13
17 F
14

4488-489

C - 5
S · II
O . 2
N. 12 - 13

13-16.h.19

SS. PATRUM
QUI
TEMPORIBUS
APOSTOLICIS
FLORUERUNT,
BARNABÆ, CLEMENTIS,
HERMÆ, IGNATII, POLYCARPI

OPERA EDITA ET INEDITA, VERA,
& ſuppoſititia; unà cum CLEMENTIS, IGNATII, POLYCARPI,
Actis atque Martyriis.

J. B. COTELERIUS *Societatis Sorbonicæ Theologus, ex MSS. Codicibus erui, ac correxit, verſionibuſque & notis illuſtravit.*

ACCESSERUNT IN HAC NOVA EDITIONE NOTÆ INTEGRÆ aliorum virorum Doctorum, qui in ſingulos Patres memoratos ſcripſerunt, & quorum nonnullorum nomina in Præfatione habentur; ut HUGONIS MENARDI, Monachi Benedictini &c.

VOLUMEN PRIMUM.

ANTVERPIÆ,
HUGUETANORUM Sumtibus.
M. DC. XCVIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PRÆFATIO.

CUM ipſi Apoſtolici Patres per ſe ſatis ſuperque clareant, ſuâque cùm gravitate, probitate, aliiſque non paucis virtutibus ac dotibus eximiis, tum veneranda antiquitate commendentur, haud puto neceſſe eſſe, ut, ſolemni more, laudemus Scriptores Veteres, eorúmque Interpretes aut Patronos, quibus hæc volumina conſtant. Si obſcuros Scriptores, aut nova quædam monumenta è tenebris in lucem protraheremus; novæ aut ignotæ merci pretium eſſet fortè commendatione conciliandum; ſed Eccleſiaſticorum Scriptorum antiquiſſimos, ſecundùm Apoſtolos, eóſque celeberrimorum virorum vigiliis illuſtratos denuo proferentibus laudatione nihil opus eſt. Nemo, præter homines planè barbaros atque illiteratos, præſtantiam atque uſum horum librorum ignorat. Sed ratio inſtituti noſtri neceſſariò aperienda.eſt, ut intelligat Lector, quanti hæc editio ſit facienda.

Ante omnia, ſciat oportet doctiſſimorum virorum labores in duo hæc volumina eſſe congeſtos, qui in plura eâque jam rariora erant disjecti; quod non exiguæ eſt utilitatis, cùm jam ea invenire liceat, quæ ægrè omnia comparari poterant, & modico ære ab Eccleſiaſticarum Antiquitatum ſtudioſis emi poſſint, quæ magno antea conſtabant. Huc accedit quòd omnium Notæ in *Barnabam*, in *Hermam*, in *Clementem*, cùm genuinum, tum ſuppoſiticium, in *Ignatium* denique & *Polycarpum*, ſint ſingulis paginis ſubjectæ; cùm incommodiſſimè ex pluribus voluminibus eſſent petendæ, & ſine moleſtia quæri non poſſent, ut norunt omnes, qui ejuſmodi libros legere aggreſſi ſunt.

Nunc ut particulatim exponamus quid hiſce duobus voluminibus contineatur; I. occurrit Epiſtola *Barnabæ*, cui præfixa ſunt virorum doctorum judicia, non modò quæ erant in editionibus *Hug. Menardi*, & *Joan. Baptiſtæ Cotelerii*, ſed etiam in minoris formæ editione, quæ prodiit Oxonii, anno 1685. Notæ verò ei ſubjectæ ſunt integræ omnium, qui in eam ſcripſerunt. Sunt ergo hîc notæ *Menardi*, *Cotelerii* & aliorum. Hîc, ut in aliis Scriptoribus, ſequuti ſumus, ad contextum quod attinet, editionem *Cotelerii*, quæ omnium accuratiſſima viſa eſt, & emendatiſſima.

II. Sequitur *Hermæ* Paſtor, cujus marginibus addidimus varias lectiones, quæ ad calcem editionis *Cotelerii* erant, & ſine moleſtia non poterant conſuli, cùm hîc oculis ſine labore ſe ſe objiciant. Præter notas *Cotelerii*, ſubjectæ ſunt variæ lectiones è duobus MSS. Codicibus; cum brevibus animadverſionibus.

III. *Clementis* Epiſtolis præfixa ſunt judicia plurium virorum doctorum, unà cum judicio *Cotelerii*. Subjectæ ſunt notæ ejuſdem, quibus nonnulla addita ſunt, ex manu viri docti, qui oræ editionis

Cotelerii, quædam adſeverat, digna quæ diligentiùs expendantur ab Eruditis. Suſpicatur enim ille, auctam priorem Clementis Epiſtolam fuiſſe ab impoſtore, qui lacinias *Clementis* Alexandrini Romano adſuerit. Bonum eſſet ſi pluribus rem perſequutus eſſet, ſed quod in marginibus illis invenimus, & poterat edi, id editum eſt. Quis autem ſit ille ignoramus, nec ad nos quidquam ſcripſit, de illis ſuis notis. Itaque eas notavimus litterâ B. interea dum earum auctor ſe ſe aperire velit.

IV. In *Conſtitutionibus Apoſtolicis*, nihil eſt præter editionem *Cotelerii*, cum ejus notis. Curavimus dumtaxat ut emendatiora omnia eſſent.

V. *Recognitiones Clementis* Ruffinianæ, exhibent editionem Cotelerianam, habéntque præterea varias omnes lectiones ad margines adſcriptas, quarum pars antea in calce quærenda erat. Opus quidem ipſum vix erat tanti, cùm ſit depravatio mera Clementinarum Homiliarum, quas interpolavit, prout voluit, *Ruffinus*; attamen cùm Græca non exſtent, niſi mutila, præſtat Ruffiniana habere, quàm iis omnino carere. Sunt certè, in iis libris, multa non ſpernenda, præſertim contra Ethnicos; nec poſſemus intelligere plurima & Græcorum & Latinorum recentiorum Scriptorum loca, niſi eas Recognitiones haberemus.

VI. Sequuntur ipſa *Clementina*, Græcè & Latinè, ſed, ut diximus, mutila; opus hominis Ebionitæ, qui vixit ſæculo ſecundo; ex quo plurima haurire licet, ad cognitionem illius ævi facientia. Quamvis enim complectantur malè confictas ac conſarcinatas fabulas de Petri certaminibus cum Simone, déque Clementis Recognitionibus, atque ea affingantur ſanctiſſimis viris, de quibus ne ſomniando quidem umquam cogitarunt; ſi larvas illas Petri & aliorum, quos loquentes inducit Homiliarum Scriptor, ei detrahamus, & quæ habet quaſi ab ipſo profecta legamus, intelligere licebit, quæ eſſent dogmata Ebionitarum illius ævi, & quomodo cum Ethnicorum Philoſophis & Theologis diſceptare ſolerent. Cùm ſint ſemi-Judæi & nonnulla ex Samaritiſmo traxerint, plurima habet quæ ad Samaritarum & Judæorum opiniones accuratiùs cognoſcendas earum rerum ſtudioſos adjuvare queant. Digna hæc eſſent, quæ ſingulari Diſſertatione diducerentur, & ob oculos ponerentur res antiquas inveſtigantibus.

VII. *Epitome Clementina* deterior eſt verſione Ruffinianâ, quia multò brevior & corruptior. Sed neque ejus Scriptor, neque *Ruffinus* excuſari poſſunt, ſeu crediderint opus verè eſſe *Clementis* & veras complecti hiſtorias; ſeu fraudem intelligentes, eam novâ fraude incruſtare aggreſſi ſint; dum Scriptorem Ebionitam aliter planè loquentem inducunt, quàm loquutus erat, & ejus figmenta ſuis interpolata mendaciis credenda imperitis proponunt.

VIII. Duo Scripta quæ ſequuntur, *de Martyrio Clementis*, & anniverſario ad ejus ſepulcrum *Miraculo*, ſunt inſignia exempla audaciæ Græculorum recentiorum in fingendis hiſtoriis, & ſtultæ credulitatis populorum; nam certè niſi vendibiles fuiſſent aliquando hi fumi, nuſpiam umquam proſtitiſſent. Hæc & ſuperiora emendatiùs hîc leguntur, quàm in editione Pariſina, in qua erant plurima menda, quæ ſublata ſunt; non ea quidem

quæ

quæ Critico acumine indigerent, nihil enim hanc in rem tentavimus, ſed quæ in orthographiam commiſſa erant. Cùm *Cotelerius* hæc ex MSS. ederet, multò plura in iis relicta erant vitia, quàm in aliis, quod mirum videri nemini poteſt.

Hiſce conflatum eſt primum Volumen, quod cùm in ſat magnam molem excreviſſet, in ſecundum rejectus eſt I. *Ignatius*, qualis editus eſt à *Cotelerio*, ſubjectis ejus notis. Hujus viri labore & ſtudio elegantiſſimè atque accuratiſſimè illuſtratus eſt *Ignatius*, cùm verus, tum ſuppoſititius; nec opus eſſe duximus rhapſodiis *Nic. Vedelii*, aut aliorum obſcuriorum Theologorum, qui aliquid olim tentarant in Ignatium; cùm & emendatis Codicibus caruiſſent, & artis Criticæ eſſent imperitiores.

II. Sequitur Martyrium *Ignatii*, quemadmodum à *Cotelerio* editum eſt, cum ejus notis.

III. Tres ſequentes Epiſtolæ *Tiberiani*, *Plinii* & *Trajani*, ſunt ex *Uſſerii* editione deſumtæ, nam in Coteleriana non ſunt. Cauſa nulla eſſe viſa eſt, cur omitterentur, cùm Uſſeriano *Ignatio* eſſent adjectæ.

IV. Agmen claudunt Epiſtola *Polycarpi* & ejus Martyrium, cum animadverſionibus Cotelerianis.

Hæc ſunt Veterum Scripta, quæ ſecundum Volumen complectitur. Recentiorum tria inſignia Opera adjecta ſunt. Primum eſt Vindicatio *Codicis Canonum Eccleſiæ Primitivæ*, in qua non modò Canones Apoſtolici, quibus clauduntur *Conſtitutiones Apoſtolorum*, defenduntur, ſed & varii antiquiſſimorum temporum ritus & mores illuſtranrur.

Alterum eſt Prolegomena in *Ignatium*, quæ nec à reliquis laboribus in Epiſtolas fortiſſimi Martyris divelli poterant, & bonâ fruge referta ſunt, ut omnibus notum.

Ultimum tandem locum tenent celeberrimæ Vindiciæ Epiſtolarum *Ignatii*, quas laudare, cùm nemo non eas magni faciat, inutile eſſet. Tria autem hæc opera rariora facta erant, præſertim cis mare; & cùm Appendix neceſſaria eſſent Patrum Apoſtolicorum, recudenda & iis adjicienda viſa ſunt. His certè carere non poſſunt quicumque Eccleſiaſticas Antiquitates cognoſcere avent, imò verò ab his incipiant neceſſe eſt, cùm ad antiquiſſima tempora pertineant, & accuratè ſint intelligenda, antequàm cum fructu ad ſequentia progredi poſſimus.

Nihil eſſet quod ampliùs diceremus, de hac Editione, niſi monendus eſſet Lector Epiſtolas huic Præfationi ſubjectas, paullò ſeriùs nobis eſſe à Bibliopolis traditas, quo factum eſt ut aptioribus fortè locis inſeri non potuerint. Omittendæ tamen viſæ non ſunt, cùm poſſent placere quocumque in loco legerentur. Omnes, exceptâ ultimâ, pertinent ad Scriptores Apoſtolicos, quos complectuntur hæc duo Volumina. Ultima verò conſcripta eſt à Clariſſimo Viro *Steph. Baluzio*, in memoriam ſempiternam *Joan. Bapt. Cotelerii*; qui dignus profectò eſt, cujus vita hîc exſtet, quoniam alibi non eſt edita, vel ob laborem, quem in gratiam noſtrorum horum Scriptorum exantlavit. Itaque eam, prout Lutetiâ ad nos tranſmiſſa eſt, edidimus; vir quidem diligentiâ,

ſtudio, fide, humanitate & modeſtiâ inſignis: Vir cùm in Græcis, tum in Latinis litteris verſatiſſimus: Vir acri judicio, ingenióque ſagaci, in emendandis Auctorum, quos in ſuis Notis laudat, erratis feliciſſimus, ut cuique cùm ejus Verſionem, tum Notas in hoſce Scriptores legenti clarè patebit: quibúſque laudibus dignum per omnia, lectis ejus ſcriptis Lectores æqui quicumque judicabunt.

SYLLABUS EPISTOLARUM

Ad Patres Apoſtolicos, eorúmve Interpretes pertinentium.

I.

Epiſtola Reverend. in Chriſto Patris WILL. LAUDI, Arch. Cantur. & totius Angliæ Primatis, ad Virum Clariſſ. HUGONEM MENARDUM, Monachum Benedictinum.

HUGONI MENARDO

Salutem in Chriſto.

Litteratiſſime vir, gratæ fuerunt mihi valde Litteræ tuæ, quas unà cum Epiſtola (ut dicitur) *Barnabæ*, & lucubrationibus tuis adnexis, accepi. Benevolentia veſtra erga me, neſcio unde orta, pergrata eſt; is tamen non ſum, qui illud auſim in me ſuſcipere, quod & in Litteris privatis, & præcipuè in Epiſtola dedicatoria adſcribis, & calamo (ut mihi videtur) uberiori quàm par eſt. Poſt gratias itaque tibi, vir Docte, repenſas; breviori forſan ſtylo, quàm exſpectas, ſed meo, & quo uti neceſſitas & negotiorum moles cogit, hæc pauca dicam.

Barnabæ Epiſtolam ſatis antiquam agnoſco, non canonicam. Hoc apertè à te dictum vellem, ne auctoritatem adſcribendo huic nomini celebriori parum confirmatam, ſimul & nomini & auctoritati injuria fiat; quin & tibi ipſi aliqua, quaſi hoc neſcires. Quo minùs autem credam hæc *Barnabæ* ſcripta & genuina eſſe, hæc ſunt quæ impediunt.

1. Numeralis illa Theologia, ſive ſcientia trium litterarum I. H. T. (ut loquitur) mihi non placet. Nam etſi neſcius non ſum, ſcriptores ſatis & antiquos & conſultos (*Tertullianum*, *Clementem Alexandrinum*, *Irenæum* & alios) in ea ludere aliquando, tamen non ſapit ſpiritum Apoſtolicum.

2. Non magis mihi arridet illa Judaica Deuteroſis, quam *Barnabas* hìc arripuit, de ſex mille annis Mundi, de qua nec D. *Paulus*, S. *Barnabæ* conjunctiſſimus, nec quiſquam alius Apoſtolorum ſomniavit, (appropinquare potiùs diem Domini ubique prædicant) nec *Hydaſpes*, aut *Triſmegiſtus*, vel *Sibyllæ* id poſſunt efficere, ut fides huic detur.

3. Vel ingens admittitur ἀναχρονισμὸς in hac Epiſtola, aut auctor non eſt *Barnabas*; loquitur enim apertè de Excidio Hieroſolymitano, quod poſt mortem Barnabæ accidit. Nec ſufficit dicere, quod in Adnotationibus adjicis, ſpiritu prophetico & prævidente, & ſic de re futura, quaſi jam præterita, pronunciante hæc ſcripſiſſe *Barnabam*; principii enim hæc petitio eſſet, nempe, utrum hanc Epiſtolam, aliáve aliqua ſcripſerit Sanctus *Barnabas*, ſpiritu prophetico.

Ad Adnotationes veſtras quod attinet, doctas quidem & eruditas; quia vis (ſic enim ſcribis) ut aliquid meorum admiſceam, loquar eadem libertate, quam ipſe tibi vindicas. Quædam explicanda, quædam corrigenda ſunt, ſive Critica ſpectes, ſive Theologica. Quin & properante calamo aliquid excidit, quod hìc apud nos viri doctiores non nimis approbant, ne quid gravius dicam. Quin & agitavit multa *Barnabas* hic, quibus animos incautos facilè percelleret, quæ tamen ne levi digitulo tetigiſti ad cicatricem obducendam; cùm apud nos non pauci ſint, qui nova moliendi quamlibet anſam arripere avidiſſimi ſunt. Qualia ſunt fuiſſe Eccleſias iſtis ſæculis incognitas; priuſquàm ad Conſtantini tempora veneris, non comparentes. Denique Templis non manufactis habitare Dominum, & ſimilia; quæ fluctuanti populo aut non proponenda, aut non ſine Antidoto.

Alia fortè ſunt limatiùs adhuc perpendenda, ſed & alia etiam me ab altiori de hac re conſideratione, & à libris ipſis & eorum uſu penitus avocarunt. Hæc tamen ſummatim (negotiis licèt pene obrutus) ſcribere in animum induxi meum, ne benevolentia veſtra in ingratum tibi videretur incidiſſe. Breviter itaque hæc velim; ut aut ipſe accuratiori filo rem omnem perpenderes; & in hunc finem, ſi placet, chartulas tuas remittam, per manus honoratiſſimi viri Domini Scudamore, nuperrime ad Regem Chriſtianiſſ. legati, qui eas mihi tradidit; aut, ſi viſum fuerit, Chirographum à te exſpectabo, quo opus hoc mihi vel Capellanis meis ſubmittas, ut quædam vel refingantur, vel addantur, priuſquàm in lucem prodeat; & utrum horum tibi placuerit, factum dabo. Epiſtolâ verò dedicatoriâ, quam vis perlegi, nimias in me conjicis laudes, & quarum ne ipſe apud me conſcius ſum. Nec modeſtia id pati poteſt, ut hìc, ſub meo auſpicio, laudes propriæ prælo mandentur. Itaque ſi pòſt paulo attentiorem hujus Epiſtolæ culturam, eam cum Adnotationibus, nomini meo dicatam, vis in lucem prodire; neceſſe erit Dedicatoriam planè aliam facere, aut eam ibi apud vos excudere, etiamſi opus ipſum hìc apud nos publicum fiet; ni tu adulator, ego arrogans audire velimus. Hæc breviter ſunt, quæ dicere volui, potuive, in anguſtiis illis & temporum & negotiorum, in quæ conjectus ſum. Quæ, obſecro, eodem animo accipias, quo ſcripta ſunt & ſi quæ non placent, aut minùs firma tibi videntur,

ea aut non mihi, aut ſaltem non niſi mihi implicato placeat adſcribere. Vale, méque inter tuos reputa

Ex Ædibus meis Lambethanis Jul. ultimo 1639.

Tibi Amiciſſimus
W. Cant.

Epiſtolam hanc perhumaniter mecum communicavit Præſulum decus Wilhelmus Sancroft, totius Angliæ Primas.

PAULUS COLOMESIUS.

II.

Ex Epiſtola Gallica

HIERONYMI BIGNONII

ad Hug. Grotium.

VElim ſcire quodnam ſit judicium tuum de Epiſtola S. Clementis, in Anglia edita. Fides MS. Codicis, quem ex Oriente advectum aiunt, & Regi Magnæ Britanniæ datum, probitas *Patricii Junii*, qui eam edidit, teſtimonia Veterum, quæ laudant loca, qui in hoc libro inveniuntur, eam primùm mihi approbarunt. Deinde neſcio quæ facies & ſpiritus quidam ejus ævi ei ineſſe viſa ſunt; ita ut nullus amplius ſit dubitationi locus. Fateor tamen, dum eam expendo, occurrere in ea mihi nonnulla aliena à ſtylo Apoſtolico. Videor mihi in ea animadvertere epitheta frequentiora, & voces amplificandi causà additas; quæ ſapiunt ſtylum poſtea uſurpatum, & ſimilem Liturgiis ac Euchologiis Græcorum. Argumentum à Phœnice ſumtum, ejuſque deſcriptio, aliena mihi videntur à *Clemente*, qui proximus Apoſtolorum ſucceſſor fuit; quamvis poſteriores eo argumento uſi ſint, ſed contra Gentiles & Philoſophos, non verò in ejuſmodi ſcriptis, qualis eſt Epiſtola data ad Eccleſiam Apoſtolicam, & quæ Canonica aliquamdiu habita eſt. In ea invenio etiam locum, in quo vult oblationes fieri ordine, certóque tempore & horâ ſtatutâ, pagg. 52. & 53. (*Ed. Junii*) ubi etiam eſt vox λαϊκὸς, quæ mihi ſuſpecta eſt. Pag. 62. vocat Eccleſiam Corinthiam ἀρχαίαν, quod parum convenit *Clementi*. Denique, quamquam eam genuinam cenſeo, attamen exiſtimo in ea eſſe poſſe varias clauſulas, & vocabula, quæ poſtea addiderunt qui eam exſcripſerunt. Quod contigit pluribus ejuſdem antiquitatis Scriptis, atque ipſi etiam *Clementi*. Vehementer cupiverim ſcire quid de hiſce ſentias, tu qui ſolus ad talia ſapis, & cui difficillimum eſſet imponere. Res me monet ut te invitem, ut, ſi fieri queat, edas notas tuas in Novum Teſtamentum. Exiſtimo te eſſe in loco, ubi commoditas & libertas Typographiæ tibi non deſunt. Si hoc conſilium caperes, multùm tibi Reſpublica Litteraria deberet.

Data fuit 7 Auguſti, anni 1633. eíque reſpondit Grotius Epiſtolâ, quæ exſtat infrà inter judicia de Clemente.

III.

IS. VOSSIUS CL. SALMASIO.

VIdi partem libri *D. Blondelli* de Epiſcopis. Vult in illo probare Epiſcopos à Presbyteris diſtinctos fuiſſe & prælatos iis, demum ſæculo tertio. Utque id adſerat, vix dixerim quàm violentas addat interpretationes multis auctorum locis, qui per ſe ſatis plani ſunt, ſi aliter intelligantur. Primo quidem ſæculo, fuiſſe eoſdem Presbyteros & Epiſcopos, non opus fuerat illi oſtendere, egerat id jam antè ſatis ſuperque *Walo Meſſalinus*: quòd verò ſecundo, & tertio ſæculo, factum eſſe probare conetur, id ſatis mirari nequeo. Nullum attulit exemplum, aut argumentum, quod me potuerit inducere ut id crederem. Et certè mirari ſubit quî fieri potuerit, ut in tot millibus locorum nihil reperiatur unde probari poſſit, plures ſimul Epiſcopos fuiſſe in eadem urbe; id quod tu ex *Clemente* Romano & aliis probaſti fuiſſe, primo ſæculo, & fortaſſe initio ſecundi. Quare autem ejus rei exemplum non habemus in ſecundo, multò minùs tertio ſæculo? Nam ſi unus Presbyterorum appellari potuerit Epiſcopus, quare non omnes ſimul Epiſcopi dicti fuiſſent? Cùm autem ejus exemplum non habeamus, adparet ſecundo, magíſque multò tertio ſæculo, Epiſcopum ſemper appellatum fuiſſe τ̃ πρεσβυτέρων ἢ πρεσβυτερίων. Ita, tempore *Ignatii*, nemo Antiochiæ Epiſcopus dicebatur, quam ſolus *Ignatius*; Smyrnæ nemo, præter *Polycarpum*; Hierapoli ſolus *Papias* &c. Ex omnium præterea Eccleſiarum ſucceſſione, adparet illum ordinem ſimplicem fuiſſe, numquam autem duplicatum, aut triplicatum. Sed quid ego hæc ad te, vir incomparabilis? Rogo ignoſcas mihi, quòd oblitus ſim ad quem ſcribam. Mitto Epiſtolam *Ignatii* ad Magneſios, in qua illa verba habebantur quæ petis. Videbantur mihi illa, ὡς προσειληφότας τ̃ νεωτερικὴν τάξιν, poſſe explicari de juvenili Damæ Epiſcopi ordinatione, ut 2 Timoth. II. 22. νεωτερικὸς juvenilem ſignificat. In hac eadem Epiſtola eſt locus ille, unde *Blondellus* probare conatur, Epiſtolas has ſeriùs eſſe ſcriptas, quòd ibi arguat quoſdam qui dicant, λόγον ἀπὸ σιγῆς prodiiſſe. Id ille putabat ex hæreſi *Valentini* eſſe deſumtum. Pace tamen tanti viri, liceat mihi ab illo diſſentire. Nemo Veterum eſt, qui dicat *Valentinum* Æonas iſtos ex nihilo creaſſe, ſed omnes, putà *Irenæus*, *Tertullianus*, *Theodoretus* & alii in eo conveniunt, ut dicant illum veterem opinionem reſuſcitaſſe & ex plurium hæreſibus genealogias ſuas & μύθους iſtos ἀπεράντους condidiſſe. Quam magnam partem iſtorum Æonum deſumſit ex hæreſi *Baſilidis*, ita alia ex aliis mutuatus eſt. Neque verum eſt Valentinum immediatè ſtatuiſſe λόγον ἀπὸ σιγῆς prodiiſſe, ille λόγον produxit ἐκ τ̃ νῦ καὶ τ̃ ἀληθείας. Aliam itaque hæreſin hic indicat *Ignatius*, quæ fuit prior & ſimplicior illâ Valentinianâ. Sed nihil æque miror in *D. Blondello*, quam quòd ille putet *Ignatium* nullas ſcripſiſſe Epiſtolas. Vellem ſcire quid dicturus ſit de Epiſtola *Polycarpi*, in qua ejus Epiſtolarum fit mentio. Sed hæc non puto egere confutatione, cùm ſciam te in his longè alia ſentire, atque ille. *Blondellus*, partium ſtudio, σοφὰ ſæpe φάρμακα ſolet immiſcere ſcriptis. Conatur oſtendere Epiſcopos & Presbyteros eoſdem fuiſſe, prioribus duobus ſæculis à Chriſto Nato. Prodiit non ita pridem in Angliâ, edente *Seldeno*, *Eutychii* hiſtoria Patriarcharum

rum Alexandriæ, ex Arabico tranſlata, quæ egregie huic opinioni adverſatur, &c.

IV.

Eidem Idem.

MItto reliquam partem Epiſtolæ Ignatianæ ad Magneſios, mitto quoque Eutychium *Seldeni*, quem tibi, coram cùm eſſem, promiſeram. Utinam is auctor exſtaret Græcè; ita enim & plus auctoritatis obtineret, & certiùs in multis mentem ejus adſequeremur. De veritate tamen Scriptoris non dubitandum puto, neque enim illa Arabibus rerum Chriſtianarum peritia, ut talia fingere potuerint. Miratus ſum, cùm primùm legerem in eo, nullum fuiſſe Epiſcopum in Provinciis Ægypti, uſque ad tempora Demetrii Patriarchæ, (ita vocat Epiſcopum qui Alexandriæ electus eſt Anno CLXXV) quod etiamſi ita intelligatur tamquam nullus fuerit Epiſcopus, qui diverſam habuerit poteſtatem ab aliis Presbyteris; non tamen id faciet ad opinionem *D. Blondelli* firmandam, qui ſeriùs id factum putat. *Clementem* enim Alexandrinum vult primum eſſe, qui Epiſcopos alios à Presbyteris eſſe dixerit; illum autem *ςρωματεῦσι* ſcripſiſſe Anno CXCII. Atqui numquid ille, quem *Eutychius* vocat Patriarcham, erat Epiſcopus? Qui itaque fieri potuit, ut nullus in Ægypto fuerit Epiſcopus, cùm tamen X. ante illum Patriarchas numeret? Cùm enim Patriarchæ vocabulum inventum ſit, tum cùm Epiſcopis alii ſubordinarentur Epiſcopi, non potuerunt alio, quàm Epiſcopi nomine, adpellari, præſertim ſæculo ſecundo. Procul dubio itaque hoc eo modo capiendum eſt, quòd in tota Ægypto nullus alius ante Demetrium fuerit Epiſcopus, quàm ſolus Epiſcopus Alexandrinus. Sed utrumque ſtatuatur, nullum in Ægypto fuiſſe Epiſcopum, imò ne Alexandriæ quidem; ex eo ipſo quod addiderit, IN PROVINCIIS ÆGYPTI, non immeritò colliget quiſpiam, in aliis locis fuiſſe Epiſcopos, qui differrent à Presbyteris, ut Antiochiæ & alibi. Præcipuum argumentum quo pugnat *Blondellus*, eſt quòd auctores ſæculi ſecundi, qui ſunt pauci, nullum alium in Eccleſia ordinem agnoſcant, quàm Presbyterorum & Diaconorum. Neſcio an hoc movere debeat, nam omnino videntur Presbyteris accenſiti fuiſſe Epiſcopi, non tamquam ſingularis aliqua Eccleſiæ τάξις, ſed tamquam pars Presbyterii. Ejus rei manifeſtum habemus exemplum, in ipſo illo Alexandrino *Clemente*, qui cùm Chriſtianum Clerum in Epiſcopos, Presbyteros & Diaconos diſtribuat, (quibus verbis manifeſtè illos diſtinguit) alibi tamen: *ὁμοίως*, inquit, *κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν μὲν βελτιωτικὴν οἱ Πρεσβύτεροι σώζουσιν εἰκόνα· τὴν ὑπηρετικὴν δὲ οἱ Διάκονοι*; (Locus exſtat Stromatum Lib. VII. p. 700. Edit. Pariſienſis.) Ubi duas tantum in Eccleſia τάξεις recenſet. Omnino itaque Epiſcopus accenſetur Presbyterio tamquam & ipſe Presbyter, non aliter ab iis differens, quàm ſolet Princeps Senatûs à reliquo Senatu. Sed hoc forſan verum erat, tempore *Clementis*, cœpiſſe Epiſcopos non amplius ſubjici Presbyterio, & tyrannidem quodammodo in ceteros Presbyteros exercere, de quo *Origenes* graviſſimè conqueritur. Maneo itaque in ſententia tua, & manebo ſemper, jam ſecundi ſæculi initio ſingularem Epiſcopatum fuiſſe ſupra Presbyteratum, &c.

V.

C. SALMASIO *Idem.*

IGnatium meum brevi mittam. Unum tantùm excudendum eſt folium, vellem ſcire quid ſibi velint verba illa in Ep. ad Romanos: *Δεδεμένος δέκα λεοπάρδοις, ὅ ἐστι στρατιωτικὸν τάγμα.* An ideò milites Leopardi, quòd vexillum ipſis fuerit Leopardus? Vel an iſta verba *ὅ ἐστι στρατιωτικὸν τάγμα* ex gloſſa irrepſerunt, & per priora verba nihil niſi feritatem militum voluit indicare? Sed tamen & apud *Euſebium*, & alios, qui hæc verba citant, eodem prorſus modo legitur, &c.

VI.

Clariſſimo & Eruditiſſimo Viro

EMERICO BIGOTIO, STEPHANUS BALUZIUS

Tutelenſis S. P. D.

CUm poſt exſtinctum Virum Clariſſimum *Joannem Baptiſtam Coteleriam*, cum quo mihi arctiſſimæ neceſſitudines intercedebant, conſtituiſſem de vita & moribus ejus aliquid tradere poſteris; tibi, Vir Eruditiſſime, placuit illud, qualecunque fuerit, inſcribere, quem ipſe alicubi teſtatus eſt publicè ſe, ab adoleſcentia primiſque ſtudiis, familiarem habuiſſe & amicum firmum, qui, ut Ovidii verbis utar, ſuiſti *vetuſtâ, penè puer puero, junctus amicitiâ.* Accedit ad hæc quòd illo ſequeſtro & interprete in amicitiam tuam, quæ mihi ampla eſt, quamque ſempiternam fore & opto & ſpero, receptus ſum, cum maxima utilitate mea. Itaque ſiſto tibi veterem contubernalem tuum.

Natus eſt ille ex nobili & antiqua gente *Coteleriorum*, apud clariſſimam Nemauſenſium coloniam, Anno MDCXXVII. initio menſis Decembris. Nonis baptizatus Belliquadri, in Eccleſia beatæ Mariæ pomariorum vulgò dicta. Patrem habuit *Joannem* virum doctiſſimum &, ut ipſe quoque ſcripto tradidit, Catholici cultûs amantiſſimum; matrem Mariam Deyroniam, æquè nobilem feminam, quæ ex latere matris genus ducebat à Groſſis, ex quibus fuit olim *Clemens* Papa, quartus iſtius nominis. Vix quatuor menſium puer erat, quum ſubitò ei lac nutricis defuit. Tum verò nutritus eſt lacte capræ, quæ in extremam ſenectutem ſervata domi eſt. A teneris unguiculis innutritum ſe fuiſſe litteris ipſe ſcripſit, in præfatione quadam; ſibique jam inde à cunabulis inſpiratas à patre fuiſſe artes beneque beatéque vivendi, virtutem, nimirum, & doctrinam, profeſſus eſt in Epiſtola ad eum ſcripta, quæ præfixa eſt diſſertationi quam hortatu ejus ſcripſit, de prædeſtinatione Sanctorum & gratia Chriſti. Nimirum, cùm haberet patrem Hebraicè, Græcè, Latineque doctiſſimum, is, qui gnatum haberet tali ingenio præditum, illum iiſdem litteris inſtruere, erudiréque ſtuduit, cum maxima cura, tanquam ominaretur id quod poſtea factum eſt. Itaque puer ſummam ac penè incredibilem de ſe exſpectationem concitavit, viris principibus ac plebeiis juxta carus &

amabilis; habuitque poſtea magnum adjumentum ſtudiorum ſuorum, quod de *Lipſio* dixit *Grotius*, gliſcentem ab adoleſcentia famam. Vix ſeptennium exceſſerat, & cùm Anno MDCXXXIV. ludi quidam Scholaſtici ederentur apud Nemauſum, ipſe verſus in laudem virtutum moralium recitavit, magno cum adſtantium plauſu. Et mox ibidem ſereniſſimum Principem Henricum Borbonium Condeum ſalutavit, IV. Idus Junii, verſuſque Gallicos de laudibus ejus recitavit. Tertio dein Idus Novembris, cùm vir nobiliſſimus Carolus Schombergius Dux Halluini, qui eâ tempeſtate Galliam Narbonenſem vice Regis tenebat, ab aula rediiſſet Nemauſum, puer iſte ad eum delatus, in ædes Caſſagnii Conſiliarii Regii, ei reduci applauſit carminibus elegantiſſimis à Patre compoſitis. Atque id ſanè, tanta cum omnium qui aderant admiratione, factum eſt, ut ſtatim puerum in brachia ſua ſublatum vir tantus, rei novæ miraculo obſtupefactus, ad uxorem ſuam Annam Halluinam deferret, ubi alia carmina dicta ab eo ſunt, in laudem nobiliſſimæ matronæ. Initio anni ſequentis, Alphonſo Cardinale Richelio Romam tendente, pro arduis quibuſdam negotiis, Halluinus putavit officii ſui, ut ad eum ſalutandum accederet Avenionem; ac ſecum Joannem Baptiſtam Cotelerium habere voluit, itineris comitem, quem Cardinali oſtenderet, quod factum eſt XV. Kal. Martias.

Eâ tempeſtate, Epiſcopus Nemauſenſis erat Anthimus Dionyſius Cohon vir eloquentiſſimus. Venit ille primùm in diœceſin & urbem ſuam Anno MDCXXXVI. pridie Kal. Junii. Et tum amicus noſter ei, ſolutâ & ſtrictâ oratione, gratulatus eſt, ab illo deinde in ordinem Clericorum allectus XIII. Kal. Januarii ſequentis anni. Neque ultra proceſſit. Anno eodem, quum idem Epiſcopus poſt peragratas parochias ſuas in urbem Nemauſenſem rediiſſet, menſe Octobri, Cotelerius illum Latinâ oratione convenit in Collegio Societatis Jeſu; & aliquot pòſt diebus in eodem Collegio certamen Ajacis & Ulyſſis ex Libro XIII. metamorphoſeon Ovidii recitavit, tanto cum favore audientium ut exprimi verbis vix poſſit.

Anno MDCXXXVIII. Nemauſo diſcedens Cotelerius Pater, cum duobus filiis ſuis, noſtro nimirum & Petro Fratre ejus natu majore, IV. Kal. Octobris ingreſſus iter, prætermiſſa urbe Lugdunenſi, quia peſte afflicta erat, per Arvernos Lutetiam advenit ſub finem menſis Octobris. Pater, qui fidem & induſtriam ſuam multis argumentis approbaverat magno illi Cardinali Richelio, hunc quoque filium ſuum tanto viro notum eſſe cupiit. Itaque ad eum, qui tum in Ruellano ſuo erat, deductus III. Idus Novembris, apud illum, ſumma cum ſuavitate & adſtantium favore, recitavit brevem ſed elegantem & terſum ac nitidum illius panegyricum, Latino ſermone conceptum. Quod adeò gratum Cardinali fuit, ut publicè poſtea laudaret hunc puerum, felicem quòd à tanto viro laudari meruiſſet; ac præterea XIII. Kal. Aprilis anni ſequentis eum ſibi iterum ſiſti rogaverit, qui jubere poterat. Aderat tum vir memorabilis Pater Joſephus Capucinus, qui poſt recitatum panegyricum, interrogavit puerum de multis rebus, ſibique ab illo ample ſatisfactum eſſe palam ac publicè aſſeveravit. Quæ laus extra adulationem erat. Nam cujus rei gratiâ vir religioſiſſimus & tanti faſtigii, adularetur ſive filio, ſive Patri, in mediocri, ſeu potiùs tenui fortuna conſtitutis?

Itaque cùm fama de eo ſurgeret, magnus ille Galliarum Cancellarius Petrus Seguierius, quem omnes vidimus per tot annos ſe communem ſtudiorum ac ſtudioſorum fautorem ac Patronum uſque ad ultimum vitæ terminum oſtendiſſe, quique magnam ac locupletem Bibliothecam in ampliſſimis ædibus ſuis pulcherrimo in loco conſtituerat; ille, inquam, famâ pueri tam ingenioſi támque in ætate adeò tenera docti commotus, IV. Kal. Decembris ejuſdem anni eum in conſpectum ſuum admiſit, in celebri conſeſſu virorum clariſſimorum; inter quos erant Leonorius de Stampis Epiſcopus tum Carnotenſis, poſtea verò Remenſis Archiepiſcopus, Franciſcus Grignanus Epiſcopus eâ tempeſtate Tricaſtinenſis, nunc autem Archiepiſcopus Arelatenſis, & Carolus Jacobus de Gelas de Leberon Epiſcopus Valentinus. In eum conſeſſum admiſſus puer, brevi primùm oratione Cancellarium aggreſſus, mox ipſius & ſingulorum qui aderant interrogationes varias excepit; ad quas reſpondit ex voto parentis, mirantibus cunctis vividum illius ingenium & ſcientiam, ſupra quàm ætas ferre videretur. Barrillonius in primis, vir clariſſimus, qui illic aderat, acriùs inſtitit, eum de Græcis interrogans. Pſalmos tum Davidis Hebraicos facilè interpretatus eſt, aperto libro, itemque Novum Teſtamentum Græcum.

Anno MDCXXXIX. Idibus Aprilis, Henricus, Dux Ventodomenſis, Cotelerios deduxit in Collegium Claromontanum Societatis Jeſu; ubi facto agmine multi viri docti, ex eo Collegio, coiere ad videndum puerum; in primis verò magna illa Gallicanæ Eccleſiæ lumina Jacobus Sirmondus & Dionyſius Petavius, qui eum de Græcis & Hebraicis litteris percunctatus eſt. Tum ad Cardinalem Rupifulcaldium ibidem præſentem habuit orationem. Et mox ductus in cubiculum Sereniſſimi Principis Armandi Borbonii Contii, qui tum ſtudiis litterarum dabat operam, in eodem Collegio, coram eo multùm interrogatus eſt de iis quæ ad eaſdem linguas pertinent, de quibus paullò antè dicebam. Poſt quæ ductus eſt ab eodem Duce, ad celeberrimum illum Præſidem Parlamenti Pariſienſis Henricum Memmium, cujus nomen ſemper in honore erit, apud bonarum litterarum Studioſos.

Anno MDCXL. menſe Octobri, viro inſigni & Patriæ ſuæ amantiſſimo Matthæo Moleo gratulatus eſt, Latinâ oratiunculâ, dignitatem primi Præſidis Parlamenti Pariſienſis, quam recentet in eum contulerat Ludovicus XIII. Rex Chriſtianiſſimus.

Sed in primis, inter proſpera amici noſtri, numerari debet annus MDCXLI. quo generalia Cleri Gallicani comitia celebrabantur, apud Medontam in Diœceſi Carnotenſi. Comitiorum Præſes erat Octavius, Archiepiſcopus Senonenſis. Apud hunc cœtum, Leonorius Epiſcopus Carnotenſis prid. Kal. Maias diſſeruit publicè, de virtutibus iſtius pueri. Cumque ille introductus fuiſſet, Biblia Hebraica & Novum Teſtamentum Græcum, aperto libro, facilè interpretatus eſt; eadem facilitate reſpondens, ad ea quæ illi objecta ſunt. Et mox quaſdam definitiones Euclidis explicavit. Quæ res magnam admirationem movit. Harum rerum fidem amplam faciunt commentarii publici eorum, quæ in iiſdem comitiis geſta ſunt.

Eodem anno, Cardinalem Richelium è Belgio reducem poſt captam urbem Ariam brevi oratione coram laudavit; in fine, teſtatus illi poſt tot res bene geſtas in cœlo paratam

eſſe

eſſe ac definitam ſedem. Exſtat enim adhuc ea oratio, ut & reliquæ quas ſuprà commemoravi.

Exeunte anno, cùm reduces Muſas Remigialia ſtituiſent, Philoſophiæ ſtudiis dedit operam in Collegio Graſſinæo; eoque ſtadio confecto, publicè theſes ex univerſa Philoſophia Græco ſermone propugnandas ſuſcepit, anno MDCXLIII. & ſtatim Magiſter, uti vocant, in Artibus, effectus eſt, prid. Idus Julias. Mox Theologiæ curſum aggreſſus eſt.

Anno ſequenti, XI. Kal. Februarii, ductus ad palatium regium, ubi tum Rex & Regina mater ejus morabantur, ab iis peramanter exceptus eſt & laudatus.

Anno MDCXLVII. Idibus Februarii, gradum Baccalaureatus in Theologia obtinuit, & Philoſophiam profeſſus eſt in Juſtitiano. Quippe ii qui Socii Sorbonici cupiunt evadere, debent in primis hunc curſum perficere. Tum VII. Kal. Septembris anni ſequentis, actum Theologicum, qui vulgò Robertina vocatur, ſuſtinuit; & anno MDCXLIX. IX. Kal. Januarii effectus eſt Socius Sorbonicus, concordibus ſuffragiis octoginta & octo Doctorum Theologorum, qui in eo conventu erant. Exſtat etiamnum oratio, quâ grates pro hoc beneficio egit Seniori Facultatis Theologicæ & Rectori Academiæ.

Anno MDCLI. patrem amiſit; qui exſtinctus eſt Lutetiæ VII. Idus Januarii, ac poſtridie ſepultus in templo Sancti Benedicti. Hinc ille magnum ac penè incredibilem dolorem accepit, non ſolùm ob patrem amiſſum; ſed quia meminerat quam ille curam ac diligentiam poſuiſſet in eo inſtituendo, erudiendo, atque docendo. Quàm enim diligens fuerit erga eum pater, quàm ſtudioſus, ipſe teſtatum reliquit in epiſtola ad eum ſcripta, cujus ſuprà feci mentionem. Referam autem ipſa ejus verba: *Integrum mihi non fuit tibi non morem gerere, cui, ut innumera alia taceam, certè & vitam debeo & bene beatéque vivendi artes, virtutem dico & doctrinam, quarum ſemina mihi inde à cunabulis inſpiraſti. Quòd ſi Alexander Macedo multa ſe debere Philippo patri profiteretur, plus tamen Ariſtoteli præceptori, quòd ille eum formaſſet, hic inſtituiſſet atque educaſſet; quid ego tibi non acceptum ferre debeam, qui mihi & fuiſti Philippus & Ariſtoteles, ſi non pari eventu, non impari tamen ſtudio, cura, & ſollicitudine.*

Anno MDCLIV. cùm Georgius Albuçonius, Archiepiſcopus eâ tempeſtate Ebredunenſis, nunc verò Epiſcopus Metenſis, reditum in diœceſin ſuam meditaretur, cogitaretque quanti ſolatii eſſet Antiſtiti in extremas regni ſolitudines abeunti habere ſecum virum doctum & antiqui moris, de Cotelerio ducendo cogitavit, propoſitis ei honeſtiſſimis conditionibus. Ergo Ebredunum profectus, cum Archiepiſcopo VII. Kal. Julii, illic ſtetit per quatuor annos. Eam commorationem ille non ſine dolore commemorabat, non propter Archiepiſcopum, cum quo illi ſuave erat habitare; ſed quia deſtitutus erat colloquiis virorum doctrinâ excultorum, & bonorum librorum penuriâ laborabat, ſine quibus vivere durum illi profectò erat & laborioſum. Tu ipſe, Vir Eruditiſſime, teſtis mihi eſſe potes querelarum ejus, de hoc itinere. Itaque cùm rediiſſet Lutetiam, ſtatuit ibidem ſedem figere, in reliquum vitæ tempus. Tum verò converſus ad ſtudia litterarum, cùm anno MDCLX. ope cujuſdam familiaris ſui, viri in omni genere laudis excellentis, nactus eſſet ex Bibliotheca regia Scorialenſi homilias quatuor Sancti Joannis Chryſoſtomi in Pſalmos, & interpretationem in Danielem Prophetam, primùm Latinè vertit, dein prælo commiſit, cum doctiſſimis annotationibus.

Eo labore defunctus, partim ſua ſponte, partim amicorum hortatu, aggreſſus eſt editionem Scriptorum Sanctorum Patrum, qui Apoſtolorum partim comites exſtitere, partim diſcipuli, id eſt, *Barnabæ*, *Hermæ*, *Clementis*, *Ignatii*, atque *Polycarpi*. Ea omnia in unum corpus collegit, emendavit ad codices antiquos, Latinè vertit, Notis eruditiſſimis illuſtravit, & tandem emiſit anno MDCLXXII.

Sed interim dum huic operi incumbit, incidit occaſio quæ editionem retardavit. Quippe vir illuſtriſſimus, & cui litteræ ac ceteræ bonæ artes tantùm debent, quantùm deberi homini poteſt à ſtudioſis bonarum artium, Joannes Baptiſta Colbertus, putavit è re litteraria fore evolui codices MSS. variarum linguarum Bibliothecæ Regiæ; & cum peritos harum rerum perquireret, Cotelerium in primis elegit anno MDCLXVII. qui Græcos codices examinaret, eorùmque catalogum conficeret. Quinquennium in hoc opere abſumptum eſt. Tum verò Cotelerius admiſſus eſt in familiaritatem illuſtriſſimi viri, ab eo peramanter exceptus & habitus, adeò ut juſſerit ad eum deferri domum omnes libros ſeu editos, ſeu manuſcriptos Bibliothecæ ſuæ, & Regiæ, quibus ille egeret, in ſubſidium ſtudiorum ſuorum & publicam litterarum utilitatem. Demum ejuſdem illuſtriſſimi viri ope & ſuffragio, factus eſt Lector & Profeſſor Regius Linguæ Græcæ, in Academia Pariſienſi anno MDCLXXVI. IV. Idus Julias.

In antiquis Bibliothecæ Regiæ libris, & in Colbertinis, invenit multa egregia Eccleſiæ Græcæ monumenta numquam antehac edita, quorum partem edidit in tribus Tomis, quos inſcripſit MONUMENTA ECCLESIÆ GRÆCÆ; quorum tertium abſolvit hoc anno, quo deceſſit ex hac vita, paulò antè quàm moreretur. Quippe editio Tomi illius abſoluta eſt IV. Idus Auguſti. Quartum parabat, qui ferè abſolutus eſt; in quo, præter cetera, continentur *Aſterii*, *Heſychii*, *Ephræmi*, *Joannis Chryſoſtomi*, *Antipatri Boſtrenſis*, & *Anaſtaſii Sinaitæ* homiliæ variæ, Sancti *Baſilii* Archiepiſcopi Cæſareæ Cappadociæ opuſcula ſex, *Diadochi* Epiſcopi Photices definitiones, quæ Latinè tantùm prodierunt, *Photii* Patriarchæ CP. collectiones & demonſtrationes è Synodicis & hiſtoricis ſcriptis de Epiſcopis & Metropolitis, *Conſtantini Porphyrogennetæ* Novella de iis qui ab inteſtato moriuntur, *Joannis Antiocheni* demonſtratio de Euchariſtia, *Theodori Balſamonis* Epiſtola ad Metropolitam Philippopoleos, *Marci Epheſini* Exegeſis Eccleſiaſticorum dogmatum, vita Sancti *Theodoſii* Archimandritæ ſcripta ab ejus diſcipulo *Theodoro* Epiſcopo Patrenſi, denique *Eunomii* hæretici apologeticus. Hæc monumenta apud me depoſuit heres & nepos amici noſtri, vir clariſſimus Joſephus Hector Cotelerius, Conſiliarius Regius in præfectura Nemauſenſi. Edentur autem, opportuno tempore.

Poſt abſolutam ergo editionem Tomi tertii monumentorum Eccleſiæ Græcæ, vir admodum infirmæ valetudinis, & qui eam parum curaret, III. Nonas Auguſti incidit in mor-

bum, quem Medici vocant affectum pectoris inflammatorium. Morbus ille eſt periculoſiſſimus, præſertim in tenuibus corpuſculis, & primò tentandus eſt per venæ ſectionem. Sed illam Cotelerius ſumma cura vitare cupiebat, quia paucis antè diebus quemdam familiarem ſuum è vita exceſſiſſe viderat, cùm ei undecies vena ſecta fuiſſet. Itaque metu mortis in mortem ruit. Quippe ut ſe ſubtraheret huic remedio, quod ſibi letale eſſe rebatur; initio diſſimulavit hunc morbum, neminem infirmitatis ſuæ admonens, ne Medicum quidem nec amicos, donec tandem quinto pòſt die, ad extrema fermè redactus, conſuluit Medicum an vena ſecanda eſſet. Secta ea eſt, ſed parum feliciter. Itaque vi morbi victus exceſſit è vivis IV. Idus Auguſti, horâ quintâ matutinâ. Poſtridie ſepultus eſt, in Eccleſia Parochiali ſancti Benedicti, juxta fontes baptiſmales. Habet ergo Eccleſia illa patrem & filium.

Hæc ſunt, Vir Clariſſime, quæ habui dicenda de viro optimo & utrique noſtrum amiciſſimo, ſed in primis tibi, quem plurimi ſemper fecit, uti par erat, quem, ut antea dixi, ab adoleſcentia ſe primiſque ſtudiis familiarem & amicum habuiſſe gloriabatur. Noſtrum eſt deinceps animæ ejus bene precari & meminiſſe amicitiæ, quæ inter nos fuit. Vale. Lutetiæ Pariſiorum XIV. Kal. Novembris MDCLXXXVI.

Extrait du Procés Verbal de l'Aſſemblée génerale du Clergé de France tenuë à Mante.

Du Mardy 30 Avril 1641.

Monſeigneur l'Evêque de Chartres a dit que le Sieur Cotelier, Miniſtre converti, ayant pris ſoin particulier d'élever un ſien fils dans l'étude des langues & des ſciences, afin de le rendre capable de ſervir un jour l'Egliſe, il ſeroit bien aiſe de faire voir à la compagnie combien il a reuſſi heureuſement & à quoy il a employé l'argent qu'il reçoit du Clergé. Ce jeune garçon introduit dans la ſale, âgé de douze ans ou environ, a expliqué facilement la Bible en Hebreu à l'ouverture du livre, & a rendu raiſon des difficultez qui luy ont eſté formées tant ſur la conſtruction de la langue que de ce qui dépendoit des uſages des Juifs. Et a auſſi expliqué couramment le Nouveau Teſtament Grec. Et aprés a fait quelques demonſtrations des Mathematiques, expliquant les definitions d'Euclide. Ce qui a paru comme un prodige en ſon âge, & a donné deſir à la compagnie de l'aſſiſter pour continuer ſes eſtudes. Et deliberation priſe par Provinces, a eſté reſolu que n'eſtant de la qualité requiſe pour eſtre employé ſur l'état, & ſon pere y eſtant déja couché pour ſix cens livres, cette penſion luy ſera augmentée juſques à la ſomme de mille livres, pour luy donner moyen d'avancer cet enfant dans les ſciences. A quoy il a eſté exhorté de la part de l'Aſſemblée par Monſeigneur le Preſident, & particulierement de l'élever en la crainte de Dieu, & ménager ſes forces dans un âge ſi tendre. Et en outre luy a eſté ordonné la ſomme de trois cens livres, qui luy ſera payée comptant, pour l'aider à acheter les livres neceſſaires.

EPITAPHIUM.

COTTELERI ingentis parvo ſub Marmore triſtes
Calcans exuvias, pavidus venerare viator,
Hæc non nota tenus cæcis eduxit ab umbris
Græcorum monumenta, quibus Romana ſuperbit
Relligio, longè poſthâc his fortior armis,
Regius interpres Græci ſermonis, Athenæ
Invideant tali, quo Gallia jactat, alumno.

Sanctolius Victorinus.

Aliud.

Sub hoc lapide
Conduntur triſtes exuviæ Joannis Baptiſtæ Cotelerii Nemauſenſis Clerici,
Domûs Sorbonicæ Theologi,
Linguæ Græcæ Profeſſoris Regii,
Viri mediocris quidem ſtaturæ,
Maximæ verò ac infinitæ propemodùm Litteraturæ:
Qui eruendis Eccleſiæ Græcæ Monumentis
Aſſiduam navans operam
Publicæque utilitati, etiam propriæ vitæ diſpendio,
Totus invigilans,
Fractis corporis viribus, animam exhalavit die XII. Auguſti
M. DC. LXXXVI.
Ætatis LVIII.
Requieſcat in Pace.
Amico juſta perſolvebat mœrens Franciſcus Pinſſonius
Advocatus Pariſienſis.

Con-

Continentur in hoc Volumine.

Barnabæ Epiſtola Catholica Græco-Latina. Pag. 15
Eadem Latinè. 55
Hermæ Paſtor. 75
Clementis Epiſtola ad Corinthios prima. 143
Ejuſdem Epiſtola ſecunda. 184
Conſtitutiones Apoſtolorum. 199
Cotelerii & *Beveregii* judicia de Canonibus Apoſtolicis. 424
Canones Apoſtolici. 437
Beveregii adnotationes ad eoſdem Canones. 451
Recognitiones *Clementis* à *Rufino.* 485
Clementina Græcè & Latinè. 597
Clementina Epitome de Geſtis Sancti Petri. 749
Martyrium Clementis. 804
Ephraïmi opuſculum de miraculo ad monumentum *Clementis* facto. 811

SANC-

SANCTI
BARNABÆ
APOSTOLI
EPISTOLA CATHOLICA.

VETERUM TESTIMONIA
DE
EPISTOLA S. BARNABÆ.

Clemens Alexandrinus, libro 2. Stromateon; multò poſt initium Editionis Pariſienſis pag. 373. *B.*

Εἰκότως οὖν ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας φησίν·

Meritò igitur Apoſtolus Barnabas ait: &c. *Locus habetur Ep. c. 1.*

Ibidem, pag. 375. B.

Καὶ Βαρνάβας ὁ Ἀπόστολος.

Et Barnabas Apoſtolus: &c. *In cap. 4.*

Ibidem, ante medium, pag. 389. D.

Ταῦτα μὲν ὁ Βαρνάβας·

Hæc quidem Barnabas. *cap. 10.*

Ibidem; poſt medium, pag. 396. D.

Ἀμέλει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας·

Myſticè profectò Barnabas: *c. ultimo.*

Ibidem, ante finem, p. 410. C.

Οὔ μοι δεῖ πλειόνων λόγων, παραθεμένῳ μάρτυρα τὸν Ἀποστολικὸν Βαρνάβαν (ὁ δ᾽ ἦν τῶν ἑβδομήκοντα, καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου,) κατὰ λέξιν ὧδέ πως λέγοντα·

Non mihi pluribus verbis opus eſt, ſi adduxero teſtem, Apoſtolicum Barnabam (erat autem is ex ſeptuaginta diſcipulis, & Pauli adjutor) his verbis ſic dicentem: *cap. 16.*

Strom. lib 5. ante medium, pag. 571. 572.

Φησὶν ὁ Βαρνάβας.

Dicit Barnabas: *cap. 10.*

Ibidem, p. 577. 578.

Ἀλλὰ καὶ Βαρνάβας, ὁ καὶ αὐτὸς συγκηρύξας τῷ Ἀποστόλῳ, κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν, τὸν λόγον, φησίν.

Quinetiam Barnabas; qui ipſe quoque prædicavit verbum unà cum Apoſtolo, in miniſterio Gentium, ait: *cap. 6.*

Videndus etiam Clemens, lib. 2. Pædagogi cap. 10. & lib. 6. Stromatei; multò ante medium, pag. 646. C. In primo enim loco, ad caput hujus Epiſtolæ decimum reſpicit: in altero autem, Barnabam pro Clemente Romano citat, per memoriæ lapſum.

Origenes, libro primo contra Celſum, ſub finem; Editionis Auguſtanæ p. 50.

Γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ· Philocaliæ Cap. XVIII. p. 181.

Scriptum porro eſt in Barnabæ Catholica Epiſtola: *cap. 5.*

Idem, lib. 3. de Principiis cap. 2.

Eadem quoque Barnabas, in Epiſtola ſua declarat: *cap. 18.*

Lege ejuſdem Origenis librum primum Explanationum in Epiſtolam ad Romanos; ad capitis primi verſum 24.

Ex Rufini verſione.

Poſt hæc jam ſcriptura eſt quæ dicitur Actus Pauli: ſed & libellus qui appellatur Paſtoris, & Revelatio Petri: de quibus quàm maximè dubitatur. Fertur etiam Barnabæ Epiſtola, &c.

Euſebius, Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 3. cap. 25.

Inter novi Teſtamenti libros nothos collocentur etiam, Actuum Pauli ſcriptura, & liber qui dicitur Paſtor, & Revelatio Petri, inſuperque Barnabæ quæ fertur Epiſtola. *Lege Niceph. Hiſt. Eccl. lib. 2. c. 46.*

Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἡ γραφή, ὅ τε λεγόμενος Ποιμήν, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Πέτρου, καὶ πρὸς τούτοις, ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή.

Ex interpr. Ruf.

Utitur ſanè exemplis, etiam ex his libris qui à nonnullis minimè recipiendi videntur: id eſt ex Sapientia quæ dicitur Salomonis, & ex Sapientia Sirach, quæ appellatur Eccleſiaſticus apud Latinos. Sed & de Barnabæ & Clementis Epiſtola ponit exempla.

Lib. 6. cap. 13.

Clemens Alexandrinus in Stromateis ſuis affert teſtimonia Scripturarum, quæ à nonnullis repudiantur; nempe ex Sapientia quæ dicitur Salomonis, & ex Sapientia Jeſu filii Sirachi, & ex Epiſtola ad Hebræos; item ex Barnabæ, Clementis ac Judæ Epiſtolis. *Niceph. lib. 4. cap. 33.*

Κέχρηται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀντιλεγομένων γραφῶν μαρτυρίαις, τῆς τε λεγομένης Σολομῶντος σοφίας, καὶ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Σιράχ, καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, τῆς τε Βαρνάβα καὶ Κλήμεντος καὶ Ἰούδα.

Ex verſ. Ruf.

In libris verò Informationum, ut breviter dicam, univerſam pariter Scripturam divinam compendioſis diſſertationibus explanavit: in quibus ne ea quidem quæ Apocrypha à quibuſdam habentur præteriit; ut eſt Petri Revelatio.

Ibidem, cap. 14.

Idem Clemens in libris Hypotypoſeon, omnium, ut uno verbo dicam, utriuſque Teſtamenti Scripturarum compendioſam inſtituit enarrationem; ne illis quidem omiſſis, de quibus ambigitur: Judæ Epiſtolam intelligo, & reliquas Catholicas; item Barnabæ Epiſtolam, & Revelationem quæ dicitur Petri. *Niceph. ibidem.*

Ἐν δὲ ταῖς ὑποτυπώσεσι, ξυνελόντα εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐνδιαθήκου γραφῆς ἐπιτετμημένας πεποίηται διηγήσεις, μηδὲ τὰς ἀντιλεγομένας παρελθὼν· τὴν Ἰούδα λέγω, καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολάς, τήν τε Βαρνάβα, καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην ἀποκάλυψιν.

Hieronymus, in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum.

Barnabas Cyprius, qui & Joſeph Levites, cum Paulo, Gentium Apoſtolus ordinatus, unam ad ædificationem Eccleſiæ pertinentem Epiſtolam compoſuit, quæ inter Apocryphas Scripturas legitur, &c. *Lege Adonem Viennenſem in libro de Feſtivitatibus ad 3. Idus Junii, Notkerum Freculfum, Honorium Auguſtod.*

Vetus interpretatio Græca.

Βαρνάβας Κύπριος, ὁ καὶ Ἰωσὴφ Λευίτης, μετὰ Παύλου τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καταταχθείς, μίαν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ἐπιστολὴν συνέταξεν, ἥτις εἰς τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ἀναγινώσκεται.

Lib. 13. Commentariorum in Ezechielem, ad verſum 19. capitis 43.

Vitulum autem qui pro nobis immolatus eſt, & multa Scripturarum loca; & præcipuè Barnabæ Epiſtola, quæ habetur inter Scripturas Apocryphas, nominat. *Cap. 8.*

Idem Hieronymus, lib. 3. adverſus Pelagianos, cap. 1. locum S. Barnabæ de Apoſtolis, laudatum ab Origene, lib. 1. in Celſum, perperam citat ſub nomine B. Ignatii.

Nicephorus C P. in fine Chronographiæ ſuæ Epiſtolam Barnabæ poſuerat inter Libros Novi Teſtamenti, quibus contradictum fuit, ut patet ex Anaſtaſii Bibliothecarii verſione. Vide & ſequens Cotelerii Judicium.

J. B. COTELERII JUDICIUM

DE

EPISTOLA S. BARNABÆ.

REFERTUR à B. Luca Joſem ſeu Joſephum, Levitem, genere Cyprium extitiſſe. Scilicet ea in inſula plurimi degebant Judæi: à quibus poſtea, imperante Trajano; uti diſcimus per Dionem Caſſium in Hiſtoria illius Imperatoris, Euſebium in Chronico, Oroſium lib. 7. cap. 12. atque hujus aſſeclam Pſeudo-Hieronymum tractatu de locis ex Actis Apoſtolorum; infinita hominum multitudo jugulata fuit, urbſque Salamis peremptis omnibus incolis funditus everſa. Dicit etiam Lucas Joſem cognomen Barnabæ ab Apoſtolis tuliſſe, quo ſignificetur *υἱὸς παρακλήσεως*, id eſt, *filius conſolationis & exhortationis*. Utrumque enim *παράκλησις* denotat; quamvis B. Hieronymo ad Titi II. 15. magis conſolationem quàm exhortationem ſonet. Tradit quippe ſanctus Auguſtinus, alios verbum *παρεκλήθην* Pſal. CXVIII. 52. vertiſſe *conſolatus ſum*, alios *exhortatus ſum*. Et utraque verſio cernitur in S. Hilario; qui ad ejuſdem Pſalmi verſiculum 76. *τοῦ παρακαλέσαι* reddit *ut exhortetur*; locumque Apoſtoli II. Cor. I. 3. ita effert; *Benedictus Deus & pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, pater miſerationum, & Deus omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni tribulatione*. ubi Vulgata; *Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra; ut poſſimus & ipſi conſolari eos qui in omni preſſura ſunt, per exhortationem quâ exhortamur & ipſi à Deo*, &c. Sic etiam apud Luciferum, libro de non conveniendo cum Hæreticis, hoc modo citatur Apoſtolus Hebr. III. 13. *Sed conſolamini voſmetipſos*. pro quo vulgatus Interpres *adhortamini*. A Gregorio autem Nazianzeno in Oratione 36. *παράκλητος* I. Joh. II. 1. exponitur *παρακλήτωρ exhortator*. Multaque ſimilia paſſim reperies. Denique ſanctus Ambroſius in illud Pſal. CXVIII. 76. *Ut exhortetur me*, ait; *Aliqui codices habent in hoc loco*, Ut conſoletur me. *Sed etiam in Apoſtolo legimus exhortationem pro conſolatione dictam, & conſolationem pro exhortatione.* Ex his duabus ſignificationibus *παρακλήσεως*, primam in explicando nomine Barnabæ accipiunt, Oecumenius ad Act. IV. 36. dum id nominis vult eſſe *μαρτυρίαν ἀρετῆς φιλοπτώχου*, & demonſtrare *παραμυθίαν ἢ οἰκτιρμόν*; Notkerus in Martyrologio, tomo 6. Antiquæ Lectionis Henrici Caniſii, ad III. Idus Junii, ſcribens; *Ab Apoſtolis Barnabas vel filius conſolationis eſt vocatus, pro eo quod cùm haberet agrum, eumque vendidiſſet, pretium ejus ante pedes Apoſtolorum ad conſolationem pauperum poſuerit*; nec non illi qui in Hieronymo, libro de nominibus Hebraicis, vertunt *filius conſolationis*: Ad poſteriorem verò etiam ſignificationem adduci poteſt expoſitio ſancti Chryſoſtomi Homiliâ XI. in Acta; *Βαρνάβας· ὅ ἐστιν υἱὸς παρακλήσεως· ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐπωνομάσθη. καὶ δοκεῖ μοι ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰληφέναι τὸ ὄνομα, ὡς πρὸς τοῦτο ἱκανὸς ὢν καὶ ἐπιτήδειος*. *Barnabas, hoc eſt, filius conſolationis & exhortationis ab Apoſtolis cognominatus eſt. Et mihi videtur, à virtute nomen aſſumpſiſſe, quòd ad illud aptus eſſet ac idoneus*, ad conſolandum nempe ac exhortandum. Accedit huc veriloquium Hieronymianum; *Barnabas, filius Prophetæ aut Prophetiæ*: hoc eſt, Propheta. Prophetarum ſcilicet ſive Doctorum eſt, adhortari & conſolari Dei plebem. Quocirca Act. XV. 32. habetur; *Ἰούδας δὲ καὶ Σίλας καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν.* Juxta noſtrum Interpretem; *Judas autem & Silas, & ipſi cùm eſſent Prophetæ, verbo plurimo conſolati ſunt fratres, & confirmaverunt.* Et I. Corinth. XIV. verſ. 3. *ὁ δὲ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.* Verſ. 31. *δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται.* Ex eadem Verſione; *Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare; ut omnes diſcant, & omnes exhortentur.*

De nomine Barnabæ.

Hunc Barnabam extitiſſe unum ex LXX. Domini diſcipulis comprobari poteſt teſtimonio Clementis Alexandrini, cùm lib. 2. Stromateon, tum in Hypotypoſibus apud Euſebium Hiſt. Eccl. lib. 1. cap. 12. & lib. 2. cap. 1. eamque traditionem ſequuntur Epiphanius in fine tom. 1. lib. 1. adverſùs Hæreſes, auctor Chronici dicti Alexandrini, Dorotheus in Synopſi, & ii qui Barnabæ res geſtas conſcripſerunt. Contrà objicit Beda in Act. IV. *Mirum quomodo hunc Barnabam, qui poſtea cum Paulo Gentium eſt ordinatus Apoſtolus, ac poſt longum ejus contubernium, denuo Cyprum unde ortus fuerat, prædicaturus redit, Euſebius in Hiſtoria Eccleſiaſtica de numero eſſe LXX. diſcipulorum Domini Salvatoris arbitratur; cùm manifeſtè ſcribat B. Lucas, eum poſt aſcenſionem Domini, ad diſcipulatum Apoſtolorum veniſſe: niſi fortè putandum eſt, eum priùs ita diſcipulatum Chriſti ſecutum, ut necdum renunciaverit omnibus quæ poſſidebat: quod utrùm Evangelicæ doctrinæ convenerit, cuivis facillimè patet.* Verùm pace viri venerabilis, nec Lucas dicit Barnabam poſt aſcenſionem Domini cœpiſſe credere, nec videtur neceſſe ut omnes Diſcipuli omnia ſua abjecerint; quod quamvis eſſet, potuit Noſter recèns hæreditate adeptum agrum vendere, quò pecuniam ad pedes Apoſtolorum poneret.

Barnabas unus ex LXX. diſcipulis.

Cæterùm de Barnaba multa narrantur in novo Teſtamento: inter alia, Act. XI. 29. 30. quòd Chriſtiani Antiocheni miſerint elæmoſynam ad Hieroſolymitanos, per manus illius: ex quo factum arbitror, ut Græci in ordinatione magni Oeconomi dicerent, *εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις τοῦ ἁγίου καὶ πανευ-*

De Barnaba.

φήμη Βαρνάβα τοῦ ἀποστόλου καὶ γενναιομάρτυρος. precibus & interceſſionibus ſancti & celebratiſſimi Barnabæ, Apoſtoli & generoſi Martyris. quemadmodum videre eſt in Joh. Morini ſacris Ordinationibus parte 2. pag. 115. Reliqua ad Apoſtolum iſtum pertinentia, vera, fabuloſa, & vulgò cognoſcuntur, & ad inſtitutum noſtrum non valde faciunt: quare ea miſſa facimus.

Epiſtola Barnabæ. Venimus ad Epiſtolam nomen illius præferentem, Veteribus laudatam ſæpe, deſideratam ſuperioribus ſeculis, noſtro feliciter editam à viris doctiſſimis Hugone Menardo & Iſaaco Voſſio. Dubitatur an ſit genuinus fœtus, an ſuppoſitus. Exiſtimatum quidem Clementi Alexandrino, Origeni, ac Hieronymo, ſummis viris, quibus propterea fides facilè abrogari non debet, nihil hîc fraudis deliteſcere. At Euſebius, quando Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 25. Epiſtolam collocat inter libros ſpurios, *ἐν νόθοις*, dolum videtur ſuſpicatus: niſi ſi quis nothum volumen eo loci exponat, ut in Amphilochii Epiſtola Iambica ad Seleucum, illud quod non eſt genuinum ſacræ Scripturæ, ſive aliàs auctorem verum titulo præferat, ſive ementitum. Certè vix credi poteſt, quòd adeò eximius Apo-

Act. 11. 24. & 13. 2. ſtolus, *vir plenus Spiritu ſancto & fide*, ſegregatus unà cum Paulo à ſancto Spiritu in opus Evangelii, & collega ejuſdem Apoſtoli in Gentium Apoſtolatu, ea ſcripſerit quæ in Opuſculo præſenti continentur: coactas dico allegorias, enarrationes Scripturarum minùs veriſimiles, fabulas de animalibus, aliaque de quibus poſtea agemus. Hæc tamen vix credibilia, non remorata ſunt prædictos Clementem, Origenem, Hieronymum: ſicut pauci nævi, qui honeſtam faciem Epiſtolæ à Clemente Romano ad Corinthios Romanorum nomine conſcriptæ commaculant, non impedierunt quin tanti ea fieret; quamvis magna, meo quidem judicio, differentia intercedat ratione auctoritatis, Clementem inter & Barnabam, cujus Epiſtola tantùm famæ non eſt conſecuta ac illa Clementis. Ad hæc argumento, quo utitur ſanctus Auguſtinus lib. 1. contra Adverſarium Legis & Prophetarum cap. 20. ut Apocrypha ſub nominibus Andreæ Johanniſque ſcripta exſibilet atque explodat, *Si illorum eſſent, recepta eſſent ab Eccleſia*; eo, inquam, argumento in ſuſpicionem illegitimæ prolis venit Epiſtola, cùm jamdiu rejecta & ad Apocryphas Scripturas amandata fuerit. *Apocryphum*, inquit Hieronymus Epiſt. 7. ad Lætam, *ſciat non eorum eſſe, quorum titulis prænotantur.* Quapropter Origenes qui putavit Opus eſſe Barnabæ, credidit etiam eſſe Canonicum. *Sunt*, inquit ad verſ. 24. cap. 1. Epiſtolæ ad Romanos, *præterea (ſicut in multis Scripturæ locis invenimus) etiam utriuſque partis, vel utriuſque viæ, fautores quidam & adjutores Angeli* &c. ubi quis non videt alludi ad caput 18. noſtræ Epiſtolæ, de duabus viis, & de Angelis utrique viæ prepoſitis? Jam verò lib. 1. contra Celſum idem Adamantius vocem à Barnaba paulò duriùs in Apoſtolos prolatam, nequaquam rejicit, imò ſimilibus Scripturæ dictis munit ac firmat, inſuperque

Epiſtola Catholica. Epiſtolam ſacram eſſe innuit, & vocat Catholicam: quo quidem nomine etiam indicatur eam ſaltem à multis Catholicis fuiſſe admiſſam, atque inſtar Catholicarum lectitatam; non ſolùm autem ſignificatur, quod aiunt ex Leontio lib. de Sectis, Actione 2. à cujus opinione nullatenus diſſentit Oecumenius, ſcriptam eſſe ad omnes generaliter, non verò ad unam gentem. Nam ſi id tantùm declararet ea vox, cui umquam veniſſet in mentem, Johannis ſecundam, ad unam domum, & tertiam, ad unum hominem exaratas, in Catholicarum cenſum referre? Prudentiùs itaque factum ab Iſidoro Hiſpal. lib. 6. Originum cap. 2. (Nam confutari non meretur ſententia Hebedjeſu auctoris Chaldaici, affirmantis in Catalogo librorum, Catholicas ideò vocari Epiſtolas Jacobi, Petri, Johannis, & Judæ, quòd ab iis Apoſtolis omni charactere & lingua fuerint conſignatæ) qui cùm prædictum vocabulum poſteriori ſenſu uſurparet, Catholicas nuncupat Epiſtolas Petri, non item Jacobi, Johannis, & Judæ: quamquam Judæ & Jacobi generaliores ſint primâ Petri: unde notatum fuit à quodam Scholiaſte ad Epiſtolam Jacobi, MS. Regio 705. *προτέτακται ἡ τοῦ Ἰακώβου ἐπιστολὴ τῶν ἄλλων, ὅτι τε πρῶτος ἐπίσκοπος ἦν, καὶ ὅτι ἡ τοῦ Πέτρου καθολικωτέρα· ταῖς γὰρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν διεσπαρμέναις ἐγράφη δώδεκα φυλαῖς.* Hoc eſt, *Poſita eſt ante alias* Catholicas *Epiſtola Jacobi; tum quia is primus erat Epiſcopus, tum quia illa univerſalior eſt Epiſtola Petri:* primâ ſcilicet: *duodecim quippe tribubus per univerſum orbem diſperſis ſcripta eſt.* Denique S. Hieronymus in libro quem de interpretatione nominum Hebraicorum, imitatus Philonem ac Origenem compoſuit, inter novi Teſtamenti libros non ſtatuiſſet Epiſtolam Barnabæ, ſicut facit, quam ipſe cum Apocryphis Scripturis legebat, niſi vidiſſet ita ab Origene fuiſſe actitatum. Eamdem quoque ſententiam deprehendimus in antiqua Stichometria Latina, quæ exſtat in duobus libris mſſ. altero non pridem Puteanorum Fratrum, nunc Chriſtianiſſimi Regis, altero Monachorum ſancti Germani. Illic Epiſtola Barnabæ collocatur poſt Epiſtolam Judæ, ante Johannis Revelationem & Actus Apoſtolorum.

Verùm in omnia diverſa abierat præceptor Origenis Clemens Alexandrinus: quippe qui Opus quod credit eſſe Barnabæ, impugnat, licèt ſuppreſſo honoris cauſſâ nomine; Pædagogi 2. cap. 10. Id porrò nequaquam commiſiſſet, ſi ad Canonem pertinere fuiſſet arbitratus. Ac fortè ſuſpicio erit alicui, variâſſe Clementem, aut ſe ad multorum opinionem accommodâſſe, tum cùm Scripturarum Canon certos limites nondum acceperat. Si quidem in libris *ὑποτυπώσεων*, referente Euſebio Hiſt. lib. 6. cap. 14. unà cum novi Teſtamenti libris enarraverat Epiſtolam Barnabæ; quam fortaſſe Pſeudepigrapham rebatur, quando confutabat. Sed & Hieronymus, ſuprà citatus de notione vocis *Apocryphum* pro Opere falſi tituli; tamen in locis à me relatis inter Veterum Teſtimonia, Epiſtolam Apocrypham, non Pſeudepigrapham vult. Quinetiam à Gelaſio Apocrypha non pro Pſeudepigraphis dumtaxat ſumuntur, vel quorum ſecreti auctores atque incogniti, verùm pro omnibus quæ quia notam aliquam mereri videntur, ſive ſuppoſitionis, ſive erroris, ſive impietatis, abſcondi debent atque ignorari, (*ἀποκρυφῆς μᾶλλον ἢ ἀναγνώσεως ἄξια* dicit auctor Synopſeos ſacræ Scripturæ creditus Athanaſius) nec in publica verſari notitia, ſicut libri Canonici Scripturarum, & ii Eccleſiaſtici Patrum, qui inoffenſo pede decurri queunt. Quare inter Apocrypha recenſet Clementis Alexandrini Opuſcula, Tertulliani, Cypriani, Arnobii, Lactantii, Euſebii, aliorum, quamvis indubia.

Ex quibus omnibus conficitur, non admodum clarere utrùm præſentem Epiſtolam adjudicare debeamus Barnabæ Apoſtolo, an alteri homini Apoſtolico, qui aut Barnabæ nomen aſſumpſerit, aut Barnabæ fuerit cognominis, prout à primis Chriſtianis nomina Apoſtolorum affectata fuiſſe docet nos Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. 7. cap. 25. Eò magis inclino, ut cenſeam non eſſe Apoſtoli. Quòd ſi quis certiora proferat, gratiſſimam ille rem faciet. Ego quod neſcio, ſcire me non poſſum profiteri.

Dices: Si non eſt Apoſtoli; quando ſcripta *Epiſtola Barnabæ, quando ſcripta* fuit? quantæ habenda & habita auctoritatis? De primo; patet ex Epiſtolæ cap. 16. datam fuiſſe poſt excidium Hieroſolymitanum. Liquet etiam ex Clemente Alexandrino laudatore Epiſtolæ,

ante

ante finem ſecundi ſæculi prodiiſſe. Sicut autem per primum non bene quis originem illius repeteret, à temporibus excidium mox ſubſequentibus; ita malè per ſecundum concluderetur natales ejuſdem contigiſſe, ſtatim antequàm Clemens libros ſuos componeret. An enim neceſſe fuit, ut ingenii monumentum Apocryphum, ſimulac è manibus Scriptoris exierat, ilico ad communem notitiam perveniret, atque à Patribus citaretur? eo præſertim tempore, quo & ſcribebant pauci, & qui ſua litteris committebant, ſolos ferè in teſtimonium adhibebant ſacros libros: ut non commemorem luctuoſiſſimam voluminum Eccleſiaſticorum prioribus ſæculis exaratorum jacturam. Itaque mediâ viâ incedendum videtur; & referendum Opus ad tempus, quod inter utrumque intercedit; ita tamen ut ad primum magis accedat: quam rem character dicendi, Apoſtolicam antiquitatem redolens, non obſcurè ſignificat.

Quantæ auctoritatis. Quantùm ad ſecundam interrogationem; de præſenti tempore nulla oritur difficultas. Conſtat inter omnes, Epiſtolam in Canone locum non habere. Nec minùs conſtare debet, dignam eſſe magnâ veneratione, quæ tantùm ferat ætatis atque exiſtimationis. Si autem conſideremus prima ſæcula, quando Canone diverſo utebantur Eccleſiæ; varia in ſtudia ſciſſi fuerunt Chriſtiani. *De diviſione Scripturæ.* Id ut intelligatur, obſervare oportet, Scripturarum, quæ aut ſacræ ſunt, aut tales ſunt habitæ à nonnullis, non unam apud ſanctos Patres reperiri diviſionem. Interdum duplex ſolummodo fit Scriptura; Canonica, cujus dictator Spiritus ſanctus, & Apocrypha, cujus auctor homo ſolus. Ita Hieronymus in Prologo galeato, Auguſtinus 2. de doctrina Chriſtiana cap. 8. & Iſidorus Originum lib. 6. cap. 2. Sic etiam duo genera Scripturarum ponuntur in Euſebio Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 3. *ὁμολογουμένων καὶ ἀντιλεγομένων* & *τῶν μὴ τοιούτων*, in Athanaſii ſeu alterius Synopſi *κανονιζομένων* & *μὴ κανονιζομένων*, in Cyrilli Hieroſolymitani quarta Catecheſi *τῆς διαθήκης καὶ τῶν ὁμολογουμένων* & *ἀποκρύφων καὶ ἀμφιβαλλομένων*, in Gregorii Nazianzeni Carmine 33. *θείων* ſeu *γνησίων* & *παρεγγράπτων* ſeu *μὴ γνησίων*: apud Hieronymum Epiſtolâ 129. & in caput 2. Epiſtolæ ad Titum, & Commentario in Pſalmos, ſi tamen hujus libri auctor exiſtimandus eſt, ad Pſalmum 149. *Eccleſiaſticarum* & *Apocrypharum*; apud Innocentium Papam Epiſt. 3. cap. 7. *receptarum in Canone ac repudiandarum.* Aliquando triplex Scriptura perhibetur; Canonica, omnino recipienda; Apocrypha, penitus rejicienda; & dubia, inter utramque poſita; ab aliquibus videlicet admiſſa, repudiata ab aliis; miſta & media inter genuinam ac notham; veræ proxima; cui contradicitur quidem, honor tamen habetur ut legatur Catechumenis; quam demum licèt non eodem in precio habeant Catholici, ac Canonicam, ut ex ea fidei dogmata confirment, non ideò quemadmodum Apocrypham abominantur, atque è templis eliminant, quinimo cum reverentia excipiunt, ac in Eccleſiis ad plebis ædificationem lectitant. Iſta edocemur ab Origene ad Johannis IV. 22. Euſebio Hiſt. lib. 3. cap. 3. 25. 31. & alibi, Athanaſio in Epiſtola Feſtali, & in Synopſi divinæ Scripturæ, Amphilochio in Iambico carmine ad Seleucum, Hieronymo in præfationibus ad Judith, & ad tria Salomonis volumina, Rufino in Symboli expoſitione, & Nicephoro Conſtantinopolitano in Canone Scripturarum. Porrò utriuſque hujus diviſionis membra ſubdividuntur. In primâ, Canonicæ Scripturæ, juxta ſententiam ſancti Auguſtini loco citato ex Doctrina Chriſtiana, vel ab omnibus accipiuntur Eccleſiis Catholicis, vel à pluribus & gravioribus, vel à paucioribus minoriſque auctoritatis, vel fortè à pluribus at non gravioribus, aut denique forſan à gravioribus ſed non pluribus; ſicque aut omnimodæ, aut majoris, aut æqualis auctoritatis cenſeri debent: quam inæqualitatem auctoritatis Judæis non fuiſſe inauditam colligo ex Philone libro de vita contemplativa, Joſepho libro 1. contra Apionem, atque Hieronymo in præfationibus ad Reges, ad Tobiam, ad Judítham, ad Opera Salomonis, & ad Danielem. Ab eodem Auguſtino lib. 18. de Civitate Dei cap. 36. duplex Canon Scripturarum veteris Teſtamenti ſtatui videtur; earum quas Judæi pro Canonicis habent, & earum quas Eccleſia: quâ de re conſulendæ Iſidori Origines lib. 6. cap. 1. In eadem prima diviſione, libri Apocryphi gradus ſimiliter obtinent, prout ad veritatem ac pietatem, falſitatem & impietatem magis aut minùs vergunt. In ſecunda pariter diviſione, dubiæ Scripturæ, apud Euſebium lib. 2. cap. 23. lib. 3. cap. 3. & 25. diverſitatem accipiunt ex proximitate ad Canonicas vel ad Apocryphas; cùm à pluribus Eccleſiis publicè lectitantur, cùm ab antiquis Doctoribus reperiuntur allegatæ, cùmque ſpuriæ videntur ac de quibus quàm maximè dubitatur.

His ita poſitis, evaneſcit omnis difficultas. Epiſtola Barnabæ ab Origene & quibuſdam Eccleſiis Canonica reputata fuit: à Clemente Alexandrino interdum Canonica, interdum dubia, interdum non Canonica, ſeu Apocrypha in bono ſenſu primæ diviſionis: ab Euſebio dubia, ſpuria, citata quidem ab Antiquis, at ſ[illegible]nioris notæ Apocryphis propinquior: à Hieronymo Apocrypha, ſeu extra Canonem, ad Eccleſiæ ædificationem pertinens: à Nicephoro Conſtantinopolitano non Canonica, non Apocrypha, ſed cui contradicitur: à nullo Apocrypha deterioris notæ; noxia ſcilicet, Hæretica, impia; cujus generis videtur fuiſſe Evangelium inſcriptum nomine Barnabæ, quod in Concilio Romano operâ Gelaſii damnatum eſt. Vide infra initio Notarum in Conſtitutiones Apoſtolicas, Indiculum Scripturarum, è Bibliotheca Regia depromptum.

Reſtat aliud nihil, niſi de titulo Epiſtolæ inquirere, ad quos ſcripta fuerit. Res non magni *Titulus Epiſtolæ.* eſt momenti. Ut enim præclarè Tertullianus; *Nihil de titulis intereſt; cùm ad omnes ſcripſerint Apoſtoli, tum ad quoſdam.* Ac fortè *ἀνεπίγραφος* ſemper exſtitit; qualem cernimus Johannis Apoſtoli primam. Quòd ſi aliter ſe res habeat, conjiciam ex tota orationis ſerie, ad Chriſtianos Hebræos miſſam, tenaces nimiùm antiquatæ Legis, ad Hebræos inſcriptam fuiſſe. Hincque potuit fieri, ut accepto rumore de Epiſtola quadam Barnabæ ad Hebræos à ſe non viſa, Tertullianus cap. 20. lib. de pudicitia, Epiſtolam Pauli Canonicam ad Hebræos, de cujus auctore ac auctoritate ambigebatur, putaverit à Barnaba fuiſſe deſtinatam. Atque hactenus de Epiſtola.

Vetus autem Interpretatio, barbariem ubique, ubique negligentiam oſtendit, eſtque imperfecta *Antiqua Verſio.* & mutila, tum paſſim, tum præcipuè ad finem, ubi poſteriora capita reſecantur, fortè quia minùs docta videbantur Interpreti, atque ad mores magis pertinentia: igitur omiſſis iis, pauciſque vocibus inſertis, colophonem per doxologiam imponit. Suum tamen illi Verſioni precium: cui debemus priora capita cum non paucis emendationibus Græci contextûs, ut nihil dicam de antiquitate illius ac ſimplicitate.

Cæterùm ineditam Stichometriam, cujus me- *Stichometria.* mini, placuit hîc apponere, tametſi mutilam & corruptam; quia non mediocrem fructum afferet legentibus, atque conferentibus cum illa Nicephori Conſtantinopolitani, cum mſſ. Bibliorum Codicibus, cumque Laterculis Scripturarum.

Vete

Verſus ſcripturarum ſacrarum.

	Geneſis.	Verſus MMMMD.
	Exodus.	MMMDCC.
	Leviticum.	MMDCCC.
	Numeri.	MMMDCL.
	Deuteronomium.	MMMCCC.
	Jeſu Naue.	MM.
	Judicum.	MM.
	Ruth.	CCL.
	Regnorum.	
	primus liber.	MMD.
	ſecundus liber.	MM.
	tertius liber.	MMDC.
	quartus liber.	MMCCCC.
Excidiſſe videntur libri Paralipomenon.	Pſalmi Davidici.	MMMMM.
	Proverbia.	MDC.
	Eccleſiaſtes.	DC.
	Cantica Canticorum.	CCC.
	Sapientia.	M.
	Sapientia Jeſu.	MMD.
Numerus generalis cum particularibus non concordat.	Duodecim Prophetæ.	MMMCX.
	Oſee.	DXXX.
	Amos.	CCCCX.
	Michæas.	CCCX.
	Joel.	XC.
	Abdias.	LXX.
	Jonas.	CL.
	Nahum.	CXL.
	Ambacum.	CLX.
	Sophonias.	CLX.
	Aggæus.	CX.
	Zacharias.	DCLX.
	Malachiel.	CC.
	Eſaias.	MMMDC.
	Jeremias.	MMMMLXX.
	Ezechiel.	MMMDC.
	Daniel.	MDC.

Maccabæorum ſic:

Liber primus.	MMCCC.	
Liber ſecundus.	MMCCC.	
Liber quartus.	M.	
Judith.	MCCC.	
Eſdras.	MD.	
Eſther.	M.	
Job.	MDC.	
Tobias.	M.	
Evangelia quatuor.		
Matthæus.	MMDC.	
Johannes.	MM.	
Marcus.	MDC.	
Lucas.	MMDCCCC.	
Epiſtolæ Pauli.		
Ad Romanos.	MXL.	
Ad Corinthios prima.	MLX.	
Ad Corinthios ſecunda.	* LXX.	** Numerus mancus.*
Ad Galatas.	CCCL.	
Ad Epheſios.	CCCLXXV.	
Ad Timotheum prima.	CCVIII.	
Ad Timotheum ſecunda.	CCLXXXIX.	
Ad Titum.	CXL.	*Deeſt Ad Philipp. ſ. ob eoſdem verſus cum ſequ. Ad Coloſſ.*
Ad Coloſſenſes.	CCLI.	
Ad Philemonem.	L.	
Ad Petrum prima.	CC.	*Deſiderantur Ad Theſſalonicenſes. I. Petri.*
Ad Petrum ſecunda.	CXL.	
Jacobi.	CCXX.	
Prima Johannis.	CCXX.	
Johannis ſecunda.	XX.	
Johannis tertia.	XX.	
Judæ.	LX.	
Barnabæ Epiſtola.	* DCCCL.	** Anaſtaſ. Biblioth. ex Niceph. CP. MCCCVI.*
Johannis Revelatio.	MCC.	
Actus Apoſtolorum.	MMDC.	
Paſtoris*.	MMMM.	** Supple liber.*
Actus Pauli.	MMMMDLX.	
Revelatio Petri.	* MMLXX.	** Al. CCLXX.*

H. MENARDI JUDICIUM

DE

SANCTO BARNABA,

ET EJUS EPISTOLA.

SANCTUS Barnabas natione Cyprius, gente Judæus, tribu Levites, qui & Joſeph appellatus, unus è Septuaginta duobus, Chriſti diſcipulis fuit, ut docent Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum: & Euſebius lib. 1. hiſt. Eccl. cap. 12. & lib. 2. cap. 1. Agrum quem habebat vendidit, & attulit pretium, & poſuit ante pedes Apoſtolorum, ut ſcribitur Act. 4. una cum ſancto Paulo gentium Apoſtolus declaratus eſt à Prophetis & Doctoribus, qui erant Antiochiæ, Spiritu ſancto revelante, Act. 13. Multas terras & maria obivit ad Chriſti fidem diſſeminandam, multis ac variis exantlatis laboribus. Multas Eccleſias fundavit, inter quas Mediolanenſem. De tempore quo paſſus eſt, nihil certi ſtatui poteſt, cum nullus alicujus notæ ſcriptor antiquus ſuppetat, qui de illius morte ſcripſerit, ut notat Baronius. Ferunt quandam ab eo ſcriptam eſſe epiſtolam, quæ inter Canonicas Scripturas non habetur, quam etſi citent Clemens Alexandrinus & Origenes, tamen inter ſcripturas dubias, nothas & apocryphas connumeratur, cum nunquam Eccleſiæ auctoritate pro Canonica recepta ſit. Quod ſatis experientia conſtat, & ex Euſebio lib. 3. hiſt. Eccleſiaſticæ cap. 19. qui eam inter ſcripturas minimè germanas recenſet. *Inter ſcripturas minimè legitimas annumerantur acta Pauli, & liber qui vocatur Paſtor, & Apocalypſis Petri, καὶ πρὸς τούτοις ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή.* id eſt, *quibus addatur quæ fertur nomine Barnabæ epiſtola.* Idem cenſet Divus Hieronymus lib. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis. *Barnabas Cyprius, qui & Joſeph Levites cum Paulo gentium Apoſtolus ordinatus unam ad ædificationem Eccleſiæ pertinentem epiſtolam compoſuit, quæ inter apocryphas ſcripturas legitur*, & lib. 13. commentariorum in Ezechielem cap 43. *Vitulum autem qui pro nobis immolatus eſt, & multa Scripturarum loca, & præcipue Barnabæ epiſtola, quæ habetur inter ſcripturas apocryphas, nominat.* Ejuſdem ſententiæ eſt Nicephorus Calliſtus lib. 2. cap. 46. & lib. 4. cap. 33. Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus in Canone Scripturarum eam inter Scripturas novi teſtamenti, ὅσαι ἀντιλέγονται, id eſt, quibus contradicitur, recenſet, non verò inter apocryphas. De illa tacet Synodus Romana ſub Gelaſio Papa, ſola Barnabæ Evangelii facta mentione, quod inter ſcripturas apocryphas connu-

numerat. Illius ſæpe meminit Alexandrinus, multóſque ex ea profert locos, quemadmodum & Origenes, quos omnes in noſtris obſervationibus notavimus: eámque citat ſanctus Gregorius Nazianzenus in Philocalia. Sanctus Hieronymus in libro de interpretatione nominum Hebraicorum poſt explicationem, quæ reperiuntur in Apocalypſi, interpretatur ea quæ extant in ſancti Barnabæ epiſtola, hoc modo: *De epiſtola Barnabæ. Abraham pater videns populum, &c.* Hi ſunt veteres auctores, qui de hac epiſtola ſcripſerunt, aut meminerunt. Quæ quidem jure inter Scripturas apocryphas à citatis auctoribus connumeratur, tum quia, an Barnabæ ſit, incertum eſt: tum quia in ea quædam reperiuntur, quæ difficultate minimè carent. Siquidem nonnullæ ſunt in ea ſalebræ, ad quas minùs cauti offendere poſſint, quas tamen pro modulo explanavi; non eo quidem animo, quaſi velim eam ab omni nævo pertinacius excuſare; quemadmodum hodie video nonnullos, qui vetera quædam monumenta à ſe edita, continentia meras putricularum nænias, ſeu potius ægroti veteris ſomnia, quæ ad primum intuitum viris doctis nauſeam moveant, tanta animi contentione (quamvis ſine ratione) defendere conantur, ut velint ea ſcriptorum omnium veterum ac recentiorum auctoritati præferri. Nec id movere quemquam debet, quod Clemens Alexandrinus, & Origenes, cum hanc citant epiſtolam, nunquam eam apocrypham eſſe dixerint. Siquidem ejuſmodi auctores ſæpe utuntur apocryphis: & libro Enoch, Paſtoris, Matthiæ traditionum libro, Petri Apocalypſi, Evangelio Ægyptiorum, & ſimilibus. Unum tamen certum eſt hanc epiſtolam, quæ modo à nobis exit, eam eſſe quam ſanctus Hieronymus, Clemens Alexandrinus, & Origenes olim præ manibus habuerunt; cum omnes locos ab illis ex ea citatos, in hac quam edimus, epiſtola, reperire liceat. Et ex noſtris obſervationibus manifeſtum erit: uno excepto, qui profertur à Clemente Alexandrino lib. 6. Stromatum, cum exponens hunc Pſalmiſtæ locum: *Hæc porta Domini, juſti intrabunt per eam*, ſic ait: ἐξηγούμενος τὸ ῥητὸν τοῦ Προφήτου, Βαρνάβας ἐπιφέρει· πολλῶν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν, ἐν ᾗ οἱ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες, id eſt, enarrans dictum Prophetæ, Barnabas infert: cùm multæ portæ ſint apertæ, quæ eſt juſtitia, ea eſt in Chriſtu, in quam beati ſunt omnes, qui ſunt ingreſſi. Sed puto, aut lapſum eſſe memoriâ Clementem Alexandrinum, aut certè locum eſſe depravatum, & legendum eſſe Κλήμης, non Βαρνάβας. Nam hic locus habetur in epiſtula ſancti Clementis ad Corinthios, ubi idem locus Pſalmiſtæ exponitur: αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ· πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες· id eſt, hæc porta Domini juſti intrabunt in eam. Cùm igitur multæ portæ apertæ ſint, quæ in juſtitia eſt, eadem, & in Chriſto eſt, in quam beati omnes qui intrarunt. Ex quo loco legendum eſt apud Clementem Alexandrinum ἡ ἐν δικαιοσύνῃ, & exponendum: *ea quæ in juſtitia eſt.* Id etiam patet ex ipſo Clemente Alexandrino lib. 5. Stromatum, ubi idem locus, ſed longior citatur ex eadem epiſtola ſancti Clementis ad Corinthios, nominato tantum ſancto Clemente circa finem contextus, paucis verbis mutatis: hoc modo. *Hæc eſt porta Domini; juſti intrabunt in eam: cum ergo multæ apertæ ſint portæ in juſtitia, hæc ſit in Chriſto, in quam beati omnes qui intrarunt, & iter ſuum direxerunt in ſanctitate cognoſcendi poteſtate prædita:* αὐτίκα ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ κατὰ λέξιν φησὶ τὰς διαφορὰς ἐκτιθέμενος τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν δοκίμων. ἤτω τις πιστὸς, ἤτω δυνατός τις γνῶσιν ἐξειπεῖν, ἤτω σοφὸς ἐν διακρίσει λόγων, ἤτω γοργὸς ἐν ἔργοις· id eſt, *jam Clemens in Epiſtola ad Corinthios, His verbis, inquit, exponens differentiam eorum, qui ſunt probati in Eccleſia, ſit aliquis fidelis, ſit potens in explicanda cognitione, ſit ſapiens in diſcretione ſermonum, ſit ſtupendus in operibus.* Tandem notandum eſt quoſdam exiſtimaſſe hæc verba Clementis Alexandrini lib. 2. Stromatum: ὁ νόμος ἀπαγορεύει ἀδελφῷ δανείζειν, id eſt, lex prohibet fratri fœnerari, &c. citari ex epiſtola Barnabæ, quod non ita eſt: ſed paulo ante citantur hæc verba ex Barnaba, quæ in hac epiſtola habentur ſub finem illius, ἐμφαίνει μυστικῶς ὁ Βαρνάβας. Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων φησὶ, δῴη καὶ ὑμῖν γνῶσιν, &c. uſque ad illa verba, ἀγάπης εἶναι καὶ εἰρήνης, &c. quæ ſunt ex textu Clementis Alexandrini, qui tandem ſubjungit, *ſufficit hoc dicere, quod lex prohibet fratri fœnerari*, quæ quidem verba non extant in hac epiſtola, quæ ſancto Barnabæ adſcribitur. Tenuis quædam difficultas reſtat circa nomina Hebraica, quæ ſanctus Hieronymus profert ex epiſtola ſancti Barnabæ in libro de nominibus Hebraicis. Siquidem unum eorum, nempe *Nahum* in epiſtola deſideratur: ſic enim ait ſanctus Hieronymus, *Manaſſes, oblitus, Nahum, germen.* Sed error obrepſit: & legendum eſt, *Nave*, ut habetur in hac epiſtola, qui fuit pater Joſue, juxta Septuaginta: vel *Nun*, quod idem eſt ſecundum textum Hebraicum. Et ratio eſt, quia *Nahum*, non ſignificat germen, ſed conſolatorem, teſte eodem Hieronymo libri citati capite de Jona, & Nahum. *Nahum*, inquit, *Conſolator* à radice נחם, id eſt, conſolari. At Naue, ſeu Nun eſt germen juxta eumdem Hieronymum ejuſdem lib. cap. 1. *Nave, ſemen, germen, vel pulchritudo*, à verbo conjugationis *Niphal* נון id eſt, germinabit.

Cum autem hæc unica feratur ſancti Barnabæ epiſtola, notandum tamen eſſe putavi epiſtolam ſancti Pauli ad Hebræos à Tertulliano libro de pudicitia ſancto Barnabæ attribui, ut clarum eſt ex ejus verbis. *Extat enim & Barnabæ titulus ad Hebræos; adeo ſatis auctoritatis viro, ut quem Paulus juxta ſe conſtituerit in abſtinentia tenore: aut ego ſolus, aut Barnabas, non habemus hoc operandi poteſtatem: & utique receptior apud Eccleſias Barnabæ epiſtola illo apocrypho Paſtore Mœchorum. Monens itaque diſcipulos, omiſſis omnibus initiis, ad perfectionem magis tendere; nec rurſus fundamenta pœnitentiæ jacere ab operibus mortuorum: Impoſſibile enim eſt, inquit, eos qui ſemel illuminati ſunt, & donum cæleſte guſtaverunt & participaverunt Spiritum Sanctum, & verbum Dei dulce guſtaverunt*, &c. quæ verba legere licet in epiſtola Pauli ad Hebræos cap. 6. Hinc capiendus eſt Philaſtrius lib. de hæreſibus cap. 60. *Sunt alii qui epiſtolam beati Pauli ad Hebræos non aſſerunt eſſe; ſed dicunt, aut Barnabæ eſſe beati Apoſtoli, aut Clementis.* Ubi haud dubiè Tertullianum intelligit. Sed de his ſatis: nunc reſtat, ut de illius argumento, ſive ſubjecto breviter agam.

Cum Judæi quidam ad fidem Chriſti converſi galaticarentur (ut cum Tertulliano loquar) hoc eſt, legem Moſaicam una cum Evangelio retinendam eſſe putarent, idque multis Chriſtianis perſuaderent, ſanctus Barnabas, ſive quis alius, ſanctum Paulum imitatus eorum doctrinam hac epiſtola convellere conatur, docetque multis Scripturæ locis, ac figuris legem Moyſi jam abrogatam eſſe, eíque Evangelium ſucceſſiſſe. Hic eſt hujus epiſtolæ ſcopus; ad quem nonnulla hic, quæ non ſunt προηγουμένου, ſeu præcipui argumenti, ſed veluti ſecundarii tractatus, ut de adventu Chriſti, paſſione, &c. referuntur: nam illius gratia tractantur; cum ad ejus intelligentiam non parum conferant, juxta morem Oratorum, qui inter- *Epiſtolæ argumentum.*

dum aliò digrediuntur, non inutiliter quidem, cum id plenioris elucidationis gratià facere ſoleant. Sub finem epiſtolæ multa docet Chriſtianos, quæ ad vitam rectè inſtituendam plurimum inducunt. *Epiſtolæ diviſio.* Hinc fit, ut hæc epiſtola in duas partes commodè diſtribui poſſit: quarum altera eſt didaſcalica, quæ multis argumentis docet nullum eſſe amplius legis Moſaicæ, & Judaicarum cæremoniarum uſum: altera parænetica, in qua præclara & utilia monita ſalutis & præcepta dantur.

Prior pars epiſtolæ. Prior pars capita duodecim complectitur. In primo de ceſſatione ſacrificiorum Moſaicæ legis agitur; in ſecundo de jejuniorum ejuſdem legis abolitione, in tertio agitur de inſtantibus calamitatibus, admoneturque fideles, ad virtutum ſtudium, quod Judæi ſuis jejunis & cæremoniis poſtponebant: In quarto tractatur de Chriſti adventu, miſſione Apoſtolorum, Chriſti paſſione & exaltatione, in quinto de hominis reparatione diſputatur, in ſexto rurſus de Chriſti paſſione, & de quibuſdam illius circumſtantiis, in ſeptimo de antiquatione circumciſionis veteris, & de circumciſione aurium & cordis. In octavo de eſcis prohibitis in veteri lege, deque illarum myſtica interpretatione: in nono de baptiſmo & cruce: in decimo de reprobatione populi Judaici, & gentilium electione: in undecimo de abrogatione ſabbathi Judaici: in duodecimo de templi Judaici repudiatione ac demolitione, & de templi ſpiritualis ædificatione.

Secunda pars epiſtolæ. Secunda pars duobus capitibus abſolvitur. In primo agitur de via lucis; hoc eſt, de iis quæ Chriſtiano agenda ſunt; in altero de via tenebrarum, hoc eſt, de iis, quæ animæ fideli fugienda ac vitanda ſunt: tum demum ſequitur epilogus.

Hæc autem epiſtola ab Origene lib. 1. contra Celſum ſub finem, Catholica, id eſt, univerſalis appellatur: *Extat ſane in Barnabæ Catholica epiſtola ſcriptum, &c.* quia non ad unam certam gentem, aut nationem ſcripta eſt, ſed ad omnes Chriſtianos: Ita enim definiuntur Catholicæ Apoſtolorum epiſtolæ, ut manifeſtum eſt ex Leontio lib. de Sectis cap. 2. Καθολικαὶ δὲ ἐκλήθησαν, ἐπειδὴ οὐ πρὸς ἓν ἔθνος ἐγράφησαν, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καθόλου πρὸς πάντα, id eſt, Catholicæ dictæ ſunt, quod non ad unam ſcriptæ ſunt gentem, ut Pauli epiſtolæ, ſed generaliter ad omnes.

ISAACI VOSSII JUDICIUM

DE

BARNABÆ APOSTOLI

EPISTOLA CATHOLICA.

ALiquot jam ſunt anni, quod hanc Barnabæ Epiſtolam quam ab incomparabili Salmaſio acceperam, in lucem emittere decreveram. Sed iter meum obſtitit, quominus inſtitutum illud tum temporis perficere licuerit. Dum verò Angliam luſtro, alia ſeſe obtulit occaſio, quâ ſcriptum illud, quod jam diu lucem merebatur, tandem aliquando divulgaretur. Parabat tum novam Ignatii editionem Reverendiſſimus Hiberniæ Primas USSERIUS ARMACHANUS. Illi itaque poſtulanti, & offerenti, ut una cum Ignatianis hæc quoque Barnabæ excuderetur epiſtola, non tantum libenter id conceſſi, ſed etiam maximopere gaviſus ſum, in illas manus incidere antiquiſſimum iſtud monumentum, à quibus immenſum quantum ſplendoris mutuare ſibi poſſet. Et niſi ingens iſthoc incendium, quod non exiguam partem urbis Oxonienſis vaſtavit, omnia quoque exemplaria abſumſiſſet, pulcherrimam ejus auctoris editionem jamdiu habuiſſemus. Non defuere tamen in Gallia viri docti, qui indignum putabant, ſcriptum hoc diutius in tenebris latitare. Itaque nuper Hugo Menardus, monachus ordinis Sancti Mauri, novam nobis editionem adornavit. Quin plurimum hoc nomine meritus ſit de publico; nemo eſt, qui inficias iverit. Plus tamen meruiſſet, ſi contigiſſet illi, plura videre exemplaria. Cum enim tota illa editio ex uno promanarit codice: fieri aliter non potuit, quin mendatiſſima prodiret. Mihi, licet non uſque adeò fortuna faverit, ut quiſquam invidere debeat: ea tamen contigit felicitas, ut tribus in hoc corrigendo uſus ſim MSS. Primum mihi Florentiæ ſuppeditavit Bibliotheca Medicea. Altera duo Bibliotheca Vaticana, & Theatinorum, qui Romæ agunt. Illorum uſum acceptum fero Lucæ Holſtenio, viro ſummo, & nunquam non infra merita ſua laudando. Quid itaque ope iſtorum trium codicum præſtitum ſit, videbit is, qui operæ pretium duxerit editionem hanc cum altera, quam dixi, committere.

Neſcio autem, cur quidam opinati ſint, hanc epiſtolam non eſſe Barnabæ; cum tamen & Clemens, & Origenes, & alii, illam ei tribuant. Offenſi ſunt, credo, viri docti, quod hîc loca quædam S. Scripturæ aliter explicentur, quam explicari debebant. Perſuaderi nequeunt, ſic potuiſſe ea capi à viro tantæ auctoritatis, cujus toties ſacri libri meminerint, quique ſemper Pauli Apoſtoli comes fuerit individuus, & ipſe quoque unus è minoribus Apoſtolis. Sed quis à primis illis Chriſtianis omnigenam ſcientiam & doctrinam expoſtulet? quis illos non æquè hallucinatos exiſtimet, atque eorum nepotes; præſertim in rebus nihil ad fidem pertinentibus? Nunquid & in epiſtola Clementis, quam nobis dedit vir maximus Patricius Junius Bibliothecarius Regius (cui ego tantum debeo, ut plura ei debere non poſſim) ſimilia occurrunt? Quis enim bono animo concoquere poſſit fabellam illam, quam de Phœnice narrat, deque pluribus ultra Oceanum mundis? Non puto etiam quemquam velle admittere expoſitionem iſtam, ut linteum coccineum Raab meretricis, ſignum fuerit ſanguinis Chriſti, & alia quædam id genus, quæ non eſt hujus loci referre. Atqui tamen iſte Clemens, pari jure, atque Barnabas, dictus eſt Apoſtolus. Non debent itaque in hoc reprehendere, quod in altero excuſant. Notum eſt cuilibet, quàm nimiùm myſticè & ſuperſtitioſè (pene etiam ineptè) primi illi Chriſtiani Scripturas Sacras ſint interpretati. Si itaque & in hoc auctore quædam occurrant, quæ eruditis diſpliceant, dandum id potius moribus veterum Chriſtianorum, quam ut putetur ſcriptum eſſe ſuppoſititium. Sed neque hoc quemquam movere debet, quod Euſebius & Græci poſteriores,

res, inter ἀντιλεγόμενα repoſuerint epiſtolam Barnabæ. Non enim hoc eo factum, quod dubitarent de auctore; ſed quod non probarent myſticas iſtas interpretationes multorum S. Scripturæ locorum. Eadem ratione & Clementis Alexandrini, & multa Origenis opera, inter apocrypha relata ſunt. Neque tamen unquam dubitatum fuit, quin genuina eſſent illa opera. Et certe, ſi omnia quæ aliquando inter apocrypha habita ſint rejicere velimus, rejicienda quoque eſſet D. Pauli ad Hebræos epiſtola, item Judæ Apoſtoli epiſtola, & illa Clementis ad Corinthios. Quod quam abſurdum ſit, quis eſt qui non videat?

Alii ex ſtylo, & ſcriptionis genere, dixerunt, ſeſe deprehendere, epiſtolam hanc eſſe ſpuriam. De Ignatii epiſtolis idem adfirmabant. Sed nimium ſane acuti volunt videri, qui talia jactant. Non ita facile eſt ſpuria ſcripta à genuinis diſtinguere, quam ſit nativas gemmas dignoſcere ab adulterinis. Cum enim veri lapilli cum fictitiis committuntur & comparantur, tum ut plurimum fucus adparet: ita purpura ad purpuram dijudicatur: ita & in aliis mercibus fit. Sed quid eſt, unde iſti, qui negant, epiſtolas has eſſe Barnabæ, & Ignatii, iſthoc colligere potuerint? Nunquid alia eorum ſcripta viderunt? Non certe. Unde ergo iis innotuit, quo ſtylo uſi ſint Barnabas, & Ignatius? At, inquiunt iſti, ſeſe nihilominus ſcire vera eſſe, quæ ſentiant. Si ita eſt, jam verbum non addam. Pergamus, & videamus, ecquid operæ pretium fuerit ad hanc epiſtolam annotaſſe.

EX PRÆFATIONE
EDITIONIS OXONIENSIS
Anni MDCLXXXV.

Cum in editione Scriptorum veterum Eccleſiaſticorum verſarer, præterire non licuit S. Barnabæ Epiſtolam, primævæ antiquitatis, argumenti ſacri, & auctoris (quod præfert,) nomine pariter ſacri, commendatiſſimam. Hæc poſtquam per plurima ſecula in Bibliothecarum pluteis delituiſſet, Reverendiſſimi Uſſerii, Armachani Primatis, ſtudio & auſpiciis prelo hoc in loco ſubjiciebantur An. 1643. Sed urbis Oxoniæ parte magna gravi incendio correpta, Typographeum, cum tota ſupellectile, ſchedas impreſſas, & exemplari ipſo, conflagravit; ita ut ex clade iſta nihil ſupereſſet, præter paginas nonnullas, quæ penes correctorem, quantum conjicere datur, fuerant; quaſque vir eruditiſſimus Eduardus Bernardus SS. Theol. Doctor, & Aſtronomiæ Profeſſor Savilianus redemit, mihique benigne communicavit. Paulo poſt, nempe anno 1645. opus ab Hugone Menardo Monacho congregationis S. Mauri annotationibus eruditis illuſtratum, cura confratris Lucæ Dacherii, Menardo morte prærepto, in lucem Pariſiis prodiit. Porro An. 1646. illuſtriſſimus D. Iſaacus Voſſius, luculentiſſima ejus Epiſtolarum S. Ignatii editioni Epiſtolam hanc adjunxit; & notas, breves quidem, ſed eruditas addidit. Demum An. 1672. Jo. Bapt. Cotelerius Societatis Sorbonicæ Theologus, Bibliotheca ſua S. Patrum qui temporibus Apoſtolicis floruerunt Epiſtolam hanc inſeruit, verſionemque novam adornavit, notaſque laudatiſſimas appoſuit.

Quæ de opere ipſo dicenda ſuperſunt, ut viri Magni memoriæ litem, verbis illuſtriſſimi Primatis, prædicti quæ flammas evaſerant, exhibebo.

JACOBI ARMACHANI
DE
BARNABÆ EPISTOLA
PRÆMONITIO.

Polycarpi ad Philippenſes Epiſtolam, *longe prolixiorem illa quæ habetur typis excuſa*, apud ſe Græce ſcriptam extitiſſe, *Baronio* perſuaſerat *Franciſcus Turrianus*, Societatis Jeſu Presbyter. Sed exemplari illius diligentius inſpecto, partem ipſius maximam ad epiſtolam, quæ *Barnabæ* Apoſtoli ferebatur olim nomine, pertinuiſſe, deprehendit poſtea *Jacobus Sirmondus*, ejuſdem Societatis Theologus. Neque aliter habuiſſe, vel Bibliothecæ *Vaticanæ*, vel Cardinalis *Columnæi* codices, oſtendit *Petrus Halloixius*, & ipſe Jeſuita.

Baron. notat. in Martyrolog. Roman. Januar. 26.

Nempe in primo exemplari ex quo *Colomnenis* ille codex (qui omnium putatur antiquiſſimus,) & reliqui qui ſuperſunt hodie ſunt deſcripti, librariorum vitio quaternio vel omiſſus vel tranſpoſitus eſt: cujus defectu factum eſt, ut in Græcis ſuperſtitibus & finem epiſtolæ *Polycarpi* deſideremus, & principium *Barnabæ*.

P. Halloix notat. in vit. Polycarpi. cap. 10, 17, 28.

Nam longe antiquioribus etiam temporibus, non *Ignatii* ſolum literas huic *Polycarpi* Epiſtolæ (quod ex fine ipſius liquet,) ſubjectas fuiſſe, ſed ſimul cum eis & iſtam *Barnabæ*: ex illo *Hieronymi* loco, in libro 3. adverſus Pelagianos, blandiente conjectura, ut crederem, pene inductus ſum. *Ignatius, vir Apoſtolicus & martyr, ſcribit audacter: Elegit Dominus Apoſtolos, qui ſuper omnes homines peccatores erant.* Ut enim in poſteriore Ignatianarum Epiſtolarum Collectione, cum reliquis præfixæ fuiſſent *Mariæ Caſtabalitæ* nomine inſcriptæ litteræ, eas etiam ipſius *Ignatii* adſcripto titulo, in *Anton.* Meliſſa productas fuiſſe animadvertimus: ita etiam in priore illa, cum inter *Polycarpi* & *Ignatii* eidem ſubjunctas epiſtolas, etiam illa *Barnabæ* interpoſita legeretur; non mirum ſi ἁμαρτήματι μνημονικῷ conſimili, & eodem modo excuſabili, *Ignatii* nomine citaverit *Hieronymus*, quod proprie erat tribuendum *Barnabæ*.

Meliſſ. lib. 2. ſerm. 19.

In ea enim quam nunc damus illius epiſtola, ſententia hæc reperta eſt: *τοὺς ἰδίους ἀποστόλους τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους.* Quam & ante *Hieronymi* tempora in eadem extitiſſe, Origen. contra Celſum, lib. 1. p. 50. verba illa *Origenis* fidem faciunt. *γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα Καθολικῇ ἐπιστολῇ (ὅθεν ὁ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν, εἶναι ἐπιῤῥήτους καὶ πονηροτάτους τοὺς Ἀποστόλους,) ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους Ἰησοῦς ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομίαν ἀνομωτέρους.* *Scriptum eſt ſane in Barnaba Catholica epiſtola, (unde fortaſſe Celſus occaſionem arripuit, ut Apoſtolos infames & nequiſſimos diceret,) quòd Apoſtolos ſuos elegiſſet Jeſus, qui erant omni iniquitate iniquiores.* Ubi *Catholicam* hanc appellat epiſtolam; quod nulli particulari vel perſonæ, vel Eccleſiæ inſcripta ea eſſet, ſed Chriſtianorum fratrum, ubicunque degentium, ipſi univerſitati. Neque verò mirabitur, *Ignatii* nomine productum fuiſſe ab *Hieronymo* quod erat *Barnabæ*; qui *Barnabæ* etiam titulo à *Clemente Alexandrino* laudatum animadverterit, quod *Romano Clementi* fuerat adſcribendum. Is enim citato loco Pſalmi, (*Aperite mihi portas juſtitiæ, in ipſas* Pſal. 118. (al. 117.) v. 19, 20. *ingreſſus confitebor Domino; hæc eſt porta Domini, juſti tranſibunt per eam,*) Prophetæ dictum hoc à *Barnaba* ſic expoſitum fuiſſe ait. *Πολλῶν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ [ἐν] δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες.* *Cum multæ portæ ſint apertæ: quæ eſt juſtitiæ, ea eſt in Chriſto: in quam beati ſunt omnes qui ſunt ingreſſi.* Quæ quidem, in *Barnaba* fruſtra quæſita, in priore *Clementis* Epiſtola (à doctiſſimo *Patricio Junio* non ita pridem edita,) totidem verbis expreſſa invenimus.

Porro duas haſce imperfectas *Polycarpi* & *Barnabæ* Græcas epiſtolas, ex *Andreæ Schotti* apographo ſua manu deſcriptas vir clariſſimus *Claudius Salmaſius*, una cum antiqua Latina *Barnabæ* verſione, ex vetere *Corbeienſis* Bibliothecæ codice à *Johanne Cordeſio* exſcripta, *Iſaaco Voſſio*, celeberrimi illius *Gerardi* filio, ſummæ ſpei juveni, tradidit: quam cum Græco *Barnabæ* textu conjunctim additis etiam eruditis notis, ad prælum ille apparavit. Ut igitur in Sylloges hujus initio, Græcum *Polycarpum*, poſteriore ſui parte ex antiqua verſione Latina ſuppletum, exhibuimus; ita & ad ejus finem *Barnabam*, priore ſui parte ex alia vetere interpretatione ſimiliter redintegratum (non ſine humaniſſimi *Voſſii* conſenſu,) repræſentare viſum fuit. Ex cujus utriuſque collatione mutua eſt deprehenſum, non ſolùm primam Epiſtolæ partem in exemplari Latino fuiſſe conſervatam, quam defuiſſe diximus in Græco; ſed etiam poſtremam vice verſa retentam fuiſſe in Græco, quæ aberat à Latino: atque in intermediis præterea, nonnulla habere Inter quæ & illud, à Clemente Alexandr. 5. Stromat. citatum: *Ἁπλούστερον ὑμῖν γράφω, ἵνα συνιῆτε.* Græcum quæ deſunt in Latino, & Latinum rurſus quæ non reperiuntur in Græco; cujus generis ea ſunt, quæ in utroque contextu uncis [ ] includenda curavimus.

Ex duobus autem præcipuis membris tota hæc conſtat Epiſtola: quæ in contextu Græco hac inter ſe tranſitione connexa vidimus. *Ταῦτα μὲν οὕτως. Μεταλάβωμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γνῶσιν καὶ διδαχήν·* ubi, pro *μεταλάβωμεν*, alii *μεταβάλωμεν*, *Patricius Junius* noſter *μεταβῶμεν* legendum conjicit. In priore autem parte ſententia hæc longe ante præceſſerat: *Ἔχεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν.* Quam vetus Latinus interpres ſuo loco moram hic tranſtulit, totius Epiſtolæ Epilogum hunc ſatis inconcinnum ſtatuens. *Hæc autem ſic ſunt. Habetis interim de majeſtate Chriſti, quomodo omnia in illum, & per illum facta ſunt. Cui ſit honor, virtus, gloria, nunc & in ſecula ſeculorum.* Secunda Epiſtolæ parte penitus prætermiſſa: quam idcirco, Latina eruditiſſimi *Gerardi Langbaini* verſione, in hac editione locupletandam curavimus.

Ab hac vero *duarum viarum* diſtinctione pars iſta ducit exordium. *Ὁδοὶ δύο εἰσὶ διδαχῆς καὶ ἐξουσίας, ἥ τε τοῦ φωτὸς, καὶ ἡ τοῦ σκότους. Διαφορὰ δὲ πολλὴ τῶν δύο ὁδῶν. ἐφ' ἧς μὲν γάρ εἰσι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ ἄγγελοι τοῦ Σατανᾶ.* Ad quæ verba reſpexiſſe *Origenem* non eſt dubium, in libro 3. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 2. ita ſcribentem: *Eadem quoque Barnabas in Epiſtola ſua declarat, cum duas vias eſſe dicit, unam lucis, alteram tenebrarum; quibus & præeſſe certos quoſque Angelos dicit: viæ quidem lucis, Angelos lucis, tenebrarum autem viæ, Angelos Satanæ.* Etſi enim in priore quoque epiſtolæ parte, (uti etiam in *pſeudo-Clementinis* Conſtitutioni- Conſtitut. Apoſtolic. lib. 7. c. 1, 2. & deinceps. bus, quarum Auctorem ut ex *Romano Clemente*, *Ignatio*, & aliis alia, ita quæ de duabus vitæ mortiſque viis fuſius enarrat ex hac ipſa *Barnabæ* epiſtola intervertiſſe vel prima facie legenti conſtabit,) *duarum viarum* facta ſit mentio: hoc tamen tantum in loco, Angelorùm lucis & Satanæ, iiſdem præfectorum, occurrit commemoratio. Adde, quod & *Satanæ* ipſum nomen ab *Hieronymo*, in fine libelli de *Nominibus Hebraicis*, inter ea recenſetur quæ ex *Epiſtola Barnabæ* ſunt ſelecta; nec in priore tamen hujus epiſtolæ parte uſpiam extat in qua reliqua omnia ſunt reperta: ſi modo *Nave* (quo nomine *Jeſu* ſive *Joſuæ* patrem Græci indigitant,) pro *Nahum* repoſueris; quem librarii temeritate hîc fuiſſe infultum, *Germinis* adjuncta interpretatio ſatis evincit. Cum *Nahum* ſit *Conſolator*; *Nave* ve- Hieron. de Nominib. Hebraic. in Exodo. ro, *Semen*, *germen vel pulcritudo*: uti jam prius in eodem libro expoſuerat ipſe *Hieronymus*.

Longiorem quoque hanc fuiſſe Epiſtolam, *στιχομετρία* illa ſatis indicat, quam Latinis (nam Græca editio hîc eſt mutila,) ex *Nicephori* Patriarchæ Conſtantinopolitani chronographia tradidit *Anaſtaſius* Romanæ Eccleſiæ Bibliothecarius. In qua, ut ſeptem Catholicæ (quæ vocantur,) *Jacobi*, *Petri*, *Joannis* & *Judæ* Epiſtolæ, 1300. verſibus; ita & hæc *Barnabæ*, 1306. comprehenſa fuiſſe dicitur. In poſteriore denique Epiſtolæ parte reperta iſta ſunt, à *Clemente Alexandrino*, in libro 2. Stromatum, ex *Barnaba* citata: *Ὁ δὲ Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς κόσμου κυριεύων, δῴη καὶ ὑμῖν σοφίαν καὶ σύνεσιν, ἐπιστήμην, γνῶσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, ὑπομονήν. Γίνεσθε δὲ θεοδίδακτοι, ἐκζητοῦντες τί ζητεῖ ὁ Κύριος ἀφ' ὑμῶν. ἵνα εὕρητε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τὰς τούτων ἐπιβολάς. ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσαγορεύων.* Ubi poſtrema illa, ex *Barnabæ* noſtri contextu, ita ſunt reſtituenda; *ἵνα σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Τούτων ἐπιβολὰς* (vel *ἐπιβολαῖς*, ut emendat *Sylburgius*,) *ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσαγορεύων*, idem ſc. *Barnabas*; ſub ipſius epiſtolæ clauſulam, paulo poſt, eos ad quos ſcribit, ita ſalutans: *σώζεσθε, ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης.* Ut tum ex principio, tum ex fine manifeſte deprehenſum appareat, poſterius membrum hoc (utcunque à Latino interprete ſilentio prætermiſſum,) ejuſdem corporis partem eſſe, cujus & primum.

Ad totius vero Epiſtolæ *auctorem* & *auctoritatem* quod attinet: idem ille *Clemens* (ut de diſcipulo ipſius *Origene* nihil dicam,) & auctoris *Barnabæ*, & auctoritatis *Apoſtolicæ*, eam fuiſſe credidit. In libro enim illo 2. Stromatum, alia poſtea teſtimonia ex ea producens, hac utitur præfatione: *Ὅπως δ' ἡμᾶς τοῦ διαβόλου τὰς ἐνεργείας καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα εἰς τὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ψυχὴν ἐπιπέμπειν φαμὲν, οὐ μοι δεῖ πλειόνων λόγων παρατιθεμένῳ μάρτυρα τὸν Ἀποστολικὸν Βαρνά-*

βαν

ϐαν (ὁ ἢ τ̃ ἑϐδομήκοντα εἷς, ἢ συνεργὸς τοῦ Παύλου,) κατὰ λέξιν ὧδέ πως λέγοντα. *Quomodo autem nos Diaboli operationes, & ſpiritus immundos in peccatoris animam ſeminare dicamus, non mihi pluribus verbis opus eſt, ſi adduxero teſtem Barnabam Apoſtolicum (erat autem is ex Septuagintа, & Pauli adjutor,) his verbis ſic dicentem.* Ex in 5. Βαρνάϐας, ὁ ἢ αὐτὸς συγκηρύξας τῷ Ἀποστόλῳ κατὰ τ̃ διακονίαν τ̃ ἐθνῶν τ̃ λέγει. *Barnabas, qui ipſe quoque in Gentium miniſterio prædicavit verbum una cum Apoſtolo Paulo.* Neque *Apoſtolici* ſolum, ſed etiam *Apoſtoli Barnabæ* nomine, in 2. Stromatum libro, eandem epiſtolam laudat: ejuſdemque, non minus quam reliquarum Scripturarum Canonicarum, in libris Hypotypoſeon contractas explicationes exhibuit.

Idem etiam affirmat, in libro 7. Hypotypoſeon. (apud Euſeb. lib 2. hiſt. eccl. c. 1.)

Ἐπιτετμημένας πεποίηται διηγήσεις. Euſeb. lib. 6. hiſt. eccl. c. 14.

Barnabas Cyprius, qui & Joſeph Levites, cum Paulo gentium Apoſtolus ordinatus, unam ad ædificationem Eccleſiæ pertinentem epiſtolam compoſuit, quæ inter apocryphas Scripturas legitur: ait, in Eccleſiaſticorum Scriptorum Catalogo, B. *Hieronymus*, & libro 13. Commentariorum in Ezechiel. cap. 43. *Vitulum*, inquit, *qui pro nobis immolatus eſt, & multa Scripturarum loca, & præcipue Barnabæ epiſtola, quæ habetur inter Scripturas apocryphas, nominat.* Utrum vero ex propria mente ab *Apoſtolo ad ædificationem Eccleſiæ compoſitam* hanc fuiſſe epiſtolam ille dixerit, ex aliorum autem ſenſu in *apocryphorum* claſſem conjecerit, exquirant alii: in eam certe ſententiam propendiſſe illum aliquando, ex *Nominum Hebraicorum* libello colligi poſſe videatur; in quo, cum reliquis Novi Teſtamenti Scripturis, etiam *Barnabæ* iſtam epiſtolam conjunctam ab eo fuiſſe cernimus.

In illa *Nicephori* Conſtantinopolitani Patriarchæ στιχομετρίᾳ, (quam Latinis *Anaſtaſium* Romanæ Eccleſiæ Bibliothecarium tradidiſſe diximus,) à Novi Teſtamenti *apocryphis* quidem ſcriptis ſeparatur, ſed inter ea *quibus contradicitur* (ut & *Apocalypſis Joannis*,) recenſetur. In altero vero Indiculo, quem *Anaſtaſii Niceni* in S. Scripturam Quæſtionibus ſubjectam vidimus, una cum *apocryphis* ſimpliciter adnumeratur: & ipſius *Hieronymi* in Prologo Galeato ſuffragio accedente, & univerſalis Eccleſiæ ſimul judicio, quæ *Barnabæ* ſcriptum nullum in ſacrum Canonem unquam admiſiſſe comperta eſt. *Montani* enim ſpiritu afflatus fuit *Tertullianus*, qnum epiſtolæ ad Hebræos *Barnabæ* affixit titulum: & altera hæc, ἡ φερομένη Βαρνάϐα ἐπιστολή, ab *Euſebio* non ſolum inter ſcripturas *quibus contradicitur*, ſed etiam inter *nothas* collocatur. Ut hic etiam locum habeat, quod de aliis ejuſdem generis ab *Auguſtino* eſt dictum. *Hæc ſcripta caſtitas Canonis non recepit: non quod eorum hominum, qui Deo placuerunt, reprobetur auctoritas; ſed quod iſta non credantur ipſorum eſſe.*

Tertullian. de Pudicitia, cap. 20. & ex eo, Hieronym. Catalog ſcript. Eccleſiaſt. in Paulo.

Euſeb. lib. 6. hiſtor. Eccleſiaſt. cap. 14.

Id. ibid. l. 3. cap. 25.

Auguſtin. de Civitat. Dei, lib. 18. c. 38.

Quanquam non longe poſt ipſius *Barnabæ* tempora exaratam fuiſſe hanc Epiſtolam, tot illa à *Clemente Alexandrino* (qui proximo poſt Apoſtolos ſeculo claruit,) eſt ea, in *Stromatum* libris, laudata teſtimonia, fidem faciunt. Quibus & illa ejuſdem in *Pædagogo*, lib. 2. cap. 10. adjungere liceat. Καὶ τ̃ μὲν λαγὼν κατ᾽ ἔτος πλεονεκτεῖν φασι τ̃ ἀφόδευσιν, ἔχειν τοσαύτας ὅσα ἂν βιῷ ἔτη τρυπάς. Quæ ex iſtis Epiſtolæ hujus mutuatum eum fuiſſe, monuit me D. *Petrus Turnerus*, Savilianus in Academia Oxonienſi Matheſeos Profeſſor, eruditiſſimus. ὅτι ὁ λαγὼς κατ᾽ ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τ̃ ἀφόδευσιν· ὅσα γὰρ ἔτη ζῇ, τοσαύτας ἔχει τρυπάς. Sed & aliquam hic præferunt vetuſtatis ſpeciem, ipſarum apocrypharum Scripturarum, quarum jamdiu in Eccleſia obſolevit memoria, citationes non paucæ: inter quas & illam fortaſſe quis annumeraverit, *Regna in terris decem regnabunt: & reſurget retro puſillus, qui deponet tres in unum*; licet ea *Danielis* capitulo VII. uti olim in LXX. Interpretum editione legebatur, deſumtam fuiſſe ego quidem exiſtimaverim: quum *Theodotionis* interpretatio (quam in *Daniele*, altera illa poſthabita, Eccleſiam poſtea recepiſſe confirmat *Hieronymus*,) hanc nobis hodie lectionem exhibeat. Δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται, ἢ ἐπίσω.....

Hieron. Præfat. in Daniel.

R*Eliqua deſiderantur: quid autem eruditiſſimus, Hiberniæ juxta & melioris litteraturæ Primas, de epiſtola hujus auctore ſenſerit, quamquam non ex dictis liquido appareat; indicia tamen ſunt ſatis clara quæ fidem faciant, propendiſſe eum in hanc ſententiam ut crederet, opus hoc ſcriptori ignoto deberi. Eſto ergo huic operi aliena manu S. Barnabæ nomen appoſitum: aut, ſi libeat, Epiſtolam hanc conſolatoriam, (quæ ſæpius dicitur ideo ſcripta, ut lectores* lætos faceret,) *ex argumenti deſignatione, ab auctore ipſo,* Barnabas, *ſive* conſolator, *appellatam; eo fere modo quo liber Solomonis* Coheleth *ſive* Eccleſiaſtes, *dicitur; aut Hermæ opus* Paſtor *inſcribitur. Quicquid ſit, neceſſe eſt ut fateamur optima fide Scriptorem hunc uſum fuiſſe; non alienos, imo non aliquos, captaviſſe titulos; hoc vero ſolum ſibi arrogaſſe, ut ceu è fidelium grege minimus aliquis, unus ex illis, frater fratribus ſalutaria monita proponeret, per omnia orthodoxus & Apoſtolorum, præſertim S. Pauli, veſtigiis inſiſtens: ut ſi non laborum & itinerum, ſaltem dogmatum participem ubique agnoſcamus. Interea animadvertendum, Hiſtoriam Jobi, Ruth, Heſtheris, & Paralipomenon, aliaſque ex libris in Hebraicum Canonem receptis; quod pariter obtinet in epiſtola ad Hebræos, auctorum nomina minime præferre, & tamen de illorum fide, nulla eſt controverſia. Interim diſpiciendum videtur, an nos hac tempeſtate rectius de epiſtola hujus auctore poſſimus judicare, quam qui proximo vixerint ſeculo, Clemens Alexandrinus, atque Origenes, qui S. Barnabæ adſcripſere. Porro adnotandum, ſcripto alicui non ideo ſtatim fidem omnem abrogari ſi de ejus Auctore aliquando fuerit dubitatum, aut ſi ipſum per aliquod tempus delituerit. Nerunt eruditi hoc ipſa ſcriptis quibuſdam in Canonem nunc & olim receptis accidiſſe; & quæ de S. Barnabæ epiſtola refert Euſebius, eadem eum non modo de S. Joannis Apocalypſi & S. Judæ & catholicis omnibus Epiſtolis, ſed etiam de illa ad Hebræos, quæ nunc S. Paulo adſcribitur, licet olim S. Barnabæ imputaretur, retuliſſe.*

Conſtat Epiſtolam hanc, quæ fere tota eſt in Synagogæ ritibus, & S. Scripturarum myſticis ſenſibus evolvendis, ad rudis vulgi captum minus eſſe accommodatam, & proinde veriſimile eſt a lectione ejus publica Eccleſiam poſt tempus aliquod abſtinuiſſe: quod & hodie factum de nonnullis reconditioris argumenti periochis quæ in ſacro Canone continentur. Hoc vero fidenter dixerim, Epiſtolam hanc quo penitius intelligatur, eo acceptiorem futuram, & ad S. litterarum, nec non antiquiſſimorum Patrum cognitionem plurimum facturam. Quamquam enim perpetuus Veteris Inſtrumenti ad Meſſiam reſpectus nobis quaſi per tranſennam ex Chaldæi Paraphraſtis ſtructuris; ſcriptorum Talmudicorum, Rabbinorumque maligni interpretamentis compareat: olim tamen quando in omni Synagoga hebdomadatim non lecta tantum, ſed & enarrata erant ſcriptura; Midraſchiſtæ myſticus, ſive evangelicus Veteris Inſtrumenti ſenſus, non minus omnibus innotuit quam

ipſe ſacer textus: & proinde non minus idonea ſuppeditabat argumenta ad convincendos Judæos, quam ea quæ ex diſertiſſimis S. litterarum vocibus fuiſſent deducta. Hinc factum eſt, quod Dominus noſter & ejus Apoſtoli, fere paſſim adverſus Judæos exinde argumenta deprompſerint; & ſi forte aliqua apud Auctorem noſtrum occurrant quæ longius petita videntur, illa ipſa aut eorum ſaltem veſtigia in Epiſtolis Paulinis quis poterit reperire.

Sed nolumus pertinaci nimis patrocinio S. Barnabæ, aut quicunque Epiſtolæ hujus auctor is demum fuerit, invidiam facere; ne iniquum petendo eo quod æquum eſt excidamus. Modica ſunt quæ in ejus gratiam poſcimus, nec (ut puto,) facile recuſanda: ut numerum ſi non ipſi, ſaltem annis ejus honos habeatur: ſi non Apoſtolum agnoſcamus; eum tamen ceu Patrem vereamur: & demum, ſi non in Canonem illum recipiendum ducamus, ſaltem in Claſſicis Scriptoribus, pro dignitate quam olim obtinuit apud Eccleſiæ Scriptores antiquiſſimos, numeremus.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ

ΒΑΡΝΑΒΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ.

SANCTI BARNABÆ APOSTOLI EPISTOLA CATHOLICA.

Deſunt quatuor prima Capita, cum quinti dimidio. Antiquam verſionem vide infrà.

. . . .

[a] l. καινὸν, [b] f. κρινεῖ. [c] al. πέρας γέ τοι.

[1] τὸν λαὸν [a] καινὸν ἑτοιμάζων, ἐπιδείξῃ, ἐπὶ τῆς γῆς ὢν, ὅτι ἀνάστασιν αὐτὸς ποιήσας [b] κρινεῖ. [c] [2] πέρας γέ τοι διδάσκων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τηλικαῦτα τέρατα καὶ σημεῖα ποιῶν, ἐκήρυξε, [3] καὶ ὑπερηγάπησεν αὐτόν. [4] ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους, [5] τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξα-

V. populum novum parans; dum in terris degit, oſtenderet, quòd factâ reſurrectione, eſſet judicaturus. Et ad extremum, docens Iſraelem, atque tam magna prodigia & ſigna faciens, prædicavit, ac illum ſummè dilexit. Quando autem Apoſtolos ſuos, qui prædicaturi erant illius Evangelium *Apoſtoli*

1. *Ipſe ſibi populum parans*, &c.] Hic incipiunt quæ ex textu Græco ad nos pervenere. Hic autem locus corruptus eſt, & ſic ex textu Græco in margine caſtigato, reſtituendus. *Et per nos ipſe ſibi populum novum parans, indicabat in terra exiſtens, quod factâ reſurrectione judicaret, & ad ſummam*, id eſt, tandem, *docens populum Judæorum: & tanta monſtra, & ſigna faciens prædicavit & ſuperdilexit illum.* Dixi, *ad ſummam*, quia ubique ita vocabula πέρας γέ τοι, reddit interpres: etſi in codice manuſcripto corruptè legatur. *Ad ſummam.* In textu Græco particula, ὅτι, redundat. MENARDUS.

Τὸν λαὸν τὸν καινὸν ἑτοιμάζων] Hactenus omnia in Græco deſunt. Quod ideo factum eſt, quoniam in autographo illo, unde exemplaria, quæ extant, profluxere, unum & alterum forſan folium defuit. Ita ut hoc modo principium hujus, & finis epiſtolæ Polycarpi ad Philippenſes, perierint, quæ ſemper in veteribus libris conjunguntur. Male autem in editione Pariſienſi verba quædam hic præfigebantur, quæ ad ſuperiora, id eſt ad epiſtolam Polycarpi, quæ in MSS præcedit, pertinebant. VOSSIUS.

2. Tranſitionis formula apud Barnabam paſſim recepta. OXON.

3. Καὶ ὑπερηγάπησεν αὐτόν] Olim ſcriptum fuit, καὶ ὑπερ ἠγάπησαν αὐτόν. Poſtea legit interpres; ὅτε δὲ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους, &c. VOSS.

4. *Non crediderunt, nec dilexerunt illum*] Hæc non ſunt in textu Græco. Lege tamen, *ſed non crediderunt*, &c. MENARDUS.

5. *Qui incipiebant prædicare*] In Græco textu legitur, τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν, id eſt, qui debebant prædicare. Et non ſemel in hac epiſtola, ſic loquitur interpres. Ita Jacob. 2. *Per legem libertatis incipientes judicari.* In textu Græco, μέλλοντες. MEN.

Ib. Orig. cont. Celſ. l. 1. Hieron adv. Pelag. ubi Ignatio imputatur ſententia hæc. Intellexiſſe videtur Matthæum publicanum, Judam proditorem, & fortaſſe Petrum abnegantem Dominum, necnon Paulum perſecutorem. OXON. Vide Origenem Geneſeos initio f. 3. d. Hanc autem cenſuram Ignatio viro Apoſtolico ac Martyri, contra luculentum teſtimonium Adamantii & hujus Epiſtolæ fidem, vel error tribuit librarius libro 3. Hieronymi adv. Pelag. p. 390. vel beatum illum Presbyterum ante ſenium ſua fefellit memoria; aut potius decepit ipſum volumen ſcriptorum Apoſtolicorum, ubi Ignatiana ſolent præcedere, ſequi illa Barnabæ ac Clementis. Unde non diſſimilem errorem pridem erraverat ὁ ἐγκωμιαστὴς p. 646 adſcriptis Barnabæ, quæ fuerant verba cognominis ſui priore ad Corinthios p. 102. editionis Theatralis. Graviter vero ibidem dixit S. Hieronymus, *Teſtimoniis*, Evangelii viz. Nazareni & Epiſtolarum Ignatii, veteris Barnabæ, *ſi non niteris ad auc-*
tho-

Citatur ab Orig. 1. in Celſum, ſub finem; Editionis Hœſch. p. 50. Hieron. 3. in Pelagianos 1. *Matth.* 9. 13. *Chriſti incarnatio.*

lum, elegit, homines omni peccato iniquiores, ut oſtenderet, quòd non venit *vocare juſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam*: tunc palàm fecit ſe eſſe filium Dei. Niſi enim veniſſet in carne, quo modo ſervati fuiſſemus nos homines, videntes eum? quandoquidem ii qui ſolem hunc, aliquando defiturum, opus manuum ejus, aſpiciunt, non valent radios illius obtueri. Filius itaque Dei ideo in carne venit, ut ſummam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem perſecuti ſunt Prophetas illius. Igitur ob hoc paſſus eſt. Dicit enim Deus, plagam carnis illius ab ipſis

ων, ὄντας [6] ὑπὲρ πᾶσαν * ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους, ἵνα δείξῃ, [7] ὅτι οὐκ ἦλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, τότε ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ εἶναι. Εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν ἐν σαρκὶ, πῶς ἂν ἐσώθημεν ἄνθρωποι, βλέποντες αὐτόν; [8] ὅτι τὸν μέλλοντα μὴ εἶναι ἥλιον, ἔργον χειρῶν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, [9] βλέποντες, οὐκ ἰσχύουσιν εἰς ἀκτῖνας αὐτοῦ ἀντοφθαλμῆσαι. [10] Οὐκοῦν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰς τοῦτο ἦλθεν ἐν σαρκὶ, ἵνα τὸ τέλειον τῶν ἁμαρτιῶν κεφαλαιώσῃ τοῖς διώξασιν ἐν θανάτῳ τοὺς προφήτας αὐτοῦ. Οὐκοῦν εἰς τοῦτο ὑπέμεινε. λέγει γὰρ [11] ὁ Θεὸς τὴν * [12] πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐ-

* Orig. ἀνομωτ.

* L. πληγήν.

ſtoritatem, utere ſaltem ad antiquitatem, quod omnes Eccleſiaſtici viri ſenſerint. BERNARDUS.

Τὴν μέλλοντας κηρύσσειν] Vetus Interpres, *Qui incipiebant prædicare.* Notat Menardus, ſæpe in hac Epiſtola ita converti, atque in vulgata Bibliorum Editione Jacobi 2: 12. Addere poterat, ſi voluiſſet, plurima alia Latini Interpretis loca, ex quibus colligi datur, inveniſſe eum Interpretem in contextu Græco 2. Epiſtolæ Petri, cap. 1. verſ. 12. διὸ μέλλω ὑμᾶς ἀεὶ ὑπομιμνήσκειν περὶ τούτων non ut nunc, διὸ οὐκ ἀμελήσω. Vertit enim, *Propter quod incipiam vos ſemper commonere de his.* idque confirmatur per MS. in quo διὸ μελλήσω ſcriptum habetur. Sed & eadem verbi μέλλειν expoſitio exſtat apud antiquos Interpretes Hermæ & Ignatii, necnon Euſebii Cæſarienſis in Opuſculis à Jacobo Sirmondo editis. Sic etiam loqui ſolet Calaritanus Lucifer. Apud Pſeudo-Ignatium Epiſt. ad Philippenſes cap. 4. μέλλοντός σου γίνεσθαι Latinum ſit, *Cum autem properares in ferres.* Refert autem ſanctus Auguſtinus Epiſt. 108. aliquos codices habuiſſe Act. 1: 5. *incipietis baptizari.* pro *baptizamini.* COTELERIUS.

6. *Super omne peccatum peccatores*] Hunc locum profert Origenes lib. 1. contra Celſum ſub finem. *Extat ſane in Barnaba Catholica epiſtola ſcriptum. Inde fortaſſe Celſus occaſionem arripuit, ut Apoſtolos infames, & nequiſſimos diceret. Jeſum ad Apoſtolicam functionem elegiſſe homines omni iniquitate nequiſſimos.* Et Gregorius Nazianzenus in Philocalia ex ſententiis Origenis cap. 18. *Scribitur in epiſtola Barnabæ Catholica, quod fortaſſe Celſus arripuit, dicitque Apoſtolos eſſe infames & nequiſſimos, Jeſum ſuos elegiſſe Apoſtolos omni injuſtitia injuſtiores. Et in Evangelio ſecundum Lucam ad Jeſum ipſe Petrus: Exi à me, quia homo peccator ſum, Domine. Quinetiam Paulus ad Timotheum, cum ipſe poſtea Apoſtolus Jeſu effectus: Fidelis ſermo, quia Jeſus Chriſtus venit in mundum ſalvos facere peccatores, quorum primus ego ſum.* Idem dici poteſt de Matthæo, & Juda Iſcariote. De aliis idem poteſt eſſe judicium, cum de eorum vita ante vocationem nihil in Scripturis, quod huic Barnabæ ſententiæ adverſetur, repertum ſit. Nolim tamen hyperbolicam videri, quod non ſemel contingit in ſacra Scriptura. Ab hac doctrina non multum recedit, Beatus Laurentius Juſtinianus, in ſermone de ſolemnitate Apoſtolorum Petri & Pauli: *Dum enim ad prædicationem Evangelii peccatores vocantur, & rudes, cœleſtis in illis commendatur gratia, fidei celſitudo, Evangelii veritas, divinaque virtutis auctoritas.* Et infrà: *Optime laudem ſuam perfecit Deus, ut diabolum debellaret, & ſeculum, quando ſimplices & perverſos erudivit inſpirata, atque præcipuos regni cœleſtis voluit eſſe præcones.* Nec nos moratur Jobius, qui lib. 9. ſcribit: τοὺς κορυφαίους κηρυκαλέσῃ; τὰς ἀρίστας λογάδας εἵλετο; id eſt, *diſcipuloſne legiſſe oportuit? optimos atque delegit.* Photius in Bibliotheca n. 222. Nam id apertiſſimè repugnat ſacræ Scripturæ, in qua videmus Zachæum & Matthæum publicanos fuiſſe diſcipulos Domini, & ipſum Matthæum fuiſſe Apoſtolum. Idque admirabili Dei conſilio factum eſt. Nam ſi in populoſa civitate omnes cives mali eſſent, alii plus minuſve, diceretque rex ſe omnibus velle parcere, id nunquam crederent, donec viderent omnium peſſimis eſſe condonatas injurias. Sic Chriſtus omnibus peccatoribus veniam pollicitus nequiſſimis omnium peccata dimiſit, eoſque in Apoſtolicæ dignitatis faſtigio collocavit, ut nemo poſthac de peccatorum ſuorum remiſſione dubitaret, ſi pœnitentiam agere vellet. Hæc S. Chryſoſtomus in 1 ad Timotheum cap. 1. quæ etſi de ſolo Paulo dicat, tamen cæteris Apoſtolis applicavimus, cum aptè juxta Barnabæ doctrinam illis conveniant. Hoc autem de tanta Apoſtolorum perverſitate effatum, Sanctus Hieronymus lib. 3. adverſus Pelagianos attribuit ſancto Ignatio Martyri. *Ignatius vir Apoſtolicus & Martyr ſcribit audacter. Elegit Dominus Apoſtolos, qui ſuper homines peccatores erant.* Sed cùm in toto Ignatio nihil hujuſmodi repertum ſit, puto eſſe lapſum memoriæ, & quod Barnabæ adſcribendum erat, Ignatio fuiſſe tributum. MEN.

Ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους] Admodum hyperbolicè dictum videtur de Apoſtolis, quod quando vocavit eos Chriſtus, eſſent iniquiſſimi hominum, ac ſuper omne peccatum peccatores. Fateor quidem in illis, etiam poſt vocationem, ante adventum Spiritus S. reperta peccata, invidiam, iram, ambitionem, modicam fidem, incredulitatem, avaritiam, furtum, abnegationem, deſertionem ac proditionem Domini. Verum hæc prout narrantur in Scripturis ſacris, eos homines caſtiſſe oſtendunt, ac interdum malos, bipedum nequiſſimos principio fuiſſe nequaquam demonſtrant. Concedo etiam, de Juda Iſcariote credi id poſſe, quod generaliter hoc loco Apoſtolis tribuitur. Quocirca ingenioſè ac piè verba Barnabæ eò tranſtulit Origenes in verſ. 19. &c. cap. 14. Epiſtolæ ad Romanos, his verbis; *Nemo eſt peſſimorum, etiam ſi ipſe Judas ponitur, qui ſuper impietatem impius fuit, ut non aliquid etiam ipſe boni habuiſſe videatur.* Quamquam nihil cogit illud aſſerere; cùm potuerit Judas ex non valde flagitioſo, poſtea ſceleratiſſimus evadere. Non diffiteor quoque Matthæum publicani munus exercuiſſe, atque hinc ex Clemente Alexandrino Strom. 4. Edit. Pariſ. p. 488. Matthiam, & ex Chryſoſtomo ad initium cap. 10. Matthæi, ac Theodoreto in Pſalm 67. Jacobum Alphæi, in publicanos autem vehementer invehi cùm Scriptores, tum Patres. Attamen quis inficias ierit, non omnes publicanos omnibus vitiis fuiſſe coopertos? Denique conſtat Paulum ſemetipſum vocare blaſphemum, perſecutorem, contumelioſum, ac primum peccatorum. Sed non ideo malitiâ cunctos homines ſuperavit; qui quæ commiſit, ignorans fecit in incredulitate, per zelum; qui in juſtitia Legali inculpatus extitit, quique humilitate potiùs quàm peccatis primas tenuit. Unde relicto Barnaba cum ſuo aſſecla Origene lib. 1. contra Celſum, malim accedere Conſtantino Imperatori in Oratione ad Sanctorum cœtum cap. 11. & 15. ac Jobio lib. 9. cap. 38. apud Photium Bibliothecæ codice 222. atque Apoſtolos etiam antequam Chriſtum ſequerentur, indigitare viros reliquis ſapientiores pariter ac meliores. Nam ſi demas Judam proditorem, ac fortè Matthæum publicanum, in cæteris felicior benigniorque indoles ubique elucet, ac ſe prodit in Evangeliis. Cæterum locus quem manibus verſamus, à beato Hieronymo lib. 3. adverſus Pelagianos cap. 1. S. Ignatio datur, lapſu memoriæ, apud eos quoque non inſolito qui optimam habent, qualis dubio procul fuit Hieronymus. COT.

7. *Quia non venit vocare juſtos, ſed peccatores.*] Ex Matth. 6. Marc. 2. Luc. 5. cui ſimile eſt illud Luc. 19. *Venit enim filius hominis quærere, & ſalvum facere quod perierat.* Et 1. ad Timoth. c. 1. *Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus, quia Chriſtus Jeſus venit peccatores ſalvos facere, quorum primus ego ſum.* Poſt *ad peccatores*, adde, *ad pœnitentiam*, ut in textu Græco. MEN.

8. *Cum reſpicientes in Solem.*] In textu Græco additur, *qui aliquando deſinere debet.* Rationem reddit, cur Deus in carne venit: quia homines non potuiſſent divinitatis illius majeſtatem intueri, qui non poſſunt fixis oculis in ſolem obtueri. Hanc eamdem rationem profert Orig. lib. 4. contra Celſum. *Id autem quod ad homines deſcendit, erat in forma Dei, & propter amorem humani generis ſeipſum exinanivit, ut poſſet concipi ab hominibus, abſque tamen mutatione boni in malum.* Et paulo poſt. *Quod ſi corpus mortale animamque humanam ab immortali Dei Verbo aſſumptam, Celſus vocat mutationem & alterationem, diſcat Verbum manere Verbum ſua ſubſtantia, nec pati eorum quicquam quæ corpus patitur: ſed deſcendere tamen interdum non valentibus claritatem & ſplendorem Deitatis obtueri, & velut carnem Logos corporaliter, tantiſper dum audiens paulatim per Verbum factus ſublimior, poſſet etiam illam principalem, ut ita nominem, formam ejus contemplari.* MEN.

9. *Soli qui ſerpentem æneum aſpexerunt ſalvabantur:* Porro dicunt veteres, Deum tantum in filii perſona videri poſſe. OXON.

10. *Filius ergo Dei in carne venit, &c*] Profert alteram cauſam adventus Chriſti, ut colligeretur, & ſubduceretur veluti ſumma peccatorum Judæorum, hoc eſt, ut conſummarentur peccata eorum, addita Chriſti morte, ſummumque impœnitentia ad necem, tot Prophetarum & juſtorum, quos antea occiderunt: & ſic juſtas penderent pœnas. MEN.

11. *Dicit autem Eſaias*] Præpone hæc verba: *Propterea igitur paſſus eſt.* Ut in textu Græco. MEN.

12. *Plaga corporis illius, &c*] Eſ. 53. in verſione communi, *livore ejus*, &c. ſed textus Græcus ſic habet: λέγει γὰρ ὁ Θεὸς τὴν πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· ὅτι ἐξ αὐτῶν, ſed valde corruptus eſt, & ita caſtigandus: λέγει γὰρ ὁ Θεός· τῇ πληγῇ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν id eſt, dicit enim Deus, per Prophetam, plagâ carnis illius ſanati ſumus. Et profert autem ſenſus, non verba. MEN.

Λέγει γὰρ ὁ Θεὸς τὴν πληγὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ὅτι ἐξ αὐτῶν] Ita lego.

αὐτῷ, ὅταν [13] πατάξω τὸν ποιμένα, τότε σκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποίμνης. αὐτὸς ἠθέλησεν οὕτω παθεῖν. ἔδει γὰρ ἵνα ἐπὶ ξύλου πάθῃ. λέγει γὰρ ὁ προφητεύων ἐπ' αὐτῷ· [14] φεῖσαί μου τῆς ψυχῆς ἀπὸ ῥομφαίας. [15] καθήλωσόν μου τὰς σάρκας. [16] ὅτι πονηρευομένων συναγωγαὶ ἐπανέστησάν μοι. καὶ πάλιν λέγει· [17] ἰδοὺ τέθεικά μου τὸν νῶτον εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας εἰς * ῥαπίσματα· τὸ δὲ πρόσωπόν μου ἔθηκα ὡς στερεὰν πέτραν.

* al. ῥαπισμούς.

Ὅτε οὖν ἐποίησεν ἐντολὴν, τί λέγει; [18] τίς ὁ κρινόμενός μοι; ἀντιστήτω μοι. ἢ [19] τίς ὁ δικαζόμενός μοι; ἐγγισάτω [20] τῷ παιδὶ κυρίου. οὐαὶ ὑμῖν ὅτι πάντες ὑμεῖς παλαιωθήσεσθε ὡς ἱμάτιον, καὶ σὴς καταφάγεται ὑμᾶς. καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης, ἐπεὶ [21] ὡς λίθος ἰσχυρὸς ἐτέθη εἰς συντριβήν. [22] ἰδοὺ ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον. εἶτα τί λέγει; [23] καὶ ὃς ἐλπίσει ἐπ' αὐτὸν, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. ἐπὶ λίθον οὖν ἡμῶν ἡ ἐλπίς; μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐπεὶ ἐν ἰσχύϊ ἔθηκε τὴν σάρκα αὐτοῦ ὁ κύριος, λέγει γάρ. καὶ * ἔθηκέ με ὡς στερεὰν πέτραν· [24] λέγει δὲ πάλιν ὁ προφήτης· λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. καὶ πάλιν λέγει· [25] αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη, καὶ θαυμα-

* l. ἔθηκε.

eſſe. *Cùm percuſſiam paſtorem, tunc diſpergentur* Iſa. 53.8.
oves gregis. Ipſe ſic pati voluit. Oportebat Zach. 13. 6.
quippe ut in ligno pateretur. Quia qui de illo
prophetavit, dicit; *Parce animæ meæ a framea.* Pſ. 21. 21.
Clavis confige carnes meas. Quia concilia ma- Pſ. 118. 120.
lignantium inſurrexerunt in me. Et rurſus ait; *Ecce* Pſ. 21. 17.
poſui dorſum meum ad flagella, & genas ad ala- Iſ. 50. 6. 7.
pas: faciem autem meam poſui ſicut ſolidam petram.

VI. Cùm autem fecit quod præceptum ei fuerat, quid ait? *Quis eſt qui judicetur mecum? reſi-* Iſ. 50. 8. 9.
ſtat mihi: vel quis eſt qui judicium ineat adverſùm me? appropinquet puero Domini. Væ vobis: quia omnes vos veteraſcetis quaſi veſtimentum; & tinea devorabit vos. Et iterum dicit Propheta; *Quoniam* Iſ. 8: 14.
ſicut lapis fortis poſitus eſt in contritionem. Ecce im- Iſ. 28. 16.
mitto in fundamenta Sionis, lapidem pretioſum, electum, angularem, honorabilem. Deinde quid loquitur? *Et qui ſperaverit in illum, vivet in æternum.* In lapidem ergo ſpes noſtra? Abſit: ſed quia Dominus in fortitudine poſuit corpus ſuum: ait namque; *Et poſuit me ſicut ſolidam petram:* Ad- Iſ. 50. 7.
huc autem dicit Propheta; *Lapidem quem reproba-* Pſ. 117. 22.
verunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. 23.

Et

---

lego. Non reſpicit ad verſum 5. cap. 53. Iſaiæ, ut credidit vetus Interpres; ſed vel ad verſ. 8. ejus capitis, vel ad Zachariæ 13:6. COT.

13. *Feriam paſtorem*, &c.] Zach. 13. ubi ſic habetur: πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα· id eſt, percute paſtorem, & diſpergantur, juxta Septuaginta, & Hebraicum textum, ubi tamen in futuro habetur, *& diſpergentur*. Sed Barnabas ſecutus eſt Matthæum cap. 26. & Marcum cap. 14. πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσονται τὰ πρόβατα· id eſt, percutiam paſtorem, &c. excepto quod addit particulas, ὅταν, & τότε, & τῆς ποίμνης, explicationis gratia. MEN.

14. *Parce animæ meæ à gladio*] Pſal. 21. Ita in textu Græco, ſed apud Septuaginta, & in textu Hebraico: *Erue a framea animam meam.* Sed idem eſt ſenſus. MEN.

15. *Et confige clavis carnes meas.*] Pſ. 118. ſed lege, ut apud ſanctum Cyprianum lib. 2. de teſtimoniis, *Confige clavos de metu tuo carnes meas.* Et in textu Græco Barnabæ lege: καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου. In communi verſione confige timore tuo carnes meas. Et ſenſus erit hujus verſiculi, quo orat Chriſtus, ut cruci configatur ex timore Dei, qui quidem timor eſt ille, quo Chriſtus timet judicia Dei in peccatores, niſi pro iis ſanguinem ſuum fundat in cruce. Porro particula, &, quæ huic verſiculo præfigitur, virgula diſtinguenda eſt, ut per hanc particulam, quæ eo loci non habetur, denotetur alia citatio. MEN.

16. *Quia nequiſſimorum conventus inſurrexerunt in me.*] ex Pſ. 21 particula, *quia*, ſumitur ex noſtro verſiculi. Hic autem locus annectitur ſuperiori, quod non ſemel in hac epiſtola occurrit, ut & in ſacra Scriptura, & libris ſanctorum Patrum, qui citando ſacram Scripturam interdum plures locos compingere ſolent. Marci 1. *Initium Evangelii Jeſu Chriſti filii Dei, ſicut ſcriptum eſt in Eſaia Propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te, vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus.* Ubi duo teſtimonia Malachiæ & Eſaiæ ſimul junguntur, nulla facta mentione Malachiæ, ſed ſolius Eſaiæ: & rectè quidem, quia cum nihil aliud juxta ſenſum dicat Malachias, quam Eſaias, nobilioris mentio facta eſt, alterius nomine ſuppreſſo, tum etiam, quia verba Eſaiæ rem magis exprimunt. Erat enim Joannes, de quo eſt hæc prophetia, vox clamantis in deſerto. Ita in epiſtola ſancti Clementis ad Corinthios citantur loci confuſi ca cap. 33. Ezechielis & Eſaiæ obſervato potius ſenſu, quam verbis: μετανοήσατε, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν. εἶπον τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ μου. ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐὰν ὦσι πυῤῥότεραι κόκκου καὶ μελανώτεραι σάκκου, &c. id eſt, Pœnitemini, domus Iſrael, ab iniquitate veſtra: dic filiis populi mei, ſi peccata veſtra à terra ad cœlum uſque multiplicentur, ſi cocco rubriora & cilicio nigriora fuerint, *& ad me ex toto corde veſtro converſi fueritis, & dixeritis pater, tanquam populo ſancto aurem vobis præbebo* MEN.

17. *Ecce poſui dorſum meum ad flagella*, &c.] Eſa. 50. Ita apud Tertullianum lib. 3. adverſus Marcionem, & ſanctum Cyprianum libro ſecundo de teſtimoniis adverſus Judæos juxta Septuaginta interpretes. MEN.

18. *Quis, & qui contradicit, reſiſtat mihi*, &c.] Fere juxta Septuaginta. MEN.

19. *Quis æqualis futurus eſt.*] Apud Septuaginta, καὶ τίς ὁ κρινόμενος in textu Græco Barnabæ, ἢ τίς ὁ δικαζόμενός μοι. in verſione communi habetur *adverſarius*. In textu Hebraico מי בעל משפטי id eſt, conjunx, & conſors judicii mei: quod ſane convenit cum vocabulo, *æqualis*. MEN.

20. *Puero Dei.*] Ita in textu Græco Barnabæ, qui potius ſpectavit ſenſum, quam verba, cum vulgo habeatur, *mihi*. MEN.

Væ vobis.] Ita in Græco Barnabæ. Vulgo, *ecce*. MEN.

21. *Tanquam lapis poſitus eſt in afflictionem*] Eſa. 8. potius juxta ſenſum, quam verba, quemadmodum Paulus ad Romanos: *Sic ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali.* Apud Eſaiam enim ſic habetur: *In lapidem autem offenſionis, & petram ſcandali duabus domibus Iſrael*, juxta textum Hebraicum, non juxta Septuaginta interpretes, qui negationem apponunt. Tangit locum Petrus epiſt. 1. cap. 2. *Et lapis offenſionis, & petra ſcandali his qui offendunt verbo, nec credunt.* Hic igitur lapis poſitus eſt in afflictionem & contritionem, eorum videlicet, qui non credunt, juxta locum Petri citatum. Eſt etiam lapis offenſionis & petra ſcandali propter ignominiam crucis ex qua multi, increduli videlicet, ſcandalizabantur MEN.

22. *Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretioſum, electum*] Eſa. 28. locus mutilus, & legendum, ut apud Sanctum Cyprianum lib. 2. de teſtimoniis: *Ecce immitto in fundamenta Sion lapidem pretioſum, electum, ſummum, angularem, honoratum:* Juxta textum Græcum Barnabæ, ubi in præſenti legitur ἐμβάλλω, id eſt, immitto, ut in epiſtola 1 Petr. cap. 2. ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον· id eſt, Ecce pono in Sion lapidem ſummum angularem, electum, pretioſum, ſed mutato tempore: etſi apud Septuaginta futurum ſit. Porro in epiſtola Petri, in quibuſdam exemplaribus, & apud Cyprianum male hæc vocabula, *ſummum, & angularem* virgula diſtinguuntur, cum illa conjunctim ſumpta nihil, quam ἀκρογωνιαῖον dicant. Duos autem hic citat locos Barnabas, primum de lapide offenſionis, alterum de lapide pretioſo, oſtendere volens Chriſtum primo ſpernendum fore tanquam petram ſcandali, ſecundo honorandum tanquam lapidem pretioſum: quod præclare docet Tertullianus lib. 3. adverſus Marcionem: *Homo in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitatem, et poſitus a Patre in lapidem offenſionis, & petram ſcandali, minoratus ab eo modicum citra Angelos, vermem ſe pronuntians, & non hominem, ignominiam hominis, & nullificamen populi: quæ ignobilitatis argumenta primo adventui competunt, ſicut ſublimitatis ſecundo, cum fiet jam non lapis offenſionis, nec petra ſcandali, ſed lapis ſummus angularis poſt reprobationem aſſumptus, & ſublimatus in conſummationem templi, Eccleſiæ videlicet.* MEN.

23. *Et qui crediderit in illum, non confundetur.*] Ita ad Rom. 9. οὐ καταισχυνθήσεται. In textu Græco Eſaiæ, οὐ μὴ καταισχυνθῇ, id eſt, non confundatur. In textu Græco Barnabæ, *Qui ſperabit in eum, vivet in æternum.* MEN.

24. *Dicit iterum Propheta.*] His verbis præpone: *Dicit enim, & poſuit me ut ſolidam petram*, juxta textum Græcum. MEN.

25. *Hæc eſt dies quam fecit Dominus.*] Ita fere apud ſanctum Cyprianum: *Iſte eſt dies quem fecit Dominus*, lege tamen ut in textu Græco, *Hic eſt dies magnus & admirabilis*, &c. quæ epitheta addit Barnabas explicationis gratia. Hæc autem in textu Græco ſequuntur, quæ in Latina interpretatione deſiderantur: *Simplicius vobis ſcribo, ut intelligatis: Ego ſum peripſema caritatis veſtræ.* Quorum prior pars producitur à Clemente Alexandrino lib. 5. Strom. εἰκότως ὁ Βαρνάβας, ὃς καὶ αὐτὸς συνεκήρυξε τῷ Ἀποστόλῳ κατὰ τὴν διακονίαν τῶν ἐθνῶν, ἁπλούστερον φησὶν, &c. id eſt, quinetiam Barnabas, qui ipſe quoque prædicavit verbum una cum Apo-

Et iterum ait; *Hæc eſt dies magna & mirabilis,*
Cent. Clem. Alex. Strom. 3. ante medium, p. 377. D. Edit. Pariſienſis. *quam fecit Dominus.* Simpliciùs vobis ſcribo, ut intelligatis. Ego, purgamentum veſtræ caritatis. Quid ergo dicit Propheta? *Obſedit me concilium malignantium: Circumdederunt me, ſicut apes favum: & ſuper veſtem meam, miſerunt ſortem.* Cùm igitur in carne eſſet apparituras & paſſurus, præmonſtrata eſt ipſius paſſio: nam in Iſraëlem
Pſ. 21. 17. Pſ. 117. 12. Pſ. 21. 19. Iſ. 3. 9. dicit Propheta: *Væ animæ eorum, quia peſſimum conſilium inierunt adversùs ſemetipſos, dicentes: Alligemus juſtum, quoniam inutilis ac injucundus eſt*
Clem. Alex. ibid. *nobis.* Et verò dicit ad illos Moſes: *Ecce, iſta ait*
Ex. 33. 2. Lev. 20. 24. *Dominus Deus: Intrate in terram bonam, quam juramento promiſit Dominus Abrahamo, & Iſaaco, & Jacobo; & ut hereditatem poſſidete eam, terram*
Quid ſignificet terra fluens lacte ac melle. *fluentem lacte ac melle.* Quid dicat Cognitio, diſcite: *Sperate,* inquit, *in Jeſum qui in carne manifeſtandus eſt vobis.* Homo ſiquidem eſt terra quæ patitur: ex ſubſtantia enim terræ formatus eſt Adamus. Quid ergo dicit? *In terram bonam, lacte ac melle fluentem.* Benedictus ſit Dominus noſter, qui ſapientiam & intelligentiam occultorum ſuorum poſuit in nobis. Dicit namque Propheta:
Iſa. 40. 13. Prov. 1. 6. Eccli. 1. 10. *Parabolam Domini quis intelliget, niſi ſapiens & peritus, & diligens Dominum ſuum?* Ubi ergo nos renovavit per remiſſionem peccatorum; effecit us

καὶ, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος. Ἁπλούστερον ὑμῖν γράφω, ἵνα συνιῆτε. Ἐγὼ [26] περίψημα τῆς ἀγάπης ὑμῶν. Τί οὖν λέγει πάλιν ὁ προφήτης; περιέσχε με συναγωγὴ πονηρευομένων· [27] ἐκύκλωσάν με, ὡσεὶ μέλισσαι κηρίον· καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Ἐν σαρκὶ οὖν αὐτοῦ μέλλοντος [28] φανεροῦσθαι, καὶ πάσχειν, [29] προεφανερώθη τὸ πάθος. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης [30] ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ· οὐαὶ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ὅτι βεβούλευνται βουλὴν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν, εἰπόντες· [31] δήσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι. [32] Λέγει δὲ καὶ Μωσῆς αὐτοῖς· ἰδοὺ τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· [33] εἰσέλθετε εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, ἣν ὤμοσε [34] Κύριος * τῷ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ κατακληρονομήσατε αὐτήν, γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Τί λέγει [35] ἡ γνῶσις, μάθετε. * [36] ἐλπίσατε ἐπὶ τὸν ἐν σαρκὶ μέλλοντα φανεροῦσθαι ὑμῖν Ἰησοῦν. [37] Ἄνθρωπος * γῆ ἐστι πάσχουσα· ἀπὸ προσώπου γὰρ τῆς γῆς ἡ πλάσις τοῦ Ἀδὰμ ἐγένετο. Τί οὖν λέγει; * τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν, τὴν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Εὐλογητὸς ὁ Κύριος ἡμῶν, ὁ σοφίαν, καὶ νοῦν θέμενος ἐν ἡμῖν τῶν κρυφίων αὐτοῦ. [38] Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· παραβολὴν Κυρίου τίς νοήσει, [39] εἰ μὴ σοφὸς καὶ ἐπιστήμων, καὶ ἀγαπῶν τὸν Κύριον αὐτοῦ; Ἐπεὶ οὖν [40] ἀνακαινίσας ἡμᾶς ἐν τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν, ἐποίησεν ἡμᾶς ἄλλον τύπον, ὡς παιδίων ἔχειν τὴν ψυχήν.

* Clem. ὁ Θεὸς Ἀβραάμ.
* Clem. ἐλπίσατε Θεῷ.
* Clem. inſerit γάρ.
* Clem. εἰς τήν.

ſtolo ad miniſterium gentium. Simplicius, inquit, &c. ſe autem appellat peripſema Paulum imitatus, qui 1. ad Cor. 4. dicit Apoſtolos factos eſſe *omnium peripſema.* Quid ſit peripſema, docet Heſychius: [illegible] id eſt, ejectamentum, ſeu purgamentum, pretium redemptionis, piaculum, vel id quod eſt ſub veſtigiis omnium, pedibus omnium conculcatur: Suidas: περίψημα, [illegible] (lege [illegible]) (adde [illegible]) [illegible] id eſt, rejectamentum, luſtratio, piaculum: Ita enim dicebant illi, qui quotannis malis luſtrandis ſubjiciebantur, peripſema nobis ſias, hoc eſt, ſalutis pretium, ſicque in mare præcipitem agebant, tanquam Neptuno hoſtiam immolantes: idem docet Michael Apoſtolius, centuria 16. n. 3. MEN.

26. Mori paratus ſum ut vobis proſim περίψημα. Heſychius, [illegible], legerem [illegible]. [illegible] Heſychium ſic emendabis meo ſuaſu. [illegible] Ex 1 Cor. c. 4. 13. BERN.

27. *Vallaverunt me tanquam apes.*] Videtur deeſſe τὸ ſavum: nam in textu Græco additur κηρίον, quod idem ſonat, juxta Septuaginta interpretes. MEN.

28. *Venire.*] In textu Græco φανεροῦσθαι, καὶ πάσχειν, id eſt, apparere, & pati. MEN.

29. *Ante oſtenſa ſunt quæ paſſurus erat.*] Quod valde conſentaneum erat, ne veniret Chriſtus incognitus: ut ea quæ facturus & paſſurus erat, melius cognoſcerentur, & firmius crederentur, ſi antea per Scripturas prædicta fuiſſent, ut fuſe diſputat Tertullianus lib. 3. adverſus Marcionem, qui neſcio quem Chriſtum antea incognitum ſibi finxerat. MEN.

30. *Ad Judæos.*] Hæc verba non ſunt in textu Græco Barnabæ, qui dicunt: Hæc contracta ſunt: nam in textu Græco legitur: *Quia inierunt conſilium malum adverſum ſe dicentes.* Ex Eſa. cap. 3. Juxta Septuaginta interpretes, nam in Hebræo non habentur: quemadmodum & illa quæ ſequuntur. MEN.

31. *Circumveniamus*] Ita Sap. 2. ἐνεδρεύσωμεν, quod idem ſonat. Cujus loci interpretatio iiſdem verbis habetur apud Cyprianum lib. 2. de teſtimoniis. In textu Græco Barnabæ, & Eſa. 2. ſcriptum eſt, δήσωμεν· id eſt, vinciamus, apud Clementem Alexandrinum lib. 3. Strom. eſt ἄρωμεν· id eſt, auferamus, tollamus. Et ſanctus Juſtinus martyr dialogo cum Tryphone Judæo ait hoc verbum eſſe ex interpretatione Septuaginta, [illegible] id eſt, ſicuti Septuaginta expoſuerunt, intulit. Huic lectioni favet Tertullianus lib. 3. contra Marcionem. *Auferamus juſtum, quia inutilis eſt nobis.* MEN.

32. *Et Moyſes autem dicit ad illos.*] Hic locus citatur à Clemente Alexandrino lib. 3. Strom. uſque ad illa verba *Quæ ergo caro nos cognovit,* apud quem legitur: [illegible] id eſt, quid ait alius Propheta Moyſes. Hic ſanctus Apoſtolus incipit de hominis reparatione. MEN.

33. *Intrate in terram bonam,* &c.] Levit. 20. *Poſſidete terram eorum, quam dabo vobis in hereditatem, terram fluentem lacte & melle.* Sed Barnabas potius profert ſenſum, quam verba. *Promiſit,* in textu Græco, ὤμοσε, id eſt, juravit. MEN.

34 *Dominus Abrahæ.*] Ita in textu Græco Barnabæ, apud Clementem legitur: Κύριος ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ· id eſt, Dominus Deus, Deus Abraham. MEN.

35. Scilicet quis ſenſus ſpiritualis & myſticus? quæ videtur notio D. Pauli. Matt. 18. 2. OXON

36. *Credite inquit in eum qui in carne apparebit,* &c. Explicat allegorice locum ex Moyſe prolatum, nempe quod terra bona fluens lacte & melle, ſit fides in Chriſtum, qui aſſumpta carne, quæ ex terra per carnem Adæ ſumpſit originem pro nobis paſſus eſt. MEN.

37. *Homo enim eſt terra.*] In textu Græco Barnabæ, & apud Clem. additur, πάσχουσα, id eſt, patiens. MEN.

38. *Dicit enim per Prophetas parabolam Dominus.*] Locus corruptus, lege, ut in textu Græco & apud Clementem, *dicit enim Propheta, parabolam Domini quis intelliget.* Locus habetur Eſa. 40. τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, id eſt, quis novit ſenſum Domini: Dixit autem Barnabas, parabolam, quæ eſt ſermo allegoricus & obſcurus, ut divinæ mentis obſcuritatem oſtenderet. MEN.

39. *Niſi ſapiens & diligens Dominum.*] Hæc verba non ſunt in loco citato Prophetæ, ſed addidit Apoſtolus explicationis gratia. Quia fidelis ſeu juſtus novit ſenſum Domini per fidem ipſi à Deo infuſam, juxta illud Eſaiæ 7. *Niſi crediderītis, non intelligetis,* quia *animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Spiritus Dei.* Et eo ſenſu hunc Eſaiæ locum producit Paulus 1 ad Cor. cap. 2. Cum enim dixiſſet Spiritum Dei revelatum eſſe Apoſtolis & fidelibus, qui non acceperunt ſpiritum hujus mundi, ſed Spiritum, qui ex Deo eſt, tandem concludit hunc Eſaiæ locum citans: *Spiritualis autem judicat omnia, & ipſe à nemine judicatur, ſicut ſcriptum eſt: quis enim novit ſenſum Domini, aut quis inſtruxit eum: nos autem ſenſum Chriſti habemus.* Spiritalis ergo judicat omnia, qui accepit à Deo per revelationem, & ſenſum Chriſti habet: ille autem à nemine judicatur, nempe animali, nam quis de animalibus habet ſenſum Domini? Nos autem Apoſtolici, & ſpirituales ſenſum Domini habemus per revelationem. Unde ſubjicit Propheta eodem capite: *Ecce gentes quaſi ſtilla ſitulæ,* &c. Et infra. *Omnes gentes quaſi non ſint,* &c. Et infra. *Deficient pueri & laborabunt, & juvenes in infirmitate cadent:* quia ſenſum Domini non habent, nec ſunt unus ſpiritus cum eo. Tandemque de Juſtis ſubjungit: *Qui autem ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas, ſicut Aquilæ.* Ejuſmodi enim homines non ſunt, ſicut ſtilla ſitulæ, ſed ſunt unus ſpiritus cum Deo, in illo fundati & radicati. Eamdem interpretationem patitur locus Jerem. c. 23. *Quis enim affuit in conſilio Domini, & vidit, & audivit ſermonem ejus!* &c. Hæc enim intelligenda ſunt de pſeudoprophetis, qui non noverunt ſenſum Domini: Nam cum paulo ante dixiſſet: *Hæc dicit Dominus exercituum, nolite audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis & decipiunt vos, viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini,* &c. Statim ſubjungit: *Quis enim affuit in conſilio Domini?* &c. Quod clarum eſt ex Pſalmo 91. *Quam magnificata ſunt opera tua, Domine, nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ. Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc.* MEN.

40. *Cognovit*] Lege, *recognovit,* id eſt, renovavit, ut in textu Græco ἀνακαινίσας. MEN.

41. *Nos*

* l. ἀναπλασσομένους.

χῶ, ὡς ἂν καὶ * ἀναπλασσομένους αὐτοὺς ἡμᾶς. [41] λέγει γὰρ ἡ γραφὴ περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ υἱῷ· ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμῶν, τὸν ἄνθρωπον· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης· καὶ εἶπε κύριος, [42] ἰδὼν τὸ καλὸν πλάσμα ἀνθρώπου· αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. ταῦτα πρὸς τὸν υἱόν. [43] πάλιν σοι * ἐνδείξω, [44] πῶς πρὸς ἡμᾶς δευτέραν πλάσιν ἐπ' ἐσχάτων ἐποίησε. λέγει κύριος, [45] ἰδοὺ ποιῶ τὰ ἔσχατα ὡς τὰ πρῶτα. Εἰς τοῦτο οὖν ἐκήρυξεν ὁ προφήτης· [46] εἰσέλθετε εἰς γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ [47] κατακυριεύσατε αὐτῆς. ἴδε οὖν ἡμεῖς ἀναπεπλάσμεθα· καθὼς πάλιν ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· ἰδού, λέγει κύριος, ἐξελῶ τούτων· τουτέστιν ὧν προέβλεπε τὸ πνεῦμα κυρίου· τὰς λιθίνας καρδίας, καὶ βαλῶ σαρκίνας αὐτοῖς· ὅτι [48] ἤμελλεν ἐν σαρκὶ φανεροῦσθαι, καὶ ἐν ἡμῖν κατοικεῖν· [49] ναὸς γὰρ ἅγιος, ἀδελφοί μου, τῷ κυρίῳ, τὸ κατοικητήριον ἡμῶν τῆς καρδίας. Λέγει γὰρ πάλιν κύριος· καὶ [50] ἐν τίνι ὀφθήσομαι τῷ κυρίῳ τῷ Θεῷ μου, καὶ δοξασθήσομαι; λέγει· ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν μέσῳ ἀδελφῶν μου, καὶ ψαλῶ ἀναμέσον ἐκκλησίας ἁγίων. οὐκοῦν ἡμεῖς ἐσμέν, οὓς εἰσήγαγεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθήν. [51] Τί οὖν τὸ γάλα καὶ μέλι; ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωο-

* al. ἐπιδείξω.

alitem formam haberemus, animam nempe puerili ſimilem: ipſe etenim reformavit nos. Nam de nobis Scriptura dicit, loquente Patre ad Filium; *Faciamus hominem ad imaginem & ad ſimilitudinem noſtram: & præſint beſtiis terræ, & volatilibus cæli, & piſcibus maris.* Gen. 1. 26. Tum Dominus, videns hominem, pulcrum figmentum ſuum, ait; *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.* Ibid. v. 28. Hæc ad Filium. Iterum autem tibi oſtendam, quo modo erga nos ſecundam formaturam in ultimis temporibus fecerit. Dicit Dominus; *Ecce faciam noviſſima tamquam priora.* Ezech. 36. 11. Idcirco igitur prædicavit Propheta; *Intrate in terram lacte & melle fluentem, & dominamini ei.* Ecce igitur nos denuò formati ſumus; quemadmodum rurſus in alio Propheta dicit: *Ecce, inquit Dominus, auferam ab eis,* Ezech. 11. 19. & 36. 26. hoc eſt, ab eis quos Spiritus Domini prævidebat, *corda lapidea, & immittam illis corda carnea:* quia oportebat eum in carne apparere, & habitare in nobis: templum enim ſanctum, fratres mei, Domino eſt, habitatio cordis noſtri. Etenim iterum ait Dominus; *Et in quo apparebo ad Dominum Deum meum, & glorificabor?* Pſ. 41. 3. Ait: *Confitebor tibi in Eccleſia, in medio fratrum meorum; & cantabo te in medio Eccleſiæ ſanctorum.* Pſ. 21. 23. Itaque nos ſumus, quos introduxit in terram bonam. Sed quare lac

&

41. *Nos enim, ſicut dicit Scriptura.*] Locus corruptus, & legendum, ut in textu Græco: *De nobis enim, dicit Scriptura, ſicut dicit Filio*, Deus videlicet, aut Pater. Et primam hominis creationem ſanctus Barnabas allegoricè interpretatur, de hominis renovatione. MEN.

42. *Dominus videns bonum figuram noſtram, &c.*] Perſequitur ſuam allegoriam, cum ergo per remiſſionem peccatorum Deus hominem renovaſſet Spiritu ſuo, ejuſque optimam formam conſideraſſet, dicit: *Creſcite & multiplicamini, & replete terram*, filiis ſpiritualibus & perfectis, videlicet. Quem locum ita etiam interpretatus ſanctus Methodius martyr lib. de caſtitate, ut docet Photius in Bibliotheca n. 237. περὶ τῶν κατὰ πνεῦμα γεγεννημένων τελειουμένων, οὓς ἐγέννησεν, ὅπερ καὶ Παῦλος βοᾷ τινας λέγων τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γεννωμένους. &c. id eſt, de natis & perfectis ſecundum Spiritum, cum filios appellat illos, quos ita genuerat: *Filioli*, inquit, *quos iterum parturio, donec Chriſtus in vobis formetur.* Et iterum: *In Chriſto Jeſu per Evangelium, ego genui vos.* Ita etiam divus Gregorius Nyſſenus homil. 2. in hæc verba, *Faciamus hominem*, qui poſtquam hunc locum de incremento ſpirituali cujuſque hominis expoſuit, ſubjungit: πληθύνεσθε ἐκκλησίας τῇ εὐλογίᾳ, μὴ ἐν ἑνὶ περιγεγράφθω ἡ θεολογία· ἀλλ' εἰς πᾶσαν τὴν γῆν κηρυχθήτω τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας. Id eſt, multiplicamini Eccleſiæ benedictione, ne in uno concludatur cognitio Dei: ſed in omnem terram prædicetur Evangelium ſalutis. MEN.

43. *Cæterum vobis oſtendam.*] In textu Græco legitur, σοὶ id eſt, tibi: ſed lege ὑμῖν id eſt, vobis. In eodem hæc verba, ταῦτα πρὸς υἱόν id eſt, hæc filio, ſup. dicit, hic præcedunt: ſed puto, aut ſuperflua eſſe, aut ſubjungenda eſſe his ſuperioribus verbis, τῆς θαλάσσης. MEN.

44 *Quomodo vobis dicit ſecundum figuram in noviſſimis.*] Hæc corrupta ſunt, lege ex textu Græco, prout emendavi, *Rurſus vobis oſtendam, quomodo in noviſſimis temporibus fecit.* MEN.

45. *Dicit Dominus, ecce facio noviſſima, &c.*] Hæc ſententia in tota Scriptura non extat ſub hac verborum formula: attamen ſenſus ejus habetur, Iſ. 43. *Ne memineritis priorum & antiqua ne intueamini, ecce ego facio nova.* Et Thren. 5. *Innova dies noſtros ſicut à principio.* Hæc enim precatio eſt futurorum prædictio. Et Jerem. 33. *Et ædificabo eos ſicut à principio.* MEN.

46. *Intrate, &c.*] Repetit ſuperiorem allegoriam. MEN

47. *Et dominamini ejus.*] Hic nonnulla deſunt, quæ ſupplenda ſunt ex textu Græco: *Ecce igitur nos denuo plaſmati ſumus, quemadmodum in alio Propheta dicit: Ecce dicit Dominus: Auferam ab eis, id eſt, ab eis, quos prævidebat Spiritus Domini, corda lapidea, & dabo eis carnea.* Locus habetur. Ezech. 11. *Auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum.* Sed Barnabas profert potius ſenſum, quam verba. Idem habetur cap. 36. MEN.

48 *Incipiebat*] In textu Græco ἤμελλεν, id eſt, debebat, ut ſupra, & alibi paſſim. MEN.

49. *Templum Domini inhabitatio cordis noſtri eſt*] Juxta illud quod dixit ſupra: *Simus templum conſummatum Deo.* Et doctrinam Pauli 1. Cor. 3. *Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & Spiritus ſanctus habitat in vobis, &c. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod vos eſtis* cap. 6. *An neſcitis, quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt.* 2. ad Cor. cap. 6 *Vos enim eſtis templum Dei vivi.* Et præclare Sextus in ſententiis, *templum ſanctum eſt Deo mens pura: & altare optimum eſt ei cor mundum, & ſine peccato.* MEN.

50. *Quomodo apparebo Deo meo.*] Hæc non citantur juxta Scripturæ verba: habentur tamen Pſalmo 41 & 21. MEN

51. Τί οὖν τὸ γάλα, &c.] Hieronymus ad illud Jeremiæ XXXII. 22. *Dediſti eis terram fluentem lacte & melle.* ait de Judæis, *Necdum enim ſolidum poterant cibum capere, ſed melle & lacte nutriebantur infantiæ.* Similiaque profert ad ſimilem locum Ezechielis XX. 6. At in Jerem. XI. 5. terram lacte & melle manantem, tropologicè, quemadmodum Barnabas, exponit de Eccleſia, *in qua parvuli atque lactentes educamur per fidem, ut poſſimus ſolidum cibum capere.* Vide, ſi vacat, Benedictionem lactis & mellis in antiquis Ritualibus. Iam verò morem nutriendi infantes melle ac lacte, oſtendunt viri docti ex Scholiaſte Dionyſii Thracis, ex Paulo Æginetа, Aëtio, Oribaſio, ac ex Ariſtophanis Scholiaſte in Acharnenſes. Sed & ejus conſuetudinis mentio fit, tum apud Callimachum Hymno in Jovem, ubi ille Deus recèns natus lacte ac melle enutritur, quod etiam referunt Diodorus Siculus lib. 5. Bibliothecæ hiſtoricæ, & Lactantius Divinarum Inſtitutionum lib. 1. cap. 22. tum apud Ariſtophanem in fabula cui titulum fecit Θεσμοφοριαζούσαις.

> Τὸ δ' εἰσέφερε γραῦς ἐν χύτρᾳ τὸ παιδίον
> Ἵνα μὴ βοῴη, κηρίῳ βεβυσμένον.

que de re conſulendus Heſychius in κηρίῳ βεβυσμένον: tum denique apud Porphyrium libro de Antro Nympharum, Suidam in vocabulo Ἀμάλθεια, & Tertullianum IV. in Marcionem 21. Præterea interpretes divinorum librorum ad Iſaiæ VII. 15. *Butyrum & mel comedet.* Quoniam autem Baptiſmus eſt ſecunda nativitas, ideo baptizatis, poſt Lavacrum, velut tenellis infantibus dabant veteres Chriſtiani mel cum lacte degustandum. Res cunctis notiſſima, propter Tertullianum lib. de Corona cap. 3. & lib. 1. adverſus Marcionem cap. 14. Hieronymum lib. contra Luciferianos cap. 4. Concilium Carthaginenſe 3. cap. 24. Acta Suſannæ in Surio 11. Auguſti, & Ordinem Myſteriorum Æthiopum, tomo 6. Bibliothecæ Patrum. Nec multùm diſſimili ritu Eccleſiæ Occidentis, in Chriſto renatis, vinum lacque ſtribuebant, teſte Hieronymo ad Iſaiæ LV. 1. Quò cum docti homines referri poſſe ſuſpicantur obſcuriorem locum hunc S. Paulini Epiſt. 4. ad Severum p. 61. *Sed hoc, ut ſo magis intelligis, emendetur, quo primis naſcentium mulctra coaleſcit.* me non habent in eo conſentientem, ſicut nec in cæteris quæ adjungunt. Arbitror enim loqui Paulinum de peccato originali, ac reſpicere ad loca Scripturæ, Job. 2. 10. *Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?* Sap. VII. 2. *Decem menſium tempore, coagulatus ſum in ſanguine.* COT.

Ὅτι πρῶτον τὸ παιδίον μέλιτι, εἶτα γάλακτι ζωοποιεῖται.] In codice hoc ultra, quos vidi, non erat τὸ εἶτα. Itaque putavi debere reſcribi, μέλιτι καὶ γάλακτι, uti quoque interpres legerat. Notus enim ex Clemente Alexandrino, & Tertulliano, mos ille veterum Chriſtianorum, quo pueris recens baptizatis mel, eique lac miſtum, degustandum offerebant. Sed nunc alteram lectionem probo. Neque enim à Barnaba hoc loco tangi puto ritum iſtum, licet antiquiſſimum; ſed ſimpliciter loqui de conſuetudine veterum,

etiam;

& mel? Quoniam infans, primùm melle, tum lacte, viviſcit: ita & nos, fide repromiſſionis, & verbo, in vitam confirmati, vivemus, terram poſſidentes. Jam verò prædixit ſuperiùs; *Creſcant, & præſint piſcibus.* Quis poteſt nunc præeſſe beſtiis, vel piſcibus, vel cœli volucribus? Scire enim debemus *præeſſe* poteſtatem deſignare, ut quis imperet ac dominetur. Cùm igitur id nunc non contingat; profectò nobis dixit Quando? Cùm & ipſi adeo perfecti erimus, ut hæredes ſimus teſtamenti Domini.

Chriſti Paſſio. VII. Intelligite ergo, filii dilectionis ac lætitiæ, quòd bonus Dominus omnia nobis præmonſtravit; ut cognoſceremus, cui per omnia gratias agere ac laudes debemus offerre. Si ergo Dei Filius; qui eſt Dominus, & judicaturus eſt vivos ac mortuos; paſſus eſt, ut plaga illius vividos nos redderet; credamus non potuiſſe Filium Dei pati, niſi propter nos. Sed & cruci affixus, aceto ac

Allegoria. Lev. 23. 29. felle potabatur. Audite quo modo de hac re ſacerdotes templi ac plebis ſignificaverint: ſcripto

ποιεῖται. 52 οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι, ζήσομεν, κατακυριεύοντες τῆς γῆς. προείρηκε δὲ ἐπάνω, ὅτι αὐξανέσθωσαν, καὶ 53 ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων. * τί * νῦν ὁ δυνάμενος νῦν ἄρχειν θηρίων, ἢ ἰχθύων, ἢ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ; αἰσθάνεσθαι γὰρ ὀφείλομεν, ὅτι τὸ ἄρχειν ἐξουσίας ἐστὶν, ἵνα τις ἐπιτάξας 54 κυριεύσῃ. εἰ οὖν οὐ γίνεται τοῦτο νῦν, ἄρα * ὑμῖν εἴρηκε. πότε; ὅταν καὶ αὐτοὶ τελειωθῶμεν, κληρονόμοι τῆς διαθήκης κυρίου γενέσθαι. — * τίς. — * al. ἡμῖν.

55 Οὐκοῦν νοεῖτε, τέκνα εὐφροσύνης, ὅτι πάντα ὁ καλὸς κύριος προεφανέρωσεν ἡμῖν, ἵνα γνῶμεν, ᾧ κατὰ πάντα εὐχαριστοῦντες ὀφείλομεν αἰνεῖν. εἰ οὖν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὢν κύριος, καὶ μέλλων κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς, ἔπαθεν, ἵνα ἡ πληγὴ αὐτοῦ ζωοποιήσῃ ἡμᾶς· πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἠδύνατο παθεῖν, εἰ μὴ διὰ ἡμᾶς. ἀλλὰ καὶ σταυρωθεὶς, ἐποτίζετο ὄξει καὶ χολῇ. ἀκούσατε πῶς περὶ τούτου * πεφανέρωκαν οἱ ἱερεῖς τοῦ * 56 λαοῦ. γεγραμμένης ἐντολῆς αὐτοῦ, 57 ὃς ἂν μὴ νηστεύσῃ τὴν νη- — * al. πεφανέρωσαν. — * f. ναοῦ.

---

etiam ethoteorum, qui infantes recens natos primum melle, deinceps vero lacte nutriebant. Hinc eſt, quod Diomedes, ſive alius Grammaticus, in Scholiis ad Dionyſium Thracem, mel primum infantium cibum vocet. Sed & ex medicorum præſcripto fiebat, ut infantes, antequam uberibus nutricum admoverentur, per aliquot dies nutrirentur melle. Quamvis enim lac ſit omnium convenientiſſimum naturæ nutrimentum, ut quod natura ipſa non hominibus tantum, ſed & reliquis animalibus, primum cibum ordinarit; multæ tamen ſunt rationes, cur recens genitis mel ſit conducibilius, quam lac; præcipue vero puerperarum, quod primo craſſius & ſeroſius eſſe ſolet. Paulus Æginetes: [illegible] Ita lege ex veteri codice. Sed & Aëtius [illegible] idem jubet, niſi quod à melle non ſtatim ad lac tranſeat, ſed hydromeli interponat. Verba ejus ſunt: [illegible] Huic rei inſerviebat vaſculum quoddam ſive ollula ([illegible] vocat Ariſtophanis Scholiaſtes) in qua erat ſpongia, quam melle implebant, & ita offerebant infanti. Galenus tamen in libris [illegible] ſtatim ad lac, & lavacra tranſit, nulla, quod ſciam, mellis aut mulſi mentione facta. VOSS.

52. *Sicut per fidem promiſſionis verbo dum admittimur, ſic vivificamur.*] Paulo aliter in Græco: οὕτω καὶ ἡμεῖς τῇ πίστει τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τῷ λόγῳ ζωοποιούμενοι ζήσομεν· id eſt, ſic & nos fide promiſſionis & verbo vivificati vivemus. Itaque in verſione Latina ſic legendum puto: *Sic & nos per fidem promiſſionis, & verbum dum admittimur, vivemus.* Ita ut τὸ, ζωοποιούμενοι id eſt, vivificati, idem ſit hoc loco, quod admittimur, juxta veterem hunc interpretem, ut paulo ante dicitur, *infans melle & lacte*, ζωοποιεῖται in Græco, & in Latino, *vivificatur*, ubi utrumque vocabulum, idem eſt hoc loco, quod τὸ *nutritur*. Hæc autem doctrina conformis eſt ſacræ Scripturæ, Pſ. 18. *Lex Domini immaculata convertens animas, teſtimonium Domini fidele ſapientiam præſtans parvulis.* Pſ. 118. *Quia eloquium tuum vivificavit me.* Luc. 4. Matth 4. *Non in ſolo pane vivit homo, ſed ex omni verbo quod procedit de ore Dei.* 2 ad Cor. 3. *Littera occidit, Spiritus autem vivificat.* Ubi τὸ, *Spiritus*, eſt verbum Dei ſpiritaliter intellectum, non carnaliter more Judæorum. Cap. 1. ad Rom. *Juſtus autem ex fide vivit:* ad Galat. 3. *Quia juſtus ex fide vivit:* ad Hebr. 7. *Juſtus autem meus ex fide vivet.* Habacuc. 2. *Juſtus autem in fide ſua vivet.* Vivimus autem, ſeu vivificamur Dei verbo, quia illo per Dei gratiam in nobis operante ac movente noſtram voluntatem ad Deum convertimur. Juſtus vero ex fide vivit, ſeu vivificatur, quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo, & quicquid boni facimus, ſine ea nihil confert ad ſalutem, quod præclare docet ſanctus Auguſtinus libro tertio contra duas epiſtolas Pelagianorum, cap. 5. *Noſtra fides, hoc eſt, Catholica fides juſtos ab injuſtis non operum, ſed ipſa fides lege diſcernit. Quia juſtus ex fide vivit. Per quam diſcretionem fit, ut homo ducens vitam ſine homicidio, ſine furto, ſine falſo teſtimonio, ſine appetitu rei ullius alienæ, parentibus honorem debitum reddens, caſtus uſque ad continentiam abſque omni omnino concubitu, etiam conjugali, eleemoſynarum largiſſimus, injuriarum patientiſſimus, qui non ſolum non auferat aliena: ſed nec ſua repoſcat oblata, vel etiam venditis omnibus ſuis, erogatiſque in pauperes nihil ſuum proprium poſſideat, cum ſuis tamen iſtis velut laudabilibus moribus, ſi non in Deum fidem rectam & Catholicam teneat, de hac vita damnandus abſcedat. Alius autem habens quidem opera bona ex fide recta, quæ per dilectionem operatur: non tamen ita, ut ille bene moratus, incontinentiam ſuam ſuſtentat honeſtate nuptiarum, conjugii carnalis debitum, & reddit, & repetit, nec ſola propagationis cauſa, verum etiam voluptatis; quamvis cum ſola uxore concumbit: quod conjugatis ſecundum veniam concedit Apoſtolus: injurias tamen non patienter accipit, ſed ulciſcendi cupiditate fertur iratus; quamvis, ut poſſit dicere, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, rogatus ignoſcat; poſſidet rem familiarem, faciens inde quidem eleemoſynas, ſed non tam largas, quam ille, non aufert aliena: ſed quamvis Eccleſiaſtico judicio non forenſi, tamen repetit ſua. Nempe iſte qui moribus illo videtur inferior, propter rectam fidem quæ illi eſt in Deum; ex qua vivit, & ſecundum quam in omnibus delictis ſuis ſe accuſat, in omnibus bonis operibus Deum laudat, ſibi tribuens ignominiam, illi gloriam, atque ab ipſo ſumens, & indulgentiam peccatorum, & dilectionem recte factorum, de hac vita liberandus, & in conſortium cum Chriſto regnaturorum recipiendus emigrat. Quare, niſi propter fidem? Quæ licet ſine operibus neminem ſalvat. (Ipſa enim eſt non reproba fides, quæ per dilectionem operatur:) tamen per ipſam etiam peccata ſolvuntur: quia juſtus ex fide vivit.* Hæc recte, quid ſit illud: *Juſtus ex fide vivit*, exponuntur, non videlicet ex ſola, & nuda fide quæ reproba eſt, quæ bonis operibus vacua eſt, ſed ex ea fide, quæ per dilectionem operatur, quæ cum bonis operibus conjuncta eſt. Unde lib. 1. ejuſdem operis cap. 3. recte dicit: *Ac per hoc bona voluntas qua ſe abſtrahit a peccato fidelis eſt, quia juſtus ex fide vivit.* Quamobrem præclare Haymo Halberſtadenſis Epiſcopus in capite 1 epiſt. ad Rom. hunc locum explanans: *Ex fide igitur*, inquit, *quæ concipitur corde, & profertur ore, & bonis operibus exornatur, vivit juſtus vita æterna. Fides autem ſine operibus mortua eſt.* Sanctus autem Barnabas dixit fidem promiſſionis, nempe futurorum bonorum, quæ promiſit Deus diligentibus ſe, ponens partem pro toto: maxime cum ejuſmodi fides contineat implicite omnia, quæ a Catholico & orthodoxo Chriſtiano credenda ſunt. Dicitur etiam homo fide, ſeu ex fide vivere: quia juxta Concilium Tridentinum ſect. 6. cap. 13. *Fides eſt humanæ ſalutis initium, fundamentum & radix juſtificationis.* Dici etiam poteſt homo fide promiſſionis futurorum bonorum vivere, quia per ejuſmodi fidem ejus animus ad ſpem futurorum bonorum erigitur, ac proinde nutritur, ac ſuſtentatur, adhibito bonorum operum aſſiduo exercitio, ad quod per fidem vivam, ac ſpem firmam maxime extimulatur: ac proinde hic locus longe abeſt ab hæreticorum mente, qui dicunt Evangelium eſſe nudam & abſolutam promiſſionem vitæ æternæ ſine conditione obſervationis mandatorum, quam ſententiam anathemate ferit Concilium Tridentinum, ejuſdem ſectionis Canone 20 Siquidem in hoc Barnabæ loco dicitur nos victuros per fidem promiſſionis, non vero per ſolam fidem promiſſionis. MEN.

53. *Dominatum agentes terræ.*] In textu Græco additur; προείρηκε δὲ ἐπάνω ὅτι, &c. Sed particula ὅτι, redundat. Adde igitur in verſione Latina: dixit ſuperius, creſcant, & dominentur piſcibus. *Quis eſt*, &c. In texto Græco, lege, τίς νῦν. MEN.

54. *Dominus ſit.*] Nonnulla deſunt, quæ ex textu Græco his verbis ſubjicienda ſunt: *Si igitur hoc minime nunc contingit, numquid nobis dixit aliquando, tum & ipſi conſummati & perfecti erimus, ut heredes ſimus teſtamenti Domini.* Hoc fiet. Et loco ὑμῖν, lege, ἡμῖν, id eſt, nobis. MEN.

55. *Intelligite ergo.*] Sextum caput eſt, in quo iterum de Chriſti paſſione agitur. MEN.

56. *Templi.*] In textu Græco, λαοῦ, id eſt, populi: ſed puto, legendum, ναοῦ, id eſt, templi. MEN.

57. *Ut ſi quis non jejunaret*, &c.] Ex populo videlicet.

Nam

νηστείαν, θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται, ἐνετείλατο κύριος· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἔμελλε [58] σκεῦος τοῦ πνεύματος προσφέρειν θυσίαν· ἵνα καὶ ὁ τύπος ὁ γενόμενος ἐπὶ Ἰσαὰκ, τοῦ προσενεχθέντος ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τελέσθῃ. [59] Τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ; καὶ φαγέτωσαν [60] ἐκ τοῦ τράγου, τοῦ προσφερομένου τῇ νηστείᾳ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν. προσέχετε ἀκριβῶς· καὶ [61] φαγέτωσαν οἱ ἱερεῖς μόνοι πάντες τὸ ἔντερον ἄπλυτον, μετὰ ὄξους. πρὸς τί; [62] ἐπειδὴ ἐμὲ, εἶδον, ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μέλλοντα [63] τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου, μέλλετε ποτίζειν χολὴν μετὰ ὄξους· φάγετε ὑμεῖς μόνοι, τοῦ λαοῦ νηστεύοντος, καὶ [64] κοπτομένου ἐπὶ σάκκου καὶ σποδοῦ. ἵνα δείξῃ, ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. πῶς οὖν ἐνετείλατο; προσέχετε· [65] λάβετε δύο τράγους [66] καλοὺς καὶ ὁμοίους, καὶ προσενέγκατε· καὶ λαβέτω ὁ ἱε-

præcepto, ut qui jejunium non jejunaret, morte exterminaretur, præcepit Dominus: quia & ipſe pro peccatis noſtris vas Spiritus ſui oblaturus erat in hoſtiam; ut & impleretur figura facta in Iſaaco, qui ſuper altare fuit oblatus. Quid ergo dicit apud Prophetam? *Et manducent de hirco, qui in die jejunii offertur pro omnibus peccatis.* Attendite diligenter: *Et manducent ſoli ac omnes ſacerdotes inteſtinum non lotum, cum aceto.* Ad quid? Quoniam me, pro novi populi delictis oblaturum carnem meam, potaturi eſtis aceto cum felle; comedite vos ſoli, dum populus jejunat, & plangit in ſacco & cinere. Ut oſtenderet, quòd oportet ipſum mori pro illis. Quo modo igitur præcepit? Attendite; *Sumite duos hircos bonos & ſimiles, & offerte; & accipiat ſacerdos unum, in holocauſtum:* De

Ex Num. 29. 7. 11. & ex traditionibus Judæorum.

Levit. 16

Nam Levit. 16. cum agitur de expiatione populi per duos hircos præcipitur populo, ut affligat animas ſuas menſe ſeptimo, decima die menſis, qua fit ejuſmodi expiatio, & ejuſmodi afflictio animarum jejunium erat, ut planum eſt ex Tertulliano libro contra Judæos ejuſmodi hircorum duorum enarrante figuram: *Sic enim & duorum hircorum, qui jejunio offerebantur, faciam interpretationem.* Locus tamen à ſancto Barnaba productus ſumitur ex 23. Levit. in quo, cum dies expiationum præcipitur: ſic ſcriptum eſt: *Omnis anima, quæ non fuerit afflicta die hac peribit de populis ſuis.* Qui locus ab Tertulliano libro de jejuniis adverſus Pſychicos exponitur etiam de jejunio: *At quod ad jejunia pertineat, certos dies a Deo conſtitutos apponunt, ut cum in Levitico præcipit Dominus Moyſi decimam menſis ſeptimi diem placationis, Sancta, inquiens, erit vobis dies, & vexabitis animas veſtras: & omnis anima, quæ vexata non fuerit illa die, exterminabitur de populo ſuo.* Hic autem locus à Barnaba prolatus eſt potius ex ſenſu, quam verbis. MEN.

58. *Vas ſpiritus ſui*] Id eſt, corpus. *Et manducent de hirco, Sacerdotes* hæc utrobique tanquam ſcripta ſint, citantur, cum in tota Scriptura non reperiantur. Sed quia tradita ſunt, & imperata populo, quaſi ſcripta eſſent proferuntur. Sed de his mox agetur. MEN.

59. *Τί οὖν λέγει ἐν τῷ προφήτῃ*] Cùm nihil ſimile his prout jacent, vetus Teſtamentum referat, neceſſariò recurrendum eſt aut ad libros Apocryphos, aut quod malim ad traditiones Judaicas, ſeu ſcriptas ſeu non ſcriptas; ex quibus etiam Apoſtolus didiciſſe nomina Magorum qui reſtiterunt Moyſi dicitur à ſanctis Patribus. Hinc igitur Barnabas iſta, & alia quædam infert adſumpſit. COT.

Verba illa *τί οὖν λέγει* non videntur denotare voces Prophetæ alicujus, ſed eſſe explicationem myſterii latentis in ritu legali à Moſi propoſito: quod advertiſſe non pigebat. OXON.

60. *De hirco.*] Hircus hic in die jejunii, hoc eſt, ſeptimi menſis decimo die mactabatur, præter duos illos hircos, qui eodem die pro expiatione populi offerebantur, quorum alter erat emiſſarius, alter offerebatur in holocauſtum: de quo Numer. cap. 29. *Decima quoque dies hujus menſis ſeptimi.* Et paulo poſt. *Et hircum pro peccata, abſque his, quæ offerri ſolent in expiationem & holocauſtum ſempiternum cum ſacrificiis & libaminibus eorum.* Ubi vides hunc hircum diſtingui ab iis quæ offeruntur in expiationem, nempe ab his duobus hircis, quorum alter emiſſarius erat, alter in holocauſtum ad populi expiationem, de quibus agitur, Levit. 16. Ubi tamen nulla mentio fit prioris hirci, de quo nunc agimus. Id etiam clarum eſt ex Joſepho, lib. 3. antiquit. cap. 10. *θύουσι δὲ ἐν ταύτῃ ταῦρον μὲν ἕνα, καὶ κριοὺς δύο, καὶ ἄρνας ἑπτά, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἔριφον. προσάγουσι δὲ δύο τράγους.* Ita legendum, non *τούτους*, ut bene obſervavit interpres, *ἐρίφους*, &c. id eſt, *Sacrificantque eodem die taurum & arietes duos, agnos ſeptem, & pro peccata hœdum: adducunt autem duos præter hunc hœdos, quorum alter vivus extra fines in deſertum emittitur,* &c. MEN.

In die Cippurim hircus pro peccato oblatus, comedebatur veſperi. Tenuidin umuſuphia c. 10. ſect. 1. Porro victimis piacularibus, nemini niſi Sacerdoti, ejuſque filio veſci licuit, neque his niſi intra ſanctuarium. Confer Num. 18. 9, 10. cum Lev. 6. 16 & Levit. 23. 20. Dicis ergo cauſa comedebat Sacerdos ſummus de ſacrificio *hirci oblati extrinſecus inter veſperas*, jejunium interim continuante populo, uſque dum ipſe finitis omnibus diei muniis è ſanctuario prodiret: & tunc demum ille juſtam cœnam ſumebat, *invitatis amicis, quando in pace exierat è ſanctuario*: ut habetur Cod. Joma. c. 7. ſect. 4. & Abod yom haccipurim, c. 4. in fin. OXON.

61. *Et manducent ſoli ſacerdotes*] Hæc non ſunt in Scriptura, ſed credendum eſt, ut & alia obſervari ſolita ex traditione antiqua. MEN.

Ritus manducandi inteſtina non lota aceto, videbatur deſumtus à ſolennitate paſchali, ubi agnus comedendus dicitur *ὠμὸν*, *οὐδὲ ἑψημένον ἐν ὕδατι, ἀλλ' ὀπτὸν πυρί*. Exod. 12. 9. cujus miniſterii circumſtantias paſſionem dominicam reſpicere, docent Apoſtoli Vide Joh. 19. 36. & 1 Cor. 5. 7. OXON.

62. *Ἐπειδὴ ἐμὲ εἶδον ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μέλλοντα τοῦ λαοῦ τοῦ καινοῦ προσφέρειν τὴν σάρκα μου*] Importuna vox *εἶδον*, quam Interpres præterit, at Menardus expungit, cur in textum irrepſerit, operoſum eſt conjicere. An quia lectorum non nemo, locum illuſtrem judicans, notâ marginali *ἴδε.* inſigniendum putaverat; hoc eſt, *ἴδε.* *vide. animadverte!* COTEL.

Quoniam me, &c.] In textu Græco, *ἐπειδὴ εἶδον*· ſed *τὸ εἶδον* videtur redundare. MEN.

63. *Populi mei*] In textu Græco, *λαοῦ τοῦ καινοῦ*, id eſt, populi novi, non ita recte: quia Chriſtus pro univerſo mundo paſſus eſt. MEN.

64. *Plangite vos*] Lege, *plangente*, expuncto pronomine, *Vos*, ut in textu Græco *κοπτομένου*· id eſt, plangente. Nam populus illa die debebat affligere animas jejunio, ut ſupra explicatum eſt, in cinere & cilicio, ut hic planius declaratur. MEN.

65. *Λάβετε δύο τράγους καλοὺς καὶ ὁμοίους*] De hircorum ſimilitudine, ac bonitate, ſeu pulcritudine, integritate, in Levitico ne verbum quidem. Quamquam ea quæ offerebantur Deo, maculâ debebant carere: & qui creditur eſſe Dionyſius Alexandrinus in Epiſt. adverſus Paulum Samoſatenſem, Reſponſione ad 4. Quæſtionem, hircos *ὁμοίους* appellat; quæ eſt etiam ſententia Procopii Gazæi hic. Cyrillus Alexandrinus in Glaphyris; *καλοί τε καὶ ἰσομεγέθεις ἀλλήλοις ἀμφω τε ἰσήλικες, ὁμόχροοί τε καὶ οὐδὲ ἔλαττον ἔχοντες τὴν ἀρτιμέλειαν.* Hoc eſt, ut vertendum fuit; *pulcri, & ejuſdem inter ſe magnitudinis ambo, & coævi, item ejuſdem coloris, nec ullâ omnino affecti membrorum læſione.* Similes autem extitiſſe, præter auctores laudatos, & Thalmudiſtas in Joma, ac Maimonidem, De die propitiationum, teſtatur Juſtinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Edit. Pariſ. p. 259 atque Tertullianus Contra Judæos cap. ultimo, & III. adverſus Marcionem, cap. 7. COT.

Sumite duos hircos.] Explicat allegorice duorum hircorum ſacrum, qui in expiationem populi offerebantur. Levit 16. MEN.

66. *Bonos ſimiles.*] Lege, *bonos & ſimiles*, in textu Græco, *καλοὺς καὶ ὁμοίους*· conſtat *ὁμοίους*. Ubi nota, etſi in capite citato Levitici nihil de hircorum ſimilitudine præcipiatur, tamen apud ſanctum Juſtinum Martyrem dial. cum Tryphone Judæo dicuntur, *τράγοι δύο ὅμοιοι*· id eſt, hirci duo ſimiles, & Tertullianus libro contra Judæos appellat, *Pares & conſimiles*: ſed unde ſumpſerunt, niſi ex hac epiſtola? MEN.

Hircos ſimiles eſſe debere docent Rabbini. Ita in Cod. Joma. c. 6. ſect. 1. dicitur quod *de duobus hircis diei expiationis mandatum eſt, quod erant pares aſpectu, ſtatura, pretio, & eodem tempore capi debere* addit Maim. in Yom haccippur. Solenne eſt Barnabæ in hac Epiſtola, cum Judaicum aliquem ritum propoſuerit, & ad redemtionis noſtræ myſterium deduxerit, tractationem particularem reſumere; hic ergo obſervat ſacerdotem cum de ſacrificio comederet, adumbraſſe Dominicam paſſionem non pro ſuis, ſed aliorum peccatis toleratam; cum univerſalis ſit regula, neminem comedere de ſacrificio expiatorio pro peccatis ſuis. Et propterea ſcelere: hinc inſuper diſcendum, Dominum eſſe illam expiationem quæ comedebatur cum amaritudinibus: de qua re Evangeliſta Matt. 26. 23. Nam ne illa circumſtantia inobſervata præteriret, Dominus in cœna paſchali proditoris Judæ indicium, intinctionem in paropſidem illud turbidum, eſſe voluit. OXON

67. *Unum*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

De altero vero quid facient? *Maledictus*, inquit, *unus*. Attendite quo pacto figura Jeſu manifeſtetur. *Et conſpuite illum omnes, ac lancinate; &*

ρὸς [67] τὸν ἕνα εἰς ὁλοκαύτωμα. [68] τὸν δὲ ἕνα τί ποιήσουσιν; ἐπικατάρατος, φησὶν, ὁ εἷς. προσέχετε πῶς ὁ τύπος τοῦ Ἰησοῦ φανεροῦται. [69] καὶ ἐμπτύσατε πάντες, καὶ κα-

---

67. *Unum holocauſtum*] Lege *unum in holocauſtum*. Juxta cap. 16. Levit. Joſeph capite citato, & Philonem Judæum. At aliter Tertullianus: *Alter vero pro delictis oblatus, & ſacerdotibus tantum templi in pabulum datus*. Sed puto lapſum memoria Tertullianum & hircum illum, qui dabatur in viſcerationem ſeu pabulum ſacerdotibus ſumpſiſſe, pro illo qui offerebatur in holocauſtum ad populi expiationem ſimul cum emiſſario, & in hac epiſtola, quam haud dubie legit, non diſtinxiſſe tres hircos, unum quem edebant ſacerdotes, de quo Barnabas: *Et manducent de hirco, quem oblaturi ſunt ad jejunium pro omnibus peccatis. Attendite diligenter, & manducent ſacerdotes ſoli inteſtinum non lotum cum aceto*. Et infra. *Manducate vos ſoli populo jejunante & plangente*. Alterum immolatum in holocauſtum, tertium emiſſarium. MEN.

68. *Alium in maledictionem*] Hæc contractius reddita ſunt, cum in Græco paulo fuſius habeantur. Hic autem hircus in Græco textu Barnabæ dicitur ἐπικατάρατος id eſt, maledictus, quia cum imprecatione emittebatur ad expiationem populi: Levit. 16. ubi appellatur *emiſſarius* in vulgata verſione, & ἀποπομπαῖος apud Septuag. quod idem ſonat, ἀποπομπὴ, *ablegatio* in gloſſis veteribus, etiam averſio apud Suidam. Unde ἀποπομπαῖοι dæmones apud Julium Pollucem libro 5. cap. 26. qui maledictiones averruncabant. Et ἀποπομπαῖος hoſtia piacularis quæ emittebatur cum execratione, aliàs περίψημα, quia quotannis populi mala in ſe continens vel ſuſcipiens in mare demergebatur hoſtia piacularis Neptuno futuros, cui veteres dicebant: περίψημα ἡμῶν γενοῦ, ἤτοι σωτηρία, καὶ ἀπολύτρωσις id eſt, ſis expiatio noſtra, vel ſalus, & redemptio, apud Suidam, & Apoſtolum ſupra, aliàs φαρμακὸς. Heſychius φαρμακοὶ, καθαρτήριοι, περικαθαίροντες τὰς πόλεις, ἀνὴρ καὶ γυνή id eſt, purgatores luſtrantes urbes, vir & mulier. Duo erant Athenis piacula urbis, qui urbe ejiciebantur unus virorum, alter mulierum, apud Harpocrationem & Suidam, de quibus Helladius in Chriſtomathia. ἔθος ἦν ἐν Ἀθήναις φαρμακοὺς ἄγειν δύο, τὸν μὲν ὑπὲρ ἀνδρῶν, τὸν δὲ ὑπὲρ γυναικῶν, πρὸς τὸν καθαρμὸν ἀγομένους· καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνδρῶν μελαίνας ἰσχάδας περὶ τὸν τράχηλον εἶχε. λευκὰς δὲ ἅτερος, &c. Id eſt, mos fuit Athenis duos ducere expiatores, unum pro viris, alterum pro feminis, qui ad expiationem ducebantur. Virorum expiator caricas nigras circa collum habebat, mulierum albas. Ejuſmodi autem expiatio ſiebat ad averruncandam peſtem, ſumpſitque initium à nece Androgeo, inquit idem auctor. Sic olim apud Æthiopes erant emiſſariæ hoſtiæ regionis expiatoriæ. Hic mos erat apud eos à priſcis temporibus ex oraculo traditus, ut per ætates viginti, annos vero ſexcentos: (ætas enim triginta perficitur annis,) duobus hominibus expiationem facerent. Habebant præparatum navigiolum ad ferendas maris tempeſtates, & quod duo viri facile poſſent regere. In id ſex menſium victu, quod ſatis eſſet ambobus impoſito, viros inducentes mandabant, ut ſecundum Oraculi reſponſa naviculam verſus meridiem dirigerent: venturos eſſe eos in inſulam felicem, & humanos homines qui beate viverent: eodem modo & eorum patriam, ſi ipſi in inſulam perveniſſent, ſexcentis annis in pace felicitateque futuram: ſin vero longitudine maris territi curſum retro verterent, tanquam impios ac ſceleſtos omni eorum genti magnarum calamitatum cauſam præbituros, ut ſcribit Diodorus Siculus libro 2. Bibliothecæ cap. 13. MEN

69. *Καὶ ἐμπτύσατε &c*] Lege Tertullianum: item Hebræos, qui veris fabuloſa permiſcent: necnon auctorem Sermonis de reſurrectione Domini, tomo 9. Operum Hieronymi Num. 34. לעזאזל id eſt τῷ ἀποπομπαίῳ. *capro emiſſario*, aut *in caprum emiſſarium*. Levitici XVI. quia עז & *hircum* & *fortem* ſeu *obfirmatum* ſignificat; אזל autem eſt *abiit*. Vertebat Aquila, εἰς τράγον ἀπολυόμενον vel ἀπολελυμένον εἰς τὴν ἔρημον. *in hircum dimiſſum ad ſolitudinem*. & εἰς κατισχυμένον. *in obfirmatum ſive fortem*. Symmachus, εἰς τράγον ἀπερχόμενον. *in hircum abſcedentem*. Hoc diſcimus ex Theodoreto, Procopio & Heſychio, ac ex Scholiis Græcis ad LXX. licèt mutilis & corruptis. Nam in Scholio 1. Σύμμαχος. τὸν ἀποπομπαῖον οὕτως ἡρμήνευσεν ὁ δὲ Ἀκύλας, εἰς τράγον ἀπολελυμένον εἰς τὴν ἔρημον desideratur Symmachi interpretatio, ſuppienda ex his Theodoreti Quæſtione 22. in Leviticum; καὶ ὁ Σύμμαχος δὲ τὸν ἀποπομπαῖον οὕτως ἡρμήνευσεν. εἰς τράγον ἀπερχόμενον· ὅτι ἀπεστέλλετο αὐτὸς εἰς τὴν ἀοίκητον γῆν. ὁ δὲ Ἀκύλας. εἰς τράγον ἀπολυόμενον εἰς τὴν ἔρημον. Et in Scholio 2. Ἀκύλας. ἀλλᾶσον εἰς κατισχυμένον, καὶ εἰς ἀπερχόμενον. legendum haud dubiè, Ἀκύλας, ἀλλὰ σὺν εἰς κατισχυμένον Σύμμαχος. εἰς ἀπερχόμενον. quia ſcilicet ex Symmachi voce contractà facta ſuit copula καὶ. Refelluntur autem à Cyrillo, Theodoreto & Procopio qui Azazelem ſeu ἀποπομπαῖον de quodam Dæmone accipiunt: quam ſententiam probavit Origenes lib. 6. contra Celſum pag 314. Editionis Auguſtanæ; amplectuntur Cabaliſtæ. Azazelis quoque mentionem factam reperies apud Irenæum lib. 1. cap.

15. At auctori Carminum Sibyllinorum lib. 2. Editionis Pariſ. p. 203. Ἀζαὴλ videtur alius eſſe quàm Ἀζαζὴλ, Azaël dictus quaſi *fortis ſeu fortitudo Dei*. In libro denique qui inſcribitur Henochi, inter ἐγρηγόρους nominatur Ἀζαλζὴλ, perperam, pro Ἀζαζὴλ: imo potiùs Ἀζαὴλ עזאל Uſiel enim vocatur à Jonathane Geneſ. VI. 4. COTELER.

Expuite in illum omnes, & pungite, & imponite lanam coccineam.] Hæc ſane notanda, cum graphicè exprimant Chriſti paſſionem, quæ etiam obſervat Tertullianus lib. 1. contra Judæos, & libro tertio contra Marcionem: *Unus autem eorum circumdatus coccino maledictus, & conſputatus, & convulſus, & compunctus à populo extra civitatem abjiciebatur in perditionem, manifeſtis notatus inſignibus Chriſti paſſionis, qui coccinea circumdatus veſte, & conſputatus, & omnibus contumeliis afflictus extra civitatem crucifixus eſt*. Quæ quidem circumſtantiæ à Barnaba notatæ, etſi non ſint in Scriptura, tamen per traditionem innotuerunt, ut alia plura, quæ in hac epiſtola continentur, quod in præſentiarum oſtendere operæ pretium duxi. Antiqui igitur Hebræi, præter legem ſcriptam, habebant quaſdam traditiones non ſcriptas, ut notum eſt ex Philone Judæo, libro de circumciſione: ταῦτα δὲ εἰς ἀκοὰς ἦλθε τὰς ἡμετέρας ἐκ παλαιολογούμενα παρὰ θεσπεσίοις ἀνδράσιν, οἳ τὰ Μωσέως οὐ παρέργως διηρμήνευσαν· id eſt, hæc igitur ad noſtras aures pervenerunt per manus à ſanctis viris traditione accepta, qui ſcripta Moſis non oſcitanter ſunt interpretati. Hæc videre eſt apud Euſebium libro quarto hiſt. Eccleſiaſticæ cap. 22. cum agit de Hegeſippo, ἄλλα τε ὡς ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἀγράφου παραδόσεως μνημονεύει id eſt, alia item tanquam è Judaica traditione ſine ſcripto accepta memorat. Idem teſtatur S. Hilarius in Pſal. 2. *Erat autem jam à Moſe antea inſtitutum in ſynagoga omni ſeptuaginta eſſe doctores. Nam idem Moyſes, quamvis veteris teſtamenti verba in litteris condidiſſet: tamen ſeparatim quædam ex occultis legis ſecretiora myſteria ſeptuaginta ſenioribus, qui doctores deinceps manerent, intimaverat*, ex divo Hieronymo in cap. 45 Ezech. *At vero primitiva, quæ de frugibus offerebant, non erant ſpeciali numero definita, ſed offerentium arbitrio derelicta. Traditionemque accepimus Hebræorum non lege præceptam, ſed magiſtrorum arbitrio amitiam: qui plurimum, quadrageſimam partem dabat ſacerdotibus, qui minimum, ſexageſimam: inter quadrageſimam & ſexageſimam licebat offerri quodcumque voluiſſent*, &c. His conſonat Galatinus vir in omni Hebræorum diſciplina verſatiſſimus, cum lib. 2. de arcanis, cap. 1. ait duplicem eſſe legem à Moſe traditam, unam ſcriptam, alteram ore, hancque manaſſe in poſteros per continuam & ſucceſſivam traditionem. Id videmus in emptionibus Hebræorum, in quibus ſiebant duo inſtrumenta, unum clauſum, & publico ſigillo obſignatum ad faciendam ſidem in judicio, alterum apertum, ut omnibus legendum exhiberetur, ut notum Jeremiæ 32. *Et præcepit Baruc coram eis dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſraël: ſume libros iſtos, librum emptionis hunc ſignatum, & librum hunc, qui apertus eſt; & pone illos in vaſe fictili, ut permanere poſſint diebus multis*. De quibus tamen libris nihil in lege Moſis ſcriptum reperitur. Erant etiam hiſtorica quædam quæ non ſcripto, ſed traditione poſteris traducta ſunt, ut videre eſt 2. ad Timotheum cap. 3. *Quemadmodum Jannes & Jambres*, alii ſcribunt, *Mambres, reſtiterunt Moyſi: ita & hi reſiſtunt veritati*. Hi fuerunt Magi, qui in Ægypto Moyſi obſiſtentes falſa miracula edebant, quorum nomina ſcripta non fuerunt, ſed per traditionem ad ipſum Paulum pervenerunt. Horum mentionem etiam facit Numenius antiquus Philoſophus Pythagoricus apud Euſebium lib. 9. de præparatione Evangelica cap. 8. Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς ἄνδρες οὐδενὸς ἥττους μαγεῦσαι κριθέντες εἶναι ἐπὶ Ἰουδαίων ἐξελαυνομένων ἐξ Αἰγύπτου, id eſt, *Jannes & Jambres ſcribæ ſacrarum rerum Ægyptii, quo tempore Ægypti finibus ejecti ſunt Judæi claruere, viri omnium judicio rerum Magicarum ſcientia nemini concedentes: quippe ambo quidem communi Ægyptiorum conſenſu delecti ſunt, qui Muſæo, ita Moyſem appellat, duci Judæorum, cujus apud Deum potentiſſimæ preces erant, ſeſe opponerent*. Loci hujus Numenii meminit Origenes lib 4. contra Celſum, Jannis meminit Plinius lib. 30. cap. 1. Sed errat, cum eum Judæum Magum appellat. Hi Magi in ſolitudine Ægyptiaca ſibi ſepulcrum condiderunt ex lapidibus quadratis, & cum illic auri multum depoſuiſſent, & omne genus arborum plantaſſent, maximum aquæ puteum effoderunt, putantes poſt obitum ſrui deliciis in illo paradiſo: illudque κηποτάφιον appellarunt. Illuc viſendi gratia olim profectus eſt ſanctus Macarius, ut refert Palladius in Lauſiaca, cap. 20. Horum meminit Philoſtorgius lib. 9. hiſt. Eccl. c. 2 ὑπὸ Μωσέως φησὶ τούς τε Ἰαννὴν καὶ Ἰαμβρὴν ἐν ἕλκεσι κολασθῆναι, καὶ τὴν ἑκατέρου τούτων μητέρα τῷ θανάτῳ παραπεμφθῆναι· id eſt, ait à Moſe Jannem & Jambrem ulceribus punitos, & utriuſque horum matrem morti adjudicatam, in epiſt. Judæ Apoſtoli ſcribitur: *Cum Michaël Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore*,

καταπτύσατε, καὶ περίθετε τὸ ἔριον τὸ κόκκινον [70] περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ οὕτως εἰς ἔρημον βληθήτω· καὶ οὕτω γενομένου, ἄγει ὁ βαστάζων τὸν τράγον εἰς τὴν ἔρημον, [71] ἀφαιρεῖ τὸ ἔριον, καὶ ἐπιτίθησιν αὐτὸ ἐπὶ [72] φρύγα-

imponite lanam coccineam circa caput ejus : & sic in desertum emittatur. Et cùm ita factum fuerit; qui portat hircum, abducit eum in eremum, & aufert ab illo lanam; quam ponit super fruticem, qui

---

pore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ, sed dixit, imperet tibi Dominus. Trajecto mari rubro Pharaoni populum Iſraeliticum inſequenti viſi ſunt fulgores è cœlo micantes flammarum inſtar, ut narrat Ezechielus antiquus tragœdiarum ſcriptor Hebræus.

Ἀπ' οὐρανοῦ δὲ φέγγος ὡς πυρὸς φάνη
Ὥσθ' ἡμῖν εἰκάσαι ὡς ἦν τοῦθ' ὑπῆρχεν
Αὐτοῖς ἀρωγὸς ὁ Θεός.

Id eſt, è cœlo vero lux magna tanquam ignis emicuit nobis, ut conjicere eſt, aderat ipſis adjutor Deus. Idem refert Artapanus antiquus ſcriptor apud eundem cap. 27. ejuſdem libri: *συνεπιόντων δὲ Αἰγυπτίων, καὶ διωκόντων φασὶ πῦρ αὐτοῖς ἐκ τῶν ἔμπροσθεν ἐκλάμψαι* id eſt, fugientium terga prementibus Ægyptiis ex adverſo ignem coruſcaſſe dicit idem Ezechielus apud Euſebium, libri citati cap. 29. narrat de quadam ave admirabili, quæ viſa eſt Iſraelitis, cùm perveniſſent ad locum ubi erant ſeptuaginta palmæ, & duodecim fontes aquarum.

Διπλοῦν γὰρ ἦν τὸ μῆκος αἰετοῦ σχεδόν.
Πτεροῖσι ποικίλοισιν ἠδὲ χρώμασι
Στῆθος μὲν αὐτοῦ πορφυροῦν ἐφαίνετο, &c.

Id eſt, geminæ aquilæ magnitudo illius ferme fuit, multiplici pennarum colore decoram, pectus ei purpureum videbatur miniatis fulgens cruribus, aureo croco cervix fulgebat, ſubflavus erat oculus, pupilla ſimilis cocco fulgebat.

Φωνὴν δὲ πάντων εἶχεν ἐκπρεπεστάτην,

Vocemque habebat omnium ſuaviſſimam. Hujus Ezechieli Judaicarum tragœdiarum Scriptoris meminit Clemens Alexandrinus cap. 1. Strom. aliquot illius verſus ibidem citans. Cum obtulit Abel Domino ſacrificium, ignis in ejus holocauſtum è cœlo deſcendit, ut refert S. Ephræm, ſermone primo de ſacerdotio: *Cæterum revertamur ad juſtum Abel, qui ut initio creationis ſacerdos factus eſt, diſcamuſque ex ipſo, quando in principio victimam ſuam ſacrificavit Deo, nonne ignis è cœlo deſcendens ipſius ſacrificium devoravit?* Et paulo poſt. *Vides primum ſacerdotem Abel in prima creatione, quo pacto ignis cœlitus in terram deciderit, propter irreprehenſibile ejus ſacrificium.* Idem habetur apud ſanctum Joannem Chryſoſt. epiſt. ad Hebr cap. 11. *πῶς δ' ἄλλως ἐμαρτυρήθη ὅτι ἦν δίκαιος; λέγεται πῦρ κατελθὸν ἀναλῶσαι τὰς θυσίας· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἶπεν Ἄβελ ἐπεῖδε, καὶ ἐπὶ θυσίαις αὐτοῦ ὁ Θεός, ἐνεπύρισεν, φησίν·* id eſt, quomodo principaliter teſtimonium accepit, quod juſtus eſſet? dicitur ignis deſcendens conſumſiſſe victimam. Pro hæc enim verbis, reſpexit Dominus ad Abel, & ad ſacrificium ejus, dixit, inflammavit. Ubi poſt τὸ εἶπεν ſubſtituendum eſt vox Θεοδοτίων. Nam illi ſancti Patres ex illius interpretatione hanc ſumpſere traditionem, ut notum eſt ex Haymone Alberſtatenſi in idem caput: *Teſtimonium quoque Deo perhibente muneribus ejus, ſive quod ignis deſcendit, ut in Theodotione legitur, quia inflammavit Dominus deſuper Abel, & ſuper munera ejus.* Quod confirmatur ex divo Hieronymo in quæſtionibus ad Geneſim: *Unde ſcire poterat Cain, quod fratris ejus munera ſuſcepiſſet Deus, & ſua repudiaſſet, niſi illa interpretatio vera eſſet, quam Theodotion poſuit? & inflammavit Dominus ſuper Abel, & ſuper ſacrificium: Super Cain vero, & ſuper ſacrificium ejus non inflammavit.* Geneſis 21. 6. de Agar & Iſmaele ſcripſere Septuaginta interpretes: *καὶ ἔῤῥιψε τὸ παιδίον ὑποκάτω μιᾶς ἐλάτης·* id eſt, & ejecit filium ſuum ſubter unam abietem: in in Hebræo habetur generatim ſubter unam arborem. Unde habuere Septuaginta hanc arborem eſſe abietem, niſi ex traditione. Cap. 10. Geneſis juxta eoſdem Septuaginta interpretes: *Arphaxad genuit Cainan, Cainan genuit Sale,* quem ſecutus eſt ſanctus Lucas cap. 3. quæ ſane generatio cum in Hebræo ſit omiſſa, interpoſita eſt à Septuaginta ex traditione. Inter munera quæ dedit Abraham filiis Chethuræ, fuerunt aurum, thus, & myrrha, quæ à Sodomorum & Gomorrhæ regibus acceperat. Quemadmodum habetur in traditionibus Hebræorum, ut refert ſanctus Epiphanius in expoſitione fidei Catholicæ. Quamobrem eorum poſteri in Magodia Arabiæ regione eadem munera Chriſto nato obtulerunt, ut refert ibidem Epiphanius lib. 2. Paralip 2. cap. 26. narratur Oziam regem Juda lepra percuſſum in templo, eo quod ſibi ſacerdotale munus arrogaſſet. Sed Joſephus lib. 9. Antiqu. Judaic. cap. 11. narrat, cum Rex objurgatus à Pontifice Azaria diſcedere nolens ei mortem minaretur, templo ſuperne diſciſſo ex terræ motu ſplendorem ingentem illuxiſſe, & regis faciem invaſiſſe, quod tamen in ſacris codicibus non extat, excepto tamen terræ motu, de quo cap. 1. Amos & Zachariæ 14. extat. MEN.

Mala tractatio ejus qui hircum emiſſarium educit in Tract. Joma. c. 6. ſect. 4. ſic enarratur: *evmes evellicabant & dicebant, vade & exi, vade & exi.* Et Gemara Babylon. *quare demoras manes hircus iſte cum peccata populi tam numeroſa ſint.* Idem mos apud Gentes invaluit, qui rebus in arcto poſitus, maleficum, & nullius pretii hominum, ita in induatum pro expiatione civitatis immolabant, poſtquam eum contumeliis omnimodis oneraſſent; is vero piaculum & catharma dicebatur. Hinc inclamarunt, teſte interprete Ariſtophanis in Acharn. ὁ δῆμος κεχηνώς, καὶ βοῶντες πάντες ἆρον. Pari modo, Salvatore noſtro ſputo & colaphis peſſime habito, cum morti deſtinaretur, clamore vulgi ingeminatum, *tolle, tolle, crucifige.* OXON.

70. Lanam hanc coccineam Talmudiſtæ *linguam* appellant quæ hirci emiſſarii capiti appenſa erat, ut denotaret, prout verſu 19 cap. 16. Levit. dicitur: *impoſitas eſſe omnes iniquitates filiorum Iſrael, capiti ejus.* Bajulus vero hirci piacularis, cum eum ad rupem Zuck perduxiſſet, tum enarrante codice Joma cap. 6 ſect. ult. *linguam coccineam dividebat, dimidium ad rupem,* alterum, in ſpinam illic creſcentem. alterum vero *dimidium inter cornua ejus alligabat.* Negantur porro Gemaristi, aliquando albeſcere coccinum, quandoque ruborem retinere, prout expiatio rite aut ſecus peragebatur: quo reſpicere volunt illud Iſai. 1. 18. *ſi fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur.* Utcunque res ſit, pariter accidebat in tractatione Domini noſtri; qui veſte coccinea à Pilati militibus indutus, Marc 15. 17. imo inſuper & alba, λαμπρᾷ ab Herode Luc. 23. 11. Locum hunc fere integrum, ſcriptis ſuis inſeruit Tertull. adv. Judæos, necnon lib. 3. cont. Marcion. cap. 7. Pertractat etiam Juſtinus Martyr dial cum Tryphone p. 259. qui pariter, agnum paſchalem verubus transfixum Domini noſtri crucifixionem exhibere oſtendit. OXON.

71. *Et auferat.*] Adde τὸ *lanam*, ut eſt in textu Græco. MEN.

72. *Φρύγανον τὸ λεγόμενον ῥαχήλ*] Optima Iſaaci Voſſii emendatio ῥαχία, ex gloſſis Herodoti, quæ ῥαχίας exponunt φρυγανοῦ. ὁ ὄρπηξ τῶν φρυγάνων. Atque inde, ut ex membranis Regiæ, emaculandus Suidas ῥαχία, φρύγανα. ὁ ὄρπηξ τῶν φρυγανωδῶν. Ἡρόδοτος. Scrib. ὄρπηξ. Quod nonnulli exiſtimant ad lanam coccineam, de qua hic ſermo, reſpici Iſaiæ 1:18. id verò tenui admodum nititur fundamento. COT.

Quæ dicitur rubus.] In textu Græco, λεγόμενον ῥαχήλ locus corruptus, & legendum ῥαχία, pro ῥαχήλ, quod nuſquam reperies, ῥαχία eſt ſtirps ſpinoſa. Heſychius: ῥαχία, &c. Et paulo poſt: ὅσα δὲ ἀκανθώδη φυτὰ καὶ τὰ φρύγανα. Eſt autem ſpinoſa ex qua fiunt ſepes: quod mire locum Barnabæ illuſtrat, & ῥάχος apud auctorem veteris etymologici eſt ῥάβδος ἀκανθώδης, baculus ſpinoſus, ῥαχία apud Suidam φραγμοί ſepes, maceriæ, quæ ex virgultis ſpinoſis maxime fiunt. Conſule Phavorinum. MEN.

Ἐπὶ φρύγανον τὸ λεγόμενον ῥαχήλ] Legendum ῥαχία. Gloſſæ Herodoti: ῥαχία, φρυγανοῦ. ὁ ὄρπηξ τῶν φρυγανῶν. Idem plane, quod ῥάχος ſive ῥάχις. Vetus interpres reddidit, rubum. Sed ῥάχος, ſive ῥαχία, non magis rubum ſignificat, quam quodcunque aliud genus ſpinæ, unde ſepes fiant; uti ſunt rhamnus, oxyacantha, paliurus, cynoſbatus, &c. Operæpretium eſt itaque, ut videamus, de quo ſpinæ genere intelligendus ſit hic locus. Multi enim nimium quam curioſe, & ſollicite, inquiſiverunt in genus illud ſpinæ, unde corona Chriſti fuerit contexta. Nemo tamen aliquid certi, quod ſciam adeptus. Ut ergo hoc melius ſciretur, repoſui ῥαχία ex illis, quos vidi codicibus; cum antea legeretur ῥάχηλ, quod locum hic habere non poteſt. Nemo ita fructum rubi appellat, ſed rubum ipſum. Heſychius; βάτος ὁ τῆς ἀκάνθης καρπός καλεῖται δὲ καὶ ἀκάνθιον, καὶ ῥάχος. Ita lege. Alii etiam βάτον vocant ſpinæ hujus fructum, ſed male βάτον. Omnino itaque vera eſt lectio, quam repoſui. Male autem vetus interpres *fructus* vertit. Βοτάνη enim eſt *germen*. Hinc adparet, falli eos, qui putarunt, ex vepribus, aut ex ſpina inſiugifera, textam fuiſſe coronam Chriſti. Sed neque recte ſenſerunt illi, qui eam ex rhamno fuiſſe credunt. Argumenta quæ afferunt, qui loca ſancta luſtrarunt, ejus non ſunt generis, ut cuiquam debeant perſuadere. Nam utcunque verum fuerit, quod adfirmant, rhamnos ſibi frequentes, rubos vero nullos, in iis locis vidiſſe; olim ita non fuit. Crebra eſt mentio ruborum in ſacris libris. Sed neque hoc eos juvat, quod rhamnum Itali quidam Spinam ſanctam vocent. Ita enim hanc dictam puto, quod amuletum eſſe contra veneficia credatur. Unde eam Nicander ἀλεξίκακον, alius quidam ἀλεξιφάρμακον, vocavit. Fuſius hoc ipſum docet vetus quidam Poëta, qui agit de plantis ſacris, deoque alicui conſecratis. Eum accepi à viro maximo Leone Allatio, cujus humanitati plurima quoque alia debeo. Verſus adſcribam;

Ῥάμνον ἔχει Πανὸς σὺ εὐγενέα παιφάσσειν
Θεσσαλίην φρυγανοῖσιν ἀκάνθαις ἐκτελέουσαν.
Ὥρα δ' ἐν φυτὸν τοῦτ' ἐπίκουρον ἐπὶ θύρῃσιν
Βαστάζειν τότε φαρμάκων, ὅπως φθίνουσι πάλιν
Διωκτικὴ παντοίων φαρμάκων κακὰ μαγγανεύματα
Κεραμεικῶς ὁπόταν ᾖ ἀποτρέψῃς κακοτροπίας

Δαφ-

qui vocatur rubus, cujus germina in agris reperta ſulemus manducare: ſic ſolius rubi fructus dulces ſunt. Cur itaque & hoc? Attendite: *Unum quidem, ſuper altare; alium verò maledictum.* Et quare qui maledictus eſt, coronatur? Quia videbunt eum illâ die habentem circa corpus talarem coccineam: & dicent; Nunne hic eſt, quem nos aliquando deſpectum, compunctum ac illuſum crucifiximus? Verè ille eſt, qui tunc ſe dicebat eſſe Filium Dei. Sicut ergo ſimilis: ita; *Similes hircos, bonos, & æquales:* ut cùm viderint eum tunc venientem, percellantur de hirci ſimilitudine. Itaque videtis figuram ejus qui paſſurus erat Jeſu. Quamobrem verò lanam in medio ſpinarum ponunt? Id figura eſt Jeſu, Eccleſiæ poſita; ut ſcilicet qui noluerit lanam coccineam auferre; eò quòd ſpina formidabilis ſit, debeat plurima ſufferre, & afflictatus potiri illius. Sic, inquit, qui volunt me videre, & ad regnum meum per-

Zach. 12. 10.

νὸς, τὸ λεγόμενον * ῥαχὴλ, [73] οὗ καὶ τοὺς * βλαστοὺς [74] εἰώθαμεν τρώγειν, ἐν τῇ χώρᾳ εὑρίσκοντες. [75] οὕτως μόνης τῆς ῥαχῆς οἱ καρποὶ γλυκεῖς εἰσι. τί οὖν καὶ τοῦτο; προσέχετε· τὸν μὲν ἕνα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τὸν δὲ ἕνα ἐπικατάρατον. καὶ ὅτι τὸν ἐπικατάρατον [76] ἐστεφανωμένον; ἐπειδὴ ὄψονται αὐτὸν, [77] τότε τῇ ἡμέρᾳ, τὸν [78] ποδήρη ἔχοντα τὸν κόκκινον περὶ τὴν σάρκα. καὶ ἐροῦσιν· οὐχ οὗτός ἐστιν, ὅν ποτε ἡμεῖς ἐσταυρώσαμεν, ἐξουθενήσαντες, καὶ κατακεντήσαντες, καὶ ἐμπαίξαντες; ἀληθῶς οὗτος ἦν, ὁ τότε λέγων ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ εἶναι. [79] * πῶς γὰρ ὅμοιος, * καὶ τοῦτο, ὁμοίους τοὺς τράγους, καλοὺς, καὶ ἴσους· [80] ἵν᾽ ὅταν ἴδωσιν αὐτὸν τότε ἐρχόμενον, ἐκπλαγήσονται ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι τοῦ τράγου. οὐκοῦν * ἴδε τὸν τύπον τοῦ μέλλοντος πάσχειν Ἰησοῦ. [81] τί δὲ ὅτι τὸ ἔριον εἰς μέσον τῶν ἀκανθῶν τιθέασι; [82] τύπος ἐστὶ τοῦ * Ἰησοῦ, τῇ ἐκκλησίᾳ κείμενος· ἵνα ὃς ἐὰν θέλῃ τὸ ἔριον ἆραι τὸ κόκκινον, δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, διὰ τὸ εἶναι φοβερὰν τὴν ἄκανθαν, καὶ θλιβέντα [83] κυριεῦσαι. [84] Οὕτω, φησὶν, οἱ θέλοντές με ἰδεῖν, καὶ ἅψασθαι

* al. ῥαχήλ.
* al. βλαστούς.
* f. ὁ τράγος ὅμοιος, apud nos τοῦτο ὁμοίως.
* al. εἰς τό.
* al. ἴδιον.

Φαρμακίδες τε κακῶν καὶ βάσκανα φῦλ᾽ ἀνθρώπων.
Πρῶτα γὰρ μανιάκην γ᾽ ἐχρήσατο τῆσδε φυτείης
Παλλὰς Ἀθηναίη κούρη Διὸς αἰγιόχοιο.
Παίδεσσιν στυγερῶν μάχας κορυφῇσι βίηφι.
Τίμιος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖς, θνητοῖς τε γέγαντες,
Σημεῖον ἀεὶ ἔμεναι κρατερῶν νίκησιν ἰόντες
Πανδήμως δ᾽ ἄρ᾽ ἔπειτα θεοὺς [illegible]
Καὶ τοὺς [illegible] θεῶν καὶ ἀγάλματα [illegible].
Θρεμμάτων γοῦν, ἵνας τε καλὸν φυτὸν [illegible].
Περί τε [illegible] κεφαλῆς, καὶ δαίμονας [illegible].
Πάντα γὰρ [illegible] φάρμακα [illegible].

Sed neque hic auctor, neque quiſquam veterum, quod ſciam, dixit, thamnum fructum dulcem, aut germina edulia producere. Quod ſi quis illam quorundam opinionem ſequatur, qui putant, albam ſpinam eſſe eandem atque thamnus; eædem manent difficultates. Forſan tamen intelligent non de frutice, ſed de herba; uti fecit Marcellus Empiricus, cap. XXIII. *Herba Salutaris, id eſt ſpina alba, qua Chriſtus coronatus eſt, quæ velut uvam habet, lienem leviter in eodem loco perfricata ſanabit.* De eadem herba loquitur Plinius, cum ait, *albæ ſpinæ caulem pro pomo eſſe*; & alibi cum inquit quod *ſpinæ albæ cauliculi inter oblectamenta quandoque gulæ condiantur.* Ita fere meliores libri. Hæc enim verba Plinii de herba eſſe intelligenda, docuit ὁ πανυπέρτατος, in divino exercitationum opere, quidquid alii aut ante, aut poſtea, fuerint nugati. Uti igitur neque de rhamno, ita neque de alba ſpina ſive frutice, ſive herba, accipi poſſunt hæc Barnabæ verba. Ille enim nec germen, neque fructum edulem præſtat; altera vero eſt herba. Utcunque autem fateamur, eandem plantam à veteribus non raro promiſcue vel herbam, vel fruticem, nuncupari: quis tamen adeo fuit fatuus, ut ſepes ex herba conſtruxerit? Ῥάχος vero aliter, quam de frutice, unde ſepimentum fiat, intelligi non poteſt. Fruſtra eſt itaque Marcellus, & ſi qui eum ſequuntur. Fuere alii, qui alias excogitarunt ſpinas; uti acaciam, juncum marinum, uvam criſpinam: ſed eorum opiniones tanti non ſunt, ut mereantur confutari. Omnino verum eſſe puto, coronam Dominicam ex rubo fuiſſe contextam; in illam enim omnia, quæ dixi, conveniunt. Neque obeſt, quod Pollux βάτον, & ῥάχον, tanquam diverſas ominet. Differunt enim in genere, & ſpecie. Clemens Alexandrinus, ubi de hac corona loquitur, adſignat huic ſpinæ σταφυλὴν, ſive uvam. Rubo eam ipſam adſignat Theophraſtus. Germina vero ruborum, id eſt, τὰς βλαστὰς τῶν βάτων, commendat etiam inter cibos Galenus περὶ τροφῶν δυνάμεως β΄. Sed relinquamus ſpinas, in quibus ſatis jamdiu hæſimus. Iſtud addam, illa de hirco emiſſario, quæ in Sacra Scriptura paucis memorantur, exſtare quoque apud Tertullianum libro contra Judæos, & iiſdem pæne verbis III. contra Marcionem: ac præterea in Judæorum Miſnajoth ſimilia de hoc hirco haberi. Vide tractatum Joma cap. V. & VI. &c. VOSS.

Ῥαχήλ.] Scribo τὸ λεγόμενον ῥάχην, rubum profecto in rupe ortum, רָחֵל; quod Latine ſonat *Præcipitium*, dato nomine ex ritu quàm ſevero. BERN.

73. *Cujus & fructus*] In textu Græco, οὗ τοὺς βατοὺς corrupté legitur: nam βατὸς oxytoné eſt pervius, & βάτος gravitoné rubus: lege igitur, οὗ καὶ τὰ βάτινα: eſt enim βάτινον fructus rubi. Galenus s. de alimentis. τὰ βάτινα καρπὸν ὀνομάζουσιν οἱ κατ᾽ ἐμὲ ἄνθρωποι βάτινον: id eſt, ruborum fructum nominant homines noſtri βάτινον. MEN.

74. *Adſuemus.*] Lege *adſuevimus*, ut in textu Græco εἰώθαμεν. MEN.

75. *Hujus ſtirpis.*] In textu Græco: οὕτω μόνης τῆς ῥαχῆς, lege, τοῦτο ῥαχοῦ, expunctis tribus primis vocabulis: *Et quare is qui maledictus*, hæc deſiderantur in textu Græco. MEN.

Οὕτως μόνης τῆς ῥαχῆς] Lege, τοίνυς μόνης τῆς ῥάχου. Male alius aliter emendavit. Paulo poſt lege; καὶ ὅ, τι τὸν ἐπικατάρατον ἐστεφανωμένον. Ita infra, ὅ, τι δὲ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον. Quomodo particula ὅτι, & in hac epiſtola, & apud alios autores, ſæpiſſime accipitur. Male itaque viri docti hæc corrigunt. VOSS.

76. *Coronatus.*] Lege, *coronatus eſt. Videbunt illum tunc.* Juxta illud Zachariæ cap. 12. *Et aſpicient ad me quem confixerunt, & plangent cum planctu.* Ita hunc Prophetæ locum applicat ſanctus Hippolytus libro de Antichriſto, de judicio agens, καὶ ἅπαξ πάντα θεάσονται ὁ τῶν Ἑβραίων δῆμος, καὶ κόψονται, καὶ κλαύσονται, καθὼς βοᾷ ὁ προφήτης, ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν: id eſt, ſemel omnia videbit Hebræorum populus, & planget, & flebit, quemadmodum clamat Propheta: *Videbunt in quem pupugerunt.* Quem locum, etſi Joannes cap. 19. explicaverit de paſſione, nihil tamen obeſt, quin explicari etiam poſſit de ſecundo Chriſti adventu. His conſonat ſanctus Juſtinus Martyr dialogo cum Tryphone Judæo, ubi agens de duobus hircis ait per ejuſmodi figuram repræſentari utrumque Chriſti adventum, & agens de ſecundo ſcribit: ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιγνώσεσθε αὐτὸν τὸν ἀτιμωθέντα ὑφ᾽ ὑμῶν: id eſt, quia in ipſo loco Hieroſolymorum cognoſcetis ipſum, qui à vobis ignominia affectus eſt. MEN.

77. *In illa die.*] Id eſt, in die judicii Zachar. cap. 12. *In die illa ponam duces Juda, ſicut caminum ignis in lignis:* Et infra. *In die illa magnus erit planctus in Hieruſalem.* Paulus 2. ad Timotheum 1. *Det illi Dominus invenire miſericordiam à Domino in illa die.* Et cap. 4. *Quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex.* Et cap. 1. ejuſdem epiſtolæ dixit, *ſervare in illum diem.* MEN.

78. *Chlamydem habentem coccineam circa corpus.*] Nota Chriſtum in die judicii venturum eſſe chlamyde coccinea circumdatum, qui etiam apparebit cum cæteris paſſionis ſuæ notis, ut docet ſanctus Hippolytus loco citato: τῶν γὰρ Ἑβραίων ὁ δῆμος ὄψεται ἐν σχήματι ἀνθρώπου καθὼς αὐτοῖς ὤφθη ἐν τῷ σώματι [illegible] καὶ καθὼς αὐτὸν ἐσταύρωσαν, καὶ δείξει αὐτοῖς χειρῶν, καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ἥλους, καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ νενυγμένην διὰ τῆς λόγχης, καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἐξ ἀκανθῶν ἐστεφανωμένην, καὶ τὸν τίμιον σταυρόν: id eſt, populus enim Hebræus videbit ipſum in habitu hominis, quemadmodum ab ipſis viſus eſt ex ſancta Virgine natus in carne, & quemadmodum eum crucifixerunt, & oſtendet illis manuum, & pedum clavos, & latus ſuum lancea confoſſum, & caput ſpinis coronatum, & honorandam crucem. MEN.

79. *Sicut ergo ſimilis.*] In textu Græco: πῶς γὰρ ὅμοιος, male: lege, ὡς ἂν ὅμοιος. Sic in textu Græco, καὶ τοῦτο l. οὕτως. Senſus horum eſt, ſicut ergo Chriſtus ſimilis eſt duobus illis hircis in die jejunii ad populi expiationem oblatis, ſic ſimiles hircos & æquales: ſubaudi, offerri præcepit Moyſes. MEN.

80. *Ut cum viderint unum ex illis tunc paſcentem.*] Hæc corrupta ſunt: ſed lege, ut in textu Græco: *Sed cum viderint eum tunc venientem:* lege tamen in textu Græco, νῦν, loco, τοτέ. MEN.

81. *Quare & lanam in medio ſpinarum ponunt.* Intelligit lanam coccineam, qua velatus erat caper emiſſarius, qui inter ſpinas projicitur in ſolitudinem ablegatus. MEN.

82. *Figura Jeſu*] Lege, *figura Jeſu eſt*, &c. MEN.

83. *Dominari illius.*] In textu Græco, κυριεῦσαι, deeſt, αὐτοῦ, id eſt, illius, nempe ἐρίου, id eſt, lanæ. Dominari illius, id eſt, habere illam in poteſtate, cum maxtrum de ſpinis ſublata fuerit. MEN.

84 *Sic, inquit, &c.*] Nempe Jeſus. Non profertur hic certus aliquis Evangelii locus, ſed ſenſus multorum Chriſti dictorum, de tribulationibus perferendis ab eis qui ſunt æternæ vitæ ſtudioſi, ut: *Arcta via eſt quæ ducit ad*

vitam

ψαί με τῆς βασιλείας, ὀφείλουσι θλιβέντες [81] καὶ παθόντες λαβεῖν με.

[86] Τίνα δὲ δοκεῖτε τύπον εἶναι, ὅτι [87] ἐντέταλται τῷ Ἰσραὴλ, προσφέρειν δάμαλιν τοὺς ἄνδρας ἐν οἷς ἁμαρτίαι τέλειαι, καὶ σφάξαντας κατακαίειν· [88] καὶ αἴρειν τότε τὴν σποδὸν παιδία, καὶ βάλλειν [89] εἰς ἄγγη, καὶ [90] περιτιθέναι * τὸ ἔριον τὸ κόκκινον, καὶ τὴν ὕσσωπον, καὶ οὕτω ῥαντίζειν τὰ παιδία [91] καθ᾽ ἕνα, τὸν λαὸν, ἵνα ἁγνίζωνται ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν; νοεῖτε, πῶς [92] ἁπλότητι λέγει ὑμῖν. [93] Ὁ μόσχος οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς· οἱ προσφέροντες, ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ, οἱ προσενέγκαντες αὐτὸν ἐπὶ σφαγήν· [94] εἶτα οὐκέτι ἄνδρες, οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα. Οἱ δὲ ῥαντίζοντες παῖδες, εὐαγγελιζόμενοι ἡμῖν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸν ἁγνισμὸν τῆς καρδίας, οἷς ἔδωκε τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἐξουσίαν (οὖσι δεκαδύο, [95] εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν, ὅτι δεκαδύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ) εἰς τὸ κηρύσσειν. [96] Διὰ τί δὲ τρεῖς παῖδες οἱ ῥαντίζοντες; εἰς μαρτύριον Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ὅτι οὗτοι μεγάλοι τῷ Θεῷ. Ὅτι δὲ τὸ ἔριον ἐπὶ τὸ ξύλον; [97] ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ ξύλῳ· [98] διότι οἱ ἐλπίζοντες * εἰς αὐτὸν, ζήσονται εἰς τὸν αἰῶνα. Διὰ τί δὲ ἅμα τὸ ἔριον καὶ τὴν ὕσσωπον; ὅτι [99] ἐν τῇ βασι-

* add. τῷ ξύλῳ.

* al. ἐπ᾽ αὐτὸν.

venire; debent per afflictiones ac tormenta poſſidere me.

VIII. Quam autem figuram potatis eſſe, quòd præcipitur Iſraëli, ut homines conſummatæ nequitiæ, juvencam offerant, & eam mactatam comburant; utque tunc pueri tollant cinerem, ac in vaſa mittant; poſtea baculo alligent lanam coccineam cum hyſſopo; & ſic populum ſigillatim pueri aſpergant, ut à peccatis purgetur? Aſpicite quo modo in ſimplicitate nobis loquatur. Vitulus iſte, Jeſus eſt, homines nequam qui obtulerunt, ſunt ii qui Dominum ad necem obtulerunt: ſed nunc non ampliùs viri, nulla ampliùs peccantium gloria. Jam verò pueri aſpergentes, ſunt qui fauſtè nunciaverunt nobis remiſſionem peccatorum & purificationem cordis; quibus dedit Evangelii prædicandi poteſtatem; quique ſunt duodecim, in tribuum teſtimonium, quia apud Iſraëlitas duodecim erant tribus. At cur tres pueri aſpergentes? Nempe, in teſtimonium Abrahami, & Iſaaci, & Jacobi; quòd ii magni fuerint coram Deo. Cur verò lana in ligno, ſeu baculo? Quia regnum Jeſu in ligno exſiſtit: ideo qui in illum ſperant, vivent in æternum. Quare autem ſimul lanam & hyſſopum? Quoniam in regno illius

Num. 19.

Laudatur à Hieronymo in Ezechiel. 43 19.

Apoſtoli.

vitam, *qui vult venire poſt me*, &c. Et ſimilia, quæ paſſim in Evangelio reperire eſt. MEN

85. *Et multa pati accipere.*] Lege, *& multa patientes accipere me*, ut in texto Græco. Senſus ergo eſt: quemadmodum is, qui vult accipere lanam ſpinis involutam, id præſtare prius non poteſt, quam ſpinarum aculeis pungatur: Sic nemo Chriſto frui poterit, qui prius pro illo dura & acerba multa non pertulerit, juxta illud Pauli: *Per multas tribulationes, oportet nos intrare in regnum cælorum.* MEN.

86. *Quam autem figuram putatis eſſe.*] Aliam profert paſſionis Chriſti figuram quæ eſt de aſperſione cineris vitulæ rufæ. MEN.

87. *Ἐντέταλται τῷ Ἰσραήλ.*] Philo Judæus libro de victimas offerentibus, paulo poſt initium, *κελεύει γὰρ, δάμαλιν πυρρὰν ἄζυγα ἀχθεῖσαν σφαγιασθῆναι μὲν ἔξω πόλεως, τὸν δὲ ἀρχιερέα λαμβάνοντα ἀπὸ τοῦ αἵματος, ἑπτάκις ἐπιρραίνειν ἀντικρὺ τοῦ νεὼ πάντα· εἶθ᾽ ὅλην κατακαίειν σὺν δορᾷ καὶ σαρξὶ καὶ τῇ κοιλίᾳ μεστῇ ὀνθυλευμάτων. ἤδη δὲ ὑπομαραινομένης τῆς φλογὸς, εἰς τὸ μεσαίτατον τρία ταῦτα ἐμβάλλειν, ξύλον κέδρινον, ὕσσωπον, καὶ κόκκινον κλωστόν.* Quo loco rectè obſervatum fuit à Menardo, ex Numerorum cap. 19 *κόκκινον* ſcribi debere, ac deleri *κόμμι*. Addo ego, hinc etiam reſtituendum *κρίνον*, expulſâ vitioſâ voce *κέρας*. Adeò ut ſenſus ſit, *Præcipit enim juvencam rufam indomitam, eductam mactari quidem extra civitatem; Pontificem vero ſumpto illius ſanguine, ſepties eum contra templum aſpergere; tum totam exurere cum pelle, & carnibus, plenoque excrementis ventre. Jamque ſubſidente flammâ, in medium tria hæc jubet injicere, lignum cedrinum, hyſſopum, & coccinum.* COT.

Quia præceptum eſt populo Judæorum, &c.] Numer. 19. Judæis præcipitur, ut adducant Moyſi vaccam ſine macula, quæ non portaverit jugum, ut ſacerdos immolet eam extra caſtra, & combuſtis ejus carne, ſanguine, fimo & pellibus cum ligno cedrino, hyſſopo, & cocco bis tincto, vir mundus collectos cineres ponat in loco puriſſimo extra caſtra: *Ut ſint multitudini filiorum Iſrael in cuſtodiam, & in aquam aſperſionis: quia pro peccato vacca combuſta eſt*, inquit Moyſes. Tandem præcipit, ut aqua ſuper cineres in vas infuſa, mundus homo aſpergat hyſſopo eos, qui mundandi ſunt, de quibus eodem capite agitur. Ejuſmodi aſperſionem tangit Paulus ad Hebr. 9. *Si cinis vitulæ aſperſus*, &c. Ita Moyſes. ſed Barnabas quaſdam circumſtantias, quæ ex traditione obſervabantur, addit: 1. quod vacca illa a peccatoribus deberet offerri, id eſt, adduci ad offerendum. 2. Quod pueri mitterent cinerem in vaſa fictilia. 3. Quod iidem lana coccinea & hyſſopo ligno circumligatis uterentur, tanquam aſperſorio. Philo Judæus libro de victimis offerentibus, ait cornua etiam atque inteſtina vaccæ comburi ſolita, quæ non exprimuntur Num. cap. citato, ſanguine prætermiſſo, qui debet etiam comburi ex cap. citato: additque circumſtantiam, quando ligna debeant cedrina, cum hyſſopo, & cocco bis uncto in ignem injici, nimirum jam ſubſidente paulatim flamma: *κελεύει*, inquit, *δάμαλιν πυρρὰν ἄζυγα ἀχθεῖσαν σφαγιασθῆναι μὲν ἔξω πόλεως, τὸν δὲ ἀρχιερέα λαμβάνοντα ἀπὸ τοῦ αἵματος ἑπτάκις ἐπιρραίνειν ἀντικρὺ τοῦ νεὼ· εἶθ᾽ ὅλην κατακαίειν σὺν δορᾷ, καὶ σαρξὶ, καὶ κέρασι, τῇ κοιλίᾳ ἀνεστομωμένῃ· ἤδη δὲ ὑπομαραινομένης τῆς φλογὸς εἰς τὸ μεσαίτατον τρία ταῦτα ἐμβάλλειν ξύλον κέδρινον, ὕσσωπον, καὶ κόμμι καλῶν·* lege *κόκκινον* id eſt, præcipit enim lex vaccam rufam indomitam mactari extra pomœrium, deinde pontificem deſumpto ejus ſanguine ſepties eum contra templum aſpergere, tum totam exurere una cum pelle, cornibus atque interaneis, jamque ſubſidente paulatim flamma in medium hæc tria ſuperinjici lignum cedrinum, hyſſopum, cuminumque. Reddendum tamen erat, *coccinumque*, juxta caput 19. Num. MEN.

88. *Tollere tunc cinerem pueros*] In cap. 19 Num. dicitur generatim hunc cinerem tolli ab homine mundo. MEN.

89. *In vaſa fictilia.*] Hæc circumſtantia vaſis non exprimitur, ex quo ſatis patet, id quod ſupra diximus, videlicet non fuiſſe omnia à Moyſe expreſſa. MEN.

90. *In ligno.*] In texto Græco deeſt, *τῷ ξύλῳ*, id eſt, ligno, ſed reſtituendum, ut ex ſequentibus clarum eſt. In capite citato, Num. ſola fit hyſſopi mentio, ligno & lana coccinea prætermiſſis. MEN.

91. *Circa ſingulas turbas populi.*] Hæc generatim dicuntur, ſed diſtributive de his qui polluti fuerant, intelligenda ſunt. MEN.

92. *In ſimilitudine.*] In texto Græco legitur, *ἁπλότητι*, male, lege *ἐν ὁμοιότητι*, id eſt, in ſimilitudine. MEN.

93. *Vacca erat Jeſus.*] In textu Græco, *ὁ μόσχος οὗτός ἐστιν ὁ Ἰησοῦς·* id eſt, vitulus iſte Jeſus eſt, cum ſupra ſcriptum ſit, *δάμαλιν*, id eſt, vaccam: Sed puto retinendum eſſe vocabulum *μόσχος*, & exponendum, *vitulus*, expuncto pronomine *οὗτος*, qui non extat in verſione Latina, hoc pacto; *Vitulus eſt Jeſus* & poſitum eſſe vocabulum à Barnaba, ut Chriſto convenientius. Quod ſatis liquet ex ſancto Hieronymo in caput quadrageſimum tertium Ezechielis, ubi hujus epiſtolæ profert auctoritatem, quæ de nullo alio ejus loco, quàm de hoc intelligenda eſt. *Vitulum autem qui pro nobis immolatus eſt, & multa Scripturarum loca, & præcipue Barnabæ epiſtola, quæ habetur inter Scripturas apocryphas, nominat.* MEN.

94. *Ad victimam.*] In textu Græco hæc ſequuntur, quæ non extant in interpretatione Latina: *εἶτα οὐκέτι ἄνδρες, οὐκέτι ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα.* Sed puto legendum: *εἶτα οὐκέτι ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ, οὐκέτι ἁμαρτιῶν ἡ δόξα·* id eſt, deinde non amplius homines peccatores, nulla amplius peccatorum opinio, quæ nihil aliud ſibi volunt, quam quod Chriſti paſſione peccatum deletum ſit. MEN.

95. *Teſtimonium*] Lege, *in teſtimonium, Judæorum*, adde ad prædicandum: *Quare tres pueri aſpergentes? in teſtimonium Abraham, Iſaac, Jacob, quia hi magni apud Deum*, ut in textu Græco. MEN

96. *Quare ergo.*] In textu Græco legitur, *ὅτι δὲ*· ſed legendum, *διὰ τί δέ*. MEN.

97. *In ligno eſt.*] Adde, ut in textu Græco: *Quia regnum Chriſti in ligno eſt.* MEN.

Ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῷ ξύλῳ.] Propter hunc locum Barnabæ additum crede *ἀπὸ ξύλου* & *ἐβασίλευσεν* codicibus aliquot Græcis Pſalterii ævo Juſtini, & inde compluribus Ægyptii ψ Gi. 9. non alicui ψ ſequentium, *ὁ δὲ κύριος ἐβασίλευσεν ἀπὸ ξύλου*. Noſtra etenim exemplaria Græca, Latina, Arabica, cæteraque cuncta carent hac appendice, præter Coptica. BERN.

98. *Quia qui.*] Lege, *quare qui*, ut in textu Græco. MEN.

99. *in regno illius*] Ideſt, in Eccleſia Chriſti. MEN.

hus erunt dies mali ac ſordidi, in quibus nos ſervabimur: quandoquidem qui corpore ægrotat, à ſordibus per hyſſopum curatur. Et propter hoc, quæ ita habent, nobis quidem manifeſta ſunt, Judæis autem obſcura; quia non audierunt vocem Domini.

IX. Dicit enim iterum de auribus, quo modo
Circumciſio. noſtras aures, & cor circumciderit. Ait Domi-
Pſ. 17. 45. nus apud Prophetam; *In auditu auris obedivit*
Iſ. 33. 13. *mihi.* Et iterum dicit; *Auditu audient qui longè*
Jer. 4. 4. *ſunt, quæ feci ſcient.* Et, *Circumcidite corda*
Jer. 7. 2. *veſtra, ait Dominus.* Et rurſus ait; *Audi Iſraël, hac dicit Dominus Deus tuus.* Iterumque Spiritus
Pſ. 33. Domini prophetat: *Quis eſt qui vult vivere in perpetuum? Auditione audiat vocem filii mei.* Et
Iſ. 1. 2. iterum dicit; *Audi cælum, & auribus percipe terra; quia Dominus locutus eſt.* Hæc in teſtimo-
Iſa. 1. 10. nium. Rurſuſque ait; *Audite verbum Domini,*
Iſa. 40. 3. *principes populi hujus.* Et adhuc; *Audite, filii, vocem clamantem in deſerto.* Ergo circumcidit aures noſtras; ut audito verbo, credamus. Circumciſio enim, in qua confidebant, irrita facta eſt. Præcepit enim circumciſionem, non carnis: illi autem tranſgreſſi ſunt, quia malus Angelus dece-
Jer. 4. 3. 4. pit illos. Ait ad eos: *Hac dicit Dominus Deus veſter: hic invenium novam legem: nolite ſerere ſuper ſpinas. Circumcidimini Domino veſtro.* Et quid
Jer. 7. 26. dicit? *Circumcidite duritiam cordis veſtri; & cer-*
Jer. 9. 25. 26. *vicem veſtram ne induretis.* Atque iterum; *Ecce, dicit Dominus: Omnes gentes incircumciſæ ſunt, ac*

λεία αὐτοῦ [1] ἡμέραι ἔσονται πονηραὶ καὶ ῥυπαραί, ἐν αἷς ἡμεῖς σωθησόμεθα· ὅτι καὶ ἀλγῶν τὴν σάρκα [2] διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὑσσώπου ἰᾶται. Καὶ διὰ τοῦτο [3] οὕτω γινόμενα, ἡμῖν μέν ἐστι φανερά, ἐκείνοις δὲ σκοτεινά. ὅτι οὐκ ἤκουσαν φωνῆς τοῦ κυρίου.

[4] Λέγει γὰρ πάλιν περὶ τῶν ὠτίων, πῶς περιέτεμεν ἡμῶν, καὶ τὴν καρδίαν. λέγει ὁ κύριος ἐν τῷ προφήτῃ. εἰς ἀκοὴν ὠτίου * ὑπήκουσάν μου. Καὶ πάλιν λέγει· ἀκοῇ ἀκούσονται οἱ πόῤῥωθεν, ἃ ἐποίησα γνώσονται. Καὶ [5] περιτμήθητε, λέγει κύριος, τὰς καρδίας ὑμῶν. Καὶ πάλιν λέγει· [6] ἄκουε Ἰσραήλ, ὅτι τάδε λέγει κύριος ὁ Θεός σου. Καὶ πάλιν τὸ πνεῦμα κυρίου προφητεύει. τίς ἐστιν [7] ὁ θέλων ζῆσαι εἰς τὸν αἰῶνα, ἀκοῇ ἀκουσάτω τῆς φωνῆς τοῦ παιδός μου. Καὶ πάλιν λέγει· ἄκουε οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, ὅτι [8] ὁ * Θεὸς ἐλάλησε. Ταῦτα εἰς μαρτύριον. Καὶ πάλιν λέγει· [9] ἀκούσατε λόγον κυρίου ἄρχοντες τοῦ λαοῦ τούτου. Καὶ πάλιν λέγει· ἀκούετε τέκνα, τῆς φωνῆς βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οὐκοῦν περιέτεμεν ἡμῶν τὰς ἀκοάς, ἵνα ἀκούσαντες λόγον * [10] πιστεύσωμεν· ἡ γὰρ περιτομή, ἐφ' ᾗ πεποίθασι, κατήργηται. Περιτομὴν γὰρ εἴρηκεν, οὐ σαρκὸς γενηθῆναι· ἀλλὰ [11] παρέβησαν, ὅτι ἄγγελος πονηρὸς * ἐσόφισεν αὐτούς. Λέγει πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν· ὧδε * [12] εὑρίσκω ἐντολήν· * [13] μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθαις. Περιτμήθητε τῷ κυρίῳ ὑμῶν. Καὶ τί λέγει· [14] περιτμήθητε τὸ σκληρὸν τῆς καρδίας ὑμῶν, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν οὐ μὴ * σκληρυνεῖτε.

* al. ὑπήκουσε.
* al. κύριος.
* al. πιστεύωμεν.
* al. ἐσόφιζεν.
* f. [illegible]
* non add.
* al. σκληρύνητε.

1. *Dies erunt neguiſſimi & ſordidi.*] Ob varias tentationes, & perſecutiones. *Quibus*, lege, *in quibus*. In textu Græco additur ἡμεῖς, ſed l. ὑμεῖς id eſt, nos. *Sanabimur.* In texto Græco hæc ſequuntur: ὅτι καὶ ἀλγῶν τὴν σάρκα διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὑσσώπου ἰᾶται. ubi lege τοῦ ῥύπου τῷ ὑσσώπῳ id eſt, quia is qui carne ſordidatur, hyſſopo ſanatur, nempe in lege Moyſis, quæ erat tantum ad emundationem carnis. MEN.

2. ἀλγῶν τὴν σάρκα διὰ τοῦ ῥύπου τοῦ ὑσσώπου ἰᾶται.] Modicâ trajectione ſanandus eſt locus hunc in modum, ὁ ἀλγῶν τὴν σάρκα, τοῦ ῥύπου διὰ τοῦ ὑσσώπου ἰᾶται. *Qui corpore ægrotat, à ſordibus per hyſſopum curatur.* Aut reſcribendum, ἀλγῶν τὴν σάρκα διὰ τὸν ῥύπον, τῷ ὑσσώπῳ ἰᾶται. *Qui corpore ægrotat ex ſordibus, hyſſopo curatur.* Commentarii loco erunt iſta Origenis Homilia 8. in Leviticum, ubi de hyſſopo; *Hoc genus herbæ, naturam habere medici ferunt, ut diluat & expurget ſi qua illa pectori hominum ſordes ex corruptione noxii humoris inſederint.* Et hæc Athanaſii relata in Catenâ Græcorum Patrum in Pſalmos, ad Pſalm. L. 9. ὑσσώπῳ δὲ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνέργειαν ἀφομοιοῖ ὡς θερμαίνουσαν, καὶ πᾶσαν τὸν ἐν ἡμῖν ῥύπον ἀποσμήχουσαν. *Hyſſopo autem, Spiritus ſancti efficaciam comparat, ut pote calefacientem, ac omnes ſordes noſtras abſtergentem.* Traditur à plurimis, Plinio ſæpe, Dioſcoride lib. 3. cap. 30. Theodoro Heracleote ad Pſalm. L. 9. in Catena, Gregorio Nazianzeno Oratione 40. p. 641. Hieronymo lib. 1. adverſus Jovinianum cap. 6. & lib. 2. cap. 9. atque in Pſalmum L. Ambroſiaſtro ad Hebr. IX. 19. Auguſtino in Pſalmum prædictum, l. de doctrina Chriſtiana 41. & tractatu 119. in Johannem, Cyrillo in Matthæi VIII. Theodorito Quæſt. 19. in Leviticum, 35. in Numeros, & ad Hebr. IX. 19. Procopio Gazæo in Leviticum, Gregorio Papa lib. 6. in Job. cap 17. ac expoſitione in IV. Pſalmum, Euthymio in Pſalm. L. Iſidoro Originum lib. 17. cap. 9. Petro Damiani lib. 7. Epiſt. 5. Bernardo Serm. 45. in Cant. & Heſychio ac Suida in Lexicis, hyſſopum eſſe herbam ῥυπτικήν, σμηκτικήν, σμήχουσαν, ἢ ἐκ θερμότητος καθαρτικήν, ῥυπτικήν, θερμαντικήν, θερμοτάτην, abſtergentem, deprimentem, purgantem, purificantem, calidam, excoquentem atque acrem. Quocirca vehementer miror affirmationem viri ſtupendæ eruditionis Sam. Bocharti in Hierozoico, naturam hyſſopi nihil habere σμηκτικόν, locum verò Heſychii expoſ debere de abſterſione ſeu purgatione in lege Moſis. COT.

3. *Dum ſic ſunt*] Clarius expoſuiſſet: *Quæ ſic facta ſunt. Nobis lucet ia.* ſupp. *ſunt.* Senſus autem eſt. Ejuſmodi figuræ nobis Chriſtianis planæ ſunt, & manifeſtæ: Judæis vero qui ſolum Scripturæ corticem ſpectant, obſcuræ. MEN.

4. *Dicit autem de auribus.*] Caput eſt hujus prioris partis de circumciſione auris & cordis, reprobata carnis circumciſione. MEN.

5. *Circumcidite aures veſtras.*] In textu Græco legitur: *Circumcidite corda veſtra*, male: Nam omnes qui ſequuntur loci, ſpectant ad aurium, non ad cordis circumciſionem. Locus tamen ſub hac verborum formula non habetur in Scriptura. Videtur tamen locus ſumptus ex Hierem. 6. *Ecce incircumciſæ aures eorum, & audire non poſſunt.* Nam quod dixit Propheta per querimoniam, protulit Apoſtolus, imperando: ut ſupra: Ubi Zacharias dixit: *Percute paſtorem*, & redditur ſenſus, non verba. MEN.

6. *Audi Iſrael, quia hæc dicit Dominus Deus tuus.*] Hæc verba ſimul poſita nuſquam reperies in Scripturis: ſed ex diverſis locis conglobata ſunt. MEN.

7. *Quis qui vult vivere in perpetuum*, &c.] Neque iſta in tota Scriptura leges: ſed puto reſpicere eum ad iſta Pſ. 33. *Venite filii, audite me; timorem Domini docebo vos: quis eſt homo, qui vult vitam, & diligit dies videre bonos?* reddito ſenſu, non verbis MEN.

8. *Quia Dominus locutus eſt.*] In texto Græco additur: *Hæc in teſtimonium.* MEN.

9. *Audite verbum Domini principes populi hujus.*] Eſa. c. 1. *Audite verbum Domini principes Sodomorum.* Ita Propheta appellat principes populi Iſrael, ob peccatorum gravitatem. Sed Barnabas vocem odioſam mutavit, ne Judæos exacerbaret: proferens ſenſum, non verba. Aut certe reſpicit ad illud Micheæ cap. 3. *Audite principes Jacob, & duces domus Iſrael*, nempe verbum Domini. MEN.

10. *Credamus.*] In textu Græco hæc ſequuntur, quæ in Latina interpretatione deſiderantur: *Circumciſio enim in qua confiſi ſunt, abrogata eſt.* MEN.

11. *Prætererunt*] Id eſt, prævaricati ſunt, tranſgreſſi ſunt, Et Pſalm 148. *Præceptum poſuit, & præteribit.* MEN.

12. *Hic invenio legem novam.*] Græca corrupta ſunt, ſed lege: ὧδε εὑρίσκω ἐντολὴν νέαν. In texto Græco Hieremiæ, νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα· id eſt, novate vobis novalia. Apud ſanctum Cyprianum libro 1. de teſtim. *Renovate inter vos novitatem.* Sed more ſuo ſanctus Barnabas ſenſum poſuit, non verba. MEN.

13. *Væ illis qui ſeminant in ſpinis.*] Hæc corrupta ſunt in texto Græco: lege ut apud Hieremiam: καὶ μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθαις· id eſt, & non ſeminate in ſpinis. MEN.

14. *Circumcidite nequitiam de præcordiis veſtris.*] Interpres Latinus dixit nequitiam, juxta Symmachum, qui ita vertit, ut teſtatur ſanctus Hieronymus in hunc locum: *Symmachus poſuit, purificamini Domino, & auferte malitias cordium veſtrorum.* In textu Græco legitur, τὸ σκληρὸν τῆς καρδίας· id eſt, duritiam cordis. Quod uno verbo dixerunt Septuaginta interpretes, σκληροκαρδίαν, quod idem ſonat. In texto Græco additur, καὶ τὸν τράχηλον ὑμῶν, οὐ μὴ σκληρυνεῖτε· id eſt, & collum veſtrum ne induretis, quod non erat apud Hieremiam: eſt tamen apud Philonem libro de offerentibus victimas: καὶ ὁ τράχηλος, φησίν, ὑμῶν μὴ σκληρὸς ἔστω id eſt, & collum, inquit, veſtrum durum non ſit. Ad locum Hieremiæ hæc præclare annotat Philo Judæus libro citato: ὡς ἐκεῖνοι, φασίν, περιτέμνεσθε τὴν σκλη-

μώσιτε. Καὶ πάλιν· ἰδοὺ λέγει ὁ κύριος· [14] πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίτμητα, ἀκροβυστίᾳ· ὁ δὲ λαὸς οὗτος ἀπερίτμητος καρδίᾳ. Ἀλλὰ ἐρεῖς· καὶ μὴν περιτέτμηται ὁ λαὸς [16] εἰς σφραγῖδα. Ἀλλὰ καὶ [17] πᾶς

præputium habens: iſte verò populus corde eſt incircumciſus. At inquies: Et verò ille populus in ſignum circumciditur. Verùm & circumciduntur Syri omnes ac Arabes, ac omnes Sacerdotes Idolorum.

συλλελογισμένα. τὸ δέ ἐστι, τὰς ἀφειδεῖς φύσεις τῆς ὑλικῆς ὁρμῆς, ἃς ἐκ ἀφεῖλεν τῷ πάθει λογισμῷ, τὰς συναυξούσας ὀρέξεις, id eſt, quos monet; dicens: circumcidite duritiam cordis veſtri, hoc eſt; ſuperflua mentis germina progn ata & coalita ex immoderatis affectibus: & ſanctus Auguſtinus libro de ſpiritu, & littera ad Marcellinum cap. 8 *Circumciſionem autem cordis dicit puram ſcilicet ab omni illicita concupiſcentia voluntatem.* Et ſanctus Hieronymus in capite 48. Ezech. *Cor circumcidimus cultello Dei, & auferatur de corde noſtro præputium, quando turpes cogitationes nequaquam exeunt de corde noſtro, nec de nobis dicitur: impinguatum eſt cor populi hujus, & auribus ſuis graviter audierunt.* Hic autem juxta ſanctum Hieronymum in cap. 6. Hieremiæ, *notandum eſt, quod circumciſio tribus generibus in Scripturis appellatur in præputio, corde, & auribus.* Addit quarta à Rabbi Akiba, quæ eſt oris. Præputii circumciſio habetur Geneſ 17. *Et circumcidetis carnem præputii veſtri*, cordis: Deuter. cap. 10. *Et circumcidetis præputium cordis veſtri*: auris, Jerem. 6. *Ecce incircumciſæ ſunt aures eorum.* Et Actor. cap 7. *Dura cervice & incircumciſi cordibus & auribus*, oris, Exod. 6. *Ego incircumciſus labiis.* MEN.

15. *Omnes nationes ſine circumciſione corporis ſunt*] Hic locus habetur, cap. 9 Jerem. *Omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Iſraël incircumciſi ſunt corde ſuo.* MEN.

16. *In ſignum*] Gen. 17 *Et circumcidetis carnem præputii veſtri, & erit in ſignum teſtamenti inter me & vos.* Quod non tantum eſſet in ſigno populo Judaico circumciſio, ſed etiam delet peccatum originale, ut communiter docens Scholaſtici Theologi. Plura circumciſionis commoda profert Philo Judæus tractatu de Circumciſione MEN

17. Πᾶς Σύρος] Credi volebant Ægyptii, circumciſionem apud ipſos primitus uſurpatam, inde ad Judæos aliosque populos dimanâſſe: eodemque de primatu gloriabantur Colchi atque Æthiopes. Refertur ab Herodoto lib. 2. cap. 36. & 104. Diodoro Siculo lib. 1. Edit. Gr. p. 17. & 33. ac Origene lib. 1. contra Celſum p. 17. & lib. 5. p. 266. Julianus apud Cyrillum T. 6. p. 354. Ἀβραάμ, Γαμίας, Γαμαῖος, ὄντας Χαλδαίους. φύσει λέγω καὶ συγγενεῖς, τὴν περιτομὴν ἔμαθον, Αἰγυπτίοις ἐπιξενωθέντας. Contrà Dei eloquio, ac Patrum traditione nos ſulti, ita aſſerimus: Circumciſio à Deo conceſſa Abrahamo, per filios ejus ad reliquos homines pervenit: per Iſaacum videlicet ad Judæos & Samaritas, per Iſmaëlem ad Iſmaëlitas, per Ceturæ liberos ad multas Orientis gentes, per Edomum ſeu Eſavum filium Iſaaci ad Idumæos. Poſtea alii populi, maximè vicini aut coloni, ſuperiùs dictos, præſertimque Judæos imitari in animum induxerunt, partim ſtolido ſtudio, partim ducti ingentibus circumciſionis utilitatibus, quas eleganter juxta ac eruditè expoſitas habes apud Platonem Judæum in Opuſculo de Circumciſione. Quamquam accurata ritûs obſervatio penes ſolos Hebræos erat. Cæteri & rem ad ſe non pertinentem affectabant, inſuperque in tempore aut in modo delinquebant, dum vel non circumcidebant octavo die, vel non ut oportuit ſecabant, vel non omnes omnino circumcidebantur, ſed ſoli ſacerdotes, & eruditionis ac pietatis ſtudioſi. ὥστε δὲ inquit Artapanus apud Euſebium Præparationis Evangelicæ lib. 9. cap. 27. τοὺς Αἰθίοπας, καίπερ ὄντας πολεμίους, στέρξαι τὸν Μώϋσον, ὥστε καὶ τὴν περιτομὴν τῶν αἰδοίων παρ' ἐκείνου μαθεῖν· οὐ μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἅπαντας. *Æthiopes autem, tametſi hoſtes, tam propenſo tamen in Moyſum animo fuiſſe, ut & circumciſionem pudendorum ab eo didicerint: non ſolum vero illos didiciſſe, ſed etiam omnes ſacerdotes.* Idemque teſtatur de ſacerdotibus, circumciſos ſcilicet fuiſſe, Origenes Homiliâ 5. in Jeremiam, Huetianæ Editionis p. 85. de Iſmaëlitarum ſacerdotibus Procopius Gazæus In Geneſ. l. 14. de ſacerdotibus Ægyptiorum Horus Apollo lib. 1. Hieroglyph. cap. 14. Anaxandrides apud Athenæum lib. 7. p. 300. Joſephus 2. adverſus Apionem p. 1049. Clemens Alexandrinus Strom. 1. p. 302. Epiphanius Hæreſi 30. num. 33. Hieronymus ad initium cap. 5. Epiſtolæ ad Galatas, & Ambroſius in Leviticis cap. 12. de Dianæ conſecratis. Athenagoras Legatione pro Chriſtianis p. 29. Edit. Pariſ. in fol. ab Interprete (ut obiter moneam) non intellectus. Neque verò præteriri debent inſignia verba Origenis Ad Roman. II. 35. &c. etſi longiora. *Etenim circumciſio apud vos, ô Gentiles, ita magni habetur, ut non paſſim vulgo ignobili, ſed ſolis ſacerdotibus, & his qui inter ipſos electioribus ſtudiis mancipati fuerint, credatur. Nam apud Ægyptios, qui in ſuperſtitionibus veſtris & vetuſtiſſimi habentur & eruditiſſimi; à quibus prope omnes reliqui ritum ſacrorum & cærimonias mutuati ſunt, apud hos, inquam, nullus aut Geometria ſtudebat, aut Aſtronomia, quæ apud illos præcipua ducitur, nullus certè Aſtrologia & Geneſeos, quâ nihil divinius putant, ſecreta rimabatur, niſi circumciſione ſuſceptâ. Sacerdos apud eos, aruſpex, aut quorumlibet ſacrorum miniſter, vel ut illi appellant Propheta, omnis circumciſus eſt. Literas quoque ſacerdotales veterum Ægyptiorum, quas Hieroglyphicas appellant, nemo diſcebat niſi circumciſus. Omnis Hierophantes, omnis Vates, omnis cæli (ut putant) infernique myſtes & conſcius, apud eos eſſe non creditur, niſi fuerit circumciſus. Hoc igitur apud nos turpe & obſcænum judicatis, quod apud vos ita honeſtum habetur & magnum, ut cæleſtium infernorumque ſecreta nonniſi per hujuſcemodi inſignia enunciari vobis poſſe credatis?* Paucisque interjectis; *Verùm ſi replicetis hiſtorias veſtras, invenietis non ſolùm Ægyptiorum ſacerdotes & Hierophantas uſos eſſe circumciſione, ſed & Arabas, & Æthiopas, & Phœnices, aliosque, quorum ſtudia gratiâ hujuſmodi ſuperſtitionis nobilius vigent.* Cyrillus Alexandrinus lib. 9. adverſus Julianum Apoſtatam p. 298. Αἰγύπτιοι τοὺς ἱερωτέρους τῶν περιτέμνουσι, καὶ σύν γε τούτοις Χαλδαῖοι καὶ Σαρακηνοί, οὐκ ἀπαγορεύεται τοιγαροῦν αὐτοῖς ἡ περιτομή.

Quæ cùm ita ſint, facilè intelligitur quo pacto circumcidendi mos invaluerit inter Gentiles, Syros, Phœnices, Madianæos, Ammonitas, Moabitas, Idumæos, Ægyptios, Troglodytas, Æthiopas, Arabes, Sabæos, Homeritas, Indos, Creophagos, Iſmaëlitas, Saracenos, Colchos, Macrones, ac fortè quoſdam alios, ut nihil dicam de novo orbe: quemadmodum præter allata teſtimonia fidem faciunt loci Philonis libello de circumciſione; Joſephi Antiquitatum Judaicarum lib. 1. cap. 13. lib. 8. cap. 4. & lib. 1. contra Apionem p. 1047. Scriptoris Commentariorum in Job. (inter Opera Origenis) ſub finem; Arnaldi Abbatis Bonæ Vallis De cardinalibus operibus Chriſti, tractatu de ratione circumciſionis, in Operibus ſancti Cypriani; Hieronymi ad Jeremiæ 9: 25. 26. Theodoriti ad eumdem locum, Ad Ezechielis 20: 13. & Quæſtione 68. in Geneſim, 3. in Exodum, ac Sermone de fide; Ariſtophanis in Avibus p. 565 ibique Scholiaſtæ, necnon Suidæ in ψωλός, Agatharchidis lib. 5. cap. 30. apud Photium Codice 250. Diodori Siculi lib. 3. Auctoris Recognitionum lib. 1. cap. 33. lib. 8. cap. 53. Origenis in Celſum lib. 5. p. 270. & tomo 3. Explanationum in Geneſim, Philocaliæ cap. 22. p. 363. ac in Euſebio Præparat. Evangel. lib. 6. cap. 11. p. 293 Ambroſii lib. 2. de Abrahamo cap. ult. Philoſtorgii lib. 3. cap. 4. Euſtathii In Hexahemeron p. 60. Metaphraſtis De Aretha & ſociis, ad diem 24. Octob. Nicephori Hiſt. Eccleſ. lib. 8. cap. 33. lib. 21. cap. 47. Strabonis lib. 16. multò poſt medium; atque Sozomeni Hiſt. lib. 6. cap. 38.

Cùm autem per multa documenta Judæis aſſeri poſſit prærogativa ritûs circumciſionis; quem tanti faciebant Phœnices, ut Saturnum ſuum ſive Iſraëlem affirmarent ſeipſum ac ſocios circumcidiſſe, ſicut in illorum Theologia cernitur apud Euſebii Præpar. Evang. lib. 1. cap. 10. Theodoritus Quæſtione 3. in Exodum, ac Sermone de fide, rem ex eo confici putat, quod Pharaonis filia expoſitum infantem Moſem ſimul ac conſpexit, cognovit eſſe Hebræum; non aliâ porrò notâ quàm circumciſionis, nondum tunc ab Ægyptiis receptæ. Ea tamen magni doctoris argumentatio non caret reſponſione. Quid enim? ut recutiti eſſent Ægyptii, nullane alia ſigna poterant apparere, quibus Judæus puer ab Ægyptio diſcerneretur? Nonne ille ipſe occurſus ad fluvium, expoſiti genus conjicere dabat mulieri, quam non latebat crudele patris edictum de Hebræorum infantibus maſculis projiciendis in flumen: Exod. 1: 22. Adde teſtimonium S Ambroſii paullo ante indicatum, de Ægyptiaca circumciſione quartodecimo anno factâ; quæ proinde ad puerulum Moſem pertinere non poterat, licet tunc uſurparetur ab Ægyptiis. Sed hîc ſuo quiſque utatur judicio.

Venio jam ad locum Barnabæ, atque tria in illo obſervo. I. quod dicitur omnem Syrum circumcidi. Nam vocem πᾶς omiſit Interpres; Joſephus autem ἀρχαιολογίας lib. 8. cap. 4. & lib. 1. adverſus Apionem pag. 1047 negat, exceptis Judæis, ullos homines in Palæſtina Syriæ circumciſionem pati. Certè Noſtri Interpres pro Syro Judæum poſuit. Præterea in Gentilium populis qui circumcidebantur, generalis non ſolebat eſſe circumciſio; quemadmodum colligere licet ex citatis locis, Joſephi 1. contra Apionem, Recognitionum Scriptoris lib. 1. Origenis lib. 2. Explanationum in Epiſtolam ad Romanos, & Homiliâ 5. in Jeremiam, Epiphanii Hæreſi 30. Hieronymi lib. 2. Commentariorum in Jeremiam, & Ambroſii Ad Leviticum. His non obſtantibus, ſufficit ad contextûs Græci veritatem, ut in unâ Syriâ una ſaltem natio Gentilis univerſè præputium depoſuerit, propter quam Syros omnes, Syriæ nomine ſtrictius ſumpto, circumcidi dictum fuerit: tales verò gentes nonnullas memorant multa teſtimoniorum ſuprà allatorum. Secunda res quam obſervo, eſt circumciſio omnium ſacerdotum: non ita quidem intelligenda,

lorum. Hinc ergo pertinent quoque ad Domini teſtamentum? Sed & Ægyptii circumciſionem uſurpant. Diſcite igitur, filii, de omnibus abundè. Abrahamus, qui primus dedit circumciſionem, in ſpiritu proſpiciens in Filium, circumcidit, accepto trium litterarum documento: narrat

Σύρος, [18] καὶ Ἄραψ, [19] καὶ πάντες οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδώλων. ἆρα οὖν κἀκεῖνοι ἐκ τῆς διαθήκης αὐτοῦ εἰσιν; ἀλλὰ καὶ [20] Αἰγύπτιοι ἐν περιτομῇ εἰσί.
[21] Μάθετε οὖν, τέκνα, περὶ πάντων πλουσίως,
[22] ὅτι Ἀβραάμ, ὁ πρῶτος περιτομὴν δοὺς, ἐν πνεύματι, [23] προβλέψας [24] εἰς τὸν υἱὸν, περιέτεμε

---

da, quaſi omnes omnium infidelium ſacerdotes verpos ſe fecerint; id quippe manifeſtò veritati adverſatur: ſic verò accipienda, quod apud gentes quæ circumciſionem probabant, omnes Idolorum ſacrificuli eam ſibi procurarent. Tertium quod hic obſervatu mihi dignum videtur, locus eſt ſancti Epiphanii memoratus, Hæreſ. 30 num. 33. Conſimili quippe argumento ac Barnabas pugnat adverſus Ebionæos. ὁ δὲ πανοῦργος, inquit, Ἐβίων περιτομήν, ἐπειδὴ καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ μαγαρεῖς τῶν Αἰγυπτίων περιτομὴν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ Σαρακηνοὶ, οἱ καὶ Ἰσμαηλῖται, περιτομὴν ἔχουσι, καὶ Σαμαρεῖται, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ὁμηρῖται. τούτων δὲ οἱ πλείους οὐ διὰ νόμον τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ ἀλόγῳ τινὶ συνηθείᾳ. Hoc eſt; *Et verò quid eſt quòd Ebion adeo de circumciſione glorietur: cùm & Idolorum cultores, & impuri ſacerdotes Ægyptiorum, ſeipſos quoque circumcidant? Quod & Saraceni qui & Iſmaelitæ, Samaritani, Judæi, Idumæi & Homeritæ faciunt. Quorum id plerique non propter Legem, ſed conſuetudine quadam citra ullam rationem ſuſcipiunt.* Ad quæ, μαγαρεῖς à viris doctis mutatur in ἱερεῖς, minùs bene; quia corrigendum eſt vel μαγαρῖται, vel μαγαροὶ, vel μαγαρεῖς, ex Conſtitutionibus Apoſtolicis lib. 2. cap. 58. & 61. ex alio Epiphanii texto relato in Quæſtionibus Anaſtaſii Antiocheni, Quæſtione 45. ubi fruſtrà ſcribunt ad marginem, μαγαρεῖς *fortè* ἡμιερεῖς *ſemiſacerdotes*; cùm Codex Regius optimæ notæ habeat μαγαρεῖς: quaſi μαγαροὶ *non ſacerdotes*: alter verò ejuſdem Bibliothecæ non tanti pretii, ut vulgò μαγαρεῖς: quod ſicut & μιαροὺς impuros ac prophanos denotat Sacerdotes; referente Phrynico in Dictionibus Atticis quoſdam pronunciâſſe μαγεὺς pro μιαρεύς. Præterea ex Petri Siculi Hiſtoria, ſub finem; quo loci Scholium marginale, μαγαρεῖς *Auctor appellat, quaſi* ἀπὸ τοῦ μιαροὺς καὶ ἱερεῖς *impuros ſacerdotes. Sed* μαγαρεῖς (ἀπὸ μιαροὺς καὶ ἱερεῖς *conſacerdotes*) *conſacerdotes, ſymmuſtas valet*: poſteriori parte nequaquam tolerabile eſt: tum ex his Georgii Hamartoli Chronologi nondum editi, ubi de Crœſo; ἐπέρχεται εἰς τὰ μαντεῖα ὡς ἔθος, ἠρώτησε διὰ τοῦ μαγαρεῖς τὸν Πύθιον, ἐπελθὼν καὶ Κροῖσος τοῦτο καὶ εἰσελθὼν ὁ μαγαρεὺς καὶ ἐπερωτήσας, ἔλαβε χρησμὸν &c. denique ex Theodori Balſamonis Reſponſionibus ad Interrogationes Marci Alexandrini Reſp. ad Int. 30. Juris Græco Romani lib. 5. p. 379. ubi leges, τῶν περιτομῶν ἱερατικῶν, μαγαρευτικῶς περιζωσθέντων. De Circumciſione rurſus quædam infrà dicentur, Ad Recognit. IX. cap. 28. COT.

Sed & Judæus.] Lege, *ſed & Syrus*, ut in textu Græco. Nam jam hic loquitur Apoſtolus de aliis populis, qui præter Judæos circumciſi erant: ut erant multæ vicinæ Judææ & Palæſtinæ gentes, quemadmodum teſtatur Sanctus Epiphanius libro primo contra hæreſes tom. 2. numer. 30. *Et ſacerdotes Ægyptiorum circumciſionem habeant.* ἀλλὰ καὶ Σαρακηνοὶ, οἱ καὶ Ἰσμαηλῖται, περιτομὴν ἔχουσι, καὶ Σαμαρεῖται, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ὁμηρῖται. Divus Hieronymus in capite nono Jeremiæ: *Multarum ex quadam parte gentium, & maximè, quæ Judææ & Palæſtinæ confines ſunt, uſque hodie circumciduntur: & præcipue Ægyptii Idumæi, Ammonitæ & Moabitæ, & omnis regio Saracenorum, qui habitant in ſolitudine*, &c. Juxta illud Jerem. eodem capite: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnem qui circumciſum habet præputium, ſuper Ægyptum, & ſuper Judam, & ſuper Edom, & ſuper Ammon, & ſuper Moab*, &c. Nec eſt quod ſequentia nos perturbent: *quia omnes gentes habent præputium*, hunc enim juxta ſanctum Hieronymum habent ſenſum: *Cum præter Ægyptios, Idumæos, Ammonitas, Moabitas, & Iſmaelitas in ſolitudine commorantes, quorum pleraque pars circumciſa eſt, omnes aliæ nationes incircumciſæ ſunt carne, omnis domus Iſrael incircumciſa eſt corde, non carne.* Quod ad Syros ſpectat, Herodotus in Euterpe ait circumciſos fuiſſe, etſi Joſephus libro primo contra Apionem id de ſolis Judæis interpretetur: quamvis enim, ſoli Judæi omnium, qui habitant Palæſtinam, circumciſi eſſent ætate Joſephi, nihil obeſt, quin alii Palæſtinæ incolæ tempore Herodoti circumciderentur. Ubi etiam duas Syrorum gentes Herodotus diſtinguit, unam eorum, qui habitant in Palæſtina, alteram eorum qui jacent ad Thermodoontem & Parthenium fluvios, quos ait etiam eſſe circumciſos. MEN.

18. *Et Arabs.*] Arabes olim circumciſioni obnoxii fuere, ut ſunt Moabitæ & Idumæi, & Saraceni, ut clarum eſt ex loco ſancti Hieronymi ſupra citato, id docet ſanctus Ambroſius annot. in Levit. ad Conſtantium. *Reperimus autem in hiſtoria veterum, non ſolum Ægyptios, ſed etiam Æthiopum & Arabum, & Phœnicum aliquos circumciſione erga ſuos uſos.* Et auctor libelli de circumciſione inter opera ſancti Cypriani: *Inter omnia teſtamenti veteris ſacramenta nihil circumciſione ſolemnius, antiqua celebravit religio: nec tantum in Hebræos, ſed etiam in Phœnicas & Arabes hæc traditio inolevit.* Et ſanctus Epiphanius libro primo adverſus hæreſes tom. 2. inter eos qui circumciduntur, recenſet Homeritas, qui ſunt Arabiæ populi. Idem docet Philoſtorgius lib. 3. hiſt. Eccleſ. cap. 4 atque octavo die circumcidi: At Joſephus libro primo antiqui. cap. 13. ait poſt annum decimum tertium circumcidi. Ἄραβες δὲ μετ' ἔτος τρισκαιδέκατον περιτεμνόμενοι. MEN.

19. *Et omnes ſacerdotes idolorum.*] Quod intelligendum eſt, maximè de ſacerdotibus Ægyptiorum, Arabum, Æthiopum, & ſimilium. Artapanus apud Euſebium libro nono de præparatione Evangelica cap. 27. *Æthiopes autem ipſos etiamſi hoſtes, tam propenſo tamen animo in Moyſen fuiſſe, ut ipſius quoque circumciſionis ab eo ritum acceperint*, ὁ μόνον δὲ τούτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἅπαντας· id eſt, *non ſolum illos, ſed & omnes ſacerdotes.* Joſephus libro ſecundo contra Apionem, agens de ſacerdotibus Ægyptiorum: *Hæc enim dico dicunt ſibimet ab initio à regibus eſſe præcepta, ut deos colant, & ſapientiam diligant, quod illi facere præcipue judicantur.* οὗτοι τοίνυν ἅπαντες περιτέμνονται, καὶ χοιρείων ἀπέχονται βρωμάτων, id eſt, *illi igitur circumciduntur omnes, & abſtinent à carnibus ſuillis.* Et Philo Judæus tractatu de circumciſione, afferens rationes, cur diverſæ nationes circumcidantur, ait: δευτέραν δὲ τὴν τοῦ σώματος παντὸς καθαριότητα, ἁρμόττουσαν ἱερωμένῳ· id eſt, *alteram, ut totum corpus ſit purius, nec impediat officia ſacerdotalis ordinis.* Et ſanctus Epiphanius loco citato: καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ μαγαρεῖς, lege ἱερεῖς Αἰγυπτίων περιτομὴν ἔχουσι· id eſt, & idololatræ & ſacerdotes Ægyptiorum circumciſionem habent. MEN.

20. *Et Ægyptii.*] Male hæc vocabula transferuntur in textu Græco. adde tamen, ut in textu Græco, *in circumciſione ſunt.* Ægyptios olim circumciſione uſos eſſe clarum eſt ex Herodoto loco citato: μοῦνοι δὲ πάντων Κόλχοι, καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ Αἰθίοπες περιτάμνονται ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα id eſt, ſoli Colchi, & Ægyptii, & Æthiopes ab initio pudenda circumcidunt: ſancto Clemente lib. 1. recognitionum: *Inde denique & Indorum quidam, & Ægyptiorum circumcidi didicere, ac puritatis obſervantia eſſe, quam cæteri.* Philone Judæo tractatu de circumciſione: γελᾶται ἡ τῶν γεννητικῶν περιτομὴ σπουδαζομένη ἡ μετρίως τιμῆς παρ' ἑτέροις ἔθνεσι, καὶ μάλιστα τοῦ Αἰγυπτιακοῦ· id eſt, *Ridetur majorum noſtrorum circumciſio, quamvis non in mediocri honore habita ſit apud alias gentes, maxime Ægyptiam*, &c. Diodoro Siculo libro primo Bibliothecæ cap. 2. & lib. 3. cap. 3. Origene libro quinto contra Celſum: *Sed nec ideo ſanctiores ſunt cæteris, quia circumciduntur, hoc enim priores fecerunt Colchi & Ægyptii:* Et infra. *Cæterum circumciſionis cauſa non eadem eſt Judæis, quæ Colchis & Ægyptiis.* Sancto Ambroſio loco citato: Unde Pythagoras cum eſſet in Ægypto, ut in Ægyptiorum adyta ſecretiora admitteretur ſe ab illis circumcidi paſſus eſt, ut refert Clemens Alexandrinus libro primo Strom. *Thales autem cum eſſet Phœnix genere etiam cum Ægyptiorum Prophetis congreſſus eſſe dicitur:* περιτέμνεται γοῦν ὁ Πυθαγόρας αὐτοῖς γε τούτοις δι' οὓς περιετέμνετο, ἵνα δὴ καὶ εἰς τὰ ἄδυτα κατελθὼν τὴν μυστικὴν παρ' Αἰγυπτίων ἐκμάθῃ φιλοσοφίαν· id eſt, *ſicut & Pythagoras cum iis ipſis, propter quos eſt circumciſus, ut in adyta admiſſus myſticam Ægyptiorum diſceret philoſophiam.* Sed & multæ aliæ gentes verenda olim circumcidebant, ut Æthiopes, Troglodytæ, Phœnices, Colchi, & Macrones, ut videre eſt in auctoribus ſupra citatis. Hoc etiam de Troglodytis & Ægyptiis teſtatur Agatharchides lib. 5. c. 3. in Bibliotheca Photii num. 250. τὰ δὲ αἰδοῖα τοὺς μὲν ἄλλους Τρωγλοδύτας [illegible] περιτέμνεσθαι, παραπλησίως Αἰγυπτίοις [illegible] id eſt, verenda circumcidere Troglodytis more eſt receptum, ut cuncti ſolent Ægyptii: Et Diodorus Siculus, libro tertio capite tertio. MEN.

21. *Quos dicit filios Abrahæ de omnibus gentibus.*] Hæc corrupta ſunt. ſed pro iis lege: *Ergo diſcite, filii, de omnibus abundè*, juxta textum Græcum. MEN.

22. *Quia Abraham primus circumciſionem dedit.*] Contrarium docent Herodotus libro ſecundo, & Diodorus Siculus libro primo Bibliothecæ cap. 2 qui ſcribunt circumciſionem ab Ægyptiis ad Judæos, cæteraſque gentes manaſſe, ſed hoc à nemine Chriſtiano aſſertum iri arbitror. Et ſane ex ſacris Scripturis ſatis liquet, quam vani ſunt nonnulli Ethnici ſcriptores, qui ſibi haud ſatis comperta alios docere voluerunt. MEN.

23. *Quod proſpiciebat*] Deleto, *quod*, lege *proſpiciens*, ut in textu Græco. MEN.

24. *In Jeſum.*] Rectius quam in textu Græco, ubi legitur, εἰς τὸν υἱὸν id eſt, in filium: Sed poſt *in Jeſum*, lege, ut in textu Græco, *accipiens trium litterarum doctrinam*, nempe T, I, & H, ut mox videbitur: Nam ex myſtico numero circumciſorum probat Abraham Jeſum in

Spi-

με, [25] λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα. λέγει γάρ· καὶ περιέτεμεν Ἀβραὰμ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ [26] ἄνδρας δέκα καὶ ὀκτὼ καὶ τριακοσίους. Τίς οὖν ἡ δοθεῖσα * τούτῳ γνῶσις; [27] μάθετε τοὺς δεκαοκτὼ πρώτους, εἶτα τοὺς τριακοσίους· τὸ δὲ δέκα καὶ ὀκτώ, [28] ἰῶτα δέκα, ἦτα ὀκτώ· [29] ἔχεις Ἰησοῦν· ὅτι δὲ σταυρὸς [30] ἐν τῷ, T, ἔμελλεν ἔχειν τὴν

* al. αὐτῷ.

enim Scriptura, quòd Abrahamus viros è domo ſua decem & octo & trecentos circumcidit. Quæ ergo illi in hoc data eſt cognitio? Diſcite: primò, *decem & octo*; dein, *trecentos*: decem autem & octo exprimuntur per, ι, decem, η, octo: habes initium nominis Ἰησοῦς: quia verò crux in figura litteræ T, *quæ deſignat numerum* CCC, habitura Gen. 17. & 14.

Spiritu proſpexiſſe, & hoc myſtico numero Jeſum & Crucem fuiſſe præfiguratam. Sed quia Græca corrupta ſunt, lege demptis quibuſdam ſuperfluis, προβλέψας εἰς τὸν Ἰησοῦν. λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα περιέτεμεν Ἀβραὰμ, &c. Latina vero ſic legito, *proſpiciens in Jeſum, accipiens trium litterarum doctrinam, circumcidit Abraham*, &c. MEN.

25. Λαβὼν τριῶν γραμμάτων δόγματα] Sciunt quotquot in lectione Magiſtrorum Eccleſiæ aliquantum operæ impenderunt, Allegoriam liberis evagari legibus, non inſtar Hiſtoriæ ſtrictis regulis coërceri; adeoque in expoſitionibus myſticis non ſolere adhiberi maximam diligentiam, ſed ſpectari præcipuè pietatem ſensûs, cum nonnulla veriſimilitudine. Sic iſta de trecentis decem & octo domeſticis ab Abrahamo circumciſis, in figuram nominis & crucis Jeſu; quæ tantopere placet noſtro Auctori, ut nihil ſe unquam majus, nihil verius docuiſſe profiteatur; quemadmodum procul dubio pia eſt, ac non omnino abſona fidei, ita quin nonnihil habeat vitii dubitari non poteſt. Etenim, quod rectè obſervat S. Irenæus lib. 2. adverſus Hæreſes cap. 40. 41. Hebræorum litteræ per omnia non conveniunt cum numeris Græcorum, & nomina Hebraica ad Græcorum numeros incommodè transferuntur. Ad hæc, ſacra Scriptura non refert Geneſ. 17. quòd Abrahamus è domo ſuâ circumciderit homines 318. ſed quòd circumciderit ſe, Iſmaëlem filium, cunctoſque mares domus ſuæ. Numerus autem ille, petitus ex Geneſ. 14: 14. ubi Patriarcha armat ſuos vernaculos 318. adverſus quatuor reges, non comprehendit Abrahamum, & Iſmaëlem, nec tum emptitios quos tunc poſſidebat Abrahamus, quam quibus inter utrumque tempus auxiſſe familiam ſuam credibile ſit, nec multos pueros qui ob ætatem in expeditione non militaverant, nec denique eos qui interea nati videntur in domo; quibus omnibus præputium etiam ademptum fuit. Unde ſancti Patres dum in numero 318, vel 300. ſecundo ſimile myſterium quærunt, non circumciſos ab Abrahamo aſſumunt, ſed vernaculos ejus milites. De Clemente Alexandrino loquor Strom. 6 p. 656. Origene Hom. 2. in Geneſim; Hilario libro de Synodis, ſub finem, Liberio Epiſt. ad Epiſcopos Macedonianorum, apud Socratem lib. 4. cap. 12. Chryſoſtomo ſeu quodam alio Serm. 4. Tom. 6. quibus addo Prudentium præfatione in Pſychomachiam; Ambroſium lib. 1. de Abrahamo cap. 3. & in Procemio libri 1. de fide; Paulinum in fine Epiſtolæ 2. ad Severum; Auctorem Commentariorum in Marcum, inter Hieronymi Opera, ad cap. 4. verſ. 5. Auguſtinum Quæſtionum in Heptateuchum lib. 7. quæſt. 37. Hincmarum in Opuſculo Cur Nicænam Synodum myſticam appellaverit; cum Eucherio, Fauſto, Iſidoro, Ruperto, & aliis.

Cæterùm quando hujus Epiſtolæ parens T. crucem interpretatur, rem profert ab omnibus propemodum Scriptoribus Eccleſiaſticis celebratam, necnon à Luciano in Judicio vocalium: quando autem in T, quatenus trecentos deſignat, reperit Domini crucem, conſentientes in eo habet, cum ſuprà memoratis, Clementem Alexandrinum Miſcellaneo 6 p 658. incertum Poëtam cum Tertulliano editum, Carm. 3. adverſus Marcionem; Ambroſium cap. 32. lib. de Noë & arca, & cap. 9. lib. 1. de fide; Auguſtinum Epiſt. 59. in ſolutione quæſtionis 3. Enarratione in Pſalmum 67. ad verſ. 24. & Sermone 108 de Tempore; Gregorium Papam lib. 30. in Job. cap. 17. & Iſidorum ac Bedam Ad Geneſ. VII. Cùm denique numerum 18. expreſſum per ιη applicat primis litteris nominis Ἰησοῦς, ſuffragium meretur rum eorumdem ſuperiùs memoratorum, tum etiam Ambroſii lib. 1. de fide cap. 9. & Epiphanii Hæreſi 42. 0. 12. p. 374. Quo loci Epiphanius, poſtquam ex Scripturis à Marcione corroſis, ſoliſque apud Marcioniſtas receptis, Evangelio nimirum Lucæ ac Epiſtolis Pauli, teſtimonia centum & octodecim ſelegiſſet, ad impiam Hæreſim ſuo ſibi gladio jugulandam, eo in numero myſterium ſcrutatur. Ait ergo; ὡς εἶναι τὰς πάσας (μαρτυρίας ex præcedentibus) ὀκτὼ δέκα, ἀντιλογίας ... τῷ αὐτοῦ Μαρκίωνι γνώμη. ὡς δεῖ ... διὰ τὸ ... καὶ τὸ αὐτοῦ ... διὰ τῆς ἑκατοντάδος. (i. ἑκατὸν) Vides juxta duplicem numerum duas tangi allegorias; atque octodecim, ιη, accommodari ad nomen Domini, hoc eſt, ad nomen Ἰησοῦς: centum, ad fauſtam præclaramque Dei benedictionem, quâ cumulantur ii quos ad dexteram ſuam aliquando ſtatuet Filius hominis. Nam centeſimus numerus plenus perfectuſque habetur, ac ſæpe ab Eccleſiæ doctoribus de benedictione & vitâ æternâ exponitur. Itaque Epiſcopi Cyprii verba non debuerunt mendi accuſari, ſed potiùs verti ad hunc modum; *Adeò ut centum omnino atque octodecim teſtimonia exſtent, quæ quidem omnia ſententiæ Marcionis contradicunt, quaſi ſub ſpecie nominis Domini, per octodecim, & ex fauſta ejus benedictione, per centum.* Omiſi de induſtria quæ circa priora nominis Jeſu elementa deblaterabant Gnoſtici, ne chartam impuris dictis conſpurcarem, neve cum ſanctorum explicationibus conjungerem deliria impiorum. Ea petes ex Irenæo lib. 1. cap. 1. p. 17. cap. 12. p. 87. ex Epiphanio Hær. 31. cap. 14. & Hær. 34. cap. 9. COTEL.

26 *Homines trecentos decem & octo.*] Cap. 17. Geneſ. Ubi deſcribitur ejuſmodi circumciſio, hic numerus non habetur: ſed quia Gen. 14. dicitur Abraham ad liberationem fratris ſui Loth armaſſe trecentos decem & octo vernaculos ſuos, eo quod tot haberet, hunc numerum poſuit ſanctus Barnab 1. MEN.

27. *Quia primatum trecenti ſunt*, &c.] Hæc ſunt valde corrupta & intricata, lege ergo: *Scitote, quia decem & octo primo, tum trecenti ſunt: & diſtinctione facta dicit decem & octo: In duabus litteris, Iota, decem, & Ita, octo, habes Jeſum. Quia vero crux in Tau, incipiebat habere donum, tum dicit, & trecentos. Habes igitur Jeſum in duabus litteris, & in una littera Tau, crucem*, &c. Græca vero ſic caſtiganda arbitror: μάθετε τοὺς δεκαοκτὼ πρώτους, εἶτα τριακοσίους· τὸ δὲ διαστολὴν ποιησάμενος τὸ δέκα καὶ ὀκτὼ ἐν τοῖς δυσὶ γράμμασιν ἰῶτα δέκα, ἦτα ὀκτώ, ἔχεις Ἰησοῦν· cætera plana ſunt. MEN.

28. Interpres non ἦτα legit, ſed ἰησοῦ, & ſcriptoria ſcopus id poſcere videtur. Compendia illa dictionum quæ Plutarchus definit, σημεῖα ἐν βραχέσι τύποις πολλῶν γραμμάτων δύναμιν ἔχοντα, priſcis ſeculis fuerunt in uſu. Simpliciſſima ſiglorum ejuſmodi ratio erat, ut initiales dictionum literæ, pro integris vocibus ſubſtituerentur; quod in Marmoribus, & prænominum deſignatione apud Authores veteres paſſim occurrit. Ita Chriſtiani per ἰχθὺς, Ἰησοῦν Χριστὸν Θεοῦ υἱὸν σωτῆρα indigitabant. Siglam porro illam inter Chriſtianos primorum ſeculorum receptiſſimam fuiſſe, ex Tertulliani libro de Bapt. manifeſtum habetur. Unde minime mirum, literas ιη. v. Ἰησοῦ compendium, iiſdem deſignaſſe. Atque hoc ipſum ab Irenæo diſcimus invaluiſſe, ejus ſeculo, qui ait Gnoſticos, *per præcedentes nominis Jeſu duas literas, ι. & η. octodecim æonas, ſignificanter manifeſtare.* His addantur quæ habet Clem. Alex. Strom. 6 p. 656. ... Quod poſtquam obtinuit, & deſerviret literis formatis conſignandis, quæ ſiglis potiſſimum expediebantur, & in uſu quotidiano fuerant; inobſervatum ille præterire non poterant, notas iſtas quæ Domini noſtri nomen præferunt, in ſacro textu Geneſeos conſpicientes; familiam Abrahami, in qua omnes gentes olim benedicendæ, in *Jeſu crucifixo*, contineri. Et ut infert in loco prælaudato Clemens: ... Si hæc quibuſdam levia videantur, conſiderent S. Joan. in Apocal. literarum numeralium ſupputatione in re magni momenti, Antichriſti deſignatione, uſum, c. 13. verſ. 17, 18. in quibus enodandis, non modo ſecuti noſtri homines; ſed patrum antiquiſſimi, Irenæus, Hippolytus, aliique ingenia ſua exercuere. OXON.

29. Τῷ δὲ δέκα καὶ ὀκτὼ ιη. ἔχεις Ἰησοῦν] Ejuſmodi profecto luſus Grammaticos ſæpius lego in Talmudis, in Rabbot, aliiſque monumentis Phariſæorum: etiam de prima ſacrarum vocum בראשית. Unde geminum mundum, hunc & futurum, aliaque multa derivant. Rabbini quidem dialecto Hebraica: Barnabas vero & Johannes Theologi Chriſtiani Græca alludunt, dum ſcribunt Græce; ambo tamen imitatione Cabalæ Judaicæ. Namque, ut ſtemus in domo Abraami, Barnabas Levita famulorum 318. numerum per Geometriam, quæ falſo vocatur, transfert ad Jeſum Crucemque ejus: pariterque Barabbas Deuteroes Abraami Oeconomum אליעזר ſtentorum fuiſſe contendit inſtar virûm 318. ex valore tot literarum Hebraicarum. *Talm. Bab. Nedarim f. 32. & Breſit rabba f. 47. nec non Cap. 17. Eliezer, & Paraphraſi Uzielidæ Gen. c. 14.* BERN.

30 *Habes in duabus litteris Jeſum.*] Ita Clemens Alexandrinus loco citato: τὸ δὲ ἰῶτα καὶ ἦτα τὸ ὄνομα σημαίνειν τὸ σωτήριον id eſt, Iota vero & Ita nomen ſignificare Salvatoris. Eadem mens fuit Valentini hæretici, in quo ſaperet, ſi ejuſmodi litterarum interpretatione non abuteretur ad ſuam hæreſim. Dicebat enim, ut refert ſanctus Epiphanius libro primo adverſus hæreſes tom. 2. num. 14 διὰ τὸ παρηγμένον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἰησοῦ, δύο γραμμάτων ... καὶ

tura erat gratiam; ideo ait, *& trecentos*. Oſtendit itaque Jeſum, in duabus litteris; & crucem, in tertia. Scit hoc, qui inſitum donum doctrinæ ſuæ poſuit in nobis. Nemo magis germanum à me accepit ſermonem: ſed ſcio vos dignos eſſe.

Levit. 11. Deut. 14. Hæc laudantur à Clem. Al. 2. Strom. ante medium, p. 389 & 5. Strom. ante medium, p. 571. 572. Alleg. c. 4.

X. Quare autem Moyſes dixit; *Non manducabitis ſuem, neque aquilam, neque accipitrem, neque corvum, nec ullum piſcem qui non habeat ſquamam?* Tria dogmata in intellectu comprehendit. Denique ait illis in Deuteronomio; *Et diſponam ad populum hunc juſtificationes meas.* Itaque mandatum Dei non eſt, ne manducare;

[31] χάριν, [32] λέγει, καὶ τοὺς τριακοσίους. Δηλοῖ οὖν τὸν μὲν Ἰησοῦν ἐν τοῖς δυσὶ γράμμασι, καὶ ἐν ἑνὶ τὸν σταυρόν. Οἶδεν, ὁ τὴν [33] ἔμφυτον δωρεὰν τῆς διδαχῆς αὐτοῦ θέμενος ἐν ἡμῖν. Οὐδεὶς [34] γνησιώτερον ἔμαθεν ἀπ' ἐμοῦ λόγον. ἀλλὰ οἶδα, ὅτι ἄξιοί ἐστε ὑμεῖς.

[35] Ὅτι δὲ Μωσῆς εἴρηκεν· οὐ φάγεσθε [36] χοῖρον, οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ [37] ὀξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθὺν, ὃς οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ· τρία ἔλαβεν ἐν τῇ συνέσει δόγματα. Πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· καὶ διαθήσομαι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον τὰ δικαιώματά μου. [38] Ἆρ' οὖν οὐκ ἔστιν ἐντολὴ Θεοῦ τὸ μὴ τρώγειν· Μωσῆς δὲ ἐν πνεύ-

---

[illegible] id eſt, per primas nominis illius, Jeſu, litteras iota & ita, octodecim æonas, ſive ſæcula præclare ſignificari. Cum enim ille ſtatueret triginta æonas, reſiduos ea dodecade, octodecim dicebat per duas priores nominis Jeſu litteras iota, & ita ſignificari. Porro de trecentorum, & octodecim numero, juxta noſtram explicationem, capiendus eſt locus Prudentii in præfatione Pſychomachiæ, ubi eamdem hiſtoriam enarrat.

> . . *Vigilandum in armis pectorum fide ut,*
> *Omnemque noſtri portionem corporis,*
> *Quæ capta fœde ſerviat libidini,*
> *Domi coactis liberandam viribus.*
> *Nos eſſe large vernularum divites,*
> *Si quid trecenti bis novenis additis*
> *Poſſint, figura noverimus myſtica.*

Hæc nihil aliud dicunt, quam pugnandum eſſe cum vitiis, nobiſque ſatis eſſe vernularum, ſi noverimus, quid hoc myſtico numero ſignificetur, nempe crucem & Jeſum. MEN.

31. *Dom.*] In textu Græco χάριν· Heſychius, χάριν, δωρεάν· id eſt, donum: Per donum autem hoc loco S. Barnabæ, intelligenda eſt myſtica ſignificatio. MEN.

32. *Tum dicit & trecentos.*] Ita Clemens Alexandrinus libro ſexto Strom. [illegible] id eſt, trecentis vernaculis ſuis numeratis, hoſtes aggreſſus vicit maximum eorum numerum. Dicunt ergo eſſe Dominici ſigni typum, quoad figuram, elementum, quod ſignificat trecentos. Et divus Auguſtinus, quæſt. 37. in librum Judicum exponens illud Jud. 7. *Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os projicientes lambuerunt aquas, trecenti viri,* docet trecentos per litteram T, ſignificari: *Quorum*, inquit, *numerus, quia trecenti erant, ſignum inſinuat crucis propter litteram T, Græcam, qua iſte numerus ſignificatur.* Recte dixit, *Græcam* & de illa, non de Hebraica intelligendus eſt S. Barnabæ locus, quia littera Tau Hebraica, non trecentos, ſed quadringentos ſignificat. Ne quis autem exiſtimet ejuſmodi myſticas numerorum ſignificationes unicculorum nævias eſſe, adeat ipſum Auguſtinum libro ſecundo de doctrina Chriſtiana cap. 16. & videbit quantum conferat ad ſacræ Scripturæ notitiam, numerorum notitia. MEN.

Habens in una littera TAU *crucem.*] Juxta formam Græci characteris, T, littera crucem ſignificat, ut docet Tertullianus libro tertio contra Marcionem exponens hunc locum Ezechielis cap. 9. *De qua Ezechiel, dixit Dominus ad me, pertranſi medio porta in media Jeruſalem, & da ſignum Tau in frontibus virorum. Ipſa eſt enim littera Græcorum, Tau, noſtra autem, T, ſpecies crucis, quam portendebat futuram in frontibus noſtris apud veram & Catholicam Hieruſalem, in qua fratres Chriſti filios Dei gloriam patri Deo relaturos Pſalmus vigeſimus primus canit.* MEN.

33. *Naturale.*] In textu Græco ἔμφυτον· id eſt, inſitum, firmiter radicatum, ut ſupra.

34. *Arctius.*] In textu Græco γνησιώτερον· id eſt, magis proprie, familiarius, Heſychius: γνήσιος, ἴδιος, οἰκεῖος· id eſt, proprius, familiaris. MEN.

35. *Quare autem Moyſes dixit.*] Tranſit ad caput 8. de cibis à lege prohibitis, eorumque myſticam explicationem enucleat. MEN.

36. *Porcinam.*] Gloſſæ veteres: *Porcina*, χοιρεία. MEN.

37. Ὀξύπτερον.] Recte vetus Interpres, *accipitrem*. Non extat quidem id nominis in LXX. Seniorum verſione: difficile nihilominus non eſt, quænam ex prenicibus avibus hic intelligatur conjecturam facere per Levitic. XI. & Deuteronomii XIV. Ibi quippe à volatûs celeritate non nuncupantur ſolummodo [illegible] *milvus*, & [illegible] *accipiter*. De milvo Barnabas accipi non poteſt, cum ſtatim ἰκτῖνα, qui eſt milvius, ab ὀξυπτέρῳ diſtinguat. Supereſt itaque accipiter dictus Homero Iliad. ν. ἴρηξ ὠκύπτερος, Iliad. Ο. ὠκέϊ ἴρηκι; Odyſſ. ν. ἐλαφρότατος πετεηνῶν, Heſiodo autem in Operibus ὠκυπέτης ἴρηξ. Etymologicum magnum, ἱέραξ, [illegible] Unde apud Horum lib. 2. cap. 15. accipiter eſt figura ventorum, apud Plutarchum lib. de Iſide ac Oſiride p. 371. Oſirim repræſentat, & apud Euſebium Præparat. Evangel. lib. 3. cap. 12. ſoli conſecratur. Græci recentiores [illegible] & [illegible] appellant. In Macario initio Homiliæ 32. ὀξύπτερος ſit mentio. Clemens autem qui Strom. 2. p. 389. & Strom. 5. p. 572. verba hujus Epiſtolæ citat, in Pædagogi lib. 3. cap. 11. p. 254. ad eadem reſpiciens, ὠκύπτερον [illegible] ſcribit, hoc eſt *accipitrem rapto viventem*. Male cum qui ὠκύπτερον vertunt *avem*, tum qui [illegible] *manu venantem*. Quod vero exiſtimetur à [illegible] Bocharto Hierozoici parte 2. lib. 6. cap. 3. in Vulgata Deuteron. XIV. 13. pro *ixion* legi oportere *oxyn* qui ſit ὀξύπτερος, vereor ut pro certo habeamus; quoniam *ixon*, ſive ut alii codices oculis offerunt, *ixion* confici potuit per depravationem Græcæ vocis ἰκτῖνα. COT.

Accipitrem] In Græco, ὀξύπτερον· id eſt, volatu celerem, alias ὠκύπτερον, id eſt, ταχύπτερον, volatu celerem, apud Suidam. Utrumque vocabulum idem ſignificat: Nec ὀξὺ tantum acutus dicitur, ſed & ταχὺ, Pernix, velox, in gloſſis veteribus. Ita ſanctus Auguſtinus libro ſecundo de doctrina Chriſtiana cap. 12. *Sicut quidam codices habent: acuti pedes ad effundendum ſanguinem: ὀξὺς enim apud Græcos & acutum, & velocem ſignificat. Ille ergo vidit ſententiam, qui tranſtulit, veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.* ὀξύπτερος ergo hoc loco Barnabæ eſt volatu celer, & pro accipitre uſurpatur. MEN.

38. Ἆρ' οὖν οὐκ ἔστιν ἐντολὴ Θεοῦ τὸ μὴ τρώγειν.] Non admodum miror quod Plutarchus homo Ethnicus, in Sympoſiacon lib. 4. problemate 5. agens de Judæorum abſtinentia ab eſu carnis ſuillæ, crediderit fabulas videri leges ac ritus illius populi, niſi is habeat rationes quaſdam graves, quas non efferat: neque quod veteres Hæretici Legis ac Dei hoſtes mundiciam, immundiciamque ciborum Judaicam irriderent. Id quod mihi mirum videtur, eſt Tertullianum lib. 5. adverſus Marcionem cap. 5 ſcribere, nihil tam contemptibile eſſe quàm ciborum exceptionem per Moſem præceptam: addere Origenem Homilia 7. in Leviticum, leges Moſaicas de cibis, ſi ſecundùm litteram ſumantur, indignas apparere Deo, minuſque elegantes ac rationabiles legibus hominum, verbi gratiâ vel Romanorum, vel Athenienſium, vel Lacedæmoniorum, & lib. 4. de principiis cap. 2. p. 470. ſeu Philocaliæ cap. 1 p. 34. 15 in iis legibus reperiri nonnullas à ratione alienas, aut etiam impoſſibiles obſervatu; quod innuit quoque Novatianus Epiſtolâ de cibis Judaicis cap. 3. Hæc & ſimilia quædam apud Antiquos oratoriè dicta arbitror, atque ex juſto odio erga Judæos & erga Judaizantes Chriſtianos. Profectò colligerentur facilè plurima è diverſo ab iiſdem Veteribus in laudem legum earumdem commodiùs prolata. Quæ leges quo penitius ſuſpiciuntur, eò magis legiſlatorum maximi Moyſis profunda ſuſpicitur ſapientia. Prudentiſſime ſecutus eſt ille rationes partim Phyſicas, petitas ex natura animalium ad eſcam vel conceſſorum, vel prohibitorum, quas exponit S. Thomas primâ ſecundæ quæſt. 102. artic. 6. tanguntque à Plutarcho ubi ſuprà & alibi; cui adjunge Ælianum lib. 10 de animalibus cap. 16. atque alios: partim Morales, ſumptas aut ex animantium inſtinctu, de quibus multa & varia videre eſt paſſim in ſanctis Patribus, ut & hoc capite, & apud Ariſteam lib. de LXX. Interpretibus, circa medium, quem locum profert Euſebius Præparationis Evangelicæ lib. 8 cap. 9. atque apud Philonem Judæum ſæpe, aut ex conſuetudinibus Ægyptiorum, nimiumque vanæ genti addictorum Hebræorum. Nam uti docemur ab Origene lib. 4. contra Celſum p. 232. Theodorito Quæſtione 1. in Leviticum, & Sermone de ſacrificiis Tom 4. p. 584. 585. Auctore Reſponſionum ad Orthodoxos in Operibus Juſtini Martyris, Reſponſ. ad Quæſt. 35. atque Æliano in loco citato, Ægyptii multis belluis ad præſagia utebantur, cunctaque animalia præter ſuem, quem exſecrabantur, quoque veſcebantur ſolo, adorabant. Quamquam de adoratione ſuis per Ægyptiorum nonnullos habemus affirmationem in Hiſtoria Barlaami apud Damaſcenum, cap. 27. & de Ægyptiaca circa hoc animal indulgentia ſententiam Eudoxi eodem

πνεύματι ἐλάλησεν. [39] Τὸ οὖν χοῖρον πρὸς τοῦτο εἴρηκεν· οὐ μὴ κολληθήσῃ, φησὶν, [40] ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες ὅμοιοί εἰσι χοίροις. Ὅταν γὰρ [41] σπαταλῶσιν, ἐπιλανθάνονται τοῦ κυρίου ἑαυτῶν· ὅταν δὲ ὑστερῶνται, ἐπιγινώσκουσι τὸν κύριον. Καὶ χοῖρος ὅταν τρώγῃ, οὐκ οἶδε τὸν κύριον· ὅταν δὲ πεινάζῃ, κραυγάζει, καὶ λαβὼν πάλιν, σιωπᾷ. Οὐδὲ μὴ φάγῃς, φησὶ, τὸν ἀετὸν, οὐδὲ τὸν ὀξύπτερον, οὐδὲ τὸν ἰκτῖνα, οὐδὲ τὸν κόρακα. Οὐ μὴ, φησὶ, κολληθήσῃ * ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινες [42] οὐκ οἴδασι διὰ κόπου, καὶ ἱδρῶτος πορίζειν ἑαυτοῖς τὴν τροφήν· ἀλλὰ ἁρπάζουσι τὰ ἀλλότρια ἐν ἀνομίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐπιτηροῦσιν, ὡς ἐν ἀκεραιοσύνῃ περιπατοῦντες. * [43] καὶ καθήμενα ἀργὰ ταῦτα, ἐκζητεῖ πῶς ἀλλοτρίας σάρκας καταφάγῃ, ὄντα λοιμὰ τῇ πονηρίᾳ αὐτῶν. Καὶ οὐ μὴ φάγῃς, φησὶ, [44] σμύραιναν, [45] οὐδὲ πολύποδα, οὐδὲ

* Ex Interpret. & Cl. Al. add. οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ.

* Plura in vet. Interpr.

cent: ſed Moyſes in ſpiritu locutus eſt. Quapropter ſic *ſuem* ait; quaſi diceret; Non adhærebis hominibus talibus, qui ſimiles ſunt porcis. Nam cùm in deliciis vivunt, Domini ſui obliviſcuntur: cùm autem deſtituuntur neceſſariis, Dominum agnoſcunt. Et quidem porcus quando comedit, Dominum non novit: quando autem eſurit, clamat: & acceptâ iterum eſcâ, tacet. *Nec manducabis*, inquit, *aquilam*, *neque accipitrem*, *neque milvum*, *neque corvum*. Hoc eſt, non adhærebis, neque aſſimilaberis iis hominibus, qui neſciunt ſibi labore ac ſudore parare victum; ſed aliena rapiunt iniquè; & cùm videantur in ſimplicitate ambulare, tamen aliis inſidiantur: hæ ſiquidem aves, dum otioſæ ſedent, quærunt quo modo alienas carnes devorent; ſuntque in malitia ſua peſtiferæ. *Nec manducabis*, inquit, *murænam*, *neque*

---

eodem Æliani capite, atque Anaxandridis verſus in Athenæi Dipnoſophiſtis lib. 7. p. 299. 300. Hinc itaque vetitum Judæis porcinam comedere: hinc ad immundarum numerum relatæ animantes univerſæ, quæ habebantur pro præſagis: hinc ex pecudibus Diis Ægyptiorum, manſuetiores ſacrificiis & dapibus depotatæ fuerunt, aliæ verò impuratum nomine donatæ: quo cultûs indigna judicarentur ea quæ apponebantur altaribus & menſis, quæque ab epulis impuritatis cauſſâ ejiciebantur. Præclarè Tertullianus lib. 2. contra Marcionem cap. 18. *Et ſi Lex aliquid cibis detrahit, & immunda pronuntiat animalia quæ aliquando benedicta ſunt, conſilium exercendæ continentiæ intellige, & frenos impoſitos illi gulæ agnoſce, quæ cum panem ederet Angelorum, cucumeres & pepones Ægyptiorum deſiderabat. Agnoſce ſimul & comitibus gulæ, libidini ſcilicet atque luxuriæ proſpectum, quæ ferè ventris caſtigatione frigeſcunt. Manducaverat enim populus, & biberat, & ſurrexerat ludere. Proinde ut & pecuniæ ardor extingueretur ex parte, quæ de victûs neceſſitate cauſſatur, pretioſorum ciborum ambitio detracta eſt. Poſtremo, ut facilius homo ad jejunandum Deo formaretur, paucis & non glorioſis eſcis aſſuefactus, & nihil de lautioribus eſuriturus.* Igitur Barnabæ ſententia, non fuiſſe mandatum Dei, ut Judæi certis cibis abſtinerent, intelligentem lectorem poſtulat, qui ſenſu Auctoris inveſtigato *Mandatum non fuiſſe* explicet, Dei in ferendo mandato præcipuum non fuiſſe conſilium, ut ſolam legis conſiderarent literam, ſed potius ut ad præcepti cauſſas animum adjicerent, nempe ad pietatem in Deum, cautionem erga ſe, caritatem verſus proximum. Atque pari modo exponi debent multi Scripturæ textus: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Pſ. XLIX. 9. *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum* &c. Iſ. I. 11. *Miſericordiam volui, & non ſacrificium.* Oſ. VI. 6. *Scriptum eſt in lege Moyſi, Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura eſt Deo? An propter nos utique hoc dicit?* I. Corinth. IX. 9. & alii. COT.

Ergo mortis mandatum Dei ne manducent.] Imo ſi manducaſſent eſcas prohibitas, haud dubie peccaſſent: & revera has de cibis interdictis leges obſervare tenebantur Judæi. Quare verba S. Barnabæ ita capienda ſunt, quod etſi Deus vellet mandatum obſervari, tamen potius deſiderabat, ut ea quæ ſpiritaliter lex deſiderabat, facerent: ut cum dicit Propheta: *Miſericordiam volo, non ſacrificium*, non quia Deus ſacrificium reſpueret, ſed quia miſericordiam potiorem ſacrificio judicaret. MEN.

39. Τὸ οὖν χοῖρον πρὸς τοῦτο εἴρηκεν.] Dubitatur apud Plutarchum in loco ſuperiori Notâ citato, an Judæi ſuillam non manducarent ob venerationem porci, an per abominationem. Rationes dubitandi legat qui volet. Locus eſt obvius: quem nec memoraſſem, niſi à Joſepho Scaligero Epiſt. 232. animadvertiſſem ſpecie correctionis ſuiſſe depravatum. Adversùs Judæos ibi dicitur, ὅτι τὸ δικαιότατον κρέας οὐκ ἐσθίουσι, *quod juſtiſſimam carnem non comedunt*, hoc eſt, meo quidem judicio, carnem quæ omnium æquiſſimè cibum præbet. Nec reſcripſiſſet ἡδιστότατον vir magnus, ſi præcedens Problema, quo res declaratur, lectitaſſet. Sic apud Clementem Alexandrinum Strom. 7. p. 718. Plato Comicus ait ex quadrupedibus ſolum ſuem ad eſum occidi debere. Et verò eam pecudem dum vivit nullum afferre emolumentum; factam eſſe ei ſolummodo cauſſâ ut eſcam præſtet, vocatam ὗν quaſi θῦν, quod ad θύσιν dumtaxat & σφαγὴν apta ſit; atque accepiſſe animam tantùm ut ſalem ne putiſceret, multi dixerunt. De quo conſule Varronem lib. 2. de re ruſtica cap. 4. Ciceronem ſub finem libri 2. de natura Deorum, & ante medium libri 5. de finibus bonorum & malorum, Plinium Naturalis Hiſtoriæ lib. 8. cap. 51. Plutarchum ejuſdem Operis Sympoſ. lib. 5. quæſt. 10 Clementem cùm loco laudato, tum Strom. 2. p. 405. 406. & Lactantium lib. 4. divinarum Inſtitutionum cap. 17. COT.

40. Ciborum vetitorum rationes conſimiles reddit Philo Jud. in lib. de Agric. & pejor. inſid. meliori, necnon Ariſtob. in Ariſtæo, laudatus ab Euſeb. Præp. Evan. l. 8. Pergit ergo S. Barnabas, ex recepta inter Rabbinos ſententia, Judæos convincere. Documenta autem hæc ab animalium indole deſumta, ſæpius opinionibus apud vulgus receptis, quam hiſtoriæ naturali reſpondent. Rectè Joannes Baptiſta ingratam Deo gentem, viperarum progeniem appellaverit; licet, contra quod paſſim creditur, ſerpentes minime utero materno exeſo, per parricidium in lucem prodeant. Quod ideo à me dictum, quia Epiſtolæ hujus auctoritatem elevat eruditiſſimus Cotelerius, eo nomine quod quæ hic de Hyæna referuntur Clemens Alex. rejecerit Pædag. l. 2. c. 10. non id facturus, ſi ſcriptorem apoſtolicum virum credidiſſet. Hæc ſi rata ſint, metuendum plane eſt, ne ii qui Copernici & Galilæi placitis accedunt, ſolem in centro mundi quieſcere, & planetas in liquido ferri exiſtimantes, tota Biblia abnegaſſe cenſeantur. OXON.

41. *Luxuriant.*] In textu Græco, σπαταλῶσι, id eſt, in deliciis vivunt. Heſychius σπαταλᾷ, τρυφᾷ· id eſt, in deliciis vivit. Gloſſæ veteres: σπατάλη, *laſcivia*, *delitiæ*, σπάταλος, *delicatus*, σπαταλῶ, *delicias ago*. Vide notas noſtras ad Concordiam regularum cap. 48 §. 15. MEN.

42. *Qui neſciunt per laborem & ſudorem*, &c.] Eamdem explicationem profert Heſychius in cap. 11. Levit. *Rapaces & cibum alienum male ſectantes, quæſtibuſque injuſtis gaudentes per prædicta ſignificat.* MEN.

43. *Quem ſpolient: ſed & iſta aves ſolæ ſibi non acquirentes eſcam*] Hæc deſunt in textu Græco, ſed reſtituenda hoc modo: ἵνα τινα σκυλῶσι· ὅτι καὶ ταῦτα τὰ πετεινὰ μόνα οὐχ ἑαυτοῖς πορίζουσι τροφήν. MEN.

44. Σμύραιναν, οὐδὲ πολύποδα, οὐδὲ σηπίαν.] Legem generalem ſine certis nominibus poſitam à Moyſe de iis piſcibus non comedendis qui pinnis aut ſquamis carent, ideoque in imo degunt, ad eorum nonnullos determinat, murænas, polypos, ſepias. Quemadmodum Tertullianus II. adversùs Marcionem 20. *Sedenim ſepiæ iſti, quorum figurâ illud quoque piſculentum de cibis Lex recuſavit, ut traductionem ſui ſentiunt, tenebras hinc blaſphemiæ intervomunt, atque ita intentionem uniuſcujuſque jam proximam diſpargunt, jactitando & adſeverando ea quæ relucentem bonitatem Creatoris infuſcent.* Item Hieronymus Epiſt. 151. quæſt. 10. *Neque guſtaveritis carnem ſuillam, & leporum, & ſepiarum, & loliginum, murænæ, & anguillæ, & univerſorum piſcium, qui ſquamas, & pinnulas non habent.* Necnon Athanaſius in Synopſi, ubi de contentis in Levitico; τὰ δὲ ἐν τοῖς ὕδασιν, ἐν τε τῇ θαλάσσῃ καὶ τοῖς ποταμοῖς, καὶ χειμάῤῥοις ζῶντα, ταῦτα λέγει εἶναι καθαρά· ὅσα ἔχει πτερύγια καὶ λεπίδας οἷόν ἐστι, τρίγλα, σκάρος, γλαῦκος, κεστρεὺς, καὶ τὰ ὅμοια αὐτοῖς· τὰ δὲ λειπόμενα ἓν τι τούτων, ἀκάθαρτά ἐστι (ſeu potius ἦν, ut habet Codex MS. Bibliothecæ Regiæ 436. in quo poſt Leviticum, caput iſtud legitur ſine nomine auctoris) καὶ οὐ βρωτά· οἷόν ἐστι σηπία (ita Codex) πτερύγια μὲν γὰρ ἔχει, οὐκ ἔχει δὲ λεπίδας. *In aquis verò, hoc eſt in mari, fluminibus, ac torrentibus nata, ea dicit eſſe munda, quæcumque habent pinnulas & ſquamas; ut ſunt mullus, ſcarus, glaucus, mugil, & conſimilia: quæ verò alterutro carent, immunda ſunt, & nullatenus comedenda; ut ſepia; ſi quidem habet pinnulas, ſquamas autem non habet.* COT.

Non manducabis, inquit, Murænam.] Murænos inter cibos immundos non expreſſe recenſeri à Moyſe 11. Levit. & 14. Deut. Sed quia non habet pinnas & ſquamas, & in fundo natat, juxta Moyſis doctrinam immunda creditur. Unde multa in hoc capite dicuntur à Barnaba tantum ex Scripturæ ſenſu. Murænam ferunt coire cum vipera. Oppianus libro primo Halieutico, Horus libro ſecundo, Ælianus libro primo de animalibus cap. 50. Dubitat Nicander in Theriacis. Negat Andreas in libro de his quæ falſo creduntur, apud Athenæum libro ſeptimo, cum Muræna in locis cœnoſis verſetur, ut vipera in ſolitudinibus nemoroſis. MEN.

45. *Polypum*] Piſcis eſt à multitudine pedum nomen habens

neque polypum, neque ſepiam. Non, inquit, adhærebis nec ſimilis eris hujuſmodi hominibus, qui in perpetuum impii ſunt, & ad mortem ſunt adjudicati: quemadmodum iſti piſciculi, ſoli maledicti, in profundo volutantur; nec ut reliqui piſces natant; ſed in terra, quæ in profundo maris eſt, degunt. Ad hæc; *Leporem*, inquit, *non co-*

46 σηπίαν. Οὐ μὴ, φησὶν, ὁμοιωθήσῃ κολλώμενος ἀνθρώποις τοιούτοις, οἵτινές εἰσιν εἰς τέλος ἀσεβεῖς, καὶ 47 κεκριμένοι τῷ θανάτῳ· ὡς καὶ ταῦτα τὰ ἰχθύδια, μόνα ἐπικατάρατα, 48 ἐν τῷ βυθῷ νήχεται, μὴ κολυμβῶντα, ὡς τὰ λοιπά· ἀλλ' ἐν τῇ γῇ κάτω τοῦ βυθοῦ κατοικεῖ. Ἀλλὰ καὶ 49 τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ, φησίν. Πρὸς τί; οὐ μὴ γένῃ

---

beoe: Hebet enim octo cum acetabulorum ordine duplici, quorum beneficio ori cibum admovet, oculos ſupra duos pedes habet, os & dentes in pedum medio, ait Ariſtoteles apud Athenæum libro ſeptimo, fugiens ob metum, colorem mutat ad ſimilitudinem loci, in quo ſe occulit, ut referunt Athenæus, Ælianus libro primo de Varia hiſt. Ovidius in Halieut.

Et ſub lege loci ſumit, mutatque colorem
Semper ei ſimilis, quem contigit.

Oppianus in Halieut. lib. 2.

Πουλυπόδων δ' οὔπω τιν' ὀΐομαι ἴδριν ἀπόπτου
Τέχνης. οἳ πέτρῃσιν ὁμοίιοι ἰνδάλλονται
Τῇσί κε προσπτύξωνται,

Id eſt, Polypodum aſtutiæ neminem arbitror eſſe ignarum, qui ſimiles ſcopulis finguntur, quemcumque amplexati ſint. Theophraſtus Polypodem inter animalia, quæ colorem mutant, recenſet: cauſam refert ejuſmodi, ὁ δὲ πολύπους δοκεῖ τῷ δεδοικέναι τοῦτο ποιεῖν τὰς μεταβολάς. πολυχρώματον γὰρ φύσει· id eſt, Polypus videtur anhelim mutare colorem: eſt enim natura ſlexuoſus, apud Photium in Bibliotheca num. 278. Dicitur de his qui moribus ſe regionis alienæ accommodant. Clearchus libro ſecundo Proverbiorum apud Athenæum libro citato.

Polypi, mi fili, Amphiloche Heros, mentem habe.
Et ad quorum gentem veneris, te iis accommoda.

Dicitur etiam de hypocrita, ſimulatore, & verſipelle. Hyeme cibo carens ſuos pedes rodit, qui verno tempore renaſcuntur: Athenæus libro citato: Ælianus libro decimoquarto de animalibus cap. 26. Horus libro ſecundo Hierogl. ἐκεῖνος γὰρ ἐὰν ἀπορῇ τροφῆς τῆς ἀπ' ἄλλων, τὰς ἰδίας πλεκτάνας ἐσθίει id eſt, ille enim ſi alienis eſcis indiget, ſua brachia rodit. Oppianus libro citato.

Ἀλλ' οἱ γε γλαφυροῖσιν ἐνιζόμενοι θαλάμοισι
Πτώσσοντες δαίνυνται ἑοὺς πόδας οἷά τε βρῶμα
Ἀλλότριον· οἱ δ' αὖτις ἑοῖς κορέσαντες ἄνακτας
Φύονται·

Id eſt, ſed ipſi quidem cavis inſidentes cubilibus trepidi depaſcuntur ſuos pedes, tanquam carnes alienas, qui rurſum ſuos, cum ſaturarint dominos, renaſcuntur. Unde proverbium apud Suidam & Heſychium: πολύποδος δίκην αὑτὸς ἑαυτὸν κατεσθίων id eſt, ſeipſe inſtar polypodis devorans, quod poteſt dici de invidis, & melancholicis. Carneades dicebat dialecticam eſſe polypodi ſimilem. Uti Polypus enim ſuos cirros auctos devorat; ita dialecticos jam peritiores factos ſuas opiniones refutare refert Stobæus ſerm. 80. Brevioris eſt vitæ, quæ annum non excedit, mas ob vehementiorem coitum, ob quem viribus reſolutis, aliorum etiam minimorum piſciculorum præda factus interit: femella ob difficilem partum, quod ova ſimul cohærentia in modum uvæ per anguſtum meatum emittat, ait Oppianus libro citato, qui tandem concludit.

Τοὔνεκα λυκάβαντος ὑπέρτερον οὔ ποτε μέτρον
Πουλύποδες ζώουσι, διαφθίνουσι δ' ἀεὶ
Αἰνοτάτῳ γάμῳ τε, καὶ αἰνοτάτοισι τόκοισι·

Id eſt, quapropter ultra anni menſuram Polypodes non vivunt, ſed pereunt ſemper difficillimo concubitu, & difficillimo partu. Idem docet Ælianus libro ſecun. de anim. cap. 28. qui ideo πολύποδα ἀκολαστότατον τῶν ἰχθύων, id eſt, libidinoſiſſimum piſcium appellat. Polypus adeo firmiter adhæret ſcopulo, ut vix inde avelli poſſit à Murænâ hoſte, nec id ſit prius

κλόνιος αὐτοῖς
Λαίνεαι μένωσι κοτυληδόνες ἐμπεφυυῖαι·

Id eſt, quam ipſa reliquantur ſola acetabula infixa, ſumitur pro homine rapace, tenace, & avaro. Unde Plautus in Aulularia.

Ego iſtos novi Polypos, qui, ubi quid tetigerint, tenent.

Plura vide apud Athenæum libro citato. MEN.

46. *Sepiam.*] Sepie piſcis octo pedes habet, promuſcidas duas, quibus velut lino piſciculos piſcatur. Inter pedes & promuſcidas, os & oculos habet, dentes duos, alterum infrà, alterum ſuprà, ut docet Ariſtoteles apud Athenæum libro ſeptimo. Perſequente piſcatore effundit internorum liquorem nigrum, atramento ſimilem, fugere ſimulans, ut aqua turbata eludat piſcatorem, ait Athenæus ibidem: & Ælianus libro primo de animalibus cap. 34. Horus libro ſecundo Hieroglyph. αὕτη γὰρ ἐπὰν ἴδῃ τινὰ βουλόμενον αὐτὴν θηρεύειν, ἀφίησιν εἰς τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς κοιλίας τὸ μέλαν, &c. id eſt, ſi enim ipſa videat aliquem ſe volentem capere, ex alvo mittit in mare atramentum. Ovidius in Halieutico.

Sepia tarda fugæ tenui cùm forte ſub unda
Deprenſa eſt, aut jamque manus timet illa rapaces
Inficiens æquor nigrum vomit illa cruorem
Avertitque vices oculos fruſtrata ſequentum.

Nicander in Alexipharmacis.

Ἢ ἀπὸ σηπιάδος φολιδωτὸς ὅτε μελαίνῃ
Οὔλοπα χολῇ δολίοντα μυχὸν ὑποχεύσηται ἀγρῶν.

Id eſt, vel inſtar ſepiæ fugientis, quæ fluctus felle denigrat, ut doloſum impetum cognovit piſcatoris. Oppianus libro tertio Halieutici.

Ὀρφναίας ῥαθάμιγγας ἀνέπτυσαν, ἀμφὶ δὲ πάντῃ
Πόντον πιαίνουσι καὶ ἠμαλδύνει κελαινὴ
Ἰχὼρ ἀχλυόεις. ἀνὰ δ' ἔτραπεν ὄμματα πάντα.

Id eſt, atras guttas evomunt, circum vero mare univerſum, paſſim polluit, & obſcurat ſanies tenebricoſa, & evertit omnem conſpectum. Unde à Perſio Satyra 3. nomen uſurpatur pro atramento.

Tum querimur craſſus calamo quod pendeat humor,
Nigra quod infuſa vaneſcat ſepia lympha.

Ad bimatum ſepiæ vita non producitur, velut nec polypi ut Athenæus lib. 7. MEN.

47. Καὶ κεκριμένοι τῷ θανάτῳ.] In quibuſdam codicibus erat, κατακεκριμένοι: ſed melior eſt lectio, quam dedimus; eamque vetus etiam confirmat interpres. VOSS.

48. *Altitudinis.*] id eſt, profundi maris. MEN.

49. Καὶ τὸν δασύποδα οὐ φάγῃ.] De leporum foraminibus, ſeu, ſalacitate, quid Veteres ſcripſerint, & quo modo id animal figura dicatur pædiconum, pathicorum, adulterorum, & libidinoſorum omnium, non commemorabo impræſentiarum: te ſolùm, Lector, remittam ad Ariſtotelem lib. 5. de Hiſtoria animalium cap. 2. lib. 6. cap. 33. Ælianum de animalibus lib. 2. cap. 12. lib. 13 cap. 12. Democritum Geopon. lib. 19. cap. 14. Varronem lib. 3. de re ruſtica cap. 12. Plinium Hiſt. lib. 8. cap. 55. Clementem Alexand. lib. 2. Pædagogi cap. 10. p. 188. 190. Auctorem Recognitionum lib. 8. cap. 25. Novatianum cap. 3. Epiſtolæ de cibis Judaicis; Altercationem Synagogæ & Eccleſiæ, ubi de Levitico; Donatum ad Terentii Eunuch. Act. 3. Sc. 1. ac Epitaphium ad eumdem Comici locum; qui poſtremus ex penultimo emaculandus venit. *Natura leporis, inquit, talis eſt, ut utroque ſexu vivat.* Leg. *utroque ſexu vivat* *. Quemadmodum verò de ſue, ita & de lepore ambigitur in Sympoſiacis Plutarchi lib. 4. quæſt. 5. utrùm ejus eſu abſtinuerint Judæi honoris ergo, aut exſecrationis. Verba præſtantiſſimi Scriptoris luxata, dejecta, mutila, corrupta, non intellecta ab Interprete, infeliciter tentata à Scaligero in Epiſtola ſuperius citata e3a. licèt prolixiora ſubjiciam, ſi forte queant ad priſtinam integritatem arte Pæoniâ revocari. Ecce illa; ὡς τὸν ὄνον δι' ἀναφήναντα πηγὴν αὐτοῖς ὕδατος τιμῶσιν. οὕτως καὶ τὸν ὗν σέβεσθαι σπόρου καὶ ἀρότου διδάσκαλον γενόμενον. ἢ Δία καὶ τὸν λαγωὸν φασί με ἀπέχεσθαι τοὺς ἄνδρας, ὡς μυσαρὸν καὶ ἀκάθαρτον δυσχεραίνοντας τὸ ζῶον. οὐδ' * * * * ὁ Λαμπρίας ὑπολαβών ἀλλὰ τὸν μὲν λαγωὸν ἀπέχονται [illegible] *** [illegible] &c. Quid enim, amabo, hæc ſibi volunt? Supplebat & emendabat Scaliger, οὐδ' ἀπὸ τρόπου τοῦ ἔοικεν, ἔφη ὁ Λαμπρίας tum [illegible] Verùm quis non videt per iſtam lectionem Plutarchum inconſequentia & pugnantia loqui? Reſtituendum opinor hoc ferè modo; οὐδ' ἀπὸ τρόπου, ἔφη ὁ Λαμπρίας ὑπολαβών. ἀλλὰ τὸν μὲν λαγωὸν ἀπέχονται διὰ τὸ πρὸς τὸν ὄνον, ὑπ' αὐτῶν μάλιστα τιμώμενον, ἐμφερέστατον. καὶ γὰρ ἡ χρόα, καὶ τὰ ὦτα, καὶ τῶν ὀμμάτων ἡ λιπαρότης, καὶ τὸ λάγνον (Ita Scaliger, quamquam ἀλλόκοτον idem poteſt ſignificare) ἔοικε θαυμασίως ὥστε μηδὲν οὕτω μικρὸν μεγάλῳ τὴν μορφὴν ὅμοιον γεγονέναι. εἰ μὴ νὴ Δία καὶ πρὸς τὰς ὁμοιότητας αἰγυπτιάζοντες, τὴν ὠκύτητα τοῦ ζώου θεῖον ἡγοῦνται, ὁ γὰρ λαγωὸς μεγάλως ἐστὶ τάχους ἐν αὐτοῖς εἶναι. καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν αἰσθητηρίων: Confer cum Porphyrio IV. de abſtinentia 7. & Diodoro Siculo lib. 1. p. 56 Gr. Edit. totumque locum ſic interpretare; *Quemadmodum autem aſinum, quòd ipſis fontem aquæ monſtraverit, honorant, ita & ſuem colere, quod fuerit ſationis ac arationis magiſtra. Et ſanè lepore etiam abſtinere homines illos dicit nonnullus, quoniam animal ut pollutum ac impurum averſentur. Neutrum ita habet, inquit Lamprias ſermonem excipiens. Sed à lepore quidem temperant,*

γῇς [50] παιδοφθόρος, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις. [51] Ὅτι ὁ λαγωὸς κατ᾽ ἐνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφόδευσιν· ὅσα γὰρ ἔτη ζῇ, τοσαύτας ἔχει τρύπας. Ἀλλὰ [52] οὐδὲ τὴν ὕαιναν φάγῃ. Οὐ μή,

medes. Quamobrem? Id eſt, non eris puerorum corruptor, nec ſimilem te iis hominibus efficies. Quoniam lepus annis ſingulis anum multiplicat; quotque annos vivit, tot habet foramina. Clem. Al. 2. Pædag. 10. *Lepus.*

---

peram, propter maximam quam gerit ſimilitudinem cum aſino; beſtiâ inter ipſas celebratiſſimâ. Etenim color, aures, & oculorum ſplendor ac elegantia, mirificè conveniunt; ut nihil omnino, neque ulla res parva cum magna, tantam formæ ſervet ſimilitudinem. Niſi; per Jovem; præter ſimilitudinem, Ægyptios imitati, velocitatem quoque animalis, divinum quid arbitramur; ſi quidem lepus magnitudine velocitatis videtur excellere; ac ſenſuum ſubtilitatem: nam oculus leporum indefeſſus eſt, adeò ut etiam oculis apertis dormiant: auditûs vero neminem cenſetur præſtare; quam rem admirati Ægyptii, in ſuis ſacris litteris pictâ lepore auditum deſignant. Suillam verò carnem Judæi videntur abominari, quia &c. Cæterùm nomen ἀφοδεύσεως in Barnaba vetus Interpres tranſtulit per verbum *adſellare*, quod explicatur à Scaligero ad Varronem, & ab aliis. Ac fortè id verbi reponet aliquis in Lucifero lib. 1. pro S. Athanaſio p. 28. ubi textum I. Reg. XXIV. 4. καὶ Σαοὺλ εἰσῆλθε παρασκευάσασθαι, Latinum facit, *Et introivit Saul ad ſellam.* legetque, *Et introivit Saul adſellare.* Neſcio autem an hîc locum habeat ſequens obſervatio; exſtare in Conciliorum Collectionibus Epiſtolam Zachariæ Papæ ad Bonifacium Achiepiſcopum, numero duodecimam vel decimamtertiam, per quam à menſis Chriſtianorum lepores quoque removentur. *In lepore & urſo & corniculis & hujuſmodi, ſicut Græci, Judaizant.* de Armenis referunt Vincentius Bellovacenſis Speculi Hiſtorialis lib. 30. cap. 98. & S. Antoninus Parte 3. tit. 19. cap. 8. §. 10. COTEL.

Lepuſem in textu Græco, δασύποδα ut Deuter. cap. 14. Heſychius & Suidas, δασύπους λαγωός· id eſt, lepus, ab hirtis pedibus. MEN.

50 *Non eris puerorum corruptor.*] Ita etiam explicat Clemens Alexandrinus libro ſecundo Pædagogi cap. 10. παιδεραστίαν ... τὴν τοῦ λαγὼ ... ἐδωδὴν ἀπαγορεύων· id eſt. *& ea ratione dum leporis eſum prohibet, ſignificat ſe dehortari puerorum amorem.* MEN.

51. *Quia lepus ſingulis annis facit ad adſellandum ſingula foramina*] Id eſt lepori, foramen novum, ſeu anus ad alvi egeſtionem, quotannis adnaſcitur. Ita docet Clemens Alexandrinus capite citato Pædagogi, καὶ τὸν λαγὼ πλεονεκτεῖν φασὶ τὴν ἀφόδευσιν εἰς ἀριθμὸν ὧν βεβίωκεν ἐτῶν ἴσχοντα τρώγλας id eſt, & leporem multiplicare ſeceſſum habentem foramina pro numero annorum, quibus vixit: ubi interpres ἀφόδευσιν male interpretatur, venerem. Eamdem foraminum in lepore multiplicationem teſtatur Plinius libro octavo cap. 55. *Archelaus auctor eſt, quot ſint corporis caverna ad excrementa lepori, totidem eſſe annos ætatis*, qui locus eſt caſtigandus: legendum eſt enim, *caverna*, neut. g. non, *caverna*, fem. Cavernum enim eſt foramen. Gloſſæ veteres τρώγλη. *foramen, cavernum*, Aliæ Gloſſæ, *cabernum*, τρῆμα, id eſt, foramen, b, pro v, ut ſæpe contingit in veteribus codicibus manuſcriptis. Hinc etiam caſtigandus eſt locus Victorini in libro primo Rhetor. Cicer. *Aquam enim per totum diem exceperunt tenuiſſima caverna defluentem, & hanc majores noſtri in duodecim partes diviſerunt, ex his partibus horis numerum impoſuerunt.* Ubi legendum aſt, *tenuiſſimo caverno.* Ibi enim agunt de clepſhydris, quæ ad diſtinctionem horarum aquam ex tenuiſſimo emittunt foramine. Ælianus libro ſecundo de animalibus cap. xx. τεκμήρια δὲ αὐτοῦ τῶν ἐτῶν τρώγλας τινὰς ὑποφαίνειν id eſt, ejus annos indicant foramina quædam. Hinc fit hoc animal eſſe ſalaciſſimum & fœcundiſſimum: quia concipit ſingulis menſibus, & ſuperfœtat, coit autem, & parit femella.

Οὐδ᾽ αὐτοῖς ὠδῖσιν ἀναινομένη Κυθέρειαν.

Id eſt, neque in ipſis partus doloribus recuſans venerem, inquit Oppianus, libro tertio de venatione. Poſtquam autem peperit, ſtatim initur, & rurſus concipit adhuc lactans, ut docent Ariſtoteles, libro ſexto de hiſt. animal. cap. 37. Clemens Alexandrinus capite citato. Herodotus in Thalia, Athenæus libro nono. & Philoſtratus in iconibus, libro ſecundo cap. de Amoribus, quod præclare deſcribit Oppianus his verſibus, libro tertio de venatione.

—— Τὸ μὲν ἄρ ποτὶ μαλκὸς ἐκτὸς
Ἔκθορεν ἀνδρώσαντα τετελεσμένον· ἄλλο δ᾽ ἔνερθεν
Νηδύι τετρηχὸς φορέει· τὸ δ᾽ ἄρ ἡμιτέλεστον ἀέξει·
Ἄλλο δ᾽ ἀναρθρον ἔχει θηλὺν ἀμορφὸν ἀνείκελον εἶδος.

Id aſt, alius certe extra ventrem fœtus proſilit perfectus, alium vero intus depilam geſtat, alius porro ſemiperfectus creſcit, alium denique inarticulatum habet ſeminalem fœtum aſpectu. Idem docet Ælianus capite citato. Cum igitur tanta ſit in beſtia ſalacitas: Clemens Alexandrinus capite citato rectè ſcribit ejuſmodi cibi prohibitione vetari adulteria, vehementiores appetitus, mutuas congreſſiones, cum prægnantibus feminis conjunctiones, puerorum ſtupra, & alienos initus. MEN.

Ad adſellandum.] Adſellare eſt egerere alvum, Gallicè *aller à la ſelle*, in textu Græco, τὴν ἀφόδευσιν, id eſt, ſeceſſum, alvi egeſtionem ſeu purgationem, & ita hoc vocabulum interpretandum in loco citato Clementis, non, *venerem*: quod interpres Barnabæ ſatis declarat, cum dixit, *ad adſellandum*: maxime cum Clemens ipſiſſima Barnabæ verba ſuppreſſo ejus nomine proferat. πλεονεκτεῖν φασὶ τὴν ἀφόδευσιν Idem patet ex Julio Polluce, libro quinto Onomaſtici cap. 14. ubi in titulo περὶ ἀφοδεύσεως καὶ τῆς κατὰ γαστέρα poſuit, agens deinceps de iis, quæ ſpectant ad ventris purgationem, ex Gloſſis veteribus, ἀφοδεύω, *caco*: à quo vocabulo nemo eſt, qui non videat, τὴν ἀφόδευσιν deduci. Et clarum eſt ex Plinio ſupra, qui dixit, *ad excrementa.* MEN.

52. Οὐδὲ τὴν ὕαιναν φάγῃ. Quoniam hyæna, ut rectè oſtenditur in Bocharti Hierozoico, non debet confundi cum chœrogryllo LXX. ac vulgati Interpretis, ſeu שפן Hebræi textus, non puto hîc agi de eo animali; quamvis aliàs hoc videri poſſet ob ſimilitudinem Etymologiarum, quæ ex porci Græcis nominibus petuntur. Hyæna nominatim in Levitico ac Deuteronomio non exprimitur, ſed comprehenditur in lege generali, quâ vetatur eſus animantium quæ aut non ruminant, aut diviſas ungulas non habent. Quocirca collocatur per Petrum Damiani lib. 2. Epiſt. 18. inter immunda, & manducari prohibita. Ac de ejus immunditia etiam Hieronymus ad Jeremiæ XII. 9. Audi Martyrem Methodium libro de caſtitate ſeu in Sympoſio Orat. 5. p. 69. Edit. Pariſ. οὐ φαγεῖ τὴν ὕαιναν, οὔτε, καὶ τὸ ἄρρεν αὐτῆς. Iam verò quod de hyæna dicit Barnabas, eam alternare ſexum, creditur quidem ab Horo Hieroglyph. lib. 2. cap. 69. Æliano lib. 1. de animalium proprietatibus cap. 25. Oppiano lib. 3 de Venatione verſ. 288. Artemidoro Onirocrit. lib. 2. cap. 12. Phile de natura animalium cap. 43. Ovidio Metamorph. lib. 15. fab. 38. Tertulliano cap. 3. libri de pallio, Scriptore Recognitionum lib. 8. num. 25. & Petro Damiani laudatâ Epiſtolâ: ſed refellitur ſolidè per Ariſtotelem lib. 3. de generatione animalium cap. 6. & lib. 6 de Hiſtoria animalium cap. 32. Diodorum Siculum Hiſtoriæ lib. 32. in Photio cod. 244. Plinium lib. 8. Natur. Hiſt. cap. 30. lib. 28. cap. 8. Clementem Alexandrinum 2. Pædagogi cap. 10. ac Euſtathium in Hexaëmeron. p. 39. Nec erit forſan abs re, nonnulla eorum teſtimoniorum aut obſcura illuſtrare, aut emendare corrupta.

In Phile eleganter hyæna μητροπάτωρ appellatur, pater ſimul & mater. Ineptè Interpres, *maternus avus.* Diodori verba inſignia ſunt, utpote medium veritatem inter & fabellam tenentia. Vere ſi quidem negat ſexuum mixturam & permutationem, fabulosè autem, ac fortè propter Ariſtotelem non intellectum, dat hyænæ feminæ aliquid ſimile membro maris. καὶ γὰρ καὶ τὰς λεγομένας ὑαίνας τινὲς μυθολογοῦσιν ἄρρενας ἅμα καὶ θηλείας ὑπάρχειν, καὶ παρ᾽ ἐνιαυτὸν ἀλλήλας ὀχεύειν· τῆς ἀληθείας οὐχ οὕτως ἐχούσης. ἑκατέρου γὰρ τοῦ γένους ἁπλῆν ἔχοντος καὶ ἀνεπίμικτον τὴν φύσιν, συμβαίνεται τὸ ψευδογραφοῦν καὶ παρακρουόμενον τοὺς εἰκῇ θεωροῦντας. τῇ μὲν θηλείᾳ προσκεῖται τι κατὰ τὴν φύσιν παρεμφερὲς ἄρρενι μορίῳ. τῷ δὲ ἄρρενι ... τὸ ἐναντίον ἐμφαίνειν (l. ἐμφαίνεται) θηλείας φύσεως. Id eſt, ut vertendum exiſtimo; *Etenim animantes quæ hyænæ dicuntur, nonnulli fabulantur mares ſimul eſſe ac feminas, & alternis annis ſe mutuo inire; quod tamen revera non ita habet. Nam cùm uterque ſexus ſimplicem impermiſtamque naturam obtineat, deſcripta eſt falſa litura, quæ decipit eos qui indiligenter ſpectant. Equidem feminæ hyænæ adjacet aliquid ſecundum naturam ſimile membro virili, contrà mari ſpecies femininæ naturæ adhæret.*

Iam priorem locum Plinii, difficultate non carere liquet, ut & illum Ariſtotelis è quo expreſſus fuit. *Hyænis*, inquit Plinius, *utramque eſſe naturam, & alternis annis mares, alternis feminas fieri, parere ſine mare, vulgus credit, Ariſtoteles negat.* In Philoſopho autem III de generat animal. 6. habemus; ὑπολαμβάνουσι δὲ καὶ λίαν ἀνδρογύνους, καὶ οἱ περὶ τρόχου καὶ ὑαίνης λέγοντες. φασὶ γὰρ τὴν μὲν ὕαιναν πολλοί, τὸν δὲ τρόχον Ἡρόδωρος ὁ Ἡρακλεώτης, δύο αἰδοῖα ἔχειν, ἄρρενος καὶ θήλεος· καὶ τὸν μὲν τρόχον, αὐτὸν αὑτὸν ὀχεύειν, τὰς δὲ ὑαίνας ὀχεύειν καὶ ὀχεύεσθαι παρ᾽ ἔτος. ὦπται γὰρ ἡ ὕαινα ἔχουσα αἰδοῖον ἕν· ἐν ἐνίοις γὰρ τόποις οὐκ ἀπορός ἐστι θεωρίας. ἀλλ᾽ ἔχουσιν αἱ ὕαιναι ὑπὸ τὴν κέρκον γραμμὴν ὁμοίαν τῷ τοῦ θήλεος αἰδοίῳ. ἔχουσι μὲν οὖν καὶ οἱ ἄρρενες καὶ αἱ θήλειαι τὸ τοιοῦτον σημεῖον· ἁλίσκονται δ᾽ οἱ ἄρρενες μᾶλλον· διὸ τοῖς ἐκ παρόδου θεωροῦσι ταύτην ἐποίησε τὴν δόξαν. Quis enim ſenſum accommodum ex his vocibus eliciat, ὦπται γὰρ ἡ ὕαινα ἔχουσα αἰδοῖον. An illum Interpretis Theodori Gazæ. *Sed viſa eſt hyæna mas, & altera femina, ſuo diſcrimine genitalis.* hoc eſt, una habens maſculum membrum, & femina femininum. An alium Theodori Metochitæ & Michaëlis Epheſii, quorum Ennarrationes manuſcriptas conſului in Bibliotheca Regia; viſam fuiſſe hyæ-

Hyæn. na. *Sed nec hyænam manducabis.* Non eris, inquit, adulter, neque corruptor; nec talibus aſſimilaberis. Quare? Quia iſtud animal annuatim ſexum mutat, & modò mas, modò femina eſt. Muſtela. Sed & muſtelam juſto odio proſecutus eſt. Diſſimilem, inquit, te præbebis illis, quos audimus ore impuro nequitiam patrare; nec imitaberis ea-

φησὶ, 53 οὐκ ἔσῃ μοιχὸς, οὐδὲ φθορεὺς, οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις. Πρὸς τί; ὅτι τὸ 54 ζῶον παρ' ἐνιαυτὸν ἀλλάσσει τὴν φύσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἄῤῥεν, ποτὲ δὲ θῆλυ γίνεται. Ἀλλὰ καὶ 55 τὴν γαλῆν ἐμίσησε καλῶς. Οὐ μὴ γὰρ, φησὶν, ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις, οἵους ἀκούομεν ἀνομίαν ποιοῦντας τῷ στόματι, διὰ ἀκαθαρσίαν· οὐδὲ κολληθήσῃ ταῖς ἀκαθάρτοις

---

hyænam marem cum feminæ genitali. ὕαινα δὲ ἐστιν, ait prior, ὅ φασί τινες * χοῖρον ζῶον &c. καὶ γὰρ καὶ ἄῤῥεν ὤφθη ἔχων ὑπὸ τὴν κέρκον αἰδοῖον θῆλυ. Alter, (editus ſub falſo nomine Johannis Grammatici Philoponi) ἔστι δὲ ἡ ὕαινα, ζῶον ὅμοιον λύκῳ, ὅπερ ὁ Ἡρόδωρος ὁ πολὺς ἄνθρωπος χοῖρον ὀνομάζει. λέγουσι δὲ ὡς ἄῤῥενες ὕαιναι ἄῤῥεν ἔχουσι αἰδοῖον καὶ θῆλυ. Verùm Græca Ariſtotelis minùs efferunt, ſignificantque duntaxat, viſam hyænam habentem genitale. Ego nullâ ferè mutatione in locum ὑπὸ præpoſitionis ſufficio nomen ἓν, quod ſeparo à voce αἰδοῖον, ut jungam vocabulo αἰδοῖον. Sicque totum interpretor; *Sunt autem valde ſimplices ac decepti, qui de trocho & hyæna narrant. Hyænam enim complures aiunt, trochum verò Herodorus Heracleota, duplex genitale habere, maris ac feminæ; & trochum ſeipſum inire, hyænam inire ac iniri annis alternis. Viſa namque eſt hyæna habens unum* (unicum, non duplex) *genitale. Siquidem quibuſdam locis penuria hujus conſpectûs non eſt. Verùm habent hyænæ ſub cauda lineam ſimilem feminino membro: eamque notam cùm mares, tum feminæ habent; ſed magis capiuntur mares; idcirco iis qui in tranſcurſu ſpectant, ea res talem dedit opinionem.* Itaque non poſſumus quin Plinium incuriæ accuſemus in legendo Philoſopho; niſi aut vocibus importunis *parere ſine mare* adhibeamus ſpongiam; aut quod malim, *trochos* in textum inſeramus, hoc pacto; *Hyænis utramque eſſe naturam, & alternis annis mares, alternis feminas fieri, trochos parere ſine mare; vulgus credit, Ariſtoteles negat.* Sic utcumque reddiderit iſta, τρόχον αὐτὸν αὑτὸν ὀχεύειν, per hæc, *trochos parere ſine mare*, hoc eſt ſine alterius congreſſo. Rectiùs lib. 9. cap. 52. *Qui Trochos appellatur à Græcis, ipſe ſe inire traditur.*

Porrò Clemens Alexandrinus hanc Epiſtolæ noſtræ partem manifeſtè reſpicit, licèt adductus reverentiâ, Barnabæ nomen prudenti ſilentio obtegat; quia diſſentit de ſexûs mutatione, geminiſque genitalibus: conſentiens in hyænæ interdictione, ac in expoſitione tropologicâ adversùs mœchos atque pæderaſtas: φθορεῖς enim hos præcipuè, hoc in loco denotat, ſicut *corruptores* in iſto Minucii Felicis ſub finem Dialogi ſui, *Philoſophorum ſupercilia contemnimus, quos corruptores, & adulteros novimus, & tyrannos, & ſemper adversùs ſua vitia facundos.* Clementem κατὰ πόδα ſequitur Euſtathius: ſed à levibus mendis purgari debet, ſcribendo ἢ νῦν ἄῤῥεν ἐστὶ τὸ ζῶον, & ὥσπερ οὐκ ἔχει μέρος.

Supereſt reddenda ratio, cur pro hyæna noſter Interpres belluam poſuerit. Ea in promptu eſt; uſus nempe, deſumptus ex notiſſima belluæ feritate. Lexicon Græco-Latinum vetus, ὕαινα, ζῶον, bellua. Gloſſæ Labbæi, citatæ à Salmaſio ad Julii Capitolini Gordianos tres; ὕαινα, *velua*, quod idem eſt cum belua ſive bellua; B. enim & V. ſæpiſſimè inter ſe commutantur. Iſidori Gloſſæ; *Viſtia, balbe.* Corrigo, *belba*: hoc eſt, *Beſtia, belua.* Julius Capitolinus in fine Gordiani tertii; *Belbi*, *id eſt hyænæ.* Belbi, belui, bellui, nequaquam differunt. Clementis Recognitionum lib. 8 cap 25. *Hyænæ, quas beluas vocant.* Apud Arnobium lib. 7. multo poſt initium; *Camelos & beluas ſeu belbas, & leones.* Euſebius Opuſculo 11. editus à Jacobo Sirmondo, p. 236. *Sunt ſanè & quædam animalia, verſipelliones*, (f. *veſpertiliones*: quamquam in Gloſſariis verſipelliones ſunt λυκάνθρωποι & κυνάνθρωποι) *& belua, & quæcumque iſtius generis habentur, quæ in totum non ſuſtinent luminis radios.* Quò loci de hyæna haberi ſermonem, nullo negotio mihi concedet, qui viderit eam ab Oppiano κυνηγ. III. 263. &c. nuncupari ἀνδροφάγον, νυκτιπόρον, νυκτιλαμπῆ, οἷς ἔπλετο νυκτὸς φάος, αὐτίκα δ' αὖτε ἀγνὴ ἠώς, à Hieronymo ad Jerem. XII. 9. nocturnam beſtiam, & à Pſeudo-Chryſoſtomo Homil. 13. in Matthæum, beſtiam quæ ſemper in nocte, numquam in die eſt. Citantur etiam de belua hyæna Theodorus Priſcianus & Cœlius Aurelianus medici. Nullatenus ergo neceſſaria eſt virorum doctorum emendatio, qui in Barnabæ Interprete malunt *belvam* aut *belbum*. Sicut autem Latini nomen belluarum hyænis ob immanitatem donaverunt; ita etiam videntur Hebræi eaſdem appellâſſe צבעים à צבע, quòd ſanguinariæ ſint, tinctæ ac fœdatæ ſanguine occiſorum animalium. Sanè I. Samuelis XIII 18. הצבעים גי vertere antiquus Interpres φάραγξ τῆς ὑαίνης, *vallem hyænarum.* Et Jeremiæ XII. 9. צבוע LXX. atque aliis Interpretibus hyæna intelligitur. COTEL.

Nec belluam] In textu Græco ὕαιναν, id eſt, Hyænam, & rectè interpretatio: Gloſſæ veteres, ὕαινα, ζῶον, bellua. Ita ut hyæna, quæ eſt truculentiſſimum animal, κατ' ἐξοχὴν, dicatur bellua. In citatis capitibus Levitici & Deuteronomii nullâ eſt explicita hyænæ mentio, de cujus tamen illius interdictione Clemens Alexandrinus, libro ſecundo Pædagogi cap. 10. Moyſem citat. ὁρᾶτε γοῦν, ὁ πάνσοφος Μωσῆς ἄντικρυς κρυπτῶς συμβολικῶς τὴν ἄγονον ἀποπεμπόμενος σπορὰν ἐν ἰδίοις, λέγων, τὸν λαγὼν, οὐδὲ τὴν ὕαιναν· id eſt, videte igitur, quomodo ſapientiſſimus Moyſes infrugiferam aliquando ſeminationem ſymbolicè repulit: non comedes, inquiens, leporem, nec hyænam. MEN.

53. *Hoc eſt, non eris mœchus, nec adulter, aut corruptor.*] Ita Clemens Alexandrinus capite citato agens de lepore & hyæna, οὐ βούλεται τῆς ποιότητος αὐτῶν μεταλαμβάνειν τοὺς ἀνθρώπους, οὐδὲ μὴν τῆς ἴσης ἀσελγείας ἀπογεύσασθαι· ὀργιῶσι γὰρ τοι περὶ τὰς μίξεις τὰ ζῶα ταῦτα ἐκμανέντα· id eſt, non vult homines eſſe qualitatis eorum participes, neque eis æqualem guſtare libidinem. Hæc enim animalia ad libidinem feruntur inſano quodam ſtupore. MEN.

54. *Quia hæc beſtia alternis annis mutat naturam.*] Id eſt, alternis annis ſexum mutat: Id teſtatur Tertullianus libro de pallio: *Hyæna, ſi obſerves, ſexus annalis eſt, marem & feminam alternat.* Horus libro ſecundo Hierogl. *Inſtabilem aliquem, neque in eodem ſtatu permanentem, verùm modo fortem & audacem cùm volunt ſignificare, ὕαιναν ζωγραφοῦσι· αὕτη γὰρ ὅτε μὲν ἄῤῥεν, ὅτε δὲ θῆλυ·* id eſt, *Hyænam pingunt; illa enim modo mas eſt, modo femina.* Interpres addit τὸ *ſerpentem*, ſed id minus neceſſarium eſt, quamvis ſit & hyæna ſerpens: Ælianus libro primo de animalibus cap. 25. τὴν ὕαιναν οὕτως εἰ μὲν ἄῤῥενα εἴδοιο, τὴν αὐτὴν εἰς νέωτα ὄψει θῆλυν· id eſt, hyænam, ſi videas uno quidem anno marem, altero videbis feminam. Ovidius 15. Metamorph.

— quæ modo femina tergo
Paſſa marem, nunc eſſe marem miramur hyænam.

Ita docet Herodorus Heracleotes, apud Ariſtotelem libro tertio de generatione animalium cap. 6. Oppianus libro tertio de venatione:

Θαῦμα δὲ καὶ τόδ' ἄκουσα πολυστίκτοισιν ὑαίναις.
Ἄρσενα καὶ θήλειαν ἀμειβομένας λυκάβαντι·

Id eſt, miraculum etiam hoc audivi de maculoſis hyænis marem & feminam mutare quotannis. Id negat Clemens Alexandrinus libro ſecundo Pædagogi cap. 10. ut & quod aiunt ſimul habere pudenda maris & femellæ: οὐδὲ τὴν ὕαιναν μεταβάλλειν τὴν φύσιν πιστευτέον ποτέ. οὐδὲ γὰρ αἰδοῖα ἔχει τὸ αὐτὸ ζῶον ἄμφω ἄῤῥενος καὶ θήλεος. Diodorus Siculus lib. 32. Hiſtoriarum negat etiam Hyænis utrumque ineſſe ſexum, & intra annum ſibi invicem coire: dicit tamen femellæ adjacere quiddam ſimile parti virili, & mari quiddam quod referat ſpeciem femellæ: in Bibliotheca Photii n. 244. Ita docet Ariſtoteles capite ſupra citato, & libro 6. de hiſt. animal cap. 32. Nocte vadet, die non item. Oppianus libro citato.

Οὕτως οἱ ξυνὸν νύκτωρ φάος, αὐτίκα αὖτε μετ' ἠῶ

Id eſt, propterea ipſi nocte lumen eſt, tenebræ vero poſt auroram. Infeſta eſt canibus. Unde Eccleſiaſtici cap. 13. τίς εἰρήνη ὑαίνῃ πρὸς κύνα, καὶ τίς εἰρήνη πλουσίῳ πρὸς πένητα· id eſt, quæ pax Hyænæ ad canem, quæ pax divici ad pauperem. Quibus vomitum hominum imitando inſidiatur, ut ſcribit Ælianus libro ſeptimo de animal. cap. 22. quibus & hyænæ pellis terriculamento eſt: ſi enim ex ea calceos feras

— φορέοις πεδίλοισι ῥινὸν ὑαίνης κερμαίων
Καί σε κύνες κείνοισιν ἐρυόμενον πεδίλοις
Ἄτρεα οὐχ ὑλάουσι·

Inquit Oppianus libro tertio de venatione, id eſt, afferes magnum terriculamentum canibus: & te canes illis incedentem calceis non allatrant. Sepulchris effoſſis cadavera depaſcitur. Sanctus Hieronymus in cap. 12. Hierem. *Nunquid ſpelunca hyænæ hereditas mea mihi: referamus ad immunditiam nocturnæ beſtiæ, quæ vivit cadaveribus mortuorum, & de ſepulchris ſolet effodere corpora.* Imo vivis hominibus inſidiatur hyæna Indica, quam Crocotam Indi vocant, clam ad ædes eorum accedens, vocemque eorum quos repta faciles norit, imitando appellat, quos foras egreſſos corripit, ac devorat, ut docet Porphyrius, libro tertio de abſtinentia ab animalibus. Idem narrat de Crocota Æthiopica, Agatharchides lib. 5. cap. 40. MEN.

55. *Τὴν γαλῆν ἐμίσησε καλῶς.*] Non advertens Interpres damnari hoc loco nefandam fellatorum & fellatricum nequitiam, aliò rem traduxit; nempe ad audientes ac loquentes iniqua & impura. Fabulabantur cum Anaxagora Veteres quidam, qui ab Ariſtotele confutantur lib. 3. de generatione animalium cap. 6. quoſque ſequitur Ovidius lib. 9. Metamorphoſ. fabulâ 5. muſtelam ore parere. Affirmabant alii, eam per os concipere, per aurem parere; ſicut infrà patebit de eo qui Recognitionum libros compoſuit,

lib.

σιν [56] διὰ τὴν ἀνομίαν ποιοῦσι τῷ στόματι. [57] Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ στόματι κύει. Περὶ τῶν βρωμάτων μὲν οὖν Μωσῆς τρία δόγματα [58] ἐν πνεύματι ἐλάλησεν· Οἱ δὲ κατ' ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς, ὡς περὶ βρωμάτων προσεδέξαντο. Λαμβάνει [59] δὲ τριῶν δογμάτων [60] γνῶσιν Δαβὶδ, καὶ λέγει ὁμοίως· Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν· [61] καθὼς οἱ ἰχθύες πορεύονται ἐν σκότει εἰς τὰ βάθη. Καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη· καθὼς οἱ δοκοῦντες [62] φοβεῖσθαι τὸν κύριον, ἁμαρτάνουσιν [63] ὡς * χοῖροι. Καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισε· καθὼς τὰ πετεινὰ [64] τὰ καθήμενα εἰς ἁρπαγήν. [65] Ἔχετε τελείως καὶ περὶ τῆς γνώσεως. Ἀλλὰ εἶπε Μωσῆς· Φάγεσθε πᾶν διχηλοῦν, καὶ [66] μαρυκώμενον. Τί λέγει; * τὴν τροφὴν λαμβάνων, οἶδε

* al. ὀχέρ- ὡς

* al. ὁ τὴν νεμόμενον.

rum impuritatem, quæ infandum facinus ore perpetrant. Nam hoc animal ore concipit. Igitur Moyſes de eſcis tria decreta locutus eſt in ſpiritu: illi verò, juxta carnis cupiditatem, quaſi de eſcis ſimpliciter egiſſet, acceperunt. Horum porro trium ſcitorum cognitionem ſumit David, & ait ſimiliter; *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum:* ſicut ii piſces ambulant in tenebris ac maris profundo. *Et in via peccatorum non ſtetit:* ſicut ii qui videntur timere Dominum, & veluti ſus peccant. *Et in cathedra peſtilentium non ſedit:* quemadmodum aves quæ ad rapinam ſedent. Habetis perfecte de cognitione. At Moyſes dixit; *Manducabitis omne biſidum, ac ruminans.* Quid ait? Significatur is qui acceptâ eſcâ, memi-

Laudat. Cl. v. Strom. ante med. p. 589. Pſ. 1. 1.

Citat. Cl. 5. Strom. ante med. p. 571. 572.

---

lib. 8. cap. 23. & ut cernere eſt in Iſidoro Originum lib 12. cap. 3. (fruſtra quippe laborant viri docti, quando vulgatam lectionem ſollicitant) in Ratramno libro de nativitate Chriſti cap. 5. quod Opus exſtat tomo primo Spicilegiorum viri de Eccleſia optimè meriti Lucæ Acherii; in Petri Damiani lib. 2. Epiſt. 18. atque in Arabibus ab eruditiſſimo Bocharto prolatis. Alii contrà, concipere aure, parere ore; Ariſteas de LXX. Interpretibus, paullo poſt medium, citatus etiam ab Euſebio Præparat. Evangel. lib. 8. cap. 9. & multi apud Plutarchum lib. de Iſide & Oſiride p. 380. 381. ubi perperam γαλῆν *felem* vertit Interpres. Itaque noſter Barnabas ex illorum numero exſtitit, qui nimium commentis creduli, admittebant conceptum muſtelæ per aurem. Ad quam opinionem reſpexiſſe videtur Ælianus lib. 15. de animalibus cap. 11. cum dicit de Gale fabuloſâ feminâ; Ἀφροδίτης παρήγορον εὐνὴν & ad aliam in Horo Hierogl. lib. 2. cap. 34. poſitam. COT.

56. *Qui iniquitatem faciunt ore ſuo.*] Adde, ut in textu Græco: *Hoc enim animal ore parit.* Hanc de hoc animali quorumdam opinionem refert Ariſtoteles libro tertio de generatione animalium cap. 6. οἱ μὲν γὰρ τινές φασι γεννᾶν τῷ στόματι μίγνυσθαι τὸν ἰχνεύμονα, καὶ τὴν ἴκτιν, καὶ τῷ στόματι τίκτειν τὴν γαλῆν. id eſt, quidam enim dicunt cervos, & ibin coire, ex quadrupedibus muſtellam ore parere. Quod improbat ipſe, & Iſidorus libro duodecimo Originum. cap. 3. *Falſò autem opinantur, qui dicunt muſtellam ore concipere, aure* (lege, *ore*) *effundere partum.* Sed & muſtella piſcis ore parit, & fœtum aliquando in alvum recipit, mox emiſſura, ut teſtatur Ælianus libro ſecundo de animalibus cap. 55. ὁ γαλεὸς ὠδίνει διὰ τοῦ στόματος ἐν τῇ θαλάττῃ, &c. id eſt, muſtellus, ſive muſtella ore in mari parit, & fœtum eodem denuo recipit, redditque eadem via vivum & incolumem. cum nempe fœtus ſibi à piſcium occurſu timens in matris alvum ſe recipit, quos illa revomit metu periculi ſublato, ut ſcribit Oppianus libro primo Halieut.

> Τοὺς δ' ὅτε που τρομέοντας ἴδῃ κρατερώτερον ἰχθὺν,
> Ἀμφιχανοῦσα κατέδεκτο ἑῷ στόμα, μέσφα δίηται
> Χάσματος, τότε δ' αὖθις ἀνέπτυσε λαιμοῖο.

Id eſt, hos autem cum trementes viderit validiorem piſcem, rictu aperto recipit in os, donec timor abſceſſerit, tunc foras eos reſpuit ex gula. Idem ſcribit Athenæus libro ſeptimo: Hinc capiendus eſt Horus libro ſecundo Hierogl. *Hominem cibos ſuos evomentem, & rurſus immoderatè comedentem ſignificare volentes,* ἰχνεύμονα γαλέον ζωγραφοῦσιν· ἐπειδὴ νῦν μὲν διὰ τοῦ στόματος τεκνοῖ, ὕστερον δὲ καταπίνει τὰ τέκνα· id eſt, *aquaticam muſtellam pingunt: illa enim parit quidem ore; natam verò abſorbet iterum.* MEN.

57. Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο τῷ στόματι κύει] Hæc non habentur in veteri interprete. Sed cum apud illum præceſſerit, *non eris talis, qui audit iniquitatem, & loquitur immunditiam;* adparet Barnabam non tantum hic egiſſe de partu muſtelæ, sed etiam de ejus conceptione. Hoc itaque modo præcedentia conſtituenda videntur: Οὐ μὴ γὰρ, φησὶ, ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις, οἵτινες ἀκούουσιν ἀνομίαν, καὶ λαλοῦσι τῷ στόματι ἀκαθαρσίαν. Intelligit autem fellatores. Sed quid facias verbis ſequentibus, in quibus mera adparet balbuties, cum nihil in illis dicatur, quod non dictum ſit antea? Emendatiores forſan codices hoc nos aliquando docebunt. Quæ autem deinceps ſunt, ita corrige: Τὸ γὰρ ζῶον τοῦτο δι' ὤτων συλλαμβάνει, καὶ τῷ στόματι κύει. Muſtelam auribus concipere, & ore deinceps parere, notiſſima inter nonſores fabella. Illam tamen non videtur audiviſſe ſuperius editor, qui occaſione ex hoc loco ſumta, verba Iſidori conatus eſt corrumpere. Ita enim apud illum legendum erat, *Falſo autem opinantur, qui dicunt, muſtelam aure concipere, ore effundere.* Hoc præceptum eodem modo enarrat Pſeudoariſteas VOSS.

58. *In ſpiritu ſic locutus eſt*] Eaſdem etiam leges Moyſi de eſcis interdictis, ſic Novatianus libro de cibis Judaicis myſtice interpretatus eſt: cujus locum, quia caſtigandus eſt, ſubjiciam: *quid enim vult ſibi lex cum dicit: Camelum non manducabis, niſi quoniam de exemplo animalis vitam damnat enervem & criminibus tortuoſam, at cum ſuem cibo prohibet aſſumi, reprehendit utique cœnoſam, & luteam, & gaudentem vitiorum ſordibus vitam, bonum ſuum non in animi generoſitate, ſed in ſola carne ponentem, aut cum leporem, accuſat reformatos in feminam viros. Quis autem muſtellæ corpus cibum faciat? ſed furta reprehendit. Quis lacertum? ſed odit variam incertam veritatem. Quis ſtellionem? ſed maculas exſecratur* [a] *prædam de aliena morte quærentes: aut quis corvum? ſed verſutas exſecratur voluntates. Paſſerem quoque cum interdicit, intemperantiam coarguit: quando noctuam, odit lucifugas veritatis, quando cygnum, cervices altæ ſuperbos: quando charadrium, garrulam nimis linguæ intemperantiam: quando veſpertilionem, quærentes tenebras noctis ſimul & erroris.* Hæc etiam habentur apud ſanctum Iſidorum cap. 9. commentar. in Levit. Sed ex Novatiano ſumpſit, quemadmodum totum illud caput, ſed quibuſdam amputatis, ex quo tamen quædam caſtiganda ſunt in verbis citatis, id eſt, reſtituo τὸ manducabis, etiam ex cod. mſ. Corb. nam etſi in Levitico ſit τὸ *manducabitis*, non tamen ita ſcripſit Novatianus, qui ſe noluit ipſiſſimis ſcripturæ verbis aſtringere, ut videre eſt in antiquis ſcriptoribus, 2. lege, *informem*, pro, *enervem*: quod ex ſequentibus patet, nec elephas, cum ſit animal generoſum, poteſt eſſe vitæ enervis, & imbecillæ ſymbolum. 3. Poſt τὸ *maculas exſecratur*, hæc ſunt interpolanda, hoc modo: *Quis accipitrem, aut milvum, aut aquilam? Sed odit raptores & violentos ſcelere viventes. Quis vulturem? ſed exſecratur prædam de aliena morte quærentes.* Et ſic cuncta rite procedunt, & ſenſus eſt integer. 4. Pro, *tenebras noctis ſimul & erroris*, lege, *tenebris noctis ſimiles errores* Quod autem ſpectat ad illam Novatiani interpretationem, quod Deus per vulturem exſecretur, *prædam de aliena morte quærentes*, videtur intelligenda juxta hanc Origenis clariorem & fuſiorem explicationem, Homil. 7. in Levit. *Ego puto, & illos in his nominari, qui alienis incubant mortibus, & arte quadam vel fraude teſtamenta ſubjiciunt. Hujuſmodi enim vultures & aquilæ merito appellantur, velut mortuorum cadaveribus inhiantes.* MEN.

[a] Locus corruptus.

59. *Accepit autem eorum trium conſtitutionum ſcientiam David, &c.*] Hæc & ſequentia profert ex Barnaba Clemens Alexandrinus libro ſecundo Strom. circa medium. MEN.

60. Memineris Lector, γνῶσιν, ſpiritualem ſenſum, ſive *Midraſch* paſſim hic deſignare. Laudantur iſta à Clem. Alex. v. Strom. OXON.

61. *Sicut piſces eunt in tenebris.*] Adde *in profundo*, ut in textu Græco, & apud Clementem. MEN.

62. *Timere.*] Adde τὸ *Dominum*, ut in textu Græco, & apud Clementem. MEN.

63. *Tamquam porcus.*] Apud Clementem additur, πεινῶν γὰρ κραυγάζει, πληρωθεὶς δὲ τὸν δεσπότην οὐ γνωρίζει, ut ſupra, id eſt, eſuriens enim grunnit, repletus autem non agnoſcit Dominum. MEN.

64. *Quæ ſedent.*] Ita in textu Græco, apud Clementem ἕτοιμα· id eſt, quæ paratæ ſunt, apud quem hæc ſequuntur in utroque textu Barnabæ deſiderata: παρήγγειλε δὲ Μωσῆς ὁ φάγειν χοῖρον, οὐδὲ ἀετὸν, οὐδὲ ὀξύπτερον, οὐδὲ κόρακα, οὐδὲ πάντα ἰχθὺν ὃς οὐκ ἔχει λεπίδα ἐν αὐτῷ· id eſt, præcepit Moyſes non manducare porcum, neque aquilam, neque accipitrem, neque corvum, neque omnem piſcem, qui ſquamas non habet. Hiſque ſubjungit: ἕως μὲν ὁ Βαρνάβας· id eſt, hæc quidem Barnabas. MEN.

65. *Habetis conſummatam de eſcis*] Adde τὸ *cognitionem*, vel quid ſimile. Sed & Græca corrupta ſunt, quæ ſic caſtiganda arbitror: ἔχετε τελείως περὶ τῶν βρωμάτων γνῶσιν. MEN.

66. Μηρυκᾶσθαι & *ruminare*, tam apud Græcos quam Latinos auctores, *ſecundas cogitationes* denotant. Sic Ariſtoph. Lucian. Cicer. Varro. Porro corurgetorum, ſeu quod idem eſt, ruminantium animalium in ſacrificiis ethnicorum rationem peculiarem habitam fuiſſe, ex Corniceano, apud Plin. l. 8. c. 51. diſcimus, qui ea *ruminales hoſtias* appellat. Hac de re videatur locus eximius Iren. l. 5. cap. 8. OXON.

minit nutrientis ſe, atque in illo conquieſcens, lætatur. Rectè dixit, reſpiciens ad mandatum. Quid ergo ait? Adhærendum eſſe ad eos, qui timent Dominum; qui in corde meditantur quam acceperunt verbi diſtributionem; qui loquuntur ac ſervant juſtificationes Domini; qui ſciunt, meditationem opus eſſe lætitiæ; & qui Domini ſermonem ruminant. Quid verò ſibi vult biſidum? Quòd juſtus in hoc mundo ambulat, & ſanctum exſpectat ſæculum. Videte quàm pulcrè ſanxerit Moſes. Sed undenam illis, hæc intelligere ac comprehendere? Nos ergo juſte mandata intelligentes, loquimur ut Dominus voluit: propterea aures noſtras & corda circumcidit, ut iſta animadvertamus.

Alleg. de aqua & cruce. XI. Quæramus verò an Domino curæ fuerit præmonere de aqua, & de cruce. Et quidem de aqua, ſcriptum eſt in Iſraëlitas, quo modo baptiſmum qui affert peccatorum remiſſionem, non ſunt recepturi; ſed alium ſibi paraturi. Dicit itaque Propheta; *Obſtupeas, cœlum; & ſuper hoc inhorreat terra. Quia duo magna & mala fecit populus hic: me dereliquerunt fontem vivum; & foderunt ſibi ciſternas contritas. Numquid petra deſerta eſt mons ſanctus meus * Sinà? Eritis enim veluti avis pulli avolantes nido ablato.* Et rurſus ait Propheta: *Ego ibo ante te, & montes complanabo, & portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam: & dabo tibi theſauros tenebroſos, abſconditos, inviſi-*

Jer. 2.12.

Iſ. 16.1.

* Sion.

Iſ. 45.2.

τὸν τρέφοντα αὐτὸν, καὶ ἐπ' αὐτῷ [67] ἀναπαυόμενος εὐφραίνεσθαι δοκεῖ. Καλῶς εἶπε βλέπων τὴν ἐντολήν. Τί οὖν λέγει; [68] κολλᾶσθε * μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν κύριον, μετὰ τῶν μελετώντων, ὃ ἔλαβον, [69] διάσταλμα ῥήματος, ἐν τῇ καρδίᾳ, μετὰ [70] τῶν λαλούντων τὰ δικαιώματα κυρίου, καὶ τηρούντων, μετὰ τῶν εἰδότων, ὅτι ἡ μελέτη [71] ἔργον ἐστὶν εὐφροσύνης, καὶ μαρυκωμένων τὸν λόγον κυρίου. [72] Τί δὲ τὸ διχηλοῦν; ὅτι ὁ δίκαιος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιπατεῖ, καὶ τὸν * ἅγιον αἰῶνα ἐκδέχεται. Βλέπετε πῶς ἐνομοθέτησε Μωσῆς καλῶς. Ἀλλὰ πόθεν [73] ἐκείνοις ταῦτα νοῆσαι, ἢ συνιέναι; Ἡμεῖς οὖν δικαίως νοήσαντες τὰς ἐντολὰς, λαλοῦμεν [74] ὡς ἠθέλησε κύριος· διὰ τοῦτο περιέτεμε τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, καὶ τὰς καρδίας, ἵνα συνιῶμεν ταῦτα.

* Clem. add. διὰ.

* al. ἅγιον.

[75] Ζητήσωμεν δὲ εἰ ἐμέλησε τῷ κυρίῳ προφανερῶσαι περὶ τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦ σταυροῦ. Περὶ μὲν τοῦ ὕδατος, γέγραπται ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, πῶς τὸ βάπτισμα τὸ [76] φέρον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, οὐ μὴ προσδέξονται· [77] ἀλλ' ἑαυτοῖς * οἰκοδομήσουσι. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· [78] ἔκστηθι οὐρανέ, καὶ ἐπὶ τούτῳ [79] φριξάτω ἡ γῆ. Ὅτι [80] δύο μεγάλα καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζῶσαν, καὶ ἑαυτοῖς ὤρυξαν [81] λάκκους συντετριμμένους. [82] Μὴ πέτρα ἐρημός ἐστι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου Σινᾶ; [83] ἔσεσθε γὰρ ὡς πετεινοῦ νεοσσοὶ * ἀνιπτάμενοι νοσσιᾶς ἀφῃρημένοι. Καὶ πάλιν λέγει ὁ προφήτης· ἐγὼ πορεύσομαι ἔμπροσθέν σου, καὶ ὄρη ὁμαλιῶ, καὶ θύρας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σι-

* ſ. οἰκοδομοῦσιν.

* al. ἀνιπτάμενοι.

---

67. *In ſe refrigerans.*] Hæc corrupta ſunt; lege ut in textu Græco: *Et refrigeratus in eo lætari videtur.* Juxta id quod ſupra dixit ſanctus Barnabas: *Non eris conjunctus talibus hominibus, qui cum luxuriant, obliviſcuntur Dominum.* MEN.

68. *Adhærete eis.*] Quædam hic deſiderantur ex textu Græco ſupplenda: lege igitur: *Adhærete eis qui timent Dominum, qui tenent.* &c. MEN.

69. Ὃ ἔλαβον διάσταλμα ῥήματος.] Nuperus editor repoſuerat διάγγελμα, quod ſane non intelligo. Et certe ne quidem eſt Græcum. VOSS.

Διάσταλμα videtur intelligendum in ea vocis notione, quæ *præceptum* denotat. OXON.

70. *Qui loquuntur æquitates Domini.*] In Græco additur τῶν τηρούντων id eſt, cuſtodientium, lege igitur: *Adhærete eis, qui loquuntur æquitates Domini, & cuſtodiunt.* Philo Judæus libro ſecundo de agricultura, hunc locum Moyſi allegorice explicans, non abeſt à mente Barnabæ. [illegible] id eſt, cæterum quæcumque animalia utrumque hoc habent, pura pronuntiantur merito, quando utramque jam dictam abſurditatem effugerunt. Propoſitum enim ſine memoria, meditatione, jugique tractatione rerum bonarum, bonum imperfectum eſt. Et Novatianus libro de cibis Judaicis. *Mundi ſi ruminant, id eſt, ſi in ore ſemper habeant, quaſi cibum quemdam præcepta divina.* MEN.

71. *Utilis eſt.*] In textu Græco legitur ἔργον ἐστὶν εὐφροσύνης id eſt, opus eſt lætitiæ. Hic verba adde, ut in textu Græco: *Et cum his qui ruminant verbum Domini: Quid animal ungulam dividens? quia juſtus in hoc mundo ambulat, & regnum cælorum recipit.* Novatianus explicat de inceſſu ſemper firmo ac robuſto: *Dum lubricos partis alterius ungula firmamento fulcitur, & in veſtigiis ſoliditate retinetur.* MEN.

72. Τί δὲ τὸ διχηλοῦν.] Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi cap. 11. p. 254. [illegible] *Biſida meritò eſt juſtitia; ut quæ & hic ſanctificet, & in ſæculum futurum tranſmittat.* Quibus ſimilia tradunt ab Origene Homil. 7. in Leviticum, à Theodorito Quæſt. 11. in eumdem Scripturæ librum, & à Procopio Gazæo ibidem. Notabilis in primis locus Porphyrii, ex Chæremone de ſacerdotibus Ægyptiorum ita differentis lib. 4. de abſtinentia ab animatis num. 7. [illegible] COT.

73. *Illis.*] Id eſt, Judæis. MEN.

74. *Sicut voluit Dominus.*] In textu Græco hæc ſequuntur; *Propterea circumcidit nobis aures, & corda, ut hæc intelligamus.* MEN.

75. *Quæramus ergo, ſi curæ fuerit Domino:*] Cap. 9. incipit, in quo agit de baptiſmo & cruce. MEN.

76. *Quæ affert remiſſionem.*] In textu Græco legitur. φέρον εἰς ἄφεσιν, i. conferens remiſſionem. MEN.

77. *Sed ſibi inſtituunt.*] Baptiſma videlicet: intelligit crebra, & ſuperſtitioſa Judæorum baptiſmata. MEN.

Ἀλλ' ἑαυτοῖς οἰκοδομήσουσιν.] Ita quidem libri. Sed quid hoc rogo, βάπτισμα ἑαυτοῖς οἰκοδομήσουσιν? Lege itaque, οἰκονομήσουσιν. VOSS.

78. *Horruit cœlum, & in hoc plurimum expavit terra.*] Juxta Septuaginta interpretes, ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ· In textu Græco Barnabæ, ἔκστηθι οὐρανέ· id eſt, horreas, cœlum. MEN.

79. *Expavit terra.*] Ita apud Septuaginta, ſed deeſt ἡ γῆ, id eſt, terra: In textu Græco Barnabæ: φριξάτω ἡ γῆ id eſt, expaveat terra: quod vocabulum Maldonatus hunc locum exponens ait reperiri in quibuſdam exemplaribus: Unde apparet non perperam repetiri in hac epiſtola. In verſione communi juxta textum Hebraicum totus hic locus ſic habetur: *Obſtupeſcite cæli ſuper hoc, & portæ ejus deſolamini vehementer.* MEN.

80. *Duo mala.*] In textu Græco S. Barnabæ, *duo magna & mala.* MEN.

81. *Qui non poſſunt aquam portare.*] Hæc deſunt in textu Græco, apud Septuaginta eſt συνέχειν id eſt, continere. MEN.

82. Μὴ πέτρα ἐρημός ἐστι τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου Σινᾶ.] Oportuit Σιὼν dicere. Σινᾶ ergo eſt erratum aut memoriæ in Barnaba, aut incuriæ in librariis. Via enim crediderim ab eo montes *Sina* & *Sion* pro uno eodemque fuiſſe habitos, juxta gravem errorem Gregentii in Diſputatione cum Herbano Judæo. Ubi diſceptantes de verbis Pſalm. 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Judæus dicit; [illegible] *Quòd autem ex Sione emittendam eſſe virgam affirmat, nonne è monte Sinà exciſum fuit illud lignum, ex quo crux facta eſt?* Reſpondet Archiepiſcopus, [illegible] *Ex Sione autem cum audis, ne deorſum circumſpicias; ſed Sinam montem juxta ſenſum intelliges illud enim quoque anagogicè dictum fuit. Nam Sion eſt ſuperna Metropolis Domini.* Atque eum etiam errorem forſan excavit is qui Vitas Prophetarum ſcripſit, in loco inferiùs quartâ poſt hanc Notâ proferendo. De diſtinctione horum montium extat tractatus antiquus inter Opera Cypriano ſuppoſita. COT.

Numquid petra rimoſa eſt mons ſanctus meus Sina] In textu Græco, πέτρα ἐρημός· id eſt, petra deſerta: quare puto legendum, *ruinoſa*: Locus habetur Eſaiæ 16. juxta Septuaginta hoc modo, μὴ πέτρα ἔρημός ἐστι τὸ ὄρος τῆς θυγατρὸς Σιών. id eſt, numquid petra deſerta eſt mons filiæ Sion, ſed apud Barnabam irrepſit Sina, pro Sion, & Apoſtolus adjecit τὸ *Sanctus*, explicationis gratia. MEN.

83. *Eritis tamquam avis puſiles ablatis*] Eſa. capite citato: in textu Græco Barnabæ: ἔσεσθε ὡς πετεινοῦ νεοσσοὶ ἀνιπτάμενοι νοσσιᾶς ἀφῃρημένοι id eſt, eritis ut avis pulli inſtabiles nido ſublato, apud Septuaginta: ἔσῃ γὰρ ὡς πετεινοῦ ἀναπτάμενος νεοσσὸς ἀφῃρημένος· id eſt, eris enim ut avis volantis pullus ablatus. Ex quo facile emendantur verba Latina hujus epi-

σιδηροῦς [84] συνθλάσω· καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀποκρύφους, ἀοράτους, [85] ἵνα γνῶσιν, ὅτι
* add. ἐγώ. * κύριος ὁ Θεός. Καὶ κατοικήσει [86] ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας ἰσχυρᾶς. Εἶτα τί λέγει ἐν τῷ υἱῷ; τὸ ὕδωρ αὐτοῦ πιστόν. Βασιλέα [87] μετὰ δόξης ὄψεσθε, καὶ ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει [88] φόβον κυρίου. Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγει· ἔσται [89] ὁ ταῦτα ποιῶν, ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ· [90] καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποῤῥυήσεται, καὶ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ, κατευοδωθήσεται. Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὡσεὶ [91] χνοῦς ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο [92] οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει, οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλῇ δικαίων· ὅτι γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται. [93] Αἰσθάνεσθε πῶς τὸ ὕδωρ καὶ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὥρισε. Τοῦτο γὰρ λέγει· [94] μακάριοι οἱ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλπίσαντες, κατέβησαν εἰς τὸ ὕδωρ· ὅτι τὸν μὲν μισθόν, λέγει, ἐν καιρῷ αὐτοῦ· τότε, φησίν, ἀποδώσω. Νῦν δὲ
* al. ἀποῤῥυήσονται. λέγει [95] τὰ φύλλα οὐκ * ἀποῤῥυήσεται. [96] Τοῦτο λέγει· ὅτι πᾶν ῥῆμα, ὃ ἐὰν ἐξέλθῃ ἐξ ὑμῶν διὰ τοῦ στόματος ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἔσται εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἐλπίδα πολλοῖς. Πάλιν ἕτερος προφήτης λέγει· καὶ

ſibiles; ut ſciant, quia ego Dominus Deus. Et; *Habitabit in excelſa ſpelunca petra fortiſſima.* Deinde Iſa. 33. 16.
quid ait in Filio? *Aqua illius fidelis. Regem cum gloria videbitis; & anima veſtra meditabitur timorem Domini.* Et iterum in alio Propheta dicit; Pſ. 1. 3.
Erit, qui hæc fecerit, *tamquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum; quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: & folium ejus non defluet: & omnia quæcumque faciet, proſperabuntur. Non ſic impii, non ſic: ſed tamquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ. Ideo non reſurgent impii in judicio, neque peccatores in conſilio juſtorum: quoniam novit Dominus viam juſtorum; & iter impiorum peribit.* Animadvertite, quo modo aquam & crucem ſimul deſcripſit. Hoc enim dicit; Beati qui cùm ſperaſſent in crucem, deſcenderunt in aquam: quia mercedem, inquit, in tempore ſuo; id eſt, tunc retribuam. Nunc verò, ait; *folia non defluent.* Hoc ait; Omnis ſermo qui ex ore veſtro exierit in ſpe & caritate, erit in converſionem ac ſpem multis. Rurſum alius Propheta di-

---

epiſtolæ, hoc modo: *Eritis enim tanquam alitis pullus ablatus.* In textu Hebræo, וְהָיָה כְעוֹף נוֹדֵד קֵן מְשֻׁלָּח id eſt, & erit tanquam avis fugientis nidus ablatus, & conveniet cum interpretatione Septuaginta, ſi νοσσὸς ſumatur pro nido, ut aliquando contingit: Gloſſæ veteres: νοσσός, *nidus, pullus.* Si vero textum Hebraicum ita verteris, ut verti poteſt, & erit tanquam avis fugiens nido ſublato, non multum diſcrepabit a Græca citatione Barnabæ. In verſione autem vulgata ſic habetur: *Et erit ſicut avis fugiens, & pulli de nido avolantes.* Hic autem conjungit Barnabas locos duos ſimul, unum Hieremiæ, alterum Eſaiæ: ut ſupra obſervatum eſt. MEN.

84. *Συνθλάσω.*] Hodierni LXX. Interpretum codices exhibent συγκλάσω; eodem ſenſu. Verum ea antiquis libris nonnulli præferebant ut hic, & in Aldina Editione, ac in Cyrillo & Procopio, necnon in altero è MSS. Regiis, συνθλάσω. Unde id verbi apparet apud Johannem Chryſoſtomum Tom. 5. lib. Quod Chriſtus ſit Deus, cap. 5. & apud Macarium Homil. 31. Nonnulli utrumque ſervabant; cujus lectionis veſtigium remanſit in interpretatione Operis Teſtimoniorum adverſus Judæos Tom. 2. Gregorii Nyſſeni, ubi iſte textus hoc modo effertur initio paginæ 160. *Vectes ferreos contundam & confringam.* Lege Chryſoſtomi Sermonem in Cœmeterii appellationem. COT.

85. *Ut ſciant.*] Ita in textu Græco Barnabæ. Apud Septuaginta interpretes, & in textu Hebræo, *ut ſcias*, *inhabitans*, lege, *&. inhabitabit*, ut in textu Græco, virgula interpoſita, ut ſignificetur altera citatio. MEN.

86. *In altiſſima ſpelunca fortis petræ.*] Ita in textu Græco Barnabæ, ut apud Septuaginta, in verſione communi: *In excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas ejus.* Sed ſenſus idem eſt. In textu Græco Barnabæ ſequitur: *Deinde quid dicit filio?* quæ deſiderantur in verſione Latina. MEN.

87. *Et regem cum magnitudine videbitis.*] In textu Græco Barnabæ, & in Septuaginta explicatione legitur, μετὰ δόξης, id eſt, cum gloria: In communi verſione juxta textum Hebraicum: *Regem in decore ſuo videbunt oculi ejus.* MEN.

88. *Timorem*] Adde, *Domini*, ut habetur in textu Græco Barnabæ, qui hoc vocabulum addit explicationis gratia, cum non reperiatur in textu Hebræo, nec apud Septuaginta. MEN.

89. *Qui hæc facere cœperit*] Hæc non extant in pſalmo, ſed adduntur explicationis gratia. MEN.

90. *Et folia ejus non decident.*] Hic in textu Græco legitur, τὸ φύλλον id eſt, folium, ſed legendum τὰ φύλλα, id eſt, folia, tum quia ita reddit interpres, tum quia paulo poſt ſequitur: νῦν δὲ λέγει, τὰ φύλλα οὐκ ἀποῤῥυήσεται· id eſt, nunc vero dicit, folia non decident. Ita Apollinarius in metaphraſi.

Νωλεμέως φύλλοισιν ἀκηρασίοισι τεθηλώς·

Id eſt, perpetuo foliis intonſis virens: Etſi in textu Hebræo, & apud Septuaginta ſingulare ſit. Nam eſt enallage, numerus pro numero, ſingularis pro plurali. cum unius arboris unicum non ſit folium. MEN.

91. *Ὡσεὶ χνοῦς.* Nomen χνοῦς quod à χνῶ addito ο, deducit auctor Etymologici magni, ab Heſychio exponitur τὰ λεπτὰ τῶν ἀχύρων, *minuta palearum*: ſicque optimè reſpondet Hebraico מֹץ. Idem atque χνοῦς ſignificat ἄχνη, cujus alibi, tum in hac eleganti Nazianzeni Epiſtolâ, quam nunc primum ea libris Regiis editam leges.

Γρηγορίου ἐπιστολὴ πρὸς Νεκτάριον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως χειροτονηθέντα μετὰ τὴν αὐτοῦ ὑποχώρησιν.

Gregorii Epiſtola ad Nectarium Epiſcopum Conſtantinopoleos, qui ordinatus fuit poſtquam ille receſſiſſet.

Ἔδει τὸ βασιλέων ἄγαλμα τὴν βασιλίδα πόλιν κοσμεῖν· διὰ τοῦτο σὲ μὲν ὡς ἔπρεπεν ἐναπολαβοῦσα ἔχει μετὰ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἄλλων καλῶν, οἷς ὁ Θεός σε χάριτι ἀξίᾳ κατεπλούτισεν. ἡμᾶς δὲ ἀπεπτύσατο καὶ ἀπέῤῥιψεν, ὥσπερ συρφετόν τινα καὶ ἄχρηστον, καὶ κῦμα θαλάσσιον. ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ τῶν φίλων κοινά, κοινωνοῦμαι μὲν ἐγὼ τῆς σῆς εὐημερίας, καὶ τῆς σῆς δόξης μετέχειν ἡγοῦμαι, καὶ τῆς ἄλλης εὐημερίας· κοινώνει δὲ καὶ αὐτὸς * ὡς * δεῖ τῶν ἐμῶν φροντίδων καὶ ἀθλιοτήτων τῆς σῆς ἀποδημίας, καὶ μὴ μόνον τὸ χρηστὸν ἀπολαβὼν ἔχε· τοῦτο δὴ τὸ τοῦ τραγῳδοῦ· ἀλλὰ καὶ τῶν πόνων συναντιλαμβανόμενος τῷ φίλῳ, ἵνα πανταχόθεν δίκαιος ᾖς, δικαίως καὶ ἴσως διανέμων φιλίᾳ καὶ φίλοις. καί σοι * προσγένοιτο τὸ εὐπραγεῖν χρονιώτερον, ὡς καὶ τὸ δημιουργεῖν πλέον, μᾶλλον δὲ ἀσφαλὲς τὸ σὸν ἀγαθὸν καὶ ἀΐδιον, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν εὐδαιμονίαν * ἐπὶ * τὴν * ἐκεῖ διαβῆναι.

Oportebat ut regiam urbem regum decus exornaret. Ideo te quidem ſicuti decet ſinu ſuo fovet atque complectitur, cum virtutibus, & ſermonibus, aliiſque præclaris, quibus te divina gratia condigne locupletavit. Nos verò expulit ac projecit velut retrimenta & quiſquilias, gluviem & fluctum marinos. Verùm quandoquidem res amicorum communes ſunt, ego quidem tecum communico felicitatem, itaque gloriæ particeps eſſe mihi videor, necnon reliquæ proſperitatis. Tu verò ſicut oportet, communes quoque habe nobiſcum peregrinis tuis curas atque ærumnas hujus loci: nec ſolus, id quod ſuave eſt conſequere; juxta Tragicum; ſed & labores ac moleſtias ſimul cum amico ex parte ſuſcipe: quò undique juſtus evadas, juſte & ut par eſt vivens amicitiæ atque amicis. Ac apud te diuturnior maneat proſpera fortuna, ut & magis bene facias, immò tibi adſit ſtabilis atque perpetua, poſt hujus ſæculi tranquillitatem, & tranſitum ad illud ævum. COT.

* Al. ὥσπερ. * δή.
* Al. παραγένοιτο.
* Al. καὶ τὴν ἐκεῖθεν.

Ἀλλ' ὡσεὶ χνοῦς. ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος.] Nihil huc facit lanugo. Scribe χνοῦς. Pudet tam levia monere. VOSS.

92. *Reſurgunt.*] Lege, *reſurgent*, ut in textu Græco Barnabæ, apud Septuaginta, & in textu Hebraico. Tamen apud Sanctiſſimum Hilarium, Ambroſium, & Hieronymum legitur, *reſurgunt.* MEN.

93. *Sentire autem debetis, &c*] Concluſio eſt explicationis verſuum Pſalmiſtæ, quibus oſtendit per aquam baptiſmum, & per lignum crucem ſignificari. MEN.

94. *Felices qui ſperaverunt in aquam & crucem*] In textu Græco legitur: *Felices, qui ſperaverunt in crucem, deſcenderunt in aquam.* Sed lege, μακάριοι, &c. καὶ κατέβησαν εἰς τὸ ὕδωρ· id eſt, Felices, qui ſperaverunt in crucem, & deſcenderunt in aquam. Et ita caſtiganda eſt verſio Latina: ſequitur in textu Græco, ὅτι τὸν μισθὸν λέγει· ſed λέγει, redundat. MEN.

95. *Folia illius.*] In textu Græco deſideratur particula αὐτοῦ, qui dicit, τὸ, qui, redundat. MEN.

96. *Hoc eſt, quia omnis ſermo, &c.*] Ita hunc locum Pſalmiſtæ exponit Sanctus Hilarius: *Et quid inſolitis ſignificet, ex comparatione rerum corporalium abſolutum eſt: namque hunc eſſe*

Sophon. 3. 19. dicit; *Et erat terra Jacob laudata per omnem terram.* Hoc ait, vas ſpiritus illius, quod magnificat. Deinde quid dicit? *Et erat flumen à dextra fluens; & ex eo emergebant arbores pulcræ: & quicumque ex illis manducaverit, vivet in æternum.* Hoc ait; quòd nos deſcendimus quidem in aquam pleni peccatis ac ſordibus, inde autem emergimus fructum afferentes, in corde, timorem & ſpem in Jeſum habentes ex ſpiritu. *Et quicumque ex illis manducaverit, vivet in æternum.* Id dicit; quicumque eos audierit vocantes, & crediderit, vivet in perpetuum.

Ezech. 47.

XII. Similiter & de cruce definit in alio Propheta, dicente; *Et quando hæc conſummabuntur: & dicit Dominus; cum lignum inclinatum fuerit,*

[97] καὶ ἦν ἡ γῆ τοῦ Ἰακὼβ ἐπαινουμένη παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. [98] Τοῦτο λέγει, [99] τὸ σκεῦος τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὃ δοξάζει. Εἶτα τί λέγει; καὶ [1] ἦν ποταμὸς ἕλκων ἐκ δεξιῶν, καὶ ἀνέβαινεν ἐξ αὐτοῦ δένδρα ὡραῖα· καὶ ὃς ἐὰν φάγῃ ἐξ αὐτῶν, [2] ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο λέγει, ὅτι ἡμεῖς μὲν καταβαίνομεν εἰς τὸ ὕδωρ γέμοντες ἁμαρτιῶν καὶ ῥύπου, καὶ ἀναβαίνομεν καρποφοροῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν * Ἰησοῦν ἔχοντες ἐν τῷ πνεύματι. Καὶ ὃς ἐὰν φάγῃ ἀπὸ τούτων, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτο λέγει δὲ ἄν, φησίν, ἀκούσῃ τούτων * καλουμένων, καὶ πιστεύσῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

* al. υἱόν.

* al. λαλουμένων.

Ὁμοίως πάλιν περὶ τοῦ σταυροῦ ὁρίζει ἐν ἄλλῳ προφήτῃ λέγοντι, [3] καὶ πότε ταῦτα συντελεσθήσεται· καὶ λέγει κύριος. [4] ὅταν ξύλον κλιθῇ καὶ ἀναστῇ,

καὶ

---

naturam foliorum continemur, ut ad cuſtodiam fructuum fructibus ipſis circumſepta prorumpant, ut quodam vallo tenera pomorum initia communiant. Doctrina ergo verborum Dei, quæ promiſſos nobis fructus convestit, ſignificatur in folio. His enim verbis ſpes noſtra inumbrantur, horum inter has ſæculi tempeſtates munimine conteguntur. Unde Eſ. 47. *Et folia ejus ad medicinam.* MEN.

97. *Erit Jacob laudabilis ſuper omnem terram.*] Lege ut in textu Græco. *Erit terra Jacob,* &c. Locus ſumptus videtur ex capite tertio Sophoniæ: καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ & ponam eos in gloriam, & nominatos in omni terra. Et paulo poſt: διότι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστούς, καὶ εἰς καύχημα πᾶσι τοῖς λαοῖς τῆς γῆς· id eſt, dabo enim vos in nomen & in laudem omnibus populis terræ. MEN.

98. Crediderim pro τοῦτο reponendum τόπον, ex Eſai. 60. 13. aut τὴν γῆν; certè vocem *terram* interpres ſcripſit. OXON.

99. *Terram vas ſpiritus illius magnificat.*] Hæc corrupta ſunt & mutila, l. ut in textu Græco: hoc dicit vas ſpiritus illius quod magnificabit. MEN.

1. *Erat flumen trahens ad extra,* &c.] Hic locus videtur ſumptus ex capite quadrageſimo ſeptimo Ezechielis: ubi ſic habetur: *Et ſuper torrentem, ſive fluvium, orietur in ripis ejus ex utraque parte omne lignum pomiferum, non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus ejus, per ſingulos menſes afferet primitiva: quia aquæ ejus de ſanctuario egredientur, & erunt fructus ejus in cibum, & folia ejus in medicinam.* MEN.

2. *Vivet in perpetuum*] In textu Græco additur: *Hoc dicit: Si quis, inquit, audierit hoc vocantes, atque eis crediderit, vivet in æternum.* MEN.

3. Καὶ πότε ταῦτα συντελεσθήσεται;] Iſta ex quodam Apocrypho deſumpta ſunt. *Si autem tibi dederit Altiſſimus vivere, videbis poſt tertiam tubam. & relucеſcet ſubitò ſol noctu, & luna ter in die, & de ligno ſanguis ſtillabit, & lapis dabit vocem ſuam, & populi commovebuntur.* IV. Eſdræ V. 4. Auctor Commentariorum in Marcum, inter Opera B. Hieronymi, ad Marci XV. 33. *Hic ſtillavit ſanguis de ligno.* Citantur autem ex parte ab eo qui falsò putatus Gregorius Nyſſenus libro laudato in Nota ſuperiorem præcedente, capite de cruce & tenebris, ſic juxta Siſani interpretationem; *Et tunc hæc conſummabuntur, dicit Dominus, quia de lignis ſanguis diſtillabit.* Hoc eſt Græcè, καὶ τότε ταῦτα συντελεσθήσεται. λέγει κύριος, ὅτι ἐκ ξύλου αἷμα στάξει. Quamquam ſuſpicor ſcriptum fuiſſe primitus, καὶ πότε ταῦτα συντελεσθήσεται; λέγει κύριος. ὅτι ἐκ ξύλου αἷμα στάξει. *Et quando hæc conſummabuntur? Dicit Dominus, Quando de ligno ſanguis ſtillabit.* Accedit ad hanc confictam prædictionem illa apud Pſeudo-Epiphanium libro de Vitis Prophetarum; in Jeremia; [illegible] κύριος ἐκ Σινᾶ (al. Σιών) εἰς τοὺς οὐρανούς. καὶ πάλιν ἐλεύσεται ἐν δυνάμει ἁγίᾳ· καὶ τοῦτο σημεῖον ἔσται τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὅτε ξύλον πάντα τὰ ἔθνη προσκυνήσουσιν. ſeu ex Dorothei Synopſi; *Profectus eſt Dominus è Sina in cælum; & iterum veniet legiſlator ex Sion cum potentia: & ſignum adventus ipſius erit vobis, quando univerſæ gentes lignum adorabunt.* Item alia in Theophylacto ad calcem Enarrationis in Jonam. COTEL.

Et quando hæc conſummabuntur, dicit Dominus, cum lignum inclinatum fuerit, &c.] Hæc citantur in illo tractatu, qui inſcribitur: *Teſtimonia de adventu Domini in carne,* qui vulgo ſancto Gregorio Nyſſeno tribuitur: *Et tunc conſummabuntur, dicit Dominus, quia de ligno ſanguis ſtillabit.* Sed locus mutilus eſt, & caſtigandus ex hoc Barnabæ loco. Dixi autem hunc tractatum vulgo attribui ſancto Gregorio Nyſſeno; quia illius non eſt, ſed recentioris alicujus ſcriptoris: nam capite penultimo citat ſanctum Joannem Chryſoſtomum, qui Gregorio Nyſſeno poſterior fuit: qui ſane nullo ex alio libro, quam, ex hac epiſtola hunc locum promere potuit: cum non extet in ſacra Scripturæ: quod mirum non eſt, quia id & aliis Apoſtolis contingit, ut quædam citent, quæ in tota Script. haud licet invenire, ut videre eſt Matth. 2. *Ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur:* Nempe à loco habitationis, non ab alia cauſa, ut manifeſtum eſt ex Epiſt. ad Eph. 5. *Propter quod dicit: Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus,* 1. ad Cor. 15. *Sicut ſcriptum eſt: Factus eſt primus homo Adam, in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem.* In epiſt. Judæ: *Cum Michael Archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus judicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, imperat tibi Dominus* Et infra: *Prophetavit autem & de his ſeptimus ab Adam Enoch dicens: Ecce venit Dominus in ſanctis millibus ſuis facere judicium,* &c. qui omnes loci in ſacra Scripturæ non extant. Sicut & hic, qui citatur à ſancto Clemente in epiſt. ad Corinth. 1. tanquam ex verbis à Moyſe prolatis: ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ κύθρας id eſt, ego ſum vapor ollæ. De his ac ſimilibus reſpondet ſanctus Joannes Chryſoſtomus homil. 9. in 1. ad Cor. quia non ſecundum verba, ſed ſecundum res ipſas in hiſtoriis habentur, vel quia ſenſus tantum exprimitur, & verba minime producuntur. Et infra dicit ſcripta eſſe quidem in hiſtoriis ſacris, ſed multos libros interciſſe. Hæc ille. Et quamvis ejuſmodi libri non amplius extarent temporibus Apoſtolorum, tamen fieri poteſt quaſdam illarum ſententias à prioribus Doctoribus traditas remanſiſſe, eaſque per traditionem ad Apoſtolos perveniſſe. Nec eſt dicendum locum Matthæi referri ad locum. Eſa. c. 11. *Et flos de radice ejus aſcendet.* Et in Hebræo ſcribi, id eſt, נצר, Nazaræus: nam hoc vocabulum florem ſignificat, non Nazaræum, & quamvis id ſignificaret, non tamen reperitur in eo loco ſenſum Matthæi, qui non ſimpliciter Jeſum appellat Nazaræum, ſed ſcribit eum vocandum eſſe Nazaræum. Ad locum Pauli, *propter quod dicit: Surge:* dicunt nonnulli, cum hæc ſcriberet Paulus repente Spiritum ſanctum in eum irruiſſe, & hoc ſignificaſſe, cum ſcripſit: *Propter quod dicit*, ſed hæc reſponſio non placet multis, cum quicquid ſcriberet Paulus, illud eſſet ex ſancti Spiritus illapſu. Alii reſpondent, hunc locum à Paulo citatum eumdem habere ſenſum cum hac Prophetia Eſai. 6. *Surge, illuminare Hieruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt:* quod non ſatisfacit: Nam hæc prophetia haud dubie eſt de Chriſti adventu, ejus manifeſtatione, & de gloria, ſplendore, & amplitudine illius Eccleſiæ, atque etiam cœleſtis Hieruſalem. At Paulus per locum citatum, nihil aliud intendit probare, quam quod mala opera arguantur, & manifeſtentur per lumen, qui Chriſtus eſt. Quod vero ſpectat ad ſecundum Pauli locum, non eſt quod reſpondeant nonnulli primum illius membrum haberi in Geneſi. *Factum eſt primus homo,* &c. alterum vero additum eſſe à Paulo. Nam falſum eſt alterum additum eſſe à Paulo. Si enim ita eſſet, nihil ipſe probaret. Hac enim citatione intendit probare agens de reſurrectione mortuorum, id quod eſt animale præcedere id quod eſt ſpiritale. *Seminatur,* inquit, *corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale, ſicut ſcriptum eſt: Factus eſt primus homo,* &c. Et continuo ſubjungit: *Sed non prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale: deinde quod ſpiritale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis.* MEN.

Καὶ πότε ταῦτα συντελεσθήσεται.] Quemadmodum Ignatius ſuos habuit interpolatores, qui illum corrumperent: ita neque defuit, qui id ipſum quoque in Barnaba licere ſibi crediderit. In altero enim Romano codice hæc ſequebantur: [illegible] VOSS.

4. Sententia hæc *Cum lignum inclinatum fuerit & reſurrexerit* videtur proverbialis dicendi formula, denotans pariter

no-

καὶ [5] ὅταν ἐκ ξύλου αἷμα στάξῃ. Ἔχεις πάλιν περὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ τοῦ σταυροῦσθαι μέλλοντος. [6] Λέγει δὲ πάλιν ἐν τῷ Μωσῇ, πολεμουμένου τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων· καὶ ἵνα ὑπομνήσῃ αὐτοὺς πολεμουμένους, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθησαν εἰς θάνατον, [7] λέγει εἰς τὴν καρδίαν Μωσῆ τὸ πνεῦμα, [8] ἵνα ποιήσῃ τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος πάσχειν· ὅτι ἐὰν μὴ ἐλπίσωσιν ἐπ' αὐτῷ, εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται. Τίθησιν οὖν Μωσῆς [9] ἓν ἐφ' ἓν ὅπλον ἐν μέσῳ τῆς πυγμῆς· καὶ σταθεὶς [10] ὑψηλότερος πάντων, ἐξέτεινε τὰς χεῖρας, καὶ οὕτως πάλιν ἐνίκα ὁ Ἰσραήλ· εἶτα ὁπόταν πάλιν καθεῖλε, [11] πάλιν ἐθανατοῦντο. Πρὸς τί, ἵνα γνῶσιν, ὅτι οὐ δύνανται σωθῆναι, ἐὰν μὴ ἐπ' αὐτῷ ἐλπίσωσι. Καὶ ἐν ἑτέρῳ προφήτῃ λέγει· ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα [12] ὁδῷ δικαίᾳ μου. Καὶ πάλιν Μωσῆς [13] ποιεῖ τύπον τοῦ Ἰησοῦ· ὅτι δεῖ αὐτὸν παθεῖν, καὶ αὐτὸν * [14] ζωοποιήσει, ὃν δόξουσιν ἀπολωλεκέναι· ἐν σημείῳ πίπτοντος τοῦ Ἰσραήλ. Ἐποίησε γὰρ πάντα ὄφιν δάκνειν αὐτούς, καὶ ἀπέθνησκον· [15] ἐπειδὴ ἡ παράβασις διὰ τοῦ ὄφεως ἐν Εὔᾳ γέγονεν, ἵνα ἐλέγξῃ αὐτούς, ὅτι διὰ τὴν παράβασιν αὐτῶν ἐν θλίψει θανάτου παρα-

* l. ζωοποιῆσαι.

& reſurrexerit; & cum de ligno ſanguis ſtillaverit. Habes iterum de cruce & de eo qui erat cruci affigendus. Adhuc verò dicit in Moſe, quando Iſraël prælio ſuperabatur ab alienigenis: & ut commonefaceret eos, quod propter peccata ſua traderentur ad mortem; ad cor Moſis, dicit Spiritus, ut faciat figuram crucis & ejus qui erat paſſurus; quia ſi in hunc non ſperaverint, ſemper debellabuntur. Poſuit itaque Moſes arma ſuper arma in medio aggeris; & omnes ſupereminens, manus extendit; ſicque rurſus Iſraëlitæ vincebant: cùm autem iterum manus demittebat, iterum occidebantur. Cur hoc? Ut cognoſcerent, quòd non poterant ſervari, niſi per ſpem in illum. Et in alio Propheta dicit; *Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, & contradicentem viæ juſtæ meæ.* Et iterum Moſes facit figuram Jeſu (quòd paſſurus eſſet & vitam præbiturus, ipſe quem putabunt periiſſe) in ſigno cadentis Iſraëlis. Effecit enim Deus, ut cuncti ſerpentes morderent eos; & moriebantur: quoniam tranſgreſſio per ſerpentem in Eva contigit; ut argueret eos, quòd propter tranſgreſſionem ſuam, in angu-

Exod. 17.
Iſ. 65. 2.
Num. 21.
Joh. 3. 14.

gu-

---

impoſſibile quid, ac ſi mortuus reviviſcat. Sortem humanam deſcripturus Solomon Eccl. 11. 3. ait, *in quocunque loco ceciderit lignum, ibi erit.* Sub hoc ergo ſchemate arboris quæ ſucciſa denuo erecta conſtiterit, Domini noſtri non modo mortis genus, ſed etiam de morte triumphus accommodatiſſime adumbratur. Quinimo ſiquidem veſtigia carminum heroicorum, hic ſatis manifeſte appareant, ſuſpicari licebit, prophetiam hanc ex earum numero fuiſſe, quæ verſibus circumferebantur; & Sibyllinæ audiebant, poſtquam libris Sibyllinis Romæ igne conſumtis, fatidica carmina per orbem terrarum, & præſertim Erythris, ubi Judæi non cum mercibus iſtis abundabant, exquirebantur. Facili flexura omiſſis voculis, λέγει κύριος, quæ per parentheſin inſerebantur, carminum ratio conſtabit: καὶ πότε ταῦτα συντελεσθήσεται; ὅταν τὸ ξύλον κλιθῇ καὶ ἀναστῇ. Huic conjecturæ adſtipulatur, quod vox prorſus Poetica κλιθῇ à Menardo videtur lecta fuiſſe, nam κλιθῇ nihil valet, cujus loco ſequentes editores κλιθῇ repoſuerunt. Porro ea quæ proxime ſequuntur; ὅταν ἐκ ξύλου αἷμα στάξῃ, ejuſdem eſſe generis cenſeri poſſint; & ceu proverbiale dictum, in omnium ore circumferri. Siquidem ad verbum occurrunt, Eſdr. l. 4. cap. 5. v. 4. necnon in Comment. S. Marc. inter Hieronymi opera ad cap. 15, 33. & etiam Tom. 2. Greg. Nyſſen. pag. 156. Sibyllas in honore fuiſſe primis Chriſtianiſmi ſeculis, non tantum ex Theoph. Antiocheno, Juſtino Mart. Clem. Alex. aliiſque ex Patribus complurimis diſcimus, ſed etiam Herma qui erat ætati Apoſtolorum, & ſcriptoris noſtri ſuppar; is enim revelationes ſibi factas Sibyllæ aſcribit, l. 1. Viſione 2. cap. 4. OXON.

Ὅτι ξύλον κλιθῇ vel κλιθῇ, ut amat codex Carolinus & perveteres alii. καὶ ἀναστῇ.] Sumtum ex Judæorum ſcriptis apocryphis deperditiſque: non adeo a Salomone Eccleſiaſte, neque à cap. 14. Job. BERN.

5. Ὅταν ἐκ ξύλου αἷμα στάξῃ.] Ex quarto Eſdræ nihil antiquius citatum offendes; unde libri iſtius vetuſtas oſtendi poſſit, qui hodieque apud Latinos ſolos ſervatur. BERN.

6. *Dicit autem iterum in Moyſi.*] Iterum probat virtutem crucis, quod populus pugnans cum Amalec, Moyſe expaſſis manibus orante, vinceret hoſtes. Eamdem hiſtoriam profert, & ſic explicat ſanctus Juſtinus Martyr in dialogo cum Tryphone Judæo, ὅτε ὁ λαὸς ἐπολέμει τῷ Ἀμαλήκ, καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ υἱὸς ὁ ἐπονομασθεὶς τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι τῆς μάχης ἦρχε· αὐτὸς Μωσῆς ηὔχετο τῷ θεῷ τὰς χεῖρας ἑκατέρως ἐκπετάσας, &c. id eſt, *Cum populus bellum gereret adverſus Amalec, & Nave filius Jeſu nomine cognominatus exercitui præeſſet, Moyſes ipſe Deum orabat manibus utrinque expaſſis,* &c. Tertullianus libro adverſus Judæos: *Jam vero Moyſes quid utique tum tantum cum Jeſus adverſus Amalec præliabatur expanſis manibus orabat reſidens, quando in rebus tam attonitis magis utique genibus poſitis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutata orationem commendare debuiſſet? Niſi quia illic, ubi nomen Jeſu dimicabat, dimicaturi quandoque adverſus diabolum, crucis habitus quoque erat neceſſarius, per quam Jeſus victoriam eſſet relaturus.* Idem repetit libro tertio adverſus Marcionem: Eodem refert hunc locum ſanctus Cyprianus, libro ſecundo de teſtimoniis. MEN.

7. *Dixit in præcordiis Moyſi ſpiritus,* &c.] Hæc verba non ſunt in ſacra Scriptura. Exod. 17. Ubi hæc hiſtoria tractatur: ſed his verbis narrat Apoſtolus, quæ hic narrantur, facta fuiſſe à Moyſe S. Spiritus impulſu. MEN.

8. *Fac figuram crucis.*] In textu Græco additur, *& ejus qui paſſurus eſt*, quæ reſtituenda interpretationi Latinæ, ut rite ſequatur: *quia ſi non crediderint in illum*, &c. MEN.

9. *Aſcendit Moyſes in aggerem*] In textu Græco, τίθησιν οὖν Μωσῆς ἓν ἐφ' ἓν ὅπλον ἐν μέσῳ τῆς πυγμῆς· id eſt, poſuit igitur, Moyſes clypeum ſuper alium clypeum in medio aggeris, quæ non ſunt in ſacra Scriptura: cum juxta illud Moyſes ſederit ſuper lapidem. Sed deſcribit Barnabas aliquam circumſtantiam quam habuerat ex traditione, prætermiſſa lapidis mentione: ὅπλον, hoc loco clypeus eſt, ſcutum. Gloſſæ veteres ὅπλον, *telum, ſcutum.* loco τῆς πυγμῆς, legendum puto, τοῦ πυγμῶνος· quod hoc loco eſt agger, licet impropriè. Nam propriè πῆγμα, ſeu pegma eſt machina lignea ſeu contignatio ſublime poſita, in qua quis ſtat, ut aliis eminens ab omnibus videatur, aliàs pulpitum, cataſta, Prudentius in ſancto Romano.

Tabulis ſuperne ſtrata texunt pulpita.
Rimoſa rari pegmatis compagibus.

Et paulo poſt.

—— *inque texta pontis ſubditi*
Fundit vaporem flumen & late æſtuat. MEN.

Ἓν ἐφ' ἓν ὅπλον ἐν μέσῳ τῆς πυγμῆς] Codices omnes ſcripti exhibebant, πύγμας. Unde nuperus editor faciebat πυγμῶνος. Quod locum hic habere non poteſt. Vera omnino eſt lectio πύγος. Πέγα vel πήγα, uti apud Heſychium, locum excelſum ſignificat. Sed hæc hactenus. Neque enim animus erat in Barnabam notas ſcribere. Et tamen, currente prælo, hæc quoque paucula abſolvimus. Plura quidem ſupererant; ſed difficile eſt in eundem autorem bis notas ſcribere. Sufficit textum Græcum locis innumeris meliorem, & auctiorem dediſſe, quam ſit nupera illa Pariſienſis. Tu vale lector, ſi quis unquam futurus ſis, & properanti ſi quæ exciderint, ignoſce. VOSS.

Τίθησιν ἓν ἐφ' ἓν ὅπλον, idem valere videtur, quod ſuperimponere, in verſione uſitata. Porro ſacer textus habet αὐτὸν ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ. πύγος collem ſignificare olim in hunc locum advocavit illuſtriſſimus Voſſius. MS. πυγῆς. OXON.

10. *Et ſtans.*] Additur in textu Græco, *eminentiſſimus omnium.* Stare autem hoc loco eſt eſſe, exiſtere, ut ſæpe ita accipitur. Nam Moyſes non ſtabat, ſed ſedebat ſuper lapidem, ut diximus. MEN.

11. *Deinde cum depoſuerat, vincebat Amalec.*] In textu Græco, εἶτα ὁπόταν πάλιν ἐθανατοῦντο locus mutilus, & legendum: ὁπόταν δὲ ἀφῆκε τὰς χεῖρας, πάλιν ἐθανατοῦντο id eſt deinde cum demittebat manus, rurſus occidebantur, nempe Judæi. Aut certe loco, ἐθανατοῦντο, lege, ἐνίκα Ἀμαλήκ· id eſt, vincebat Amalec. MEN.

12. *Viæ juſtæ.*] In textu Græco Barnabæ additur, δικαίᾳ, qui locus habetur. Eſa. 65. MEN.

13. *Item Moyſes facit figuram Jeſu.*] Jam explicat figuram ænei ſerpentis erecti in deſerto, eamque applicat Chriſti paſſioni & cruci. MEN.

14. *Et quia ipſi vivificavit.*] In textu Græco habetur: καὶ αὐτὸν ζωοποιήσουσι, id eſt, & illum vivificabunt: Sed lege, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐζωοποίησεν id eſt, & quia ipſe vivificavit, nempe genus humanum: ut ſenſus ſit: *Et rurſus, Moyſes facit figuram Jeſu: quia oportet eum pati: & quia ipſe, quem illi* (nempe Judæi) *putaverunt periiſſe, vivificavit genus humanum videlicet*: aut certe lege, *nos vivificavit.* MEN.

15. *Quia prætereà Eva per colubrum fuerat.*] Ita Philo Judæus libro tertio Allegoriarum: πῶς οὖν γέγονεν ἡ ἀπάτη τῆς γυναικός, ὅτε ὄφις ἦρξε ... τῆς Εὔας ... ὁ σο-

φος-

guſtias mortis eſſent tradendi. Denique Moyſes,
Deut. 27.15. qui præceperat : *Non erit vobis neque ſculptile, neque conflatile, in Deum veſtrum* : ipſe id facit, ut oſtendat figuram Jeſu. Facit ergo Moſes ſerpentem æneum, ac glorioſè collocat; atque per præconem convocat populum : congregati igitur, orabant Moſen, ut pro ipſis offerret, deprecans pro ſanatione eorum. Dixit autem Moyſes ad illos: *Cum*, inquit, *aliquis ex vobis morſus fuerit; veniat ad ſerpentem in ligno poſitum; & credat atque ſperet, quod licèt mortuus ille ſit, poteſt vitam præſtare; & confeſtim ſervabitur.* Atque ita faciebant. Habes etiam in hoc gloriam Jeſu; quod
Jeſus. in ipſo ſint omnia, & in ipſum. Quid iterum
Num. 13. 17. dicit Moſes, Jeſu filio Navæ, cùm illi, Prophetiæ gratiâ prædito, id nominis imponeret, ideo ſolum ut omnis populus intelligeret, Patrem de

διαφθείρονται. Πάρεργος γὰρ τοι [16] αὐτὸς Μωσῆς, ἐντειλάμενος· οὐκ ἔσται ὑμῖν, οὔτε γλυπτὸν, οὔτε χωνευτὸν εἰς Θεὸν ὑμῖν· ποιεῖ, ἵνα τύπον τοῦ Ἰησοῦ δείξῃ. Ποιεῖ οὖν Μωσῆς χαλκοῦν ὄφιν, καὶ [17] τίθησιν ἐνδόξως, καὶ κηρύγματι καλεῖ τὸν λαόν· ἐλθόντες οὖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐδέοντο Μωσέως, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν ἀνενέγκῃ, δεόμενος περὶ τῆς ἰάσεως αὐτῶν. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς Μωσῆς· ὅταν, φησὶ, δηχθῇ τις ὑμῶν, [18] ἐλθέτω ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐπικείμενον, καὶ ἐλπισάτω πιστεύσας, ὅτι νεκρὸς ὢν, δύναται ζωοποιῆσαι· καὶ παραχρῆμα σωθήσεται. [19] Καὶ οὕτως ἐποίουν. Ἔχεις καὶ ἐν τούτῳ τὴν δόξαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν αὐτῷ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Τί λέγει πάλιν Μωσῆς τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ [20] Ναυῆ υἱῷ, ἐπιθεὶς αὐτῷ τοῦτο ὄνομα ὄντι προφήτῃ, ἵνα μόνον ἀκούσῃ πᾶς ὁ λαὸς, ὅτι πάντα ὁ πατὴρ [21] φανεροῖ περὶ τοῦ υἱοῦ Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ; καὶ [22] ἐπιθεὶς τοῦ-

---

φαρμακείᾳ λόγος id eſt, quomodo igitur ſit medela morbi, cum alter ſerpens (æneus) conſtructus eſt Evæ ſerpenti contrarius, temperantiæ ratio. Præteritio eſt tranſgreſſio, prævaricatio, ut ſæpe ponit, præterire, pro tranſgredi, prævaricari. Dicit colubram feminine priſcorum more. Nonius Marcellus cap. 3. *Colubra feminine.* *Lucilius Satyr. lib.* 20.

Iam diſrumpetur medius, tam ut Marſus colubras
Diſrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.

Turpilius in Leucadia: arripuit colubram mordicus. Varro Eumenidibus: quod dubitare, utrum nunc ſitis cercopitheci, an colubræ, &c. MEN.

16. *Ut ipſe Moyſes*, &c.] τὸ ut, redundat: Idem profert Tertullianus libro adverſus Judæos, & lib. 3. contra Marcionem: *Idem rurſus Moyſes poſt interdictam omnis rei ſimilitudinem, cur æneum ſerpentem ligno impoſitum pendentis habitu in ſpectaculum Iſraeli ſalutare propoſuit, eo tempore, quo à ſerpentibus poſt idololatriam exterminabantur? niſi quod hic Dominicam crucem intentabat, qua ſerpens diabolus publicabatur, & læſo cuique ab ejuſmodi colubris, id eſt, Angelis ejus à delictorum peccantia ad Chriſti crucis ſacramenta intento ſalus efficiebatur*: Et ſanctus Juſtinus Martyr in dialogo cum Tryphone Judæo: εἴπατε γάρ μοι, οὐχὶ Θεὸς ἦν ὁ ἐντειλάμενος διὰ Μωϋσέως, μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, μήτε τῶν ἐν οὐρανῷ ἄνω, μήτε τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅλως ποιῆσαι, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἐρήμῳ διὰ τοῦ Μωϋσέως τὸν χαλκοῦν ὄφιν ἐνήργησε ποιηθῆναι, καὶ εἰς σημεῖον ἔστησε, δι' οὗ σημείου ἐσώζοντο οἱ ὀφιόδηκτοι, καὶ ἀναίτιος ἦν ἀδικίας, &c. id eſt, *Dicite namque mihi, an non Deus is erat, qui per Moyſen ſanxit, ne qua omnino fieret, vel imago, vel ſimilitudo, neque eorum quæ in cælo ſunt ſurſum, neque in terris deorſum? atqui idem ipſe in ſolitudine per Moyſen fieri fecit æneum ſerpentem, eumque pro ſigno ſtatuit, per quod ſervabantur, qui ſerpentum morſu lethaliter læſi fuerant: & extra culpam omnem eſt? Sacramentum namque arcanum per hunc, prout antea dixi, denuntiavit: quo ſerpentis quidem, qui etiam prævaricationis ab Adam auctor fuerat, poteſtatem everſum iri ſignificabatur: ſalus autem credentibus in iſtum, qui per ſignum id adumbrabatur*. τουτέστι, τὸν σταυροῦσθαι μέλλοντα, ἀπὸ τῶν δηγμάτων τοῦ ὄφεως, ἅπερ εἰσὶν αἱ κακαὶ πράξεις, εἰδωλολατρεῖαι, καὶ ἄλλαι ἀδικίαι· hoc eſt, *Qui crucifigendus erat, à ſerpentis morſibus, qui ſunt actiones pravæ, idolorum cultus, & aliæ iniquitates, promittebantur.* Ita etiam S. Proſper lib de promiſſionibus, &c. p. 2. c. 11. Ita ſanctus Gregorius Nyſſenus in Theoria de vita Moyſi, & ſanctus Epiphanius libro primo hær. tom. 3. num. 7. juxta Chriſti doctrinam, Joan. 3. *Et ſicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis.* MEN.

17. *Et poſuit in cruce* :] In textu Græco, καὶ τίθησιν ἐνδόξως id eſt, glorioſe, ſed interpres noſter legiſſe videtur, ἐν σημείῳ id eſt, in cruce: Et ſane paulo poſt in textu Græco generatim dicitur, τὸν ὄφιν ἐπὶ τοῦ ξύλου ἐπικείμενον· id eſt, ſerpentem in ligno poſitum: ſerpentem autem illum Moyſes erexit in cruce, ut docet Prudentius in Enchiridio.

Fervebat via ſicca eremi ſerpentibus atris,
Jamque venenati per livida vulnera morſus
Carpebant populum, ſed prudens ære politum
Dux cruce ſuſpendit, qui viras temperet, anguem.

Et ſanctus Juſtinus Martyr apologia 2 pro Chriſtianis: καὶ κατ' ἐπίπνοιαν καὶ ἐνέργειαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβόντα τὸν Μωσέα χαλκὸν, καὶ ποιῆσαι τύπον σταυροῦ, καὶ τοῦτον στῆσαι ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ· id eſt, ac Moſen per eam, quæ dicitur Dei inſpirationem & inſtinctum æs accepiſſe, & ſignum crucis feciſſe, idque ad ſanctum tabernaculum ſtatuiſſe, quod ita intelligendum, ut fecerit ſerpentem ex ære, illumque in cruce exaltarit. Hunc locum profert Juſtinus, oſtenditque eum fuiſſe Platoni notum, eo quod dicerit in Timæo agens de filio Dei: ἐχίασεν αὐτὸν ἐν τῷ παντί· id eſt, decuſſavit eum in univerſo. Id etiam planum eſt ex verbis Chriſti ſupra citatis: *Sicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto*, &c. In quibus ſane de crucifixione ſermo eſt. MEN.

18. *Veniat ad colubrum.*] In textu Græco additur, τὸν ἐπὶ ξύλου ἐπικείμενον· id eſt in ligno poſitum. Ubi loquitur generatim, nam de cruce intelligendum : eodem modo locutus eſt Tertullianus loco ſupra citato agens de ſerpente æneo: *Idem rurſum Moyſes poſt interdictum omnis rei ſimilitudinem cur æneum ſerpentem ligno impoſitum pendentis habitu in ſpectaculum Iſraeli ſalutare propoſuit*, &c. Et ſanctus Proſper Aquitanicus capite ſupra citato : *Verum ille ſemper pius & miſericors Deus, qui partibus judicans dat locum pœnitentiæ remedium exaltati ſerpentis in ligno contra mortiferos ſerpentum morſus. Jubetur enim Moyſes æneum formare ſerpentem, eumque alto ligno transfixum populo præcipere, ut ſi quis ſe vulneratum cujuslibet ſerpentis morſu ſentiret, ſtatim æneum reſpiceret ſerpentem, cujus aſpectu continuo ſanaretur.* Porro Rabbenu Haccados refert ex Rabbi Simeone filio Johai Moyſem ſerpentem æneum ſtatuiſſe ſuper arbore illa, cujus lignum miſit in aquam Mara ut dulceſceret. MEN.

19. *Et ita faciebant.*] In textu Græco hæc ſequuntur, *Habem in hoc gloriam Jeſu, quod in ipſo ſint omnia, & in ipſum*, ubi τὸ *in ipſum*, eſt per ipſum. Nam *omnia per ipſum facta ſunt.* Joan. 1. MEN.

20. Ναυῆ. Reſpicitur proculdubio iſte locus apud Hieronymum in fine libri de nominibus Hebraicis, cùm *Nahum* profertur ex Epiſtola hac, & exponitur *germen*. Scribendum quippe ibi *Nave*, ut ſit Græcum Ναυῆ; quod vellim ſcire an habeat Codex Vindobonenſis, de quo V. Cl. Petrus Lambecius lib. 3. Commentariorum de Bibliotheca Cæſarea p. 55. Nec verò me præterit Iſidorum Originum lib. 7. cap. 8. Nanm interpretari germen ſive conſolatorem; verum in Barnaba id nominis non exſtat: quod autem exſtat Nave, vertitur in eodem nominum Hebraicorum libro capite de Exodo *germen*. Quæres, quo modo *Nave* tranſire potuerit in *Nahum*. Dico. Fortè annotaverat aliquis ad oram libri ſui, *Nun*, ſeu quod idem eſt *Naun*, vocem Hebraicam quæ Græcæ *Nave* reſpondet. Unde poſtea alius exiſtimans ſermonem haberi de Nahumo Propheta, vitioſam nobis obtrufit lectionem. Hanc Notam cum Typographo imprimendam daturus retractarem, legeram eo die locum corruptum, ubi *de Jeſu Mave* pro *de Jeſu Nave* ſcriptum habetur. De quo lectorem admonere quid vetat? Eſt ille locus Archelai Epiſcopi Diſputatione adverſus Manichæum, quam vir clariſſimus & longè doctiſſimus Henricus Valeſius Socrati ac Sozomeno ſubjunxit, pag. 202. col. 2. COT.

Quid dicit iterum Moyſes Auſe filio Naue. In textu Græco legitur, τῷ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ υἱῷ· ſed lege τῷ Αυσῆ, &c. Sed in hoc textu quæ ſequuntur huc ſpectantia ſunt valde confuſa. MEN.

21. *Auſe filio Naue, ut oſtenderet Jeſum eſſe filium*, &c.] Hæc aliter in textu Græco. Iam proponit aliam de Joſue duce copiarum Iſraël figuram. Joſue autem appellatus eſt *Auſe*, ut videre eſt ex libro primo recognitionum ſancti Clementis: *Igitur Moyſes his adminiſtratis Auſen quemdam nomine præponens populo*, &c. Et ea mira dicendis, unde quidam allucinantur, putantes hunc locum eſſe unum ex hujus libri nævis. MEN.

Ut oſtenderet Jeſum eſſe filium Dei] Hæc deſiderantur in textu Græco. MEN.

Audiente populo, quia omnia pater oſtendit filio ſuo] Lege, *de filio ſuo Jeſu*, filio Naue. Ita Græca videntur ſic caſtiganda, τί λέγει πάλιν Μωσῆς τῷ Αυσῆ τοῦ Ναυῆ υἱῷ, ἵνα δείξῃ Ἰησοῦν εἶναι υἱὸν Θεοῦ. λαοῦ ἀκούοντος, ὅτι πάντα ὁ πατὴρ φανεροῖ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Ναυῆ. ἐκάλεσε Μωσῆς υἱὸν Ναυῆ, καὶ ἐπέθηκεν αὐτῷ ὄνομα Ἰησοῦ· Cetera ſunt expungenda. id eſt, quid dicit rurſus Moyſes Auſe filio Naue, ut oſtendat Jeſum eſſe filium Dei: populo audiente, quod omnia Pater de filio ſuo Jeſu oſtendit filio Naue, vocavit Moſes filium Naue, & impoſuit illi nomen Jeſu MEN.

22. *Et impoſuit illi nomen Jeſus.*] Adde juxta Græcum, *quando miſit eum exploratorem terræ.* Sic Tertullianus libro ad-

τῦτο ὄνομα; ὁπότε ἔπεμψε κατάσκοπον τῆς γῆς,
* add. ὑπ. * [23] λάβε βιβλίον εἰς τὰς χεῖράς σε, καὶ γράψον ἃ λέγει κύριος· ὅτι ἐκ ῥιζῶν [24] ἐκκόψει
* f. add. Ἰησοῦς. πάντα τὸν οἶκον τοῦ Ἀμαλὴκ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ * ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. * Οἱ δὲ πάλιν Ἰησοῦς
* l. ἀλλ. οὐχ ὁ υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τύ-
* al. δὲ. πῳ * καὶ [25] ἐν σαρκὶ φανερωθείς. Ἐπεὶ οὖν μέλλουσι λέγειν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβίδ, φοβούμενος καὶ συνιὼν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγει. Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου,
* al. ἵνα. κάθου ἐκ δεξιῶν μου, * ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει
* al. Κύρῳ. οὕτως Ἡσαΐας. [26] εἶπε κύριος τῷ Χριστῷ μου * κυρίῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ. [27] ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαρρήξω. Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν κύριον, καὶ υἱὸν Θεοῦ.

[28] Ἀλλ' ἴδωμεν, εἰ οὗτος ὁ λαὸς κληρονόμος, ἢ ὁ πρῶτος, καὶ εἰ ἡ διαθήκη εἰς ἡμᾶς, ἢ εἰς ἐκείνους. Ἀκούσατε νῦν περὶ τοῦ λαοῦ, τί λέγει ἡ γραφή. Ἐδεῖτο δὲ Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, [29] ὅτι στεῖρα ἦν· καὶ συνέλαβεν. Εἶτα καὶ ἐξῆλθε Ῥεβέκκα πυθέσθαι παρὰ κυ-

Filio ſuo Jeſu cuncta manifeſtaſſe filio Navæ? Impoſito igitur eo nomine, quando miſit eum in exploratorem terræ, dixit: *Accipe librum in manus* Ex. 17. 14.
tuas, & ſcribe quæ dicit Dominus: quoniam in noviſſimis diebus Filius Dei [Jeſus] exſcindet à radicibus omnem domum Amalec. Ecce rurſum non filius hominis, ſed Filius Dei Jeſus, qui figurâ in
carne apparuit. Quoniam ergo dicturi erant, Matth. 22.
Chriſtum eſſe filium Davidis; reformidans & in- 42.
telligens errorem ſceleratorum, ait: *Dixit Domi-* Pſ. 109. 1.
nus Domino meo; ſede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Eſaias verò
ita loquitur: *Dixit Dominus Chriſto meo Domino,* Iſ. 45. 1.
cujus apprehendi dexteram, ut obediant coram eo gentes; & fortitudinem regum diſrumpam. Vides quo modo David eum Dominum vocet, & Dei Filium.

XIII. Sed videamus, utrum hic populus hæ- Duo populi.
res ſit, an verò primus; & utrum teſtamentum ad nos, an ad illos pertineat: Audite nunc quid
Scriptura dicat de populo. Orabat Iſaacus Re- Gen. 25. 21.
beccæ uxoris ſuæ causâ, quòd eſſet ſterilis: & illa concepit. Poſtea verò Rebecca egreſſa eſt ad in-

---

adverſus Judæos, & libro tertio contra Marcionem: *Dum Moyſi ſucceſſor deſtinatur Auſes filius Nave, transfertur certe de primo nomine, & incipit vocari Jeſus.* Et infra. *Sic & Jeſus ob nominis ſui futurum ſacramentum: id enim nomen ſuum confirmavit, quod ipſe ei indiderat: quia non Angelum, nec Auſen, ſed Jeſum eum juſſerat exinde vocari.* Idem pluribus locis docet ſanctus Juſtinus Martyr in dialogo cum Tryphone Judæo. Lactantius libro quarto de vera ſapientia cap. 17. *Qui cum primum Auſes vocaretur, Moſes juſſit eum Jeſum vocari.* Euſebius libro quarto Evangelicæ demonſtrationis cap. 17. Ναυῆ υἱὸν τῷ αὐτῷ ὀνόματι οἱ γεννήσαντες, ἀλλ' ὁ προφήτης τοῦ Θεοῦ τὸ ἐκ γενετῆς ἀμείψας ὄνομα, Ἰησοῦν τὸν ἄνδρα κατὰ τὸ θεῖον ἐκάλεσε πνεῦμα. (Ubi tamen Αὐσῆν, non, Ναυῆν, ut in aliis ejuſdem capitis locis legendum eſt) id eſt, Auſen enim eum nominaverant parentes, ſed Propheta Dei mutato natali nomine, eum impulſu Spiritus ſancti Jeſum nominavit. Res geſta habetur Num. 13. cum miſit eum Moyſes exploraturum terram Canaan, ἐπωνόμασε Μωσῆς τὸν Αὐσῆ υἱὸν Ναυῆ Ἰησοῦν id eſt, cognominavit Moſes Auſen filium Nave Jeſum. MEN.

23. *Et accipe librum in manu tua, &c.*] In textu Græco deſideratur, καὶ λέγει. Hæc autem in nulla Scriptura reperiri poſſunt, quam Exodi 17. Ubi poſtquam Joſue debellavit Amalec, dixit Deus Moyſi: *Scribe hoc ob monumentum in libro & trade auribus Joſue, delebo enim memoriam Amalec ſub cælo.* Itaque etſi hic poſterior locus videatur conjungi cum ſuperiori, ad rem tamen diverſam ſpectat, & additur ad commendationem Jeſu filii Dei, cujus figura eſt Joſue, quare legendum puto, ut ſæpe occurrit in hac epiſtola, *& rurſus dixit*, & in textu Græco: καὶ πάλιν λέγει. MEN.

24. *Quia amputabit à radicibus omnem domum Amalec.*] In textu Hebræo, & apud Septuaginta hæc efferuntur per primam perſonam: ſed quia Barnabas applicat Chriſto, cujus figura eſt Joſue, poſuit in tertia perſona addens hæc verba: *Filius Dei in noviſſimis diebus*, proferens ſenſum, non verba: quia Chriſtus in finis ſua paſſione deleturus erat regnum Diaboli. MEN.

25. *In carne apparuit.*] In textu Græco hæc ſequuntur: *Quoniam igitur dicturi erant, quod Chriſtus filius ſit David: veritus & intelligens errorem peccatorum.* Dicturi erant Judæi Chriſtum eſſe filium David, non Dei: quod accidit, cum interrogati à Chriſto. Matth. 22. *Quid vobis videtur de Chriſto? cujus filius eſt? dicunt ei, David.* Quod prævidens Propheta, ut eos confunderet, ſcripſit: *Dixit Dominus Domino meo.* MEN.

26. Εἶπε κύριος τῷ Χριστῷ μου κυρίῳ. Cùm LXX. ſcripſiſſent Κύρῳ, antiquarii exiſtimantes Iſaiam loqui de Chriſto Jeſu, nec ad Cyrum attendentes, aſſumptâ vicinâ voce κυρίῳ, locum Scripturæ jam olim corruperunt. Quapropter Tertullianus Adverſus Judæos cap 7. & Adverſus Praxeam cap. 11. & 28. Cyprianus Teſtimoniorum lib. 1. cap. 21. Novatianus De Trinitate cap. 21. cum plurimis tam Græcis quàm Latinis apud Hieronymum Ad hunc textum Iſ. XLV. 1. & Ad Habac III. 13. κυρίῳ legunt, ac de Chriſto Domino interpretantur. Verba ſunt incerti alius Collectoris Græci Teſtimoniorum adverſùs Judæos, qui editus eſt cum S. Gregorio Nyſſeno, capite cui titulus Ad Judæos. *Nam cum David dixiſſet, Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, & reliqua, Eſaias planiùs & apertius dicit, Dicit Dominus Chriſto meo Cyro.* (Κύρῳ. At ſenſus videtur poſtulare κυρίῳ Domino) *Aiunt autem hæc de Cyro Perſa eſſe dicta: ſed ridiculum: quî enim reliqua Cyro conveniunt?* &c. Pari modo exſtat locus, Diſputationis Gregentii contra Herbanum fol. 67. in quo κύριος pro Κῦρος impreſſum fuiſſe ſuſpicor. ὁ Ναβουχοδονόσορ ᾐχμαλώτευσε τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀπῆρε τὸν λαὸν αὐτῆς, καὶ ταύτην κατέστρεψεν; ὁ μετὰ ταῦτα σπλαγχνισθεὶς ὁ κύριος αὐτὴν ᾠκοδόμησε, καὶ τὰ σκεύη διεσπαρμένα συνήγαγε; Non Nabuchodonoſor Hieroſolymam captam in ſervitutem redegit, & populum ejus abſtulit, ac eam evertit? Non poſtea miſertus Cyrus hanc reædificavit, & vas diſperſos in unum coëgit? COT.

Sic dicit Dominus Chriſto meo Domino.] Ita Tertullianus, & ſanctus Cyprianus, in textu Græco legitur: εἶπε κύριος τῷ Χριστῷ μου Κύρῳ id eſt, dixit Dominus Chriſto meo Cyro. Juxta Septuaginta interpretes, & textum Hebraicum, in quo pro hac voce, Κύρῳ legitur לכורש quod perinde eſt, nam כורש Hebraice Cyrum ſignificat. At interpres hujus epiſtolæ, legiſſe videtur κυρίῳ, id eſt, Domino, juxta multorum, tum Græcorum, tum Latinorum opinionem. Quam lectionem non probat divus Hieronymus, qui vult totum hoc caput intelligi de magno illo Cyro Medorum & Perſarum Rege, qui populum Judaicum à jugo ſervitutis liberavit, non de Chriſto: his Prophetæ verbis inductus: *Et vocavi te nomine tuo, aſſimilavi te, & non cognoviſti me*, quæ, ut ipſe ſcribit, minus Chriſto conveniunt. Aliter cenſent Tertullianus libro contra Judæos, ſanctus Cyprianus libro primo de teſtimoniis: divus Gregorius Nyſſenus in teſtimoniis de adventu Chriſti in carne cap. ad Judæos. Itaque dico quidem juxta literam caput Eſaiæ de Cyro intelligi, tum propter populi Iſraelitici dimiſſionem, ſeu liberationem, tum propter verba ab ſancto Hieronymo objecta, quæ ſane de Chriſto dici non poſſunt: ſed juxta ſenſum allegoricum caput eſſe intelligendum de Chriſto, cujus figura fuit Cyrus: nam quemadmodum ille populum Judaicum à captivitate redemit, ſic Chriſtus mundum à diaboli jugo liberavit. Unde Propheta initio capitis ſequentis prorumpens in apertiorem Prophetiam dixit: *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant juſtum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.* Quæ ſane nullâ ratione Cyro convenire poſſunt. Etſi enim Propheta loquatur primo de Cyro ſecundum litteram, in ipſo tamen progreſſu agit de Cyro ſecundum ſpiritum, id eſt, Chriſto, latenter ab illo ad hunc tranſeundo: quod eſt familiare ſacræ Scripturæ, ut rectè monet ſanctus Auguſtinus, libro tertio de doctrina Chriſtiana cap. 34 MEN.

Non ſine myſterio crediderunt veteres, voces κύριος & κῦρος unico apice ab invicem variaſſe: ſiquidem Cyrus, Meſſias ſive unctus Dei, in S. litteris appellatur, & liberator gentis Iſraeliticæ, inſigniter Domini noſtri typum geſſit. Non mirum ergo, voces iſtas promiſcue fuiſſe iunctas. OXON.

27. *Exaudiant illum gentes.*] Lege, *ut exaudiant illum gentes*, ut apud Tertullianum, & ſanctum Cyprianum: ut textu Græco Barnabæ, & apud Septuaginta, ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη id eſt, ut obediant ante eum gentes. In verſione communi: *Ut ſubjiciam ante faciem ejus gentes, & virtutem Regum corrumpam, vel diſrumpam*, ut apud Septuaginta. MEN.

28. *Quæramus ergo ſi hic populus, &c.*] Hic incipit caput 10 de reprobatione Judæorum, & electione gentium. MEN.

29. *Quia ſterilis erat.*] Adde, ut in textu Græco, *& concepit*: Sed his præponenda ſunt hæc verba, Gen. cap. 25. ἐπήκουσε δὲ αὐτῷ ὁ Θεός idest, *exaudivit autem eum Deus*: Deinde, καὶ συνέλαβεν idest, *& concepit.* MEN.

interrogandum Dominum; & dixit Dominus ad illam; *Duæ gentes in utero tuo ſunt, ac duo populi in ventre tuo: atque unus populus alterum ſuperabit; & major ſerviet minori.* Debetis intelligere quis ſit Iſaacus, quæ Rebecca; & de quibuſnam declaraverit, quod hic vel ille populus major futurus ſit. Et in alia Prophetia manifeſtius loquitur Jacobus ad filium ſuum Joſephum, dicens: *Ecce*
Gen. 48. 11, 9. *Dominus non privavit me facie tua: adduc mihi filios tuos, ut benedicam eis.* Et adduxit Manaſſen & Ephraimum; cupiens ut Manaſſes benediceretur, quia erat natu major. Itaque Joſephus adduxit eum ad manum dextram patris ſui Jacobi. Vidit autem ſpiritu Jacobus figuram populi venturi. Et quid narrat Scriptura? Et commutavit Jacobus manus ſuas; & dexteram poſuit ſuper caput Ephraimi, minoris ac junioris; & benedixit illi. Dixitque Joſephus ad Jacobum; *Transfer dextram tuam ſuper caput Manaſſis, quia primitivus filius meus eſt.* Et reſpondit Jacobus Joſepho; *Scio, fili, ſcio: ſed major ſerviet minori; benedicetur autem etiam ille.* Aſpicite quibus aſſignaverit, eſſe populum iſtum primum, ac teſtamenti hæredem. Si ergo adhuc & per Abrahamum populus ille commemoratus eſt, accepimus perfectionem ſcientiæ noſtræ. Quid ergo dicit Deus Abrahamo, cùm ob fidem poſitus eſt in juſtitia?
Gen. 15. & 17. Rom. 4. *Ecce poſui te, patrem gentium, quæ per præputium credunt Domino.*

XIV. Sed etiam quæramus, an dederit teſtamentum, quod Patribus juravit, ſe populo daturum. Dedit quidem: verùm illi propter peccata ſua indigni fuerunt qui acciperent. Dicit
Exod. 24. 18. enim Propheta; *Et Moſes in monte Sina jejunavit*
Deut. 9. 10. *quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ut teſtamentum Domini, ad populum, acciperet.* Et
Exod 31. 18. accepit à Domino duas tabulas ſcriptas digito ma-
Deut. 9. 10. nus Domini, in ſpiritu: ſumptaſque Moyſes deferebat ad populum, ut traderet: & dixit Domi-
Exod. 32. 7. nus ad Moſen: *Moyſes, Moyſes, deſcende celeri-*
Deut. 9. 12. *ter; inique enim ſe geſſit populus tuus; quos de terra Ægypti eduxiſti.* Intellexitque Moſes, quòd iterum fecerant conflaturas; & projecit de manibus tabulas; contritæque ſunt tabulæ teſtamenti Dominici. Accepit itaque Moſes; ipſi verò digni non fuerunt. Quo modo nos habuerimus, diſcite. Moſes, cùm eſſet ſamulus, eas accepit; nobis autem ipſe Dominus, cui ſumus in popu-

εἶπεν· καὶ εἶπε κύριος πρὸς αὐτήν. 30 Δύο ἔθνη ἐν τῇ γαστρί σου, καὶ δύο λαοὶ * ἐν τῇ κοιλίᾳ σου· καὶ λαὸς λαοῦ ὑπερέξει, καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Αἰσθάνεσθαι ὀφείλετε, τίς ὁ Ἰσαὰκ, τίς ἡ Ῥεβέκκα, 31 καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος. Καὶ ἐν ἄλλῃ προφητείᾳ 32 λέγει φανερώτερον ὁ Ἰακὼβ πρὸς τὸν Ἰωσὴφ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων· ἰδοὺ οὐκ ἐστέρησέ με κύριος 33 τοῦ προσώπου σου· προσάγαγέ μοι τοὺς υἱούς σου, ἵνα εὐλογήσω αὐτούς. 34 Καὶ προσήγαγεν * Ἐφραῒμ, καὶ Μανασσῆ θέλων ἵνα εὐλογηθῇ, ὅτι πρεσβύτερος ἦν. 35 Ὁ γὰρ Ἰωσὴφ προσήγαγεν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ πατρὸς Ἰακώβ. Εἶδε δὲ Ἰακὼβ τύπον, τῷ πνεύματι, τοῦ λαοῦ τοῦ μεταξύ. Καὶ τί λέγει; καὶ ἐποίησεν Ἰακὼβ ἐναλλὰξ τὰς χεῖρας αὐτοῦ. καὶ ἔθηκεν * ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἐφραῒμ τοῦ δευτέρου καὶ νεωτέρου, καὶ ηὐλόγησεν αὐτόν. Καὶ εἶπεν Ἰωσὴφ πρὸς Ἰακώβ· μετάθες σου τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Μανασσῆ, ὅτι πρωτότοκός μου ἐστὶν υἱός. Καὶ εἶπεν Ἰακὼβ πρὸς Ἰωσήφ· οἶδα, τέκνον, οἶδα. ἀλλ' ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, καὶ οὗτος δὲ εὐλογηθήσεται. Βλέπετε ἐπὶ τίνων τέθεικε, τὸν λαὸν εἶναι τοῦτον πρῶτον, καὶ τῆς διαθήκης κληρονόμον. 36 Εἰ οὖν ἔτι, καὶ διὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμνήσθη, 37 ἀπέχομεν τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἡμῶν. Τί οὖν λέγει τῷ Ἀβραὰμ, * 38 ὅτι * ἐπίστευσε, ἐτέθη εἰς δικαιοσύνην; ἰδοὺ τέθεικά σε πατέρα ἐθνῶν τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας τῷ κυρίῳ.

Καὶ αὐτὴν τὴν διαθήκην ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι, δοῦναι τῷ λαῷ, εἰ δέδωκε, ζητῶμεν. Δέδωκεν· 39 αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι λαβεῖν διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· καὶ ἦν Μωσῆς νηστεύων ἐν ὄρει Σινᾶ, τοῦ λαβεῖν τὴν διαθήκην κυρίου πρὸς τὸν λαὸν, ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα· καὶ ἔλαβε παρὰ κυρίου τὰς δύο πλάκας γεγραμμένας τῷ δακτύλῳ τῆς χειρὸς κυρίου ἐν πνεύματι· καὶ λαβὼν Μωσῆς κατέφερε πρὸς τὸν λαὸν, δοῦναι· καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν· Μωσῆ, Μωσῆ, κατάβηθι τὸ τάχος, ὅτι * ἠνόμησεν ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ συνῆκε Μωσῆς, ὅτι ἐποίησαν πάλιν * χωνεύματα, καὶ ἔῤῥιψεν ἐκ τῶν χειρῶν τὰς πλάκας, καὶ συνετρίβησαν αἱ πλάκες τῆς διαθήκης κυρίου. Μωσῆς μὲν γὰρ ἔλαβεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐγένοντο ἄξιοι. 40 Πῶς ἡμεῖς ἐλάβομεν, μάθετε. Μωσῆς θεράπων ὢν ἔλαβεν· αὐτὸς δὲ ὁ κύριος ἡμῖν ἔδωκεν, * 41 εἰς λαὸν κληρονομίας, δι' ἡμᾶς ὑπομείνας. Ἐφα-νε-

* f. ἐν τῇ κοιλίᾳ.
* l. Μανασσῆ πρὸ Ἐφραΐμ.
* f. deeſt. τὴν δεξιάν.
* f. ὅτι.
* l. πιστεύσαντι.
* al. ἀνόμησεν.
* al. χωνεύματα.
* add. ἡ.

30. *Duæ nationes, &c.*] Ex reprobatione Eſau majoris, & electione Jacob minoris natu oſtendit reprobationem Synagogæ, & electionem Eccleſiæ, abdicationem Judæorum & adoptionem gentium, juxta Paulum cap. 9. ad Romanos, quem ſecuti ſunt Sanctus Juſtinus Martyr in dialogo cum Tryphone Judæo, ſanctus Irenæus libro quarto capite trigeſimo octavo. Tertullianus lib. contra Judæos circa initium, Proſper Aquitanicus de promiſſionibus, p. 1. cap. 20. MEN.

31. *Et qui populus minor aut major.*] In textu Græco hæc ita habentur: καὶ ἐπὶ τίνων δέδειχεν, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος, ἢ ἐκεῖνος. Ubi legendum, τίς, pro, ὅτι, id eſt, & quare oſtendit, quis major eſſet populus hic, an ille. MEN.

32. *Iterum dixit Jacob Joſeph filio ſuo:*] Idem quod ſupra declarat, ex hiſtoria Ephraim & Manaſſe, quam etiam huic doctrinæ applicat ſanctus Cyprianus lib. 1. de teſtimoniis. MEN.

33. *Ex genere tuo.*] In textu Græco legitur, *conſpectu tuo*, rectius juxta ſacram Scripturam. MEN.

34. *Et adduxit Manaſſen & Ephrem, &c.*] Hæc Græca corrupta ſunt, ſed lege, καὶ προσήγαγε τὸν Μανασσῆ. καὶ Ἐφραῒμ θέλων ἵνα Μανασσῆ, &c. MEN.

35. *Statuit illum.*] In textu Græco. ὁ γὰρ Ἰωσὴφ προσήγαγεν, ſed particulæ, ὁ γὰρ, videntur redondare. MEN.

36. *Sic ergo.*] Lege, *ſi hoc ergo*, jam amplius probat gentium vocationem per promiſſionem Abrahæ factam. MEN.

37. *Habemus*] In textu Græco, ἀπέχομεν. Quo vocabulo utitur Matthæus cap. 6. ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν id eſt, receperunt, habent mercedem ſuam. Heſychius: ἀπέχει, λαμβάνει, id eſt, accepere. MEN.

38. *Cum ſolus credidiſſet, & poſitus eſſet in juſtitia.*] Lege *poſitum*, ut in textu Græco, in quo ſic habetur, *quia credidiſti, poſitum eſt in juſtitiam*, ex Gen. cap. 15 & cap. 17. potius tamen juxta ſenſum, quam juxta verba. Probat igitur Abraham eſſe patrem nationum, quia credidit Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam in præputio: & promiſſionem accepit benedictionis ſeminis ſui in præputio, juxta doctrinam Pauli ad Rom. 4. quam ſequitur hic Barnabas *Dicimus enim*, inquit, *quia reputata eſt fides Abrahæ ad juſtitiam: quomodo ergo reputata eſt, in circumciſione, an in præputio? non in circumciſione, ſed in præputio. Et ſignum accepit circumciſionis ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio, ut ſit pater omnium credentium per præputium*, quæ poſteriora verba imitatus eſt Barnabas: *Ecce poſui te patrem nationum quæ credunt Domino, non circumciſo*: in textu Græco, δι' ἀκροβυστίας, id eſt, per præputium: Sunt tamen, qui exponunt illa Pauli verba, *per præputium*, id eſt, per juſtitiam fidei, quam habuit Abraham in præputio. MEN.

39. *Sed illi non fuerunt digni, &c.*] Repetit quæ ſuperius non procul ab initio jam ſcripſerat, probatque à fractione tabularum Moyſi, quam fuerint indigni Judæi accipere legem, ac proinde illis repudiatis, Chriſtum nobis ſuum dediſſe teſtamentum. MEN.

40. *Quomodo acceperimus nos diſcite*] Quædam hic deſiderantur ſupplenda ex textu Græco: *Moyſes cum eſſet ſervus, accepit: ipſe vero Dominus nobis dedit*, ſup. legem, teſtamentum Dominus, id eſt, Chriſtus. MEN.

41. *Cui nos in hereditatem.*] Hæc corrupta ſunt: Lege, *qui nos in hereditatem elegit*: in textu Græco legitur, εἰς λαὸν κληρονομίας, ſed puto æque corrupta, & legendum, ἡμᾶς ἐκλεξάμενος εἰς κληρονομίαν. MEN.

42. Et

νερώθη δὲ, ἵνα κἀκεῖνοι τελειωθῶσι τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ἡμεῖς [a] [42] διὰ τοῦ κληρονομοῦντος διαθήκην κυρίου Ἰησοῦ λάβωμεν. Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· Ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, [43] τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· λέγει κύριος ὁ λυτρωσάμενός σε Θεός· ὃς εἰς τοῦτο ἡτοιμάσθη, ἵνα αὐτὸς φανεὶς, τὰς ἤδη δεδαπανημένας ἡμῶν [b] καρδίας τῷ θανάτῳ, καὶ παραδεδομένας τῇ τῆς πλάνης ἀνομίᾳ, λυτρωσάμενος ἐκ τοῦ σκότους, διάθηται ἐν ἡμῖν διαθήκην λόγῳ. Γέγραπται γὰρ πῶς αὐτῷ ὁ πατὴρ ἐντέλλεται, λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους, ἑτοιμάσαι ἑαυτῷ λαὸν ἅγιον. Λέγει οὖν ὁ προφήτης· ἐγὼ κύριος ὁ Θεός σου, ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου, καὶ ἐνισχύσω σε· καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν πεπεδημένους, ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. Γινώσκετε οὖν πόθεν ἐλυτρώθημεν. Καὶ πάλιν ὁ προφήτης λέγει· πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, [44] εὐαγγελίσασθαι [45] ταπεινοῖς χάριν ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καλέσαι ἐνιαυτὸν [c] κυρίου δεκτὸν, καὶ ἡμέραν [d] ἀνταποδόσεως, παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας.

[46] Ἔτι καὶ περὶ τοῦ σαββάτου γέγραπται [47] ἐν τοῖς δέκα λόγοις, ἐν οἷς ἐλάλησεν ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ πρὸς Μωσῆν κατὰ πρόσωπον· καὶ [48] ἁγιάσατε τὸ σάββατον κυρίου [49] χερσὶ καθαραῖς, καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ. Καὶ

[a] l. δι' αὐτοῦ κληρονομοῦντες.
[b] l. καρδίας.
[c] al. κυρίῳ.
[d] vel. ἀνταπ.

lum hæreditatis, tradidit; pro nobis paſſus. Ad hoc verò apparuit, quò tum illi in peccatis conſummarentur; tum nos per ipſum hæreditatem adeuntes, Domini Jeſu teſtamentum poſſideremus. Et iterum Propheta dicit: *Ecce poſui te in* Iſ. 49. 6
lucem gentium, ut ſis in ſalutem uſque ad extremum terræ: dicit Dominus, qui redemit te Deus: qui ad hoc paratus eſt, ut per adventum ſuum, præcordia noſtra jam à morte abſumpta & tradita erroris iniquitati, redimens à tenebris, verbo diſponat in nobis teſtamentum. Scriptum quippe eſt, quo modo Pater illi mandaverit, ut redimens nos à tenebris, ſibi pararet populum ſanctum. Dicit igitur Propheta; *Ego Dominus Deus tuus, vocavi te* Iſ. 42. 6.
in juſtitia; & tenebo manum tuam, & corroborabo te: & dedi te in teſtamentum generis, in lucem gentium; ad aperiendum oculos cæcorum, & ad educendum de vinculis illigatos, de domo carceris ſedentes in tenebris. Agnoſcite ergo, à quo ſimus redempti. Rurſus Propheta dicit; *Spiritus Domini ſuper* Iſ. 61. 1.
me; propter quod unxit me; Evangelizare humilibus miſit me, ſanare contritos corde; prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſum; & vocare annum Domini acceptum, & diem retributionis; conſolari omnes lugentes.

XV. Adhuc & de Sabbato ſcriptum eſt in Decalogo, ſeu decem verbis, quæ Dominus in monte Sina locutus eſt ad Moſen os ad os: *Et ſanctificate Sabbatum Domini, manibus mundis, &* Exod 20. 8.
puro

De Sabbato.

42. *Et nos per illum hereditatem teſtamenti.*] In textu Græco: καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ κληρονομοῦντος διαθήκην, hæc corrupta ſunt: Lege, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ κληρονομοῦντες διαθήκην *Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Ita in textu Græco, ſed hæc vocabula redundant. *Qui in hoc paratus eſt.* Hæc uſque ad illa verba: *Et iterum Propheta dicit*, tranſpoſita ſunt in textu Græco, poſt hæc verba: *dicit Dominus, qui te liberavit.* MEN.

43. *Ut ſis ſanctitas mea.*] In communi verſione juxta textum Hebraicum, *ut ſis ſalus mea.* In textu Græco Barnabæ, & apud Septuaginta, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν id eſt, *ut ſis in ſalutem*, lege ergo expuncto vocabulo, *mea*, *ut ſis in ſanctitatem*, id eſt, ſalus. MEN.

44. Εὐαγγελίσασθαι ταπεινοῖς χάριν ἀπέσταλκέ με. Notanda lectio ταπεινοῖς, quæ optimè quadrat cum Hebraico ענוים, quamque oſtendit in hoc Scripturæ teſtimonio Marchali MS. Codex. Apud LXX. & Lucæ IV. 18 habetur πτωχοῖς, hoc eſt pauperibus; vel quia *humiles*, *manſuetus*, *pauper*, nomina ſunt affinis ſignificationis; vel quia poſuerat Iſaias ענוים, quod facile fuit mutare in עניים. Adverbium autem χάριν adjeciſſe Barnabas videtur majoris claritatis cauſâ. COT.

45 *Hominibus.*] Lege, humilibus, ut in textu Græco Barnabæ, ταπεινοῖς· Apud Septuaginta, πτωχοῖς, id eſt, pauperibus. In textu Hebræo ענוים, id eſt, manſuetis, humilibus, ſeu objectis. MEN.

46. *Adhuc de ſabbato.*] Hic incipit caput undecimum, quod eſt de ſabbati abrogatione. MEN.

47. *In decem verba.*] id eſt, præceptis. Nam λόγος præceptum eſt, ut à nobis obſervatum eſt ad Concordiam regularum c. 1. §. 9. Hæc decem præcepta erant in duabus tabulis ſingulis unam pentadem, hoc eſt, quinque præcepta continentibus, ut docet Joſephus, libro tertio antiquit. c. 4 πλάκας ἐπέδειξε δύο τοὺς δέκα λόγους ἐν ἑκατέρᾳ πέντε, καὶ χεὶρ ἦν ἐπὶ τῇ γραφῇ τοῦ Θεοῦ· id eſt, cum hæc dixiſſet, duas tabulas eis oſtendit inſcripta habentes decem præcepta, in utraque quinque, & manus Dei in Scriptura erat, & cap. 6. *in hanc arcam repoſuit duas tabulas decem præcepta continentes*, ἀνὰ πέντε μὲν εἰς ἑκατέραν, ἀνὰ δύο δὲ καὶ ἥμισυ κατὰ μέρος ἐγγεγραμμένας· id eſt, in utraque quina, & in unaquaque facie, ſeu in ſingulis paginis duo cum dimidio. Philo Judæus libro de decem verbis: ὥστε εἶναι τὴν μὲν μίαν γραφὴν τὴν ἀρχὴν Θεὸν, καὶ πατέρα ποιητὴν τοῦ παντός. τὸ δὲ τέλος γονεῖς· id eſt, ita ut primæ tabulæ, ſeu ſcripturæ ſit initium Deus Pater Creator Univerſi, finis vero parentes: Et paulo poſt, ἡ δὲ ἑτέρα πεντὰς τὰς πάσας ἀπαγορεύσεις περιέχει· id eſt, alter quinarius interdictiones omnes continet. Et libro: *Quis rerum divinarum heres ſit*: dicit duas eſſe legum tabulas ejuſdem numeri, ac animæ partes, quæ ſunt ſuperior & inferior, in eiſque decem eſſe leges, dividique æqualiter in duos quiniones, primumque continere ea, quæ ad Deum ſpectant, alterum ea quæ ad homines: Et paulo poſt, ait: τέταρτος δὲ ὁ περὶ γονέων τιμῆς, καὶ γὰρ οὗτος ἱερὸς ἔχων τὴν ἀναφορὰν οὐκ ἐπ' ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐπὶ τὸν σπορᾶς καὶ γενέσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον· id eſt, quintum vero præceptum de honore parentum. Illud enim ſacrum eſt, cum non referatur ad homines, ſed ad eum qui eſt creatis omnibus cauſa generationis. Alii aliter dividunt, quatuor in prima tabula, ſex in ſecunda conſtituentes, ut ea Hebræorum commentariis obſervat Druſius, Cent. Miſcellan cap 19. MEN.

48. *Sanctificate ſabbatum, &c*] Exod. 20. & 31. Levit. 19. & 26. & Deut. 5. Sed profert potius ſenſum, quam verba, explicatque modum & rationem celebrandi Sabbati. MEN.

49. *Manibus mundis & puro corde.*] Vacando ſcilicet orationi, contemplationi, & retro actæ vitæ mala diligenter examinando ac plangendo. Ita olim diem illum agebant Judæi, ut docet Philo, lib. de decalogo: τέταρτον ἐστὶ τὸ πρόσταγμα τὸ περὶ τῆς ἱερᾶς ἑβδόμης, ἵνα διάγηται ὁσίως ἄγεται· id eſt, quartum mandatum eſt de die ſacra ſeptima, ut illa ſancte ac pie tranſigatur. Et paulo poſt: *Juſſit igitur, ut quicunque iſta inſtituta recepiſſent, ſicut in cæteris, ita in hoc quoque Deum ſequerentur operando per ſex dies*, ἀνέχοντας δὲ καὶ φιλοσοφοῦντας τῇ ἑβδόμῃ. καὶ θεωρίᾳ μὲν τῆς φύσεως σχολάζοντας, ἐπισκοποῦντας δὲ καὶ εἴ τι καθαρῶς ἐν ταῖς προτέραις ἐπράχθη, &c. *Septima vero interquieſcendo, vacandoque contemplationi verum & ſtudio ſapientiæ: retractandoque etiam cogitatione acta præterita, & rationem eorum à ſe repoſcendo, ſicubi à legum præſcriptis aberratum fuerit, ut in poſterum cautiores eſſent, proſpicerentque, ne iterum impingerent in eadem offendicula:* Et Agatharchides aliàs Judæis infeſtus, apud Joſephum libro primo, ἀργεῖν εἰθισμένοι διὰ ἑβδόμης ἡμέρας· id eſt, feriari ſoliti ſeptimo die. Et paulo poſt: ἀλλ' ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐκτετακότες τὰς χεῖρας εὔχεσθαι μέχρι τῆς ἑσπέρας id eſt, ſed in templis expanſis manibus orare uſque ad veſperam. Quare optime ſanctus Athanaſius oratione de Sabbato, & circumciſione, ait Deum inſtituiſſe Sabbatum, non ut populus otio delectaretur, ſed ut ſuum cognoſceret conditorem. Venerabilis ergo fuit ſeptima dies, quia, ut ait Ariſtobulus Judæus apud Euſebium, libro decimo tertio de præparatione Evangelica, cap. 12. διὰ ἑβδομάδων, κύκλος πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων, καὶ τῶν φυομένων ἁπάντων· id eſt, hebdomadarum orbe ipſa tam animantium, quam plantarum univerſitas volvitur. Ac proinde eadem dies in pretio etiam fuit gentilibus, & ſacra ab illis appellatur. Ita appellat Heſiodus, apud eumdem Euſebium ejuſdem libri cap. 13.

Πρῶτον ἕνη τετράς τε, καὶ ἑβδόμη ἱερὸν ἦμαρ·

Id eſt,

Luna extrema dies, tum quarta & ſeptima ſacra eſt.

Homerus.

Ἑβδομάτη δ' ἔπειτα κατήλυθεν ἱερὸν ἦμαρ.

Id eſt,

Septima deinde dies ſequitur ſacrata.

Et alibi:

Ἑβδόμη ἦν ἱερή· id eſt, *ſeptima ſacra fuit.*

Et Callimachus. ἑβδόμη ἐν ἀγαθοῖς· id eſt, ſeptima dies bona. Sacram etiam fuiſſe ſabbati diem, (quam ille Saturni vocat,) apud Judæos teſtatur Dio Caſſius lib. 37. hiſt. Rom. MEN.

Ceſſationem ab operibus quotidianæ vitæ, per *manus mundas* explicat Auctor noſter; illæ enim laboribus admotæ, *ſunt*

Jer. 17. 24. *pura corde.* Et alibi dicit; *Si cuſtodierint filii mei, Sabbata; tunc ponam miſericordiam meam ſuper illos.* Sabbati meminit in principio creationis: *Fe-*
Gen. 2. 2. *citque Deus in ſex diebus opera manuum ſuarum; & conſummavit in die ſeptima, & in ea requievit, & ſanctificavit eam.* Advertite, filii, quid dicat; *conſummavit in ſex diebus:* id ait; omnia conſum-
Mundus per quot annos duraturus. mabit Dominus Deus in ſex millibus annorum. Nam apud illum dies æquiparatur mille annis; ut

ἐν ἑτέρῳ λέγει· [50] ἐὰν φυλάξωσιν οἱ υἱοί μου τὰ σάββατα, τότε ἐπιθήσω τὸ ἔλεός μου ἐπ' αὐτούς. Τὸ σάββατον λέγει ἐν ἀρχῇ [51] τῆς κτίσεως· καὶ [52] ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ἓξ ἡμέραις τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ κατέπαυσεν ἐν αὐτῇ, καὶ ἡγίασεν αὐτήν. Προσέχετε, τέκνα, τί λέγει, τὸ συνετέλεσεν [53] ἐν ἓξ ἡμέραις· τοῦτο λέγει, ὅτι * συντελεῖ ὁ Θεὸς κύριος [54] ἐν ἑξακισχιλίοις ἔτεσι τὰ πάντα. Ἡ γὰρ ἡμέρα παρ' αὐτῷ χίλια

* al. συντελεῖ κύριος.

ſordes contrahunt; Hinc Marci 7. 3. dicitur, Judæos nunquam cibos ſumſiſſe illotis manibus; multo minus ſine diligenti lotione, ſacris operabantur: præſertim cum diem Sabbati *ſanctificare* eſſent juſſi, quod in Rabbinica dialecto idem valet quod aquis proluere. Huc ſpectat quod D. Paulus monet 1 Tim. 2. 8. in oratione puras manus attollere. OXON.

50. *Et alibi, ſi cuſtodierint, &c.*] Hic locus non eſt in ſacra Scriptura: ſub hac verborum formula, habetur tamen Hierem. 17. his verbis: *Si ſanctificaveritis diem Sabbati, ut non faciatis in eo omne opus, ingredientur per portas civitatis hujus reges & principes ſedentes ſuper ſolium David, & aſcendentes in curribus & equis, ipſi & principes eorum viri Juda, & habitatores Hieruſalem, & habitabitur civitas hæc in ſempiternum, &c.* Ubi capiemitur ſpeciatim, quod dixit Barnabas generatim. MEN.

51. *Conſummationis.*] Id eſt, creationis mundi videlicet. MEN.

52. *Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ἓξ ἡμέραις τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ συνετέλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ.* Ad hunc locum, partim ex Geneſ. II. 2. partim ex Exod. XX. 11. & XXXI. 17. conſarcinatum, duo obſervabis. Primum, fortaſſis nonnulla Græcæ Editionis exemplaria olim concordâſſe cum Hebræo, atque in Geneſi ſcriptum habuiſſe, *καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἃ ἐποίησε.* non ut nunc, *ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ.* Certè Quæſtio 51. earum quas S. Athanaſio nonnulli tribuunt, ſic proponitur; *διὰ τί δὲ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ὁ Θεὸς τὴν κτίσιν ἐτέλεσε;* Alterum, ſive Deus dicatus compleviſſe opera ſua die ſeptimo, ſive die ſexto, perinde eſſe quoad ſenſum: ratione videlicet termini interioris (ut loquuntur) ac exterioris. Quo pacto qui per totum unum diem laboràſſet, nullum que opus in ſequenti ſuſcepiſſet, diceretur finem laboris feciſſe in utroque die; propter ultimum momentum diei primæ, & primum ſecundæ; incluſivè reſpectu ultimi momenti, & excluſivè reſpectu primi, aiunt barbarorum filii. Quocirca minùs urget argumentum B. Hieronymi in Traditionibus Hebraicis; *Pro die ſexta, in Hebræo diem ſeptimam habet. Arctabimus igitur Judæos, qui de otio Sabbati glorientur; quòd jam tunc in principio Sabbatum diſſolutum ſit, dum Deus operatur in Sabbato, complens opera ſua in eo, & benedicens ipſi diei, quia in illo univerſa compleverit.* Rectius Theodorus, citatus per Theodoritum Quæſtione 21. in Geneſim, docet ideo Deum ad ſex dies creationis addidiſſe diem ſeptimum quietis, ac ſeptem diebus circulum omnem dierum concluſiſſe, ut ſex dies ſignificatio eſſent eorum quæ creata ſunt, ſeptimus verò quòd creaturæ finem complementumque acceperint, nihilque amplius in illis deſideretur. Vide etiam Gregorium Nyſſenum in Pſalmum 6. COT.

53. *Sexto die.*] Ita apud Septuaginta, Gen. 2. In textu Græco Barnabæ, *ἐν ἓξ ἡμέραις* id eſt, in ſex diebus, ut Exod. c. 20. & 31. MEN.

54. *Τοῦτο λέγει, ὅτι συντελεῖ ὁ Θεὸς κύριος ἐν ἑξακισχιλίοις ἔτεσι τὰ πάντα.* Multis auctorimibus, nullâ firmâ ratione, ſe tuentur qui certum mundo terminum temporis figunt, quo adveniente, non ampliùs permanſurus ſit in præſenti ſtatu; in præſtantiorem ſcilicet reformandus. Etenim placuit præter Barnabam, Hebræis ex Eliæ ſchola profectis, Chaldæis Theologis, Orpheo, Hiſtorico Tuſco apud Suidam in voce Τυῤῥηνία, atque ut ad Noſtros veniam, inter Græcos Irenæo lib. 5. adverſùs Hæreſes cap. 28 29. Hippolyto in codice 202. Photianæ Bibliothecæ, Euſtathio in Hexaëmeron p. 55. Scriptori Quæſtionum & Reſponſionum, inter Opera Juſtini Martyris, cap. 71. & Cedreno circa initium Hiſtoriæ ſuæ, obiter citat Joſephum, ac librum Apocryphum, cujus nomen eſt Parva Geneſis; inter Latinos autem Lactantio lib. 7. Inſtitutionum cap. 14. 25. ac Epitomes cap. 10. Hæretico cuidam in quem invehitur Beda Epiſtolâ Apologeticâ, quam edidit Jacobus Waræus; Hilario in Matthæum Canon. 18. & 20. Hieronymo cùm Epiſtolâ 139 ad Cyprianum, tum Commentario in Michæam ad initium capitis 4. Auctori Quæſtionum veteris & novi Teſtamenti ad finem quæſtionis 106. Tom. 4. S. Auguſt Gaudentio Brixiano Tractatu 10. Caſſiodoro Variarum lib. 1. Epiſt. 10. atque Iſidoro in Geneſim. Ab his omnibus, inquam, necnon ab aliis pluribus, & ab indocto vulgo creditum eſt, mundo poſt annum à Creatione ſextum millеſimum, ſive poſt ſextam ætatem, finem ac in melius reſtaurationem venturam. Alii eo numero non contenti, quingentos annos addidêre. Probat divinationem Germanus Conſtantinopolitanus in Contemplatione rerum Eccleſiaſticarum, circa medium, *ac SS. Hippolyto, Cyrillo, Chryſoſtomo attribuit, his inſignibus verbis, quæ non carent difficultate; *τὸ σφραγίζειν τὸν λαὸν τὸν ἀρχιερέα, ὑποδηλοῖ τὴν μέλλουσαν Χριστοῦ παρουσίαν, ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει μέλλειν ἔσεσθαι, διὰ τῆς ψηφίδος τῶν δακτύλων ἐμφαινόντων ἑξακισχιλιοστὸν πεντακοσιοστόν. τοῦτο καὶ Ἱππόλυτος Ῥώμης, καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος λέγουσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου λόγοις αὐτῶν, ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει τὴν μέλλουσαν παρουσίαν ἔσεσθαι, καὶ ὁ Χρυσόστομος.* *Cum Pontifex obſignat populum, ea res ſubindicat, quòd futurus adventus Chriſti, anno ſexies milleſimo quingenteſimo, eveniet; ex ſupputatione digitorum ſignificante ſexies milleſimum quingenteſimum. Hoc & Hippolytus Romæ, & ſanctus Cyrillus dicunt in ſuis de Antichriſto libris, fore anno ſexies milleſimo quingenteſimo eum adventum qui futurus eſt, itemque Chryſoſtomus.* Loquitur de ſigno crucis quod ſuper populum fit ab Epiſcopo manu dextrâ, porrectis tribus digitis, pollice, indice, medio, ita tamen ut pollex inclinet ad indicem, & aliis duobus digitis incurvatis; per quam indigitationem numerum 6500. exprimi docent nos libri ea de re à Nicolao Smyrnæo & à Beda conſcripti. Quod autem ſubditur de ſententia Hippolyto & Chryſoſtomi, de Hippolyto quidem comparandum eſt cum iis quæ habent Photius codice 202. & Andreas Cæſarienſis ad Apocalypſ. XVII. 10. de Chryſoſtomo verò, cùm Homilia aurei Doctoris in Pſalmum 6. quam ex Bibliotheca Regis Catholici ſuperioribus annis edi curavimus, quamque interpolavit Anaſtaſius Sinaita, ut videre eſt Tomo I. novi Auctarii Bibliothecæ Patrum; item cum Oecumenio ad I. Johannis II. 18. Nec mirandum, ſi non omnia uſquequaque conveniant. Num enim hæ ſunt *κυρίαι δόξαι*, ut variè loqui non liceat?

Exſtiterunt etiam qui rerum finem ad annorum ſeptem millia protraxêre. Eſt illa opinio Cypriani libro de exhortatione Martyrum cap. 11. & Methodii libro de caſtitate, apud Photium codice 237. Ita namque interpretor quod ait, ſeptem dies manſionis in feſto Tabernaculorum, Levit. cap. 23. eſſe typum ſeptem ſæculorum; ut octavus Scenopegiæ dies ſit figura reſurrectionis. Eſt quoque ſententia Hilarii in Pſalmum 118. ad verſ. 18. Quibus junge Chryſoſtomum Homiliâ mox citatâ; illoſque quorum meminit Auguſtinus initio Enarrationis in Pſalmum 6. ac poſt eum Beda in Apologetica Epiſtola. Denique Serum plerique ac Sinæ ſtatuunt ſæculi hujus finem & futuri principium ponere ad annum 8000. Contra quos omnes diſputare, noſtrum excedit inſtitutum, qui Notas non Dogmata Theologica ſcribimus. Legat qui volet, Interpretes quà veteres, quà recentiores, ad Matth. XXIV. 36. 44. ad Act. I. 7. & ad I. Theſſal. V. 1 2. Conſulat Ambroſium in Lucæ IX. 28. Auguſtinum lib. 1. de Geneſi contra Manichæos capite penult. Epiſt. 78. & 80. lib. 4 de Trinitate cap 4. lib. 18 de Civitate Dei cap. 53. lib. 20. cap. 7. lib. 22. cap. 30. ac in Pſalm. 6. & 89. Andream Cæſarienſem ad Apocalypſeos XX. 7. cum Iſidoro lib. 5. Originum cap. 38. & 44. Beda libro de temporum ratione cap. 66. & Epiſtolâ Apologeticâ; Ambroſio Autperto in Apocalypſ. XIII. 18. atque Alcuino aut alio de divinis officiis cap. 3. Adeat Photii Bibliothecam tum loco laudato, tum codice 115. in fine.

Quòd ſi memorabilia vanitatis hariolantium exempla cupis audire, dabo nonnulla. Hippolytus in Photio præcipitis caliditatis meritò arguitur, eo quod Anti Chriſti adventum, mundique hujus finem quingentis poſt Chriſtum annis circumſcripſerit: (quia ſcilicet Chriſti nativitatem anno mundi 5500. cum multis ponebat.) quæ opinatio ab Hæreſiarcha quodam Chronographo approbata, confutatur per Bedam in Epiſtola ſæpius laudata. Præterea Lactantius lib. 7. cap. 25. ſimiliter audaci tunc dicta, nunc ridiculo errore, omnem exſpectationem conſummationis extremæ, ducentis annis concludit. Nec diſpar confidentia & eventus in nonnullis illis à Philaſtrio memoratis libro de Hæreſibus parte 3. cap. 59 qui arbitrabantur, à primo adventu Domini uſque ad ſecundum, ſæculique concluſionem, trecentos ſexaginta quinque annos, nec plus nec minùs, debere numerari; occaſione, ut equidem ſentio, ſumptâ ex Oraculo Græco, cujus mentionem facit Auguſtinus lib. 18. de Civitate Dei cap. 53. ubi ſanctiſſimus Doctor etiam deridendos nobis proponit alios, quorum calculis inter aſcenſionem Dominicam & ultimum Chriſti adventum, anni aut quadringenti, aut quingenti, aut mille ſupputabantur. Vide in Bibliotheca Patrum libellum de mon-

mundi duratione, Quinti Julii Hilarioniſnomen præferentem. Verum omnes temeritate ſuperavit qui in vatem ac Sibyllam mentitus eſt: ultima ſiquidem tempora poſuit ea, quibus vivebat, Sibyllinorum Oraculorum lib. 5. & 8.

Hæc poſtquam ſcripſiſſem, commodùm venerunt in manus meas duo libri Gazæ Regiæ, Græcè ſcripti, numerati 2215. & 1820. in quibus loca jacent de conſummatione ſeculi inſignia. Itaque operæ precium duxi illa ſubſungere, vertere, explicare.

Sub finem primi Codicis.

† Similia habet Codex Reg. 2216. fol. 73.

† Ἴσθι ὅτι τὸ Μωυσῆς ὄνομα ψηφιζόμενον, ἔχει ἀριθμὸν [illegible] τὸ δὲ Χριστοῦ [Al. Χριστὸς] ὄνομα ψηφιζόμενον, ἔχει ἀριθμὸν [illegible] Χριστοῦ. [illegible] ἔχει [Al. ἔχοι] τὸ ἀληθὲς, [illegible]

† Hactenus MS. 2216. [illegible] †

Sciendum eſt quod nomen Μωυσῆς (Moyſes) ſi computetur, numerum habet 1648 & inventa eſt Moſaïca Lex per tot annos obtinuiſſe. At calculatum Chriſti nomen, exhibet numerum 1480. autumque qui iſta interpretati ſunt, ad totidem annos duraturum Chriſti Evangelium, numeratos à Dominica Incarnatione. Alii verò nomen σταυρὸς, quod crucem ſignificat, ſupputantes, colligunt numerum 1271. dicuntque perſeveraturam eſſe preciſſa crucis adorationem annis totidem, numeratis à tempore quo ei confixus eſt Chriſtus. Utrumlibet autem verum ſit, uſque ad illud temporis & præſens compleri debet ſeculum; quemadmodum ex Scriptura dycamus.

Inveni in quodam libro ſcripta hæc.

Sciri debet quòd nomen Μωυσῆς ſi computetur, numerum conſtet 1648. & inventa eſt Moſaica Lex per tot annos obtinuiſſe. At calculatum nomen Χριστὸς, numerum conſtat 1480. & aiunt qui iſta interpretantur, ad totidem annos duraturum & Chriſti Evangelium; numerantes à Dominica Incarnatione. Alii vero nomen σταυρὸς ad numerum 1271. vocantes, dicunt totidem annis duraturam religionem ac venerationem Crucis; numerantes à tempore crucifixionis Chriſti. Et ſupputatio quidem vocis σταυρὸς complebitur in anno 6805. vocis vero Χριστὸς in anno 6980. Atque arbitror quod ab anno 6805. incipiet everſio Chriſtianæ fidei, ac uſque ad annum 6980. fides omnium (heu!) obliterabitur. Erunt autem & Reges interea, qui deſcripti ſunt in libro Sancti Andreæ ſecundùm Chriſtum ſtulti. Reliqui verò anni, nempe viginti, ad ſeptimi ſæculi complementum, omni tempore redundabunt. Denique commovebunt ad iram. Ac propter malitiam hominum illius temporis, venturus eſt Antichriſtus, qui & illos inveniet paratos ad recipiendam pravitatem ſuam & improbitatem.

Εὗρον ἔν τινι βιβλίῳ γεγραμμένα ταῦτα.

Ἴσθι ὅτι τὸ Μωυσῆς ὄνομα ψηφιζόμενον [illegible] Χριστὸς ὄνομα ψηφιζόμενον [illegible] Χριστοῦ. [illegible] σταυρὸς [illegible] Χριστοῦ [illegible] Χριστὸς [illegible] Χριστιανῶν [illegible] Ἀνδρέα [illegible] Ἀντίχριστος [illegible] — Libri hujus Capita continet MS. Reg. 919. ubi de illis regibus.

Εἰρηναῖος.

Γνωστὸν ἔστω σοι, ὅτι ὅσαις ἡμέραις ἐγένετο ὁ κόσμος, τοσαύταις χιλιοντάσι συντελεῖται. [illegible]

Geo. 2. 1. — [illegible]

Pſ. 89. 4. 2 Pet. 3. 8. — [illegible]

Irenæi.

Notum tibi ſit, quòd quotquot diebus factus eſt mundus, tot & millenis annis conſummatur. Et propter hoc ait Scriptura; Et conſummata ſunt cœlum & terra, & omnis ornatus eorum. Et conſummavit Deus die ſexto opera ſua quæ fecit, & requievit Deus in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis. Hoc autem eſt & antefactorum narratio, & futurorum Prophetia. Eſt enim dies Domini quaſi mille anni. In ſex igitur diebus conſummata ſunt quæ facta ſunt. Manifeſtum ergo eſt quoniam conſummatio ipſorum, ſextus milleſimus annus eſt. Et ſeptimâ die orbem judicat: & octava, quæ eſt futurum ſeculum, alios quidem tradit in pœnam æternam, alios in vitam. Propter hoc dicti ſunt Pſalmi Pro octava.

Ad medium Codicis poſterioris.

Περὶ συντελείας.

cap 8. &c. — Εὗρον ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου [illegible] σταυρὸς [illegible]

De Conſummatione.

Reperi in Interpretatione Revelationis ſancti Johannis Theologi, quod nomen σταυρὸς ſeptem litteras complectitur; quodque ſeptem Angeli, ea in Apocalypſi deſcripti, ſigna habent ſingulis litteris adjacentia. Verbi gratiâ primus Angelus habet σ, ſecundus τ, ſicque deinceps. Et computat ille Interpres annos 2272. qui colliguntur ex nominis σταυρὸς calculo, à tempore crucifixionis Dominicæ, hoc eſt ab anno mundi 5534. atque ad annum 6805. conſummationem fore. Porrò aliquis ita contradixerit; Si indubium eſt, uni cuique Angelo adſcribi unam litteram è nomine σταυρὸς, igitur ſupputentur anni a tempore quo Theologus revelationem vidit, quodcunque illud ſit: incidit autem juxta illum Interpretem in annum 5596. Atque ſi ab eo enumeraveris, jam anno 6867. aderit Conſummatio. Tu verò attende, & ſi videris, ad annum 6867. contingere ali-

Ex his patet quo modo conſtitui debeant verba ſancti Irenæi, in antiqua Interpretatione Latina, lib. 5. cap. 28. Et verò juxta tres obſervatiunculas, imò meras hariolationes, apertè nunc falſas, Μωυσῆς valet ψῆφον M DC XLVIII. μ. XL. ω. DCCC. υ. CCCC. σ. CC. η. VIII. ς. CC. Χριστὸς αὐτὴ MCCCCLXXX. χ. DC. ρ. C. ι. X. σ. CC. τ. CCC. ο. LXX. ς. CC. σταυρὸς αὐτὴ. MCCLXXI σ. CC. τ. CCC. α. I. υ. CCCC. ρ. C. ο. LXX. ς. CC. Denique Adnotator ultimus in iis nomen ſuum profitetur, qui mundo annos VII M. durationis aſſignant. COT.

In ſex millia annorum.] Multorum fuit opinio tantum ſex millium annorum curriculo ſæculum hoc circumſcribi, quo evoluto finem mundi adventurum, juxta numerum dierum, quo Deus hunc mundum fabricatus eſt. Hæc doctrina videtur eſſe ſancti Pauli epiſt. ad Hebræos cap. 4. *Ingredimur enim in requiem qui credimus: quemadmodum dixit, quibus juravi in ira mea, ſi introibunt in requiem meam, & quidem operibus ab inſtitutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die ſeptima ſic: & requievit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis.* Unde infra dicit: *Nam ſi eis Jeſus requiem præſtitiſſet, nunquam de alia loqueretur poſthac die: Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei.* Hoc eſt, requies cœleſtis regni, quæ dies ſeptimæ ſuccedit. Quia tamen hæc interpretatio videtur nova, nolim eam pertinacius defendere: Ita ſanctus Irenæus libro quinto adverſus hæreſes cap. 28. *Quot enim diebus hic factus eſt mundus, tot & millenis annis conſummatur. Et propter hoc, ait Scriptura Geneſeos, & conſummata ſunt cœlum & terra, & omnis ornatus eorum,* &c. Et cap. 29. *Sexcentique anni Noe, & numerus cubitorum imaginis, propter quam juſti in caminum ignis miſſi ſunt, numerum ſignificat illius* (beſtiæ videlicet, de qua in Apocalypſi) *in quam recapitulabitur ſex millium annorum, propter quæ & diluvium ſuperveniet ignis.* Origenes libro ſecundo contra Celſum: *Neſcit enim quiſnam ſit ille poſt ſex dies à mundo condito ſecuturus dies ſabbati, in quo cuncti, qui ſex illis diebus opera ſua perfecerint, ubique eorum prætermiſerint, quæ pertinerent ad ſuum officium, cum Deo feriabuntur, aſcendentes ad ſpectacula, & juſtorum beatorum celebritatem.* Stratonices Cumarum Epiſcopus in Collectaneis

 citat

Pſ. 89. 4. ipſemet teſtatur, dicens; *Ecce hodiernus dies erit tamquam mille anni.* Itaque, filii, in ſex diebus, hoc eſt, in ſex annorum millibus conſummabuntur univerſa. *Et requievit die ſeptima:* Hoc ait: quando veniens ejus Filius tempus Iniqui abolebit, ac judicabit impios, & mutabit ſolem ac lunam, ſtellaſque; tunc pulcrè requieſcet in die ſeptima. Denique ait; *Sanctificabis eam in manibus mundis & corde puro.* Si ergo quam diem Deus ſanctificavit, aliquis nunc poteſt ſanctam efficere, niſi ſit per omnia mundus corde; erravimus. Vide igitur; tunc pulcrè requieſcens ſan-

χίλια ἔτη· αὐτὸς δὲ μαρτυρεῖ, λέγων· 55 Ἰδοὺ σήμερον ἡμέρα ἔσται ὡς χίλια ἔτη. Οὐκοῦν, τέκνα, ἐν ἓξ ἡμέραις, ἐν τοῖς ἑξακισχιλίοις ἔτεσι συντελεσθήσεται τὰ πάντα. Καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ· τοῦτο λέγει· ὅταν ἐλθὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ 56 καταργήσει τὸν καιρὸν * αὐτοῦ, καὶ κρινεῖ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ 57 ἀλλάξει τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, τότε καλῶς καταπαύσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Πέρας γέ τοι λέγει· ἁγιάσεις αὐτὴν ἐν χερσὶ καθαραῖς, καὶ καρδίᾳ καθαρᾷ. Εἰ οὖν ἣν ὁ Θεὸς ἡμέραν ἡγίασεν, νῦν τις δύναται ἁγιάσαι, εἰ μὴ καθαρὸς ὢν τῇ καρδίᾳ ἐν πᾶσι, πεπλανήμεθα. Εἰ * f. ἀνόμου.

δὲ

---

citat ex libro traditionum Eliæ Prophetæ prædictionem quamdam de mundi conſummatione, quæ futura ſit anno ſexies milleſimo ab ejus creatione, ut refert Sixtus Senenſis, libro ſecundo Bibliothecæ, vocabulo Elias. Lactantius libro ſeptimo de divino præmio cap. 14. *Ergo quoniam ſex diebus cuncta Dei opera perfecta ſunt, per ſæcula ſex, id eſt, annorum ſex millia manere in hoc ſtatu mundum neceſſe eſt. Dies enim magnus Dei mille annorum circulo terminatur, ſicut indicat Propheta, qui dicit: ante oculos tuos Domine, mille anni tanquam dies unus.* Sanctus Hilarius Can. 20. in Matthæum. *In undecima autem hora corporei adventus tempus oſtendit. Nam ex omni numero, qui ſpatio præſentis ſæculi eſt conſtitutus, in eamdem rationem conveniet ortus ejus, in quam undecima hora tempus ex die. Diviſione enim per quingentenum numerum facta in omne ſex millium annorum ſumma tempus corporei ortus ejus undecimo diviſionis totius calculo ſupputatur.* Ubi male in editione Eraſmi legitur, *duodecima*, & *duodecimo*. Sanctus Hieronymus epiſt. ad Cyprianum: *Ego arbitror ex hoc loco, & ex epiſtola, quæ nomine Petri Apoſtoli inſcribitur, mille annos pro una die ſolitos appellari, ut ſcilicet, quia mundus in ſex diebus fabricatus eſt, ſex millibus annorum tantum credatur ſubſiſtere, & poſtea venire ſeptenarium numerum & octonarium, in quo verus exercetur ſabbatiſmus, & circumciſionis puritas redditur:* Ita loquitur, quia circumciſio, quæ hic octava die eſt illius octavi ſæculi figura, in quo protectio eſt purgatio, quam in circumciſione. Sanctus Athanaſius explicat de die Dominica, de qua infra. Idem in cap 65 Eſa. *Et nunc breviter eſt dicendum non venire in neomeniis & ſabbatis, quia ſex diebus, in quibus factus eſt mundus, tranſcenſis & præteritis feſtinant ad ſeptimum diem, id eſt, ſabbatum, in quo vera eſt requies.* His accedit Hebræorum opinio, ex qua convincuntur jam Meſſiam veniſſe, in Talmud tractatu Sanedrim Cap. Helec, ubi dicitur ſex millium annorum mundum fore, & poſtea deſtruendum: duo millia annorum inanitatis, id eſt, ſine lege, duo millia legis, & duo millia dierum Meſſiæ, ut refert Galatinus libro quarto de Arcanis cap. 20. Hanc opinionem divus Auguſtinus libro vigeſimo de civitate Dei cap. 7. non improbat, cum explicat, quid ſint mille anni in Apocalypſi: *Mille autem anni, inquit, duobus modis poſſunt, quantum mihi occurrit, intelligi, aut quia in ultimis annis mille iſta res agitur, id eſt, ſexto annorum milliario tanquam ſexto die, cujus nunc ſpatia poſteriora volvuntur, ſecuturo deinde ſabbato, quod non habet veſperam, requie ſcilicet Sanctorum, quæ non habet finem: ut hujus milliarii tanquam diei noviſſimam partem, quæ remanebat uſque ad terminum ſæculi, mille annos appellaverit eo loquendi modo, quo pars ſignificatur à toto.* Hæc ille: etſi in epiſtola ad Heſychium Salonitanæ urbis Epiſcopum hanc opinionem rejiciat. Sed videtur mutaſſe ſententiam: nam libros de civitate Dei ſcripſit Auguſtinus poſt hanc epiſtolam: cum illius mentionem faciat, libro vigeſimo de civitate Dei cap 5. *Quod facere curavi in quadam epiſtola, quam reſcripſi ad beatæ memoriæ virum Heſychium Salonitanæ urbis Epiſcopum, cujus epiſtolæ titulus eſt de fine ſæculi*, qui tamen in Pſal. 89 contrarium tenet. His accedit, quod ipſe Auguſtinus libro primo de Geneſi adverſus Manichæos, & libro vigeſimo ſecundo de civitate Dei cap. 30. mundi durationem ſeu ætatibus definit, jamque ſextam agi dicit, quæ juxta eum nullis certis generationibus circumſcribitur, quod etſi verum ſit, quia tamen debet eſſe aliqualis ſaltem proportio inter ſextam ætatem, & ceteras, *hæc de ſexto millenario opinio non improbabilis videtur.* Neque hæc opinio Evangelio adverſatur, in quo Deus noluit judicii diem diſcipulis revelare. Neque actibus Apoſtolorum, in quibus dixit, non eſt veſtrum noſſe tempora, cum definiri non poſſit annus, ſeu dies finis ſæculi; quia non penitus conſtat, quot ſint anni ab exordio mundi uſque ad Chriſtum natum elapſi. & etſi quærentibus diſcipulis judicii diem Chriſtus noluerit revelare, quod tunc eis tanquam rudibus id ſcire non expediret, nihil tamen obſtat, quin Spiritus ſanctus adveniens eis revelaverit ſaltem confuſe: ut ſatis patet ex eorum ſcriptis, qui etſi illum nobis manifeſte non aperuerint, cito tamen futurum aſſeruerunt, quod tamen dicere ſine ſancti Spiritus impulſu non potuerunt. Unde illa, *in quos fines ſæculorum devenerunt: & ubi venit plenitudo temporis.* Ex quibus auctor quæſtionum ad Orthodoxos, quæ tribuuntur ſancto Juſtino Martyri præſentis mundi ſtatum eſſe ſex millium annorum aſſeruit. His annis quidam plures addiderunt, quos refert ſanctus Germanus Conſtantinopolitanus, libro de theoria rerum: νῦν καὶ Γεννάδιος Ῥώμης καὶ ὁ ἀρχιεπ. Κύριλλος λέγουσιν ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου λόγοις αὐτῶν ἐν τῷ ἑξακισχιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει τὴν μέλλουσαν παρουσίαν εἶναι Χριστοῦ καὶ ὁ Χρυσόστομος· id eſt, hoc & Hippolytus à Roma & ſanctus Cyrillus dicunt in ſuis de Antichriſto ſermonibus in anno ſexies milleſimo quingenteſimo futurum (Chriſti) adventum, ſed de hac re ſilet Hippolytus, in libro de Antichriſto. Quidam alii, de quibus S. Auguſtinus in expoſitione Pſalmi ſexti arbitrati ſunt ſeptimo annorum milliario judicii diem affore, quod ſucceſſura eſſet octava, quæ ſit æternæ felicitatis initium. MEN.

Divinus Scriptor ad Hebræos ſabbatum lege Moſaica ſancitum, ad ſpiritualem ſenſum pariter deducit, cap. 4. ubi oſtendit *relinqui ſabbatiſmum populo Dei.* Et quidem de ſabbato magno quod totius creationis labores finiet, ſex mille annis evolutis, ſumma animorum inclinatione, imo prono impetu conſenſum eſt. Ut Talmudicam traditionem domus Eliæ, & Orphei & Ethnicorum nænias præteream, in hac ſententia verſantur Irenæus l. 5. adv. Hæreſ. Hippolytus apud Photium, Orig. cont. Celſ. l. 2. Lactant. Inſtit. l 7. Athanaſ. in Eſa 64. Hilar. in Matt. 24. Hieron Ep. ad Cypr. aliique minorum gentium Scriptores. Et ſi forte aliquis, erroris manifeſti jam & olim comperti, mundi finem intra paucorum annorum ſpatia definiverit; hoc eamde factum, quod ſex mille annos, ex ſupputatione Græcorum, quæ Conſtantinopolitana audit, aut alia conſimili, ſtatim explendos autumaverint. OXON.

Ἐν τοῖς ἑξακισχιλίοις ἔτεσι συντελεσθήσεται τὰ πάντα &c.] Uſque ad Evangelii tempora. Sic intelliges Prædicatorem Cyprium cum hoc capite. Non de extremo mundi quem porro ad octavam annorum chiliada & ille & Irenæus & veteres alii deferunt. Animos enim fuit ac ſuſpicio virorum Apoſtolicorum, ſi non Apoſtolorum, paulum ſuper mille annos duraturum Chriſtianiſmum, quam is ab æterna felicitate abſorberetur. Huc bene convenit priſca traditio, quam de tribus mundi diſchiliadibus ſchola Eliana ab apocryphis Eſdræ l. iv. c. 14 arreptam interpretando corrupit. Conſtat autem ſpatium mundi longius produci ab Eſdra, quam Rabbini aut noſtri fere Theologi cupiunt, ſi partem octavam omnium ſeculorum, tantula enim reſtabat exigenda ver. 11, 12. à Nabonido ſive ab anno xxx. vaſtitatis Ædis prioris ad ſecundæ deſtructorem Veſpaſianum rite ſupputes. Quinetiam Μωσῆς, ut nonnemo veterum ſcite obſervavit, Græcis literis numeranti Liturgiæ ſuæ diuturnitatem oſtendit: quod etiam Philo Joſephuſque profitentur. Chronologiam itaque Judaicam refutant hic Cabaliſta Græcus, & Eſdras Latinus, imo fides communis Judæorum, Chriſtianorumque veterum de ſexies mille annis mundi ἀγῶνι, quod conſtanter fuiſſe traditum non audent negare vel iniquiſſimi temporum circumciſores. Sed & Talmudici capite quarto 17. ubi fatentur jam tum ceſſiſſe annos DCCXIV. quintæ chiliadis, tam Moſis quam Meſſiæ ſui manes, nimirum, ſub conditu Talmudi Babylonici, quod pauci ſciunt. Verum hæc hactenus. BERN.

55. *Ecce hodiernus dies, &c.*] Pſ. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna quæ præteriit.* Et Petri 2. cap. 3. *Unum hoc vos non prætereat dilectiſſimi, quia una dies apud Deum, quaſi mille anni, & mille anni quaſi unus dies.* Ita ſanctiſſimi Patres ſupra citati. MEN.

56. *Et amputabit tempus iniquitatis.*] In textu Græco, lege, ἀνομίας· id eſt, iniquitatis, loco, αὐτοῦ. MEN.

57. *Mutabit ſolem, lunam, & ſtellas.*] In melius videlicet, juxta illud Eſa. c. 30. *Et erit lux lunæ, ſicut lux ſolis, & lumen ſolis erit ſeptuplum.* Non interitum ſignificat priſtinorum, ſed commutationem in melius, inquit ſanctus Hieronymus in cap. 65. Eſa. ipſe enim exiſtimat in die judicii cælos non interituros ab igne, ſed in melius eſſe mutandos, & ita explicat locos Pſ. cit. 1. Cor. 7. & 2. Petri 3. Quemadmodum & totius mundi renovationem & purgationem, ita explicat ſanctus Auguſtinus, libro vigeſimo

* f. δε. * l. ἁγιάσει. * f. δικαιωθ.

δ' * οὐδ' ἄρα τότε καλῶς [58] καταπαυόμενος * [59] ἁγιάζει αὐτήν, ὅτε δυνησόμεθα αὐτοί, * δικαιωθέντες καὶ ἀπολαβόντες τὴν ἐπαγγελίαν, οὐκέτι οὔσης ἀνομίας, γεγονότων δὲ καινῶν πάντων ὑπὸ Κυρίου, τότε δυνησόμεθα αὐτὴν ἁγιάσαι, αὐτοὶ ἁγιασθέντες πρῶτον. Πέρας γέ τοι λέγει αὐτοῖς. τὰς νεομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν οὐκ ἀνέχομαι. Ὁρᾶτε, πῶς λέγει· οὐ [60] τὰ νῦν σάββατα ἐμοὶ δεκτά· ἀλλ' ὃ πεποίηκα, ἐν ᾧ καταπαύσας τὰ πάντα, [61] ἀρχὴν ἡμέρας ὀγδόης ποιήσω, ὅ ἐστιν ἄλλου κόσμου ἀρχήν. [62] Διὸ καὶ ἄγομεν τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην

ctificabit illam; quando nos poterimus receptâ juſtâ promiſſione, deletâ iniquitate, novatis vero cunctes à Domino; poterimus, inquam, tunc eumdem diem ſanctum reddere, ipſi priùs ſancti effecti. Demum illis dicit; *Novilunia veſtras & Sabbata veſtra non fero.* Iſ. 1. 13. Cernite qua ratione loquatur: Non mihi accepta ſunt præſentia Sabbata; ſed illa quæ feci; quando ſcilicet univerſis finem imponens, octavi diei faciam initium, hoc eſt, initium alterius mundi. Dies octavus. Idcirco & diem octavum in lætitia agimus; in quo & Jeſus reſur-

---

ſimo de civitate Dei cap. 16. *Tunc figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione præteribit: ſicut factum eſt mundanarum aquarum inundatione diluvio: Illa itaque, ut dixi conflagratione mundana elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus noſtris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt: atque ipſa ſubſtantia eas qualitates habebit, quæ corporibus noſtris immortalibus mirabili mutatione conveniant, ut ſcilicet mundus in melius innovatus aperte accommodetur hominibus, etiam in carne in melius innovatis.* MEN.

58. *Refrigerans.*] Id eſt, requieſcens. MEN.

59. *Sanctificavit illam*] In textu Græco ſequitur, ὅτε δυνησόμεθα· ſed expungendum: & in Latina interpretatione reſtituenda quæ omiſſa ſunt, ut in textu Græco habentur, *Ipſi juſtam recipientes promiſſionem*, id eſt, quæ promiſſa ſunt, *ſublata iniquitate, renovatis vero omnibus à Domino.* MEN.

60. *Hæc ſabbata*] Judaica, *non accepta*, τὸ *non*, redundat: In textu Græco habetur, ἐμοὶ· ubi hæc, & ſequentia efferuntur in prima perſona, tanquam ſi eſſent ex Prophetæ textu. MEN.

61. *Ἀρχὴν ἡμέρας ὀγδόης ποιήσω*. Conjungit Sabbathum cum Octava ad ſignificationem alterius ſæculi, ſolemni Patrum more. Qui quidem ſenarium ſæpiſſime applicant præſenti vitæ, octonarium futuræ, ſeptenarium autem modo uni, modo alteri. Lege Clementem Alexandrinum Strom. 6. p. 682. &c. Origenem Homil. 23. in Numeros. Hieronymum Epiſt. 139. ſeu ad Pſalm. LXXXIX. 4. & Auguſtinum Epiſt. 119. cap. 13. *Quo fit*, dicitur in libro Sacramentorum B. Gregorii Papæ p. 13. *in ſenario numeri perfectione in hoc ſæculo vivatis; & in ſeptenario inter beatorum ſpirituum agmina requieſcatis: quatenus in octavo reſurrectione renovati, Jubilei remiſſione ditati, ad gaudia ſine fine manſura perveniatis.* Et in Commentario Bedæ ad Pſalm. LXXXIX. 10. *Sex ætates hujus ſæculi ſunt: ſeptima dormientium, id eſt, illorum qui adhuc expectant communem reſurrectionem: octava vero reſurgentium, quando noviſſima mors deſtruetur, & quando duplici ſtolâ veſtientur, ſcilicet, in anima & in corpore.* Atque in Petro Damiani lib. 6. epiſt. 33. *Quaſi enim ſexta feria eſt tota hæc vita, in qua nunc tanquam morientes vivimus, & in qua crucem quotidie poſt Jeſum portare jubemur: Sabbatum autem, quod utique requies interpretatur, illud ſignificat ſpatium, quod eſt à die quâ morimur, uſque ad reſurrectionis diem, qua videlicet ad tribunal æterni Judicis reſumptis corporibus præſentamur: dies verò Dominicus illa poſt judicium æternitas erit, quæ lucis & gloriæ terminum non habebit. In hujus ergo deficientis temporis Sabbato unuſquiſque noſtrum ſuum corpus affligat, ut in illo poſtmodum ſuaviter requieſcat.* Enimvero Chiliaſtæ annos ſex mille præſenti rerum ſtatui tribuebant, ſeptimum millenarium aſſignabant regno Chriſti cum ſanctis ſuis, ogdoadem æternæ beatitudini conſecrabant. Adi Bedam de temporum ratione cap. 66. COT.

Initium octavæ diei faciam.] Ex his patet noviſſimum diem hujuſce ſæculi eſſe ſeptimum: cui ſucceſſurus octavus dies æternæ felicitatis initium. Hoc enim perpetuæ beatitudinis ævum, unicum & æternum complectens diem ſine ulla caligine, & lucis viciſſitudine à ſanctis Patribus Octava appellatur, qui ſeptimo diei hebdomadæ ſuccedit. Cum enim Deus, ait ſanctus Gregorius Nyſſenus in Expoſitione in Pſal. 6. mundum & omnia quæ in eo ſunt, ſex diebus creaſſet, & ſeptimo requieviſſet: ſicque per revolutionem ſeptimanarum omnia decurrant uſque ad judicii diem, finita ultima ſeptimana, incipit octavus dies in ævum manſurus, ſine ulla dierum revolutione, ſine ulla noctis & lucis viciſſitudine, διὰ τῆς ἑβδομαδικῆς περιόδου συμπεραιουμένου τοῦ χρόνου ὀγδόη μετὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέρα ὀγδόη μὲν λεγομένη, ὅτι μετὰ τὴν ἑβδόμην γίνεται, ἀριθμὸν δὲ τὸν διαδοχῆς ἐφ' ἑαυτῆς δεχομένη, &c. id eſt, propterea quod ſeptenario tempore finito, poſt ſeptimum ſuccedet dies octavus: qui octavus quidem dicitur, quia poſt ſeptimum exiſtit? numeri vero viciſſitudinem in ſeſe non amplius admittet: Unus enim in perpetuum nulla unquam caligine diremptus permanet: alius enim eum efficit ſol, qui verum ſuo fulgore lucem edit. qui poſtquam nobis ſemel illuxerit, ut inquit Apoſtolus, deinceps occaſu non occultatur. Hujus rei notitiam aliquam habuiſſe videtur Plato rerum Hebraicarum haud plane ignarus, qui ait ſanctos viros poſt

hanc vitam, poſtquam ſeptem dies in prato amœniſſimo conſtiterint, octavo inde migraturos ad cælum, videlicet per ſeptem planetarum orbes· ἃ δή φασι τὰς πλανωμένας πορεία ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἄγει. ταύτην τὴν ὀγδόην κινεῖσθαι τε καὶ ἡμέραν, id eſt, quod autem poſt errantes illos orbes iter ſuſcipitur, rectâ perducit ad cælum: is enim octavus eſt motus & dies, apud Clementem Alexandrinum, lib. 5. Strom. MEN.

62. *Ἄγομεν τὴν ἡμέραν τὴν ὀγδόην εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν.* Videto hic Conſtitut. Apoſtol. lib. 5. cap. ult. & Ignatium ad Magneſianos num. 9. Τὰς συνάξεις ἀπέταξας, inquit Epiphanius in Expoſitione fidei cap. 22. ἐπιτελεῖσθαι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ. Ante eum verò ſcripſerat Tertullianus Apologetici cap. 16. *Diem Solis lætitiæ indulgemus.* Atque is dies à SS. Patribus Reſurrectionis dies appellatur, quia eo Chriſtus Deus noſter revixit; ut cum aliis docet Origenes Homiliâ 5. in Iſaiam, quam ex Græco corrupto in Latinum tranſlatam habemus inter Opera illius. Verba quidem Interpretationis ſunt; *Et quia nunc populi multitudo eſt propter Paraſceven, & maximè in Dominica die, quæ paſſionis Chriſti commemoratrix eſt (neque enim reſurrectio Domini ſemel in anno, & non ſemper poſt ſeptem dies celebratur) orate Deum &c.* At res poſtulat, *Et quia nunc populi multitudo eſt propter Paraſceven, quæ paſſionis Chriſti commemoratrix eſt; & maximè in Dominica die. neque enim &c.* Eleganter in Explanatione Pſalmi 117. Tom. 9. B. Hieronymi, ad verſiculum 24 *Hæc eſt dies quam fecit Dominus, exſultemus & lætemur in ea: Omnes dies quidem fecit Dominus; ſed cæteri dies poſſunt eſſe Judæorum, poſſunt eſſe Hæreticorum, poſſunt eſſe Gentilium: dies Dominica, dies Reſurrectionis; dies Chriſtianorum, dies noſtra eſt. Unde & Dominica dicitur: quia in ea Dominus victor aſcendit ad Patrem. Quòd ſi à Gentilibus dies Solis vocatur, & hoc nos libentiſſimè confitemur. Hodie enim lux mundi orta eſt, hodie ſol juſtitiæ ortus eſt.* COT.

Propter quod agimus diem octavum.] Reddit rationem quare celebritas diei octavi, id eſt, diei Dominici ſucceſſerit Sabbati ſolennitati, quia videlicet repræſentatio eſt diei illius octavi, qui harum rerum corruptioni ſuccedens, eſt felicitatis initium, tum etiam ob memoriam venerandæ reſurrectionis Chriſti. Ita ſanctus Hilarius præfatione in explanationem Pſalmorum agens de ſabbato ſabbatorum, quod quinquagenario numero circumſcribitur, cujus perfectio eſt Ogdoas, id eſt, octavus numerus, quo ſignificatur perfecta remiſſio peccatorum, eique ſuccedens regnum Hieruſalem cæleſtis, tandem ait. *Namque cum in ſeptimo die, ſabbati ſit, & nomen, & obſervantia conſtituta: tamen nos in octava die, quæ & ipſa prima eſt, perfecti ſabbati feſtivitate lætamur.* His quadrat illud Theodoreti in 1. epitome: ἡ μὲν οὖν τῆς πνευματικῆς ἀναπαύσεως τὸ μυστήριον, ἐν ὀγδοάδι ἡ κυριακὴ ἐσφράγισται· id eſt, requies igitur ſpiritualium in Dominica, in octava, quæ Dominica appellatur. Sanctus Ignatius epiſt. ad Magneſianos: μετὰ τὸ σαββατίσαι ἑορταζέτω πᾶς φιλόχριστος τὴν κυριακήν, τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα, τὴν ὕπατον πασῶν ἡμερῶν. ἣν ἀποβλέπων ὁ προφήτης ἔλεγεν εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς ὀγδόης· ἐν ᾗ καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλε, καὶ ὁ τοῦ θανάτου νῖκος γέγονεν ἐν Χριστῷ· id eſt, poſt Sabbatum omnis Chriſti amator Dominicum celebret diem, reſurrectioni Domini conſecratum, & principem omnium dierum, quem exſpectans Propheta dicebat, *in finem pro octava:* In quo vita noſtra orta eſt, & mortis victoria in Chriſto facta eſt: ubi octavam non pro initio felicitatis æternæ, ſed pro die reſurrectionis Chriſti uſurpat, nec diſcrepat ſanctus Athanaſius ſerm. de Sabbato & circumciſione. τέλος μὲν οὖν τῆς προτέρας κτίσεως ἦν τὸ σάββατον. ἀρχὴ δὲ δευτέρας ἡ κυριακή. ἐν ᾗ τὴν παλαιὰν ἀνενέωσε, καὶ ἀνεκαίνισε, &c. id eſt, finis igitur prioris creationis ſabbatum: ſecundæ autem creaturæ initium Dominicus dies, in quo veterem renovavit & inſtauravit. Sicut igitur prioribus temporibus ſabbati diem ſervari voluit, in monumentum finis priorum, ita Dominicum diem veneramur, ut monumentum exordii ſecundæ reparationis. Et præclare auctor quæſtionum veteris teſtamenti quæſt. 19. rationem reddens quare octavo die mandatum eſt circumcidi: *quia juxta numerum & curricula dierum poſt ſeptem ipſe rurſum primus invenitur, quaſi poſt ſabbatum, ut jam non octavus habeatur, ſed primus. Quia enim ſalus futura per Chriſtum in primo* die

ſurrexit à mortuis: & cùm apparuiſſet, aſcendit ad cœlos.

De Templo. XVI. Adhuc & de templo dicam vobis; quo modo errantes miſeri, non in ipſum Deum effectorem eorum, ſpem habuerunt, ſed in ædem, quaſi domus Dei eſſet. Nam ferè inſtar Gentium, conſecraverunt illum in templo. Atqui quo pacto Dominus loquatur, templumque irri-
Iſ. 40. 12. tum faciat, accipite: *Quis menſus eſt cœlum, palma; & quis terram, pugillo? Nonne ego? Dicit*
Iſ. 66. 1. *Dominus; Cœlum mihi thronus eſt; terra autem ſcabellum pedum meorum. Quam mihi domum ædificabitis; aut quis locus requietis meæ?* Cognoſcite quòd vana eſt ſpes illorum. Et tandem rur-
Iſ. 49. 17. ſus ait; *Ecce qui deſtruxerunt templum hoc; ipſi illud ædificabunt.* Idque evenit. Nam quia bellum gerunt, nunc ab hoſtibus deſtructum eſt templum; ipſique hoſtium miniſtri reædificant illud.

εἰς εὐφροσύνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰησοῦς [63] ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. [64] καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς.

[65] Ἔτι καὶ περὶ τοῦ ναοῦ ἐρῶ ὑμῖν· πῶς πλανώμενοι οἱ ταλαίπωροι [66] ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν, καὶ [67] οὐκ ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτῶν τὸν ποιήσαντα αὐτούς, ἀλλ' ὡς ὄντα οἶκον Θεοῦ. Σχεδὸν γὰρ, ὡς τὰ ἔθνη, ἀφιέρωσαν αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ. Ἀλλὰ πῶς λέγει κύριος, καταργῶν αὐτὸν, μάθετε· [68] τίς ἐμέτρησε τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ τίς τὴν γῆν δρακί; [69] οὐκ ἐγώ; λέγει κύριος· ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον * οἰκοδομήσετέ μοι, ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; γνῶτε, ὅτι ματαία ἡ ἐλπὶς αὐτῶν. Πέρας γοῦν πάλιν λέγει· ἰδοὺ [70] οἱ καθελόντες τὸν ναὸν τοῦτον, αὐτοὶ αὐτὸν [71] οἰκοδομήσουσι. Γίνεται. Διὰ γὰρ τὸ πολεμεῖν αὐτοὺς, [72] καθῃρέθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· νῦν καὶ αὐτοὶ [73] οἱ τῶν ἐχθρῶν ὑπηρέται * ἀνοικοδομήσουσιν αὐτόν. Πάλιν [74] ὡς ἤμελλεν ἡ πόλις, καὶ

* l. οἰκοδομήσετε.

* f. ἀνοικοδομῶσι.

---

die erat prædeſtinata, qui Dominicus ideo dicitur: quia in eo reſurrexit Dominus, qui eſt poſt ſabbatum. Ita ſanctus Athanaſius ſermone citato: Διὰ τοῦτο καὶ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ περιτέμνεσθαι ὁ νόμος ἐκέλευσε, καὶ οὐδέποτε παρέβη τὸ ἐπίταγμα, σημαίνων τὴν μετὰ τὴν ἑβδόμην ἀναγέννησιν πάντων· id eſt, idcirco octavo die circumcidi imperatum fuit à lege, neque id unquam violabatur mandatum: ſignificans poſt ſeptimum diem omnium regenerationem. Duas reddit rationes ſanctus Juſtinus Martyr ſub finem ſecundæ Apologiæ pro Chriſtianis, τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιούμεθα. ἐπειδὴ πρώτη ἐστὶν ἡμέρα, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς τὸ σκότος, καὶ τὴν ὕλην τρέψας κόσμον ἐποίησε· καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἡμέτερος σωτὴρ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· id eſt, ſolis autem die communiter omnes conventum agimus, quandoquidem is primus dies eſt, quo Deus tenebris, & materia verſa mundum effecit: & Jeſus Chriſtus Salvator noſter eo ipſo die à mortuis reſurrexit. Solis dies eſt Dominicus MEN.

In legationem.] Lege *in lætitia*, ut in textu Græco. In lætitia agunt diem octavum, ſeu Dominicum Chriſtiani, quia illo die ex antiquo Apoſtolorum, & Eccleſiæ inſtituto non jejunabant, nec genua flectebant. Sanctus Ignatius epiſt. εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει, πλὴν ἑνὸς σαββάτου τοῦ πάσχα, οὗτος Χριστοκτόνος ἐστί· id eſt, ſi quis jejunat in Dominica, vel Sabbato, excepto uno (nempe magno Sabbato ante Paſcha) Chriſticida eſt. Auctor quæſtionum ad orthodoxos inter opera S. Juſtini Martyris quæſt. 115. τὸ δὲ ἐν τῇ κυριακῇ μὴ κλίνειν γόνυ σύμβολόν ἐστι τῆς ἀναστάσεως, &c. id eſt, in Dominica non flectere genu ſignum reſurrectionis eſt: & paulo poſt: ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν δὲ χρόνων ἡ τοιαύτη συνήθεια ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, καθώς φησιν ὁ μακάριος Εἰρηναῖος ὁ μάρτυς, καὶ Ἐπίσκοπος Λουγδούνου ἐν τῷ περὶ τοῦ Πάσχα λόγῳ· id eſt, hæc autem conſuetudo initium accepit à temporibus Apoſtolorum, ut dicit beatus Irenæus martyr & Epiſcopus Lugduni in libro de Paſcha. S. Hilarius in prologo Pſalmorum explicationis: *Et hæc quidem ſabbata ſabbatorum ea ab Apoſtolis religione celebrata ſunt, ut his quinquageſimæ diebus, nullus neque in terram ſtrato corpore adoraret, neque jejunio feſtivitatem ſpiritualis hujus beatitudinis impediret: quod ad ipſum extrinſecus etiam in diebus Dominicis eſt inſtitutum, qui altera ſabbati numeram per plenitudinem Evangelicæ prædicationis accedunt: Namque cum in ſeptimo die, ſabbati ſit nomen & obſervantia conſtituta, tamen nos in octava die, quæ & ipſa prima eſt, perfecti ſabbati feſtivitate lætamur.* Ubi *in extrinſecus*, id eſt, extra Dominicas quinquageſimæ. Hac de re, vide obſervationes noſtras ad Concordiam regularum S. Benedicti Abbatis Anianenſis cap. 50 §. 3. & 7. Quod autem hic dicit S. Ignatius de jejunio Sabbati, hoc maxime ſpectat ad Orientales, de quo conſule etiam obſervationes noſtras ad eamdem Concordiam cap. eod. §. 6 MEN.

63. Ita dies Dominica non tantum Servatoris noſtri, ſed univerſalem omnium reſurrectionem repræſentat, & æternum in cœleſti gaudio ſabbatiſmum. Hinc erat quod cum ſolenni lætitia celebraretur; & die illo jejunare Anathemate olim vindicatum. OXON.

64. *Et apparuit, & aſcendit*] Hic videtur dicere Chriſtum aſcendiſſe in cœlum die Dominica, imo eodem die quo reſurrexit, quod falſum eſt. Itaque puto hunc locum eſſe corruptum. In textu Græco legitur, καὶ φανερωθεὶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς· id eſt, *& cum apparuiſſet, aſcendit ad cœlum*: quæ ita ſunt interpretanda: cum apparuiſſet per quadraginta dies videlicet, poſtea aſcendit ad cœlos: quaſi hæc dicta ſint obiter extra ſuum locum: ut non neceſſe ſit referri ad diem octavum. MEN.

Quando dicitur, quod die Dominica, Servator *reſurrexit & apparuit & aſcendit in cœlos*, ita intelligendum, quod revera reſurrexit eo die, & ſæpius apparuit; ſed deinde quadrageſima aſcendit. In Græco habetur φανερωθεὶς, ſcil. *cum apparuiſſet, aſcendit.* OXON.

65. *Adhuc & de templo dicemus.*] Sequitur caput, in quo agit de templo Judæorum, & de illius ruina, & de templi ſpiritalis ædificatione. MEN.

66. Ἐπὶ τὴν ὁδὸν ἤλπισαν. Interpres, *In ædem ſpem habuerunt.* ſive legerit τὸν οἶκον, aut τὸν δόμον, aut quid ſimile, ſive ita voluerit vertere ex ſenſu. Fortè enim templum appellarit viam ὁδὸν, quia ducit ad Deum, conctorum terminum. Quid ſi alludamus ad locum III. Reg. VIII. (cui conſimilis II. Paralip. VI. 34. 38) in LXX. verſ. 44 ὅτι (aliter at melius ὅτι) ἐξελεύσεται ὁ λαός σου εἰς πόλεμον ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐν ὁδῷ ᾗ ἐπιστρέψεις αὐτούς, καὶ προσεύξονται ἐν ὀνόματι κυρίου ὁδὸν τῆς πόλεως ἧς ἐξελέξω ἐν αὐτῇ, καὶ τοῦ οἴκου οὗ ᾠκοδόμησα τῷ ὀνόματί σου. verſ. 48 καὶ προσεύξονται πρὸς σὲ ὁδὸν γῆς αὐτῶν ἧς ἔδωκας τοῖς πατράσιν αὐτῶν, καὶ τῆς πόλεως ἧς ἐξελέξω, καὶ τοῦ οἴκου οὗ ᾠκοδόμησα τῷ ὀνόματί σου. Conſtat Judæos plus ſatis confidiſſe templo Hieroſolymitano. Quò factum, ut poſtea Ebionæi, qui Judaïcas ſuperſtitiones cum Chriſtiana Religione connectebant, Hieroſolymam adorarent, quaſi domum Dei, teſte ſancto Irenæo lib. 1. cap. 26. COTEL.

In ædem] In textu Græco, ἐπὶ τὴν ὁδὸν, id eſt, in viam male. Lege, ἐπὶ τὸν οἶκον, id eſt, in ædem MEN.

67. *Tamquam in Dominum*] Lege, *tamquam non in Deum* e ex textu Græco. MEN.

68. *Quis menſus eſt, &c.*] Eſa. 40. Juxta Septuaginta. Sed locum mutilum ita reſtitue: *Quis menſus eſt manu aquam, & cœlum palmo, & totam terram pugno*, & dele *in*, *apprehendat.* Græca etiam corrupta ſic caſtiganda ſunt: τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί. MEN.

69. *Nonne mihi dicit Dominus*, &c. Lege: *Nonne, dicit Dominus, cœlum mihi*: & in textu Græco lege: οὐκ ἐγώ λέγει κύριος. Eſa. 66. MEN.

70. *Qui depoſuerunt templum hoc*, &c. Hic locus habetur, Eſa. 49. καὶ ταχὺ οἰκοδομηθήσῃ ὑφ' ὧν καθῃρέθης, καὶ οἱ ἐρημώσαντές σε ἐξ σοῦ ἐξελεύσονται, &c. *Et cito ædificata es, à quibus deſtructa fuiſti, & qui deſolaverunt te, ex te egredientur. Leva in circuitu oculos tuos, & vide omnes. Ecce congregati ſunt, & venerunt tibi.* Sed Barnabas poſuit ſpeciem pro genere, ſeu partem pro toto, id eſt, templum pro gente Iſraelitica, clarioris explicationis gratia: Hocque procedit juxta quartam regulam Tichonii apud ſanctum Auguſtinum, libro tertio de doctrina Chriſtiana cap. 34. & ſenſus eſt: qui deſtruxerunt te corporaliter ò Iſrael, ædificabunt te ſpiritualiter: qui deſtruxerunt templum ſuum materiale, ædificabunt ſpirituale: *ex te exibunt*: quia gentiles ab Apoſtolis Judæis veri Dei cultum docebuntur. MEN.

71. *Ædificabunt.*] Spiritaliter, ut mox videbitur. MEN.

72. *Depoſitum eſt ab inimicis*] Intelligit deſtructionem templi Hieroſolymitani à Tito factam: Poſt hæc verba, *depoſitum eſt ab inimicis*, ſequitur in Græco. MEN.

73. *Nunc & ipſi inimicorum miniſtri ædificabunt illud.*] Quæ verba deſiderantur in Latino. Hæc autem intelligenda ſunt ſpiritaliter de templo ſpirituali, quod ethnici ad fidem converſi in ſe ædificant, ut ex ſequentibus patet. Quare in textu Græco male τὸ νῦν jungitur nomini ἐχθρῶν, miniſtri inimicorum ſunt aulicæ imperatorum Neronis, Veſpaſiani, & Titi, qui fuerunt inimici ſeu poſtis hoſtes Judæorum. Multi enim horum Imperatorum domeſtici fidem Chriſti receperunt. Unde ad Philip. 4. *Salutate omnem Sanctum, maxime autem qui de Cæſaris domo ſunt.* MEN.

74. *Sicut.*] Ideſt, quemadmodum. MEN.

Imminebat.] Ideſt, debebat, ut in textu Græco, ἤμελλεν ut ſuprà notatum eſt. MEN.

καὶ ὁ ναὸς, καὶ ὁ λαὸς Ἰσραὴλ παρεδίδοτο, [75] ἐφανερώθη. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· [76] καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν, παραδώσει κύριος τὰ πρόβατα τῆς νομῆς, καὶ τὴν [77] μάνδραν, [78] καὶ τὸν πύργον αὐτῶν, εἰς καταφθοράν. Καὶ ἐγένετο καθ' ἃ ἐλάλησε κύριος. [79] ζητήσωμεν οὖν, εἰ ἔστι ναὸς Θεοῦ. Ἔστιν· ὅπου αὐτὸς λέγει ποιεῖν καὶ καταρτίζειν. Γέγραπται γάρ. Καὶ ἔσται [80] τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης οἰκοδομηθήσεται ναὸς Θεοῦ * ἐνδόξως, ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου. Εὑρίσκω οὖν ὅτι ἐστὶ ναός. Πῶς οὖν οἰκοδομηθήσεται ἐν ὀνόματι κυρίου; μάθετε. [81] Πρὸ τοῦ ἡμᾶς πιστεῦσαι τῷ Θεῷ ἦν ἡμῶν τὸ [82] κατοικητήριον τῆς καρδίας φθαρτὸν καὶ ἀσθενές; [83] ὡς ἀληθῶς οἰκοδομητὸς ναὸς διὰ χειρός· ὅτι [84] ἦν πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας, * οἶκος, * εἰδωλολατρεία [85] ἦν οἶκος δαιμονίων, διὰ τὸ ποιεῖν ὅσα ἦν ἐναντία τῷ Θεῷ. Οἰκοδομηθήσεται δὲ ἐπὶ τῷ ὀνόματι κυρίου. [86] Προσέχετε, ἵνα ὁ ναὸς κυρίου * ἐνδόξως οἰκοδομηθῇ. Πῶς; μάθετε· [87] λαβόντες τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, [88] καὶ ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου, ἐγενόμεθα καινοί, [89] πάλιν ἐξ ἀρχῆς κτιζόμενοι· διὸ ἐν τῷ κατοικητηρίῳ ἡμῶν ἀληθῶς ὁ Θεὸς. κατοικεῖ ἐν ἡμῖν. Πῶς; ὁ λόγος αὐτοῦ τῆς πίστεως, ἡ κλῆσις αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ἡ σοφία τῶν δικαιωμάτων, αἱ ἐντολαὶ τῆς διδαχῆς· αὐτὸς [90] ἐν ἡμῖν προφητεύων, αὐτὸς ἐν ἡμῖν κατοικῶν, τοῖς τῷ θανάτῳ δεδουλωμένοις [91] ἀνοίγων ἡμῖν θύρας τοῦ ναοῦ, [92] ὅ ἐστι στόμα, μετάνοιαν διδοὺς ἡμῖν,

* l. ἐνδόξως.

* καὶ Clem. & Interpr.

* Clem. ἐνδόξως Pars distinctione juvandus Clemens.

Iterum quòd tradenda eſſet civitas unà cum templo & cum populo Iſraëlitico, eſt declaratum. Ait quippe Scriptura; *Et erit in noviſſimis diebus, tradet Dominus oves paſcuæ, & caulam, & turrim eorum, in exitium.* Atque contigit quemadmodum locutus eſt Dominus. Quæramus itaque an exſtet templum Dei. Exſiſtit; quandoquidem ipſemet ſe illud facere ac perficere teſtatur. Scriptum enim eſt; *Et erit, hebdomadâ completâ ædificabitur magnificè templum Dei, in nomine Domini.* Invenio igitur, quòd templum exſiſtit. Qua ratione ergo ædificabitur in nomine Domini? Diſcite. * Antè quàm Deo crederemus, erat cordis noſtri domicilium corruptioni obnoxium & imbecille, ad modum templi verè per manus ædificati: plenum ſiquidem erat Idolorum cultu, & erat domus Dæmoniorum; quòd faceret quæcumque Deo contraria ſunt. Ædificabitur autem in nomine Domini. Attendite; ut templum Domini magnificè ædificetur. Quo modo? Diſcite; acceptâ remiſſione peccatorum, & ſpe habitâ in nomen Domini, facti ſumus novi, iterum ab integro creati: quare in domicilio noſtro verè Deus exſiſtit; habitat in nobis. Quo modo? Verbum ejus fidei, vocatio ejus promiſſionis, ſapientia juſtificationum, mandata doctrinæ: ipſe in nobis prophetat; ipſe in nobis inhabitat; morti addictis nobis aperit fores templi, id eſt, os; nobis dat pœnitentiam; ſicque in-

Jer. 25. Iſ. 5.

Dan. 9. Agg. 2.

* Hæc & ſequentia citantur à Cl. Alex. 2. Strom. ante finem. p. 410. 411.

75. *Propalavit.*] Lege, *propalatum eſt.*] MEN.

76. *Dicit enim Scriptura in noviſſimis diebus, &c.*] Hæc, prout hic habentur, non ſunt in tota Scriptura: ſed quia ſparſim multis in Scripturæ locis comminatur Deus civitatis, & templi deſtructionem, S. Barnabas hæc juxta Scripturæ ſenſum propoſuit MEN.

77. *Cubile.*] Lege, *Ovile*, ut in textu Græco, μάνδραν. MEN.

78. *Et turrem eorum.*] Alludit ad turrim illam, de qua in parabola vineæ, Eſa 5. MEN.

79. *Quæramus ergo.*] Iam deſtructo templo Hieroſolymitano, quærit an alterum templum ſucceſſurum ſit. MEN.

80. *Septimo die conſummato.*] In textu Græco legitur, τῆς ἑβδομάδος συντελουμένης· id eſt, ſeptimana conſummata clarius & rectius. Et hæc eſt hebdomada ultima hebdomadarum ſeptuaginta apud Danielem cap. 9. quæ quadringentis annis & nonaginta conſtant: quibus evolutis deſtructa eſt Hieruſalem ſublatis hoſtia & ſacrificio. De qua ultima hebdomada ita apud Prophetam: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet ſacrificium & hoſtia*: Quod his verbis interpretatus eſt ſanctus Barnabas: *Cum ait, & ſeptimana conſummata ædificabitur templum Deo præclare*: id eſt, templum ſpirituale, cum Deus confirmaverit pactum ſuum multis, cum videlicet ſublatis veteris legis ſacrificiis, & ceremoniis adorabunt Patrem in Spiritu & veritate. Harum autem ſeptuaginta hebdomadarum complementum contigit juxta Tertullianum, cum deſtructa eſt Hieroſolyma, primo anno imperii Veſpaſiani, qui ſupputat initium hujuſmodi hebdomadarum ab anno primo Darii Perſarum Regis, quemadmodum & auctor quæſtionum ex veteri teſtamento, qu. 44. ex Tertulliano Julius Africanus, ut refert Euſebius, libro octavo de demonſtratione Evangelica cap. 2. ut eas terminaret ad Chriſti paſſionem deducens eas à vigeſimo anno regni Artaxerxis Longimani, quo Nehemias pincerna regius præceptum à Rege accepit, ut ædificaretur Hieruſalem, juxta annos Hebræorum, qui computantur ad Lunæ curſum ſingulis annis aſſignando trecentos, & quinquaginta quatuor dies. Cum autem addit Barnabas. *Ædificabitur templum Deo præclare in nomine Domini*, reſpicere videtur ad illud Aggæi Prophetæ cap. 2. proferens potius ſenſum, quam verba: *Magna erit gloria domus iſtius noviſſimæ pluſquam primæ.* Ita ut duos locos Danielis, & Aggæi ſimul conjunxerit, cum dixit: *Et ſeptimana conſummata ædificabitur templum Deo*, &c. MEN.

81. *Antequam crederemus Deo.*] Hæc uſque ad illa verba, *in nobis prophetans*, proferuntur a Clemente Alexandrino libro ſecundo Strom. MEN.

Hinc quidam ſibi perſuaſerunt, conſtare poſſe, auctorem hujus Epiſtolæ non fuiſſe Barnabam, ſed aliquem qui ex Ethniciſmo ad fidem perveneratt: minime conſiderantes illum in enarratione ſenſus myſtici ſpiritualis templi verſari. Nimirum, licet Judæi ſibi placerent quod verum Deum colerent, & ab idolis abhorrerent; *illos pitnos fuiſſe* docet *adorationibus idolorum*, & fuiſſe *domus dæmoniorum*, *propter quod facerent quæ Deo eſſent contraria.* Hoc ſenſu, Clemens Alex. Strom. 2. locum hunc intellexit, adducitque ut probet τὰ ἀρμόδια ταῖς ἐνεργείαις καὶ τὰ ποιήματα τοῖς ἀγγέλοις εἰς τὴν ἁμαρτωλοῦ ψυχὴν ἐπεισιέναι· hoc adjecto elogio eum eſſe μάρτυρα ἀποστολικὸν ὃ τῶν ἑβδομήκοντα εἷς καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου. Eodem certe jure quo ex iſtis verbis elicitur hujus Epiſtolæ Scriptorem alienigenam fuiſſe, idem de B. Petro conficietur, quia 1 Ep. 4. 3. ſe illis adnumerat qui polluebantur ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις. OXON.

82. *Habitatio.*] In textu Græco Barnabæ, κατοικητήριον, apud Clementem, οἰκητήριον: In textu Græco Barnabæ, & apud Clementem additur, τῆς καρδίας, id eſt, cordis. MEN.

83. *Sicut.*] Ita apud Barnabam, ὡς, quod deeſt apud Clem. apud quem ſequitur ἀληθῶς, id eſt, verè, quod deeſt in expoſitione Latina. MEN.

84. *Pleni eramus adorationibus idolorum.*] In textu Græco Barnabæ, ὅτι ἦν πλήρης μὲν εἰδωλολατρείας οἶκος· id eſt, quia plena erat domus idololatriæ, apud Clementem deeſt, οἶκος, recte, & expone: *quia erat plenum*, (templum videlicet) *idololatria*. MEN.

85. *Et erat domus dæmoniorum.*] Ita apud Clementem. Apud Barnabam, non ita recte additur, εἰδωλολατρεία· Exponens autem Clemens hæc Barnabæ verba ait: τὰς ἐνεργείας ἂν τοῖς δαιμονίοις καταλλήλως ἐπιτελεῖν φησι τοὺς ἁμαρτωλούς, οὐχὶ δὲ αὐτὰ τὰ πνεύματα ἐν τῇ τοῦ ἀπίστου κατοικεῖν ψυχῇ λέγει· id eſt, operationes igitur dæmonis convenientes facere dicit peccantes, non autem ipſos Spiritus, hoc eſt, dæmones in anima infidelis hominis habitare. MEN.

86. *Præclare templum Deo attendite.*] Hæc ſunt mutila, & tranſpoſita, lege, ut in textu Græco, *attendite, ut præclare templum Deo ædificetur.* MEN.

87. *Ut accipiatis.*] Lege, *ut cum accepimus.* MEN.

88. *Cum crediderimus.*] Præpone particulam, &, ut in textu Græco, & apud Clementem. MEN.

89. *Quales ab initio creati.*] Hic quædam deſunt, ut in textu Græco, ſic ſupplenda ex Clem. οὐ γὰρ οἱ δαίμονες ἡμῶν ἐκβάλλονται, ἀλλ' αἱ ἁμαρτίαι ἀφίενται ἃς ὁμοίως ἐκείνοις ἐπετελοῦμεν, πρὶν ἢ πιστεῦσαι· id eſt, non enim ex nobis dæmones ejiciuntur, ſed peccata dimittuntur, quæ ſimiliter atque illi faciebamus, antequam crederemus. Explicat ergo, quomodo peccator ſit dæmonis habitaculum: nimirum non quod vere dæmon inhabitet in peccante: ſed quia peccator dæmoni opera convenientia facit: ac proinde non proprie ejici dæmonem ex anima, ſed peccata dimitti, quæ conformiter dæmonibus homo faciebat, antequam crederet. MEN.

90. *In nobis prophetans.*] Nempe Deus, cujus impulſu prophetamus. MEN.

91. *Aperuit oſtium templi noſtri.*] Lege ergo in Græco: ἀνοίγων θύραν τοῦ ναοῦ ἡμῶν. Nam ut ex antecedentibus notum eſt, tota hæc diſputatio eſt de habitaculo, ſeu templo hominis fidelis, in quo Deus habitat. MEN.

92. *Quod eſt in ſapientia.*] Lege, ut in textu Græco, *quod eſt os pœnitentiam dans nobis.* Nam oſtium templi noſtri eſt os, quod aperitur per confeſſionem, data nobis divinitus pœ-

introduxit in templum incorruptum. Quare qui cupit eſſe ſalvus; non in hominem reſpicit, ſed in eum qui in homine habitat atque loquitur; admirans quòd numquam, neque audierit eum talia verba ore fundentem, neque ipſe audire deſideraverit. Hoc eſt templum ſpiritale Domino conſtructum.

XVII. Quantùm & quàm ſimpliciter potuimus vobis declarare; ſpes eſt animo meo, nihil me deſiderio meo reliquiſſe eorum quæ ad veſtram ſalutem ſpectant, quæque ſunt præſentia: Si enim de futuris ſcripſero vobis, non intelligetis; quoniam in Parabolis poſita ſunt. Et hæc quidem ad hunc modum.

Duæ viæ. Origen. 3. de Principiis 2. & ad Rom. 1. 24.

XVIII. Transeamus autem & ad alteram cognitionem atque doctrinam. Duæ ſunt viæ doctrinæ ac poteſtatis; una lucis, altera tenebrarum. Differentia verò multa duarum viarum. Uni ſiquidem præpoſiti ſunt, lucis conciliatores, Angeli Dei; alteri verò, Angeli Satanæ: ac ille quidem, Dominus eſt à ſæculis in ſæcula; hic autem, princeps temporis iniqui.

93 εἰσάγαγε εἰς τὸν ἄφθαρτον ναόν. Ὁ γὰρ ποθῶν σωθῆναι 94 βλέπει οὐκ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν 95 ἐν αὐτῷ κατοικοῦντα, καὶ λαλοῦντα ἐπ' αὐτῷ· ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῷ μηδέποτε, μήτε τοῦ λέγοντος τὰ ῥήματα ἀκηκοέναι ἐκ αὐτοῦ στόματος, μήτε αὐτός ποτε ἐπιτεθυμηκέναι ἀκούειν. 96 Τοῦτό ἐστι πνευματικὸς ναὸς οἰκοδομούμενος τῷ κυρίῳ. — al. ϖῶ. — al. ἐκ τ.

Ἐφ' ὅσον ἦν ἐν δυνατῷ καὶ ἁπλότητι δηλῶσαι ὑμῖν, ἐλπίζει μου ἡ ψυχὴ, τῇ ἐπιθυμίᾳ μου μὴ παραλελοιπέναι με τι τῶν ἀνηκόντων ὑμῶν εἰς σωτηρίαν, 97 ἐνεστώτων. Ἐὰν γὰρ περὶ τῶν μελλόντων γράφω ὑμῖν, οὐ μὴ νοήσητε, διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς κεῖσθαι. Ταῦτα μὲν οὕτως. 98 — al. ὑμῶν.

99 Μεταβῶμεν δὲ καὶ ἐπὶ ἑτέραν γνῶσιν καὶ διδαχήν. 1 Ὁδοὶ δύο εἰσὶ διδαχῆς καὶ ἐξουσίας· ἥτε τοῦ φωτὸς, ἥτε τοῦ σκότους· Διαφορὰ δὲ πολλὴ τῶν δύο ὁδῶν. Ἐφ' ἧς μὲν γάρ εἰσι τεταγμένοι φωταγωγοὶ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ἧς δὲ 2 ἄγγελοι τοῦ σατανᾶ· καὶ 3 ὁ μὲν ἐστι κύριος ἀπ' αἰώνων εἰς τοὺς αἰῶνας, ὁ δὲ ἄρχων καιροῦ τῆς ἀνομίας.

Η'

---

pœnitentia, ſeu compunctione, per quam templum animæ fidelis fit incorruptum, hoc eſt, ab omni peccati labe expurgatum. MEN.

93. *Fecit de vobis domum incorruptam.*] Rectè juxta expoſitionem noſtram, quia tota hæc diſputatio eſt de Dei habitatione in animo juſti. In textu Græco, εἰσάγαγε εἰς τὸν ἄφθαρτον ναόν id eſt, introduxit in templum incorruptum, non ita rectè. MEN.

94. *Vivit.*] Lege, videt, id eſt, reſpicit, ut in textu Græco: βλέπει ſenſus eſt, qui ſaluti ſuæ, & ad Deum converſioni ſtudioſus eſt, cum audit divini verbi præconem, non tam attendit homini, quam Deo in illo loquenti: cum ipſe præco templum Dei ſit, in quo Deus habitat, & loquitur. Hæc eſt mera Chriſti doctrina. Luc. 10. *Qui vos audit, me audit,* &c. Matth. 10. *Non eſtis vos qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.* Et præclare S. Hilarius in Pſal. 77. *Segregata itaque pluvia ad Evangelium erogandum Dominus dabit verbum, id ipſum in ſenſum noſtrum, & in ora diffundens, ſecundum illud, non enim vos eſtis qui loquimini,* &c. MEN.

95. *Qui habitat.*] In textu Græco additur, *& qui loquitur*, rectè. MEN.

96. *Hic eſt ſpiritualiter ædificatus.*] Lege, ut in textu Græco: *Hoc eſt ſpiritale ædificatum Domino templum.* MEN.

97. *Quicquam.*] In textu Græco hæc ſequuntur: *Sperat anima mea me nihil deſiderio meo reliquiſſe aliquid eorum quæ ſpectant ad veſtram ſalutem.* Et Græca ſic legenda arbitror: ἐλπίζει ἡ ψυχή μου μὴ παραλελοιπέναι με τῇ ἐπιθυμίᾳ μου, &c. MEN.

98. *Si enim de inſtantibus ac futuris.*] Ex his patet Græca ſic legenda eſſe, ἐὰν γὰρ περὶ τῶν ἐνεστώτων, καὶ μελλόντων. MEN.

99. *Habes autem de majeſtate Chriſti,* &c.] Hæc non ſunt in textu Græco. Hucuſque verſio Latina codicis Corbeienſis. MEN.

In Græco textu deinceps. *Μεταβῶμεν ἐπὶ ἑτέραν γνῶσιν.*] Secunda pars eſt epiſtolæ, quæ parænetica ſeu adhortatoria eſt MEN.

Hæc quæ ſequuntur in exemplaribus Latinis deſiderata & διδαχῆς titulum præferentia aſſumentum fuiſſe ſequioris manus, viris aliquot Eruditis viſum eſt. Nimirum, in primis ſæculis nonnulli, ut adverſus hæreſes proſcriberent, aut placita ſua commendarent, dogmata apoſtolicorum virorum ſcriptis mandarunt, & illorum διδαχὰς appellavere. Hujus generis videtur fuiſſe liber quem memorat Euſeb. Eccl. hiſt. l. 3. c. 25. & Athan. Ep. 39. cujus epigraphe erat τῶν ἀποστόλων διδαχαί. Sed, præterquam quod numerus verſuum in ſtichometriis vetuſtiſſimis huic Epiſtolæ aſſignatus, ſuadet hanc acceſſionem ad ejus molem omnino deſiderari, pariter à Clement. Alex & Origene, nec non Auctore Conſtitutionum laudatur, ac aliæ partes hujus Epiſtolæ. Et ſi in Latinis exemplaribus deſiderari, idoneum ſit argumentum unde confici poſſit, quicquid ſic ποριζόμενον eſt, genuinum non eſſe ſcriptum; periclitabitur prioris Epiſtolæ partis fides, quandoquidem Græce non comparuit. Concluſionem, quæ in Latinis exemplaribus hodiernis comparet, librariis deberi libenter conceſſerim, ſiquidem ii iſtiuſmodi Epilogis libros à ſe conſcriptos alibi paſſim ornarunt. Sed & iteratæ ſcriptione poſt ſolennem valedictionem, in Epiſtolis non deſunt exempla. Sic Ep. 2. ad Tim. poſt Doxologiam, quædam reſumto calamo ſubnectuntur, ut alia ejus generis præteream. OXON.

1. *Ὁδοὶ δύο εἰσί.*] Et ex non dicto duæ viæ ? lucis utque tenebrarum, ut loquitur Barnabas poſt Salomonem Proverb. IV. 18. 19. juſtorum & peccatorum, ut David Pſalm. I. 6. 1. vitæ & mortis, ut Jeremias cap 21 verſ. 8. necnon Sibylla lib. 8. Edit. Pariſ. p 395 & Auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. 7. cap. 1. recta & prava, apud Hermam Mandato 6. cap. 1. ex Eccleſiaſtici II. 16. dextera & ſiniſtra, paſſim in SS. Patribus poſt Proverb. IV. 27. & in Scriptoribus profanis, propter bivium literæ Pythagoricæ Y, lippis ac tonſoribus notæ: arcta & lata, Matth. VII. 13. 14. cœli & inferorum, Lactantius lib 6. cap. 3. libertatis ac ſervitutis, Oracula cum Carminibus Sibyllinis edita p 30. virtutis & vitii, frugalitatis & voluptatis, veritatis ac erroris, ſalutis ac perditionis, Dei & hominum, &c. quemadmodum multi ac ſæpe nominant. Huc quoque pertinet liber olim ſub titulo *Duæ viæ* lectus, quem Rufinus in Expoſitione Symboli collocat inter eos qui Eccleſiaſtici nuncupati ſunt. Cæterùm à Barnaba præficiuntur bonæ viæ Angeli Dei, malæ viæ Angeli Satanæ; cùm Scriptor Clementinorum à me nunc primùm vulgatorum, Homiliâ 7. cap. 7. ipſæ ſides faciat fidem ac incredulitatem; Lactantius verò lib. 7. cap. 3. 4. Deum & Diabolum; Baſilius autem in Pſalmum I. bonum Angelum & malum Dæmonem. COT.

1. *Ὁδοὶ δύο εἰσί*] Has duas vias tangit ſupra: *Ergo conſiderate opera malæ viæ* Et iterum: *quia juſte peribit homo habens veritatis ſcientiam, & ſe à via tenebroſa non continet.* De his agit Origenes proferens hunc Barnabæ locum lib. 3. περὶ ἀρχῶν cap. 2. *Sed & de paſtoribus libro hæc eadem declarat, dicens: quod boni Angeli ſinguli quoſque hominum comitentur: & ſi quando bonæ cogitationes aſcenderint, à bono Angelo ſuggeri dicit, ſi vero contraria, mali Angeli dicit eſſe inſtinctum. Eadem quoque Barnabas in epiſtola ſua declarat, cum duas vias eſſe dicit, unam lucis, alteram tenebrarum, quibus & præeſſe certos quoſque Angelos, via quidem lucis, Angelos Dei, tenebrarum autem via, Angelos Satanæ.* Quæ quidem viæ fundamentum habent in Evangelio, ubi Chriſtus dicit: Matth. 7. *Quia lata porta & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui intrant per eam quam anguſta porta, & arcta via eſt, quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt, qui inveniunt eam.* Has vias eleganter deſcribit Prudentius in Hamartigenia.

Sæpe egomet memini fratres geminos ad bivium
Perveniſſe ſimul brevium mutante juventa,
Et dubitaſſe diu bifido ſub tramite, quodnam
Eſſet iter melius: cum dextrum ſpinea ſylva
Sentibus arctaret, ſcopuloſaque ſemita longe
Duceret aërium clivoſo margine collem;
At lævum, nemus umbriferum per amœna vireta
Ditibus ornaret pomis: & leve jacentem
Planicies daret ampla viam: ſqualentibus unum
Contemtum ſpinis repeaſſe per ardua ſaxa:
Porro alium campo ſeſe indulſiſſe ſiniſtro:
Illum ſideribus caput immiſcere propinquis,
Hunc in cœnoſas ſubito cecidiſſe paludes.

Simile quid in litteris Gentilium reperitur de bivio Herculo, de quo ſanctus Juſtinus Martyr apologia prima pro Chriſtianis. Adi obſervationes noſtras ad Concordiam regularum cap. 2. §. 2. Prius autem ſanctus Barnabas de his duabus viis generatim loquitur: mox eas fuſius explicaturus. MEN.

2. *Ἄγγελοι τοῦ Σατανᾶ*] Ita Paulus 2. Cor. 12. Apoc. 12. *Draco pugnabat, & Angeli ejus.* MEN.

3. *Ὁ μὲν ἐστι κύριος*] Deus videlicet. Hic rectè diſtinguitur imperium Dei à Satanæ poteſtate; diciturque Deus Dominus à ſæculis in ſæcula, tamquam verus hujuſce

mun-

Ἡ οὖν ὁδὸς τοῦ φωτός, ἐστιν αὕτη. [4] Ἐάν τις
* al. ὁδὸν ὁδεύειν. θέλων * ἀδδὸν ἐπὶ τὸν ὡρισμένον τόπον, σπεύσῃ
τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. [5] Ἔστιν οὖν ἡ δοθεῖσα ἡμῖν γνῶ-
σις τοῦ περιπατεῖν ἐν αὐτῇ, τοιαύτη. Ἀγαπήσεις
τόν σε ποιήσαντα. Δοξάσεις τόν σε λυτρωσάμενον
ἐκ θανάτου. Ἔσῃ ἁπλοῦς τῇ καρδίᾳ, καὶ [6] πλού-
σιος τῷ πνεύματι. Οὐ κολληθήσῃ μετὰ τῶν πορευο-
* al. πᾶν. μένων ἐν ὁδῷ θανάτου. Μισήσεις * πᾶν ὃ οὐκ
ἀρεστὸν τῷ Θεῷ. Μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν. Οὐ
μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς κυρίου. Οὐχ ὑψώσεις
σεαυτόν, ἔσῃ δὲ ταπεινόφρων. Οὐκ ἀρεῖς ἐπὶ σεαυ-
τὸν δόξαν. Οὐ λήψῃ βουλὴν πονηρὰν κατὰ τοῦ πλη-
σίον σου. Οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ σου θράσος. Οὐ πορ-
* al. παιδοφθορήσεις. νεύσεις. Οὐ μοιχεύσεις. Οὐ * παιδοφθορεύσεις.
Οὐ μή σου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξέλθῃ ἐν ἀκαθαρσίᾳ
* al. ἐλέγξαι. τινῶν. Οὐ λήψῃ πρόσωπον * ἐλέγξαι τινὰ ἐπὶ
* παραπτώματι. Ἔσῃ πραΰς. Ἔσῃ ἡσύχιος.
* παραπτώματι. [8] Ἔσῃ τρέμων τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσας. Οὐ μὴ μνη-
Conſt. Ap. 7. 10. σικακήσῃς τῷ ἀδελφῷ σου. [7] Οὐ μὴ * διψυχή-
* al. διψύχης. σῃς πότερον ἔσται, ἢ οὔ. Οὐ μὴ λάβῃς ἐπὶ ματαίῳ
[8] εἰς ὄνομα κυρίου. [9] Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου
ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου. Οὐ φονεύσεις τέκνον ἐν φθο-
ρᾷ, οὐδὲ πάλιν γεννηθὲν ἀνελεῖς. Οὐ μὴ ἄρῃς τὴν
χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου, ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρός σου,
ἀλλ' [10] ἀπὸ νεότητος διδάξεις φόβον κυρίου. Οὐ
μὴ γένῃ ἐπιθυμῶν τὰ τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ μὴ γένῃ
πλεονέκτης. Οὐδὲ κολληθήσῃ ἐκ ψυχῆς σου μεθ'
ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναστρα-
φήσῃ. Τὰ συμβαίνοντά σοι [11] ἐνεργήματα, ὡς
ἀγαθὰ προσδέξῃ. Οὐκ ἔσῃ διγνώμων, οὐδὲ δί-
γλωσσος· παγὶς γὰρ θανάτου ἐστὶν ἡ διγλωσσία. Ὑ-
ποταγήσῃ κυρίῳ, [12] κυρίοις ὡς τύπῳ Θεοῦ, ἐν
αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ. [13] Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ,
ἢ δούλῳ σου ἐν [14] πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπί-
ζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσῃ [15] τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις
* al. κατὰ. Θεόν, ὅτι ἦλθεν [16] οὐκ * ἐπὶ πρόσωπον καλέ-
σαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς τὸ πνεῦμα ἡτοίμασε. Κοινωνή-

XIX. Via igitur lucis hæc eſt. Si quis cupiens *Via lucis.*
incedere ad præfinitum locum, ſuis operibus pro-
peret. Cognitio itaque nobis data, in hac via
ambulandi, ejuſmodi eſt. Diliges Creatorem
tuum. Gloriâ afficies eum qui redemit te à mor-
te. Eris corde ſimplex, & ſpiritu dives. Non
adhærebis ad eos qui incedunt in via mortis. O-
dio habebis omne id perpetrare, quod Deo non
placet. Abhorrebis omnem ſimulationem. Ne Conſt. Apoſt. 7 14.
derelinquas mandata Domini. Teipſum non exal- Ib. cap. 8.
tabis; eris autem humilis. Non aſſumes tibi glo-
riam. Non capies malum conſilium adversùs pro-
ximum tuum. Non dabis animo audaciam & con- Ibid.
fidentiam. Non fornicaberis. Non adulterium fa-
cies. Pueros non corrumpes. Ex te non egre- Ib. cap. 2.
diatur verbum, tibi à Deo conceſſum, in ulla im-
puritate. Non accipies perſonam, in arguendo Ib. cap. 8.
cujuſpiam lapſu. Eris manſuetus. Eris quietus.
Contremiſces ad verba quæ audiiſti. Fratri tuo Iſ. 66. 2.
ignoſces. Ne ambigas utrum futurum ſit, nec- Conſt. Apoſt. 7. 11.
ne. Ne aſſumas in vanum nomen Domini. Di- & inf Clem.
liges proximum tuum, pluſquam animam tuam. Epiſt. 1.
Non interficies fœtum in abortione, nec etiam cap. 10.
interimes poſt nativitatem. Ne auferas manum Conſt Apoſt 7. 3.
tuam à filio tuo, vel à filia tua; ſed à pueritia do- Ib. cap. 12.
cebis eos timorem Domini. Bona proximi tui
non concupiſces, nec eris avarus & fraudator. Ib. cap. 4.
Neque ex anima tua adhærebis ſuperbis; ſed cum
juſtis atque humilibus adſcriberis. Quæ tibi con- Ib. 8.
tingunt vexationes, tamquam bona admitte. Non Conſt. Ap.
eris inconſtans, nec bilinguis; laqueus enim mor- 3. 6, 21. &
tis eſt, lingua duplex. Subjicieris Domino Deo; 7. 4.
dominis verò, ut Dei imagini, in verecundia & Conſt. Ap.
timore. Ne in amaritudine imperes ancillæ aut 7. 13.
ſervo tuo, qui in eumdem ſperant; ne fortè non
timeas Deum, qui ſuper utrumque eſt; quoniam
non venit vocare ſecundùm perſonam, ſed ſuper
quos

---

mundi opifex, cujus *regnum, regnum omnium ſæculorum, & dominatio ejus in generatione & generationem.* At Satan dicitur princeps temporis, iniquitatis, nempe hujus ſæculi in quo regnat iniquitas, illius verus artifex, hoc eſt, ſuggeſtor & impulſor: cujus regnum ſublata iniquitate in fine ſæculi delebitur. Ex quo Barnabæ loco refutatur hæreſis Manichæorum. MEN.

4. Solenne eſt in ſcriptis apoſtolicis, quemadmodum ut S. Patrum, ut monitis ethicis ſermones ſuos claudant. OXON.

5. Ἔστιν οὖν ἡ δοθεῖσα.] Primum caput eſt hujus ſecundæ partis, in quo declaratur, quænam ſit via lucis. MEN.

6. Πλούσιος τῷ πνεύματι.] Dives ſpiritu: hoc eſt, divitiis ſpiritualibus abundans. Simplex autem corde eſt, quod dixit Chriſtus, pauper ſpiritu. MEN.

7. Οὐ μὴ διψυχήσῃς.] Lege, μὴ διψυχήσῃς, id eſt, ne dubites, ne hæſites. Heſychius: διψυχία, δισταγμὸς, id eſt, hæſitatio. Dicit ergo Apoſtolus, ne hæſites utrum futurum ſit, an non, id videlicet, quod Deus per Scripturas promiſit, ſeu prædixit eſſe venturum, nempe judicium, merces Sanctorum, & malorum ſupplicia. Quod ſatis declaratur epiſt. 1. ſancti Clementis ad Corinthios: διὸ μὴ διψυχῶμεν μηδὲ ἰνδαλλέσθω ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ ταῖς ὑπερβαλλούσαις, καὶ ἐνδόξοις δωρεαῖς αὐτοῦ. πόῤῥω γενέσθω ἡ γραφὴ αὕτη, ὅπου λέγει, ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τὴν ψυχὴν, οἱ λέγοντες ταῦτα ἠκούσαμεν, καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ ἰδοὺ γεγηράκαμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν τούτων συμβέβηκεν. *Quare ne hæſitemus, ne vacillet anima noſtra ſuper exuperantibus & glorioſis ejus donis: procul ſit à nobis Scriptura illa, ubi dicit, miſeri & infelices ſunt animo dubio & ancipiti homines, qui dicunt, hæc audivimus a patribus noſtris, & ecce ſenuimus, & nihil horum nobis accidit.* Idem habetur 2. epiſt. ad Corinthios, quæ ejuſdem Clementis nomine circumfertur, paucis verbis mutatis. Locus Scripturæ, quem videtur innuere ſanctus Clemens, extat 2. Petri cap. 3. *Hoc primum ſcientes, quod venient in noviſſimis diebus in deceptione illuſores juxta proprias concupiſcentias ambulantes, dicentes, ubi eſt promiſſio & adventus ejus, ex quo enim patres dormierunt, omnia ſic perſeverant creaturæ.* Hinc capiendus eſt Paulus ad Eph. cap 5. *Nemo vos ſeducat inanibus verbis: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ: Nolite ergo fieri participes eorum.* Ubi filii diffidentiæ ſunt ii, qui in diluvio perierunt, & Sodomitæ, qui animo hæſitantes & diffidentes dicebant iram Dei non eſſe venturam. MEN.

8. Εἰς ὄνομα.] Particula, εἰς, redundat. MEN.

9. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, &c.] Juxta id quod dixit ſupra: *Cogito diligere vos ſupra animam meam.* Et iterum: *Omnes amans ſuper animam meam*: juxta illud Chriſti. Joan. 15. *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* Et cap. 10. *Paſtor bonus animam ſuam dat pro ovibus ſuis.* Itaque hoc loco loquitur ſanctus Barnabas de ſublimiori illa dilectione, quæ perfectos decet. MEN.

10. Ἀπὸ νεότητος, &c.] Ita ſanctus Polycarpus in epiſtola ad Epheſios, καὶ τὰ τέκνα παιδεύειν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Id eſt, & liberos docere timorem Domini. MEN.

11. Ἐνεργήματα.] Sunt vexationes dæmonum, quas hortatur ferre patienter: alii interpretantur inſpirationes Spiritus ſancti. MEN.

12. Κυρίοις.] Temporalibus videlicet. MEN.

Ὡς τύπῳ Θεοῦ.] Sic Paulus 6. ad Eph. ſervis præcipit, ut obediant dominis ſuis ſicut Chriſto: quia domini & magiſtri, ſeu temporales, ſeu ſpiritales Deum repræſentant, quod profitetur de Epiſcopis ſanctus Ignatius epiſt. ad Smyrnenſes: τίμα μὲν τὸν Θεὸν, ὡς αἴτιον τῶν ὅλων καὶ κύριον, ἐπίσκοπον δὲ ὡς ἀρχιερέα. Θεοῦ εἰκόνα φοροῦντα, κατὰ μὲν τὸ ἄρχειν, Θεοῦ, κατὰ δὲ τὸ ἱερατεύειν, Χριστοῦ. id eſt, honora Deum tamquam auctorem rerum omnium & dominum, Epiſcopum vero, ut principem ſacerdotum imaginem Dei referentem: Dei quidem propter principatum, Chriſti vero ob ſacerdotium. MEN.

13. Οὐ μὴ ἐπιτάξῃς, &c.] Idem docet Paulus, capite citato. MEN.

14. Πικρίᾳ.] Hoc vocabulo utitur Paulus ad Eph. 4. πᾶσα πικρία, id eſt, omnis amaritudo. Gloſſæ veteres, πικρία, amaritia, amaritudo, acrimonium. MEN.

15. Τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν.] Ita Paulus cap. 6. ad Epheſios: *Scientes, quia & illorum, & veſter Dominus eſt in cælis.* MEN.

16. Οὐκ ἦλθεν οὐκ ἐπὶ πρόσωπον καλέσαι.] Ita Paulus capite citato eadem de re agens; *Et perſonarum acceptio, non eſt apud Deum.* MEN.

Ib. cap 12. quos Spiritus præparavit. Communicabis in omnibus cum proximo tuo, nec quidquam dices proprium: ſi enim in incorruptis conſortes eſtis, quanto magis in iis quæ corrumpuntur? Non eris linguâ præceps: os enim laqueus eſt mortis. Quantùm potes, & ſupra quàm potes, coles ca-
Eccli. 4. 36. Conſt. Ap. 7. 12. ſtitatem. Noli porrigere manus tuas ad accipiendum, ad dandum verò contrahere. Diliges ut pu-
Ib. cap. 9. pillam oculi tui omnem qui tibi loquetur verbum Domini. In memoriam tuam nocte ac die revocabis judicii diem. Exquires quotidie vultus ſanctorum; etiam ſpeculatus per verbum, & ad exhortandum incedens, atque meditans, ad ſervandam animam per verbum. Et manibus tuis operaberis, ad redemptionem peccatorum tuorum.
Ib. cap. 12. Non dubitabis dare, neque murmurabis cùm
Luc. 6. 30. das: *Omni petenti te, tribue*: cognoſces autem
Conſt. Ap. 7. 14. quis ſit bonus mercedis retributor. Servabis quæ accepiſti, nec addens, nec demens. Malus, odio-
Ib. cap. 10. ſus tibi erit in perpetuum. Juſtè judicabis. Non facies diſſidium; ſed pacem conciliabis inter con-

σεις [17] ἐν πᾶσι τῷ πλησίον σου, [18] οὐκ ἐρεῖς ἴδια· εἰ γὰρ ἐν τῷ ἀφθάρτῳ κοινωνοί ἐστε, πόσῳ μᾶλλον ἐν τοῖς φθαρτοῖς; Οὐκ ἔσῃ [19] πρόγλωσσος· παγὶς γὰρ στόμα θανάτου. [20] Ὅσον δύνασαι, * ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου ἁγνεύσεις. [21] Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν. Ἀγαπήσεις, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ σου, πάντα τὸν λαλοῦντά σοι λόγον κυρίου. [22] Μνησθήσῃ αὐτὸν ἡμέραν κρίσεως, νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Ἐκζητήσεις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων· καὶ διὰ λόγου κοπιῶν, καὶ πορευόμενος εἰς τὸ παρακαλέσαι, καὶ μελετῶν εἰς τὸ σῶσαι ψυχὴν τῷ λόγῳ. Καὶ [23] διὰ τῶν χειρῶν σου ἐργάσῃ [24] εἰς λύτρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου. Οὐ διστάσεις δοῦναι, οὐδὲ διδοὺς γογγύσεις. [25] Παντὶ αἰτοῦντί σε δίδου. Γνώσῃ δὲ, τίς ὁ τοῦ μισθοῦ καλὸς ἀνταποδότης. Φυλάξεις ἃ παρέλαβες, μήτε προστιθεὶς, μήτε ἀφαιρῶν. Εἰς τέλος μισήσεις [26] τὸν πονηρόν. Κρινεῖς δικαίως. Οὐ ποιήσεις * σχίσμα, εἰρηνεύσεις δὲ * μαχομένους συναγαγών. [27] Ἐξομολογήσῃ ἐπὶ ἁμαρ-

* f. deeſt καὶ. f. leg. ὑπὲρ τῆς ψυχῆς σου, ἁγνεύσεις.
* l. σχίσμα.
* l. μαχομένους.

---

17. Ἐν πᾶσι.] Bonis videlicet, tam ſpiritalibus, quam temporaneis. Subjungit enim: ſi in bonis incorruptibilibus communicatis, quanto magis in corruptibilibus. MEN.

18. Οὐκ ἐρεῖς ἴδια.] Juxta antiquam formam primorum Hieroſolymæ Chriſtianorum, quibus erant omnia communia: ita ut nec quippiam ſuum quis eſſe diceret. Act. 4. *Nec quiſquam eorum quæ poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat: ſed erant illis omnia communia.* Ex his apparet auctorem hujus epiſtolæ ſcripſiſſe tempore Apoſtolorum. MEN.

19 Πρόγλωσσος.] Lege, πρόγλωσσος, Gloſſæ veteres: πρόγλωσσος, *volubilis lingua*. MEN.

20. Ὅσον δύνασαι, ὑπὲρ τὴν ψυχήν σου ἁγνεύσεις.] Exiſtimavi vel καὶ ponendum ante ὑπὲρ, ut ſenſus eſſet is quem in verſione ſecutus ſum, *Quantum potes, & ſupra animam tuam*, ſive *ſupra quam potes, coles caſtitatem*; juxta locutionem illius qui de ſingularitate Clericorum ſcripſit, cujuſque tractatus cum Cyprianicis permiſtus eſt: *Rogo vos*, ait ſub finem, *quantum valeo, & ultra quam valeo*: vel reſcribendum, ὑπὲρ τῆς ψυχῆς σου ἀγωνίσεις, *Pro anima tua decertabis*: quò reſpicitatur ſententia Eccleſiaſtici cap. 4. verſ. 39. prout à Latino Interprete profertur, *Pro juſtitia* (Auxilius lib. 2. cap. 31. publici juris factus per virum doctiſſimum Johannem Morinum in Commentario de ſacris Eccleſiæ Ordinationibus; *In juſtitia*) *agonizare pro anima tua, & uſque ad mortem certa pro juſtitia.* Legere etiam ac diſtinguere poteſ ad hunc modum, ὅσον δύνασαι, καὶ ὑπὲρ. τὴν ψυχήν σου ἀγωνίσῃ. Eccleſiaſtici XIV. 26. ἀγίασον τὴν ψυχήν σου. COT.

21. Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας. πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν. Ex Eccleſiaſtici IV. 36. μὴ ἔστω ἡ χείρ σου ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν· καὶ ἐν τῷ ἀποδιδόναι συνεσταλμένη. *Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.* Unde Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi 13. μὴ γὰρ ἔστω ἡ χεὶρ μόνον ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐργάζεσθαι ἕτοιμος. Et alter Cyrillus, nempe Alexandrinus, explicans vocem χωλοχειρίας II. LVIII. 9. [illegible] Item Chryſoſtomus [illegible] Homilià, multò poſt initium, [illegible] hoc eſt, me interprete, *Adrotatus manu et contractum ad accipiendum formatâ*, [illegible] *pollicetur, ut præmio ſempto eam conſtringat.* Denique Hieronymi verba ſunt ad Eph. IV. 28. *Qui igitur ad hoc tantùm laborat, ut ipſe non egeat, & à cæteris contrahit manum, quamvis applaudat ſibi, tamen Apoſtoli præceptum non ſecit.* Pari ratione apud Diogenem Laërtium præcipit Diogenes canis, ut manus ad amicos extendantur digitis non contractis ac inflexis, μὴ συγκεκαμμένοις τοῖς δακτύλοις. Vide Nilum Chryſoſtomi diſcipulum lib. 2. Epiſt. 302. & Auctorem incertum in Hieronymo Tom 9. Epiſt. 14. atque in Appendice Codicis Regularum p 14. Edit. Pariſ. COT.

22. Μνησθήσῃ αὐτὸν ἡμέραν κρίσεως, νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Conſtitutionum Apoſtolicarum ſuppoſitor videtur legiſſe, μνησθήσῃ αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός. quam lectionem ſpernendam non puto, licèt noſtram præferendam judicem. COTEL.

23. Διὰ τῶν χειρῶν σου ἐργάσῃ εἰς λύτρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν σου. Duobus modis hæc poſſunt intelligi; ſimpliciter, & per Metaphoram; ut commendetur aut labor manuum per artium aliquam, aut diſtributio facultatum in Eleemoſyna. Hoc ultimo modo accipitur Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. 7. cap. 12. Quare iſta paraphraſis fit; ἐὰν ἔχῃς, διὰ τῶν χειρῶν σου δὸς. ἵνα ἐργάσῃ εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν σου. *Si habes, manibus tuis præbe, ut opereris in redemptionem peccatorum tuorum.* Prior tamen ſenſus magis arridet. Hortantur ſæpenumero Eccleſiæ Magiſtri ad opus manuum; tum quò deſidia fœcunda vitiorum parens evitetur, tum ut pauperibus bene ſiat; exerceatur humilitatis virtus; & corpus redigatur in ſervitutem; peccata denique tali ſeveritate redimantur. Et verò (ut Monachos prætereàm, rem nulli non notiſſimam; ut taceam Apoſtolos, de quibus alius dabitur dicendi locus) Epiſcopi & reliqui Clerici olim manibus operabantur: quod inter alios teſtantur poſt Epiphanium Hæreſi 70. cap. 2. Hæreſ. 8. cap. 6. Baſilium Epiſtolâ 319: Rufinum Eccleſ. Hiſtor. lib. 1. cap. 5. Socrates lib. 1. cap. 12. Acta Metrophanis & Alexandri apud Photium codice 256. Nicephorus lib. 8. cap. 42. cum Suida in voce Σπυρίδων, Gennadio de Scriptoribus Eccleſiaſticis cap. 69. Gregorio Turonenſi libro de Vitis Patrum cap. 8. Gregorio Papa lib. 1. Dialogorum cap. 12. necnon Theodulfo in Capitulis ad Presbyteros Parochiæ ſuæ num. 3. Quibus adde Patres Concilii Carthaginenſis 4. Canon. 51, 52, 53. Concilii Turonenſis 1. Can. 10. & Concilii generalis 7. Can. 15. Legimus quoque, inter Hebræos Rabbinorum pleroſque artificio victum ſibi comparâſſe, docentes gratis. Et in Regula S. Iſidori cap. 7. dicitur, *Philoſophi gentiles ſutores & ſartores fuerunt.* Contrà Electi Manichæorum, atque Hæretici dicti Meſſaliani omnem operationem cane pejùs & angue averſabantur. COT.

24. Εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν σου.] Opus manuum valet ad redemptionem peccatorum noſtrorum, ſi ex operis proventu demus neceſſitatem patientibus, ut præcipit Apoſtolus ad Epheſ. 4. MEN.

25. Παντὶ αἰτοῦντί σε δίδου.] Hæc eadem verba habentur, Luc. 6. Sanctus Juſtinus Martyr apologia 2. pro Chriſtianis locum citat in plurali: παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε id eſt, omni petenti date: ſed mutavit, ut accommodaret textum multis Scripturæ locis, quos ibi accumulat. Hoc Domini præceptum generale eſt, quo abuſus quidam adoleſcens ex eorum ſecta, qui communionem bonorum inter Chriſtianos ad quaslibet res venereæ conjunctionem referebant, cum ad quamdam pudicam virginem acceſſiſſet, dixiſſe fertur: *Omni à te petenti da*: at illam hominis petulantiam non intelligens reſpondit graviter, ut in conveniret matrem de matrimonio. Refert Clemens Alexandrinus libro tertio Strom. Sed hoc præceptum ad eleemoſynam ſpectat, ut rectè explicat Tertullianus libro de baptiſmo: *Omni petenti dato, ſuum habet titulum, nempe ad eleemoſynam.* Illoque jubemur date omni eleemoſynam poſcenti. Qua de re conſule S. Joannem Chryſoſtomum. ſerm. 11. in cap 6. epiſt. ad Hebræos. MEN.

26. Τὸν πονηρόν.] Id eſt, malignum, diabolum. MEN.

27 Ἐξομολογήσῃ ἐπὶ ἁμαρτίαις.] Phraſis Hebraica, pro accuſativo, ut Pſ. 109. *Judicabit in nationibus*, id eſt, judicabit nationes: Nota hic peccatorum confeſſionem. MEN.

e

28. Οὐ-

ἁμαρτίαις σου. [28] Οὐχ ἥξεις ἐν προσευχῇ σου ἐν συνειδήσει πονηρᾷ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τοῦ φωτός.

[29] Ἡ δὲ τοῦ μέλανος ὁδός ἐστι σκολιὰ, καὶ κατάρας μεστή. Ἔστι γὰρ ὁδὸς τοῦ θανάτου αἰωνίου μετὰ τιμωρίας· ἐν ᾗ ἐστι τὰ ἀπολλύντα τὴν ψυχὴν αὐτῶν, εἰδωλολατρεία, θρασύτης, ὕψος δυνάμεως, ὑπόκρισις, διπλοκαρδία, μοιχεία, φόνος, ἁρπαγὴ, ὑπερηφανία, παράβασις, δόλος, κακία, αὐθάδεια, φαρμακεία, μαγεία, πλεονεξία, ἀφοβία Θεοῦ. [30] Διῶκται τῶν ἀγαθῶν, μισοῦντες ἀλήθειαν, [31] ἀγαπῶντες, * οὐ γινώσκοντες μισθὸν δικαιοσύνης, οὐ κολλώμενοι ἀγαθῷ, οὐ κρίσει δικαίᾳ χήρᾳ καὶ ὀρφανῷ προσέχοντες, ἀγρυπνοῦντες οὐκ εἰς φόβον Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ πονηρόν· ὧν μακρὰν καὶ πόῤῥω, πραΰτης, καὶ ὑπομονή· ἀγαπῶντες μάταια, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχὸν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ τῷ καταπονουμένῳ, εὐχερεῖς ἐν καταλαλίᾳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, φονεῖς τέκνων, φθορεῖς πλάσματος Θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταί, πανθαμάρτητοι.

* add. ψεῦδος, ex Const. Apost.

[32] Καλὸν οὖν ἐστι μαθόντα τὰ δικαιώματα τοῦ κυρίου, [33] ὅσα προγέγραπται, ἐν τούτοις περιπατεῖν. Ὁ γὰρ ταῦτα ποιῶν, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δοξασθήσεται· ὁ [34] ἐκεῖνα ἐκλεγόμενος, μετὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ συναπολεῖται. Διὰ τοῦτο ἀνάστασις, διὰ τοῦτο ἀνταπόδοσις. Ἐρωτῶ τοὺς ὑπερέχοντας, εἴ τινά μου γνώμης ἀγαθῆς λαμβάνετε συμβουλίαν, ἔχετε εἰς οὓς ἐργάσησθε, μεθ᾽ ἑαυτῶν, μὴ ἐγκαταλείπητε. Ἐγγὺς γὰρ ἡμέρα ἐν ᾗ συναπολεῖται πάντα τῷ πονηρῷ. [35] Ἐγγὺς ὁ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ. Ἔτι καὶ ἔτι ἐρωτῶ ὑμᾶς, ἑαυτῶν γίνεσθε νομοθέται ἀγαθοὶ, ἑαυτῶν μένετε σύμβουλοι πιστοὶ, ἄρατε ἐξ ὑμῶν πᾶσαν ὑπόκρισιν. [36] Ὁ δὲ Θεὸς ὁ παντὸς τοῦ κόσμου κυριεύων, δῴη ὑμῖν [37] σοφίαν, ἐπιστήμην, σύνεσιν, γνῶσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, [38] ἐν ὑπομονῇ. [39] Γίνεσθε δὲ θεοδίδακτοι, ἐκζητοῦντες τί ζητεῖ κύριος ἀφ᾽ ὑμῶν, καὶ ποιεῖτε, ἵνα σωθῆτε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Εἰ δέ τις ἔστιν ἀγαθοῦ μνεία, μνημονεύετέ μου, μελετῶντες ταῦτα, ἵνα καὶ ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἡ ἀγρυπνία εἴς τι ἀγαθὸν χωρήσῃ.

tendentes, eos aſſocians. Confiteberis peccata tua. Ib. c. 14.
Non accedes ad orationem tuam in conſcientia mala. Hæc eſt via lucis. Ib. c. 17.

XX. Via autem tenebrarum & cæcitatis, obliqua eſt, plenaque maledictionis. Eſt enim via mortis æternæ cum ſupplicio: in qua ſunt quæ perdunt animam viatorum; Idolorum ſervitus, temeritas, elatio poteſtatis, ſimulatio, cor duplex, adulterium, homicidium, rapina, ſuperbia, tranſgreſſio, dolus, malitia, arrogantia, veneficium, magia, avaritia, nullus Dei timor. *In qua ſunt*, bonorum perſecutores; oſores veritatis, amatores mendacii; non cognoſcentes mercedem juſtitiæ, non adjuncti ad bonum, viduæ & pupillo non adtendentes ex juſto judicio; vigilantes, non ad timorem Dei, ſed ad malitiam: à quibus longè ac procul ſunt manſuetudo, & patientia: qui diligunt vana, conſectantur remunerationem; non miſerentur inopis, non laborant in gratiam illius qui labore ac ærumnis confectus eſt: ad obtrectationem prompti, non cognoſcentes auctorem ſuum; liberorum interemptores, in abortione corrumpentes Dei opus; averſantes egenum, opprimentes afflictum, divitum advocati, pauperum iniqui judices; per omnia peccatores.

Via tenebrarum
Conſt. Ap. 7. 18.

XXI. Æquum igitur eſt, ut edocti juſtificationes Domini, quotquot priùs ſcriptæ ſunt, in eis ambulemus. Qui enim eas facit, in regno Dei, gloriâ cumulabitur: qui verò alia elegerit, ſimul cum ſuis operibus peribit. Propterea reſurrectio, propterea retributio. Rogo vos qui reliquos antecellitis; ſi accipitis aliquod bonæ voluntatis meæ conſilium; habetis vobiſcum, quibus benefeciſtis, ne eos derelinquatis. Propè ſiquidem eſt dies, in qua omnia cum Malo peribunt. Propè eſt Dominus, & merces ejus. Etiam atque etiam rogo vos; Eſtote vobis boni legiſlatores, vobis manete conſiliarii fideles; tollite ex vobis omnem hypocriſim. Deus autem, qui univerſo mundo dominatur, det vobis ſapientiam, ſcientiam, intelligentiam, cognitionem juſtificationum ſuarum, in patientia. Efficiamini autem, docti à Deo; exquirentes quid à vobis requirat Dominus; & efficite, ut ſalvi ſitis in die judicii. Si qua verò eſt bonæ rei recordatio, mementote mei, hæc meditantes; ut & deſiderium, & vigilantia, in

Iſ. 40 & 62.
Philipp. 4. 5.
Citat. Cl. Alex. 2. Strom poſt med. p. 396. 397.

---

28. Οὐκ ἥξεις ἐν προσευχῇ σου, &c.] Quies pro motu, quod non raro accidit. Sana admonitio, ut non accedamus ad orationem in conſcientia mala, quia Deo inviſa eſſet & ingrata: ut rectè notat ſanctus Hilarius expoſitione in Pſal. 54. *Deſpicientur orationes leves, diffidentes, inutiles, ſeculi curis anxiæ, & rerum corporalium deſideriis implicatæ, bonorum operum fructibus infœcundæ. Hæ igitur deſpicabiles ſunt orationes Dei dignatione non digna, de quibus per Eſaiam Prophetam ait: Et cum extenderitis manus veſtras ad me, avertam oculos meos à vobis. Et cauſam deſpiciendæ orationis continuo ſubjecit, dicens: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt: ubi ergo operatio iniquitatis obſtabit, illic deſpicitur oratio deprecantis.* Poteſt etiam eſſe προσευχὴ locus orationis ad ſimilitudinem Judæorum, qui προσευχὰς locos ad orandum extra civitates habebant, ut notum eſt ex ſancto Epiphanio hæreſi. 80. n. 2. juxta illud Luc. Act. 16. οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι: Eſt etiam cœtus apud Suidam, προσευχὴ, συναγωγή· & converſatio mentis cum Deo, id eſt, oratio apud eumdem. MEN.

29. Ἡ δὲ τοῦ μέλανος ὁδός ἐστ.] Hic incipit ſecundæ partis hujus caput ſecundum, in quo via tenebrarum deſcribitur. MEN.

30. Διῶκται τῶν ἀγαθῶν, &c.] Subaudi, ἐν ᾗ εἰσι. id eſt, in qua ſunt. MEN.

31. Ἀγαπῶντες.] Lege, ἀγαπῶντες, hoc modo, μισοῦντες ἀλήθειαν ἀγαπῶντες, id eſt, odio habentes veritatis amatores: aut certe videtur deeſſe nomen ψεῦδος, id eſt, mendacium: hoc modo: ἀγαπῶντες ψεῦδος. id eſt, amantes mendacium. MEN.

32. Καλὸν οὖν ἐστ.] Concluſio eſt totius epiſtulæ. MEN.

33. Ὅσα προγέγραπται.] Nempe in explanatione viæ lucis. MEN.

34. Ἐκεῖνα.] Videtur legendum, ἐναντία, id eſt, contraria, ut expoſuimus. MEN.

35. Ἐγγὺς κύριος, &c.] Alludit ad illud Eſa. 40. *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet*, &c. *Ecce merces ejus cum eo*, &c. 62. *Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo.* MEN.

36. Ὁ δὲ Θεὸς, &c.] Locus Clementis Alexandrini in quo iſta laudantur, pravâ interpunctione deformatus jacet. Quippe ediderunt, ἵνα εὕρητε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τοὺς τούτων ἐνεδρευτὰς, ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσηγόρευσεν: verteruntque, *Ut inveniatis in die judicii horum inſidiatores. Dilectionis & pacis filios appellavit ex cognitione.* Quibus quid inſulſius! Tu meo periculo ſic diſtingue; ἵνα εὕρητε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. τοὺς τούτων ἐνεδρευτὰς, ἀγάπης τέκνα καὶ εἰρήνης γνωστικῶς προσηγόρευσεν. Hoc eſt, *Ut inveniatis in die judicii. Illa capeſſentes, dilectionis & pacis filios ex cognitione appellavit*, Barnabas nimirum in fine Epiſtolæ. COT.

Ὁ δὲ Θεὸς παντός.] Hunc locum profert Clemens Alexandrinus libro ſecundo Strom. uſque ad illa verba, καὶ ποιεῖτε, &c. MEN.

37. Σοφίαν, ἐπιστήμην, σύνεσιν.] Apud Clementem legitur, σοφίαν, καὶ σύνεσιν, ἐπιστήμην. MEN.

38. Ἐν ὑπομονῇ.] Apud Clementem ſublata præpoſitione, ἐν, legitur, ὑπομονήν. MEN.

39. Γίνεσθε δέ.] Apud Clementem legitur, γίνεσθε δὲ ἵνα σωθῆτε, &c. apud Clementem legitur. ἵνα εὕρητε ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τοὺς τούτων ἐνεδρευτάς id eſt, ut inveniatis in die judicii horum inſidiatores. MEN.

in aliquod bonum evadat. Rogo vos, gratiam poſtulans: qua diu pulcrum hoc vas vobiſcum eſt, in nullo horum deficite; ſed indeſinenter hæc
Corpus. exquirite, & adimplete omne mandatum: hæc namque digna ſunt. Quare potiſſimum id operam dedi, quantum in me fuit, ut ſcriberem vobis; quò exhilararem vos. Salvete, filii dilectio-
Cl. Al. ibid. nis, & pacis. Dominus gloriæ & omnis gratiæ, ſit cum ſpiritu veſtro. Amen.

40 Ἐρωτῶ ὑμᾶς, χάριν αἰτούμενος· 41 ὡς ἔτι τὸ καλὸν σκεῦός ἐστι μεθ' ὑμῶν, μὴ ἐλλείπητε μηδενὶ αὐτῶν, ἀλλὰ συνεχῶς ἐκζητεῖτε ταῦτα, καὶ ἀναπληροῦτε πᾶσαν ἐντολήν· ἔστι γὰρ ταῦτα ἄξια. Διὸ μᾶλλον ἐσπούδασα γράψαι, ἀφ' ὧν ἠδυνήθην, εἰς τὸ εὐφρᾶναι ὑμᾶς. Σώζεσθε, ἀγάπης τέκνα, καὶ εἰρήνης. Ὁ κύριος τῆς δόξης καὶ πάσης χάριτος, μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. Ἀμήν.

FINIS EPISTOLÆ BARNABÆ Apoſtoli, Comitis Pauli ſancti Apoſtoli.

ΤΕΛΟΣ ἘΠΙΣΤΟΛΗΣ ΒΑΡΝΑΒΑ τοῦ ἀποστόλου, συνεκδήμου Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου.

---

40. Ἐρωτῶ ὑμᾶς.] ἐρωτῶ, hoc loco, ut paulo antea, eſt, rogo, precor. Gloſſæ veteres: *Rogat:* ἐρωτᾷ. Matth. 15. ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες, id eſt, *rogabant eum dicentes.* MEN.

41. Ὡς ἔτι.] Id eſt, cum adhuc: Gloſſæ veteres: ὡς, cum, &c. Heſychius, ὡς, &c. ἢ ὅτι, vel quando. MEN.

SAN-

SANCTI BARNABÆ APOSTOLI
EPISTOLA CATHOLICA.

Ex vetere Interprete.

I. [1] AVETE filii & filiæ, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui [2] nos dilexit [3] in pace. [4] Magnarum & honeſtarum * [5] Dei æquitate abundantiam ſciens eſſe in vobis, ſupra modum exhilaror beatis & præclaris ſpiritibus veſtris; quòd [6] ſic naturalem gratiam accepiſtis. Propter quod plurimùm gratulor mihi, ſperans liberari: quia verè video in vobis infuſum ſpiritum [7] ab honeſto fonte Dei. Cùm perſuaſum mihi ſit hoc; & * plenus ſciam, quia dum ad vos adloquor, [8] multa mihi bona ſucceſſerunt in via [9] æquitatis Domini. Ideo [10] fors & ego cogito diligere vos ſuper animam meam: quia magnitudo fidei & dilectio habitat in illo, & ſpes [11] vitæ illius. [12] Cogitans ergo hoc, * quaſi curæ mihi fuerit, ut vobiſcum partiar ex eo quod accepi, futurum mihi talibus [13] ſpiritus * ſervientes, hoc in mercede, [14] adpropiavi pauca vobis mittere, ut fidem veſtram conſummatam habeatis, & [15] ſcientiam.

* l. æquitatum.

* ſ. plenius.

* ſ. quia ſi.

* ſ. ſpiritu ſerviens.

Cle-

---

1. *Avete filii & filiæ.*] Hoc eſt exordium hujus epiſtolæ, in quo ſalutat fideles, ipſiſque plurimum gratulatur, ob gratiam Spiritus ſancti ipſis à Deo infuſam: nec mediocriter lætatur ob multa bona, quæ ſibi ex eorum fide obvenerunt: profiteturque ſe hanc epiſtolam ad eos ſcribere, ob mercedem, quam ſe inde à Deo conſecuturum ſperat. Tandemque propoſitis tribus conſtitutionibus Domini, promittit ſe monſtraturum ea per quæ majorem lætitiam, ſpiritalem videlicet adipiſcantur. Hoc autem exordium variis mendis conſperſum eſt, vel ob negligentiam exſcriptoris, vel ob melioris exemplaris defectum, quibus mederi difficile eſt, ob Græci textus tam immanem lacunam. MEN.

Filii & filiæ] Ita fideles appellat, quos per Evangelium genuit: & hic ſtylus Apoſtolicus eſt. Joan. 1. cap. 2. *Filioli mei, hæc ſcribo vobis.* Pauli 1. ad Cor. 4. *Sed ut filios meos cariſſimos moneo.* Et paulo poſt. *Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſſimus.* Unde 1. Petri cap. 2. *ſicut modo geniti infantes.* Ipſi ergo Chriſtiani filii Apoſtolorum ſunt, ab ipſis ſpiritaliter geniti, Apoſtoli vero patres. Hinc Paulus 1. Cor. cap. 4. *Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto: ſed non multos patres: nam in Chriſto Jeſu per Evangelium ego vos genui.* Ad Gal. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Chriſtus.* MEN.

Avete.] Χαίρετε, quod vertitur *avete* à Vulg. Int. Matt. XXXIII. 9. *Ex ora Menardinæ Ed. manu ignota.*

2. *Nos.*] Uſſer. *vos*. OXON.

3. *In pace.*] Eſt trajectio figura, & revocandum eſt vocabulum ad τὸ *Ave*. Apoſtolorum eſt dare pacem initio epiſtolarum. Paulus paſſim: *Gratia vobis & pax à Deo*, 1. Petri 1. *Gratia vobis, & pax multiplicetur.* 2. Joan. 1. *Sit vobiſcum gratia, miſericordia, pax à Deo patre magnarum.* Ita correctum videtur in codice manuſcripto, cum antea legeretur, *magnæ*, ex quo efficies *magnarum rerum*. MEN.

In pace.] בשלום, ut Luc. II. 29. VII. 50. & Jac. III. 18. OXON.

4. *Magnarum*] Mallem ſic conſtitui: *in pace magna. Rerum bonitiarum, Dei æquitate abundantiam*, &c. Σοῦ δικαιωμάτων ἀφθονίαν, &c. Vel ſic: *pace. Nam gratiæ & honeſtarum* (τῶν ἀγαθῶν) *æquitate. Ex ora Men.*

5. *Dei æquitate*] Id eſt, Dei gratia, bonitate, humanitate, miſericordia. Æquus eſt bonus, benignus, amicus, humanus: iniquus contra, juxta illud Naſonis.

Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.

Supra modum exhilaror. Exhilaratur, ſeu lætatur Barnabas de fidelium donis & gratia, ut pater ſapiens de filiorum profectu. Unde Paulus ad Philipp. cap. 2. *Implete gaudium meum, ut idem ſapiatis, eamdem caritatem habentes*, & cap. 4. *Itaque fratres mei & deſideratiſſimi gaudium meum & corona mea.* 1. ad Theſſal. cap. 2. *quæ eſt noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Jeſum in adventu ejus? vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.* Ad Philem. cap. 1. *Gaudium enim magnum habui, & conſolationem in caritate tua.* Joan. epiſt. 3. *Majus horum non habeo gaudium, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.* Prov. 10. & 15. *Filius ſapiens lætificat patrem*: & cap. 29. *Vir qui amat ſapientiam, lætificat patrem ſuum.* MEN.

Æquitatum] MS. *æquitate*. OXON Fortè *qualitatum*, id eſt, δικαιωμάτων. Vide Rom. V. 17. *Ex ora Men.*

6. *Quod ſic naturalem gratiam accepiſtis.*] Infra. *Qui naturale donum doctrinæ ſuæ poſuit in nobis.* In textu Græco, τῆς ἐμφύτου δωρεᾶς Naturalis gratia eſt firma, altius radicata, bene inſita, & plantata in anima juſti. ἔμφυτον eſt, inſitum, & Sap. 12. ἔμφυτος ἡ κακία id eſt, naturalis malitia, hoc eſt, obfirmata & inveterata. Metaphora ab arboribus, quæ altis defixæ radicibus terræ firmiter inhærent. *Accepiſtis*, à Deo. MEN.

Naturalem] Infra Cap IX. τὴν ἔμφυτον δωρεὰν, reddit Int. *naturale* donum. OXON. Imitatio Jacobi Cap. I. 21. δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον. *Ex ora Men.*

7. *Ab honeſto fonte Dei.*] Ex quo omnia bona, maxime ea quæ ad vitam æternam conferunt, profuſiſſime ſcaturiunt: ita Pſ. 17. *Quoniam apud te eſt fons vitæ.* Eſaiæ 12. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Hieremiæ 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ.* Honeſto, id eſt, egregio. Gloſſæ veteres: *Honeſtus, egregius.* ἀξιόλογος. MEN.

8. *Multa mihi bona ſucceſſerunt.*] Spiritalia videlicet, in mercedem Evangelicæ prædicationis. MEN.

9. *Æquitatis.*] Id eſt, juſtificationis, ut infra. MEN.

10. *Fors*] Lege, *forſan*, quo vocabulo utitur, modeſtiæ gratia. *In illo*, id eſt, in hoc, in hac re. MEN.

Fors.] In Oxonienſi editione, ex conjectura *If. Voſſii*, legitur *fratres*, quaſi per compendium fuerit ſcriptum *fras*; quod cùm exſcriptor non intelligeret mutarit in *fors*, quæ vox quidem Latina eſt, ſed caret hic ſenſu; nam ineptum eſt quod de modeſtia habet *Menardus*. CLERICUS.

11. *Vitæ*] Æternæ videlicet. *Illius*. Hoc vocabulum videtur redundare, aut certe dicendum eſt poſt illa verba, ſuper animam meam, quædam deeſſe. MEN.

12. *Cogitans ergo hoc.*] τὸ hoc, videtur redundare. MEN.

13. *Spiritu ſervientes.*] Lege, *Spiritu ferviens*, juxta illud Pauli ad Philipp. 3. *Spiritu ſervimus Deo.* MEN.

Hoc in mercede.] Hæc vocabula videntur tranſpoſita. Hæc igitur periodus ſic legenda eſt *Cogitans ergo (quaſi curæ mihi fuerit, ut vobiſcum partiar ex eo quod accepi) futurum mihi hoc in mercede talibus ſpiritu ſerviens, adpropiavi*, &c. MEN.

14. *Adpropiavi pauca vobis*, &c.] Hæc verba uſque ad illa, *tres ſunt ergo*, &c. citat Clemens Alexandrinus lib. 2. Strom MEN.

Adpropiavi.] Imò *adproperavi*, nam hoc ſignificat *ἐσπούδασα*. Vide 2. Tim. IV. 9. 21. Tit. III. 12. ubi hoc verbum à Vulg. Int. vertitur *feſtinare*. Gloſſæ Veteres: Σπουδάζω, *feſtino, propero*. CLER.

15. *Scientiam.*] Per γνῶσιν intelligit myſteriorum fidei, & præcipuè reconditi Scripturarum ſenſus *cognitionem*; de qua re Lectorem in limine fuiſſe admonitum non pigebit. OXON.

Clemens Alexandrinus in 2. Stromateo; multò poſt initium; Edit. Pariſ. p. 373. B. iſta ſic citat:		*In Clem. Alexandr. ibidem.*	
ἀφ' οὗ ἔλαβον μέρους, ἐσπούδασα κατὰ μικρὸν ὑμῖν πέμψαι· ἵνα μετὰ τῆς πίστεως ὑμῶν, τελείαν ἔχητε καὶ τὴν γνῶσιν.	*Ex ea parte quam accepi, ſtudui pauca ad vos mittere, ut cum fide veſtra perfectam etiam habeatis cognitionem.*	τῆς μὲν οὖν πίστεως ἡμῶν εἰσὶν αἱ συλλήπτορες, φόβος καὶ ὑπομονή· τὰ δὲ συμμαχοῦντα ἡμῖν, μακροθυμία καὶ ἐγκράτεια. Τούτων οὖν, τὰ πρὸς τὸν κύριον, μενόντων ἁγνῶς, συνευφραίνονται αὐτοῖς σοφία, σύνεσις, ἐπιστήμη, γνῶσις.	*Fidei ergo noſtra adjutores ſunt timor & tolerantia: quæ autem nobiſcum pugnant, æquanimitas & continentia. His ergo, in iis quæ ad Dominum pertinent, caſtè manentibus, unà cum eis lætantur ſapientia, intelligentia, ſcientia, cognitio.*

[16] Tres ſunt ergo [17] conſtitutiones Domini, vitæ ſpes, initium, & conſummatio. Propalavit enim Dominus per Prophetas, [18] qui præterierunt, & [19] futurorum dedit nobis initia ſcire. Sicut ergo locutus eſt, honeſtius & altius [20] accedere ad aram illius. Ego autem non tamquam doctor, ſed unus ex vobis, demonſtrabo pauca, [21] per quæ in plurimis lætiores ſitis.

II. [22] Cùm ſint ergo dies nequiſſimi, & [23] Contrarius [24] habeat hujus ſæculi poteſtatem, [25] debemus attendentes inquirere æquitates Domini. [26] Fidei ergo noſtræ * adjutor * eſt timor, & ſuſtinentia: quæ autem nobiſcum pugnant, patientia eſt, & continentia. Hæc cùm apud Dominum permanent * caſta, conlætantur illis ſapientia & intellectus.

* *f.* adjutores.
* *f.* caſtè.

Adaperuit enim nobis per omnes Prophetas, quia non utitur noſtris hoſtiis, neque victimis, neque oblationibus, hæc dicens: *Quò mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorum, dicit Dominus?* [27] *Plenus ſum holocauſtomatibus arietum, &* [28] *pinguaminibus agnorum; & ſanguinem hircorum & taurorum nolo:* [29] *nec ſi veniatis * videre mihi. Quis enim exquiſivit hæc de manibus veſtris? calcare aulam meam non adjicietis.* [30] *Si attuleritis mihi ſimilaginem, vanum; ſupplicamentum exſecratio mihi eſt. Neomenias veſtras, & Sabbata, & diem magnum non ſuſtineo: jejunium, & ſe-*

In ſacrificia, & alia veteris legis. *Iſ.* 1. 11.
* l. videri.

OXON. De hac voce hoc ſenſu ſumta vide *H. Hammondi* adnot. ad 1. Cor. I. 5. 2. Pet. I. 5.

16. *Tres ſunt ergo conſtitutiones Domini.*] Id eſt, tria conſtituit Deus ad noſtram ſalutem. *Vitæ ſpes.* Æternæ, videlicet. *Initium.* Nempe vitæ perfectæ *Conſummatio.* Id eſt, perfecta caritas, prout adquiri poteſt in hac vita. Primo igitur præcedit ſpes vitæ æternæ, quæ nos extimulat, ad ea quæ recta ſunt agenda, deinde initium bonorum operum videlicet, quæ aſſidue verſata, & ſine intermiſſione cum animi fervore repetita nos perducunt ad conſummationem, hoc eſt, perfectam caritatem MEN.

17. *Conſtitutiones*] Apud Interpretem hunc, hæc vox ſæpe occurrit & δόγμα redditur. OXON.

18. *Qui præterierunt.*] In Oxon. Ed. legitur *quæ.*

19 *Et futurorum dedit nobis initia ſcire*] Per initia futurorum intelligitur fides, quæ eſt fundamentum, ac veluti primordium, eorum quæ nobis in cœlis revelabuntur. Fides enim eſt veluti prælibatio quædam futuræ gloriæ, iis, dico, fidelibus, qui divina ſapiunt. MEN.

20. *Accedere.* l. *accedite.* *Ad aram illius.*] Id eſt, ad ſublimem myſteriorum ejus cognitionem. *Unus ex vobis.* Id eſt, ſimilis vobis, ut Gen. 3. *Ecce Adam quaſi unus ex nobis.* Eamdem phraſim infra repetit. MEN.

Accedere.] Huic voci ex conjectura in Oxon. Ed. præfigitur *oportet.* Sed in præceptis, paſſim δεῖ ſubintelligitur ante Infinitivum. CLER.

21. *Per quæ in plurimis lætiores ſitis.*] Quia doctrina Apoſtolica non mediocri lætitia & conſolatione fideles afficit; ſpiritali quidem, quæ vera & ſola lætitia eſt. Ita Joan. ep. 1. cap. 1. *Et hæc ſcribimus vobis, ut gaudeatis, & gaudium veſtrum ſit plenum.* Et Paulus ad Philipp. 1. *Ad profectum veſtrum, & gaudium fidei.* MEN.

In plurimis lætiores ſitis] Sic in calce operis, ἐν τῷ εὐφραίνεσθαι ὑμᾶς. OXON.

22. *Cum ſint dies nequiſſimi.*] Ita Paulus ad Epheſ. 5. *quoniam dies mali ſunt.* Mali dicuntur dies ob nequitiam hominum, in quibus regnat peccatum. Hic autem incipit prima pars hujus epiſtolæ: & primo proponit, quare ſint Dei juſtificationes & mandata inquirenda; tum recenſet virtutes, quibus fides noſtra fulcienda ſit; tandemque oſtendit, quam vani fuerint Judæi, qui univerſam juſtitiam in ſuis ſacrificiis & cæremoniis legalibus poſitam eſſe cenſuerunt, oſtenditque ejuſmodi ſacrorum abolitionem. MEN.

23. *Contrarius.*] Id eſt, Satan, Gloſſarium vetus mſ. Satan, adverſarius, contrarius. MEN.

24. *Habeat hujus ſæculi poteſtatem.*] Unde Joan. 12. 14 & 16. *Princeps hujus mundi*, & ad Eph 6. *ſed adverſus principes & poteſtates, adverſus mundi rectores tenebrarum harum.* Contrarius ergo, id eſt, Satan, & diabolus habet poteſtatem hujus ſæculi, id eſt, mundi, ſed tenebrarum harum, hoc eſt, malitiæ mundanæ, cui præeſt, id unum ſtudens, ut vias Domini rectas ſubvertat, homines inferendo & inducendo in tentationem, eoſque à gratia Dei deturbando. Origenes lib 1. περὶ ἀρχῶν cap. 5. dubitat an princeps hujus mundi diabolus ſit, ſive quis alius: *Nec non, inquit, & quidem Angeli diaboli nominantur, ſed & princeps mundi hujus, qui utrum ipſe ſit diabolus, an alius quis, nondum mani-* *feſte declaratum eſt.* Nulli tamen dubium eſſe debet, quin princeps hujus mundi, vel Contrarius habens hujus ſæculi poteſtatem, ut loquitur ſanctus Barnabas, diabolus ſit. Nam cum omnes cæleſtes illi ſpiritus, qui ob ſuperbiam à gratia Dei exciderunt, diaboli ſint, & princeps hujus mundi ex eis unus ſit, & eorum caput, clarum eſt eum eſſe diabolum. MEN.

25 *Debemus attendentes inquirere æquitates Domini.*] Ita Paulus capite quinto ad Eph. *Propterea nolite fieri imprudentes quæ ſit voluntas Dei* Æquitates hoc loco ſunt juſtitiæ, ſeu juſtificationes. MEN.

26. *Fidei ergo noſtræ adjutor eſt timor*, &c.] Expuncto verbo ſubſtantivo, lege uno verbo, *adjutores*, ut in textu Græco apud Clementem Alexandrinum lib. 2. Strom. qui hunc locum profert, συλλήπτορες quam vocem ita explicat Heſychius συλλήπτορας. συνεργοῦντας id eſt, adjutorem. Et in Gloſſis veteribus, συλληψις. βοήθεια, ſpitulatio. *Caſta*, id eſt, integra. MEN.

27. *Plenus ſum holocauſtomatibus arietum, & pinguaminibus agnorum*] Ita in veteri editione textus Hebraici Cardinalis Ximenes, ubi tantum poſt vocem מריאים id eſt, agnorum ponitur accentus diſtinctivus: Quam tamen interpunctionem non agnoſcit ſanctus Hieronymus hunc locum explanans: *Plenus ſum: hoc ſenſu eſt explicandum: nulla re indigeo, Domini eſt terra & plenitudo ejus.* Quemadmodum Tertullianus lib. adverſus Judæos: *& adhuc dicit: & holocauſtomata, & ſacrificia veſtra, & adipem hircorum, & ſanguinem taurorum nolo.* Ita ſanctus Cyprianus lib. 1. de teſtimoniis adverſus Judæos. At Septuaginta interpretes ſic legunt: πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν id eſt plenus ſum holocauſtis arietum: cætera referuntur ad verbum βούλομαι MEN.

28. *Et pinguaminibus agnorum* &c. Locum Iſaiæ I. 11. ſic retuliſſe videtur Barnabas, καὶ στέαρ ἀρνῶν: quod facile fuit facere ex στέατ☉ ἀρνῶν vel στέατ☉ τῶν ἀρνῶν, ut forè ſcripſerant 222. Senes. Zeno Veronenſis ſermone de Pſalmo 49. *Et pinguamine agnorum.* Apud S Baſilium στέαρ τῶν ἀρνῶν habetur. & S. Cyprianus legebat *ſtream*, lib. 1. Teſtimoniorum adverſus Judæos cap. 16. Deinde poſitum à Barnaba, ἐὰν φέρητέ μοι σεμίδαλιν: illudque μοι agnoſcunt Conſtitutiones Apoſtolicæ lib. 6. cap. 22. Tertullianus contra Judæos cap. 5. Baſilius ad eum locum, Gregorius Nyſſenus, ſeu quis alius, in Teſtimoniis adverſum Judæos, Chryſoſtomus cùm ad locum Prophetæ, tum alibi, & Gregentius in Diſputatione cum Judæo. Demum ἀρχὴν habebatur in Græco Barnabæ, ſicuti apud Irenæum lib. 4. cap. 32. quam lectionem firmat cum Tertulliano lib. 1. in Marcionem cap. 20. & lib. 5. cap. 4. Collatio Carthaginenſis tertia habita cum Donatiſtis: deerat autem poſtremum νηστείαν, quod etiam fruſtra quæres in locis citatis ex Doctrina Catholica, Tertulliano, Collatione, Baſilio, Gregorio, & Chryſoſtomo. COT.

29. *Nec ſi veniatis videre mihi.*] Lege, *videri*, ut apud Tertullianum loco citato: *Nec ſi veniatis videri mihi*: juxta Septuaginta interpretes, οὐδ' ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι id eſt, nec ſi veniatis apparere mihi. *Videri* mihi eſt videri à me, phraſis Græca. Vulgo, *cum veneritis ante conſpectum meum*, juxta textum Hebraicum MEN.

30. *Si attuleritis mihi ſimilaginem, vanum, ſupplicamentum exe-*

[31] *ferias*; *& dies feſtos veſtros odit anima mea.*
Nova lex. [32] Hæc ergo vacua fecit, ut nova lex Domini noſtri Jeſu Chriſti, quæ [33] ſine jugo neceſſitatis eſt, [34] humanam habeat oblationem. Dicit
Jer. 7. 22. Dominus iterum ad illos: [35] *Numquid ego præcepi parentibus veſtris, cùm exierunt de terra Ægypti, ut offerrent mihi hoſtias & victimas: ſed*
Zach. 8. 17. *hoc præcepi illis dicens:* [36] *Unuſquiſque veſtrûm adversùs proximum non habeat malitiam, & juramentum* [37] *mendum* * *non habet.* Intelligere ergo debemus, cùm non ſimus ſine intellectu, con-
* ſ. amet, vel habeat.

ſilium benignitatis patris noſtri: quià nobis dicit; volens nos ſimiliter errantes quærere, quemadmodum ad illum accedamus; nobis enim dicit:
[38] *Sacrificium Deo, cor contribulatum, & humiliatum Deus non deſpicit.* Certiùs ergo inquirere Pſ. 50. 19.
debemus, fratres, de noſtra ſalute, [39] ut ne quando habeat introitum in nobis, & evertat nos à [40] vita noſtra.

III. [41] Dicit ergo iterum de his ad illos:
[42] *Ut quid mihi jejunatis, ut hodie audiatur vox* Iſ. 58. 4.
veſtra in clamore? Non tale jejunium elegi, dicit Domi-

---

execrata mihi eſt.] Ita fere Tertullianus libro citato: *Quoniam ſi attuleritis mihi ſimilam, vanum ſupplicamentum execramentum mihi eſt.* In textu Græco: ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον, θυμίαμα βδέλυγμά μοι ἐστί id eſt, ſi obtuleritis mihi ſimilam, vanum, incenſum abominatio mihi eſt. Ubi vides τὸ *vanum*, tum in ep. ista apud Tertul. diſtinguendum eſſe à vocabulo, *ſupplicamentum*: Quod patet etiam ex ſancto Hilario in Pſal. 2. qui addit verbum, eſt: *ſi afferatis ſimilaginem, vanum eſt.* Et ſupplicamentum in his locis pro thymiamate, ſeu incenſo ponitur: *Et diem magnum*: ita apud Septuaginta, *jejunium*; ita apud Septuaginta. MEN.

31. *Ferias*] Apud Septuaginta ἀργίαν id eſt, otium, ſed Interpres hujus epiſtolæ legiſſe videtur ἀργίας id eſt, ferias. Gloſſæ veteres: ἀργίαι αἱ σχολαί *feriæ*. MEN.

32. *Hæc ergo vacua fecit.*] Sacrificia veteris legis. MEN.

33. *Quæ ſine jugo neceſſitatis.*] Id eſt, quæ non eſt aſtricta legi Moſaicæ. Ità Paulus ad Gal. 5. *State & nolite iterum jugo ſervitutis contineri.* Et ſupra eodem capite dicit: *Vos enim in libertatem vocati eſtis.* Nempe ſoluti à jugo legis veteris per Jeſum Chriſtum. Vides ergo, ut conſonant Barnabæ verba Pauli doctrinæ. MEN.

34. *Humanam habeat oblationem.*] Id eſt, cor habeat præparatum, ad parendum Dei mandatis, ut locus Prophetæ poſtea citatus ſatis indicat. MEN.

35. *Numquid ego præcepi parentibus veſtris.*] Locus habetur Hierem. 7. ad quem hæc habet ſanctus Hieronymus: *Manifeſte intelligitur, quod primum decalogum dederit in tabulis lapideis, ſcriptum digito Dei, & poſt offenſam idololatriæ, caputque vituli poſtea juſſerit ſibi magis fieri, quam dæmonibus.* Imo ipſa die, qua egreſſus eſt populus de Ægypto, præcepit Dominus ſibi offerri & immolari primogenita exceptis homine & aſino Exodi 13. ubi & reperit præceptum immolationis Phaſe, & Exodi 29. præter ſacrificia inaugurandorum ſacerdotum, præcipitur quotidianum ſacrificium matutinum unius agni, & veſpertinum alterius, quæ omnia præcepta ſunt ante idololatriam populi in ſolitudine. Auctor quæſtionum ex utroque teſtamento mixtim quæſt. 103. duo ſacrificiorum genera diſtinguit, *unumquodper ſingula genera mandatum eſt, & aliud quod voluntarium dictum eſt*: Hoc non fuiſſe mandatum, illud præceptum fuiſſe: & ideo eos argui à Propheta, quod ſacrificia illa minus devote, ſed negligenter offerrent Judæi. Sed extorta videtur hæc interpretatio, maxime cum toto hoc capite nulla mentio ſit ſacrificii voluntarii. Quidam dicunt verba Hieremiæ intelligenda eſſe dumtaxat pro illo quadraginta annorum ſpatio, quo Judæi in ſolitudine commorati ſunt, dum in terram promiſſionis introirent, cumque nullas hoſtias ex Dei præcepto immolaſſe, ut habetur Amos cap. 5. Sed quia mandatorum obſervatio, quæ hic ab Hieremia inculcatur, non tantum erat pro illo tempore, quo habitarent in deſerto Judæi: ſic id quod dicit Propheta, quod à die, quo educti ſunt de Ægypto nihil Deus de victimis & ſacrificiis præcepit, non intelligitur pro illo intervallo, quo in deſerto commorati ſunt. Nec locus Prophetæ Amos ad rem facit. Nam ſolam idololatriam, cui in deſerto obnoxii fuere, Judæis exprobrat. Optima explicatio ſancti Irenæi lib. 4. adverſus hæreſes cap. 32. ubi ſcribit his Hieremiæ verbis ſignificari non ob ſacrificia eductos fuiſſe Iſraelitas de terra Ægypti, ſed ut obliti idololatriæ Ægyptiorum poſſent audire verbum Domini: ac proinde non præcipue mandatum eis fuiſſe de ſacrificiis, ſed de voluntate Dei audienda, & facienda: *Et iterum*, inquit, *ſignificans, quoniam non propter hoc eduxit eos de Ægypto, ut ſacrificia ei offerrent, ſed ut obliti idololatriæ Ægyptiorum audire vocem Domini poſſent, quæ erat eis ſalus & gloria, per eumdem Hieremiam, hoc dicit Dominus: Holocauſtomata veſtra colligite cum ſacrificiis veſtris, & manducate carnes, quoniam non ſum locutus ad patres veſtros, nec de holocauſtomatibus & ſacrificiis præcepi eis, qua die eduxi eos de Ægypto: ſed ſermonem hunc præcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero Deus veſter*, &c. Et paulo poſt: *Non enim principaliter hæc* (nempe ſacrificia) *ſed ſecundum conſequentiam, & propter prædictam cauſam habuit populus.* MEN.

36. *Unuſquiſque veſtrum adverſus proximum*, &c.] Apud Hieremiam cap. 7. hæc ita habentur in verſione communi juxta textum Hebraicum & Græcum: *Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via, quam mandavi vobis, ut bene ſit vobis.* Sed Apo-

ſtolus protulit potius ſenſum, quam verba: & quod dixit Propheta generatim, ille dixit ſpeciatim. Hic mos eſt Apoſtolorum, & virorum Apoſtolicorum, ut ſæpe citent ſacram Scripturam non juxta verba, ſed juxta ſenſum, ut docet de veteri teſtamento S. Hieronymus in caput quintum Amos Prophetæ: *Et hoc in omnibus ſanctis Scripturis obſervandum eſt Apoſtolos, & Apoſtolicos viros in ponendis teſtimoniis de veteri teſtamento non verba conſiderare, ſed ſenſum, nec eadem ſermonum calcare veſtigia, dummodo à ſententiis non recedant.* Ut Marci 1. & Matthæi 11. *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit faciem tuam ante te*: quod habetur Malach. 3. apud quem tamen ſic legitur, tum juxta textum Hebraicum, tum Græcum: *Ecce mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Sic Matth. 26 & Marc. 14. *Percutiam paſtorem* Ex Zach. 13. Ubi tamen habetur, tum juxta textum Hebraicum, tum Græcum: *Percute paſtorem.* Et 1. ad Cor. 2. *Sicut ſcriptum eſt, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illum.* Qui locus ita habetur. Eſai. 64. *Oculus non vidit, Deus, abſque te, quæ præparaſti expectantibus te.* Sic ſanctus Ignatius in epiſt. ad Trallianos hunc locum, Joan. 11. ita citat: καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, id eſt, & omnis qui vivit & credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet in æternum: ſed apud Joan. ſcribitur, καὶ πᾶς ὁ ζῶν, &c. οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα id eſt, & omnis qui vivit, &c. non morietur in æternum: & in epiſtola ad Smyrnenſes, citatur illud Matth. 10. ὁ τιμῶν τὸν προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, &c. id eſt, qui enim honorat Prophetam in nomine Prophetæ, &c. apud quem ita habetur; *qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ*, &c. Ita ſanctus Clemens epiſtola prima ad Corinthios, οὕτως γάρ που λέγει ἡ γραφή, καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει id eſt, ſic enim alicubi dicit Scriptura, conſtituam epiſcopos eorum in juſtitia, & diaconos eorum in fide. Eſa. 60. Ubi habetur juxta Septuaginta, καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ id eſt, dabo principes tuos in pace, & epiſcopos tuos in juſtitia. Et ſanctus Juſtinus Martyr citans initium Geneſeos hoc modo: ὅτι γὰρ Μωσῆς γέγραφεν ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ γῆν. εἶτα ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἀστέρας id eſt, in principio creavit Deus cœlum & terram, deinde ſolem & Lunam, & ſtellas, quæ tamen ſic non habentur cap. 1. Gen. MEN.

37. *Mendum.*] Lege, *mendax*, ſicut & Zachariæ 8. *Juramentum mendax ne diligatis.* MEN.

Juramentum mendum.] Cave hæc mutes, cum *Menardo & Oxonienſibus*, in *mendax*; eſt enim priſca vox Latina, ut docet *Chariſius* Lib. I. *Mendum, in mendacii ſignificatione, dicitur; menda, in culpa operis aut corporis.* Hinc factum mendax. CLER.

38. *Sacrificium cor contribulatum*, &c.] Ita fere apud Tertullianum lib. contra Judæos: *Cor contribulatum & humiliatum hoſtia Deo eſt.* Sanctus Irenæus libro quarto adverſus hæreſes cap. 32. primo citat illud Pſalmi 50. *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus*, &c. Et infra eodem capite, ſic ait: *Quemadmodum alibi ait: Sacrificium Deo cor contribulatum: odor ſuavitatis Deo, cor clarificans eum qui plaſmavit.* Itaque puto hunc locum Barnabæ mutilum eſſe, & ſic reſtituendum eſſe: *Sacrificium Deo cor contribulatum: odor ſuavitatis Deo cor clarificans eum, qui plaſmavit.* Et: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: Cor contritum & humiliatum Deus non deſpicit.* Ita ut multi loci ſimul conglobati citentur, juxta morem Barnabæ, & priſcorum, ut infra clarius demonſtrabitur, quorum duo proſequutus potius ex ſenſu Scripturæ, quam ex ipſis verbis, quos ſanctus Irenæus mutuaverit ex hac Barnabæ epiſtola. *Non deſpicit*, in vulgata editione, *non deſpicies*. Vide obſervationes noſtras in concordiam regularum. MEN.

39. *Ut ne quando habeat introitum in nobis.*] Videtur deeſſe vocabulum, *Satan*, vel, *Contrarius*, vel quid ſimile, ut legatur; *Ut ne quando Contrarius habeat introitum in nobis.* MEN.

40. *Vita noſtra.*] Oxon. fortè *via*. Sed non opus eſt, nam vita eſt pro vitæ inſtituto. CLER

41. *Dicit ergo iterum.*] cap. 2. Eſt de jejuniorum Judaicorum abolitione. MEN.

42. *Ut quid mihi jejunatis?* &c.] Reprobat Eſaias jeju-

H

nium

Dominus, [43] *ut quis humiliet animam ſuam ſine cauſa. Neque ſi curvaveris quaſi circulum collum tuum, & ſaccum te circumdederis, & cinerem ſtraveris: nec ſic celebrabis jejunium acceptum.*
Iſ. 58. 6. Ad nos autem ſic dicit: *Cùm* * *jejunaveritis*, * *ſ. jejunaveris.*
ſolve omnem nodum injuſtitiæ, & [44] *omnem conſignationem iniquam dele, reſolve ſuffocationes* [45] *impotentium* [46] *commerciorum, dimitte quaſſatos in remiſſionem, & omnem cautionem malignam diſſipa. Frange eſurienti panem tuum, & egenos ſine tecto induc in domum tuam; cùm videris nudum, veſti, &* [47] *domeſticos ſeminis tui non deſpicies. Tunc erumpet* [48] *temporaneum lumen*
* l. *orientur.* *tuum, &* [49] *veſtimenta tua citò* * *orientur: & præibit ante te juſtitia, & claritas Dei circumdabit te. Tunc* [50] *exclamas, & Deus exaudiet te; cùm adhuc loqueris, dicet, ecce adſum;* [51] *ſi abſtuleris a te nodum, &* [52] *ſuadelam malorum, & verbum murmurationis; & dederis eſurienti panem ex animo.* In hoc ergo, fratres, providens eſt, & miſericors Deus, [53] quia in ſimplicitate crediturus eſſet populus, quem comparavit dilecto ſuo, atque antè oſtendit omnibus nobis, ut non incurramus, tamquam proſelyti ad illorum legem.

IV. [54] Oportet ergo [55] de * hiſtantibus * *ſ. hiſtantis, vel inſtantibus.*
multùm ſcrutantes ſcribere, quæ * non poſſint * *l. nos.*
ſanare. Fugiamus ergo ab omni opere iniquitatis, & odio habeamus errorem hujus temporis, [56] ut futuro diligamur. Non [57] demus animæ noſtræ ſpatium; ut poſſit habere poteſtatem diſcurrendi cum nequiſſimis & peccatoribus; ne quando [58] ſimilemus illis. Conſummata enim
tentatio, [59] ſicut ſcriptum eſt, ſicut Daniel di- *Dan.* 9
cit, adpropinquavit. Propter hoc enim Dominus * [60] interdicit tempora, & dies, ut accele- * *l. intercidit.*
ret

---

nium Judæorum, quod cum faſtu erat, & triſtitia affectata ad oſtentationem, quale eſt jejunium hypocritarum Matth. 6. & bonis operibus vacuum, maliſque plenum. MEN.

43. *Ut quis humiliet animam ſuam ſine cauſa.* Quid legerit in Græco divinare non poſſum. Attamen LXX. Iſ. LVIII. 5. [illegible] τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Sed jam olim corruptum locum oſtendit Cyprianus, dum lib. 3. Teſtimoniorum cap. 1. vertit, *Niſi humiliet homo animam ſuam*, id eſt, [illegible] &c. Suſpicabitur aliquis lectum fuiſſe ab Interprete noſtro [illegible], aut [illegible], aut [illegible]. Sequitur in eodem Prophetæ verſiculo, *Nec ſic celebrabis jejunium acceptum.* [illegible]. Hodie male in LXX. [illegible]. quod tamen & habet Cyrillus, & interpretantur Lucifer lib. 1. pro ſancto Athanaſio ſub finem, atque Ambroſius cap. 10. lib. de Nabuthe: pejus verò Cypriani exemplaria exhibebant [illegible]. Retinet [illegible] Chryſoſtomus Homil. 56. in Matthæum; nec non Hieronymus in Commentario ſuo; item Procopius. COT.

44. *Et omnem conſignationem iniquam dele.* Relegari debent iſta ad marginem, unde in textum induxit ea neſcio quis: ſunt quippe alia verſio verborum [illegible]: quæ hic redduntur, *Et omnem cautionem malignam diſſipa*: à Cypriano autem lib. de Oratione Dominica ante finem, & lib. 3. ad Quirinum cap. 1. *Et omnem conſignationem injuſtam diſſipa.* COT.

45. *Impotentium*] Id eſt, violentorum. MEN.

46. *Commerciorum.*] In textu Græco [illegible] nam [illegible] eſt commercium. Gloſſæ veteres: [illegible], commercium. MEN.

47. *Et domeſticos ſeminis tui ne deſpicias.*] Juxta Septuaginta. Vulgo juxta textum Hebraicum, *Et carnem tuam ne deſpexeris.* De cujus loci diverſa interpretatione, hæc habet ſanctus Auguſtinus lib. 2. de doct. Chriſt. cap. 12. *Sicut illud Eſaiæ Prophetæ unus interpres ait: & carnem tuam ne deſpexeris: alius & domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris: uterque ſibimet invicem atteſtantur: namque alter ab altero exponitur: quia & caro poſſit accipi propriè, ut corpus ſuum quiſque non deſpiceret, ſe putaret admonitum: & domeſtici ſeminis tranſlatè Chriſtiani poſſunt intelligi, ex eodem verbi ſemine nobiſcum ſpiritaliter nati. Nunc autem collato interpretum ſenſu, probabilior occurrit ſententia propriè de conſanguineis non deſpiciendis eſſe præceptum: quoniam domeſticos ſeminis cum ad carnem retuleris, conſanguinei potiſſimùm occurrunt.* Sed exiſtimo eumdem eſſe ſenſum apud Septuaginta, ac in Hebræo, ut ſint domeſtici ſeminis tui homines, qui ſunt ejuſdem tecum naturæ & carnis, quod eſt graviſſimum argumentum ad excitandam miſericordiam: cui ſimile eſt illud ſancti Aſterii ſerm. in hæc, *Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Jericho*: [illegible] id eſt, illos vocamus fratres, qui eodem editi ſemine, ut eodem utero geniti, qui verò eumdem habemus creatorem, & eamdem matrem terram, è qua conditi ſumus, & eamdem animæ dignitatem, unam pietatis & vitæ legem, eamdem futuri ſpem, quomodo nos invicem non diligimus magis, quam fratres, & conſanguinei: ſi videris hominem, te ipſum in eo vides. Quare oportet eum, qui ejus calamitates videt, famem, ſitim, nuditatem, aliamque neceſſitatem, & morbos, aliaſque afflictiones, tanquam proprios dolores, ac damna clementer reſpicere. MEN.

48. *Temporaneum.*] Ita apud Tertullianum libro de reſurrectione carnis. In textu Græco [illegible] juxta textum Hebraicum, id eſt, matutinum. MEN.

49. *Et veſtimenta tua*] Ita apud Tertullianum libro citato. Apud Septuaginta interpretes juxta textum Hebraicum legitur: [illegible], id eſt, ſanitates, pro quo quidam legerunt [illegible], id eſt, veſtimenta, ut notat ſanctus Hieronymus hunc locum exponens. Quod ob vocabulorum Græcorum ſimilitudinem contigiſſe videtur. Hinc factum eſt, ut interpres Barnabæ Latinus verterit, *veſtimenta*, non ſanitates. Quod vocabulum ſumpſit pro carne Tertullianus, loco citato: *non ſubſericam utique, aut pallium, ſed carnem volens accipi, ortum carnis reſurrecturæ de mortis occaſu prædicavit.* MEN.

50. *Exclamas.*] Lege, *Exclamabis*, ut apud ſanctum Cyprianum libro tertio de teſtimoniis. MEN

51. *Si abſtuleris à te nodum, & ſuadelam malorum.*] Eleganti atque Attica voce, [illegible], uſi ſunt LXX. Seniores, quæ manûs porrectionem deſignat. Barnabæ verò Interpres, quaſi id nominis à [illegible] *pejor* deduceretur, vertit *malorum ſuadelam.* Nec abſimili, ut videtur, deductione Lucifer lib. 1. pro Athanaſio in fine interpretatur, *Si auferas à te vinculum iniquitatis & obligationis.* Conſule Iſaiæ explanatores, necnon Gregorium Nazianzenum in fine Orationis 16. & ante medium 15. ibique Nicetam Heraclienſem, ac Eliam Cretenſem. Opinari quis poſſet Interpretem noſtrum ſcripſiſſe, *ſuadelam manuum*, vel *juſſelam malorum.* MEN.

52. *Et ſuadelam malorum*, apud Septuaginta [illegible], quod quidam exponunt ordinationem, in vulgata editione juxta textum Hebraicum: *Si deſieris extendere digitum.* MEN.

Suadelam malorum] Imperitia Interpretis effecit ut [illegible] putaret compoſitam eſſe ex [illegible] *deterior*, cùm ea [illegible] *manus* componatur. Tum etiam ſyllabas [illegible] non modo à [illegible] eſſe credidit, ſed Verbum hoc interpretatus eſt *contendere*, hoc eſt, vehementer velle & niti perſuadere. Quæ omnia mania ſunt. In Hebraïco textu eſt שלח אצבע *miſſio digiti*, quo fortè ſigno utebantur in teſtimoniis, ut ſe ex animi ſententia loqui ſignificarent, onde addit Propheta *& loqui falſum.* LXX. Intt. verterunt [illegible], quia jurantes [illegible] *tendebant manum in cœlum.* Fortè utrumque conjungendum, ita ut mos eſſet manûs ſublatæ indicem erigere. CLER.

53. *Quia in ſimplicitate.*] Lege, *quia cum in ſimplicitate.* MEN.

54. *Oportet ergo.*] 3. caput eſt de inſtantibus calamitatibus, cum exhortatione ad virtutem. MEN.

Oportet ergo de his tantibus multùm ſcrutantes ſcribere.] Lege, *de his talibus.* Semel autem lectorem moneo, me non probare maximam partem lectionum Monachi illius Pariſienſis, quæ ille ad oram veteris hujus interpretationis adpoſuit. Si quid itaque occurrat, quod diſpliceat, ne id mihi vitio vertatur. Quamvis enim multa delevi ſint, plura tamen remanſerunt. Ita aliquanto poſt, *peribis* correxit pro *periet*; cum non hoc minus, quam alterum, in uſu fuerit ævo poſteriori. Ita & alibi, *exierat*, *exiit*: & *tranſiet*, etiam apud Tibullum. VOSS.

55. *De hiſtantibus*] Oxon *his talibus*, [illegible]. Uſſerius legebat: *oportet ergo nos de inſtantibus multùm ſcrutantes ſcribere, quæ non poſſint ſervare.*

56. *Futuro diligamur.*] Oxonienſes ex conjectura Uſſerii: *futuro diligamur.*

57. *Demus.* Uſſer. *debemus.* OXON.

58. *Similemus.*] Id eſt, ſimiles ſimus, & infra pagina 10. Dicit, *ſimilitus*, verbum neutraliter ſumitur. MEN.

59. *Sicut ſcriptum eſt, ſicut Daniel.*] Uſſer. *de quo ſcriptum eſt, ſicut Daniel &c.* OXON.

60. *Intercidit.*] Ita legendum monui in margine, juxta illud

ret [e] dilectus illius ad hereditatem ſuam. Dicit ſic Propheta? [62] *Regna in terris decem regnabunt,* & [63] *reſurget retro puſillus,* [64] *qui deponet tres in unum.* [65] De regnis ſimiliter. De hoc ipſo dicit iterum Daniel; [66] *Et vidi quartam beſtiam, nequam & fortem & ſæviorem* [67] *cæteris beſtiis marinis: & apparuerunt illi decem cornua: & aſcendit aliud cornu breve in medio illorum: & dejecit cornua tria de majoribus cornibus.* Intelligere ergo debemus. Adhuc & hoc rogo vos tamquam unus ex vobis, omnes amans ſuper animam meam, ut attendatis vobis; & non ſimiletis eis, qui peccata ſua congerunt, & dicunt; [68] quia teſtamentum illorum & noſtrum eſt. [69] Noſtrum autem, quia illi in perpetuum
Ex. 31. & 34. perdiderunt illud, quod Moyſes accepit. Dicit enim Scriptura: *Et fuit Moyſes in monte jejunans quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & accepit teſtamentum à Domino, tabulas lapideas*
Ex. 32. 9. Deut. 9. 12. *ſcriptas manu Dei.* Sed converſi in Idola perdiderunt illud: dicit enim Dominus Moyſi: *Moyſes deſcende celeriùs, quia prævaricavit legem* [70] *populus tuus, quem eduxiſti de terra Ægypti.* Et projecit Moyſes tabulas lapideas de manibus ſuis, & confractum eſt teſtamentum eorum, ut dilectio Jeſu conſignetur in præcordiis veſtris, [71] in ſpem fidei illius. Propter quod attendamus noviſſimis diebus. Nihil enim proderit nobis omne
* f. odio. tempus vitæ noſtræ, & fidei, ſi non * modo [72] iniquum & futuras tentationes habeamus; [73] ſicut dicit Filius Dei: *Reſiſtamus omni iniquitati, & odio habeamus eam.* Ergo [74] conſiderate opera malæ viæ. [75] Non ſeparatim debetis ſeducere vos tamquam juſtificati; ſed in unum convenientes inquirite, quod communiter dilectis conveniat & proſit. Dicit enim Scriptura: [76] *Væ illis, qui ſibi ſoli intelligunt, & apud ſe docti videntur.* [77] Simus ſpiritales, [78] ſimus templum conſummatum Deo: in quantum eſt in nobis, [79] meditemur timorem Dei, & cuſtodiamus mandata illius. Iſ. 5. 21.

Clemens Alexandrinus paulò poſt loca allata, p. 375. B. ita habet.

Καὶ Βαρνάβας ὁ ἀπόστολος, Οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες, προειπὼν, ἐπήγαγε· πνευματικοὶ γενώμεθα, ναὸς τέλειος τῷ Θεῷ· ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν, μελετῶμεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυλάσσειν ἀγωνιζώμεθα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ εὐφρανθῶμεν.	*Et Barnabas Apoſtolus cùm præpoſuiſſet: Væ qui ſunt intelligentes apud ſeipſos; & coram ſemetipſis ſcientes: ſubjunxit; Efficiamur ſpiritales, & templum Deo perfectum: in quantum eſt in nobis, meditemur timorem Dei, & ejus præcepta ſervare contendamus; ut in illius juſtificationibus lætemur.* Iſ. 5. 21.

Do-

---

illud Danielis 7. *Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ ſunt.* MEN.

Interdicit.] Pro *intercedit*. Reſpiciunt hæc verba Domini, Matt. XXIV. 22. Vide Eſ. X. 23. OXON.

61. *Dilectus.*] Uſſer. *dilectos*. Vid. Mal. III. 1. OXON.

62. *Regna*] Ita in textu Græco *βασιλεῖαι*. In textu Hebraico מלכים id eſt, reges, ut in vulgata interpretatione. MEN.

63. *Et reſurget retro puſillus rex.*] Aliter in vulgata editione: *Et alius conſurget poſt eos, & ipſe potentior erit*, ut in textu Græco & Hebraico. Verum Apoſtolus verba non reddidit, ſed ſenſum, alludens ad illud parvulum cornu, quod de medio decem cornuum quartæ beſtiæ ortum tria de cornibus primis, hoc eſt, tres reges contrivit. Ille ergo rex, qui dicitur cæteris potentior, ab Apoſtolo appellatur puſillus, quia per illud parvum cornu ſignificatur. MEN.

64. *Qui deponet tres in unum.*] Id eſt, qui tres reges humiliabit, juxta textum Hebraicum, Græcum, & verſionem communem. MEN.

65. *De regnis ſimiliter.*] Subaudi, *dicendum eſt*: quæ nempe cum ſuis regibus ab illo potentiore funditus evertentur. MEN.

66. *Vidi quartam beſtiam*, &c.] Proferuntur ex ſenſu, potius quam ex codice. MEN.

67. *Cæteris beſtiis marinis.*] Ita appellantur juxta illud Danielis: *Et quatuor beſtiæ grandes aſcendebant de mari diverſæ inter ſe.* MEN.

68. *Et dicunt, quia teſtamentum illorum*, &c.] Intelligit Nazaræos, illiſque ſimiles Chriſtianos, qui legem Moyſi cum Evangelio retinebant. MEN.

69. *Noſtrum eſt autem.*] Oſtendit quomodo vetus teſtamentum ſit etiam Chriſtianorum, cum videlicet repudiata lege à Judæis, quod quidem ſignificatur per fractionem tabularum, nova lex data eſt ſcripta, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis, cum illis à Deo repudiatis, Chriſtiani fuerunt adoptati in novum populum, ut infra de eadem tabularum confractione agens, rectè docet ſanctus Barnabas, accepto teſtamento à Judæis per idololatriam abjecto. Quod quidem teſtamentum intelligitur tantum de decalogo, qui in duabus tabulis Dei digito ſcriptis, & à Moyſe fractis continebatur. Origenes libro primo contra Celſum, primas tabulas dicit eſſe legem in cordibus hominum ſcriptam, quæ cum ſuperfuſione peccatorum eſſet aboliti: iterum Deus dedit ſcriptam in excuſis per Moſen tabulis lapideis, nimirum, prophetico ſermone præparante animam poſt primum peccatum ad ſecundas Dei literas. MEN.

70. *Populus tuus*, &c.] Non dicit Deus, *Populus meus*, ſed, *populus tuus*, quaſi populus eſſet Moyſi, cujus ille dux erat: quaſi Deus ob idololatriam Iſraelem à facie ſua projeciſſet. Unde Ozee cap. 1. *Et dixit, voca nomen ejus, non populus meus: quia vos non populus meus, & ego non ero veſter.* MEN.

71. *In ſpem fidei illius.*] Spes hic ſumitur pro retributione vitæ æternæ, quæ datur fidelibus ob fidem, quæ per dilectionem operatur, ut 2. ad Titum, *Expectantes beatam ſpem* MEN.

72. *Iniquum.*] Id eſt, iniquitatem. *Et futuras tentationes*, lege, *ſed & futuras*, &c. tentationes hoc loco ſunt peccata, metonymicè cauſa pro effectu, quibus ſequentia cohærent. MEN.

Iniquum.] Uſſer. *Animum*. OXON.

73. *Sicut dicit Filius Dei, reſiſtamus*, &c.] Hanc Chriſti ſententiam in toto Evangelio non reperietis, ſed eam audivit ab ipſo Chriſto, aut ab aliquo diſcipulo: qualis eſt hæc Pauli ſententia. Act. 20. *Et meminiſſe verbi Domini Jeſu, quoniam ipſe dixit: Beatius eſt magis dare, quam accipere.* MEN.

74. *Conſiderate opera malæ viæ.*] Alludit ad viam duplicem alteram lucis, alteram tenebrarum de qua infra multis agit. MEN.

75. *Non ſeparatim debetis ſeducere vos.*] Id eſt, non debetis vos ab aliorum conſortio ſeparare. Nam ſeducere, eſt ſe ab aliis ſeparare & amovere. Plautus in Aulularia: *Eo nunc ego ſecreto ſe huc foras ſeduxi.* MEN.

Non ſeparatim debetis &c.] Similia habet Ep. ad Heb. X. 25. OXON. Videtur alludere ad nomen Phariſæorum פרושים *priſcbim*, quod ſeorſim ab aliis viventes ſonat, cùm id genus homines ſe præ ceteris *juſtificatos* cenſerent, ut paſſim ex Evangeliis apparet. *Epiphanius* adverſus hæreſes Lib. I. de Hæreſ. Phariſ. §. 1. Ἐλέγοντο δὲ Φαρισαῖοι διὰ τὸ ἀφωρισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων, διὰ τὴν ἐθελοπερισσοθρησκείαν, τὴν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην. Φάρες γὰρ ἑρμηνεύεται Ἑβραΐδι ἀφορισμός. *Dicebantur autem Phariſæi, quod eſſent ſejuncti ab aliis ob ſpontaneam & ſupervacuam ſuperſtitionem cui adſueverant. Phares enim Hebraicè vertitur ſeparatio.* CLER.

76. *Væ illis qui ſibi ſoli intelligunt*] In tertia perſona juxta textum Hebraicum, Septuaginta interpretes, apud quos legitur οὐαὶ οἱ συνετοὶ, atque etiam juxta ſanctum Cyprianum libro tertio de teſtimoniis ad Quirinum: *Væ qui arguti ſunt in ſemetipſis.* At in editione vulgata hic textus habetur in ſecunda perſona: *Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmet ipſis prudentes.* Hunc autem locum citat Clemens Alexandrinus libro ſecundo Strom. non ex Eſaia, ſed ex Barnaba, ὡς Βαρνάβας ὁ Ἀπόστολος. οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, &c. Porro hac ſententia docemur eos, qui ſe ab aliorum ſocietate per ſchiſmata ſejungunt, ſuam ſequi ſapientiam, non Dei. Quod proinde etiam cavetur. Proverb. 3. *Ne ſis ſapiens apud temetipſum.* MEN.

77. *Simus ergo ſpiritales.*] Rectè: quia vere ſpiritalis eſt is, qui poſita ſenſus proprii ſuperbia, Dei ſapientiam communitati conſentiens ſequitur. MEN.

78 *Simus templum conſummatum Deo.*] Idem infra *templum Domini inhabitatio cordis noſtri eſt.* Juxta doctrinam ſancti Pauli, de qua infra. MEN.

Simus templum.] Paulus hac loquendi formula, ſæpe utitur. 1. Cor. III. 16 Epheſ. II. 21. 1. Theſſ. II. 4. OXON.

79. *Meditemur timorem Dei.*] Juxta illud Eſa. 33. *Cor tuum meditabitur timorem.* MEN.

Dominus [80] non acceptâ perſonâ judicat mundum. [81] Unuſquiſque ſecundùm quæ facit, accipiet. [82] Si fuerit bonus, bonitas eum antecedit; ſi nequam, merces nequitiæ eum ſequitur. [83] Adtendite, ne quando quieſcentes jam vocati addormiamus in peccatis noſtris, & nequam accipiens [84] poteſtatem noſtram, ſuſcitet & excludat à regno Domini. Adhuc & illud intelligite, cùm videritis [85] tanta ſigna, & monſtra in populo Judæorum, [86] & ſic illos dereliquit Dominus. Adtendamus ergo, ne fortè, ſicut ſcriptum eſt, [87] *multi vocati, pauci electi* inveniamur.

Matth. 22. 14.

De Chriſti paſſione.

V. [88] Propter hoc Dominus ſuſtinuit tradere corpus ſuum in exterminium, ut remiſſione peccatorum ſanctificemur, quod eſt [89] ſparſione ſanguinis illius. [90] Scriptum eſt enim de illo, quædam ad populum Judæorum, quædam ad nos. [91] Dicit autem ſic: [92] *Vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & vexatus eſt propter peccata noſtra;* [93] *ſanguine illius ſanati ſumus. Tamquam ovis ad victimam adductus eſt: & ſicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum.* Supergratulari ergo debemus Domino, quia & præterita nobis oſtendit, & ſapientes fecit, & [94] de futuris non ſumus ſine intellectu. [95] Dicit autem, [96] *Non injuſte tenduntur retia avibus.* Hoc dicit, [97] quia juſtè periet homo habens viam veritatis, ſcientiam, & ſe à via tenebroſa non continet adhuc. Et ad hoc Dominus ſuſtinuit pati pro anima noſtra, cum ſit orbis terrarum Dominus; [98] cui dixit die

Iſa. 53.

Prov. 1. 17.

80. *Dominus non accepta perſona judicat mundum.*] Ad Gal. cap. 2. *Deus perſonam hominis non accepit.* 1. Petri cap. 1. *Et ſi patrem invocatis eum, qui judicat ſine acceptione perſonarum.* MEN.

81. *Unuſquiſque ſecundum quæ facit,* &c.] Juxta doctrinam Apoſtolicam 1. Cor. 3. *Unuſquiſque autem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.* Notanda merces bonorum operum. MEN.

82. *Si fuerit bonus,* &c.] Juxta illud Gen. 4. *Nonne ſi bene egeris, accipies: ſin autem male, ſtatim in foribus peccatum aderit.* Ubi τὸ peccatum eſt pœna peccato debita. MEN.

83. *Adtendite ne quando quieſcentes,* &c.] Alludit ad parabolam decem Virginum, Matth. 25. MEN.

84. *Poteſtatem noſtram.*] Noſtram, id eſt, noſtri, id eſt, in nos. *Suſcitet*, lege ſuſcitetur, adverſus nos videlicet. MEN.

85. *Cum videritis tot ſigna,* &c.] Verbum videritis, eſt præteritum hoc loco. Nam infra loquitur de ſubverſione templi Hieroſolymitani jam facta. MEN.

Monſtra] Monſtrum ſignum aliquid ſiniſtri portendens. Gloſſæ veteres: *Monſtrum*, τέρας, σημεῖον. παράδειγμα. quod imminentia monſtret, Nonius cap. 5. Unde & monſtra monita deorum. Virgil. 3. Æn.

..... primumque parenti

Monſtra Deum refero.

Idem infra. Idem etiam docet Feſtus. Vide Iſidorum lib. 11. Orig. cap. 3. MEN.

Signa & Monſtra.] Reſpicit ſigna & prodigia, quæ excidium Jeroſolymitanum comitabantur à Domino prædicta, Matth. XXIV. OXON.

86. *Et ſic*] Id eſt, & quod ſic. MEN.

87. *Multi vocati,* &c.] Reſpicit ad illud Matth. 22. cap. *Multi enim ſunt vocati, pauci vero electi.* MEN.

88. *Propter hoc Dominus ſuſtinuit.*] 4. caput eſt de Chriſti paſſione, adventu, &c. MEN.

89. *Sparſione ſanguinis illius.*] 1. Petri cap. 1. *In aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti.* Nota ſparſionem ſanguinis Chriſti ſumi à Barnaba pro remiſſione peccatorum. Ex quo liquet nos juſtificari per applicationem meritorum Chriſti. Quid eſt enim ſparſio ſanguinis Chriſti, niſi applicatio paſſionis illius. MEN

90. *Scriptum eſt enim.*] Lege, *ſcripta ſunt enim.* MEN.

91. *Dicit autem.*] Videntur deeſſe vocabula, *ad nos.* MEN.

92. *Vulneratus eſt,* &c.] Eſaiæ cap. 53. Ubi hujus textus membra ſparſim habentur, non continuo; ſed ea ſimul conjunxit Apoſtolus facilitatis & brevitatis cauſa. MEN.

93. *Sanguine illius.*] Vulgo habetur, *livore ejus.* In textu Hebræo חבורה quod propriè plagam ſignificat, in qua ſanies congregatur. MEN.

Sanguine illius.] Legiſſe videtur Int. τῷ αἵματι, non τῷ μώλωπι ut eſt apud LXX. Intt. in Hebræo Codice. OXON. Senſum hic ſequutus eſt *Barnabas*, nam ſub finem Cap. V. vocem μώλωπι in hoc loco habet.

94. *Et de futuris non ſumus ſine intellectu.*] In veteri codice, unde hanc verſionem ſumpſimus, ſic erat, *Et de futuris non ſumus, ſumus ſine intellectu*, ſed hæc corrupta ſunt, & expuncto, *ſumus*, legendum, *& de futuris non ſumus ſine intellectu*, id eſt, non ignoramus, quæ ventura ſunt. MEN.

95. *Dicit autem*] Videntur deeſſe hæc vocabula, *ad illos.* Nam primus locus ex Eſaia citatus ad eos pertinet, quibus profuit ſanguis Chriſti, Judæis repudiatis. Poſtea vero dicit ad illos Scriptura ſequentem locum Proverbiorum, ut oſtendat eos in tenebris ambulantes non potuiſſe retia, & laqueum evitare venantium. MEN.

96. *Non injuſte tenduntur retia avibus.*] Proverb. 1. cap. juxta Septuaginta interpretes: οὐ γὰρ ἀδίκως ἐκτείνεται δίκτυα πτερωτοῖς. In textu Hebraico ſine ulla negatione habetur חנם כי id eſt, fruſtra enim. Quæ verba quidam proferenda putant per interrogationem, quod mihi arridet, tum quia hoc pacto expoſitio Græca non diſcrepabit à textu Hebræo: tum quia id ſenſus poſtulat. Nam cum admonet ſapientia filium ſuum, ut declinet à ſocietate latronum, bene per ſimilitudinem exprimit hæc facinora in ipſorum perniciem converti, ipſiſque eſſe veluti retia, quibus aves implicantur, quæ ſe demittendo inferius, cum altius volare deberent, merito ab illis intercipiuntur. Unde recte ſequitur: *Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur*, peccando videlicet. Nec ibi legendum eſt τὸ *eorum*, loco *ſuum*, ut de his qui ſpoliantur, locus intelligatur. Nam in textu Græco legitur, θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς κακά· id eſt, ſibi ipſis mala theſaurizant. MEN.

97. *Quia juſte.*] Hic applicat locum citatum ex Proverb. primo. Nam quemadmodum avibus juſte retia tenduntur, ſi volando ſe forſitan humilius deprimant, cum poſſent ea ſe altius attollendo devitare: ſic juſte peribunt Judæi, qui cum haberent lucem Scripturarum, in ea non ambularunt, ſed in tenebris: nec ſe in altum extulerunt, ſed humi repſerunt. MEN.

98. *Cui dixit.*] Videtur deeſſe τὸ *Pater.* Nam inde probare contendit, & Filii excellentiam, quod ſit terrarum orbis Dominus, & quod ei dixerit Pater: *Faciamus hominem,* &c. Quod etiam repetit infra: λέγει γὰρ ἡ γραφὴ περὶ ἡμῶν, ὡς λέγει τῷ υἱῷ, ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα, &c. Id eſt, dicit enim Script. de nobis, ſicut dicit filio, ſup. Deus, ut ex antecedentibus patet, *Faciamus hominem ad imaginem*, &c. Quem ſecuti ſunt antiqui Patres, in probanda ejuſdem Filii Dei præſtantia, & divinitate. Sanctus Juſtinus Martyr in dialogo cum Tryphone Judæo: καὶ τοῦτο αὐτὸ, ὦ φίλοι, ἔφην, καὶ διὰ Μωσέως ὁ τοῦ θεοῦ λόγος μηνύων ἡμῖν, ὃν ἐδήλωσε, τὸν θεὸν λέγειν τοῦτο αὐτὸ τῇ ποιήσει τοῦ ἀνθρώπου, λέγων ταῦτα· ποιήσωμεν ἄνθρωπον, &c. Id eſt, hoc ipſum, ô amici, quoque dixit verbum Dei per Moſen indicans nobis, quem eodem intellectu Deum nominandum eſſe declaravit, in creatione hominis hæc dicens; *Faciamus hominem,* &c. Theophilus libro ſecundo ad Autolycum: οὐκ ἄλλῳ δέ τινι εἴρηκε, ποιήσωμεν, ἀλλ' ἢ τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ, καὶ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ· id eſt, nulli alii dixit: *Faciamus*, quam ſuo Verbo, & ſapientiæ. Idem docet Origenes libro ſecundo contra Celſum. Euſebius Cæſarienſis libro primo hiſtor. Eccleſ. cap. 2. *Quin etiam magnus ille Moſes, & Prophetarum omnium antiquiſſimus, dum hujus univerſi conformationem & conſtructionem deſcribens,* τὸν κοσμοποιὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων αὐτῷ δὴ τῷ Χριστῷ, καὶ οὐκ ἄλλῳ ἢ τῷ θείῳ δηλαδὴ καὶ πρωτογόνῳ ἑαυτοῦ λόγῳ τὴν τῶν ὑποβεβηκότων ποίησιν ἐγχωροῦντα διδάσκει, αὐτῷ τε κοινολογούμενον ἐπὶ τῇ ἀνθρωπογονίᾳ. φησὶ γοῦν, εἶπεν ὁ θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. Id eſt, *Docet hunc mundi artificem ipſi Chriſto, nulli alii, quam divino ſcilicet & primogenito ſui verbo horum inferiorum conceſſiſſe fabricam, cumque eo communiter confabulatum. Dixit enim Deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Sanctus Ambroſius libro ſexto in Hexameron cap. 7. *Cui dicit? Non ſibi utique: quia non dicit, faciam, ſed faciamus. Non Angelis; quia miniſtri ſunt: Servi autem cum Domino, & cum auctore non poſſunt operationis habere conſortium. Sed dicit filio, etiamſi Judæi nolint, etiamſi Ariani repugnent.* Ex quibus patet, quam vana ſit hæreſis Saturnini & Baſilidis, qui hominem ab Angelis eſſe creatum affirmant, illoſque ſe cohortando ad ejuſmodi opus ſibi invicem dixiſſe, faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et planum eſt ex ſancto Irenæo libro ſecundo de hæreſibus cap. 23. ſancto Epiphanio libro primo hær. 23. Philaſtrio, hær. 3. & 4. Plurimi autem Patres aſſerunt in hominis creatione Patrem, non ſolum locutum eſſe Filio ſuo, ſed etiam Spiritui ſancto, cum dixit: *Faciamus hominem*, &c. ac proinde fuiſſe trium perſonarum opus. Ita ſanctus Irenæus, in præfatione libri quarti adverſus hæreſes. *Homo eſt autem temperatio animæ, & carnis, qui ſecundum ſimilitudinem Dei formatus eſt, & per manus ejus plaſmatus eſt, hoc eſt, per filium & ſpiritum, quibus & dixit: Faciamus hominem*, & ejuſdem libri cap. 37. *Adeſt enim ei ſemper verbum & ſapientia filius, & Spiritus ſanctus, per quos & in quibus omnia libere & ſponte fecit, ad* quos

Gen. 1. 26. 99 die ante conſtitutionem ſæculi: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Quo
modo ergo ſuſtinuit, cùm ab hominibus hoc pateretur, diſcite. Prophetæ [1] ab ipſo habentes donum, in illum prophetaverunt: ille autem ut vacuam faceret mortem, & [2] de mortuis reſurrectionem oſtenderet, quia [3] in carne oportebat eum adparere, [4] ſuſtinuit, [5] ut promiſſum parentibus
redderet: & ipſe, ſibi populum parans, reſurre-
* ſ. judicat, vel judicabit. ctione facta, in terris, * judicabat * illis ad vi-
tam ducens populum Judæorum, & magna ſigna,
* ſ. ille ad ſummam, vel ad finem docens. ſ. ſinem autem, docens. & monſtra faciens, non crediderunt, nec dilexerunt illum. Tunc Apoſtolos ſuos, qui incipiebant prædicare Evangelium ſuum, elegit, qui
erant ſuper omne peccatum peccatores: ut oſten-
Matth. 9. 13. deret, quia non venit *vocare juſtos, ſed peccatores.* Tunc oſtendit ſe eſſe filium Dei. Si enim
non veniſſet in carne, quo modo poſſent homi-
* ſ. ſalvari. nes * ſanari? Cùm reſpicientes ſolem, qui eſt
opus manus Dei, non poſſint radios ejus diutius intueri. Filius ergo Dei ideo in carne venit, ut conſummationem peccatorum definiret eis, qui perſecuti ſunt ad mortem Prophetas illius. Di-
Iſ. 53. 5. cit autem Eſaias: *Plaga corporis illius omnes ſanati*
Zach. 13. 7. *ſumus.* Et alius Propheta: *Feriam paſtorem, &*
diſpergentur oves gregis. Ipſe autem voluit ſic
Pſ. 21. 21. pati. Dicit enim, qui prophetat de illo: *Parce*
Pſ. 118. 120. *animæ meæ à gladio.* Et: *Confige clavis carnes*
Pſ. 21. 17. *meas, quia nequiſſimorum conventus inſurrexerunt*
Iſ. 6. 7 30. *in me.* Et iterum dicit: *Ecce poſui dorſum
meum ad flagella, & maxillas meas ad* [6] *palmas. Faciem autem meam poſui tamquam ſolidam petram.*

VI. Cùm autem fecit Dei præceptum, quid
Iſ 50. 8. 9. dicit? *Quis eſt, qui contradicit? reſiſtat mihi.*
* legebat ἰσομοιωθήσεται. *Quis * æqualis futurus eſt mihi? propinquet puero Dei. Væ vobis, quia vos omnes * veteraſcitis tam-*
* ſ. veteraſcetis. *quam veſtimentum, & tinea devorabit vos.* Ite-
Iſa. 8 14. rum dicit Propheta; *Tamquam lapis expoſitus eſt*
Iſa. 28. 16. *in adflictionem. Ecce mittam in fundamenta Sion lapidem pretioſum, electum.* Et quid dicit? *Et qui crediderit in illum, non confundetur.* In lapide ergo fides noſtra? abſit. Sed quia in fortitudine poſuit corpus illius. Dicit iterum Pro-
Pſ. 117. 22. pheta: *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Hic eſt dies, quem*
Pſ. 21. 27. *fecit Dominus.* Quid ergo dicit? *Circumvenerunt me conventus nequiſſimorum: vallaverunt me* Pſ. 117. 12.
tamquam apes. Et iterum dixit: *Super veſtem* Pſ. 21. 19.
meam ſortes miſerunt. In carne ergo incipiente illo venire, antè oſtenſa ſunt quæ paſſurus erat.
Dicit ergo Propheta ad Judæos: *Væ animæ eo-* Iſ 3. 9.
*rum, * quia dicunt inter ſe; Circumveniamus* Sap. 2. 12.
juſtum, quia inſuavis eſt nobis. Et Moyſes autem * l. quia.
dicit ad illos: *Hæc dicit Dominus Deus: Intrate* Ex. 33. 1.
in terram bonam, quam promiſit Dominus Abra- Levit 20. 24.
ham, Iſaac, & Jacob; & domini eſtote illius terræ, quæ trahit lac & mel. Quid dicat ſcientia, diſcite: *Credite,* inquit, *in eum qui in carne apparebit, Jeſum.* Homo enim terra eſt: cùm ex terra ſit figmentum Adæ. Quid ergo dicit? *In terram bonam, fluentem lac & mel.* [7] Et bene-
dictus Dominus, * quia ſapientiam, & ſenſum * l. qui.
poſuit in nobis abſconditorum ſuorum. Dicit
autem per * Prophetas parabolam * Dominus: * ſ. Prophetam.
Quis intelliget, niſi ſapiens, & diligens Dominum ſuum? Quia ergo, cùm nos cognovit in remiſ- * ſ. Domini.
ſionem peccatorum, fecit nos aliam figuram, Iſ. 40. 13. Prov. 1. 6.
tamquam pueros habere; ut ſpiritu figuraret nos: Eccli. 1. 16.
nos enim; ſicut dicit Scriptura; *Faciamus homi-* Gen. 1. 26.
nem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: & ſuperſit beſtiis terræ, & avibus cæli, & piſcibus maris. Et Dominus videns bonam figuram no-
ſtram, dixit: *Creſcite & multiplicamini, & re-* Gen. 1. 28.
plete terram. Iterum vobis oſtendam, quo mo-
do * vobis * dicit ſecundam figuram in noviſ- * ſ. nobis fecit.
ſimis. Dicit Dominus: *Ecce facio noviſſima tam-* Ezech. 36.
quam priora. Propter hoc ergo prædicavit Propheta: *Intrate in terram, quæ trahit lac & mel, & dominamini ejus.* Quia ipſe incipiebat apparere, & in nobis habitare: templum enim Domini, inhabitatio cordis noſtri eſt. Dicit ergo
iterum: *Et quo modo apparebo Deo Domino meo,* Pſ. 41. 3.
& magnificabor? Inquit: *Confitebor in Eccleſia* Pſ. 21. 23.
fratrum meorum, & decantabo tibi in Eccleſia Sanctorum. Nos ergo ſumus, quos induxit in terram bonam. Quid ergo lac & mel? Quia ab
initio infans melle & lacte vivificatur; ſic * ut * l. &
per fidem promiſſionis, * verbo dum adnutri- * ſ. & verbo.
mur, ſic * vivificamur, dominatum agentes ter- * ſ. vivificabimus.
ræ. Quis eſt, qui poſſit modò eſſe ſuper beſtias, aut ſuper aves, aut ſuper piſces? Sentire debetis, quia [8] ſupereſſe poteſtatis eſt, ut quis im-
perans, * domino ſit. * l. dominus.

VII. In-

quos & loquitur, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Sanctus Gregorius Nyſſenus orat. 1. in verba, *Faciamus hominem,* &c. νῦν δὲ τις ποιήσωμεν, ἵνα γνωρίσῃς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον. Id eſt, nunc autem ſcriptum eſt, *faciamus,* ut cognoſcas Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Ita ſanctus Epiphanius hær. citata, Leontius actione 3. & communiter Theologi. Car autem ſanctus Barnabas, & ſupra citati Patres de Spiritu ſancto tacuerint, ratio eſt, quia tantum de Chriſti divinitate & excellentia agere animus erat. MEN.

99. *Die ante conſtitutionem ſæculi.*] Dies ante conſtitutionem ſæculi ſextus eſt, quo Deus hominem creavit, hora ſexta (cum prius eodem die brutas creaſſet animantes) qua Chriſtus cruci affixus, ut eadem hora, qua creatus homo, redimeretur, ut notat Origenes tractatu 35. in Matthæum: *Dominus autem etiam in aliis locis, quod cum duæ creaturæ generales in ſexta die factæ fuiſſent, prius quidem animalia, deinde homo ſecundum Dei imaginem factus, conſequens eſt, ut & dies ille ſextus diviſus fuiſſe intelligatur in duas ſpecies creaturæ: ut ante ſextam quidem animalia intelligantur fuiſſe creata, in ſexta autem hora dixiſſe Dominum: Faciamus hominem ad imaginem noſtram, & feciſſe eum tunc. Propter quod conveniebat pro ſalute ejuſdem hominis morientem in ipſa hora ſexta ſuſpendi.* Accedit, quod ipſe homo die ſexto creatus eſt, quo redemptus. *Ante conſtitutionem ſæculi,* id eſt, ante plenam & perfectam mundi conſtitutionem, quia animalibus, & homine nondum creatis, non erat mundus plane perfectus. MEN.

1. *Prophetæ ab ipſo habentes donum.*] Prophetiæ videlicet. Nam Prophetæ Dei ſpiritu afflati prophetarunt 1. Petr. cap. 1. *De qua ſalute exquiſierunt, atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetaverunt, ſcrutantes in quod, vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti.* Hinc refutatur Cerdo hæreticus, *qui legem & Prophetas repudiat,* inquit Tertullianus, libro de præſcriptionibus hæreticorum. Hanc hæreſim multis inſectatur Origenes libro ſecundo, περὶ ἀρχῶν cap. 4. Fuit etiam hæc Manichæorum hæreſis. MEN.

2. *De mortuis reſurrectionem.*] 1. Petr. 1. c. 1. *Ex mortuis reſurrectio,* id eſt, mortuorum reſurrectio. MEN.

3. *Quia in carne oportebat eum adparere.*] Diſcipulis poſt mortem videlicet, ſed lege, *Et quia,* &c. MEN.

4. *Suſtinuit.*] Id eſt, paſſus eſt. MEN.

5. *Ut promiſſum parentibus redderet.*] Id eſt, ut quæ priſcis patribus per Prophetas prænuntiata ſunt, adimpleret. Et τὸ, *ut,* hoc loco ſequelam ſignificat, non cauſam, quaſi diceres: *Ita ut promiſſum parentibus redderet.* MEN.

6. *Palmas.*] Hoc eſt, colaphos palmâ impactos. Gloſſæ Veteres. *Depalmare,* κολαφίζειν. CLER.

7. *Et benedictus.*] Int. vocem & interponens videtur ea quæ ſequuntur pro ſacræ Scripturæ textu laudaſſe. Fortaſſe Prov. III. 33. aut Pſal. CXVIII. 12. Sed *Clemens Alexandrinus* lectionem Græci textûs confirmat. OXON.

8. *Supereſſe.*] Hoc eſt, *dominari, præeſſe.* OXON. In eadem Editione eſt: *in literali textu feris animalibus non dominamur, relinquitur ut in ſpirituali id contingat; brutos, nimirum, & feroeientibus affectibus domitis; nam ad tempora Evangelii ſpectant illa Eſaiæ,* leo & bos ſimul accumbent. Hæc editor Oxonienſis, ſed revera brutis dominamur, in eo quod pro arbitrio ea occidimus, & in uſus noſtros ſeu arte, ſeu vi adhibemus. Vide quæ ſcripſimus ad locum Geneſeos. CLERICUS.

 9. Bo-

VII. Intelligite ergo, filii dilecti, quia omnia [9] bonus Dominus oſtendit nobis, ut ſciremus, * cùm per omnia gratias agere debeamus. [* l. cui.] Si ergo Filius Dei, cùm ſit Dominus, qui incipiet judicare vivos & mortuos, paſſus eſt, ut plaga illius vivificaret nos; credamus, quia Filius non poterat pati, niſi propter nos. Sed & potatur aceto, & felle. Audite quemadmodum de hoc ſignificaverint ſacerdotes templi: Inſcriptâ lege præcepti [Lev. 23. 29.]: ut ſi quis non jejunaret jejunium, morte moreretur, præcepit Dominus: quia ipſe pro peccatis noſtris incipiebat vas ſpiritus ſui offerre hoſtiam; ut & figuram quæ fuerat ſub Iſaac, qui oblatus eſt ad aram, conſummaret. Quid dicit * Propheta? [* ſ. add. in Num. 29. 7, 11.] [10] *Et manducent de hirco, quem oblaturi ſunt ad jejunium pro omnibus peccatis.* Adtendite diligenter: *Et manducent ſacerdotes ſoli inteſtinum non lotum, cum aceto.* Ad quid? Quoniam me pro peccatis populi mei incipientem offerre corpus meum, potabitis aceto cum felle, manducate vos ſoli, populo jejunante, * & plangite vos in cilicio & cinere. [* l. plangente.] Et ut oſtenderet, quia * ab illis debet pati, ſic præcepit [* ὑπ' αὐτῶν.] [Levit. 16.]: *Sumite hircos duos bonos, ſimiles, & offerte; & accipiant ſacerdotes unum holocauſtum pro peccatis, alium autem in maledictionem.* Adtendite, quo modo figura Jeſu oſtendebatur. *Exspuite in illum,* inquit, *omnes, & pungite, & imponite lanam coccineam circa caput illius, & ſic in* * *aram ponatur* [* leg. ἔρημον.]*: & cùm ita factum fuerit, adducite; qui ferat hircum in eremum, & auferat* * [* deeſt lanam.]*, & ponat illam in ſtirpem, quæ dicitur rubus, cujus & fructus in agris* * *adſumus invenientes manducare* [* l. adſuevimus.]*: hujus ſtirpis dulces fructus inveniuntur.* Ad quid ergo hoc? Adtendite: *Unum ad aram, alium tamquam maledictum.* Et quare is, qui maledictus [Zach. 12. 10.], coronatus? Quia videbunt illum tunc in illa die, chlamydem habentem coccineam circa corpus, & dicent: Nonne hic eſt, quem nos crucifiximus, faſtidientes, & * conſpuentes [* ἐμπτύοντες.], & compungentes? Verè hic fuit, qui tunc ſe dicebat eſſe Filium Dei. Sicut ergo ſimilis, ſic ſimiles hircos & æquales; ut cùm viderint unum ex illis tunc * paſcentem [* ſ. patefcentem.], admirentur in ſimilitudine capri. Ergo [11] videtis figuram ejus, qui paſſurus erat, Jeſu. Quare & lanam in medio ſpinarum ponunt? Figura Jeſu, Eccleſiæ poſita: quia qui voluerit tollere lanam coccineam, oportet illum multa pati, propter ſpinæ nequitiam, & coattatum ſic dominari illius. *Sic,* inquit, *qui volunt me videre, & attingere regnum meum, debent compreſſi, & multa paſſi accipere.*

VIII. Quam autem figuram putatis eſſe; quia præceptum eſt populo Judæorum [Num. 19.], offerre vaccam [12] homines, in quibus peccata conſummata ſunt, & occiſam comburere, & tollere tunc cinerem pueros, & mittere in vaſa fictilia, & ſuſpendere in ligno lanam coccineam & hyſſopum, & ſic ſpergere pueros circa ſingulas turbas populi, ut ſanctificentur à peccatis? Videte ergo, quo modo in * ſimilitudine dicat nobis [* ſ. ſimplitudine.]. Vacca erat Jeſus: qui offerebant, homines peccatores, hi qui obtulerunt eum ad victimam: [13] qui ſparſerunt pueri, hi erant, qui nunciaverunt nobis remiſſionem peccatorum, & caſtitatem præcordii noſtri; quibus dedit Evangelii poteſtatem; qui ſunt duodecim, teſtimonium tribuum; quia duodecim ſunt tribus Judæorum. Quare ergo & lana in ligno eſt? * Quia qui crediderit in illum [* locus mancus.], vivet in perpetuum. Quare in unum lanam & hyſſopum? Quia in regno illius dies erunt nequiſſimi, & ſordidi, quibus nos * ſanabimur [* ſ. ſalvabimur.]. Et propter hoc dum ſic fiunt; nobis lucida, illis autem obſcura; quia non audierunt vocem Domini.

IX. Dicit autem de auribus, quo modo circumcidat aures præcordii noſtri. Dicit per Prophetam: *Auditu auris exaudivit me.* [Pſ. 17. 45.] Et iterum dicit: *Auditione audient, qui longe ſunt, & quæ* [Iſ. 33. 13.] * *faciet, ſcient* [* l. feci.]. *Circumcidite, dicit Dominus, aures veſtras.* [Jer. 4. 4.] Et iterum dicit: *Audi Iſrael, quia hæc dicit Dominus Deus tuus.* [Jer. 7. 2.] Et iterum Spiritus Domini prophetat: * *quia* [* ſ. Quis.] * *qui vult vivere in perpetuum? Auditione audiat vocem pueri mei.* [Pſ. 33.] Et iterum dicit: *Audi cælum, & percipe auribus terra, quia Dominus locutus eſt.* [Iſ. 1. 2.] Et iterum dicit: *Audite verbum Domini, principes populi hujus.* [Iſa. 1. 10.] Et iterum: *Audite vocem clamantis in eremo.* [Iſa 40. 3.] Ergo * circumcidite aures noſtras [* l. circumcidit.], ut audito verbo credamus. Circumciſionem autem dixit, non corporis: ſed præterierunt; quia Angelus nequam docebat illos. Dicit autem ad illos: *Hæc dicit Dominus Deus veſter.* [Jer. 4. 3.] *Hic invenio novam legem. Væ illis, qui ſeminant in ſpinis. Circumcidite vos Domino veſtro.* Hoc eſt, audite Dominum veſtrum: *& circumcidite nequitiam de præcordiis veſtris.* Dicit autem iterum: *Ecce dicit Dominus: omnes nationes ſine circumciſione corporis ſunt: hic autem populus ſine circumciſione cordis eſt.* [Jer. 9. 25, 26.] Sed etiam circumciſus eſt populus in ſigno? Sed & * Judæus [* ſ. Idumæus, vel Syrus.], & Arabs, & omnes ſacerdotes Idolorum, & Ægyptii. Ergo & hi de teſtamento ſunt? quos dicit filios Abrahæ de omnibus gentibus: quia Abraham primus circumciſionem dedit, in Spiritu, quòd proſpiciebat in Jeſum. Circumcidit de domo ſua homines trecentos octodecim, quia * primatum trecenti ſunt [* ſ primi octodecim, tum.]; & diſtinctione factâ, dicit decem & octo: habes in duabus litteris Jeſum. In quibus incipiebat ha-

9. *Bonus Dominus.*] Quæ hîc dicuntur de iis quæ *bonus Dominus oſtendit* videntur reſpicere quæ ſupra dicta erant quòd *benedictus Dominus qui & ſapientiam* &c. pro more hujus Scriptoris, qui à ſe propoſita denuo retractat. OXON.

10. *Manducent* &c.] Hæc quæ ſequuntur tam exactam legis Moſaïcæ, & rituum Judaïcorum cognitionem ſapiunt, ſcriptoremque non modò Iſraëlitam, ſed etiam Levitam, qualis erat Barnabas, fuiſſe demonſtrant; ut mirum ſit, ex leviſſimis conjecturis aliquibus in mentem veniſſe illum ex Ethnico fidem Chriſtianam accepiſſe. OXON.

11. *Videtis.*] Fortaſſe ἴδε τ̃, quod nunc obtinet legit ἴδετε, quæ melior lectio. OXON.

12. *Homines in quibus peccata.*] Dicunt Judæi, *ſummum ſacerdotem huic muneri obeundo exemtum, quod pollueret eos qui in eo miniſtrabant.* Maimon. in Parah. C. I. § 11. Imò non modò Judæus, ſed & alienigena quilibet vaccæ mactandæ ſuffecerat, & etiam eidem comburendæ idoneus habebatur, quod in Num. XIX. 3. adnotat Sal. Jarchi. quandoquidem dicuntur hæc fieri debere *in oculis*, hoc eſt, ſaltem in conſpectu Sacerdotis. Ritum hunc dominicam expiationem reſpexiſſe oſtendit Paulus, Heb IX. 13. Imo ipſe Maimonides, poſtquàm dixit novem juvencas rubras à tempore Moſis, ad Templi deſtructionem combuſtas fuiſſe, ſubjungit *decimam à Meſſia Rege exſpectari*, in Parah. C III. § 4. De cinerum reſervatione idem ait *quemlibet Iſraëlitam illi curæ idoneum eſſe, & vas quodlibet ſufficere, licèt ſit fictile*; & demum concludit, *neminem eſſe in Iſraële, qui mundus ſit vilis.* Cap. XIII. §. 12. OXON.

13. *Victimam*] Eſt præterea in Græcis: *Sed nunc non amplius viri, nulla ampliùs peccantium gloria.* Quæ ad divinæ præſentiæ pignus in arca fœderis videntur referenda, & excidium Hieroſolymitanum reſpicere; nam Epiſtolam hanc poſt ἀποστασίας illam fuiſſe conſcriptam infrà docemur. Privilegia Judaïca recenſens Paulus dicit penès illos fuiſſe τὴν δόξαν, καὶ τὰς διαθήκας &c. Rom. IX 4. Niſi fortè hæc verba ſint interpretamentum ſententiæ illius quæ præceſſit *ſpargere pueros* &c. & tunc obtinebit lectio Cod. Uſſeriani. οὐκ εἰσὶν ἄνδρες ἁμαρτωλοὶ, οὐκ ἔστιν ἁμαρτωλῶν ἡ δόξα. Poſt conſperſionem, viri illi non ſunt ampliùs peccatores nec pro peccatoribus habentur. OXON.

14. *Ar-*

habere donum, tunc dicit, & trecentos: habes in una litiera, ΤΑΥ, crucem. * Scitote, * quia naturale donum doctrinæ ſuæ poſuit in nobis. Nemo [14] artius didicit à me verbum: ſed ſcio, quia digni eſtis.

[* f. ſcit hoc qui]

X. Quare autem Moyſes dicit: *Non manducabis porcinam, nec aquilam, nec accipitrem, nec corvum, nec omnem piſcem, qui non habet in ſe ſquamam?* Tres accepit Moyſes in conſcientia ſua conſtitutiones. Ad ſumma dicit illis in ſecunda lege: *Et diſponam ad populum hunc æquitates meas.* Ergo non eſt mandatum Dei, ne manducent, ſed Moyſes in figura locutus eſt illis. * Porcinæ ergo ad hoc dixit: Non eris conjunctus hominibus talibus, qui cùm luxuriant, obliviſcuntur Dominum ſuum. Porcus enim cùm manducat, Dominum non novit: cùm eſurit, tunc clamat; & cùm accepit iterum, tacet. *Nec manducabis*, inquit, *aquilam, aut accipitrem, aut corvum.* Hoc dicit: Non adjungeas te, nec ſimilabis talibus hominibus, qui neſciunt per laborem & ſudorem ſibi acquirere eſcam; ſed rapiunt * alienam, per ſuam iniquitatem; & obſervant quaſi in ſimplicitate ambulantes, quem diſpolient: ſic aves iſtæ ſolæ ſibi non acquirentes eſcam, ſed pigræ ſedentes, quærunt quo modo alienas carnes devorent; cùm ſint peſtilentioſæ per ſuam nequitiam. *Non manducabis*, inquit, *murenam, nec polypum, nec ſepiam.* Non, inquit, ſimilabis adhærens talibus hominibus, qui in perpetuo impii, & judicati jam * mortui ſunt. Hi enim piſces ſoli maledicti ſunt, non natantes, ſicut reliqui, ſed in ima altitudinis terra inhabitant. *Sed nec leporem manducabis.* Ut quid dicit? Non eris, inquit, corruptor puerorum, nec ſimilabis talibus. Quia lepus ſingulis annis facit ad adſellendum ſingula foramina; & quotquot annis vivit, totidem foramina facit: *Sed nec bellnam*, inquit, *manducabis*: Hoc eſt; Non eris mœchus, aut adulter, nec corruptor, nec ſimilabis talibus: quia hæc beſtia alternis annis mutat naturam, & fit modò maſculus, modò femina. Sed & quod dicit: *Muſtelam odibis* Non eris, inquit, talis, qui audit iniquitatem, & loquitur immunditiam. Non, inquit, adhærebis immundis, * qui faciunt iniquitatem ore ſuo. De eſcis ergo Moyſes acceptis tribus conſtitutionibus in Spiritu, ſic locutus eſt: illi autem ſecundùm concupiſcentiam corporis, tamquam de eſcis diceret, ſic perceperunt. * Accepit autem earum trium conſtitutionum ſcientiam David, & dicit: *Beatus vir, qui non abiit in concilio impiorum*; ſicut piſces eunt in tenebras: *Nec in via peccatorum ſtetit*; ſicut qui videntur timere, & exerrant, tamquam porcus: *Nec in peſtilentia cathedra ſedit*; ſicut aves, quæ ſedent ad rapinam. Habetis * conſummatam de * eſcis. Sed dicit Moyſes: *Manducabitis omne quod ruminat.* Hoc eſt, qui eſcâ acceptâ, ſcit eum, qui ſe paſcit, in ſe refrigerari. Bene dicit, providens mandatum. Quid ergo dicit? Adhærete eis, qui tenent diſtinctum ſermonem in corde ſuo, & cum eis qui loquuntur æquitates Domini, cum eis qui ſciunt, quia aſſidua lectio utilis eſt. Videte quo modo ſpiritualiter legem conſtituit Moyſes. Sed unde illis, hæc intelligere? Nos autem intelligentes mandata, loquimur ſicut voluit Dominus.

[Lev. 11. Deut. 14. — Deut 4. — * l. porcinam. — * f. aliena. — * f. morti. — * f. quæ — * f. Accipit — Pſ. 1. 2. — * f. conſummatim — * legebat Apoſtolus.]

XI. Quæramus ergo, ſi curæ fuerit Domino oſtendere de aqua, & de cruce. De aqua ſcriptum eſt ad populum Judæorum, quo modo tinctionem, quæ adfert remiſſionem peccatorum, non recipiant, ſed ſibi inſtituant. Dicit ergo Propheta: *Sic horruit cælum, & in hoc plurimùm expavit terra. Quia duo mala fecit populus hic; me dereliquerunt fontem aquæ vitæ, & foderunt ſibi lacus detritos, qui non poſſunt aquam portare. Numquid petra* * [15] *runnoſa eſt mons ſanctus meus Sina? Eritis enim tamquam* * *alitis puſilius ablatæ.* Et iterum dicit Eſaias: *Ego antecedam te, & montes æquabo, & oſtia ærea contribulabo, & ſeras ferreas confringam; & dabo tibi theſauros obſcuros, inviſos, ut ſciant, quia ego ſum Dominus Deus. Inhabitans in altiſſima ſpelunca fortis petræ. Et aqua illius fidelis. Regem cum magnitudine videbitis, & anima veſtra meditabitur timorem.* Et iterum David dicit: *Erit*, qui hæc facere cœperit, *tamquam lignum, quod plantatum eſt juxta tractus aquarum, quod fructum ſuum dabit tempore ſuo: & folia ejus non decident, ſed omnia quæcumque faciet, proſperabuntur. Non ſic impii, non ſic; ſed tamquam pulvis quem* * *abjecit ventus a facie terræ. Propterea non* * *reſurgunt impii in judicio, neque peccatores in conſilio juſtorum: quoniam ſcit Deus viam juſtorum; & via impiorum peribit.* Sentire autem debetis, quo modo aquam & crucem in uno dono conſtituit. Hoc ergo dicit: felices qui ſperaverunt in aquam, & in crucem: Mercedem in tempore ſuo; Tunc, inquit, reddam. Modò autem * qui dicit: *Folia illius non decident.* Hoc eſt, quia omnis ſermo: qui exierit per os veſtrum, erit in ſpem & reſurrectionem multis. Et iterum alius Propheta dicit: * *Erit Jacob laudabilis ſuper omnem terram.* * Terram vas ſpiritus illius magnificat. Deinde quid dicit? *Erat flumen trahens a dextra: & aſcendebant inde arbores ſpecioſæ: & quicumque ex illis manducaverit, vivet in perpetuum.* Hoc eſt, quia nos deſcendimus in aquam pleni peccatis & ſordibus, & aſcendimus fructibus pleni in præcordiis noſtris timorem & ſpem habentes in Dominum. Ideò dicit: *Et qui manducaverit, vivet in perpetuum.*

[Jer. 2. 12. — * f. remdoſa — * f. alitis puſilli ablati. — Iſ. 16. 1. — Iſ. 45. 2. — Iſa. 33. 16. — pſal. 1. 3. — * l. abjicit — * f. reſurgent — * dele — Soph. 3. 19. — * f. Erat — * f. vacat — Gen. 2. — Ezech. 47.]

XII. Similiter & crucem ſignificat, in alio Propheta, dicente: *Et quando hæc conſummabuntur: & dixit Dominus: cùm lignum inclinatum fuerit, & reſurrexerit, & cùm de ligno ſanguis ſtillaverit.* Habes iterum de cruce, & de eo, qui incipit crucifigi. Dicit autem iterum in Moyſe, cùm pugnaret populus Judæorum, & ceciderunt Judæi ab alienigenis, ut illos commemoraret, dum oppugnantur, quia propter peccata ſua * trahuntur in mortem, dixit in præcordiis Moyſi Spiritus; Fac figuram crucis; quia ſi non crediderint in illum, [16] in perpetuo oppugnabuntur. Et iterum aſcendit Moyſes in aggerem, & ſtans manus extendebat, & vincebant Judæi; deinde cùm depoſuerat, vincebat Amalec. Hoc ad quid? Ut ſcirent, quia non poſſunt liberari, niſi in cruce Chriſti ſperaverint. Et iterum dicit in alio Propheta: *Expandi manus meas tota die ad* po-

[Ex. 17. — * f. traduntur. — Iſ. 65. 2.]

---

14. *Artius.*] Lege, *aptius*. OXON.

15. *Runnoſa.*] Oxonienſis Ed. habet in contextu *eremoſa*, in Notis verò conjicitur *arenoſa*, quòd loca *arenoſa* ſoleant eſſe deſerta. *Steph. Le Moine* conjiciebat *rimoſa*, hoc eſt, eſt, præ ſiccitate hians. Vide quæ ſcripſit p. 818. in *Barnabam*.

16. *In perpetuo oppugnabuntur.*] Εἰς τὸν αἰῶνα πολεμηθήσονται hoc eſt, in perpetuum vincentur, ita ut numquam victorum jugum excutere poſſint. Nam hæc eſt interdum vis verbi πολεμεῖσθαι. Vertit Coterius, *ſemper debellabuntur*, quod ſignificat omnibus bellis inferiores futuros; ſed ἀεὶ & εἰς αἰῶνα differunt, quod tritor virum diligentem, & verba penè in tranſlatione adnumerantem fugiſſe. CLER.

Ar-

populum imperſuaſibilem, & contradicentem viæ juſtæ.
Num. 21. Joh. 3. 14. Item Moyſes facit figuram Jeſu, quia oportebat illum pati, & quia ipſe * vivificavit, quem
* ſ. vivificabit. illi putaverunt * perdidiſſe. Cadente enim po-
* ſ. periiſſe. pulo Judæorum, quia juſſerat Dominus, ut morſu colubræ morerentur, quia præteritio Evæ per colubram fuerat, voluit illos corripere, & ideo
* ſ. quia ſic morti tradere, * qui mandata ejus præterie-
* ſ. & runt. Ad ſummam, * ut ipſe Moyſes, qui præ-
* ſ. dicens ceperat, * dicit: *Non erit vobis, neque conflatile,*
Deut. 27. 15. *neque ſculptile*; ipſe fecit ſerpentem æreum, ut fi-
* An legebat ἐν δοκῷ. guram Jeſu oſtenderet; & poſuit * in cruce, & per præcones convocavit populum: & cùm veniſſent, rogabant Moyſen, ut pro ſanitate eorum Dominum rogaret: & tunc dixit illis Moyſes: *Cùm aliquis ex vobis morſus fuerit, veniat ad colubram; & ſperet, quoniam cùm ſit ipſa mortua, po-*
* l. alios *teſt * alias ſanare; & ſine mora curabitur:* & ita
Num. 13. 17. faciebant. Quid dicit iterum Moyſes, [17] Auſe filio Nave? ut oſtenderet Jeſum eſſe filium Dei, audiente populo, quia omnia Pater oſtendit Filio ſuo. Clamavit Moyſes filium Nave, & impoſuit illi nomen, Jeſus, & dixit: *Accipe librum in manu tua, & ſcribe, quæ dicit Dominus; quia*
Ex. 17. 14. *amputabit à radicibus omnem domum Amalec Filius Dei Jeſus in noviſſimis diebus.* Ecce iterum Jeſus non filius Nave, ſed Filius Dei in carne apparuit.
Pſ. 109. 2. Iterum dicit David: *Dixit Dominus Domino meo; ſede ad dexteram meam; donec ponam inimicos tuos*
Iſ. 45. 1. *ſub pedibus tuis.* Et iterum dicit Eſaias: *Sic di-*
* Alterum abundat. *cit Dominus Chriſto * meo * meo [18] Domino, cujus tenui dexteram; exaudient illum gentes, & virtutem regum corrumpam.* Videte quo modo illum Prophetæ Dominum, non tantùm Filium dicunt.

XIII. Quæramus igitur, ſi hic populus hereditatem capit, & teſtamentum in illis eſt, aut
* ſ. quid in nobis. De hoc audite, * ſic ſcriptum eſt. Ro-
Gen. 25. 21. gabat Iſaac pro Rebecca uxore ſua, quia ſterilis erat. Et Rebecca quærebat à Domino quid portaret: & dixit illi Dominus: *Duæ nationes in utero tuo ſunt, & duo populi ex utero tuo naſcentur, & major ſerviet minori.* Intelligite, quis ſit Iſaac, & quæ Rebecca; & qui populus [19] minor, aut major. Iterum dixit Jacob, Joſeph
filio ſuo: *Ecce Dominus non fraudavit me ex ge-* Gen. 48. 11. 9.
nere tuo; perduc ad me filios tuos, & benedicam illos. Et adduxit Manaſſen & Ephraim. Volens autem Manaſſen benedici, quia major erat, ſtatuit illum ad dexteram patris ſui Jacob. Vidit autem Jacob in Spiritu figuram populi, qui poſtea futurus erat: & convertit manus, & tranſtulit dexteram ſuper caput Ephraïm minoris, & benedixit illum. Et dixit Joſeph patri ſuo: *Transfer manum tuam dexteram ſuper caput Manaſſæ, quia primitivus filius meus eſt.* Et dixit Jacob: *Scio, fili, ſcio: ſed major ſerviet minori; ſed & hic benedicetur.* Videte quem voluerit
eſſe [20] primum, teſtamenti heredem. * Sic er- * l. Si
go & per Abraham commemoratus eſt, habemus conſummationem ſcientiæ noſtræ. Quid Gen. 15. & 17.
ergo dicit Abraham, cùm ſolus crediſſet, &
poſitus eſſet in juſtitia? *Ecce poſui te, Abraham,* Rom. 4.
patrem nationum, quæ credunt Domino non circumciſæ.

XIV. Sed teſtamentum, quod juravit parentibus, ut daret populo, an dederit, quæramus. Dedit; ſed illi non fuerunt digni accipere, pro-
pter peccata ſua. Dicit enim Propheta: *Et erat* Ex. 24. 18.
Moyſes jejunans in monte Sina, ut acciperet teſta- Deut. 9. 10.
mentum a Domino, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Et accepit à Deo tabulas ſcriptas manu Dei. Et ut accepit, deferebat ad po-
pulum, ut illis daret. Et dixit Dominus: *Moy-* Ex. 32. 7.
ſes, Moyſes, deſcende celeriùs, quia populus tuus, Deut. 9. 12.
quem eduxiſti de terra Ægypti, præteriit legem. Et intellexit Moyſes, quia fecerunt ſibi iterum conflatile: & projecit de manibus tabulas, & confractæ ſunt. Moyſes accepit, ſed illi non fuerunt digni: quo modo acceperimus nos, diſci-

17. *Auſe filio Nave.*] Atqui reprehendit S. Hieronymus lib. 1. adverſùs Jovinianum cap. 22. & initio Commentariorum in Oſeam, necnon ad verſum ultimum Pſalmi 76. codices tum Græcos, tum ſui temporis Latinos, quòd Numerorum cap. 17. *Auſe* non *Oſee* ſcriptum exhiberent; cùm tamen inter utrumque parva vel nulla videatur eſſe differentia. Et verò ſimile quid Verſionis LXX. notatur ab Origene ad Johannis l. 28 in ſecundo filio Judæ Patriarchæ, Hebraicè dicto *Onan*, Græcè *Aunan* Αὐνάν. Quæ vox (ut id obiter moneam) reſtitui debet Philoni Judæo libro Quòd Deus ſit immutabilis, paullo poſt initium, ubi Ἄ-ναν corruptè impreſſum eſt. Facilis quippe in his elementis υ, & ν, lapſus. Quare On Αὐν, de quo Numerorum XVI. 1. vocatur Αὐνάν in Tzetze, Chiliade 10. verſ. 198. & Αὐνᾶν in Epiphanio Græco-Latino Hæreſi 64. cap. 69. ſed meliùs in Editione Græca, & in Græco-Latina quoque Ancorati cap. 101. Αὐνᾶν ſcribitur. Ac fortè, ut ad Auſem redeamus, ſcripſerant LXX. Oſea Ὡσηέ. Ita namque nunc etiam legitur apud Philonem libro de nominum mutatione; & olim legebatur in ejuſdem Judæi Opere de nominibus Hebraicis, ſicut patet ex verſione Hieronymi, quæ ſectione de Numerorum libro *Oſee* repræſentat, non *Auſe*. At Juſtinus Martyr Colloquio cum Tryphone, Origenes Homiliâ 1. in Jeſum Navæ, Euſebius Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 1. cap. 3. Theodoretus Quæſtione 25. in Numeros, Tertullianus Adverſùs Judæos cap. 9 & Contra Marcionem lib. 3. cap. 16 lib. 4 cap. 13. Poëta incertus lib. 3. adverſùs Marcionem, cum Pſeudo-Clemente Recognitionum lib. 1. cap. 38. Lactantius Divinarum inſtitutionum lib. 4. cap. 17. Rufino in Expoſitione Symboli; Auguſtino libro quinquaginta Homiliarum, Homiliâ 27. & Auctore Cœnæ Cypriano perperam attributæ, Αὐσῆ, Αὐσῆν, Auſe, Auſen, & Auſeam vocant. Multò gravius mendum irrepſit poſtea in libros LXX. quando ex τ͂ Αὐσῆ, Numer. XIII. 17. geminato ν, fecerunt librarii τ͂ Ναυῆ. unde Nauſis appellatio fluxit in Demonſtrationem Evangelicam Euſebii lib. 4 cap. ult. Synopſim dictam Athanaſii, cap. de Numeris; Anaſtaſii Antiocheni Quæſtionem 51. & Georgii Cedreni Compendium Hiſtoriarum p. 63. Edit. Baſil. COT.

18. *Domino meo.*] Non modò Interpres legit κυρίῳ, ſed & ipſe Barnabas, ſi ſcripſit hunc locum; nam nulla eſt ejus ratiocinatio, niſi ita legamus, & antecedentia ſatis oſtendunt ita legendum. At vix mihi perſuaſerim Barnabam Hebraïcæ linguæ ſcientem, ex mendoſo codice LXX. Intt. argumentatum, idque ineptè. Ac ſanè ex ſequentibus fraus ſubolere poteſt, ubi poſt verba Eſaïæ ſequitur in Græcis ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ *vide quomodo dicit David*, unde liquet ſolum Davidem antea teſtem adductum fuiſſe, non Eſaiam. Hoc ſenſiſſe videtur Interpres, qui, pro *dicit David*, habet *Prophetæ dicunt*. Sed eſt mera corruptio Barnabæ, non emendatio. Potiùs delendum fuit, καὶ πάλιν λέγει &c. ad finem verborum Eſaïæ; adeò ut verbis Pſ. CX proximè ſubjicerentur hæc: *Vide quomodo dicat David* &c. Igitur hic eſt additamentum, à viris doctis nondum animadverſum. Dudum notavit *Iſ. Voſſius* ad Cap. XII. hunc Scriptorem ſuum etiam interpolatorem fuiſſe. CLER.

19. *Qui populus minor aut major*] Debuit vertere, *quòd populus hic ſit major quàm ille*, ὅτι μείζων ὁ λαὸς οὗτος ἢ ἐκεῖνος. Senſus eſt planus, certus & cum re ipſa conſentiens, nam Hebræus populus major fuit populo Idumæo Dei benevolentiâ, opibus, numero virorum, rerum geſtarum gloriâ &c. At *Hugo Menardus*, cùm in animum non revocaret ἢ ſignificare *quam*, poſt comparativum, hunc locum corrumpere infelici conjecturâ voluit. Sed, hominem, qui Græcis litteris vix mediocriter tinctus fuit, non eſt cur miremur nodum in ſcirpo quæſiviſſe; at quid fiet *Joan. Bapt. Cotelerio*, qui tot Græcos Patres legerat, & abſurdè vertit *quod hic vel ille populus major futurus ſit*? Dormitavit ſine dubio. Simile quid paſſus eſt, cùm Cap XIX. pro ἀγωνίσῃ voluit legi ἀγωνιεῖς quod vertit *pugnabis*, aut *certabis*. At non eſt vox Græca, dicunt enim Græci ἀγωνίζεσθαι *certare*, non verò ἀγωνιᾶν. Verùm hæc obiter. CLER.

20. *Primum.*] Πρῶτον, quod ſignificat πρότερον *priorem*, ut ſæpe alibi; nam hic eſt collatio inter duos populos. Frequenter ita πρῶτος ſumitur, etiam apud Scriptores ἑλληνιστέρους. CLER.

21. Cre-

diſcite : Cui nos in hereditatem, propter nos
omnia ſuſtinens, apparuit, ut illi conſummati
ſint in peccatis, & nos per illum hereditatem
teſtamenti Domini noſtri Jeſu Chriſti accipia-
* *l.* adventu mus : qui in hoc paratus eſt, ut * adventum
ipſius præcordia noſtra, quæ jam abſumpta erant
à morte, & tradita iniquitati, liberaret à tene-
* *f.* ſermonum bris, & teſtaretur in nobis teſtamentum * ſer-
vorum ſuorum. Scriptu n eſt enim, quo mo-
do illi Pater mandaverit, ut liberaret nos à te-
nebris, & pararet ſibi populum ſanctum. Dicit
Iſ. 42. 6. ergo Propheta ſic : *Ego Dominus Deus tuus;
vocavi te in æquitate, tenebo manum tuam, & for-*
* *f.* gentis *tem te faciam, dedi te in teſtimonium * gentibus,
& in lumen nationum, ut aperias oculos cæcorum,
& educas de vinculis alligatos.* Scitote ergo unde
Iſa. 49. 6. liberati ſumus. Et iterum Propheta dicit : *Po-*
* *f.* ſis ſanctitas tu, *ſui te in lucem nationum, ut * ſit ſanctitas tua,
uſque in noviſſimum terræ, ſicut dicit Dominus,
qui te liberavit Deus.* Iterum Propheta dicit :
Iſa. 61. 1. *Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me;*
* *f.* humilibus *bene nunciare * hominibus miſit me, curare contri-
bulatos corde, prædicare captivis remiſſionem, &
cæcis viſum, & vocare annum Domini acceptabi-
lem.*

XV. Adhuc & de Sabbato ſcriptum eſt in de-
cem verbis, quibus locutus eſt in monte Sina ad
Deut. 5. 12. Moyſen : *Sanctificate Sabbatum Domini manibus*
Jer. 17. 24. *mundis, & puro corde.* Et alibi dicit : *Si cuſto-
dierint filii mei Sabbatum, tunc faciam miſericor-*
* *l.* initio *diam in illis.* Sabbatum dicit * initium conſtitu-
Gen. 2. 2. tionis : *Et fecit Deus die ſexto opera ſua, & con-
ſummavit in die ſeptimo, & requievit in illo die.*
Attendite filii, quid dicit, *conſummavit in ſex*
* *f.* conſummabit *dies.* Hoc dicit, quia * conſummavit Deus om-
nia in ſex millia annorum. Dies enim apud il-
lum mille anni ſunt. Ipſe mihi teſtis eſt, dicens:
Pſ. 89. 4. *Ecce hodiernus dies erit tamquam mille anni.* Un-
de ſcire debetis, quia in ſex millia annorum con-
ſummabuntur omnia. Et quid dicit : *Requievit
Deus die ſeptima?* Hoc eſt : Cùm venerit filius
illius, & amputabit tempus iniquitatis, & judi-
cabit impios, & mutabit ſolem, lunam, & ſtel-
las ; tunc bene requieſcet in die ſeptima. Ad
ſummam hoc dicit : *Sanctificabis illum diem ma-*
* *add.* Si *nibus mundis, & corde puro.* * Quem ergo diem
ſanctificavit Deus, quis poteſt ſanctificare modò,
* *l.* nos niſi qui ſit mundo corde in omnibus ; * non ee-
* *f.* Vide ravimus. * Videns ergo * qui refrigerans * ſan-
* *l.* quia
* *l.* ſanctificabit ctificavit illum ; & nos tunc poterimus ſanctifi-
care, ipſi ſanctificati primùm. Ad ſumma dicit
Iſa. 1. 13. illis : *Dies ſolennes veſtros, & Sabbata non ſuſti-
neo.* Videte, quo modo dicit, non hæc Sab-
* *dele* bata ſibi * non accepta, ſed quæ fecit, in die
* *l.* quo * ſuo conſummavit omnia, initium octava die fa-
cta, qui eſt alterius ſæculi initium. Propter quod

agimus diem octavum in * legationem; in * quem * *f.* lætitionem
& Jeſus reſurrexit à mortuis: & apparuit, & aſcen- * *l.* quo
dit in cœlos.

XVI. Adhuc & de templo * dicemus, * ἐρῶ [illegible]
quo modo errantes, in ædem ſpem habue-
runt, tamquam in Dominum, qui illos fe-
cit, quaſi ſit domus Dei, * tamquam Eth- * *add ex cod.* aut forſitan
nici * conſervaverunt illum in templo. Sed * *l.* conſecraverunt
quo modo dicat Dominus, diſcite, vacuum
faciens templum : *Quis menſus eſt cœlum pal-*
me, aut quis totam terram pugno apprehendit? *Iſ.* 40. 12.
*Nonne * mihi, dicit Dominus, cœlum thro-* * *f.* add. Ego?
nus eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum *Iſ.* 66. 1.
** eſt? Qualem domum mihi ædificabitis, aut* * *f.* eſt.
quis locus erit requietionis meæ? Unde cogno-
ſcitis, quia vana ſpes eſt illorum. Et ite-
rum : *Qui depoſuerunt templum hoc, ipſi illud* *Iſ.* 49. 17.
& ædificabunt. Et * fiet : dum enim bellige- * *l.* fit
rarent, depoſitum eſt ab inimicis *. Iterum * *add. ex vet. cod.* nunc, & ipſi inimicorum miniſtri ab initio ædificant illud.
ſicut incipiebat civitas, & populus totus Ju-
dæorum, tradi ; propalavit. Dicit enim Scri-
ptura : *In noviſſimis diebus, tradet Dominus oves
paſcuæ, & cubile, & turrem eorum in extermi-
nium.* Et factum eſt ſecundùm quæ Dominus *Jer.* 25.
locutus eſt. Quæramus ergo, ſi eſt templum *Iſa.* 5.
Deo. Eſt : ubi ipſe dicit facere, & conſum-
mare. Scriptum eſt : *Et erit ſeptimo die con-* *Dan.* 9.
ſummato, ædificabitur templum Deo præclarè in *Agg.* 2.
nomine Domini. Invenio, quia templum eſt.
Quo modo ergo ædificabitur in nomine Do-
mini? Diſcite. Antè quàm crederemus Deo,
erat habitatio noſtra corrupta & infirma, ſicut
templum quod per manus ædificatur : quia
pleni eramus adorationibus Idolorum, & erat
domus Dæmoniorum ; propter quod facere-
mus, quæ Deo eſſent contraria. Ædificabitur
autem in nomine Domini, præclarè templum
Deo. Attendite. Et quo modo? Diſcite; ut
accipiatis remiſſionem peccatorum. Cùm [21]
crediderimus in nomine Domini, non ſumus
jam tales, quales ab initio creati : propter
quod in nobis verè Deus inhabitat. Quo mo-
do? Sermo fidei illius, vocatio promiſſionis
illius, ſapientia æquitatis, præcepta * teſta- * δικαιωμάτων
menti illius : in nobis prophetans ipſe, & in
nobis habitans. * Quia cùm ſub ſervitute mor- * *f.* Qui,
tis eramus, [22] aperiens oſtium templi noſtri,
quod eſt [23] os ſapientiæ, fecit de nobis do-
mum incorruptam. Qui enim concupiſcit li-
berari, * vivit non in hominem, ſed in eo * *f.* videt
qui habitat in illo : * miratur quòd numquam * *f.* miratus
tales ſermones audierit eum dicentem, neque
ipſe concupierit audire. Hic eſt ſpiritaliter ædifi-
catus.

XVII. Quantum fuerit in ſimplicitate de-
monſtrandi * nobis, non intermiſi quidquam. * *al.* vobis
Si

21. *Crediderimus in nomine Domini.*] *Ædificare templum in nomine Domini*, eſt templum condere quod de nomine Domini vocetur, ſeu dicatur *Templum Jehovæ* vel *Domini.* Hæc eſt enim vis Hebraïſmi. Vide quæ notavimus ad Gen. XI. 4. Si ex eadem analogia interpretemur *credere in nomine Domini*, deberet ſignificare, credere Deo, ut de nomine ejus vocemur, ſeu *filii Dei* dicamur. Sed eſt in textu Græco ἐλπίσαντες *cùm ſperaverimus*, nec vis Grammatica phraſium uſque adeò ab his Scriptoribus attenditur. Itaque nec eorum ex Scripturæ locis ratiocinationes nimis urgendæ ſunt. CLER.

22. *Aperiens oſtium templi noſtri.*] Os in ſequentibus interpretatur, quod reverà eſt *oſtium* corporis. Sed primùm quid ſignificat *os aperire*? Deinde quis nexus eſt inter apertionem oris & quæ ſequuntur in Græcis, *μετάνοιαν διδοὺς ἡμῖν, dans nobis pœnitentiam?* Alludere videtur Barnabas ad locum Pſalmi LI, 17. ubi ita David : *Domine aperi labia mea, & os meum nuntiabit laudem tuam.* Quibus verbis ſignificat, ſi Deus ſibi pœnitentiam agenti veniam concedat, os ſuum apertum iri ut gratias ei agat, & ſummam ejus miſericordiam laudet. Sic &, cum aliis peccatoribus ignoſcit Deus, *os eorum aperit*, hoc eſt, ita eos habet, ut pleno ore laudes ejus deprædicare eos deceat. CLER.

23. *Os ſapientiæ.*] Eſt revera *os ſapiens*, quod beneficia à Deo accepta indeſinenter commemorat, atque extollit. Sed in Græcis habetur quod modò retulimus, pro quo Interpres legit σοφίας. CLER.

24 De

Si enim de [24] inſtantibus ac futuris ſcribam vobis, non intelligetis, [25] quo modo in parabolis poſita ſunt multa. Hæc autem ſic ſunt. Habes interim de majeſtate Chriſti, quo modo omnia in illum, & per illum facta ſunt: cui ſit honor, virtus, gloria, nunc, & in ſæcula ſæculorum.

---

24. *De inſtantibus & futuris.*] Vide not. ad Cap. IV. Hinc Uſſeriana lectio ejus loci confirmari poteſt. CLER.

25. *Quo modo in parabolis jacent.*] Legendum fortè *quoniam*, certè ſic vertendum fuerat *ὅτι τό*. In *parabolis jacere*, eſt obſcurum eſſe, nam id quod vocant Hebræi משל *maſchal*, & Græci vertunt παραβολὴν, ſonat orationem ἐσχηματισμένην, adeoque obſcuram. Ita, exempli cauſâ, vocantur orationes Jobi ejuſque amicorum. Sic & appellabant vaticinia obſcuriora, ut Ezech. XX. 49. *Illi dicunt de me: nonne parabolas ille proloquitur*, הלא ממשל משלים הוא. οὐχὶ παραβολὴ ἐν λεγομένη αὕτη, *nonne hæc dicitur parabola?* Sic & Pſalm. LXXVIII. 2. *Aperiam os meum in parabola, & proferam ænigmata antiqua*, ubi in παραβολαῖς משל & חידה, *parabola* & *ænigma* inter ſe componuntur. Vide & notata à nobis ad Numer XXI. 27. Eodem ſenſu voce παραβολὴ hic utitur *Barnabas*, pro vaticinio ita expreſſo, ut nonniſi à peritis intelligi queat. Ejuſmodi eſt Apocalypſis Joannis, in qua de futuris quidem ſermo eſt, ſed qui ἐν παραβολαῖς κεῖται, hoc eſt, figuratâ dictione ita expreſſus eſt, ut perpauci eum intelligere potuerint. CLERICUS.

S. HER-

S. HERMÆ
VIRI APOSTOLICI
PASTOR.

VETERUM TESTIMONIA
DE
S. HERMÆ PASTORE.

S. Irenæus, lib. 4. adverſùs Hæreſes, cap. 3.

Benè ergo pronunciavit Scriptura, quæ dicit: *Primò omnium crede, quoniam unus eſt Deus, qui omnia conſtituit, & conſummavit, & fecit ex eo quod non erat, ut eſſent omnia: omnium capax, & qui a nemine capiatur.* Locus exſtat lib. 2. Mand. 1. Leg. inſ. in Teſtim. Euſebii, lib. 5. cap. 8.

Clemens Alexandrinus, lib. 1. Strom. in medio: Edit. Pariſ. p. 311. D.

Dicit autem & Paſtor, Angelus pœnitentiæ, ad Hermam, de pſeudopropheta: &c. *Lib. 2. Mand. 10. cap. 1.*

Λέγει δὲ καὶ ὁ ποιμὴν, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, τῷ Ἑρμᾷ, περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου·

Ibidem, in fine, p. 356. B.

Divinè ergò Virtus illa, quæ Hermæ loquitur in revelatione. *Lib. 1. Viſ. 3. cap. 4.*

Θείως τοίνυν ἡ δύναμις, ἡ τῷ Ἑρμᾷ, κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα.

Lib. 2. ſub initium, p. 360. A.

Dicit enim virtus, quæ in viſione, Hermæ, apparuit: *Ibidem, cap. 3.*

Φησὶ γὰρ, ἐν τῷ ὁράματι τῷ Ἑρμᾷ ἡ δύναμις, ἡ φανεῖσα·

Ibid. poſt initium, p. 379. B.

Paſtor autem, cùm ſimpliciter de iis qui defuncti ſunt poſuiſſet dictionem, novit quoſdam juſtos in Gentibus & in Judæis; non ſolùm ante adventum Domini, ſed etiam ante Legem, ex eo quòd Deo fuerint grati & accepti: ut fuit Abel, ut Noë, ut ſi quis alius juſtus. Dicit ergo, Apoſtolos & doctores, qui prædicaverunt nomen Filii Dei; etiam defunctos, poteſtate ac fide prædicaſſe iis qui antè obierant. Deinde ſubjungit: *Et ipſi, &c. Lib. 3. Simil. 9. cap. 16.*

Ὁ ποιμὴν δὲ, ἁπλῶς ἐπὶ τῶν κεκοιμημένων θεὶς τὴν λέξιν, ἐπιγινώσκει οἶδέ τινας ἐν ἔθνεσι καὶ ἐν Ἰουδαίοις, οὐ μόνον πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸ νόμου, κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν εὐαρέστησιν· ὡς Ἄβελ, ὡς Νῶε, ὡς εἴ τις ἕτερος δίκαιος. Φησὶ γοῦν τοὺς ἀποστόλους καὶ διδασκάλους, τοὺς κηρύξαντας τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ κοιμηθέντας, τῇ δυνάμει καὶ τῇ πίστει κηρύξαι τοῖς προκεκοιμημένοις. Εἶτα ἐπιφέρει·

Ibid. ante medium, p. 384. D. &c.

Quæ ergo continet Eccleſiam, ut Paſtor inquit, Virtus, Fides eſt, per quam ſalvi fiunt electi Dei: quæ autem viriliter agit, Abſtinentia. Sequuntur verò eas Simplicitas, Diſciplina, Innocentia, Modeſtia, Caritas. Illæ autem omnes ſunt filiæ Fidei. *Lib. 1. Viſ. 3. cap. 9.*

Ἡ τοίνυν συνέχουσα τὴν ἐκκλησίαν, ὥς φησιν ὁ ποιμὴν, ἀρετὴ, ἡ πίστις ἐστὶ, δι' ἧς σώζονται οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ ἀνδριζομένη, ἐγκράτεια. Ἕπονται δὲ αὐταῖς ἁπλότης, ἐπιστήμη, ἀκακία, σεμνότης, ἀγάπη. Πᾶσαι δὲ αὗται, πίστεώς εἰσι θυγατέρες.

Ibid. p. 384. 385.

Dicit itaque timendum eſſe Dominum, ad ædificationem; ſed non Diabolum, ad everſionem. Et rurſus; opera quidem Domini, hoc eſt, præcepta, eſſe diligenda & facienda; opera verò Diaboli, timenda eſſe & non facienda. *Lib. 2. Mand. 7.*

Φοβητέον οὖν τὸν Κύριον, λέγει, εἰς οἰκοδομὴν, ἀλλ' οὐ τὸν διάβολον εἰς καταστροφήν. Ἔμπαλιν δὲ τὰ μὲν ἔργα τοῦ Κυρίου, τουτέστι τὰς ἐντολὰς, ἀγαπητέον καὶ ποιητέον· τὰ δὲ ἔργα τοῦ διαβόλου, φοβητέον καὶ οὐ ποιητέον.

Ibid. p. 385. A.

Idem autem & dicit pœnitentiam eſſe ſenſum magnum. Qui enim pœnitentiam agit eorum quæ fecit, non ampliùs facit vel dicit. Torquens verò animam ſuam propter quæ peccavit, operatur bene. Remiſſio ergo peccatorum, differt à pœnitentia: ambo autem libertatem noſtram oſtendunt. Eum igitur qui accepit remiſſionem peccatorum, non oportet ampliùs peccare: in prima nempe & ſola peccatorum pœnitentia: ea autem fuerit eorum quæ priùs

Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιν εἶναί φησι μεγάλην. Μετανοῶν γὰρ ἐφ' οἷς ἔδρασεν, οὐκ ἔτι ποιεῖ ἢ λέγει. Βασανίζων δὲ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἀγαθοεργεῖ. Ἄφεσις τοίνυν ἁμαρτιῶν, μετανοίας διαφέρει· ἄμφω δὲ δείκνυσι τὸ ἐφ' ἡμῖν. Τὸν οὖν εἰληφότα τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἔτι ἁμαρτάνειν χρή. Ἐπὶ γὰρ τῇ πρώτῃ καὶ μόνῃ μετανοίᾳ τῶν ἁμαρτιῶν· αὕτη δ' ἂν εἴη τῶν προϋπαρξάντων κατὰ τὸν ἐθνικὸν καὶ πρῶτον βίον· τὸν

ἐν

ἐν ἀγνοίᾳ λέγω. Αὐτίκα τοῖς κληθεῖσι προὔκειτο μετάνοια, ἡ καθάρσιος τοῦ τόπου τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πλημμελημάτων, ἵνα ἡ πίστις θεμελιωθῇ. Καρδιογνώστης δὲ ὢν ὁ κύριος, καὶ τὰ μέλλοντα προγινώσκων, τό τε εὐμετάβολον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ παλίμβολον, καὶ πανοῦργον τοῦ διαβόλου, ἄνωθεν ἀπ' ἀρχῆς προεῖδεν· ὡς, ζηλώσας ἐπὶ (l. ἔτι) τῇ ἀφέσει τῶν ἁμαρτιῶν τὸν ἄνθρωπον, προσρίψοι τινὰς αἰτίας τῶν ἁμαρτημάτων τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, φρονίμως πονηρευόμενος, ὅπως δὴ καὶ αὐτοὶ συμπέσοιεν αὐτῷ. Ἔδωκεν οὖν ἄλλην ἐπὶ τοῖς κἀν τῇ πίστει περιπίπτουσί τινι πλημμελήματι, πολυέλεος ὤν, μετάνοιαν δευτέραν· ἵν' εἴ τις ἐκπειρασθείη μετὰ τὴν κλῆσιν, βιασθεὶς δὲ καὶ κατασοφισθείς, μίαν ἔτι μετάνοιαν ἀμετανόητον λάβῃ.

Αἱ δὲ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι μετάνοιαι, οὐδὲν τῶν καθάπαξ μὴ πεπιστευκότων διαφέρουσιν, ἢ μόνῳ τῷ συναισθέσθαι ὅτι ἁμαρτάνουσι.

exſtiterunt in gentili & priori vita: eâ, inquam, quæ fuit in ignorantia. Jam iis qui vocati ſunt, proponitur pœnitentia, expurgans locum animæ à delictis, ut fides fundetur. Cùm verò Dominus cogitationes præcordiorum nôrit, & futura præſciat; facilem hominis mutationem, & multiplicem nequitiam Diaboli, jam inde à principio prævidit; quòd homini invidens propter remiſſionem peccatorum, aliquas cauſſas delictorum immiſſurus eſſet ſervis Dei, aſtutè & malignè moliens, ut ipſi quoque cum eo cadant. Dedit ergo, qui multùm miſericors eſt, iis qui etiam in fide incidunt in aliquod peccatum, aliam & ſecundam pœnitentiam; quam, ſi quis tentatus fuerit poſt vocationem, & coactus, & callidè circumventus, unam adhuc non pœnitendam accipiat pœnitentiam.

Continuæ autem & ſe invicem excipientes, propter peccata, pœnitentiæ; nihil differunt ab iis qui omnino non crediderunt, præterquàm in eo ſolo, quòd ſe peccare ſenſerunt, &c. *Lib.* 1. *Mand.* 4. *c.* 2. 3.

Lib. 4. *ante medium*, *p.* 503. *C. D.*

Αὐτίκα ὁ ποιμήν φησιν· ἐκφεύξεσθε τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγρίου θηρίου, ἐὰν ἡ καρδία ὑμῶν γένηται καθαρὰ καὶ ἄμωμος.

Jam verò Paſtor dicit: *Effugietis vim feræ beſtiæ, ſi cor veſtrum fuerit purum ac ſine macula.* Lib. 1. Viſ. 4. cap. 2.

Lib. 6. *multò ante finem*, *p.* 679. *B.*

Ἦ γὰρ οὐχὶ καὶ ἐν τῇ ὁράσει τῷ Ἑρμᾷ ἡ δύναμις ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἐκκλησίας φανεῖσα, ἔδωκεν τὸ βιβλίον εἰς μεταγραφὴν, ὃ τοῖς ἐκλεκτοῖς ἀναγγεῖλαι ἐβούλετο; τοῦτο δὲ μετεγράψατο πρὸς γράμμα, φησὶ, μὴ εὑρίσκων τὰς συλλαβὰς πληρῶσαι.

An non enim & Virtus quæ in viſione apparuit Hermæ in figura Eccleſiæ, dedit librum, ut deſcriberet, quem electis annunciari volebat? Eum autem, inquit, deſcripſit ad litteram; non inveniens quo modo ſyllabas perficeret. *Lib.* 1. *Viſ.* 2. *cap.* 1.

Tertullianus, *Catholicus*, *lib. de Oratione*, *cap.* 12.

Quòd adſignatâ oratione aſſidendi mos eſt quibuſdam, non perſpicio rationem, niſi ſi Hermas ille, cujus ſcriptura ferè Paſtor inſcribitur, tranſactâ oratione non ſuper lectum aſſediſſet, verùm aliud quid feciſſet, id quoque ad obſervationem vindicaremus. Utique non. Simpliciter enim & nunc poſitum eſt: *Cùm adoraſſem, & aſſediſſem ſuper lectum*, ad ordinem narrationis, non ad inſtar diſciplinæ. Alioquin nuſquam erit adorandum, niſi ubi fuerit lectus: immo contra Scripturam fecerit, ſi quis in cathedra aut ſubſellio ſederit. *Lib.* 2. *in Proœm.*

Idem Tertullianus, *Hæreticus*, *lib. de Pudicitia*, *cap.* 10.

Deus bonus eſt: ſuis, non Ethnicis ſinum ſubjicit: ſecunda te pœnitentia excipiet: eris iterum de mœcho Chriſtianus. Hæc tu mihi, benigniſſime Dei interpres. Sed cederem tibi, ſi ſcriptura Paſtoris, quæ ſola mœchos amat, divino Inſtrumento meruiſſet incidi; ſi non ab omni concilio Eccleſiarum, etiam veſtrarum, inter apocrypha & falſa judicaretur; adultera & ipſa, & inde patrona ſociorum; è qua & aliàs initiaris: cui ille ſi fortè patrocinabitur paſtor, quem in calice depingis, proſtitutorem & ipſum Chriſtiani ſacramenti; meritò & ebrietatis idolum, & mœchiæ aſylum poſt calicem ſubſecuturæ; de quo nihil libentiùs bibas, quàm ovem pœnitentiæ ſecundæ. At ego ejus paſtoris ſcripturas hauno, qui non poteſt frangi. *Lib.* 2. *Mand.* 4. *cap.* 3. 4.

Cap. 20.

Et utique receptior apud Eccleſias * Epiſtola Barnabæ illo apocrypho Paſtore mœchorum.

* *Intelligit Epiſtolam canonicam ad Hebræos.*

Origenes, *Homiliâ* 8. *in Numeros.*

Quòd autem dies peccati in annum pœnæ reputetur, non ſolùm in hoc libro, in quo nihil omnino eſt quod dubitari poſſit, oſtenditur; ſed & in libello Paſtoris; ſi cui tamen ſcriptura illa recipienda videtur; ſimilia deſignantur. *Lib.* 3. *Simil.* 6. *cap.* 4.

Homiliâ 10. *in Joſuam.*

Similis quoque etiam in libello, qui appellatur Paſtoris, de his figura deſcribitur. Ait enim; quia eſt arbor quædam, quæ ulmus appellatur, quæ fructum non affert, portat tamen vitem, quæ affert plurimum fructum; & ex eo quod adminiculo eſt viti, quæ ejus viribus nitens, vel afferre, vel ſervare poteſt plurimum fructum, etiam ulmus, quæ infructuoſa eſt, neceſſaria videtur & utilis ex hoc ipſo quòd frugiferæ deſerviat viti. *Lib.* 3. *Simil.* 2. Vide Homiliam *Cæſarii Arelat.* 17. *Edit. Baſil.* 24. *in Biblioth. Patrum.*

Hom. 1. *in Pſalmum* 37.

Eſt autem quando erudimur etiam à procuratoribus & actoribus; id eſt, ab his Angelis quibus creditæ ſunt diſpenſandæ & regendæ animæ noſtræ: quemadmodum deſcribitur in quodam loco Angelus * pœnitentiæ, qui nos ſuſcipit caſtigandos; ſicut Paſtor exponit; ſi cui tamen libellus ille recipiendus videtur. *Lib.* 3. *Simil.* 6. *cap.* 3.

* *f.* pœnæ

Hom. 13. *in Ezechielem.*

In libro Paſtoris, in quo Angelus pœnitentiam docet, duodecim virgines habent nomina ſua; Fides, Continentia, & cætera. Poteſtis quippe legere, ſi vultis. Deinde quando turris ædificatur, cùm aſſumpſeris fortitudines virginum, pariter accipies & id quod de portis dicitur. *Lib.* 3. *Simil.* 9. *cap.* 2. *&c. & cap.* 15.

Lib. 1. *de Principiis cap.* 3.

* *f.* Hermas

Nam & in eo libello, qui Paſtoralis dicitur, de Angeli poſitione; quem * Hermes conſcripſit, ita refertur: *Primò omnium crede, quia unus eſt Deus, qui omnia creavit, atque compoſuit; qui cùm nihil eſſet priùs, fecit omnia: qui eſt omnia capiens, ipſe verò à nemine capitur.* Lib. 2. Mand. 1.

Lib. 2. *cap.* 1.

Ut autem ex Scripturarum auctoritate hæc ita ſe habere doceamus; audi quo modo Macchabæorum libris, &c. Sed & in libro Paſtoris, in primo Mandato, ita ait: *Primò omnium crede, quia unus eſt Deus, qui omnia creavit, atque compoſuit, & fecit ex eo quod nihil erat ut eſſent universa.* Ibid.

Lib. 3. *cap.* 2.

Sed & de Paſtoribus liber hæc eadem declarat, dicens quòd bini Angeli ſingulos quoſque hominum comitentur: &, ſi quando bonæ cogitationes cor noſtrum aſcenderint, à bono Angelo ſuggeri dicit; ſi verò contrariæ, mali Angeli dicit eſſe inſtinctum. *Lib.* 2. *Mand.* 6. *cap.* 2.

Lib. 4. *cap.* 2. *In Philocalia cap.* 1.

Ex verſione Rufini.

Quod nos etiam in libello Paſtoris, qui à nonnullis contemni videtur, deſignatum videmus; cùm jubetur * Hermes duos libellos ſcribere, & poſtea denunciare Presbyteris Eccleſiæ, quæ à Spiritu didicit: quod his verbis ſcriptum eſt: *Et ſcribes, &c. Lib.* 1. *Viſ.* 2. *cap.* 4.

* *l.* Hermas

Διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπό τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προστάσσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας ἃ μεμάθηκεν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, οὕτω διηγούμεθα. Ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη.

Ideo nos & illud in Paſtore; libro qui à quibuſdam contemnitur; cùm jubetur Hermas duos libros ſcribere, ipſeque poſtea annunciare Senioribus Eccleſiæ ea quæ à Spiritu didicerat; ita exponebamus. Dictio autem eſt hæc:

In Commentariis in Matthæum. Ad Matth. 24. 42.

Nam ſicut legimus apud Paſtorem, vaſa plena non citò quis guſtat; nec enim mutantur facilè: ſemiplena autem, quia facilè creduntur mutari, frequenter guſtantur. *Lib.* 2. *Mand.* 12. *cap.* 5.

Homiliâ 35. *in Lucam.*

Legimus, ſi tamen cui placet hujuſmodi ſcripturam recipere, juſtitiæ & iniquitatis Angelos, ſuper Abrahæ ſalute, & interitu diſceptantes, dum utræque turmæ ſuo eum volunt cœtui vendicare. Quod ſi cui diſplicet, tranſeat ad volumen, quod titulo Paſtoris ſcribitur, & inveniet cunctis hominibus duos adeſſe Angelos; malum, qui ad perverſa exhortatur, & bonum, qui ad optima quæque perſuadet. *Lib.* 2. *Mand.* 6. *cap.* 2.

Tomo I. Commentariorum in Johannem.

Secùs verò apud nos eſt, qui credimus, ex non entibus, Deum entia feciſſe; ut mater illa ſeptem Martyrum in Macchabæorum geſtis, & pœnitentiæ Angelus in Paſtore docuit. *Lib.* 1. *Viſ.* 1. *cap.* 2. *& lib.* 2. *Mand.* 1.

Lib. 10. *Explanationum in Epiſtolam ad Romanos. Ad capitis* 16. *verſum* 14.

Saluтate Aſyncritum, Phlegontem, * *Hermen, Patroban,* * *Herman, & qui cum eis ſunt fratres.* De iſtis ſimplex eſt ſalutatio, nec aliquid eis inſigne laudis adjungitur. Puto * tamen quòd Hermas iſte, ſit ſcriptor libelli illius, qui Paſtor appellatur: quæ ſcriptura valde mihi utilis videtur, & ut puto, divinitus inſpirata. Quòd verò nihil eis laudis adſcripſit, illa opinor eſt cauſa, quia videtur, ſicut ſcriptura illa declarat, poſt multa peccata, ad pœnitentiam fuiſſe * converſum: & ideo nec opprobrium ei aliquod adſcripſit; didicerat enim * Scripturam non improperare homini convertenti ſe à peccato: neque laudis aliquid tribuit; quia adhuc poſitus erat ſub Angelo pœnitentiæ, à quo, tempore opportuno, Chriſto rurſus deberet offerri. *l. Sedulium, in Collectaneis; ad eundem Apoſtoli locum, nec non Anſelmo tributa Commentaria.*

* *Hunc ordinem ſervat MS. Alexandrinum, in loco Pauli, & Ado, lib. de Feſtivitat.*
* Autem, *Cod. Thuaneus.*
* Converſus *Cod. Th.*
* à Scriptura non improperari *Cod. Th.*

In Commentariis in Oſeam; ex Philocalia cap. 8.

Et in Paſtore etiam, ſtructuram turris ex multis quidem lapidibus ædificatam eſſe, ex uno verò lapide factum videri ædificium; quid aliud quàm è multis concentum & unitatem ſignificat ſcriptura? *Lib.* 1. *Viſ.* 3. *cap.* 2. *& lib.* 3. *Simil.* 9. *cap.* 9. 13. 18.

Καὶ ἐν τῷ Ποιμένι δὲ, τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου διὰ πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομουμένην, ἐξ ἑνὸς δὲ λίθου φαινομένην εἶναι τὴν οἰκοδομήν, τί ἄλλο, ἢ τὴν ἐκ πολλῶν συμφωνίαν καὶ ἑνότητα σημαίνει ἡ γραφή;

Euſebius, Hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 3. *cap.* 3.

Ex interpret. Rufini.

Et libellus Hermæ, qui appellatur Paſtoris; cujus

Ἐπεὶ δ᾽ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσρήσεσι τῆς πρὸς Ῥωμαίους, μνήμην πεποίηται, μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ

Quoniam verò Apoſtolus Paulus in ſalutationibus illis quæ ſub finem Epiſtolæ ad Romanos leguntur, inter

ter cæteros mentionem fecit etiam Hermæ, cujus eſſe fertur liber Paſtoris: ſciendum eſt eum librum à nonnullis quidem in dubium eſſe revocatum, ob quos inter receptæ auctoritatis libros poni non poteſt: ab aliis verò maximè neceſſarius, iis præſertim qui introductoriâ ad Religionem indigent inſtitutione, judicatus eſt; unde etiam in Eccleſiis eum publicè lectum ſcimus, & quoſdam ex vetuſtiſſimis ſcriptoribus teſtimonio ipſius uſos fuiſſe comperi. *Lege Nicephorum, lib. 2. cap. 46.*

Ἑρμᾶ, οὗ φασὶν ὑπάρχειν τὸ τοῦ Ποιμένος βιβλίον· ἰστέον ὡς καὶ τοῦτο πρὸς μὲν τινῶν ἀντιλέλεκται, δι' οὓς οὐκ ἂν ἐν ὁμολογουμένοις τεθείη· ὑφ' ἑτέρων δὲ ἀναγκαιότατον, οἷς μάλιστα δεῖ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέκριται, ὅθεν ἤδη καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἴσμεν αὐτὸ δεδημοσιευμένον, καὶ τῶν παλαιοτάτων δὲ συγγραφέων κεχρημένους τινὰς αὐτῷ κατείληφα.

Paulus in Epiſtolis ſuis meminit; à plurimis non eſt receptus: ab aliis autem neceſſarius judicatus eſt, propter eos qui primis ad fidem inſtitutionibus imbuuntur; unde & in nonnullis Eccleſiis legitur, & multi veterum ſcriptorum uſi ſunt teſtimoniis ejus.

Lib. 3. cap. 25. — *Ex interpr. Ruf.*

Inter libros nothos collocetur & Actuum Pauli ſcriptura, & liber qui dicitur Paſtor.

Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἡ γραφή, ὅ, τε λεγόμενος Ποιμήν.

Poſt hæc jam ſcriptura eſt, quæ dicitur Actus Pauli: ſed & libellus qui appellatur Paſtoris, &c. de quibus quammaximè dubitatur.

Lib. 5. cap. 8. — *Ex interpr. Ruf.*

Non ſolùm autem (Irenæus) novit, ſed & recipit Paſtoris ſcripturam, dicens: Rectè igitur dixit ſcriptura, quæ ait: *Primò omnium crede, quòd unus eſt Deus, qui omnia creavit, & conſummavit;* & cætera. *Lib. 2. Mand. 1. Lege Niceph. l. 4. c. 14.*

Οὐ μόνον δὲ οἶδεν, ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεται τὴν τοῦ Ποιμένος γραφὴν, λέγων· καλῶς οὖν εἶπεν ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ τὰ ἑξῆς.

Necnon & libellum, qui vocatur Paſtoris, amplectitur, dicens: Bene ergo refert ſcriptura, quæ dicit: *Primò omnium credendum eſt, quia unus eſt Deus, qui omnia creavit atque compoſuit.*

Athanaſius lib. de Incarnatione Verbi &c. paullò poſt init. Edit. Pariſ. Tom. 1. p. 55. D.

Ἡ δὲ ἔνθεος διδασκαλία, καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις &c. φησὶ διὰ μὲν Μωσέως &c. διὰ δὲ τῆς ὠφελιμωτάτης βίβλου τοῦ Ποιμένος· πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι.

Sed enim divina doctrina, & Chriſtiana fides &c. ait, per Moſem quidem: &c. per utiliſſimum verò Paſtoris librum: *Primum omnium, crede quòd unus eſt Deus, qui omnia creavit, & conſummavit, & ex nihilo ut eſſent fecit.* Lib. 2. Mand. 1.

Lib. de Decretis Nicænæ Synodi, poſt initium, p. 252. B.

Τοῦτο δὲ, ὡς ὁ Ποιμὴν εἴρηκεν, ἔκγονόν ἐστι διαβόλου.

Hæc autem *dubitatio*, quemadmodum Paſtor dixit, Diaboli filia eſt, *Lib. 2. Mand. 9.*

Ibidem, mox poſt medium, p. 266. D.

Ἐν δὲ τῷ Ποιμένι γέγραπται· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο, καίτοι μὴ ὂν ἐκ τοῦ κανόνος, προφέρουσι· πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

At in Paſtore ſcriptum habetur: quandoquidem & eum librum, etſi ex Canone non ſit, proferunt: *Primùm omnium, crede quòd unus eſt Deus, qui omnia creavit, & conſummavit, & ex nihilo ut eſſent omnia, fecit.* Lib. 2. Mand. 1.

Epiſtola ad Epiſcopos Africæ, ante medium, p. 936. A. B.

Ἐλογίζοντο δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ Ποιμένι γραφέν· πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Citatur à Theodorito, Eccl. hiſt. l. 1. c. 7.

Secum etiam reputabant quod in Paſtore ſcriptum eſt: *Primùm omnium crede, quòd unus eſt Deus, qui omnia creavit, & conſummavit, & ex nihilo ut eſſent fecit.* Ibidem.

In Epiſtola Paſchali. Tom. 2. p. 39. 40.

Ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγινώσκεσθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις, καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· σοφία Σολομῶντος, &c. καὶ ὁ Ποιμήν.

Sunt & alii libri, non quidem Canonici, ſed quos Patres ſanxerunt legi iis, qui ad fidem accedunt, cupiuntque in pietatis verbo inſtitui: ut Sapientia Salomonis, &c. & Paſtor.

Hieronymus, in Scriptorum Eccleſiaſticorum Catalogo. Ex vetere Græco interprete.

Ἑρμᾶς (οὗ ὁ ἀπόστολος πρὸς Ῥωμαίους γράφων μέμνηται· ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν) λέγεται αὐθέντης γεγενῆσθαι βίβλου ἐπιγραφομένης Ποιμήν. ἥ τις ἔν τισιν Ἑλλαδικαῖς ἐκκλησίαις δημοσίᾳ ἀναγινώσκεται. Καὶ ἀληθῶς χρήσιμος ὁ λόγος, ἀφ' οὗ πολλοὶ τῶν παλαιῶν συγγραφέων ὑπέκλεψαν μαρτυρίας· ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἄγνωστος εἶναι δοκεῖ.

Hermam, (cujus Apoſtolus Paulus ad Romanos ſcribens meminit: *Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, & qui cum eis fratres ſunt*) aſſerunt auctorem eſſe libri, qui appellatur Paſtor, & apud quaſdam Græciæ Eccleſias etiam publicè legitur. Revera utilis liber; multique de eo ſcriptorum veterum uſurpaverunt teſtimonia: ſed apud Latinos pene ignotus eſt. *l. Adonem Viennenſem, lib. de Feſtivitatibus, &c. Freculfum, Tom. 2. lib. 2. cap. 4. Honorium Auguſtodunenſem, de Luminaribus Eccleſiæ, cap. 10.* *Rom. 16.14.*

In Prologo galeato.

Igitur Sapientia quæ vulgò Salomonis inſcribitur, & Jeſu filii Sirach liber, & Judith, & Tobias, & Paſtor, non ſunt in Canone.

Lib. 2. Commentariorum in Oſee: ad cap. 7. verſ. 9.

* ſ. ut — Unde & in libro Paſtoris, ſi cui tamen placet illius recipere lectionem, Hermæ primùm videtur Eccleſia cano capite; deinde adoleſcentula, * & ſponſa crinibus adornata. *Lib. 1. Viſ. 1. cap. 2. & Viſ. 4. cap. 2.*

Lib. 1. in Habacuc; ad cap. 1. v. 14.

Ex quo liber ille apocryphus ſtultitiæ condemnandus eſt; in quo ſcriptum eſt, quemdam Angelum nomine Tyri præeſſe reptilibus. *Lib. 1. viſ. 4. cap. 2.*

Rufinus, Expoſitione in Symbolum Apoſtolorum.

Alii libri ſunt, qui non Canonici, ſed Eccleſiaſtici à Majoribus appellati ſunt: ut eſt Sapientia Salomonis &c. In novo verò Teſtamento libellus qui dicitur Paſtoris ſive Hermatis, qui appellatur Duæ Viæ, vel Judicium Petri.

Caſſianus, Collatione 8. cap. 17.

Nam quòd unicuique noſtrum duo cohæreant Angeli, id eſt bonus & malus, Scriptura teſtatur: de bonis quidem, &c. De utriſque verò liber Paſtoris pleniſſimè docet. *Lib. 2. Mand. 6. cap. 2.*

Collat. 13. cap. 12.

Adjacere autem homini in quamlibet partem, arbitrii libertatem, etiam liber ille qui dicitur Paſtoris, apertiſſimè docet, in quo duo Angeli unicuique noſtrum adhærere dicuntur, id eſt bonus ac malus; in hominis verò optione conſiſtere, ut eligat quem ſequatur. *Ibidem.*

Proſper, lib. contra Collatorem, cap. 30.

Poſt illud autem nullius auctoritatis teſtimonium, quod diſputationi ſuæ de libello Paſtoris inſeruit, &c. *Ibid.*

Concilium Romanum, ſub Gelaſio habitum.

Liber, qui appellatur Paſtoris, apocryphus. *Idem cenſet Nicephorus Conſtantinopolitanus, in fine Chronographiæ.*

Maximus, in caput 4. lib. de divinis Nominibus, circa initium.

Atque in Paſtore Hermam perficiente, ſicut ibi legimus in Paſtoris libro. *Et paullò poſt:* Sic etiam in Paſtore legimus.

Καὶ ἐπὶ τοῦ ποιμένος τὸν Ἑρμᾶν τελειοῦντος, ὡς ἐκεῖ ἀναγεγραμμένον ἐν τῷ ποιμένι.
Οὕτω καὶ ἐν τῷ ποιμένι ἀναγέγραπται.

Walfridus Strabus, Viſionibus Wettini. V. 675.

Cælicolas hominum cuſtodes eſſe ſacrata
Scripta ferunt, Dominuſque docens oſtendit Ieſus,
Ante Patris faciem ſtantes ſervire Fideles:
Atque liber Paſtoris opem demonſtrat eamdem.

Liber Pontificalis, in vita Pii.

* Hermas — Sub hujus Epiſcopatu, frater ipſius * Hermes librum ſcripſit, in quo mandatum continetur, quod ei præcepit Angelus Domini, cùm veniret ad eum in habitu Paſtoris, ut ſanctum Paſcha die Dominica celebraretur. *Lege Martyrologia, Bedam, Adonem, Reginonem, &c.*

In Epiſtola prima earum, quæ Pio Papæ falſò adſcribuntur.

Noſſe vos volumus, quòd Paſcha Domini, die Dominica annuis ſolennitatibus ſit celebrandum. * Hermas — Iſtis ergo temporibus * Hermes, doctor fidei & Scripturarum, effulſit inter nos. Et licèt nos idem Paſcha prædictâ die celebremus; quia tamen quidam inde dubitarunt; ad corroborandas animas eorum, eidem Hermæ Angelus Domini in habitu Paſtoris apparuit, & præcepit ei, ut Paſcha die Dominica ab omnibus celebraretur.

Pſeudo-Tertullianus, lib. 3. adverſus Marcionem.

Poſt hunc deinde Pius; Hermas cui germine frater,
* qui — Angelicus Paſtor, * quia tradita verba locutus.

Nicetas ad illud Gregorii Nazianzeni Orat. 40. circa finem, πίστευε τὸν σύμπαντα κόσμον, ὅσος τε ὁρατὸς καὶ ὅσος ἀόρατος, ἐξ οὐκ ὄντων παρὰ Θεοῦ γενόμενον.

Crede, quòd, quemadmodum in Paſtoris libro habetur, unus eſt Deus, qui omnia creavit atque perfecit, & ex nihilo in rerum naturam produxit Græcè: πίστευε ὅτι καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ποιμένι, εἷς ἐστι Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. *Lib. 2. Mandato 1.*

In Vita S. Genovefæ, cap. 4. apud Bollandum, 3. Januarii.

Duodecim enim virgines ſpirituales, quas Hermas, qui & Paſtor nuncupatus eſt, in libro ſuo deſcripſit, ei individuæ comites exſtitêre; quæ ita nominantur: Fides, Abſtinentia, Patientia, Magnanimitas, Simplicitas, Innocentia, Concordia, Caritas, Diſciplina, Caſtitas, Veritas, & Prudentia. *Lib. 3. Simil. 9. cap. 2. &c. & 15.* Vide etiam loca alia, in ſequentibus.

J. B. CO-

J. B. COTELERII JUDICIUM
DE
S. HERMÆ PASTORE.

QUOD in hominum judiciis ſolet contingere, ut alii plus quàm par eſt, alii minus tribuant, tertii modum ſervent ac æquitatem; id ſi ſuper libro Hermæ factum fuiſſe pronunciavero, non verebur ne à veritatis tramite cenſear aberràſſe. Scilicet exceſſerunt recti fines, quotquot Paſtorem inſeruerunt Catalogo divinarum Scripturarum: cùm hodie ab univerſa Eccleſia extra Canonem legatur. Fuit autem ea ſententia quarumdam Eccleſiarum ex illis Græciæ, apud quas, teſte poſt Euſebii Hiſtoriam lib. 3. cap. 3. Hieronymo in tractatu de viris illuſtribus, publicè recitabatur. Credibile namque fit partem Opus habuiſſe pro Canonico, partem pro Eccleſiaſtico: quo de ultimo dubitare nos non ſinunt teſtimonia Athanaſii in Epiſtola Paſchali, & Rufini ad Symbolum; ſicut primum confirmatur tum per Auctores qui Hermæ ſcriptum inter dubia volumina, & ab aliquibus admiſſa rejecta ab aliis recenſent; tum per antiquos Bibliorum codices manu exaratos, quorum nonnulli Paſtorem quoque complectuntur, ut ille Bibliothecæ ſancti Germani; tum per manu ſcriptas veteres Stichometrias, quæ ſimiliter Hermam continent; qualis exſtat in eadem locupletiſſima Bibliotheca, & in theſauro librario Regis Chriſtianiſſimi, ſuperiùs edita; tum denique per Eccleſiæ Magiſtros ad eamdem opinionem accedentes. Nam Irenæus ut Scripturam videtur citare. Clemens Alexandrinus divinam eſſe Revelationem innuit. Tertullianus lib. de Oratione cap. 12. venerationem illius non improbat, abſit modo ſuperſtitio. Catholici apud eumdem Tertullianum libro de pudicitia, Montaniſtis opponunt ad auctoritatem fidei confirmandam, quemadmodum apud Athanaſium Ariani Catholicis. Origenes ſcripturam divinitus inſpiratam putat, licèt aliter ſentientibus nolit fieri præjudicium. Caſſianus denique teſtimonia inde deſumpta cum textibus ſacris miſcet.

At ex parte adverſa multum de honore Hermæ Paſtori debito detrahitur à Tertulliano ex antiquis. Ille mirum quantùm mutatus per Montaniſtarum præſtigias à Tertulliano illo libri orthodoxi de Oratione conſcriptore, Paſtoris ſcripturam in Opere Hæretico de pudicitia ſuggillat, appellans Apocrypham, falſam, adulteram; amatricem, patronam & ſociam mœchorum; aſſerenſque ab omni concilio Eccleſiarum etiam noſtrarum Catholicarum è divino Inſtrumento expelli. Ubi jocularis eſt error cujuſdam ad Nonnum, quaſi egerit Tertullianus de muliere adultera per Johannem Evangeliſtam initio capitis 8. memorata. Ab illis quoque minùs quàm ſatis ſit honorificè ſentitur, qui in Origene Paſtoris librum contemptui habent. Omitto Proſperum: quia mirum non eſt quòd homo vivens inter Latinos ſuos, quibus pæne ignotum fuiſſe Paſtorem refert Hieronymus, nullam auctoritatem Operi ignorato tribuerit. Euſebium etiam prætereo, Hieronymum, Gelaſium, Nicephorum C P. qui cum Nothis & Apocryphis numerant. Jam de iis appellationibus quid ſignificent, ſententiam meam protuli in Notis ad Barnabam. Addi tamen inibi dictis nunc velim, de illa diviſione Scripturæ in Canonicam, dubiam, & Apocrypham; Opus aliquod nec falſi nominis, nec doctrinæ noxiæ, appellari poſſe Apocryphum, quòd extra Canonem ab omnibus Eccleſiis collocetur. Atque eâ ſignificatione, opinor, Hermæ Paſtor Nicephoro C P. Apocryphus eſt. Venio ad recentiores; homines ut equidem mihi videtur, duræ frontis. Quis enim, quæſo, non obſtupeſcat cùm legerit nonnullorum judicia de volumine à tot tantiſque viris tantopere celebrato? Hi librum optimum utiliſſimumque prædicant. Illi verò infamant atque exagitant, ut Novatianorum & Pelagianorum fontem, Montaniſticarum ſuperſtitionum gurgitem, inſuperque fautorem Arianorum; ut fabuloſum; ut (proh magna crimina!) liberi arbitrii, ſolitudinis Monaſticæ, necnon Purgatorii adſtructorem; ut ruditate Chriſtianiſmi ac reliquiis Gentilitatis conſpicuum; ut Pſeudepigraphum, ſuppoſititium; ut alium ab eo quem olim manibus terebant S S. Patres; denique ut barbarum, atque per Hæreticos interpolatum, inſertis erroribus ac fabellis. Quas accuſationes & conſimiles, frivolo aut nullo fundamento ſubnixas, cùm ad loca pervenerimus, ſi neceſſe viſum fuerit, Deo dante, abſque confutatione non relinquemus.

Medium itaque beati tenuere, cùm olim, tum nuper, quicumque Hermæ Paſtorem judicavere σύνταγμα non quidem Canonicum, ſed Eccleſiaſticum, ac optimæ notæ, & propugnaculum fidei Catholicæ adversùs Montani dementiam; ad hæc fœtum Hermæ Apoſtolici illius viri (nulla quippe ratio contrarium evincit) quem Paulus in fine Epiſtolæ ad Romanos ſalutari jubet. Nam qui Hermetem ſeu Hermem in illius locum ſubſtituunt, aut utrumque confundunt; decepti videntur à fabula libri Pontificalis; ubi ad ſimilitudinem Hermæ fingitur quidam Hermes Pii Papæ primi frater, Scriptor libri quo continebatur Mandatum Angeli viſi in habitu Paſtoris de Paſchate die Dominicâ celebrando. Quod commentum multi amplexi ſunt, præcipueque neſcio quis Poëta ſub honeſto Tertulliani nomine latens l. 3. adversùs Marcionem in fine; item Epiſtolarum Papæ Pii fabricatoe Epiſt. 1. Beda, Ado, alii, in Chronicis, in Martyrologiis; necnon Auctor Catalogi Pontificum Romanorum, ab Ægidio Bucherio in Commentario ad Victorii Canonem Paſchalem editus, qui forſan ex Pſeudo-Damaſo debet emendari. Sed & facile fuit librariis Hermam mutare in Hermem, & Hermem vice verſâ in Hermam. Sicque fortaſſis apud Magiſtrum Sententiarum lib. 4. diſt. 35. n. 5. ex Herma factus fuerit Hermes: ſimiliterque in Rufiniana Origenis Interpretatione lib. 1. de principiis cap. 3. & lib. 4. cap. 1. Poſtremo ſanè locus caput primum Philocaliæ Hermam oſtendit. Et contrà fortè prædictus Poeta, *Hermes* ſcripſerat, non *Hermas*;

niſi ſi, quem errorem erràſſe videtur Pſeudo-Pius, Hermem & Hermam pro uno eodemque habuerit. Nec diſſimili, quamvis aliâ depravatione Editiones S. Hieronymi libro de Nominibus Hebraicis, capite de Epiſtola ad Romanos, exhibent, *Ermon, anathematizantes mœrorem*; cùm & res ipſa, & capita de Numeris, de Actis Apoſtolorum *Ermen* reponendum perſuadeant; tametſi *Ermon* quoque eodem ſenſu exponatur in capitibus de Deuteronomio, de Jeſu Navæ (ubi perperam *Emon* adparet) & de Pſalterio.

Jam verò ex Rufini ad Symbolum verbis obſcurioribus naſcitur quæſtio. Quæ ſi ita diſtinguantur, *Libellus qui dicitur Paſtoris ſive Hermatis, qui appellatur Duæ Viæ vel Judicium Petri*; unus noſter liber quatuor geret nomina, *Paſtor, Hermas, Duæ Viæ, Judicium Petri.* Sin autem ubi virgula conſpicitur, major diſtinctio ponatur, duo puncta vel punctum cum virgula; duo conſtituentur libri binomines, alter *Paſtoris ſive Hermatis*, alter *Duæ Viæ vel Judicium Petri.* Equidem nullus dubito quin diverſa volumina extiterint: ſuſpicor magis à Rufino ſcriptum, *Libellus qui dicitur Paſtoris ſive Hermatis; quique appellatur Duæ Viæ vel Judicium Petri.* Rationes cur Opera non confundam hæ ſunt. 1. De uno libello ſic locutus fuiſſet, *Qui dicitur Paſtoris, ſive Hermatis, ſive Duæ Viæ, vel Judicium Petri.* 2. In toto Paſtore ne verbum quidem de Petro. 3. Pauciora de duabus viis profert initio Mandati 6. quàm ut inde nomen acciperit. Certè multò plura apud Barnabam & in Conſtitutionibus Apoſtolorum, hoc denominationis iis ſcriptis non dedêre. 4. Apertè B. Hieronymus in Catalogo Judicium Petri diſtinguit ab Hermæ Paſtore: de primo enim diſſerit in Petro, de ſecundo in Herma. Atque hæc ad Rufinum.

Ex Origenis autem verbis lib. 4. de principiis cap. 2. in Philocaliæ cap. 1. p. 22. διὸ καὶ τὸ ἐν τῷ ὑπό τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ τῷ Ποιμένι, περὶ τοῦ προστάσσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας ἃ μεμάθηκεν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, οὕτω διηγούμεθα. Hoc eſt, *Ideo nos & illud in Paſtore, libro qui à quibuſdam contemnitur; cùm jubetur Hermas duos libros ſcribere, ipſoque poſtea annunciare Senioribus Eccleſiæ ea quæ a Spiritu didicerat, ſic exponimus.* Ex hoc inquam ſermone conjecerunt viri docti Paſtorem Commentariis ab Origene fuiſſe illuſtratum. Quamquam loquitur dumtaxat de præſenti expoſitione, quam nempe eodem loci poſt Hermæ teſtimonium ſtatim ſubjungit. Eſt & alius error nonnullorum adeo craſſus, ut nec refutationis indigeant. Dicunt à Hieronymo in Prologo galeato per Paſtorem non intelligi librum Hermæ, ſed tertium Machabæorum, contortâ & longè petitâ utentes deductione ἀπὸ τοῦ παιδὸς ſive παιδός. Cùm ex aliis Hieronymi, cæterorumque locis res manifeſtiſſimè pateat.

Denique, cujus habemus animadverſiones multas ad noſtrum Auctorem, Barthius, cùm paſſim labitur, tum contra antiquam eam Verſionem quatuor committit. Prius, appellando ruſticam, ſemibarbaram, ſemiveterem: quod neutiquam eſt. Alterum, temerè & abſque ulla ratione, imo contra omnem rationem, affirmando Epitomen magis eſſe, quàm Interpretationem. At aliter rem ſe habere liquet ex convenientia textuum à Veteribus prolatorum. Equidem videntur iſta citari ex Paſtore à Clemente Strom. 2. pag. 384. προηγεῖται μὲν πίστις, φόβος δὲ οἰκοδομεῖ, τελειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη. *Præcedit quidem fides, timor vero ædificat, perficit autem caritas*; quæ ibi non inveniuntur; verùm Clementis ſunt, ſua Hermaicis interſerentis. Tertium commiſſum, quando futilibus conjecturis hariolatur ſcriptam fuiſſe poſt Hieronymi tempora, & ab Anaſtaſio Bibliothecario. Eſto, concedamus barbariem ubique redolere: num eadem de cauſa antiquiſſimam Irenæi Interpretationem Anaſtaſio adſcribemus? Sed Hieronymus teſtatur plerìſque ſui temporis Latinis Hermæ volumen ignorari? Quid inde? At multo antea plebi Africanæ notiſſimum exſtitit: ut pote ex cujus lectione mos invaluerat *adſignata oratione aſſidendi*, ut verbis utar Tertulliani. At à Latinis Catholicis, tempore Zephyrini ac ejuſdem Tertulliani, ad jugulandam Montani impietatem adhibebatur. Sanè ante Anaſtaſium à Hieronymo, Rufino, Caſſiano, Gelaſio, Beda, & Walfrido Strabo, Latinis Scriptoribus, memoratur. An neceſſe eſt ut omnes iſti Græcè legerint, & non ex noſtro Interprete? Tranſeo reliqua Barthii momenta pulvere ventoque leviora, ut ultimum illius peccatum attingam. In eo autem conſiſtit quod Johanni Tarino eam affingit opinionem, de qua vir ille eruditiſſimus οὐδὲ κατ' ὄναρ: quaſi ad Philocaliæ caput primum Rufino adſcripſerit Paſtoris Latinam tranſlationem. Nos ut nihil certi afferre poſſumus, ita ſuſpicamur per prima Eccleſiæ tempora Latinos non caruiſſe laudatiſſimi Operis verſione: eam vero aliam à Noſtra fuiſſe, nihil nos cogit dicere. Cæterum antequam manum hinc tollam, monitum te velim, Lector; & capitum lemmata abeſſe à codicibus MSS. quibus uſus ſui; & in Notis marginalibus quas ad textum apponendas curavi, litteram G, ſignificare MS. S. Germani, litteram V, MS. S. Victoris; mero autem aſteriſco, ante caput 8. Viſionis 3. lib. 1. indicari utrumque codicem, poſtea ſolum Victorinum. *Adjecta ſunt, in hac Editione, variæ lectiones, ex antiquo Codice Carmelitarum Excalceatorum, ſuburbii Pariſienſis; quas ad calcem totius voluminis legere licebat in Pariſ. Edit. Acceſſerunt etiam quæ in infima pagina Oxonienſis Editionis*, anni M DC LXXXV. *leguntur, ex Codd. Bodleianæ & Lambethanæ Bibliothecarum.*

SANCTI HERMÆ PASTOR.

LIBER PRIMUS,
Qui inſcribitur, Viſiones.

VISIO PRIMA.

Contra turpes, & elatas cogitationes, & negligentem Hermæ filiorum caſtigationem.

I. QUi enutriverat me, vendidit quamdam puellam Romæ. Poſt multos autem annos hanc viſam ego recognovi, & cœpi eam diligere ut ſororem. ¹ Exacto autem tempore aliquo, lavari eam in flumine Tiberi vidi, & porrexi ei manum, & eduxi eam è flumine. ² Viſaque eâ, * cogitabam in corde meo, dicens: Felix eſſem, ſi talem uxorem & ſpecie & moribus ſortitus eſſem. Hoc ſolum, nec ultra quidquam cogitavi. Poſt tempus autem aliquod cum iis cogitationibus proficiſcens, honorificabam creaturam Dei, * cogitans quàm magnifica & pulcra ſit. Et dum ambulaſſem, obdormivi. Et ſpiritus me rapuit, & tulit me per quemdam locum ad dexteram, per quem non poterat homo iter facere. Erat autem locus ille in rupibus, & abruptus, * & * invius ab aquis. Cumque tranſiſſem locum illum, veni ad planiciem; & genibus poſitis, cœpi orare Dominum, & confiteri peccata mea. Et orante me, apertum eſt cœlum; & video mulierem quam concupiveram, ſalutantem me de cœlo, & dicentem: Herma, ave. Et ego proſpiciens illam, dico ei: ³ Domina, quid tu hîc facis? At illa reſpondit mihi: * Recepta ſum * huc, ut peccata tua arguam apud Dominum. Domina, inquam, num tu me argues? Non, inquit. Sed audi verba quæ tibi * dictura * ſum. Deus, qui in cœlis habitat, & condidit ex nihilo ea quæ ſunt, & multiplicavit propter ſanctam Eccleſiam ſuam, iraſcitur tibi, quoniam peccaſti in me. Reſpondens dico ei: Domina, ſi in te ego peccavi, ubi, aut quo in loco, aut quando tibi turpe verbum aliquod locutus ſum? Nonne ſemper te quaſi Dominam arbitratus ſum? Nonne ſemper te reveritus ſum velut ſororem? Quid in me comminiſceris hæc tam nefanda? Tunc illa arridens mihi, ait: In corde tuo aſcendit concupiſcentia nequitiæ. An non videtur tibi, viro juſto rem * iniquam eſſe, ſi aſcenderit in corde mala concupiſcentia? Peccatum eſt ei, & quidem grande. Juſtus enim vir, juſta cogitat. Cogitante ergo illo quæ juſta ſunt, & rectè eo incedente, in cœlis propitium habebit Dominum in omni negotio ſuo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus ſuis, mortem & captivitatem aſſumunt: maximè ii, qui ſæculum hoc diligunt, & gloriantur in divitiis ſuis: & qui non exſpectant futura bona, * vacuantur animæ eorum. Hæc autem faciunt ⁴ dubii, qui non habent ſpem in Domino, & contemnunt & negligunt vitam ſuam. Sed tu ora ad Dominum, & ſanabit peccata tua, totiuſque domus tuæ, & omnium Sanctorum.

II. Poſtquam autem locuta eſt verba hæc, clauſi ſunt cœli. Et ego totus eram in mœrore & metu; & dicebam intra me: Si hoc mihi peccatum adſcribitur, quo modo potero ſalvus eſſe? Aut

* MS. S. Germ. & Carmelitarum dixi, Felix eſſem, ſi talem uxorem haberem: & ſpeciem cùm vidiſſem, cogitabam in corde meo, dicens, Felix eſſem, ſi talem uxorem haberem, & ſpecie & moribus. Hoc ſolum cogitavi, nec ultra aliquid cogitavi.
* Deeſt in utroque cod. MS. S. Germ. & S. Vict.
* Deeſt.
* Præcepta. Carmel. MS.
* Deeſt.
* incipio dicere. MS. Carm.

Origenes, ad Job. 1. 1. Vide infr. Lib. 2. Mandat. 2.
* ſævum. G. Carm.
* vagantur MSS.

1. Durante primo Chriſtianæ pietatis ardore, conjugati ſubinde, ex conſenſu, thori commercio abſtinebant, & uxor in ſororem ceſſit: unde juſta dicitur, *Conjugi tuæ, quæ futura eſt ſoror tua.* Hinc anſa data mulieres ſubintroductas retinendi. OXON.

MSS Bod. & Lamb. *poſt tempus aliquod.*

2. MSS. German. Bod. & Lamb. legunt, *Viſaque ea dixi, Felix eſſem, ſi talem uxorem haberem, & ſpeciem cum vidiſſem, cogitabam in corde meo dicens: Felix eſſem, ſi talem uxorem haberem & ſpecie & moribus. Hoc ſolum cogitavi, nec ultra aliquid cogitavi.* Ibid.

3. *Domina*] Ecce iterum Barthius & eſſet mihi ſæpiſſime ad partes vocandus, Criticus minorum gentium. Huic ſi præbeamus aurem, Romano eloquio inuſitatum fuiſſe audiemus id appellationis uſque ad tempora barbarie mixta. Quaſi verò non innumera exempla oppoſitum luce clarius oſtendant. A quibus congerendis prudens abſtineo, ne agam quod centies actum fuit. Hermas κυρία poſuerat, quo modo à Johanne in Epiſtola 2. Electa vocatur. Tertullianus ad Martyras cap. 1. *Domina mater Eccleſia.* Epictetus cap. 62. *αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Mulieres ſtatim ab anno decimoquarto à viris Dominæ appellantur.* Sed elegantiſſimè omnium Hieronymus Epiſt. 22. cap. 1. *Hæc ideirco, Domina mi Euſtochium, ſcribo: Dominam quippe vocare debeo ſponſam Domini mei.* & cap. 18. *Itaque mi Euſtochium, filia, domina, conſerva, germana: aliud enim ætatis, aliud meriti, aliud religionis, hoc caritatis eſt nomen.* COT.

Κυρίαν ſic S. Joan. Ep. 2. OXON.

4. Δίψυχοι.] Hanc vocem, auctorem ſcripſiſſe ex Clem Alex. diſcimus. Vid. S. Jac. 1. 8. Ibid.

5. MSS.

Aut quo modo exorabo Dominum pro peccatis meis abundantiſſimis? Quibus verbis rogabo Dominum, ut mihi propitius ſit? Hæc me recogitante, & diſcernente in corde meo; video contra me cathedram de lanis candidis, ſicut nix, factam magnam. Et venit mulier anus in veſte ſplendidâ, habens librum in manu; & ſedit ſola, & ſalutavit me: Herma ave. Et ego mœſtus & plorans, dixi; Domina ave. Et illa dixit mihi: Quid mœſtus es Herma, qui * eras patiens, & modeſtus, & ſemper hilaris? Reſpondens dico ei: Domina, [1] contumelia mihi objecta eſt à muliere optimâ, dicente quòd peccavi in eam. At illa dixit mihi: Abſit à ſervo Dei, res iſta. Sed fortè in corde tuo aſcendit illius [6] concupiſcentia. Eſt quidem in ſervis Dei talis cogitatio, peccatum inferens. Non enim debet hæc cogitatio abhorrenda, eſſe in ſervo Dei; neque * ſpiritus probatus, concupiſcere malum opus; & præcipuè Hermas, qui eſt continens ab omni concupiſcentia ſceleſta, & eſt omni ſimplicitate plenus, & innocentiâ magnâ.

Hieronymus, in Oſee 7 9.

* es. G.

* ſpiritu. MS. Carm.

III. Verumtamen non cauſſâ tui iraſcitur Dominus; ſed propter domum tuam, quæ nefas admiſit in Dominum, & in parentes ſuos. Et tu cùm ſis amator filiorum, non commonuiſti domum tuam, ſed dimiſiſti illos * converſari * violenter; propter hoc enim iraſcitur tibi Dominus: ſed ſanabit omnia, quæ * in * te geſta ſunt, mala in domo tua. Propter illorum enim peccata & iniquitates, conſumptus es à ſæcularibus negotiis. Jam enim miſericordia Dei miſerta eſt tui, & domus tuæ, & * conſervavit te in gloria: tu tantùm, noli vagari, ſed animæquus eſto, & conforta domum tuam. Tamquam ærarius [7] producens opus ſuum, * exponit ei cui vult; ſic & tu verbum quotidianum, juſtum docens, abſcindes grande peccatum. Non deſinas ergo commonere natos tuos: ſcit enim Dominus quòd pœnitentiam agent ex toto corde ſuo; & ſcribet te in libro vitæ. Cúmque finiſſet verba hæc, ait mihi: Vis audire me legentem? Dico * ei: Domina, Volo. Eſto ergo auditor. Et revoluto libro, legebat glorioſè, magnificè, [8] & mirificè, quæ non poteram in memoria retinere. Erant enim verba terrifica, quæ non poterat homo ſuſtinere. Noviſſima tamen verba memoriæ mandavi: erant enim pauca, & utilia nobis: Ecce Deus virtutum, qui inviſibili virtute, & magno ſenſu ſuo condidit mundum, & honorifico conſilio circumdedit decorem creaturæ ſuæ, & fortiſſimo ſuo verbo confixit cœlum, & fundavit terram ſuper aquas, & virtute ſua potenti condidit ſanctam Eccleſiam ſuam, quam benedixit; ecce transferet cœlos ac montes, colles ac maria; & omnia * [9] plena fient electis ejus; ut reddat illis repromiſſionem quam repromiſit, cum multo honore [10] & gaudio * ſervaverint legitima Dei, quæ acceperunt in magna fide.

* conviolari ſævè. MS. Carm.

* ante. G. MS. Carm.

* confortavit

* obtingat

* & ego

* plana. V. MS. Carm.

* ſi ſervaverint. V. MS. Carm.

IV. Cumque conſummaſſet legendo, exſurrexit de cathedra: & venerunt quatuor juvenes, & tulerunt cathedram ad Orientem. Et vocavit me ad ſe, & tetigit pectus meum, aitque mihi: Placuit tibi lectio mea? Dico ei: Domina, hæc mihi noviſſima placent; priora autem ſæva & dura ſunt. At illa ait mihi: Hæc noviſſima iuſtis; priora autem refugis & Ethnicis. Et cùm loqueretur mecum, duo * quidam viri apparuerunt; & ſuſtulerunt illam humeris, & abierunt ubi & cathedra erat ad Orientem. Hilaris autem diſceſſit. Et cùm abiret, ait mihi; Confortare Herma.

* quidem. V.

VISIO II.

Rurſum de negligenti uxoris loquacis, & filiorum libidinoſorum caſtigatione, & ejus modo.

I. CUm verò proficiſcerer * cum * his, circa illud tempus quo & anno priore, * ambulans, commemoratus ſum anni prioris viſionem. Rurſumque me abſtulit ſpiritus, & duxit me in eumdem locum quo anno primo; * & * honorificavi nomen ejus, quòd dignum me arbitratus ſit, & manifeſtaverit mihi peccata priſtina. Et cùm ſurrexiſſem ab oratione, video contra me anum illam, quam & anno ſuperiore videram, ambulantem, & legentem libellum aliquem. Et ait mihi: Potes hæc electis Dei renunciare? Dico ei: Domina, tanta, in memoria retinere non poſſum: da autem mihi libellum, & deſcribam. Accipe, inquit, & reſtituas mihi illum. Ut autem accepi, in quemdam locum agri * ſecedens, deſcripſi omnia ad litteram; non inveniebam enim ſyllabas. [11] Cumque conſummaſſem ſcripturam libelli, ſubitò de manu mea raptus eſt libellus; à quo autem, non vidi.

* ſ. Cumis

* videram, ambulans, G.

* cumque veniſſem ad illum locum, poſitis genibus cœpi orare Dominum, & honorificare. MS. Carm.

l. Clem. Al. lib. 6. Stromat. ſup in Teſtimoniis Veterum.

* ſedens. G. MS. Carm.

II. Poſt quindecim autem dies, cùm jejunaſſem, multumque rogaſſem Dominum, revelata eſt mihi ſcientia ſcripturæ. Erat autem ſcriptura hæc: Semen tuum, Herma, deliquit in Dominum, & prodiderunt parentes ſuos in nequitia magna. Et audierunt proditores parentum, & * [12] prudentes profecerunt. Sed etiam nunc adjecerunt * peccatis ſuis libidines, & commaculationes nequitiæ, & ſic impleverunt iniquitates ſuas. Sed impropera verba hæc filiis tuis omnibus, & [13] conjugi tuæ quæ futura eſt ſoror tua. Et ipſa enim compeſcat linguam ſuam, in qua malignatur. * Et auditis verbis his, continebit ſe, & conſequetur miſericordiam. * Erudietur enim, poſtquam improperaveris * illi hæc verba, quæ mandavit ille Dominator, ut * tibi re-

* prodentes. G. MS. C.

* peccata peccatis. G. *Conjux futura ſoror.*

* Sed G. MS. Carm.

* Erudientur. V.

* illis

* *Deeſt in Germ.*

5. MSS. *laſcivia.* OXON.

6. *Concupiſcentiæ* voce utitur in notione in Scholis recepta. Ibid.

7. Vid. Luc. 13. 52. Ibid.

8. Alii addunt, *& mirifice*, ſed varia videtur lectio. Ibid.

9. Sic Bod. & Lamb. In editis, *plena.* Ibid.

10. Sic Bod. & Vet. impreſſi, alii legunt, *gaudio ſervaverant.* Ibid.

11. Quo modo vetuſtiſſimi noſtri codices MSS. deſcripti conſpiciuntur; perpetua literarum ſerie, nulla vocum diſtinctione facta. Locum hunc laudat Clem. Alex. Strom. 6. p. 679. & addit [illegible] *non inveniebam ſyllabas ſiquidem.* Ibid.

12. Sic Lam. Germ. in imp. *prudentes.* Ibid.

13. *Conjugi tuæ, quæ futura eſt ſoror tua*] Scilicet per continentiam. Lib. 3. Similit. 9. cap. 11. *Nobiſcum dormies, ut frater, non ut maritus.* Lib. 1. Viſ. 2. cap. 3. *Tu autem Herma, noli meminiſſe injuriarum filiorum tuorum, ſed nec ſororem tuam negligas.* Nihil frequentius hac phraſi. Sed notabilia inter Græcos præcipuè loca Clementis Alexandrini [illegible] lib. 3. p. 448. lib. 6. p. 664. 665. Ad verba enim Apoſtoli I. Corinth. IX. 5. (de quibus videndus Hieronymus I. in Jovinianum 14.) *Numquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem circumducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli?* ait mulieres ab Apoſtolis circumductas fuiſſe non tamquam uxores, ſed tamquam ſorores. Et ſic loquitur. [illegible] *Viro cognitione prædito uxor poſt liberorum ſuſceptionem ſoror eſſe judicatur, tamquam quæ ſit eodem Patre nata.* Subjungitque expoſitionem ad eum ſenſum, ſermonis Abrahami de Sara Geneſ. XX. 12. *Vere ſoror mea eſt, filia patris mei, & non filia matris meæ.* Conſule Theodoritum Hiſtoriæ lib. 4. cap. 12. Ex Latinis, in ore omnium verſantur Venantii Fortunati verſus lib. 1. Carm. 15. de Leontio Epiſcopo Burdigalenſi;

Cogor amore etiam Placidinæ pauca referre,
Quæ tibi tunc conjux, eſt modo cara ſoror;

necnon Paulini (qui etiam referente Idatio in Chronico Theraſiam habuit de conjuge ſororem) Carmine 14.

Grande ſacramentum, quo nubit Eccleſia Chriſto,
Et ſimul eſt Domini ſponſa, ſororque ſui.
Sponſa, quaſi conjux, ſoror eſt, quia ſubdita non eſt.

Quem poſtremum verſum non debuit Barthius ſubmovere ve-

revelentur. Tunc remittentur illis peccata quæ jampridem peccaverunt, & omnibus ſanctis, qui peccaverunt uſque in hodiernum diem, [14] ſi ex toto corde ſuo egerint pœnitentiam, & abſtulerint à cordibus ſuis dubitationes. Juravit enim Dominator ille, per gloriam ſuam, ſuper electos ſuos, præfinitâ iſtâ die, etiam nunc ſi peccaverit
* illam V. aliquis, non habiturum * illum ſalutem. Pœ-
Pœnitentia. nitentiæ enim juſtorum habent fines. Impleti ſunt dies pœnitentiæ omnibus ſanctis; Gentibus autem pœnitentia uſque in noviſſimo die. Dices ergo eis qui præſunt Eccleſiæ, ut dirigant vias ſuas in juſtitia; ut recipiant in pleno repromiſſionem, cum multa gloria. Permanete ergo qui ope-
* fiat ramini juſtitiam, & ſic facite, [15] ut * ſit tranſitus veſter cum ſanctis Angelis. Felices vos, quicumque ſuſtinetis preſſuram ſupervenientem magnam, & quicumque non negaverit vitam ſuam. Juravit enim Dominus per Filium ſuum:
* ſeque deſpondentes vitam ſuam, qui nunc denegaturi ſunt in &c. MS. C. [16] Qui denegaverit Filium * & ſe, ſpondentes ſe vitam illius, & ipſi denegaturi ſunt illum in advenientibus diebus. Ii autem qui numquam denegaverint, [17] ob nimiam miſericordiam propitius factus eſt illis.

* malorum. MS. C. III. Tu autem Herma, noli meminiſſe * injuriarum filiorum tuorum, ſed nec ſororem tuam negligas; ſed cura ut emendentur à priſtinis peccatis. Erudientur enim doctrinâ iſtâ, ſi tu jam non fueris memor * injuriæ illorum. Memoria * malitiæ. G. MS. C.
enim * injuriarum mortem operatur, oblivio * malorum. G. MS. C.
verò * earum vitam æternam. Tu autem, Herma, magnas tribulationes ſæculares inſtruxiſti, * malorum. G. MS. C.
propter prævaricationes domus tuæ; quoniam illas, ut ad te nihil pertinentes, neglexiſti; & in negotiationibus tuis * malignis implicitus es; * magnis. G.
ſed illud te ſalvum faciet, quòd non diſceſſeris à Deo vivo, & ſimplicitas tua, & * ſingularis * nimia. G.
continentia, ſalvum facient te, ſi permanſeris. Et omnes ſalvos facient, quicumque hujuſcemodi operantur, & ingrediuntur in innocentia & ſimplicitate. Hi qui hujuſmodi ſunt, invaleſcent adversùs omnes nequitias, & permanebunt in vitam æternam. Felices omnes qui operantur juſtitiam, non abſumentur uſque in * vitam * * æternum. G.
æternam. Dices autem: Ecce magna tribulatio venit. Si tibi videtur, iterum nega. [18] Prope
eſt Dominus convertentibus, ſicut ſcriptum eſt Num. 11. 26, 27.
[19] in Heldam & Modal, qui vaticinati ſunt in ſolitudine populo.

IV. Revelatum autem eſt mihi, fratres, dormienti, à juvene ſpecioſo, & dicente mihi: Anum illam, à qua accepiſti libellum, quam putas eſſe? Et

velut inſititium. Optimè enim reſpondet præcedenti paullo antè,

Sponſa viro tantùm, non eſt ſubjecta marito.

Nec timenda blaſphemia, ac ſi Eccleſia a Chriſti dominio ſubtrahatur. Agitur quippe ſolummodo de ſubjectione maritali. Præclarè, ut omnia, Hieronymus, ut alibi ſæpe, & Epiſtolâ 28. ad Lucinium; *Habes tecum, priùs in carne, nunc in ſpiritu ſociam, de conjuge germanam, de femina virum, de ſubjecta parem, quæ ſub eodem jugo ad cæleſtia ſimul regna feſtinat.* Et in Vita Malchi; *Habeto me conjugem pudicitiæ, & magis animæ copulam amato, quam corporis. Sperent Domini maritum, Chriſtus noverit fratrem.* Nec operam perdes ſi legeris Canones, Concilii Arvernenſis 13. Concilii 2. Turonenſis 12 & 1. Matiſconenſis 11. Sicut autem laudantur conjuges ſorores, ſeu ſponſæ ſorores, ita vituperantur virgines ſorores: quod videre licet in Canone 19. Ancyrano, in Tertulliano de jejuniis cap. ult. in Hieronymo Epiſt. 22. cap. 5. & in Cod. Theod. de Epiſcopis & Clericis Lege 44 COT.

14 De die pœnitentiæ præfinito vid. Heb. 3. 8. OXON.

15. *Ut ſit tranſitus veſter cum ſanctis Angelis.*] Viſione 3. cap. 11. *Nihil aliud expectant niſi dormitionem ſuam.* Similitudine 9 c. 15. *Uſque ad diem quietis.* Ita paſſim mortis horror mitioribus vocabulis minuitur: ea tranſitus appellatur, dormitio, ſomnus, ſopor, quies, exitus, profectio, receſſio, tranſlatio, præmiſſio, peregrinatio, abſentia, natalis dies, &c. Pſalmo 140. verſu 10. *Singulariter ſum ego, donec tranſeam.* [Greek, partly illegible] *ait* Athanaſius libro de Virginitate: Euſebio conſentiente III. de Vita Conſtantini 46. & Chryſoſtomo ad viduam juniorem. Tertullianus libro de Patientia cap. 9. *Profectio eſt, quam putas mortem.* Cyprianus Epiſtolâ 26. *Glorioſas Martyrum, non dicam mortes, ſed immortalitates.* Hieronymus Epiſt. 3. de morte Nepotiani, *Intelligeres illum non emori, ſed emigrare.* Epiſt. 29. *Neque enim mors, ſed dormitio & ſomnus appellatur*, &c. Epiſt. 34 ad Julianum, *Quod ſanctiſſimam conjugem tuam, non quaſi mortuam, ſed quaſi proficiſcentem deduxeris.* Epiſt. 49. *Non moritur quiſquis victurus occiditur.* Lib. 1. adverſus Jovinianum cap. 14. *Ex quo oſtenditur Virginitatem non mori, ſed mourire cum Chriſto: & dormitionem ejus, tranſitum eſſe, non mortem.* Libro contra Vigilantium cap. 3. *Sancti non appellantur mortui, ſed dormientes*, &c. Ad Matthæi caput 25. *Sanctorum mors ſomnus appellatur.* Denique ab eodem doctiſſimo diſertiſſimoque Patre obſervatur ad Iſaiæ locum cap. 14 v. 8. *Ex quo ta dormiſti*: dormitionem etiam dici de morte impiorum. *Nota* inquit *quod & moviſſ mors, appelletur dormitio.* Ac ne plura coacervando abutar & meo tempore & patientiâ Lectoris, addo dumtaxat elegantiſſimum hominis Ethnici, Callimachi Epigramma;

Τῇδε Σάων ὁ Δίκωνος Ἀκάνθιος ἱερὸν ὕπνον
Κοιμᾶται· θνήσκειν μὴ λέγε τοὺς ἀγαθούς. COT.

Mors fidelium tranſitus eſt ad gloriam, & eorum animæ per angelos in ſinum Abrahæ deportantur. Vid Luc. 16 26. OXON.

16. Matth. 10. 33. Lectio hæc ex Bod. & Lamb. eliciתur, in imp. *qui denegaverit Filium & ſe, ſpondentes ſe vitam illius, & ipſi denegaturi ſunt illum.* Ibid.

17. *Nimia* idem valet quod *ſumma.* Ibid.

18. Scilicet fretus ſponſionibus de miſericordia divina, quas temere adhibet liber apocryphus ſub Eldadi & Medadi nomine conſcriptus; de quo mentio habetur apud Veteres. Ibid.

19. *Sicut ſcriptum eſt in Heldam & Modal*] Iſtorum Prophetarum nomina Numer. XI. 26. 27 in Hebræo & in Vulgata ſunt Eldad & Medad. In LXX. Ἐλδὰδ (ſ. Ἐλδὰδ, quemadmodum habet Græcus Baſilius lib. de Spiritu ſancto cap. 26. necnon Editio Commeliniana Athanaſii, in Synopſi) καὶ Μωδάδ: quippe qui legerint ו pro י, [illegible] loco [illegible]: hincque corruptè apud Auctorem Reſponſionum ad Quæſtiones Pauli Samoſatenſis, exiſtimatum Dionyſium Alexandrinum, Reſp. ad Quæſt. 4. Ἀλδὰς καὶ Μωδὰς; & apud Epiphanium lib. 3. tom. 2. Expoſit. Fidei num. 4. Ἐλδὰδ & Μωδάδ, quo modo profert quoque Nicephorus Conſtantinopolitanus Catalogo & Stichometriâ Scripturarum, ſeu fine Chronographiæ, ubi ab Anaſtaſio Bibliothecario vertitur *Elad & Modad.* Pari errato in Theodoriti Quæſt. 21. ad Numeros Ἐλδὰδ & Μωδάδ. Hieronymus interdum, & multi, atque etiam in veteribus Biblia *Heldad & Medad.* In Scripturarum Indiculo, quem infrà initio Notarum ad Conſtitutiones Apoſtolicas edendam curabimus Ἐλδὰμ καὶ Μωδάμ. Indiculo Prophetarum edendo pariter ad Conſtitut. IV. 6. Ἐλδὰμ & Μωδάμ. Μωδὰμ quoque Cyrillo Alexandrino. Denique hîc *Heldam & Modal*, quamquam vetuſta manus in MS. Bibliothecæ S. Germani correxit *Heldad & Medad.* Fuerunt porro Eldadus & Medadus duo homines, aut ex ſeptuaginta Senibus à Moſe electis ad gubernandum populum Iſraeliticum; quæ eſt ſententia Cyrilli Hieroſolymitani Catecheſi 16. & Cyrilli Alexandrini ad Johannis XX. 22. aut ex ſeptuaginta duobus iiſdem viris, ſeptuaginta dictis numero brevi ac rotundo; quemadmodum arbitratur Epiphanius in loco laudato, ac fortè qui compoſuit librum de mirabilibus ſacræ Scripturæ (Tom. 3 S. Auguſtini) lib. 1. cap. 9. aut extra numerum LXX. poſiti, pari tamen dignitate, quod cenſet Theodoritus: ſuper quos, cùm juberet Moyſe ut omnes ad oſtium tabernaculi ſtarent, remanſiſſent in caſtris, *non imperii negligentes*, docet Hieronymus Epiſt. 127. manſ. 15. *ſed humilitate ſubmiſſi, dum ſe honore arbitrantur indignos*, ſuper quos, inquam, tunc Spiritus requievit, ornans illos Prophetiæ dono, non quidem temporario, ut reliquos ex LXX. ſi fides Baſilio ubi ſuprà, ſed permanenti. Atque ex hac ſacræ Scripturæ Hiſtoria Numer. cap. 11. antiquus aliquis anſam accepit fabricandi librum ſub perſona & nomine eorum Prophetarum: cujus Apocryphi meminerunt præter Hermam Athanaſius aut alius ſub finem Synopſeos, Auctor Indiculi inediti, ac Nicephorus CP. Fieri que poteſt ut inde accepta fuerit Genealogia quæ exſtat in Traditionibus Hebraicis ad I. Paralipomenon, Tom. 3. Operum B. Hieronymi; quo loci ad I. Paralip. IV 17. hæc habentur; *Ezra interpretatur auxilium: ipſum enim dicunt Amram, patrem Moyſi & Aaron. Mared, rebellans, ipſe eſt Moyſes. Epher, pulvis, ipſe eſt Eldad. Jalon ilex, ipſe eſt Medad: iidem duo qui prophetabant. Traditur enim Moyſem poſt acceptam Legem in Eremo, patri ſuperſtiſſe ut matrem dimitteret, eo quòd illius amita eſſet, filia enim fuit Levi; poſt cujus diſſidium duxiſſe aliam uxorem Amram, ex qua ſuſcepit duos filios hos, Eldad & Medad*, & cætera, in quibus corrigenda hæc,

K 3 Et

Sibylla. Et ego dixi: [20] Sibyllam. Erras, inquit, non eſt. Quæ eſt ergo, Domine? Et dixit mihi: *Eccleſia quam antiqua.* Eccleſia Dei eſt. Et dixi ad illum: Quare ergo anus eſt? Quoniam, inquit, omnium prima creata eſt, ideo anus: & propter illam mundus factus eſt. Poſt hæc autem viſionem vidi in domo mea, & venit illa anus, & interrogavit me, ſi jam libellum dediſſem Senioribus. Et reſpondi: Adhuc non. At illa dixit; Bene feciſti; habeo enim quædam verba edicere tibi. Cùm autem conſummavero omnia verba, apertè ſcientur * ab electis. [21] Scribes ergo duos libellos: & mittes unum Clementi, & unum Graptæ. Mittet autem Clemens [22] in exteras civitates; illi enim permiſſum eſt. [23] Grapte autem commonebit viduas, & orphanos. Tu autem [24] leges in hac civitate cum Senioribus, qui præſunt Eccleſiæ.

* electi. G.

Iſta ſic leguntur apud Origenem, Philocalia cap. 1. Ex lib. 4. de Principiis cap. 2. Vide ſupra in Teſtimoniis Veterum.

Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἓν Κλήμεντι, καὶ ἓν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτὴ μὲν νουθετήσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἔξω πόλεις. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκκλησίας.	Ex interpr. Ruf. *Et ſcribes duos libellos; & dabis unum Clementi, & unum Grapta. Et Grapte quidem commoneat viduas & orphanos. Clemens vero mittat per omnes civitates quæ foris ſunt. Tu vero annunciabis Presbyteris Eccleſiæ.*

VISIO III.

De triumphantis Eccleſiæ ſtructura, & variis hominum reproborum ordinibus.

I. Viſio quam vidi, fratres, viſio talis erat. Cùm jejunaſſem frequenter, & precatus eſſem Dominum, ut mihi oſtenderet revelationem, quam pollicitus eſt oſtendere per anum illam; eadem nocte apperuit mihi anus illa, & dixit mihi: Quoniam ſic * [25] langues, & ſollicitus es ad ſciendum omnia, veni in agrum, ubi vis; & circa horam ſextam manifeſtabo me tibi, & oſtendam tibi quæ oporteat te videre. Rogavi illam, dicens: Domina, in quem locum agri? Ubi, inquit, vis, elige locum bonum, ſecretum. Antequam autem loqui cœpiſſem, & dicere ei locum, ait mihi: Veniam ubi vis. Fui ergo, fratres, in agro, & obſervavi horas, & veni in locum ubi conſtitueram ei venire. Et video ſubſellium poſitum: erat cervical lineum, & ſuper linteum expanſum carbaſinum. Videns hæc poſita, & neminem eſſe in loco, ſtupere cœpi, & capilli mei [26] exſurrexerunt, & quaſi * [27] horror me comprehendit, cùm eſſem ſolus. [28] Ad me autem reverſus, & memoratus gloriam Dei; &, acceptâ audaciâ, poſitis genibus confitebar Deo iterum peccata quæ prius. Ecce venit illuc cum juvenibus ſex, quos & antè videram & ſtetit poſt me orantem; & audiebat me orantem, & confitentem Domino peccata mea. Et tangens me, dixit: Deſine jam pro peccatis tuis tantùm orare. Ora & pro juſtitia, ut accipias partem ex ea in domo tua. Et erexit me de loco, & apprehendit manum meam, & adduxit me ad ſubſellium, & ait illis juvenibus: Ite, & ædificate. Poſtquam autem diſceſſerunt juvenes, & nos ſoli fuimus, ait mihi: Sede hîc. Dico ei: Domina, ſine ſeniores antè ſedere. Quod tibi dico, inquit, ſede. Cumque vellem ſedere ad dexteram partem, non eſt paſſa, ſed annuebat mihi manu, ut ad ſiniſtram partem ſederem. Cogitante autem me, & mœſto exſiſtente, quòd non ſivit me ad dexteram partem ſedere, ait mihi: Quid mœſtus es, Herma? Locus qui eſt ad dexteram, illorum eſt qui jam meruerunt Deum, & paſſi ſunt causâ nominis ejus.

* jejunus. G.

* horripilatio. MS. C.

Oratio pro juſtitia.

Sedes Martyrum.

Et Amaret, id eſt Moyſi accepta eſſe dicitur, reſcribendo, *Et à Mared, id eſt Moyſe accepta eſſe dicitur.* Cæterùm illud, *Prope eſt Dominus convertentibus*, vicinum eſt oraculo Davidico, *Juxtà eſt Dominus iis qui tribulato ſunt corde.* Pſalm. XXXIII. 19 In Clementis Libro qui inſcribitur, ὡς ὁ σωφρονῶν πλούσιος. paullo ante finem, ϑεὸς πᾶσιν ἐγγύς ἐστι τοῖς πιστοῖς. καὶ μᾶλλον τοῖς ἁγίοις, ὡς μετανοοῦσιν. Vide in fra ad Clementin. XVIII. 4 COT.

20. *Sibyllam.*] Itaque, concludit plurimæ lectionis vir ac tenaciſſimæ memoriæ David Blondellus in præfatione libri cui titulum dedit, *Apologia pro ſententia Hieronymi de Epiſcopis & Presbyteris*, p. 48. 49. & in Opere Gallico de Sibyllis lib. 2. cap. 6. & 7. Carmina exſtantia nunc ſub ementito nomine Sibyllarum, ſtatim poſt ſuppoſitionem venerunt in manus Hermæ fratris Papæ Pii, circa medium 2. ſæculi. Verum hæc concluſio multa ſibi concedi poſtulat, aut incerta, aut falſa etiam; multiſque impugnatur. Etenim primò in ea ſomnium hominis Hermas ſeu Hermes frater Pii, toti genuinæ antiquitati indictus, ea cœnoſo gurgite fabularum hauſtus, pro vero homine reputatur. Deinde Sibyllæ nomen per eam creditur in Græco exſtitiſſe: at quis novit num illud nomen originem acceptam referat Latino Interpreti; qui Græcum σοφίαν verterit Sibyllam, ſicut lib. 2. Mand. 6 ἀγγέλους & ἄγγελον Genium ac *Genios* reddidit? Ad hæc, cur Hermas non appellaret Sibyllam, mulierem viſam in forma Sibyllæ, hoc eſt ut anum, & cum libro præ manibus? Sibylla quippe πολυχρονιωτάτη dicitur in Ariſtotele libro de mirabilibus auſcultationibus, *longæva ſacerdos* à Virgilio Æneid. VI. & vetula ab Ovidio Metamorph. l. 14 fab. 4. apparuitque Tarquinio vetula: cum libro autem exprimi ſolent Sibyllæ, refertque Lactantius lib 1. cap. 6. ex Varrone, ſimulacrum decimæ Sibyllæ nomine Albuneæ inventum fuiſſe in gurgite amnis Anienis, tenens in manu librum. Præſertim cum Sibylla in bonam partem accipi queat pro qualibet vate; quaſi ſit Θεοβουλή, Dei conſilium, ſententia ac mens, ex Lactantio ibidem, Hieronymo l. in Jovinian. 26. Servio in III. & VI. Æneidos, ac Iſidoro Originum lib. 8. cap. 8. juxta quem ſicut omnis vir prophetans, dicitur Propheta; ita omnis prophetans femina, Sibylla vocatur. Denique lecta ſint à Noſtro Sibyllina quædam; non inde ſequitur ea eſſe Syllogen quæ in octo libros digeſta preſtat, Apoſtolicis temporibus recentior. Ferebantur enim primo Eccleſiæ ſæculo ſub Sibyllino nomine nonnulla, ad res in Scripturis ſacris contentas pertinentia: unde Joſephus σύγχρονος Apoſtolorum & veri Hermæ, lib. 1 Ἀρχαιολογίας cap. 5. qui locus citatur etiam ab Euſebio Præpar. Evang lib. 9. cap. 15. Hieronymo de Locis Hebraicis voce in *Babel*, & Cyrillo Alexandrino lib. 1. contra Julianum poſt initium, (ubi tamen ἐσφαλμένα, ut videtur, μαρτυρίαν tribuitur Alexandro Polyhiſtori) refert Sibyllam mentionem feciſſe turris ædificatæ à viris volentibus cœlum ſcandere, everſæ autem ventis divinitus immiſſis; itemque hinc ſecutæ linguarum multiplicitatis, ob quam urbs Babylon appellata fuerit. Sed de Sibyllinis verſibus adhuc agemus infrà ad initium Epiſtolæ 2 S Clementis. Ibid.

Sibylla, anus fatidica. Conjicit eruditus Cotelerius in principio capitis ſecundi, pro *cum his* reponendum eſſe *Cumis*: quod ſi obtineat, obvia ſatis eſt cauſa quare Hermas Anum Sibyllam eſſe conjecerit, quæ ſemper vitam ibi perennaſſe putabatur. OXON.

21. *Scribes ergo duos libellos* &c.] Similis locus illi Apocalypſeos cap. 1. verſ. 11. *Quod vides, ſcribe in libro, & mitte ſeptem Eccleſiis* &c. Expoſitio autem Allegorica Origenis non impedit quò minùs ſcripta videantur hæc ſub Clemente Pontifice, qui à Presbyteris ſeparatim memoratur, cuique ſoli demandatur provincia mittendi ad exteras civitates; vivente Romæ quadam feminâ pietatis conſpicuæ, Diaconiſſâ forſitan, vocatâ *Grapte*; quod nomen reperies etiam in Joſepho lib 5. de bello Judaico cap. 9. COT.

22. Locum hunc laudat Origenes lib. 4. περὶ ἀρχῶν. Clementem Romæ Epiſcopum intelligere videtur, qui pro muneris ſui ratione literas encyclicas, ſyſtaticas & formatas ad vicinas Eccleſias frequenter dirigit, & earum rebus conſulit, quod ex Epiſtolis ad Corinthios miſſis conſtat. OXON.

23. Grapte Eccleſiæ Romanæ ἀρχαίων, fœminas & juniores commonefaciet. Ibid.

24. Tu ipſe cum Eccleſiæ Presbyteris tranſigas. Ibid.

25. Bod. egrat es. Lam. egrotus es. Ibid.

26. Bod. exſtruxerunt. Ibid.

27. Bod. Lam. horripilatio. Ibid.

28. Bod. Lam apud. Ibid.

29 Bod,

* [29] ejus. Tibi autem ſupereſt multum, ut [30] cum illis ſedeas. Sicut manes, in ſimplicitate tua permane, & ſedebis cum illis, & quicumque fuerint operati illorum opera, & ſuſtinuerint quæ illi ſuſtinuerunt.

* *Deeſt in Vict.*

II. Dico ei: Domina, vellem ſcire quæ ſuſtinuerunt. Audi, inquit: Feras beſtias, flagella, carceres, cruces, causâ nominis * [31] ejus. Propter hoc, illorum ſunt dextræ partes ſanctitatis, & quiſquis [32] patietur propter nomen * Dei: reliquorum autem ſiniſtræ partes ſunt. Sed * utriſque * eis, * & qui ad dextram, & qui ad ſiniſtram ſedent, ſunt dona & promiſſiones, tantùm, quòd ad dexteram ſedentes habent gloriam quamdam. Tu autem cupidus es ſedere ad dextram cum eis: ſed exiguitates tuæ multæ ſunt. Emundaberis autem ab exiguitatibus tuis. Sed & omnes qui dubii non fuerint, emundabuntur ab omnibus peccatis in hunc diem. Et cùm hæc dixiſſet, volebat abire. Et procidens illi ad pedes, rogavi illam per Dominum, ut mihi demonſtraret quod repromiſerat viſum. At illa rurſus apprehendit manum meam, & erexit me, & fecit ſedere ſuper ſubſellium ad ſiniſtram: & elevatâ virgâ quadam ſplendidâ, dixit mihi: Vides rem magnam? Dico ei: Domina, nihil video. [33] Ecce non vides contra te turrim magnam, quæ ædificatur ſuper aquas, lapidibus * quadris ſplendidis? In quadrato enim ædificabatur turris ab illis ſex juvenibus, qui venerant cum illa. Alia autem multa millia virorum adportabant lapides. Quidam autem de profundo trahebant lapides: alii de terra transferebant, & porrigebant illis ſex juvenibus. Porro illi accipiebant, & ædificabant. Hos autem qui de profundo extrahebantur lapides, omnes ſic * [34] ponebantur in ſtructuram: politi enim erant, & convenientes commiſſuræ cum * [35] aliis lapidibus, ſicque conjungebantur alius ad alium, ita ut commiſſuræ eorum non * paterent. Et in hunc modum [36] apparebat ſtructura turris, tamquam ex uno lapide ædificata. Cæteros autem lapides, qui adferebantur de terra, quoſdam quidem rejiciebant, quoſdam verò adaptabant in ſtructuram. Alios excidebant, & projiciebant longè à turri. Alii autem lapides multi circa turrim poſiti * erant; & non utebantur illis ad ſtructuram. Erant enim quidam ex illis ſcabroſi, alii autem ſciſſuras habebant, alii verò candidi & rotundi, [37] non convenientes in ſtructuram turris. Videbam autem alios lapides projici longè à turri, & incidentes in viam, & non manentes in via, ſed volvi de via in locum deſertum. Alios autem in ignem incidentes, & ardentes. Alios cadentes ſecus aquam, nec poſſe volvi in aquam, volentibus quidem eis intrare in aquam.

* *Ibid. deeſt.*
Dextra & ſiniſtra.
* *Et hoc deeſt.*
* utriſque & eis G. & Cant.
* quadrans. G. *MS.* C.
* imponebant. *MS.* C.
* illis
* parerent G. *MS.* C. Origenes. Philocaliæ cap. 8.
* Sic MSS. Edit. *jacebant.*

III. Et cùm hæc mihi demonſtraſſet, volebat * recedere. Dico ei: Domina, quid mihi prodeſt hæc vidiſſe, & [38] non ſcire quæ ſint hæ res? Reſpondens dixit mihi: Verſutus es homo, volens ſcire ea quæ circa turrim ſunt. Ita, inquam, Domina, ut fratribus annunciem, & hilariores fiant; & hæc audientes, honorificent Dominum cum multa gloria. Et illa ait: Audient quidem multi: & cùm audierint, quidam ex eis gaudebunt, quidam autem flebunt. Sed & * illi audientes, ſi pœnitentiam egerint, & ipſi gaudebunt. Audi nunc de ſimilitudine turris omnia hæc, & hactenus mihi de revelatione moleſtior eſſe noli. Revelationes enim iſtæ finem habent: impletæ ſunt enim. Sed tu non deſinis in petendo revelationes: [39] improbus enim es. Turris quidem quam vides ædificari, ego ſum Eccleſia, quæ tibi apparui, & modò, & priùs. Quodcumque igitur volueris, interroga de turri; & revelabo tibi, ut gaudeas cum ſanctis. Dico ei: Domina, quoniam me ſemel dignum arbitrata es, ut omnia mihi reveles, revela. Ait mihi: * Quodcumque oportuerit tibi revelari, revelabitur; tantùm ut cor tuum apud Dominum ſit, & ne dubites quodcumque videris. Interrogavi illam: Quare turris ædificata eſt ſuper aquas, Domina? Dixeram tibi & priùs, verſutum te eſſe, circa * [40] ſtructuras diligenter * inquirentem: igitur invenies veritatem. Quare ergo ſuper aquas ædificatur turris, audi. Quoniam vita veſtra per aquam ſalva facta eſt, & fiet. [41] Fundata eſt enim verbo omnipotentis & honorifici nominis. Continetur autem ab inviſibili virtute Dei.

* recurrere. G. *MS.* C.
* iſti. G. *MS.* C.
* ὃ ἐὰν ἀποδέχεταί σοι ἀποκαλυφθῆναι, ἀποκαλυφθήσεται. Cl. Alex. Strom. 2. init.
* ſcripturas *MS.* C.
* inquirens *Baptiſmus.*

IV. Reſpondens dico ei: Magnificè habent ſe res hæ. Illi autem juvenes ſex qui ædificant, qui ſunt, Domina? [42] Hi ſunt Angeli Dei, qui primò conſtituti ſunt, quibus tradidit Dominus univerſam creaturam ſuam * ſtruendi, ædificandi, & dominandi creaturæ illius. Per hos [43] enim conſummabitur ſtructura turris. Cæteri autem qui [44] adportant lapides, qui ſunt? Et ipſi * ſancti Angeli Domini: * ſed illi ſunt his excellentiores. Cùm ergo conſummata fuerit ſtructura turris, omnes ſimul epulabuntur juxta turrim, & honorificabunt Dominum, quoniam conſummata erit ſtructura turris. Interrogavi eam dicens: Vellem ſcire exitum lapidum, & vim eorum qualis ſit. Reſpondens autem, dixit mihi: Numquid tu præ omnibus melior es, ut tibi reveletur? Alii enim priores te ſunt, & meliores te, quibus oportebat revelari viſiones has; ſed ut honorificetur nomen Dei, tibi revelatum eſt, & revelabitur, propter dubios, qui cogitant in cordibus ſuis, utrumne ſint hæc, * an * non * ſint. Dic illis quòd hæc omnia ſunt vera, & nihil extra veritatem eſt; ſed omnia firma, * certeque fundata ſunt.

Angeli.
* creandi & G. C.
* ſunt
* hi autem præcellentes illos. G. G.
* aut non. G.
* & certa quæ. G. C.

Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom. in fine.

Θείως τοίνυν ἡ δύναμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατ' ἀποκάλυψιν λαλοῦσα, τὰ ὁράματα, φησὶ, καὶ τὰ ἀποκαλύμματα, διὰ τοὺς διψύχους, τοὺς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις	*Divinè ergo poteſtas illa, quæ Hermæ loquitur in revelatione; Viſiones, inquit, & revelationes, propter dubios, qui cogitant in cordibus ſuis, utrumne ſint hæc,*

aut

29. Bod. *Domini.* Ibid.
30. Laureolam martyrum gloria peculiari præfulgere, ſtudioſe docent omnes ſcriptores veteres. Ibid.
31. Bod. *Domini.* Ibid.
32. Bod. *paſſus fuerit.* Ibid.
33. Bod. add. *Ait mihi.* ibid.
34. Bod. *ponebant.* Ibid.
35. Bod. Lam. *illis.* Ibid.
36. Bod. *parebat.* Ibid.
37. *Non convenientes in ſtructuram turris.*] Et cap. 6. 7. Lib. 3. Sim. 9. cap. 6. 7. 31. Didymus in Catena Græcorum in Job, ad cap. 8. verſ. 17. 18. ὁ ἀσεβὴς, ὃς ἄνευ τῆς ἀναζυγῆς ἐν αὐτῇ κρηπῖδος ἔχει, ἀπαλλοτριοῦται, ὥσπερ τοὺς λίθους τοὺς οἰκοδομῇ ἄχρηστος λίθους. οἱ οὐχ ἁρμόζοντες τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πύργου, περὶ τοῦ Ποιμένος. COT.
38. Imp. & *ſcire.* OXON.
39. Bod. Lam. *improbus.* Ed. *importunus.* Ibid.
40. Bod. Lam. *Circa ſcripturas. Diligenter inquirens igitur.* Ibid.
41. *Fundata eſt enim verbo omnipotentis & honorifici nominis.*] Senſus etiam cæco apparet. At Barthium (ſemel moneo) inſanabile ubique tenet mutandi loca ſana Cacoëthes. COT.
42. *Ait mihi. Hi.* Sic Bod. & Lamb. OXON.
43. Lam. Bod. *ergo* Ibid.
44. Bod. *adportabant.* Ibid.

45. Bod.

aut non ſint. Similiter autem ex redundanti quoque doctrinæ copia corroborant demonſtrationes, firmant & fundant rationes demonſtrativas, quantùm adhuc eorum tamquam juvenum mentes pendent inſtabiles.

αὐτῶν, εἰ ἄρα ἐςὶ πιςῶν, ἢ οὐκ ἔςιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐκ τῆς πλημμυρούσης ἀφθονίας ἀποδείξεις ἰσχυροποιοῦσι, καὶ βεβαιοῦσι καὶ θεμελιοῦσι τοὺς λόγους τοὺς ἀποδεικτικοὺς, ὅσον ἔτι αἱ αὐτῶν ὡς νέων φρένες ἠωρῆσθαι.

Eccleſiæ multi ordines.

V. Audi nunc & de lapidibus qui ſunt in ſtructura. Lapides quidem illi quadrati, & albi, convenientes [45] in commiſſuris ſuis, ii ſunt [46] Apoſtoli, & Epiſcopi, & [47] Doctores, & Miniſtri, qui ingreſſi ſunt in clementia Dei, & Epiſcopatum geſſerunt, & docuerunt, & miniſtraverunt ſanctè & modeſtè electis Dei qui dormierunt, quique adhuc ſunt, & ſemper cum illis convenerunt, & in ſe pacem habuerunt, & ſe invicem audierunt. Propter hoc & in ſtructuram turris conveniunt commiſſuræ eorum. Qui verò de profundo trahuntur, & imponuntur in [48] ſtructuram, & conveniunt commiſſuræ eorum cum cæteris lapidibus, qui jam ædificati ſunt; ii ſunt qui jam dormierunt, & paſſi ſunt cauſâ nominis Domini. Cæteri autem lapides, qui adportabantur à terra, [49] volo ſcire qui ſint, Domina? Ait: Eos quidem, qui in terram vadunt, & non ſunt politi, illos Deus probavit, [50] quoniam ingreſſi ſunt in æquitatem Domini, & direxerunt vias in mandatis ejus. Qui autem adferuntur, & ponuntur in [51] ſtructura turris, ii ſunt novelli in fide & fideles. Commonentur autem ab Angelis ad benefaciendum, propterea quòd non eſt inventa nequitia in illis. Quos autem rejiciebant, & * ponebant juxta turrim, qui [52] ſunt illi? Ii ſunt qui peccaverunt, & voluerunt pœnitentiam agere; propter hoc non ſunt longè projecti à turri, quoniam utiles erunt in [53] ſtructura, ſi pœnitentiam egerint. Qui ergo pœnitentiam acturi ſunt, ſi egerint pœnitentiam, fortes erunt in fide, ſi nunc pœnitentiam egerint, dum ædificatur turris. Nam ſi conſummata fuerit ſtructura, jam quis non habet locum ubi ponatur, ſed erit reprobus; ſolummodo autem hoc habebit, * [54] qui * jam ad turrim poſitus eſt.

* projiciebant. G. MS. C.

Pœnitentia.

* quoniam. G. C.

Reprobi.

VI. Qui autem recidebantur, & longè projiciebantur à turre, vis ſcire qui ſunt? [55] Ii ſunt filii iniquitatis, & qui crediderunt in ſimulatione, & omnis nequitia non diſceſſit ab eis: propter hoc non habent ſalutem; quoniam non ſunt utiles in [56] ſtructura, propter nequitias ſuas. Quapropter exciſi ſunt, & longè projecti, propter iram Domini, quia exacerbaverunt eum. Cæteros autem lapides, quos vidiſti complures poſitos, non euntes in ſtructuram; ii quidem * ſcabroſi erant; hi ſunt qui cognoverunt veritatem, & nec permanſerunt in ea, nec conjuncti ſunt ſanctis; propter hoc inutiles ſunt: qui autem ſciſſuras habebant; [57] qui alius adversùs alium in cordibus diſcordiam habent, & non habent pacem inter ſe; in * præſentia quidem pacem habentes; cùm autem unus ab alio * diſceſſerit, nequitia eorum in cordibus permanet. Hæ ſunt ergo ſciſſuræ quas habent lapides. Qui verò curti ſunt, [58] ii ſunt qui crediderunt quidem, plurimam partem habentes iniquitatis; propter hoc curti; & non integri ſunt. Candidi autem & rotundi, & non convenientes in ſtructuram turris; qui ſunt, Domina? Reſpondens mihi, dixit: Uſquequo ſtultus es & inſenſatus, & omnia interrogas, & nihil intelligis? Hi ſunt habentes quidem fidem, habentes autem & divitias hujus ſæculi. Cùm ergo venerit tribulatio, propter divitias ſuas & negotiationes abnegant * [59] Dominum. Reſpondens, dico ei. Domina; quando ergo utiles erunt Domino? Cùm circumciſæ, inquit, fuerint divitiæ eorum, quæ eos delectant; tunc erunt utiles Domino, ad ædificium. Sicut enim lapis rotundus, niſi deciſus fuerit, & abjecerit à ſe aliquid, non poteſt quadratus fieri: ſic & qui divites ſunt in hoc ſæculo, niſi circumciſæ fuerint divitiæ eorum, non poſſunt Domino utiles eſſe. A te primùm ſcito. Quando dives fuiſti, inutilis eras: nunc verò utilis es, & aptus vitæ tuæ: nam & tuipſe ex eis lapidibus fuiſti.

* qui ſcabroſi. G. C.

* perſonâ

* diſceſſerint. G.

In divites.

* ſuum Dominum.

Hermas aliquando dives.

VII. Cæteros autem lapides, quos vidiſti longè projectos à turri, & currentes in via, & volvi de via in loca deſerta; ii ſunt qui crediderunt quidem; dubitatione autem ſuâ, * reliquerunt viam ſuam veram, putantes ſe meliorem viam poſſe invenire. Errant autem, & miſeri ſunt: ingredientes in deſertas vias. Qui autem cadebant in ignem, & ardebant; ii ſunt qui [60] in perpetuum abſceſſerunt à Deo vivo, nec ampliùs illis aſcendit in corda pœnitentiam agere, propter deſideria libidinum ſuarum, & ſcelerum quæ operantur. Cæteri verò, qui cadebant juxta aquas, & non poterant volvi in aquas, qui ſunt? Ii ſunt, qui verbum audierunt, volentes baptizari in nomine Domini; quibus, cùm venit in memoriam ſanctitas veritatis, retrahunt ſe, ambulantque rurſus poſt deſideria ſua ſceleſta. Conſummavit igitur enarrationem turris. Ego verò, cum adhuc eſſem improbus; interrogavi illam: [61] An iis omnibus lapidibus qui projecti ſunt, nec conveniebant in ſtructuram turris; an eſt pœnitentia, & [62] habebunt locum in turre hac? Habent, inquit, pœnitentiam; ſed in hac turre non poſſunt convenire; [63] alio autem loco ponentur multo inferiore; & * hoc, cùm cruciati fuerint, & impleverint dies peccatorum ſuorum. Et propter hoc transferentur, quoniam * perceperunt verbum juſtum. Et tunc illis continget transferri de pœnis; ſi aſcenderint in corda ipſorum opera, quæ operati ſunt ſceleſta. Quòd ſi non aſcenderint in corda ipſorum, non erunt ſalvi, propter duritiam cordis ſui.

* relinquent. G. C.

* hoc loco. G.

* receperunt. G.

VIII. Cùm

45. Bod. *commiſſura, hi ſunt.* Ibid.

46. *Apoſtoli, & Epiſcopi, & Doctores, & Miniſtri, qui ingreſſi ſunt in clementia Dei, & Epiſcopatum geſſerunt, & docuerunt, & miniſtraverunt ſanctè.*] Hic habes diſtinctos Hierarchiæ Ordines, in Apoſtolis, Epiſcopis Epiſcopatum gerentibus, Doctoribus ſeu Presbyteris docentibus, & Miniſtris ſive Diaconis miniſtrantibus. COT.

47. Presbyterorum ordo, *Doctorum* nomenclatura hic deſignatur, quod à Cypriano pariter factum: fruſtra eſt itaque Blondelius, qui ex hoc ſcriptore paritati Presbyterianæ patrocinium quærit. OXON.

48. Bod. *ſtructuram.* Ibid.

49. Bod. *ſcire, inquam.* Ibid.

50. Bod *qui.* Ibid.

51. Bod. *ſtructuram.* Ibid.

52. Bod. leg. *ſunt? Ii.* Ibid.

53. Bod. *ſtructuram* Ibid.

54. Lam. *quoniam.* Ibid.

55. *Volo, inquam, Domina.* Addunt Bod. & Lamb. Ibid.

56 Bod. *ſtructuram.* Ibid.

57. Add. Bod. *hi ſunt qui.* Ibid.

58. Bod. leg *hi crediderunt quidem, ſed plurimam partem habent iniquitatis.* Ibid.

59. Bod add. *ſuum.* Ibid.

60. Bod. Lam. *in fine.* Ibid.

61. Bod. Lam. *an iis omnes lapides, &c. ſieſt illis.* Ibid.

62. Lam. *habebuntur in.* Ibid.

63. *Alio autem loco ponentur multò inferiore.*] Falluntur quotquot de Purgatorio intelligunt. Haud dubium quin loquatur de Pœnitentia. COT.

64. Bod.

VIII. Cùm ergo [64] deſtiti interrogare illam de omnibus iſtis; ait mihi: Vis aliud videre? Cumque cupidus eſſem ad videndum; hilaris factus ſum vultu. Reſpiciens me, ſubriſit, & ait mihi: Vides ſeptem mulieres circa turrim? Video, inquam, Domina. Turris hæc, inquit, ab * iis ſupportatur ſecundùm præceptum Domini: Audi nunc effectus earum. Prima quidem earum * [65] quæ continet manu, Fides vocatur: per hanc ſalvi fient electi Dei. Alia verò quæ ſuccincta eſt, & viriliter agit, Abſtinentia vocatur: hæc filia eſt Fidei. Quiſquis ergo ſecutus fuerit illam, felix fiet in vita ſua; quoniam ab omnibus operibus malis abſtinebit; credens, quòd ſi ſe continuerit ab omni concupiſcentia, hæres erit vitæ æternæ. Ceteræ autem, inquam, Domina, quinque, quæ ſunt? Filiæ, inquit, invicem ſunt. Vocatur autem quædam Simplicitas, alia Innocentia, alia Modeſtia, alia Diſciplina, alia autem Caritas. Cùm ergo ſervaveris opera matris earum, omnia poteris cuſtodire. Volebam ſcire, Domina, quam quæque earum habeat virtutem. Audi, inquit: Virtutes æquales habent; connexæ autem ad invicem ſunt virtutes earum, & ſequuntur ſe invicem ſicut natæ ſunt. Ex Fide naſcitur Abſtinentia; de Abſtinentia Simplicitas; de Simplicitate Innocentia; de Innocentia Modeſtia; de Modeſtia Diſciplina, & Caritas. Harum ergo opera, ſancta, & pudica, & recta ſunt. Quicumque ergo ſervierit his, & * voluerit tenere opera earum; in turri habebit habitaculum cum ſanctis Dei. Interrogavi illam de temporibus, ſi jam conſummatio eſt? Illa autem exclamavit voce magnâ, dicens: Inſenſate homo! nonne vides turrim ſemper ædificari, Quando ergo conſummata fuerit turris, & ædificata; habet finem: ſed & citò conſummabitur. Noli me ampliùs interrogare quidquam. Sufficiat tibi, & omnibus ſanctis commemoratio iſta, & renovatio ſpirituum veſtrorum. Sed non tibi hæc ſoli revelata ſunt; ſed ut omnibus demonſtres ea. Poſt triduum enim intelligere te oportet, Herma, verba hæc quæ tibi incipio dicere, ut loquaris ea in auribus ſanctorum; ut audientes ea, cùm fecerint, emundentur à nequitiis ſuis; ſed & tu cum illis.

Virtutes. — * his albis. V. l. Clem. Al. lib. 2. Stromat. ſup. in Teſtim. Vet. — * *Hæ ſtrenus* cod. *MS. S. Germ.* — * invaluerit V. C.

IX. Audite me ergo, filii. Ego vos enutrivi in multa ſimplicitate, & innocentia, & modeſtia, propter miſericordiam Dei, quæ ſuper vos ſtillavit in juſtitia; ut ſanctificemini [67] & juſtificemini ab omni nequitia, & omni pravitate: vos autem non vultis requieſcere à nequitiis veſtris. Nunc ergo audite me, & pacem habete alius cum alio, & viſitate vos alterutrum, & ſuſcipite invicem, & nolite [68] ſoli creaturas Dei percipere. Abundantiùs etiam impertite egentibus. Quidam enim compluribus cibis, infirmitatem carnis ſuæ contrahunt, & violant carnem ſuam. Aliorum autem qui non habent eſcas, marceſcit caro ipſorum, propter id quod non habent ſufficientem cibum; & conſumitur corpus eorum. Hæc igitur intemperantia nociva eſt vobis, habentibus, & non communicantibus iis qui egent. Attendite judicium ſuperveniens. Qui eminentiores eſtis; inquirite eſurientes, dum adhuc turris non eſt conſummata. Poſtquam enim conſummata fuerit turris; voletis benefacere, & non habebitis locum. Videte ergo vos qui gloriamini in divitiis veſtris, ne fortè ingemiſcant ii qui egent, & gemitus eorum aſcendat ad Dominum, & excludamini cum bonis veſtris extra januam turris. Nunc itaque vobis dico qui præeſtis Eccleſiæ, & amatis primos conſeſſus; nolite ſimiles fieri maleficis. [69] Et malefici quidem, venena ſua in pyxidibus bajulant; vos autem venenum veſtrum & [70] pharmacum in corde continetis, & non vultis purgare corda veſtra, & permiſcere ſenſum veſtrum puro cordi, ut habeatis miſericordiam à Rege magno. Videte ergo filii, ne fortè hæ diſſenſiones veſtræ fraudent vitam veſtram. Quo modo vos erudire vultis electos Dei, cùm ipſi non habeatis diſciplinam? Commonete ergo vos invicem, pacatique eſtote inter * eos; ut & ego coram Patre veſtro aſtans, rationem reddam pro vobis Domino.

Eleemoſyna. — *In malos Paſtores.* — * vos. V. C.

X. Cumque deſiiſſet mecum loqui, venerunt illi ſex juvenes qui ædificabant, & tulerunt illam * ad turrim, & alii quatuor ſuſtulerunt ſubſellium, & abierunt ipſi iterum in turrim. Horum faciem non vidi, quoniam averſi erant. Euntem illam rogabam, ut mihi revelaret de tribus figuris, in quibus mihi apparuit. Reſpondens autem mihi; dixit: De his alium te oportet interrogare, ut tibi reveletur. Apparuit autem mihi, fratres, primâ viſione, anno [71] ſuperiore, valde anus, & in cathedra ſedens. Aliâ autem viſione, faciem quidem juvenilem habebat, carnem autem & capillos aniles; & ſtans mihi loquebatur, hilarior autem erat quàm primùm. Tertiâ autem viſione, tota junior erat & aſpectu decora; tantùm quòd capillos aniles habebat: hilaris autem facie erat, & ſuper ſubſellium ſedens. De his ipſis mœſtus eram valde, donec cognoſcerem [72] viſionem hanc. Video anum illam in viſu noctis dicentem mihi: * Omnis rogatio humilitate eget. Jejuna ergo, & percipies à Domino quod poſtulas. Jejunavi ergo diem unam. Eadem nocte apparuit mihi juvenis, & ait: Quid tu frequenter petis revelationes in oratione? Vide ne multa poſtulans, noceas carni tuæ. Sufficiant tibi revelationes hæ. Numquid poteris fortiores revelationes videre, quàm quas vidiſti? Reſpondens ei dico: Domine, hoc ſolum peto, pro tribus figuris illius anus, ut integra fiat revelatio. Reſpondit mihi: Vos non inſenſati eſtis; ſed dubitationes veſtræ vos inſenſatos faciunt, * eò quòd non habeatis cor veſtrum ad Dominum. Reſpondi illi, & dixi: Sed à te ea diligentiùs cognoſcemus.

* à turri. *MS. C.* — *Oratio eget humilitate & jejunio.* — * Antiochus homil. 10. [illegible] — *Eccleſiæ triplex figura.* — * &

XI. Audi, inquit, de figuris, [73] quas inquiris. In prima quidem viſione quare anus tibi apparuit, ſuper cathedram ſedens; quoniam ſpiritus veſter antiquior, etiam marcidus eſt, & non habens vim à veſtris infirmitatibus, & dubitatione cordis. Sicut enim ſeniores, qui non habent ſpem renovandi, & nihil aliud expectant niſi dormitionem ſuam: ſic & vos infirmati à ſæcularibus negotiis, tradidiſtis vos in [74] ſocordiam, & non projeciſtis à vobis ſollicitudinem in Domino; & * [75] confuſus eſt ſenſus veſter, & inveteràſtis

* confuſus in V. C.

64. Bod. *deſivi.* OXON.

65. Manus contracta, rectiſſime Fidem repræſentat, qua divina promiſſa apprehendimus. Ibid.

66. Lam. Bod. *invaluerit.* Ibid.

67. Bod. deeſt *&* *juſtificemini.* Ibid.

68 Vid. Job. 31. 17. Ibid.

69. *Et malefici quidem, venena ſua in pyxidibus bajulant.*] Appoſitè Seneca in Exhortationibus, citante Lactantio lib. 3 cap. 15. *Plerique Philoſophorum tales ſunt, diſerti in convitium ſuum; quos ſi audias in avaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, indicium ſui profeſſos putes; adeò redundant ad ipſos maledicta in publicum miſſa. Quos non aliter intueri decet quàm medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.* COT.

70. Bod. *medicamentum.* OXON.

71. Bod. *priore.* Ibid.

72. Bod. *revelationem.* Ibid.

73. Bod. *de quibus inquiris.* Ibid.

74. MSS. *acedias.* Ibid.

75. Bod. *contuſus.* Ibid.

in triſtitiis veſtris. Quare ergo ſuper cathedram ſedebat, volebam cognoſcere, Domine. Reſpondit: Quoniam omnis infirmus ſuper cathedram ſedet, propter infirmitatem ſuam, ut contineatur infirmitas ejus. Ecce habes figuram primæ viſionis.

XII. Secundâ autem viſione, vidiſti illam ſtantem, & juvenilem faciem habentem, & hilariorem quàm priſtinam; carnem autem, & capillos aniles. Audi, inquit, & hanc parabolam. Cùm ſenior jam fuerit aliquis, deſperat de ſeipſo, propter infirmitatem ſuam, & paupertatem, & nihil aliud exſpectat, niſi diem extremum vitæ ſuæ. Deinde ſubitò illi relicta eſt hæreditas; & audiens exſurgit, hilariſque factus induit virtutem; & jam non diſcumbit, ſed ſtat, & liberatus à prioribus mœroribus; & jam non ſedet, ſed

* audita revelatione. viriliter agit. Ita & vos * audite * revelationem, quam Deus vobis revelavit, quia miſertus eſt Dominus veſtri, & renovavit ſpiritum veſtrum, & depoſuiſtis infirmitates veſtras, acceſſit vobis fortitudo, & invaluiſtis in fide; & viſâ Deus fortitudine veſtrâ, gaviſus eſt. Propter hoc demonſtravit vobis ſtructuram turris; & alia oſtendet, ſi ex toto corde pacem habueritis inter vos.

XIII. Tertiâ autem viſione, vidiſti illam adoleſcentiorem, [76] honeſtam & hilarem, & ſerenum vultum ejus. Sicut enim, ſi alicui mœſto ſupervenerit nuncius bonus aliquis; ſtatim oblitus eſt mœroris, nihilque aliud exſpectat, niſi annunciationem quam audivit, & confortatur de cætero, & renovatur ſpiritus ejus propter gaudium quod accepit: ſic & vos renovationem accepiſtis ſpirituum veſtrorum, videntes hæc bona. Et quia

* l. vidiſti. G MS. C. addit. tamquam urnalem. Pœnitentia utilitas. ſuper ſubſellium * vidiſtis ſedentem, fortis poſitio eſt; quoniam quatuor pedes habet ſubſellium, & fortiter ſtat. Nam & Mundus per quatuor elementa continetur. Qui ergo pœnitentiam egerint integrè, juniores erunt; & qui ex toto corde pœnitentiam egerint, erunt fundati. Habes enim in pleno revelationem; nihil ampliùs poſtules de revelandis. Si quid autem oportuerit, revelabitur tibi.

VISIO IV.

De tentatione & tribulatione hominibus superventurâ.

I. Viſionem vidi, fratres, poſt dies viginti priſtinæ viſionis, figuram [77] tribulationis superventuræ. Proficiſcebar [78] enim in illa via Campana: à via autem publica, in villam, ſunt ferè ſtadia decem. Rarò autem iter fit per locum illum. Et ſolus ambulans, rogabam Dominum, ut revelationes ejus, quas mihi oſtendit per ſanctam Eccleſiam ſuam, confirmaret; & daret pœnitentiam omnibus ſervis ſuis, qui ſcandalizati ſunt; ut honorificetur nomen ejus magnum & honorificum; & quia me dignum exiſtimavit, ut oſtenderet mihi mirabilia ſua, & eum honorificarem, & gratias agerem. Tamquam vox mihi reſpondit: Ne dubites, Herma. Intra me ergo cœpi cogitare & dicere: Ego quid habeo dubitare, ſic fundatus à Domino, & qui vidi honorificas res? Progreſſus ſum paululùm, fratres; & ecce video pulverem uſque ad cœlum. Cœpi dicere intra me: Numquid jumenta veniunt, & pulverem excitant? Diſtabat autem à me, tamquam ſtadium. Et ecce video magis magiſque pulverem exſurgentem, adeo ut ſuſpicarer eſſe [79] aliquid divinitus. Puſillùm autem reſplenduit ſol: & ecce video [80] beſtiam magnam veluti cetum, & ex ore ejus locuſtæ igneæ procedebant. Erat autem ſtatura beſtiæ illius pedes ferè centum: caput autem habebat tamquam

* vas urnale. Cœpi flere & invocare Dominum, * Deeſt.
ut me liberaret ab illa. Deinde recordatus ſum verbi quod audieram; Ne dubites, Herma. Indutus ergo, fratres, fidem Dei; & memoratus [81] quis docuit me magnalia, audenter in beſtiam me tradidi. Sic autem veniebat beſtia illa, ita ut poſſet in ictu civitatem delere. Veni propè illam; & tam grandis beſtia extendit ſe in terram, & nihil niſi linguam proferebat, & in totum non movit ſe, donec [82] pertranſiſſem illam totam. Habebat autem beſtia illa ſuper caput colores quatuor; nigrum, deinde rubeum & ſanguinolentum, inde aureum, deinde album.

II. Poſtquam autem pertranſivi illam, progreſſus ſum ferè pedes triginta; & ecce [83] occurrit mihi virgo quædam exornata, tamquam de thalamo prodiens, tota in albis, & calceamentis albis circumdata, & uſque ad faciem, mitram habens: pro tegumento autem habebat capillos nitidos. Cognovi ergo à priſtinis viſionibus, quoniam Eccleſia eſt: & hilarior factus ſum. Salutavit autem me, dicens: Ave tu, homo. Et illam reſalutavi, dicens: Domina, ave. Reſpondens autem dixit mihi: Nihil tibi occurrit, homo? Dico ei: Domina, [84] occurrit mihi talis beſtia, quæ poſſit populum conſumere: ſed virtute Dei, & ſingulari ejus miſericordia, evaſi illam. Bene effugiſti, inquit; quoniam ſollicitudinem & ſollicitudinem tuam ad Dominum projeciſti, & cor tuum aperuiſti ad eum, credens quòd per nullum alium poteris ſalvus eſſe, niſi per magnum & honorificum nomen * ejus. Propter hoc [85] miſit Dominus Angelum ſuum, qui eſt ſuper beſtias, cui nomen

Eccleſiæ figura. Hieronymus, ad Oſee 7. 9. * Deeſt. Angelus, beſtiis præpoſitus. Hieronymus ad Habac. 1. 14.

76. Bod. *bonam.*
77. Tribulationem intelligit ſub Domitiano. Ibid.
78. Bod. deeſt *enim.* Ibid.
79. Bod. add *hoc.* Ibid.
80. Vid. Apoc. 11. & 12. Ibid.
81. Lam. *qua.* Ibid.
82. Bod. & Lam. *tranſirem.* Ibid.
83. *Occurrit mihi virgo quadam exornata tamquam de thalamo prodiens, &c.*] *Pro tegumento autem habebat capillos nitidos.* Apocalypſ. XXI. 2. *Et ego Johannes vidi ſanctam civitatem Jeruſalem novam, deſcendentem de cælo, à Deo, paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Hieronymus lib. 2 Commentariorum in Oſeam, ad cap. 7. verſ. 9. *Unde & in libro Paſtoris (ſi cui tamen placet illius recipere lectionem) Hermæ primùm videtur Eccleſia cano capite; deinde adoleſcentula, ut ſponſa,* (ita enim legi debere ſuſpicatus ſui) *crinibus adornata.* Reſpicitur ad hanc, ſuperioreſque apparitiones, Viſ. 1. cap. 2. Viſ. 2. cap. 1. 4. Viſ. 3. cap. 1. & 10. &c. COT.
84. Bod & Lamb. omittunt, *occurrit mihi.* OXON.
85. *Miſit Dominus Angelum ſuum, qui eſt ſuper beſtias, cui nomen eſt Hegrin.*] Iterum Johannem Apoſtolum imitatur, Apocal IX. 11. *Et habebant* locuſtæ *ſuper ſe regem Angelum Abyſſi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon.* Quod Cæſarienſis Andreas de Diabolo interpretatur, Arethas de bono Angelo. Exiſtimavi alio in Opere vocem nullius ſignificationis *Hegrin*, reformari debere in ἐγρήγορ-; quaſi compendioſa ſcriptura ἐγρηγ, tranſierit in *Hegrin*; dictus autem fuerit ἐγρήγορ- Angelus beſtiis præfectus, quoniam Danielis cap. 4. ubi de Nabuchodonoſore ad beſtias relegato agitur, ἐγρήγορ ſeu Vigilis mentio habetur. Ejus conjecturæ me nondum pœnitet. Si quis tamen aliam adduxerit, non repugnabo: quamquam abſque melioribus Codicibus vix aliquid certi proferri queat. Et verò ex loco Clementis Alexandr. Strom. 4. p. 503. ſuſpicabitur forſan nonnullus Hermam Græcè hoc ferè modo ſcripſiſſe, [illegible] adeò ut Latinè ponendum ſit, *ſuper beſtiam*; & nomen ſit beſtiæ, non Angeli. Pſalmo LXXIX. 14. [illegible] *Devaſtavit eam aper de ſylva, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam.* En verba Clementis; [illegible]

* MS. C. *Egrin.*

meneſt, [86] Hegrin *, & obturavit os ejus, ne te dilaniaret. Magnam tribulationem effugiſti, propter fidem tuam, & quia talem beſtiam non dubitaſti. Vade ergo, & enarra electis Dei magnalia ipſius. Et dices illis, quòd beſtia hæc figura eſt preſſuræ ſuperventuræ. Si ergo præparaveritis vos, poteritis effugere illam, ſi cor veſtrum fuerit purum ac ſine macula, & reliquos dies [87] veſtros ſervieritis Deo ſine querela. Immittite ſollicitudines veſtras ſuper Dominum, & ipſe dirigat eas. Credite Deo, qui eſtis dubii; quoniam [88] omnia poteſt, & avertere iram ſuam à vobis, & mittere vobis [89] præſidia. Væ dubiis iis, qui audierint verba hæc, & contempſerint: melius erat illis non naſci.

Cl. Alex. 4. Strom. ſub in Teſt. Vet.

III. Interrogavi eam de illis quatuor coloribus, quos habebat beſtia in capite. At illa reſpondit mihi, dicens: Iterum tu curioſus es, de rebus hujuſmodi interrogans. Et dixi: Domina, demonſtra mihi quid ſint illa? Audi, inquit: illud nigrum, mundus eſt, in quo commoramini: igneum autem & ſanguinolentum; quoniam oportet ſæculum hoc per ſanguinem & ignem deperire: aurea autem pars; vos eſtis, qui effugiſtis ſæculum hoc. Sicut enim per ignem, aurum probatur, & utile fit: ſic & vos probamini, qui habitatis in illis. Qui igitur permanſerint [90] & probati fuerint ab eis, purgabuntur. Et ficut aurum * emendatur, & remittit ſordem ſuam: ſic & vos abjicietis omnem triſtitiam & anguſtiam, & emundabimini in ſtructuram turris. * Alba autem pars; ſuperventuri eſt ſæculi, in quo habitabunt electi Dei: quoniam immaculati & puri erunt electi Dei in vitam æternam. Tu ergo ne deſinas [91] loqui hæc auribus ſanctorum. Habetis & figuram tribulationis superventuræ magnæ. Nam ſi [92] vos volueritis; nihil erit. In mente habete iſta, quæ præſcripta ſunt. Hæc cum dixiſſet, diſceſſit. Non vidi autem quem in locum abierit. Strepitus autem factus eſt, & averſus ſum retrorſum, metuens; & putabam beſtiam illam [93] venire.

* emundatur. G & C.

* Album.

ἀρχιμῶ. *Jam verò Paſtor dicit; Effugietis vim feræ beſtiæ, ſi cor veſtrum fuerit purum ac ſine macula.* Quinetiam Hieronymus lib. 1. Commentariorum in Habacucum, ad verſ. 14. cap. 1. *Et facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens principem:* ait; *Sicut igitur in hominibus etiam per ſingulos, Dei currit providentia; ſic in cæteris animalibus generalem quidem diſpoſitionem & ordinem curſumque rerum intelligere poſſumus. Verbi gratiâ; quo modo naſcatur piſcium multitudo, & vivat in aquis; quo modo reptilia & quadrupedia oriantur in terra, & quibus alantur cibis. Cæterum abſurdum eſt, ad hoc Dei deducere majeſtatem, ut ſciat per momenta ſingula quot naſcantur culices, quotve moriantur: quæ cimicum, & pulicum, & muſcarum ſit in terra multitudo: quanti piſces in aqua natent, & qui de minoribus majorum prædæ cedere debeant. Non ſimus tam fatui adulatores Dei, ut dum potentiam ejus etiam ad ima detrahimus, in nos ipſos injurioſi ſimus; eamdem rationabilium quàm irrationabilium* (f. *irrationalium quam rationalium*) *providentiam eſſe dicentes. Ex quo liber ille Apocryphus ſtultitiæ condemnandus eſt, in quo ſcriptum eſt, quemdam Angelum nomine Tyri præeſſe reptilibus; & in hanc ſimilitudinem piſcibus quoque & arboribus & beſtiis univerſis, proprios in cuſtodiam Angelos aſſignatos.* Atque ex his verbis; modò in locum *Tyri* reponatur θηρίον; videbitur ſanctus Doctor pro *Hegrin* habuiſſe in ſuo Herma, θηρίον: quæ lectio ſi cui placeat, dicere poterit Angelum beſtiis reptilibus præpoſitum, tuliſſe nomen earum: θηρίον namque beſtia eſt venenata, quod ſunt pleraque reptilium. Verumtamen, ut equidem nunc ſentio, in mente Hieronymi, cùm illa exararet, non erat Hermæ Paſtor; nec Recognitiones Clementi attributæ, ubi lib. 8. cap. 45. habetur: *Deus cùm feciſſet mundum, tanquam univerſitatis Dominus, ſingulis quibuſque creaturis principes ſtatuit, ipſis quoque arboribus, montibuſque, ac fontibus, & fluminibus, & univerſis, ut diximus, quæ fecerat. Multum eſt enim ire per ſingula. Statuit ergo Angelis Angelum principem, & Spiritibus Spiritum, ſideribus ſidus, Dæmonibus Dæmonem, avibus avem, beſtiis beſtiam, ſerpentem ſerpentibus, piſcem piſcibus, hominibus hominem, qui eſt Chriſtus Jeſus.* Habebat, inquam, Hieronymus in animo aliud Apocryphum, non extans in præſentiarum; in quo reptilibus, piſcibus, arboribus, & beſtiis univerſis, certi Angeli cuſtodes ac præſides, certiſque nominibus, aſſignabantur. Et meritò ſtultitiæ deputatur, nomina & functiones ſingulis Angelorum determinâſſe: non tamen Dei providentiam ad minuta quæque extendiſſe, ubi benigno lectore indiget ipſe Hieronymus; nec præfeciſſe animalibus & plantis Angelos; id enim præter Origenem Homil. 14. in Numeros, 23. in Joſuam, 8. in Jeremiam, & 4. in Ezechielem, fecére alii; ut Athenagoras Legatione pro Chriſtianis p. 27. citatus à Methodio apud Epiphanium Hæreſ. 64 num. 21. & apud Photium Codice 234. ſub initium; ut Epiphanius libro de menſuris & ponderibus cap. 22. ut Theodoritus Quæſtione 32. in Geneſim. Atque ea eſt ſententia Platonicorum in Porphyrio περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων lib. 2.

86. Admonet doctiſſimus Cotelerius, iſta magnam cognationem habere cum iis, quæ dicuntur Apoc 9 11. Nomen vero *Hegrin*, videri abbreviationem ἐγρηγόρου, ſcil. ἰγρίν. Dan 4. ubi agitur de Nabuchodonozore ad beſtias miſſo, & decreto à vigili ſeu angelo conſignato. Ego potius conjicerem cum erudiſſimo noſtro Pocockio, *Hegrin* eſſe ipſiſſimam vocem עגרין quam licet Græci codices, omiſſo ע ſcribant ἐγ, tamen alibi per γ ſoleant efferre, ut in Gomorrha, Gomer, Gaza, aliiſque quampluribus. Et quidem angelorum, dæmonumque nomenclatura, vocibus barbaris potius quam Græcis aut Latinis proponi gaudet. Quod ſubjungit vir doctiſſ. occaſione captata à Clement. Alexan. qui Strom. 4 locum hunc laudans, beſtiam iſtam ἄγγελον θηρίον appellat, ſcripſiſſe Hermam ἔπεμψε κύριος ἄγγελον αὐτοῦ ὃς ἐπὶ θηρίων, ᾧ ὄνομα ἄγγελον, minus videtur admittendum, ſiquidem nomen Angelo adhibitum, frigido ſynonymo ad beſtiam transducatur. Pari fere jure ἄγγελον legendum eſſe prætenderit, ſiquidem in loco Danielis prælaudato iſte ἐγρήγορος dicatur ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ. OXON.

87. Alii leg. *vita veſtræ* Ibid.

88. MSS. B. & L. *quoniam poteſt avertere.* Ibid.

89. Alii *ſuffragia.* Ibid.

90. B. & L. addunt, *& perſeveraverint.* Ibid.

91. Lam. & Bod. *loquendo.* Ibid.

92. Lam. *etſi volueritis.* Ibid.

93. Lam. & Bod. *venire.* Ibid.

LIBER SECUNDUS,

Qui inſcribitur, Mandata.

PROOEMIUM.

* MS. C. *cum ſediſſem.* Tertullianus, De Oratione, c. 12.

CUm [94] oraſſem domi, & * conſediſſem ſupra lectum, intravit vir quidam reverendâ facie, habitu paſtorali, pallio albo amictus, peram in [95] humeris, & virgam in manu geſtans, & ſalutavit me. Et ego reſalutavi eum. Protinuſque conſedit juxta me: & ait mihi: Miſſus ſum ab eo venerabili Nuncio, ut habitem tecum reliquos dies vitæ tuæ. Et ego putabam ipſum ad tentandum me veniſſe. Et dico ei: Tu enim quis es? Ego enim novi cui traditus ſum. Ait mihi: Non cognoſcis me? [96] Non, inquam. Ego, inquit, ſum Paſtor ille, cui traditus es. Adhuc loquente eo, figura ejus mutata eſt. Cumque cognoviſſem eſſe eum cui traditus fueram, [97] confuſus ſum, protinuſque metus me ſubiit, & totus mœrore confectus ſum, quia ſic ei reſponderam [98] * inſipienter. Ait mihi: Noli confundi, ſed virtutem concipe animo in Mandatis meis, quæ daturus ſum tibi. Miſſus ſum enim, inquit, ut quæ vidiſti ſuperiùs, omnia tibi rurſus oſtendam; præcipuè, quæ ex eis utilia ſunt vobis. Primùm [99] omnium, Mandata mea, & ſpecies Similitudinum ſcribe. Reliqua autem, ſicut oſtendero tibi, ſic ea ſcribes. Ideo autem præcipio tibi, primùm Mandata mea & Similitudines ſcribere; ut ſubinde legendo, faciliùs ea cuſtodire poſſis. Scripſi igitur Mandata & Similitudines, ita ut præcepit mihi. Quæ audita ſi cuſtodieritis, atque in his ambulaveritis, & exercueritis ea mente purâ; recipietis à Domino [1] quæ pollicitus eſt vobis. Sin autem iis auditis, non egeritis pœnitentiam, ſed adhuc adjeceritis ad

* nequiter & inſipienter. Sic & Carm.

94. *Cùm oráſſem domi, & conſediſſem ſupra lectum.* Hæc ſunt ad iſtum locum verba magni cenſoris Tertulliani cap. 12. lib. de Oratione; *Quòd adſignatâ oratione aſſidendi mos eſt quibuſdam, non perſpicio rationem, niſi ſi Hermas ille, cujus ſcriptura ferè Paſtor inſcribitur, tranſactâ oratione non ſuper lectum aſſediſſet, verùm aliud quid feciſſet, id quoque ad obſervationem vindicaremus. Utique non. Simpliciter enim & nunc poſitum eſt,* Cùm adoráſſem, & aſſediſſem ſuper lectum; *ad ordinem narrationis, non ad inſtar diſciplinæ. Alioquin nuſquam erit adorandum, niſi ubi fuerit lectus. Immò contrà Scripturam fecerit, ſi quis in cathedra aut ſubſellio ſederit. Porrò cùm perinde faciant Nationes, adoratis ſigillaribus ſuis reſidendo, vel propterea in nobis reprehendi meretur, quod apud Idola celebratur. Eò apponitur & irreverentiæ crimen, etiam ipſis Nationibus, ſi quid ſaperent, intelligendum. Siquidem irreverens eſt aſſidere ſub conſpectu, contraque conſpectum ejus, quem quam maximè reverearis ac venereris: quanto magis ſub conſpectu Dei vivi, Angelo adhuc orationis aſtante, factum iſtud irreligioſiſſimum eſt; niſi exprobramus Deo, quòd nos oratio fatigaverit!* Ubi mecum obſerva, tum morem Chriſtianorum quorumdam ſedendi ſtatim poſt orationem; tum ſimilem Paganorum conſuetudinem: tum denique ſuperſtitionem illinc natam.

Et quidem quòd ſpectat ad aſſidendi morem, peractâ oratione, eo alluſum fortè fuit per Athanaſium Epiſtolâ ad ſolitariam vitam agentes, Tom. 1. Edit. Pariſ. p. 847. [Greek illegible] *Jam ergo plerique è populo, Dimiſſione factâ, exierant: cumque paucæ mulieres remanſiſſent, factum eſt quemadmodum imperaverant: & erat miſerabile ſpectaculum. Adhuc enim nonnullæ poſt orationem ſedebant.* Niſi quod malim ſimpliciter accipere, de mulieribus nullâ quidem religione detentis, ſed modeſtè exſpectantibus aliorum egreſſum.

Conſuetudo autem Gentilium, teſtes habet cum Tertulliano Pindarum & Plutarchum. Nam Iſthm. Od. 6. Poëta deſcriptis precatione ac oraculo Herculis, ſubjungit,

ὡς ἄρα εἰπὼν, αὐτίκα
ἕζετο.

Sic locutus, ſtatim conſedit: Et Plutarchus in Numa p. 69. 70. inter ænigmaticas more Pythagoreo leges illius regis, profert hanc quoque, *Ut ſedeatur poſtquam adoratum fuerit;* tribuſque modis explicat; quòd firmæ eſſe debeant preces, permanendumque ſit in bonis; quod interſtitium ponere oporteat orationem inter & actionem ſecuturam; quodque in otio, non autem in occupatione ac properanter Numen adire deceat. In Quæſtionibus verò Romanis p. 270 narrat ſuo adhuc tempore uſitatum fuiſſe, ut qui precati eſſent atque adoráſſent, in templis perſeverarent ac ſederent.

Denique ſuperſtitio ritùs ejuſmodi ſatis declaratur à Tertulliano, tam in verbis laudatis, quàm in loco ea præcedente, ad quem te amandamus. Arguiturque per vanitas à B. Hieronymo lib. 2. adverſùs Jovinianum cap. 11. *Si autem* inquit *Petrus horâ ſextâ pranſurus aſcendit in cœnaculum, fortuita eſuries non facit præjudicium jejuniorum: hoc enim modo & Dominus, quia ad puteum Samariæ horâ ſextâ feſſus reſedit, & bibere voluit; omnibus incumbet neceſſitas, velint nolint, hoc tempore bibendi. Potuit autem fieri, ut vel Sabbathum eſſet, vel dies Dominicus, & poſt biduo triduoque jejunium, horâ ſextâ eſurierit. Numquam enim crediderim, Apoſtolum, ſi ante unam diem cœnaverat, epuliſque diſtentus fuerat, alterius diei eſuriſſe meridie. Quod ſi cœnavit pridie, & ſequenti die eſurivit ante prandium; non exiſtimo quòd uſque ad ſaturitatem comederit, qui tam citò potuit eſurire.* Satagebant quippe nonnulli [Greek illegible], cunctarum actionum documenta in ſacris litteris invenire. Unde doctiſſimus Græcorum Origenes ad illud Danielis XIII. 15. ex Editione [Greek illegible], *Et ecce Suſanna inambulabat juxta conſuetudinem;* hoc modo loquitur, interprete eruditiſſimo pariter Latinorum Hieronymo; *Ante jam dictum eſt* (verſ. 7.) *quod ſolito more,* (f. meridie) *inambularet Suſanna. Nec incongruum eſt, ad placandos eos qui omnium quæ gerimus de Scripturis ſanctis quærunt exempla, hunc inambulando locum aſſumere; quod rectè quis ad vegetandum corpuſculum deambulet.* COT.

95. *Peram in humeris, & virgam in manu geſtans.*] Habitus non paſtorum duntaxat, ſed etiam viatorum; nec non philoſophorum, qui exinde nomen Bactroperitarum gerebant, à baculo nempe & pera: locum Evangelii Matt. X. 10. *Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam:* ſic enarrante Hieronymo; *Arguit philoſophos qui vulgo appellantur Bactroperitæ* (malè Mariani Editio *Bactroperatæ*) *quòd contemptores ſæculi & omnia pro nihilo ducentes, cellarium ſecum vehebant.* atque poſt Hieronymum Paſchaſio Ratberto ſcribente; *Gulam cohibet, & arguit philoſophos qui dicuntur Bacchionitæ* (l. Bactrionitæ. nam codex MS. qui nunc viſitur in Bibliotheca ſancti Germani repræſentat *Bachtrionita*) *vel Bactroperitæ* (ita codex idem, non *Bactroperitæ*) *qui omnia mundi pro nihilo ducentes cellaria ſecum ferebant.* Sed & miſere diſtracta eſt vox Bactroperitæ in *Vactro peritis* cap. 17. Synodi S. Patricii, quod ad hunc modum legi atque componi debet; *Monachi ſunt qui ſolitarii ſine terrenis opibus habitant ſub poteſtate Epiſcopi vel Abbatis: (non ſunt autem Monachi, ſed Vactroperitæ, hoc eſt contemptores) ſolliciti ad vitam perfectam in ætate perfecta:* &c. COT.

Lam. *humerum.* OXON.

96. Lam. *nequaquam.* Ibid.

97. Bod. *confuſus ſum protinus, metuſque in me intravit.* Ibid.

98. Lam. & Bod. *nequiter & inſipienter.* Ibid

99. Lam. *omnia mandata.* Ibid.

1. Lam. & Bod. *quæcumque.* Ibid.

ad delicta veſtra; à Domino adverſa recipietis. Hæc omnia præcepit mihi ſcribere [2] Paſtor ille, Nuncius pœnitentiæ.

MANDATUM PRIMUM.

De fide in unum Deum.

l. ſup. in Teſt. Vet. Irenæum, l. 4. c. 3. Origenem, l. 1. de Princip. c. 3. & l. 2. c. 1. & ad Joh. 1. 1. Euſebium, l. 5. hiſt. c. 8. Athanaſium, de Incarn. Verbi: & de Nicæno Decretis: & Epiſt. ad Afric. Nicæam, ad Greg. Naz. Orat 40. Vide ſup. l. 1. Viſ. 1. c. 1.

[3] PRimùm omnium, crede quòd unus eſt Deus, qui omnia creavit, & conſummavit, & ex nihilo omnia fecit. Ipſe capax univerſorum, ſolus immenſus eſt. Qui nec verbo definiri, nec mente concipi poteſt. Crede igitur in eum, & time eum: & timens, habe abſtinentiam. Hæc cuſtodi; & abjice abs te omnem [4] nequitiam, * & inde virtutem juſtitiæ, & vives Deo, ſi cuſtodieris Mandatum hoc.

* indue

MANDATUM II.

De fugienda obtrectatione, & Eleemoſyna facienda in ſimplicitate.

DIxit mihi: Simplicitatem habe, & innocens eſto; & eris ſicut [5] infans, qui neſcit malitiam, quæ perdidit vitam hominum. Primùm de nullo malè loquaris, neque libenter audias malè loquentem. Sin verò, & tu audieris; particeps eris peccati malè loquentis; & credens, tu quoque peccatum habebis; quia credidiſti malè loquenti de fratre tuo. Pernicioſa eſt [6] detractio, inconſtans Dæmonium eſt: numquam in pace conſiſtit; ſed ſemper in diſcordia manet.

Hinc etiam Antiochus, Homiliâ 29. iſta habet.

Καλὸν οὖν ἐστι, ἐπὶ μηδενὸς καταλαλεῖν, μηδὲ ἡδέως ἀκούειν καταλαλοῦντος. Εἰ δὲ μή, καὶ ὁ ἀκούων ἔνοχος ἔσται τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος, ἐὰν πιστεύσῃ τῇ καταλαλιᾷ. Ὁ γὰρ πιστεύσας, ἕξει κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Οὗτος οὖν ἔνοχός ἐστι τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Οὐ δεῖ γὰρ κατ' ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι, σκοπῷ τοῦ διαβάλλειν αὐτόν, ὅπερ ἐστὶν ἡ καταλαλιά, κἂν ἀληθῆ ᾖ τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ μᾶλλον ἀποστρέφεσθαι τὸν καταλαλοῦντα. Ὦ πόσον πονηρά ἐστιν ἡ καταλαλιά, ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν.

Bonum itaque eſt, de nullo malè loqui, neque libenter audire malè loquentem. Sin vero, & qui audierit, reus erit peccati hominis malè loquentis, ſi crediderit oblocutioni. Qui enim credet, habebit adversùs fratrem ſuum. Hic ergo reus eſt peccati hominis obloquentis. Neque enim oportet aliquid dicere contra fratrem abſentem, calumniandi intentione, quod eſt oblocutio, licet vera ſint quæ dicuntur: ſed potiùs oblocutorem averſari. O quantùm pernicioſa eſt detractio, inconſtans Dæmonium; numquam in pace conſiſtens, ſed ſemper in diſcordia manens! Mat. 5. 21.

Con-

2. *Paſtor ille, Nuncius pœnitentiæ.*] Ποιμὴν ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας, inquit Clemens Alexandrinus. Angelus pœnitentiæ eidem Clementi, libro Quiſnam dives ſalvetur, ad finem, & Origeni in caput 16. Epiſtolæ ad Romanos. Apud Cedrenum non multò poſt initium, δι' ὁράσεως τοῦ ἐπὶ τῆς μετανοίας ἀγγέλου. Infrà Similit. 9. cap. 14. *præſidem Nuncium pœnitentiæ* cap. 23. *Nuncius & præpoſitus pœnitentiæ*. cap. 24. *Præpoſitus pœnitentiæ Nuncius*. Similit. 6. & 7. *Paſtor & Nuncius præpoſitus pœnæ*. Mandato 5. cap. 1. *Nuncius æquitatis*. Mandato 6. cap. 2. *Duo Genii ſeu Nuncii; Genius ſeu Nuncius æquitatis, & Genius ſeu Nuncius iniquitatis*. Similitud. 6. cap. 2. *Nuncius illecebrarum, dulcedinis ac voluptatis*. Atque à Hieronymo Paſtores Iſ. XIII. 20. intelliguntur Angeli, qui humano præſunt generi, & quotidie vident faciem Patris. COT.

3. *Primum omnium, crede &c.*] Græca ſunt, πρῶτον πάντων πίστευσον ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα. Sapientiſſimo Mandato hoc uſi ſunt olim SS. Patres, uſi & Hæretici Ariani; cum hoc diſcrimine, quòd illi quidem optimo jure id fecerint; hi verò peſſimo exemplo, ſingularique impudentiâ; quaſi neget Eccleſia unum eſſe Deum, cunctorum creatorem. Verum quid non auſi Hæreſis? Quod autem dicitur Deus capax univerſorum, ſeu capiens omnia, ipſeque immenſus, ſeu qui à nemine capiatur, id in Prædicatione Petri apud Clementem Alex. Strom. 6. p. 635. ſic exprimitur, ἀχώρητος, ὃς τὰ πάντα χωρεῖ. *Quo modo*, inquit S. Auguſtinus in Altercatione cum Paſcentio Ariano, poſt Epiſtolam 177. *eſt incapabilis Pater, quem capit Filius totum?* & quibuſdam interjectis, *Laudantes Deum, dicere ſolemus in precibus, ejus magnitudinem admirantes; Qui capit omnia, quem capit nemo, ſed nonnemo: nam totus capitur a Filio*. In Arnobii & Serapionis conflictu p. 543. *D. Capax, non capabilis*. Ibid.

4. Sic Lam. & Bod. *concupiſcentiam & nequitiam*. OXON.

5. MSS *infantes qui neſciunt*. Ibid.

6. *Detractio, inconſtans Dæmonium eſt*. καταλαλιά, ἀκατάστατον δαιμόνιον. Quippe ſolent Eccleſiæ magiſtri vitia ita appellare; hic lib. 3. Simil. 9. cap. 22. 23. Mandato 14 cap. 1. ut alibi paſſim. *Unde mihi videtur*, verba ſunt Origenis Homil. 15 in Jeſum Navæ, quæ ex parte imitatus Hieronymus ad Habac. III. 14. *eſſe infinitus quidam numerus contrariarum Virtutum, pro eo quod per ſingulos pæne homines ſunt Spiritus aliqui, diverſa in eis peccatorum genera molientes. Verbi causâ, eſt aliquis fornicationis Spiritus, eſt iræ Spiritus alius; eſt avaritiæ Spiritus, alius verò ſuperbiæ. Et ſi inveniatur eſſe aliquem hominem, qui his omnibus malis, aut etiam pluribus agitetur, omnes hos vel etiam plures in ſe habere inimicos putandus eſt Spiritus. Unde & per ſingulos, plures eſſe credendi ſunt; quia non ſingula ſinguli homines habent vitia, vel peccata committunt, ſed plura ab unoquoque videntur admitti. Et iterum non eſt putandum, quòd unus fornicationis Spiritus ſeducat eum, qui (verbi gratiâ) in Britanniis fornicatur, & illum qui in Indea, & in aliis locis, neque unum eſſe iræ Spiritum, qui diverſis in locis diverſos homines agitet: ſed puto magis, principem quidem fornicationis Spiritum unum eſſe, innumeros verò eſſe qui in hoc ei officio pareant, & per ſingulos quoſque homines, diverſi Spiritus, ſub eo principe militantes, ad hujuſcemodi eos peccata ſollicitent. Similiter & iracundiæ Spiritum principem unum eſſe arbitror, innumeros vero eſſe ſub ipſo agentes, qui per ſingulos quoſque homines, hujuſmodi vitii peccata ſuccendant. Similiter & avaritiæ unum eſſe principem, ſic & ſuperbiæ, & cæterorum malorum*, &c. ubi de vitiorum principum principe ac duce, totiuſque nefandæ militiæ magiſtro; item de victoria ſanctorum, poſtquam victus Dæmon peculiaris cujuſdam vitii, numquam alium hominem impugnare permittitur: quod tamen credat qui volet. Idem Origenes ad Johannis VIII. 49. *Convenit juxta Scripturas, peccantes multa facere præter rationem; non ob aliud, niſi quia facti fuerint capaces operationis mali Spiritûs, vel voluntatis immundi Dæmonis. Non dubitârunt igitur vel ea quæ exiſtimantur eſſe levia peccata Dæmonis tribuere, illi qui dixerunt repentinam iram, ſimiliterque detractionem Dæmonium eſſe.* Apertè reſpicit ad Hermæ loca. Sed & (ut pauca è multis colligam) Scriptori Recognitionum lib. 2. cap. 25. ignorantia eſt Dæmon peſſimus, Euſebio Præpar. Evang. lib. 9. cap. 2. voluptas μιχθὲς καὶ ἀναίσχυντος δαίμων, Baſilio Homiliâ in ebrioſos & Chryſoſtomo Homil. 1. ad populum Antiochenum & 29. in Geneſim ac libro quòd nemo læditur niſi à ſeipſo cap. 5. ebrietas αὐθαίρετος δαίμων; ut & avaritiam appellat Theodorus Studita Catecheſi 7. Eidem Chryſoſtomo in Pſalmum 4. & Homil. 87. in Matth. ira eſt δαίμων χαλεπός: Pſeudo-Chryſoſtomo autem ad Matth. V. 43. odium dicitur Spiritus tenebrarum; φιλονεικία Nazianzeno Epiſtolâ 43 πονηρὸν δαιμόνιον. Acedia nonnullis Senum apud Caſſianum lib. 10. de inſtit. Cœnob. cap. 1. meridianus Dæmon Pſalmi nonageſimi; & Johanni Climaco Scalæ Gradu 27. pag. 414. vana gloria τρίβολος δαίμων, hoc eſt meo quidem judicio, Dæmon inſtar tribulorum in ſepatis, reliquos vitiorum Spiritus coercens ac refrenans. Denique non pauci dæmonia ſeptem, quæ Dominus ejecit ex Maria Magdalena, interpretantur de ſeptem vitiis. Vide Nilum Ep. ad Dominum Juniorem, ad Gregorium Diaconum, item ad Joannem Monachum Lib. I. n. 294. *Nec eſt aliud ebrietas, quàm manifeſtiſſimus Dæmon.* Baſilius in Admonit. c. 14. & Reg. Solitariorum, c. 46. COT.

 7. MSS.

* illo

[7] Contine te ab * illa, & ſemper pacem habe cum fratre tuo. Indue conſtantiam ſanctam, in qua nulla ſunt peccata, ſed omnia læta ſunt. Et benefac [8] de laboribus tuis. Omnibus inopibus da ſimpliciter, nihil dubitans cui des. Omnibus da. Omnibus eoim Deus dari vult de ſuis donis. Qui ergo accipiunt, reddent rationem Deo, quare acceperunt, & ad quid. Qui autem accipiunt fictâ neceſſitate, reddent rationem; qui autem dat, innocens erit. Sicut enim accepit à Domino, miniſterium conſummavit, [9] nihil dubitando cui daret, & cui non daret; & fecit hoc miniſterium ſimpliciter glorioſè ad Deum. Cuſtodi ergo Maodatum hoc, ſicot tibi locutus ſom; ut pœnitentia tua ſimplex inveniatur & poſſit domui tuæ beoefieri: & cor muodum habe.

Antiochus, Homil. 98.

Καλὸν οὖν ἐστιν, ἐκ τῶν ἰδίων κόπων, ὧν ὁ Θεὸς ἐπιχορηγεῖ, πᾶσιν ὑστερουμένοις παρέχειν ἁπλῶς, μηδὲν διστάζοντα, τίνι δῷς, τίνι μὴ δῷς. Πᾶσι γὰρ ὁ Θεὸς δίδοσθαι θέλει ἐκ τῶν ἰδίων δωρημάτων, καὶ μὴ διακρίνειν τίνι δῷ, ἢ τίνι μὴ δῷ. Ἡ γὰρ διακονία αὕτη ἁπλῶς τελεσθεῖσα, ἔνδοξος ὑπάρχει παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ οὕτως ἁπλῶς διακονῶν, τῷ Θεῷ ζήσεται.

Bonum igitur eſt, de propriis laboribus quæ ſuppeditavit Deus, omnibus inopibus dare ſimpliciter; nihil dubitando, cui det, cui non det. Omnibus enim Deus dari vult de ſuis donis; non autem quemquam dubitare, cui det, vel cui non det. Hoc quippe miniſterium ſimpliciter factum, glorioſum eſt apud Deum. Et qui ita ſimpliciter miniſtrat, vivet Deo.

MANDATUM III.

De fugiendo mendacio, & Hermæ pœnitentia ob ſimulationem.

Iterum mihi dixit: Veritatem dilige, & omnis ſermo [10] verus ex ore tuo procedat, ut ſpiritus quem Domious conſtituit io carne tua, verax inveniatur apud cunctos homines, & Dominus magnificetur, qui dedit ſpiritum [11] in te; quia Deus verax eſt in omni verbo, & non eſt mendacium in ipſo. Qui ergn mentiuntur, abnegant Dominum, non reddeotes Deo depoſitum quod acceperunt. Acceperunt enim ſpiritum ſine mendacio. Hunc ſi mendacem reddnot, coinquinant mandatum Domini, & fraudatores fiuot.

Mendaces Deum negant.

Antiochus, Homiliâ 66.

Χρὴ οὖν πᾶσαν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορεύεσθαι, ἵνα τὸ πνεῦμα, ὃ ὁ Θεὸς κατῴκισεν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς εὑρεθῇ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὕτως δοξασθῇ ὁ Κύριος ὁ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατοικῶν, ὅτι ὁ Κύριος ἀληθινὸς ἐν παντὶ ῥήματι, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ψεῦδος. Οἱ οὖν ψευδόμενοι, ἀθετοῦσι τὸν Κύριον, καὶ γίνονται ἀποστερηταὶ τοῦ Κυρίου, μὴ ἀποδιδόντες αὐτῷ τὴν παραθήκην ἣν ἔλαβον. Ἔλαβον γὰρ πνεῦμα ἀψευδές. Τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ἐμίαναν τὴν τοῦ Θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.

Oportet ergo, ut omnis veritas ex ore hominis procedat; ut ſpiritus quem Dominus conſtituit in carne hac, verax inveniatur apud cunctos homines; & ſic Dominus magnificetur, qui in homine habitat; quia Dominus verax eſt in omni verbo, & non eſt mendacium in ipſo. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, & fiunt fraudatores Domini, non reddentes ei depoſitum quod acceperunt. Acceperunt enim ſpiritum ſine mendacio. Hunc ſi mendacem reddunt, coinquinant mandatum ſeu depoſitum Domini, & fraudatores fiunt.

[12] His auditis, egn vehementer flevi. Qui cùm flentem me videret, dixit mihi: Quid ploras? Et dixi: Quoniam, Domine, neſcio an poſſum ſalvus eſſe. Quare, inquit? Et dixi: Quia numquam, Domine, verum locutus ſum verbum in vita mea, ſed ſemper in ſimulatione vixi, & mendacium pro veritate affirmavi omnibus, & non mihi quiſquam contradixit, ſed fides habita eſt verbo meo. Quo modo ergo potero vivere, cùm ſic egerim? Et dixit mihi: Tu quidem bene & verè ſentis. Oportebat enim te ſicut Dei ſervum, in veritate ambulare, & malam conſcientiam cum ſpiritu veritatis non conjungere, nec triſtitiam Spiritui Dei ſancto & vero facere. Et dixi illi: Numquam, Domine, hæc verba tam diligeoter audivi. Et dixit mihi: Nonc audis. Cura deinceps, ut & illa quæ priùs locutus es falſa pro negotiis tuis; his verbis & illa fidem recipiant. Poſſunt enim & illa fidem [13] recipere, ſi vera locutus fueris deinceps; & ſi veritatem ſervaveris, poteris vitam conſequi. Et qoicumque audierit hoc Mandatum, & fecerit, & receſſerit à mendacio; vivet Deo.

MANDATUM IV.

De dimittenda adultera.

I. Mando, ait, tibi, ut caſtitatem cuſtodias, & non aſcendat tibi cogitatio cordis de alieno matrimonio, aut de fornicatione: [14] hæc enim parit peccatum magnum. Tu autem ſemper memor eſto Domini, omoibus horis, & numquam peccabis. Si enim hæc cogitatio in cor tuum aſcenderit tam mala, magnum peccatum facis: & qui hæc faciunt, viam mortis ſequuntur. Vide ergo tu; abſtine te ab hac cogitatione. Ubi eoim caſtitas manet in corde hominis juſti, numquam ibi aſcendere debet cogitatio mala. Et dixi illi: Domine, permitte me pauca verba tecum loqui. Dic, inquit. Et dixi illi: Domine, ſi quis habuerit uxorem fidelem in Domino, & hanc invenerit in adulterio, numquid peccat vir, ſi coovivit cum illa? Et dixit mihi: Quamdiu neſcit peccatum ejus, ſine crimine eſt vir vivens cum illa. [15] Si autem ſcierit vir uxorem ſoam deliquiſſe, & non egerit pœnitentiam mulier, & permanet io fornicatione ſua, & convivit cum illa vir; reus erit peccati

7. MSS. *Abſtine.* OXON.
8. Bod. *delatoribus.* Ibid.
9. Lam. *cui dare, cui non dare.* Ibid.
10. Lam & Bod. *verax.* Ibid.
11. Lam. *vitæ.* Ibid.
12. Bod. *ergo auditis, vehementer.* Ibid.
13. Lam. & Bod *percipiant* & mox, *percipere.* Ibid.
14. Lam. *quia hoc facit.* Lam *non.* Ibid.
15. *Si autem ſcierit vir uxorem ſuam deliquiſſe, &c.*] Citatur iſte locus à Petro Lombardo lib. 4. Sententiarum diſt. 35. o. 5. & à Gratiano Cauſ. 34. mutatuſque in Canonem cernitur apud Gregorium IX. Decret. lib. 5. tit. 16. cap. 3 Conſimilia autem ubique occurrerit, in legibus Atticis & Romanis, in Scriptoribus profanis, in Canonibus, in Patribus. Notatu maximè dignus eſt canon Namnetenſis 12. qui exſtat etiam lib. 7. Capitularium cap. 298. indeque in Canonibus Iſaaci Lingonenſis tit. 5. cap. 9 *Si cujus uxor adulterium perpetravit, & hoc à viro deprehenſum fuerit*

cati ejus, & particeps mœchationis ejus. Et dixi illi: Quid ergo, ſi permanſerit in vitio ſuo mulier? Et dixit: Dimittat illam vir, & vir * ſuper * per ſe maneat. 16 Quod ſi dimiſerit mulierem ſuam, & aliam duxerit, & ipſe mœchatur. Et dixi illi: Quid ſi mulier dimiſſa pœnitentiam egerit, & voluerit ad virum ſuum reverti; nonne recipietur à viro ſuo? Et dixit mihi: Imò

---

fuerit & publicatum; dimittat uxorem ſi voluerit, propter fornicationem: illa verò ſeptem annis publicè pœniteat. Vir verò ejus, illà vivente nullatenus aliam accipiat. Quòd ſi voluerit adulteram ſibi reconciliare, licentiam habeat: ita tamen, ut pariter cum illa pœnitentiam agat; & exactâ pœnitentia, poſt ſeptem annos ad communionem uterque accedat. Similis forma & in muliere ſervabitur, ſi cum vir ejus adulteravit. Hoc eſt, adulterio ſuo polluit; juxta illud B. Ambroſii libro 2. Commentariorum in Lucam ſub initium, *Pulcrè docet ſanctus Matthæus quid facere debeat juſtus, qui probrum conjugis deprehenderit, ut innoxium ab homicidio, caſtum ab adulterio præſtare ſe debeat. Qui enim jungitur meretrici, unum corpus eſt.*

Patti innocenti permiſſio datur per illum Canonem, ſi voluerit, partem nocentem dimittere; quod eſt contra communem Antiquorum ſententiam. Jubent enim eos dimittere culpæ affines; præſertim mulier: nam quemadmodum diſcimus præcipuè ex Baſilii canonibus 9. & 21. ex Innocentio Epiſt. 3. cap. 4. ac ex Auguſtino libro 50. Homiliarum Homiliâ 49. rariùs mulieres à mœchis maritis divertebant. Id verò jubent, tum ob locum Proverb. XVIII. 22. *Qui tenet adulteram, ſtultus eſt & impius;* tum propter allatam rationem S. Ambroſii; tum quod ea ſocietas inquinet, dum conjux membrum fit aut meretricis, aut ſcortatoris; tum quia licentia alteri datur peccandi, oriturque turpiſſimi lenocinii ſuſpicio; tum etiam quia citiùs ſequetur delinquentis pœnitentia; tum denique ut evitentur innumera mala, & ſcandalum. Sed prudenter hunc nodum ſolvit Ernulfus Epiſtolâ ad Walchelinum, Tomo 2. Spicilegii veterum Scriptorum, quod religioſiſſimo viro Lucæ Acherio debemus, p. 425. *Si ergo,* inquit, *pudens cum impudica uxore quovis genere fornicationis deluſa, ita ſanctitate cohabitare valeat, ut animæ ſuæ periculum pro ejus conſortio non incurrat, nec ſe incurſurum metuat, ſperans etiam ſe illius offenſionibus eſſe conſulturum: hoc ſalubre conſilium ſibi inveniat, ſi ab ea facilè diſcedere nolit, & offenſam ejus dimittens, meliorem ſibi viam oſtendere ac docere velit.* Et mox; *Qui verò ita ſe facilem cernit ad lapſum, proclivem ad periculum, ut à prava mulieris peſſima voluntatem partem aliam nequeat* (immò queat) *declinare, hoc urgente periculo eam prudentis conſilio dimittit, ſine qua Deo placitam poteſt facere vitam ſuam, cum qua inter ejus ſordes nullo precio poteſt redimere animam ſuam,* &c.

Præterea in prædicto canone Namnetenſi præcipitur ut conjux inſons pariter cum ſonte agat pœnitentiam; non inſolito olim Eccleſiaſticæ diſciplinæ vigore; cujus rationes eſſe videntur hæ; metus ne immunis à flagitio, cauſſa aliquatenus vel occaſio extiterit adulterii, ſuſpicio incontinentiæ in repoſcente conjugem; & comprobatio veræ reconciliationis.

Obiter obſerva typographicam omiſſionem, Capitularium lib. 6. cap. 215. *Placuit ut cauſſà fornicationis non ſit uxor ſecundùm Domini ſententiam dimittenda, ſed potiùs ſuſtinenda.* Excidit vocula *niſi* poſt *ut*; quemadmodum liquet ex iiſdem Capitularibus Additione 2. cap. 20. ſeu ex Synodo Pariſienſi 6. lib. 3. cap. 2. ubi dicitur, *Et quòd niſi cauſſà fornicationis, ut Dominus ait, non ſit uxor dimittenda, ſed potiùs ſuſtinenda.* Videas etiam, cui commodum erit legere, caput 165. Prati ſpiritualis Johannis Moſchi.

Cæterùm lib. 4. Juris Græco Romani, ubi de Michaele Cerulario, ſcriptum habetur;

Ἐκ ἐπιστολῆς Μιχαὴλ, τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου	*Ex Epiſtola Michaelis, ſanctiſſimi & univerſalis Patriarchæ.*
[illegible]	*Sacerdos qui novit uxorem ſuam adulterio pollutam; ſi eam expulerit, à munere ſuo non arcetur; ſin receperit, ſacerdotium amittit. Dotis autem, quam per adulterium cognita ſacerdotis uxor marito attulit, duo trientes pro nato utriſque ſilio retinebuntur; reliquus mulieri concedetur, et tribuendus Monaſterio, in quo tondebitur.*

Integram verò Epiſtolam Decretalem nactus ſum in duobus Codicibus MSS. Bibliothecæ Regiæ, numeratis 277 & 1996. quam libet hic legendam proponere, atque Latinitate donare.

Decretum (aut Epiſtola) Domini Michaelis Patriarchæ, De Sacerdotis uxore adulterio pollutâ.	[illegible] vel ἐπιλύσις τοῦ πατριάρχου κυρίου Μιχαὴλ, περὶ γυναικὸς ἱερέως μοιχευθείσης.
Johannes hic Sacerdos, qui iſtud ſcriptum tibi tradit, Deo cariſſime, uxorem ſuam dixit in iterum adulterii incidiſſe, ſe verò ſimul ac adulterium commiſſum deprehendit, diſſidium ab ea feciſſe, nec ampliùs ſuſtinuiſſe cum illa habitare. Hic itaque dictis, quærit num ipſe, ob uxoris mœchiam, à ſacerdotio exercendo prohibeatur. Nos reſpondimus quod eà de cauſſà non impediretur ſacra tractare. Etenim qui jam adulteratam in conjugem ducit, ſacerdos fieri non poteſt. Sed cum quis uxorem quidem virginem duxit, illa verò connubio juncta ei, adulterium admittit; ſi re cognità ſacerdos maneat quietus, nec eam ſuâ domo exuitat, neque ob illa ſeparari inducat in animum, indignus ſacerdotio cenſetur, propter hujuſcemodi ſceleris tolerantiam. At ſi comperto adulterio, adulteram domo ſuâ manifeſtim expulerit, & divortium fecerit, poſtea quoque in ſacerdotii quod habet dignitate permaneat. Itaque ſi vera prædicat Johannes, & poſtquam agnovit uxorem adulterium perpetràſſe, ab illa ſejunxit ſe, habitationemque cum ea detrectavit, ſit etiam poſtea ſacerdos, nec ullatenus ob uxoris adulterium à rerum ſacrarum tractatione arceatur. Quandoquidem autem ait Sacerdos ſe filium ex adultera ſuſcepiſſe; duas quidem partes dotis, pueri cauſſà retineat Sacerdos; tertia verò mulieri detur, quæ in monaſterium afferat, atque tondeatur.	Ἰωάννης οὗτος ὁ ἱερεὺς ὁ τὴν παροῦσαν γραφὴν ἐπιδιδούς σοι, θεοφιλέστατε, [illegible]

Bod. mulierem. Qui crimen diſſimulat, *doctus ſpectare lacunar, Doctus & ad calicem vigilanti ſtertere naſo*, ſub mariti perſona, leno eſt. Hoc vero in negotio canones, pro temporum ratione diverſa ſtatuerunt. OXON.

16. *Quod ſi dimiſerit mulierem ſuam, & aliam duxerit; & ipſe mœchatur.*] Infraque reddit rationem; *Propter pœnitentiam ergo non debet, dimiſſà conjuge ſuâ, vir aliam ducere.* Subditque, *Hic actus ſimilis eſt in viro, & in muliere.* Habes expreſſam verbis clariſſimis orthodoxam ſententiam de vinculo matrimonii poſt adulterium permanente; quæſtione celeberrimâ & difficillimâ, toties, tantiſque viribus jam olim agitatâ, atque à Concilio Tridentino definitâ Seſſ. 24. Can. 7. *Si quis dixerit Eccleſiam errare, cum docuit & docet juxta Evangelicam & Apoſtolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum, matrimonii vinculum non poſſe diſſolvi; & utrumque, vel etiam innocentem, qui cauſſam adulterio non dedit, non poſſe altero conjuge vivente, aliud matrimonium contrahere; mœcharique eum qui dimiſſà adulterâ aliam duxerit, & eam quæ dimiſſo adultero alii nupſerit; anathema ſit.* Enimverò dempta multis aut obſcuriùs aut generaliùs prolatis, reliquorum præcipua his ferè capitibus poſſunt comprehendi.

1. Nuptias per alterutrius conjugum adulterium non dirimi; ſeu quemadmodum loquuntur, matrimonii violationem matrimonium non violare; ſententia Catholica; Tertulliani eſt libro de Monogamia cap. 9. & 10. Innocentii Papæ ad Exuperium Epiſt. 3. cap. 6. Hieronymi ad Matt. XIX. 9. Auguſtini cùm aliis in locis, tum præcipuè in duplici libro de adulterinis conjugiis ad Pollentium; ubi rem ex profeſſo ita egit, ut ad idem ſentiendum omnes propemodum Doctores Latinos, antiquos, recentiores, adduxerit; præterea Patrum Concilii Milevitani 2. Can.

Can. 17. Namnetenſis Can. 12. Sueſſionenſis 2. Can. 9. Forojulienſis Cap. 10. Quibus adjungo Canonem S. Patricio perperam adſcriptum, (quod oſtendet verus Canon infrà memorandus) Canonem 10. Synodi Anglicanæ apud Bedam Hiſtoriæ lib. 4. cap. 5. Capitulum 215. lib. 6. Capitulorum, cum Capitulo 10. Additionis 2. ſeu capite 2. libri 3. Concilii Pariſienſis 6. & Caput 46. Triburienſis Synodi. Cùm enim per poſteriora ea Decreta non liceat marito adulteræ, vivente eâ, aliud inire connubium; datur intelligi vetitum etiam id viro mœcho, & uxori ſive libidinoſæ, ſive caſtæ.

2. Viſum olim eſt Principibus Chriſtianis, adulterio diſſolvi conjugium. Patet ex multis notiſſimiſque ea de re latis legibus. Eamque doctrinam retinuerunt Græci & Armenii. Ad quam referri poteſt iſtud Aſterii Homiliâ de repudio, *πείθεσθε ὅτι γάμος θανάτῳ μόνῳ καὶ μοιχείᾳ διασπᾶται. Perſuaſum habete, quòd matrimonium morte duntaxat & adulterio dirimatur.* Unde S. Auguſtinus lib. 1. de nuptiis & concupiſcentia cap. 10. ait; *Capit ſacramenti tanta obſervatio eſt in civitate Dei noſtri, in monte ſancto ejus, hoc eſt in Eccleſia Chriſti, ut cùm filiorum procreandorum cauſâ vel nubant feminæ, vel ducantur uxores, nec ſterilem conjugem fas ſit relinquere, ut alia fœcunda ducatur. Quod ſi quiſquam fecerit, non lege hujus ſæculi, ubi interveniente repudio, ſine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia: quod etiam ſanctum Moyſem Dominus propter duritiam cordis illorum, Iſraelitis permiſiſſe teſtatur: ſed lege Evangelii reus eſt adulterii: ſicut etiam illa, ſi alteri nupſerit.* Ex libro quinquaginta Homiliarum Homil. 49. *Non vobis licet habere uxores, quarum priores mariti vivunt. Nec vobis feminæ, habere viros licet, quorum priores uxores vivunt. Adulterina ſunt iſta conjugia, non jure fori, ſed jure cœli.* Taceo locum S. Chryſoſtomi in Sermone de libello repudii.

3. Qui ſolet Ambroſiaſter appellari, ad I. Corinth. VII. 10. 11. exiſtimat viro licere, dimiſſâ uxore peccante, ducere aliam; uxori non licere, dimiſſo ob fornicationem viro, nubere: quia mulier inferior eſt, vir autem potior & caput mulieris. Atque ille locus laudatur in Synodo Aquiſgranenſi tertia anni 862. fruſtraque apud Magiſtrum Sententiarum lib. 4. diſt. 35. ſuſpicio corruptionis inducitur. Verùm hic adhiberi debent præclara B. Auguſtini verba lib. 2. de adulterinis conjugiis cap. ult. *Viri propterea ſe feminis ſuperiores arbitrantur, ut pudicitiâ pares eſſe dignentur, in qua etiam præire debuerunt, ut eos illæ tamquam ſua capita ſequerentur.* Et infrà; *Unde iſtos qui virilem excellentiam, non putant niſi peccandi licentiam, quando terrentur ne adulterinis conjugiis hærendo pereant in æternum,* &c. Quamquam pro Pſeudo-Ambroſio ſtare forſan videbuntur Epiſcopi Illiberitani Canone 9. *Fidelis femina, quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, & alterum ducerit, prohibeatur ne ducat: ſi autem duxerit, non priùs accipiat communionem, quàm is quem reliquit, de ſæculo exierit; niſi neceſſitas infirmitatis dare compulerit.* Canone 10. *Si fuerit fidelis quæ ducitur ab eo qui uxorem inculpatam reliquit, & ſciverit eum habere uxorem, quam ſine cauſſa reliquit, placuit huic nec in fine dari communionem.*

4. Quòd mulier, quamdiu vir vivit, ſi nubat, ſit adultera, docetur à Baſilio ad Amphilochium, Can. 9. & 48. Hieronymo Epiſt. 30. cap. 1. Adverſus Jovinianum lib. 1. cap. 5. & Epiſt. 147. ad Amandum, Innocentio Epiſt. 2. cap. 15. & Niceta Metropolitano Heracleæ in Reſponſis ad Interrogationes Conſtantini Epiſcopi, lib. 5. Juris Græco-Romani p. 310.

5. Contrà, quod uxor pudica à marito dimiſſa, vel maritum adulterii ergo dimittens, extra culpam, aut ſaltem extra crimen ſit, ſi nuptias contrahat, creditum Epiphanio Hæreſi 59 ſect. 4. cum quo confer Conſtitutiones Apoſtolicas lib. 3. cap. 1. ac fortè Tertulliano lib. 2. ad uxorem cap. 1. illiuſque Eccleſiæ præſidibus, commemoratis excuſatiſque ab Origene ad Matt XIX 8. qui contra Scripturam permiſerunt aliquam nubere, viro priori vivente. Credidit quoque Pollentius licere quidem mulieri poſt dimiſſum virum fornicantem alteri nubere, id tamen non expedire; prout refertur à S. Auguſtino lib. 2. de adulter. conjug. cap. 6. At Photio Epiſt. 1. Auctarii placet ut mulier à viro citra rationem ac invita repudium paſſa, cùm ille aliam acceperit, ipſaque poſtea cum alio juncta fuerit, adultera non appelletur. Citantque viri docti ex antiquo Pœnitentiali Romano, *Si uxor tua hoc probare potuerit, quòd tuâ culpâ & tuo juſſu, ſe renuente & luctante adulterata ſit; ſi ſe continere non poteſt, nubat cui voluerit, tantùm in Domino. Tu autem ſine uxoris ſpe in perpetuum maneas.* Et Concilii Vermerienſis Canon 18. ita habet; *Qui cum conſobrina uxoris ſuæ manet, ſuâ careat, & nullam aliam habeat: illa mulier quam habuit, faciat quod vult. Hoc Eccleſia non recipit.* Ubi ſuſpicor poſtremas quatuor voces ad Canonem non pertinere, ſed eſſe annotatoris cujuſdam, qui ad ſuorum temporum reſpiciebat diſciplinam.

6. Cum impudica conjugio copulatus poteſt eâ relictâ aliam quærere; ex mente Lactantii lib. 6. cap. 23. Concilii Venetici Can. 2. Synodi ſancti Patricii Can. 26. Concilii Bituricenſis in ſeſſione 2. Synodi Lemovicenſis ſecundæ recitatis, Can. 25. & Leonis IV. in Synodo Romana Can. 36. apud Auctorem libri de Vitis Romanorum Pontificum vulgò Luitprando attributi. Quibus adde capit. 116. Theodori Cantuarienſis, Tom. 9 Spicilegii. Univerſalem conceſſionem reſtringit Canon Vermerienſis 10. *Si filius cum noverca ſua, uxore patris ſui dormierit; nec ille, nec illa, poſſunt ad conjugium pervenire. Sed ille vir, ſi vult, poteſt aliam uxorem habere; ſed melius eſt abſtinere.* Item Canon 10. Concilii Arelatenſis 1. *De his qui conjuges ſuas in adulterio deprehendunt, & iidem ſunt adoleſcentes fideles, & prohibentur nubere; placuit ut in quantum poſſit, conſilium eis detur, ne viventibus uxoribus ſuis, licèt adulteris, alias accipiant.* Quæ verba eruditiſſimus Petavius in Animadverſionibus ad S. Epiphanium, ad Hæreſim 59. manca putat. Quare enim, inquit, conſilium ſolummodo datur, ubi pœnæ metus prohibitio? Itaque poſitâ particulâ non ante verbum *prohibentur*, affirmationem mutat in negationem. Mihi verò locus integer videtur. Scilicet erant qui ejuſmodi juvenes à novis nuptiis penitus arcebant. Horum ſeveritatem non uſquequaque comprobant Arelatenſes; ſed volunt ut ademptâ, conſilio tantùm agi & perſuaſione. Operæ pretium porro me arbitror facturum, ſi appoſuero inſignem locum B. Auguſtini libro de fide & operibus cap. 19. *Quiſquis etiam uxorem in adulterio deprehenſam dimiſerit, & aliam duxerit, non videtur æquandus eis qui exceptâ cauſâ adulterii dimittunt & ducunt. Et in ipſis divinis ſententiis ita obſcurum eſt, utrum & iſte, cui quidem ſine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur ſi alteram duxerit, ut quantum exiſtimo venialiter ibi quiſque fallatur.*

7. Per Concilii Forojulienſis cap. 10. adimitur adulteræ ſpes conjugii etiam poſt mortem viri. Conſule Decretum cap. *Hi verò* Cauſ. 32. quæſt. 7. Similes autem multæ ſanctiones latæ reperiuntur ſuper inceſtu, raptu, aliiſque criminibus.

8. Cùm ſoleant Patres & Concilia facultatem divortii faciendi propter ſolum adulterium dare, Principalibus legibus complures aliæ variæque cauſſæ ſeparationis invectæ ſunt. Hinc querela Gregorii Nazianzeni Epiſt. 176. ſeu 225. *τὸ διαζύγιον τοῖς ἡμετέροις ἀπαρέσκει νόμοις ὅλως, κἂν οἱ Ῥωμαίων ἑτέρως κρίνωσι. Divortium legibus noſtris omnino diſplicet, tametſi Romanæ aliter decernant.* Eamque in partem peccabant Ebionæi, quòd teſte S. Epiphanio in Hæreſi eorum cap. 18. liberè ad ſecundas uſque, tertias, ſeptimaſque nuptias diverterent. Quinetiam interdum aliquid de rigore remiſſum fuit Eccleſiaſticis regulis, dum ſe ad Jus civile accommodant. Quare juxta Canonem Compendienſem 13. & Reſponſionem Johannis Citrenſis ad Interrogationem 2. Conſtantini Cabaſilæ, Juris Græco-Romani lib. 5. conſentiente Fulberto in Epiſt. 58. ingreſſus Monaſterii, ſeu voti emiſſio diſſolvit copulam matrimonii, adeò ut conjux non vovens valeat nuptias contrahere. Præterea ex Reſponſo Gregorii Papæ ſecundi Epiſtolâ ad Bonifacium, vir cui mulier debitum reddere ob infirmitatem nequit, ſi ſe non poteſt continere, alteram ſibi junget. Sic Vermerienſe Concilium Can. 5. *Si qua*, inquit, *mulier mortem viri ſui cum aliis hominibus conſiliavit, & ipſe vir ipſius hominem ſe defendendo occiderit, & hoc probare poteſt, ille vir poteſt ipſam uxorem dimittere, & ſi voluerit aliam accipiat.* Canone verò 9. *Si quis neceſſitate inevitabili cogente, in alium Ducatum, ſeu provinciam fugerit, aut ſeniorem ſuum, cui fidem mentiri non poterat, ſecutus fuerit; & uxor ejus, cùm valet & poteſt, amore parentum, aut rerum ſuarum, eum ſequi noluerit, ipſa omni tempore, quamdiu vir ejus, quem ſecuta non fuit, vivit, ſemper innupta permaneat. Nam ille vir ejus, qui neceſſitate cogente in alium locum fugit, ſi ſe abſtinere non poteſt, aliam uxorem cum pœnitentia poteſt accipere.* Et S. Baſilius Canone 9. quando ab uxore dimiſſus quis aſſumit aliam, tunc veteri marito ignoſcit, notatque nuptias: circa quod lege Canonem Trullanum 87. & cap. 113. Theod. Cant. ad hæc, Concilii Compendienſis Canone 16. decernitur; *Si vir leproſam mulierem habeat ſanam, ſi vult ei donare commeatum, ut accipiat virum, ipſa femina ſi vult accipiat. Similiter & vir.* Conſulendus quoque de longa abſentia matrimonii nexum ſolvente Manuel Patriarcha lib. 3. Juris Græco-Romani p. 239. contràque Nicetas Heracleenſis ſuprà citatus ac legendæ Epiſtolæ S. Leonis 79. & Bonifacii Martyris 87. Sed & dubitat Timotheus Alexandrinus Reſponſione ad Interrogationem 15. apud Balſamonem p. 1066 an Dæmoniacæ & furentis marito incontinenti, ad ſecundas nuptias tranſire permittendum ſit, propendet tamen in meliorem partem. Quo loci lege Balſamonem; item Photii Nomocanonem titulo 12. cap. 30. & Harmenopulum in Epitome Canonum Sect. 5. tit. 3. ubi expulſo Timothei nomine Petri perperam fuit ſubſtitutum. Matthæus Blaſtares Collector Canonum ineditus, qui ex multis Bibliothecis in multorum manus venit, quemque habeo deſcriptum ex MS. codice viri pietate, humanitate ac doctrinâ inſignis Claudii Joli Canonici Pariſienſis, poſtquam Elemento γ'. cap. 26. ad Timothei dictum ſubnotavit Novellam Leonis Imperatoris pro hujuſmodi nuptiis, addit; *τοῦτο καὶ ἡ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου νεαρὰ θεσπίζει· κἂν γὰρ ὁ νόμος φησὶ μανία ἐμποδίζει τὸν γάμον, ἀλλ' οὐ διαλύει τὸν ὀρθῶς συστάντα. Hoc & Imperatoris Nicephori Botaniatæ Novella ſancit; quamvis Lex dicat, Furor impedit nuptias, non tamen diſſolvit rectè contractas.*

Piæ præterieram admonere, pietatis plenam eſſe rationem, ob quam Hermas ſuit ut conjux poſt dimiſſionem

con-

Imò ſi non receperit eam vir ſuus, peccat, & magnum peccatum ſibi admittit: ſed debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam
Una pœnitentia. egit: ſed non ſæpe. [17] Servis enim Dei pœnitentia una eſt. Propter pœnitentiam ergò non debet, dimiſſa conjuge ſua, vir aliam ducere. Hic actus ſimilis eſt in viro, & in muliere. [18] Non ſolùm mœchatio eſt illis,

---

conjugis mœchantis cœlebs maneat; *Poteſt enim ei hujuſmodi pœnitentia eſſe.* Quò nempe ignoſcatur ei cui Deus pepercit; ait B. Auguſtinus II. Ad Pollentium 6 ubi, quemadmodum & cap. 9 addit, non durum eſſe ac difficilem, ſi fides adſit, nec turpem conjugum poſt perpetrata ac per pœnitentiam purgata adulteria reconciliationem; ut pro adulteris non habeantur, cum peccati remiſſionem divinâ miſeratione creduntur accepiſſe. Canon S. Patricio adſcriptus; *Si alicujus uxor fornicata fuerit cum alio viro, non adducet aliam quamdiu viva fuerit uxor prima. Si fortè converſa fuerit & agat pœnitentiam, ſuſcipiet eam, & ſerviet ei in vicem ancillæ, & annum integrum in pane & aquâ per menſuram pœniteat, nec in uno lecto permaneant.*

Si non receperit eam vir ſuus, peccat. At non pauci rem voluerunt in arbitrio mariti conſiſtere. Vide Canones, Baſilii 21 & Trullanum 93. atque ad eos Balſamonem. Adi etiam Matthæum Blaſtarem in Jura Græco-Romano lib. 8. p. 508. 515. *Verum*, inquit ſanctus Auguſtinus hanc quæſtionem agitans lib. 2. de adulterinis conjugiis cap. 9. *ergo non fiat, nemo compellit, quia fortè lex aliqua hujus ſeculi hoc vetat ſecundum terrenæ civitatis modum, ubi cogitata non eſt abolitio criminum per ſanguinem ſanctum. Suſcipiatur ergò continentia, quam nulla lex prohibet, ut alia non eatur adulteria. Et quid ad nos, ſi nec ſaltem divinâ miſeratione mundata, mariti reconciliatur à Deo adultera, dum tamen non reconciliatis adulteris, non alia fiant quaſi connubia, quæ convincuntur eſſe adulteria?* COT.

17 *Servis enim Dei pœnitentia una eſt.*] Prudenti admodum conſilio Hermas homines ſapiens pariter deterrere à deſperatione, atque à confidentia, ſermonem toto hoc Tractatu ita temperat, ut pœnitentiam interdum oſtendat, interdum occultet; modo proponat omnibus, modò quibuſdam deneget, nui abſolutè, aut niſi illam ſtro ſuſceperint; aliquando reſipiſcendi ſemel dumtaxat locum det, aliquando ſæpiùs. Et quidem eamdem [illegible] cernere eſt non rarò uſurpatam ab Antiquis. Nam licèt paſſim pœnitentiam celebrent, aliquibus tamen in locis contrà videntur ſentire, aut dubitare, vel ſaltem ejus illibenter facere mentionem. Verbi gratiâ Clemens Romanus Epiſtolâ 2. Ad Corinthios cap. 6 ſic loquitur; [illegible]. Et cap. ſequ. [illegible]. Irenæus lib. 4. adverſus Hæreſes cap. 45. veretur ne poſt agnitionem Chriſti, remiſſionem ultrà non habeamus delictorum, quia Chriſtus non ampliùs morietur. Clemens Alexandrinus 2. Strom. p. 385. 386. Paſtoris ſententiam affert, probat, amplificat. Tertullianum, *piget ſecundæ immò jam ultimæ ſpei ſubtexere mentionem*, ne retractans de reſiduo auxilio pœnitendi, ſpatium adhuc delinquendi demonſtrare videatur: lib. de pœnitentia cap. 7. Quid quod Cyprianus fortiſſimus pœnitentiæ adverſùs Novatianam Hæreſim propugnator, ſcribit in libro de diſciplina & habitu virginum paullo poſt initium, *Nulla venia ultrà delinquere, poſtquam Deum noſſe cœpiſti?* & libro de Lapſis paullo ante medium; *Nemo ſe fallat, nemo ſe decipiat: ſolus Dominus miſereri poteſt. Veniam peccatis, quæ in ipſum commiſſa ſunt, ſolus poteſt ille largiri, qui peccata noſtra portavit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis noſtris. Homo Deo eſſe non poteſt major. nec remittere aut donare indulgentiâ ſuâ ſervus poteſt, quod in Dominum delicto graviore commiſſum eſt,* &c. Sed clariſſima ſunt ac notatu digniſſima Paciani verba in Parænetico ad pœnitentiam. *Quid vobis*, inquit, *ego feci? Numquid non fuit in poteſtate ne fieret? Nullusne admonuit? Nemo prædixit? Tacuit Eccleſia? Nihil Evangelia dixerunt? Nihil Apoſtoli comminati ſunt? Nihil rogavit Sacerdos? Quid quæritis ſera ſolatia? Tunc decuit cùm licebat.* Paucisque interpoſitis ſubdit; *Accipite remedium, ſi deſperare cœpiſtis; ſi miſeros vos agnoſcitis, ſi timetis. Qui nimium confidit, indignus eſt.* Videatur ejuſdem Patris Sermo de Baptiſmo, ad finem. Jam apud Athanaſium, Homiliâ in locum Matthæi XII. 32. Origenes & Theognoſtus blaſphemiam in Spiritum ſanctum, neque in hoc ſæculo neque in futuro remittendam, aſſerunt de peccatis ſubſequentibus acceptum in Baptiſmate donum ſancti Spiritûs. Refertque à Socrate Hiſt. Eccl. lib. 5. cap. 22. verè an falsò non examino nunc, Cæſareæ Cappadocum, eos qui poſt Baptiſmum peccâſſent, à communione ejici ſolitos, ut mos erat Novatianorum. Conſule etiam Didymum de Spiritu ſancto, in fine, Epiphanium Hæreſi 59. cap. 5. & Hieronymum Epiſtolâ ad Demetriadem 8. ubi dicit, *Verùm nos ignoremus pœnitentiam, ne facilè peccemus.*

Itaque Hermas qui quo dixi animo ſatiè de peccantium inſtauratione diſſeruit, unam his inducit poſt Baptiſmum pœnitentiam, etiam in delicto mœchiæ. Ea porrò non adſim magnopere Tertulliano diſplicuit, poſtquam Orthodoxiam cum Hæreſi commutavit. Habes virulenti tunc Scriptoris invectivam libro de pudicitia cap. 10. At Catholico placuerat non hæc ſecunda & ultima pœnitentia, eamque expoſuerat in Opere de pœnitentia cap. 7. 8. 9. &c. A Clemente autem Alexandrino, ubi ſuprà, Hermæ verba laudantur quæ & à Catholicis prolata fuerunt ad Montaniſtarum confutationem. Et veri ſemel dumtaxat tributam fuiſſe olim certis criminibus pœnitentiæ veniam colligere licet ex multis Canonibus, 3. 7. 13. 47. Eliberitanis, Ancyrano 21. Neocæſarienſi 2 Baſilii 73, & ex capitulo 3. Epiſtolæ 1. Siricii. Socrates autem lib. 6. cap. 21, Epiſcoporum Synodum commemorat, quâ unica pœnitentia poſt Baptiſmum lapſis data fuerat. Quinetiam doctrina Ambroſii eſt libro 2. de pœnitentia cap. 10. & 11. ſicut unum Baptiſma, ita unam eſſe nec iterandam pœnitentiam, publicam ſeu delictorum graviorum. Denique in Auguſtini Epiſtola 54. invenies de ſemel conceſſo in Eccleſia locò humillimæ pœnitentiæ. Atque ſummi Doctoris verba citantur in Concilio apud S. Macram cap. 7. verùm ibi perperam *pœnitentiæ* pro *patientiæ* impreſſum eſt.

Hæc tamen omnia non impediunt, quò minùs vel ratione diverſi Eccleſiarum uſûs, vel ex poteſtate prudentiaque Epiſcopali licuerit primis etiam Eccleſiæ temporibus, pœnitentiam repetere. Etenim referente Irenæo lib. 3. cap. 4. Cerdon non ſemel Exomologeſim Hæreſeos fecit. Quod & teſtatur de Valentino ac Marcione Tertullianus libro de præſcriptione Hæreticorum cap. 30. Præterea Origenes Homil. 15. in Leviticum docet, in gravioribus criminibus ſemel tantùm vel raro pœnitentiæ locum concedi. Accedunt huc innumeri Canones, per quos paullatim ventum eſt ad noſtræ ætatis conſuetudinem. Quamquam ſemper ſuſpectum fuit, ſubinde delinquere, ac ſubinde reconciliationem ambire. Itaque juxta Auctorem Quæſtionum ad Antiochum, Quæſtione 93. Tomo 2. Operum S. Athanaſii, ex lapſibus ſurgenti homini Deus numquam non ignoſcit, quotquot vicibus lapſus & relapſus fuerit: quæ tamen anima aſſueſcit peccare ſæpe ac ſæpe reſipiſcere, ægrè admodum à peccato deſiſtit, [illegible]. Id eſt, *Sicut canis macellarius in fœtore aſſuetus.* Ineptè vertunt, ad *frementum*. Atque ex omnibus dictis manifeſtiſſimè patet quàm gravi errore nonnulli Hermæ noſtro dicam Novatianiſmi impingant. Ea in calumnia ſimiles tum Anailio, tum illis à Philaſtrio deſcriptis in libro de Hæreſibus parte 3. cap. 42. Anailius ſiquidem de Ordinationibus Formoſi lib. 1. cap. 22. 24. & lib. 2. cap. 23 aditus à Johanne Morino in Commentario de ſacris Ordinationibus, Oſium in Concilio Sardicenſi Can. 1. & 2. loquentem, appellat Catharum & Novatianum: hi vero Epiſtolam Pauli ad Hebræos quaſi ejuſdem Novatianæ pravitatis fautricem reſpuebant. Ibid.

18. *Non ſolùm mœchatio eſt illis qui carnem ſuam coinquinant.*] In Commentariis Paulinarum Epiſtolarum qui inter Hieronymianos libros extant, ſic notatur ad Roman. II. 22. *Non eſt una mœchia. Nam omne quod Deo debet anima, ſi alteri præterquam Deo reddiderit, mœchatur.* Exiſtimant viri docti horum Commentariorum auctorem eſſe Pelagium, qui teſte S. Auguſtino libro de peccatorum meritis & remiſſione cap. 1. in Apoſtoli Epiſtolas ſcripſerat breviſſimas expoſitiones. Cumque objicitur, loca Pelagii in Epiſtolam ad Romanos, citata ab Auguſtino ibidem cap. 2 & 3 abeſſe à libro de quo agimus, reſpondent haberi dumtaxat Pelagii Commentarium prout purgatus fuit à Caſſiodoro; id enim à ſe factum refert ille Divinarum Lectionum lib. 1. cap. 8. Quo in utroque, aut ego fallor, aut falluntur ipſi. Pelagius adhuc occultè Hæreticus, exponens caput 5. Epiſtolæ ad Romanos, errorem ſuum *non ex ſua*, ut verbis S. Auguſtini utar, *ſed ex aliorum perſona* confirmaverat. *Hi autem*; inquiebat, *qui contra traducem peccati ſunt, ita illam impugnare nituntur.* Quàm diverſus Commentatoris noſtri loquendi modus. Rom. VII. 8. *Sì cùm lex non eſſet, peccatum mortuum eſt, inſonant qui de Adam per traducem aſſerunt ad nos venire peccatum.* Sicque paſſim Pelagianum virus plenis buccis effundit; Catholicos omnibus viribus exagitat; extollit Legem, liberum arbitrium, naturæ poteſtatem, & poſſibilitatem noſtram; deſtruit gratiam Chriſti & peccatum originis; ſolummodo prædicat ſuaſionem ac præmiorum promiſſionem, doctrinam, gratiam ſcientiæ, exemplum; de perfecta ſanctitate, deque [illegible] ſuperbiſſimè diſputat. Nec umquam quærit latebras, immò ubique ſeſe oſtentat; potiſſimumque in Epiſtolam ad Romanos. Unde etiam manifeſtiſſimum fit quæri alibi oportere Caſſiodori repurgationem. Nolim tamen negare ab antiquiſſimo Pelagiano ea Pelagii magiſtri ſui ſcriptis ſenſa, vel etiam verba deſumpta fuiſſe: quod & innuit B. Auguſtinus in libri citati capita 12. ſi conferatur cum Anonymo ad I. Corinth. VII. 14. Omitto locum Sedulii ad Roma-

[19] illis, qui carnem ſuam coinquinant: ſed & is, qui ſimulacrum facit, mœchatur. [20] Quòd ſi in his factis perſeverat, & pœnitentiam non agit, recede ab illa, & noli convivere cum illa, alioquin & tu particeps eris peccati ejus. Propter

* ſuper vos manere, ſive viro, ſive mulieri. V. & C.

hoc præceptum eſt vobis, * ut cœlibes maneatis, tum vir, tum mulier: poteſt enim in hujuſmodi pœnitentia eſſe. Sed & ego non do occaſionem, ut hæc ita agantur; ſed ne ampliùs, qui peccaverit, peccet. De prioribus autem peccatis ejus, Deus qui poteſtatem habet [21] ſanitatem dandi, dabit remedium; quia ipſe eſt qui habet poteſtatem omnium.

II. Iterum interrogavi, & dixi: Quoniam Dominus exiſtimavit me dignum eſſe, ut mecum habites ſemper, pauca verba mihi ediſſere; quia non intelligo quidquam, & cor meum obturatum eſt à priſtina converſatione; & ſenſum mihi aperi, quia vehementer [22] obtuſus ſum, &

* Intonitus. Carm. De Pœnitentia. Citatur à Clem. Al. 2. Strom. p. 385. A.

* in totum nihil intelligo. Et reſpondens dixit mihi: Ego præpoſitus ſum pœnitentiæ, & omnibus pœnitentiam agentibus ſenſum do. An non tibi videtur, pœnitentiam agere, [23] magnam ſapientiam eſſe; quoniam qui pœnitentiam agit, ſenſum magnum adipiſcitur? Sentit enim ſe peccâſſe, & feciſſe nequiter [24] in conſpectu Domini; & recordatur intellectu quòd deliquit; & pœnitentiam agit, & amplius non operatur nequiter; ſed operatur bene, & humiliat animam ſuam, & torquet eam, quia peccavit. Vides ergo, quòd pœnitentia ſenſus eſt magnus. Et dixi illi: Propter hoc, Domine, diligenter inquiro omnia, quoniam peccator ſum; ut ſciam

* ut G. & C.

[25] quæ operer, * & vivam; quia multa ſunt peccata mea. Et dixit mihi: Vives, ſi hæc Mandata mea cuſtodieris: & quicumque audierit, & fecerit Mandata hæc, vivet Deo.

III. Et dixi illi: Etiam nunc, Domine, [26] audivi à quibuſdam doctoribus, quòd alia pœnitentia non eſt niſi illa, cùm in aquam deſcendimus, & accipimus remiſſionem peccatorum noſtrorum, ulteriùs non peccare, ſed in caſtitate permanere. Et ait mihi: Rectè audiſti. Nunc autem, quia diligenter omnia [27] quæris, & hoc tibi demonſtro; non dans occaſionem illis, qui credituri ſunt, aut qui crediderunt Domino. Qui enim jam crediderunt, aut qui credituri ſunt, pœnitentiam peccatorum non habent, ſed [28] remiſſionem. [29] Illis enim qui vocati ſunt ante hos dies, poſuit Dominus pœnitentiam. Quoniam cogitationes præcordiorum novit Deus, & ſcit infirmitatem hominum, & multiplicem nequitiam Diaboli, quâ [30] molitur aliquid ſiniſtri ſervis Dei, & malignè inſidiatur illis. Miſericors ergo Dominus, miſertus eſt [31] figmenti ſui. Et poſuit pœnitentiam iſtam: & poteſtatem pœnitentiæ hujus mihi dedit. Et ideo dico tibi, quòd poſt vocationem illam magnam & ſanctam, ſi quis tentatus fuerit à Diabolo, & peccaverit, unam pœnitentiam habet. [32] Si autem ſubinde peccet, & pœnitentiam agat, non proderit homini talia agenti; difficilè enim vivet Deo. Et ego dixi: Domine, revixi, ubi tam diligenter audivi hæc Mandata. Scio enim, • ſi poſtea nihil adjecero peccatis meis, ſalvus ero. Et dixit: Salvus, inquam; & omnes quicumque fecerint hæc Mandata, ſalvi erunt.

Hic lege Clem. Al. Strom. 2. ſup. in Teſt. Vet.

Tertull. de Pudicitia, cap. 10.

• Si fecero ea & nihil. Carm.

IV. Et iterum dixi illi: Domine; quoniam patienter me audis, etiam hoc mihi demonſtra. Dic, inquit. [33] Si vir, vel mulier alicujus deceſſerit, & nupſerit aliquis illorum, numquid peccat? [34] Qui nubit, non peccat, inquit: ſed ſi

Secunda nuptia. l. Tertull. de Pudicit. cap. 10. *Magnus eſt honor caſtitatis vidualis.*

---

nos I. 17. quia cùm mutilus ſit, variis modis ſuppleri poteſt, ut æquè de Pelagiano ſcriptore ac de ipſo Pelagio accipiatur. Quòd ſi illic *ſecundùm Pelagium legamus*, oſtenderur dumtaxat, quemadmodum dixi, Hæreticus verba Hæreſiarchæ feciſſe ſua. COT.

19. Bod. *illi - - - coinquinat.* OXON.

20. De fornicatione ſpirituali; cum Ethnicus pietatis nomine Chriſtianam pellit, S. Paulus ſententiam ſuam interpoſuit 1. Cor. 7. 15. Ibid.

21. Lam. *ſanandi, dabit.* Ibid.

22. Bod. & Lam. *ſtultus.* Ibid.

23. Lam. *ſapientia magna.* Ibid.

24. Bod. *ante conſpectum.* Ibid.

25. Lam. *quibus operer ut vivam.* Ibid.

26. *Audivi à quibuſdam doctoribus, quod alia pœnitentia non eſt*, &c. Obſcurum ac difficilem Hermam reddit duplex acceptio pœnitentiæ ac remiſſionis; nempe, aut in ſacramento Baptiſmi, aut in ſacramento pœnitentiæ. *Alia pœnitentia non eſt niſi illa, cùm in aquam deſcendimus, & accipimus remiſſionem peccatorum noſtrorum, ulterius non peccare.* Intellige de Baptiſmo. *Qui enim jam crediderunt, aut qui credituri ſunt, pœnitentiam peccatorum non habent, ſed remiſſionem.* Id eſt, baptizati vel baptizandi non habent pœnitentiam, ſed remiſſionem, quia abſque laboribus ac pœnis ſatisfactionis conſequuntur veniam. *Illis enim qui vocati ſunt ante hos dies, poſuit Dominus pœnitentiam*, &c. Loquitur de pœnitentia peccatorum poſt Baptiſmum admiſſorum: de qua capite ſequenti ait; *Et prioribus peccatis tuis erit remiſſio*, &c. Ita Paſtoris locus enarratur à Clemente Alexandrino in Miſcellaneo 2. p. 385. 386. Quinetiam S. Epiphanius Hæreſi 59. quæ eſt Catharorum ſeu Novatianorum, cap. 1. unam inducit [illegible], & [illegible], per lavacrum regenerationis; inſuperque pro lapſis, [illegible]. Capite verò 5. unicam memorat Baptiſmi pœnitentiam, & præterea pœnitentiam poſt Baptiſmum. Denique apud Photium Bibliothecæ codice 280. affertur ex Eulogio Alexandrino lib. 2. adversùs Novatianos, diſputatio illius Patriarchæ cum iis Hæreticis de nomine [illegible], *pœnitentia.* Scilicet objicitur à Novatianis, [illegible] Hebr. VI. 6. non eſſe Baptiſmum; differre enim omnino pœnitentiam à Baptiſmo; hunc eſſe donum, gratiam, delictorum illaborioſam remiſſionem; pœnitentiam autem miſeratione & lacrymis ac labore conſtare; adhæc nuſquam inveniri Baptiſmum nomine pœnitentiæ donatum. Reſpondet Eulogius hunc in modum; Licèt magna ſit differentia Baptiſmum inter & pœnitentiam, attamen pœnitentiæ vocabulum & ante & poſt Baptiſmum uſurpatur; fruſtra quippe baptizaretur is quem malè actæ vitæ non pœniteret; ſicque pœnitentiam ſumit Scriptura, cùm ſæpiſſime, tum Matt. III. 11. Luc. III. 8. Act. II. 38. atque adeò in Epiſtola ad Hebræos. Textum Photii ſi quis legere voluerit, me auctore ita emendet; [illegible] • [illegible]. Hoc eſt, *Ille autem* (Eulogius) *dicit, quod quamvis multa ſit differentia inter Baptiſmum ac pœnitentiam.* Et infrà, ubi de Act. II. 38. [illegible], vel [illegible], vel potiùs [illegible] (quod magis accedit ad ſcripturam nihili [illegible]) [illegible] &c. COT.

• [illegible] habet MS. Reg.

27. Lam. *inquiris.* OXON.

28. Baptiſmus labem omnem eluit, virtute fœderis Evangelici. Hinc comparatum eſt, ut plurimi, quo peccandi licentiam lucrifacerent, baptiſmum uſque ad mortis articulum differebant. Ibid.

29. Bod. *talibus.* Ibid.

30. Lam. & Bod. *facit.* Ibid.

31. Lam. & Bod. *figmento ſuo.* Ibid.

32. Sententiam hanc de una pœnitentia ob graviora ſcelera, ratam habuit primitiva Eccleſia, nec diſplicuit Tertulliano Paſtor noſter, quamdiu inter Catholicos verſabatur. Ibid.

33. Bod. *uxor aut vir deceſſerit alicui.* Ibid.

34. *Qui nubit, non peccat.*] Erat forſan hoc dictum in animo Tertulliani, cùm ſcriberet capite 10. libri de pudicitia, *Sed cederem tibi, ſi Scriptura Paſtoris, quæ ſola mœchos amat, divino Inſtrumento meruiſſet incidi, ſi non ab omni concilio Eccleſiarum etiam veſtrarum inter Apocrypha & falſa judicaretur, adultera & ipſa, & inde patrona ſociorum; à qua & alias initiaris.* Ut ſenſus Montaniſtæ ſit: Pſychicus, id eſt Catholicus, ex libro Paſtoris duo diſcit, ſecundam pœnitentiam, & ſecundas nuptias. Cæterùm rectè cum multis de iterato matrimonio Noſter judicat. Paulò ſeveriùs Antiquorum non pauci. Athenagoras Legatione pro Chriſtianis, ante finem; [illegible] (fortè [illegible]) [illegible] (aut ſicut in altero Bibliothecæ Regiæ Codice ſuperſcriptum habetur, [illegible]) [illegible]. *Vel ut natus eſt unuſquiſque noſtrûm*, ma-

ſi per ſe manſerit, magnum ſibi [35] conquirit honorem apud Dominum. Serva ergo caſtitatem, & pudicitiam; & vives Deo. Hæc quæ tecum loquor, & mando tibi, cuſtodi deinceps ex quo tibi traditus ſum, & in domo tua habito; & prioribus peccatis tuis erit remiſſio, ſi Mandata mea cuſtodieris. Sed & omnibus erit remiſſio, qui Mandata mea cuſtodierint.

MANDATUM V.

De triſtitia cordis, & patientia.

I. ÆQuanimis, inquit, eſto & patiens, & omnium operum nequiſſimorum dominaberis, & operaberis omnem juſtitiam. * Quòd ſi patiens fueris, Spiritus ſanctus qui habitat in te, mundus erit, & non obſcurabitur ab aliquo nequiſſimo Spiritu, ſed gaudens [36] dilatabitur, & epulabitur [37] in * vaſe in quo inhabitat, & apparebit Domino hilaris in pace magna. Quòd ſi iracundia aliqua ſupervenerit; [38] continuò Spiritus ſanctus, qui in te eſt, anguſtiabitur, & quæret diſcedere. Suffocatur enim a aſpectu nequiſſimo, & non habet locum apparendi Domino, ſicut vult: tribulatur enim ab iracundia. Utrique ergo Spiritus, cùm pariter inhabitant, pernicioſum eſt homini. [39] Si

* Cum vaſe MS. C.
* Iracundia.
a à Spiritu ſic & MS. C.

---

manet; vel in uncis nuptiis. Secundæ quippe ſpecioſum ſunt adulterium. Marc. 10. 11. *Ait enim;* Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, & duxerit alteram, mœchatur: *neque illam dimittere contendens, cujus delibâris virginitatem, neque alium ducere. Num qui ſeipſum priori uxore privat, licèt mortuâ; adulter occultus eſt; tranſgrediens quidem manum ac opus Dei, quoniam in principio Deus virum unum & mulierem unam formavit; ſolvens autem carnem, quæ ad carnem, ex unione, propter commiſtionem & (vel ad) generis propagationem facta eſt.* Sic enim exponenda videntur poſtrema verba. Theophilus Antiochenus libro 3. ad Autolycum ante medium, [illegible] *Apud Chriſtianos temperantia adeſt, continentia exercetur, Monogamia ſervatur, caſtitas cuſtoditur.* Ubi in libro Bibliothecæ Regiæ non admodum antiquâ manu in charta ſcripto pro [illegible] habetur [illegible], corruptè, nec abſque Græculi fraude, opinor. Irenæus lib. 3. cap. 19. *Samaritana illa prævaricatrix, quæ in uno viro non manſit, ſed fornicata eſt in multis nuptiis.* Ad quem locum adjungendus ille Tertulliani libro de Monogamia cap. 8. & ille Hieronymi Epiſt. 11. quæ eſt etiam de Monogamia, itemque Canon 4 Baſilii. Verba ſunt Clementis Alexandrini [illegible] lib. 2. p. 421. [illegible] *Matrimonium eſt prima viri ac mulieris conjunctio, ſecundum legem facta, ad liberorum legitimorum procreationem.* Lege ejuſdem Operis lib. 3. p. 428. 457. 459 461. 464. Tertullianus autem adhuc Eccleſiæ homo, Apologetici cap. 46. *Chriſtianum adſexum nec femina mutat.* Adeantur ejuſdem ad Uxorem volumina. Minucius Felix in Dialogo, poſt medium; *Alia ſacra coronat univira, alia multivira, & magnâ religione conquiritur quæ plura poſſit adulteria numerare.* Ac multò poſt; *Nos pudorem non facie, ſed mente præſtamus: unius matrimonii vinculo libenter inhæremus: cupiditatem procreandi aut unam ſcimus, aut nullam.* Adde illa Origenis Homil. 17. in Lucam; *Bonum eſt, & primum, ſi quis poteſt virginitatis gratiam poſſidere. Si autem hoc non potuerit, ſed evenerit ei ut perdat virum, vidua perſeveret. Quod quidem non ſolum poſt mortem viri, ſed etiam cum ille vivit, debet habere in animo; ut etiam ſi non venerit, voluntas ipſius & propoſitum à Domino coronetur: & dicat; Hoc voveo atque promitto, ſi mihi humanum aliquid quod non opto contigerit, nihil aliud facium, quam incontaminata, viduaque perſeverem. Nam verò & ſecunda, & tertia, & quarta nuptia, ut de pluribus taceam, reperiuntur, & non ignoramus quod tale conjugium ejiciet nos de regno Dei. Sicut enim ab Eccleſiaſticis dignitatibus non ſolum fornicatio, ſed & nuptiæ repellunt, neque enim Epiſcopus, nec Presbyter, nec Diaconus, nec Vidua poſſunt eſſe digami, ſic forſitan & de cœtu primitivorum immaculatorumque Eccleſiæ, quæ non habet maculam neque rugam, ejicietur digamus; non quò in æternum mittatur incendium, ſed quò partem non habeat in regno Dei.* Et reliqua ad quæ te amando, ut & ad Homiliam 19. in Jeremiam, Huetianæ Editionis pag 188. ac Tomum 21. in Johannem, ejuſdem Editionis altero Tomo p. 295. Sed & Auctor Operis imperfecti in Matthæum, Tom. 7. B. Chryſoſtomi, Homil. 32. ſic loquitur; *Apoſtoli præceperunt ſecundas adire nuptias, propter incontinentiam hominum. Nam ſecundam quidem accipere, ſecundùm præceptum Apoſtoli eſt: ſecundùm autem veritatis rationem, verè fornicatio eſt; ſed dum permittente Deo publicè & licenter committitur, fit honeſta fornicatio.* Prætermitto Gregorium Nazianzenum Oratione 31. pag. 501. Amphilochium Oratione in Domini occurſum, pag. 32. Hieronymum ſæpiſſime, Auctorem Commentariorum in Epiſtolas S. Pauli, cum Ambroſianis libris excuſorum, ad I. Corinth. VII. 40. Photium in Auctario Epiſtolâ 2. Balſamonem ad Canonem 7. Synodi Neocæſarienſis, & Ratramnum lib. 4. contra Græcos, cap. 2. Spicilegii Acheriani Tom. 1. p. 109. 111. Niſi quòd admonere operæ pretium ſit, hujus locum cautè legi oportere. Ait; *Conſtantinopolitanos idem Hiſtoriographus Socrates refert, in recipiendo vel rejiciendo bimubos non idem ſentire, ſed eſſe diverſos; quibuſdam ſentientibus eorum receptionem, quibuſdam diſſentientibus eamen (ita ſcribo) eſſe: tum Occidentalis omnis Eccleſia ſine contradictione palàm recipiat.* Verùm Socrati lib. 5. cap. 22. ſermo eſt de Novatianis, non de Catholicis: neque ab eo dicitur, ex Conſtantinopolitanis alios favere bimubis, alios contra illos ſtare; dicitur, Conſtantinopoli Novatianos in cauſſa [illegible] connivere, ſuamque non prodere ſententiam. Accipe verba, ut rectè tranſlata inveniuntur Hiſtoriæ Tripartitæ lib. 9. cap. 38 ut que emendari debent in Ratramno; *Novatiani circa Phrygiam bimubos non recipiunt: Conſtantinopoli verò neque apertè recipiunt, neque palam removere noſcuntur: in Occidentalibus verò partibus apertè recipiunt.* Nihil etiam dico de antiqua Eccleſiæ diſciplina, tot canonibus firmata, per quam Bigamis pœnitentia injungebatur, ac denegabatur benedictio nuptialis & corona. Prætereo denique [illegible] teſtimonia, tam Græcorum, quàm Latinorum, unde liquet Ethnicorum pleriſque parum probatas fuiſſe ſecundas nuptias. COT.

35. Bod. *acquirit.* OXON.

36. Bod. *ſpatioſa habitat.* Lam. *ſpatioſè habet.* Ibid.

37. Lam. *cum vaſe, cum quo habitat.* Ibid.

38. *Continuò Spiritus ſanctus, qui in te eſt, anguſtiabitur,* &c. & capite 2 & 10. Mandati. Origenes Homil. 6. in Numeros; *Non enim poteſt Spiritus ſanctus conſortium pati & ſocietatem Spiritûs mali. Certum eſt enim peccati tempore adeſſe in corde uniuſcujuſque Spiritum malum, & agere partes ſuas. Cui atque cum locus datur, & recipitur à nobis per cogitationes malas & concupiſcentias peſſimas, contriſtatus & (ut ita dicam) coanguſtatus fugatur de nobis Spiritus ſanctus. Propter quod & Apoſtolus ſciens hæc ita accidere, monebat, dicens, Nolite contriſtare Spiritum ſanctum, in quo ſignati eſtis in die redemptionis.* Ephеſ. 4. 30. Hilarius ad Pſ. CXVIII 121. *Omnis in quo peccati voluntas eſt, Deo vacuus eſt: & ubi Deus non erit, illic Diaboli locus eſt; qui inſidians atque obſidens, ubi adeundi opportunitatem habuerit, tamquam vacuam domum occupat, quæ à Deo eum deſerente ſit tradita.* Similia quoque in Optato lib. 4. poſt medium, in Hieronymo II. adverſus Jovinianum 1. & apud alios: item Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. 6. cap. 27.

Et non habet locum apparendi Domino, ſicut vult: [illegible]. Paullo antè; *apparebit Domino hilaris in pace magna:* [illegible]. Exponi poteſt utrumque, quemadmodum illud Apoſtoli Rom. VIII. 26. *Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus,* à multis etiam Veterum explicatur; ut id facere dicatur ſanctus Spiritus, quod à ſanctis ipſo inſpirante fit. Sed nec in ſcriptis primorum Patrum, voces [illegible], *apparere* ſeu *miniſtrare,* & ab eis deductæ, ſemper de ſervili miniſterio uſurpantur. Quocirca tributas invenies Filio ac Spiritui ſancto, qui cum omni poteſtate conſilia Patris, quæ ſunt etiam ſua, perficiunt. De Filio dicetur ad Conſtitut. Apoſtol. lib. 5. cap. ult. De ſancto Spiritu verba Irenæi ſunt lib. 4. adverſùs Hæreſes cap. 17. *Non indigente Patre Angelis, uti faceret Conditionem, & formaret hominem, propter quem & Conditio fiebat: neque rurſus indigente miniſterio ad fabricationem eorum quæ facta ſunt, ad diſpoſitionem eorum negotiorum quæ ſecundum hominem erant; ſed habente copioſum & inenarrabile miniſterium. Miniſtrat enim ei ad omnia ſua progenies, & figuratio ſua, id eſt Filius & Spiritus ſanctus, Verbum & Sapientia; quibus ſerviunt & ſubjecti ſunt omnes Angeli.* Tertulliani verò Adverſùs Praxeam cap. 12. *Cum quibus enim faciebat hominem, & quibus faciebat ſimilem; cum Filio quidem qui erat induturus hominem, Spiritu vero qui erat ſanctificaturus hominem; quaſi cum miniſtris & arbitris, ex unitate Trinitatis loquebatur.* Denique S. Epiphanius in Ancorato cap. 68. indeque Hæreſi 74. cap. 5. [illegible] Hoc eſt; Dico igitur Chriſtum miniſtrum fuiſſe Circumciſionis propter veritatem Dei, ad complendas promiſſiones. Rom. 15. 8. *Porrò Spiritum ſanctum una miniſtrare, ex ſacris Scripturis ita quoque accepimus: Chriſtus à Patre mittitur; mittitur & Spiritus ſanctus:* &c. Secundoque poſtea capite; [illegible]

[39] Si quis enim aſſumat abſinthii puſillum, & mittat in amphoram mellis; nonne totum mel exterminabitur? & tantum mellis, à modico abſinthio diſperit, & perdit dulcedinem [a] mellis; & jam non habet gratiam apud dominum ſuum; quoniam totum * mel amarum factum eſt, & uſum ſuum perdidit. Sed ſi in mel non mittatur abſinthium; dulce erit, & in [40] uſu domino ſuo. Vide enim quàm ſit [41] æquanimitas dulcior melle; & utilis erit Domino qui in ipſa commoratur: nam iracundia inutilis eſt. Si ergo mixta fuerit iracundia æquanimitate, contribulatur [42] animus, & non eſt utilis Deo oratio illius.

* Mel & non. MS.C.

* Deeſt. MS.C.

amarum fit; & non habet gratiam apud dominum ſuum, quoniam amarum factum eſt. Vides, quod æquanimitas dulcior ſit melle, & utilis Domino: at iracundia, & amara & inutilis eſt. Si ergo mixta fuerit iracundia æquanimitati, polluitur æquanimitas, & non eſt utilis Deo oratio illius.

πικρὸν γίνεται· καὶ οὐκ ἔχει χάριν [illegible] δεσπότου αὐτοῦ, ὅτι ἐπικράνθη. Βλέπεις ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὔχρηστος (f. εὔχρηστος) τῷ κυρίῳ· ἡ δὲ ὀξυχολία, καὶ πικρὰ καὶ ἄχρηστός ἐστιν. Ἐὰν οὖν μιγῇ ἡ ὀξυχολία, καὶ ἡ μακροθυμία, μιαίνεται ἡ μακροθυμία, καὶ οὐκ ἔστιν εὔχρηστος τῷ Θεῷ ἡ ἔντευξις αὐτοῦ.

Antiochus, Homiliâ 130.

* Ἐὰν γάρ τις μακρόθυμος γένηται, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικεῖ ἐν αὐτῷ καθαρὸν, μὴ ἐπισκοτούμενον ὑπὸ ἑτέρου πονηροῦ πνεύματος· ἀλλ' ἐν εὐρυχώρῳ κατοικοῦν εὐφραίνεται, μετὰ τοῦ σκεύους οὗ κατοικεῖ, καὶ λειτουργεῖ τῷ κυρίῳ ἐν ἱλαρότητι πολλῇ. Ἐὰν δέ τις ὀξυχολία ἐπέλθῃ, εὐθέως τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον στενοχωρεῖται, μὴ ἔχον τόπον καθαρὸν, καὶ ζητεῖ ἀποστῆναι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τόπον λειτουργῆσαι τῷ κυρίῳ καθὼς βούλεται. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ, ὁ κύριος κατοικεῖ· ἐν δὲ τῇ ὀξυχολίᾳ, ὁ διάβολος. Ἀμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικοῦντα, ἀσύμφορόν ἐστι καὶ πονηρὸν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐν ᾧ κατοικοῦσιν ἀμφότερα. Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψίνθιον μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτο μέλι, ὑπὸ ἐλαχίστου ἀψινθίου ἀπόλλυται; ἀπόλλυσι γὰρ τὴν γλυκύτητα, καὶ

Quod ſi quis patiens fuerit, Spiritus ſanctus in eo habitat mundus, & non obſcuratur ab alio nequam Spiritu: ſed in lato loco habitans, lætatur cum vaſe in quo inhabitat, & apparet ſen miniſtrat Domino in hilaritate magna. Quòd ſi iracundia aliqua ſupervenerit; continuò Spiritus ſanctus anguſtiatur, non habens locum mundum; & quærit diſcedere, quia non habet locum apparendi ac ſerviendi Domino, ſicut vult. Deus enim in patientia habitat; in iracundia verò, Diabolus. Utrique ergo Spiritus, cùm pariter inhabitant, perniciosum eſt ac malum homini, in quo ambo habitant. Si enim aſſumas abſinthii puſillum, & mittas in amphoram mellis: nonne totum mel exterminabitur? & tantum mellis, à modico abſinthio diſperit? Perdit enim dulcedinem, &

Et dixi illi: Vellem ſcire, Domine, nequitiam iracundiæ, ut cuſtodiam me ab illa. Et dixit mihi: Scies; &, ſi non cuſtodieris te ab illa, perdes ſpem tuam cum tota domo tua. Sed recede ab illa. Ego enim tecum ſum Nuncius æquitatis: & omnes qui ab ea recedunt, quicumque pœnitentiam egerint ex totis præcordiis ſuis, [43] vivent Deo; ſed & cum illis ero, & conſervabo omnes. Juſtificati enim ſunt omnes, qui pœnitentiam egerint, à ſanctiſſimo * Nuncio.

* al. Angelo.

III. [a] Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, [44] quàm prava, quamque noxia eſt, & quo pacto ſervos Dei evertit. Qui enim pleni ſunt [45] in fide, non poteſt [46] nocere illis; quoniam virtus Dei eſt cum illis. Evertit enim dubios & vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit ſe in corda [47] eorum; & de nihilo aut vir, aut mulier amaritudinem percipit, propter res quæ ſunt in uſu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo, ſi quod fortè incidit, ſupervacuo, aut pro amico aliquo, aut debito, aut pro his ſimilibus rebus ſupervacuis. Hæc enim ſtulta ſunt, & ſupervacua & vana ſervis Dei. Æquanimitas autem valida eſt & fortis, & habet virtutem magnam, & ſedet in amplitudine magna, hilaris in pace gaudens, & honorificans Dominum in omni tempore manſuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum benè fidentibus. Nam iracundia ſtulta eſt, & levis, & fatua. De ſtultitia verò, naſcitur amaritudo; & ex amaritudine, iracundia; ex iracundia verò, furor. Hic ex tot malis creatus [48] furor, operatur peccatum magnum & inſanabile. [49] Cùm enim hæc omnia in uno vaſe ſunt, ubi & Spiritus ſanctus moratur;

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. *Itaque Filius & Spiritus ſanctus cum Patre, uti demonſtravimus, agunt communiter.* Capite autem primò citatum præcedente; [illegible] Idest, *Tria igitur iſta ſunt, aut ex ipſo, aut ad ipſum; quæ ab unoquoque, ut par eſt intelliguntur, prout ſeipſas perſonæ illæ declarant; lux, ignis, ſpiritus, aliiſque (opinor) ſpectaculorum ſimilitudinibus, prout ac dignus eſt ille homo, cui hoc uſſius genus impenditur.* Et quibuſdam interjectis, vocat [illegible] λειτουργίας, *Tres functiones ſacræ perſonæ.* Ubi vides [illegible] & λειτουργεῖν Patri etiam attribui. COT.

39. *Si quis enim aſſumat abſinthii puſillum.* Appoſitè ad hanc comparationem adnotabitur illa S. Gregorii Nazianzeni in Apologetico p. 7. [illegible] *Cùius exiguum vitium uberrimè, largiſſimeque quiſpiam perceperit, quàm ingentem & copioſam virtutem parce ac tenuiter. Nam & parum abſinthii amaritudinem ſuam melli celerrimè impertit: cùm contrà mel, ne dupla quidem parte copioſius, dulcedinem ſuam abſinthio infundat.* Ibid.

40. Lam. *uſum.* OXON.

41. *Quam ſit æquanimitas dulcior melle.* Hic, ut & alibi non totò, preſſius inhæret Antiochi Græco, Interpretatio Codicis Victorini, magno uſui futuro, ſi quando Hermes quâ linguâ ſcripſit in luminis oras exierit. Legitur in ea; *Quoniam animæquitas dulciſſima eſt pluſquam mel.* ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι. Mox in Græco εὔχρηστος etiam habent exemplaria Regia. COT.
Lam & Bod. *animæquitas*, ut & infra. OXON.

42. Lam. *anima.* Ibid.

43 MSS. deſunt, *vivent. Deo.* Ibid.

44. Bod. *quam peſſima.* Ibid.

45. MSS *fide.* Ibid.

46 Lam *facere.* Ibid.

47. Bod. & Lam. *hominum.* Ibid.

48. Bod. *creatus, facit peccatum.* Ibid.

49. *Cum enim hæc omnia in uno vaſe ſunt.*] Mandato XI. *Vacuus enim vaſis quod committitur, non effluit.* Auctor Operis imperfecti in Matthæum, inter [illegible] B. Chryſoſtomi ad illud Matth. XXIV. 42. *Vigilate &c.* ait; *Sicut enim vas, quamdiu plenum eſt de aliquo, non recipit ſupermiſſum: ſi autem vacuum fuerit, recipit omne quod mittitur: ſic homo, quamdiu occupatus eſt malis, non recipit bonum; & ſi occupatus fuerit bonis, repellit malum: ſi autem nec iſto nec illo ſe occupaverit, id eſt ſi neque bonis neque malis intenderit, omnis ſpiritus intrat in eum: intrans autem, non ſtatim ducit eum ad peccatum; ſed primùm delectat eum in malis, & ſenſum deſideriis carnalibus alligat, & poſtea ducit ad peccatum, quando jam etſi intelligit malum eſſe quod facit, non poteſt reſiſtere contra malum.* In Græco hujus capitis notæ variam lectionem M S. Reg 2430. [illegible] COTEL.

50. Imp.

* al. hoc ſic MS. C.

tur; non capit * hos vas, ſed ſupereffluit: quoniam tener Spiritus non poteſt cum malo Spiritu immorari, recedit, & habitat cum manſueto: deinde cùm receſſerit ab homine in quo habitabat, fit homo vacuus à Spiritu ſancto, & poſtea repletur Spiritibus malignis, & obcæcatur à cogitatione * [50] malâ.

* boni. Sic omnibus iracundis contingit. Sed MS. C. mala. Sic &c.

Antiochus, ibidem.

* Ἡ γὰρ ὀξυχολία, πονηρὰ οὖσα, καταστρέφει τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀμφιβάλλοντας (f. δυσθυμοῦντας, vel εὐθυμοῦντας) παρεμβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς πικραίνεται, ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ περὶ ἐδεσμάτων, ἢ ἐπὶ μικρολογίᾳ τινὶ τυχούσῃ μάταια, ἢ περὶ δόσεως. Ταῦτα γὰρ πάντα μωρά ἐστι καὶ κενὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία, μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρά, ἔχουσα δύναμιν στιβαράν, καὶ εὐθηνεῖ, καὶ ἀγαλλιωμένη ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει τὸν κύριον, μηδὲν ἐν αὐτῇ ἔχουσα πικρὸν, διὰ τὸ πραεῖα ἐστὶ καὶ ἡσύχιος. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν τὴν πίστιν ἐχόντων ὁλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξυχολία ἄφρων ἐστίν. Εἶτα, ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμὸς, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Τὸ οὖν ἅγιον πνεῦμα ὡς τρυφερὸν ὂν, καὶ μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ τοῦ σκληροῦ καὶ πονηροῦ πνεύματος, ἀποχωρεῖ ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου, καὶ ζητεῖ τοῦ κατοικεῖν μετὰ τῆς μακροθυμίας, καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς τοῦ πνεύματος τοῦ δικαίου, καὶ ὅλως ἀποσκοτοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς.

Nam iracundia, cùm prava ſit, vi ſua evertit ſervos Dei. Quoties enim viderit dubios homines, injicit ſe in cor hominis; & de nihilo homo amaritudinem percipit, propter res quæ ſunt in uſu, aut pro commictu; aut pro aliquo verbo, ſi quod incidit, ſupervacuo; aut pro dato & debito. Hæc enim omnia ſtulta ſunt, & ſupervacua & vana ſervis Dei. Æquanimitas autem, valida eſt & fortis, & habet virtutem magnam, & ampliſſimis rebus fruitur, & hilaris in pace gaudens honorificat Dominum; nihil in ſe habens amari, quia manſueta eſt & quieta. Hæc ergo æquanimitas habitat cum iis qui fidem integram poſſident. At iracundia ſtulta eſt. Deinde de ſtultitia naſcitur amaritudo; & ex amaritudine, iracundia; ex iracundia verò, furor. Sanctus ergo Spiritus, ut tener, nec morari ſolitus cum duro ac malo Spiritu, recedit ab ejuſmodi homine, & quærit habitare cum manſueto, & fit homo ille vacuus à Spiritu juſto, & omnino obcæcatur a cogitatione bona.

Recede ergo tu ab iracundia, & * indue animæquitatem, & reſiſte iracundiæ; & invenieris cum pudicitia & caſtitate à Deo. Vide ergo, ne fortè negligas hoc Mandatum. Si enim huic Mandato [51] obedientiam præſtiteris; & cætera Mandata mea, quæ tibi mandaturus ſum, poteris ſervare. Confirma ergo nunc te in Mandatis iſtis; ut vivas Deo; & quicumque ſervaverint hæc Mandata, vivent Deo. * Induit

MANDATUM VI.

De agnoſcendis uniuſcujuſque hominis duobus Geniis, & utriuſque inſpirationibus.

I. PRæceperam, inquit, tibi in primo mandato, ut cuſtodires fidem, & timorem & pœnitentiam. Etiam, inquam, Domine. Sed nunc tibi volo monſtrare virtutes horum mandatorum, ut ſcias effectus illorum, quo modo ipſa poſita ſunt ad juſtum pariter & injuſtum. Tu itaque crede juſto; injuſto autem tu nihil crede. Juſtitia enim rectam viam habet; at injuſtitia pravam. Sed tu rectam viam cuſtodi, pravam autem relinque. Prava autem via non habet exitum bonum, ſed offendicula multa. Aſpera eſt & ſpinoſa, & ducit ad interitum, & noxia eſt hominibus ambulantibus in illa. Qui autem viam rectam petunt, æqualiter ambulant ſine offenſione; quia non eſt aſpera, neque ſpinoſa. Vides igitur quòd melius eſt per hanc viam incedere. Ibis enim, inquit; & quicumque ex toto corde crediderint in Domino, ibunt per illam. *Duæ viæ.*

II. Audi nunc, inquit, primùm de fide. [52] Duo ſunt * Genii cum homine. Unus æquitatis: & unus iniquitatis. Et ego dixi illi: Quo modo, Domine, ſcire potero, quòd duo ſunt * Genii cum homine? Audi, inquit, & intellige.

Duo Angeli. Vide ſup. in Teſt. Vet. loca Origenis, 3. de Princip. 2. & hom. 35. in Lucam. Caſſiani, Collat. 8. c. 17. & Collat. 13. c. 12. Proſperi, contra Collat c. 30.

* Nuncii

* Nuncii

50. Imp. *mala. Recede*, addunt MSS. inter hæc duo verba: *Sic omnibus iracundis contingit.* OXON.

51. Bod. *dominationem egeris.* Ibid.

52. *Duo ſunt Genii cum homine. unus æquitatis; & unus iniquitatis.* MS. codex Bibliothecæ S. Victoris toto hoc capite nomina Nuncii & Nunciorum uſurpat, non autem Genii & Geniorum. Citatus autem iſte locus & approbatus ab Origene lib. 3. περὶ ἀρχῶν cap. 2 & Homil. 35. in Lucam, atque à Caſſiano tum Collatione 8. cap. 17. tum Collat. 13. cap 12. Eoque reſpiciunt Origeniana hæc Homil. 12. in Lucam; *Unicuique duo aſſiſtunt Angeli; alter juſtitiæ, alter iniquitatis. Si bonæ cogitationes in corde noſtro fuerint, & in animo juſtitia pullulârit, haud dubium quin nobis loquatur Angelus Domini. Si verò mala fuerint in corde noſtro verſata, loquitur nobis Angelus Diaboli.* Quæ ſub nomine Interpretis, Hieronymi, ac multa reperies apud Hincmarum libro de Prædeſtinatione c. 25. p. 185. Beda ad Act. XII. 15. *Quod unuſquiſque noſtrûm habeat Angelum*, (in Jona Aurelianenſi lib. 3. de Inſtitutione Laicali cap. 13. Spicilegii Tomo 1. *Angelos*) *& in libro Paſtoris, & in multis ſanctæ Scripturæ locis invenimus. Nam & Dominus de parvulis*; Angeli, inquit, eorum ſemper vident faciem Patris mei. *Et Jacob de ſe loquitur*; Angelus qui eruit me de cunctis malis. *Et hic (Jonas hi) diſcipuli Angelum Apoſtoli Petri venire credebant.* His adde pro ſententia de duobus Angelis ſeu Geniis, bono & malo, hominum unicuique aſſiſtentibus, teſtimonia Origenis Homiliâ 23. in Jeſum Navæ, Homil. 1. in Ezechielem, & lib ult contra Celſum ſub finem, p. 433. 434. Baſilii in Eſaiæ III. 12. Gregorii Nyſſeni libro de vita Moſis multò ante medium, Tom. 1. p. 194 195. quem ſequuntur Procopius Gazæus ad Exod IV. 27. ex illo reformandus, Theophanes Cerameus Homil. 44 & Maximus Centuriâ 3. de caritate cap. 91. Item Chryſoſtomi Hom. 3. in Epiſtolam ad Coloſſenſes, & apud Antonium Monachum lib. 2. Meliſſæ ſerm. 32. Pſeudo-Chryſoſtomi ad Matt. XV. 11. Magiſtri Sententiarum lib. 2. diſt. 11. n. 1. atque Scholaſticorum quorundam. Adde præterea Chaldæorum, Judæorum, & Muhammedanorum ſuffragia; itemque Empedoclem in Plutarchi libro de animi tranquillitate p. 474. Platonem in Theodoriti ſermone 3. de Græcarum affectionum curatione; ſub finem, Euclidem Socraticum in Cenſorino de die natali cap. 3. & Servium ad illud Æneid. VI. *Quiſque ſuos patimur manes.* Facit tamen rem incertam ex parte certi Dæmonis inſidiatoris, ſilentium cùm Scripturæ, tum multorum Patrum; immò nonnullorum ex his contraria opinio, ut nihil dicam de recentioribus Theologis. Nam verbi gratiâ, Tertullianus cap. 39. lib. de anima, agens de Geniis, dicit; *Adeo nulla ferme nativitas munda eſt: utique Ethnicorum.* Et cap. 57. *Nam & ſuggeſſimus nullum pene hominem carere Dæmonio.* Optatus Milevitanus lib. 4. contra Donatiſtas, poſt medium; *Nemineni fugit, quod omnis homo qui naſcitur, quamvis de parentibus Chriſtianis naſcatur, ſine ſpiritu mundi eſſe non poſſit; quem neceſſe ſit ante ſalutare lavacrum, ab homine excludi & ſeparari. Hoc exorciſmus operatur; per quem ſpiritus immundus depellitur, & in loca deſerta fugatur*, &c. Ipſe etiam Origenes parum in ſuis conſtans, Homil. 20. in Joſuam, multas intra nos ponit divinas Virtutes, animarum noſtrarum vel corporum curam gerentes, multaſque noxias, obſidentes ac inſidiantes. Atque eumdem Adamantium iſta Hieronymi verba petunt, ad Galat I. 15. *Cùm autem* &c. *Cæterùm qui injuſtum Deum nituntur aſſerere, poſt illud quod dudum poſuimus*; Abalienati ſunt peccatores à vulva, *inferunt etiam cætera quæ ſequuntur*; Erraverunt ab utero, locuti ſunt falſa.

Matth. 18. 10.

Gen. 48. 16.

ge. Æquitatis * Genius tener eſt, [53] lenis & verecundus, manſuetus & quietus. Cùm ergo in cor tuum aſcenderit, continuò loquitur tecum de juſtitia, de pudicitia, de caſtitate, de benignitate, de [54] venia, de caritate, de pietate. Hæc omnia cùm aſcenderint in cor tuum; ſcito quòd * Genius æquitatis tecum eſt: Huic ergo Genio crede, & operibus ejus. Accipe nunc & Genii iniquitatis opera. Primùm amarus, iracundus, & ſtolidus eſt; & opera illius pernicioſa ſunt, & evertunt ſervos Dei. Cùm ergo in cor tuum aſcenderint hæc, intelliges ab operibus ejus, hunc eſſe Genium iniquitatis. Quomodo, Domine, intelligam? Audi, inquit, & intellige. Cùm iracundia tibi acceſſerit, aut amaritudo; intellige eum eſſe in te; deinde cupiditas * multorum operum, & optimorum ciborum, & [55] ebrietatum, & [56] appetentia multarum rerum alienarum, & ſuperbia, & multiloquia, & ambitio, & quæcumque iis ſimilia ſunt. Hæc ergo cùm in cor tuum aſcenderint; intellige Genium iniquitatis tecum eſſe. Tu ergo cùm cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus; & nihil illi crede; quia mala ſunt opera illius, & non conveniunt ſervis Dei. Habes ergo [57] utrorumque Geniorum opera. Intellige nunc, & crede Genio æquitatis, quia doctrina illius bona eſt. Licèt enim ſit feliciſſimus homo, & cogitatio alterius * Genii aſcendat in cor illius; oportet illum virum aut mulierem peccare. Si autem etiam nequiſſimus vir fuerit, aut mulier, & aſcenderint in cor illius, opera Genii æquitatis; neceſſe eſt, illum, aut illam aliquid boni facere. Vides ergo quòd bonum eſt, Genium æquitatis ſequi. Si ergo illu.. ſecutus fueris, & credideris operibus illius, vives Deo; & qui crediderint operibus illius, vivent Deo.

* Nuncius

* Nuncios Sic & MS. C.

* Multarum rerum MS. C.

* Nuncii

Ex hoc capite iſta habet Antiochus, Homiliâ 61.

Δύο γάρ εἰσιν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου· εἷς τῆς δικαιοσύνης, εἷς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος, αἰσχυντηρὸς, καὶ πραῢς, καὶ ἡσύχιός ἐστιν. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῇ, εὐθέως λαλεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἁγνείας, περὶ σεμνότητος, περὶ αὐταρκείας, περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ὅταν οὖν ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῇ, πρόδηλόν ἐστιν ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετ' αὐτοῦ ἐστι. Τοῦ δὲ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι, καὶ πικρὸς, καὶ ἄφρων. καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναβῇ, δεῖ γνῶναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ὀξυχολία τις τινὶ προσκολληθῇ, ἢ πικρία, φανερῶς ὁ πονηρὸς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστίν· εἶτα ἐπιθυμία πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων πολλῶν, καὶ ποικίλων τρυφῶν, καὶ ἐπιθυμία γυναικῶν καὶ πλεονεξιῶν, καὶ ὑπερηφανεία, καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια, καὶ ὅμοια. Ἀλλὰ καὶ αἱ πονηραὶ ἐνθυμήσεις αὐτοῦ εἰσὶ πᾶσαι. Προσέχωμεν οὖν ἀκριβῶς ἑαυτοῖς· καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῷ πονηρῷ ἀποταξώμεθα, τῷ ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης ἀκολουθήσωμεν.

Duo enim ſunt Angeli cum homine: unus æquitatis; unus iniquitatis. Et æquitatis quidem Angelus, verecundus eſt, manſuetus, & quietus. Cùm ergo hic in cor hominis aſcenderit, continuò loquitur cum eo de juſtitia, de pudicitia, de caſtitate, de frugalitate, de omni opere juſto, de omni virtute honorifica. Hæc ergo omnia cùm aſcenderint in cor hominis, manifeſtum eſt quòd Angelus æquitatis cum eo eſt. Angeli autem iniquitatis, opera ſunt: Primò omnium iracundus eſt, & amarus, & ſtolidus; & opera illius pernicioſa ſunt, & evertunt ſervos Dei. Cùm ergo hic in cor hominis aſcenderit, oportet intelligere eum ab operibus ejus. Cùm enim quædam iracundia cuidam acceſſerit aut amaritudo; intellige eum in homine eſſe: deinde cupiditas multorum operum, & profuſio multorum & optimorum ciborum, ac variarum deliciarum, & appetentia mulierum, ac rerum alienarum, & ſuperbia, & ambitio, & quæcumque iis paria ſunt ac ſimilia. Sed & malæ cogitationes, ipſius ſunt omnes. Nobis ergo diligenter attendamus: & Angelo iniquo renunciemus; Angelum verò juſtitiæ ſequamur.

MANDATUM VII.

De Deo timendo, & Dæmone non metuendo.

T*Ime*, inquit, *Dominum, & mandata ejus cuſtodi.* Servans enim præcepta Dei, eris potens in omni actu, & omne [58] negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bona [59] operaberis. Hic eſt timor, [60] quo timere oportet, ut ſalvus eſſe poſſis. Diabolum autem ne timeas: timens enim Dominum, dominaberis illius; quia virtus in illo nulla eſt. In quo autem virtus non eſt, is ne timendus quidem eſt: in quo verò virtus glorioſa eſt, is etiam timendus eſt. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus eſt. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. Time planè facta Diaboli, quoniam maligna ſunt: metuens enim Dominum, timebis, & opera Diaboli non facies, ſed abſtinebis te ab eis. Duplex enim timor eſt. [61] Si enim malum operari * volueris; timens Dominum, [62] ne id quidem facies. Si au-

Eccl. 12. 13. l. Clem. Al. lib. 2. Stromat. ſup. in Teſt. Vet.

* f. nolueris

Et dicunt; Quo modo ſtatim ab utero erraverunt peccatores, & falſa locuti ſunt; qui nec ſermonem potuerunt habere, nec ſenſum? Aut quæ eſt iſta juſtitia præſcientia Dei, alium amare & cuſtodire priuſquam naſcatur, alium deteſtari? Et cauſſas hujus rei ad priorem vitam referunt, quòd unuſquiſque pro merito ſuo, à primo ſtatim ortu bonis aut malis Angelis aſſignetur. Totumque illum locum de Jacob & Eſau, cujus nunc fecimus mentionem, ita ad Romanos ſcriptum ventilant, ut non abſque ſudore & Chryſippi eis poſſit hellebore reſponderi. Scriptum quoque fuerat à Clemente Alexandrino in libris ὑποτυπώσεων, per Baptiſmum *Spiritus immundos animæ complicitos fecerim*, πνεύματα ἀκάθαρτα συμπαρομαρτοῦντα τῇ ψυχῇ ἐνδείξαντες. Habes in Editione illius p. 802. col. 1. Denique Lactantii dictum eſt de contaminatis ac perditis Spiritibus, lib. 2. cap. 14. *Adhærent ſingulis hominibus; & omnes oſtiatim domos occupant; ac ſibi Geniorum nomen aſſumunt.* Quod comparo cum illo Origenis VIII. in Celſum p. 412. Ἐλέγοντο οἱ σοφοὶ λέγοντες δαίμονας εἰληχέναι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπὸ γενέσεως. *Dicunt Græcorum ſapientes, ab hominis nativitate animam ſortitam eſſe Dæmonas.* Ut ut ſit, Hermæ noſtri dogma longiſſimè diſtat ab errore recentioris Hermæ alteriuſque ſociorumque Meſſalianorum, affirmantium unicuique homini ſtatim ab ortu comitem ac incolam adeſſe Dæmonem, qui ad malum cogat, nec Baptiſmo, ſed ſolâ oratione expellatur. COT.

53. Bod. *tener*. OXON.

54. Lam. & Bod. *indulgentia*. Ibid.

55. Bod. *ebrietates*. Ibid.

56. *Appetentia multarum rerum alienarum.* Græca, ἐπιθυμία γυναικῶν καὶ πλεονεξιῶν, niſi incrementum acceperint ab Antiocho, poſtulant, *Appetentia mulierum & rerum alienarum*; ſeu potiùs, *Appetentia mulierum & multarum rerum alienarum.* Simile judicium de loco alio, ſub finem Mandati ſequentis. COT.

57. Lam. *utrorumque nuntiorum operum* OXON.

58. Bod. *negotium* Alii *conſilium*. Ibid.

59 Lam. *operabitur*. Ibid.

60. Lam. & Bod. *quem & illi*. Ibid.

61. *Si enim malum operari volueris*] Malim Græca quàm Latina corrigere, ſcribendo οἱ ἂν θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι. Veteres libri, ἐὰν θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι. COT.

62. Lam. & Bod *non id facies*. OXON,

63, Bod.

autem bonum operari volueris; timor * otique Domini validus, & ingens, & glorioſus eſt. Time igitur Deum, & vives. Et quicumque eum metuerint, cuſtodientes mandata ejus, eorum vita eſt apud Dominum; non cuſtodientium autem, nec vita in illis eſt.

* itaque

Antiochus, Homilià 127.

Φοβήθητι γάρ, φησι, τὸν κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. Φυλάσσων δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ἔσῃ δυνατὸς ἐν πάσῃ πράξει, καὶ ἡ πρᾶξίς σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος γὰρ τὸν κύριον, πάντα καλῶς ἐργάσῃ. Οὗτός ἐστιν ὁ φόβος, ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι, καὶ σωθήσῃ. Τὸν δὲ διάβολον μὴ φοβηθῇς. Φοβούμενος γὰρ τὸν κύριον, κατακυριεύσεις τοῦ διαβόλου, ὅτι δύναμις οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ἐν ᾧ δὲ δύναμις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος. ἐν ᾧ ἡ δύναμις ἡ ἔνδοξος, καὶ ὁ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Φοβήθητι δὲ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ὅτι πονηρά εἰσι. Φοβούμενος δὲ τὸν κύριον, οὐ φοβηθήσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἐργάσῃ αὐτά· ἀλλὰ φεύξῃ ἀπ' αὐτῶν. Δισσοὶ οὖν εἰσιν οἱ φόβοι. Εἰ οὖν θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι, φοβήθητι τὸν κύριον, καὶ οὐκ ἐργάσῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ θέλῃς πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, φοβήθητι τὸν κύριον, καὶ ἐργάσῃ αὐτό. Ὥστε ὁ φόβος τοῦ κυρίου ἰσχυρός ἐστι, καὶ ἔνδοξος. Καὶ ὅσοι ἂν φοβηθῶσιν αὐτὸν, καὶ τηρήσωσι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ Θεῷ.

Time enim, inquit, Dominum, & mandata ejus cuſtodi. Servans autem præcepta Dei, eris potens in omni actu, & negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bene operaberis. Hic eſt timor, quo oportet ut timeas, & ſalvus eris. Diabolum autem ne timeas. Timens enim Dominum, dominaberis Diaboli; quia virtus in illo nulla eſt. In quo autem virtus non eſt, is ne timendus quidem eſt: in quo verò virtus glorioſa eſt, is etiam timendus eſt. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus eſt. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. Time planè facta Diaboli, quoniam maligna ſunt. Metuens autem Dominum, non timebis opera Diaboli, & non facies ea; ſed abſtinebis te ab eis. Duplex ergo timor eſt. Si malum operari volueris, time Dominum, & id non facies. Si autem adhuc bonum operari volueris, time Dominum, & facies illud. Timor itaque Domini validus, & glorioſus eſt. Et quicumque eum metuerint, & cuſtodierint mandata ejus, vivent Deo.

MANDATUM VIII.

Declinandum eſſe à malis, & facienda bona.

DIxi tibi, inquit, quòd [63] creaturæ Domini duplices ſunt, & abſtinentia duplex eſt. A quibuſdam ergo abſtinere oportet; à quibuſdam verò non. Manifeſta, inquam, mihi, Domine, à quibus abſtinere oportet, & à quibus non. Audi, inquit: A malo abſtine; & noli id facere. A bono autem abſtinere noli, ſed fac illud. Si enim abſtinueris à bono, & non id feceris, peccabis. Abſtine igitur ab omni malo, & * ſcies omnem juſtitiam. Quales, inquam, malignitates ſunt hæ, à quibus abſtinere oportet? [64] Audi, inquit: [65] ab adulteriis, ebrietatibus & [66] comeſſationibus malignis, ab eſca nimia, à lautitia, & inhoneſtate, à ſuperbia, ab abnegatione, à mendacio, à detractione, à nequitia ficta, à [67] recordatione injuriæ, & à fama peſſima. Hæc enim ſunt opera iniquitatum, à quibus abſtinere oportet ſervum Dei. Qui enim ab iis abſtinere non poteſt, vivere Deo non poteſt. Audi nunc, inquit, & ſequentia * eorum. Et quidem multa ſunt adhuc, à quibus abſtinere debet ſervus Dei. A furto, ab abnegatione, à falſo teſtimonio, à cupiditate, à ſuperbia, & quæcumque iis ſimilia ſunt. Videntur ergo tibi hæc mala eſſe, an non? Equidem valde mala ſunt ſervis Dei. [68] Ab his ergo omnibus debet abſtinere ſervus Dei. Abſtine ergo ab omnibus his, ut [69] vivas Deo, & ſcribaris cum abſtinentibus. A quibus ergo debeas abſtinere, illa ſunt. A quibus autem non debeas abſtinere, audi. Ab omnibus bonis operibus noli abſtinere, ſed fac illa. Audi, inquit, virtutem bonorum operum quæ debeas operari, ut ſalvus eſſe poſſis. Primùm omnium eſt fides, timor Domini, caritas, concordia, æquitas, veritas, patientia, caſtitas. Iis nihil eſt melius in vita hominum, qui hæc * cuſtodierint & fecerint in vita ſua. Deinde horum ſequentia audi. Viduis adminiſtrare, orphanos & pauperes non deſpicere, & ſervos Dei ex neceſſitate redimere, hoſpitalem eſſe. Hoſpitalitate enim invenitur aliquando fructus bonus. Non contradicere, quietum eſſe, [70] humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, ſtudere [71] juſtitiæ, fraternitatem conſervare, contumelias ſufferre, æquanimem eſſe, lapſos à fide non projicere, ſed æquanimes facere; peccantes admonere, debitores non premere, & ſi qua iis ſimilia. Videntur tibi hæc eſſe bona, an non? Quid enim melius eſt, inquam, [72] verbis iſtis? Vive ergo in his mandatis, & noli ab eis recedere. Si enim cuſtodieris hæc omnia mandata, vives Deo; & omnes qui cuſtodierint hæc mandata, vivent Deo.

* ſ. facies.

* horum. Adhuc ergo ſunt ſequentia horum. Sic & MS. C.

* Cuſtodierit & fecerit in vita ſua vivet Deo: MS. C.

Idem Antiochus, Hom. 79.

Igitur abſtinentia duplex eſt. A quibuſdam enim abſtinere oportet; à quibuſdam verò non oportet. A malo enim abſtinere oportet, & id non facere: à bono autem non abſtinere, ſed facere. Abſtine igitur ab omni malo, faciens quod bonum eſt. Abſtine ab adulterio, fornicatione, ebrietate, malitia ſeu inhoneſtate, à deliciis, ab eſca nimia, & lautitia, divitiis, & gloriatione, & elatione animi, & ſuperbia, & à mendacio, ac detractione, & nequitia ficta, & recordatione injuriæ, & omni blaſphemia ſeu

Ἡ οὖν ἐγκράτεια διπλῆ ἐστίν. Ἐπί τινων γὰρ δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ἐπί τινων δὲ οὐ δεῖ. Τὸ πονηρὸν γὰρ δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό. τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν. Ἐγκρατεύου οὖν ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν. Ἐγκρατεύου ἀπὸ μοιχείας, πορνείας, μεθύσματος, ἀσωτίας, ἀπὸ τροφῆς, ἀπὸ πονηρίας, ἀπό τε ἐδεσμάτων πολλῶν, καὶ πολυτελείας, πλούτε καὶ καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀπὸ ψεύσματος, καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικακίας, καὶ πάσης βλασφημίας, πλεο-

63. Bod. *creationes.* Lam. *orationes* Ibid.
64. Sic Lam Bod & Cotel. Alii *reſpondit mihi.* Ibid.
65. *Ab adulteriis, ebrietatibus & comeſſationibus malignis.*] Aut legebat ἀπὸ μοιχείας, πορνείας μεθύσματος, aut μεθύσματος jungebat cum voce quæ ſequitur, ἀσωτίας, ſicut exhibent duo Codices Regis. COT
66. Bod. & Lam. *conviviis.* OXON.
67 Lam. *memoria malignitatis.* Ibid.
68. *Ab his ergo omnibus debet abſtinere ſervus Dei.*] In Græco, ἔργων, *operibus.* COT.
69 Lam. deſunt, *vivas Deo, &c.* OXON.
70 Lam. & Bod. *humiliorem.* Ibid.
71. Bod. *juſtitiam.* Ibid.
72. Bod. & Lam. *bonum verborum.* Ibid.

73. Cum

κλέμματος, ἀποστερήσεως, ψευδομαρτυρίας, πλεονεξίας, ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἀπάτης, κενοδοξίας, ἀλαζονείας, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστι. Τούτων δὴ τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν ἀγωνιστὴν καὶ δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ ἔργα ἀγαθὰ, ἃ δεῖ ἐργάζεσθαι, καὶ μὴ ἐγκρατεύεσθαι. Πρὸ δὲ πάντων, πίστις, φόβος κυρίου, ἀγάπη, ὁμόνοια, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονὴ, χήρας ὑπηρετεῖν, ὀρφανοὺς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀναγκῶν λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἥσυχον, ἐνδεέστερον γίνεσθαι πάντων ἀνθρώπων, πρεσβύτας σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, μακρόθυμον εἶναι, μνησικακίαν μὴ ἔχειν, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ πίστεως μὴ ἀποβάλλεσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἁμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν ἐνδεεῖς, καὶ εἴ τινα τούτοις ὅμοιά ἐστι. Ταῦτα γὰρ ἐάν τις φυλάξῃ, καὶ μὴ ἐγκρατεύηται ἀπ' αὐτῶν, ζήσεται τῷ Θεῷ.

fama peſſima, furto, fraude ſeu abnegatione, falſo teſtimonio, avaritia, cupiditate mala, dolo, inani gloria, ſuperbia, & quæcumque iis ſimilia ſunt. Ab his ergo operibus oportet abſtinere pugilem ac ſervum Dei. Sunt autem & opera bona, quæ oportet facere, & à quibus non debes abſtinere. Primùm verò omnium, eſt fides, timor Domini, caritas, concordia, verba æquitatis, veritas, patientia, viduis adminiſtrare, orphanos, pauperes & ſolatio deſtitutos viſitare, ſervos Dei ex neceſſitate redimere, hoſpitalem eſſe, quietum, humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, ſtudere juſtitiæ, fraternitatem conſervare, æquanimem eſſe, contumelias ſufferre ſeu non habere memoriam injuriarum, animo laborantes conſolari; lapſos a fide non projicere, ſed convertere ac æquanimes facere; peccantes admonere, debiteres inopes non premere; & ſi qua iis ſimilia. Si enim quis cuſtodierit hæc, & non ab iis receſſerit ac abſtinuerit, vivet Deo.

MANDATUM IX.

Poſtulandum à Deo aſſiduè, & ſine heſitatione.

ITerum dixit mihi: Tolle à te dubitationem, & nihil omnino dubites. Petens aliquid à Domino, ne dicas intra te: Quo modo verò poſſum aliquid petere à Domino, & obtinere, [73] cùm ſim peccator tantorum malorum in Dominum? Noli hoc cogitare; ſed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete ſine dubitatione; & ſcies miſericordiam Domini, quòd non te derelinquet; ſed petitionem animæ tuæ [74] adimplebit. Non eſt enim Deus, ſicut homines, memores [75] injuriarum; ſed eſt immemor injuriarum, & miſeretur figmenti ſui. Ergo purifica cor tuum [76] ab omnibus vitiis hujus ſæculi, & obſerva prædicta verba tibi à Deo data; & accipies omnia bona quæ petis; & ex omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, ſi ſine dubitatione petieris à Domino. Qui ergo tales * non ſunt, omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni ſunt fide, omnia petunt fidentes, & accipiunt à Domino, quía ſine dubitatione petunt. Omnis enim dubitans homo, ſi non pœnitentiam egerit, difficilè Deo vivet. Purifica ergo cor tuum à dubitatione, & indue fidem, & crede Deo; & omnia quæ petieris, accipies. Sed ſi petas aliquando petitionem, & * [77] non accipias, noli dubitare, quia non citò acceperis petitionem animæ tuæ: forſitan enim propter tentationem, aut pro peccato tuo, quod tu ignoras, tardiùs accipies petitionem tuam. Sed tu noli deſinere petendo petitionem animæ tuæ, & accipies. Si autem ceſſaveris petendo, de te queraris, non de Deo, quòd non dederit tibi. Vide ergo dubitationem hanc, quàm perniciosa ſit, & ſæva, & multos radicitùs evellat à fide, etiam valde fideles & firmos. Etenim [78] hæc dubitatio filia eſt Diaboli, & valde nequiter agit cum ſervis Dei. Contemne ergo dubitationem, & dominaberis illius in omni re. Indue firmam fidem & potentem.

* Deeſt.

* tardiùs

Athanaſius, lib. de Decretis Nicænis, etiam.

Antiochus, Homiliâ 85.

Tollamus ergo à nobis dubitationem & puſillanimitatem, & nihil omnino dubitemus petere aliquid a Deo, dicentes intra nos; Quo modo poſſum aliquid petere à Domino, & obtinere, cùm ſim peccator tantorum malorum in eum? Sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum, & pete ab eo ſine dubitatione; & ſcies magnam ejus miſericordiam, quod non te derelinquet, ſed petitionem animæ tuæ adimplebit. Non eſt enim Deus, ſicut homines, memores injuriarum; ſed eſt immemor injuriarum, & miſeretur figmenti ſui. Ergo purifica cor tuum a dubitatione, & pete ab eo, & accipies petitionem tuam. Cùm autem dubitaveris, non accipies. Qui enim dubitant de Deo, hi ſunt dubii, & omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni ſunt fide, omnia petunt fidentes Domino, & accipiunt, quia ſine dubitatione petunt. Sed ſi tardiùs accipias, noli dubitare, quia non citò acceperis petitionem animæ tuæ. Omnino enim propter tentationem, aut pro peccato, quod tu ignoras, tardiùs accipis. Sed tu noli deſinere petendo petitionem animæ tuæ, & accipies. Si autem ceſſaveris petendo; de te queraris, non de eo qui non dederit tibi.

Ἄρωμεν οὖν ἀφ' ἡμῶν τὴν διψυχίαν καὶ ὀλιγοψυχίαν, καὶ μηδ' ὅλως διψυχήσωμεν αἰτήσασθαί τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγοντες ἐν ἑαυτοῖς· ὅ, τι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαι παρὰ κυρίου, καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρεψον ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ αἴτει παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλείπῃ, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς, ὡς οἱ ἄνθρωποι, μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησίκακός ἐστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τοῦ διστάζειν, καὶ αἴτει παρ' αὐτοῦ, καὶ λήψῃ τὸ αἴτημά σου. Ἐὰν δὲ διστάζῃς, οὐ λήψῃ. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεὸν, οὗτοί εἰσιν οἱ δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπιτυγχάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὁλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει, πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται. Ἐὰν δὲ καὶ βραδύτερον λαμβάνῃς, μὴ διψυχήσῃς, ὅτι οὐκ ἔλαβες ταχὺ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα, ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, βραδύτερον λαμβάνεις. Σὺ οὖν μὴ διαλίπῃς αἰτούμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, καὶ λήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὴ ἐκκακήσῃς αἰτούμενος, σεαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν (f. deeſt μὴ) διδόντα

73. *Cùm ſim peccator tantorum malorum in Dominum.*] Tertullianus in fine præclari Operis de Pœnitentia; *Peccator enim omnium notarum cum ſim.* COT.
74. Lam. & Bod. *replebit.* OXON.
75. Bod. *malorum.* Ibid.
76. Bod. *a malis cogitationibus, & ab omnibus hujus ſæculi negotiis.* Ibid.
77. Lam. *tardius accipias petitionem tuam.* Ibid.
78. *Hæc dubitatio filia eſt Diaboli.*] ἡ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου. Quod ab Herma dicitur de dubitatione in precibus, Athanaſius de Nicænæ Synodi Decretis, paullo poſt initium, p. 252 adducit contra Euſebianos ſeu Arianos, homines διψύχους nec in ſua ſententia ſtabiles. COT.

ὄντα σοί. Ἡ γὰρ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου, καὶ λίαν πονηρεύεται εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Σὺ οὖν ἔνδυσαι τὴν πίστιν τὴν ἰσχυράν.

Etenim dubitatio filia eſt Diaboli, & valde nequiter agit cum ſervis Dei. Tu ergo indue firmam fidem & potentem.

Fides enim omnia repromittit, & omnia conſummat. Dubitatio autem non credit ſe aliquid impetraturam omnibus operibus ſuis, quæ agit. Vides ergo, inquit, quòd fides deſurſum eſt à Deo, & habet virtutem magnam. Dubitatio autem terrenus ſpiritus eſt, & à Diabolo, virtutem non habens. Tu igitur * ſerva virtutem * [79] fidei: à dubitatione autem recede, quæ non habet virtutem; & vives Deo; & omnes vivent Deo, quicumque hæc egerint.

* ſervi
* habenti fidei *Sed MS. C.* fidem habentem virtutem.

MANDATUM X.

De animi triſtitia, & non contriſtando Spiritum Dei, qui in nobis eſt.

I. LOngè fac à te omnem triſtitiam: etenim hæc ſoror eſt dubitationis, & iracundiæ. Quo modo, inquam, Domine, ſoror eſt harum? Aliud mihi videtur triſtitia, aliud iracundia, aliud dubitatio. Et ait: Sine ſenſu non intelligis. Triſtitia enim omnium ſpirituum [80] nequiſſimus eſt, & peſſima ſervis Dei, & omnium ſpiritus exterminat, & cruciat Spiritum ſanctum, & iterum ſalvum facit. Ego, inquam, Domine, inſipiens ſum, & non intelligo quæſtiones iſtas; quo modo poſſit cruciare, & iterum ſalvum facere, non intelligo. Audi, inquit, & intellige. Hi qui numquam exquiſierunt veritatem, neque inquiſierunt de majeſtate, ſed tantùm crediderunt, * ſunt involuti in * negotiis hominum Ethnicorum. Et [81] alius mendax Prophetes eſt, qui perdit ſenſus ſervorum Dei; dubiorum autem, non illorum qui fidunt in Domino plenè. Illi ergo dubii quaſi ad divinum Spiritum veniunt, & interrogant illum, quid illis futurum ſit. Et [82] ille mendax Prophetes, nullam habens in ſe [83] virtutem Spiritûs divini, loquitur illis ſecundùm interrogationem illorum, & implet animas illorum promiſſis, ſicut illi volunt. Ille autem Prophetes inanis eſt, & inania reſpondet inanibus. Quidquid enim interrogatur à vanis hominibus, vana reſpondet illis. * Quædam autem verba vera loquitur. Diabolus enim [84] implet eum ſpiritu ſuo, ut dejiciat aliquem ex [85] juſtis.

* & ſunt *Sic & C.*
* *al.* negotiis & divitiis *Sic & C.*
Pſeudopropheta.

Clem. Alex. l. 1. Strom. in med. p. 312. A.

* Τινὰ γὰρ ῥήματα ἀληθῆ λαλεῖ. Ὁ γὰρ διάβολος αὐτὸν πληροῖ τῷ ἑαυτοῦ πνεύματι, εἴ τινα δυνήσεται ῥῆξαι τῶν δικαίων.

II. Quicumque ergo fortes ſunt in fide Domini, & induti ſunt veritatem, talibus ſpiritibus non junguntur, ſed diſcedunt ab illis. Quotquot autem dubii ſunt, & ſubinde pœnitentiam agunt, conſulunt tamquam Ethnici, & permagnum ſibi peccatum [86] congerunt, Idolis ſervientes. Quicumque ergo tales ſunt, interrogant pro negotio quolibet, ſimulacra colunt, & ſtulti ſunt, & inanes à veritate. Omnis enim ſpiritus à Deo datus, non interrogatur: ſed habens [87] virtutem divinitatis, à ſe omnia loquitur, quia deſurſum eſt à virtute divini Spiritûs. Qui autem interrogatus, loquitur ſecundùm deſiderium, * & aliis multis rebus hujus ſæculi. [88] Hujuſmodi non intelligunt quæſtiones divinitatis; obſcurantur enim iis negotiis, & corrumpuntur, & confringuntur. Sicut vites bonæ quæ negliguntur, ab herbis & ſpinis premuntur & * necantur: ſic & homines qui talibus crediderunt, in negotiis & actionibus multis inciderunt, & * evacuantur à ſenſu ſuo, & nihil omnino intelligunt, de divitiis [89] cogitantes. Sed ſi quando audierint de Domino, ſenſus eorum in negotiis ipſorum eſt. Qui autem timorem Domini habent, & ſcrutantur de Deo veritatem; cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia quæ dicuntur eis, percipiunt, & ſtatim * intelliguntur, * quia habent timorem Domini in ſe. Ubi enim [90] Spiritus * Domini inhabitat; ibi & ſenſus multus adjungitur. Adjunge ergo te Domino; & omnia intelliges ac ſenties.

* *f.* & de *vel* de
* nocentur *Sic & MS. C.*
* evocantur
* *al.* intelligunt *Sic & MS. C.*
* qui
* Dominus

III. Audi nunc inſipiens; quemadmodum triſtitia cruciat Spiritum ſanctum, & quo modo ſalvum facit. Cùm dubius inciderit in negotium aliquod, & non [91] provenit illi propter dubitationem; triſtitia hæc intrat in hominem, & triſtem facit Spiritum ſanctum, & vexat eum. Deinde iterum; iracundia cùm acceſſerit homini pro negotio aliquo, vehementer iraſcitur, & hæc ira intrat in præcordia iraſcentis, & vexatur in negotio ſuo quod agit, & poſtea pœnitet quòd malè fecerit. Utræque ergo res lædunt Spiritum ſanctum; dubitatio, & triſtitia. Dubitatio; quia non ſucceſſit actus ejus: & triſtitia; quia fecit iracundiam Spiritui. * Aufer ergo triſtitiam à te, & [92] noli offendere Spiritum ſanctum, qui in te habitat; ne roget Dominum, & recedat à te. Spiritus enim Dei, qui datus eſt in

79. Lam. add. *habita.* OXON.
80. Lam. *nequior & peſſima.* Ibid.
81. Hæc fere ad eandem mentem venient, cum iis quæ dicuntur à S. Paulo, 2. Cor. 7. 10. de *triſtitia ſecundum Deum, quæ pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: & ſæculi triſtitiam quæ mortem operatur*, poſteriorem harum, dicit, tanquam mendacem Prophetam, ſervos Dei ſeducere. Ibid.
82. *Et ille mendax Prophetes*, &c.] Habes hoc & ſequentibus Mandatis multas differentias quæ ſecernunt Pſeudoprophetam à Propheta, ſpiritumque diabolicum à ſpiritu divino. Et vero quod Pſeudopropheticus ſpiritus gratiam audientium quærat, teſtatur apud Euſebium Hiſtoriæ lib. 5. c. 16. Anonymus Cataphrygarum confutator, dum [illegible] πνεῦμα appellat, *adulatorem ſpiritum*: additur tamen ab eodem, aliquando illum ſpiritum velle videri objurgatorem. Sed & Hieronymus lib. 2. adverſus Jovinianum cap. ult. ait; *Semper Pſeudopropheta dulcia pollicentur.* Quòd etiam Pſeudoprophetæ vera quædam falſis miſceant, multorum teſtimonio conſtat, Clementis Alexandrini Strom. 1. p. 311. 312. Scriptoris Recognitionum lib. 4. cap. 21. 22. & lib. 8. cap. 60. Pſeudo-Ambroſii ad I. Theſſal. V. 21. & Pſeudo Chryſoſtomi ad Matthæi VII. 22. Vide & Maimonidem de fundamentis Legis cap. 10. 0. 3. COT.
83. Lam. *veritatem in ſe Spiritu divino.* OXON.
84. Lam. *adimplet.* Ibid.
85. Bod. & Lam. *illis.* Ibid.
86. Lam. *conferunt.* Ibid.
87. Lam. *veritatem.* Ibid.
88. Lam. & Bod. deeſt *hujuſmodi.* Ibid.
89. Lam. *agentes.* Ibid.
90. Bod. *Dominus.* Ibid.
91. Lam. *evenit.* Cot. *provenit.* Ibid.
92. *Noli offendere Spiritum ſanctum, qui in te habitat; ne roget Dominum, & recedat à te.*] Μὴ λύπει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κατοικοῦν ἐν σοί, μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Non ſignificat ἐντυγχάνειν ſupplicare more indigi, orationem & auxilium quærentis, ac veluti è carcere liberationem; ſed compellare, exponere, colloqui, ut Deum decet ex Deo procedentem. τὸ γὰρ ἐντυγχάνειν, docet Gregorius Theologus Orat. 36. p. 587. οὐχ ὡς [illegible], τὸ [illegible] ἐνδείκνυσιν ἔχει. Additur in Commentariis Ambroſio tributis, ad Roman. VIII. 26 27. ubi eodem modo ponuntur

Tom. I. N

in [93] carnem; triſtitiam non ſuſtinet. Indue te ergo hilaritate, quæ ſemper habet gratiam apud Dominum; & lætaberis in ea. Omnis enim hilaris vir, benè operatur, & bona ſapit, & contemnit * injuſtitiam. Vir autem triſtis, malè facit *, quia triſtem facit Spiritum ſanctum, qui datus eſt homini * hilari. Et iterum malè facit; quòd triſtis orat Dominum, & [94] non amè facit exomologeſim; & non impetrat à Deo quod petit. Semper enim oratio triſtis hominis, non habet virtutem ut * accedat ad altare Dei. Et dixi illi: Domine, quare non habet virtutem oratio triſtis hominis, ut aſcendat ad altare Domini? Quoniam, inquit, triſtitia ſedet in corde ejus. Cùm ergo mixta fuerit oratio viri cum triſtitia, non patietur orationem mundam aſcendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum, eamdem ſuavitatem non habet: ſic & triſtitia Spiritui ſancto mixta, eamdem orationem mundam non habet. Munda ergo te à triſtitia mala, & vives Deo: & omnes vivent Deo, qui projecerint à ſe triſtitiam, & induerint hilaritatem.

* f. triſtitiam
* f. deeſt aliquid
* f. hilaris
* f. aſcendat

Antiochus, Homil. 25.

* Ἆρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ λύπει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κατοικοῦν ἐν σοί· μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἔνδυσαι οὖν τὴν ἱλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐτρύφα ἐν αὐτῇ. Ὁ γὰρ ἱλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ, πάντοτε πονηρεύεται. Πρῶτον μὲν πονηρεύεται, ὅτι λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ δοθὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἱλαρόν. Δεύτερον δὲ λυπῶν ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐξομολογούμενον (l. ἐξομολογούμενος) τῷ κυρίῳ. Τοῦ γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις, οὐκ ἔχει δύναμιν ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Ἐγκάθηται γὰρ ἡ λύπη εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν λύπη μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίησι τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Ὥσπερ γὰρ ὄξος, καὶ οἶνος, μεμιγμένος ἐπὶ τὸ αὐτὸ, τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν· οὕτως καὶ ἡ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καλὸν οὖν ἐστιν ἀποβάλλειν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐνδύσασθαι πᾶσαν ἱλαρότητα.

Aufer ergo hanc triſtitiam à te, & noli offendere Spiritum ſanctum, qui in te habitat; ne roget Dominum, & recedat à te. Spiritus enim Dei, qui datus eſt in hanc carnem; triſtitiam non ſuſtinet, neque anxietatem. Indue te ergo hilaritate, quæ ſemper habet gratiam apud Deum; & lætare in ea. Hilaris enim vir, benè operatur, & contemnit triſtitiam. Vir autem triſtis, ſemper malè facit. Primo quidem malè facit; quia triſtem facit Spiritum ſanctum, qui datus eſt homini hilaris. Et iterum malè facit, quòd non facit exomologeſim Domino. Nam oratio triſtis hominis, non habet virtutem ut aſcendat ad altare Dei. Triſtitia enim ſedet in corde ejus. Cùm ergo mixta fuerit oratio cum triſtitia, non patietur orationem mundam aſcendere ad altare. Sicut enim vinum aceto miſtum, eamdem ſuavitatem non habet: ſic & triſtitia Spiritui ſancto miſta eamdem orationem non habet. Bonum itaque eſt projicere à ſe triſtitiam, & induere omnem hilaritatem.

MANDATUM XI.

Spiritus & Prophetas probari ex operibus: & de duplici Spiritu.

OStendit mihi ſedentes in ſubſelliis homines, & [95] unum ſedentem in cathedra. Et dixit mihi: Vides illos qui in ſcamnis ſedent? Video, inquam, Domine. Illi, inquit, ſunt fideles. Et ille qui in cathedra ſedet, [96] Spiritus terreſtris eſt. Nam in Eccleſiam vivorum non accedit, ſed refugit: applicat autem ſe dubiis, & vacuis; & in angulis & abditis locis divinat illis, & delectat illos, loquendo ſecundùm omnia [97] deſideria cordis eorum. Vacuis enim vaſis quod committitur, non effluit; ſed conveniunt alius ad alium. Cùm autem venerit in turbam virorum juſtorum, habentium Spiritum divinitatis, & oratio illorum * ſit ad Dominum, exinanitur homo ille: quoniam Spiritus ille terreſtris fugit ab illo, & obmuteſcit, nec quidquam poteſt loqui. Sicut in apotheca ſi [98] obturaveris vinum, vel oleum; & inter illa vaſa poſueris amphoram vacuam, & rurſum obturamentum deponere volueris; amphoram illam quam poſuiſti, vacuam invenies: ſic & Prophetæ [99] vacui, cùm venerint inter Spiritum juſtorum, quales veniunt, tales inveniuntur. Habes utrorumque Prophetarum vitam. Proba ergo de vita & operibus, hominem, qui dicit ſe Spiritum ſanctum habere. Tu autem crede Spiritui [1] venienti à Deo, habenti virtutem. Spiritui autem terreſtri vacuo, qui à Diabolo eſt, in quo fides non eſt, neque virtus, credere noli. Audi ergo ſimilitudinem quam tibi [2] dicturus ſum. Accipe lapidem, & mitte in cœlum; aut iterum accipe ſiphonem aquæ, & * [3] ejacula in cœlum; & vide ſi poſſis pertundere cœlum. Quo modo, inquam, Domine, hæc fieri poſſent? Utraque enim quæ dixiſti, fieri non poſſunt. Sicut ergo, inquit, hæc fieri non poſſunt; ſic Spiritus terreſtris ſine virtute eſt, & ſine effectu. Accipe nunc virtutem deſorſum venientem, [4] in hac ſimilitudine. Grando minimum granum eſt, & cùm cadit ſuper caput hominis, quo modo dolores præſtat? Aut iterum, vide ſtillicidium, quod à tegula cadit in terram, & cavat lapidem. Sic igitur minima quæ deſurſum cadunt ſuper terram, magnam habent virtutem. Adjunge te ergo huic habenti virtutem; & ab illo vacuo recede.

* f. ſit Sic MS. C.
* ſifonina Sic & MS. C.

MAN-

tui verba ὑπερεντυγχάνει & ἐντυγχάνει: *Non humanis eloquiis poſtulare pro nobis dicit Spiritum Domini; ſed more naturæ ſuæ. Cum enim quod de Deo eſt, Deo loquitur, eo more loquatur neceſſe eſt, quo ille loquitur de quo eſt,* &c. *Eloquitur non impulſu aeris, neque ut Angeli, aut ſicut cætera ex creaturis, ſed ſicut competit ejus divinitati.* Legatur verus Ambroſius Epiſtolâ 40. COT.

93. Addit Antioch. ταύτην, *carnem hanc*, ſeu *Spiritum datum hominibus* deſignans: & paulo infra dicitur, *qui datus eſt homini*. OXON.

94. *Et non amè facit Exomologeſim.*] Homo triſtis querelas potiùs meditatur, quàm laudes profundat, & Deo faciat Exomologeſim, gratam pro acceptis beneficiis confeſſionem. Id enim quoque Exomologeſis ſignificat. Quoniam juxta Hilarium ad Pſalm. LXVI. verſ. 6. alioſque, duplex eſt confeſſio, una peccatorum, alia laudationis Dei. COT.

95. MSS. *alterum*. OXON.

96. MSS. *facit ſpiritus terreſtrus*. Ibid.

97. MSS. *deſideria illorum*. Ibid.

98. MSS. *ſtipaveris*, & mox, *ſtipationem*. Ibid.

99. Lam. *vacui conveniunt*. Ibid.

1. Alii leg. *venienti*. Ibid.

2. Lam. *daturus*. Ibid.

3. MSS. *ſiphonnta*. Ibid.

4. MSS. *hanc ſimilitudinem*. Ibid.

a. Lam.

MANDATUM XII.

De duplici cupiditate: Dei mandata non eſſe impoſſibilia: & Diabolum non metuendum credentibus.

* I. Iterum dixit mihi: Tolle à te omnem cupiditatem malam, & indue cupiditatem bonam & ſanctam. Indutus enim [5] cupiditatem bonam, oderis malam, & refrenabis eam ſicut volueris. Horrenda eſt enim cupiditas mala, & difficilè mitigatur. Horribilis eſt valde & ſera, & feritate ſua conſumit homines: maximè ſi inciderit in eam ſervus Dei; & niſi ſapiens fuerit, conſumetur ab illa peſſimè. Conſumit autem tales, qui non habent veſtem cupiditatis bonæ, & implicat illos negotiis hujus ſæculi, & tradit illos morti. Quæ ſunt, inquam, Domine, opera cupiditatis malæ, quæ tradunt homines morti? Demonſtra mihi, ut recedam ab illis. Audi, inquit, in quibus operibus cupiditas mala morti tradit ſervos Dei. [6] Spiritus omnium hominum terreſtris eſt, & levis, & virtutem non habet in totum, & multa loquitur. Et dixi: Quo modo igitur ſcire poteſt aliquis, eos? Audi, inquit, de utriſque viſis: & ſicut dico tibi, ſic probabis Prophetam Dei, & falſum Prophetam. Primùm * ita proba hominem qui habet Spiritum Dei: quia Spiritus qui deſurſum eſt, quietus eſt, & humilis, & recedit ab omni nequitia, & deſiderio vano hujus ſæculi, & [7] omni homine ſe facit humiliorem: & nemini reſpondet interrogatus, nec ſingulis reſpondet; neque cùm vult, homini loquitur Spiritus Dei, ſed tunc loquitur cùm vult Deus. Cùm ergo venerit homo, qui habet Spiritum Dei, in Eccleſiam juſtorum, habentium fidem Dei, & oratio fit ad Deum; tunc * Nuncius ſanctus divinitatis, implet hominem illum Spiritu ſancto: & loquitur in turba, ſicut Deus vult. Sic ergo dignoſcitur Spiritus divinitatis, [8] in quocumque Spiritus divinitatis loquitur.

Propheta & Pſeudopropheta.
* itaque
* al. Angelus

Ex hoc capite ita loquitur Antiochus, Homiliâ 74.

* Φησὶ γὰρ. Ἆρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηράν· ἔνδυσαι δὲ ἐπιθυμίαν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν. Ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν, καὶ χαλιναγωγήσεις αὐτὴν, καθὼς βούλει. Ἀγρία γάρ ἐστιν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρὰ, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβερὰ γάρ ἐστι, καὶ λίαν τῇ ἑαυτῆς ἀγριότητι δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν δὲ τῷ λέγειν· ἀγρία ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρά· σημαίνει, ὅτι, &c. τίς δὲ καὶ ποταπή ἐστιν, οὐ μόνον ἡ πονηρία, (f. πονηρὰ) ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴ ἐπιθυμία, ἐν τῷ καθεξῆς διαλόγῳ ἀκριβῶς ἐκτίθεται &c.

Dicit enim; Tolle à te omnem cupiditatem malam: & indue cupiditatem bonam & ſanctam. Indutus enim cupiditatem hanc, oderis malam cupiditatem, & refrenabis eam ſicut volueris. Fera enim eſt cupiditas mala, & difficilè mitigatur. Horribilis enim eſt, & valde feritate ſua conſumit homines. Cum autem dicit; Fera eſt cupiditas mala; ſignificat quod &c. Quænam vero & qualis ſit, non ſolùm mala, ſed & bona cupiditas, in ſequenti ſermone diligenter exponit &c.

II. Audi nunc & de Spiritu terreſtri, vacuo & fatuo, virtutem non habente. Primùm [10] autem, hunc homo putatur Spiritum habere; exaltat enim ſe, & vult primam cathedram habere, & improbus eſt, & verboſus, & in deliciis converſatur, & in voluptatibus multis, & mercedem accipit divinationis ſuæ. Quòd ſi non acceperit, non divinat. * Itane Spiritus Dei poteſt mercedes accipere & divinare? Non convenit hæc facere Dei Prophetam. Sed cupiditas mala eſt, concupiſcere uxorem alienam; vel mulierem concupiſcere virum alienum; & lautitias concupiſcere divitiarum, & multitudinem ciborum ſupervacuorum, & ebrietatem multam, & delicias multas. Fatuæ enim ſunt * deliciæ multæ, & voluptates multæ ſupervacuæ ſunt ſervis Dei. Hæc ergo cupiditas mala eſt, & pernicioſa, quæ [12] mortificat ſervos Dei. Hæc enim cupiditas à Diabolo eſt. Quicumque ergo receſſerint à cupiditate mala, vivent Deo. Nam quicumque ſubjecti fuerint cupiditati malæ, in perpetuum morientur. Mortifera enim eſt hæc cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem juſtitiæ; & armatus timore Domini, reſiſte cupiditati malæ. Timor enim habitat in cupiditate bona. Et cupiditas mala, cùm viderit te armatum timore Domini * [13] reſiſtente ſibi; fugiet à te longè, & non comparebit ante te, timens arma tua; & obtinebis victoriam, & coronaberis [14] ob illam; & pervenies ad cupiditatem bonam, & trades victoriam Deo quam acceperis, & ſervies ei operando ſicut ipſe volueris. Si autem ſervieris cupiditati bonæ, & ſubditus ei fueris; poteris dominari ſuper cupiditatem malam, & erit ſubdita tibi ſicut volueris.

* Ita nunc Sic & MS. C.
* divitiæ
* reſiſtentem

III. Vellem ſcire, Domine, quo modo [15] ſervire debeam cupiditati bonæ. Audi, inquit, Habe timorem Dei, & * [16] fidem in Deo, & veritatem ama, & juſtitiam dilige, & fac [17] bonum: hæc operando, probatus eris ſervus Domini, & ſervies Deo: & omnes quicumque ſervierint cupiditati bonæ, vivent Deo. Conſummatis his Mandatis duodecim, dixit mihi: Habes hæc Mandata, ambula in his; & audientes homines hortare, ut pœnitentiam agant, & pœnitentia eorum munda * fiet reliquis diebus vitæ eorum. Et miniſterium hoc quod tibi do, explica diligenter, & multum conſequêris [18] fructum, & invenies gratiam apud omnes qui pœnitentiam agent, & credent verbis tuis. Ego enim

* fide
* fiat Sic & MS. C.

5. Lam. *cupiditate bona.* Ibid.
6. MSS. *Primum omnium.* Ibid.
7. MSS. *omnium hominum.* Ibid.
8. Bod & Lam. *Quia quicumque ſpiritu Divinitatis loquitur, loquitur ſicut Dominus vult.* Ibid.
9. Οὐ μόνον ἡ πονηρὰ. ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ ἐπιθυμία. COT.
10. Bod. *cum homo qui putatur ſpiritum habere, exaltat ſe.* OXON.
11. *Exaltat enim ſe & vult primam cathedram habere, & improbus eſt, & verboſus, & in deliciis converſatur & in voluptatibus multis, & mercedem accipit divinationis ſuæ.*] Atqui eadem vitia in mendacibus Montaniſtarum Prophetis redarguuntur apud Euſebium Hiſt. Eccleſ lib. 5 cap. 16. & 18. Superbiam dico, loquacitatem, delicias, atque avaritiam. Siquidem notat innominatus Auctor, à nobis citatus paullo antè, Montanum per immodicam primi loci cupiditatem, aditum in ſe Adverſario præbuiſſe; ſectatores autem illius intumuiſſe vanis ſpebus: appellatque ſpiritum Pſeudopropheticum, ἀμετροδοξοῦντα *arrogantiſſimum.* Quemadmodum & Pſeudoprophetas, ἀμετροεπεῖς *loquaciſſimos.* Contra quorum delicatam vitam, ac turpes quæſtus invehitur Apollonius ibidem, & apud Hieronymum in Catalogo. Verba Hieronymi repetita invenies in Indiculo de Hæreſibus, eidem perperam attributo, ut valde corrupta, ſic nullo negotio ſanabilia. COT.
12. MSS. *morti dat.* OXON.
13. Bod. *reſiſtentem.* Ibid.
14. MSS. *ab illa.* Ibid.
15. Lam. *poſſim ſervire.* Ibid.
16. MSS. *cum fide.* Ibid.
17. MSS. *bene.* Ibid.
18. MSS. deeſt. *fructum.* Ibid.

19. *Hæ*

enim tecum ſum, & cogam illos credere. Et dixi illi: Domine, [19] hæc Mandata magna & præclara ſunt; & exhilarare cor hominis poſſunt, qui potuerit cuſtodire Mandata hæc: ſed neſcio, Domine, an poſſint Mandata hæc ab homine cuſtodiri. Ait mihi: Hæc Mandata facilè cuſtodies, & non erunt dura; ſed ſi tamen in cor tuum poſueris non poſſe ab homine cuſtodiri, non cuſtodies ea. Nunc autem dico tibi; ſi non cuſtodieris hæc Mandata, & omiſeris, non eris ſalvus, neque filii tui, neque domus tua; quia ipſe judicaveris, quòd non poſſint hæc Mandata ab homine cuſtodiri.

IV. Hæc mihi vehementer iracundè locutus eſt, ita ut conterreret me valde. Vultum autem ſuum mutaverat, ita ut non poſſet homo ſuſtinere iram ejus. Et cùm vidiſſet me conturbatum totum, & confuſum; cœpit loqui moderatiùs & hilariùs, dicens: Stulte & [20] inſenſate, inconſtans * & * ignorans majeſtatem Dei, quàm * [21] magnus, quámque mirabilis ſit qui orbem creavit propter hominem, & omnem creaturam ſubjecit homini, & omnem poteſtatem dedit illi, ut dominetur horum Mandatorum. Dominari, inquit, poteſt omnium horum Mandatorum, qui habet Dominum in corde ſuo: qui autem habent Dominum in labiis ſuis, & cor illorum obtuſum eſt, & longè ſunt à Domino; illis Mandata hæc dura ſunt & difficilia. Ponite ergo vobis, qui vacui & leves eſtis in fide, Dominum Deum veſtrum in corde habere; & intelligetis quòd nihil facilius eſt his Mandatis, neque dulcius, neque manſuetius, neque ſanctius; & convertite vos ad Dominum Deum, & relinquite Diabolum, & * voluptates ejus; quia malæ ſunt, & amaræ, & immundæ: & nolite timere Diabolum, quia in vobis poteſtatem non habet. Ego enim vobiſcum ſum Nuncius pœnitentiæ: qui dominor illius. Diabolus autem timorem facit, ſed timor illius vanus eſt. Nolite ergo timere eum, & fugiet à vobis.

* ignorans MSS. V. & C.

* magna Sic & C.

Iſa 29. 13. Joh. 12. 40. & 2. Cor. 3. 14.

* voluntates

V. Et dixi illi: Domine, audi me pauca verba [22] dicentem tibi. Dic, inquit. Homo, inquam, cupit quidem mandata Dei cuſtodire; & nemo eſt qui non petat à Domino, ut poſſit mandata ejus ſervare: ſed Diabolus durus eſt, & potentiâ ſuâ dominatur in Dei ſervos. Et dixit: Non poteſt, inquit, dominari in Dei ſervos, qui ex totis præcordiis in * Dominum * [23] credunt. Poteſt autem Diabolus luctari; ſed vincere non poteſt. Si enim reſiſtitis illi, fugiet à vobis confuſus. Nam quicumque fide pleni non ſunt, timent Diabolum, quaſi poteſtatem habentem. Diabolus enim tentat ſervos Dei; &, ſi invenerit vacuos, exterminat. Sicut enim homo, cùm implevit amphoras bono vino; & inter illas amphoras, paucas ſemiplenas poſuit; & venit ut tentet & guſtet amphoras; non tentat plenas; ſcit enim quòd bonæ ſunt; ſemiplenas autem guſtat, ne ſint acidæ factæ; citò enim ſemiplenæ amphoræ aceſcunt, & perdunt ſaporem vini. Sic & Diabolus venit ad homines ſervos Dei, ut tentet illos. Quicumque autem pleni ſunt fide, reſiſtant illi fortiter; & ille recedit ab eis, quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos, qui non ſunt in fide pleni; & quoniam habet locum, inde intrat in illos; & quæcumque vult, facit illis, & fiunt famuli ejus.

* Deum ſperant

Citatur ab Origene, ad Matth. 24. 42.

VI. Sed vobis dico ego Nuncius pœnitentiæ; ne timeatis Diabolum. Miſſus enim ſum, ut vobiſcum ſim, quicumque ex totis præcordiis egeritis pœnitentiam; ut confirmem vos in fide. Credite ergo, qui propter delicta veſtra obliti eſtis Deum; & [24] qui ſalutem veſtram objicientes peccatis veſtris, gravatis vitam veſtram; quòd ſi converſi fueritis ad Dominum ex totis præcordiis veſtris, & ſervieritis ei ſecundùm voluntatem ipſius; dabit remedium [25] peccatis veſtris prioribus, & habebitis poteſtatem dominandi [26] omnibus operibus Diaboli. Minas autem illius in totum timere nolite: ſine virtute enim ſunt, ſicut hominis mortui nervi. Audite ergo me, & timete Dominum omnipotentem, qui poteſt vos [27] ſalvos facere & perdere; & cuſtodite mandata Jac. 4. 12. ejus, ut vivatis Deo. Et dixi illi: Domine, modò confirmatus ſum in omnibus mandatis Domini, quamdiu mecum es; & ſcio quòd confringes omnem virtutem [28] Diaboli. Sed & nos exſuperabimus illum, ſi [29] poſſumus Mandata hæc quæ præcepiſti (Domino confirmante) cuſtodire. Cuſtodies, inquit, ſi cor tuum purificaveris ad Dominum: ſed & omnes cuſtodient, qui purificaverint corda ſua à vanis cupiditatibus hujus ſæculi; & vivent Deo.

Ex hoc capite iſta transſcribit Antiochus, Homil. 77.

Πιστεύσωμεν οὖν τῷ Θεῷ, οἱ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀπεγνωκότες τῆς ζωῆς ἡμῶν. καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἡμῶν· καὶ ἐργασώμεθα τὴν δικαιοσύνην τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ δουλεύσωμεν αὐτῷ ὀρθῶς κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ποιήσει ἴασιν τοῖς προτέροις ἡμῶν ἁμαρτήμασι. Καὶ ἕξομεν δύναμιν τοῦ κατακυριεῦσαι τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου. Τὴν δὲ ἀπειλὴν αὐτοῦ ὅλως μὴ φοβηθῶμεν. Ἄτονος γάρ ἐστιν, ὥσπερ νεκροῦ νεῦρα. Ἀλλὰ φοβηθῶμεν τὸν παντοδύναμον κύριον, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ φυλάξωμεν· καὶ ζήσομεν ἐν αὐτῷ.

Credamus ergo, qui propter delicta noſtra deſpondimus vitam noſtram: & convertamur ad Dominum noſtrum ex totis præcordiis noſtris: & operemur juſtitiam reliquis diebus vitæ noſtræ: & ſerviamus ei rectè, ſecundùm voluntatem ipſius. Et dabit remedium peccatis noſtris prioribus. Et habebimus poteſtatem dominandi operibus Diaboli. Minas autem illius in totum timere nolimus. Sine virtute enim ſunt, ſicut hominis mortui nervi. Sed timeamus Dominum omnipotentem, & cuſtodiamus mandata ejus: & vivemus in eo.

L I.

19. *Hæc mandata magna & præclara ſunt, &c.*] Simili errore Trypho Judæus diſceptans cum Juſtino Martyre, præcepta Evangelica, quæ admiratur & prædicat, à nemine poſſe ſervari ſuſpicatur. COT.
20. MSS. *ſtulte.* OXON.
21. MSS. *magna.* Ibid.
22. Bod. *dicentem.* Alii *loquentem.* Ibid.
23. Bod. *ſperant.* Ibid.
24. MSS. *& ſalutem veſtram adjicietis.* Ibid.
25. MSS. *remedium animabus.* Ibid.
26. MSS. *omnium operum.* Ibid.
27. Bod. *ſalvum facere.* Ibid.
28. Lam. *inimici.* Ibid.
29. MSS. *& poſſumus.* Ibid.

L I.

LIBER TERTIUS,

Qui inſcribitur Similitudines.

SIMILITUDO PRIMA.

Nos, quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.

ET dixit mihi: Scitis vos, Domini ſervos,
[30] in peregrinatione morari? Civitas enim
veſtra longè eſt ab hac civitate. Si ergo
ſcitis civitatem veſtram, in qua [31] habitaturi
eſtis; quid hic emitis agros, & apparatis lautitias,
& ædificia, & [32] habitationes ſupervacuas? Hæc
enim, qui comparat in hac civitate, non cogitat
in ſuam civitatem redire. O ſtulte, ô dubie, &
miſer homo, qui non intelligis, hæc omnia alie-
na eſſe; & ſub alterius poteſtate. Dicit enim
tibi Dominus civitatis hujus: Aut legibus utere
meis, aut recede de civitate mea. Tu ergo quid
facies, qui habes legem in civitate tua? Num-
quid propter agros tuos, aut propter aliquos ap-
paratus tuos, poteris negare legem tuam? Quòd
ſi negaveris, & volueris redire in civitatem tuam;
non recipieris, ſed excludêris inde. Vide ergo,
* tu — * ut ſicut peregrè conſiſtens, nihil ampliùs com-
pares tibi, [33] quàm ſit neceſſarium & ſufficiens
* ut. — tibi; & paratus eſto, * [34] ne cùm voluerit Do-
V. & C. — minus civitatis hujus expellere te, contradicas legi
ejus; & eas in civitatem tuam, ut utaris lege tua,
ſine injuria hilaris. Vos igitur videte qui ſervitis
Deo, & habetis eum in cordibus veſtris; opera-
mini opera Dei, memores mandatorum & [35]
promiſſorum ejus quæ promiſit; & credite ei
quod faciet vobis, ſi mandata ejus cuſtodieritis.
[36] Pro agris ergo, quos emere volueritis, redimi-
te animas de neceſſitatibus, prout quiſque po-
* juſtificate — teſt; & viduas * abſolvite, orphanis judicate,
Iſ. 1. 17. — & opes ac divitias veſtras in hujuſmodi * operi-
* Deeſt — bus conſumite. In hoc enim vos Dominus lo-
cupletavit, ut hujuſmodi miniſteria expleatis.
Multò melius eſt hæc facere, quàm agros aut do-
mos emere; quoniam hæc omnia peribunt in ſæ-
culo: at quæ pro nomine Dei feceris, invenies
in civitate tua, & habebis gaudium ſine triſtitia
& timore. Divitias ergo gentium nolite cupere;
pernicioſæ ſunt enim ſervis Dei: de propriis au-
tem quas habetis, ea agite, quibus poſſitis con-
ſequi gaudium. Et nolite adulterare, nec alterius
* rem — * uxorem tangere, neque concupiſcere. Concu-
MS. C. — piſce tuum opus, & ſalvus eris.

Ex iſta Similitudine hæc verba facit Antiochus, Homiliâ 15.

Εἰ οὖν ἐπὶ ξένης κατοικοῦμεν, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν μακρὰν ἀπέχει ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ οἴδαμεν τὴν πόλιν ἡμῶν ἐν ᾗ μέλλομεν κατοικεῖν· τί εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἑτοιμάζομεν ἀγρούς, καὶ οἰκοδομάς, καὶ οἰκήματα μάταια, καὶ περιστάξεις πολυτελεῖς; τοῦτο ὁ ἑτοιμάζων εἰς ἀλλοτρίαν πόλιν, δῆλός ἐστιν ὅτι οὐ προσδοκᾷ ἐπανακάμψαι εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν· τουτέστιν εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Ὁ γὰρ λογισμὸς οὗτος ἀφρόνων, καὶ διψύχων, καὶ ταλαιπώρων ἀνθρώπων ἐστίν. Οὐ γὰρ συνιᾶσιν, ὅτι ταῦτα πάντα ἀλλότριά εἰσι, καὶ ὑπὸ ἐξουσίας ἑτέρου εἰσί· τουτέστι τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου. Οὐκοῦν ὀφείλομεν, ὡς ἐπὶ ξένης κατοικοῦντες, μηδὲν πλέον ἑτοιμάζειν ἑαυτοῖς, εἰ μὴ τὴν αὐτάρκειαν τὴν ἀρκετήν. Οἱ γὰρ ἀγαπῶντες τὸν ἑαυτῶν κύριον, καὶ ἔχοντες αὐτὸν ἀεὶ ἐν τῇ ἑαυτῶν καρδίᾳ, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ προβαίνουσι, καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ πιστεύουσι, καὶ καραδοκοῦσι. Καλὸν οὖν ἐστιν ἀντὶ τῶν κτημάτων καὶ χρημάτων, τῶν σήμερον μὲν ἡμετέρων, αὔριον δὲ ἀλλοτρίων, ὠνήσασθαι ψυχὰς θλιβομένας, καθώς τις δύναται, καὶ χήρας καὶ ὀρφανοὺς ἐπισκέπτεσθαι, καὶ μὴ παραβλέπειν αὐτούς· ὁμοίως καὶ ἐν μοναστηρίοις· καὶ οὕτω καλῶς διοικεῖν τὰ καθ' ἑαυτούς· καὶ τὸν πλοῦτον, ὃν παρὰ Θεοῦ εἰλήφαμεν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, εἰς αὐτοὺς ἀναλίσκειν. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ παρέσχεν ἡμῖν αὐτὰ ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν δεσπότης, ὅπως εἰς τὴν διακονίαν ταύτην δαπανηθῶσι, καὶ ἀντ' αὐτῶν κομισώμεθα θησαυρὸν αἰώ-
κλω-

Si ergo in peregrinatione moramur, & civitas noſtra longe eſt ab hac civitate, & ſcimus civitatem noſtram in qua habitaturi ſumus; quid in aliena apparamus agros, & ædificia, & habitationes ſupervacuas, & lautas conſtructiones? Hæc ergo qui comparat in aliena civitate, palam eſt quòd non cogitat in ſuam civitatem redire; hoc eſt, in ſupernam Hieroſolymam. Eſt enim hæc conſideratio ſtultorum, & dubiorum, & miſerorum hominum. Non enim intelligit, hæc omnia aliena eſſe, & ſub alterius poteſtate, hoc eſt, principis ſæculi hujus. Debemus igitur, ſicut peregrè conſiſtentes, nihil amplius comparare nobis, quam ſit neceſſarium & ſufficiens. Qui enim amant Dominum ſuum, & habent eum ſemper in cordibus ſuis, in mandatis ejus incedunt, & in promiſſa ejus credunt, atque exſpectant. Bonum igitur eſt, pro domibus, & pecuniis; hodie quidem noſtris, cras vero alienis; redimere animas de neceſſitatibus, prout quiſque poteſt; & viduas ac orphanos viſitare, nec deſpicere: ſimiliter & in Monaſteriis: ſicque recte ſua adminiſtrare; & divitias, quas a Deo accepimus in hac vita, in hujuſmodi homines conſumere. In hoc enim & præbuit nobis ea bonus noſter Dominus, ut in ejuſmodi miniſteria inſumantur, & pro iis reportemus theſaurum

30. Lam. *peregre.* Ibid.
31. MSS. *habitum.* Ibid.
32. Lam. *ædificationes.* Ibid.
33. MSS. *niſi quod.* Ibid.
34. MSS. *ut cum voluerit Dominus.* Ibid.
35. Alii, *promiſſionum ejus, quas.* Ibid.
36. Alii proponunt *agros.* Ibid.

κλεῖσαι. Πολὺ δὲ βέλτιόν ἐστι τοιαῦτα ἀγρὰς, καὶ κτήματα (f. κτίσματα) ἀγοράζειν, ἃ τινα, καὶ παραμένει αἰεὶ, καὶ προάγουσιν εἰς τὴν ἡμῶν μητρόπολιν, ὅταν ἀποδημήσωμεν εἰς αὐτήν. Ἀμεριμνήσωμεν δὲ, ἀγαπητοὶ, τῶν προσκαίρων, ἵνα τῶν αἰδίων ἐπιτύχωμεν.

non deficientem. Multò itaque melius eſt, tales villas & domos emere, quæ ſtabiles ſunt, & deducunt in noſtram metropolim, quando in eam migrabimus. Negligamus ergo ſeu nolimus cupere, cariſſimi, temporalia, ut æterna poſſimus conſequi.

SIMILITUDO II.

Ut vitis ulmo fulcitur; ſic dives oratione pauperis juvatur.

CUm ambularem in agrum, & conſiderarem ulmum & vitem, & [37] cogitarem intra me de fructibus earum; apperuit mihi Angelus, & dixit mihi: Quid * intra te cogitas? Et dixi illi: De hac vite & ulmo diſputo, Domine; quoniam fructus illarum decori ſunt. Et dixit mihi: Hæ duæ arbores in exemplum poſitæ ſunt ſervis Dei. Et dixi illi: Vellem ſcire, Domine, harum arborum exemplum quod dicis. Audi, inquit: Vides hanc vitem, & hanc ulmum? Video, inquam, Domine. [38] Hæc vitis, inquit, fructifera eſt; ulmus autem, lignũm ſine fructu eſt: ſed vitis hæc, niſi applicita fuerit ulmo, [39] & ſuper illam requieverit; non poteſt multum fructum facere. Jacens enim in terra, malos fructus dat, quia non pendet ſuper ulmum: ſed ſi ſuſpenſa fuerit vitis ſuper ulmum, & pro ſe, & pro ulmo fructum dat. Vide ergo [40] quòd ulmus fructum dat non minorem quàm vitis: ſed potiùs majorem. Quo modo, inquam, Domine, majorem quàm vitis? Suſpenſa, inquit, [41] in ulmo, fructum multum & bonum dat; [42] jacens autem in terra, exiguum & peſſimum fructum dat. Hæc igitur ſimilitudo poſita eſt [43] ſervis Dei, pauperi, & diviti. Reſpondi, inquiens: Domine, demonſtra mihi. Audi, inquit: Dives habet opes; à Domino verò pauper eſt: diſtrahitur enim circa divitias ſuas, & valde exiguam habet orationem ad Dominum; & quam habet, inertem habet, & non habentem virtutem. Cùm igitur dives præſtat pauperi, quæ [44] illi opus ſunt, pauper orat ad Dominum pro divite, & Deus præſtat diviti omnia bona; quia pauper dives eſt in oratione, & virtutem magnam habet apud Dominum oratio ejus. Tunc ergo dives præſtat omnia pauperi, quia ſentit illum exaudiri à Domino; & libentiùs ac ſine dubitatione præſtat ei omnia, & curat ne quid ei deſit. Pauper Deo gratias agit pro divite, quia opus faciunt à Domino. Apud homines ergo ulmus non putatur [45] dare fructum; & neſciunt neque intelligunt, quòd ſi [46] ſocietas advenerit viti; & vitis [47] duplum dat fructum, & pro ſe, & pro ulmo. Sic & pauperes, pro [48] locupletibus orantes ad Dominum, exaudiuntur; & augentur opes eorum, quoniam præſtant pauperibus ex opibus ſuis. Sunt igitur ambo conſortes bonorum operum ſuorum. Quicumque igitur hæc fecerit non deſeretur à Domino, ac erit ſcriptus in libro vitæ. Felices igitur qui poſſident, & ſentiunt ſe locupletari; qui hoc enim ſenſerit, poterit aliquid adminiſtrare.

* dic intra

Laudat Origenes, Hom. 10. in Joſ.

SIMILITUDO III.

Ut hieme virides arbores ab aridis; ſic in hoc ſæculo juſti ab injuſtis internoſci non poſſunt.

OStendit mihi [49] arbores multas abjectis foliis, quæ mihi velut aridæ videbantur: omnes enim ſimiles erant. Et dixit mihi: Vides arbores has? Video, inquam, Domine, ſimiles aridis. Reſpondens dixit mihi: Hæ arbores, in ſimilitudinem ſunt horum, qui in ſæculo morantur. Reſpondi, inquiens: [50] Cur velut aridis ſimiles ſunt? Quoniam, inquit, nec juſti, nec injuſti cognoſcuntur; ſed ſimiles ſunt, in [51] hoc ſæculo. Hoc enim ſæculum juſtis hiems eſt; * qui non agnoſcuntur, cum peccatoribus habitantes. Sicut in hieme omnes arbores abjectis foliis, aridis ſimiles ſunt, nec poteſt cognoſci quæ ſunt aridæ, aut quæ virides: ſic & in hoc ſæculo, nec juſti, nec injuſti cognoſcuntur; ſed ſimiles ſunt omnes.

* quia *Sic & MS.* C.

S I-

37. MSS. *diſputarem*, & infra, *diſputas & diſputo.* Ibid.

38. *Hæc vitis, inquit, &c.*] Locum hic habet Servii explicatio Virgiliani Hemiſtichii; *Ulmiſque adjungere vites*, initio Georgicon; *Hoc ſecundùm Italiæ ſitum locutus eſt, in qua vites altiùs elevantur.* Sic alibi, Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris. *Hoc autem ruſtici maritare dicunt.* Hermæ porro elegantem comparationem divitis & pauperis cum vite & ulmo, aliò traducit, immò contorquet ac immutat Origenes Homil. 10. in Jeſum Nave, ut cernere ibi licet. Origenem ex parte ſequitur Gregorius Papa Homil. 20. in Evangelia. *Etſi, inquit, fructum proprium ulmus non habet, portare tamen vitem cum fructu ſolet: quia & ſæculares viri intra ſanctam Eccleſiam, quamvis ſpiritalium virtutum dona non habeant, dum tamen ſanctos viros donis ſpiritalibus plenos ſua largitate ſuſtentant, quid aliud quàm vitem cum botris portant? Sicut ulmus amat vitem, ſic ipſi* (l. *ipſe*) *puſillos.* Verſus Commodiani, Inſtruct. 30. Præclarè autem, & ad ſenſum Paſtoris dicitur in Hieronymo Epiſtolâ 9. *Ex æqualitate, aliorum inopiæ ſuam abundantiam communicabat; ut poſtea illorum divitiæ, hujus indigentiam ſuſtentarent.* Iiſdemque pæne verbis Epiſtolâ 28. *Abundantia tua multorum inopiam ſuſtentavit, ut & horum divitiæ in tuam indigentiam redundarent.* Cæterùm de Hermæ ſimilitudine hac extat Homilia Cæſarii Arelatenſis. COT.

39. MSS. *ut ſuper illam refrigeret.* OXON.

40. MSS. *quia &c.* Ibid.

41. MSS. *ad ulmum.* Ibid.

42. MSS. Lam. omittit, *jacens autem in terram, exiguum & peſſimum fructum dat.* Ibid.

43. MSS. *in ſervos Dei, in pauperem & divitem.* Ibid.

44. MSS. deeſt *illi.* Ibid.

45. MSS *fructus dare.* Ibid.

46. Bod. *ſiccitas non advenerit.* Lam. *ſiccitas evenit.* Ibid.

47. Lam. *abundat fructu.* Ibid.

48. Lam. *locupletantibus.* Ibid.

49. Apponere operæ precium erit explanationem Auctoris Operis imperfecti in Matthæum, Tom. 7. B. Chryſoſtomi, ad cap. 25. verſ. 32. *Tum ſegregabit eos, &c. Tunc* (l. *Nam*) *enim omnes mixti ſunt: & non ſolùm mixti, quo modo in hiſdem locis ſimul converſentur juſti cum impiis, ſed etiam confuſi ſunt, quo modo inter juſtos & impios* (*quantum ad homines*) *diſcretio non apparet: ſicut in tempore hyemis, inter virides & aridas arbores diſcretio non eſt: cum autem venerit tempus illud beatum vernale, diſcernuntur:* (f. *diſcernentur:*) *ita nunc* (l. *tunc*) *unuſquiſque ſecundùm fidem ſuam, & ſecundùm opera ſua manifeſtabitur: impii quidem nulla proferentibus folia, nullum oſtendentibus fructum: ſancti autem & foliis veſtientur vitæ æternæ, & fructibus ornabuntur gloriæ.* Prætermitto alios. Adi, ſi vacat, Macarium Homil. 12 Quæſt. 5. Contrariâ verò ſimilitudine apud S. Hieronymum, incertus Scriptor Commentariorum in Epiſtolas Pauli, ad II. Corinth. VI. 2. *Æſtati quoque aſſimilatur hoc tempus; in cujus comparatione, formica dicitur hyemem ſperare venturam.* Et alter, Proverbiorum Enarrator; ad VI. 8. *Hæc etenim vita in eo meſſi comparatur & æſtati, quòd nunc inter ardores tentationum tempus eſt colligendi futurorum merita præmiorum. At dies Judicii, hyemis ſimulatur rigoribus: quia tunc nimirum nulla relinquitur facultas pro vita laborandi, ſed tantum cogitur quiſque de horreo priſcæ actionis quod recondidit proferre.* COT.

Prov 6. 8.

50. Ita Lam. Alii, *horum.* OXON.

51. MSS. *hæc.* Ibid.

52. MSS.

SIMILITUDO IV.

Ut æſtate vivida arbores ab aridis, fructu & virentibus foliis internoſcuntur: ſic in futuro ſæculo juſti ab injuſtis, beatitudine differunt.

OStendit mihi iterum arbores multas, quarum aliæ frondes emittebant; aliæ aridæ erant. Et dixit mihi: Videſne has arbores? Reſpondi: Video, Domine, alias aridas, & alias [52] frondentes. Hæ arbores, inquit, quæ virides ſunt, juſti ſunt qui [53] habitaturi ſunt in futuro ſæculo. Illud enim futurum ſæculum, æſtas eſt juſtis; peccatoribus autem hiems. Cùm ergo illuxerit miſericordia Domini; tunc declarabuntur qui ſerviunt Deo, & * omnes perſpicui erunt. Sicut enim in æſtate fructus arboris cujuſcumque declaratur, & * patet: ſic & juſtorum factum declarabitur, & * patebit, * & omnes hilares & gaudentes in illo ſæculo reſtituentur. Nam * cæteræ gentes, peccatores ſcilicet, ſicut arbores quas vidiſti aridas; tales inveniuntur aridi, & ſine fructu in illo ſæculo; & ſicut arida ligna comburentur, & palam [54] fient, quoniam malè fecerunt in omni tempore vitæ ſuæ: & comburentur ideo, quia peccaverunt, & peccatorum ſuorum non egerunt pœnitentiam: ſed & cæteræ gentes comburentur, quia non agnoverunt Deum creatorem ſuum. Tu ergo fac fructum bonum, ut in æſtate cognoſcatur fructus tuus; & abſtine te à multis negotiis, & nihil delinques: quicumque enim multa negotia agunt, multa delinquunt; quia conſtricti ſunt circa negotia ſua, & non ſerviunt Deo. Nam quo modo poteſt homo, qui non ſervit Deo, aliquid petere & accipere à Deo? Qui enim ſerviunt Deo, petunt & accipiunt ſua deſideria. Quòd ſi unum negotium tractat aliquis, poterit ſervire Deo; quoniam non alienatur animus ejus à Domino, ſed pura mente ſervit Deo. Hoc ergo ſi feceris, poteris in venturo ſæculo habere fructum: ſed & omnes qui fecerint hæc, fructum ferent.

* omnibus Sic & MS. Angl. & C.
* paret Sic & MS. C.
* parebunt Sic & MS. C.
* cæteræ Sic & MS. C. ſic & MSS. Angl.
Matth. 3. 10. & 7. 19.

SIMILITUDO V.

De vero jejunio, & ejus mercede; tum & de corporis munditia.

CUm jejunarem & ſederem in monte quodam, & gratias agerem Deo pro omnibus quæ fecerat mecum, video Paſtorem illum ſedentem juxta me, ac [55] dicentem mihi: Quid tam mane huc veniſti? Reſpondi: Quoniam, Domine, ſtationem habeo. [56] Quid eſt, inquit, ſtatio? Et dixi: Jejunium. Et dixit: Quid eſt illud jejunium? Sicut ſolebam, inquam, ſic jejuno. Neſcitis, inquit, Deo jejunare, neque eſt jejunium hoc quod jejunatis, Deo nihil proficientes. Quare, inquam, Domine, ita dicis? Dico certè, inquit, non eſſe jejunium hoc quod putatis vos jejunare: ſed ego te docebo quod ſit jejunium plenum, acceptumque Deo. Audi, inquit; Dominus non deſiderat tale [57] jejunium ſupervacuum: ſic enim jejunando, nihil

Statio.
Jejunium.

52. MSS. *frondeſcere*. Ibid.
53. Lam. *habituri ſunt futurum ſæculum*. Ibid.
54. MSS. *fiet*. Ibid.
55. Bod. addit, *hæc*. Ibid.

56. *Quid eſt, inquit, ſtatio? Et dixi; Jejunium.*] Inter Latinos vivens Hermas, στάσεως *ſtationis* vocabulum more illorum uſurpavit. Non enim memini me legere jejunium in Græcia ſic vocatum fuiſſe. στάσεις παννύχους appellant Vigilias; *pernoctem ſtationem*; ut videre eſt in Gregorio Nazianzeno Oratione 4. & alibi, Johanne Chryſoſtomo Homil. 1. in *Vidi Dominum* &c. aliis. At Latinis jejunium & ſtatio idem ſignificant. Mos erat veterum Chriſtianorum, certis diebus ad Eccleſiam conveniendo, in oratione aliiſque pietatis officiis perſtare. Ideoque illos ſuos conventus nomine ſtationis donârunt. Nec me movent quæ à Tertulliano cap. 11. libri de Corona, cap. 14. libri de Oratione, cap. 10. & 15. libri de jejuniis, Lactantio in fine libri ultimi, & Ambroſio Serm. 36. De Tempore, proferuntur de militaribus ſtationibus ac de caſtris. Quippe quæ alluſionem magis reſipiunt quàm Etymologiam. Sanctus Cyprianus Epiſt. 41. *Qui à Novatiano venerant miſſi, cum in ſtatione invidioſis quoque conviciis & clamoribus turbulentis proruerent.* Marcellini & Fauſtini libellus precum ad Imperatores, in præfatione; *Irrumpit in Urbem, & ſtationem in Julii Baſilica trans Tiberim dare præſumit.* Et infrà, *Populus per Cœmeteria Martyrum ſtationes ſine Clericis celebrabat.* Quia vero diebus jejunii diutiùs in Eccleſia ſtabant, quàm diebus Dominicis ac feſtis, hinc fortè factum eſt ut jejunium, ſtationis nomine vocaverint: aliquando per ſtationem omne jejunium intelligentes, aliquando ſolum quartæ ac ſextæ feriæ. Documenta primæ appellationis, in Paſtore hîc; in Gloſſis Vulcanii pag. 709. lin. ult. ubi *Statio* exponitur per *Jejunium*; in Tertulliano, qui libro de Corona ait cap. 11. *Jam ſtationes, aut alius magis faciet, quam Chriſto? aut & Dominico die, quando nec Chriſto?* Et libro de Oratione cap. ult. *Similiter & ſtationum diebus, non putant plerique ſacrificiorum orationibus interveniendum, quod ſtatio ſolvenda ſit accepto corpore Domini*, &c. Libro de anima cap. 48. *Daniel trium hebdomadum ſtatione aruit victu*, Libro de jejuniis cap. 10. *Tantam autem Deus præſtitit auctoritatem edictæ ſtationis illius, ut Jonathan filius Saulis, quamquam ignarus jejunationis in ſerum definitæ, guſtum mellis admiſerat, & ſorte mox de delicto ſit traductus, & vix per precem populi periculo exemptus.* Quæ hunc in modum imitatur Hieronymus II. in Jovinianum 10. *Tantaque fuit auctoritas ſtationis ſemel Domino deſtinatæ, ut Jonathas, qui cauſſa victoriæ extiterat, deprehenderetur ſorte, & ignorantiæ crimen declinare non poſſet, patriſque in ſe concitaret manum, & vix populi precibus ſalvaretur.* Infraque in eodem capite libri de jejuniis, ubi de Daniele; *Hæc erit ſtatio fera, quæ ad veſperam jejunans, pinguiorem orationem Deo immolat.* Et cap. 13. *Conventus autem illi ſtationibus prius & jejunationibus operati; dolere cum dolentibus, & ita demum congaudere gaudentibus norunt.* Adde his Ambroſium 10 Sermonibus de Tempore. Serm. 36. *Caſtra enim nobis ſunt noſtra jejunia, quæ nos à diabolica oppugnatione defendunt. Denique ſtationes vocantur, quòd ſtantes & commorantes in eis, inimicos inſidiantes repellamus.* Et Caſſianum, cujus verba ſunt lib. 5. de Inſtitutis Cœnobiorum cap. 20. *Non potiùs quidquam, non eſûs, ullâ oblectatione devictus, ante ſtationem legitimam communemque refectionis horam, extra menſam percipere ſibimet prorſus indulgeat.* Ac. 24. cap. *Ut abſque legitimis quarta ſextaque feria, quocumque pergebamus, quotidiana ſtatio ſolveretur*: id eſt, quotidianum jejunium, ſicut ſtatim ſubjungitur. Item Collatione 21. cap. 19. *Audent ſtationem jejunii, abſque ulla diſceptatione laxare.* Cum his Iſidori Originum lib. 6. cap. ult. *Jejunium autem & ſtatio dicitur.* Jam verò interdum ſtationem à jejunio diſtingui, ut ſpeciem ſcilicet à genere, atque accipi pro jejunio quartæ feriæ & ſextæ, colligitur ex multis locis Tertulliani; lib. 2. ad Uxorem cap. 4. libro de fuga in perſecutione cap. 1. libro de jejuniis cap. 1. 2. 10. 11. 12. 13. & 14. Ea conſule, ſi dubitas. Præterea ex Agone Fructuoſi: *Reſpondit Fructuoſus. Non eſt, inquit, hora ſolvendi jejunium ſtationis. Agebatur enim hora diei quarta. Siquidem & in carcere quartâ feriâ ſtationem ſolemniter celebraverat. Sextâ igitur feriâ, lætus atque ſecurus feſtinabat cum Martyribus in Paradiſo Dei ſtationem ſolvere.* Iſidorus, quem Rabanus ſecutus eſt, Tertulliani verbis cap. ult. De Oratione, & cap. 10. De jejuniis, imperitè utitur. Quique apud eum differentiam jejuniorum inter & ſtationem afferre ſatagunt, commiſcent omnia. Nam quod apud Tertullianum in libro de jejuniis cap. 2. 10. & 15. Catholici dicunt; Exceptis Quadrageſimalibus, cætera jejunia, & ſtationes indifferenter celebrari debere, non ex imperio novæ Montaniſtarum diſciplinæ, ſed ex arbitrio uniuſcujuſque Chriſtiani pro temporibus & cauſſis, aut ex mandato Epiſcopi pro Eccleſiaſticis neceſſitatibus, ille ita ſumunt, quaſi *jejunium ſit indifferenter cujuſlibet diei abſtinentia, non ſecundùm legem, ſed ſecundùm propriam voluntatem: ſtatio autem obſervatio ſtatutorum dierum vel temporum, ut quarta feria & ſexta*, Paſchalis jejunii, & *Quadrageſima, ut quarti, quinti, ſeptimi, & decimi menſis.* COT.

57. *Jejunium plenum acceptumque Deo &c. verum jejunium.*] Idem Patres paſſim: Origenes Homil. 10. in Leviticum; Athanaſius de virginitate; Baſilius Hom. de jejunio, qui ναὸν Θεοῦ, εἰκόνα Θεοῦ, ἀληθῆ nuncupat; Chryſoſtomus Hom. 8.

1. Reg. 14.

hil præſtas æquitati. [58] Jejuna certè verum jejunium tale. Nihil in vita tua nequitet facias; ſed mente pura ſervi Deo, cuſtodiens mandata ejus, & in [59] præceptis ejus ingrediens; neque admiſeris deſiderium nocens in animo tuo. Crede autem Domino; ſi hæc feceris, timoremque ejus habueris, atque abſtinueris ab omni negotio malo; Deo te victurum. Hæc ſi feceris, jejunium magnum conſummabis, acceptumque Domino.

II. Audi Similitudinem, quam dicturus ſum tibi, ad jejunium pertinentem. Quidam cùm haberet fundum, ſervoſque multos; in quadam parte fundi ſui poſuit vineam * ſucceſſoribus: deinde peregre profectus, elegit ſervum quem habebat fideliſſimum, ac ſibi probatum; eique adſignavit vineam, præcipiens ut vitibus jungeret palos: quod ſi feciſſet, & mandatum ſuum conſummâſſet, libertatem eidem ſe daturum promiſit. Nec præterea quidquam aliud præcepit illi, quod in ea [60] faceret; atque ita peregre profectus eſt. Poſtquam autem ſervus ille curam apprehendit; fecit quæcumque præceperat dominus. Cumque depalâſſet vineam illam, & animadvertiſſet eam herbis repletam; cœpit ſecum ita [61] cogitare: Peregi quod mihi præceperat dominus; fodiam nunc vineam hanc, & erit [62] formoſior cùm fuerit foſſa; & extractis herbis, majorem dabit fructum, & non ſuffocabitur ab herbis: adgreſſus deinde fodit, & omnes herbas quæ in ea erant, extraxit; atque ita evaſit vinea ſpecioſiſſima ac læta, non ſuffocata ab herbis. Poſt aliquantum verò temporis venit dominus ejus, & ingreſſus eſt vineam: quam cùm depalatam vidiſſet decenter, ac [63] circumfoſſam, & extractas herbas ab ea, & lætas eſſe vites; ex facto hoc ſervi ſui, gaudium cepit. Adhibito itaque filio, quem carum & hæredem habebat, & amicis quos in conſilio advocabat; indicat ea quæ ſervo ſuo facienda mandâſſet, quæ præterea ille feciſſet. At illi protinus gratulati ſunt ſervo illi, quòd tam plenum teſtimonium domini ſui aſſecutus fuiſſet. Ait deinde illis: Ego quidem huic ſervo libertatem promiſi, ſi cuſtodiſſet mandatum meum quod dederam; & cuſtodivit illud, & præterea opus bonum adjecit in vineam, quod mihi [64] quamplurimùm placuit. Pro hoc igitur opere quod fecit, volo eum filio meo facere cohæredem; quoniam cùm ſenſiſſet, quid eſſet bonum, non omiſit, ſed fecit illud. Hoc conſilium domini, & filius, & amici ejus comprobaverunt; ut fieret ſcilicet hic ſervus, cohæres filio. Poſt dies deinde [65] non multos, convocatis amicis, [66] paterfamiliâs miſit de cœna ſua ſervo illi cibos complures. Quos cùm accepiſſet ille, ſuſtulit ex eis quod [67] ſufficiebat ſibi; reliquum autem conſervis ſuis diſtribuit. Quibus acceptis, illi lætati ſunt; & cœperunt illi optare, ut majorem gratiam apud dominum inveniret, ob ea quæ fecerat ipſis. Hæc omnia cùm audiſſet dominus ejus, percepit iterum maximum gaudium; & convocatis rurſum amicis, & filio, exponit factum ſervi ſui de cibis ſuis quos ei miſerat. Illi itaque tantò magis aſſenſerunt patrifamiliâs, ipſum ſervum cohæredem filio debere fieri.

* aſſeſſoris Sic & MS. Angl.

III. Dico ei: Domine, has Similitudines non novi, neque intelligere poſſum, niſi eas tu mihi exponas. Omnia, inquit, exponam tibi quæcumque locutus fuero tecum, aut oſtendero tibi. Mandata Domini cuſtodi, & eris probatus, & ſcriberis in numero eorum qui cuſtodiunt mandata ejus. Si autem præter ea quæ mandavit Dominus, aliquid boni adjeceris; majorem dignitatem tibi [68] conquires, & honoratior apud Dominum eris, quàm eras futurus. Igitur ſi cuſtodieris mandata Domini, & adjeceris etiam ad ea ſtationes has, gaudebis, maximè ſi ſecundùm mandatum meum ſervaveris ea. Dico ei: Quidquid mihi præceperis, Domine, ſervabo; ſcio enim te mecum futurum. Ero, inquit, tecum, qui tale propoſitum habes. Sed & cum omnibus ero, quicumque idem propoſitum * habent. Jejunium hoc, inquit, cuſtoditis mandatis Domini, valde bonum eſt. [69] Sic igitur ſervabis illud. Primùm omnium cave ab omni probro, & turpi verbo, & ab omni noxia cupiditate, & purifica ſenſum tuum ab omni vanitate ſæculi hujus. Si hæc cuſtodieris, erit hoc jejunium juſtum. Sic ergo facies. Peractis quæ ſuprà ſcripta ſunt, [70] illo die quo jejunabis, nihil omnino guſtabis, niſi panem & aquam; & [71] compu-

* habuerint Sic & MS. C.

Hom. 8. in cap. 1. Geneſ. Hieronymus II. adversùs Jovinianum 11. Paulinus ad Celantiam; Auguſtinus Tractatu 17. in Johannem, citatus etiam à Gratiano de Conſecratione Diſt. 5. c. 25. ubi appellat jejunium magnum, generale, ac perfectum. Iidem aliis in locis; & cæteri, ſæpè. Præclarè Theodorus Studita Serm. Catechet. 54. *πεινῶμεν δὲ, οὐχ ἵνα ἀβρώτως μόνως ὀρέξωμεν, ἀλλ' ἵνα τὰς ψυχὰς ἡμῶν διοικῇ ὡς οἱ θεῖοι ἡμῶν πατέρες διηγορεύουσιν.* Ibid.

58. Lam. *leve cum jejunium tale eſt*. OXON.

59. Bod. *præceptis ejus*. Ibid.

60. MSS. *facere deberet*. Ibid.

61. MSS. *diſputare*. Ibid.

62. MSS. *formoſior foſſa*. Ibid.

63. Lam. *foſſam*. Ibid.

64. MSS. *validiſſime*. Ibid.

65. MSS. *paucos*. Ibid.

66. *Paterfamiliâs miſit de cœna ſua ſervo illi cibos complures.*] Mittit cibos de cœna, tamquam ſibi caro; ad cœnam non admittit, nondum ſcilicet libertate donandum. Habebant quippe hoc moris, ut etiam per honorem communis menſæ manumitterent. Caius libro Inſtitutionum Tit. 1. ubi de tribus generibus libertorum; Civibus Romanis, Latinis, ac Dedititiis; *Latini ſunt, qui aut per Epiſtolam, aut inter amicos, aut convivii adhibitione manumittuntur*. Hincque lux Tertulliani verbis in lib. de reſurrectione carnis pag. 57. *Oro te, ſi famulum tuum libertate mutaveris; quia eadem caro atque anima permanebunt, quæ flagellis & compedibus & ſtigmatibus obnoxia retro fuerant; idcircone illa eadem pati oportebit? Non opinor. Atquin & veſtis albæ nitore, & aurei annuli honore, & patroni nomine, ac tribu, menſaque honoratur.* Ac de manumiſſione per menſam legendi præterea Theophilus Antecessor lib. 1. tit. 5. & Papianus tit. 44. necnon Epiſtolæ ad Paulum Samoſatenſem Auctor, quem vulgò putant eſſe Dionyſium Alexandrinum, Reſponſione ad Propoſitionem. 7. COT.

67. Lam. *ſufficeret* OXON.

68. MSS. *acquires*. Ibid

69. Lam. *ſi igitur ſervaveris*. Ibid.

70. *Illo die quo jejunabis, nihil omnino guſtabis, niſi panem & aquam.*] Paſtor Angelus pœnitentiæ, Hermæ, ſub ſua poteſtate conſtituto præcipit Xerophagiæ maximè auſterum genus, jejunium (ut cum S. Hieronymo loquar Epiſt. 8.) fortiſſimum, aquam & panem. *Paſtum & potum pura noſſe*, ait Tertullianus de pœnitentia cap. 9. Et cap. 13. De patientia; *Contenta ſimplici pabulo, puroque aquæ potu.* Qui & libro de jejuniis cap. 9. & 13. hujuſmodi jejunii mentionem facit, appellatque Xerophagiam. Hilario in Pſalm. LXIV. verſ. 8. dicitur Siccus panis cibus. Caſſiano lib. 5. de Inſtitutis Cœnobiorum cap. 5. Sicci panis refectio. Socrates Hiſt. Eccl. lib. 5. cap. 22. *τινὲς δὲ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνου μεταλαμβάνουσι. Quidam ſicco duntaxat pane veſcuntur.* Pœnitentibus autem injunctas fuiſſe Xerophagias, ex Tertulliani libro de pœnitentia & ex multis Canonibus conſtat. COT.

71. *Et computatâ quantitate cibi.*] Nihil frequentiùs inculcant ſancti Patres, quàm præclaram hanc jejunii cum Eleemoſyna conſociationem. Lege; ſi cupis non modò animum elegantibus dictis paſcere, ſed & animam ſalubribus præceptis ſaginare; lege inquam, præcipuè Conſtitutiones Apoſtolicas lib. 5. cap. 1. & ult. verum Origenem Hom. 10. in Leviticum; falſum Origenem Hom. 4. In Diverſos; Auctorem Operis imperfecti in Matthæi Evangelium, qui olim putabatur eſſe Chryſoſtomus, ad XX. 3. Ambroſium Serm. 26 De Tempore; Hieronymum ad Iſaiæ LVIII. 7. Auguſtinum Serm. 78. De Tempore, ac 68 De Diverſis; Leonem Serm. ult. Chryſologum Serm. 8. Theodulfum in Capi-

putatâ quantitate [72] cibi, quem cæteris diebus comeſturus eras, ſomptum diei illius quem ſacturus eras, * [73] repones, & dabis viduæ, pupillo, aut inopi; & ſic conſummabis humilitatem animæ tuæ; ot qui ex eo acceperit, ſatiet animam ſuam, & pro te adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur ſic cooſummaveris jejuoium tuum, quemadmodum præcipio tibi; erit hoſtia tua accepta Domino, & ſcribetur hoc jejuoium tuum. Hæc ſtatio ſic acta, eſt bona, bilaris, & accepta à Domino.

* ſepones

Hinc Antiochus, Homiliâ 7.

Νηστεία γὰρ ἀληθινή ἐστιν, οὐ μόνον τὸ ἑαυτὸν ἐκτήκειν, ἀλλὰ καὶ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης, ἣν ἤμελλεν ἐσθίειν, δοῦναι χήρᾳ, ἢ πτωχῷ· ἵνα ὁ εἰληφὼς, ἐμπλησθεὶς, εὔξηται ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δεκτὴ γένηται ἡ θυσία αὐτοῦ παρὰ τῷ Θεῷ.	*Jejunium enim verum eſt; non modò ſe tabidum facere, ſed & quantitatem ſumptus, quem comeſturus erat, dare viduæ, & inopi: ut qui acceperit, ſatiatus, oret pro eo, & accepta fiat Deo hoſtia ejus.*

Hæc tu ſi ſervâris cum liberis tuis, & tota domo tua; cuſtodizis bis, [74] ſelix eris. Et quicumque hæc audita cuſtodierint, ſelices erunt; & quidquid petierint à Domino, obtinebunt.

IV. Et [75] precatus ſum eum, ut mihi explanaret hanc Similitudinem de fundo, & domino, ac vineâ, & ſervo qoi depalaverat vineam, & berbis quæ extractæ de vinea erant, & de filio, & de amicis, quos in conſilio adhibuerat. Intellexi enim, eſſe illud Similitudinem. Ait mibi: Valde audax es ad interrogandum. Nihil enim debes interrogare. Nam ſi oportuerit demonſtrari, demonſtrabitur tibi. Dico ei: Domine, quæcumque oſtenderis mihi, nec declaraveris; fruſtra videro illa, ſi noo intellexero qoidnam ſint; & Similitudines ſi quas [76] propoſueris, & non expoſueris, fruſtra audiero eas. Reſpondit mihi rurſus, dicens: Quicumqne Dei ſervus eſt, [77] Dominumque habet in præcordiis ſuis; petit ab eo intellectum, & obtinet; & omnem ſimilitudinem explicat, & intelligit verba Domini, qoæ [78] inquiſitiooe egent: quicumque verò inertes ſunt, & pigri ad orandum; illi dubitant petere à Domino; cùm ſit Dominus tam profundæ bonitatis, ut petentibus à ſe, * [79] cuncta ſine intermiſſione tribuat. Tu ergo, qui confirmatus es ab [80] * illius Nuncio, & accepiſti orationem tam potentem, cùm piger non ſis; cur jam à Domino intellectum non petis, & accipis? Dico ei: Cùm te præſentem habeam, oeceſſe eſt ut à te petam, & interrogem: tu enim omnia mibi oſtendis, & loqueris, cùm ades. Nam ſi

* conctis

* Illo venerabili *Sic & MS. C.*

ſine te ea viderem, vel audirem; tunc Dominum rogarem, ut [81] oſtenderet mibi.

V. Et reſpondit: Dixeram tibi paulò antè, callidum te eſſe & audacem, qui ſolutiones Similitudinum interroges. Sed [82] quia ita es pertinax; ſolvam tibi hanc qoam deſideras Similitudinem, ut omnibus notam facias eam. Audi nunc, inquit, & percipe animo. Orbem terrarum, ſuodus ille ſignificat, qui in Similitudinem eſt poſitus. Dominus autem fundi, demooſtratur eſſe is qui creavit cuncta, & conſummavit, & virtutem illis dedit. Filius autem, Spiritus ſanctus eſt. [83] Servus verò ille, Filius Dei eſt. Vinea autem, populus eſt, quem ſervat ipſe. Pali verò, Nuncii ſunt, qui à Domino præpoſiti ſunt ad continendum populum ejus. Herbæ autem quæ evulſæ ſunt de vinea, admiſſa ſunt ſervorum Dei. Cibi verò quos de cœna miſit illi, mandata ſunt quæ per Filium dedit populo ſoo. Amici autem illi quos in conſilio advocavit, [84] Angeli ſunt ſancti quos primò creavit. Abſentia verò illius patrisfamilias, tempus eſt quod in adventum ejus reſtat. Dico ei: Domine, magnificè & mirè omnia hæc ſe habent, atque honeſtè: numquid ergo, Domine, inquam, hæc poteram intelligere? Ne quidem quiſpiam præterea bomo, tametſi valde prudens ſit, poterit intelligere ea. Sed nunc mihi demonſtra, Domine, quod quæro. [85] Quære quod vis, inquit. Quare, inquam, Filius Dei, in Similitudine hac, ſervili loco ponitur?

VI. Audi, inquit: In ſervili conditione non ponitur Filius Dei, ſed in [86] magna poteſtate & imperio. Ei dixi: Quo modo, ioquam, Domine? Non iotelligo. Quoniam, inquit, eis quos Filio ſuo tradidit; Filius ejus, Nuncios præpoſuit, ad [87] conſervandos ſingulos. Ipſe autem plurimùm laboravit, plurimumque perpeſſus eſt, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea poteſt ſodi ſine labore ac dolore. Deletis igitur peccatis populi ſui; ipſe eiſdem mooſtravit itinera vitæ, datâ eis lege quam à Patre acceperat. Vides igitur, eſſe Dominum populi, acceptâ à Patre ſuo omni poteſtate? Quare autem Dominus in conſilio adhibuerit Filium de hæreditate, [88] & bonos Angelos? Quia Nuncios audit illum Spiritum ſanctum, qui * infuſus eſt omnium primus [89] in corpore, in quo habitaret Deus. Collocavit * enim eum intellectus in corpore, ot ei videbatur. Hoc ergo corpus, in [90] * quod * inductus eſt Spiritus ſanctus, ſervivit illi Spiritui; rectè in modeſtia ambulans & caſtè, neque omoino maculavit Spiritum illum. Cùm igitur corpus illud paruiſſet omni tempore Spiritui ſancto, * recteque & caſtè laboraſſet cum eo, oec ſuccubuiſſet in omni tempore; ſatigatum corpus illud, ſerviliter converſatum

* creatus *Sic & MS. C. & Angl.*

* intellectu ſcilicet corpore quod ei videbatur

* quo deductus

* *al.* rectè atque caſtè, ac *Sic & MS. C.*

Capitulari cap. 38. & Ratherium Serm. 1. de Quadrageſima cap. 7. Cæterùm Tertullianus in lib. de jejuniis capite 13. dum Montaniſtarum ſomniis irretitus Pſychicos ſuos uti ſolet, acriùs quàm par ſit inſectatur, pium Chriſtianorum morem indicat, largiùs Eleemoſynam faciendi diebus jejunii; *Bene autem quod & Epiſcopi univerſæ plebi mandare jejunia aſſolent; non dico de induſtria ſtipium conferendarum, ut veſtra captura eſt; ſed interdum & ex aliqua ſollicitudinis Eccleſiaſticæ cauſſa.* Sexti Philoſophi Sententia 259. ita habet, *Pro reficiendo paupere, etiam jejunare bonum eſt.* Ibid.

72. Lam. *cibi, cæteris diebus quæ comeſturus.* OXON.
73. Lam. *reponens, dabis.* Ibid.
74. Alii, *ſalvus.* Ibid.
75. MSS. *deprecatus.* Ibid.
76. Lam. *expoſueris, & non abſolveris.* Ibid.
77. Lam. *Dominumque.* Ibid.
78. MSS. *quæſtionem ferunt.* Ibid.
79. Lam. *cunctis.* Ibid.
80 MSS. *illo venerabili.* Ibid.

81. Lam. *demonſtraretur.* Bod. *demonſtraret.* Ibid.
82. Lam. *quamvis.* Ibid.
83. Cum nuntium pœnitentiæ per Vinitorem, Dominum noſtrum deſignaſſet, ſimilitudine tracta ab Eſaiæ 5. & 42. & pariter Deum Patrem, villæ poſſeſſorem & fundi patronum ſtatuiſſet; tertio in loco Spiritum ſanctum, Filii familias perſonam ſuſtinere, commodum duxit. Et quidem S. literæ in negotio regiminis Eccleſiæ, promiſcue utuntur nominibus Filii & Spiritus ſancti. Vid. Matth. 28. 20. & Joh. 14. 16. Ibid.
84. MSS. *nuntii.* Ibid.
85. MSS. *Dic, ſi quid vis.* Ibid.
86. MSS. *magnam poteſtatem & imperium.* Ibid.
87. Lam. *confirmandos.* Ibid.
88. Bod. *honeſtoſque.* Ibid.
89. Lam. *corpore quod ei videbatur. Hoc ergo corpus in quo habitaret Deus, collocavit intellectus ſcilicet corpore quod ei videbatur.* Ibid.
90. MSS. *in quo deductus.* Ibid.

ſatum eſt, ſed fortiter cum Spiritu ſancto comprobatum Deo * receptum eſt. Placuit igitur Deo * hujuſmodi potens curſus, quia maculatus non eſſet in terra, poſſidens in ſe Spiritum ſanctum in conſilio. Advocavit ergo Filium, & Nuncios [91] bonos, ut & huic ſcilicet corpori, quod ſervivit Spiritui ſancto ſine querela, locus aliquis conſiſtendi daretur, ne videretur mercedem ſervitutis ſuæ perdidiſſe. Accipiet enim mercedem omne corpus purum ac ſine macula repertum, in quo habitandi gratiâ conſtitutus fuerit Spiritus ſanctus. Habes & hujus Similitudinis expoſitionem.

* receptum quæ *MS. G. & V. At MS. C.* conſervatum.

* hujus eſſe

VII. Percepi, inquam, Domine, tuam voluntatem, audita hac expoſitione. Audi ulteriùs, inquit. Corpus hoc tuum cuſtodi mundum, atque purum; ut Spiritus ille qui inhabitabit in eo, teſtimonium referat illi, & tecum fuiſſe judicetur. Atque etiam vide, ne quando perſuadeatur tibi interire corpus hoc, & abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore & Spiritum ſanctum; &, ſi maculaveris [92] corpus tuum, non vives. Et dixi: Quid ſi per ignorantiam [93] aliquam id admiſſum eſt, antequam audirentur verba hæc? Quo pacto aſſequitur ſalutem, is qui maculavit corpus ſuum? Prioribus, inquit, rebus, * qui per ignorantiam admiſerunt, remedium tribuere ſolus Deus poteſt: ejus enim eſt omnis poteſtas. Sed nunc cuſtodi te: & cùm ſit Dominus omnipotens & miſericors, prioribus admiſſis remedium dabit, * ſi futurum non maculaveris corpus tuum, & ſpiritum. Conſortes ſunt enim ambo, & alteruter ſine altero non coinquinatur. Utrumque ergo ſerva mundum; & vives Deo.

* quæ. *Sic & MS. C.*

* ſi in. *Sic & MS. C.*

SIMILITUDO VI.

De duplici genere hominum voluptariorum, & eorum morte, defectione, & pœnarum duratione.

I. CUm ſederem domi, & glorificarem Dominum pro omnibus quæ videram, & de Mandatis [94] cogitarem, ea valde bona eſſe, & magna, & honeſta, ac læta, & quæ poſſint ſalutem hominum afferre; intra me ipſum hæc dicebam: Felix ero, ſi in his Mandatis ambulavero; & quicumque in his ambulaverit, vivet Deo. Dum hæc loquerer mecum, video [95] eum quem & priùs, ſedentem juxta me, & hæc mihi dicentem: Quid dubitas de Mandatis meis, quæ tibi præcepi? Bona ſunt, nihil omnino dubitaveris; ſed indue fidem Domini, & ambulabis in eis. Ego enim, in illis, dabo tibi vires. Hæc Mandata utilia ſunt his, qui delictorum ſuorum antè geſtorum acturi ſunt pœnitentiam, ſi in futurum in iis ambulaverint. Quicumque igitur agitis pœnitentiam, abjicite à vobis nequitiam hujus ſæculi. Induite verò omnem virtutem, & æquitatem, & poteritis cuſtodire hæc Mandata; neque [96] deinceps peccetis. Si enim deinceps non peccaveritis; plurimùm ex prioribus recidetis. In Mandatis meis ambulate, & vivetis Deo. Hæc à me dicta ſunt vobis. Poſtquam hæc mecum locutus eſt, ait mihi: Eamus in agrum, & [97] paſtores pecorum tibi oſtendam. Eamus, inquam, Domine. Et venimus in quemdam campum: & illic oſtendit mihi juvenem paſtorem, [98] veſtitum ſynthesim, veſtimentorum colore coccineo. Paſcebat autem pecora copioſa; & pecora illa velut in voluptatibus erant, & plurimis deliciis; & hilaritate exſultabant, & exſultantia diſcurrebant huc atque illuc. Et ipſe paſtor vehementem ex grege ſuo percipiebat voluptatem; & vultus paſtoris illius valde hilaris erat, inter pecora diſcurrentis.

II. Ait mihi Angelus: Vides autem hunc paſtorem? Video, inquam, Domine. Et dixit mihi: Hic Nuncius [99] illecebrarum, dulcedinis ac voluptatis eſt. Hic ergo corrumpit mentes ſervorum Dei, & avertit eos à veritate, oblectans cupiditatibus; & pereunt. Obliviſcuntur enim mandata Dei vivi, & in luxuriis converſantur & deliciis vanis; & corrumpuntur ab hoc Nuncio malo aliqui uſque ad mortem, aliqui verò uſque ad defectionem. Dico ei: Domine, non intelligo quid ſit *ad mortem*, & quid *ad defectionem*. Audi, inquit: Quæcumque pecora vidiſti valde læta & exſultantia; ii ſunt qui [1] in perpetuum à Deo diſceſſarunt, & tradiderunt ſe deſideriis hujus ſæculi. Iis ergo non eſt per pœnitentiam regreſſus ad vitam; quoniam quidem adjecerunt ad reliqua delicta ſua, & nomen Domini nefandis [2] inſectati ſunt verbis. Hujuſmodi homines morti ſunt deſtinati. Quæ verò vidiſti pecora non exſultantia, ſed uno loco veſcentia; ii ſunt qui tradiderunt ſe quidem deliciis ac voluptatibus, nihil verò nefandum in Dominum locuti ſunt. Hi igitur [3] non defecerunt à veritate; ideoque repoſitam adhuc habent ſpem vitæ in pœnitentia. Defectio enim habet ſpem aliquam redintegrationis; mors verò perpetuo tenetur interitu. Ruſum progreſſi ſumus paululum; & oſtendit mihi paſtorem magnum, & velut agreſtem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram geſtantem in humero, & manu virgam nodoſam & valde [4] duram, & flagellum in manu; aſpectum autem trucem & ſævum habebat, ut poſſet [5] terrere aliquos; talis erat aſpectus ejus. Hic ergo accipiebat ab illo juvene paſtore ea pecora, quæ delicias quidem agebant, ſed non exſultabant; & compellebat ea in præcipitem locum quemdam, ac ſpinoſum, tribuliſque conſertum, uſque adeo ut de ſpinis & tribulis ſe non poſſent explicare; ſed implicita ibi [6] paſcebantur ſpinis & tribulis: & graves cruciatus experiebantur ex * verbis ejus; agebat enim ea, & nec conſiſtendi eis locum [7] ante tempus permittebat.

Pœnitentia.

* verberibus *Sic & MS. C. & Angl.*

III. Cùm viderem ergo ſic ea flagellari, & miſerias experiri; dolebam pro eis, quia valde cruciabantur, nec ulla requies eis dabatur. Dico ad Paſtorem illum qui erat mecum. Quis eſt,

Do-

---

91. Bod. *honeſtos.* OXON.
92. MSS. *Spiritum ſanctum.* Ibid.
93. Bod. *aliquid* Ibid.
94. MSS. *diſputarem* Ibid.
95. MSS. *eum ſedentem.* Ibid.
96. Alii, *poſt hæc adjicietis.* *Nihil enim adjicientes.* Ibid.

97 *Paſtores pecorum tibi oſtendam*] Quia hiſce in Viſionibus multi Paſtores apparent, ea propter Hermæ Opus Origenes appellat librum de Paſtoribus. III. *ἀϖὸ ἀρχῶν* 2. COTEL.

98. *Veſtitum Synthesim.*] Rectè Paſtori Angelo illecebrarum, dulcedinis ac voluptatis, datur Syntheſis coccinea, quam nemo neſcit veſtem fuiſſe præcinſam, elegantem, cœnatoriam, indicem lætitiæ, atque à molliorlbus ſolitam indui. Ibid.

99. MSS. *non habent, illecebrarum.* OXON.
1. Lam. *perpetuo.* Ibid.
2. MSS. *inſecuti.* Ibid.
3. MSS. *delent non.* Ibid.
4. Lam. *durum flagellum.* Ibid.
5. Alii, *exhorrere aliquis.* Ibid.
6. MSS *paſcerentur* Ibid.
7. Bod. & Lam. *aut.* Ibid.

8. MSS.

Domine, hic paſtor tam implacabilis, & tam amarus, qui nullo modo [8] miſeratione movetur adverſùs hæc pecora? Hic, inquit, Paſtor,

** de MS. C. Angelus præpoſitus pœnæ.*

* pro [9] juſtis quidem Nuncius eſt, ſed præpoſitus pœnæ. Huic ergo traduntur, qui à Deo aberraverunt, & ſervierunt deſideriis ac voluptatibus ſæculi hujus. Punit ergo eos, ſicut meruit unuſquiſque eorum, ſævis variiſque pœnis.

Origenes, Hom. 9. in Pſal. 37.

Vellem, inquam, noſſe, Domine, varias has pœnas, cujuſmodi ſunt. Audi, inquit: Variæ pœnæ, atque tormenta hæc ſunt, quæ homines quotidie in vita ſua patiuntur. Alii enim [10] detrimenta patiuntur; alii inopiam; alii diverſas

** al. ægrimonias*

* acrimonias: quidam inconſtantiam; alii injurias ab indignis patientes, [11] multaque alia exercitia & incommoda. Plurimi enim, inconſtanti conſilio multa conantur, nec quidquam [12] conducit eis, & dicunt in actibus ſuis ſucceſſum ſe non habere. Succurrunt iis ea quæ nequiter fecerunt, & Dominum cauſſantur. Cùm igitur perpeſſi fuerint omnem vexationem, & omne incommodum; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, & firmantur in fide Domini, & per reliquos dies vitæ ſerviunt Domino mente pura. Et cùm cœperint delictorum agere pœnitentiam, tunc aſcendunt in præcordia eorum opera ſua, in quibus ſe nequiter [13] exercuerunt; & tunc dant Deo honorem, dicentes, juſtum judicem eum eſſe, meritoque ſe omnia eſſe [14] perpeſſos ſecundùm facta ſua. [15] In reliquum verò ſerviunt Deo mente pura, & ſucceſſum habent in negotiis ſuis omnibus, accipientes à Domino quæcumque poſcunt. Et tunc gratias agunt Domino, quòd ſint mihi traditi; nec jam quidquam [16] crudelitatis patiuntur.

IV. Dico illi: Etiam nunc, Domine, demonſtra mihi. Quid inquiris? inquit. Dixi ei: An per idem tempus crucientur, qui diſcedunt à timore Dei, quantùm uſi fuerint falsâ dulcedine

Pœnarum tempus.

ac voluptatibus? Ait mihi: Per idem tempus etiam cruciantur. Et dixi ei: Exiguum igitur cruciantur: oportebat autem eos qui ſic percipiunt voluptates, ut Dominum obliviſcantur, ſepties tantum pati pœnarum. Ait mihi: Fatuus es, nec intelligis hujus pœnæ virtutem. Et dixi: Si enim intelligerem, Domine, non interrogarem ut demonſtrares mihi. Audi, inquit, quanta ſit vis utriuſque dulcedinis ac voluptatis. [17] Dulcedinis una hora, ſuo ſpatio terminatur:

Citatur ab Origene, Hom. 8. in Numeros.

[18] pœnæ verò una hora triginta dierum vim poſſidet. Quicumque igitur uno die perceperit [19] fallacem dulcedinem ac voluptatem, [20] unoque die cruciatus ſit, anni ſpatium dies cruciatus ejus valebit. Ita, quot dies perceperit quiſque voluptatem, totidem annos cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum eſſe tempus [21] mundanæ dulcedinis ac voluptatis; pœnæ verò, tormentorumque amplius.

V. Dixi ei: Domine, quoniam non intelligo omnia tempora hæc dulcedinis, voluptatis, ac pœnæ; lucidiùs mihi de his expone. Reſpondit mihi, dicens: [22] Inſipientia tua tibi perſeveranter inhæret. Nonne vis potiùs mentem tuam purificare, & Deo ſervire? Vide ne fortè tempore exacto, tu inſipiens reperiaris. Audi nunc, quemadmodum vis, quò facilius intelligas. Qui uno die commiſerit ſe deliciis ac voluptatibus, & fecerit quidquid appetit animus ejus; plurimâ repletur ſtultitiâ, nec intelligit quid admittat, ac die poſtero obliviſcitur quid fecerit pridie: dulcedo enim & voluptas [23] nullam memoriam habent, propter ſtultitiam quæ inſita eſt illis. Cùm verò uno die acceſſerit homini cruciatus ac pœna, toto anno torquetur: magnam enim memoriam poſſidet pœna. Toto igitur anno dolens meminit; & tunc recordatur dulcedinis illius [24] vanæ, ac voluptatis; & ſentit propterea ſe pœnas pati. Quicumque igitur ſe dulcedini & voluptati tradiderint, ſic [25] puniuntur; quoniam vitam habentes, ipſi ſe reddunt obnoxios morti. Dixi ei: Quæ ſunt, Domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas eſt, quodcumque libenter facit. Etenim iracundus ſatisfaciens moribus ſuis, percipit voluptatem ſuam; & adulter, & ebrioſus, & [26] detractor, & mendax, & cupidus, & fraudator, & quicumque iis ſimile aliquid admittit, morbo ſuo parens, percipit ex ea re voluptatem. Hæ omnes dulcedines ac voluptates, noxiæ ſunt ſervis Dei. Propter has itaque cruciantur & patiuntur pœnas. Sunt enim voluptates ſalutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes, percipiunt voluptatem, dulcedine ſuâ tracti. Hæc ergo voluptas utilis eſt ſervis Dei, & vitam parat hujuſmodi hominibus. Illæ verò noxiæ, quæ ſuprà dictæ ſunt, tormenta & pœnas pariunt. Quicumque verò permanſerint in illis, nec admiſſorum ſuorum egerint pœnitentiam, mortem ſibi acquirent.

SIMILITUDO VII.

Pœnitentibus faciendos eſſe pœnitentia dignos fructus.

POſt dies paucos video illum in eo campo, in quo [27] paſtores illos antè videram; & ait mihi: Quid inquiris? Veni, inquam, rogare te, Domine, ut Paſtorem illum præpoſitum pœnæ jubeas de mea domo exire, quia vehementer me adfligit. Et reſpondens: Neceſſe eſt, inquit, [28] patiaris incommoda & vexationes: ſic enim præcepit de te ille Nuncius [29] bonus, quia tentare te vult. Quod, inquam, Domine, tam grave peccatum admiſi, ut huic Nuncio traderer? Adverte, inquit. Complura quidem habes peccata; ſed non tam multa, ut huic Nuncio debeas tradi; ſed multa delicta & ſcelera, domus tua commiſit: ideoque factis eorum ille bonus Nuncius exacerbatus, juſſit te aliquantùm temporis vexationem experiri: ut & illi admiſſorum ſuorum agant pœnitentiam, & abluant ſe ab omni cupiditate hujus ſæculi. Cùm itaque egerint pœnitentiam, & purificati fuerint; tunc diſcedet à te Nuncius ille, qui præpoſitus eſt pœnæ.

8. MSS. deeſt, *miſeratione*. Ibid.
9. MSS. *de juſtis*. Ibid.
10. MSS. *detrimentis puniuntur, alii inopia, alii diverſis ægrimoniis*. Ibid.
11. Alii, *multaque alia exercitia & incommoda. Plurimi*. Ibid.
12. MSS. *provenit*. Ibid.
13. MSS. *geſſerunt*. Ibid.
14. MSS. *paſſos*. Ibid.
15. MSS. addunt poſt *ſua*, *ſcilicet quiſque eorum*. Ibid.
16. Bod. *crudele*. Ibid.
17. MSS. deeſt, *dulcedinis*. Ibid.

18. Lam. *pœna vero unius hora*. Ibid.
19. Lam. deeſt, *fallacem*. Ibid.
20. Alii, *ſi uno*. Ibid.
21. Lam. deeſt, *mundanæ*. Ibid.
22. MSS. *ſtultitia*, & paulo poſt, *ſtultus*. Ibid.
23. Alii addunt, *mundana*. Ibid.
24. MSS. deeſt, *vana*. Ibid.
25. Lam. *patiuntur*. Ibid.
26. MSS. *infamator*. Ibid.
27. Lam. *paſtorem illum videram*. Ibid.
28. Lam. *ut incommoda & vexationes feras*. Ibid.
29. Bod. *honeſtus*, ut & infra. Ibid.

pœnæ. Dico ei: Domine, ſi ita illi geſſerunt, ut exaſperarint Nuncium bonum; ego quid feci? Reſpondens: Aliter, inquit, non poſſunt illi vexationem pati, niſi tu, qui caput es totius domus, labores. Quidquid enim tu paſſus fueris, neceſſe eſt ut & illi ſentiant: quamdiu verò tu benè ſtabilitus fueris, illi nullam vexationem poſſunt experiri. Et dixi: Sed ecce jam nunc, Domine, agunt pœnitentiam totis præcordiis. Et ego ſcio, inquit, totis præcordiis eos agere pœnitentiam. Numquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicta eorum, qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuò; ſed oportet eum qui agit pœnitentiam, [30] affligere animam ſuam,
* animum agere C. & V. animoſe agere. MS. C. & humilem * animoſè * [31] præſtare in omni negotio, & vexationes multas * variaſque perferre; cumque perpeſſus fuerit omnia quæ [32] illi inſtituta fuerint, tunc forſitan qui [33] eum creavit, & qui formavit univerſa, commovebitur
* ſæpiuſque erga eum clementia ſua, & aliquod remedium dabit; idque ita, ſi viderit ejus qui pœnitentiam agit, cor purum eſſe ab omni opere nequiſſimo. Tibi autem, & domui tuæ, vexari nunc expedit, & multam vexationem pati neceſſe eſt, ſicut præcepit Nuncius Domini, qui te mihi tradidit. [34] Quin potiùs gratias agas Domino, quòd præſcius futuri, dignum te habuit, cui prædiceret tribulationem inſtare valentibus eam ſuſtinere. Dico ei: Et tu Domine, mecum eſto, & facilè omnem vexationem ſuſtinebo. Ego, inquit, ero tecum: ſed & rogabo Nuncium illum, qui præpoſitus eſt pœnæ, ut leviùs te affligat; ſed & exiguo tempore patieris adverſa, iterumque tuo loco reſtitueris; tantummodò in humilitate animi perſevera. Pare Domino, mente pura, domuſque tua, [35] ac nati, & in [36] mandatis ejus ambula quæ præcepit tibi; & pœnitentia tua poterit eſſe firma, atque pura. Et ſi hæc cuſtodieris cum domo tua, incommoda à te recedent: ſed & ab omnibus quicumque in his mandatis ambulaverint, omnis vexatio recedet.

SIMILITUDO VIII.

Electorum, & pœnitentium peccatorum multa ſunt genera: omnes autem, pro pœnitentia & bonorum operum ſuorum modo, habebunt mercedem.

I. OStendit mihi ſalicem tegentem campos ac montes, ſub cujus umbram venerunt omnes qui vocati erant in nomine Domini. Et juxta ſalicem illam ſtabat Nuncius Domini valde præclarus & ſublimis; & ſecabat cum falce magna, [37] ab illa ſalice ramos; & populo illi qui erat ſub umbra ſalicis illius, exiguas & quaſi cubitales virgas porrigebat. Poſtquam autem accepiſſent univerſi, depoſuit falcem; & arbor illa integra permanſit, ſicut anteà videram eam: [38] quam ego rem mirabar, atque intra me [39] diſputabam. Ait ad me Paſtor ille: Deſine mirari, quòd arbor illa [40] tota ramis præciſis permanſerit integra; ſed exſpecta, nunc demonſtrabitur tibi quid ſignificet Angelus ille qui populo porrexit virgas. Et rurſus eas ab illis [41] repoſcit: & quo quiſque eas perceperat ordine, eodem etiam vocabatur ad illum, virgaſque reddebat; quas cùm acceperat ille, conſiderabat. A quibuſdam enim accipiebat aridas & putridas, velut à tinea tactas: & jubebat eos qui hujuſmodi virgas tradiderant, ſecerni, & ſeorſum ſtatui. Alii porrigebant aridas quidem, ſed non tactas à tinea: & hos ſeorſum ſtatui jubebat. Alii porrigebant ſemiaridas virgas: & hi quoque ſeorſum ſtatuebantur. Quidam autem dabant virgas ſuas ſemiaridas, & ſciſſuras habentes: & hi ſeorſum ſtatuebantur. Alii virgas ſuas adferebant; quarum dimidia pars arida erat, [42] dimidia verò viridis: & hi ſeorſum ſtatuebantur. Alii virgas ſuas afferebant; quarum duæ partes virides erant, tertia verò arida; & hi ſeorſum ſtatuebantur. Alii virgas ſuas adferebant; quarum duæ partes erant aridæ, tertia verò viridis: & hi ſeorſum ſtatuebantur. Quidam porrigebant virgas ſuas [43] paululum aridas (exiguiſſimum enim aridum erat in virgis eorum, id eſt, [44] ipſum cacumen) ſciſſuras verò habebant: & hi ſeorſum ſtatuebantur. Aliorum autem in virgis, exiguum erat viride, reliquum verò aridum: & hi ſeorſum ſtatuebantur. Alii veniebant afferentes virgas ſuas ſicut acceperant virides; maximaque pars populi hujuſmodi virgas porrigebat: & magnum ex his Nuncius ille gaudium cepit: & hi ſeorſum ſtatuebantur. Alii afferebant virgas ſuas virides, & pampinos habentes: & hi ſeorſum ſtatuebantur: & hos quoque Nuncius ille [45] magna cum hilaritate excipiebat. Alii afferebant virgas ſuas virides, ex quibus excreverant pampini [46] earum; qui pampini [47] quoſdam fructus adferebant: qui hujuſmodi virgas porrigebant, valde hilares erant vultu: ſed & Nuncius ipſe quidem ex eis magnam lætitiam percipiebat; nec minùs Paſtor ille ex eadem cauſa hilaritatem capiebat.

II. Tunc Nuncius Domini, coronas juſſit adferri. Allatæ ſunt autem coronæ velut ex palmis factæ; & coronavit eos viros Nuncius, in quorum virgis [48] pampinos invenerat, & fructum; & juſſit eos ire in turrim. Sed & illos viros miſit in turrim, in quorum virgis [49] ſine fructu invenerat pampinos, dato eis ſigillo. Nam veſtem eamdem habebant, id eſt, candidam ſicut nivem; cum [50] qua * jubebat * ipſos ire in turrim. * habebant
Nec minùs & eos qui reddiderant virgas ſuas ſicuti acceperant virides, data eis veſte candida; & ſic eos dimiſit ire in turrim. His conſummatis, ait ad Paſtorem illum: Ego vado, tu verò dimitte hos intra muros, in eo loco quo quiſque meruit habitare, conſideratis priùs virgis eorum diligenter: tamen ne quis te fallat, conſidera. Sed ſi quis te præterierit, inquit, ego eos ſuper aram probabo. His ad Paſtorem dictis, receſſit. Poſtquam ille diſceſſerat; ait mihi Paſtor: Accipiamus ab omnibus virgas; & plantemus illas, ſi poſſint [51] revireſcere. Dico ei:

30. MSS. *cruciare.* OXON.
31. Bod. *gerere.* Lam. *habere.* Ibid.
32. Lam. *quæ inſtituerit.* Ibid.
33. Lam. *qui creavit omnia, & confirmavit univerſa.* Ibid.
34. MSS. *quod dignum te habuit, cum prædiceret incommodum tibi inſtare valenti id ſuſtinere præſcius futuri.* Ibid.
35. Lam. deeſt, *ac nati.* Ibid.
36. MSS. *mandatis meis ambula, quæ præcipio.* Ibid.
37. Lam. *de ea.* Ibid.
38. MSS. *quo nomine mirabar.* Ibid.
39. Alii, *cogitabam.* Ibid.
40. MSS. *tot.* Ibid.
41. Lam. *repoſcebat.* Ibid.
42. Lam. *alia vero dimidia.* Ibid.
43. MSS. *paullò minus.* Ibid.
44. Bod. *ipſum.* Al. *ipſarum.* Ibid.
45. Lam. *magna hilaritate capiebat.* Ibid.
46. Bod. *earumque pampini.* Ibid.
47. Lam. *quendam fructum afferebant: eorum virorum qui hujuſmodi.* Ibid.
48. Lam. *pampinorum invenerat fructum.* Ibid.
49. Lam. deeſt, *ſine fructu.* Ibid.
50. Lam. *quibus jubebat ire.* Ibid.
51. Bod. *reviviſcere.* Ibid.

52. Ar-

ei: Domine, iſtæ quæ ſunt aridæ virgæ, quo modo poſſunt * revireſcere? Ait mihi: [52] Arbor iſta ſalix eſt, & ſemper amat vitam. Si plantatæ ergo fuerint hæ virgæ, exiguumque [53] humoris acceperint, plurimæ ex eis [54] revireſcent. Tentabo enim, & [55] ſuffundam eis aquam: & ſi qua earum potuerit vivere, gratulabor ei: quòd ſi non; certè non videbor ego negligens fuiſſe. Juſſit deinde me vocare eos. Et ſicut ſteterunt quiſque eorum, venerunt ordine ſuo, virgaſque ſuas tradiderunt. Quas acceptas, ille ſingulas plantavit ordinibus ſuis: & poſtquam plantaſſet omnes, aquam multam [56] ſupereffudit illis; ita ut tegerentur ab aqua, neque ab ea exſtarent. Deinde cùm irrigâſſet illas, ait mihi: Eamus; & poſt paucos dies revertamur, & viſitemus eas. Qui creavit enim hanc arborem, vivere vult omnes eos, qui ex ea acceperunt virgas. Ego autem ſpero, cùm ſint [57] aquâ ſuperinfuſæ hæ virgæ, plurimas victuras [58] humore capto.

** reviviſcere. Ita ſæpe. Salix. Sic & MS. C.*

III. Dico ei: Arbor hæc, Domine, demonſtra mihi quid ſit: valde enim moveor, quòd tot ramis [59] reciſis integra videatur eſſe, nec omnino quidquam de ea minus videtur eſſe: quo [60] maximè ſtupeo. Audi, inquit: Arbor hæc magna, quæ campos tegit ac montes, totamque terram, lex eſt Dei in totum orbem terrarum data. [61] Hac autem lege Filius Dei prædicatus eſt in omnibus finibus orbis terræ. Populi verò ſtantes ſub umbra; ii ſunt qui audierunt prædicationes ejus, & crediderunt. Nuncius autem ille [62] magnificus & bonus, [63] Michael eſt, qui populi hujus habet poteſtatem, & gubernat eos. Hic enim in corde eorum qui crediderunt, inſerit legem. Viſitat igitur eos quibus dedit legem, ſi eam cuſtodierunt. Videt autem uniuſcujuſque virgam, & ex eis multas labefactas. Illæ enim virgæ, Domini lex ſunt. Cognoſcit autem deinde omnes eos qui non ſervaverunt legem; ſciens ſedem uniuſcujuſque eorum. Dico ei: Quare, inquam, Domine, alios dimiſit in turrim, alios tibi hic reliquit? Hi, inquit, quicumque ſupergreſſi ſunt legem quam ab eo acceperunt, in mea relicti ſunt poteſtate; ut [64] admiſſorum ſuorum agant pœnitentiam: qui autem ſatisfecerunt legi, & ſervaverunt eam, ſub illius poteſtate ſunt. Qui ſunt ergo, Domine, inquam, in turrim euntes coronati? Ait mihi: Quicumque luctati cum Diabolo, vicerunt eum; illi ſunt coronati. Illi autem ſunt, qui ut ſervarent legem, perpeſſi ſunt [65] iniqua. Illi verò, qui virides virgas, pampinoſque ſine fructu habentes tradiderunt; propter eamdem quidem legem vexationem ſuſtinuerunt, non [66] obierunt autem mortem, ſed nec abnegaverunt * ſanctam legem. Hi verò qui virides ſicut acceperant, tradiderunt; modeſti ſunt, atque juſti, & qui valde pura mente vixerunt, & cuſtodierunt mandata Dei. Reliqua autem ſcies, cùm conſideravero illas virgas, quas plantavi & irrigavi.

Lex Dei.

Michael.

** ſuam V. & C. & Angl.*

IV. Poſt paucos verò dies reverſi ſumus, eodemque loco conſedit Nuncius ille magnificus; ego autem adſtiti ei. Tunc ait mihi: [67] Succinge te [68] ſabano, & miniſtra mihi. Succinxi me ſabano mundo, quod erat factum ex ſacco. Ut autem vidit me cinctum, & paratum [69] illi miniſtrare, ait: Voca viros illos, quorum virgæ plantatæ ſunt, ſuo quemque ordine, ſicut porrexerunt illas. Et duxit me in campum; & [70] vocavi omnes; qui etiam univerſi conſtiterunt ordinibus ſuis. Ait deinde ad illos: Quiſque virgam ſuam extrahat, & ad me afferat. Et primò tradiderunt, qui aridas & putridas habuerunt: & quorum putridæ & aridæ repertæ ſunt virgæ, juſſit eos ſtare ſeorſum. Deinde porrexerunt, qui aridas quidem, ſed non putridas habuerunt. Aliqui eorum tradiderunt virgas virides: quidam verò aridas & putridas, velut à tinea tactas. Eos qui virides tradiderunt, juſſit ſeorſum ſtare. Illos verò qui aridas & putridas tradiderunt, cum [71] primis ſtare juſſit. Porrexerunt deinde illi, qui ſemiaridas habuerant, & ſciſſuras habentes; multi ex illis, virides porrexerunt, nec ſciſſuras habentes; quidam verò virides, pampinos habentes, & in pampinis fructum; ſicut illi qui in turrim ierunt coronati. Alii porrexerunt aridas, & non putridas. Quidam verò ſicut fuerant, ſemiaridas, & ſciſſuras habentes. Juſſit unumquemque eorum ſeorſum ſtare, alios ſuo [72] quemque ordine, alios ſeorſum.

V. Deinde porrexerunt, qui habuerant virides quidem virgas, ſed ſciſſuras habentes: hi omnes virides tradiderunt, ſuoque * ordine ſteterunt. Gaudium autem ex his percepit hic Paſtor, quòd omnes * politæ eſſent, & depoſuiſſent ſciſſuras ſuas. Deinde porrexerunt, qui dimidiam

** agmine: Sic & C. MS. Ita ſæpe.*

** murati S. & Lamb. MS.*

52. *Arbor iſta ſalix eſt, & ſemper amat vitam*] S. Hilarius ad Pſalm. CXXXVI. 2. *Ligno enim ſalicum natura ea eſt, ut areſacta licèt, ſi modo aquis adluantur, vireſcant: deinde exciſa atque in humido fixa, radicibus ſe ſe ipſa demergant. Et ſub hujus arboris natura ſanctos & fideles ſignificari Prophetica auctoritas eſt*, &c. Hieronymus ad eumdem locum; *Dicitur ſalix radicem non habere. Sed ſi ramus abſcinditur, & plantatur ſecus aquam, ſtatim vireſcit. Ita autem & peccator, licèt peccaverit, licet ceciderit, tamen ſi ſit ſecus aquas; hoc eſt, ſi legit ſanctas Scripturas, & audit verbum divinum à ſancto viro; viret ejus anima, & in pœnitentiam convertitur.* Origenes Homilia 1. in Ezechielem; *Scriptum eſt in quodam libro, quia ſalignam omnes credentes accipiant coronam.* Vides ſalicem adaptari tam ſanctis, tum pœnitentibus, tum beatis; curque id fiat. At alibi propter aliam rationem, modò in malam, modò in bonam partem ſumitur; quia ſcilicet infructuoſa arbor eſt, ac ſemen fert ſterilitatem pariens: quâ de re conſulantur Origenes in fine Homil. 9. in Exodum, Methodius in Convivio Virginum Orat. 4. Hieronymus loco citato, & ad Iſ. XV. 7. XLIV. 4. & ad Zachar. XIV. 16. Auguſtinus atque Euthymius in Pſalmum CXXXVI. Iſidorus Originum XVII. 7. necnon Plinius lib. 16. cap. 26 ac Ælianus IV. de Animalibus 25. *Infructuoſæ quidem arbores ſunt ſalices*: verba audis S. Gregorii magni lib. 33. in Job. cap. 5. *ſed tamen tantæ viriditatis ſunt, ut areſcere, vel abſciſſæ radicitus & projectæ, vix poſſint. Unde in ſacro Eloquio ſalicum nomine, aliquando pro viriditate boni, aliquando pro ſterilitate reprobi deſignantur*, &c. COT.

53. Lam. *humorem*. OXON.

54. MSS. *revireſcent*. Ibid.

55. Lam. *effundam*. Ibid.

56. Bod. *ſuffudit*. Lam. *effudit*. Ibid.

57. MSS. *adaquatæ hæ*. Ibid.

58. Lam. *humo recepta*. Bod. *humore percepto*. Ibid.

59. MSS. *præciſis*. Ibid.

60. MSS. *omnino*. Ibid.

61. Lam. *Hac autem lex Filius Dei eſt, prædicatus*. Ibid.

62. MSS. *magnus & honeſtus*. Ibid.

63. *Michael.*] Qui conſimili modo apud Nicephorum Hiſtoriæ lib. 7. cap. 50 appellatur ὁ τῶν Χριστιανῶν πίστεως ἔφορος. *Chriſtianorum fidei præſes*. COT.

64. Lam. *commiſſorum*. OXON.

65. Bod. *injuſta*. Ibid.

66. Lam. *oderunt vero legem*. Ibid.

67. MSS. *incinge*, & mox, *incinxi*. Ibid.

68. *Sabano.*] Uſitata vox Græcis; apud quos teſte Iſidoro lib. 19 cap. 26 nata eſt; indeque Latinis, ac Hebræorum Rabbinis. Exponitur autem linteum ſeu linteamen, in Gloſſis, in antiquo Scholiaſte Juvenalis ad Sat XIV. 22. & in Victore Vitenſi lib. 5. de perſecutione Africana. Clemens Alexandrinus Pædagogo 2. cap. 3 utens teſtimonio Johannis cap. 13. verſ. 4. ubi Dominus præcingit ſe linteo, pro λέντιον habet σάβανον. Unde in Lexico Græco-Latino veteri; σάβανον, *ſabanum*, *linteum*. & perperam faciunt qui *linteum* ſubſtituunt. COT.

69. Lam. *ſibi*. OXON.

70. Lam. *vocavit*. Ibid.

71. Lam. *primariis tradere* Bod. *primariis ſtare*. Ibid.

72. MSS. *ſuo quoque agmine*. Ibid.

midiam viridem, & dimidiam aridam habuerant: quorumdam verò inventæ ſunt totæ virides; aliorum ſemiaridæ; aliorum virides, & pampinos [73] habentes: hi omnes dimiſſi ſunt, unuſquiſque [74] in ſuum ordinem. Deinde qui habuerant duas partes virgarum ſuarum virides, tertiamque aridam: multi ex eis virides porrexerunt; multi ſemiaridas; cæteri verò aridas & non putridas: hi omnes dimiſſi ſunt in ſuum quiſque ordinem. Deinde porrigebant, qui habuerant in virgis ſuis duas partes aridas, tertiamque viridem; multi quoque ex eis porrexerunt ſemiaridas; quidam vero aridas & putridas; alii autem ſemiaridas, & ſciſſuras habentes; pauci verò virides: hi igitur omnes conſtiterunt, in ſuo quiſque ordine. Deinde porrexerunt, qui * tertium habuerant viride, reliquum verò aridum: horum virgæ majori ex parte inventæ ſunt virides, ramuſculos habentes, & in eis ramuſculis fructum; & reliquæ virides totæ. Ex his virgis gaudium vehementer percepit Paſtor ille, quia ſic invenerit eas. Abierunt & illi in ordines ſuos.

* minimum

VI. Poſtquam autem [75] omnium virgas conſideraſſet; ait mihi: Dixeram tibi, arborem hanc, diligere vitam. Vides [76] quod multi egerunt pœnitentiam, & aſſecuti ſunt ſalutem. Video, inquam, Domine. Ut ſcias, inquit, bonitatem & clementiam Domini magnam, & [77] honorandam eſſe, qui dedit ſpiritum iis qui [78] digni erant agere pœnitentiam. Et dixi: Quare ergo, Domine, non omnes egerunt pœnitentiam? Ait mihi: [79] Quorum [80] viderat Dominus puras mentes futuras, & ſervituros ei ex totis præcordiis; illis tribuit pœnitentiam. At quorum aſpexit dolum & nequitias, & animadvertit ad ſe fallaciter reverſuros; negavit iis ad pœnitentiam regreſſum; ne rurſus legem ejus nefandis maledicerent verbis. Dico ei: Nunc mihi, Domine, demonſtra, * quid * is ſit locus cujuſque eorum qui virgas reddiderunt, & [81] ſedes eorum: ut auditis his, & creditis, ii qui non cuſtodierunt integrum, ſed diſſipaverunt ſigillum quod acceperunt, agnitis ſuis factis pœnitentiam agant: & [82] accepto à te ſigillo, Domino dent honorem; quod ſit [83] ſuper eos motus clementiâ ſuâ; & miſerit te, ut ſpiritus eorum renoves. Audi, inquit: Quorum virgæ aridæ & putridæ repertæ ſunt, & velut à tinea tactæ; hi ſunt transfugæ, [84] Eccleſiæ proditores, qui inter reliqua ſua delicta, nefandis verbis Dominum [85] inſectati, nomen ejus negaverunt, quod ſuper eos erat invocatum. Hi igitur omnes mortui ſunt Deo; atque etiam neminem eorum vides egiſſe pœnitentiam, tametſi audierint mandata mea quæ tu eis protuliſti: ab hujuſmodi ergo hominibus [86] abeſt vita. Hi quoque qui aridas & non putridas tradiderunt, [87] non procul ab illis fuerunt: ficti enim erant; & doctrinas pravas intulerunt, & perverterunt ſervos Dei, præcipuè eos qui peccaſſent, non ſinentes eos ad pœnitentiam redire, ſed doctrinis ſtatuis detinentes. Hi ergo habent ad ſpem regreſſum: atque etiam multos vides agere pœnitentiam, ex quo eis mandata mea protuliſti; & adhuc agent pœnitentiam. Quicumque verò non egerint pœnitentiam, ii & pœnitentiam, & vitam ſuam amittent: at his qui egerint; [88] * murus in primis cœpit eſſe ſedes eorum, * etiam * qui * non in turrim aſcenderunt. Vides igitur, inquit, in pœnitentia, peccantium ineſſe vitam; non agentium verò pœnitentiam, mortem paratam.

Pœnitentia.

* qualis. Sic & MS. Angl.

* muris * quidam verò etiam Sic & MS. Angl. & C.

VII. De his verò qui ſemiaridas virgas porrexerunt, & ſciſſuras habuerunt, audi. Quorum tantummodo ſemiaridæ erant virgæ; hi dubii ſunt: nec enim vivi ſunt, nec mortui. At hi qui ſemiaridas, & ſciſſuras habentes tradiderant; & dubii ſunt, & maledici; de abſentibus detrahentes, & numquam inter ſe pacem habentes, & [89] inter ſe invidentes. Et iis quidem propoſita eſt pœnitentia: vides enim ex his aliquos pœnitere. Quicumque verò eorum citò [90] egerunt pœnitentiam, hi in turri habent ſedem: at ii qui tardè egerunt, in muris [91] habitant: qui verò non egerunt pœnitentiam, ſed in ſuis permanſerunt factis, morte morientur. At verò hi, qui virides quidem virgas, ſed ſciſſuras habentes tradiderunt; fideles ſemper fuerunt & boni, ſed habentes inter ſe quamdam invidiam & [92] contentionem de principatu & dignitate. Verùm omnes hujuſmodi inſipientes ſunt & fatui, qui habent inter ſe æmulationem de principatu. Attamen hi, cùm ſint alioqui boni, ſi auditis mandatis [93] iſtis emendaverint ſe, & citò [94] perſuaſionem meam, egerint pœnitentiam; in turri denique incipient habitare, ſicut & hi qui egerunt dignè pœnitentiam. Quòd ſi quis eorum rurſus ad diſſenſionem redierit, [95] repelletur à turri, & vitam ſuam perdet. Vita etiam eorum qui cuſtodiunt mandata Domini, in mandatis conſiſtit, non in principatu, aut aliqua dignitate. Per patientiam enim, & humilitatem animæ, vitam homines conſequentur: per ſeditiones verò, & contemptum legis, mortem ſibi acquirent.

VIII. Qui verò in virgis ſuis dimidium aridum habebant, & dimidium viride; hi ſunt negotiationibus involuti, neque applicti ſanctis: ideoque etiam dimidium eorum vivit, dimidium vero mortuum eſt. Multi igitur ex illis, auditis mandatis egerunt pœnitentiam, & in turri habitare cœperunt: quidam vero eorum, in totum deſtiterunt. His igitur non eſt locus pœnitentiæ:

73. MSS. *habebant* OXON.
74. Alii, *unuſquiſque in ſuo ordine ſteterunt. Deinde.* Ibid.
75. Lam. *omnes.* Ibid.
76. MSS. *quam.* Ibid.
77. MSS. *honeſtam.* Ibid.
78. Lam. *diligunt agere.* Ibid.
79. *Quorum viderat Dominus puras mentes futuras*, &c.] Similitudine 9. cap. ult. *Cumque vidiſſet Dominus bonam atque puram pœnitentiam eorum: & poſſe eos in ea permanere, juſſit priora peccata eorum deleri.* Huc faciet inſignis locus B. Auguſtini libro de dono perſeverantiæ cap. 10. *Quidam diſputator Catholicus non ignobilis, hunc Evangelii locum ſic expoſuit, ut diceret; præſciſſe Dominum Tyrios & Sidonios à fide fuiſſe poſtea receſſuros, cùm factis apud ſe miraculis credidiſſent; & miſericordiâ potiùs non eum illic iſta feciſſe; quoniam gravioris pœnæ obnoxii fierent, ſi fidem quam tenuerant reliquiſſent, quam ſi eam nullo tempore tenuiſſent.* Sed & ſimilia non pauca ex Chryſoſtomo, aliiſque Patribus colligi poſſent. Porrò imprudenter exiſtimatum fuit, in verbis Hermæ caveri debere Pelagianiſmum. Neque illa dubitationem habere mihi videntur. Deus illis dedit pœnitentiam, à quibus vidit mentes puras geſtum iri, nempe per gratiæ auxilium, per ſpiritum divinitus conceſſum, ut loquitur Paſtor. COTEL.

Math. 11. Luc. 10.

80. MSS. *vidit.* OXON.
81. Lam. *ſederunt ſeorſum.* Ibid.
82. Lam. *accepto aut ſigillo, Domine, dent.* Ibid.
83. MSS. *in.* Ibid.
84. Alii, addunt, &. Ibid.
85. MSS. *inſecuti.* Ibid.
86. Lam. *tu habes ita.* Ibid.
87. MSS. *prope ab.* Ibid.
88. Lam. *murus erit ſedes.* Ibid.
89. Bod. deeſt, *inter ſe.* Lam. *intra ſe.* Ibid.
90. MSS. *geſſerunt.* Ibid.
91. Lam. *habitabunt.* Ibid.
92. Cot. *contentionem.* Ibid.
93. MSS *meis.* Ibid.
94. MSS. *perſuaſionis ſua.* Ibid.
95. Alii, *expelletur.* Ibid.

96. MSS,

tiæ; à negotiatione enim ſua, neſanda in Dominum locuti ſunt, & eum abnegaverunt. Propter hanc igitur nequitiam, amiſerunt vitam. Multi verò ex his dubiam mentem induerunt. Adhuc & iis eſt regreſſus: qui ſi citò pœnitentiam egerint, in turri ſedem habebunt; ſi verò tardiùs egerint, in muris habitabunt; ſi autem non egerint, [96] mortem ſibi acquirent. At hi qui duas partes virgarum ſuarum virides habuerant, & tertiam aridam; [97] compluribus modis depravati, negaverunt Dominum. Ex his igitur multi egerunt pœnitentiam, atque ita in turri habitare cœperunt; & multi à Deo in perpetuum receſſerunt. Illi igitur in totum amiſerunt [98] vitam. Quidam verò dubia mente concepta, diſſenſiones concitaverunt; iis adhuc regreſſus eſt, ſi citò egerint pœnitentiam, nec [99] voluptatibus ſuis remorati fuerint; ſi autem permanſerint in factis ſuis, mortem ſibi acquirent.

IX. Qui verò porrexerunt virgas ſuas, quarum duæ partes aridæ fuerant, & tertia viridis; fideles quidem fuerunt, ſed locupletati, & ſaturati bonis, apud exteras gentes [1] celebriores eſſe cupierunt, & [2] in ſuperbiam magnam inciderunt, & ſublimia cœperunt * ſperare, & veritatem [3] deſerere, neque applicit ſunt juſtis; * cum exteris gentibus convixerunt, & hæc illis vita dulcior viſa eſt: à Deo tamen non receſſerunt, & [4] in fide perſevaraverunt, ſed opera fidei non exercuerunt. Multi igitur ex illis egerunt pœnitentiam; & ſedes eorum, in turri eſſe cœperunt. Alii verò viventes cum exteris gentibus, & [5] elati vanitatibus ſuis, in perpetuum à Deo [6] defecerunt, Nationum facinoribus & operibus ſervientes. Hujuſmodi ergo homines adnumerati ſunt exteris nationibus. Alii ex his dubiam mentem habere cœperunt, non ſperantes ſe propter facta ſua aſſequi poſſe ſalutem. Alii dubii facti, diſſenſiones excitaverunt. His igitur, & illis qui propter facta ſua dubii eſſe cœperunt, adhuc eſt regreſſus: ſed hæc pœnitentia [7] cita eſſe debet, ut ſit in turri ſedes eorum. His verò qui non agunt pœnitentiam, ſed permanent in voluptatibus ſuis, mors propè eſt.

* ſpirare Sic & Bodl.

* ſed cum Sic & MS. C.

X. At hi qui virgas virides porrexerunt, exceptis cacuminibus earum, quæ ſola arida erant, & ſciſſuras habebant; ſemper boni atque fideles & [8] probi erga Deum fuerunt, ſed parumper deliquerunt propter [9] inanes voluptates, & minutas cogitationes, quas [10] intra ſe habuerunt. Auditis ergo verbis meis, plurimi egerunt pœnitentiam celeriter, & in turri habitare cœperunt. Quidam autem ex his evaſerunt dubii: quidam adjecerunt ad dubiam mentem, etiam diſſenſiones movere. In his igitur etiam nunc ſpes eſt regreſſus, quia boni ſemper fuerunt, difficilè autem movebuntur. Qui verò virgas ſuas aridas porrexerunt, exceptis cacuminibus earum, quæ ſola erant viridia; crediderunt quidem Deo, [11] in ſceleribus verò converſati ſunt; numquam tamen à Deo receſſerunt, ſed ſemper nomen Domini libenter tulerunt, & libenter in hoſpitiis ſuis Dei ſervos [12] ſuſceperunt. Auditu igitur [13] hoc, regreſſi, ſine mora egerunt pœnitentiam, & omnem * virtutis * æquitatem exercuerunt. Aliqui verò eorum obierunt: & alii [14] libenter adverſa paſſi ſunt, memores factorum ſuorum.

* virtutem æquitatis

XI. Poſtquam finiſſet omnium virgarum [15] explanationes, ait mihi: Vade, & dic omnibus ut agant pœnitentiam, & vivent Deo. Quia [16] motus Dominus magnâ clementiâ ſuâ, miſit me ut pœnitentiam [17] nunciarem omnibus, his etiam qui non merentur propter facta ſua aſſequi ſalutem. Sed patiens eſt Dominus, & invitationem per Filium ſuum factam vult conſervare. Dico ei: Spero, Domine, [18] fore ut auditis his, univerſi agant pœnitentiam. Credo enim, unumquemque agnitis ſuis factis, & accepto Dei timore, ad pœnitentiam regreſſurum. Ait mihi: Quicumque toto corde egerint pœnitentiam, & purificaverint ſe ab omni nequitia, [19] quæ ſuprà dicta eſt, & non adjecerint adhuc ad delicta ſua quidquam; accipient à Domino remedium [20] priorum peccatorum ſuorum, ſi nihil dubitaverint de mandatis his; & vivent Deo. Qui verò adjecerint, inquit, ad delicta ſua, & converſati fuerint in [21] cupiditatibus ſæculi hujus; damnabunt ſeipſos ad mortem. Tu verò ambula in mandatis iſtis; & vives Deo: & quicumque ambulaverint in his, & rectè ea exercuerint, vivent Deo. Poſtquam verò hæc omnia mihi oſtendit, ait mihi: Reliqua poſt dies paucos tibi oſtendam.

SIMILITUDO IX.

Ædificanda militantis, & triumphantis Eccleſiæ myſteria maxima.

I. POſtquam ſcripſi Mandata & Similitudines Paſtoris illius Nuncii pœnitentiæ; venit ad me, & dixit mihi: Volo oſtendere tibi quæcumque Spiritus tibi oſtendit, qui in effigie Eccleſiæ locutus eſt tecum. Ille enim Spiritus, Filius Dei eſt. Et quia infirmior eras corpore, non antè per Nuncium declaratum eſt tibi, quàm firmatus es à Spiritu, auctuſque viribus, ut etiam Nuncium poſſis videre. Tunc enim bene quidem & [22] magnificè ædificatio turris, ab Eccleſia tibi oſtenſa eſt, ſed ut [23] à virgine monſtrata cuncta vidiſti. Nunc autem per Nuncium illuſtraris, per eumdem quidem Spiritum. Sed oportet te omnia diligenter videre. Idcirco enim in domum tuam miſſus ſum habitare, ab illo Nuncio [24] venerando; ut cùm omnia potenter videris, nihil ut priùs expaveſcas. Et duxit me in [25] aſcenſum montis Arcadiæ; & conſedimus in cacumine ejus. Et oſtendit mihi campum magnum, & circa eum duodecim montes, aliâ atque

96. MS Lam. add. *pœnitentiam.* OXON.
97. MSS. *quamplurimis generibus infectati* Ibid.
98. Bod. *pœnitentiam.* Ibid.
99. Lam. *in voluntatibus.* Ibid.
1. MSS. *honeſtiores eſſe cupiere.* Ibid.
2. Lam. *ſuperbiam magnam induerunt.* Ibid.
3. MSS. *deſeruerunt.* Ibid.
4. Lam. *fideles perſeveraverunt eſſe.* Ibid.
5. MSS. *evecti vanitatibus eorum.* Ibid.
6. MSS. *deſtiterunt.* Ibid
7. Bod. *citata.* Ibid.
8. Lam. *honeſti apud Dominum fuerunt.* Ibid.
9. Lam. *inanes & minimas diſputationes.* Ibid.
10. Bod. *in.* Lam. *inter.* Ibid.
11. Alii, *etſi ad ſcelera aliqua prolapſi ſunt.* Ibid.
12. MSS. *receperunt.* Ibid.
13. MSS. *hoc regreſſu.* Ibid.
14. MSS. *& libenter patiuntur memores.* Ibid.
15. Alii, *exolutiones.* Ibid.
16. Lam. *motus Dominus in multa ſua.* Ibid.
17. MSS. *omnibus darem, & quidem quibuſdam non merentibus.* Ibid.
18. Alii, *quoniam, auditis his, univerſi agent.* Ibid.
19. Lam. omittit, *quæ ſupra dicta eſt.* Ibid.
20. MSS. deeſt, *priorum.* Ibid.
21. Alii, *deſideriis.* Ibid.
22. MSS. *modeſte.* Ibid.
23. Lam. *ad virginem.* Ibid.
24. MSS. *digniſſimo.* Ibid.
25. Lam. *Arcadiæ montem.* Ibid.

26. MSS.

atque aliâ figurâ. Quorum primus niger erat ſicut fuligo. Secundus glabrus ſine herbis. Tertius ſpinis & tribulis plenus. Quartus habebat ſemiaridas herbas; quarum ſuperior pars erat viridis, proxima autem à radicibus arida; quædam etiam herbæ, cùm ſol incanduiſſet, aridæ fiebant. Quintus mons aſperrimus erat; ſed herbas virides habebat. Sextus mons ſciſſuris erat plenus; quibuſdam minoribus, quibuſdam verò majoribus: ſed in illis ſciſſuris erant herbæ, non valde quidem * latæ, ſed velut marcidæ eſſe videbantur. Septimus verò mons [26] delectabiles habebat herbas, & totus fertilis erat; & omne genus pecudum, & [27] volucrum cœli, [28] pabulum carpebant ex illo: & quantùm veſcebantur [29] ex illo, tantò lætiores herbæ creſcebant. Octavus mons fontibus erat repletus; & ex illis fontibus adaquabatur omne genus creaturæ Dei. Nonus mons nullam omnino aquam habebat, & totus deſtitutus erat; ſed & mortiferos ſerpentes [30] alebat, & hominibus pernicioſos. Decimus mons [31] proceras arbores continebat, totuſque erat [32] umbroſus; & ſub umbra pecudes jacebant requieſcentes, ac ruminantes. Undecimus mons denſiſſimis arboribus repletus erat, & arbores illæ aliis atque aliis [33] oneratæ videbantur fructibus; ut [34] quiſquis videret, cuperet edere de fructibus earum. Duodecimus mons, candidus erat totus, & aſpectum habebat [35] delectabiliſſimum, & ipſe ſibi ſummum præſtabat decorem.

* latæ. Sic & C.

II. In medio verò campo candidam & ingentem petram mihi oſtendit, quæ de ipſo campo ſurrexerat: & petra illa altior montibus illis erat, & quadrata, ita ut poſſet totum orbem ſuſtinere. Vetus autem mihi videbatur eſſe; ſed habebat novam portam, quæ nuper videbatur exſculpta. Et porta illa clariorem ſplendorem quàm ſol habebat; ita ut mirarer vehementer lumen ejus. Circa verò portam illam ſtabant [36] virgines duodecim: ex quibus quatuor quæ obtinebant angulos portæ, digniores mihi videbantur eſſe; ſed & cæteræ [37] dignæ erant; ſtabant autem in quatuor partibus portæ. [38] Erat autem & id ad gratiam illarum virginum, quòd illæ binæ & binæ veſtitæ erant linteis tunicis, & [39] decenter ſuccinctæ * exteriùs brachiis dextris, tamquam faſcem aliquem levaturæ, ſic erant paratæ: vehementer enim hilares erant, atque promptæ. Hæc cùm vidiſſem; mecum ipſe mirabar, quòd tam magnas & præclaras res viderem. Et rurſus [40] mirabar, propter virgines illas, quòd tam [41] decoræ & delicatæ eſſent, & ita conſtanter ac fortiter ſtarent, tamquam totum cœlum [42] portaturæ. Et cùm hæc intra me [43] cogitarem: ait ad me Paſtor ille: Quid intra te diſputas, atque torqueris, & ipſe tibi ſollicitudinem [44] adjicis? Quæcumque non potes intelligere, noli [45] attendere, tamquam ſi ſapiens ſis; ſed roga Dominum, ut accepto ſenſu intelligas ea. Quæcumque poſt te ſunt, non potes videre: quæ verò ſunt ante te, vides. In his igitur quæ non potes videre, noli torqueri; & eorum [46] intelligentiam cape, quæ tu vides. Deſine eſſe curioſus. Ego autem demonſtrabo tibi cuncta, quæcumque [47] debeo oſtendere: nunc autem reliqua conſidera.

Vide Orig. Hom. 13. in Ezech. item Vitam S. Genov. ſuprà in Teſt. Ver. Lege etiam infrà in Notis locum Auctoris Operis imperfecti in Matth. ad Matth. 19. 28.

* exertis. Sic & C. & MSS. Angl.

III. Et cùm hæc dixiſſet mihi, ſuſpexi. Et ecce vidi [48] veniſſe ſex viros excelſos ac venerandos, & omnes ſimiles vultu; & vocâſſe quamdam multitudinem virorum: & hi qui venerant vocati ab illis, & ipſi quoque excelſi & fortes erant. Juſſerunt autem illi ſex, eos turrim quamdam ſuper eam portam ædificare. Magnus verò tunc fremitus cœpit eſſe [49] decurrentium circa portam huc atque illuc, eorum virorum qui ad ædificandam turrim venerant. Virgines verò illæ, quæ ſtabant circa portam, [50] jubebant eis ædificationem turris accelerare. Ipſæ autem exporrexerunt manus ſuas, tamquam aliquid accepturæ ab illis. Tunc illi ſex juſſerunt, ut ex quodam profundo lapides [51] attollerent, & in ædificationem turris [52] præpararent. Et elevati ſunt decem [53] lapides candidi, quadrati, circumciſi. Poſtquam verò ſex illi advocaverunt has virgines; juſſerunt eas, univerſos lapides quicumque in turris ædificationem [54] mittendi eſſent, portare, & tranſlatos per portam tradere eis qui ædificaturi erant turrim illam. Continuo hæ virgines, eoſdem lapides qui [55] priùs elevati erant de profundo, inter ſe [56] elevare cœperunt pariter omnes.

IV. Qui autem ſteterunt circa portam, ſic etiam portabant, ut qui videbantur eſſe fortiores,

---

26. MSS. *hilares.* OXON.
27. MSS. *volucres.* Ibid.
28. Lam. *pabula.* Ibid.
29. MSS. *inde.* Ibid.
30. MSS. *habebat.* Ibid.
31. MSS. *habebat arbores magnas.* Ibid.
32. Lam. *tenebroſus.* Ibid.
33. Bod. *ordinatæ erant.* Lam. *ornatæ erant.* Ibid.
34. MSS. *ſi quis vidiſſet, concupiſceret.* Ibid.
35. MSS. *hilariſſimum.* Ibid.
36. *Virgines duodecim.*] In Teſtimoniis veterum omiſimus teſtimonium quod pertinebat ad iſtum locum, & ad alium cap. 15. in quo Virginum nomina proferuntur. Eſt autem Antiqui illius, cujus Commentarios in Matthæum imperfectos habemus, excuſos poſt Homilias S. Chryſoſtomi in eumdem Evangeliſtam. *Adhuc autem audeo*, inquit ad verſ. 28. cap. 19. *& ſubtiliorem introducere ſenſum, & ſententiam alterius ſapientis cujuſdam viri* (haud mihi dubium quin Origenis) *referre. Exponit enim ſic: Quoniam ſicut Judæorum populus in duodecim tribus fuit diviſus, ſic & univerſus populus Chriſtianus diviſus eſt in duodecim tribus, ſecundum quaſdam proprietates animorum, & diverſitates cordium, quas ſolus Deus diſcernere & cognoſcere poteſt: ut quædam animæ ſint quaſi de tribu Ruben, quædam autem de tribu Simeon, vel Levi, vel Juda. Puto enim, quia omnes ſancti quinque Virgines prudentes eſſe dicuntur, quamvis ſint innumerabiles, propter quinque ſenſus ſpirituales; & omnes peccatores, quinque Virgines fatuæ, quamvis innumerabiles ſint, propter quinque ſenſus carnales. Et ſicut omnes Eccleſiæ Chriſti, ſeptem Eccleſiæ dicantur, propter ſeptem ſpiritus, quamvis ſint multæ: omnes enim in quibus præ cæteris virtutibus abundantior eſt ſapientiæ virtus, una habetur Eccleſia: item in quibus præ cæteris virtutibus abundantior eſt intellectus, altera dicitur Eccleſia: & ſic per ſingulos ſpiritus tractans, invenies ſeptem Eccleſias. Similiter propter gratias duodecim, quas in perſona duodecim Virginum exponit Angelus in Paſtore; ſi tamen placet illa Scriptura omnibus Chriſtianis; inveniuntur duodecim eſſe tribus: ut puta, omnes animæ in quibus præ cæteris virtutibus præcellit virtus Veritatis, una eſt tribus. Nec enim omnes gratiæ æqualiter in omnibus ſunt, ſed unus quidem amplius præcellit in iſta, alter vero in illa.* COT.

Matth. 25.
Apoc. 1.

37. Lam. *dignitoſæ.* OXON.
38. MSS. *erat autem inter gratiæ earum virginum & hæ binæ veſtitæ lineis* Ibid.
39. Lam. *& decem incinctæ.* Ibid.
40. Lam. *movebar.* Ibid.
41. MSS. deſunt, *decoræ &.* Ibid.
42. MSS. *portandum haberent.* Ibid.
43. MSS. *diſputarem*, & mox, *diſputas.* Ibid.
44. MSS. *adducis.* Ibid.
45. Lam. *perpendere.* Ibid.
46. MSS. *dominare.* Ibid.
47. Lam. *potueris.* Ibid.
48. Lam. *veniſſe viros excelſos, dignitoſos, & ſimiles.* Ibid.
49. Bod. *diſcurrentium circa portam hinc atque illinc.* Ibid.
50 Lam. *videbant ædificationem.* Alii, *agnoverunt ab eis accelerari oportere.* Ibid.
51. MSS. *deleto ut, aſcendere.* Ibid.
52. MSS. *aptari. Et aſcenderunt decem.* Ibid.
53. *Lapides candidi, quadrati, circumciſi.*] Legendum nec *circumciſi*, ex cap. 5. & 16. COT.
54. MSS. *turri.* OXON.
55. MSS. *primi aſcenderunt.* Ibid.
56. MSS. *allevare.* Ibid.

57. Bod.

res, ad angulos ponerentur; cæteri verò lapides [57] ad latera ſubjiciebantur: atque ita univerſos lapides pertulerunt, eoſque per portam tranſlatos, ædificantibus, ſicut [58] juſſæ erant, tradiderunt. Illi verò excipientes, exſtruxerunt illos. Hæc autem ædificatio ſuper illam petram magnam & portam fiebat, atque ab iis tota turris ſuſtentabatur. Horum autem decem lapidum ſtructura totam portam illam replevit, quæ in fundamento turris illius eſſe cœpit. Poſt illos verò decem lapides, alii viginti quinque [59] elevati ſunt de profundo; & hi ſtructi ſunt in ædificationem turris ejuſdem, per illas virgines levati, ſicut priores. Poſt hos alii trigintaquinque elevati ſunt, & hi ſimiliter in eodem opere aptati ſunt. Poſt hos, quadraginta lapides aſcenderunt, & hi omnes adjecti ſunt in ſtructuram turris illius. Quatuor ergo ordines cœperunt eſſe in [60] fundamento turris illius; defierunt [61] enim lapides extrahi de profundo: pauliſper & hi qui ædificabant, quieverunt. Iterum illi ſex viri, multitudini illi imperaverunt, ut de illis duodecim montibus adportarent lapides ad ædificationem turris ejuſdem. Illi autem excidebant de univerſis montibus [62] variorum colorum lapides; & deferentes [63] eos, porrigebant Virginibus: quos illæ accipientes transferebant, & in ædificationem turris porrigebant. [64] In * qua cùm ſtructi eſſent illi; candidi, variique fiebant; & ſimiliter omnes, * priores mutabant colores. Quidam verò ab ipſis viris porrigebantur: qui cùm in eam ædificationem veniſſent; quales ponebantur, tales & permanebant. Hi nec candidi fiebant, nec varii; quoniam non erant à Virginibus per portam tranſlati. Hi ergo lapides deformes erant, in ædificatione. Quos cùm animadvertiſſent illi ſex viri; juſſerunt tolli, & ſuo loco [65] reponi unde delati fuerant. Et dicunt ad illos qui lapides illos adferebant: Omnino vos nobis ad ædificationem hanc lapides porrigere nolite; ſed juxta turrim ponite eos, ut hæ virgines tranſlatos porrigant: niſi enim ab his virginibus tranſlati fuerint per hanc portam, colores ſuos mutare non poſſunt: nolite igitur fruſtra laborare.

* æquam

* & priores Sic & MS. C.

V. Effecta eſt autem ſtructura illo die; ſed turris conſummata non eſt: futurum enim erat, ut ædificaretur: propterea etiam nunc & quædam dilatio facta eſt. Et juſſerunt illi ſex, eos qui ædificabant, [66] abire, & veluti [67] aliquamdiu quieſcere: Illis verò Virginibus præceperunt, ne à turri [68] diſcederent. Propterea autem videbantur mihi relictæ, ut cuſtodirent turrim illam. Poſtquam autem receſſerunt, dico ad Paſtorem illum: Quare, Domine, non eſt peracta ædificatio turris? Non enim, inquit, antè conſummari poteſt, quàm veniat Dominus ejus, & ſtructuram hanc probet: ut ſi quos lapides non bonos in ea invenerit, mutentur. Ad voluntatem enim ejus ædificabatur hæc turris. Vellem, inquam, Domine, ſcire, quid ſignificet ædificatio turris hujus, & de hac petra, & de hac porta cognoſcere, & de montibus, & de Virginibus, & de lapidibus qui [69] extracti ſunt de profundo, nec circumciſi ſunt, ſed ſicut aſcenderunt, ſic [70] miſſi ſunt in ſtructuram; & quare primùm lapides decem in * fundamento * ſtructi ſunt, deinde vigintiquinque, deinde trigintaquinque, deinde quadraginta. Item de illis lapidibus qui poſiti ſunt in ſtructuram, iterumque ſublati, & in [71] locum ſuum relati. De omnibus his, Domine, deſiderium animæ meæ comple, & omnia mihi demonſtra. Et dixit mihi: Si * [72] tardus non fueris, omnia * non * cognoſces, * & * videbis reliqua quæ futura ſunt huic turri, & omnes ſimilitudines diligenter cognoſces. Et venimus poſt dies paucos in eumdem locum, ubi ſederamus, & dicit mihi: Perveniamus ad turrim. Dominus enim ejus venturus eſt, ut conſideret eam. Venimus igitur illuc, & neminem alium quàm virgines illas invenimus. Et interrogavit eas; an affuiſſet Dominus turris illius? Et reſponderunt, continuò eum [73] adfuturum, ut conſideret ſtructuram illam.

* fundamentis ſtructuræ

* arduus Sic & C.

* cognoſcis; poſt. At MS. C cognoſces, &c.

VI. Poſt puſillum verò video multitudinem virorum magnam venientem, & in medio eorum ita excelſum virum, ut magnitudine ſua ipſam turrim ſuperaret: & circa eum ſex illos quos in ædificatione imperare videram, & eos omnes qui ædificaverunt turrim illam, & præterea alios quamplures [74] dignitate ſplendidos viros. Virgines verò illæ quæ cuſtodiebant turrim illam, adcurrerunt, [75] & oſculatæ ſunt eum, & prope eum cœperunt ambulare. Ille autem tam diligenter conſiderabat ſtructuram illam, ut ſingulos lapides [76] contrectaret: quin etiam ſingulos virgâ, quam in manu tenebat, feriebat. Ex quibus quidam, cùm eſſent percuſſi, nigri fiebant velut fuligo; quidam autem tamquam ſcabri; quidam ſciſſuras habentes; quidam curti; quidam nec nigri, nec albi, quidam aſperi, nec cum cæteris lapidibus convenientes; quidam plurimas maculas habentes. Hæ ſunt varietates lapidum illorum, qui in ſtructura illa non [77] idonei reperti ſunt. Juſſit eos Dominus omnes de turri deponi, & juxta eam relinqui; & alios lapides afferri, & loco eorum reponi. Et interrogaverunt eum qui ædificabant, ex quo monte vellet afferri, & reponi in locum ejectorum? De montibus quidem vetuit afferri; ſed ex campo quodam, qui propè erat, juſſit [78] afferri. Foderunt enim campum illum, & invenerunt lapides ſplendidos, quadratos: quoſdam verò etiam rotundos: quicum-

57. Bod. *à lateribus ſubibant.* OXON.
58. MSS. *juſſerant.* Ibid.
59. MSS. *aſcenderunt*, ut ſæpe. Ibid.
60. Lam. *fundamentis turris hujus.* Ibid.
61. Lam. *ergo lapides aſcendere de.* Ibid.
62. MSS. *lapides variis coloribus.* Ibid.
63. MSS. *adportatos.* Ibid.
64. Lam. *quam cum inſtructi.* Ibid.
65. MSS. *referri unde deportati.* Ibid.
66. MSS. *recedere.* Ibid
67 MSS. *quieſcere aliquid.* Ibid.
68. Lam. *recederent.* Ibid.
69. MSS. *aſcenderunt.* Ibid.
70. MSS. *ierunt.* Ibid.
71. Lam. *loco ſuo.* Ibid.
72. MSS. *arduus.* Ibid.
73. MSS. *venturum.* Ibid.
74. MSS. *dignitoſos.*] Ex multis indiciis intelligere eſt Anglicanos Codices, quorum variæ lectiones ſub paginis hujus Editionis leguntur, meliores eſſe iis ex quibus expreſſæ ſunt vulgatæ Hermæ editiones. Sed duo ſunt potiſſimùm, ex quibus hoc colligere liceat. Alterum eſt voces bene Latinas, ſed ſæculis barbaris minùs uſurpatas, in iis comparere, quæ in notiores ſequiori ævo mutatæ leguntur in aliis Codicibus. Alterum, alias voces barbaras quidem illas; ſed ante aliquot ſæcula non ampliùs uſitatas, in iis occurrere, quæ non leguntur in Editionibus. Hujus generis eſt vox *dignitoſus*, non ævi quidem Ciceroniani, ſed nec infimi. *Veteres Gloſſæ: Dignitoſus, ἀξιωματικός.* Vide & ſupra ad Cap. III. At Ciceroniani temporis eſt vox *diſputare*, pro eo quod eſt agere de re quapiam, quæ legitur in memoratis Codicibus Anglicanis, & paſſim mutata eſt in *cogitare*; quòd exſcriptores non intelligerent eam vocem alio ſenſu, quàm altercandi. Vide ad Similitudinem ſecundam hujus libri tertii. Plura exempla poſſent afferri, ſed ſtudioſum Lectorem monuiſſe ſatis erit. CLER.
75. Lam. *oſculati eum.* OXON.
76. MSS. *pertractaret.* Ibid.
77. MSS. *boni.* Ibid.
78. MSS. *apportare.* Ibid.

cumque autem erant in illo campo, omnes allati ſunt, & per portam [79] tranſportati à virginibus illis: & qui ex eis quadrati erant, formati ſunt, & poſiti in locum ejectorum: at verò qui rotundi, non ſunt adjecti in ſtructuram; quoniam [80] duri erant, & longum eſſe videbatur, circumcidere eos; ſed poſiti ſunt circa turrim, tamquam futurum eſſet, ut circumciderentur, & in ſtructuram [81] mitterentur; valde enim ſplendidi erant.

VII. Hæc cùm vidiſſet Vir ille [82] dignitate præcipuus, & Dominus totius turris, vocavit hunc Paſtorem, & tradidit ei lapides qui reprobati erant, & poſiti circa turrim; & ait ad illum: Communda diligenter lapides hos, & [83] apta in ſtructuram turris, ut cùm cæteris poſſint convenire; eos autem qui non conveniunt, longè à turri projicies. Hæc cùm præcepiſſet ei, cum omnibus, eum quibus venerat ad turrim, abiit. Virgines autem illæ ſteterunt circa turrim, cuſtodientes eam. Et dixi ad Paſtorem illum: Quonam modo poſſunt lapides hi in ſtructuram hujus turris, cùm reprobati ſint, redire? Et dixit mihi: Ego de lapidibus iſtis majorem partem circumcidi, & adjiciam in ſtructuram, & convenient cum cæteris. Et dixi: Quo modo, Domine, poſſunt circumciſi eumdem locum [84] implere? Quicumque, inquit, minores inventi fuerint, in mediam ſtructuram ibunt; majores verò, deforis ponentur, & continebunt eos. Hæc cùm dixiſſet mihi: Eamus, inquit, & poſt triduum revertamur, & emundatos hos lapides in ſtructuram adjiciam: Ea enim quæ ſunt circa turrim, commundari debent omnia; ne fortè ſubitò paterfamilias ſuperveniat, & immunda ea quæ circa turrim ſunt inveniat, & ita [85] aſpernetur, & hi lapides non mittantur in ſtructuram turris hujus, & ego negligens [86] paterfamilias videar eſſe. Poſt triduum autem, cùm veniſſemus ad eamdem turrim, ait mihi: Conſideremus hos lapides omnes, & videamus qui ex eis poſſunt in ſtructuram [87] ire. Dico ei: Conſideremus, Domine.

VIII. Primùm omnium cœpimus conſiderare eos, qui nigri fuerant. Quales enim à ſtructura depoſiti fuerant, tales ſunt reperti. Juſſit eos à turri moveri, & ſeorſum [88] reponi. Deinde conſideravit eos qui ſcabroſi fuerant: & multos ex eis circumcidi juſſit, & per Virgines eos in ſtructuram turris aptari. Illæ autem, ſublatos eos aptaverunt in media ſtructura: reliquos autem juſſit cum illis nigris reponi; nam & hi evaſerunt nigri. Deinde conſiderabat eos qui ſciſſuras habebant: & ex illis multos circumcidi juſſit, & per illas virgines adjici in ſtructuram. Hi deforis poſiti ſunt, [89] quoniam integri inventi ſunt: reliqui autem propter multitudinem ſciſſurarum non potuerunt afformari; propterea projecti ſunt ab ædificatione turris. Deinde conſiderabat eos qui curti facti erant: multi ex illis ſciſſuras habebant, & nigri evaſerant; alii verò ſciſſuras magnas habebant, quos juſſit apponi cum illis qui rejecti erant: reliquos autem commundatos, & afformatos adjici juſſit in ſtructuram; quos ſublatos virgines illæ in media ſtructura aptaverunt; infirmiores enim erant. Deinde conſiderabat eos, qui dimidii quidem albi, dimidii autem nigri fuerant reperti: & multi ex illis nigri inventi ſunt. Juſſit & hos transferri ad illos qui rejecti erant: reliqui verò toti candidi inventi ſunt; & hi ſublati ſunt à Virginibus, & aptati in eadem turri; exteriores autem poſiti ſunt * qui integri inventi ſunt, ita ut poſſent continere eos qui in medio conſtructi erant: nihil enim eis reciſum eſt. Deinde conſiderabat eos qui duri & aſperi fuerunt: pauci ex his *adjecti ſunt, quoniam non poterant circumcidi: valde enim duri reperti ſunt: reliqui autem [90] formati ſunt, & in media ſtructura à Virginibus aptati; infirmiores enim erant. Deinde conſiderabat illos qui maculas habebant: & ex eis pauci reperti ſunt nigri; & hi ad cæteros adjecti ſunt: qui verò ſuperfuerant, candidi & integri inventi ſunt; & hi à Virginibus in ſtructuram aptati ſunt, & deforis poſiti, propter fortitudinem ſuam.

* quoniam *Sic & MS.* C.

* abjecti *Sic & MS.* C. *& Lamb.*

IX. Venit [91] deinde ut conſideraret eos lapides, qui candidi & rotundi erant, & ait mihi: Quid faciemus de his lapidibus? Et ego dixi: Domine, neſcio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his? Ego, inquam, artem hanc non novi, nec lapidarius ſum, nec poſſum intelligere quidquam. Et dixit: Non vides eos valde rotundos eſſe? Quòd ſi voluero eos quadratos redigere, plurimum mihi ex his recidendum eſt: ſed neceſſe eſt aliquos ex his in ſtructuram turris [92] tranſire. Et dixi: Si neceſſe eſt, quid igitur [93] te implicas, & non eligis, ſi quos habes eligere, & aptas in ſtructuram illam? Et elegit quos vidit maximos & ſplendidiſſimos, & [94] afformavit eos: quos ſublatos, virgines illæ in exterioribus partibus ſtructuræ poſuerunt: reliqui verò qui ſuperfuerunt, repoſiti ſunt in eumdem campum unde ſumpti erant; abjecti verò non ſunt; Quoniam, inquit, adhuc exiguum deeſt huic turri quod ædificandum erit; & forſitan vult Dominus hos lapides aptari in ea ſtructura, [95] quia valde candidi ſunt. Vocatæ ſunt deinde mulieres ſpecioſiſſimæ duodecim, nigra veſte veſtitæ, incinctæ, & exertis humeris, [96] capilliſque ſolutis. Videbantur autem mihi hæ mulieres agreſtes eſſe. Et juſſit eas Paſtor ille tollere lapides illos qui de ſtructura [97] ejecti erant, & eos referri in montes unde ablati fuerant. Et illæ gaudentes ſuſtulerunt omnes, ac reportaverunt eos unde extracti fuerant. Poſtquam autem nullus lapis circa turrim jaceret: ait mihi: Circumeamus hanc turrim, & videamus, [98] numquid aliquid deſit illi. Cœpimus ergo circumire eam. Et ut vidit eam decenter ædificatam, cœpit valde hilaris eſſe; ita enim decenter ædificata fuerat, ut qui vidiſſet, concupiſceret ſtructuram ejus:

79. Lam. *tranſlati.* OXON.
80. Lam. *& durum erat.* Ibid.
81. MSS. *irent.* Ibid.
82. MSS. *dignitoſus.* Ibid.
83. Lam. *pone in ſtructura.* Ibid.
84. MSS. *explere.* Ibid.
85. MSS. *exaſperetur.* Ibid.
86. *Negligens paterfamilias.*] Fortè *patriſfamiliàs.* COTELERIUS.
87. Lam. *convenire* Ibid.
88. Lam. *poni.* Ibid.
89. Lam. *quoniam.* Alii *qui.* Ibid.
90. MSS. *deformati.* Ibid.
91. Lam. *deinde conſiderare.* Ibid.
92. MSS. *ire.* Ibid.
93. Bod. *miſeris.* Ibid.
94. Lam. *deformavit.*] Hæc recta eſt lectio, non inepta & inuſitata vox *afformare.* Sic & ſupra Cap. VIII. *deformati* perperam mutatum in *formati.* Nimirum, exſcriptores exiſtimarunt *deformare* eſſe tantùm deformem & turpem reddere, cum ſit etiam ſimpliciter *mutare formam* in quamvis aliam. *Veteres Gloſſæ: Deformo,* [illegible]. *Deformo* (ſic legendum) [illegible], quæ ſignificatio optimè hic convenit, ubi forma rotunda lapidum reſectione in quadratam mutatur. CLER.
95. Lam. *quæ valde candida eſt.* OXON.
96. MSS. *capillis vero diſſolutis.* Ibid.
97. Lam. leg. *abjecti erant,* & omittit omnia quæ ſequuntur uſque ad *Poſtquam autem.* Ibid.
98. MSS. *nequid.* Ibid.

In Origenis Philocalia, c. 8.

ejus: quoniam quaſi de uno lapide videbatur eſſe, nec uſquam commiſſura apparebat, ſed ex petra [99] una videbatur exſculpta.

X. Ego autem [1] hujuſmodi turrim attentè conſiderans, valde lætabar. Et ait mihi: Affer calcem, & teſtas minutas, ut formas eorum lapidum, qui ſublati ſunt de [2] ſtructura, & iterum repoſiti, expleam; ea enim quæ circa turrim ſunt, omnia æquari debent. Et feci ſicut juſſit mihi, & attuli ad eum. Et ait mihi: Præſto adſis mihi, inquit, & citò hoc opus perficietur. Complevit ergo formas illorum lapidum, & juſſit locum mundari circa turrim. Tunc virgines illæ apprehenderunt ſcopas, & mundaverunt totum, & ſuſtulerunt [3] excrementa, & ſparſerunt aquam: quo completo, factus eſt locus [4] delectabilis, & turris decora. Ait deinde mihi: Omnia commundata ſunt: ſi venerit Dominus hanc turrim conſummare, nihil inveniet quod de nobis queratur. Hæc cùm dixiſſet, volebat abire. At ego apprehendi peram ejus, & cœpi rogare eum per Dominum, ut mihi omnia quæ oſtenderat, [5] explicaret. Ait mihi: Habeo modicam occupationem; at omnia tibi explicabo: exſpecta autem me hîc, dum venio. Dico ei: Domine, quid hîc ſolus faciam? Reſpondit: Non es ſolus; omnes enim Virgines tecum ſunt. Et dixi: Trade me, Domine, ergo eis. At ille vocavit illas, & dixit eis: Commendo vobis hunc, donec venio. Remanſi igitur cum virginibus illis. Illæ autem hilares erant, & affabiles mihi, præcipuè tamen quatuor, quæ cæteras præcedebant dignitate.

XI. Dicunt mihi deinde virgines illæ: Hodie Paſtor ille huc venturus non eſt. Et dixi: Quid ergo ego faciam? Et dicunt mihi: Uſque in veſperam exſpecta eum, ſi [6] forſan venerit, & loquetur tecum: ſin minùs, nobiſcum, dum veniat, manebis. Dixi eis: Exſpectabo eum uſque ad veſperam: quòd ſi non venerit, domum ibo, & revertar manè. Reſponderunt mihi: Nobis [7] aſſignatus es, non potes [8] recedere à nobis. Et dixi: Ubi manebo? Dicunt mihi: Nobiſcum dormies, ut frater, non ut maritus: frater enim noſter es, & de cætero tecum [9] habitare paratæ ſumus: valde enim carum te habemus. Ego autem erubeſcebam cum eis [10] manere. Ea verò quæ ex illis prima eſſe videbatur, amplexata me eſt, & oſculari me cœpit. Cæteræ verò cùm vidiſſent me [11] amplexari ab illa, & ipſæ cœperunt me ut fratrem oſculari, & [12] ducere circa turrim, & ludere mecum. Quædam autem ex illis pſalmos canebant, quædam choros ducebant. Ego autem circa eam turrim in ſilentio lætus cum eis ambulabam, & videbar mihi junior factus eſſe. Poſtquam verò veſpera eſſe cœpit, domum [13] repentè abire volebam; illæ autem retinuerunt me, & non permiſerunt abire: Manſi ergo illa nocte cum eis [14] juxta eamdem turrim. Straverunt autem tunicas ſuas linteas in terram, & me in medio collocaverunt, nec quidquam aliud faciebant, niſi quòd orabant. Sed & ego cum illis ſine intermiſſione orabam, neque minùs quàm illæ. Quæ cùm me ſic orantem vidiſſent, ingens gaudium perceperunt, & cum eis illic fui, uſque ad diem poſterum. Et cùm adoraſſemus Dominum, tunc venit Paſtor ille, & ait ad illas: [15] Nullam ei feciſtis injuriam? Et dixerunt ei: Ipſum interroga. Dico ei: Domine, [16] magna voluptas me cœpit, quòd manſi cum eis. Et dixit mihi: Quid cœnaſti? Et dixi: Cœnavi, Domine, totâ nocte verba Domini. Bene, inquit, te acceperunt? Et dixi: Bene, Domine. Numquid vis nunc audire? Et dixi: Volo, Domine: & primùm, ſicut te interrogavero, rogo ut ſic mihi demonſtres. Quemadmodum vis, inquit, ſic tibi rem explanabo, nec quidquam te celabo.

XII. Primùm omnium, Domine, inquam, hoc mihi demonſtra. Petra hæc, & porta quid ſunt? Audi, inquit: [17] Petra hæc, & porta, Filius Dei eſt. Quonam pacto, inquam, Domine, petra vetus eſt, porta autem nova? Audi, inquit, inſipiens, & intellige. Filius quidem Dei omni creaturâ antiquior eſt, ita ut in conſilio Patri ſuo adfuerit [18] ad condendam creaturam. Porta autem propterea nova eſt, quia in conſummatione in noviſſimis diebus * apparebit, ut qui aſſecuturi ſunt ſalutem, per eam intrent in regnum Dei. Vidiſti, inquit, lapides illos, qui per portam tranſlati ſunt in ſtructuram turris [19] collocatos, eos verò qui non erant tranſlati per portam, abjectos in locum ſuum? Et dixi: Vidi, Domine. Sic, inquit, nemo intrabit in regnum Dei, niſi qui acceperit nomen Filii Dei. Si enim civitatem aliquam volueris intrare, & civitas illa cincta ſit muro, & unam habeat tantummodò portam; numquid poteris aliâ intrare civitatem illam, niſi per portam quam habet? Et quonam modo, inquam, Domine, aliter fieri poteſt? Sicut ergo, inquit, in illam urbem non poteſt intrari, quàm per portam ejus: ita nec in regnum Dei poteſt [20] aliter intrari, niſi per nomen Filii ejus, qui eſt ei cariſſimus. Et dixit mihi: Vidiſti turbam eorum qui ædificabant turrim illam? Vidi, inquam, Domine. Et dixit: Illi omnes Nuncii ſunt [21] dignitate venerandi. His igitur veluti muro cinctus eſt Dominus. Porta verò Filius Dei eſt, qui ſolus eſt acceſſus ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, niſi per Filium ejus. Vidiſti, inquit, illos ſex viros, & in medio [22] præcelſum virum illum ac magnum, qui circa turrim ambulavit, & lapides de ſtructura [23] reprobavit? Vidi, inquam, Domine. Ille, inquit, [24] præcelſus, Filius Dei eſt: & illi, ſex Nuncii ſunt [25] dignitate conſpicui, dextra, lævâque eum [26] circumſtantes. Ex his, inquit [27] excellentibus Nunciis, nemo ſine eo intrabit ad Deum. Et dixit: Quicumque ergo nomen ejus

* apparuit. Sic & MS. C. & Angl.

99. Lam. *illa*. OXON.
1. MSS. *ejuſmodi conſiderans bene, valde lætus eram.* Ibid.
2. Lam. *ſtructura, repoſitas expleam.* Ibid.
3. MSS. *ſtercus*. Ibid.
4. MSS. *hilaris*. Ibid.
5. Ed. *exſolveret*, ut ſæpe. Ibid.
6. MSS. *venerit, forſitan loquatur*. Ibid.
7. MSS. *conſignatus*. Ibid.
8. MSS *diſcedere*. Ibid.
9. Bod. *habitaturæ ſumus*. Ibid.
10. Lam. *habitare*. Ibid.
11. MSS. *amplexum*. Ibid.
12. MSS. *ducebant*, & mox, *ludebant*. Ibid.
13. MSS. deeſt, *repente*. Ibid.
14. Lam. *ad eam turrim*. Ibid.
15. MSS. *ne forte feciſtis*. Ibid.
16. MSS. *magnam voluptatem percepi*. Ibid.
17. Sic in ſacris literis, Dominus *Petra* & *Janua* dicitur; Ibid.
18. Lam. *conſtituendo*, Bod. *conſtituendi*. Ibid.
19. Lam. *collatos*. Ibid.
20. Lam. *aliquis intrare*. Ibid.
21. MSS. *dignitoſi*. Ibid.
22. MSS. *honeſtum virum atque magnum*. Ibid.
23. Lam. *portavit*. Ibid.
24. MSS. *honeſtus*. Ibid.
25. MSS. *dignitoſi*. Ibid.
26. MSS. *continentes*. Ibid.
27. MSS. *dignitoſis*. Ibid.

ejus non acceperit, non intrabit in regnum Dei.

XIII. Et dixi: Quid eſt deinde hæc turris? Hæc, inquit, Eccleſia eſt. Et virgines hæ quæ ſunt, Domine? Et dixit mihi: [28] Hæ, inquit, ſpiritus ſancti ſunt: non aliter enim homo poteſt in regnum Dei intrare, niſi hæ induerint eum veſte ſua. Etenim nihil proderit tibi, accipere nomen Filii Dei, niſi etiam & veſtem earum acceperis ab eis. Hæ namque virgines, poteſtates ſunt Filii Dei. Ita fruſtra nomen portabit quis, niſi etiam poteſtates ejus [29] portaverit. Et dixit mihi: Vidiſti lapides illos qui abjecti ſunt? Illi enim nomen quidem [30] portarunt, veſtem autem illarum non induerunt. Et dixi: Quæ eſt veſtis earum, Domine? Ipſa, inquit, nomina, veſtis earum eſt. Quicumque ergo, inquit, [31] nomen Filii Dei portat, harum quoque nomina portare debet: nam & [32] Filius * nomina portat earum. Quoſcumque, inquit, lapides vidiſti in ſtructura remanſiſſe, per manus harum traditos, earum poteſtate veſtiti ſunt. Ideoque totam turrim [33] concordem vides cum petra, & velut ex uno lapide factam. Sic quoque ii qui crediderunt Deo per Filium ejus, induti ſunt ſpiritum hunc. Ecce unus erit ſpiritus, & unum corpus, & unus [34] color veſtium eorum: ſed & illi aſſequentur iſta, qui [35] portaverint nomina virginum harum. Et dixi: Quare ergo, Domine, abjecti ſunt lapides qui reprobati fuerunt, cùm & ipſi per portam tranſlati fuerint, & traditi per manus virginum harum, in ſtructuram turris hujus? Quoniam, inquit, cura tibi eſt, omnia diligenter inquirere; audi de iis lapidibus, qui abjecti ſunt. Hi omnes nomen Filii Dei acceperunt, ſed & poteſtatem virginum harum. His ergo Spiritibus acceptis conſummati fuerunt, & in numero ſervorum Dei redacti, & unum corpus eorum eſſe cœpit, atque una veſtis: eamdem enim ſentiebant æquitatem, quam pariter exercebant. At verò poſtquam viderunt mulieres illas, quas advertiſti nigra veſte veſtitas, exertis humeris, & [36] ſolutis crinibus; [37] concupiverunt ſollicitare illas, ob pulcritudinem earum; & induti ſunt poteſtate earum, Virginum verò projecerunt [38] amictum. Hi igitur abjecti ſunt à domo Dei, & traditi mulieribus illis. At hi qui non ſunt corrupti pulcritudine earum, in domo Dei remanſerunt. Habes, inquit, horum lapidum qui abjecti ſunt, explicationem.

* Ed. aliæ addunt *Dei*.

Vid. Orig Philoc. c. 8.

XIV. Et dixi: Si qui ergo, Domine, hominum qui hujuſmodi ſunt, egerint pœnitentiam, & abjecerint cupiditatem mulierum illarum, & converſi redierint ad Virgines, & earum poteſtatem induerint; nonne intrabunt in domum Dei? Intrabunt, inquit, ſi abjecerint omnia opera mulierum illarum, & harum virginum reſumpſerint poteſtatem, & in operibus earum ambulaverint: & ideo intermiſſio facta eſt ſtruendi, ut ſi hi egerint pœnitentiam, adjiciantur in ſtructuram turris: ſi autem non egerint pœnitentiam, alii ſtruantur loco eorum; & illi tunc abjicientur in [39] toto. Ad hæc omnia gratias egi Domino, quòd in omnes, in quibus invocatum eſt nomen ejus, motus clementiâ, miſerit præſidem Nuncium pœnitentiæ ad nos, qui deliquimus ei; & quòd renovaverit ſpiritus noſtros jam certè deficientes, neque habentes ſpem ſalutis, nunc verò * recreat ad reintegrationem vitæ. Et dixi: Nunc, Domine, demonſtra mihi, quare non in terra ædificatur hæc turris, ſed ſupra petram, & portam. Quoniam, inquit, inſipiens & ſine intellectu es; ideo interrogas. Et dixi: Neceſſe habeo, Domine, omnia te interrogare; quoniam nihil omnino intelligo: reſponſa enim omnia, magna & præclara ſunt, & quæ homines vix intelligere poſſunt. Audi, inquit; Nomen Filii Dei, magnum & immenſum eſt, & totus ab eo ſuſtentatur orbis. Si ergo, inquam, omnis Dei creatura per Filium ejus ſuſtentatur; cur non & eos ſuſtinet, qui invitati ſunt ab eo, & nomen ejus ferunt, & in præceptis ejus ambulant? Nonne etiam vides, inquit, quòd ſuſtinet eos, qui ex totis præcordiis portant nomen ejus? Ipſe igitur fundamentum eſt eorum; & libenter portat eos [40] qui non negant nomen ejus, ſed libenter ſuſtinent illum.

Pœnitentiæ.

* recreavit. Sic & MSS. Angl.

XV. Et dixi: Demonſtra mihi, Domine, nomina virginum harum, & mulierum illarum quæ nigra veſte ſunt [41] indutæ. Audi, inquit, nomina virginum quæ potentiores ſunt, quæ obtinuerunt angulos portæ: hæc * ſunt: Prima vocatur Fides; ſecunda Abſtinentia; tertia Poteſtas; quarta Patientia: ceteræ autem quæ [42] infra has conſiſtunt, his nominibus vocantur: Simplicitas, Innocentia, Caſtitas, Hilaritas, Veritas, Intelligentia, Concordia, Caritas. Quicumque itaque portant hæc nomina, & nomen Filii Dei; in regnum Dei poterunt intrare. Audi nunc mulierum nomina, quæ nigra veſte veſtitæ ſunt: * & his quatuor potentiores ſunt: quarum prima Perfidia; ſecunda Intemperantia; tertia Incredulitas; quarta [43] Voluptas nominatur. Sequentes verò harum, ſic nominantur: Triſtitia, Malitia, Libido, Iracundia, Mendacium, Stultitia, Inflatio, Odium: hos Spiritus, qui portat Dei ſervus, regnum Dei videbit quidem, ſed non intrabit in illud. Lapides verò illi, Domine, qui de profundo in ſtructura aptati ſunt; qui ſunt? Decem, inquit, qui in fundamentis collocati ſunt; primum ſæculum eſt: ſequentes viginti quinque, ſecundum ſæculum eſt juſtorum * virorum. Illi autem * triginta, Prophetæ Domini, ac miniſtri ſunt: quadraginta verò, Apoſtoli & doctores ſunt prædicationis Filii Dei. Et dixi: Cur ergo, Domine, virgines illæ, etiam hos lapides in ſtructuram turris porrexerunt, tranſlatos per portam? Et dixit: Hi enim primi Spiritus illos portaverunt, & omnino alius ab alio non receſſerunt, nec Spiritus ab hominibus, nec homines à Spiritibus; ſed juncti fuerunt hi Spiritus eis * uſque ad diem quietis: qui niſi hos Spiritus ſecum habuiſſent, non fuiſſent utiles ſtructuræ turris hujus.

* ſunt nomina earum. Sic & MS. C.

Origenes Hom. 35. in Ezech. Vita S. Genovefæ, cap. 4. Auctor Operis imperfecti in Matth. ad c. 19. v. 28.

* ex

* virorum

* triginta quinque. MS. C.

* Addunt *hominibus* MSS. Anglic.

XVI. Et

28. Spiritus ſanctus reſpectu multiplicium donorum ſuorum per plures virgines repræſentatur; tamen unus ſtatim dicitur. OXON.

29. MSS. *induerint*. Ibid.

30. MSS. *tulerunt*. Ibid.

31. Lam. *ipſum*, *inquit*, *nomen*. Ibid.

32. De nomine Filii Dei ab electis geſtato, vid. Apoc. 2: 17. 3: 12. 14. 1. & de veſte nuptiali, Matth. 22: 11. Porro Apoſtolus Paulus jubet *Chriſtum induere*, Rom. 13. 14. Ibid.

33. Bod. *conſimilem*. Cot. *concordem*. Lam, *conculatam*. Ibid.

34. Lam. *odor veſtium earum*. Ibid.

35. MSS. *tulerint*. Ibid.

36. Lam. *diſſolutis*. Ibid.

37. MSS. *concupierunt enim eas*, *ſollicitati pulcritudine*; Ibid.

38. Lam. *amictum*. Ibid.

39. Lam. *totum*. Ibid.

40. Lam. *quoniam*. Ibid.

41. MSS. *veſtitæ*, ut infra. Ibid.

42. Lam. *inter has conſtiterunt*. Ibid.

43. MSS. *dulcedo*. Ibid.

44. Ne-

XVI. Et dixi: Etiam nunc, Domine, demonſtra mihi. Quid quæris? inquit. Quare, inquam, de profundo hi lapides aſcenderunt, & poſiti ſunt in ſtructuram turris hujus; cùm jam pridem portaverint Spiritus juſtos? [44] Neceſſe eſt, inquit, ut per aquam habeant aſcendere, ut requieſcant. Non poterant enim aliter in regnum Dei intrare, quàm ut deponerent mortalitatem prioris vitæ. Illi igitur defuncti, ſigillo Filii Dei ſignati ſunt, & intraverunt in regnum Dei. Antequam enim accipiat homo nomen Filii Dei, morti deſtinatus eſt: at [45] ubi

---

44. *Neceſſe eſt ut per aquam habeat aſcendere*, &c.] Quandoquidem lavatio corporibus competit, non animis, Noſter neceſſariò intelligit Baptiſmum Metaphoricum & Myſticum, bona videlicet quæ in Baptiſmate à Deo conceduntur. Quod ergo dicit, iſtud eſt; Patriarchæ, Prophetæ, cæterique homines juſti, ante Chriſti adventum denati, cùm virtutibus abundâſſent, ad ingrediendum in regnum Dei indigebant ſolummodo ſigillo Filii Dei, ſeu Baptiſmate; (Baptiſma enim ita paſſim apud Patres appellatur, rationemque denominationis illius reddit Theologus Gregorius Orat. 40.) hoc eſt, indulgentiâ Baptiſmali. Quocirca Apoſtoli & doctores Evangeliſtæ, ipſi baptizati, prædicaverunt poſt mortem ſuam juſtis mortuis Baptiſmum ac fidem, deſcenderuntque cum illis in aquam; eo modo quo Philippus & Eunuchus Act. VIII. 38. deſcenderunt in aquam, ut hunc ille baptizaret; atque ex aqua aſcenderunt; cum hac differentia, quòd Apoſtoli, utpote jam donati lavacro regenerationis, vivi deſcenderint & aſcenderint; juſti verò, quia Baptiſmi antea erant expertes, mortui deſcenderint, aſcenderint vivi. Hic mihi videtur ſenſus eſſe obſcuriſſimi loci, atque à multis non intellecti.

Jam verò de Baptiſmo Apoſtolorum agunt Johannes Moſchus Novi Paradiſi cap. 176. ex Clementis Stromatei Hypotypoſibus, Tertullianus libro de Baptiſmo cap. 12. Anonymus Auctor Tractatûs de non iterando Baptiſmate, publici juris factus à Rigaltio in Obſervationibus ad Cyprianum, p. 139. Pacianus Epiſt. 3. Auguſtinus Epiſt. 108. Euthymius ad Johannis III. 3. & Nicephorus Hiſt. lib. 2. cap. 3. Præterea eò ſpectat quod ad finem Codicis Regii 537. qui complectitur Catenam in quatuor Evangelia, loco Theodori Abucaræ impreſſo in Opuſculis illius num. 17. ſubjungitur;

Ἐρώτησις.	*Interrogatio.*
Ἆρα ἐβαπτίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι, ὡς ἡμεῖς, κατὰ τὸ λεχθὲν Πέτρῳ ὑπὸ τοῦ Κυρίου· (Joh. 13. 10.) Ὁ λελουμένος οὐ χρείαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι;	*An Apoſtoli in aqua ſancta fuerunt baptizati, quemadmodum nos; juxta illud quod Dominus dixit Petro;* Qui lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lavet?
Ἀπόκρισις.	*Reſponſio.*
Οὐχί. ἀλλὰ τῷ λόγῳ ἐκάθαρεν αὐτοὺς ὁ Κύριος. διὸ καὶ εἶπεν· (Ibid. & 15. 3.) Ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε, διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' οὐχὶ πάντες. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν λέγει αὐτοῖς· (Act. 1. 5.) Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.	*Nequaquam. Sed Dominus verbo doctrinæ dedit lavacri munus. Quocirca & dixit;* Jam vos mundi eſtis, propter ſermonem quem locutus ſum vobis; ſed non omnes. *Poſt reſurrectionem verò ait illis;* Vos autem baptizabimini Spiritu ſancto, non poſt multos hos dies.

Item quod Codice 2216. fol. 124. cernitur ſcriptum.

Περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἁγίων ἀποστόλων.	*De ſanctorum Apoſtolorum Baptiſmo.*
Ἐρευνήσαντες φιλοπονώτερον, πῶς καὶ παρά τινος ἐβαπτίσθησαν οἱ ἀπόστολοι, εὕρομεν ἐν τοῖς ὑπομνήμασι τοῦ ἁγίου Σωφρονίου, καὶ ἄλλα μὲν πολλὰ μνήμης ἄξια, ἀτὰρ δὴ τούτοις καὶ ταῦτα, ἅπερ δὴ ἐζητοῦμεν· ὅτι μόνον τὸν ἅγιον Πέτρον ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οἰκείαις χερσὶν ἐβάπτισε, καὶ Πέτρος Ἀνδρέαν, καὶ Ἀνδρέας Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, Ἰωάννης δὲ καὶ Ἰάκωβος τοὺς λοιποὺς πάντας ἀποστόλους. Φησὶ δὲ καὶ τοῦτο ὅτι τὴν παναχράντον δέσποιναν ἡμῶν θεοτόκον καὶ μητέρα τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ Πέτρος σὺν τῷ θεολόγῳ Ἰωάννῃ ἐβάπτισεν.	*Cùm diligenter quæſiviſſemus, quo modo & à quo Baptiſmum acceperint Apoſtoli, invenimus in libris ſancti Sophronii, cum alia quidem multa memorabilia, tum verò etiam hæc, de quibus videlicet inveſtigabamus;* Quod ſolum ſanctum Petrum Dominus Deuſque noſter Jeſus Chriſtus ſuis manibus baptizaverit; Petrus autem Andream, Andreas Jacobum & Johannem; Johannes verò & Jacobus reliquos omnes Apoſtolos. *Addit hoc quoque;* Immaculatam Dominam noſtram Deiparam, matremque Vitæ noſtræ, à Petro nec non & Theologo Johanne fuiſſe baptizatam.

Vide Lambecium de Biblioth. Cæſarea Lib. III. MS. 34. & 59. & MSS. 2296. 2374. Quibus ſimilia in Symeonis Magiſtri & Logothetæ Chronico, MS. 2363. fol. 64. Codice vero 2004. hæc Hippolyto Thebano tribuuntur: nec non Cod. MS. Cæſareo apud eruditiſſ. Lambecium Lib. 3. p. 46.

Puriſſima Dei genitrix à Petro & Johanne Apoſtolis baptizata fuit: hos autem ipſos baptizavit Chriſtus.	Ἡ πάναγνος θεοτόκος ἐβαπτίσθη παρὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου τῶν ἀποστόλων· αὐτοὺς δὲ πάντας ἐβάπτισεν ὁ Χριστός.

Quæ etiam citat Michaël Glycas, libro poſteriore Operis *εἰς τὰ ἄπορα τῆς γραφῆς*, cap. 32. Extat id Opus MS. in Bibliotheca Thuana, compoſitumque eſt ex Orthodoxa Fide Johannis Damaſceni, adjectis nonnullis aliorum Patrum.

Quòd autem attinet ad prædicationem Inferis illatam, vulgatiſſima quondam fuit ea opinio. Nam ut ſilentio obvolvam Marcionis nefandum dogma, aſſerens, teſtibus B. Irenæo lib. 1. cap. 29. & B. Epiphanio Hæreſi 42. cap. 4. in Chriſti deſcenſu ad Inferos, ac inibi prædicatione, Cainum, Sodomitas, Gentiles, omneſque ſimiles illis improbos ſalutem conſecutos fuiſſe; Abelem autem, reliquoſque Patriarchas, Prophetas, & pios homines, ſalutis participes non extitiſſe. Ut quoque tacitus prætermittam errorem quorumdam, de omnium omnino liberatione tunc factâ, memoratum in Philaſtrio Parte 3. Hæreſi 75. & poſt eum in Auguſtino Hæreſi 79. & Epiſt 98 99. in Gregorio Papa lib. 6. Epiſt. 15. ex quo emaculandus Philaſtrius, ſic; *Alii ſunt Hæretici, qui dicunt Dominum in Infernum deſcendiſſe, & omnibus poſt mortem etiam ibidem ſe nunciaſſe, ut confitentes ibidem ſalvarentur;* & in Anonymo, ſub nomine Prædeſtinati per Sirmondum in lucem edito, Hæreſi 79. ubi Adecerditæ nuncupantur, Ἀδηκερδῖται, propter lucrum ſalutis in Inferno. Quæ quæſtio hunc in modum proponitur à Gregorio Nazianzeno Orat. 42. p. 693. *ἁπλῶς πάντας ἐμφανεὶς σώζει, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύοντας. Utrùm Chriſtus omnes ſine ulla exceptione adventu ſuo ſalvos fecerit, an illic quoque in Inferno eos duntaxat qui crediderunt.* Atque Nazianzeni locum reſpicit & ad credentes determinat Damaſcenus Oratione de fidelibus defunctis, ante medium: laudans verò Oecumenius in I. Petri III. 18. minùs bene, meâ quidem ſententiâ, legit *πιστεύσαντας*, exponitque eos qui ita ſe præparaverant, ut ſi eorum tempore veniſſet Chriſtus, credituri fuiſſent. Ut denique verbum non faciam de falſa opinatione Clementis Alexandrini Strom. 2. & 6. (indeque Johannis Damaſceni ubi mox) quam ex Hermæ verbis fruſtra nititur approbare; Quòd quando prædicatum fuit Inferorum habitatoribus, Gentilium ii qui ex Philoſophia juſtè vixerant, per fidem ac pœnitentiam ſalutem adepti fuerint: unde originem ſumpſit fabula ſalvati Platonis, quia Chriſto Inferna loca inviſente, nemo ante illum Philoſophum ad fidem acceſſerit; relata ab Anaſtaſio Antiocheno Quæſt. 111. & à Niceta ad locum citatum Gregorii Theologi. Præter hæc, inquam; prædicatio Johannis Baptiſtæ ad animas Infernali carcere concluſas, illic quoque præcurſorem agentis, auctoritate nititur Origenis, Homil. 4. in Lucam, & ad Johannis I. 59. *Venite & videte*; Hippolyti, de Anti Chriſto, Tractatu paucis abhinc annis per Marquardum Gudium hîc Lutetiæ Pariſiorum publicato, p. 62. 63. Gregorii Nazianzeni, Oratione 20 p. 369. Hieronymi, Epiſtolæ 151. Quæſtione 1. & ad Matthæi XI. 3. Epiphanii cujuſdam, vel alterius hominis, Oratione in ſepulcrum Chriſti, Tomo 2. ſancti Epiphanii Operum p. 268. Anaſtaſii, Quæſtione ſuprà citatâ CXI & Nicephori, Hiſtoriæ lib. 1. cap. 19. &c. Sed & nonnihil ſimile in Moyſe ac Elia ſuſpicatur Origenes Tomo 20. in Matthæum, ad cap. 17. verſ. 8. Per Chriſtum autem Evangelium prædicatum fuiſſe Inferis, à quo non dictum? à quo ex Petri Apoſtoli ſermone, Epiſt. 1. cap. 3. verſ. 19. 20. & cap. 4. verſ. 6. non collectum? Quinetiam ad omnes ſoloſque eos ex mortuis pertinuiſſe prædicationem & ſalutem, qui dum viverent, crediderant in Chriſtum venturum, virtutique operam navaverant, doctrina quoque eſt multorum. Illam tuetur S. Irenæus lib. 4. cap. 45. locumque Propheticum eò facientem adducit lib. 3. cap. 23. lib. 4. cap. 39. 56. 66 & lib 5. cap. 31. quem textum Juſtinus Martyr in Dialogo p. 298. ait à Judæis ex Jeremia fuiſſe ſublatum. Nec diſſentiunt Origenes ad Johannis I. 59. Philaſtrius & Gregorius jam laudati, Oecumenius in cap. 3. & 4. prioris Epiſtolæ Petri, Hippolytus, aliique. Verum aliter non pauci; Fauſtum nempe adventûs Dominici nuncium cunctis fuiſſe appoſitum: quò crederent, ſicque ab Inferno ad cœlum transferrentur, quicumque vellent. Ita Jobius Mo-

[45] ubi accipit illud ſigillum, liberatur à morte, & traditur vitæ. Illud autem ſigillum aqua eſt, in quam deſcendunt homines morti obligati, aſcendunt verò vitæ aſſignati: & illis igitur prædicatum eſt illud ſigillum; & uſi ſunt eo, ut intrarent in regnum Dei. Et dixi: Quare ergo, Domine, illi quadraginta lapides aſcenderunt cum illis de profundo, jam habentes illud ſigillum? Et dixit: Quoniam hi Apoſtoli & doctores, qui prædicaverunt nomen Filii Dei, cùm, habentes fidem ejus & poteſtatem, defuncti eſſent, prædicaverunt his qui antè obierunt, * & ipſi dederunt eis illud [46] ſignum. Deſcenderunt igitur in aquam cum illis, & iterum aſcenderunt. Sed hi vivi * aſcenderunt: at illi, qui fuerunt antè defuncti, mortui quidem deſcenderunt, ſed vivi aſcenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, & cognoverunt Filium Dei: ideoque aſcenderunt cum eis, & convenerunt in ſtructuram turris: nec circumciſi, ſed integri ædificati ſunt: quoniam æquitate pleni, [47] cum ſumma caſtitate defuncti ſunt: ſed tantummodò hoc ſigillum defuerat eis.

Vide in Teſtimoniis Vet. locum Clem. Al. 2. Strom.

* f. deſcenderunt, & iterum vivi aſcenderunt

Clemens Alexandrinus. Strom. 2. poſt initium; p. 379. C.

* Καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγῖδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν. Ἀλλ' οὗτοι ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. Διὰ τούτων οὖν ἐζωοποιήθησαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ Θεοῦ· Διὸ καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν, καὶ συνηρμόσθησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνῳκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθησαν, καὶ ἐν μεγάλῃ ἁγνείᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγῖδα ταύτην οὐκ εἶχον.

Et ipſi dederunt eis ſignum prædicationis. Deſcenderunt igitur in aquam cum illis, & iterum aſcenderunt. Sed hi vivi deſcenderunt, & iterum vivi aſcenderunt: at illi, qui fuerunt antè defuncti, mortui deſcenderunt, ſed vivi aſcenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, & cognoverunt nomen Filii Dei: ideoque aſcenderunt cum eis, & convenerunt in ſtructuram turris; nec circumciſi, coædificati ſunt: in æquitate defuncti ſunt, & cum ſumma caſtitate: ſed tantummodò hoc ſigillum defuerat eis.

Idem, Strom. 6. ante medium; p. 638. C.

Et rectè dictum eſt à Paſtore: Deſcenderunt igitur in aquam cum illis. Sed hi quidem, vivi deſcenderunt, & vivi aſcenderunt: at illi, qui fuerunt antè defuncti, mortui deſcenderunt, ſed vivi aſcenderunt.

Καὶ καλῶς εἴρηται τῷ Ποιμένι· Κατέβησαν οὖν αὐτῶν (l. μετ' αὐτῶν) εἰς τὸ ὕδωρ. Ἀλλ' οὗτοι μὲν, ζῶντες κατέβησαν, καὶ ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν.

Habes horum [48] explanationem.

XVII. Et dixi: Nunc iterum, Domine; & de montibus illis mihi demonſtra; quare varii, & aliâ, atque aliâ ſunt figurâ. Audi, inquit: Hi duodecim montes quos vides, [49] duodecim ſunt gentes quæ totum obtinent orbem. Prædicatus eſt ergo in eis Filius Dei, per eos quos ipſe ad illos miſit. Quare autem, inquam, varii ſunt, & aliâ, atque aliâ figurâ; Audi: Hæ duodecim gentes quæ totum obtinent orbem, duodecim nationes ſunt. Et ſicut eos montes vidiſti varios; ita & hæ gentes. Senſus quoque & actus uniuſcujuſque montis te docebo. Priùs, inquam, Domine, hoc mihi demonſtra: Cùm ſint tam varii hi montes; quonam pacto in ſtructuram hujus turris convenerint, unoque redigantur colore, & non minùs ſplendidi ſint, quàm qui aſcenderunt ex profundo? Quoniam, inquit, univerſæ nationes quæ ſub cœlo ſunt, audierunt & crediderunt, * & * uno nomine, Filii Dei, * vocati ſunt. Accepto igitur ejus ſigillo, eamdem omnes prudentiam, eumdemque ſenſum acceperunt, & una fides atque caritas eorum fuit, & Spiritus virginum harum cum ejus nomine ferebant. Ideoque ſtructura turris hujus concolor videbatur, & ſulgebat uſque ad ſolis claritatem. At verò poſtquam [50] ita ſenſerunt, unum corpus eorum cœpit eſſe omnium. Quidam tamen ex eis maculaverunt ſe, & projecti ſunt de genere juſtorum, & iterum redierunt ad ſtatum priſtinum, atque etiam deteriores [51] quàm priùs evaſerunt.

* in

* à quo vocati

XVIII. Quo modo, inquam, Domine,

nachus lib. 9. de Incarnatione cap. 38. in Codice 230. Photianæ Bibliothecæ. Ita illi ad quos Papa Gregorius ſcribit Epiſtolam 15. libri 6. Adeò ut, à Niceta dicitur ad Gregorium Nazianzenum, in terra homines per fidem & bona opera ſalvi fiant, in Inferno autem per ſolam fidem ſervati ſint: quod diſertè confutat Gregorii magni Epiſtola. At Origenes lib. 2. contra Celſum p. 87. ad Chriſtum converſos putat, aut qui voluerunt, aut quos aptiores ille judicavit. Auguſtinus verò Epiſt. 99. & lib. 12. de Geneſi ad litteram, affirmat ſolutos per Chriſtum ac liberatos fuiſſe à doloribus & tormentis Inferni nonnulles, quos nempe voluit, dignoſque cenſuit eo beneficio.

Denique defunctos Apoſtolos hominibus æthere caſſis Chriſtianam Religionem ſuaſiſſe, cum Herma, & ex Herma docet Clemens στρωμ. 2. & 6. qui eò propendet ut ſentiat, Hebræis quidem Chriſtum, Gentilibus verò Apoſtolos annunciâſſe Evangelium. Pejhſque magiſtro diſcipulus

Origenes. conjectat, in Roman. XI. 13. quaſi Paulus poſt exitum ſuum futurus eſſet non ſolùm Gentium Apoſtolus, ſed & Iſraelitarum, & aliorum fortaſſis inviſibilium. Hæc de Infernâ prædicatione. Quamquam non deſunt qui in totum negent. Ut Beda ad I. Petri III. Quo loci rejicit S. Hilarii Enarrationem verſûs 82. Pſalmi CXVIII. ſuppreſſo tamen illius nomine. Ac ſuper ea re legi debet Epiſtola B. Auguſtini 99. necnon Commentariolus Primæ Petri, Clementi Alexandrino tributus. Prætericram pæne, quam minimè præteritam velim, admirabilem planè rationem Baptiſmatis vitâ functis collati, ex mente Theodori Abucaræ in 17. Opuſculo. Is ad quæſtionem, Quo modo cùm Chriſtus dixerit neminem poſſe introire in regnum cœlorum, niſi natum ex aqua & Spiritu, juſti tamen ante adventum Dominicum mortui, nec baptizati, in illud ingrediantur; reſpondet, & Chriſtum pro illis tinctum fuiſſe, & ipſos corporale Baptiſmo accepiſſe: quoniam quæ ex latere divino profluxit aqua, dum in elementa reſolvitur, ſanctos Salvatori ad Inferos advenienti credentes, ac in elementa quoque reſolutos baptizavit; incredulis autem, utpote viriditatis, vitæque nihil retinentibus, nequaquam profuit. COT.

45. Lam. *ubi ceperit hoc ſigillum, liberatus à morte traditur vitæ.* OXON.

46. Bod. & Lam *ſigillum.* Cot. *ſignum.* Ibid.

47. Lam. *in.* Ibid.

48. Cot. *explanationem.* Ibid.

49. Auctor operis imperfecti in Matth. ad verſ. 28. cap. 19. dicit. *Quoniam Judæorum populus in duodecim tribus fuit diviſus, ſic & univerſus populus Chriſtianus diviſus eſt in duodecim tribus, ſecundum quaſdam proprietates animorum, &c.* Ibid.

50. MSS. *inter ſe conſenſerunt.* Ibid.

51. Lam. *potius.* Bod. del. *quam prius.* Ibid.

52. Lam,

ne, deteriores, qui cognoverunt Dominum; Et dixit: Is quidem qui non novit Dominum; ſi nequiter vivit, manet [52] in eo nequitiæ ſuæ pœna. At qui novit Dominum, omnino abſtinere debet ab omni nequitia, & magis magiſque ſervire bonitati. Nonne ergo ille qui bonitatem ſequi debebat, ſi nequitiæ præferat partes, plus peccare videtur, quàm is qui deliquit ignorans Dei virtutem? Ideoque, hi quidem morti deſtinati ſunt: at verò hi qui cognoverunt Dominum, atque ejus mirabilia opera viderunt, ſi nequiter vivunt, [53] duplo ampliùs punientur, & ipſi morientur in ævum. Sicut ergo vidiſti, poſtquam ejecti ſunt lapides de turri, qui reprobati erant, traditi ſunt Spiritibus perniciosis atque ſævis: & ita purificatam turrim vidiſti, ut crederetur ex uno lapide eſſe tota:

Origenes, Philoc. c. 8.

ita & Eccleſia Dei cùm purificata fuerit, ejectis ex ea malis, atque fictis, ſceleſtis & dubiis, & quicumque nequiter in ea ſe geſſerunt, ac variis nequitiæ peccatorum generibus; erit unum corpus ejus, unus intellectus, unus ſenſus, una fides, eademque caritas: & tunc Filius Dei [54] lætabitur inter illos, & recipiet [55] voluntate pura populum ſuum. Et dixi: Domine, magnificè & [56] honorificè ſe habent cuncta: nunc mihi demonſtra effectum & vim uniuſcujuſque montis; ut omnis anima in Domino fidens, auditis his, honoret magnum ac mirabile & ſanctum nomen ejus. Audi, inquit, * veritatem horum montium; id eſt, duodecim gentium.

* varietatem *Sic & MS. C. & Anglic.*

XIX. In primo monte nigro; qui crediderunt, transfugæ ſunt, ac nefanda in Dominum loquentes, & proditores ſervorum Dei. Illis propoſita mors eſt, pœnitentia non eſt: ideoque nigri ſunt, quia genus eorum ſceleſtum eſt. De ſecundo verò monte * glabroſo; ficti ſunt, qui crediderunt; & doctores ſunt nequitiæ: & hi proximi ſunt ſuperioribus, non habentes inter ſe fructum æquitatis. Sicut enim mons eorum ſterilis eſt, ac ſine fructu; ita & hujuſmodi homines, habent quidem nomen, fide verò inanes ſunt, neque eſt in eis ullus fructus veritatis. His tamen data eſt pœnitentia, ſi citò eam ſequuntur: ſin autem tardant, erunt & ipſi mortis priorum conſortes. Quare, inquam, Domine, iis quidem aditus eſt ad pœnitentiam, prioribus verò non eſt? Pæne enim eorum eadem ſunt admiſſa. Ideo, inquit, eſt his per pœnitentiam regreſſus ad vitam, * qui nihil in Dominum ſuum locuti ſunt nefandum; neque proditores ſervorum Dei fuerunt; ſed per quamdam [57] habendi cupiditatem ſefellerunt homines, ducentes eos ſecundùm [58] cupiditates peccantium: ideo dabunt quamdam ejus rei pœnam; ſed [59] tamen iis propoſita eſt pœnitentia, * qui nihil in Dominum ſuum dixerunt nefandum.

Pœnitentia.

* ſcabroſo

* quia *Sic & MS. C.*

* quia *Sic & MS. C.*

XX. De tertio verò monte, qui ſpinas & tribulos habebat; tales ſunt qui crediderunt, divites quidam; quidam autem plurimis obſtricti negotiis: tribuli enim divitiæ ſunt; ſpinæ verò qui multis obligati ſunt negotiis. [60] Hi ergo qui plurimis obligati ſunt negotiis, variiſque rebus; non adjungunt ſe ſervis Dei; ſed aberrant; ab his negotiis [61] revocati, à quibus ſuffocantur. Etiam & hi qui divites ſunt, ipſi difficiles ſe ad [62] converſationem ſervorum Dei præbent; metuentes ne quid poſcatur ab illis: hi ergo difficilè in regnum Dei intrabunt. Sicut enim excalceatis pedibus, difficilè in tribulis ambulatur: ſic & hujuſmodi homines, difficile eſt in regnum Dei intrare. Sed & eis omnibus datur ad pœnitentiam regreſſus, ſi tamen citò redierint ad illam; ut quia prioribus diebus ceſſaverunt ab opere, repetito tempore aliquid boni facere poſſint: actâ igitur pœnitentiâ, ſi fecerint opera bonitatis, vivent; ſin autem in admiſſis ſuis permanſerint, tradentur mulieribus illis, quæ eis auferent vitam.

Divitiæ.

Matth. 19. 24.

XXI. De quarto verò monte habente [63] plurimam herbam; cujus ſuperior pars viridis erat, ipſæ verò radices aridæ, quædam etiam à ſolis [64] ardore tactæ areſcebant, hujuſmodi ſunt quidam dubii qui crediderunt; & quidam alii, in labiis Dominum, non in corde ferentes. Ideoque aridæ ſunt, & nullum fundamentum habentes herbæ eorum: verbis enim tantummodò vivunt; opera verò eorum mortua ſunt. Hi ergo nec mortui ſunt nec vivi; & dubii ſimiliter ſunt. Ipſi enim dubii, nec virides ſunt, neque aridi; id eſt, nec vivi, nec mortui. Sicut enim herbæ eorum, ſole viſo aruerunt; ita & dubii, [65] ſimul ut audierunt perſecutionem, incommoda metuentes, redierunt ad ſimulacra, & rurſus ſervierunt eis, & erubuerunt Domini ſui ferre nomen. Hujuſmodi ergo homines, nec vivi, nec mortui ſunt; ſed & hi poſſunt vivere, ſi citò egerint pœnitentiam; ſin minùs, jam traditi ſunt mulieribus illis, quæ auferent vitam eorum.

XXII. De quinto verò monte aſpero, & virides herbas habente, hujuſmodi ſunt qui crediderunt, fideles quidem, ſed difficilè credentes, & audaces, ac ſibi placentes; volentes [66] videri cuncta ſcire, nihilque omnino ſcientes. Propter hanc igitur audaciam, ſenſus diſceſſit ab illis, & intravit in eos [67] temeraria [68] arrogantia. Sublimes autem ſe gerunt, & veluti prudentes; & cùm ſint ſtulti, cupiunt doctores videri. Propter hanc ſtultitiam, dum ſe magnificant, multi eorum exinaniti ſunt. Magnum enim Dæmonium eſt, audacia & confidentia inanis. Ex his igitur multi abjecti ſunt. Alii autem [69] agnito errore ſuo, pœnitentiam egerunt, & ſubdiderunt ſe habentibus ſenſum. Sed & cæteris horum ſimilibus propoſita eſt pœnitentia: neque enim mali fuerunt, ſed inſipientes potiùs & ſtulti.

52. Lam. *eum.* OXON.
53. Lam. *duplicius* Ibid.
54. Lam *laudabitur.* Ibid.
55. Bod. *voluntatem puram recepto populo ſuo.* Ibid.
56. Lam. *honeſte.* Ibid.
57. MSS. *accipiendi.* Ibid.
58. MSS. *deſideria.* Ibid.
59. Lam. *tormenti.* Ibid.
60. Angl. *ii verò.* Ibid.
61. MSS. *vocati.* Ibid.
62. MSS. *converſionem.* Ibid.
63. Alii, *plurimas herbas, quarum.* Ibid.
64. MSS. *calore.* Ibid.
65. Lam. *ſimul audientes perſecutionem & incommoda.* Ibid.
66. Lam. *deeſt, videri.* Ibid.
67. MSS. *fatua.* Ibid.
68. Bod. & Lam. *præſumtio.* Cot *arrogantia.* Ibid.
69. MSS. *cognito.* Ibid.

70. MSS.

ti. Hi ergo ſi egerint pœnitentiam, vivent Deo; ſin minùs, habitabunt cum mulieribus illis, quæ nequitias ſuas [70] exercebunt in eis.

XXIII. De ſexto monte habente ſciſſuras majores & minores; hujuſmodi ſunt qui crediderunt. Et hi in quibus ſciſſuræ minores erant, hi ſunt qui inter ſe habent lites, & propter querelas ſuas in fide languent: ſed multi ex iis egerunt pœnitentiam, idemque cæteri facient, auditis mandatis meis: exiguæ enim ſunt lites eorum; ac facilè ad pœnitentiam recurrent. At hi qui majores habent; ſicut lapides pertinaces erunt, [71] ſimultatum & offenſarum ſunt memores, iracundiam inter ſe exercentes. Hi ergo abjecti ſunt à turri, & à ſtructura ejus reprobati: hujuſmodi ergo homines difficilè vivent. Deus & Dominus noſter, qui dominatur omnium rerum, & creaturæ ſuæ univerſæ habet poteſtatem, offenſas meminiſſe non vult: ſed ab his qui peccata ſua confitentur, facilè placatur. Homo verò cùm ſit languidus, mortalis, infirmus, & repletus peccatis, homini perſeveranter iraſcitur, tamquam conſervare eum poſſet, aut perdere. Ego autem moneo vos, Nuncius & præpoſitus pœnitentiæ, ut quicumque propoſitum tale habetis, deponatis illud, & ad pœnitentiam recurratis: & Dominus [72] medebitur prioribus delictis veſtris, ſi ab hoc Dæmonio vos purificaveritis: ſin minùs, ad mortem trademini illi.

XXIV. De monte verò ſeptimo, in quo virides & hilares erant herbæ, & totus mons fertilis erat, omneque genus pecudum carpebant pabulum ex herbis montis ejuſdem; & quanto magis herbæ illæ carpebantur, tanto lætiores [73] revirebant: hujuſmodi ſunt qui crediderunt ſimplices & boni ſemper, & nullas habentes inter ſe diſſenſiones, ſed lætantes ſemper de ſervis Dei; induti ſpiritum virginum harum, & ſemper [74] in omnes homines ad faciendam miſericordiam prompti, & de laboribus ſuis cunctis hominibus facilè tribuentes, ſine improperio & deliberatione. Viſa igitur Dominus ſimplicitate & omni infantia eorum, auxit eos in laboribus manuum ſuarum, & dedit eis in omni [75] opere gratiam. Ego autem hortor vos, præpoſitus pœnitentiæ Nuncius, in eodem propoſito permanere, quicumque eſtis hujuſmodi, ne eradicetur ſemen veſtrum in ævum. Dominus enim vos probavit, & conſcripſit in noſtrum numerum, & omne [76] ſemen
* deputavit veſtrum cum Filio Dei * [77] ditavit; de ſpiritu enim ejus eſtis omnes.

XXV. De octavo verò monte in quo plurimi erant fontes, in quibus adaquabatur omne genus creaturæ Dei; tales ſunt qui crediderunt Apoſtolis, quos miſit Dominus in totum orbem prædicare; & quidam Doctores, [78] qui caſtè & ſincerè prædicaverunt ac docuerunt, nec quidquam omnino ſubſcripſerunt malæ cupiditati, ſed aſſiduè in æquitate & veritate ambulaverunt. Hi ergo inter Angelos converſationem habent.

XXVI. De nono autem monte deſerto, ac [79] ſerpentes habente; hujuſmodi ſunt qui crediderunt, [80] ſed & maculas habebant. Hi ſunt Miniſtri malè miniſterium agentes, diripientes viduarum bona & pupillorum; [81] ſibi, non aliis, ex his quæ acceperunt, miniſtrantes. Hi, ſi permanſerint in eadem cupiditate; morti ſe tradiderunt, nec ulla erit in eis ſpes vitæ: quòd ſi converſi fuerint, & caſtè conſummaverint miniſterium ſuum, poterunt vivere. Qui verò ſcabroſi reperti ſunt, ii ſunt qui nomen Domini abnegaverunt, nec ad Dominum rurſus redierunt, ſed agreſtes evaſerunt atque deſerti; non applicantes ſe ad Dei ſervos, ſed ſeparati ab eis, pro parva ſollicitudine vitam ſuam amiſerunt. Sicut enim vitis aliqua derelicta in ſepe, cui nulla cultura contingit; diſperit & ſuffocatur ab herbis, & agreſtis tempore efficitur; (deſinit enim utilis eſſe domino ſuo:) ſic & hujuſmodi homines de ſeipſis [82] deſperantes, exacerbati, Domino ſuo inutiles eſſe cœperunt. His
ergo * demandatur pœnitentia; ſi non ex * demum datur. Sic & MSS.
præcordiis inventi fuerint negâſſe: * an vitam Angl.
aſſequi poſſit, ignoro. Ideoque dico, ut
in his diebus, ſi quis negavit, ad pœni- * quòd ſi
tentiam revertatur: nam fieri non poteſt, quis ex præcordiis
ut nunc Dominum ſuum quis [83] abnegans, inventus
poſtea aſſequi poſſit ſalutem; ſed illis reputa- fuerit negâſſe, an
tur propoſita pœnitentia, qui olim abnegave- Sic & MS. C.
runt. Accelerare enim, qui acturus eſt pœnitentiam, debet, antequam peragatur ædificatio turris hujus: ſin minùs, à mulieribus illis [84] trahetur ad mortem. Qui verò curti, doloſi ſunt, & alius in alium comminiſcentes; hi ſunt ſerpentes in eo monte mixti. Sicut enim mortiferum eſt hominibus ſerpentum venenum: ita & verba talium [85] inficiunt homines, atque perdunt. Curti ſunt igitur à fide ſua, propter hoc genus vitæ ſuæ [86] in quo morantur. Aliqui verò eorum acceptâ pœnitentiâ, aſſecuti ſunt ſalutem: ſed & cæteri hujuſmodi homines æquè aſſequentur, ſi egerint pœnitentiam: ſin minùs, morientur [87] cum mulieribus illis, quarum vim poſſident ac poteſtatem.

XXVII. De decimo verò monte, in quo arbores erant tegentes pecora; tales ſunt qui crediderunt, quidam [88] Epiſcopi; id eſt, præſides Eccleſiarum. Alii verò hi lapides; qui non ficto, ſed [89] alacri animo ſemper in domos ſuas ſervos Dei receperunt: & deinde qui præſides ſunt [90] miniſteriorum, qui & inopes & viduas protexerunt, & caſtam perpetuò converſationem habuerunt. Ergo hi homines à Domino proteguntur. Hæc quicumque [91] egerint, honorati ſunt apud Dominum, &

inter

70. MSS. *exercent*. OXON.
71. Alii, *in ſimultatibus*, &c. Ibid.
72. MSS. *remediabit priora delicta veſtra*. Alii, *remedia providebit*. Ibid.
73. MSS. *recreſcebant*. Ibid.
74. Lam. *omnibus hominibus*. Ibid.
75. Lam. *tempore*. Ibid.
76. Lam. *genus*. Ibid.
77. Cot. *ditavit*. Bod. & Lam. *habitabit*. Ibid.
78. MSS deeſt, *qui*. Ibid.
79. Bod. *ſerpentibus habitato*. Ibid.
80. MSS. *qui* &c. Ibid.
81. Lam. *ſibi alios ex miniſterio quod acceperunt, miniſtrare cogentes: ſi*. Ibid.
82. Bod. *deſpondentes*. Ibid.
83. Lam. *Eccleſia abnegans*. Ibid.
84. Lam. *tradetur*. Ibid.
85. Lam. *decipiunt*. Ibid.
86. Lam. *in qua morantur*. Bod. *in qua morati ſunt*. Ibid.
87. Lam. *a mulieribus*. Ibid.
88. Bod. *Epiſcopis, i. e. præſulibus Eccleſiæ*. Ibid.
89. MSS. *libenti*. Ibid.
90. MSS. *miniſterio, inopes & viduas protexerunt*. Ibid.
91. Lam. *geſſerint* Ibid.

91. MSS;

inter Nuncios locus eorum eſt, ſi perſeveraverint uſque in conſummatiunem parère Domino.

XXVIII. De undecimo monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus [92] oneratæ; hi ſunt qui crediderunt, & propter nomen Domini mortem obierunt, & animo prompto paſſi ſunt, & ex toto corde ſuo animas ſuas tradiderunt. Et dixi: Quare ergo, Domine, omnes hæ arbores habent quidem fru- *Martyres.* ctus, ſed earum quædam pulcriores? Audi, inquit: Quicumque propter nomen Domini paſſi ſunt, honorati apud Deum habentur; & omnium eorum [93] deleta ſunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. Quare autem fructus earum diſpares ſint, & excellant quidam inter illos, audi. Quicumque enim perducti ad poteſtates, interrogati non negaverunt Dominum, ſed prompto animo paſſi ſunt; honoratiores ſunt apud Deum: qui excellunt igitur fructus, eorum ſunt. Qui verò timidi & dubii fuerunt, & deliberaverunt in corde ſuo, utrumne faterentur, an negarent, & [94] paſſi ſunt; horum fructus exiguiores ſunt; quoniam hæc cogitatio aſcendit in corda eorum: mala enim ac nequam eſt hujuſmodi cogitatio, perinde [95] ac ſi quis ſervus neget dominum. Cavete igitur vos, qui hujuſmodi cogitationes habetis, ne permaneat hæc mens in vobis, & Deo moriamini. Vos igitur quicumque propter hoc nomen mortem obitis, Dominum [96] honorare debetis; quòd dignos vos habet Dominus, ut nomen ejus feratis, & omnia peccata veſtra * redimantur. Nonne ergo vos potiùs felices exiſtimatis? Putate potiùs, ſi quis ex vobis patitur, magnum opus perficere. Vitam enim vobis donat Dominus, nec intelligitis. Delicta enim veſtra vos gravabant; & niſi paſſi eſſetis hujus nominis causâ, propter peccata certè veſtra mortui eratis Deo. Hæc igitur vobis dico, quicumque deliberatis de confeſſione, aut de abnegatione. Confiteamini igitur vos habere Dominum Deum; ne fortè negantes, tradamini in vincula. Si omnes enim gentes ſervos ſuos puniunt, quicumque dominum ſuum negaverunt; quid putatis vos Dominum vobis facturum, qui univerſorum habet poteſtatem? Removete igitur de præcordiis veſtris has [97] diſputationes, ut in perpetuum vivatis Deo.

** remedientur. At MS.C. redimentur.*

XXIX. De duodecimo verò monte [98] candido; tales ſunt qui crediderunt ſicut infantes ſinceri, quibus nulla malitia aſcendit in ſenſum: nec ſciverunt quid ſit malitia; ſed ſemper in ſinceritate manſerunt. Hujuſmodi ergo homines, ſine ulla dubitatione [99] inhabitabunt regnum Dei: quoniam in nullo negotio [1] mandata Dei maculaverunt, ſed cum ſinceritate permanſerunt omnes dies vitæ ſuæ eodem ſenſus tenore. Quicumque ergo [2] permanſerint, inquit, ſicut infantes, non habentes malitiam, honoratiores [3] erunt omnibus illis quos jam dixi. Omnes enim infantes honorati ſunt, apud Dominum, & primi habentur. Felices ergo vos, quicumque removeritis malitiam à vobis, & indueritis innocentiam: quia primi videbitis Deum. Poſtquam finivit omnium montium explanationem; dico ei: Domine; nunc expone mihi de lapidibus his, qui allati ex campo, in locum reprobatorum ad ſtructuram turris [4] miſſi ſunt: item de lapidibus illis rotundis, qui in ſtructuram turris adjecti ſunt: & de his qui adhuc rotundi remanſerunt.

l. infrà, cap. 31.

XXX. Audi, inquit, de lapidibus. Qui [5] allati de campo, in ſtructuram turris poſiti ſunt eorum loco, qui reprobati erant; radices ſunt illius candidi montis. Cùm igitur hi qui de illo monte crediderunt, facti ſunt innocentes; juſſit Dominus ejus turris, eos qui de radicibus montis eſſent, in ſtructuram collocari. Intellexit enim, ſi [6] ad ædificationem iiſſent, ſplendidos illos permanſuros, nec ullum de his ampliùs [7] denigrandum. Quòd ſi ita de cæteris montibus adjeciſſet; non neceſſe habuiſſet rurſus viſitare eam turrim, atque purgare. Hi autem omnes candidi ſunt, qui crediderunt & qui credituri ſunt: ex eodem enim genere ſunt. Felix hoc genus, quia innocuum eſt. Audi nunc & de illis rotundis lapidibus, & ſplendidis. Hi omnes, de hoc candido monte ſunt. Quare autem rotundi ſunt reperti, cauſa eſt, quia divitiæ ſuæ illos puſillùm à veritate obſcuraverunt, atque obfuſcaverunt, ſed à Deo numquam receſſerunt, nec ullum verbum malum proceſſit de ore eorum; ſed omnis æquitas, [8] virtus & veritas. Horum ergo mentem cùm vidiſſet Dominus, & poſſe eos veritati favere; juſſit bonos quoque permanere, & opes eorum circumcidi: non enim voluit in totum illas tolli; ut poſſent boni aliquid facere de eo quod eis relictum eſt, & * vivere Deo, quoniam & ipſi de genere bono ſunt. Ideo ergo puſillùm circumciſi ſunt, & poſiti in ſtructuram turris hujus.

Divites.

** vivent Sic & MS.C.*

XXXI. Cæteri verò, qui adhuc rotundi permanſerunt, neque apti reperti ſunt in eam ſtructuram, quia nondum acceperunt ſigillum, repoſiti ſunt in loco ſuo: valde enim rotundi reperti ſunt. Oportet autem circumcidi hoc ſæculum ab illis, & vanitates opum ſuarum, & tunc convenient in regno Dei: neceſſe eſt enim eos intrare in regnum Dei: hoc enim genus innocuum benedixit Dominus. Ex hoc ergo genere non intercidet quiſquam: etenim licèt quis eorum tentatus à nequiſſimo Diabolo, aliquid deliquerit, citò recurret ad Dominum Deum ſuum. Felices * verò judico, ego Nuncius pœnitentiæ, quicumque innocentes eſtis ſicut infantes; quoniam pars veſtra bona eſt & honorata apud Deum. Dico autem omnibus vobis quicumque ſigillum hoc accepiſtis, ſimplicitatem [9] habete, neque offenſarum memores eſtote; ne-

** vos Sic & MS.C.*

l. ſuprà, cap. 29.

92. MSS. *plena.* OXON.
93. MSS. *abolita.* Ibid.
94. Bod. add. *tamen.* Ibid.
95. MSS. *ut quis.* Ibid.
96. Lam. *mare*, & mox, *habeat.* Ibid.
97. Alii, *dubitationes.* Bod. *diſputationes.* Ibid.
98. MSS. *candidato.* Ibid.
99. MSS. *habitabunt in regno Dei.* Ibid.
1. Bod. *Dominum maculaverunt.* Ibid.
2. MSS. *permanſerunt.* Ibid.

3. MSS. *erunt.* Ibid.
4. MSS. *terunt.* Ibid.
5. MSS. *ejecti.* Ibid.
6. MSS. *ſi in illa ædificatione miſſi eſſent*, Alii omittunt *miſſi.* Ibid.
7. Lam. *his nigricaturum.* Ibid.
8. MSS. *& virtus veritatis.* Ibid.
9. MSS. *habere neque offenſarum memores eſſe, neque in malitia veſtra permanere.* Ibid.

neque in malitia permanere, neque in memoria offenſarum amaritudines in uniuſcujuſque ſpiritu [10] fiant; ſed his malis [11] ſciſſuris remedia procurate, atque tollite illas à vobis:

Antiochus, Homil. 94.

Καλόν ἐστι κρατεῖν τῆς ἁπλότητος, καὶ τῆς ἀκακίας, καὶ εἶναι ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα τὴν πονηρίαν, τὴν ἀπολλύουσαν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ μὴ εἶναι μνησικακὸς, μήτε παραμένειν (l. παραμένοντας) τῇ κακίᾳ, ἀλλ' ἀποθέσθαι τὰς κακίας, καὶ τὰς πονηρίας, καὶ τὰς πικρίας τὰς παραμένουσας (l. παραμενούσας) καὶ φυλάξαι ἓν πνεῦμα, καὶ τὰ χίσματα (l. σχίσματα) τὰ πονηρὰ ἀνατρέψαι.

Bonum eſt habere ſimplicitatem, & innocentiam; & eſſe ſicut infantes, qui neſciunt malitiam, quæ vitam hominum perdit; neque eſſe offenſarum memores, neque in malitia permanere; ſed removere malitias, & malignitates, & amaritudines permanentes; & fieri unus ſpiritus, & malas ſciſſuras tollere ac evertere.

in viris amantibus pacem: * [12] etenim vera pax cara eſt. A [13] contentioſis verò, & perditis malitiâ, longè abeſt. Reddite igitur ei ſpiritum integrum, ſicut accepiſtis. Si enim dederis fulloni veſtimentum integrum, idque integrum vis denuò recipere, fullo autem ſciſſum tibi illud reddat, recipies illud? Nonne ſtatim excandeſces, & eum convitio perſequêris? dicens: Veſtimentum [14] meum integrum tibi dedi: quare ſcidiſti illud, & inutile feciſti? Nunc propter] ſciſſuram, quam in eo feciſti, [15] uſui eſſe non poteſt. Nonne hæc omnia verba dices fulloni, & de ſciſſura quam in veſtimento tuo fecerit? Si igitur tu [16] doles de veſtimento tuo, & quereris, quòd non illud integrum recipias: quid putas Dominum tibi facturum, qui ſpiritum integrum tibi dedit, & tu eum totum inutilem redegiſti, ita ut nullo [17] uſui eſſe poſſit Domino ſuo? Inutilis enim cœpit eſſe uſus ejus, cum ſit corruptus à te.

* etenim verò. ſ. et enim. *Sic & MS. C.*

Antiochus, Homil. 94.

Ut Dominus pacis habitet in omnibus, quò & ſpiritus integer ſiat, ſicut illum accepit homo. Si enim aliquis dederit fulloni veſtimentum novum & integrum, atque illud velit denuò recipere; fullo autem ſciſſum veſtimentum reddat; an recipiet illud? Nonne ſtatim excandeſcet, & eum convicio perſequetur? dicens: Veſtimentum integrum tibi dedi; quare ſcidiſti illud, & inutile feciſti? Si igitur ita dolet aliquis de veſtimento, & queritur, quòd non illud integrum receperit; quid putamus Dominum nobis facturum, qui ſpiritum integrum accepimus, & illum moleſtia affecimus, & inutilem reddidimus, non viventes cum honeſtate? ita ut nullo uſui eſſe poſſit Domino ſuo? Nam uſus ſpiritûs, à nobis corruptus eſt.

* Ὅπως ὁ κύριος τῆς εἰρήνης κατοικήσῃ ἐν πᾶσιν, ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα ὑγιὲς φυλάξῃ, ὥσπερ αὐτὸ ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος. Ἐὰν γάρ τις κναφεῖ δώσῃ ἱμάτιον καινὸν καὶ ὑγιὲς, καὶ τοῦτο θέλῃ κομίσασθαι, ὁ δὲ κναφεὺς σχίσας τὸ ἱμάτιον, ἀποδῷ, ἆρα λήψεται αὐτό; οὐχὶ μαχέσεται, καὶ ὑβρίσει; λέγων αὐτῷ· ἱμάτιόν σοι ὑγιὲς ἔδωκα, διά τι αὐτὸ ἔσχισας, καὶ πεποίηκας ἄχρηστον; εἰ δὲ οὕτως περὶ ἱματίου λυπεῖταί τις, καὶ μάχεται, ὅτι οὐκ ἀπέλαβεν ὑγιὲς τὸ ἱμάτιον, τί δοκοῦμεν ἡμεῖς παθεῖν ὑπὸ τοῦ κυρίου, τὸ πνεῦμα λαβόντες ὑγιὲς, καὶ τοῦτο λυπήσαντες, καὶ ἀχρειώσαντες, μὴ ἐν σεμνότητι πολιτευσάμενοι; καὶ εἰς οὐδεμίαν χρεῖαν δύναται εἶναι τῷ κυρίῳ ἑαυτοῦ; ἡ γὰρ χρῆσις τοῦ πνεύματος, ὑφ' ἡμῶν κατεφθάρη.

* his *MS.* C. ut Dominus pecorum gaudeat de * vobis; gaudebit autem, ſi omnia invenerit ſana. Si autem pecus aliquod ex talibus invenerit

Paſtores. diſſipatum, væ erit paſtoribus. Quod ſi ipſi paſtores diſſipati fuerint; quid reſpondebunt etiam ei pro pecoribus? Numquid dicent, à pecore ſe vexatos? Non credetur illis. Incredibilis enim res eſt, paſtorem pati

* punietur. *MS.* C. poſſe à pecore: & magis * punitur, propter mendacium ſuum. Et ego ſum Paſtor, & validiſſimè oportet me de vobis rationem reddere.

Antiochus, Homil. 122.

Ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κύριος τῶν προβάτων, χαρῇ ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπὶ τοῖς προβάτοις εὐφρανθῇ. Χαρήσεται δὲ ἐὰν πάντα ὑγιῆ εὑρεθῇ, καὶ μὴ διαπεπτωκότα τινὰ ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν δὲ εὑρεθῇ τινὰ ἐξ αὐτῶν διαπεπτωκότα, οὐαὶ τοῖς ποιμέσιν ἔσται. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιμένες εὑρεθῶσι διαπεπτωκότες, τί ἐροῦσι τῷ δεσπότῃ τοῦ ποιμνίου; ὅτι ἀπὸ τῶν προβάτων διέπεσον; οὐ πιστευθήσονται. Ἄπιστον γὰρ πρᾶγμά ἐστι, ποιμένα ὑπὸ προβάτων παθεῖν τι. Μᾶλλον δὲ κολασθήσονται διὰ τὸ ψεῦδος αὐτῶν. Εἰδότες οὖν ὅτι λίαν δι' αὐτοὺς ἀποδοῦναι λόγον δεῖ, &c.

Ut cùm venerit Dominus pecorum, gaudeat de eo, & de pecoribus lætetur. Gaudebit autem, ſi omnia invenerit ſana, & non quædam ex illis diſſipata. Si autem aliqua ex talibus invenerit diſſipata, væ erit paſtoribus. Quòd ſi paſtores ipſi diſſipati inventi fuerint; quid dicent Domino gregis; An à pecore ſe vexatos? Non credetur illis. Incredibilis enim res eſt, paſtorem pati poſſe aliquid à pecore. Magis verò punientur, propter mendacium ſuum. Scientes ergo, quod valde oportet de iis reddere rationem, &c.

Nunc igitur Dominus de ſpiritu ſuo, propter hoc factum tuum, idem faciet? Planè, inquam, omnibus iis quoſcumque invenerit in memoria offenſarum permanere, idem faciet. Clementiam, inquit, ejus nolite calcare, ſed potiùs [18] honorificate eum, quòd tam patiens eſt ad delicta veſtra, & non eſt ſicut vos.

XXXII. Conſulite ergo vobis, dum adhuc turris ædificatur. * Dominus habitat

10. MSS. *fieri & has malas ſciſſuras permedicare, & tollere a vobis.* OXON.
11. *Sciſſuris.*] Græcè in uno Codice Regis membranaceo, σχίσμασι COT.
12. Lam. *etenimvero.* OXON.
13. Lam. *litigioſis.* Ibid.
14. Lam. deeſt, *meum.* Ibid.
15. Lam. *in uſum.* Ibid.
16. Lam. *doles & quereris.* Ibid.
17. Lam. *in nullo uſu.* Ibid.
18 Lam. *honorate.* Ibid.

19. Lam.

vos. Agite [19] pœnitentiam; utile enim id eſt vobis.

XXXIII. Hæc omnia, quæ ſuprà ſcripta ſunt, ego Paſtor Nuncius pœuitentiæ oſtendi, & locutus ſum ſervis Dei. Si ergo crediderítis, & audieritis verba mea, & ambulaverius iu ipſis, & correxeritis itinera veſtra; vivere poteritis. Sin autem permanſeritis in malitia, & memoria offenſarum; nullus ex hujuſmodi peccatoribus vivet Deo. Hæc omuia [20] à me dicenda, dicta ſunt vobis. Ait mihi ille Paſtor: Omnia à me interrogâſti? Et dixi: Ita, Domine. Quare ergo non interrogâſti me, inquit, de forma lapidum in ſtructura repoſitorum, * [21] ut * tibi * explicarem formas? Et dixi: Oblitus ſom, Domine. Audi nunc ergo, inquit, & de illis. Hi ſunt qui nunc mandata [22] hæc audieruut, & ex totis præcordiis egerunt pœnitentiam: cumque vidiſſet Dominus bonam atque puram pœnitentiam [23] eorum, & poſſe eos in ea permanere, juſſit priora peccata eorum deleri. [24] Hæ enim formæ, [25] peccata eorum erant; & exæquata ſunt, ne apparerent.

* quod explevimus Sic & MS. C.

SIMILITUDO X.

De Pœnitentia & Eleemoſyna.

I. POſtquam perſcripſeram librum hunc; venit Nuncius ille qui me tradiderat [26] illi Paſtori, in domum in qua eram, & conſedit ſupra lectum, & aſtitit in dextra ejus ille Paſtor. Deinde vocavit me, & hæc mihi dixit: Tradidi te, iuquit, & domum tuam hoic Paſtori, ut ab eo protegi poſſis. Ita, inquam, Domine. Si vis ergo protegi, inqnit, ab omni vexatione, & ab omni ſævitia, ſucceſſum autem habere in omui opere bono, atque verbo, & omnem virtutem æquitatis; in maudatis iis ingredere quæ * dedit tibi; & poteris dominari omni nequitiæ: cuſtodieoti enim tibi mandata illa, ſubjecta erit omnis copiditas & dulcedo hujus ſæculi; ſucceſſus vero in omni bono negotio te ſequetur. Maturitatem hujoa, & modeſtiam ſuſcipe [27] in te; & dic omnibus, in maguo honore eſſe eum & dignitate apud Deum, & magnæ poteſtatis eum præſidem eſſe, & poteutem in officio ſuo. Huic ſoli per totum orbem, pœnitentiæ poteſtas tributa eſt. Potens-ne tibi videtur eſſe? Sed vos [28] maturitatem hojus, & modeſtiam quam in vos habet, deſpicitis.

* dedi Sic & MS. C.

II. Dico ei: Interroga ipſum, Domine; ex quo in domo mea eſt, anne aliquid extra ordinem fecerim, aut in aliquo eum offenderim. Et ego, inquit, ſcio, nihil extra ordinem feciſſe te, ueqoe eſſe facturum; & ideo hæc loquor tecum, ut perſeveres: bene enim hic de te apud me exiſtimavit. Tu autem cæteris hæc verba dices: ut & illi qui egerunt, aut acturi ſunt pœuiteotiam, eadem quæ to ſentiant, & hic apud me de iis interpretetur, & ego apud Dominum. Et ego, inquam, Domine, omni homini indico magnalia Dei: ſpero autem eos omnes qui amant ea, & antè peccaverunt; his auditis, acturos eſſe pœnitentiam, vitam recuperaturos. Permane ergo, inquit, in boc miniſterio, & conſumma illud. Quicumque autem mandata hujus exequuntur, babebunt vitam; & hîc, & apud Dominum magnum honorem. Quicumque verò hujus mandata non ſervant, [29] fugiunt à vita ſua, & adverſantor illi; & qui maudata ejus uon ſequuntur, morti ſe tradunt, & unuſquiſque eorum reus erit ſanguinis ſui. Tibi autem dico, ut * [30] ſerves * mandata * hæc, & remedium peccatorum tuorum omnium habebis.

* ſervias mandatis his Sic & MS. C.

III. Miſi autem tibi [31] has Virgines, ut habitent tecum: vidi enim eas valde affabiles tibi eſſe. Habebis igitur tu eas adjutrices, quò magis poſſis hujus mandata ſervare: non poteſt enim fieri, ut ſine his virginibus hæc mandata ſerventur. * Vides autem eas libenter eſſe tecum: ſed & ego præcipiam eis, ut omnino à domo tua non diſcedant: tu tantùm [32] communda domum tuam: in munda enim domo libenter habitabuot: mundæ ſuut enim, atque caſtæ, & induſtriæ, & omnes habentes gratiam apud Dominum. Igitur ſi habueris domum tuam puram, tecum permauebunt: ſi autem puſillum aliquid inquinationis acciderit, protinus à domo tua recedent: hæ enim virgines, nullam omoino diligunt inquinationem. Dico ei: Spero me, Domine, placiturum eis, ita ut in domo mea libenter inhabitent ſemper. Et ſicut is cui me tradidiſti, nihil de me queritur; ita neque illæ querentur. Ait ad Paſtorem illum: Video ſervum Dei velle * videre, & cuſtodire hæc mandata; & virgines has mundâ habitatione [33] collocaturum. Hæc cùm dixiſſet; iterum Paſtori illi me tradidit, & vocavit Virgines, & dixit eis: Quoniam video vos libenter in domo hujus habitare; commendo eum vobis, & domum ejus; ut à domo ejus non recedatis omnioo. Illæ verò libenter hæc verba audierunt.

* Video. Sic & MS. C. & Lamb.

* f. vivere

IV. Ait deinde mihi: Viriliter in miniſterio hoc converſare: [34] omni homini indica magnalia Dei; & habebis gratiam io hoc miniſterio. Quicumque ergo in his mandatis ambulaverit; vivet, & felix erit in vita ſua:

19. Lam. *pœnitentiam utilem.* OXON.
20. Lam. *me docente vobis, dicta.* Ibid.
21. Lam. *quod explicuimus, formes.* Ibid.
22. Lam. *mea.* Ibid.
23. Lam. add. *eſſe.* Ibid.
24. *Hæ enim formæ, peccata eorum erant; & exæquata ſunt, ne apparerent.*] Cyrillus Hieroſolymitanus in Catecheſi 18. poſt medium, οἱ σπίλοι τῶν ἁμαρτημάτων μένουσι τῷ σώματι. ὥσπερ γὰρ πληγῆς ἐγχρισθείσης ἐν τῷ σώματι, κἂν θεραπεία γένηται, ὅμως ἡ οὐλὴ μένει· οὕτω καὶ ἡ ἁμαρτία τιτρώσκει τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα· καὶ μένουσιν οἱ τύποι τῶν ἥλων ἐν πᾶσι· ἀφανίζονται δὲ μόνον ἀπὸ τῶν λαμβανόντων τὸ λουτρόν. *Maculæ peccatorum manent in corpore. Ut enim plagâ acceptâ in corpore, etiamſi curata ſit, cicatrix tamen manet. ſic & peccatum vulnerat corpus, & animam, & manent formæ ſeu ſigna mucronis in omnibus; tolluntur autem tantùm ab iis, qui lavacrum Baptiſmi accipiunt.* Videatur Cap. X. iſtius Similitudinis, cum Diatriba illuſtriſſimi Epiſcopi Vaſionenſis, de foraminibus lapidum in priſcis ædificiis. COT.
25. Lam. *peccata*, & mox, *exæquata.* OXON.
26. Lam. *hunc.* Ibid.
27. Lam. *vita.* Ibid.
28. 29. Alii, *modeſtiam hujus & verecundiam.* Ibid.
29. Lam. *fugant à ſe vitam.* Ibid.
30. Cot. *ſerves mandata.* Ibid.
31. Lam. *turbas virginum.* Ibid.
32. Lam. *emunda.* Ibid.
33. Lam. *collaturum.* Ibid.
34. Lam. *omnino indica.* Ibid.

ſua: quicumque verò neglexerit, non vivet, & erit infelix in vita ſua. Dic omnibus, ut non ceſſent (qoicumque rectè facere poſſunt) bona opera exercere; utile eſt illis. Dico autem, omnem hominem de incommodis eripi oportere. Is enim qui eget, & in quotidiana vita patitur incommoda; in magno tormento eſt, ac neceſſitate. Quiſquis igitur hujuſmodi animam eripit de neceſſitate; magnum gaudium ſibi acquirit. Nam is qui hujuſmodi vexatur incommodo; pari tormento cruciatur, atque ſe torquet is qoi in vinculis eſt. Multi enim propter hujuſmodi calamitates, cùm eas [15] ſuſtinere non poſſunt, mortem ſibi [16] conſciſcunt. Qui novit igitur calamitatem hujuſmodi hominis, & non eripit eum; magnum peccatum admittit, & fit reus ſanguinis ejus. Facite igitur opera bona, quicumque accepiſtis à Domino; ne, dum [17] moramini facere, conſummetur ſtructura turris: propter vos enim intermiſſum eſt opus ædificationis ejus. Niſi igitur feſtinaveritis facere rectè, conſummabitur turris, & excludemini. Poſtquam verò locutus eſt mecum, ſurrexit de lecto, & apprehenſo Paſtore, & Virginibus, [18] abiit. Dixit autem mihi * remiſſurum ſe Paſtorem illum, & Virgines illas in domum * meam.

Eleemoſyna.

* remanſurum Paſtorem. *MS. C.*
* meam. *Ancu.* MS. C.

15. Lam. *ſufferre.* OXON.
16. Lam. *adducunt.* Ibid.
17. Bod. *tardatis.* Ibid.
18. MSS. *abiit, dicens mihi remanſurum Paſtorem.* Ibid.

S. CLE-

S. CLEMENTIS
ROMANI
EPISTOLÆ DUÆ.

APOCRYPHA JAM A PRIMIS SÆCULIS
EI ATTRIBUTA.

EJUSDEM MARTYRIUM.

VETERUM TESTIMONIA
DE
EPISTOLIS S. CLEMENTIS.

Sanctus Irenæus, libro 3. adverſùs Hæreſes, cap. 3.

Ruf. Euſebii interpres.

POſt quem tertio loco Epiſcopatum ſuſcepit Clemens. Hic autem cum beatis Apoſtolis fuit, & * cum ipſis vitam ſemper exegit; atque ab ipſis inſtitutus, recentem gerebat traditionis eorum memoriam, & prædicationis eorum formam ſemper habebat in oculis. Sub hoc ergo Clemente ſeditio non modica exorta eſt apud Corinthum, inter fratres: ita ut ex perſona Romanæ Eccleſiæ ſcriberet ipſe Clemeus ad Corinthios Epiſtolam neceſſariam, quæ eos revocaret ad pacem; & fidem eorum, quæ couculſa fuerat, renovaret: exprimens in ea Apoſtolorum traditionem, quam ouper ab eis ipſe ſuſceperat.

* συμβεβιωκώς

Apud Euſebium, Hiſt. Eccl. l. 5. c. 6.

ΜΕτὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης, ὁ καὶ ἑωρακὼς τοὺς μακαρίους ἀποστόλους, καὶ συμβεβληκὼς αὐτοῖς, καὶ ἔτι ἔναυλον τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων καὶ τὴν παράδοσιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων· οὐ μόνος· ἔτι γὰρ πολλοὶ ὑπελείποντο τότε ὑπὸ τῶν ἀποστόλων δεδιδαγμένοι. ἐπὶ τούτου οὖν τοῦ Κλήμεντος, στάσεως οὐκ ὀλίγης τοῖς ἐν Κορίνθῳ γενομένης ἀδελφοῖς, ἐπέστειλεν (Nicephorus ἀπέστειλεν) ἡ ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησία ἱκανωτάτην γραφὴν τοῖς Κορινθίοις, εἰς εἰρήνην συμβιβάζουσα (Nicephorus & Rufinus συμβιβάζουσαι) αὐτούς, καὶ ἀνανεοῦσα (Nicephor. & Ruf. ἀνανεοῦσαι) τὴν πίστιν αὐτῶν, καὶ ἣν νεωστὶ ἀπὸ (Niceph. παρὰ) τῶν ἀποστόλων παράδοσιν εἰλήφει. *l. Niceph. lib. 4. cap. 14, 15.*

Vetus Irenæi interpres.

POſt eum (Aoscletum) tertio loco ab Apoſtolis Epiſcopatum (Romæ) ſortitur Clemens, qui & vidit ipſos Apoſtolos, & contulit cum eis, cùm adhuc inſonantem prædicationem Apoſtolorum, & traditionem ante oculos haberet. Non ſolus: etenim adhoc multi ſupererant tunc, ab Apoſtolis docti. Sub hoc igitur Clemente, diſſenſione non modicâ inter eos qui Corinthi eſſent fratres factâ, ſcripſit quæ eſt Romæ Eccleſia potentiſſimas Litteras Corinthiis, ad pacem eos congregans, & reparaos fidem eorum, & * anoonciaos quam in recenti ab Apoſtolis * receperant traditionem, annunciantem unum Deum omnipotentem, factorem cœli & terræ, plaſmatorem hominis; qui induxerit cataclyſmum, & advocaverit Abraham, qui eduxerit populum de terra Ægypti, qui collocutus ſit Moyſi, qui Legem diſpoſuerit, & Prophetas miſerit, qui ignem præparaverit Diabolo & Angelis ejus. Hunc Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti ab Eccleſiis annunciari, ex ipſa Scriptura qui velint, diſcere poſſuot; & Apoſtolicam Eccleſiæ traditiooem intelligere; cùm ſit vetuſtior Epiſtola his qui nunc falsò docent, & alterum Deum ſoper Demiurgum & factorem horum omnium quæ ſunt, commentiuntur.

* ἀναγγέλλων
* *f. receperat.*

Clemens Alexandrinus, lib. 1. Stromateon, poſt initium; Editionis Pariſienſis p. 289. A.

Clemens in Epiſtola ad Corinthios, his verbis inquit, exponens differentiam eorum qui ſunt probati in Eccleſia: &c. *Locus exſtat in Epiſtola prima capite* 48.

Ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ, κατὰ λέξιν φησί, τὰς διαφορὰς ἐκτιθέμενος τῶν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν δοκίμων· Ἤτω τις &c. *l. Euſebium, lib. 6. c. 13. Nicephorum, lib. 4. c. 33.*

Lib. 4. poſt medium; p. 516. A.

Et verò in Epiſtola ad Corinthios Apoſtolus Clemens, ipſe quoque nobis quamdam formam ejus qui eſt cognitione præditus deſcribens, dicit: *Cap.* 1. 9. 17. 21. 22. 36. 38. 40. 41. 48. 49. 50. 51.

Ναὶ μὴν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὁ ἀπόστολος Κλήμης, καὶ αὐτὸς ἡμῖν τύπον τινὰ τοῦ γνωστικοῦ ὑπογράφων, λέγει· Τίς γὰρ &c. *l. ſequentes paginas.*

Lib. 5. poſt medium; p. 586. B.

Quinetiam in Romanorum Epiſtola ad Corinthios ſcriptum eſt: *Cap.* 20.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ῥωμαίων ἐπιστολῇ, ὠκεανὸς ἀπέραντος ἀνθρώποις γέγραπται &c.

Lib. 6. ante medium; p. 647. A. B.

Dicit Clemens in Epiſtola ad Corinthios. *Cap.* 48. Ὁ Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησί.

Strom. 6. ante medium; p. 646. C. Clementis noſtri teſtimonium de portis, quod legitur hic, Epiſtolæ prioris cap. 48. tribuit Barnabæ: & Strom. 1. poſt initium; p. 288. D. ſine Auctoris nomine illud laudat.

Origenes, lib. 2. de Principiis, cap. 3.

Meminit ſanè Clemens, Apoſtolorum diſcipulus, etiam eorum, quos ἀντίχθονας Græci nominant; atque illius partis orbis terræ, ad quam neque noſtrorum quiſquam accedere poteſt, neque ex illis qui ibi ſunt quiſquam tranſire ad nos; quos & ipſos Mundos appellavit; cùm ait: *Oceanus intranſibilis eſt hominibus, & hi qui trans ipſum ſunt mundi, qui his eiſdem dominatoris Dei diſpoſitionibus guber-*

gubernantur. Et paullò pòſt: Ex his tamen quæ Clemens viſus eſt indicare, cùm dicit: *Oceanus intranſmeabilis eſt hominibus, & hi mundi qui poſt ipſum ſunt:* qui poſt ipſum ſunt mundus pluraliter nominans, quos & eâdem Dei ſummi providentiâ agi, regique ſignificat, ſemina quædam nobis hujuſmodi intelligentiæ videtur aſpergere, quo putetur omnis quidem univerſitas eorum quæ ſunt atque ſubſiſtunt, cœleſtium & ſupercœleſtium, terrenorum infernorumque, unus & perfectus mundus generaliter dici; intra quem, vel à quo, cæteri, ſi qui illi ſunt, putandi ſunt contineri. *Cap.* 20. *Epiſt.* 1.

Idem ad Johannis 5. 29.

Notum autem atque teſtatum cùm ſit apud Gentiles, multos cædi pro communi hominum ſalute ſeipſos tradidiſſe, cùm peſtilentes morbi ſuam patriam invaſiſſent: & hæc eveniſſe admittit uno ſine cauſſa ſcripturis credens, Clemens ille fidelis, de quo hunc in modum teſtificatus Paulus, di-

Philipp. 4. 3. cens: *Cum Clemente* &c. *cap.* 55. *Epiſt.* 1.

Euſebius, Hiſt. Eccleſ. lib. 3. *cap.* 16.

Hujus igitur Clementis exſtat Epiſtola ab omnibus uno conſenſu recepta; eximia prorſus atque mirabilis: quam nomine Eccleſiæ Romanæ ad Corinthiorum Eccleſiam ſcripſit, cùm tunc temporis Corinthi eſſet exorta diſſenſio. Hanc in pleriſque Eccleſiis, ſuperiori & noſtrâ quoque memoriâ palam recitari conſueviſſe comperimus. Porro ſupradicti Clementis tempore ſeditionem inter Corinthios eſſe commotam, locupletiſſimus teſtis eſt Hegeſippus.

Τούτου δὴ οὖν τοῦ Κλήμεντος ὁμολογουμένη μία ἐπιστολὴ φέρεται, μεγάλη τε καὶ θαυμασία· ἣν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίων διετυπώσατο, στάσεως τηνικάδε κατὰ τὴν Κόρινθον γενομένης. Ταύτην δὲ καὶ ἐν πλείσταις ἐκκλησίαις, ἐπὶ τοῦ κοινοῦ δεδημοσιευμένην, πάλαι τε καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἔγνωμεν. Καὶ ὅτι κατὰ τὸν δηλούμενον, τὰ τῆς Κορινθίων κεκίνητο στάσις, ἀξιόχρεως μάρτυς ὁ Ἡγήσιππος. *l. Nicephorum, lib.* 3. *cap.* 18.

Rufino interprete.

Hujus Clementis Epiſtola habetur ad Corinthios ſcripta, præcipua planè & valde mirabilis: quam veluti ex perſona Romanæ Eccleſiæ dictavit, cùm diſſenſio apud Corinthios fuiſſet exorta. Quam epiſtolam in plurimis Eccleſiis publicè legi, & veterum & noſtris etiam temporibus, conſtat. Verùm de ſeditione facta apud Corinthios ac diſſenſione plebis, teſtis valde fidelis Hegeſippus indicat.

Cap. 38.

Clementis in Epiſtola ab omnibus recepta, quam Romanæ Eccleſiæ nomine ad Corinthiorum Eccleſiam ſcripſit. In qua cùm multas inſerat ſententias deſumptas ex Epiſtola ad Hebræos, iiſdemque interdum verbis utatur, clariſſimè indicat Opus nequaquam recens eſſe. Quamobrem cum reliquis Apoſtoli ſcriptis, non ſine cauſſa hoc etiam recenſitum videtur. Cùm enim ad Hebræos patrio ſermone ſcripſiſſet Paulus; alii Lucam Evangeliſtam; alii hunc ipſum Clementem Scripturam illam eſſe interpretatum ferunt. Quod quidem verius videtur: quia ſcilicet & Clementis Epiſtola, & illa ad Hebræos eumdem ſervant dictionis characterem: & quia utriuſque ſcripti ſententiæ non valde inter ſe diſcrepant. Sciendum autem eſt alteram quoque Clementis Epiſtolam circumferri; verùm hanc non perinde cognitam fuiſſe, ac primam pro certo habemus: quandoquidem Vetuſtiores illâ nequaquam uſos eſſe comperimus &c. Et Clementis quidem quæ ſit Scriptura omnium conſenſu recepta, jam ſatis liquet. *l. Maximum, in Prologo ad Opera Dionyſii.*

Τοῦ Κλήμεντος ἐν τῇ ἀνωμολογημένῃ παρὰ πᾶσιν, ἣν ἐκ προσώπου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τῇ Κορινθίων διετυπώσατο. Ἐν ᾗ τῆς πρὸς Ἑβραίους πολλὰ νοήματα παραθείς, ἤδη δὲ καὶ αὐτολεξεὶ ῥητοῖς τισὶν ἐξ αὐτῆς χρησάμενος, σαφέστατα παρίστησιν ὅτι μὴ νέον ὑπάρχει τὸ σύγγραμμα. Ὅθεν εἰκότως ἔδοξεν αὐτὸ τοῖς λοιποῖς ἐγκαταλεχθῆναι γράμμασι τοῦ Ἀποστόλου. Ἑβραίοις γὰρ διὰ τῆς πατρίου γλώττης ἐγγράφως ὡμιληκότος τοῦ Παύλου, οἱ μὲν τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, οἱ δὲ τὸν Κλήμεντα τοῦτον αὐτὸν ἑρμηνεῦσαι λέγουσι τὴν γραφήν. Ὃ καὶ μᾶλλον εἴη ἂν ἀληθές· τῷ τὸν ὅμοιον τῆς φράσεως χαρακτῆρα, τήν τε τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολήν, καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους, ἀποσώζειν· καὶ τῷ μὴ πόρρω τὰ ἐν ἑκατέροις τοῖς συγγράμμασι νοήματα καθεστάναι. Ἰστέον δ' ὡς καὶ δευτέρα τις εἶναι λέγεται τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολή· οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα· ὅτι μηδὲ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν. Et infra: ἡ μὲν οὖν τοῦ Κλήμεντος ὁμολογουμένη γραφή, πρόδηλος. *Lege Nicephorum, lib.* 2. *cap.* 46. *& lib.* 3. *cap.* 18.

Ruf. interpr.

Clemens in Epiſtola, quam Corinthiis ſcribit, meminit Epiſtulæ Pauli ad Hebræos, & utitur ejus teſtimoniis: unde conſtat quòd Apoſtolus, tamquam Hebræis mittendam, patrio eam ſermone conſcripſerit: &, ut quidam tradunt, Lucam Evangeliſtam; alii autem hunc ipſum Clementem, interpretatum eſſe. Quod & magis verum eſt; quia & ſtilus ipſe Epiſtulæ Clementis cum hac concordat; & ſenſus nimirum utriuſque Scripturæ, plurimam ſimilitudinem ferunt. Dicitur tamen eſſe & alia Clementis Epiſtula, cujus nos notitiam non accepimus.

Lib. 4. *cap.* 22.

Hegeſippus poſtquam de Clementis ad Corinthios Epiſtola quædam commemoravit, hæc addit; quæ nos, ſi placet, audiamus.

Ἀκοῦσαί γέ τι πάρεστι μεθ' τινὰ περὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς αὐτῷ εἰρημένα, ἐπιλέγοντος ταῦτα. *l. Nicephorum, lib.* 4. *cap.* 7.

Ex Ruf. interpr.

Simul & de Epiſtula Clementis ad Corinthios ſcriptâ, quædam commemorat, quæ etiam inſerere huic Operi noſtro neceſſarium duxi.

Ruf. interpr. — *Cap. 23.*

In hac ipſa Scriptura meminit etiam Epiſtolæ Clementis ad Corinthios ſcriptæ; ſignificans veteri inſtituto & antiqua conſuetudine ſemper ipſam Epiſtolam lectam eſſe in Eccleſia. Denique ſic dicit: Beatam, inquit, duximus hodiernam Dominicam diem, in qua legimus Epiſtolam veſtram; quam & ſemper ad noſtri commonitionem legemus, ſicut & illam priorem à Clemente ad nos ſcriptam.

Ἐν αὐτῇ δὲ ταύτῃ καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους μέμνηται ἐπιστολῆς, δηλῶν ἀνέκαθεν ἐξ ἀρχαίου ἔθους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι. Λέγει γοῦν· Τὴν σήμερον οὖν κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν διηγάγομεν, ἐν ᾗ ἀνέγνωμεν ὑμῶν τὴν ἐπιστολήν· ἣν ἕξομεν ἀεί ποτε ἀναγινώσκοντες νουθετεῖσθαι, ὡς καὶ τὴν προτέραν ἡμῖν διὰ Κλήμεντος γραφεῖσαν. *lege Nicephorum, lib. 4. cap. 8.*

In hac etiam ipſa Epiſtola (ad Romanos) meminit (Dionyſius Corinthius) Clementis Epiſtolæ ad Corinthios ſcriptæ, quam ex priſca conſuetudine in Eccleſia legi ſolitam eſſe teſtatur his verbis: Hodie, inquit, ſacrum diem Dominicum tranſegimus; in quo Epiſtolam veſtram legimus; quam quidem perpetuò deinceps legentes, perinde ac priorem illam nobis à Clemenre ſcriptam, optimis præceptis ac documentis abundabimus.

Alium locum Euſebii vide inter Teſtimonia Veterum de Epiſtola Barnabæ.

Cyrillus Hieroſolymitanus, in Catecheſi 18. Edit. Pariſ. p. 213. D.

Hæc avis, (Phœnix) ut ſcribit Clemens, & multi referunt, cùm unigena ſit, ad regionem Ægypti in ſpatio quingentorum annorum veniens, reſurrectionem oſtendit: non in locis deſertis, ne illud myſterium ignoretur; ſed in certa illuſtrique civitate advenit, ut contrectetur quod non creditur. Loculum enim ſibi cùm fecit è thure ac myrrha cæteriſque aromatibus, atque in illud completis annis ingreſſa eſt, coram omnibus moritur & putreſcit: deinde ex putrefacta carne mortuæ, vermis quidam gignitur, hicque capto incremento, in avem formatur &c. Poſtea prædictus Phœnix alis aſſumptis, factuſque perfectus, ut primus Phœnix; talis evolat in aërem, qualis erat cùm moreretur. *Cap. 25 Epiſt. 1.*

Τοῦτο (ὄρνεον) ὡς γράφει Κλήμης, καὶ ἱστοροῦσι πλείονες, μονογενὲς ὑπάρχον, κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν ἐν περιόδοις πεντακοσίων ἐτῶν ἐρχόμενον, δείκνυσι τὴν ἀνάστασιν· οὐκ ἐν ἐρήμοις τόποις, ἵνα μὴ ἀγνοηθῇ τὸ μυστήριον γινόμενον· ἀλλ' ἐν φανερᾷ πόλει ἐπιδημοῦν, ἵνα ψηλαφηθῇ τὸ ἀπιστούμενον. Σηκὸν γὰρ ἑαυτῷ ποιῆσαν ἐκ λιβάνου καὶ σμύρνης καὶ λοιπῶν ἀρωμάτων, καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τῶν ἐτῶν εἰς τοῦτον εἰσελθὸν, τελευτᾷ φανερῶς καὶ σήπεται· εἶτα ἐκ τῆς σαπείσης σαρκὸς τοῦ τελευτήσαντος, σκώληξ τις γεννᾶται, καὶ οὗτος αὐξηθεὶς, εἰς ὄρνεον μορφοῦται. Infrà: οὕτω πτεροφυήσας ὁ προειρημένος φοῖνιξ, καὶ τέλειος οἷος ἦν ὁ πρότερος φοῖνιξ γενόμενος, ἀνίπταται τοιοῦτος εἰς ἀέρα, οἷος καὶ τετελεύτηκε.

Epiphanius, Hæreſi 27. n. 6.

Dicit enim (Clemens) in una Epiſtolarum ſuarum: *cap. 54.*

Λέγει γὰρ ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ· Ἀναχωρῶ, ἄπειμι, &c.

Hær. 30. num. 15.

Ipſe Clemens omnibus illos (Ebionitas) modis redarguit, iis Epiſtolis circularibus quas ſcripſit, quæque in ſanctis Eccleſiis leguntur, &c. Ipſe ſiquidem virginitatem docet; iſti repudiant. Ille Eliam, Davidem, & Sampſonem, omneſque Prophetas commendat; quos ipſi deteſtantur.

Αὐτὸς Κλήμης αὐτοὺς κατὰ πάντα ἐλέγχει, ἀφ' ὧν ἔγραψεν ἐπιστολῶν ἐγκυκλίων, τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις ἀναγινωσκομένων. Mox: αὐτὸς γὰρ παρθενίαν διδάσκει, καὶ αὐτοὶ οὐ δέχονται. Αὐτὸς γὰρ ἐγκωμιάζει Ἠλίαν καὶ Δαβὶδ, καὶ Σαμψὼν καὶ πάντας τοὺς προφήτας, οὓς οὗτοι βδελύττονται.

Hieronymus, in libro de Viris illuſtribus ex vetere verſione.

Philip. 4. 3. Clemens; de quo Apoſtolus Paulus, ad Philippenſes ſcribens, ait: *Cum Clemente, & cæteris cooperatoribus meis, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ*; quartus poſt Petrum Romæ Epiſcopus: ſiquidem ſecundus Linus fuit, * & tertius * Anacletus; tametſi plerique Latinorum, ſecundum * poſt Petrum Apoſtolum, putent fuiſſe Clementem. Scripſit ex perſona Romanæ Eccleſiæ, ad Eccleſiam Corinthiorum valde utilem Epiſtolam, quæ & in nonnullis locis publicè legitur; quæ mihi videtur characteri Epiſtolæ quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur, convenire. Sed & multis de eadem Epiſtola, non ſolùm ſenſibus, ſed juxta verborum quoque ordinem abutitur. * Omnino grandis in utraque ſimilitudo eſt. Fertur & ſecunda * ejus nomine Epiſtola, quæ à Veteribus reprobatur, &c.

Copula deeſt etiam in Adonis libro de Feſtivit. & in Freculfo, & Honorio Auguſtod.
* MS S.G. Anecletus
* Id. MS. poſt Apoſtolum. Et ita Freculf.
* MS. S.G. & omnino
* MS. eſſe ex ejus

Κλήμης, περὶ οὗ Παῦλος ὁ ἀπόστολος πρὸς Φιλιππησίους γράφων λέγει· μετὰ καὶ Κλήμεντος. τέταρτος μετὰ Πέτρον Ῥώμης ἐπίσκοπος· δεύτερος γὰρ Λῖνος ἐγένετο, τρίτος Ἀνέγκλητος· εἰ καὶ πλεῖστοι τῶν Ῥωμαίων ὑπολαμβάνουσι, δεύτερον μετὰ τὸν Ἀπόστολον γεγενῆσθαι Κλήμεντα. Ἔγραψεν ἐκ προσώπου τῆς ἐκκλησίας Ῥώμης, πρὸς τὴν ἐν Κορίνθῳ ἐκκλησίαν ἐπιστολὴν πάνυ θαυμασίαν, ἥτις ἐν διαφόροις τόποις δημοσίᾳ ἀναγινώσκεται, τῷ χαρακτῆρι τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς Παύλου συνᾴδουσα, οὐ μόνον νοήμασιν, ἀλλὰ καὶ λόγοις. Καὶ ἁπλῶς μεγίστη ἐστὶν ἐν ἑκατέρᾳ ὁμοίωσις. Φέρεται καὶ * ἑτέρα ἐξ ὀνόματος αὐτοῦ εἶναι ἐπιστολὴ, ἥτις παρὰ * πάντων ἀποδοκιμάζεται.

* f. δευτέρα
* f. παλαιῶν

Lib. 1. adverſus Jovinianum, cap. 7.

Philip. 4. 3. Ad hos (eunuchos) & Clemens, ſucceſſor Apoſtoli Petri, cujus Paulus Apoſtolus meminit, ſcribit Epiſtolas, omnemque pæne ſermonem ſuum de virginitatis puritate contexuit.

Commentariorum in Eſaiam lib. 14 ad cap. 52. verſ. 13.

Clemens, vir Apoſtolicus, qui poſt Petrum Romanam rexit Eccleſiam, ſcribit ad Corinthiam: *Sceptrum Dei Dominus Jeſus Chriſtus, non venit in jactantia ſuperbiæ, cùm poſſet omnia; ſed in humilitate.* Epiſt. 1. cap. 16.

Com-

De quibus (Mundis aliis) & Clemens in Epiſtola ſuâ ſcribit : *Oceanus, & mundi qui trans ipſum ſunt.* Ibid. cap. 20.

Lib. 2. ad cap. 4. verſ. 1.

Cujus rei & Clemens ad Corinthios teſtis eſt ſcribens : *Vinculum caritatis Dei quis poterit enarrare?* Ibid. cap. 49.

In libro Reſponſionum ad quaſdam neceſſarias quaeſtiones (qui exſtat in Operibus Juſtini Martyris) Reſponſione ad Quaeſtionem 74.

Εἰ τῶν παρόντων καταστάσεως τὸ τέλος ἐστὶ, ἡ διὰ πυρὸς κρίσις τῶν ἀσεβῶν, καθώς φασιν αἱ γραφαὶ προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ τῆς Σιβύλλης, καθώς φησιν ὁ μακάριος Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ.

Si præſentis rerum ſtatus, finis eſt, impiorum per ignem judicium, prout dicunt Prophetarum & Apoſtolorum ſcripta; inſuperque Sibyllæ ipſius, quemadmodum ait beatus Clemens in Epiſtola ad Corinthios, &c.

Photius, in Bibliotheca, Codice 113.

Οὗτός ἐστιν ὁ Κλήμης, περὶ οὗ φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολῇ· μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. Οὗτος καὶ ἐπιστολὴν ἀξιόλογον πρὸς Κορινθίους γράφει, ἣ παρὰ πολλοῖς ἀποδοχῆς ἠξιώθη, ὡς καὶ δημοσίᾳ ἀναγινώσκεσθαι. Ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς αὐτοὺς, ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται, &c. τοῦτον φασὶ, οἱ μὲν δεύτερον μετὰ Πέτρον ἐπισκοπῆσαι Ῥώμης, οἱ δὲ τέταρτον· Λῖνον γὰρ καὶ Ἀνάκλητον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Πέτρου, Ῥώμης ἐπισκόπους διαγεγονέναι.

Hic Clemens ille eſt, de quo divinus Paulus in Epiſtola ad Philippenſes ait : *Cum Clemente & cæteris adjutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ.* Cap. 4. v. 3. Scripſit idem magni faciendam ad Corinthios Epiſtolam, quæ à pleriſque adeò approbata eſt, ut etiam publicè legi ſoleret. At quæ ſecunda ad eoſdem dicitur, ut notha rejicitur, &c. Hunc, ſecundum à Petro Romæ Epiſcopatum geſſiſſe quidam autumant, alii verò quartum : Linum enim & Anacletum, inter ipſum ac Petrum, Romæ Epiſcopos fuiſſe.

Cod. 126.

Ἀνεγνώσθη βιβλιδάριον, ἐν ᾧ Κλήμεντος ἐπιστολαὶ πρὸς Κορινθίους δύο ἐνεφέροντο. ὧν ἡ πρώτη δι' αἰτίας αὐτοὺς ἄγει, ὅτι στάσει καὶ ταραχαῖς καὶ σχίσμασι τὴν πρέπουσαν αὐτοῖς εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν ἐμπολιτεύεσθαι λύσειαν, καὶ παραινεῖ παύσασθαι τοῦ κακοῦ. Ἁπλοῦς δὲ κατὰ τὴν φράσιν καὶ σαφής ἐστι, καὶ ἐγγὺς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ἀπερίεργου χαρακτῆρος. Αἰτιάσαιτο δ' ἄν τις αὐτὸν ἐν ταύταις· ὅτι τε τοῦ ὠκεανοῦ ἔξω, κόσμους τινὰς ὑποτίθεται εἶναι· καὶ δεύτερον ἴσως, ὅτι ὡς παναληθεστάτῳ τῷ κατὰ τὸν φοίνικα τὸ ὄρνεον ὑποδείγματι κέχρηται· καὶ τρίτον, ὅτι ἀρχιερέα καὶ προστάτην τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξονομάζων, οὐδὲ τὰς θεοπρεπεῖς καὶ ὑψηλοτέρας ἀφῆκε περὶ αὐτοῦ φωνάς. Οὐ μὴν οὐδ' ἀπαρακαλύπτως αὐτὸν οὐδαμῇ ἐν τούτοις βλασφημεῖ. Ἡ δὲ δευτέρα, καὶ αὐτὴ νουθεσίαν καὶ παραίνεσιν κρείττονος εἰσάγει βίου, καὶ ἐν ἀρχῇ Χριστὸν τὸν Θεὸν κηρύττει. Πλὴν ὅτι ῥητά τινα, ὡς ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, ξενίζοντα παρεισάγει· ὧν οὐδ' ἡ πρώτη ἀπήλλακτο παντελῶς. Καὶ ἑρμηνείας δὲ ῥητῶν τινῶν ἀλλοκότους ἔχει. Ἄλλως δὲ καὶ τὰ ἐν αὐταῖς νοήματα ἐρριμμένα πως, καὶ οὐ συνοχῇ τὴν ἀκολουθίαν ἀπαρχῆς φυλάττοντα.

Lectus eſt libellus, in quo Clementis Epiſtolæ duæ ad Corinthios continebantur. Quarum prima ipſos accuſat, quòd ſeditionibus, turbis, ac diſſidiis pacem & concordiam, quæ inter ipſos verſari debuerat, ſolverint : hortaturque ab hoc malo ceſſare. Eſt autem dictione ſimplex ac perſpicuus, accedenſque ad Eccleſiaſticam & inelaboratam dicendi formam. Reprehenderit verò in Cap. 20.
illis quiſpiam : quòd extra Oceanum mundos quoſdam exſiſtere ſupponit : deinde fortè etiam, quòd Phœnicis avis exemplo tamquam veriſſimo utitur : Cap. 25.
tertiò, quòd pontificem præſidemque Dominum Cap. 36. 58.
noſtrum Jeſum Chriſtum appellans, illas Deo convenientes ac ſublimiores de eo voces non protulit. Non tamen etiam ullibi in iis Epiſtolis illum apertè blaſphemat. Secunda verò Epiſtola, & ipſa inſtitutionem ac admonitionem melioris vitæ inducit; atque in principio, Chriſtum Deum prædicat. Verùm dicta quædam peregrina, velut è ſacra Scriptura ſubinducit : quibus ne prima quidem Epiſtola omnino vacat. Et interpretationes locorum quorumdam alieniores profert. Alioquin ipſa quæ in his Epiſtolis inſunt ſenſa, nonnihil abjecta ſunt, nec continentem ſeriem ac conſequentiam ſervant.

Antonius, Meliſſa lib. 2. Serm. 73. & Maximus, Locorum communium Serm. 49. citant locum Clementis, qui legitur Epiſtola prima cap. 48.

Canon ultimus Apoſtolorum; Liber Pontificalis, in vita Clementis; & Guill. de Nangis, in Chronico Mb. citatus a Patricio Junio, meminerunt duarum Clementis Epiſtolarum : verùm an duas iſtas ad Corinthios intelligant, an duas alias ad Jacobum, quæri poteſt, & à nobis examinabitur in Notis. Certè apud Luitprandum Auctor Libri de Vitis Romanorum Pontificum, in Clemente, ita loquitur : Hic ſcripſit duas Epiſtolas Jacobo Hieroſolymorum Epiſcopo, quæ Catholicæ nominantur. &c. *Alia etiam in Notis occurrent teſtimonia.*

JUDICIA RECENTIORUM,

& primum quidem

PATRITII JUNII PRÆFATIO.

SI plenius de Clemente noſtro & ejus ſcriptis, *Amice Lector*, ſcire deſideras, Gregorium Turonenſem de martyrum gloria, Simeonem Metaphraſtem, Pontificum Romanorum *βιογράφον*, Baronium Annalium conditorem, Sixtum Senenſem, Bellarminum & alios qui Eccleſiaſticos ſcriptores & eorum ſcripta nobis tradiderunt, per otium potes conſulere. Nos nube hac tam illuſtrium teſtium, quos in anteceſſum præmiſimus, contenti, oculis tuis & patientia diutius abuti deſinimus, & de fide & auctoritate hujus operis *γνησίω καὶ ἀναμφιβόλω*, plura de noſtro adjicere ſuperſedemus, ne ſoli lucem fœnerari, & faculam obſcuram meridie accendere velle videamur. Antequam autem ad lectionem divini hujus & plane Apoſtolici ſcripti te accingas, patere, quæſo, ut de antiquitate exemplaris, quo nos uſi ſumus, & de verſione noſtra plana & rudi, paucis te moneamus. *Cyrillus* qui hodie Conſtantinopoli Patriarchatum obtinet, vir pietate & eruditione inſignis, ex Ægypto, cùm ſedem Alexandrinam relinqueret, magnam librorum ſupellectilem ſecum advexit, inter quos codicem omnium vetuſtiſſimum & longe pretioſiſſimum (in quo veteris & novi fœderis libri literis grandioribus, manu *Thecla* nobilis feminæ Ægyptiæ, circa primi concilii Nicæni tempora, belliſſimè exarati ſunt) per Ornatiſſimum & Clariſſimum Virum Dominum *Thomam Roë* Equitem auratum, & apud Turcarum Impp. *Sereniſſimi Regis* noſtri Oratorem, cum ex Oriente rediret, dono ad *Sereniſſimum Regem* noſtrum tranſmiſit. Ad calcem venerandi hujus codicis & *κειμηλίου παμπαλαιοτάτου*, in membranis laceris, adjecta erat *Clementis ad Corinthios Epiſtola* eadem manuſcripta, quam nunc bono publico & tuo uſui in lucem damus legis Pythagoricæ non immemores, (quæ, ut Syneſius in Dione auctor eſt, *οὐκ ἐᾷ τοῖς βιβλίοις ἐπιτιθέναι ἀλλὰ βούλεται μένειν αὐτὰ ἐπὶ τῆς πρώτης χειρὸς, ὅπως ποτὲ ἔχει τύχης, ἢ τέχνης*) nihil dementes, nihil de noſtro addentes, non ſyllabam, non literam, non apicem aut iota unum, fideliſſime quantum potuit fieri expreſſimus. Voces autem deperditas & literas vetuſtate exeſas, ſpatiis & interſtitiis accuratiſſime dimenſis, pro ingenioli noſtri tenuitate ſupplevimus & minio rubro (novo hoc & inuſitato imprimendi genere) notavimus; quod à nobis conſulto factum eſt, ne rejicientes te ſæpius ad notas, moleſtiam tibi inutilem crearemus, vel oram libri ſupplementis & emendationibus crebris nimium fœdaremus, denique ne induſtriis felicioribus & ingeniis *ὀξυκαρδιωτέροις* conjecturam liberam ad judicium liberius præriperemus. In reliquo etiam opere, errata quam plurima expunximus, & ut omnia quam emendatiſſima prodirent, pro facultate noſtra & modulo adniſi ſumus. Verum hoc ſic accipi volumus, non tanquam aſſecutos nos credamus, ſed tanquam aſſequi laboraverimus, & fortaſſe non fruſtra, ſi modo tu candidum te æſtimatorem laborum noſtrorum, & diligentiæ qualiſcunque benignum interpretem, præbueris. Stylus auctoris & ſcribendi genus primævam ſimplicitatem ſapit, & tenera adhuc naſcentis Eccleſiæ incunabula, quibus veteres Patres & Eccleſiæ primi nutritii, nihil excelſum aut elatum, nec ad audientiæ popularis illecebras culto ſermone fucatum, in medium proferebant; ſed ad divinam indulgentiam prædicandam, & gratiam ac ſalutem auditori procurandam (ut Cyprianus ad Donatum) verbis non difertis ſed fortibus, & rudi veritate ſimplicibus utebantur. Quare ſi in verſione noſtra, eloquii venuſtatem aut rhetorici ſermonis nitorem exſpectas, fruſtra fueris; fides, non ornatus, aut verborum elegantia, nobis præ oculis in hoc negotio erat. Quod reliquum eſt, conatibus noſtris fave, & pleniorem opem huic noſtro tribue, alioſque veteres, qui memoriam ſuam tibi commendant, ab oblivionis injuria aſſere; quorum immortalitati dum conſulis, pariter & tuæ proſpicies. Vale, & æternitatem cogita. *Oxonii pridie Cal. Nov.* 1632.

EJUSDEM ΠΡΟΣΗΜΕΙΩΣΙΣ.

VEteres Primitivæ Eccleſiæ Epiſcopi, non tantùm gregibus ſibi commiſſis, ut monet Paulus, ſedulò attendebant, quos verbo & ſermone, ſanctaque & inculpata converſatione inſtruebant; verumetiam, ut dilectionem Spiritus, charitatem individuam, unam fidem, unam Eccleſiam, & Epiſcopatum unum oſtenderent, curam ſuam & ſollicitudinem ad longe diſſitos extendebant, & quos viva voce propter locorum diſtantiam in verbo Domini, & vera pietate, erudire non poterant, per epiſtolas monere, conſulere, objurgare interdum, & univerſam fraternitatem (ut Cyprianus de epiſtolis ſuis ad clerum Romanum ſcriptis loquitur) ad deprecandam Dei miſericordiam, alloqui & hortari non deſinebant: ampliùſque hac ratione Chriſti evangelium prædicabant. Quod Clementi Alexandrino eſt ἐγγράφως καὶ ἀγράφως τὸν λόγον κηρύττειν, voce, ſcilicet, & ſcripto; ubi probat ἐπιστολὴν τὴν διὰ τῆς χειρὸς, quam vocat ἐπαγγελίαν, non minus commodi & utilitatis Eccleſiæ Dei adferre, quam illam alteram, quæ διὰ τῆς γλώττης eſt, & κηρυκτικὴ appellatur. Hinc eſt, quòd inter Cypriani, & aliorum Patrum ſcripta, frequentes epiſtolæ ad clerum & plebem diverſarum Eccleſiarum, reperiantur, hujuſque generis ſunt quæ Encyclicæ nominantur, qualis & hæc, quæ in manibus eſt, non immeritò cenſenda eſt, cùm publice in omnibus Eccleſiis primitus legeretur, licet ad unam ſcripta, ac hoc nomine ab Epiphanio etiam inſigniatur. Magnam autem olim inter Eccleſiam Romanam & Corinthiacam neceſſitudinem, & animorum conjunctionem, fuiſſe, præter hanc reſponſoriam Clementis, teſtatur etiam epiſtola Dionyſii Corinthiorum Epiſcopi, quarum mentionem facit Euſebius hiſtoria ſua lib. 4. cap. 22. quippe, quæ eoſdem Apoſtolos Petrum & Paulum, primos fundatores haberent, & in eadem fide conſpirantes,

Clem. Alex. lib. prim. Strom.

doctri-

doctrinæ conſanguinitate (ut verbis Tertulliani utar) pacis communicatione, fraternitatis appellatione, & hoſpitalitatis conteſſeratione, tanquam firmiſſimo glutino, inter ſe invicem copularentur. Eccleſia autem Romana, non ſuum nomen, fronti præfixit; ut modeſtiæ & humilitatis poſteris ætatibus exemplar imitandum proponeret: & Corinthios, quos ad fraternam concordiam & humilitatem, totâ hâc Epiſtolâ hortatur, non tantum ſcripto, ſed exemplo etiam ſuo, veram & non fucatam ταπεινοφροσύνην doceret, quæ Baſilio teſte, τῶν ἄλλων ἀρετῶν θησαυροφυλάκιον eſt. Quo anno autem Epiſcopatus ſui miſſa ſit hæc epiſtola, & an Romæ eſſet Clemens cùm hanc ſcriberet, apud antiquos nullum veſtigium: probabile eſt, non prius ſcriptam fuiſſe, quam in exilium relegaretur, quod factum eſt bienniꝙ antequam martyrio vitam finiret; quod ex ipſius verbis non obſcurè colligi poteſt, ubi de Pauli laboribus, de mortis genere, & martyrii loco diſſerens, ait, eum in finibus occidentis paſſum eſſe. Veriſimile eſt, ſi in urbe tum fuiſſet, ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει, vel aliquid ejuſmodi, voluiſſe illum ſcribere. Adde quod ſtatim in initio, cùm tarditatem ſuam in reſcribendo excuſat, calamitatum ſuarum & περιπτώσεων, mentionem faciat: ἀλλ᾽ ἐπέχω, καὶ οὐδὲν ὁρίζω, & ex via hâc ἀβάτῳ, quam nemo ante calcavit, pedem refero. Poſt ſalutationem, quæ verbis Paulinis concipitur, Corinthios propter conſtantiis fidei ſinceritatem, propter morum probitatem, & inſignem in omnibus ἀκεραιότητα καὶ ἀταξίαν, vehementer laudat, & in hoc etiam Pauli diſcipulum ſe probat, qui epiſtolas ſuas à laudibus ordiri amat. Sic enim ad Romanos, ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ſic ad Corinthios, ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ πάσῃ γνώσει, ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι. Sed non eſt propoſitum noſtrum accuratam analyſin, aut longiores commentarios ſcribere: neque opera typographica, quæ connatas has, & congenitas ſtricturas, præcipiti feſtinatione extrudunt, immaturum fœtum teneriore curâ lambere, & paterni affectus γνωρίσματα ſimul exponere, patiuntur. Quare præter illa, quæ magis obvia erant, & ſupra à nobis ſuis locis in margine emendata ſunt, quædam ſupraſentiarum, quæ medicam manum deſiderant, vel notatu digniora videbuntur, obſervabimus, reliqua cùm Græcia aut Ægyptus exemplar emaculatius & perfectius nobis ſubminiſtraverint, vel in Hieronymi verſionem latinam incidere contigerit, quam in bibliothecis alicubi latere, ſpem nobis facit, catalogus codicum Fratrum Lobienſium, quem domi habemus ſcriptum ante 400. annos, ad calcem operum Fulgentii; atque utinam id aliquando eveniat, & ſpes noſtra, non inanes deprehendantur.

HUGO GROTIUS Epiſtol. ad Gallos CLIV. ad

Ampliſſimum Virum

HIERONYMUM BIGNONIUM in ſupremo Senatu Pariſienſi Advocatum Regium.

Editionis primæ 1648. EPiſtolam quæ Clementis ad Corinthios inſcribitur, Vir Ampliſſime, ab Anglis promiſſam mihi jam pridem, cum Hamburgi fruſtra diu expectaſſem, nunc demum, poſtquam Francofurtum veni, viri maximi Suecorum Regii Cancellarii vocatu, à familia Anglicani Legati accipio. Nolui vero ad moram hanc ſine mea culpa natam, aliam adjungere, quamvis nec literæ tuæ quibus reſponſum tam diu debeo, eſſent ad manum, neque librorum, quos inſpectos vellem copia. Quod unum potui, Epiſtolam illam legi relegique aliquoties, & omnibus quantum mearum eſt virium expenſis, aliter exiſtimare non potui, quin hæc ſit eadem quam legit Photius, cujus tempore cum extiterit, non mirum eſt, ſi ad noſtra tempora in ſanctioribus libris ſervata fuerit. Neque vero cauſæ quicquam video, cur aut illa quam Photius legit, non eadem ſit cum ea quam Hieronymus & ante eum Clemens Alexandrinus, propiuſque Clementis Romani tempora Irenæus, habuerunt: aut cur illi alius dandus ſit ſcriptor quam is ipſe Clemens Romanus, quod tanto conſenſo ab omnibus proditum eſt. Non loca tantum omnia quæ ab antiquis addocuntur hic apperent, ſed & res ipſæ, quas obſervat Photius, & quod maximum, character Hieronymo dictus, ad illum qui eſt in Epiſtola ad Hebræos accedere. Cujus cauſa non alia eſt, quam quod hic Clemens, ut & Lucas, & quiſquis ille eſt ſcriptor ad Hebræos Epiſtolæ, antequam Chriſtiani fierent, Græcum ſermonem ex eruditis auctoribus hauſerant, cujus nitor, ubi non aliena dicta, aut ex Sacris literis depromta verba ſuis inſerunt, ſed liberiori dictione utuntur, facile cognoſcitur. Hinc illæ voces, μεγαλοπρεπὴς, ἀπροσωπολήπτως, ῥιψοκινδύνως, αὐτεπαίνετος, ἱεροπρεπὴς, ἀξιαγάπητος, μωμοσκοπητὸς, ἐπιεικὴς, ἐπηρτημένων, & quo Lucas utitur ἀντοφθαλμεῖν, aliaque ſimilia. Et ipſe ſermo, non ut ἰδιάζων in minutias conciſus, ſed largius fluens. Nam & lectum ab illo Euripidem & Sophoclem oſtendunt ſententiæ ex illius Phœniſſis, hujus Ajace tranſlatæ. Accedunt indicia non ſimulatæ vetuſtatis. Quod de Chriſto ſemper loquitur, non ut poſteriores πλατωνικώτερον, ſed ſimpliciter plane, & ut Paulus Apoſtolus ſolet. Alia quoque dogmata poſtea ſubtilius explicata tractat ἀφελέστερον, & vocibus κλήσεως, κλητῶν, ἐκλεκτῶν ſenſu plane Paulino utitur. Quod in Veteris Inſtrumenti locis puriſſimam neque adhuc interpolatam ſequitur Septuaginta Senum verſionem. Sed nec illos ſpernit Hebræorum libros, qui ſecundum vetus Inſtrumentum apud Chriſtianorum antiquiſſimos auctoritatem habuere. Quod verbis rebuſque utitur deſumtis ex iis, quæ Paulus, Petrus & alii ad Hebræos ſcripſere, non etiam ex illis libris quæ Evangelia nos vocamus, quæque poſt Epiſtolas prodierunt. Quod dicta quædam uſurpat non ſcripta, ſed ut memoria recente per manus tradita. Quod nuſquam meminit exſortis illius Epiſcoporum auctoritatis, quæ Eccleſiæ conſuetudine, poſt Marci mortem, Alexandriæ atque eo exemplo alibi introduci cœpit, ſed plane ut Paulus Apoſtolus, oſtendit Eccleſias communi Presbyterorum, qui iidem omnes & Epiſcopi ipſi Paulo dicuntur, conſilio fuiſſe gubernatas. Nam quod ἀρχιερέα, λευίτας & λαϊκὸς nominat, omnia iſta nomina non ad Eccleſiam, ſed ad templum Hieroſolymiticum pertinent; unde infert omnia certo ordine agenda,

ſi Judæis, tanto magis Chriſtianis. Tempus ipſum quo ſcripta eſt hæc Epiſtola, ego ad finem Neronis, aut certe ad eos annos qui Veſpaſiani imperium anteceſſerunt, referam. Nam oblationum meminit, quæ in templo ex lege fierent, ſicut & ad Hebræos ſcriptor, poſt cujus Epiſtolam hanc credo ſcriptam: eoque fieri ut aliqua inde ſumta ſuæ intexuerit Epiſtolæ Clemens. Mirum videri poſſit diſſidia iſta Corinthiorum Chriſtianorum ad vim uſque, & ut loquitur, bellum, id eſt, rixam, progreſſa, niſi & de aliis ex Hebræa gente Chriſtianis ſimilia commemoraret in Epiſtola Jacobus. Ex iis autem quorum ad vim uſque progreſſa erat animi impotentia, quoſdam à magiſtratibus in carcerem datos, non eſt quod miremur. Neque enim de nihilo eſt, quod Ponticis Chriſtianis ſcribens Petrus tam ſollicite eos monet, *μὴ γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς, ἢ κλέπτης, ἢ κακοποιός.* Hæ ſunt cauſæ, cur ego hanc Epiſtolam non modo genuinam arbitrer, ſed & nulla in ea manus adulteræ veſtigia agnoſcam. Alteram Epiſtolam, cujus fragmentum additum eſt, quamquam Clementis & ipſa in libris nonnullis nomen prætulit, non eſſe tamen ei tribuendam, etiam veteres judicarunt: quorum auctoritati accedit characteris diverſitas. Neque tamen dubito, quin primi ſeculi ſit opus, ſcriptum ante conſtitutum Eccleſiarum conſenſu canonem, & forte alterius alicujus Clementis. Hæc quæ mihi viſa, eadem libertate qua colloqui tecum mihi conceſſeras, ad exactiſſimum de rebus omnibus judicium tuum, Vir omni ex parte incomparabilis, defero; &c. Francofurti 17. Julii ciↃ IↃC XXXIV.

GERHARDUS JOHANNES VOSSIUS,
lib. III. de origine & progreſſu Idololatriæ, cap. XCIX.

De Avibus fabuloſis.

UT à Phœnice ordiar; quis cordatus credat eſſe avem ſingularem, quæ ſeipſam igne, cum ſolaribus radiis, tum ventilatione alarum accenſo comburat; ex ea in cineres verſa, vel ſaltem medulla, aut ſanguine ejus effuſo, naſci vermem, qui poſtea alis adſumtis, hæc avis fiat, eaque unica, ſed ſua refecta morte, quia periit ut viveret, atque ita ſimul ſit parens & proles: unde & ubi par oneri, prima ei cura ſit, ut (ſi non ex cineribus, ſed medulla, vel ſanguine ſit reformata) patrium cadaver Heliopolim in Solis aram deferat, atque adoleat? Hæc retuliſſe, prope ſit refutaſſe. Multa adeo incredibilia in iis ſe offerunt. Quid quod illi, qui iſta tradiderunt, in variis ipſi diſſentiant? Inter alia de vitæ ſpatio, ubi mira ſcriptorum inconſtantia. Rex Æthiopiæ in ſua ad Pontificem Romanum Epiſtola, annos ei tribuit trecentos. Herodotus, Ælianus, Philoſtratus, Orus, Æneas Pletonicus; ex Latinis Ovidius, Tacitus, Victor, annos dant quingentos quadraginta. Plinius ex Manilio ſexcentos ſexaginta: Martialis & Lactantius millenos: alii, ut eſt apud Tacitum, ciↃ CCCC LXI: Chæremon Ægyptius, ut relatum Tzetzi, ſexennium & ſepties millenos. Hæc cum ſatis arguant, quid de ave ea ſit ſentiendum; tantopere tamen eſſe hujuſmodi alitem obtinuit, ut Tacitus quoque in XIV. Annalium, licet quædam eorum, quæ adduximus fabuloſa arbitretur; ipſam tamen avem aliquando in Ægypto conſpici non ambigat. Imo Tertullianus putavit, etiam ſcripturas phœnicis meminiſſe. Nam libro de reſurrectione illud Pſalm. XCI. ſive XCII. *Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει* reddidit, *Juſtus ut phœnix florebit:* cum debuerit, *ut palma.* Simili plane errore, ac alius in Plutarcho, ſicut Mureto in Variis obſervatum, lib. 13. cap. 12. *ἐγκέφαλον φοίνικος*, *cerebrum phœnicis* tranſtulit, cum ſignificetur *medulla palmæ.* Sane à Davide plantam ſignari luculente arguit, quod ibidem ſubjicitur de cedro & platano. Sed *vere* hujus avis meminit Apoſtolorum *σύγχρονος* CLEMENS ROMANUS, epiſtola ad Corinthios priori: quæ pauculos ante annos prodiit in lucem, egregiâ V. Cl. Patritii Junii curâ. Sunt tamen qui hanc Epiſtolam abjudicent Clementi, quia naturâ avis, quæ nuſquam ſit, illuſtrare ea ſtudeat, quæ ad cœleſtem pertinent veritatem. Sed ex iis, quæ de Plinio ac Tacito ſuperius dicebamus, ſatis videmus, illis, quibus Clemens vixit temporibus, communem fuiſſe eam de phœnice opinionem. Atqui hoc ſufficit in ſcripto eccleſiaſtico quidem, attamen ad *κανόνα* fidei ac vitæ neutiquam pertinente. Nec enim neceſſe eſt credamus, Clementem ſciſſe omnia quæ faciunt ad arcana naturæ. Ne id quidem credere eſt opus de Apoſtolis; licet Chriſtus Joh. 16. 13, promiſerat, miſſurum ſe Spiritum S. qui in omnem eos duceret veritatem. Quippe hoc reſtringendum ad veritatem earum rerum, quæ ad ſalutis pertineant negotium: imo ne harum quidem omnium, quia Apoſtoli ipſi (1. Cor. 13. 9.) ex parte viderunt ac prophetarunt: ſed omnium, quas ſcire eſt opus alteram ad vitam conſequendam.

DAVID BLONDELLUS Apologiæ pro ſententia Hieronymi de Presbyteris & Epiſcopis ſect. 2. pag. 9.

Edita eſt Amſtelodami, 1646.

Clementem *à Petro* ipſomet *ordinatum* Tertullianus de præſcript. c. 32. Ruffinus præf. Recognit. libri Pontificalis auctor, Anshelmus de Virginitate, Bedæ, Adonis, &c. Martyrologia referunt: *plerique Latinorum* (Hieronymo teſte in Catalogo) *ſecundum poſt Petrum* fuiſſe putaverunt; ut ante annum Domini 65. ad Romanæ Eccleſiæ clavum ſediſſe neceſſe ſit. Eundem Irenæus lib. 3. cap. 3. Euſebius lib. 3. cap. 22. & lib. 5. cap. 28. libri adverſus Artemonem editi ſcriptor anonymus, Epiſtolæ ad Mariam Caſſobolitam inter Ignatianas auctor, Tertullianus adverſus Marcionem l. 3. car. &c. *Anacleto*, Epiphanius hæreſi 27. & Optatus, lib. 2. *Cleto*, Auguſtinus Epiſt. 165. liber Pontificalis, & Martyrologia *Lino* ſucceſſiſſe volunt, cujus rurſus in annum Titi primum, Chriſtianæ æræ 79. martyrium male confert Euſebius; cum ipſæ Romanæ Eccleſiæ tabulæ, 9. Kal. Octobr. Capitone & Ruſo Coſſ. A. D. 67. Neronis exeunte 13. paſſum, *Clementem* anno ſequenti Trachalo & Italico Coſſ. ſuffectum, *Cleto* Veſpaſiano VII. & Tito V. Coſſ. anno Domini 76. Veſpaſiani 8. locum feciſſe, ac tandem Cherſonæ, Trajano 3. & Frontone 3. Coſſ. anno Dom. 100. Trajani 3. Novembr. 23. martyrio vitam finiiſſe conteſtentur; quod Hieronymi & martyrologorum conſona teſtimonia confirmant. Hunc ἱκανωτάτην γραφὴν, *potentiſſimas literas*, Irenæus l. 3. c. 3. μεγάλην καὶ θαυμασίαν ἐπιστολὴν, Euſebius l. 3. c. 16. *valde utilem*, Hieronymus in Catalogo, *ex perſona Romanæ Eccleſiæ ad Eccleſiam Corinthiorum* ſcripſiſſe monent, hoc titulo: *Dei Eccleſia quæ Romæ diverſatur, Eccleſiæ Dei quæ Corinthi habitat.* Ubi cum nulla peculiaris vel ſcribentis mentio, vel Cleri Romani prærogativa, vel Corinthiaci presbyterii à plebe diſcretio appareat, ſed omnes ad omnes conſertim ſcripſiſſe compertum ſit; luce meridiana clarius eluceſcit, tunc temporis *Eccleſias, communi præpoſitorum conſilio gubernatas*, non unius regimini, à cujus nutu penderent omnes, ſubjacuiſſe: quod ſumma contentione aſſertum voluerat Hieronymus &c. Hanc Epiſtolam Dionyſius Corinthiorum Epiſcopus (ſcribit ibidem in margine) *quotannis in Eccleſia legi ſolitam* apud Euſebium lib. 4. c. 23. refert; *in nonnullis locis publice legi* aſſerit Hieronymus. Datam autem inter A. D. 68. & 76. jamdudum in cœlum receptis Apoſtolorum principibus, conſtare poteſt.

HERMANNUS CONRINGIUS JOACHIMO JOANNI MADERO Viro Doctiſſimo.

S. P. D.

PRæclare de publico mereris, Doctiſſime Madere, illas horas, quas ſuccidere tibi licet ordinario muneri, in id impendens, ut hominibus noſtris exhibeas primæ illius aureæ tempeſtatis quæ ſuperant monumenta. Etſi enim *perfectus ſit* divinarum *Scripturarum canon*, & jamdudum cum S. Auguſtino *didicerimus, ſolis illis libris hunc honorem timoremque deferre, ut nullum eorum ſcribendo aliquid erraſſe, firmiſſime credamus*: per tamen ſimul eſt jucundum atque utile, Apoſtolorum quoque diſcipulos auditoreſque conſulere, quid illi ſcil. à tantis magiſtris acceperint, aut certe quanta fide doctrinam acceptam ſervaverint, qui non dubitavere ſanguinem ſuum profundere in Chriſti teſtimonium, *induti* jam proinde *ſtolis candidis, & ante thronum Dei conſtentes ſerviunt illi die ac nocte in templo ejus, illo qui ſedet in throno habitante ſuper illos*, quo elogio martyres Spiritus Sanctus proſequutus eſt. Saltem illa nefas eſt contemnere, quæ publica auditione ipſa vetus & ſancta Eccleſia dignata eſt: ut Polycarpi epiſtolam *in Aſia conventibus* Clementis *in nonnullis locis* publice lectitatam eſſe, & Euſebii & S. Hieronymi teſtimonio novimus. Hanc certe utramque epiſtolam magni facere par eſt, vel ideo, quoniam ad utramque, ceu ad ſecundarum quendam ſinceræ fidei canonem, jam tum olim adverſus hæreſes ſui ſeculi provocaverit ſanctiſſimus martyr Irenæus. In utraque autem illa publicanda hactenus tuam operam collocaſti, primum Polycarpi nunc & Clementis ſanctas illas literas edens.

Vinc. Lirinenſ. — *Aug. epiſt. 19. ad Hier.* — *Joan. Apocal. c. VII. 15.* — *Euſeb. lib. 3. Hiſtor. Hier. l. de Scriptor. Eccleſ.* — *Iren. l. 3. c. 3.*

Neque vero quidquam video cauſſæ, cur ſuſpicemur alias eſſe illas noſtras ab iis, quas tanto in pretio priſca Eccleſia habuit. In Polycarpi ſane epiſtola deprehendere eſt ipſam illam de Deo & Domino noſtro Jeſu Chriſto ſanam doctrinam, cujus nomine refellendis ſui ſeculi hæreſibus, ἱκανωτάτην illam pronunciavit commendavitque S. Irenæus: deprehendere eſt locum integrum unum alterumque, quem adducit Euſebius, & poſt illum Nicephorus Calliſtus, & quidem ita ut liquido appareat fraude nulla inſertos eſſe: deprehendere eſt ex prima Petri epiſtola deprompta haud pauca, quæ idem Euſebius notaverat: deprehendere denique eſt illud omne, quod Photius, accuratiſſimus librorum cenſor, in lecta Polycarpi epiſtola animadverterat, *multis numerum refertam admonitionibus*, μετὰ σαφηνείας καὶ ἁπλότητος κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν τῆς ἑρμηνείας τύπον, quodque in ea dicat auctor *ſe Ignatii epiſtolas ad Philippenſes miſiſſe, petereque ab illis edoceri ſi quid de eo mandiam*. Horum inquam omnium deſideratur nihil. Adhoc ipſum Epiſtolæ exordium oſtendit, ſcriptam illam, quo tempore non unius exſortis Epiſcopi in manu Eccleſiæ erat adminiſtratio, ſed communi Presbyterorum conſilio & auctoritate omnia regerentur: quod non diu poſt Polycarpum mutavit. Sed & videre eſt damnata placita Marcionis de carne & paſſione Chriſti,

Euſ. l. 3. Hiſt. c. 36. l. 4. c. 14.

 re-

reſurrectioue item & judicio mortuorum, illamque adeo ſolennem & uni illi martyri propriam deteſtationem, qua obviam ſibi Romæ factum Marcionem excepiſſe Polycarpum, πρωτότοκε ſc. *Iren. l. cit.* τοῦ Σατανᾶ, memorat Irenæus. Ex adverſo, quibus Flacius eumque ſecuti alii dubiam reddere Epiſtolam illam tentavere, talia ſuut ut in commodum συλλογισμὸν referre nequeas, quamvis coneris. Simpliciras certe dictionis & inelaboratus ſermo, quæ illi cauſautur, arguunt potius Apoſtolicam ætatem ſcriptionemque: nt quæ uni illi tempeſtati & ſolis Apoſtolis, eorumque diſcipulis familiaria fuerint.

Par ratio eſt Clementinæ illins epiſtolæ ad Corinthios, quam ex vetuſtiſſimo Alexandrino codice nobis non adeo pridem Patritius Junius Vir Clariſſ. communicavit, & tu hodie ex Londinenſi exprimis. Etiam hic enim invenire eſt, quæ cum de illa, tum ex illa Veteres omnes prodiderunt. Obſervamus ſane & ϛάσιν οὐκ ὀλίγην Corinthi ortam inter fratres, progreſſam nimirum ad vim & bellum ſive duella: & *Romana Eccleſia*, uou autem unius Clementis nomine exaratas literas; eaſque ad pacem & concordiam Corinthios flectentes, memoranteſque eorum fidem quam recenter ab Apoſtolis acceperant; plane quemad- *Iren. l. 3. c. 3.* modum epiſtolam illam landavit S. Irenæus. Quæ *Clem. Al. l. 4. Str.* Clemens Alexandrinns & Origenes ex illa epiſtola proferunt, verbis totidem in noſtra reperiuntur, *Orig. l. 2. περὶ ἀρχῶν.* & quidem ita ut ibi nata dixeris non anrem doloſa manu inducta. Euſebius quoque prodit, *Euſ. l. 3. Hiſt. c. 12. & 32.* diſſidio apud Corinthios orto, ſcriptam à Clemente noſtro epiſtolam ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, aut ut alibi loquitur, ἐκ προσώπου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας, eamque dictionis charactere & ſententiis cum Epiſtola ad Hebræos plurimum convenire: quæ omnia hic luculentiſſime apparent. Qualem vero epiſtolam illam Euſebius, talem & *Hier. de Scriptor.* S. Hieronymus eam nobis deſcripſit: ut proinde noſtra hæc ab illa quæ Hieronymo ad manum *Id. ad 52. cap. Eſa. & 4. cap. ad Epheſ.* fuit, nihil abeat. Sed & quæ idem S. Hieronymus ſemel iterumque ex epiſtola illa in medium adfert, haud in noſtra deſiderautur: perinde ut hic reperitur etiam illa phœnicis commemoratio, *Cyrill. Catech. 18.* quam ex Clementis epiſtola producit Cyrillus Hieroſolymitanus. Omni ex parte quoque noſtra hæc reſpondet illi deſcriptioni quam Photius in Bibliotheca habet, argumento videlicet, dictione, & doctrina de mundis trans oceanum, de phœnice & de Chriſti perſona. Tantum deeſt *Juſt. Reſp. 74. Baſil. c. 29.* fortaſſis quod S. Juſtinus Martyr ſive quis alius auctor *Reſponſion. ad Orthodox.* ex epiſtola illa refert, quodque ſeu Clementi dictum laudat Baſilius ad Amphilochinm. Verum non eſt quod propterea ſequius ſuſpicemur, cum quatuor integra folia nobis deeſſe teſtetur is cui editionem primam debemus, Patricius Junius, & Baſilius (ſive alius libri illius Scriptor) illa ſua ex hac epiſtola ſorte nou prompſerit. Nihil ſane ex omni antiquitate produxeris de Clementis illa germana epiſtola, quod merito quem fecerit de noſtra dubitare.

Jam vero cum cura noſtram hanc legenti nihil occurrit ſucati aut ſubdoli; & tamen omnia referuut plane Apoſtolica tempora, charactere ſcribendi, & doctrina ipſa. Quod firmo eſt argumento, ſaltem ex illo ævo ad nos epiſtolam illam perveniſſe, etſi de auctore ſoire non conſtaret. Sermo ſane is eſt, qualem ſummus Criticus Photius indicavit, ἁπλοῦς κατὰ τὴν φράσιν καὶ σαφής, καὶ ἐγγὺς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χαρακτῆρος: extra autem primum illud Eccleſiæ ævum fruſtra formam illam ſcribendi quæſieris. Sic quod epiſtola Romanæ Eccleſiæ, non verò Epiſcopi & Presbyterorum aut Epiſcopi ſolius nomine exarata eſt, alteri ætati quam ſoli Apoſtolicæ nou convenit: paulatim creſcente auctoritate primum collegii presbyteralis, inde unius Epiſcopi, & ſenſim à curatione ſacrarum rerum remoto populo. Sequens etiam ævum longe aliter de perſona Chriſti locutum eſt: cum hic non fere alia reperias, quam illa quibus S. Paulus eſt uſus. Videre etiam hic eſt in ordine hierarchico numerari non alios quam Epiſcopos & Diaconos, Epiſcopi uomine omnes presbyteros comprehendenre: ſecus quam infra Apoſtolica & Apoſtolicis viciniora tempora obtinuit. Huic uni ætati etiam congrua eſt ſacrificiorum celebratio in Hieroſolymitano templo, cujus hæc epiſtola meminit. Multa alia non ſimulatæ vetuſtatis indicia congeſſit Hugo Grotius vir ſummus, epiſtola quadam ad Hieronymum Bignoninm, quæ in libro Epiſtolar. ad Gallos eſt CLIV: quæ non poſſum non probare: niſi in eo erraverit ille ὁ πάνυ, quod neget Clementem aliquid ex Evangeliis quæ appellamus adduxiſſe, cum tamen ex S. Lucæ cap. VI. verba Domini noſtri ſiut repetita. Satis vero vel illa à nobis allata ſunt paria vindicandæ ſuæ dignitati illi noſtræ Epiſtolæ: eoque nihil attinet plura in confirmationem nunc prodncere. Et ſane Tibi quidem, mi Madere, fortaſſe ſatis eſt id, quod nemine adverſante omnes omnino, penes quos hodie criticæ regnum eſt, epiſtolam hanc ut germanam admittaut. Quidni enim tuto ſequaris hac in re Grotios, Salmaſios, Calixtos, Horneios, Voſſios, Rivetos, Blondellos, Seldenos, Petavios, Patricios, alioſque cenſores librorum exactiſſimos? præſertim ſi nemo doctior diſſentiat, ut heic diſſentit quod ſciam nemo?

Loquor vero, uti noviſti, tantum de Epiſtola illa prolixiore ad Corinthios, non de altera iſta cujus fragmentum itidem publicavit Patricius ille Junius. Quanquam & hanc exiſtimem eſſe illam Photio lectam, imo illam cujus Euſebius, Hierouymus, & alii meminerunt, ut Clementi quidem auctori tributæ, ſed perperam. Utique enim in hoc ipſo fragmento deprehendas quod Photius uotavit, nempe νηστείαν καὶ παρθενίαν πρεσβεύοντος βίου, καὶ ἐν ἀρχῇ τὸ κήρυγμα χριστοῦ τοῦ Θεοῦ. Solam, nimirum, illam primam cum omni antiquitate germanam agnoſco: alteram non item, etſi ſit vetuſta, & longe melioris notæ atque ſunt illæ quæ vulgo apud Latinos Clementis nomine circumferuntur. Et vero non niſi unicam à Clemente epiſtolam profectam eſſe, reliqua vero omnia, quæ ſive Conſtitutionum Apoſtolicarum ſive Recognitionum ſive Epiſtolarum uomine veniunt, mentiri auctorem, vel illud unum pro ſufficiente eſt argumento, quod S. Irenæus non niſi unicam illam laudet in veritatis catholicæ teſtimonium, dum ſtudioſe oppugnat hæreſes, Epiſcoporum Romanorum conſenſu. Imo tanti eſt roboris illa Irenæi commendatio, ut par ſit reliquorum etiam Epiſcoporum Romanorum ejus ævi epiſtolis, quas Iſidorus Mercator edidit, falſi convincendis. Quod ulcus tangere uon eſt hujus inſtituti.

Ut redeam igitur ad epiſtolæ hujus meæ initium, laudabilem profecto operam præſtas bono publico, Vir Doctiſſime, aurea illa primitivæ Eccleſiæ monumenta, rariora inventu hiſce in oris & paucis lecta, uoſtris typis publicans. Non poſſum ſane ego non tibi auctor eſſe, in illo inſtituto ſtrenue pergendi. Ejuſmodi utique ſcripta volvere, longe præſtabilius utiliuſque eſt, quam rixoſis, imo contumelioſis libellis legendis tempus terere, quales hæc noſtra ætas æterna cum infamia edit paſſim plurimos.

Vale mi Madere & ſalve plurimum. Helmeſtadii in Acad. Julia CIↃ IↃC LIV. VI. Kal. Decembr.

JOA-

JOACHIMI JOHANNIS MADERI

AD LECTOREM

P R Æ F A T I O.

PRoperat ad te, LECTOR BENEVOLE, hæc Clementis ad Corinthios Epiſtola ἱκανωτάτη ϗ θαυμασία, juxta Irenæum & Euſebium, multis jam ſeculis deſiderata. Luci illam non ita pridem donavit rurſum Vir Clariſſimus PATRICIUS JUNIUS, Sereniſſimi, heu quondam! Britanniarum Regis Bibliothecarius, cui propterea maximas certe gratias debemus. Quantæ vero apud veteres fuerit auctoritatis, tot tibi illorum, quos deinceps exhibemus, ſuggerunt teſtimonia; quæ una cum aliis Propheticis Apoſtolicisque ſcriptis *legi olim in quibuſdam Eccleſiis ſolitam* fidem faciunt, itidemque de cauſa ſcriptionis & ſtyli genere te certiorem reddunt. Non ergo erat, qui te amplius morarer, quandoquidem nunquam ſatis laudatus PATRICIUS *ſua ad Lectorem præfatione* veterum teſtimoniis ſuprà ſubnexa, in reliquis tibi poterat ſatisfacere: ni fuiſſet qui tantam lucem nebula nuper voluiſſet obducere, & hujus ſcripti γνησιότητα temere nimis atque inconſiderate negare. Sane in verminoſo libro ſuo quem interim, dum de hac editione cogito, in vulgus emiſit, tam audacter famam ejus arrodit, ut ne tineis quidem trucibusque blattis, quæ damnum ipſi jam ante ſummum intulerant, mordacitate cedat. Nec tamen Virum iſtum aliàs magnum, vel hanc Epiſtolam, vel loca auctorum à quibus teſtimonia ſumit, attente unquam reor legiſſe & probe examinaſſe, ſed fucum potius ſimplicioribus parum ab antiquitate inſtructis facere voluiſſe. Ut enim ſilentio involvam frivola iſta de minio rubro, quo lacunæ in ſuperiore editione magna diligentia ſunt notatæ, & quæ præterea de ſtyli ſimplicitate & incondita ejus connexione profert, ut jamdudum ipſi *Photio* obſervata: primum imprudenter ſatis conſarcinatorem Epiſtolæ (ita namque ejus ſonant Germanica) multa omiſiſſe ait, quæ ſub Clementis Romani nomine ab aliis Patribus citentur: velut Hieronymi locum in cap. II. ad Epheſ. *Oceanus & mundi qui trans ipſum ſunt*; Et in quartum ejuſdem: *Vinculum charitatis Dei quis poteſt enarrare*; quaſi non utrumque, illud ſcilicet pag. XXIX. ſub finem; hoc pag. LXIII. clare inveniatur ſcriptum. His ſubnectit: Etiam Centuriatores Magdeb. Centur. I. lib. 2. x. obſervaſſe, illud quod Baſilius Magnus cap. XXIX. libri de Spiritu S. ex hoc Clemente citat in hæc verba ſcriptum: *Sed & Clemens Romanus: Vivit, inquit, Deus Dominus Jeſus Chriſtus & Spiritus Sanctus*, in ea quæ tum extabat editione non potuiſſe reperiri. Mallem vero oſtenderet aliquam, quæ tum extiterit, hujus Epiſtolæ editionem? Ipſi Centuriatores paulo ante eodem illo capite: *Meminerunt*, inquiunt, *Epiſtolæ cujuſdam ejus ad Corinthios Irenæus, Euſebius & Hieronymus quæ hodie nuſquam extat.* Num ergo deinceps ſibi ipſis contradicunt? Non ſane: ſed longe illis mens alia verba à paulo ante productis: *Incertum*, aiunt, *utrum ex ea Epiſtola, an ex alio aliquo Clementis ſcripto, Baſilius in libro de Spiritu S. cap. 29. hæc verba protulerit in enumeratione teſtimoniorum Doctorum veterum de Trinitate: Sed & Clemens Rom. &c.* Ex quibus paucis AMICE LECTOR judicare poſſes quam, ſcilicet, in reliquis oratio ejus mereatur fidem, adeoque quod proverbio dicitur, ὡς τῇ κερασίδι τὸ ὕφασμα γενόμενον, ni longe turpius ſeſe in ſequentibus daret ille ab affectibus excœcatus judex. Cumprimis, inquit, illud de Phœnice commentum prodit auctorem hujus Epiſtolæ, non eſſe eum adjutorem S. Pauli ad Philip. IV. quod pag. 34. & 35. eſt reperire. Ubi Clemens ille perſonatus it probatum, (quod minime verum eſt) reſurrectionem carnis quotidie fieri, quemadmodum nox cubat, exiurgit dies, abit dies, nox ingruit & inſequitur, &c. Hic principio non contentus vocem CARNIS, quæ nuſquam in contextu compareat, cauſæ ſuæ probandæ gratia, inſeruiſſe; præterea magna iterum cum impudentia hæreſeos eum audet inſimulare, quaſi affine quippiam ſenſerit errori Hymenæi & Phileti, quorum dogma hoc fuerit, quod reſurrectionem eodem modo, quemadmodum hic Clemens explicarint; nempe, unum hominem perire, alterum huic ſimilem renaſci; idque ad finem uſque mundi duraturum. Sicuti hic Clemens aſſerat, quando parentes liberos gignunt, hoc vocari reſurrectionem mortuorum. Pervolvas vero totam, quæſo, Epiſtolam, videasque, num vel ſenſum ſolum, ne dicam verba poſtrema exinde poſſis exſculpere. Argumentatur *Clemens* hoc modo: Si diem noctemque videant abire & redire; ſi ſemina in terram jacta computreſcere, & nihilominus deinde fructus ferre; ſi Phœnicem credant ſepulchro ſibi exſtructo mori & ex ſeipſa renaſci; *an magnum & mirabile ſit cenſendum, ſi rerum omnium opifex*, ut ipſe loquitur, *reſurgere eos faciat, qui in bona fidei conſcientia illi inſervierunt.* Ita D. *Paulus* jam ante ſatæ frugis argumento reſurrectionem in priore ſua ad *Corinthios epiſtola* cap. XV. evicerat, utuntur que eadem probandi ratione tot deinceps ſequentium ſeculorum *Patres*. Cumprimis illa naturæ dormientis & reſurgentis exempla *Septimii Styli* diligentia ingenioſe admodum auget & illuſtrat, plane ac ſi hunc ipſum *Clementis* locum de induſtria ſibi ſumſiſſet exornandum. *Aſpice*, inquit, *ad ipſa quoque exempla divinæ poteſtatis. Dies moritur in noctem, & tenebris uſquequaque ſepelitur. Funeſtatur mundi honor, omnis ſubſtantia denigratur. Sordent, ſilent, ſtupent cuncta: ubique juſtitium eſt. Ita lux amiſſa lugetur, & tamen rurſus cum ſuo cultu, cum dote, cum ſole, eadem & integra & tota univerſo orbi reviviſcit; interficiens mortem ſuam, noctem, reſcindens ſepulturam ſuam tenebras; heres ſibimet exiſtens, donec & nox reviviſcat, cum ſuo & illa ſuggeſtu. Redaccenduntur enim & ſtellarum radii, quos matutina ſuccenſio extinxerat, reducuntur & ſiderum abſentia, quas temporalis diſtinctio exemerat; redornantur & ſpecula lunæ, quæ menſtruus numerus adtriverat; revolvuntur hyemes & æſtates, verna & autumna, ſuis viribus, moribus, fructibus.* Et paulo poſt de Phœnice: *Si parum univerſitas reſurrectionem figurat; ſi nihil tale conditio ſignat, quia ſingula ejus non tam mori, quam deſinere dicantur; nec redanimari, ſed reformari exiſtimentur, accipe pleniſſimum atque firmiſſimum hujus ſpei ſpecimen. Siquidem animalis eſt res; & vita*

ubi

obnoxia & morti; illum dico aliiem Orientis peculiarem, de ſingularitate famoſum, de poſteritate monſtraoſum: qui ſemetipſam lubenter funerans renovat, natali fine decedens atque ſuccedens; iterum phœnix, ubi jam nemo; iteram ipſe, qui non jam; alius idem. Quid expreſſius atque ſignatius in hanc cauſam? aut cui alii rei tale documentum? Deus etiam ſcripturis ſuis, & florebis enim, inquit, velut phœnix; i. e. de morte, de funere: uti credas de ignibus quoque ſubſtantiam corporis exigi poſſe. Multis paſſeribus nos antiſtare Dominus pronuntiavit; ſi non & phœnicibus nihil magnum. Sed homines ſemel interibunt, avibus Arabiæ de reſurrectione ſecuris? Sic quam elegantiſſime *Tertullianus* ſeculo poſt natum Chriſtum tertio libri *de Reſurrect. carnis* cap. 12. & 13. ne ſolum *Clementem* ejuſmodi argumentis uſum exiſtimes. Nam & *Epiphanius* Conſtantiæ Cypri Epiſeopus in Ancorato ſuo ſive fidei Chriſtianæ expoſitione, & Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi XIIX. tum *Dracontius* in Hexaëmero in eandem ſcribunt ſententiam, ut alios omittam qui de phœnice tanquam reſurrectionis ſigno ſingulariter loquuntur. De ea namque in ore olim atque in ſermone omnium erat fabula: *Jam ad aures multorum pervenit credentium & non credentium*, inquit, *Epiphanius* dicto loco; unde & tam frequens ejus cum apud Gentiles, tum Chriſtianos mentio, licet in illorum narrationibus non parva reperiatur varietas. Videatur ex illis *Herodotus* lib. II. cap. 73. *Ovid.* XV. Metamorph. verſ. 392. *Plinius* lib. X. Hiſtor. naturalis cap. 2. *Mela* lib. III. *Solinus* Polyhiſt. cap. XLVI. *Ariſtides* in Palinodia de Smyrna teſtaurata Tom. I. p. 470. *Ælianus* lib. VI. Hiſtor. animal. cap. 58. *Lucianus* Dialogo περὶ τῶ περεγρίνυ τελευτῆς, *Claudianus* Eidyllion primo. Ex Chriſtianis vero, una cum ſuperius memoratis, & quos Doctiſſimus *Weitzius* ad *Dracontium*, *Junius*que in notis huic Epiſtolæ ſubjectis citat, *Euſebius* IV. de vita Conſtantini cap. LXXII, *Suidas* in φοῖνιξ. Non ergo mirum erat, ſi Chriſtianiſmi Doctores ad rem vulgò creditam provocarent; quandoquidem & *Dio* aſſerere audet lib. LIIX. *Sexto Papinio & Q. Plautio Coſſ. paulo ante Tiberii obitum in Ægypto Phœnicem apparuiſſe*, id quod etiam *Plinius* memorato loco ex *Cornelio Valeriano* refert. *Tacitus* vero VI. *Annal.* 28. idem ad *Pauli Fabii*, & *L. Vitellii* tempora reducit, quorum Conſulatus juxta *Onuphrii Faſtos* in annum V. C. DCCLXXXVII. Chriſti XXXV. incidit: quæ fama noſtri *Clementis* tempore adhuc erat recens, utpote qui juxta *Anaſtaſium Bibliothecarium* anno ejus ſæculi XCIII, ſecundum alios vero citius Epiſcopatui Romano præeſſe cœpit. Quid? quod Chriſtianos illis temporibus Phœnicem reſurrectionis ſymbolum cœmeterialibus tumulis inter alia inſculpſiſſe ex *B. Cæciliæ Actis* diſcas: quæ idipſum B. Maximi martyris ſarcophago curavit inſculpendum. Verba *Actorum*, *ut ex Cod. M S. Vatic. Vallic. in Roma ſubterranea noviſſime Aringhus* citat, hæc ſunt: *Quem* Maximum ſcilicet, *S. Cæcilia virgo ſepelivit in novo ſarcophago, & juſſit, ut in ſarcophago ejus ſculperetur phœnix, ad indicium fidei ejus, qui reſurrectionem ſe inventurum exemplo phœnicis ex toto corde ſuſcepit.* Vides ergo, quam juſte in hæc tandem verba erumpat κριτὴς ille egregius: Eſtne hic (Clemens ſcilicet) bonus, fideque dignus Apoſtolus & adjutor S. Pauli, qui reſurrectionem carnis fabulis tam bellis poteſt adſtruere? & annon multo rectius judicarit illud Belgii ſidus *Hugo Grotius*, falſo itidem illo ipſo ſcripto verbis mox ſubſequentibus, ut rei abſurdæ auctor, ſugillatus, Epiſtola quadam ad *Bignonium* hactenus inedita: *De Phœnice rem fuiſſe eo tempore eruditis creditam, nec eo argumento ait Clementem ut probet τ̃ νεκρῶν ἀνάςασιν ſed ut oſtendat ex re credita non eſſe eam τ̃ ἀδυνάτων.* Inſcitia profecto ſumma eſt illi propterea hanc Epiſtolam abjudicare, præcipue eum jam ſuis temporibus *Cyrillus Hieroſolymitanus*, *Photiuſque Conſtantinopolitanus*, hic ſæculo nono, ille quarto, commentum illud in eadem legerint, & exinde in ſcriptis ſuis citarint ut ex illorum teſtimoniis ſuperius manifeſtum fuit. Nec minoris eſt audaciæ, perſuadere velle eruditis, Scultetum, Cocum, Blondellum, Rivetum, Voëtium partibus Reformatorum, ut jam vulgo dici amant, unà addictos Doctores, ex hac fabula arripuiſſe anſam à Patricio diſſentiendi, totamque Epiſtolam rejiciendi; cum nec *Scultetus*, nec *Cocus*, unquam eandem, ut nondum à *Patricio* forte viſam, nedum evulgatam, viderint, adeoque de re ignota judicium ſuum non potuerint interponere. Ipſemet hoc teſtatur *Abrahamus Scultetus* quondam Profeſſor Heidelbergenſis *medulla ſua* pag. 371. & 372. de hu- *Ed. Francofurt. 1654.*
jus Clementis ſcriptis inter alia inquiens: *Epiſtolam hic quondam ad Corinthios ſcripſit, cujus meminit Dionyſius Corinthius apud Euſeb. lib. 4. cap. 23. lib. 3. cap. 38.* Periit celebris iſta Epiſtola, *ſed in locum ejus ſubſtitutæ ſunt quinque aliæ, & recognitionum libri decem, qui hodie Clementis nomine circumferuntur. Epiſtolæ extant tomo primo Conciliorum, quæ ſingulis fere lineis Clementem adulterinum loquuntur.* Earundem quinque *Clementinarum*, quæ *decretales* vulgo, non vero hujus ad Corinthios, examen inſtituit *Robertus Cocus Anglus* in ſua cenſura p. 41. & ſeqq. *Blondellus* *Ed. Helmſtad anno*
item ſingulari libro adverſus *Iſidori Mercatoris* *1641.*
figmenta Genevæ A. C. 1628. excuſo ubi ſimul oſtendit ex quibus centonibus eæ conſutæ fuerint & confectæ. Quanto vero in pretio hanc ipſam habuerit Epiſtolam *Apologia* ejus pereruditæ *pro Hieronymi ſententia de Epiſcopis & Presbyteris* probat, in qua non veretur B. Patris ſententiam teſtimoniis ex ea deſumtis confirmare & adſerere. Quemadmodum etiam ex *Voëtio* & *Riveto*, qui cum *Blondello* eam & viderunt & legerunt haud facile queas perſpicere & dijudicare, num vel recipientium, vel reſpuentium ſequantur partes: hujus namque ex *editione ultima Genevenſi* Anni 1652. hæc ſunt verba: *Scripſit Clemens, teſte Hieronymo in Catalogo, ex perſona Eccleſiæ Romanæ ad Eccleſiam Corinthi valde utilem Epiſtolam, quæ nonnullis in locis publice tum legebatur.* — *Hanc autem deſideratam Patricius Junius Vir Clariſſimus Regis magnæ Britanniæ Bibliothecarius ex laceris reliquiis vetuſtiſſimi exemplaris Regii eruit, lacunas explevit, latine vertit, & brevibus notis illuſtravit, eamque edidit, cum fragmento ſecundæ Epiſtolæ ad eoſdem Oxoniæ anno 1633. In ea reperiuntur quæ in nonnullis veteribus citantur, ut in notis ſuis, ex collatione, oſtendit eruditiſſimus editor, qui veram & genuinam eſſe Clementis Epiſtolam exiſtimat, non obſtante fabula de phœnice, quam ad illuſtrationem doctrinæ de reſurrectione adducit. Quod poſtea fecerunt alii plures ex veteribus. Argumenta viri doctiſſimi expendere poterit lector eruditus. Epiſtola tota alioqui ſatis refert ſimplicitatem primævam, & quæ in ea leguntur ad argumentum quod in ea tractatur, ſatis ſunt accommodata. Id ſane notandum quod pag. 41. de juſtificatione ſcribitur; Nos ex voluntate Dei in Chriſto Jeſu vocatos &c.* *Gisbertus Voetius* vero Theol. in Academia Ultrajectina Prof. *in diſpp. ſelectis Theologicis* pag. 103. *partis primæ*, cum quæſtionem attuliſſet hanc: *Quid de Epiſtola Clementis ad Corinthios nuper evulgata, ſed non ſine multis maximiſque lacunis?* dubie pariter reſpondet: *Admiramur ſingularem divinam providentiam, quæ curavit, ut ab Apoſtolorum diſcipulis viriſque Apoſtolicis & Apoſtolorum ſæculo proximis,*

aut

aut nihil ſcriberetur, aut nihil conſervaretur & ad poſteros maneret; aut ſaltem nihil ab initio Eccleſia uſque in hunc diem ſupereſſet, de quo non dubitaretur, aut quod per tineas blattaſque aut alium quemvis Dei exercitum mutilatum non eſſet: ut ſoli Scriptura tanto evidentius ſua conſtaret auctoritas illique ſoli eſſet propria incorruptibilitas & aeternitas. Quod ſi igitur ille Πραξείας auctor ſaltem per tranſennam, quod aiunt, eos quos adducit ſcriptores inſpexiſſet, non potuiſſet ignorare omnia illa teſtimonia quæ contra hanc Epiſtolam producit, potius adverſari ſibi quam prodeſſe. Nec enim ulterius eum quicquam juvat *Euſebius*, quem fingit lib. 6. c. 13. ſcribere, jam ſuo tempore, circa annum videlicet 324. Clementis Epiſtolam non pro genuina amplius habitam; etiamſi lib. 3. cap. 16. ipſe fuerat teſtatus, adjutorem Pauli Clementem Epiſtolam ad Corinthios ſcripſiſſe, quæ etiam in quibuſdam Eccleſiis ſit lecta. Nam iſta quoque verba eo modo apud *Euſebium* non leguntur, ſed cum toto illo XII. & XIII. capite illius libri de *Clemente Alexandrino* & ejus ſcriptis agat, *Hunc uti*, ait, *in illis etiam earum ſcripturarum teſtimoniis quibus contradicitur, & ejus quæ eſt Jeſus Sirach, & Epiſtola ad Hebræos, denique & Barnaba & Clementis & Judæ*; uti verba ſonant juxta edit. latinam *Grynæi*. Ut vero *Ruffinus* vertit, apud quem eſt alia capitum diviſio: *Utitur*, inquit, cap. XI. *exemplis etiam ex his libris, qui à nonnullis minime recipiendi videntur, id eſt, ex ſapientia quæ dicitur Salomonis, & ex Sapientia Sirach, quæ appellatur Eccleſiaſticus apud Latinos. Sed & de Barnaba & Clementis Epiſtola ponit Romani exempla, & de Epiſtola Judæ.* Quæ verba, ſi *τὸ contradici, vel non recipi*, etiam ad *Clementis* Epiſtolam reſtringenda putes, non de omni contradictione ſive non receptione ſimpliciter, ſed tantum de non receptione in canonem ſcripturarum loquuntur: eademque ratione multis aliis qua veteris, qua N. T. libris contradictum eſt aliis alios nunc probantibus, nunc reprobantibus. Interim poſterius hoc non tollit prius, *legi eam in quibuſdam Eccleſiis ſolitam*; cum in primitiva Eccleſia Chriſtianis non tantum canonici ſtricte ita appellati, ſed etiam alii libri, ab antiquitate ſua & utilitate commendati, *ad ædificationem plebis, non vero ad auctoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam*, prælegerentur: qua in re licet ſimiliter diſcrepare poſſent inter ſe Eccleſiæ, & aliæ aliorum lectionem præferre, tamen illa particularis reprobatio ab Eccleſia quadam aut ejus Doctore facta, non ſtatim poterat ipſi ſcripto omni ex parte derogare, aut ejus fidem infringere. Demum craſſa eſt ignorantia, inque Theologiæ Doctore, & quidem tanto, non ferenda, hanc ſcilicet Epiſtolam, cum iſtis, de quibus ſupra mentio injecta eſt, Decretalibus confundere: quod ipſum cum non uno loco in iſta Πραξείᾳ ſua facit, tum evidenter in ſequentibus verbis; quibus quaſi, hactenus de Clemente dictis, Colophonem addit. Et quod magis eſt, inquiens, cum nuperus Epiſcopus Yprenſis Cornelius Janſenius Auguſtini ſui Tom. 3. lib. VI. cap. 12. ex Clementis Epiſtola teſtimonium citaſſet, deridet eum Jeſuita Aurelianenſis Dionyſius Petavius Tom. 3. de Eccleſ. dogm. lib. III. de opific. cap. 8. num. V. quod non diſtinguat inter ſinceros & ſuppoſititios ſcriptores. Dignum ſane patella operculum, de quo tamen ægre

Spectatum admiſſi riſum teneatis amici.

Ecquis enim neſcire poteſt, ipſemet cum *Janſenii*, tum *Petavii* verba inſpiciens, de longe alia Epiſtola, & quidem ipſa tertia decretali, quæ *tomo* 1. *Conciliorum Surii* p. 148. in *Blondelli* vero *cenſura* pag. 72. extat, *& ad omnes Coëpiſcopos, Presbyteros, Diaconos, ac reliquos clericos, & cunctos principes majores minoreſve*, titulum mentitur, utrumque locutum. *Poſt S. Dionyſium*, inquit Janſenius, *Clemens Papa, in Epiſtola tertia; ubi primo docet, quod Auguſtinus toties tradidit, nos eſſe liberi arbitrii, quia velle & nolle habemus in poteſtate.* Adhuc Dionyſius Petavius: *Hoc ſenſu*, ait, *vim accepit auctor ille, qui ſub Clementis nomine Epiſtolam tertiam concinnavit ex libris Recognitionum. Quæ ex Epiſtola nova ſecta patronus teſtimonium ſecundum poſuit, adeo in teſtium delectu incurioſus, ut promiſcue ſinceros ac ſuppoſititios habeat.* Unde cum nullo pacto adducar ut credam magnum aliquem Theologum in ejuſmodi minutiis tantum ex ignorantia errare errorem, viderit ille, quo animo, qua conſcientia id fecerit. Ego hoc, Deo teſte, pro certo affirmare queo, me nullius partis ſtudio, ſed ſolius veritatis amore ductum hoc qualecunque ejus Πραξείας examen inſtituiſſe, ne ſcilicet incautioribus ſub veri nomine poſſet imponere, eoſque ab utiliſſima hujus Epiſtolæ lectione abſterrere. Tum ut *B. Præceptorem* meum ab injuria vindicarem: quem idem ille, ob Clementem hunc Apoſtoli cooperatorem pronunciatum, imprudentiæ arguit, ipſe potius ita fortaſſis coarguendus. Opto vero ut uniuſcujuſque Chriſtiani menti firmiter inhæreat illud Clementis noſtri auro quovis pretioſius monitum: *Cur inter nos ſint contentiones, iræ, ſimultates, ſchiſmata & bellum? Nonne unum Deum & unum Chriſtum habemus? nonne unus eſt Spiritus gratiæ, qui ſuper nos effuſus eſt, & una vocatio in Chriſto? Cur Chriſti membra divellimus & diſcerpimus, & contra proprium corpus ſeditionem movemus, eoque veſania devenimus ut aliorum nos membra eſſe oblivioni tradamus.* pag. 60. Quod ſupereſt, LECTOR BENEVOLE, hanc Epiſtolam, ea qua potuimus fide & diligentia curavimus exprimendam, ut nihil amplius fere hic deſiderare poſſis, quam quod lacunæ non minio rubro, ut in editione Anglicana factum, ſed minoribus literis ſint notatæ. Neque enim, etiamſi illud nobis non liceret, voluimus propterea totum intermittere, ſed vel eo modo textum genuinum à ſupplemento diſtinguere, quo & tuæ, ſi ita videretur, induſtriæ relinqueretur palæſtra vel ad conjectandum, vel ad judicandum. Alias teſtimonia paſſim à nobis aucta ſunt, addita etiam Græcis verſione Latina; tum loca & variantes lectiones apud *Clementem Alexandrinum* repertæ, ſuis quæque pagellis, ex editione Pariſienſi à Chr. 1641. noviſſima indicatæ. In omnibus ſi non omnia forte palato tuo reſpondeant, id partim ſcholaſticis occupationibus meis, partim abſentiæ meæ ab operis typographicis tribues, & quod in ſimili genere optares, æqui bonique facies. Salve, ac bene Vale.

GODOFREDI VENDELINI
DE
CLEMENTIS
ET EJUS EPISTOLARUM
Tempore Divinatio.

CLemens Romanus Fauſtini filius (quem Apoſtolus Paulus, ad Philippenſes ſcribens, ſuum vocat cooperatorem inter ceteros quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ) Petri Apoſtoli ſucceſſor, Apoſtolus item ipſe vocatur à Clemente Alexandrino Lib. IV. Stromatum: quomodo & Barnabas aliíque magnorum Apoſtolorum comites & diſcipuli, pari nomine Apoſtoli (minores tamen) habiti fuerunt & appellati. Clemens hic poſt Petrum Romanam rexit Eccleſiam, vixítque ad tempora Trajani; cujus anno tertio, qui fuit Epochæ noſtræ centeſimus, Joannis quoque Evangeliſtæ morte nobilis, Cherſonæ in Ponto, poſt exilii ſui quinquennium, occiditur. Is erat annus poſt Chriſti aſcenſionem ſexageſimus & octavus, prout habemus traditum. Quot verò tunc annos habuerit Clemens, etſi non legimus proditum; conſtat tamen non multò minorem fuiſſe centenario, valde ſenem utique fuiſſe oportet; ſi (quod habent Recognitionum libri non in totum Dramatici) ad primam famam Chriſti jam in cœlum recepti, vivente adhuc Tiberio, juvenis fuit florentis ætatis, judicii limati, doctrinarúmque ſublimiorum avidi; planè ut annos facilè viginti quinque exceſſerit, vel ad trigeſimum propiùs acceſſerit, natúſque videatur per initia circiter noſtræ Epochæ, Joanni Evangeliſtæ quaſi coætaneus ac planè coævus.

Intra hoc primum ſæculum Pontificatum Romanum geſſit Epiſcopus Clemens, annis (ut inter omnes quamvis diverſiſſima tradentes conſentitur) novem cum menſibus & diebus aliquot. Intra idem ſæculum Epiſcopi Romani recenſentur Linus, Cletus & Anacletus; quamquam Græci fermè ex Cleto & Anacleto unum, eumdémque videantur intelligere, nimis oſcitanter, propter affinitatem nominum, ſocordes.

Quis verò vel ante hos, vel inter hos, vel poſt hos, Clementi locus, quod tempus debeatur, Scriptores certant, jam ab antiquo, proximóque illis ſæculo. Itaque & in Breviariis noſtris priorum editionum à poſterioribus diſcordia eſt, & ἀσυμφωνίαν ſuam in omnibus, uſque ad annum CLXXIX, profitetur Baronius identidem, donec ita fidem ſuam liberat: *Si quis certiorem de annis invenerit Chronographum, quâ tamen non rejiciatur è numero Pontificum Romanorum Cletus, nec Martyrum Lugdunenſium ſincerum teſtimonium condemnetur, haud inviti adſentiemur.* Ego itaque multa, curioſáque indagine, poſtquàm rationes omnes variorum Scriptorum diligenter excuſſi, videor mihi veri fidem deprehendiſſe hanc certiſſimam.

Anno Epochæ noſtræ XLI. die 23. Januarii, occiſo Cajo, ſucceſſit in imperium Claudius, qui Herodem Agrippam ſtatim dimiſit in ſuum regnum, iſque magnâ celeritate reverſus eſt in Judæam per menſem (fac) Februarium totum; vel initia Martii exceptus à ſuis popularibus honorificè; quibus demerendis (ut ſe gratioſum ac popularem præberet) odioſam illis Chriſtianorum, nimis invalentium, multitudinem opprimere, hominéſque illos novos, ſeditioſos, nefariæ impietatis in Deum, legéſque Moſaïcas inſimulatos ad ſupplicia rapere aggreſſus eſt, à præcipuis eorum capitibus Apoſtolis graſſandi facto initio. Itaque *occidit Jacobum fratrem Joannis gladio.*

Hanc mortem habemus adnotatam Kalendis Aprilis, quæ hoc anno XLI. inciderunt in Sabbathum; ut videatur Jacobus, de occaſione ipſius Sabbathi, quaſi facto, dictóve aliquo violati tumultuosè correptus à furentibus, ſtatímque (ut fit in delictis flagrantibus) plexus capite, ſaltem poſt occaſum Solis; quo momento Judaïcum Sabbathum, diéſque Kal. Aprilis deſinebat, inibátque prima Sabbathi; eadem Aprilis menſis illic numerabatur ſecunda. Atque hoc eſt quod Hieronymus in Ezech. Cap. XLIII. traditum à Majoribus non ſatis intellexit; dum ſcribit immolatum Jacobum, die ſecundâ Paſchatis; quod conſtare haud poſſe Baronius quoque pervidit. Et certè Paſcha Judaïcum iſto anno incidit in diem quartam Aprilis, ad veſperam. Non ergo die ſecundâ Paſchatis occiſus eſt Jacobus, ſed ſecundâ menſis, in quam Paſcha illo anno incidit.

Poſt occiſum ergo, ſeu ipſis adhuc Kalendis Aprilibus, ſeu poſtridie mane, Jacobum; videns Herodes hoc placuiſſe Judæis, appoſuit apprehendere & Petrum; non quidem eodem (credo) die ſed uno ſaltem, alteróve interpoſito, quibus populi adplauſum explorare ac perſentiſcere potuit, & Petrus inveniri; qui proin raptus fuerit in carcerem, ipſo die Azymorum, ſanctiſſimo ſecuritatis aſylo, & propter publicam lætitiam ad tam triſtia inopinabili. Sed Herodem nec Sabbatha in Jacobo, nec Azyma in Petro remorata ſunt, quominùs ſaltem comprehenderentur, dilato interim ſupplicio; quod Petro meditabatur poſt Paſcha, diéſque Azymorum omnes tranſactos. Is ergo cuſtodiebatur in carcere; ex quo per Angelum, liberatus eſt, pridie deſtinati ſupplicii, nocte, ſcilicet, inter duodecimam, & decimam tertiam Aprilis.

Liberatus tanto miraculo Petrus, relictâ Judæâ, contulit ſe in alia loca, peragratíſque regionibus variis, Eccleſiíſque confirmatis, pervenit tandem Romam, cœptante anno Claudii ſecundo, ipſo ſecundùm & Largo Conſulibus, qui fuit annus Æræ noſtræ XLII. fixítque illic ſedem Pontificiam; cujus cathedræ natalis celebratur, decimâ octavâ Januarii. A qua die ad ejus mortem numerantur anni XXV. menſes V. dies XII. ſi numeres à die XV. Kal. Febr. ad XII. Kal. Julias anni

anni noſtri LXXVII. quo crucifixus animam Deo reddidit.

Medio iſto tempore, cùm Claudius Imperator edicto Judæos Româ expuliſſet, ipſe quoque Petrus cedere coactus eſt; reverſuſque in Judæam concilium habuit illud primum Apoſtolorum, anno noſtro L. Claudio dein ſublato, a. d. III. Idus Octobres, anno noſtro LIV, ſucceſſit Nero, primo Imperii ſui quinquennio clementiſſimus princeps. Sub quo Petrus reverſus Romam, non illic ſedentariam vitam tranſegit; ſed graviter atque impigrè alias quoque orbis Romani provincias circumiit, ac denique in Britannias penetravit. Dum verò abeſt, ne Roma ſine capite interim ageret, * Linum illi conſtituit Epiſcopum, Conſulatu Neronis & Veteris anno noſtro LV. Is verò ſedit annos XII. (inchoatos interpretor) hoc eſt, undecim exactos cum menſibus quatuor, diebus duodecim, quotidem menſes ac dies habent membranæ Bucherianæ. Deſiit ergo vivere anno noſtro LXVI. omnino, vivente adhuc Petro; quod luculentè confirmat Scriptor anonymus de certaminibus, peregrinationibus, vita & morte Petri & Pauli; quem Arondellæ Comitis Sacellanus (*Perteus*) è Græcia ſecum advexit in Angliam, ex quo Patricius Junius illuſtrem hunc locum citat, Græcè quidem, ſed quem ego ſic Latinè repræſento: *Moratus Petrus in Britannia dies aliquos, cùm multos illuminaſſet verbo gratiæ, Eccleſiaſque conſtituiſſet; poſtquam Epiſcopos quoque & Presbyteros ac Diaconos ordinaſſet, impoſitis manibus duodecimo Neronis anno* (Is fuit noſter LXVI. jam indicatus) *iterum Romam redit; ubi Linum jam mortuum invenient, Clementem loco illius ordinavit invitum, dignitatemque iſtam recuſantem. Quem idoneis * rationibus perſuaſum, ac conſidere admonitum in cathedram divinorum eloquiorum (quam ille obtinuerat) ſublimavit.* Profectionem hanc in Britanniam aliunde vidit etiam Baronius, & eſt luculenter adſtructa, non ita pridem. Sed pergit, poſt pauca, Anonymus: *Igitur confeſtim milites comprehenſis omnibus, qui Chriſto nomen dederant, in condemnatorum eos deduxerunt locum. Et Clementi quidem, ut pote de cognatione Cæſaris, pepercerunt, Herodionem verò & Olympam* (de quibus Rom. XVI, 11, 15.) *cum reliqua multitudine, gladio percuſſerunt. Petrum autem, magnum illum Domini Apoſtolum ſitu * inverſo ſuſpenderunt in cruce; in qua vulnerum dolores inſtar Chriſti ac Dei noſtri perpeſſus, puram ſuam atque incontaminatam animam in Dei manus obtulit. Clemens verò diſcipulus ejus & Epiſcopus pretioſum ejus corpus magnificè in loco illuſtri tumulavit.*

* *Cletum addit Damaſus in Geſtis Pontificum MSS. Hoc cum in editis non comparet. Sic etiam Marianus Scotus.*

* *Quæ Clementi dixerit Petrus, cum eum conſecravit, ex Anaſtaſio MS. leges apud Salmaſium, in Euchariſtico Jac. Sirmondo. p. 664. Hæc cum ab Anaſtaſio Editoribus expuncta ſunt.*

* *Theodoretum vide* [illegible]

Ecce ut, vivente adhuc Petro, Linus ſederit Epiſcopus quem propterea Chorepiſcopum Marianus, aliique ſcripſerunt, inter quos Leo II. ſucceſſor Agathonis: *Petrus*, inquit, *adjutores ſibi aſcivit Linum & Cletum; non tamen Pontificii poteſtatem eis tradidit, ſed Clementi.* Tam certum ſemper fuit unà cum Petro Linum præfuiſſe fidelibus Romanis, & ab eodem Petro traditum Pontificatum Clementi. Sic ergo liquidior incipit fluere hæc Chronologia, in hunc modum.

Anno noſtro LXVI. Linus poſtremùm vixit, mortuus vigeſimâ tertiâ Septembris, anno XII. Neronis, quo Petrus ex Britannia reverſus Romam Linum invenit jam mortuum. Ipſe mox, cum Paulo, conjectus eſt in carcerem Mamertinum, in quo detenti fuerunt menſes octo, uſque ad finem Junii ſequentis.

Anno noſtro LXVII. Petrus in carcere conſtitutus perſuaſit Clementi, ut Epiſcopatum vellet ſuſcipere & Lino ſuccedere. Is ergo ex hujus anni circiter Paſchate ſedit annos IX. menſes XI. dies XII. ut habet Indiculus; juxta quem occiſi Petri pretioſum corpus magnificè ſepelivit, inſigni in loco, ut vidimus.

Anno ergo LXXVII. cùm Romæ inter fideles orta eſſet (qualis poſtea Corinthi) magna diſſenſio ſuper honore Pontificatûs; ne quaſi ex teſtamento Petri ſucceſſiſſe videretur Clemens, ac ne poſteris hæc principatûs ambitio pernicioſi exempli haberetur, ultrò ſe Pontificatu abdicavit, uſus iſtis verbis, quæ in altera Epiſtola Corinthiis propoſuit imitanda: *Si propter me ſeditio, contentio & ſchiſmata orta ſunt, emigrabo, abibo quocumque volueritis.* Epiphanius, in Hæreſi Carpocratianorum, hanc Clementis abdicationem hoc Epiphonemate innuit concluſam: *Secedo, abeo, bene ſtabiliatur populus Dei*; addens ſe id in Commentariis quibuſdam ſic inveniſſe. Abdicaverit ergo die duodecima Februarii, quæ tunc fuit Feria quarta cinerum. Ita poſt quatuor dies Cletus, & re & nomine electus, ſedere cœpit ex die decima ſexta Februarii, Dominicâ ipſa quadrageſimæ, tenuitque Pontificatum, vivo Clemente, annis ſex, menſibus duobus, diebus decem, quos Indiculus repræſentat exſertè; *a Conſulatu*, inquit, *Veſpaſiani VIII. & Domitiani V.* qui eſt annus mihi jam indicatus LXXVII. planiſſimè.

Anno igitur noſtro LXXXIII. Domitiano IX. & Rufo Conſulibus, obierit Cletus, die 26. Aprilis, ut eſt in Hemerologio, intervallum illud à creatione illius, ad unguem confirmante. Vacaſſe traditur ſedes diebus XV. Ergo ex die undecima Maii (quæ tunc fuit Pentecoſte) rurſum electus Anacletus ſedit annos XII. menſes II. (non X.) dies III. uſque ad annum noſtrum XCV. diemque Hemerologio agnitum decimum tertium Julii, Domitiano XVII. & Flavio Clemente Conſulibus, quos etiam agnoſcit Indiculus, mirâ in his conſtantiâ & veri fide.

Erat hic annus Domitiani tyranni XIV. quo perſequutionem ſuſcitavit in Chriſtianos, cujus cauſam Clemens, in Epiſtola illa luculenta (quam ex perſonâ non ſua, ſed Eccleſiæ Romanæ ſcripſit ad Corinthios adverſus Epiſcopum ſuum ſeditioſos) refert ad diſſidia illa Chriſtianorum, adversùs ſe invicem conſurgentium; quale quid etiam Romæ factum innuit; ſuum ipſius certamen ante annos octodecim tacitè innuens.

Interim autem, ſive occiſo jam Anacleto, ſive conjecto in vincula, Evariſtus ſucceſſor deſignatus eſt, cui membranæ tribuunt annos XIII. menſes VII. dies II. uſque ad Gallum & Braduam, Conſules anni noſtri CVIII. ut omnino cœperit ex anno illo jam dicto XCV. Quia verò Clemens jam decrepitus obierat anno, ſicut diximus, noſtro C. die XXIII. Novembris; neque mors ejus ex Ponto Romam perferri potuit, niſi poſt dies ſaltem triginta, hinc factum eſt ut abinde, numerato altero velut initio, Evariſtus ſediſſe ſcribatur annos VII. menſes X. dies II. uſque ad diem vigeſimam ſextam Octobris anni CVIII. útque in Græcis legamus, poſt electionem Evariſti Pontificis, ſucceſſiſſe Alexandrum anno XII. Trajani.

Alexander ergo ſedere cœpit ex anno CVIII. jam dicto, ſeditque annos X. menſes V. dies

XXI.

xxı. Conjectus io carcerem anno noſtro cxvı. octavo ſui Pontificatûs, Aeliano & Vetere Conſulibus, vivente adhoc Trajano, ut habent Acta; in quo carcere duos annos egit, uſque ad tertium Hadriani, noſtrum cxıx. Hadriano III. & Ruſtico Conſulibus, quando ad diem tertiam Maii occiſus eſt & vacavit ſedes diebus xxv. uſqoe ad vigeſimam nonam Maii Dominicam, quâ ſucceſſit Xyſtus. Poſt qoem anno cxxvııı. Teleſphorus, cxxxvııı. Hyginus, cxlıı. Pius, ſub qno Marcion Hæreticus exortus eſt, annis cxv. poſt duos Gemioos Conſules, hoc eſt, anno noſtro cxlııı. docente hoc Tertulliano.

Sic ergo ſpecimine ſaltem præbito reſtituendæ, quod pollicebar, Chronologiæ Pootificiæ, intellectóque tempore, quo Epiſcopatum geſſit Clemens, quóque poſt abdicatum Pontificatum tandem occiſus eſt; videamus nunc & de vero Epiſtolarum illius tempore, iſtius maximè * quam nunc damus. Nam illa præclara, omnibúſque antiquis Patribus laudata, & in Eccleſiis, inſtar Apoſtolicarum, recitari ſolita, quæ data eſt ſub perſona non abdicati Clemeotis, ſed potiùs Romanæ Eccleſiæ (poſt Anacletum ſine Epiſcopo degentis ſcilicet) ad Eccleſiam Corinthiam, ſatis jam ſuam occaſionem annúmque indicavit noſtrum xcv. fervente perſecutione Domitiani quàm maximè, perſcripta; eodem admodum ſtylo, quo idem Romanos Clerus ad Cyprianum utitur. * At character noſtræ hujus homiliæ ſimilior, quàm Epiſtolæ; & ab altero diverſiſſimus, privatum ſcriptorem arguit. Tempus quoque inſinuat pacatiſſimum, nullis in Eccleſiam procellis turbidum; tantóque magis ad caritatem mutuam fovendámque pacem hortatoriam. Ad quam obtinendam ooo oporteat inveoiri hominem * qui eam largiatur, ſed Deum ſcilicet. Quibus verbis vel ego fallor, vel innuitur Veſpaſianus Imperator, qui anno ooſtro lxxv. Sexto ſuo Conſulatu, templum Pacis Æternæ omnium toto Orbe pulcherrimum dedicavit; ſemet exiſtimans illum principem pacis, patrem futuri ſæculi prænuntiati apud Iſaïam, cujus imperii noo foret finis. Non hunc ergo mortalem hominem, ſed Deum inveniri debere monet Clemens, qui æternam pacem ſuis largiturus ſit. Tanto ergo Epiſtola hæc prior illâ, quæ poſt xx. demum annos miſſa fuit Corinthum. Idque ſubindicat, apud Euſebium, Lib. ıv. cap. 23. Dionyſius Corinthiorum Epiſcopus, in Epiſtola dicata Soteri Papæ circa annum noſtrum clxvıı. in qua Romanos alloquitur, his verbis: *Hodie Dominicam ſacram diem peregimus, in qua legimus veſtram * Epiſtolam, quam ſemper ad noſtram inſtructionem legemus; ſicut & priorem nobis à Clemente ſcriptam.* De quibus verbis quod volui conficio, Clementis ipſius eſſe hanc Epiſtolam; illam vero alteram, non tam decrepiti Clementis, quam etiam Romani Cleri.

* Intellige ſecundam.

* *Hæc legat Sect. XI.*

* *Quæ Clementi Alexandrino* Strom. Lib. V. p. 726. *ἡ πρὸς Κορινθίους Ῥωμαίων ἐπιστολή.*

L E C T O R I S.

HActenus *Vendelinus*, cujus verba ex Editione *Pauli Colomeſii* deſcripſimus. Ceterùm qui annos, quibus ſedit Clemens, molìò certiùs reſcire avebit, is adeat oportet eruditiſſimas Diſſertationes *Joannis Pearſonis* & *Henrici Dodwelli*, de Succeſſione primorum Romanæ Urbis Epiſcoporum; qui viri totam Chronologiam Pontificiam feliciter illuſtrarunt, quamvis per omnia oon cooſentiant.

Pearſonius vult Clementem ſediſſe ab anoo lxıx. ad lxxxııı. *Dodwellus* verò ab anno lxıv. vel lxv. ad lxxxı. Hic etiam Cap. xı. Diſſ. de Succeſſ. Pontificum Rom. contendit incertum eſſe, an Epiſtola Clementis prior ab eo jam Epiſcopo ſcripta ſit; at certè noo debuiſſe Epiſcopi nomine ſcribi, quamvis Epiſcopum jam Clementem fuiſſe teſtari videantur *Hegeſippus* atque *Irenæus*. Digna ſunt lectu quæ hanc in rem habet, ſed prolixiora, quàm quæ hoc transferantur. Idem in *Diſſertationum Irenaicarum* prima, §. xxvııı. ſuſpicatur oon immeritò alteram, quæ dicitur, Clementis Epiſtolam eſſe potiùs *διδαχὴν*, ſeo ejus doctrinam ab alio ſcriptis mandatam, atque ex ejus concionantis ore exceptam, vel ex auditorum ab eo memoria exaratam. Eum, Lector, adito, quo rebus Eccleſiaſticis antiquiſſimi ævi nemo facem hactenus intulit fulgentiorem.

J. B. CO-

J. B. COTELERII JUDICIUM

DE PRIORE EPISTOLA

S. CLEMENTIS.

CUm quæcumque de Epiſtola à B. Clemente Romanæ Eccleſiæ nomine ad Corinthiorum Eccleſiam ſcriptâ proferri potuiſſent, ferè omnia partim ab Antiquis tradita, partim à Recentioribus occupata fuerint; vice præfationis, pauca dumtaxat annotabimus ad ea veterum Teſtimonia, quæ nonnihil ſcrupuli legentibus fortè injicerent, niſi exponerentur; ac deinde quæremus quando ſtilum acuerit Κλήμης, τὸ τοῦ Χριστοῦ κλῆμα. Equidem ab Euſebio lib. 3. cap. 16. & 38. Epiſtola vocatur *ὁμολογουμένη, ἀνωμολογημένη παρὰ πᾶσιν, ab omnibus uno conſenſu recepta.* Ille tamen Hiſtoricus lib. 6. cap. 13. refert Clementem Alexandrinum in libris *στρωματέων* uti teſtimoniis Scripturarum à quibuſdam repudiatarum, nempe Sapientiæ Salomonis, Sapientiæ Siracidis, Epiſtolæ ad Hebræos, Epiſtolarumque Barnabæ, Clementis, & Judæ. Quo modo volumen ab omnibus admiſſum, à quibuſdam rejicitur? Eam repugnantiam tolles, ſi dixeris, cunctos quidem Opus agnoviſſe pro genuino Pontificis fœtu, ſed non omnes habuiſſe pro ſcripto Canonico: de primo, nullam motam antiquitus controverſiam; de ſecundo, motam, aliis extra Canonem ponentibus, quæ ſententia obtinuit, aliis intra, ut Auctor Canonum Apoſtolicorum, Canone ultimo, proindéque forſan & qui eos Canones in numero ſacrarum Scripturarum collocat Johannes Damaſcenus, quique eoſdem admittunt Trullani Epiſcopi. Atque hujus poſtremæ opinionis documentum præbet antiquiſſimus Codex Bibliorum manu Theclæ exaratus, ex quo duæ iſtæ Epiſtolæ prodierunt; quandoquidem eas cum libris novi Teſtamenti conjunctas exhibet. Neque verò quidquam cauſſæ eſt, cur alias quaſpiam ſuſpiceris Apoſtolorum Canonis Clementinas Epiſtolas; quæ apud Græcos aut nullæ fuerunt, aut non ſeorſum lectæ, ſed initio Recognitionum, Actuum Petri, Clementinorum, ſimiliſque farinæ Apocryphorum.

Ad ejuſdem Euſebii obſervationem, imitatum eſſe Clementem Epiſtolam ad Hebræos, addi poteſt conſimilis, de imitatione aliorum Novi Teſtamenti librorum, præſertimque Epiſtolarum ad Corinthios & Epiſtolarum Petri: utriuſque enim Apoſtoli erat diſcipulus. Nec mirum, quòd Dominicæ ac Apoſtolicæ ſententiæ & dictiones in ore fuerint hominum Apoſtolicorum, atque in uſu primorum Chriſtianorum.

Photius Bibliothecæ Codice 126. videtur ſcripſiſſe; *αἰτιάσαιτο δ᾽ ἄν τις αὐτὸν ἐν τίσιν*, non autem *ἐν τούτοις. Reprehenderit verò eum quiſpiam in his.*

In Libro Pontificali, ubi de Clementis vita, necnon in ejus Operis Exſcriptoribus, memorantur duæ Clementis Epiſtolæ, eæque Canonicæ & Catholicæ. Quod ita acceptum ab Auctore libri de geſtis Romanorum Pontificum, credito Luitprando, quaſi ageretur de duabus primis Clementis Decretalibus ad Jacobum. Gravi, ut equidem ſentio, errore. Nam ſi Decretales in animo habuiſſet Scriptor Pontificalis libri, non ſolùm duas dixiſſet, verùm quinque. Quemadmodum *βιογράφος* ille; qui mirâ ſupinitate, poſtquam de duabus Epiſtolis Catholicis à Clemente ad Jacobum datis retulit, ſubjungit quænam contineantur in illis duabus, & in reliquis tribus. Adde quod in Pontificali Opere ſejungi videtur Epiſtola ad Jacobum à duabus Canonicis Epiſtolis. *Hic fecit duas Epiſtolas, quæ Canonicæ nominantur.* Et infrà; *Tamen in Epiſtola quæ ad Jacobum ſcripta eſt.*

Circa tempus quo Romani litteras ad Corinthios dederunt, non una eſt Criticorum opinio. Alii aſſignant finem Neronis, aut certè eos annos, qui Veſpaſiani imperium, excidiumque Hieroſolymitanum anteceſſerunt. Hos refellit Epiſtola, dum cap. 47. cùm velut antiquæ meminit Corinthiorum primæ diſſenſionis, ſub Apollo excitatæ, qui teſte Hieronymo circa finem Commentariorum in Epiſtolam ad Titum, Corinthi fuit Epiſcopus; tum Corinthiacam Eccleſiam, Veterem appellat: dumque cap. 1. 5. & 6. ſubindicat perſecutionem aliam ab illa prima Neronis. Poſt Neronem autem Domitianus primus Chriſtianos perſecutus eſt, jam eversâ Hieroſolymâ. Sed Clemens, inquiunt viri doctiſſimi, meminit cap. 41. oblationum in Templo. Quidni meminiſſet? cùm nunc quoque, tot elapſis ſeculis, par mentio idemque ſermo haberi queat; quemadmodum legenti patebit. Alii ſuſpicantur à Clemente exſule factas litteras, ſub finem vitæ: quia cap. 5. dicit Paulum in finibus Occidentis paſſum eſſe, nec urbis Romæ facit commemorationem; & quia in initio calamitates adverſitateſque ſuas proponit. Verùm quis credat Romanis aditam Cherſoneſum, ut ad Corinthios ſcriberent? Et verò eum qui nomine Eccleſiæ Romanæ ſcribebat, illa eloqui decuit quæ Urbi, non quæ ſibi convenirent; ut certè Urbi conveniunt. Unde evaneſcit quidquid objicitur. Alii Epiſtolam miſſam volunt anno Domini 95. fervente perſecutione Domitiani.

Rectiùs tamen quàm ſervens, deſinens notaretur perſecutio; quam nimirum innuit Epiſtolæ principium, quæqoe aptior fuit ad deſtinandos cum litteris quinqoe legatos, nominatos in fine Epiſtolæ.

Cæterùm ſpes Patricii Junii de Hieronymiaoa Clementinæ Epiſtolæ Interpretatiooe, mihi pertenuis aut nulla eſt, librariorum dolos conſideranti, & quo pacto ut vendibiliorem mercem haberent, odioſum Rufini nomeo è principio ac fine Interpretationis Explanatiooum Origenis in Epiſtolam ad Romaoos ſuſtulerint (quod tamen retioet Codex Thuanæ Bibliothecæ) ac favorabile Hieronymi intruſerint. Quocirca ſuſpicio tenet me, idem ſcelus hìc perpetratum, ac Verſionem Clementinæ Epiſtolæ ad Jacobum à Rufino factam, Hierooymi titulo fuiſſe honeſtatam.

Denique monendus es Lector, uncis per totum opus Iuſperſis includi ea quæ in MS. deleta aut amiſſa, per conjecturam ſuppleta, in Editiooe Anglicana miniatis litteris impreſſa ſunt.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΤΟΥ ΡΩΜΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΠΡΩΤΗ.

Ἐκ προσώπου τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας γραφεῖσα.

SANCTI CLEMENTIS

EPISCOPI ROMANI;

EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA.

Scripta ex Romanæ Eccleſiæ perſona.

[H ¹ Ἐκκλη] σία τοῦ Θεοῦ ἡ | E c c l e s i a *Dei quæ incolit*

1. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ] Miſeret me doctorum virorum, quòd odio Catholicæ veritatis, ſtudioque vanæ Hæreſeos adducti, exiſtiment per hanc ſuperſcriptionem adjuvari errorem ſuum, quo Epiſcopis coæquant Presbyteros. Quia *nulla peculiaris vel ſcribentis mentio, vel Cleri Romani prærogativa, vel Corinthiaci Presbyterii à plebe diſcretio appareat, ſed omnes ad omnes conſertim ſcribant.* At ſi rectè ex principiis ſuis voluiſſent argumentari, concludere oportebat, idem jus fuiſſe Laicis ac Presbyteris & Epiſcopis; atque hoc modo deterrimum rerum ſtatum invehere, [Greek], adverſùs quam Clemens totâ pugnat Epiſtolâ. Præclarè verò hac ratiocinatione conficietur, ut Paulus, qui ſcribit Epiſtolas unà cum Soſthene, Timotheo, Silvano, & fratribus univerſis, majorem non obtinuerit quàm ultimus Chriſtianorum, in Eccleſiæ regimine, auctoritatem. Cur ergo, rogabis, cùm Clemens [Greek] potuerit litteras dare, maluit latere ſub perſona Eccleſiæ? Facilis reſponſio. Quoniam totius Apoſtolicæ Eccleſiæ commune votum erat, pacatam cernere Corinthiorum Eccleſiam, à Petro quoque Pauloque fundatam; ingenſque futurum erat Corinthiis incentivum, ipſa Romanorum ſimul ſcribentium concordia. Accedit hoc Apoſtolicus mos communicandi quæ gerebantur, cum tota Eccleſia, qui & diu duravit, & ordinem Hierarchicum non infringit. Unde S. Cyprianus, fortiſſimus apicis Epiſcopalis propugnator, ita Clerum ſuum alloquitur, Epiſt. 5. *Ad id verò quod ſcripſerunt mihi Compresbyteri noſtri Donatus & Fortunatus, Novatus & Gordius, ſolus reſcribere nihil potui; quando à primordio Epiſcopatûs mei ſtatuerim, nihil ſine conſilio veſtro, & ſine conſenſu plebis, meâ privatim ſententiâ gerere. Sed cùm ad vos per Dei gratiam venero, tunc de iis, quæ vel geſta ſunt, vel gerenda, ſicut honor mutuus poſcit, in commune tractabimus.* COT.

Blond. Apol. pro ſent. Hieron. p. 9.

Ἡ ἐκκλησία.] Rectiſſimè ſtatuit eruditiſſimus *Junius*, veteres primitivæ Eccleſiæ Scriptores &c. *quæ vide initio [Greek].* At non ſolùm ſingulares perſonæ & Eccleſiarum præfecti, ſed tota Eccleſiarum univerſitas hoc ipſum præſtabat. Sic Smyrnenſis Eccleſia ad illam, quæ in Ponto erat, litteras ſuas dedit, quarum maximam partem legere eſt apud *Euſebium* Hiſt. Lib. IV. c. 14. & eas totas, ſi non perinſignes interpolationes pluſquàm totas, ex editione Reverendiſſ. *Uſſerii Armachani*. Sic etiam Eccleſiæ Viennæ & Lugduni Galliarum Epiſtola, apud eundem *Euſebium*, occurrit. Adeo non ſingularis exempli res eſt præſentis Epiſtolæ formula, Eccleſiæ Romanæ nomine perſcriptæ. Quin & obſervandum inſtitui hujus cauſas non adeò à fraterna illa caritate & animarum zelo, quibus olim Chriſtianorum mentes incaluerunt, quàm ex regiminis Eccleſiaſtici & individuæ unitatis, quæ fideles univerſos conjungeret, vi & neceſſitate eſſe repetendas. Quiſquis enim Eccleſiæ cujuſvis membrum audiebat, aliis quibuſcumque protinus adnectebatur; & qui ab aliqua meruerat ejici, ab univerſis utique extorris habebatur. Unde, referente *Tertulliano*, de Præſcr. adverſus Hæreſ. *Tot ac tantæ Eccleſiæ una eſt illa ab Apoſtolis prima, ex qua omnes; ſic omnes primæ & omnes Apoſtolicæ, dum unam probant unitatem. Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & conteſſeratio hoſpitalitatis, quæ jura non alia ratio regit, quàm ejuſdem ſacramenti una traditio.* Cujus viri, præruptâ licèt, validâ tenſa verbis, ut ſolet, magis Romanis effert *Cyprianus* Lib. de Unitate Eccleſiæ. *Epiſcopatus unus eſt, cujus à ſingulis in ſolidum pars tenetur*, & *Optatus Milevitanus*, Lib. II. *Totus orbis commercio formatarum in una communionis ſocietate concordat.* Hinc S. *Ignatius* ad Smyrnæos, Epheſios, Magneſios, Philadelphios, Tralleſios & Romanos Epiſtolas ſcripſit; *Polycarpus* ad Philippenſes; *Dionyſius* ad Lacedæmonios, Athenienſes, Nicomedienſes, Cretenſes, Ponticos & Romanos; *Cyprianus* ad Clerum Romanum, Clerum & plebem Hiſpaniarum, ad Numidas, Thybaritanos, Furnitanos & Aſſuritanos; ut non ad ſequioris ſæculi Scriptores deſcendam. Hinc etiam Epiſtolæ Synodicæ fidei, quam quiſque Epiſcopus profitebatur, indicem ortum duxere. Quæ quidem mittebantur, non obſequii causâ, ad ſedem Romanam, ſed ad omnes undique ex æquo Eccleſias; cui muneri minimè eximebatur ipſe Pontifex Romanus, reſtante *Gelaſio* primo, qui ait: *mos eſt Romanæ Eccleſiæ Sacerdoti noviter conſtituto, formam fidei ſuæ ad ſanctas Eccleſias perrogare.* Unde Epiſt. I. & II. habetur fidei ejus confeſſio univerſis Dardaniæ Epiſcopis, & aliis. Quod ipſum cùm ab eo poſcebat *Euphemius Conſtantinop.* reſpondet *Gelaſius*. *ſuit quondam Eccleſiaſtica hæc regula, apud patres noſtros, quibus una Catholica, Apoſtolicáque communio ab omni prævaricatorum libera pollutione conſtabat.* Ep. IX. Idem *Gregorium* Magnum præſtitiſſe affirmat *Joannes Diaconus* in ejus vita, quam Epiſtolam videre eſt in Operibus quæ extant Ep XXIV. Imò verò nec vel ipſi Hæreſiarchæ huic officio defuere, ſed licet ab Eccleſia ſe ultro dividerent, eidem tamen adhærere, ambitione ſatis præpoſterâ uſque affectabant. Ex *Socrate*, *Theodoreto* & aliis diſcimus, quanto ſtudio Arianarum partium antesignani, ſcriptis undique Epiſtolis, Synodiſque congregatis, Eccleſiis ſe ſe commendabant. Quin *Montanus* id ſatagebat & tantùm non obtinuit, ut à *Zephyrino* Pont. Romano, ipſe unà cum prophetis ſuis admitteretur, ſi *Tertulliano*, Lib. cont. Prax. in ſua cauſa fides eſt. Ita & *Marcion*, teſte *Epiphanio*, à patre ſuo Sinopenſi Epiſcopo ejectus, eidem Eccleſiæ Romanæ ſeipſum adjungere diligenter attentabat. Quibus rite præſtructis, facilis ad ſequentem Epiſtolam patebit aditus. Nimirum, quando teterrima ſeditio, illâ longè improbior, quæ D. Pauli temporibus glis*c*ebat, Corinthiorum Eccleſiam divexabat, exſpectandum erat, ut deinceps pro Eccleſiæ lege & more, tum ſeditioſi, tum etiam Epiſcopi, per vim & nefas ejecti, nec non ipſa demum Eccleſia

le Romam; Eccleſia Dei, quæ incolit Corinthum, vocatis ſanctificatis in voluntate Dei, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum: Gratia vobis & pax ab omnipotente Deo per Jeſum Chriſtum multiplicetur, in vobis peculiariter & continuè.

I. Propter calamitates & caſus adverſos qui nobis acciderunt, Fratres, tardiùs videmur convertiſſe animum ad eas res quæ à vobis, Di-

² παροικοῦσα [Ῥώμην] τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ³ πα[ροικού]σῃ Κόρινθον, κλητοῖς ἡγι[ασμέν]οις ἐν θελήματι Θεοῦ, διὰ τοῦ [Κυρίου ἡμ]ῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ [Χάρις ὑ]μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο[κράτο]ρος Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη. ⁴ [ἐφ' ὑ]μᾶς ᵃ ἰδίως, καὶ ἐπ' ἀλλήλους.

⁵ [Διὰ γενομ]ένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ [περι]πτώσεις ἀδελφοί, ᵇ βράδιον ᶜ ⁶ [δυσι]ζόμεθα ⁷ ἐπιστροφὴν πεποιη[κέν]αι, περὶ τῶν ἐπιζητουμένων

ᵃ f. ἰδίως καὶ ἐπαλλήλως
ᵇ f. βράδιον.
ᶜ f. νομιζόμεθα

---

cleſis malè moleſtata, querelas & ἐπιζητήσεις ſuas, quarum mentio ſtatim ſequitur, interponerent, reſponſúmque omnes & ſinguli ferrent, non ab Epiſcopo tantùm, ſed, quod hic factum videmus, ab ipſa etiam Eccleſiæ univerſitate. De charactere Epiſtolæ iſtius, non opus eſt multa dicantur, ſi quidem licèt à Decretalium, quas Papæ ſequentes imperinio ſtylo dictarunt, prorſus ſit aliena, ἱκανωτάτη γραφὴ à *S. Irenæo*, ab *Euſebio* μεγάλη καὶ θαυμασία, ab *Hieronymo valde utilis*, & Epiſt. ad Hebræos conſimilis, & demum à tota Eccleſia publicè legi, & tantùm non Catholica haberi meruit. J. FELLUS.

2. Παροικοῦσα.] Vertendum utrobique *peregrinatur Romæ & Corinthi peregrinatur*, ut variis exemplis oſtendit vir magnus *Henricus Valeſius*, in limine notarum ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam *Euſebii*. P. COLOMESIUS. Sic verterat *Patr. Junius*, quem temerè correxit *J. B. Cotelerius*.

3. Παροικούσῃ Κόρινθον] Fortè κατοικούσῃ, ad vitandam ταυτολογίαν, cùm idem ſit κατοικεῖν quod παροικεῖν, ut videre eſt ſtatim in initio libri Ruth, & alibi apud 70. Seniores Utraque autem vox παρεπιδημεῖν ſignificat, & ſæpius pro eodem uſurpatur, ac in eadem enunciatione ad majorem evidentiam, & ἐμφάσεως adhibetur, ut apud Pſalmiſtam, Πάροικος ἐγώ εἰμι παρὰ σοὶ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου. & Pet. c. 2. 11. ἀγαπητοὶ παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, &c. Sic vetus etiam inſcriptio ex inſula Delo nuper allata, in quâ ab Athenienſibus, Romanis, & aliis peregrinis qui in inſula inquilini erant, Apollini conſecratâ, quam inter marmora Regia in hortis Jacobæis videre licet. Quem locum, ſi vicinam Pinacothecam Bibliothecæ celeberrimæ conjunctam, ſi numiſmata antiqua, græca & Romana, ſi ſtatuas & ſigna ex ære & marmore, conſideres, non immeritò Theſaurum antiquitatis, & μουσεῖον inſtructiſſimum, nominare potes. Inſcriptionem ipſam in gratiam eorum, qui ejuſmodi ſtudiis delectantur, non abs re fortè erit attexere, in qua literas vetuſtate abraſas, nos ſupplevimus, & minio rubro à reliquis diſtinximus.

ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙ ΤΟΥ ΑΧΑΡΝΕΑ
ΕΠΙΜΕΛΗ ΤΗΝ ΔΗΛΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΝ
ΑΘΗΝΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΞΕΝΩΝ
ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΠΙΔΗΜΟΥΝ-
ΤΕΣ ΕΝ ΔΗΛΩ
ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ ΚΑΙ ΚΑΛΟΚΑΓΑΘΙΑΣ ΚΑΙ
ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ
ΘΕΟΥΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΑΝΕΘΗΚΑ ΑΠΟΛΛΩΝΙ

Naſcentis autem Eccleſiæ ſtatum, quæ ſub Imperatoribus Ethnicis, & ut plurimum perſecutoribus, nullibi ſtabilem & permanentem locum poſſideret, ſed (ſicut olim Patriarchæ in tentoriis, & populus Iſraëliticus in Eremo ſub pellibus) patriam cœleſtem anhelans, vitam in terris vagam ac dubiam, tanquam hoſpes & peregrina tranſigeret, voces hæ appoſitiſſimæ, παροικεῖν & κατοικεῖν, graphicè depingunt, & nobis ob oculos ponunt. Longum eſſet per ſingulos Patres ire, & loca ex illis cumulare, quibus humanæ vitæ, quam παροικίαν vocant, τὸ ἀλογχρόνιον, & Eccleſiæ inſtabilem ſortem promiſcuè his vocibus, denotant; ſufficiat unus Juſtinus, qui de Chriſtianis ſui temporis, epiſtolâ ad Diognetum planè aureâ, ſic loquitur. πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται. καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι πᾶσα ξένη πατρίς ἐστιν αὐτῶν, καὶ πᾶσα πατρὶς ξένη &c. JUNIUS.

Ibid. Negari minimè debet παροικεῖν idem ſæpiſſimè eſſe ac παρεπιδημεῖν & proinde verſionem doctiſſ. *Junii* rectè eſſe inſtitutam; præſertim cùm is naſcentis Eccleſiæ ſtatus, ut ſub Impp. Ethnicis & ut plurimum perſecutoribus nullibi ſtabilem & permanentem poſſideret locum, ſed patriam cœleſtem anhelans, vitam in terris vagam & dubiam, tanquam hoſpes & peregrina tranſigeret. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται, καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι πᾶσα ξένη πατρίς ἐστιν αὐτῶν, καὶ πᾶσα πατρὶς ξένη, ut ait *Juſtinus ad Diognetum*. Interea tamen advertere licebit παροίκους, non modò inquilinos & hoſpites, ſed in vicinia habitantes cives & indigenas à probatiſſimis auctoribus paſſim dici; & non tantum continentia ædificia, ſed pomœrium & univerſam quaquà patet ſuburbicariam regionem, &, ut *Theophili* Anteceſſoris verbis utar, πάντας τοὺς ὑπὸ τὸ πόλει ἀγροὺς urbibus accenſeri; quodque ad rem præſentem inprimis ſpectat, in manifeſto eſt minores Eccleſias familiam atque nomen à matricibus ducere. Unde Epiſtola D. Pauli, quæ ad Corinthios inſcribitur, omnibus totius Achaiæ Eccleſiis, teſte ipſo Apoſtolo, mittebatur; nimirum, τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ 2. Cor. I. Inſuper Collecta Hieroſolyma mittenda 1. Cor. XVI. I. & 2. Cor. VIII, 9. ad totam Achaïam pertinuit, quod conſtare poterit ex Rom. XV, 26. 2. Cor. IX, 2. Qui demum Corinthios Irrigaſſe 1. Cor. III, 6. totam Achaïam perluſtraſſe fertur Act. XVIII, 27. Parratione cùm Smyrnenſis Eccleſia, apud *Euſebium* Lib. IV. c. 14. Epiſtolam ſuam inſcribit ταῖς κατὰ πάντα τόπον παροικίαις, & ibidem *Dionyſius*, τῆς ἐν Κορίνθῳ παροικίας, *Philippus* τῆς Γορτυναίων παροικίας, Epiſcopi perhibentur; ut ubique regiones omnes iſtis matricibus Eccleſiis, & eidem Epiſcopali curæ ſubjectæ intelligendæ veniant. Priſcis ſiquidem temporibus, idem ferè erat *parœcia*, quod nunc *diœceſis* diceretur. Sic Can. XVIII Concil. Ancyrani: οἱ τινες ἐπίσκοποι κατασταθέντες, καὶ μὴ δεχθέντες ὑπὸ παροικίας ἐκείνης, εἰς ἣν ὠνομάσθησαν, βούλοιντο ἑτέρας παροικίας ἐπιέναι καὶ βιάζεσθαι τοὺς καθεστῶτας, καὶ στάσεις κινεῖν κατ' αὐτῶν τούτους ἀφορίζεσθαι. Fruſtra itaque ſunt ii, qui ex plurium Presbyterorum, hac in Epiſtola ad Chriſtianos Κορίνθου παροικούντων mentione, rem Hierarchicam concuſſiſſe autumant & presbyterianæ ἰσονομίας imaginem & typum exhiberi gloriantur. FELLUS.

4. Ἐφ' ὑμᾶς ἰδίως.] Alludit fortaſſe ad locum Pauli Theſſ. c. 3. 12. Ὑμᾶς δὲ ὁ κύριος πλεονάσαι, καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς. Legendum autem arbitror, ἐφ' ὑμᾶς ἰδίως. JUNIUS.

5. Διὰ γενομένας συμφορὰς.] Ex hiſce verbis colligit *Junius, veriſimile eſſe hanc Epiſtolam fuiſſe conſcriptam à Clemente* in exilium conſtituto; ſed puto bonæ fidei rem non eſſe, ſi quis alieno nomine litteras mitteret, quo tempore conſtaret eum peregrè verſari, nec convenire eos poſſe, quorum verbis ſe ſcribere profitetur. Præterea ſolennis illa legatio, quæ in calce Epiſtolæ recenſetur, argumento erit hæc ab Inſula aut Metallo minimè fuiſſe tranſmiſſa. Et quidem ſi Anonymo auctori, qui de certaminibus, peregrinationibus, vita & morte Petri & Pauli ſcripſit, & in Bibliotheca Arundeliana habetur, fides ſit habenda, ſaltem in illa perſecutione, quæ B. Petrum martyrio donavit, prætereibatur Clemens noſter & natalium privilegio inviolatus permanſit Ait enim ille: οἱ ἐγχώριοι παρεχώρουν πάντας συλλαβόμενοι (Chriſtianos) ἐπὶ τὴν καταδίκην ἄγειν τότε. πλὴν τοῦ μὲν Κλήμεντος ὡς συγγενοῦς Καίσαρος φειδόμενοι Ἡρωδίωνα δὲ καὶ Ὀλυμπᾶν σὺν ἄλλοις πολλοῖς τῷ τοῦ ξίφους ὑπέβαλον τομῇ. Πέτρον δὲ τὸν μέγαν τοῦ Κυρίου Ἀπόστολον ἀνεσταύρωσαν τῷ σταυρῷ ἀνασταυρώσαντες. Ubi obiter notare eſt pleroſque, qui Clementis vitam ſcripſere, ſuccedentium Pontificum majeſtatem ob oculos habentes, eum Imperatoriâ familiâ ortum ſomniaſſe, & quæ de *Fabio Clemente* Conſule, atque *Flavia Domitilla* viro, retulerat Dio Lib. LXVII. ad noſtri decreta congeſſiſſe. FELLUS.

Ibidem] Διὰ γενομένας conjungendum cum antecedentibus, quæ ita, ex Codice Alexandrino, legenda ſunt: Διὰ τὰς αἰφνιδίους καὶ ἐπαλλήλους γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ περιπτώσεις. non ἐφ' ὑμᾶς ἰδίως. Ita legendum vidit Angliæ decus Joan. Pearſon. COLOM.

6. Δυσιζόμεθα.] Ad ſupplendam hanc lacunam, vocem νομίζομεν, nec incommodo ſenſu primùm ſubſtituimus, ſed cum diligentius poſtea, & oculis accuratioribus exemplar intueremur, & veſtigium minutiſſimum τοῦ ν ante ι cerneremus, δυσιζόμεθα, licet rarius occurrat, reponere non dubitavimus. δυσίζειν autem Heſychio eſt, φροντίζειν ἢ ὑποστρέφειν. JUN.

Ibid.] *Gurrius* opinatur ab οὐκ οἴομαι. αὐζω οἴζομαι deduci. PELL. Quidquid hic comminiſcuntur aut coactum, aut barbarum eſt. Legendum βράδιον δοκοῦμεν ἐπιστροφὴν πεποιῆσθαι περὶ τῶν ἐπιζητουμένων, hoc eſt, ſi ita loqui Latinè liceret, *ſeram videbimur animadverſionem feciſſe de iis quæ quærebatis*. Senſus eſt, videbimur ſero ad animum revocaſſe. CLERICUS.

7. Ἐπιστροφὴν πεποιηκέναι] Ἐπιστρέφειν, & ἐπιστροφὴν ποιεῖν eſt, curare, animadvertere, & animum adhibere, vel adjicere. Præter exempla quæ Stephanus affert, adde ſi placet è Rhodiaco Dionis Chryſoſtomi locum inſignem, non

tan-

μένων [πε]ρὶ ὑμῖν πραγμάτων, [8] ἀγαπητοὶ, τῆς τε
* l. ξένης. ἀλλοτρίας καὶ * ξένοις τοῖς ἐκλεκτοῖς τοῦ Θεοῦ, [9] μιαρᾶς καὶ ἀνοσίου στάσεως, ἣν ὀλίγα πρόσωπα προπετῆ καὶ αὐθάδη ὑπάρχοντα, [10] εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας ἐξέκαυσαν, ὥστε τὸ σεμνὸν καὶ περιβόητον, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις [11] ἀξιαγάπητον ὄνομα ὑμῶν, μεγάλως βλασφημηθῆναι. Τίς γὰρ παρεπιδημήσας πρὸς ὑμᾶς, τὴν πανάρετον καὶ βεβαίαν ὑμῶν πίστιν οὐκ ἐδοκίμασεν; τήν τε σώφρονα καὶ ἐπιεικῆ ἐν Χριστῷ εὐσέβειαν οὐκ ἐθαύμασεν; καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς φιλοξενίας ὑμῶν ἦθος οὐκ ἐκήρυξεν; καὶ τὴν τελείαν καὶ ἀσφαλῆ γνῶσιν οὐκ ἐμακάρισεν; ἀπροσωπο-
* Clem. Al. ἐν τοῖς νομίμοις. λήπτως γὰρ πάντα ἐποιεῖτε, καὶ * τοῖς [12] νόμοις τοῦ Θεοῦ ἐπορεύεσθε, [13] ὑποτασσόμενοι τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ τιμὴν τὴν καθήκουσαν ἀπονέμοντες τοῖς παρ' ὑμῖν πρεσβυτέροις· νέοις τε μέτρια καὶ [14] σεμνὰ νοεῖν ἐπετρέπετε· γυναιξίν τε ἐν ἀμώμῳ καὶ σεμνῇ καὶ ἁγνῇ συνειδήσει πάντα ἐπιτελεῖν παρηγγέλλετε, στεργούσας καθηκόντως τοὺς ἄνδρας ἑαυτῶν· ἔν τε τῷ κανόνι τῆς ὑποταγῆς ὑπαρχούσας, τὰ κατὰ τὸν οἶκον σεμνῶς [15] οἰκουργεῖν ἐδιδάσκετε, πάνυ σωφρονούσας.

Πάντες τε [16] ἐταπεινοφρονεῖτε, μηδὲν ἀλαζονευόμενοι, ὑποτασσόμενοι μᾶλλον ἢ ὑποτάσσοντες, [17] μᾶλλον διδόντες ἢ λαμβάνοντες· τοῖς

lecti, quæſitæ ſunt; & ad alienam peregrinamque Dei electis ſeditionem, ſceleſtam ac impiam; quam pauci homines præcipites ac temerarii, in tantum vecordiæ inflammârunt, ut venerabile ac celebre & ab omnibus dignum amari nomen veſtrum, magnopere blaſphemetur. Quis enim Citatur à Clem. Al. Strom. 4. p. 516. Corinthii.
apud vos diverſatus, virtute omni plenam, firmamque fidem veſtram non probavit? modeſtam ac decentem, in Chriſto pietatem non eſt admiratus? magnificentiam hoſpitalitatis veſtræ non prædicavit? perfectam ſtabilemque cognitionem non judicavit beatam? Nam ſine perſonarum acceptione cuncta faciebatis, & in Dei Legitimis ambulabatis; ſubditi præpoſitis veſtris, & honorem debitum ſenioribus veſtris tribuentes: juvenibus ut moderata & honeſta cogitarent mandabatis: mulieribus denunciabatis, ut in inculpatâ & honeſtâ & caſtâ conſcientiâ peragerent omnia; diligerent pro officio maritos ſuos; atque in obedientiæ regula conſtitutæ, res domeſticas honoratè adminiſtrarent, docebatis, omninoque modeſtè ſe gererent.

II. Omnes autem humili animo eratis, nullatenus ſuperbientes, magis ſubjecti quàm ſubji- 1 Petr. 5. 5.
cientes, dantes potiùs quàm accipientes; Dei

---

tantùm ut vim vocis & proprietatem diſcas, ſed turpe lucrum caveas; quod animi & rationis oculos occæcat, nec juſtum ab injuſto, aut honeſtum à turpi diſcernere patitur. Ἀλλ' ἐν αὐτῷ οὕτω μοχθηρία [illegible] κέρδους [illegible] χρόνος, μηδένος αἰσχροῦ μηδὲ αἰσχύνης πράγματος ἐπιχειρῆσαι, μηδὲ φροντίζειν [illegible] τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ μόνον εἰ λυσιτελής. JUN.

8. Ἀγαπητοί.] Vox hæc ſede ſua, & loco turbata eſt, & jungenda procul dubio voci præcedentis paginæ ἀδελφοὶ, quod a nobis in verſione noſtra factum eſt, ut tricæ implicati eloquii, ſuo ordini & juncturæ redderentur (ut loquitur Hieronymus de phraſi Pauli) & verborum fila, plano magis & expedito ſtamine, decurrerent. Diſponere autem aptè, & figurare variè, non niſi μετρίως τισὶ conceſſum eſt. Clemens noſter, nullos colores aut lumina orationis affectat, phraſis ejus ſimplex, rudis, & planè ἀπερίεργος eſt, ſed poſtea fuſius de ejus ſtylo, & ſcribendi genere. JUN.

9. Μιαρᾶς καὶ ἀνοσίου.] Quære ex Grammaticis an quatuor Epitheta rectè uni ſubſtantivo apponantur. An verò duo ex Gloſſâ? B.

10. Εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας.] Hoc eſt, tanto furore inflammarunt; vel ita inflammarunt, ut rem ad tantum furorem adduxerint, ut nomen veſtrum ſummopere vituperetur; hoc eſt, ut diſſidiis veſtris infames ſitis. Nomen hîc eſt exiſtimatio. CLERICUS.

11. Ἀξιαγάπητον.] Eadem voce utitur cap. 20. Quod ſicut miror aſſeveratum à viro πολυμαθεστάτῳ Davide Blondello in Præfatione Apologiæ pro ſententia Hieronymi p. 40. id nominis Noſtri in Epiſtola non comparere. COT.

12. Ἐν τοῖς νόμοις.] Clem. Alex. ἐν τοῖς νομίμοις. Quæ genuina lectio, ut ex Sect. XXX. & XL. liquet. Apud eundem Clementem Strom. Lib. I. Nymphodorus ἐν τρίτῳ νομίμων Ἀσίας laudatur, & ἐν νομίμοις βαρβαρικοῖς alibi. Quo nomine volumen ſcripſerat Ariſtoteles Varroni Lib. VI. de Legibus, & Apollonio in Hiſtoriis Mirabilibus laudatum. COLOM.

13. Ὑποτασσόμενοι ad [illegible].] Hæc facta ex Paulinis, atque extra tempus ſuum, ut loquuntur Grammatici. B

14. Σεμνὰ νοεῖν ἐπετρέπετε.] Fortè ἐπαιδεύετε, vel ἐνετρέφετε aut ἐξετρέφετε potius, quod idem eſt cum ἀνετρέφετε h. e. l. à teneris inſtituebatis, & imbuebatis. JUN.

15. Οἰκουργεῖν.] Pro οἰκουργεῖν, legendum monuit οἰκουρεῖν Dominus Boſius Canonicus Elienſis, vir emendatus & gravis, & in hoc literarum genere, quod ipſius eruditiſſimæ notæ in Chryſoſtomum teſtantur, longè verſatiſſimus, cujus induſtriâ in hoc opere non leviter nos adjutos eſſe profitemur. Cùm enim in apographum noſtrum caſu incidiſſet, in quo præter lacunas ſuppletas, nullæ tum emendationes noſtræ, ſed exemplar αὐτόγραφον fide optimâ, etiam cum omnibus rugis & nævis expreſſum, quos nos poſtea emaculandos, & per otium abſtergendos propoſueramus, temperare ſibi non potuit, quin varia obſervaret: pro quibus ut illi, licet de facie adhuc ignoto, gratias agimus maximas, ita alios latere nolumus, per quos vel minimum profecimus. Verùm hoc loco οἰκουργεῖν convenientius eſſe arbitramur, ſiquidem addit author, τὰ κατὰ τὸν οἶκον. In muliere enim ἀνδρείᾳ, qualem Salomon poſtremo Proverbiorum deſcribit, non tantùm requiritur, ut domi ſe contineat, & rarò in publicum prodeat: quam Apoſtolus ad Titum 2. 5. οἰκουρὸν ἀγαθὴν vocat, & Clemens Alexandrinus 2. Strom. elegantiſſimè exprimit, [illegible] τοῖς πολλοῖς τῆς οἰκίας [illegible] οἰκουρίαν: verum etiam, ut ſedula ſit inſtar apis oportet, nec ἀεργὸν τὴν χεῖρα ἔχειν, ſed τῷ ἀνδρὶ συνεργεῖν εἰς ἀγαθὸν πάντα τὸν βίον, ut eſt, apud Regum ſapientiſſimum, ibidem. Unde idem Clemens in Pædagogo lib. 3. ἡ δὲ αὐτουργία ταῖς γυναιξὶ μάλιστα τὸ γυμνάσιον ἐπιφέρει [illegible], [illegible] αὐτῶν. [illegible] ἄλλας [illegible]. καὶ [illegible] καὶ [illegible] τὸ [illegible] γυναικὸς [illegible] τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὅπου χρεία μάλιστα, [illegible] καὶ [illegible]. & ſupra ejuſdem libri cap. 10. τῆς γυναικείας αὐτουργίας varias ſpecies enumerat, ταλασιουργίαν ſcil. ἱστουργίαν &c. ad quem te remittimus. Ibid.

Ibid.] Non ſatis Chriſtianæ matrisfamilias οἰκουρεῖν domum curare, niſi fortis illius matrisfamilias adinſtar, quam Salomon Prov. ult. deſcribit, manum operi admoveat. Rectè Junius cum temperantia adminiſtrare; rectiùs fortaſſe, decorè aut cum matronali gravitate adminiſtrare diceretur. FELL.

16. Πάντες ἐταπεινοφρονεῖτε.] Ad locum 1. Petri 5. 5. reſpexiſſe hîc Clementem noſtrum arbitror, πάντες δὲ ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγκομβώσασθε. Unde infra ἐνδυσώμεθα τὴν ὁμόνοιαν ταπεινοφρονοῦντες, & paſſim in hac Epiſtola Corinthios ut humilitate ſe ornent, & humilitatem cum concordia induant, hortatur: quæ cæterarum virtutum meritò à Baſilio θησαυροφυλάκιον vocatur, & à Chryſoſtomo, μήτηρ, καὶ ῥίζα, καὶ τροφὸς, καὶ ὑπόθεσις, καὶ σύνδεσμος τῶν ἀγαθῶν. JUN.

17. Μᾶλλον διδόντες.] Alludit ad locum Act. 20. 35. Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν. De quo loco Joſephus ſcriptor Chriſtianus (quem ex codice MS. Cantabrigienſi deſcriptum habemus) in Ὑπομνηστικῷ ſuo, quæſtione 121. ſic habet. Τίνας οἶδεν αἱ ῥήσεις τῶν ἀποστόλων μαρτυρίαι [illegible] ἐν ταῖς γραφαῖς οὐκ ἔχουσι. Ματθαῖος φησὶν ἐπὶ τῇ οἰκήσει τοῦ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἀνόδου εἰς τὴν Ναζαρὲθ μετὰ τοῦ παιδίου. ἐλθὼν δὲ ᾤκησε τὴν Ναζαρέθ. ὅπως πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον, Ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται. Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους φησὶ, διὸ λέγει. Ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός· καὶ πάλιν. γέγραπται. Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ὁ δεύτερος εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν· καὶ τοῖς ἐν Μιλήτῳ πρεσβυτέροις διαλεγόμενος φησί. Μνημονεύετε, ὅτι μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. His adde, ſi placet, locum Chryſoſtomi, quem nos ex Catena græca in Acta & Epiſtolas Canonicas eruimus, quæ in Bibliotheca Novi Collegii hujus Academiæ ſervatur, & longè alia eſt ab ea, quæ ſub Oecumenii nomine, in lucem prodiit. Καὶ ποῦ εἶπεν, [illegible] οἱ ἀπόστολοι. ἢ ἐξ ὧν ἄν τις συλλογίσαιτο δῆλον· καὶ γὰρ ἔδειξε τὴν παρρησίαν τὴν πρὸς τοὺς κινδύνους, τὴν συμπάθειαν τὴν πρὸς τοὺς ἀρχομένους. τὴν διδασκαλίαν τὴν μετὰ παρρησίας. τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἀκτημοσύνην. οὕτω δὲ καὶ ἀκτημοσύνης [illegible], εἰ γὰρ [illegible], οἱ θέλοντες τέλειοι [illegible] αὐτὸς τὸ μᾶλλον λαμβάνειν, καὶ ἑτέρως [illegible], [illegible] καὶ αὐτοῦ, [illegible], [illegible], τρίτος, [illegible], τὸ καὶ περιττεῦσαι ἐξουσίαν ἔχοντα λαμ-

viatico contenti, & accuratè attendentes ſermonibus ejus: dilatati eratis in viſceribus, & paſſiones illius præ oculis veſtris erant. Sic pax alta & præclara omnibus dabatur, inſatiabile benefaciendi deſiderium & plena Spiritus ſancti ſuper omnes effuſio erat: atque referti ſanctæ voluntatis, bonâ alacritate cum piâ confidentiâ extendebatis manus veſtras ad omnipotentem Deum; ſupplicantes illi, ut propitius eſſet, ſi quid inviti peccaſſetis. (l. Hebr. 8. 12. & 2. Machab. 7. 37.) Vobis per diem ac noctem ſollicitudo erat pro univerſa fraternitate, ut cum miſericordia & conſcientia ſalvaretur numerus electorum Dei. Sinceri, & ſimplices eratis, atque injuriæ immemores, invicem. Omnis ſeditio, & omnis ſciſſura vobis abominationi erat: de proximorum delictis lugebatis: eorum defectus, veſtros judicabatis: omnis bonæ operationis non pœnitebat vos, ſed parati eratis ad omne opus bonum. Venerandâ & virtutum omnium refertâ converſatione ornati, cuncta in timore ejus peragebatis. Mandata Domini ſcripta erant in cordis veſtri tabulis.

[18] ἐφοδίοις τοῦ Θεοῦ ἀρκούμενοι, καὶ [19] προσέχοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς· [20] ἐνεστερνισμένοι ἦτε τοῖς σπλάγχνοις, [21] καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν. Οὕτως εἰρήνη βαθεῖα καὶ λιπαρὰ ἐδέδοτο πᾶσι, καὶ ἀκόρεστος πόθος εἰς ἀγαθοποιΐαν, καὶ πλήρης Πνεύματος ἁγίου ἔκχυσις ἐπὶ πάντας ἐγένετο. μεστοί τε ὁσίας βουλῆς ἐν ἀγαθῇ προθυμίᾳ μετ' εὐσεβοῦς πεποιθήσεως ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ὑμῶν πρὸς τὸν παντοκράτορα Θεὸν, ἱκετεύοντες αὐτὸν * ἵλεως γενέσθαι, εἴ τι ἄκοντες ἡμάρτετε. Ἀγὼν ἦν ὑμῖν ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς [22] ὑπὲρ πάσης τῆς ἀδελφότητος, εἰς τὸ σώζεσθαι μετ' ἐλέους καὶ συνειδήσεως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ· εἰλικρινεῖς καὶ ἀκέραιοι ἦτε, καὶ * ἀναμνησίκακοι εἰς ἀλλήλους. Πᾶσα στάσις, καὶ πᾶν σχίσμα βδελυκτὸν ὑμῖν· ἐπὶ τοῖς παραπτώμασι * τοῖς πλησίον ἐπενθεῖτε· τὰ ὑστερήματα αὐτῶν ἴδια ἐκρίνετε· ἀμεταμέλητοι ἦτε ἐπὶ πάσῃ ἀγαθοποιΐᾳ, ἕτοιμοι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Τῇ παναρέτῳ καὶ σεβασμίῳ πολιτείᾳ κεκοσμημένοι, πάντα ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ ἐπετελεῖτε. Τὰ προστάγματα τοῦ Κυρίου [23] ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς καρδίας ὑμῶν ἐγέγραπτο.

* f. ἵλεων.
* f. ἀμνησίκακοι.
* f. τῶν vel πλησίον

[24] Πᾶσα

λαμβάνειν, μὴ λαμβάνειν. ὅσπερ πολὺ τῶν ἀστεροπῶν ἐστι βέλτιον ἦν. Ibid.

18. Ἐφοδίοις τοῦ Θεοῦ ἀρκούμενοι.] Fortè doctrinam ſalutis ex ſacris Scripturis hauſtam intelligit, ut Baſilius ad Meletium Epiſt. 56. [illegible] Sic Cyrillus Hieroſ. catech. 5. vult catechumenos ſuos fidem in cordibus inſculptam habere, καὶ ἐπ' αὐτῆς λέξεως μνημονεύειν, i. e. verba ipſa ſymboli mente & memoria tenere, καὶ ἐφόδιον ἔχειν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς. Vel potius τὰ ἀναγκαῖα ad victum & veſtitum neceſſaria τῶν ἐφοδίων nomine intelligenda ſunt, ut Paulus ad Timotheum 1. 6. 8. Ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. & ad Hebræos 13. 5. Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν. Ibid.

19. Προσέχοντες τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐπιμελῶς. f. τοῖς λόγοις.] Sequitur locus, cujus ſenſum ac elegantiam minime aſſecutus fuit eruditus Interpres. ἐνεστερνισμένοι ἦτε τοῖς σπλάγχνοις. Clementi ἐνεστερνισμένοι ſunt, qui Latinis pectoroſi, homines lati ſpacioſique pectoris. Reſpexit autem dubio procul ad verba Apoſtoli II. Corinth. VI. 11. ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται· οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν· τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν (ὡς τέκνοις λέγω) πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. Cor noſtrum dilatatum eſt. Non anguſtiamini in nobis: anguſtiamini autem in viſceribus veſtris. Eandem autem habentes remunerationem (tanquam filiis dico) dilatemini & vos. Quocirca ſuſpicari quis poſſit particulam ἐν è Clementino textu excidiſſe. COT.

Προσέχοντες τοὺς λόγους.] Totus hic locus corruptus, & ſic fortè reſtituendus, προσέχοντες τοῖς λόγοις (hoc προσέχειν cum quarto caſu hoc ſenſu interdum junctum reperimus, ut Iſaiæ cap. primo bis, προσέχετε νόμον Θεοῦ, & [illegible]) αὐτοῦ ἐπιμελῶς, ἐν ἐνεστερνισμένοι ἦτε τοῖς σπλάγχνοις, καὶ τὰ παραδείγματα αὐτοῦ (i. e. documenta, vel magiſteria, ut Cypriani verbo utar) ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν. JUNIUS.

20. Ἐνεστερνισμένοι.] Ad hæc Clementis verba alludere videtur Conſtitutionum Apoſtolicarum conſarcinator in Proœmio Operis, cùm ait: ἐνεστερνισμένοι τὸν φόβον αὐτοῦ, ut monuit Rev. Pearſon, pro Ignatii Epiſtolis, p. 63. COLOM.

21. Καὶ τὰ παθήματα αὐτοῦ (ſupple ex præcedentibus Θεοῦ) ἦν πρὸ ὀφθαλμῶν ὑμῶν.] Prætериiſſe videntur iſta conſpectum oculiſſimi Critici Photii: cujus judicium è Bibliothecæ Codice 126. petitum, habes hîc in Teſtimoniis veterum. COT.

22. Ὑπὲρ πάσης ἀδελφότητος.] Sic Petrus 1. 2. 17. τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε. Sub lege olim, non tantum qui eiſdem parentibus erant prognati, ſed qui ejuſdem tribus, qui eorundem ſacrorum, & ejuſdem verbi participes erant Fratres vocabantur, ut Barnabas [imò Clemens Alex. ipſe.] apud Clementem Alex. 2. Strom. [illegible] Sic in primitiva Eccleſia, cùm Chriſtiani animo animaque inter ſe miſcerentur, & omnia præter uxores indiſcreta haberent, ut loquitur Tertullianus, Fratres propter hanc πρὸς ἀλλήλους φιλοστοργίαν καὶ ἀγάπην dicebantur & habebantur, præcipuè verò quia unum patrem Deum (ut idem Tertullianus in Apologetico) agnoſcerent, unum ſpiritum ſanctitatis haberent, & de ejuſdem ignorantiæ utero ad unam veritatis lucem expaviſſent. Sic Chryſ. hom. 25. in epiſt. ad Heb. exponens v. 11. 5. primæ ad Cor. Ἀδελφὸν ἐνταῦθα λέγει πάντα τὸν πιστὸν ἁπλῶς, [illegible] Hinc apud Cyprianum, Fratrum & fraternitatis frequentiſſima mentio, & toties in Epiſtolarum fine, illud repetitum. Fraternitatem univerſam meo nomine ſalutate, &, Fraternitatem, quæ vobiſcum eſt, multum à me ſalutate. O tempora verè aurea, & mores Chriſto, ac ſacroſancto ejus nomine digniſſimos! cùm unanimitas in Eccleſia floreret, & populus omnis Chriſtianus in ſolidam corporis unitatem arctiſſimæ concordiæ glutino copularetur. Longè aliter in his noviſſimis diebus, & mundi ſenio (quod deflere facilius eſt, quàm corrigere) cùm jurgiis & contentionibus in religione, quam vinculum pacis eſſe oporteret, Chriſti tunica inconſutilis & individua, in varias partes ſcinditur, & corpus ejus myſticum diſſidio compaginis ſeparatur (ut loquitur Cyprianus) ac divulſis laceratione viſceribus in fruſta diſcerpitur. Fraternitas omnis hodie extincta eſt, unanimitas primæva non tantùm diminuta, de quo Cyprianus ſuis temporibus queritur, ſed è medio penitus ſublata eſſe videtur. Dii meliora piis. JUN.

23. Ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς καρδίας.] Sic Proverb. 7. 3. ἐπίγραψον ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας σου, hoc eſt, ἐπὶ τῆς ψυχῆς: verùm ego Clementem noſtrum reſpexiſſe potius arbitror, ad tabulas lapideas, in quibus digito Dei leges inſculpebantur, & ad locum Apoſtoli ad Corinthios 2. 3. 3. οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίαις σαρκίναις. & Jeremiæ 31. 33. quem locum Paulus ad Hebræos bis laudat, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. Sic Cyrillus Alex. ut eſt in Catena in Pſalmos collectore Niceta, quam nos MS. habemus, ad verſ. 11. Pſal. 118. ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγιά σου· [illegible] Ubi rationem reddit, cur Domini præcepta in intimis cordium noſtrorum penetralibus recondi debeant, & ſimilitudine elegantiſſimâ à theſauris, & pretioſis κειμηλίοις petita, illuſtrat. Sic Cyrillus Hieroſ. catech. 5. de fidei dogmate. [illegible] Φυλάττετε, ἀδελφοί. & paullo infra, βλέπετε οὖν ἀδελφοί, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς νῦν παραλαμβάνετε, καὶ ἀπογράψασθε αὐτὰς εἰς τὸ πλάτος τῆς καρδίας ὑμῶν. Ubi ex comparatione ſuperiorum ἐπὶ ταῖς πλαξὶ reponi debere, ad oram libri noſtri ante aliquot annos obſervavimus, atque ita hoc loco apud Clementem legendum eſſe, non dubium eſt. Ibid.

24. Πᾶσα

24 Πᾶσα δόξα καὶ 25 πλατυσμὸς ἐδόθη ὑμῖν· καὶ ἐπετελέσθη τὸ γεγραμμένον· 26 Ἔφαγε καὶ ἔπιεν, καὶ ἐπλατύνθη, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ * 27 ἀπεγαλάκτισεν ὁ ἠγαπημένος. Ἐκ τούτου ζῆλος, καὶ ἔρις, καὶ στάσις, διωγμὸς καὶ ἀκαταστασία, πόλεμος καὶ αἰχμαλωσία. Οὕτως ἐπηγέρθησαν οἱ ἄτιμοι ἐπὶ τοὺς ἐντίμους, οἱ ἄδοξοι ἐπὶ τοὺς ἐνδόξους, οἱ ἄφρονες ἐπὶ τοὺς φρονίμους, οἱ νέοι ἐπὶ τοὺς πρεσβυτέρους. 28 Διὰ τοῦτο πόῤῥω ἄπεστιν ἡ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη, ἐν τῷ ἀπολείπειν ἕκαστον τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ ἀμβλυωπῆσαι, μηδὲ ἐν τοῖς νομίμοις τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ πορεύεσθαι, μηδὲ πολιτεύεσθαι κατὰ τὸ 29 καθῆκον τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ ἕκαστον βαδίζειν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τὰς πονηράς, 30 ζῆλον ἄδικον καὶ ἀσεβῆ ἀνειληφότας, δι᾽ οὗ καὶ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον.

* l. ἀπελάκτισεν.

Γέγραπται γὰρ οὕτω· Καὶ ἐγένετο μεθ᾽ ἡμέρας, ἤνεγκε Καῒν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Θεῷ· καὶ Ἄβελ ἤνεγκε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων, καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν. Καὶ ἐπεῖδεν ὁ Θεὸς ἐπὶ Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ Καῒν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχε. Καὶ ἐλυπήθη Καῒν λίαν, καὶ συνέπεσε τῷ προσώπῳ αὐτοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Καΐν· ἵνα τί περίλυπος ἐγένου; καὶ ἵνα τί συνέπεσε τὸ πρόσωπόν σου; οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον. Πρός σε ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ. Καὶ εἶπε Καῒν πρὸς Ἄβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ, ἀνέστη Καῒν ἐπὶ Ἄβελ

III. Omnis gloria & diſtenſio data eſt vobis; & impletum eſt illud Scripturæ: *Edit & bibit;* Deut. 32. 15. *& dilatatus eſt, ac incraſſatus; & recalcitravit dilectus.* Hinc æmulatio, & diſcordia, & ſeditio, Seditio. perſecutio ac tumultus, bellum & captivitas. Sic inſurrexerunt inhonorati contra honoratos, Iſa. 3. 5. inglorii contra glorioſos, inſipientes contra ſapientes, juvenes adverſus ſeniores. Ideo procul abſunt juſtitia & pax; dum unuſquiſque timorem Dei deſerit, & in fide illius cæcutit, nec inſtitutis præceptorum ejus ambulat, nec Chriſto decenter converſatur; ſed unuſquiſque ſecundùm pravas cupiditates ſuas incedit, invidiam iniquam & impiam aſſumendo, per quam & mors intravit in mundum. Sap. 2. 24.

IV. Ita enim ſcriptum eſt; *Et factum eſt* Gen. 4. 3. *poſt dies, obtulit Cainus ex fructibus terræ, ſacrificium Deo: Abel autem obtulit & ipſe de primogenitis ovium, & de adipibus earum. Et reſpexit Deus ſuper Abelem, & ſuper munera ejus: ſuper Cainum autem, & ſuper ſacrificia ejus non advertit. Et contriſtatus eſt Cainus valde, & concidit vultu ſuo. Et dixit Deus ad Cainum; Quare triſtis factus es? & quare concidit vultus tuus? Nonne ſi rectè offeras, non autem rectè dividas, peccaſti? Quieſce: ad te converſio ejus; & tu principatum habebis ipſius. Et dixit Cainus ad Abelem fratrem ſuum; Tranſeamus in campum. Et factum eſt, dum eſſent in campo, ſurrexit Cainus ſuper Abelem fra-*

---

24. Πᾶσα δόξα.] Hucuſque laudantur Corinthii, & illorum pii, ſancti & religioſi mores ipſis ob oculos ponuntur, ut vituperium propter vitia ut quæ degenerarunt, acrius illorum animos pungeret. [illegible] (ut Chryſ. in 2. verſ. 11. cap. primæ ad Corinthios) [illegible]. Tranſitio autem paullo abruptior eſt, & majoris evidentiæ cauſa, quædam addi poſſe videntur, ut, Ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι οὕτω, vel tale aliquid. Sed Photius Criticorum pater in μυριοβίβλῳ, hoc multis ante nos ſeculis deprehendit, qui in hac genuina, & altera etiam epiſtola, quæ falſo ſub Clementis nomine ferebatur, [illegible] quædam cauſſatur [illegible] : quare nos nihil mutamus, aut addimus, ſed ut excuſatior ſiat Clemens noſter, præter ea quæ ſupra in epiſtola ad lectorem, de Apoſtolicorum virorum ſtylo breviter ſtrinximus, & [illegible], placet hic quædam de phraſi & charactere illorum temporum ſubtexere, poſtea, licet ſæpius occaſio offeratur, altum ſilentium promittimus. In Eccleſiæ infantia, veterum Patrum docendi & ſcribendi ratio, plana, ſimplex & brevis fuit, non ad delectationem aurium, ſed animarum ſalutem comparata; quippe qui fidem non in [illegible] ponerent, ut loquitur Cyrillus Hieroſ. catecheſi quarta: & auditores haberent, qui, [illegible], indigerent. Hinc Methodius apud Epiphanium, [illegible]. Sic Greg. Nazianz. orat. 21. [illegible]. Hinc Hieronymus de Didymo, *Imperitus ſermone eſt, & non ſcientia, Apoſtolicum virum ex ipſo ſermone exprimens, tam ſenſuum nomine, quam ſimplicitate verborum;* quod & ipſe Didymus ſub finem tractatus ſui de Spiritu Sancto, de ſeipſo fateri non erubeſcit. Immo & Apoſtoli [illegible] habebantur, ut Chryſ. homil. 3. in epiſt. primam ad Corinthios: & in præfatione ſua ad Romanos, [illegible]. Et in expoſitione Pſalmi 46. [illegible] eoſdem vocat. Sic Greg. Nyſſenus ad illud Pſalmiſtæ [illegible], ut eſt in Catena noſtra in Pſalmos, [illegible]. Sic Theodoretus de curandis Græcorum affectibus ſermone 8. de Apoſtolorum ſcriptis [illegible]. Sic Baſilius ad Libanium. [illegible]

[illegible]. Sic Hieronymus in 3. cap. Epheſior. *Nos quotieſcunque ſolœciſmos, aut tale quid annotamus, non Apoſtolum pulſamus, ut malevoli criminantur, ſed magis Apoſtoli aſſertores ſumus, quod Hebræus ex Hebræis, abſque rhetorico nitore ſermonis, & verborum compoſitione, & eloquii venuſtate, nunquam ad fidem Chriſti totum mundum tranſducere* * *voluiſſet,* f. valuiſſet. *niſi evangelizaſſet eum non in ſapientia verbi, ſed in virtute Dei.* & ibidem paullò infra, *Iſte igitur qui ſolœciſmos in verbo facit, qui non poteſt hyperbaton reddere, ſententiamque concludere, audacter ſibi vendicat ſapientiam.* Vide ejuſdem Epiſtolam ad Algaſiam, ubi ſenſus involutos, eloquium implicatum, & artis grammaticæ imperitiam in Paulo notat, & dictum illud, *Etſi imperitus ſermone, non tamen ſcientiâ,* non de humilitate, ſed de conſcientiæ veritate, ab ipſo prolatum eſſe affirmat. Sed hæc hactenus, & fortaſſe plura quam par erat. Ibid.

25. Πλατυσμὸς, ut Cyrillus in Catena noſtra in Pſalmos interpretatur, eſt [illegible] Co- [illegible] rinthus enim illis temporibus, ut Chryſoſt. in argumento prioris ad Corinth. epiſtolæ author eſt, urbs magna fuit [illegible]. Ibid.

26. Ἔφαγε, καὶ ἔπιε, καὶ ἐπλατύνθη, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος.] Non multùm diſſimiliter citat B. Deut. 32. 15. Chryſoſtomus Homil. 1. in Geneſim. Sic, Ἔφαγε, καὶ ἔπιε, καὶ ἐλιπάνθη, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος. COT.

27. Ἀπεγαλάκτισεν.] Reponendum ἀπελάκτισεν, quamvis notiſſimum ſit infantes uberibus abſtractos, protervos, importunos, queruloſque & prorſus implacabiles eſſe. Hoc autem in loco ſemel obſervetur Clementem, in laudandis ſacris Scripturis, Apoſtolos imitatum, qui ſubinde ſenſa magis quam verba reddebant; nec id quidem diſtinctè & ſeorſim, ſed permiſtim & quaſi per ſpicilegium decerptis ſuffragiis. Nec adeò ab Hebræis fontibus, quàm LXX. Intt. profluente minùs fortaſſe limpido, ſed magis accommodo, omnibúſque expoſito hauſiſſe. FELL.

28 Διὰ τοῦτο.] Vertimus: *hanc ob cauſam, procul abſunt juſtitia & pax, quòd unuſquiſque &c.* Junius: *hinc eſt quod juſtitiâ procul exulante & pace, unuſquiſque.* Recedimus aliquantò à verſione viri doctiſſimi, ut mens auctoris expreſſiùs patere poſſit; qui utiliſſimum hoc effatum contra ſæculi politicos reddit; peſſum ire motum ceram, pacémque civilem contemtâ priùs pietate. Ibid.

29. Καθῆκον τῷ Χριστῷ.] Legendum forte Χριστιανῷ, eſt autem καθῆκον idem quod [illegible] ut Cl. Alex. Pædag. lib. 1. ubi ea Stoicorum ſchola καθῆκον definit eſſe [illegible] JUN.

30. Ζῆλον ἄδικον καὶ ἀσεβῆ ἀνειληφότας.] Fortaſſe dicit ἀνειληφότας reſpectu habito ad ſeditionem D. Pauli tempore natam; de quo ſub Epiſtolæ finem, datâ operâ diſſerit; ut ſenſus ſit illos ad iniquam & impiam æmulationem denuo reverſos. Vide 1. Cor. XI. Ratio inſuper habenda particulæ καὶ quæ immediatè ſequitur δι᾽ οὗ καὶ θάνατος. FELL.

Æmulatio. *fratrem ſuum, & occidit eum.* Videtis, fratres,
quòd æmulatio & invidia fratricidium effecit.
Ex. 27. Propter æmulationem, pater noſter Jacobus aufu-
Gen. 37. git à facie Eſavi fratris ſui. Æmulatio fecit, ut
Joſephus uſque ad mortem exagitaretur, & uſque
ad ſervitutem accederet. Æmulatio Moſen coë-
git fugere à conſpectu Pharaonis regis Ægypti;
Ex. 2. 14. quando ſcilicet à ſuo populari audiit: *Quis te con-
ſtituit arbitrum vel judicem ſuper nos? Numquid
tu vis me occidere, quemadmodum occidiſti heri Æ-*
Num 12. *gyptium?* Propter æmulationem Aaron & Ma-
Num. 16. ria, extra caſtra ſtabulati ſunt. Æmulatio Da-
thanem & Abironum vivos demiſit in Infernum,
quòd tumultuati eſſent adversùs famulum Dei
Moyſen. Ob æmulationem, David non ſolum
1. Reg. invidioſus exſtitit Alienigenis, verùm etiam à Saüle
rege Iſraëlis fuit vexatus.

V. Sed ut vetera exempla relinquamus; venia-
mus ad nuperos athletas: ſumamus ætatis noſtræ
generoſa exempla. Propter æmulationem atque
invidiam, qui Eccleſiæ erant fideles ac juſtiſſimæ
columnæ, etiam uſque ad mortem paſſi ſunt per-
ſecutionem. Accipiamus præ oculis noſtris bo-
Petrus & Paulus Martyres. nos Apoſtolos. Petrus ob iniquam æmulationem,
non unum aut alterum, ſed multos ſuſtinuit la-
bores; atque ita Martyr effectus, diſceſſit ad de-
bitum gloriæ locum. Propter æmulationem Pau-
lus patientiæ præmium obtinuit, cùm catenas ſe-
pties portaſſet, vapulaſſet, lapidatus eſſet; præco
factus in Oriente ac Occidente, eximium fidei
ſuæ decus accepit; totum mundum docens juſti-
tiam; & ad Occidentis terminum veniens, & ſub

τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν. Ὁρᾶτε ἀδελφοί, ζῆλος καὶ φθόνος ἀδελφοκτονίαν κατειργάσατο. Διὰ ζῆλον ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰακὼβ [31] ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου Ἠσαῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ζῆλος ἐποίησεν Ἰωσὴφ μέχρι θανάτου διωχθῆναι, καὶ μέχρι δουλείας εἰσελθεῖν. Ζῆλος φυγεῖν ἠνάγκασε Μωϋσῆν ἀπὸ προσώπου Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, ἐν τῷ ἀκοῦσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὁμοφύλου· τίς σε κατέστησε κριτὴν, ἢ δικαστὴν ἐφ᾽ ἡμῶν; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον; Διὰ ζῆλον [32] Ἀαρὼν καὶ Μαριὰμ ἔξω τῆς παρεμβολῆς ηὐλίσθησαν. Ζῆλος Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼμ ζῶντας κατήγαγεν εἰς ᾅδου, διὰ τὸ στασιάσαι αὐτοὺς πρὸς τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ Μωϋσέα. Διὰ ζῆλον Δαβὶδ [33] φθόνον ἔσχεν, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Σαοὺλ βασιλέως Ἰσραὴλ ἐδιώχθη.

Ἀλλ᾽ ἵνα τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων παυσώμεθα, ἔλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα γενομένους ἀθλητάς· λάβωμεν τῆς γενεᾶς ἡμῶν τὰ γενναῖα ὑποδείγματα. Διὰ ζῆλον καὶ φθόνον, [ἐκκλησίας πι]ςοὶ καὶ δικαιότατοι [34] στ[ῦλοι ἐδιώ]χθησαν καὶ ἕως θανάτο[υ ἀθλη]σαν.] Λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶ[ν ἡμῶν] τοὺς [35] ἀγαθοὺς ἀποστόλου[ς. Πέτρ]ος διὰ ζῆλον ἄδικον οὐχ [ἕνα οὐ]δὲ δύο, ἀλλὰ πλείονας ὑπ[ήνεγκεν] πόνους, καὶ οὕτω [36] μαρτυ[ρήσας] ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλ[όμενον] τόπον τῆς δόξης. Διὰ ζῆλον [ὁ] Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον [ἀπέσχ]εν, [37] ἑπτάκις δεσμὰ φορέσας, [ῥαβ]δευθεὶς, λιθασθεὶς, κῆρυξ [γενό]μενος ἔν τε τῇ ἀνατολῇ καὶ ἐν [τῇ] δύσει, [38] τὸ γενναῖον τῆς πίστεως αὐτοῦ κλέος ἔλαβεν, δικαιοσύνην διδάξας ὅλον τὸν κόσμον, κ[αὶ ἐπὶ] τὸ [39] τέρμα τῆς

31. Ἀπέδρα.] Heſychius exponit ἀνέφυγεν. COLOM.

32. Ἀαρὼν καὶ Μαριὰμ] De Miriam ex textu ſacro conſtat eam caſtris excluſam, de Aarone non item; ſed Sacræ Litteræ, cùm de pluribus loquuntur, ea generatim ſolent proferre, quæ parti tantùm reverâ conveniunt. Sic de Latronibus dictum Matt. XXVII, 44. utrumque Domino maledixiſſe, cùm D. Lucas unum ſolum ea in re ſuiſſe diſtinctè pronunciet. Sic D. Lucas & Joannes milites illudentes acetum Domino obtuliſſe aiunt. D. Matthæus unum ex iis id præſtitiſſe narrat. Ita D. Paulus Chriſtum poſt reſurrectionem ejus apparuiſſe refert τοῖς δώδεκα, cùm tamen nec Judas, qui ſuſpendio vitam finierat, imò nec Petrus, nec Thomas, nec Jacobus tunc temporis interfuerint. Similiter in Epiſtola ad Hebræos de pluribus dicitur, quòd clauſerunt ora leonum, & ferrâ erant diſſecti, quorum tamen unum ad ſolum Danielem, alterum ad Eſaiam pertinet. FELLUS.

33. Δαβὶδ φθόνον ἔσχεν] Fortè ἔπαθεν. JUN.

Ibidem] Nihil mutandum, nam φθόνον ἴσχειν eſt phraſis bene Græca, ſignificatque *invideri*, ut docebit *H. Stephanus* in Theſauro, ex *Ariſtide & Iſocrate*. CLER.

34. Στῦλοι] Chriſtus eſt Eccleſiæ fundamentum, ut Paulus ad Corinth. 1. 3. 11. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Sic Cyrillus Alex. in Michæam de Eccleſia loquens, τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ πέτραν, ἤτοι αὐτοῖς ἑδραῖον χρόνοις ἀκράδαντος. ἢ διωγμοῖς ἀσφαλεστάτη, πορθοῖς τε ἢ ἀσεβεσιν. Apoſtoli verò paſſim in ſcriptis Patrum, mundi & Eccleſiæ στῦλοι vocantur. Ignatius ad Philad. στῦλοι τῆ κόσμου οἱ ἀπόστολοι. Sic Baſilius ad verſ. 4. Pſal. 73. ut eſt in Catena noſtra, τὴν σύστασιν τῆς γῆς διεῖλαβον στύλους φησίν, οἳ εἰσι καὶ στῦλοι τῆς Γερουσαλὴμ οἱ ἀπόστολοι, κατὰ τὸ εἰρημένον, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. Sic Chryſoſtomus in Ethico hom. 10 ad Epheſ. πολλὰς ἴσω ἰδεῖν ὡς στύλους [illegible] οὐδὲ γὰρ καὶ ἀσθενοῦντας στύλους [illegible], οὐ τῇ δυνάμει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ κάλλει πολλῷ περιέχοντας [illegible], κεφαλὰς ἔχοντας [illegible]. Sic homil. 32. ad Rom. ubi urbis Romæ, in qua Petrus & Paulus paſſi & ſepulti ſunt, encomium elegantiſſimum habetur. Διὰ τοῦτο θαυμάζω τὴν πόλιν, οὐ διὰ τὸ χρυσίον τὸ πολὺ, οὐ διὰ τοὺς κίονας, οὐ διὰ τὴν ἄλλην φαντασίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς στύλους τῆς ἐκκλησίας τούτους. Sic Cæſarius de Paulo reſp. ad quæſtionem 2u. Ἀποστόλων γὰρ πάντων καὶ παρ᾽ [illegible] Παῦλος, ὁ τοῦ τῆς ἐκκλησίας στῦλος, ὁ [illegible] τῆς πίστεως σάλπιγξ. Sic Theodoretus de Petro, orat. [illegible]. Οὕτω τὸν [illegible] ὁ μέγας ἐκεῖνος στῦλος [illegible], καὶ [illegible]. ἀλλ᾽ [illegible]. Nec tantum στῦλοι ſed βάσεις etiam & πύργοι τῆς ἐκκλησίας vocantur: unde Cyrillus Alex. ut eſt in Catenâ noſtra ad verſ. 4. Pſal. μετὰ βάσεις [illegible] φησὶ τοὺς ἱεροὺς [illegible], οὕτω δὲ [illegible], ὅτι δὲ [illegible] τῆς ἐκκλησίας [illegible]. Βάσεις αὐτοὺς εἶναι λέγων τοὺς ἁγίους ἀποστόλους. [illegible]

βάσεις, αἱ μεγάλαι καὶ ἐξαίρετοι τῆς τοῦ Θεοῦ πόλεως, αἱ ἐν αὐτῇ ὑπερέχοντες. & Chryſoſtomus ad verſ. 13. ejuſmodi Pſalmi ea eadem Catena. ἢ βάσεις, ὅτι πύργους τῆς ἐκκλησίας τοὺς ἁγίους [illegible] φησὶ ἀποστόλους τε καὶ [illegible]. Non ignoro tamen, interdum etiam titulum θεμελίου & κρηπῖδος, Apoſtolis communicari, quia ſcilicet Eccleſiam ſuper fundamentum, quod eſt Chriſtus, fundarunt & condiderunt, vel ut Ignatius ad Philad. loquitur, ἐν τῇ αἵματι τοῦ Χριστοῦ οἰκοδομὴν [illegible]. Unde Chryſ. hom. 2. in Pſal. 50. Ἄκουε τί φησι Πέτρον τὸν στῦλον τῇ κρηπῖδι. τὸν διὰ τοῦτο κληθέντα Πέτρον [illegible] & paulò infra ibidem, στῦλος τῆς ἐκκλησίας, ὁ πρῶτος τῆς πίστεως ὁ κεφαλὴ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων ὁ Πέτρος. Sic Heſychius presbyter in encomio Divi Andreæ apud Photium, ἐν Μαρτυρίῳ Σάλπιγξ ἱερὰ [illegible] Ἀνδρέας, ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων πρωτότοκος, ὁ πρωτοπαγὴς τῆς ἐκκλησίας στῦλος, ὁ πρὸ Πέτρου Πέτρος, ὁ τοῦ θεμελίου θεμέλιος, ὁ τῆς ἀρχῆς ἀπαρχή. JUN.

35. Τοὺς ἀγαθοὺς ἀποστόλους.] Fortè ἁγίους ſcribendum, vel potius πρώτους ſeu κορυφαίους, cum primitùs per contractionem ſcriberetur ἀους, quod eſt πρώτους. Ibid.

36. Μαρτυρήσας.] De Petri & Pauli paſſionis tempore non liquet. Synodus Romana ſub *Gelaſio P.* Hæreticos partim ait Petrum & Paulum diverſo tempore martyrio fuiſſe coronatos. Et tamen ſic ſentiebant *Juſtinus M.* & *Irenæus*, qui Anonymo Græco MS. teſte, in libello de Certaminibus Petri & Pauli, Paulum quinque annis poſt Petrum martyrio ſublatum eſſe tradiderunt. Sic *Philaſtrius* inter hæreticos reponit, qui hebdomadis dies ſeptem à Planetis nominabant, cùm tamen B. *Ignatium* & Juſtinum M. ita loqui ſolitos conſtet. COLOM.

37. Ἑπτάκις δεσμὰ φορέσας, [ῥαβ]δευθεὶς, λιθασθεὶς] Expuncto [καὶ] δευθεὶς Editionis Anglicanæ, poſui [ῥαβ] δευθεὶς, propter iſtud II. Corinth. XI. 25. τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην. Diſcimus autem ex hoc loco, Paulum ſepties in vincula fuiſſe conjectum: quod apud alium Auctorem non memini me legere. COT.

38. Τὸ γενναῖον τῆς ὑπομονῆς ὑπογραμμός.] Ex Gloſſa hæc eſſe ſuſpicatur vir doctus. B.

39. Ἐπὶ τέρμα τῆς δύσεως] Petrum & Paulum Romæ ſub Nerone martyrio vitam finiiſſe, notius eſt, quàm ut in dubium vocetur. De tempore autem, opinio duplex eſt, quidam volunt eodem die & anno paſſum eſſe utrumque, ut Euſebius ex Dionyſio, Corinthiorum epiſcopo, & Cajo ſcriptore Eccleſiaſtico; alii eodem die, ſed anno uno intercedente. Vide magni Scaligeri notas in Euſebium. Anonymus [Anonymus ille eſt Simeon Metaphraſtes. Liber extat, ſed Latinè tantum, apud Lippomanum & Surium ad 29. Junii.] autem ſcriptor de certaminibus, peregrinationibus, vita & morte Petri & Pauli, quem Dominus Pettæus, Illuſtriſſimi Arundeliæ Comitis ſacellanus, è Græcia ſecum advexit, Paulum quinque annis poſt Petrum martyrio ſublatum,

τῶν δύσεως ἐλθὼν, καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ⁴⁰ ἡγουμένων, οὕτως ἀπηλλάγη τοῦ κόσμου, καὶ εἰς τὸν ἅγιον τόπον ἀνελήφθη, ὑπομονῆς γενόμενος μέγιστος ὑπογραμμός.

Τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ὁσίως πολιτευσαμένοις συνηθροίσθη πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν, οἵτινες * πολλαῖς αἰκίαις καὶ βασάνοις διὰ ζῆλον παθόντες, ὑπόδειγμα κάλλιστον ἐγένοντο ἐν ἡμῖν. Διὰ ζῆλον διωχθεῖσαι γυναῖκες ⁴¹ Δαναΐδες καὶ Δίρκαι, αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθοῦσαι, ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον ⁴² κατήντησ[αν,] καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀσθενεῖς τῷ σώματι. Ζῆλος ἀπηλλοτρίωσε γαμετὰς ἀνδρῶν, καὶ ἠλλοίωσε τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀδάμ· τοῦ[το] νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. Ζῆλος καὶ ἔρις πόλεις μεγάλας κατέστρεψε, καὶ ἔθνη μεγάλα ἐξερίζωσε.

* f. πολλαῖς αἰκίαις καὶ βασάνοις.

⁴³ Ταῦτα, ἀγαπητοὶ, οὐ μόνον ὑμᾶς νουθετοῦντες ἐπιστέλλομεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ὑπομιμνήσκον[τες·] ἐν γὰρ ⁴⁴ τῷ αὐτῷ ἐσμὲν σκάμμα[τι,] καὶ ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀγὼν ἐπίκει[ται.] Διὸ ἀπολείπωμεν τὰς κενὰς κ[αὶ] ματαίας φροντίδας, καὶ ἔλθω[μεν] ἐπὶ τὸ εὐκλεὲς καὶ σεμνὸν [τῆς ἁγίας κλή]σεως ἡμῶν

principibus Martyrium paſſus, ita è mundo migravit, atque in locum ſanctum abiit, patientiæ magnum exemplar factus.

VI. His viris qui divinam vitam duxerunt, aggregata eſt ingens electorum multitudo, qui multas contumelias multaque tormenta propter æmulationem paſſi, exemplo pulcherrimo apud nos fuerunt. Propter æmulationem vexatæ mulieres, Danaides, & Dirce, cùm gravia & nefanda ſupplicia ſuſtinuiſſent, in conſtanti fidei curſu pervenerunt; & corpore debiles, nobile præmium acceperunt. Æmulatio abalienavit uxores à maritis, & mutavit illud patris noſtri Adami dictum; *Hæc nunc os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea.* Æmulatio & contentio urbes magnas evertit, & gentes magnas eradicavit. Gen. 2. 23.

VII. Hæc, dilecti, non tantùm ut vos admoneamus, ſcribimus; ſed etiam ut nos ipſi commonefaciamus: in eodem enim ſtadio verſamur, & certamen idem nobis impoſitum eſt. Quocirca relinquamus inanes & vanas curas, atque veniamus ad glorioſam & venerabilem ſanctæ vocationis

---

tum, author eſt, & Juſtinum & Irenæum hujus ſententiæ ἀρχηγὸς laudat, ejus verba ita ſe habent. Λέγουσι δὲ πῶς [illegible] τὸν Πέτρον [illegible] ἀπελθὼν [illegible] Ex hoc tractatu, ſi quidem occaſio non incommode hoc loco ſe offert, placet nonnulla ex [illegible] μνήμης de Petro & Clemente noſtro ejus ſucceſſore ſubjungere, quæ non ingrata fore legentibus arbitror. Ἐπιμεί-νας τε, ſcil. Petrus, ἐν Ῥώμῃ [illegible] & paullo infrà, Οἱ δὲ [illegible] (ſcil. qui Chriſto nomen dederant) [illegible] Κλήμεντος [illegible] [Vide Eucherium in Teſtimoniis de Clemente] [illegible] [De iis D. Paulus Rom. 16. 21. 23.] [illegible] Πέτρος δὲ [illegible] Κλήμης δὲ [illegible] JUN.

Vide Theodoret. [illegible]

Ibid. Τέρμα τῆς δύσεως.] Roma, hoc eſt, in Heſperia, ſive Italia FELL. At *Fello* amiciſſimus *Joan. Pearſonus*, Ceſtrienſis Epiſcopus, in Diſſ. I de ſucceſſ. primorum Romæ Epiſcop. Cap. VIII. §. 9. *Quis umquam dixit*, inquit, *Romam fuiſſe terminos aut fines occidentis?* Tum oſtendit Hiſpaniam poſſe intelligi. Ecce tibi integrum alium eruditiſſimum Epiſcopum Anglum *Ed. Stillingfletum*, in Originibus Britannicis, Cap. 1. Britanniam interpretantem, non ſine veriſimilitudine. Utrumque adi, nam hæc, urgente prælo, properè ſcribenti eos exſcribere non vacat. CLER.

40. Ἡγουμένων] *Joan. Pearſonus*, loco laudato, intelligit *Præfectos*, quales erant ultimo Neronis anno duo Præfecti Prætorio Tigellinus & Sabinus, & cum ſumma poteſtate Helius. Eum conſule. IDEM.

41. Δαναΐδες καὶ Δίρκαι] Legendum fortè, Δαναΐ τε καὶ Δίρκαι. COT.

Δαναΐδες καὶ Δίρκαι] Nemo eſt qui primo intuitu, non videat hæc aliena eſſe ab hoc loco, & planè contra authoris mentem, qui verba ejus quæ paullò ſupra habentur, vel leviter perpenderit; ubi relictis antiquis exemplis, ſui ſeculi & [illegible] (ut verbo Demoſthenis utar) in medium proferre pollicetur. Errori autem huic, ſi conjecturæ locus, anſam præbuiſſe Clementis Alexandrini lectionem veriſimile eſt, qui libro 4. Strom. dum reperit quæ infra ſub finem hujus epiſtolæ habentur, & hujus loci [illegible] ſunt, poſt exempla Judith & Eſther, addit ex prophana hiſtoria, & poëtarum fabulis, fortium mulierum facta nonnulla, quæ gladios, ignes, & tormentorum cruciatus, conſtanti animo & maſculo contempſerunt (quod etiam in libro ad Martyras à Tertulliano factum eſſe, deprehenditur) inter quas, Danai filias, & Danaïdis authorem memorat, qui illarum hiſtoriam carmine heroico conſcripſit. Unde factum eſt, ut cum in margine vetuſti alicujus exemplaris, hæ voces primùm ſcriberentur, ab imperito librario poſtea in textum irrepſerint; quas nos idcirco uncis incluſas è reliquis diſ-

crevimus, non ineptè tamen retineri poſſunt, ſi ὡς particula præmittatur, ſed prior ſententia magis arridet. JUN.

Ibid.] Vir doctus ſuſpicatur ex *Clemente Alexandrino* hæc huc traducta. B.

42. Ἐπὶ τὸν βέβαιον δρόμον κατήντησαν.] Forte εἰς, ut infra εἰς [illegible]. Sic Paulus ad Ephes. 4. 13. μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως. & ad Philip 3. 11. Εἴπως καταντήσω εἰς ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. Malim tamen deleta præpoſitione, [illegible], legere, alludendo ad illud Pauli 2. Timoth. 4. 7. τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. JUN.

43. Ταῦτα, ἀγαπητοί.] Hic mutato ſtylo, ſuperioris objurgationis aſperitatem, blandiore alloquio lenit & emollit, [illegible], ut alicubi loquitur os aureum, [illegible]. Atque in hoc veri, fidelis, & ſolliciti paſtoris partes exequitur, cui ab Apoſtolo utrumque munus hortandi, ſcilicet, & objurgandi, pariter injungitur: quorum alterum, metu vel adulatione negligere, [illegible], ut Chryſoſt. in epiſt. ad Galatas, [illegible]. Sic Chriſtus exemplo ſuo Apoſtolos inſtituit, quos interdum laudat & beatos prædicat, interdum verò acriter increpat & objurgat. Sic Apoſtolus Clementem docuit, qui ſæpenumero in epiſtolis ſuis (ut Chryſoſt. ibidem) [illegible], ut de ſeipſo ad Corinthios loquitur. Ibid.

44. Ἐν τῷ αὐτῷ ἐσμὲν σκάμματι.] Σκάμμα non tantùm locum certaminis & agonis, ſed certamen ipſum ſignificat, atque hoc ſenſu intelligendus eſt Balſamon ad canonem 63. ſynodi ſextæ in Trullo, ubi de Simeone Metaphraſte, ſic loquitur. [illegible] interpres vertit foſſas, ſed non adeo rectè. Sic paſſim apud Chryſoſtomum [illegible]. Interdum etiam vita noſtra in terris, miſera, laborioſa, moleſtiis ac difficultatibus plena, & variis [illegible], tentationibus obnoxia, metaphoricè non ineleganter hac voce adumbratur. Sic Ephraemi Syri metaphraſtes græcus, qui extat in Bibliotheca Nobiliſſimi & Illuſtriſſimi viri, Arundeliæ Comitis, & Angliæ Mareſcalli, orat. [illegible] & ibidem, [illegible] Sic Chryſoſt. hom. 23. in priorem ad Cor. [illegible] ubi de pœnitentia poſt mortem inutili loquitur ubi ſignum. Cujus ſententiæ Ephr. Syrus [illegible], ſuffragatur. [illegible]

nis noſtræ regulam. Videamus quid bonum, & quid jucundum acceptumque coram eo qui fecit nos. Fixis oculis reſpiciamus in ſanguinem Chriſti, cernamúſque quàm precioſus Deo ſit ejus ſanguis, qui propter noſtram ſalutem effuſus, toti mundo, pœnitentiæ gratiam obtulit. Intueamur diligenter omnes mundi ætates, diſcamuſque quòd in ſingulis ætatibus, pœnitentiæ locum Dominus dedit volentibus ad ipſum converti. Noë pœnitentiam prædicavit; & qui ei obedierunt, ſervati ſunt. Jonas Ninivitis urbis ſubverſionem prædicavit; illi autem de peccatis ſuis actâ pœnitentiâ, Deum precibus placârunt, & ſalutem conſecuti ſunt, licet alieni à Deo eſſent.

De Pœnitentia. Gen. 7.

VIII. Miniſtri divinæ gratiæ, per Spiritum ſanctum de pœnitentia ſunt locuti: ipſeque omnium Dominus, de pœnitentia locutus eſt cum juramento. *Ego enim vivo, dicit Dominus; nolo mortem peccatoris, ſicut pœnitentiam*: addens & pulcram ſententiam; *Reſipiſcite domus Iſraël ab iniquitate veſtra. Dic filiis populi mei: Si peccata veſtra à terra uſque ad cœlum pertingant, & ſi fint rubriora cocco, & nigriora ſacco; converſi autem fueritis ad me ex toto corde, & dixeritis; Pater; exaudiam vos, tamquam populum ſanctum.* Et in alio loco ſic dicit; *Lavamini & mundi eſtote, auferte mala ex animabus veſtris, ab oculis meis: quieſcite à malitiis veſtris, diſcite facere bonum, quærite judicium, liberate oppreſſum, judicate pupillo, & juſtificate viduam; & venite, & diſputemus, dicit. Et ſi fuerint peccata veſtra quaſi phœniceum, ſicut*

Ezech. 33. 11. Iſ. 1. Jer. 3. & 29. Iſ. 1. 16.

45 κανόνα. [Βλέπω]μεν τί καλὸν, καὶ τί τερπνὸν [καὶ προσ]δεκτὸν ἐνώπιον τοῦ πο[ιήσαντ]ος ἡμᾶς. [Ἀτενίσ]ωμεν εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, [καὶ ἴδω]μεν ὡς ἔστι τίμιον τῷ Θεῷ [αἷμα] αὐτοῦ, ὅ, τι διὰ τὴν ἡμετέραν [σωτ]ηρίαν ἐκχυθὲν, παντὶ τῷ κό[σμῳ] μετανοίας χάριν ὑπήνεγκεν. [Ἀτενίσ]ωμεν εἰς τὰς γενεὰς πάσας [καὶ κ]αταμάθωμεν ὅτι ἐν γενεᾷ [καὶ] γενεᾷ 46 μετανοίας τόπον ἔδω[κ]εν ὁ δεσπότης τοῖς βουλομένοις ἐπιστραφῆναι ἐπ' αὐτόν. Νῶε ἐκήρυξεν μετάνοιαν, καὶ οἱ ὑπακούσαντες ἐσώθησαν. Ἰωνᾶς Νινευΐταις καταστροφὴν ἐκήρυξεν, οἱ δὲ μετανοήσαντες ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτῶν, ἐξιλάσαντο τὸν Θεὸν ἱκετεύσαντες, καὶ ἔλαβον σωτηρίαν, καίπερ ἀλλότριοι τοῦ Θεοῦ ὄντες.

Οἱ λειτουργοὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ πνεύματος ἁγίου περὶ μετανοίας ἐλάλησαν· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ δεσπότης τῶν ἁπάντων περὶ μετανοίας ἐλάλησε μεθ' ὅρκου. Ζῶ γὰρ ἐγὼ, λέγει Κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὴν μετάνοιαν· προστιθεὶς καὶ γνώμην ἀγαθήν· 47 Μετανοήσατε οἶκος Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀνομίας ὑμῶν. Εἶπον τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ μου· ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐὰν ὦσι πυῤῥότεραι κόκκου, καὶ μελάντεραι σάκκου, καὶ ἐπιστραφῆτε πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ εἴπητε· Πάτερ· ἐπακούσομαι ὑμῶν ὡς * 48 λαῷ ἁγίῳ. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτω. Λούσασθε καὶ καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήρᾳ, 49 καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει· Καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρ-

* f. λαοῦ ἁγίου.

[illegible] Et Baſilius ad Virginem lapſam tom. 1. pag 755. Aſterius etiam homilia de divite & Lazaro, [illegible] & Juſtinus Martyr in Apolog. Ἐν ᾧδε ἐναθλεύοντο ὁ μαρτύρων. Sed in viam redeamus, neque longius extra ſcamma vagemur. Cyrillus Alexandrinus Glaphyrorum lib. 1. Deum nihil Sanctis largiri ſine labore & ſudore, author eſt, nec quenquam ante γυμνάσασθαι votis & deſideriis coronare, [illegible] Et Clemens, in Protreptico, [illegible] & lib. 7. Strom. [illegible] Quem locum Tertull. ad Martyras elegantiſſimè expreſſit. *Bonum agonem ſubituræ eſtis, in quo Agonothetes Deus vivus eſt, Xyſtarches Spiritus ſanctus, corona æternitatis, brabium, Angelicæ ſubſtantiæ politia in cœlis, gloria in ſecula ſeculorum. Itaque Epiſtates veſter Chriſtus Jeſus, qui vos ſpiritu unxit, & ad hoc ſcamma produxit, &c.* Sed verendum eſt, ne dum explicationi hujus vocis diutius immoramur, & teſtimonia varia cumulamus, longiores quibuſdam videamur; quare ſuperato hoc ſcammate, poſtea ſalmatim tantùm hinc inde quædam libabimus: neque enim κατὰ πόδας, progredi, & ſingula accuratius perſequi, ſi quidem hoc maximè vellemus, typographus patitur, qui calces premit, & operas ſuas ceſſare queritur. JUN.

ἐν ἀγωνίζεσθε.

Ibid.] Cùm ſciamus, *ex Julio Polluce*, vocem hanc σκάμμα dici [illegible], & unà conjungantur apud eum [illegible] & κανών, ut ſcilicet ſit τὸ μέτρον [illegible], quas voces hic ſimul poſitas videmus. malumus τὸ σκάμμα arenam vertere, quandoquidem licèt in ſtadiis omnia exercitiorum genera celebrarentur, tamen ad curſores peculiari jure ſpectare videbantur. Sed quia de uſu [illegible] in Scriptoribus Agoniſticis altum ferè ſilentium, breviter adnotandum duco. in Athletarum ſaltu, non ſolùm rationem habitam quouſque quis procſum emicaret, ſed ut ſurſum ſubſiliret; qua ex parte quando ſatisfactum, tunc demum de emenſo ſpatio contendere licebat, ſiquidem quicunque prætermiſſis ſulcorum obicibus compendia quærebat manem luſiſſe operam, atque ἔξω σκαμμάτων dicebatur. FELLUS.

45. Κανόνα.] Vox ſi quæ alia agoniſtica, ut ſupra adnotatum, quomodo perpetuò, ferè à D. Paulo 2. Cor. X, 13, 15, 16. Gal. VI, 16. uſurpatur, idem ferè quod γραμμή, & aliquando quod σκάμμα. Satis ergo infeliciter *normam* reddidit *Junius*, nos *lineam* ſubſtituimus. Ibid.

46. Μετανοίας τόπον.] Fortè τύπον i. e. ὑπόδειγμα, ut eſt verſ. 15. cap. 44. Sap. Sirach. ad quem locum reſpexiſſe videtur author noſter. JUN.

47. Μετανοήσατε οἶκος Ἰσραήλ.] Verba contextus aliter ſe habent; verùm de hoc loco, & aliis S. Scripturæ teſtimoniis, quæ frequenter in hac epiſtola citantur, plura loca in unum interdum compingi, (quod ab aliis etiam Patribus non rarò fit, nec Apoſtoli ipſi exemplis carent) ſenſum quoque aliquoties, & non verba capiunt, obſervandum eſt, quod utrumque in hoc loco, deprehendere eſt. Quin & in verbis ipſis una parva ſæpenumero differentia occurrit: varietates autem ſingulas notare longum eſſet, & cuivis ex collatione cum editione τῶν ο. quæ extat, & omnium manibus teritur, obvium eſt. Quare laborem hunc aliis relinquimus, & damnum, ſi quod inde exiſtat, majore lucro poſtea compenſabimus, cùm novam editionem Bibliorum græcorum, ex manuſcripto exemplari Theclæ, quod omnium quotquot hodie in Europâ ſunt, longè optimum & antiquiſſimum eſt, divini numinis auſpiciis, & Sereniſſimi Regis Domini mei gratia & favore, in lucem emittere dabitur. Ibid.

48. Λαῷ ἁγίῳ] *Clemens Alexandrinus* Pædag. Lib. I. c. 10. habet λαοῦ ἁγίου, ubi verba hæc Ezechielis nomine laudat, cujus etiam videntur eſſe ſuperiora. Hinc itaque firmatur *Cotelerii* conjectura. Porro locus ille Ezechielis vel deeſt in libris noſtris, vel deſumtus eſt ex altero Ezechielis volumine, quod is, *Joſepho* teſte, ſcripſerat, quodque inter Apocrypha recenſet *Synopſis Athanaſiana*, vel potius *Euſebiana*. Sic Eſdræ locum laudat *Juſtinus Martyr*, in Dialogo cum Tryphone, apud *Lactantium* Latinè verſum Lib. IV. c. 18. quem in Codicibus noſtris incaſſum quæras. Alium citat ex Sophonia *Clemens Al.* Strom. Lib. V. qui in ejus vaticinio non comparet. Hunc deſumtum eſſe ſuſpicor ex Sophoniæ propheta, vel Apocalypſi, inter libros Apocryphos memorata, in Canone Scripturarum *Nicephoro* Patriarchæ CP. tributo, & in M S. Bibliothecæ Baroccianæ. COLOM.

49. Καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν] Ita Aldina Editio. At in aliis, aut καὶ δεῦτε. διαλεγχθῶμεν, aut καὶ δεῦτε. καὶ διαλεγχθῶμεν, ut Procopius, aut καὶ δεῦτε. διαλεχθῶμεν. Sanè verbo Hebraico utrumque ſignificatur, increpatio & diſceptatio, quæ duo valde ſunt affinia. Heſychii codices in mendo videntur cubare. διαλεγχθῶμεν. εἰς ἔλεγχον ἀλλήλων ἔλθωμεν. pro διαλεγχθῶμεν. Apud Baſilium autem & Chryſoſtomum, διαλεχθῶμεν in textu, ſuſpectum eſt; quia διαλεγχθῶμεν Commentarii ſupponunt. Jam Hilarius ad Pſalm. quidem II. Iſ. 1. 18.

ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· ἐὰν δὲ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ· καὶ ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Πάντας οὖν τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτοῦ βουλόμενος μετανοίας μετασχεῖν, ἐστήριξε τῷ παντοκρατορικῷ βουλήματι αὐτοῦ.

[50] Διὸ ὑπακούσωμεν τῇ μεγαλοπρεπεῖ καὶ ἐνδόξῳ βουλήσει αὐτοῦ, καὶ ἱκέται γενόμενοι τοῦ ἐλέους, καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, προσπέσωμεν καὶ ἐπιστρέψωμεν ἐπὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ, ἀπολιπόντες [51] τὴν
* ſ. τὸν ματαιοπονίαν, τήν τε ἔριν, καὶ * τὸ εἰς θάνατον
* ſ. ἄγοντα ζῆλον * ἄγον ζῆλος. [52] Ἀτενίσωμεν εἰς τοὺς τελείως λειτουργήσαντας τῇ μεγαλοπρεπεῖ δόξῃ αὐτοῦ. Λάβωμεν Ἐνώχ, ὃς ἐν ὑπακοῇ δίκαιος εὑρεθεὶς μετετέθη, καὶ οὐχ εὑρέθη αὐτοῦ θάνατος. Νῶε πιστὸς εὑρεθεὶς, διὰ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ [53] παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξε, καὶ διέσωσε δι' αὐτοῦ ὁ δεσπότης τὰ εἰσελθόντα ἐν ὁμονοίᾳ ζῶα εἰς τὴν κιβωτόν.

[54] Ἀβραὰμ ὁ φίλος προσαγορευθεὶς, πιστὸς εὑρέθη, ἐν τῷ αὐτὸν ὑπήκοον γενέσθαι τοῖς ῥήμασι τοῦ Θεοῦ· οὗτος δι' ὑπακοῆς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅπως γῆν ὀλίγην, καὶ συγγένειαν ἀσθενῆ, καὶ οἶκον μικρὸν καταλιπὼν, κληρονομήσῃ τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ. Λέγει γὰρ αὐτῷ· Ἄπελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, εἰς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω· καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα, καὶ εὐλογήσω σε, καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένος· καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε, καὶ καταράσομαι τοὺς καταρωμένους σε, εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. Καὶ πάλιν ἐν τῷ διαχωρισθῆναι αὐτὸν ἀπὸ Λὼτ, εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· Ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, ἴδε ἀπὸ τοῦ τόπου οὗ νῦν σὺ εἶ, πρὸς βοῤῥᾶν, καὶ λίβα, καὶ ἀνατολὰς, καὶ θάλασσαν· ὅτι πᾶσαν τὴν γῆν ἣν σὺ ὁρᾷς, σοὶ δώσω αὐτὴν, καὶ τῷ σπέρματί σου, ἕως αἰῶνος· καὶ ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τὴν ἄμμον τῆς γῆς· εἰ δύναταί τις ἐξαριθμῆσαι τὴν ἄμμον τῆς γῆς, καὶ τὸ σπέρμα σου ἐξαριθμηθήσεται. Καὶ πάλιν λέγει· Ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, εἰ δυνήσῃ ἐξαριθμῆσαι αὐτοὺς, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Διὰ πίστιν καὶ φιλοξενίαν ἐδόθη αὐτῷ υἱὸς ἐν γήρᾳ, καὶ δι' ὑπακοῆς προσήνεγκεν αὐτὸν θυσίαν τῷ Θεῷ, πρὸς ἓν τῶν ὀρέων ὧν ἔδειξεν αὐτῷ.

Διὰ φιλοξενίαν καὶ εὐσέβειαν Λὼτ ἐσώθη ἐκ Σοδόμων, [55] τῆς περιχώρου πάσης κριθείσης διὰ πυ-

nivem dealbabo: & ſi fuerint ut coccinum, ſicut lanam dealbabo. Et ſi volueritis, ac audieritis me; bona terræ comedetis: ſi autem nolueritis neque exaudieritis me; gladius devorabit vos: os enim Domini locutum eſt hæc. Omnes itaque dilectos ſuos volens pœnitentiæ fieri participes, omnipotente ſuâ voluntate firmavit.

IX. Quare obediamus magnificæ & glorioſæ
illius voluntati; & ſupplices illius miſericordiæ ac
benignitati, procidamus, & convertamur ad mi-
ſerationes ejus, relictis vanis operibus, contentio-
ne, & quæ ad mortem ducit æmulatione. Fixis Citat. Cl.
oculis eos intueamur qui magnificæ ejus gloriæ Alex. loco
perfectè ſervierunt. Accipiamus Henochum, qui ſuprà laudato.
in obedientia juſtus repertus, tranſlatus fuit, & non Gen. 5.
inventa eſt mors illius. Noë fidelis inventus, per Hebr. 11.
miniſterium ſuum ſecundam nativitatem mundo Henoch.
prædixit; & per eum Dominus conſervavit ani- Noe.
malia, cum concordiâ in arcam ingreſſa. Gen. 7.
Eccli. 44. 17.

X. Abrahamus, *amicus* vocatus, inventus eſt Iſ. 41. 8.
fidelis, quando dictis Dei audiens fuit. Hic per Jac. 2. 23.
obedientiam egreſſus eſt è terra ſua, & è cogna- Abraham.
tione ſua, & è domo patris ſui; ut exiguâ terrâ,
& cognatione debili, & domo parvâ derelictâ,
promiſſiones Dei in hæreditatem acciperet. Di-
cit enim ei; *Abi de terra tua, & de cognatione* Gen. 12. 1.
*tua, & de domo patris tui, in terram quam tibi de-
monſtravero: & faciam te in gentem magnam, &
benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, & eris
benedictus; & benedicam benedicentibus tibi, &
maledicam maledicentibus tibi; & benedicentur in te
omnes tribus terræ.* Ac rurſus cùm receſſit à Lo-
to, dixit ei Deus: *Reſpiciens oculis tuis, vide à* Gen. 13. 14.
*loco in quo nunc tu es, ad Aquilonem, & Africum,
& Orientem, & mare: quia omnem terram quam
tu vides, tibi dabo eam, & ſemini tuo uſque in ſæ-
culum: & faciam ſemen tuum ſicut arenam terræ:
ſi poteſt aliquis dinumerare arenam terræ, & ſemen
tuum dinumerabitur.* Et iterum ait: *Eduxit Deus* Gen. 15. 5.
*Abrahamum, & dixit ei; Reſpice in cœlum, &
numera ſtellas, ſi potes dinumerare eas: ſic erit
ſemen tuum. Credidit autem Abrahamus Deo, &
deputatum eſt ei ad juſtitiam.* Propter fidem &
hoſpitalitatem datus eſt ei filius in ſenectute,
& per obedientiam obtulit eum, ſacrificium Gen. 22.
Deo, in uno montium qui ei à Deo oſtenſus
fuit.

XI. Propter hoſpitalitatem & pietatem Lotus Gen. 19.
è Sodomis ſalvus evaſit, cùm tota regio circum- Lot.
jacens, 2. Petr. 2. 6.

---

5. *Et venite, arguamur.* Præfatione verò in Pſalmum CXIX. *Et venite, diſputemus.* Nec diſſimilis varietas in Michæa, cap. 6. verſ. 2. διαλεχθήσεται, vel ut Baſilius ad locum Iſaiæ de quo agimus habet, διαλεχθῶμεν. A Tertulliano exhibetur tertia lectio, eaque corrupta. Qui enim lib. I. ad uxorem cap. ult. rectè verterat, *Et venite, diſputemus*; in lib. 4. adverſus Marcionem cap. 24. vitioſis fultus libris, interpretatur, *Et venite, conveniamus*, quod eſt διαλλαχθῶμεν: atque id verbi reſtituendum forſan Chryſoſtomo in illud, Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum &c. ubi locum Prophetæ adducit, exponitque per [illegible], & [illegible]. Porro dum Iſaiæ teſtimonium apud ſanctos Patres quæro, duo loca depravata inveni, de quibus admonere non erit ſupervacaneum. Nempe Irenæi ac Luciferi. Ille lib. 4. adverſus Hæreſes cap. 32. ait; *Lavamini &c. Non enim ſicut mutus homo, ut multi audent dicere, divertit* (hoc eſt, averſatur) *eorum ſacrificium, ſed miſerans eorum cæcitati* &c. Quid ſibi vult, *mutus homo*? Conjiciebam, *iratus homo*, fundum conjecturæ habens antecedentia & ſubſequentia. Præcedit; *Deinde ne quis putet, propterea quod iraſceretur, eum recuſare hæc, infert conſilium ei dans.* Sequitur; *Si enim iraſcens, abnueret hæc eorum ſacrificia.* Juxta Luciferum autem lib. 2. ad Conſtantium Imperatorem pro S. Athanaſio, verba Prophetica eſſe debent, *Lavamini, mundi eſtote, auferte malitias ab animis veſtris* non *ab oculis veſtris*. COT.

50. Διὸ ὑπακούσωμεν.] Dominus Boiſius ἐπακούσωμεν legendum monuit, cujus conjecturæ ego libens ſubſcribo, licet interdum ἐπακούειν pro ὑπακούειν uſurpetur, ut Eſ. 45. ἐπακούσωσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, & tertio caſui junctum reperiatur apud 70. Seniores, ſed ſenſu diverſo, ut Prov. 15. 32. [illegible], & Gen. 16. 11. ὅτι ἐπήκουσε ὁ κύριος τῇ ταπεινώσει σου. JUN.

51. Ματαιοπονίαν.] Fortè ματαιολογίαν. Ibid.

52. Ἀτενίσωμεν &c.] Hæc confer cum *Clemente Alexandrino* p. 526. Strom. Lib. IV. à verbis, ἀτενίσωμεν εἰς τοὺς τελείως λειτουργήσαντας &c. & agnoſces, Pie Lector, mecum ex illo interpolatam fuiſſe dulciſſimam Epiſtolam, atque interpolatorem ſedulò caviſſe, ut longa eſſet magis quàm μεγάλη τε καὶ θαυμασία, quibus laudibus eam ornat *Euſebius*. B.

53. Παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν.] Regeneratio quæ fit per baptiſmi lavacrum, operante S. Sancto, παλιγγενεσίας nomine hoc loco intelligenda non eſt; ſed generis humani reſtauratio, & generatio nova: atque hoc ſenſu apud Philonem Judæum, & alios reperitur. Locus etiam Matthæi 19. 28. ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ſic interpretandus eſt, cùm ſcilicet, cœlum, terra, & mare præterierint, ut eſt Apoc. 21. & qui throno inſidet nova omnia creabit, οὐρανὸν καινὸν, γῆν καινὴν, καὶ καινὰ πάντα. JUN.

54. Ἀβραὰμ ὁ φίλος προσαγορευθεὶς.] Fortè τοῦ Θεοῦ addendum, ut eſt Jac. 2. 23. καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη. Ibid.

55. Τῆς περιχώρου πάσης κριθείσης.] Dominus Boiſius κατακριθείσης legendum putat, ſuffragante hiſtoria, & verbis contextus, Gen. 19. 25. καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας, καὶ
σαν

jacens, igne & ſulphure damnata eſſet. Palàm fecit Dominus, quòd ſperantes in illum non relinquit; eos verò qui in contraria declinant, punitione ac ſupplicio afficit. Quæ enim unà cum eo egreſſa fuerat uxor illius, cùm diverſa ſentiret, nec concors eſſet, in ejuſmodi ſignum poſita eſt, ut ſalis ſtatua, in hodiernum uſque diem, ſit facta; quò cunctis notum eſſet, quòd animo incerti, & de potentia Dei dubitantes, in judicium & in ſignificationem univerſis generationibus fiunt.

Lege infrà, cap. 23.

Hebr. 10. 30. Joſ. 2. Rahab.

XII. Ob fidem & hoſpitalitatem ſervata eſt Rahaba meretrix. Miſſis enim à Jeſu filio Navæ ad Jerichuntem exploratoribus, intellexit terræ rex, quòd regionem illius exploratum venerant; & emiſit viros, qui eos comprehenderent, ut comprehenſi necarentur. Hoſpitalis igitur Rahaba, ſuſcipiens eos, occultavit in ſolario ſub lini ſtipula. Supervenientibus autem hominibus à rege miſſis, ac dicentibus; Viri ad te venerunt, terræ noſtræ exploratores; educ eos; Rex enim ita imperat: illa reſpondit; Duo viri quos quæritis, ingreſſi ſunt apud me, ſed confeſtim abierunt, & vadunt; non oſtendens eis illos. Et dixit ad viros; Certò ſcio, quòd Dominus Deus veſter tradit vobis urbem hanc; timor enim & pavor veſtri incidit in omnes habitatores ejus. Quando igitur contigerit, vos eam capere, ſervate me & domum patris mei. Et dixerunt ei;

ρὸς καὶ θεῖον. Πρόδηλον ποιήσας ὁ δεσπότης ὅτι τοὺς ἐλπίζοντας ἐπ' αὐτὸν οὐκ ἐγκαταλείπει, τοὺς δὲ ἑτεροκλινεῖς ὑπάρχοντας εἰς κόλασιν καὶ αἰκισμὸν τίθησι· συνεξελθούσης * παρ' αὐτῷ τῆς γυναικός, ἑτερογνώμονος ὑπαρχούσης, καὶ οὐκ ἐν ὁμονοίᾳ, εἰς τοῦτο σημεῖον ἐτέθη, ὥστε γενέσθαι αὐτὴν [56] στήλην ἁλὸς ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· εἰς τὸ γνωστὸν εἶναι πᾶσιν, ὅτι οἱ δίψυχοι καὶ οἱ διστάζοντες περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, εἰς κρίμα καὶ εἰς σημείωσιν πάσαις ταῖς γενεαῖς γίνονται. * γὰρ

Διὰ πίστιν καὶ φιλοξενίαν ἐσώθη Ῥαὰβ ἡ πόρνη. Ἐκπεμφθέντων γὰρ ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ κατασκόπων εἰς τὴν Ἱεριχῶ, ἔγνω ὁ βασιλεὺς τῆς γῆς ὅτι ἥκασι κατασκοπεῦσαι τὴν χώραν αὐτοῦ, καὶ ἐξέπεμψεν ἄνδρας τοὺς συλληψομένους αὐτούς, ὅπως συλληφθέντες θανατωθῶσιν. Ἡ οὖν φιλόξενος Ῥαὰβ εἰσδεξαμένη αὐτούς, ἔκρυψεν εἰς τὸ ὑπερῷον ὑπὸ τὴν λινοκαλάμην. Ἐπισταθέντων δὲ τῶν παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ λεγόντων· [ἄνδρες πρός σε ἦλ]θον οἱ κατάσκοποι τῆς [γῆς ἡμῶν,] ἐξάγαγε αὐτούς. ὁ γὰρ βα[σιλεὺς οὕ]τως κελεύει· Ἡ δὲ ἀπεκρίθη· εἰσῆλθον [οἱ δύο ἄν]δρες οὓς ζητεῖτε πρός με, [ἀλλὰ ταχέ]ως ἀπῆλθον, καὶ πορεύον[ται· οὐχ] [57] ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς ἐ[κείνους.] Καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἄνδρας· [γινώ]σκουσα γινώσκω ἐγὼ, ὅτι [κύριος ὁ Θεὸς] ὑμῶν παραδίδωσιν ὑμῖν [τὴν πό]λιν ταύτην, ὁ γὰρ φόβος καὶ [τρόμος ὑμῶν ἐπέπεσεν [58] τοῖς κα[τοι]κοῦσιν αὐτήν. Ὡς ἐὰν οὖν γέ[νηται] λαβεῖν αὐτὴν ὑμᾶς, διασώσατέ με, καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου. Καὶ εἶ-

---

πᾶσαν τὴν περίχωρον. vel κατακαυθεῖσαν. Ego ſimplex καυθεῖσαν ſubſtituendum puto, & in verſione latina illam lectionem ſecutus ſum; quamvis non negem κριθεῖσαν retineri poſſe, & quidem ſenſu commodiſſimo, pro κατακριθεῖσαν. Κρίνειν enim pro κατακρίνειν, & κρίμα pro κατάκριμα, ſæpiſſime in novo Teſtamento, & in hoc ſcripto uſurpantur. Primæ & poſtremæ lectioni favere videtur 2. Pet. II, 6. Καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας τεφρώσας κατέκρινεν. De vaſtitate autem & ſterilitate illius regionis, olim fertiliſſimæ & amœniſſimæ, quæ divinam ſcelerum & impietatis vindictam: & imbrem igneum ac ſulphureum cœlitus demiſſum, ſecuta eſt, apud Chryſoſtomum homil. 8. in priorem ad Theſſ. locus eſt elegantiſſimus: quem hic ſubjicere non pigebit, ea gratiam eorum, quibus non minus gratum erit hæc legere, quàm nobis primùm notare, & excerpere jucundum fuit, [illegible] ... [illegible]

Sic Tertullianus in Apolog. *Sodomam & Gomorram igneus imber exuſſit; olet adhuc incendio terra, & ſi qua illic arborum poma conantur, oculis tenus, cæterùm contacta cinereſcunt.* Et de pallio idem: *Aſpice ad Palæſtinam, qua Jordanis amnis ſinuum arbiter, vaſtitas ingens, & orba regio & fruſtra ager eſt, & urbes retro; & populi frequentes, &c.* Ibid.

Ibid.] Neque mutandum κριθεῖσαν, contra MS. Codicis fidem; neque interpretandum κατακριθεῖσαν, nam nemo dixerit κατακρίνειν διὰ πυρός; ſed hic eſt antecedens pro conſequente, *judicium* pro ſupplicio, ideóque κριθεῖσαν perinde eſt ac κολασθεῖσαν. Nihil eſt frequentius in Scriptura verbis *judico*, pro eo quod eſt *plectere*, & *judicium* pro eo quod eſt *pœna*. Miror hoc viris doctis illico in mentem non veniſſe. Vertendum ergo erat: cùm tota *regio* (Jordani) *circumjacens igne & ſulfure pœnas luiſſet*; non *conflagraſſet*, ut *Junius*, aut *damnata eſſet*, ut Cotelerius. CLER.

56. Στήλην ἁλὸς ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης.] Statuam ſe vidiſſe teſtatur Joſephus Antiquitatum lib. 1. cap. 10. pluriimaque illius mentio apud Auctores, Hebræos, Græcos, Latinos. Inſigne eſt teſtimonium S. Irenæi lib. 4 contra Hæreſes cap. 51. *Lot reliquit in confinio uxorem ſuam, ſtatuam ſalis uſque in hodiernum diem.* Et in fine capitis; *Et cùm hæc fierent, uxor remanſerat in Sodomis, jam non caro corruptibilis, ſed ſtatua ſalis ſemper manens; & per naturalia ea quæ ſunt conſuetudinis hominis, oſtendens quoniam & Eccleſia, quæ eſt ſal terræ, ſubrelicta eſt in confinio terræ, patiens quæ ſunt humana: & dum ſæpe auferuntur ab ea membra integra, perſeverat ſtatua ſalis, quod eſt firmamentum fidei, firmans & præmittens filios ad Patrem ipſorum.* Quæ obſcuriora viderentur, niſi facem præferrent verſus Carminis inſcripti *Sodoma*, quod inter Opera Tertulliani & Cypriani locum invenit.

Namque comes conjux, hominis, malè tum quoque legis
Femina non patiens, divina ad murmura cœli
Audaces oculos nequicquam ſola retorſit;
Nec habitura loqui quod viderat, & ſimul illic
In fragilem mutata ſalem, ſtetit ipſa ſepulcrum,
Ipſaque imago ſibi formam ſine corpore ſervans.
Durat adhuc etiam nudâ ſtatione ſub æthram,
Nec pluviis dilapſa ſitu, nec diruta ventis.
Quin etiam ſi quis mutilaverit advena formam,
Protinus ex ſe ſe ſuggeſtu vulnera complet.
Dicitur & vivens alio jam corpore, ſexûs
Munificos ſolito diſpungere ſanguine menſes.

Videſis eumdem Irenæum cap. 64. ejuſdem libri, necnon Prudentii Hamartigeniam verſu 740. & ſequentibus. COTELERIUS.

Στήλην ἁλός.] Cyrillus Hieroſ. catech. myſtagogicâ primâ, [illegible] Abraham contra, [illegible], ut loquitur Baſilius in Conſtitut. monaſticis. JUN.

Ibid.] *Joſephus* Lib. I. Antiq. ejuſdem ſæculi cum Clemente ſcriptor, ex oculorum fide hoc ipſum teſtatum facit: [illegible] Quam rem ne minùs probabilem putemus, rationem iſtius diuturnitatis impendio admirandam adſignat *Tertullianus*; ſcilicet, quod perpetuis temporibus reparetur, & *ſi quis advena formam mutilaverit, ſuggeſtu ex ſe ſe vulnera protenus compleat*, imò quòd & fuſo ſubinde ſanguine, originem & cladem fateatur. Nec hic ſiſtitur, ſed & præſentis ævi Scriptores (quàm rectè alii judicent) etiamnum ſupereſſe aſſerunt vivacem hanc, & ſuo quaſi ſale conditam ſtatuam. FELL. At *Colomeſius* nos amandat ad p. 109. Obſervat. ſuarum ſacrarum. Vide & Diſſ. *Joannis Clerici* de ſtatua Salina, ubi hæc fabula de induſtria expenditur.

57. [Οὐχ] ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς ἐ[κείνους.] Cùm variis modis quæ deſiderantur, ſuppleri queant; vir doctus edendum curavit, [ὁδὸν] ὑποδεικνύουσα αὐτοῖς ἐ[ναντίαν.] *Viam oſtendens eis contrariam*: ſenſu planè diverſo à verbis libri Joſuæ, cap. 2. verſ. 5. ubi Rahab negat ſe ſcire quo homines illi abierint. Oſtendit quidem mulier contrariam viam, ſed exploratoribus Judæis, non autem miſſis à Hierichuntis rege. Liceat autem hic obiter monere de vitio Editionum S. Hieronymi, in nomine Rahabæ. Libro de Interpretatione nominum Hebraicorum, capite de Jeſu Navæ; *Raal*, *latitudo*, *vel fames*, *ſive impetus*. Legendum enim dubio procul *Raab*. COT.

58. Τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν.] Lectum ergo Clementi comma verſiculi 9. cap. 2. Joſuæ, quod à multis Editionibus abeſt, in Complutenſi vero ita effertur, καὶ κατατέτηκαν πάντες οἱ κα-

εἶπον αὐτῇ· ἔσται οὕτως, ὡς ἐλάλησας ἡμῖν. Ὡς ἐὰν οὖν γνῷς παραγινομένους ἡμᾶς, συνάξεις πάντας τοὺς σοὺς ὑπὸ τὸ στέγος σου, καὶ διασωθήσονται· ὅσοι γὰρ ἐὰν εὑρεθῶσιν ἔξω τῆς οἰκίας, ἀπολοῦνται. Καὶ προσέθεντο αὐτῇ δοῦναι σημεῖον, ὅπως κρεμάσῃ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς κόκκινον· [59] πρόδηλον ποιοῦντες, ὅτι [60] διὰ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου λύτρωσις ἔσται πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν καὶ ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν. Ὁρᾶτε ἀγαπητοί, [61] οὐ μόνον πίστις, ἀλλὰ [62] προφητεία ἐν τῇ γυναικὶ γέγονεν.

Ταπεινοφρονήσωμεν οὖν, ἀδελφοί, ἀποθέμενοι πᾶσαν ἀλαζονείαν, καὶ τῦφος, καὶ ἀφροσύνην, καὶ ὀργάς, καὶ ποιήσωμεν τὸ γεγραμμένον· λέγει γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Μὴ καυχάσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, μηδὲ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ καυχώμενος, [63] ἐν κυρίῳ καυχάσθω, [64] τοῦ ἐκζητεῖν αὐτὸν, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύ[νην·] μάλιστα μεμνημένοι τῶν λόγων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, οὓς ἐλάλησε διδάσ[κων] ἐπιείκειαν καὶ μακροθυμίαν. [Οὕ]τως γὰρ εἶπεν· Ἐλεεῖτε ἵνα ἐλεη[θῆ]τε, ἀφίετε ἵνα ἀφεθῇ ὑμῖν, [ὡς] ποιεῖτε, οὕτω ποιηθήσεται ὑ[μῖν] ὡς δίδοτε οὕτω δοθήσεται ὑ[μῖν,] ὡς κρίνετε οὕτω κριθήσεσθ[ε ὑμῖν,] ὡς χρηστεύεσθε οὕτως χρη[στευθήσε]ται ὑμῖν· ᾧ μέτρῳ με[τρεῖτε,] ἐν αὐτῷ μετρηθήσεται ὑμῖν. [Ταύτῃ τ]ῇ ἐντολῇ καὶ * τοῖς παραγγέλ[μασι] στηρίξωμεν ἑαυ[τοὺς] τὸ πορεύεσθαι ὑπηκόους [ὄντ]ας τοῖς ἁγιοπρεπέσι λόγοις αὐ[τοῦ,] ταπεινοφρονοῦντες. [Φησὶ]ν γὰρ ὁ ἅγιος λόγος· Ἐπὶ τίνα [ἐπι]βλέψω ἀλλ' ἢ [65] ἐπὶ τὸν πρᾳῢν καὶ [ἡσύ]χιον καὶ τρέμοντά μου τὰ λόγια.

* Τούτοις Cod. Al.

[Δί]καιον οὖν καὶ ὅσιον, ἄνδρες ἀδελφοί, ὑπηκόους ἡμᾶς μᾶλλον γενέσθαι τῷ Θεῷ, ἢ τοῖς ἐν ἀλαζονείᾳ καὶ ἀκαταστασίᾳ [67] μυσεροῦ ζήλους ἀρχηγοῖς ἐξακολουθεῖν. Βλάβην γὰρ οὐ τὴν τυχοῦσαν, μᾶλλον δὲ κίνδυνον ὑποίσομεν μέγαν, ἐὰν ῥιψοκινδύνως ἐπιδῶ-

Sic erit quemadmodum locuta es nobis. Cùm igitur nos adeſſe cognoveris, congregabis omnes tuos ſub tecto tuo; & ſervabuntur: quotquot enim invenientur extra domum, peribunt. Et addiderunt, ut ſignum daret; nempe funiculum coccineum appenderet de domo ſua: manifeſtum facientes, quòd per ſanguinem Domini futura eſſet redemptio univerſis credentibus & ſperantibus in Deum. Videte, dilecti; non ſolùm fides, ſed etiam prophetia in muliere exſtitit.

XIII. Humiles itaque ſimus, fratres; deponentes omnem arrogantiam, & faſtum, & amentiam, & iras; atque faciamus quod ſcriptum eſt: dicit quippe Spiritus ſanctus; *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neque fortis in fortitudine ſua, neque dives in divitiis ſuis: ſed qui gloriatur, in Domino glorietur; in quærendo illum, & faciendo judicium ac juſtitiam:* præcipuè memores ſermonum Domini Jeſu, quos locutus eſt, docens manſuetudinem & æquanimitatem. Sic enim dixit; *Miſeremini, ut miſericordiam conſequamini; dimittite, ut dimittatur vobis; ſicut facitis, ita vobis fiet; ſicut datis, ita debitur vobis; ſicut judicatis, ita judicabitur vobis; ſicut indulgetis, ita vobis indulgebitur: quâ menſurâ metimini, in ea menſurabitur vobis.* Hoc præcepto, & his mandatis ſtabiliamus nos, ſemper obedientes ſimus ſanctis illius eloquiis; humiliter de nobis ſentientes. Ait enim ſanctus ſermo; *Super quem reſpiciam, niſi ſuper manſuetum & quietum, & trementem eloquia mea?*

De humilitate. — Jer. 9. 23. — 1 Cor. 1. 31. — Luc. 6. 36. — Iſ. 66. 2.

XIV. Juſtum ergo ac pium eſt, viri fratres, Deo potiùs obedientes nos eſſe, quàm ſequi eos qui in ſuperbia & ſeditione duces fuerunt abominandæ æmulationis. Detrimentum enim non leve, imò verò grande periculum ſuſtinebimus, ſi præ-

---

προσποιοῦντες τὴν γῆν ἀφ' ἡμῶν. at Codice 710. Bibliothecæ Regiæ hoc modo, ἐὰν πυνθάνωσι πάντες οἱ κατασκοποῦντες τὴν γῆν, διὰ προσεύχου ἡμᾶς Ibid.

59. Πρόδηλον ποιοῦντες &c.] Habet hæc figura & allegoria ſuffragatores multos magnoſque, Juſtinum in Dialogo p. 338. Irenæum lib. 4. cap. 37 Origenem Homil. 3. & 6. in *Jeſum Nave*, & ad Matthæi XXVII. 28. Ambroſium libro de Salomone cap. 5. & lib. 5. de fide cap. 4. Hieronymum Epiſt. 2. Pſeudo-Hieronymum ad Marci XIV. 1. Paulinum Carmine 23. Auguſtinum in Pſalm. LXXXVI. 4. Proſperum de promiſſionibus & prædictionibus Dei, parte 2. cap. 14. Fulgentium lib. 1. de remiſſione peccatorum cap. 21. Theodoritum Quæſt. 2. in Joſuam, & ad verſum 31. cap XI. Epiſtolæ ad Hebræos. Ut nihil dicam de Auctore Operis imperfecti in Matthæum, Tomo 7. B. Chryſoſtomi, ad cap. 1. verſ. 5. quo loci corruptè legitur *ſigno vebri ſparſi* pro *ſigno rubri ſparti*; item de Procopio Gazæo, & aliis quos in Adverſariis meis notatos non inveni. Quàm horrendè coccinum interpretati ſint Gnoſtici, cernere potes apud Epiphanium, in eorum Hæreſi cap. 9. Ibid.

60. Διὰ τοῦ αἵματος.] Poſt *B. Clementem* eodem trahere linteum illud obſervo *Juſtinum M. Irenæum*, *Origenem* & alios, quorum nomina legere eſt in Obſerv. Sacris. p. 97. COLOM.

61. Οὐ μόνον πίστις ἀλλὰ προφητεία.] In Deo Iſraëlis repoſita fiducia, & ab ipſo ſperata ſalus ante Domini adventum, in *juſtitiam* atque etiam *fidem* reputabantur, licèt Meſſiæ futurus adventus, cum ejuſdem incarnationis, mortis & reſurrectionis myſteriis minimè eſſent perſpecta. Eodem jure pleræque res geſtæ per totam Legis œconomiam, prophetiæ loco ſunt habitæ, Deo eas ita dirigente, ut futuræ redemptionis ſtatum adumbrarent. Ita ex Ægypto populi Iſraëlitici exitus, tranſitus per mare rubrum, ſerpentis ænei elevatio, ut innumera alia prætercam, ad Meſſiæ tempora pertinuiſſe conſtat. Sed præ aliis, peculiari quodam jure, hæc ſervatæ vitæ quaſi paſchalis teſſera, & in purpura ſanguinis redempti pignus propheticæ elogium meruiſſe videbantur; ſi quidem in lege Moſaica perpetuus ferè uſus ſymboli illius, niminum, Cocci, in omnibus cujuſcumque generis piamentis, & luſtrationibus. Ita Ep. ad Hebr. IX, 19. cùm univerſus populus acceptâ Lege luſtrari deberet, Moſes dicitur, *accepiſſe ſanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyſſopo, ipſum quoque librum & omnem populum adſperſiſſe.* Idem in leproſi purificatione factum Levit. XIV, 49. Imò verò ex Thalmude diſcimus Cod. *Joma*, diem Chippurim (qui ſi quis alius, expiationis per Domini ſanguinem obtinendæ typum geſſit) non ſine לשון של זהורית *lingua*, ſeu filo *coccineo* celebratum. Imò ſi Gemaræ ejuſdem libri, & libro Juchaſin fides, exinde etiam de magnæ iſtius ſolennitatis ſucceſſu judicium ferebatur; ſi enim expiatio rite peracta eſſet, coccus albedinem induebat היה לשון של זהורית מלבין, ſuiſque nivibus ſimilem reconciliatæ gentis innocentiam ſpopondiſſe fertur. FELL.

62. Προφητεία ἐν τῇ γυναικὶ γέγονεν.] Origenes Homil. 3. mox citatâ, *Sed & iſta meretrix, quæ eos ſuſcepit, ex meretrice efficitur jam propheta. Dicit enim*, Scio quia Dominus Deus veſter tradidit vobis terram hanc. *Vides quomodo illa quæ aliquando erat meretrix, & impia & immunda, nunc jam Spiritu ſancto repleta eſt; & de præteritis quidem confitetur, de præſentibus verò credit, prophetat autem & prænunciat de futuris.* COT.

63. Ἐν κυρίῳ καυχάσθω] Ita quidem D. Paulus 1. Cor. I, 31. II, 10, 17. Verum aliter Jerem. IX, 23, 24. *Clemens* Al. *Cyprianus*, alii. COLOM.

64. Τοῦ ἐκζητεῖν αὐτὸν, καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην.] Legebat etiam ἐκζητεῖν Lucifer, vertit enim *inquirere*. lib. 1. pro S. Athanaſio paullo poſt initium. Item καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην reperies in Antiochi Homilia 43. COT. — Jer. 9. 24.

65. Ἐπὶ τὸν πρᾳῢν καὶ ἡσύχιον.] Nunc LXX. ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον, quo modo à multis lectum olim. Clementinæ lectioni favent Athanaſius in Domini occurſum, Proclus in ſanctam quintam feriam, Theodorus Studita Serm. Catechet. 90. Pſellus citatus in Catena in Pſalmos Pſalm. V. & Chryſoſtomus Hom. 9. in Geneſim, Expoſitione in Pſal. CXXXI & CXLII. Sermone de Chriſti precibus, & Hom. 13, & 66. in Matthæum; qui tamen Homil. 33. in Geneſim utrumque conjungit ſic, ἐπὶ τὸν πρᾳῢν, καὶ ἡσύχιον, καὶ ταπεινόν, & Homil. 41. in Matthæum habet, ἐπὶ τὸν πρᾳῢν καὶ ταπεινόν. — Iſ. 66. 2.

66. Δίκαιον οὖν.] In Pandecte Niconis Monachi λόγῳ ιϛ. Cod. Reg. 2418. 2423. 2424. Κλήμεντος Ῥώμης. Δίκαιον οὖν καὶ ὅσιον &c. [illegible] Connectit verba Clementis Epiſtolâ 1. cap. hoc & ſequenti & 46. item Epiſtolâ 2. cap. 3. Ibid.

67. Μυσεροῦ.] *Heſychius*: μυσαρόν, ῥυπαρόν, ἀκάθαρτον. Vide Sect. XXX. COLOM.

præcipitanter nos tradiderimus voluntatibus hominum, qui ad contentionem & ſeditiones collimant, ut nos ab eo quod rectè habet, abalienent. Benigni inter nos ſimus, juxta miſericordiam & dulcedinem illius qui fecit nos. Scriptum quippe
Prov. 2. 21. eſt; *Benigni erunt habitatores terræ; & innocen-*
Pſal. 36. 9. *tes, remanebunt in ea: iniqui verò exterminabun-*
Pſ. 36. 35. *tur ab illa.* Et rurſus dicit: *Vidi impium ſuperexaltatum, & elevatum ſicut cedros Libani: & tranſivi; & ecce non erat: & quæſivi locum illius; & non inveni. Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem; quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.*

XV. Adhæreamus ergo iis qui cum pietate pacem habent, & non iis qui cum ſimulatione pa-
Iſ. 29. 13. cem volunt. Dicit enim; *Populus hic labiis me*
Pſ. 61. 5. *honorat; cor autem eorum longè abeſt à me.* Et iterum; *Ore ſuo benedicebant; corde verò maledice-*
Pſ. 77. 36. *bant.* Rurſuſque ait; *Dilexerunt eum ore ſuo, & linguâ ſuâ mentiti ſunt ei: cor autem ipſorum non erat rectum cum eo; nec fideles habiti ſunt in teſta-*
Pſal. 30. 19. *mento ejus. Muta fiant labia doloſa. Diſperdat*
Pſal. 11. 4. *Dominus univerſa labia doloſa, & linguam magniloquam: qui dixerunt; Linguam noſtram magnificabimus; labia noſtra apud nos ſunt; quis noſter Dominus eſt? Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exſurgam, dicit Dominus: ponam in ſalute, fiducialiter agam in eo.*

XVI. Chriſtus ſiquidem eorum eſt qui humiliter de ſe ſentiunt, non eorum qui ſupra ovile
Laudat Hieron. ad Iſ. 52. 14. l. Hebr. 8. 1. ejus efferunt ſeſe. Sceptrum majeſtatis Dei Dominus noſter Chriſtus Jeſus, non venit in jactantia arrogantiæ neque ſuperbiæ, cùm potens ſit; ſed in humilitate; quemadmodum Spiritus ſan-
Iſ. 53. 2. ctus de ipſo locutus eſt. Ait quippe; *Domine, quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt? Annunciavimus in conſpectu ejus quaſi parvulum; ſicut radix in terra ſitienti. Quoniam non eſt ſpecies ei, neque gloria: & vidimus eum; & non habebat ſpeciem, neque decorem; ſed*

μῦ ἑαυτοὺς τοῖς θελήμασι τῶν ἀνθρώπων, [68] οἵτινες ἐξακοντίζουσιν εἰς ἔριν καὶ στάσεις, εἰς τὸ ἀπαλλοτριῶσαι ἡμᾶς τοῦ καλῶς ἔχοντος. Χρηστευσώμεθα αὐτοῖς κατὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ γλυκύτητα τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. Γέγραπται γάρ· [69] Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐπ' αὐτῆς· οἱ δὲ παρανομοῦντες ἐξολοθρευθήσονται ἀπ' αὐτῆς. Καὶ πάλιν λέγει· Εἶδον ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον, καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου· καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· καὶ ἐξεζήτησα τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ οὐχ εὗρον. Φύλασσε ἀκακίαν, καὶ ἴδε εὐθύτητα, ὅτι ἐστὶν [70] ἐγκατάλειμμα ἀνθρώπῳ εἰρηνικῷ.

Τοίνυν κολληθῶμεν τοῖς μετ' εὐσεβείας εἰρηνεύουσι, καὶ μὴ τοῖς μεθ' ὑποκρίσεως βουλομένοις εἰρήνην. Λέγει γάρ που· Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ πάλιν· Τῷ στόματι αὐτῶν εὐλόγουν, τῇ δὲ καρδίᾳ κατηρῶντο. Καὶ πάλιν λέγει· Ἠγάπησαν αὐτὸν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψεύσαντο αὐτὸν, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπιστώθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ· * [71] Ἄλλα γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια * γλῶσσαν μεγαλοῤῥήμονα· τοὺς εἰπόντας· Τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν, τὰ χείλη ἡμῶν παρ' ἡμῖν ἐστι, τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν; Ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος· θήσομαι ἐν σωτηρίᾳ, παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ. l. ἄλαλα add. ἐξολοθρεύσαι κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια, καὶ

Ταπεινοφρονούντων γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐπαιρομένων ἐπὶ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. [72] Τὸ σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰησοῦς, οὐκ ἦλθεν ἐν κόμπῳ ἀλαζονείας, οὐδὲ ὑπερηφανίας, καίπερ δυνάμενος· ἀλλὰ ταπεινοφρονῶν, καθὼς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον περὶ αὐτοῦ ἐλάλησεν· Φησὶ γάρ· Κύριε τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ· ὅτι οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα· καὶ εἴδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον,

---

68. Οἵτινες ἐξακοντίζουσι.] Dominus Boiſius deeſſe aliquid putat, & vocem λόγους, aut ῥήματα, ſuppleri debere. Ego malim, ſine ulla additione, ἐξακονῶσιν legere, atque ita in verſione noſtra à nobis redditum eſt: ut verò ſenſus plenior & rotundior ſit, ſi quis recenſit τὰς γλώσσας addere, ſi quis ita velit, & phraſi quidem elegantiſſimâ, quâ Libanius Epiſtolâ ad Baſilium utitur, Εἰ ταύτην γλῶτταν ἀκονήσεις, τίς ἂν σοι αὐτῶν ἀντείποι. Sic Epiſtolâ ad Salluſtium nondum editâ, χρύσεον [illegible] dicit, [illegible] ſic Pſalmiſta, linguam improborum, qui iniquitatem & dolos machinantur, ξυρὸν ἠκονημένον, vocat. Quibus vero ἐξακοντίζειν magis placet, ad explendum ſenſum addere poſſunt, τὰς γλώσσας vel τὰς γλώττας· lingua enim convitiantium & pravorum hominum, βολὶς [illegible], & τόξον ψευδῶν, ut loquitur Jeremias cap. 9. verſ. 3. & 8. quam Salomon in Proverbiis μάχαιραν appellat, & Jobus ῥομφαία. Unde Nazianzenus Epiſt. 192. quæ in *MS.* codice Bibliothecæ Bodleianæ, non Timotheo, ut in impreſſis, ſed Stagirio ſophiſtæ, inſcribitur, [illegible]. Nicephorus Calliſtus lib. 8. cap. 11. de Arianâ hæreſi, & ſchiſmate in Eccleſia tum orto, verba faciens, [illegible]. JUN.

Prov. 2. 20. 69. Χρηστοὶ ἔσονται οἰκήτορες γῆς, ἄκακοι δὲ ὑπολειφθήσονται ἐπ' αὐτῆς. Hæc ergo verè ſunt LXX. Seniorum. COT.

70. Ἐγκατάλειμμα.] Memoriam intelligit *Euthymius*, quæ duplici modo conſervatur, vel per prolem, vel per bona opera, ingenioſiſſimè verò *Ferrandus* locum hunc ita [illegible]: *erit tempus quo ſoſpiti homini merces congruens rependetur.* Uterque ad Hymnographi mentem. COLOM.

71. Ἄλλα γενηθήτω.] Clemens Alexandrinus legit ἄλαλα, & quidem rectè; locus autem hic conflatus eſt, ex verſ. 19. Pſalmi 30. juxta computationem Græcorum, & verſu 4. Pſal. 11. & eis qui ſequuntur. In teſtimoniis Scripturarum citandis, ſolenne eſſe Patribus, ex variis locis unum corpus efficere, ſupra notavimus. Cui autem in Imperativo γενηθήτω & non γενηθείη ſcribatur, audiatur Baſilius ad illud Pſalm. [illegible]. Cyrillus ad illud Pſal. [illegible], ut eſt in Catena noſtra, non tantùm εὐχὴν, ſed [illegible] etiam in Scripturis [illegible] efferre, author eſt. [illegible]. JUN.

72. Τὸ σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰησοῦς.] Appoſitè Procopius ad Exodi caput 4. initio; *Dicitur Chriſtus baculus, quòd omnes ab ipſo ſuſtinemur & confirmamur. Sermone namque Domini confirmati & conſolidati ſunt cœli. Fulcit quoque ſermo Dei juſtos. Et per Filium quaſi baculum portamur ad Patrem. Ait enim; Compellam ſive cogam ipſos ſub baculum meum. Baculus, ſive virga, regni ſymbolum eſt. Imperat ſiquidem per Filium omnibus Deus Pater. Ad hunc inquit David; Virga tua & baculus tuus conſolata ſunt me. Hæc eſt virga quæ progerminat ex radice Jeſſe. Hæc eſt virga Aaronis florida,* &c. COT.

Τὸ σκῆπτρον.] Hieronymus in 52. cap. Eſaiæ hunc locum laudat, ut ſupra inter veterum teſtimonia de Clemente & ejus ſcriptis, à nobis notatum eſt. De ratione autem primi adventus Chriſti in humilitate & clementia, addatur ex Epiſtola ad Diognetum, Juſtini Martyris locus. [illegible] &c. & de duplici habitu & duplici adventu Chriſti, legatur Tertullianus, capite ultimo contra Judæos. JUN.

Ibid.] Reſpicit Pſ. XLV, 6. ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. quem locum adducit Auctor ad Heb. 1, 8. ad divinas Chriſti prærogativas ſtabiliendum, quo etiam prolato concludit *Juſtinus* M. adverſus Tryphonem, ὅτι καὶ προσκυνητός ἐστι καὶ Θεὸς καὶ Χριστός. Et quidem eo feliciùs adducitur hic locus ad retundendam Judæorum pertinaciam, quod ad Meſſiam pertinere vel ipſi fateantur Rabbini, ſcilicet, *Thargum, Kimchi, Aben Ezra,* & *Sal. Jarchi.* Certè

Chri-

μαν, [73] ἐκλεῖπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων. Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν καὶ πόνῳ, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ᾽ αὐτὸν, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν, ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα. Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, [74] ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἥκει εἰς θάνατον. Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· καὶ κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς. Ἐὰν δῶτε περὶ ἁμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον. Καὶ κύριος βούλεται ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς· καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει. Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς, καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα· ἀνθ᾽ ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη· καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παρεδόθη. Καὶ πάλιν αὐτός φησιν· Ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὄνειδος ἀνθρώπων, καὶ ἐξουθένημα λαοῦ. Πάντες οἱ θεωροῦντές με, ἐξεμυκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χείλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλήν. Ἤλπισεν ἐπὶ κύριον, ῥυσάσθω αὐτὸν, σωσάτω αὐτὸν, ὅτι θέλει αὐτόν. Ὁρᾶτε, ἄνδρες ἀγαπητοὶ, τίς ὁ ὑπογραμμὸς ὁ δεδομένος ἡμῖν· εἰ γὰρ ὁ κύριος οὕτως ἐταπεινοφρόνησε, τί ποιήσομεν ἡμεῖς
* ſ. ἐλθόντες οἱ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς χάριτος αὐτοῦ * ἐλθόντος;

Μιμηταὶ γενώμεθα κἀκείνων, [75] οἵτινες ἐν δέρμασιν αἰγείοις, καὶ μηλωταῖς περιεπάτησαν, κηρύσσοντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ· λέγομεν δὲ Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον, ἔτι δὲ καὶ Ἰεζεκιὴλ τοὺς προφήτας, πρὸς τούτοις καὶ τοὺς μεμαρτυρημένους. Ἐμαρτυρήθη μεγάλως Ἀβραὰμ, καὶ φίλος προσηγορεύθη τοῦ Θεοῦ· καὶ λέγει, ἀτενίζων εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ταπεινοφρονῶν· Ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός. Ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἰὼβ οὕτως γέγραπται· Ἰὼβ ἦν δίκαιος καὶ ἄμεμπτος, ἀληθινὸς, θεοσεβὴς, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς κακοῦ· ἀλλ᾽ αὐτὸς ἑαυτοῦ κατηγ[ορῶν λέγει·] Οὐ-
*ſ. ἐὰν καὶ δεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύ[που * [76] οὐδ᾽ εἰ] μιᾶς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτο[ῦ.] Μωϋσῆς πιστὸς ἐν ὅλῳ [τῷ
* ſ. ὑπηρεσίας. οἴκῳ] αὐτοῦ ἐκλήθη, καὶ διὰ τῆ[ς * ὑπηρεσ]ίας αὐτοῦ ἔκρινεν ὁ Θεὸς [ῥύσαι τὸν Ἰσραὴλ] ἀπὸ τῶν μαστίγων καὶ τῶν [αἰκι]σμάτων αὐτῶν· ἀλλὰ κἀκ[εῖνος]

ſpecies ejus inhonorata, deficiens præ ſpecie hominum. Homo in plaga & dolore poſitus, & ſciens ferre infirmitatem: quia averſa eſt facies ejus, deſpecta, & non reputata. Iſte peccata noſtra portat, & pro nobis dolet; & nos reputavimus eum eſſe in labore, & in plaga, & in afflictione: ipſe autem vulneratus eſt, propter peccata noſtra, & infirmatus eſt, propter iniquitates noſtras. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum; livore ejus nos ſanati ſumus. Omnes quaſi oves erravimus; homo in via ſua erravit, & Dominus tradidit eum propter iniquitates noſtras; & ipſe propter afflictionem non aperit os. Sicut ovis ad victimam ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe mutus, ſic non aperit os ſuum. In humilitate judicium ejus ſublatum eſt: generationem ejus quis enarrabit? Quia tollitur de terra vita ejus; ab iniquitatibus populi mei venit ad mortem. Et dabo peſſimos pro ſepultura ejus, & divites pro morte illius. Quia iniquitatem non fecit, neque dolus inventus eſt in ore ejus: & Dominus vult mundare eum plagis. Si dederitis pro peccato, anima veſtra videbit ſemen longævum. Et Dominus vult auferre de dolore animum ejus, oſtendere ei lucem, & formare intelligentia, juſtificare juſtum benè ſervientem multis: & peccata eorum ipſe portabit. Propterea ipſe poſſidebit multos, & fortium dividet ſpolia: pro eo quod tradita eſt ad mortem anima ejus, & in iniquis reputatus eſt: & ipſe peccata multorum tulit, & propter iniquitates eorum traditus eſt. Et rurſus ipſe dicit; *Ego autem ſum vermis, & non ho-* Pſal. 21. 7.
mo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes qui conſpiciebant me, ſubſannaverunt me, locuti ſunt labiis, moverunt caput. Speravit in Dominum, eruat eum; ſalvum faciat eum, quoniam vult eum. Cernitis, viri cari, quod exemplar nobis datum ſit: num ſi Dominus adeo hu- 1. 2. Pet. 2.
militer ſe geſſit, quid faciemus nos qui ſub jugum 21.
gratiæ ejus venimus?

XVII. Imitatores etiam ſimus eorum qui in Laudat Cl.
pellibus caprinis & melotis prædicantes Chriſti Al. loco ci-
adventum, ambulaverunt: dicimus autem pro- tato.
phetas Eliam, & Eliſæum, adhuc & Ezechielem; Heb. 11. 37.
ac præterea eos qui in Scripturis laudem conſecuti ſunt. Magno teſtimonio ornatus eſt Abra- Iſ. 41. 8.
hamus, & Dei amicus vocatus eſt: hic autem Jac. 2. 23.
intentè reſpiciens ad gloriam Dei, humiliter ait;
Ego autem ſum terra & cinis. Adhuc autem & Gen. 18. 27.
de Jobo ita ſcriptum eſt; *Jobus erat juſtus &* Job. 1. 1.
ſine crimine, verax, colens Deum, abſtinens ab omni malo: ſed ille ſeipſum accuſans dicit; *Ne-* Job. 14. 4.
mo mundus a ſorde, etſi unius diei ſit vita ejus. apud LXX.
Moyſes fidelis in tota domo ejus nuncupatus eſt; Num. 12. 7.
per cujus miniſterium, viſum eſt Deo Judæos Hebr. 3. 2.
liberare à ſuis plagis & contumeliis: ſed & ille, magno

Chriſtus Dei ſceptrum, quod potentiæ ſymbolum, rectiſſimè dicitur, ſi quidem per eum omnia facta ſunt quæ ſunt facta, Joan. 1. &c. ut ait Auctor ad Heb. τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. Malè ergo vapulat Auctor noſter, apud *Photium*, quod Chriſtum ἐξονομάζων οὐδὲ τὰς θεοπρεπεῖς, καὶ ὑψηλοτέρας περὶ αὐτοῦ ἀφῆκε φωνάς. FELL.

Iſ. 53. 3. 73. Ἐκλεῖπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν ἀνθρώπων.] Aliter, ἐκλεῖπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Et, ἐκλεῖπον παρὰ πάντας τοὺς ἀνθρώπους. *Deficiens extra filios hominum.* Et *Deficiens extra omnes homines*, inquit Tertullianus cap. 14. libri adverſus Judæos, ac lib. 3. contra Marcionem cap 17. Apud Gregorium Nyſſenum Tomo 2. in Teſtimoniis adverſus Judæos cap. de Paſſione pag. 156. *Deficiens propter* (Rectius verſum fuiſſet *præter* vel *ultra*) *morem filiorum hominum.* Hoc eſt Græcè ἐκλεῖπον παρὰ τὸ εἶδος τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. Editio Aldina, Codex Regius 229. & Procopius, ἐκλεῖπον παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. COT.

Iſ. 53. 8. 74. Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἥκει εἰς θάνατον.] Ut plerarumque aliarum varietatum, ita iſtius exempla dari poſſunt. Vide Juſtini Martyris Apologiam 2. p. 56. Dialogum p. 250 Chryſoſtomi Orationem in illud, *Pater ſi poſſibile eſt*, Tom. p. 127 librum quod Chriſtus ſit Deus, Tomo eodem p. 530. & Gregentii Diſputationem p. 33. Porrò corrupta eſſe arbitror iſta Euſebii lib. 4. Demonſtrationis Evangelicæ cap. 16. p. 190. ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, ἀπὸ τε τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ εἰς θάνατον παρεδίδοτο, legendumque ἀπὸ τε τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. Ibid.

75. Οἵτινες ἐν δέρμασιν.] Hic locus ex 11. ad Hebræos deſumptus eſt, prout tota hæc narratio de fide & obedientia Patriarcharum: ſimilitudinem ſenſuum & verborum, quam Patres in Epiſtolam ad Hebræos, & hanc Clementis eſſe dixerunt, ex hoc loco & aliis facilè deprehendere poteſt, diligens & attentus lector. Clemens Alex. lib. 4. Strom. addit, καὶ τριχῶν καμηλείων πλέγμασι. JUN.

Οἵτινες ἐν δέρμασιν &c.] Hæc junxit *Clemens Alexandrinus* p. 516. cum Cap. IX. hujus Epiſtolæ, & rectiſſimè. Quanto interpolator addidit? Sed hoc factum *Hieronymum* ipſum latuit, in Com. ad Eſaiam. B.

74. [Οὐδ᾽ εἰ] μιᾶς ἡμέρας ἡ ζωὴ αὐτοῦ vel εἰ ἄν. vel ἐὰν καὶ. vel καὶ.] Primum reperies in Clemente Alexandrino Strom. 3. & 4. p. 468. 516. & Origene Homil 5. in Jeremiam, & Tomo 15. in Matthæum, ad cap. 19. verſ. 29. Secundum in Conſtitutionibus Apoſtolicis lib. 2 cap. 15. Epiphanio Hæreſ 59. cap. 1. Chryſoſtomo Serm. in Præcurſorem Domini. Tomo 6. & Gregorio Nyſſeno Oratione de pœnitentia, Tom. 2. Tertium in Codicibus vulgatis. Job 14. 4. in LXX.

magno honore affectus, grandia locutus non eſt; immò, cùm è rubo datum eſſet illi oraculum, di-
Exod. 3. 11. & 4. 10. xit; *Quis ſum ego, quod me mittis? Ego verò ſum gracili voce & tardâ linguâ;* Et iterum ait: *Ego autem ſum vapor ex olla.*

XVIII. Quid verò dicemus de Davide, qui teſtimonium laudis reportavit, ad quem dixit
Pſ. 88. 21. Act. 13. 22. Deus: *Inveni hominem ſecundùm cor meum, Davidem filium Jeſſæ: in oleo ſancto unxi eum?*
Pſ. 50. 1. atqui ille etiam, dicit ad Deum: *Miſerere mei Deus, ſecundùm magnam miſericordiam tuam; & ſecundùm multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam. Ampliùs lava me ab iniquitate mea; & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco; & peccatum meum coram me eſt ſemper. Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci: ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, cùm judicaris. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum; & in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim veritatem dilexiſti: incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Asperges me hyſſopo, & mundabor: lavabis me, & ſuper nivem dealbabor. Audire me facies exſultationem & lætitiam: exſultabunt oſſa humiliata. Averte faciem tuam a peccatis meis; & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus; & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis. Ne projicias me à facie tua; & ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui; & ſpiritu principali confirma me. Docebo iniquos vias tuas; & impii convertentur ad te. Libera me de ſanguinibus, Deus, Deus ſalutis meæ; exſultabit lingua mea juſtitiam tuam. Domine os meum aperies; & labia mea annunciabunt laudem tuam. Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique; holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet.*

δοξασθεὶς μεγάλως, οὐκ ἐμ[εγα]λοῤῥημόνησεν, ἀλλ' εἶπεν, ἐ[κ τῆς] βάτε χρηματισμοῦ αὐτῷ διδο[μέ]νου· Τίς εἰμὶ ἐγὼ, ὅτι με πέμπ[εις;] ἐγὼ δὲ εἰμὶ ἰσχνόφωνος καὶ β[ρα]δύγλωσσος. Καὶ πάλιν λέγει· 75 Ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας.

Τί δὲ εἴπωμεν ἐπὶ τῷ μεμαρτυρημένῳ Δαβὶδ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Θεός· Εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἐν ἐλαίῳ * αἰωνίῳ ἔχρισα αὐτόν; ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει πρὸς τὸν Θεόν· Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου, ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου. Ἐπὶ πλεῖον πλῦνόν με ἀπὸ τῆς ἀνομίας μου, καὶ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μου καθάρισόν με· Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός. Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου 76 ἐποίησα· ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου. Ἰδοὺ γὰρ ἀλήθειαν ἠγάπησας· τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. Ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ, καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι. Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην· ἀγαλλιάσονται ὀστᾶ τεταπεινωμένα. Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπ[όν] σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψ[ον.] Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμ[οὶ] ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου· Μὴ ἀπο[ῤῥί]ψῃς με ἀπὸ προσώπου σου, [καὶ τὸ πνεῦ]μα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέ[λῃς ἀπ' ἐ]μοῦ. Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλ[λίασιν τ]οῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι [ἡγεμο]νικῷ στήριξόν με. Διδά[ξω ἀνό]μους τὰς ὁδούς σου, καὶ ἀ[σεβεῖς] ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ σέ. [Ῥῦσαί] με ἐξ αἱμάτων ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς τῆς [σωτ]ηρίας μου, [ἀγαλλι]άσεται ἡ γλῶσσά μου τὴν [δικ]αιοσύνην σου. Κύριε τὸ στόμα μου [ἀν]οίξεις, καὶ τὰ χείλη μου ἀναγ[γε]λεῖ τὴν αἴνεσίν σου. Ὅτι εἰ ἠ[θ]έλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν, ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις· Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει.

* Clem. Al. ἁγίῳ

Τῶν

Ultimum in Philone Judæo libro de nominum mutatione. μογιλάλος ἰσχνόφωνος habent multi: alii μία ἰσχνόφωνος: Catena verò MS. in Jobum Cod. 495. Bibliothecæ Regiæ, μόνον ἰσχνόφ. COT.

75. Ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας] Rectè obſervatum Merico Caſaubono de lingua Hebraica ſcribenti, p. 118. nimiùm ingenio ſuo indulgere virum doctum Johannem Chifletium, quando in Apologetica Parænesi ad linguam ſanctam, num. 60. ut verba Moyſis Exodi VI. 12. ad Clementina hæc accommodet, Hebraicam veritatem ſollicitat, transferendo ואני ערל שפתים, in ואני עד לשפתים, quæ nihili ſunt. Addit Caſaubonus, ex corruptione ejuſdem loci Græca ἐγὼ δὲ εἰμι ἀπερίτμητος τοῖς χείλεσι videri factum ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας: nec conſiderat homo litteratus, præter alia, illud ἀπερίτμητος τοῖς χείλεσι è Theodotionis Editione deſumi, qui multo poſt Clementem vixit. Reſtat ut acceptus ſit textus à quodam Apocrypho, uno forſan ex iis quæ Moyſis nomen præferebant. Similitudinem verò nonnullam habent teſtimonia, Jobi XLI. 11. *De naribus ejus procedit fumus, ſicut ollæ ſuccenſæ atque ferventis.* Pſalm CI. 4. *Defecerunt ſicut fumus dies mei.* Pſalm. CXVIII. 83. juxta quemdam Interpretem, ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν καπνῷ. Et Jacobi IV. 14. *Quæ eſt enim vita veſtra? Vapor eſt ad modicum parens, & deinceps exterminabitur.* ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γάρ ἐστιν ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη. Idem.

Ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας] De hoc loco cùm nuſquam in Pentateucho reperiatur, pro me reſpondeat Chryſoſtomus homil. 7. in priorem ad Corinthios, Καὶ πῶς γέγραπται, φησί; λέγεται τὸ γεγράφθαι, ὡς ὅταν μὲν εἴπῃ τὸ ἐσόμενον, ἀλλαχοῦ δὲ αὐτὸ τῶν πραγμάτων εἶναι ἐπὶ τὸ ἐκβαῖνον, ἢ ὅταν τὸ αὐτὸ μετὰ τὸ εἰρημένον ἢ μὲν ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν γεγραμμένων, ὡς εἰρήκαμεν. & paullò infra, ἢ οὐχὶ καὶ γεγράφθαι ἐν βιβλίοις. καὶ ἠφανίσθη τὰ βιβλία. καὶ γὰρ πολλὰ ἀπώλοντο βιβλία, καὶ ὀλίγα διεσώθη. καὶ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τὰ ἄλλα ἐν τοῖς ἀπολομένοις. &c. vide locum, & homiliam 9. in Matthæum, ubi eadem eiſdem fere verbis habentur. Joſephus etiam in Hypomneſtico, & reſp. ad quæſtionem 120. recenſet, τὰ μνημονευόμενα ἐν ταῖς γραφαῖς βιβλία ὡς ὄντα, οὐχ εὑρισκόμενα δέ sed nos ad finem feſtinantes, ad alia tranſire cogimur. JUN.

Ibid] Non eſt opus talibus Apologiis, quando compertiſſimum eſt non omnia quæ dixerant viri Sancti ſcriptis Veteris Teſtamenti mandari, magis quàm quæ Dominus noſter geſſit & loquutus eſt, de quibus ait Joannes Cap. ult. *ſi ſcribantur per ſingula*, &c. Quin & Auctor ad Hebr. C XII, 21. huic ipſi Moſi verba attribuit, quæ non magis quàm hæc in Pentateucho comparent. Nullibi enim dicentem audimus, ἔκφοβός εἰμι, καὶ ἔντρομος. Interea tamen, utcumque alibi deſiderentur, ſaltem videntur occurrere Pſalm. CXIX, 83 כי־הייתי כנאד בקיטור *ego fui ſicut olla in fumo*, quamvis verſio LXX. Interp. aliud quiddam profiteatur; unde licèt Moſi jure tribui non poſſint, Davidi fortaſſis, cujus ſtatim mentio fit, de facili reſtituentur. Rem ſeriò penſitanti dubitatio non levis ſuboritur locum hunc Librarii injuriâ læſum, ita poſſe reponi: Τί δὲ εἴπωμεν ἐπὶ τοῦ μεμαρτυρημένου Δαβὶδ πρὸς ὃν εἶπεν ὁ Θεός, εὗρον ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἐν ἐλαίῳ αἰωνίῳ ἔχρισα αὐτόν. ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λέγει πρὸς τὸν Θεόν. ἐγὼ δέ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ χύτρας. καὶ πάλιν λέγει ἐλέησόν με ὁ Θεὸς &c. Fatendum quidem eſt periodum hanc non aliter, apud *Clementem Alexandr.* quàm hic haberi. Sed qui meminerit quid de interpolatis *Danaidum* & *Dirces* nominibus ſupra obſervatum, atque etiam perſpexerit quâ licentiâ *Clemens Alex.* utatur, in laudando hoc noſtro; nimirum, quaſi ex nominis prærogativa de ſuo ubique ageret; adeò illum non teſtem genuinæ lectionis citabit, ut corruptæ potius inſimulandum cenſeret. Adnotare inſuper licebit voces has reperiri Hoſ. XIII, 3. licèt enim nunc temporis legatur ὡς ἀτμὶς ἀπὸ δακρύων, aut, ut alia exemplaria, ἀκρίδων, quaſi ex voce ארבה. tamen Theodotion & MS Alexand. ἐκ καπνοδόχης & *B. Hieronymus*, *è fumario* reddidere; certe hic nullo ſenſu legitur ſive ἀκρίδων, ſive δακρύων, & veriſimile pro χύτρας Librarii errore nunc haberi. Conſonat etiam vox Hebraica ארבה, quæ non modò ὀπὴ & θυρὶς, ſed apud Rabbinos כלי קטן exponitur Arabes etiam ארבה dicunt, niſi quòd illi vas magnum velint. Hanc verſionem agnoſcit *Thargum*, in Hoſ. loco ſupra citato [illegible]. FELL.

78. Ἐκίσσησε.] Rectè hic abrumpit lectum carmen *Clemens Alexandrinus*, p. 517 B.

79 Τῇ

Τῶν τοσούτων οὖν καὶ τοιούτων οὕτως μεμαρτυρημένων τὸ ταπεινόφρον καὶ τὸ ὑποδεὲς διὰ τῆς ὑπακοῆς, οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὰς πρὸ ἡμῶν γενεὰς, βελτίους ἐποίησε, τούς τε καταδεξαμένους τὰ λόγια αὐτοῦ ἐν φόβῳ καὶ ἀληθείᾳ. Πολλῶν οὖν καὶ μεγάλων καὶ ἐνδόξων μετειληφότες πράξεων, ἐπαναδράμωμεν ἐπὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς παραδεδομένον ἡμῖν τῆς εἰρήνης σκοπὸν, καὶ ἀτενίσωμεν εἰς τὸν πατέρα καὶ κτίστην τοῦ σύμπαντος κόσμου, καὶ ταῖς μεγαλοπρεπέσι καὶ ὑπερβαλλούσαις αὐτοῦ δωρεαῖς τῆς εἰρήνης, εὐεργεσίαις τε κολληθῶμεν· ἴδωμεν αὐτὸν κατὰ διάνοιαν, καὶ ἐμβλέψωμεν τοῖς ὄμμασι τῆς ψυχῆς εἰς τὸ μακρόθυμον αὐτοῦ βούλημα· νοήσωμεν πῶς ἀόργητος ὑπάρχει πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν αὐτοῦ.

Οἱ οὐρανοὶ τῇ διοικήσει αὐτοῦ [79] σαλευόμενοι ἐν εἰρήνῃ ὑποτάσσονται αὐτῷ. Ἡμέρα τε καὶ νὺξ, τὸν τεταγμένον ὑπ' αὐτοῦ δρόμον διανύ[ο]υσι, μηδὲν [80] ἀλλήλοις ἐμποδί[ζ]οντα. Ἥλιός τε καὶ σελήνη, ἀστέ[ρ]ων τε χοροὶ, κατὰ τὴν διαταγὴν [αὐ]τοῦ ἐν ὁμονοίᾳ δίχα πάσης [πα]ρεκβάσεως, ἐξελίσσουσι [το]ὺς ἐπιτεταγμένους αὐτοῖς ὁρισμούς. Γῆ κυοφοροῦσα, κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ τοῖς ἰδίοις καιροῖς τὴν πανπληθῆ ἀνθρώποις τε καὶ θηρσὶ, καὶ πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν αὐτῇ ζώοις ἀνατέλλει τροφὴν, μὴ διχοστατοῦσα μηδὲ ἀλλοιοῦσά τι τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ. [81] Ἀβύσσων τε ἀνεξιχνίαστα, καὶ νερτέρων ἀνεκδιήγητα κρίματα τοῖς αὐτοῖς συνέχεται προστάγμασι. Τὸ [82] κύτος τῆς ἀπείρου θαλάσσης κατὰ τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ συσταθὲν εἰς τὰς συναγωγὰς, [83] οὐ παρεκβαίνει τὰ περιτεθειμένα αὐτῇ κλεῖθρα, ἀλλὰ καθὼς διέταξεν αὐτῇ, οὕτως ποιεῖ. Εἶπεν γάρ· Ἕως ὧδε ἥξεις, καὶ τὰ κύματά σου ἐν σοὶ συν-

XIX. Talium igitur ac tantorum, adeoque laudatorum humilitas, & verecundia per obedientiam, non tantum nos, ſed anteriores ætates, meliores fecit; eoſque qui in timore & veritate eloquia ejus ſuſceperunt. Multorum itaque magnorumque ac illuſtrium geſtorum participes facti, recurramus ad pacis ſcopum nobis Pax. ab initio traditum; & figamus oculos in patrem & creatorem totius mundi; atque illius magnificis & exſuperantibus donis pacis, ac beneficiis hæreamus: cogitatione contemplemur eum, & animi oculis intueamur in æquanimam illius voluntatem: conſideremus quo modo erga omnem creaturam ſuam ſit lenis & facilis.

XX. Cœli gubernatione ejus commoti, in pace ei ſubjiciuntur. Dies & nox, ab illo ordinatum curſum perficiunt; nec eapropter ſibi mutuò impedimento ſunt. Sol & luna, ac ſiderum chori, ſecundùm ejus mandatum, in concordia, ſine ulla tranſgreſſione, ſibi conſtitutos orbes evolvunt. Terra gravida; juxta voluntatem illius, ſuis temporibus, plurimum cibum hominibus ac feris omnibuſque quæ in ea ſunt animantibus producit; non contendens, nec mutans quidquam eorum quæ ab illo decreta ſunt. Abyſſorum, quæ inveſtigari non poſſunt, & inferorum, quæ enarrari nequeunt judicia, eiſdem mandatis continentur. Immenſi maris capacitas per ordinationem ejus in cumulos coa- Gen.1.9.10. gmentata, non tranſgreditur quæ ipſi circumpoſita ſunt clauſtra; ſed prout ei præcepit, ita facit. Dixit enim; *Huc uſque venies, & fluctus* Job.38.11. *tui*

79. Τῇ διοικήσει αὐτοῦ σαλευόμενοι] Lego μὴ σαλευόμενοι, ſic Chryſoſtomus ad verſum 6. Pſalmi ρμη. [illegible]. Locus integer divinam διοίκησιν univerſi elegantiſſimè depingit. [illegible] Vox autem σαλεύεσθαι ut obiter moneamus, non ſemper motum localem & corporis ſignificat, ſed motus etiam & affectus animi interdum metaphoricôs, ut notat Greg. Nazian ad illud Pſal. [illegible] ut eſt in Catena noſtra. [illegible] JUN.

Ibid] Non facilè quis ſibi indulſerit eam dictaturam, ut velit de ſuo contradictoriam apponere auctoris vocibus, cujus mentem interpretari præ ſe fert, præſertim ſi ejuſmodi verba commodum ſenſum ullatenus admittant; quod quidem hic loci contingere ordetur. Quiſquis enim perpetuam cœlorum vertiginem, Planetarum errores, Apogea & Perigea, progreſſiones, ſtationes & retrogradationes, & varia quæ ſubinde occurrunt phænomena obſervaverit; æſtu quodam rapi, & mariti fluctûs adinſtar σαλεύεσθαι non diffitebitur; præſertim poſt exploſos, per ſolidiſſima argumenta, ſolidos orbes & inductas inde hypotheſes de ſyſtematum liquido in æthere ceu vaſtiſſimo in pelago decurſo, & tantum non in Carteſianis vorticibus perenni jactatione. FELL.

80. Ἀλλήλοις ἐμποδίζοντα] Lego ἀλλήλοις ἐμποδίζοντες. De lucis & tenebrarum, diei & noctis, mutua & perpetua ſucceſſione, de conſtanti & irremiſſo à prima creatione utriuſque curſu, ſine ulla confuſione, aut impedimento quocunque, legatur Chryſoſtomi homil. 3. in Geneſin. [illegible] & paullo infra, [illegible] Et Juſtinus Martyr, ad Diognetum [illegible] &c. Et Eucherius de contemptu mundi. *Cernis ut etiam dies atque anni, & cuncta hæc ornamenta cæli, Dei verbum mandatumque infatigabili obſervatione conſervent, præceptorumque ejus cuſtodiam irremiſſa lege famulatum.* JUN.

81. Ἀβύσσων τε ἀνεξιχνίαστα, καὶ νερτέρων ἀνεκδιήγητα κρίματα] Nihil temere mutandum. Abyſſorum & Inferorum judicia videntur dici, quòd illic potiſſimùm Deus juſtitiam ſuam exerceat. COT.

82. Κύτος] Heſychius κύτος, [illegible]. Vertendum *moles*, cum reverendiſſ. *Pearſono* in Apol. LXX. Int. contra *Hieronymum*. Sic Pſ. LXIV, 8. Reſpicit *Clemens* Geneſ. I, 9. COLOM.

83. Οὐ παρεκβαίνει τὰ περιτεθειμένα αὐτῇ κλεῖθρα.] De cancellis & limitibus mari à Deo poſitis, intra quos fluctuum feroces fremitus ſe continentes, præſcriptos fines tranſgredi non audent, vid. Jerem. 5. 22. & Proverb. 8. 29 ubi 70. Seniores voce ἀφορισμοῦ utuntur, quæ exactam terminorum limitationem, & finium accuratam metationem ſignificat. Vide etiam Tertullianum cap. primo de Trinitate, & Chryſoſtomum ad verſ. 7. Pſalmi ρμη. & Theodoretum ad eundem, [Edidit A. 1641. Sirmondus. Verùm verba hæc loco citato non leguntur. Conſule Sermonem 4. [illegible] & confer cum verbis à Junio hic laudatis, COL.] cujus verba cùm græcè adhuc non exſtent, & ſint longè elegantiſſima, placet hic atteœere. [illegible] Cum his confer, quæ ſcribit Cyrillus Hieroſ. catech. 9. [illegible] JUN.

tus in ſe comminuentur. Oceanus hominibus im- | τελεῖται. [84] Ὠκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέρατος, καὶ [85] οἱ μετ'

84 Ὠκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέρατος, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κόσμοι] Dicitur Oceanus hominibus ἀπέρατος: tum quia, ut ait Hieronymus ad Epheſ. IV. 7. *mare immenſum eſt, & capacitas ejus Deo ſoli nota*: tum quia, teſte Theodoreto ad Pſalm. LXXI. 8. πέρας δὲ γῆς τὰ μεγάλα ἐπὶ τὰ ἄπειρα πελάγη, ἃ τινες Ἀτλαντικὰ καλοῦσιν, ἃ ἀνεπιβατά [illegible]. *Nimis abſurdum eſt*, verba ſunt Auguſtini lib. 16. de civit. Dei cap. 9. *ut dicatur aliquos homines ex hac in illam partem, Oceani immenſitate trajecta, navigare ac pervenire potuiſſe.* Apud Gildam Sapientem, de excidio Britanniæ, initio; *Oceani diffuſiore, & ut ita dicam, intranſmeabili undique circulo.* Plinius lib. 2. cap. 67. *hæc maria circumfuſa undique dividuo globo, partem orbis auferunt nobis; nec inde huc, nec hinc illo pervium tractu.* Conſule Macrobium in Somnium Scipionis lib. 2. cap. 5. Item Joſephum de bello Judaico lib. 2. cap. 12. Imitatur autem Epiſtolam hanc ad ſeditioſos Corinthios datam Dionyſius Alexandrinus, ſcribens de ſeditione Alexandriæ concitatâ, apud Euſebium lib. 7. cap. 21. Hiſtoriæ: ὁ πολὺς καὶ ἀπέρατος ἀνθρώποις ὠκεανός. Eò quoque reſpicere videtur Irenæus lib. 2. cap. 47. *Quid autem*, inquit, *poſſumus exponere de Oceani acceſſu & receſſu, cùm conſtet eſſe certam cauſſam? Quidve de his quæ ultra eum ſunt enunciare, qualia ſint?* quibus verbis apponi debent iſta Hilarii ad Pſalmi 68. finem; *Mare, quod profunda infinitaque ſui obice mentem humanæ opinionis excedat, ut neque quid extra ſe, neque quid intra ſit, ſenſu perſequente capiamus.* Sed & Clementis Romani locus citatur à cognomine Alexandrino, Strom. 5. p. 586. ubi de multis cœlis ſeu mundis; & à Hieronymo in Epheſ. II. 2. qui, opinor, tranſcribit Origenis Commentarios; necnon ab ipſo Origene lib. 2. περὶ ἀρχῶν cap. 3. quo loci Noſtrum exponens ait; *Meminit ſane Clemens Apoſtolorum diſcipulus, etiam eorum quos ἀντίχθονας Græci nominant, atque illius partes orbis terræ, ad quas neque noſtrorum quiſquam accedere poteſt, neque ex illis qui ibi ſunt quiſquam tranſire ad nos, quos & ipſos mundos appellavit, cùm ait*; Oceanus intranſibilis eſt hominibus, & hi qui trans ipſum ſunt mundi, qui his eiſdem dominatoris Dei diſpoſitionibus gubernantur. Et infrà; *Ea hic tamen quæ Clemens viſus eſt indicare, cùm dicit*; Oceanus intranſmeabilis eſt hominibus, & hi mundi qui poſt ipſum ſunt; *qui poſt ipſum ſunt mundos pluraliter nominans, quos & eadem Dei ſummi providentiâ agi regique ſignificat; ſemina quædam nobis hujuſmodi intelligentiæ videtur aſpergere, quò putetur omnis quidem univerſitas eorum quæ ſunt atque ſubſiſtunt, cœleſtium & ſupercœleſtium, terrenorum infernorumque, unus & perfectus mundus generaliter dici; intra quem, vel à quo cæteri (ſi qui illi ſunt) putandi ſunt contineri. Unde voluit quidem* (f. voluit quidam, vel volunt quidam) *globum lunæ vel ſolis, cæterorumque aſtrorum, quos Planetas vocant, per ſingula mundos nominari. Sed & ipſum ſupereminentem quem dicunt* [ἀπλανῆ] *globum, nihilominus mundum appellari volunt. Denique etiam Baruch Prophetæ librum in aſſertionis hujus teſtimonium vocant, quòd ibi de ſeptem mundis vel cœlis evidentiùs indicatur*, &c. Primæ Adamantii explicationi favet Plinius Hiſt. Nat. lib. 6. cap. 22. his verbis, *Taprobanen alterum orbem terrarum eſſe, diu exiſtimatum eſt, Antichthonum appellatione.* Et poſtea; *Sed ne Taprobane quidem, quamvis extra orbem relegata, noſtris vitiis caret.* Mela lib. 1. cap. 9. *Quòd ſi eſt alter orbis, ſuntque oppoſiti nobis à Meridie Antichthones.* lib. 3. cap. 7. *Taprobane, aut grandis admodum inſula, aut prima pars orbis alterius Hipparcho dicitur.* Omitto omnium ſermone celebratam Epiſtolam Zachariæ Papæ ad Bonifacium Archiepiſcopum, quâ Virgilium Presbyterum damnat, quod alium mundum alioſque homines ſub terra eſſe affirmaret. Quinetiam partes mundi incognitæ, diſſitæ, & ultra Oceanum poſitæ, ſolent orbes appellari. Sic *Cæſar cum Britanniam ingreſſus, alium ſe orbem terrarum ſcripſit repperiſſe.* Uti refertur ab Eumenio, Panegyrico in Conſtantium. Notiſſimus Virgilii verſus;

Et penitus toto diviſos orbe Britannos.

Ad quem Servius notat, Britanniam à Poëtis dici alterum orbem terrarum. Notus etiam ille Manilii lib. 4.

Ignotoſque novos Pontus ſubduxerat orbes.

Quibus adde hos Senecæ in Medea;

Venient annis
Sæcula ſeris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphyſque novos
Detegat orbes, nec ſit terris
Ultima Thule.

Itaque longè abit ſententia Clementis ab errore Philoſophorum & Hæreticorum quorumdam, qui plures aut innumerabiles mundos à noſtro hoc planè diverſos ſomniabant. Legatur infrà, caput 28 COT.

Ὠκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέρατος.] Lege ἀπέραντος, atque ita Ruffinus Origenis interpres, *intranſibilis & intranſmeabilis* vertit; licet eodem errore apud Clementem Alex. ſcribatur, ἀπέρατος. Per Oceanum autem hic, niſi me fallit conjectura, τὴν ἔξω θάλασσαν intelligit, neque eam omnem, ſed Britannicum noſtrum & Hibernicum mare, quod veteribus Græcis & Romanis æquè impervium erat, ac ipſa Britannia incognita, cujus ora maritima quæ contra Galliam eſt, ante Julii Cæſaris tempora (qui poſteris oſtendiſſe potius quàm tradidiſſe inſulæ notitiam dicitur) via Gallis vicinis illorumque mercatoribus innotuerat. Quid quod Baſilius longè poſt Clementem noſtrum, homil. 4. in Hexaëmeron, τὸ πέλαγος τὸ Βρεττανικὸν τοῦτο καὶ τὸ ἑσπέριον [illegible], μέγα vocat καὶ πλωτῆρσιν ἀτόλμητον: quem locum Ambroſius ſic exprimit. *Quis deinde ſciat; in quantum ſe aliud magnum & inacceſſum navigantibus, atque inexpertum nautis fundat mare, quod Britannias frementi includit æquore?* &c. Et Libanius Baſilii coætaneus in Baſilico, deſcribens Conſtantii Imperatoris τὸν διάπλουν εἰς τὴν νῆσον τὴν Βρεττανίαν, & trajectûs difficultatem maximam, propter æſtus contrarios, & ventorum violentiam, mare Britannicum ἀπέρατον eſſe dicit; ubi fortè ἀπέραντον legendum eſſe, non ineptè quis conjicere poteſt, ſed de voce contentionem non moveo. Ejus verba ita ſe habent. Ἔτι δὲ λόγος, μάρτυρας τὰς ὄψεις [illegible], ὡς [illegible] ὡς [illegible] ὑπὲρ [ἐπὶ τὰς νήσους] [illegible] τῆς θαλάττης, ἣ [illegible] [illegible], [illegible] μὲν [illegible] εἰς [illegible] τὰ [illegible]· [illegible] δὲ [illegible], πρὸς ἀπέρατον [illegible] πέλαγος· τὸ δὲ [illegible]. [illegible] τοὺς [illegible] ὁ [illegible] τὴν τέχνην. [illegible] μὲν [illegible] ἡ θάλαττα ἡ δὲ [illegible] ὑπὲρ τῶν [illegible]. ὅτι [illegible] τὸ [illegible]· [illegible] οἱ μὲν [illegible] τὴν [illegible]. [illegible] τὸ [illegible]· καὶ δεῖ τὰ λοιπὰ [illegible] τοὺς [illegible] ἢ δὲ [illegible] πρὸς τὴν [illegible], [illegible] μακρὸν τὸ πλοῖον, [illegible] πρὸς τὸ ἄχθος τὸ [illegible]. JUN.

Ibid.] Rectiùs diffuſiſſimo mari Atlantico hæc convenient, præſertim cum ex Suida diſcamus πάντα τὰ ἄπλοα πελάγη, *omnia innavigabilia Maria Atlantica* appellari; & etiam abundè cognoverimus Veteres penè omnes in ea fuiſſe ſententia, naturæ & rerum fines, Cimmerias tenebras, fœdam caliginem, irremeabiles paludes, & vaſtum demum Chaos ibi verſari. FELL.

85. Καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κόσμοι] Κόσμοι pro κόσμος numero plurali, quod hebraicum eſt, & Scripturis familiare, ut notat Chryſoſt. ad v. 1. Pſal. 18. ut eſt in Catena noſtra, Ὁ δὲ ψαλμὸς [illegible] ὀρανῶν, καὶ [illegible] [illegible], [illegible] ὅτι [illegible] ὁ τῆς [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] γὰρ τὸ [illegible], ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. [illegible], οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν. Sic Theodoretus quæſt. 11. in Geneſin, [illegible] δὲ ἡ θεία γραφὴ τοὺς οὐρανοὺς ὀνομάζει λέγουσα οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, [illegible] τῆς [illegible] ἡ γλῶττα, ὅτι τὸ οὐρανὸς. [illegible] τὸ ὕδωρ [illegible] ὀνομάζεται. [illegible] δ' ἄν τις [illegible] καὶ [illegible] τῇ [illegible] φωνῇ Ἀθῆναι γὰρ τὴν πόλιν οὐδεὶς [illegible] ὀνομάζει, ἀλλ' Ἀθήνας [illegible], καὶ Δελφοὺς τὴν πόλιν, οὐδεὶς [illegible] Δελφὸν ἀλλὰ Δελφούς. Sic Philoponus in Geneſin lib. 4. cap. 5. [illegible] τῶν [illegible] καὶ [illegible] λέγεται. ὁ αὐτὸς μὲν [illegible] ἐν [illegible] φωνῇ [illegible], nec tantum in nominibus propriis hoc obtinere vult, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ [illegible], & utriuſque generis exempla affert. Τῶν κόσμων autem nomine, ſi præcedens noſtra conjectura vera eſt, gentes Britannicæ intelligendæ veniunt, & populus qui inſulam incolebat; vel inſula ipſa, quæ propter magnitudinem, mundi alterius nomen meretur, & à reliquo orbe, tanquam orbis alter, Oceano diviſus eſt. Verùm hæc accuratius perpendenda τῶν γεωγράφων παισὶ relinquimus, neque quicquam in re adeo obſcurâ, pro certo & indubitato affirmamus; nobiſque ſatis erit, ſi viris doctis, quæ in medium protulimus, non prorſus ἀπίθανα, nec penitus abſurda videbuntur. JUN.

Ibid.] Sentit *Junius* orbes hoſce eſſe Inſulas Britannicas, & quidem rectiſſimè, ſi Poëtarum ratio ſit habenda in re ſacra. *Seneca* enim appellat *orbem ultra Oceanum*, Manilius *novos, quos pontus ſubduxerat orbes*, Virgilius *penitus toto diviſos orbe Britannos*, Claudianus *alio quæſitos orbe & noſtro diductos mundo.* Sed nec deſunt Hiſtorici, qui iſtis ſuccenturientur. *Joſephus* appellat ἑτέραν οἰκουμένην. *L. Florus* de iis verba faciens ait Cæſarem *reſpexiſſe Oceanum & quaſi hic Romanus orbis non ſufficeret, alterum cogitaſſe*; quem ſenſum iiſdem ferme verbis expreſſit *Velleius Paterculus.* Imò nec aliter ſenſiſſe viſus eſt *Urbanus* Papa Rom. qui *Anſelmum* Cantuarienſem Archiepiſcopum *alterius orbis Papam* agnoſcebat. At nihilominus cum omnibus retrò ſæculis magna hominum animos tenuit anticipatio illius Americani orbis, qui nunc detegitur; & *Plato*, *Ariſtoteles*, *Plinius*, *Ælianus*, *Seneca*, *Tertullianus* non obſcurè videntur eum adumbraſſe. Origenis ſententiæ potius accedo, qui Lib. II. περὶ ἀρχῶν hæc verba enarrans, ad trans mare ἀντίχθονας, hoc eſt, regiones Americanas retulit. Fatendum quidem eſt eum miſerè hallucinatum, quando ea quæ habentur 2. Pet. III, 13. in hunc etiam ſenſum pertraheret; ſed ſi aliquando dormitaverit, nemo ipſi jure interdicat, ne denuo expergiſcatur; nec ſolemus comperta dicentibus fidem abrogare, eò quod alibi per errorem eamdem luſiſſe deprehenſi ſunt. FELL.

μεθ' αὐτὸν κόσμοι ταῖς αὐταῖς [86] ταγαῖς τοῦ δεσπότου διευθύνονται. Καιροὶ ἐαρινοὶ, καὶ θερινοὶ, καὶ μετοπωρινοὶ, καὶ χειμερινοὶ ἐν εἰρήνῃ μεταπαραδιδόασιν ἀλλήλοις. [87] Ἀνέμων σταθμοὶ κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν τὴν λειτουργίαν αὐτῶν ἀπροσκόπως ἐπιτελοῦσιν. Ἀέναοί τε πηγαὶ πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ ὑγείαν δημιουργηθεῖσαι, δίχα ἐλλείψεως παρέχονται τοὺς πρὸς ζωῆς ἀνθρώποις μαζούς. Τά τε ἐλάχιστα τῶν ζώων τὰς συνελεύσεις αὐτῶν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ ποιοῦνται. Ταῦτα πάντα ὁ μέγας δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῶν ἁπάντων ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ προσέταξεν εἶναι, εὐεργετῶν τὰ πάντα, ὑπερεκπερισσῶς δὲ ἡμᾶς τοὺς προσπεφευγότας τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ μεγαλωσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁρᾶτε, ἀγαπητοὶ, μὴ αἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ αἱ πολλαὶ γένωνται εἰς κρίμα πᾶσιν ἡμῖν, ἐὰν μὴ ἀξίως αὐτοῦ πολιτευόμενοι, τὰ καλὰ καὶ εὐάρεστα ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῶμεν μεθ' ὁμονοίας. [89] Λέγει γάρ που· Πνεῦμα κυρίου λύχνος ἐρευνῶν τὰ ταμιεῖα τῆς γαστρός. Ἴδωμεν πῶς ἐγγύς ἐστιν, καὶ ὅτι οὐδὲν λέληθεν αὐτὸν τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν, οὐδὲ τῶν διαλογισμῶν ὧν ποιούμεθα. [90] Δίκαιον οὖν ἐστὶν μὴ λιποτακτεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Μᾶλλον ἀνθρώποις ἄφροσι καὶ ἀνοήτοις καὶ ἐπαιρομένοις καὶ ἐγκαυχωμένοις ἐν ἀλαζονείᾳ τοῦ λόγου αὐτῶν, [91] προσκόψωμεν, ἢ τῷ Θεῷ. Τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, οὗ τὸ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν [92] ἐδόθη, ἐντραπῶμεν. [93] Τοὺς προηγουμένους ἡμῶν αἰδεσθῶμεν, τοὺς πρεσβυτέρους ἡμῶν τιμήσωμεν, τοὺς νέους παιδεύσωμεν τὴν παιδείαν τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. Τὰς γυναῖκας ἡμῶν ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν διορθωσώμεθα, τὸ ἀξιαγάπητον τῆς ἁγνείας ἦθος ἐνδειξάσθωσαν, τὸ ἀκέραιον τῆς πραΰτητος αὐτῶν βούλημα ἀποδειξάτωσαν, τὸ ἐπιεικὲς τῆς γλώσσης αὐτῶν [94] διὰ τῆς * φωνῆς φανερὸν ποιησάτωσαν, τὴν ἀγάπην αὐτῶν [95] μὴ κατὰ προσκλίσεις, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεὸν ὁσίως, ἴσην παρεχέτωσαν. Τὰ τέκνα * ὑμῶν τῆς ἐν Χριστῷ παιδείας μεταλαμβανέτωσαν, μαθέτωσαν τί ταπεινοφροσύνη παρὰ Θεῷ ἰσχύει, τί ἀγάπη ἁγνὴ παρὰ τῷ Θεῷ δύναται, πῶς ὁ φόβος αὐτοῦ καλὸς καὶ μέγας καὶ

Ita etiam interpungendum in Cl. Alex.

* Cl. Alex. σιγῆς.

* Cl. Alex. ὑμῶν.

permeabilis, & qui poſt ipſum ſunt mundi, eiſdem Domini diſpoſitionibus gubernantur. Tempeſtates vernæ, æſtivæ, autumnales, & hyemales, in pace aliæ aliis ſuccedunt. Ventorum libramina proprio tempore munus ſuum ſine offendiculo obeunt. Fontes etiam perennes, ad uſum & ſanitatem creati, ubera ſua indeſinenter ad hominum vitam præbent. Denique animalia minima, cœtus ſuos in concordia & pace faciunt. Hæc omnia magnus opifex, & rerum omnium Dominus, in pace & concordia fieri juſſit; omnibus benefaciens; ſuperabundanter autem nobis, qui ad miſerationes ejus confugimus, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum; cui gloria & majeſtas in ſæcula ſæculorum. Amen.

Citat. Cl. Alex. Str. 5. p. 586. B. Orig. 2. de Princip. 3. Hieron ad Eph. 2. 2. Phot. cod. 126. Job. 38. 25.

XXI. Videte, dilecti, ne beneficia ejus plurima omnibus nobis in condemnationem cedant, niſi dignè illo viventes, bona & placita in conſpectu ejus fecerimus concorditer. Dicit enim alicubi: *Spiritus Domini, lucerna ſcrutans ſecreta ventris.* Conſideremus quòd propè eſt, & quòd nihil latet ipſum, tum cogitationum noſtrarum, tum ratiocinationum quas facimus. Æquum igitur eſt, ut ab ejus voluntate non ſimus transfugæ. Homines ſtultos, inſipientes, elatos, & glorianres in ſermonis ſui jactantia, offendamus, potiùs quàm Deum. Dominum Jeſum Chriſtum, cujus ſanguis pro nobis datus eſt, vereremur. Præpoſitos noſtros revereamur; ſeniores noſtros honoremus; juvenes doceamus diſciplinam timoris Dei. Uxores noſtras ad id quod bonum eſt corrigamus; amabiles caſtitatis mores oſtendant; ſimplicem ac ſinceram manſuetudinis ſuæ voluntatem demonſtrent; linguæ ſuæ moderationem ſilentio manifeſtam faciant; caritatem ſuam, non ſecundùm animi propenſiones, ſed omnibus qui ſanctè Deum timent, æqualem exhibeant. Liberi noſtri diſciplinæ Chriſti participes ſint; diſcant quid humilitas apud Deum valeat, quid caſta caritas apud Deum poſſit; quo modo timor ejus bonus eſt ac magnus, & ſer-

Citat. Cl. Alex. Str. 4. p. 517. Prov. 20. 27. Philipp. 4. 5.

86. Ταγαῖς] Malè conjiciunt ἐπιταγαῖς ἢ διαταγαῖς. Heſychius: ταγαῖς, ἀρχαῖς, ἡγεμονίαις. COLOM.

87. Ἀνέμων σταθμοὶ.] Etiam venti, utcunque inconſtantes Legi ſubjiciuntur. Annua agnoſcunt flamina & ſtatis temporibus quaſi ex condicto redeunt; adeo non prorſus *ubi vult ſpirat ventus*. FELL.

88. ᾯ ἡ δόξα &c.] Non tantùm in fine, ſed in initio, & medio epiſtolarum ſuarum, Divus Paulus δοξολογίαν uſurpat, quem Clemens diſcipulus, ut in aliis, ſic in hoc etiam imitatur. Apud Chryſoſtomum homil. 55. in Matthæum, hymnus εὐχαριστήριος habetur, quo monachi ſui temporis in Eremo, à cœna utebantur (quos propter vitæ ſanctimoniam, & cœleſtem in terris converſationem, ἀγγέλους vocat) in quo, cur poſt δοξολογίαν, hymnum rurſus inciperent & continuarent, rationem reddit, his verbis, Μὴ τοίνυν μοι δὴ τούτοις ἀγγελικὴν τοῦ ἀγγέλους ὡς ἀπίστους ποιῶν, ὅτι ... τὸν λόγον εἰς δοξολογίαν, πάλιν ἄρχεται τῶν ὕμνων τῶν ἱερῶν, ... ἀπὸ δοξολογίας ἄρξασθαι, καὶ εἰς τοῦτο τελευτῶντες. καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν πάλιν ... πάλιν· Sic Hieronymus in præfatione in Pſalmos ad Sophronium, probat unum tantùm eſſe Pſalmorum volumen, licet quinquies occurrat illud γένοιτο, γένοιτο i. e. Amen, Amen; unde quidam in quinque libros dividere ſolent, & ὥσπερ πεντάτευχον faciunt, ut loquitur Nicetas in præfatione in Catenam ſuam. *Si enim Amen, inquit, pro quo Aquila tranſtulit πεπιστωμένως in fine tantummodo librorum ponitur, & non interdum aut in exordio, aut in calce ſermonis ſive ſententiæ, nunquam ſalvator in Evangelio loqueretur,* Amen Amen dico vobis: *nec Pauli epiſtolæ, in medio illud opere continerent. Moyſes quoque & Jeremias, & cæteri in hunc modum multos haberent libros, qui in mediis voluminibus ſuis,* Amen, *frequenter interſerunt.* JUN.

89. Λέγει γάρ που· πνεῦμα, κυρίου λύχνος, ἐρευνῶν τὰ ταμιεῖα τῆς γαστρός] Ita diſtinguo. Dictum eſt Salomonis, Proverb. XX. 27 ex memoria paullo indiligentius, ut ferè fit, prolatum. Neque enim recurrendum ad libros vel Apocryphos, vel ſacros deperditos, quò mittimur à viro doctiſſimo Johanne Morino Exercitatione Biblicâ 9. cap. 4 num. 8. Idem porrò ſenſus Dicto datur in Catena Græcorum Patrum. COT.

90. Δίκαιον οὖν ad τῷ Θεῷ.] Interpolatoris hæc ſunt. Verba ab uſu remota aut difficilia indoctus homo vitat, immutatque & metuit de Gnoſticis, ut dolum tegat, ſed tranſparet. B. Perita, nempe, hæc vult vir doctus à *Clemente Alexandr*, p. 517. ſed interpolata, ut Clementis Romani verba haberi queant.

91. Προσκόψωμεν.] Fortè προσκρούσωμεν, quâ voce Chryſoſtomus frequentiſſimè utitur, ut homil. 20. in epiſt. ad Ephes. οὐδὲν φοβεῖται τῶν ἐν τῷ βίῳ, ἢ μόνον τὸ προσκροῦσαι τῷ Θεῷ. & homil. 5. in epiſt. ad Rom. τὸ γὰρ προσκρούσαι τῷ Θεῷ τῆς κολασθῆναι χαλεπώτερον. & in Matth. homil. 31. τὸ γὰρ πάντων χαλεπώτερον ... ὅτι τῷ Θεῷ προσκρούει: & alibi paſſim: quibus vero προσκόψωμεν magis arridet, per me retineant licebit, cùm ſciam apud Petrum ſcriptum eſſe, τῷ λόγῳ προσκόπτουσι. JUN.

92. Ὑπὲρ ἡμῶν ἐδόθη] Clemens Alex. legit ἡγιάσθη: quid ſi ἐδόθη, ſed nihil muto. Ibid.

93. Τοὺς προηγουμένους] Omnia apud *Clementem Alexandr.* probè cohærent. Apud *Clementem Romanum* eſt maxima perturbatio. Caput hoc ex *Clemente Alexandr.* p. 517. miſerè corruptum eſt. B.

94. Διὰ τῆς φωνῆς] Clemens Alex. legit σιγῆς, & quidem multò rectiùs: γυναικὶ γὰρ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει, ut author eſt Sophocles. Modeſto enim ſilentio in muliere nihil commendatius, præſertim in publicis cœtibus, & ſacris conventibus, ut præcipit Paulus. Unde Cyrillus Hieroſ. in Procatecheſi, mulieres vult in templis exorciſmorum tempore, legendo, orando, & pſallendo occupatas eſſe, ſed ſine omni murmure & ſtrepitu, ita ut proximè aſſidentium vicinæ aures, labiorum loquelas non audiant. Ejus verba ita ſe habent, καὶ ὁ σύλλογος πάλιν ὁ παρθενικὸς οὕτω συνηθροίσθω, ἢ ψαλλέτω, ἢ ἀναγινωσκέτω, ἢ εὐχῇ (MS Oxonienſis in Bibliotheca Bodleiana optimæ notæ, legit ἐνεχῇ, & rectè) ὥστε λαλεῖν μὲν τὰ χείλη, μὴ ἀκούεσθαι δὲ τὰ ἀλλότρια ὦτα. γυναιξὶ γὰρ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω. καὶ ἡ ἐγγαμος ὁμοίως * μη ... ἀσπαζέσθω καὶ περιβλεπέσθω, καὶ τὰ χείλη κινείσθω, φωνὴ δὲ μὴ ἀκουέσθω, &c. JUN.

* ἴσ. ἡμνείσθω.

95. Μὴ κατὰ προσκλίσεις] I. Timoth. V. 21 μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν. *Nihil faciens in alteram partem declinando*, vertit Latinus Interpres. Exponitur enim πρόσκλισις per Suidam in-

ſervans omnes qui in ipſo ſanctè verſantur in pura mente. Scrutator enim eſt cogitationum & conſiliorum mentis: cujus ſpiritus eſt in nobis; & cùm voluerit, auferet eum.

Cl. Al. ibid. XXII. Hæc autem omnia confirmat fides quæ eſt in Chriſto. Ipſe etenim per Spiritum
Pſ. 33. 12. ſanctum ita nos compellat; *Venite filii, audite me; timorem Domini docebo vos. Quis eſt homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Coerce linguam tuam a malo; & labia tua, ne loquantur dolum. Declina a malo, & fac bonum: quære pacem, & perſequere eam. Oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini ſuper facientes mala; ut perdat de terra memoriam eorum. Clamavit juſtus, & Dominus exaudivit eum, & ex omnibus tribulationi-*
Pſ. 31. 10. *bus liberavit eum. Multa flagella peccatoris: ſperantes autem in Domino, miſericordia circumdabit.*

XXIII. Miſericors omnino & beneficus Pater, viſcera erga timentes eum habet; gratiaſque ſuas benignè & ſuaviter largitur iis qui ad
Lege ſuprà, ipſum ſimplici mente accedunt. Quare ne dubii
cap. 10. & animo ſimus, neque hæſitet anima noſtra ſuper
Barnabæ c. eximiis & ſplendidis ejus muneribus. Longè à
19. lege
Herm. Viſ. nobis ſit Scriptura illa, ubi dicit; *Miſeri ſunt*
3. n. 4. Pſeu- *qui animo ſunt duplices & incerti, qui dicunt;*
do Clem. *Hæc audivimus etiam à patribus noſtris; & ecce*
Epiſt. ad *conſenuimus; & nihil horum nobis accidit.* O
Jacob. c. 10. 11. leg. infr. amentes, comparate vos arbori: vitem ſumite:
Epiſt 2. primùm quidem frondes defluunt; inde in ea fit
cap. 11. germen, poſtea folium, dehinc flos, & poſt hæc
I. Jac. 1. 8. acerba uva & immatura, denique uva perfecta &
& 4. 8. & matura. Videtis quòd in exiguo tempore ad ma-
2. Pet. 3. 3. 4. & Iſ. 5. turitatem pervenit fructus arboris: in veritate,
19 Infr. E- brevi & ſubitò perficietur voluntas ejus; Scriptu-
piſt. 2. c. 10. râ etiam teſtimonium perhibente, quòd *protinus*
Mal. 3. 1. *veniet Dominus ad templum ſuum, & ſanctus quem vos exſpectatis.*

Reſurrectio. XXIV. Conſideremus, dilecti, quemadmodum
Lege infrà, Dominus continuè nobis oſtendat reſurrectionem
Epiſt. 2. c. 9. quæ futura eſt; cujus primitias fecit Dominum Jeſum Chriſtum, ſuſcitans eum à mortuis. Intueamur, dilecti, quæ omni tempore fit reſurrectionem. Dies

σώζων πάντας τοὺς ἐν αὐτῷ ὁσίως ἀναστρεφομένους ἐν καθαρᾷ * διανοίᾳ. Ἐρευνητὴς γάρ ἐστιν ἐννοιῶν καὶ ἐνθυμήσεων· οὗ ἡ πνοὴ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐστιν, καὶ ὅταν θέλῃ ἀνελεῖ αὐτήν. * Cl. Alex. προθέσει

Ταῦτα δὲ πάντα βεβαιοῖ ἡ ἐν Χριστῷ πίστις. 96
Καὶ γὰρ αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὕτως προσκαλεῖται ἡμᾶς· Δεῦτε τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς. Τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς; παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ * χείλη σου μὴ λαλῆσαι δόλον· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν· ζήτησον εἰρήνην, καὶ δίωξον αὐτήν. Ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦτα αὐτοῦ πρὸς δέησιν αὐτῶν· πρ[όσωπον δὲ] κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακὰ, [τοῦ ἐξολο]θρεῦσαι ἐκ γῆς τὸ μνημ[όσυνον] αὐτῶν. Ἐκέκραξεν ὁ δ[ίκαιος,] καὶ ὁ κύριος εἰσήκουσεν αὐ[τοῦ, καὶ ἐκ] πασῶν τῶν θλίψεων [ἐῤῥύ]σατο αὐτόν. Πολλαὶ αἱ μά[στιγες] τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τοὺς δὲ ἐ[λπίζον]τας ἐπὶ κύριον ἔλεος κυκλώσ[ει.] * f. χείλη σου
Hinc corrigendus Cl. Alex.

Ὁ οἰκτίρμων κατὰ πάντα κ[αὶ εὐερ]γετικὸς πατὴρ ἔχει σπλάγχνα ἐ[πὶ] φοβουμένους αὐτὸν, ἠπίως [τε] καὶ προσηνῶς τὰς χάριτας αὐτ[οῦ] ἀποδιδοῖ, τοῖς προσερχομένο[ις] αὐτῷ ἁπλῇ διανοίᾳ. 97 Διὸ μὴ διψυχῶμεν, μηδὲ 98 ἰνδαλλέσθω ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ ταῖς ὑπερβαλλούσαις καὶ ἐνδόξοις δωρεαῖς αὐτοῦ. Πόῤῥω γενέσθω ἀφ' ἡμῶν 99 ἡ γραφὴ αὐτὴ, ὅπου λέγει· 1 Ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τὴν ψυχὴν, οἱ λέγοντες· Ταῦτα ἠκούσαμεν καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ ἰδοὺ γεγηράκαμεν, καὶ οὐδὲν ἡμῖν τούτων συμβέβηκεν. 2 Ὦ ἀνόητοι, συμβάλλετε ἑαυτοὺς ξύλῳ· λάβετε ἄμπελον· πρῶτον μὲν φυλλοῤῥοεῖ, εἶτα βλαστὸς γίνεται, εἶτα φύλλον, εἶτα ἄνθος, καὶ μετὰ ταῦτα ὄμφαξ, εἶτα σταφυλὴ παρεστηκυῖα. Ὁρᾶτε ὅτι ἐν καιρῷ ὀλίγῳ εἰς πέπειρον καταντᾷ ὁ καρπὸς τοῦ ξύλου· ἐπ' ἀληθείας ταχὺ καὶ ἐξαίφνης τελειωθήσεται τὸ βούλημα αὐτοῦ, συνεπιμαρτυρούσης καὶ τῆς γραφῆς, ὅτι ταχὺ 3 ἥξει ὁ κύριος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἅγιος ὃν ὑμεῖς προσδοκᾶτε.

Κατανοήσωμεν, ἀγαπητοὶ, πῶς ὁ δεσπότης ἐπιδείκνυται διηνεκῶς ἡμῖν τὴν μέλλουσαν ἀνάστασιν ἔσεσθαι, ἧς τὴν ἀπαρχὴν ἐποιήσατο τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐκ νεκρ[ῶν] ἀναστήσας. Ἴδωμεν, ἀγαπητοὶ, τὴν κατὰ και[ρὸν] γινομένην ἀνάστασιν. 4 Ἡμέρ[α καὶ] νὺξ ἀνά-

ἐπαγγελμα. Id verò nominis reſtitui debet hic S. Baſilio: ſemel quidem, Homiliâ in principium Proverbiorum p. 599. ubi nunc habemus, ὅτι πολλῶν ἡμῖν προὔλαβεν, [Editio Græca προὔλαβον] ἀλλ' ἰνδάλματα [Eadem Editio ἰνδαλμάτων] καὶ ἀλλοτριώσεις ἐνέφηναν ταῖς καρδίαις: cùm Oecumenius ad locum Apoſtoli laudatum ita citet; πολλῶν ἡμῖν ἡμᾶς προὔλαβεν, ἀλλ' ἰνδάλματα καὶ ἀλλοτριώσεις ἐνέφηναν ταῖς καρδίαις. Iterum autem, Epiſtolâ 141. in qua pari modo hodie legitur, μηδὲν ἡμῶν ἀνωφελῶν ταῖς ψυχαῖς προὔλαβεν. COT.

96 Καὶ γὰρ αὐτὸς &c.] Simplicius Clemens *Alexandrinus*, à quo hæc petita ſunt, ὁ κύριος λέγει. A Capite ſequente ad Cap. XL. adulterina omnia, poſt Clement. *Alexandrinum* addita. B.

97. Μὴ διψυχῶμεν] Duplex iſte animus apud Scriptores Sacros peſſimè audire ſolet, ut ſit ἀνὴρ δίψυχος *inſtabilis, varius, fluxus,* imò *nullius fidei,* qui cor illud, quod Deo Opt. Max. in ſolidum deberet, inter ipſum & Satanam, pietatem & lucri compendia, voluptatumque illecebras partitur & diſpeſcit. Ἰνδάλλεσθαι autem eſt φαντάζεσθαι ſpectra & phaſmata captare. Inde Jerem. XVII, 3. qui alibi *Idololatræ* redduntur, ἰνδάλματα à LXX. Interpr. dici meruere; quo omnino ſignificatu eadem vox occurrit Sap. XVII, 3. Qui ergo inani φιλαυτίᾳ ſibimet ipſis placent, & ſeipſos, ut ſine merito, ita etiam ſine rivali deperennt, quoſque B. Judas ἀυτοθαυμάζοντας appellat, ii ſunt à quorum labe & morbo S. Clemens cavere hortatur atque ſuadet. FELL.

98. Μηδὲ ἰνδαλλέσθω] Fortè ἰνδαλλέσθω literarum levi mutatione, vel potius ἰλιγγιάσθω quod idem eſt, & à Chryſoſtomo ſæpenumero uſurpatur, ut homil. 25. in epiſt. ad Hebræos, de Abrahamo verba faciens, & ejus fide quæ non vacillaverat, licet Dei præcepta promiſſis planè contraria viderentur: οὐδὲ μὲν πράγματα ἐναντία ταῖς ἐπαγγελίαις, ἐναντία ταῖς ἐπαγγελίαις προςέταξε. καὶ οὐδὲ οὕτως ἰλιγγίασεν ὁ δίκαιος οὐδὲ ὑπώπτευσε τοιοῦτον. & paullo infra ibidem, ἐπειδὴ ταῦτα τὰ χίονα προσετάξατο πολλά, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐθορυβήθη, οὐδὲ ἰλιγγίασεν, οὐδὲ ὑπώπτευσε τοιοῦτον, & homil. 19. in epiſt. ad Eph. ubi de providentia divina dubitandum non eſſe aſſerit, licet rerum multarum cauſſæ & rationes nos lateant, quod egregiis ſimilitudinibus, à fabrorum, pictorum, apum, formicarum, aranearum, & hirundinum operibus illuſtrat. ἀλλ' ἀπελθὲ εἰς τεκτονεῖον, καὶ ἐκεῖ ἐξετάζων τὸν λόγον καίτοιγε οὐδὲν οἶδας τῶν γινομένων ἐκεῖ, καὶ πολλὰ ἄπορα εἶναί σοι δοκεῖ. οἷον ὅταν τις τὸ ξύλον ἴδῃ μεταχειρίζοντα. μᾶλλον δὲ εἰς ζωγραφεῖον εἰσελθὼν, ἐὰν ἴδῃς τὸν ζωγράφον, καὶ οὐκ ἰλιγγιάσεις. εἰπὲ γάρ μοι, οὐχὶ ἀπάτης σοι δοκεῖ πολλὰ τὰ γινόμενα, τί γὰρ αἱ σκιαὶ βούλονται καὶ αἱ γραμμαὶ καὶ αἱ ἀλλαγαὶ τῶν γραμμάτων; ἀλλ' ἐὰν ἐπιδῇ τὰ χρώματα τότε σοι φανεῖται ἡ τέχνη. καὶ οὕτως οὐδὲ ὑπὲρ ἀπορουμένων οὐδὲν διανοεῖσθαι προσήκει, &c. JUN.

99 Ἡ γραφὴ αὐτὴ] Scriptura Apocrypha; cujus teſtimonium, ut Propheticum, repetitur in Epiſt 2. cap. 11. Loca Canonicorum librorum utcumque ſimilia notavi ad marginem. COT

1. Ταλαίπωροί εἰσιν.] De hoc loco, cùm nuſquam in Scripturis extet, nihil aliud reſponderi poteſt, quàm quod ſupra de verbis Moyſis, Ἐγὼ δὲ εἰμι ἀτμὶς ἀπὸ κύθρας, ex Chryſoſtomo à nobis allatum eſt. Videtur autem reſpexiſſe ad locum Petri epiſt 2 cap. 3. Καὶ λέγοντες, Ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ; ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα οὕτω διαμένει ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως. JUN.

2. Ὦ ἀνόητοι] Verba hæc & ſequentia *Clementis* non ſunt, ut ex ſecunda Ep. patet, ſed ejuſdem auctoris, cujus ſuperiora. Hoc dudum monuerunt Rev. *Pearſon* & ſagaciſſimus G. *Wendelinus*. COLOM

3 Ταχὺ ἥξει ὁ κύριος εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ. καὶ ὁ ἄγγελος ὃν ὑμεῖς προσδοκᾶτε] Fieri poteſt, ut ἄγγελος per breviationem primo ſcriptum, poſtea tranſierit in ἅγιος. COT. Mal. 3. 1.

4. Ἡμέρα καὶ νὺξ ἀνάστασιν ἡμῖν δηλοῦσι.] Tertullianus de reſurrectione c. 12. locum hunc eleganter exprimit, nec dubium,

ἀνάστασιν ἡμῖν δηλοῦσ[ιν,] κοιμᾶται ἡ νύξ, ἀνίσταται ἡ[μέρα,] ἡ ἡμέρα ἄπεισιν, νὺξ * [ἐπέρχεται]. [Ἴδωμ]εν τοὺς καρπούς· ὁ σπόρος [πῶς δῆλον] τίνα τρόπον γίνεται. Ἐξῆλ[θεν ὁ σπ]είρων καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν, [καὶ βληθέ]ντων σπερμάτων, ἅτινα πε[σόντα εἰ]ς τὴν γῆν ξηρὰ καὶ γυμνὰ δι[αλύεται· χρό]νῳ] εἶτ' ἐκ τῆς διαλύσεως ἡ μεγά[λη δύναμ]ις τῆς προνοίας τοῦ δεσπότου [ἀνίσ]τησιν αὐτά, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς πλεί[ονα αὔ]ξει καὶ ἐκφέρει καρπόν.

* f. ἴδωμεν

[Ἴδω]μεν τὸ παράδοξον σημεῖον, τὸ [γιν]όμενον ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς [τό]ποις, τουτέστιν τοῖς περὶ τὴν Ἀραβίαν. ᵃ Ὄρνεον γάρ ἐστιν ὃ προσονομάζεται φοῖνιξ· τοῦτο μονογενὲς ὑπάρχον ζῇ ἔτη πεντακόσια·

& nox reſurrectionem nobis declarant: cubat nox, exſurgit dies; dies abit, nox advenit. Reſpiciamus fruges: ſementis quo modo fiat omnibus obvium eſt: egreſſus eſt ſeminator, & ſemen in terram jecit; atque jactis ſeminibus; quæ arida & nuda ceciderunt in terram, tempore diſſolvuntur; & poſt diſſolutionem, magna providentiæ Domini virtus reſuſcitat ea; ac ex uno, multum fructum profert & accumulat. 1 Cor. 15.

XXV. Contemplemur ſignum mirabile, quod in Orientalibus locis, ſcilicet in Arabia fit. Avis quippe eſt quæ vocatur Phœnix: hæc ſingularis & unigena exſiſtens, annos vivit quingentos: cum-

Cyril. Hieroſ. Catech. 18 Photius, cod. 126. Phœnix.

---

hium eſt, quin in hoc, & ſequente capite quod de Phœnice eſt Clementem noſtrum ſequutus ſit. *Aſpice nunc, in quit, ad ipſa quoque exempla divinæ poteſtatis. Dies moritur in noctem, & tenebris uſquequaque ſepelitur. Funeſtatur mundi honor, omnis ſubſtantia denigratur. Sordent, ſilent, ſtupent cuncta, ubique juſtitium eſt, quies rerum. Ita lux amiſſa lugetur, & tamen rurſus cum ſuo cultu, cum dote, cum Sole, eadem & integra & tota univerſa orbi reviviſcit, interficiens mortem ſuam noctem, reſcindens ſepulturam ſuam tenebras, hæres ſibimet exiſtens, donec & nox reviviſcat cum ſuo & illa ſuggeſtu. &c.* Sic Epiphanius in Ancorato, Καὶ ὁ αὐτὸς πάλιν [illegible] Locus hic corruptus videtur, quem nos ea conjectura ſic emendandum putamus, [illegible] &c. JUN.

5. Ξηρὰ καὶ γυμνά.] Sic Prius ita apud Epiphanium, γυμνὰ καὶ ἄσπερμα βάλλεται εἰς γῆν, καὶ [illegible]. Sic Apoſtolus ad Corinth. c. 15. 37. οὐ τὸ σῶμα γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον Ibid.

6. Ὄρνεον γάρ ἐστιν ὃ προσονομάζεται φοῖνιξ.] Non fertur alia fabula, in cujus enarratione conſentiant magis, magiſque diſſentiant Scriptores. Conſentiunt ferè omnes in re, diſſentiunt de modo. Et quidem mos eſt Patribus exemplo Phœnicis, partim ad mores uti, partim ad myſteria, partum Virgineum, & reſurrectionem Dominicam ac noſtram. Trahitur ab aliis ad falſa dogmata, apud Auguſtinum lib. 4. de anima & ejus origine cap. 20. & apud Maximum, citatum in Euthymii Panoplia parte 2. titulo 25. p. 607. & in Notis Hoeſchelii ad Bibliothecæ Photianæ Codicem 122. Sed mirum cunctis Chriſtianis non ſuboluiſſe fraudem, ubi paganiſmum fabellæ permiſtum. Quia autem φοῖνιξ Græcè & unigenam avem & palmam ſignificat, hinc factum eſt, ut Davidis textus Pſalm. XCI. 13. δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, à plurimis de palma, à Tertulliano in libro de reſurrectione carnis cap. 13. & ab Epiphanio in Phyſiologi capite 11. de alite ſit acceptus. Hinc etiam evenit, ut Ezechielus Poëta in Dramate inſcripto ἐξαγωγή, poſtquam egit de ſeptuaginta palmis, Exod. XV. 27. ſubjunxerit occurſum atque deſcriptionem Phœnicis, verſibus quos continet Euſebii Præparatio Evangelica lib. 9. cap. 29. & Euſtathii Commentarius in Hexaëmeron p. 25. 26. Utque Auctor Carminis de Phœnice, Lactantio tributi, in fictione ſua locum palmæ dederit. Ut denique ratione Etymologiæ, arborem alii ab ave, avem alii ab arbore deduxerint: de quo videndi præter modo memoratum Poëtam, Plinius Hiſtoriæ lib. 13. cap. 4. & Iſidorus Originum lib. 17. cap. 7. & lib. 12. cap. 7. Porrò narratiuncula Phœnicis in Editionibus poſterioribus Hieronymi manca eſt, atque adeò ea veteri Lugdunenſi ad priſtinam integritatem revocari debet, reſcribendo hunc in modum, *Phœnix avis eſt in India, & per quingentos annos de Libano implet ſe aromatibus, & ſic nidificat. Et indicat ſacerdoti Heliopolitano, menſe Famenoth aut Farmuth. Implet aram ſacerdos ſarmentis, & ibi confert Phœnix aromata, & electrum aræ imponit. Et primo ſolis ortu, Phœnix quidem movet pennas, ſolis verò calore accenditur electrum, & ſic exuruntur aromata, & ipſa Phœnix incenditur. Creſtino die de cinere gignitur vermis: ſecundo pennas efferi: tertio ad antiquam redit naturam: & ſic ad ſua loca revertitur.* Habetur locus in Epiſtola, ſeu potiùs poſt Epiſtolam ad Præſidium de cereo Paſchali. COTELERIUS.

Ὄρνεον γάρ ἐστιν ὃ προσονομάζεται φοῖνιξ.] De Phœnice, ave πολυθρυλλήτῳ, & reſurrectionis ſymbolo, multi multa, Patres Græci & Latini, hiſtorici, & philoſophi, ſtricta & ſoluta oratione. Maximus autem contra Severi dogmata ad Petrum Illuſtrium, fabulam conatur oſtendere, quæ de ea narrantur, nullumque animal μονογενὲς eſſe contendit, [illegible] (ut ille loquitur) [illegible] Ego, licèt incerta ſint quædam quæ de hac alite feruntur, & fabuloſis aucta (ut Tacitus annalium lib. 6.) exiſtere eſſe ejuſmodi volucrem, quæ redivivo ſuæ carnis humore reparetur, & de ſuo ſurgat rogo, corporiſque ſui hæres, & cineris ſui fœtus ſit, & quòd in Ægypto etiam aliquando aſpiciatur, cum illo non ambigo: maloque cum Clemente noſtro viro Apoſtolico, Tertulliano, Origene, Cyrillo Hieroſ. Euſebio, Nazianzeno, Epiphanio, Syneſio, Hieronymo, Ambroſio, Lactantio, Plinio, Seneca, Mela, Solino, Philoſtrato, Libanio, & aliis, errare; quàm Maximum & ejus ſequacium opinionem ſequi, qui τὴν [illegible] rationis humanæ imbecillitate metiuntur & vacillantis naturæ legibus, naturæ dominum circumſcribunt. Maximo autem Origenem oppono, qui lib. 4. contra Celſum, ſecundùm naturam hoc fieri poſſe aſſerit, ejus verba ita ſe habent, [illegible] Ex pleniſſimo hoc & firmiſſimo (ut Tertulliani verbis utar) reſurrectionis ſpecimini, ex Methodio, etiam noviſſimi diei non abſimile in natura indicium & documentum, addo; Pyragnum, ſcilicet, plantam, quæ ardente Olympo in mediis flammis virere & florere, ac ſi juxta aquarum decurſus plantaretur, ſed præſtat ipſum audire, qui miraculi hujus αὐτόπτης fuit. ᵃ Ἐθεασάμην ἐν Ὀλύμπῳ [illegible] (Legendum fortaſſis divisim πῦρ ἄγριον. Sic certè H. St. & ejus gener Caſaubonus. Quibus favere videtur Vitruvius lib. 8. c. 3. Sic autem ille: *In Theſſalia fons eſt profluens, ex quo fonte pecus nullum guſtat, ad quem fontem proxime eſt arbor florens purpureo colore.* Ut enim Vitruvius vocem *fons* bis iterat, ſic potuit Methodius vocem πῦρ repetere. COLOM.] Verùm ſolertibus naturæ myſtis, abditas harum rerum cauſas curatiùs indagandas relinquo, & cum Cyrillo Alexandrino, de ceto qui Jonam Dei juſſu devoravit, verba faciente, locum hunc concludo, [illegible] Sed dum hæc ſcribimus, longè funeſtiſſimum nuntium huc allatum eſt, de cæde incomparabilis Herois, & Regis bellicoſiſſimi, GUSTAVI verè Auguſti, Phœnicis hujus ſeculi; cujus egregia facinora æternus annalium honor celebrabit: nos ſubitam heu nimis & immaturam orbi Chriſtiano ejus mortem (ſi vera ſunt quæ triſti fama percrebreſcunt) ſimilitudine à Phœnice ſumpta, & verbis Libanii, in necem ſtrenui bellatoris, ſed longè diſſimilis Principis, non ineptè deflere poſſumus; ſi tantam, & tam calamitoſam tanti Ducis jacturam, verba ulla ſatis exprimere valerent. [illegible] niſi Deus Opt. Max. Eccleſiæ ſuæ miſertus, ex ejus favillis, novum & redivivum alium Phœnicem laboranti ſuo populo ſuſcitaverit; quod ut faciat, votis aſſiduis & ardentibus flagitare non ceſſabimus. γένοιτο, γένοιτο JUN.

Phot. Bibl. pag. 613. edit. Schot. ἴσ. ἐπὶ πυρὸς

Ibidem.] *Photius* in Bibliotheca, pro irritabili Criticorum indole, vitio vertit Auctori noſtro, quod de Phœnice hic verba fecerit. Meminiſſe tamen potuit, in Sacris Litteris,

fal-

cúmque jam morte diſſolvenda eſt, loculum ſibi conficit è thure, myrrha, & reliquis aromatibus, quem completo tempore ingreditur, & obit: ex carne verò ejus putrefacta, vermis quidam naſcitur, qui animalis defuncti humore nutritus, plumeſcit; deinde fortior factus, loculum illum in quo anteceſſoris oſſa repoſita ſunt, ſuſtollit; eaque portans, ex Arabica regione ad Ægyptum & urbem quæ dicitur Heliopolis vergit; & interdiu, ſpectantibus omnibus advolans, ſuper altare Solis illa collocat; atque ita retrorſum proripit ſe. Itaque Sacerdores commentarios temporum diligenter inſpiciunt, & inveniunt avem impleto anno quingenteſimo veniſſe.

XXVI. An magnum igitur & admirabile eſſe arbitramur, ſi omnium rerum opifex reſurgere faciat eos qui ſanctè & in bonæ fidei confidentia ſervierunt illi; ubi etiam per volucrem nobis oſtendit promiſſionis ſuæ magnificentiam. Dicit enim;
Pſ. 27. 7. *Et ſuſcitabis me, & confitebor tibi.* Et; *Dormivi*
Pſ. 3. 6. *& ſoporatus ſum; exſurrexi, quia tu mecum es.*
Job. 19. 25. 26. Ac rurſum Jobus dicit; *Et reſuſcitabis carnem meam hanc, quæ omnia hæc perpeſſa eſt.*

Deus. XXVII. Hac igitur ſpe, animi noſtri ad eum adſtringantur qui fidelis eſt in promiſſionibus, & juſtus in judiciis. Qui ne mentiamur præcepit, multò magis ipſe non mentietur. Nihil

γινόμενόν τε ἤδη [7] πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ ἀποθανεῖν αὐτὸ, σηκὸν ἑαυτῷ ποιεῖ ἐκ λιβάνου, καὶ σμύρνης, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρωμάτων, εἰς ὃν πληρωθέντος τοῦ χρόνου εἰσέρχεται, καὶ τελευτᾷ· σηπομένης δὲ τῆς σαρκὸς σκώληξ τις γεννᾶται, ὃς ἐκ τῆς ἰκμάδος τοῦ τετελευτηκότος ζώου ἀνατρεφόμενος, πτεροφυεῖ· εἶτα γενναῖος γενόμενος, αἴρει τὸν σηκὸν ἐκεῖνον, ὅπου τὰ ὀστᾶ τοῦ προγεγονότος ἐστὶν, καὶ ταῦτα βαστάζων, [8] διανίει ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς χώρας ἕως τῆς Αἰγύπτου, εἰς τὴν λεγομένην Ἡλιούπολιν· καὶ ἡμέρας, βλεπόντων πάντων ἐπιπτὰς, ἐπὶ τὸν τοῦ ἡλίου βωμὸν τίθησιν αὐτὰ, καὶ οὕτως εἰς τοὐπίσω ἀφορμᾷ. Οἱ οὖν ἱερεῖς ἐπισκέπτονται τὰς ἀναγραφὰς τῶν χρόνων, καὶ εὑρίσκουσιν αὐτὸν πεντακοσιοστοῦ ἔτους πεπληρωμένου ἐληλυθέναι.

Μέγα καὶ θαυμαστὸν οὖν νομίζομεν εἶναι, εἰ ὁ δημιουργὸς τῶν πάντων, ἀνάστασιν ποιήσεται τῶν ὁσίως αὐτῷ δουλευσάντων ἐν πεποιθήσει πίστεως ἀγαθῆς, ὅπου καὶ δι' ὀρνέου δείκνυσιν ἡμῖν τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ· [Λ]έγει γάρ που· Καὶ ἐξαναστήσεις με, [κ]αὶ ἐξομολογήσομαί σοι. [Κ]αί· Ἐκοιμήθην καὶ ὕπνωσα, ἐξη[γέ]ρθην, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ. [Καὶ] πάλιν Ἰὼβ λέγει· Καὶ [9] ἀναστήσεις [τὴν] σάρκα μου ταύτην, τὴν ἀναντλήσασαν ταῦτα πάντα.

Ταύτῃ δὲ τῇ ἐλπίδι προσδεδέσθωσαν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν τῷ πιστῷ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις, καὶ τῷ δικαίῳ ἐν τοῖς κρίμασιν. Ὁ παραγγείλας μὴ ψεύδεσθαι πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς οὐ ψεύσεται. Οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον

---

tem ex mente LXX. Int. *Hieronymi*, atque aliorum Interpretum animalia recenſeri non magis a naturalis Hiſtoriæ & Philoſophiæ peritis agnita, quàm Aſſyria hæc volucris, *quæ proprii corporis hæres & cinerum futus, sed rursus carnis ſuæ humore reparari, & dè ſumbis rogo reſurgere perhibetur*; ibi etenim אקו פרס, ישו, איים, שעירים, תנים, לילית. τραγέλαφοι, gryphes, πορφυρίωνες, fauni, ſatyri, ſirenes, lamia redduntur. Imò verò diſquiſitionem aliquam meretur an non de Phœnice expreſſa habeatur mentio in S. Scriptura, nimirum, Libro Jobi c. XXIX, 18 ubi dicit: עם קני אגוע וכחול ארבה ימים *exſpirabo in nido meo & ſicut Phœnix multiplicabo dies.* Vetuſtiſſimi, apud Hebræos, auctores, Lib. *Zohar*, *Thalmud* in Tract. Sanhedrin, *Bereſchith Rabbah*, Lib. *Jalkut*, R. *Salomo Jarchi*, in comment. ad hunc locum ſanè ſunt in ea ſententia. Quin & in *Maſſora* ſpecialiter notatur, quod hæc vox חול aliud ſignificet quàm vulgò, de quo *Hieronymus* in Ep. ad *Præſidium*. Et verò ea nota quadam Maſſorethica quæ adſcripta legitur, in quibuſdam Bibliis MSS. quà præteribitur bis reperiri idque in duabus ſignificationibus, ſequitur apud Jobum Phœnicem ſignificare, cum Gen. XXII, 17. arenam ſignificet. Porrò dicit R. *David Kimchi*, ſe inveniſſe vocem חול cum *Schurek*, ut Phœnicem ſignificet, in libro correcto Hieroſolymitano. Reverà LXX. ſeniores ita reddunt has voces, ἡ ἡλικία μου γηράσει ὥσπερ στέλεχος φοίνικος, ubi φοίνιξ homonymum eſt & *palmam* non minus quàm *phœnicem* effert. Sed quandoquidem חול palmam numquam denotare cognoſcitur, cogitandum venit, utrum incredibile prorſus ſit τὸ στέλεχος hic in eo ſignificatu apud eos poſitum, quo *ſtirps* & *ſtemma*, in omnibus ferè dialectis, paſſim uſurpantur. Quod ſi ſiat, ipſi LXX. Int. omnino Phœnicem agnovere. At verò ſi manifeſtæ loco adjiciatur auctores laudatiſſimos, quà ſacros, quà profanos, nimirum, *Herodotum*, *Tacitum*, *Dionem*, *Plutarchum*, *Plinium*, *Senecam*, *Melam*, *Solinum*, *Philoſtratum*, *Libanium*, *Tertullianum*, *Origenem*, *Cyrillum* Hieroſol. *Euſebium*, *Nazianzenum*, *Epiphanium*, *Syneſium*, *Hieronymum*, *Ambroſium*, *Lactantium*, *Bedam*, &c. ut taceam Poëtarum gentem & ſequioris ævi Scriptores prætercam, eadem fuiſſe in ſententia; minimè mirum videri debet (utcumque *Bochartus* aliter ſenſerit) doctiſſimum *Junium* apud ſe ſtatuiſſe tantis auſpiciis errare, præſertim in re ubi ſine noxa peccatur, quàm contrariæ ſententiæ fautoribus accedendo vel rectè ſentire. Certè cùm *Corn. Tacitus*, cui adſtipulantur reliqui iſtius ſæculi Hiſtorici, dilertè dicat *Paulo Fabio & Lucio Vitellio Coſſ. poſt longum ſæculorum ambitum, avem Phœnicem in Ægyptum veniſſe, & præbuiſſe materiem doctiſſimis indigenarum, & Græcorum, multa ſuper eo miraculo diſſerendi*; minimè putandum eſt eum merum mendacium, & puram putam fabulam effutiiſſe; præſertim quando ſatis conſtat quantum olim malus Dæmon miſerorum hominum ſuperſtitioni & ignorantiæ inſultabat, quantumque è re ejus erat eà tempeſtate, cum Evangelii ſplendor terrarum orbem vitalibus radiis ſalutare inciperet, notabili aliquo commento ſe ipſum venditare; & quidem qui ſe pro *mira principe*, per avium mauſſetia, & univerſum ſcientiæ auguralis apparatum geſſerat, quique celeberrima illa Jovis Dodonæi apud Græcos, atque Hammonis apud Ægyptios oracula, ſolenni avium πομπῇ, dedicaverat; qua de re inter alios conſuli poteſt *Herodotus* in Euterpe. Non abſurdè feciſſe videbitur, ſi nutantia ſua ſacra ſtabilire conaretur, revocato eo oſtento Heliopolis, quod animos hominum pridem imbuerat; promtiſſimámque fidem ſibi ſpondere poterat. Nimirum, quod poſt longa quædam intervalla, Avis formæ prorſus inſolitæ, à colore ſaltem, ſi non & veteri nomenclatura Phœnix dicenda, ſeſe oſtentaret; *quæ ſublato*, ut verbis *Taciti* utar, *myrrha pondere, tentatóque per longum iter, ubi par oneri, par meatui ſit, ſarcinam ſuam ad Solis aram perferret, atque adoleret*; & officio illo planè mirabili, non minùs quàm munere honorem altaribus adderet. Oſtentum certè illud, quod Tarquinio Priſco animum dedit, ut apud Romanos imperium capeſſeret, ut alia à *Livio* memorata prætercam, multum ex hoc ei trahere videtur, nec non ei facem præferre. Sed ſi hæc minùs ſatisfaciant, dici poterit Phœnicis hiſtoriam, apud omnes, pro conceſſa habitam, & proinde argumento *ad homines* ducto rectiſſimè inſervire; nihil enim refert, quibus armis hoſtem confodiamus; nec minùs feliciter ab admiſſo errore redarguetur error, quàm à veritate in medium producta veritati fides & auctoramentum accedunt. Nec aliter videtur B. Paulus, cùm in hoc ipſo negotio, apud hoſte erbitros (Corinthios intelligo) verſaretur, allegaſſe in cauſam ſuam morem pariter cum Phœnicis hac hiſtoria improbabilem, *baptiſmum pro mortuis*, ut exinde reſurrectionem comprobaret. FELL.

Ibid.] De Phœnice nullum antiquius teſtimonium habemus eo quod exſtat in Hiſtoria Sinica viri fide digniſſimè *Martini*, ſub Xoaxo IV. Imperatore: *Sub initium imperii, Solis avis apparuit, cujus adventus felicitatem regno portendi vulgò exiſtimant. Eſt forma, quà avem hanc pingunt, aquilam crederes, niſi plumarum mira & diſcolor varietas obſtaret. Phœnicem ut eſſe ſuſpicer, ejus raritas perſuadet.* Eadem legas in *Ezechielis* Tragici verſibus, apud *Euſebium*. Præp. Evang. Lib. IX. & *Euſtathium* in Hexameron. COLOM.

7. Πρὸς ἀνάλυσιν τοῦ ἀποθανεῖν] Bruſius legendum monuit, πρὸς ἀνάλυσιν, καὶ καιρὸν τοῦ ἀποθανεῖν. Quod Epiphanius ſic exprimit, ἐπὰν γνῷ τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἐφεστάναι, & Ambroſius, *quæ cum finem vitæ ſibi adeſſe adverterit.* & Tacitus, *Confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, ſuis in terris ſtruere nidum, &c.* JUN.

8. *Διανίει.*] *Heſychius*: διανίει, φθεῖ (lege φθάνει) ... COLOM. Malim ego διανύει legere, apud Clementem, hoc eſt, uno, progreſſu fertur in Ægyptum, ſicut διάνυσμα vocatur progreſſus diei unius, vel noctis; ut intelligatur Phœnix, nullà interpoſità quiete, rectà in Ægyptum volare. Certè διανίει nullo modo hic convenit. CLER.

9. Ἀναστήσεις] Hunc Jobi locum ad reſurrectionem primus traxit B. *Clemens*, quem alii poſtea ſunt ſequuti. Sed quis à primitiis Chriſtianis, ſæculo majoribus, omnium Scripturæ locorum germanam explanationem expoſtulet? Quis

in

τω ἀδύνατον τῷ Θεῷ, εἰ μὴ τὸ ψεύσαϛζ. Ἀναζωπυρησάτω ἦν ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν, καὶ νοήσωμεν ὅτι πάντα ἐγγὺς αὐτῷ ἐστίν. Ἐν λόγῳ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ συνεστήσατο τὰ πάντα, καὶ ἐν λόγῳ δύναται αὐτὰ καταστρέψαι. τίς ἐρεῖ αὐτῷ, τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ; ὅτε θέλει καὶ ὡς θέλει, ποιήσει πάντα. καὶ οὐδὲν μὴ παρέλθῃ τῶν δεδογματισμένων ὑπ' αὐτοῦ. Πάντα ἐνώπιον αὐτοῦ εἰσι, καὶ οὐδὲν λέληθεν τῆς βουλῆς αὐτοῦ. Εἰ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· * ἡ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν· καὶ οὐκ εἰσὶ λόγοι, οὐδὲ λαλιαί, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν.

* f. εἰ

Πάντων οὖν βλεπομένων καὶ ἀκουομένων, φοβηθῶμεν αὐτόν, καὶ ἀπολείπωμεν φαύλων ἔργων μιαρὰς ἐπιθυμίας, ἵνα τῷ ἐλέει αὐτοῦ * σκεπασθῶμεν ἀπὸ τῶν μελλόντων κριμάτων. Ποῦ γάρ τις ἡμῶν δύναται φυγεῖν ἀπὸ τῆς κραταιᾶς χειρὸς αὐτοῦ; ποῖος δὲ κόσμος δέξεταί τινα τῶν [10] αὐτομολούντων ἀπ' αὐτοῦ; Λέγει γάρ που [11] τὸ γραφεῖον· Ποῦ ἀφήξω, καὶ ποῦ κρυβήσομαι ἀπὸ τοῦ προσώπου σου; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ εἶ ἐκεῖ· ἐὰν ἀπέλθω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς, ἐκεῖ ἡ δεξιά σου· [12] ἐὰν καταστρώσω εἰς τὰς ἀβύσσους, ἐκεῖ τὸ πνεῦμά σου. Ποῖ οὖν τις ἀπέλθῃ, ἢ ποῦ ἀποδράσῃ, ἀπὸ τοῦ τὰ πάντα ἐμπεριέχοντος;

* f. σκεπασθῶμεν.

Προσέλθωμεν οὖν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι ψυχῆς, ἁγνὰς καὶ ἀμιάντους χεῖρας αἴροντες πρὸς αὐτόν, ἀγαπῶντες τὸν ἐπιεικῆ καὶ εὔσπλαγχνον πατέρα ἡμῶν, ὃς * ἐκλογῆς μέρος ἐποίησεν ἑαυτῷ. Οὕτω γὰρ γέγραπται. Ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς * ἔσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων· ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· Ἰδοὺ κύριος λαμβάνει ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἐθνῶν, ὥσπερ λαμβάνει ἄνθρωπος τὴν ἀπαρχὴν αὐτοῦ τῆς ἅλω, καὶ ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ ἔθνους ἐκείνου ἅγια ἁγίων.

* f. add. ὑμᾶς.
* f. διέσπειρεν

Ἁγίου οὖν μερὶς ὑπάρχοντες, ποιήσωμεν τὰ τοῦ ἁγιασμοῦ πάντα, φεύγοντες καταλαλιάς, μιαράς τε * [13] ἀγνὰς συμπλοκάς, μέθας τε καὶ νεωτερισμούς, καὶ βδελυκτὰς ἐπιθυμίας, μυσερὰν μοιχείαν, βδελυκτὴν ὑπερηφανίαν. Θεὸς γάρ, φησιν, ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δί-

* f. ἀνάγνους καὶ

quippe Deo impoſſibile, præterquàm mentiri. Exſuſcitetur itaque in nobis fides ejus; & cogitemus quòd omnia ipſi propinqua ſunt. In Verbo magnificentiæ ſuæ conſtituit omnia, & in Verbo poteſt illa evertere. *Quis dicet ei, quid feciſti? aut quis reſiſtet virtuti fortitudinis ejus?* Cùm voluit atque ut voluit, omnia condidit; neque quidquam ab eo decretum, præteribit. Univerſa coram ipſo ſunt, nihilque conſilium ejus latet. Si *cœli enarrant gloriam Dei; opus autem manuum ejus annunciat firmamentum: Si dies diei eructat verbum, & nox nocti annunciat ſcientiam: & non ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum.*

Sap. 12. 12. & 11. 22.
Matth. 24. 35.
Pſ. 18. 2.

XXVIII. Cùm omnia igitur videantur & audiantur, timeamus eum, & pravorum operum impuras cupiditates relinquamus, ut illius miſericordiâ à futuris judiciis tegamur. Quò enim noſtrûm aliquis à potente ejus manu fugere poteſt? Qualis autem mundus ſuſcipiet quempiam ab eo transfugientem. Dicit namque Scriptura alicubi: *Quò ibo, & quò abſcondar a facie tua? Si aſcendero in cœlum, tu es illic: ſi abiero ad extrema terræ, illic eſt dextera tua: Si deverſero in abyſſos, illic eſt ſpiritus tuus.* Quò igitur abibit quiſpiam, vel quò aufugiet, ab eo qui omnia complectitur?

Pſ. 138. 7.

XXIX. Accedamus ergo ad eum in ſanctitate animæ, caſtas & impollutas manus elevantes ad illum, diligentes benignum & miſericordem patrem noſtrum, qui nos electionis partem fecit ſibi. Sic enim ſcriptum eſt: *Quando diviſit Altiſſimus gentes, quando diſſeminavit filios Ada; conſtituit terminos gentium ſecundùm numerum Angelorum: factus eſt pars Domini, populus ejus, Jacob; funiculus hereditatis ejus, Iſrael.* Et in alio loco ait: *Ecce Dominus accipit ſibi gentem è medio gentium; ſicut homo accipit primitias areæ ſuæ: & ex gente illa egredientur ſancta ſanctorum.*

1 Tim. 2. 8.
Deut. 32. 8.
Deut. 4. 34.
Num 18. 27.
Ezech. 48.

XXX. Cùm igitur Sancti pars ſimus, faciamus omnia quæ ad ſanctitatem pertinent; vitantes obtrectationem, impuros ac impudicos complexus, ebrietates & inſolentias, & abominandas cupiditates, deteſtandum adulterium, exſecrabilem ſuperbiam. *Deus enim*, inquit, *ſuperbis reſi-*

Jac. 4. 6.

in multis illos non æquè hallucinatos exiſtimet, atque eorum nepotes? COLOM.

10. Αὐτομολούντων.] *Heſychius*: αὐτόμολος. ὁ πρὸς τοὺς πολεμίους ἀπελθών. πρόσφυγας. In hac voce interpretanda peccavit magnus *Caſaubonus* Polyb. Lib. IV p. 328. ubi ὁ δὲ αὐτόμολος *Automolum* vertit, quaſi nomen eſſet proprium. At *Polybius* Ætolum quemdam transfugam intelligit, cujus ante meminerat, ut monuit Caſaubono par, ſi non in quibuſdam ſuperior, *Henr. Valeſius* Præf. in Excerpt. ex Collect. Conſtantini Porphyrogenetæ. Ibid.

11. Λέγει γάρ που τὸ γραφεῖον] Rectè γραφεῖον nomine Pſalterium donant: quandoquidem, ut diſcimus ex S. Epiphanio Hæreſi 29 cap. 7. & S. Hieronymo in Prologo galeato, ac in præfatione ad Danielem, diſtribuuntur Scripturæ ſacræ Teſtamenti Veteris in νομοθεσίαν ſeu νόμον, προφήτας, & γραφεῖα: in libros Moſis ſeu Legem, Prophetas, & Hagiographa: cenſeturque in tertio ordine, liber Davidis. Certè Lucæ XXIV. 44. Pſalmos diſtinctos habes à Lege & Prophetis. *Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis, de me.* Ac ſentiunt cum Evangeliſta præſtantiſſimi Judæi, Philo & Joſephus: ille libro de vita contemplativa, poſt initium, p. 893. hic lib. 1. contra Apionem, poſt initium ſimiliter, p. 1036. Interdum tamen cum γραφεῖοις & ἁγιογράφοις non numerantur Pſalmi, juxta alias Scripturæ diviſiones, nimirum, Epiphanii capite 4. libri de menſuris & ponderibus, illiuſque exſcriptoris Johannis Damaſceni cap. 18. lib. 4. de Orthodoxa fide; item Caſſiodori lib. 1. Inſtitutionis ad Divinas Lectiones; necnon Hieronymi in præfationibus ad Tobiam & Judith. Hic enim cùm in ſupra citato Prologo, à libris Canonicis Hebræorum, libris Legis, Prophetarum, & Hagiographis, in hiſque poſtremis Pſalterio, ſejunxiſſet volumina Tobiæ ac Judithæ, eadem duo volumina in præfationibus ad ea, tradit ab Hebræis de Catalogo divinarum Scripturarum ſecari, atque legi inter Hagiographa, quorum auctoritas ad roboranda illa quæ in contentionem veniunt, minus idonea judicatur. Quo fit, ut duplicis generis Hagiographa habuiſſe dicendi ſint Hebræi, majoris videlicet, ac minoris auctoritatis, atque in prioribus dumtaxat cum ſacris Scripturis poſuiſſe Pſalmos. Nec miraberis diverſam acceptionem auctoritatemque Hagiographorum, poſtquam inſignia iſta de Canonicis libris apud B. Auguſtinum lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 8. legeris; *In Canonicis autem Scripturis, Eccleſiarum Catholicarum quamplurium auctoritatem ſequatur; inter quas ſanè illæ ſunt, quæ Apoſtolicas ſedes habere, & Epiſtolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in Scripturis Canonicis; ut eas quæ ab omnibus accipiuntur Eccleſiis Catholicis, præponat eis quas quædam non accipiunt. In eis verò quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures graviorèſque accipiunt eis quas pauciores minoriſque auctoritatis Eccleſiæ tenent. Si autem alias invenerit à pluribus, alias à gravioribus haberi; quanquam hoc facilè invenire non poſſit, æqualis tamen auctoritatis eas habendas puto.* COT.

Ibidem.] Hinc patet Clariſſ. *Iſ. Voſſium* in reſponſione ad iteratas *Ric. Simonis* objectiones immerito exiſtimare vocem γραφεῖον ab *Aquila* fuiſſe confictam. Hinc etiam firmatur *Epiphanii* locus Hæreſ. XXIX. Sect. 7. ubi de Nazarenis agens, ait libros Hagiographos à Judæis γραφεῖα appellari. Poſt *Epiphanium* idem tradit *Damaſcenus*. COLOM.

12. Ἐὰν καταστρώσω εἰς τὰς ἀβύσσους] Sic Job. 17. 13. ἐν δὲ γνόφῳ ἔστρωταί μου ἡ στρωμνή. verbum autem καταστρώσω hoc loco, proximè accedit ad fontem hebraicum. JUN.

13. Ἀγνάς.] Lege ἀνάγνους ex reverendi patris conjectura. *Heſychius*: ἀναγνος, ὁ αἰσχρός, ὁ μὴ καθαρός ἀκάθαρτος. COLOM.

1 Pet. 5. 5. *ſiſtit; humilibus autem dat gratiam.* Agglutinemur ergo ad eos quibus gratia à Deo conceſſa eſt.
I. 1. Cor. 12. 20. Induamus concordiam; humiles, continentes, ab omni ſuſurro & obtrectatione procul recedentes, operibus non verbis juſti effecti. Dicit enim;
Job. 11. 2. *Qui multa dicit; & viciſſim audiet: aut loquax videtur eſſe juſtus? Benedictus natus mulieris, brevis vitæ. Ne multus ſis in verbis.* Laus noſtra in Deo
I. 2. Cor. 10. 17. 18. Rom. 2. 29. ſit, & non à nobis ipſis: odit enim Deus eos, qui ſemetipſos prædicant. Teſtimonium boni operis noſtri ab aliis exhibeatur nobis, ſicut exhibitum eſt patribus noſtris, viris juſtis. Temeritas & arrogantia & audacia, maledictis à Deo; moderatio autem & humilitas & manſuetudo, apud illos qui à Deo benedicti ſont.

XXXI. Ejus igitur benedictioni firmiter adhæreamus; & videamus quænam ſint benedictionis viæ. Animo repetamus quæ ab initio facta
Patriarchæ. ſunt. Cujus gratiâ pater noſter Abrahamus be-
I. Jacob. 6. 21. uedictus fuit? Nonne quia juſtitiam & veritatem per fidem operatus fuerat? Iſaacus cum confidentia quod futurum erat cognoſcens, libenter factus eſt ſacrificium. Jacobus in humilitate, dum fratrem fugit, receſſit de terra ſua, & profectus eſt ad Labanem, & ſervivit: & data ſunt ei duode-
3. Reg. 11. in LXX. cim ſceptra (*hoc eſt, duodecim tribus*) Iſraëlis.

XXXII. Si quis ſigillatim & diſtinctè conſideraverit, donorum quæ per eum conceſſa ſunt magnificentiam agnoſcet. Ab illo enim orti ſunt omnes Sacerdotes ac Levitæ, qui altari Domini miniſtrant: ab illo Dominus Jeſus, ſecundùm carnem: ab illo reges, & principes, & duces, propter Judam: nec reliquæ ejus tribus in parvo hooore ſunt; utpote Deo promittente; *Erit*
Gen. 28. & 15. & 22. *ſemen tuum tamquam ſtellæ cœli.* Ii ergo omnes gloriam & amplitudinem conſecuti ſunt, ooo per ſeipſos, aot opera ſua, aut juſtas actiones quas fecerunt; ſed per voluntatem ejus. Et nos igitur ex voluntate illius in Chriſto Jeſu vocati, noo per nos ipſos juſti efficimur, neqoe per ſapientiam noſtram, aut intelligentiam, aut pietatem, aut opera quæ in cordis ſanctitate operati ſumus;
Fides. ſed per fidem, per quam cunctos qui umquam juſti fuerunt, juſtificavit Deus omnipotens; cui ſit gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Bona opera. XXXIII. Quid igitur faciemus, fratres? Ceſſabimus à bonis operibus, & caritatem derelinquemus? Neutiquam hoc à nobis fieri permittat Dominus: ſed cum diligentia & ſlacritate, feſtinemus omne opus bonum perficere. Ipſe namque opifex & Dominus omnium in operibus ſuis exſultat. Cœlos enim ſupremâ ſuâ & maximâ potentiâ ſtabilivit, illoſque incomprehenſibili ſuâ ſapientiâ ornavit. Terram quoque ab aqua quæ illam ambit, ſeparavit; & tamquam ſtabilem turrim, propriæ voluntatis fundamento firmavit: &

δωσι χάριν. Κολληθῶμεν οὖν ἐκείνοις, οἷς ἡ χάρις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δέδοται. Ἐνδυσώμεθα τὴν ὁμόνοιαν, ταπεινοφρονοῦντες, ἐγκρατευόμενοι, ἀπὸ παντὸς ψιθυρισμοῦ καὶ καταλαλιᾶς πόῤῥω ἑαυτοὺς ποιοῦντες, ἔργοις δικαιούμενοι, καὶ μὴ λόγοις. Λέγει γάρ· Ὁ τὰ πολλὰ λέγων, καὶ ἀντακούσεται· ἢ ὁ εὔλαλος οἴεται εἶναι δίκαιος; εὐλογημένος γεννητὸς γυναικὸς ὀλιγόβιος. Μὴ πολὺς ἐν ῥήμασιν γίνου. [14] Ὁ ἔπαινος ἡμῶν ἔστω ἐν Θεῷ, καὶ μὴ ἐξ αὐτῶν· αὐτεπαινέτους γὰρ μισεῖ ὁ Θεός. Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγαθῆς πράξεως ἡμῶν [15] διδόσθω ὑπ' ἄλλων, καθὼς ἐδόθη τοῖς πατράσιν ἡμῶν τοῖς δικαίοις. Θράσος καὶ αὐθάδεια καὶ τόλμα, τοῖς κατηραμένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ πραΰτης, παρὰ τοῖς εὐλογημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Κολληθῶμεν οὖν τῇ εὐλογίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν τίνες αἱ ὁδοὶ τῆς εὐλογίας. Ἀνατυλίξωμεν τὰ ἀπ' ἀρχῆς γενόμενα. Τίνος χάριν ηὐλογήθη ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ; οὐχὶ δικαιοσύνην καὶ ἀλήθειαν διὰ πίστεως ποιήσας; Ἰσαὰκ μετὰ πεποιθήσ[εως γινώ]σκων τὸ μέλλον, ἡδέ[ως ἐγίνε]το θυσία. Ἰακὼβ μετὰ ταπεινοφρ[οσύνης] ἐξεχώρησεν τῆς γῆς αὐ[τοῦ φεύγων ἀδελ]φὸν, καὶ ἐπορεύθη πρὸς [Λαβὰν,] καὶ ἐδούλευσεν· καὶ ἐδό[θη αὐτῷ] τὸ [16] δωδεκάσκηπτρον τοῦ [Ἰσραήλ.]

[Εἴ] τις καθ' ἓν ἕκαστον εἰλικρι[νῶς] κατανοήσῃ, ἐπιγνώσεται [τὰ με]γαλεῖα τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδομ[ένων] δωρεῶν. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἱερεῖ[ς] καὶ λευῖται πάντες οἱ λειτουργ[οῦν]τες τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Θεοῦ· ἐξ αὐτοῦ ὁ κύριος Ἰησοῦς τὸ κατὰ σάρκα· ἐξ αὐτοῦ βασιλεῖς, καὶ ἄρχοντες, καὶ ἡγούμενοι, κατὰ τὸν Ἰούδαν· τὰ δὲ λοιπὰ σκῆπτρα αὐτοῦ οὐκ ἐν μικρᾷ δόξῃ ὑπάρχουσιν, ὡς ἐπαγγειλαμένου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡς οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ. Πάντες οὖν ἐδοξάσθησαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν, οὐ δι' αὐτῶν, ἢ τῶν ἔργων αὐτῶν, ἢ τῆς δικαιοπραγίας ἧς κατειργάσαντο, ἀλλὰ διὰ τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς οὖν διὰ θελήματος αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κληθέντες, οὐ δι' ἑαυτῶν δικαιούμεθα, οὐδὲ διὰ τῆς ἡμετέρας σοφίας, ἢ συνέσεως, ἢ εὐσεβείας, ἢ ἔργων ὧν κατειργασάμεθα ἐν ὁσιότητι καρδίας· ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως, δι' ἧς πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ὁ παντοκράτωρ Θεὸς ἐδικαίωσεν· ᾧ ἔστω δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τί οὖν ποιήσωμεν ἀδελφοί; * ἀργήσωμεν ἀπὸ τῆς ἀγαθοποιΐας, καὶ ἐγκαταλείπωμεν τὴν ἀγάπην; μηδαμῶς τοῦτο ἐάσαι ὁ δεσπότ[ης] ἐφ' ἡμῖν γενηθῆναι· ἀλλὰ σπεύσωμεν μετὰ ἐκτενεία[ς] καὶ προθυμίας, πᾶν ἔργον ἀγα[θὸν] ἐπιτελεῖν· [17] Αὐτὸς γὰρ ὁ δημιουργὸς, καὶ δ[εσπότης] τῶν ἁπάντων, ἐπὶ τοῖς ἔρ[γοις] αὐτοῦ ἀγαλλιᾶται. Τῷ γὰρ παμμεγεθεστάτῳ αὐ[τοῦ] κράτει οὐρανοὺς ἐστήρι[ξεν,] καὶ τῇ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῦ σ[οφίᾳ ἐκό]σμησεν αὐτούς. Γῆν τε [διεχώ]ρισεν ἀπὸ τοῦ περιέχον[τος αὐ]τὴν ὕδατος, καὶ ἥδρασεν [ὡς πύργ]ον ἀσφαλῆ, τὸ διὰ βου[λήμα]τος * f. ἀργήσωμεν

---

14. Ἔπαινος ἡμῶν ἔστω ἐν Θεῷ.] Fortè, ἐκ Θεοῦ. JUN.

15. Διδόσθω ὑπ' ἄλλων] Sic Proverb. 27. 2. Ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἀλλότριος καὶ μὴ τὰ σὰ χείλη. *In proprias enim laudes odioſa eſt jactatio*, ut Cyprianus ad Donatum loquitur, & ut Plinius epiſt. 8. lib. 1. eleganter, *quod magnificum referente alio fuiſſet, ipſo qui geſſerat recenſente, vaneſcit.* Et Clemens noſter infra, ὁ ταπεινοφρονῶν μὴ ἑαυτῷ μαρτυρείτω, ἀλλ' ἐάτω ὑφ' ἑτέρου μαρτυρεῖσθαι. Ibid.

16. Τὸ δωδεκάσκηπτρον] Hoc eſt, τὸ δωδεκάφυλον, σκῆπτρον enim pro φυλῇ ſumitur, ut Reg. 11. 31. Καὶ δώσω σοι δέκα σκῆπτρα καὶ δύο σκῆπτρα ἔσονται αὐτῷ. Sic etiam Clemens noſter pagina ſequente, τὰ δὲ λοιπὰ σκῆπτρα. Ibid.

17. Αὐτὸς γὰρ ὁ δημιουργὸς &c.] Citantur hæc tamquam Incerti, in Parallelis B. Johannis Damaſceni lib. 1. cap. 5. ſic ex interpretatione doctiſſimi hominis Jacobi Billii; *Cum ipſe ſit creator ac dominus omnium, in operibus ſuis delectatur. Etenim ſummo ſuo robore cœlos fundavit, & incomprehenſibili ſua induſtria eos ornavit: terram autem diſtinxit ab aqua eos ambeunte, & ſuper tuto voluntatis ſuæ fundamento ſtabilivit. Deinde excellentiſſimum ac præcipus maximum hominem ſuiſmet immaculatis manibus ad imaginis ſuæ effigiem finxit. Sic enim ait Deus, Faciamus hominem ad imaginem noſtram ac ſimilitudinem noſtram. Et fecit Deus hominem: maſculum & feminam fecit eos. Hæc igitur omnia cùm abſolviſſet, benedixit ac dixit, Creſcite & multiplicamini.* Legebat, opinor, in Græco; αὐτὸς ὢν δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῶν ἁπάντων, ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀγαλλιᾶται· τῷ γὰρ παμμεγεθεστάτῳ αὐτοῦ κράτει οὐρανοὺς ἐστήριξεν· καὶ τῇ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῦ σοφίᾳ ἐκόσμησεν αὐτούς· γῆν τε διεχώρισεν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος αὐτὴν ὕδατος, καὶ ἥδρασεν ἐπὶ τὸν ἀσφαλῆ τοῦ ἰδίου βουλήματος θεμέλιον. ἔπειτα τὸ ἐξοχώτατον καὶ παμμέγεθες, ἄνθρωπον, ταῖς ἑαυτοῦ ἀμώμοις χερσὶν ἔπλασεν, ὡς ἑαυτοῦ εἰκόνος χαρακτῆρα. οὕτω γάρ φησιν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ταῦτα οὖν πάντα τελειώσας, εὐλόγησεν καὶ εἶπεν, αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. COT.

18. Τὸν

* ſ. [illegible] * θεμέλιον· τά τε ἐν αὐ[τῇ ζῶ]α φοιτῶντα τῇ ἑαυτοῦ [προστά]ξει ἐκέλευσεν εἶναι. Θάλασ[σάν τε κ]αὶ τὰ ἐν αὐτῇ ζῶα προδημιου[ργήσ]ας ἐνέκλεισεν τῇ ἑαυτοῦ [δυ]νάμει. Ἐπὶ πᾶσι τὸ ἐξοχώτατον, [καὶ] παμμεγεθὲς κατὰ διάνοιαν, [ἄν-θρ]ωπον, ταῖς ἱεραῖς καὶ ἀμώμοις χερσὶν ἔπλασεν, τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος χαρακτῆρα. Οὕτως γάρ φησιν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Ταῦτα οὖν πάντα τελειώσας, ἐπῄνεσεν αὐτὰ, καὶ ηὐλόγησεν, καὶ εἶπεν· Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε. Ἴδωμεν ὅτι ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς πάντες ἐκοσμήθησαν οἱ δίκαιοι. Καὶ αὐτὸς οὖν ὁ κύριος ἔργοις ἑαυτὸν κοσμήσας, ἐχάρη. Ἔχοντες οὖν τοῦτον τὸν ὑπογραμμὸν, ἀόκνως προσέλθωμεν τῷ θελήματι αὐτοῦ· ἐξ ὅλης ἰσχύος ἡμῶν ἐργασώμεθα ἔργον δικαιοσύνης.

Ὁ ἀγαθὸς ἐργάτης μετὰ παῤῥησίας λαμβάνει τὸν ἄρτον τοῦ ἔργου αὐτοῦ· ὁ νωθρὸς καὶ παρειμένος οὐκ ἀντοφθαλμεῖ τῷ ἐργοπαρέκτῃ αὐτοῦ. Δέον οὖν ἐστὶ προθύμους ἡμᾶς εἶναι εἰς ἀγαθοποιΐαν· ἐξ αὐτοῦ γάρ ἐστι τὰ πάντα. Προλέγει γὰρ ἡμῖν· 18 Ἰδοὺ ὁ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Προτρέπεται οὖν ἡμᾶς ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἐπ' αὐτῷ, μὴ ἀργοὺς, μήτε παρειμένους εἶναι ἐπὶ πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Τὸ καύχημα ἡμῶν καὶ ἡ παῤῥησία ἔστω ἐν αὐτῷ· ὑποτασσώμεθα τῷ θελήματι αὐτοῦ· 19 κατανοήσωμεν τὸ πᾶν πλῆθος τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, πῶς τῷ θελήματι αὐτοῦ λειτουργοῦσιν παρεστῶτες. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· Μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ, καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ. Καὶ ἐκέκραγον· ἅγιος ἅγιος ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα κτίσις τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ

animalia quæ in illa verſantur, juſſu ſuo præcepit eſſe. Mare etiam, & quæ in illo vivunt animalia, cùm priùs creaſſet, ſuâ potentiâ incluſit. Præ omnibus, animal excellentiſſimum & intellectûs ergo maximum, hominem, ſacris & inculpatis manibus formavit, imaginis ſuæ characterem. Ita enim ait Deus; *Faciamus hominem ad imaginem & ad ſimilitudinem noſtram. Et fecit Deus hominem: maſculum & feminam fecit eos.* Gen. 1. 26, 27. Hæc igitur omnia cùm perfeciſſet, laudavit ea, & benedixit, dixitque; *Creſcite & multiplicamini.* Ibid. v. 28. Videamus, quòd in bonis operibus, ornati fuerunt omnes juſti. Et ipſe ergo Dominus, cùm ſe operibus decoraſſet, gaviſus eſt. Habentes itaque hoc exemplar, impigrè ad voluntatem ejus accedamus; ex totis viribus noſtris operemur opus juſtitiæ. I. 1. Petr. 2. 21.

XXXIV. Bonus operarius, cum fiducia panem operis ſui accipit: ſegnis verò & remiſſus locatorem ſuum non obtuetur. Oportet ergo nos ad bonum faciendum promptos eſſe: ex hoc enim omnia conſtant. Quippe nobis prædicit; *Ecce Dominus, & merces ejus coram illo; ut reddat unicuique ſecundùm opus ſuum.* Iſ. 40. 10. & 62. 11. Itaque nos ex toto corde hortatur ad hoc, ne ſegnes & deſides ſimus ad omne opus bonum. Apoc. 22. 12. Gloriatio noſtra & fiducia in ipſo ſit: Pſal. 61. 13. voluntati ejus ſubjiciamur: attendamus ad univerſam Angelorum ejus multitudinem; quo modo aſſiſtentes, voluntati ejus miniſtrent. Dicit enim Scriptura; *Dena millia denum millium aſſiſtebant ei; & mille millia deſerviebant ei.* Dan. 7. 10. *Et clamabant; Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth: plena eſt omnis creatura gloriâ ejus.* Iſ. 6. 3. Et nos ergo concordi-

18. *Ἰδοὺ ὁ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ*] Barnabæ cap. 21. ſuprà p. 16. *ἐγγὺς ὁ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ.* In Conſtitutionibus Apoſtolicis lib. 2. cap. 14. & in Ignatio Interpolato Epiſt. ad Smyrnæos cap. 9. *ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ.* Eædem Diataxes lib. 5. cap. 43. *ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ*: quibus verbis ſubjunguntur iſta in Quæſtionibus Anaſtaſii à Gretſero editis, Quæſt. 22. *καὶ σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.* Clemens Stromateus lib. 4. p. 528. *φησὶ γάρ· ἰδοὺ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.* Ab Origene Homil. 35. in Lucam; *Et tunc complebitur; Ecce homo, & opera ejus ante faciem ſuam.* Et Tomo 16. in Johannem, *ἰδοὺ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ.* Baſilius in Pſalm. XXXII. 18. *ἰδοὺ κύριος, καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ* (ita Editio Græca cum tribus MSS. Regiis magnæ vetuſtatis) *ἀποδοῦναι ἑκάστῳ εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ.* Chryſoſtomus Concione 2. de Lazaro, Tom. 5. *ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ.* Apud Pſeudo-Chryſoſtomum ſive Auctorem Operis imperfecti in Matthæum, ad cap. 3. verſ. 12. *Ecce homo, & opera ejus.* S. Ambroſius in Pſalmi CXVIII. octonarium 11. verſ. 82. *Deficiebat ergo in verbum Propheta. Nos autem otioſos nos putamus, ſi verbo tantummodo ſtudere videamur; & plus æſtimamus eos qui operantur, quam eos qui ſtudium cognoſcendæ veritatis exercent. Dicunt enim plerique, Ecce homo, & opera ejus, quaſi qui verbo ſtudeat, non operetur,* &c. Denique Valentinus & qui cum eo Monachi Epiſtolâ ad S. Auguſtinum, 256. inter illius Doctoris Epiſtolas, *Quia veniet Dominus, & merces ejus cum ipſo: qua ſtabit homo, & opus ejus* (malè vulgo *corpus*) *ante ipſum.* Deſumpſerunt cuncti ex locis Scripturæ ad marginem poſitis, Iſaiæ XL. 10. LXII 11. Apocal. XXII. 12. Pſalm. LXI. 13. COT.

19. *Κατανοήσωμεν τὸ πᾶν πλῆθος τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, πῶς τῷ θελήματι αὐτοῦ λειτουργοῦσιν παρεστῶτες. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ, καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ.* Duo hic obſervanda veniunt. Alterum, omnes Angelos aſſiſtere, ac miniſtrare, juxta doctrinam multorum: ad quam facere videntur cum teſtimonia divina, Geneſ III. 24. Tobiæ XII. 14. 15. Pſalm. CIII. 4 & Hebr. I. 7. Iſaiæ VI. 2. &c. Lucæ I. 19. atque Hebr. I. 14. tum ſuffragia SS. Patrum. *Hoſtanes*, inquit Minucius Felix, *& verum Deum meritâ majeſtate proſequitur, & Angelos, id eſt, miniſtros & nuncios Dei, ſed veri, ejuſque venerationi novit aſſiſtere.* Didymus lib. 1. de Spiritu ſancto, ex interpretatione Hieronymi, ante finem, addit iſta ad Hebr. I. ult. *Licèt enim non omnes ſingulatim inviſibiles creaturæ miſſæ ſint; tamen quia ejuſdem generis & honoris alia miſſa ſunt, quodammodo & ipſa poſſibilitate ſunt miſſa, miſſarum conſortio, æqualiſque ſubſtantiæ.* Apud eumdem Hieronymum Epiſt 142. *Quidam Græcorum in Scripturis apprimè eruditus, Seraphim Virtutes quaſdam in cœlis eſſe expoſuit, quæ ante tribunal Dei aſſiſtentes laudent eum, & in diverſa miniſteria mittantur, maximeque ad eos qui purgatione indigent, & ob priſtina peccata aliquâ ex parte ſuppliciis purgari merentur.* Atque in eadem Epiſtola Angeli ab Hieronymo appellantur *totum miniſterium cæleſte*, & *apparitrices in cæleſtibus Virtutes.* Quemadmodum Damaſceno Angelus eſt *Θεοῦ παρεστώτης καὶ λειτουργός.* Or. III. pro ſacris imaginibus. Auctor Commentariorum in Epiſtolam ad Hebræos, inter Opera S. Ambroſii, ad verſ. 7. cap. 1. *Non enim ſolos Angelos hoc ſermone ſignificat, ſed omnes Virtutes miniſteriis ſupernis fungentes.* Et poſtea; *Poteſt dici; quando lenia* (l. *lenia*) *nunciare mittuntur, Angelos eſſe, quando ad vindictam mittuntur, miniſtros eſſe, id eſt, ignem ardentem.* Quæ poſtrema concordant cum iis mox ex Hieronymo, cumque his ex eodem apud Sedulium ad Hebr. I. 7. *Duplex Angelorum officium eſt: aut enim ſpiritum conſolationis, aut ignem vindictæ hominibus miniſtrant.* item cum iſtis Hieronymianis pariter, in Pſalmum 103. *Ut in aliis lumen veritatis infundant, in aliis peccata conſumant:* & iſtis, ad locum Danielis; *Duplex Angelorum officium eſt: aliorum qui juſtis præmia tribuunt, aliorum qui ſingulis præſunt cruciatibus:* niſi ſi ultima vox mutanda eſt in *civitatibus*, ex S. Thoma ad eumdem Prophetam. *Neque enim boni, ſed mali Angeli tormentis præpoſiti ſunt*, inquit ſæpe dictus Hieronymus ſub finem libri 9. Commentariorum in Ezechielem. Idem, enarrans duos primos verſus capitis 6. Michææ; *Alii, montes, colles, & valles, Angelos arbitrantur: qui vel in cœleſtibus ſerviant Deo, vel hominibus præſint ſuper hanc terram, vel apud Inferos conſtituti; eorum qui ſuo vitio extiterint terreni, fundamenta dicantur.* Conſule de aſſiſtentia & miniſterio Angelorum Gregorium Papam Homil. 34. in Evangelia, Primaſium ad Hebr. I. 14. & Iſidorum Hiſpalenſem libro de ordine creaturarum cap. 2. Tom. 1. Spicilegii Acheriani. Itaque minùs veriſimilis fit Dionyſii opinio, in Opere de cœleſti Hierarchia contendentis, Angelos tantùm ſuperiores aſſidere Deo, ſoloſque inferiores mitti ad humana miniſteria: necnon Theodoreti contraria ſententia, ad Danielis VII. 16. exiſtimantis, digniores ex Angelis non modò adſtare, ſed miniſtrare etiam, reliquos adſtare duntaxat. Crediderim, ſacris Eloquiis potiſſimùm adductos, omnes Angelorum Ordines aſſiſtendi ac miniſtrandi officiis fungi; quoſdam tamen Angelorum ſæpiùs alterutrum munus exſequi; ita ut minores dignitate ac numero magis mittantur rebuſque noſtris ſerviant, majores verò ac plures frequentiùs aſſiſtant propter Deum, atque inter hos pauci ſint qui rariſſimè umquam ceſſent ab aſſiſtendo. Alterum quod obſervandum ſeſe offert,

diter in unum congregati, communi conſenſu tamquam ex uno ore ad ipſum clamemus totis viribus, ut participes fiamus magnarum & in-
1 Cor. 2. 9. elytarum promiſſionum ejus. Dicit enim; *Ocu-*
Iſ. 64. 4. *lus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quanta preparavit eum exſpectantibus.*

Dona Dei. XXXV. Quàm beata ſunt & mirabilia dona Dei, dilecti! vita in immortalitate, ſplendor in juſtitia, veritas in libertate, fides in confidentia, continentia in ſanctitate; & hæc omnia ſub intellectum noſtrum cadunt. Quænam igitur ſunt quæ præſtolantibus apparantur? Sanctiſſimus opifex & pater ſæculorum, quantitatem & pulcritudinem excellentiamque illorum cognoſcit. Nos igitur ſummo ſtudio contendamus in numero exſpectantium eum reperiri, ut participes fiamus donorum repromiſſorum. Quo modo autem eveniet iſtud, dilecti? Si mens noſtra, in Deum fide ſtabilita fuerit: ſi placita illi & accepta exquiſiverimus: ſi perfecerimus quæ ad inculpatam ejus voluntatem pertinent, & ſecuti fuerimus viam veritatis; abjicientes à nobis omnem injuſtitiam & iniquitatem, avaritiam, con-
2. Cor. 12. tentiones, malignitates & fraudes, ſuſurros &
20. obtrectationes, odium Dei, ſuperbiam & oſten-
Rom. 1. 29. tationem, inanem gloriam atque amorem vani-
&c. tatis. Qui enim iſta faciunt, odioſi Deo ſunt: neque ſolùm qui ea faciunt; ſed etiam qui con-
Pſ. 49. 16. ſentiunt illis. Dicit enim Scriptura; *Peccatori autem dixit Deus; Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu verò odiſti diſciplinam, & projeciſti ſermones meos retro-ſum. Si videbas furem; currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit malitiâ; & lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversùs fratrem tuum loquebaris; & adversùs filium matris tuæ ponebas ſcandalum. Hæc feciſti, & tacui; ſuſpicatus es iniquitatem, quòd ero tibi ſimilis. Arguam te, & ſtatuam te contra faciem tuam. Intelligite utique hæc, qui obliviſcimini Deum; ne quando rapiat ſicut leo, & non ſit qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me; & illic iter quo oſtendam illi ſalutare Dei.*

τὸ αὐτὸ συναχθέντες, [20] τῇ συνειδήσει, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος βοήσωμεν πρὸς αὐτὸν ἐκτενῶς, εἰς τὸ μετόχους ἡμᾶς γενέσθαι τῶν μεγάλων καὶ ἐνδόξων ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ. Λέγει γάρ· Ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασεν τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν.

Ὡς μακάρια καὶ θαυμαστὰ τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, ἀγαπητοί! ζωὴ ἐν ἀθανασίᾳ, λαμπρότης ἐν δικαιοσύνῃ, ἀλήθεια ἐν παῤῥησίᾳ, πίστις ἐν πεποιθήσει, ἐγκράτεια ἐν ἁγιασμῷ, καὶ ταῦτα ὑπέπιπτεν πάντα ὑπὸ τὴν διάνοιαν ἡμῶν. Τίνα οὖν ἄρα ἐστὶ τὰ ἑτοιμαζόμενα τοῖς ὑπομένουσιν; ὁ δημιουργὸς καὶ πατὴρ τῶν αἰώνων, ὁ πανάγιος, αὐτὸς γινώσκει τὴν ποσότητα καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῶν. Ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα εὑρεθῆναι ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ὑπομενόντων αὐτὸν, ὅπως μεταλάβωμεν τῶν ἐπηγγελμένων δωρεῶν. Πῶς δὲ ἔσται τοῦτο, ἀγαπητοί; ἐὰν ἐστηριγμένη ᾖ ἡ διάνοια ἡμῶν * πιστῶς πρὸς τὸν Θεὸν, ἐὰν ἐκζητῶμεν τὰ εὐάρεστα καὶ εὐπρόσδεκτα αὐτῷ, ἐὰν ἐπιτελέσωμεν τὰ ἀνήκοντα τῇ ἀμώμῳ βουλήσει αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσωμεν τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας, ἀποῤῥίψαντες ἀφ' ἑαυτῶν πᾶσαν ἀδικίαν καὶ ἀνομίαν, πλεονεξίαν, ἔρεις, κακοηθείας τε καὶ δόλους, ψιθυρισμούς τε καὶ καταλαλιὰς, θεοστυγίαν, ὑπερηφανίαν τε καὶ ἀλαζονείαν, κενοδοξίαν τε καὶ * φιλοξενίαν. [21] Ταῦτα γὰρ οἱ πράσσοντες, στυγητοὶ τῷ Θεῷ ὑπάρχουσιν· οὐ μόνον δὲ οἱ πράσσοντες αὐτὰ ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκοῦντες αὐτοῖς. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου ἐπὶ στόματός σου; σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν, καὶ ἐξέβαλες τοὺς λόγους μου εἰς τὰ ὀπίσω. Εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες, καὶ μετὰ μοιχῶν τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. Τὸ στόμα σου ἐπλεόνασε κακίαν, καὶ ἡ γλῶσσά σου περιέπλεκεν δολιότητας. Καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ τῆς μητρός σου ἐτίθεις σκάνδαλον. Ταῦτα ἐποίησας, καὶ ἐσίγησα. ὑπέλαβες [22] ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαί σοι ὅμοιος. Ἐλέγξω σε καὶ [23] παραστήσω σε κατὰ πρόσωπόν σου. Σύνετε δὴ ταῦτα οἱ ἐπιλανθανόμενοι τοῦ Θεοῦ, μήποτε ἁρπάσῃ [24] ὡς λέων, καὶ μὴ ᾖ ὁ ῥυόμενος. Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ [25] ἐκεῖ ὁδὸς ἣν δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

* f. add. διά.

* f. φιλονεικίαν vel ἀφιλοξενίαν.

Αὕτη

---

eſt inverſio Prophetici contextûs, Dan. VII. 10. ſic; *μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. καὶ χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ.* Cum e LXX. convenienter Archetypo redditum fuerit, *χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ. καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ.* Conſentiunt tamen cum Clemente Irenæus lib. 2. cap 6 Gregorius Nyſſenus Homil. 8. in Eccleſiaſtem, & Cyrillus Alexandrinus Epiſtolâ in Symbolum. Pejùs in aliis verba miniſtrandi & aſſiſtendi pervertuntur: ut in Tertulliano cap 3. libri contra Praxeam, Chryſoſtomo Tom. 6 Hom. de cæco & Zacchæo, Theodoro Studita Catech. 82. 107. Michaële Syncello Laudatione in Angelos, Tom. 2. Auctarii Bibliothecæ Patrum Combefiſiani, Liturgiis Gregorii & Cyrilli; & Ordinationibus Syrorum Maronitarum à Johanne Morino publicatis; necnon in Gregorio Nyſſeno Tom. 3. ad finem tractatûs de virginitate, & Baſilio Seleucienſi Oratione 1. Quinetiam qui adverſus Novatianos ſcripſit, impreſſus cum Cypriano, ſub finem ſui Opuſculi, in Danielis textu parem ponit numerum aſſiſtentium ac ſervientium. Sed maximè præ cæteris turbant Euſebius & Chryſoſtomos, Præparationis Evangelicæ lib. 7. cap. 15. & contra Anomœos Oratione 6. Tom. 1 referendo, *μύριαι μυριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ χίλιαι χιλιάδες παρειστήκεισαν ἐνώπιον αὐτοῦ. vel παρειστήκεισαν αὐτῷ* COT.

20 *Τῇ συνειδήσει.*] Fortè, *καὶ τῇ συνειδήσει*, vel potius *συνειδήσει* hic etiam ſupra, *μεθ' ἐλέους καὶ συνειδήσεως* fortè *συνειδήσεως*, legendum eſt JUN.

21. *Ταῦτα οἱ πράσσοντες.*] Hæc *αὐτολεξεὶ* ferè apud Paulum ad Romanos capite primo, & verſu ultimo. Ibid.

22. *Ἀνομίαν.*] *Clemens Alexandrinus* p. 536. B. *ἄνομε*, eo quo correptor literarum ſumſit, ubi *Clemens* prætulit *ταῦτα φησὶν ἡ γραφὴ* B.

23. *Παραστήσω σε κατὰ πρόσωπόν σου.*] De hoc textu ita ſentio. Scripſerant LXX. Seniores, *παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου*.
Pſ. 49. 21. Id vero cum obſcurum videretur, ex præcedentibus Pſalmiſtæ verbis, explicationis gratiâ, appoſuit margini olim pronomen *σε*, alius voces *τὰς ἁμαρτίας σου*. Hincque poſtea librarii, prout libuit, aut exſcripſerunt ſincerum textum, aut *σε* te inſeruerunt, aut ſubjunxerunt *τὰς ἁμαρτίας σου*, *peccata tua*. Clementinam lectionem amplectitur Gloſſa in Catena aurea ſuper Pſalmos: & Apollinarius citatus à concinnatore alterius Catenæ aureæ in 50. priores Pſalmos, ubi præpoſtero ordine leges, *Arguam te, & ſtatuam contra te faciem tuam.* Item Eligius Homil. 8 Eamdem exhibet ac interpretatur S. Auguſtinus Enarratione in Pſalmum hunc quadrageſimum nonum. Cujus interpretatio excerpta invenitur in iis Commentariis, quæ Rufino Aquilejenſi tribui ſolent. A Fauſto apud Caniſium. T. v. P. 2. p 421. citatur ſic: *arguam te & ſtatuam illum* (ſcribo *illa*) *ante faciem tuam.* Videto eumdem Baſilium in Pſ. XXXVII. *Sedeat quotidie in tribunali mentis ſuæ, & ſtatuat ſe ante faciem ſuam*, ex Reg. Solitariorum Cap. XXIV. COT.

24. *Ὡς λέων*] Antiquiſſimum, ut vides, gloſſema, hoc Pſ. 49. 22. translatum ex altero Pſalmo, nempe 7. Exſtat quoque apud S. Auguſtinum: comparetque adhuc veſtigium illius in Explanationibus Chryſoſtomi, Theodoriti, atque Arnobii. Quod autem ab horum textu abeſt, profectum videtur ex ſolemni ſeu incuria ſeu fraude deſcribentium, dum aut ex memoria non ex codice exarant, aut geſtiunt repræſentare lectionem ſuo ſæculo vulgatam. Atque propter hoc ultimum forſan deformem protulit Theodoriti interpretationem Catena in Pſalmos à Balthaſare Corderio publici juris facta, cùm Catenæ MSS. Bibliothecæ Regiæ ab impreſſo Theodoreto nullatenus diſcrepent. Ibid.

25. *Ἐκεῖ ὁδὸς ἣν δείξω αὐτῷ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.*] Servant *ἣν* Pſ. 49. 23. Chryſoſtomus, Hieronymus, Theodoritus, Catenæ & quædam Pſalteria Bibliothecæ Chriſtianiſſimi Regis. Exponit vero Euthymius *καθ' ἥν*. Cujus Græca ex eadem Bibliotheca profero; *καὶ διὰ τῆς ἀναγεγράφθαι, ἣν δείξω γέγραπται καὶ του-*

Αὕτη ἡ ὁδὸς, ἀγαπητοὶ, ἐν ᾗ εὕρομεν τὸ σωτήριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀρχιερέα τῶν προσφορῶν ἡμῶν, τὸν προστάτην καὶ βοηθὸν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν. Διὰ τούτου ἀτενίσωμεν εἰς τὰ ὕψη τῶν οὐρανῶν, διὰ τούτου ἐνοπτριζόμεθα τὴν ἄμωμον καὶ ὑπερτάτην ὄψιν αὐτοῦ· διὰ τούτου ἠνεῴχθησαν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς καρδίας· διὰ τούτου ἡ ἀσύνετος καὶ ἐσκοτισμένη διάνοια ἡμῶν [26] ἀναθάλλει εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· διὰ τούτου ἠθέλησεν ὁ δεσπότης τῆς ἀθανάτου γνώσεως ἡμᾶς γεύσασθαι· [27] ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ, τοσούτῳ μείζων ἐστὶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον ὄνομα κεκληρονόμηκεν. Γέγραπται γὰρ οὕτως· Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα. Ἐπὶ δὲ τῷ υἱῷ αὐτοῦ οὕτως εἶπεν ὁ δεσπότης· Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, κ[αὶ τὴν * κατά]σχεσιν τὰ πέρατα τ[ῆς γῆς.] Καὶ πάλιν λέγει πρὸς αὐ[τόν· Κάθου] ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν [θῶ τοὺς] ἐχθρούς σου ὑποπόδιο[ν τῶν πο]δῶν σου. Τίνες οἱ [ἐχθροὶ αὐτοῦ;] οἱ φαῦλοι καὶ ἀντιτασ[σόμενοι τοῦ Θεοῦ] τῷ θελήματι τὸ θέλημα [ἴδιον.]

* f. inſer. σε

Στρατευσώμεθα οὖν, ἄν[δρες ἀδελ]φοὶ, μετὰ πάσης ἐκτενεί[ας ἐν τοῖς] ἀμώμοις προστάγμασιν [αὐτοῦ.] Κατανοήσωμεν τοὺς στρα[τευο]μένους τοῖς [28] ἡγουμένοις ἡ[μῶν,] πῶς εὐτάκτως, [29] πῶς εἰκτι[κῶς,] πῶς ὑποτεταγμένως ἐπιτελ[οῦ]σι τὰ διατασσόμενα. Οὐ πάντ[ες] εἰσὶν [30] ἔπαρχοι, οὐδὲ χιλίαρχοι, οὐδὲ ἑκατόνταρχοι, οὐδὲ πεντηκόνταρχοι, οὐδὲ τὸ καθεξῆς· ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι τὰ ἐπιτασσόμενα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἡγουμένων ἐπιτελεῖ. Οἱ μεγάλοι δίχα τῶν μικρῶν οὐ δύνανται εἶναι, οὐδὲ οἱ μικροὶ δίχα τῶν μεγάλων. Σύγκρασίς τίς ἐστιν ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτοις χρῆσις. Λάβωμεν τὸ σῶμα ἡμῶν· ἡ κεφαλὴ δίχα τῶν ποδῶν οὐδέν ἐστιν, οὕτως οὐδὲ οἱ πόδες δίχα τῆς κεφαλῆς· τὰ δὲ ἐλάχιστα μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν, ἀναγκαῖα καὶ εὔχρηστά εἰσιν ὅλῳ τῷ σώματι· ἀλλὰ πάντα συμπνεῖ, καὶ ὑπο[τα]γῇ μιᾷ χρῆται εἰς τὸ σώζεσθαι ὅλον.

Σωζέσθω οὖν ἡμῶν ὅλον τὸ σῶμα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ὑποτασσέσ[θω] ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, κα[θὼς] καὶ ἐτέθη ἐν τῷ χαρίσματι αὐτοῦ. Ὁ ἰσχυρὸς μὴ * τημελείτω τὸν ἀσθενῆ, ὁ δὲ ἀσθενὴς ἐντρεπέτω τὸν ἰσχυρόν· ὁ πλούσιος ἐπιχορηγείτω τῷ πτωχῷ, ὁ δὲ πτωχὸς εὐχαριστείτω τῷ Θεῷ, ὅτι ἔδωκεν αὐτῷ δι' οὗ ἀναπληρωθῇ αὐτοῦ τὸ ὑστέρημα· ὁ σοφὸς ἐνδεικνύσθ[ω] τὴν σοφίαν αὐτοῦ, μὴ ἐν λόγοις, ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς· ὁ ταπεινοφρονῶν μὴ

* f. ἀτημελείτω vel ἀτημελήτω.

XXXVI. Hoc eſt iter, cariſſimi, in quo ſalutare noſtrum invenimus, Jeſum Chriſtum, pontificem oblationum noſtrarum, infirmitatis noſtræ patronum & auxiliatorem. Per hunc in cœlorum altitudines oculos defigemus; per hunc immaculatum & ſupremum illius vultum ſpeculabimur; per hunc oculi cordis noſtri aperti ſunt: per hunc inſipiens & obſcurata mens noſtra in admirabilem ejus lucem repullulat: per hunc voluit Dominus ut immortalem cognitionem guſtaremus: qui cùm ſit ſplendor majeſtatis ejus, tanto major eſt Angelis, quanto excellentius nomen ſortitus eſt. Ita quippe ſcriptum eſt: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*: de filio autem ſuo ſic dixit Dominus; *Filius meus es tu; ego hodie genui te. Poſtula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Et iterum dicit ad eum: *Sede à dextris meis; donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Quinam ſunt inimici ejus? qui pravi ſunt, quique divinæ voluntati ſuam voluntatem opponunt.

Chriſtus. Photius, c. 126. Bibliothecæ. Heb. 2 & & 4. 15. Citat. Cl. Al. Str. 4. ib. p. 518. Hebr. 1. 3. Pſ. 103. 4. Heb. 1. 7. Pſ. 2. 7. Pſal. 109. 1.

XXXVII. Militemus igitur, viri fratres, omnibus viribus in irreprehenſis ejus præceptis. Conſideremus eos qui ſub ducibus noſtris merent, quemadmodum ordinatè, quàm ſtrenuè, quo modo ſubmiſsè imperata exſequantur. Non omnes ſunt præfecti, neque tribuni, neque centuriones, neque quinquaginta militum præfecti, neque conſequentium graduum; ſed unuſquiſque in ſuo ordine, ab Imperatore & ducibus mandata peragit. Magni ſine parvis conſiſtere nequeunt, neque parvi ſine magnis: neceſſitudo quædam & temperatio in omnibus exſiſtit, ac in his uſus. Sumamus corpus noſtrum: caput abſque pedibus nihil eſt, ſic neque pedes abſque capite: minima autem corporis noſtri membra, neceſſaria & utilia ſunt toti corpori: tum univerſa conſpirant, & ad conſervationem totius unâ ſubjectione utuntur.

De ordine. 1. Cor. 12.

XXXVIII. Servetur itaque totum corpus noſtrum in Chriſto Jeſu; & unuſquiſque proximo ſuo ſubjiciatur, juxta gratiæ donum ipſi aſſignatum. Fortis ne contumeliâ afficiat imbecillem; imbecillis vero fortem revereatur: dives pauperi largiatur; pauper vero gratias agat Deo, quod ei dederit per quem inopia ejus ſuppleatur: ſapiens oſtendat ſapientiam ſuam, non in verbis, ſed in bonis operibus: humilis non ſibi teſtimonium

1. Pet. 5. 5. Laudat. Cl. Alex. ibid.

ποιοῦντας τὸ περὶ αὐ. τοῖς δὲ μετὰ τὸ δόξαι ὑποτάζοντας. αὐτὸ τὸ σωτήριόν μου φασίν. COT.

26. Ἀναθάλλει εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς.] Fortè ἀναθρεῖ vel ἀναθεωρεῖ, i. e. diligenter & attentè contemplatur: vel potius integer locus ſic legendus eſt, διὰ τούτου ἐν τῇ ἀσυνέτῳ καὶ ἐσκοτισμένῃ διανοίᾳ ἡμῶν, ἀνατέλλει τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, ubi phraſi Paulina ad Rom. 1. 21. διάνοιαν ἀσύνετον & ἐσκοτισμένην vocat. JUN.

Ibidem.] Quando verba D. Pauli perpendo Philip. IV, 10. ἐχάρην ἐν κυρίῳ μεγάλως, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν· ubi certò certius eſt vocem ἀναθάλλειν poni per metaphoram pariter duram & inſolentem, nihil facilè mutaverim, præſertim cùm Pſalm. XXVIII, 10. habeatur ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου, pro ויעלז לבי, quod *Aquila* vertit ἐγαυριάσατο, & *Symmachus* ηὐφράνθη, & ipſi LXX. Pſ. XVI, 9. εὐφράνθη ἡ καρδία μου. Periodum igitur ita reddi poſſe exiſtimo: *intellectus noſter inſipiens & obtenebratus reviveſcit, aut exſultat in admirabili ejus luce.* FELL.

27. Ὃς ὢν ἀπαύγασμα.] Hæc ex Epiſtola ad Hebræos, & capite primo, eiſdem ferè verbis deprompta ſunt, unde, & ex aliis locis, ὁμοιότης τοῦ χαρακτῆρος τῆς φράσεως, καὶ τῶν νοημάτων, ut loquitur Euſebius, inter hanc Clementis, & Epiſtolam ad Hebræos, facilè liquet. JUN.

28. Ἡγουμένοις ἡμῶν.] Legerem αὐτῶν, plus enim SS. Eccleſiæ Patres à bellis abhorrebant, quàm ut Tribunos militares, duces ſuos appellare ſuſtinerent. Eo autem fidentiùs conjecturam interpono, quia vox ἡμῶν per lacunam in exemplari deſiderata, ex conjectura quæ omnibus ex æquo patet, primitus a Junio reſtituebatur. FELL.

29. Πῶς εἰκτικῶς] Quàm ſtrenuè, alacriter, impigrè? Mavult quidem *Junius* ut εὐκτικῶς legatur; ſed minimè neceſſe eſt quidquam mutare, etenim à *Platone* de Legg. εὐκινησίαι ad Militiam requiruntur. Quinimo integri ætate & viribus ubique gentium in milites adſcripti, qui נערים, παῖδες, νεανίαι, *pubes* paſſim dicti; ideòque vigente diſciplinâ, Pancratiaſtarum more, ad πάλαιον, ſive ἀγωνίαν & γυμνασίας exercebantur, unde B. Paulus 2. Tim. II, 4. mandat: συγκακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης. Ibid.

30. Ἔπαρχοι &c.] Piè admodum ac eleganter B. Hieronymus l. adverſus Jovinianum 20. *Quo modo in legionibus & exercitu ſunt duces, ſunt tribuni, ſunt centuriones, ſunt ferentarii, ac levis armatura, & miles gregarius, & manipuli; commiſſaque pugnâ, vacant nomina dignitatum, & ſola fortitudo quæritur: ita in hoc campo, & prælio, quo contra Dæmones dimicamus, non quæruntur nomina, ſed opera; & glorioſior ille ſub vero imperatore Chriſto, non qui nobilior, ſed qui fortior eſt.* Et lib. 2. cap. 15. enumerat *imperatores, præfectos, comites, tribunos, centuriones, manipulos, & reliquum militiæ ordinem.* Ad Iſaiæ verò III. 3. ubi LXX. habent, πεντηκόνταρχον, ait; *Quo modo enim centuriones vocantur, qui centum præſunt militibus, & chiliarchi qui mille, quos nos tribunos appellamus, ab eo quod præſint tribus: ſic in Iſraëlitico exercitu quinquagenarii vocabantur, qui in capite erant quinquaginta militum: unde & decanos dicimus, qui decem præſunt hominibus.* In Xenophontis Κύρου παιδείας lib. 8. paullò poſt initium, nominantur δεκάδαρχοι, λοχαγοὶ, χιλίαρχοι, μυρίαρχοι, & ταξίαρχοι. Vide Exod XVIII. 21. 25. Deuteron. I. 15. IV. Reg. I. 9. &c. & I. Maccab. III. 55. COT.

31. Ὁ

nium ferat; ſed ſinat ut alter ipſi perhibeat teſtimonium: qui carne caſtus eſt, ne inſoleſcat, ſciens alium eſſe qui ei continentiam donat.
Hom. Reputemus ergo, fratres, ex qua materia creati ſimus; qui & quales in mundum ingreſſi ſimus, tamquam è ſepulcro & tenebris: auctor & opifex noſter in mundum ſuum nos introduxit, præparatis antè quàm naſceremur benefactis ſuis. Hæc igitur omnia ab eo habentes, in omnibus gratias ipſi agere debemus; cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

XXXIX. Stulti & inſipientes & fatui & imperiti derident nos ac ſubſannant, dum cogitationibus ſuis ſe extollere cupiunt. Quid enim poteſt mortalis; aut quale robur eſt terrigenæ?
Job. 4. 16. Scriptum enim eſt; *Non erat figura ante oculos meos: ſed auram & vocem audiebam. Quid enim? numquid homo coram Domino mundus erit; vel de operibus ſuis inculpabilis vir? Si in ſervis ſuis*
Job. 15. 15. *non credit, & adverſùs Angelos ſuos pravum quid advertit; cœlum autem non eſt mundum coram eo:*
Job. 4. 19. *hem verò, qui habitant domos luteas, ex quibus & ipſi de eodem luto ſumus? Percuſſit illos tamquam tinea, & à mane uſque ad veſperam ultra non ſunt: eo quòd non poſſent ſibi ipſis ſubvenire, perierunt: inſufflavit eos, & interierunt; quia non*
Cap. 5. *habebant ſapientiam. Invoca autem, ſi quis tibi reſpondeat; vel ſi quem ſanctorum Angelorum aſpicies: etenim ſtultum perimit ira: errantem autem occidit zelus. Ego autem vidi ſtultos radicem mittentes; ſed ſtatim abſumpta eſt illorum habitatio. Longe fiant filii eorum a ſalute; conterantur ſuper januas minorum; & non erit qui eripiat. Quæ enim ab illis parata ſunt, juſti comedent, ipſi vero de malis non liberabuntur.*

Apud Al. Clem. ibid. Ordo. XL. Cùm ergo hæc nobis manifeſta ſint, etiam in divinæ cognitionis profunda introſpicientes, cuncta ordine debemus facere, quæ nos Dominus juſſit peragere. Statutis temporibus, oblationes & officia perfici, neque temerè vel inordi-

ἑαυτῷ μαρτυρείτ[ω,] ἀλλ' * ἐάτω * ὑπ' ἑτέρου * ἑαυτὸν μ[αρ]τυρεῖσθαι· [31] ὁ ἁγνὸς ἐν τῇ σαρκὶ * καὶ μὴ ἀλαζονευέσθω, γνούς ὅτι [32] ἕτ]ερός ἐστιν ὁ ἐπιχορηγῶν [αὐτῷ] τὴν ἐγκράτειαν. Ἀναλογ[ισώμεθ]α οὖν ἀδελφοὶ, ἐκ ποίας [ὕλης] ἐγενήθημεν, ποῖοι καὶ τί[νες εἰ]σήλθομεν εἰς τὸν κόσμον, [ὡς ἐκ τ]οῦ τάφου καὶ σκότους· [ὁ ποιή]σας ἡμᾶς καὶ δημιουργήσας, [εἰσήγ]αγεν εἰς τὸν κόσμον αὐτοῦ· [προε]τοιμάσας τὰς εὐεργεσίας [αὐτ]οῦ, πρὶν ἡμᾶς γεννηθῆναι. [Ταῦτ]α οὖν πάντα ἐξ αὐτοῦ ἔχοντες, [ὀφεί]λομεν κατὰ πάντα εὐχαριστεῖν [αὐ]τῷ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* in Clem. Alex. corruptè ἐν τῷ. * Cl. Al. ὑφ'. * καὶ deeſt in Cl. Alex.

Ἄφρονες καὶ ἀσύνετοι καὶ μωροὶ καὶ ἀπαίδευτοι χλευάζουσιν ἡμᾶς καὶ μυκτηρίζουσιν, ἑαυτοὺς βουλόμενοι ἐπαίρεσθαι ταῖς διανοίαις αὐτῶν. Τί γὰρ δύναται θνητός; ἢ τίς ἰσχὺς γηγενοῦς; γέγραπται γάρ· Οὐκ ἦν μορφὴ πρὸ ὀφθαλμῶν μου· ἀλλ' ἢ αὔραν καὶ φωνὴν ἤκουον. Τί γάρ; μὴ καθαρὸς ἔσται βροτὸς ἔναντι κυρίου; ἢ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἄμεμπτος ἀνήρ; εἰ κατὰ παίδων αὐτοῦ οὐ πιστεύει, κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιόν τι ἐπενόησεν· οὐρανὸς δὲ οὐ καθαρὸς ἐνώπιον αὐτοῦ· [33] ἔα δὲ, οἱ κατοικοῦντες οἰκίας πηλίνας, ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ ἐσμέν; ἔπαισεν αὐτοὺς σητὸς τρόπον, καὶ ἀπὸ πρωΐθεν ἕως ἑσπέρας οὐκ ἔτι εἰσίν· παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ἑαυτοῖς βοηθῆσαι, ἀπώλοντο. ἐνεφύσησεν αὐτοῖς καὶ ἐτελεύτησαν, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς σοφίαν. Ἐπικάλεσαι δὲ εἴ τίς σοι ὑπακούσεται, ἢ εἴ τινα ἁγίων ἀγγέλων ὄψει· καὶ γὰρ ἄφρονα ἀναιρεῖ ὀργή· πεπλανημένον δὲ θανατοῖ ζῆλος. Ἐγὼ δὲ ἑώρακα ἄφρονας ῥίζας βάλλοντας, ἀλλ' εὐθέως ἐβρώθη αὐτῶν ἡ δίαιτα. Πόῤῥω γένοιντο οἱ υἱοὶ αὐτῶν ἀπὸ σωτηρίας· [34] κολαβρισθείησαν ἐπὶ θύραις ἡσσόνων, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος· Ἃ γὰρ ἐκείνοις ἡτοίμασται, δίκαιοι ἔδονται· αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν οὐκ ἐξαίρετοι ἔσονται.

Προδήλων οὖν ἡμῖν ὄντων τούτων, καὶ ἐγκεκυφότες [35] εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως, πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν. Κατὰ καιροὺς τεταγμένους τάς τε [36] προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ οὐκ εἰκῆ ἢ ἀ-

τάκ-

---

31. Ο' ἁγνὸς ἐν τῇ σαρκί.] Unus eſt iſte ex illis locis, in quibus Clemens, juxta relationem cùm Epiphanii Hæreſi 30. cap. 15. tum Hieronymi lib. 1. contra Jovinianum cap. 7. pro virginitate per Epiſtolas ſuas locutus fuerat. Ipſe nego; ſi fides Auctori Recognitionum, Interpolatori Epiſtolarum S. Ignatii, atque Aldhelmo ſeu Adelmo. Et quidni fides? Ibid.

32. Ἕτερός ἐστιν ὁ ἐπιχορηγῶν] Cyprianus ad Donatum de gratiæ divinæ efficacia eleganter, *Dei eſt, inquam, Dei omne quod poſſumus, inde vivimus, inde pollemus, &c.* ubi ad verba Divi Pauli Act. 17. 28. alludere videtur. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. JUN.

Job. 4. 19. 33. Ἔα δὲ οἱ κατοικοῦντες οἰκίας πηλίνας.] Melior ea lectio vulgatâ & Ambroſianâ, τοὺς δὲ κατοικοῦντας, à qua non ſine labe abeſt vox ἔα, ut patet ex MS. Alexandrino. Quid ſit ἔα docent Grammaticorum filii, necnon Polychronius ad Jobi XV. 16. In Catena autem libri Job, non quidem editâ, ſed MS. Regiæ Bibliothecæ, ad illud ἔα δὲ, ἀκάθαρτος vers. 6 cap. 15. ex Olympiodori Expoſitione reperi, ἔα δὲ, ἀντὶ τοῦ, [illegible]. Chryſoſtomus a. [illegible]. Ἔα (ſic omnino legendum, pro quo unus Cod. Reg. ἐάν, alter ἐὰν) δὲ τοὺς κατοικοῦντας οἰκίας πηλίνας, ἐξ ὧν καὶ αὐτοὶ ἐσμὲν ἐκ (abeſt præpoſitio in 2. Reg.) τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ. Apud Auguſtinum Lib. Annot. in Job. *Habitantes autem* (altas *etiam*) *domos luteas, quorum converſatio non eſt in cœlis, percuſſit illos tamquam tinea.* Malè. Ratio poſtulat *luteas.* Quorum &c. in cœlis. *Percuſſit.* COT.

34. Κολαβρισθείησαν.] *Contemnantur.* Κόλαβρος *porcellus*, quo apud Judæos nihil contemtius. *Olympiodorum & Suidam* viſe. Aliàs κολαβρίζειν eſt *laſcivè ſaltare*, ut ad *Athenæum* docuit *Caſaubonus.* COLOM.

35. Εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως.] Hæc quidem *Clemens* Alexandrinus dixerit, at non Romanus. B.

36. Προσφορὰς] Satis conſtat δῶρα, προσφορὰς, quodque eodem redit θυσίας ἀναφέρειν, voces eſſe in Novo Teſtam. receptas; an vero per metaphoram & blandiora tropi integumenta uſurpentur, aut abſolutè ex uſu communi & receptâ Eccleſiæ praxi admiſſæ fuerint altiùs repetendum. Et quidem ſi Canones ii, qui Apoſtolorum nomen præferunt, illos aut ſaltem *Clementem* hunc noſtrum (quod à quibuſdam dici ſolet) auctorem haberent, nullus ſupereſſet dubitationi locus. Canon enim tertius ſic ait: εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν, ἐπὶ τῇ θυσίᾳ προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ ἀντὶ οἴνου σίκερα, ἢ ὄρνεις, ἢ ζῷά τινα, ἢ ὄσπρια παρὰ τὴν διάταξιν καθαιρείσθω· πλὴν νέων χίδρων, ἢ σταφυλῆς τῷ καιρῷ τῷ δέοντι &c. Sed quandoquidem de eorum Canonum fide dubitatur, obſervari debet quod primis temporibus, non ſolùm ſingulis diebus Dominicis, in Chriſtianorum conventu ex D. Pauli mandato, pauperum gratiâ collectam pecuniam fuiſſe inſtitutam; ſed etiam ἀναθήματα quædam doni, ſeu oblationis nomine ſacræ menſæ fuiſſe allata. Hinc ſæpiùs, in hac ipſa Epiſtola, τῶν προσφορῶν mentio; ubi etiam Epiſcopi deſcribuntur hoc charactere, & elogio, quòd ſint προσενεγκόντες τὰ δῶρα. In quem ſenſum Θεοφόρος Ignatius, nequidquam reclamante plagoſo SS. Patrum Orbilio *Dallæo*, ait ad Smyrnenſes non licere abſque Epiſcopo οὔτε βαπτίζειν, οὔτε προσφέρειν, οὔτε θυσίαν προσκομίζειν. Nec aliter *Juſtinus* Martyr, cum elementa ad Euchariſtiam adhibita, tum ad Eulogias abſentibus mittendas deſtinata Apol. II. diſertis verbis προσφορὰς appellat. Sed apertiſſimè omnium *Irenæus* Lib. IV. c. 39. rem totam exſequitur: *Dominus*, inquit, *Diſcipulis ſuis dans conſilium primitias Deo offerre ex ſuis creaturis, non quaſi indigenti, ſed ut ipſi nec infructuoſi, nec ingrati*, quod ſæpiùs ingerit c. 33, & 34. ut alibi paſſim. Quibus ſuccinit B. *Cyprianus de Opere & Eleemoſyna*, quem ferè deſcripſit Auguſt. Serm. XIII. de Temp. Atque hanc ipſam ob cauſam, *oblationum* vox tam frequenter apud antiquiſſimos Eccleſiæ Patres occurrit, præſertim ubi de Euchariſtiæ myſteriis agitur, ut & *Miſſali Romano*, imò verò & in Eccleſiæ noſtræ Anglicanæ ſolenni Officio etiamnum retinetur. Nimirum, ut ſacratiſſima Euchariſtiæ myſteria τὰ εἰρηνικὰ ſive *pacifica* omnino videri poſſent, par erat ut qui ſacris operaretur munera ſua Deo *offerret*, cùmque eadem participaret, ſacræ admotus menſæ Numinis conviva fieret, poſſetque, ut D. Pauli verbis utar, θυσιαστηρίου μετέχειν. Porro animadverti de-

πάντως [ἐκέλευσεν] γίνεσθαι. ἀλλ' [17] ὡρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις· ποῦ τε καὶ διὰ τίνων ἐπιτελεῖσθαι θέλει, αὐτὸς ὥρισεν τῇ ὑπερτάτῃ αὐτοῦ βουλήσει, ἵν' ὁσίως πάντα γινόμενα ἐν εὐδοκήσει, εὐπρόσδεκτα εἴη τῷ θελήματι αὐτοῦ. Οἱ οὖν τοῖς προστεταγμένοις καιροῖς ποιοῦντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν, εὐπρόσδεκτοί τε καὶ μακάριοι· τοῖς γὰρ νομίμοις τοῦ δεσπότου ἀκολουθοῦντες οὐ διαμαρτάνουσιν. [18] Τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσὶ, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ λευΐταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται· ὁ [19] λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασιν δέδεται.

Ἕκαστος ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐχαριστείτω Θεῷ, ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ὑπάρχων, μὴ παρεκβαίνων τὸν ὡρισμένον τῆς λειτουργίας αὐτοῦ κανόνα, ἐν σεμνότητι. Οὐ πανταχοῦ, ἀδελφοὶ, προσφέρονται θυσίαι ἐνδελεχισμοῦ, ἢ εὐχῶν, ἢ περὶ ἁμαρτίας καὶ * πλημμελείας, ἀλλ' ἐν Ἱερουσαλὴμ μόνῃ· κἀκεῖ δὲ οὐκ ἐν παντὶ τόπῳ προσφέρεται, ἀλλ' ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ πρὸς τὸ θυσιαστήριον, [40] μωμοσκοπηθὲν τὸ προσφερόμενον διὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν προειρημένων λειτουργῶν. Οἱ οὖν παρὰ τὸ καθῆκον τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ποιοῦντές τι, θάνατον

* f. πλημμελείας.

natè fieri præcepit, ſed præfinitis temporibus & horis: ubi etiam & à quibus celebrari vult, ipſe excelſiſſima ſua voluntate definivit: ut purè & ſanctâ omnis facta in beneplacito, accepta eſſent voluntati ejus. Qui ergo aſſignatis temporibus oblationes ſuas faciunt, accepti & beati ſunt: nam qui ſequuntur leges Domini, non aberrant. Summo quippe ſacerdoti ſua munia tributa ſunt; & ſacerdotibus locus proprius aſſignatus eſt; & Levitis ſua miniſteria incumbunt; homo laicus præceptis laicis conſtringitur.

XLI. Unuſquiſque veſtrûm, fratres, in ſuo ſtatu gratias Deo habeat, in bona conſcientia degens, non tranſgrediens præſcriptam muneris ſui regulam, in honeſtate. Non ubique, fratres, offeruntur ſacrificia jugia, vel votiva, vel pro peccato & delicto; ſed Hieroſolymis tantùm; atque illic non in omni loco fit oblatio, ſed ante templum ad altare; priùs factâ à ſummo Sacerdote & prædictis miniſtris, oblati inſpectione ac probatione. Qui ergo præter id quod voluntati ejus conſentaneum eſt, aliquid faciunt, mor-

---

debet eam fuiſſe primitus non modò Euchariſtiæ, ſed & oblationum religionem, ut ab illa detineri ἀφορισμοῦ, ſive excommunicationis gradus haberetur; & proinde apud Sacros Canones, præſertim Ancyranos, κοινωνία χωρὶς προσφορᾶς tamquam diſtrictioris cenſuræ, & ſegregationis nota ſolebat irrogari, utcumque hoc minùs obſervatum à viris doctiſſimis. Quinimo in graviſſimam inexpiabilis delicti pœnam cedebat, ſi cui poſt mortem animadverſio illa prorogaretur; nec in veniæ indultæ fidem oblationes defuncti nomine, quaſi poſtliminio reciperentur; adeo Deo & ſacris elargiri, non jactura, ſed privilegium & lucrum, naſcente Eccleſiâ habebantur. FELL.

Eſt qui velit hæc omnia eſſe mali commata, ad finem uſque capitis, & Lectorem amandet ad Clementem Alexandrinum p. 518. Eadem, inquit, habes inter διαταγὰς Apoſtolicas, ut dicuntur. B.

37. Ὡρισμένοις καιροῖς.] *Omnibus tempus determinatum eſt & opportunitas omni negotio ſub cœlis*, inquit vir ſapiens Eccleſ. III, 1. Serò dolendum, ſi paratas ſibi habeant vices leviſſima vitæ munia, ſola pietas, in cujus obſequium vita ipſa conceſſa fuit, temporis limitibus excluderetur. Re verâ ſeptimum diem humano generi à condito mundo maximis, id eſt, ſuis auſpiciis ſanctum voluit Deus. Unde poſtquàm in ejuſdem παλιγγενεσίᾳ novam renati orbis Epocham inſtituiſſet, paribus eam privilegiis donavit & τῇ κυριακῇ ſacroſancta facta eſt religio. Quinetiam quandoquidem Salvator noſter pietatem diſcipulorum ſuorum Moſis ſequacium καταξίωμα ſuperare voluit, apud quos, ultra Sabbathi ſolennia, ſecunda & quinta Sabbathi habebantur ſacræ, ne, ut ait *Maimonides*, thephillah oubirchath Chohanim C. XII. n. 1. *trium dierum ſpatio ab auditione ceſſaretur* (unde fluxit mos jejunandi δὶς τοῦ σαββάτου, cujus mentio Luc. XVIII, 12.) par erat ut iiſdem ſaltem intervallis, apud Chriſtianam Religionem profeſſos, ſacra redirent munia, quod utique factum; nimirum, ſtationum diebus ad quartam & ſextam promotis, quod paſſim ex *Tertulliano* diſcimus, & etiam à *Clemente Alex.* qui eos τετράδα καὶ παρασκευὴν, ſive Ἑρμοῦ καὶ Ἀφροδίτης appellitat; licèt diu ſit ex quo Romana Eccleſia ab antiquiſſima hac praxi deſciverit. In minutioribus temporis intervallis, conſimilis omnino ratio; eas enim, quæ in Eccleſia Judaïca receptæ fuerant, vices non à Domino noſtro tantùm, ſed inſuper ab Apoſtolis agnitas videmus. Proinde Act. III, 1. τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, ſolennioris officii causâ, D. Petrum & Joannem, in Templum perduxiſſe verbis diſertis dictum eſt. In Synagoga, licèt lege nullâ de precibus caveretur, ſingulis diebus tres recurrebant earum vices. נמצאו התפלות בכל יום שלש ערבית ושחרית ומנחה, *Maimonides* Jad. de prec. & benedict. Sacerdot. C. I, 4. quas etiam Chriſtianæ Eccleſiæ moribus receptas, *Tertullianus* in Lib. de Jejuniis, *Cyprianus* de Oratione, nec non *Hieronymus* ad Lætam & Demetriad. neſcire nos vetant. Addi his non injuriâ poterit tam egregium horarum ſacrarum uſum fuiſſe, ad promovendas pietatis rationes, ut *Julianus* Apoſtata, poſtquàm pro comperto habuiſſet fidem Chriſtianam vi & injuriis non poſſe ſuperari, atque imitatione demoliendam ſtatuiſſet, Gentiliſmo ſuo intromittendum curavit ὥραις τε ῥητῶν καὶ ἡμερῶν προσευχῶν ἀγῶνας, teſte *Sozomeno* Lib. IX. c. 15. quod etiam Apollonium Tyanæum feciſſe diſcimus à *Philoſtrato*, vitæ ejus Lib. IV. c. 8. Apud Turcas eumdem invaluiſſe morem nemo eſt qui neſciat. FELL.

38. Τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσί.] Non adeò laudaret Apoſtolicus noſter ordinem, ac diverſa officia Pontificis, Sacerdotum, Levitarum, atque Laicorum; ſi, quemadmodum Heterodoxis placet, Religio Chriſtiana Pontificatum ſuſtuliſſet, nullumque voluiſſet eſſe munus peculiare Pontificis, quod non etiam competeret Sacerdotibus, ipſis quoque Pontificibus. Laudet, quia docente Hieronymo, in utroque Teſtamento alium ordinem Pontifex tenet, alium Sacerdotes, alium Levitæ; atque traditionibus Apoſtolicis de veteri Lege deſcendentibus, ſucceſſerunt Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi Aaroni, & filiis ejus, & Levitis. COT. 2. in Jovin. 15. & Epiſt. 85.

39 Λαϊκὸς ἄνθρωπος.] Nulla tam addicta, tam miſera ſervitus eſt, quàm δουλεία τῷ ὑποθέσει. Aliàs viri doctiſſimi *Salmaſius & Seldenus*, ut alios minorum Gentium Criticos prætercam, *Calvini* aut *Eraſti* placitis addictos, numquam tam graviter, in arte quam profitebantur, lapſi eſſent, ut dicere ſuſtinerent *olim presbyteros fuiſſe laicos, & laici vocem, quatenus Clero contradiſtinguitur, ſeriùs in Eccleſia obtinuiſſe*. Ignatii loca non affero, ſiquidem novatores, quando ejus auctoritate premuntur, breviter ſe expediunt dicendo ψευδεπίγραφον eum, aut interpolatum. FELL.

40. Μωμοσκοπηθὲν.] Quid ſit μωμοσκοπεῖσθαι, quive fuerint μωμοσκόποι, abundè ex Scriptoribus Ethnicis, Judæis, Chriſtianis, docuerunt viri eruditi. Atque eos victimarum probatores μοσχοσφραγιστὰς vocatos invenies in lib. 4. Porphyrii de abſtinentia ab animatis. COT.

Μωμοσκοπηθὲν.] Sacerdotes non tantum Judæorum, ſed Gentium etiam, hoſtias probare ſolebant, & victimarum præcordia diligenter inſpicere & examinare, antequam litarent. quod οἱ ἔξωθεν δοκιμάζειν, & ἐξετάζειν τὰ ἱερεῖα, vocant, ſcriptores autem ſacri μωμοσκοπεῖν. Unde Philo Judæus περὶ ζῴων. Ἄμωμον γὰρ ἱερεῖον μὲν ἀκριβῶς ἔχειν, ὡς ὁλόκληρον τοῖς μέρεσι καὶ παντελῶς ἀσινές τι προσάγεσθαι ζῷον, ὡς ἀδεῖ ἀθρόως τῷ ..., ἀλλ' ἐπὶ τῇ δοκιμασίᾳ ... λόγῳ. καὶ τινες δι' ὧν καὶ ὅσοις ἐπ' αὐτὸ τοῦτο χειροτονοῦσί τι ἔργον, οὓς ἔνιοι μωμοσκόπους ὀνομάζουσιν, ἵνα ἄμωμα καὶ ἀσινῆ προσάγωνται τῷ βωμῷ τὰ ἱερεῖα, &c. ubi nominis rationem obſervare licet, & quod infrequenter vox ipſum, & à quibuſdam tantùm uſurparetur. Ut et eſt, libro de ſacrificiis, & initio tractatus de ſacrificantibus, oſtendit ſummam curam adhibitam fuiſſe in deligendis his μωμοσκόποις ἱερείοις, qui accurato examine ſacrificia ſingula, & partes ſingulas ſcrutarentur ἀπὸ κεφαλῆς ἄκρας, ὅσα τε ἐμφανῆ καὶ ὅσα ὑπὸ γαστέρα, καὶ μηροὺς ἂν ἄκρους), ne quid vitii, corruptelæ, aut labis lateret. Sic Clemens Alex. lib. 4. Strom ὅθεν οἶμαι καὶ τῶν θυσιῶν προσαγομένων διὰ τοῦ νόμου, οἱ τῶν ἱερέων μωμοσκόποι. Et Chryſ. hom. 20. in Epiſt. ad Romanos, de prævia examinatione noſtra corporis & animi, antequam ad ſacram ſynaxin accedere præſumimus, ſic ſcribit. Διὸ χρὴ πανταχόθεν μωμοσκοπεῖσθαι τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον· εἰ γὰρ οἱ τὰς ἀλόγους ἀναφέροντες θυσίας οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς προσενεγκεῖν. καὶ ὅτι, οὐ τετράποδον, ὅτι κολοβόκερκον, ὅτι ψωραγριῶδες, ὅτι λειχῆνα ἔχειν ἐνεφάνετο ἀπόβλητον· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τὰς ἰδίας ψυχὰς ἀλόγως, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀναφέροντας, πάντοτε ἀκριβεστέρους εἶναι χρὴ, καὶ πάντοθεν εἶναι ὁλοκλήρους, &c. Et homil. 17. in epiſt. ad Hebræos. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιφωνεῖ τότε τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, καὶ διὰ τῆς φωνῆς ταύτης μωμοσκοπεῖται ἅπαντας, ὥστε μή τινα προσελθεῖν ἀπαρασκεύαστον, &c. Dominus Danæus in notationibus ſuis, pro μωμοσκοπηθὲν hoc loco μωμοσκοπηθεῖσαν reponendam putat, ego verò μωμοσκοπηθὲν retinere malim; cùm Chryſoſtomus, ſolen-

nem

In Clem Alex. ibid. morte mulctantur. Videtis, fratres; quò majori cognitione digni ſumus habiti, eò periculo magis obnoxii ſumus.

XLII. Apoſtoli nobis evangelizaverunt à Domino Jeſu Chriſto; Jeſus Chriſtus à Deo. Miſſus igitur eſt Chriſtus à Deo, & Apoſtoli à Chriſto: & factum eſt utrumque ordinatim ex voluntate Dei. Itaque acceptis mandatis, & certò perſuaſi per reſurrectionem Domini noſtri Jeſu *I. 1. Theſſ. 2. 5.* Chriſti, & in fide confirmati per verbum Dei cum ſancti Spiritûs plenitudine ac ſecuritate; egreſſi ſunt, annunciantes adventurum eſſe regnum *De Hierarchia.* Dei. Prædicantes igitur, per regiones ac urbes, primitias earum, ſpiritu cùm probâſſent, in Epiſcopos & Diaconos eorum qui crediturì erant, conſtituerunt. Neque hoc novè: à multis enim temporibus de Epiſcopis & Diaconis ſcriptum fuerat. Sic enim alicubi dicit Scriptura; *Con-*

τὸ [41] σεσίσκεμμον ἔχουσι. [42] Ὁρᾶτε, ἀδελφοὶ, ὅσῳ πλείονος κατηξιώθημεν γνώσεως, τοσούτῳ μᾶλλον ὑποκείμεθα κινδύνῳ.

Οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν εὐηγγελίσθησαν ἀπὸ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐξεπέμφθη ὁ Χριστὸς οὖν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἐγένοντο οὖν ἀμφότερα εὐτάκτως ἐκ θελήματος Θεοῦ. Παραγγελίας οὖν λαβόντες, καὶ πληροφορηθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πιστωθέντες τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, μετὰ πληροφορίας πνεύματος ἁγίου, ἐξῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἔρχεσθαι. Κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες, [43] καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, [44] εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν. καὶ τοῦτο οὐ καινῶς· ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγέγραπτο περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων. Οὕτως γάρ που λέγει ἡ γραφή· [45] Καταστή-

σω

---

tem illam vocem in participatione τῆς θεραπευτικῆς μοναρχίας in primitiva Eccleſia uſurpari ſolitam, reſpiciat. Ὅτι οἱ μοναχοὶ ἀπελθόντι πάντες & Ἀπέλθετε οἱ μοι δυνατοὶ ἀδελφοί. Vide ejuſdem homil. 3. in epiſtolam ad Epheſios, & diligenter perpende. JUN.

Ibidem uſque ad λειτουργῶν.] Hæc ex *Clemente Alexandr.* p. 518. B malè immutata, efficta que. Nam & malè hic hærent, vix quidem Græca, & falſiſſimum dicunt; ſcilicet, fuiſſe ſummi & cæterorum Sacerdotum, ac Levitarum eſſe μονογενείας. B.

41. Περίψημα] *Heſychius:* περίψημα· ζημία. COLOM.

42. Ὁρᾶτε &c.] Hinc uſque ad Cap. XLVIII. omnia omiſit *Clemens Alexandrinus*, nec agnovit. Vide p. 518. B.

43. Καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς] Primogeniti olim, natalium jure, ſibi ſacerdotium vindicabant. Primitivæ autem Eccleſiæ uſus id maximè poſcebat, & plurimi intererat, ut converſos quilibet non confirmaret modò, ſed & faceret fratres. Huic mori digitum intendit *Epiphanius* Hæreſ. LXXV. & ex Actorum libro & D. Pauli Epiſtolis conſtat Eccleſias tunc temporis fuiſſe, quæ civitatis totius nomine cenſerentur, κατ' οἶκον conſtitutas. Epiſcopos verò Spiritûs Sancti monitis huic curæ admotos fuiſſe diſcimus ex Act. I, 24. XXIII, 2. 1. Tim. IV, 14. quod & *Euſebius*, ex *Clem. Alexandrino*, de B. Joanne refert, dum illum narrat Epiſcopos in Eccleſiis Aſiæ ordinaſſe τοὺς ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαινομένους; cujus rei veſtigia etiamnum comparent, ſiquidem nunc ad Sacerdotium nemo admittitur, niſi qui priùs profeſſus fuerit ſe Spiritûs Sancti inſtinctu vocatum ad munus illud ſuſcipiendum, & ita, poſt preces ſolenniter pro ejuſdem largitione factas, demum hac formulâ ordinatur: *accipito Spiritum Sanctum.* FELL.

44. Εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν] Hic inſurgunt adverſus Eccleſiam novi Aëriani, clamantes agnoſci dominatui à Clemente duos in Clero Ordines, Epiſcoporum eorumdemque Presbyterorum, & Diaconorum. Ad quos breviter, uti Notarum ſcriptorem decet, ita reſpondeo. Non ſunt expreſſiora verba Epiſtolæ noſtræ teſtimoniis novi Teſtamenti, de Epiſcopis & Diaconis ſolummodo, Philipp. I. 1. & I. Tim. III. De Epiſcopis & Presbyteris, Act. XX. 17. 28. Tit. I. 5. 7. & I. Petr. V. 1. 2. de Presbyteris ac Presbyterio, Act. XIV. 23. XV. 2. 4. 6. 22. 23. 41. XVI. 4. XXI. 18. I. Timoth. IV. 14. V. 17. 19. Jac. V. 14. II. & III. Joh. 1. Verum hos textus nequaquam officere Orthodoxiæ, fusè ſolidéque demonſtratur à Catholicis doctoribus; quod neminem latet. Certè nomina Apoſtoli, Epiſcopi, Presbyteri, in Scripturis ponuntur ὁμωνύμως. Apoſtolus Chriſtus: Apoſtoli, modò tantùm duodecim, modò etiam Barnabas, Paulus, Andronicus, Junias, Epaphroditus, aliique plures I. Corinth. XV. 7. Jam verò Epiſcopus dicitur Chriſtus I. Petri II. 25. Epiſcopatus tribuitur Apoſtolis Act. I. 20. Epiſcoporum nomen veris Epiſcopis, hoc eſt, Antiſtitibus primi ordinis datur I. Tim. III. 2. & Tit. I. 7. juxta communem SS. Patrum doctrinam. Et Epiſcopi Philipp. I. 1. ſunt ſecundi gradûs, δευτέρου θρόνου, ſacerdotes, Chryſoſtomo, Oecumenio, Theophylacto, Theodoreto, necnon Auctori Commentariorum inter Hieronymi Opera cuſorum: item Act. XX. 28. Pſeudo-Hieronymo illi ad I. Tim. III. 8. Theodoreto in interpretatione verſûs primi Epiſtolæ ad Philippenſes, & Maximo ad initium Cœleſtis Hierarchiæ, ac libri de Divinis Nominibus: præterea I. Tim. III. 1. & Tit. I. 7. Theodoreto eidem. Denique συμπρεσβύτερον ſe appellat Apoſtolus Petrus, itidemque Apoſtolus Johannes: & I. Tim. IV. 14. Presbyterium de primo Sacerdotii gradu exponunt antiqui Interpretes; in aliis verò locis Presbyteros ſeu Seniores, interdum volunt eſſe ſummos primoſque Sacerdotes, interdum Sacerdotes inferiores ac ſecundos: obſervántque ſæpenumero, indiſcriminatim ſolere appellari Epiſcopos & Presbyteros. Quinetiam ex mente Chryſoſtomi ad Philipp. I. 1. initio Chriſtianiſmi ſub Diaconorum nomine Epiſcopos etiam ac Presbyteros deſignabant. Unde Apoſtolicas paginas ſcriptaque Eccleſiæ Magiſtrorum evolvens, paſſim offendes hæc & ſimilia de Ordine Eccleſiaſtico dicta; διάκονοι, διάκονοι Θεοῦ vel Χριστοῦ, vel οἰκονομίας, vel εὐαγγελίου, vel καινῆς διαθήκης, vel ἐκκλησιῶν, λειτουργοὶ, ὑπηρέται, *miniſtri, miniſtri Eccleſiarum* &c. διακονία, διακονία τῆς διαθήκης, *miniſterium Eccleſiaſticum* &c. Unde etiam cùm B. Hieronymus ſub principium Commentariorum in Epiſtolam ad Philemonem, propter illa verba Coloſſ. IV. 17. εἴπατε Ἀρχίππῳ, βλέπε τὴν διακονίαν ἣν παρέλαβες ἐν κυρίῳ, ſuſpicetur Archippum fuiſſe Epiſcopum; quæ etiam eſt Pſeudo-Ambroſii inductio; ex iiſdem verbis qui ſub perſona Hieronymi latet ὑπομνηματογράφος, Archippum Diaconum facit; atque ad Rom. XII. 7. *Miniſterium in miniſtrando:* ſubnotat; *Miniſterium Sacerdotalis, vel Diaconatûs officii.* Demum in Epiſtola Conciliabuli Sardicenſis, Epiſcopi Ariani queruntur *omnes ſe Diaconos & Sacerdotes Dei deſpici.* Ac forſan Clementis ſermo duntaxat de Epiſcopis & Diaconis generaliter ſumptis, quatenus ſunt Sacerdotes & Paſtores, qui Chriſtianam plebem inſpiciunt ac regunt, qui Laicis hominibus res ſacras adminiſtrant. Infrà enim ἱερατεύειν & λειτουργεῖν, ἐπισκοπὴν & λειτουργίαν pro eodem habet; alioquin tota in Epiſtola ſilentium de Epiſcopis & Diaconis, cùm plurima ſiat mentio Presbyterorum. Adde quòd ſuſpicari nonnemo poſſit, in teſtimonio quod ſubjungitur, Iſaiæ LX. 17. ἄρχοντας (Ita quoque Johannes Chryſoſtomus libro quòd Chriſtus ſit Deus cap. 7. Tom. 5.) τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ, ideo Noſtrum mutâſſe ἄρχοντας in διακόνους, quia Chriſtus Dominus Matth. XX. 25. Apoſtolis hunc in modum eſt locutus; οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος· καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος. Improbabiliter quippe conjectant duo viri docti; unus, Clementinam lectionem fuiſſe codicis quo utebantur Apoſtoli, atque hodiernæ eſſe præferendam; alter, decerptum hic aliquem ex non extantibus libris, ſive ſacrum ſive Apocryphum. Mallem dicere, confuſa fuiſſe duo Iſaiæ teſtimonia; citatum cap. 60. verſ. 17. & illud cap. 66. verſ. 21. ἀπ' αὐτῶν λήψομαι ἱερεῖς καὶ λευίτας. Primus ſanè locus ad ſenſum Clementis citatur ab Irenæo lib. 4. cap. 44. *Tales*, inquit, *Presbyteros nutrit Eccleſia; de quibus & Propheta ait; Et dabo Principes tuos in pace, & Epiſcopos tuos in juſtitia.* COT. *Hammond. De Epiſcop. Diſſert. 4. c. 7. Diſſert. 5. cap. 7. Morinus Exercit. Bibl. lib. 1. Exercit. 9. cap. 4.*

Ibidem.] Locus iſte aliter concipitur in Editionibus hodiernis, ut apud *Irenæum* Lib. IV. c. 44. Vix itaque dubitem quin *B. Clemens* locum illum, ut alios aliquot, paullò immutarit, ut ad propoſitum ſuum aptaret, nec Hebræus textus ſecus ſentire nos cogit, ut pluribus contendit vir noſtiſſimæ eruditionis *Henr. Hammondus.* COLOM.

45. Καταστήσω &c.] In Hebr. [illegible] צדקה ונגשיך פקדתך, quod LXX. Interp. vertunt δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. Obſervari poteſt נגשים, quod alibi ſæpe ἐπιστάται redditur, (ſed procurationem & officium omne ſignificat) hic efferri per διακόνους. & שלום quod per εἰρήνην explicari ſolet, (ſed bona quæcumque denotat) hic πίστει, nec id quidem incommodè verti; inſuper tranſponi Epiſcoporum, Diaconorúmque mentionem, ut ordo utriuſque muneris rectiùs conſtaret; hæc autem ſatis opportunè à *S. Clemente* referri ad Eccleſiæ Chriſtianæ præfectos non facilè diffitebitur quiſquis locum Iſaiæ inſpexerit, atque totum hoc caput ad Meſſiæ tempora pertinere, Judæis ipſis calculum apponentibus, meminerit. FELL.

46. Καὶ

σω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, [46] καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει.

* ſ. πιστευθέντες

Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ οἱ ἐν Χριστῷ * πιστεύοντες παρὰ Θεοῦ ἔργον τοιοῦτο, κατέστησαν τοὺς προειρημένους; ὅπου καὶ ὁ μακάριος πιστὸς θεράπων ἐν ὅλῳ

* ſ. inſer. ἐν τῷ

τῷ οἴκῳ Μωυσῆς, * τὰ διατεταγμένα αὐτῷ πάντα ἐσημειώσατο ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις, ᾧ καὶ ἐπηκολούθησαν οἱ λοιποὶ προφῆται, συνεπιμαρτυροῦντες τοῖς ὑπ' αὐτοῦ νενομοθετημένοις. [47] Ἐκεῖνος γὰρ ζήλου ἐμπεσόντος περὶ τῆς ἱερωσύνης, καὶ στασιαζουσῶν τῶν φυλῶν, ὁποία αὐτῶν εἴη τῷ ἐνδόξῳ ὀνόματι κεκοσμημένη, ἐκέλευσε τοὺς δώδεκα φυλάρχους προσενεγκεῖν αὐτῷ ῥάβδους, ἐπιγεγραμμένας ἑκάστης φυλῆς κατ' ὄνομα· καὶ λαβὼν αὐτὰς ἔδησε, καὶ [48] ἐσφράγισε τοῖς δακτυλίοις τῶν φυλάρχων, καὶ ἀπέθετο αὐτὰς εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τοῦ Θεοῦ· καὶ κλείσας τὴν σκηνὴν, ἐσφράγισε τὰς κλεῖδας, ὡσαύτως καὶ τὰς ῥάβδους· καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἧς ἂν φυλῆς ἡ ῥάβδος βλαστήσῃ, ταύτην ἐκλέλεκται ὁ Θεὸς εἰς τὸ ἱερατεύειν καὶ λειτουργεῖν αὐτῷ. Πρωΐας δὲ γενομένης, συνεκάλεσε πάντα τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας τῶν ἀνδρῶν, [καὶ ἐπε]δείξατο τοῖς φυλάρχοις [τὰς σφρα]γῖδας, καὶ ἤνοιξε τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ προ[εῖλε τὰς] ῥάβδους· καὶ εὑρέθη ἡ ῥά[βδος] Ἀαρὼν οὐ μόνον βεβλα[στηκυῖα,] ἀλλὰ καὶ καρπὸν ἔχουσα. Τί δοκεῖτε, ἀγαπητοί; οὐ π[ροῄδει] Μωυσῆς τοῦτο μέλλειν ἔ[σεσθαι;] μάλιστα ᾔδει· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀ[καταστα]σία γένηται ἐν τῷ Ἰσραὴλ, * οὕτ[ως ἐποί]ησεν

* ſ. οὕτως ἐποίησεν

εἰς τὸ δοξασθῆναι [τὸ ὄνο]μα τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου [Θεοῦ,] ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ οἱ [49] ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι [50] ἔρις ἔσται ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν, κατέστησαν τοὺς προειρημένους, καὶ μεταξὺ [51] ἐπινομὴν δεδώκασιν, ὅπως ἐὰν κοιμηθῶσι, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες, τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Τοὺς οὖν [52] κατασταθέντας ὑπ' ἐκείνων, ἢ

ſtituam Epiſcopos eorum in juſtitia, & Diaconos eorum in fide. Iſ. 60. 17.

XLIII. Et quid mirum, ſi quibus in Chriſto commiſſum eſt à Deo hoc munus, prædictos conſtituerint? quandoquidem & beatus Moyſes, Hebr. 3. 5. fidelis famulus in tota domo; qui omnia quæ ipſi mandata erant, in ſacris libris annotavit; quémque ſecuti ſunt reliqui Prophetæ, teſtimonium pariter legibus illius præbentes. Ille namque cùm æmulatio pro ſacerdotio incidiſſet; ac tribus inter ſe diſſentirent, quænam illarum glorioſo eo nomine ornata eſſet; juſſit ut duodecim princi- Num. 17. pes tribuum afferrent ſibi virgas; quæ uniuſcujuſque tribûs virgæ, nominatim eſſent inſcriptæ: háſque acceptas ligavit, & annulis eorum principum obſignavit; atque illas depoſuit in tabernaculo teſtimonii ſuper menſam Dei: & clauſo tabernaculo, claves juxta & virgas ſignavit: ac dixit illis; Viri fratres, cujus tribûs virga germinaverit, hanc elegit Deus ut ipſi ſacra faciat & miniſtret. Mane autem exorto, convocavit univerſum Iſraelem, ſexcenta millia virorum: & Num. 11. et. ſigilla principibus tribuum oſtendit, & aperuit tabernaculum teſtimonii, protulitque virgas: & inventa eſt virga Aaronis non tantùm germinâſſe, ſed & fructum habere. Quid cenſetis, dilecti? An non id futurum præſciverat Moyſes? Maximè noverat: verùm ne ſeditio inter Iſraëlitas oriretur, ita inſtituit, ut glorificaretur nomen veri & ſolius Dei; cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

XLIV. Et Apoſtoli noſtri, cognoverunt per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, quòd futura eſſet contentio de nomine Epiſcopatus: ob eam ergo cauſſam, acceptâ perfectâ præcognitione, conſtituerunt ſupradictos, & deinceps futuræ ſucceſſionis regulam tradiderunt; ut cùm illi decederent, miniſterium eorum ac munus alii viri probati exciperent. Conſtitutos itaque ab illis, vel

46. Καὶ τοὺς διακόνους &c.] Qui auſus eſt tot ineptias Clementis nomine vendere, etiam ſacris literis hanc clauſulam adjecit, ut aſſumentum hoc præcedentibus reſponderet. B.

47. Referendo Virgarum Hiſtoriam, ad contenta capite 17. libri Numerorum adjicit nonnullas circumſtantias admodum veriſimiles, ac ut videtur deſumptas ex Hebræorum traditionibus. Cùm verò duodecim virgas ponit, eadem in ſententia verſatur ac Philo Judæus lib. 3. de vita Moſis, circa medium, Auguſtinus Sermone 3. de Tempore, & Auctor librorum de mirabilibus ſacræ Scripturæ, lib. 1 cap. 31. Tom. 3. Operum ejuſdem Hipponenſis Epiſcopi: ſed diſſentit ab Editione Vulgatâ, niſi ſi in ea præpoſitio *abſque* mutetur in copulam *atque*, legaturque Num. XVII. 6. *Locutuſque eſt Moyſes ad filios Iſrael: & dederunt ei omnes principes virgas per ſingulas tribus: fueruntque virgæ duodecim, atque virga Aaron.* Cæterùm iſtius περικοπῆς expoſitionem habet in poſtrema parte Homiliæ 9. Origenis ad Numeros: ex qua fecerunt integrum Sermonem, ac inter Auguſtinianos collocârunt, 99. de Tempore, & 40. de Diverſis. Ac emendandus etiam per duos manu exaratos codices, Origenis textus; *Eſt enim virga una: non* Etenim *virgam unam*: ut reſpondeat Græco LXX. ἦν ἡ ῥάβδος μία. COT.

48. Ἐσφράγισε τοῖς δακτυλίοις.] In rebus geſtis narrandis, ſemper licere creditum eſt circumſtantias adhibere, quæ narrationis filo rectiùs texendo videntur conducere; licèt minimè reperiantur in iis ſcriptis, è quibus hiſtoria ipſa primitus petebatur. Hoc jure utebatur B. Stephanus Act. VII. B. Paulus 2. Tim. III, 8. & ad Heb. XII, et. ut & alii paſſim. *Joſephus*, cùm negotium hoc narrat, ait virgas facilè cognitas τῶν τότε ἀνδρῶν [illegible] FELL.

49. Οἱ Ἀπόστολοι ἡμῶν.] Hoc nullus unquam dixit Clemens. B.

50. Ὅτι ἔρις ἔσται] Luculenta præſenſio rerum apud nos geſtarum, quæque propheticum Apoſtolici ævi & viri ſpiritum profitetur. Olim ſchiſmata & hæreſes ſubinde orta, præ faſtigii iſtius deſiderio & ambitu, nunc idem ipſum contemtui & odium præſtant. FELL.

51. Καὶ μεταξὺ ἐπινομὴν δεδώκασιν] Correctiones virorum doctorum parùm neceſſarias judico; nec probârim aut ἀπονομὴν Jonii, aut ἐπιλογὴν Boiſii, aut ἐπιμονὴν Turneri, apud Uſſerium de Epiſtolis S. Ignatii cap. 18. Nam textu non mutato, bonus ſenſus Clementis verborum afferri poteſt. Cum doctrina verò Epiſtolæ Noſtræ concordat doctrina Cyprianicarum Epiſtolarum 41. 52. & 55. COT.

Ἐπινομὴν δεδώκασιν.] Boiſius ἐπιλογὴν legit, ego mallem ἀπονομὴν, i. e. ἀπονεμημένον cum Heſychio, & cum Suida ἀπόνεμησιν. Deſcriptæ autem miniſteriorum & officiorum vices hac voce exprimuntur, quæ apud Dionyſium Areopagitam λῆξις & διανεμήσεις, Budæo teſte, vocantur: atque hoc ſenſu vox, *cenſus*, apud Tertullianum fortè accipienda eſt, de præſcript. adverſus hæreticos cap. 32. *Hoc enim modo Eccleſiæ Apoſtolicæ cenſus ſuos deferunt, ſicut Smyrnæorum Eccleſia habens Polycarpum ab Johanne conlocatum refert; ſicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum edit; proinde utique & cæteræ exhibent, quos ab Apoſtolis in Epiſcopatum conſtitutos, Apoſtolici ſeminis traduces habeant, &c.* Ubi cenſus ſuos deferre, eſt, ordinem Epiſcoporum ſuorum ad originem recenſere, ut ipſe lib. 4. adverſus Marcionem cap. 5. loquitur (ubi etiam vox hæc, cenſus, legitur, prout libro primo contra eundem & cap. 21. bis) *Ordo tamen Epiſcoporum ad originem recenſus, in Johannem ſtabit auctorem: ſic & cæterarum generoſitas recognoſcitur.* alibi, libros cenſuales vocat; verùm de re dubia ſileo. JUN.

Ἐπινομὴν δεδώκασιν.] Hæc ἐπινομῆς λέξις negotium facit viris undequaque doctiſſimis. Eruditiſſ. *Junius*, *præſcriptas officiorum vices*; clariſſ. *Salmaſius*, *præceptum*; Reverendiſſ. *Uſſerius*, *ordinem præſcriptum*; Illuſtriſſ. *Marca*, *formam*; optimus *Hammondus*, *ſeriem aut modum ſucceſſionis*, *catalogum*, *diſtributionem*, aut *ordinationem* eſſe cenſent, & ſatis conſtabit contextûs ratio, quocumque ex iſtis modis interpretemur. Sed quandoquidem certiſſimum eſt vocem νομὴ eodem omnino eſſe in ſignificatu cum verbo νέμω, atque etiam ἐπινέμω; & apud *Herodianum* ita paſſim conjungi, quemadmodum hic apud *Clementem* noſtrum, cùm verbo δίδωμι, ſimpliciſſimam judico *Hammondi* verſionem, atque eidem accedendum. FELL. Mallem vertere *ſubrogationem*, hoc eſt, nomina ſubrogandorum, quod ſenſus omnino requirit. Vetus Onomaſticon ἐπινέμω vertit *ſuperrogo*, quod idem ſignificare videtur ac *ſubrogo*. CLER

52. Κατασταθέντας &c.] Locus, ſi quis alius, apprimè utilis ad intelligendum quæ fuerint partes Cleri & Plebis, in

vel deinceps ab aliis viris eximiis, conſentiente ac comprobante universâ Eccleſiâ; qui inculpatè ovili Chriſti miniſtraverunt cum humilitate, quietè, nec illiberaliter; quique longo tempore ab omnibus teſtimonium præclarum reportârunt; hos putamus officio injuſtè dejici. Neque enim leve erit noſtrum peccatum, ſi eos qui citra querelam & ſanctè offerunt dona, Epiſcopatu privaverimus. Beati Presbyteri, viam priùs emenſi, qui fructuoſam perfectamque conſecuti ſunt diſſolutionem: non enim verentur ne quis eos transferat de loco ipſis conſtituto. Videmus enim quòd vos, nonnullos piè viventes, ex adminiſtratione quam inculpatè ac honorificè exſequebantur, tranſduxiſtis.

XLV. Contentioſi eſtis, fratres, & in rebus quæ ad ſalutem non pertinent æmulatores. Diligenter inſpicite Scripturas, Spiritus ſancti vera oracula. Attendite; nihil injuſtum neque perverſum in illis ſcriptum eſt. Non enim invenietis juſtos ab hominibus ſanctis depulſos. Perſecutionem paſſi ſunt juſti, ſed ab iniquis: in carcerem ſunt conjecti, ſed ab impiis: lapidati ſunt à nefariis; occiſi à ſceleſtis & injuſto zelo occupatis.
Dan. 6. & 14. Hæc paſſi, præclarè tulerunt. Nam quid dicemus, fratres? Daniel in ſpecum leonum ab hominibus Deum timentibus conjectus eſt? Ananias,
Dan. 3. Azarias, & Miſaël ab eis qui magnificum & nobilem Altiſſimi cultum obſervabant concluſi ſunt in fornacem ignis? Abſit. Quinam igitur hæc patrârunt? Odio ac exſecratione digni, & omni malitia pleni, in tantum furoris eruperunt, ut viros in ſancto & irreprehenſo propoſito, Deo ſer-

μεταξὺ ὑφ᾽ ἑτέρων ἐλλογίμων ἀνδρῶν, συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργήσαντας ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ταπεινοφροσύνης, ἡσύχως καὶ ἀβαναύσως, μεμαρτυρημένους τε πολλοῖς χρόνοις ὑπὸ πάντων, τούτους οὐ δικαίως νομίζομεν ἀποβάλλεσθαι τῆς λειτουργίας. [53] Ἁμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως καὶ ὁσίως προσενέγκοντας [54] τὰ δῶρα [55] τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν. Μακάριοι οἱ προοδοιπορήσαντες πρεσβύτεροι, οἵτινες ἔγκαρπον καὶ τελείαν ἔσχον τὴν ἀνάλυσιν· οὐ γὰρ εὐλαβοῦνται μή τις αὐτοὺς μεταστήσῃ ἀπὸ τοῦ ἱδρυμένου αὐτοῖς τόπου. Ὁρῶμεν γὰρ ὅτι ἐνίους ὑμεῖς μετηγάγετε καλῶς πολιτευομέ[νους,] ἐκ τῆς ἀμέμπτως αὐτοῖς τετιμημένης λειτουργίας.

Φιλό[νεικοι] ἐστε, ἀδελφοί, καὶ ζηλωταὶ περὶ [μὴ] ἀνηκόντων εἰς σωτηρίαν. Ἐ[γκύπτετ]ε εἰς τὰς γραφὰς, τὰς ἀληθεῖς [ῥήσεις] πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ἐπίστασθε [ὅτι οὐ]δὲν ἄδικον οὐδὲ παρασε[ποιη]μένον γέγραπται ἐν αὐταῖς. [Οὐ γὰρ εὑ]ρήσετε δικαίους ἀποβε[βλημ]ένους ἀπὸ ὁσίων ἀνδρῶν. [Ἐδι]ώχθησαν δίκαιοι, ἀλλ᾽ ὑπὸ ἀνό[μων]· ἐφυλακίσθησαν, ἀλλ᾽ ὑπὸ [ἀν]οσίων· ἐλιθάσθησαν ὑπὸ πα[ρα]νόμων· ἀπεκτάνθησαν [ὑπ]ὸ τῶν μιαρῶν, καὶ ἄδικον ζῆλον [περ]ιειληφότων. Ταῦτα πάσχοντες, [εὐ]κλεῶς ἤνεγκαν. [Τί γ]ὰρ εἴπωμεν, ἀδελφοί; Δανιὴλ ὑπὸ τῶν φοβουμένων τὸν Θεὸν [ἐ]βλήθη εἰς λάκκον λεόντων; Ἀνανίας καὶ Ἀζαρίας καὶ Μισαὴλ ὑπὸ τῶν θρησκευόντων τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἔνδοξον θρησκείαν τοῦ ὑψίστου κατείρχθησαν εἰς κάμινον πυρός; μηδαμῶς τοῦτο γένοιτο. Τίνες οὖν οἱ ταῦτα δράσαντες; οἱ στυγητοὶ καὶ πάσης κακίας πλήρεις. εἰς τοσοῦτο * [56] ἐξήρισαν θυμοῦ, ὥστε τοὺς ἐν ὁσίᾳ καὶ ἀμώμῳ προθέ- * ſ. ἐξήρεισαν

Epiſcoporum ordinatione. Καθίστασθαι ad Apoſtolos & Epiſcopos, συνευδοκεῖν ad Plebem ſpectabat. Rem optimè illuſtrat B. Cyprianus Ep. LXVIII *Diligenter de traditione divina & apoſtolica obſervatione ſervandum eſt & tenendum, quod apud nos quoque & ferè per univerſas provincias tenetur, ut ad ordinationes ritè celebrandas, ad eam plebem, cui præpoſitus ordinatur, Epiſcopi ejuſdem Provinciæ proximi quique conveniant, & Epiſcopus deligatur plebe præſente, quæ ſingulorum vitam pleniſſimè novit, & uniuſcujuſque actum, de ejus converſatione perſpexit; quod & apud vos factum videmus, in Sabini collegæ noſtri ordinatione, ut de univerſa fraternitatis ſuffragio, & de Epiſcoporum, qui in præſentia convenerant, quique de eo ad vos litteras fecerant, judicio Epiſcopatus ei deferretur & manus ei in locum Baſilidis imponeretur.* Ita in ſubſtituendo ſucceſſore in locum Judæ proditoris, cùm Apoſtoli duos conſtituiſſent, fideles ex eorum mandato inquirunt, & ἐπιψηφῇ quaſdam Epiſcopum deſignant, ἐπισκέψεσθε ἄνδρας μαρτυρουμένους. Cujus rei, cùm obiter mentionem feciſſet, hanc cauſam aſſignat D. Cyprianus, modò laudatus; *hoc tam diligenter & cautè convocatâ totâ plebe gerebatur, ne quis ad altaris miniſterium, vel ad Sacerdotalem locum indignus obreperet.* Ita & Timotheus à B. Paulo ordinabatur, ſiquidem ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Λύστροις καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν, Act. XVI. Verba Origenis hæc ipſa in re legiſſe minimè pœnitebit, ex Hom. VI. in Levit. ubi ait *requiri, in ordinando Sacerdote præſentiam populi, ut ſciant omnes & certi ſint, quia qui præſtantior eſt ex omni populo, qui doctior, qui ſanctior, qui in omni virtute eminentior, ille qui eligitur ad ſacerdotium, & hoc, adſtante populo, ne qua poſt modum retractatio cuipiam, ne quis ſcrupulus reſideret.* Ille autem eſt plebis aſſenſus, quem *Theodoritus* in cauſa Petri ſucceſſoris Athanaſii Lib. IV. c. 18. deſcribit, quod in illo ὁ λαὸς ἅπας ταῖς εὐφημίαις ἐδήλου τὴν ψῆφον. FELLUS, qui *cum hiſce confert ritus Eccleſiæ Anglicanæ in electione Presbyterorum & Epiſcoporum; quæ cùm nihil ad Clementem facerent, omiſimus.*

53. Ἁμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως καὶ ὁσίως προσενέγκοντας τὰ δῶρα, τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν.] Sacerdotes dona ſeu munera Deo offerunt, preces fidelium, ſacrificia incruenta, ſanctam Euchariſtiam. Tertullianus IV. contra Marcionem 9. agens de loco Matt. VIII. 4. *Vade, oſtende te Sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyſes:* ait, *Argumenta enim figurata, utpote prophetatæ Legis, adhuc in ſuis imaginibus turbatur, quæ ſignificabant hominem quondam peccatorem, verbo mox Dei emaculatum, offerre debere munus Deo apud Templum, orationem ſcilicet & actionem gratiarum apud Eccleſiam, per Chriſtum Jeſum Catholicum Patris Sacerdotem.* Sic apud Maximum ad caput 3. Cœleſtis Hierarchiæ, Sacerdotum eſt τὰ δῶρα προσκομίζειν. Vide hic in Conſtitutionibus Apoſtolicis II. 59. VIII. 5. 12. 13. & in Ignatio ad Smyrnæos cap. 7. Origenes Hom. 13. in Exodum, *Cùm ſuſcipitis Corpus Domini, cum omni cautela & veneratione ſervatis ne ex eo parum quid decidat, ne conſecrati Muneris aliquid dilabatur.* Dionyſius de Eccleſiaſtica Hierarchia cap. 3. τοῖς δώροις τῶν δωρεῶν. Gregorius Nyſſenus ſub finem Orationis XI. contra Eunomium, τὴν μυστικὴν δωροφορίαν. Gregorius Nazianzenus Carm. Iamb. 13.

Θεῷ δὲ δῶρα. Ἐυσίας προσφέρειν
Δώρων δεχόμων ἁγνῶν. ὁ δειλόχρος
Τράπεζα.

Munera ſancta, verba ſunt Stephani 1. Papæ ad Pippinum Regem, *id eſt Corpus Domini noſtri Jeſu Chriſti, in ſuis contaminatis vaſis, quæ folles vocant, miſerunt, & cibo carnium copioſo ſaturati comedebant eadem munera.* In Epiſtola de morte Hieronymi, ante finem; *O ſignum dilectionis inæſtimabilis, ut idem ſit dator quod datum,* (ita lege cum Editione antiqua Lugdunenſi) *& donator idem ſit quod ipſum donum.* Ab Æthiopibus quoque Euchariſtia dicitur appellari קרבן, quod Interprete Evangeliſta Marco cap. 7. verſ. 11. eſt δῶρον. Quid plura? cùm paſſim Auctores hoc modo uſurpent δῶρα. *Munera. Dona.* προσφορὰ. προσφέρειν. *Sacrificium* vel *ſacrificio offerre:* & ſimilia. Et itaque hæc δώρων & δωρεᾶς acceptio jam à temporibus Apoſtolicis uſitata: atque à Judæis ad Chriſtianos tranſiit. Caſaubonum fugit ratio, ſeu potiùs memoria, quando in Exercitatione 16. cap. 51. iſta habet; *Aliquando Patribus Euchariſtia dicitur δῶρον ἐξιτήριον, donum à diſcedente donatum. Sic ſcribit Baſilius in Homilia de caritate, Chriſtum reliquiſſe ἐξιτήριον δῶρον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ... Reliquiſſe, inquam, ſuis diſcipulis donum profectionum, quum inibi eſſet, ut diſpenſationem in carne ſua impleret.* Non enim de Euchariſtia loquitur magnus doctor, in Epiſtola 77. unde locum excerpſit Symeon Logotheta Oratione 3. De caritate; ſed agit de pace, quam ἐξιτήριον δῶρον appellat ob Chriſti Oraculum Joh XIV. 27. quemadmodum & Gregorius Theologus ad finem Orationis 14. COT.

54. Δῶρα.] Nemo Veterum ita ſine adjectu ſimpliciter locutus eſt, ambiguum enim velit ne primitias, gratiarum actiones, Eleemoſynam &c. Sanguis & Corpus Domini ſunt dona Dei. B.

55. Τῆς ἐπισκοπῆς] Hanc vocem *Junius* errore gravi conſtruxerat cum δῶρα, cùm hoc debeat conſtrui cum ἀποβάλωμεν. FELL.

56. Εἰς τοσοῦτο ἐξήρισαν θυμοῦ.] Boſius legendum putat, ἐξήφθησαν vel ἐξηγριάνθησαν, vel ἐξεκαύθησαν; quid ſi ἐξηρεθίσθησαν, ut in initio, εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας ἐξεκαύθησαν, licet literarum officinas huic lectioni non adeo faveat, vel ἐξεβράσθησαν, ſcil. ἐκτραπέντες, phraſi Græcis & Latinis ſcriptoribus non inuſitata. JUN.

φθοῦ δουλεύοντας τῷ Θεῷ εἰς αἰκίαν περιβαλεῖν· μὴ εἰδότες ὅτι ὁ ὕψιστος ὑπέρμαχος καὶ ὑπερασπιστής ἐστιν τῶν ἐν καθαρᾷ συνειδήσει λατρευόντων τῷ παναρέτῳ ὀνόματι αὐτοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Οἱ δὲ ὑπομένοντες ἐν πεποιθήσει, δόξαν καὶ τιμὴν ἐκληρονόμησαν· ἐπήρθησάν τε καὶ * 57 ἔκπαφροι ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ μνημοσύνῳ αὐτῶν, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* f. ἐλαφροὶ vel ἀνεπαφροι

Τοιούτοις οὖν ὑποδείγμασι κολληθῆναι καὶ ἡμᾶς δεῖ, ἀδελφοί. 58 Γέγραπται γάρ· Κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· Μετὰ ἀνδρὸς ἀθῴου ἀθῷος ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Κολληθῶμεν οὖν τοῖς ἀθῴοις καὶ δικαίοις· εἰσὶν δὲ οὗτοι ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ἵ[να] τί ἔρεις, καὶ θυμοὶ, καὶ διχοστασίαι, καὶ σχίσματα, πόλεμός τε ἐν * ὑμῖν; ἢ οὐχὶ 59 ἕνα Θεὸν ἔχομεν, καὶ ἕνα Χριστόν; καὶ ἓν πνεῦμα τῆς χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ μία κλῆσις ἐν Χριστῷ; ἵνα τί διέλκομεν καὶ διασπῶμεν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ στασιάζομεν πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἴδιον, καὶ εἰς τοσαύτην ἀπόνοιαν ἐρχόμεθα, ὥστε ἐπιλαθέσθαι ἡμᾶς ὅτι μέλη ἐσμὲν ἀλλήλων; Μνήσθητε τῶν λόγων Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν. 60 Εἶπε γάρ· 61 Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη, ἢ ἕνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι· κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον, καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἕνα τῶν μικρῶν μου σκανδαλίσαι. Τὸ σχίσμα ὑμῶν πολλοὺς διέστρεψεν, πολλοὺς εἰς ἀθυμίαν ἔβαλεν, πολλοὺς εἰς δισταγμόν, τοὺς πάντας ἡμᾶς εἰς λύπην· καὶ ἐπίμονος ὑμῶν ἐστιν ἡ στάσις.

* f. ἡμῖν

Ἀναλάβετε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου. Τί πρῶτον ὑμῖν 62 ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγε-

viventes, contumeliis ac tormentis affecerint: dum neſciunt, Altiſſimum, propugnatorem & protectorem eſſe eorum qui in pura conſcientia potentiſſimo nomini ejus inſerviunt: cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen. Illi verò, in fiducia tolerantes, gloriæ & honoris hæredes facti ſunt; elevati ſunt & ſublimes beatique effecti à Deo in memoria ipſorum, in ſecula ſeculorum. Amen.

XLVI. Talibus itaque exemplis & nos adhærere oportet, fratres. Scriptum enim eſt; *Sanctis vos adjungite; quia qui illis adhærent, ſanctificabuntur.* Et rurſus in alio loco dicit; *Cum viro innocente innocens eris; & cum perverſo perverteris.* Quare innocentibus & juſtis jungamus nos: ii quippe ſunt electi Dei. Ut quid inter vos ſunt contentiones, iræ, diſſenſiones, ſchiſmata & bellum? Nonne unum Deum habemus; & unum Chriſtum? atque unus eſt Spiritus gratiæ, qui effuſus eſt ſuper nos, & una vocatio in Chriſto? Cur diducimus & diſtrahimus membra Chriſti; & contra proprium corpus ſeditionem facimus; eoque veſaniæ devenimus, ut alios aliorum membra eſſe obliviſcamur? Recordamini verborum Jeſu Domini noſtri. Dixit enim; *Væ homini illi: bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet, quam ut unum ex electis meis ſcandalizaret: melius erat, ut ei mola circumponeretur, & in mare demergeretur; quàm ut unum de puſillis meis ſcandalizaret.* Schiſma veſtrum multos pervertit; multos in animi dejectionem, multos in vacillationem, omnes nos in triſtitiam conjecit: & ſeditio veſtra perſiſtit.

Pſ. 17. 26. *In Schiſma.* *Epheſ. 4. 4.* *1 Cor. 12.* *Rom. 12. 5.* *Mat. 26. 24.* *Marc. 9. 42.* *Luc. 17. 2.* *Mat. 18. 6.*

XLVII. Sumite Epiſtolam beati Pauli Apoſtoli. Quid primum vobis in principio Evangelii

57 Ἔκπαφροι ἐγένοντο] Boiſius legit ἔλαφροι vel ἀνέπαφροι. Ego malim ἐλαφρεζόμενοι legere, cum Philone Judæo, qui hanc vocem cum ἐπαναφέρεσθαι eandem facit, & ſæpius conjungit. Sic [illegible]. Et de mundo, [illegible]. Syneſius de inſomniis voce ſimplici in eadem ſignificatione utitur, [illegible]. Non ſum neſcius tamen Chryſoſt. hom. 44. in Geneſin, ubi comparationem inter tres pueros in caminum ignis conjectos, & Joſephum ejuſque continentiam & caſtitatem inſtituit, voce ἀνεπάφρι uti, quam lectionem non improbo. Ejus verba ita ſe habent, [illegible]. JUN.

Ἔκπαφροι.] Fortaſſe hæc vox non prorſus abſurdè retineri poterit, ut ſenſus ſit, eos qui per patientiam Deum honorarunt, ab ipſo exaltatos, niveoque candore oſtenta, apud eum in æterna memoria eſſe. Ἔκπαφρος dicitur, apud Galenum, & alios quod ſpuma obductum renidet & albeſcit; [illegible] autem λευκὴν eſſe gloriæ cœleſtis habitum abunde novimus, adeòque is feſtivæ omnis lætitiæ color; ut à B. Juda qui in pudendis gloriantur, & laudi ducunt, ab ipſo deſcribi meruerint, ut ſint ἐπαφρίζοντες τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας. FELL.

58 Γέγραπται γάρ· κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται] Hunc locum in Scripturis non inveni. At fortaſſis non ad verbum, ſed ad ſenſum productus eſt; nec ex uno, ſed ex pluribus teſtibus Sapientiæ Sir. VI. 35. [illegible] 1. Corinth. VII. 14. *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem. & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem.* COT.

Γέγραπται δὲ [illegible].] Interpolator ita pervertit verba Clementis Alexandrini p. 572. B. Γέγραπται δὲ [illegible] &c. *Scriptum eſt enim:* Cum viro innocente eris innocens, & cum electo electus eris, & cum perverſo perverteris. *Sanctis ergo convenit adhærere, quoniam ii qui iis adhærent ſanctificabuntur. Hinc ſcribit Theognis* &c. B.

59. Ἕνα Θεὸν ἔχομεν &c.] Simile dictum B. Clementis laudat S. Baſilius de Spiritu ſancto cap. 29. Ζῇ ὁ Θεὸς, καὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Quæ verba ex quonam Opere accepta fuerint, nec dicitur a Cappadociæ Archiepiſcopo, nec divinare nos valemus. COT.

60. Εἶπε γάρ.] Quod Anoquis non inſolens fuit, multa teſtimonia in unum conjungit: nempe Matt. XXVI. 24. Luc XVII. 2. Matt. XVIII. 6 & Marc IX. 42. At in Marco, aut in Luca, aut in utroque reperiſſe videtur [illegible] pro hodierno [illegible]· ſicque in Luca exhibet Codex Evangeliorum MS. qui eſt Bibliothecæ Regiæ 2247. Vulgata, *imponatur.* Verbo etiam [illegible] utitur Theophylactus eum Evangeliſtam enarrans, necnon Origenes ad Matthæi caput 18. Et verò eadem divinorum Eloquiorum compages ſtructa à Clemente Alexandrino ad finem Centonis 3. ubi cognominis ſui Romani verba mutuatus: nec multùm abſimilis, à Tertulliano lib. 4. adverſus Marcionem cap. 35. ſic; *Converſus ibidem ad diſcipulos, Væ, dicit, auctori ſcandalorum: expediſſet ei ſi natus non fuiſſet, aut ſi molino ſaxo ad collum deligato præcipitatus eſſet in profundum, quàm unum ex illis modicis, utique diſcipulus ejus, ſcandalizaret.* ab Origene Homil. 25. in Numeros: *Sicut & Dominus deſignat, cùm dicit, quia melius fuerat homini illi non naſci, aut molam aſinariam alligari circa collum ejus, & præcipitari in profundum maris, quàm ut ſcandalizet unum de puſillis iſtis.* item ab Auctore Dialogorum contra Marcioniſtas, inter Origeniana Opera, Dialogo 1. poſt medium: *Sic enim ipſe Chriſtus, ſententiam tulit dicens, væ homini illi, per quem filius hominis traditur: melius erat illi, ſi natus non fuiſſet, vel poſtquam natus eſſet, ut mola aſinaria ei appenderetur, & in profundum maris demergeretur.* necnon ab Hilario ad Pſalm. CXVIII. 165. *Quia ſecundum Evangelium, utilius ſit in vitam non veniſſe, quam ſcandalum minimis intuliſſe.* Atque colligi poteſt ex locis Tertulliani ac Origenis, nonnulla exemplaria Evangelica habuiſſe [illegible]. Certè in Latino Euthyraio legimus Lucæ XVII. *Expedit illi, ut mola aſinaria alligetur ad collum ejus.* idemque verbum in hoc Chriſti ſermone uſurpant non pauci: ut Scriptor tractatûs de cœna Domini, in Cyprianicis Operibus; Hilarius in Matthæum Canone 18. Paulinus Presbyter in vita S. Ambroſii, & Hieronymus lib. 1. contra Jovinianum cap. 13. ad Ezechielis capita XVI. XXXIII. XXXIV. ad Mich. III. & ad Malachiæ II. *Quodſi is*, verba ſunt Tractatûs ad Virginem lapſam, cap. 7. Tom. 4. S. Ambroſii, *qui unum ſcandalizaverit, molâ circumligatus jactari debet in mare* Prædictæ porrò compagis ſecunda ratio ex Commentario B. Hieronymi ad Matth. XVIII. 7. *Simulque, inquit, per generalem ſententiam percutitur Judas, qui proditioni animum præparaverat.* Ibid.

61. Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ.] *Adi Clementem Alexandrinum* p. 472. A. & videbis line hæc eſſe interpolata. B.

62. Ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου.] Hoc eſt, inquiunt viri docti,

1. Corinth. gelii ſcripſit? Profectò in Spiritu ad vos litteras dedit, de ſeipſo, & Cepha, & Apollo; quia etiam tum diverſa in ſtudia ſciſſi eratis. Sed varia illa animorum inclinatio, minus peccatum vobis intulit: propendebatis enim in Apoſtolos teſtatæ ſanctitatis, & in virum ab illis probatum. Nunc verò quinam ſint qui vos perverterint, & nominatiſſimi veſtri fraterni amoris imminuerint decus, animadvertite. Turpia ſunt, dilecti, ac valde turpia, & Chriſtianâ converſatione indigna; audiri, firmiſſimam & antiquam Corinthiorum Eccleſiam, propter unum aut alterum hominem contra Presbyteros ſeditionem movere. Atque is rumor non tantùm ad nos pervenit; ſed ad eos quoque, qui à nobis alieni
Rom. 2. 24. & 1 Tim. 6. 1. ſunt animo & ſententia; adeò ut propter veſtram inſipientiam, etiam blaſphemiæ & convicia nomini Domini inferantur, vobis autem periculum creetur.

XLVIII. Auferamus igitur hoc celeriter, & Domino accidamus, & plangamus orantes eum, ut propitius factus, reconcilietur nobis, atque in
Cl. Alex. Strom 4. p. 518. Pſal. 117. 19. decoram & caſtam fraterni amoris viam nos reducat & reſtituat. Hæc enim eſt porta juſtitiæ, ad vitam aperta; ſicut ſcriptum eſt; *Aperite mihi portas juſtitiæ; ingreſſus in eas, confitebor Domino. Hæc porta Domini, juſti intrabunt in eam.* Cùm
I. Cl. Alex. Str. 1 & 6. multò ante medium, p. 288. D. 646. C. Ibidem p. 289. A. 647. A. B. ergo multæ portæ apertæ ſint; quæ in juſtitia eſt, eadem & in Chriſto eſt; in quam beati, omnes qui intrarint, & iter ſuum in ſanctitate ac juſtitiâ direxerint, omnia imperturbatè peragentes. Sit aliquis fidelis, ſit potens in enarranda cognitione, ſit ſapiens in ſermonum juſta dijudicatione, ſit in operibus purus: tantò humilior eſſe debet, quò

λίου ἔγραψεν; ἐπ' ἀληθείας πνευματικῶς ἐπέστειλεν ὑμῖν, περὶ αὐτοῦ τε, καὶ Κηφᾶ, καὶ Ἀπολλώ, διὰ τὸ καὶ τότε προσκλίσεις ὑμᾶς πεποιῆσθαι· ἀλλ' ἡ πρόσκλισις ἐκείνη ἧττον ἁμαρτίαν ὑμῖν προσήνεγκεν. Προσεκλίθητε γὰρ [63] ἀποστόλοις μεμαρτυρημένοις, καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ' αὐτοῖς. Νυνὶ δὲ κατανοήσατε τίνες ὑμᾶς διέστρεψαν, καὶ τὸ σεμνὸν τῆς περιβοήτου φιλαδελφίας ὑμῶν ἐμείωσαν. Αἰσχρά, ἀγαπητοί, καὶ λίαν αἰσχρά, καὶ ἀνάξια τῆς ἐν Χριστῷ ἀγωγῆς, ἀκούεσθαι, τὴν βεβαιοτάτην καὶ [64] ἀρχαίαν Κορινθίων ἐκκλησίαν, δι' ἓν ἢ δύο πρόσωπα, στασιάζειν πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους. Καὶ αὕτη ἡ ἀκοὴ οὐ μόνον εἰς ἡμᾶς ἐχώρησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἑτεροκλινεῖς ὑπάρχοντας ἀφ' ἡμῶν· ὥστε καὶ βλασφημίας ἐπιφέρεσθαι τῷ ὀνόματι κυρίου, διὰ τὴν ὑμετέραν ἀφροσύνην, ἑαυτοῖς δὲ κίνδυνον ἐπεξεργάζεσθαι.

Ἐξάρωμεν οὖν τοῦτο ἐν τάχει, καὶ προσπέσωμεν τῷ δεσπότῃ, καὶ κλαύσωμεν ἱκετεύοντες αὐτὸν, ὅπως ἵλεως γενόμενος ἐπικαταλλαγῇ ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν σεμνὴν τῆς φιλαδελφίας * ἁγνὴν ἀγωγὴν ἀποκαταστήσῃ ἡμᾶς. Πύλη γὰρ δικαιοσύνης ἀνεῳγυῖα εἰς ζωὴν * f. inser. καὶ. I. Cl. Alex.
αὕτη, καθὼς γέγραπται· [65] Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης, εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ. Αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ. [66] Πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ, ἐν ᾗ μακάριοι πάντες οἱ εἰσελθόντες, καὶ κατευθύνοντες τὴν πορείαν αὐτῶν, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ἀταράχως πάντα ἐπιτελοῦντες. Ἤτω τις πιστὸς, ἤτω δυνατὸς γνῶσιν ἐξειπεῖν, ἤτω σοφὸς ἐν * διακρίσει λόγων, ἤτω * [67] ἁγνὸς ἐν ἔργοις· [68] τοσούτῳ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει, ὅσῳ δοκεῖ μᾶλλον μείζων

* Cl. Al. διακρίσει.
* I. Cl. Alex. utrobique. Confer cum Antonio, Meliſſæ Parte 2. Serm. 73. & Maximo, Locorum communium Serm. 49.

---

in principio Epiſtolæ primæ ad Corinthios. Evangelii, ſcilicet, nomine comprehenditur totum Teſtamentum novum, ut cernere eſt Conſtitut. Apoſtolic. lib. 1. cap. 5. utque docet Origenes Præfatione Commentariorum in Johannem. Unde ab eodem Adamantio ad Matth. XXI. 45. locus I. Cor. XII. 15. & à Gregorio Nyſſeno ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarem, locus I. Joh. V. 19. tanquam Evangelii citantur. Sit ergo *in principio Evangelii*, idem ac apud Clementis imitatorem Polycarpum cap. 11. *In principio Epiſtolæ*. Fortè tamen principium Evangelii hîc denotat prima prædicationis Evangelicæ tempora. Philipp. I. 5. ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν. Et cap. 4. verſ. 15. οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς Φιλιππήσιοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι. Quare in hoc ipſo capite Corinthiacam Eccleſiam Noſter ἀρχαίαν appellat. ἐξ ἀρχαίων χρόνων, ait Polycarpus initio Epiſtolæ ſuæ ad Philippenſes. Quippe erant duæ iſtæ Eccleſiæ ex numero Apoſtolicarum, *Quæ ab Apoſtolis fuerunt conditæ: Quæ aliquem ex Apoſtolis auctorem ſuum proferunt: Quæ Apoſtolorum alumnæ extiterunt: Quæque Apoſtolicas Epiſtolas accipere meruerunt*: ut uſurpem dicta Tertulliani de virginibus velandis cap. 2. De præſcriptione Hæreticorum cap. 32. lib. 4. adverſùs Marcionem cap. 5. & Auguſtini II. de doctrina Chriſtiana 8. Alio ſenſu Hieronymus lib. 2. contra Jovinianum cap. 11. ſcribit, *In foribus Evangelii, Anna filia Phanuelis, vidua inducitur, ſemperque jejunans.* & ante eum Tertullianus de jejuniis cap. 8. *In limine Evangelii, Anna &c.* Fores enim ac limen Evangelii dicuntur tempora præcedentia mox ſecuturum Evangelium, quod teſte Hieronymo l. in Jovin. 14. ante crucem Chriſti non eſt. COT.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου.] Εὐαγγέλιον hoc loco latè ſumitur, & Apoſtolorum ſcripta comprehendit, ut apud Nyſſenum, qui contra Apollinarem locum ex Epiſtola Johannis laudans, ſcribit, καθώς φησι τὸ εὐαγγέλιον, [illegible] τοῦ νόμου [illegible]. Sic legis nomine non tantùm πεντάτευχος Moyſis, ſed Prophetarum etiam interpretationes, & reliqui veteris Teſtamenti libri intelliguntur. Unde Johannis cap. 10. 34. locus Pſalmiſtæ, ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε, ſcriptus eſſe dicitur ἐν τῷ νόμῳ· & cap. 15. ejuſdem Evangelii verſ. 25. ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν, quæ verba ſunt Pſalmiſtæ, Pſal. 34. 19. ἐν τῷ νόμῳ, ſcripta eſſe dicuntur. & ad Corinth. 1. 14. 21. locus Eſaiæ, ab Apoſtolo ἐν νόμῳ ſcriptus eſſe dicitur. Ignorantia hujus latioris acceptionis in errorem quoſdam induxit, qui Moyſis tantum quinque libros à 70. Senioribus in linguam græcam verſos eſſe opinantur, quia apud quoſdam Patres invenitur, ex Hebraico fonte illos τὸν νόμον tranſtuliſſe, ac ſi legis nomine, libri Moyſis tantùm intelligendi eſſent. ſed de verſione τῶν ό, aliàs fortaſſe commodior diſſerendi occaſio dabitur. JUN.

63. Ἀποστόλοις μεμαρτυρημένοις, καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ' αὐτοῖς.] Cepham memoratum I Corinth. I. 12. & III 22. Petrum intelligit. Nam quòd alius Cephas à Petro agnoſci non debeat, nos docent Hieronymus, Claudius Taurinenſis, & Anſelmus, ad Galat. cap 2. ubi contrariam refellunt ſententiam, de qua conſule etiam Euſebium Hiſt. Eccl. lib. 1. cap. 12. Theophylactum cum Oecumenio ad prædictum Galat. caput, necnon Dorotheum in Synopſi. Videntur autem qui hoc modo ſenſerunt, habuiſſe nomen Cephæ in Codicibus ſuis Galat. II. 11. 14. ut colligere licet cùm ex Euſebio, tum ex quibuſdam Editionibus ac Interpretibus. COT.

64. Ἀρχαίαν] Loquitur hîc *B. Clemens* non abſolutè, ſed comparatè ad alias Eccleſias ab Apoſtolis fundatas. Non erat itaque cur locus iſte ſapientiſſimum *Bignonium* torqueret. COLOM.

65. Ἀνοίξατε *uſque ad* ἐκείνων] Hæc ex *Clemente Alexandrino* p. 288. eſſe traducta nihil certius eſt. *Romani* verba incipiunt ab ὅπως &c. B.

66. Πολλῶν οὖν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ] Emenda itaque ope hujus Clementem lib. 1. p. 288 & lib. 6. p. 646. reſcribens in priori loco, πολλῶν τοίνυν ἀνεῳγμένων πυλῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ αὕτη ἡ ἐν Χριστῷ: in poſteriori verò in quo per memoriæ erratum, quale ad Barnabæ caput 5. annotabamus, tribuit Barnabæ Clementis verba, πολλῶν πυλῶν ἀνεῳγυιῶν, ἡ ἐν δικαιοσύνῃ, αὕτη ἐστὶν ἡ ἐν Χριστῷ. Legi poteſt inter cætera, S. Ignatii Epiſtola ad Philadelphenos cap. 9. & Severiani Gabalenſis Oratio de ſigillis, poſt initium, Tom. 6. Johannis Chryſoſtomi. COTEL.

67. Ἤτω ἁγνὸς ἐν ἔργοις.] Cogitandum an ex altero Clemente reponi debeat, ἤτω γοργὸς ἐν ἔργοις. ἤτω ἁγνός. Ibid.

68. Τοσούτῳ μᾶλλον ταπεινοφρονεῖν ὀφείλει. ὅσῳ δοκεῖ μᾶλλον μείζων εἶναι.] Citatur etiam ab Alexandrino Strom. 6. In Antonii Meliſſa Parte 2. Sermone 73. Κλήμεντος. Τοσοῦτόν τις μᾶλλον ὀφείλει ταπεινοφρονεῖν, ὅσον δοκεῖ μᾶλλον εἶναι. ζητεῖν γὰρ ἀεὶ τὸ κοινωφελὲς [illegible], ἀλλὰ μὴ τὸ ἑαυτοῦ. & in Maximo Locorum communium Sermone 49. Κλήμεντος. Τοσοῦτόν τις μᾶλλον ὀφείλει ταπεινοφρονεῖν, ὅσον δοκεῖ μᾶλλον εἶναι. Vides & abeſſe utrobique vocem μείζων: & ſententiam ζητεῖν γὰρ &c. ſejungi debere à priori. Quod poſtremum firmat veteris codicis auctoritas: necnon Damaſceni Eclogæ manu ſcriptæ in Bibliotheca Claromontana cap. περὶ συναγωγῆς χρηστῶν ἀνδρῶν &c. quæ Philoni adſcribunt illud, ζητεῖν ἀεὶ &c. Ibid.

69. Ζη-

ζων εἶναι· καὶ ⁶⁹ ζητεῖν τὸ κοινωφελὲς πᾶσιν, καὶ μὴ τὸ ἑαυτοῦ.

Ὁ ἔχων ἀγάπην ἐν Χριστῷ, ποιησάτω τὰ τοῦ Χριστοῦ παραγγέλματα. Τὸν δεσμὸν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τίς δύναται ἐξηγήσασθαι; τὸ μεγαλεῖον τῆς καλλονῆς αὐτοῦ, τίς ἀρκεῖ, ὡς δεῖ, εἰπεῖν; τὸ ὕψος εἰς ὃ ἀνάγει ἡ ἀγάπη, ἀνεκδιήγητόν ἐστιν. [70] Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ, ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν· ἡ ἀγάπη πάντα ἀνέχεται, πάντα μακροθυμεῖ· [71] οὐδὲν βάναυσον ἐν ἀγάπῃ, οὐδὲν ὑπερήφανον· ἀγάπη σχίσμα οὐκ ἔχει, ἀγάπη οὐ στασιάζει, ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμονοίᾳ· ἐν ἀγάπῃ ἐτελειώθησαν πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ· δίχα ἀγάπης οὐδὲν εὐάρεστόν ἐστιν τῷ Θεῷ· [72] ἐν ἀγάπῃ προσελάβετο ἡμᾶς ὁ δεσπότης, διὰ τὴν ἀγάπην ἣν ἔσχεν πρὸς ἡμᾶς, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν, ἐν θελήματι Θεοῦ, καὶ τὴν σάρκα ὑπὲρ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ὁρᾶτε ἀγαπητοί, πῶς μέγα καὶ θαυμαστόν ἐστιν ἡ ἀγάπη, καὶ τῆς τελειότητος αὐτῆς οὐκ ἔστιν ἐξήγησις. Τίς ἱκανὸς ἐν αὐτῇ εὑρ[εθῆναι,] εἰ μὴ οὓς ἂν καταξιώσῃ [ὁ Θεός, [73] εὐχώμε]θα οὖν καὶ αἰτώμεθα [εἶναι ἀξί]ως αὐτοῦ, ἵνα ἐν ἀγάπῃ [ζῶμεν,] δίχα προσκλίσεως ἀνθ[ρωπίνης,] ἄμωμοι. Αἱ γενεαὶ πᾶσαι ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τῆσδε ἡμέρας παρῆ[λθον,] ἀλλ' οἱ ἐν ἀγάπῃ τελειωθέν[τες,] κατὰ τὴν τοῦ * Χριστοῦ χάριν, ἔχου[σιν] χῶρον εὐσεβῶν· οἳ φανερ[ωθήσον]ται ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς βασιλ[είας] τοῦ Χριστοῦ. [74] Γέγραπται γάρ. Εἰσέλ[θε] εἰς τὰ ταμιεῖα μικρὸν ὅσον [ὅσον,] ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ὀργὴ καὶ θ[υμός] μου. Καὶ [75] μνησθήσομαι ἡμέρας ἀγαθῆς, καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς [ἐκ] τῶν θηκῶν ὑμῶν. Μακάριοι ἦμεν, ἀγαπητοί, εἰ [τὰ προσ]τάγματα τοῦ Θεοῦ ἐποιοῦμεν ἐ[ν ὁ]μονοίᾳ ἀγάπης, εἰς τὸ ἀφεθῆ[ναι] ἡμῖν δι' ἀγάπης, τὰς ἁμαρτίας [ἡμῶν]. Γέγραπται γάρ· Μακάριοι [ὧν ἀφέ]θησαν αἱ ἀνομίαι· καὶ ὧν ἐπεκα[λύ]φθησαν αἱ ἁμαρτίαι. [76] Μακάριος ἀ[νὴρ] οὗ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν, οὐδέ ἐστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος. Οὗτος ὁ μακαρισμὸς ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἐκλελεγμένους ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[77] Ὅσ[οι οὖν] παρ[έβη]μεν διά τινος τῶν [τοῦ] ἀντι[κειμέν]ου * ἀξιώσωμεν [συγγνώμην] καὶ ἐκεῖνοι δὲ οἵτινες ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως καὶ διχοστασίας ἐγενήθησαν,

* Cl. Al. Θεοῦ.

* ſ add. παραπτώματα l. Cl. Al.

major eſſe videtur; & quærere quod omnibus utile eſt, non autem ſuum. Cl. Alex. Strom. 4.

XLIX. Qui caritatem in Chriſto habet, ſer- p. 518.
vet Chriſti mandata. Vinculum caritatis Dei quis Caritas. Citat. Hie-
poteſt enarrare? Magnificentiam bonitatis ejus ron. ad E-
quis, prout oportet, eloqui valet? Altitudo ad pheſ. 4. 1.
quam evehit caritas inenarrabilis eſt. Caritas nos 1. Col 3. 14.
Deo agglutinat, caritas operit multitudinem pec- Apud Cl. Alex. ubi
catorum; caritas omnia tolerat, omnia æquo ani ſuprà.
mo fert: in caritate nihil ſordidum, nihil super- 1 Cor. 13.
bum: caritas ſchiſma non habet; caritas ſeditio- 1. Pet. 4. 8.
nem non concitat: caritas omnia facit in concordia: in caritate omnes Dei electi, perfecti ſunt
facti: ſine caritate nihil acceptum eſt Deo: in ca- 1. Joh. 3 16.
ritate nos aſſumpſit Dominus; propter caritatem & 1 Joh 4.
quam erga nos habuit, Chriſtus Dominus noſter 9.
ex voluntate Dei, ſanguinem ſuum pro nobis tradidit, & carnem pro carne noſtra, & animam pro animabus noſtris.

L. Videtis, cariſſimi, quàm magna & ad-
mirabilis res ſit caritas, & quod perfectio ejus ne- In Alex.
queat explicari. Quis idoneus eſt ut in ipſa inve- Clem. ibid.
niatur, præter eos quos Deus dignos eſſe voluerit? Oremus igitur & petamus digni haberi, ut in
caritate vivamus, citra humanam propenſio- 1. 1. Tim. 5.
nem, & inculpabiles. Generationes omnes ab 21.
Adamo uſque in hodiernum diem præterierunt; Cl. ibid p.
at qui per Chriſti gratiam conſummati ſunt in 519.
caritate, habent locum piorum; qui manifeſtabuntur in viſitatione regni Chriſti. Scriptum
enim eſt; *Ingredere in cubicula tua pauluJum* Iſ. 26. 20.
quantulumcumque, donec pertranſeat ira & excandeſcentia mea. Et recordabor diei boni, & ſuſcitabo vos è loculis veſtris. Beati ſumus, dilecti, ſi præcepta Domini in caritatis concordia fecerimus, ut per caritatem remittantur nobis pecca-
ta noſtra. Scriptum quippe eſt; *Beati, quorum* Pſ 31. 1.
remiſſa ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum, nec eſt in ore ejus dolus. Hæc beatitudo contigit electis à Deo per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum; cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

LI. Quotquot igitur per quemdam Adverſa- 1. Cl. Alex.
rii illapſum deliquimus, veniam poſtulemus: illi ibid.
verò qui ſeditionis & diſſenſionis duces & prin- Pœnitentia.
ci-

69. Ζητεῖν τὸ κοινωφελές.] Chryſoſtomus ad illud Pauli Corinth. 1. 11. μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσι, dicit publicum Eccleſiæ bonum quærere, & aliorum ſalutem privato commodo anteponere, canonem eſſe Chriſtianiſmi perfectiſſimum. Τοῦτο κανὼν χριστιανισμοῦ τοῦ τελεωτάτου, τοῦτο ὅρος ἀκριβέστατος, αὕτη ἡ κορυφὴ ἡ ἀνωτάτω, τὸ τὰ κοινῇ συμφέροντα ζητεῖν. JUN.

70. Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς.] Hoc loco Paulum imitatus ad Corinthios 1. 13. ubi charitatis, & mutuæ dilectionis, elegantiſſima deſcriptio eſt, & Ephræm Syrus tractatu περὶ ἀγάπης καὶ [illegible] utriuſque veſtigiis inſiſtit, cujus verba cum græcè non extent, placet hic ſubjungere. Μακάριος ὁ ἄνθρωπος καὶ [illegible] ὁ ἔχων ἀγάπην Θεοῦ, [illegible] ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί. καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει. [illegible] JUN.

Ἀγάπη κολλᾷ ἡμᾶς τῷ Θεῷ.] Hæc ad [illegible] eſſe ex Clemente Alexandrino ſcies, ſi legas p. 518. D. B.

71. Οὐδὲν βάναυσον ad ὁμονοίᾳ.] Hæc abſunt à Clemente Alexandrino, ſuntque interpolatoris. B.

72. Ἐν ἀγάπῃ ad voculam καὶ Capitis ſequentis decimam.] Hæc non ſunt in Clemente Alexandrino p. 518. D. B.

73 Εὐχώμεθα ad ἄμωμοι.] Hæc ſunt interpolatoris. B.

74. Γέγραπται γάρ ad [illegible]] Hæc pro Clementinis p. 519. [illegible] B.

75 Καὶ μνησθήσομαι ἡμέρας ἀγαθῆς. καὶ ἀναστήσω ὑμᾶς [ἐκ] τῶν θηκῶν ὑμῶν] Simile nonnihil habes in libro Apocrypho IV. Eſdræ II. 16. *Et reſuſcitabo mortuos de locis ſuis, & de monumentis educam illos.* Lege etiam Iſaiæ XXVI 19. LXIII. 11. & Hebr. XIII. 20. Hinc enim fortè conſarcinatus fuit iſte locus. COT.

76. Μακάριος ἀνήρ.] Hæc uſque ad Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, exſcripta ſunt ex Clemente *Alexandrino* p. 519. A. B.

77. Ὅσοι μὲν οὖν ad ἀντικειμένου.] Hæc efficta ſunt ex his Clementis *Alex.* p. 519. B. [illegible] &c. B. Ἀξιώσωμεν &c. Hinc ad ἐξομολογεῖσθαι τῷ κυρίῳ Cap LII. omnia finxit interpolator, & intempeſtivè de confeſſione tot verba ingeſſit. B.

78. Ἐξο-

cipes fuerunt, debent communem ſpem contemplari. Qui enim cum timore ac dilectione vivunt, maluut ſe in contumelias incidere, quàm proximos; & in ſeipſos potiùs damnationis ſententiam ferunt, quàm in pulcram & juſtam, quæ nobis tradita eſt, conſentionem. Nam melius eſt homini, confiteri de lapſibus & peccatis, quàm indurare cor ſuum; prout induratum eſt
Num. 16. cor eorum qui contra famulum Dei Moyſen ſeditionem fecerunt; quorum condemnatio manifeſta fuit; deſcenderunt enim in infernum vivi, &
Exod. 14. mors abſorpſit eos. Pharao & exercitus ejus & omnes præfecti Ægypti, currus etiam & equites eorum, non aliam ob cauſſam. Maris Rubri profundo immerſi ſunt, & perierunt, quàm quod ſtulta eorum corda indurata fuerint, poſtquàm per famulum Dei Moyſen tot tantáque portenta facta fuerant in terra Ægypti.

LII. Nullius rei, fratres, indigus eſt Dominus, nec quidquam deſiderat. præterquam ut ei
Pſ. 68. 31. fiat confeſſio. Ait enim electus David; *Confitebor Domino; & placebit ei ſuper vitulum novellum, cornua producentem & ungulas. Videant*
Pſ. 49. 14. *pauperes, & lætentur.* Et iterum dicit; *Immola Deo ſacrificium laudis; & redde Altiſſimo vota tua. Et invoca me in die tribulationis tuæ: & eruam te;*
Pſ. 50. 19. *& honorificabis me.* Nam *Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus.*

LIII. Noſtis enim & probè noſtis ſacras Scripturas, dilecti, & penitiùs in divina eloquia introſpexiſtis: illa igitur mente & memoriâ recolite. Cum Moyſes in montem aſcendiſſet, & quadraginta dies, noctéque quadraginta, in jejunio ac
Deut. 9. 12. humilitate tranſegiſſet; dixit ad eum Deus; *Surge, Moyſes, deſcende velociter hinc; quia iniquitatem fecit populus tuus, quos eduxiſti de terra Ægypti: tranſgreſſi ſunt cito de via quam mandaſti eis; & fecerunt ſibi fuſilia. Et dixit Dominus ad eum; Locutus ſum ad te ſemel & bis, dicens; Vidi populum hunc, & ecce populus duræ cervicis eſt; dimitte me exterminare eos; & delebo nomen eorum de ſub cœlo; & faciam te in gentem magnam & mirabi-*
Ex. 32. 32. *lem, & multam magis quam hanc. Dixit autem Moyſes: Nequaquam Domine; remitte peccatum huic populo; vel etiam me dele de libro viventium.* O caritatem magnam! O inſuperabilem perfectionem! Liberè ad Dominum loquitur famulus; remiſſionem pro plebe poſtulat, vel ſeipſum quoque cum eis deleri petit.

De caritate & pace. LIV. Quis ergo inter vos generoſus? quis miſericors? quis caritatis plenus? Dicat; Si

ὀφείλουσιν τὸ κοινὸν τῆς ἐλπίδος σκοπεῖν. Οἱ γὰρ μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης [πολι]τευόμενοι, ἑαυτοὺς θέλουσ[ιν μᾶλλον * αἰκίαις περιπίπτειν, [ἢ τοὺς] πλησίον· μᾶλλον δὲ ἑαυτῶν κατάγνωσιν φέρουσιν, ἢ τῆς παραδεδομένης ἡμῖν καλῶς καὶ δικαίως ὁμοφωνίας. Καλὸν γὰρ ἀνθρώπῳ ἐξομολογεῖσθαι περὶ τῶν παραπτωμάτων, ἢ σκληρῦναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καθὼς ἐσκληρύνθη ἡ καρδία τῶν στασιαζόντων πρὸς τὸν θεράποντα τοῦ Θεοῦ Μωϋσῆν, ὧν τὸ κρίμα πρόδηλον ἐγενήθη, κατέβησαν γὰρ εἰς ᾅδου ζῶντες, καὶ θά[νατ]ος κατέπιεν α]ὐτούς. Φαραὼ καὶ ἡ στρα[τιὰ αὐ]τοῦ, καὶ πάντες οἱ ἡγούμε[νοι Αἰγ]ύπτου, τά τε ἅρματα καὶ οἱ * [ἱππεῖ]ται αὐτῶν, * οὐ δι' ἄλλην τινὰ [αἰτίαν] ἐβυθίσθησαν εἰς θάλασσαν [ἐρυθρ]άν, καὶ ἀπώλοντο, ἀλλὰ διὰ [τὸ σκλη]ρυνθῆναι αὐτῶν τὰς ἀσυ[νέτους] καρδίας, μετὰ τὸ γενέσθαι [τηλικαῦ]τα τέρατα ἐν γῇ Αἰγύ[πτου, διὰ τ]οῦ θεράποντος τοῦ Θεοῦ Μωϋσέως.

* f. αἰκίαις
* f. ἀναβάται
* l. ᾶ

Ἀπροσδεὴς, ἀδελφοὶ, [ὁ] δεσπότης ὑπάρχει τῶν ἁπάντων, [οὐ]δὲ οὐδενὸς χρήζει, εἰ μὴ * τὸ [ἐξ]ομολογεῖσθαι αὐτῷ. Φησὶ γὰρ ὁ ἐκλεκτὸς Δαυίδ· [78] Ἐξομολογήσομαι τῷ κυρίῳ, καὶ ἀρέσει αὐτῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὁπλάς. Ἰδέτωσαν πτωχοὶ καὶ εὐφρανθήτωσαν. Καὶ πάλιν λέγει· Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. Καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. Θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον.

* f. τῷ

[79] Ἐπίστασθε γὰρ, καὶ καλῶς ἐπίστ[ασθε τὰ]ς ἱερὰς γραφὰς, ἀγαπητοὶ, [καὶ ἐγκε]κύφατε εἰς τὰ λόγια τοῦ [Θεοῦ· εἰς ἀ]νάμνησιν οὖν ταῦτα [λάβετε.] Μωϋσέως γὰρ ἀναβαί[νοντ]ος ε]ἰς τὸ ὄρος, καὶ ποιήσαν[τος τεσσαρ]άκοντα ἡμέρας, καὶ τεσ[σαράκοντ]α νύκτας, ἐν νηστείᾳ [καὶ ταπεινο]ώσει· εἶπεν πρὸς αὐτὸν [Θεός· Ἀνάστη]θι Μωϋσῆ, κατάβηθι [τὸ τάχος] ἐντεῦθεν, ὅτι ἠνόμησεν [ὁ λαός σο]υ, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς [Αἰγύπτο]υ· παρέβησαν ταχὺ ἐκ [τῆς ὁδοῦ] ἧς ἐνετείλω αὐτοῖς, [ἐποίησα]ν ἑαυτοῖς χωνεύματα. [Καὶ εἶπεν] κύριος πρὸς αὐτόν· Λελάλη[κα πρός] σε ἅπαξ καὶ δὶς λέγων· [Ἑώρακα] τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ ἰδοὺ [λαὸς σ]κληροτράχηλος· ἔασόν με [ἐξολ]οθρεῦσαι αὐτούς, καὶ ἐξα[λείψω τὸ] ὄνομα αὐτῶν ὑποκά[τωθεν] τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσω [σε εἰς ἔ]θνος μέγα καὶ θαυμαστὸν [καὶ πολὺ] μᾶλλον ἢ τοῦτο. [Εἶπε δὲ Μ]ωϋσῆς· Μηδαμῶς κύριε, [ἄφες τὴν] ἁμαρτίαν τῷ λαῷ τούτῳ, ἢ κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ βίβλου ζώντων. Ὢ μεγάλης ἀγάπης, ὢ τελειότητος ἀνυπερβλήτου. [80] Παῤῥησιάζεται θεράπων πρὸς κύριον, αἰτεῖται ἄφεσιν τῷ πλήθει, ἢ καὶ ἑαυτὸν ἐξαλειφθῆναι μετ' αὐτῶν ἀξιοῖ.

Τίς οὖν ἐν ὑμῖν γενναῖος; τίς εὔσπλαγχνος; τίς [81] πεπληροφορημένος ἀγάπης; εἰπάτω· [82] Εἰ

δι

78. Ἐξομολογήσομαι] Hæc eodem ordine proferuntur à *Clemente Alexandrino* p. 519 C. B.

79. Ἐπίστασθε ad καὶ εἶπεν κύριος πρὸς αὐτόν] Pro his habet tantùm *Clemens Alexandrinus* p. 521. C. hæc verba: αὐτίκα οὖν ὁ Μωϋσῆς μέγας ἀκούσας παρὰ τοῦ Θεοῦ. B.

80. Παῤῥησιάζεται &c.] Hæc uſque ad Hiſtoriam Judithæ non extant in Clemente Alexand. p. 521. B.

81. Πεπληροφορημένος.] Perperam muteretur in πεπληρωμένος, cùm πληροφορεῖσθαι ſignificet impleri aliquâ re, uti obſervatum à Scripturarum Interpretibus, antiquis quoque. Sic Eccleſiaſtis VIII. 11. מלא Hebraicè, Græcè ἐπληροφορήθη, Latinè apud Hieronymum *repletum eſt*. Lucæ I. 1. τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων. Vulgata, *Quæ in nobis completa ſunt rerum*. Coloſſ. II. 2. πληροφορίας *plenitudinis* Similiter I. Theſſal. I. 5 II. Tim IV. 5. 17. & alibi. S. Chryſoſtomus ad II. Tim. IV. 5. τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον· τουτέστι, πλήρωσον. Theophylactus ad II. Tim IV. 17. πληροφορηθῇ. τουτέστι, βεβαιωθῇ. ἢ ἵνα πλήρης ἔλθῃ. καὶ πληρωθῇ. Sed quid in re clara ac teſtata immoror? COT.

82 Εἰ δι' ἐμὲ στάσις.] Epiphanius lib. 1. adverſus Carpocratianos, ubi mentionem Clementis noſtri facit, ad hunc locum reſpicit, ſcribens, λέγει γὰρ ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ· Ἀναχωρῶ, ἄπειμι, εὐσταθείτω ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ &c. ubi εὐσταθείτω legendum puto, pro quo Clemens noſter εἰρηνευέτω habet. Quantùm fraternitatem univerſam dilexerit, τὸ προσφιλὲς quæſiverit, & paci Eccleſiæ, vir hic ſanctus, ſtuduerit; & quàm abominanda ipſi fuerint ſchiſmata, quæ Chriſti τὸν ἄρραφον καὶ ἀδιαίρετον χιτῶνα σχίζουσι, ex hoc loco facile apparet: nullum enim gravius peccatum admitti poſſe, quàm unionem Eccleſiæ ſcindere, auctore Cypriano, qui libro de unitate Eccleſiæ, inexpiabilem diſcordiæ maculam martyrii ſanguine ablui, & paſſione purgari negat: quod Chryſoſtomus homil. XI. ad Epheſios, ſuppreſſo nomine, audax ſed verum eſſe dictum pronuntiat. Ejus verba ita ſe habent. Ἀνὴρ δέ τις ἅγιος εἶπέ τι δοκοῦν εἶναι τολμηρόν. πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐφθέγξατο. τί δὲ τοῦτο ἐστιν; οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην δύνασθαι ἐξαλεῖψαι τὴν ἁμαρτίαν ἔφησεν &c. qui paullo infra eadem homiliâ, ſe pacis ſtudio omnia poſtponere, immo & Epiſcopatum ipſum abdicare, paratum eſſe profitetur, modo unitas Eccleſiæ conſervetur. Εἰ γὰρ δι' ἐμὲ τοῦτο ὑποπτεύετε, ὅτι με παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς, ἐγὼ ὡς βούλεσθε· μόνον ὁμόνοια ἔστω. in quo Clementem noſtrum ὑπογραμμὸν ſibi propoſuiſſe, & locum hunc, ad quem alludit, præ oculis habuiſſe, veriſimile eſt. JUN.

Εἰ δι' ἐμὲ στάσις.] Locum hunc citat *Epiphanius* Hæreſ. XXVII. & etiam exemplo & moribus Clementis noſtri deſcriptum ait; qui Eccleſiæ Romanæ Cathedræ à D. Petro admotus, ſe eo munere abdicavit, quamdiu Linus & Cletus in vivis eſſent. Ex qua duplici ſucceſſione fortaſſis, ſi non potiùs ex Eccleſiis à B. Petro & Paulo, Judæorum Gentium-

que

δι' ἐμὲ στάσις, καὶ ἔρις, καὶ σχίσματα, [83] ἐκχωρῶ, ἄπειμι, οὗ ἐὰν βούλησθε, καὶ ποιῶ τὰ προστασσόμενα ὑπὸ τοῦ πλήθους· μόνον τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ εἰρηνευέτω, μετὰ τῶν καθεσταμένων πρεσβυτέρων. Τοῦτο ὁ ποιήσας, ἑαυτῷ μέγα κλέος ἐν κυρίῳ περιποιήσεται, καὶ πᾶς τόπος δέξεται αὐτόν. Τοῦ γὰρ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ταῦτα, οἱ πολιτευόμενοι τὴν ἀμεταμέλητον πολιτείαν τοῦ Θεοῦ, ἐποίησαν, καὶ ποιήσουσι.

Ἵνα δὲ καὶ [84] ὑποδείγματα ἐθνῶν ἐνέγκωμεν· [85] πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγούμενοι, λοιμικοῦ τινος ἐνστάντος καιροῦ, χρησμοδοτηθέντες, παρέδωκαν ἑαυτοὺς εἰς θάνατον, ἵνα ῥύσωνται διὰ τοῦ ἑαυτῶν αἵματος τοὺς πολίτας. Πολλοὶ ἐξεχώρησαν ἰδίων πόλεων, ἵνα μὴ στασιάζωσιν ἐπὶ πλεῖον. [86] Ἐπιστάμεθα πολλοὺς ἐν ἡμῖν παραδεδωκότας ἑαυτοὺς εἰς δεσμά, ὅπως ἑτέρους λυτρώσονται. Πολλοὶ ἑαυτοὺς παρέδωκαν εἰς δουλείας, καὶ λαβόντες τὰς τιμὰς αὐτῶν, ἑτέρους ἐψώμισαν. Πολλαὶ γυναῖκες ἐνδυναμωθεῖσαι διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐπετελέσαντο πολλὰ ἀνδρεῖα. [87] Ἰουδὶθ ἡ μακαρία, ἐν συγκλεισμῷ οὔσης τῆς πόλεως, ᾐτήσατο παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐαθῆναι αὐτὴν ἐξελθεῖν εἰς τὴν παρεμβολὴν τῶν ἀλλοφύλων· παραδοῦσα ἑαυτὴν τῷ κινδύνῳ, ἐξῆλθε δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ὄντος ἐν συγκλεισμῷ, καὶ παρέδωκε κύριος Ὀλοφέρνην ἐν χειρὶ θηλείας. Οὐχ ἧττον αὖ καὶ ἡ τελεία κατὰ πίστιν Ἐσθὴρ, κινδύνῳ ἑαυτὴν παρέβαλεν, ἵνα τὸ δωδεκάφυλον τοῦ Ἰσραὴλ μέλλον ἀπολέσθαι ῥύσηται. Διὰ γὰρ τῆς νηστείας, καὶ

propter me ſeditio, & diſcordia, & ſchiſmata; diſcedo, abeo, quocumque volueritis; & facio quæ à plebe mandantur; ſolùm ovile Chriſti in pace degat, cum conſtituris Presbyteris. Qui hoc fecerit, ſibi magnum decus in Domino comparabit; & omnis locus eum ſuſcipiet. *Domini enim eſt terra, & plenitudo ejus.* Hæc, qui divinam ac cujus numquam pœnitet, vitam vivunt, fecerunt & facient.

Laudatur ab Epiph. Hær. 27. n. 6. Lege Chryſoſt. in fine Hom. 11. ad Epheſios. *Pſ.* 23. 1.

LV. Ut autem etiam Gentium exempla proferamus: multi reges & principes, peſtifero tempore ſæviente, cùm oraculo admoniti eſſent, ſeipſos morti tradiderunt, ut cives ſuo ſanguine liberarent. Multi à ſuis civitatibus, ne ſeditio duraret, ſeceſſerunt. Multos, inter nos cognovimus, qui ſeipſos in vincula conjecerunt, ut alios redimerent. Multi ſe ipſi in ſervitutem dederunt, & accepto precio ſui, alios cibarunt. Mulieres complures per gratiam Dei corroboratæ, ſtrenua & virilia multa geſſerunt. Beata Juditha, cùm urbs obſideretur, rogavit Seniores, ut ſibi liceret in alienigenarum caſtra tranſire: ac ſeipſam periculo tradens, propter caritatem patriæ populique obſeſſi, egreſſa eſt; & Dominus tradidit Olophernen in manu feminæ. Nec minùs, cujus perfecta fuit fides, Eſthera, periculo ſe objecit, ut duodecim tribus Iſraëlitarum jam perituras liberaret. Nam in jejunio & humilitate precata eſt

Origenes, ad Joh. 1. 29. *Judith.*

que Apoſtolis, ſeorſim aliquando habitis, fieri poteſt, ut adeò patam inter Scriptores conveniat, utrum Clemens immediatè ſucceſſerit Petro, an quarto ſaltem loco. Licèt non ſim neſcius aliam etiam cauſam à plurimis redditam; quòd ſcilicet nemo illi Romæ ſuccedere liquido poteſt dici, de quo multum dubitatur an ipſe Romæ umquam fuerit. Obiter monendum apud Epiphanium in loco ſupra memorato reponi commodè poſſe pro εὐσταθεῖ, εὐσταθείτω, quamquam veterem lectionem retinet doctiſſ. *Petavius.* Sed hoc ipſum, quod hîc loci ſuadet B. *Clemens* de ſe profitetur & ſpondet S. *Chryſoſtomus*, qui ait Hom. XI. ad Epheſios: οἱ μὴ ἂν ἀξιῶ ἡμεῖς πάντα ὑπομένειν, ἕτοιμος παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς, ὅπου ἂν βούλησθε. μόνον εἰρηνευέτω ἡ ἐκκλησία. Et Gregorius Nazianzenus re ipsâ præſtitit, qui ut ſeditioni obviam iret, poſtquam ad Conſtantinopolitanam ſedem admotus eſſet, protinus τὴν προεδρίαν παρῃτήσατο Socrat. Hiſt. V. c. 7. FELL.

83. Ἐκχωρῶ, ἄπειμι οὗ ἐὰν βούλησθε, καὶ ποιῶ τὰ προστασσόμενα ὑπὸ τοῦ πλήθους· μόνον τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ εἰρηνευέτω, μετὰ τῶν καθεσταμένων πρεσβυτέρων.] Et memoria laudat S. Epiphanius Hæreſi 27. cap. 6. ſic, ἀναχωρῶ ἄπειμι εὐσταθείτω aut juxta Patricium Junium εὐσταθείτω ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ. Idem Junius apponit verba B. Chryſoſtomi valde ſimilia, ex fine Homiliæ XI. in Epiſtolam ad Epheſios. A te verò addi poteſt locus Origenis Homil. 19. in Jeremiam, poſtremæ Editionis p. 194. COT.

Ἐκχωρῶ, ἄπειμι.] Scripſit *Clemens* ἀναχωρῶ, ἄπειμι, εὐσταθείτω ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, ut *Epiphanius* docet p. 107. hoc eſt, *bene ſe habeat populus Dei.* An Clemens Epiſcopus Romanus, an Eccleſia Romana dicere poſſet ποιῶ τὰ προστασσόμενα ὑπὸ τοῦ πλήθους; quo nihil iniquius, ſordidiuſve. B.

84. Ὑποδείγματα ἐθνῶν.] Ubi ſunt illa exempla Gentilium? Origenes enim innuit talia apud *Clementem* extitiſſe, p. 143. & 163. Tom. II. Ed. Huetianæ. B.

85. Πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγούμενοι] En Origenis verba in Johannem p. 142. 143. huc reſpicientis; μεμαρτύρηται δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν, ὅτι πολλοί τινες λοιμικῶν ἐνσκηψάντων νοσημάτων, ἑαυτοὺς σφάγια ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ παραδεδώκασι· καὶ παραδέχεται ταῦθ' οὕτως γεγονέναι, οὐκ ἀλόγως πιστεύσας ταῖς ἱστορίαις ὁ πιστὸς Κλήμης, ὑπὸ Παύλου μαρτυρούμενος. Hoc eſt, *Relatum autem ac teſtatum etiam apud Gentiles eſt, multos, cum peſtilentes morbi graſſarentur, ſeipſos in victimas pro patria tradidiſſe. Atque hæc ita eveniſſe admittit, non ſine cauſa Hiſtoriis credens Clemens ille fidelis, cui teſtimonium tribuitur a Paulo.* Idem in iiſdem Commentariis p. 163. περὶ δὲ τῆς τοιαύτης ἐπικρατούσης τῶν χαλεπῶν ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ, οἷον λοιμῶν, ἢ ἀκαρπιῶν, ἢ λιμοῦ. ὅ.... Veſti debuit, *Quod autem frequenter invaleſcentibus rebus quibuſdam aſperis in humano genere, veluti peſte, aut nocuâ ſerenitate ac ventorum ceſ-*

ſatione, aut fame, ſolvantur hæc, quaſi ſublato malo Spiritu qui ea operabatur, eo quòd aliquis ſeipſum pro cunctis obtulerit, multa feruntur Græcorum & Barbarorum Hiſtoriæ, hujuſmodi benevolentiam neque reſpuentium, neque reprobantium. Utrum autem illæ narrationes veræ ſint, nec ne, non eſt præſentis temporis accuratè diſceptare.* Quibus ſimilia profert lib. 4 in Epiſtolam ad Romanos, ante finem, atque Tomo 1. contra Celſum, ante medium. Nihil porrò notius iis quæ referuntur de Menœceo, Codro, Macaria, Protogenia & Pandora, Philænis fratribus, Lei filiabus, Curtio, Deciis, aliiſque qui ſe ultro morti pro communi civium ſalute obtulerunt. COT.

Πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἡγούμενοι] Quales Codrus, *Lycurgus*, *Genucius Cippus*, *M. Curtius* & *Scipio Africanus*, qui ingratam urbem reliquerat, per quem ſtetit ut ingrata eſſe poſſet, Clementis noſtri ferè verbis et valedicit, dicens: *Exeo, ſi plus quàm tibi expedit crevi.* Quin & Oedipus λοιμικοῦ τινος ἐνστάντος καιροῦ χρησμοδοτηθεὶς (auctoris noſtri verba affero) à Poëta inducitur in eumdem morem verba faciens:

Quicumque feſſi corpore & morbo graves
Semianima trahitis corpora, en fugio, exeo,
Relevate colla, mitior cœli ſtatus
Poſt terga ſequitur. FELL.

86. Ἐπιστάμεθα πολλοὺς &c.] Ad horum exemplum poſtea B. Paulinus Nolanus Præſul ſubiit voluntariam ſervitutem, ut filium viduæ liberaret; referente magno Gregorio lib. 3. Dialogorum cap. 1. ὡς αἰχμάλωτοι, inquit incertus Scriptor de Perſica captivitate à R. P. Franciſco Combefiſio publici juris factus θεῖοι ἄνδρες ... COT.

Ἐπιστάμεθα.] Hujus rei exempla dabit B. Paulus Ep. ad Rom. C. XVI, 3. *Priſcam & Aquilam, qui pro anima ejus ſuas cervices ſuppoſuerant.* Et ad Philip. II, 30. Epaphroditum animæ ſuæ parabolanum, παραβολευσάμενον τῇ ψυχῇ. Sequentium temporum heroas, qui hac laude claruerunt referre mora eſſet. Gentis tamen noſtræ Protomartyr S. *Albanus* à nobis prætereiri minimè debet, *qui ſub Diocletiano, pro Clerico hoſpite, quem perſecutionem fugientem ſuſceperat, ſe ipſum tradens, poſt verbera, aliaque acerbiora tormenta, capite plexus eſt;* quemadmodum *Baronius* ad an. CIII. ex Beda noſtrate hiſtoriam narrat. Hoc autem in loco obſervari poterit, durante primævæ caritatis impetu, tantam fuiſſe Parabolanorum ſegetem, quibus id negotii dabatur, ut propriæ ſalutis diſpendio alienam procurarent; iique tam magna hominum collegia excreviſſe, ut eorum numerum Imperatorum reſcriptis neceſſe eſſet coërceri, quemadmodum videre eſt Cod. Theod. Lib. XVI. Tit. 2. de Ep. Eccleſ. & Clericis Leg. 42. FELL.

87. Ἰουδὶθ ἡ μακαρία.] Confer *Clementem Alexandrinum* p. 521. & conſtabit illo aliquem juniorem inde hæc quæ hic legis deſumpſiſſe, nec id quidem perite. B

eſt omnium effectorem Dominum, Deum ſæculorum: qui animi ejus humilitatem cernens, populum liberavit, propter pericula quæ illa adierat.

LVI. Et nos igitur oremus pro eis qui in ali-
Lapſi. quod peccatum lapſi ſunt, ut detur illis modera-
tio & humilitas; quò non nobis, ſed voluntati
Dei cedant: ſic enim erit ipſis fructuoſa & perfe-
Rom. 12. 13. ſupplicans. cta quæ eſt apud Deum & ſanctos, cum miſeri-
cordis recordatio. Aſſumamus diſciplinam, juxta quam nemo ſolitus eſt indignari, Dilecti. Admonitio, quam invicem facimus, bona eſt & apprimè utilis: ſiquidem nos voluntati Dei gluti-
Pſ. 117. 18. nat. Sic enim ait ſacer ſermo; *Caſtigans caſtiga-*
Prov. 3. 12. *vit me Dominus; & morti non tradidit me. Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem om-*
Pſ. 140. 5. *nem filium, quem ſuſcipit. Corripiet* enim me, inquit, *juſtus in miſericordia, & arguet me: oleum autem peccatorum non impinguet caput meum.*
Job. 5. 17. Et iterum dicit; *Beatus homo, quem arguet Dominus, monitionem verò Omnipotentis ne renuas. Ipſe enim dolere facit, & rurſus reſtituit: percuſſit, & manus ejus ſanaverunt. Sexies de neceſſitatibus eruet te; & in ſeptimo non tanget te malum. In fame liberabit te a morte: in prælio verò, de manu ferri ſolvet te: & a flagello linguæ abſcondet te; & non timebis à malis ingruentibus: injuſtos & iniquos deridebis; & feroces beſtias non timebis. Beſtiæ enim feræ, pacatæ erunt tibi. Deinde ſcies quòd in pace erit domus tua: habitatio autem tabernaculi tui non peccabit. Scies autem quòd multum ſemen tuum, & filii tui quaſi omnis herba campi: & venies in ſepulcrum, tamquam frumentum maturum, quod in tempore meſſuerunt; vel ſicut acervus areæ in tempore comportatus.* Videtis, dilecti, protegi eos qui à Domino caſtigantur; cùm enim bonus ſit correptor, vult nos ſanctâ ſuâ correctione admoneri.

LVII. Vos ergo qui ſeditionis fundamenta
1. Pet. 5. 5. jeciſtis, ſubditi eſtote Preſbyteris, & in pœnitentiam corripimini; flectentes genua cordis veſtri, diſcite ſubjici, deponentes arrogantem & ſuperbam linguæ veſtræ jactantiam: melius ſiquidem vobis eſt, in ovili Chriſti parvos & probatos inveniri, quàm altum ſapientes è ſpe illius ejici. Ita ſiquidem dicit Sapientia quæ πανάρετος, hoc eſt, omnem virtutem complectens, vocatur;

τῆς ταπεινώσεως αὐτῆς, ἐξιλάσατο τὸν παντεπόπτην δεσπότην, Θεὸν τῶν αἰώνων· ὃς ἰδὼν τὸ ταπεινὸν τῆς ψυχῆς αὐτῆς, ἐῤῥύσατο τὸν λαὸν, ὧν χάριν ἐκινδύνευσεν.

Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐντύχωμεν περὶ τῶν ἔν τινι παραπτώματι ὑπαρχόντων, ὅπως δοθῇ αὐτοῖς ἐπιείκεια καὶ ταπεινοφροσύνη, εἰς τὸ εἶξαι αὐτοὺς μὴ ἡμῖν, ἀλλὰ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ· οὕτως γὰρ ἔσται αὐτοῖς ἔγκαρπος καὶ τελεία ἡ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ τοὺς ἁγίους μετ᾽ οἰκτιρμῶν μνεία. Ἀναλάβωμεν παιδείαν ἐφ᾽ ᾗ οὐδεὶς [a] ὀφείλει ἀγανακτεῖν, ἀγαπητοί. [88] Ἡ νουθέτησις ἣν ποιούμεθα εἰς ἀλλήλους, καλή ἐστιν, καὶ ὑπεράγαν ὠφέλιμος· κολλᾷ γὰρ ἡμᾶς τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. Οὕτως γάρ φησιν ὁ ἅγιος λόγος· Παιδεύων ἐπαίδευσέν με ὁ κύριος, καὶ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκέν με. Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος [89] παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. Παιδεύσει με γὰρ, φησὶν, δίκαιος ἐν ἐλέει, καὶ ἐλέγξει με· [90] ἔλαιον δὲ ἁμαρτωλῶν μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου. Καὶ πάλιν λέγει· Μακάριος ἄνθρωπος ὃν ἤλεγξεν ὁ κύριος, νουθέτημα δὲ παντοκράτορος μὴ ἀπαναίνου. Αὐτὸς γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν· ἔπαισεν, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἰάσαντο. Ἑξάκις ἐξ ἀναγκῶν ἐξελεῖταί σε, ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ οὐχ ἅψεταί σου κακόν. Ἐν λιμῷ ῥύσεταί σε ἐκ θανάτου· ἐν πολέμῳ δὲ ἐκ χειρὸς σιδήρου λύσει σε· καὶ ἀπὸ μάστιγος γλώσσης σε κρύψει· καὶ οὐ μὴ φοβηθήσῃ κακῶν ἐπερχομένων· ἀδίκους καὶ ἀνόμους καταγελάσῃ· ἀπὸ δὲ θηρίων ἀγρίων οὐ μὴ φοβηθῇς. Θῆρες γὰρ ἄγριοι εἰρηνεύσουσίν σοι· εἶτα γνώσῃ ὅτι εἰρηνεύσει σου ὁ οἶκος· ἡ δὲ δίαιτα τῆς σκηνῆς σου οὐ μὴ ἁμάρτῃ. Γνώσῃ δὲ ὅτι πολὺ [τὸ σπέρμα σου,] τὰ δὲ τέκνα σου ὥσπερ [τὸ παμβό]τανον τοῦ ἀγροῦ· ἐλεύσῃ [δὲ ἐν τά]φῳ ὥσπερ σῖτος ὥριμος, κατὰ καιρὸν θεριζόμενος, ἢ ὥσ[περ θημων]ιὰ ἅλωνος καθ᾽ ὥραν συ[γκομι]σθεῖσα. Βλέπετε, ἀγαπη[τοί, ὅτι] ὑπερασπισμός ἐστιν τ[οῖς παιδευ]ομένοις ὑπὸ τοῦ δεσπό[του· καὶ γὰρ] ἀγαθὸς ὢν παιδ[εύει, εἰς τὸ νουθετ]ηθῆναι ἡμᾶς, διὰ τῆς ὁσίας [παι]δείας αὐτοῦ.

a f. [illegible]

Ὑμεῖς οὖν οἱ τὴν καταβολὴν [τῆς] στάσεως ποιήσαντες, ὑποτ[άγη]τε τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ π[αι]δεύ]θητε εἰς μετάνοιαν, [91] κάμψ[αντες] τὰ γόνατα τῆς καρδίας ὑμῶν, μάθετε ὑποτάσσεσθαι, ἀποθέμενοι τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑπερήφανον τῆς γλώσσης ὑμῶν αὐθά[δειαν·] ἄμεινον γάρ ἐστιν ὑμῖν [ἐν τῷ] ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μικροὺς καὶ ἐλλογίμους εὑρεθῆναι, [92] ἢ καθ᾽ ὑπεροχὴν δοκοῦντας ἐκριφῆναι [93] ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ. Οὕτως γὰρ λέγει ἡ [94] πανάρετος σοφία·

---

88. Ἡ νουθέτησις &c.] Vide Clementem Alexandrinum p. 122. unde Interpolator hæc habet. B.

89. Παιδεύει.] Ita quædam exemplaria Proverb III. 12. & Apoſtolus Hebr XII. 6. item Alexandrinus Clemens Pædag. I. 9. Chryſoſtomus in Pſalm. 110. & Catena Græcorum in Proverbia. Alii Codices ἐλέγχει. At in Apocalypſi verſ. 19 cap. 3. utrumque verbum conjungitur, ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω. COT.

90. Ἔλαιον δὲ ἁμαρτωλῶν.] ראש Hebræis eſt *caput*, *præcipuum*, *venenum*, *amaror*. Ideo in hoc loco Pſalm. CXL. 5. interpretantur *capitis*, vel *præcipuum*, vel *amaritudinis*. quam ultimam interpretationem Hieronymi, ſequitur Auguſtinus in Speculo. At LXX vertentes ἁμαρτωλῶν, aut legerunt רע ſeu רשע aut putaverunt *veneni* Metaphoram per nomen *peccatoris* eſſe reddendam. Ibid.

91. Κάμψαντες τὰ γόνατα τῆς καρδίας ὑμῶν.] Hæc phraſis in Patribus & Conciliis frequens, deſumpta videtur ex Oratione Manaſſis quam quædam Biblia complectuntur, quamque referunt Conſtitutiones Apoſtolicæ lib. 2. cap. 22. Multas verò ſimiles in Scriptoribus ſacris & Eccleſiaſticis invenies. Ibid.

92. Ἢ καθ᾽ ὑπεροχὴν δοκοῦντας ἐκριφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ] Nihil muto. Capite 51. ἐφείλκετο τὸ χεῖρον τῆς ἐλπίδος κοινωνίας. Lege hic S. Ignatium ad Epheſios 1. ad Magneſianos 9. ad Philadelphenos 5. 11. & S. Polycarpum Epiſtolæ cap. 8. Severus de vita B. Martini cap. ult. *Jeſum teſtor, ſpemque communem*. Ibid.

93. Ἐκ τῆς ἐλπίδος.] Fortè ποιμνίου, vel ἐκκλησίας potiùs, Baſilius in Pſal. 28. homil. prima, μία ἐστιν αὐλὴ, [illegible] JUN.

94. Ἡ πανάρετος σοφία] Librum Proverbiorum, πανάρετον σοφίαν appellat, poſt Clementem Romanum, Clemens Alexandrinus in Miſcellaneo 2. p. 420. citans verſum ultimum primi capitis ſacri Operis illius; itemque Hegeſippus, Irenæus, καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων χορὸς apud Euſebium Hiſt Eccleſ. lib. 4. cap. 22. Sed & eodem nomine inſignitur Sapientiæ volumen ab Athanaſio in Synopſi, Epiphanio libro de menſuris & ponderibus cap. 4. Damaſceno Orthodoxæ fidei lib. 4. cap. 18. & à Gregorio Nyſſeno lib. 7. contra Eunomium, Edit. Pariſienſ. an. 1638. Tom. 2. 638. ubi malè Interpres, quemadmodum & initio Operis, in ſummariis p. 279. Textus quem Gregorius laudat habetur Sapientiæ VII. 18. In Bibliothecæ Regiæ Codice Biblico 701. σοφία Σαλομῶντος ἡ πανάρετος & 1253. σοφία Σαλομῶντος πανάρετος. At Codice 772. Lexicon vocum ſacræ Scripturæ, ubi de Sapientia Salomonis, in titulo habet, λέξις τῆς πανάρετου. Præterea Sapientiam Siracidæ, ſeu Eccleſiaſticum vocari πανάρετον σοφίαν, & πανάρετον invenies in Euſebii lib. 8. Demonſtrationis Evangelicæ p. 393 cujus verba refert Hieronymus ad Danielis IX. 24. & in ejuſdem Euſebii & aliorum Chronicis, in Hieronymi Præfatione ad libros Salomonis. invenies apud Iſidorum Peluſiotam lib. 3. Epiſt. 66. Caſſiodorum Divinarum Lectionum cap. 5. & Georgium Cedrenum Edit. Baſil. p. 159 l 46. Jam quòd σοφία ſimpliciter ac Sapientia de Proverbiis dicatur, oſtendunt loca Conſtitutionum Apoſtolicarum lib. 1. cap. 7. & 10. lib. 2. cap. 3. lib. 4. cap. 11. & alibi, Juſtini Martyris in Dialogo p. 359. Melitonis Sardenſis apud Euſebium Hiſt. lib. 4. cap. 26. Irenæi lib. 4. cap. 37. Clementis Alexandrini in Protreptico p. 50. Pædagog. 2. cap. 2. & Strom. 1. p. 317. Origenis Homil. 14. in Geneſim, 6. in Exodum, ac ſæpe, Cypriani 3. ad Quirinum 6. Gregorii Nyſſeni libro de vita Moſis paullò ante

φίας. Ἰδοὺ προήσομαι [ὑμῖν ἐμῆς] πνοῆς ῥῆσιν, διδάξ[ω δὲ ὑμᾶς] τὸν ἐμὸν λόγον. [Ἐπειδὴ ἐκάλουν,] καὶ οὐχ ὑπηκούσα[τε, καὶ ἐξέτει]νον λόγους, καὶ οὐ [προσείχετε·] ἀλλ' ἀκύρους ἐπ[οιεῖτε ἐμὰς] βουλάς, τοῖς δὲ ἐμο[ῖς ἐλέγχοις] ἠπειθήσατε. Τοιγα[ροῦν κἀγὼ] τῇ ὑμετέρᾳ ἀπωλεί[ᾳ ἐπιγελάσο]μαι· καταχαροῦμαι [δὲ ἡνίκα ἂν] ἔρχηται ὑμῖν ὄλεθρο[ς, καὶ ὡς ἂν ἀ]φίκη[ται] ὑμῖν ἄφνω θ[όρυβος, ἡ δὲ] καταστροφὴ ὁμοία [καταιγίδι πα]ρῇ, ἢ ὅταν ἔρχηται ὑμ[ῖν θλῖψις] καὶ [95] πολιορκία. Ἔσται γὰρ ὅταν ἐπικαλέσησθέ με, ἐγὼ δὲ [οὐκ εἰσα]κούσομαι ὑμῶν· ζητ[ήσουσί] με κακοί, καὶ οὐχ εὑρ[ήσουσιν.] Ἐμίσησαν γὰρ σοφίαν, [τὸν δὲ φό]βον τοῦ κυρίου οὐ προείλα[ντο, οὐδὲ] ἤθελον ἐμαῖς προσέχ[ειν βουλαῖς· ἐμυκτήριζον] δὲ ἐμοὺ[ς ἐλέγχους.] Τοιγαροῦν ἔδονται τῆ[ς ἑαυτῶν] ὁδοῦ τοὺς καρπούς, κα[ὶ τῆς ἑαυτῶν] ἀσεβείας [96] πλησθή[σονται·] *

Ecce proferam vobis mei ſpiritus dictionem; docebo Prov. 1. 23.
autem vos meum ſermonem. Quoniam vocabam, & non obediſtis; & extendebam verba, & non attendiſtis: ſed irrita feciſtis mea conſilia; & meis increpationibus rebelles fuiſtis. Itaque & ego veſtra perditione ridebo: gaudebo autem cùm venerit vobis interitus, & cùm advenerit vobis ſubitò tumultus; everſio autem ſimilis procellæ affuerit; vel cùm venerit vobis tribulatio & oppreſſio. Erit enim cùm invocabitis me; ego autem non exaudiam vos: quærent me mali, & non invenient. Oderunt enim ſapientiam; timorem autem Domini non aſſumpſerunt; neque volebant meis attendere conſiliis: ſubſannabant autem meas redargutiones. Ergo comedent viæ ſuæ fructus, & ſuâ ipſorum impietate ſaturabuntur. *

Deſiderantur hic paginæ circiter tres.

ηται. Ὁ παντεπόπτης Θεὸς, [καὶ] δεσπότης τῶν πνευμάτων καὶ κύριος [πά]σης σαρκός, ὁ ἐκλεξάμενος [τὸ]ν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ [εἰς] λαὸν περιούσιον, δῴη πάσῃ [ψ]υχῇ ἐπικεκλημένῃ τὸ μεγαλο[π]ρεπὲς καὶ ἅγιον ὄνομα αὐτοῦ, [π]ίστιν, φόβον, εἰρήνην, ὑπομονήν,

LVIII. Inſpector omnium Deus, ſpirituum Dominus & herus univerſæ carnis; qui elegit
Dominum Jeſum Chriſtum, & per eum nos in Deut. 7. 6.
populum peculiarem; omni animæ quæ invocaverit magnificum & ſanctum nomen ejus, det fidem, timorem, pacem, patientiam, æquanimita-

---

ante finem, Oratione 5. de oratione Dominica, & in ὑπομνήσει de pietatis ſcopo, Chryſoſtomi ſive alterius Sermone de tribus pueris, Tom. 6 Quibus adjunge veterem Interpretem Epiſtolæ Ignatio attributæ ad Tarſenſe cap. 6. In quem locum homo litteratus Jacobus Uſſerius pravâ deceptus verſione, falſo citat Athanaſii librum de Decretis Nicænæ Synodi. Verba Alexandrini Archiepiſcopi ſunt, (Tom. 1. p. 176) *ὁ εἰπὼν ὡς σοφία· πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.* Quæ interpretatur, *Qui dixit, ut in Sapientiæ libro habetur.* Cùm ſignificent, *Qui dixit, quatenus Sapientia.* Proverb. VIII. 25. Similiter Eccleſiaſtico σοφίας Sapientiæ nomen abſolutè datur per multos, Origenem Homil. 2. in Pſalmum XXXVIII. Homil. 6. Græcâ in Jeremiam, & ad Roman. IX. 20. 21. Gregorium Nyſſenum de vita Moſis, non multò ante medium, Hieronymum Dialogo 1. adverſus Pelagianos cap. 10. Pſeudo-Hieronymum ad II. Corinth. IX. 7. Ratio autem earum appellationum ex eo peti debet, quòd ſapientes viri prædictis libris præcepta ſapientiæ omniumque virtutum comprehenderint. Ita enim Epiphanius Hæreſi 69. cap. 11. Paſchatis diem, *ἁγίαν Θεοῦ πανάρετον ἡμέραν* indigitat. Denique *παροιμίαι* ſunt *σοφία παιδαγωγική*, Gregorio Nazianzeno Oratione 22. Eccleſiaſticus eſt *A Deo ſpirata Sapientia. Magna Sapientia:* in Excerptis Chronologicis ex Euſebio, Africano, & aliis. Atque de Cantico Canticorum, Scriptor Homiliæ de Suſanna Tom 6. Chryſoſtomi ait, *περὶ τῆς σοφίας τῆς λέγουσα· κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη.* Cant. IV. 12. Auctor Operis imperfecti in Matthæum apud eumdem Patrem, ad Matth. VI. 6. *Sicut in Canticis ex perſona Eccleſiæ Sapientia dicit* & Conſarcinator Epiſtolæ Decretalis primæ, Clementi noſtro affictæ, *Dicente Sapientiâ; Valida eſt dilectio ut mors.* Cant. VIII. 6. COT.

Πανάρετος.] Non ſic dixit *Clemens Romanus.* SS. Patres quorum mentio Euſeb. Lib. IV. c. 22. vocabant ſapientiam πανάρετον librum Parabolarum Salomonis apocryphum, non Proverbia aut Eccleſiaſten. Hunc locum citat *Clemens Alexandrinus* p. 226. B.

95. *Πολιορκία. Ἔσται γάρ*] Non agnoſcit quæ interſeruntur in quibuſdam LXX. Interpretum Editionibus, *ἢ ὅταν ἔρχηται ὑμῖν ὄλεθρος.* & ab aliis rectiùs abſunt; quemadmodum ab Hebræo, à Vulgata, à Catena in Proverbia, & ab initio libri de Singularitate Clericorum in Operibus S. Cypriani: videntur autem ex verſiculo præcedente, Proverb. I. 26. irrepſiſſe, perperam repetita; aut eſſe Scholium, vel interpretatio alia. Certè verſio Luciferi lib. 1. pro S. Athanaſio, ex ſolo additamento conſtat. *Itaque & ego veſtrâ perditione videbo: gratulabor autem adverſùs vos, cùm venerit vobis ſubitò tumultus, everſio autem ſimilis procellæ, cum advenerit autem vobis interitus. Erit enim cùm me invocabitis, ego autem non exaudiam.* Quem textum ampliorem ideo retuli, quia principium illius ſimili modo concipitur in antiquiſſima Cypriani Editione anni 1471. dicto Tractatu de ſingularitate Clericorum. *Itaque & ego veſtræ perditioni ſuperridebo. Gratulabor ergo adverſùm vos, cum advenerit vobis ſubitò tumultus; everſio autem ſimul & procella, & cùm advenerit vobis preſſura & expugnatio. Erit enim cùm me invocaveritis, ego autem non exaudiam vos.* Addiderunt ergo Recentiores ex LXX. poſt *adverſùm vos, cum advenerit vobis interitus.* Quo modo etiam Codex Regius 156. qui Opuſculum attribuit Origeni, in eoque impreſſis libris hic emendatior eſt, quod exhibet, *Everſio autem ſimilis procella.* COT.

96. Deſiderant hic in exemplari antiquo folium integrum, quod quatuor impreſſi codicis folia conſtituit. Si unius tantùm aut alterius vocis defectus fuiſſet & paucarum literarum lacuna, medicinam qualemcumque huic loco malè affecto, non minus quàm aliis afferre conati fuiſſemus, ſin minus priſtinæ ſanitati & integritati reddere, licuiſſet: ſed κακὸν eſt ἀνίατον, & vulnus majus quàm ut ullo conjecturæ emplaſtro tegi poſſit; exſpectandus eſt ex Ægypto vel Græcia novus Æſculapius, qui Clementi noſtro παλιγγενεσίαν ſubveniat. Quæ in reliquo corpore medicam manum penitùs refugere non videbantur, pro facultatis noſtræ modulo, ſarcire & θεραπεύειν conati ſumus; quàm benè penes doctos, & artis Criticæ myſtas, judicium eſto. Paſſim autem in membranis ex quibus epiſtola hæc deſcripta eſt, obſervare licet ν finale additum eſſe tertiis perſonis verborum, deſinentibus in ε & ι, licet ſequentis dictionis litera initialis ſit conſona, contra receptum & communem ſcribendi uſum; quod ſummæ antiquitatis non leve argumentum eſt, cùm in antiquis marmoribus, & MSS. omnibus codicibus, qui grandioribus literis exarati ſunt, eadem ſcribendi forma reperiatur.

Sed manum de tabula, præter enim operas typographicas, quæ deſinente jam opere plus ſolito feſtinant, & notas has abrumpunt; muneris noſtri curæ, & familiæ privata negotia domum revocant, nec ſine diſpendio diutiùs abeſſe ſinunt. Si σπαράγματα hæc noſtra, *Benigne lector*, purpuræ Clementinæ aſſuta, non indignè te ferre, (cùm ſcias, ut loquitur Libanius, ad Evagoram epiſtolâ nondum editâ, *ὅτι καὶ [illegible]*) & primitias has ſubita manu collectas, quas nunc in ara benevolentiæ tuæ colloco, palato tuo non ingratas eſſe, nec omnino diſplicere intellexero: poſtea ſi Deus vitam cum valetudine indulſerit, largioribus manipulis ſinum implebo, & uberiorem meſſem adolebo. Interea his fruere, & Ornatiſſimo humaniſſimoque Viro, Domino Doctori *Duppa*, celeberrimæ Academiæ Oxonienſis Vicecancellario digniſſimo, gratias mecum agito; qui dum opus hoc urgeo, humanitate me ſingulari & benevolentia complexus eſt, qui theſaurum Academiæ recluſit, qui typos Savilianos *[illegible]* communicavit, qui lentas typographorum moras authoritate ſua caſtigavit, & aucto operariorum numero, editionem hanc multùm promovit. Errata quæ à nobis, vel typographis, commiſſa ſunt, humaniter condona, feſtinationi da veniam, & quales alios tibi fieri velis, talem te nobis præbe. Vale, & humanum eſſe, errare, memineris. JUN.

Ibid.] Hic haud dubiè locum habuit Sibyllæ teſtimonium, de quo auctore Quæſtionum ad Orthodoxos, ut ex *Irenæo* eruditè colligit *Cl. Cotelerius.* Videant etiam quibus ſtudium eſt *Leontii Cyprii* locos Theologicos, annon ex his la-

tatem, continentiam, puritatem & temperantiam; ut nomini ejus grata ſit; per ſummum ſacerdotem, & patronum noſtrum Jeſum Chriſtum: per quem illi gloria, majeſtas, imperium, honor; & nunc, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

Photius, Biblioth. cod. 126. *Hebr. 2. &c.*

LIX. Miſſos autem à nobis Claudium, Ephebum, & Valerium, Vitonem cum Fortunato, in pace cum gaudio, ad nos brevi remittite, ut citiùs optabilem nobiſque deſideratiſſimam pacem & concordiam annuncient: quò & nos de veſtra tranquillitate ocyùs gaudeamus. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti ſit vobiſcum, & cum omnibus ubique vocatis à Deo, & per ipſum: per quem ei gloria, honor, potentia, majeſtas, & ſolium æternum, à ſæculis, in ſæcula ſæculorum. Amen.

μακροθυμίαν, ἐγκράτειαν, ἁγνείαν καὶ σωφροσύνην, [97] εἰς εὐαρέστησιν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ προστάτου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι᾽ οὗ αὐτῷ δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος, τιμή, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοὺς δὲ ἀπεσταλμένους ἀφ᾽ ἡμῶν Κλαύδιον, [98] Ἔφηβον, καὶ [99] Οὐαλέριον, Βίτωνα σὺν Φορτουνάτῳ, ἐν εἰρήνῃ μετὰ χαρᾶς ἐν τάχει ἀναπέμψατε πρὸς ἡμᾶς, ὅπως θᾶττον, τὴν εὐκταίαν καὶ ἐπιπόθητον ἡμῖν εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν, ἀπαγγέλλωσιν· εἰς τὸ τάχιον καὶ ἡμᾶς χαρῆναι περὶ τῆς εὐσταθείας ὑμῶν. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ᾽ ὑμῶν, καὶ μετὰ πάντων πανταχῇ τῶν κεκλημένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ δι᾽ αὐτοῦ· δι᾽ οὗ αὐτῷ δόξα, τιμή, κράτος, καὶ μεγαλωσύνη, θρόνος αἰώνιος, ἀπὸ τῶν αἰώνων, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

cana iſta poſſet utcumque ſuppleri. In his certè utriuſque *Clementis* Epiſtolæ fragmenta haberi qui manu exaratos legit affirmat *Fr. Turrianus*, defenſ. Epiſt. Pont. Lib. V. c. 20. COLOM.

97. *Εἰς εὐαρέστησιν*] Hæc ſunt interpolatoris, non ea quæ *Photius* notat, quæ exſtant C. XXVI. B.

98. *Ἔφηβον.*] Ephebus iſte memoratur inter Clementis diſcipulos in beati illius hiſtoria, ad calcem Pſeudo-Abdiæ à Lazio vulgati. Sed pro *Ephebus*, vitiosè legitur *Phebus*. COLOM.

99. *Οὐαλέριον, Βίτωνα σὺν Φορτουνάτῳ*] De Valerio Epiſcopo Treverenſi diſcipulo B. Petri Apoſtoli agunt Martyrologia ad 29. Januarii. Habes verò in fine Prioris ad Corinthios nomen Fortunati Φορτουνάτου, ſive juxta alios Codices Φορτουνάτῳ ut hoc loco. Quem Φορτουνάτον trigeſimum quartum inter LXX. Diſcipulos conſtituit auctor Chronici Alexandrini. p. 306. COT.

J. B. CO-

J. B. COTELERII JUDICIUM

DE POSTERIORE EPISTOLA

S. CLEMENTIS.

EXSTAT de hac Epiſtola judicium magni Critici Euſebii Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 3. cap. 38. hiſce verbis expreſſum; *ἰστέον δ' ὡς καὶ δευτέρα τις εἶναι λέγεται τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολή· οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιςάμεθα, ὅτι μηδὲ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν.* Quæ à Rufino, ut ſolet, indiligenter redduntur ſic; *Dicitur tamen eſſe & alia Clementis Epiſtola, cujus nos notitiam non accepimus.* Nec magis accuratè Hieronymus libro de viris illuſtribus; *Fertur & ſecunda eſſe ex ejus nomine Epiſtola, quæ a Veteribus reprobatur.* Et Photius μυριοβίβλῳ Cod. 112. 113. *ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς, ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται.* Neque enim dicit Euſebius ſecundam Clementis Epiſtolam notham eſſe, & ab Antiquis reprobatam; dicit ſolummodo ignoratam fuiſſe, in citationibus à Veteribus prætermiſſam, in dubium vocatam: unde eodem loci & alibi priorem nuncupat *ὁμολογουμένην*, *ἀνωμολογημένην παρὰ πᾶσιν.* Itaque rectiùs in Nicephoro lib. 3. cap. 18. habetur; *καὶ ἄλλη δὲ αὐτοῦ φέρεται ἐπιστολὴ, τῆς προτέρας καὶ πάνυ ἀποδέουσα· περὶ ἧς ὁ αὐτὸς φησιν Εὐσέβιος, μὴ ἐν ἐπισήμῳ ταύτης τοὺς ἀρχαίους εἶναι.* Maximus in Prologo ad Dionyſii Opera, agens de Euſebio, *καὶ μὴν ὅτι Πανταίνου τοῦ πάνυ ἀνήκοασιν, ὅτι τοῦ Ῥωμαίου Κλήμεντος, πλὴν δύο καὶ μόνων ἐπιστολῶν.* Et verò quemadmodum Cæſarienſi Epiſcopo credimus, dubitatum fuiſſe de Auctore Noſtræ Epiſtolæ; quemadmodum non poſſumus nunc poſt deperditos tot primorum Patrum libros memoriam illius accuſare, quæ tamen non ſemper fida extitit; ita negamus inde conſequi, pro Pſeudepigrapha neceſſariò habendam Epiſtolam: cùm fieri quiverit, ut Opus genuinum in controverſiam venerit, & à primis Eccleſiæ Scriptoribus non fuerit celebratum. Certè ea dubitatio, ea omiſſio, non deterruerunt Auctorem Canonum Apoſtolicorum Can. ult. Epiphanium Hæreſi 27. cap. 6. Hæreſi 30. cap. 15. & eum qui librum Pontificalem compoſuit, quò minùs de Clementinis Epiſtolis perinde ac nihil intercederet inter illas diſcriminis loquerentur. Mitto enim Niconem, de quo ad ſuperioris Epiſtolæ caput 14. Imò quòd admodum mirere, id ab ipſis Hieronymo ac Photio deſignatum, quando ſuam non Euſebii proponunt opinionem; ille in Volumine 1. adversùs Jovinianum cap. 7. hic in Myriobibli cap. 126. Quin etiam utramque inter ſacræ Scripturæ libros collocaſſe videntur Eccleſiæ illæ quæ Canonibus Apoſtolicis regebantur, quique eos Canones in novi Teſtamenti Voluminibus recenſet Johannes Damaſcenus lib. 4. Orthodoxæ fidei cap. 18. & quotquot Bibliorum codicibus utebantur ſimilibus illi Theclæ, è quo duæ iſtæ Epiſtolæ prodierunt. Accedit huc quòd eædem utrobique apparent Antiquitatis notæ, eadem interdum verba uſurpantur; nec tantam diverſitatem habet ſtylus, quin ab eodem Scriptore variis temporibus diverſiſque pro cauſſis oriri potuerit. Dionyſius autem Corinthius ſcribens ad Romanos apud Euſebium lib. 4. cap. 23. ideo unius tantùm Epiſtolæ Clementis mentionem facit, quia loquitur de litteris Romanorum nomine datis ad Corinthios: at poſterior Clementis, etſi teſte Photio, ad Corinthios quoque eſſet ſcripta, non tamen ſicut prior, Eccleſiæ Romanæ nomen, ſed Romani Pontificis præferebat. Indicatur id appellatione, *ἀδελφοί μου*, quam in ſecunda non ſemel poſitam invenies, nuſquam in priore.

Objicit Jacobus Uſſerius Diſſertatione de ſcriptis Ignatii &c. cap. 10. ad hunc modum; Epiſtola titulo Clementis ad Corinthios ornata, proferebat (quemadmodum ex Quæſtionibus ad Orthodoxos, Juſtino Martyri tributis, Reſp. ad Quæſt. 74. intelligimus) Carmina Sibyllina, quæ Clementis temporibus poſteriora fuerunt; unde colligitur eam citationem cùm in priore Clementis Epiſtola nuſquam compareat, ad alteram referri debere, quæ ejuſdem nomine falsò inſcribatur. Infirmum planè argumentum. Audi verba Pſeudo-Juſtini: *εἰ τῆς παρούσης καταστάσεως τὸ τέλος ἐστὶν ἡ διὰ τοῦ πυρὸς κρίσις τῶν ἀσεβῶν, καθώς φασιν αἱ γραφαὶ προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ τῆς Σιβύλλης, καθώς φησιν ὁ μακάριος Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ·* &c. *Si præſentis rerum ſtatus finis eſt, impiorum per ignem judicium, prout teſtantur Prophetarum & Apoſtolorum ſcripta, atque inſuper Sibyllæ ipſius, quemadmodum ait beatus Clemens in Epiſtola ad Corinthios;* &c. Quæ in Gallicam linguam ita vertit David Blondellus lib. 1. de Sibyllis cap. 20. ac ſi legiſſet, *ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ.* Sed erratum eſt properantis hominis, nimiumque memoriâ fidentis. Itaque cùm Pſeudo-Juſtinus generatim de Epiſtolis loquatur, neutra autem ad nos integra pervenerit, temere ab Uſſerio aſſeveratur res quam nullo modo potuit reſcire. Quinimo ſi divinationibus indulgere liceat, crediderim in primæ Epiſtolæ lacuna ad cap. 57. factam Sibyllæ mentionem. Atque conjecturæ fundum & auctorem do S. Irenæum lib. 3. adversùs Hæreſes cap. 3. ubi hoc pacto diſſerit; *Sub hoc igitur Clemente, diſſenſione non modicâ inter eos qui Corinthi eſſent fratres factâ, ſcripſit quæ eſt Romæ Eccleſia potentiſſimas litteras Corinthiis, ad pacem eos congregans, & reparans fidem eorum, & annuncians* (*annuncians* omittitur in Græco apud Euſebium lib. 5. cap. 6. & Nicephorum lib. 4. cap. 15. fortè ob ſimilitudinem participiorum *ἀνανεῶσα* & *ἀναγγέλλουσα.* Nam Rufinus videtur hoc quoque in Euſebio legiſſe, dum interpretatur *exprimens*) *quam in recens ab Apoſtolis receperant* (Ex Euſebio, Rufino, Nicephoro, atque ex ſenſu ſcribendum *receperat*) *traditionem, annunciantem unum Deum omnipotentem, factorem cæli & terræ, plaſmatorem hominis; qui induxerit Cataclyſmum, & advocaverit Abraham; qui eduxerit populum de*

terra Ægypti, qui collocatus ſit Moyſi, qui Legem diſpoſuerit, & Prophetas miſerit, qui ignem præparaverit Diabolo & Angelis ejus. Brevem enumerationem capitum, in hac Eccleſiæ Romanæ Epiſtola contentorum, ſanctus Martyr inſtituit. Ea autem omnia adhuc legere eſt, excepto ultimo, quod dubio procul lacuna illa circa finem interjecta complectebatur. Quis porrò non videt, ubi ignis Diabolo & Angelis ejus præparatus memorabatur, ibi commodè potuiſſe agi de mundi fine, ac de impiorum per ignem judicio tunc futuro; ideoque & Sibyllæ mentio fieri?

Ait tamen vir perdoctus non licuiſſe per tempora Clementi ex Sibyllinis Carminibus, ut pote ipſo poſterioribus, teſtimonium petere. Hoc probandum erat, non modò dicendum: quod ſi conſtaret, requirerem prædictarum Quæſtionum Codices MSS. num pro καλῶς haberent καὶ ὡς, aut καὶ καλῶν. Verùm ſuper Sibyllinis verſibus exploratum non habetur quando cœperint apud Chriſtianos evulgari. Sub Apoſtolis rem contigiſſe perſuaderet, quòd à multis refertur, Clementem Alexandrinum in 6. Stromateo (p. 636.) recitare verba Pauli Apoſtoli Græcos ſeu Gentiles ad Sibyllæ Oracula amandantis; niſi aut Clemens fabulam à quodam Apocrypho ſumpſiſſe dici poſſet; aut potiùs illius ſenſum viderentur non attigiſſe homines docti; quæ quidem mea eſt opinio. Eo quippe loci poſtquam ex Petri Prædicatione, libro extra Canonem poſito, affirmavit ὁ ςρωματεὺς, Græcis, ut Deum colerent & gloria afficerent, conceſſam fuiſſe Philoſophiam, quemadmodum eamdem ob cauſſam utrumque Teſtamentum Judæis & Chriſtianis; iſta paullò obſcuriora ſubjicit; ἐπεὶ δὴ καθάπερ Ἰουδαίους σώζεσθαι ἐβούλετο ὁ Θεὸς, τοὺς προφήτας διδοὺς, οὕτως καὶ Ἑλλήνων τοὺς δοκιμωτάτους, οἰκείους αὐτῶν τῇ διαλέκτῳ προφήτας ἀναστήσας, ὡς οἷοί τε ἦσαν δέχεσθαι τὴν παρὰ Θεοῦ εὐεργεσίαν, τῶν χυδαίων ἀνθρώπων διέκρινεν, δηλώσει πρὸς τῷ Πέτρου κηρύγματι, ὁ ἀπόστολος λέγων Παῦλος· λάβετε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς βίβλους, ἐπίγνωτε Σίβυλλαν, ὡς δηλοῖ ἕνα Θεὸν καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι· καὶ τὸν Ὑστάσπην λαβόντες ἀνάγνωτε, καὶ εὑρήσετε πολλῷ τηλαυγέστερον καὶ σαφέστερον γεγραμμένον τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ καθὼς παράταξιν ποιήσουσι τῷ Χριστῷ πολλοὶ βασιλεῖς μισοῦντες αὐτὸν, καὶ τοὺς φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπομονὴν. καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. εἶτα ἐπὶ λόγῳ πυνθάνεται ἡμῶν· ὅλος δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, τίνος; οὐχὶ τοῦ Θεοῦ; Quæ verba ſic accipiunt, quaſi λάβετε &c. ſit Apoſtoli exhortatio. At ego illa, ὁ ἀπόστολος λέγων Παῦλος, non refero ad conſequentia, λάβετε &c. ſed ad præcedentia, οἰκείους αὐτῶν τῇ διαλέκτῳ προφήτας, ſeu ad verſiculum 12. capitis 1. Epiſtolæ ad Titum, εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης: & λάβετε &c. Clementis eſſe arbitror, non Pauli: tum quod in fine dicitur, εἶτα ἐπὶ λόγῳ &c. Prædicationi Petri tribuo, cum cujus ultimo ſermone paullo ante per Clementem laudato convenit optimè. Quocirca verto; *Quandoquidem quod ſicut Judæos Deus ſalvos eſſe voluit, dans eis Prophetas, ita etiam Græcorum probatiſſimos, proprios ſua lingua Prophetas excitans, prout poterant capere Dei beneficentiam, à vilibus vulgaribuſque hominibus ſecreverit, declarabit præter Petri Prædicationem qui hoc dicit Apoſtolus Paulus. Libros quoque Græcos ſumite; agnoſcite Sibyllam, quo modo unum Deum manifeſtet, & ea quæ futura ſunt: ſumptum etiam Hyſtaſpem legite, & invenietis Dei Filium multò clariùs apertiùſque eſſe ſcriptum, atque multi reges adversùs Chriſtum aciem inſtruunt, odio habentes tum illum, tum eos qui nomen ejus geſtant, & ejus fideles, illiuſque tolerantiam atque adventum. Deinde uno verbo* (ſeu *unâ ratione*) *nos interrogat; Totus autem mundus, & quæ ſunt in mundo, cujus ſunt? Nonne Dei?* Sic pulcrè omnia ſibi conſtant, alter impeditiora. Adde quòd vix in toto Clemente invenias aliquid Apocryphi prolatum, nomine dumtaxat Auctoris, non præmiſſo Operis titulo, non adjectâ dictione quæ quale ſit Scriptum declaret. Legatur tota Alexandrini diſputatio; conferatur cum iis quæ in Stromateo 5. edisserit de Græcorum ſapientibus, præſertim pag. 299. ubi locum Epiſtolæ ad Titum adducit: confido fore ut mea non improbetur interpretatio. Nihil ergo adjuvamur hoc teſtimonio, ad inveſtigandum quod quærimus tempus.

Jam verò ſi agatur de Sibyllinorum Carminum Sylloge quâ hodie utimur, pro certo haberi debet, quod à multis evidenter fuit probatum, eam multò poſt Apoſtolica tempora lucem vidiſſe. Nonnulli ſanè in ea verſus leguntur, ætate poſteriores Scriptis Patrum Sibyllina Oracula citantibus: quales hi duo;

> Οὐκέτι γὰρ φεύξεται τὸ τῆς φιλαθρήσκοιο ὕλης
> Παρθενικῆς κώμης πῦρ ἔνθεν ἀρήσονται

in ῥαψῳδίᾳ noſtrâ lib. 5. poſt medium; ſunt enim de incenſo Veſtæ templo ſub finem imperii Commodi, proindeque cùm jam Juſtinus, Athenagoras, & Theophilus Antiochenus Sibyllina in teſtimonium pro fide Chriſtiana advocaſſent. Ac Origeniani cujuſdam manum redolet libri 2. finis, ad quem Scholiaſtes Græcus ſic annotabat;

> ψευδὴς προφανῶς. οὐδὲ γὰρ λήξει ποτὲ
> τὸ πῦρ κολάζον τοὺς κατακεκριμένους.
> κἀγὼ γὰρ ἂν εὐξαίμην τοῦθ᾽ οὕτως ἔχειν,
> οὐλαῖς μεγίσταις σφαλμάτων ἐστιγμένος,
> αἳ μείζονος χρῄζουσι φιλανθρωπίας.
> ἀλλ᾽ αἰσχυνέσθω φλυαρῶν Ὠριγένης,
> πέρας γενέσθαι τῶν κολάσεων λέγων.

Rectéque obſervat qui noſtrâ ætate plurimos judicio ſuperavit Gerardus Voſſius De Poëtis Græcis cap. 1. non exſtitiſſe temporibus Juſtini Martyris, Tatiani, Clementis Alexandrini, Euſebii, aliorumque multorum, verſus Sibyllinæ Collectionis lib. 5. & lib. 3. de Sibylla Noæ coætanea; quandoquidem ex illorum Patrum profeſſione, nulla è Sibyllis Moſem antiquitate ſuperavit. Ex quibus intelligitur non unum Poëtam Sibyllam ſe eſſe finxiſſe, ſed plures, diverſo tempore, quorum verſus disjectos, unum in corpus conſarcinator incertus multò poſt denatos Apoſtolos compegerit.

Quod autem à pluribus exiſtimatur, primo ſæculo ac principio ſecundi Sibyllam à Chriſtianis Scriptoribus citari nequiviſſe, id verò ego inficior, rationibus adductus non paucis. Quoniam, ſcilicet, gratis ac ſine fundamento illud aſſeritur. Deinde quia viventibus Apoſtolis, ac Luca ſcribente Evangelium, multa Apocrypha & Pſeudepigrapha otioſi temerariique homines edebant, inquit Origenes Homil. 1. in Lucam, eumque ſæpiſſime ſequens Hieronymus Procemio Commentariorum ſuper Matthæum, necnon Titus, Ambroſius, Beda, Euthymius, Theophylactus, ad primum verſ. Evangelii Lucæ: quidni & in illis quædam Sibyllino nomine? Ad hæc certum eſt ex Varrone, Cicerone, Tacito, Suetonio, Plutarcho, multa vana & ſuppoſiticia inter Paganos quaſi Sibyllina fuiſſe circumlata, ante & ſtatim poſt primordia noſtræ Religionis: hoc exemplo cur non idem evenerit apud Nos? Adjice his teſtimonium Hermæ lib. 1. Viſ. 2. cap. 4. quæque ibi annotabam de inſigni iſto loco Joſephi Antiquit. Judaic. lib. 1. cap. 5. περὶ δὲ τοῦ πύργου τούτου καὶ τῆς ἀλλοφωνίας τῶν ἀνθρώπων, μέμνηται καὶ Σίβυλλα, λέγουσα οὕτως. Πάντων ὁμοφώνων ὄντων

τῶν

τῶν ἀνθρώπων, Πύργον ᾠκοδόμησάν τινες ὑψηλότατον, ὡς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμενοι δι' αὐτοῦ. Οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμους ἐπιπέμψαντες, ἀνέτρεψαν τὸν πύργον, καὶ ἰδίαν ἑκάστῳ φωνὴν ἔδωκαν· Καὶ διὰ τοῦτο Βαβυλῶνα συνέβη κληθῆναι τὴν πόλιν· qui locus reſpondet his Sibyllinis lib. 3. circa initium;

ἀλλ' ὁπόταν μεγάλοιο Θεοῦ πλέωνται ἀπειλαὶ· &c.

Concludo nihil vetare quin vero Clementi laudata fuerit Sibylla, in re præſertim Ethnicis non ignota, mundi videlicet fine, ac impiorum per ignem judicio: de qua conſule præcipuè Juſtinum Martyrem Apologetico 2. p. 66. & Sibyllina noſtra Oracula lib. 2. & 3. Ac forſan Clemens exemplaria viderat antequàm à Chriſtianis (ut conqueritur Celſus apud Origenem lib. 7. contra eum) fuiſſent interjectis pluribus interpolata.

Cæterùm videtur hæc ſecunda Epiſtola ante primam eſſe ſcripta. Quandoquidem innuit fragmentum illius pacifica tempora; & ex Photii Codice 126. colligimus diſſidii Corinthiaci in ea factam non fuiſſe mentionem: at ſi data eſſet poſt priorem, hoc eſt, poſt finem perſecutionis Domitiani, tempore pacis, atque ante perſecutionem ſub Trajano redintegratam, non prætermiſiſſet diſcordiam aut reconciliationem Corinthiorum, cùm utrumque tempus ſolummodo annus ſejungat. Quare miſſam arbitror inter duas primas perſecutiones, Neronis ac Domitiani, & ante ſeditionem Corinthi excitatam.

Omittebam hic, ut in veterum Teſtimoniis, duo quæ poſtea occurrerunt loca. Primus locus eſt Præfationis Concilii Nicæni, Lannæ ex Arabico per Abrahamum Ecchellenſem factæ; in quo dicitur Clementem Epiſtolâ 2. mentionem feciſſe Sectarum 70. Verùm illa Epiſtola ſi eadem eſt ac noſtra, nec eſt planè Apocrypha, nequaquam retulit 70. Hæreſes, retulit forſan 7. Alterum locum deprompſi ex optimis membranis codicis admodum antiqui in Bibliotheca PP. Soc. Jeſu, copiam faciente Gabriele Coſſartio, viro cùm inſignis doctrinæ, tum prolixæ humanitatis. Eſt autem S. Damaſceni Eclogarum ſacrarum cap. περὶ τῶν προσκαίρων καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, καὶ ὅτι χρὴ τῶν παρόντων, τὰ μέλλοντα προτιμᾶν. quod reſpondet capiti 20. libri 2. Parallelorum editorum.

Τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους β'.	*S. Clementis, ex Epiſtola 2. ad Corinthios.*
Ὁ τῶν παρόντων αἰσθητικὸς συνίησιν ὡς ὅτι ἀλογίζονταί τινες εἶναι τερπνὰ, ξένα καὶ μακρὰν ἐστὶ τῶν ἀπεχθῶν. ἀλλὰ καὶ πλοῦτος πολλάκις μᾶλλον πενίας ἔθλιψε, καὶ ὑγεία πλέον ἠνίασε νόσου. καὶ καθόλου τῶν λυπηρῶν καὶ φαύλων πάντων ὑπόθεσις καὶ ὕλη, ἡ τῶν ἀρεστῶν καὶ κατ' εὐχὴν περιβολὴ γίνεται.	*Qui res præſentis vitæ agnoſcit, intelligit neque ea quæ nonnulli jucunda reputant, aliena eſſe aut procul diſſita ab iis quæ odio habentur. Quinetiam divitiæ ſæpenumero magis quam paupertas læſerunt, & ſanitas plus morbo afflixit. In ſumma, gratarum rerum ac optatarum affluentia evadit in cauſſam & materiam omnium triſtium atque deteſtatarum.*

ΤΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ
ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

SANCTI CLEMENTIS
EPISCOPI ROMANI,
EPISTOLA AD CORINTHIOS SECUNDA.

Photior, Biblioth. c. 126. *Chriſtus.* *Act.* 10. 42.

I. FRATRES, ita ſentire nos oportet de Jeſu Chriſto, tamquam de Deo, tamquam de judice vivorum & mortuorum; nec decet nos humilia ſentire de ſalute noſtra: dum enim humiliter ſentimus de illo, parva etiam accepturos nos ſperamus: & dum tamquam exigua, audimus, peccamus, neſcientes unde & quo modo vocati ſumus, & à quo, & in quem locum, & quanta ſuſtinuit Jeſus Chriſtus pati propter nos. Quam igitur nos ipſi dabimus remunerationem, aut quem fructum dignum eorum quæ nobis ipſe dedit? Quanta verò ei debemus pia? Nam lucem nobis largitus eſt; tamquam pater filios nos appellavit; pereuntes nos ſervavit. Qualem ipſi laudem tribuemus, aut mercedem compenſationis eorum quæ accepimus? qui mente eramus capti, & adorabamus lapides, ligna, aurum, argentum, atque æs, hominum opera; & tota noſtra vita nihil aliud erat quàm mors. Obſcuritate itaque circumdati, & tali caligine plenum habentes viſum, reſpeximus, ipſius voluntate deponentes eam quâ cingebamur nebulam. Nam miſeratus eſt nos; & viſceribus commotus, ſalvos fecit; cùm in nobis multum errorem ac interitum ſpectaſſet, nec habere nos ullam ſalutis ſpem, niſi eam quæ ab ipſo. Vocavit enim nos qui non eramus, & voluit è nihilo eſſe nos.

Iſ. 54. 1.

II. *Lætare ſterilis, quæ non paris; erumpe & clama, quæ non parturis: quia multi filii deſertæ, magis quam ejus quæ habet virum.* Quod dixit; *Lætare ſterilis quæ non paris;* nos dixit: ſterilis quippe erat

Eccleſia.

Eccleſia noſtra, antè quàm dati eſſent ei liberi. Quod verò dixit; *Clama quæ non parturis;* hoc dicit; Preces noſtras ad Deum omnino, ut parturientes ſolent, non deficiamus referre. Quod autem dixit; *Quia multi filii deſertæ, magis quam ejus quæ habet virum:* Quandoquidem populus noſter deſertus eſſe videbatur & Deo orbatus; nunc verò cùm credidimus, plures facti ſu-

Ἀδελφοί, οὕτως δεῖ ἡμᾶς φρονεῖν περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς περὶ Θεοῦ, ὡς περὶ κριτοῦ ζώντων καὶ νεκρῶν· καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς μικρὰ φρονεῖν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν· ἐν τῷ γὰρ φρονεῖν ἡμᾶς μικρὰ περὶ αὐτοῦ, μικρὰ καὶ ἐλπίζομεν λαβεῖν· καὶ οἱ ἀκούοντες * ὥσπερ μικρῶν, ἁμαρτάνομεν, οὐκ εἰδότες πόθεν ἐκλήθημεν, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ εἰς ὃν τόπον, καὶ ὅσα ὑπέμεινεν Ἰησοῦς Χριστὸς παθεῖν ἕνεκα ἡμῶν. Τίνα οὖν ἡμεῖς αὐτῷ δώσομεν ἀντιμισθίαν; ἢ τίνα καρπὸν ἄξιον οὗ ἡμῖν αὐτὸς ἔδωκεν; πόσα δὲ αὐτῷ ὀφείλομεν ὅσια; τὸ φῶς γὰρ ἡμῖν ἐχαρίσατο, ὡς πατὴρ υἱοὺς ἡμᾶς προσηγόρευσεν, ἀπολλυμένους ἡμᾶς ἔσωσε. * Ποῖον οὖν αἶνον αὐτῷ δώσομεν, ἢ μισθὸν ἀντιμισθίας ὧν ἐλάβομεν; πηροὶ ὄντες τῇ διανοίᾳ, προσκυνοῦντες λίθους καὶ ξύλα, καὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ χαλκόν, ἔργα ἀνθρώπων, καὶ ὁ βίος ἡμῶν ὅλος ἄλλο οὐδὲν ἦν εἰ μὴ θάνατος. Ἀμαύρωσιν οὖν περικείμενοι, καὶ τοιαύτης ἀχλύος γέμοντες ἐν τῇ ὁράσει, ἀνεβλέψαμεν, ἀποθέμενοι ἐκεῖνο ὃ περικείμεθα νέφος, τῇ αὐτοῦ θελήσει. Ἠλέησε γὰρ ἡμᾶς καὶ σπλαγχνισθεὶς ἔσωσεν, θεασάμενος ἐν ἡμῖν πολλὴν πλάνην καὶ ἀπώλειαν, καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα * ἔχοντες σωτηρίας, εἰ μὴ τὴν παρ' αὐτοῦ. Ἐκάλεσεν γὰρ ἡμᾶς οὐκ ὄντας, καὶ ἠθέλησεν ἐκ μὴ ὄντος εἶναι ἡμᾶς.

* f. ὡς

* l. Ποῖον

* f. ἔχοντας

Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Ὃ εἶπεν· Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ἡμᾶς εἶπεν· στεῖρα γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν, πρὸ τοῦ δοθῆναι αὐτῇ τέκνα. Ὃ δὲ εἶπεν, Βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, τοῦτο λέγει, [1] τὰς προσευχὰς ἡμῶν ἁπλῶς ἀναφέρειν πρὸς τὸν Θεόν, μὴ ὡς αἱ ὠδίνουσαι, * ἐγκακῶμεν. Ὃ δὲ εἶπεν· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· ἐπεὶ ἔρημος ἐδόκει εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ λαὸς ἡμῶν, νυνὶ δὲ πιστεύσαντες, πλείονες ἐγενόμεθα τῶν δοκούντων ἔχειν Θεόν.

* f. ἐκκακῶμεν.

---

1. *Τὰς προσευχὰς ἡμῶν ἁπλῶς ἀναφέρειν πρὸς τὸν Θεόν, μὴ ὡς αἱ ὠδίνουσαι, ἐγκακῶμεν.*) Verbo *ἐγκακεῖν* uſus fuerat Symmachus Interpres Num. XXI. 5. vertens *ἐνεκάκησεν* quod LXX. verterant *προσώχθισεν*. Prætuli tamen *ἐκκακῶμεν*, ob verſ. 1. cap. 18. Lucæ Evangeliſtæ, quo reſpexiſſe videtur Clemens, *Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν.* Simili modo propter verba Apoſtoli Epheſ. III. 13. *διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν*, ſcribere oportet apud Gregorium Theologum Oratione 44. p. 709. *εἰ μὴ ἐκκακοῦμεν ἐν ταῖς θλίψεσι*, ſublato Typographico mendo *ἐγκακοῦμεν*. Theodoreti libri ad præſens Scripturæ teſtimonium Iſaiæ LIV. 1. medicâ manu fortè indigent: *εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα*] *ἡ γὰρ Ἰουδαίων ἡ ἐκκλησία* [illegible] *τῇ δὲ* [illegible]: ut reſtituatur, [illegible] & [illegible], quod ultimum exhibet Catena MS. in Prophetas, Bibl. Reg. Cod. 229. COT.

2. Ἐὰν

Θεόν. Καὶ ἑτέρα δὲ γραφὴ λέγει· ὅτι οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς. Τοῦτο λέγει, ὅτι δεῖ τοὺς ἀπολλυμένους σώζειν. Ἐκεῖνο γάρ ἐστι μέγα καὶ θαυμαστὸν, οὐ τὰ ἑστῶτα στηρίζειν, ἀλλὰ τὰ πίπτοντα· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἠθέλησε σῶσαι τὰ ἀπολλύμενα, καὶ ἔσωσε πολλοὺς ἐλθὼν, καὶ καλέσας ἡμᾶς ἤδη ἀπολλυμένους.

Τοσοῦτον οὖν ἔλεος ποιήσαντος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς· πρῶτον μὲν ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες τοῖς νεκροῖς θεοῖς οὐ θύομεν, καὶ οὐ προσκυνοῦμεν αὐτοῖς, ἀλλὰ ἔγνωμεν δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας· τίς ἡ γνῶσις ἡ πρὸς αὐτὸν, ἢ τὸ μὴ ἀρνεῖσθαι δι' οὗ ἔγνωμεν αὐτόν; Λέγει δὲ καὶ αὐτός· Τὸν ὁμολογήσαντά με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ πατρός μου. Οὗτος οὖν ἐστὶν ὁ μισθὸς ἡμῶν, ἐὰν οὖν ὁμολογήσωμεν δι' οὗ ἐσώθημεν. Ἐν τίνι δὲ αὐτὸν ὁμολογοῦμεν; ἐν τῷ ποιεῖν ἃ λέγει, καὶ μὴ παρακούειν αὐτοῦ τῶν ἐντολῶν, καὶ μὴ μόνον χείλεσιν αὐτὸν τιμᾷν, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας. Λέγει δὲ καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόῤῥω ἄπεστιν ἀπ' ἐμοῦ.

Μὴ μόνον οὖν αὐτὸν καλῶμεν κύριον· οὐ γὰρ τοῦτο σώσει ἡμᾶς· λέγει γάρ· Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, κύριε, κύριε, σωθήσεται, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην. Ὥστε οὖν, ἀδελφοὶ, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτὸν ὁμολογῶμεν, ἐν τῷ ἀγαπᾷν αὑτοὺς, ἐν τῷ μὴ μοιχᾶσθαι, μηδὲ καταλαλεῖν ἀλλήλων, μηδὲ ζηλοῦν, ἀλλ' ἐγκρατεῖς εἶναι, ἐλεήμονας, ἀγαθούς· καὶ συμπάσχειν ἀλλήλοις ὀφείλομεν, καὶ μὴ φιλαργυρεῖν· ἔν τε ἀγαθοῖς τοῖς ἔργοις ὁμολογῶμεν τὸν Θεὸν, καὶ μὴ ἐν τοῖς ἐναντίοις· καὶ οὐ δεῖ ἡμᾶς φοβεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους, μᾶλλον ἀλλὰ τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ταῦτα ἡμῶν πρασσόντων εἶπεν ὁ κύριος· Ἐὰν ἦτε μετ' ἐμοῦ συνηγμένοι ἐν τῷ κόλπῳ μου, καὶ μὴ ποιῆτε τὰς ἐντολάς μου, ἀποβαλῶ ὑμᾶς, καὶ ἐρῶ ὑμῖν· ὑπάγετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, πόθεν ἐστὲ, ἐργάται ἀνομίας.

Ὅθεν, ἀδελφοὶ, καταλείψαντες τὴν παροικίαν τοῦ κόσμου τούτου, ποιήσωμεν τὸ θέλημα τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς, καὶ μὴ φοβηθῶμεν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Λέγει γὰρ ὁ κύριος· Ἔσεσθε ὡς ἀρνία ἐν μέσῳ λύκων. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος αὐτῷ λέγει· Ἐὰν οὖν διασπαράξωσιν οἱ λύκοι τὰ ἀρνία; Εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ· Μὴ φοβείσθωσαν τὰ ἀρνία τοὺς λύκους μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτά· καὶ ὑμεῖς μὴ φοβεῖσθε τοὺς ἀποκτείνοντας ὑμᾶς, καὶ μηδὲν ὑμῖν δυναμένους ποιεῖν, ἀλλὰ φοβεῖσθε τὸν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὑμᾶς, ἔχοντα ἐξουσίαν ψυχῆς καὶ σώματος τοῦ βαλεῖν εἰς γέενναν πυρός. Καὶ γινώσκετε, ἀδελφοὶ, ὅτι ἡ ἐπιδημία ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῆς σαρκὸς ταύτης μικρά ἐστι καὶ ὀλιγοχρόνιος, ἡ δὲ ἐπαγγελία τοῦ Χριστοῦ μεγάλη καὶ θαυμαστή ἐστι, καὶ ἀνάπαυσις τῆς μελλούσης βασιλείας καὶ ζωῆς αἰωνίου. Τί οὖν ἐστι ποιήσαντας ἐπιτυχεῖν αὐτῶν; εἰ μὴ τὸ ὁσίως καὶ δικαίως ἀναστρέφεσθαι, καὶ τὰ κοσμικὰ ταῦτα ὡς ἀλλότρια ἡγεῖσθαι, καὶ μὴ ἐπιθυμεῖν αὐτῶν· ἐν γὰρ τῷ ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς κτήσασθαι ταῦτα, ἀποπίπτομεν τῆς ὁδοῦ τῆς δικαίας.

Λέγει δὲ ὁ κύριος· Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. Ἐὰν ἡμεῖς θέλωμεν καὶ Θεῷ δουλεύειν καὶ Μαμμωνᾷ, ἀσύμφορον ἡμῖν ἐστιν. Τί γὰρ τὸ ὄφελος, ἐάν τις τὸν ὅλον κόσμον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν ζημιώσῃ; * Ἔστι δὲ οὗτος ὁ αἰὼν, καὶ ὁ μέλλων δύο ἐχθροί. Οὗτος λέγει μοιχείαν, καὶ φθορὰν, καὶ φιλαργυρίαν, καὶ ἀπάτην· ἐκεῖνος δὲ τούτοις ἀποτάσσεται. Οὐ δυνάμεθα οὖν τῶν δύο φίλοι εἶναι· δεῖ δὲ ἡμᾶς τούτῳ ἀποταξαμένους ἐκείνῳ χρῆσθαι. * Οἰόμεθα ὅτι βέλτιόν ἐστι τὰ ἐνθάδε μισῆσαι, ὅτι μικρὰ καὶ ὀλιγοχρόνια, καὶ φθαρτά· ἐκεῖνα δὲ ἀγαπῆσαι, τὰ ἀγαθὰ καὶ ἄφθαρτα. Ποιοῦντες γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, εὑρήσομεν ἀνάπαυσιν· εἰ δὲ μήγε, οὐδὲν ἡμᾶς ῥύσεται ἐκ τῆς αἰωνίου κολάσεως, ἐὰν παρακούσωμεν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. Λέγει δὲ καὶ ἡ γραφὴ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ·

* ſ. οὕτω

* ſ. οἰώμεθα

mus iis qui Deum habere cenſebantur. Alia quoque Scriptura ait; *Non veni vocare juſtos, ſed peccatores.* Math. 9. 13. Hoc dicit; quòd debeat pereuntes ſervare. Illud ſiquidem magnum & admirabile eſt; non ſulcire quæ ſtant, ſed quæ cadunt. Sic & Chriſtus ſervare voluit pereuntia, & multos ſervavit dum venit, dumque nos jam pereuntes vocavit.

III. Cùm igitur tantam miſericordiam erga nos ipſe fecerit: primò quidem, quòd nos qui vivimus, Diis mortuis non ſacrificamus, nec adoramus eos; ſed per ipſum, cognovimus veritatis Patrem: quænam eſt agnitio ad eum, niſi ut non negemus illum per quem agnovimus eum? Ait verò etiam ipſe; *Qui me confeſſus fuerit in conſpectu hominum, confitebor ipſum in conſpectu Patris mei.* Math. 10. 32. Hæc eſt itaque merces noſtra, ſi quidem confiteamur eum per quem ſervati ſumus. In quonam autem illum confitebimur? Faciendo quæ dicit, & mandata illius non ſpernendo; nec ſolùm labiis eum honorando, ſed ex toto corde, & ex tota mente. Dicit quippe in Eſaïa: *Populus iſte labiis me honorat: cor autem eorum longè abeſt à me.* Iſ. 29. 13.

IV. Non modò igitur ipſum vocemus Dominum; id enim non ſalvabit nos: ſiquidem ait; *Non omnis qui dicit mihi; Domine, Domine; ſalvabitur; ſed qui facit juſtitiam.* Math. 7. 21. Itaque, fratres, in operibus ipſum confiteamur; in diligendo alii alios; in non adulterando, neque obtrectando invicem; neque æmulando; ſed vivendo in continentia, miſericordia, bonitate: & compaſſione mutua duci debemus; at non pecuniæ cupiditate: atque in bonis operibus confiteamur Deum; non autem in contrariis: nec timendi nobis ſunt homines, ſed potiùs Deus. Idcirco, nobis hæc facientibus, dixit Dominus; *Si fueritis mecum congregati in ſinu meo, & non feceritis mandata mea, abjiciam vos, & dicam vobis; Diſcedite a me; neſcio vos, unde ſitis, operarii iniquitatis.* Math. 7. 23. Luc. 13. 27.

V. Unde, fratres, derelicto mundi hujus incolatu, faciamus voluntatem ejus qui vocavit nos; & non vereamur de hoc mundo exire. Ait enim Dominus; *Eritis velut agni in medio luporum. Reſpondens autem Petrus ei dicit; Si ergo lupi agnos diſcerpſerint? Dixit Jeſus Petro; Ne timeant agni poſt mortem ſuam, lupos: & vos nolite timere eos qui occidunt vos, & poſt nihil vobis poſſunt facere; ſed timete eum, qui poſtquam mortui fueritis, habet poteſtatem animæ & corporis, ut mittat in gehennam ignis.* Ex Apocrypho. Math. 10. 16. Luc. 10. 3. Math. 10. 28. Luc. 12. 4. 5. Et ſcitote, fratres, quòd peregrinatio carnis hujus in hoc mundo, brevis eſt ac parvi temporis; promiſſio autem Chriſti, magna & admirabilis eſt, atque requies futuri regni ac vitæ æternæ. Quid igitur faciendo, ea conſequi poterimus? niſi divinè juſtéque vivendo ac operando, & mundana hæc tamquam aliena putando, nec illa concupiſcendo: dum enim ipſa poſſidere concupiſcimus, excidimus à via juſta.

VI. Dicit autem Dominus; *Nullus ſervus poteſt duobus Dominis ſervire.* Luc. 16. 13. Si nos volumus & *Deo ſervire & Mammonæ*, incommodum nobis eſt. *Nam quæ utilitas, ſi quis univerſum mundum lucretur; animam autem detrimento afficiat?* Math. 16. 26. Porrò hoc ſeculum, & futurum ſunt duo inimici. De duobus ſeculis. Illud, adulterium, corruptelam, avaritiam & fraudem prædicat: hoc verò, iſtis renunciat. Non ergo poſſumus amborum amici eſſe: oportet autem ut illi valedicentes, hoc utamur. Putemus melius eſſe, quæ hîc ſunt odiſſe, quia parva & exigui temporis & corruptioni obnoxia ſunt, quæ verò ibi ſunt diligere, utpote bona & incorrupta. Facientes enim Chriſti voluntatem, requiem inveniemus: ſin minùs, nihil nos ab æterno ſupplicio eripiet, ſi mandata illius contemnamus. Dicit autem & Scriptura in Ezechiele;

Ezech. 14. 14. 20. *Si Noë, & Job, & Daniel reſurgant, non eruent liberos ſuos in captivitate.* Quòd ſi adeò juſti viri, non poſſunt juſtitiis ſuis eruere liberos ſuos; nos, niſi Baptiſma purum & immaculatum ſervaverimus, quâ confidentiâ intrabimus in regnum Dei? aut quis advocatus noſter erit, ſi non inveniamur opera pia & juſta habere?

VII. Quocirca, fratres mei, certemus ac contendamus, ſcientes quòd præ manibus eſt *Agones.* certamen; & quòd ad corruptibilia certamina multi appellunt, ſed non omnes coronantur, niſi qui plurimùm laboraverint, & præclarè certarint. Nos igitur certemus, ut omnes coronam reportemus. Ergo curramus viam rectam, certamen incorruptibile; & multi ad ipſum navigemus; atque certemus, ut & coronemur: & ſi non poſſumus omnes coronari, ſaltem prope coronam ſimus. Scire nos oportet, quòd qui certamen corruptibile certat, ſi corrumpere ac peccare inveniatur, flagellatus aufertur, & extra ſtadium projicitur. Quid vobis videtur? qui incorruptionis certamen corruperit, quid patietur? De iis enim, qui Si- *Iſ. 66. 24.* gillum non ſervaverint, ait; *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exſtinguetur; & erunt in viſionem omni carni.*

Tempus pœnitentiæ. VIII. Quamdiu ergò in terris degimus, pœnitentiâ ducamur. Lutum quippe ſumus in manu artificis. Quemadmodum enim figulus, ſi vas

ὅτι [2] ἐὰν ἀνῇ Νῶε καὶ Ἰὼβ καὶ Δανιὴλ, οὐ ῥύσονται τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Εἰ δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι δίκαιοι οὐ δύνανται ταῖς αὐτῶν δικαιοσύναις ῥύσασθαι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἡμεῖς ἐὰν μὴ τηρήσωμεν τὸ βάπτισμα ἁγνὸν καὶ ἀμίαντον, ποίᾳ πεποιθήσει εἰσελευσόμεθα εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Θεοῦ; ἢ τίς ἡμῶν παράκλητος ἔσται, ἐὰν μὴ εὑρεθῶμεν ἔργα ἔχοντες ὅσια καὶ δίκαια;

Ὥστε οὖν, ἀδελφοί μου, ἀγωνισώμεθα, εἰδότες ὅτι ἐν χερσὶν ὁ * αἰὼν καὶ ὅτι εἰς τοὺς φθαρτοὺς ἀγῶνας καταπλέουσι πολλοὶ, ἀλλ' οὐ πάντες στεφανοῦνται, εἰ μὴ οἱ πολλὰ κοπιάσαντες, καὶ καλῶς ἀγωνισάμενοι. Ἡμεῖς οὖν ἀγωνισώμεθα, ἵνα πάντες στεφανωθῶμεν. Ὥστε * θῶμεν τὴν ὁδὸν τὴν εὐθεῖαν, ἀγῶνα τὸν ἄφθαρτον, καὶ πολλοὶ εἰς * ἑαυτὸν καταπλεύσωμεν, καὶ ἀγωνισώμεθα, ἵνα καὶ στεφανωθῶμεν [3] καὶ εἰ μὴ δυνάμεθα ἅπαντες στεφανωθῆναι, κἂν ἐγγὺς τοῦ στεφάνου γενώμεθα. Εἰδέναι ἡμᾶς δεῖ ὅτι [4] ὁ τὸν φθαρτὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, ἐὰν εὑρεθῇ φθείρων, μαστιγωθεὶς αἴρεται, καὶ ἔξω βάλλεται τοῦ σταδίου. Τί δοκεῖτε; ὁ τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀγῶνα φθείρας, τί πείσεται; τῶν γὰρ μὴ τηρησάντων, φησὶν, τὴν σφραγῖδα, [5] ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί.

Ὡς οὖν ἐσμὲν ἐπὶ γῆς, μετανοήσωμεν. Πηλὸς γάρ ἐσμεν εἰς τὴν χεῖρα τοῦ τεχνίτου. Ὃν τρόπον γὰρ ὁ κεραμεὺς, ἐὰν ποιῇ σκεῦος, καὶ ἐν ταῖς

*f. ἀγών

*f. θέωμεν

*f. αὐτὸν

χερσὶν

2. Ἐὰν ἀνῇ (f. ἀναστῇ) Νῶε καὶ Ἰὼβ καὶ Δανιὴλ, οὐ ῥύσονται τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ] S. Chryſoſtomus Homil. 45. in Geneſim; ἐὰν στῇ, φησὶ, Νῶε καὶ Ἰὼβ καὶ Δανιὴλ, υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας αὐτῶν οὐ μὴ ἐξέλωνται. Expoſitione in Pſalmum XLVIII. ἐὰν στῇ Νῶε καὶ Ἰὼβ καὶ Δανιὴλ, υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας οὐ μὴ ῥύσωνται. Clementis ἀναστῇ idem ſignificat atque Chryſoſtomi, στῇ, hoc eſt, *ſteterint, ſtatuantur, exſurgant.* Nam ut non intelligatur de reſurrectione a mortuis, facit præter contextum Scripturæ, quòd tunc temporis viveret Daniel. Additur autem à Noſtro, ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, quoniam Ezechiel in captivitate ac de captivitate ſcribebat. COT.

3. Καὶ εἰ μὴ δυνάμεθα ἅπαντες στεφανωθῆναι, κἂν ἐγγὺς τοῦ στεφάνου γενώμεθα] Lux petenda ex legibus Athleticis. Quippe per quas uni corona cedit; conſequuntur alii præmia, alii poſtea laudem; cæteros nec corona, nec præmium, nec laus manet. Verba Tertulliani ſunt lib. 1. ad uxorem cap. 5. *Ad primum locum certamen omne contendit; ſecundus ſolatium habet, victoriam non habet.* Nili Lib. I. Ep. 10. de Athletis: οἱ δὲ καὶ δευτερεῖα (f. δευτερεῖον) ἀπενεγκόντες, τὰ τριτεῖα [illegible]. Ep. 17. Lib IV. τὰ δευτερεῖα κομίζεται τῶν [illegible] στεφάνων. Ephremi, citante Petro Fabro Agonaſtici lib. 3. cap. 10. *Feſtinemus autem magis quo cum perfectis ac fidelibus coronemur: ſin vero vel cum multis placentium laudem præconii mereamur. Beatus qui in agone certaverit, ut cum perfectis victoriæ coronam accipiat. Miſerabilis verò qui hoc tempus vitæ ſuæ negligenter conſumpſerit, ut indignus ſit etiam cum minimis collaudari.* Chryſoſtomi ad I. Cor IX. 24. *Neſcitis quòd qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit bravium.* τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὡς καὶ ἐνταῦθα ἑνὸς ἂν μέλλοντος [illegible]. ἄπαγε. ἀλλ' ὡς πολλὴν ὀφειλόντων ἡμῶν [illegible] τὴν σπουδήν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ [illegible] πολλῶν εἰς τὸ στάδιον, οὐ στεφανοῦνται πολλοὶ, ἀλλ' εἷς ἔστιν [illegible]. καὶ [illegible] εἰς τὸν ἀγῶνα, ἔτι τὸ ἀλείψασθαι. καὶ παλαῖσαι [illegible] [illegible]. καὶ ὡς ἔτυχεν ἀγωνίσασθαι, ἀλλ' ἂν μὴ οὕτως δράμωμεν, ὡς [illegible] παρελθεῖν, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τοῦ βραβείου. οὐδὲν ἡμῖν ἔσται πλέον. *Hoc autem dicit, non quòd unus quoque ex omnibus hic ſalvus ſit futurus. Abſit. Sed quod nos multum adhibere debeamus ſtudium. Nam ſicut illic multis in ſtadium deſcendentibus, non coronantur plures, verum ad unum corona devenit; nec ſufficit in certamen deſcendere, neque inungi, & luctari: ita hic quoque non ſufficit credidiſſe, & leviter ac utcumque decertaſſe, ſed niſi ita curramus, ut ad ſinem uſque nos præbeamus inculpabiles, & prope bravium ſimus, nihil ad nos emolumenti redibit.* Huc porrò non facit opinio celebris de tertio ſtatu, medio inter coronam gloriæ ac Gehennæ ſupplicium: quâ de re vide, ſi lubet, Origenem Homil. 21. & 28. in Numeros, 9. 10. & 17. in Jeſum Nave, 5. in Pſalmum 36. 3. in Jeremiam, Tomis in Matthæum ad capitis 20. pericopen 1. & ad cap. 27. verſ. 15. Hom. 17 in Lucam, & Explanatione in Epiſt ad Rom. ad cap. 2. verſ. 10. cap. 10. verſ. 3, &c. cap. 14. verſ. 10, &c. Didymum lib. 2. de Spiritu ſancto, ante medium; Baſilium in Regulis brevioribus Reſponſ. ad Interrog. 256. Gregorium Nazianzenum Oratione 26. p. 458. Oratione 36. p. 590. Orat. 40. p. 644. 645. 653. Gregorium Nyſſenum Oratione adverſus eos qui differunt Baptiſma; Chronicum à Radero editum p. 562. 564. cum Paulini ſexto Carmine; Philaſtrio Hæreſi 99. Ambroſio Obſervatione 2. in Michæam; Vitâ Ambroſii, in fine; Hieronymo Epiſt 22. cap. 2. lib. 2. contra Jovinianum cap. ult. Epiſt. 50. cap. 5. & 2. lib. 1. adverſus Pelagianos cap. 9. & ad Pſalm. XV. 10. LXI. 15. LXIV. 14. CXVIII. 56. CXXXV. 6. Pelagio Epiſtolâ ad Demetriadem cap. 10. Auguſtino cùm alibi, tum libro de Hæreſibus Hæreſi ultimâ, lib. 1. ad Bonifacium cap. 22. Sermone 14. de verbis Apoſtoli; Salviano lib 5. ad Eccleſiam Catholicam, paullò ante finem; atque incertis Scriptoribus quatuor, Solutore Quæſtionum ad Antiochum cap. 114. & Exhortatore Monachorum, utroque Tom. 2. S. Athanaſii, Objurgatore virginis lapſæ Tom. 4. S. Ambroſii ac Tom. 9. B. Hieronymi, & Auctore Homiliæ de corpore & ſanguine Chriſti, ſeu de Paſchate, excuſæ tamquam Hieronymi, Euſebii Cæſarienſis, Euſebii Emiſeni, ac Cæſarii Arelatenſis: quibus jungendus eſt Prudentius in fine Hamartigeniæ. Αἰνεῖ ὁ Πέτρος. in Clementis Alexandrini Hypotypoſibus p. 807. c. 1. ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησὶ τὰ βρέφη [illegible] [illegible]. [illegible] (μετέχειν) ἀγγέλῳ [illegible]. ἵνα γνώσεως μεταλαβόντα [illegible]. [illegible] [illegible] γενόμενα ἐν σώματι. τὰ δ' ἕτερα μόνης τῆς σωτηρίας τυχεῖν, ὡς ἐλεηθέντα [illegible] καὶ μένειν [illegible] κολάσεως, τοῦτο γέρας λαβόντα. Hoc eſt; *Jam verò Petrus in Apocalypſi ait infantes abortivos, ſi melioris fuerint ſortis, Angelo curatori tradi, ut cognitione ſuſceptâ meliorem naneſcantur manſionem, patiendo quæ perpeſſi eſſent ſi extitiſſent in corpore: reliquos autem ſolam ſalutem adepturos, miſericordiam propter factam ſibi injuriam conſequendo, manſuroſque abſque ſupplicio, accipientes id muneris.* Origenes Homiliâ 9. in Joſuem; *Ego ſic video, duas eſſe ſpecies eorum qui per fidem feſtinant & properant ad ſalutem:* & cætera, quæ conferre operæ pretium fuerit cum locis Chryſoſtomi Parænesi 1. ad Theodorum cap. 7. Auguſtini libro quinquaginta Homiliarum Homil. ult. cap. 4. & Cæſarii Homiliâ 6 earum quas in lucem dedit Stephanus Baluzius noſter, præſtantis vir ingenio, excellentique doctrinâ. Ibid.

4. Ὁ τὸν φθαρτὸν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, ἐὰν εὑρεθῇ φθείρων, μαστιγωθεὶς αἴρεται, καὶ ἔξω βάλλεται τοῦ σταδίου.] Iterum mos Agoniſticus, flagellandi ac ejiciendi Athletas qui contra Certaminum ſcita peccarant: à multis Antiquis, Recentioribus, ſæpenumero memoratus; inſigniter verò inter Paganos à Luciano in Piſcatore, poſt medium, Arriano in Epicteto lib. 3. cap. 22. ſub medium, Dione Chryſoſtomo Oratione 34. poſt initium, inter Chriſtianos ab Origene Homiliâ 3. in Jeremiam, Epiphanio Hæreſi 61. cap. penult. & Sidonio lib 2. Epiſt. 2. Cypri Epiſcopi locus cum Romani Pontificis valde congruit. [illegible] τῷ ἀγῶνι ὁ ἀθλητὴς, μαστιχθεὶς ἐκβάλλεται τοῦ ἀγῶνος. COT.

5. Ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει.] Fidejubente me in Tertulliano de reſurrectione carnis cap. 31. ſcribe, *Vermis illorum non decedet.* Ibid.

6. Ἐπεὶ.

χερσὶν αὐτοῦ διαστραφῇ, ἢ συντριβῇ, πάλιν αὐτὸ ἀναπλάσσει· ἐὰν δὲ προφθάσῃ εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς αὐτὸ βαλεῖν, οὐκέτι βοηθήσει αὐτῷ· οὕτως καὶ ἡμεῖς ἕως ἐσμὲν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ἐν τῇ σαρκὶ ἃ ἐπράξαμεν πονηρὰ, μετανοήσωμεν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἵνα σωθῶμεν ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἕως ἔχομεν καιρὸν μετανοίας. Μετὰ γὰρ τὸ ἐξελθεῖν ἡμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, οὐκέτι δυνάμεθα ἐκεῖ ἐξομολογήσασθαι ἢ μετανοεῖν ἔτι. Ὥστε, ἀδελφοὶ, ποιήσαντες τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, καὶ τὴν σάρκα ἁγνὴν τηρήσαντες, καὶ τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου φυλάξαντες, ληψόμεθα ζωὴν αἰώνιον. Λέγει γὰρ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐτηρήσατε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν. Ἄρα οὖν τοῦτο λέγει· τηρήσατε τὴν σάρκα ἁγνὴν καὶ τὴν σφραγῖδα ἄσπιλον, ἵνα τὴν αἰώνιον ζωὴν * ἀπολάβωμεν.

* f. ἀπολάβητε

Καὶ μὴ λεγέτω τις ὑμῶν, ὅτι αὕτη ἡ σὰρξ οὐ κρίνεται, οὐδὲ ἀνίσταται. Γνῶτε ἐν τίνι ἐσώθητε, ἐν τίνι ἀνεβλέψατε, εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ὄντες. Δεῖ οὖν ἡμᾶς ὡς ναὸν Θεοῦ φυλάσσειν τὴν σάρκα. Ὃν τρόπον γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ ἐκλήθητε, καὶ ἐν τῇ σαρκὶ ἐλεύσεσθε. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ κύριος, ὁ σώσας ἡμᾶς, ὢν μὲν τὸ πρῶτον πνεῦμα, ἐγένετο σὰρξ, καὶ οὕτως ἡμᾶς ἐκάλεσεν· οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν ταύτῃ τῇ σαρκὶ ἀποληψόμεθα τὸν μισθόν. Ἀγαπῶμεν οὖν ἀλλήλους, ὅπως ἔλθωμεν πάντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἕως ἔχομεν καιρὸν τοῦ ἰαθῆναι, ἐπιδῶμεν ἑαυτοὺς τῷ θεραπεύοντι Θεῷ, ἀντιμισθίαν αὐτῷ διδόντες. Ποίαν; τὸ μετανοῆσαι ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας. Προγνώστης γάρ ἐστιν τῶν πάντων, καὶ εἰδὼς ἡμῶν τὰ ἐν καρδίᾳ. Δῶμεν οὖν αὐτῷ * αἰώνιον, μὴ ἀπὸ στόματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καρδίας, ἵνα ἡμᾶς προσδέξηται ὡς υἱούς. Καὶ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος· ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν, οἱ ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου.

* f. αἶνον

Ὥστε, ἀδελφοί μου, ποιήσωμεν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἵνα ζήσωμεν, καὶ διώξωμεν μᾶλλον τὴν ἀρετὴν, τὴν δὲ κακίαν καταλείψωμεν, ὡς προοδοιπόρον τῶν * ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ φύγωμεν τὴν ἀσέβειαν, μὴ ἡμᾶς καταλάβῃ τὰ κακά. Ἐὰν γὰρ σπουδάσωμεν ἀγαθοποιεῖν, διώξεται ἡμᾶς εἰρήνη. Διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν οὐκ ἔστιν εὑρεῖν ἄνθρωπον. Οἵτινες γὰρ ἄγουσι φόβους ἀνθρωπίνους, προῃρημένοι μᾶλλον τὴν ἐνθάδε ἀπόλαυσιν, ἢ τὴν μέλλουσαν ἐπαγγελίαν. Ἀγνοοῦσιν γὰρ ἡλίκην ἔχει βάσανον ἡ ἐνθάδε ἀπόλαυσις, καὶ οἵαν τρυφὴν ἔχει ἡ μέλλουσα ἐπαγγελία. Καὶ εἰ μὲν αὐτοὶ μόνοι ταῦτα ἔπρασσον, ἀνεκτὸν ἦν. Νῦν δὲ ἐπιμένουσιν κακοδιδασκαλοῦντες τὰς * ἀνοσίους ψυχάς, οὐκ εἰδότες ὅτι δισσὴν ἕξουσιν τὴν κρίσιν, αὐτοί τε, καὶ οἱ ἀκούοντες αὐτῶν.

* f. προσεῖδο[illegible]

* l. ἀναιτίους

Ἡμεῖς οὖν ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ δουλεύσωμεν τῷ Θεῷ, καὶ ἐσόμεθα δίκαιοι· ἐὰν δὲ μὴ δουλεύσωμεν, διὰ τὸ μὴ πιστεύειν ἡμᾶς τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ Θεοῦ, ταλαίπωροι ἐσόμεθα. Λέγει γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος· Ταλαίπωροί εἰσιν οἱ δίψυχοι, οἱ διστάζοντες τῇ καρδίᾳ, οἱ δὲ λέγοντες· ταῦτα πάντα ἠκούσαμεν καὶ * ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας προσδεχόμενοι, οὐδὲν τούτων ἑωράκαμεν. Ἀνόητοι, συμβάλετε ἑαυτοὺς ξύλῳ· λάβετε ἄμπελον· πρῶτον μὲν φυλλοροεῖ, εἶτα βλαστὸς γίνεται, μετὰ ταῦτα ὄμφαξ, εἶτα σταφυλὴ παρεστηκυῖα· οὕτως καὶ ὁ λαός μου ἀκαταστασίας καὶ θλίψεις ἔσχεν, ἔπειτα ἀπολήψεται τὰ ἀγαθά. Ὥστε, ἀδελφοί μου, μὴ διψυχῶμεν, ἀλλὰ ἐλπίσαντες ὑπομείνωμεν, ἵνα καὶ τὸν μισθὸν κομισώμεθα. Πιστὸς γάρ ἐστιν, ὁ ἐπαγγειλάμενος τὰς ἀντιμισθίας ἀποδιδόναι ἑκάστῳ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἐὰν οὖν ποιήσωμεν τὴν δικαιοσύνην ἐναντίον Θεοῦ, εἰσήξομεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ληψόμεθα τὰς ἐπαγγελίας, ἃς οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη.

* Epiſt. 1. ἀπὸ

Ἐκδεχώμεθα οὖν καθ' ὥραν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ,

ſecerit, illudqoe in manibus ejus diſtortum ſuerit aut contritum, rurſus ipſum refingit; ſio verò anteoccupans, in ſomacem ignis miſerit illud, non amplius poterit ſuppetias ipſi ſerre: ita & oos, quamdiu ſumus in hoc mundo, de malis quæ in carne geſſimus, ex toto corde reſipiſcamus, ot à Domino ſalvemur; dum habemus tempus pœnitentiæ. Poſtquam enim è moodo exivimus, non ampliùs poſſomus ibi confiteri, aut pœnitentiam adhuc agere. Quare, fratres, voluntatem Patris facientes, & carnem ſervantes caſtam, & mandata Domini cuſtodientes, conſequemur vitam æternam. Ait quippe Dominus in Evangelio: *Si parvum non ſervaſtis, quis magnum vobis dabit? Dico enim vobis; Qui fidelis eſt in minimo, & in majori fidelis eſt.* Hoc ergo dicit; Servate carnem caſtam, & ſigillum immaculatum; ut recipiatis vitam æternam.

Luc. 16. 12, 10.

Baptiſmo.

IX. Et nemo veſtrùm dicat, quòd hæc caro non judicatur, neque reſurgit. Agnoſcite in quo ſervati eſtis, in quo viſum tecepiſtis; niſi dum in hac carne vivitis. Nos ergo decet, carnem ſicut templum Dei cuſtodire. Quemadmodum enim in carne vocati eſtis, ita in carne venietis. Jeſus Chriſtus Dominus, qui nos ſervavit; cùm primùm eſſet ſpiritus, caro ſactus eſt, atque ſic vocavit nos: ita etiam nos in hac carne mercedem recipiemus. Diligamus igitur nos invicem, ut veniamus omnes in regnum Dei. Donec tempus habemus in quo ſanemur, dedamus nos medico Deo, remunerationem ipſi tribuentes. Quam? Pœnitentiam ex ſincero corde. Namque præſcius omnium eſt, & quæ in corde noſtro verſantur novit. Demus itaque illi laudem, non ab ore ſolùm, ſed etiam ex corde; ut nos tamquam Dei filios ſuſcipiat. Etenim Dominus dixit; *Fratres mei ſunt ii, qui faciunt voluntatem Patris mei.*

l. 1. Cor. 15. 12.

Carnis reſurrectio.

l. ſuprà, Epiſt. 1. c. 24.

Matth. 12. 50.

X. Ergo, fratres mei, faciamus voluntatem Patris, qui vocavit nos, ut vivamus. & perſequamur potiùs virtutem, vitium autem derelinquamus, veloci præcurſorem ſuppliciorum noſtrorum; & ſugiamus impietatem, ne nos mala comprehendant. Nam ſi bene agere ſtuduerimus, conſectabitur nos pax. Ob eam ſiquidem cauſſam non eſt reperire hominem. Quilibet enim humanis timoribus ducuntur, præponentes voluptatem præſentem repromiſſioni futuræ. Ignorant enim quantum habeat tormentum, hujus ſæculi uſus; & quales habeat delicias ſutura promiſſio. Ac quidem ſi ipſi ſoli iſta facerent, tolerabile eſſet: jam verò perſeverant, inſontes animas pravis doctrinis imbuere; neſcientes quòd duplicem habebunt condemnationem, & ipſi, & qui audiunt eos.

l. Hebr. 11. 25.

XI. Nos ergo in corde mundo, Deo ſerviamus, & erimus juſti: quòd ſi non ſervierimus, non credendo pollicitationi Dei, erimus miſeri. Dicit enim ſermo Propheticus; *Miſeri ſunt qui animo duplices, & corde incerti ſunt; quique dicunt; Hæc omnia audivimus etiam a patribus noſtris; nos verò diem de die exſpectantes, nihil horum vidimus.* Amentes, comparate vos arbori: ſumite vitem: primò quidem ſoliis defluit, deinde germinat; poſtea ova acerba oritur, indéque uva matura: ita & populus meus agitationes & preſſuras tulit; dehinc verò bona excipiet. Itaque, fratres mei, aoimo ne vacillemus, ſed ſperantes ſuſtineamus, ut & mercedem reportemus. Fidelis enim eſt, qui pollicitus eſt ſe unicuique retributurum operum remunerationes. Si ergo fecerimus juſtitiam coram Deo, in regnum illius ingrediemur, & accipiemus promiſſiones, *quas auris non audivit, nec oculus vidit; quæque in cor hominis non aſcenderunt.*

Leg. ſupr. Epiſt. 1. c. 23.

Ibid.

1. Cor. 2. 9.

XII. Igitur in horas regnum Dei exſpectemus,

in caritate & juſtitia: quandoquidem Dei adventûs diem neſcimus. Interrogatus enim à quodam ipſe Dominus; quando venturum eſſet regnum ejus, dixit; *Cum duo erunt unum, & quod foris ut quod intus, & maſculum cum femina, neque mas neque femina.* *Duo* autem ſunt *unum*; quando alter ad alterum loquemur veritatem, & in duobus corporibus ſincerè & abſque ſimulatione fuerit una anima. *Et quod foris ut quod intus*: hoc ait: animam vocat; *quod intus*; & corpus; *quod foris*. Quo modo igitur corpus tuum conſpicuum eſt, ita & anima tua manifeſta ſit in bonis operibus. *Et maſculum cum femina, neque mas neque femina*: hoc *

Ex Apocrypho.
Vide Notas.

ἐν ἀγάπῃ καὶ δικαιοσύνῃ· ἐπειδὴ οὐκ οἴδαμεν τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ. * Ἐπερωτηθεὶς γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος ὑπό τινος, πότε ἥξει αὐτοῦ ἡ βασιλεία, εἶπεν· Ὅταν ἔσται τὰ δύο ἕν, καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω, καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ. Τὰ δύο δὲ ἕν ἐστιν, ὅταν λαλῶμεν αὑτοῖς ἀλήθειαν, καὶ ἐν δυσὶ σώμασιν ἀνυποκρίτως εἴη μία ψυχή. Καὶ τὸ ἔξω ὡς τὸ ἔσω· τοῦτο λέγει· τὴν ψυχὴν λέγει τὸ ἔσω, τὸ δὲ ἔξω τὸ σῶμα λέγει. Ὃν τρόπον οὖν σου τὸ σῶμα φαίνεται, οὕτως καὶ ἡ ψυχή σου δῆλος ἔστω ἐν τοῖς καλοῖς ἔργοις. Καὶ τὸ ἄρσεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ τοῦτο *

Reliqua deſunt.

---

6. Ἐπερωτηθεὶς γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος ὑπό τινος.] *Interrogatus enim ipſe Dominus a quodam.* A Salome, in Evangelio ſecundum Ægyptios. Diſcimus ex his Clementis alterius, Strom. 3. p. 465. unde Noſtra & lux & ſupplementum accedit; διὰ τοῦτό τοι, ὁ Κασσιανός φησι, πυνθανομένης τῆς Σαλώμης πότε γνωσθήσεται τὰ περὶ ὧν ἤρετο, ἔφη ὁ κύριος· ὅταν τὸ τῆς αἰσχύνης ἔνδυμα πατήσητε, καὶ ὅταν γένηται τὰ δύο ἕν, καὶ τὸ ἄρρεν μετὰ τῆς θηλείας, οὔτε ἄρρεν οὔτε θῆλυ. πρῶτον μὲν οὖν, ἐν τοῖς παραδεδομένοις ἡμῖν τέτταρσιν εὐαγγελίοις οὐκ ἔχομεν τὸ ῥητόν. ἀλλ' ἐν τῷ κατ' Αἰγυπτίους. ἔπειτα δὲ ἀγνοεῖν μοι δοκεῖ ὅτι θυμὸν μὲν ἄρρενα ὁρμήν, θήλειαν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν αἰνίσσεται· οἷς ἐνεργήσασι μετάνοια ἕπεται καὶ αἰσχύνη. ὅταν οὖν μήτε θυμῷ τις μήτε ἐπιθυμίᾳ χαριζόμενος· αἳ δὴ καὶ ἐξ ἔθους καὶ τροφῆς κακῆς αὐξηθεῖσαι ἐπισκιάζουσι καὶ συγκαλύπτουσι τὸν λογισμόν· ἀλλ' ἀποδυσάμενος τὴν ἐκ τούτων ἀχλύν, ἐκ μετανοίας αἰσχυνθείς, πνεῦμα καὶ ψυχὴν ἑνώσῃ κατὰ τὴν τοῦ λόγου ὑπακοήν, τότε ὥς ὁ Παῦλος φησιν, οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν οὔτε ἄρρεν, οὔτε θῆλυ. ἀποστᾶσα γὰρ τοῦδε τοῦ σχήματος, ᾧ διακρίνεται τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ψυχή, μετατίθεται εἰς ἕνωσιν, οὐδέτερον οὖσα. Propterea, ait Caſſianus, cum percontaretur Salome, quando cognoſcerentur ea de quibus interrogabat, dixit Dominus; *Quando pudoris indumentum conculcaveritis, & quando duo facta fuerint unum, & maſculum cum femina, neque mas neque femina. Primo quidem, in nobis traditis quatuor Evangeliis non habemus hoc dictum, ſed in eo quod eſt ſecundum Ægyptios. Deinde mihi videtur (Caſſianus) ignorare, quod (Evangelium illud) per maſculum quidem ſignificet iram, impetum, per feminam verò cupiditatem; quæ cum operata fuerint, pœnitentia & pudor conſequitur. Quando ergo neque iræ quis, neque cupiditati obſequens; quæ quidem & ex conſuetudine & ex mala educatione incremento accepto, obumbrant ac contegunt rationem; ſed exuens caliginem quæ ex iis profiſciſcitur & pudore affectus ex pœnitentia, ſpiritum & animam univerit in obedientia rationis, tunc, ut ait Paulus, non eſt in vobis nec maſculus nec femina. Recedens enim anima ab ea forma quâ mas & femina diſcernuntur, traducitur ad unionem, neutrum cum ſit.* Similia Ægyptiaci Evangelii extantur ac exponuntur in Alexandrino Presbytero pag. 445. 452. 453. & p. 799. col. 1. Vide Oracula Sibyllina l. 2. v. 70. 71.

Gal. 3. 28.

Sed & Evangelii Ægyptiorum mentio fit apud Origenem Homil. 1. in Lucam, Hieronymum Prooœmio Commentariorum in Matthæum, Epiphanium Hæreſi 62. cap. 2. Titum ac Theophylactum ad principium Lucæ. Quamquam verò Hæretici veteres ad ſtabiliendum odium ſuum in nuptias, Evangelii juxta Ægyptios teſtimoniis uterentur, non tamen ea talia ſunt, quæ non queant ad pium ſenſum adduci, ex ſententia utriuſque Clementis: ut dicta habeantur & litteraliter, & myſticè, ὡς ἐν παραβύστῳ μυστηριωδῶς, inquit Epiphanius, more Ægyptiaco; ac de Chriſti regno duplici, intra nos, atque in futura vita, ubi ſumma erit corporis & animæ unio, ubi ſpiritale corpus geſtabimus, ubi perſtantibus ſexibus ceſſabunt ſexuum officia. Profectò ſi ab aliquo eorum qui temporibus Apoſtolicis prohibebant nubere, compoſitum fuit Evangelium Ægyptiorum dictum, admodum ille viros errores ſui occultavit, qui à viris doctiſſimis juxta ac ſanctiſſimis deprehenſus non fuit, ſed laudatus ac expoſitus. Unum affirmare poſſum, Pſeudo-Evangeliſtam ex ſollemni apud Apocryphorum Scriptores conſuetudine imitandi Canonicos libros, alluſiſſe ad Apoſtoli verba Galat. III. 28. quod & innuit Clemens Stromateus; atque etiam fortè ad Epheſ. II. 15. COT.

7. Τῶτο] * Veriſimile fit ex Epiphanio Hæreſi 30. cap. 15. & Hieronymo I. adversùs Jovinianum 7. Apoſtolicum Noſtrum in iis quæ deſiderantur iſtius Epiſtolæ, de virginitate diſſeruiſſe non paucis. Ibid.

Hæc ſupplenda ex Clemente Alexand. III. Strom. Maſculum cum femella, nec mas, nec femina: *hoc dicit*: *Animum* (θυμὸν) *ejuſque impetum vocat* maſculum, *concupiſcentiam* (ἐπιθυμίαν) *intelligit* femellam &c. Exhinc natâ occaſione differendi de caſtitate, de virginitate loquebatur. *Αὐτὸς παρθενίαν διδάσκει*, inquit de *Clemente Epiphanius* Hæreſ. XXX. Idem *Hieronymus* Lib. 1. contra Jovinianum. Nec dubito apud *Clem. Alexandrinum*, aliòſque Patres plurima ejus ſupereſſe. COLOM.

VETERUM TESTIMONIA
DE
CONSTITUTIONIBUS APOSTOLICIS

Canon Apoſtolicus ultimus.

Ἔστω δὲ ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς, καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσμια καὶ ἅγια &c. Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο· καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος, ἐν ὀκτὼ βιβλίοις προσπεφωνημέναι· ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων, διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά.

Sint autem vobis omnibus Clericis, & Laicis libri venerabiles & ſancti &c. Clementis Epiſtolæ duæ; & Conſtitutiones, vobis Epiſcopis per me Clementem in octo libris nuncupatæ; quas noo oportet coram omnibus divulgare, ob myſtica quæ in eis ſunt.

Euſebius. Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 25.

Inter libros nothos collocetur & Actuum Pauli ſcriptura, & liber qui dicitur Paſtor, & Revelatio Petri, inſupérque Barnabæ quæ fertur Epiſtola, & quæ dicuntur Doctrinæ Apoſtolorum.

Ἐν τοῖς νόθοις κατατετάχθω καὶ τῶν Παύλου πράξεων ἡ γραφή, ὅ, τε λεγόμενος Ποιμήν, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Πέτρου· καὶ πρὸς τούτοις, ἡ φερομένη Βαρνάβα ἐπιστολή, καὶ τῶν ἀποστόλων αἱ λεγόμεναι διδαχαί. Lege Niceph. l. 2. c. 46.

Ex Ruf. interpret.

Poſt hæc jam ſcriptura eſt; quæ dicitur Actus Pauli: ſed & libellus qui appellatur Paſtoris, & Revelatio Petri: de quibus quammaximè dubitatur. Fertur etiam Barnabæ Epiſtola, & Doctrina quæ dicitur Apoſtolorum.

S. Athanaſius in Epiſtola Feſtali, Tom. 2. Edit. Pariſ. p. 39. 40.

Ἔστι καὶ ἕτερα βιβλία τούτων ἔξωθεν· οὐ κανονιζόμενα μέν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγινώσκεσθαι τοῖς ἄρτι προσερχομένοις καὶ βουλομένοις κατηχεῖσθαι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· σοφία Σολομῶντος, &c. καὶ διδαχὴ καλουμένη τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ποιμήν. Καὶ ὅμως, ἀγαπητοί, κἀκείνων κανονιζομένων, καὶ τούτων ἀναγινωσκομένων, οὐδαμοῦ τῶν ἀποκρύφων μνήμη· ἀλλὰ αἱρετικῶν ἐστιν ἐπίνοια, γραφόντων μὲν ὅτε θέλουσιν αὐτά, χαριζομένων δὲ καὶ προστιθέντων αὐτοῖς χρόνους, ἵνα ὡς παλαιὰ προφέροντες, πρόφασιν ἔχωσιν ἀπατᾷν ἐκ τούτου τοὺς ἀκεραίους.

Sunt & alii libri præter hos; non quidem Canooici, ſed quos Patres ſanxerunt legi iis qui accedunt ad fidem, cupiuntque in pietatis verbo inſtitui: ut Sapientia Salomonis, &c. & quæ vocatur Doctrina Apoſtolorum, & Paſtor. Attamen, dilecti, cùm illi Canonici ſint, hi verò legantur, nuſquam fit Apocryphorum mentio; ſed ſunt hæreticorum commentum, qui ea ſcribunt quando volunt, illis autem largiuntur & adjiciunt tempora, quò tamquam antiqua proferentes, ex ea re occaſionem habeant decipiendi homines ſimplices.

In Synopſi ſacræ Scripturæ.

Τῆς νέας πάλιν διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα· &c. διδαχὴ ἀποστόλων, Κλημέντια· ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεγέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα. Ταῦτα τὰ ἀναγινωσκόμενα· &c.

Iterum libri novi Teſtamenti quibus contradicitur, ſunt hi; &c. Doctrina Apoſtolorum, Clementina: ex quibus veriora & à Deo inſpirata, electa ſunt ac tranſlata. Hæc ſunt quæ leguntur. &c.

S. Epiphanius, Hæreſ. 45. num. 5.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοί φασιν ἐν τῇ διατάξει τῇ καλουμένῃ, ὅτι φυτεία Θεοῦ καὶ ἀμπελὼν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία.

Quin & Apoſtoli in libro qui Conſtitutio vocatur, aiunt; Eccleſia Catholica eſt Dei plantatio ac vinea. *Locus extſtat initio Conſtitutionum.*

Hæreſ. 70. num. 10.

Εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοὶ προσφέρουσι τὴν τῶν ἀποστόλων διάταξιν, οὖσαν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἀλλ' οὐκ ἀδόκιμον. Πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ κανονικὴ τάξις ἐμφέρεται, καὶ οὐδὲν παρακεχαραγμένον τῆς πίστεως, οὐδὲ τῆς ὁμολογίας, οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, καὶ κανόνος, καὶ πίστεως. Τὸ δὲ ῥητόν, ἀφ' οὗ λαμβάνοντες περὶ τοῦ Πάσχα, κακῶς παρερμηνεύουσιν οἱ προειρημένοι, καὶ ἀγνοοῦντες ἑτέρως ὑπολαμβάνουσιν. Ὁρίζουσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει οἱ ἀπόστολοι, ὅτι ὑμεῖς μὴ ψηφίζητε, ἀλλὰ ποιεῖτε ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν οἱ ἐκ περιτομῆς· μετ' αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε. Καὶ οὐκ εἶπεν· ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν, οἱ ἐν περιτομῇ·

Ad hoc aotem iidem Audiani detorquent Apoſtolorum Conſtitutionem; qui quidem liber à multis revocatur in dubium, noo eſt tameo improbandus. Omnis quippe canonicus ordo in ipſo continetur; & nihil à fide adulteratum, neque à Confeſſione, neque ab Eccleſiaſticâ adminiſtratione, & canone, ac fide. Porro dictum, à quo ſententiam de Paſchate accipiunt, prædicti malè ioterpretantur, & per inſcitiam alieno ſenſu ſumunt. Definiunt enim in ea Conſtitutione Apoſtoli; *Vos nolite computare ac decernere; ſed tunc celebrate, quando fratres veſtri qui ex circumciſione ſunt: cum illis una peragite.* Et oon dixerunt; *Quando fratres veſtri, qui in circumciſione ſunt;*

ſed;

ſed; *Qui ex circumciſione ſunt:* ut oſtenderent, eos qui ex circumciſione ad Eccleſism tranſierunt, futuros poſt illud tempus duces & auctores: &c. Apud Apoſtolos verò dictum illud propter concordiam poſitum eſt, quemadmodum teſtantur his verbis; *Et quamvis aberrent, ne vobis curæ ſit.* Cæterùm ex vocibus ipſis quæ ibi prolatæ ſunt, oppoſitio & repugoantis apparebit. Nam aiunt pervigilium agendum eſſe in medio Azymorum. Hoc autem, in Eccleſiaſticâ temporum ſupputatione, fieri perpetuò non poteſt. *Lege quod notabo ad Conſt. Apoſt. lib. 5. cap. 17. & cap. 19.*

ἀλλὰ· οἱ ἐκ περιτομῆς· ἵνα δείξωσι τοὺς ἀπὸ τῆς περιτομῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεταχθέντας, ἀρχηγοὺς εἶναι μετ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον· &c. Παρὰ τοῖς ἀποστόλοις δὲ τὸ ῥητὸν διὰ ὁμόνοιαν ἐμφέρεται, ὡς ἐπιμαρτυροῦσι, λέγοντες, ὅτι κἄν τι πλανηθῶσι, μηδὲ ὑμῖν μελέτω. Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἐκεῖσε εἰρημένων ῥητῶν ἡ ἀντίθεσις ὀφθήσεται. Φάσκουσι γὰρ τὴν ἀγρυπνίαν φέρειν, μεσαζόντων τῶν ἀζύμων. Οὐ δυνατὸν δὲ τοῦτο πάντοτε γενέσθαι ἐν τῇ ψήφῳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ.

Numero 11.

Dicunt enim iidem Apoſtoli; Quando illi epulantur, vos jejunantes pro ipſis lugete, quoniam in die feſtivitatis Chriſtum crucifixeruot: & quando illi lugent, Azyma edentes cum lactucis agreſtibus, vos epulamini. *Lege Conſtit. lib. 5. cap. 15.*

Λέγουσι γὰρ οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι, ὅτι ὅταν ἐκεῖνοι εὐωχῶνται, ὑμεῖς νηστεύοντες ὑπὲρ αὐτῶν πενθεῖτε, ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν· καὶ ὅταν αὐτοὶ πενθῶσι, τὰ ἄζυμα ἐσθίοντες ἐν πικρίσιν, ὑμεῖς εὐωχεῖσθε.

Ibidem.

Cùm iterùm eoſdem Apoſtolos audiamus, in Conſtitutione dicentes; Qui affligit animam ſuam in Dominicâ, maledictus eſt Deo. *Lege Conſt. lib. 5. cap. 20.*

Αὖθις αὐτῶν ἀκούοντες ἐν τῇ διατάξει, ὅτι ὁ κακῶν ἑαυτοῦ τὴν ψυχὴν ἐν Κυριακῇ, ἐπικατάρατός ἐστι τῷ Θεῷ.

Numero 12.

Obſervat autem Eccleſia, ut feſtum Paſchatis peragat, hoc eſt, hebdomadam decretam etiam ab ipſis Apoſtolis in Conſtitutione, à ſecundâ Sabbatorum, quod eſt emptio agni. *Conſt. Apoſt. lib. 5. cap. 13. 15. 18. 19.*

Παρατηρεῖται δὲ ἡ ἐκκλησία ἄγειν τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, τουτέστι τὴν ἑβδομάδα τὴν ὡρισμένην καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ διατάξει, ἀπὸ δευτέρας σαββάτων, ὅπερ ἐστὶν ἀγορασμὸς τοῦ προβάτου.

Hæreſi 75. *num.* 6.

Si verò etiam oportet ex Apoſtolorum Conſtitutione loqui; quo modo illic definierunt jejunaodum eſſe perpetuò quartâ feriâ & Proſabbato, exceptâ Pentecoſte; & de ſex diebus Paſcharis, quo modo præcipiunt nihil omnino ſumere, præter panem & ſalem & aquam, qualemque diem agere, & quo pacto jejunium ſolvere in illuceſcente Dominicâ; maniſeſtum eſt. *Et paullo poſt*; Deinde verò, ſi de eodem argumento Quartarum & Proſabbatorum iidem Apoſtoli in Conſtitutione non dixiſſent; etiam aliter undique poſſemus demonſtrare: quamquam ea de re accuratè ſcribunt. *Lege Conſtitut. lib. 5. cap. 15. 20. lib. 7. cap. 23. lib. 5. cap. 13. 15. 18. 19.*

Εἰ δὲ καὶ χρὴ τι τῆς διατάξεως τῶν ἀποστόλων λέγειν, πῶς ἐκεῖ ὥριζον τετράδα καὶ προσάββατον νηστείαν (Uſſerius corrigit νηστεύειν) διὰ παντός, χωρὶς Πεντηκοστῆς· καὶ περὶ τῶν ἓξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, πῶς παραγγέλλουσι μηδὲν ὅλως λαμβάνειν, ἢ ἄρτον καὶ ἅλας καὶ ὕδωρ, ποίαν τε ἡμέραν ἄγειν, πῶς τε ἀπολύειν εἰς ἐπιφώσκουσαν Κυριακὴν, φανερόν ἐστι. Et infrà; Εἶτα δὲ εἰ μὴ περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως τετράδων καὶ προσαββάτων οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι ἐν τῇ διατάξει ἔλεγον, καὶ ἄλλως ἐκ πανταχόθεν εἴχομεν ἀποδεῖξαι· ὅμως περὶ τούτου ἀκριβῶς γράφουσι.

Hæreſi 80. *num.* 7.

Et quidem de barba, in Conſtitutionibus Apoſtolorum ait divinus ſermo, & Doctrina; non corrumpendos eſſe, hoc eſt, non eſſe ſecandos pilos barbæ, neque uſurpandum meretricium ornatum, neqoe debere juſtitiæ inceſſum ſuperbiæ ſpeciem habere. *Conſtit. lib. 1. cap. 3.*

Καὶ περὶ μὲν δὴ τοῦ γενείου ἐν ταῖς διατάξεσι τῶν ἀποστόλων φάσκει ὁ θεῖος λόγος καὶ ἡ διδασκαλία μὴ φθείρειν, τουτέστι μὴ τέμνειν τρίχας γενείου, μηδὲ ἑταιρισμῷ κεκοσμῆσθαι, μήτε ὑπερηφανίας ὑπόδειγμα, δικαιοσύνης τὴν προσέλευσιν ἔχειν.

Auctor Operis imperfecti in Matthæum, apud S. Chryſoſtomum. Ad Matth. 6. 3.

Aliter certè, ſicut Apoſtoli interpretantur in libro Canonum, qui eſt de Epiſcopis; dextra eſt populus Chriſtianus, qui eſt ad dextram Chriſti; ſiniſtra autem, omnis populus, qui eſt ad ſiniſtram. Hoc ergo dicit; Ne Chriſtianum facientem eleemoſynam, qui eſt dextra, infidelis aſpiciat, qui eſt ſiniſtra. Chriſtianus autem ſi Chriſtianum viderit eleemoſynas facientem, non eſt contra Chriſti præceptum, quoniam ambo dextra ſunt. *Vide Not. ad Conſt. Ap. Lib. III. c. 14.*

Ad Matth. 25. 18.

Qui miniſterium ſuum bene conſummaverit, apparet quia ex Deo fuerat ordinatus: qui autem miniſterium ſuum non bene conſummaverit, ex hominibus ordinatus eſt. Quo modo autem quidam ſacerdotes ex hominibus ordinantur, maniſeſtè in libro octavo Canonum Apoſtolorum dicitur. Qui autem ex hominibus ordinatus eſt, quantum ad Deum non eſt Diaconus aut Sacerdos. *Conſtit. lib. 8. cap. 2.*

Διαὶ

Maximus, in Epiſtolam octavam Dionyſii, poſt medium.

Ἱεροθέτην δὲ καλεῖ τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον, ὡς χειροτονήσαντα αὐτὸν τῆς ἀρχιερωσύνης τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, καθὼς ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν ἀποστόλων γέγραπται διατάξεσι. Lege ad cap. 2. de Eccl. Hierarch. & in Prologo.

Porro in ſacris inſtitutorem vocat beatum Apoſtolum Paulum; ut eum qui ipſum ordinaverat in Pontificatum Eccleſiæ Athenienſis, ſicut in ſacris Apoſtolorum Conſtitutionibus ſcriptum eſt. *Lib. 7. cap. 46.*

Timotheus Presbyter, Tractatu de iis qui accedunt ad Eccleſiam, in Auctario Bibliothecæ Patrum Combefiſiano, Tom. 2. p. 453. D.

Ἄκουε τῶν ἀποστόλων· Ὁρᾶτε τὰ ἐπ᾽ ὀνόματι &c.

Audi Apoſtolorum verba; *Videte &c. Conſtit. lib. 6. cap. 16.*

Canon Trullanus ſecundus.

Ἔδοξε δὲ καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ κάλλιστά τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους, καὶ ἀσφαλεῖς πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρείαν παθῶν, τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τούτοις τοῖς κανόσιν ἐντέταλται δέχεσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος διατάξεις, αἷς τισι πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας, νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς
* al. εὐσεβείας * ἐκκλησίας παρενετέθησαν, καὶ τὸ εὐπρεπὲς κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα, τὴν τῶν τοιούτων διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα, πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικωτάτου ποιμνίου οἰκοδομὴν καὶ ἀσφάλειαν, οὐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὰ τῆς αἱρετικῆς ψευδολογίας κυήματα, καὶ τῇ γνησίᾳ τῶν ἀποστόλων καὶ ὁλοκλήρῳ διδαχῇ παρενείροντες. &c.

Placuit autem & hoc ſanctæ huic Synodo pulcerrimè ac optimè, ut ab hoc tempore firmi ſtabileſque maneant ad animarum medelam & perturbationum curationem, octoginta quinque Canones, ſancitos à ſanctis & glorioſis Apoſtolis, qui præceſſerunt nos. Quoniam autem in illis Canonibus præceptum eſt, ut recipiamus eorumdem ſanctorum Apoſtolorum per Clementem Conſtitutiones, quibus jam olim ab Heterodoxis ad Eccleſiæ perniciem inſerta ſunt quædam adulterina & aliena à pietate, quæ elegantem ac decoram ſpeciem divinorum dogmatum nobis obſcurârunt; has Conſtitutiones conducibiliter ad Chriſtianiſſimi gregis ædificationem ac ſecuritatem, rejecimus; Hæreticæ falſitatis fœtus nequaquam immiſcentes, & germanæ ac integræ Apoſtolorum doctrinæ inſerentes, &c.

Nicephorus Conſtantinopolitanus Patriarcha, in fine Chronologiæ, ubi de libris Scripturarum.

Ex verſione Anaſtaſii Bibliothecarii.

Καὶ ὅσα τῆς νέας εἰσὶν ἀπόκρυφα &c. Διδαχὴ
* al. σ´. ἀποστόλων· στίχοι * σ´. &c.

Et quæ novi (Teſtamenti) ſunt Apocrypha &c. Doctrina Apoſtolorum: verſus CC. &c.

Photius, Bibliotheca, cod. 112. 113.

Ἀνεγνώσθη Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης τεύχη βιβλίων δύο· ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται, Διατάξεις τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος, ἐν ᾧ καὶ οἱ τῶν συνοδικῶν κανόνων τῷ ἀθροίσματι τῶν ἀποστόλων κανόνες ἐπιγραφόμενοι περιέχονται. Et infra; Αἱ δέ γε Διατάξεις τρισὶ μόνοις δοκοῦσιν ἐνέχεσθαι· κακοπλασίᾳ, ἣν οὐ χαλεπὸν ἀποσκεδάσασθαι· καὶ ὅτι καὶ τῷ Δευτερο-
* f. ἐπιφέρουσιν νομίῳ ὕβρεις τινὰς * ἐπιφέρουσι, * ἃ καὶ ῥᾳδίως
* ἃς f. ἃ διαλύονται· καὶ ἐπὶ Ἀρειανισμῷ, ὅπερ ἄν τις καὶ βιαίως διακρούσαιτο. Ἡ μέντοι γε τῶν τοῦ Πέτρου πράξεων βίβλος τῷ τε λαμπρῷ καὶ τῇ σεμνότητι, καὶ ἔτι τῷ καθαρῷ καὶ συντόνῳ, καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ τοῦ λόγου, καὶ πολυμαθείᾳ τοσοῦτον ἔχει πρὸς τὰς διατάξεις τὸ πλεονέκτημα, ὡς μηδὲ συγκρίσει τῇ κατὰ τοὺς λόγους πρὸς ἀλλήλας συμβάλλεσθαι τὰς βίβλους. &c.

Lecta ſunt Clementis Romani duo volumina librorum: quorum alteri titulus eſt, Conſtitutiones Apoſtolorum per Clementem; in quo etiam continentur illi Canones qui inter Synodicos cœtui Apoſtolorum adſcribuntur. *Et infrà:* Porro Conſtitutiones, ex tribus duntaxat capitibus reprehenſioni videntur obnoxiæ: ex mala fictione; quam excutere non eſt difficile: & quòd contra Deuteronomium criminationes quaſdam adducant; quod etiam facillimè dilui poteſt: & adhuc ex Arianiſmo; quod aliquis, licèt violenter, poterit depellere. Cæterùm liber Actorum Petri, ſplendore & majeſtate, ad hæc puritate & vehementia, aliiſque orationis dotibus, atque multiplici doctrina, tantum Conſtitutiones ſuperat; nulla ut hos inter libros comparatio, ad ſermonem quod attinet, inſtitui debeat, &c.

Nicetas Pectoratus, lib. contra Latinos, poſt medium. Tomo ſexto Antiquæ Lectionis, Henr. Caniſii; & in Bibliotheca Patrum, Tom. 4. Part. 2, nec non apud Baronium, Annalium Tom. II. in Appendice.

Apoſtolorum vertices, in quinto quidem libro Ordinationum, qui de Martyribus inſcribitur, juxta Clementem; *Quartam feriam & ſextam præcepit nobis jejunare Dominus: unam quidem, propter* Cap. 15.
* al. jejunare Sabbatum. *traditionem; alteram, propter paſſionem: ipſum autem * Sabbatum non tradidit nobis jejunare, quoniam non oportet, præter illud ſolum, in quo Creator omnium, ſub terra fuit.* Unde juxta calcem ejoſ-
Cap. 20. dem libri, iterum ſic loquitur; *Omne quidem Sabbatum & omnem * Dominicum celebrandum eſſe di-* * al. Dominicam celebrandam.
Cap. 23. *cimus. Gaudere enim oportet in his, & non lugere.* Septimo quidem libro earum Conſtitutionum, juxta viceſimum quartum caput, hoc inquiunt; *Sabbatum namque & * Dominicum celebramus;* * al. Dominicam celebremus
*quia illud quidem divinæ operationis eſt memoria; * hoc verò reſurrectionis. Unum vero tantùm Sabbatum cuſtodiendum eſt in toto anno, Sepultura Domini; quo jejunare oportet. Quando enim Chriſtus in ſepulcro jacuit, diſcipuli potentiorem, circa eum, fletum habebant, quam gaudium ex memoria divinæ* * al. hac
operationis, &c.

Multò poſt.

In ſexto libro Clementis Ordinationum, quæ ab eo conſcriptæ ſunt, juxta ſeptimum decimum caput, Apoſtoli hæc dicunt; *Epiſcopum & Presbyterum & Diaconum, dicimus, qui unam habent uxo-*
* al. manumiſſionem *rem, ordinari, quamvis vivant eorum conjuges, quamvis defunctæ, non licet eos poſt * manus impoſitionem*

nem innuptos eſſe, nec inſuper ad nuptias ire; aut ſi nupſerint, alteras amplecti, ſed ſufficere quas habent cùm ad ordinationem venerunt.

Circa finem.

Reliqui autem Verticum, in * ſeptimo libro Iuſtitutionum, juxta ſextum decimum caput liquidiùs dixerunt; *Scimus enim*, * inquit, *quia hi qui circa Simonem, & Cleobium &* * *Judam, conſcripſerunt libros in nomine Chriſti, & Diſcipulorum ejus, circumferunt ad ſeductionem veſtram, & eorum qui diligunt Chriſtum, & nos ſervos ipſius. Et in veteribus quidam conſcripſerunt libros Apocryphos Moyſi, & Enoch, & Adam,* * *Eſaiæ, & David, & Heliæ, & trium Patriarcharum, corruptiones facientes atque veritatis inimicos libros.*

* l. ſexto
* pro ἰούδα legebat ἰούδαν
* al. inquiunt
* al. Iſaiæ

Humbertus Epiſcopus Sylvæ Candidæ, in Reſponſione ad Nicetæ librum, multò poſt initium; ibidem.

Reprehendens enim nos, cur jejunemus Sabbatis, dicis, *Quartâ & ſextâ feriâ jugiter jejunandum; unâ propter traditionem, alterâ propter paſſionem Domini; Sabbato autem numquam, niſi uno.* Et hoc aſſerere conaris ex Apocryphis libris, & Canonibus, pari ſententia ſanctorum Patrum repudiatis. Nam Clementis * liber, id eſt, Itinerarium Petri Apoſtoli, & Canones Apoſtolorum * numerantur inter Apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta, quæ decreverunt regulis * orthodoxis adjungenda. Unde nos quoque * omne Apocryphon abjicientes, dedignamur audire eorum fabuloſas traditiones, quia non ſunt ut lex Domini.

* al. librum
* al. numeravere
* al. orthodoxis
* al. omnem Apocryphum

Georgius Cedrenus, in Compendio Hiſtoriarum; Editionis Xylandri pag. 173. lin. 52. &c. Editionis Regiæ Tom. 1. pag. 251. A. &c.

De quo in Conſtitutionibus Apoſtolicis magnus Apoſtolus Petrus ita diſſerit; *Hæreſes verò novæ initium habuerunt a Simone Mago; qui factis in Syria multis abſurdis & prodigioſis, Romam adveniens, Eccleſiam magnopere vexavit, per magiam, & diabolicam operationem ac peritiam. Nam cùm in Cæſarea Stratonis mihi Petro obvius fuiſſet, conabatur* &c. Lib. 6. c. 7. 8. 9.

Περὶ οὗ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διατάξεσιν ὁ μέγας ἀπόστολος Πέτρος οὕτω φάσκει· Ἡ ἀρχὴ τῶν νέων αἱρέσεων γέγονεν ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου· ὃς καὶ ἐν Συρίᾳ πολλὰ διαπραξάμενος ἄτοπα, καὶ ἐν Ῥώμῃ γενόμενος, πολὺ τὴν ἐκκλησίαν ἔσκυλε διὰ μαγείας καὶ διαβολικῆς ἐνεργείας καὶ ἐμπειρίας. Ἐν μὲν γὰρ Καισαρείᾳ τῇ Στράτωνος ἐμοὶ Πέτρῳ συντυχὼν, ἐπεχείρει &c.

Idem; Edit. Baſil. p. 195. l. 42. &c. Reg. Tom. 1. p. 237. D. &c.

De quibus ſanè etiam in Apoſtolicis Conſtitutionibus divinus ſermo ait; *Jam verò etiam* &c. Lib. 6. cap. 22. 20. Lib. 5. cap. 12.

Περὶ ὧν μέντοι καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διατάξεσί φησιν ὁ θεῖος λόγος. Ἤδη δὲ καὶ &c.

Idem; Edit. prioris p. 238. l. 1. &c. poſterioris Tom. 1. p. 289. B. &c.

Et in Apoſtolicis Conſtitutionibus divinus ſermo, ita loquitur; *Judex autem non ſit perſonarum acceptator*, &c. Lib. 2. cap. 5. 37. 42. 9. 49.

Καὶ ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς διατάξεσιν ὁ θεῖος λόγος οὕτως φησίν· Ἔστω δὲ ὁ κριτὴς ἀπροσωπόληπτος, &c.

Johannes Zonaras, ad Canonem Apoſtolorum ſexageſimum.

Multi libri ab impiis hominibus adulterati ſunt, in ſimpliciorum perniciem: ſicut & Apoſtolicæ Conſtitutiones, Epiſcopis ſcriptæ per ſanctum Clementem; quæ ideo ſynodicè rejectæ ſunt.

Πολλὰ βιβλία παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐνοθεύθησαν εἰς βλάβην τῶν ἀπλουστέρων· ὥσπερ καὶ αἱ διὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος γραφεῖσαι τοῖς ἐπισκόποις ἀποστολικαὶ διαταγαὶ, αἳ διὰ τοῦτο καὶ συνοδικῶς ἀπεβλήθησαν.

Lege eumdem, ad Canonem ultimum Apoſtolorum, & ad Canonem Laodicenum ſexageſimum. Ex ejus etiam ineditis Scholiis, ad Epiſtolam Feſtalem S. Athanaſii, citat iſta Jacobus Uſſerius, in Diſſertatione de ſcriptis Ignatii, Polycarpi, & Romani Clementis, cap. 7.

Doctrinam verò Apoſtolorum, quidam dicunt eſſe Conſtitutiones per Clementem ſcriptas; quas quæ ſexta dicitur Synodus legi non permittit, veluti adulteratas & corruptas ab Hæreticis.

Τὴν διδαχὴν δὲ τῶν ἀποστόλων, τινὲς λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γραφείσας διατάξεις, ἃς ἡ λεγομένη ἕκτη σύνοδος ἀναγινώσκεσθαι οὐ συγχωρεῖ, ὡς νοθευθείσας καὶ παραφθαρείσας ὑπὸ αἱρετικῶν.

Alexius Ariſtenus, in Synopſi Canonum; ex Trullana Conſtantinopolitana Synodo, num. 7. Bibliotheca Juris Canonici Veteris, Tom. 2. p. 698.

Quæ ab Heterodoxis furtim inſerta ſunt Conſtitutionibus Apoſtolorum per Clementem editis, ſunt repudianda. *Eadem verba uſurpat Symeon Magiſter & Logotheta, in Epitome Can. ibid. p. 742.*

Τὰ παρὰ τῶν ἑτεροδόξων κλοπιμαίως ἐμβεβλημένα ταῖς διὰ Κλήμεντος τῶν ἀποστόλων διατάξεσιν, ἀποκήρυκτα.

Ex ejuſdem Scriptoris MSS. Scholiis, ad canonem Apoſtolorum ultimum, iſta citat Uſſerius, in Diſſertatione de S. Ignatio &c. cap. 15.

Secundus Canon Synodi ſextæ in Trullo habitæ, omnino rejicit haſce Conſtitutiones; propterea quòd iis nonnulla ab Heterodoxis adjecta fuerint adulterina, & aliena à pietate.

Ὁ δεύτερος κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ γενομένης ἕκτης συνόδου, παντελῶς ἀποβάλλεται τὰς τοιαύτας * διαταγὰς, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων προστεθῆναί τινα νόθα καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας.

* Cod. R. 2418. ἀποδέχεται

Conſtantinus Harmenopulus, in Epitome Canonum, ſect. 2. tit. 4. Tom. 1. Juris Græco-Romani, p. 28.

In libro qui dicitur, ſanctorum Apoſtolorum Conſtitutiones, hæc tradita ſunt; *Diaconiſſa nihil eorum quæ Presbyteri*, &c. lib. 8. cap. 28.

Ἐν ταῖς λεγομέναις τῶν ἁγίων ἀποστόλων διατάξεσι, ταῦτα διείληπται· Διακόνισσα οὐδὲν, ὧν οἱ πρεσβύτεροι &c.

Theodorus Balſamon, ad Canonem Apoſtolorum ultimum.

Σὺ δὲ γίνωσκε ὡς εἰ καὶ γέγραπται ἐνταῦθα ἀναγινώσκειν ἡμᾶς τὰς διατάξεις τοῦ Κλήμεντος, πλὴν μὴ δημοσιεύειν αὐτάς, ἀλλ' ὁ β΄. κανὼν τῆς ς΄. συνόδου ἀπηγόρευσε τὴν τούτων ἀνάγνωσιν, διὰ τὸ νοθείας παρεσπάρθαι ἐν αὐταῖς.

Tu autem ſcias, quòd licèt hîc ſcriptum ſit, ut legamus Clementis Conſtitutiones, ſed non divulgemus, attamen ſecundus Canon ſextæ Synodi earum lectionem prohibuit, quoniam in illis adulteratio facta eſt. *Lege ejuſdem Reſponſa ad Interrogationes Marci Alexandrini, cap. 1. & 2. in Jure Græco-Romano, Tom. 1. p. 363.*

Matthæus Blaſtares, nondum editus, initio Collectionis Canonum, per titulos, ordine Alphabetico; ubi de Canonibus Apoſtolorum.

Φησὶ γάρ, (ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη σύνοδος) Τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων πατέρων καὶ δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων, ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας, τὸ κῦρος ἔχειν καὶ ἡμεῖς κελεύομεν· πλὴν τῶν τοῦ Κλήμεντος ἐπιστολῶν τε καὶ διατάξεων. Αὗται γὰρ παρὰ τῶν δυσσεβῶν πολὺ τὸ νόθον καὶ σφαλερὸν ἀπεδέξαντο.

Ait enim, (ſancta & œcumenica ſexta Synodus) A ſanctis Patribus qui ante nos fuerunt, receptos atque confirmatos, ſed & nobis nomine ſanctorum & glorioſorum Apoſtolorum traditos, octoginta quinque Canones, auctoritatem habere nos quoque præcipimos: exceptis Clementis Epiſtolis & Conſtitutionibus: Illæ enim ab impiis multam adulterationem ac falſitatem acceperuot.

Ibidem, littera β΄. capite 11.

Ἃς δὲ προσέθηκε διὰ τοῦ Κλήμεντος δύο ἐπιστολάς, καὶ τὰς συνθείσας τούτῳ διατάξεις τῶν ἀποστόλων· ὕστερον ὁ τῆς ἕκτης συνόδου δεύτερος κανὼν διεκώλυσεν, ὡς πολὺ τὸ νόθον παρὰ τῶν αἱρετικῶν καὶ παρέγγραπτον δεξαμένας.

Quas verò (Canon Apoſtolorum octogeſimos quintus) adjicit duas Clementis Epiſtolas, & ab eodem elaboratas Conſtitutiones Apoſtolorum; poſtea ſecondus ſextæ Synodi Canon abrogavit, quaſi quæ per Hæreticos multum adulterationis ac interpolationis accepiſſent.

Et paullò poſt.

Ἔξωθεν δὲ τῶν κανονιζομένων εἶναι φησὶν (ὁ μέγας Ἀθανάσιος) τὴν σοφίαν Σολομῶντος &c. καὶ τὴν διδαχὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων· ταύτην δὲ ἡ ἕκτη σύνοδος ἠθέτησεν, ὡς δεδήλωται.

Extra autem Canonicos libros ait eſſe, (Magnus Athanaſius) Sapientiam Salomonis &c. & Doctrinam ſanctorum Apoſtolorum: hanc autem ſexta Synodus rejecit, quemadmodum jam declaratum eſt.

Et infrà, de Canone Apoſtolorum ſexageſimo.

Οὐ μόνον γὰρ οἱ περὶ πλείστου τὸ ψεῦδος ποιούμενοι, λόγοις οἰκείοις τὸ δυσσεβὲς αὐτῶν φρόνημα κρατύνειν πειρῶνται, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν εὐσεβῶν συγγράμμασι τὰ σφῶν παρενείρουσιν· ὡς ἐν ταῖς ῥηθείσαις ἐπιστολαῖς τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος, καὶ ταῖς διατάξεσιν ἐσκαιώρηται.

Non ſolùm enim qui maximi faciunt mendacium, propriis libris impiam ſuam ſententiam nituntur confirmare; ſed etiam ſua, ſcriptis piorum inſerunt; quemadmodum in memoratis ſacri Clementis Epiſtolis & Conſtitutionibus perperam factum fuit.

In littera κ΄. capite 5. ubi de canone Trullano ſecundo.

Τοὺς πέντε καὶ ὀγδοήκοντα τῶν ἁγίων ἀποστόλων, φημί, πλὴν τῶν διὰ Κλήμεντος διατάξεων, αὗται γὰρ πολὺ τὸ νόθον παρὰ τῶν κακοδόξων δίκην ζιζανίων εἰσεδέξαντο, τὸ κῦρος ἔχειν κελεύει.

Octoginta quinque Canones ſanctorum Apoſtolorum, inquam; exceptis Conſtitutionibus per Clementem ſcriptis (ipſæ enim multam adulterationem à pravæ ſententiæ hominibus, inſtar zizaniorum acceperunt) jubet habere auctoritatem. *Vide not. in Conſt. Ap. Lib. VI. c. 8.*

Nicephorus Calliſti, Eccleſiaſtica Hiſtoria lib. 3. cap. 18.

Τοῦτον συγγραφέα καὶ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν κανόνων πιστεύομεν.

Hunc (Clementem) & Apoſtolicarum Conſtitutionum, & ſacrorum quoque Apoſtolicorum canonum Auctorem eſſe credimus. *Lege lib. 2. c. 46.*

Nicetas Serronius, vel, ut alii, Serranus aut Serrenſis, ad Orationem quadrageſimam ſecundam S. Gregorii Nazianzeni, num. 26. pag. 1153. C. Tom. 2. Ad iſta verba Theologi, Tom. 1. p. 685. A. Τοιοῦτον γὰρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν σφάγιον, ἔνδυμα ἀφθαρσίας καὶ ὂν καὶ καλούμενον. *Talis enim eſt victima illa pro nobis caſa, quæ incorruptionis indumentum & eſt & appellatur.*

Illud autem, *Incorruptionis indumentum*, ex Octabiblo Clementino ſumptum eſt, ubi hæc verba ſunt; *Ut dignos nos habeas lavacro regenerationis, quod incorruptionis indumentum eſt.* In Conſtit. lib. 8. cap. 6. ubi vide not.

Conſtitutiones Apoſtolicas laudant præterea Anaſtaſius, quem alii Sinaitam, alii Nicenum vocant; in Quæſtionum & Reſponſionum volumine; Editionis Gretſeri, Reſp. 1. 6. 12. 14. 15. 16. 20. 22. 35. 46. 52. 60. 64. & 65. Nicolaus Methonenſis, De corpore & ſanguine Chriſti, in Bibliotheca Patrum; & alii. Denique a multis refertur, Æthiopes has Conſtitutiones pro verè Apoſtolicis habere. Qua de re plus ſemel egimus in notis.

J. B. COTELERII JUDICIUM
DE
CONSTITUTIONIBUS APOSTOLICIS.

Ex multis quæ de Conſtitutionibus Apoſtolicis vario doctorum ſermone jactantur, vera quædam ſunt, alia falſa, cætera ejuſmodi, ut veritatem an falſitatem contineant, certâ nequeat argumentatione percipi. Ea ſi in principio Adnotationum iſtarum ſecreverimus, operæ precium nos facturos non neſcimus.

Itaque verum eſt Conſtitutionum Apoſtolicarum ὀκτάβιβλον, Opus eſſe Apocryphum & Pſeudepigraphum, ab Apoſtolis non profectum, nec ab Apoſtolico Clemente. Scilicet, quamvis Auctor Canonis ultimi Apoſtolici, ſi diverſus eſt ab eo de quo agimus, aliter ſtatuat; quamvis illos Apoſtolorum Canones veros cenſere ſoleant Græci poſteriores, Apoſtolicas verò διαταγάς, Clementis quidem, ſed poſtea adulteratas; quamvis Æthiopes à Græcis edocti, Apoſtolicam Octabiblum ut ſacram & divinam venerentur; quamvis S. Epiphanius Hæreſi 80. cap. 7. & Cedrenus duobus in locis inter Veterum Teſtimonia relatis, θείων λόγων Diataxibus tribuant; attamen liquidò conſtat ad Apoſtolos & Clementem non pertinere σύνταγμα, quod prima Eccleſiæ tempora latuit, quod à tot ſanctis Patribus ignoratum fuit, aut neglectum; quod plurimis ſuſpicionem movit ſuppoſitionis, plurimis certitudinem dedit falſitatis; quod Catholica Eccleſia à Canone Scripturarum divinarum excludit; quod denique ſexcenta complectitur cum veritate, cum veriſimilitudine pugnantia, recentiora temporibus Apoſtolicis, atque ab Apoſtolico charactere remotiſſima.

Nec minùs verum eſt antiquas Conſtitutiones dictas Apoſtolorum, poſt compoſitionem ſuam interpolatricibus manibus ſubjacuiſſe. Id clarè demonſtrant loca citata à B. Epiphanio, & à Parente Operis imperfecti in Matthæum: quorum pleraque nunc partim non exſtant, partim cum magna differentia verborum & ſenſuum leguntur. Atque ob eam interpolationis famam Græci in Trullo congregati profitentur Canone 2. Conſtitutionibus Apoſtolorum Clementinis jam olim ab Hæreticis vim factam per nonnulla malaque additamenta. Sed quod meritò mirére, Photius diligentiſſimus hujuſcemodi rerum inveſtigator, neque depravationis, neque judicii Trullani mentionem facit, noſtris διαταγαῖς benignior, quemadmodum & Nicetas Pectoratus atque Georgius Cedrenus. Quippe qui ſextam ſuam Synodum videantur ſpreviſſe, & in Conſtitutionibus nullam agnoviſſe corruptionem.

Quòd autem διαταγαῖς τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος favet Photius, cauſſa non eſt odium in Latinos; quibus iniquus in μυριοβίβλῳ non apparet, utpote tunc Orthodoxus & Catholicus; cùm contra Trullani Epiſcopi Latinæ Eccleſiæ hoſtes haud dubiè, iiſdem διατάξεσι nigrum Theta præfixerint. Cauſſa eſt, libri præſtantia, & fortè Epiphanii Encomium. Certè ſi quemadmodum veriſimile fit, exiſtimavit Photius Conſtitutiones Opus eſſe vetus ac probum, ſub nomine Apoſtolorum & Clementis confictum, tribus reprehenſionibus iiſque non inſolubilibus obnoxium, κακοπλασίας, contumeliarum Deuteronomio factarum, & Arianiſmi; non intelligo cur adeò culpanda putetur illius Critica. Ita fateri ille poterit quod in re eſt, ab antiquo homine non indocto, at fingendi ſatis imperito, nec ſemper veraci, in lucem prolatos fuiſſe poſt Apoſtolicum ſæculum libros plurimis inconſequentiis ac inconſiderantiis, nonnullis erroribus reſperſos, de Deuteronomio incautè, de ſancta & individua Trinitate periculosè loquentes. Ut verò ſuſpicer Conſtitutiones à Photio non eſſe attributas Romano Clementi, facit tum magni Magiſtri exiſtimatio, tum quòd eodem loci non magis abjudicat Apoſtolico Recognitiones, quas refertas docet abſurdis, & Arianiſmo, quàm Conſtitutiones: quis autem credat ita ſentire virum doctiſſimum & prudentiſſimum, ut tale Scriptum non putet falſo Auctoris titulo fuiſſe donatum? tum denique quia idem in Præfatione ad Nomocanonem ambiguè de Apoſtolorum Canonibus diſſerit, ut & in his ipſis Bibliothecæ Codicibus 112. 113. Quocirca ſecundùm noſtram ſuſpicionem, Clementis dicta ſunt Photio ea duo Scripta, quoniam Clementino nomine inſcripta ferebantur. Quamquam, ut dicam ingenuè, contextus orationis, & cenſura cùm poſterioris Epiſtolæ Clementis, tum Diſputationis Petri cum Apione, non mediocrem pariunt difficultatem. Cur enim non pari modo proſcripſit Conſtitutionum ac Recognitionum libros? Niſi fortè quia in cenſuris illis non tam ſuam, quàm Euſebii proponit opinionem. Sed de Photio hactenus. Suo quiſque utatur arbitrio.

Veritate etiam, ſicut & auctoritate, nituntur variæ hujus Apocryphi appellationes, διατάγματα τῶν ἀποστόλων ſeu ἀποστολικά, τῶν ἀποστόλων ſeu ἀποστολικαὶ διατάξεις aut διαταγαὶ, διαταγαὶ vel διατάξεις Κλήμεντος ſive διὰ Κλήμεντος, τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος διατάξεις aut διαταγαὶ, & ὀκτάβιβλος Κλήμεντος: item διάταξις, διδασκαλία, καθολικὴ διδασκαλία, & κανόνες ſive libri Canonum Apoſtolorum. Cujus poſtremi nominis mentio quoque, apud Oecumenium, Ad Actorum IX. 10. hoc modo, καὶ οὗτος ὁ Ἀνανίας διάκονος ἦν, ὡς αὐτὸς Παῦλος μαρτυρεῖ ἐν τοῖς κανόσι. Sed cùm hujus Editionis typis Veterum Teſtimonia mandarentur, nondum occurrerat locus: de quo vide quæ adnotabo ad libri 8. caput 46. Legito quoque Notam in pag. 220. A. de loco Glycæ. Cæterùm an Johannes Damaſcenus Orthodoxæ fidei lib. 4. cap. 18. quando Canones Apoſtolorum per Clementem editos cum divinis Voluminibus annumerat, Conſtitutiones, vel dumtaxat Canones Conſtitutionibus ſubnexos intelligat, quæri poteſt. Malim accipere de ſolis Canonibus; quò majori parte erroris vir ſanctus & doctus ſublevetur; & quia rarior prima acceptio; & propter Trullanos Patres, quorum ſententiam videtur ſecutus. Adde quòd ejuſdem li-

libri cap. 13. morem adorandi ad Orientem refert ad traditionem Apoſtolorum non ſcriptam; cùm tamen is mos ſcriptus reperiatur in Conſtitutionibus.

Jam verò præter ſuprà dictis veris oppoſita, falſum etiam eſt Auctorem Conſtitutionum atque Recognitionum eumdem eſſe. Habemus Photii judicium, qui prærogativam quidem ſanioris doctrinæ tribuit primo Operi; at eloquentiæ, ac Polymathiæ poſteriori. Et quis non videt illius Scriptorem, virum fuiſſe ſanctatum Scripturarum rituumque Eccleſiaſticorum ſcientiſſimum; hujus, hominem in iis rudiorem? Huc accedit quòd non ſemper conveniunt dogmata utriuſque. Verbi gratiâ Conſtitut. lib. 8. cap. 46. inter inanima recenſentur ſol, luna, ſtellæ; contrà Recognit. lib. 5. cap. 16. Sic (alia prætereo) Ebioniticæ Ἀναγνωρισμῶ lotiones, in καθολικῇ διδασκαλίᾳ condemnantur.

Perperam quoque confunduntur Conſtitutiones cum Clementinis. Apertè ſiquidem ac exſertè diſtinguit Nicephorus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 3. cap. 18. Nec ſine hæſitare præſens Editio, quæ utrumque σύγγραμμα, ac poſterius nunc primùm complectitur. Errat iidem Humbertus Cardinalis, dum Ordinationes ſeu Conſtitutiones à Niceta Pectorato laudatas, ad Itinerarium Petri Apoſtoli transfert, cum quo nihil commune habent, longè de aliis rebus quàm de Petri peregrinationibus differentes. Anſam erroris Humberto dedit ignoratio utriuſque Apocryphi, ſolaque notitia hujus Gelaſiani Decreti, *Itinerarium nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur ſancti Clementis libri decem*, (Ita rectiùs dubio procul antiquæ Editiones, quàm recentiores *octo* vel *novem*) *apocrypham*. Creditum Cardinali Græcos nihil habere nomine Clementis prænotatum, extra Itinerarium Petri & Canones Apoſtolorum.

Sed & veritati adverſatur, Conſtitutionum Apoſtolicarum compoſitorem nomen Clementis Romani ſibi non aſſumpſiſſe. Quod nomen & in fronte Voluminis præfixum cernitur, & aſſertores habet cum Canonibus, Apoſtolorum ultimo, & Trullano 2. Photium, Nicetam Pectoratum, Zonaram, Alexium Ariſtinum, Balſamonem, Matthæum Blaſtarem, Nicephorum Calliſti, Nicetam Serronium, &c. refragatorem autem ex Antiquis neminem. Nec mirum ſi qui Apoſtolorum Diataxes ſcribebat, Apoſtolorum perſonam induerit; Clementem verò, hoc eſt, ut credi volebat, ſe, putàverit in libri corpore occultandum.

At iſta mihi ambigua ſunt, quo primùm tempore libri Conſtitutionum Pſeudo-Apoſtolicarum lucem conſpexerint, quando interpolati ſint, quem habuerint parentem, quem corruptorem, & quibus in locis fuerint depravati. Certò novi quòd primus Scriptor poſt tempora Apoſtolica & ante Epiphanium vixerit; ſed an propior illis vel huic, planè neſcio. Nempe Patrum ſecundi ac tertii ſæculi ſilentium non eſt nota indubia non exſtitiſſe eorum ætate Diataxes: quandoquidem Apocrypha diu ignorantur, diutiùs contemnuntur: unde incerta ſolent habere principia. Utrùm etiam is in eodem ac Arius Hæreſeos luto hæſerit, necne, dicere non poſſum. S. Epiphanius laudem Orthodoxiæ ei tribuit: & quæ in Opere Ariana videntur, fortè interpolatori tribui debent, ut à Trullanis cenſetur; fortè ἀρχαϊκὰ ſunt, Hæretica non ſunt, depellique licèt ægrè poſſunt juxta mentem Photii. Quid tamen ſi Epiphanium deceperit titulus? ſi Catholicum putaverit, quod Apoſtolicum autumabat, nec inexcuſabile videbatur? Jam Interpolationis centones ignoti fuerunt Epiphanio, & Scriptori Operis imperfecti in Matthæum; noti Anaſtaſio Antiocheno Quæſtionum ac Reſponſionum auctori: quo autem tempore primùm ex otioſi hominis officina manaverint, ſimiliter non liquet. Obſcurum præterea quod aiunt, alii ab eadem manu mutationes in Ignatio & in Conſtitutionibus prodiiſſe; alii à Diataxeon conſarcinatore Pſeudo-Ignatium ſolere compilari: quaſi vel non potuerit B. Ignatii depravator ex *Catholica Doctrina* complura mutuari; vel non credibilius fiat ſua ex Pſeudo-Clementinis Diataxibus auxiſſe Pſeudo-Ignatium; cujus interpolationes verus Ignatius manifeſtiſſimas facit; cùm Conſtitutionum corruptelæ præter pauciſſimas occultiſſimæ ſint? Mitto viri docti Davidis Blondelli in cenſura Epiſtolæ primæ Decretalis Clementi adſcriptæ divinationem, Quòd qui διατάξεις ſcripſit, natione fuerit Palæſtinus aut Phœnix, ut pote qui thronum Hieroſolymitanum reliquis præferat, lib. 8. cap. 10. & nomina menſibus inventa à Tyriis imponat. Non agitur de eminentia Sedium, ubi Epiſcopus Alexandrinus præteritur. Jacobum eo in loco præponit Pſeudo-Clemens, in aliis multis poſtponit. Phœnicéne patriam habuerunt quicumque iiſdem menſium nominibus uſi inveniuntur, quibus διατάξεις Noſtri?

Ad hæc, dubito affirmare cum viris doctis, τὰς ἀποςόλων διδαχὰς ſeu διδαχὴν, apud Euſebium Hiſt. lib. 3. cap. 25. Athanaſium in Epiſtola Feſtali 39. & in Synopſi ſacræ Scripturæ, ſi illius eſt, Nicephorum Conſtantinopolitanum in ςιχομετρίᾳ, (ubi vulgò legitur διδαχὴ, cùm MS. Codex, ſi fides Johanni Croio cap. 1. Obſervationum in novum Teſtamentum, exhibeat διαδοχαὶ, manifeſto, arbitror, vitio pro διδαχαὶ) & Nicephorum Calliſti Eccleſ. Hiſtor. lib. 2. cap. 46. diverſum eſſe Opus à Conſtitutionibus Apoſtolicis, ſive Catholicâ Doctrinâ. Zonaras enim ad mox dictam Athanaſii Epiſtolam, laudatus ab eruditiſſimo ac diligentiſſimo Uſſerio, in Prolegomenis Epiſtolarum Ignatianarum cap. 7. quique exſtat etiam in MSS. 277. 507 Reg. Biblioth. loquitur ad hunc modum; τὴν δὲ διδαχὴν τῶν ἀποςόλων, τινὲς λέγουσιν εἶναι τὰς διὰ τοῦ Κλήμεντος γεγραφείσας τῶν ἀποςόλων διατάξεις, ἃς ἡ λεγομένη ἕκτη σύνοδος ἀναγινώσκεσθαι οὐ συγχωρεῖ, ὡς νοθευθείσας καὶ * παρεγγραφείσας ὑπὸ αἱρετικῶν. Con- * Al. περιγεγραμμένας
cinitque Matthæus Blaſtares Collector Canonum ineditus, in multorum Bibliothecis latens, Litterâ β. cap. 11. ubi de S. Athanaſii loco, his verbis; ἔξωθεν δὲ τῶν κανονιζομένων εἶναί φησιν, τὴν σοφίαν Σολομῶντος, &c. τὸ ποιμένα, καὶ τὴν διδαχὴν τῶν ἁγίων ἀποςόλων· ταύτην δὲ ἡ ἕκτη σύνοδος ἠθέτησεν.

Sed contrà ſic argumentantur. *Primò*, Athanaſius διδαχὴν τῶν ἀποςόλων inter eos libros numerat qui Catechumenis legendi eſſent; cùm libri Conſtitutionum Epiſcopis ſint dicati, reſque ad Eccleſiæ regimen ſpectantes tractent, & alia quædam μυςικώτερα, quæ idcirco Canone Apoſtolorum ultimo in vulgus efferri vetantur. *Secundò*, διδαχὴ, apud Nicephorum Conſtantinopolitanum, ejuſque ςιχομετρίας Interpretem Anaſtaſium Bibliothecarium, verſiculis CC. ſolummodo conſtat; longè autem prolixiores ſunt Conſtitutiones. *Tertiò*, In Scripturarum Indiculo Anaſtaſii Nicæni Quæſtionibus ſubjecto, in publica Oxonienſis Academiæ Bibliotheca, διδαχαὶ τῶν ἀποςόλων & διδασκαλία Κλήμεντος, ut diſtincta Opera, pariterque Apocrypha recenſentur; at διδασκαλίας titulum præferunt Diataxes; itaque διδαχαὶ à Conſtitutionibus ſecerni debent. *Quartò*, A Synopſi Athanaſiana διδαχὴ ἀποςόλων & Κλημέντια velut duo libri memorantur; in Clementinis autem continentur Conſtitutiones, quippe quæ Clementis nomen præferunt. *Quintò*, Agens de Clementis Operibus Euſebius, Doctri-

nas Apoſtolorum omittit. *Sextò*, Codicem Apoſtolicarum Conſtitutionum multa Ariana complectentem, nec Ariani pro confirmatione ſui erroris adduxerunt, nec adductum Athanaſius expendit: quò fit ut exſtante Athanaſianis temporibus *Apoſtolorum Doctrinâ*, nondum lucem aſpicerent Noſtræ *Conſtitutiones*. Concludunt, & τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων librum citatum in Quæſtionibus nomen Anaſtaſii Nicæni præferentibus Quæſtione 93. eumdem habendum cum ἀποστόλων διδαχαῖς, alium à Diataxibus: & Conſtitutiones hodiernas etiam ex διδαχῇ Apoſtolorum, & διατάξει Epiphanianâ fuiſſe conſarcinatas.

Verumtamen non deſunt quæ ad hæc omnia reponamus; hunc in modum. Ad 1. Non ſolis Epiſcopis, ſed & Laicis quoque, omnibuſque Chriſtianis Diataxis & Catholica Doctrina nuncupatur; ut fidem faciunt prima libri verba; οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πᾶσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσασιν εἰς τὸν κύριον &c. Et verò quis auſit aſſeverare quòd poſtremus Apoſtolorum Canon tantum ætatis ferat ac prima διατάξεων Editio, quâ utebatur S. Epiphanius; quódque primus διαταγὰς ſua voluerit occultare? Deinde ex Athanaſiana Synopſi obſervat vir non mediocri eruditione, Johannes Dallæus de Pſeudep. Apoſtol. l. 1. c. 4. duo fuiſſe *Doctrinæ Apoſtolicæ* velut corpora, aliud quo totus liber continebatur, aliud in quo ea dumtaxat libri legebantur, quæ à Patribus tamquam utilia excerpta fuerant. Unde conficitur, ut Canone Apoſtolico extremo de integris Διατάξεσι ſeu διδαχαῖς agente, poſſit B. Athanaſius in ἱστορικῇ de ſolis excerptis loqui. Ad 2. Fortè Nicephorus Conſtantinopolitanus tantùm viderat διδαχὴν decurtatam, ideoque conſtantem verſibus ſolummodo ς΄. CC. Vel præferre oportet lectionem MS. Croiani, ϛ. VI M. Ad 3. Indiculus ille etiam ſubjungitur Anaſtaſii Quæſtionibus in Codice 1789. Bibliothecæ Chriſtianiſſimi Regis. Ita verò habet:

De LX. libris, & quinam extra illos ſint.

Περὶ τῶν ξ΄. βιβλίων, καὶ ὅσα τούτων ἐκτός.

1. *Geneſis.* 2. *Exodus.* 3. *Leviticus.* 4. *Numeri.* 5. *Deuteronomium.* 6. *Joſue.* 7. *Judices, & Ruth.* 8. *Regnorum* (ſeu *Regum*) *primus.* 9. *Regnorum ſecundus.* 10. *Regnorum tertius.* 11. *Regnorum quartus.* 12. *Paralipomena*, * *quintus.* 13. *Job.* 14. *Pſalterium.* 15. *Proverbia.* 16. *Eccleſiaſtes.* 17. *Cantica* ſive *Canticum Canticorum*, * *quintus.* 18. *Eſdras.* 19. *Oſee.* 20. *Amos.* 21. *Michæas.* 22. *Joel.* 23. *Jonas.* 24. *Abdias.* 25. *Nahum.* 26. *Habacuc.* 27. *Sophonias.* 28. *Aggeus.* 29. *Zacharias.* 30. *Malachias.* 31. *Eſaias.* 32. *Jeremias.* 33. *Ezechiel.* 34. *Daniel.* 35. *Evangelium ſecundùm Matthæum.* 36. *ſecundùm Marcum.* 37. *ſecundùm Lucam.* 38. *ſecundùm Johannem.* 39. *Acta Apoſtolorum.* 40. *Jacobi Epiſtola.* 41. *Petri.* 42. *Petri.* 43. *Johannis.* 44. *Johannis.* 45. *Johannis.* 46. *Judæ.* 47. *Pauli ad Romanos.* 48. *ad Corinthios.* 49. *ad Corinthios.* 50. *ad Galatas.* 51. *ad Epheſios.* 52. *ad Philippenſes.* 53. *ad Coloſſenſes.* 54. *ad Theſſalonicenſes.* 55. *ad Theſſalonicenſes.* 56. *ad Timotheum.* 57. *ad Timotheum.* 58. *ad Titum.* 59. *ad Philemonem.* 60. *ad Hebræos.*

* cum ſuperioribus numerata.

* inter verſibus conſtantes l. Epiphan. de menſ. & pond. c. 4.

α΄. Γένεσις. β΄. Ἔξοδος. γ΄. Λευιτικόν. δ΄. Ἀριθμοί. ε΄. Δευτερονόμιον. ς΄. Ἰησοῦς. ζ΄. Κριταὶ καὶ Ῥούθ. η΄. Βασιλειῶν α΄. θ΄. Βασιλειῶν β΄. ι΄. Βασιλειῶν γ΄. ια΄. Βασιλειῶν δ΄. ιβ΄. Παραλειπόμενα ε΄. ιγ΄. Ἰώβ. ιδ΄. Ψαλτήριον. ιε΄. Παροιμίαι. ις΄. Ἐκκλησιαστής. ιζ΄. ᾆσμα (Codex 1607. ejuſdem Bibliothecæ qui complectitur primam partem hujus Catalogi, ᾆσμα) ᾀσμάτων ε΄. ιη΄. Ἔσδρας. ιθ΄. Ὠσηέ. κ΄. Ἀμώς. κα΄. Μιχαίας. κβ΄. Ἰωήλ. κγ΄. Ἰωνᾶς. κδ΄. Ἀβδιού. κε΄. Ναούμ. κς΄. Ἀμβακούμ. κζ΄. Σοφονίας. κη΄. Ἀγγαῖος. κθ΄. Ζαχαρίας. λ΄. Μαλαχίας. λα΄. Ἡσαΐας. λβ΄. Ἱερεμίας. λγ΄. Ἰεζεκιήλ. λδ΄. Δανιήλ. λε΄. Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθαῖον. λς΄. κατὰ Μάρκον. λζ΄. κατὰ Λουκᾶν. λη΄. κατὰ Ἰωάννην. λθ΄. πράξεις τῶν ἀποστόλων. μ΄. Ἰακώβου ἐπιστολή. μα΄. Πέτρου. μβ΄. Πέτρου. μγ΄. Ἰωάννου. μδ΄. Ἰωάννου. με΄. Ἰωάννου. μς΄. Ἰούδα. μζ΄. Παύλου πρὸς Ῥωμαίους. μη΄. πρὸς Κορινθίους. μθ΄. πρὸς Κορινθίους. ν΄. πρὸς Γαλάτας. να΄. πρὸς Ἐφεσίους. νβ΄. πρὸς Φιλιππησίους. νγ΄. πρὸς Κολασσαεῖς. νδ΄. πρὸς Θεσσαλονικεῖς. νε΄. πρὸς Θεσσαλονικεῖς. νς΄. πρὸς Τιμόθεον. νζ΄. πρὸς Τιμόθεον. νη΄. πρὸς Τίτον. νθ΄. πρὸς Φιλήμονα. ξ΄. πρὸς Ἑβραίους.

Et qui extra LX. ſunt.

1. *Sapientia Salomonis.* 2. *Sapientia Sirach.* 3. *Maccabæorum.* 4. *Maccabæorum.* 5. *Maccabæorum.* 6. *Maccabæorum.* 7. *Eſther.* 8. *Judith.* 9. *Tobias.*

Καὶ ὅσα ἔξω τῶν ξ΄.

α΄. Σοφία Σολομῶντος. β΄. Σοφία Σιράχ. γ΄. Μακκαβαίων. δ΄. Μακκαβαίων. ε΄. Μακκαβαίων. ς΄. Μακκαβαίων. ζ΄. Ἐσθήρ. η΄. Ἰουδίθ. θ΄. Τωβίτ.

Et qui apocryphi.

1. *Adam.* 2. *Henoch.* 3. *Lamech.* 4. *Patriarchæ.* 5. *Joſephi Oratio.* 6. *Eldad & Medad.* 7. *Teſtamentum Moſis.*

9. *Pſalmi Salomonis.* 10. *Eliæ Revelatio ſeu Apocalypſis.* 11. *Eſaiæ Viſio.* 12. *Sophoniæ Revelatio.* 13. *Zachariæ Revelatio.* 14. *Eſdræ Revelatio.* 15. *Jacobi Hiſtoria.* 16. *Petri Apocalypſis.* 17. *Periodi aut Circuitus & Doctrina Apoſtolorum.* 18. *Barnabæ Epiſtola.* 19. *Pauli Actus.* 20. *Pauli Apocalypſis.* 21. *Doctrina Clementis.* 22. *Ignatii Doctrina.* 23. *Polycarpi Doctrina.* 24. *Evangelium ſecundùm Barnabam.* 25. *Evangelium ſecundùm Matthæum.*

Καὶ ὅσα ἀπόκρυφα.

α΄. Ἀδάμ. β΄. Ἐνώχ. γ΄. Λάμεχ. δ΄. Πατριάρχαι. ε΄. Ἰωσὴφ προσευχή. ς΄. Ἐλδὰμ καὶ Μωδάμ. ζ΄. Διαθήκη Μωσέως.

θ΄ ψαλμοὶ Σολομῶντος. ι΄. Ἡλίου ἀποκάλυψις. ια΄. Ἡσαΐου ὅρασις. ιβ΄. Σοφονίου ἀποκάλυψις. ιγ΄. Ζαχαρίου ἀποκάλυψις. ιδ΄. Ἔσδρα ἀποκάλυψις. ιε΄. Ἰακώβου ἱστορία. ις΄. Πέτρου ἀποκάλυψις. ιζ΄. περίοδοι καὶ διδαχαὶ τῶν ἀποστόλων. ιη΄. Βαρνάβα ἐπιστολή. ιθ΄. Παύλου * πράξεις. κ΄. Παύλου ἀποκάλυψις. κα΄. διδασκαλία Κλήμεντος. κβ΄. Ἰγνατίου διδασκαλία. κγ΄. Πολυκάρπου διδασκαλία. κδ΄. Εὐαγγέλιον κατὰ Βαρνάβαν. κε΄. Εὐαγγέλιον κατὰ Ματθίαν.

Videſ ad Hermæ lib. 1. Viſ. 2. cap. 3.

Locus vacuus in membranis. ſ. ἀνάληψις Μωσέως. Aſſumptio Moſis. ex Athanaſio, & Nicephoro CP.

* ſ. [illegible]

Ubi διδαχὰς τῶν ἀποστόλων & διδασκαλίαν Κλήμεντος diſtingui video; non video quâ ratione diſtinguantur. Quidni ut Liber, à Libri Epitome? Ad hæc multæ fuerunt διδασκαλίαι & Doctrinæ. Ignatii, & Polycarpi hic. Doctrina Petri, apud Origenem & Damaſcenum. διδασκαλίαι τῶν ἁγίων ἀποστόλων. lib. 5. Juris Græco-Romani in Interrogatione 2. Marci Alexandrini & Reſponſione Theodori Balſamonis ad illam, necnon Didaſcalia Apoſtolica, quæ apud Æthiopes circumfertur. Cur itaque non exſtiterit etiam διδασκαλία Κλήμεντος, diverſa à καθολικῇ διδασκαλίᾳ? Ad 4. Bene duo libri ſiunt in Synopſi Athanaſiâ vocitatâ, διδαχὴ τῶν ἀποστόλων, & Κλημέντια, quo pacto apud Nicephori Hiſtoriam lib. 3. cap. 18. διατάξεις ἀποστολικαὶ & τὰ Κλημέντια. Ad 5. ad eumdem forſan modum omittuntur ab Euſebio Clementinæ Diataxes, quarum alibi meminit ſub nomine Doctrinarum Apoſtolicarum, quo videntur præteriri Clementinæ Periodi, quas alio in loco commemorat, appellans Petri Actus. Ad 6. Quot alia Veterum citare licuit Arianis, & diſſolvenda Athanaſio relinquere? Verbi gratiâ, ut à Clemente non diſcedam, Recognitionum libros, plenos Arianiſmi. Quæ tamen ab iis fuiſſe prolata non legimus in S. Athanaſii Scriptis. Ad primam concluſionem. Locus Anaſtaſii non exſtat quidem in Quæſtionibus editis per Jacobum Gretſerum; ſed in Editione Gentiani Herveti pro-

profertur. Liber verò MS. num. 1789. Theſauri Regii, poſt Anaſtaſii Quæſtiones centum, habet ſcriptum;

Vide infrà ad lib. 5. Cap. 13. & 14.

De apparitione Domini; Ex Conſtitutionibus Apoſtolicis.	Περὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου· ἐκ τῶν ἀποστολικῶν διαταγμάτων.
Nam natus quidem eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus ex ſanctâ Virgine Maria, in Bethlehem, ſecundùm Ægyptios Chœac 29. horâ decimâ noctis; quod eſt VIII. Kalendas Januarii. (Decembris 25. / I. Chron. Alex p. 532. 534.) *Baptizatus autem eſt triceſimo ætatis ſuæ anno, à Johanne, 11. menſis Tybi, Januarii 6. horâ ſeptimâ diei, in fluvio Jordane. Manſit autem nobiſcum in mundo, prædicans Evangelium regni cœlorum, & curans omnem morbum & omnem ægritudinem in populo;* (Matth. 4. 23. & 9. 35.) *donec natus fuit annos XXXII. & menſes tres. In triceſimo tertio autem ætatis ſuæ anno crucifixus eſt, Phamenoth 29.* (Martii 23.) *(Martii 25. die ſexto, horâ diei ſextâ, & XIV. Lunâ. Reſurrexit autem in triduo, menſis Pharmuthi 1.* (Aprili maxima ex parte reſpondet.) *(Martii 27.) die primo, horâ ſextâ noctis: & viſus eſt ab omnibus nobis diſcipulis ejus: ac manifeſtavit gloriam ſuam per dies quadraginta, docens nos prædicare in nomine ſuo pœnitentiam & remiſſionem peccatorum.* (Luc. 24. 47.) *Aſſumptus eſt autem Pachon decimo,* (Maii 3.) *(Maii 5.) horâ diei nonâ.*	Ἐτέχθη μὲν γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας ἐν Βηθλεὲμ, ἐν μηνὶ κατ' Αἰγυπτίους Χοιὰκ, (al. Χυὰκ) κέ. (f. κθʹ.) [in marg. Δεκεμβρίῳ (f. add. κέ.)] ὥρᾳ ἑβδόμῃ τῆς ἡμέρας· (f. δεκάτῃ τῆς νυκτός.) ὅ ἐστι πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν Ἰανουαρίων. ἐβαπτίσθη δὲ ἐν τῷ τριακοστῷ αὐτοῦ ἔτει ὑπὸ Ἰωάννου. τοῦ Τυβὶ (al. Τυβί) ιά. [in marg. Ἰανουαρίῳ, ς΄.] ὥρᾳ δεκάτῃ τῆς νυκτὸς, (f. ἑβδόμῃ τῆς ἡμέρας) ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ. ἔμεινεν δὲ σὺν ἡμῖν ἐν τῷ κόσμῳ, κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, ἕως ἐπλήρωσεν ἔτη λβʹ. καὶ μηνῶν τριῶν. ἐν δὲ τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει αὐτοῦ ἐσταυρώθη, Φαμενὼθ κθʹ. [in Marg. Μαρτίῳ, κγʹ.] ἡμέρᾳ ἕκτῃ, ὥρᾳ ἕκτῃ τῆς ἡμέρας, καὶ τῆς σελήνης ιδʹ. ἀνέστη δὲ ἐν τριημέρῳ, Φαρμουθὶ (al. Φαρμουθὶ) (f. deeſt ά.) [in marg. Ἀπριλλίῳ] ἡμέρᾳ πρώτῃ, ὥρᾳ ἕκτῃ τῆς νυκτός· καὶ ὤφθη πᾶσιν ἡμῖν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ ἐφανέρωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα, διδάσκων ἡμᾶς κηρύσσειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ἀνελήφθη δὲ Παχὼν γʹ. (f. ιʹ.) [in marg. Μαΐῳ γʹ.] ὥρᾳ θʹ. τῆς ἡμέρας.

Idemque fragmentum ἐκ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων exhibet Codex 1067. cum quibuſdam varietatibus; ut quòd prætermittit quæ in margine prioris leguntur, & quòd non ponit dies menſium Chœac, Tybi, & Phamenoth. Verùm dici poteſt pertinere ἀποσπασμάτιον ad διδασκαλίας & διδάξεις τῶν ἀποστόλων; aut ad Diataxes primas, vel aliquam earum interpolationem nobis incognitam; qualis Æthiopica; quam noſtræ partim ſimilem eſſe partim diſſimilem colligitur ex iis quæ apud Damianum à Goes de Æthiopum religione referuntur. Sanè in Quæſtionibus Anaſtaſii Quæſt. 60. p. 398. iſta habentur, ex Conſtitutionibus Apoſtolicis, ὅταν γὰρ κακίει &c. nec inveniuntur in Noſtris. Apoſtolicæ etiam neſcio cujus Conſtitutionis Jacobi meminit Johannes Nicænus de nativitate Domini Tom. 2. Auctarii Combefiſiani. Atque Apoſtolicam Conſtitutionem fictiriam nec exſtantem contra ſacras imagines Catholicis objiciunt Iconomachi apud Nicephorum CP. in Antirrhetico 2. Cod. Reg. 781. Vide quoque infrà ad lib. 3. cap. 14.

Ad 2. concluſionem. Etiamſi concedatur *Doctrinam Apoſtolorum* & *Conſtitutiones* differre, incertum adhuc remanet, an primarum Conſtitutionum corruptor illam *Doctrinam* compilârit; ſicut Epiſtolam Barnabæ videtur exſcripſiſſe. Concludo ego ex antè dictis probabiliùs cenſeri διδαχὴν inter & διδασκαλίαν ac διάταξιν nihil intercedere diſcriminis.

Reliqua ad Conſtitutiones Apoſtolicas pertinentia, vel viſa ſunt leviora ac tritiora, vel infrà in locis controverſis explicabuntur commodiùs. Non prætcribo tamen quæ inter ſcribenda hæc didici. I. Nonnulla harum Conſtitutionum Capitula referri in principio trium Collectionum Canonum manu exaratarum Reg. Biblioth. unius Arabicæ, Græcarum aliarum. II. Solemne eſſe Orientalibus, eadem Capita in limine Conciliorum ponere: quo de ultimo auctor mihi Abraham Ecchellenſis in Notis ad Catalogum Hebedjeſu p. 167. &c. Nam de totius Operis Arabica verſione exploratum habebam, eam in non una Bibliotheca ſervari. III. denique Spem dari Clementinas Conſtitutiones cum variis Apoſtolorum Canonibus aliiſque Æthiopicis Scriptis brevi in lucem prodituras, cura & ſtudio Vanſlebii clariſſimi illius linguæ peritiâ, in Prædicatorum familia Theologi.

CAPITA

Libri primi Conſtitutionum Apoſtolicarum.

I. De avaritia.

II. De non reddenda contumelia, nec ulciſcendo eo qui injuriam fecit.

III. De ornatu, & peccato inde proficiſcente.

IV. Quod non oportet de iis qui malè vivunt ſatagere, ſed operi ſuo vacare.

V. Quos Scripturæ libros oporteat legere.

VI. Quòd oporteat abſtinere ab omnibus Gentilium libris.

VII. De muliere pravâ.

VIII. De uxoris virum diligentis & caſtæ ſubjectione erga maritum.

IX. Quòd mulier non debet cum viris lavare.

X. De muliere contentioſa & loquace.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν διαταγῶν ἀποστολικῶν.

α΄. Περὶ πλεονεξίας.

β΄. Περὶ τοῦ μὴ ἀνθυβρίζειν, ἢ ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικοῦντα.

γ΄. Περὶ καλλωπισμοῦ, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἁμαρτίας.

δ΄. Ὅτι οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τοὺς κακῶς ζῶντας, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ ἔργῳ σχολάζειν.

ε΄. Ποῖα τῆς γραφῆς βιβλία δεῖ ἀναγινώσκειν.

ϛ΄. Περὶ τοῦ ἀπέχεσθαι πάντων τῶν ἔξωθεν βιβλίων.

ζ΄. Περὶ γυναικὸς φαύλης.

η΄. Περὶ ὑποταγῆς γυναικὸς πρὸς ἄνδρα καὶ φιλάνδρου καὶ σώφρονος.

θ΄. Περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι γυναῖκα ἀνδράσιν.

ι΄. Περὶ μαχίμου καὶ γλωσσώδους γυναικός.

[1] ΔΙΑΤΑΓΑΙ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΔΙΑ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΕ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΟΥ

ἡ καθολικὴ διδασκαλία.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Περὶ λαϊκῶν.

CONSTITUTIONES SANCTORUM APOSTOLORUM,

PER CLEMENTEM EPISCOPUM ET CIVEM ROMANUM

Seu Catholica Doctrina.

LIBER PRIMUS.

De Laicis.

Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πᾶσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσασιν εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ.

Θεοῦ φυτεία ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, καὶ [2] ἀμπελὼν αὐτοῦ ἐκλεκτός, οἱ πεπιστευκότες εἰς τὴν ἀπλανῆ θεοσέβειαν αὐτοῦ, οἱ τὴν αἰώνιον καρπούμενοι διὰ πίστεως βασιλείαν αὐτοῦ, οἱ δύναμιν αὐτοῦ εἰληφότες καὶ μετουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὡπλισ-

*A*POSTOLI *& Presbyteri, omnibus qui ex Gentibus in Dominum Jeſum Chriſtum crediderunt; gratia vobis & pax ab omnipotente Deo, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, in agnitione ejus multiplicetur.*

Eccleſia Catholica, plantatio Dei eſt, & vinea ejus electa; qui in certiſſimam Dei religionem credidere, qui ſempiternum ejus regnum per fidem comparârunt, qui ejus virtutem & Spiritûs ſancti participationem acceperunt, per Jeſum ar- Iſ. 5. 7. 2. Citat. Epiphan. Hær. 45. n. 5.

1. ΔΙΑΤΑΓΑΙ.] In Eclogis Codicis Mazariniani, nunc Regii 1547. *Διαταγαὶ τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, αἱ διὰ Κλήμεντος προσφωνηθεῖσαι. βιβλίον πρῶτον. ἐν τῇ καθολικῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐπιγνώσει περὶ λαϊκῶν, ἐν κεφαλαίοις ιά. Conſtitutiones ſanctorum maximeque prædicandorum Apoſtolorum, quæ per Clementem nuncupatæ fuerunt. Liber primus. In Catholica* Doctrina *etiam Cohortatio de Laicis, in capitibus XI.* numerum, Præfatione pro capite primo computatâ. Agebamus modo de titulis. *Doctrinam* verò, *Doctrinam ſacram*, *Doctrinam Catholicam* dictam Conſtitutiones, in ipſis etiam repertes, Præfatione, & lib. 2. cap. 10. (in lemmate) cap. 39. lib. 6. cap. 14. & 18 Quod nomen διδασκαλίας, ſicut διδαχῆς, eſt novi Teſtamenti. Act. II. 42. ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων. II. Timoth. III. 10. σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ COT.

2. Ἀμπελὼν αὐτοῦ ἐκλεκτός.] Epithetum ἐκλεκτὸς ſumptum eſt ex Verſione Symmachi Iſ. V. 2. Ille enim vocem שורק, Σωρηκ, *Sorek*, reddiderat ἐκλεκτήν, uti diſcimus ex SS. Baſilio & Hieronymo ad eum textum. Addit Hieronymus, interpretationem hanc ſolius Symmachi eſſe. Idemque ac Baſilius docuerat Theodoritus ibidem; verùm hodie non habemus integra ejus verba. Editi libri, καὶ ἐφύτευσα ἄμπελον.] ἰσχὺ δὲ ἐφύτευσα τὸ ἄλλως ἐκλεξάμενος τῷ Ἀ... τὸν ... ἐπὶ τοῦ ... οὐ τὸν ... ἀμπέλων ἐφύτευσεν. cùm ſenſus poſtulet, poſt ἄμπελον, hæc aut ſimilia, Σωρήχ.] Σύμμαχος ἡρμήνευσεν ἐκλεκτήν. A Tertulliano quoque Adverſùs Judæos cap. 13. Contra Marcionem lib. 3. cap. 23. lib. 4. cap. 29. Origene Homil. 18. in Jeremiam, & ad Matthæi XXI. 33. &c. Ambroſio Hexaemeron lib. 3. cap. 12. Chryſoſtomo & Cyrillo in Eſaiam, utrique, retinetur ex LXX. Sorek, Sorec, vel Soreeb, Σωρὴκ aut Σωρήχ. Itaque abeſt à vero, quod tamquam ex Procopio Gazæo Curterii aut Jacobus Uſſerius, in Syntagmate de Editione LXX. Interpretum, cap. 4. Ubi Vulgata Græca Editio habet Σωρὴκ, ibi veros Septuaginta ſcripſiſſe ἐκλεκτήν. Fraudi fuit viro inſigniter docto Liber indiligenter viſus: in quo ἐκλεκτὴν non refertur ad Σωρήχ, ſed ad ἄμπελον vocabulum ejuſdem verſiculi. Et vero שורק non rarò in ſacro contextu uſurpatur. Inſignis eſt locus Gen. XLIX 11. quem præclarè verſum invenies in diſputatione Archelai adverſùs Manichæum, poſt Socratem & Sozomenum præſtantiſſimi Valeſii, pag. 100. col. 2. *qui alligavit ad vitem pullum ſuum, & ad optimam vitem pullum aſinæ ſuæ.* At Senes per ἕλικα expoſuerunt: id autem cùm multa apud Græcos ſignificet, poſſitque intelligi etiam de funiculo, ac de cilicio, occaſio errandi extitiſſe videtur Latinis Interpretibus, qui reddunt apud Hieronymum in Traditionibus Hebraicis, & apud Auguſtinum lib. 16. de civitate Dei cap. 41 ac lib. 12. contra Fauſtum Manichæum cap. 42. *Alligans ad vitem pullum ſuum, & funiculo pullum aſinæ.* aut *& cilicio pullum aſinæ ſuæ.*

Ini

armati, & timorem ejus toto pectore amplexi, aſperſionem precioſi & innocentis ſanguinis Chriſti communicantes, qui fiduciam acceperunt ut nomine Patris Deum omnipotentem appellarent, cohæredes & conſortes amabilis Filii ejus: audite, qui ex præcepto Salvatoris promiſſionem ejus retinetis, ſacram Doctrinam, glorioſis ipſius vocibus conſonam. Attendite filii Dei, ut omnia in obedientia Dei faciatis; & in omnibus eſtote Chriſto Deo noſtro accepti. Si quis enim iniquitatem ſectetur, & quæ Dei voluntati adverſa ſunt faciat; ille ac ſi ex Gente iniqua eſſet, à Deo reputabitur.

μένοι διὰ Ἰησοῦ, καὶ [3] ἐνστερνισμένοι τὸν φόβον αὐτοῦ, ῥαντίσματος μέτοχοι τοῦ τιμίου καὶ ἀθώου αἵματος τοῦ Χριστοῦ, οἱ παῤῥησίαν εἰληφότες τὸν παντοκράτορα Θεὸν, πατέρα καλεῖν, συγκληρονόμοι καὶ συμμέτοχοι τοῦ ἠγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ· ἀκούσατε διδασκαλίαν ἱερὰν οἱ ἀντεχόμενοι τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐκ προστάγματος τοῦ σωτῆρος, ὁμόστοιχον τῶν ἐνδόξων φθεγμάτων αὐτοῦ. Φυλάσσεσθε οἱ Θεοῦ υἱοὶ ἅπαντα εἰς ὑπακοὴν Θεοῦ πράσσειν· καὶ γίνεσθε ἀρεστοὶ ἐν πᾶσι Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν. Ἐὰν γάρ τις ἀνομίαν μεταδιώκῃ καὶ τὰ ἐναντία τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ποιῇ, ὡς παράνομον ἔθνος, τῷ Θεῷ ὁ τοιοῦτος λογισθήσεται.

CAPUT PRIMUM.

De avaritia.

Abſtinete igitur ab omni avaritia & injuſtitia:
Exod. 20. 17. etenim in Lege ſcriptum eſt; *Non concupiſces uxorem proximi tui, neque agrum ejus, neque ſervum ejus, neque ancillam ejus, neque bovem ejus, neque ſubjugale ejus, nec quæcumque proximi tui ſunt:* quia omnis horum cupiditas à Malo eſt. Qui enim uxorem, aut ſervum, aut ancillam proximi concupiſcit; jam mente adulter ac fur eſt: niſi reſipiſcat, judicatus eſt à Domino noſtro Jeſu Chriſto; per quem Deo gloria, in ſæcula. Amen. In Evangelio ſiquidem, repetens, firmans & adim-
Mat. 5. 27. plens Legis Decalogum, ait; *Quia in Lege ſcriptum eſt, Non mœchaberis; ego autem dico vobis:* id eſt, Ego per Moſen in Lege locutus ſum; nunc vero idem ipſe dico vobis; *Quicumque aſpexerit uxorem proximi ad concupiſcendum eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo:* hic qui concupivit, animi adulter judicatus eſt. Qui verò bovem aut aſinum cupit, nonne cogitat furari, & ſua facere, & abducere? Rurſus qui agrum appetit, & in eo affectu perſeverat; nonne malignè id agit, ut terminos agri ſcalpendo, cogat poſſeſſorem, nullo ſibi pretio tradere? Dicit enim alicubi Propheta;
Iſ. 5. 8. *Væ qui adjungunt domum ad domum, & agrum agro continuant, ut aliquid proximi auferant:* idcirco ait; *Numquid habitabitis ſoli in terra? Audita namque ſunt hæc in auribus Domini Sabaoth.*
Deut. 27. 17. Et alio in loco; *Maledictus qui transfert terminos proximi ſui; & dicet omnis populus; Fiat.* Unde
Deut. 19. 14. & Moſes ait; *Non transmovebis fines proximi tui, quos patres tui poſuerunt.* Ob hanc igitur cauſſam timores, mortes, judicia, damnationes, hominibus hujuſmodi divinitus impendent: iis autem qui Deo obediunt, una hæc lex Dei ſimplex, vera
Tob. 4. 16 ac viva inſita eſt; Quod ab alio oderis tibi fieri,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α'.

Περὶ πλεονεξίας.

ΑΠέχεσθε οὖν πάσης πλεονεξίας καὶ ἀδικίας· καὶ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· [4] Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τὸν βοῦν αὐτοῦ, οὔτε τὸ ὑποζύγιον αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστίν· ὅτι ἡ πᾶσα τούτων ἐπιθυμία ἐκ τοῦ πονηροῦ ὑπάρχει. Ὁ γὰρ ἐπιθυμήσας τὴν γυναῖκα, ἢ τὸν παῖδα, ἢ τὴν παιδίσκην τοῦ πλησίον, ἤδη κατὰ διάνοιαν μοιχὸς καὶ κλέπτης ἐστίν. ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, κέκριται ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Λέγει γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, ἀνακεφαλαιούμενος καὶ στερεῶν καὶ πληρῶν τὴν δεκάλογον τοῦ νόμου· ὅτι ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, οὐ μοιχεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· τουτέστιν, ἐν τῷ νόμῳ διὰ Μωσέως ἐγὼ ἐλάλησα· νῦν δὲ ὁ αὐτὸς ὑμῖν λέγω· Πᾶς ὅστις ἐμβλέψει εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὗτος ἐπειδὴ μοιχὸς κατ' ἔννοιαν, ὁ ἐπιθυμήσας. Ὁ δὲ τὸν βοῦν ἢ τὸν ὄνον ἐπιθυμήσας, οὐκ ἐπὶ τῷ κλέψαι, καὶ ἰδιοποιήσασθαι, ἢ καὶ ἀπαγαγεῖν αὐτὰ διανοεῖται; ἢ ὁ τὸν ἀγρὸν πάλιν ἐπιθυμήσας, καὶ ἐπιμείνας τῇ τοιᾶδε διαθέσει, οὐ πονηρεύεται, ὅπως ὁρογλυφήσας ἀναγκάσῃ τὸν ἔχοντα τοῦ μηδενὸς ἀποδόσθαι αὐτῷ; Φησὶ γάρ που ὁ προφήτης· Οὐαὶ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνταί τι· διὸ λέγει· μὴ οἰκήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; ἠκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαὼθ ταῦτα. Καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐπικατάρατος ὁ μετατιθεὶς ὅρια τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαὸς, γένοιτο. Διό φησι καὶ ὁ Μωσῆς· Οὐ μετακινήσεις ὅρια τοῦ πλησίον σου, ἃ ἔθεντο πατέρες σου. Διὰ τοῦτο οὖν φόβοι, θάνατοι, δικαστήρια, καταδίκαι, παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς τοιούτοις ἐπακολουθοῦσι. τοῖς δὲ ὑπηκόοις Θεοῦ ἀνθρώποις εἷς νόμος Θεοῦ ἁπλοῦς, ἀληθὴς, ζῶν, οὗτος ὑπάρχει· [5] ὃ σὺ μισεῖς ὑφ' ἑτέρου

In quod erratum non incurriſſent, ſi eum Theodorito Quæſt. 110. in Geneſim, Diodoro in Catena MS. in Geneſim, ac fortè Cyrillo in Glaphyris, legiſſent καὶ τῇ ἕλικι τὴν ἄμπελον. Prudentiùs S. Cyprianus *helicem* ſervat, lib. 1. Teſtimoniorum c. 21 & S. Ambroſius aliique *ad palmitem* interpretantur. *Arbitror ergo*, Rufini verba ſunt Præfatione in librum de benedictionibus Judæ, quem ſequetur qui volet me nullatenus repugnante, *quod hic ipſe Græcus ſermo in Latinis exemplaribus antiquitus poſitus eſt, ut & alia nonnulla, & per tempus à Scriptoribus non intelligentibus pro Domeſticum dici putatum eſt.* COT.

3. Ἐνστερνισμένοι τὸν φόβον αὐτοῦ.] Cum Turriano poſui in Verſione *timorem ejus toto pectore amplexi.* ſicut Zonaras ἐνστερνισάσθω Canone 1. Concilii generalis 7. explicat ἀγαπητικῶς δεχέσθω καὶ περιασπαζέσθω. Fortè tamen in ſenſu paſſivo accipi debet, pro circumdari ac pectus muniri timore Dei. Ibid.

4. Οὐκ ἐπιθυμήσεις] Convenientiùs Hebraicæ Veritati Exod. XX. 17. ac nunc in LXX. à quibus addita videntur nonnulla velut paraphraſticè ex aliis Scripturæ teſtimoniis. Optimè autem ὑποζυγίου Noſtri ὑποζύγιον paullò pòſt mutant in ὄνον. Mos enim LXX. ita interpretari ὄνον ὑποζύγιον. Et cùm Zachariæ IX. 9. idem habeant, ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον, Matth. XXI. 5. citatur, ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου. Similiterque Balaami ὄνος Numer. XXII. 21, &c. Petro Epiſt. 2. cap. 2. verſ. 16. eſt ὑποζύγιον. Legendus Suidas in voce ὑποζύγιον. Ibid.

5. Ὃ σὺ μισεῖς ὑφ' ἑτέρου σοι γενέσθαι, σὺ ἄλλῳ οὐ ποιήσεις.] Proximè accedit ad Vulgatam Tob. IV. 16. *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.* Græci, καὶ ὃ μισεῖς, μηδενὶ ποιήσῃς. Infrà lib. 3. cap. 15. ὃ μισεῖς σοι γενέσθαι, οὐδὲ ἄλλῳ οὐ ποιήσεις. & lib. 7. cap. 2. πᾶν ὃ μὴ θέλεις γενέσθαι σοι, καὶ σὺ τοῦτο ἄλλῳ οὐ ποιήσεις. Philo Judæus apud Euſebium Præparat. Evangel. VIII. 7. ἅ τις παθεῖν ἐχθαίρει, μὴ ποιεῖν αὐτόν. Chryſoſtomus Hom. 13. ad populum Antiochenum, ὃ μισεῖς, ἄλλῳ μὴ ποιήσῃς. Valerianus Cemelienſis Homil. 13. *Quod tibi non vis, alio* (pro *alii*) *ne facias.* Operis imperfecti in Matthæum Auctor ad cap. 21. verſ. 10. Pſeudo-Clemens Epiſtolâ Decretali 1. ac vulgò Latini, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Quo de ultimo inſignem Ælii Lampridii in Alexandro Severo locum nemo neſcit. Inveni etiam in membranis Regiis num. 2386. hoc Apophthegma Orionis Philoſophi, editum an ineditum juxta neſcio, ὅπερ σὺ μισεῖς παρ' ἑτέρου σοι γενέσθαι, τοῦτο σὺ ἑτέρῳ μὴ ποίει. Præterea Act. XV. 29. in exemplaribus Irenæi, Cypriani, Auctoris Verſionis Æthiopicæ, nonnulliſque hodiernis, poſt

ἑτέρῳ σὺ ποιήσῃς, οὐ ἄλλῳ οὐ ποιήσεις. Οὐ βούλει τὴν γυναῖκά σου τινὰ ἐμβλέψαι κακῶς εἰς διαφθορὰν αὐτῆς, μηδὲ σὺ τῇ τοῦ πλησίον σου γυναικὶ κακοήθως ἀτενίσῃς. Οὐ βούλει σου τὸ ἱμάτιον ἀρθῆναι, μηδὲ σὺ τὸ τοῦ ἑτέρου ἄρῃς. Οὐ θέλεις πληγῆναι, λοιδορηθῆναι, ὑβρισθῆναι, μηδὲ σὺ ἄλλῳ ταῦτα διαθῇς.

tu alteri ne feceris. Non vis ut alius uxorem tuam nequiter ad ſtuprum aſpiciat, neque ipſe in uxorem proximi tui oculum improbe intendas. Non vis pallium tibi furto tolli, neque tu alterius abſtuleris. Non vis pulſari, malè audire, contumeliis affici; neque ipſe alium ſimilibus afficias.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β'.

Περὶ τοῦ μὴ ἀνθυβρίζειν, ἢ ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικοῦντα.

Ἀλλὰ καταρᾶταί σέ τις; σὺ εὐλόγησον αὐτόν. ὅτι γέγραπται ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν· Ὁ εὐλογῶν σε εὐλόγηται· καὶ ὁ καταρώμενός σε, κεκατήραται. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γέγραπται· Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς· ἀδικούμενοι μὴ ἀντιαδικεῖτε, ἀλλ' ὑπομείνατε· ὅτι λέγει ἡ γραφή· Μὴ εἴπῃς, τίσομαι τὸν ἐχθρόν, ὅτι με ἠδίκησεν· ἀλλ' ὑπόμεινον, ἵνα σε ἐκδικήσῃ ὁ κύριος, καὶ ἐκδικίαν ἐπαγάγῃ τῷ ἀδικοῦντί σε. Καὶ γὰρ πάλιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· [6] Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων· καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους, καὶ ἀδίκους. Προσέχωμεν δέ, ἀγαπητοί, τῶν ἐντολαῖς ταύταις, ἵνα τέκνα φωτὸς εὑρεθῶμεν πράσσοντες αὐτάς. Βαστάζετε οὖν οἱ δοῦλοι καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλήλους. Ὁ μὲν ἀνὴρ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔστω μὴ ὑπερήφανος, μηδὲ ἀλαζών, ἀλλ' εὔσπλαγχνος, εὐμετάδοτος, τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ μόνον βουλόμενος ἀρέσκειν, καὶ ταύτην καλοκἀγαθῶς ἐντίμως, σπουδάζων καταθύμιος εἶναι αὐτῇ.

CAPUT II.

De non reddenda contumelia, nec ulciſcendo eo qui injuriam fecit.

Sed aliquis tibi maledicit? tu benedic ei: quoniam ſcriptum eſt in libro Numerorum; *Qui benedicit tibi, benedictus eſt; & qui maledicit tibi maledictus eſt.* Cap. 24. v. 9. Similiter & in Evangelio ſcriptum eſt; *Benedicite iis qui maledicunt vobis:* injuriâ affecti, injuriam ne referatis, ſed tolerate; quandoquidem Scriptura dicit; *Ne dicas, Ulciſcar inimicum de eo qua in me inique egit; ſed exſpecta, ut te vindicet Dominus, & vindictam inducat in eum qui te injuriâ affecit.* Luc. 6. 28. Prov. 20. 22. Rurſus enim in Evangelio ait; *Diligite inimicos veſtros; benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos; & eritis filii Patris veſtri qui in cœlis eſt; qui ſolem ſuum oriri facit ſuper malos & bonos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Mat. 5. 44. l. Ignat. Interpol. ad Philad. 5. Attendamus itaque, dilecti, hæc præcepta, ut ea facientes reperiamur filii lucis. Quocirca ſervi ac filii Dei, ferte vos mutuo. Ac maritus quidem ne in uxorem ſuperbus arrogánſque ſit, ſed benignus ac facilis; ſuæ tantum uxori placere cupiens, eíque honoratè blandiri, ſtudens eſſe illi ſuavis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ'.

Περὶ καλλωπισμοῦ, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἁμαρτίας.

* al. ἑταίρᾳ Μὴ καλλωπιζόμενος εἰς τὸ ἀρέσαι τινὶ * ἑτέρᾳ ἐπὶ σοί. Εἰ γὰρ ἀναγκασθεὶς ὑπ' αὐτῆς, ἁμαρτήσῃς εἰς αὐτήν, θάνατος παρὰ Θεοῦ ἐπελεύσεταί σοι αἰώνιος ἐν αἰσθήσει πικρᾶς κολαζομένῳ. Εἰ τε μὴ ποιήσῃς τὸ μύσος, ἀλλ' ἀποσεισάμενος αὐτήν, ἀρνήσῃ * αὐτήν, καὶ τούτῳ ἥμαρτες, εἰ καὶ μὴ * ποιήσῃς, μόνον δὲ τὸ διὰ τοῦ καλλωπισμοῦ σου παγιδεῦσαι γυναῖκα εἰς τὸ ἐπιθυμῆσαί σου ἐποίησας γὰρ τὴν τοιαύτην, διὰ τῆς ὀρέξεως μοιχευθῆναι ἐπὶ σοί· ἀλλ' οὐχ οὕτως αἴτιος ὑπάρχεις. διὰ τὸ μὴ προσπεπτωκέναι σε τῇ ἐπί σοι παγιδευομένῃ· οὐ γὰρ σὺ ἐπεθύμησας αὐτῆς· μὴ συνεπιδιδοὺς δὲ αὐτῇ ἑαυτόν, ἐλεηθήσῃ ὑπὸ κυρίου τοῦ Θεοῦ τοῦ εἰπόντος· Οὐ μοιχεύσεις, καὶ οὐκ ἐπιθυμήσεις.

* al. αὐτῷ

* al. ἐποίησας pro ἐποίησε

CAPUT III.

De ornatu, & peccato inde proficiſcente.

Ne ornes te, ut quæpiam in te capiatur. Sive enim ab ea coactus, in eam pecces, æterna mors tibi à Deo ſuperveniet, & acerbo ſensûs cruciatu punieris. Sive non committas ſcelus, ſed mulierem repellas, ac neges ei; etiam in hoc, re licèt infectâ, peccâſti; quòd ſcilicet cultu tuo illaqueaſti mulierem, ut te appeteret: effeciſti enim, ut hoc modo affecta, appetitu adulterium in te committeret: non tamen adeo in culpa es; quia ad eam quæ amore tui irretita eſt, non miſiſti: neque enim tu appetiſti illam: ei verò te ſi non dedas, miſericordiam à Domino Deo conſequeris, qui dixit, *Non mœchaberis, & Non concupiſces.* Ex. 20.

Quòd

πορνείας cernebatur & cernitur, καὶ ὅσα μὴ θέλετε ἑαυτοῖς γίνεσθαι, ἑτέροις μὴ ποιεῖτε. *Et quæcumque non vultis vobis fieri, aliis ne feceritis.* Vide primum lib. 3. adverſus Hæreſes cap. 12. ſecundum lib. 3. Teſtimoniorum ad Quirinum cap. penult. Vide etiam Prima Religionis Chriſtianæ Rudimenta apud Saxones & Alemanos, quæ cum Haymonis Hiſtoria edita fuerunt Lugduni Batavorum. p. 81. In Sexti Sententiis Sent. 169. *Quod pati non vis ab alio, neque id facias.* Nilus παραινέσει tertiâ, ζητεῖ τοῖς πᾶσιν, ὡς σοι θέλεις πάντας. Denique cap. 3 Eclogarum S. Maximi, Socrati tribuitur, ἃ πάσχοντες ὑφ' ἑτέρων ὀργίζεσθε, ταῦτα τοῖς ἄλλοις μὴ ποιεῖτε. COT.

Matth. 5. 44. 45. 6. Ἀγαπᾶτε &c.] Omittit εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς. quod mox citaverat ex Lucæ VI. 28. Eademque omiſſio in Latino Interprete, ac in multis Patribus, Græcis & Latinis, Iſidoro Peluſiota lib. 4. Epiſt. 11. Ambroſio in Pſalmum XXXVIII. Auctore Operis imperfecti in Matthæum, Hieronymo, &c. Auguſtinus variat, interdumque agnoſcit illud, *Benedicite his qui vobis maledicunt*, ut libro contra Adimantum cap. 17. interdum ignorat, ut Epiſtolâ 54. & Sermone 170. de Tempore. Apud Origenem verò Tom. 22. & 25. in Johannem, & apud Cyprianum lib. de bono patientiæ, ac lib. de zelo & livore, invenies duntaxat, *Diligite inimicos, & orate pro eis qui vos perſequuntur.* At apud nonnullos comma de quo agimus ad finem verſûs transfertur. Pari modo in ordine verborum verſiculi ſequentis multùm diſcrepant Antiqui, ſed ſine ullo ſensûs diſpendio. Aliis exhibentibus, *Qui pluit ſuper bonos & malos, & ſolem ſuum oriri facit ſuper juſtos & injuſtos.* Ita Tertullianus lib. in Marcionem 17. & Palladius Dialogo de vita S. Chryſoſtomi cap. 16. Lege Origenem relatum in Catena in Matthæum. Aliis, *Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper juſtos & injuſtos, & pluit ſuper bonos & malos.* Sic Philaſtrius Parte 3. Hæreſi 83. & Baſilius Seleucienſis in fine Orationis 16. ubi etiam ὡς ποιεῖ, quod legebant Interpretes, Latinus, Syrus, & Perſa. Aliis, *Qui pluit ſuper juſtos & injuſtos, & ſolem ſuum oriri facit ſuper malos & bonos.* Eo modo Baſilius Cæſarienſis Aſceticarum Conſtitutionum cap. 1. Quibuſdam cum Vulgata, quibuſdam cum Græco concordantibus; quibuſdam modò uni, modò alteri accedentibus. Ibid.

Quòd ſi illa te aſpecto, aut tibi intempeſtivè occurrens, mente percuſſa eſt, & ad te miſit; tu autem, ut erga Deum religioſus, negâſti ei; hæc verò, quia es formoſâ juventute conſpicuus, corde adeo vulnerata eſt, ut te amare cœperit; tu
Mat. 18. 17. peccati mulieris reus inveniris, tamquam auctor ſcandali, & maledicti hæres. Quare Dominum Deum precare, ut nihil tibi mali propterea infligatur. Neque enim hominibus te oportet placere, in peccatum; ſed potiùs Deo adhærere, in vitæ ſanctitatem, & in requiem æternam. Pulcritudinem tibi à Deo & naturâ tributam noli inſuper ornare; ſed eam modeſtè tempera apud homines; ita ut comæ capillum non nutrias; conſcindas potiùs ac concerpas eum; ne pexus, & illæſos retinens capitis pilos, aut unguentis delibutus, illas mulieres ad te pellicias quæ ſic capi aut capere ſolent. Neque veſtitu exquiſito, ad
Epiphan. Hær. 80. n. 7. decipiendum utaris; nec faſcias vel crepidas pedibus tuis nequiter componas; ſed quod ſolùm honeſtas & neceſſitas poſtulant uſurpa: neque auream palam digitis tuis induas; quandoquidem hæc omnia meretriciæ vitæ indicia ſunt; quibus ſi præter officium ſtudueris, juſtè non ages. Tibi quoque qui fidelis & homo Dei es, non licet nutrire comam, & in unum colligere, quod ſpatalium eſt; vel effundere, aut diſcriminatam ſervare; neque etiam tumefacere, neque carpendo ac formando criſpam reddere, neque flavam facere eam: quandoquidem & Lex in Deuteronomio

Εἰ γὰρ ἐκείνη θεασαμένη σε, ἢ ἀκαίρως συναντήσασα, ἐπλήγη τὴν διάνοιαν, καὶ προσεπέμψατό σοι, σὺ δὲ ὡς θεοσεβὴς ⁷ ἠρνήσω αὐτήν, ἐκείνη μέντοι τὴν καρδίαν ἐτραυματίσθη, εὐμόρφου νεότητος ὑπερέχοντός σου καὶ καλλωπιζομένου, ὥστε ἐρασθῆναί σου, ὑπόχρεως εὑρέθης σὺ τῆς ἐκείνης ἁμαρτήματος, ὡς αἴτιος αὐτῆς σκανδάλου γενόμενος, καὶ τῆς οὐαὶ κληρονόμος. Διὸ δεήθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ὅπως μηδέν σοι διὰ τοῦτο κακὸν συμβῇ. Οὐ γὰρ ἀνθρώποις σε χρὴ ἀρέσκειν εἰς ἁμαρτίαν· ἀλλὰ Θεῷ εἰς ἁγιότητα ζωῆς τε καὶ ἀναπαύσεως τῆς αἰωνίου ἀντέχεσθαι. Τὸ ὑπὸ τῆς φύσεώς σοι δεδομένον ἐκ Θεοῦ κάλλος μὴ προσεπικαλλώπιζε, ἀλλὰ ταπεινοφρόνως μετρίαζε αὐτὸ πρὸς ἀνθρώπους, οὕτω τὴν τρίχα σου τῆς κόμης μὴ περιτρέφειν, μᾶλλον δὲ συντέμνειν καὶ καθαίρειν αὐτήν· ἵνα μὴ κατακτενιζόμενός σου καὶ ἄσκυλτον τηρῶν τὴν κεφαλήν, ἢ καταμυριζόμενός σου, ἐπισύρῃς σεαυτῷ τὰς οὕτως αἰχμαλωτιζομένας ἢ ἀγρευομένας γυναῖκας. Μηδὲ ἐπιτηδευομένῃ σὺ τῇ ἐσθῆτι χρήσῃ εἰς ἀπάτην, ⁸ μηδὲ ἀναξυρίδας, ἢ κρηπῖδας σου τοῖς ποσὶ κακοτέχνως ὑποῤῥάψῃς· ἀλλὰ τὸ τῆς σεμνότητος καὶ τῆς χρείας μόνον· μηδὲ χρυσήλατον σφενδόνην τοῖς δακτύλοις σου περιθῇς, ὅτι ⁹ ταῦτα πάντα ἑταιρισμοῦ τεκμήρια ὑπάρχει, ἅπερ παρὰ τὸ προσῆκον ἐπιτηδεύων οὐ ποιήσεις δικαίως. Πιστῷ γάρ σοι ὄντι καὶ ἀνθρώπῳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔξεστι ⁿ μὴ ¹⁰ τρέφειν τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, καὶ πιεῖν εἰς ἕν, ὅ ἐστι σπατάλιον· ἢ ἀπόχυμα, ἢ μεμερισμένην τηρεῖν· οὐδὲ μὴν ὀγκοποιεῖν, ἢ διαξαίνοντά τι καὶ πλάσσοντα οὔλην διατιθέναι, ἢ ξανθοποιεῖν αὐτήν· ἐπείπερ καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει φάσκων ¹¹ ἐν τῷ
Δευτε-

ⁿ deest.

7. Ἠρνήσω αὐτήν.] Eclogæ in Codice Regio addunt, ἀπέσχου τε καὶ οὐχ ἥμαρτες εἰς αὐτήν. Hoc eſt Interprete Turriano, *& abſtinuiſti, neque in eam peccâſti.* Quæ exciderunt è Græco contextu propter repetitionem vocis αὐτήν. COT.

8. Μηδὲ ἀναξυρίδας, ἢ κρηπῖδας σου τοῖς ποσὶ κακοτέχνως ὑποῤῥάψῃς.] His reſpondent, meo quidem judicio, quæ ex Apoſtolorum διατάξεων ait S. Epiphanius in Hæreſi Maſſalianorum cap. 7. μηδὲ ὑπερηφανίας ὑπόδειγμα, δικαιοσύνης τὴν περιπάτησιν ἔχειν. Ita quippe diſtinguo, vertendum autem arbitror, *neque ſuperbiæ ſpeciem, juſtitiæ inceſſum habere.* Id eſt, non oportere ut vir juſtus & fidelis in ſuo ingreſſu faſtum oſtendat. Siquidem faſciæ, & crepidæ, ſimiliaque nimii cultûs, non modò luxuriam indicant, ſed & arrogantiam, in quam etiam Conſtitutiones invehi patet ex adverbio ταπεινοφρόνως paullo antè poſito. Non me præterit eruditiſſimum Uſſerium in cap. 9. Prolegomenôn ad S. Ignatium, componere cum verbis Epiphanii initium ſequentis capitis, εἶναι δὲ ὡς πενθοῦντα καὶ ἐσκυθρωπακότα καὶ αἰδούμενον ἐν ἑαυτῷ, διαπρεπόντως τὸν καινὸν ζῶντα. Verùm eo capite non agitur de ſuperbo inceſſu, ſed de inani curioſaque curſitatione. Ἀναξυρίδες porrò quid ſint, præter Lexicographos Pollucem, Heſychium, Suidam, Phrynichum, Auctorem Etymologici magni, Auctorem Gloſſarum Herodoti, & præter Diodorum Siculum lib. 5. Himerium Sophiſtam in Photii Codice 243. alioſque, Hieronymus & Theodoritus docent, quando exponunt textum Danielis III. 21. ad quem legi debet Scholium Græcum prout correctum fuit à Druſio Quæſt. Hebraic. lib. 3. cap. 60. Imperitè verò Eraſmus interpretans Chryſoſtomi Homiliam 57. in Acta Apoſtolorum ἀναξυρίδας facit gladios peculiares anaxyridas dictos. At rectè Rufinus in Joſephi ἀρχαιολογίας lib. 5. cap. 11. [al. 8.] vertit Vaſtrapas, quæ teſte Gloſſarii Latino Græci Scriptore feminalia ſunt. A nobis Gallis inde appellantur *des Gueſtres.* Atque de integumentis ac ornamentis femorum & pedum, multa ne diceremus, eo nos faſce levârunt viri docti diligentiâ ſuâ. Monemus tantùm de loco Nomicarum Gloſſarum, ὑποδημάρια (ſeu ὑποδημάρα aut ὑποδημάρια) τὰ σάνδαλα σφαιρωτά, ἃ λέγεται σανδάλια κατὰ Καθαρῶν τὰ δὲ ἄλλα, πεδία (ita corrigans) ὡς οἶμαι, τὰ ἐξ ἱμάντων γεγραμμένα, ἃ παρὰ τοῖς ἀλλοις σάνδαλα, ὃ φορέσας, χερσὶ ὑποδέσας, ἀναπηδήσας ἐν τοῖς ποσί: ſic enim reſtituenda videri, ἃ λέγεται πέδιλα. Πανάγια vel Πανάγια κατὰ Καθαρῶν: uno verò juxta ſententiam clariſſimi Theologi Dionyſii Petavii ad Panarii Epiphaniani verba, Hæreſi 59. Catharorum, cap. 13. ὡς Ἐπιφάνιος κατὰ Καθαρῶν. Ibid.

9. Ταῦτα πάντα ἑταιρισμοῦ τεκμήρια ὑπάρχει.] Io Epiphanius Hæreſi 80. num. 7. μηδὲ ἑταιρισμοῦ τεκμηριοῦσθαι, vel ἑταιρισμοποιεῖσθαι. Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi cap. 3. πόρνης εἰσὶ σημεῖα καὶ ἑταιρικὰς ἀποτυπούμενοι. Ibid.

10. Τρέφειν τὰς τρίχας &c.] Varios compti capitis modos enumerat. Eſt autem ſpatalium, ut multi docent, armilla, atque, quod ex Pſeudo-Clemente hic diſcimus, coma in unum collecta, forſanque armillis nodata. Seneca lib. 3. de ira cap. 26. *nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos virum dederet.* Tacitus de moribus Germanorum, *Inſigne gentis, obliquare crinem, nodoque ſubſtringere.* Thucydides lib. 1. χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει (vel ἀνέρσει) κρωβύλον ἀναδούμενοι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν. Apud Philonem Judæum de vita contemplativa, τὰς τῆς κεφαλῆς τρίχας αἳ μὴ ἀναπλέκονται σφενδονηδόν. Sic κρωβύλος, & cincinnum ſignificat, & nodum capilli, *reticulum quod colligit comas* ex Servio ad Æneid. 4. Sequitur in Catholica Doctrina ἀπόχυμα, capillus cum cura effuſus. κομῶν, καὶ γυναικώδεις φέρειν βοστρύχους μόνης ζωγράφοι κατάφορον οὐ δυνάμενοι, inquit Zonaras ad Canonem 96. Trullanum. *Perſpicuè demonſtratur,* locus eſt S. Hieronymi ad Ezechielis XLIV. 20. *nec raſis capitibus, ſicut ſacerdotes cultoreſque Iſidis atque Serapis, nos eſſe debere: nec ruſſum comam dimittere, quod propriè luxurioſorum eſt, barbarorumque & militantium; ſed ut honeſtus habitus ſacerdotum facie demonſtretur.* Adde Senecam Epiſt. ult. *Quid capillum ingenti diligentiâ comit! Cum illum vel effuderit more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxerit, vel ut Scythæ ſolent ſparſerit; in qualibet equo denſior jactabitur juba, horrebit in leonum cervice formoſior.* & lib. 1. Naturalium Quæſtionum cap. ult. de priſco tempore, *Conjugum quidem manu crinis ille, quem effundere olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi ſine ullo artifice formoſi quatiebant, non aliter quàm jubam generoſa animalia.* Reliqua τῶν τριχῶν ornamenta, μεμερισμένην τηρεῖν, more Samſonis Judic. XVI. 19. Ὀγκοποιεῖν, διαξαίνοντά τε καὶ πλάσσοντα οὔλην διατιθέναι. & ξανθοποιεῖν, quod Plinio dicitur rufare, Tertulliano & Hieronymo irrufare, notiora ſunt, quàm ut remorentur nos. Vide ſis Claudii Salmaſii Plinianas Exercitationes, ejuſdémque Epiſtolam de Cæſarie virorum & mulierum coma. Ad præſens porrò Caput videntur reſpexiſſe Trullani Patres, Canonem 96. ſancientes. Ibid.

11. Ἐν τῷ Δευτερονομίῳ οὐ ποιήσετε ὑμεῖς σισόην.] Aut lapſu memoriæ Conſtitutor Deuteronomium dixit pro Levitico; aut latiùs accepit Deuteronomii nomen, eo ſenſu de quo paullò pòſt ad caput ſextum diſſeremus. Conſtitutorem non examinatâ re ſecutus eſt Zonaras, in explicatione Canonis 96. Trullani, Zonaramque Theodorus Balſamon, necnon Matthæus Blaſtares Scriptor ineditus, ad eumdem Canonem. σισόη autem, σισὸς, aut ut alii σισόην, σισός, dictio Alexandrinorum videtur fuiſſe, ac juxta Heſychium Phaſelitarum, uſurpata à LXX. in interpretando texto Levit. XIX. 27. quo prohibetur quædam capilli σισόης aut λίγνυος, Ægyptiaca, opinor, deliciis vel ſuperſtitioni vel utrique dicata. Hæc qualis fuerit cùm ſit incertum, diverſimodè ſolent ſacra verba exponi ab Antiquis. De cirro, cincinnis, criſpâ cæſarie. De capillis promiſſis & intonſis.

De

Διαστρεφομένῳ· Οὐ ποιήσετε ὑμῖν σισόην, [12] οὐδὲ ἀναξυρίδας. Χρὴ δὲ μηδὲ φύσεως τρίχα διαφθείρειν, καὶ τὴν μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν. Οὐκ [13] ἀπομαδαρώσετε γάρ, φησιν ὁ νόμος, τοὺς πώγωνας ὑμῶν. Τοῦτο γὰρ γυναιξὶν εὐπρεπὲς ὁ δημιουργὸς ἐποίησε Θεός· ἀνδράσι δὲ ἀνάρμοστον ἐδοκίμασε. Σὺ δὲ ταῦτα ποιῶν διὰ τὸ ἀρέσκειν, ἐναντιούμενος τῷ νόμῳ, βδελυκτὸς γενήσῃ παρὰ Θεῷ τῷ κτίσαντί σε κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ. Ἐὰν οὖν θέλῃς Θεῷ ἀρέσκειν, ἀπέχου πάντων ὧν μισεῖ αὐτός, καὶ μηδὲν πράσσε τῶν αὐτῷ ἀπαρεσκόντων.

vetat, dicens; *Non facietis vobis ſiſoem*, *neque* Lev. 19. 27. & 21. 5.
anaxyridas. Oportet præterea non barbæ pilum Epiph. ibid.
corrumpere, nec formam hominis contra naturam mutare. *Non* enim, inquit Lex, *depilabitis bar-* Ibid.
bas veſtras. Nam decori gratiâ creator Deus læves mulieres fecit; id porrò viris incuncinnum meritò judicavit. Tu verò ſi hæc uti placeas feceris, Legis violator, exſecrabilis eris apud Deum, qui te ad imaginem ſuam fecit. Si ergo placere Deo volueris, abſtine ab iis omnibus quæ odit ipſe, nihilque efficias eorum quæ illi diſplicent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ'.

Ὅτι οὐ δεῖ περιεργάζεσθαι τοὺς κακῶς ζῶντας, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ ἔργῳ σχολάζειν.

[14] ΟΥτε ἴσῃ ὡς περινόμενος καὶ ἐμπεριπατῶν καὶ ἀλώμενος ἐν ταῖς ῥύμαις, ἀκαιρεπόπτης τῶν κακῶς ζώντων· ἀλλὰ τῇ τέχνῃ σου καὶ τῷ ἔργῳ σου προσέχων, τὰ τῷ Θεῷ φίλα ἀναζήτει ποιεῖν, καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ λόγια ἀναμιμνησκόμενος διηνεκῶς μελέτα. Λέγει γὰρ ἡ γραφή σοι, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσεις ἡμέρας καὶ νυκτός, περιπατῶν ἐν ἀγρῷ, καὶ ἐν οἴκῳ καθήμενος, κοιταζόμενος, καὶ διεγειρόμενος ἵνα συνιῇς ἐν πᾶσιν. Ἀλλ' εἰ καὶ πλούσιος ὑπάρχεις, χρείαν τέχνης πρὸς τὸ

CAPUT IV.

Quòd non oportet de iis qui malè vivunt ſatagere; ſed operi ſuo vacare.

NE ſis quaſi volitans, & inambulans, ac errans in vicis, intempeſtivus pravè viventium ſpectator: ſed arti tuæ operique tuo animum intendens, ſtude ut quæ Deo accepta ſunt facias, & Chriſti oracula recordatus aſſiduè meditare. Tibi enim ait Scriptura; *In lege ejus* Joſ. 1. 8.
meditaberis die ac nocte, *deambulans in agro*, Deut. 6. 7.
& ſedens in domo, *cubans & exſurgens*; *ut in omnibus intelligas*. Sed etſi dives ſis, nec arte quæ te nutriat opus habeas; ne vagabundus,

ac-

De κώμῃ aut de κουρᾷ ἐν κύκλῳ, circa quod legito Pollucem lib. 2. cap. 3. num. 5. Herodotum in Melpomene cap. 175. Plutarchum in vitæ Theſei paullo poſt initium, unà cum Dione Chryſoſtomo de regno Orat. 2. poſt principium, Suidam ad vocem Θησηΐς, Sidonio lib. 1. Epiſt. 2. Aldhelmo Opere de laudibus virginitatis cap. 58. & aliis de tonſura & reſuta in rotundum. Atque hanc Tertullianus cap. 4. libri de pallio, & Sidonius lib. 4. Epiſt. 13. cum multis commemorant. Invenies explicationes iſtas, ſi percurreris Verſiones variarum linguarum, Maimonidis librum de Idololatria, Rabbinos, Scholium Græcum, S. Cyprianum III. ad Quirinum 81. Hieronymum ad Jeremiæ IX. 26. Heſychium lib. 6. in Leviticum, Suidam in σισόη, Theodoritum in Leviticum Quæſt. 28. atque ex hoc poſtremo ſcribentem Auctorem Quæſtionum poſt Quæſtiones ad Antiochum cæſareum Tom. 2. S. Athanaſii, ſect. 38. quem ſic emendo, περὶ τὴν σισόην ἄλλοι ἄλλως ἡρμήνευσαν. ἐγὼ δὲ οἶμαι τὴν διάταξιν τὸν νόμον ἀπαγορεύσαι. εἰώθασι γὰρ οἱ Ἕλληνες μὴ ἀποκείρειν τῶν παίδων τὰς κορυφάς, καὶ τοὺς μυλλοὺς ἐᾶν, καὶ τούτους μετὰ χρόνον ἀνατιθέναι τοῖς δαίμοσιν. Id eſt, *Siſoem quidam aliter interpretati ſunt. Ego vero arbitror lege prohiberi capillorum tonſuram. Conſuevêre enim Græci capita puerorum non attondere, promitti verò comam relinquere, eamque poſtmodum Dæmonibus conſecrare.* Profectò nomen פאת non intellectum, reliquit Theodorito; τί φασί. Præterea verbum נקף ſi deducatur à נקף, *circumdabitis & rotundabitis* ſignificat, id quod ad cirros adduci poteſt; ſi à נקף, *amputabitis & attondebitis*, quod ſecuti ſunt alii. Similiter σισόην referre licet ad [illegible]. פאת ראש. & ad פאת זקן, Græcorum σκάφιον. σισόην, quorum prius tonſuram, annulatos crines poſterius reſpicit. Unde Heſychius utraque conjunxit. *Inſuper*, inquit, *nec comam in rotundum tondere*, *id eſt*, *non radere in rotundum aſpectum capitis*, *ſicut & Symmachus edidit*; *quemadmodum etiam hi facere conſueverunt*, *qui barbaricas ſtudent comas*: *propter quod*, *hoc LXX.* σισόην. *forſitan propter magnitudinem concurſorum capillorum appellaverunt.* Et quibuſdam interjectis, *Sed nec concinnos nutrire in honorem Dæmonum*, *capillis aliis fortiores*, *& hoc* (ſ. *hos*) *vovere*: *ſtudent enim hoc Pagani*, *caput puerorum offerre Dæmonibus.* *Unde de hoc maximè oportet putari legiſlatorem præcipere.* Igitur in tanta varietate ac obſcuritate, non eſt facile argendus antiquus Poëta Chœrilus, qui apud Joſephum lib. 1. contra Apionem Judæos appellat κορυφὰς τροχοκουράδας, *capitis ſub rotunditate detonſis*, Interprete Rufino; præſertim quia circularis hujus aut ſemicircularis tonſuræ, ὑποτροχάλω, & περιτροχάλω. περίτροχα, apud Herodotum lib. 3. cap. 8. Plutarchum de mulierum virtutibus, paullò ante finem, Agathiam Scholaſticum de imperio & rebus geſtis Juſtiniani lib. 2. non multò poſt initium, Nicetam Choniatem de Andronico Comneno lib. 1. num. 9. Pollucem loco citato, & Heſychium in voce σκάφιον, excogitari potuerunt plures figuræ; harumque aliquam in veteri Teſtamento non vetitam nihil impedit, quo minùs Judæi aſſumpſerint. Pari modo Epithetum ὀπισθοκόμων, quod Galilæis tribuit Nonnus in Johann. II. 2. quodque, ut & Homericum ὄπιθεν κομόωντες, Machlyibus applicari queat ex Herodoto lib. 4. cap. 180. Saracenis apud Theodorum Mopſueſtenum, & multis aliis populis, non certò pugnat cum præcepto Levitici. Cæterum citatus Rufini locus in mendo cubat, ſed parvâ operâ in rectum ſtatuetur per Græca Joſephi. Scribe meo periculo, *Poſtremum verò tranſibant genus mirabile viſione*, *linguam quidem Phœniſſam ore proferentes. Habitantes autem in Solymis montibus*, *ubi palus ampliſſima eſt. Juvenes* (Corruptè legebat αὐχμαλέοι pro αὐχμαλέοι) *capillis ſub rotunditate detonſis*, *ſuper equos erectos* (ἱππεί malè loco ἵππων) *habentes vultus*, *& quaſi fumo ſiccatos.* Plura Cl. Salmaſius, cujus librum de Coma nondum legeram, cùm ſuperiore ſcriberem, ut necdum vidi Dialogum ab illo eadem de re ſcriptum. COT.

12. Οὐδὲ ἀναξυρίδας.] Ad hunc locum nullatenus mihi ſatisfacio. Quid enim, quæſo, faciunt anaxyrides pedum, ubi de capillamento ex Levitici XIX. 27 diſſeritur? Multò minus ad rem, Franciſci Turriani & Caroli Bovii, Interpretum, ἐντομίδες, *inciſiones*, Levit. XIX. 28. XXI. 5. Jerem. XVI. 6. cruciamentum, non ornamentum. An cum verbis Levitici XIX. 27. voluit jungere textum Levit. XXI. 5. καὶ φαλάκρωμα οὐ ξυρηθήσεσθε τὴν κεφαλὴν ἐπὶ νεκρῷ· καὶ τὴν ὄψιν τοῦ πώγωνος οὐ ξυρήσονται. *Et calvitium non radentur caput, ſuper mortuum: & aſpectum barbæ non radent?* Verùm hoc in teſtimonio non cultus, ſed luctus deſignatur. Quid ſi ἀναξυρίδας σισόην explicant, ſecundùm mentem Symmachi, qui interpretatur οὐ περιξυρήσετε κύκλῳ τὴν πρόσοψιν τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. *Non radetis in rotundum aſpectum capitis veſtri.* Niſi dicatur id, affirmandum reſtat ἀναξυρίδας ea ſuperiori contextu huc irrepſiſſe: eam tamen affirmationem ægrè admiſerim abſque MSS. Codicum auctoritate. Cl. Salmaſius audaci, ut ſolet, conjecturâ, legebat οὐδὲ περιξυρίδα. Ibid.

13. Οὐκ ἀπομαδαρώσετε γάρ, φησιν ὁ νόμος, τοὺς πώγωνας ὑμῶν.] Proponit aliis verbis legem Levitici XIX 27. οὐδὲ φθερεῖτε τὴν ὄψιν τοῦ πώγωνος ὑμῶν. *Neque corrumpetis aſpectum* ſeu *effigiem* ſeu *faciem barbæ veſtræ*: latem adverſùs ritum, aut ſuperſtitioſum juxta nonnullos, aut luxurioſum juxta cæteros, quibuſcum Noſter ſentit, necnon Auctor illius Scholii in Catena MS. ὥσπερ καλλωπισμοῦ χάριν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ πορνείας. Emacula ex Codicibus Regiis Zonaram, ubi exponit Canonem 96. Synodi Conſtantinopolitanæ in Trullo habitæ, ac reſcribe illic, ὡς δὲ φησιν ὁ χρησμός, quod σκώπτων χρὴ ποιεῖν τὰς τρίχας τοῦ πώγωνος φυλάξ, ὅτι μὴ τὴν ὑπήνην ξυρεῖν, ὅσοι αὐτοὶ μὲν ξυροῦ, ἀλλὰ δὲ τι (malè vulgò ἐν) Σταθερον ἀπολείπειν ἐπιτηδεύουσι, τῷ ὑπήνῃ προσφέροντες, καὶ ὑπὲρ τοῦ πώγωνος αὐτοῖς ἀντιφέρωσί τι ἀποτρίβεσθαι. Verbo autem μαδαροῦν utuntur Septuaginta Nehemiæ XIII. 25. Quod ſequitur, τοῦτο γὰρ pleſſius verterer ſic. *Nam hoc*, cætere barba, *mulieribus decorum eſſe Creator Deus fecit*, *viris autem non convenire judicavit.* Ibid.

14. Οὔτε ἴσῃ ὡς περινόμενος.] Infrà cap. 7. proſertur ſententia Proverbiorum VII. 10. 11. 12. quam non injucundum erit cum hac conſerre. S. Hieronymus contra Helvidium cap. ult. *Illa ad hirundinis modum luſtrat univerſa penetralia.* Item Epiſtolâ 22. cap. 12. & 13. Ibid.

atque ambulator importunus efficiaris: ſed ſive adeas ad fideles ac conſectarios; cum eis confe- ſens, ſermones ſalutiferos ſere.

περίεργος οὐκ ἔχων, μὴ ῥεμβὸς γίνῃ, μηδὲ ἀκαιροβατούμενος· ἀλλ' ὅτε προσέρχῃ τοῖς πιστοῖς καὶ ὁμοδόξοις, συμβάλλων τὰ ζωοποιὰ προσομιλῇς ῥήματα.

CAPUT V.

Quos Scripturæ libros oporteat legere.

SIn minùs; intus ſedens Legem perlege, libros Regum, Prophetas; pſalle hymnos Davidicos; horúmque complementum Evangelium diligenter percurre.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ έ.

Ποῖα τῆς γραφῆς βιβλία δεῖ ἀναγινώσκειν.

Εἰ δὲ μὴ, καθεζόμενος ἔνδον ἀναγίνωσκε τὸν νόμον, τὰς Βασιλείας, τοὺς προφήτας· ψάλλε τοὺς ὕμνους Δαβίδ· διέρχου ἐπιμελῶς τὸ εὐαγγέλιον τὸ τούτων συμπλήρωμα.

CAPUT VI.

Quòd oporteat abſtinere ab omnibus Gentilium libris.

Citatur ab Anaſtaſio, Quæſt. 65.

AB omnibus Gentilium libris abſtine. Quid enim tibi cum alienis ſermonibus, vel legibus, vel falſis prophetis; quæ quidem, & homines leves avertunt à fide? Quid etenim tibi deeſt in lege Dei, ut ad illas Gentium fabulas appellas animum? Sive enim Hiſtorica percurrere cupis, habes Regum libros: ſive Sophiſtica & Poëtica, habes Prophetas, Jobum, Proverbiorum ſcriptorem; in his plus induſtriæ, quàm in omni Poëſi & Sophiſtarum argutiis reperies; quoniam Domini Dei, qui ſolus eſt ſapiens, voces ſunt: ſive Lyrica expetis, habes Pſalmos: ſive antiquas origines,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

Περὶ τοῦ ἀπέχεσθαι πάντων τῶν ἔξωθεν βιβλίων.

[15] Τῶν ἐθνικῶν βιβλίων πάντων ἀπέχου. Τί γάρ σοι καὶ ἀλλοτρίοις λόγοις, ἢ νόμοις, ἢ ψευδοπροφήταις, ἃ δὴ καὶ παρατρέπει τῆς πίστεως τοὺς * ἐλαφρούς; τί γάρ σοι καὶ λείπει ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰς ἐκεῖνα τὰ ἐθνόμυθα ὁρμήσεις; εἴτε γὰρ ἱστορικὰ θέλεις * διέρχεσθαι, [16] ἔχεις τὰς Βασιλείας· εἴτε σοφιστικὰ καὶ ποιητικὰ, ἔχεις τοὺς προφήτας, τὸν Ἰὼβ, τὸν παροιμιαστὴν, ἐν οἷς πάσης ποιήσεως καὶ * σοφιστείας πλείονα ἀγχίνοιαν εὑρήσεις, ὅτι κυρίου τοῦ μόνου σοφοῦ * Θεοῦ * φθόγγοι εἰσίν· εἴτε ᾀσματικῶν ἐρᾷς, ἔχεις τοὺς ψαλμούς· εἴτε ἀρχαιογονίας, ἔχεις τὴν γένεσιν·

* Anaſt. κουφοτέρους
* Anaſt. ...
* Anaſt. σοφίας
* Anaſt. φθέγματα

---

15. *Τῶν ἐθνικῶν βιβλίων πάντων ἀπέχου.*] Librorum à Paganis conſcriptorum lectio ſecum vehit multa commoda, multa incommoda, & bono vel malo animo ſuſcipitur. Eapropter apud Magiſtros veteres modò invenies permiſſam, immò probatam, ſuaſam, laudatam, defenſam; modò condemnatam, & vel omnibus aut ſaltem quibuſdam prohibitam; modò nonnullis præceptionibus munitam atque vallatam. Comprobant, tuentur, laudibus efferunt, potiſſimùm Alexandrinus Clemens lib. 1. Operis variè contexti, Tertullianus de Idololatria cap. 10. Origenes Philocaliæ cap. 13. & apud Euſebium Hiſt. Eccleſ. lib. 6. cap. 18. 19. Gregorius Nazianzenus Orat. 20. Hieronymus Epiſt. 84. ad Magnum Oratorem, Gregorius Papa ad I. Reg. XIII. 19. 20. Theodoritus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 4. cap. 26. Socrates ac Nicephorus in conſimili Syntagmate, ille lib. 3. cap. 16. hic lib. 10. cap. 26 & Johannes Damaſcenus cap. 1. libri de Dialectica. Rejiciunt ac vetant univerſè cum Conſtitutionibus hîc & lib. 2. cap. 61. Recognitiones lib. 10. capp. 15. 42. Iſidorus lib. 3. Sententiarum cap. 13. notaque nulli non eſt circa hanc rem Hieronymi flagellatio; cui annectere oportet quod de Cæſario Arelatenſi refert Cyprianus diſcipulus in vita illius cap. 5. Vide quoque Epiſtolam 8. Paulini ad Auſonium. Sed & Origenis ſtudium erga litteras ſæculares nonnullis diſplicabat; quibus ille reſpondit per Epiſtolam, ut videre eſt in Hiſtoria Euſebii lib. 6. cap. 19. Haymo Halberſtatenſis lib. 6. de Chriſtianarum rerum memoria cap. 5. *Quid autem erratum eſt ab Origene, & contra Orthodoxam fidem aliquod deſcriptum, opinor hoc ei accidiſſe, quia nimio lectionis ſtudio Philoſophos eſt amplexus. Attigerat enim & omnino aſſecutus fuerat ſecreta Platonis, & Pythagoræ, Zenoniſque Stoici, & Cerinthi volumina, cæterorumque Philoſophorum*, &c. Quis fuerit Cerinthus iſte, novus ex Hæretico Philoſophus, juxta cum ignariſſimis ſcio; nec ſatago quærere, quia conſtat apud me debere reponi Cornuti nomen, ex his Rufini, interpretantis caput mox laudatum Euſebianæ Hiſtoriæ. *Aſſecutus quippe fuerat Origenes omnia Platonis ſecreta. In ſtitutus fuerat in libris Numenii, & Cronii, & Apollophanis, ac Longini, ſed & Moderati, atque Nicomachi. In Pythagoricis vero ſummorum virorum, non cum latuère Commentariis. Attigit etiam Chæremonis Stoici, & Cornuti volumina.* Unde etiam ſubſtituendum fortè Chæremonis, loco Zenonis in Haymone. Peculiariter verò, ne legant libros Ethnicorum interdicit Epiſcopis Concilium Carthaginenſe 4. Can. 16. *Ut Epiſcopus Gentilium libros non legat, Hæreticorum autem pro neceſſitate & tempore.* Monachis Iſidorus Peluſiota lib. 1. Epiſt. 63. & Iſidorus Hiſpalenſis cap. 8. ſuæ Regulæ. Nilus aſceta Lib. II. Ep. 73. Lib. IV. Epiſt. 1. Quinetiam ab Apoſtata Juliano Chriſtianorum ſimiâ, in fragmento præſcribitur quibus Scriptoribus abſtinere debeant Sacerdotes. Extitat adhæc Epiſtola Gregorii Nazianzeni ad Gregorium Nyſſenum, numero quadrageſima tertia, quâ increpat eum quòd ſacris voluminibus abjectis, profana in manus ſumpſerit, Rhetorque audire quàm Chriſtianus maluerit. Nec diſſimilis argumenti litteræ objurgatoriæ alterius Gregorii, Romani ſcilicet, ad Deſiderium Galliæ Epiſcopum, ubi alludere videtur ad verba Hieronymi tum Epiſt. 146 tum lib. 3. Commentariorum in Epiſtolam ad Epheſios ad cap. 6. verſ. 4. qui Hieronymus conſuli quoque poteſt cum fructu in Dialogo adverſùs Luciferianos cap. 5. & in Epiſt. 61. cap. 1. quemadmodum & Caſſianus Collatione 14. cap. 12. Paulinus ad Severum Epiſt. 7. & Sidonius lib. 4 Epiſt. 3. 10. lib. 8. Epiſt. 4. lib. 9. Epiſt. 16 Denique aviditati comparandæ Gentilis eruditionis modum imponunt, cautiones inter legendum profana ſcripta adhibendas edocent, Opera nullatenus attingenda demonſtrant, & capiendas ex ea lectione utilitates indicant, ut multos qui non occurrunt miſſos faciam, Clemens Alexandrinus Centone 1. p. 283. 284. Origenes Homil. 11. & 14. in Geneſim, necnon apud Gregorium Thaumaturgum in παρηγορικῷ ἐγκωμίῳ, Didymus citatus à Damaſceno Parallelorum lib. 3 cap. 64. Baſilius Homiliâ in principium Proverbiorum, & tractatu integro quo modo adoleſcentes ex Gentili doctrina proficiant, Gregorius Nazianzenus ſeu potiùs Amphilochius Iconienſis Carmine Iambico ad Seleucum, Gregorius Nyſſenus libro de vita Moſis in myſtica interpretatione, Iſidorus Peluſiota lib. 2. Epiſt. 3. Hieronymus ad Damaſum Epiſt. 146. Auguſtinus Epiſt. 131. ac lib. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 40. Beda lib. 2. in Samuelem cap. 9. Damaſcenus fidei Orthodoxæ lib. 4 cap. 18 Haymo ubi ſuprà, & Scriptor Chronicorum S. Benigni Divionenſis Tom. 1. Spicilegii Acheriani pag. 463. Ut autem ad Conſtitutiones redeam, monitum te velim, Lector, circa variantes lectiones ex Anaſtaſii Quæſtionibus, optimè exhibere manu ſcriptum Anaſtaſium in Bibliotheca Regia, ἀλλὰ, & ἀρχεσθαι, & Βασιλείας, & σοφίας, & φθέγματα: præterea rectius in Anaſtaſio ὁρμήσῃς haberi, quàm in Pſeudo-Clemente ὁρμήσεις. COT.

lib. 9. Epiſt. 48.

16. *Ἔχεις τὰς Βασιλείας &c.*] Inter varias Inſtrumenti veteris deſcriptiones illam quoque adnotabis; cujus partes ſunt ἀρχαιογονία, νομικὰ καὶ προφητικὰ, ἱστορικὰ, σοφιστικὰ, hoc eſt ad ſapientiam eruditionem cunctaſque diſciplinas pertinentia, καὶ ποιητικὰ, & ᾀσματικά. Nullum quippe Opus in Teſtamento veteri legitur, quod non ad aliquam ex his claſſibus referatur. Sic univerſam Scripturam, novam quoque comprehendit diviſio præcedentis capitis, in τὸν νόμον, τὰς Βασιλείας cum quibus ſubintelliguntur reliquæ Hiſtoriæ, τοὺς ὕμνους, & τὸ εὐαγγέλιον. Videnda notata in caput 47. Epiſtolæ primæ Clementis. Accedit aliquatenus ad priorem enumerationem illa Leontii Byzantini de Sectis Actione 2. quâ ponuntur βιβλία ἱστορικὰ, σοφιστικὰ, προφητικὰ, & πρὸς τὸ ψάλλειν χρήσιμα. Secundam inſtituit Cyrillus Hieroſoly-

* Anaſt. πα- ραγγελμάτων
* Anaſt. ἀ- πέχου

ρσου· εἴτε νομίμων * καὶ * παραγγελιῶν, τὸν ἔνδοξον κυρίου τοῦ Θεοῦ νόμον. Πάντων οὖν τῶν ἀλλοτρίων καὶ διαβολικῶν ἰσχυρῶς * ἀπόσχου. Πλὴν καὶ τὸν νόμον ἀναγινώσκων, τῶν ἐν αὐτῷ ἐπεισάκτων ἀπόσχου· εἰ καὶ μὴ πάντων, ἀλλά τινων, [17] τῶν τῆς δευτερώσεως· μόνον δὲ πρὸς ἱστορίαν ἀναγίνωσκε, εἰς τὸ γινώσκειν σε, καὶ δοξάζειν τὸν Θεὸν, ὅτι ἀπὸ τοιούτων καὶ τοσούτων ἐῤῥύσατό σε δεσμῶν. Ἔστω δέ σοι πρὸ ὀφθαλμῶν γινώσκειν, τί νόμος φυσικὸς, καὶ τί τὰ τῆς δευτερώσεως, τά τε ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς μοσχοποιήσασι δοθέντα ἐπείσακτα. Νόμος γάρ ἐστι, πρὶν ἐλάλησε κύριος ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ τὸν λαὸν εἰδωλολατρῆσαι καὶ [18] μοσχοποιῆσαι τὸν παρ' Αἰγυπτίοις Ἆπιν, τουτέστιν ἡ δεκάλογος· ἃ δὲ ἁμαρτήσασιν αὐτοῖς ἐπετίθη δεσμὰ, σὺ σεαυτῷ μὴ ἐπισπάσῃ. Ὁ γὰρ σωτὴρ ἡμῶν οὐ δι' ἕτερόν τι ἦλθεν, ἢ ἵνα ῥύσηται τοὺς ὑποδίκους τῆς ἀποκειμένης ὀργῆς, καὶ πληρώσῃ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὰ δεσμὰ τῆς δευτερώσεως τῶν ἐπεισάκτων ἢ παύσῃ ἢ μεταθῇ. Διὰ γὰρ τοῦτο προσκαλούμενος ἡμᾶς ἔλεγε· Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Σὺ οὖν ἀναγνοὺς τὸν νόμον σύμφωνον ὄντα τῷ εὐαγγελίῳ καὶ τοῖς προφήταις, ἀναγίνωσκε καὶ τὰς Βασιλείας, ὅπως εἰδέναι ἔχῃς, ὅσοι δίκαιοι ἐγένοντο βασιλεῖς, καὶ ηὐξήθησαν ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἡ ἐπαγγελία τῆς αἰωνίου ζωῆς αὐτοῖς διέμεινε παρ' αὐτῷ· ὅσοι δὲ βασιλεῖς ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ Θεοῦ, ἐν ἀποστασίᾳ αὐτῶν συντόμως ἀπώλοντο τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίᾳ, καὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἐστερήθησαν, ἀντὶ ἀναπαύσεως αἰωνίαν κόλασιν κληρωσάμενοι. ταῦτα

habes Geneſim; ſive leges ac mandata, inclytam Domini Dei legem habes. Ab omnibus itaque alienis & Diabolicis fortiter abſtine. Sed & dum Legem lectitas, abſtine ab iis quæ in eâ ſunt aſcita; & ſi non ab omnibus, à quibuſdam tamen, quæ ad Deuteroſim pertinent: quæ tantummodo hiſtoricæ cognitionis cauſſâ lege; ut agnoſcas, laudéſque Deum, quòd te talibus tantíſque vinculis liberarit. Sit autem tibi ante oculos propoſitum, cognoſcere quid ſit Lex naturalis; & quid ſint adjuncta illa quæ ad Deuteroſim ſpectant, quæque in eremo conflatoribus vituli data ſunt. Lex enim in iis conſiſtit quæ antè quàm populus in Idololatriam incideret, & vitulum, Apim illum Ægyptiorum, fabricaretur, Dominus Deus locutus eſt; id eſt, in Decalogo: porro vincula quæ illis poſtquam peccarunt, injecta ſunt, tu tibi ne attrahas. Salvator quippe noſter non ob aliud venit, niſi ut reos ab ira reſervata liberaret, Legem & Prophetas impleret; & aſcita illa Deuteroſeos vincula, vel adimeret vel transferret. Idcirco enim invitans nos aiebat; *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Mat. 11, 28. Tu igitur cùm legeris Evangelio ac Prophetis concordantem Legem, etiam legito Regum hiſtorias, ut ſcire poſſis, quòd omnes Reges qui juſti fuere, à Deo aucti ſunt; & apud illum æternæ vitæ promiſſio eos manſit: quotquot autem Reges à Deo fornicati ſunt, in defectione ſua, juſto Dei judicio, brevi interierunt; & vitâ ejus privati ſunt, ſempiternum ſupplicium pro re-

---

ſolymitanus Catecheſi 4. colligens in veteri Teſtamento libros Legis quinque, Hiſtoricos ſeptem, Poëticos quinque, totidemque Propheticos: nec longè abit Gregorius Nazianzenus Carmine 33. De veris Scripturæ libris; dumtaxat enim, conjungendo libros quinque Moyſis cum ſeptem ſequentibus, Hiſtoricos duodecim facit. E Leontio autem leve mendum tolli debet. Impreſſum eſt, ἐφεξῆς τούτοις εἶτα βιβλία τέσσαρα, ὧν πρῶτον ὁ Ἰησοῦ· τοῦτο δὲ [illegible] Ἰησοῦ [illegible] συγγεγραμμένον διήγησιν ἔχει, αἱ παροιμίαι Σολομῶντος [illegible] ὁ ἐκκλησιαστὴς τέταρτον, τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων. πεντάχου δὲ καὶ μετὰ τὰ ἐφεξῆς τὸ ᾆσμα τῶν ᾀσμάτων λέγω, ὥσπερ τοῦ νόμου [illegible] εἶναι. Cum ſenſus exigat, μετὰ τῶν ᾀσμάτων, cum non poſt, uti poſtea nactus ſum in MS. Regiæ Bibliothecæ. COT.

17. *Τῶν τῆς δευτερώσεως.*] Ex Clemente ſuppoſititio, hîc & lib. 2. cap. 5. 35. lib. 6. cap. 12. 18. 19. 20. 21. 22. & 23. Moſaica præcepta dividuntur in νόμον, ſeu νόμον φυσικὸν, νόμον ἁπλοῦν· νόμον ἀπαθῆ, καθαρὸν, &c. ἀπαραποίητον, & in τὰ ἐν νόμῳ ἐπείσακτα. ſive δευτέρωσιν, τὰ τῆς δευτερώσεως. δεσμὰ τῆς δευτερώσεως τῶν ἐπεισάκτων. δεσμὰ ἀσήκωτα ἐπείσακτα, μάλιστα, ἀλλ' οὖν τὰ διὰ τῆς δευτερώσεως ἐπείσακτα: atque naturalis quidem Lex eſt Decalogus, verba decem à Deo prolata & ſancita, antequam Iſraelitæ Apim vitulum conflarent ac venerarentur; Lex vero adſcititia continet ea omnia quæ populo poſt Idololatriam mandata ſunt & impoſita, videlicet ſacrificia, Baptiſmata, aſperſiones, purificationes, decimas, ſeparationes, ciborum diſtinctionem, vacationes, aliaſque cærimonias & præceptiones: denique Legem neque unctio comitatur, neque Evangelii prædicatio ſuſtulit, cùm Deuteroſis (ſive Deuteronomium) & vim intulerit, & per Chriſtum fuerit abolita aut tranſlata, ſervatis tantummodo quibuſdam; verbi gratiâ, oblationibus ad ſacerdotum pauperumque ſuſtentationem. Dixi *Deuteroſis ſive Deuteronomium*: Hæc enim ſolent abſque diſcrimine uſurpari. Unde S. Anſelmus ad Matth. XXII. 23. adſcribens interpretationem B. Hieronymi, δευτέρωσιν mutat in Deuteronomium. Et Maximus in Scholiis ad Epiſtolam nonam Dionyſii, Judaicas Deuteroſes & traditiones per nomen Deuteronomii exprimit; ὥσπερ τὸ [illegible] λεγὴ. αἱ δὲ Ἑβραίων ἐν τῷ δευτερονομίῳ ἔχουσιν. Photius autem dum de Conſtitutionibus Apoſtolicis judicat, reſpiciendo ad loca de quibus agimus, refert opponi Libro, quòd contra Deuteronomium criminationes quaſdam emittat. Ubi admodum ſuavem ſe præſtat David Blondellus, qui in Pſeudo-Iſidoro pag. 36. ſuſpicatur pro κατὰ τῆς δευτερώσεως legendum κατὰ τοῦ δευτέρου νόμου. Conſule quod obſervavi paullò antea. Jam relatæ Auctoris noſtri ſententiæ favet Chryſoſtomus Orat. 2. adverſus Judæos, & Homil. 17. in Acta Apoſtolorum. Si quidem priori in loco docetur, quòd poſt feſtum Dæmonibus celebratum Deus Judæis permiſerit ſacrificia: in poſteriori, (quem ex parte deſcribunt Oecumenius ac Theophylactus) quod Idololatriam in Deſerto cum victimis peractam ſecuta ſint ſacrificia Deo oblata, & præcepta cærimonialia. Favet qui ſub Chryſoſtomi nomine interdum latet Auctor Operis imperfecti in Matthæum, dum ad cap. 8. verſ. 3. & ad cap. 11. verſ. 21. & 30. ponit legem levem & juſtam, id eſt, Decalogum, ante Idolum Vituli fabricatum; & legem gravem, immitem, ſuperbam, atque obſervatu impoſſibilem, dictatam à Deo irato poſtquam populus Vitulum adoraſſet, in pœnam commiſſæ Idololatriæ, ab eodem autem placato meritò reſciſſam. Favet quoque Lactantius, quia dicit lib. 4. cap. 10. à Deo Idololatriæ ſcelere offenſo Judæos Legi quam per Moyſem dederat fuiſſe ſubjugatos. Quibus adde Hieronymum ad Jeremiæ VII. 22. *Manifeſtè,* inquit, *intelligitur quod primum Decalogum dederit in tabulis lapideis, ſcriptum digito Dei; & poſt offenſam Idololatriæ capitiſque Vituli, poſtea juſſerit ſibi magis fieri quam Dæmonibus; auferens puram religionem mandatorum Dei, & concedens ſanguinem victimarum, carnium que deſiderium.* In Ezech. XX. 23. &c. *Poteſt & hoc dici, quod ante offenſam, Decalogum tantum acceperint, poſt Idololatriam verò & Blaſphemiam, multiplices Legis cærimonias.* Quo loci ſacri, Interpretatio Theodoreti cum Hieronymiana concordat. Denique Photius videtur excuſare Apoſtolicas Diataxes. Mitto enim Juſtinum, qui colloquens cum Tryphone (p. 263.) agnoſcit tantùm in Lege Moſaica τὰ φύσει καλὰ καὶ εὐσεβῆ καὶ δίκαια. τὰ καθόλου φύσει καὶ αἰώνια καλὰ, & τὰ πρὸς σκληροκαρδίαν τοῦ λαοῦ διατεταγμένα: itemque Irenæum, ex cujus ſententia lib. 4. cap. 27. dividitur Lex in *naturalia & libertatis decreta*, atque in *vincula ſervitutis*: necnon Anaſtaſii Abbatis dictum Tom. 3. Antiquæ Lectionis Henrici Caniſii, Sacrificia Judæis permiſſa non fuiſſe, niſi poſtquam Dæmoniis ſacrificârunt. Verùm non obſtante horum auctoritate, compertum habetur ex veritate divinorum Eloquiorum, ante vitulum conflatum & culeum, præceptos fuiſſe eodem modo quo poſtea, multos Legales ritus, circumciſionem, ſacrificia, Paſcha, oblationes varias, feſta &c. Quinimo dimitti præcipiuntur Hebræi ex Ægypto, ut ſacrificent ac immolent Deo. Exod. 3. &c. Accedit hæc inconſtantia noſtri Conſtitutoris, quam nemo non perſpiciet, ſi loca illius conferre voluerit. Negare tamen non auſim, μοσχοποιΐᾳ factum eſſe, ut Deus multò pluribus ac durioribus obſervationum vinculis ligaverit populum contumacem, Ibid.

18. *Μοσχοποιῆσαι τὸν παρ' Αἰγυπτίοις Ἆπιν.*] Traditur idem à Pſeudo Clemente altero Recognitionum lib. 1. cap. 35. Lactantio lib. 4. cap. 10, Hieronymo ad Oſee IV. 15. 16. VII. 14. VIII 13. (qui etiam de Mnevi altero bove Ægyptiorum) Ruffino in Amos V. 25. 26. & Iſidoro Originum lib. 8. cap. ult. Theophylactus enarrans Actorum caput 7. μόσχῳ εἰς τιμὴν ἄπιν ἐποίησαν. At Apim Soli ſacrum fuiſſe refert Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 21. Lunæ, non ſolus Ammianus lib. XXII. ut dictum Salmaſio in Exercitationibus Plinianis p. 438. ſed etiam Ælianus lib. 11. de na-

rura

requie ſortiti. Hæc igitur cùm leges multùm fide auctus, Chriſto, cujus es corpus ac membrum, adjungeris. Deambulans autem in foro, & lavare cupiens, utere virorum balneo; ne, quia corpus turpiter nudum mulieribus oſtenderis, aut quod non decet viros videre ſpectaveris, vel tu illaqueeris, vel in te illaquees feminas quæ ita facile capiuntur. Iſta ergo cave, ne animæ tuæ injiciantur laquei.

ὃν ἀναγινώσκων, πολὺ τῇ πίστει αὐξηθεὶς, συνοικοδομηθήσῃ Χριστῷ, οὗ σῶμα καὶ μέλος τυγχάνεις. Περιπατῶν δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ [19] λούσασθαι βουλόμενος, χρῆσαι βαλανείῳ ἀνδρείῳ, ἵνα μὴ δείξῃς τὸ ἐπιδεικνύμενον σοι σῶμα ἐν ἀσχήμονι ἀποκαλύψει γυναιξὶν, ἢ θεάσῃ θέαν οὐχ ἁρμόζουσαν ἀνδράσιν, ἢ σὺ παγιδευθῇς, ἢ παγιδεύσῃς ἐπὶ σαυτῷ τὰς οὕτως εὐαλώτους γυναῖκας. Φυλάσσου οὖν τὰ τοιαῦτα, ἵνα μὴ λάβῃς βρόχους τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ.

CAPUT VII.

De muliere pravâ.

Prov. 7. 1. &c. AUdiamus enim, quid in Sapientiæ libro ſanctus ſermo dicat. *Fili cuſtodi ſermones meos; mea vero mandata reconde apud teipſum. Dic ſapientiam ſororem tuam eſſe, prudentiam autem familiarem tibi aſſere; ut te ſervet à muliere aliena & mala, ſi te verbis blandis adorta fuerit. De feneſtra enim domus ſuæ in plateas proſpiciens, quemcumque viderit inſipientium filiorum adoleſcentem, cordis inopem, prætereuntem per forum, in tranſitibus adium ſuarum, & loquentem in tenebris veſpertinis, cùm eſt nocturna quies & caliginoſa: & verò mulier occurrit ei, ſpeciem habens meretriciam; quæ juvenum corda evolare facit; eſt autem ipſa in modum volucris vaga, eſt luxurioſa, & in domo non quieſcunt pedes ejus: interdum enim foris vagatur, interdum vero in plateis, ad omnem angulum inſidiatur: deinde apprehendens, oſculata eſt eum, & impudenti facie allocuta eſt eum; Victima pacifica mihi eſt, hodie reddo vota mea; ob hanc cauſſam exivi obviam tibi, deſiderans faciem tuam, inveni te; faſciis lectum meum tetendi, & tapetis Ægyptiis ſtravi; aſperſi cubile meum croco, & domum meam cinnamomo; veni, & fruamur amicitiâ uſque in diluculum, veni, & in amore volutemur*; & quæ ſequuntur; quibus ſubdit; *Seduxit autem eum multâ collocutione, & laqueis labiorum abripuit eum: ille autem ſecutus eſt eam, inſtar cepphi elevatus.* Et rurſus ait;

Prov. 5. 3. *Ne intenderis mulieri nequam: mel enim diſtillat de labiis femina*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Περὶ γυναικὸς φαύλης.

ΜΑθωμεν γὰρ, ἐν τῇ σοφίᾳ τί λέγει ὁ ἅγιος λόγος. Υἱὲ φύλασσε ἐμοὺς λόγους, τὰς δὲ ἐμὰς ἐντολὰς κρύψον παρὰ σεαυτῷ. Εἶπον τὴν σοφίαν σὴν ἀδελφὴν εἶναι, τὴν δὲ φρόνησιν γνώριμον περιποίησαι σεαυτῷ, ἵνα σε τηρήσῃ ἀπὸ γυναικὸς ἀλλοτρίας καὶ πονηρᾶς, ἐάν σε λόγοις τοῖς πρὸς χάριν ἐμβάλληται. Ἀπὸ γὰρ θυρίδος οἴκου αὐτῆς εἰς τὰς πλατείας παρακύπτουσα, ὃν ἂν ἴδῃ τῶν ἀφρόνων τέκνων νεανίαν ἐνδεῆ φρενῶν παραπορευόμενον ἐν ἀγορᾷ, ἐν διόδοις οἴκων αὐτῆς, [20] καὶ λαλοῦντα ἐν σκότει ἑσπερινῷ, ἡνίκα ἂν ἡ ἡσυχία νυκτερινὴ καὶ γνοφώδης· ἡ δὲ γυνὴ συναντᾷ αὐτῷ εἶδος ἔχουσα πορνικόν. ἣ ποιεῖ νέων ἐξίπτασθαι καρδίας, ἀνεπτερωμένη δέ ἐστι καὶ ἄσωτος, ἐν οἴκῳ δὲ οὐχ ἡσυχάζουσιν οἱ πόδες αὐτῆς· χρόνον γάρ τινα ἔξω ῥέμβεται, χρόνον δὲ ἐν πλατείαις παρὰ πᾶσαν γωνίαν ἐνεδρεύει· εἶτα ἐπιλαβομένη ἐφίλησεν αὐτὸν, ἀναιδεῖ δὲ προσώπῳ προσεῖπεν αὐτόν· Θυσία εἰρηνική μοι ἐστὶ, σήμερον ἀποδίδωμι τὰς εὐχάς μου· ἕνεκα τούτου ἐξῆλθον εἰς συνάντησίν σου, ποθοῦσα τὸ σὸν πρόσωπον, εὕρηκά σε· κειρίαις τέτακα τὴν κλίνην μου, ἀμφιτάπησι δὲ ἔστρωκα τοῖς ἀπ' Αἰγύπτου· διέρραγκα τὴν κοίτην μου κρόκῳ, τὸν δὲ οἶκόν μου κινναμώμῳ· ἐλθὲ καὶ ἀπολαύσωμεν φιλίας ἕως ὄρθρου, δεῦρο καὶ ἐγκυλισθῶμεν ἔρωτι· καὶ τὰ ἑξῆς οἷς ἐπιφέρει. Ἀπεπλάνησε δὲ αὐτὸν πολλῇ ὁμιλίᾳ, βρόχοις τε τοῖς ἀπὸ χειλέων ἐξώκειλεν αὐτόν· ὁ δὲ ἐπηκολούθησεν αὐτῇ [21] κεπφωθείς. Καὶ πάλιν λέγει· Μὴ πρόσεχε φαύλῃ γυναικί· μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυ-

---

tura animalium cap. 11. Porphyrius apud Euſebium Præparat. Evangel. lib. 3. cap. 13. Theodoritus Græcarum affectionum Curationis Sermone 3. ante medium, & Suidas

pag. 314. in Ἄπις ac Μέμφις: Tauro cœleſti Lucianus de Aſtrologia. Apud Ælianum verò libri citati capite 10. Ægyptii Apidi ſuo tribuunt vigintinovem notas, quæ ſydera aliaſque res ſignificent. Atque de Api ſcripſerunt omnes; nemo, quod ſciam, correxit depravatiſſimum locum Georgii Cedreni, ubi de geſtis Theodoſii magni; νῦν, τὸν Σάραπιν οἱ μὲν τὸν Δία εἶναι λέγουσιν, οἱ δὲ τὸν Νεῖλον, διὰ τὸ τὸν μόδιον ἔχειν ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τὸν πῆχυν. οἱ δὲ Ἄπιν τινὰ ἄνθρωπον διέτρεφον ἐν Ἀλεξάνδρῳ γεγονότα, ὡς ἐν καιρῷ λιμοῦ ἐκ τῶν ἰδίων ἐπήρκεσε τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν. ὁ καὶ τελευτήσαντι ναὸν καὶ φιάλην ἀνήγειραν· καὶ βοῦς αὐτοῦ ἐτρέφετο, ὃς καὶ Ἄπις ἐκαλεῖτο, ἀφορμὴν ἔχων τὴν διατριβήν. σύμβολον δὲ τοῦ γεωργοῦ μετωνομάσθη ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὄνομα καὶ Σόρραπις καὶ Σάραπις τὴν φιάλην. Legendum, μετωνόμασαν δὲ τὸ ἀνθρώπου ὄνομα καὶ Σόραπιν καὶ Σάραπιν τὴν φιάλην. Uti paret per hæc Nicephori Hiſt. Eccl. lib. 15. cap. 8. Σάραπις δ' ἐστὶν ὁ Ζεὺς ἢ ὁ Νεῖλος, ὁ Ἄπις τὶς ἀνὴρ ἐν Μεμφίτιδι πόλει ὃς λιμοῦ ἐπελθόντος ἐκ τῶν ἰδίων Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπήρκεσε· ᾧ τελευτήσαντι, ναόν τε καὶ φιάλην ἱδρύσαντο· ὅπως δὴ καὶ βοῦς ἐτιμᾶτο ἐπ' ἐκείνῳ ἔχειν ἐναργέστερον τὸ σύμβολον εἰς εὐπορίαν τοῦ γεωργοῦ ὃς καὶ αὐτός, Ἄπις ὀνομασθεὶς τὴν διατριβὴν ἐκάλουν. τὴν δὲ σορὸν τοῦ Ἄπιδος ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου μετωνόμασαν εἰς τὸ νῦν. Σάραπιν ἐκάλουν αὐτοῦ τὴν φιάλην. ὁ καὶ Σάραπιν μετωνόμασαν τὸν σωρόν. Ibid.

19. Λούσασθαι βουλόμενος, χρῆσαι βαλανείῳ ἀνδρείῳ.] Erant olim in Fidelibus, tum luxuriâ & laſciviâ, more Infidelium diffluentes; tum ſimpliciores ac idiotæ, à quibus (inquit Epiphanius Hæreſi 30. cap. 7) propter negligentiam Doctorum ignaris, non vitabatur lavatio cum alterius ſexus hominibus. Ideirco Conſtitutione hac, & illâ capitis 9. prohibentur balnea promiſcua virorum & mulierum. Ea demque interdictio legitur in Canonibus Laodiceno 30. & Trullano 77. ad quem Balſamon improbat etiam lavationem balnei viro uxorique communem. Sed & ſancti Patres conſuetudinem turpitudinis, periculi, & ſcandali plenam proſcripſerunt; Clemens Alexandrinus Pædagogi 3. cap 5. Cyprianus de diſciplina & habitu virginum, circa finem, & in antiquis Editionibus libro de lapſis, ante finem, Chryſoſtomus tractatu de educandis liberis, per virum eruditiſſimum Franciſcum Combefiſium vulgato, p. 73. Palladius Dialogo de vita S. Chryſoſtomi cap. 13. & Hieronymus lib. 2. adverſus Jovinianum cap. ult. nec non Nilus Lib. II. Epiſt. 221. Quid quòd Ethnicis multis res diſplicuit? ut Heſiodo in fine libri 1. Operum & Dierum, cujus verſus laudatur à Clemente Alexandrino. Varro lib. 8. de lingua Latinâ, post medium, *Ubi bina eſſent conjuncta ædificia, lavandi cauſâ; unum ubi viri, alterum ubi mulieres lavarentur.* Et in Hiſtoria Auguſta refertur quod Hadrianus lavacra pro ſexibus ſeparaverit, Antoninus Philoſophus lavacra mixta ſubmoverit, Alexander Severus balnea mixta Romæ prohiberetur exhiberi. Denique per leges civiles licebat marito repudium mittere uxori, ſi ea contra ipſius voluntatem cum viris extraneis lavaret. Abſit itaque ut poſt Evagrium lib. 1. cap. 21. & Nicephorum lib. 14. cap. 50. laudemus ſtultos illos Aſcetas, qui dum ſibi ἀπαθεῖς eſſe videbantur, ſolebant balneas adire, ut unà cum mulieribus lavarentur. Ibid.

20. Καὶ λαλοῦντα ἐν σκότει ἑσπερινῷ.] MS. Reg. 495. ἀλλοῦσαν. LXX. aut ſcripſerunt ἀλῶσαν, errantem, vagantem, quod accedit ad ſignificationem verbi צעד gradi, ſtare, aut legerunt קרא à קרא clamavit, convocavit. Certè Verſio Arabica *loquentem* exhibet. Poſtea verſu 17. ſcriptum videntur repetiſſe in Hebræo, עֶרֶשׂ *tentorium meum*, οἶκόν μου. Ibid.

21. Ὁ δὲ ἐπηκολούθησεν αὐτῇ κεπφωθείς.] Cepphus avis eſſe dicitur leviſſima, ſtolidiſſima, captu facilis, & ad libidinem maximè prona. Inde ex Antiquis, hunc textum LXX. Proverb. VII. 22. alii de deceptione intellexerunt, alii de luxuria. Sed ſi levitas animalis aſſumatur, magis Verſio Se-

γυναικὸς πόρνης, ἣ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὑρήσεις, καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου. Καὶ πάλιν. Ἀλλ' ἀποπήδησον, καὶ μὴ ἐγχρονίσῃς, μηδὲ ἐπιστήσῃς σὸν ὄμμα πρὸς αὐτήν. Πολλοὺς γὰρ τρώσασα καταβέβληκε, καὶ ἀναρίθμητοί εἰσιν, οὓς πεφόνευκεν. Εἰ δὲ μὴ, φησὶ, μεταμεληθήσῃ ἐπ' ἐσχάτων σου, ἡνίκα ἂν κατατριβῶσι σάρκες σώματός σου, καὶ ἐρεῖς, πῶς ἐμίσησα παιδείαν, καὶ ἐλέγχους δικαίων ἐξέκλινεν ἡ καρδία μου; οὐκ ἤκουον φωνῆς παιδεύοντός με καὶ διδάσκοντός με, οὐ παρέβαλλον τὸ οὖς μου, παρ' ὀλίγον ἐγενόμην ἐν παντὶ κακῷ. Ἵνα μὴ δὲ διὰ πλειόνων παρεκτείνωμεν τὰς μαρτυρίας· καὶ εἴ τινα παρήκαμεν, οἱ σοφοὶ ἑαυτοῖς τὰ καλὰ ἐπιλέγοντες, ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἐπιστηρίξασθε, παραιτούμενοι πάντα τὰ φαῦλα εἰς τὸ ὅσιοι εὑρεθῆναι ὑμᾶς ἐν ζωῇ αἰωνίῳ παρὰ Θεῷ.

meretricis; quæ ad tempus pinguefacit fauces tuas, poſtea verò amarius felle invenies, & acutum magis gladio ancipite. Et iterum: *Sed reſili, & ne moreris, nec oculum tuum in eam intendas. Multos enim vulnerando dejecit, & innumerabiles ſunt, quos trucidavit. Quòd ſi non feceris*, inquit; *pœnitebit te in noviſſimis, quando contrita fuerint carnes corporis tui; & dices; Quo modo odio habui diſciplinam, & increpationes juſtorum declinavit cor meum? Non audivi vocem inſtituentis me; & cùm doceret me, aurem non adhibui; penè fui in omni malo.* Sed ne teſtimonia longiùs producamus: ac ſi quæ prætermiſimus, vos, qui ſapientes eſtis, vobis commoda colligentes, confirmate vos ex Scripturis ſanctis, prava omnia declinantes, ut ſancti in vita æterna apud Deum reperiamini.

Prov. 9. 18. in LXX. Prov. 7. 26. Prov. 5. 11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ή.

Περὶ ὑποταγῆς γυναικὸς πρὸς ἄνδρα καὶ φιλάνδρου καὶ σώφρονος.

Ἡ δὲ γυνὴ ὑποτασσέσθω τῷ ἑαυτῆς ἀνδρί· ὅτι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ ὑπάρχει· τοῦ δὲ ἀνδρὸς τοῦ πορευομένου ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, κεφαλή ἐστιν ὁ Χριστός· τοῦ δὲ Χριστοῦ ἡ κεφαλὴ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ αὐτοῦ. Μετὰ οὖν τὸν παντοκράτορα Θεὸν ἡμῶν, καὶ πατέρα, τοῦ τε ἐνεστῶτος καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος κύριον, πάσης τε πνοῆς καὶ δυνάμεως δημιουργὸν, καὶ τὸν ἠγαπημένον αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, * οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ, φοβήθητί σου τὸν ἄνδρα ὦ γύναι, καὶ ἐντράπηθι, αὐτῷ μόνῳ ἀρέσκουσα, αὐτῷ ὑπάρχουσα δίαρεστος ἐν ταῖς διακονίαις αὐτοῦ, ἵνα καὶ ἐπὶ σοὶ μακαρισθῇ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς σοφίας τῆς λεγούσης διὰ Σολομῶντος οὕτως. Γυναῖκα ἀνδρείαν τίς εὑρήσει; τιμιωτέρα δέ ἐστι λίθων πολυτελῶν ἡ τοιαύτη. θαρσεῖ ἐπ' αὐτῇ ἡ καρδία τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς· 22 ἡ τοιαύτη σκύλων οὐκ ἀπορήσει· ἐνεργεῖ γὰρ τῷ ἀνδρὶ ἀγαθὰ κατὰ πάντα τὸν βίον· 23 μηρυομένη ἔρια καὶ λίνον, ἐποίησεν εὔχρηστα ταῖς χερσὶν αὐτῆς· ἐγένετο ὡς ναῦς ἐμπορευομένη, μακρόθεν συνάγουσα αὐτῇ τὸν βίον· καὶ ἀνίσταται ἐκ νυκτῶν, καὶ ἔδωκεν βρώματα τῷ οἴκῳ, καὶ ἔργα ταῖς θεραπαίναις· θεωρήσασα γεώργιον ἐπρίατο, ἀπὸ δὲ καρπῶν τῶν χειρῶν αὐτῆς ἐφύτευσε κτῆμα· ἀναζωσαμένη τὴν ὀσφὺν αὐτῆς, ἤρεισε τοὺς ἑαυτῆς βραχίονας· καὶ ἐγεύσατο ὅτι καλόν τὸ ἐργάζεσθαι, καὶ οὐκ ἀποσβέννυται ὁ λύχνος αὐτῆς ὅλην τὴν νύκτα· τοὺς πήχεις αὐτῆς ἐκτείνει εἰς τὰ χρήσιμα, τὰς χεῖρας αὐτῆς ἐρείδει εἰς ἄτρακτον· χεῖρας δὲ αὐτῆς διήνοιξε πένητι, καρπὸν δὲ ἐξέτεινε πτωχῷ· 24 οὐ φροντίζει τῶν ἐν οἴκῳ ὁ ἀνὴρ αὐ-

* f. δι' οὗ ut legit Bovius interpres.

CAPUT VIII.

De uxoris virum diligentis & caſta ſubjectione erga maritum.

MUlier verò ſubjecta ſit viro ſuo: quoniam vir caput eſt mulieris; viri autem in via juſtitiæ incedentis caput eſt Chriſtus; Chriſti verò caput, Deus & Pater ejus. Ergo poſt omnipotentem Deum noſtrum, & Patrem, præſentis & futuri ſæculi Dominum, omnis Spiritûs & Virtutis conditorem, & poſt dilectum illius Filium Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem gloria Deo; time virum tuum, ô mulier, & reverere eum; ipſi ſoli placere ſtude, & per miniſterium tuum illi grata exſiſtere, ut ob te etiam beatus prædicetur à Sapientia, quæ per Salomonem hæc ait; *Mulierem fortem quis inveniet? æſtimabilior autem eſt lapidibus pretioſis quæ talis eſt: confidit in ea cor viri ejus: quæ talis eſt, ſpoliis non egebit; operatur enim viro bona per omnem vitam: deducens lanam & linum, fecit utilia manibus ſuis: facta eſt velut navis negotians, de longè congregans ei vitam: & ſurrexit de nocte, & dedit eſcas familiæ, ac opera ancillis: conſideravit agrum & emit, & de fructibus manuum ſuarum plantavit poſſeſſionem: accinxit lumbos ſuos, firmavit brachia ſua: & guſtavit quod bonum eſt operari; & non extinguitur lucerna ejus totâ nocte: cubitos ſuos ad utilia extendit, manus ſuas firmat ad fuſum: manus autem ſuas aperuit paupere; palmam verò extendit inopi: non eſt ſollicitus de iis qui in domo, vir ejus; omnes enim qui* apud

1. Cor. 11. 3. Prov. ult.

Senum reſpondebit Veritati Hebraicæ, quæ habet [Hebrew] ſtatim, ἀποπηδῶν Aquilæ, ἐκκλινῶν Symmacho. Heſychius, πεπρῶ, πέτρῳ ἀγριῷ καθωσιώτω. ἀεὶ τὴν θάλασσαν ἀγρεύοντος. ὁ ἄχρηστον ὑπὸ ἀέρων μεμίγνται. ἄλλοι ἄγριος ἔξις ἢ αὐτὸς ἄνθρωπος, πίτρος. Et poſtea κατηφιεῖς exponit etiam per ἐντραπεῖς, cui à Suida additur ἐξ ἀνίας ἐλεεινός. S. Epiphanius Hæreſ. 79. cap. 2. τοῦτο σὺ φρόνησον κατηφύσημον τῇ τῆς ἀγροτεραίας ὕβρεως ἐνεργεῖ. Verbo κατηφύειν utitur Cicero Epiſtolarum ad Atticum lib. 13. Epiſt. 40. Nec prætereiri debet inſignis locus S. Athanaſii, Epiſtolâ de Synodis Ariminì & Seleuciæ, Edit. Pariſ. p. 912. καὶ περὶ μὲν Γεωργίου τοῦ Καππάδοκος τοῦ ἐκπεσόντος ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας λόγος οὐδεὶς ἀληθῶς, μήτε ἐν πράγματι βίου τοιαύτην μαρτυρίαν ἔχοντος, μήτε ὅλως Χριστιανοῦ τυγχάνοντος· ἀλλὰ μόνον ὑποκρινομένου διὰ τὸ καιρὸν τὸ σχῆμα, καὶ τοιοῦτον ἐγνωσμένον οἷον ἀπόδοσθαι. ἐν οὗ μηδ' οὕτως ἐν τῷ αὐτὸν εἰπεῖν. τίμιος τῷ περὶ τὴν πίστιν, ἄρχεται μήτε εἰδέναι περὶ ὧν λέγει, μήτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται, ἀλλὰ ποιεῖ ὡς περὶ τὸ γεγραμμένον. ὡς κάτφου ἐπιλανθανόμενος. Ubi non obſcurè reſpicit ad teſtimonium Proverbiorum. Ibid.

22. Ἡ τοιαύτη σκύλων οὐκ ἀπορήσει.] Proverb. XXXI. 11. Hodierni LXX addunt, καλῶν, contra textum Hebraicum, & MSS. Bibliothecæ Regiæ 721. 2201. Rectius ergo in Tractatu ad Proverbiorum XXXI. 10. &c. De muliere forti, Editione S. Auguſtini Tom. 10. Serm. 45. De diverſis cap. 4. oſtendunt Quæ talis eſt, ſpoliis non indigebit, quàm Editiones S. Ambroſii Tom. 2. Talis bonis ſpoliis non indigebit. Ibid.

23. Μηρυομένη ἔρια.] In Codice Regio 2220. ἀγρεύουσα ἔρια. Quod alteri Interpreti à LXX. Aquila, Symmacho, & Theodotione tribuunt, quodque ſequitur B. Auguſtinus, ubi mox, vertendo *invenient lanam*. Nunc, μηρυομένη ἔρια. Si autem mutaretur ρ. in ν. quæ litteræ in MSS. valde affines ſunt, eſſet quod reſponderet Hebræo [Hebrew] *Quæſivit*, modò veritate nitatur illud Heſychii μηνύουσα· κομίζουσα, ζητοῦσα. Non auſim tamen quidquam immutare; cum quia hæc acceptio verbi μηνύειν inuſitata eſt; tum quia vulgata lectio apparet in Ambroſio, in Catena in Proverbia, & in MSS. tum denique quia ſæpe LXX. ad ſenſum magis quam ad verbum interpretantur. Ibid.

Prov. 31. 13.

24. Οὐ φροντίζει τῶν ἐν οἴκῳ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς.] Omittit ſequentia, ὅταν που χρονίζῃ. Ita quippe legendum, pro χρονίζῃ. *Non timebit domus ſua à frigoribus nivis*. Proverb. XXXI. 21. Mox additur πολλάς, explicationis gratiâ. Malè autem in Editionibus τὸ ὁ ab ἐνδεδυμένοι αὐτῆς, disjungitur διπλᾶς, quam disjunctionem invenire etiam eſt in Catena ad Proverbia, in Tractatu memorato de muliere forti Salomonis, in Gregorio Nazianzeno Oratione XI. p. 181. Ambroſio ad Lucæ XVI. 18 & Auguſtino Serm. 217. De Tempore. Patet ex ordine Alphabetico quo conſtant iſti verſiculi, viginti duo poſtremi Parabolarum. Liber Regius 2220. ἐνδεδυ-

apud eam ſunt, veſtiti ſunt duplici ſtolâ: & fecit viro ſuo lænas; ex byſſo ac purpura indumenta: conſpicuus autem fit vir illius, quando ſederit in conſeſſu cum ſenioribus incolis: ſindones fecit, & vendidit Phœnicibus, & cingula Chananæis: gloriam & decorem induit, & lætata eſt in diebus noviſſimis: os ſuum ſapienter ac ritè aperuit, & ordinem poſuit linguæ ſuæ: anguſtæ autem ſemitæ adiuum ejus, & cibos pigros non comedit: os ſuum aperiet ſapienter ac legitimè, & leges de eleemoſyna in lingua ejus: ſurrexerunt filii ejus, & ditati prædicaverunt eam, & vir ejus laudavit illam. Multæ filiæ acquiſiverunt divitias, multæ fecerunt virtutem: tu autem emines, & univerſas es ſupergreſſa. Fallax gratia, & vana pulcritudo mulieris ne ſit tibi: nam mulier religioſa benedicetur; timorem autem Domini ipſa laudet. Date ei de fructibus labiorum ejus, & laudetur in portis vir illius.

Prov. 12. 4. Et iterum; *Mulier fortis, corona viro ſuo.* Et

Prov. 14. 1. rurſus; *Multæ mulieres ædificarunt domum.* Audiſtis quas laudes mulier pudica & viri ſtudioſa, à Domino Deo ferat. Si vis fidelis & accepta eſſe Domino, ô mulier, noli te ornare, quò alienis viris placeas; neque meretricis cirros aut veſtimenta aut calceos imitare ac geſta, ut eos quos iſta irretiunt, ad te allicias. Sed & quamvis hæc flagitia non ad peccatum deſignes, ſed tantummodo ad cultum; neque ſic futuras pœnas effugies, quæ quempiam ad tui cupidinem induxeris, & non caveris ut, neque in delictum ipſa incideres, neque alii in ſcandalum. Quòd ſi teipſam dedendo, pecces; & ipſa deliquiſti, & animæ hominis illius rea es facta: deinde poſtquam cum uno offenderis, quaſi ſemel amiſſâ ſpe, ad alios rurſus ſine doloris ſenſu deflectes;

Prov. 18. 3. ſicut ait ſermo divinus; *Cum venerit impius in profundum malorum, contemnit; ſupervenit autem ei ignominia & opprobrium.* Hujuſmodi enim mulier deinceps crudeliter ſauciata, animas inſipientium illaqueat. Videamus igitur quo modo tales divi-

Eccl. 7. 27. na Scriptura traducat. Ait; *Odi ſupra mortem mulierem quæ eſt laqueus venatorum, & ſagena cor-*

τῆς, πάντες γὰρ οἱ παρ' αὐτῇ εἰσιν ἐνδεδυμένοι δισσὰς στολάς· καὶ χλαίνας ἐποίησε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, ἐκ βύσσου καὶ πορφύρας ἐνδύματα· περίβλεπτος δὲ γίνεται ἐν πύλαις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἡνίκα ἂν καθίζηται ἐν συνεδρίῳ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῶν κατοικούντων· σινδόνας ἐποίησε, καὶ ἀπέδοτο τοῖς Φοίνιξι, περιζώματα δὲ τοῖς Χαναναίοις· δόξαν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, καὶ εὐφράνθη ἐν ἡμέραις ἐσχάταις· [25] στόμα αὐτῆς διήνοιξε σοφῶς καὶ προσηκόντως, καὶ τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσῃ αὐτῆς. στεγναὶ δὲ διατριβαὶ οἴκων αὐτῆς, σῖτα δὲ ὀκνηρὰ οὐκ ἔφαγε· τὸ στόμα αὐτῆς ἀνοίξει σοφῶς καὶ ἐννόμως, θεσμοὶ δὲ ἐλεημοσύνης ἐπὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς· ἀνέστησαν τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ πλουτήσαντα ᾔνεσαν αὐτήν, καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐπῄνεσεν αὐτήν. Πολλαὶ θυγατέρες ἐκτήσαντο πλοῦτον, πολλαὶ ἐποίησαν δύναμιν· σὺ δὲ ὑπέρκεισαι καὶ ὑπερῆρας πάσας. Ψευδεῖς ἀρέσκειαι καὶ μάταιον κάλλος γυναικὸς μὴ ἔστω σοι· [26] γυνὴ γὰρ εὐσεβὴς εὐλογεῖται, φόβον δὲ Κυρίου αὐτὴ αἰνείτω. Δότε αὐτῇ ἀπὸ καρπῶν χειλέων αὐτῆς, καὶ αἰνείσθω ἐν πύλαις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Καὶ πάλιν· Γυνὴ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. Καὶ πάλιν· Πολλαὶ γυναῖκες ᾠκοδόμησαν οἶκον. Μεμαθήκατε, ὁποῖα ἐγκώμια γυνὴ σώφρων καὶ φίλανδρος λαμβάνει ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Εἰ πιστὴ καὶ ἀρεστὴ Κυρίῳ θέλεις εἶναι ὦ γύναι, μὴ καλλωπίζου ἐπὶ τῷ ἀρέσκειν σε ἀλλοτρίοις ἀνδράσι, μηδὲ τὰ τῆς ἑταιριζομένης ἐμπλέγματα, ἢ ἐνδύματα, ἢ ὑποδήματα μιμοῦ φορεῖν, ἐπὶ τὸ ὑπαγαγέσθαι σε τοὺς εἰς τὰ τοιαῦτα παρασυρομένους. Καὶ γὰρ εἰ σὺ οὐκ ἐπὶ τὸ ἁμαρτάνειν ταῦτα ποιεῖς τὰ μύση, ἀλλὰ δὲ τὸ μόνον καλλωπίζεσθαι, οὐδ' οὕτως ἐκφεύξῃ τὴν δίκην εἰς τὰ μετὰ ταῦτα, ἀναγκάσασα ἐπισχεθῆναί σοί τινα, ὡς τὸ ἐπιθυμῆσαί σε, καὶ μὴ ἑαυτὴν φυλάξασα ἐπὶ τὸ μήτε σε ὑποπεσεῖν ἁμαρτίᾳ, μήτε μὴν ἑτέρους σκανδάλῳ. Εἰ δὲ ἁμαρτήσεις ἐκδοῦσα ἑαυτήν, καὶ σὺ ἐπλημμέλησας, κᾀκείνου ἔνοχος τῆς ψυχῆς ἐγένου· εἶτα ἁμαρτήσασα ἐφ' ἑνί, ὥσπερ [27] ἀπογνοῦσα εἰσάπαξ, ἐφ' ἑτέρους ἐκτραπήσῃ πάλιν ἀπηλγηκυῖα· καθώς φησιν ὁ θεῖος λόγος· Ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ· ἐπέρχεται δὲ αὐτῷ ἀτιμία καὶ ὄνειδος. Ἡ γὰρ τοιαύτη λοιπὸν ἀφειδῶς τετρωμένη παγιδεύει ψυχὰς ἀφρόνων. Μάθωμεν οὖν καὶ τὰς τοιαύτας πῶς θριαμβεύει ὁ θεῖος λόγος, φάσκων· Ἐμίσησα ὑπὲρ τὸν θάνατον [28] σὺν τὴν γυναῖκα, ἥτις ἐστὶ θήρευμα καὶ σαγήνη καρδίας

ἐνδεδυμένοι εἰσί. διπλᾶς στολὰς καὶ χλαίνας &c. verſio Eliæ Cretenſis in S. Gregorii Nazianzeni Orat. XI. num. XI. *Duplicem ſtolam ac penulam fecit viro ſuo.* Alter Codex 2263. *ἐνδεδυμένοι εἰσὶ διπλᾶ. διπλᾶς χλαίνας* &c. Apud Caſſianum Collatione 14 cap 8. *Omnes enim qui apud eam ſunt, veſtiti ſunt dupliciter.* Regiæ Biblioth. Cod. 1609. *ἐνδεδυμένοι διπλᾶ. διπλᾶς στολὰς καὶ χλαίνας.* Idem MS. verſ. 30. *μάταιον κάλλος γυναικὸς οὐκ ἔστιν ἐν σοί.* Ubi in multis libris *ἐν σοί.* Ibid.

25. *Στόμα αὐτῆς διήνοιξε σοφῶς καὶ προσηκόντως, καὶ τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσῃ αὐτῆς.*] Et poſt unum verſum, *τὸ στόμα αὐτῆς ἀνοίξει σοφῶς καὶ ἐννόμως, θεσμοὶ δὲ ἐλεημοσύνης ἐπὶ τῆς γλώσσης αὐτῆς.* Duæ ſunt ejuſdem 26. verſiculi interpretationes. Unde Editio Complutenſis habet ſolummodo, *στόμα δὲ αὐτῆς ἀνοίγει σοφῶς καὶ νομοθέσμως, ἡ δὲ ἐλεημοσύνη αὐτῆς ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῆς.* Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi cap. 11. p. 250. *ὅτι σῖτα ὀκνηρὰ οὐκ ἔφαγε. θεσμοὶ δὲ ἐλεημοσύνης ἐπὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῆς. ὅτι τὸ στόμα αὐτῆς διήνοιξε σοφῶς καὶ ἐννόμως. ὅτι τὰ τέκνα ἐμακάρισαν αὐτήν.* At in Bibliotheca Regia Codex 721. poſt *Χαναναίοις* ponit, *στόμα αὐτῆς διήνοιξε προσηκόντως, καὶ τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσῃ αὐτῆς. ἰσχὺν καὶ εὐπρέπειαν* &c. *στεγναὶ* &c. *ἔφαγεν. ἀνέστησαν τέκνα αὐτῆς καὶ ἐπλούτησαν.* Codex 2221. *Χαναναίοις. ἰσχὺν καὶ εὐπρέπειαν* &c. *ἐσχάταις. στόμα δὲ αὐτῆς διήνοιξε προσηκόντως. καὶ τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσῃ αὐτῆς. στεγναὶ* &c. *ἔφαγε. ἀνέστη τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ ᾔνεσαν αὐτήν.* In Meliſſæ lib. 2. Serm. 33. *στόμα αὐτῆς διήνοιξε προσηκόντως καὶ ἐννόμως, καὶ τάξιν ἐστείλατο τῇ γλώσσῃ αὐτῆς.* Gregorius Nazianzenus Oratione XI. *τὴν τάξιν ὅπως ἐστείλατο χείλεσιν.* Denique in Opuſculo de muliere forti legitur dumtaxat, apud Ambroſium, *Os ſuum aperit* (vel *aperuit*) *ſapienter & legaliter, et gratia ejus* (*χάρις αὐτῆς*, proximè ad Edit. Symmachi & Theodotionis) *in lingua ejus*: apud Auguſtinum, *Os ſuum aperuit attentè, & ordinem poſuit linguæ ſuæ.* Igitur ex Hebræo, & ex Vulgata ſic videtur conſtitui debere Verſio LXX. Senum, *Χαναναίοις. ἰσχὺν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, καὶ εὐφράνθη ἐν ἡμέραις ἐσχάταις. στόμα αὐτῆς διήνοιξε σοφῶς θεσμοὶ δὲ ἐλεημοσύνης ἐπὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῆς. στεγναὶ* &c. *ἔφαγε. ἀνέστησαν τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ ἐπλούτησαν αὐτήν, καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ᾔνεσεν αὐτήν.* Ibid.

26. *Γυνὴ γὰρ εὐσεβὴς εὐλογεῖται. φόβον δὲ Κυρίου αὐτὴ αἰνείτω.*] Prov. 31. 30.
Ita Clemens Alexandrinus loco citato. Antonius autem Monachus Meliſſæ lib 2. Serm. 33. *γυνὴ συνετὴ εὐλογεῖται, φόβον δὲ Κυρίου αὐτὴ αἰνείτω.* Noſtri LXX. in eo ſolum variant à Conſtitutionibus, quod *συνετὴ* ponunt, non *εὐσεβὴς*, pro quo Liber Regius 2263. *σοφή.* In Ambroſio, *Mulier enim prudens benedicitur, timorem autem Domini iſta laudet.* Apud Auguſtinum, *Mulier enim ſapiens benedicitur; timorem autem Domini ipſa collaudet.* Crediderim legi oportere, *γυνὴ φοβουμένη Κύριον, αὐτὴ αἰνείσθω. Mulier timens Dominum,* (hoc eſt, timens Dominum,) *ipſa laudetur.* Adeò ut *συνετὴ* ſeu *εὐσεβὴς* ſeu *σοφή*, & *εὐλογεῖται* gloſſemata ſint, priora vocum *φοβουμένη*, poſterius verbi *αἰνείσθω.* Ibid.

27. *Ἀπογνοῦσα.*] Id eſt deſperans; item renuncians. Ibid.

28. *Σὺν τὴν γυναῖκα*] Eccleſiaſtis VII. 27. את האשה. In Olympiodoro impreſſo, deeſt *σύν*. at in manu ſcripto Gazæ Regiæ hic, quemadmodum & cap. 2. verſ. 17. non omittitur. Antiochus Homilià 18. corruptè, *συζυγοῦσαν γυναῖκα*, pro *σὺν τὴν γυναῖκα.* Corruptè etiam apud Gregorium Thaumaturgum in Metaphraſi, *ἔγνων τὴν γυναῖκα, γλῶσσαν, ἢ εἴ τι ὅμοιον τούτῳ ὑπάρχουσαν.* Lege meo periculo, *σαγήνην οὖσαν.* Quod additur in Conſtitutionibus, *ἥτις ἐστὶ θήρευμα καὶ σαγήνη καρδίας δεσμοὶ δὲ χεῖρες αὐτῆς*, quadrat cum iſtis Hieronymi, *Quaſi laqueus & ſagena cor adoleſcentis innectit: vinculo ſunt manus ejus.* Apud Anaſtaſium Quæſt. 65. *εὗρον πικρότερον ὑπὲρ τὸν θάνατον τὴν γυναῖκα* (Exempl. Reg. 1789 *ὅπως δὲ γυναῖκα* alterum *σὺν τὴν*) *ἥτις ἐστὶ θήρευμα καὶ σαγήνη καρδίας.* Porro credibile mihi fit particulam *σύν*, quæ in Editionibus Græcis Eccleſiaſtis ſæpe occurrit, cap. 2. verſ. 12. 17. cap 3. verſ. 10. 11. 17. cap 4. verſ. 2. 3. 4 cap 7. verſ. 27. 30. cap. 8. verſ 8. 15. 17. cap. 9. verſ. 15. cap. 11. verſ. 7. cap. 12. verſ. 9. quamque repræſentat Alexandrinus Codex III. Regum XIV. 8. re-

θίας, δεσμοὶ δὲ χεῖρες αὐτῆς. Καὶ ἐν ἄλλοις· Ὥσπερ ἐνώτιον χρυσοῦν ἐν ῥινὶ ὑὸς, οὕτω γυναικὶ κακόφρονι κάλλος. Καὶ πάλιν· [29] Ὥσπερ ἐν ξύλῳ σκώληξ, οὕτως ἀπόλλυσιν ἄνδρας γυνὴ κακοποιός. Καὶ πάλιν· Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐπὶ γωνίας ὑπαίθρου, ἢ μετὰ γυναικὸς γλωσσώδους καὶ μαχίμου. Μὴ οὖν μιμεῖσθε τὰς τοιαύτας γυναῖκας, ὑμεῖς αἱ Χριστιαναὶ ὑπάρχουσαι. Πιστὴ δὲ θέλουσα εἶναι τῷ σῷ ἀνδρὶ, πρόσεχε ἐπὶ τὸ ἀρέσκειν αὐτῷ μόνῳ· ἐν δὲ ταῖς πλατείαις [30] σκέπουσα τὴν κεφαλήν σου, διὰ γὰρ τῆς ἐπικαλύψεως ἀποκλείσεις τὴν θέαν τῶν περιεργοτέρων· μὴ καταζωγράφει σου τὸ ὑπὸ Θεοῦ πεποιημένον πρόσωπον· οὐδὲν γὰρ ἐν σοὶ, ὃ κοσμήσεως δεῖται, ἐπειδὴ πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καλὰ λίαν· ἀσελγῶς δὲ ἐν καλῷ ἐπικόσμησις, τεχνίτου χάριν ἐνυβρίζει. κάτω βλέπουσα τὴν ὁδοιπορίαν σου ποιοῦ, περικαλύπτουσα ἑαυτὴν, καθὼς πρέπει γυναιξίν.

dis; vincula vero ſunt manus illius. Et alibi; *Sicut inauris aurea in naribus porci; ita mulieri fatuæ pulcritudo.* Prov. 11. 22. Et adhuc; *Sicut vermis in ligno, ſic viros diſperdit mulier malefica.* Prov. 12. 4. in LXX. Iterumque; *Melius eſt habitare in angulo ſubdiali, quam cum muliere loquace & rixoſa.* Prov. 21. 9. 19. Ne igitur vos, quæ Chriſtianæ eſtis, hujuſmodi mulieres imitemini. Quæ autem viro tuo fida eſſe vis, illi tantùm grata eſſe contende: in plateis caput tege; nam per velamen, aſpectum curioſioribus occludes: faciem tibi à Deo datam, noli pingere: nihil quippe in te eſt, quod ornatu indigeat; cùm cuncta quæ Deus fecit, admodum pulcra ſint; at impudicus pulcræ rei ornatus, artificis gratiam dedecorat: dejectis igitur oculis iter tuum perage, atque obvoluto capite, quemadmodum mulieres decet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θ'.

Περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι γυναῖκα ἀνδράσιν.

Περιΐστασο δὲ καὶ τὴν ἐν βαλανείῳ μετὰ ἀνδρῶν ἄτακτον γενομένην λοῦσιν· πολλὰ γὰρ τὰ δίκτυα τοῦ πονηροῦ. Ἀνδράγυνον γυνὴ πιστὴ μὴ λουέσθω. Εἰ γὰρ περικαλύπτεται τὸ πρόσωπον, τὴν ἀπ' ἀλλοτρίων ἀνδρῶν ὄψιν μετὰ αἰδοῦς κρύπτουσα, πῶς γυμνὴ μετὰ ἀνδρῶν ἡ τοιαύτη εἰς λουτρὸν εἰσελεύσεται; Γυναικείου δὲ ὄντος βαλανείου, εὐτάκτως μετ' αἰδοῦς μεμετρημένως λουέσθω. [31] Μὴ πλεοναστέρως δὲ λοῦσιν

CAPUT IX.

Quòd mulier non debet cum viris lavare.

Cave etiam inordinatam in balneo cum viris lavationem: multa enim ſunt Mali retia. Mulier fidelis, lavacro viris ac feminis communi ne utatur. Nam ſi pudoris ergo os tegit, & ab alienorum virorum aſpectu arcet; quo modo hujuſmodi mulier cum viris nuda in balneas ingredietur? Itaque in muliebri balneario, cum diſciplina, verecundia ac moderatione lavet. Pſeudo-Ignat. ad Heron. 1. Porrò lavationem non

---

8 irrepſiſſe in textum LXX. ex Verſione Aquilæ, qui teſte Hieronymo Epiſt 101. De optimo genere interpretandi, ubi Aquilam & Seniores committit, ἄρθρα & προθέσεις, ſyllabas & litteras κακοζήλως interpretatus fuerat, diserteque (quemadmodum & videre eſt in Johanne Philopono lib. 1. in Hexaemeron ſeu de mundi creatione cap. 4.) σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν, Geneſ. I. 1. reddendo את per σύν. Et verò Hieronymus in Commentariis ad Eccleſiaſtem, in quibus ſe magis Septuaginta Interpretum conſuetudini coaptavit, illius σὺν nullam facit mentionem. Quin etiam in Metaphraſi Gregorii Neocæſarienſis, & in Homiliis Gregorii Nyſſeni non comparet: niſi quod Cod. Reg. hujus, interdum habet; & videtur ille, dum ponit Eccleſiaſtis II. 17. ἐμίσησα τοίνυν καὶ τὴν σύμπασαν μου ζωὴν, reperiſſe in Exemplari ſuo, καὶ ἐμίσησα σύμπασαν τὴν ζωήν: quod etiam retinetur à MS. Regio 278. eſtque depravatum ex καὶ ἐμίσησα σὺν τὴν ζωήν. Atque idem judicium ferri debet de loco Eccleſiaſtis IV. 2. 3. apud Hieronymum ad initium cap. 6. Epiſtolæ ad Epheſios, *Laudavi ego omnes mortuos, qui jam mortui ſunt, ſuper viventes qui vivunt uſque in præſens: & melior eſt ſuper hos duos, qui necdum natus eſt, & non vidit omne opus malum, quod factum eſt ſub ſole.* Verſio Arabica, *Totam pariter odi vitam*, hoc eſt, ἐμίσησα σὺν πᾶσαν τὴν ζωήν: quo loci σὺν & πᾶσαν redundant. Obſervavi præterea, de σὺν Eccleſiaſtis; in ſcriptis ac editis Bibliis, in Catenis MSS. & in Commentariis libriſque Patrum, prætermitti aliquando, mutari aliquando in adjectivum σύμπας, aut σὺν πᾶς, exponi per ὅλον, σύμπαντα, τέλειον; item ſcribi interdum nomen σύμπας pro σὺν πᾶς: ad hæc bis malè abeſſe à Commentario Olympiodori, ad cap. 3. nempe verſu 10. ubi ἐν illius locum occupat, & verſu 17. ante τὸ αὐτοῦ quo in Scriptoræ loco Codex Librariæ Regiæ 1598. σὺν τῷ δικαίῳ καὶ τὸν ἀσεβῆ κρινεῖ ὁ Θεός: vitioſè quidem, ſed non abſque induſtria correctoria cujuſpiam. Rectiùs autem idem Olympiodorus ad verſiculum 11. capitis 3. σὺν facit loquendi modum Hebraicum, in illa lingua uſurpari ſolitum paſſim & abſque ſenſu; quàm Philoponus loco citato, præpoſitionem *cum*, demonſtratricem copulationis. Vulgò tamen exponunt *ſimul*, ut exſtat in Ambroſii Verſione Eccleſiaſtis IV. 2. Quibus aſſentitur ſæpè Auctor Arabicæ Interpretationis: ſed Eccleſiaſtis IX. 13. legebat σύνεσιν, non σύν, vertit enim prudentiam. COT.

Prov. 12. 4. 29. Ὥσπερ ἐν ξύλῳ σκώληξ. οὕτως ἀπόλλυσιν ἄνδρας γυνὴ κακοποιός.] Melius in LXX. ἄνδρα: qui LXX. unam vocem בעצמותיו *in oſſibus ejus* diviſerunt in duas בעץ מתיו *in ligno, mortes ejus* ſcilicet viri, ac ex ſenſu interpretati ſunt, οὕτως ἀπόλλυσιν ἄνδρα, *ſic diſperdit virum*. Ibid.

30. Σκέπουσα τὴν κεφαλήν.] Refert Georgius Cedrenus Decium Imperatorem ediziſſe, ne mulieres Chriſtianæ caput velarent; illas apparentem turpitudinem in gloriam vertiſſe; quo factum ut uſque ad ſua tempora Chriſtianæ accuratiùs viventes, abſque velamine prodirent; cùm obtegerentur Judææ atque Ethnicæ. Verùm id nequaquam reperi in antiquis Scriptoribus: immò ſancti Patres, etiam qui poſt Decium floruerunt, Apoſtolum ſecuti I. Corinth. XI. præcipiunt feminis caput obnubere ac velare. Quocirca exiſtimo Hiſtoriolam confictam fuiſſe ab aliquo nugatore, ad fulciendam ſæculi ſui pravam conſuetudinem. Lege caput ſequens, & lib. 2. cap. 57. Ibid.

31. Μὴ πλεοναστέρως δὲ λοῦσιν ποιείσθω.] Frequentiores ac non neceſſariæ lavationes damnantur ſententiis Clementis Alexandrini lib. 3. Pædagogi cap. 9. Cypriani Opere de lapſis, ante finem; Hieronymi Epiſt. 4 48. 99. & ad Jeremiæ XXIII. 21. 22. Conſarcinatoris Epiſtolæ ad Præſidium de cereo Paſchali, apud eumdem magnum Doctorem Tom. 9. atque Auguſtini Epiſt. 109. Etenim ſemper licuit, exemplo Johannis Evangeliſtæ, (ſi fides Theodoreto Hæreticarum Fabularum II. 3.) Veterum Chriſtianorum, referente Tertulliano in capite 42. Apologetici, & 3. libri de Corona: multorum Monachorum, ex eorum Regulis; Chryſoſtomi, in Photio Bibliothecæ Cod. 59. aliorumque plurimorum piorum hominum; ſemper, inquam, licuit balneum aliquando ingredi; non quidem propter voluptatem, inquiunt Gregorius magnus lib. XI. Epiſt 3. & Nicolaus I. ad Conſult. Bulgarorum cap 6 neque propter calorem, addit Clemens Alexandrinus in capite Pædagogi laudato; ſed propter neceſſitatem corporis, docetur à duobus Pontificibus, propter ſanitatem ratione virorum, atque etiam munditiem ratione mulierum, exponitur per doctiſſimum Presbyterum: quamquam Tertullianus in Apologetico dicat, *Lavo & debitâ horâ & ſalubri, quæ mihi & calorem & ſanguinem ſervet*. Tum *fovendorum corporum cauſſâ*, ut loquar cum Optato Milevitano. Aut quod in Auguſtini Confeſſionibus lib. 9. cap. 12. legitur, ad anxietatem ex animo pellendam. Lib. 6. Nec minùs licitum fuit, aut balneis in totum abſtinere, poſt Jacobum fratrem Domini, teſte Hegeſippo apud Euſebium Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 23. & apud Hieronymum libro de viris illuſtribus in Jacobo, teſte etiam Epiphanio Hæreſi 78. cap. 13. item poſt Johannem Evangeliſtam, eodem Epiphanio auctore Hæreſ. 30. cap. 24. nec repugnante Irenæo lib. 3. cap. 3. poſt Monachos plures & Sanctimoniales, de quibus Epiphanius in Expoſitione fidei cap. 23. Hieronymus Epiſt. 48. cap. 3. poſt Presbyterum illum, cujus mentio Actione decimâ Concilii Chalcedonenſis in libello Samuelis & aliorum contra Ibam; poſtque pluſimos & plurimas ſanctitatis conſpicuæ, quorum quarumque geſta habemus deſcripta: aut lavacro uti dumtaxat in magna neceſſitate, quemadmodum virgini præcipit Athanaſius in tractatu de virginitate, præcipit Monialibus Auctor Regulæ Monacharum cap. penult. Tom. 9. Operum Hieronymi, necnon Florentinæ ſorori Leander libro de inſtitutione Virginum cap. 10. utque de Paula refert Hieronymus in Epitaphio illius cap. 7. de Olympiade Palladius in vita Chryſoſtomi cap. 17. aut certâ ætate certiſque tempo-

non uſurpet frequentiùs, nec per medium diem, nec ſi fieri poteſt quotidie. Sit verò tibi, conſtitutum tempeſtivæ lavationis tempus, hora decima: oportet enim te, quæ fidelis es, omnimodis ac ſemper oculatiſſimam curioſitatem vitare.

λούσθω, μηδὲ ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀλλ' εἰ δυνατὸν, μηδὲ καθημέραν. Ὥρα δέ σοι ἔστω τακτὴ ἡ τῆς καιρολουσίας δεκάτη· δεῖ γάρ σε πιστὴν οὖσαν, ἐκ παντὸς καὶ πάντοτε τὴν πολυόφθαλμον περιεργίαν φεύγειν.

CAPUT X.

De muliere contentioſa & loquace.

Contentionem autem, Chriſtiana mulier, tum adverſus cunctos, tum præſertim adverſus virum tuum amputes: ne ſi infidelis ſit aut Ethnicus, per te ſcandalum paſſus, Deum blaſphemet; & tu apud Deum, illius *væ* hæres reperiaris. Ait enim; *Væ ei per quem nomen meum blaſphematur in Gentibus:* ſi autem fidelis eſt maritus tuus, cogetur, ut qui Scripturas ſciat, illam vocem in Sapientia ſcriptam uſurpare; *Melius eſt habitare in deſerto, quam cum muliere linguace & rixoſa.* Quocirca, mulieres, pudore & lenitate pietatem erga Deum etiam Ethnicis omnibus, cùm viris tum feminis oſtendite, in converſionem ac exhortationem fidei. Quòd ſi vos, ô ſorores & filiæ & membra noſtra, brevi admonitione erudivimus; jam ut ſapientes perſeverate ſine probro vitæ: ſtudete diſciplinas eas noſſe, quibus poſſitis ad Domini noſtri regnum gratiâ illius pervenire, atque requieſcere in ſæcula ſæculorum. Amen.

Iſ. 52. 5. l. Ignat. ad Trall. 8. & Ign. interpol ibid. Polycarp. cap. 10. l. infrà, lib. 2 cap. 5. Prov. 21. 19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ι.

Περὶ μαχίμου καὶ γλωσσώδους γυναικός.

Τὸ δὲ μάχιμόν σου πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου περίκοψον, πιστὴ ὑπάρχουσα· ἵνα σου ὁ ἀνὴρ ἐὰν ᾖ ἄπιστος, ἢ ἐθνικὸς, μὴ διά σε σκανδαλισθεὶς βλασφημήσῃ Θεὸν, καὶ σὺ τοῦ οὐαὶ κληρονόμος εὑρεθῇς παρὰ Θεῷ. [32] Οὐαὶ γάρ φησι, δι' οὗ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν· εἰ δὲ πιστὸς ὑπάρχει σου ὁ ἀνὴρ, ἀναγκασθήσεται, ὡς εἰδὼς τὰς γραφὰς, εἰπεῖν τὸ ῥῆμα τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ σοφίᾳ. Κρεῖσσον οἰκεῖν ἐν ἐρήμῳ, ἢ μετὰ γυναικὸς γλωσσώδους καὶ μαχίμης. Αἱ οὖν γυναῖκες, διὰ τῆς αἰδοῦς καὶ πρᾳότητος τὴν θεοσέβειαν ἐνδείκνυσθε, εἰς ἐπιστροφὴν καὶ προτροπὴν πίστεως, καὶ τοῖς ἐκτὸς πᾶσιν, εἴτε γυναιξὶν, εἴτε ἀνδράσιν. Καὶ εἰ δι' ὀλίγων νουθετήσαντες ἐπαιδεύσαμεν ὑμᾶς, ἀδελφαὶ καὶ θυγατέρες καὶ μέλη ἡμῶν, ὡς σοφαὶ καὶ αὐταὶ ἀλοιδόρητοι τὸν βίον διαμείνατε· ἐκζητεῖτε μαθήματα γνῶναι, δι' ὧν δυνήσεσθε τῇ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐγγίσαι βασιλείᾳ εὐαρεστοῦσαι, καὶ ἀναπαύσεσθαι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

poribus ad balneas non accedere. Siquidem lavacra in adultis virginibus & juvenculis viduis Hieronymo diſplicent. Tertullianus verò de Corona 3. oſtendit fideles ſui temporis ex die Baptiſmi, lavacro quotidiano per totam hebdomadam abſtinuiſſe; & cap. 1. De jejuniis commemorat lavacri abſtinentiam congruentem arido victui ſeu jejunii xerophagiis: ſecundùm illa verba S. Auguſtini Epiſt. 118. *Jejunia ſimul & lavacra tolerare non poſſunt.* Et libro de pœnitentia cap. 11. pœnitentes appellat illotos & ſordulentos: ἀλουσίας τῷ χρόνῳ ἀσκούμενοι ait Sozomenus lib. 7. cap. 16. Hiſt. Eccl. qua de re vide Pacianum in Paræneſi ad pœnitentiam. Addo tempus Euchariſtiæ, ex Reſponſis Theodori Balſamonis ad Interrogationes Marci Alexandrini num. 11. Juris Græco-Romani lib. 5. necnon tempus publicæ calamitatis, ex Tertull. Apolog. 40. Abſit modò ab hujuſmodi vel uſu vel abſtinentiâ ſuperſtitio: qualis in uſu reprehenditur à ſæpè laudato Tertulliano de Oratione cap. 11. plerorumque, qui ad omnem orationem etiam cum lavacro totius corporis aquam ſumebant, in commemorationem Dominicæ deditionis; & ab Attone Epiſcopo Vercellenſi Capitularis cap. 76. eorum qui *in aqua ſanctificata balneum ſumebant pro aliqua infirmitate vel neceſſitate.* 8. Tomo Spicilegii: qualiſque in abſtinentia arguitur tum à Gregorio Papa jam citato, prædicantium nemini licere diebus Dominicis corpus lavare, etiam exigente neceſſitate; tum à pariter citato Papa Nicolao, Græcorum, quartâ & ſextâ feriâ balneum omnino prohibentium. Certè, ſi ea quoque juvat cognoſcere, Pythagoras vetuit uſum balnei; abhorruerunt à lavacris quidam Idolorum cultores; non licuit militibus ire in balneas; dieſque certi fuerunt apud Paganos, quibus lavari erat nonnullis religio. Primum docemur ab Æliano variæ Hiſtoriæ lib. 4. cap. 17. ſecundum, à Clemente Alexandrino in Admonitione ad Gentes p. 58. tertium, ab Ælio Lampridio ſcriptore vitæ Alexandrini Severi; poſtremum, à Tertulliano I. ad Nationes 13. & à Plutarcho in Quæſtionibus Romanis, Edit. Pariſ. Græco-Lat. T. 2. p. 285. Poſtea noſter Conſtitutor rejecto meridie, opportunæ lavationi definit horam decimam: quia ſcilicet à moderationibus ei rei aſſumebantur tempora veſpertina: id quod certius eſt, quàm ut probationis ullius indigeat. COT.

32. Οὐαὶ γὰρ, φησὶ, δι' οὗ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.] Eodem modo lib. 3. cap. 5. Capite autem 24. libri 7. δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Vulgò, δι' ὑμᾶς διαπαντὸς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. S. Ignatius Epiſtolâ ad Trallianos cap 8. οὐαὶ δι' οὗ ἐπὶ ματαιότητι τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τινῶν βλασφημεῖται. Ejus Interpolator ibidem, quemadmodum Conſtitutiones hoc in loco. S. Polycarpus Epiſtolæ ſuæ cap. 10. *Væ illi per quem nomen Domini blaſphematur.* Ex Athanaſio, Apologiâ ad Conſtantium p. 693. ac Gregorio Nyſſeno Serm. 3. de Oratione Dominica, & libro de profeſſione Chriſtiana, οὐαὶ. δι' ὃς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται, ἐν τοῖς ἔθνεσι. Johannes Chryſoſtomus Homil. 7. in Geneſim, οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι δι' ὑμᾶς τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Homil. ξζ. in Johannem, οὐαὶ τῷ δι' ἐμοῦ ὄντι, δι' οὗ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖται. Et Homil. 46. in Acta Apoſtolorum, οὐαὶ ὑμῖν. δι' ὃς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖται. In Confeſſione S. Patricii, quam in lucem emiſit Jacobus Waræus; *Væ homini per quem nomen Domini blaſphematur.* Deniqne Concilii Turonenſis 1. Canone 1. *Væ eis, per quos nomen Dei blaſphematur.* Ibid. Iſ. 52. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ δευτέρου βιβλίου.

α. Ὅτι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι πεπαιδευμένον, καὶ ἔμπειρον τοῦ λόγου.

β. Οἷον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς.

γ. Τίνα χρὴ δοκιμάζεσθαι τὸν ἐπίσκοπον προχειριζόμενον.

δ. Ὅτι οὐχ ἑκάστῃ χήρᾳ δεῖ μεταδιδόναι, ἀλλ' ἔσθ' ὅτι καὶ τὴν ὕπανδρον προκρίνειν, καὶ ὅτι καταφαγῷ, μεθύσῳ, ἀργῷ, οὐ μεταδιδόναι χρή.

ε. Ὅτι χρὴ ἀπροσωπόληπτον εἶναι τὸν ἐπίσκοπον ἐν τῷ κρίνειν, καὶ τὸ ἦθος μέτριον, καὶ τὴν δίαιταν συνεσταλμένον.

ϛ. Περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον αἰσχροκερδῆ, μήτε ἢ ἐγγυᾶσθαι, ἢ συνηγορεῖν.

ζ. Οἷον χρὴ εἶναι τὸν μεμυημένον.

η. Περὶ συκοφαντουμένου, ἤτοι ἐλεγχομένου.

θ. Ὅτι ἀδωροδόκητον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον.

ι. Ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἀκρίτως φειδόμενος τοῦ ἡμαρτηκότος, ὑπαίτιος γίνεται.

ια. Ὅπως χρὴ τὸν ἐπίσκοπον κρίνειν τοὺς ἁμαρτάνοντας.

ιβ. Διδασκαλία, ὅπως χρὴ προσφέρεσθαι τοῖς μετανοοῦσι.

ιγ. Ὅτι φεύγειν χρὴ τῶν ἁμαρτημάτων τὴν πεῖραν.

ιδ. Περὶ τῶν λεγόντων μὴ δέχεσθαι μετανοοῦντα, καὶ ὅτι δίκαιος κἂν σύνεστιν ἁμαρτωλῷ, οὐ συναπόλλυται αὐτῷ.

ιε. Ὅτι οὐ χρὴ τὸν ἱερέα μήποτε παρορᾷν τὰ ἁμαρτήματα, μήτε πρόχειρον εἶναι ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι.

ιϛ. Περὶ μετανοίας, καὶ τίς αὐτῆς ὁ τρόπος, καὶ ὅπως κατορθοῦται.

ιζ. Ὅτι ἀνεπίληπτον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ὡς τύπον τῶν ἀρχομένων.

ιη. Ὅτι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον φροντίζειν, ὅπως ὁ λαὸς μὴ πλημμελῇ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν σκοπόν.

ιθ. Ὅτι καὶ ὁ ποιμὴν ἀμελῶς φερόμενος περὶ τὰ πρόβατα, δίκην τίννυσιν. καὶ τὸ πρόβατον μὴ πειθαρχοῦν τῷ ποιμένι, κολάζεται.

κ. Ὅπως χρὴ τοὺς ἀρχομένους πειθαρχεῖν τοῖς ἄρχουσιν ἐπισκόποις.

κα. Ὅτι κίνδυνος μονομερῆ κρίσιν ποιήσασθαι. καὶ τιμωρίαν ὁρίσαι κατὰ τοῦ μηδέπω ἐλεγχθέντος.

κβ. Ὅτι μέγα παράδειγμα μετανοίας πρόκειται Δαβίδ, καὶ Νινευῖται, Ἐζεχίας τε καὶ ὁ τούτου υἱὸς Μανασσῆς.

κγ. Πρὸς τοὺς ἐκ καταφρονήσεως ἁμαρτάνοντας ἔστω παράδειγμα Ἀμών.

κδ. Ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς κύριος παρεγένετο ἁμαρτωλοὺς σῶσαι διὰ μετανοίας.

κε. Περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν, καὶ ὅπως ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος, ἢ αὐτὸς μεταλαμβάνειν ἐξ αὐτῶν, ἢ ἑτέροις διανέμειν.

κϛ. Εἰς τίνος τύπον καὶ ἀξίαν ἕκαστος τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τέτακται παρὰ Θεοῦ.

κζ. Ὅτι φρικῶδες, ἄνθρωπον ἑαυτὸν ἐπιρρίπτειν ἀξιώματί τινι ἱερατικῷ· ὡς οἱ Κορεῖται, ὡς Σαοὺλ, ὡς Ὀζίας.

κη. Περὶ δοχῆς, καὶ ὅπως χρὴ ἕκαστον τάγμα τοῦ κλήρου ὑπὸ τῶν προσκαλουμένων τιμᾶσθαι.

CAPITA

Libri ſecundi.

I. Quòd oporteat Epiſcopum eſſe eruditum, & in ſermone exercitatum.

II. Qualem eſſe oporteat Epiſcopum, & reliquos Clericos.

III. In quibus probandus ſit qui deſignatur in Epiſcopum.

IV. Quòd non cuilibet viduæ ſit largiendum; ſed quandoque ſit anteponenda nupta; & quòd voraci, ebrioſo, pigro, eleemoſyna non ſit præbenda.

V. Quòd non oportet Epiſcopum in judicio eſſe acceptorem perſonarum; quodque debeat eſſe moribus moderatis, & victu frugali.

VI. Epiſcopus ne ſit turpi lucro deditus, nec fidejuſſor, nec advocatus.

VII. Qualem oporteat eſſe eum qui per Baptiſmum eſt initiatus.

VIII. De eo qui in calumniam, vel reprehenſionem incurrit.

IX. Epiſcopum non debere eſſe muneribus pervium.

X. Quòd Epiſcopus qui temerè parcit peccatori, culpâ non careat.

XI. Quo modo oporteat peccatores ab Epiſcopo judicari.

XII. Doctrina de modo quo pœnitentes tractandi ſunt.

XIII. Fugiendam eſſe delictorum experientiam.

XIV. De iis qui affirmant non debere recipi pœnitentem; & de juſto, quòd licèt cum peccatore verſetur, non tamen cum eo pereat.

XV. Quòd Sacerdos nec peccata negligere debeat, nec promptus eſſe ad vindictam.

XVI. De pœnitentia, & quis illius modus, & quo pacto peragatur.

XVII. Epiſcopum debere eſſe irreprehenſibilem, utpote formam ſubjectorum.

XVIII. Quòd oporteat Epiſcopum curare, ne peccet plebs, quia ipſe eſt ſpeculator.

XIX. Quòd paſtor ovium negligens, pœnas ſolvat; & ovis non obediens paſtori, puniatur.

XX. Quo modo ſubjecti, præpoſitis ſibi Epiſcopis obedire debeant.

XXI. Quòd periculum ſit, unâ tantùm parte auditâ judicare, & pœnam decernere contra eum qui nondum convictus eſt.

XXII. Quòd magnum pœnitentiæ exemplum in Davide proponatur; item in Ninivitis, in Ezechia, & in filio illius Manaſſe.

XXIII. In eos, qui ex contemptu peccant, exemplum ſit Amon.

XXIV. Quòd Chriſtus Jeſus Dominus ideo advenit, ut per pœnitentiam ſervaret peccatores.

XXV. De primitiis & decimis; & quo modo debeat Epiſcopus, ex eis vel ipſe accipere, vel aliis diſtribuere.

XXVI. Ad cujus formam & dignitatem unuſquiſque de Clero, à Deo ſit ordinatus.

XXVII. Quòd horrenda res ſit, hominem immittere ſe in aliquam dignitatem ſacerdotalem; ut Coritæ, ut Saül, ut Ozias.

XXVIII. De convivio; & qua ratione quilibet Cleri ordo à vocatoribus honorandus ſit.

XXIX. Quæ ſit dignitas Epiſcopi, & Diaconi.	κθ'. Τίς ἡ ἀξία τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ διακόνου.
XXX. Quo modo oportet Laicos obedire Diaconis.	λ'. Ὅπως χρὴ τοὺς λαϊκοὺς πειθαρχεῖν τοῖς διακόνοις.
XXXI. Quòd non oporteat Diaconum ſine Epiſcopo quidquam facere.	λα'. Ὅτι μὴ χρὴ τὸν διάκονον ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου τι πράττειν.
XXXII. Quòd non oporteat ut Diaconus præter voluntatem Epiſcopi det cuipiam; id enim in calumniam Epiſcopi ceſſurum.	λβ'. Ὅτι μὴ χρὴ τὸν διάκονον παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου διδόναι τινί, ἐπὶ διαβολῇ γὰρ τοῦ ἐπισκόπου τοῦτο πράξει.
XXXIII. Quo modo oporteat ſacerdotes, utpote patres ſpirituales, honorare ac veneratione dignos habere.	λγ'. Ὅπως χρὴ τιμᾶσθαι τοὺς ἱερεῖς, καὶ σεπτοὺς ἡγεῖσθαι, πνευματικοὺς ὄντας γονεῖς.
XXXIV. Quòd principibus ac regibus præſtantiores ſint ſacerdotes.	λδ'. Ὅτι τῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων εἰσὶ κρείττους οἱ ἱερεῖς.
XXXV. Quòd Judaicæ leges, & Evangelium, præcipiant munerum oblationem.	λε'. Ὅτι παραγγέλλονται οἱ νόμοι καρποφορεῖν· ὡσαύτως καὶ τὸ εὐαγγέλιον.
XXXVI. Commemoratio decem Dei mandatorum, & quo modo ea hîc ediſſerunt.	λϛ'. Ὑπόμνησις τῶν δέκα τοῦ Θεοῦ λογίων, καὶ ὅπως αὐτὰ ἐνταῦθα διαγορεύουσι.
XXXVII. De accuſatoribus & delatoribus; & quòd judex non debeat illis facilè credere, vel non credere, ſed adhibitâ diligenti inquiſitione.	λζ'. Περὶ κατηγόρων καὶ συκοφαντῶν· καὶ ὅπως χρὴ μὴ προχείρως πιστεύειν ἢ ἀπιστεῖν τισὶ τὸν κριτήν, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως.
XXXVIII. Quòd oporteat delinquentes privatim arguere, & pœnitentes recipere, ſecundùm conſtitutionem Domini.	λη'. Ὅτι χρὴ τοὺς ἁμαρτάνοντας ἰδιάζοντας ἐξελέγχειν, καὶ τοὺς μετανοοῦντας προσδέχεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν.
XXXIX. Exempla pœnitentiæ.	λθ'. Παραδείγματα περὶ μετανοίας.
XL. Quòd non oporteat hoſtiliter affici erga illum qui ſemel vel iterum peccavit.	μ'. Ὅτι οὐ χρὴ ἐχθρωδῶς διακεῖσθαι περὶ τὸν ἅπαξ ἢ δεύτερον ἁμαρτάνοντα.
XLI. Quo modo oporteat recipere pœnitentem, & quo modo agere cum peccatoribus, & quando ab Eccleſia abſcindere.	μα'. Ὅπως δεῖ προσίεσθαι τὸν μετανοοῦντα, καὶ ὅπως διαγίνεσθαι πρὸς ἁμαρτάνοντας, καὶ πότε ἐκκόπτειν τῆς ἐκκλησίας.
XLII. Judicem non debere eſſe acceptatorem perſonarum.	μβ'. Ὅτι χρὴ ἀπροσωπόληπτον εἶναι τὸν κριτήν.
XLIII. Quo modo oporteat punire calumniatores.	μγ'. Ὅπως χρὴ τοὺς συκοφάντας τιμωρεῖσθαι.
XLIV. Quòd debeat Diaconus ſublevare onus Epiſcopi, & leviora quæque dirigere.	μδ'. Ὅτι χρὴ τὸν διάκονον ἐπικουφίζειν τὸ βάρος τοῦ ἐπισκόπου, καὶ διευθύνειν τὰ κουφότερα.
XLV. Quòd non conveniant Chriſtianis controverſiæ & altercationes.	με'. Ὅτι μὴ πρέπουσι Χριστιανοῖς ἀντιλογίαι καὶ διαπληκτισμοί.
XLVI. Quòd non oporteat fideles apud infideles litigare; neque ex his quempiam vocare in teſtimonium adversùs Chriſtianos.	μϛ'. Ὅτι οὐ χρὴ τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τῶν ἀπίστων δικάζεσθαι, ὅτι μηδὲ ἐξ αὐτῶν τινα καλεῖν εἰς μαρτυρίαν τῶν Χριστιανῶν.
XLVII. Quòd oporteat in ſecundâ Sabbatorum, forum agere.	μζ'. Ὅτι χρὴ ἐν δευτέρᾳ σαββάτων ποιεῖσθαι τὰς δίκας.
XLVIII. Quòd non oporteat eamdem pœnam in omni delicto irrogare, ſed variam, pro varietate delinquentis.	μη'. Ὅτι μὴ χρὴ ταύτην ἐπάγειν τιμωρίαν ἐπὶ πάσης πλημμελείας, ἀλλὰ διάφορον, πρὸς τὸ διάφορον τοῦ ἁμαρτάνοντος.
XLIX. Quales eſſe decet accuſatores, & teſtes.	μθ'. Ὁποίους εἶναι χρὴ τοὺς κατηγόρους, καὶ μάρτυρας.
L. Quòd uſu veniat, ut conjecturâ ex prioribus malis ductâ, aliquis facilè credatur poſteriora deſignaſſe.	ν'. Ὅτι ἐγχωρεῖ τινα καὶ ἐκ προτέρων κακῶν μὴ ἀπιστεῖσθαι τὰ δεύτερα.
LI. Quòd non oporteat in judicando, uni parti favere.	να'. Ὅτι οὐ χρὴ μονομερῶς τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι.
LII. Exemplum juſti judicii capiatur de cautione quam in Sententiis judices Gentiles adhibent.	νβ'. Παράδειγμα τοῦ δικαίου κρίματος ἡ τῶν ἔξωθεν δικαστῶν περὶ τὰς ἀποφάσεις ἀσφάλεια.
LIII. Quòd non oporteat fideles inter ſe diſcordare.	νγ'. Ὅτι μὴ χρὴ κατ' ἀλλήλων ἔχειν τοὺς πιστούς.
LIV. Quòd oporteat Epiſcopos de pace per Diaconum populo in memoriam ſuggerere.	νδ'. Ὅτι χρὴ τοὺς ἐπισκόπους τὰ περὶ εἰρήνης διὰ τοῦ διακόνου ὑπομιμνήσκειν τῷ λαῷ.
LV. Enumeratio variæ providentiæ, & quemadmodum ab initio Deus per ſingulas generationes ad pœnitentiam omnes homines vocavit.	νε'. Ἀπαρίθμησις διαφόρου προνοίας, καὶ ὅπως ἐξ ἀρχῆς καθ' ἑκάστην γενεὰν ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς εἰς μετάνοιαν πάντας.
LVI. Quòd voluntas Dei ſit, ut omnes homines in pietate conſentiant, inſtar cœleſtium Virtutum.	νϛ'. Ὅτι θέλημα Θεοῦ, ὁμόφρονας εἶναι τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν εὐσέβειαν, παραπλησίως τῶν ἐν οὐρανῷ δυνάμεων.
LVII. Deſcriptio Eccleſiæ, & Cleri; & quid facere debeat, unuſquiſque Clericus vel Laicus, in Synaxi congregatus.	νζ'. Διατύπωσις ἐκκλησίας καὶ κλήρου, καὶ τί ἕκαστος ἐπιτελεῖν ὀφείλει τῶν συναθροιζομένων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἐν τῇ συνάξει.
LVIII. De hominibus commendatis, peregrinis ſcilicet, Laicis, Clericis, aut Epiſcopis; & quod ſine differentia ſint recipiendi qui Eccleſiam ingrediuntur.	νη'. Περὶ συστατικῶν, ἤτοι ξένων, λαϊκῶν, κληρικῶν, ἐπισκόπων· καὶ ὡς οὐ χρεία διαφορᾶς.
LIX. Quòd debeat unuſquiſque manè & veſperè, Collectarum eſſe ſtudioſis.	νθ'. Ὅτι χρὴ ἕκαστον ὄρθρου καὶ ἑσπέρας σπουδαῖον εἶναι περὶ τὰς συνάξεις.
LX. Exemplum ad æmulationem inducens;	ξ'. Παράδειγμα πρὸς ζῆλον ἐνάγον. ἡ Ἑλλήνων καὶ Ἰου-

Ἰουδαίων μάταιος συνδρομὴ ἐπὶ τοὺς ναοὺς καὶ τὰς συναγωγάς.

ξα'. Ὅτι οὐχ ὅσιον προκρίνειν τὰ βιωτικὰ τῶν θείων.

ξβ'. Ὅτι πάντα τὰ Ἑλλήνων ἀσεβήματα ἀποστρέφεσθαι χρή.

ξγ'. Ὅτι ἀργὸν οὐ χρὴ ἐσθίειν τινὰ τῶν πιστῶν· ὡς οἱ περὶ Πέτρον ἁλιεῖς, καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, οἱ δὲ περὶ Παῦλον καὶ Ἀκύλαν σκηνοποιοί, οἱ δὲ περὶ Ἰούδαν Ἰακώβου γῆς ἐργάται.

vanus Gentilium, & Judæorum ad delubra & ſynagogas concurſus.

LXI. Quòd non ſit fas anteponere divinis ſæcularia.

LXII. Quòd oporteat omnes impietates Gentilium averſari.

LXIII. Quòd inter fideles qui otioſus fuerit, non debeat comedere: Petrus enim fuit piſcator, & reliqui Apoſtoli; Paulus autem & Aquila artifices tabernaculorum; Judas vero Jacobi, agricola.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α'.

Ὅτι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι πεπαιδευμένον, καὶ ἔμπειρον τοῦ λόγου.

Περὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν, τὸν ποιμένα τὸν καθιστάμενον ἐπίσκοπον εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐν πάσῃ παροικίᾳ, * δεῖ ὑπάρχειν ἀνέγκλητον, ἀνεπίληπτον, ἀλλότριον πάσης ἀδικίας ἀνθρώπων, [33] οὐκ ἔλαττον ἐτῶν πεντήκοντα· * ἔτι τρόπῳ τινὶ τὰς νεωτερικὰς ἀταξίας καὶ τὰς ἔξωθεν διαβολὰς ἐκπέφευγε, πρὸς τὰς τινῶν ψευδαδέλφων εἰς πολλοὺς ἐπιφερομένας βλασφημίας, οὐ γινωσκόντων ῥῆμα Θεοῦ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· Ὃς ἂν λαλήσῃ ῥῆμα ἀργὸν, ἀποδώσει περὶ αὐτοῦ λόγον τῷ κυρίῳ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Καὶ πάλιν· Ἐκ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ. Ἔστω οὖν πεπαιδευμένος καὶ ἔμπειρος τοῦ λόγου, καθῆκον τῇ ἡλικίᾳ. Εἰ δὲ καὶ ἐν παροικίᾳ μικρᾷ ὑπαρχούσῃ τις προβεβηκὼς τῷ χρόνῳ μὴ εὑρίσκηται, μεμαρτυρημένος ὑπὸ τῶν συνόντων αὐτῷ, ὡς ἄξιος ἐπισκοπῆς, διὰ τῆς νεότητος ἐν πραότητι καὶ εὐταξίᾳ γῆρας ἐπιδεικνύμενος δοκιμασθεὶς, εἰ ὑπὸ τῶν τοιούτων μαρτυρεῖται,

* f. διὰ

* f. ὅτι

LIBER SECUNDUS.

De Epiſcopis, Presbyteris, & Diaconis.

CAPUT PRIMUM.

Quòd oporteat Epiſcopum eſſe eruditum, & in ſermone exercitatum.

De Epiſcopis vero ex Domino noſtro audivimus, eum qui Paſtor & Epiſcopus in aliqua Eccleſia & Parœcia ſit conſtitutus, oportere eſſe *ſine crimine*, *irreprehenſibilem*, ab omni humana iniquitate liberum, nec minorem annis quinquaginta: tunc enim juveniles impetus quodammodo effugit, ideóque & Ethnicorum calumnias, inſupérque obtrectationes quas falſi quidam fratres ſolent multis inferre, dum ignorant Dei vocem, in Evangelio poſitam; *Quicunque locutus fuerit verbum otioſum, reddet rationem de eo in die judicii.* Et iterum: *Ex verbis tuis juſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.* Sit ergo Epiſcopus doctus & ſermonis peritus, uti decet eam ætatem. Quod ſi in quapiam parva Parœcia ætate provectus non reperiatur, & ſit aliquis juvenis, quem Epiſcopatu dignum judicent contubernales, quique in adoleſcentia ſenilem manſuetudinem ac diſciplinam oſtenderit; is teſtimonio il-

Tit. 1. 7. 1. Tim. 3. 2.

Mat. 12. 36.

Ib. 37.

33. Οὐκ ἔλαττον (ſic lego) ἐτῶν πεντήκοντα.] Minùs ut habeat admirationis Conſtitutio, facit hoc Siricii Decretum Epiſt. 1. cap. 9. *Quicumque ſe Eccleſiæ vovit obſequiis, à ſua infantia ante pubertatis annos baptizari, & Lectorum debet miniſterio ſociari: qui ab acceſſu adoleſcentiæ uſque ad triceſimum ætatis annum, ſi probabiliter vixerit, unâ tantum, & eâ quam virginem communi per Sacerdotem benedictione perceperit, uxore contentus; Acolythus, & Subdiaconus eſſe debebit: poſt quæ ad Diaconii gradum, ſi ſe ipſe primitus continentiâ præeunte dignum probârit, accedat: ubi ſi ultra quinque annos laudabiliter miniſtraverit, congruè Presbyterium conſequetur: & exinde poſt decennium Epiſcopalem Cathedram poterit adipiſci; ſi tamen per hæc tempora integritas vitæ ac fidei ejus fuerit approbata.* Cui adjiciet qui volet Canonem ſuppoſititium Sylveſtri Papæ. In Canonibus Hibernicis, Spicilegio 9. p. 4. *Presbyter anno triceſimo: Epiſcopus vel triceſimo, vel quadrageſimo, vel quinquageſimo Sacerdos eſſe ſatur.* Item; *quadrageſimo anno Presbyter, quinquageſimo Epiſcopus fiet.* Gregorius magnus Dialogorum lib. 2. cap. 2. *Per Moyſem in Exodo* (duæ hæ voces rectè abſunt à Verſione Græcâ, & à MSS. tum duobus Regiis, tum uno V. Cl. Claudii Joli Canonici Pariſienſis. Neque enim ad Exodum, ſed ad Numeros reſpicit ſummus Pontifex) *præcipitur, ut Levitæ à viginti quinque annis & ſuprà miniſtrare debeant, ab anno verò quinquageſimo cuſtodes vaſorum fiant. Liquet quod in juventute carnis tentatio ferveat, ab anno autem quinquageſimo calor corporis frigeſcat: vaſa autem ſacra ſunt fidelium mentes. Electi ergo cùm adhuc in tentatione ſunt, ſubeſſe eos ac ſervire neceſſe eſt, & obſequiis laboribuſque fatigari. Cùm verò jam mentis ætate tranquilla calor receſſerit tentationis; cuſtodes vaſorum ſunt, quia doctores animarum ſiunt.* Quamquam Canonibus multis, & Edictis Principum requiratur ſolummodo ad Epiſcopatum ſuſcipiendum ætas annorum triginta, vel triginta quinque, vel ſupra triginta: neceſſitate ac ſummâ virtute ſemper exceptis; quemadmodum docetur, de neceſſitate, in Epiſtola Zachariæ Papæ ad Bonifacium Archiepiſcopum decimatertia, & in Concilio Lateranenſi ſub Alexandro 3. cap. 3. De eximia virtute, exemplis præcipuè S. Eleutherii Illyrici apud Nicephorum Hiſtor. lib. 3. cap. 29. & S. Remigii Remenſis in Vita illius; quorum primus annum agens 20. alter 22. ad ſummum ſacerdotium provecti fuêre. ὡς ὁ νέος ἐπαινετὸς, τὸ ἀνάπαλιν, præclara eſt B. Gregorii Theologi ſententia Orat. 39. uſurpata deinde ab illo Concilio Conſtantinopolitano quod in templo SS. Apoſtolorum congregatum fuit, Canone ultimo. Notatus fuit memoriæ lapſus in Hippolyto Thebano Auctore vulgato Parte 2. Tom. 3. Antiquæ Lectionis Henrici Caniſii, quando ſub initium Chronici ſui ſcribit, ὅτε ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς λ'. χρόνους ἐν τῇ παιδικῇ αὐτοῦ χρόνους διῆλθε. μετὰ δὲ τὸ βάπτισμα ἐξελέξατο ἑαυτῷ τοὺς μαθητάς. ἐκήρυξαν σὺν αὐτοῖς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ σωτηρίου πάθους ἔτη γ'. Διὸ καὶ οἱ ἐν Νικαίᾳ κανόνες τιη'. θεοφόρων πατέρων παραδεδώκασιν, πρὸ τριάκοντα ἐτῶν μηδένα χειροτονεῖσθαι πρεσβύτερον. ἀρκετὸν γὰρ, φησι, τῷ μαθητῇ. ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ. Id eſt, *Sic Dominus Jeſus Chriſtus triginta annos in ætate ſua juvenili tranſegit. Poſt Baptiſmum autem delegit ſibi Diſcipulos, prædicant cum illis regnum ſuum, uſque ad ſalutiferam Paſſionem annis tribus. Ideoque Nicæna Synodi trecentorum duodeviginti & venerum Patrum Canones decernunt, ut ante annum 30. nemo ordinetur Presbyter. Sufficit enim, inquit Scriptura, diſcipulo, ut ſit ſicut magiſter ejus, & ſervo, ſicut dominus ejus.* Nihil enim tale in Concilio Nicæno. Sed Canon XI. Neocæſarienſis ita concipitur, πρεσβύτερος πρὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν μὴ χειροτονείσθω, ἐὰν καὶ πάνυ ᾖ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος, ἀλλὰ ἀποτηρείσθω. ὁ γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐφωτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν. Mat. 10. 25.

COT. 34. Ἐν

Ignat. inter-pol. ad Magneſ. 3. 4. Reg. 22. & 12. illorum fretus, ſalvâ pace conſtituatur. Quippe Salomon annos natus duodecim, Iſraëlitarum rex fuit; & Joſias octavum tantùm agens annum, cum juſtitiâ regnavit; Joas pariter ſeptimo anno cœpit imperare. Quare etſi juvenis, tamen ſit mitis, verecundus & quietus: ait enim Dominus Deus per Eſaiam; Iſ. 66. 2. *Super quem reſpiciam, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem ſermones meos ſemper?* Matth. 5. 4. &c. Similiter & in Evangelio, ſic; *Beati mites; quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Sit præterea miſericors; quia rurſus dictum eſt; *Beati miſericordes; quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Ad hæc ſibi bene conſcius ſit, omnis malitiæ, vitii, ac iniquitatis purus: addit enim Scriptura; *Beati mundo corde; quoniam ipſi Deum videbunt.*

καθιστάσθω ἐν εἰρήνῃ. Καὶ γὰρ [34] Σολομὼν δωδεκαέτης τοῦ Ἰσραὴλ ἐβασίλευσε, καὶ Ἰωσίας ἐν δικαιοσύνῃ ὀκτὼ ἐτῶν ἐβασίλευσεν· ὁμοίως δὲ καὶ Ἰωὰς ἑπτὰ ἐτῶν ἦρξε τοῦ λαοῦ. Εἰ καὶ νέος, ἀλλὰ πρᾷος ὑπαρχέτω, δειλός τε καὶ ἡσύχιος· ὅτι λέγει διὰ τοῦ Ἡσαΐου Κύριος ὁ Θεός· Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους διαπαντός; ὁμοίως καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ οὕτω· Μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Ἔστω δὲ καὶ ἐλεήμων· ὅτι πάλιν εἴρηται· Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Γινέσθω δὲ καὶ εὐσυνείδητος, πάσης κακίας καὶ πονηρίας καὶ ἀδικίας κεκαθαρισμένος· ὅτι πάλιν εἴρηται· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

CAPUT II.

Qualem eſſe oporteat Epiſcopum, & reliquos Clericos.

1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 7. Epiſcopus itaque ſit *ſobrius, pudicus, ornatus,* conſtans, ſedatus, *non vinolentus, non percuſſor, ſed modeſtus; non litigioſus, non argenti cupidus, non neophytus, ne in ſuperbiam elatus in judicium incidat* & laqueum *Diaboli:* Luc. 14. 11. *quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur.* Talem verò eſſe decet Epiſcopum; *unius uxoris* univiræ *virum, ſuæ domum bene præſidentem.* Per hæc ſiquidem probetur, cùm ordinationem accipiens, in Epiſcopatûs loco conſtituitur; an ſit reverendus, fidelis, & honeſtus: an uxorem pudicam ac fidelem, aut habeat, aut habuerit: an liberos piè educarit, in Domini diſciplina erudierit, & ad virtutem deduxerit: an ei domeſtici omnes honorem, reverentiam, ac obſequium præſtent: quando enim qui ſecundùm carnem ad illius familiam pertinent, ei nec concordant nec obtemperant; quo modo qui extranei ſunt, ſe ei ſubjicient, cùm curæ illius committentur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β'.

Οἷον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς.

Ἔστω οὖν καὶ νηφάλιος, σώφρων, κόσμιος, εὐσταθής, ἀτάραχος, μὴ πάροινος, μὴ πλήκτης, ἀλλ' ἐπιεικής, ἄμαχος, ἀφιλάργυρος, μὴ νεόφυτος, ἵνα μὴ τυφωθεὶς, εἰς κρίμα ἐμπέσῃ, καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται. Τοιοῦτον δὲ δεῖ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον, [35] μιᾶς ἄνδρα γεγενημένον γυναικὸς μονογάμου, καλῶς τοῦ ἰδίου οἴκου προεστῶτα. Οὕτω γὰρ δοκιμαζέσθω, ὁπότ' αὐτὴν χειροτονίαν λαμβάνων καθίσταται ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐπισκοπῆς, εἰ ἔστι σεμνὸς, πιστὸς, καὶ κόσμιος· εἰ γυναῖκα σεμνὴν καὶ πιστὴν ἔχει, ἢ ἔσχηκεν· εἰ τέκνα θεοσεβῶς ἀναθρέψας καὶ ἐν νουθεσίᾳ Κυρίου παιδεύσας προήγαγεν· εἰ οἱ κατ' οἶκον αὐτοῦ ἐπιλαβόμενοι καὶ ἐντρεπόμενοι αὐτὸν ὑπήκοοι πάντες εἰσὶν αὐτῷ· εἰ γὰρ οἱ κατὰ σάρκα ἴδιοι αὐτοῦ, πρὸς αὐτὸν στασιάζουσι καὶ ἀπειθοῦσι, πῶς οἱ ἔξω τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἴδιοι γενόμενοι αὐτῷ ὑποταγήσονται;

CAPUT III.

In quibus probandus ſit qui deſignatur in Epiſcopum.

Lev. 21. 17. Examinetur ergo, an in vitæ officiis nulli culpæ affinis ſit. Scriptum namque eſt; *Diligenter inſpicite an ſit ulla macula in eo, qui ad ſacer-*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ'.

Τίνα χρὴ δοκιμάζεσθαι τὸν ἐπίσκοπον προχειριζόμενον.

Δοκιμαζέσθω οὖν, εἰ ἄμωμός ἐστι περὶ βιωτικὰς χρείας. Γέγραπται γάρ· Μωμοσκοπεῖσθε τὸν μέλλοντα εἰς ἱερωσύνην προχειρίζεσθαι. Τ[illegible]-

34. Σολομὼν δωδεκαέτης. τοῦ Ἰσραὴλ ἐβασίλευσε.] Idem ætatis Salomoni regnare incipienti tribuunt Eupolemus ab Euſebio Præparat. Evang. lib. 9. cap. 30. prolatus, Chryſoſtomus ad Ephes. III. 4. ac libro de educandis liberis per R. P. Franciſcum Combefiſium publici juris facto p. 94. Hieronymus Epiſt. 125. Quæſt. 2. Epiſt. 131 & 132. & ad Iſaiæ locum memoratum; Auctor ἐκλογῆς ἱστοριῶν cum Chronicis Euſebii à Scaligero editus, ubi de Salomone; Cedrenus & Zonaras in eodem Rege; Chronologia Hebræorum major cap. 14. aliique Rabbinorum Tractatus. item Epiſtola interpolata S. Ignatii ad Magneſianos cap. 3. & Epiſtola ſuppoſititia Mariæ Proſelytæ ad S. Ignatium cap. 3. Nec diverſa opinio Joſephi, quamvis aſſerat regnâſſe Salomonem annos octoginta, (perperam in verſione Rufini editâ, *quadraginta*, cùm à Græco non diſſentiant libri Regiæ Bibliothecæ) vixiſſe annos quatuor & nonaginta; hoc eſt, decimoquarto vitæ anno regnum inchoâſſe: quia videlicet non numerat primum Salomonici regni biennium, cum poſtremo Davidica conjunctum, ideoque Davidi potiùs adſcribendum quàm Salomoni. Sanè III. Regum II. 12. ad καὶ Σαλωμὼν ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου Δαυὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, in MS. Alexandrino additur ἐτῶν δώδεκα; & in quibuſdam Editionibus υἱὸς ἐτῶν δώδεκα, quam poſtremam lectionem è quatuor Regiis Codicibus tres ſervant. COT.

35. Μιᾶς ἄνδρα γεγενημένον γυναικὸς μονογάμου.] Circa Clericorum uxores multi loquuntur multa: nos quoque quædam infrà dicemus. Hic ſolummodo inveſtigamus, quare ſcripſerit Tertullianus de Exhortatione Caſtitatis cap. 7. Cautum in Levitico: *Sacerdotes mei non plus nubant, vel nubant, vel nubent.* De Monogamia 7. *Prohibet Lex, Sacerdotes denuo nubere.* Et Siricius Epiſt. 1. cap. 8. *Ubi illud eſt, quod Deus noſter datâ per Moſem Lege conſtituit, dicens; Sacerdotes mei ſemel nubant?* Ac Innocentius cap. 6. Epiſt. 2. *Nec is qui ſecundam duxit uxorem, Clericus fiat: quia ſcriptum eſt; Unius uxoris virum. Et iterum;* (In Collectione Creſconii, *alibi*;) *Sacerdotes mei ſemel nubant. Et alibi;* (Eadem Collectio, *iterum*;) *Sacerdotes mei non nubant ampliùs.* Epiſt. verò 23. cap. 5. *Scriptum eſt in Veteri Teſtamento; Uxorem virginem accipiat Sacerdos. Et alibi; Sacerdotes mei ſemel nubant.* Cùm nec in Levitico, nec in tota Lege, nec uſpiam Scripturarum, quidpiam ejuſmodi legatur. Et quidem dici poteſt; Siricium ex Tertulliano accepiſſe; ex Siricio ac Tertulliano Innocentium; huncque non ſine errore exiſtimâſſe locum à Siricio citatum diverſum eſſe à textu per Tertullianum prolato. Quapropter tota difficultas ad Scriptorem Afrum redit. Viſum Pamelio, adducta verba, eſſe aut adjectionem ad verſum 14. cap. 21. Levitici, aut interpretationem Symmachi vel Theodotionis. Ex ſententia autem Seldeni Uxoris Hebraicæ lib. 1. cap. 8. occaſionem errandi tribuit Tertulliano, quòd capite illo Levitici, mulier ſive uxor ſingulari numero efferatur; unde cùm Hebræi tamdem colligant non licere Pontifici maximo plures ſimul habere uxores, ille concluſit vetitas fuiſſe cunctis Sacerdotibus ſecundas nuptias. Addo ego his, Forſan à Tertulliano, non ad

Ὑπαρχέτω δὲ καὶ ἀόργητος· ὅτι λέγει ἡ σοφία· Ὀργὴ καὶ φρονίμους ἀπόλλυσιν. Ἔστω δὲ εὔσπλαγχνος, [illegible], ἀγαπητικός· ὅτι λέγει κύριος· Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ἔστω καὶ εὐμετάδοτος, φιλόχηρος, φιλόξενος, ὑπηρετικὸς, διακονικὸς, ἄσκυλτος, ἀνεπαίσχυντος, εἰδὼς τὸν μᾶλλον ὄντα ἄξιον ἀντιλήψεως.

dotium eſt eligendus. Sit igitur iræ vacuus; quia Sapientia dicit; *Ira etiam prudentes perdit.* Ad hæc, Prov. 15. 1. apud LXX. non ſit ſordidus, ſed miſericors & caritatis ſtudioſus: ait enim Dominus; *In hoc cognoſcent omnes* Joh. 13. 35. *quia diſcipuli mei eſtis, ſi diligatis invicem.* Sit quoque liberalis, viduis ac hoſpitibus benevolus, promptus ad miniſtrandum ac ſerviendum, infatigabilis, pravi pudoris expers; denique quis ſublevatione dignior ſit apprimè calleat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ'.

Ὅτι οὐχ ἑκάστῃ χήρᾳ δεῖ μεταδιδόναι, ἀλλ' ἔσθ' ὅτι καὶ τὴν ὕπανδρον προκρίνειν, καὶ ὅτι καταφαγῷ, μεθύσῳ, ἀργῷ οὐ μεταδιδόναι χρή.

Εἰ γὰρ χήρα τις ὑπάρχουσα ἡ δυναμένη ἐπαρκεῖν ἐν τῷ βίῳ τὰ χρήσιμα, ἑτέρα δὲ οὐ χήρα, ἀλλ' ἐνδεὴς ὑπάρχει διὰ νόσον, ἢ παιδοτροφίαν, ἢ δι' ἀσθένειαν χειρῶν, ἐπὶ ταύτην μᾶλλον ἐκτεινάτω τὴν χεῖρα. Εἰ δέ τις ὡς καταφαγᾶς, ἢ μέθυσος, ἢ ἀργὸς, ἐν τοῖς βιωτικοῖς θλίβεται, οὐκ ἔστιν ἄξιος ἐπικουρίας, ὅτι μὴν ἐκκλησίας Θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ περὶ τούτων φάσκουσα, ὅτι κρύψας ὀκνηρὸς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὑπὸ τὸν κόλπον, οὐ δυνήσεται ἀπενεγκεῖν αὐτὴν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Ὁ ἀργὸς περιέλαβεν τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ἔφαγε τὰς σάρκας αὐτοῦ. Πᾶς γὰρ μέθυσος, καὶ πορνοκόπος, πτωχεύσει, καὶ ἐνδύσεται διερρηγμένα καὶ ῥακώδη πᾶς ὑπνώδης. Καὶ ἐν ἄλλοις· Ἐὰν δὲ εἰς τὰς φιάλας καὶ τὰ ποτήρια δῷς τοὺς ὀφθαλμούς σου, 36 ὕστερον περιπατήσεις γυμνότερος ὑπέρου. Ὡς ἀληθῶς γὰρ μήτηρ ἐστὶν ἡ ἀργία τοῦ λιμοῦ.

CAPUT IV.

Quòd non cuilibet viduæ ſit largiendum; ſed quandoque ſit anteponenda nupta; & quòd voraci, ebrioſo, pigro, eleemoſyna non ſit præbenda.

Etenim ſi aliqua vidua ſit, quæ ſibi ad vitam neceſſaria ſuppeditare poſſit; ſit verò alia mulier non vidua, quæ vel ob morbum, vel ob multitudinem liberorum, vel ob manuum infirmitatem, in egeſtatem deciderit; huic potiùs manum porrigat. Cùm autem aliquis, quia edax eſt, aut crapulæ deditus, aut otioſus, inopiâ victus premitur, is ſubſidium non meretur, immò nec Eccleſiâ Dei dignus eſt. De hujuſmodi enim loquens Scriptura ait; *Piger abſcondens manum ſuam in ſinum, non poterit eam ad os ſuum referre.* Et Prov. 19. 24. iterum; *Piger complexus eſt manus ſuas, & comedit carnes ſuas. Omnis enim ebrioſus, & ſcortator, mendicabit; & omnis ſomniculoſus laceris ac pannoſis induetur.* Et infrà; *Si autem in phialas & pocula dederis oculos tuos; poſtea ambulabis nudior piſtillo.* Verè enim pigritia mater eſt famis.

Eccl. 4. 5.
Prov. 23. 21.
Ib. 31. in LXX.
Pſeudo-Ignat. ad Tarſ. 9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε'.

Ὅτι χρὴ ἀπροσωπόληπτον εἶναι τὸν ἐπίσκοπον ἐν τῷ κρίνειν, καὶ τὸ ἦθος μέτριον, καὶ τὴν δίαιταν συνεσταλμένον.

Ἔστω δὲ ὁ ἐπίσκοπος ἀπροσωπόληπτος, μήτε πλούσιον ἐντρεπόμενος ἢ κολακεύων παρὰ τὸ προσῆκον, μήτε πένητα παρορῶν, ἢ καταδυναστεύων. Οὐ λήψῃ γὰρ, φησὶν ὁ Θεὸς τῷ Μωσεῖ, πρόσωπον πλουσίου, καὶ πένητα οὐκ ἐλεήσεις ἐν κρίσει. Ὅτι τοῦ κυρίου ἡ κρίσις. Καὶ πάλιν· Δικαίως διώξεις τὸ δίκαιον. * Τροφῇ καὶ ποτῷ λυσιτελὴς καὶ αὐτάρκης ὑπαρχέτω * ὁ ἐπίσκοπος, ἵνα * δυνηθῇ νήφειν πρὸς τὸ νουθετεῖν τοὺς ἀπαιδεύτους. Ἔστω δὲ μὴ δάπανος, μὴ τρυφητὴς, μὴ ἡδύβιος, μὴ χρηστοφάγος. Ἔστω δὲ ἀνεξίκακος, μακρόθυμος ἐν ταῖς νουθεσίαις, πολυδίδακτος, μελετῶν καὶ προσ-

* al. τροφῇ καὶ ποτῷ
* al. ἔστω ὁ ἐπίσκοπος
* al. δυνηθῇ

CAPUT V.

Quòd non oportet Epiſcopum in judicio eſſe acceptorem perſonarum: quodque debeat eſſe moribus moderatis, & victu frugali.

Epiſcopus verò non ſit perſonarum acceptator, neque talis qui divitem præter officium revereatur aut aduletur, pauperem verò deſpiciat vel opprimat. *Non* enim, inquit Dominus Moyſi; *perſonam divitis accipies; & pauperis non miſereberis in judicio. Quoniam Domini judicium eſt.* Et rurſum; *Juſte quod juſtum eſt perſequeris.* Cibo ac potu ſimplici & frugali utatur Epiſcopus, quò imperitorum admonitioni poſſit invigilare. Ne ſit ſumptuoſus, ne delicatus, ne voluptarius, ne cupediæ obnoxius. Sit clemens, & in monendo patiens; doctrinæ ſit multæ, libro-

Citatur à Cedreno. Vide Teſtimonia Veterum.
Lev. 19. 15.
Ex. 23. 3.
Deut. 1. 17.
Deut. 16. 20.

ad verbum, ſed ex præſumpto ſenſu Leviticum librum ita citari; vel quia legebat, ἄνθρωπος γυναῖκα παρθένον ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ λήψεται. pro παρθένον. Levit. XXI. 13. aut quia verſu 15. nonnihil repererat ſimile illi ex quo Arabicus Interpres fecit, *Et ne prophanet ſtirpem ſuam per aliam mulierem de gente ſua.* Vel denique quoniam putavit, virginitate uxoris oſtendi ἀγαμίαν mariti. COT.

36 *Ὕστερον περιπατήσεις γυμνότερος ὑπέρου.*] Proverb. XXIII. 31. Qui fit, inquies, ut ab Hebræo Græcum adeò diſcrepet? Dicam quod ſentio. Non legerunt LXX. במישרים? *in rectitudinibus*, ſeu *directè*, aut ut Vulgata *blandè*. Legerunt, במשורים? *in meditationibus*: hocque περιπατήσεις reddiderunt per Adagium γυμνότερος ὑπέρου, id eſt, *nudior piſtillo*. Fallitur quippe Auctor Catenæ à Peltano vulgatæ, ὕπερον exponendo *quoddam ſicci graminis ſimive genus, quod propter naturalem debilitatem nudum & leve admodum exſiſtit*; videturque ὕπερον cum ὑπερῴῳ confundere. Rectiùs Catena inedita, [illegible]. *Nudatus divina gratia plus quam lignum quidpiam, quod continuo ad obvia attritu ſuum amiſit corticem.* Et alia pariter manu ſcripta, γυμνὸς ἐξ ἄκρης ὡς τὸ ὕπερον. Exſtat de iſto Parabolarum textu difficilis ac fortè mancus atque explicandus hic locus Iſidori Peluſiotæ libro 4. Epiſtolâ 112. quam edidit corrupte Conradus Rittershuſius, correctiùs Andreas Schottus. Ecce illum: Ex Editione Rittershuſiana; καὶ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις· ὕστερον περιπατήσεις γυμνότερος ὑπέρου. [illegible] (in marg. f. γυμνότερος.) *Quod item in Proverbiis eſt. Tandem obambulabis nudior piſtillo.* ὕπερον *ſi eſt nomen. non enim dixit, Nudus aut Nudiſſimus, tamquam piſtillum, quod dici debebat, ſi quidem* ὑπερῷον *ſignificat. ſed nudiorem dixit.* Ex Schottiana verò; καὶ τὸ ἐν ταῖς παροιμίαις· ὕστερον περιπατήσεις γυμνότερος ὑπέρου, [illegible]. *Quod item in Proverbiis eſt: Tandem obambulabis nudior piſtillo ſuper quo ſtas. Siquidem comparativi eſt gradûs nomen: neque enim Nudus, vel Nudiſſimus dixit, tunc enim dixiſſe oportuit Tamquam piſtillum; ſed dixit Nudior* ὑπέρου *ſuper quo ſtas, ſive id Piſtillum ſive Tabulatum ſignificet.* Spiſſas utrobique tenebras. Sed ſenſum videre videor, dum poſt περιπατήσεις γυμνότερος ὑπέρου repeto è ſuperioribus verbum ἐάν. Niſi me mea fallit conjectura, vult Clariſſimus Scriptor, quamquam minùs probabiliter, legi non oportere in Proverbiis, γυμνότερος [illegible]

brorum Dominicorum cupidus meditator ac aſſiduus lector, quo Scripturas exactè interpretetur, Evangelium concordanter Prophetis ac Legi explicans; ſimiliter Evangelio conſonent interpretationes Legis & Prophetarum. Ait namque Do-
Joh. 5. 39. 46. minus Jeſus; *Scrutamini Scripturas; ipſæ enim ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me.* Et poſt; *De me enim ſcripſit Moyſes.* Ante omnia autem ſit diviſor probus, qui Legem & Deuteroſim ſciat diſtinguere; & quid ſit lex fidelium, quid verò infidelium nexus, demonſtrare; ne quis in hos caſſes incidat. Habe igitur curam verbi, Epiſcope; ut poſſis omnia ad verbum interpretari, utque populum tuum multâ ac copioſâ doctrinâ nutrias, &
Oſ. 10. 12. illuſtratione Legis illumines. *Illuminate* enim *vobis*, ait Dominus, *lumen ſcientiæ, dum adhuc eſt tempus.*

δάζων ἐν ταῖς κυριακαῖς βίβλοις, πολὺς ἐν ἀναγνώσμασιν, ἵνα τὰς γραφὰς ἐπιμελῶς ἑρμηνεύῃ, ὁμοστοίχως τοῖς προφήταις καὶ τῷ νόμῳ τὸ εὐαγγέλιον ἑρμηνεύων· ὁμοίως τῷ εὐαγγελίῳ στοιχείτωσαν αἱ ἐκ νόμου καὶ προφητῶν ἑρμηνεῖαι. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος Ἰησοῦς· Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς· ὅτι αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. Καὶ πάλιν· Περὶ γὰρ ἐμοῦ Μωσῆς ἔγραψε. Πρὸ πάντων δὲ διαστολεὺς ἀγαθὸς γινέσθω, νόμου καὶ δευτερώσεως διαιρῶν, καὶ δεικνύων τί ἐστι νόμος πιστῶν, καὶ τί δεσμὰ ἀπίστων, ἵνα μή τις ἐμπέσῃ τοῖς δεσμοῖς. Ἐπιμελοῦ οὖν τοῦ λόγου ἐπίσκοπε, ἵνα ᾖ δυνατόν σοι πάντα κατὰ λέξιν ἑρμηνεύειν, καὶ ἐν πολλῇ διδαχῇ πλουσίως τρέφῃς καὶ φωτίζῃς τὸν λαόν σου τῷ φωτισμῷ τοῦ νόμου. Φωτίσατε γὰρ, φησὶν ὁ Θεὸς, ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως, ἕως ἔτι καιρός.

CAPUT VI.

Epiſcopus ne ſit turpi lucro deditus; nec fidejuſſor, nec advocatus.

TUrpe lucrum Epiſcopus non quærat, præſertim de Gentilibus, maliſque detrimentum capere quàm inferre. Non ſit inſatiabilis, non raptor, non defraudator, non divitiis inhians, non oſor pauperum, non maledicus, non falſus
1 Clem. Epiſt. ad Jacob. c. 5. 1. Barnab. cap. 19. teſtis, non iracundus, non contentioſus, non negotiis ſæcularibus implicitus, non pro alio ſponſor, aut in cauſſis pecuniariis advocatus, non ambitioſus, non inconſtantis animi, non linguæ duplicis, non calumniatorum aut detrahentium auditor benevolus, non hypocrita, Gentilium feſtorum non appetens, vanis fallaciis abſtinens, neque cupidus, nec avarus: iſta quippe omnia, ut Deo inimica ſunt, ita & dæmonibus cara. Hæc univerſa Epiſcopus plebi exemplo firmata ſuadeat, inducátque Laicos ad imitationem morum ſuo-
Lev. 15. 31. rum. *Cautos* enim, inquit, *facite filios Iſraelis.* Sit autem ſapiens, humilis, Dominicarum diſciplinarum doctor, indolis liberalis, quique pravis hujuſce vitæ ſtudiis omnibus & univerſis Gentium cupiditatibus nuncium remiſerit. Præterea circumſpectè munus ſuum obeat, *ſciat* populum regere pulcrè calleat, acumine ingenii in cognoſcendis atque vitandis improbis excellat, diligat cunctos, juſtitiam ſervet, judicio polleat; denuo quæcumque apud homines pulcra reperiuntur, hæc in ſe poſſideat Epiſcopus: quoniam Paſtor qui nullius vitii argui poterit; diſcipulos ſibi commiſſos, converſatione ſua ad hoc impellet ac veluti coget, ut condignè facta ſua æmulentur;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

Περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον αἰσχροκερδῆ, μήτε ἐγγυᾶσθαι, ἢ συνηγορεῖν.

ἜΣτω δὲ ὁ ἐπίσκοπος μὴ αἰσχροκερδὴς, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, βλαπτόμενος μᾶλλον, ἢ βλάπτων· μὴ πλεονέκτης, μὴ ἅρπαξ, μὴ ἀποστερητὴς, μὴ [37] φιλοπλούσιος, μὴ μισόπτωχος, μὴ κατάλαλος, μὴ ψευδομάρτυς, μὴ θυμώδης, μὴ φιλόμαχος, μὴ ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις συμπεπλεγμένος, [38] μὴ ἐγγυώμενός τινα, ἢ συνηγορῶν δίκαις χρηματικαῖς, μὴ φίλαρχος, μὴ δίγνωμος, μὴ δίγλωσσος, μὴ πρὸς διαβολὴν ἢ καταλαλιὰν φιλήκοος, μὴ ὑποκριτὴς, μὴ ταῖς ἑορταῖς τῶν ἐθνῶν ἐπερχόμενος, ἀπάταις κεναῖς μὴ χρώμενος, μηδὲ ἐπιθυμητικὸς, μηδὲ φιλάργυρος· ὅτι πάντα τὰ τοιαῦτα ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει, καὶ δαιμόνων φίλα. Ταῦτα δὲ πάντα ὁ ἐπίσκοπος καὶ τοῖς λαϊκοῖς διαβεβαιούμενος παραγγελλέτω, ἐπάγων αὐτοὺς μιμητὰς γίνεσθαι τοῦ ἑαυτοῦ τρόπου. Εὐλαβεῖς γὰρ φησι, ποιήσατε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. Ἔστω δὲ σοφὸς, ταπεινόφρων, νουθετητικὸς ἐν ταῖς κυριακαῖς παιδείαις, καλογνώμων, ἀποτεταγμένος πᾶσι τοῖς ἐν τῷ βίῳ πονηροῖς ἐπιτηδεύμασι, καὶ πάσαις ἐθνικαῖς ἐπιθυμίαις. Ἔστω * εὐπρόσκεπτος, ὀξὺς πρὸς τὸ γνῶναι τοὺς φαύλους, καὶ φυλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν, φίλος δὲ ἂν πάντων, δίκαιος, κριτικὸς, καὶ ὅσα καλὰ ἐν ἀνθρώποις * ἐστὶν, ἢ ὑπάρχει, ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος ἐν ἑαυτῷ κτάσθω· ὅτι ἀνεπίληπτος ὢν ἀδικίας ὁ ποιμὴν, τοὺς ἰδίους αὐτοῦ μαθητὰς ἀναγκάσει, καὶ διὰ τῆς ἀναστροφῆς αὐτοῦ * προτρέψασθαι τῶν ἰδίων αὐτοῦ ποιημάτων μιμητὰς ἀξίους

* al. εὐπερίσκεπτος
* Veris lectio alterutrum vacat.
* F. προτρέψαι

ὑπέρ, aut ὑπερῷον, quia de piſtillo aut cœnaculo dictum fuiſſet, γυμνὸς aut γυμνότατος ὡς ὕπερον vel ὑπερῷον *nudus aut nudiſſimus tamquam piſtillum vel cœnaculum*; (quibus nihil nudius:) ſed verum lectionem eſſe, γυμνότερος ὑπὲρ ὃ εἶ. hoc eſt, *nudior quàm es. Nudior ſupra* ſive *ultra quod es.* COT.

37. Φιλοπλούσιος.] Amans divitias, ſeu potiùs divites. Ibid.

38. *Μὴ ἐγγυώμενός τινα, ἢ συνηγορῶν δίκαις χρηματικαῖς.*] Habentur ſimiles Lectiones non paucæ. Poſtremum autem ita intelligo, ac ſi eſſet, *ne quidem in cauſſis pecuniariis.* Nam de criminalibus nulla poterat eſſe difficultas. Tertullianus de Idololatria cap. 17. *Neque judicet de capite alicujus, vel pudore; feras enim de pecunia.* Lactantius lib. 6. cap. 20. *Neque verò poſtulare licebit accuſare quemquam crimine capitali: quia nihil diſtat, utrumne ferro, an verbo potiùs occidas; quoniam occiſio ipſa prohibetur.* Chryſoſtomus Homil. de pœnitentia ſeu de politia &c. à Savilio imperfectè, à Combefiſio integrè edita, μηδὲ καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας [illegible] ἵνα αὐτὸς καὶ πάλιν τὸν ἄνθρωπον [illegible] τὸν φίλον· ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλλάξαι [illegible] ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζου [illegible] *Unde fit, ut civiles ac pecuniarias lites, amicabili compoſitione, finias; quo lite finita, amicum obtineas: criminales autem lites, ne quidem componere contingat; ut neque ab initio intentare; ſed ibi quoque indulgentia præſtat ira.* Quibus adde Canonem Tarraconenſem 4. & alios. Unde in ſimili huic Apocrypho, Epiſtolâ Clementis ad Jacobum cap. 5. generaliter dicitur, *μήτε ἐγγυητὴν, μήτε συνήγορον. Nec fidejuſſorem, nec litium advocatum.* Et in Novella Conſtitutione 86. Leonis Philoſophi, [illegible] τὰς συνηγορίας, ἢ ἐγγύας, ἢ μισθώσεις, ἢ τοῖς ἄλλοις [illegible] ἢ ἱερέως, ἢ κληρικοῦ, ἢ [illegible] *Admodum igitur ſanctè & decenter Apoſtolorum, præconum Dei, Decretum Epiſcopos, Sacerdotes, & Clericos, qui ſe advocationibus, ſponſionibus, redemptionibus, idve genus aliis rebus dedunt, ſacro Ordine denudat.* Ubi vides præ oculis Imperatoris exſtitiſſe locum Conſtitutionum, ſimulque Apoſtolorum Canones. *Deſignata ſunt genera*, inquit Innocentius Papa ad Felicem Nucerinum ſcribens, *de quibus ad Clericatum pervenire non poſſunt; id eſt, ſi quis fidelis militaverit, ſi quis fidelis cauſſas egerit, hoc eſt, poſtulaverit.* Ac Epiſt. 23. cap. 2. *Quantos ex eis, qui poſt acceptam Baptiſmi gratiam, in forenſi exercitatione verſati ſunt, & obtinendi pertinaciam ſuſceperunt, ad Sacerdotium eſſe comperimus.* Cap. 4. *Ne quiſpiam, qui poſt Baptiſmum militaverit, ad ordinem debeat Clericatûs admitti: neque qui cauſſas poſt acceptum Baptiſmum egerit.* Multo poſtea à Johanne Xiphilino Patriarcha

ξίας γενήσεσθαι· ὡς λέγει πυ καὶ ὁ προφήτης· Καὶ ἔσαι καθὼς ὁ ἱερεὺς, ὕτω καὶ ὁ λαός. [39] Καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν καὶ διδάσκαλος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἤρξατο πρῶτον ποιεῖν, καὶ τότε διδάσκειν· ὥς πυ λέγει ὁ Λυκᾶς· Ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν καὶ διδάσκειν. Διό φησιν· Ὃς δ᾽ ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Σκοποὺς γὰρ εἶναι δεῖ ὑμᾶς τῷ λαῷ τοὺς ἐπισκόπους, ὅτι καὶ ὑμεῖς σκοπὸν ἔχετε τὸν Χριστόν. Καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε σκοποὶ ἀγαθοὶ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ· ὅτι λέγει κύριος διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ πρὸς ἕκαστον ὑμῶν φάσκων. Υἱὲ ἀνθρώπου, σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούσῃ ἐκ στόματός μου λόγον, καὶ διαφυλάξεις, καὶ διαγγελεῖς αὐτὸν παρ᾽ ἐμοῦ· ἐν τῷ λέγειν με τῷ ἀνόμῳ, θανάτῳ ἀποθανῇ, καὶ οὐκ ἐλάλησας τοῦ διαστεῖλαι ἄνομον ἐκ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ, ὁ ἄνομος ἐκεῖνος ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρός σου ἐκζητήσω· σὺ δὲ ἐὰν διαστείλῃ τῷ ἀνόμῳ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ ἀποστρέψαι ἀπ᾽ αὐτῆς, καὶ μὴ ἀποστρέψῃ, αὐτὸς ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθανεῖται, καὶ σὺ τὴν ψυχήν σου ἐῤῥύσω. Ὡσαύτως δὲ μάχαιρα πολέμου ἐάν ᾖ ἐρχομένη, καὶ στήσῃ ὁ λαὸς σκοπὸν εἰς προφυλακὴν, καὶ ἰδὼν αὐτὴν ἐρχομένην, μὴ προμηνύσῃ, καὶ λάβῃ ψυχὴν, ἡ μὲν ψυχὴ τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῆς ἐλήφθη, τὸ δὲ αἷμα ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητηθήσεται, ὅτι οὐκ ἐσήμανε τῇ σάλπιγγι· ἐὰν δὲ σημάνῃ τῇ κερατίνῃ, καὶ μὴ φυλάξηται ὁ ἀκούσας, καὶ ἔλθῃ ἡ μάχαιρα, καὶ λάβῃ αὐτὸν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ᾽ αὐτὸν ἔσται, ὅτι οὐκ ἐφυλάξατο ἀκούσας τῆς κερατίνης, ὁ δὲ φυλαξάμενος, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐῤῥύσατο, καὶ ὁ σκοπὸς ὅτι ἐσήμανε, ζωῇ ζήσεται. Μάχαιρα μέν ἐστιν ἡ κρίσις· σάλπιγξ δὲ, τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον· σκοπὸς δὲ, ὁ καταςαθεὶς τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος, ὃν δεῖ κηρύσσοντα διαμαρτύρεσθαι καὶ διαβεβαιοῦσθαι περὶ τῆς κρίσεως. Ἐὰν μὴ διαγγείλητε, καὶ διαμαρτύρησθε τῷ λαῷ, εἰς ὑμᾶς ἡ ἁμαρτία τῶν ἀγνοούντων εὑρεθήσεται. Διὸ τοὺς ἀναστρεφομένους ἐν ἀπαιδευσίᾳ, νουθετεῖτε, καὶ ἐλέγχετε μετὰ παῤῥησίας, τοὺς ἀγνοοῦντας διδάσκετε, τοὺς ἐπισταμένους στηρίζετε, τοὺς πεπλανημένους ἐπιστρέφετε. Τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγοντες, ἀδελφοὶ, οὐχ ἁμαρτησόμεθα. Ἐκ γὰρ τοῦ πολλάκις ἀκούειν εἰκός τινας δυσωπηθέντας πρὸ ἅπαξ τι τῶν καλῶν ποιῆσαι καὶ τῶν πονηρῶν παραιτήσασθαι. Λέγει γὰρ διὰ προφήτου ὁ Θεός· Διαμαρτύρει αὐτοῖς ταῦτα, ἴσως ἀκούσονταί σου τῆς φωνῆς. Καὶ πάλιν· Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐὰν ἄρα ἐνδῶσι. Καὶ ὁ Μωσῆς φησὶ τῷ λαῷ· Ἐὰν ἀκοῇ ἀκούσῃς κυρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ ποιήσῃς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ εὐθὲς ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστι. Καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ πολλάκις μνημονεύεται λέγων· Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. Καὶ ὁ σοφὸς Σολομῶν φησίν· Ἄκουε υἱὲ παιδείαν πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσμοὺς μητρός σου. Καὶ μέχρι σήμερον οὐκ ἠκούσαν· καὶ δοκοῦντες γὰρ ἀκηκοέναι, παρήκουσαν, καταλείψαντες τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ εἰς τὰς ὀλεθρίους καὶ δεινὰς αἱρέσεις κατασυρέντες, περὶ ὧν αὖθις ἐροῦμεν.

quemadmodum aliquo in loco aſſerit Propheta; *Et erit ſicut ſacerdos; ita & populus.* Certè Do- *Oſ. 4. 9.*
minus & doctor noſter Jeſus Chriſtus Filius Dei, *Ignat. interpol. ad*
primùm cœpit facere, deinde docere; quod his *Epheſ. 15.*
verbis alicubi exprimit Lucas; *Quæ cœpit Jeſus* *Act. 1. 1.*
facere & docere. Quocirca idem Magiſter ait;
Qui autem fecerit & docuerit; hic magnus vocabi- *Matt. 5. 20.*
tur in regno Dei. Oportet autem ut vos Epiſcopi, populo ſitis ſpeculatores; quòd vos quoque ſpeculatorem habeatis Chriſtum. Et vos igitur eſtote probi ſpeculatores plebis Dei; quia Dominus per Ezechielem cum unoquoque veſtrum loquens
ait; *Fili hominis, ſpeculatorem dedi te domui Iſrae-* *Ezech. 33. 7.*
litica; & audies ex ore meo ſermonem, & cavere facies, & ex me annunciabis: cum dixero iniquo; Morte morieris; ſi non locutus fueris, ut retrahat ſe iniquus ab iniquitate ſua; iniquus ille in iniquitate ſua morietur, & ſanguinem ejus de manu tua requiram: tu autem ſi denunciaveris iniquo de via ſua, ut ab ea ſe avertat; & non ſe averterit; ipſe in ini-
quitate ſua morietur; & tu animam tuam liberaſti. *verſ. 8.*
Similiter autem, ſi venerit belli gladius; & ſtatuerit populus ſpeculatorem ad vigiliam; & is videns gladium accedentem, non prænunciaverit; & gladius tulerit animam; anima quidem peccato ſuo ſublata eſt; at ſanguis de manu ſpeculatoris requiretur, quia non ſignificavit tubâ: ſin autem ſignificaverit buccinâ; & qui audivit, non ſe obſervaverit; veneritque gladius, & ipſum tulerit; ſanguis ejus ſuper ipſum erit; quia auditâ buccinâ ſibi non providit; qui autem cavit, liberavit animam ſuam; & ſpeculator, quia ſignificavit, vitâ vivet. Gladius quidem eſt judicium; tuba verò ſacrum Evangelium; ſpeculator autem, in Eccleſia ſtatutus Epiſcopus, quem oportet de judicio prædicare, affirmare, conteſtari. Si non denunciaveritis populo & obteſtati fueritis, in vos inſcientium erratum redundabit. Quocirca imperitos monete, & cum libertate arguite, ignaros docete, eruditos confirmate, aberrantes reducite. Nec ſi eadem verba iiſdem de rebus proferamus, vitio nobis vertetur, fratres. Scilicet credibile eſt, nonnullos iteratâ toties auditione pudefactos vel ſemel aliquid boni geſturos, & mali declinaturos. Ait enim per
Prophetam Deus; *Teſtificare illis hæc; forte vo-* *Jerem. 26. 3.*
cem tuam audient. Et iterum; *Si forte audiant,* *Ezech. 2. 7.*
ſi forte concedant. Et Moyſes populo dicit; *Si* *Ezech 3. 11.* *Ex. 15. 26.*
auditu audieris Dominum Deum, & feceris bonum *Deut. 6. 4.*
ac rectum in oculis ejus. Rurſúmque; *Audi Iſ* *& Marc.*
rael, Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt. Et *12. 29.*
Domious in Evangelio ſæpe commemorat ac di-
cit; *Qui habet aures audiendi, audiat.* Et ſa- *Matth 11.*
piens Salomon, *Audi*, inquit, *fili, diſciplinam* *& 13.*
patris tui, & ne abjicias leges matris tuæ. Profe- *Prov. 1. 8.*
ctò hactenus non audierunt; nam ſe audiiſſe putantes, perperam audierunt; derelicto uno ac ſolo vero Deo, & ad pernicioſas atque exſecrabiles hæreſes diſtracti; de quibus infrà dicemus.

---

triarcha Conſtantinopolitano definitum fuit contra Eccleſiaſticos & Monachos Advocatos, ut non eis liceret cauſſas agere, niſi fortè Eccleſiaſticam aliquam ex illios juſſu. Cujus Decreti, (quod legitur in Balſamone ad Canonem 16. Carthaginenſem, & in lib. 3. Juris Græco Romani) ut & aliud præcedentium aliorum, auctoritatem quo modo elevaverit Diaconus quidam temporibus Lucæ alterius Patriarchæ, diſces ex ejuſdem Balſamonis loco ad cap. 13. tit. 8. Nomocanonis Photiani, relato etiam in prædicto libro Græco Romani Juris. COT.

39. Καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν &c.] Sumpſerunt hinc Amplificator Epiſtolarum S. Ignatii in additamento ad cap. 15. Epiſtolæ ad Epheſios, & Antiochus in Homilia CXI. Verba hujus ſunt, φησὶν ὁ ὄντως γεγονὼς. ὡς (f. ὧν) ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τι καὶ διδάσκειν. πρῶτον ἐποίησε, καὶ οὕτως ἐδίδαξε [illegible] αὐτὸς ἐντέταλται λέγων, Ὃς ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Vide ſis, inter alios Hieronymum Epiſt. 16. Pſeudo-Chryſoſtomum Auctorem Operis imperfecti in Matthæum ad cap. 5. verſ 15. Vigilium Papam Epiſt. 10. Johannem Climacum Scalæ Gradu 26, p. 334. & Jobium Monachum Oeconomici lib. 3. cap. 12. in Codice 222. Photiani Myriobibli. Inſuperque caſtiga Interpretem Anaſtaſii in Ὁδηγῷ cap. 22. ubi inter alias Infidelium objectiones hæc quoque adducitur, εἰ ἃ ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν ταῦτα ἐδίδαξε, πῶς ῥαπισθεὶς εἰς τὴν σιαγόνα οὐκ ἔστρεψε καὶ τὴν ἄλλην ἀλλὰ καὶ ἐπετίμησε τῷ ῥαπίσαντι, Quod eſt, *Si quæ cœpit Jeſus facere, ea docuit; quo modo una maxillâ cæſus, non præbuit alteram, quin & cædentem reprehendit.* non autem, *Si quæ Jeſus cœpit facere, prius docuit.* Ibid.

CAPUT VII.

Qualem oportet eſſe eum qui per Baptiſmum eſt initiatus.

SCitote cariſſimi, quòd qui in mortem Domini Jeſu ſunt baptizati, non debent ampliùs peccare. Nam ſicut mortui, peccati capaces non ſunt; ita & Chriſto commortui, peccatum committere nequeunt. Itaque, fratres, non credimus quempiam vitæ lavacro lotum, adhuc iniquorum flagitiis ſe inquinare. Qui autem poſt Baptiſmum deliquerit, hic niſi reſipiſcat ac peccare deſinat, ad gehennam condemnabitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Οἷον χρὴ εἶναι τὸν μεμυημένον.

ΓΝωστὸν δὲ ἔστω ὑμῖν ἀγαπητοί, ὅτι οἱ βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, οὐκέτι ὀφείλουσιν ἁμαρτάνειν οἱ πιστοί. Ὡς γὰρ οἱ ἀποθανόντες ἀνενέργητοι πρὸς ἁμαρτίαν ὑπάρχουσιν, οὕτω καὶ οἱ συναποθανόντες τῷ Χριστῷ ἄπρακτοι πρὸς ἁμαρτίαν. Οὐ πιστεύομεν οὖν, ἀδελφοί, λουσάμενόν τινα τὸ τῆς ζωῆς λουτρὸν, ἔτι πράσσειν τὰ τῶν ἀνόμων ἀσελγήματα. Ὁ δὲ ἁμαρτήσας μετὰ τὸ βάπτισμα, οὗτος ἐὰν μὴ μεταγνῷ, καὶ παύσηται τοῦ πλημμελεῖν, εἰς γέενναν καταβληθήσεται.

CAPUT VIII.

De eo qui in calumniam, vel reprehenſionem incurrit.

QUòd ſi aliquis ab infidelibus, quia non eſt ampliùs eorum nequitiæ conſors, calumnioſas patitur delationes; ſciat ille ſe beatum eſſe apud Deum: quemadmodum & Dominus in Evangelio
Matt. 5. 11. loquitur; *Beati eſtis cum maledixerint vobis, vel perſecuti vos fuerint, vel dixerint adverſum vos omne malum verbum, mentientes, propter me: gaudete & exſultate; quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.* Qui igitur mendacibus appetitur conviciis, is verè beatus eſt: quandoquidem Scriptura
Jac. 1. 12. 13. dicit; *Vir reprobus non tentatur à Deo.* Porro qui mali quidpiam egiſſe convincetur, ille non ſolùm nocuit ſibi, verùm etiam in commune Eccleſiæ corpus & in ſacram doctrinam injurioſus fuit; quaſi eam honeſtatem quam prædicamus, operibus non probemus, mereamúrque etiam nos illam ex-
Matt. 23. 3. probrationem à Domino audire; *Dicunt, & non faciunt.* Quapropter homines hujuſmodi, qui verè convicti fuerint, niſi mores mutaverint, Epiſcopus fidenter abdicabit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η.

Περὶ συκοφαντουμένου, ἤτοι ἐλεγχομένου.

ΕΙ δέ τις ὑπὸ ἀπίστων συκοφαντηθῇ διὰ τὸ μηκέτι αὐτοῖς συνασελγαίνειν, γινωσκέτω ὅτι μακάριος ὁ τοιοῦτος ὑπάρχει Θεῷ· καθὼς καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, ἢ διώξωσιν, ἢ εἴπωσι καθ' ὑμῶν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ· χαίρετε, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ οὖν τις βλασφημηθείη ἐπὶ ψεύσματι, μακάριος ὁ τοιοῦτος. Λέγει γὰρ ἡ γραφή· Ἀνὴρ ἀδόκιμος, ἀπείραστος παρὰ Θεῷ. Εἰ δέ τις ἐλεγχθῇ πράξας τι ἄνομον, ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον ἑαυτὸν ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαν προστέτριψε τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας σώματι, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ὡς μὴ ποιούντων ἐκεῖνα, ἃ λέγομεν εἶναι καλὰ, καὶ ὀνειδισθησόμεθα καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τοῦ κυρίου, ὅτι λέγουσι, καὶ οὐ ποιοῦσιν. Ὅθεν τοὺς τοιούτους ἐλεγχθέντας ἀληθῶς, ἀφορίσεται μετὰ παῤῥησίας ὁ ἐπίσκοπος, εἰ μὴ μεταβάλλονται τὸν τρόπον.

CAPUT IX.

Epiſcopum non debere eſſe muneribus pervium.

OPortet enim Epiſcopum non modò inculpatum eſſe, ſed & perſonarum non acceptatorem, quique peccatores humaniter caſtiget. Quòd ſi ſibi quoque malè conſcius, & certis perſonis gratificari cupiens, ſordidè acceptis muneribus,
Deut. 16. 20. ſceleroſo pepercerit, eúmque in Eccleſia manere
Deut. 1. 17. permiſerit, & neglexerit Divinas ac Dominicas
Ex. 23. 7. in LXX. voces, dicentes; *Juſte perſequeris quod juſtum eſt.*
Ex. 23. 8. *Non accipies perſonam in judicio. Non juſtificabis*
Deut. 27. 25. *impium. Non accipies munera propter animam:*
& 16. 19. *nam munera excæcant oculos ſapientum, & perver-*
Deut. 17. 7. *tunt verba juſtorum.* Et alibi Scriptura pronun-
Cedrenus. ciat; *Auferetis malum ex vobis ipſis.* Et Salomon
Vide Teſt. Vet. in Proverbiis dicit; *Ejice è conſeſſu peſtilentem, &*
Prov. 22. 10. *exibit ſimul cum eo jurgium.*
Lege Anaſtaſium, Quæſt. 60.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θ.

Ὅτι ἀδωροδέκτην εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον.

ΟΥ γὰρ μόνον ἀπρόσκοπον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ἀλλὰ καὶ ἀπροσωπόληπτον, ἐν χρηστότητι σωφρονίζοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς οὐκ εὐσυνείδητος ὑπάρχων, προσωπολήπτης γενόμενος; διά τινα αἰσχροκερδῆ δωροληψίαν, φείσεται τοῦ ἀνόμως ἁμαρτόντος, ἐάσας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μένειν αὐτὸν, παρακούσας τῆς θείας καὶ κυριακῆς φωνῆς τῆς λεγούσης· [40] Δικαίως διώξεις τὸ δίκαιον. Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει. Οὐ δικαιώσεις τὸν ἀσεβῆ. Οὐ λήψῃ δῶρα ἐπὶ ψυχῇ· τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δικαίων. Καὶ ἐν ἄλλοις φησίν· Ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Καὶ ὁ Σολομὼν λέγει ἐν παροιμίαις· Ἔκβαλε λοιμὸν συνεδρίου, καὶ συνεξελεύσεται αὐτῷ νεῖκος.

K k.

Deut. 16. 20. 40. *Δικαίως διώξεις τὸ δίκαιον.*] Hunc textum, qui in LXX. ſic producitur, *δικαίως τὸ δίκαιον διώξῃ*, multùm detorquet Antiochus Homiliâ 75. dum citat, *ἄκακος τὸ δίκαιον διώξει*, ſi (quod nequaquam credo) libri impreſſi vitio carent. Itaque conſului ſcriptos: & in membranis Regiis Cod. 2420. reperi, *ἀκάκως τὸ δίκαιον διώξει*. Cod. vero 700. *δικαίως τὸ δίκαιον διώξεις*. Ibid.

41. Ἀ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ι.

Ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ἀκρίτως φειδόμενος τοῦ ἡμαρτηκότος, ὑπαίτιος γίνεται.

Ὁ δὲ μὴ προσέχων τούτοις, ἀκρίτως φείσεται ἐπὶ τοῦ ὀφείλοντος τιμωρίαν, ὡς ὁ Σαοὺλ ἐπὶ τοῦ Ἀγὰγ, καὶ ὁ Ἠλεὶ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς οὐκ εἰδόσι τὸν κύριον. Ὅτι οὗτος ἐβεβήλωσε καὶ τὴν οἰκείαν ἀξίαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν τὴν κατὰ τὴν παροικίαν αὐτοῦ· ἄδικος ὢν οὗτος καὶ Θεῷ, καὶ ὁσίοις ἀνθρώποις, ὡς αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς νεοφωτίστοις, καὶ κατηχουμένοις γινόμενος, ὅτι δὲ νέοις καὶ νέαις τῇ ἡλικίᾳ, ὃν τὸ οὐαὶ πρόκειται, καὶ ὀνικὸς μύλος ἐν τῷ τραχήλῳ, καὶ ὁ βυθὸς, ἐν ᾧ ὑπόδικος ὑπάρχει. Διὰ γὰρ τὴν τῆς ἀκρισίας ἀνομίαν βλέποντες τὸν τοιοῦτον αὐτῶν ἄρχοντα, ἐν ἑαυτοῖς διαφορηθήσονται, καὶ χρησάμενοι τῇ αὐτῇ νόσῳ, συναπολέσθαι αὐτῷ ἀναγκασθήσονται, ὡς τῷ Ἱεροβοὰμ ὁ λαὸς, καὶ τῷ Κορὲ οἱ συνεργήμενοι αὐτῷ. Εἰ δὲ βλέπει ὁ ἁμαρτων τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς διακόνους ἀθῴους ἐγκλήματος, καὶ τὸ ποίμνιον καθαρὸν ὑπάρχον, πρῶτον μὲν, οὐ τολμήσει καταφρονήσας, εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ εἰσελθεῖν, πληττόμενος τῇ συνειδήσει αὐτοῦ· εἰ δὲ παρ' οὐδὲν ἡγησάμενος εἰσέλθοι, ἢ παραχρῆμα ἐλεγχθήσεται, ὡς Ὀζὰ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ ἁψάμενος, ὥστε ἱδρῦσαι, καὶ ὡς [41] Ἄχαρ, ἐπὶ τῇ κλοπῇ τοῦ ἀναθέματος, καὶ ὡς Γιεζεὶ ἐπὶ τοῖς τοῦ Νεεμὰν χρήμασιν, καὶ παραυτίκα τιμωρηθήσεται, ἢ νουθετούμενος ὑπὸ τοῦ ποιμένος, εἰς μετάνοιαν ὑπαχθήσεται· περιβλεψάμενος γὰρ τοὺς καθένα, καὶ ἐν οὐδενὶ μῶμον εὑρήσκων, ὅτι περὶ ἐπίσκοπον, ὅτι μὴ περὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένον λαὸν, αἰσχυνθεὶς, μετ' αἰδοῦς καὶ πολλῶν δακρύων ἐξελεύσεται εἰρηνικῶς, κατανυγμένος, καὶ μένει κεκαθαρισμένον τὸ ποίμνιον. Προσκλαύσει τε τῷ Θεῷ, καὶ μετανοήσει ἐφ' οἷς ἥμαρτεν· καὶ ἕξει ἐλπίδα, καὶ τὸ ποίμνιον ὅλον θεασάμενον ἐκείνου τὰ δάκρυα, νουθεσίαν ἕξει, ὅτι ἁμαρτωλὸς διὰ μετάνοιαν οὐκ ἀπόλλυται.

CAPUT X.

Quòd Epiſcopus qui temerè parcit peccatori, culpâ non careat.

AD iſta autem qui animum non adverterit; debenti pœnas, inconſideratè ignoſcet; ſicut Saul, Agago; & Heli, liberis ſuis, ignorantibus Dominum. 1. Reg. 15. 1. Reg. 2. Hic ergo tum dignitatem ſuam, tum Dei Eccleſiam ſua in Parœcia ſitam maculat: quocirca coram Deo & hominibus ſanctis injuſtus eſt, utpote auctor ſcandali multis recens baptizatis & catechumenis, itemque utriuſque ſexus adoleſcentibus; eumque *væ* manet, & *mola aſinaria in collo*, & *profundus gurges* cui obnoxius eſt. Mat. 18. 6. 7. Nam qui cernent principem ſuum adeò in judicando negligentem ac iniquum, vacillare incipient, atque eodem vitio occupati, cogentur unà cum eo perire; ſicut populus cum Hieroboamo, & cum Core ſceleris ſocii interiêre. 3. Reg. 12. Num. 16. Cæterùm peccator cùm Epiſcopum & Diaconos, criminis puros eſſe cognoverit, & ovile incontaminatum; principiò quidem conſcientiâ ſuâ perculſus, Eccleſiam Dei per contemptum intrare non audebit: quòd ſi penſi nihil habens, ingreſſus fuerit; aut ſtatim arguetur ac pœnas dabit; ſicut Oza cùm arcam ut firmaret tetigit, & ſicut Achar cùm de anathemate furatus eſt, & ut Giezi propter Naamanis munera; 2. Reg. 6. Joſ. 7. 4. Reg. 5. aut à Paſtore admonitus, pœnitentiæ ſubdetur; ſingulíſque conſpectis, & maculâ nec in Epiſcopo nec in ipſi ſubjecto populo repertâ, confuſus atque compunctus, pacificè egredietur cum verecundia & lacrymis multis; & grex purgatus manebit: at ille in conſpectu Dei plorabit, & de peccato pœnitentiam aget: ita & ipſe optimam ſpem habebit; & totum ovile viſis illius lacrymis diſcet, quòd peccator per pœnitentiam ab interitu eripitur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ια.

Ὅπως χρὴ τὸν ἐπίσκοπον κρίνειν τοὺς ἁμαρτάνοντας.

Διὰ τοῦτο οὖν ἐπίσκοπε σπούδαζε καθαρὸς εἶναι τοῖς ἔργοις, γνωρίζων τὸν τόπον σου καὶ τὴν ἀξίαν, ὡς Θεοῦ τύπον ἔχων ἐν ἀνθρώποις, [42] τῷ πάντων

CAPUT XI.

Quo modo oporteat peccatores ab Epiſcopo judicari.

QUocirca, Epiſcope, ſtude immaculatis actibus locum dignitatémque tuam patefacere; quia inter homines figuram obtines Dei, præſiden-

41 Ἄχαρ.] Quidquid dicat S. Hieronymus libro de Locis Hebraicis, verum hujus ſortis nomen eſt Achar, non Achan, vel Achor; licèt Achan obvium ſit, Achor autem legatur in quibuſdam Bibliis MSS. Latinis, in Cæſarienſi Euſebio περὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ; in Hieronymo ad Michææ IV. ult. in quibuſdam Codicibus Caſſiani cap. 10. Collat. 6. in Annalibus Zonaræ, & in Jacobi de Vitriaco Epiſtolâ ad Honorium 3. Papam Tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 371. Nam habent Achar omnes Editiones omnium linguarum I. Paralip. II. 7. Ac in Joſue Verſio Syriaca, cuncti ferè Græci Codices, & non pauci Latini manu exarati. Atque ita effertur à Græcis Doctoribus, necnon à multis Latinis, etiam non admodum antiquis. Præterea lectionem Achan excludit alluſio ad vocem Achar, quæ cernitur Joſue VII. 25. in Hebræo: Achor verò non eſt nomen hominis, ſed vallis; quod facilè cum Achar confunditur; ut vice verſâ Achar cum Achor, apud Theodoritum ad Oſee II. 15. ex Syro Interprete. Corrigendæ Editiones Origenis per Eraſmum ac Genebrardum procuratæ, quæ perperam Homiliâ 5. in Eſaiam *Achaz* exhibent, cùm vetus illa Merlini meliùs oſtendat *Achan*. Pari modo Balſamon impreſſus ad Can. Apoſt. 73. Ἄχαζ, manu ſcriptus, Ἄχαρ. De Achare ſequentia complectuntur membranæ Regiæ Cod. 2437. relatu non indigna; [illegible] ἀπὸ Ζαρὰ. [illegible] hoc eſt; *Qui ex Hierichunte furatus eſt veſtem variam unicam, & ducentas didrachmas argenti, linguamque unam auream quinquaginta didrachmarum, fuit Achar filius Charmi, filii Zambri, filii Zara. Eſt autem Hebraica dictio*, variam ſubtilem, *Rhendam Babylonicam Phoyphudotem*: bonam: *ſive chlamydem regiam auream. Nonnulli verò ſtolam, textum, ſtragulum, aut pallium: quod Diis apponebant. Etenim lingua eſt, quam ponebant in ore Deorum ſuorum. Locus porrò in quo Acharem occidi decrevit Jeſus, vocabatur vallis Achor.* In eo autem in quo per præſtantem virum judicio Frontonem Ducæum ſequitur [illegible] B. Chryſoſtomus, quaſi Homil. XXV. ad Rom. potuerit patrem pro filio Charmim pro Achare, defendi forſan potuerit lectione Cod. Regii 96. [illegible], non [illegible], vertendo: *lapidatum cum omni Charmis genere*, non *lapidatum cum omni genere ſuo Charmim*. COT.

42. Τῷ πάντων ἀρχιερεῖ [illegible] &c.] Hinc, atque ex cap. 20. 25. 26. 34. lib. 7. cap. 11. lib 8 cap 44. Ubi additur Sacerdotes eſſe [illegible], deſumpſit falſus Ignatius ad Trallianos 7. ad Philadelphenſes 4. ad Smyrnæos 9. ad Antiochenos ult. ac fortè Suppoſitor Epiſtolarum Pontificiarum Epiſtolâ primâ Cle-

I. Ignat. interpol. ad Trall. 7. dendo cunctis mortalibus; ſacerdotibus, regibus, principibus, patribus, filiis, doctoribus; cunctis, qui omnes pariter tibi ſubjecti ſunt. Sic ergo in Eccleſia ſede ſermonem faciens, quaſi poteſtate præditus judicandi delinquentes: vobis quippe E-
Mat. 18. 18. piſcopis dictum eſt; *Quod ligaveritis ſuper terram, erit ligatum in cœlo; & quod ſolveritis ſuper terram, erit ſolutum in cœlo.*

ἄρχειν ἀνθρώπων, ἱερέων, βασιλέων, ἀρχόντων, πατέρων, υἱῶν, διδασκάλων, καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ὑπηκόων. Καὶ οὕτως ἐν ἐκκλησίᾳ καθέζου, τὸν λόγον ποιούμενος, ὡς ἐξουσίαν ἔχων κρίνειν τοὺς ἁμαρτήσαντας· ὅτι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις εἴρηται· Ὃ ἐὰν * δεύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὃ ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τῷ οὐρανῷ. * f. δήσητε

CAPUT XII.

Doctrina de modo quo pœnitentes tractandi ſunt.

JUdica igitur, Epiſcope, cum poteſtate, quemadmodum facit Deus: verùm pœnitentes ſuſcipe. Deus enim, Deus miſericordiæ eſt. Delinquentes increpa, admone aberrantes, ſtantes hortare ad perſeverantiam in bonis, pœnitentes admitte: quoniam cum ſacramento Dominus Deus daturum ſe veniam pœnitentium delictis pollicitus eſt. Ait enim per Ezechie-
Ezech. 33. 11. lem; *Dic ad eas; Vivo ego, dicit Adonai Dominus; ſi voluero mortem peccatoris, ſed potiùs, ut impius convertatur à via ſua prava, & vivat. Convertimini ergo à viis veſtris malis, & quare moriemini domus Iſraël?* Hic Scriptura bene ſperare peccatores juſſit, & ſalutem, ſi reſipuerint, exſpectare: ne quaſi deplorati, criminibus ſuccumbant; ſed ut ſperata ſalute ad

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιβ΄.

Διδασκαλία, ὅπως χρὴ προσφέρεσθαι τοῖς μετανοοῦσι.

ΚΡῖνε οὖν ὦ ἐπίσκοπε μετ' ἐξουσίας, ὡς ὁ Θεός, ἀλλὰ τοὺς μετανοοῦντας προσλαμβάνου. Ὁ γὰρ Θεός, Θεός ἐστιν ἐλέους. Ἐπίπληττε τοῖς ἁμαρτάνουσι, νουθέτει τοὺς μὴ ἐπιστρέφοντας, παρακάλει τοὺς ἑστῶτας ἐμμένειν τοῖς καλοῖς, τοὺς μετανοοῦντας προσδέχου· ὅτι ὑπέσχετο ὁ Θεὸς μεθ' ὅρκου ἐπιχορηγεῖν ἄφεσιν παραχρῆμα τοῖς μετανοοῦσιν, ἐφ' οἷς ἥμαρτον. Λέγει γὰρ διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Εἶπον πρὸς αὐτούς, ζῶ ἐγώ, 43 λέγει Ἀδωναῒ κύριος, οὐ θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ἀποστρέψαι τὸν ἀσεβῆ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν. Ἐπιστρέψατε οὖν ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἵνα τί ἀποθνήσκετε οἶκος Ἰσραήλ; ἐνταῦθα ὁ λόγος εὐέλπιδας ποιεῖ τοὺς ἡμαρτηκότας, ὅτι ἐὰν μετανοήσωσιν, ἐλπίδα σωτηρίας ἕξουσι· μήπως ὡς ἀπηλγηκότες αὐτοὺς ἐνδῶσι τῇ παρανομίᾳ, ἀλλ' ἔχοντες ἐλπίδα σωτηρίας ἐπι-
στρα-

Clementis ante finem, & initio Epiſtolæ tertiæ eidem Pontifici adſcriptæ. Scilicet ita locuti ſunt Chriſtiani, poſtquam Imperatores ac Reges ſuæ Religionis conſortes habuêre; ut videre eſt ex Græcis in Epiphanio Hæreſi 29 cap. 3. 4. ex Latinis in Ambroſio Epiſt. 13. ad Valentinianum Auguſtum. Quin ipſe primus Imperator Chriſtianus Conſtantinus agnoſcit apud Rufinum lib. 10. Hiſtoriæ cap. 2. Deum Sacerdotibus poteſtatem dediſſe de Imperatoribus quoque judicandi. Tum inſigni audaciâ Conſtantium Conſtantini filium Lucifer Calaritanus ſic compellat lib. 1. pro S. Athanaſio; *Proba te ſuper nos factum judicem. Proba ad hoc te conſtitutum Imperatorem, ut nos armis tuis ad omnem implendam voluntatem amici tui Diaboli perduceres. Cum probare non poſſis: quia præceptum ſit tibi, non ſolum non dominari Epiſcopis, ſed & ita eorum obedire ſtatutis, ut ſi ſubvertere eorum decreta tentaveris, ſi fueris in ſuperbia comprehenſus, morte mori juſſus ſis. Quo modo dicere poteris, judicare poſſe de Epiſcopis, quibus niſi obedieris, jam quantùm apud Deum, mortis pœnâ fueris mulctatus?* Prætereo quod à viris doctis eſt ob-
Caſaub. Exercit. 15. c. 11. ſervatum, Nomen Monarcharum tributum fuiſſe Epiſcopis, Monarchiam de illis dictam. Nec volo citare verba Goffridi Vindocinenſis Opuſculo 2. & 4 Epiſcopum appellantis Dominum & Imperatorem Chriſtianorum; Principem ac Regem Eccleſiæ; eum qui ex jure divino Regibus ac Imperatoribus dominetur: itemque alia id genus. Quæ tamen omnia ſobriè intelligere oportet, ne ad Epiſcopalem dignitatem faſtus ac tyrannis accedant, unde frequentes ſanctorum Patrum querelæ; neve jura Principum & jura Pontificum confundantur. Nam quod ad poſtremum attinet, non minùs veritate nititur quàm ſuperiora, aliâ nimirum ratione, illud Optati lib. 3. Tertullianum (opinor) in Apologetico & ad Scapulam ſecuti, Super Imperatorem non eſſe niſi ſolum Deum. Prudenterque ac fortiter ὁ Ἁγιώτατος γέρων ὁ ἀληθῶς Ὅσιος Epiſtolâ ad Conſtantium, prolatâ à magno Athanaſio ad ſolitariam vitam agentes, ait; μὴ τίθει σεαυτὸν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, μηδὲ σὺ περὶ τούτων ἡμῖν παρακελεύου· ἀλλὰ μᾶλλον παρ' ἡμῶν σὺ μάνθανε ταῦτα. σοὶ βασιλείαν ὁ Θεὸς ἐνεχείρισεν· ἡμῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπίστευσε. καὶ ὥσπερ ὁ τὴν σὴν ἀρχὴν ὑποκλέπτων, ἀντιλέγει τῷ διαταξαμένῳ Θεῷ· οὕτω φοβήθητι, μὴ καὶ σὺ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς ἑαυτὸν ἕλκων ὑπεύθυνος ἐγκλήματι μεγάλῳ γένῃ. ἀπόδοτε, γέγραπται, τὰ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. οὔτε τοίνυν ἡμῖν ἄρχειν ἐπὶ τῆς γῆς ἔξεστιν· οὔτε σὺ τοῦ θυμιᾶν ἐξουσίαν ἔχεις, βασιλεῦ. *Ne te miſceas Eccleſiaſticis, neque nobis in hoc genere præcipe; ſed potiùs ea à nobis diſce. Tibi Deus Imperium commiſit: nobis, quæ ſunt Eccleſiæ, concredidit. Et quemadmodum qui tuum Imperium occultis conatibus invadit, contradicit ordinationi divinæ; ita & tu cave, ne, quæ ſunt Eccleſiæ ad te trahens, magno*
Mat. 22. 21. *criminis obnoxius fias. Datæ ſcriptum eſt* quæ ſunt Cæſaris,
2. Paral. 26. 18. Cæſari; & quæ Dei, Deo. *Neque igitur fas eſt nobis in terra imperium tenere; neque tu thymiamatum & ſacrorum poteſtatem habes, Imperator.* De priori verò, præclarè in hoc libro

Conſtitutionum cap. 20. dicitur; ποίμαινε τὸ ποίμνιον, μὴ ὡς κρατῶν μετ' ἐπιστυγνοῦ. ὡς κατεξουσιάζων, ἀλλ' ὡς ποιμὴν χρηστός &c. Et in S. Chryſoſtomi Homil. 11. in Epiſtolam ad Epheſios; οὐ κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀγαπητοί, οὐδὲ ἐπιτάττοντες ταῦτα λέγομεν. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχήν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν. συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατήν· ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῆς γνώμης (al. προαιρέσεως) κύριον. *Non dominamur veſtræ fidei, ô dilecti, nec domini more hæc imperamus. Ad doctrinam verbi præfecti ſumus; non ad imperium, nec ad auctoritatem. Conſiliariorum admonentium locum tenemus. Conſiliarius dicit quæ à ſe procedunt, non neceſſitatem afferens auditori: ſed in ejus poteſtate dimittit, ut facienda eligat quæ dicta ſunt.* Et ad Homiliæ finem; εἰ μὲν οὖν ἀφ' ἡμῶν ταῦτα ὑποπτεύετε, ἕτοιμοι παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς ὅτῳ ποτ' ἂν βούλοισθε, μόνον ἡ ἐκκλησία ἔστω μία. &c. *Si hæc ergo de nobis ſuſpicamini, parati ſumus cedere regendi munus cui volueritis; modò una ſit Eccleſia.* Denique in Epiſtola 3. Hieronymi ad Nepotianum; *Rex nolentibus præeſt; Epiſcopus volentibus: ille terrore ſubjicit, hic ſervituti donatur.* Quibus ſimilia apud Chryſoſtomum Homil. 15. in Epiſt. 2. ad Corinthios. Sanè ſolent Hæretici cum Tertulliano Hæretico cap. 12. lib. de Monogamia, & lib. de Fuga in perſecutione cap. penult. exprobrare Eccleſiæ, Omnia licere Epiſcopis: ac Epiſcopatum regnum eſſe ſub obtentu procurandi. Concitatè juxta ac eleganter B. Hieronymus loquens de S. Epiphanio adverſus Johannem Hieroſolymitanum, Epiſt. 61. ad Pammachium cap 4. *Scilicet delirabat, qui in regno tuo contra tuam ſententiam loquebatur.* Cæterùm ſicut Antiſtitibus nomen Regum ac Imperatorum aptatur; ita & Imperatoribus ac Regibus, nomen Epiſcoporum, Sacerdotum, Pontificum, Præſulum, apud Euſebium de Vita Conſtantini lib. 1. cap. 44. lib 4. cap. 24. Symeonem Theſſalonicenſem libro de ſacris Ordinationibus cap. 7. in Epiſtola Remigii Remenſis ad tres Epiſcopos, & in Conciliorum acclamationibus. Notaque eſt ex Lucifero adulatio Arianorum Epiſcoporum, qui vocitabant Conſtantium Imperatorem, Epiſcopum Epiſcoporum. COT.

43. *Λέγει Ἀδωναῒ κύριος.*] Ita cum MS. Alexandrino, Theodoritto, Codice Regio, Editio Aldina; pro quo Com- Ezech. 33. 11.
plutenſis, κύριος κύριος: at malè Romana, κύριος tantùm; errato quod ſæpe in ea Editione, nonnunquam in aliis, & in MSS. quoque occurrit, quodque etiam apud multos Patres deprehendas; negligentiâ ac prætermiſſione Deſcriptorum ſacræ Scripturæ. LXX. enim Interpretes, voces אדני יהוה, quæ paſſim in Ezechiele reperiuntur, vertiſſe videntur, modo Ἀδωναῒ κύριος, modò κύριος κύριος, modò κύριος ὁ Θεός, nunquam κύριος duntaxat. Sed & Librariorum ſupinitati adſcribendum opinor mendum, quod Hieronymi Codices deformat, initio libri noni Commentariorum in Ezechielem. Meo judicio ſcripſerat ille, *Ubicumque juxta LXX. ſecundo ponitur, Dominus, Dominus; ſecun-*
dum

ἐπιστραφέντες προσκλαύσωσι Θεῷ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ [44] λήψονται παρ' αὐτοῦ τὴν ἀμνηστίαν, ὡς παρὰ πατρὸς ἀγαθοῦ.

ſe reverſi, peccata ſua coram Deo defleant; à quo, patre videlicet bono, oblivionem ſcelerum ac impunitatem conſequantur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ΄.

Ὅτι φεύγειν χρὴ τῶν ἁμαρτημάτων τὴν πεῖραν.

Τοὺς μὲν οὖν ἀναμαρτήτους, τοιούτους μένειν χρή, καὶ μὴ χρείαν ἔχειν τῆς πείρας τῶν ἁμαρτιῶν, ὅπως μὴ δέωνται ὀδυνῶν, λύπης, καὶ κλαυθμῶν ἀφέσεως. Τί γὰρ οἶδας ἄνθρωπε ἁμαρτήσας, εἰ ἡμέρας ζήσεις ἐν τῷδε τῷ βίῳ, ἵνα καὶ μετανοήσῃς; ὅτι ἄδηλος ἡ ἔξοδός σου ἐκ τοῦ βίου ὑπάρχει, καὶ ἐν ἁμαρτίᾳ τελευτήσαντι μετάνοια οὐκ ἔστιν· ὡς λέγει διὰ τοῦ Δαβίδ· Ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; Δεῖ οὖν ἑτοίμους εἶναι ἐν ἀγαθοῖς· ἵνα ἄνευ λύπης τὴν ὁδὸν ἐκείνην στειλώμεθα. Διὸ καὶ παραινεῖ ὁ θεῖος λόγος διὰ Σολομῶντος τοῦ σοφοῦ λέγων σοι· Ἑτοίμαζε εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου, καὶ παρασκευάζου εἰς τὸν ἀγρὸν, ἵνα μὴ ἐπιλείψῃ ἡμῖν τι τῶν καλῶν· ὥσπερ καὶ ταῖς πέντε ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ παρθένοις διὰ μωρίαν ἐπέλειπε τὸ τῆς * εὐσεβείας ἔλαιον, καὶ ἀποσβέσασαι τὰς λαμπάδας τῆς θεογνωσίας ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμφῶνος. Διὰ τοῦτο ἀκίνδυνος μὲν πᾶς ὁ φειδόμενος τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, καὶ μένων ἀναμάρτητος, ὅπως καὶ τὰς προγενομένας ὑπ' αὐτοῦ δικαιοσύνας αὐτῷ συντηρήσῃ. Σὺ οὖν οὕτω κρίνε, ὡς Θεῷ δικάζων. Τοῦ γὰρ Κυρίου, φησὶν, ἡ κρίσις. Πρῶτον οὖν ἀπ' ἐξουσίας τὸν ἔνοχον καταδίκαζε· ἔπειτα μετ' ἐλέους καὶ οἰκτιρμοῦ καὶ προσλήψεως, οἰκειοῦ ὑπισχνούμενος αὐτῷ σωτηρίαν, εἰ μεταθοῖτο τοῦ τρόπου, καὶ πρὸς μετάνοιαν χωρήσῃ· μεταμελόμενον δὲ σφόδρα προσδέχου, μεμνημένος τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

* al. [illegible]

CAPUT XIII.

Fugiendam eſſe deliſtorum experientiam.

Porrò qui inſontes ſunt, ita maneant, nec ſibi commodum putent peccatorum experimentum; ne dolore, triſtitiâ, ac fletibus ſatisfactionis indigeant. An enim, ô homo qui peccâſti, compertum habes, te aliquot dies in hac vita moraturum, ut pœnitentiam agere poſſis? Incertum obitûs tui tempus; & in peccato morienti nulla dabitur pœnitentia; ſicuti per Davidem dicitur; *In inferno autem quis confitebitur tibi?* O- *Pſ. 6. 6.*
portet igitur parata habere bona; quò abſque triſtitia illud iter emetiamur. Unde ſacra Scriptura per ſapientem Salomonem ſuadet ac dicit tibi; *Præpara in exitum opera tua, & prepara in agrum,* *Prov. 24. 27.*
ne quid boni deſit nobis; ut quinque Evangelii *Mat. 25.*
virginibus propter fatuitatem defuit oleum pietatis, *ſeu* bonorum operum; & exſtinctis divinæ cognitionis lampadibus, à thalamo ſponſi ſunt excluſæ. Quare ſecurus vivit, quicumque vitæ ſuæ parcit, & peccati expers perſeverat, ut præcedentia merita ſua ſibi conſervet. Tu verò, Epiſcope, ita in judicando te gere, quaſi Deo judicans. *Domini enim*, inquit, *eſt judicium.* Et primò *Deut. 1. 17.*
quidem pro poteſtate reum condemna: deinde cum miſericordia, miſeratione & illecebris adjunge eum tibi, atque promitte ei ſalutem, dummodò mores commutet, & ad pœnitentiam concedat: reſipiſcentem autem, vehementer caſtigatum ſuſcipe; memor Domini, dicentis; *Quod gau-* *Luc. 15. 7.*
dium oritur in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδ΄.

Περὶ τῶν λεγόντων μὴ δέχεσθαι μετανοοῦντα, καὶ ὅτι δίκαιος, κἂν σύνεστιν ἁμαρτωλῷ, οὐ συναπόλλυται αὐτῷ.

Ἐὰν δὲ τὸν μετανοοῦντα μὴ προσδέξῃ, ἐπιβούλοις αὐτὸν ἔκδοτον ποιήσεις, ἐπιλαθόμενος τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· Μὴ παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξο-

CAPUT XIV.

De iis qui affirmant non debere recipi pœnitentem; & de juſto, quod licet cum peccatore verſetur, non tamen cum eo pereat.

Sin verò pœnitentem non admiſeris, inſidiatoribus dediticium præbes; oblitus Davidici ſermonis; *Ne tradas beſtiis animam confitentem* *Pſ. 73. 19.*
tibi

dem nomen Tetragrammaton eſt, quod propriè ad Deum pertinet, & ineffabile dicitur; primum commune, quod ſæpe in hominibus invenitur. Quàm facile autem fuerit, notas numerales commutare, ad hodiernam lectionem conficiendam, *primum nomen Tetragrammaton eſt, &c. ſecundum commune*, nemo non videt. Ita gravi errore liberatur vir maximus, qui in eodem Commentario ad Cap. 6. verſ. 3. contrà obſervaverat, quòd *quando duo, Dominus & Domini, juncta ſunt nomina; prius nomen commune eſt, ſecundum proprie Dei, quod appellatur ἄῤῥητον, id eſt, ineffabile, & quod ſcriptum fuit in lamina aurea, quæ erat in fronte Pontificis.* Atqui Hieronymi verba de Prophetia ſola Ezechielis accipi debent. Notat quippe idem ſanctus Doctor ad Pſalm. VIII. 2. & CIX. 1. Tetragrammaton ſic in textibus poni ante Adonai. Quod & alibi fit; ut Pſalm. juxta Hebræos LXVIII. 21. CIX. 21. CXL. 8. CXLI. 8. Unde generaliter Origenes, interpretans locum Ezech. VIII. 1. ait; ἐν τισὶ δὲ γέγραπται· χεὶρ κυρίου κυρίου. καὶ γὰρ ἐν ἄλλοις [illegible] ἐν τῇ κύριος φωνῇ [illegible] τοῦ Θεοῦ. ὅτι [illegible] τὸ κύριος [illegible] τοῦ Θεοῦ. [illegible] Κύριος Ἀδωναῒ. ἐπὶ τοῦ κυρίου [illegible] ὄνομα [illegible] τὸ δὲ Ἀδωναῒ κύριον [illegible] (ſ. κύριος κύριος,) [illegible]. Hoc eſt, *In quibuſdam autem ſcriptum eſt*, Manus Domini Domini. *Atqui diximus alibi, ſæpe quod exprimitur in voce* Dominus, *eſſe venerandum illud apud Hebræos nomen Dei, quod quidem non ita proferunt. Veruntamen eſt etiam cum nomen* Dominus *uſurpatur de Domino ſervorum. Ubi igitur ponitur* Dominus Dominus, *ſciendum eſt, alterum quidem eſſe quaſi proprium & ineffabile nomen Dei. Reliquum verò* Dominus, *Hebræi* Adonai, *de domino ponunt: interdum quidem proferentes vocem iſtam in nomine ineffabili; interdum verò tamquam in domino ſervorum. Illud igitur* Adonai Domini, *intelligenti quæ dicta ſunt de ineffabili nomine, nihil differt à Domini* Domini, *ut explicuimus.* Quocirca ex corruptis exemplaribus (qualia memorantur in Editione Romana ad Ezech. cap. 2.) *Dominus Adonai* citatur à Tertulliano cap. 20. libri de Reſurrectione carnis, & ab Origene Homil. 4. & 12 in Ezechielem; falſumque eſt quod in dicta Homilia quarta ſubjungitur; *Prius nomen Dei quatuor litterarum eſt, quod interpretatur naturaliter Deus.* Quamquam hîs quoque in locis Librarii accuſari queant, qui *Adonai Dominus* mutaverint in *Dominus Adonai*, & *Poſterius* in *Prius*. Maximè cùm MS. Codex Homiliarum Origenis ad Chriſtianiſſimum Regem pertinens, Homiliâ illâ quartâ exhibeat, *Adonai Dominus.* &, *nomen Domini.* rectiùs ſine dubio. Certè liber Regius 2451 in fragmento Conſtitutionum hîc habet κύριος Ἀδωναῒ. COT.

44. Λήψον. καὶ] Inſere; καὶ μετανοήσαντες ἐκ καρδίας, ἐξιλασάμενοι αὐτόν. & pœnitentiam ex corde agant, placantes eum. Ibid.

nibi. Ideo Jeremias incitans ad pœnitentiam, ait;
Jer. 8. 4. *Numquid qui cadit, non reſurget? aut qui avertit ſe, non revertetur? Quare ergo averſus eſt populus meus averſione impudenti, & confirmati ſunt in ele-*
Jer. 3. 22. *ctione ſua? Revertimini filii rebelles, & ego ſanabo contritiones veſtras.* Igitur pœnitentem recipe; nec te ullatenus dubitare faciant, aut à propoſito retrahant qui immiſericorditer dicunt, non oportere cum hujuſmodi coinquinari, neque vel ſermone communicare. Hæc quippe conſilia Deum divinámque providentiam ignorantium ſunt, & judicum ratione carentium, & immanium belluarum: nec enim intelligunt, fugiendam eſſe communionem operum cum peccatoribus, non ſermonis ſo-
Ezech. 18. 20. cietatem. *Juſtitia* enim *juſti ſuper ipſum erit, &*
Ezech. 14. 13. *iniquitas iniqui ſuper ipſum erit.* Et iterum; *Terra ſi peccaverit mihi, delinquendo delictum; & extendam manum meam ſuper eam, & conteram in ea fulcimentum panis; & immittam in eam famem, & delebo de ea hominem & jumentum. Et ſi fuerint tres viri in medio ejus, Noë, & Job, & Daniel; ipſi in ſua juſtitia ſervabunt animas ſuas, ait Adonai Dominus.* Apertiſſimè declaravit Scriptura, juſtum cum injuſto converſantem, unà cum eo non interire. Siquidem in hoc mundo juſti & injuſti ſimul congregantur, vitæ communitate, non etiam ſanctitatis: quâ in cauſſa amici Dei non peccant,
Matt. 5. 45. I. Ignat. interpol. ad Philad. 3. quinimo *patrem ſuum qui in cœlis eſt* imitantur, *qui ſolem ſuum oriri facit ſuper juſtos & injuſtos, &* imbrem ſuum *pluit ſuper malos & bonos.* Neque ullum inde periculum viro juſto: nam in ſtadio victores victis ſunt permiſti; at in coronæ dona-
2. Tim. 2. 5. Citat Anaſtaſius, Quæſt. 35. tione ſoli adſtant qui fortiter pugnaverunt, nec quiſquam coronatur, niſi qui legitimè certaverit. Unuſquiſque de ſeipſo confitebitur ac reſpondebit, neque juſtum cum injuſto Deus perdet; quandoquidem apud eum quidquid culpæ non eſt obnoxium, nec ultioni ſubjectum eſt. Neque enim Noëm demerſit, neque Lotum incendit, neque Raabam patriæ excidio comprehendit: & ſi libet noſtra quoque cognoſcere, Judas ſodalis noſter, ſortem miniſterii nobiſcum communem accepit, & Simon Magus Baptiſmo Domini ſignatus fuit; verùm cùm uterque pravus exſtitiſſet, ille quidem laqueo ſe ſuſpendit, hic verò præter hominum naturam volitans, gravi caſu fractus eſt. Ad hæc, Arca Noëm & filios ejus complectebatur; ſed ſolus Chamus nequam repertus, in filio pœ-
Ezech. 18. 20. nas dedit. Quòd ſi patres pro filiis non puniuntur, neque filii pro patribus, liquet quòd neque uxores pro maritis, neque famuli pro dominis, neque cognati pro cognatis, neque amici pro amicis, neque juſti pro injuſtis; & quòd ſinguli de ſuis operibus examinabuntur. Nam à Noë pro

ὁμολογουμένην σοι. Διὸ παρορμῶν εἰς μετάνοιαν ὁ Ἱερεμίας λέγει· Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται; ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; τί, ὅτι ἀπέστρεψεν ὁ λαός μου ἀποστροφὴν ἀναιδῆ, καὶ κατεκρατήθησαν ἐν τῇ προαιρέσει αὐτῶν; Ἐπιστράφητε υἱοὶ ἀφεστηκότες, καὶ ἐγὼ ἰάσομαι τὰ συντρίμματα ὑμῶν. Δέξαι οὖν τὸν μετανοοῦντα, μὴ διστάζων ὅλως, μηδὲ παρεμποδιζόμενος [45] ὑπὸ τῶν ἀνηλεῶς λεγόντων, μὴ δεῖν τούτοις συμμολύνεσθαι, μήτε λόγου κοινωνεῖν. αὗται γὰρ αἱ συμβουλίαι ἀγνοούντων εἰσὶ Θεὸν καὶ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, ἀλόγων δὲ κριτῶν καὶ θηρίων ἀμειλίκτων· οὐ γὰρ γινώσκουσιν, ὅτι χρὴ φυλάσσεσθαι, οὐ τὴν ἐν λόγῳ κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ τὴν ἐν ἔργῳ. Δικαιοσύνη γὰρ δικαίου ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Καὶ πάλιν· Γῆ ἐὰν ἁμάρτῃ μοι τοῦ ἀθετῆσαι ἀδίκημα, καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτὴν, καὶ συντρίψω ἐπ' αὐτῆς στήριγμα ἄρτου, καὶ ἐξαποστελῶ εἰς αὐτὴν λιμὸν, καὶ ἐξολοθρεύσω αὐτῆς ἄνθρωπον καὶ κτῆνος. κἂν ὦσιν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐν μέσῳ αὐτῆς, Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ, οὗτοι ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῶν σώσουσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν, λέγει Ἀδωναῒ κύριος. Σαφέστατα δεδήλωκεν ἡ γραφὴ, ὅτι συνὼν δίκαιος ἀδίκῳ οὐ συναπόλλυται μετ' αὐτοῦ. ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ δίκαιοι καὶ ἄδικοι ἀλλήλοις συναγελάζονται κοινωνίᾳ βίου, οὐ μὴν καὶ ὁσιότητος· καὶ τοῦτο οὐχ ἁμαρτάνουσιν οἱ θεοφιλεῖς· μιμηταὶ γάρ εἰσι τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τοῦ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλοντος ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχοντος αὐτοῦ τὸν ὑετὸν ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. Καὶ οὐδὲν κινδυνεύσει ὁ δίκαιος ἐκ τούτου· ἐν γὰρ τῷ σταδίῳ καὶ νικηταὶ, καὶ νικώμενοί εἰσιν, ἐν δὲ τῷ στεφάνῳ μόνοι οἱ γενναίως ἀγωνισάμενοι, οὐδεὶς δὲ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. ἕκαστος γὰρ περὶ ἑαυτοῦ * ἐξομολογήσεται, καὶ οὐ μὴ συναπολέσῃ ὁ Θεὸς τὸν δίκαιον μετὰ τοῦ ἀδίκου, ἐπείπερ παρ' αὐτῷ τὸ ἀναμάρτητον ἀτιμώρητον. οὔτε γὰρ τὸν Νῶε κατέκλυσεν, οὔτε τὸν Λὼτ κατέφλεξεν, οὔτε τὴν Ῥαὰβ συναπώλεσεν· εἰ δὲ βούλεσθε γνῶναι καὶ τὰ ἐφ' ἡμῶν γενόμενα, Ἰούδας σὺν ἡμῖν ὢν, ἔλαβεν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας, ὃν καὶ ἡμεῖς, καὶ Σίμων ὁ μάγος τὴν ἐν κυρίῳ σφραγῖδα· ἀλλ' ἑκάτερος αὐτῶν ἀναδειχθεὶς φαῦλος, ὁ μὲν ἀπήγξατο, ὁ δὲ παρὰ φύσιν ἱπτάμενος, συνετρίβη. καὶ ἐν τῇ κιβωτῷ, Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὑπῆρχον· ἀλλὰ πονηρὸς ὁ Χὰμ εὑρεθεὶς μόνος, [46] * εἰς τὸν υἱὸν * ἐδέξατο τιμωρίαν. Εἰ δὲ καὶ πατέρες ὑπὲρ παίδων οὐ τιμωροῦνται, οὔτε υἱοὶ ὑπὲρ πατέρων, δῆλον, ὡς οὔτε γυναῖκες ὑπὲρ ἀνδρῶν, οὔτε οἰκέται ὑπὲρ δεσποτῶν, οὔτε συγγενεῖς ὑπὲρ συγγενῶν, οὔτε φίλοι ὑπὲρ φίλων, οὔτε δίκαιοι ὑπὲρ * ἀδίκων· ἀλλ' ἕκαστος ὑπὲρ τοῦ οἰκείου ἔργου τὸν λόγον ἀπαιτηθήσεται. οὔτε γὰρ Νῶε ὑπὲρ τοῦ κόσ-

Ignat. interpol. ad Epheſ. 10.

* Anaſt. ἀπολογήσεται

* Non habet Anaſtaſius.

* Anaſt. ἀδικιῶν. οὔτε μὲν ἄδικοι ὑπὲρ ἀδίκων

---

45. *Ὑπὸ τῶν ἀνηλεῶς λεγόντων* &c.] Si quis cum viris doctis contenderit, ista non potuiſſe ſcribi ante exortum Montanum Hæreſiarcham, ista inter nos non commutabimus verba. Attamen non intelligo, cur adeò negent extitiſſe ante illud tempus Hæreticos ſæviter de pœnitentia ſentientes: cum credibile ſit, quòd jam à primis ſæculis, quemadmodum ex Hæreſibus indulgentes multæ ſuis omnia permiſerunt, adeò ut pœnitentiâ non egerent; ſic & nonnullæ crudeles denegaverint veniam peccatoribus, quodque etiam in Eccleſiis variatum fuerit, aliis ad rigorem, cæteris ad facilitatem promotioribus; quibuſdam ſeverius, aliis mollius de pœnitentiæ fructu diſſentientibus; quòd denique inde manârint ſequentium temporum variæ opiniones atque conſuetudines. Equidem Adamiani, admodum antiqua Hæreſis, in culpam lapſos ejiciebant penitus; uti refertur in Panario S. Epiphanii. Et ſeveriora videri poſſunt illa Senioris Anonymi, qui audierat ab his qui Apoſtolos viderant, ap. Irenæi lib. 4. cap. 45. *Et illis quidem*, juſtis ante Chriſti adventum viventibus, *curatio & remiſſio peccatorum,*
Rom. 6. 9. *mors Domini fuit. Propter eos verò qui nunc peccant, Chriſtus non jam morietur; jam enim mors non dominabitur ejus: ſed veniet Filius in gloria Patris, exquirens ab actoribus & diſpenſatoribus ſuis pecuniam quam eis credidit, cum uſuris. & quibus plurimum dedit, plurimum ab eis exiget*, &c. Quid quòd filium ſuum Marcionem pater Epiſcopus vir ſanctiſſimus, etſi multùm petentem, noluit admittere ad pœnitentiam? Conſule obſervata ad caput 1. Mand. 4. lib. 2. Hermæ, ubi de pœnitentia: iiſque adjunge cum Canone Apoſtolico 44. vel 52. obſervanda in caput 3. Epiſtolæ S. Ignatii ad Philadelphenos. Quòd ſi Montanus alicubi traditur primus Pœnitentiæ indixiſſe bellum, hoc ideo dictum eſt, quia ille error ſub ipſius nomine potiſſimum cœpit famâ celebrari. Alioqui fortè non magis verum erit, quàm quod à Vincentio Lirinenſi affirmatur Commonitorii cap. 34. Neminem ante crudeliſſimum Novatianum, crudelem Deum dixiſſe, eo quòd mallet mortem morientis, quàm ut revertatur & vivat. COT.

46. *Εἰς τὸν υἱὸν ἐδέξατο τιμωρίαν*] *In filio pœnas dedit*: Chanaane, Geneſ. IX. 25. Notavi porrò ad marginem, Anaſtaſii Quæſtione carere voculis, εἰς τὸν υἱόν: ſed tunc non videram MS. Codicem valde antiquum & bonum Regiæ Bibliothecæ, in quo ſcriptum eſt, εἰς τῶν υἱῶν, quod & videtur legiſſe Gentianus Hervetus earum Quæſtionum Interpres, magiſque convenit ſenſui hujus loci. Poſtea ſimili ratione e Scripto, Verſione, ac ſenſu, legendum in Anaſtaſio, ut hîc, οὔτε δίκαιοι ὑπὲρ τῶν ἀδίκων. Demum verbo

μὴ δίκην ἀπαιτηθῆναι, οὔτε Λὼτ ὑπὲρ Σοδόμων ἐνεπρήσθη, οὔτε Ῥαὰβ ὑπὲρ Ἱεριχουντίων ἐσφάγη, οὔτε ὁ Ἰσραὴλ ὑπὲρ * Αἰγυπτίων. οὐ γὰρ ἡ συνοίκησις κατέκρινε τοὺς δικαίους σὺν τοῖς ἀδίκοις, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης ὁμόνοια. οὐ χρὴ οὖν τοῖς ἐπιμοθανάτοις, καὶ μισανθρώποις, καὶ φιλεγκλήμοσι, καὶ μετὰ προφάσεως θανατοποιοῖς προσέχειν. Ἕτερος γὰρ ὑπὲρ ἑτέρου οὐκ ἀποθνήσκεται· ἀλλὰ σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Δεῖ δὲ ἡμᾶς βοηθεῖν τοῖς * σιωῦσι καὶ κινδυνεύουσι, καὶ σφαλλομένοις, καὶ ὅσον οἷόν τε τῇ παραινέσει τοῦ λόγου ὑγιάζειν αὐτοὺς, καὶ ῥύεσθαι ἐκ θανάτου. Οὐ χρείαν γὰρ ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἐπειδὴ οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν. Οὐ γὰρ τὴν τῶν σκληροκαρδίων ἀνδρῶν βούλησιν ἰσᾶν χρὴ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὅλων τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Οὐδὲ γὰρ δίκαιον κεφαλὴν ὄντα σε, ὦ ἐπίσκοπε, οὐρᾷ προσέχειν, τουτέστι λαϊκῷ στασιώδει ἀνθρώπῳ, εἰς ἑτέρου ἀπώλειαν, ἀλλὰ Θεῷ μόνῳ. ἄρχειν γάρ σε χρὴ τῶν ὑπηκόων, οὐ μὴν καὶ ὑπ' αὐτῶν ἄρχεσθαι· οὔτε γὰρ υἱὸς ἄρχει πατρὸς κατὰ τὸν τῆς γενέσεως λόγον, οὔτε δοῦλος τοῦ κυρίου αὐτοῦ, κατὰ τὸν τῆς ἐξουσίας, οὔτε μαθητὴς διδασκάλου, οὔτε στρατιώτης βασιλέως, οὔτε μὴν λαϊκὸς ἐπισκόπου. περὶ γὰρ τοῦ μὴ δοκεῖν τοὺς πλησιάζοντας ἀδίκοις, 47 τῇ τοῦ λόγου διδαχῇ συμμολύνεσθαι ἢ κοινωνεῖν τῶν ἁμαρτιῶν, ὁ Ἰεζεκιὴλ ἐκκόπτων τὴν τῶν κακοήθων ὑπόνοιαν λέγει· Τί ὑμεῖς λέγετε αὐτοῖς τὴν παραβολὴν ταύτην ἐπὶ γῆς Ἰσραήλ· οἱ πατέρες ἔφαγον ὄμφακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἡμωδίασαν; ζῶ ἐγὼ λέγει Ἀδωναὶ κύριος, εἰ ἔτι ἔσται ἐν ὑμῖν λεγομένη ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραήλ· ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐμαί εἰσιν· ὃν τρόπον ἡ ψυχὴ τοῦ πατρὸς, οὕτως ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ ἐμή ἐστιν· ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται. ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὃς ἔσται δίκαιος, ποιῶν κρίμα καὶ δικαιοσύνην· καὶ ἑξῆς ἐπιλέγων τὰς λοιπὰς ἀρετὰς, ἐπισφραγίζεται λέγων· Ὁ τοιοῦτος δίκαιος ὑπάρχει· ζωῇ ζήσεται, λέγει Ἀδωναὶ κύριος. καὶ ἐὰν γεννήσῃ υἱὸν λοιμὸν, ἐκχέοντα αἷμα, ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ δικαίου οὐκ ἐπορεύθη· καὶ ἐπαγαγὼν τὰ ἑξῆς, ἐπάγει τοῖς τελευταίοις· Ζωῇ οὐ ζήσεται· πάσας τὰς ἀνομίας ταύτας ἐποίησε, θανάτῳ ἀποθανεῖται· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. καὶ * ἐροῦται· ὅτι οὐκ ἔλαβεν ὁ υἱὸς τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς; ἢ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, δικαιοσύνην καὶ ἔλεος πεποιηκώς; καὶ ἐρεῖς αὐτοῖς· ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται· υἱὸς οὐ λήψεται ἀδικίαν πατρὸς, καὶ πατὴρ οὐ λήψεται ἀδικίαν υἱοῦ· δικαιοσύνη δικαίου ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· Ἐν τῷ ἀποστρέψαι δίκαιον ἐκ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι ἀδικίαν, πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, κατὰ πάσας τὰς ἀνομίας αὐτοῦ, ἃς ἐποίησεν, οὐ μὴ μνησθῶσιν, ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ, ᾗ ἠδίκησεν, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ, ᾗ ἥμαρτεν, ἐν αὐτῇ ἀποθανεῖται. Καὶ μετ' ὀλίγα ἐπάγει· Ἐν τῷ ἀποστρέψαι ἄνομον ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ ἧς ἐποίησε, καὶ ποιῆσαι κρίμα καὶ δικαιοσύνην, οὗτος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐφύλαξε, καὶ ἀπέστρεψεν ἀπὸ πασῶν τῶν ἀσεβειῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, ζωῇ ζήσεται, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται. Καὶ ἑξῆς· Ἕκαστον κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν κρινῶ ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραήλ, λέγει * Ἀδωναὶ κύριος.

* Anaſt. Αἰγυπτίων καταποντωθῆναι

* f. νοσῦσι vel σωῦσι

* f. ἐρεῖτε

* Deeſt in Anaſt.

mundo pœnæ non ſunt exactæ, nec Lotus pro Sodomis incendio conflagravit, nec Raaba pro Hierichuntinis jugulata eſt, nec Iſraëlitæ pro Ægyptiis *ſubmerſi ſunt*. Contubernium enim juſtos injuſtorum damnationi non involvit, ſed unanimitas. Igitur attendere non debemus iſtis hominibus, ad cædem ſemper promptis, humanitatis oſoribus, criminationis ſtudioſis, & qui cum prætextu mortem inferunt. Alter pro altero non moritur, ſed *Funibus ſuorum peccatorum unuſquiſque conſtringitur*. Et *Ecce homo, & opus ejus ante faciem illius*. Nos autem oportet noſtris infirmis & periclitantibus & deceptis opem ferre; & quoad fieri poteſt, ſermonis exhortatione ſanare eos, atque à morte eripere. *Non* enim *opus habent medico, qui valent, ſed qui male habent*. Quandoquidem *non eſt voluntas coram Patre, ut pereat unus de puſillis*. Non enim perpendendum eſt, quæ ſtet hominum immiti corde ſententia, ſed quæ Dei & Patris omnium rerum, quæ eſt per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum; cui gloria in ſæcula. Amen. Neque etiam æquum eſt, ô Epiſcope, ut tu qui caput es, aſſentiaris caudæ, hoc eſt, Laico, homini ſeditioſo, idque in alterius perniciem; ſed Deo ſoli. Nam oportet te ſubjectos regere, non ab iis regi; cùm nec filius imperet patri ſecundùm rationem ortus, nec ſervus domino ſuo reſpectu poteſtatis, nec diſcipulus magiſtro, nec miles imperatori; nec ergo Laicus Epiſcopo. Cæterùm ne exiſtimetur, eos qui improbos frequentant, ſermonis eorum documentis coinquinari, vel peccata eorum participare; Ezechiel præcidens hanc moroſorum hominum ſuſpicionem ait; *Quare inter vos dicitis parabolam hanc in terra Iſrael; patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt? Vivo ego, dicit Adonai Dominus, ſi ultra in vobis, ut dicatur parabola hæc in Iſraële: quia omnes animæ meæ ſunt: quo modo anima patris, ita anima filii mea eſt: anima quæ peccaverit, ipſa morietur. Homo autem qui fuerit juſtus, qui fecerit judicium & juſtitiam*; & deinceps reliquis virtutibus additis concludit, dicens; *Hic juſtus eſt; vitâ vivet, ait Adonai Dominus. Quod ſi genuerit filium peſtilentem, effundentem ſanguinem; in via patris ſui juſti non ambulavit*; & ſequentia ſubjungens, poſtremò ſubdit; *Vitâ non vivet: omnes has iniquitates fecit; morte morietur: ſanguis ejus ſuper ipſum erit: Et dicitis; Quare non accepit filius iniquitatem patris; aut juſtitiam ejus, juſtitiam & miſericordiam operatus? Et dices eis; Anima peccans, ipſa morietur: filius non accipiet iniquitatem patris; & pater non accipiet iniquitatem filii: juſtitia juſti ſuper ipſum erit, & iniquitas iniqui ſuper ipſum erit.* Et paullo poſt, *Cùm*, inquit, *averterit ſe juſtus à juſtitia ſua, & fecerit iniquitatem; omnes juſtitiæ ejus, ſecundùm omnes iniquitates quas fecit, non memorabuntur; in iniquitate ſua qua inique egit, & in peccato ſuo quod peccavit, in ipſo morietur*. Et poſt pauca verba, adjicit; *Cùm averterit ſe iniquus ab iniquitate ſua, quam fecit, & fecerit judicium & juſtitiam; hic animam ſuam ſervavit, & avertit ſe ab omnibus impietatibus ſuis, quas fecit; vitâ vivet, & non morietur*. Et infrà; *Unumquemque juxta vias veſtras judicabo vos, domus Iſrael, dicit Adonai Dominus*.

Prov. 5. 22.

Iſ. 62. 11.

Ignat. interpol. ad Smyrn. 9.

Matt. 9. 12.

Mat. 18. 14.

l. Deut. 28. 13, 44.

Ezech. 18. 2.

Anaſtaſius, ibid.

Anaſt. ibid.

C A-

---

bo ταπεινοφροσύνης auctiores ac pleniores ſunt Quæſtiones. COT.

47. Τῇ τοῦ λόγου διδαχῇ] Poteſt quoque referri ad præcedentia, τοὺς πλησιάζοντας ἀδίκοις, ponendo virgulam poſt διδαχῇ, ut ſignificetur, quod juſti qui iniquis familiariter utuntur, quo eos in pietatis officiis inſtruant; non inquinentur cum illis, nec peccata eorum participent. Atque ea interpretatio nunc magis placet, ob ea quæ paullò ante ponuntur ſic; δεῖ δὲ ἡμᾶς βοηθεῖν τοῖς σιωῦσι, aut, ut legunt Interpretes, νοσοῦσι καὶ κινδυνεύουσι καὶ σφαλλομένοις, καὶ ὅσον οἷόν τε τῇ παραινέσει τοῦ λόγου ὑγιάζειν αὐτούς. Ibid.

48. Καὶ

CAPUT XV.

Quòd Sacerdos nec peccata negligere debeat, nec promptus eſſe ad vindictam.

Videte, filii noſtri cariſſimi, quo pacto Dominus Deus noſter, cum juſtitiâ miſericors eſt,
Nah. 1. 3. bonus & hominum amans; *& abſolvens non abſol-*
Ex. 34. 7. in *vet reum*; converſum admittens & vivificans, non
LXX. relinquens ſuſpicionis locum iis qui cupiunt inclementer judicare, & peccatores omnino averſari, nec cum eis communicare vel in ſermonibus hortativis & conſolatoriis, quibus poſſent adduci ad pœnitentiam: contra quos Deus per Eſaiam ait
Iſ. 40. 2. Epiſcopis; *Conſolamini, conſolamini populum meum ſacerdotes, loquimini ad cor Hieroſolymæ.* Vos igitur oportet, Prophetam audientes, conſolari & adhortari peccatores, ad pœnitentiam impellere, & ad optimam ſpem adducere; non autem ſuſpicari quòd per caritatem erga eos, peccatis eorum participabitis. Libenter ergo pœnitentes ſuſcipite, de eorum converſione læti; peccatores cum miſericordia & miſerationibus judicate. Si enim ambulantem juxta flumen & labaſcentem, furcillis propellas ac in amnem dejicias, cùm potiùs manum porrigere debuiſſes; fratrem tuum interemiſti. Præſtat itaque labanti, dexteram tradere, ne funditus intereat; ut & populus admoneatur, & peccator non omnino pereat. Oportet autem te, Epiſcope, neque peccata populi negligere, neque pœnitentes faſtidire; ne tamquam imperitus, Domini ovile diſperdas, nomenque Chriſti novum quod populo illius impoſitum eſt vile habeas, & ipſe feras opprobrium, quemadmodum veteres illi paſtores, de quibus Deus dicebat Jeremiæ; *Paſtores multi*
Jer. 12. 10. *deſtruxerunt vineam meam, polluerunt hereditatem meam.* Et alibi; *Super paſtores concitatus eſt furor*
Zach. 10. 3. *meus, & ſuper agnos iraſcar.* Et aliàs; *Vos ſacer-*
Mal. 1. 6. *dotes, qui deſpicitis nomen meum.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιε΄.

Ὅτι χρὴ τὸν ἱερέα μήτε παρορᾷν τὰ ἁμαρτήματα, μήτε πρόχειρον εἶναι ἐν τῷ τιμωρεῖσθαι.

Ὁρᾶτε, τέκνα ἡμῶν ἠγαπημένα, πῶς εὐκατάλλακτος μετὰ δικαιοσύνης ὑπάρχει ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, καὶ [48] ἀθῶον οὐκ ἀθωώσει τὸν ἔνοχον, καὶ τὸν ἐπιστρέφοντα προσιέμενος καὶ ζωοποιῶν, μὴ καταλιπὼν τόπον ὑπονοίας τοῖς ἀπηνῶς βουλομένοις κρίνειν, καὶ τέλεον ἀποστρέφεσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ μὴ κοινωνεῖν αὐτοῖς λόγων παρακλητικῶν πρὸς μετάνοιαν ἐπαγαγεῖν δυναμένων· οἷς ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ Θεὸς διὰ Ἡσαΐου λέγει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους· Παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου ἱερεῖς, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ. Χρὴ οὖν ὑμᾶς αὐτοῦ ἀκούοντας, παρακαλεῖν τοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ πρὸς μετάνοιαν παρορμᾷν, καὶ εὐέλπιδας ποιεῖν, καὶ μὴ ὑπονοεῖν, ὡς κοινωνοὺς γινομένους τῶν πλημμεληθέντων αὐτοῖς ἕνεκεν τῆς εἰς αὐτοὺς ἀγάπης. ἀσμένως δὲ τοὺς μετανοοῦντας προσδέχεσθε, χαίροντες ἐπ' αὐτοῖς, μετ' ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν κρίνοντες τοὺς ἁμαρτάνοντας. ἐὰν γὰρ τὸν παρὰ ποταμὸν βαδίζοντα καὶ μέλλοντα ὀλισθαίνειν κεραίαις ὤσας εἰς τὸν ποταμὸν ἐμβάλῃς ἀντὶ τοῦ χεῖρα μᾶλλον ὀρέξαι, ἐφόνευσάς σου τὸν ἀδελφόν. δέον μᾶλλον τῷ ὀλισθαίνοντι ἐπιδοῦναι δεξιὰν, ἵνα μὴ τελείως ἀπόληται, ὅπως καὶ ὁ λαὸς νουθετῆται, καὶ ὁ ἁμαρτήσας μὴ κατὰ πᾶν ἀπόληται. δεῖ δέ σε ὦ ἐπίσκοπε μήτε παρορᾷν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ, μήτε τοὺς μετανοοῦντας ἀποστρέφεσθαι, ὅπως μὴ διαφθείρῃς, ὡς ἄπειρος, τὸ ποίμνιον κυρίου, καὶ φαυλίσῃς αὐτοῦ τὸ ὄνομα τὸ καινὸν τὸ εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐπιτεθὲν, καὶ ὀνειδισθήσῃ, καθάπερ καὶ οἱ παλαιοὶ ποιμένες, περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ Θεὸς τῷ Ἱερεμίᾳ· Ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου, ἐμόλυναν τὴν κληρονομίαν μου. Καὶ ἐν ἄλλοις· Ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμός μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμνοὺς ὀργισθήσομαι. Καὶ ἐν ἑτέροις· Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου·

CAPUT XVI.

De pœnitentia, & quis illius modus, & quo pacto peragatur.

Cum videris aliquem deliquiſſe, acerbè ferens jube eum ejici foras; quo exeunte Diaconi moleſtè etiam ferant, & inquiſitum detineant extra Eccleſiam; poſteaque ingreſſi, pro ipſo rogent te. Etenim Salvator pro peccatoribus Patrem ora-
Luc. 23. 34. vit, ut in Evangelio ſcriptum eſt; *Pater dimitte illis; non enim ſciunt quid faciunt.* Tunc jubebis eum intrare: & examine facto an ducatur pœnitentiâ, dignuſque ſit qui in Eccleſiam omnino admittatur; afflictum jejuniis per dies hebdomadarum aut duarum, aut trium, aut quinque, aut

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ις΄.

Περὶ μετανοίας, καὶ τίς αὐτῆς ὁ τρόπος, καὶ ὅπως κατορθοῦται.

Ἐὰν δὲ σὺ τὸν ἡμαρτηκότα, πικρανθεὶς κελεύσῃς αὐτὸν ἔξω βληθῆναι, καί * ἐξελθόντι αὐτῷ περιχολείσθωσαν οἱ διάκονοι, καὶ ἐπιζητοῦντες κατεχέτωσαν αὐτὸν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰσελθόντες ὑπὲρ αὐτοῦ σε ἐρωτάτωσαν. καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων ὁ σωτὴρ τὸν πατέρα ἠξίου, ὡς γέγραπται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασιν ὃ ποιοῦσι. Τότε σὺ κελεύσεις εἰσελθεῖν αὐτὸν, καὶ ἀνακρίνας εἰ μετανοεῖ, καὶ ἄξιός ἐστιν εἰς ἐκκλησίαν ὅλως παραδεχθῆναι, στυγνάσας αὐτὸν [49] ἡμέραις νηστειῶν κατὰ τὸ ἁμάρτημα, ἑβδομάδας δύο, ἢ τρεῖς, ἢ πέντε, ἢ ἑπτὰ,

* al. ἐξελθόντος αὐτοῦ

48. *Καὶ ἀθῶον οὐκ ἀθωώσει τὸν ἔνοχον.*] Verba Hebraica Exod. XXXIV. 7. Nah. I. 3. ונקה לא ינקה *& abſolvendo non abſolvet* Græci reddiderunt, priori loco ex ſenſu, καὶ οὐ καθαριεῖ τὸν ἔνοχον, altero ad verbum, καὶ ἀθῷον οὐκ ἀθωώσει. Quam utramque verſionem conjunxit Noſter. Scio Bovium & Turrianum Conſtitutionum Interpretes legiſſe ἀθῷος, atque ita impreſſum eſſe in Editione Græco-Latina. Scio quoque eam ſcripturam confirmari Editionibus LXX. & Commentario S. Hieronymi, licèt in eo perperam & contra mentem magni Doctoris excudatur, καὶ ἀθῷος οὐκ ἀθωώσει, atque *Et nocentem non faciens innocentem*, pro καὶ ἀθῷον, proque *Et innocentem*. Verùm in Conſtitutionibus ſenſus exigit ἀθῷον, idque Editio Græca repræſentat: in teſtimonio autem Nahumi ἀθῷον ſervant Cyrillus (ſi bene legatur) & Theodoritus, necnon Codex Regius 229. qui ſedecim Prophetas unà cum diverſorum Græcorum Interpretatione complectitur; ut nihil dicam de MS. Alexandrino, & aliis: à Theophylacto verò utraque lectio proponitur, ac explicatur. COT.

49. *Ἡμέραις νηστειῶν κατὰ τὸ ἁμάρτημα, ἑβδομάδας δύο, ἢ τρεῖς, ἢ πέντε, ἢ ἑπτά.*] Aiunt viri eruditi, ac pluribus documentis aggrediuntur demonſtrare, Ante Montani Hæreſim, non diu excluſos fuiſſe à communione Eccleſiaſtica peccatores pœnitentes; per tempora autem inter Montanum ac Novatum media, creviſſe ſeveritatem, non tamen adeò, ut veniæ mora biennium umquam excederet. Nec ego contrà tendo. Tantùm dico, quòd fidem non ſuperet, hac quoque in parte variaſſe diſciplinam. Quis enim putet, omnes eos qui ſemel dumtaxat pœnitentiam ſuſcipi permittebant, breve tempus definiviſſe ad ſatisfaciendum Deo pro plurimis etiam ac graviſſimis delictis? Præterea Victorinus Commentario in Apocalypſim, neſcio unde mutuatus, Nicolaitis hunc errorem tribuit, *Ut quicumque fornicatus eſſet, octavâ*

ἔπειτα, ὅταν αὐτὸν ἀπολύσῃς, εἰπὼν αὐτῷ ὅσα ἁρμόζει ἡμαρτηκότι εἰς νουθεσίαν ἐπιπλήξεως διδασκαλίας καὶ παραινῶν, ὅπως μένῃ παρ' ἑαυτῷ ταπεινοφρονῶν, καὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ τυχεῖν αὐτοῦ εὐμενοῦς, καὶ * λέγων· Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, Κύριε, Κύριε τίς ὑποστήσεται; ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι. Τοιοῦτον γάρ τι ὑπεμφαίνει καὶ τὸ ἐν τῇ Γενέσει εἰρημένον τῷ Κάϊν· Ἥμαρτες; ἡσύχασον· τουτέστι μὴ προσθῇς. Ὅτι γὰρ τὸν ἁμαρτήσαντα δεῖ ὑπὲρ τοῦ οἰκείου πλημμελήματος αἰσχύνεσθαι, ἱκανὸν τὸ λόγιον τῷ Μωσῇ ὑπὲρ Μαρίας εἰρημένον, ἡνίκα ἠξίου ἀφεθῆναι αὐτῇ. Φησὶ γὰρ αὐτῷ ὁ Θεός· Εἰ ὁ πατὴρ αὐτῆς πτύων ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς, οὐκ ἐντραπήσεται; ἑπτὰ ἡμέρας ἀφορισθήτω ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται. Οὕτως οὖν καὶ ἡμᾶς δέον ἐστὶ ποιεῖν, τοὺς ἐφ' ἁμαρτίαις λέγοντας μετανοεῖν, ἀφορίζειν χρόνον ὡρισμένον κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἁμαρτήματος, ἔπειτα μετανοήσαντας προσλαμβάνεσθαι, [50] ὡς πατέρες υἱούς.

* f. λέγειν

septem, pro ratione delicti; ita illum dimittes; ea locutus quæ à caſtigatore ſalubriter doceri ac moneri convenit peccatorem; quò apud ſe humiliter maneat, Deum ut ſit ſibi propitius deprecans, ac dicens; *Si iniquitates obſervaveris, Domine, Domine quis ſuſtinebit? Quoniam apud te propitiatio eſt.* Pſ. 129. 3. Nam tale quid innuit illud quoque quod in Geneſi Caino dictum eſt; *Peccaſti? Quieſce:* Gen. 4. 7. apud LXX. id eſt, ne pergas peccare. Quòd enim eum qui deliquit pudere errati proprii oporteat, ſatis demonſtrat oraculum illud Moſi in cauſſâ Mariæ datum, cùm ut huic condonaretur ille oraret. Citatur ab Anaſtaſio, Quæſt. 6. Ait enim Deus illi; *Si pater ejus ſputis ſpuiſſet in faciem illius, nonne erubuiſſet? Septem diebus ſegregetur extra caſtra, & poſtea ingredietur.* Num. 12. 14. Sic ergo & nos neceſſe eſt facere, nimirum eos qui ſe de peccato agere pœnitentiam profitentur, per tempus proportione delicti definitum ſegregare; poſtea pœnitentes ſuſcipere, tamquam patres filios.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιζ.

Ὅτι ἀνεπίληπτον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ὡς τύπον τῶν ἀρχομένων.

Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος αὐτὸς ἐν προσκόμματι ὑπάρχει, πῶς ἔτι ἰσχύσει ἐκζητῆσαι ἀδίκημά τινος, ἢ ἐπιτιμῆσαί τινι, διὰ προσωποληψίαν, ἢ διὰ δωροληψίαν, ἢ αὐτὸς, ἢ οἱ διάκονοι, οὐχ ὑπάρχοντες εὐσυνείδητοι; ὅταν γὰρ ὁ ἄρχων αἰτῇ, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνῃ, οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίσις. Κοινωνοὶ δὲ κλεπτῶν καὶ κρίσει χηρῶν οὐ προσέχοντες, οὐ δυνήσονται οἱ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον συνεπιμαχεῖν τῷ ἐπισκόπῳ· ἐροῦσι γὰρ αὐτῷ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ γεγραμμένον· Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς. Εὐλαβείσθω οὖν ὁ ἐπίσκοπος, σὺν τοῖς διακόνοις αὐτοῦ, ἀκοῦσαι ῥῆμά τι τοιοῦτον· τουτέστι, μὴ διδότω ἀφορμήν. ὁ γὰρ ἁμαρτάνων ἐπὰν ἴδῃ τινὰ ὅμοια αὐτῷ δρῶντα, οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ αὐτὰ ποιεῖν· ἄτε ὁ πονηρὸς δι' ἑνὸς ἀφορμὴν λαβὼν, εἰς ἑτέρους ἐνεργεῖ· ὃ μὴ γένοιτο· καὶ οὕτως διαφθαρήσεται τὸ ποίμνιον· πλειόνων γὰρ ὄντων τῶν ἁμαρτανόντων, πλείων ἔσται καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐπιτελουμένη κακία. ἁμαρτία γὰρ ἀνέλεγκτος, χείρων ἑαυτῆς γίνεται, καὶ εἰς ἄλλους τὴν διανομὴν λαμβάνει, ἐπεὶ καὶ ζύμη μικρὰ [51] πλήρωμα φυράματος * δολοῖ, καὶ εἷς κλέπτης εἰς ὅλον ἔθνος τὸ μῦσος ἐπάγει, καὶ μυῖαι θανοῦσαι σαπριοῦσι σκευασίαν ἡδύσματος ἐλαίου, καὶ βασιλέως ὑπακούοντος λόγον ἄδικον, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν ὑπηρέται παράνομοι· οὕτω καὶ πρόβατον ψωραλέον μεταδίδωσιν ἑτέροις τῆς νόσου, μὴ χωρισθὲν τῶν ὑγιαινόντων προβάτων, καὶ ἄνθρωπος λοιμώσσων πολλοῖς * φυλακτέος, καὶ κύων λύσσῃ συσχεθεὶς ἐπικίνδυνος πᾶσιν, ᾧ δ' ἂν προσάψῃ. ἐὰν οὖν καὶ ἄνθρωπον παράνομον μὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ χωρίσωμεν, ποιήσομεν τὸν οἶκον Κυρίου σπήλαιον λῃστῶν. δεῖ γὰρ ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων μὴ παρασιω-

* in Anaſtaſio ζυμοῖ

* Anaſt. φυλακτικός

CAPUT XVII.

Epiſcopum debere eſſe irreprehenſibilem, ut pote formam ſubjectorum.

Si verò Epiſcopus ipſe quid offenderit, quo modo adhuc audebit in alterius crimen inquirere; aut aliquem increpare, ſi aut ipſe aut Diaconi in acceptione perſonæ vel muneris, conſcientiam ſenſerint accuſatricem? Quando enim magiſtratus petit, & judex accipit, judicium non deducitur ad finem. *Participes* autem *furum, & judicio viduarum non attendentes* Iſ. 1. 23. qui ſub Epiſcopo ſunt, ei non poterunt in oppugnandis vitiis auxiliari: nam dicent Epiſcopo quod in Evangelio ſcriptum eſt; *Quid vides feſtucam in oculo fratris tui; trabem autem quæ in oculo tuo eſt, non conſideras?* Luc. 6. 41. Vereatur ergo Epiſcopus cum Diaconis ſuis, ut aliquod ejuſmodi verbum audiat: hoc eſt, non præbeat occaſionem. Siquidem peccator, cùm viderit aliquem ſibi operibus ſimilem, ad eadem perpetranda confirmabitur: ita improbus per unum hominem ſumpto prætextu, in alios operatur; quod abſit! ſicque pervertetur ovile; & quò plures erunt delinquentes, eò major exſiſtet per ipſos commiſſa nequitia. Citat. Anaſtaſius, Quæſt. 60. Delictum quippe non reprehenſum, ſeipſo deterius fit, & in cæteros graſſatur; quoniam *modicum fermentum totam maſſam corrumpit*; Gal. 5. 9. & fur unus univerſam nationem infamat; *& muſcæ morinæ putrefaciunt compoſitionem unguenti aromatici*; Eccl. 10. 1. *cumque rex ſermoni iniquo aurem præbet, omnes illius miniſtri iniqui ſunt*: Prov. 29. 12. ſic ovis ſcabioſa, niſi à ſanis ſeparetur, morbum ſuum cum illis communicat; & homo peſte laborans, pluribus formidabilis eſt; & canis rabie poſſeſſus, omnibus quos attigerit periculum creat. Si ergo hominem nequam ab Eccleſia Dei non ſeparemus, ex domo Dei faciemus ſpeluncam latronum. Mat. 21. 13. Non enim oportet peccatores con-

octavâ die pacem acciperet. Plores denique illi Epiſcopi ad quos S. Cyprianus deſtinat Epiſtolam 53. dubitabant in cauſſa favorabili trium lapſorum, qui cùm nomen Domini fuiſſent confeſſi, & carcerem, minas, ac mulcta, dira, repetitaque tormenta pro fide in Chriſtum pertuliſſent, tandem diuitate cruciatuum ſubacti, de gradu gloriæ deciderant, atque ab eo tempore per triennium à pœnitentia agenda non ceſſaverant; dubitabant, inquam, utrùm fas eſſet eos lapſos ad communionem admittere, inſuperque volebant eâ de quæſtione Concilium Epiſcoporum agitari; non diſpari rigore, atque conſpicatur poſtea in Canonibus Synodi Ancyranæ ac Petri Alexandrini. Vide infrà ad Canonem Apoſtolicum 17. ſeu 24. COT.

50. Ὡς πατέρες υἱούς. Al. πατέρας.] Corrigere autem oportet etiam ex MSS. ac ex Niconis ... Collectaneis ſerm. 51. vitium lectionis in Anaſtaſianis Quæſtionibus, ὥσπερ υἱός: cui originem dedit abbreviata ſcriptura. Ibid.

51. Πλήρωμα φυράματος δολοῖ.] Tolle è libris Anaſtaſii, verba, quæ à margine in textum irrepſêre, quæque etiam abſunt à MSS. ſuntque Apoſtoli 1 Cor. V. 6. & Gal. V. 9. ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. Pari modo iidem Codices Regii poſtea melius habent, χωρισθὲν, ut Conſtitutiones. Qui autem ſequitur in Anaſtaſio, Salomonis locus, ex parte petitus eſt à Conſtitutionum lib. 2. cap. 9. Reliqua verò omnia Anaſtaſiana, non invenis in noſtris Diataxibus. Ibid.

conniventiâ ac ſilentio præterire; quinimo arguere, monere, comprimere, jejuniis macerare; quò
Levit.15.31. cæteri ad ſibi cavendum inducantur: *Cautos* enim, inquit, *facite filios Iſraelis.* Decet quippe Epiſcopum delictorum propulſatorem per admonitionem effici, juſtitiæ ſpeculatorem, bonorum à Deo præparatorum præconem, & futuræ in judicio iræ denunciatorem; ne contemptâ Dei plantatione audiat propter negligentiam, quod apud Oſeam di-
Oſe. 10. 13. juxta LXX. ctum eſt; *Quid reticuiſtis impietatem, & fructum illius vindemiaſtis?*

πᾶσι, ἀλλ᾽ ἐλέγχειν, νουθετεῖν, ὑποπιέζειν, στιβοῦν νηστείαις, ὅπως καὶ τοῖς ἑτέροις εὐλάβειαν ἐμποιήσῃ. Εὐλαβεῖς γάρ φησι ποιήσατε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. Χρὴ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τῶν ἁμαρτιῶν κωλυτὴν διὰ τῆς νουθεσίας γίνεσθαι, καὶ τῆς δικαιοσύνης σκοπὸν, καὶ τῶν ἡτοιμασμένων ὑπὸ Θεοῦ ἀγαθῶν κήρυκα, καὶ τῆς μελλούσης ὀργῆς ἐν τῇ κρίσει διαγγελτῆρα· ὅπως μὴ καταφρονήσας τῆς τοῦ Θεοῦ φυτουργίας, ἀκούσῃ διὰ ἀμέλειαν τὸ ἐν τῷ Ὠσηὲ εἰρημένον· Ἵνα τί παρεσιωπήσατε ἀσέβειαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτρυγήσατε.

CAPUT XVIII.

Quòd oportet Epiſcopum curare, ne peccet plebs, quia ipſe eſt ſpeculator.

OMnium itaque curam habeat Epiſcopus; tum eorum qui non peccarunt, ut tales eſſe perſeverent; tum eorum qui deliquerunt, ut pœnitentiâ ducantur. Ad vos enim dicit Dominus:
Matt. 18. 10. *Videte ne contemnatis unum ex his puſillis.* Pœnitentibus autem venia concedenda eſt. Nam ſimul ac peccator quiſpiam ſincero affectu pronunciavit;
2. Reg. 12. 13. *Peccavi Domino*; Spiritus Sanctus reſpondet; *Et Dominus remiſit tibi peccatum; confide, non morieris.* Agnoſce igitur, Epiſcope, dignitatem tuam; quòd ſicut ſortitus es poteſtatem ligandi, ita & ſolvendi. Quocirca poteſtate abſolvendi præditus, cognoſce teipſum, & condignam loco tuo vitam age, non inſcius quòd majorem repoſcêris
Luc. 12. 48. rationem: *Cui* enim, inquit, *commendaverunt multum, plus petent ab eo.* Nullus ſiquidem hominum expers peccati reperitur, præter eum qui propter nos homo factus eſt; Scripturâ dicente;
Job. 14. 4. juxta LXX. *Nullus mundus à ſorde, neque ſi unius dies vita illius.* Propter hoc juſtorum ac Patriarcharum qui olim floruerunt, actus & mores conſcripti ſunt; non quidem ut piis hominibus, dum legimus, vitam exprobremus; ſed ut nos peccatorum noſtrorum pœniteat, utque in certam remiſſionis adipiſcendæ ſpem inducamur. Illorum enim nævi noſtra ſecuritas & conſolatio ſunt, quòd nos quoque ſi de peccatis noſtris egerimus pœnitentiam, veniâ donabimur; quandoquidem ſcriptum eſt;
Prov. 20. 9. *Quis glorIabitur caſtum ſe habere cor; aut quis confidet mundum ſe eſſe à peccato?* Nemo igitur abſque peccato eſt. Tu verò quoad potes, inculpatus eſſe ſtude; & de omnibus eſto ſollicitus; ne propter te offenſus aliquis pereat. Laicus enim ſui tantùm curam gerit; tu omnium, ut qui plus oneris habeas & majore pondere graveris. Scri-
Num. 18. 1. ptum namque eſt; *Et dixit Dominus ad Moyſem; Tu & Aaron ſuſcipietis peccata ſacerdotii:* Quapropter tamquam de pluribus rationem redditurus, curam omnium ſuſtine; ac ſanos quidem conſerva; eos verò qui peccaverunt increpa; jejunioque attritos, remiſſione leva; & ingemiſcentem, univerſâ precante pro eo Eccleſiâ, recipe, manuque impoſitâ, permitte ut deinceps cum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιη.

Ὅτι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον φροντίζειν, ὅπως ὁ λαὸς μὴ πλημμελῇ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν σκοπόν.

ΠΑ´ντων οὖν φροντιζέτω ὁ ἐπίσκοπος, καὶ τῶν μὴ ἡμαρτηκότων, ἵνα μείνωσιν ἀναμάρτητοι, καὶ τῶν ἁμαρτανόντων, ἵνα μετανοήσωσι. Λέγει γὰρ ὁ κύριος πρὸς ὑμᾶς· Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. Καὶ τοῖς μετανοοῦσιν ἄφεσιν διδόναι χρή· ἅμα γὰρ τῷ εἰπεῖν τινα τῶν πλημμελησάντων γνησίᾳ διαθέσει· Ἡμάρτηκα τῷ κυρίῳ· ἀποκρίνεται τὸ ἅγιον πνεῦμα· Καὶ κύριος ἀφῆκέ σου τὴν ἁμαρτίαν, θάρσει, οὐ μὴ ἀποθάνῃς. Γνώριζε οὖν ὦ ἐπίσκοπε τὸ ἀξίωμά σου, ὅτι ὡς τοῦ δεσμεῖν ἐκληρώσω τὴν ἐξουσίαν, οὕτω καὶ τοῦ λύειν. ἐξουσίαν οὖν ἔχων τοῦ λύειν, γνώριζε σεαυτὸν, καὶ ἀξίως τοῦ τόπου σου ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἀναστρέφου, εἰδὼς ὅτι πλείονα αὐτὸς ἀπαιτηθήσῃ τὸν λόγον. ᾧ γάρ φησι, παρέθεντο πολὺ, περισσότερον ἀπαιτήσουσι παρ᾽ αὐτοῦ. Ἀναμάρτητος μὲν γὰρ ἀνθρώπων οὐδεὶς πλὴν τοῦ γενομένου δι᾽ ἡμᾶς ἀνθρώπου· ἐπεὶ γέγραπται· Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ᾽ ἂν μία ἡμέρα ἡ ζωὴ αὐτοῦ. [52] Διὰ τοῦτο καὶ τῶν προγεγραμμένων δικαίων τε καὶ πατριαρχῶν οἱ βίοι καὶ αἱ ἀναστροφαὶ ἀνεγράφησαν· οὐχ ἵνα ἐκείνους ὀνειδίζωμεν ἀναγινώσκοντες, ἀλλ᾽ ἵνα ἡμεῖς μετανοῶμεν, καὶ εὐέλπιδες γενώμεθα ὡς ἀφέσεως τευξόμενοι. τὸ γὰρ ἐκείνων ῥύπος, ἡμετέρα ἀσφάλεια καὶ παραίνεσις, ὅτι καὶ ἡμεῖς ἁμαρτήσαντες, ἐὰν μετανοήσωμεν, συγγνώμην ἕξομεν· ἐπεὶ γέγραπται· Τίς καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας; Οὐδεὶς οὖν ἀναμάρτητος. σὺ οὖν κατὰ δύναμιν, σπούδαζε ἀνεπίληπτος εἶναι· καὶ περὶ πάντων μερίμνα, μὴ διά σέ τις σκανδαλισθεὶς ἀπόληται. ὁ γὰρ λαϊκὸς περὶ ἑαυτοῦ μόνου μεριμνᾷ, σὺ δὲ περὶ πάντων, ὡς πλεῖον ἔχων βάρος, καὶ μεῖζον βαστάζων φορτίον. γέγραπται γάρ. Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωϋσῆν· σὺ καὶ Ἀαρὼν λήψεσθε ἁμαρτίας τῆς ἱερατείας. Ὡς περὶ πλειόνων οὖν ἀπολογούμενος, περὶ πάντων φρόντιζε. καὶ τοὺς μὲν ὑγιεῖς, συντήρει· τοὺς δὲ ἡμαρτηκότας, νουθέτει, καὶ στιβῶν ἐν τῇ νηστείᾳ, ἐν τῇ ἀφέσει ἐλάφρυνον, [53] καὶ προσκλαίοντα εἰσδέχου, πάσης τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτοῦ δεομένης, καὶ χειροθετήσας αὐτὸν, ἔα λοιπὸν εἶναι ἐν

52. *Διὰ τοῦτο καὶ τῶν προγεγραμμένων* &c.] Lege, ſi vacat, quæ in hanc ſententiam edifferuntur apud ſanctos Patres, Irenæum lib. 4. cap. 45. Chryſoſtomum Homil. de pœnitentia & oratione Tom. 1. Homil. 29. in Geneſim Tom. 2. Homil. in Pſalmum 50. Tom. 3. & Auguſtinum lib. 3. de doctrina Chriſtiana cap. 23. atque libro de natura & gratia cap. 35. COT.

53. *Καὶ προσκλαίοντα εἰσδέχου, πάσης τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ αὐτοῦ δεομένης*] Hic, Cap. 50. 61. & lib. 8. cap. 8. multiſque in locis Patrum, declaratur mos antiquus, ſecundùm quem is qui innocentiam peccato amiſſam pœnitentiâ du ctam deflebat, cunctis pro illo Deum ac Antiſtitem deprecantibus, Eccleſiæ reſtituebatur à Præſule. Lege ordinariâ videlicet. Interdum enim Epiſcopi utebantur poteſtate ſuâ; atque aut reluctante populo ad Eccleſiam revertentes admittebant, aut contrà plebem pro peccatoribus poſtulantem recuſabant audire. Prioris juris exemplum ſuppeditat Cyprianus in Epiſtola 55. ad Cornelium, ante finem, ab his verbis; *O ſi poſſes, frater cariſſime, iſtic intereſſe nobiſcum.* Poſteriori verò jure cum Lampooiano Presbytero egit Syneſius, cujus vide ſodes Epiſtolam 67. Nec omitti debet illuſtris locus apud Porphyrium de Styge. *ἐξαγορευόντων ἐπὶ τῶν ἑτέρων εἴ τι ἥμαρτον καὶ δέησιν ποιούντων, ἵνα οἱ λοιποὶ εὔχωνται περὶ αὐτῶν. καὶ νηστεύουσι χρόνον τινὰ ἱκανόν.* Hoc eſt, *Confitentur* ſcil. ad antri oſtium *coram aliis, ſi quid peccati commiſerint, rogantque ut reliqui pro ipſis orent, & idoneum quoddam tempus jejunent.* Ibid.

* Ἐπι-

ἐν τῷ ποιμνίῳ. τοὺς δὲ ὑπνώδεις καὶ παρειμένους ἐπίστρεφε, ὑποστήριζε, παρακάλει, θεράπευε, ἐπιστάμενος ἡλίκον μισθὸν ἔχεις ταῦτα ἐπιτελῶν. ὥσπερ οὖν καὶ κίνδυνον ἐὰν ἀμελήσῃς τούτων. Λέγει γὰρ πρὸς τοὺς ἀμελοῦντας τοῦ λαοῦ ἐπισκόπους Ἰεζεκιήλ· Οὐαὶ τοῖς ποιμέσι τοῦ Ἰσραήλ, ὅτι ἐποίμαινον ἑαυτούς. οὐ τὰ πρόβατα ποιμαίνουσιν οἱ ποιμένες, ἀλλ' ἑαυτούς, τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, τὸ ἰσχυρὸν σφάζετε, τὰ πρόβατα οὐ ποιμαίνετε· τὸ ἐκθλιμμένον οὐκ ἐνισχύσατε, καὶ τὸ ἄῤῥωστον οὐκ ἰάσασθε, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, τὸ ἐξωσμένον οὐ κατεστρέψατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε· καὶ ἐν κράτει ἐπαιδεύσατε αὐτὰ μετὰ ἐμπαιγμοῦ· καὶ διεσπάρησαν διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένα, καὶ ἐγένοντο εἰς κατάβρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ δρυμοῦ. Καὶ πάλιν· Καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν οἱ ποιμένες τὰ πρόβατά μου· καὶ ἐποίμαινον οἱ ποιμένες ἑαυτούς, τὰ δὲ πρόβατά μου οὐκ ἐποίμαινον. Καὶ μετ' ὀλίγον· Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω ἐγὼ τὰ πρόβατά μου ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ καταπαύσω αὐτοὺς τοῦ ποιμαίνειν τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐ ποιμανοῦσιν ἔτι οἱ ποιμένες ἑαυτούς, καὶ ῥύσομαι τὰ πρόβατά μου ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔσονται αὐτοῖς εἰς κατάβρωμα. Καὶ ἐπιφέρει καὶ πρὸς τὸν λαὸν λέγων· Ἰδοὺ ἐγὼ κρινῶ ἀνὰ μέσον προβάτου εἰς πρόβατον, καὶ κριοῦ πρὸς κριόν. μὴ μικρὸν ἦν ὑμῖν, ὅτι τὴν νομὴν τὴν καλὴν ἐνέμεσθε, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς κατεπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ τὰ πρόβατα τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἤσθιον; Καὶ ἐπιφέρει μετ' ὀλίγα· Καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος, καὶ ὑμεῖς πρόβατα τῆς νομῆς μου, ἄνθρωποί μου ἐστέ, καὶ ἐγὼ Θεὸς ὑμῶν, λέγει Ἀδωναῒ Κύριος.

grege maneat. At ſomniculoſos & ignavos verſa, ſuffulci, incita, conſolare, ſana; edoctus quantam mercedem ſi feceris hæc, capies; contrà verò quantum diſcrimen, ſi neglexeris. Nam Epiſcopos populum parvipendentes hunc in modum alloquitur Ezechiel; *Væ paſtoribus Iſraëlis,* Ezech. 34. 2. *quia paſcebant ſemetipſos: paſtores non paſcunt oves ſuas, ſed ſeipſos? Lac comediſtis, & lanis veſtimini; quod validum eſt occidiſtis; oves non paſcitis: quod infirmum eſt non roboraſtis, quod ægrotum non ſanaſtis, quod confractum non alligaſtis, quod abjectum non reduxiſtis, & quod perditum non requiſiſtis; & imperiosè caſtigâſtis eas cum ludibrio: & diſperſa ſunt eò quòd non eſſet paſtor, & facta ſunt in devorationem omnibus beſtiis ſaltûs.* Et iterum; *Et non quæſierunt paſtores oves meas; & paſcebant paſtores ſeipſos, oves autem meas non paſcebant.* Et paullò pòſt; *Ecce ego ad paſtores; & requiram ego oves meas de manu eorum; & faciam ut ceſſent paſcere oves meas; & non ampliùs paſtores paſcent ſemetipſos; & liberabo oves meas de manu eorum; & non erunt illis in devorationem.* Et ad populum etiam converſus ait: *Ecce ego judicabo inter ovem ad ovem, & arietem ad arietem. Parumne erat vobis, quia bonam paſcuam depaſcebatis; & reliquias paſcua conculcabatis pedibus veſtris, & oves conculcationes pedum veſtrorum comedebant?* Et poſt pauca ſubjungit: *Et cognoſcetis quia ego Dominus, & vos oves paſcua mea; homines mei eſtis, & ego Deus veſter, dicit Adonai Dominus.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιθ'.

Ὅτι καὶ ὁ ποιμὴν ἀμελῶς φερόμενος περὶ τὰ πρόβατα, δίκην τίνυσιν, καὶ τὸ πρόβατον μὴ πειθαρχοῦν τῷ ποιμένι, κολάζεται.

ΑΚούσατε οἱ ἐπίσκοποι, καὶ ἀκούσατε οἱ λαϊκοί, ὥς φησιν ὁ Θεός· Κρινῶ κριὸν πρὸς κριόν, καὶ πρόβατον πρὸς πρόβατον· καὶ πρὸς τοὺς ποιμένας λέγει· κριθήσεσθε ἕνεκεν τῆς ἀπειρίας αὐτῶν καὶ τῆς εἰς τὰ πρόβατα διαφθορᾶς· τουτέστιν, ἐπίσκοπον πρὸς ἐπίσκοπον κρινῶ, καὶ λαϊκὸν πρὸς λαϊκόν, καὶ ἄρχοντα πρὸς ἄρχοντα. λογικὰ γὰρ τὰ πρόβατα, καὶ οἱ κριοί εἰσιν, ἀλλ' οὐκ ἄλογα· ἵνα μήποτε εἴπῃ ὁ λαϊκός, ὅτι ἐγὼ πρόβατόν εἰμι καὶ οὐ ποιμήν, καὶ οὐδένα λόγον ἐμαυτοῦ πεποίημαι, ἀλλ' ὁ ποιμὴν ὄψεται, καὶ αὐτὸς μόνος ἀπαιτηθήσεται τὴν ὑπὲρ ἐμοῦ δίκην. ὥσπερ γὰρ τῷ καλῷ ποιμένι τὸ μὴ ἀκολουθοῦν πρόβατον, λύκοις ἔκκειται εἰς διαφθοράν, οὕτω τῷ πονηρῷ ποιμένι τὸ ἀκολουθοῦν, πρόδηλον ἔχει τὸν θάνατον, ὅτι καταφάγεται αὐτό. διὸ φευκτέον ἀπὸ τῶν φθορέων ποιμένων.

CAPUT XIX.

Quòd paſtor, ovium negligens, pœnas ſolvat; & ovis non obediens paſtori, puniatur.

AUdite Epiſcopi, & audite Laici, quo modo dicit Deus; *Judicabo arietem ad arietem, & ovem ad ovem;* & quo modo paſtoribus ait; Judicabimini propter imperitiam veſtram, & propter ovium perditionem: hoc eſt, Epiſcopum ad Epiſcopum judicabo, & Laicum ad Laicum, & Principem ad Principem. Rationales enim ſunt tam oves, quàm arietes, non autem rationis expertes; ne fortè Laicus dicat; Ego ovis ſum, & non paſtor; ſi nullam mei rationem habui, viderit paſtor, is ſolus pœnas pro me dabit. Nam ſicuti ovis quæ bonum paſtorem non ſequitur, lupis expoſita eſt ad interitum; ita quæ malum paſtorem ſectatur, mortem vitare nequit; ab eo ſcilicet devorabitur. Quocirca fugiendi ſunt pernicioſi paſtores.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κ'.

Ὅπως χρὴ τοὺς ἀρχομένους πειθαρχεῖν τοῖς ἄρχουσιν ἐπισκόποις.

ΤΟὺ μέντοι ποιμένα τὸν ἀγαθὸν ὁ λαϊκὸς τιμάτω, ἀγαπάτω, φοβείσθω, ὡς κύριον, ὡς δεσπότην, ὡς ἀρχιερέα Θεοῦ, ὡς διδάσκαλον εὐσεβείας. ὁ γὰρ αὐτοῦ ἀκούων, Χριστοῦ ἀκούει, καὶ ὁ αὐτὸν ἀθετῶν, Χριστὸν ἀθετεῖ, καὶ ὁ τὸν Χριστὸν μὴ δεχόμενος, οὐ δέχεται τὸν αὐτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα. Ὁ ὑμῶν γάρ φησιν, ἀκούων, ἐμοῦ ἀκούει, καὶ ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ, καὶ ὁ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. Ὁμοίως ὁ ἐπίσκοπος ὡς τέκνα τοὺς λαϊκοὺς ἀγαπάτω, θάλπων καὶ στέργων τῇ σπουδῇ τῆς ἀγάπης, ὡς ὠά, εἰς ἐκλέπισιν νεοσσῶν, ἢ ὡς νεοσσία, ἀγκαλιζόμενος εἰς ἐκτροφὴν ὀρνίθων· πάντας νουθετῶν, πᾶσι τοῖς πλημμελοῦσι ἐπιδεομένοις

CAPUT XX.

Quomodo ſubjecti, præpoſitis ſibi Epiſcopis obedire debeant.

ET quidem bonum paſtorem Laicus veneretur, amet, metuat, tamquam dominum, tamquam herum, tamquam Dei pontificem, tamquam magiſtrum pietatis. I. Ignat. interpol. ad Trall. 7. Qui enim audit eum, Chriſtum audit; & qui ſpernit eum, Chriſtum ſpernit; & qui non recipit Chriſtum, non recipit illius Deum ac Patrem. Ait enim; *Qui vos audit, me audit;* Luc. 10. 16. *& qui vos ſpernit, me ſpernit; & qui me ſpernit, ſpernit eum qui miſit me.* Similiter Epiſcopus Laicos ut filios diligat; naturali ſtudio caritatis proſequens, ac fovens, quaſi ova ad excluſionem pullorum, aut quaſi pullos ut in gallinas educentur ſinu complectens; cunctos admo-

nens; omnes qui caſtigatione indigent lædens, ſed non illidens; ad converſionem premens, non autem ad everſionem; ſuadens ad regreſſum; increpans ut corrigat & in viam rectam deducat: quod firmum eſt retinens; id eſt, quod fide fundatum eſt, in tuto ſervans: populum pacificè paſcens: quod quaſſum eſt roborans; hoc eſt, quod tentatione concutitur, admonitione conſolidans: quod ægrotum eſt ſanans; id eſt, quod ex fide vacillante laborat, per doctrinam curans: quod contritum eſt ligans; hoc eſt, quod vagum eſt, vel colliſum, vel ita peccatis confractum ut in via claudicet, per exhortationem conſolatoriam vinciens. *Peccatorem Epiſcope* delictis deonerans, & optimâ ſpe replens, jam robuſtum in Eccleſiam reſtitue, atque reduc ad ovile. Quod expulſum fuit revoca; hoc eſt, quod in pœnam peccatorum ſuorum ejectum fuit, ne ſinas foris permanere; ſed aſſumptum & converſum, redde gregi, ſeu immaculatæ Eccleſiæ populo: quod verò perierat require; id eſt, quod multitudine peccatorum ſuorum ſpem ſalutis amiſerat, funditus interire ne permiſeris: quod ex animi torpore ac ſupinitate in ſoporem venit & adeo gravem ſomnum, ut ſuam vitam non recordetur; quodque longè receſſit à proprio grege, ita ut inciderit in lupos ad eſcam; id tu perveſtiga, & monendo converte, ac ut vigilet hortare; & ſpem inſere; neque ipſe concedas ut dicat quod à quibuſdam dictum
Ezech. 33. 10. eſt; *Impietates noſtra ſuper nos, & nos in ipſis tabeſcimus, & quo modo vivemus?* Epiſcopus, ſi fieri poſſit, delictum alterius quaſi proprium conſideret, & peccatori dicat; Tu modò fac convertas, & ego mortem tibi debitam ſuſcipiam, quemadmodum Dominus pro me & pro omnibus
Joh. 10. 11. mortuus eſt. Nam *bonus paſtor animam ſuam ponit pro ovibus ſuis: mercenarius autem & qui non eſt paſtor, cujus non ſunt oves propriæ, videt lupum venientem*, hoc eſt, Diabolum, *& dimittit oves, & fugit; & lupus rapit eas.* Quocirca ſcire oportet, quòd Deus qui miſericors eſt delinquentibus pœnitentiam jurejurando promiſit. Qui verò deliquit, & hanc de pœnitentiâ profeſſionem Dei ignorat, & divinam manſuetudinem atque patientiam neſcit, inſupérque ſanctas Scripturas pœnitentiam prædicantes non cognoſcit, ſcilicet à te non edoctus; is propter inſcitiam perit: at tu tanquam indulgens paſtor & ſtudioſus pabulator, require, numerans gregem: quod deſideratur inveſtiga, ſicut Dominus Deus, bonus pater noſter, qui doctorem noſtrum Jeſum, Filium ſuum paſtorem bonum ac Salvatorem miſit, &
Matth. 18. Luc. 15. mandavit ei relinquere nonaginta novem oves in montibus, & properare ad quærendam eam quæ erraverat, inventámque ſuper humeros ſuos attollere, & ad gregem portare, gaudendo de ovis perditæ recuperatione. Pari ergo modo, ô Epiſcope, & tu Deo obedientiam præſta, dum quod perierat requiris, quod aberraverat dirigis, quod ſeceſſerat revocas: poteſtatem enim habes revo-
Luc. 4. 19. candi, *& dimittendi confractos in remiſſionem:* per te Salvator, ad paralyſi delictorum laborantem
Mat. 9. 2. ait; *Remittuntur peccata tua. Fides tua te ſalvum*
Marc. 5. 34. *fecit; vade in pace.* Pax autem & tranquillus portus eſt Eccleſia Chriſti: ad quam peccatores abſolvendo reſtitue ſanos & immaculatos; bene ſperantes, ſtudioſos, in bonis operibus laborioſos: ut peritus & miſericors medicus omnibus in pec-
Mat. 9. 12. cato verſantibus medere. *Non* enim *opus habent*
Luc. 19. 10. *medico qui valent, ſed qui malè habent. Venit enim filius hominis ſalvare & quærere quod erra-*

ἐπιπλήσσων, ἀλλὰ μὴ πλήσσων, ὑποπιέζων εἰς ἐντροπήν, ἀλλὰ μὴ εἰς ἀνατροπήν, νουθετῶν εἰς ἐπιστροφήν, ἐπιτιμῶν εἰς διόρθωσιν, καὶ εὐθύτητα τρόπων· τὸ ἰσχυρὸν φυλάσσων, τουτέστι, τὸ ἑδραῖον τῇ πίστει ἀσφαλὲς τηρῶν· τὸν λαὸν εἰρηνικῶς ποιμαίνων· τὸ ἐκλελυμένον ἐνισχύων, τουτέστι, τὸ πειραζόμενον ἐν τῇ νουθεσίᾳ στηρίζων· τὸ ἀῤῥωστοῦν ἰώμενος, τουτέστι, τὸ νοσοῦν ἐκ τῆς πίστεως ἐν διψυχίᾳ, διὰ τῆς διδασκαλίας θεραπεύων· τὸ συντετριμμένον καταδεσμῶν, τουτέστι, τὸ πεπλανημένον, ἢ τὸ πεπηρωμένον, ἢ τὸ καταγνύμενον ἐν ἁμαρτίαις εἰς χωλείαν ὁδοῦ, * ἐπιδίνων διὰ παρακλητικῆς νουθεσίας. Ἐλαφρύνων ἀπὸ παραπτωμάτων, καὶ βέλτιον ποιῶν, ὅτω ῥωμαλέον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποκαθίστα ἐπανάγων ἐν τῇ ποίμνῃ. Τὸ ἐξωσμένον ἐπίστρεφε, τουτέστι, τὸ ἐν ἁμαρτίαις γινόμενον καὶ εἰς ἐπιτίμησιν ἐκβεβλημένον μὴ ἐάσῃς ἔξω διαμένειν, ἀλλὰ προσλαμβανόμενος καὶ ἐπιστρέφων ἀποκατάστησον ἐν τῇ ποίμνῃ, τουτέστιν, ἐν τῷ λαῷ τῆς ἀμώμου ἐκκλησίας· τὸ δὲ ἀπολωλὸς ἐκζήτει, τουτέστι, τὸ ὑπὸ πλήθους παραπτωμάτων ἑαυτοῦ ἀπελπίσαν τῆς σωτηρίας, μὴ ἐάσῃς τελείως ἀπολέσθαι· τὸ ὑπὸ πολλῆς νωθρότητος ψυχικῆς καὶ ῥαθυμίας κάθυπνον γινόμενον, καὶ διὰ βαρέος ὕπνου τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς ἐπιλανθανόμενον, καὶ μακρὰν ἀποστάντα τῆς ἰδίας ποίμνης, ὡς καὶ λύκοις περιπεσεῖν εἰς βοράν, σὺ ἀναζήτει, καὶ νουθετῶν ἐπίστρεφε, καὶ νήφειν παρακάλει, καὶ ἐλπίδα ὑποσπείρε, μὴ συγχωρῶν αὐτῷ λέγειν τὸ ὑπό τινων εἰρημένον, ὅτι αἱ ἀσέβειαι ἡμῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐταῖς τηκόμεθα, καὶ πῶς ζησόμεθα; Εἰ οἷόν τε οὖν, ἰδιοποιείσθω ὁ ἐπίσκοπος τὸ πλημμέλημα, καὶ λεγέτω τῷ ἡμαρτηκότι, ὅτι σὺ μόνον ἐπίστρεψον, κἀγὼ τὸν ὑπέρ σου θάνατον ἀναδέξομαι, ὡς ὁ Κύριος τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ πάντων. Ὁ ποιμὴν γὰρ ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ὁ δὲ μισθωτὸς καὶ οὐκ ὢν ποιμήν, οὗ οὐκ ἔστι τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, τουτέστι, τὸν διάβολον, καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα, καὶ φεύγει, καὶ ὁ λύκος ἁρπάζει αὐτά. Εἰδέναι οὖν προσήκει, ὅτι τοῖς ἡμαρτηκόσιν εὔσπλαγχνος ὢν ὁ Θεός, μετὰ ὅρκου μετάνοιαν ἐπηγγείλατο. Ὁ δὲ ἁμαρτήσας καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ μετανοίας ἀγνοῶν, καὶ τὸ μακρόθυμον καὶ ἀνεξίκακον αὐτοῦ μὴ ἐπιστάμενος, ἔτι μὴν καὶ τὰς ἁγίας γραφὰς τὰς ταύτην κηρυσσούσας οὐ γινώσκων, ἅτε μὴ μεμαθηκὼς παρά σου, * ἀπόλλυται· σὺ δὲ ὡς φιλόστοργος ποιμὴν καὶ ὡς σπουδαῖος νομεὺς ἀναζήτει ἀριθμῶν τὴν ποίμνην· τὸ λεῖπον ἐκζήτει, ὡς Κύριος ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς πατὴρ ἡμῶν, ἀποστείλας τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ποιμένα καλὸν καὶ σωτῆρα τὸν διδάσκαλον ἡμῶν Ἰησοῦν, ἐπιτρέψας αὐτῷ ἐάσαι τὰ ἐννενηκονταεννέα ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ προελθεῖν ἐπὶ τὴν ζήτησιν τοῦ πεπλανημένου, καὶ εὑρόντα ἆραι ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ ὤμους, καὶ φέρειν ἐν τῇ ποίμνῃ, χαίροντα ἐπὶ τῇ εὑρέσει τοῦ ἀπολωλότος. Οὕτως οὖν ὑπήκοος γίνου καὶ σύ, ὦ ἐπίσκοπε, ἐκζητῶν τὸ ἀπολωλός, κατευθύνων τὸ πεπλανημένον, ἐπιστρέφων τὸ ἀφεστός· ἐξουσίαν γὰρ ἔχεις ἐπιστρέφειν, καὶ ἀποστέλλειν τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει· διὰ σοῦ ὁ Σωτὴρ λέγει τῷ παρειμένῳ ἐν ἁμαρτίαις· Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην. Εἰρήνη δὲ καὶ λιμὴν γαληνός ἐστιν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία· εἰς ἣν λύων τοὺς ἡμαρτηκότας ἀποκατάστησον ὑγιεῖς καὶ ἀμώμους, εὐέλπιδας, σπουδαίους, ἐργατικοὺς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις· ὡς ἔμπειρος καὶ συμπαθὴς ἰατρὸς πάντας ἰῶ τοὺς ἐν ἁμαρτήμασι πεπλανημένους. Οὐ γὰρ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἦλθεν γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι καὶ ζητῆσαι τὸ πεπλανημένον. Ἰατρὸς οὖν ὢν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Κυ-

* al. add. ὑπὸ ἀγνοίας

* Ἐπιδίνων.] Vox eſt nihili, pro qua legendum, aut ἐπιδέων, aut ἐπιδεσμῶν, hoc eſt, *ligans*, ut ſolent ii qui membra fracta curare volunt. Miror *Coteleriu*m hoc non vidiſſe, nam hoc verbi monſtrum in Indice Græco recenſuit. CLERICUS.

νεῖς ; εὑρόντα γε θεραπείαν κατάλληλον ἑκάστῳ τῶν νοσούντων, παντὶ τρόπῳ, θεράπευε, ὑγίαζε, σώους ἀποκατάστησον τῇ ἐκκλησίᾳ· ποίμαινε τὸ ποίμνιον, μὴ ἐν κράτει μετ' ἐμπαιγμοῦ, ὡς κατεξουσιάζων, ἀλλ' ὡς ποιμὴν χρηστὸς [54] τῷ κόλπῳ συνάγων τὰ ἀρνία, καὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλῶν.

verat. Cùm ergo ſis Eccleſiæ Domini medicus, ſingulis ægrotis convenientem medicinam adhibe, omni modo, cura, ſana, ſoſpites redde Eccleſiæ: paſce gregem, non *imperiosè cum ludibrio*, quaſi *poteſtatem exercens*; ſed ut benignus paſtor, *in ſinum agnos congregans, & fœtas refocillans.* l. Ignat. ad Polyc. 2. Ezech. 34.4. Mat. 20.25. Iſ. 40. 11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κά.

Ὅτι κίνδυνος μονομερῆ κρίσιν ποιήσασθαι, καὶ τιμωρίαν ὁρίσαι κατὰ τοῦ μηδέπω ἐλεγχθέντος.

Ἔστω δὲ χρηστός, ἀγαθός, ἤπιος, ἄδολος, ἀψευδής, μὴ σκληρός, μὴ αὐθάδης, μὴ ἀπότομος, μὴ ἀλαζών, μὴ ἀνηλεής, μὴ τετυφωμένος, μὴ ἀνθρωπάρεσκος, μὴ δειλός, μὴ δίγνωμος, μὴ ἐμπαίζων τοῖς ὑπό σε λαοῖς, μὴ ἀποκρύπτων ἀπ' αὐτῶν τὰ τοῦ Θεοῦ νόμιμα καὶ τοὺς περὶ μετανοίας λόγους, μὴ πρόχειρος πρὸς τὸ ἐξῶσαι καὶ ἐκβαλεῖν, ἀλλ' ἀσφαλής, μὴ φιλεπιτιμητὴς προπετής, μὴ παραδεχόμενος κατά τινος μαρτυρίαν ἄνευ τριῶν πιστῶν μαρτύρων, καὶ τούτων ὧν ὁ τρόπος ἐστὶ μεμαρτυρημένος πάλαι, καὶ εἰ μὴ δι' ἔχθρας κινούμενοι ἢ φθόνου. εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἐπιχαιρέκακοι, πρόγλωσσοι, [55] τριτὴν γλῶσσαν ἔχοντες, μισάδελφοι, ἔργον τιθέμενοι σκορπίζειν τὰ Χριστοῦ πρόβατα· ὧν εἰ παραδέχεσθαι θέλεις τοὺς λόγους ἀκρατῶς, διασκορπιεῖς σου τὸ ποίμνιον, καὶ παραδώσεις λύκοις εἰς κατάβρωμα, τουτέστι δαίμοσι, καὶ πονηροῖς ἀνθρώποις, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλὰ θηρίοις ἀνθρωποειδέσιν, [56] ἐθνικοῖς, καὶ Ἰουδαισταῖς, καὶ αἱρεσιώταις ἀθέοις· τῷ γὰρ ἐκβληθέντι τῆς ἐκκλησίας, εὐθὺς προσπελάζουσιν οἱ λυμεῶνες λύκοι, καὶ ὡς ἄρνα βορὰν ἡγοῦνται, κέρδος ἴδιον ἡγούμενοι τὴν ἐκείνου ἀπώλειαν. καὶ γὰρ ὁ τούτων πατὴρ διάβολος ἀνθρωποκτόνος ἐστί· καὶ ὁ διὰ τὴν σὴν ἀκρισίαν, ἀδίκως ἀφορισθείς, καὶ ἀθυμίᾳ συσχεθείς, καὶ ὀλιγοψυχήσας, ἢ εἰς ἔθνη ἀποπλανηθήσεται, ἢ ταῖς αἱρέσεσι συμποδισθήσεται, καὶ παντελῶς τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος ἀπαλλοτριωθήσεται. καὶ συμποδισθήσεται ὑπὸ ἀσεβείας, καὶ γενήσῃ σὺ τῆς ἐκείνου ἀπωλείας ἔνοχος. οὐ γὰρ δίκαιόν ἐστιν, ἕτοιμον μὲν εἶναι ἐκβάλλειν τὸν ἡμαρτηκότα, ὀκνηρὸν δὲ ὑπάρχειν εἰς τὸ προσδέχεσθαι τὸν ἐπιστρέφοντα, καὶ πρόχειρον μὲν εἰς τὸ ἀποκόπτειν, ἀνηλεῆ δὲ εἰς τὸ τὸν ἀλγοῦντα ἰᾶσθαι· περὶ γὰρ τῶν τοιούτων λέγει ἡ θεία γραφή· Οἱ πόδες αὐτῶν εἰς κακίαν τρέχουσι· ταχινοὶ εἰσὶ τοῦ ἐκχέαι αἷμα· σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Ὁδὸς δὲ εἰρήνης ἐστὶν ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃς καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς λέγων· Ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν· δίδοτε, καὶ δοθήσεται

CAPUT XXI.

Quòd periculum ſit unâ tantùm parte auditâ judicare, & pœnam decernere contra eum qui nondum convictus eſt.

Eſto autem humanus, bonus, lenis, ſincerus, verax, non durus, non contumax, non rigidus, non arrogans, non immiſericors, non inflatus, non aſſentator, non improbus, non verſipellis, non illudens tibi ſubjectis populis, Dei leges atque de pœnitentia ſermones illis non occultans, non promptus ad expellendum & ejiciendum; ſed prudens; nec qui libenter ac procaciter increpes; nec qui teſtimonium adversùs quempiam admittas, ſine tribus fidelibus teſtibus, iiſque quorum mores jampridem approbati ſint, & dummodo neque inimicitiis neque invidiâ ducantur. Multi Eccli. 28. 16. quippe ſunt malevoli, dicaces, tertiam linguam habentes, oſores fratrum, id operam dantes ut Chriſti oves diſpergant: horum ſi delationes temere vis excipere, gregem tuum diſſipabis, & devorandum trades lupis, hoc eſt, dæmonibus, & pravis hominibus; immò verò non hominibus, ſed Ignat. ad feris humanâ formâ præditis, Ethnicis nempe, Smyrn. 4. Judæis, & impiis Hæreticis. Nam ad eum qui ex Eccleſiâ ejectus eſt, continuò accedunt truculenti lupi, & quaſi agnum devorare geſtiunt, in proprium lucrum mortem illius reputantes: etenim Joh. 8. 44. illorum pater Diabolus, homicida eſt: & qui per imprudentiam tuam injuſtè ſegregatus fuit, tum triſtitiâ oppreſſus, & puſillo animo effectus; aut ad Gentes evagabitur, aut implicabitur Hæreſibus; & ab Eccleſia, ac ſpe in Deum penitus abalienabitur, atque ab Impietate compedietur; fieſque tu de illius interitu reus. Porro æquum non eſt, promptum quidem eſſe, ad ejiciendum peccatorem, tardum verò, ad recipiendum converſum; & temerarium quidem ad amputandum exſiſtere, immitem autem ad medendum dolenti: de talibus dicente Scripturâ divinâ; *Pedes eorum* Prov. 1. 16. *ad malitiam currunt: veloces ſunt ad effundendum* Iſ. 59. 7. *ſanguinem: contritio & miſeria in viis eorum, &* Pſ. 35. 2. *viam pacis non cognoverunt: non eſt timor Dei ante* Rom. 3. 15. *oculos eorum.* Via autem pacis eſt Servator noſter Jeſus Chriſtus, qui etiam nos docuit his verbis; *Dimittite, & dimittetur vobis: date, & dabitur vo-* Marc. 11. 25. Luc. 6. 38.

54. Τῷ κόλπῳ συνάγων τὰ ἀρνία, καὶ τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλῶν] Habes veſtigia integræ verſionis Senum Iſ. XL. 11. τῷ βραχίονι αὐτοῦ συνάξει ἄρνας, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ βαστάσει, καὶ ἐν γαστρὶ ἐχούσας παρακαλέσει. Hoc eſt apud Hieronymum, *In brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo portabit, & prægnantes conſolabitur.* Minùs bene quotquot venerunt in manus meas libri ſive excuſi ſive manu exarati, ut & Cyrillus ac Procopius, omittunt voces, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ βαστάσει, quas Codex celeber Renati Marchali tribuit Aquilæ & Symmacho, cùm ſint etiam Interpretum LXX. COT.

55. Τριτὴν γλῶσσαν ἔχοντες.] Linguam tertiam Hebræi appellant, linguam oblocutoris, utpote mediam inter auditorem ac eum de quo ſermo habetur: aiuntque linguâ tertiâ tribus perniciem importari, detrahenti, auſcultanti, & inſimulato. Quæ γλῶσσα τρίτη quanta mala excitet, deſcribitur Eccleſiaſtici cap. 28. Ubi tamen nonnulla exemplaria videntur habuiſſe τρητή, hoc eſt, τετρημένη *perforata*; eodem ſenſu quo ſervus ille Terentianus jocatur, ſe quando mendacia tacere jubetur, plenum rimarum eſſe, hac atque illac perfluere. Egregiè in Scholio 2. ad Gradum 10. Scalæ Johannis Climaci, καταλάλος ψυχὴ, τρίστομον ἔχει γλῶσσαν· βλάπτει γὰρ, καὶ τὸν ἀκροατήν. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν καταλαλούμενον ἀδελφόν. *Anima quæ detractionibus eſt obnoxia, triſulcam habet linguam: nocet enim & ſibi ipſi, & auditori, & illi quandoque cui detrahitur.* Ibid.

56. Ἐθνικοῖς, καὶ Ἰουδαισταῖς, καὶ Αἱρεσιώταις.] Judaiſtas, opinor, appellat, non tam Judæos, quàm Judaizantes. Quocirca ſtatim pòſt, Gentium duntaxat ac Hæreſeon mentionem facit, Judaiſtas complectens in Hæreticis. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς Ἰουδαΐζειν, eſt 29. Canon Synodi Laodicenæ, καὶ ἐν τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τὴν δὲ κυριακὴν προτιμῶντας, εἴγε δύναιντο, σχολάζειν ὡς Χριστιανοί. εἰ δὲ εὑρεθεῖεν Ἰουδαϊσταί, ἔστωσαν ἀνάθεμα παρὰ Χριστῷ. Sic in Dialogis qui Origeni adſcribuntur, Dialogo 2 Marcus Hæreticus Marcioniſta Catholicis nomen Judaiſtarum dat, eò quòd Legem, Prophetas & Deum Judæorum non averſentur. Ibid.

57. Ἐν

vobis; hac eſt, date peccatorum remiſſionem, & remittentur vobis delicta: quemadmodum & per Orationem inſtituit nos, ut ad Deum diceremus;
Matth. 6. 12. *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Quare ſi peccatoribus veniam non tribuitis, qua modo peccatorum veſtrorum veniam accipietis? An non contrà, vos ipſos ligatis, cùm dicitis vos dimittere, & non dimittitis? An non veſtro ori repugnabitis, dicendo, *Dimittimus*, & non dimittendo? Scitote enim quòd qui nullâ iniquitate contactum abjicit, aut ad bonam frugem reverſum non admittit, fratris ſui interfector eſt, & ſanguinem ejus fundit, ut
Gen. 4. Caïnus Abeli fratris; ſanguiſque illius clamans ad Deum, requiretur. Juſtus quippe injuſtè à quoquam occiſus, apud Deum requieſcet in æternum; & ſimili modo qui ab Epiſcopo perperam fuerit excommunicatus. Sed qui inculpatum, quaſi eſſet ſceleroſus, eliminat; is interemptore ſævior eſt, non reſpiciens ad miſericordiam Dei, nec memor bonitatis ejus erga pœnitentes; nec hac in re eos tamquam exemplar conſiderans, qui multorum peccatorum veniam per pœnitentiam obtinuerunt. Quapropter qui innocentem ejicit, corporali homicidâ truculentior eſt. Similiter qui non recipit pœnitentes; quæ Chriſti ſunt diſſipat, fitque adverſarius ejus. Quia ut juſtus eſt Deus in judicandis peccatoribus; ita & miſericors eſt in excipiendis converſis. Miſericordiam enim & judicium illi cecinit pius David.

ὑμῖν τουτέστι, δίδοτε ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν τὰ παραπτώματα· ὡς καὶ διὰ τῆς εὐχῆς ἡμᾶς ἐπαίδευσε λέγειν πρὸς τὸν Θεόν· Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Ἐὰν οὖν μὴ ἀφῆτε τοῖς ἡμαρτηκόσι, πῶς ὑμεῖς λήψεσθε τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν; οὐχὶ τοὐναντίον ἑαυτοὺς δεσμεύετε, λέγοντες ἀφιέναι, καὶ μὴ ἀφιέντες; οὐ τῷ ἑαυτῶν στόματι ἐναντιωθήσεσθε, λέγοντες ἀφιέναι, καὶ μὴ ἀφιέντες; γινώσκετε γὰρ ὅτι ὁ τὸν μὴ ἀδικήσαντα ἐκβάλλων, ἢ τὸν ἐπιστρέφοντα μὴ προσδεχόμενος, φονεὺς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐστι, καὶ αἷμα ἐκχέει, ὡς Κάϊν Ἄβελ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ βοῶν πρὸς Θεὸν ἐκζητηθήσεται. δίκαιος γὰρ ἀδίκως φονευθεὶς ὑπό τινος, παρὰ Θεῷ ἐν ἀναπαύσει ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα· ὡσαύτως καὶ ὁ ματαίως ἀφορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. ὁ μὲν ἐκβαλὼν εἰς λοιμὸν τὸν ἀναίτιον, πικρότερος φονέως ὁ τοιοῦτος, οὐκ ἀφορῶν εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος, οὐδὲ μνημονεύων αὐτοῦ τῆς ἐπὶ τοῖς μετανοοῦσιν ἀγαθοσύνης, οὐδὲ λαμβάνων σκοποὺς τῶν ποιούντων τοὺς ἐκ πλήθους παραπτωμάτων ἐν μετανοίᾳ εἰληφότας ἄφεσιν. διὰ τοῦτο ἰταμώτερος σωματικοῦ φονέως ὁ τὸν ἀναίτιον ἀπορρίπτων. ὡσαύτως καὶ ὁ μὴ προσδεχόμενος τοὺς μετανοοῦντας, σκορπίζει τὰ τοῦ Χριστοῦ, κατ' αὐτοῦ γινόμενος. ὡς γὰρ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεὸς ἐν τῷ κρίνειν τοὺς ἁμαρτωλούς, οὕτως ἐλεήμων ἐν τῷ προσδέχεσθαι τοὺς ἐπιστρέφοντας. ἔλεος γὰρ καὶ κρίσιν ᾖδεν αὐτῷ ὁ θεοφιλὴς Δαβίδ.

CAPUT XXII.

Quòd magnum pœnitentiæ exemplum in Davide proponatur; item in Ninivitis; in Ezechia, & in filio ejus Manaſſe.

OPortet autem, Epiſcope, te ante oculos habere etiam præterita, & eis peritè uti ad erudiendos eos qui vel acerbis vel mitibus indigent ſermonibus. Æquum quoque eſt ut in judicando, Dei obſequaris voluntati; & ut quo pacto Deus judicat aut peccatores aut converſos, eodem & tu judices. Nonne enim Davidem lapſum, cùm increpaſſet per Nathanem, & ille pœnitere ſe profiteretur, ſtatim morte liberat, dicens; *Confide, non*
2 Reg. 12. 13. *morieris?* Nonne cùm Jonas Ninivitis prædicare
Jon. recuſans, & à mari atque à ceto abſorberi juſſus, in ventre piſcis oraſſet; ex interitu eduxit vitam
4. Reg. 20. illius? Nonne Ezechiam paullulùm in ſuperbiam elatum, ſed poſtea lacrymaſè deprecantem, à crimine abſolvit? Verùm audite, Epiſcopi, exemplum ad hæc accommodatum. Ita ſcriptum eſt in quarto libro Regnorum, & in ſecundo Præteri-
4. Reg. 20. & 21. 2. Paralip. 30. & 33. torum, ſeu Dierum: *Et mortuus eſt Ezechias: & regnavit filius ejus Manaſſes: duodecim annorum erat cùm regnare cœpit, & quinquaginta quinque annos regnavit in Hieroſolymis: & nomen matri ejus Hepſiba: fecitque malum coram Domino; non abſtinuit abominationibus gentium, quas delevit Do-*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κβ.

Ὅτι μέγα παράδειγμα μετανοίας πρόκειται Δαβίδ, καὶ Νινευῖται, Ἐζεκίας τε καὶ ὁ τούτου υἱὸς Μανασσῆς.

ΧΡὴ δὲ, ἐπίσκοπε, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν καὶ τὰ προγεγονότα, καὶ ἐμπείρως αὐτοῖς κεχρῆσθαι πρὸς νουθεσίαν τῶν σκληρῶν ἢ παρακλητικῶν δεομένων λόγων. ἔτι καὶ ἐν τῷ κρίνειν σε, δίκαιον τῷ τοῦ Θεοῦ ἐξακολουθεῖν θελήματι, καὶ ὡς ὁ Θεὸς δικάζει τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἐπιστρέφοντας, παραπλησίως καί σε κρίνειν. ἢ γὰρ οὐχὶ καὶ τὸν Δαβὶδ ὀλισθήσαντα ἐνδίκως διὰ τοῦ Νάθαν, καὶ εἰπόντα μετανοεῖν, διέσωσε καὶ τοῦ θανάτου λυτροῦται, λέγων· Θάρσει, οὐ μὴ ἀποθανῇς; Ἰωνᾶν μὴ θελήσαντα Νινευΐταις κηρύξαι, ὑπὸ θαλάσσης καὶ κήτους καταποθῆναι ποιήσας, δεξάμενον ἐν κοιλίᾳ, ἀνήγαγεν ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν αὐτοῦ, Ἐζεκίαν πρὸς ὀλίγον τυφωθέντα, δεξάμενον μετὰ δακρύων, ἀφῆκε τοῦ ἐγκλήματος; ἀκούσατε δὲ ὦ ἐπίσκοποι, πρὸς τὸ τοιοῦτο ὠφέλιμον ὑπόδειγμα. γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν, καὶ ἐν [57] τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων, τῇ τῶν ἡμερῶν, οὕτως· Καὶ ἀπέθανεν Ἐζεκίας· καὶ ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανασσῆς· ἐτῶν δώδεκα ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν, καὶ πεντήκοντα καὶ πέντε ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ὄνομα τῇ μητρὶ αὐτοῦ [58] Ἐψιβά· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου, οὐκ ἀπέχετο ἀπὸ τῶν βδελυγμάτων τῶν ἐθνῶν ὧν ἐξωλόθρευσε κύ-

ριος

57. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων, τῇ τῶν ἡμερῶν.] In re clara corrige mendum typographicum, quod indignis modis contaminat Prologum S. Hilarii in Pſalmorum Explanationem. *Paralipomenon duo, in decimum* librum Veteris Teſtamenti *ſunt: ſermones dierum Eſdra, in undecimum.* Interpungi debet; *ſunt; ſermones dierum: Eſdra, in undecimum.* COT. Pro τῇ τῶν lege ἤτοι ἡμερῶν vel dierum, quemadmodum hi libri, apud Hebræos vocantur. CLER.
4. Reg. 21. 1. 58 Ἐψιβά. Alter Ἐψιβά. Ἀψιβά. Ὀψιβά. Ὀφιβά.] Apud Georgium Syncellum Ἐψιβάαλ. In duobus Bibliorum exemplaribus Bibliothecæ Regiæ Ὀψιβά. Latinus Interpres, *Haphſiba.* Hebraice חפצי בה *Hepſiba.* Hoc eſt, *Voluntas mea in eo*, nomen aptum gratæ mulieri. Quamobrem Hieronymo in libro de Nominibus Hebraicis, reſtituenda videtur, etiam ex ſimili Opere Venerabilis Bedæ, iſta lectio, *Epſiba*, ſeu *Ephſiba*, *voluntas mea in ea.* Vulgò, *Ebſiba*, *voluntas mea in eo.* Similiterque forſan in Lucifero libro de Regibus Apoſtaticis legi debeat, *Epſiba*, non *Ebſibas.* Joſephus Antiq. Judaic. X. 4. διαδεξάμενος δὲ τὴν βασιλείαν ὁ παῖς αὐτοῦ (Ἐζεκίου) Μανασσῆς, ἐκ μητρὸς Ἀχιβᾶς (Codex Regius 2051. Ἀχζιβᾶς) τοὔνομα πολίτιδος γεγονώς. Quo loci conjici poteſt litteram χ. tenere locum litteræ vicinæ ψ quamquam χ. quoque lectum fuit à Rufino vetere Interprete. Cui, inquit, *ſucceſſit in regnum filius proprius, nomine Manaſſes, de matre quidem Echib cive.* Sic libri Regii, pro voce nihili excuſâ, *Echibene.* Ibid.

59. Te-

ρι@ ἀπὸ προσώπου υἱῶν Ἰσραήλ. καὶ ἐπέστρεψε Μανασσῆς, καὶ ᾠκοδόμησε τὰ ὑψηλὰ, ἃ κατέσπασεν Ἐζεκίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ· καὶ ἔστησε στήλας τῇ Βάαλ, καὶ ἀνέστησε θυσιαστήριον τῇ Βάαλ· καὶ ἐποίησεν ἄλση, καθὼς ἐποίησεν Ἀχαὰβ βασιλεὺς Ἰσραήλ· καὶ ἐποίησε θυσιαστήρια ἐν οἴκῳ κυρίου, ἐν ᾧ εἶπε κύριος πρὸς Δαβὶδ καὶ πρὸς Σαλωμῶντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων, ὅτι ἐν αὐτῷ θήσω τὸ ὄνομά μου. καὶ ἔστησε Μανασσῆς θυσιαστήρια, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐδούλευσε τῇ Βάαλ. καὶ εἶπεν· ἔσται τὸ ὄνομά μου εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ᾠκοδόμησε θυσιαστήρια ἐν ταῖς δυσὶν αὐλαῖς οἴκου κυρίου, τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ αὐτὸς διήγαγε τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐν πυρὶ ἐν [59] Γεβανὲ ἐν ὀνόμασι· καὶ ἐκληδονίζετο, καὶ ἐφαρμακεύετο· καὶ ἐποίησεν ἐγγαστριμύθους, καὶ ἐπαοιδοὺς, καὶ γνώστας, καὶ θεραφεὶν· καὶ ἐπλήθυνε τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου, τοῦ παροργίσαι αὐτόν· καὶ ἔθηκε τὸ χωνευτὸν καὶ τὸ γλυπτὸν τοῦ ἄλσους τῆς εἰκόνος, ὃ ἐποίησεν ἐν οἴκῳ κυρίου, ἐν ᾧ ἐξελέξατο κύριος θεῖναι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐκεῖ ἐν Γερουσαλὴμ τῇ ἁγίᾳ πόλει εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἶπεν· οὐ προσθήσω τὸν πόδα μου σαλεῦσαι ἀπὸ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραήλ, ἣν ἔδωκα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, πλὴν ἐὰν φυλάξωνται κατὰ πάντα ὅσα ἐνετειλάμην αὐτοῖς, κατὰ πᾶσαν ἐντολὴν, ἣν ἐνετείλατο ὁ δοῦλός μου Μωσῆς. καὶ οὐκ ἤκουσαν, καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς Μανασσῆς τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου, ὑπὲρ τὰ ἔθνη ἃ ἐξῆρε κύριος ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. καὶ ἐλάλησε κύριος ἐπὶ Μανασσῆ, καὶ ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἐν χειρὶ δούλων αὐτοῦ τῶν προφητῶν, λέγων· ἀνθ᾽ ὧν ὅσα ἐποίησε Μανασσῆς ὁ βασιλεὺς Ἰούδα τὰ βδελύγματα τὰ πονηρὰ ταῦτα, ἀπὸ πάντων ὧν ἐποίησεν ὁ Ἀμορραῖος ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ἐξήμαρτε τὸν Ἰούδαν ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτοῦ, τάδε λέγει κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραήλ· ἰδοὺ ἐγὼ φέρω κακὰ ἐπὶ Γερουσαλὴμ, καὶ Ἰούδαν, ὥστε παντὸς ἀκούοντος αὐτὰ, ἠχήσει ἀμφότερα τὰ ὦτα αὐτοῦ, καὶ ἐκτενῶ ἐπὶ Γερουσαλὴμ τὸ μέτρον Σαμαρείας, καὶ τὸ σταθμὸν οἴκου Ἀχαὰβ, καὶ ἀπαλείψω τὴν Γερουσαλὴμ [60] καθὼς ἀπαλείφεται τὸ πυξίον ἀπαλειφόμενον, καὶ καταστρέψω ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ ἀποδώσωμαι τὸ ὑπόλειμμα τῆς κληρονομίας μου, καὶ παραδώσω αὐτοὺς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ ἔσονται εἰς προνομὴν καὶ * εἰς ἁρπαγὴν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν, ἀνθ᾽ ὧν ὅσα ἐποίησαν πονηρὰ ἐν ὀφθαλμοῖς μου, καὶ ἦσαν παροργίζοντές με, ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας ἐξήγαγον τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. καί γε αἷμα ἀθῷον ἐξέχεε Μανασσῆς πολὺ σφόδρα, ἕως οὗ ἔπλησε τὴν Γερουσαλὴμ στόμα ἐπὶ στόμα· πλὴν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ὧν ἐξήμαρτε τὸν Ἰούδαν, ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου. καὶ ἤγαγε κύριος ἐπ᾽ αὐτὸν τοὺς ἄρχοντας τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως Ἀσσὺρ, καὶ κατέλαβον τὸν Μανασσῆν ἐν δεσμοῖς, καὶ ἔδησαν αὐτὸν ἐν πέδαις χαλκαῖς, καὶ ἤγαγον αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα [61] καὶ ἦν δεδεμένος καὶ κατασεσιδηρωμένος

Vide Notas.

* l. ἁρπαγὴν

*nomus à facie filiorum Iſraël. Et converſus eſt Manaſſes, ac ædificavit excelſa, quæ deſtruxerat Ezechias pater ejus: & ſtatuit cippos Baali, & erexit altare Baalis: & fecit luces, ſicut fecerat Achab rex Iſraelis: & fecit altaria in domo Domini, de qua hæc dixit Dominus ad Davidem & ad filium ejus Salomonem; In illa ponam nomen meum. Et exſtruxit Manaſſes altaria, & in eis ſervivit Baali. Et dixit; Erit nomen meum in ſeculum. Et ædificavit altaria, in duobus atriis domus Domini, Militiæ cœli: & ipſe traduxit filios ſuos per ignem in Ge Ben-Hennon: & ariolabatur, ac maleficis artibus inſerviebat: fecitque ventriloquos & incantatores, & magos, & * Theraphim: & multiplicavit ut faceret malum in oculis Domini, ad irritandum eum: & poſuit conflatile & ſculptile luci, imaginem, quam fecit in domo Domini, in qua elegit Dominus ponere nomen ſuum, ibi in Hieroſolymis, urbe ſanctâ, in ſeculum, & dixit; Non adjiciam commovere pedem meum à terra Iſraelis, quam dedi patribus eorum, ſi tamen ſervaverint quæcumque præcepi eis, & omne mandatum quod mandavit ſervus meus Moſes. Et non audierunt; & decepit eos Manaſſes, ut facerent malum coram Domino, ſuper gentes quas ſuſtulit Dominus à facie filiorum Iſrael. Et locutus eſt Dominus ad Manaſſem & ad populum ejus, in manu ſervorum ſuorum Prophetarum, dicens; Pro eo quod fecit Manaſſes rex Juda, abominationes iſtas malas, ſuper omnia quæ fecit Amorrhæus coram eo; & peccare fecit Judam in Idolis ſuis, hæc dicit Dominus Deus Iſraël; Ecce ego infero mala in Hieroſolyma & Judam, ut quicumque ea audierit, tinniant ambæ aures ejus; & extendam ſuper Hieruſalem menſuram Samariæ, & pondus domus Achabi; & delebo Hieroſolyma, ſicut deletur tabula quæ deletur, & convertam ſuper faciem ſuam; & dimittam reſiduum hereditatis meæ, & tradam eos in manus inimicorum ſuorum; eruntque in prædam & direptionem omnibus inimicis ſuis; eò quòd fecerint mala in oculis meis, & fuerint irritantes me, à die quâ eduxi patres eorum ex terra Ægypti, & uſque ad hanc diem. Etiam ſanguinem innoxium effudit Manaſſes multum valde, donec impleret Hieroſolymam os ad os; præter peccata ſua quibus peccare fecit Judam, ad faciendum malum in oculis Domini. Et adduxit Dominus ſuper eum principes exercitus regis Aſſyriorum; & ceperunt Manaſſem in vinculis, & ligaverunt eum in compedibus æreis, & adduxerunt eum in Babylonem; & erat ligatus ac ferre vinctus totus in domo carceris; & da-*

* Ex 4. Reg. 23. 24.

59. Γεβανὲ ἐν ὀνόμασι.] Unde monſtrum lectionis? An ex vocabulo contextus, Γὲ Βενεννὸμ, II. Paral. XXXIII. 6. & nonnemini ad illud notâ marginali, ὄνομά τι, quoddam nomen, ſimul primò miſtis, ac poſtea corruptis? Ita ſentio. Corrigo etiam in hac voce Luciferum libro *De non parcendo in Deum delinquentibus*, paginâ 959. extremâ, quo loci producit teſtimonium ſacræ Scripturæ IV. Reg. XXIII. 10. *Contaminavit quoque Thopheth, quod eſt in Convalle filii Ennom:* Græcè, καὶ ἐμίανε τὸν Ταφὲθ τὸν ἐν φάραγγι υἱοῦ Ἐννόμ: dicitque ſi libris editis credimus; *Et coinquinavit Phem, quod erat in Cepenam.* Sed reſcribendum, *Pheth, quod erat in Gehenam,* aut *Gehennam, Gehennom, Gebenennom.* Nimirum his nominibus donatur ea vallis. Et legebat Lucifer τὸ Φὲθ τὸ pro Ταφὲθ τὸ, quod habet Editio Complutenſis; ubi in MS. Alexandrino τὸ Θαφὲθ, in verſionibus Syriacâ & Arabicâ *Taphath*, in Scholio antiquo τὸ Θαφὲθ, apud Theodoritum τὸ Ταφὲθ, apud Procopium Gazæum perperam τὸ Ἀφὲθ, Alibi Ταφέθ. COT.

4 Reg. 21. 13, 14. 60. Καθὼς ἀπαλείφεται τὸ πυξίον ἀπαλειφόμενον. καὶ καταστρέψω ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἀποδώσωμαι &c.] Nota varias lectiones, καταστρέψω, & ἀποδώσωμαι. Nam vertam quoque exhibet Vulgata. ἀποδώσωμαι autem æquè ac eduum ἀπώσωμαι vel ἀπώσομαι, reſpondet verbo Hebraico. Quòd ſi cum MS. Alexandrino reponatur in LXX. καθὼς ἀπαλείφεται τὸ ἀλάβαστρον ἀπαλειφόμενον, καὶ καταστρέφεται ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ vertaturque, *Sicut qui abſtergit alabaſtrum, abſtergit, & invertit in faciem ejus*, non erit Græcum inter & Hebræum diſcrepantia. Editio Complutenſis, καθὼς ἐξαλείφεται τὸ πυξίον, καὶ καταστρέψω ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἀπαλείψω (leg. ἀπώσομαι) τὸ ὑπόλειμμα τῆς κληρονομίας μου. Ibid.

61. Καὶ ἦν δεδεμένος &c.] Hæc & alia non pauca quæ ſequuntur, videntur ex Traditionibus Judaicis, & ex Apocryphis libris in ſacrum Textum fuiſſe tranſlata. Unde ſimili ſanctarum profanarumque dictionum compactione, Auctor Commentarii imperfecti ita loquitur, ad Matth. I. 10. *Cum multa geſſiſſet impiè Manaſſes, adduxit ſuper eum Deus principes virtutis regis Aſſur: & comprehenderunt Manaſſen in vinculis, & ligaverunt eum in compedibus, & perduxerunt eum in Babyloniam: & erat ligatus & catenatus in domo carceris; & dabatur ei panis hordeaceus ad menſuram modicus, & aqua cum aceto modica ad menſuram, ut viveret tantùm; & erat conſtrictus in doloribus valde. Et ideo cùm vehementer affligeretur, quæſivit faciem Domini Dei ſui, & oravit Deum qui omnibus adſtat: & exaudivit Dominus vocem ejus, & miſertus eſt ei. Et facta eſt*

dabatur ei panis ex furfuribus parvo pondere, & parva menſura aqua cum aceto, ut viveret; eratque compreſſus ac mæſtus valde. Et ut vehementer coanguſtatus eſt, quaſivit faciem Domini Dei ſui; ac humiliavit ſe valde à facie Domini Dei patrum ſuorum; & oravit ad Dominum, dicens: Domine omnipotens, Deus patrum noſtrorum, Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, & ſeminis eorum juſti. Qui feciſti cœlum & terram cum omni ornatu eorum; qui ligaſti mare verbo præcepti tui; qui clauſiſti abyſſum, & ſignaſti eam terribili ac glorioſo nomine tuo. Quem omnia pavent, & tremunt à facie virtutis tuæ; quia impatibilis eſt magnificentia gloriæ tuæ, & intolerabilis ira comminationis tuæ in peccatores. Immenſa verò & impervestigabilis miſericordia promiſſionis tuæ. Quoniam tu es Dominus benignus, longanimis, multùm miſericors, & pœnitens ſuper mala hominum. Quoniam tu Deus, ſecundùm indulgentiam bonitatis tuæ, promiſiſti pœnitentia remiſſionem iis qui peccaverunt, & multitudine miſerationum tuarum decreviſti pœnitentiam peccatoribus, in ſalutem. Tu igitur Domine Deus juſtorum, non poſuiſti pœnitentiam juſtis, Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo, qui non peccaverunt tibi; ſed poſuiſti pœnitentiam ſuper me peccatore; quia peccavi ſupra numerum arenæ maris. Multiplicatæ ſunt iniquitates meæ, Domine, multiplicatæ ſunt iniquitates meæ; & non ampliùs dignus ſum in-

Oratio Manaſſis.

ὅλος ἐν οἴκῳ φυλακῆς, καὶ ἐδίδοτο αὐτῷ ἐκ πιτύρων ἄρτος ἐν σταθμῷ βραχὺς, καὶ ὕδωρ σὺν ὄξει ὀλίγον ἐν μέτρῳ, ὥστε ζῆν αὐτόν, καὶ ἦν συνεχόμενος καὶ ὀδυνώμενος σφόδρα. καὶ ὡς βιαίως ἐθλίβη, ἐζήτησε τὸ πρόσωπον κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐταπεινώθη σφόδρα ἀπὸ προσώπου κυρίου τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ προσηύξατο πρὸς κύριον, [62] λέγων· Κύριε παντοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν τοῦ δικαίου. [63] ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ αὐτῶν, ὁ πεδήσας τὴν θάλασσαν τῷ λόγῳ τοῦ προστάγματός σου, ὁ κλείσας τὴν ἄβυσσον, καὶ σφραγισάμενος αὐτὴν τῷ φοβερῷ καὶ ἐνδόξῳ ὀνόματί σου, ὃν πάντα φρίσσει, καὶ τρέμει ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεώς σου, ὅτι ἄστεκτος ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς δόξης σου, καὶ [64] ἀνυπόστατος ἡ ὀργὴ τῆς ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς ἀπειλῆς σου. ἀμέτρητόν τε καὶ ἀνεξιχνίαστον τὸ ἔλεος τῆς ἐπαγγελίας σου. ὅτι [65] σὺ εἶ κύριος εὔσπλαγχνος, μακρόθυμος, πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις τῶν ἀνθρώπων. ὅτι σὺ ὁ Θεὸς, κατὰ τὴν χρηστότητα τῆς ἀγαθωσύνης σου ἐπηγγείλω μετανοίας ἄφεσιν τοῖς ἡμαρτηκόσι, καὶ τῷ πλήθει τῶν οἰκτιρμῶν σου ὥρισας μετάνοιαν ἁμαρτωλοῖς εἰς σωτηρίαν. σὺ οὖν κύριε ὁ Θεὸς τῶν δικαίων, οὐκ ἔθου μετάνοιαν δικαίοις, τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, τοῖς οὐχ ἡμαρτηκόσι σοι· ἀλλ' ἔθου μετάνοιαν ἐπ' ἐμοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ, διότι ἥμαρτον ὑπὲρ ἀριθμὸν ψάμμου θαλάσσης. ἐπλήθυναν αἱ ἀνομίαι μου, κύριε, ἐπλήθυναν αἱ ἀνομίαι μου, καὶ [66] οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος

---

eſt circa eum flamma ignis, & liquefacta ſunt omnia vincula ejus. Liberavitque Dominus Manaſſen ex omni tribulatione ejus, & reverſus eſt in Hieruſalem in regnum ſuum. Et cognovit Dominum Manaſſes, dicens, Ipſe eſt ſolus Deus. Et ſervivit ſoli Domino Deo in toto corde ſuo, & in tota anima ſua, omnibus diebus vitæ ſuæ, & reputatus eſt juſtus. Aiunt certè illud de pane furfureo & poſcâ, (quod etiam referunt Suidas & Glycas, ubi de hoc Rege faciunt mentionem) in quibuſdam Codicibus Græcis inſeri inter verſ. 11. & 12. cap. 33. libri 2. Paralipomenon. Ac fortè ἡ Ἐκκλησία παλαιὰ γραφὴ ἡ τῶν ἐπαλαιωμένων (è quo Apocrypho in Sozomeni lib. 9. cap. 17. narratur de Joaſo Rege, filio ipſius, & Zacharia Propheta) iſtas fabellas complectebatur: quemadmodum & ſimiles: qualis illa quam verbis ante præcedentibus adducit Pſeudo-Chryſoſtomus, Quo modo Manaſſem occidere voluerit Ezechias Rex pater ejus, ob prædictionem Iſaiæ: qualiſque alia apud Chronicon Euſebii, Georgium Syncellum, Georgium Hamartolum Monachum, Georgium Cedrenum, Suidam, Glycam, necnon S. Baſilium de pœnitentia Homiliâ 18. Ut Manaſſes τετραπρόσωπον εἴδωλον, ſive ſtatuam vel ſuam, vel Jovis, vel τῆς αἰσχρᾶς δαίμονος, hoc eſt Veneris, eamque quatuor aut quinque facies habentem, poſuerit in templo Dei. Porrò Conſtitutionum locum inveni laudatum à Georgio illo Hamartolo qui χρονογράφος ineditus exſtat quoque in maxima maximi Regis Bibliotheca, & per μακαρίτην Leonem Allatium vulgandus credebatur. Ait: ἱστορεῖται δὲ καὶ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων διαταγαῖς ὅτι γενομένου Μανασσῆ ἐν φρουρᾷ ἐν Βαβυλῶνι, ποιήσας τὸ πρόσωπον κυρίου ὑπὲρ πάντας τοὺς ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐπιλαβόμενος ὁ γραφεὺς ἐπήγαγε κύριος ἐπ' αὐτὸν τοὺς ἄρχοντας τῆς δυνάμεως τοῦ βασιλέως, καὶ δήσαντες αὐτὸν ἐν πέδαις χαλκαῖς, ἀπήγαγον εἰς Βαβυλῶνα. καὶ ἦν δεδεμένος, καὶ σιδηρωμένος ὅλος ἐν οἴκῳ φυλακῆς καὶ ἐδίδοτο αὐτῷ ἐκ πιτύρων ἄρτος βραχὺς. καὶ ὕδωρ ὀλίγον σὺν ὄξει ἐν μέτρῳ, ὥστε τὸ ζῆν αὐτὸν καὶ μόνον. συνεχόμενος δὲ σφόδρα καὶ ὀδυνώμενος, ἐζήτησε τὸ πρόσωπον κυρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ προσηύξατο λέγων Κύριε παντοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ· καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ἐπήκουσεν ὁ Θεὸς τῆς φωνῆς αὐτοῦ, καὶ ἀφελόμενος τὰ δεσμὰ αὐτοῦ, ἐπέστρεψεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ καὶ λατρεύων κυρίῳ τῷ Θεῷ μόνῳ ἐξ ὅλης καρδίας αὐτοῦ, ἐλογίσθη δίκαιος, ὢ φιλανθρωπίας Θεοῦ. ὅτι μείζων οὐδαμῶς οὐδεμία οὐκ ἔστιν ἁμαρτία· εἰς Θεὸν γὰρ ἦν ἡ ἀσέβεια. ἀλλ' ὅμως καὶ αὕτη διὰ γνησίας καὶ ὁλοψύχου μετανοίας συγχωρεῖται. καὶ γὰρ ὄντως ἄξιον θαυμάσαι τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, πῶς τὸν τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον ὑπεραμαρτήσαντα χρόνοις τοσούτοις, ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ συγχωρήσεως ἠξίωσεν. Nec eſt quòd aliquid poſt tot alios notem circa panem furfuraceum modicum, & parvam menſuram aquæ aceto mixtæ. Addam dumtaxat locum illuſtrem S. Baſilii Epiſtolâ ad Julianum Apoſtatam; τὰ φύλλα τῆς παρ' ἡμῖν βρωμάτων, ἀμφιλαφῆ χόρτῳ φορεῖ σὺν ἄρτῳ βραχυτάτῳ τῆς ἐξωτικῆς οἴνῳ & verſus elegantes B. Gregorii Nazianzeni Carmine Iambico 18. p. 214.

Φαγεῖν πιτύρων ἄρτον ἐνδεῶς δέοις.
Πιεῖν, ὕδωρ σὺν ὀλίγῳ, καὶ ὀξίδιον. COT.

62. Λέγων.] Vera Manaſſæ Regis Oratio legebatur in Sermonibus Regum Iſraël, & in Sermonibus Hozai, ut docetur II. Paral. XXXIII. 18. 19. Iſta autem fictitia eſt, ac extra Canonem librorum divinorum collocata: quamvis pro genuina habuerint etiam Scriptor Sermonis in Publicanum & Phariſæum Tom. 6. Operum B. Chryſoſtomi, Antonius Monachus lib. 2. Meliſſæ Serm 94. Theodorus Studita Sermone Catechetico 93. Theophanes Cerameus Homil. 2. & 56. Freculfus, Georgii duo Syncellus & Hamartolus, in Chronicis ſuis, atque Suidas in voce Μανασσῆς, ubi rectè exemplar Regium numero 130. καὶ τότε προσηύξατο πρὸς κύριον τό, Κύριε παντοκράτορ. Quibus accedunt omnes ii apud quos inter Cantica Scripturæ legebatur; quod factitatum patet ex MSS. Alexandrino & Regiis, & ex eo quòd eam Freculfus appellet Canticum pœnitentiæ, Anaſtaſius Sinaita in Pſalmum VI. τὴν προσευχὴν τὴν ᾠδήν, Georgius verò Syncellus, Michael Glycas, & Theophanes Cerameus ᾠδήν. En Græca Theodori Studitæ; ᾠδὴν ᾖσε τῷ Θεῷ, ἀφ' ἧς τῆς ἐξαγορεύσεως ἐλύθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία. Quare ad marginem alterius MS. Georgii Monachi ſeu Hamartoli in Bibliotheca verè Regia Scholium iſtud comparet, ἱστόρηται παρὰ Ἀφρικανῷ, ὅτι ἐν τῷ λέγειν τὴν ᾠδὴν τὸν Μανασσῆ, τὰ σιδηρᾶ διερράγησαν αὐτοῦ δεσμά. pro quo in Damaſceni Parallelis lib. 2. c. 15. leges; *Memoria proditum eſt ab Africano, quòd dum orationem hanc funderet Manaſſes, vincula ferrea confracta fuerunt, atque ipſe fuga ſaluti ſuæ conſuluit.* Lib. III. Comment. *Pet. Lambecii* Cæſarei Bibliothecarii, è Cod. MSS. Vindobonenſi inter Theol. Græcos 25. ἱστορεῖται παρὰ Ἀφρικανῷ, ὅτι ἐν τῷ λέγειν τὴν ᾠδὴν τὸν Μανασσῆ, τὰ σιδηρᾶ διερράγησαν αὐτοῦ δεσμά, καὶ ἐσώθη. Ibid.

63. Ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ αὐτῶν.] Theophanes Cerameus Homiliâ 56. κόσμος καὶ ὁ τῶν ἄστρων ἀριθμός, καὶ διακόσμησις, φησὶ τὸ ἱερώτατον ἐν τῇ ᾠδῇ Μανασσῆ. Ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ αὐτῶν. Ibid.

64. Ἀνυπόστατος ἡ ὀργὴ τῆς ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς ἀπειλῆς σου.] Inter Scripturæ teſtimonia hanc ſententiam profert Antonius Meliſſa dictus lib. 2. ſerm. 94. legitque, ἐπὶ ἁμαρτωλοῖς, quomodo Editio Veneta an. 1632. quâ utor Horologii Græcorum in officio μεγάλου ἀποδείπνου, *magni Completorii.* Ibid.

65. Ὅτι σὺ εἶ κύριος εὔσπλαγχνος.] Alexandrinus Bibliorum Codex miræ antiquitatis, ὅτι σὺ εἶ κύριος ὕψιστος, εὔσπλαγχνος. *Quoniam tu es Dominus, altiſſimus, benignus,* ait Vetus Interpres. At in Editionibus, in Horologio, & in quinque MSS. Regiis, σὺ γὰρ εἶ κύριος ὕψιστος, εὔσπλαγχνος. Mitto alias varietates, non majoris momenti. Ibid.

66. Οὐκ ἔτι εἰμὶ ἄξιος ἀτενίσαι καὶ ἰδεῖν τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ πλήθους τῶν ἀδικιῶν μου.] Ab Auctore Homiliæ de Publicano & Phariſæo, quam B. Chryſoſtomo attribuunt, citatur abſque particula ἔτι, quæ etiam à reliquis exemplaribus abeſt Ibid.

67. Α'-

ψος τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ πλήθους τῶν ἀδικιῶν μου, κατακαμπτόμενος πολλῷ δεσμῷ σιδήρου. διότι παρώργισα τὸν θυμόν σου, καὶ τὸ πονηρὸν ἐνώπιόν σου ἐποίησα, στήσας βδελύγματα, καὶ πληθύνας προσοχθίσματα. καὶ νῦν κλίνω γόνυ καρδίας μου, δεόμενος τῆς παρὰ σοῦ χρηστότητος. ἡμάρτηκα, κύριε, ἡμάρτηκα, καὶ τὰς ἀνομίας μου ἐγὼ γινώσκω· ἀλλ' αἰτοῦμαι δεόμενός σου· 67 ἄνες μοι κύριε, ἄνες μοι, καὶ μὴ συναπολέσῃς με ταῖς ἀνομίαις μου, μηδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μηνίσας τηρήσῃς τὰ κακά μοι, μηδὲ καταδικάσῃς με ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς. ὅτι σὺ ὁ Θεὸς, Θεὸς τῶν μετανοούντων, καὶ ἐπ' ἐμοὶ δείξεις τὴν ἀγαθωσύνην σου. ὅτι ἀνάξιον ὄντα σώσεις κατὰ τὸ πολὺ ἔλεός σου. καὶ αἰνέσω σε διαπαντὸς ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς μου. ὅτι σε ὑμνεῖ πᾶσα ἡ δύναμις τῶν οὐρανῶν, καὶ σοῦ ἐστιν ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. Καὶ ἐπήκουσε τῆς φωνῆς αὐτοῦ κύριος, καὶ ᾠκτείρησεν αὐτόν· 68 καὶ ἐγένετο περὶ αὐτὸν φλὸξ πυρὸς, καὶ ἐτάκησαν πάντα τὰ περὶ αὐτὸν σιδηρᾶ· καὶ ἰάσατο κύριος τὸν Μανασσῆν ἐκ τῆς θλίψεως αὐτοῦ, καὶ ἐπέστρεψεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. καὶ ἔγνω Μανασσῆς, ὅτι κύριος αὐτός ἐστι Θεὸς μόνος, καὶ ἐλάτρευσε μόνῳ κυρίῳ τῷ Θεῷ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ἐλογίσθη δίκαιος. καὶ περιεῖλε τοὺς θεοὺς τοὺς ἀλλοτρίους, καὶ τὸ γλυπτὸν ἐξ οἴκου κυρίου, καὶ πάντα τὰ θυσιαστήρια ἃ ᾠκοδόμησεν ἐν οἴκῳ κυρίου, καὶ πάντα τὰ θυσιαστήρια τὰ ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξέβαλεν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ κατώρθωσε τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐθυσίασεν ἐπ' αὐτὸ θυσίαν σωτηρίου, καὶ αἰνέσεως. καὶ εἶπε Μανασσῆς τῷ Ἰούδᾳ, τοῦ δουλεύειν κυρίῳ τῷ Θεῷ Ἰσραήλ. καὶ ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. καὶ ἐβασίλευσεν Ἀμὼν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ· καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησε Μανασσῆς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν πρώτοις, καὶ παρώξυνε κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ. Ἠκούσατε τέκνα ποθητὰ ἡμῶν ὅπως κύριος ὁ Θεὸς εἰδώλοις προσανακέχοντα, καὶ πολλοὺς ἀθώους φονεύσαντα, βραχέως τιμωρησάμενος, μεταγνόντα προσελάβετο, καὶ ἀφεὶς αὐτῷ τὰ πλημμελήματα, ἐπέστρεψεν αὐτὸν * περὶ τὴν βασιλείαν. οὐ μόνον γὰρ ἄφεσιν τοῖς μετανοοῦσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προτέραν ἀξίαν αὐτοὺς ἐπανάγει.

* al. εἰς

tueri & aſpicere altitudinem cœli, præ multitudine iniquitatum mearum, incurvatus multo vinculo ferreo. Quia irritavi iram tuam, & malum coram te feci, erigens abominationes, & multiplicans offendicula. Et nunc flecto genu cordis mei, deprecans bonitatem tuam. Peccavi Domine, peccavi, & iniquitates meas ego cognoſco: ſed peto rogans te: Remitte mihi, Domine, remitte mihi, & ne ſimul perdas me cum iniquitatibus meis; neque in æternum iratus ſerves mala mihi, neque condemnes me in infimis terræ. Quia tu es Deus, Deus pœnitentium; & in me oſtendes bonitatem tuam. Quoniam me indignum ſervabis, ſecundùm multam miſericordiam tuam: & laudabo te ſemper omnibus diebus vitæ meæ. Quia te laudat omnis virtus cœlorum; & tua eſt, gloria, in ſæcula. Amen. Et audivit Dominus vocem illius, ac miſeratus eſt eum: & orta eſt circa ipſum flamma ignis; & liquefacta ſunt omnia vincula ferrea, quæ circùm eum: & ſanavit Dominus Manaſſem ex afflictione ejus; & reduxit eum Hieroſolymam ad regnum ipſius. Et cognovit Manaſſes, quia Dominus ipſe eſt Deus ſolus; & ſervivit ſoli Domino Deo, ex toto corde ſuo, & ex tota anima ſua, per omnes dies vitæ ſuæ; & reputatus eſt juſtus. Et abſtulit Deos alienos, & ſculptile de domo Domini, & omnia altaria quæ ædificaverat in domo Domini, & omnia altaria quæ in Hieroſolymis, & projecit extra civitatem; & inſtauravit altare, & ſuper illud ſacrificavit ſacrificium ſalutaris, & laudis. Et dixit Manaſſes ad Judam, ut ſerviret Domino Deo Iſraël. Et dormivit in pace cum patribus ſuis. Et regnavit Amon filius ejus pro eo: fecitque malum in conſpectu Domini, ſecundùm omnia quæ fecerat pater ejus in principio; & irritavit Dominum Deum ſuum. Audiſtis, filii nobis cariſſimi, quemadmodum Dominus Deus eum qui Idolis adhæſerat, & multos inſontes interemerat, leviter caſtigatum jamque reſipiſcentem ſuſceperit, dimiſſiſque illi peccatis in regnum reſtituerit. Non modò enim pœnitentiam agentibus concedit veniam, ſed & eos ad priſtinam dignitatem revocat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κγ'.

Πρὸς τοὺς ἐκ καταφρονήσεως ἁμαρτάνοντας ἔστω παράδειγμα Ἀμών.

Μεῖζον εἰδωλολατρείας οὐκ ἔστιν ἁμαρτία· εἰς Θεὸν γάρ ἐστι δυσσέβεια· ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὴ διὰ γνησίας μετανοίας συγκεχώρηται. 69 ἐὰν δέ τις ἐκ περιτάξεως ἁμαρτάνῃ, πειράζων τὸν Θεὸν, ὡς μὴ ἐπεξιόντα τοῖς πονηροῖς, ὁ τοιοῦτος ἄφεσιν οὐχ

CAPUT XXIII.

In eos qui ex contemptu peccant, exemplum ſit Amon.

Gravius delictum Idololatriâ non reperitur: eſt enim in Deum impietas: nihilominus tamen & illud per ſinceram pœnitentiam condonatum eſt. Si qui verò inſtructâ veluti acie rebellis delinquat, tentans Deum quaſi malos non inſectantem; Eadem verba uſurpat Cedrenus, Edit. Xylandri. p. 33. lin. 5. Edit. Reg. T. 1. p. 40. D.

67. Ἄνες μοι κύριε, ἄνες μοι.] De hoc loco videnda Homilia 2. Cerameι Theophanis. COT.

68. Καὶ ἐγένετο περὶ αὐτὸν φλὸξ πυρός.] Ut mendacia inſtabilitate ac portentis gaudent, variis multiſque modis narratur Manaſſis liberatio, contra ſimplicitatem divinæ Scripturæ, & auctoritatem Joſephi Hiſtorici. Non juvat fabulatorum verba tranſcribere. Legat qui tempus & operam perdere volet, præter Damaſcenum ex Africano, & Auctorem Operis imperfecti, paucis ab hinc Notis citatos, Quæſtiones ſeu Traditiones Hebraicas in II. Paralipoménon quæ cum Hieronymo excuduntur, Anaſtaſium Sinaitam Homilià in Pſalmum 6. laudatoremque ac ſectatorem illius Glycam in Annalibus ſuis, Georgium Syncellum in Chronographia, & Suidam in Lexico. Cernet figmenti vices, ac tantummodo taurum Phalaridis. Enimverò poſt hæc ſcripta venit in manus meas S. Gregorii Nazianzeni Codex MS. optimæ notæ ac venerandæ antiquitatis, qui ditiſſimam magni Regis Bibliothecam ditiorem facit; eſtque octingentorum ferè annorum; ſcriptus magnâ arte temporibus Leonis Imperatoris, filii Baſilii Macedonis & Eudociæ Auguſtæ, quorum icones principiò exhibet, ut & Alexandri fratris Leonis. In quo Codice circa finem, non ſine voluptate vidi figuram Manaſſis Regis in tauro æneo poſiti. Ibid.

69. Ἐὰν δέ τις ἐκ περιτάξεως ἁμαρτάνῃ.] Quaſi ſua uſurpavit Georgius Cedrenus in Compendio Hiſtoriarum, ubi de Pharaone. Dicens; εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι ἐάν τις ἐκ περιτάξεως ἁμαρτάνῃ, πειράζων τὸν Θεὸν, ὡς οὐκ ἐκδικοῦντα τοὺς πονηρούς, ὁ τοιοῦτος [illegible]. ὅτι ἀδύνατον ὥσπερ γε καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ οὗτος ὁ Φαραώ. περὶ ὧν λέγει τις τῶν ἁγίων [illegible] ὅτι [illegible] ὥσπερ Ἀμὼς ὁ τοῦ Μανασσῆ [illegible] ὁ Θεός. Allegat autem Georgius Hamartolus, hoc pacto; [illegible] ὁ θεῖος λόγος [illegible]. ἐὰν δέ τις ἐκ περιτάξεως (alter ex Codicibus Regiis περιστάσεως) ἁμαρτάνῃ, πειράζων τὸν Θεὸν, ὡς μὴ ἐπεξιόντα τοῖς πονηροῖς, ὁ τοιοῦτος ἄφεσιν οὐχ ἕξει. [illegible] ὅτι [illegible]

tem; hujuſmodi venia carebit; licèt ſecum ipſe dicat; Bene mihi ſit, ambulabo in conſuetudine cordis mei pravi. Qualis exſiſtit Amon Manaſſis filius. Ait enim Scriptura; *Et decepit ſe Amon mala cogitatione tranſgreſſionis, & dixit; Pater meus à puero multa iniquè egit, & in ſenectute pœnitentiâ ductus eſt: & nunc ego ambulabo prout deſiderat anima mea, & poſtea ad Dominum me convertam. Et fecit malum coram Domino, ſupra omnes qui ante eum vixerant. Et citò delevit*
2. Paral. 33. 24, 01. 4. Reg. 21. 23, 19. *eum Dominus Deus ex terra ejus bona. Et irruerunt in eum ſervi ejus, & interfecerunt eum in domo ipſius: & duos tantum annos regnavit.*

ἕξει, κἂν λέγῃ παρ' ἑαυτῷ· ὅσιά μοι γένοιτο, ὅτι πορεύσομαι ἐν τῇ ἀναστροφῇ τῆς καρδίας μου τῆς πονηρᾶς. τοιοῦτος γάρ τις ἐγένετο καὶ Ἀμὼν ὁ τοῦ Μανασσῆ υἱός. [70] Φησὶ γὰρ ἡ γραφή· Καὶ παρελογίσατο Ἀμὼν λογισμοὺς παραβάσεως κακὸν, καὶ εἶπεν· ὁ πατήρ μου ἐκ νεότητος πολλὰ παρηνόμησε, καὶ ἐν γήρᾳ μετενόησε· καὶ νῦν ἐγὼ πορεύσομαι καθὼς ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή μου, καὶ ὕστερον ἐπιστρέψω πρὸς κύριον. καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου, ὑπὲρ πάντας τοὺς γενομένους ἔμπροσθεν αὐτοῦ. καὶ ἐξωλόθρευσεν αὐτὸν κύριος ὁ Θεὸς ἐν τάχει ἐκ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ. Καὶ ἐπέθεντο αὐτῷ οἱ παῖδες αὐτοῦ, καὶ ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ ἐβασίλευσεν ἔτη δύο μόνα.

CAPUT XXIV.

Quòd Chriſtus Jeſus Dominus ideo advenit, ut per pœnitentiam ſervaret peccatores.

ATtendite ergo Laici, ne quis veſtrum cogitationem Amonis in cor ſuum imprimat, ſicque pereat brevi. Parem in modum Epiſcopus obſervet quantùm poteſt, ut qui non peccaverunt, ſine peccato maneant: item converſos à peccatis, poſtquam ſanaverit, recipiat: ſin verò pœnitentem, immiſericors ipſe non admiſerit, delinquet in Dominum Deum ſuum, juſtificans ſeipſum ſupra illius juſtitiam; non ſuſcipiens eum quem Deus per Chriſtum ſuſcepit; eum cujus gratia Filium ſuum in terram miſit hominibus ut hominem; eum propter quem placuit illi, ut qui erat viri ac mulieris conditor, ex muliere naſceretur; cujuſque cauſſa, crucem, mortem, ac ſepulturam non condonans, permiſit ut pateretur, naturâ impaſſibilis Filius dilectus, Deus Verbum,
Iſ. 9. 6. magni conſilii divini Angelus, quo ſcilicet morti obnoxios morte liberaret. Hunc ad iram provocant qui pœnitentes excludunt. Ille ſiquidem me Matthæum, antea publicanum, non erubuit; & Petrum, qui eum ter propter metum negaverat, & poſtea eumdem placaverat pœnitendo, atque amarè fleverat, complexus eſt, ac paſtorem agnorum ſuorum conſtituit; ſimiliter Paulum coapoſtolum noſtrum, etſi initio multis nos malis attriviſſet, ac in nomen ſanctum blaſphemaſſet, Apoſtolum ex perſecutore deſignavit, eumque vas electionis declaravit: cuidam etiam mulieri peccatrici
Luc. 7. ait; *Remittuntur tibi peccata multa, quoniam dilexiſti multum:* alteram vero quæ deliquerat, cùm Senio-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κδ'.

Ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς κύριος παρεγένετο ἁμαρτωλοὺς σῶσαι διὰ μετανοίας.

ΠΡοσέχετε οὖν οἱ λαϊκοὶ, μή τις ἐξ ὑμῶν τὸν λογισμὸν τοῦ Ἀμὼν ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ συνάξῃ, καὶ ἴσα συντόμως ἀπολλύμενος. ὁμοίως ὁ ἐπίσκοπος συντηρείτω καθὼς δύναται, τοὺς μὴ ἡμαρτηκότας ἀναμαρτήτους μένειν· καὶ τοὺς ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἐπιστρέφοντας θεραπεύσας δεχέσθω· ἐὰν δὲ τὸν μετεγνωκότα ἀνηλεὴς ὢν μὴ προσδέξηται, ἁμαρτάνει εἰς κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ, δικαιῶν ἑαυτὸν ὑπὲρ τὴν ἐκείνου δικαιοσύνην, καὶ μὴ προσλαμβανόμενος ὃν προσεδέξατο διὰ Χριστοῦ, δι' ὃν ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ γῆς τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπον, δι' ὃν εὐδόκησεν ἐκ γυναικὸς αὐτὸν γεννηθῆναι, τὸν ποιητὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, οὗ χάριν μὴ φεισάμενος σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ ταφῆς, συνεχώρησε παθεῖν τὸν τῇ φύσει ἀπαθῆ, τὸν υἱὸν τὸν ἀγαπητὸν, τὸν Θεὸν λόγον, τὸν τῆς μεγάλης αὐτοῦ βουλῆς ἄγγελον, ὅπως τοὺς ὑποκειμένους θανάτῳ ῥύσηται τοῦ θανάτου. τοῦτον παροξύνουσιν οἱ μὴ προσδεχόμενοι τοὺς μετανοοῦντας. οὗτος γὰρ Ματθαῖον ἐμὲ τελώνην ὄντα πρότερον, οὐκ ἐπῃσχύνθη, καὶ Πέτρον ἀρνησάμενον αὐτὸν διὰ δέος τρίτον, καὶ διὰ μετανοίας ἐξιλασάμενον καὶ προσκλαύσαντα πικρῶς, προσήκατο, καὶ ποιμένα τῶν ἰδίων ἀρνῶν κατέστησε, καὶ Παῦλον δὲ τὸν συναπόστολον ἡμῶν, πολλὰ μὲν πρότερον εἰς ἡμᾶς ἐπιδειξάμενον κακὰ, καὶ βλασφημήσαντα εἰς τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον, ἀπόστολον ἀντὶ διώκτου προεχειρίσατο, σκεῦος αὐτὸν ἐκλογῆς ἀναδείξας· καὶ ἄλλῃ τινὶ ἁμαρτωλῷ γυναικὶ λέγει· Ἀφίενταί σου αἱ ἁμαρτίαι αἱ πολλαὶ, ὅτι ἠγάπησας πολύ. [71] ἑτέραν δέ τινα ἡμαρτηκυῖαν ἔστησαν οἱ πρεσβύτεροι ἔμπροσθεν αὐ-

---

ἀναστροφῇ τῆς πονηρᾶς μου καρδίας. καὶ τότε μετανοήσω. τοιοῦτος γὰρ ἐγένετο καὶ ὁ Ἀμὼς ὁ τοῦ Μανασσῆ υἱός. φησὶ γὰρ ἡ γραφή· Καὶ παρελογίσατο Ἀμὼς ὁ τοῦ Μανασσῆ υἱὸς λογισμοὺς παραβάσεως πονηρούς. καὶ εἶπεν· ὁ πατήρ μου πολλὰ ἐκ νεότητος παρηνόμησε, καὶ ἐν γήρᾳ μετενόησε· καὶ νῦν ἐγὼ πορεύσομαι καθὼς ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή μου. καὶ ὕστερον ἐπιστρέψω πρὸς κύριον. καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου. ἐξωλόθρευσεν αὐτὸν ἐν τάχει. Oſtendunt ea loca, excidiſſe è Noſtris Conſtitutionibus verba, καὶ οὐδέποτε (vel καὶ τότε) μετανοήσω. Videtur autem παραβάσεως eſſe erratum ſcribarum, non ſine diſpendio ſenſûs atque elegantiæ. Præclarè enim dicitur ἐκ παραβάσεως ἁμαρτάνειν, qui Deum rebellis contemptorque peccando oppugnat, & deditâ operâ obſtinatoque animo divinæ gratiæ reluctatur. COT.

70. Φησὶ γὰρ ἡ γραφή.] Idem feratur judicium de ibidem hoc textu, ac de illo Capitis ſuperioris. Præter mox adductos Georgios, falſus Chryſoſtomus ad Matt. I. 10. *Fuit Amos valde iniquus, ut exſtant opera ſua maligna, quibus imitatus fuerat Manaſſem, ut etiam Deum poſſe ſe fallere æſtimaret, dicens; Pater meus multa ex juventute ſua iniqua fecit, & in ſenectute ſua pœnituit: & ego nunc ambulabo, ſecundum quod deſiderat anima mea, & poſtmodum convertar ad Dominum.* Michael Glycas Parte 2. Annalium; φησὶ γὰρ ἡ γραφή· καὶ παρελογίσατο Ἀμμὼς λογισμὸν πονηρόν. καὶ εἶπεν· ὁ πατήρ μου πολλὰ ἐκ νεότητος παρηνόμησε. καὶ ἐν γήρᾳ μετενόησε. καὶ νῦν ἐγὼ πορεύσομαι καθὼς ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή μου, καὶ ὕστερον ἐπιστρέψω πρὸς κύριον. Cyrillus Alexandrinus Oratione de exitu animæ & de ſecundo adventu; οἱ λέγοντες, ἐν νεότητι ἁμαρτήσωμεν, καὶ ἐν γήρᾳ μετανοήσωμεν. ὑπὸ δαιμόνων ἐμπαίζονται καὶ χλευάζονται· καὶ ὡς ἑκουσίως ἁμαρτάνοντες, τῆς μετανοίας οὐκ ἀξιοῦνται. ἀλλ' ἐν νεότητι ὑπὸ τοῦ τοῦ θανάτου δρεπάνου θερίζονται, ὡς Ἀμμὼν ὁ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεὺς, ὁ καὶ τὸν Θεὸν παροργίσας διὰ τοὺς πονηροὺς αὐτοῦ λογισμοὺς, καὶ τὰς βεβήλους αὐτοῦ ἐννοίας. οἱ γὰρ λέγοντες, σήμερον ἁμαρτήσωμεν, καὶ αὔριον μετανοήσωμεν, οἱ τοιοῦτοι ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν. Hoc eſt, *Qui dicunt, Peccemus in juventute, & in ſenectute pœnitentiam agemus, à Dæmonibus illuduntur, atque deridentur; quoniamque ultro peccant, eis pœnitere non datur, ſed in juventute mortis falce demetuntur: ut Ammon Iſraëlitarum rex, qui etiam Deum ſuis pravis deliberationibus, profaniſque mentis conceptibus irritavit. Nam qui dicunt, Hodie peccemus, & cras pœnitentiâ ducemur, ii evanuerunt in cogitationibus ſuis.* Ibid.

71. Ἑτέραν δέ τινα ἡμαρτηκυῖαν.] Iſtum locum in mente habuit Græcus quidam Cod. Reg. 0375. ubi poſt Evangelium Johannis, poſitis verſibus illius Evangelii, ultimo capitis 7. & undecim ſequentibus, ſubjungitur; τὰ ὠβελισμένα ἐν τισιν ἀντιγράφοις οὐ κεῖνται, οὐδὲ Ἀπολιναρίῳ· ἐν δὲ τοῖς ἀρχαίοις ὅλα κεῖνται. μνημονεύουσι δὲ τῆς περικοπῆς ταύτης καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες ἐν αἷς ἐξέθεντο διατάξεσιν εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας. *Quæ obelo notata ſunt, in quibuſdam exemplaribus non exſtant, neque apud Apolinarem: in vetuſtis autem libris tota habentur. Meminere hujus ſectionis etiam omnes Apoſtoli in Conſtitutionibus, quas ad ædificationem Eccleſiæ ediderunt.* Gravi autem errore Interpres Homiliarum S. Chryſoſtomi in Johannem, necnon Crotus Obſervationum in Novum Teſtamentum cap.

cap. 17. de muliere hac adultera accipiunt verba aurei Doctoris Homil. 60. seu 61. ad cap. 10. verſ. 24. [illegible] Vidit erratum Savilius, ſed dum caſtigare vult, in aliud ipſe incidit. Exiſtimat quippe locum intelligi debere de dimittenda uxore: cum haud dubium ſit quin præ oculis S. Patris exſtiterit textus Luc. VII. 47. &c. Itaque vertendum, *Quid enim ubique ideo interrogent, non ut diſcant, ſed ut dicta culpent, non hic tantùm, ſed & alibi ſæpe perſpicuum eſt. Etenim quando acceſſerunt rogantes, An liceret*
Matt. 22. 17. *dare cenſum Cæſari, necne; & cum de remiſſione factâ mulieri*
Luc. 7. 47. *ſermocinarentur; cumque percontati ſunt de illa, quam aiebant*
Matt. 22. 25. *ſeptem viros habuiſſe; deprehenſi ſunt non diſcendi ſtudio, ſed pravâ voluntate interrogationes ad ipſum deferre.* Sed & circa hiſtoriam Evangelii Johannis, ingenioſa eſt B. Auguſtini conjectura lib. 2. de adulterinis conjugiis cap. 7. Eam è ſacris codicibus ablatam fuiſſe à nonnullis, qui metuebant peccandi impunitatem dari mulieribus ſuis. Ad quam conjecturam pertinet ſpongia Armeniorum, qui totum Capitulum tamquam multis pernicioſum delebant; quemadmodum docemur per libellum de eorum Religione. Qui quidem non exigui momenti libellus S. Niconi ſolitus tribui, quia Latinè tantùm, nec ſemper feliciter converſus, exſtat ſub finem Balſamonis, utiliter, opinor, ſubjicietur è MS 2818. Gazæ Regiæ.

Περὶ τ' ἀσεβοῦς θρησκείας τ' κακίστων Ἀρμενίων.

De impia (al. peſſima, κακίστης) peſſimorum Armeniorum religione.

Τὰ παρὰ τ' Ἀρμενίων γινόμενα παραλόγως, [illegible]

* Interpr. [illegible]

Deeſt in Balſ.

Ex Balſam.

Ex Balſ.

Luc. 22. 44.

Joh. 8.

* f. del.

[illegible] λειτουργοῦντες δὲ. οὐ μόνον τὸ [illegible] ἀλλὰ καὶ [illegible]

Quæ ab Armeniis præter rationem fiunt & creduntur, hæc ſunt. Dicunt divinam naturam pati, & in Aphthartodocitarum Hæreſim inducuntur, eamque pati Trinitatem. Hoc autem etſi non audeant apertè dicere; iis tamen quæ faciunt, hoc declarant. Conjungentes enim tres cruces, & uni ligno inter ſe tamquam jugo affigentes, nominant hoc, Sancta Trinitas. Adjiciunt quoque ſancto Hymno illud, Qui crucifixus es pro nobis; Petri Fullonis rabiem ſequentes: & nobis quidem aſſeverant, ſe de Filio hoc adjicere; ipſi verò etiam Deum facere paſſibilem, apertè infecti ſunt. Exiſtimant etiam Spiritum minorem eſſe Patre & Filio: in quantum trium paullò ante declaratâ crucium mediam, minorem faciunt; & per eam quæ audent, hanc eſſe in Spiritûs typum detegunt. Iidem & confuſionem in duarum Chriſti naturarum unione decernunt. In pane quoque myſtico utuntur Azymis; & in ſanctum calicem aquam non immittunt. Sed & quinto menſis Januarii veſperè feſtum Annunciationis celebrant: tum aliud omne Officium hujus feſti facientes; tum etiam convenientem Evangelium legentes: manè autem Chriſti Natalem celebrant: & in Miſſâ ſancta Theophania. An autem poſt eum Annunciationis diem, venerabiliſſimum Salvatoris Natalem fuiſſe exiſtimantes, ita Feſtum celebrent, [incertum: manifeſtum autem eſt, quòd non ſicut nos, carnem Domini in Dei matris utero formatam eſſe exiſtimant.] Quo modo enim fieri poſſet, ut infans uno die ad nativitatis perfectionem perduceretur? Et in innumeras abſurditates ex eo deducuntur. Sin autem exiſtimant, poſt duodecim menſes anno in eumdem diem reverſa, editum eſſe partum, [non tam humanam nativitatem introducunt,] quàm equis & aſinis ſimilem. Hæc enim animalia, poſt annum pariunt. In feſto autem ſanctorum Theophaniorum, non matutino, non Evangelio, non Hymno, non aliarum Scripturarum lectione utuntur: ſed crucem tantùm in aquam immergentes, hoc ſibi ſufficere arbitrantur. Circumciſionem autem Servatoris octo diebus poſt Theophania celebrantes, falluntur: neſcientes quod prius circumciſus, deindeque baptizatus eſt. Præterea cùm magnus Gregorius, qui fuit magnæ Armeniæ Epiſcopus, caviſſet ut nequaquam ab alio ordinaretur Armeniæ Antiſtes, niſi ab eo qui per tempora eſſet Archiepiſcopus Cæſareæ Cappadociæ, ubi ipſe quoque ordinatus eſt, & horrendæ exſecrationes cum anathemate ab eodem Gregorio ſint impoſitæ in eos qui aliter fecerint: hæc quidem illi tranſgrediuntur, a Syro autem Amerano Catholicus eorum ordinatur. Sin autem negant, magnum Gregorium hæc conſtituiſſe; oſtendant nobis ejus ad filios conſtitutiones, & inde in eis obſervabitur. Quòd ſi adhuc contenderint; dicant, ſi poſſint; Anathema ſit nobis, ſi quid tale exſtitiſſe novimus. Sin verò Chriſmate inde non ſuſcepto utantur; nec verum Sacerdotes digni ſunt honore ſacerdotii. Quando enim ipſorum Catholicus non ordinatur ſecundum Canones; quo modo qui ab eo promoventur, auctoritatem habebunt? Ad hæc, abſtulerunt à ſacris Evangeliis vocem, quæ dicit, Et factus eſt ſudor ejus, ſicut guttæ ſanguinis decurrentes in terram: *hoc pro imbecillitate accipientes in Domini majeſtate. Sed & Hiſtoriam, quæ nos docet, quòd mulier adultera ad Jeſum adducta eſt, cum* [illegible] *dixiſſet,* Qui non [illegible], lapidem in illam mittat, *receſſerunt omnes, & nec à Chriſto condemnata eſt, ejiciunt, hanc recitationem multis eſſe noxiam dicentes. Comedunt autem & in Sabbatis, & in Dominicis ſanctæ Quadrageſimæ, ovum, & caſeum, & butyrum, & ante omnes ipſe Catholicus: & eſt apud eos Canon qui dicit, Si quis butyrum, & caſeum, & ovum non æquivalere exiſtimet vino, & oleo, Anathema ſit. Hebdomadâ quoque Lacticiniorum, carne veſcuntur; jejunantes ſeptimanâ quæ eſt ante Carniſprivium, intenſo jejunio; præter panem & aquam nihil guſtantes. Vocant autem hanc ſeptimanam, Artziburtzia: neſciunt tamen quid ſibi velit vis hujus nominis: ſed nonnulli quidem dicunt Sergii cujuſdam eſſe jejunium, vel Argii; nonnulli verò Ninivitarum: aliqui verò Adami, quando ex Paradiſo deliciarum ejectus eſt. Et hoc ſine ratione jejunare conſueverunt. Ut verò quidam referunt, videturque eorum ſermo verus eſſe; Aliquis apud eos Epiſcopus utebatur catello, cui erat cognomen Artziburtzes: id autem tranſlatum dicitur, Præceſſor, ſeu Præcurſor. Præcedebat enim Epiſcopum ingreſſurum in villam quamdam vel urbem. Quo mortuo, ſeptem dierum jejunium ab Epiſcopo ſancitum eſt, in memoriam luctus propter canem. Sacrum autem celebrantes, non modò capitis tegmen non detrahunt, ſed etiam cucullam tegmini imponunt: licet magnus*

res ante eum ſtatuiſſent, & relinquentes ei judicium, abiiſſent, cordium ſcrutator Dominus interrogatam, utrùm à Senioribus condemnata fuiſſet, atque id negantem, his verbis allocutus eſt;
Joh. 8. 11. *Vade igitur; neque ego te condemno.* Hunc, ô Epiſcopi, Salvatorem, Regem, ac Deum noſtrum Jeſum, pro ſcopo habere convenit; hunc imitari; mites eſſe, quietos, humanos, miſericordes, pacificos, expertes iræ; ad docendum, convertendum, recipiendum, hortandum & conſolandum accommodatos; non percuſſores, non iracundos, non contumelioſos, non arrogantes, non contemptores, non vinolentos, non ebrioſos, non ſumptuoſos temere, non voluptarios, non conſumptores; non utentes Dei donis tamquam alienis ſed tamquam propriis, ut conſtitutos in bonos diſpenſatores, útque rationem à Deo repoſcendos. Epiſcopus moderato victu contentus ſit; item veſtitu ad neceſſitatem & honeſtatem apto: bonis Dominicis tamquam extraneis non abutatur, ſed
Luc. 10. 7. cum modo; *Dignus eſt enim operarius mercede ſuâ.* Non ſit luxurioſus, non impenſæ ac ornatûs cupidus, ſed neceſſariarum dumtaxat rerum appetens.

αὐτῷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ θέμενοι τὴν κρίσιν, ἐξῆλθον, ὁ δὲ καρδιογνώστης Κύριος πυθόμενος αὐτῆς, εἰ κατέκριναν αὐτὴν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἀπούσης ὅτι οὔ, ἔφη πρὸς αὐτήν· Ὕπαγε οὖν, οὐδὲ ἐγώ σε κατακρίνω. Τοῦτον τὸν σωτῆρα, βασιλέα, καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν, ὦ ἐπίσκοποι, σκοπὸν ἔχειν δεῖ, καὶ τούτου μιμητὰς εἶναι, πρᾳεῖς, ἡσυχίους, εὐσπλάγχνους, ἐλεήμονας, εἰρηνικούς, ἀοργήτους, διδακτικούς, ἐπιστρεπτικούς, εἰσδεκτικούς, παρακλητικούς, μὴ πλήκτας, μὴ ὀργίλους, μὴ ὑβριστάς, μὴ ἀλαζόνας, μὴ ὑπεροπτικούς, μὴ οἰνόφλυγας, μὴ μεθύσους, μὴ εἰκαιοδαπάνους, μὴ τρυφητάς, μὴ πολυδαπάνους, μὴ ὡς ἀλλοτρίοις ἀλλ' ὡς ἰδίοις τοῖς τοῦ Θεοῦ δόμασι χρωμένους, ὡς ἀγαθοὺς οἰκονόμους καθεστῶτας, ὡς μέλλοντας ἀπαιτεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον. αὐτάρκη ἐχέτω τροφὴν, καὶ ἀμφιασμὸν, ὁ ἐπίσκοπος, τὸν τῇ χρείᾳ καὶ τῇ σεμνότητι πρέποντα· μὴ τοῖς κυριακοῖς ὡς ἀλλοτρίοις κεχρήσθω, ἀλλὰ μεμετρημένως. Ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστι. Μὴ σπάταλος, μὴ πέρπερος, ἀλλὰ μόνων τῶν πρὸς σύστασιν ἐφιέμενος.

CAPUT XXV.

De primitiis, & decimis; & quo modo debeat Epiſcopus, ex eis vel ipſe accipere, vel aliis diſtribuere.

Decimas, & primitias, quæ juxta Dei mandatum erogantur, conſumat, ut hominem Dei decet: quæ cauſſa pauperum ſponte conferuntur, rectè in pupillos, viduas, afflictos, & peregrinos inopes diſpenſet, [illegible] qui habeat horum impendiorum ratiocinat[illegible] Deum, à quo ipſi hæc procuratio eſt commiſſa. Quinetiam, ô Epiſcopi, omnibus egentibus, juſtè diſpertientes; & ipſi Dominicis rebus utentes, ſed non abutentes; ex iis cibum ſumentes, ſed non eas abſumentes ſoli, immò cum egentibus communicantes; inoffenſum Deum habetote. Nam ſi ſoli bona Dei conſumpſeritis, hoc ab eo tamquam inſatiabiles & ſolicomedones probrum reportabitis;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κέ.

Περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν, καὶ ὅπως ὀφείλει ὁ ἐπίσκοπος, ἢ αὐτὸς μεταλαμβάνειν ἐξ αὐτῶν, ἢ ἑτέροις διανέμειν.

Τὰ διδόμενα κατ' ἐντολὴν Θεοῦ τῶν δεκατῶν καὶ τῶν ἀπαρχῶν, ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος ἀναλισκέτω· τὰ εἰσφερόμενα ἐπὶ προφάσει πενήτων ἑκούσια, καλῶς οἰκονομείτω, ὀρφανοῖς, καὶ χήραις, καὶ θλιβομένοις, καὶ ξένοις ἀπορουμένοις, ὡς ἔχων Θεὸν λογιστὴν τούτων, τὸν ἐγχειρίσαντα αὐτῷ ταύτην τὴν οἰκονομίαν. πᾶσι δὲ τοῖς δεομένοις μετὰ δικαιοσύνης ἐπιμερίζοντες, καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ χρώμενοι ἐκ τῶν κυριακῶν, ἀλλὰ μὴ παραχρώμενοι, ἐσθίοντες ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ κατεσθίοντες αὐτὰ μόνοι, κοινωνοῦντες δὲ τοῖς χρῄζουσιν, ἀπρόσκοποι Θεῷ γίνεσθε· ἐὰν γὰρ μόνοι αὐτὰ ἀναλώσητε, ὀνειδισθήσεσθε παρὰ Θεοῦ, λέγοντος ὡς πρὸς ἀπλήστους καὶ μονοφάγους·

Τὸ

1. Cor. 11. Ἀπόστολος Παῦλος [illegible]

Apoſtolus Paulus expreſsè clamet, detectos eſſe nos debere in tempore orationis. Non venerantur imagines ſacras; quinimo ipſorum Catholicus & Epiſcopi, veneratores earum anathematizant. Nec etiam Crucem adorant, niſi clavum in illius medium immiſerint, inſuperque eam baptizaverint. Poſtquam autem clavo fixa Crux & baptizata fuit, ſi contigerit, ut alterum duorum lignorum ſeparetur, & aliud remaneat; rectum videlicet, aut tranſverſum; adorant illud quod ſolum relictum eſt. Sed & Legalia ferè omnia, quæ quidem abolita ſunt, adhuc peragunt. Agnum enim magnâ Dominicâ ſacrificant, & limina ungunt; atque oſſa illius comburentes, ſervant cinerem cum ſanguine in ſignum expiationis. Et vitulum ante altare ſtatuunt, ac tintinnabula ipſi, altarique appendunt. Quinetiam pro mortuis ſacrificia ovium & boum faciunt: nec aliter defunctum exiſtimant ſalvandum, niſi in ejus Tertiis, Nonis, & Quadrage-ſimis ſacrificia ejuſmodi peracta fuerint. Antequam autem hujuſmodi hoſtias immolent, ſalem benedicentes, illis dant in nutrimentum; atque etiam ſuper earum capita quaſdam orationes dicant, ſicque mactant. Nominant porrò hæc ſacrificia, Matalia. (In Balſ. Natalitia.) Si quis autem ex illis, horum aliquid negaret; Anathemate feriant eum qui illud fecerit. Præterea iidem ſunt Monothelitæ. Adverſus autem eos qui dicunt, quod Chriſtus eâ die quâ natus eſt, etiam fuit baptizatus, ſufficit Gregorius Theologus, qui hæc Feſta tempore inter ſe diſtinguit: atque in Oratione quidem quæ incipit, Chriſtus gignitur, ait, Ac quidem paullò poſt videbis & Jeſum in Jordane purgari; in Oratione verò, cujus principium, Rurſum Jeſus, ita loquitur, Chriſti quidem nativitatem aptâ ſolemnitate celebraſtis jam: nunc verò alia Chriſti actio, aliudque Myſterium. COT.

[illegible] ᵃ Ματάλια. (κλ. Νατάλια.) [illegible] Γρηγόριος [illegible] Χριστὸς [illegible]

ᵃ Melids. Didici enim à docto Armeno Galliam peragrante, Matagh Armenicè eſſe ſacrificium. Deſ. ſeq. in Balſm.

38.

p. 622. B.

39.

p. 632. A.

τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε. Καὶ ἐν ἄλλοις· Μὴ οἰκήσετε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Διὸ καὶ ἐν τῷ νόμῳ προστέτακται ὑμῖν· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Καὶ ταῦτα λέγομεν, οὐχ ἵνα μὴ μεταλαμβάνητε ὑμεῖς τῶν πόνων· γέγραπται γάρ· Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα· ἀλλ' ἵνα μεμετρημένως μετὰ δικαιοσύνης. Ὃν τρόπον οὖν ὁ βοῦς ἐργαζόμενος ἐν τῇ ἅλῳ ἀκημαῖος, ἐσθίει μὲν, ἀλλ' οὐ τὸ πᾶν κατεσθίει· οὕτω καὶ ὑμεῖς ἐργαζόμενοι εἰς τὴν ἅλω, τουτέστιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐσθίετε· ὃν τρόπον καὶ οἱ Λευῖται οἱ λειτουργοῦντες τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἥτις ἦν τύπος τῆς ἐκκλησίας κατὰ πάντα· προσέτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος * μαρτύριον, τῆς ἐκκλησίας ἡ σκηνὴ προεφαίνετο. ἐνταῦθα γοῦν καὶ Λευῖται τῇ σκηνῇ προσεδρεύοντες, ἐκ τῶν εἰς τὴν προσφορὰν τοῦ Θεοῦ διδομένων ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ δώρων, καὶ ἀφαιρεμάτων, καὶ ἀπαρχῶν, καὶ δεκατῶν, καὶ θυσιῶν, καὶ προσφορῶν, μετεῖχον ἀκωλύτως, αὐτοὶ, καὶ γυναῖκες αὐτῶν, καὶ υἱοὶ καὶ θυγατέρες αὐτῶν. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἔργον αὐτῶν ἦν λειτουργία τῆς σκηνῆς. διὰ τοῦτο κληροδοσίαν γῆς οὐκ ἔλαβον ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· ὅτι αἱ ἀποφοραὶ τοῦ λαοῦ, κληροδοσία τοῦ Λευὶ, καὶ κληρονομία τῆς φυλῆς αὐτῶν. ὑμεῖς οὖν σήμερον, ὦ ἐπίσκοποι, ἐστὲ τῷ λαῷ ὑμῶν ἱερεῖς, Λευῖται, οἱ λειτουργοῦντες τῇ ἱερᾷ σκηνῇ, τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ παρεστῶτες τῷ θυσιαστηρίῳ κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ προσάγοντες αὐτῷ τὰς λογικὰς καὶ ἀναιμάκτους θυσίας διὰ Ἰησοῦ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως. ὑμεῖς τοῖς ἐν ὑμῖν λαϊκοῖς ἐστὲ προφῆται, ἄρχοντες, καὶ ἡγούμενοι, καὶ βασιλεῖς, [72] οἱ μεσῖται Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ, οἱ δέκται τοῦ λόγου καὶ ἀγγελτῆρες, οἱ γνῶσται τῶν γραφῶν, καὶ φθόγγοι τοῦ Θεοῦ, καὶ μάρτυρες τοῦ θελήματος αὐτοῦ· οἱ πάντων τὰς ἁμαρτίας βαστάζοντες, καὶ περὶ πάντων ἀπολογούμενοι· οἷς, ὡς ἠκούσατε, ἐμβριθῶς ὁ λόγος ἀπειλεῖ, ἐὰν κρύψητε ἐξ ἀνθρώπων τὴν τῆς γνώσεως κλεῖδα· οἷς κίνδυνος ὄλεθρος, ἐὰν μὴ διαγγείλητε τὸ θέλημα αὐτοῦ τῷ ὑφ' ὑμᾶς λαῷ· οἷς παρὰ Θεῷ μισθὸς ἀψευδὴς καὶ κλέος ἀνεκδιήγητον ἐν δόξῃ, καλῶς λειτουργήσασι τῇ σκηνῇ τῇ ἁγίᾳ. ὡς γὰρ τὸ βάρος ὑμέτερον, οὕτω καὶ τὰς διανομίας τῶν τροφῶν, καὶ τὰς ἄλλας χρείας ὑμεῖς καρποῦσθε. μιμηταὶ γάρ ἐστε Χριστοῦ τοῦ κυρίου· καὶ * ὡσαύτως πάντων ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας ἀνενέγκων ἐπὶ τὸ ξύλον, σταυρωθεὶς ὁ ἄμωμος ὑπὲρ τῶν κολάσεως ἀξίων, οὕτω καὶ ὑμᾶς τοῦ λαοῦ τὰς ἁμαρτίας ἐξιδιοποιεῖσθαι χρή. εἴρηται γὰρ περὶ τοῦ σωτῆρος ἐν Ἡσαΐᾳ, ὅτι οὗτος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. Καὶ πάλιν· Αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε, καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη. Ὥσπερ οὖν ὑμεῖς σκοποί ἐστε, οὕτω καὶ σκοπὸν ἔχετε τὸν Χριστόν· ὡς οὖν αὐτὸς πάντων ὑμῶν, οὕτω καὶ ὑμεῖς τῶν ὑφ' ὑμᾶς λαϊκῶν. μὴ γὰρ νόμιζε, ὅτι εὔκολος ἢ ἐλαφρὸν φορτίον ἐστὶν ἡ ἐπισκοπή. χρὴ οὖν ὡς τὸ βάρος φέρετε, οὕτως καὶ

* f. μαρτυρίου

* l. ὡς αὐτὸς

Lac comeditis, & lanis operimini. Et alio in loco; *Numquid habitabitis ſoli in terra?* Quapropter & in Lege mandatum eſt vobis; *Diliges proximum tuum ſicut teipſum.* Atque hæc dicimus, non ut laboribus veſtris nullatenus fruamini: ſcriptum eſt enim; *Non alligabis os bovi trituranti:* ſed ut moderatè cum juſtitia utamini. Quemadmodum ergo bos in area operans, cami libero ore, paſcitur quidem, ſed non totum depaſcitur: ita & vos laborantes in area, hoc eſt, in Eccleſia Dei, ex Eccleſia vivite; inſtar quoque Levitarum, qui miniſtrabant teſtimonii tabernaculo, quod omni ex parte figura Eccleſiæ erat; quinetiam ipſo nomine *teſtimonii*, Eccleſiæ tabernaculum deſignabatur. Huic itaque tabernaculo aſſidentes Levitæ, ex iis quæ ab omni populo offerenda Deo donabantur, muneribus, portionibus, primitiis, decimis, ſacrificiis, & oblationibus, liberè accipiebant, ipſi, eorumque uxores, & filii, & filiæ. Sed & quia eorum officium erat tabernaculo deſervire, idcircò illis terra inter filios Iſraël fortitò non obtigit; ſcilicet, populi collationes, ſors Levitarum erant, tribûſque eorum hæreditas. Vos igitur, ô Epiſcopi, hodie populo veſtro eſtis Sacerdotes, ac Levitæ, ſacro tabernaculo, hoc eſt, ſanctæ Catholicæ Eccleſiæ miniſtrantes, & adſtantes ad altare Domini Dei noſtri, cui rationales ac incruentas hoſtias offertis per Jeſum Pontificem magnum. Vos Laicis veſtris Prophetæ eſtis, principes, duces, reges; vos meditatores Dei & fidelium ejus, acceptores verbi & præcones, Scripturarum gnari, & voces Dei, ac teſtes voluntatis ejus; qui omnium delicta portatis, quique de omnibus rationem debetis reddere; quibus, ſicut audiſtis, horridè ſermo divinus minatur, ſi hominibus celaveritis clavem ſcientiæ; & quibus mortis periculum imminet, ſi populo vobis ſuppoſito Dei voluntatem non annunciaveritis; quibus *vice versâ* reponitur apud Deum certa merces & decus inenarrabile in gloria, ſi pulcrè ſancto tabernaculo miniſtraveritis. Quemadmodum enim veſtrum eſt onus; ita & cibos vobis ſuppeditatos, & alia neceſſaria colligite. Imitatores ſiquidem eſtis Chriſti Domini; & ſicut ille omnium noſtrûm peccata in ligno crucis portavit, immaculatus pro merentibus ſupplicium crucifixus; ita & vos plebis peccata vendicare oportet; cùm de Salvatore in Eſaia dictum ſit; *Iſte peccata noſtra portat, & pro nobis dolet.* Et pòſt; *Ipſe peccata multorum tulit, & propter iniquitates eorum traditus eſt.* Ut ergo vos ſcopi eſtis, ita & Chriſtum ſcopum habetis; & ut ille omnium veſtrum exemplar eſt, ita & vos Laicorum quibus præeſtis. Non enim exiſtimandum eſt, Epiſcopatum facile ac leve onus eſſe. Quocirca ſicut pondus fertis; ſic

Ezech. 34. 3.
Iſ. 5. 8.
Lev. 19. 18.
Deut. 25. 4.
I. Ignat. Interpol. ad Trall. 7.
Luc. 11. 52.
Ignat. interpol. ad Polyc. 2.
Iſ. 53. 4. 12.

72. Οἱ μεσῖται Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ.] Ita ſæpe ſancti Patres. Novavi in Adverſariis Origenem Homiliâ 2. in Leviticum, Baſilium Conſtitutionum Monaſticarum cap. 22. Chryſoſtomum in vidi Dominum Homil. 5. Hieronymum Epiſtolâ 128. & ad Malachiæ caput 2. Iſidorum Peluſiotam lib. 3. Epiſt. 20. Andream Cæſarienſem in Apocalypſim Serm. 7. cap. 21. Anaſtaſium Sinaitam Oratione de ſacra Synaxi, Hiſtoricos Eccleſiaſticos Evagrium & Nicephorum, illum lib. 2. cap. 8 hunc lib. 15. cap. 17. ſive Preces Epiſcoporum Ægyptiorum & Clericorum Alexandrinorum oblatas Leoni Auguſto, Concilii Chalcedonenſis Parte 3. num. 62. Maximum ad caput 4. Libri de Eccleſiaſtica Hierarchia, Alchuinum de divinis Officiis libro, capitibus 13. 40. Leonem IV in Concilio Romano Canone 17. apud eum Scriptorem de Vitis Romanorum Pontificum qui Luitprandus eſſe creditur, Arnulfum Sermone habito in Concilio Turonenſi. Zonaram ad Canonem 5. Carthaginenſem, Matthæum Blaſtarem Juris Græco-Romani lib. 8. pag. 517. ſeu Elemento Γ cap. 18. & Gregentii Diſputationem in fine. Imo ante Patres à Philone Judæo libro 2. de Monarchia literis mandatum eſt, βούλεται τὸν ἀρχιερέα μείζονος μὲν ἢ κατ' ἄνθρωπον μεμοιρᾶσθαι φύσεως, ἐγγυτέρω δὲ προσιόντα τῆς θείας, μεθόριον, εἰ δεῖ τἀληθὲς λέγειν, ἀμφοῖν, ἵνα διὰ μέσου τινὸς ἀνθρώπους μὲν ἱλάσκωνται θεὸν, θεὸς δὲ τὰς χάριτας ἀνθρώποις ὑποδιακόνῳ τινὶ χρώμενος ὀρέγῃ καὶ χορηγῇ. *Poſtulat Lex ut Pontificem naturam humana majorem, ut qui ad divinam propius accedat, ſitus (ſi verum fateri licet) in utriuſque confinio, ut per mediatorem aliquem homines quidem Deum propitient; Deus verò gratias hominibus, aliquo uſus miniſtro, porrigat atque largiatur.* Attamen S. Gregorius Nazianzenus (quidquid exploceret per Eliam Cretenſem) videtur dubitare Oratione I an Sacerdos mediator Dei & hominum debeat appellari. μεσίτην inquit Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· οὔπω γὰρ ἴσως ὁ ἱερεύς. Quæ ita vertuntur à Rufino ac ſi legiſſet ἱερέα, *Mediatorem eſſe populi apud Deum, quod eſt ſpeciale officium Sacerdotis.* Quamquam Epiſt. XXXVIII. Baſilium appellat τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων μεσίτην. In Chryſoſtomo, περὶ ἀγγελοκαταστάσεως Or. 2. de Zacharia Luc I. μεσίτης ποθέν τις ὢν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. B. verò Auguſtinus lib 2 contra Parmenianum cap. 8. ex I. Timoth. II. 5. arguit eum Donatiſtam, quòd quodam loco mediatorem poſuiſſet Epiſcopum inter populum & Deum. Sed facilis conciliatio. Solus Chriſtus, aiunt Theologi, mediator eſt naturæ ac redemptionis, Sacerdotes autem mediatores ſunt miniſterii & interceſſionis. Lege Reginonem Lib. I. de Eccleſiaſt. Diſciplinis, & Rel. Chriſt. Cap 299. Synodos Romanas, ſub Eugenio II & Leone IV. Cap. 17. COT.

ſic & decet ut primi fructus percipiatis, quos cum
egentibus communicetis; ut pote rationem reddi-
turi ei qui cùm ratiocinator veſter ſederit, nulla
ratione poterit ſeduci. Oportet itaque eos qui
Eccleſiæ aſſiduò incumbunt, ex Eccleſiæ bonis
nutriri; quippe ſacerdotes, Levitas, præſides,
Dei miniſtros: ſicut in Numerorum libro de ſa-
Num. 18. 8. cerdotibus ſcriptum reperitur; *Et dixit Dominus
ad Aaronem; Tu, & filii tui, & domus patria
tua, accipietis peccata ſanctuarii, & ſacerdotii ve-
ſtri. Ecce dedi vobis cuſtodiam primitiarum; de
omnibus quæ ſanctificata ſunt mihi a filiis Iſrael,
tibi dedi ea in honorem, & filiis tuis poſt te, legiti-
mum ſempiternum. Et hoc erit vobis de ſanctifica-
tis, de oblationibus, & de muneribus, & de omni-
bus ſacrificiis, & de omni delicto, & de peccatis:
& quæcumque reddunt mihi de omnibus ſanctis, tibi
erunt ac filiis tuis. In ſancto comedetis illa.* Et
paullò poſt; *Omnes primitiæ olei, & vini, & fru-
menti, quæcumque dederint Domino, tibi dedi ea:
omnes primitias frugum tibi dedi. His accedit om-
nis conſecratio. Præterea omne hominis ac pecudis
ſive mundæ ſive immundæ primogenitum: item victi-
ma, utrúmque pectuſculum ac brachium dextrum,
ad ſacerdotes pertinent, & ad Levitas reliquos, co-
rum comites.* Audite hæc vos etiam Laici, electa
Ex. 19. 5, 6. Dei Eccleſia. Nam & prior populus, *Dei popu-
lus* & *gens ſancta* vocabatur. Et vos igitur eſtis
Hebr. 12. 23. ſacroſancta Dei Eccleſia conſcripta in cœlis, *regale
1. Pet. 2. 9. ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis*,
ſponſa ornata Domino Deo. Eccleſia magna,
Eccleſia fidelis, auribus percipe quæ prius dicta
fuerunt: Exceptitia, & decimæ, & primitiæ
Chriſto Pontifici & miniſtris ejus: decimæ ſaluta-
ris, principium nominis Jeſu. Audi ſacra Catho-
lica Eccleſia, quæ decem illas plagas effugiſti, &
decem illos ſermones ſeu Decalogum accepiſti, &
Legem didiciſti, & in Jeſum credidiſti, illiúſque
nomine nuncuparis, atque in conſummatione glo-
riæ ejus firmaris ac ſplendes: ea quæ olim victimæ
erant, nunc ſunt preces, & obſecrationes, & gra-
tiarum actiones; quæ tunc primitiæ, & decimæ,
& partes demptæ, & dona, nunc oblationes,
quas ſancti Epiſcopi Domino Deo offerunt per
Jeſum Chriſtum, pro ipſis offerentibus mortuum.
Hi namque veſtri Pontifices ſunt; ſicut locum ſa-
cerdotum nunc apud vos tenent Presbyteri; ac
Levitarum Diaconi, & Lectores, & Cantores, &
Oſtiarii, Diaconiſſæ, & Viduæ, & Virgines, &
Orphani: his verò omnibus ſuperior exſiſtit Pon-
tifex.

τῶν καρπῶν πρώτους μεταλαμβάνειν, καὶ τοῖς δεομένοις μεταδιδόναι. ὡς λόγον ὑφέξοντες τῷ ἀπαραλογίστως ὑμᾶς μέλλοντι λογίζεσθαι. δεῖ γὰρ τοὺς τῇ ἐκκλησίᾳ προσεδρεύοντας, ἐκ τῆς ἐκκλησίας διατρέφεσθαι, ἅτε ἱερεῖς, Λευίτας, προέδρους, λειτουργοὺς Θεοῦ· καθὼς ἐν βίβλῳ τῶν Ἀριθμῶν γέγραπται περὶ τῶν ἱερέων. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἀαρών· σὺ, καὶ οἱ υἱοί σου, καὶ ὁ οἶκος πατριᾶς σου λήψεσθε τὰς ἁμαρτίας τῶν ἁγίων, τῆς ἱερατείας ὑμῶν. ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν τὴν διατήρησιν τῶν ἀπαρχῶν· ἀπὸ πάντων τῶν ἡγιασμένων μοι παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, σοὶ δέδωκα αὐτὰ εἰς γέρας, καὶ τοῖς υἱοῖς σου μετὰ σὲ, νόμιμον αἰώνιον. καὶ τοῦτο ἔσται ὑμῖν ἀπὸ τῶν ἡγιασμένων, ἐκ τῶν καρπωμάτων, καὶ ἀπὸ τῶν δώρων, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θυσιῶν, καὶ ἀπὸ πάσης πλημμελείας, καὶ περὶ ἁμαρτιῶν· καὶ ὅσα ἀποδιδόασί μοι ἀπὸ πάντων τῶν ἁγίων, σοὶ ἔσται καὶ τοῖς υἱοῖς σου. ἐν τῷ ἁγίῳ φάγεσθε αὐτά. Καὶ μετ' ὀλίγα· Πᾶσα ἀπαρχὴ ἐλαίου καὶ οἴνου καὶ σίτου, ὅσα ἂν δῶσι Κυρίῳ, σοὶ δέδωκα αὐτά· καὶ τὰ πρωτογεννήματα πάντα σοὶ δέδωκα. καὶ συνεῤῥὶξ πᾶν ἀνάθεμα. πᾶν πρωτότοκον ἀνθρώπου καὶ κτήνους καθαροῦ καὶ ἀκαθάρτου, καὶ [73] θυσίας, καὶ στηθύνιον, καὶ βραχίων δεξιὸς τοῖς ἱερεῦσι προσηκέτω, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς παρεπομένοις αὐτοῖς Λευίταις. Ἀκούετε ταῦτα καὶ ὑμεῖς οἱ λαϊκοὶ, ἐκλεκτὴ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ ὁ λαὸς πρότερον Θεοῦ λαὸς καὶ ἔθνος ἅγιον ὠνομάζετο· καὶ ὑμεῖς οὖν ἐστε ἁγία τοῦ Θεοῦ ἱερὰ ἐκκλησία ἀπογεγραμμένη ἐν οὐρανῷ, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, νύμφη κεκαλλωπισμένη Κυρίῳ τῷ Θεῷ. ἐκκλησία μεγάλη, ἐκκλησία πιστὴ, ἃ πρότερον ἐῤῥέθη, νῦν ἐπάκουε· ἀφαιρέματα, καὶ δεκάται, ἀπαρχαὶ τῷ ἀρχιερεῖ Χριστῷ καὶ τοῖς λειτουργοῦσιν αὐτῷ· δεκάται σωτηρίου, [74] ἀρχὴ ὀνόματος Ἰησοῦ. ἄκουε ἱερὰ καθολικὴ ἐκκλησία, ἡ τὰς δεκαπλήγους ἐκπεφευγυῖα, καὶ τοὺς δεκαλόγους εἰληφυῖα, καὶ τὸν νόμον μεμαθηκυῖα, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν πεπιστευκυῖα, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπονομαζομένη, καὶ ἐπὶ τῇ πληρώσει τῆς δόξης αὐτοῦ ἐστηριγμένη καὶ λάμπουσα· αἱ τότε θυσίαι, νῦν εὐχαὶ, καὶ δεήσεις, καὶ εὐχαριστίαι· αἱ τότε ἀπαρχαὶ, καὶ δεκάται, καὶ ἀφαιρέματα, καὶ δῶρα, νῦν προσφοραὶ, αἱ διὰ τῶν ὁσίων ἐπισκόπων προσφερόμεναι Κυρίῳ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντος. οὗτοι γάρ εἰσιν ὑμῶν οἱ ἀρχιερεῖς· οἱ δὲ ἱερεῖς ὑμῶν, οἱ πρεσβύτεροι· καὶ οἱ Λευῖται ὑμῶν, οἱ νῦν διάκονοι, καὶ [75] οἱ ἀναγινώσκοντες ὑμῶν, καὶ οἱ ᾠδοὶ, καὶ οἱ πυλωροὶ, αἱ διακόνοι ὑμῶν, καὶ αἱ χῆραι, καὶ αἱ παρθένοι, καὶ οἱ ὀρφανοὶ ὑμῶν· ὁ δὲ τούτων πάντων ἀνώτερος ὁ ἀρχιερεύς ἐστι.

K E-

73. *Καὶ θυσίας.*] Non ſine cauſſa Photio Criticorum maximo diſplicuit Conſtitutionum phraſis, ἀνακόλουθος aliiſque vitiis ſermonis abundans. Quamobrem hic coactus ſum non tam ad verba attendere, quàm ad ſenſum, & ad textum Numerorum qui carptim citatur. Atque ſimili modo faciendum ſæpe fuit Interpretibus hujuſce Operis. Ibid.

74. *Ἀρχὴ ὀνόματος Ἰησοῦ.*] Forſitan iſte locus occaſionem præbuerit S. Epiphanio ita ſcribendi Hæreſi 8. ſectione 6. *καὶ ἦν αὐτοῖς ἀποδεκατοῦν ἀσφαλιζόμενα, ἵνα μὴ λάθῃ αὐτοὺς τὸ Ἰῶτα ἡ δέκας, τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος.* *Et erat ibi* apud Judæos *decimatio ſtabilita; ut non lateret eos littera Jota, quæ eſt ſignum numeri denarii, & primum elementum nominis Jeſu.* Alii ad litteram I. primam in nomine Ἰησοῦς accommodant Decalogum. Ut Clemens Alexandrinus Strom. 6. p. 687. Auctor Operis imperfecti in Matthæum ad verſ. 19. cap. 24. & Maximus in Catena ad eumdem Evangeliſtam cap. 10. verſ. 29. Quibus addere potes Interpretes ad Matthæi V. 18. cum loco Euthymii Panopliæ Parte 2. tit. 23. num. 16. Alia verò circa decuſſim, primámque litteram nominis Jeſu commentantur Origenes in Matthæi XXVI. 57. Epiphanius Hæreſ. 50. cap. 3. & Hær. 70. cap. 12. Hieronymus ad Zachariæ VIII. ult. atque jam citatus Pſeudo-Chryſoſtomus ad Matth. l. 4. & 17. In fragmentis B. Irenæi è Catena in Judices ad Cap. VI. verſ. 27. *εὑρίσκομεν καὶ τοῦτον ἀρχῆς, κατ' ἰῶτα ... τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δέκα ἀνδρῶν, Ἰησοῦ μοὶ Ἰσοῦ ἔχων φανῇ ἀνδρῶν.* Denique ab Alexandrino Clemente Pædag. l. 9. Jota nominis Jeſu, refertur ad rectitudinem & unitatem; juxta illud Corippi lib. 2. de laudibus Juſtini Imperatoris,

Ut ſua rectus
Littera, quæ ſigno ſtabili non flectitur unquam.

juxta Methodium in Convivio Virginum Oratione 6. p. 75. 76. & juxta omnes eos qui teſtimonium Matth. V. 18. *Jota unum, aut unus apex, non præteribit*; de Cruce interpretati ſunt. Vide ſis Catenam Græcorum Patrum in Lucam, ad cap. 16. verſ. 17. atque inde & ex ſenſu corrige locum Clementis Pædag. l. 9. p. 126. ſcribendo, τὰς ἐπιπλοκὰς (malè vulgò ἐπιπλοκὰς) τῶν ἁμαρτανόντων πλαγίως αἰνιττόμενος ἰδίως. Hoc eſt ad verbum, *implicationes peccantium, obliquas ſignificans vias.* Ibid.

75. *Οἱ ἀναγινώσκοντες.*] Quo poſt Apoſtolos tempore minores Ordines, Diaconatu inferiores, cœperint in Eccleſia inſtitui, adeò obſcuritate involvitur, ut nullâ poſſit certâ conjecturâ deprehendi atque explicari. Apertè quidem S. Ignatius, qui initio ſecundi ſæculi ſcripſit, agnoſcit ſolummodo tres majores gradus, Epiſcopatum, Presbyteratum, Diaconatum. Primus vero, quod ſciam, Lectores nominat Tertullianus libro de præſcriptione Hæreticorum cap. 41. Hypodiaconi autem, Exorciſtæ, & Acoluthi non comparent ante Cyprianicas Epiſtolas 24. 28. 78. 79. 80. 16. 55. & Epiſtolam Cornelii Papæ ad Fabium Antiochenum in Euſebio

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κϛ΄.

Εἰς τίνος τύπον καὶ ἀξίαν ἕκαστος τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τέτακται παρὰ Θεοῦ.

Ὁ Ἐπίσκοπος, οὗτος λόγου διάκονος, γνώσεως φύλαξ, μεσίτης Θεοῦ καὶ ὑμῶν ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν λατρείαις· οὗτος διδάσκαλος εὐσεβείας· οὗτος μετὰ Θεὸν πατὴρ ὑμῶν, δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννήσας ὑμᾶς εἰς υἱοθεσίαν· οὗτος ἄρχων καὶ ἡγούμενος ὑμῶν. οὗτος ὑμῶν βασιλεὺς καὶ δυνάστης· οὗτος ὑμῶν [76] ἐπίγειος Θεὸς μετὰ Θεόν, ὃς ὀφείλει τῆς παρ' ὑμῶν τιμῆς ἀπολαύειν· περὶ γὰρ τούτου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ ὁ Θεὸς ἔλεγεν· Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· Καί· Θεοὺς οὐ κακολογήσεις. Ὁ γὰρ ἐπίσκοπος προκαθεζέσθω ὑμῶν, ὡς Θεοῦ ἀξίᾳ τετιμημένος, ᾗ κρατεῖ τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἄρχει. ὁ δὲ διάκονος τούτῳ παριστάσθω, ὡς ὁ Χριστὸς τῷ πατρί, καὶ λειτουργείτω αὐτῷ ἐν πᾶσιν ἀμέμπτως, ὡς ὁ Χριστὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιῶν οὐδέν, τὰ ἀρεστὰ ποιεῖ τῷ πατρὶ πάντοτε. [77] ἡ δὲ διάκονος εἰς τύπον τοῦ ἁγίου πνεύματος τετιμήσθω ὑμῖν, μηδὲν ἄνευ τοῦ διακόνου πράττουσα, ἢ φθεγγομένη, ὡς οὐδὲ ὁ παράκλητος ἀφ' ἑαυτοῦ τι λαλεῖ ἢ ποιεῖ, ἀλλὰ δοξάζων τὸν Χριστὸν περιμένει τὸ ἐκείνου θέλημα· καὶ ὡς οὐκ ἔστιν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεῦσαι ἄνευ τῆς τοῦ πνεύματος διδασκαλίας, οὕτως ἄνευ τῆς διακόνου μηδεμία προσίτω γυνὴ τῷ διακόνῳ, ἢ τῷ ἐπισκόπῳ. οἵ τε πρεσβύτεροι εἰς τύπον ἡμῶν τῶν ἀποστόλων ὑμῖν νενομίσθωσαν, διδάσκαλοι ἔστωσαν θεογνωσίας· ἐπειδὴ καὶ ὁ κύριος ἡμᾶς ἀποστέλλων ἔλεγε· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Αἵ τε χῆραι καὶ ὀρφανοὶ [78] εἰς τύπον τοῦ θυσιαστηρίου λελογίσθωσαν ὑμῖν. αἵ τε παρθένοι εἰς τύπον τοῦ θυμιατηρίου τετιμήσθωσαν, καὶ τοῦ θυμιάματος.

CAPUT XXVI.

Ad cujus formam & dignitatem unuſquiſque de Clero, à Deo ſit ordinatus.

QUi Epiſcopus eſt, hic verbi eſt miniſter, ſcientiæ cuſtos, mediator Dei & veſtrûm in divino cultu: hic eſt magiſter pietatis: hic poſt Deum pater veſter, quia per aquam & ſpiritum vos in adoptionem regeneravit: hic princeps & dux veſter: hic veſter Rex & Dynaſtes: hic vobis poſt Deum terrenus Deus, cui honorem debetis præſtare; de eo quippe & de ſimilibus aiebat Deus: *Ego dixi; Dii eſtis, & filii Excelſi omnes.* Et; *Diis non maledices.* Igitur Epiſcopus vobis præſideat, tamquam Dei dignitate condecoratus, ob quam Clero præeſt, & plebi univerſæ imperat. Diaconus autem Epiſcopo aſſiſtat, ut Chriſtus Patri; ipſique in omnibus inculpatè miniſtret; quemadmodum Chriſtus, nihil à ſeipſo faciens, quæ placita ſunt Patri, ſemper operatur. At Diaconiſſa à vobis in figuram ſancti Spiritus honoretur; quæ abſque Diacono nihil agat, aut loquatur; ſicut nec Paracletus à ſe quidquam loquitur aut facit, ſed Chriſtum glorificans, exſpectat illius voluntatem: ad hæc, ut in Chriſtum non creditur, niſi per Spiritus doctrinam, ſic nulla mulier niſi per Diaconiſſam ad Diaconum aut ad Epiſcopum accedat. Presbyteri verò nos Apoſtolos repræſentare videantur vobis; ſintque doctores cognitionis Dei: quandoquidem Dominus, cùm nos mitteret, *Euntes*, dixit, *docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti; docentes eos ſervare omnia quæcumque mandavi vobis.* Viduæ etiam & Orphani in formam altaris à vobis reputentur, denique Virgines ad inſtar thuribuli & thymiamatis ſeu ſuffitûs honorentur.

l. Ignat. interpol. ad Trall. 7.

Pſ. 81. 6.

Ex. 22. 28.

Ignatius, ad Magneſ. 7.

Infrà, c. 28.

Mat. 28. 19.

l Polycarp. Epiſt. c 4. Pſeudo Ignat ad Tarſ. 9.

C A-

ſebio lib. 6. cap. 43 quæ etiam Oſtiarios adjungit. Sed è media ætate nihil clari afferunt. Augetque difficultatem, tum quòd credi debeat quaſdam Eccleſias hac in diſciplina præiviſſe aliis exemplo ſuo: tum quòd in Diaconis ſoleant Clerici minoris loci comprehendi; unde Optatus multo poſt introductionem Clericorum Diaconis ſuppoſitorum, poſtquam poſuiſſet lib. 1. p. 39. lib. 2. p. 53. Eccleſiæ membra, *Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, Miniſtros, & Laicos* ſeu *turbam Fidelium*, eodem lib. 2. p. 59. ſubjungit; *Cùm ſint (ſicut ſuprà dixi) quatuor genera capitum in Eccleſia; Epiſcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, & Fidelium*; pro quibus enumerantur quinque ordines Eccleſiæ apud Hieronymum in Eſaiæ caput 19. Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, Fideles, & Catechumeni. Itaque dubium remanet, an hic & ſimiles Conſtitutionum loci, à primo earum Editore, vel ab earumdem Interpolatore profecti ſint. Omitto parvæ auctoritatis Librum de Romanis Pontificibus. Is in Hygino habet, *Hic Clerum compoſuit, & diſtribuit gradus.* Et in Victore. *Hic fecit ſequentes Clericos.* COT.

76. Ἐπίγειος Θεός.] Sic Petrum Apoſtolum Θεὸν ἐπίγειον appellatum invenies in Epiſtola 1. Gregorii 2. ad Leonem Iſaurum, quæ præponitur Concilio 7. generali. Sic Sacerdotem Χριστοῦ ἐπιχθόνιον in Gregorio Nazianzeno Carm. 3. p. 61. Et Dei nomen Sacerdoti, Deorum nomen Sacerdotibus in ſacris Eloquiis dari docent cum aliis Johannes Chryſoſtomus Expoſitione in Pſalmum 137. & Gregorius Papa lib. 4. Epiſtola 31. Apud Jornandem de rebus Geticis cap. 28. Atanaricus Rex, intuitus admirabilem urbem Conſtantinopolim, Theodoſiique majoris militem rectè ordinatum, hæc edit verba; *Deus ſine dubio terrenus, eſt Imperator.* Ibid.

77. Ἡ δὲ διάκονος.] Multa Conſtitutionum, fœtorem Arianum & Macedonianum redolent, magiſque redolerent, ſi conſtaret ſcripta fuiſſe poſt earum Hæreſeon exortum. Præſentem verò locum confodiunt præcipuè iſta S. Gregorii Nazianzeni Oratione 44. pag. 709. de Spiritu Sancto, *πάντως δὲ κυρίως διακονήσει, οὐχ ὡς δουλικῶς, οὐδ' ἀναμένων ἐπίταγμα ὡς τινες οἴονται. Ac profectò aderit heriliter, non ſerviliter, nec juſſum atque imperium, ut quibuſdam videtur, exſpectans.* Nihilominus quò juxta Photii judicium error circa Trinitatem utcumque à DiatAxibus amoveatur, dici poteſt cum B. Hieronymo lib. 2. Apologiæ adversùs Rufinum cap. 4. Scriptores Eccleſiaſticos, antequam Arius naſceretur, innocenter quædam & minùs cautè locutos eſſe. Præterea oſtendimus ad Hermam, Miniſtri nomen à quibuſdam è ſanctis Patribus Filio ſanctoque Spiritui fuiſſe attributum. Comparatio autem Trinitatis atque Hierarchiæ producitur quidem ab Anomœo in fine Dialogi primi de ſancta Trinitate Tom. 2. Operum S. Athanaſii, ſed piè reducitur ad Catholicam fidem per Orthodoxum, qui conſubſtantialitatem Patris, Filii, & ſancti Spiritûs infert ex conſubſtantialitate Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi. Accedit huc quòd ab Antiquis paſſim Sacerdotes cum Deo & Chriſto componuntur, quodque B. Ignatius ad Trallianos cap. 3. & B. Polycarpus Epiſtolæ ſuæ cap. 5. aiunt Diaconos eſſe inſtar Chriſti; quos tamen Gabriel Philadelphienſis cap. 1. lib. de Sacerdotio, ut ſequentes Clericos locum Angelorum tenere vult, ut Epiſcopum Dei, & Presbyterum Chriſti. τί δὲ διάκονοι, inquit Ignatianæ ad Trallianos Epiſtolæ Corruptor cap. 7. ἀλλ' ἢ μιμηταὶ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων; Vide Pſeudo Hieronymi Epiſtolam de 7. Ordinibus Eccleſiæ, & Acta Concilii Nicæni cap. 31. de Diatypoſibus Eccleſiaſticis n. 2. Verus Ignatius ad Smyrnæos 8. πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ πατρί, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολήν. Ibid.

78. Εἰς τύπον τοῦ θυσιαστηρίου.] Mutuavit ex S. Polycarpo. Epiſtolæ vero de ſeptem Ordinibus Eccleſiæ Auctor Tom. 9. librorum B. Hieronymi, ait de Diaconis; *Altare Chriſti ſunt, in quo conficiuntur Sacramenta, in quo offertur oblatio.*

Quid

CAPUT XXVII.

Quòd horrenda res ſit, hominem immittere ſe in aliquam dignitatem ſacerdotalem: ut Coritæ, ut Saul, ut Ozias.

QUemadmodum igitur alienigenæ, qui non erat de tribu Leviticâ, non licebat offerre
Ignat. ad Trall c. 2. ad Philad. c. 7. aliquid, aut ad aram accedere ſine ſacerdote; ita & vos ſine Epiſcopo nihil agite. Quòd ſi quis ſine Epiſcopo aliquid faciat, illud fruſtra facit; nec ipſi in opus reputabitur. Et ſicut Saul cùm
1. Reg. 13. abſque Samuele obtuliſſet, audivit; *Inaniter a te actum eſt:* ſic quicumque Laicus ſine Sacerdote
2. Paral. 26. quidpiam operatur, incaſſum laborat. Et ut rex Ozias, cùm officia ſacerdotum non ſacerdos uſurparet, propter tranſgreſſionem leprâ tactus eſt: ita non impunè feret Laicus qui Deum contempſerit, & in ſacerdotes ejus inſanierit, atque honorem ſibi arripuerit; minimè imitatus Chriſtum,
Hebr. 5. 5. qui *ſemetipſum non clarificavit, ut fieret Pontifex,*
Pſ. 109. 4. ſed exſpectavit, ut Patrem audiret; *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum; Tu es ſacerdos in æternum, ſecundùm ordinem Melchiſedeci.* Si ergo ſine Patre Chriſtus ſeipſum non glorificat; quo modo poteſt homo ſe in ſacerdotium injicere, à potiore non acceptâ eâ dignitate; & illa facere quæ
Num. 16. Ignat. interpol. ad Magneſ. 3. ſolis ſacerdotibus licent? Nonne Coritæ, quamquam Leviticæ tribûs eſſent, incendio conflagrarunt, quando Moſi & Aaroni inſurrexerunt, ac de rebus ad ſe non pertinentibus digladiati ſunt? Nonne Dathan & Abiron, vivi in infernum de-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κζ.

Ὅτι φοβερὸν, ἄνθρωπον αὐτὸν ἐπιῤῥίπτειν ἀξιώματί τινι ἱερατικῷ· ὡς οἱ Κορῖται, ὡς Σαοὺλ, ὡς Ὀζίας.

ΩΣ οὖν οὐκ ἦν ἐξὸν ἀλλογενῆ, μὴ ὄντα Λευΐτην, προσενέγκαι τι, ἢ προσελθεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον [79] ἄνευ τοῦ ἱερέως, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε. εἰ δέ τις ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου ποιεῖ τι, εἰς μάτην ποιεῖ αὐτό· οὐ γὰρ αὐτῷ εἰς ἔργον λογισθήσεται. ὡς γὰρ ὁ Σαοὺλ ἄνευ τοῦ Σαμουὴλ προσενέγκας, ἤκουσεν, ὅτι μεματαίωταί σοι· οὕτω καὶ πᾶς λαϊκὸς ἄνευ τοῦ ἱερέως ἐπιτελῶν τι, μάταια ποιεῖ. καὶ ὡς Ὀζίας ὁ βασιλεὺς, οὐκ ὢν ἱερεὺς τὰ τῶν ἱερέων ἐπιτελῶν, ἐλεπρώθη διὰ τὴν παρανομίαν· οὕτω καὶ πᾶς λαϊκὸς οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται, καταφρονήσας Θεοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ καταμανεὶς ἱερέων, καὶ τὴν τιμὴν ἁρπάσας ἑαυτῷ, μὴ μιμησάμενος Χριστὸν, ὃς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ περιέμενεν ἀκοῦσαι τοῦ πατρός· Ὤμοσε κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Εἰ οὖν ἄνευ τοῦ πατρὸς ὁ Χριστὸς οὐ δοξάζει ἑαυτὸν, πῶς οἷόν τι ἄνθρωπον [80] ἑαυτὸν εἰς ἱερωσύνην ἐπιῤῥίπτειν, μὴ λαβόντα τὸ ἀξίωμα παρὰ τοῦ κρείττονος, καὶ ποιεῖν ἐκεῖνα, ἃ μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν ἔξεστιν; ἢ οὐχὶ [81] οἱ Κορῖται, καίτοι τῆς Λευὶ φυλῆς ὄντες, πυρίκαυστοι ἐγένοντο, ἐπαναστάντες Μωσεῖ καὶ Ἀαρὼν, καὶ περὶ τῶν μὴ καθηκόντων αὐτοῖς ἁμιλλώμενοι; ἢ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν, ζῶντες κατέβησαν εἰς ᾅδου;

Quid ergo in templo Dei, ut ipſe noſti, venerabilius altari eſſe poteſt? Quis non ſit ad menſam Domini acceſſurus humilis? COT.

79. Ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ποιεῖτε.] A B. Ignatio habet ad Magneſ. 4. ad Trall. 2. ad Philad. 7. ad Smyrn. 8. ad Polyc. 4. Lectu digniſſimum eſt initium Epiſtolæ 27. S. Cypriani. *Dominus noſter*, inquit, *cujus præcepta metuere & obſervare debemus, Epiſcopi honorem, & Eccleſiæ ſuæ rationem diſponens in Evangelio loquitur, & dicit Petro: Ego tibi dico, quia tu es Petrus, & ſuper iſtam petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferorum non vincent eam; & tibi dabo claves regni cælorum, & quæ ligaveris ſuper terram, erunt ligata & in cælis, & quæcumque ſolveris ſuper terram, erunt ſoluta & in cælis. Inde per temporum & ſucceſſionum vices, Epiſcoporum ordinatio, & Eccleſiæ ratio decurrit, ut Eccleſia ſuper Epiſcopos conſtituatur, & omnis actus Eccleſiæ per eoſdem Præpoſitos gubernetur.* Lege etiam Canonem ult. Concilii Toletani 1. Ibid.

80. Ἑαυτὸν εἰς ἱερωσύνην ἐπιῤῥίπτειν.] Arguuntur à Tertulliano Hæretici, libro de illorum præſcriptione cap. 41. quod Laicis ſacerdotalia munera injungerent. Idem ex Orthodoxo factus Montaniſta, durinſculè loquitur. *Vani erimus, ſi putaverimus quod Sacerdotibus non liceat, Laicis licere. Nonne & Laici Sacerdotes ſumus? Scriptum eſt, Regnum quoque nos & Sacerdotes Deo & Patri ſuo fecit. Differentiam inter Ordinem & Plebem conſtituit Eccleſiæ auctoritas, & honor per Ordinis conſeſſum ſanctificatus. Adeo ubi Eccleſiaſtici Ordinis non eſt conſeſſus, & offers, & tinguis, & Sacerdos es tibi ſolus. Sed ubi tres, Eccleſia eſt, licèt Laici. Unuſquiſque enim ſua fide vivit: nec eſt perſonarum acceptio apud Deum; quoniam non auditores Legis juſtificantur à Deo, ſed factores, ſecundùm quod & Apoſtolus dicit. Igitur ſi habes jus Sacerdotis in temetipſo, ubi neceſſe eſt; habeas etiam oportet diſciplinam Sacerdotis, ubi neceſſe ſit habere jus Sacerdotis. Digamus tinguis? Digamus offers? Quanto magis Laico Digamo capitale eſt agere pro Sacerdote, cùm ipſi Sacerdoti Digamo factò auferatur agere Sacerdotem?* De exhortatione caſtitatis cap. 7. Lege libro de Monogamia cap. 12. Necnon (ſi vis) Epiphanium in Expoſitione fidei cap. 13 & in Anacephalæoſi cap 5. Ibid.

81. Οἱ Κορῖται &c.] Addiiur lib. 6. cap. 1. & 3. Corem & Coritas ſeu ducentos illos quinquaginta qui cum Core adverſus Aaronem conjuraverant, flammis ultricibus periiſſe; Rubenitas verò Dathanis & Abiromi ſocios in Moyſem rebelles, dehiſcente terrâ fuiſſe abſorptos. Et quidem quòd ſpectat ad Dathanem atque Abiromum filios Eliabi, & Onem Phelethi ſive Phallû filium, cæteroſque Rubenitas, certa res eſt ex ipſius Veritatis relatione. Quâ conſtat minùs commodè ita ſcripſiſſe Auctorem Homiliæ in ſecundum Domini adventum, quæ exſtat Tomo 6. B. Chryſoſtomi, τίς τὴν συναγωγὴν Ἀβειρὼν κατέφλεξε; τίς τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν ἀνοίξας τῇ γῇ τὸ στόμα καὶ ζῶντας ἀπώλεσεν; Moneo quoque, è Theodorito ac Joſepho per levem mutationem tolli poſſe errores ſeu potiùs negligentias in hac hiſtoria. Quærit ille Interrogatione 32. in librum Numerorum, Quam ſeditionis occaſionem habuerint Δαθὰν, καὶ Ἀβειρὼν, καὶ Ἐλιάβ. Sed legendum videtur οἱ (aut υἱοὶ) Ἐλιάβ, *Eliabi liberi*. Joſephus autem Antiquit. Judaic. lib. 4. cap 2. ponit ſimul nomina Δαθάμης καὶ Ἀβίραμος (Ita Codices Regii) καὶ Φαλαοῦς, qui ſunt Rufino Interpreti Dathan & Abirom & Falas. (Corruptè editur Balas, cùm vera lectio in MSS. Regiis ſervetur.) Forſan tamen à Joſepho exaratum fuit, καὶ ὁ (vel καὶ υἱὸς) Φαλαοῦ, intellectuſque On, de quo Numer. XVI. 1. Tranſeo ad alios factioſos. Sententia Conſtitutoris, itemque Optati lib. 1. de Schiſmate Donatiſtarum, paullò ante finem, Quòd originem Leviticam habuerint ducenti quinquaginta homines memorati in Contradictione Coræ, nec apertè adſtruitur per divina Oracula, nec confutatur clarè. Tantùm ſacra Scriptura liquidò damnat quod imprudenter Cypriano Martyri Epiſtolâ 65. excidit, cujus verba tranſcribit Goffridus Vindocinenſis Epiſt. 22. lib. 4. Dathanem Abiromumque Miniſtros fuiſſe, hoc eſt, Levitas; quodque ab Optato Milevitano in loco citato, & ab Ambroſio Epiſtolâ ad Vercellenſes dicitur, Viris 250. mortem obtigiſſe per hiatum terræ. Jam verò circa Corem conflagratum, quamvis cum Noſtro, cumque Ignatiano Interpolatore ad Magneſianos 3. conſentiant Samaritani Codices Numer. XXVI. 10. Præterea Joſephus ἀρχαιολογίας IV. 3. Gregorius Nyſſenus libro de vita Moſis, ſub finem, Johannes Chryſoſtomus Homil. 4. in Vidi Dominum Tom. 3. Petrus Damiani Opuſculo 12 cap 4. & Zonaras in Annalibus; affirmari omnino debet poſt alios, Antiquos, Recentiores, ſupplicium de Core ſumptum fuiſſe eodem modo, quo de Dathane & Abiromo, terrâ nimirum tres Schiſmaticos cum ſuis deglutiente. Quocirca arſiſſe Coritas, ſeu congregationem Coræ, dictum Conſtitutionum, & Theodoriti Quæſtione 33. in Numeros, veritatem obtinet, ſi accipiatur de ducentis & quinquaginta; contrà, ſi de iis qui cum Core verſabantur, quando peſſum abiit. Hos enim qui vellet, perinde falleretur ac is qui ex S. Epiphanio Ancorati cap 101. & S. Ambroſio Tractatu de 42. Manſionibus, Manſione 15. confundens filios & homines Coræ, contenderet primos cum patre ſuo ipſiuſque hominibus à terra

ᾅδου; καὶ ῥάβδος βλαστήσασα, ἔπαυσε τὴν πολλῶν ἀπόνοιαν, καὶ τὸν ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθέντα ἀρχιερέα ἀνέδειξε; προσήκει οὖν καὶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, τὰς θυσίας ὑμῶν ἤτοι προσφορὰς τῷ ἐπισκόπῳ προσφέρειν ὡς ἀρχιερεῖ, ἢ δι᾽ ἑαυτῶν ἢ διὰ τῶν διακόνων· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπαρχὰς, καὶ τὰς δεκάτας, καὶ τὰ ἑκούσια αὐτῷ προσάγετε· αὐτὸς γὰρ γινώσκει τοὺς θλιβομένους, καὶ ἑκάστῳ δίδωσι πρὸς τὸ ἁρμό-
*ſ. deeſt ζον, ὅπως μὴ * δὶς ἢ πλεονάκις τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἢ τῇ αὐτῇ ἑβδόμαδι λαμβάνῃ, ἕτερος δὲ οὐδὲ ὅλως· δίκαιον γάρ ἐστι μᾶλλον τοῖς θλιβομένοις κατ᾽ ἀλήθειαν ἐπαρκεῖν, ἢ τοῖς νομιζομένοις θλίβεσθαι.

ſcenderunt? Et virga quæ germinavit; multorum veſaniam repreſſit, ſimúlque Pontificem quem Deus elegerat demonſtravit? Debetis ergo fratres, ſacrificia veſtra & oblationes Epiſcopo velut Pontifici, vel per vos ipſi, vel per Diaconos offerre: quinetiam primitias quoque & decimas, & ſpontanea dona ei afferte: quia ipſe cognoſcit miſeros, & unicuique largitur, prout conveniens eſt; ne ſcilicet unus bis aut ſæpius eodem die aut eadem hebdomada accipiat, alter verò ne ſemel quidem: æquitas enim poſtulat ut verè afflictis potiùs ſubminiſtretur, quàm iis qui tales videntur eſſe.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κη᾽.

Περὶ δοχῆς, καὶ ὅπως χρὴ ἕκαστον τάγμα τοῦ κλήρου ὑπὸ τῶν προσκαλουμένων τιμᾶσθαι.

Τοῖς[82] εἰς ἀγάπην, ἤτοι δοχὴν, ὡς ὁ Κύριος ὠνόμασε, προαιρουμένοις καλεῖν [83] πρεσβύτιδας, ἣν ἐπίστανται οἱ διάκονοι θλιβομένην, αὐτῇ πλεονάκις πεμπέτωσαν. ἀφοριζέσθω δὲ ἐν τῇ δοχῇ τὸ τῷ ποιμένι ἔθιμον, λέγω δὲ τὸ τῆς ἀπαρχῆς, ὡς ἱερεῖ, κἂν μὴ παρῇ τῇ δοχῇ, ὡς τιμὴν Θεοῦ τοῦ τὴν ἱερωσύνην αὐτῷ ἐγχειρίσαντος. ὅσον δὲ ἑκάστῃ τῶν πρεσβυτίδων δίδοται, [84] διπλοῦν διδόσθω τοῖς διακόνοις εἰς γέρας Χριστοῦ. τοῖς δὲ πρεσβυτέροις ὡς ἂν κάμνουσι περὶ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον διπλασίως, ἀπλῆ καὶ αὐτοῖς ἀφοριζέσθω ἡ μοῖρα εἰς χάριν τῶν τοῦ Κυρίου ἀποστόλων, ὧν καὶ τὸν τόπον φυλάσσουσιν, ὡς σύμβουλοι τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῆς ἐκκλησίας στέφανος· εἰσὶ γὰρ συνέδριον καὶ βουλὴ τῆς ἐκκλησίας. εἰ δὲ καὶ ἀναγνώστης ἐστὶ, λαμβανέτω καὶ αὐτὸς μοῖραν μίαν εἰς τιμὴν τῶν προφητῶν· ὁμοίως καὶ ψαλτῳδὸς, καὶ πυλωρός. ἑκάστῳ δὲ ἀξίωμα οἱ λαϊκοὶ τὴν προσήκουσαν τιμὴν νεμέτωσαν ἐν τοῖς δόμασι καὶ τῇ κατὰ τὸν βίον ἐντροπῇ. μὴ ῥᾳδίως δὲ

CAPUT XXVIII.

De Convivio; & quâ ratione quilibet Cleri ordo à vocatoribus honorandus ſit.

Qui ad Agapen, ſeu, ut Dominus appellavit, *Convivium*, anus invitare voluerint; ei quam Luc. 14. 13.
Diaconi inopem eſſe ſciunt, mittant perſæpe. Ignat. interpol. ad Smyrn. 8.
Cæterùm in Convivio, illud quod Paſtori ſolitum eſt dari; id quod primitiarum eſt dico; ipſi, licèt non ſit Convivio præſens, tamquam ſacerdoti ſeponatur, in honorem Dei à quo ſacerdotium accepit. Quantum autem unicuique anui tribuitur, ejus duplum Diaconis in Chriſti reverentiam concedatur. Presbyteris verò, quia aſſiduè circa ſermonem doctrinæ laborant, dupla etiam portio aſſignetur, in gratiam Apoſtolorum Domini, Suprà;
quorum & locum tenent, velut conſiliarii Epiſcopi, & Eccleſiæ corona: ſunt enim Synedrium & Senatus Eccleſiæ. Qui autem Lector eſt, ipſe quoque partem ferat unam, ad Prophetarum honorem: pariſque modo Cantor, & Oſtiarius. Unicuique ergo Eccleſiaſticæ dignitati venerationem debitam impertiant Laici, in muneribus & in hono- cap. 26. Lege Ignat. ad Magn. 6. ad Trall. 2, 3. ad Philad. 5. ad Sm. 8.

terra hauſtos deſcendiſſe vivos in Infernum: referente Moyſe Numerorum cap. 16. grande miraculum, ut Core pereunte, filii illius non perierint. Denique in illa diſſenſione civili alios Moſis imperio, Aaronis ſacerdotio alios invidiſſe, docet etiam Gregorius Nyſſenus in Vita Moſis pag. 185. Et revera, licèt cuncti adversùs Moyſem & Aaronem inſurgerent, plus tamen quidam primum, plus cæteri alterum petebant. COT.

82. *Εἰς ἀγάπην, ἤτοι δοχήν.*] Julianus Apoſtata in fine Fragmenti, *διὰ τὸ λεγομένης παρ᾽ αὐτοῖς ἀγάπης, καὶ ὑποδοχῆς, καὶ διακονίας τραπεζῶν.* Videantur Clemens Alexandrinus Pædag. II. 1. p. 141. Interpretes ad Lucæ XIV. 13. Lexicographi, & Epiſtola Ignatii ad Smyrnæos num. 8. cum Interpolatione. Enim verò Agapas, publica convivia; optimo jure induxit Chriſtianæ Religionis prima antiquitas; cùm propter communionem & amicitiam: cujus ergo Lacedæmones *συσσίτια* ſua appellabant *φιδίτια*, quaſi *φιλίτια* teſte Porphyrio IV. de abſtinentia: tum propter alimoniam Clericorum & pauperum; unde Agapes nomen Eleemoſynæ donatum ſæpè reperitur. Sed paullatim poſtea abrogata eſt conſuetudo, quia irrepſerant in eam ambitio, ebrietas, rixæ, necnon Judaiſmus atque Paganiſmus. Nam refertur à Philone libro de plantatione Noæ, Veteres in templis poſt ſacrificia ſacras epulas celebrâſſe, hincque credi verbum *μεθύειν* trahere originem, eò quòd ſacrificio peracto, *μετὰ τὸ θύειν*, vino indulgeretur. Cui originationi conſimilem habes in Etymologico magno. *ἐτυμολογεῖται δὲ καὶ παρὰ τὸ οἰνοῦν*, (Sylburgius *θύειν*, Ego *οἰνοῦν*) *ἱερεῖα σφαγιάζειν*. Neminem porrò latent Ethnicorum ſollemnes & ſacræ cœnæ in delubris largiter ſumi ſolitæ. De Judæis autem, præter Iſaiæ LXII. 9. Malachiæ III. 10. loca Deuteronomii, & Theodoritum Quæſt. 10. in eum librum, Cornutus ad Perſii Satyram quintam; *Thynnus genus piſcis eſt, quod ad templum diebus feſtis portare ſolebant, ut ibi pro die feſto epulis veſcerentur.* Memini etiam me alicubi legere hodiernum Arabum morem, certis diebus dapes apponendi egenis. Ibid.

83. *Πρεσβυτέρους, & πρεσβύτιδας.*] Quemadmodum *πρεσβύτιδας* Pauli Tit. II. 3. interpretati ſunt alii anus, alii Diaconiſſas; ita & hoc loco *πρεσβυτέρας* & *πρεσβύτιδας* vel ſunt anus illæ, quas (ut verba Hieronymi uſurpem Epiſt. 8. & 49.) nutriebat ſuiſque opibus ſuſtentabat Eccleſia. Aniculæ appellantur in Geſtis purgationis Cæciliani & Felicis. Infrà lib. 3. cap. 13. *συγγήρῳ*. Vel ſunt Diaconiſſæ, ſeu Viduæ, ætate ſenili juſſæ ordinari. Quo ſecondo modo *τὰς λεγομένας πρεσβύτιδας* quæ dicuntur *Presbyteræ* in Canone Laodiceno 11. quidam intelligunt. Nec verum eſt quod ex S. Epiphanio Hæreſi 79. cap. 4. & contra Canonis Laodiceni Latinos Interpretes contendit multijugæ eruditionis homo Johannes Morinus de ſacris Ordinationibus Exercitatione 10. Presbyterarum nomen Græcis eſſe ignotum. Nam Epiphanio ſermo habetur dumtaxat de novo Teſtamento, in quo ait *πρεσβύτιδας* nominari, non *πρεσβυτερίδας*. Sed & Morinum memoria deſtituit. Paucis enim annis antequam iſta ſcriberet, ediderat Pœnitentialia Opera Johannis Jejunatoris, & Johannis Monachi, ubi *πρεσβυτέρισσαι Presbyteræ, uxores Presbyterorum* non ſemel comparent. Adde quod à S. Baſilio in Regulis brevioribus Quæſt. 110. 111, *πρεσβυτέρισσα* (Antiſtitam vertunt. Rufinus Matrem Monaſterii, ſeniorem matrem) mentio ſit. Denique rem conficit, & diſſentientes jugulat Photius, cui in Nomocanone titulo 8. cap. penult. *πρεσβυτέρισσα* eſt, quæ Patribus Laodicenis *πρεσβῦτις*. Prætermiſi locum Origenis ad Johannis XIII. 12. &c. quia dum viveret Morinus, nondum Græcè in lucem prodierant illa Commentaria. Eum vide p. 390. E. Huetianæ Editionis. Vide etiam de Presbytidibus Palladium Præfatione Hiſtoriæ Lauſiacæ, & Antiochum Homil. 11. Ibid.

84. *Διπλοῦν διδόσθω τοῖς διακόνοις εἰς γέρας Χριστοῦ.*] Antiquus ille Turriani Adnotator, cùm putaſſet minorem Filio fieri Spiritum ſanctum per unam portionem Diaconiſſæ, duplicem Diaconi, quia cap. 26. Diaconiſſa dicitur figura Spiritûs ſancti, Diaconus verò Filii; non conſideraverat, hac præclarâ ſuâ ratiocinatione concluſum iri quòd à Conſtitutore Apoſtoli præferantur Spiritui ſancto, Chriſtóque æquiparentur. Presbyteris quippe aſſignat quoque duplam partem, in gratiam Apoſtolorum, quorum locum tenent. Verùm quis hoc credet: immò quis adeò obtuſi ſensûs, ut non intelligat ejuſcemodi comparationibus certos terminos eſſe præfigendos? Cæterùm præter Diataxes & Ignatianas Epiſtolas, in Presbyteris Apoſtolos cogitat apud Hierony-

mum

honorario ad vitam neceſſario. Nec verò facilè Præpoſito moleſtiam inferant, ſed cupita ſignificent per Miniſtros, id eſt, Diaconos, quibus utantur liberiùs. Neque enim ad Deum omnipotentem acceditur, niſi per Chriſtum. Quare ad eumdem modum quæcumque volunt Laici, per Diaconum Epiſcopo manifeſtent; atque ita ſententiam illius adimpleant. Nam apud priorem quoque populum, nihil ſacri in templo aut offe-
Mal. 2. 7. rebatur, aut fiebat abſque ſacerdote. *Labia enim ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & Legem requirent ex ore ejus*; ait alicubi Propheta: *quia Angelus Domini omnipotentis eſt.* Quòd ſi Dæmonum cultores in deteſtandis & abominandis ac impuris Deumque offendentibus ſacris ſuis, hucuſque ſancta ac divina æmulantur: quamquam verò comparatione initâ, longiſſimè à ſanctis cærimoniis ſecernenda ſit exſecrabilis ſuperſtitio: ſi tamen in illuſionibus ſuis, nihil ſine falſo ſacerdote offerunt, neque efficiunt; immò illum pontificem pro Lapidum ac Idolorum ore habent, atque quid facere jubeat exſpectant, ut quidquid juſſerit perficiant, tum abſque eo faciunt nihil, eumdemque flaminem honore proſequuntur, ipſius nomen quoque venerando, ad honorem inanimatarum ſtatuarum, & ad cultum malignorum ſpirituum. Si illi, inquam, qui vana & falſa opinantur, ſpémque ſuam nulla in re ſolidant, imitari tamen ſanctos ritus ſtudent: quanto æquius eſt vos; quorum fides evidentiſſima, ſpes certiſſima eſt, & à quibus exſpectatur glorioſa, perpetua, ac ſtabilis repromiſſio; venerari in Antiſtitibus Dominum Deum, & exiſtimare Epiſcopos eſſe os Dei?

ἐνοχλείτωσαν τῷ ἄρχοντι, ἀλλ' [85] διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἃ βούλονται σημαινέτωσαν, τουτέστι διὰ τῶν διακόνων, πρὸς οὓς καὶ πλεῖον παῤῥησιαζέσθωσαν. οὐδὲ γὰρ τῷ παντοκράτορι Θεῷ προσελθεῖν ἔστιν, ἐὰν μὴ διὰ τοῦ Χριστοῦ. οὕτως καὶ οἱ λαϊκοὶ πάντα ὅσα βούλονται, διὰ τοῦ διακόνου φανερούτω τῷ ἐπισκόπῳ ποιείτωσαν, καὶ οὕτω κατὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ ἐπιτελείτωσαν. οὐδὲ γὰρ πρότερον ἐν τῷ ἱερῷ ἁγίασμά τι προσεφέρετο ἢ ἐγίνετο ἄνευ τοῦ ἱερέως. Χείλη γὰρ ἱερέως φυλάξεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, φησί που ὁ προφήτης· ὅτι ἄγγελος κυρίου παντοκράτορός ἐστι. Εἰ γὰρ καὶ οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταὶ ἐν τοῖς μυσαροῖς καὶ βδελυκτοῖς καὶ ἀκαθάρτοις προσοχθίσμασιν αὐτῶν ἄχρι τοῦ δεῦρο τὰ ἅγια μιμοῦνται· καὶ μακρὰν μὲν ἐπὶ συγκρίσεως τὸ βδέλυγμα κεχώρισται τῶν ἁγίων· πλὴν ἐν τοῖς ἐμπαίγμασιν αὐτῶν, ἄνευ [86] τοῦ μηνυρίου οὐδὲν προσφέρουσιν, οὐδὲ ἐπιτελοῦσιν, ἀλλὰ στόμα νομίζουσι τῶν λίθων τὸ μηνύριον, περιμένοντες τί προστάξει ποιεῖν αὐτοῖς, καὶ πάντα ἃ ἂν προστάξῃ αὐτοῖς, ἐκεῖνα ἐπιτελοῦσι, καὶ ἄνευ αὐτοῦ ποιοῦσιν οὐδὲν, καὶ τιμῶσιν αὐτὸν τὸ μηνύριον. καὶ σεπτὸν αὐτοῦ ἡγοῦνται τὸ ὄνομα, εἰς τιμὴν τῶν ἀψύχων ξοάνων, καὶ εἰς λατρείαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων. εἰ δὲ ἐκεῖνοι μάταια καὶ διεψευσμένα δοξάζοντες, καὶ ἐπ' οὐδενὶ βεβαίῳ ἔχοντες τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα, ἐπιτηδεύουσι μιμεῖσθαι τὰ ἅγια· πόσῳ δίκαιον ὑμᾶς τοὺς φανοτάτην πίστιν καὶ ἀψευδῆ ἐλπίδα ἔχοντας, καὶ ἔνδοξον καὶ αἰώνιον καὶ ἀδιάπτωτον ἐπαγγελίαν ἀπεκδεχομένους, τιμᾷν διὰ τῶν προεστώτων κύριον τὸν Θεὸν, ἡγουμένους στόμα Θεοῦ εἶναι τοὺς ἐπισκόπους;

CAPUT XXIX.

Quæ ſit dignitas Epiſcopi, & Diaconi.

NAm ſi Aaron, quia verba, Moyſis nomine detulit ad Pharaonem, Propheta dictus eſt; Moſes verò, Deus Pharaonis, ut rex ſimul & pon-
Ex. 7. 1. tifex; quemadmodum ait illi Deus; *Poſui te Deum Pharaonis; & Aaron frater tuus erit tuus Propheta:* cur non vos quoque, internuncios verbi veſtri, inter Prophetas reputabitis, atque tamquam Deos coletis?

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κθ'.

Τίς ἡ ἀξία τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ διακόνου.

[87] ΕΙ γὰρ Ἀαρὼν ἐπειδὴ ἤγγελλε τῷ Φαραὼ παρὰ Μωσέως τοὺς λόγους, προφήτης ἤρηται, Μωσῆς δὲ Θεὸς τοῦ Φαραὼ, ὡς βασιλεὺς ὁμοῦ καὶ ἀρχιερεὺς, ὥς φησιν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν· Θεόν τέθεικά σε τῷ Φαραὼ, καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σου προφήτης· διὰ τί μὴ καὶ ὑμεῖς τοὺς μεσίτας ὑμῶν τοῦ λόγου, προφήτας εἶναι νομίσητε, καὶ ὡς Θεοὺς σεβασθήσεσθε;

ΚΕ-

mum Scriptor Epiſtolæ ad Ruſticum de ſeptem gradibus Eccleſiæ, qui etiam cum Noſtro Lectores ad Prophetas accommodat. De duplici parte legito I. Tim. V. 17. ibique Chryſoſtomum, Oecumenium, Theophylactum. Clara quoque ſunt verba Tertulliani adversùs Eccleſiam debacchantis; *Ad elogium gulæ tuæ pertinet, quod duplex apud te præſidentibus honor binis partibus deputatur, cum Apoſtolus duplicem honorem dederit, ut & fratribus & præpoſitis.* De jejuniis cap. ult. Apage ergo malè ingenioſam Rigaltii interpretationem. Videndum libri 8. caput 31. Ibid.

85. *Διὰ τῶν ὑπηρετῶν, τουτέστι διὰ τῶν διακόνων.*] Lib. 3. cap. 11. lib. 6. cap. 17. lib. 8. cap. 28. per ὑπηρέτας Subdiaconos intelligit. & cap. 10. lib. 8. ὑπηρεσίαν eodem in ſenſu (opinor) accipit, quam tamen ejuſdem libri cap. 13. videtur uſurpare pro cœtu omnium Clericorum Diacono ſubjectorum. Scilicet ὑπηρέται, Latinè Miniſtri, dicuntur aliquando Diaconi, aliquando Subdiaconi, aliquando Clerici non Sacerdotes à Diaconis ad infimos, aliquando demum Subdiaconi cum ſequentibus. Exempla ſunt obvia. De multis pauca indicabimus. Primam acceptionem invenies in Canone Sardicenſi 8. in Victorini Commentario in Apocalypſim, ubi Nicolaum Diaconum appellat Miniſtrum, & in Ambroſio ad Lucæ IX. 60. Alchuinus, vel alius, de divinis Officiis cap. 36. *Subdiaconus, Subminiſter, eò quod ſub Diacono ſit, id eſt, ſub Miniſtro.* Lege Sirmondum ad Ennodii Epiſt. 9. lib. 6. Secunda ſignificatio cernitur in pluribus Canonibus Synodi Laodicenæ, necnon in 69. S. Baſilii ex Interpretatione Balſamonis, & in ejuſdem Patris Epiſt. 181. ex Johanne Zonara & Matthæo Blaſtare mediis. Juxta tertiam S. Hilarius in Pſalmum CXXXIV. ad finem, totam Hierarchiam bifariam diſtribuit, in Sacerdotes & Miniſtros. Denique ultimo loquendi modo utitur Optatus lib. 1. pag. 39. & lib. 2. pag. 53. atque ex eo Theodorus Balſamon exponit Canonem 10. Neocæſarienſem. Obſervarunt etiam viri docti, in Canone Eliberitano 33. Presbyteros *Miniſtros* appellari. Ibid.

86. Τοῦ μηνυρίου.] Dixi ad Barnabæ caput 9. Addo nunc, forſan ab Epiphanio Epimenidem appellatum fuiſſe μηνύριον τῶν παρὰ Κρησὶν εἰδώλων, non μάντιν, quod ſenſu nullo aut falſo ediderunt, Hæreſi 42, p. 160. Ibid.

87. Εἰ γὰρ Ἀαρὼν.] Sacra duo Moſis & Aaronis Epitheta dilucidaverat Theodoritus Quæſtione 17. in Exodum: ſed illius declaratio hodie manca eſt, intricata, & tenebris plùſquam Cimmeriis obvoluta. πῶς ἐγένετο τοῦ Ἀαρὼν (Melius Codices Regii Φαραὼ) Θεὸς ὁ Μωσῆς. Ὥσπερ ὁ Θεὸς προσέταττε τῷ Μωσῇ, οὕτως ὁ Μωσῆς τῷ Ἀαρών. διὸ δὴ καὶ προφήτης ὁ Ἀαρὼν προσηγορεύθη τοῦ Μωσέως. *Quo modo Moſes fuit Deus Aaronis? (imo Pharaonis) Quemadmodum Deus imperabat Moſi, ita Moſes Aaroni. Quamobrem etiam Aaron vocatus eſt propheta Moſis.* Quis hæc percipiat ac explicet? Nemo, Hercule, nemo. Niſi loco facis admoveat Catenam Græcorum Patrum in Pentateuchum, editam ſolummodo Latinè Franciſco Zephyro Interprete, in qua ad Exodi caput 7. legitur ex Theodoreto; *Ecce conſtitui te Deum Pharaonis & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Id verò quo pacto? Perinde ac Deus præcipiebat, inſtruebatque Moſen, Moſes Aaron ipſum inſtruebat. quocirca propheta dictus eſt Aaron fratris ſui, id eſt, interpres; Moſes verò Deus Pharaonis, quaſi judex & magiſter.* Quo fit ut ſcriptum videatur à magno Interprete, hoc ferè modo; πῶς ἐγένετο τοῦ Φα-

ραὼ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λ'.

Ὅπως χρὴ τοὺς λαϊκοὺς πειθαρχεῖν τοῖς διακόνοις.

Νῦν γὰρ ὑμῖν μὲν ὁ Ἀαρών ἐστιν ὁ διάκονος, Μωυσῆς δὲ ὁ ἐπίσκοπος. εἰ οὖν ἐῤῥέθη Μωυσῆς ὑπὸ κυρίου Θεὸς, καὶ ὑμῖν ὁ ἐπίσκοπος ὡς Θεὸς τετιμήσθω, καὶ ὁ διάκονος ὡς προφήτης αὐτοῦ. ὡς γὰρ ὁ Χριστὸς ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ποιεῖ, οὕτως οὐδὲ ὁ διάκονος ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου· καὶ ὥσπερ υἱὸς ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐκ ἔστιν, οὕτως οὐδὲ διάκονος ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου· καὶ ὥσπερ ὑπόχρεως υἱὸς πατρὶ, οὕτω καὶ πᾶς διάκονος ἐπισκόπῳ· καὶ ὥσπερ ὁ υἱὸς ἄγγελός ἐστι καὶ προφήτης τοῦ πατρὸς, οὕτως καὶ [28] ὁ διάκονος ἄγγελος καὶ προφήτης ἐστὶ τοῦ ἐπισκόπου. διὸ καὶ πάντα τὰ ἐπιτελούμενα ὑπ' αὐτοῦ εἴς τινα, ἐμφανῆ τῷ ἐπισκόπῳ γινέσθω, καὶ δι' αὐτοῦ πληρούσθω.

CAPUT XXX.

Quo modo oportet Laicos obedire Diaconis.

NUnc enim vobis loco Aaronis eſt Diaconus, Moyſis autem loco Epiſcopus. Cùm igitur Moyſes à Domino appellatus ſit Deus; à vobis Epiſcopus tamquam Deus obſervetur, & Diaconos ut Propheta ejus. Nam ſicuti Chriſtus ſine Patre nihil agit; ita nec Diaconus ſine Epiſcopo: & ſicut Filius ſine Patre noo ſubſiſtit; ita neque Diaconus ſine Epiſcopo: & ſicut Filius debitor eſt Patri; ſic & omois Diaconus Epiſcopo: atqoe ut Filius, Patris Angelus ac Propheta eſt; ſic & Diaconus Angelus eſt ac Propheta Epiſcopi. Quocirca quæcumque Diaconus erga quempiam facit, manifeſta fiant Epiſcopo, per quem & perficiantur.

Ignat. ad Magneſ. 7. — Iſ. 9. 6. — Deut. 18. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λα'.

Ὅτι μὴ χρὴ τὸν διάκονον ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου τι πράττειν.

Μηδὲν δὲ ποιείτω τὸ σύνολον ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, μηδέ τινι διδότω τι ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης. ἐὰν γὰρ ὡς θλιβομένῳ τινὶ λάθρα τοῦ ἐπισκόπου διδῷ τινι, εἰς λοιδορίαν τοῦ ἐπισκόπου δώσει, καὶ διαβάλλει αὐτὸν ὡς ἀμελοῦντα τῶν θλιβομένων· ὁ δὲ ἐπίσκοπον ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ κακολογῶν, Θεῷ προσπταίει, οὐκ ἀκούσας αὐτοῦ εἰπόντος· Θεοὺς οὐ κακολογήσεις. Οὐ γὰρ περὶ λίθων ἢ ξύλων προσοχθισμάτων ἐνομοθέτει, βδελυκτῶν ὄντων διὰ τὴν ψευδωνυμίαν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν κριτῶν, οἷς καὶ εἶπεν, ὅτι θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου.

CAPUT XXXI.

Quòd non oporteat Diaconum ſine Epiſcopo quidpiam facere.

NIhil verò prorſus ſine Epiſcopo faciat, nec ulli quidpiam abſque illius voluntate largiatur. Si enim clam Epiſcopo, dederit alicui quaſi egenti; in Epiſcopi contumeliam tribuet, quem accuſat negligentiæ erga calamitoſos: qui autem de Epiſcopo, ſive per ſermonem, ſive per actionem detrahit, Deum offendit, cojus hanc vocem noo audit; *Diis ne maledicito.* Non enim de lapideis aut ligneis Idolis, quæ quòd falsò divinum nomen geraot abominabilia ſunt, legem ferebat; ſed de ſacerdotibus & judicibus; quibus alibi dixit; *Dii eſtis, & filii Altiſſimi.*

Ex. 22. 28. — Pſ. 81. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λβ'.

Ὅτι μὴ χρὴ τὸν διάκονον παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου διδόναι τινὶ, ἐπὶ διαβολῇ γὰρ τοῦ ἐπισκόπου τοῦτο περιέξει.

Εἰ οὖν γινώσκεις, ὦ διάκονε, θλιβόμενόν τινα, ὑπομνήσας τὸν ἐπίσκοπον, οὕτω δίδου· ἀλλὰ μὴ λαθραίως εἰς λοιδορίαν αὐτοῦ τι ἐπιτέλει, ἵνα μὴ κατ' αὐτοῦ γογγυσμὸν ἐγείρῃς· οὐ γὰρ κατ' αὐτοῦ ὁ γογγυσμὸς γενήσεται, ἀλλὰ κατὰ κυρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκούσεται ὁ διάκονος καὶ οἱ λοιποὶ, ὡς Ἀαρὼν καὶ Μαρία καταλαλήσαντες Μωσέως ἤκουσαν· Πῶς οὐκ ἐφοβήθητε καταλαλῆσαι κατὰ Μωσῆ τοῦ θεράποντός μου; Καὶ πάλιν αὐτὸς Μωσῆς φησὶ τοῖς ἐπισυναχθεῖσιν αὐτῷ· Οὐ γὰρ καθ' ἡμῶν ὁ γογγυσμὸς ὑμῶν ἐστιν, ἀλλὰ κατὰ κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ὁ λαϊκὸν εἰρηκὼς ῥακὰ ἢ μωρὸν, οὐκ ἀτιμώρητος, [29] ὡς ὑβρίσας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, τί ἂν

CAPUT XXXII.

Quòd non oporteat Diaconum præter voluntatem Epiſcopi dare ullis; id enim in calumniam Epiſcopi ceſſurum.

SI qoem ergo, Diacone, tribulationem pati cognoſcis; admone Epiſcopum, & inde eroga: nec verò clàm in contumeliam illius quidquam opereris, ne contra eum murmurationem ſuſcites: oon enim adversùs ipſum murmur orietur, ſed adversùs Dominum Deum, audietqoe Diaconus cum reliquis, quod audierunt Aaron & Maria, quando Moſi detraxerunt; *Quo modo non timuiſtis detrahere de Moyſe ſervo meo?* Et iterum ipſe Moyſes ad eos qoi convenerant adversùs ipſum, ait; *Non enim contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum Deum noſtrum.* Si enim qui Laicum *Racam* aut fatuum appellaverit, oon feret impunè, ot pote qui nomeo Chriſti in Chriſtiano ho-

Num. 12. 8. — Ex. 16. 8. — Mat. 5. 22.

…ραὼ Θεὸς ὁ Μωϋσῆς, καὶ τοῦ Μωϋσέως προφήτης Ἀαρὼν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ; Ὥσπερ ὁ Θεὸς προσέταττε τῷ Μωϋσῇ, οὕτως ὁ Μωϋσῆς τῷ Ἀαρών. διὸ δὴ καὶ προφήτης ὁ Ἀαρὼν προσηγορεύθη τοῦ Μωϋσέως τουτέστιν ἑρμηνευτής· καὶ ὁ Μωϋσῆς Θεὸς τοῦ Φαραώ, ὡς κριτὴς καὶ διδάσκαλος. Hoc eſt; *Quo modo Moſes fuit Deus Pharaonis, & Moſis propheta Aaron frater ejus? Quemadmodum Deus mandata dabat Moſi, ita Moſes Aaroni. Quare & Aaron vocatur eſt propheta Moſis, hoc eſt, interpres; & Moſes Deus Pharaonis, ut judex & magiſter.* Præclarè in Catena manu ſcripta Acacius, ὡς γὰρ ὁ Θεὸς διὰ προφητῶν λαλεῖ τοῖς ἀνθρώποις, οὕτω καὶ ὁ Μωϋσῆς διὰ Ἀαρὼν τῷ Φαραώ. διὸ ἑρμηνεύων τὸν νοῦν τοῦ λόγου φησί· Καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σου προφήτης. *Quemadmodum Deus per Prophetas hominibus loquitur; ita & Moyſes per Aaronem Pharaoni.* Unde Scriptura exponens ſenſum dicti ait; *Et Aaron frater tuus erit tuus propheta.* Legatur Exod. IV. 16. COT.

28. Διάκονος ἄγγελος καὶ προφήτης ἐστὶ τοῦ ἐπισκόπου.] Circa primum Pſeudo Hieronymus Epiſtolà de ſeptem Ordinibus Eccleſiæ, ait ubi de Diaconis; *Hi ſunt, quos in Apocalypſi legimus, ſeptem Angeli Eccleſiarum.* Circa poſterius in Alcuino cap. 39. lib. de divinis Officiis; *Procedens Pontifex in perſona Chriſti, ducit ſecum Prophetas, id eſt, Diaconos.* Ibid.

29. Ὡς ὑβρίσας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα.] Is qui fragmenta quædam Conſtitutionum inventa interpretatus eſt Carolus Capellius Venetus, quæ Petro Crabbe in Editione Conciliorum ann. 1551. collocavit, legebat τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον. Vertit enim *Chriſti legem.* Nec ſpernenda ea lectio. Ibid.

homine contumelia affecerit; quid ſi aliquis loquatur contra Epiſcopum? per quem Dominus dedit vobis Spiritum ſanctum, in impoſitione manuum; per quem ſancta dogmata didiciſtis, Deum cognoviſtis, & in Chriſtum credidiſtis; per quem à Deo cogniti eſtis; per quem ſignati eſtis oleo exſultationis & unguento intelligentiæ; per quem filii lucis eſtis effecti; per quem in Baptiſmo veſtro Dominus Epiſcopali manûs impoſitioni teſtimonium præbens, ſuper unumquemque veſtrûm ſacram emiſit vocem, dicens; *Filius meus es tu; ego hodie genui te.* O homo, per Epiſcopum Deus te adoptat in filium: agnoſce fili, dexteram quæ mater tua eſt; ama eum qui poſt Deum pater tuus exſiſtit; talem venerare.

Pſ. 2. 7.

τις κατ' ἐπισκόπου εἴπῃ; δι' οὗ τὸ ἅγιον πνεῦμα ὁ κύριος ἐν ὑμῖν ἔδωκεν ἐν τῇ χειροθεσίᾳ, δι' οὗ ἅγια δόγματα μεμαθήκατε, καὶ Θεὸν ἐγνώκατε, καὶ εἰς Χριστὸν πεπιστεύκατε, δι' οὗ ἐγνώσθητε ὑπὸ Θεοῦ, δι' οὗ ἐσφραγίσθητε ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως καὶ μύρῳ συνέσεως, δι' οὗ υἱοὶ φωτὸς ἀνεδείχθητε, δι' οὗ ὁ κύριος ἐν τῷ φωτισμῷ ὑμῶν τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειροθεσίᾳ μαρτυρῶν, ἐφ' ἕκαστον ὑμῶν [90] τὴν ἱερὰν ἐξήχησε φωνήν, λέγων· Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Διὰ τοῦ ἐπισκόπου σου ὁ Θεὸς υἱοποιεῖταί σε, ἄνθρωπε· γνώριζε υἱέ, τὴν δεξιὰν τὴν μητέρα σου, στέργε τὸν μετὰ Θεὸν γενόμενόν σου πατέρα, καὶ σέβου τοῦτον.

CAPUT XXXIII.

Quo modo oporteat ſacerdotes, utpote patres ſpirituales, honorare, ac veneratione dignos habere.

Ex. 20 12. Nam ſi de parentibus carnalibus divina oracula pronunciant; *Honora patrem tuum & matrem tuam, ut bene tibi ſit:* &; *Qui maledicit patri vel matri, morte intereat:* quanto magis de patribus ſpiritualibus admonet vos Scriptura, honorandos illos ac diligendos, tamquam beneficos, & ad Deum legatos; eos qui per aquam regenerârunt vos, qui Spiritu repleverunt, qui verbo lactarunt, qui in doctrina educaverunt, qui monitis ſtabiliverunt, qui corpore ſalutari & pretioſo ſanguine vos dignati ſunt, qui à peccatis abſolverunt, & ſacroſanctæ Euchariſtiæ fecerunt participes, quique vos promiſſionis Dei conſortes ac cohæredes conſtituerunt? Hos venerati, omni honorum genere proſequimini: quoniam à Deo poteſtatem vitæ & necis acceperunt, in judicandis peccatoribus condemnandiſque ad mortem æterni ignis, & in abſolvendis à peccato illis qui convertuntur, iiſdemque vitæ reddendis.

Ex. 21. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λγ'.

Ὅπως χρὴ τιμᾶν τοὺς ἱερεῖς, καὶ στέργειν ὡς πνευματικοὺς γονεῖς.

Εἰ γὰρ περὶ τῶν κατὰ σάρκα γονέων φησὶ τὸ θεῖον λόγιον· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται· Καί· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω· πόσῳ μᾶλλον περὶ τῶν πνευματικῶν γονέων ὑμῖν ὁ λόγος παραινέσει τιμᾶν αὐτούς, καὶ στέργειν, ὡς εὐεργέτας, καὶ πρεσβευτὰς πρὸς Θεόν, τοὺς δι' ὕδατος ὑμᾶς ἀναγεννήσαντας, τοὺς τῷ ἁγίῳ πνεύματι πληρώσαντας, τοὺς τῷ λόγῳ γαλακτοτροφήσαντας, τοὺς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀναθρεψαμένους, τοὺς ἐν ταῖς νουθεσίαις στηρίξαντας, τοὺς τοῦ σωτηρίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος ἀξιώσαντας ὑμᾶς, τοὺς τῶν ἁμαρτιῶν λύσαντας, καὶ τῆς ἁγίας καὶ ἱερᾶς εὐχαριστίας μετόχους ποιήσαντας, καὶ τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ κοινωνοὺς καὶ συγκληρονόμους θεμένους ὑμᾶς; τούτους εὐλαβούμενοι τιμᾶτε παντοίαις τιμαῖς· οὗτοι γὰρ παρὰ Θεοῦ ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν εἰλήφασιν ἐν τῷ δικάζειν τοὺς ἡμαρτηκότας καὶ καταδικάζειν εἰς θάνατον πυρὸς αἰωνίου, καὶ λύειν ἁμαρτιῶν τοὺς ἐπιστρέφοντας, καὶ ζωογονεῖν αὐτούς.

CAPUT XXXIV.

Quòd principibus ac regibus præſtantiores ſint ſacerdotes.

Hos principum ac regum loco vobis præeſſe exiſtimate; his tamquam regibus vectigalia offerte: nam de bonis veſtris ipſi eorumque domeſtici ali debent. Quod in Regnorum primo libro Samuel populo edixit de rege; quod in Levitico Moyſes de ſacerdotibus: idem nos vobis edicimus de Epiſcopis. Nam ſi illic populus proportione tanti regis ſubminiſtrabat tributa; nonne

Cap. 8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λδ'.

Ὅτι τῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων εἰσὶ κρείττους οἱ ἱερεῖς.

Τούτους ἄρχοντας ὑμῶν καὶ βασιλεῖς [91] ἡγεῖσθε νομίζετε, καὶ δασμοὺς ὡς βασιλεῦσι προσφέρετε· ἐξ ὑμῶν γὰρ αὐτούς τε καὶ τοὺς συνοίκους αὐτῶν τρέφεσθαι χρή. Ὡς Σαμουὴλ διετάξατο πρὸς τὸν λαὸν περὶ τοῦ βασιλέως, ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν, καὶ Μωσῆς περὶ τῶν ἱερέων, ἐν τῷ Λευϊτικῷ· οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑμῖν περὶ τῶν ἐπισκόπων διαγορευόμεθα. Εἰ γὰρ ἐκεῖ πλῆθος τοσούτου βασιλέως ἀναλόγως τὰς ὑπο-

90. *Τὴν ἱερὰν ἐξήχησε φωνήν*] In Anſelmo ad Matt. III. ult. *Dicitur ergo*: Hic eſt filius meus: *quia fideles in Baptiſmate filii Dei efficiuntur. Unicuique enim dicitur: Hic qui prius erat filius Diaboli, modo eſt filius meus*, &c. Crediderim Noſtrum ex eorum numero exſtitiſſe, qui in exemplaribus Biblicis repererant, υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. *Filius meus es tu; ego hodie genui te.* S. Auguſtino dicente in lib. 2. de conſenſu Evangeliſtarum cap. 14. *Illud vero quod nonnulli Codices habent ſecundum Lucam, hoc illâ voce ſonuiſſe quod in Pſalmo ſcriptum eſt*, Filius meus es tu; ego hodie genui te: *quamquam in antiquioribus Codicibus Græcis non inveniri perhibeatur, tamen ſi aliquibus fide dignis exemplaribus confirmari poſſit, quid aliud quam utrumque intelligendum eſt quolibet verborum ordine de cœlo ſonuiſſe?* Et in Enchiridio ad Laurentium cap. 49. *Vox illa Patris quæ ſuper baptizatum* Chriſtum *facta eſt, Ego hodie genui te.* Eamque lectionem, υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, repetente S. Methodio in Convivio Virginum Orat. 8. p. 107. ſicut & Latinam, *Filius meus es tu; ego hodie genui te*, Auctore Quæſtionum Veteris & novi Teſtamenti Quæſtione 54. & poſtea Quæſtione 45. Marcello in Apocrypho libello de conflictu Petri Apoſtoli & Simonis magi, quem edidit ad finem Bibliothecæ Pontificiæ Ludovicus *Jacob*; necnon B. Hilario de Trinitate lib. 8. paullo ante medium, lib. 12. etiam ante medium, & Canone 2. in Matthæum: quo ultimo in loco, eſſe Matthæi agnoſcit. Qui tamen Hilarius in Pſalm. CXXXVIII. 1. vulgari utitur ſcripturâ Matth. III. 17. & libro 9. de Trinit. multo poſt initium illam cum alio ejuſdem Evangelii textu cap. 17. verſ. 5. permiſcet ac confundit, pari memoriæ errato atque Optatus lib. 4 circa finem, Epiphanius Hær. 51. n. 30. & Hær. 76. p. 969. ac is qui putatur eſſe Gregorius Thaumaturgus Orat. εἰς τὰ ἅγια θεοφάνεια. Denique, tradente S. Epiphanio Hæreſeos 30. ſectione 13. referti in Ebionæorum Evangelio ſecundum Matthæum, tres voces cœlitus lapſas in Domini Baptiſmo; *Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacui.* Et, *Ego hodie genui te.* Et, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Unde veriſimile fit in veterum Matthæum atque in Lucam prædicta verba irrepſiſſe. COT.

91. Ἡγεῖσθε νομίζετε.] An ſcripſerat ſolummodo ἡγεῖσθε: & νομίζετε gloſſa eſt? Caveant Interpretes. Ibid.

92. Ὅσῳ

στρατείας ἐδίδου, πόσῳ μᾶλλον νῦν ὁ ἐπίσκοπος λαμβάνων ὀφείλει παρ' ὑμῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῷ ὡρισμένα πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ κληρικῶν; εἰ δὲ δεῖ καί τι προσθεῖναι τῷ λόγῳ, πλεῖον οὗτος λαμβανέτω, ἢ ἐκεῖνος τὸ παλαιόν· ὁ μὲν γὰρ στρατιωτικὰ μόνον διεῖπε, πόλεμον καὶ εἰρήνην ἀναδεδεγμένος εἰς φυλακὴν σωμάτων, ὁ δὲ τὴν εἰς Θεὸν ἱερωσύνην, σῶμα καὶ ψυχὴν περιστέλλων κινδύνων. [92] Ὅσῳ τοίνυν ψυχὴ σώματος κρείττων, τοσούτῳ ἱερωσύνη βασιλείας· δεσμεῖ γὰρ αὕτη καὶ λύει τοὺς τιμωρίας ἢ ἀφέσεως ἀξίους. Διὸ τὸν ἐπίσκοπον στέργειν ὀφείλετε ὡς πατέρα, φοβεῖσθαι ὡς βασιλέα, τιμᾶν ὡς κύριον, τοὺς καρποὺς ὑμῶν καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ὑμῶν εἰς εὐλογίαν ὑμῶν προσφέροντες αὐτῷ, τὰς ἀπαρχὰς ὑμῶν, καὶ τὰς δεκάτας ὑμῶν, καὶ τὰ ἀφαιρέματα ὑμῶν, καὶ τὰ δῶρα ὑμῶν διδόντες αὐτῷ ὡς ἱερεῖ Θεοῦ, ἀπαρχὴν σίτου, οἴνου, ἐλαίου, ὀπώρας, [93] ἐρίων, καὶ πάντων ὧν Κύριος ὁ Θεὸς ἐπιχορηγεῖ ὑμῖν. Καὶ ἔσται σοι ἡ προσφορά σου δεκτὴ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, καὶ εὐλογήσει Κύριος τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου, καὶ πληθυνεῖ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς σου· ὅτι εὐλογία εἰς κεφαλὴν τοῦ μεταδιδόντος.

multo magis nunc debet Epiſcopus à vobis accipere, quæ ipſi à Deo conſtituta ſunt, ad alendum eum & Clericos ejus? Immò ſi quid ampliùs dici par eſt, hic plus accipiat, quàm olim ille: quandoquidem ille militaria tantùm obibat munia; belli ac pacis pro cuſtodia corporum, arbiter; hic verò Dei ſacerdotium adminiſtrat, periculorum corporis ac animæ averruncus. Quanto igitur anima præſtat corpore, tanto ſacerdotium regno: ligat enim ac ſolvit, prout quis pœnâ vel veniâ dignus eſt. Quare Epiſcopum diligere ut patrem debetis, vereri ut regem, honorare ut dominum; offerendo ei in benedictionem veſtram fructus veſtros atque manuum veſtrarum opera; tribuendo ipſi tamquam Dei ſacerdoti veſtras primitias ac decimas, veſtra exceptitia ac munera; primitias frumenti, vini, olei, pomorum, lanæ, omnium denique quæ vobis Deus conceſſerit. Si ita te geſſeris, erit oblatio tua accepta in odorem ſuavitatis Domino Deo tuo, & benedicet Dominus operibus manuum tuarum, & multiplicabit bona terræ tuæ; quoniam *Benedictio in caput ejus qui largitur.* Prov. 11. 26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λε'.

Ὅτι παρακελεύονται οἱ νόμοι καρποφορεῖν· ὁμοίως καὶ τὸ εὐαγγέλιον.

Χρὴ δὲ ὑμᾶς γινώσκειν, ὅτι εἰ καὶ ἐῤῥύσατο ὑμᾶς Κύριος τῆς δουλείας τῶν ἐπεισάκτων δεσμῶν, καὶ ἐξήγαγεν ὑμᾶς εἰς ἀνάψυξιν, μηκέτι ἐάσας ὑμᾶς θύειν ἄλογα ζῷα περὶ ἁμαρτιῶν, καὶ καθαρισμῶν καὶ ἀποπομπαίων καὶ λουτρῶν συνεχῶν καὶ περιῤῥαντηρίων· [94] οὐ δήπου καὶ τῶν εἰσφορῶν ὑμᾶς ἠλευθέρωσεν, ὧν ὀφείλετε τοῖς ἱερεῦσι, καὶ τῶν εἰς τοὺς δεομένους εὐποιϊῶν. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος ὑμῖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· Ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὕτως οὖν πλεονάσει ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν, ἐν τῷ πλείονα ὑμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῶν ἱερέων καὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν χηρῶν καὶ πάντων δεομένων· ὡς γέγραπται· Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ πάλιν· Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. Καὶ πάλιν· [95] Ψυχὴ εὐλογουμένη πᾶσα ἁπλῆ. Οὕτως οὖν ποιήσεις σύ, ὡς ὁ Κύριος

CAPUT XXXV.

Quòd Judaicæ leges, & Evangelium, præcipiant munerum oblationem.

SCire autem vos oportet, quòd licèt liberaverit vos Dominus à ſervitute aſcitorum vinculorum, eduxeritque in refrigerium ac recreationem, non ampliùs permittens vobis brutarum animantium ſacrificia pro delictis; & licèt exemerit vos ab expiationibus, victimis emiſſariis, lavationibus aſſiduis, & luſtralibus aſperſionibus: neutiquam tamen à collationibus, quas ſacerdotibus debetis, vos liberavit, nec à munificentia erga pauperes. Vobis enim ait in Evangelio Dominus; *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plusquam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Mat. 5. 21. Sic igitur redundabit juſtitia veſtra; cùm majorem ſacerdotum, pupillorum, viduarum, egentiumque omnium curam geſſeritis: ſicut ſcriptum eſt; *Diſperſit, dedit pauperibus; juſtitia ejus manet in ſæcula.* Pſ. 111. 9. Et rurſus; *Eleemoſynis & fide purgantur peccata.* Prov. 15. 27. Et iterum; *Anima quæ benedicit, tota recta eſt.* Prov. 11. 25. Ita ergo tu fac

92. Ὅσῳ τοίνυν ψυχὴ σώματος κρείττων.] Eamdem rationem cur Sacerdotalis dignitas Regiæ præferri debeat, adducit quoque inter alias S. Chryſoſtomus tum aliìs, tum præcipuè Homil. 4. de verbis Eſaiæ, Lib. 3. de Sacerdotio cap. 1. & Homil. 15. in II. ad Corinthios. Cum quo tam in re, quàm in cauſſis rei conſentiunt vulgò ſancti Patres. Quinimo apud Philonem Judæum libro de legatione ad Caium, Pontificatus tanto ſupra regnum extollitur, quanto Deus & divina hominibus & humanis excellunt. Unde injuſta fertur à Theodoro Balſamone ad Canonem 7 Trullanum cenſura in eos, qui Eccleſiaſticas dignitates Imperatorius anteponunt. Sozomenus libro 2. extremo, narrans de Imperatorum & Pontificum ſepultura in eadem Apoſtolorum Eccleſia. *ὡς καὶ τῆς ἱερωσύνης ὁμοτίμου τῇ βασιλείᾳ οὔσης, μᾶλλον μὲν οὖν ἐν τοῖς ἱεροῖς τόποις καὶ τὰ πρεσβεῖα ἐχούσης.* COT.

93. Ἐρίων.] Ille Capellius, de quo paullo ſuprà, vertendo *ſobolis*, oſtendit à ſe lectum γονῆς. Vide lib. 7. cap. 29. Ibid.

94. Οὐ δήπου καὶ τῶν εἰσφορῶν ὑμᾶς ἠλευθέρωσεν.] Veteris Legis Decimæ, *δεκάτη, δευτεροδεκάτη, τριτοδεκάτη*, (ut cum Hieronymo loquar circa initium libri 14. in Ezechielem) primitiæ, portiones, voluntaria, dona, miniſteria, victimæ, fructus, vota, primitiva, primogenita, omneſque oblationes ac penſiones ſacræ duo complectebantur; nimirum, naturale aliquid, & aliquid quod vocant poſitivum. Ad naturam, ſive ad rectam rationem moreſque bonos pertinebat ſacris operantium & paupertate afflictorum ſuſtentatio per ejuſmodi collationes: poſitivum verò & certis regulis à Deo determinatum erat reliquum. Atque poſteriori quidem per novum Teſtamentum abrogato, prius obligat etiam Chriſtianos: qui tenentur, ſive dando decimas & primitias, ſive alio quo Eccleſiæ viſum fuerit modo, Clericorum & inopum neceſſitatibus ſubvenire. Hinc interdum Patres de Decimis tamquam abolitis diſſerunt, ut Epiphanius Hæreſi 8. cap. 6. & Chryſoſtomus Homil 74. in Matthæum interdum non ſublatas fuiſſe aiunt, ut ſanè Origenes Hom. 11. in Numeros, ubi conſimiliter Δευτερωσεῖ adhibet teſtimonium Matth. V. 21 & obiter Chryſoſtomus Oratione 5. adverſùs Judæos, atque Pſeudo Chryſoſtomus ad Matth XXIII 23. Præterea ad Decimas Deo Eccleſiæque perſolvendas habemus exhortationes SS. Ambroſii, Auguſtini, aliorum. *Domus tunc*, inquit Martyr Cyprianus in fine Tractatûs de unitate Eccleſiæ *& fundos venundabant, & theſauros ſibi in cælo reponentes, diſtribuenda in uſus indigentium precia Apoſtolis offerebant. At nunc de patrimonio nec decimas damus; & cùm vendere jubeat Dominus, emimus potiùs & augemus.* Et B. Hieronymus ad Malachiæ caput 3. *Quod de decimis primitiiſque diximus, quæ olim dabantur à populo Sacerdotibus ac Levitis, in Eccleſia quoque populis intelligite, quibus præceptum eſt, non ſolùm decimas dare & primitias, ſed & vendere omnia quæ habent, & dare pauperibus, & ſequi Dominum Salvatorem. Quod ſi facere nolumus, ſaltem Judæorum imitemur exordia, ut pauperibus partem demus ex toto, & Sacerdotibus ac Levitis honorem debitum deferamus.* Ibid.

95. Ψυχὴ εὐλογουμένη πᾶσα ἁπλῆ.] Vulgata ex Hebræo Proverb. XI. 25. *Anima quæ benedicit, impinguabitur.* LXX. verò, Ψυχὴ εὐλογουμένη, aut εὐλογοῦσα πᾶσα ἁπλῆ. Ubi Græcus Explanator cum SS. Chryſoſtomo Homil. 16 in Johannem, Ambroſio libro de Iſaac & anima cap. 2. Hieronymo lib. 3. adverſùs Ru num cap. ult. (quo loci interpunctio mutari debet) verbum εὐλογοῦμαι in ſenſu paſſivo accipit, minùs aptè, ſi non ad mentem Scriptoris, ſaltem ad Verſ-

νειν· Καὶ πάλιν· [99] Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι· Ὑμῖν γὰρ οὐκ ἐπιτέτραπται· τοὐναντίον γὰρ εἴρηται τοῖς ἔξω τοῦ ἀξιώματος τοῦ δικαστοῦ, ἢ διδασκαλικοῦ ὑπάρχουσι· Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθήσεσθε.

juſtum judicare: & rurſum; *Eſtote probi trapezitæ:* Deut. 1. 16. & 16. 18. vobis autem id non eſt permiſſum; immò contrà, Zach. 7. 9. iis qui dignitatem aut judicis aut magiſtri non habent, dictum eſt; *Nolite judicare, & non judicabimini.* Luc. 6. 37.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λζ.

Περὶ κατηγόρων καὶ συκοφαντῶν· καὶ ὅπως χρὴ μὴ προχείρως πιστεύειν ἢ ἀπιστεῖν τούτοις τὸν κριτήν, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως.

ΤΟὺς μέν τοι ἐπίσκοπον δεῖ κρίνειν ὀρθῶς, καθὼς γέγραπται· Τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνετε. Καὶ ἀλλαχοῦ· Τί δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; Γίνεσθε οὖν ὡς ἀργυραμοιβοὶ ἐπιστήμονες. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τὰ φαῦλα τῶν νομισμάτων ἀποκρίνουσι, τὰ δὲ δόκιμα οἰκειοῦνται· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τὸν ἐπίσκοπον χρή, τὰ μὲν ἄμωμα κατέχειν, τὰ δὲ ἐπίμωμα ἢ θεραπεύειν, ἢ ἀνιάτως νοσοῦντα ἀπορρίπτειν· καὶ μὴ ταχέως κόπτειν, μηδὲ οἷς δή ποτε πιστεύειν· ἐγχωρεῖ γάρ τινας καὶ διὰ ζῆλον ἢ φθόνον κατά τινος ἀδελφοῦ ἐνστήσασθαι ψευδῆ κατηγορίαν· ὡς οἱ δύο πρεσβύτεροι ἐπὶ τῆς Σωσάννης ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἡ Αἰγυπτία ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ. σὺ δὲ ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος τὰ τοιαῦτα μὴ προχείρως προσδέχου, ἵνα μὴ ἀνέλῃς τὸν ἀθῷον καὶ ἀποκτείνῃς τὸν δίκαιον. ὁ γὰρ τοιαῦτα προσδέχεσθαι θέλων, ὀργῆς πατήρ ἐστι μᾶλλον ἢ εἰρήνης· ὅπου δὲ ὀργή, ἐκεῖ ὁ Κύριος οὐκ ἔστιν· ἡ γὰρ ὀργὴ τοῦ Σατανᾶ ὑπάρχουσα φίλη, λέγω δὲ, ἡ παρὰ τὸ δίκαιον κινουμένη διὰ τῶν ψευδαδέλφων, οὐδέποτε ἀφίησι γενέσθαι ὁμόνοιαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. ὅθεν ἐπιγινώσκοντες τοὺς τοιούτους ἄφρονας, ἐριστὰς, ζηλωτὰς, χαιρεσικάκους, μὴ πιστεύετε αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ παρατηρεῖσθε τοὺς τοιούτους, ἀκούοντές τι παρ' αὐτῶν κατὰ ἀδελφοῦ· ὅτι οὐδὲν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν φόνος· καὶ οὗ τις οὐχ ὑπονοεῖ, καταβάλλουσιν ἄνδρα. σὺ οὖν πρόσεχε τῷ κατηγορηθέντι. ἐν σοφίᾳ παρατηρῶν τὴν ἀναστροφὴν αὐτοῦ, τίς καὶ ὁποία τυγχάνει· καὶ εἰ εὕροις αὐτὸν ἀληθεύοντα, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διδαχὴν ποίησον, καὶ μόνον παραλαβὼν τὸν κατηγορηθέντα, ἔλεγξον αὐτὸν, ὅπως μετανοήσῃ, μηδενός σοι συμπαρόντος· εἰ δὲ οὐ πεισθείη, γενόμενος δεύτερος, ἢ τρίτος, οὕτως αὐτῷ ὑπόδειξον τὸ πλημμέλημα, νουθετήσας αὐτὸν ἐν πρᾳότητι καὶ παιδείᾳ· ὅτι ἐν καρδίᾳ ἀγαθῇ ἀναπαύσεται σοφία· ἐν δὲ καρδίᾳ ἀφρόνων οὐ διαγινώσκεται.

CAPUT XXXVII.

De accuſatoribus & delatoribus; & quòd judex non debeat illis facilè credere, vel non credere, ſed adhibitâ diligenti inquiſitione.

PORro Epiſcopum oportet rectè judicare; ſicut ſcriptum eſt; *Juſtum judicium judicate:* & Joh. 7. 24. alibi; *Quid verò à vobis ipſis quod juſtum eſt non* 1. Cor. 6. 5. *judicatis?* Eſtote igitur tamquam argentarii periti. Ut enim illi nummos adulterinos rejiciunt, probos autem retinent: eumdem ad modum oportet ut Epiſcopus quæ non habent maculam complectatur, quæ autem maculoſa ſunt vel curet, vel ſi deſperanter laborent, abjiciat: non tamen ſtatim amputet, nec quibuſvis credat: fit enim nonnumquam, Laudatur à Cedreno. ut aliqui æmulatione ac invidiâ ducti adversùs fratrem falſam accuſationem inſtituant; ut Vide Vet. Teſtam. olim Babylone duo Senes adversùs Suſannam, ne- Dan. 13. que Ægyptia mulier contra Joſephum. Talia tu, Gen. 39. homo Dei es, non temerè admittes, ne fortè innocentem perimas, & occidas juſtum. Qui enim hæc libenter audit, magis iræ pater eſt, quàm pacis: ubi verò ira eſt, hinc Dominus abeſt; quia ira Satanæ amica; illam dico quæ à falſis fratribus contra æquitatem concitatur; numquam concordiam in Eccleſia ſubſiſtere patitur. Unde cognitis iis hominibus, imprudentibus, contentioſis, æmulis, malevolentibus, nolite fidem illis habere; quin potiùs cùm eos audieritis fratrem criminari, cautionem adhibete: quia homicidium ludus illis videtur ac nihilum; & ubi nemo ſuſpicatur, proſternunt hominem. Tu ergo accuſatum conſidera, & ſapienter expende mores illius, qui ac quales ſint: & ſi accuſatorem verè ac juſtè loqui compereris, ſecundùm Domini doctrinam Mat. 18. 15. facito; reum aſſumptum ſolum, nemine præſente argue, ut pœnitentiam agat: quod ſi non patitur ſe perſuaderi, adhibitis duobus vel tribus, ipſi quantum deliquerit oſtende, admonens eum cum manſuetudine ac diſciplina: quoniam *in corde bono re-* Prov. 14. 33. *quieſcet ſapientia; in corde autem imprudentium non dignoſcitur.*

C A-

99. *Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι.*] Mandatum hoc, licèt nullibi Scripturarum extet, laudatur tamen tamquam Scripturæ etiam à Clemente Alexandrino ſub finem Stromatei 1. Origene ad Matth XXII. 23. 24. XXIV. 4. 5. Pamphilo initio Apologetici pro Origene, Palladio de vita Chryſoſtomi cap. 4. & Nicephoro Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 10. cap. 36. Evangelicum autem eſſe tradunt cum Apelle Hæretico apud Epiphanium Hæreſi 44. cap. 2. Caſſianus Collatione 1. cap. 20. & 2. cap. 9. atque Auctor Quæſtionum Cæſario Gregorii Nazianzeni fratri adſcriptarum, Reſponſione ad Interrogationem 140. Qui meo locus effictus eſt ex illo citato Palladii, Scriptoris Cæſario recentioris. Chriſto tribuunt præter poſtremos tres, Clementinorum pater Homil. 2. n. 51. Homil. 3. n. 30. & Homil. 18. n. 20. Origenes Tom. 19. in Johannem ad cap. 8 verſ 20. Hieronymus ſub finem Epiſtolæ 152. Chryſoſtomus Sermone Cur in Pentecoſte Acta Apoſtolorum legantur, paullò poſt initium; & Socrates lib. 3. Hiſtoriæ cap. 16. Contrà, Apoſtolicam vocem appellat Dionyſius Alexandrinus in Epiſtola ad Philemonem Romanum Presbyterum, cujus verba referuntur ab Euſebio Hiſt. Eccl. lib. 7. cap. 7. Et Pauli eſſe ait Cyrillus Alexandrinus ad Eſaiæ III. 3. Uſurpant vero idem effatum, aut ob oculos habent è Patribus plurimi. Vide præcipuè, ſi lubet, Clementem Stromateum lib. 6. p. 655. lib. 7 p. 734. Origenem Homiliâ 3. in Leviticum, Homil 12. (Hieronymo 9) in Jeremiam paullò poſt medium, Homil. 19 in eumdem Prophetam ſub finem, Homiliâ 2. in Ezechielem paullò poſt initium, Tomo 12. in Matthæum non longè à principio, & ad Matthæi XXIII. 37. Item Homil. 1. in Lucam, quem locum imitatur Ambroſius initio Commentariorum in illud Evangelium. Præterea in Johannem Tom. 25. ad Capitis 8 verſiculum 46. & Tomo 32. ad cap. 13. verſ. 20. Athanaſium Epiſtola ad Solitarios circa principium, Cyrillum Hieroſolymitanum Catecheſi 2. in fine, Baſilium Homiliâ in principium Proverbiorum ante medium, & ad Eſaiæ I. 22. III. 2. V. 20. Gregorium Nazianzenum Carmine Iambico 18. p. 218. Ambroſium in Lucæ XIX. 43. Hieronymum lib. 1. Apologiæ adverſùs Rufinum cap 4. lib. 3. Commentariorum in Epiſtolam ad Epheſios in finem capitis 4. & ad verſ. 10. cap. 5. & libro in Epiſtolam ad Philemonem ad verſum 5. Procopium Gazæum Super Leviticum pag. 331. Gregorium Papam lib. 13. Moralium cap 26. Damaſcenum Orthodoxæ fidei lib. 4. cap. 18. & Epiphanium Diaconum Sermone Panegyrico ad Synodum generalem ſeptimam. Quæritur nunc quid de celeberrimo loco ſentiendum ſit. Equidem doctorum virorum ſententiæ ſtudioſos doctrinarum non fugiunt. Meam Ego paucis verbis Lectori examinandam ita propono. Ex traditione, ſive non ſcriptâ, ſive in quodam melioris notæ Apocrypho relatâ ferebatur, Divino quaſi Teſtamenti Oraculo pronunciari, *Eſtote probi trapezitæ.* Id aliquis compertum appoſuit ad oram Codicis ſui, Matth. XXV. 27 & Luc. XIX. 23. ubi *τραπεζίταις* mentionem factam videbat. Alius adnotandum putavit ad locum conſimilem Apoſtoli I. Theſſal. V. 21. Tertius forſan, tribus iis prædictis locis collocavit. Ac neſcio an non etiam ſcriptum fuerit in margine Epiſtolæ primæ Johannis cap. 4. verſ. 1. Inde poſtea ut

ſit-

γου ἀκούωσιν, οὐ μὴν κοινωνῶμεν αὐτοῖς, [3] μέχρις οὗ τὴν σφραγῖδα λαβόντες τελειωθῶσιν· οὕτω καὶ τοῖς τοιούτοις, μέχρις οὗ μετανοίας καρπὸν ἐπιδείξωνται, ἐπιτρέπομεν εἰσέρχεσθαι, ὅπως τοῦ λόγου ἀκούοντες, μὴ τελείως ἄρδην ἀπόλωνται· [4] μὴ κοινωνείτωσαν δὲ ἐν τῇ προσευχῇ, ἀλλ' ἐξερχέσθωσαν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ εὐαγγελίου, ὅπως διὰ τοῦ ἐξελθεῖν βελτιωθῶσι τὴν ἀναστροφὴν τοῦ βίου, σπουδάζοντες περὶ τὰς συνάξεις ἀπαντᾶν ὁσημέραι, καὶ τῇ δεήσει σχολάζειν, ὅπως καὶ αὐτοὶ δυνηθῶσι προσδεχθῆναι, καὶ οἱ θεώμενοι αὐτοὺς κατανυγῶσι, καὶ ἀσφαλέστεροι γίνωνται, εὐλαβούμενοι τοῖς ὁμοίοις περιπεσεῖν.

dum verbum admittimus, non tamen cum iis communicamus, donec per Baptiſmi ſigillum conſummationem accipiant: ita, inquam, ad meliora converſis, donec pœnitentiæ fructus oſtendant, in Eccleſiam ingredi permittimus; ut Dei doctrinam audientes, non ſtatim ac funditus intereant: hi tamen in oratione non communicent; ſed poſt Legis, Prophetarum, ac Evangelii lectionem egrediantur, ut exeundo vitam & mores emendent; ſtudentes occurrere quotidie ad ſacros conventus, & orationi vacare; quò & ipſi poſſint admitti, & qui eos viderint compungantur, metuque ſimilis calamitatis cautiores evadant.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μ'.

Ὅτι οὐ χρὴ ἐχθρωδῶς διακεῖσθαι περὶ τὸν ἅπαξ ἢ δεύτερον ἁμαρτάνοντα.

Οὐ μὴν τί γε βδελύξῃ τὸν περιπεσόντα ἐνὶ ἢ δευτέρῳ σφάλματι, ὦ ἐπίσκοπε, οὐδὲ κωλύσεις αὐτὸν τοῦ κυριακοῦ λόγου, οὐδὲ κοινῆς διαίτης αὐτὸν ἐξώσεις· ἐπείπερ οὐδὲ ὁ Κύριος παρῃτεῖτο μετὰ τῶν τελωνῶν ἐσθίειν καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων ἐγκαλούμενος περὶ τούτου, ἔλεγεν· Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Τοῖς οὖν δι' ἁμαρτίας ἀφορισθεῖσι παρ' ὑμῶν, [5] καὶ συναναστρέφεσθε καὶ συναυλίζεσθε, ἐπιμελούμενοι, παρακαλοῦντες, ὑποστηρίζοντες, λέγοντες αὐτοῖς· Ἰσχύσατε χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλελυμένα. Παρακαλεῖν γὰρ χρὴ τοὺς πενθοῦντας, καὶ τοῖς ὀλιγοψυχοῦσι προθυμίαν διδόναι. ὅπως μὴ τῇ ἀμετρίᾳ τῆς λύπης εἰς ἀφροσύνην χωρήσωσιν· ἐπείπερ ὀλιγόψυχος ἰσχυρῶς ἄφρων.

CAPUT XL.

Quòd non oporteat hoſtiliter affici ergo illum qui ſemel vel iterum peccavit.

CÆterùm, Epiſcope, eum qui in unum & alterum prolapſus fuerit peccatum, noli exſecrari; nec ab auditione Dominici ſermonis illum arceas, nec à fratrum convictu pellas: quandoquidem nec Dominus cum publicanis ac peccatoribus comedere recuſabat; cumque eam ob cauſam à Phariſæis argueretur, ita reſpondit; *Non opus habent medico qui valent, ſed qui male habent.* Mat. 9. 12. Cum iis igitur qui peccatorum ergo à vobis excommunicati ſunt, converſatione ac convictu jungimini, curam habentes, conſolantes, ſuffulcientes, atque illis dicentes; *Confortamini manus remiſſæ, & genua ſoluta.* Iſ. 35. 3. Conſolandi enim ſunt qui lugent, & animo deficientes recreandi; ne magnitudine mœſtitiæ ad amentiam deveniant: quoniam *puſillanimus valde inſipiens eſt.* Prov. 14. 29. in LXX.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μα'.

Ὅπως δεῖ προσίεσθαι τὸν μετανοοῦντα, καὶ ὅπως διαγίνεσθαι πρὸς ἁμαρτάνοντας, καὶ πότε ἐκκόπτειν τῆς ἐκκλησίας.

Εἰ δέ τις ἐπιστραφεὶς μετανοίας καρπὸν ἐπιδείξηται, τότε καὶ εἰς προσευχὴν προσδέξασθε αὐτὸν ὡς τὸν υἱὸν τὸν ἀπολωλότα, τὸν ἄσωτον, τὸν μετὰ

CAPUT XLI.

Quo modo oporteat recipere pœnitentem, & quo modo agere cum peccatoribus, & quando ab Eccleſia abſcindere.

JAm ſi quis converſus, fructus pœnitentiæ ediderit, tunc ad orationem admittite: ut filium illum prodigum, qui perierat, & patria bona Luc. 15. cum

Apoſtolum legantur: quatenus ſalutaria præcepta Domini noſtri Jeſu Chriſti, vel Sermonem Sacerdotis, non ſolùm fideles, ſed etiam Catechumeni, ac Pœnitentes, & omnes qui ex diverſo ſunt, audire licitum habeant. Sic enim Pontificum prædicatione auditâ nonnullos ad fidem adtractos evidenter ſcimus. Et antea ſanxerant Afri, Concilii Carthaginenſis 4. cap. 84. *Ut Epiſcopus nullum prohibeat ingredi Eccleſiam, & audire verbum Dei, ſive Gentilem, ſive Hæreticum, ſive Judæum, uſque ad Miſſam Catechumenorum.* Quod Capitulum Burchardus lib. 3. cap. 28. attribuit Concilio apud Valentias habito cap. 16. forſan per σφάλμα μνημονικόν. Afros tamen tempore Tertulliani non ita ſenſiſſe conjici datur per illud libri de præſcriptione Hæreticorum cap. 41. *In primis quis Catechumenus, quis Fidelis, incertum eſt: pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant: etiam Ethnici ſi ſupervenerint, ſanctum canibus, & porcis margaritas, licèt non veras, jactabunt.* Vide ſis de Judæis, in præſentia omnium interpretantibus Legem, Clariſſimum Valeſium ad Euſebii Hiſtor. lib. 9. cap. 6. COT.

3. *Μέχρις οὗ τὴν σφραγῖδα λαβόντες τελειωθῶσι.*] Utrumque, tum nomen, quum verbum Baptiſmum indicat. Dicunt enim Græci Patres de lavacro regenerationis σφραγίς. σφραγὶς τοῦ κηρύγματος. σφραγὶς ἀνεπιχείρητος, vel ἁγία, vel ἐν ὕδατι, ἐν Χριστῷ. σφραγὶς τῆς πίστεως. τῆς ἀληθείας σφραγὶς. ἀσφαλεστάτη σφραγίς. σφραγὶς ὀνόματος πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, σφραγὶς Θεοῦ. ἁγία. μυστική. ἀκατάλυτος. ἀρρήτων. ἀκαταμάχητος, βασιλική, &c. σφραγίζειν, σφραγίζεσθαι τῷ βαπτίσματι. De baptizato, ἐσφραγισμένος, de non baptizato, ἀσφράγιστος. Latini, *ſignum, ſignum fidei, ſignum Chriſti, ſigillum, ſignaculum, ſignaculum fidei, obſignatio fidei, vel Baptiſmi. Signare, obſignare, Baptiſmo conſignare.* Pari modo, eodemque in ſenſu, τελειοῦν, τελειοῦσθαι, τελείωσις. τέλειος, *perficere, perfectus, conſummatio*, invenias non rarò, apud utriuſque Eccleſiæ Doctores. Atque ex his Epiphanio lux effulget, qui ſcribit in Hæreſi 74. Pneumatomachorum cap. 11. ſi libros editos conſulimus, ἐπεὶ σφραγὶς τῆς χάριτος. ὁ σύνδεσμος τῆς τριάδος. Hoc eſt, ex mente virorum doctiſſimorum, qui expungunt ὁ, *idem ille* Spiritus ſanctus *gratiæ ſigillum eſt, ac Trinitatis vinculum.* Cùm ex his verbis Ancorati cap. 7. ἐπεὶ σφραγὶς τῆς χάριτος σύνδεσμος τῆς τριάδος, (Editio merè Græca mediam non habet virgulam,) veriſimilior lectio conficiatur, ἐπεὶ σφραγὶς τῆς χάριτος ὁ σύνδεσμος τῆς τριάδος· emergetque iſte ſenſus utrobique. *Quandoquidem ſigillum gratiæ eſt conjunctio Trinitatis*, in Baptiſmate videlicet, de quo agitur. Ibid.

4. *Μὴ κοινωνείτωσαν δὲ ἐν τῇ προσευχῇ, &c.*] Notum id. Sed notabilis in primis locus Johannis Jejunatoris, ſub finem Theodori Balſamonis pag. 1100. *In rei autem ſacræ celebratione omnes qui pœnitentiam agunt, & non communicant, diximus Catechumenorum edicto debere ex templo egredi, & ſtare in Ferulæ: in Matutino autem, Veſperis, & reliquis, templi aditum non eis eſſe prohibitum, quominus poſſint ingredi, & in eo ſtare ſi velint.* Memoratur Balſamon ad Canonem Laodicenum 19. in quo ſancitur de hoc ritu, pravâ laborat interpunctione. ἐν μετανοίᾳ δὲ οὖσι, inquit, οἱ διὰ τοῦ ἀναγνώσματος ἐπιτιμώμενοι ὄντες. οἱ ἀξιωθέντες καὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως. Pone cum Cod. Reg. 2431 punctum poſt ἐπιτιμώμενοι. Ibid.

5. *Συναναστρέφεσθε καὶ συναυλίζεσθε*] Orationis ſeries poſtulat συναυλίζεσθε, quod verbi interpretatur Turrianus. Rem autem ipſam videbis apud Dionyſium Alexandrinum in Hiſtoria Eccleſiaſtica Euſebii lib. 6. cap. 42. Ibid.

cum meretricibus abligurierat, poſteáque porcos paſcebat, de quorum ſiliquis cupiebat expleri, nec obtinebat; quando pœnitentiâ ductus eſt, & ad patrem rediit, dixítque; *Peccavi in cœlum, & coram te; jam non ſum dignus vocari filius tuus*; pater, liberorum amans, cum Muſico apparatu accepit; priorem ſtolam, annulum, & calceamenta reddidit; mactatóque vitulo ſaginato, lætus epulabatur cum amicis. Ita igitur & tu facito, ô Epiſcope: ac quemadmodum Ethnicum ſacro lavacro tinctum, in Eccleſiam inducis poſt inſtitutionem; ſic & hunc, per manuum impoſitionem, utpote pœnitentiâ purgatum, cunctis pro eo deprecantibus, reſtitue in antiqua paſcua; erítque in loco Baptiſmi, impoſitio manuum: etenim per impoſitionem manuum noſtrarum, Spiritus ſanctus dabatur credentibus. Et ſi quis fratrum nunquam prolapſus, reprehenderit te, quòd huic ſis
Luc. 15. 31. reconciliatus, dicito ei; *Tu ſemper mecum es, & mea omnia tua ſunt: epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & revixit, perierat, & inventus eſt.* Nam quòd Deus non ſolum ignoſcat pœnitentibus, ſed & eos in priſtinam dignitatem reſtituat, abundè teſtatur ſanctus David, qui poſt peccatum in Uriam com-
Pſ. 50. miſſum, his verbis Deum precabatur; *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me;* & iterum; *Averte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis. Ne projicias me a facie tua, & ſpiritum tuum ſanctum ne auferas a me.* Igitur & tu ſicut miſericors medicus, omnes peccatores ſana, utens ſalutiferis atque ad ſubſidium aptis remediis; non ſolum ſecans, aut urens, aut ſicca & mordacia medicamenta adhibens; verùm etiam alligans, & linamentum indens, & pharmaca lenia ac cicatri-
I. Ignat. ad Polyc. 2. cem obducentia infundens, & verbis conſolationis irrigans. Porro ſi vulnus altum fuerit, ſuavi emplaſtro fove illud, ut carne repletum parti integræ

πορνῶν μονώσαντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν, τὸν χοίρους βόσκοντα, καὶ κερατίων ἐμπλησθῆναι ἐπιθυμοῦντα, καὶ μὴ τυγχάνοντα, μεταγνόντα, καὶ παλινδρομήσαντα πρὸς τὸν πατέρα, καὶ εἰπόντα· Ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος καλεῖσθαι υἱός σου· μετὰ μουσικῶν ὁ φιλότεκνος πατὴρ προσελάβετο, καὶ τὴν ἀρχαίαν στολὴν, καὶ τὸν δακτύλιον, καὶ τὰ ὑποδήματα ἀποδοὺς, σφάξας τε τὸν σιτευτὸν μόσχον ηὐφραίνετο μετὰ τῶν φίλων. οὕτως οὖν καὶ σὺ ποίει, ὦ ἐπίσκοπε· καὶ ὥσπερ τὸν ἐθνικὸν λούσας εἰσδέχῃ μετὰ τὴν διδασκαλίαν, οὕτω καὶ τοῦτον [6] χειροθετήσας, ὡς ἐν μετανοίᾳ κεκαθαρισμένον, πάντων ὑπὲρ αὐτοῦ προσευχομένων, ἀποκατάστησον αὐτὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ νομήν· καὶ ἔστω αὐτῷ ἀντὶ τοῦ λουτροῦ ἡ χειροθεσία· καὶ γὰρ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἡμετέρων χειρῶν ἐδίδοτο πνεῦμα ἅγιον τοῖς πιστεύουσι. κἄν τις τῶν μὴ σφαλλομένων ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιμέμψηταί σοι, ὅτι δὴ κατηλλάγης αὐτῷ, εἰπὲ πρὸς αὐτόν· Σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστιν· εὐφρανθῆναι δὲ ἔδει καὶ χαρῆναι, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέζησε, καὶ ἀπολωλὼς, καὶ εὑρέθη. Ὅτι γὰρ οὐ μόνον προσδέχεται ὁ Θεὸς τοὺς μετανοοῦντας, ἀλλὰ καὶ [7] εἰς τὴν προτέραν ἀξίαν ἀποκαθίστησιν, ἱκανὸς μάρτυς ὁ ἅγιος Δαβὶδ, ὃς μετὰ τὴν εἰς τὸν Οὐρίαν ἁμαρτίαν, εὔχεται τῷ Θεῷ λέγων· Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με· Καὶ πάλιν· Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψον. καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ σὺ οὖν ὡς συμπαθὴς ἰατρὸς, τοὺς ἡμαρτηκότας πάντας θεράπευε, χρώμενος σωτηρίοις πρὸς βοήθειαν ἀγωγαῖς, [8] μὴ μόνον τέμνων, ἢ καίων, ἢ ξηρία προσφέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπιδεσμῶν, καὶ μοτῶν, καὶ ἠπίως γλυκέα φάρμακα ἐπουλωτικὰ, καὶ καταβρέχων λόγοις παρακλητικοῖς. ἐὰν ᾖ κοῖλον ἢ τὸ τραῦμα, θρέψον αὐτὸ ἤδη ἐμπλάστρῳ, ἵνα γεμισθὲν, ἴσον

---

6. *Χειροθετήσας.*] Hæc eſt impoſitio manuum reconciliatoria; de qua etiam cap. 18. & 43. quàmque ſæpe Patres, ſæpe Concilia commemorant. Inſigniter S. Cyprianus Epiſt. 9. *Nam cum in minoribus peccatis agant peccatores pœnitentiam justo tempore, & ſecundum diſciplinæ ordinem ad Exomologeſin veniant, & per manûs impoſitionem Epiſcopi & Cleri jus communicationis accipiant; nunc crudo tempore, perſecutione adhuc perſeverante, nondum reſtitutâ Eccleſiæ ipſius pace, ad communicationem admittuntur, & offertur nomen eorum, & nondum pœnitentiâ actâ, nondum Exomologeſi factâ, nondum manu eis ab Epiſcopo & Clero impoſitâ, Euchariſtia illis datur.* Optatus poſt medium libri 2. *Dum manum imponitis & delicta donatis.* Concilium Carthaginenſe 4. Canone 76. *Is qui pœnitentiam in infirmitate petit, ſi caſu, dum ad eum Sacerdos invitatus venit, oppreſſus infirmitate obmutuerit, vel in phreneſim verſus fuerit, dent teſtimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam. Et ſi continuò creditur moriturus, reconcilietur per manûs impoſitionem, & infundatur ori ejus Euchariſtia. Si ſupervixerit, admoneatur à ſuprà dictis teſtibus, petitioni ſuæ ſatisfactum, & ſubdatur ſtatutis pœnitentiæ legibus, quamdiu Sacerdos, qui pœnitentiam dedit, probaverit.* Et Canon 3. Concilii Arauſicani 1. *Qui recedunt de corpore pœnitentiâ acceptâ, placuit ſine reconciliatoria manûs impoſitione eis communicari: quod morientis ſufficit conſolationi, ſecundum definitiones Patrum, qui hujuſmodi communionem congruenter viaticum nominârunt. Quòd ſi ſupervixerint, ſtent in ordine pœnitentium, & oſtenſis neceſſariis pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manûs impoſitione percipiant.* COT.

7. *Εἰς τὴν προτέραν ἀξίαν ἀποκαθίστησιν.*] Et lib. 8. cap. 9. Cum Cypriano Epiſt. 19. Euſebio apud Damaſcenum lib. 2. Parallelorum cap. 86. & iis qui Pœnitentiam ſecundum Baptiſmum, Baptiſmum lacrymarum, Baptiſmum pœnitentiæ appellant. Quinetiam Chryſoſtomus Parænesi 1 ad Theodorum lapſum, Palladius Hiſtoriæ Lauſiacæ cap 140 & Johannes Climacus Scalæ Gradu 5. p. 127. aſſerunt quoſdam pœnitentiâ actâ ſanctiores extitiſſe quàm fuerant antequam deliquiſſent, atque felicitate ac pietate ſuperâſſe eos qui in juſtitia baptiſmali perſeveraverant. Scribitque Lactantius lib. 5. cap. 13. *Cum & Deo ſatisfacere liceat, & nullus ſit tam malus Dei cultor, qui datâ facultate, ad placandum Deum non revertatur, & quidem devotione majori. Peccati enim conſcientia, & metus pœnæ religioſiorem facit; & ſemper multo firmior eſt fides, quam reponit pœnitentia.* Sed alia videtur fuiſſe Eccleſiæ mens, cùm Laicos lapſos ab Ordinibus ſacris excluſit, Clericos verò pœnitentes priſtinis gradibus non reſtituit. Item Concilii Eliberitani, quod Canone 38. jus baptizandi in neceſſitate, tribuit ſolummodo fidelibus qui Lavacrum ſuum integrum habent. Subſcribit quoque Athanaſius in illud, Quicumque dixerit &c. Edit. Pariſ. Tom. 6. p. 974. cum Hilario ad Pſalm. CXXXVII. verſ. 2. Epiphanio Hæreſ. 59. capp. 1. 2. 5. 9. 10. & Hieronymo lib. 2. adversùs Jovinianum cap. ult. Hæc licèt contraria appareant, vera nihilominus omnia ſunt. Etenim Lapſus poſt peractam pœnitentiam juſtus iterum efficitur ac Dei filius, quemadmodum erat; cautior in poſterum evadit ad vitandum peccatum, & aliquando ſeipſo multiſque Stantibus religioſior redditur. Verumtamen ratione ſtatûs, gradum innocentiæ amittit, qui abſque dubio gradu reſtitutionis ſublimior eſt ac perfectior. Eodem planè modo, quo vidua, per continentiam iterum virgo audit, interdùmque ſeipsâ adhuc virgine & multis virginibus præſtat; cùm vidualis ſtatus virginali omnino poſtponatur. Vide præter allegatos, etiam Philaſtrium Parte 2. Hæreſi 42. & Iſidorum Peluſiotam lib. 3. Epiſt. 157. Ibid.

8. *Τέμνων, ἢ καίων, ἢ ξηρία προσφέρων.*] Tertullianus de Pœnitentia cap. 10. *Miſerum eſt ſecari, & cauterio exuri, & pulveris alicujus mordacitate cruciari.* Libro 2. adverſus Marcionem cap. 16. *Quid enim, ſi medicum quidem dicas eſſe debere, ferramenta vero ejus accuſes, quòd ſecent, & inurant, & amputent, & conſtringant? quando ſine inſtrumentis artis, medicus eſſe non poſſet. Sed accuſa malè ſecantem, importunè amputantem, temerè inurentem; atque ita ferramenta quoque ejus, ut mala miniſteria, reprehende.* De Scorpiaco cap. 5. *Et eſt planè quaſi ſævitia Medicinæ, de ſcalpello, déque cauterio, de ſinapis incendio: non tamen ſecari, & inuri, & extendi,* (Editiones Rigaltianâ priores addunt *mordentique*,) *idcirco malum, quia dolores utiles adfert.* Et imitator Ter-

ἴσον τῷ ὑγιεῖ ἀποτελεσθῇ· ἐὰν δὲ ῥυπανθῇ, τότε καθαρὸν ξηρίῳ, τουτέστι λόγῳ ἐπιπληκτικῷ· ἐὰν δὲ ὑπέρσαρκον γένηται, δριμεῖ κολλυρίῳ ἐξομάλισον αὐτό, ἀπειλῇ κρίσεως· κἂν νομὴ γένηται, καυτηρίασον αὐτό, καὶ τὸ σαπρὸν ἔκκοψον, στιβάσας νηστείαις. ἐὰν δὲ ταῦτα ποιήσῃς, καὶ γνῷς, ὅτι ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους, ἀλλ' ἐκτείνεται ἡ νομὴ καὶ προλαμβάνει πᾶσαν ἴασιν, ὡς ἡ γάγγραινα πᾶν μέλος αἰκίζουσα· τότε μετὰ πολλῆς σκέψεως καὶ συμβουλίας καὶ ἑτέρων ἰατρῶν ἐμπείρων, ἀπόκοψον τὸ διασαπὲν μέλος, ἵνα μὴ τὸ πᾶν διαφθαρῇ σῶμα τῆς ἐκκλησίας. μὴ ῥᾳδίως οὖν ἴσθι πρόχειρος εἰς τὸ ἀποκόπτειν. μηδὲ ταχέως ἐπὶ τὸν [9] μυριόδοντα πρίονα ὅρμα· ἀλλὰ πρῶτα χρῶ σμίλῃ, τὸ ἀπόστημα διαιρῶν, ὅπως τὸ ἔσωθεν ἐγκείμενον αἴτιον τῆς νόσου ποιοῦν ἐκκενωθὲν, ἀναλγὲς τὸ σῶμα τηρήσῃ. ἐὰν δέ τινα ἀμετανοήτως ἔχοντα βλέπῃς καὶ ἀπεσκληρυμμένον, τότε μετὰ λύπης καὶ πένθους ἀνιάτως ἔχοντα, τῆς ἐκκλησίας ἀπότεμε. Ἐξαρεῖτε γὰρ τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Καί· Εὐλαβεῖς ποιήσετε τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. Καὶ πάλιν· Οὐ λήψῃ πρόσωπον πλουσίου ἐν κρίσει, καὶ πένητα οὐκ ἐλεήσεις ἐν κρίσει, ὅτι τοῦ κυρίου ἡ κρίσις.

æquale reddatur : ſin verò ſordes contrahat, tunc repurga mordaci pulvere, hoc eſt, objurgatorio ſermone: ſi autem intumuerit, complana acri collyrio, nimirum minis judicii : & ſi ulcus ſerpat, cauterio utere, & putredinem extrahe, jejuniis ſcilicet affligens. Hæc cùm feceris, ſi deprehendis quòd à pedibus uſque ad caput non eſt malagma imponere, nec oleum, nec ligamina; ſed dilatatur ulcus, & omnem medicationem anticipat, ad modum gangrænæ cuncta membra putreſacientis : tunc multâ cum circumſpicientiâ & conſultatione, adhibitiſque aliis medicis experientibus, abſcinde membrum putridum, ut non corrumpatur totum corpus Eccleſiæ. Ne igitur facilis ac promptus ſis ad ſecandum. Nec ſtatim ad ferram plurimis dentibus armatam proſilias; ſed priùs utere ſcalpello, & ſcinde abſceſſum, ut egeſtâ quæ intus reſidet cauſſâ ægritudinis, corpus ſanum & doloris expers remaneat. Si demum impœnitentem aliquem videris & obduratum, tunc cum dolore ac luctu ab Eccleſia inſanabilem reſeca. Ait enim Scriptura; *Auferetis malum ex vobis ipſis.* Et; *Cautos facietis filios Iſraël.* Et rurſum; *Non accipies perſonam divitis in judicio; & pauperis non miſereberis in judicio; quoniam Domini eſt judicium.*

Iſ. 1. 6. *Deut.* 17. 7. *Lev.* 15. 31. *Deut.* 1. 17. *Lev.* 19. 15. *Ex.* 23. 3. *Deut.* 1. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μβ'.

Ὅτι χρὴ ἀπροσωπόληπτον εἶναι τὸν κριτήν.

Ἐὰν δὲ ψευδὴς ᾖ ἡ κατηγορία τῆς διαβολῆς, καὶ [10] ὑμεῖς οἱ ποιμένες σὺν τοῖς διακόνοις τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν προσδέξησθε, ἢ διὰ προσωποληψίαν, ἢ διὰ δώρων ἐξαπάτην, βουλόμενοι τὸ ἀρεστὸν τῷ διαβόλῳ ποιεῖν, τὸν κατηγορούμενον μὲν, ὑπερέχοντα δὲ τοῦ ἐγκλήματος ἀλλότριον, ἀπώσησθε τῆς ἐκκλησίας, λόγον ὑφέξετε ἐν τῇ ἡμέρᾳ κυρίου· ὅτι γέγραπται· Ἀθῷον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς· οὐ λήψῃ δῶρα, πατάξαι ψυχήν· τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν, καὶ λυμαίνεται ῥήματα δικαίων. Καὶ πάλιν· Οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου αἴροντες. Προσέχετε οὖν, μήπως προσωπολῆπται γενόμενοι ὑποπέσητε τῇ φωνῇ τοῦ κυρίου ταύτῃ. Φυλάσσεσθε οὖν τὸ κατακρίνειν τινὰς ἀδίκως, καὶ συνηγορεῖν τοῖς πονηροῖς. Οὐαὶ γὰρ τῷ λέγοντι τὸ πονηρὸν καλὸν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν, τὸ πικρὸν γλυκὺ, καὶ τὸ γλυκὺ πικρὸν, τῷ τιθέντι τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς. Ἐὰν γὰρ ἑτέρους ἀδίκως κατακρίνητε, καθ' ἑαυτῶν ἀποφαίνεσθε· ὅτι λέγει κύριος· ᾧ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε, καὶ ᾧ καταδικάζετε, καταδικασθήσεσθε. Εἰ οὖν ἀπροσωπολήπτως κρίνετε, ἐπιγνώσεσθε τὸν κατηγοροῦντα κατὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ μαρτυρήσαντα ψευδῆ, καὶ ἐπιδείξετε αὐτὸν συκοφάντην, βάσκανον, φονέα, ταράσσοντα ὡς κακὸν ἀντιλογίαις, ἄστατον ἐν τοῖς λόγοις, ἑαυτῷ ἐναντίον ἐφ' οἷς φθέγγεται, καὶ ἁλισκόμενον ῥήμασιν ἰδίου στόματος· παγὶς γὰρ αὐτῷ ἰσχυρὰ ἐφέστηκε, τὰ ἴδια χείλη. ὃν μετὰ τοὺς ἐλέγχους τῆς ψευδολογίας κρινεῖς ἀποτόμως, καὶ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πυρὸς παραδώσεις· καὶ ποιήσεις αὐτῷ, ὃν τρόπον ἐπονηρεύσατο ποιῆσαι τῷ πλησίον· ὅσον γὰρ * ἐλάλησεν ἐπ' αὐτῷ, ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν, προλαβὼν τὰ ὦτα τοῦ κριτοῦ·

* al. τὸ ἐξ ἀλάζονος

CAPUT XLII.

Judicem non debere eſſe acceptorem perſonarum.

Si autem falſa ſit & calumnioſa accuſatio; vóſque Paſtores unà cum Diaconis, vel per acceptionem perſonarum, vel per munerum pactionem, volentes calumniatori gratum facere, mendacium tamquam veritatem amplexi fueritis, & accuſatum, licèt culpæ non affinem, expuleritis ab Eccleſia; rationem reddetis in die Domini: quoniam ſcriptum eſt; *Innocentem & juſtum non occides: non accipies munera ad percutiendam animam: munera enim excæcant oculos ſapientum, & pervertunt verba juſtorum.* Et rurſus; *Qui juſtificant impium propter munera, & juſtitiam juſti auferunt.* Attendite igitur, ne acceptores perſonarum facti, huic Domini voci ſubjiciamini. Quare injuſtam cujuſlibet condemnationem, & improborum patrocinium vitate. *Væ enim illi qui dicit malum bonum, & bonum malum; amarum dulce, & dulce amarum; qui ponit lumen tenebras, & tenebras lumen.* Nam quando alios injuſtè condemnabitis, ipſi contra vos ſententiam feretis: quia Dominus ait; *Quo judicio judicaveritis, judicabimini, & quo condemnaveritis, condemnabimini.* Ergo ſi abſque perſonarum acceptione judicatis, agnoſcetis accuſatorem qui adversùs proximum ſuum falſum fert teſtimonium, & declarabitis eum, delatorem, invidum, homicidam, malignis altercationibus & criminationibus cuncta turbantem, in verbis inſtabilem, ſibimet in dictis ſuis contrarium, & proprii oris verbis captum: ipſi quippe fortis laqueus incumbit, labia ſua. Tu hunc virum, convictus cùm fuerit falſi teſtimonii, judicabis ſeverè, & gladio ignis trades; faciéſque ipſi quemadmodum proximo malitioſè facere deſtinabat: quantùm enim ipſe potuit, fratrem necavit, aures judicis occupando: ſcri-

Ex. 23. 7, 8. *Deut.* 27. 25. & 16. 19. Cedrenus. Vide Vet. Teſtim. *Iſ.* 5. 23. *Iſ.* 5. 20. *Mat.* 7. 2. *Luc.* 6. 37. Laudat Cedrenus. ibidem. *Deut.* 19. 19. Cedrenus, ibidem.

Tertulliani Lucifer in Tractatu Quòd moriendum ſit pro Filio Dei, paullò ante finem; *Proſpicimus quid enim licèt ferro medicus ſecet, cauterio urat, ſinapis incendio ad vivum dolorem ægrum deducat, tamen nec ſecari, uri, exedi, morderíque eſſe iniucum: quippe quod idcirco bonum ſit, quia dolores inutiles auferat per adhibitos ſalutis cauſſâ dolores.* Quo ex ultimo loco, me etiam tacente, intelliges Lector, ſcribendum in Tertulliano, *exedi*, (pro *extendi*,) *morderique*. Adi ſodes ad Johannem Climacum cap. 2. Epiſt ad Paſtorem. COT.

9. *Μυριόδοντα πρίονα.*] Nonnus Paraphraſtes de crurifragio duorum latronum cum Chriſto crucifixorum,

πουλυόδοντι τομῆς τετορημένῳ σιδήρῳ. Ibid.

10. *Ὑμεῖς οἱ ποιμένες σὺν τοῖς διακόνοις.*] Judicii Eccleſiaſtici erga peccatorum reos frequens mentio in libro hoc, ut & apud Veteres. Eo in judicio Sacerdotibus Diaconos jungit etiam B. Hieronymus ad illud Michææ; *Audite hoc principes domûs Jacob, & judices domûs Iſraël.* cap. 3. v. 9. Habitúmque in conventu Clericorum dicunt Eliberitani Epiſcopi Canone 74. Ibid.

Gen. 9. 6. ſcriptum autem eſt; *Qui effuderit ſanguinem homi-*
Deut. 19. 13. *nis, pro eo ſanguis ejus effundetur: Et auferes ſanguinem innoxium a te, qui effuſus eſt ſine cauſa.*

CAPUT XLIII.

Quo modo oporteat punire calumniatores.

HUnc igitur Eccleſia extorrem efficies, velut fratricidam. Interjecto dein tempore, ſi pœnitere ſe profiteatur, jejunia ipſi infligite; & poſtea manibus impoſitis admittite, præmunitum tamen ac edoctum moleſtiam iterum alteri non creare. Quòd ſi rurſum in Eccleſiam ingreſſus, ſimilem concitat ſeditionem, nec deſinit turbas ciere, & fratri convicia ingerere, ſtudio contendendi excogitans crimina; ejicite eum tamquam peſtiferum, ne Eccleſiam Dei depopuletur. Hujuſmodi enim homo tumultum facit in civitatibus: hic, licèt intrò conſiſtat, Eccleſiæ indecorus, ſupervacuus eſt ac inanis, maculans, quoad ejus eſt, corpus Chriſti. Nam ſi nonnulli homines, ab ortu ſuperflua quædam membra corpori connexa habentes, puta, digitos, vel carnes ſupercreſcentes, ſponte ea accrementa propter fœditatem abſcindunt; neque verò ullatenus indecens eſt, quod homo opera cujuſpiam artificis naturalem recuperat pulcritudinem: quanto magis vos paſtores Eccleſiæ, quæ eſt corpus integrum, conſtans ex membris ſanis, in Deum cum timore Domini & caritate credentibus, facere idem oportet, quando inventum fuerit membrum quoddam inutile, malè erga alia affectum, & reliquo corpori deformitatem conficiens, illique vexationem, ſeditionem, bellum, ac detractationem inferens, necnon eidem incutiens timores, moleſtias, vituperationes, obtrectationes, criminationes, tumultus, ſimiliáque exſequens Diaboli opera; quaſi homo à Diabolo electus ad Eccleſiam maledictis, multáque ſeditione, contentione, diſcordiâ inquinandam. Is igitur extra Eccleſiam iterum projectus, meritò à Domini cœtu abſciſſus eſt: multóque ornatior nunc apparuit Domini Eccleſia, quàm antea, cùm ſupervacaneum eíque non affine membrum habebat: quocirca jam deinceps nulli detractioni, nulli contumeliæ fœtori ſubjacet, liberata hominibus improbis, fraudulentis, conviciatoribus, inhumanis, proditoribus, virtutis oſoribus, voluptatis amantibus, inanis gloriæ cupidis, impoſtoribus, opinione ſapientiæ inflatis, quíque id operam dant ut Domini agnos diſpergant, aut potiùs diſſipent. Tu ergo, Epiſcope, ſatage unà cum Clero tibi ſubjecto, verbum veritatis rectè tractare: quia
Lev. 26. 27. Dominus ait; *Si obliqui ambulaveritis ad me, & ego ad vos obliquè ambulabo.* Et alio in loco; *Cum*
Pſ. 17. 26. *ſancto ſanctus eris, & cum innocente innocens eris, & cum perverſo perverteris.* Sanctè igitur ambu-

γέγραπται γὰρ, ὅτι ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται· καὶ ἐξαρεῖς τὸ αἷμα τὸ ἀναίτιον ἀπὸ σοῦ, τὸ ἐκχυθὲν μάτην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μγ'.

Ὅπως χρὴ τοὺς συκοφάντας τιμωρεῖσθαι.

ΠΟιήσεις οὖν αὐτὸν ἀποσυνάγωγον, ὡς φονέα ἀδελφοῦ. ἔπειτα χρόνου διαπεσόντος, ἐὰν λέγῃ μετανοεῖν, νηστεύσαντα αὐτὸν νηστείαις καὶ μετὰ ταῦτα χειροθετήσαντες αὐτὸν προσδέξασθε, ἀσφαλισάμενοι μέντοι αὐτὸν μή τινα ταράξῃ πάλιν. εἰ δὲ πάλιν εἰσελθὼν, ὁμοίως στασιάζῃ, ἢ πονούμενος τοῦ προσώπου, καὶ καταπειράζων τὸν ἀδελφὸν, ἐκ φιλονεικίας μώμους ἐπιτηδεύων, ἐκβάλετε αὐτὸν ὡς λοιμὸν, ἵνα μὴ τὴν ἐκκλησίαν λυμαίνηται τοῦ Θεοῦ. ὁ τοιοῦτος γὰρ ταραχὰς συνίστησι πόλεσιν· οὗτος γὰρ κἂν ἔσω ᾖ, μὴ πρέπων τῇ ἐκκλησίᾳ, περιττὸς καὶ μάταιος τυγχάνει, σπιλῶν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. εἰ γάρ τινες τῶν ἀνθρώπων γινόμενοι καὶ περιττὰ τῶν σωμάτων μέλη προσπεφυκότα ἔχοντες, οἷον δακτύλους, ἢ ὑπερσαρκώματα, περικόπτουσιν ἀφ' ἑαυτῶν ταῦτα διὰ τὴν ἀπρέπειαν, καὶ οὐδεμία προσγίνεται ἀπρέπεια, ἀπολαβόντος τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς τέχνης τὴν φυσικὴν εὐκοσμίαν· πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς οἱ ποιμένες τῆς ἐκκλησίας, ὑπερχούσης σώματος ἀρτίου καὶ μελῶν ὑγιαινόντων, ἐπὶ Θεὸν πεπιστευκότων ἐν φόβῳ κυρίου καὶ ἀγάπῃ, ὅταν εὑρεθῇ ἓν μέλος περιττὸν, πονηρὰ φρονοῦν, καὶ τῷ λοιπῷ σώματι ἀπρέπειαν ἐμποιοῦν, καὶ χειμάζον αὐτὸ στάσει καὶ μάχῃ καὶ καταλαλιᾷ, παρέχον αὐτῷ φόβους, πράγματα, μώμους, καταλαλίας, ἐγκλήματα, ἀκαταστασίας, καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ διαβόλου ἐνεργήματα ἐκτελοῦν, ὡς κεχειροτονημένος ὑπὸ τοῦ διαβόλου σκυβαλίζειν τὴν ἐκκλησίαν διὰ βλασφημιῶν καὶ πολλῆς ἀκαταστασίας καὶ ἔριδος καὶ διχοστασίας, οὗτος οὖν δεύτερον ἔξω τῆς ἐκκλησίας βληθεὶς, ἀξίως ἀποτμηθεὶς τῆς τοῦ κυρίου συναγωγῆς· καὶ μᾶλλον νῦν κατεστόλισται ἡ τοῦ κυρίου ἐκκλησία, ἢ τὸ πρότερον, ὅτι τὸ περιττὸν ἐκέκτητο καὶ ἑαυτῇ ἀνοίκειον μέλος· διὸ λοιπὸν τοῦ νῦν ἀβλασφήμητός ἐστι καὶ ἀσκυβάλιστος, πονηρῶν ἀπηλλαγεῖσα, δολίων, λοιδόρων, ἀνημέρων, προδοτῶν, μισοκάλων, φιληδόνων, κενοδόξων, ἀπατηλῶν, δοξοσόφων, ἔργον θεμένων διασπείρειν, μᾶλλον δὲ διασκορπίζειν τὰ τοῦ κυρίου ἀρνία. σὺ οὖν, ὦ ἐπίσκοπε, σπούδαζε ἅμα τῷ ὑπὸ σὲ κλήρῳ, ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ὅτι λέγει κύριος· Ἐὰν πλάγιοι πορεύησθε πρός με, κἀγὼ πρὸς ὑμᾶς πλαγίως πορεύσομαι. Καὶ ἀλλαχοῦ· Μετὰ ὁσίου ὅσιος ἔσῃ, καὶ μετὰ ἀθώου ἀθῷος ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. Ὁσίως οὖν πο-

12. *Ἀντὶ τοῦ αἵματος. αὐτοῦ ἐκχυθήσεται.*] Gen. IX. 6. Pono virgulam in medio, & poſt eam ſubintelligo vel τὸ αἷμα, quod agnoſcitur à Cedreno Edit. Baſil. p. 138. lin. 24. nec non ab Irenæo lib. 5. cap. 14. & Hieronymo ad Sophoniæ I. 17. vel τὸ dumtaxat, quemadmodum habetur in Editione Complutenſi, & in Chryſoſtomo Hom. 27. in Geneſim. Textus Hebræus, *Qui effuderit ſanguinem hominis, in homine, aut per hominem, ſanguis ejus effundetur.* LXX. vulgo quidem, ut in hoc Conſtitutionum loco: at apud Complutenſes, *ἀντὶ τοῦ αἵματος ἀνθρώπου, τὸ αὐτοῦ ἐκχυθήσεται.* Hoc eſt ex Ambroſiana verſione, *pro ſanguine hominis, ejus effundetur.* Quæ tamen verba Ambroſius cap. 26. libri de Noe & arca, minùs commodè diſtinxit & explicavit, collocatâ diſtinctione poſt pronomen *ejus*, (ita quippe expoſitio illius poſtulat) acceptóque textu de effuſione non ſanguinis, ſed hominis. In Cedreno autem, *ἀντὶ τοῦ αἵματος* ἐκείνου ἐκχυθήσεται τὸ αἷμα αὐτοῦ. Quod Hieronymus interpretatur, *pro ſanguine ejus effundetur ſanguis illius.* Et Irenæi Interpres verterat, (niſi me mea fallit Critica) *ſanguis illius pro ſanguine ejus effundetur.* Denique in Chryſoſtomo, *ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὸ αὐτοῦ ἐκχυθήσεται*: atque ita in Vita Nili junioris à Cariophylo edita p. 137. Unde colligitur legiſſe Senes, בדם aut האדם בדם. Cæterùm obſervabis, ſi id quoque dignum obſervatu videbitur, à Patribus Concilii Troſleiani cap. 13. uſurpari verba enarrationémque Hieronymi in loco citato. Omittebam imprudens locum extantem in Synodo S. Patricii Canone 6. qui tamen animadverſione dignus eſt. *Audi item Dominum dicentem: Qui effuderit ſanguinem innocentem, ſanguis ipſius effundetur.* Fortè enim qui illum textum ſuggeſſit, legebat in Græco, *αἷμα ἀθῷον,* pro *αἷμα ἀνθρώπου*, non bene percipiens ſcripturam in compendium deductam. COT.

12. Ἔπ

ποιεῖσθε, ἵνα μᾶλλον ἔπαινον καταξιωθῆτε ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἢ μέμψεως ἐκ τοῦ ἐναντίου.

late, ut potiùs ex hoc laudem à Domino conſequamini, quàm ex contrario reprehenſionem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μδ΄.

Ὅτι χρὴ τὸν διάκονον ἐπικουφίζειν τὸ βάρος τοῦ ἐπισκόπου, καὶ διευθύνειν τὰ κουφότερα.

ΟΜόφρονες οὖν ἔστε πρὸς ἀλλήλους, ὦ ἐπίσκοποι, εἰρηνεύοντες μετ' ἀλλήλων, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, μετ' ἐπιμελείας ποιμαίνοντες τὸν λαὸν, ὁμοφρόνως διδάσκοντες τοὺς ὑφ' ὑμᾶς ὁμογνωμονεῖν, καὶ τὸ αὐτὸ περὶ τῶν αὐτῶν δοξάζειν, ὅπως μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἵνα ἦτε ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, κατηρτισμένοι τῷ αὐτῷ νοῒ, καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ κατὰ τὴν κυριακὴν θέσιν. καὶ πάντα μὲν ὁ διάκονος τῷ ἐπισκόπῳ ἀναφερέτω, ὡς ὁ Χριστὸς τῷ πατρί· ἀλλ' ὅσα δὲ δύναται, εὐθυνέτω δι' ἑαυτοῦ, λαβὼν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἐξουσίαν, ὡς ὁ κύριος παρὰ τοῦ πατρὸς τὸ δημιουργεῖν, τὸ προνοεῖν· τὰ δ' ὑπέρογκα ὁ ἐπίσκοπος κρινέτω. πλὴν [12] ἔστω ὁ διάκονος τοῦ ἐπισκόπου ἀκοὴ, καὶ ὀφθαλμὸς, καὶ στόμα, καρδία τε καὶ ψυχὴ, ἵνα μὴ ᾖ τὰ πολλὰ μεριμνῶν ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ μόνα τὰ κυριώτερα· ὥσπερ καὶ ὁ [13] Ἰωθὼρ τῷ Μωυσῇ διετάξατο, καὶ ἀπεδέχθη αὐτοῦ ἡ συμβουλία.

CAPUT XLIV.

Quod debeat Diaconus ſublevare onus Epiſcopi, & leviora quæque dirigere.

UNanimitatem igitur inter vos habentes, ô Epiſcopi, pacem mutuam colite, miſericordes, fratrum amantes, cum diligentia paſcite populum, concorditer ducentes eos qui vobis ſubjecti ſunt, conſentire, ac idem iiſdem de rebus exiſtimare, ut *non ſint in vobis ſchiſmata*, ſitis autem *unum corpus & unus ſpiritus*, *perfecti eadem mente & eadem ſententia* ſecundùm Dominicam ſanctionem. Ac Diaconus quidem cuncta ad Epiſcopum referat, ut Chriſtus ad Patrem: quæcumque tamen poteſt, per ſe moderetur, acceptâ ab Epiſcopo poteſtate, ſicut Dominus à Patre, creare ac providere accepit: at majores cauſſas Epiſcopus judicet. Cæterùm ſit Diaconus, Epiſcopi auris, & oculus, & os, cor pariter & anima; ut Epiſcopus in pluribus quàm par eſt ac minutioribus negotiis non occupetur, ſed in ſolis gravioribus; quemadmodum & Jethro Moyſi digeſſit, acceptatúmque fuit illius conſilium.

1. Cor. 1. 10.
Eph. 4. 4.
1. Clem. Epiſt. ad Jacob. c. 12.
Exod. 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ με΄.

Ὅτι μὴ πρέπουσι Χριστιανοῖς ἀντιλογίαι καὶ διαπληκτισμοί.

ΚΑλὸν μὲν οὖν ἐστι τοῦ Χριστιανοῦ ἐγκώμιον, πρὸς μηδένα ἔχειν πρᾶγμα· εἰ δὲ ἔκ τινος ἐνεργείας ἢ πειρασμοῦ ἐπισυμβῇ τινι πρᾶγμα, σπουδαζέτω διαλῦσαι αὐτὸ, κἂν δέῃ βλαβῆναί τι, καὶ [14] μὴ ἐρχέσθω ἐπὶ κριτήριον ἐθνικόν. ἀλλὰ μὲν μηδὲ ἀνέχεσθε κοσμικοὺς ἄρχοντας κατὰ τῶν ὑμετέρων δικάζειν· διὰ γὰρ αὐτῶν ὁ διάβολος ἐπιτηδεύει τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄνειδος ἐπεγείρει, ὡς μὴ ἐχόντων ἡμῶν ἕνα σοφὸν τὸν δυνάμενον μεταξὺ βραβεῦσαι τὸ δίκαιον, ἢ τὰς ἀντιλογίας διαλῦσαι.

CAPUT XLV.

Quod Chriſtianis non conveniant controverſiæ & altercationes.

PRæclara ſanè Chriſtiano homini laus eſt, cum nemine contendere: ſin autem alicujus impulſu vel vexatione, alicui negotium incidat, det operam ut dirimatur, quamvis ſibi inde aliquid capiendum ſit detrimenti; & ne adeat ad Gentilium tribunal. Sed nec patiamini ut ſæculares Magiſtratus de cauſſis veſtris judicium proferant: per eos enim Diabolus ſervis Dei faceſſit negotium, probrúmque excitat, quaſi non habeamus nos virum ſapientem, qui poſſit inter partes jus dicere, & controverſias diſceptare.

1. Cor. 6. 1. &c.

C A-

12. Ἔστω ὁ διάκονος, τοῦ ἐπισκόπου ἀκοὴ, καὶ ὀφθαλμὸς, καὶ στόμα, καρδία τε καὶ ψυχή. Ex lib. 3. cap. penult. καὶ αἰσθήσεις. Diaconos, Epiſcopi oculos, præſertímque Archidiaconum, Epiſcopalem oculum, paſſim appellant Antiqui. Inter cæteros Auctor Epiſtolæ ad Jacobum cap. 12. infrà; Iſidorus Peluſiota Epiſtola ad Lucium Archidiaconum Peluſii, quæ bis edita legitur, lib. 1. num. 29. & lib. 4. num. 188. ubi dicit quòd Archidiaconus eſſe debeat totus oculus, cùm Diaconi ſint oculi Epiſcopi: item Fulbertus Epiſt. 34. & Arnulfus Contra Giraldum cap. 1. Tom. 2. Spicilegii p. 341. Cujus locum ita reſtituo; *Engoliſmenſem Abbatiſſam quidam tuus Archidiaconus gravidam pravo fecit acceſſu. Porro facinus ingraveſcentis uteri tumor excedens, & naturalis effectus aperuit. Quod dum propter inſolentiam criminis, dignitatiſque contemptum civibus incredibile videtur, parturientis Abbatiſſæ gemitus, & novi partûs crepundia fidem fecerunt. Univerſa igitur civitas admiratione perculſa eſt: quâ cogitatum impatientiâ, quâ temeritate conceptum, quâ denique impudentiâ poſſet eſſe completum; quod homo animarum cuſtos, Epiſcopalis oculus, Eccleſiæ columna, ſponſam Domini, Virginum ejus matrem atque cuſtodem, non compellâſſet verbo tantùm, ſed opere polluiſſet.* Sic Miniſtri ſpirituales, Angeli, poſſunt teſte Hilario in Pſalm. CXXIX. 2. haberi pro Dei oculis, vel auribus, vel manibus, vel pedibus. Atque ex Origene ad Matth. XVIII. 8 9. Sacerdotes, Eccleſiæ oculus rectè nominantur; Diaconi verò cæterique Miniſtri, manus. In quorum primo Adamantium ſequitur Hilarius ad Pſalm. CXXXVIII. 16. ut in poſteriori Zonaras interpretans Canonem Apoſtolicum 56 Symeoni autem Theſſalonicenſi de ſacris Ordinationibus cap. 13. Chartophylax ὅλος ἐστὶ τοῦ ἀρχιερέως δεξιά. Pontificis dextera. Ratio porrò propter quam tot præclaris nominibus decorati inveniuntur Diaconi, tangitur ab Epiphanio Hæreſi 78. cap 5. his verbis; ἄνευ διακόνου, ἐπίσκοπον ἀδύνατον εἶναι. *Sine Diacono Epiſcopus eſſe non poteſt*, & à Scriptore Epiſtolæ de gradibus Eccleſiæ Tom. 9. Operum S. Hieronymi, iſtis; *Sine Diacono Sacerdos nomen non habet, ortum non habet, officium non habet.* Mitto τοὺς βασιλέως (ſeu βασιλέων aut βασιλέους) ὀφθαλμοὺς καὶ τοῦ βασιλέως ὦτα, apud Xenophontem & alios: prætereáque πρᾶγμα τὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ, Epiſtolâ 127. Gregorii Nazianzeni, & multa id genus obvia. Videto Notam ad Caput 30. COT.

13. Ἰωθὼρ] Apud LXX. Ἰοθόρ. Corruptè in Cœna quæ indignè adſcribitur S. Cypriano, Lothor. *Vale fecit Lothor.* pro *Jothor*. Exod. IV. 18. Ibid.

14. Μὴ ἐρχέσθω ἐπὶ κριτήριον ἐθνικόν] Correctum velim Alexandrinum Clementem multo ante finem Stromatei penultimi paginâ 750. quo loci enarrans textum Apoſtoli I. Cor. VI. 1, &c. de cauſſis & litibus Chriſtianorum, atque inter ſe comparans eos qui judicio contendunt apud iniquos, eos qui apud ſanctos, & eos qui nullatenus, dicit ſecundos primis eſſe meliores, ſed tertios perfectionem attigiſſe: καὶ εἶναι μὲν τῶν πρώτων τοὺς δευτέρους ἀμείνους, ὕστατον δὲ ἀπαθεῖς, (malè edunt ἀπαθεῖς, malè emendant ἐναπαθεῖς, ut antecedentia & conſequentia oſtendunt) [illegible] τὸν τῆς κυρίου διδασκαλίας [illegible] τῶν ἐχθρῶν. Ibid.

15. Σωφ-

CAPUT XLVI.

Quòd non oporteat fideles litigare apud infideles; neque ex his quempiam vocare in teſtimonium adverſus Chriſtianos.

NE igitur Gentiles cognoſcant ortas inter vos lites, neque adversùm vos teſtimonium infidelium adhibeatis, oeque ab eis judicemini; neque ipſis quidquam debeatis, quod ad tributum
Mat. 22. 21. & terrorem Poteſtatum pertineat; ſed *reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo*; ut vectigal, aut cenſum, aut didrachmum; ſicut &
Mat. 17. Dominus noſter tributo ſtatere, à moleſtia liberatus eſt. Elige igitur potiùs damno affici, & quæ ad pacem ſpectant ſectari, noo ſolùm cum fratribus, ſed etiam cum infidelibus. Nam cùm aliquam in hujus vitæ commodis jacturam feceris, nullum divinorum bonorum damnum patieris, ut pote Dei cultor, & juxta Chriſti mandata vivens. Si verò, quod abſit, fratres habuerint aliquid inter ſe controverſiæ, inde intelligere debetis vos Præpoſiti, quòd hujuſmodi homines non ſe gerunt ut fratres in Domino, ſed potiùs ut hoſtes infeſti. Ac fortè unus eorum reperietur lenis, æquus, filius lucis; alter verò immitis, contumax, fraudator: hic igitur agnitus puniatur, & ſegregetur, & pœnas fraterni odii luat: dein cùm propoſitum mutaverit, aſſumatur in ſocietatem: atque ita caſtigati, tribunalia veſtra allevabunt ac infrequentia efficient. Oportet autem & mutuò injurias condonare; non quidem judices, ſed eos qui ſimultates habent; quemadmodum Dominus pronunciavit, cùm ego Petrus interrogarem eum;
Mat. 18. 21. *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei; uſque ſepties?* & reſpondit; *Non dico tibi, uſque ſepties; ſed uſque ſeptuageſies ſepties.* Sic enim vult Dominus verè eſſe ſuos diſcipulos, nihilque illos contra aliquem habere umquam, exempli gratiâ iram immoderatam, aut furorem immanem, aut cupiditatem iniquam, aut odium irreconciliabile. Eos itaque qui irâ jactantur, ad amicitiam; qui odio aſperantur, ad concordiam adducite: quia
Mat. 5. 9. Dominus ait; *Beati pacifici, quoniam ipſi filii Dei vocabuntur.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μϛ´.

Ὅτι οὐ χρὴ τοὺς πιστοὺς ἐπὶ τῶν ἀπίστων δικάζεσθαι, οὔτε μὴν ἐξ αὐτῶν τινα καλεῖν εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ Χριστιανῶν.

ΜΗ' οὖν γνωριζέτωσαν τὰ ἔθνη τὰς πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν διαφοράς, μήτε καθ' ἑαυτῶν εἰς μαρτυρίαν προσδέχεσθε τοὺς ἀπίστους, μήτε κρίνεσθε ἐπ' αὐτῶν· μήτε ὀφείλετέ τι τούτοις πρὸς συντέλειαν ἢ φόβον· ἀλλὰ ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ· οἷον φόρον, ἢ κῆνσον, ἢ δίδραχμον, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν δοὺς τὸν στατῆρα, ἀπηλλάγη πραγμάτων. αἱροῦ οὖν μᾶλλον βλάπτεσθαι, καὶ τὰ πρὸς εἰρήνην σπουδάζειν, οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἀδελφούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους. βλαβεὶς γὰρ τῶν βιωτικῶν τι, τὰ πρὸς Θεὸν οὐ ζημιωθήσῃ, ἅτε θεοσεβὴς ὑπάρχων, καὶ κατ' ἐντολὴν Χριστοῦ ζῶν. εἰ δὲ ἀδελφοὶ εἰς ἀλλήλους ἔχουσιν, ὃ μὴ γένοιτο, αὐτόθεν νοεῖν ὀφείλετε οἱ προηγούμενοι, ὅτι οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ ἔργον ἐπιτελοῦσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐχθρῶν πολεμίων. καὶ εἷς μὲν αὐτῶν εὑρεθήσεται ἤπιος, ἐπιεικής, φωτὸς τέκνον, ἕτερος δὲ ἀνήμερος, αὐθάδης, πλεονέκτης· ὃ οὖν κατεγνωσμένος ἐπιτιμάσθω, ἀφοριζέσθω, δίκην τῆς μισαδελφίας τιννύτω· εἶτα μεταμελόμενος προσλαμβανέσθω· καὶ οὕτω σωφρονιζόμενοι, ἐπικουφίσουσιν ὑμῶν τὰ κριτήρια. χρὴ δὲ καὶ συγχωρεῖν τὰ εἰς ἀλλήλους ἀδικήματα· οὐ τοὺς κρίνοντας, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας εἰς ἑαυτούς· καθὼς ὁ Κύριος ἀπεφήνατο, ἐμοῦ Πέτρου ἐρωτήσαντος αὐτόν· Ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ, ἕως ἑπτάκις; καὶ εἰπόντος· Οὐ λέγω σοι, ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. Οὕτως γὰρ θέλει ὁ Κύριος ἀληθῶς εἶναι αὐτοῦ μαθητάς, καὶ μηδὲν ἔχειν κατὰ μηδενὸς πώποτε, οἷον ὀργὴν ἄμετρον, ἢ θυμὸν ἀνήμερον, ἢ ἐπιθυμίαν ἄδικον, ἢ μῖσος ἄσπονδον. τοὺς οὖν ὀργιζομένους συμβιβάζετε εἰς φιλίαν, τοὺς ἐχθραίνοντας εἰς ὁμόνοιαν· ὅτι λέγει Κύριος· Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

CAPUT XLVII.

Quòd oporteat in ſecundâ Sabbatorum, forum agere.

FIant judicia veſtra ſecundâ poſt Sabbatum die; ut ſi veſtræ ſententiæ contradicatur, vacantes uſque ad Sabbatum, poſſitis contradictionem expendere, & inter ſe diſſentientes, in diem Dominicum pacificare. Aſſiſtant autem tribunali Diaconi, & Presbyteri, cum juſtitia ac citra perſonarum acceptionem judicantes, tamquam homines Dei. Cùm igitur utraque perſona, ſicut
Deut. 19. 17. & dicit Lex, advenerit; ſtabunt partes adverſæ in medio foro: & auditis iis, ſanctè ferte ſuffragia, conantes inter ambos conciliare amicitiam, ante Epiſcopi decretum, ne in publicum prodeat ſententia adversùs eum qui deliquit: quia Epiſcopus in tribunali approbatorem & conſcium judicii habet Chriſtum Dei. Si qui verò de infamia non

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μζ´.

Ὅτι χρὴ ἐν δευτέρᾳ σαββάτων ποιεῖσθαι τὰς δίκας.

ΤΑ' δικαστήρια ὑμῶν γινέσθω * δευτέρᾳ σαββάτων, ὅπως ἐὰν ἀντιλογία τῇ ἀποφάσει ὑμῶν γένηται, ἕως σαββάτου ἔχοντες ἄδειαν, δυνηθῆτε διευθῦναι τὴν ἀντιλογίαν, καὶ εἰρηνεῦσαι εἰς τὴν κυριακὴν τοὺς διαφερομένους πρὸς ἀλλήλους. [15] συμπαρέστωσαν δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οἱ διάκονοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι, ἀπροσωπολήπτως κρίνοντες, ὡς Θεοῦ ἄνθρωποι, μετὰ δικαιοσύνης. παραγινομένων οὖν ἑκατέρων τῶν προσώπων, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει, στήσονται ἑκάτεροι ἐν μέσῳ τοῦ κριτηρίου, οἷς ἐστιν ἡ ἀντιλογία· καὶ ἀκούσαντες αὐτῶν, ὁσίως ἀνενέγκατε τὰς ψήφους, σπουδάζοντες αὐτοὺς φίλους ἀμφοτέρους ποιῆσαι, πρὸ ἀποφάσεως τῆς τοῦ ἐπισκόπου, ὅπως μὴ ἐξέλθῃ ἐπὶ γῆς κρίσις κατὰ τοῦ ἁμαρτήσαντος· καθότι καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ σύμψηφον ἔχει καὶ συνίστορα τῆς δίκης τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. εἰ δέ τινες ἐν

* Δευτέρᾳ σαββάτων.] Hoc eſt, ſecundo die Hebdomadis, nam Σάββατα hic *hebdomadem* ſignificat, non *Sabbathum*. Sic Dies Solis, ſive Dominicus dicitur μία Σαββάτων Matt. XXVIII. 1. ad quem locum vide Interpretes, & præſertim *H. Grotium*. CLERICUS

15. Συμπαρέστωσαν δὲ τῷ δικαστηρίῳ καὶ οἱ διάκονοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι.] Interdum jus dicebant Epiſcopi ſoli, interdum advocatis in conſilium Clericis ſuis. Aliquando liberabant ſe eâ moleſtiâ, inferioribúſque Ordinibus litium diremptionem relinquebant. Coacti etiam nonnumquam fuerunt Laicos hac in re Clericis præponere. Cujus ultimi exemplum habes apud Socratem Hiſt. Eccl. lib. 7. cap. 37. in Silvano Trojæ Epiſcopo. COT.

ἐν βλασφημίαις τοῦ μὴ καλῶς ὁδεύειν ἐν Κυρίῳ ἐλέγχοιντο ὑπό τινος, ὁμοίως ἀκούσαντες ἑκατέρων τῶν προσώπων, τοῦ τε κατηγοροῦντος, καὶ τοῦ κατηγορουμένου. ἀλλὰ μὴ προλήψει, μηδὲ μονομερῶς, ἀλλὰ μετὰ δικαιοσύνης, ὡς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου ἢ θανάτου ἐκθέντες ἀπόφασιν. Δικαίως γάρ, φησιν ὁ Θεός, διώξῃ τὸ δίκαιον. Ὁ γὰρ δικαίως τιμωρηθεὶς καὶ ἀφορισθεὶς παρ' ὑμῶν, αἰωνίου ζωῆς καὶ δόξης ἀπόβλητος γέγονε, καὶ παρ' ἀνθρώποις ὁσίοις ἄτιμος, καὶ παρὰ Θεῷ κατάδικος.

rectè ambulandi in Domino à quopiam arguantur; eumdem in modum utramque perſonam, & accuſatoris & accuſati, audite; & non ex præſumpta opinione, neque ex ſtudio unius partis, ſed ex juſtitia, tamquam de æterna vita aut morte, dicite ſententiam. *Juſtè* enim, inquit Deus, *perſequeris quod juſtum eſt.* Nam qui juſtè à vobis punitus eſt ac excommunicatus, à ſempiterna vita & gloria rejiculus evaſit, tum apud ſanctos homines ignominioſus, tum obnoxius apud Deum. Deut. 16.20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μή.

Ὅτι μὴ χρὴ ταὐτὴν ἐπάγειν τιμωρίαν ἐπὶ πάσης πλημμελείας, ἀλλὰ διάφορον, πρὸς τὸ διάφορον τοῦ ἁμαρτάνοντος.

Μὴ πάσης δὲ ἁμαρτίας τὴν αὐτὴν ποιεῖσθε ἀπόφασιν· ἀλλ' ἑκάστης ἰδίαν· μετὰ πολλῆς φρονήσεως κρίνοντες ἕκαστα τῶν πλημμελημάτων, τά τε σμικρά, καὶ τὰ μεγάλα, καὶ ἄλλως ἔργου, καὶ λόγου πάλιν ἑτέρως, καὶ προθέσεως, ἢ λοιδορίας, ἢ ὑπολήψεως διαφόρως. καὶ τοὺς μὲν ὑποβαλεῖς μόναις ἀπειλαῖς, τοὺς δὲ πενήτων χορηγίαις, ἄλλους δὲ νηστείαις στιβώσεις, καὶ ἑτέρους ἀφορίσεις πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματος αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος οὐ παντὸς ἁμαρτήματος τὴν αὐτὴν ἐκφέρει τιμωρίαν, ἀλλὰ ἄλλως μὲν τὰ εἰς Θεὸν καὶ εἰς ἱερέα καὶ εἰς ἱερὸν καὶ εἰς ἱερεῖον, ἑτέρως τὰ εἰς βασιλέα καὶ ἄρχοντα καὶ στρατιώτην καὶ ὑπήκοον, ὁμότιμον, ἢ οἰκέτην, ἢ εἰς κτῆμα, ἢ εἰς ἄλογον, καὶ πάλιν παρηλλαγμένως τὰ εἰς γονεῖς καὶ συγγενεῖς, ἄλλως τὰ ἐξ ἐφόδου, καὶ τὰ ἀκούσια ἑτέρως· καὶ τοὺς μὲν θανάτῳ ἢ διὰ σταυροῦ, ἢ τῷ διὰ λίθων, τοὺς δὲ ζημίαις, ἢ μάστιξιν, ἢ τὰ ὅμοια παθεῖν οἷς ἔδρασεν. οὐκοῦν καὶ ὑμεῖς τῶν διαφόρων ἁμαρτημάτων διαφόρους ποιεῖσθε καὶ τὰς τιμωρίας, ἵνα μή τις ἀδικία παρεμπεσοῦσα κινήσῃ τὸν Θεὸν πρὸς ἀγανάκτησιν. ἧς γὰρ ἂν ἀδίκου κρίσεως μεσῖται γένησθε, ταύτης καὶ τὸν ἀπὸ Θεοῦ λήψεσθε μισθόν· ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε.

CAPUT XLVIII.

Quòd non oporteat eamdem pœnam in omni delicto irrogare, ſed variam, pro varietate delinquentis.

Nolite de omni peccato eamdem proferre ſententiam; ſed de unoquoque propriam; cum multâ prudentiâ judicantes ſingula delicta, cùm parva, tum magna; atque aliter ſancientes de peccato operis, iterúmque aliter de peccato ſermonis, diverſè etiam de delictis propoſiti, aut convicii, aut ſuſpicionis. Et quidem ex peccatoribus hos ſolis minis ſubjicies; illos Eleemoſynis erga pauperes; alios verò jejuniis comprimes, & alios pro gravitate criminis ſui à fidelibus ſeparabis. Neque enim Lex omni peccato eamdem decernebat pœnam; ſed aliam quidem commiſſis in Deum, & in ſacerdotem, & in templum, & in ſanctuarium; alteram verò deſignatis adversùs regem, & principem, & militem, & ſubjectum, adversùs æqualem, vel famulum, ſive contra poſſeſſionem, aut pecus; iterúmque diverſam delictis in parentes & cognatos; peccatis ex induſtria aliam, & aliam non voluntariis: atque aliquos quidem reos afficiebant morte, ſeu crucis, ſeu lapidationis, cæteros multâ, aut verberibus, aut talionis ſupplicio. Igitur vos quoque diverſis peccatis diverſas pœnas imponite, ne qua injuria incidens provocet Deum ad iracundiam. Cujus etenim iniqui judicii eritis arbitri, ejus & mercedem accipietis à Deo: *Quo enim judicio judicaveritis, judicabimini.* Mat. 7.2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μθ'.

Ὁποίους εἶναι χρὴ τοὺς κατηγόρους, καὶ μάρτυρας.

Καθίσαντες οὖν ἐπὶ τὸ κριτήριον, παρόντων ἑκατέρων τῶν προσώπων, οὐ γὰρ ἐροῦμεν ἀδελφῶν, μέχρις οὗ ἑαυτοὺς ἐν εἰρήνῃ ὑπολάβωσιν, ἐρευνᾶτε ἀκριβῶς περὶ τῶν ἐνισταμένων· καὶ πρῶτον περὶ τοῦ κατηγοροῦντος, εἰ πρώτου τούτου κατηγορεῖ, ἢ καὶ ἑτέρους ποτὲ ἐγκλήματα κατενήνοχε, καὶ εἰ μὴ ἐκ μέμψεως αὐτῶν * ἡ φιλονεικία καὶ τὸ ἔγκλημα ὑπόκειται, καὶ ὁποία τις ἡ ἀναστροφὴ αὐτοῦ ὑπάρχει· καὶ πιστὸς ᾖ ὢν εὐσυνείδητος, μὴ πιστευέσθω μόνος· παράνομον γὰρ τὸ τοιοῦτον· ἀλλ' ἐχέτω καὶ ἑτέρους μάρτυρας, ὁμοίους αὐτῷ τὸν τρόπον· καθὼς ὁ νόμος λέγει· Ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. Διατί δὲ εἴπομεν, τὸν τρόπον αὐτῶν ἐπιζητεῖσθαι, ὁποῖος τυγχάνει; ἐπειδὴ πολλάκις ἐγχωρεῖ, καὶ τοὺς δύο καὶ τοὺς πλείονας ἐπὶ κακῷ μαρτυρῆσαι, καὶ συμφώνως προσθέσθαι τῷ ψεύδει· ὡς τοὺς δύο πρεσβυτέρους κατὰ Σωσάννης ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν παρανόμων κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Κυρίου ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ κατὰ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος αὐτοῦ. ἔστωσαν οὖν οἱ μάρτυρες πραεῖς, ἀόργητοι, ἐπιεικεῖς, ἀγαπητικοί, σώφρονες, ἐγκρατεῖς, ἀπόνηροι, πιστοί, θεοσεβεῖς· ἡ γὰρ τῶν τοιούτων μαρτυρία καὶ διὰ τὸν τρόπον αὐτῶν βεβαία, καὶ διὰ τὴν ἀναστροφὴν αὐτῶν ἀληθὴς ὑπάρχει· τῶν δὲ μὴ τοιούτων μὴ προσδέχεσθε τὴν μαρτυρίαν, κἂν

* ἢ φιλονεικίας, vel ἢ φιλονεικία.

CAPUT XLIX.

Quales eſſe decet accuſatores, & teſtes.

Sedentes igitur in tribunali, præſentibus utriſque perſonis, (non enim eos appellabimus fratres, donec cum pace ſe in benevolentiam ſuſceperint) exquirite diligenter de altercantibus; ac primò de accuſatore, an hunc primum accuſet, vel aliis quoque crimina impegerit, & an non ex querela eorum ac contentione crimen ſuppoſitum ſit, & quales ſint mores accuſantis: cui licèt bonâ conſcientiâ freto, ſoli tamen fides non habeatur; id quippe iniquum eſt; ſed habeat & alios teſtes, ei probitate morum conſimiles; quemadmodum Lex dicit; *In ore duorum & trium teſtium ſtabit omne verbum.* Quare autem diximus, inquiri oportere quæ ſit teſtium vita? quia ſcilicet ſæpenumero evenit, ut duo vel plures teſtimonium dicant in malo, & unâ voce mendacio ſuffragentur; ut Babylone duo Senes contra Suſannam, & in Samaria filii iniquitatis contra Nabothæum, & Hieroſolymis turba Judæorum adversùs Dominum, ejúſque primum martyrem Stephanum. Sint igitur teſtes manſueti, iræ expertes, æqui, caritate præditi, temperantes, continentes, malitiâ vacui, fideles, religioſi, talium enim teſtimonium propter mores eorum firmum eſt, & propter eorum vitam verum: at teſtimonium hominum qui tales non ſunt, nolite ſuſcipere, quamvis ii in delatione conſentire vi-

Laudatur à Cedreno. Vide Teſt. Veterum.

Deut. 19.15.

Dan. 13.

3. Reg. 21.

Mat. 26.

Act. 6. & 7.

Ex. 23. 1, 2. videantur. Nam in Lege præcipitur; *Non eris cum multis in malitia. Non ſuſcipies auditionem vanam. Non conſenties cum multitudine, ut declines a juſtitia.* Ex alia verò parte reum etiam à vobis oportet cognoſci, qualem ſe in vitæ uſu & conſuetudine geſſerit, an ex moribus laudem ſibi compararit, an inculpatus ſit, an pietatis ſectator; an erga viduas, hoſpites, & pauperes benignus, an fratrum amans; an turpis lucri non cupidus, non avidus depaſtionis, non pecuniæ raptor ac procella; an temperans, & non luxurioſus, aut vinolentus, aut otioſus frugum conſumptor; an miſericors, atque ad largiendum promptus.

Ignat. interpol. ad Magneſ. 9.

συμφωνοῦντας ἀκούσητε ἐπὶ τῇ καταμαρτυρίᾳ· προστέτακται γὰρ ἐν τῷ νόμῳ· Οὐκ ἔσῃ μετὰ πλειόνων ἐπὶ κακίᾳ. οὐ παραδέξῃ ἀκοὴν ματαίαν. οὐ συγκατατεθήσῃ μετὰ πλήθους ἐκκλῖναι τὸ δίκαιον. Ἐκ μέρους δὲ καὶ τὸν κρινόμενον εἰδέναι ὀφείλετε, ὁποῖός ἐστι τῇ τοῦ βίου συνηθείᾳ καὶ ἀναστροφῇ, εἰ μεμαρτυρημένος τὸν βίον, εἰ ἀνέγκλητος, εἰ ὁσιότητα ἐζηλωκώς, εἰ φιλόχηρος, καὶ φιλόξενος, καὶ φιλόπτωχος, καὶ φιλάδελφος, εἰ μὴ αἰσχροκερδής, καὶ μὴ βράστης καὶ χρηματολαίλαψ, εἰ σώφρων, καὶ μὴ ἄσωτος, ἢ μέθυσος, ἢ ἀργοφάγος, εἰ εὔσπλαγχνος, καὶ εὐμετάδοτος.

CAPUT L.

Quòd uſu veniat, ut conjectura ex prioribus malis ductâ, aliquis facilè credatur poſteriora deſignaſſe.

NAm ſi in accuſato præjacent prava opera, jam aliqua ex parte veræ videbuntur præſentes accuſationes, niſi jus ei patrocinetur: fieri enim poteſt ut is olim deliquerit, hujus verò ſceleris ſit purus. Quare circa hujuſmodi negotia, diligenter & cautè vos gerentes, certam indubiamque adversùs reum convictum ferte ſententiam. Et ſi poſt excommunicationem, veniam petat, & ad pedes Epiſcopi procidat, & peccaſſe ſe fateatur; recipite eum. Porrò delatorem impunitum non ſinatis, ne adhuc alium quempiam rectè viventem calumnietur, vel aliquem alium ad ſimilia facienda provocet: turſúmque eum qui convictus fuerit, nullâ contumeliâ affectum non dimittatis; ne alius eodem crimine obſtringatur. Neque enim
Prov. 19. 5. 9. *teſtis* malorum *impunitus erit*: neque peccator pœnam evadet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ν.

Ὅτι ἐγχωρεῖ τινα καὶ ἐκ προτέρων κακῶν μὴ ἀπιστεῖσθαι τὰ δεύτερα.

ΕἸ γὰρ αὐτῷ προϋπόκειται ἔργα φαῦλα, ἤδη ἐκ μέρους ἀληθεῖς ἂν εἶεν καὶ αἱ νῦν ἐπιφερόμεναι αὐτῷ κατηγορίαι, εἰ μὴ ἄρα αὐτῷ τὸ δίκαιον ἔχει συναγωνιζόμενον· ἐγχωρεῖ γὰρ αὐτὸν ἡμαρτηκέναι μέν ποτε, τούτου δὲ τοῦ ἐγκλήματος ἀθῷον ὑπάρχειν. διὸ ἀκριβῶς περὶ τὰ τοιαῦτα νήφοντες, ἀσφαλεῖς καὶ βεβαίας ποιεῖσθε τὰς ἀποφάσεις κατὰ τοῦ ἐλεγχθέντος. καὶ ἐὰν μετὰ τὸν ἀφορισμὸν συγγνώμην αἰτῇ, καὶ προσπέσῃ τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ἡμαρτηκέναι ὁμολογῇ, προσδέξασθε αὐτόν. μήτι δὲ τὸν συκοφάντην ἀτιμώρητον ἐάσητε, ἵνα μὴ καὶ ἕτερόν τινα καλῶς βιοῦντα βλασφημήσῃ, ἢ ἕτερόν τινα προτρέψηται τὰ ὅμοια αὐτῷ δρᾶσαι· μήτι μὴν τὸν ἐλεγχθέντα ἀνύβριστον, ὅπως μὴ ἕτερος τοῖς αὐτοῖς ἐνεχεθῇ. ὅτι γὰρ μάρτυς κακῶν ἀτιμώρητος ἔσται. [16] οὐδ' ὁ πλημμελῶν δίκας ἐκτίσει.

CAPUT LI.

Quòd non oporteat in judicando, uni parti favere.

DIximus jam, æquum non eſſe, ut ea judicia exerceantur in quibus altera pars judicem occupat. Nam ſi unam perſonam audieritis, alterâ abſente, hacque ad objectum crimen non reſpondente, ſuffragium damnationis temere tuleritis; rei necis, & conſortes calumniatoris, ſeu eadem cum illo menſurâ metientes reperiemini apud Deum,
Prov. 26. 17. juſtum judicem. *Sicut* enim *qui tenet caudam canis, ſic qui præſidet alieno judicio.* Quòd ſi imitatores fueritis Senum illorum Babylonis incolarum, qui falſo teſtimonio contra Suſannam dicto, eam injuſta mortis damnatione affecerunt; obnoxii eritis ſententiæ & condemnationi adversùm eos latæ. Quoniam Suſannam quidem Dominus per Danielem eripuit è manibus iniquorum, reos autem ſanguinis feminæ Senes ad ignem damnavit; vobis
Dan. 13. 48. verò per Danielem exprobravit, dicens; *Sic fatui filii Iſraël: non dijudicantes, neque quod manifeſtum eſt cognoſcentes, condemnaſtis filiam Iſraël? Revertimini ergo ad judicium: quia falſum teſtimonium iſti locuti ſunt adversùs eam.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ να.

Ὅτι οὐ χρὴ μονομερῶς τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι.

ΕἼπομεν δὲ ὅτι τὰς κρίσεις οὐ δίκαιον μονομερῶς ποιεῖσθαι. ἐὰν γὰρ τοῦ ἑνὸς προσώπου ἀκούσητε, μὴ παρόντος τοῦ ἑτέρου, μηδὲ ἀπολογησαμένου πρὸς τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα, προπετῶς ἐξενέγκητε ψῆφον κατακρίσεως, ἔνοχοι τῆς ἀναιρέσεως, καὶ συμμετρηταὶ τῷ συκοφάντῃ, παρὰ Θεῷ εὑρεθήσεσθε τῷ δικαίῳ κριτῇ. Ὡς γὰρ ὁ κρατῶν κέρκου κυνός, οὕτως ὁ προεστὼς ἀλλοτρίας κρίσεως. Ἐὰν δὲ μιμηταὶ γένησθε τῶν ἐν Βαβυλῶνι πρεσβυτέρων, οἵτινες καταμαρτυρήσαντες τῆς Σωσάννης ἀδίκως κατεδίκασαν αὐτὴν εἰς θάνατον, ἔνοχοι τῆς ἐκείνων κρίσεως καὶ καταδίκης γένησθε. ὅτι τὴν μὲν Σωσάνναν ὁ Κύριος διὰ τοῦ Δανιὴλ ἐρρύσατο ἐκ χειρὸς παρανόμων, τοὺς δὲ ἐνόχους τοῦ αἵματος αὐτῆς πρεσβυτέρους [17] εἰς πῦρ κατεδίκασεν, ὑμᾶς δὲ δι' αὐτοῦ ὀνειδίζει λέγων. Οὕτως μωροὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ· οὐκ ἀνακρίναντες, οὐδὲ τὸ σαφὲς ἐπιγνόντες κατεκρίνατε θυγατέρα Ἰσραήλ; ἀναστρέψατε οὖν εἰς τὸ κριτήριον· ψευδῆ γὰρ οὗτοι κατεμαρτύρησαν αὐτῆς.

16. *Οὐδ' ὁ πλημμελῶν δίκας ἐκτίσει.*] Vide in LXX. Proverb. XXVIII. 20. Sap. I. 2. XIV. 31. Sir. XII. 7. XXIII. 13. COT.

17. *Εἰς πῦρ κατεδίκασεν.*] Juxta Hebræorum traditionem apud Origenem Epiſtolâ [illegible] ad Africanum, & apud Hieronymum tum Epiſt. 10. tum in Commentariis ad Jeremiæ XXIX. 21. 22. 23. & ad Danielis XIII. 5. 62. quòd Achabus & Sedecias Pſeudoprophetæ, quos frixit Rex Babylonis in igne, atque duo Senes judices Suſannæ calumniatores, iidem extiterunt. De quo conſulendi Interpretes. Ibid.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νβ΄.

Παράδειγμα τοῦ δικαίου κρίματος ἡ τῶν ἔξωθεν δικαστῶν περὶ τὰς ἀποφάσεις ἀσφάλεια.

Θεάσασθε δὲ καὶ τὰ κοσμικὰ δικαστήρια, ὧν τῇ ἐξουσίᾳ ὁρῶμεν ἀγομένους φονεῖς, μοιχούς, φαρμακούς, τυμβωρύχους, λῃστάς. καὶ τὰς [18] ἀνακρίσεις αὐτῶν λαβόντες οἱ ἡγούμενοι ὑπὸ τῶν προσαγόντων, λέγουσι τῷ κακούργῳ, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει· καίπερ συγκατατιθεμένου, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τὴν κόλασιν αὐτὸν ἐκπέμπουσιν, ἀλλὰ πλείοσιν ἡμέραις ποιοῦνται αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν μετὰ συμβουλίου πολλοῦ, καὶ [19] παραπετάσματος μέσου. τελευταῖον ὅρον ἢ ψῆφον θανάτου ὁ μέλλων ἐκφέρειν κατ' αὐτοῦ, [20] πρὸς τὸν ἥλιον ἐπαίρας τὰς χεῖρας, διαμαρτύρεται ἀθῷος ὑπάρχειν τοῦ αἵματος τοῦ ἀνθρώπου. καίτοι ὄντες ἐθνικοί, καὶ οὐ γινώσκοντες θειότητα, ἢ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ Θεοῦ ἄμυναν ὑπὲρ τῶν ἀναιτίως καταδικασθέντων, ἀποφεύγουσιν.

CAPUT LII.

Exemplum juſti judicii capiatur de cautione quam in Sententiis judices Gentiles adhibent.

RESpicite etiam ad mundana judicia, quorum poteſtate videmus trahi homicidas, adulteros, veneficos, ſepulcrorum prædatores, latrones. Etenim cùm Magiſtratus ab iis qui reos in jus rapiunt, ea acceperint quæ ad horum pertinent cauſſam, quærunt ex malefico, an ita ſe res habeat: & licèt confiteatur, non illicò eum mittunt ad ſupplicium; ſed pluribus diebus, cum multa conſultatione, & interjecto velo, inquirunt de crimine. Poſtremò qui ſententiam & ſuffragium de capite, contra reum laturus eſt, ſublatis ad ſolem manibus, conteſtatur, inſontem ſe eſſe humani ſanguinis. Atque illi ab hoc ſcelere abhorrent, quamvis ſint Ethnici, & ignari tum divinitatis, tum ultionis divinæ adversùm ipſos, ſi innocentes pœnâ multârint.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νγ΄.

Ὅτι μὴ χρὴ κατ' ἀλλήλων ἔχειν τοὺς πιστούς.

ΥΜεῖς δὲ γινώσκοντες τίς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁποῖα τὰ κρίματα αὐτοῦ, πῶς ἂν κατ' ἐπήρειαν δυνήσεσθέ τινι ἀπόφασιν δοῦναι, τῆς κρίσεως ὑμῶν παραχρῆμα γινωσκομένης Θεῷ; καὶ εἰ μὲν δικαίως ἐκρίνατε, δικαίων ἀμοιβῶν καταξιωθήσεσθε καὶ νῦν καὶ εἰς αὖθις· εἰ δὲ ἀδίκως, πάλιν τῶν ὁμοίων τεύξεσθε. ἡμεῖς μὲν οὖν, ἀδελφοί, συμβουλεύομεν ὑμῖν, μᾶλλον ἔπαινον ἀξιωθῆναι παρὰ Θεῷ ἢ ψόγον· ὅτι Θεοῦ ἔπαινος ζωὴ αἰώνιος ἀνθρώποις, ὥσπερ καὶ ὁ ψόγος θάνατος ἀΐδιος. διὸ γίνεσθε δίκαιοι κριταί, εἰρηνοποιοί, ἀόργητοι. Ὁ ὀργιζόμενος γὰρ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Εἰ δὲ καὶ συμβῇ ἐξ ἐνεργείας τινὸς ὀργισθῆναι ὑμᾶς κατά τινος, ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῇ ὀργῇ ὑμῶν. Ὀργίζεσθε γάρ, φησὶν ὁ Δαβίδ, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· τοῦτ' ἔστι, ταχέως διαλλάσσεσθε, ὅπως μὴ ἡ ἐπίμο-

CAPUT LIII.

Quòd non oportet fideles inter ſe diſcordare.

VOs autem, cognoſcentes quis ſit Deus noſter, & qualis judicia ejus, quo modo poteritis ſententiam adversùs aliquem injurioſè pronunciare, cùm veſtrum judicium Deo confeſtim pateat? Et ſi quidem juſtè judicaſtis, juſta præmia & nunc & poſthac reportabitis: ſin verò injuſtè, rurſum actis paria conſequemini. Nos igitur vobis, fratres, conſilium damus, maliti à Deo laudem, quàm vituperationem adipiſci: quia à Deo laudari, hominibus vita æterna eſt; ſicut & vituperari, ſempiterna mors. Quocirca eſtote juſti judices, pacifici, irâ vacui. *Qui* enim *iraſcitur fratri ſuo ſine cauſſa, reus erit judicio.* Quòd ſi alicujus opera in quempiam iraſci vos contingat, *Sol non occidat ſuper iram veſtram. Iraſcimini* enim, inquit David, *& nolite peccare:* hoc eſt, citò reconciliemini; ne ira conſtanter manens, in inju- Mat. 5. 22. Eph. 4. 26. Pſ. 4. 5.

riæ

18. Ἀνακρίσεις.] Quid in judiciis ſit *ἀνάκρισις* docent Lexicographi. Totam autem judicialem ſcenam graphicè deſcriptam habes in Opere imperfecto, ad Matth. XXV. 31. hoc pacto; *Criminoſas perſonas judex auditurus in publico, tribunal ſuum collocat in excelſo, circa ſe conſtituit vexilla regalia, ante conſpectum ſuum ponit ſuper menſam calliculam, (ſ. calliculum) unde tribus digitis mortem hominum ſcribat aut vitam: hinc inde officiales ordinatè conſiſtunt; in medio ſecretario ponuntur genera horrenda pœnarum, quæ non ſolum pati, ſed & videre tormentum eſt: ſtant juxta parati tortores, crudeliores aſpectu quam manibus. Tota judicis facies cujuſdam ſchematis terrore veſtitur. Et cùm ad medium productæ fuerint criminoſæ perſonæ, ante interrogationem judicis ipſius, judicis terribili diſcutiuntur aſpectu.* Et ad ejuſdem capitis verſiculum 33. *Quando aliquis ante conſpectum regis aut judicis introducitur, ex ipſo loco ubi ſtare jubetur, intelligit ſi propter bonum introductus eſt, aut propter malum. Si enim propter bonum, ſtatim vocatur in proximo: ſi propter malum, longè ſtare jubetur.* Genuinus Chryſoſtomus Homil. 17. in Geneſim, interpretans Dei interrogationem, *Adam ubi es?* ait, ἴστε γὰρ ὅτι [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Et Concione 2. de Lazaro, οἱ τὸ δικαστήριον οἰκοῦντες. [illegible] Concione verò 4. ἐπὶ τῆς ἔξωθεν δικαστηρίων τούτων, [illegible] Tom. 5.

[illegible] Noti ſunt Prudentii verſus Hamartigeniæ 440. &c.

Qui ſummum ſolidumque bonum putat, ambitione
Creſcere ſucceſſu; præconum voce trementes
Examinare reos. Ibid.

19. Παραπετάσματος μέσου.] Suidæ Lexicon, παραπέτασμα· [illegible]. παραπέτασμα. τὸ λεγόμενον βῆλον. Baſilius Epiſt. 79. circa finem, οἱ τὸν κόσμον τοῦτον ἄρχοντες, ὅταν μὲν τὸν κακοῦργον θανάτῳ καταδικάζειν μέλλωσι, ἐφελκύσαντες τὰ παραπετάσματα, καλοῦσι δὲ τοὺς ἐμπειροτάτους πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν προκειμένων σκέψιν, καὶ πολὺν ἀναλίσκουσι χρόνον, &c. Ad quod ultimum pertinet etiam verſus Juvenalis Sat. 6.

Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa eſt.

Ubi (ut id obiter indicem) ſupplendus eſt Vetus Scholiaſtes, ſic, *De nece ingenui nulla eſt longa dubitatio.* Cæterùm non habeo quod addi mereatur obſervationibus virorum doctorum de velis Judicum, Principum, Magnorum, Baſilicarum, & de judiciis interjecto aut levato velo. Ibid.

20. Πρὸς τὸν ἥλιον ἐπαίρας τὰς χεῖρας.] Oratoriè dictum puto. Quia ſcilicet ſolebant Judices triſtitiam ac innocentiam ſuam aliquâ exteriori actione, certiſque quibuſdam verbis atteſtari, quando reos extremo ſupplicio adjudicabant. Hinc famoſum factum dictumque Pilati, (Matth. XXVII. 24.) qui in Hiſtoria Eccleſiaſtica Theodoriti lib. 4. cap. 7 & in Nicephoro lib. 11. cap. 30. per Theodoritum corrigendo ac intelligendo, dicitur etiam convertiſſe ſe ad Orientis partes. Cum quo iniquo judice ſcitè B. Hieronymus comparat nautas Jonæ, (Jon. I. 14) cùmque Hieronymum tranſcripſit Pſeudo-Euſebius Emiſenus Homil. 2. de Paſcha-

te.

riæ recordationem evadat, & peccatum conficiat.
Prov 30 28. apud LXX. Nam *Anima eorum qui memores ſunt injuriarum, in mortem*, ait Salomon. Dominus autem noſter
& Salvator Jeſus Chriſtus dicit in Evangeliis; *Si*
Mat. 5. 23. *offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adverſum te; relinque ibi munus tuum ante altare, & vade, priùs reconciliare fratri tuo; & tunc veniens, offer munus tuum.* Munus verò eſt Deo, oratio cujuſque & actio gratiarum. Si ergo habeas aliquid contra fratrem tuum, aut ipſe aliquid habeat contra te; neque orationes tuæ exaudientur, neque gratiarum actiones ſuſcipientur, propter ſubjacentem iram: oportet autem, fratres, vos aſſiduè orare: & quia eos qui cum injuſtitiâ fratribus hoſtiliter iraſcuntur, Deus non exaudit, licèt in hora ter oraverint, ideò dirimere debemus omnem inimicitiam & puſillum animum, quò poſſimus corde puro ac incontaminato orare. Atqui etiam inimicos diligere præcepit Dominus, non autem etiam
Lev. 19. 17. amicos odiſſe; & Legiſlator ait; *Ne oderis allum hominem: ne odio habeas fratrem tuum, animo tuo: arguendo argue fratrem tuum, & ne ſuſcipias pec-*
Deut. 23. 7. *catum propter eum. Non odio habebis Ægyptium, quoniam incola fuiſti apud eum: non habebis odio Idumæum, quoniam frater tuus eſt.* David quo-
Pſ. 7. 5. que ait; *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Quare ſi Chriſtianus eſſe vis, ſequere legem Domini:
Iſ. 58. 6. *Solve omnem colligationem impietatis.* In te enim
Mat. 18, 22. Dominus poſuit poteſtatem remittendi fratri peccata contra te commiſſa, uſque ſeptuagies ſepties; hoc eſt, quadringenta nonaginta. Quoties ergo jam remiſiſti fratri tuo, ut nolis ei etiam nunc remittere? Cùm & audias Jeremiam dicentem;
Zach. 8. 17. *Unuſquiſque malum proximi ſui ne cogitetis in cordibus veſtris.* Tu autem injuriæ memor es, & ini-
Mat. 5. 22. micitiam retines, & in judicium venis; & iram in te reſpicis, & oratio tua impeditur. Sed etſi quadringenta nonaginta remiſeris fratri tuo, adhuc propter teipſum auge manſuetudinem tuam, in benignitatem: & quamvis ille non faciat, tu tamen propter Deum ſatage dimittere proximo; ut
Mat. 5. 45. ſis filius patris tui, qui in cœlis eſt, utque dum oras, audiaris tamquam Dei amicus.

ὀργὴ μνησικακία γένηται, καὶ ἁμαρτίαν ἀπεργάσηται. [21] Ψυχαὶ γὰρ μνησικακούντων εἰς θάνατον, φησὶν ὁ Σολομών. Λέγει δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις· Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. Δῶρον δέ ἐστιν Θεῷ ἡ ἑκάστου προσευχὴ καὶ εὐχαριστία. Ἐὰν οὖν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, ἢ αὐτὸς ἔχῃ τι κατὰ σοῦ, οὔτε αἱ προσευχαί σου εἰσακουσθήσονται, οὔτε αἱ εὐχαριστίαι σου προσδεχθήσονται, διὰ τὴν ὑποκειμένην ὀργήν. Χρὴ δὲ συνεχῶς προσεύχεσθαι ὑμᾶς, ἀδελφοί· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἐν ὀργαῖς ἀδίκως ἐχθραινόντων ἀδελφοῖς ὁ Θεὸς οὐκ ἐπακούει, κἂν τρὶς τῆς ὥρας προσεύξωνται, χρὴ διαλύειν πᾶσαν ἔχθραν καὶ μικροψυχίαν, ἵνα δυνώμεθα προσεύχεσθαι καθαρᾷ τῇ καρδίᾳ καὶ ἀρρύπῳ. Καί τοι γε καὶ ἐχθροὺς ὁ Κύριος ἀγαπᾶν προσέταξεν, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς φίλους μισεῖν· καὶ ὁ νομοθέτης φησίν· Οὐ μισήσεις πάντα ἄνθρωπον· οὐ μισήσεις τὸν ἀδελφόν σου τῇ διανοίᾳ σου· ἐλεγμῷ ἐλέγξεις τὸν ἀδελφόν σου, καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν. Οὐ μισήσεις Αἰγύπτιον, ὅτι πάροικος ἦσθα παρ' αὐτῷ· οὐ μισήσεις Ἰδουμαῖον, ὅτι ἀδελφός σου ἐστί. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακά. Ὅθεν εἰ Χριστιανὸς θέλεις εἶναι, ἐξακολούθει τῷ τοῦ Κυρίου νόμῳ· Λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Ἐπὶ σοὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐξουσίαν ἔθετο ἀφιέναι ἁμαρτίας τῷ ἀδελφῷ τὰς εἰς σὲ γενομένας ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά· τουτέστι, τετρακοσίας ἐνενήκοντα. Ποσάκις οὖν ἤδη ἀφῆκας τῷ ἀδελφῷ σου, ἵνα μὴ θελήσῃς αὐτῷ ἀφιέναι καὶ νῦν; καί τοι ἀκούων τοῦ Ἱερεμίου λέγοντος, ὅτι ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ μὴ λογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Σὺ δὲ μνησικακεῖς, καὶ συντηρεῖς ἔχθραν, καὶ ἐπὶ κρίσιν ἔρχῃ, καὶ μῆνιν ὑφορᾷ, καὶ ἡ προσευχή σου ἐμποδίζεται. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ τετρακόσια ἐνενήκοντα ἀφῇς τῷ ἀδελφῷ σου, πλεόνασον τὴν ἀοργησίαν ἐπὶ πλεῖον εἰς ἀγαθωσύνην δι' ἑαυτόν. Κἂν ἐκεῖνος μὴ ποιῇ, ἀλλά γε σὺ διὰ τὸν Θεὸν σπούδαζε ἀφιέναι τῷ πλησίον, ὅπως γένῃ υἱὸς τοῦ πατρός σου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσευχόμενος ὑπακούῃ ὡς φίλος Θεοῦ.

CAPUT LIV.

Quòd oporteat Epiſcopos de pace per Diaconum populo in memoriam ſuggerere.

IDcirco, ô Epiſcopi, cùm ad orationem procedetis; poſt lectionem & Pſalmorum cantum, poſt enarratas Scripturas; Diaconus juxta vos ſtans, proclamet; Ne quis contra ali-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νδ'.

Ὅτι χρὴ τοὺς Ἐπισκόπους τὰ περὶ εἰρήνης διὰ τοῦ διακόνου ὑπομιμνήσκειν τῷ λαῷ.

ΔΙὰ τοῦτο, ὦ Ἐπίσκοποι, μελλόντων ὑμῶν εἰς προσευχὴν ἀπαντᾶν, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ψαλμῳδίαν, καὶ τὴν ἐπὶ τῶν γραφαῖς διδασκαλίαν, ὁ διάκονος ἑστὼς πλησίον ὑμῶν, μεθ' ὑψηλῆς φω-
νῆς

20. Hinc etiam Magiſtratuum perverſo veſtis, funeſta, & impura, maculam habens Θ. K. [illegible] & [illegible], nota ex Seneca lib. 1. de ira cap. 16. Valerio Maximo lib. 9. cap. 12. & Servio ad Æneid. XII. 169. [illegible], inquit de Judicibus S. Baſilius in Epiſtola proximè citata, [illegible]. Sed & ad locum Conſtitutionum illuſtrandum facit notabilis ille Aurelii Victoris in Diocletiano; *Igitur Valerius prima ad exercitum concione, cùm educto gladio, ſolem intuens, obteſtaretur, ignarum cladis Numeriani, neque imperii cupientem ſe fuiſſe; Aprum proximè aſtantem ictu tranſegit; cujus dolo, uti ſupra docuimus, adoleſcens bonus facundusque & gener occiderat.* Inſuperque iſte perſonati Ambroſii libro de moribus Brachmanorum; *Nam & hoc interdum modo à regula veritatis abſtrahimur, hoc eſt, tunc cùm neceſſarium potum noſtro corpori damus: ob quod poſtea oculos & manus noſtras veluti ſacrificium aliquod, ad radios Solis agentes extollimus.* COT.

21. *Ψυχαὶ γὰρ μνησικακούντων εἰς θάνατον.*] Lib. 7. cap. 4. ὁδοὶ γὰρ μνησικακούντων εἰς θάνατον. Ut in LXX. Proverb. XII. 28. quodque vertitur apud Cæſarium Arelatenſem Homiliâ 9. quatuordecim illarum quas vir doctiſſimus ac de litteris noſtris optimè meritus magis magiſque in dies meriturus Stephanus Baluzius anno ſuperiore in publicum eſſe effecit; *Itinera eorum qui memoriam* (ſic malim quàm *injuriam*) *retinent maleſacti, in morte.* Tamen pro voce *injuriam* militat ipſe Cæſarius Homil. 11. de diligendis inimicis, in Bibliotheca Patrum, hoc modo citans, *Itinera eorum qui injuriam retinent maleſacti, in mortem,* necnon Auctor Sermonis de Martyribus, apud Auguſtinum Serm. 47. de Sanctis, apud Leonem Sermone qui præcedit antepenultimum, & in Miſcellaneis Patrum à Voſſio collectis ac una cum Gregorio Thaumaturgo Moguntiæ excuſis. *Itinera eorum, qui injuriam retinent, Dominus labefecit in mortem.* vel ut in S. Auguſtino; *Itinera impiorum, qui injuriam retinent maleſacti in mortem.* Contrà Caſſianus Inſtitut. lib. 8. c. 14 *Itinera eorum, qui memoriam retinent maleſacti, in mortem.* Ibid.

22. Mi-

τῆς λεγέτω· [22] Μή τις κατά τινος· μή τις ἐν ὑποκρίσει· ἵνα ἐὰν εὑρεθῇ ἔν τισιν ἀντιλογία, συνειδήσει κρουσθέντες, δεηθῶσι τοῦ Θεοῦ, καὶ διαλλαγῶσι τοῖς ἀδελφοῖς. εἰ γὰρ τοὺς ἐν οἰκίᾳ τινὸς εἰσερχομένους, πρὸ πάντων δεῖ λέγειν· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ· ὡς υἱοὺς εἰρήνης εἰρήνην χαρίζεσθαι τοῖς ἀξίοις, καθὼς γέγραπται, τοῖς ἐγγὺς καὶ τοῖς μακρὰν, οὓς ἔγνω Κύριος ὄντας αὐτοῦ· πολὺ μᾶλλον τοὺς ἐν ἐκκλησίᾳ Θεοῦ εἰσερχομένους χρὴ πρὸ πάντων ἐπεύχεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην. εἰ δὲ ἄλλοις ταύτην ἐπεύχεται, πολὺ μᾶλλον αὐτὸς αὐτῆς ἐντὸς ὑπαρχέτω, ὡς τέκνον φωτός. ὁ γὰρ μὴ ἔχων αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ, οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος, ἄλλοις αὐτὴν χαρίζεσθαι. διὸ πρὸ πάντων χρὴ εἰς ἑαυτὸν εἰρηνεύειν αὐτόν. ὁ γὰρ μὴ πρὸς ἑαυτὸν στασιάζων, οὐδ᾽ ἂν πρὸς ἄλλον διαμαχεσθήσεται· ἀλλ᾽ ἔσται εἰρηνικὸς, φιλικὸς, συνάγων τὰ τοῦ Κυρίου, καὶ συνεργὸς αὐτοῦ γενόμενος πρὸς τὸ πλεονάσαι αὐτῷ τοὺς σωζομένους ἐν ὁμονοίᾳ. οἱ γὰρ ἐπινοοῦντες ἔχθρας καὶ μάχας, ἀντιλογίας καὶ κρίσεις, πονηροὶ καὶ τοῦ Θεοῦ ἀλλότριοι τυγχάνουσιν.

quem : Ne quis in hypocriſi : ut ſi in nonnullis diſſidium reperiatur, conſcientiâ pulſati, Deum rogent, & fratribus reconcilientur. Si enim qui cujoſpiam domum ingrediuntur, ante omnia dicere debent; *Pax huic domui*; & ut pacis filii, pacem dignis donare, quemadmodum ſcriptum eſt, *Iis qui propè, & iis qui longè*, quos novit Dominos ſuos eſſe : multò magis qui Eccleſiam Dei ingrediuntur, debent ante omnia pacem Dei poſtulare. Cùm autem eam aliis precetur, multò magis ipſe intra ſe illius ſit, tamquam filius lucis. Nam qui illam in ſe non habet, non eſt dignus cujus fidei committatur eam aliis conferre. Quocirca principiò ipſum oportet ſecum pacem perficere. Qui enim ſecum non diſſidet, neque cum alio pugnabit; ſed erit pacis & amicitiæ ſtudioſus, congregans quæ Domini ſunt, Ipſiuſque adjutor ad multiplicandum ei numerum illorum qui in unanimitate ſalvantur. Siquidem excogitatores inimicitiarum & pugnarum, controverſiarum & litium, improbi ſunt, & à Deo alieni.

Matt. 10. 12. Iſ. 57. 19. Eph. 2. 17. 2. Tim. 2. 19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νέ.

Ἀπαρίθμησις διαφόρου προνοίας, καὶ ὅπως ἐξ ἀρχῆς καθ᾽ ἑκάστην γενεὰν ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς εἰς μετάνοιαν πάντας.

Ὁ γὰρ Θεὸς, Θεὸς ὢν ἐλέους, ἀπ᾽ ἀρχῆς ἑκάστην γενεὰν ἐπὶ μετάνοιαν καλεῖ διὰ τῶν δικαίων καὶ τῶν προφητῶν. καὶ τοὺς μὲν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, διὰ τοῦ Ἄβελ καὶ Σὴμ, καὶ Σὴθ, ἔτι δὲ Ἐνὼς, καὶ τοῦ μετατεθέντος Ἐνὼχ ἐσωφρόνιζε· τοὺς δὲ ἐν τῷ κατακλυσμῷ, διὰ τοῦ Νῶε· τοὺς ἐν Σοδόμοις, διὰ τοῦ φιλοξένου Λώτ· τοὺς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, διὰ Μελχισεδὲκ, καὶ τῶν πατριαρχῶν, καὶ τοῦ θεοφιλοῦς Ἰώβ· τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ, διὰ Μωσέως· τοὺς Ἰσραηλίτας, δι᾽ αὐτοῦ, καὶ Ἰησοῦ, καὶ Χαλὲβ, καὶ Φινεὲς, καὶ τῶν λοιπῶν· τοὺς μετὰ νόμον, δι᾽ ἀγγέλων καὶ προφητῶν· τοὺς αὐτοὺς διὰ τῆς ἰδίας ἐνανθρωπήσεως τῆς ἐκ παρθένου γενομένης· τοὺς πρὸ μικροῦ τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ τῆς σωματικῆς διὰ Ἰωάννου τοῦ προδρόμου· τοὺς δ᾽ αὐτοὺς, διὰ τοῦ αὐτοῦ, καὶ μετὰ τὴν γένεσιν αὐτοῦ λέγων· Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· τοὺς μετὰ τὸ πάθος αὐτοῦ, δι᾽ ἡμῶν τῶν δώδεκα, καὶ τοῦ τῆς ἐκλογῆς σκεύους Παύλου. ἡμεῖς οὖν οἱ καταξιωθέντες εἶναι μάρτυρες τῆς παρουσίας αὐτοῦ, [23] σὺν Ἰακώβῳ τῷ τοῦ Κυρίου ἀδελφῷ, καὶ ἑτέροις ἑβδομήκοντα δύο μαθηταῖς, καὶ

CAPUT LV.

Enumeratio variæ providentiæ, & quemadmodum ab initio Deus per ſingulas generationes ad pœnitentiam omnes homines vocavit.

Deus enim, qui Deus miſericordiæ eſt, à principio ſingulas generationes per juſtos ac Prophetas, vocat ad pœnitentiam. Et eos quidem qui ante diluvium vixerunt, per Abelem, & Semum, & Sethum, itemque Enuſum, ac tranſlatum illum Enochum, ad ſanam mentem revocavit; eos verò qui tempore diluvii, per Noëm; Sodomitas, per hoſpitalem Lotum; eos qui poſt diluvium fuerunt, per Melchiſedecum, & Patriarchas, nec non per amicum Dei Jobum; Ægyptios, per Moſem; Iſraëlitas, per eumdem, & per Jeſum, Calebum, Phineem, reliquoſque; eos qui Legis tempora conſecuti ſunt, per Angelos & Prophetas; eoſdem, per propriam ex virgine incarnationem; eos qui paullò præceſſerunt illius præſentiam corporalem, per Johannem præcurſorem; eoſdem, per ſeipſum, & poſt nativitatem ſuam didicens; *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum Dei*: eos qui ejus paſſionem ſubſequuntur, per nos duodecim, & per vas electionis Paulum. Nos igitur digni habiti, teſtes eſſe Dominici adventûs, unà cum Jacobo fratre Domini, & aliis ſeptuaginta duobus diſci-

Marc. 1. 15.

22. *Μή τις κατά τινος· μή τις ἐν ὑποκρίσει.*] Diaconorum has aliaſque proclamationes plurimas continent præcipuè Liturgiæ; etiam Noſtri: *μή τις τῶν κατηχουμένων, μή τις τῶν ἀκροωμένων· μή τις τῶν ἀπίστων, μή τις τῶν ἑτεροδόξων. προέλθετε οἱ κατηχούμενοι ἐν εἰρήνῃ. προέλθετε οἱ ἐνεργούμενοι. προέλθετε οἱ φωτιζόμενοι. ἀπόλυσθε οἱ ἐν μετανοίᾳ. μή τις τῶν μὴ δυναμένων ἡμῖν συνελθεῖν· ἀλλήλους ἐπίγνωτε. τὰς θύρας, τὰς θύρας. βλέπετε μή τις τῶν κατηχουμένων. ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε*, &c. Timotheus Alexandrinus; *οἱ ἀκροώμενοι προέλθετε.* In S. Chryſoſtomo Tom. 1. Orat. 2. adverſus Judæos p. 440 *ἐπιγινώσκετε ἀλλήλους.* Et Tom. 6. Hom. in Parabolam de filio prodigo poſt medium, *μή τις τῶν κατηχουμένων. μή τις τῶν μὴ βεβαπτισμένων, μή τις τῶν [illegible], μή τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸν μόσχον θυόμενον, μή τις τῶν μὴ δυναμένων θεάσασθαι τὸ [illegible] αἷμα τὸ ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. μή τις ἀνάξιος τῆς ζωῆς [illegible]. μή τις ἄπιστος, μή τις μὴ δυνάμενος ἀκαθάρτοις χείλεσι προσψαῦσαι τῶν φρικτῶν μυστηρίων.* Apud Latinos verò Iſidorus lib. 6. Originum cap. 19. ſcribit; *Miſſa tempore ſacrificii eſt: quando Catechumeni foras mittuntur, clamante Levita; Si quis Catechumenus remanſit, exeat foras. Et inde Miſſa: quia ſacramentis altaris intereſſe non poſſunt, qui nondum regenerati noſcuntur.* Auctor Vitæ S. Martialis; *Poſtquam à Diacono ex more clamatum fuiſſet, ut ſi quis non poſſet communicare, ab Eccleſia exiret.* Gregorius PP. Dialog. II. 23. *atque ex more Diaconus clamaret; Si quis non communicat, det locum.* COT.

23. *Σὺν Ἰακώβῳ τῷ τοῦ Κυρίου ἀδελφῷ.*] Ita ſolet Jacobum fratrem Domini, Epiſcopum primum Jeroſolymorum, ex albo Apoſtolorum expungere; ac tres Jacobos enumerare, duos Apoſtolos, Zebedæi filium, & filium Alphæi, præterea que hunc Jeroſolymitanum. Quam ſententiam Æthiopes, à quibus Conſtitutionum Codex pro ſacro habetur, in Miſſa ſua amplectuntur: conſentientibus tùm Syris, tùm à tempore multo Græcis. Contrà Latini duos in Officio Eccleſiaſtico agnoſcunt dumtaxat Jacobos, utrumque Apoſtolum, nempe Zebedæi illum, fratrem Johannis, & hunc Alphæo prognatum, qui ſit etiam frater Domini, ac Epiſcopus ſanctæ civitatis. Par diſſidium apud Antiquos: nec adhuc lis conquievit. Vero ſimilius divinisque eloquiis congruentiùs opinantur, qui ad poſteriores accedunt. Quidquid ſit, caſtigatione non mediocri dignus eſt magnus error, quo Jacobus frater Domini confunditur cum Jacobo fratre Johannis: ſecundùm notam B. Hieronymi ad Galat. I. 19. *Vehementer erravit qui arbitratus eſt Jacobum hunc fratrem Domini de Evangelio eſſe Apoſtolum fratrem Johannis, quem conſtat poſt Stephanum, juxta fidem Actuum Apoſtolorum, ſanguinem fudiſſe pro Chriſto.* Quibus ſimilia libro adverſùs Helvidium cap. 7. Erràſſe eum errorem videtur Auctor incertus Quæſtionum in ſacram Scripturam, (malè vulgò inſcriptarum, *Dicta & Interpretationes Parabolarum ſancti Evangelii*: omiſſo videlicet titulo generali, ac in illius locum aſſumptâ ſubdiviſione primâ) Tom. 2. Operum S. Athanaſii, Quæſt. 131. ubi vocem Apoſtoli Hebræorum XI. 35. *ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν*, de decollato Jacobo fratre Domini explicat, malè accipiens (uti apparet) verba Interpretationis S. Chryſoſtomi. Ἰάκωβον, inquit, λέγει τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς λοιποὺς ὅσοι ἀπεκεφαλίσθησαν. τυμπανισμὸς γὰρ ὁ ἀποκεφαλισμὸς λέγεται. Namque conſtat ex Actorum XII. 2.

ſcipulis, & ſeptem Diaconis, audivimus ex ore Domini noſtri Jeſu Chriſti, & probè ſcientes dicimus,
Rom. 12. 2. *quæ ſit voluntas Dei bona & beneplacens & perfecta*, per Jeſum Chriſtum nobis manifeſtata; ut ſcilicet nemo pereat, ſed omnes homines uno conſenſu credentes ei, ac uno concentu laudibus eum proſequentes, vivant in æternum.

τοῖς ἑπτὰ διακόνοις αὐτοῦ, ἐκ στόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠκούσαμεν, καὶ ἀκριβῶς εἰδότες λέγομεν, τί ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον, τὸ διὰ Ἰησοῦ γνωρισθὲν ἡμῖν, ἵνα μηδεὶς ἀπόληται, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι συμφώνως πιστεύσαντες αὐτῷ, αἶνον σύμφωνον ἀναπέμψαντες αὐτῷ, ζήσωσιν αἰωνίως.

CAPUT LVI.

Quòd voluntas Dei ſit, ut omnes homines in pietate conſentiant, inſtar cæleſtium Virtutum.

Mat. 6. 10. HOc enim eſt, quod nos docuit Dominus, dicere Patri ſuo, dum oramus; *Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra:* ut ſicut cæleſtes naturæ incorporearum Virtutum, cunctæ unâ ſententiâ Deum concelebrant; ſic & in terra cuncti homines uno ore, unoque affectu, laudes in ſolum Deum, unum & verum conferant, per unigenitum Chriſtum. Voluntas ergo Dei eſt, ut ipſum concordi mente laudemus, & voce conſonâ adoremus. Hæc quippe eſt Dei voluntas in Chriſto, ut multi in eo ſalventur, non autem ut ei detrimentum quis inferat, neque ut vos Eccleſiam minuatis, aut numerum fidelium contrahatis, unâ hominis animâ à vobis occiſâ, quæ quidem per pœnitentiam ſervari poterat; periit tamen, non ſolùm propter propriam iram ſeu merita ſua, ſed & jam ob veſtras inſidias; & implevistis quod ſcri-
Mat. 12. 30. ptum eſt; *Qui non congregat mecum, ſpargit.* Hic eſt diſperſor, ovium adverſarius, Dei hoſtis, agno-
2. Cor. 11. rum laniator, quorum Dominus paſtor exſtitit. Et nos ex variis gentibus & linguis congregationem fecimus, cum multo labore ac periculo, cum aſſidua moleſtia, pervigiliis, eſurie, humi cubatibus, perſecutionibus, plagis, carceribus; ut voluntati Dei obſequentes, triclinium, hoc eſt, ſacram & Catholicam Eccleſiam repleremus accumbentibus, nempe vocatis, gaudentibus & exſultantibus, prædicantibus & magnificantibus Deum, qui per nos ad vitam illos vocavit. At vos, quantùm in vobis fuit, diſſipaſtis. Jam verò, vos Laici, pacem mutuò habete, & tamquam prudentes ſtudete Eccleſiam adaugere, ac eos qui vel ferarum vel erraticarum ovium mores ac locum tenent, cicurate, & ad eam reducite, ac in priſtinum ſtatum reſtituite. Atque hæc eſt maxima in repromiſſione
Jer. 15. 19. Dei merces: *Si eduxeris ex indigno dignum & pretioſum, quaſi os meum eris.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νϛ´.

Ὅτι θέλημα Θεοῦ, ὁμόφρονας εἶναι τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν εὐσέβειαν, παραπλησίως τῶν ἐν οὐρανῷ δυνάμεων.

ΤΟῦτο γάρ ἐστιν ὃ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κύριος προσευχομένους λέγειν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ὅπως ὡς αἱ ἐπουράνιοι φύσεις τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων πᾶσαι δοξάζουσι τὸν Θεὸν συμφώνως, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ διαθέσει δοξάζωσι τὸν μόνον Θεόν, τὸν ἕνα καὶ ἀληθινόν, διὰ τοῦ μονογενοῦς Χριστοῦ. Θέλημα οὖν αὐτοῦ ἐστιν αἰνεῖν αὐτὸν ὁμοφρόνως, καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν συμφώνως. τοῦτο γὰρ αὐτοῦ ἐστι θέλημα ἐν Χριστῷ, πολλοὺς εἶναι τοὺς σωζομένους ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ ζημιοῦν αὐτόν, μηδὲ ἐλαττονοῦν ὑμᾶς τὴν ἐκκλησίαν, ἢ συστέλλειν τὸν ἀριθμόν, διὰ μιᾶς ψυχῆς ἀνθρώπου ὑφ' ὑμῶν ἀναιρεθείσης, ἥτις ἐδύνατο σωθῆναι διὰ μετανοίας, ἀπώλετο δὲ οὐ μόνον ἐξ ἰδίας ὀργῆς, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐξ ὑμετέρας ἐπιβουλῆς· καὶ ἐπληρώσατε τὸ γεγραμμένον· Ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. Τοιοῦτος δὲ ὤν, σκορπιστής, προβάτων ἀντίδικος, Θεοῦ ἐχθρός, τῶν ἀρνίων φθορεύς, ὧν ὁ κύριος ποιμὴν ὑπῆρξε. καὶ ἡμεῖς συναγαγόντες ἐκ διαφόρων ἐθνῶν καὶ γλωσσῶν, ἐν πολλῷ μόχθῳ, καὶ κινδύνῳ, καὶ κόπῳ διηνεκεῖ, ἀγρυπνίαις, ἀσιτίαις, χαμευνίαις, διωγμοῖς, πληγαῖς, φυλακαῖς, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, πληρώσωμεν τὸ τρίκλινον τῶν ἀνακειμένων, τουτέστι τὴν ἱερὰν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν, εὐφραινομένων, τῶν κλητῶν, καὶ ἀγαλλιωμένων, ὑμνούντων καὶ δοξαζόντων τὸν καλέσαντα αὐτοὺς δι' ἡμῶν εἰς ζωήν, Θεόν. ὑμεῖς οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν διεσκορπίσατε. καὶ ὑμεῖς δὲ οἱ λαϊκοί, εἰρηνεύητε πρὸς ἀλλήλους, σπουδάζοντες ὡς φρόνιμοι τὴν ἐκκλησίαν αὔξειν, καὶ τὰ νομιζόμενα ἄγρια ἐπιστρέφειν εἰς αὐτήν, καὶ ἐξημεροῦν, καὶ ἀποκαθιστᾶν· καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ μέγιστος ἐξ ἐπαγγελίας μισθὸς παρὰ Θεοῦ· Ἐὰν ἐξαγάγῃς ἐξ ἀναξίου ἄξιον καὶ τίμιον, ὡς στόμα μου ἔσῃ.

CAPUT LVII.

Deſcriptio Eccleſiæ, & Cleri; & quid facere debeat unuſquiſque Clericus vel Laicus in Synaxi congregatus.

TU verò, Epiſcope, ſis ſanctus, inculpatus, non percuſſor, non iracundus, non immitis; ſed ædificandi, convertendi, ac docendi ſeu conſtituendi avidus, malorum tolerans, animo leni, manſuetus, æquanimis, ad hortandum & conſolandum
S. Clem. Epiſt. ad Jacob. c. 14. idoneus; tamquam homo Dei. Cùm autem Eccleſiam Dni congregaveris, velut magnæ navis gubernator, cum omni prudentia & diſciplina jube fieri conventus, præcipiens Diaconis ſicut nautis, ut loca fratribus quaſi vectoribus, adhibita omni cura

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νζ´.

Διατύπωσις ἐκκλησίας καὶ κλήρου, καὶ τί ἕκαστος ἐπιτελεῖν ὀφείλει τῶν συναθροιζομένων κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἐν τῇ συνάξει.

ΣΥ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ἔσο ἅγιος, ἄμωμος, μὴ πλήκτης, μὴ ὀργίλος, μὴ ἀπηνής· ἀλλ' οἰκοδόμος, ἐπιστρεπτικός, * διδακτικός, ἀνεξίκακος, ἠπιόθυμος, πρᾶος, μακρόθυμος, παραινετικός, παρακλητικός· ὡς Θεοῦ ἄνθρωπος. ὅταν δὲ συναθροίζῃς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ὡς ἂν κυβερνήτης νηὸς μεγάλης, μετ' ἐπιστήμης πάσης κέλευε ποιεῖσθαι τὰς συνόδους, προστάττων τοῖς διακόνοις ὡσπερεὶ ναύταις, τοὺς τόπους ἐκτιάσσειν τοῖς ἀδελφοῖς, καθάπερ [24] ἐπιβάταις, μετὰ πάσης ἐπιμε- * al. ἀξιο-

XII. 2. Jacobum qui capite truncatus fuit, fratrem Johannis exſtitiſſe. Hoc ſi quis ſequi nolit, habet viri doctiſſimi ac hiſce de litteris bene meriti Franciſci Combefiſii Tom. 2. Auctarii Bibliothecæ Patrum pag. 848. emendationem ſanè probabilem, τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἱερέως, pro τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου. COT.

24. Ἐπιβάταις.] In Epiſtola ad Jacobum Rufino interprete, *Epibatis*. Valentinianus ſociique Monachi Epiſtola ad S. Au-

μελείας καὶ σεμνότητος. καὶ πρῶτον μὲν ὁ οἶκος ἔστω [25] ἐπιμήκης, [26] κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος, ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ [27] παστοφόρια πρὸς ἀνατολὴν, ὅστις ἔοικε νηΐ. [28] κείσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος [29] παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον, καὶ [30] οἱ διάκονοι παρεστώτωσαν [31] εὐσταλεῖς τῆς πλείονος ἐσθῆτος· ἐοίκασι γὰρ ναύταις καὶ τοιχάρχαις. προνοίᾳ δὲ τούτων εἰς τὸ ἕτερον μέρος οἱ λαϊκοὶ καθεζέσθωσαν μετὰ πάσης ἡσυχίας καὶ εὐταξίας· καὶ [32] αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως καὶ αὐταὶ καθεζέσθωσαν, σιωπὴν ἄγουσαι. μέσος δ' ὁ ἀναγνώστης ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἑστὼς, [33] ἀναγινωσκέτω τὰ Μωσέως καὶ Ἰησοῦ τοῦ

& decentia, diſponant. Ac primò quidem ædes ſit oblonga, ad Orientem verſa, ex utraque parte Paſtophoria versùs Orientem habens, & quæ navi ſit ſimilis. In medio autem ſitum ſit Epiſcopi ſolium; & utrimque ſedeat Presbyterium, & adſtent Diaconi expediti ac leviter induti; aſſimilantur enim nautis, ac iis qui lateribus navis præſunt. Eorum curâ ad alteram Eccleſiæ partem Laici omnino quietè & ordinatim ſedeant; mulieres quoque ſeparatim & ipſæ ſedeant, à ſermone abſtinentes. Medius autem Lector, in quodam loco excelſo ſtans, legat libros Moſis & Jeſu filii Navis, Judicum &

S. Auguſtinum; *Ora Domine & dulciſſime Pater, ut fugiat de congregatione noſtrâ*; (Deeſt *contentio*, aut quid ſimile.) *& amotâ omni alienarum quæſtionum procellâ, navis propoſiti noſtri Epibatis quietis onuſta, intra ſtationem tutiſſimi portûs ſecurè conſiſtat, dum navigat per hoc mare magnum & immenſum; & in illo portu, intra quem jam non erit metuendum vitæ navigum*, (lego *naufragium*,) *mercimonia indiſcrepans accipiat precium placitarum*. Ibid.

25. Ἐπιμήκης] Hæc una è formis templorum: ad quam conſtructa erat Eccleſia ſanctæ Sophiæ, τύπος ἐπιμήκης & δρομικὸς, ut loquuntur. Ibid.

26. Κατ' ἀνατολὰς τετραμμένος.] Juxta uſitatiorem morem, quo Baſilicarum proſpectus ad Orientem ſpectabat. Inquit S. Paulinus Epiſt. 12. ad Severum, ac multo poſt quam Stephanus Tornacenſis Epiſt. 104. itemque Walafridus Strabo de rebus Eccleſiaſticis cap. 4. Atque eam ob rationem; ut in amiſſam exoptatam patriam, Paradiſum, quem Deus plantavit ad Orientem, precantes intuerentur: docet Scriptor Quæſtionum ad Antiochum Reſponſ. ad Quæſt. 37. Tom. 2. S. Athanaſii. Vide Vitruvium lib. 4. cap. 5. & 8. Plutarchum in Numa, Lucianum libro de Domo, Apionem in Joſephi libro 2. adversùs illum, mox ab initio. Item Sidonium lib. 2. Epiſt. 10. ibique doctos Interpretes. Ibid.

27. Τὰ παστοφόρια] In templis quid ſint Paſtophoria, ſatis ſuperque docent cùm Antiqui, tum Recentiores. Supereſt itaque ut adnotem, videri vocem *Paſtophorium* amiſſâ ſyllabâ tranſiiſſe in *Paſtorium*, apud Luciferum libro de non parcendo in Deum delinquentibus pag. 240. in interpretatione verſ. 11. cap. 23. lib. 4. Regum, loco miſeris modis accepto; mutilatione, corruptione, tranſpoſitione afflicto, nec abſque MSS. Codicibus ſanabili. *Poſuerant reges Juda Soli ab introitu domûs Domini ad Paſtorium, quos poſuit tres equos, qui in Faradim. Et fontem Solis combuſſit in igne.* Quis hæc intelligat, niſi conferantur cum Græcis? Unde hunc ferè in modum poſſunt concinnari; *Et depoſuit equos quos poſuerant reges Juda Soli ab introitu domûs Domini ad Paſtophorium Nathan Regis Eunuchi, qui in Pharurim (vel Farvadim.) Et fontem Solis combuſſit in igne.* Aut in iſtum; *Et combuſſit equos quos poſuerant reges Juda Soli ab introitu domûs Domini ad Paſtophorium, quod poſuit Regis Eunuchus, qui in Farurim, &c.* (Nathan enim nomen proprium, ſignificat *poſuit*.) Hoc eſt Græcè, καὶ κατέπαυσε (ſeu κατέκαυσε, quemadmodum optimè emendat Bochartus in Hierozoico,) ἵππους οὓς ἀνέθηκαν βασιλεῖς Ἰούδα τῷ ἡλίῳ ἐν τῇ εἰσόδῳ οἴκου κυρίου εἰς τὸ γαζοφυλάκιον (vel παστοφόριον) Ναθὰν βασιλέως τοῦ εὐνούχου. (ſive ὃ ἔδωκε βασιλέως εὐνοῦχος.) ὃς ἐν Φαρουρείμ. (aut Φαρουρίμ.) καὶ τὸ ἅρμα τοῦ ἡλίου κατέκαυσεν ἐν πυρί. Cum hodie legatur; καὶ κατέπαυσε τοὺς ἵππους οὓς ἔδωκαν (Editio Complutenſis ἀνέθηκαν) βασιλεῖς Ἰούδα τῷ ἡλίῳ ἐν τῇ εἰσόδῳ οἴκου κυρίου εἰς τὸ γαζοφυλάκιον Ναθὰν βασιλέως τοῦ εὐνούχου ἐν Φαρουρείμ. καὶ τὸ ἅρμα τοῦ ἡλίου κατέκαυσε πυρί. (al. ἐν πυρί.) Certè potuiſſe γαζοφυλάκιον mutari in παστοφόριον, aut verti *Paſtophorium*, clarius eſt quam ut documento indigeat. Quare vice verſâ vetus Scholiaſtes ad παστοφόρια Ezech. XL. 17. annotat γαζοφυλάκια. Atque in eumdem ſenſum S. Hieronymus; *Pro thalamis 30. quos vertêre LXX. ſive Gazophylacia atque cellaria, ut interpretatus eſt Aquila, Symmachus poſuit ἐξέδρας, &c. Intuitus eſt triginta thalamos, vel Gazophylacia, ſive (ut Symmachus interpretatus eſt) Exedras, quæ habitationi Levitarum atque Sacerdotum fuerant præparata.* Et inferiùs, poſt expoſita Gazophylacia; *Vel certè thalami qui Græcè dicuntur παστοφόρια, oſtendunt ſponſi adventui cubicula præparata.* Et ad ejuſdem Prophetæ caput 42. initio; *Eduxit me in Gazophylacium, ſive ut Symmachus & LXX. tranſtulerunt, Exedram, vel ut Theodotio, παστοφόριον, quod in thalamum vertitur.* Cæterùm hic, ubi locum Luciferi illuſtrare conatus ſum, Auctoris omnium (quod nemo neſcit) depravatiſſimi, utiliſſimi tamen ad cognitionem Scripturarum, admonitum te velim, Lector candide, me in purgando eo Augiæ ſtabulo plurimum laboris impendiſſe, paratumque eſſe ad procurandam Editionem, ſi librum aliquem MS. nactus fuero. Ut ſi fortè in manus tuas, aut notitiam veneris, mecum communicare non dedigneris, hominem non ingratum ſingulari beneficio tibi devincturus. Ibid.

28. Κείσθω δὲ μέσος ὁ τοῦ ἐπισκόπου θρόνος.] In Hiſtoria Eccleſiaſtica Theodoriti lib. 5. cap. 3. Meletius Paulino dicit; εἰ δὲ ὁ μέσος θρόνος τοῦτον ἔχει ζυγόν. ἐγὼ καὶ τοῦτον ἐξελάσας περιφέρομαι. ἐν γὰρ τούτῳ τὸ θεῖον ἀντιθεὶς εὐαγγέλιον, ἑκατέρωθεν ἡμεῖς καθεζώμεθα. Ibid.

29. Παρ' ἑκάτερα δὲ αὐτοῦ καθεζέσθω τὸ πρεσβυτέριον. De Sacerdotum primi & ſecundi Ordinis συνθρόνῳ multi multa. Addimus nos correctionem Harmenopuli in Epitome Canonum ſect. 1. tit. 4. Scholio ad Canonem 16. Antiochenum, lib. 1. Juris Græco-Romani; hoc pacto; ὁ συνοδικὸς τοῦ πατριάρχου Μανουὴλ διαγορεύει συγχωρεῖν καὶ μοναχὸν ἐπισκοπὴν ζητεῖν. γράφει δὲ κατὰ λέξιν οὕτω. χρεὼν κατανεύειν αὐτοῖς τὸ λειτουργεῖν· καὶ καθ' ἑαυτὸν ἱστάμενος καὶ ἱερέως ὑπουργοῦ δίχα, τοῦ μὴ τοῦ ἀρχιερέως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ. ἐν δὲ καὶ παρεῖναι τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ τὸν ἀναξιοπρεπῆ τῶν ἀρχιερατικῶν ἀπάντων δικαιωμάτων· ὅπως καὶ γνωσθῇ ἀρχιερεὺς αὐτὸς, παρὰ τῷ ἐν τῷ ἱερῷ συνθρόνῳ ἐγκαθιδρύεσθαι. Malè vulgo, Μιχαὴλ, & ἐν θρόνῳ. Extat quippe ejuſdem Juris Græco-Romani lib. 3. pag. 240. integra Synodalis Sententia Manuelis Conſtantinopolitani: atque in ea habetur συνθρόνῳ: ſicut & in Regiis Harmenopuli Codicibus. Ibid.

30. Οἱ διάκονοι παρεστώτωσαν.] Quandoquidem liquidò conſtat Diaconos in Eccleſia non ſediſſe cum Epiſcopo & Presbyteris; mutari debet prava interpunctio in Miſſa S. Baſilii, Euchologii ſeu Ritualis Græcorum paginâ 181. καὶ καθέζεται ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν ἱερέων, τῶν διακόνων, καὶ ὑποδιακόνων τοῦ κλήρου, καὶ τοῦ λαοῦ ἱσταμένων: diſtinguendo ſic, καὶ καθέζεται ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ τῶν ἱερέων· τῶν διακόνων, καὶ ὑποδιακόνων, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἱσταμένων. Rectè Editio Latina Tom. 6. Bibliothecæ Patrum, *Et ſedet Pontifex cum Sacerdotibus, ſtantibus Diaconis, ac Subdiaconis, & Clero, & Populo.* Ibid.

31. Εὐσταλεῖς τῆς πλείονος ἐσθῆτος.] In Chryſoſtomo Tom. 6. Homil. in Parabolam de filio prodigo, poſt medium; τῷ λευχειμονεῖν τῆς θείας λειτουργίας. τῶν μιμουμένων δὲ τῶν ἀγγέλων πτέρυγας ταῖς λεπταῖς ὀθόναις ταῖς ἐπὶ τῶν ἀριστερῶν ὤμων κειμέναις. καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περιτρεχόντων, &c. Alchuinus de divinis Officiis capite 39. *Diaconus qui non eſt indutus Dalmaticâ, Caſulâ circumcinctus legit, (fortè degit,) ut expeditè poſſit miniſtrare, vel quia ipſius eſt ire ad Comitatum propter inſtantes neceſſitates.* Ibid.

32. Αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως.] Morem Judaicum pariter & Chriſtianum declaratum invenies in Philone Judæo libro de vita contemplativa, Joſepho lib. 6. de bello Judaico, Rabbinis, Inſcriptionibus veteribus, Eccleſiarum Deſcriptionibus, Expoſitionibus rituum ſacrorum, Libro Pontificali, & ſanctis Patribus. Sed præ cæteris notatu dignus eſt locus S. Chryſoſtomi Homil. 74. in Matthæum. ἐχρῆν μὲν ἔνδον ἔχειν τὸ τεῖχος τὸ διεῖργον ὑμᾶς τῶν γυναικῶν. ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἀναγκαῖον ἐνόμισαν εἶναι οἱ πατέρες κἂν ταῖς σανίσι ταύταις ὑμᾶς διατειχίσαι. ὡς ἔγωγε ἀκούω τῶν πρεσβυτέρων, ὅτι τὸ παλαιὸν οὐδὲ τούτων ἦν τῶν τοιχίων. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ ὁμοῦ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἦσαν, &c. οὐκ ἀκούεις, ὅτι ἦσαν συνηγμένοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐν τῷ ὑπερῴῳ; *Oportebat quidem interiore pariete à mulieribus diſſeparari. Verùm quoniam non vultis, neceſſarium eſſe patres noſtri putaverunt, ſaltem his ligneis parietibus vos diſſeparare. Audivi autem ego à ſenioribus, non fuiſſe hos parietes ab initio. In Chriſto enim* Gal. 3. 28.
Jeſu non eſt mas, neque femina. Apoſtolorum etiam tempore una viri & mulieres orabant, &c. Num audiſti viros ac mu- Act. 1. 13.
lieres in cœnaculo congregatos fuiſſe? Neque verò ad hunc ri- 14.
tum pertinet Licinii lex, relata ab Euſebio lib. 1. de vita Conſtantini cap. 53. quâ vetabat, viros ſimul cum mulieribus ad precandum Deum convenire. Omnem enim volebat tollere precum communionem viros inter ac feminas, ſtultè non minùs quàm impiè. Ibid.

33. Ἀναγινωσκέτω τὰ Μωσέως &c.] Infrà cap. 59. & lib. 5. cap. 19. lib. 8. cap. 5. Apud S. Baſilium initio Homiliæ 13. quæ habita eſt in Lacizis, mentio fit Lectionum Pſalmicarum, Proverbialium, Hiſtoricarum, Apoſtolicarum, & Evangelicarum. In Exhortatione verò ad ſanctum Baptiſ-

& Regnorum, item Paralipomenon, & quæ de populi reditu conſcripta ſunt; ad hæc Jobi & Salomonis volumina, ſimulque ſexdecim Prophetarum. Peractiſque per binos lectionibus, quidam alius Davidis hymnos pſallat, & populus extrema verſuum ſuccinat. Dein Acta noſtra recitentur, & Epiſtolæ Pauli adjutoris noſtri, quas ſancti Spiritus ductu ad Eccleſias miſit. Poſtea Diaconus vel Presbyter legat Evangelia, quæ ego Matthæus & Johannes vobis tradidimus, & quæ adjutores Pauli Lucas & Marcus accepta reliquerunt vobis. Cúmque re-

Ναυῆ, τὰ τῶν κριτῶν καὶ τῶν βασιλειῶν, τὰ τῶν παραλειπομένων καὶ τὰ τῆς ἐπανόδου· πρὸς τούτοις τὰ τοῦ Ἰὼβ καὶ τοῦ Σαλομῶντος, καὶ τὰ τῶν ἑκκαίδεκα προφητῶν. ἀνὰ δύο δὲ γενομένων ἀναγνωσμάτων, ἕτερός τις τοὺς τοῦ Δαβὶδ ψαλλέτω ὕμνους, [14] καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀκροστίχια ὑποψαλλέτω. μετὰ τοῦτο αἱ πράξεις αἱ ἡμέτεραι ἀναγινωσκέσθωσαν, καὶ ἐπιστολαὶ Παύλου τοῦ συνεργοῦ ἡμῶν, ἃς ἐπέστειλε ταῖς ἐκκλησίαις καθ' ὑφήγησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ μετὰ ταῦτα [15] διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια, ἃ ἐγὼ Ματθαῖος καὶ Ἰωάννης παραδεδώκαμεν ὑμῖν, καὶ [16] ἃ οἱ συνεργοὶ Παύλου παρειληφότες κατέλειψαν ὑμῖν Λυκᾶς καὶ Μάρκος.

---

ma Homiliâ 13. paullò poſt initium, recitata fuiſſe eo die dicuntur loca Prophetica, Davidica, Apoſtolica Actorum, & Evangelica. Quæ omnia S. Maximus ad caput 3. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ comprehendit per Vetus ac Novum Teſtamentum: Pachymeres autem, per Prophetias, Apoſtolum, ac Evangelium. Ad hæc in Gregorio Turonenſi lib. 1. de miraculis S. Martini cap. 5. invenies Propheticam Lectionem Apoſtolicæ ſeu Paulinæ eſſe præmiſſam. Denique generaliter loquuntur Patres Laodicenæ Synodi Can. 16. Περὶ τοῦ ἐν σαββάτῳ εὐαγγέλια μεθ' ἑτέρων γραφῶν ἀναγινώσκεσθαι. *Ut in Sabbato Evangelia cum aliis Scripturis legantur.* Ad quem Canonem quod ait Zonaras, Circa illa tempora in conventibus fidelium Scripturas ſacras lectitatas non fuiſſe, niſi reſtringatur ad diem Sabbathi, quemadmodum fit à Balſamone, cum veritate pugnabit. Nam patet ex Apologetico Juſtini Martyris, multo ante Concilium Laodicenum partem Officii Eccleſiaſtici Dominicarum extitiſſe Lectiones divinas. Ibid.

34. *Καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀκροστίχια ὑποψαλλέτω.*] Qui ante me hoſce libros in Latinam linguam converterunt, ἀκροστίχια initia verſuum interpretati ſunt, gravi ſanè errore, contrarioque ſenſu. Quamvis enim ἀκροστιχὶς ab Epiphanio Hæreſi Audianorum cap. 11. dicatur prior littera vocis alicujus; quamvis notæ ſint in Carminibus Acroſtichides; hoc tamen loco apertè non prima, ſed poſtrema indicantur. Siquidem præcinebant Cantores, Populus verò ſuccinebat. Qui Pſaltæ ideo in Socratis Hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 5 cap. 22. appellantur ὑποβολεῖς, *Monitores, Suggeſtores, Pſalmi Pronunciatores ac Prænunciatores*, quemadmodum docuit magnus Interpres. Atque inde Græcorum Κανονάρχαι, & Latinorum Præcentores. Quid clarius verbis Baſilii Epiſt. 63. ad Clericos Neocæſarienſes? καὶ νῦν μὲν διχῇ διανεμηθέντες, ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις ... ἔπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες ἑνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους, οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσι &c. *Et modo quidem in duos choros diviſi, alternatim pſallunt. Deinde uni committentes ordiri Pſalmum, reliqui ſuccinunt.* Unde apud eumdem S. Doctorem Interrogatio 307. Regularum breviorum, εἰ χρὴ ἐξ ἴσου μερισμὸν ἀπαιτεῖν τῆς ψαλμῳδίας, ἢ τῆς προκατάρχης. *An oporteat per vices inchoare Pſalmodiam, aut minimum.* Nec minùs liquidò loquitur B. Chryſoſtomus Homil. 36. in I. ad Corinthios, ſub finem; καὶ ὁ ψάλλων, ψάλλει μόνος· κἂν πάντες ὑπηχῶσι, (vel ὑπηχῶσιν.) ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἡ φωνὴ φέρεται. *Et ſi quis pſallit, ſolus pſallit: etiam ſi omnes reſpondendo reſonent, tamquam ex uno ore vox fertur.* Id B. Ambroſii eſt, reſpondere Pſalmum, ad Lucæ caput 15. circa finem; Caſſiano de inſtitutis Cœnobiorum lib. 3. cap. 8. Pſalmos uno modulante reſpondere; Eucherio Serm. de oratione, reſpondere cùm Pſalmus canitur. Sozomenus lib. 5. cap. 19. extremo, ἐξῆρχον δὲ τῆς ψαλμῳδίας τοῖς ἄλλοις, οἱ τούτους ἀκριβοῦντες. καὶ ξυνεπήχει τὸ πλῆθος ἐν συμφωνίᾳ. *Præcinebant autem cæteris ii qui Pſalmos apprime callebant: multitudo deinde reſpondebat cum concentu.* Pſeudo Areopagita cap. 3. libri de Hierarchia Eccleſiaſtica; ὁ ἱεράρχης ἀπάρχεται τῆς ἱερᾶς τῶν ψαλμῶν μελῳδίας, συνᾳδούσης αὐτῷ τὴν ψαλμικὴν ἱερολογίαν ἁπάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακοσμήσεως. *Pontifex auſpicatur ſacrum Pſalmorum melos: omni ordine Eccleſiaſtico ſacram ipſi Pſalmodiam ſuccinente.* Legimus etiam in veteri Teſtamento, Exod. XV. 21. ἐξῆρχε δὲ αὐτῶν Μαριὰμ, λέγουσα, ᾄσωμεν &c. *Præcinebat autem mulieribus Maria, dicens; Cantemus &c.* Et Judith. XV. ult. καὶ ἐξῆρχεν Ἰουδὶθ τὴν ἐξομολόγησιν ταύτην ἐν παντὶ Ἰσραήλ. καὶ ὑπεφώνει πᾶς ὁ λαὸς τὴν αἴνεσιν ταύτην. *Et inchoavit Judith Confeſſionem hanc in omni Iſraël, & ſubcinebat omnis populus laudem hanc.* Diſtingui porrò debet hæc ſubpſallendi ratio ab alia affini, apud Caſſianum de Cœnobiorum Inſtitutis lib. 2 cap. 8. & antè apud Philonem Judæum ubi de Eſſenis; Ut unus Pſalmos canat, cuncti clauſulas Pſalmis apponi ſolitas concinant. En verba Philonis, libro de vita contemplativa, non procul à fine, citati etiam ab Euſebio Hiſt. Eccl. II. 17. καὶ ἔπειτα ὁ μὲν (Ita Codd. Regii) ἀναστὰς, ὕμνον ᾄδει πεποιημένον εἰς τὸν θεὸν ... μεθ' ὃν καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τάξεις ἐν κόσμῳ προσήκοντι ... πάντων μετὰ ἡσυχίας πολλῆς ἀκροωμένων, πλὴν ὁπότε τὰ ἀκροτελεύτια καὶ ἐφύμνια ᾄδειν δέοι· τότε γὰρ ἐξηχοῦσι πάντες τε καὶ πᾶσαι. Hoc eſt, *Tum ille Præſes aſſurgens, hymnum in laudem Dei compoſitum canit. Poſt quem & cæteri ordinatim decenti modo: omnibus magno cum ſilentio auſcultantibus, præterquam cùm clauſulas & hymnis finem imponentia canere oportet. Tunc enim univerſi & univerſæ perſonant.* Ac de ἀκροτελευτίοις, ſive clauſulis Pſalmorum, omitto quidem facilè Sozomeni teſtimonia lib. 3. cap. 8 & lib 5. cap. 19. ſed non poſſum omittere inſignem, qui à recentioribus intellectus non fuit, S. Athanaſii locum Apologiâ de fuga ſua, paullò ante finem, καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου, προέτρεπον τὸν μὲν διάκονον ἀναγινώσκειν ψαλμὸν, τοὺς δὲ λαοὺς ὑπακούειν, Ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Id eſt, ea optima verſione Epiphanii Scholaſtici lib. 5. Hiſtoriæ Tripartitæ cap. 2. *Reſidens in ſede, præcepi ut Diaconus Pſalmum legeret; populi reſponderent, Quoniam in ſæculum miſericordia ejus.* Malè qui Athanaſium, Pſ. 105. 1.
& Hiſtoriam Eccleſiaſticam Theodoriti interpretati ſunt, lib. 4. cap. 10.
verbum ὑπακούειν putaverunt eſſe *auſcultare*, *audire*, cùm hîc, & alibi ſæpe, ſignificet *reſpondere*. Ibid.

35. *Διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια.*] Id muneris injunctum fuiſſe Diaconis, ut ſanctum Evangelium legerent, res eſt innumeris documentis certiſſima. De Presbyteris autem diſces ex Liturgia S. Petri, ex Euchologio, ex Micrologo, & ex Hiſtoricis Socrate lib. 7. cap. 5. ac Sozomeno lib. 7. cap. 19. Qui ultimus etiam lectionis per Archidiaconum fieri conſuetæ (moris apud Syros Maronitas ſervati) meminit; & lectionis per Epiſcopum certis diebus, quemadmodum Nicephorus lib. 12. cap. 34. Obſervârunt præterea viri docti, recitâſſe Evangelia in quibuſdam Eccleſiis Lectores, citantque eo de rim S Cyprianum Epiſt. 33. & 34. Canones 2. & 4. Concilii Toletani 1. Pachymerem ad caput 3. Hierarchiæ Eccleſiaſticæ, necnon Ordinem Romanum in Officio Feriæ 5. in Cœna Domini; ubi Evangelii recitatio demandatur Diacono aut Lectori, ſicut hîc Diacono aut Presbytero. Ibid.

36. *Καὶ ἃ οἱ συνεργοὶ Παύλου παρειληφότες κατέλειψαν ὑμῖν Λυκᾶς καὶ Μάρκος.*] Apoſtolus Coloſſ. IV. 10. 11. inter adjutores ſuos Marcum conſobrinum Barnabæ nominat; Evangeliſtam, ſi credimus Dialogo primo de rectâ in Deum fide, non procul ab initio, apud Origenem; Victori Antiocheno initio Commentariorum in Marcum; Oecumenio & Theophylacto ad Acta Apoſtolorum; Euthymio in Proœmio Evangelii ſecundùm Marcum; & Haymoni ad Coloſſ. IV. 11 Ab eodem Apoſtolo Philem. 24 ſcribitur; Μάρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου. Qui Marcus ex Interpretatione Hieronymi, ac poſt eum Haymonis, Evangelii conditor eſt. Et verò de Luca conſentiunt omnes, quod Pauli fuerit diſcipulus, comes, & adjutor, quódque Lucæ Evangelium præcipuè ad Paulum Apoſtolum debeat referri. Adeò ut inverſio videatur facta in Pſeudo-Dorothei Synopſi, in qua legitur Lucam Evangelium ſcripſiſſe ex commiſſione Petri, Acta verò committente Paulo; præſertim cùm contrarium habeat Synopſis Athanaſiana; ſcilicet Evangelium pertinere ad Paulum, Actus ad Petrum. De Marco Evangeliſta controvertitur. Plurimi namque diſcipulum & interpretem Petri nuncupant, contenduntque rectè meâ quidem ſententiâ, illius mentionem fieri in ſola Epiſt. 1. Petri cap. 5. verſ 13. Alii perperam Marcum à Petro memoratum confundunt cum Johanne Marco, & Marco conſobrino Barnabæ, uno, vel (quod exiſtimo) duobus hominibus. Act. XII. 12. 25. XV. 37. 39. Coloſſ. IV. 10. 11. ſecundæ Timothei IV. 11. & Philemonis 24. Nonnulli tres Marcos abſque neceſſitate ponunt, Marcum Evangeliſtam apud Petrum, Marcum conſobrinum Barnabæ apud Paulum, & Marcum ſeu Johannem filium Mariæ in Actis. Quæ eſt opinatio Scriptorum ὑποβολιμαίων Hippolyti ac Dorothei. Itaque ab aliis Evangelium Marci tribuitur Marco conſobrino Barnabæ, Pauli adjutori; ab aliis Johanni Marco filio Mariæ, propter quem diſſenſerunt Paulus & Barnabas; à cæteris melius, Marco filio, auditori, ac interpreti Petri, primo Alexandriæ Epiſcopo. Et veriùs loquuntur qui dicunt Marci Evangelium compoſitum fuiſſe ex ſermonibus Petri, quàm qui aiunt Marcum ſuggerente, dictante, ac ſuſtinente Paulo ſcripſiſſe. Ita enim intelligo verba Græca jam citati Dialogi, in MSS. Regiis, Μάρκος καὶ Λουκᾶς ἐκ τῶν ὁ. ὄντες, Παύλῳ τῷ ἀποστόλῳ εὐηγγελίσαντο. Verùm an unus, aut plures Marci in novo Teſtamento com-

νης. καὶ ὅταν ἀναγινωσκόμενον ᾖ τὸ Εὐαγγέλιον, [37] πάντες οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι, καὶ πᾶς ὁ λαὸς στηκέτωσαν μετὰ πολλῆς ἡσυχίας· γέγραπται γάρ· Σιώπα, καὶ ἄκουε Ἰσραήλ. Καὶ πάλιν· Σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι, καὶ ἄκουε. Καὶ ἑξῆς [38] παρακαλείτωσαν οἱ πρεσβύτεροι τὸν λαὸν, ὁ καθεὶς αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ ἅπαντες· καὶ τελευταῖος πάντων ὁ ἐπίσκοπος, ὅς ἔοικε κυβερνήτῃ. [39] στηκέτωσαν δὲ οἱ μὲν πυλωροὶ εἰς τὰς εἰσόδους τῶν ἀνδρῶν, φυλάσσοντες αὐτάς, αἱ δὲ διάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, [40] δίκην ναυστολόγων. καὶ γὰρ καὶ [41] ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ὁ αὐτὸς παρηκολουθεῖ λόγος καὶ τύπος, καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ. εἰ δέ τις εὑρεθῇ παρὰ τόπον καθεζόμενος, ἐπιπληττέσθω ὑπὸ τοῦ διακόνου, ὡς * πρωρέως, καὶ εἰς τὸν καθήκοντα αὐτῷ τόπον μεταγέσθω. οὐ μόνον γὰρ νηΐ, ἀλλὰ καὶ μάνδρᾳ ὁμοιοῦται ἡ ἐκκλησία. ὡς γὰρ οἱ ποιμένες ἕκαστα τῶν ἀλόγων, αἰγῶν, φημί, καὶ προβάτων, κατὰ συγγένειαν καὶ ἡλικίαν ἱστῶσι, καὶ ἕκαστον αὐτῶν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ συντρέχει· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ μὲν νεώτεροι ἰδίᾳ καθεζέσθωσαν, ἐὰν ᾖ τόπος, εἰ δὲ μή, στηκέτωσαν ὀρθοί· οἱ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἤδη προβεβηκότες, καθεζέσθωσαν ἐν τάξει. [42] τὰ δὲ παιδία ἑστῶτα προσλαμβανέσθωσαν αὐτῶν οἱ πατέρες, καὶ μητέρες· αἱ δὲ νεώτεραι πάλιν ἰδίᾳ,

* ſ. πρωρέως

citabitur Evangelium, omnes Presbyteri ac Diaconi, univerſoſque populos magno cum ſilentio ſtent: ſcriptum eſt enim; *Tace, & audi, Iſrael.* Deut. 27. 9. Et iterum; *Tu autem hic ſta, & audies.* Deut. 5. 31. Poſt hæc Presbyteri exhortentur populum, ſinguli nimirum, non autem omnes; & cunctorum poſtremus Epiſcopus, qui ſimilis eſt rectori navis. At Oſtiarii ſtent ad virorum introitus, quos cuſtodiant; Diaconiſſæ verò ad mulierum; inſtar eorum qui naulum à vectoribus exigunt. Etenim in tabernaculo teſtimonii, & in templo Dei, eadem ratio ac forma idemque ordo ſervabatur. Quòd ſi quis extra locum ſuum ſedens reperiatur, increpetur à Diacono, qui vice Proretæ ſungitur, & ad locum convenientem traducatur. Eccleſia enim non ſolùm navi, ſed etiam caulæ comparatur. Nam ſicut Paſtores ſingulas pecudes, capras dico & oves, ſecundùm genus & ætatem collocant, atque inter eas, ſimilis ſimili concurrit: ſic & in Eccleſia; juniores quidem, ſeorſum ſedeant, modò ſit locus, alioquin, arrecti ſtent; ætate verò jam provecti, ordine ſedeant; at ſtantes pueros, recipiant eorum patres & matres; rurſus adoleſceo-

l. Pſeudo-Ignat. ad Antioch. 12. Deut. 23. 1, &c.

---

commemorentur, & quis Evangelium nomine Marci inſcriptum confecerit, celebris Quæſtio, apud Theologos fusè agitata, hic inutiliter diſceptaretur. Sufficiet ſuppleviſſe locum Chryſoſtomi mancum contrarioque in ſenſu excuſum ac ſcriptus fuit, Homiliâ 26. in Acta, ad cap. 12. verſ. 12. ubi de Johanne qui cognominatus eſt Marcus. Editur; *τίς ἐστιν οὗτος ὁ Ἰωάννης; ἴσως ἐπειδὴ ὁ ἀεὶ αὐτοῖς συνών. διὰ τοῦτο καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ τίθησιν.* At ex Oecumenio & Theophylacto, necnon ex ipſo contextu apparet addi debere particulam negantem οὐκ, ut dicat Chryſoſtomus; *Quis eſt hic Johannes? Videtur non eſſe ille qui ſemper cum ipſis erat. Ideo enim indicium quo diſcerneretur appoſuit.* COT.

37 *Πάντες οἱ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, καὶ πᾶς ὁ λαὸς στηκέτωσαν.*] Morem ſtandi dum legitur Evangelium, longè meliorem ac generaliorem more ſedendi, docebunt te Libri Rituum, tam Græci, quàm Latini. Et Philoſtorgius lib. 3. cap. 5. etiam à Nicephoro lib. 9. cap. 18 tranſcriptus. Item Iſidorus Peluſiota lib. 1. Epiſt. 132. Sozomenus lib. 7. cap. 19 & poſt hunc Nicephorus lib. 12. cap. 34. Denique Liber Pontificalis in vita Anaſtaſii, necnon et Papæ afficta Epiſtola ad Germaniæ ac Burgundiæ Epiſcopos. Loca inter ſe compones, ſi videbitur. Notabis autem præcipuè illa, Iſidori de Epiſcopo ad Lectionem Evangelicam aſſurgente, & Sozomeni de contrario ritu ſolius Eccleſiæ Alexandrinæ, ubi tunc temporis non aſſurgebat Epiſcopus. Nam in noſtris Conſtitutionibus omittitur Antiſtes, fortè ex induſtria. Ibid.

38. *Παρακαλείτωσαν οἱ πρεσβύτεροι τὸν λαὸν, &c.*] Sic poſt Chryſoſtomum Presbyterum concionabatur Flavianus Epiſcopus. Quod oſtendunt Homiliæ multæ ab aureo Doctore peroratæ. Sic multi, unus poſt alium, in eadem Collecta populum alloquebantur: teſtibus eodem Chryſoſtomo Homilia 2. in Pſalm. XLVIII. 17. Tom. 3. Hom. 36. in priorem ad Corinthios, Sermone in Eliam, Tom. 6. & Tractatu in Tirones, quem edidit Combefiſius; Severiano Gabalenſi Tractatu in ſanctam Crucem, qui ad ſuperiorem per virum doctum adjunctus fuit; Baſilio magno Hom. in Barlaamum Martyrem; Gregorio Nyſſeno Oratione in ſuam Ordinationem; Hieronymo Epiſt. 61. in Johannem Hieroſolymitanum cap 4. Pſeudo Chryſoſtomo Hom. de Nativitate Domini ad Lucæ 2. ac Theodorito cùm apud Photium Bibliothecæ Codice 273. extremo, ubi Interpres planè eſt talpa, tum ad I. Corinth. XIV. 31. Verùm Alexandriæ, ex quo Arius Hæreſiarcha, illius Eccleſiæ Presbyter, in concionibus ſuis Orthodoxam fidem evertere conatus eſt, ſolus Epiſcopus ſermonem habebat ad populum; inquiunt Hiſtorici, Socrates lib. 5. cap. 22. & Sozomenus lib. 7. cap 19. Atque is mos videtur in Eccleſia Africana viguiſſe temporibus Cypriani & Optati. Ille enim ſcribit Epiſt. 56. *Nec quiſquam, fratres dilectiſſimi, cum populum noſtrum fugare conſpexerit metu perſecutionis & ſpargi, contriſtetur, quod collectam fraternitatem non videat, nec tractantes Epiſcopos audiat.* Hic verò ſub finem Operis adverſus Donatiſtas; *Et tractum Macarium eſſe aliquid in populo conſtat, ſed inſinuandi alicujus rei cauſâ, non tamen tractandi, quod eſt Epiſcoporum.* Statim autem poſt Optatum Presbyteris jus verbi faciendi datum colligo ex Canone 33. Concilii Carthaginenſis 4. Ita tamen principiò ut id coram Epiſcopis non fieret; quemadmodum ſignificatur à Poſſidio in Vita S. Auguſtini cap. 5. & ab ipſo Auguſtino Epiſt. 77. Quod poſtremum (uſitatum adhuc in Hiſpania ſeptimo ſæculo ineunte, Concilii 2. Hiſpalenſis tempore) valde diſplicuit B. Hieronymo ad Nepotianum ſcribenti, ac poſtea Alcuino Epiſt. 6. Ut & Epiſcopos iraſci, ſi Presbyteri interdum exhortarentur plebem, ac in Eccleſiis prædicarent, grande nefas viſum fuit Auctori Epiſtolæ de ſeptem Eccleſiæ Ordinibus, quæ Tom. 9. Hieronymi excuſa eſt. Denique apud Gallos noſtros anno 529. Patres Concilii Vaſenſis 2. Can. 2. Presbyteris poteſtatem verbum faciendi ſeu prædicandi dederunt. Nam antea Presbyteros vel omnino tacuiſſe, vel recitâſſe duntaxat Homilias ſanctorum Patrum, indicat Vita B. Cæſarii Arelatenſis à Cypriano illius diſcipulo conſcripta, cap. 28. Ibid.

39. *Στηκέτωσαν δὲ &c.*] Portarum cuſtodia apud Græcos Ordo non eſt, ſed Officium, quod legitur fuiſſe commiſſum Diaconis, Subdiaconis, aliiſque Clericis, atque etiam non Clericis. Meritò autem hîc Diaconiſſæ ſtare jubentur ad mulierum introitus, & cap. ſequenti mulieribus in Eccleſiam advenientibus locum facere: quia quæ ad minorem ſexum pertinent pleraque, honeſtiùs per feminas adminiſtrantur. Vide lib. 8. cap. 20. & 28. Nota quoque apud Zonaram & Balſamonem ad Canonem Laodicenum 11. mulieres *πρεσβύτιδας & προκαθημένας, ἐξαρχούσας τῶν εἰσερχομένων εἰς τὴν ἐκκλησίαν γυναικῶν, καὶ ῥυθμιζούσας αὐτὰς περὶ εὐταξίας, καὶ ὅπως καὶ ὅπου χρὴ ταύτας ἵστασθαι, παιδευούσας αὐτάς.* Denique legito ſi lubet, in Jure Græco-Romano lib. 5. pag. 381. ſeu Reſponſione Theodori Balſamonis ad Interrogationem 35. Marci Alexandrini, de Diaconiſſis Conſtantinopolitanis, *ἐκκλησιάζουσαι τῷ ναῷ, καὶ τὴν γυναικωνῖτιν ἐκκλησιαστικῶς διορθοῦσαι.* Ibid.

40. *Δίκην ναυστολόγων.*] Erant ναυστολόγοι ſeu ναυτολόγοι, qui in prora conſtituti, tum navem intrantes recipiebant, tum verò cum navigaturis de futuro itinere colloquebantur, de naulo paciſcebantur. Heſychio enim Grammaticorum facilè principi ναυστολεῖν & ναυτολογεῖν. ναυστολογούμενος (ita legendum) & ναυτολογοῦμενος ναυστολῶν & ναύλων, idem ſunt. Quocirca Nauſtologos referunt partim Janitores, ratione videlicet primi Nautologorum officii; partim Catechiſtæ, ratione poſterioris. Quam ſecundam comparationem videre eſt inferiùs Epiſtolâ dictâ Clementis ad Jacobum cap. 14. & 15. In MS. Regio 2392. hæc nactus ſum. *Ἐκ τῶν Ἀλληγοριῶν. Ὅτι ἔοικεν ἡ ἐκκλησία νηΐ. ὁ μὲν κυβερνήτης ἐστὶν ὁ Χριστός· ὁ δὲ πρωρεύς, ὁ ἐπίσκοπος· οἱ ναῦται, οἱ πρεσβύτεροι· οἱ τοίχαρχοι, οἱ διάκονοι· οἱ ναυστολόγοι, οἱ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ κατηχουμένων ταγματάρχαι.* Ibid.

41. *Καὶ γὰρ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου.*] Et lib. 8. cap. 20. De Janitoribus in veteri Populo, præter ſacras Scripturas, agunt Philo libro de Sacerdotum honoribus, & Joſephus, præcipuè lib. 2. contra Apionem. Ibid.

42. *Τὰ δὲ παιδία ἑστῶτα προσλαμβανέσθωσαν αὐτῶν οἱ πατέρες καὶ μητέρες.*] Eleganter ac piè, in Homilia 6. contra Anomœos ſub finem, Tomo 1. B. Chryſoſtomus; *κεφαλὴ τῆς γυναικός ἐστιν ὁ ἀνήρ· σῶμα δέ ἐστιν ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός· καὶ τούτου χάριν ἡ κεφαλὴ χωρὶς τοῦ σώματος ἀπηρτίσθη τῶν ἄλλων ἐπάνω τῶν μελῶν, ὥστε τὸ σῶμα χωρὶς τῆς κεφαλῆς φαίνεσθαι· ἀλλ' ὁλόκληρος συνήχθη οὕτως ὁ ἄνθρωπος. ἐχέτω καὶ τὰ παιδία μεθ' ἑαυτῶν. οὐ γὰρ ἀρκεῖ σπουδάζειν ἰδίᾳ, ἀλλὰ τὸ ῥίζαν αὐτοῖς καταβάλλειν ἐχρῆν ἀκριβοῦς* [illegible]

ſcentulæ ſeparatim maneant, ſi locus fuerit, ſin ſecùs, ponè mulieres ſtatuantur: quæ jam nupſerunt, & liberos quibus imperent habent, privatim etiam locentur; at virgines, & viduæ, & anus, primæ omnium ſtent, aut ſedeant. Diaconus autem locis provideat, ut ingredientium quiſque, locum ſuum petat, & nemo in Introitu reſideat. Similiter Diaconus inſpiciat populum, ut nemo ſuſurret, aut dormitet, aut rideat, aut nutus faciat. Oportet enim in Eccleſia ſapienter, ſobriè, ac vigilanter ſtare, auribus ad verbum Domini intentis. Deinde cuncti pariter conſurgentes, & in Orientem contemplantes, egreſſis Catechumenis &
Pſ. 67. 34. pœnitentibus, orent Deum, *qui aſcendit ſuper cœlum cœli, ad Orientem*, ac recordantes antiquam poſſeſſionem Paradiſi, ad Orientem ſiti; unde primus homo, Dei mandato neglecto, perſuaſus conſilio ſerpentis, ejectus fuit. Atque Diaconi poſt orationem, alii quidem oblationi Euchariſtiæ vacent, corpori Domini cum timore miniſtrantes; alii turbam circumſpectent, eique ſilentia faciant. Qui autem Pontifici aſſiſtit Diaconus, plebi dicat; Ne quis contra aliquem: Ne quis in hypocriſi. His tranſactis, mutuò ſe ſalutent viri, mutuò ſe mulieres,

ἐὰν ᾖ τόπος, εἰ δὲ μήγε, ὄπισθεν τῶν γυναικῶν ἱστάσθωσαν· αἱ δὲ ἤδη γεγαμηκυῖαι, καὶ * τεκνοτροφοῦσαι, ἰδίᾳ ἱστάσθωσαν· αἱ παρθένοι δὲ καὶ αἱ χῆραι καὶ πρεσβύτιδες, πρῶται πασῶν στηκέτωσαν, ἢ καθεζέσθωσαν. ἔστω δὲ τῶν τόπων προνοῶν ὁ διάκονος, ἵν' ἕκαστος τῶν εἰσερχομένων εἰς τὸν ἴδιον τόπον ὁρμᾷ, καὶ μὴ παρὰ τὸ ἰντρεσῖτον καθέζηται. ὁμοίως 43 ὁ διάκονος ἐπισκοπείτω τὸν λαόν, ὅπως μή τις ψιθυρίσῃ, ἢ νυστάξῃ, ἢ γελάσῃ, ἢ νεύσῃ. χρὴ γὰρ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐπιστημόνως, καὶ νηφαλέως, καὶ ἐγρηγορότως ἑστάναι, ἐκτεταμένην ἔχοντα τὴν ἀκοὴν ἐπὶ τὸν τοῦ κυρίου λόγον. καὶ μετὰ τοῦτο συμφώνως ἅπαντες ἐξαναστάντες, καὶ 44 ἐπ' ἀνατολὰς κατανοήσαντες, μετὰ τὴν τῶν κατηχουμένων καὶ τὴν τῶν μετανοούντων ἔξοδον, προσευξάσθωσαν τῷ Θεῷ, τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ ἀνατολάς, ὑπομιμνησκόμενοι καὶ τῆς ἀρχαίας νομῆς τοῦ κατὰ ἀνατολὰς παραδείσου, ὅθεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀθετήσας τὴν ἐντολήν, ὄφεως συμβουλίᾳ πεισθείς, ἀπεβλήθη. οἱ δὲ διάκονοι μετὰ τὴν προσευχήν, οἱ μὲν τῇ προσφορᾷ τῆς εὐχαριστίας σχολαζέτωσαν, ὑπηρετούμενοι τῷ τοῦ κυρίου σώματι μετὰ φόβου, οἱ δὲ τοὺς ὄχλους διασκοπείτωσαν, καὶ ἡσυχίαν αὐτοῖς ἐμποιείτωσαν. λεγέτω δὲ ὁ παρεστὼς τῷ ἀρχιερεῖ διάκονος τῷ λαῷ· μή τις κατά τινος· μή τις ἐν ὑποκρίσει· εἶτα καὶ 45 ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους οἱ ἄνδρες, καὶ ἀλλήλας αἱ γυναῖκες,

* al. τέκνα ἔχουσαι

παιδὸς μᾶλλον ἄνθρωπον τερπνὸν ἰδεῖν. καὶ ἐλαίας εὐθαλοῦς ἡδύτερον, ὅταν τὰς ῥίζας αὐτοῦ τὰ παιδία, ὥσπερ νεόφυτα, ἔχῃ ἑστῶτα πλησίον αὐτοῦ. Id eſt; *Caput mulieris vir eſt: mulier adjutrix eſt viri. Ne igitur, aut caput abſque corpore ſuſtineat ad hæc ſancta limina advenire, aut corpus abſque capite compareat: ſed integer huc ingrediatur homo. Habentes & liberos vobiſcum. Nam ſi*
Pſ. 127. 3. *jucundum eſt videre arborem, quæ habet ſurculum ex ipſa radice exſurgentem; multo magis jucundum eſt, omnique oleâ jucundius, videre hominem, qui puerum, à ſe, velut à radice ipſa inſtar ſurculi productum, propè ſtantem habeat.* Ibid.

43. Ὁ διάκονος ἐπισκοπείτω τὸν λαόν, &c.] Ex hac Conſtitutione, & ſimili lib. 8. cap. 11. intelligitur quare B. Chryſoſtomus Homiliâ 24. in Acta Apoſtolorum non multo ante finem, admoneat ut qui viderit aliquem ſeſe in Eccleſia immodeſtè gerentem, appellet Diaconum. κάθηνται πάντες νέοι [illegible] καὶ γέροντες· [illegible] μᾶλλον ἢ νέοι· γελῶντες, ἀνακαγχάζοντες, διαλεγόμενοι [illegible] ... &c. Hoc eſt, quemadmodum vertendum arbitror; *Jacent omnes inepti ſenes ac juvenes, purgamenta magis quam juvenes; ridentes, cachinnantes, colloquentes, atque (id etenim quoque fieri audivi) mutuum ſe inter geniculandum inceſſentes ſcommatis. Tu aſſiſtis, juvenis, aut ſenex. increpa ſi videris, argue acriter. Si non fert, voca Diaconum, comminare, quæ in te ſunt facta.* Scilicet inter innumera Diaconorum munia unum erat, reverentiam in templis Dei procurare. Quæ tanta ſervabatur apud multos populos, ut referente eodem aureo Patre Homil. 36. in I. ad Corinthios, non liceret amicum, etſi à longo tempore non viſum, & juxtà conſiſtentem, ſalutare in Eccleſia. Alibi tamen, quemadmodum nunc, profanabantur delubra garrulitate, tumultu, nutibus, geſtibus, riſu, oſcitatione, curſitatione, omnique inverecundia & nequitia. Tolle obiter leve mendum è Synodo Pariſienſi 6. lib. 1. cap. 12. ac lege in loco Origenis Homiliâ 12. in Exodum ibi citato; *Alii ne hoc ipſum quidem patienter exſpectant, quoad Lectiones in Eccleſia recitentur.* Nam vulgata ſcriptura quod pro quoad refellitur ex Origenis libris, qui *uſqueque* exhibent. Ibid.

44. Ἐπ' ἀνατολὰς κατανοήσαντες.] Ad Orientem, ſeu ad ſurgentem ſolem converſo vultu orare ſolebant Ethnicorum multi; necnon veteres Chriſtiani. Ut de prioribus fidem faciunt plurima teſtimonia, poſſimùm Clementis Alexandrini Strom. 7. p. 724. Ed. Pariſ. Tertulliani Apologetici cap. 16. Vitruvii lib. 4. cap. 5. & Virgilii Æneid. 12. verſ. 172. ubi conſulendus Servius: atque de poſterioribus teſtantur innumeri & antiquiſſimi Scriptores. Quos inter, rationes ritûs à Conſtitutione productas, aliaſque multas afferunt Clemens Alexandrinus citatus, Baſilius de Spiritu ſancto cap. 27. Chryſoſtomus à me editus ad Danielis VI. 10. Pſeudo-Juſtinus Quæſt. 118. ad Orthodoxos, Pſeudo-Origenes ad Jobi l. 3. ementitus ſimiliter Athanaſius Quæſtione 37. earum quæ ad Antiochum inſcribuntur. Germanus Conſtantinopolitanus in Theoria Myſtica poſt initium, Johannes Damaſcenus Orthodoxæ fidei lib. 4. cap. 13. Gregentius Diſputationis cum Judæo fol. 61. & Auctor libri de divinis Officiis apud Alcuinum, cap. 39. Initio Regii MS. 394. [illegible] ... κατὰ ἀνατολάς. [illegible] Contrà ad Occaſum lumina inter precandum flectebant, cùm Judæi Ezech. VIII. 16. & apud Anaſtaſium Quæſtione 44. ac Gregentium; tum Gentiles multi, referente Porphyrio in Opere de antro Nympharum. At verſus Meridiem, nonnulli Idololatræ, ex Luciani Peregrino; Judæi, ex Quæſtionibus ad Antiochum; & Mohametani, ex Euthymio Zigabeno Panopliæ Parte 2. titulo 24. Quemadmodùm verſus Septentrionem, aliquando Manichæi, in S. Auguſtino lib. de Hæreſibus. Fuerunt & alii ſupplicandi Deo aut Diis modi. Nam Judæi & Oſſeni oppoſitum ori habere volebant templum atque oppidum Hieroſolymitanum, III. Reg. VIII. 48. II. Paralip. VI. 34. &c. Dan. VI. 10. Euſebius Hiſt. Eccl. III. 6. Epiphanius Hæreſi 19. cap. 3. Hieronymus ad Ezech. VIII. 16. & Dan. VI. 10. Theodoritus ad eumdem quarti majoris Prophetæ textum. Samaritæ Garizimum montem: quod docemur à S. Epiphanio, tam in Panario, ubi de eorum Secta, quàm apud Anaſtaſium Antiochenum Quæſt. 45. Qui ultimus locus legi ſic debet, partim è MSS. codicibus, partim ex Interprete: ὅπου δ' ἂν ὦσι, ἐκεῖ τὸ ὄρος ἔχοντες, οἱ ἀπὸ ἀνατολῆς πρὸς δυσμὰς ἀποστρεφόμενοι, καὶ οἱ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς· καὶ οἱ ἀπὸ βορρᾶ πρὸς τὴν μεσημβρίαν, καὶ οἱ ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς τὸ ἀρκτῷον τῷ ὄρει προσέχοντες εὔχονται. *Ubicumque verò fuerint* Samaritæ, *verſus montem* Garizimum *orant; qui ſunt ab Oriente vertentes ſe ad Occidentem, & qui ab Occidente ad Orientem: item qui ſunt ab Aquilone, ad Meridiem, quique à Meridie, ad Septentrionem, in montem intenti precantur.* Præterea Brachmanos orantes, non Orientalem partem, unde oritur ſol aſpexiſſe, ſed cœlum potius intuitos ſcribit Auctor libri de moribus illorum, Tom. 5. B. Ambroſii. Et de περιστροφῇ circumactu adorantium, cærimoniâ per Numam Pompilium inductâ, legendus eſt Plutarchus Tom. 1. p. 69. Sicuti de converſione in Ortum mane, in Auſtrum meridie, in Occaſum veſperi, dum orant, conſuli poteſt Mercurius cap. ult. Aſclepii. Denique conſuetudo Manichæorum, in precibus ſuis vertentium ſeſe ad locum in quo ſol & luna apparerent, notatur à S. Auguſtino in loco citato, & in Diſputat. contra Fortunatum non procul ab initio. & lib. 14. contra Fauſtum cap. 11. Qui ritus in ἀναθέμασι Manichæi Edentur infrà ad Recognit. IV. 27.
mi Anathematiſmis hoc modo exprimitur: ἀναθεματίζω τοὺς μὴ πρὸς ἀνατολὰς μόνον, [illegible] ... προσκυνεῖν. Verùm ut à diverticulo redeamus ad viam, mos inflectendi corpus verſùs naſcentem Solem non placuit S. Leoni Serm. 7. de Chriſti nativitate cap. 4. Adeò in hujuſmodi rebus judicium uniuſcujuſque cæteris non facit præjudicium. Videatur Volfridus Strabo cap. 4. libri de exordiis & incrementis rerum Eccleſiaſticarum. Ibid.

45. Ἀσπαζέσθωσαν ἀλλήλους] Et lib. 8. cap. 11. Amalarius Diaconus lib. 3. de Eccleſiaſticis Officiis cap. 32. *Interrogatus ſum ab aliquibus, quare non invicem porrigant ſibi oſcula viri & feminæ in Officio Miſſæ. Quibus quamvis tunc non reſponderim, reſpondendum nunc fore arbitror. Carnales amplexus,* ſivi-

λας. [46] τὸ ἐν Κυρίῳ φίλημα· ἀλλὰ μή τις δολίως, ὡς Ἰούδας τὸν Κύριον φιλήματι παρέδωκε. Καὶ μετὰ τοῦτο προσευχέσθω ὁ διάκονος ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης, καὶ παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν, καὶ ἐκφορίων, ὑπὲρ τῶν ἱερέων, καὶ τῶν ἀρχόντων, ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τῆς καθόλου εἰρήνης. Καὶ μετὰ τοῦτο [47] ὁ ἀρχιερεὺς ἐπευχόμενος τῷ λαῷ εἰρήνην, εὐλογείτω τοῦτον· ὡς καὶ Μωσῆς ἐνετείλατο ἱερεῦσιν εὐλογεῖν τὸν λαὸν τούτοις τοῖς ῥήμασιν· Εὐλογήσαι σε Κύριος, καὶ φυλάξαι σε· ἐπιφάναι Κύριος τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπί σε, καὶ δώη σοι εἰρήνην. Ἐπευχέσθω οὖν καὶ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ λεγέτω· Σῶσον τὸν λαόν σου Κύριε, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου· ἣν ἐκτήσω, καὶ περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ ἐκάλεσας βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ ἔθνος ἅγιον. Μετὰ δὲ ταῦτα γινέσθω ἡ θυσία, ἑστῶτος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ προσευχομένου ἡσύχως· καὶ ὅταν ἀνενεχθῇ, μεταλαμβανέτω ἑκάστη τάξις καθ' ἑαυτὴν τοῦ κυριακοῦ σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, ἐν τάξει, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, ὡς βασιλέως προσερχόμενοι σώματι· καὶ αἱ γυναῖκες κατακεκαλυμμέναι τὴν κεφαλὴν ὡς ἁρμόζει γυναικῶν τάξει προσερχέσθωσαν. Φυλαττέσθωσαν δὲ αἱ θύραι, μή τις ἄπιστος εἰσέλθῃ, ἢ ἀμύητος.

osculo in Domino; nemo tamen dolosè id agat, quemadmodum Judas Dominum osculo tradidit. Et post hoc precetur Diaconus pro universa Eccleſia, pro toto mundo, & ejus partibus, & frugibus terræ, pro ſacerdotibus, & principibus, pro pontifice, ac rege, pro pace universali. Deinde Epiſcopus, populo pacem precatus, benedicat ei; ſicut & Moſes ſacerdotibus præcepit, ut populo his verbis benedicerent; *Benedicat tibi Dominus, & cuſtodiat te; oſtendat Dominus faciem ſuam ſuper te, & det tibi pacem.* Num. 6. 24. Precetur ergo Epiſcopus, & dicat; *Salvum fac populum tuum, Domine; & benedic hæreditati tuæ; quam acquiſiviſti ac poſſediſti pretioſo ſanguine Chriſti tui, & appellaſti regale ſacerdotium, ac gentem ſanctam.* Pſ. 27. 8. Act. 20. 28. 1 Pet. 1. 19. & 2. 9. Poſt illa ſacrificium fiat, ſtante omni populo, & tacitè precante: cúmque oblatum fuerit, unuſquiſque ordo ſeorſum, Dominicum corpus, ac precioſum ſanguinem ſumat, accedentes ordinatè, ac cum reverentia & timore, utpote ad corpus regis: mulieres etiam, velato capite, uti feminarum ordinem decet, accedant. Portæ autem cuſtodiantur, ne quis infidelis, aut nondum Baptiſmo initiatus ingrediatur.

CA-

---

quibus junguntur ſæpiſſimè viri & feminæ, vitandi ſunt in Eccleſiæ conventu. Ac ideo ſequeſtrantur viri & feminæ in Eccleſia, non ſolùm ab oſculo carnali, ſed etiam ſitu locali. Ab his perſonis dantur oſcula mutua in Eccleſia, quæ nullam titillationem libidinoſæ ſuggeſtionis coguntur excitare. Quæ poſtrema periodus legitur cap. 39. libri de Officiis divinis, Alcuino tributi. Atque hujus moris veſtigia inhærent Opuſculo ad virginem lapſam, apud Ambroſium, & apud Hieronymum. *Nonne*, inquit, *vel illum locum tabulis ſeparatum, in quo in Eccleſia ſtabas, recordari debuiſti: ad quem religioſæ & nobiles matronæ certatim currebant, tua oſcula petentes, quaſi ſanctioris, quaſi dignioris?* aut ut Codex Regius 31. *quæ ſanctiores & meliores fuerant?* Contrariam conſuetudinem (ut in diſciplina variatum eſt) innuit Tertullianus lib. 2. ad uxorem cap. 4. his verbis: *Quis autem* Gentilis *ſinat conjugem ſuam viſitandorum fratrum gratiâ vicatim aliena, & quidem pauperiora quæque tuguria circuire?* &c. *Quis verò alicui fratrum ad oſculum convenire?* Item Severus Dialogo 2. cap. 7. ubi de B. Martino, & reginâ Maximi Imperatoris uxore quæ Martino in convivio miniſtraverat; *Præclarè*, inquit *Poſthumianus, noſtros iſtos, ut Martini non egrediantur exemplum, tua conſtringit oratio: ſed profiteor tibi, quia hæc ſurdis auribus audientur. Nam ſi Martini ſequerentur vias, nunquam cauſſas de oſculo diceremus, & univerſis ſævæ opinionis opprobriis careremus.* ἀγάπη δὲ, verba ſunt Clementis Alexandrini Pædag. III. 11. paullò ante finem, οὐκ ἐν φιλήματι, ἀλλ' ἐν εὐνοίᾳ κρίνεται. οἱ δὲ οὐδὲν ἀλλ' ἢ φιλήμασι καταψοφοῦσι τὰς ἐκκλησίας, τὸ φιλοῦν ἔνδον οὐκ ἔχοντες αὐτό. καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο ἐμπέπληκεν ὑπονοίας αἰσχρᾶς καὶ βλασφημίας, τὸ ἀναιδῶς χρῆσθαι τῷ φιλήματι, ὅπερ ἐχρῆν εἶναι μυστικόν. *Dilectio autem non in oſculo cenſetur, ſed in benevolentia. Illi autem nihil aliud oſculo quam Eccleſias conturbant, cum ipſam intus non habeant amicitiam. Etenim hoc atque turpem incuſſit opinionem, & maledictionem, quod impudenter oſculo utuntur, quod eſſe oportebat myſticum.* Hæc de oſculo pacis & dilectionis, inter Miſſarum ſollemnia dari ſolito. Præter quod, aliud, nempe recens baptizatis datum, obſervâſſe mihi videor in hoc S. Cypriani loco Epiſt. 59. *Nam & quod veſtigium infantis in primis partus ſui diebus conſtituti, mundum non eſſe dixiſti, quod unuſquiſque noſtrûm adhuc horreat exoſculari, nec hoc putamus ad cœleſtem gratiam dandam impedimento eſſe oportere. Scriptum eſt enim; Omnia munda ſunt mundis.* Tit. 1. 15. *Nec aliquis noſtrûm id debet horrere, quod Deus dignatus eſt facere. Nam etſi adhuc infans a partu novus eſt, non ita eſt tamen, ut quiſquam illum in gratia danda atque in pace facienda horrere debeat oſculari, quando in oſculo infantis unuſquiſque noſtrûm pro ſua religione ipſas adhuc recentes Dei manus debeat cogitare, quas in homine modò formato & recens nato quodammodo exoſculamur, quando id quod Deus fecit*

amplectimur. Et in iſto B. Chryſoſtomi ad finem Sermonis de utilitate lectionis Scripturarum, Tom. 5. εἰδωλολάτρης ἦλθε, εἰδωλολάτρης δὲ ὢν ἀνελήφθη, ἀλλ' ἀνελήφθη. καὶ φιλοῦμεν, καὶ περιπλεκόμεθα τὸν ἀδελφόν. τὸ οἰκεῖον μέλος ἐπιγνωρίζοντες, καὶ ὥσπερ ἐκ μακρᾶς ἀποδημίας ἀπολαβόντες ὑποδεχόμεθα. ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τοῦ φωτισμοῦ ἐχθρὸς ἦν, μετὰ δὲ τὸ φωτισμὸν γέγονε φίλος τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου, διὰ τοῦτο πάντες συνηδόμεθα, διὰ τοῦτο καὶ τὸ φίλημα εἰρήνη καλεῖται, ἵνα μάθωμεν ὅτι πόλεμον κατέλυσεν ὁ Θεὸς, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανήγαγε φιλίαν. *Nuſquam lamenta, nuſquam lacrymæ hic; ſed ſalutationes, & oſcula, & amplexus fratrum qui ſuum membrum agnoſcunt, & tamquam ex longinqua reverſum peregrinatione recipiunt. Nam quoniam ante Baptiſmum inimicus erat, poſt Baptiſmum autem amicus eſt factus omnium noſtrûm communis Domini, propterea gratulamur omnes; ideirco etiam oſculum pax vocatur, ut diſcamus quod Deus bello finem impoſuerit, quodque ad ſuam reduxerit amicitiam.* Quia autem in hac Nota, & alibi allego librum ad Virginem lapſam, quem viri docti abjudicant quidem Ambroſio, Hieronymo, Auguſtino, ſed nemini adjudicant; cujus parentis fœtum illum eſſe autumem, aperiam. Puto eſſe Nicetæ; adductus in eam opinionem auctoritate Gennadii, illiuſque deſcriptorum Honorii Auguſtodunenſis & Trithemii. Ait in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum cap. 22. Gennadius; *Niceas Romatianæ civitatis Epiſcopus edidit ad lapſam Virginem libellum, pæne omnibus labentibus emendationis incentivum.* COT.

46. *Τὸ ἐν κυρίῳ φίλημα.*] Oſculum in Domino, ſive oſculum ſanctum interpretantur ſancti Patres, oſculum verum, ſincerum, ſine dolo, nequaquam ſimulatum, ex corde non ex ore tantummodo, abſimile oſculo Judæ, & columbinum, ſcilicet ob columbarum ſimplicitatem. Quod poſtremum Epithetum uſurpat Auctor libri de Officiis divinis (inter Alcuini Opera) cap. 40. Prætereaque oſculum caſtum, religioſum, non impudicum, ſpiritale, non carnale, [illegible], atque, ut ab Haymone ad Roman. XVI. 16. dicitur, nullatenus columbinum, nempe propter ſalacitatem columbæ. Ibid Clem. Alex.

47. *Ὁ ἀρχιερεὺς ἐπευχόμενος τῷ λαῷ εἰρήνην, εὐλογείτω τοῦτον.*] Inter varias Pacis prædicationes, ac populi benedictiones, hujus ante Sacrificium peragi ſolitæ meminit præter Liturgiographos, Rituumque Eccleſiaſticorum Collectores atque Explanatores, S. Chryſoſtomus Sermone 1. de ſancta Pentecoſte, 36. Tom. 5. & Homiliâ 3. in Epiſtolam ad Coloſſenſes. Præclarè ſub finem Commentar. in Epiſt. ad Rom. apud Hieronymum; *Ideo in Eccleſia pax primò annunciatur; ut oſtendat ſe cum omnibus eſſe pacificum, qui corpori communicaturus eſt Chriſti.* Ibid.

CAPUT LVIII.

De hominibus commendatis, peregrinis ſcilicet, Laicis, Clericis, aut Epiſcopis; & quòd ſine differentia ſint recipiendi qui Eccleſiam ingrediuntur.

QUòd ſi frater aut ſoror ex alia Parœcia advenerit, qui commendaticias afferant; Diaconus quæ ad eos ſpectant probet, inquirens, an fideles ſint, an Eccleſiæ filii, an à nulla Hæreſi contaminati: & rurſum an illa, nupta vel vidua ſit: atque ita, cognito eorum ſtatu, quòd verè credant, & in Domini religione cum Eccleſia concordent, deducat ſingulos ad congruum eis locum. Si autem Presbyter ex Parœcia advenerit, excipiatur à Presbyteris in communitatem: & ſi Diaconus, à Diaconis: ſi verò Epiſcopus, cum Epiſcopo ſedeat, à quo parem honorem obtinebit; rogabiſque eum, ô Epiſcope, ut populum alloquatur in ſermone doctrinæ: peregrinorum enim cohortatio & admonitio, acceptiſſima & utiliſſima
Luc. 4. 24. Joh. 4. 44. eſt: *Nullus* quippe *Propheta*, ait Dominus, *acceptus eſt in ſua patria.* Permittes etiam arbitrio illius, ut offerat Euchariſtiam: quam ſi, tamquam ſapiens, propter reverentiam, & honorem tibi habitum, offerre noluerit; coges ut ſaltem populo benedicat. Quòd ſi cùm ſedetur, vir quiſpiam
I. Jacob. 2. superveniat honeſtus, & in ſæculo clarus, ſive al-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νη'.

Περὶ συστατικῶν, ἤτοι ξένων, λαϊκῶν, κληρικῶν, ἐπισκόπων· καὶ ὡς οὐ χρεὼν διαφορεῖν.

Εἰ δέ τις ἀπὸ παροικίας ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ ἐπέλθῃ, [48] σύστασιν ἐπικομιζόμενοι, διάκονος ἐπικρινέτω τὰ καθ' αὐτούς, ἀνακρίνων εἰ πιστοί, εἰ ἐκκλησιαστικοί, εἰ μὴ ἀπὸ αἱρέσεώς εἰσι μεμολυσμένοι· καὶ πάλιν εἰ ὕπανδρος, ἢ χήρα· καὶ οὕτω γνοὺς τὰ καθ' αὐτούς, ὡς εἰσὶν ἀληθῶς πιστοὶ καὶ ὁμογνώμονες ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἀπαγέτω ἕκαστον εἰς τὸν προσήκοντα αὐτῷ τόπον. [49] εἰ δὲ καὶ πρεσβύτερος ἀπὸ παροικίας ἐπέλθοι, προσδεχέσθω ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων * κοινωνικῶς· εἰ δὲ διάκονος, ὑπὸ τῶν διακόνων· εἰ δὲ ἐπίσκοπος, σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καθεζέσθω, τῆς αὐτῆς ἀξιούμενος ὑπ' αὐτοῦ τιμῆς· καὶ ἐρωτήσεις αὐτόν, ὦ ἐπίσκοπε, προσλαλῆσαι τῷ λαῷ λόγους διδακτικούς· ἡ γὰρ τῶν ξένων παράκλησις καὶ νουθεσία εὐπρόσδεκτος καὶ ὠφελιμωτάτη σφόδρα· Οὐδεὶς γὰρ προφήτης, φησί, δεκτὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ἐπιτρέψεις δὲ αὐτῷ καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνενεγκεῖν· ἐὰν δὲ δι' εὐλάβειαν, ὡς σοφός, τὴν τιμήν σοι τηρῶν, μὴ θελήσῃ ἀνενέγκαι, κἂν εἰς τὸν λαὸν εὐλογίαν αὐτὸν ποιήσασθαι καταναγκάσεις. εἰ δὲ [50] ἐν τῷ καθέζεσθαι, ἕτερός τις ἐπέλθοι εὐσχήμων καὶ ἔνδοξος ἐν τῷ βίῳ, ἢ ξένος,

* al. κοινωνικοῦ.

48. *Σύστασιν ἐπικομιζόμενοι.*] Quia mos Eccleſiaſticas dandi literas commendaticias, cæteraſque Canonicas ſeu Regulares, ac Formatas, à multis & luculenter fuit explicatus; ne actum agendo, nihil egiſſe videar; contentus ero ſubjunxiſſe nonnullas quorumdam locorum citari ſolitorum correctiones, quas arbitror fuiſſe prætermiſſas, nequaquam tamen prætermittendas judico. Quatuor autem erunt: prima in Johanne Zonara, 2. in Theodoro Balſamone, 3. in Conſtantino Harmenopulo, poſtrema in Nicephoro Calliſti. Etenim apud Zonaram legitur in Interpretatione ad 12. Canonem Apoſtolorum; *συστατικαὶ ἐπιστολαί εἰσιν, αἱ διδόμεναι κληρικοῖς ἢ λαϊκοῖς ἀποδημοῦσιν, ἢ ἀναχωροῦσιν, ἐν ἑτέρᾳ πόλει αἰτοῦσι, καὶ συνιστῶσαι τοὺς ἐν αὐταῖς ἐπιζητουμένους αὐτούς. ὡς λυθείσης τῆς ὑποψίας. ἢ τρεῖς ἄλλως.* Cùm ex ſenſu, ex MS. Regio 277. & ex Canone 13. Synodi Chalcedonenſis reponi debeat, *ἢ ἀγνοοῦνται.* Canon ita habet, in Zonara & Balſamone; *ξένους κληρικοὺς καὶ ἀγνώστους. ἐν ἑτέρᾳ πόλει δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου μηδὲ ὅλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν.* Præterea libri Balſamonis editi, inverſo ordine collocant Canones Laodicenos 41. 42. uti oſtendunt cùm duo Regii ſcripti, tum utriuſque Canonis Interpretationes, quarum prior competit Canoni qui illic poſtponitur, poſterior verò Canoni qui primas tenet. Itaque locorum commutatio fieri debet, & Canon iſte *ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν, ἄνευ κελεύσεως ἐπισκόπου ὁδεύειν*, quadrageſimus primus habeat, hic verò *ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν, ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν*, quadrageſimus ſecundus. Scio dicta Decreta aliter ordinari ſolere. Verum Balſamonis ordo ſervatur in Verſione Gentiani Herveti, in MS. Codice viri clariſſimi, nec umquam ſatis ob propenſam erga litteratos voluntatem laudati Claudii Joli Canonici Pariſienſis, & in Zonara Bibliothecæ Regiæ Codd. 277. 566. favente ejuſdem Zonaræ Interpretatione, innuiturque his verbis Matthæi Blaſtaris, *ἀλλ' οὐδὲ ὁ μα'. τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, ὅτι δὲ καὶ ὁ μβ'. κληρικὸν ἢ ἱερατικὸν ὅλως ὁδεύειν οὐκ ἐᾷ ἄλλως, δίχα κελεύσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἢ κανονικῶν τούτου γραμμάτων.* Ad hæc aut falſus eſt Harmenopulus, aut verba illius mutila legimus, aut ſcripſit in Epitome Canonum, ſect. 2. tit. 3.

ὁ λγ'. τῶν ἀποστόλων, ὁ ιγ'. τῆς δ'.
καὶ ὁ ζ'. τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Ξένος ἱερεὺς ἄνευ συστατικῶν, vel *μετὰ συστατικῶν*, *ἀνακρινέσθω, καὶ εἰ ὀρθόδοξος, προσδεχέσθω, εἰ δ' οὐ, ἀποπεμπέσθω, τὰ πρὸς χρείαν λαβών.* Res eſt, non conjectura. Denique ſuppleo Nicephorum Hiſt. Eccleſ. lib. 12. cap. 30. unde excidit ſyllaba *αὐ*: & reſcribo, *γραμμάτων δίχα, ἃ πρὸς αὐτοὺς* (vulgò *τοὺς*) *ὁμοδόξους δηλοῖ.* *Abſque litteris, quæ illos ejuſdem ſecum opinionis eſſe declarant.* Fundus ſupplementi, archetypa verba Sozomeni lib. 7. cap. 27. *δίχα γραμμάτων ἀφικνουμένους, ἃ πρὸς σφᾶς αὐτοὺς ὁμοδόξους δηλοῖ.* COT.

49. *Εἰ δὲ καὶ πρεσβύτερος* &c.] Enarrantur frequenter in Operibus Eccleſiaſticis quæ ad Epiſcopos cæteroſque Clericos peregrinos ſpectant; honor illis haberi ſolitus; jura Synthroni, Sacrificii, Concionis, & Benedictionis delata; uſuſque in hujuſmodi rebus & abuſus. Sed præcipuè cum Conſtitutione conferri debent loca Irenæi, apud Euſebium Hiſt. lib. 5. cap. 24. Cypriani Epiſt. 28. & 32. Athanaſii Homiliâ de ſemente, Edit. Pariſ. T. 1. p. 1064. Baſilii Epiſt. 72. 81. 85. Chryſoſtomi in fine Epiſtolæ 125. Hieronymi Epiſt. 61. cap. 4. Syneſii ſub finem Epiſtolæ 67. Socratis Eccl. Hiſt. lib. 6. cap. 14. Georgiique Alexandrini in vita Chryſoſtomi num. 43. & Scriptoris Anonymi ejuſdem vitæ num. 91. denique Gennadii de viris illuſtribus cap. 21. & penult. Notetur inſuper quod in Geſtis Collationis Carthaginenſis cum Donatiſtis dicitur Cognitione 1. num. 16. *Poterit unuſquiſque noſtrum honoris ſibi ſocio copulato, viciſſim ſedere eminentius, ſicut peregrino Epiſcopo juxta conſidente collegâ.* Quibus omnibus adjungi poſſunt Canones, Arelatenſis 19. *De Epiſcopis peregrinis qui in urbem ſolent venire, placuit eis locum dari ut offerant.* In Capitularibus lib. 6. cap. 240. *Ut peregrino Epiſcopo locus ſacrificandi detur, atque benignè ſuſcipiatur.* Undecimus Sardicenſis, 30. Patricii, Auxilii, & Iſſernini, Trullanus 20. & iſte Concilii Carthaginenſis 4. num. 33. *Epiſcopi vel Presbyteri ſi cauſſâ viſitandæ Eccleſiæ ad alterius Eccleſiam venerint, in gradu ſuo ſuſcipiantur, & tam ad verbum faciendum, quàm ad oblationem conſecrandam invitentur.* Ex locis porro citatis Caſtigatione noſtrâ indigere videtur ille Athanaſii, ut pote (niſi fallor) mancus & imperfectus. *Προσέρχονται πολλάκις εἰς πόλιν ἀνὴρ δυνάμενος διδάσκειν ἑλληνιστί· ὁ τῆς ἀκοῆς ἡδονῆς θηρευτής, ἀποδιδράσκει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οὐ τὴν ἰατρείαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν λόγων τὸ κάλλος μόνον ἁρπάσαι. ἀναχωρεῖ ὁ ἑλληνιστὶ λαλῶν, ἀναχωρεῖ καὶ τῆς ἐκκλησίας τὸ ζιζάνιον· οὐ γὰρ ἔχει τὸ σιτῶδες, τὸ πιστόν. ὁ δὲ πιστός. κἂν ἑλληνιστὶ λέγῃ, τὰ λεγόμενα σπουδάζει ἀκροάσασθαι. κἂν Σύρος, κἂν Ῥωμαϊστί, κἂν διαφόρῳ γλώττῃ· οὐ γὰρ ζητεῖ λόγους, ἀλλ' ἔργα.* Senſum integrum ac probum elicies, ſi poſt ἑλληνιστὶ inſerueris *κἂν ἀγλώττως*. *Venit ſæpe in urbem vir Græcè docendi peritus: ibi captator voluptatis aurium, in Eccleſiam deproperat, non ut medicinam animæ, ſed ut dumtaxat pulcritudinem verborum rapiat. Recedit facundus ille habitâ oratione, recedit etiam ab Eccleſia zizanium: non enim habet quidquam frumentale, quidquam fidei. Fidelis verò, ſive quis diſertè ſive indiſertè dicat, contendit audire ea quæ dicuntur, ſive Syriacè, ſive Latinè, ſive alio quovis ſermone ille utatur: non enim verba quærit, ſed opera.* Per Socratem verò corrigendus venit Nicephorus lib. 13. cap. 13. ſic; *ἰδίᾳ αὐθεντίᾳ μὴ συναγωγῆς ἐλειτούργησας.* In Socrate, *μὴ συναγωγῆς παρ' ἐμοῦ. ἐν αἰτίᾳ (ἐκκλησίας) ἐλειτούργησας. αὐθεντίᾳ χρησάμενος.* & cætera à Nicephoro & ab Epiphanio Scholaſtico non intellecta. Ibid.

50. *Ἐν τῷ καθέζεσθαι.*] Si quem clam ſunt diverſi Antiquorum mores, ut concionatores ſedentes aut ſtantes ſermonem haberent ad populum, utque plebs conciones, lectiones, & pſalmodiam audiret ſtans vel ſedens; adeat ille ad Bernardini Ferrarii libros de ſacris concionibus, & ad Jacobi Sirmondi

τος, ἢ ἐπιχώριος, σὺ ὁ ἐπίσκοπος ὁ προσλαλῶν τὸν περὶ Θεοῦ λόγον, ἢ ὁ ἀκούων τοῦ ψάλλοντος, ἢ τοῦ ἀναγινώσκοντος, μὴ προσωποληπτῶν καταλίπῃς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου, ἵνα διατάξῃς αὐτῷ προεδρείαν· ἀλλὰ μένε ἡσύχιος, μὴ διακόπτων σου τὸν λόγον, ἢ τὴν ἀκοήν· οἱ δὲ ἀδελφοὶ διὰ τῶν διακόνων προσδεχέσθωσαν αὐτόν· εἰ δὲ τόπος οὐκ ἔστιν, ὁ διάκονος τὸν μᾶλλον νεώτερον ἐγείρας, μετὰ λόγου, ἀλλὰ μὴ μεθ' ὀργῆς, ἐκεῖνον καθιζέτω· δίκαιον δὲ τὸν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ φιλάδελφον ποιῆσαι· ἐὰν δὲ ἀνανεύῃ, [51] ἐγείρας αὐτὸν ἀναγκαστῶς, ὄπισθεν πάντων στῆσον, ἵνα παιδευθῶσι καὶ οἱ λοιποὶ ἀντιπαραχωρεῖν τοῖς ἐντιμοτέροις. εἰ δὲ πτωχός, ἢ ἀγενής, ἢ ξένος ἐπέλθοι, πρεσβύτης ἢ νέος τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τόπος οὐχ ὑπάρχοι, καὶ τούτοις τόπον ποιείτω ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτοῦ ὁ διάκονος· ἵνα μὴ πρὸς ἀνθρώπου αὐτοῦ γένηται ἡ προσωπόληψις, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν * αὐτοῦ ἡ διακονία εὐάρεστος. τὸ δ' αὐτὸ ποιείτω καὶ ἡ διάκονος, ταῖς ἐπερχομέναις γυναιξί, πτωχαῖς ἤτοι πλουσίαις.

* al. τὸ δ' αὐτοῦ διακονία εὐάρεστος.

terius ſive ejuſdem regionis; tu, Epiſcope, dum de Deo ſermonem habes ad plebem, aut dum audis eum qui pſallit vel legit, ne per acceptionem perſonæ relinquas verbi miniſterium, ut illi locum inter primas ſedes conſtituas; verùm quietus mane, nec interrumpe ſermonem tuum, vel auditionem; fratres verò eum per Diaconos recipiant; atque ſi locus deſit, Diaconus, omnium juniorem, prudenter, non autem præfractè loco movens, honoratum illum ſedere faciat; cui æquum eſt ut alter fraternæ caritatis ſtudioſus cedat ſponte; quòd ſi renuerit, vi motum, poſt omnes colloca, quò etiam cæteri diſcant honoratioribus concedere. Cùm autem pauper, vel ignobilis, vel peregrinus, iſque ſenex aut juvenis, intervenerit, ſedibus occupatis, iis quoque Diaconus ex toto corde locum faciet; ut non gratificatio ejus homines ſpectet, ſed Deo acceptum fiat miniſterium ejus. Idem & ſervet Diaconiſſa, in advenientibus mulieribus, ſive pauperibus ſive divitibus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ νθ'.

Ὅτι χρὴ ἕκαστον ὄρθρου καὶ ἑσπέρας σπουδαῖον εἶναι περὶ τὰς συνάξεις.

Διδάσκων δέ, ὦ ἐπίσκοπε, κέλευε καὶ παραίνει τῷ λαῷ, [52] εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐνδελεχίζειν ὄρθρου καὶ ἑσπέρας ἑκάστης ἡμέρας, καὶ μὴ ἀπολείπεσθαι τὸ σύνολον, ἀλλὰ συνέρχεσθαι διηνεκῶς, καὶ μήτε τὴν ἐκκλησίαν κολοβοῦν ἑαυτὸν ὑφαιροῦντα, καὶ ἐνδεὲς μέλος ποιεῖν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· οὐ γὰρ μόνον περὶ ἱερέων ἐρρέθη· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν λαϊκῶν περὶ ἑαυτοῦ ἀκουέτω, λογιζόμενος ὅτι εἴρηται ὑπὸ τοῦ κυρίου· Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι, καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. Μὴ οὖν ἑαυτοὺς μέλη ὄντας τοῦ Χριστοῦ σκορπίζετε, μὴ συναθροιζόμενοι. Χριστὸν κεφαλὴν ἔχοντες, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ συνόντα καὶ κοινωνοῦντα ἡμῖν, μὴ ἀμελεῖτε ἑαυτῶν, μηδὲ ἀποστερεῖτε τὸν σωτῆρα τῶν οἰκείων μελῶν, μηδὲ διαιρεῖτε τὸ σῶμα αὐτοῦ, μηδὲ σκορπίζετε τὰ μέλη αὐτοῦ, μηδὲ προκρίνετε τοῦ θείου λόγου τὰς βιωτικὰς χρείας· ἀλλ' ἑκάστης ἡμέρας συναθροίζεσθε ὄρθρου καὶ ἑσπέρας, ψάλλοντες καὶ προσευχόμενοι ἐν

CAPUT LIX.

Quòd debeat unuſquiſque manè & veſperè Collectarum eſſe ſtudioſus.

Cum autem doces, Epiſcope, jube & perſuade populo, ut ſingulis diebus manè & veſperi Eccleſiam frequentet, nec ullatenus deſiſtat, ſed aſſiduè conveniat; utque nullus ſubducendo ſe, Eccleſiam mutilet, corpuſque Chriſti mancum faciat. Non enim de Sacerdotibus dumtaxat, dictum eſt; ſed & quiſque Laicus de ſe quoque intelligat, reputans quòd à Domino dictum ſit; *Qui non eſt mecum, contra me eſt; & qui non congregat mecum, ſpargit.* Mat. 12. 30. Igitur vos ipſos, qui eſtis membra Chriſti, nolite ſpargere, fratrum cœtus non adeundo. Qui caput habetis Chriſtum, juxta promiſſionem Mat. 18. 20. ſuam vobis fidelibus præſentem & conſociatum, veſtri curam ne projiciatis, nec Salvatorem ſuis membris privetis, nec illius corpus partiamini, nec membra ejuſdem diſpergatis, neque verbo Dei huic vitæ neceſſaria præponatis; ſed ſingulis diebus congregemini, manè & veſperè, pſallentes & orantes in

mondi Notas in Carmen 16. Apollinaris Sidonii. Noſter in ea vivebat Eccleſia, in qua ſeſſionis conſuetudo obtinebat. Cernere licet hic, & capp. 21. 57. & lib. 8. cap. 5. Obſervatum adhæc fuit, ritus eos à Judæis ad Chriſtianos perveniſſe: citanturque eam in rem cum aliis teſtimoniis verba Philonis corrupta, libro Quòd quiſquis virtuti ſtudet liber ſit, circa medium; *εἰς ἱεροὺς ἀφωρισμένους τόπους· οἳ καλοῦνται συναγωγαί. καθ' ἡλικίας ἐν τάξεσιν ὑπὸ πρεσβυτέροις νέοι καθέζονται μετὰ κόσμου τοῦ προσήκοντος ἔχοντες ἀκροατικῶς. εἶθ' ὁ μὲν τὰς βίβλους ἀναγινώσκει λαβών. ἕτερος δὲ τῶν ἐμπειροτάτων, ὅσα μὴ γνώριμα παρελθὼν ἀναγινώσκει.* Conſtabit ſenſus, ſi expulſo ultimo *ἀναγινώσκει*, ſubſtituatur *ἀναδιδάσκει*, quo modo citatur ab Euſebio Præpar. Evang. l. 8. c. 11. Conſule ſi placet Micrologi caput 9. de Græcis non ſedentibus dum legitur Epiſtola. Conſule etiam Opuſculum 39. Petri Damiani contra eos qui ſedent, quando vel Canonica Horarum celebrantur Officia; vel etiam ipſa Miſſarum offeruntur terribilia Sacramenta; ubi tamen probatur mos ſedendi in tres nocturni Officii Lectiones. Videre quoque poteris, ubi te ad magnificentiſſimam Regis Chriſtianiſſimi Bibliothecam conferes, antiquiſſimum à me jam memoratum Codicem MS. S. Gregorii Nazianzeni ſeu Theologi, recenſitum numero 155. in cujus variis tabellis unam reperies Theologi cum Diacono ſuo, utroque, ſtantis, & ad populum pariter ſtantem, mulieribus modico intervallo poſt viros collocatis, concionem habentis. COT.

51. *Ἐγείρας αὐτὸν ἀναγκαστῶς, ὄπισθεν πάντων στῆσον.*] In Regula S. Pachomii articulo 85. *Si quis iracundus & furioſus, frequenter iraſcatur ſine cauſſa, & propter rem manem & vacuam; per ſex vices commonebitur, & in ſeptimâ facient eum ſurgere de ordine ſeſſionis ſuæ, & inter ultimos collocabitur,* &c. Et in Regula S. Benedicti cap. 43. *Quòd ſi quis ad nocturnas vigilias poſt Gloriam Pſalmi 94. (quem propter hoc omnino protrahendo & moroſè volumus dici) occurrerit, non ſtet in ordine ſuo in Choro, ſed omnium ultimus ſtet, aut in loco quem talibus negligentibus ſeorſum conſtituerit Abbas,* &c. Cujus poſterioris præcepti veſtigia premit caput 131. libri 1. Synodi Aquiſgranenſis anno 816. congregatæ. Nec multum diſſimilis eſt alia cenſura Concilii Trullani Can. 7. & Concilii Niceni 2. Can. 5. per quam Clericus ad ultimum gradum ordinis ſui amandatur, ſicque ſociorum omnium ὑπόβαθμος. Ibid.

52. *Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐνδελεχίζειν ὄρθρου καὶ ἑσπέρας ἑκάστης ἡμέρας.*] Et capitibus 36. 39. Libri autem 8. cap. 12. oratur pro iis qui juſtam ob cauſſam à Synaxi abſentes ſunt. Ita paſſim Antiqui Chriſtianos ad Collectas invitant, Eccleſiæ frequentationem ſuadent; queruntur de neglectu ea in re, eumque neglectum non paucis Canonibus caſtigant. Et verò celebrabantur conventus ſacri tempore Apoſtolorum ſingulis diebus, Act. II. 46. ſed ſolemniores die Dominicâ, Act. XX. 7 & I. Corinth. XVI. 2. Poſtea effecerunt perſecutiones; cùm ſummè ſævirent hoſtes veritatis; ut rariùs conveniretur, tantúmque in Dominicis diebus; quod colligitur ex Apologetico Juſtini Martyris, & ex Plinii Epiſtola. Invaluerunt deinde Synaxes Sabbathi, quas fortaſſis infrà illuſtrabimus; & ſtationes ſeu congregationes quartæ ſextæque feriæ, de quibus Tertullianus in libro de jejuniis, Epiphanius in Expoſitione fidei, & Socrates lib. 5. cap. 22. *Τῶν δὲ λαῶν*, verba ſunt Athanaſii Epiſtolâ ad Solitarios p. 847. *ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ συνελθόντων πλείστων δὲ ὄντων.* Et in Proteſtatione populi Alexandrini p. 867. *συνάξεως γὰρ οὔσης τῇ παραμονῇ νυκτός.* Prætereaque anniverſariæ Martyrum commemorationes et S. Cypriano ætate invectæ ſunt, retentis ſemper cœtibus quos Sacerdotes extra ordinem pro Eccleſiarum neceſſitatibus indicebant. Tandem mos inolevit, ut quotidie publicæ preces fierent, manè & ve-

in ædibus Dominicis, manè quidem dicentes Pſalmum ſexageſimum ſecundum, veſperi verò centeſimum quadrageſimum. Præcipuè autem die Sabbati, & die quâ Dominus reſurrexit, hoc eſt, Dominicâ ſtudioſiùs ad Eccleſiam occurrite, ut laudibus proſequamini Deum, qui condidit omnia per Jeſum, eumque ad nos amandavit, pati permiſit, ac ex mortuis ſuſcitavit. Quâ enim expurgatione apud Deum utetur, qui ad audiendum ſalutarem de reſurrectione ſermonem non convenit in die Dominico? in quo & tres precationes ſtando peragimus, ad memoriam illius qui in triduo reſurrexit; & in quo habentur, lectio Prophetarum, Evangelii prædicatio, ſacrificii oblatio, & ſacri cibi donum.

l. Ignat. interpol. ad Magneſ. 9.

τοῖς κυριακοῖς· [53] ὄρθρου μὲν λέγοντες ψαλμὸν τὸν ξϛ', ἑσπέρας δὲ τὸν ρμ'. μάλιστα δὲ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, καὶ ἐν τῇ τοῦ κυρίου ἀναστασίμῳ, τῇ κυριακῇ, σπουδαιοτέρως ἀπαντᾶτε, αἶνον ἀναπέμποντες τῷ Θεῷ τῷ ποιήσαντι τὰ ὅλα διὰ Ἰησοῦ, καὶ αὐτὸν εἰς ἡμᾶς ἐξαποστείλαντι, καὶ συγχωρήσαντι παθεῖν, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσαντι. ἐπεὶ τί ἀπολογήσεται τῷ Θεῷ ὁ μὴ συνερχόμενος ἐν τῇδε τῇ ἡμέρᾳ ἀκοῦσαι τοῦ σωτηρίου περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγου; ἐν ᾗ καὶ [54] τρεῖς εὐχὰς ἑστῶτες ἐπιτελοῦμεν, μνήμης χάριν τοῦ διὰ τριῶν ἀναστάντος ἡμερῶν· ἐν ᾗ προφητῶν ἀνάγνωσις, καὶ εὐαγγελίου κήρυξις, καὶ θυσίας ἀναφορά, καὶ τροφῆς ἱερᾶς δωρεά.

CAPUT LX.

Exemplum ad æmulationem inducens, Gentilium & Judæorum vanus ad delubra & Synagogas concurſus.

Quo modo autem non eſt hoſtis Dei, qui rebus quidem temporariis per noctem & diem vacat, æternas verò negligit? qui quidem balnearum & cibi caduci quotidie ſatagit, perpetuò autem duraturum curam non gerit? Et quo modo non etiam nunc huic dicet Dominus; Juſtificatæ ſunt ſuper vos Gentes; ſicut exprobrans Hieroſolymæ, aiebat; *Juſtificata eſt Sodoma ex te.* Nam ſi Gentiles quotidie, è ſomno ſurgentes, ad Idola properant, ut ea venerentur; & ante omne opus, omnemque actionem eis primùm ſupplicant, atque in feſtis ſuis ac celebritatibus adeundis non negligentes ſunt, ſed admodum ſtudioſi; non ſolùm incolæ, ſed etiam qui procul habitant: & in theatris ſuis tamquam in Synagoga omnes conveniunt.

Ezech. 16. 50.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ξ'.

Παράδειγμα πρὸς ζῆλον ἐνάγον. ἡ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων μάταιος συνδρομὴ ἐπὶ τοὺς ναοὺς καὶ τὰς συναγωγάς.

Πῶς δὲ οὐ πολέμιος Θεοῦ ὁ περὶ τὰ πρόσκαιρα μὲν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν σπουδάζων, τῶν δὲ αἰωνίων ἀμελῶν; καὶ λουτρῶν μὲν καὶ προσκαίρου * τροφῆς, ἑκάστης μεριμνώμενος, τῶν δὲ ἀεὶ παραμενόντων οὐκ ἐπιστρεφόμενος; πῶς δὲ οὐχὶ καὶ νῦν ἐρεῖ τῷ τοιούτῳ ὁ κύριος· ἐδικαιώθη τὰ ἔθνη ὑπὲρ ὑμᾶς· ὥσπερ καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ὀνειδίζων ἔλεγεν· Ἐδικαιώθη Σόδομα ἐκ σοῦ. Εἰ γὰρ τὰ ἔθνη ἐξ ὕπνου αὐτῶν καθ' ἡμέραν ἀναστάντα, τρέχει ἐπὶ τὰ εἴδωλα, τοῦ λατρεύειν αὐτοῖς, καὶ πρὸ παντὸς ἔργου καὶ πάσης πράξεως πρῶτον αὐτοῖς προσεύχονται, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς, καὶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν αὐτῶν οὐκ ἀφυστεροῦσιν, ἀλλὰ σχολάζουσιν· οὐχ οἱ ἐντόπιοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ πόῤῥωθεν οἰκοῦντες· καὶ ἐν τοῖς θεάτροις αὐτῶν ὡς ἐν συναγωγῇ πάντες συνέρχονται. ὁμοίως

* ſ. τροφῆς

veſperè, ἑωθινοὶ ὕμνοι, προσευχαὶ ἑωθιναί, λυχνικοί τε ὕμνοι [ψαλμοί], καὶ προσευχαί, inquit B. Epiphanius cap. antepenult. Expoſitionis fidei: utque recitarentur quas vocant Horas Canonicas. de quibus inferius: & ut multis in Eccleſiis quotidianum ſacrificium, quotidianæ Miſſæ, quotidiana oblatio, locum haberet; quemadmodum docemur per Canonem 5. Concilii Toletani primi, per Sermonem Ambroſii 34. & per Epiſtolam Auguſtini 118. Ibid.

53. Ὄρθρου μὲν λέγοντες ψαλμὸν τὸν ξϛ'. ἑσπέρας δὲ τὸν ρμ'.] Lib. 8. cap. 35. τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμόν, & cap. 37. τὸν ὀρθρινόν. De quibus Pſalmis videndi præter Recentiores, Athanaſius Epiſtolâ ad Marcellinum pag. 975. & libro de Virginitate p. 1057. Chryſoſtomus in Pſalmum CXL. paullò poſt initium, Caſſianus de Cœnobiorum inſtitutis lib. 3. cap. 3. 6. Benedictus Regulæ ſuæ cap. 12. 18. Aurelianus in Ordine pſallendi, & Amalarius de Eccleſ. Off. lib. 4. cap. 10. Quòd ſi mihi concedatur aliquid extra rem loqui, conabor medelam afferre loco S. Epiphanii circa Pſal. CXL. qui locus non infeliciter per Johannem Croium tentatus fuit. En verba Cyprii Præſulis, poſita in libro de ponderibus & menſuris cap. 6. ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ ψαλμῷ ὅπου ἐν τῷ ἑβραϊκῷ [illegible] Ἀδωναΐ, Ἠλιχὰ Καραθί, Ἰσμαὴλ Ἰεββιθὰ Ἀκώλ· ὅ ἐστιν ἑρμηνευόμενον, Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ, εἰσάκουσόν μου, πρόσχες τῇ φωνῇ. *In centeſimo quadrageſimo Pſalmo locus eſt qui ſic Hebraicè legitur: Adonai, Elicha Carathi, Iſmael Jebbita Hacol. Hoc eſt; Domine, clamavi ad te, exaudi me, intende voci.* Ad quæ notat Croius cap. 10. Obſervationum in novum Teſtamentum, aliter in Hebræa Scriptura contextu legi, omnium Ἀδωναΐ, Καραθί, Οὐαμ Ἀλ, Ἀζινα Κολί, & Ἰσμαὴλ Ἰεββιθά, voces nihili mutari debere in Σεμα Ἠλί. Ἐλαχά. Mihi verò longius petitum videtur verbum Ἐλαχά. magiſque placet Ἐλιχά pro Ἀζινα [illegible]. Ibid.

54. Τὰς vel τρεῖς εὐχὰς ἑστῶτες ἐπιτελοῦμεν.] Et trium precum mentio in Canone 19. Laodicenæ Synodi. Et ſcripſerat in libro de Paſchate S. Irenæus, teſte Auctore Quæſtionum ad Orthodoxos cap. 115. apud Juſtinum Martyrem, cœpiſſe à temporibus Apoſtolicis conſuetudinem non flectendi genu in die Dominico. *De geniculis non adorare*, inquit Hieronymus Contra Luciferianos cap. 4. poſt Tertullianum de Corona cap. 3. Is mos Apoſtolicus intermiſſione genuflexionis eo die, ac precandi corpore ſtante & erecto, non autem ſtrato ac inclinato, indicatur etiam atque exponitur ab Hilario Prologo in Pſalmos, Petro Alexandrino Oratione de Paſchate, Baſilio cap. 27. libri de Spiritu ſancto, Auguſtino Epiſt. 119. cap. 15. 17. Caſſiano lib. 2. de inſtitutis Cœnobiorum cap. 18. & Collatione 21. cap. 20. Maximo Taurinenſi Sermone 3. de Pentecoſte, qui eſt inter Ambroſianos 60. Martino Bracarenſi Collectionis Canonum cap. 57. Patribus Trullanæ Synodi Canone 90. Concilii Turonenſis 3. Can. 37. & Scriptoribus librorum ritualium. Petri Alexandrini locus, ſive Canon illius 15. apud Zonaram & Balſamonem ita compleri debet ac reſtitui etiam ex MSS. Regiis; οὐ γὰρ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν παρατηρουμένοις τετράδα καὶ παρασκευήν, ἐν αἷς καὶ νηστεύειν ἡμῖν κατὰ παράδοσιν εὐλόγως προστέτακται· τὴν μὲν τετράδα, διὰ τὸ γενόμενον συμβούλιον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ τοῦ κυρίου· τὴν δὲ παρασκευήν, διὰ τὸ πεπονθέναι αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· τὴν γὰρ κυριακήν, χαρμοσύνης ἡμέραν ἄγομεν, διὰ τὸν ἀναστάντα ἐν αὐτῇ· ἐν ᾗ οὐδὲ γόνατα κλίνειν παρειλήφαμεν. Sed cùm paullatim res in deſuetudinem abiret, renovari habuit per Canonem Nicænum ultimum. Addiderunt poſtea Græci Dominicæ diei diem Sabbathi. [illegible] δὲ τὰς σαββατοκυριακάς, dicitur in libello Pœnitentiali Johannis jejunatoris, & in Canonario Johannis Monachi, qui Tractatus ſubjunguntur Operi Johannis Morini de adminiſtratione Sacramenti Pœnitentiæ, καὶ ἑορταῖς (al. ἑορταῖς δεσποτικαῖς) καὶ δωδεκαημέρῳ, ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Πάσχα ἕως τῶν ἁγίων πάντων μὴ γονυκλιτεῖν ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἀλλὰ μόνον προσκυνεῖν [illegible]. *Omnibus autem Sabbatis & diebus Dominicis, & feſtis [Dominicis] & Dodecahemero, ſimiliter & diebus à Paſchate uſque ad feſtum omnium Sanctorum, in orationibus genua non flectere, ſed ſeſe tantum inclinare.* Ad quod decretum obiter obſervo, aliter ſciviſſe Epiſcopos Concilii Carthaginenſis 4. Can. 82. *Pœnitentes etiam diebus remiſſionis genua flectant.* In Juris Græco Romani lib. 3. ubi de Luca Patriarcha, num. 9. οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες κολάζουσι τὸν ἐν παντὶ σαββάτῳ, ἢ τῇ κυριακῇ γονυκλίνοντα ἢ νηστεύοντα. *Apoſtolici Canones puniunt eum qui in quovis Sabbato, vel die Dominico genu flectit, vel jejunat.* Hoc tamen de genuflexione, videtur eſſe σφάλμα μνημονικόν: neque enim legitur in Canonibus Apoſtolorum. Denique non omittam quem Codices Regii tres 912. 2351. 2419. & Codex V. Cl. Claudii Jolii continent inter alios, partim editos lib. 3. Juris Græco-Romani, partim ineditos, Canonem nondum publicatum Nicephori Confeſſoris & Synodi cum illo congregatæ,

quòd

ὁμοίως καὶ οἱ μάτην λεγόμενοι Ἰουδαῖοι, καθ' ἓξ ἡμέρας ἀργοῦντες, [55] τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ συνιόντες εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, οὐδέποτε παραφθείροντες ἢ παραμελοῦντες, οὔτε τῆς ἀργίας αὐτῶν, οὔτε τῆς συναγωγῆς αὐτῶν· οἱ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου ἐν τῇ ἀπιστίᾳ αὐτῶν κενωθέντες, προσέτι δὴ καὶ τοῦ ὀνόματος ἑαυτοὺς καλοῦσιν Ἰούδα· [56] Ἰούδας γὰρ ἐξομολόγησις ἑρμηνεύεται· οὗτοι δὲ οὐκ εἰσὶν ἐξομολογούμενοι Θεῷ, τὸ πάθημα τοῦ Χριστοῦ παρανόμως πεποιηκότες, ἵνα καὶ μετανοήσαντες σωθῶσιν. εἰ οὖν οἱ μὴ σωζόμενοι, ἐν οἷς οὐκ ὠφελοῦνται πυκνάζουσιν· σὺ τί ἂν ἀπολογήσῃ Κυρίῳ τῷ Θεῷ, ὁ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ ἀπολειπόμενος, ᾧ καὶ μηδὲ τὰ ἔθνη μιμούμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀπολείπεσθαι ῥαθυμῶν, ἢ ἀποστατῶν, ἢ κακουργῶν; οἷς λέγει ὁ Κύριος [57] διὰ τοῦ Ἱερεμίου. Τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐφυλάξατε, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν ἐπορεύθητε, παρ' ὀλίγον καὶ ὑπερεβάλετε αὐτούς. Καὶ πάλιν, Ἐδικαίωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς ἀσυνθέτου Ἰούδα. Καὶ ἑξῆς· Εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν, καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί· διότι διέλθετε εἰς νήσους Χεττιείμ, καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀποστείλατε, καὶ νοήσατε σφόδρα, εἰ γέγονε τοιαῦτα· ὅτι ἐκεῖνοι μὲν οὐκ ἀμείβουσι τὰ ἑαυτῶν νόμιμα· ὁ δὲ λαός μου, φησὶν, ἤλλαξε τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐξ ἧς οὐκ ὠφεληθήσονται. Πῶς οὖν ἀπολογήσεταί τις ὀλιγωρήσας ἢ ἀπὼν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ;

Similiter & qui abs re vocantur Judæi, poſt ſingulos quoſque ſex dies feriantur, ſeptimo ad Synagogam ſuam conveniunt, numquam intermittentes aut negligentes, neque vacationem ſuam, neque ſuos conventus; cùm tamen per incredulitatem ſuam ſint exinaniti à virtute, tum Verbi, tum nominis *Judæ* quo ſe nuncupant: *Judas* enim, *confeſſio* interpretatur: hi autem qui cædem Chriſti ſceleratè perpetrârunt, non confitentur Deo, ut & per pœnitentiam ſalvi fiant. Si ergo qui ſalutem non habent, in iis quibus nihil juvantur, frequentes adſunt; tu quid Domino Deo reſpondebis, qui Eccleſiam illius deſeris, & ne Gentes quidem imitaris, ſed per deſertionem tuam deſes evadis, aut Apoſtata, aut improbus? Quibus dicit Dominus per Jeremiam: *Juſtificationes meas non cuſtodiſtis, ſed neque ſecundùm juſtificationes Gentium ambulaſtis; propè & ſuperaſtis eos.* Et iterum; *Juſtificavit animam ſuam Iſrael præ prævaricatrice Juda.* Jer. 3. 11.
Rurſumque; *Si mutaverint Gentes Deos ſuos; & iſti non ſunt Dii. Idcirco tranſite ad inſulas Chettiorum, & videte, & in Cedar mittite, & conſiderate vehementer, ſi facta ſunt hujuſmodi*: quia illi quidem non commutant inſtituta ſua; *Populus verò meus*, inquit, *mutavit gloriam ſuam in id ex quo nihil juvabitur.* Quâ ergo ratione purgabit ſe, qui Eccleſiam Dei, aut refugit aut neglectui habet? Jer. 2. 11, 10.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ξα'.

Ὅτι οὐχ ὅσιον προκρίνειν τὰ βιωτικὰ τῶν θείων.

Εἰ δέ τις τὴν τοῦ ἔργου τοῦ ἰδίου πρόφασιν ἐπιφέρων, ὀλιγωρεῖ, προφασιζόμενος προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, γινωσκέτω ὁ τοιοῦτος, ὡς αἱ τέχναι τῶν πιστῶν πάρεργα εἰσίν· ἔργον δὲ ἡ θεοσέβεια. τὰς οὖν τέχνας ὑμῶν ὡς ἐν παρέργῳ ποιεῖτε, εἰς διατροφὴν ὑμῶν· ἔργῳ δὲ τὴν θεοσέβειαν ἀσκεῖτε· ὡς καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ πάλιν· Τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος. Σπουδάζετε οὖν μηδέποτε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καταλιπεῖν. εἰ δέ τις ταύτην ὑπερίδοι, [58] εἰς μιαρὸν δὲ τῶν ἐθνῶν εἰσέλθοι, ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἢ αἱρετικῶν· ὁ τοιοῦτος τί ἀπολογήσεται τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως; λόγια Θεοῦ ζῶντος καταλιπὼν, ζῶντα καὶ ζωοποιοῦντα καὶ

CAPUT LXI.

Quòd non ſit fas anteponere ſæcularia divinis.

SI quis autem allato prætextu operis ſui, minimùm de Eccleſia laborat, *excuſans excuſationes in peccatis*; ſciat is, quòd artes ſint fidelium operæ ſubſecivæ; pietas verò opus. Artes ergo veſtras tamquam ſubſecundarium opus, ad victum parandum colite; at pietatem tamquam primarium exercete; ſicut Dominus aiebat; *Operamini, non cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.* Et adhuc; *Hoc autem eſt opus Dei, ut credatis in eum, quem miſit ille.* Igitur ſtudete ne umquam Eccleſiam Dei deſeratis. Quòd ſi quis eam deſpexerit, & in Gentilium profanum ac impurum fanum intraverit, aut in Synagogam Judæorum, vel Hæreticorum; is quam in die judicii Deo afferet defenſionem? cùm dereliquerit Dei viventis oracula, vitam & habentia & communicantia, quæque ab æterno ſupplicio poſſunt

Pſ. 104. 4.
Joh. 6. 27.
29.

---

quòd noſtro propoſito conducat. Sic autem habes: χρὴ μὲν αἰτίᾳ σωτηρίας κλίνειν γόνυ ἐν κυριακῇ, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ πεντηκοστῇ· μὴ μὴν ὡς ἐξ ἔθους γονυκλισίας ποιεῖν. Hoc eſt, *Oportet ſalutationis cauſâ genu flectere in die Dominica, & in tota Pentecoſte; non verò ſolemnes genuflexiones facere.* Lege Regionem de Eccleſiaſtica Diſcipl. Lib. I. c. 380. Item Nilum Ep. 92. aut Lib. III. Ep. 136. COT.

55. *Τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ συνιόντες εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν.*] Corrige Philonem Judæum in libro de ſomniis pag. 1165. ſic; ἢ τοῦ συνήθους χρόνου προελεύσεσθε, τὴν μὲν δεξιὰν εἴσω χειρὸς συναγαγόντες, τὴν δὲ ἑτέραν ὑπὸ τῆς ἀμπεχόνης παρὰ ταῖς λαγόσι πήξαντες, ἵνα μηδ' ἄκοντές τι τῶν εἰς τὸ σώζεσθαι συμπράξητε; καὶ καθεδεῖσθε ἐν τοῖς συναγωγίοις ὑμῶν, τὸν εἰωθότα θίασον ἀγείροντες, καὶ ἀσφαλῶς τὰς ἱερὰς βίβλους ἀναγινώσκοντες, κἂν εἴ τι μὴ τρανὲς εἴη διαπτύσσοντες, καὶ τῇ πατρίῳ φιλοσοφίᾳ διὰ μακρηγορίας ἐνευκαιροῦντές τε καὶ ἐνσχολάζοντες; Ac verte; *An cum habitu conſueto progrediemini*, (agitur de Judæis in Sabbatho) *dextram quidem manum intrò continentes, aliam verò ſub veſte ad ilia defigentes, ut neque inviti quidquam eorum quæ ſaluti veſtræ conducant faciatis? Et reſidebitis in cœtibus veſtris, agitantes ſolitos choros? Tutique legentes ſacra volumina, & ſi quid non clarum complectantur explicantes, ac in patria philoſophia longis ſermonibus tempus terentes atque otium conſumentes.* Malè ediderunt, διαπτύοντες: totumque locum ineptè interpretati ſunt. Ibid.

56. *Ἰούδας γὰρ ἐξομολόγησις ἑρμηνεύεται.*] Paſſim Auctores Judam de confeſſione & laude, confeſſore & laudatore interpretantur. At Clementi Alexandrino in Miſcellaneo 1. p. 185. *Judas* etiam eſt *potens*, δυνατός. יד quippe ſignificat robur ac poteſtatem, & ידה dejecit, quod eſt potentis. Ibid.

57. *Διὰ τοῦ Ἱερεμίου.*] Turrianus legebat, aut potiùs legi volebat, *διὰ τοῦ προφήτου*. Vertit enim, *per eum qui dictus eſt*, ut intelligatur Ezechiel Propheta, paullò antè citatus, è cujus cap. 5. verſ. 7 & cap. 16. verſ. 47. factus eſt iſte textus. Itaque Noſter labitur memoriâ. Ibid.

58. *Εἰς μιαρὸν δὲ τῶν ἐθνῶν εἰσέλθοι.*] I. Corinth. VIII. 10. *Si enim quis viderit eum qui habet ſcientiam, in Idolio recumbentem.* In Zonara ad Canonem 7. Ancyrani Concilii; οἱ δέ ποτε ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ συνεστιαθέντες ἐθνικοῖς ἐν (lege cum libris Regiis καὶ) ἀπελθόντες ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς. ἐν εἰδωλείῳ φημὶ, ἢ ἄλλῳ τόπῳ εἰς τελετὰς τούτοις καθηρωμένῳ ἀπελθόντες. Scilicet multi e Chriſtianis, partim curioſi animi vitio, partim noxiæ voluptatis aviditate, partim perſecutionis metu, in templa Ethnicorum ingrediebantur, feſtiſque eorum & ſpectaculis intererant. Unde frequentes Antiquorum querelæ ac cenſuræ. Unde etiam de Ægyptiis ſcribitur ab Hadriano Imperatore apud Vopiſcum in vita Saturnini; *Qui Serapim colunt, Chriſtiani ſunt: & devoti ſunt Serapi, qui ſe Chriſti Epiſcopos dicunt*, &c. Verùm meliores Chriſtiani omnino ejuſmodi penitus vitabant & averſabantur. *Nec templa circumitis*, ait Tertullianus II. de cultu feminarum 11. *nec ſpectacula poſtulatis, nec feſtos dies Gentilium noſtis.* Quinetiam in Severo negat S. Martinus ſe Gentilis domum adire poſſe. De voce autem μιαρὸν videto quod notavi ad caput 9. S. Barnabæ. Omitterem porrò cum aliis teſtimoniis locum S. Ire-

I. Ignat. interpol. ad Trall. 11. ad Philad. 6. ſunt liberare; & ad ædem Dæmonum, aut ad Sy-
nagogam Chriſticidarum, aut ad Eccleſiam mali-
gnantium ſe contulerit; non audito eo qui dicit;
Pſ. 25. 5, 4. *Odio habui Eccleſiam malignantium; & cum iniqua*
gerentibus non introibo: non ſedi cum concilio vani-
Pſ. 1. 2. *tatis, & cum impiis non ſedebo.* Et iterum; *Bea-*
tus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via
peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentium non
ſedit: ſed in lege Domini voluntas ejus, & in lege
ejus meditabitur die ac nocte. Tu verò relinquens
fidelium cœtum, Eccleſiam Dei, & leges divinas,
reſpicis ad ſpeloncas latronum; ſancta ducis quæ
ille profana vocavit, & communia facis quæ ille
diſpeſcuit: neque id ſolum deſignas; ſed & jam ad
pompas Gentilium concurris, & ad theatra pro-
peras, cupiſque unus eò accedentium reputari,
nec non particeps fieri indecorarum recitationum,
ne dicamus abominandarum; nec auſcultas Jere-
Jer. 15. 17. miæ dicenti; *Domine non ſedi in conſeſſu eorum lu-*
dentium; ſed metuebam a facie manus tuæ: neque
Job. 31. 5. Jobo paria loquenti; *Si vero inceſſi cum ſcurris un-*
quam: appendebar enim in ſtatera juſta. Quid ve-
rò vis tecum communicari Gentilium litteras,
quæ ſunt hominum mortuorum, Diaboli inſtin-
ctu tradentium dogmata mortifera, fidem ſubver-
tentia, & ad errorem multitudinis Deorum, in il-
las intentos abducentia? Vos itaque Dei legibus
vacantes, has putate præſtantiores uſibus vitæ; &
plus eis honoris impertientes, ad Eccleſiam Dei
Act. 20. 28. concurrite, quam acquiſivit ſanguine Chriſti, di-
Col. 1. 15. lecti, & primogeniti omnium creaturarum. Hæc
enim eſt filia Altiſſimi, quæ vos per verbum gra-
tiæ parturivit, & formavit in nobis Chriſtum; cu-
Eph. 5. 27. jus participes facti, ſacra membra eſtis, & electa,
non habentia maculam, aut rugam, aut aliquid
hujuſmodi; ſed velut ſancti & immaculati in fide
perfecti eſtis in ipſo, ſecundùm imaginem Dei,
creatoris veſtri.

δυνάμενα ῥύσασθαι κολάσεως αἰωνίου· καὶ προέλθῃς εἰς οἶκον δαιμόνων, ἢ εἰς συναγωγὴν χριστοκτόνων, ἢ ἐκκλησίαν πονηρευομένων· οὐκ ἀκούσας τοῦ εἰπόντος· Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων, καὶ μετὰ παρανομούντων οὐ μὴ εἰσέλθω· οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου ματαιότητος, καὶ μετὰ ἀσεβῶν οὐ μὴ καθίσω. Καὶ πάλιν· Μακάριος ἀνήρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ [59] ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν· ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός. Σὺ δὲ καταλιπὼν τὸ πιστῶν τὸ συνάθροισμα, τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκκλησίαν, τοὺς θείους νόμους, ἐπιβλέπεις ἐπὶ τὰ σπήλαια τῶν λῃστῶν, ἅγια ἡγούμενος ἃ ἐκεῖνος βέβηλα ἀπεκάλεσε, καὶ κοινοποιῶν ἃ ἐκεῖνος ἀπεχώρισε· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ πομπαῖς Ἑλλήνων συντρέχεις, καὶ ἐπὶ τὰ θέατρα ἐπείγῃ, ἐπιθυμήσας εἷς τῶν εἰσπορευομένων ἐκεῖ λογισθῆναι, καὶ μετασχεῖν ἀκροαμάτων ἀπρεπῶν, ἵνα μὴ λέγωμεν μυσαρῶν· μὴ ἀκούσας τοῦ Ἱερεμίου λέγοντος· Κύριε οὐκ ἐκάθισα ἐν συνεδρίῳ αὐτῶν παιζόντων, ἀλλ' εὐλαβούμην ἀπὸ προσώπου χειρός σου· καὶ τοῦ Ἰὼβ φάσκοντος τὰ ὅμοια· Εἰ δὲ καὶ μετὰ γελοιαστῶν ἐπορεύθην ποτέ· ἱστάμην γὰρ ἐν ζυγῷ δικαίῳ. Τί δὲ βούλῃ μεταχεῖν τῶν Ἑλληνικῶν λογίων, ὄντων νεκρῶν ἀνθρώπων ἐξ ἐπιπνοίας διαβόλου ἀποφανθέντων νεκροποιά, καὶ πίστεως ἀνατρεπτικά, καὶ πρὸς πολυθείαν ἀπάγοντα τοὺς προσέχοντας αὐτοῖς; ὑμεῖς οὖν σχολάζοντες τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις, καὶ τῶν βιωτικῶν χρειῶν τούτους ἡγεῖσθε τιμιωτέρους· καὶ πλείονα τιμὴν νέμοντες αὐτοῖς, συντρέχετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου· ἣν περιεποιήσατο τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἠγαπημένου, τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως. αὕτη γὰρ θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ ὑψίστου, ἡ ὠδινήσασα ὑμᾶς διὰ τοῦ λόγου τῆς χάριτος, καὶ μορφώσασα ἐν ὑμῖν τὸν Χριστόν· οὗ μέτοχοι γενόμενοι, ἱερὰ μέλη ἐστέ, καὶ ἐκλεκτά, μὴ ἔχοντα σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ὡς ἅγιοι καὶ ἄμωμοι ἐν πίστει τετελειωμένοι ἐστὲ ἐν αὐτῷ, κατ' εἰκόνα τοῦ κτίστου ὑμᾶς Θεοῦ.

CAPUT LXII.

Quòd oporteat omnes Gentilium impietates averſari.

CAvete igitur ne cum perditis hominibus fe-
rias celebretis, quod eſt Synagoga Gentium,
2. Cor 6. 14. in fraudem & interitum. Nulla quippe ſocietas
Deo ad Diabolum. Nam qui cum Diaboli do-
ctrinam tenentibus congregatur, unus ex ipſis com-
putabitur, & Væ in hæreditatem accipiet. Fugite
etiam obſcena ſpectacula; theatra dico, & Genti-
lium celebritates, incantationes, omina, vaticinia,
expiationes, auguria, auſpicia, evocationes mor-
tuorum, invocationes: quia ſcriptum reperitur;
Num. 23. 23. *Non eſt enim auguratio apud Jacob, neque divinatio*
1. Reg. 15. 23. in LXX. *apud Iſraël.* Et rurſus; *Augurium peccatum eſt.*
Levit. 19. 26. Et alio in loco; *Non augurabimini; & divinatio-*
Deut. 18. 10. *nes, vaticinia & ventriloquos non ſequemini; magos*
non habebitis. Quocirca & Hieremias admonet,
Jer. 10. 2. dicens; *Juxta vias Gentium nolite incedere; & a*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ξϛ.

Ὅτι πάντα τὰ Ἑλλήνων ἀσεβήματα ἀποστρέφεσθαι χρή.

ΦΥλάσσεσθε οὖν τοῦ μὴ συγχαλάζειν τοῖς ἀπολλυμένοις, ὅ ἐστι συναγωγὴ ἐθνῶν, εἰς ἀπάτην καὶ ἀπώλειαν. οὐδεμία γὰρ κοινωνία Θεοῦ πρὸς διάβολον. ὁ γὰρ συναθροιζόμενος μετὰ τῶν τὰ διαβόλου φρονούντων, εἷς ἐξ αὐτῶν λογισθήσεται, καὶ τὸ οὐαὶ κληρονομήσει. Φεύγετε δὴ καὶ τὰ ἀπρεπῆ τῶν θεαμάτων· τὰ θέατρα φημι, καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πομπάς, ἐπαοιδάς, κληδόνας, μαντείας, καθαρισμούς, οἰωνισμούς, ὀρνιθοσκοπίας, νεκυομαντείας, ἐπιφωνήσεις· ὅτι γέγραπται· Οὐ γάρ ἐστιν οἰωνισμὸς ἐν Ἰακώβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραήλ. Καὶ πάλιν· [60] Οἰώνισμα ἁμαρτία ἐστί. Καὶ ἀλλαχοῦ· Οὐκ οἰωνιεῖσθε, καὶ κληδόσι καὶ μαντείαις καὶ ἐγγαστριμύθοις οὐκ ἐπακολουθήσετε, φαρμακοὺς οὐ περιποιήσετε. Διὸ παραινεῖ καὶ ὁ Ἱερεμίας, λέγων· Κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ πορεύεσθε· καὶ

ἀπὸ

S. Irenæi lib. 1. cap. 1. niſi vetus illius Interpres autem velleret, exigeretque opellam meam. Etenim Græcis apud Epiphanium Hæreſi 31. cap. 21. καὶ ἐπὶ πᾶσαν ἑορτάσιμον τῶν ἐθνῶν τέρψιν εἰς τιμὴν τῶν εἰδώλων γινομένην πρῶτοι συνίασιν. ὡς μηδὲ τῆς παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεμισημένης τῆς τῶν θηριομάχων καὶ μονομαχίας ἀνδροφόνου θέας ἀπέχεσθαι ἐνίους αὐτῶν. His, inquam, Græcis non reſpondent Latina librorum impreſſorum; *Et in omnem diem feſtum Ethnicorum pro voluntate in honore Idolorum factum primi conveniunt*, Valentiniani. *ut ne nihilo quidem abſtineant, quod eſt apud Deum & apud homines odioſum muneris homicidiale ſpectaculum.* Itaque quò reſpondeant, ſenſumque probum obtineant, *voluntate* mutari debet in *voluptate* quæ τέρψις Græcè dicitur; & poſt *abſtineant* addendum eſt, *ab eo.* Nihil certius. COTEL.

59. Ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν.] Poſt multos, λοιμῶν adjectivè non ſubſtantivè accepi. Appoſitè verò ad Conſtitutoris mentem Philaſtrius cap. 79. partis tertiæ, exponit verba Davidis, hunc in modum; *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum; id eſt Paganorum: & in via peccatorum non ſtetit, quippe Judæorum: & in cathedra peſtilentiæ non ſedit, utique Hæreticorum.* Ibid.

60. Οἰώνισμα ἁμαρτία ἐστί.] In hoc Scripturæ textu librarii Luciferi Calaritani non putantes vocem *ominatio* locum habere poſſe, eam ineptè mutaverunt, poſueruntque, *Peccatum abominatio eſt.* libro de Regibus Apoſtaticis pag. 162. Ibid.

61. Ze-

ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε. Διόπερ χρὴ τὸν πιστὸν φεύγειν τὰς συνόδους τῶν ἀσεβῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων· καὶ τῶν λοιπῶν αἱρετικῶν· ἵνα μὴ τῷ συσχολάζειν αὐτοῖς, παγίδας λάβωμεν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς· ὅπως μὴ συναναστρεφόμενοι ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, αἵτινες ἐπὶ τιμῇ τῶν δαιμόνων ἐπιτελοῦνται, κοινωνήσωμεν αὐτοῖς καὶ τῆς ἀσεβείας. Φευκτέον δὲ αὐτῶν καὶ αἱ πανηγύρεις, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς ἐπιτελούμενα παίγνια. παρὰ γὰρ ἐν πανηγύρει ὁ χρὴ παραβάλλειν, πλὴν δὲ [61] σωμάτιον πρίασθαι, καὶ ψυχὴν περιποιήσασθαι, καὶ ἕτερά τινα συνωνήσασθαι τῶν πρὸς χρῆσιν ἁρμοζόντων. ἀπέχεσθε οὖν πάσης τῆς τῶν εἰδώλων πομπῆς, φαντασίας, πανηγύρεως, συμποσίων, μονομαχίας, καὶ πάσης θέας δαιμονιώδους.

ſignis cæli nolite metuere. Quapropter oportet fidelem declinare à conventibus impiorum Gentilium & Judæorum & reliquorum Hæreticorum; ne cum eis feriando, animabus noſtris laqueos comparemus; neve feſta eorum, quæ in Dæmonum honorem peraguntur, unà concelebrando, ipſorum quoque impietatis efficiamur participes. Fugiendi etiam ſunt Ethnicorum ſolennes mercatus, & quæ in iis ludicra fiunt. Fidelis enim ad nundinas accedere non debet, niſi ad mancipiolum emendum, acquirendamque animam, & ad quædam alia humanæ neceſſitati accommoda coëmenda. Abſtinete ergo omni Idolorum pompa, oſtentatione, publico conventu, conviviis, gladiatoriis muneribus, univerſo denique ſpectaculo dæmoniaco.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ξγʹ.

Ὅτι ἀργὸν οὐ χρὴ ἐσθίειν τινὰ τῶν πιστῶν· ὡς οἱ περὶ Πέτρον ἁλιεῖς, καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, οἱ δὲ περὶ Παῦλον καὶ Ἀκύλαν σκηνοποιοί, οἱ δὲ περὶ Ἰούδαν Ἰακώβου γῆς ἐργάται.

Οἱ δὲ νεώτεροι τῆς ἐκκλησίας, ἐν πάσαις ταῖς χρείαις ἀόκνως λειτουργεῖν σπουδάζετε· μετὰ πάσης σεμνότητος τοῖς ἔργοις ὑμῶν σχολάζετε, ὅπως ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ὑμῶν ἔτι ἐπαρκῆτε καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς πενομένοις, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν. [62] καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς σχολάζοντες τῷ λόγῳ τοῦ εὐαγγελίου, ὅμως καὶ τῶν ἐπεργιῶν οὐκ ἀμελοῦμεν· οἱ μὲν γάρ εἰσιν ἐξ ἡμῶν ἁλιεῖς,

CAPUT LXIII.

Quòd inter fideles qui otioſus fuerit, non debeat comedere: Petrus enim fuit piſcator, & reliqui Apoſtoli; Paulus autem & Aquila tabernaculorum artifices; Judas vero Jacobi, agricola.

At vos, Eccleſiæ juventus, ſtudete, in omnibus uſibus ac neceſſitatibus impigrè miniſtrare: operibus veſtris cum omni ſanctimonia vacate, ut per univerſum tempus veſtrum, cum vobis, tum egentibus ſufficienter provideatis, ne Eccleſiam Dei gravetis. Nam nos quoque, licèt Evangelii verbo operam demus, non tamen ſubſeciva opera negligimus: alii enim ex nobis piſcatores

61. Σωματίων.] *Græci*, dicitur à S. Auguſtino libro Locutionis de Geneſi, ad cap. 34. *σωμάτια ſervos appellant uſitatiſſimâ locutione.* Inter varia autem teſtimonia, quæ ad explicandam hanc σώματος & σωματίου acceptionem proferunt Grammaticorum & Criticorum filii, duo ſunt Epiphanii in Ancorato depravata leviter, facilia correctu, nondum tamen (quod ſciam) emendata. Alterum cap. 59. *καὶ ὠνούμεθα τοὺς δούλους σώματα οὕτω καλοῦντες, διατυποῦντες, φησὶν, ἐκεῖνο σωμάτιον, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς ἔχοντα. ἐπειδὴ δὲ διατυποῦσιν τὸν ἄνθρωπον. σωμάτιον καλεῖ, ἀλλ' οὐ ψυχὴν, διὰ τοῦτο τοὺς δούλους ἰουδαῖοι σώματα ἐκάλεσαν. σὺν ψυχῇ. ὅτι δεῖξῃ τὴν χρῆσιν τοῦ σωματίου.* Conſtructionis leges poſtulant, ἐκάλεσαν. Alterum cap. 78. *καὶ πάλιν οὕτω ὁ ἀνδραποδίστης καλεῖ τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸ ὡς σώματος*, (repono σώματος,) *ὅτι διατυποῦσι τὸν ὀνόματι σωμάτιον, εἰ πωλεῖ ἀνὴρ ψυχήν.* COT.

62. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς &c.] Itaque ab alia manu eſt titulus; potiſſimùm ut concipitur in Editione Boviana; *Quod non oportet otioſum comedere, ſicuti Petrus piſcator, & alii Apoſtoli; Paulus verò & Aquila ſcenas faciebant, Judas & Jacobus agricolæ erant. Narrat Hegeſippus & Tertullianus Romanus*, hoc eſt, *Latinus.* Solùm duo dicit Conſtitutor. Primum, Apoſtolos inter Evangelizandum, artes ſuas exercuiſſe. Id verò innuitur quoque à S. Hieronymo Epiſt. 4. ad Ruſticum his verbis; *Apoſtoli habentes poteſtatem de Evangelio vivere, laborabant manibus ſuis, ne quem gravarent, & aliis tribuebant refrigeria, quorum pro ſpiritualibus debebant metere carnalia.* Et à S. Iſidoro in Regula ſua, ſic; *Siquidem & Petrus princeps Apoſtolorum piſcatoris geſſit officium, & omnes Apoſtoli corporale opus faciebant, unde vitam corporis ſuſtentabant.* Contrà ex B. Auguſtini ſententia, libro de opere Monachorum cap. 20. cæteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas manibus non operabantur, ſed Paulus duntaxat & Barnabas, I. Corinth. IX. 4, &c. Alterum quod dicit Conſtitutor eſt, ea Apoſtolis opificibus extitiſſe alios piſcatores, alios fabricatores tabernaculorum, alios agricolas. Et quidem piſcatoriam exercebant Petrus & Andreas, & filii Zebedæi Jacobus & Johannes, uti patet per Matthæi caput 4. Marci 1. & Lucæ 5. perque plurima Patrum teſtimonia, inque iis Origenis Homiliâ 17. in Numeros. Quamquam idem Adamantius Tomo 1. in Celſum pag. 42 Auguſt. Edit. videtur Jacobum & Johannem nautas facere, Petrum & Andream piſcatores. Verùm eo loci magis ex mente Celſi ſermonem inſtituit, quàm ex ſua. Etenim paullò poſt, pag. 49. cum aliis Eccleſiæ Doctoribus Apoſtolos dividit in piſcatores & publicanos. In Chronico Hippolyti Thebani, & in Nicephoro lib. 2. cap. 3. Zebedæus *ἰδιόπλοιος* eſt, *navim propriam habens.* Jam vero Paulus & Aquila Actorum XVIII. 3. nuncupantur *σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην*: & nomen *σκηνοποιοῦ* tribuitur Paulo, per Theodoritum Quæſtione 16. in Judices. De Juda autem Jacobi, agricola, ſeu (ut Bovius) Juda & Jacobo agricolis nihil ſuccurrit quo rem confirmem. Tantùm memini hæc generalia me legere in Conciliis, ſcripta à Synodo Mediolanenſi anni 679. ad Conſtantinum Pogonatum Imperatorem; *Nam ſi relegas*, (al. *recolas*) *inſigniſſime Imperator, non cum Dialecticis, non cum Rhetoricis, non cum Grammaticis, ſed cum ruſticis & piſcatoribus, Dominus poſuit rationem, & his tradidit ſui ſecreta conſilii, quos & principes ordinavit, quibus ligandi ſolvendique tribuit poteſtatem.* Immò MS. Codex 1007. Bibliothecæ Regiæ, qui complectitur quatuor Evangelia, contrarium docet in obſervatione ſubjunctâ Evangelio Matthæi. Integram illam adnotationem de duodecim Apoſtolis adducere ac interpretari minimè gravabor.

1. *Petrus, qui & Simon, & Cephas, & Symeon.*	αʹ. Πέτρος, ὁ καὶ Σίμων, καὶ Κηφᾶς, καὶ Συμεών.	
2. *Andreas frater ejus.*	βʹ. Ἀνδρέας ἀδελφὸς αὐτοῦ.	
3. *Jacobus filius Zebedæi: & Johannes, 4. Propter Boanerges vocabantur filii tonitrui.*	γʹ. Ἰάκωβος υἱὸς Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννης δʹ. ἐκαλοῦντο διὰ τὸ Βοανεργὲς υἱοὶ βροντῆς.	
5. *Philippus, qui in Hierapoli.*	εʹ. Φίλιππος, ὁ ἐν Ἱεραπόλει.	
6. *Bartholomæus. Hic Indos docet.*	ϛʹ. Βαρθολομαῖος. οὗτος Ἰνδοὺς ἐδίδαξε.	
7. *Matthæus publicanus.*	ζʹ. Ματθαῖος ὁ τελώνης.	
8. *Thomas qui & Didymus. Prædicavit Parthis & Indis.*	ηʹ. Θωμᾶς ὁ καὶ Δίδυμος, Πάρθοις καὶ Ἰνδοῖς.	
9. *Jacobus Alphæi. Interpretationem habet, diſcipulus vitæ.*	θʹ. Ἰάκωβος Ἀλφαίου. ἑρμηνεύεται δὲ μαθητὴς ζωῆς.	
10. *Thaddæus. Hic à Matthæo quidem vocatur Lebbæus: à Luca verò Judas Jacobi: à Marco autem Levi, qui ſedebat ad telonium. Exponitur porrò, laudatio.*	ιʹ. Θαδδαῖος. οὗτος παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ Λεββαῖος λέγεται· παρὰ δὲ τῷ Λουκᾷ Ἰούδας Ἰακώβου· παρὰ δὲ Μάρκῳ Λευΐς. καθήμενος παρὰ τὸ τελώνιον. ἑρμηνεύεται δὲ * αἴνεσις.	*Matt. 10. 3. in Græco. Luc. 6. 16. Marc. 2. 14.* * f. αἴνεσις
11. *Simon Cananites. Cruci affixus fuit. Appellaturque etiam Symeon, & Cleophas, & Judas.*	ιαʹ. Σίμων ὁ Κανανίτης. σταυρῷ ἐτελειώθη. ὁ καὶ Συμεὼν καὶ Κλεόπας καὶ Ἰούδας λεγόμενος.	
12. *Atque Matthias, qui in locum Judæ ſuffectus eſt.*	ιβʹ. Καὶ Ματθίας, ὁ ἀντὶ Ἰούδα ἐπιλεχθείς.	
Publicani, *Matthæus, Jacobus, & Judas.*	Τελῶναι. Ματθαῖος, Ἰάκωβος, καὶ Ἰούδας.	
Matthæus dicit ſe appellatum	Ματθαῖος λέγει αὐτὸν καλεῖ-	*Matt. 10. 3;*

res ſunt, alii tentoriorum opifices, alii agricolæ; ut numquam otioſi ſimus. Ait autem & Salomon;
Prov. 6. 6. &c. apud LXX. *Vade ad formicam, ô piger, & æmulare videns vias ejus, & eſto illâ ſapientior. Nam cùm illi non ſit agellus, neque habeat qui cogat, neque ſub domino ſit; parat æſtate cibum, & multam in meſſe facit apparationem. Aut vade ad apem, & diſce quo modo operaria eſt, & opus ſuum quàm probum negotiatur: cujus labores, reges & privati ad ſanitatem ſumunt: eſt autem deſiderabilis & clara; & cùm ſit viribus infirma, ſapientiam honorans evecta eſt.* Et in conſequentibus; *Uſquequo piger jaces; quando autem è ſomno excitaberis? Paullùm quidem dormis, paullùm autem ſedes, pàrùm autem dormitas, paullùm autem amplecteris manibus pectora: deinde advenit tibi tamquam malus viator paupertas, & egeſtas tamquam bonus curſor. Si verò impiger fueris, veniet ut fons meſſis tua, & egeſtas quaſi ma-*
Prov. 12. 11. *lus vir aufugiet.* Et iterum; *Qui operatur terram ſuam, replebitur panibus.* Et alio in loco ait; *O-*
Eccl. 4. 5. *tioſus complexus eſt manus ſuas, & comedit carnes*
Prov. 19. 24. *ſuas.* Et præterea; *Piger qui abſcondit manum ſuam, non poterit eam deferre ad os ſuum.* Et ad-
Eccl. 10. 18. huc; *Propter ſegnitiem manuum, inclinabitur contignatio.* Igitur operamini aſſiduè: irreparabilis
2 Theſſ. 3. 10. enim eſt pigri infamia. Si quis autem non operatur, apud vos is non manducet. Otioſos enim odio proſequitur Dominus Deus noſter; nec ſegnis eſſe debet quiſquam eorum qui Deum colunt.

οἱ δὲ σκηνοποιοί, οἱ δὲ γῆς ἐργάται, πρὸς τὸ μηδέποτε ἡμᾶς ἀργοὺς εἶναι. Λέγει δέ που καὶ ὁ Σολομών· Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον ἰδὼν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος. Ἐκείνῳ γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, οὐδὲ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, οὐδὲ ὑπὸ δεσπότην ὤν, ἑτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν, πολλήν τε ἐν τῷ ἀμητῷ ποιεῖται τὴν παράθεσιν· ἢ πορεύθητι πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστί, τήν τε ἐργασίαν ὡς σεμνὴν ἐμπορεύεται· ἧς τοὺς πόνους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς ὑγίειαν προσφέρονται· ποθεινὴ δέ ἐστι καὶ * ἐπίδοξος· * ἅπερ οὖσα τῇ ῥώμῃ ἀσθενής, τὴν σοφίαν τιμήσασα προήχθη. Καὶ ἑξῆς· Ἕως πότε, ὀκνηρέ, κατάκεισαι; πότε δὲ ἐξ ὕπνου ἐγερθήσῃ; ὀλίγον μὲν ὑπνοῖς, ὀλίγον δὲ κάθησαι, μικρὸν δὲ νυστάζεις, ὀλίγον δὲ ἐναγκαλίζῃ χερσὶ στήθη· εἶτα παραγίνεταί σοι ὥσπερ κακὸς ὁδοιπόρος ἡ πενία, καὶ ἡ ἔνδεια ὥσπερ ἀγαθὸς δρομεύς. Ἐὰν δὲ ἄοκνος ᾖς, ἥξει ὥσπερ πηγὴ ὁ ἀμητός σου, καὶ ἡ ἔνδεια ὥσπερ κακὸς ἀνὴρ ἀπαυτομολήσει. Καὶ πάλιν· Ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν, πλησθήσεται ἄρτων. Καὶ ἐν ἄλλοις φησίν· Ὁ ἀργὸς περιέλαβε τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ, καὶ ἔφαγε τὰς σάρκας αὐτοῦ. Καὶ ἑξῆς· Κρύψας ὀκνηρὸς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, οὐ δυνήσεται ἀπενέγκειν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Δι' ἀργίαν χειρῶν ταπεινωθήσεται ἡ δόκωσις. Ἐργάζεσθε οὖν ἐνδελεχῶς· ἀθεράπευτος γάρ ἐστιν ἀργοῦ μῶμος. Εἰ δέ τις μὴ ἐργάζεται, ὅτος παρ' ὑμῖν μὴ ἐσθιέτω. Ἀργοὺς γὰρ μισεῖ καὶ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· ἀργὸς γὰρ εἶναι οὐκ ὀφείλει οὐδεὶς τῶν Θεῷ προσανεχόντων.

* al. ἐπίδοξος.
* al. καίπερ

Marc. 2. 14. & 3. 18. Luc. 5. 27. Marc. 2. 14. Luc. 6. 16. κατὰ τελώνην. ὁ δὲ Μάρκος τὸν Ἰάκωβον Ἀλφαίου. ὁ δὲ Λουκᾶς ἐν τῷ λη´. κεφαλαίῳ τὸν Λευΐν. ὡς καὶ ὁ Μάρκος ὀνομάζει. ἐν δὲ τῷ μη´. Ἰούδαν Ἰακώβου.

fuiſſe nomine publicani. At Marcus Jacobum Alphæi commemorat. Lucas verò in Capitulo 38. Levin, quo modo etiam nuncupat Marcus; in Capitulo autem 48. Judam Jacobi.

Hic Thaddæus, Lebbæus, Levis, Judas Jacobi, multa nomina cenſentur unius hominis publicani, qui fratrem habuerit Jacobum Alphæi, ejuſdem profeſſionis, pariter publicanum. Non ergo agricolæ fuerunt. Atque ei ſententiæ ſubſcribunt ex parte, de Jacobo ſcilicet, Chryſoſtomus, Euthymius, & Theodoritus; illi ad Matthæi X. 3. hic ad Pſal. LXVII. 7. Sed tenendum omnino eſt cum Origene jam laudato; præter quatuor ſuprà memoratos, & unum publicanum, Matthæum, ignorari quâ ex arte victum ſibi comparârint reliqui ex duodecim, antequam à Chriſto eſſent vocati. Ideoque ad incertas traditiones amandari debet titulus Bovianus, quo alii Apoſtoli piſcatores ſiunt, quod & fuiſſe dicuntur Thomas & Bartholomæus in Metaphraſte apud Surium. Item aſſertio quorumdam apud Alexandrinum Clementem Strom. 4. p. 488. quaſi Matthias extiterit publicanorum princeps. Necnon illud in ſuppoſititia Epiſtola de morte S. Hieronymi; *Duodecim fatemur Chriſtum Apoſtolos elegiſſe: quorum omnium ſolus Bartholomæus carnis origine fuit nobilis; & Matthæus divitiis, antequam reciperet Apoſtolatum, conſiſtebat: cæteri verò erant pauperrimi piſcatores.* Denique Indiculus ſequens ſumptus ex antiquis MSS. Chriſtianiſſimi Regis num. 1789. 1026.

Τῶν ιβ´. ἀποστόλων αἱ πατρίδες, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γεννησάντων αὐτούς.	*Duodecim Apoſtolorum patria, cum nominibus eorum qui illos genuerunt.*
Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ἀδελφοί. ἐκ πατρὸς * Ἰωνᾶ, μητρὸς * Ἰωάννας, ἁλιεῖς τὴν τέχνην, ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ τῆς κώμης.	*Petrus & Andreas fratres, ex patre Jona, matre Johannâ, arte piſcatores, è vico Bethſaida.*
Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ἀδελφοί, ἐκ πατρὸς Ζεβεδαίου, μητρὸς Ἱεροκλείας, ἁλιεῖς καὶ αὐτοί.	*Jacobus & Johannes fratres, patre Zebedæo, matre Hieroclea, ipſi quoque piſcatores.*
Φίλιππος, ἐκ πατρὸς * Φιλισανοῦ, μητρὸς δὲ Σοφίας, ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ τῆς κώμης, * ἡνίοχος τὸ ἐπιτήδευμα.	*Philippus, à Philiſane patre, matre verò Sophiâ, è vico Bethſaida, auriga profeſſione.*
Θωμᾶς * ὁ * καὶ * Δίδυμος * ἐν μιᾷ ἀδελφῇ λεγομένῃ * Λυσίᾳ, ἐκ πατρὸς * Διοφάνους, μητρὸς δὲ * Ῥόας, ἀπὸ Ἀντιοχείας.	*Thomas, qui & Didymus, cum ſorore Lyſiâ vocatâ, patre Diophane, matre autem Rhoâ, ab Antiochia.*
Βαρθολομαῖος, ἐκ πατρὸς Σωσθένους, μητρὸς δὲ * Οὐρεανίας. * γεωμορεύων ὢν * λαχάνων * φυλάσσων.	*Bartholomæus, de patre Soſthene, matre verò Urina, cultor paſcui, ſeu olerum ſator.*
Θαδδαῖος ὁ καὶ Λεββαῖος, ἐκ πατρὸς Νεκροφάνους, μητρὸς δὲ * Σελήνης * Ἰταλικός.	*Thaddæus, qui & Lebbæus, patre Necrophane, matre autem Selene, Italicà.*
Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου, ἐκ πατρὸς * Ἀνδρονίκου, μητρὸς δὲ Εὐτυχίας, ἀπὸ Ἱεραπόλεως. * λαξὸς τὴν τέχνην.	*Jacobus Alphæi, ex patre Androne, matre Eutychiâ, patriâ Hierapoli; lapicida arte.*
Ματθαῖος ὁ καὶ * Λευῒς, τελώνης τὸ ἐπιτήδευμα, ἐκ πατρὸς Ῥούχου, μητρὸς δὲ * Χαρωθέας, ἀπὸ τῆς * Γαλιλαίας.	*Matthæus qui & Levis, vitæ inſtituto publicanus, natus ex patre Ruco, & matre Charotheâ, oriundus Galilæâ.*
Σίμων ὁ Κανανίτης, * ἀρχιτρίκλινος τοῦ κυρίου εἰς τοὺς γάμους, ἐκ πατρὸς * Γαλλίωνος, μητρὸς * δὲ * Ἀμμείας.	*Simon Cananita, qui Dominum ad nuptiale prandium vocavit, ex patre Gallione, ac matre Ammiâ.*
Σίμων ὁ * καλούμενος ζηλωτής. * ἀπὸ * Σαλεὶμ, ἐκ πατρὸς * Ζήνωνος. σημείωσαι δὲ ὅτι ὁ Λουκᾶς τὸν μὲν Θαδδαῖον Ἰούδαν Ἰακώβου ἐκάλεσε, Σίμωνα δὲ τὸν Κανανίτην, ζηλωτὴν ἐκάλεσεν.	*Simon appellatus zelotes, de Salim, patre Zenone. Porrò obſerva quòd Lucas Thaddæum quidem appellavit Judam Jacobi, Simonem verò Cananæum, zelotem vocavit.*
* Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης.	*Judas Iſcariotes.*

* Al. Ἰωάννου
* Al. Ἰωνᾶς
* Al. Φιλισσανοῦ
* Al. ἡνίοχος
* Al. καὶ Ἰούδας ὁ Δίδυμος
* Al. Λυσίας
* Al. Διοφάνους
* Al. Ῥόας
* Al. Οὐρεανίας
* Al. κηπουρὸς
* Al. λαχανεύων τὸ ἐπιτήδευμα.
* Al. Σαουῆ Γαυλανίτης ὁ καὶ Ἰούδας Ἰακώβου.
* Al. Ἀνδρονίκου
* Al. λαοξόος
* Al. Λευίτης
* Al. Κυρωθέας
* Al. Γαλλίωνος
* Al. ἀρχιτρίκλινος
* Al. Καλλωνᾶ
* Al. Δαμίας
* Deeſt in al.
* Deeſt in al.
* Al. Ζηνωνᾶ
* Hunc alter cod. non habet.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ τρίτου βιβλίου.

* *

β'. Ὅτι παραιτητέον καθιστᾶν νεωτέρας χήρας, διὰ τὸ ὕποπτον.

γ'. Ὁποίας εἶναι χρὴ τὰς χήρας, καὶ ὅπως ἐπικουρεῖσθαι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου.

δ'. Ὅτι παντὶ ὀντιναοῦν ἐνδεεῖ εὐποιεῖν χρή.

ε'. Ὅτι καὶ τοῦ ἤθους ἐπιμελητέον τὴν χήραν.

ς'. Ὅτι οὐ χρὴ γυναῖκας διδάσκειν, ἀπρεπὲς γάρ· καὶ ποῖαι γυναῖκες εἵποντο τῷ κυρίῳ.

ζ'. Οἷαί εἰσιν αἱ ψευδόχηραι.

η'. Ὅτι οὐ χρὴ παρὰ ἀναξίων λαμβάνειν τὴν χήραν, ἢ τὸν ἐπίσκοπον, ἢ ἄλλον πιστόν.

θ'. Ὅτι οὐ χρὴ γυναῖκας βαπτίζειν· ἀσεβὲς γάρ, καὶ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας ἀλλότριον.

ι'. Ὅτι οὐ χρὴ λαϊκὸν ποιεῖν ἱερατικὸν ἔργον· βάπτισμα, ἢ θυσίαν, ἢ χειροθεσίαν, ἢ εὐλογίαν.

ια'. Ὅτι πλὴν ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν ἐπιτέτραπται τὰ τῶν ἱερέων ἐνεργεῖν· τὸ δὲ χειροτονεῖν μόνῳ ἐπισκόπῳ προσήκει, ἑτέρῳ δὲ οὐδενί.

ιβ'. Ἀποτροπὴ βασκανίας.

ιγ'. Ὅπως δεῖ προσεύχεσθαι τὰς χήρας ὑπὲρ τῶν διδόντων τὰ πρὸς τὰς χρείας.

ιδ'. Ὅτι οὐ χρὴ κομπάζειν, καὶ προσαγγέλλειν τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, τὸν καρποφοροῦντα, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν.

ιε'. Ὅτι ἀπρεπὲς τὸ λοιδορεῖν τὸν πλησίον· ἀλλότριον γὰρ Χριστιανῶν τὸ καταρᾶσθαι.

ις'. Περὶ μυήσεως θείας τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

ιζ'. Ποίαν αἰτίαν ἔχει τὸ εἰς τὸν Χριστὸν βάπτισμα· καὶ διατί τὰ ἐν αὐτῷ ἕκαστα λέγεται, καὶ περὶ πράττεται.

ιη'. Οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ μεμυημένος.

ιθ'. Οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ διάκονος.

κ'. Ὅτι ὑπὸ τριῶν ἢ δύο ἐπισκόπων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ ἑνός· ἀβέβαιον γάρ.

CAPITA

libri tertii.

* *

II. Quòd cavendum ſit, ne quis Viduas juniores conſtituat, propter ſoſpicionem.

III. Quales eſſe oporteat viduas, & quo modo ab Epiſcopo debeant adjuvari.

IV. Quòd oportet unicuique indigenti bene facere.

V. Quòd viduæ, probitas morum curæ eſſe debeat.

Va. Quòd non oportet mulieres, docendi officio fongi; indecorum enim eſſe: & quales mulieres Dominum ſequebantur.

VaI. Quales ſint falſæ viduæ.

VIII. Quòd non oportet ut ab indignis accipiat vidua, vel Epiſcopus, vel alius fidelis.

IX. Quòd non oportet ut mulieres baptizent: id enim impium, & à doctrina Chriſti alienum.

X. Quòd non debeat Laicus opus ſacerdotale facere; Baptiſma, aut ſacrificium, aut manûs impoſitionem, aut benedictionem.

XI. Quòd præterquam Epiſcopo aut Presbytero, nulli cæterorum Clericorum liceat quæ ſunt ſacerdotum exercere: & quòd ordinare, ſoli Epiſcopo conveniat, nulli verò alii.

XII. Dehortatio ab invidia.

XIII. Quo modo oporteat viduas orare pro iis qui neceſſaria tribuunt.

XIV. Quòd ſecundùm Domini conſtitutionem, non debeat jactare ſe, nec nomen ſuum prædicare, quæ munus tribuit.

XV. Quòd non deceat conviciari proximo: alienum enim eſſe à Chriſtianis, maledicere.

XVI. De divina ſancti Baptiſmatis initiatione.

XVII. Quam cauſſam habeat Baptiſmus in Chriſtum: & quare ſingula in eo, & dicantur, & fiant.

XVIII. Qualis eſſe debeat Baptiſmo initiatus.

XIX. Qualis eſſe debeat Diaconus.

XX. Quòd Epiſcopus à tribus vel duobus Epiſcopis debeat ordinari; non autem ab uno: id enim eſſe irritum.

LIBER TERTIUS.

De Viduis.

CAPUT PRIMUM.

De Viduis, earumque ætate.

1 Tim. 5. 9. VIDUAS autem conſtituite non minores annis ſexaginta, ut quodammodo propter grandævitatem certi ſitis ac nulla ſuſpicio ſit eas ſecundum matrimonium contracturas. Quòd ſi juniorem in Viduatu conſtitueritis, eaque non ferens viduitatem in juventute, nupſerit, ignominiam afferet glorioſo Viduarum gradui, atque rationem Deo reddet; non quòd ſecundis nuptiis copulata ſit, ſed quòd profeſſionem ſuam non
1 Tim. 5. 11. ſervarit, luxuriata adversùs Chriſtum: quia cum fide ac Dei timore non venit ad tenendum promiſſum. Ideo non oportet temere ac præcipitanter promiſſionem facere, ſed cautè & conſideratè:
Eccl. 5. 4. melius namque eſt ei, non vovere, quàm vovere, & non reddere. Si autem aliqua adoleſcentior, poſt exiguum tempus cum viro tranſactum, amiſſo eo per mortem aut per aliquem alium caſum, manſerit apud ſe ſingularis, habens donum vidui-
3 Reg. 17. 9. tatis; beata cenſebitur; ſimilis viduæ Sarephthis Sidoniorum commoranti, ad quam ſanctus Dei
Luc. 2. 36. I. Ignat. interpol. ad Philad. 4. Propheta Elias divertit: ſimilis quoque Annæ Phanuelis filiæ, de tribu Aſeris, quæ à templo non recedebat, nocte ac die perſeverans in obſecrationibus & precibus, annos nata octoginta quatuor; quæque vixerat cum viro ſuo, à virginitate ſua annis ſeptem; & Chriſti adventum magnificans confitebatur Domino, ac loquebatur de illo omnibus qui exſpectabant redemptionem in Iſraële. Talis vidua, teſtimonio accepto honorabitur; & cùm in terra ab hominibus gloriam, tum in cœlis à Deo laudem immortalem conſequetur.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ χηρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α′.

Χήρας [63] δὲ καθιστᾶτε μὴ ἔλαττον ἐτῶν τῶν ἑξήκοντα, ἵνα τρόπῳ τινὶ τὸ τῆς διγαμίας αὐτῶν ἀνύποπτον βέβαιον ὑμῖν διὰ τῆς ἡλικίας ὑπάρχῃ. εἰ δὲ νεωτέρας καταστήσητε εἰς τὸ χηρικόν, καὶ μὴ φέρουσα τὴν ἐν νεότητι χηρείαν, γαμηθῇ· ἀπρέπειαν ἐμποιήσει τῇ δόξῃ τοῦ χηρικοῦ, καὶ λόγον ὑφέξει τῷ Θεῷ· οὐχ ὅτι δευτέρῳ γάμῳ συνήφθη, ἀλλ' ὅτι τὴν ἑαυτῆς ἐπαγγελίαν οὐκ ἐφύλαξε, καταστρηνιάσασα τοῦ Χριστοῦ· διότι μετὰ πίστεως καὶ φόβου Θεοῦ οὐκ ἦλθε φυλάξαι τὴν ἐπαγγελίαν· διὸ χρὴ μὴ προπετῶς ποιεῖσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἀλλὰ μετὰ ἀσφαλείας· κρεῖσσον γὰρ αὐτῇ ἐστὶ μὴ εὔξασθαι, ἢ εὔξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι· εἰ δέ τις νεωτέρα ὀλίγον χρόνον σὺν τῷ ἀνδρὶ ποιήσασα, καὶ ἀποβαλοῦσα αὐτὸν διὰ θανάτου, [64] ἢ δι' ἀφορμῆς τινὸς ἑτέρας, καὶ μείνῃ ἐφ' ἑαυτῆς, δῶρον ἔχουσα χηρείας, μακαρία εὑρεθήσεται, ὁμοιωθεῖσα τῇ [65] ἐν Σαρεφθοῖς Σιδωνίας χήρᾳ, πρὸς ἣν ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ προφήτης Ἠλίας ἐξενίσθη· ἡ τοιαύτη ἐξομοιωθήσεται Ἄννῃ τῇ θυγατρὶ Φανουὴλ τῇ ἐκ φυλῆς Ἀσήρ, ἣ οὐκ ἀφίστατο τοῦ ἱεροῦ, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν προσκαρτεροῦσα ταῖς δεήσεσι, καὶ ταῖς προσευχαῖς, ἥτις ἦν ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, ζήσασα δὲ μετὰ ἀνδρὸς ἐκ τῆς παρθενίας αὐτῆς ἔτη ἑπτά, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ δοξάσασα παρουσίαν ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύτρωσιν ἐν Ἰσραήλ. ἡ τοιαύτη μαρτύριον λαβοῦσα τιμηθήσεται, κλέος ἔχουσα καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἐπὶ γῆς, καὶ παρὰ Θεῷ ἐν οὐρανοῖς τὸν αἰώνιον ἔπαινον.

CAPUT II.

Quòd cavendum ſit, ne quis Viduas juniores conſtituat, propter ſuſpicionem.

ADoleſcentiores verò viduæ in ordinem Vidualem non cooptentur; ne fortè prætextu

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β′.

Ὅτι παραιτητέον καθιστᾶν νεωτέρας χήρας, διὰ τὸ ὕποπτον.

Αἱ δὲ νεώτεραι χῆραι εἰς χηρικὸν μὴ ἐγκαταλεγέσθωσαν, μήποτε προφάσει τοῦ μὴ δυνα-σθῆ

63. *Χήρας δὲ καθιστᾶτε*] Latè patet Viduarum nomen. Significat cunctas marito ſuperſtites. Significat pauperculas, poſt viri obitum Eleemoſynis Eccleſiæ indigentes. Significat Deo ſacratas, perpetuam profeſſas viduitatem. Significat demum in miniſterio Eccleſiaſtico conſtitutas, ſive Diaconiſſas. Ultimarum gradum & dignitatem Conſtitutio hîc *τὸ χηρικὸν* videtur appellare: vocabulo quo utitur Oecumenius ad I. Tim. V. 9. *φησί*, inquit, *τὰς εἰς τὸ χηρικὸν τελοῦσας λέγων*. In Clementinis Homil. 11. cap. ult. *τὸ χηρικὸν συστησάμενος*. Hoc eſt, interprete Rufino Recognit. lib. 6. cap. ult. *Inſtituit etiam Ordinem Viduarum*. Latinis Viduatum dicêre. Tertullianus de velandis virginibus cap. 9. *Planè ſcio alicubi virginem in Viduatu ab annis nondum viginti collocatam*. Hæ Viduæ ſalutari jubentur ab Ignatio in Epiſtola ad Smyrnæos. A Clemente Alexandrino Pædagogi III. cap. 12. p. 264 inter perſonas electas collocantur unà cum Presbyteris, Epiſcopis, & Diaconis. A Tertulliano I. ad uxorem 7. de præſcriptione Hæreticorum 3. de Monogamia 11. iiſdem Eccleſiaſticis hominibus junguntur. Ab Origene Homil. 6. in Eſaiam dicuntur in Eccleſiaſtico honore conſtitutæ: Homil. 17. in Lucam, in Eccleſiaſtica dignitate, ut Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi: Tom. 32. in Johannem p. 390. *εἰς ἐκκλησιαστικὸν τιμήν*. Ab aliis ſimili modo agnoſcuntur, Pſeudo Hieronymo ad I. Tim. III. 11. & V. 9. 11. Patribus Concilii Epaonenſis in can. 21. & fabricatore canonis 74. eorum qui Concilio Nicæno tribuuntur, ac ex Arabico verſi ſunt. Ut taceam Leges 27 & 28. Cod. Theod. Tit. de Epiſcopis & Clericis. Itaque vult Conſtitutor noſter, ſecutus Apoſtolum I. Tim. V. 9. ut Viduæ annum ſexageſimum attigerint: ut unicam habuerint conjugem: atque renunciârint ſecundis nuptiis. Sed eam ordinationem ætas poſterior abrogavit; ſexagenarias nondum, atque etiam virgines, aut in primo matrimonio continenter viventes, ad Diaconiſſarum numerum referendo, tandemque tollendo totum id muneris & honoris. Falluntur Zonaras, Balſamon, & Blaſtares, qui ut concilient cum Pauli Apoſtoli decreto Canones Chalcedonenſem 15. & Trullanos 14. 40. affirmant præſcribi viduis Diaconiſſis annos ætatis ſexaginta, virginibus autem Diaconiſſis quadraginta. Cùm Canones memorati generales ſint, apertéque poſtremò citatus immutationem diſciplinæ doceat: quæ conſtat etiam aliunde; ex Sozomeno lib. 8 cap. 9. atque ex Novellis Juſtiniani. COT.

64. *Ἢ δι' ἀφορμῆς τινὸς ἑτέρας.*] Notavi ad Hermæ Paſtorem, in Mandati 4 caput 1. Ibid.

65. *Ἐν Σαρεφθοῖς.*] Variè ſcriptum invenies. *Sarapta. Saraphtha. Sarephta Sarepta. Sarephtha. Sarepta. Seraphtha.* Σαρεφθᾶ. Σαρεφθά. Σάρεπτα. Σαρέφθα. Σαρεφθά. Σάρεπτα. Σαρεπτά. Σαρεπτί. Σαρέφθα. Atque ejus civitatis mulier à Græcis appellatur Σαρεπτία. Σαρεφθία. & Σαρεφθία. Pro

δύνασθαι κρατεῖν τῆς ἀκμῆς, ἐπὶ δευτερογαμίαν ἐλθοῦσαι, ἐν πράγμασι γίνονται. Ἐπικουρείσθωσαν δὲ καὶ βοηθείσθωσαν, ἵνα μὴ προφάσει τῆς λείψεως, ἐπὶ δευτερογαμίαν ἐλθοῦσαι, ἐν πράγματι ἀπρεπεῖ ἐγχρονισθῶσι. 66 Καὶ τοῦτο γὰρ εἰδέναι ὀφείλετε, ὅτι μονογαμία μὲν ἡ κατὰ νόμον γινομένη, δικαία, ὡς ἂν κατὰ γνώμην Θεοῦ ὑπάρχουσα· διγαμία δὲ μετὰ ἐπαγγελίαν, παράνομος, οὐ διὰ τὴν συνάφειαν, ἀλλὰ διὰ τὸ ψεῦδος· τριγαμία δὲ, ἀκρασίας σημεῖον· τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν τριγαμίαν, προφανὴς πορνεία, καὶ ἀσέλγεια ἀναμφίβολος. ὁ γὰρ Θεὸς μίαν γυναῖκα ἑνὶ ἀνδρὶ δέδωκεν ἐν τῇ δημιουργίᾳ· Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Νεωτέραις δὲ μετὰ τὴν τοῦ πρώτου τελευτὴν συγχωρείσθω καὶ ὁ δεύτερος, ἵνα μὴ εἰς κρίμα τοῦ διαβόλου ἐμπέσωσι, καὶ παγίδας πολλὰς, καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους, καὶ ἐπιζημίους ψυχαῖς, αἵτινες κόλασιν προξενοῦσι μᾶλλον ἢ ἄνεσιν.

quòd non poſſint fervorem ætatis continere, ad ſecundas nuptias veniant, eóque negotium ſibi faceſſant, ac in reatu ſint. Adjuventur autem & ſubleventur; ne occaſione deſertionis ſuæ, ad ſecundas nuptias delapſæ, in negotio indecoro detineantur. Etenim id quoque ſcire debetis, primas quidem & unicas nuptias, quando ſecundùm legem ac jus fiunt, juſtas eſſe, utpote juxta voluntatem Dei celebratas; ſecundas verò poſt profeſſionem nuptias, eſſe illicitas, non propter conjugium, ſed propter mendacium; tertias nuptias, intemperantiam demonſtrare; at quodlibet poſt tertias nuptias matrimonium, manifeſtam eſſe fornicationem, & indubitabilem petulantiam. Deus quippe unam uxorem uni viro tradidit in mundi primordio: *Erunt enim duo in carne una.* Ado- Gen. 2. 24. leſcentioribus verò viduis poſt primi mariti obitum, ſecundus concedatur, ne in judicium Diaboli incidant, & in laqueos multos, & in deſideria ſtulta animabuſque damnoſa, quæ ſupplicium potiùs quàm laxamentum conciliant. 1. Tim. 3. 6. & 6. 9.

C A-

quo ultimo mediâ ſyllabâ perperam omiſſâ legitur in Athanaſianis Operibus Tom 2. Edit. Pariſ. p. 434. C. Σαφθῖα.

COT.

66. *Καὶ τοῦτο γὰρ εἰδέναι ὀφείλετε.*] Matrimonium primum laudat cum omnibus Catholicis. Cum iiſdem vitio vertit ſecundum, ſi poſt promiſſam continentiam contrahatur. Alioquin, tacitè non improbat, apertéque concedit feminis integrâ adhuc ætate: imitatus Apoſtolum, qui ex obſervatione Photii in Auctarii Epiſtola 1. indulgentiam dedit mulieribus, de viris autem nihil locutus eſt: quo factum, ut nonnulli in Zonara ad Canonem primum Laodicenæ Synodi, exiſtimârint permiſſionem ad ſolum minorem infirmioremque ſexum pertinere. Ac de bigamia diximus in Hermæ lib. 2. Mand. 4. cap. 4. Nunc vero addimus correctiones tres. Joſephi primam in lib. 4. ἀρχαιολογίας cap. ult. alteram Amphilochii in Oratione εἰς [illegible] &c. tertiam Epiphanii in Expoſitione fidei Catholicæ cap. 21. Ita loquitur Judæus vulgatus; *γαμείτωσαν δὲ ἐν ὥρᾳ γάμου γενόμενοι, παρθένους ἐλευθέρας γονέων ἀγαθῶν. ὁ δὲ μὴ μέλλων ἄγεσθαι παρθένον, μὴ ζεύγνυσθαι συνοικοῦσαν ἄλλῳ, μηδὲ λυπεῖν τὸν πρότερον αὐτῆς ἄνδρα*. Nullo bono ſenſu. Conjiciebat vir doctus Samuel Petitus Variarum Lectionum lib. 2. cap. 9. *μηδὲ λυπεῖσθαι πρότερον αὐτῆς ἀνδρός*. omnino infeliciter, ut pleraque illius ſunt. Verum integramque ſcripturam ex MSS. Regiis didici, hanc; *μὴ ζεύγνυσθαι συνοικοῦσαν ἄλλῳ, [illegible]. μηδὲ λυπεῖν τὸν πρότερον αὐτῆς ἄνδρα.* *Ubi ætas maturuerit, uxores ducant virgines ingenuas, ex honeſtis parentibus progenitas. Qui autem non ducit virginem, ne ſibi conjungat alteri maritatam, quam corruperit; neve priorem ejus virum contriſtet.* Cujus lectionis veſtigia in verſione Rufini cernuntur. *Uxores autem ducant nubiles* al. *nubiles jam tempore conſtituti* (hoc vocis exhibent libri Regii) *virgines liberas, bonis parentibus procreatas. Qui verò virginem ducturus non eſt, ei non jungatur quam diſcedere ſuaſit ab alio, neque contriſtet priorem maritum ejus.* Hactenus de loco Joſephi. Amphilochii autem verba in Editione Combefiſiana ſunt; [illegible]. *Cum autem proſilient ad ſecundas nuptias viduæ filii ſunt, ſupervacanea deinceps ejuſmodi ſementis eſt, rationalibus ſpicis ex adverſo pugnantibus.* In Bibliotheca Patrum, [illegible]. *naturam atque conditionem ſortientibus diverſam.* Et pro [illegible] quidem ſtat Regiæ Bibliothecæ Codex 205. pro [illegible] verò Codex 1041. ſed longè rectiùs ambobus meo quidem judicio Codices 106. & 143. habent [illegible], hoc eſt, *adulterinatum ſpicarum ratio*nalium. Denique in Epiphanio legendum videtur; [illegible]. *Quod ſi quis mortuâ uxore, aut aliqua mulier mortuo viro, cupit, licet cum ſecunda, vel cum ſecundo matrimonium contrahere, poſt mortem primæ aut primi.* Scilicet affinitas verborum [illegible] & [illegible] effecit ut librarii poſterius tamquam inutile expungerent. Redeo ad Apoſtolicum Conſtitutorem. Pergit, ut tertias nuptias incontinentiæ ſignum attribuat. Quo in ſenſu S. Baſilius Can. 4. eas vocat [illegible], indignaſque cenſet quæ mariti & uxoris nomina donent. Et Can. 50. ſcribit; [illegible]. S. autem Gregorio Nazianzeno Orat. 31. trigamia eſt [illegible]. B. Hieronymo ad Jeremiæ XVI. 6. miſeriarum ſolatium, & extrema tabula naufragorum. Heraclio Turonenſi Capitulo 111. adulterium. Concilio Toletano 2.

Can. 4. in Subdiacono res nec dicenda, nec audienda. Appoſitè ad Conſtitutionem Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. *Multorum matrimoniorum experientiam, quaſi legitimæ cujuſdam intemperantiæ ſignum eſſe credentes.* Profectò Græci trinubos nequaquam, aut vix tolerandos cenſuerunt, præſertim cùm ex prioribus conjugiis liberos ſuſceperant, aut erant ætate provectiores. Ut etiam videre eſt præcipuè in Tomo Unionis tempore Conſtantini Porphyrogenneti, in Lege Baſilii Macedonis, in Novella 90. Leonis ſapientis, in Balſamone ad Canones Baſilii 4. 50 69. & 80. atque in Jure Græco-Romano tum lib. 3. ubi de Manuele p. 239. tum lib. 5. Reſponſo 41. eorum quæ ſunt Balſamonis ad Quæſtiones Marci Alexandrini. Mitior tamen fuit ſententia B. Epiphanii Hæreſi 59. cap. 6. quemadmodum & Latinorum, ſi paucos excipias. Nam præter citatos hîc & ad Paſtorem, decernitur in Capitularibus lib 7. cap. 321 *Ne quiſquam ampliùs quàm duas accipiat uxores: quia tertia ſuperflua eſt.* Et Gregorius Papa tertius Epiſt. 1. ad Bonifatium Archiepiſcopum, admonet illum, ut ſi valuerit, devitandum doceat, *ne cui uxor obierit, ampliùs quàm duabus debeat copulari.* In Pœnitentiali autem Romano, apud Hugonem Menardum ad librum Sacramentorum S. Gregorii pag. 248 legitur; *Si cujuſlibet hominis mortua fuerit uxor, habet poteſtatem accipere alteram: ſimiliter & mulier. Si tertiam acceperit, jejunet hebdomadas tres: ſi quartam aut quintam acceperit, jejunet hebdomadas* 21. Apud Fulgentium denique Lib de Fide ad Petrum Diaconum Cap. III & XLII. ultra tertias nuptias non proceditur. Præclarè, ut omnia, S. Auguſtinus capite 12. libri de bono viduitatis; *Nec ullas nuptias audeo damnare, nec eis verecundiam numeroſitatis auferre.* Tandem à Conſtitutore Noſtro nuptiæ poſt tertias, quartæ & ſequentes, notantur cenſurâ manifeſtæ ſcortationis ac indubiæ ſalacitatis. Id vero cur adeò mirum videatur nonnullis, nullus video. An eos clam ſunt, quæ circa ſecundum tertiumque connubium diſſeruimus? Nonne legerunt Canonem Baſilianum 80. [illegible]. cum Interpretatione Balſamonis. Item Elogium Gregorianum in loco citato; [illegible]. (Ita ſcribas velim ex optimo antiquiſſimoque Codice 155. Græcæ Regiæ, & ex Matthæo Blaſtare litterâ γ. cap. 4. ſeu in Jure Græco-Romano lib. 8. p. 496.) Illudque Baſilii Macedonis; [illegible]. Et hoc Photii in vitâ S. Polycarpi cap. 3. n. 24. *Polygamiam nomen quidem γάμου, id eſt, matrimonii habere; eſſe vero honeſtâ larvâ ornatum adulterium.* Ac Epithetum Photianum Epiſt. 1. ſect. 95. [illegible]. Quid quòd Lex Baſilii Macedonis laudata, quæ exſtat Juris Græco-Romani p. 86. 498. & Tomus Unionis, prohibent, condemnant, pro nullo haberi volunt quartum conjugium, τετραγάμους ſeparari jubent, liberos ex τετραγαμίᾳ ſuſceptos pro legitimis nolunt agnoſci: conſentientibus Græcis, tam hujus temporis, quam ſuperioris, Theophylacto Epiſt. 41. Balſamone ad Photii tit. 13. cap. 2. Aliis. Sciti ſunt Mimi Publiani;

Habent locum maledicti, crebræ nuptiæ.
Mulier quæ nubit multis, multis non placet.

Cæterùm in MSS. Regiis 507. 2192 Tomum Unionis, poſt voces [illegible] in Jure Græco-Romano pag. 109. hoc medio corollario concluſum reperi; [illegible] Al. [illegible]

[illegible]-

CAPUT III.

Quales eſſe deceat viduas, & quo modo ab Epiſcopo debeant adjuvari.

VEræ autem viduæ ſunt, quæ univiræ, à pluribus in bonis operibus comprobatæ, revera viduæ, bene moratæ, pudicæ, fideles, piæ, quæ liberos pulcrè eduxerunt, & hoſpites receperunt laudabiliter: his tamquam Deo conſecratis ſuccurrendum eſt. Quinetiam, Epiſcope, pauperum quoque memento, illis auxiliarem manum porrigens, & eorum rebus providens, tamquam Dei diſpenſator, opportunè ſingulis neceſſaria ſubſidia impertiens, viduis, pupillis, humanâ ope deſtitutis, & cum qualibet afflictione colluctantibus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γʹ.

Ὁποίας εἶναι χρὴ τὰς χήρας, καὶ ὅπως ἐπικουρεῖσθαι αὐτὰς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου.

ΑἹ δὲ ἀληθιναὶ χῆραί εἰσιν, αἱ μόνανδροι ὑπάρξασαι, μαρτυρούμεναι ὑπὸ πλειόνων ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, χῆραι τῷ ὄντι, σώφρονες, ἁγναί, πισταί, εὐσεβεῖς, τεκνοτροφήσασαι καλῶς, καὶ ξενοδοχήσασαι ἀμέμπτως· ἃς καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι χρὴ ὡς Θεῷ ἀνακειμένων. ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν πενήτων, ὦ ἐπίσκοπε, μνημόνευε, καὶ αὐτοῖς χεῖρα ὄρεγε ἐπικουρίας, καὶ προνόει αὐτῶν τυγχάνων, ὡς Θεοῦ οἰκονόμος, εὐκαίρως ἑκάστῳ διανέμων τὰ προσφορά, χήραις καὶ ὀρφανοῖς καὶ ἀβοηθήτοις καὶ τοῖς ἐν θλίψει ἐξεταζομένοις.

CAPUT IV.

Quòd oporteat unicuique indigenti benefacere.

QUid enim, ſi non viduæ aut non vidui exſiſtentes, auxilio tamen indigent propter paupertatem, vel propter morbum, vel ad alendos liberos? Cunctis oportet proſpicere te, & cunctorum curam ſuſcipere. Qui enim dona largiuntur, non ea ſtatim ac temere viduis tribuunt, ſed ſimpliciter in communem arcam conferunt, voluntaria ea appellantes; quò tu qui calamitoſos cognoſcis, accuratè, ut bonum œconomum decet, diſtribuas illis de dono. Nam Deus largitorem novit, licèt eo abſente, diſtributio in egentes à te fit facta: ac ille quidem habet beneficentiæ mercedem, tu verò ob diſpenſationem rectâ conſcientiâ adminiſtratam beatus prædicaberis. Dic autem inopibus, quis dederit, ut nominatim quoque pro eo precentur. Oportet ergo omnibus hominibus bene facere, non ſtudioſè penſantes hunc, quiſ-
Luc. 6. 30. nam ſit, vel iſtum. Dominus enim ait; *Omni petenti te, tribue:* videlicet, revera egenti, ſive amicus exſiſtat, ſive inimicus; ſive cognatus, ſive alienus; ſive cælebs, ſive conjux. In omni ſiquidem Scriptura Dominus de pauperibus monet,
Iſ. 58 7. dicens, per Eſaiam quidem, *Frange eſurienti panem tuum; & pauperes ſine tecto, induc in domum tuam. Si autem videris nudum, operi; & domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris:* & per Danielem dicit
Dan. 4. 24. Principi; *Idcirco Rex, conſilium meum placeat tibi; & peccata tua Eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſerationibus pauperum:* & per Salomonem
Prov. 15. 27. ait; *Eleemoſynis & fide purgantur peccata:* & per

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δʹ.

Ὅτι παντὶ ὅντινα ἂν ἐνδεῇ εὖ ποιεῖν χρή.

ΤΙ γάρ, εἴ τινες μή εἰσι χῆραι ἢ χῆροι, βοηθείας δὲ χρῄζουσι διὰ πενίαν, ἢ διὰ νόσον, ἢ διὰ τεκνοτροφίαν; πάντας σε δεῖ ἐφορᾷν, καὶ πάντων ἐπιμελεῖσθαι. οἱ γὰρ τὰ δόματα διδόντες, οὐκ αὐτοσχεδίως αὐτὰ διδόασι ταῖς χήραις, ἀλλὰ συνεισφέρουσιν ἁπλῶς, ἑκούσια αὐτὰ ὀνομάζοντες· ὅπως σὺ ὁ ἐπιστάμενος τοὺς θλιβομένους, ἀκριβῶς ὡς ἀγαθὸς οἰκονόμος μερίζῃς αὐτοῖς ἐκ τοῦ δόματος. ὁ γὰρ Θεὸς γινώσκει τὸν δεδωκότα, κἂν ἀπόντος αὐτοῦ, ὑπὸ σοῦ τοῖς δεομένοις μερίζηται· καὶ ὃς μὲν ἔχει τὸν τῆς εὐποιΐας μισθόν, σὺ δὲ τὸν τῆς εὐσυνειδήτου οἰκονομίας μακαρισμόν. [67] λέγε δὲ αὐτοῖς, καὶ τίς ὁ δεδωκώς, ἵνα καὶ ἐξ ὀνόματος ὑπὲρ αὐτοῦ προσεύχωνται. χρὴ γὰρ εὖ ποιεῖν πάντας ἀνθρώπους, μὴ φιλοκρινοῦντας τίνι, ὅς τις ᾖ, ἢ ἐκεῖνον. ὁ γὰρ κύριός φησι· Παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου· δῆλον δὲ ὡς τῷ χρῄζοντι κατὰ ἀλήθειαν, κἂν φίλος ᾖ κἂν ἐχθρός, κἂν συγγενὴς κἂν ἀλλότριος, κἂν ἄγαμος κἂν γεγαμηκὼς ὑπάρχῃ. ἐν πάσῃ γὰρ γραφῇ ὁ κύριος περὶ τῶν πενήτων παραινεῖ, λέγων, διὰ μὲν Ἡσαΐου· Διάθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου· καὶ πτωχοὺς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου. ἐὰν δὲ ἴδῃς γυμνόν, περίβαλε· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψῃ· καὶ διὰ τοῦ Δανιὴλ λέγει τῷ δυνάστῃ· Διό, βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων· καὶ διὰ τοῦ Σολομῶντός φησιν· Ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι· καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ

[illegible] (al. [illegible]) [illegible] ἀμήν. Id eſt; *His ita definitis ad ſanctæ Eccleſiæ ſecuritatem, utque religioſus Chriſtianorum cœtus expers ſit ſordium, quæ ex illicitis nuptiis proveniunt; rogamus bonitatem tuam, Chriſte Deus noſter, adhuc ac ſemper omne ſcandalum omnemque diſſidii cauſſam à tua propellas Eccleſia, illique ſerves pacificum ſtatum; intercesſionibus Dominæ noſtræ & immaculatæ matris tuæ, ſanctiſſimorum diſcipulorum tuorum ac Apoſtolorum, per quos in toto orbe terrarum pacem tuam plantâſti, omniumque ſanctorum quibus à ſæculo apparere dignatus es. Amen.* COT.

67. Λέγε δὲ αὐτοῖς, καὶ τίς ὁ δεδωκώς, ἵνα καὶ ἐξ ὀνόματος ὑπὲρ αὐτοῦ προσεύχωνται.] Interdum eorum qui pauperibus bene faciebant, aut aliquid offerebant Eccleſiæ, nomina celabantur, ex Domini præcepto Matth. VI. 2. *Cum facis Eleemoſynam, noli tubâ canere* &c. Quâ de re Conſtitutor infra cap. 14. Interdum palàm fiebant, ex alio Dominico mandato Matth. V. 16. *Luceat lux veſtra coram hominibus* &c. Ut cernere eſt hìc, & cap. 29. lib. 8. atque per teſtimonia plurima à variis doctis probatur. Inſigniter & huc loco convenientiſſimè Cyprianus Epiſt. 60. *Ut autem fratres noſtros ac ſorores, qui ad hoc opus tam neceſſarium promptè ac libenter operati ſunt, ut ſemper operentur, in mentem habeatis in orationibus veſtris, & eis vicem boni operis in ſacrificiis & precibus repræſentetis, ſubdidi nomina ſingulorum; ſed & collegarum quoque & conſacerdotum noſtrorum, qui & ipſi cùm præſentes eſſent, & ſuo, & plebis ſuæ nomine quædam pro viribus contulerunt, nomina addidi; & præter quantitatem propriam noſtram, eorum quoque ſummulas ſignificavi, & miſi: quorum omnium ſecundùm quod fides & caritas exigunt, in orationibus & precibus veſtris meminiſſe debetis.* In Geſtis purgationis Cæciliani & Felicis; *Utique vel audiſti vel vidiſti ſi dictum eſt pauperibus, Dat & vobis de re ſuâ Lucilla.* Hieronymus ſub finem libri 2. Commentariorum in Jeremiam; *At nunc publicè recitantur offerentium nomina, & redemptio peccatorum mutatur in laudem.* Et ad Ezechielis XVIII. 16. *Publicè Diaconus in Eccleſia recitat offerentium nomina: Tantum offert illa: Tantum ille pollicitus eſt: placentque ſibi ad plauſum populi* &c. Scilicet in hujuſ-

Εἶτα πάλιν λέγει· Μακάριος ὁ συνιῶν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα· ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος· καὶ πάλιν· Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ Σολομὼν φησίν· Ὁ ἐλεῶν πτωχὸν, Κυρίῳ δανείζει· κατὰ δὲ τὸ δόμα αὐτοῦ, ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ· καὶ ἑξῆς· Ὃς φράσσει τὰ ὦτα αὐτοῦ μὴ εἰσακοῦσαι τοῦ ἀσθενοῦς, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ εἰσακούων αὐτοῦ.

Davidem iterum dicit; *Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus:* & rurſus; *Diſperſit, dedit pauperibus; juſtitia ejus manet in ſæculum:* Salomon etiam ait; *Qui miſeretur pauperis, Domino fœneratur: ſecundum autem datum ejus retribuetur ei:* & infra; *Qui obturat aures ſuas, ne audiat indigentem, & ipſe invocabit, & non erit qui exaudiat eum.* Pſ. 40. 2. Pſ. 111. 9. Prov. 19. 17. Prov. 21. 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε.

Ὅτι καὶ τὸ ἦθος ἐπιμελητέον τῆς χήρας.

Ὑπαρχέτω δὲ πᾶσα χήρα πραεῖα, ἡσύχιος, ἐπιεικής, ἄκακος, ἀόργητος, μὴ πολυλάλος, μὴ κραυγάστρια, μὴ πρόγλωσσος, μὴ κακόλαλος, μὴ λεξιθήρας, μὴ διλόγος, μὴ φιλοπράγμων. Βλέπουσά τι ἄτοπον ἢ καὶ ἀκούουσα γινόμενον, ἔστω ὡς μὴ βλέπουσα, καὶ ὡς μὴ ἀκούουσα ὑπαρχέτω· καὶ μηδὲν ἕτερον τῇ χήρᾳ μελέτω, εἰ μὴ τὸ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν διδόντων καὶ ὑπὲρ ὅλης τῆς ἐκκλησίας. Ἐπερωτωμένη δέ τι ὑπό τινος, μὴ ῥᾳδίως ἀποκρινέσθω, πλὴν ὅσα περὶ πίστεως, καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος· ἀποστελλέτω τοῖς ἡγουμένοις τοὺς θέλοντας κατηχεῖσθαι τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα· μόνα δὲ ἀποκρινέσθω τὰ περὶ ἀνατροπῆς πολυθέου πλάνης, ἀποδεικνύουσα τὸν περὶ μοναρχίας Θεοῦ λόγον· περὶ δὲ τῶν ἑξῆς προπετῶς τι μὴ ἀποκρινέσθω, ὅπως μή τι ἀμαθῶς φθεγξαμένη βλασφημίαν προξενήσῃ τῷ λόγῳ. Κόκκῳ γὰρ σινάπεως ἐοικέναι τὸν λόγον ὁ Κύριος ἐδογμάτισε. τοῦτο δ' ἐστὶ διάπυρον, ᾧ ἐάν τις ἀπείρως χρήσηται, πικρὸν αὐτὸ εὑρήσει. Χρὴ γὰρ ἐν τοῖς μυστικοῖς μὴ προδότην εἶναι, ἀλλ' ἀσφαλῆ· παραινεῖ γὰρ ἡμῖν ὁ Κύριος λέγων· Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς. Ἀκούοντες γὰρ οἱ ἄπιστοι τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον, οὐ δεόντως, ἀλλ' ἐνδεῶς, καὶ μάλιστα τὸν περὶ ἐνσωματώσεως, ἢ τοῦ πάθους αὐτοῦ, μυκτηρίσαντες χλευάσουσι μᾶλλον ὡς ψευδῆ, ἢ δοξάσουσι. Καὶ ἔνοχος ἔσται τῆς προπετείας ἡ πρεσβῦτις καὶ τῆς βλασφημίας, καὶ τὸ οὐαὶ κληρονομήσει· Οὐαὶ δὲ, φησι, δι' οὗ τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

CAPUT V.

Quòd viduæ probitas morum curæ eſſe debeat.

CÆterùm omnis vidua mitis ſit, quieta, moderata, malitiæ ac iræ expers, non garrula, non clamoſa, non volubilis linguæ, non maledica, non dedita verborum aucupio, non duplicis ſermonis, non ſeſe in aliena negotia immittens. Cùm viderit vel audierit aliquod indignum facinus, ita ſe gerat, quaſi nec viderit nec audierit, nihilque aliud curet vidua, niſi orare pro beneficis & pro tota Eccleſia. Ab aliquo quidpiam rogata, ne facilè reſpondeat, præterquàm de rebus ad fidem, juſtitiam, & in Deum ſpem pertinentibus: eoſque qui in pietatis dogmatibus inſtitui cupiunt, ad Præpoſitos remittat; in illis verò ſolùm reſpondeat quæ ad evertendum de multitudine Deorum errorem ſpectant, demonſtrans doctrinam de Dei unitate; at in cæteris nihil temere reponat, ne aliquid inſcitè prolocuta, infamiam verbo Dei inurat. Docuit enim Dominus, Verbum ſimile eſſe grano ſinapis: hoc autem acre & ardens eſt, quo ſi quis imperitè abutatur, amarum illud inveniet: ſcilicet in Myſticis oportet non eſſe proditorem, ſed cautum, quia nos his verbis Dominus admonet; *Nolite mittere margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & converſi dirumpant vos.* Cùm enim infideles, non pro dignitate, ſed minùs quàm par ſit, de Chriſto verbum acceperint, præſertimque quod incarnationem vel paſſionem ejus tradit, magis adunco naſo irridebunt veluti mendax, quàm laudibus celebrabunt; eritque anus rea temeritatis ac blaſphemiæ, & væ ſortietur. *Væ autem*, inquit, *per quem nomen meum blaſphematur in Gentibus.* Matt. 13. 31. Matt. 7. 6. Iſ. 52. 5. S. ſ. lib. 1. cap. 10.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ.

Ὅτι οὐ χρὴ γυναῖκας διδάσκειν, ἀπρεπὲς γάρ. καὶ ποῖαι γυναῖκες εἵποντο τῷ Κυρίῳ.

Οὐκ ἐπιτρέπομεν οὖν γυναῖκας διδάσκειν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ μόνον προσεύχεσθαι, καὶ τῶν διδασκάλων ἐπακούειν. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἡμῶν καὶ Κύριος Ἰησοῦς ἡμᾶς τοὺς δώδεκα πέμψας μαθητεῦσαι τὸν λαὸν καὶ τὰ ἔθνη, γυναῖκας οὐδαμοῦ ἐξαπέστειλεν εἰς τὸ κήρυγμα· καίτοι οὐκ ἀπορῶν· συνῆσαν γὰρ ἡμῖν ἥ τε μήτηρ τοῦ Κυρίου καὶ [68] αἱ ἀδελφαὶ

CAPUT VI.

Quòd non oporteat mulieres, docendi officio fungi; indecorum enim eſſe: & quales mulieres Dominum ſequebantur.

NOn igitur licere volumus mulieribus, ut in Eccleſia doceant; precentur dumtaxat, & doctores audiant. Etenim ipſe Doctor noſter ac Dominus Jeſus, nos duodecim ad docendum populum ac Gentes mittens, nuſquam mulieres ad prædicationem deſtinavit; quamquam ipſi non deeſſent: erat enim nobiſcum mater Domini, ejuſdemque 1 Cor. 14. 34.

juſmodi factis uſus eſſe poteſt, & abuſus. Hincque variatio diſciplinæ pro prudentia Chriſtiana. COT.

68. Αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ.] Sorores Domini, hoc eſt, cognatæ illius, aut Joſephi filiæ ex priore conjugio, Hieronymo impugnanti Helvidium, cap. 6. ſunt innumeræ: quia (opinor) in novo Teſtamento nec numerantur, nec nominantur, Matth. XIII. 56. Marc. VI. 3. Filias Joſephi Epiphanius Hæreſi 78. cap. 8. & 9. duas facit, appellatque Mariam & Salomen; ut & refertur in Anaſtaſii Antiocheni Quæſtione 153. Quamquam MS. liber Bibliothecæ Regiæ 750. in Anaſtaſiano loco, qui illic ſubnectitur Interpretationi Chryſoſtomi ad Johannem, exhibet, Μαρθαν καὶ Μαριαν, non ἡ Μαρία καὶ ἡ Σαλώμη. Quod adnotavi, tum propter Hippolyti Thebani Chronicum, Joſepho tribuens filias, νῦν Εὐθρνε καὶ νῦν Μάρθαν, ſaltem in libris impreſſis Tom. 3. Antiquæ Lectionis Henrici Caniſii, & in Bibliothecæ Regiæ MSS. 2026. 2442. nam in ejuſdem Bibliothecæ Codicibus 750. 2374. 2004. necnon in illo Thuanæ cujus memini ad Paſtoris lib. 3. Sim. 9. cap. 16. itémque in Vindobonenſi ex Lambecio. Lib. III. c. 46. pro Μάρθαν legitur Θάμαρ, quemadmodum in Pſeudo Hippolyto Portuenſi apud Nicephorum Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 3. Lege infrà hic fragmentum Chryſoſtomo adſcriptum. Tum propter Infidelium objectionem relatam ab eodem Anaſtaſio Ὁδηγῷ cap. 22. τοῦ Γαϊανοῦ λέγοντος· Μάρθαν ἀδελφὴν Μαρίας τῆς μητρὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν, (ſ. ὑμῶν,) πῶς ὑμεῖς τοῦτο οὐ λέγετε.

Cùm *Johannes dicat*, *Martham eſſe ſororem Mariæ matris Domini noſtri; quî fit, ut vos idem non dicatis?* objectionem, inquam, ortam fortaſſis etiam ex fama Marthæ iſtius, confuſæ cum Martha ſorore & Lazari & Mariæ unctricis. Sed Ancorati cap. 60. idem Epiphanius, retentâ Salome, Annam loco Mariæ ſubſtituit: niſi ſi erratum ſit librariorum, qui Mariam in Annam mutaverint; quemadmodum Joſem fratrem Chriſti eodem loci transformârunt in Johannem. Obſtant tamen conjecturæ, quæ ſubjunxi ac Latina feci, cùm reperiſſem in dicto Codice Regio 750. poſt Evangelium Matthæi, & in alio ſimiliter 2575. ejuſdem Bibliothecæ; quibus confirmatur vulgata lectio Ancorati, & Annæ nomen.

Σωφρονίου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ ἐγκωμίου τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν θεολόγον καὶ εὐαγγελιστήν. οὗ ἡ ἀρχή. Ἰωάννης ὁ τῆς βροντῆς υἱός. τὸ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος βροντᾷ.

Sophronii ſanctiſſimi Archiepiſcopi Hieroſolymitani, Ex Encomio Sancti Johannis Theologi & Evangeliſtæ, quod incipit ab his verbis; Johannes tonitrui filius iſta tonat, In principio erat Verbum.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Et poſt alia.

Ζεβεδαίου Ἰωάννης παῖς καὶ Σαλώμης [illegible]. [illegible] καὶ τῆς μητρὸς ὁ [illegible] [illegible] ... [illegible] Σαλώμης [illegible] ὁ τὸν μέγαν Ἰωάννην [illegible], [illegible] Ἰωσὴφ θυγάτηρ ἐτύγχανεν. ὃς τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ πατὴρ ἐνομίζετο ὡς ὁ

Luc. 3. 23.

πάνσοφος Λουκᾶς ἀνεγράψατο. οὐ γὰρ ἦν πατὴρ [illegible] ... [illegible] Ἰακώβου δὲ καὶ Ἰωσῆ καὶ Ἰούδα καὶ Συμεῶνος, καὶ μέντοι καὶ Μαρίας καὶ Ἄννης ἦν ἀδελφὴ [illegible] ... [illegible] καὶ ὁ πατὴρ [illegible] ... [illegible]

Luc. 2. 48.

[illegible] καὶ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε.

Illuxit Johannes filius Zebedæi & Salomes. Hoc quippe nomen matris compertum eſt: quemadmodum etiam qui Spiritu Dei locuti ſunt ſancti Patres agnoverunt. Ideoque & aliam bonam ſortem ſorte anni proſpera ſortis multò meliorem ac majorem. Hæc autem erat matris quæ peperit, ut ſororis Dei gloria. Etenim Salome quæ magnum Johannem genuit, erat filia Joſephi, qui omnium noſtrûm Salvatoris Chriſti pater exiſtimabatur: ſicuti ſapientiſſimus Lucas retulit. Neque enim pater re verâ erat: quandoquidem nec verè Dei genitricem ac ſemper virginem matrem Domini aliatenus cognovit, aut omnimmaculatâ virginalique gratia privavit. Fuit etiam Salome Jacobi, Joſæ, Judæ, & Symeonis, necnon Mariæ ac Annæ ſoror atque conſors: quos Numine afflati Patres ἀδελφοθέους hoc eſt fratrem habentes Deum, præclare appellant, & nomine tenus nec ultra illos eâ dignitate ornant. quoa plane procreati ſunt ab eo qui pater Chriſti putabatur eſſe ab hominibus, quique ita in Evangeliis vocatur: ſicut & Joſephum nuncupare creditur ipſa puriſſima & prorſus immaculata virgo mater Dei, quæ nunquam omnino virum cognovit. Fili enim, inquit, Et ego, & pater tuus dolentes quærebamus te.

Καὶ μετ' ὀλίγα. Ὡς Σαλώμην [illegible] ὁ Ζεβεδαῖος εἰς μέσον [illegible], ἵνα ὡς ἀδελφὴ τοῦ Χριστοῦ [illegible].

Et poſt pauca. Ut Salomen uxorem ſuam Zebedæus in medium vocavit, quæ tanquam ſoror Chriſto ſupplicaret.

Jam de Salome uxore Zebedæi, matre Jacobi & Johannis, (neque enim adhærendum opinioni Nicephori qui lib. 1. cap. 33. Johannam ſtatuit matrem filiorum Zebedæi; dicendumque potius cum Beda, Johannam memoratam Luc. XXIV. 10. eſſe Johannam uxorem Chuzæ procuratoris Herodis, de qua ejuſdem Evangelii cap. 8. verſ. 3.) quòd fuerit Chriſti ſoror, conſentiunt vulgo: ridiculè enim Haymo Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 3. Salomen virum putat, tertium maritum Annæ, patrem tertiæ Mariæ uxoris Zebedæi. Maria autem apud Theophylactum ad Matth. XIII. 56. Johan. XIX. 25. & Galat. I. 19. eſt Maria Cleophæ, filia Joſephi ex uxore dicti Cleophæ fratris ſui abſque liberis mortui. Eademque in ſententia eſſe ſari videbitur Nicephorus lib. 2. cap. 33. ſi verba illius ita legantur; Μαρία θυγατρὶ μὲν τοῦ μνηστῆρος Ἰωσήφ, ἐκ τῆς Κλωπᾶ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ γυναικός. [illegible] αὐτῇ [illegible]. vel ſic; ἐκ Κλωπᾶ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικός. Vulgo, ἐκ Κλωπᾶ δὲ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ γυναικός: quaſi Cleopha fœmina fuerit, uxor fratris Joſephi: cùm à Nicephoro lib. 3. cap. 9. & 16. diſertè Cleophas vir agnoſcatur, & Joſephi frater. Variat tamen in narratione Nicephorus. Nam lib. 3. cap. 16. poſt Anaſtaſium Antiochenum & Georgium Cedrenum, necnon Symeonem Metaphraſtem in Chronico MS. de Maria Cleophæ loquitur, ut uxore Cleophæ, & filiâ Joſephi. Eadem Maria Cleophæ, ἡ τοῦ Κλωπᾶ, ſoror matris Jeſu, Euthymio putatur uxor Cleophæ, fratris Joſephi. Auctori libri de infantia Salvatoris Cod. Reg. 1697. ſecunda filia Joachimi & Annæ parentum Deiparæ. Aliis uxor Cleophæ ſeu Alphæi. Aliis Cleophæ filia, uxor Alphæi, mater Dominî fratrum Jacobi juſti ſeu minoris, Joſephi ſive Joſetis, Simonis, & Judæ, necnon ſororum. Nonnullis filia naturalis Joachimi, legalis Cleophæ. Ita præter Interpretem Johannis mox citandum, Hippolytus Thebanus in Chronico Opere, Lib. Reg. 2296.

Maria autem Cleopha, ſoror matris Domini appellata. Sic invenitur in exemplaribus beatorum, Orthodoxorumque ſanctorum Patrum & Doctorum, qui ſacras Scripturas interpretati ſunt; Quod Cleophas, & juſtus Joakim germani fratres fuerunt. Cùm autem Cleophas uxorem duxiſſet, ac ſine prole mortuus eſſet, Joakim Hebræo more cùm uxore fratris ſui congreſſus, genuit Mariam. Ex quo tempore illâ relictâ, in ſponſam accepit Annam filiam Matthanis ſacerdotis, de qua ſuſcepit ſanctiſſimam Deiparam. Vocatur itaque Maria Cleopha, ſoror matris Domini; utpote ſecundum naturam quidem progenita Joakimo, ſecundum verò Legis gratiam audiens filia Cleophæ.

Μαρία δὲ ἡ τοῦ Κλωπᾶ, ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς τοῦ κυρίου [illegible]. [illegible] ... [illegible] ὅτι ὁ Κλωπᾶς καὶ ὁ δίκαιος Ἰωακεὶμ ἀδελφοὶ [illegible] ... [illegible] Ἄνναν τὴν θυγατέρα Ματθὰν τοῦ ἱερέως, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὴν παναγίαν θεοτόκον. [illegible] οὖν ἡ Μαρία τοῦ Κλωπᾶ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς τοῦ κυρίου, ὡς κατὰ φύσιν μὲν ἐξ Ἰωακεὶμ [illegible], κατὰ χάριν δὲ τοῦ Κλωπᾶ θυγάτηρ [illegible].

Minùs commodè, tum qui Mariam Cleophæ cum Salome confundunt; tum qui unam Mariam in duas aut tres partiuntur: duas, Mariam Cleophæ materteram Domini, & Mariam Jacobi ac Joſetis matrem: tres, Mariam Cleophæ, Mariam Jacobi, & Mariam Jacobi minoris ac Joſephi ſeu Joſæ; ſive Mariam Cleophæ, Mariam Jacobi minoris, & Mariam Joſæ. Vide Epiphanium Hæreſ. 78. cap. 13. Hieronymum cap. 7. libri contra Helvidium, Epiſtolâ 150. quæſt. 4. & ad Matthæi XII. ac XXVII. Interpretes in Galat. I. 19. Bedam ad Lucæ XXIV. Euthymium ad Matth. XXVII. 56. & Johannem Theſſalonicenſem Homiliâ de Chriſti reſurrectione, circa finem, Tomo 1. Auctarii novi Græco-Latinæ Patrum Bibliothecæ. Symeon Magiſter & Logotheta in Chronico Reg. MS. 2363.

Unguentiferæ mulieres ſeptem fuerunt. Maria Magdalene, de qua ejecit Chriſtus ſeptem Dæmonia. Et Salome obſtetrix. Et mater filiorum Zebedæi. Et Maria, mater quidem Jacobi minoris, uxor autem Judæ fratris Domini. Et mater Joſæ: ea vero filia erat Salomes conſobrina Deiparæ; quæ cum Joſem enutriviſſet, mater illius dicebatur. Et Johanna: ipſa autem erat uxor Petri. Et ſoror matris Domini Maria Cleopha, quæ eſt filia Joſephi, atque uxor fratris illius Cleophæ.

Μυροφόροι δὲ ἦσαν ἑπτά. ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, ἀφ' ἧς ἐξεβάλλεν ὁ Χριστὸς ἑπτὰ δαιμόνια. καὶ Σαλώμη ἡ μαῖα. καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. καὶ Μαρία, ἡ μήτηρ μὲν Ἰακώβου τοῦ μικροῦ, γυνὴ δὲ Ἰούδα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου. καὶ ἡ μήτηρ Ἰωσῆ. αὕτη δὲ θυγάτηρ ἦν Σαλώμης τῆς ἐξαδέλφης τῆς θεοτόκου, ἥτις ἀναθρέψασα τὸν Ἰωσῆ, μήτηρ αὐτοῦ ἐλέγετο. καὶ Ἰωάννα· αὕτη δὲ ἦν γυνὴ Πέτρου. καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς τοῦ κυρίου Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ. ἡ ἦν θυγάτηρ Ἰωσήφ. καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κλωπᾶ.

Præterea quæ dicuntur duæ filiæ Joſephi, nomina habent, *Eſther*, & *Thamar* vel *Martha*; etiam in iſto fragmento, quod legitur in membranis Regiis Cod. 1508. & 1789.

Johannis Chryſoſtomi, Ex Interpretatione Evangelii Johannis, quæ dicit:

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου τῆς λεγούσης·

Stabant juxta crucem Jeſu, mater ejus, & ſoror matris ejus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene.

Ἑστήκεισαν παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνή. Joh. 19. 25.

Neceſſe eſt hoc de re inquirere. Ille enim Cleophas frater erat Joakimi patris Deiparæ Mariæ. Is uxorem duxit nomine Annam, & mortuus eſt abſque liberis. Volens autem Joakimus ſuſcitare ſemen fratri ſuo, accepit Annam uxorem fratris ſui, & genuit

Ἀναγκαῖον ζητῆσαι περὶ τούτου. οὗτος γὰρ ὁ Κλωπᾶς ἀδελφὸς ἦν Ἰωακεὶμ τοῦ πατρὸς τῆς θεοτόκου Μαρίας. ἔγημε δὲ γυναῖκα ὀνόματι Ἄνναν, καὶ ἐτελεύτησεν ἄτεκνος. θέλων δὲ Ἰωακεὶμ ἀναστῆσαι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔγημε Ἄνναν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ [illegible]

αὐτοῦ· ἔτι ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνή, καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου [illegible] καὶ Μάρθα καὶ Μαρία αἱ ἀδελφαὶ Λα-

que ſorores; item Maria Magdalena, & Maria Jacobi, Martha & Maria ſorores Lazari, Sa-

---

[illegible]

* Al. [illegible]

* Al. Μάρθαν

uxit ei filiam nomine Mariam, quam Evangeliſta commemorat Mariam Cleophæ. Poſtea Joakimus viduus factus ſecundam uxorem duxit ſanctam Annam, & procreavit Dei genitricem Mariam: adeò ut Maria Cleophæ & Maria Deipara ſint ſorores è duabus matribus, ex uno autem patre. Habuit porro Joſephus ex priore ſuâ conjuge duas filias, Eſtheram, & Thamarem; tertiam ex Salome uxore ſuâ.

ut Eliſabetha ſit Annæ ex ſorore neptis, Deipara verò conſobrina. Firmat porrò utraque Evangelium. Nam propter paternum & carnale Chriſti genus, dicit; Erat Jeſus incipiens quaſi annorum triginta; filius autem putabatur Joſephi, qui fuit Heli, qui fuit Matthatis: propter maternum verò, ut, Ecce & Eliſabeth cognata tua. Quorum gratiâ gloria ſit demiſſioni & condeſcenſui Chriſti Dei noſtri, in ſecula. Amen.

[illegible] Ἀμήν.

Thebanus in MSS. Σοβή. Σοβέ. Σωβή. Luc. 3. 23.

Luc. 1. 36.

At in alio MS. pariter Regio, num. 2216. & in Metaphraſtis Chronico inedito ejuſdem Bibliothecæ Cod. 2363. Eſther & Thamar unâ ſorore augentur, videlicet Salome. [illegible]

* MS 2374. Σαλώμην
* Id Cod. Μάρθαν ut Theophylactus Prologo in Johannem.

[illegible] Hoc eſt, *Invenimus in libris B. Sophronii &c. Et addit, quòd Johannes Theologus erat ſecundum carnem conſobrinus Servatoris noſtri Jeſu Chriſti. Nam Joſephus ſponſus Virginis quatuor filios ſuſcepit ex uxore ſuâ communis vitæ ſociâ, Jacobum, Simonem, Judam, & Joſem, treſque filias, Eſtheram, Thamarem, & tertiam Salomen matri cognominem: hancque Joſephus pater in matrimonium tradidit Zebedæo, qui cum illa genuit Jacobum & Johannem Evangeliſtam.* Vid. Lambecium Biblioth. Cæſareæ Lib. III. c. 53. Atque in numero ternario, præter Sophronium Hieroſolymitanum ſuprà citatum, ac Theophylactum, concordat etiam Coſmas Veſtiarius, cujus locum deſumpſi è MSS. Codicib. 750. 2373 jam memoratis, ac in gratiam quorumdam Lectorum interpretatus ſum.

Hæc quoque ex Chronico Opere Hippolyti Thebani excerpuntur MS. Regio 1296.

Sanctiſſimus autem Patriarcha Hieroſolymorum magnus Sophronius Encomio celebrans Johannem Evangeliſtam, docet Eccleſiam Dei, quod pater Theologi extitit Zebedæus, mater verò illius Salome, ipſa filia Joſephi: qui Joſephus quatuor habuit filios & filias tres; filios quidem, Jacobum, Simonem, Judam, & Joſephum, filias verò, Eſther, Martham, & Salomen, quæ fuit uxor Zebedæi, mater autem Johannis. Hinc Salvator erat Johannis avunculus, ut pote frater Salomes filiæ Joſephi.

[illegible] COT.

Τοῦ μακαρίου Κοσμᾶ τοῦ Βεστίτωρος [illegible]

*B. Coſmæ Veſtitoris, Ex Encomio in juſtos Joakimum & Annam; cujus principium: Heſterna dies, Deiparæ Natale ut Feſtum. Poſt pauca. Verè enim tamquam digni præſtiti ſunt juſti Deiparæ parentes, ut Chriſto ſecundùm carnem cognatione jungerentur, utque genere illuſtri, regio, utquam, ac ſacerdotali, honorarentur. Utroque ſiquidem ſe jactat Dei genitrix: cùm ab initio duæ tribus variis modis inter ſe miſcere ſolerent: unde & poſtea in Dei genitricis parentibus permiſtæ ſunt, hunc in modum: Zacharias Johannis pater fratrem habuit juxtà ſectam ſacerdotem, nomine Aggæum, qui ante eum è vita diſceſſit. Hujus Aggæi filiam matrimonio ſibi copulavit Joſephus faber, atque de ea ſuſcepit quatuor filios, treſque filias: quo ex numero unus fuit Jacobus, qui cognominatus eſt frater Domini, primus Hieroſolymorum Epiſcopus. Nomen autem mulieris Joſephi, Salome, non quidem illa obſtetrix, ſed alia. Poſt hujus mortem Joſephus fit ſponſus Deiparæ Mariæ, quæ ex materno genere originem ducebat à Matthane ſacerdote; ſicut Joſephus à Salomone filio Davidis deſcendebat, quemadmodum ait Evangelium ſecundum Lucam, in Genealogia Domini. Nam iſte Matthan ex uxore ſua Maria tres filias protulit; quarum nomina ſunt, Maria, * Sobbi, Anna. Maria ergo gignit Salomen obſtetricem: Sobbi verò parit Eliſabetham matrem Johannis Baptiſtæ: Anna autem enititur ſanctiſſimam Dei genitricem Mariam in Bethlehem; Mariâ videlicet appellatâ de nomine aviæ & materteræ. Ita*

Vide Hippolytum Thebanum in Chronico, & Nicephorum Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 3. Confer.

Cap. 3.

* Deeſt in 2375.

* Apud Nicephorum Σοβή. In Andrea Cretenſi minùs bene Σοβέ. Hippolytus

69. Μάρθα καὶ Μαρία] Diſtinguunt quoque Mariam ſororem Marthæ & Lazari à Maria Magdalena, ex qua Dominus ſeptem Dæmonia ejecit, Johannes Theſſalonicenſis ſub finem Orationis de Dominica reſurrectione, & Theophylactus ad Joh. XIX. 25. necnon Nicephorus in his verſibus:

Αἱ μυροφόροι καὶ μαθήτριαι λόγου
[illegible] ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία,
[illegible] Ἰωάννα [illegible] καὶ Σαλώμη,
[illegible] (l. [illegible])
Μάρθα, Μαρία [illegible] τοῦ Λαζάρου,
καὶ Σωσάννα [illegible]
[illegible]

Unicam mulierem arbitrantur Apollinarius citatus in Catena in Johannem, ad cap. 12. verſ. 3. Gregorius Papa Homiliâ 33. in Evangelia, Beda multis in locis, & Auctor Homiliæ de Maria Magdalena Origeni ſine cauſſa adſcriptæ. Utrique probabiliter. Sed quinam verè, nunc inquo. Quæ enim ab Evangeliſtis referuntur, duas inſinuant. Poſſunt tamen de una explicari; ex qua duæ factæ fuerint: ſicut ex una Magdalena duas fecerunt, & ex una muliere quæ Dominum unxit, multas. Quo de ultimo apponam è MS. Codice non ita pridem Mazarinianæ, nunc Regiæ Bibliothecæ, teſtimonium inſigne Severi; quia Latinè tantùm, ac imperfectè, atque ſub ementito nomine Servii exſtat in Catena Lucæ, ad cap. 7.

Severi.

Σεβήρου.

Cùm quatuor Evangeliſtæ à muliere Dominum unguento perunctum fuiſſe ſcripſerint, quærendum utrùm una fuerit, an duæ. Ego quidem intentè reſpiciens ad exactam Evangelicarum Scripturarum, tres colligo fuiſſe mulieres, ex perſonarum qualitate, ex ipſo modo agendi, ex differentia temporum. Johannes ſiquidem de Maria ſorore Lazari narrat, quòd ſex diebus ante Paſcha in domo propriâ Jeſu pedes unxerit. At Matthæus, poſtquam Dominus dixit, Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, ſubdit quòd in Bethania in domo Simonis leproſi, aliter fuderit unguentum ſuper caput Domini, non autem pedes unxerit, ut Maria. Mat-

Ἐπεὶ οἱ τέσσαρες [illegible] ἡ Μαρία.

Joh. 12. 3.

Mat. 26. 2.

[illegible]

Salome, & aliæ quædam. Sanè ſi conveniens fuiſſet mulieribus, docere; ipſe primus eas juſſiſſet
1 Cor. 11. 3. nobiſcum, populum inſtruere. Si enim vir caput mulieris cenſetur, æquum non eſt capiti præeſſe
I. Polycarpum, cap. 4. Pſeudo-Ignat. ad Tarſ. 9. I. Ignat. interpol. ad Philad. 4. reliquum corpus. Sciat ergo vidua ſe Dei altare eſſe, & domi ſuæ ſedeat; nec ullo prætextu in domos fidelium aliquid acceptura ingrediatur; numquam enim altare Dei circumambulat, ſed uno in loco figitur. Itaque & virgo & vidua ne circumcurſent, aut per alienas domos vagentur:
Prov. 7. 11. quia vagæ, & impudentes, & tales, pedes in uno loco non continent, eo quòd non viduæ, ſed viduli ſunt, ad accipiendum faciles, vaniloquæ, maledicæ, rixarum conſultrices, impudentes, inverecundæ; quæ cùm tales ſint, indignas ſe exhibent vocatore ſuo. Non enim ad communem congregationis ſtationem in Dominicâ conveniunt, ut ii qui vigilantes ſunt; ſed aut dormitant, aut garriunt, aut lenocinantur, aut petunt, aut alios in captivitatem agunt, & ad Diabolum adducunt, non ſinentes in Domino eſſe attentos, immò efficientes ut tales exeant quales intrârunt, nempe vacui, eò quòd non audierint illos qui vel docent, vel legunt verbum Domini. Nam de hujuſmodi
Iſ. 6. 9. Eſaïas Propheta dicit; *Audita audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non ſcietis: incraſſatum eſt enim cor populi hujus.*

ζάρου, Σαλώμη, [70] καὶ ἕτεραί τινες. εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον γυναιξὶ διδάσκειν, αὐτὸς ἂν ἐκέλευσε πρῶτος καὶ ταύτας σὺν ἡμῖν κατηχεῖν τὸν λαόν. εἰ γὰρ κεφαλὴ γυναικὸς ὁ ἀνήρ, οὐκ ἔστι δίκαιον τὸ λοιπὸν σῶμα τῆς κεφαλῆς ἐξάρχειν. γνωριζέτω οὖν ἡ χήρα, ὅτι θυσιαστήριόν ἐστι Θεοῦ, καὶ καθιζέσθω ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς· μὴ μετά τινος προφάσεως ἐν ταῖς τῶν πιστῶν οἰκίαις ἐπὶ τῷ λαμβάνειν εἰσπορευομένη· οὐδὲ γάρ ποτε τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ περιτρέχει. ἀλλ' ἐν ἑνὶ τόπῳ ἵδρυται· ὑπαρχέτω οὖν καὶ ἡ παρθένος καὶ ἡ χήρα μὴ περιτρέχουσα, ἢ ῥεμβομένη κατὰ τὰς τῶν ἀλλοτρίων οἰκίας· ὅτι ῥεμβοὶ καὶ ἀναιδεῖς, καὶ αἱ τοιαῦται, οὐχ ἡσυχάζουσι τοὺς πόδας ἐν ἑνὶ τόπῳ, διὰ τὸ μὴ χήρας, ἀλλὰ πήρας αὐτὰς ὑπάρχειν, ἑτοίμους εἰς τὸ λαμβάνειν, φλυάρους, καταλάλους, μαχοσυμβούλους, ἀναιδεῖς, ἀναισχύντους· αἵτινες τοιαῦται ὑπάρχουσαι, οὐκ ἄξιαι τοῦ καλέσαντος τυγχάνουσιν. οὐ γὰρ ἐπὶ τὸ κοινὸν τῆς συναγωγῆς ἀνάπαυμα ἐν τῇ κυριακῇ καταντῶσιν, ὡς οἱ ἐγρηγορότες· ἀλλ' ἢ νυστάζουσιν, ἢ φλυαροῦσιν, ἢ μαστροπεύουσιν, ἢ αἰτοῦσιν, ἢ ἑτέρους αἰχμαλωτίζουσιν, προσάγοντες τῷ πονηρῷ, οὐκ ἐῶντες αὐτοὺς νήφειν ἐν κυρίῳ, ἀλλὰ παρασκευάζοντες τοιούτους αὐτοὺς ἐξιέναι οἷοι καὶ εἰσῆλθον, διάκενοι, διὰ τὸ μὴ ἀκούειν τῶν διδασκόντων ἢ τῶν ἀναγινωσκόντων τὸν τοῦ κυρίου λόγον. περὶ γὰρ τῶν τοιούτων καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης λέγει· Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου.

CAPUT VII.

Quales ſunt falſæ viduæ.

AD eumdem ergo modum, hujuſmodi viduæ obturatas habent aures cordis; ne intus in tectis ſuis ſedentes, Dominum alloquantur; ſed circumcurſantes, quæſtus gratiâ, nugas agendo, perficiant Adverſarii deſideria. Hæ igitur viduæ, cum Chriſti altari non poſſunt comparari. Sunt enim nonnullæ viduæ, quæ in lucro omne ſtudium ſuum ponunt; & quia impudenter petunt, ac inſatiabiliter accipiunt, jam multos ad largiendum ſegniores reddiderunt: cúmque oporteret, ut per animi moderationem contentæ eſſent Eccleſiaſticis ſubſidiis, contrà circumcurrentes concutiunt vicinorum ac divitum domos, affatim pecuniarum ſibi congerendo, necnon acerbo fœnore mutuum dant, ſoliuſque Mammonæ curam habent; quarum Deus eſt crumena; quæ cibum ac potum omni virtuti
Iſ. 22. 13. anteponunt, aientes; *Edamus, & bibamus; cras enim moriemur*; atque iſtas res tamquam ſtabiles putaverunt, & non tamquam fugaces. Nam in conquirendis nummis exercitata, pro Deo colit Mammonam, hoc eſt, ſervit lucro; at apud Deum gratioſa eſſe non poteſt, nec religioni illius obtemperare, cùm aſſiduè Numen adire ſupplex nequeat, quandoquidem mentem & voluntatem pa-
Mat. 6. 21. randis opibus intentam habeat: quoniam ubi theſaurus, ibi & cor illius: ſiquidem mente volutat, quò accedet capturæ gratiâ; aut quòd illa quæ-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Οἷαί εἰσιν αἱ ψευδόχηραι.

ΤΟν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ τῶν τοιούτων χηρῶν ἀπεκλείσθη τὰ ὦτα τῆς καρδίας, εἰς τὸ μὴ καθεζομένας ἔνδον ἐν ταῖς στέγαις αὐτῶν, προσλαλεῖν τῷ κυρίῳ, ἀλλὰ περιτρεχούσας, ἐν ἐπινοίᾳ πορισμοῦ, διὰ τῆς * φλυαρίας, τὰ τοῦ ἀντικειμένου ἐπιθυμήματα πράσσειν. * al. φλυα: αἱ τοιαῦται οὖν χῆραι οὐ προσεοίκασι τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ. εἰσὶ γὰρ ἔνιαι χῆραι ἐργασίαν ἡγούμεναι τὸ πρᾶγμα· καὶ ἐξ ὧν ἀναισχύντως αἰτοῦσι καὶ ἀπλήστως λαμβάνουσιν, ἤδη καὶ ὀκνηροτέρους τοὺς πολλοὺς πρὸς τὸ διδόναι κατέστησαν· δέον γὰρ αὐτὰς ἀρκεῖσθαι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διὰ μετριότητα γνώμης, ἐκ τῶν ἐναντίων, ἐμπεριτρέχουσαι τοὺς τῶν * πλησίον οἴκους διασείουσι, ἀθρόως * f. πλουσίων, ut Interpp. χρημάτων ἑαυταῖς ἐπισωρεύουσαι, καὶ ἐπὶ πικροῦ τόκους δανείζουσι, καὶ μόνου τοῦ μαμμωνᾶ φροντίζουσιν· ὧν ὁ Θεὸς τὸ βαλάντιον· αἱ τὸ φαγεῖν καὶ τὸ πιεῖν προκρίνουσι πάσης ἀρετῆς, λέγουσαι· Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν· αἱ ὡς ἑστῶτα ταῦτα ἐλογίσαντο, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα· ἡ γὰρ ἠσκηκυῖα περὶ τὸ χρηματολογεῖν, ἀντὶ τοῦ Θεοῦ λατρεύει τῷ μαμμωνᾷ, τουτέστι δουλεύει τῷ κέρδει· τῷ δὲ Θεῷ εὐάρεστος εἶναι οὐ δύναται, οὐδὲ ταῖς λατρείαις αὐτοῦ ὑπήκοος, συνεχῶς οὐ δυναμένη ἐντυγχάνειν αὐτῷ, ἐπὶ τὸ ἀργυρολογεῖν τὸν νοῦν καὶ τὴν διάθεσιν ἔχουσα· ἐκεῖ γὰρ ὅπου ὁ θησαυρὸς, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτῆς· ἐν νῷ γὰρ διαλαμβάνει, ποῦ πορευθῇ λήμματος χάριν, ἢ ὅτι ἡ δεῖνα ἡ φίλη αὐτῆς

Marc. 14. 3. τῆς Μαρίας ἡ σύμφωνος ἀπάντων τῷ Ματθαίῳ γεγονέναι
Luc. 7. 37. φησι. Λουκᾶς γε μήν. οὐ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους. ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα που τοῦ εὐαγγελίου. ἢ καὶ ἔτι πρὸ τούτου. παρὰ τῷ Φαρισαίῳ τῷ ὑποκρίσει κεκαλυμμένῳ δολερᾷ τοῦ κυρίου, ὃς καὶ τῆς ἀπιστίας ὑπάρχων, καὶ ἄπιστος οὐκ ἀπηλλαγμένος. ἡμεῖς μὲν οὖν. τρεῖς οἶμαι τὰς γυναῖκας νομίζομεν. ὁ δὲ χρυσοῦς τὴν
S. Chryſoſtomus. γλῶτταν καὶ πανεύφημος πατὴρ, ὁ τῆς οἰκουμένης μέγας φωστὴρ καὶ ἑρμηνευτὴς τῶν ἀπόρων. δύο ταύτας τὰς γυναῖκας εἶναί φησι. μίαν μὲν τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ. ἑτέραν δὲ τὴν παρὰ τοῖς τρισίν· ᾧ καὶ μᾶλλον πιστέον, &c.

cus autem conſonans cum Matthæo eodem modo omnia contigiſſe dicit. Lucas verò, non circa tempus paſſionis, ſed circa media tempora Evangelii, vel etiam ante, refert, A Phariſæo quodam fuiſſe invitatum Dominum ad convivium, eoque qui ab hypocriſi fraudulentâ, & ab incredulitate liber non erat. Nos igitur tres mulieres eſſe cenſemus. Ille verò aureæ linguæ & maximè prædicandus Pater, Orbis magnus ſplendor, ac explanator difficultatum, binas aſſerit has mulieres fuiſſe: unam quidem cujus a Johanne, alteram verò cujus mentio fit a tribus: cui & magis credendum. COT.

70. Καὶ ἕτεραί τινες.] Inter quas Maria mater Rufi, ſi audimus S. Epiphanium Panarii Hæreſi 78. cap. 13. & Hæreſi 79. cap. 7. ex lapſu memoriæ, ex Apocrypho, aut aliunde loquentem. Ibid.

71. Οἱ

τῆς ἐπιλέλησται, καὶ λόγοις τισὶ ταύτῃ προσομιλεῖν ὀφείλει. ἡ δὲ τοιαῦτα λογιζομένη, οὐκέτι τῇ προσευχῇ προσέξῃ, ἀλλὰ τῇ ἐμπιπτούσῃ ἐννοίᾳ· διὸ κἄν ποτε θελήσῃ προσεύξασθαι ὑπέρ τινος, οὐκ εἰσακουσθήσεται· ὅτι γὰρ ἐξ ὅλης καρδίας προσφέρει τὴν δέησιν Κυρίῳ, ἀλλὰ μεμερισμένῃ διανοίᾳ. ἡ δὲ Θεῷ βουλομένη προσανέχειν, καθημένη ἔνδον, φρονεῖ τὰ τοῦ Κυρίου, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀκαταπαύστῳ στόματι δέησιν προσφέρουσα εἰλικρινῆ. ὥσπερ οὖν καὶ ἡ σοφωτάτη Ἰουδὴθ, μαρτυρουμένη ἐπὶ σωφροσύνῃ, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ· οὕτως οὖν καὶ ἡ ὁμοία αὐτῇ χήρα ἔντευξιν ἀκατάπαυστον ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας προσοίσει Θεῷ, καὶ εἰσακούσεται αὐτῆς, διὰ τὸ τὴν διάνοιαν αὐτῆς πρὸς μόνῳ τούτῳ ἠρτῆσθαι, καὶ μήτε πρὸς ἀπληστίαν, μήτε πρὸς ἐπιθυμίαν πολυδάπανον ἐκκεῖσθαι· ὅτι ὀφθαλμὸς αὐτῆς ἁγνὸς, καὶ ἡ ἀκοὴ καθαρὰ, καὶ αἱ χεῖρες ἀμόλυντοι, καὶ οἱ πόδες ἥσυχοι, καὶ τὸ στόμα οὔτε πρὸς λαιμαργίαν, οὔτε πρὸς φλυαρίαν ἕτοιμον, ἀλλὰ λαλοῦν μὲν τὰ δέοντα, μεταλαμβάνον δὲ ὧν προσῆκε διὰ μόνην τὴν σύστασιν. οὕτω σεμνὴ καὶ ἀτάραχος ὑπάρχουσα, εὐάρεστος ἔσται τῷ Θεῷ· καὶ ἅμα τῷ αἰτήσασθαι αὐτήν τι, προφθάσει αὐτὴν ἡ δόσις· Ἔτι γάρ σου, φησὶ, λαλοῦντος ἐρῶ, ἰδοὺ πάρειμι. Τοιαύτη δὲ ἔστω, ὑπαρχέτω ἀφιλάργυρος, ἄτυφος, μὴ αἰσχροκερδὴς, μὴ ἄπληστος, μὴ λίχνος· ἀλλ' ἐγκρατὴς, πρᾳεῖα, ἀτάραχος, εὐλαβὴς, αἰδήμων, καθημένη ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς, ψάλλουσα, προσευχομένη, ἀναγινώσκουσα, ἀγρυπνοῦσα, νηστεύουσα, Θεῷ πάντοτε προσομιλοῦσα ᾠδαῖς καὶ ὕμνοις. ἔριά τε ἐκλαμβάνουσα, ἑτέροις μᾶλλον ἐπιχορηγείτω, ἤπερ αὐτή τινος δείσθω· μεμνημένη τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μεμαρτυρημένης ὑπὸ τοῦ Κυρίου χήρας, ἥτις ἐλθοῦσα ἐν τῷ ἱερῷ, ἔβαλεν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τὰ δύο λεπτὰ, ὅπερ ἐστὶ κοδράντης· καὶ θεασάμενος αὐτὴν ὁ καρδιογνώστης Χριστὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ διδάσκαλος, εἶπεν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι αὕτη ἡ χήρα πλεῖον πάντων ἔβαλεν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· ὅτι οἱ πάντες ἐκ τοῦ περισσεύματος αὐτῶν ἔβαλον, αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ὅλον αὐτῆς τὸν βίον ὃν εἶχε. Σεμνὰς οὖν δεῖ εἶναι τὰς χήρας, πειθομένας τοῖς ἐπισκόποις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις, ἔτι μὴν καὶ ταῖς διακόνοις, εὐλαβουμένας, ἐντρεπομένας, φοβουμένας, μὴ κατεξουσιαζούσας, μήτε παρὰ τὴν διαταγήν τι ποιεῖν θελούσας δίχα γνώμης τοῦ διακόνου· οἷον τὸ πρός τινα ἀπελθούσας ἐπὶ τὸ φαγεῖν παρ' αὐτῷ καὶ πιεῖν, ἢ λαβεῖν τι παρά τινος. εἰ δὲ μὴ κελευσθεῖσα ποιήσῃ ἕν τι τούτων, ἐπιτιμάσθω νηστείᾳ, ἢ ἀφοριζέσθω, ὡς προπετής.

piam, amica, oblita eſt ejus, & quo illam aliam ſermone compellare debeat. Cæterùm quæ talia reputat, non ampliùs orationi vacabit, ſed inſtanti cogitationi. Quapropter ſi fortè pro aliquo precari velit, non exaudietur: non enim ex toto corde, ſed mente diſtracta, Domino offert precationem. Quæ autem Deo animum intendere deſiderat, intra privatos parietes ſedens, cogitat quæ ad Dominum pertinent, per noctem ac diem ore numquam ceſſante precem ſinceram Deo deferens. Quemadmodum ergo ſapientiſſima Juditha, pudicitiæ teſtimonio celebris, nocte & die Deum pro Iſraële deprecabatur; ita quoque illi par vidua, indeſinenter pro Eccleſia Deo ſupplicabit; qui exaudiet eam, quoniam in hoc ſolum mente alligata eſt, & neque ad inſatiatam aviditatem, neque ad ſumptuoſam cupiditatem incumbit; atque oculus ejus eſt caſtus, auris munda, manus impollutæ, pedes quieti, os denique neque ad ingluviem, neque ad ineptias promptum; ſed loquens quidem quæ condecent, ea verò dumtaxat ſumens quæ ſuſtenendæ vitæ conveniunt. Quæ ſic fuerit proba, gravis ac ſedata, Deo complacebit; ſimulque ac aliquid poſtulaverit, præveniet eam largitio: *Adhuc* enim, inquit, *loquente te, dicam; Ecce adſum.* Eadem igitur, ſit divitiarum contemptrix, faſtu carens, non turpi lucro dedita, non inexplebilis, non vorax; immò temperans, manſueta, tranquilla, religioſa, verecunda, ſedens domi ſuæ, pſallens, orans, legens, vigilans, jejunans, cum Deo ſemper colloquens canticis & hymnis. Lanam faciendo, aliis potiùs ſuppeditet, quàm ipſa aliquo indigeat; memor viduæ à Domino in Evangelio comprobatæ, quæ veniens ad templum, in Gazophylacium miſit duo æra minuta, quod eſt quadrans; at eam intuitus cordis cognitor Chriſtus Dominus noſter ac Magiſter, ait; *Amen dico vobis, quoniam hæc vidua plus omnibus miſit in Gazophylacium: quia omnes, ex abundantiâ ſuâ miſerunt; hæc autem, de penuria, omnem victum ſuum quem habuit.* Itaque oportet viduas honeſtè ætatem agere, obedientes Epiſcopis, Presbyteris, & Diaconis, inſuperque & Diaconiſſis; reverentes, pudibundas, metuentes, non liberiùs vivere ac in ſua eſſe poteſtate nitentes, neque citra præſcriptum volentes quidquam facere ſine Diaconi voluntate; exempli cauſſa, ſi pergendum ſit ad aliquem, ut cum eo manducent ac bibant, vel aliquid ab aliquo accipiant. Sin verò injuſſa, horum quidquam perpetrârit, jejunio puniatur aut ſegregetur, tamquam proterva & inconſiderans.

Judith 9. & 10. I. Ignat. interpol. ad Philad. 4.

Iſ. 58. 9.

I. Ignat. interpol. ad Philad. 4.

Marc. 12. 43. Luc. 21. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η'.

Ὅτι οὐ χρὴ παρὰ ἀναξίων λαμβάνειν τὴν χήραν, ἢ τὸν ἐπίσκοπον, ἢ ἄλλον πιστόν.

Τί γὰρ ἐπίσταται, ὁποία τίς ἐστι, παρ' ἧς λαμβάνει. ἢ ἐκ ποταπῆς διακονίας παρεμβάλλει τὴν τροφὴν, πότερον ἐξ ἁρπαγῆς, ἢ ἑτέρας τινὸς οὐ καλῆς ἀγωγῆς; οὐκ ἐπισταμένη ἡ χήρα ὅτι ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου τούτων δώσει λόγον Θεῷ, δεχομένη ἀναξίως Θεοῦ· οὔτε γὰρ οἱ ἱερεῖς τοιαύτης ἑκουσίως δέξονταί τινος, οἷον ἅρπαγος, ἢ πόρνης. γέγραπται γάρ· Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοῦ πλησίον· καί· Οὐ προσοίσεις μίσθωμα πόρνης Κυρίῳ τῷ Θεῷ. [71] Οὐ δεῖ οὖν δέχεσθαι παρὰ τῶν τοιούτων, ὅτι μὲν παρὰ ἀφο-

CAPUT VIII.

Quòd non oportet, ut ab indignis accipiat vidua, vel Epiſcopus, vel alius fidelis.

Unde enim vidua novit, qualis ſit ea mulier à qua accipit, aut ex quonam miniſterio alimentum apponit; utrum ex rapina, aut ex alia quapiam arte illicita? Neſcit vidua reddituram ſe Deo rationem de ſingulis hiſce rebus, quando accipiet indignè Deo. Neque enim ſacerdotes unquam admittent ſpontanea hujuſmodi mulieris dona; veluti furis aut meretricis. Scriptum eſt enim; *Non concupiſces res proximi:* &; *Non offeres mercedem meretricis Domino Deo.* A talibus igitur capiendum non

eſt,

Ex. 20. 17. Deut. 23. 18.

71. Οὐ δεῖ οὖν δέχεσθαι παρὰ τῶν τοιούτων, ὅτι μὲν παρὰ ἀφορισμένων.] Pluribus teſtimoniis, quæ apud alios congeſta reperies, aut tute congeres facilè, unum adjicio nondum viſum, ex illis MSS., quorum memini antea. Eſt autem Canon 34 Nicephori Conſtantinopolitani, Confeſſoris dicti, & Patrum cum illo congregatorum. [illegible]

eſt, neque etiam ab excommunicatis. Parent autem ſe viduæ ad obediendum mandatis ſibi per ſuperiores, atque juxta præſcriptum Epiſcopi faciant,
Laudat. Anaſtaſius, Quæſt. 12. tamquam Deo auſcultantes. Certè cùm quis non recuſat munus viri infamis, aut ab Eccleſia ejecti ac pro eo orat, qui & in peccatis geſtit perſeverare, nec vult ad pœnitentiam umquam reverti; tunc cum illo in oratione communicat, & Chriſtum iniquorum depulſorem contriſtat, homineſque eos per indignam quam faciunt donationem ædificat & in delicto ſtabilit, ſéque cum illis inquinat, non ſinens ad pœnitentiam venire ipſos, ut defleant, & Deum precentur.

ἐστερημένων. γινέσθωσαν δὲ αἱ χῆραι ἕτοιμοι πρὸς ὑπακοὴν τῶν ἐντελλομένων αὐταῖς ὑπὸ τῶν κρειττόνων, καὶ κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἐπισκόπου ποιείτωσαν, ὡς Θεῷ ὑπακούουσαι· ὁ γὰρ ἀπό τινος ἐπιῤῥήτου, ἢ ἀποσυναγώγου δεχόμενος, καὶ ὑπὲρ τούτου προσευχόμενος, ἐμμένοντι τοῖς κακοῖς προαιρουμένου, καὶ μὴ θέλοντος μεταμεληθῆναί ποτε, κοινωνεῖ τούτῳ τῇ προσευχῇ καὶ λυπεῖ Χριστὸν τὸν τοὺς ἀδίκους ἀποστρεφόμενον, καὶ οἰκοδομεῖ αὐτοὺς διὰ τὴν ἀναξίαν δόσιν, καὶ συμμολύνεται αὐτοῖς, μὴ ἀφιεὶς αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν ἐλθεῖν, ὥστε κλαῦσαι, καὶ δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ.

CAPUT IX.

Quòd non oportet, ut mulieres baptizent: id enim impium, & a Chriſti doctrina alienum.

AN autem baptizare ad mulieres pertineat; notum vobis facimus, non mediocri in periculo verſari eas quæ hoc præſumunt. Quare non tale conſilium damus: periculoſa quippe res eſt, immò verò
1 Cor. 11. 3. illicita & impia. Nam ſi vir eſt caput mulieris, & is eligitur ad ſacerdotium; juſtitiæ repugnat ut creationis regulæ præſcribatur, & relicto principatu, ad extremum corpus veniatur. Mulier enim corpus viri eſt, ex coſta ejus ortum ducens, eique ſubjectum, ſcilicet à quo ad liberorum procreationem ſectum
Gen. 3. 16. Cap. 6. fuit: *Ipſe*, inquit, *tui dominabitur*: at vir principatum mulieris tenet, ut pote illius caput. Quòd ſi in præcedentibus, non permiſimus feminis docere, quo pacto quiſpiam præter naturam eis fungi ſacerdotio

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὅτι οὐ χρὴ γυναῖκας βαπτίζειν· ἀσεβὲς γάρ, καὶ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας ἀλλότριον.

ΠΕρὶ δὲ τοῦ γυναῖκας βαπτίζειν, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι κίνδυνος οὐ μικρὸς ταῖς τοῦτο ἐπιχειρούσαις. διὸ οὐ συμβουλεύομεν· ἐπισφαλὲς γάρ, μᾶλλον δὲ παράνομον καὶ ἀσεβές. εἰ γὰρ κεφαλὴ γυναικὸς ὁ ἀνήρ, οὗτος δὲ προχειρίζεται εἰς ἱερωσύνην, οὐ δίκαιον, ἀθετοῦσαν τὴν δημιουργίαν, καταλιπόντα τὴν ἀρχήν, ἐπὶ τὸ ἔσχατον ἐλθεῖν σῶμα. γυνὴ γὰρ σῶμα ἀνδρός, ἐκ πλευρᾶς ὄν, καὶ ὑποκείμενον ἐκείνῳ, ἐξ ὅπερ καὶ διῃρέθη εἰς παίδων γένεσιν· Αὐτὸς γάρ σου, φησί, κυριεύσει· ἀρχὴ γὰρ γυναικὸς ὁ ἀνήρ, ἐπειδὴ καὶ κεφαλή. εἰ δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσι διδάσκειν αὐταῖς οὐκ ἐπετρέψαμεν, πῶς ἱερατεῦσαι ταύταις παρὰ φύσιν τις συγχωρήσει; τοῦτο γὰρ

ἐφόδιον τῇ ἐκκλησίᾳ. ἐν ταῖς θείαις διαταγαῖς διὰ τῶν ἔργων καταφρονῶν αὐτῶν. Hoc eſt, *Si quis concubinam habens, non vult aut illam relinquere, aut retinendo accipere benedictionem ſacramentalem; non oportet recipere quæ ab illo Eccleſiæ offeruntur, cujus divinas leges factis ſuis contemnit & contumelià afficit.* COT.

72. Γυναῖκας.] Baptizare ſacerdotale eſſe officium dicitur etiam infrà capite 15. lib. 6. & Canone Apoſtolico 47. conſtatque multis auctoritatibus, præcipuè Tertulliani de Baptiſmo cap. 17. Cypriani Epiſt. 69. 70. Concilii Carthaginenſis Cyprianici num. 17. 18. 79. Athanaſii Epiſtolâ ad Dracontium p. 955. Hilarii in Pſalm. LXVII. 32. Baſilii Canone 1. Epiphanii Hæreſ. 7. cap. 3. 4. Hæreſ. 79. cap. 3. 7. (Cujus & legenda Vita cap. 6 & 11.) Johannis Moſchi cap. 176. & Auguſtini lib. 2. adverſus Epiſtolam Parmeniani cap. 13. Hanc ob rem Diaconis, utpote non ſacerdotibus, ſed ſacerdotum miniſtris, ne Baptiſmum conferant interdicunt apertè Conſtitutiones hujus libri cap. ult. & lib. 8. cap. 28. & 46. Eaque interdictio comprobatur à Maximo ad caput 3. Cœleſtis Hierarchiæ, & à Balſamone ad 49. Canonem Apoſtolorum; nec non confirmatur Canone 7. eorum qui dicuntur, Synodi Romanorum ad Gallos Epiſcopos; de quibus Canonibus conjecturæ Clariſſimi Sirmondi, videri Innocentii Papæ, corruet, ſi conferantur primus & ſecundus cum cap. 12. & 13. Epiſtolæ ſecundæ illius Pontificis. Integrum illum Canonem 7. apponam, quemadmodum meo judicio debet conſtitui:

Quòd Diaconi extra Paſcha tempus non baptizent. Non ergo nunc de Baptiſmi ratione, ſed de tradentium perſona reſcribo. Paſchæ tempore Presbyter & Diaconus per Parochias dare remiſſionem peccatorum, & miniſterium implere conſueverunt, etiam præſente Epiſcopo: in fontem quoque ipſi deſcendunt, illis in officio ſunt: ſed illius (al. *Epiſcopi*) *nomini facti ſumma conceditur. Reliquis verò temporibus, ubi ægritudinis neceſſitas conſequi unumquemque compellit, ſpecialiter Presbytero licentia eſt per ſalutaris aquæ gratiam dare indulgentiam peccatorum, quoniam & munus ipſi licet cauſſa mundationis offerre: Diaconis vero nulla licentia invenitur eſſe conceſſa, ſed quòd ſemel fortè contigit uſurpare, per neceſſitatem dicuntur excuſati, nec poſteo in ſecuritate commiſſum.* Non ita commodè cum Canone præcedente jungantur iſta, *Non ergo nunc de Baptiſmi ratione, ſed de tradentium perſona reſcribo.* Alii tamen Diaconis baptizandi jus concedunt, aut abſolutè, aut in neceſſitate ſolummodo, ac extra ordinem. Abſolutè, Tertullianus in loco citato, Cyrillus Hieroſolymitanus circa finem Catecheſeos 17. Hieronymus Contra Luciferianus cap. 4. & Patres Synodi Illiberitanæ Can. 77. idque colligitur etiam ex Canone 12. Concilii Aurelianenſis 1. In neceſſitate, ac extra ordinem, Gelaſius Epiſt. 9. Concilium Eboracenſe anni 1194. cap. 4. Concilium Londonienſe anni 1200. cap. 3. Nicephorus Confeſſor Juris Græco Romani p. 196. & Theodoritus ac Procopius ad II. Paral. XXIX. Quibus addere potes Hilarium ſuprà citatum, & locum Conſtitutionis in fine cap. 46. lib. ult. Sequuntur Diaconos, inferiores Clerici. De illis Noſter cap. 11. item Pſeudo-Ambroſius. Sed notabilia ſunt præ cæteris verba Scriptoris Anonymi de non denuo baptizandis qui ſemel in nomine Chriſti tincti fuerint, in Obſervationibus Nicolai Rigaltii ad S. Cyprianum pag. 134. *Et ideo cum ſalus noſtra in Baptiſmate ſpiritûs, quod plerumque cum Baptiſmate aquæ conjunctum eſt, ſit conſtituta; ſi quidem per nos Baptiſma tradetur, integrè & ſollemniter & per omnia quæ ſcripta ſunt adſignetur, atque ſine ulla ullius rei ſeparatione tradatur: aut ſi a minore Clero per neceſſitatem traditum fuerit, eventum exſpectemus, ut aut ſuppleatur à nobis, aut à Domino ſupplendum reſervetur.* Jam vero circa Laicos eamdem diverſitatem reperire eſt. Baptizabant initio cuncti Chriſtiani, ſi fides falſo Ambroſio. In neceſſitate, atque extra ordinem, licitè hoc fieri à Laicis, opinio communis eſt Veterum ac Recentiorum. Conſule finem cap. 46. lib. 8 præſentis Operis. *χρὴ τὰ ἀβάπτιστα νήπια, ἐὰν εὑρεθῇ τις εἰς τόπον ὅπου οὐκ ἔστιν ἱερεύς, βαπτίζεσθαι. εἰ βαπτίσει δὲ καὶ ὁ ἴδιος πατήρ, ἢ οἱονδήποτε ἄνθρωπος, μόνον ἵνα ᾖ Χριστιανός, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία.* J. Harmenop. Epit. ſect. 5. tit. 1. *Infantes non baptizatos, oportet, ſi quo loco reperiatur quis, ubi non ſit ſacerdus, baptizari. Quod ſi vel pater, aut quilibet alius, modò ſit Chriſtianus, baptizet, peccatum non committit.* Canon eſt Nicephori Confeſſoris, 16 in Jure Græco-Romano: at 51. apud Glycam Annalium Parte 3. p. 244. ἀλλά, inquit, καὶ ὁ πατριάρχης ἁγιώτατος ἁγιωτάτων τῶν ἐν πατριάρχαις Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπων Νικηφόρου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων πατέρων, ταῦτα διαγορεύουσι· Τὰ ἀβάπτιστα νήπια, μὴ ὄντος ἱερέως, καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν βαπτίζει καὶ ὁ τυχὼν, μόνον ἵνα ᾖ (al. ἐὰν) ὀρθόδοξος. *Canon autem quinquageſimus primus ſanctiſſimi Patriarchæ Conſtantinopolitani Nicephori, & aliorum ſanctorum Patrum qui præſentes ipſi adfuerunt, hæc decernit: Infantes nondum baptizatos, ſi ſacerdos nullus adſit, & pater baptizare poteſt, & quivis alius, modò ſit Orthodoxus.* Scilicet iſtius Concilii non pauca decreta perierunt, præter 17. edita, & 28. inedita quæ leguntur poſt Matthæum Blaſtarem in MSS. Regiis, atque in Joliano; corrupteiſque jacet eorumetus in Protheoria Harmenopuli ad Epit. Canon. ubi Nicephoro tribuuntur centum Canones decem. Nam Epitomes ejuſdem Sect. IV. tit. 2 laudatur Canon 14. qui apud Blaſtarem eſt 15. eique ſubjunguntur 13. & 16. hic conſtet. Baptiſma verò per Laicos ordinariè datum, illicitum æſtimant om-

omnes; invalidum, nonnulli, manifeſto errore: ſic Matthæus ille Blaſtares, Canonum Collector nondum typis mandatus, Littera β. cap. 3. & Synodus ab eo ibi memorata: ſic etiam Theodorus Scutariota in Scholio ad Hæreſim 22. lib. 4. Theſauri Nicetæ Choniatæ. Accipe verba Græca Matthæi Monachi cum Latina interpretatione:

Ἔτι περὶ τῶν [illegible] παρὰ [illegible].

Adhuc de iis qui baptizati ſunt à non ſacerdotibus.

[illegible]

Hoc quoque quæſitum fuit, interrogante Manuele Heracleenſi, An recipere oporteat tamquam fidelem, eum quem qui ſacerdos non eſt, & ſacerdotem ſe eſſe ſimulat, baptizavit: id enim tunc temporis in illius Diœceſi accidit. Et decrevit Synodus, hos etiam rebaptizari debere. Quia ſcilicet, inquit, juxta ſacros Apoſtolorum Canones quadrageſimum ſextum & quadrageſimum ſeptimum, ſolis Epiſcopis ac ſacerdotibus licet ſancto Baptiſmate initiare. Oſtenditur autem idem, etiam per Canones vigeſimum ſextum & quadrageſimum ſextum Laodicenæ Synodi: quorum ille quidem præcipit, ut non exorcizent qui ab Epiſcopis non fuerunt promoti & ordinati: hic verò vult, ut qui baptizandi ſunt fidem Epiſcopis aut Presbyteris recitent. Quin etiam prædicti ſextæ Synodi & Concilii Carthaginenſis Canones, eos qui ob negligentiam ſuam ambigunt utrum baptizati fuerint, Baptiſmum recipere jubent. Equidem æquum non eſt, nec tutum, divino fidelium cœtui annumerare eum qui baptizatus fuerit ab homine qui non accepit baptizandi, ac per Baptiſmum remiſſionem peccatorum dandi, poteſtatem, nam Baptiſmus ſordes peccatorum eluit. Etenim non parvum periculum eſt, ne fortè per hujuſmodi dubitationem, ipſe quidem expiatione ſancti Baptiſmatis privatus ſit, nos verò eum haud baptizatum communicemus latenter. Quod ſi quis inſtet ac dicat, Propter precem à Laico factas, atque unctionem ſacri olei, verum exiſtimari debere Baptiſma collatum ab homine experte ſacerdotii; ille etiam dixerit, Ordinatos à non conſecrato, Epiſcopum ſe eſſe mentiente, pro Clericis reputari debere, cum fraus innotuerit: id porrò abſurdum eſt; & contrarium quarto Canoni ſecundæ Synodi, qui de Maximo Cynico conſtituit, Ipſum nec fuiſſe nec eſſe Epiſcopum, ab illo autem ordinatos, nihil magis inde fuiſſe conſecutos, abrogatis videlicet omnibus quæ contra leges ille fecerat. Pugnat pariter cum 18. Canone Sardicenſi, qui à Muſæo & Eutychiano non ſacerdotibus ordinatos, e Clero penitus ejecit, ac ad Laicorum ordinem redegit. Quemadmodum igitur illi Ordinatione carent, ita & iſti pro Baptiſmi expertibus habebuntur. Et ſicut Agarenorum filii, qui ut fœtorem redoleant tinguntur ac baptizantur, Chriſtiani non cenſentur; ita nec qui oleo unguntur à non ſacratis; quoniam talibus conceſſum non eſt quidquam prorſus ſanctificationis impertire. Si quis autem præterea objiciat quod contigit magno Athanaſio adhuc puero, conſideret legem civilem in cujus ſtatuto dicitur, Illud quod contra Canones eſt, non trahi in exemplum: conſideret etiam hoc effatum; Non eſt lex Eccleſiæ, quod raro evenit.

In Annalibus Michaelis Glycæ pag. 243. 244. (Locum Nicephori lib. 3. cap. 37. ut obſcuriorem prætermitto) pro falſa ea opinione profertur primò factum Dionyſii Præſulis, qui baptizatum à Laico baptizavit iterum. Narratio incerta, nec ad rem pertinens, quia Baptiſmus arenâ non aquâ peractus dicitur. Referunt Johannes Moſchus λειμωναρίῳ cap. 176. Coteleriu Edit. Baſil. pag. 206. & Nicephorus ubi mox. Profertur ſecundò auctoritas Canonum Apoſtolicorum, Laicos prohibentium ſacerdotalia munia, etiam ſi neceſſitas ingruat. Cùm in toto hoc Opere ne verbum quidem de neceſſitate: ſolummodo à ſacris functionibus arcetur plebs lib. 2. cap. 27. lib. 3. cap. 10. & lib. ult. cap. 46. Additur in Glyca ex Vita S. Athanaſii; Pueros per Athanaſium puerum baptizatos, ab Alexandro Alexandrino rebaptizatos fuiſſe. Verùm Biographus iſte, cujus locum reperies in fine Tom. 2. S. Athanaſii pag. 27. videtur non intellexiſſe hæc verba antiquioris Biographi apud Photium Cod. 258. τούτους [illegible], [illegible] ἐπιλείπειν: quæ exponi debent de conſignatione & confirmatione, non autem de Baptiſmo: ſicut liquet per Hiſtoricos Eccleſiaſticos Rufinum lib. 1. cap. 14. & Sozomenum lib. 2. cap. 17. qui αὐτολεξεὶ narrant Baptiſmum non fuiſſe iteratum. Hæc quoque reperi in Georgio Hamartolo Chronographo nondum edito, ubi de Baptiſmo arenaceo retulit:

Ubi nunc ſunt, qui aiunt, ut Laici & mulieres baptizent aliquando, in neceſſitate, abſente Sacerdote, quique contendunt, imò potiùs ex multa ignorantia & pervicacia prodigiosè ac impiè affirmant, hoc in Baptiſmum divinum perfectumque hominibus imputari: nec vident ſacram Apoſtolorum Doctrinam atque præceptionem, quæ dicit, Non permittimus, ut Laicus faciat aliquid rerum ſacerdotalium, verbi gratiâ ſacrificium vel Baptiſma, vel impoſitionem manûs, vel benedictionem tum parvam tum magnam. Nec enim quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo. Nam per impoſitionem manuum Epiſcopi, datur hæc dignitas: (auctoritas) qui autem eam non habet ſibi commiſſam, ſed illam ſibi rapuit ac per tyrannidem occupavit, peccatum ſuppliciumque Saulis & Oziæ ſuſtinebit. Non ſolùm hoc, ſed nec reliquos Clericis Baptiſmum conferre volumus; veluti Diaconos, aut Lectores, aut Pſaltas, aut Miniſtros; niſi ſolos Epiſcopos & Presbyteros, miniſtrantibus Diaconis. Qui autem id præſumpſerint, Coritarum pœnas ferent. Rursùs non permittimus Presbyteris ordinare Diaconos, vel Diaconiſſas, vel Lectores, vel Miniſtros, vel Fautores, ſed ſolis Epiſcopis. Hic enim eſt ordo legitimus, Eccleſiaſticus, & Deo placens concentus, atque ſtatus. Fruſtra itaque cavillantur, aut ut veriùs loquar, cum Deo pugnant, qui ſacerdotii Chariſmata ſeu dona, & functiones ſecularibus (viris) utrumque mulieribus tribuunt, ad interitum audientium, & ſidem habentium vaniloquentiæ ac nugis hominum qui nullo penitus modo ſciunt quidnam tandem ſit ſacerdotium, quidve differat Laicus à Sacerdote.

Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ [illegible] [illegible] (al. [illegible]) [illegible] (al. Ὀζίου) [illegible] * [illegible] (al. φλυαρίῃ) [illegible].

Hoc dictum eſt in 3. lib. Apoſtolicarum Conſtitutionum. cap. 10. 11.

* al. ἀλλ' ἢ

Vide præter allata Canonem Illiberitanum 38. & confer cum Anſilio lib. 2. cap. 10. apud Morinum de ſacris Ordinationibus Parte 2. pag. 365. Reſtat de mulieribus baptizantibus. Illarum porrò eadem ratio eſt ac Laicorum. Prohibitionem, etiam contra Hæreticarum mulierum procacitatem, habes in Tertulliano de virginibus velandis cap. 9. de præſcriptione Hæreticorum cap. 41. de Baptiſmo cap. 17. Epiphanio Hæreſi 42. cap. 4. Hæreſi 79. cap. 3 & 7. Chryſoſtomo Homiliâ de Bernice, Proſdoce, & Domnina, Tom. 1. & in Concilio Carthaginenſi 4 Can. 100. Poteſtatem verò in neceſſitate, conſtituit Urbanus Papa 2. Nec ſilentio obtegi debet magnus error Attonis Epiſcopi Vercellenſis Epiſtolâ ad Ambroſium ſacerdotem Mediolanenſem Tom. 8. Spicilegii Acheriani p. 124. ortus ex non intellecto Canone 12. Concilii Carthaginenſis 4 quaſi

concedet ? Nam Deabus feminis ſacerdotiſſas creare, Gentilis impietatis erratum eſt, non autem Chriſti inſtitutum. Quòd ſi oportuiſſet à mulieribus Baptiſmum adminiſtrari, profectò Dominus
Mat. 3. 13. à matre ſua fuiſſet baptizatus, & non à Johanne;
Mat. 28. 19. aut quando nos ad baptizandum miſit, unà quoque miſiſſet & mulieres ad idem miniſterium: jam verò nihil tale uſquam neque injunxit, neque ſcripto tradidit, quippe qui & naturæ ordinem, & rei decentiam probè noſſet, ut & naturæ conditor, & conſtitutionis legiſlator.

τὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀθεότητος τὸ ἀγνόημα, θηλείαις θεαῖς [73] ἱερείας χειροτονεῖν, ἀλλ' οὐ τῆς Χριστοῦ διατάξεως. εἰ δὲ καὶ ἔδει ὑπὸ γυναικῶν βαπτίζεσθαι, πάντως ἂν καὶ ὁ κύριος ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς ἐβαπτίζετο, καὶ οὐχ ὑπὸ Ἰωάννου, ἢ καὶ ἡμᾶς ἀποστέλλων ἐπὶ τὸ βαπτίζειν, συναπέστειλεν ἂν ἡμῖν καὶ γυναῖκας ἐπὶ τοῦτο· νῦν δὲ οὐδαμοῦ, οὔτε προσέταξεν, οὔτε ἐγγράφως παρέδωκεν, εἰδὼς καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς φύσεως, καὶ τὴν εὐπρέπειαν τοῦ πράγματος, ὡς καὶ τῆς φύσεως δημιουργὸς, καὶ τῆς διατάξεως νομοθέτης.

CAPUT X.

Quòd non debeat Laicus opus ſacerdotale facere; Baptiſma, aut ſacrificium, aut manûs impoſitionem, aut benedictionem.

Sed nec Laicis permittimus quamlibet ſacerdotalium functionum uſurpare; ut ſacrificium, vel Baptiſma, vel impoſitionem manûs, vel bene-
Hebr. 5. 4. dictionem tum parvam, tum magnam. *Nec enim quiſquam ſibi ſumit honorem, ſed qui vocatur à Deo.* Nam per impoſitionem manuum Epiſcopi, datur hæc dignitas: qui autem eam non habet ſibi com-
2. Paral. 26. miſſam, ſed ſibi illam rapuit, Oziæ ſupplicium ſuſtinebit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ι.

Ὅτι οὐ χρὴ λαϊκὸν ποιεῖν ἱερατικὸν ἔργον, βάπτισμα, ἢ θυσίαν, ἢ χειροθεσίαν, ἢ εὐλογίαν.

Ἀλλ' οὔτε λαϊκοῖς ἐπιτρέπομεν ποιεῖν τι τῶν ἱερατικῶν ἔργων· οἷον θυσίαν, ἢ βάπτισμα, ἢ χειροθεσίαν, ἢ [74] εὐλογίαν μικρὰν ἢ μεγάλην. Οὐχ ἑαυτῷ γάρ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Διὰ γὰρ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου δίδοται ἡ τοιαύτη ἀξία· ὁ δὲ μὴ ἐγχειρισθεὶς ταύτην, ἀλλ' ἁρπάσας αὐτὴν ἑαυτῷ, τὴν τιμωρίαν τοῦ Ὀζία ὑποστήσεται.

CAPUT XI.

Quòd præterquàm Epiſcopo, vel Presbytero, nulli cæterorum Clericorum liceat quæ ſunt Sacerdotum exercere: & quòd ordinare, ſoli Epiſcopo conveniat, nulli verò alii.

Sed neque reliquos Clericos Baptiſmum conferre volumus; veluti Lectores, aut Pſaltas, aut Janitores, aut Miniſtros; niſi ſolos Epiſcopos & Presbyteros, miniſtrantibus Diaconis. Qui au-
Num. 16. tem id præſumpſerint, Coritarum pœnas ferent. Non etiam poteſtatem damus Presbyteris, ordinandi Diaconos, vel Diaconiſſas, vel Lectores, vel Miniſtros, vel Cantores, vel Janitores; ſed Epiſcopis ſolis. Hic enim eſt Eccleſiaſticus ordo, & concentus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ια.

Ὅτι πλὴν ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, οὐδενὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν ἐπιτέτραπται τὰ τῶν ἱερέων ἐνεργεῖν· τὸ δὲ χειροτονεῖν μόνῳ ἐπισκόπῳ προσήκει, ἑτέρῳ δὲ οὐδενί.

Ἀλλ' οὔτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπομεν βαπτίζειν· οἷον ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ πυλωροῖς, ἢ ὑπηρέταις· * ἢ μόνοις ἐπισκόποις, καὶ πρεσβυτέροις, ἐξυπηρετουμένων αὐτοῖς τῶν διακόνων. οἱ δὲ τολμῶντες τοῦτο, τὴν Κορειτῶν ὑποίσουσι τὴν δίκην. οὐκ ἐπιτρέπομεν δὲ πρεσβυτέροις χειροτονεῖν διακόνους, ἢ διακονίσσας, ἢ ἀναγνώστας, ἢ ὑπηρέτας, ἢ ᾠδοὺς, ἢ πυλωρούς· ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἐπισκόποις. αὕτη γάρ ἐστι τάξις ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἁρμονία.

KE-

Diaconæ feminas baptizaverint; cùm duntaxat miniſterium eas baptizantibus præbuerint, ut videbitur infrà ad cap. 15. COT.

73. Ἱερείας.] Negat quoque S. Epiphanius in Chriſtiana Religione eſſe debere *ἱερείας* & *ἱερείαν*, ridetque Clerum Pepuzianorum Cataphrygum, Epiſcopos & Presbyteros mulieres; item ſacerdotiſſas Antidicomarianitarum & Collyridianorum. Addit in hac poſtrema Hæreſi num. 3. Diaconiſſas ſacerdotio non fungi. Unde patet error ac erroris origo, tum Pſeudo-Ambroſii ad I. Tim. III. 11. ſcribentis; *Sed Cataphryga erroris occaſionem captantes, propter quod poſt Diaconos mulieres alloquitur, etiam ipſas Diaconas ordinari debere vanâ præſumptione defendunt, cùm ſciant Apoſtolos ſeptem Diaconos elegiſſe. Numquid nulla mulier tunc idonea inventa eſt, cum inter undecim Apoſtolos ſanctas mulieres fuiſſe legamus? Sed ut Hæretici animum ſuum verbis, non ſenſu legis adſtruere videantur, Apoſtoli verbis contra ſenſum nituntur Apoſtoli, ut cùm ille mulierem in Eccleſia in ſilentio eſſe debere præcipiat, illi è contra etiam auctoritatem in Eccleſia vindicent miniſterii.* tum Mariani Scoti, & Sigeberti, qui adnotant ann. Domini 525. 526. Acephalos Hæreticos dicere, *Paulum Apoſtolum in Epiſtolis præcepiſſe feminas Diaconas debere fieri, quia eas commemorat poſt Diaconos.* Nimirum ignorârunt ordinem & functiones Diaconiſſarum, quas dubio procul in Eccleſiis ſuis nullas videbant. Et Ambroſiaſter quidem Sacerdotiſſas mutavit in Diaconiſſas: Marianus autem ex Cataphrygibus fecit Acephalos, lapſu, ut videtur, memoriæ: At Sigebertus Marianum exſcripſit. Doctiùs & meliùs ementito Ambroſio ſuppoſiticius Hieronymus in eumdem Scripturæ textum; *Similiter eas ut Diaconos eligi jubet. Unde intelligitur quod de his dicat, quas adhuc hodie in Oriente Diaconiſſas appellant.* Et ad Roman. XVI. 1. *Sicut etiam nunc in Orientalibus Diaconiſſæ mulieres, in ſuo ſexu miniſtrare videntur in Baptiſmo, ſive in miniſterio verbi, quia privatim docuiſſe feminas invenimus, ſicut Priſcillam, cujus vir Aquila vocabatur.* Ibid.

74. Εὐλογίαν μικρὰν ἢ μεγάλην.] Benedictionem parvam interpretantur viri docti, quæ à Presbyteris datur; magnam, quæ ab Epiſcopis. Potuiſſent ex Canon. Baſilii 27. Regenſi 5. Agathenſi 44. Hecardi 78. & aliis, magnam de publica, parvam de privata accipere. Porrò hujus capitis & ſequentis varias lectiones ex Georgio Hamartolo habes paullò ſupra: eaſdemque exhibet codex Regius 1526. Ibid.

* Ἢ μόνοις.] Hinc excidit ἀλλὰ, nam ἢ numquam ſignificat *niſi*, ſed ἀλλ' ἢ id ſignificare nemo neſcit. Repetitio voculæ ἢ feſtinantem librarium fefellit. Miror hoc fugiſſe diligentiam *Cotelerii* CLERICUS.

75. Τὴν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιβ΄.

Ἀποτροπὴ βασκανίας.

Περὶ δὲ φθόνου, ἢ ζήλου, ἢ καταλαλιᾶς, ἢ ἔριδος, ἢ φιλονεικίας, προείρηται ὑμῖν, ὅτι ταῦτα Χριστιανοῦ ἀλλότρια, καὶ μάλιστα ἐπὶ χηρῶν. ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐνεργῶν διάβολος πανοῦργος καὶ ποικίλος ὑπάρχων, εἰς τὰς μὴ χήρας ἐμπηδᾷ, ὡς καί ποτε εἰς τὸν Καΐν. ἔνιαι γὰρ λέγουσιν εἶναι χῆραι, τὰ δὲ τῆς χηρείας ἄξια παραγγέλματα οὐ ποιοῦσιν, ὡς οὐδ' ὁ Καΐν τὰ ἀδελφικὰ δικαιώματα. ἀγνοοῦσι γὰρ ὡς οὐ τὸ ὄνομα τῆς χηρείας εἰς βασιλείαν αὐτὰς εἰσάξει, ἀλλ' ἡ ἀληθὴς πίστις καὶ τὰ ὅσια ἔργα. εἰ δέ τις τὸ μὲν ὄνομα τῆς χηρείας κέκτηται, τὰ δὲ τοῦ ἀντικειμένου ἐπιτελεῖ ἐπιτηδεύματα· ἡ μὲν χηρεία αὐτῆς οὐ λογισθήσεται, ἐξωσθεῖσα δὲ τῆς βασιλείας, αἰωνίῳ κολάσει παραδοθήσεται. ἀκούομεν γάρ τινας χήρας ζηλοτύπους, φθονερὰς, διαβόλους, βασκαινούσας τὴν ἑτέρων ἄνεσιν· αἱ δὲ τοιαῦται, οὐκ εἰσὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τῆς ὁσίας διδασκαλίας μαθήτριαι. δέον γὰρ αὐτὰς, ἐνδυθείσης αὐτῶν συγχήρας ὑπό τινος, ἢ λαβούσης ἀργύρια, ἢ τροφὴν, ἢ πόμα, ἢ ὑποδήματα, θεασαμένας τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν ἀναψύξασαν, εἰπεῖν.

CAPUT XII.

Dehortatio ab invidia.

De invidia verò, æmulatione, maledicentia, diſcordia, & contentione, jam vobis diximus, aliena eſſe hæc à Chriſtiano, maximéque à viduis. Cùm tamen Diabolus, impulſor verſutus & mille nocendi artes callens, in falsò viduas tamquam triumpho ejus paratas collimet; quemadmodum olim in Caïnum. Nonnullæ enim ſe viduas prædicant, at viduitate digna præcepta non ſervant; ſicut nec Caïnus jura fraterna. Ignorant enim, quòd non viduitatis nomen illas in Regnum introducet, ſed vera fides, & ſancta opera. Si quæ verò nomen viduitatis obtinet, & Adverſarii ſtudia peragit; viduitas ejus non computabitur, & repulſa à Regno, æternæ pœnæ tradetur. Audimus enim quaſdam eſſe viduas æmulas, invidas, calumniatrices, aliorum levamentis anxias. Quæ tales ſunt, ad Chriſtum non pertinent, nec diſcipulæ æſtimantur doctrinæ Chriſtianæ. Siquidem; cùm aliqua pariter vidua à quopiam induta fuit, aut accepit vel pecuniam, vel cibum, vel potum, vel calceos; oportuiſſet eas, recreatam ſororem ſuam intuitas, dicere:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ΄.

Ὅπως δεῖ προσεύχεσθαι τὰς χήρας ὑπὲρ τῶν διδόντων τὰ πρὸς τὰς χρείας.

Εὐλογητὸς εἶ ὁ Θεὸς ὁ ἀναψύξας τὴν συγχήραν μου· εὐλόγησον, κύριε, καὶ δόξασον τὸν διακονήσαντα αὐτῇ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀναβήτω ἐν ἀληθείᾳ πρὸς σέ· καὶ μνήσθητι αὐτοῦ εἰς ἀγαθὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς αὐτοῦ. καὶ τὸν ἐπίσκοπόν μου τὸν καλῶς σοι λειτουργήσαντα, καὶ διδάξαντα εὔκαιρον ἐλεημοσύνην γυμνῇ οὔσῃ τῇ συγχήρᾳ μου γενέσθαι· προσθείης αὐτῷ δόξαν, καὶ δώσῃς αὐτῷ στέφανον καυχήσεως ἐν ἡμέρᾳ ἀποκαλύψεως ἐπισκοπῆς σου. ὁμοίως καὶ ἡ λαβοῦσα χήρα τὸ ἔλεος, συμπροσευχέσθω τῷ διδόντι αὐτῇ [75] τὴν διακονίαν.

CAPUT XIII.

Quo modo oporteat viduas orare pro iis qui neceſſaria tribuunt.

Benedictus es Deus, qui conviduam recreaſti: benedic Domine & clarifica eum qui illi ſubminiſtravit; ut opus ejus in veritate aſcendat ad te: & memineris illius, in bonum, die viſitationis ejus. Sed & benedic Epiſcopo meo, qui rectè tibi miniſtravit, & opportunam Eleemoſynam conviduæ meæ nudæ fieri docuit: addas ei gloriam, & des ei coronam exſultationis in die quo revelabitur viſitatio tua. Similiter & vidua quæ miſericordiam accepit, comprecetur pro eo qui illi præbuit miniſterium.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδ΄.

Ὅτι οὐ χρὴ κομπάζειν, καὶ περιαγγέλλειν τὸ ἑαυτῆς ὄνομα, τὴν καρποφοροῦσαν, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν.

Ἡ μέν τοι τὸ ποιοῦσα, ἀποκρυψάτω τὸ οἰκεῖον ὄνομα, ὡς σοφή· μὴ σαλπίζουσα ἔμπροσθεν αὐτῆς· ἵνα γένηται ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τὸν Θεὸν ἐν κρυπτῷ· καθώς φησιν ὁ κύριος· ὅτι σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεη-

CAPUT XIV.

Quòd ſecundùm Domini conſtitutionem, non debeat jactare ſe, nec nomen ſuum prædicare, quæ munus tribuit.

At quæ beneficium largitur, nomen ſuum occultet, ut ſapiens; nec tubâ canat ante ſe; quò fiat Eleemoſyna apud Deum in abſcondito: ſicut Dominus ait; *Te autem faciente Eleemoſynam,* Mat. 6. 2.

75. Τὴν διακονίαν.] Locutio Scripturæ & Patrum in ſignificanda Eleemoſyna. Nihil enim frequentius, quàm διακονία & διακονεῖν, *miniſterium* & *miniſtrare*, hoc ſenſu. Unum ſufficiet, ſed præ cæteris illuſtre teſtimonium, quod Johannes Damaſcenus ex Doctrina Petri excerpſit, ac in Parallelorum ſuorum lib. 2. cap. 16. retulit. *Dives eſt ille, qui multis miſericordiam tribuit, & qui ad Dei imitationem, ea quæ habet impertit. Deus enim res a ſe conditas omnes vobis tribuit. Quocirca hoc ſcitote, qui divitiis polletis, vos miniſtrare debere, cùm plura quàm vobis opus ſint acceperitis. Intelligite deeſſe ea aliis, quæ vobis ſuperſunt. Erubeſcite qui aliena retinetis, atque æquitatem Dei vobis imitandam proponite, & nemo pauper erit.* Græcè ex Bibliotheca Claromontana hujus Urbis, Ἐκ τῆς ἁγίου Πέτρου. Πλούσιός ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πολλοὺς ἐλεῶν, καὶ ὁ κατὰ Θεοῦ μίμησιν ἐπιδιδοὺς ἐξ ὧν ἔχει. Θεὸς γὰρ πάντα πᾶσιν δίδωσιν ἐκ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. συνίετε οὖν πλούσιοι, ὅτι διακονεῖν ὀφείλετε, λαβόντες πλεῖον, ἢ αὐτοὶ χρῄζετε. μάθετε ὅτι ἑτέροις λείπει τὰ ὑμῖν περισσεύοντα. αἰσχύνθητε κατέχοντες ἀλλότρια· μιμήσασθε ἰσότητα Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἔσται πένης. Cujus loci poſtrema citata reperies in Gregorio Nazianzeno Orat. 16. p. 254. ſic, μὴ γενώμεθα κακοὶ τῶν δοθέντων ἡμῖν οἰκονόμοι, ἵνα μὴ ἀκούσωμεν Πέτρου λέγοντος, Αἰσχύνθητε οἱ κατέχοντες τὰ ἀλλότρια, μιμήσασθε ἰσότητα Θεοῦ, καὶ οὐδεὶς ἔσται πένης. Sed fallitur Nicetas Interpres Græcus, dum adnotat, ἔτι δὲ ἡ χρῆσις ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῶν ἀποστόλων διατάξεων (in uno MS. διδαγμάτων) ἣν ἕκτη ἡ ὕστερον σύνοδος ἀπεδοκίμασεν ὡς ἐκβεβλημένην παρὰ τῶν αἱρετικῶν. *Eſt autem hic locus ex illo Apoſtolicarum Conſtitutionum Opere octo libros complectente, quod poſtea ſexta Synodus improbavit, tamquam ab Hæreticis depravatum & adulteratum.* Sed & Latini Scriptores nomen Diaconiæ ita uſurpârunt. Caſſianus Collatione 18 cap. 7. *Cum diaconiam noſtris fratribus deferremus.* Similiterque Collat. 21. cap. 1. 8. 9. Et Gregorius Papa lib. 8 Epiſt. 10. lib. 9. Epiſt. 24. Quem ultimum locum operæ pretium fuerit con-

nam, neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua; ut ſit Eleemoſyna tua in abſcondito. Ac vidua pre-
I. Polycarp. cap. 4. cetur pro largitore, quicumque tandem ille ſit,
Pſeudo Ig. cùm ipſa ſanctum Chriſti altare exſiſtat; *Et Pater*
nat. ad Tarſ. 9. *qui videt in abſcondito, in aperto reddet* conferenti benignitatem. Sed viduæ quæ ſecundùm Dei mandatum vivere nolunt, curam habent ſciſcitandi multùm, quæ fuerit ſubminiſtratrix, & quæ acceptrices. Quod cùm vidua reſcivit, queritur de illa quæ ſubminiſtravit, dicens; An neſciebas me tibi eſſe illâ calamitoſiorem? Quid igitur illam mihi prætuliſti? Talia dicendo, deſipit; neque cogitat, non fuiſſe hanc voluntatem hominis, ſed Dei mandatum. Si enim ipſa reſtatur, ſe propiorem ac nudiorem illâ fuiſſe, majorique inopia afflictam; conſiderare debet eum qui ita ordinavit, & cum ſilentio ac ſine accuſatione largitricis ingreſſa in domum ſuam, atque in faciem procumbens, ſupplicare Deo, ut peccatum ei remittatur. Nam Deus præcepit beneficæ ne velut tragico boatu decantet beneficium: vidua verò conqueſta eſt quòd illa nomen ſuum non proclamarit, ut ipſa quoque eo audito ad accipiendum curreret: neque ſolùm expoſtulavit, ſed etiam ipſi maledixit, obli-
Gen. 27. 29. ta illius qui ait; *Qui benedicit tibi, benedictus eſt; & qui maledicit tibi, maledictus eſt.* Dicit autem
Luc. 10. 5. Dominus; *Cum intraveritis in domum, dicite; Pax huic domui: & ſi fuerit ibi filius pacis, pax veſtra*
Mat. 10. 13. *requieſcet ſuper illum: ſin autem non fuerit dignus, pax veſtra revertetur ad vos.*

μοσύνην, ⁷⁶ μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου, ὅπως ᾖ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ. Καὶ ἡ χήρα προσευχέσθω ὑπὲρ τοῦ δεδωκότος, ὅστις ποτ' ἂν ᾖ, ἅγιον θυσιαστήριον Χριστοῦ ὑπάρχουσα· καὶ ὁ πατὴρ ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει τῷ εὖ ποιοῦντι ἐν τῷ φανερῷ. Ἀλλ' αἱ μὴ κατ' ἐντολὴν Θεοῦ ζῆν θέλουσαι χῆραι, φροντίζουσι πυνθάνεσθαι, τίς ἡ διακονησαμένη, καὶ τίνες αἱ λαβοῦσαι· καὶ μαθοῦσαι, ἐπιμέμφονται τῇ διακονησαμένῃ, λέγουσαι· οὐκ ᾔδεις ὅτι ἐγώ σοι μᾶλλον παρ' ἐκείνην θλιβομένη; ὅτι οὖν προετίμησας ἐκείνην ἐμοῦ; ταῦτα δὲ λέγει ἄφρων ὑπάρχουσα, οὐ νοοῦσα ὅτι οὐκ ἀνθρώπου τοῦτο θέλημα γέγονεν, ἀλλὰ Θεοῦ πρόσταγμα. εἰ γὰρ μαρτυρεῖ αὐτὴ ὅτι ἐγγυτέρα ὑπῆρχε, καὶ ἐν πλείονι ἐνδείᾳ ἐξητάζετο, καὶ μᾶλλον αὐτὴ γυμνὴ ἢ ἐκείνη, ὀφείλει νοεῖν τὸν διαταξάμενον, καὶ ἀποσιωπήσασα, καὶ μὴ μεμψαμένη τὴν διακονήσασαν, εἰσελθοῦσα εἰς οἶκον ἑαυτῆς, καὶ ἐπὶ πρόσωπον ἑαυτὴν βαλοῦσα, ἱκετεύειν τὸν Θεὸν ἀφεθῆναι αὐτῇ τὸ πλημμέλημα. ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο τῇ εὖ ποιούσῃ μὴ τραγῳδεῖν τὴν ἀγάπην· ἡ δὲ ἐμέμφετο ὅτι μὴ ἐκήρυξεν αὐτῆς τὸ ὄνομα, ἵνα καὶ αὐτὴ μαθοῦσα δράμῃ εἰς τὸ λαβεῖν· καὶ οὐ μόνον ἐμέμφετο, ἀλλά γε, καὶ κατηρᾶτο αὐτῇ, ἐπιλαθομένη δὲ εἰπόντος· Ὁ εὐλογῶν σε εὐλόγηται, καὶ ὁ καταρώμενός σε κεκατήρᾳται. Λέγει δὲ ὁ κύριος· Ὅταν εἰσέρχησθε εἰς οἶκον, λέγετε· εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ· καὶ ἐὰν ᾖ ἐκεῖ υἱὸς εἰρήνης, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτόν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἄξιος, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστρέψει.

CAPUT XV.

Quòd non deceat conviciari proximo: alienum enim eſſe à Chriſtianis, maledicere.

SI ergo pax apud eos qui illam ad alios miſerunt, rurſum ad præmittentes redit, quòd non invenerit dignos ipſa; multò magis maledictio revertetur in caput iniquè emittentis eam, quòd is ad quem amandata eſt, non mereatur illam recipere. Quiſquis enim ſine cauſſa conviciatur, ſibi male-
Prov. 26. 2. dicit; ut Salomon ait; *Sicut aves volant, & paſſeres; ſic maledictum vanum non in nullum ve-*
Prov. 10. 18. *niet.* Et iterum dicit; *Qui autem proferunt convicia, inſipientiſſimi ſunt.* Quemadmodum verò apis, viribus infirma, cùm pupugerit aliquem, aculeum amittit, efficiturque ſterilis: pari modo & vos, quam injuriam aliis intuleritis, hanc vo-
Pſal. 7. 16. bis facietis. *Lacum* enim *aperuit, & effodit eum; & incidet in foveam quam fecit.* Et rurſus; *Qui*
Prov. 26. 27. *fodit foveam proximo ſuo, incidet in eam.* Ergo qui maledici refugit, ne alteri maledicat. Nam
Tob. 4. 16. quod oderis tibi fieri, neque alteri tu feceris. Quocirca monete immorigeras, objurgate invere-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιε.

Ὅτι ἀπρεπὲς τὸ λοιδορεῖν τὸν πλησίον· ἀλλότριον γὰρ Χριστιανῶν τὸ καταρᾶσθαι.

ΕΙ οὖν ἡ εἰρήνη ἐπὶ τοὺς πέμψαντας αὐτὴν ἐπ' ἐκείνους, πάλιν ἐπιστρέφει ἐπὶ τοὺς προηγηκαμένους αὐτὴν, διὰ τὸ μὴ εὑρεῖν ἀξίους αὐτῆς· πολὺ μᾶλλον ἡ κατάρα ἐπιστρέψει εἰς κεφαλὴν τοῦ ἀδίκως αὐτὴν ἐκπέμψαντος, ὡς οὐκ ἀξίου ὄντος λαβεῖν αὐτὴν ἐκείνου πρὸς ὅνπερ ἐξαπεστάλη. πᾶς γὰρ ⁷⁷ ὁ μάτην λοιδορῶν, ἑαυτὸν ἀρᾶται, καθώς φησιν ὁ Σολομών· Ὥσπερ ὄρνεοι πέτονται καὶ στρουθοί, οὕτως ἀρὰ ματαία οὐκ ἐπελεύσεται ἐπ' οὐδενί. Καὶ πάλιν λέγει· Οἱ δὲ ἐκφέροντες λοιδορίας, ἀφρονέστατοί εἰσιν. Ὥσπερ δὲ ἡ μέλισσα, ἐν τῇ δυνάμει αὐτῆς ἀσθενὴς οὖσα, ἐπὰν πλήξῃ τινὰ, τὸ κέντρον ἀποβάλλει, ⁷⁸ καὶ γίνεται στεῖρα· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὑμεῖς ὃ ἐὰν ποιήσητε ἄδικον εἰς ἑτέρους, τοῦτο εἰς ἑαυτοὺς ἐνεργήσετε. Λάκκον γὰρ ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο. Καὶ πάλιν· Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον αὐτοῦ, ἐμπεσεῖται εἰς αὐτόν. Οὐκοῦν ὁ φεύγων κατάραν, ἕτερον μὴ καταράσθω. ὃ γὰρ μισεῖς σοὶ γενέσθαι, οὐδὲ ἄλλῳ σὺ ποιήσεις. διὸ νουθετεῖτε τὰς ἀπειθεῖς,

conferre cum loco Johannis Diaconi lib. 2. de vita S. Gregorii cap. 51. ut alter per alterum corrigatur. Meliùs enim in Gregorio, *menſis pauperum, & exhibenda diaconia.* Ac vice verſâ rectiùs in Johanne, *ad menſas pauperum, vel diaconiæ exhibitionem.* Hinc Diaconiæ (quarum mentio paſſim) appellatæ ſunt ædes erogandis Eleemoſynis conſecratæ. COT.

76. *Μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου.*] Matth. VI. 3. Citavimus in Teſtimoniis Veterum iſta ex Commentariis Incerti ad Matthæum; *Aliter certè, ſicut Apoſtoli interpretantur in libro Canonum qui eſt de Epiſcopis, dextra eſt populus Chriſtianus qui eſt ad dextram Chriſti, ſiniſtra autem omnis populus qui eſt ad ſiniſtram. Hoc ergo dicit, ne Chriſtianum facientem Eleemoſynam, qui eſt dextra, Infidelis aſpiciat, qui eſt ſiniſtra. Chriſtianus autem ſi Chriſtianum viderit Eleemoſynas facientem, non eſt contra Chriſti præceptum, quoniam ambo dextra ſunt.* Ea verò cùm nec in hoc loco, ubi textus Evangelicus profertur, nec in toto libro 2. qui peculiariter de Epiſcopis eſt, nec alibi Conſtitutionum reperiantur, procul dubio per poſteriores ſublata fuerant, quemadmodum diximus initio Notarum, quia ſcilicet diſplicebant. Certè allatam interpretationem, probatam licèt Pſeudo-Theophilo Antiocheni, Johannes Chryſoſtomus arguit. Ibid.

77. *Πᾶς γὰρ ὁ μάτην λοιδορῶν, ἑαυτὸν ἀρᾶται.*] Juxta illud Eccleſiaſtici XXI. 30. *Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. ἐν τῷ καταρᾶσθαι ἀσεβῆ τὸν σατανᾶν, αὐτὸς καταρᾶται τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν.* Ibid.

78. *Καὶ γίνεται στεῖρα.*] Tribus modis accipi poteſt. 1. ſimpliciter, ut ſenſus ſit; apem cùm pupugerit, ſterilem evadere, nec ampliùs gignere. Id verò nullibi me legere memini. 2. ſubintelligendo *κέντρου*. Hoc eſt, *privatur aculeo.* Quod traditur à multis. Unde proverbialis locutio in Platonis Phædone, *ὥσπερ μέλιττα τὸ κέντρον ἐγκαταλιπὼν οἰχήσομαι. Velut apis aculeo relicto diſcedam.* 3. impropriè, & ratione mellis nequaquam conficiendi poſtea. Plinius lib. XI. cap. 18. *Aculeum apibus natura dedit, ventri conſertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas ſtatim emori putant. Alii, noniſi in tantum adacto, ut inteſtini quippiam ſequatur:*

ſed

παρακαλεῖτε τὰς ὀλιγοψύχους, ἰσχυροποιεῖτε τὰς ἀσθενούσας, ἐπαινεῖτε τὰς ἐν ὁσιότητι ὁδεύουσας. εὐλογείτωσαν μᾶλλον, καὶ μὴ λοιδορείτωσαν· εἰρηνοποιείτωσαν, καὶ μὴ πόλεμον ἐμποιείτωσαν. μήτε οὖν ἐπίσκοπος, μήτε πρεσβύτερος, μήτε διάκονος, μήτε ἄλλος τις ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ λοιδορείτω τὴν γλῶσσαν μολυνέτω, ἵνα μὴ ἀντὶ εὐλογίας κατάραν κληρονομήσῃ. ἔστω δὲ σπουδὴ καὶ ἐπιμέλεια τῷ ἐπισκόπῳ, ὅπως μηδὲ λαϊκὸς κατάραν ἐκφέρῃ· περὶ πάντων γὰρ αὐτῷ μέλειν ὀφείλει, περὶ κληρικῶν, περὶ παρθένων, περὶ χηρῶν, περὶ λαϊκῶν. διὰ τοῦτο, ὦ ἐπίσκοπε, τοὺς συνεργούς σου τῆς ζωῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης ἐργάτας, διακόνους εὐαρέστους Θεῷ προχειρίζου, οὓς ἐκ παντὸς τοῦ λαοῦ δοκιμάζεις εἶναι ἀξίους, καὶ εἰς τὰς τῆς διακονίας χρείας εὐστάλτους. προχείρισαι δὲ καὶ διάκονον πιστὴν καὶ ἁγίαν εἰς τὰς τῶν γυναικῶν ὑπηρεσίας. ἔστι γὰρ ὅπη-τε ἐν τισιν οἰκίαις ἄνδρα διάκονον γυναιξὶν οὐ * δυνῇ πέμπειν διὰ τοὺς ἀπίστους· ἀποστελεῖς οὖν γυναῖκα διάκονον, διὰ τὰς τῶν φαύλων διανοίας. καὶ γὰρ [79] εἰς πολλὰς χρείας, γυναικὸς χρῄζομεν διακόνου. καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ φωτίζεσθαι γυναῖκας, [80] ὁ διάκονος χρίσει μὲν μόνον τὸ μέτωπον αὐτῶν τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ, καὶ μετ' αὐτὸν ἡ διάκονος ἀλείψει αὐτάς· οὐ γὰρ

* f. δυνάσαι

cundas, conſolamini puſillo animo præditas, fortificate infirmas, laudate ſanctitatis iter ingreſſas: Benedicant potiùs, & non convicientur; pacem, non bellum faciant. Itaque nec Epiſcopus, nec Presbyter, nec Diaconus, nec quivis alius ſacri Ordinis, linguam convicio inquinet; ne pro benedictione maledictionem ſortiatur. Studeat autem & curet Epiſcopus, ut neque Laicus maledictum proferat: omnibus enim proſpicere debet; Clericis, Virginibus, Viduis, Laicis. Propterea Epiſcope, tibi in vita adjutores, juſtitiæ operarios, Deóque gratos Diaconos elige, quos ex omni populo dignos eſſe probaris, & ſubeundis Diaconici officii laboribus maximè accommodatos. Etiam elige Diaconiſſam fidelem & ſanctam, ad mulierum miniſteria. Fit enim nonnumquam, ut in quibuſdam domibus, virum Diaconum ad mulieres non poſſis mittere, propter infideles: deſtinabis igitur mulierem Diaconiſſam, ob improborum cogitationes. Diaconiſſâ ſiquidem feminâ ad multos uſus indigemus. Ac in primis quidem cùm baptizantur mulieres, Diaconus tantùm earum frontem unget oleo ſancto, & poſt Diaconiſſa eas illinet: non enim opus eſt, ut feminæ

ſed fucos poſtea eſſe, nec mella facere, velut caſtratis viribus, pariterque & nocere & prodeſſe deſinere. COT.

79. Εἰς πολλὰς χρείας. γυναικὸς χρῄζομεν διακόνου] Officia Diaconiſſarum, præter ea de quibus antea diximus, alia multa fuerunt. Diaconiſſa in Conſtitutionibus, lib. 2. cap. 26. introducit mulieres ad Diaconum & ad Epiſcopum. Lib. 3. cap. 7. præeſt Viduis. Hoc capite, & 19. feminarum curam gerit, ad quas mittitur honeſtatis cauſſâ, ubi miniſterio illius opus eſt. Atque ita Epiphanius cap. 3. Hæreſ. 79. & cap. 21. Expoſitionis fidei. In ſuo ſexu miniſtrat, in miniſterio verbi, & privatim docendo; dicitur in Commentariis ad Rom. XVI 1. Tom. 8. Hieronymi. Hoc etiam loco ad baptizandum feminas adhibentur Diaconiſſæ, ut eas iungant, neve à viris aſpiciantur nudæ. Et quidem quod ſpectat ad unctionem, illuſtre habemus in Johannis Moſchi Prato ſpirituali cap. 3. exemplum, de Conone Presbytero, cui in Cœnobio ibi memorato Baptiſmum accedentibus conferre demandatum fuerat. [illegible] *Ipſe autem ungebat & baptizabat eos qui ad hoc veniebant. Quoties ergo mulierem inungeret, ſcandalizabatur.* [illegible] *Quadam verò die venit puella orta ex Perſide, ut baptizaretur; quæ ita ſpecioſa erat, ac tanta pulcritudinis, ut non poſſet Presbyter eam ſancto oleo inungere. Cum ſic verò illic puella manſiſſet duos dies, audiens Archiepiſcopus Petrus, obſtupuit in de ea vehementer, voluitque ad hoc opus delegare Diaconiſſam mulierem; ſed non fecit, quòd locus, Cœnobium videlicet, id non pateretur.* Ambroſius Camaldulenſis vertit, *ne contra Canones feciſſe videretur*, quia malè legebat [illegible], quemadmodum pro [illegible]. Quod pertinet autem ad revelandas velandaſque feminas, & ad reliqua Diaconarum munia in Baptiſmo mulierum, conſuli poſſunt Epiphanius & Pſeudo-Hieronymus citati, Atto Vercellenſis Epiſt. ſâ ad Ambroſium, Juſtinianus Novella 6. Noſter cùm lib. ult. cap. 28. tum hocce lib. 3. cap. 16. ubi Diaconiſſæ fiunt ſuſceptrices feminarum, ut & in Canone 74. Nicæno Arabico, & in vita S. Pelagiæ cap. 8 lib. 1. de vitis Patrum, Roſweydi. *Et unam de Diaconiſſis* inquit Jacobus Diaconus vitæ illius Scriptor *juberet ejus beatitudo tranſmittere mecum.* Et mox; *Statim tranſmiſit mecum Dominam Romanam primam Diaconiſſarum.* Poſteaque; *Sanctus Nonnus Epiſcopus exorcizavit eam, Pelagiam, & baptizavit, & impoſuit ei ſignum Domini, tradiditque illi corpus Chriſti: fuitque illi mater ſpiritalis ſancta Domina Romana prima Diaconiſſarum.* In Matthæo Blaſtare Elemento γ. cap. 13. [illegible] Hoc eſt; *Porrò Diaconiſſa quibuſdam miniſteriis per illud tempus in Clero adimplerent, ab omnibus ferè nunc ignoratur. Sunt tamen qui dicunt, quòd in Baptiſmo mulierum miniſtrarint, cùm nefas ſit feminas in ætate ſua baptizandos, oculis virorum nudas objici.* Videre etiam potes in Canone 12. Synodi Carthagin. 4. quo modo eas quæ Baptiſmo initiabantur docerent tam reſpondenda baptizatori, quàm vitæ poſt Lavacrum tranſmittendæ rationem. Denique ad Diaconas pertinuiſſe puto, viſitationem carcere detentorum, necnon collectionem pecuniæ ad liberandos eos. Id ſanè innuunt Lucianus & Libanius. Ille hiſce verbis de Peregrino; [illegible] *Ac manè quidem illic videre erat juxta carcerem præſtolantes anus, viduas aliquas, & pueros orbos: qui autem apud ipſos in dignitate erant, cum ipſo intus dormiebant, corruptis cuſtodibus.* οἱ ἐν τέλει mihi ſunt Diaconi Eccleſiaſticâ dignitate ſuffulti; quorum fuiſſe in carcerem commeare, diſcimus ex Epiſtola 10. S. Cypriani. Libanius verò Orat 16. in Tiſamenum Edit. Morell. p. 452. ſic loquitur; [illegible] *Matrem verò vernularum, ſi vincto contigerit, vagantem colligere quidquid mendicando poſſit.* Pauciſque interjectis; [illegible] Id eſt; *aut (miniſtros Diaconos meâ quidem ſententiâ) compareſaceret ad multorum genua procedere.* Ac Oratione de Vinctis, quam Jacobo Gothofredo debemus; [illegible] (malim ita, quàm ut editum eſt, διὰ τῶν δεινῶν *per vinctos*) [illegible] *Poſteaquam hæc dixit, audit; Cur non vocas per hoſce qui egrediuntur, mulierem huc aliquam ex iis quæ pro humanitate ſua claræ habentur; indeque ad genua illius procedens, perſuades ut mendicando aliquid tibi afferat?* Ibid.

80. Ὁ διάκονος χρίσει μὲν μόνον τὸ μέτωπον αὐτῶν τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ, &c.] Unctio ante Baptiſmum facta oleo ſancto, benedicto, & exorcizato, mera cærimonia eſt; quæ ideo à Diacono, vel Presbytero, ſeu Epiſcopo, ſemel aut bis, hoc vel illo modo, in his aut illis, aut in omnibus corporis membris peracta invenitur, juxta variam Eccleſiarum ac gentium conſuetudinem. Innumera hujuſce rei poſſent proferri documenta, deſumpta ex Ritualibus Æthiopum, Syrorum, Græcorum, Latinorum, ex Conciliis, & ex Patribus. Sed peculiarem merentur animadverſionem; præter textus Conſtitutionum hîc, & lib. 7. cap. 22. Recognitionum lib. 3. cap. 67. Johannis Moſchi, qui citatus fuit in Nota ſuperiore, ac Ritualium librorum, loca ſequentia; Cyrilli Hieroſolymitani Catecheſi Myſtagogicâ 2. Chryſoſtomi ſub finem Orationis 6. in Epiſtolam ad Coloſſ. Dionyſii cap. 2. Cœleſtis Hierarchiæ, Auctoris Reſponſionum ad Orthodoxos in Operibus Juſtini Martyris Quæſt. 137. Ambroſii I. de ſacramentis 2. Auguſtini Sermone de illatu Neophytorum, & Serm. de myſterio Baptiſmatis, Theodulfi de ordine Baptiſmi cap. 10. Concilii Matiſconenſis 2. Can. 3. & Capitularium lib. 1. cap. 162 ſeu Concilii Meldenſis cap. 7. apud Ivonem Parte 1. Decreti cap. 289. Infeliciter porrò lacunam in Reſponſione ſuppoſititia Juſtini ſupplere tentârunt Interpretes. [illegible] reponendo, ſive ὁ Μάγος. ἀντὶ, ſive ὁ μυηθεὶς τὸ χρῖσμα. ἀντὶ, contra contextûs ſenſum, qui ſanè hæc aut ſimilia poſtulat, ὁ ἐναλλάσσειν, ἀντὶ, quemadmodum legenti clarum ſiet.

Nec

minæ aſpiciantur à viris. Verùm dumtaxat, in manûs impoſitione, caput mulieris unget Epiſcopus: qoemadmodum ſacerdotes & reges antiquitus ungebantur: non quòd qui nunc baptizantur, ordinentor ſacerdotes; ſed quia fiont à Chriſto Chri-
1 Pet. 2. 9. ſtiani, *hoc eſt unctionis cognomines*, regale ſacerdo-
1 Tim. 3. 15. tium, & gens ſancta, Eccleſia Dei, columna & firmamentum præſentis luminis: qui aliquando oon populus; nunc autem dilecti & electi; ſuper quos invocatum eſt oovum nomen ejus; ut teſta-
Iſ. 62. 2. tur Eſaias propheta, dicens; *Et vocabunt populum nomine ejus novo, quo Dominus nominabit illum.*

ἀνάγκη τὰς γυναῖκας ὑπὸ ἀνδρῶν καθορᾶσθαι. ἀλλὰ μόνον [81] ἐν τῇ χειροθεσίᾳ, τὴν κεφαλὴν αὐτῆς χρίσει ὁ ἐπίσκοπος· ὃν τρόπον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς τὸ πρότερον ἐχρίοντο· οὐχ ὅτι καὶ οἱ νῦν βαπτιζόμενοι, ἱερεῖς χειροτονοῦνται, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ Χριστιανοί, βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ ἔθνος ἅγιον, ἐκκλησία Θεοῦ, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τοῦ * νυμφῶνος· οἱ ποτὲ οὐ λαός, νῦν δὲ ἠγαπημένοι καὶ ἐκλεκτοί· οἷς ἐπεκλήθη τὸ καινὸν αὐτοῦ ὄνομα· ὡς μαρτυρεῖ καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης, λέγων· Καὶ καλέσουσι τὸν λαὸν τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ καινόν, ὃ ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτόν.

* al. φωτὸς

CAPUT XVI.

De divina ſancti Baptiſmi initiatione.

TU igitur, Epiſcope, ad illam formam caput eorum qui baptizantur, ſive viri ſint, ſive mulieres, unges oleo ſancto, in figuram ſpiritualis Baptiſmi. Deinde aut tu, Epiſcope, aut tibi ſubjectus Presbyter, ſacram ſuper eos proferens nominatim invocationem Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, baptizabis eos in aqua. Ac virum quidem ſuſcipiat Diaconus; mulierem verò Diacooiſſa; ut cum decenti gravitate collatio ſigilli infragilis peragatur. Et poſtea Epiſcopus baptizatos ungat Chriſmate.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιϛ'.

Περὶ μυήσεως θείας τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

ΣΥ οὖν, ὦ ἐπίσκοπε, κατ' ἐκεῖνον τὸν τύπον χρίσεις τὴν κεφαλὴν τῶν βαπτιζομένων, εἴτε ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν, τῷ ἁγίῳ ἐλαίῳ, [82] εἰς τύπον τοῦ πνευματικοῦ βαπτίσματος· ἔπειτα ἢ σὺ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ὁ ὑπὸ σὲ πρεσβύτερος τὴν ἱερὰν ἐπ' αὐτοῖς εἰπὼν καὶ ἐπονομάσας ἐπίκλησιν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, βαπτίσεις αὐτοὺς ἐν τῷ ὕδατι. [83] καὶ τὸν μὲν ἄνδρα ὑποδεχέσθω ὁ διάκονος· τὴν δὲ γυναῖκα ἡ διάκονος· ὅπως σεμνοπρεπῶς ἡ μετάδοσις τῆς ἀθραύστου σφραγῖδος γένηται. [84] καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος χριέτω τοὺς βαπτισθέντας, τῷ μύρῳ.

CAPUT XVII.

Quam cauſſam habeat Baptiſmus in Chriſtum: & quare ſingula in eo, & dicantur, & fiant.

Rom. 6. 3. Citatur à Maximo, ad caput 2. Dion. de Eccl. Hier.

BAptiſmus igitur, in mortem Jeſu datur: & aqua adhibetur pro ſepultura; oleum, pro Spiritu ſancto; ſignum crucis, pro cruce: Chriſma, confirmatio eſt confeſſionis: Pater commemoratur, ut auctor ac emiſſor; Spiritus coaſſumitur, ut teſtis: dum mergimur, commorimur; dum emergimus, conſuſcitamur: Pater eſt ſuper omoia Deus; Chriſtus, unigenitus Deus, & dilector Filius, & gloriæ Dominus; Spiritus ſan-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιζ'.

Ποίαν αἰτίαν ἔχει τὸ εἰς τὸν Χριστὸν βάπτισμα· καὶ διατί τῶν ἐν αὐτῷ ἕκαστον λέγεται, καὶ πράττεται.

ΕΣτι τοίνυν τὸ μὲν βάπτισμα, εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ διδόμενον· τὸ δὲ ὕδωρ, ἀντὶ ταφῆς· καὶ τὸ ἔλαιον, ἀντὶ πνεύματος ἁγίου· ἡ σφραγίς, ἀντὶ τοῦ σταυροῦ· τὸ μύρον, βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας· τοῦ πατρὸς ἡ μνήμη, ὡς αἰτίου καὶ ἀποστολέως. [85] τοῦ πνεύματος ἡ συμπαράληψις, ὡς μάρτυρος· ἡ κατάδυσις, τὸ συναποθανεῖν· ἡ ἀνάδυσις, τὸ συναναστῆναι· πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· Χριστὸς ὁ μονογενὴς Θεός, ὁ ἀγαπητὸς υἱός, ὁ τῆς δόξης κύριος· πνεῦ-

---

Nec feliciùs paullò pòſt expungunt vocem παλαιῷ, ex iſto commate, χρίεσθαι δὲ παλαιῷ ἐλαίῳ. ἵνα χρίεσθαι χρισ... ſubſtituuntque αὐτοί: non conſiderantes ſollemnem apud Patres alluſionem ad Veteris Teſtamenti oleum, quo Reges ac Sacerdotes ungebantur, ideoque appellabantur Chriſti. Codex Regius 2392 ἐν τῷ διαφόρῳ. Οὕτω γυναῖκα βαπτιζομένην, ὁ ἐπίσκοπος μόνην τὴν κεφαλὴν χρίει· ὁ δὲ διάκονος, τὸ στῆθος καὶ τὸ σῶμα· ἡ δὲ διακόνισσα, ὅλον τὸ σῶμα. COT.

81. Ἐν τῇ χειροθεσίᾳ] Hæc impoſitio manuum ſuper baptizandos tempore Baptiſmi, nota eſt ex Ritualibus, ex Dionyſio, ex aliis. Ibid.

82. *Εἰς τύπον τοῦ πνευματικοῦ βαπτίσματος.*] Et cap. ſequ. *τὸ ἔλαιον, ἀντὶ πνεύματος ἁγίου.* Libro autem 7. cap. 22. *ἵνα τὸ μὲν χρῖσμα μετοχὴ ᾖ τοῦ ἁγίου πνεύματος.* Quia ſcilicet, teſte Theodulfo lib. de ordine Baptiſmi cap. 10. *in olei nomine intelligitur unctio ſancti Spiritus.* Origenes in fine Homiliæ 8. in Leviticum; *Donum autem gratiæ Spiritûs, per olei imaginem deſignatur.* Ibid.

83. *Καὶ τὸν μὲν ἄνδρα ὑποδεχέσθω ὁ διάκονος.*] Maſculi maſculos, feminæ feminas de Baptiſmo ſuſcipiebant: juxta Canonem 22. aut 24 Nicænum Arabicum, & Æthiopicum. In Actis S. Sebaſtiani; *Omnes iſti ſexaginta octo, à S. Polycarpo Presbytero baptizati, & à S. Sebaſtiano ſuſcepti ſunt: feminarum autem matres factæ ſunt Beatrix & Lucina.* Vita S. Epiphanii ſect. 8. ὡς καὶ μήτηρ αὐτοῦ (ita lego cum Interprete) ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ἁγίου φωτίσματος. *Qui Lucianus etiam fuit pater ejus Epiphanii in ſancto Baptiſmate.* Paucisque inter poſitis; Βερονίκην τὴν ἁγίαν παρθένον, ἥτις ἐγένετο μήτηρ τῆς ἀδελφῆς Ἐπιφανίου. Quæ ſic vertenda; *Beronicem ſanctam virginem, quæ mater*, ſpiritualis intellige, *fuerat ſororis Epiphanii.* Perperam enim Interpres, cùm non poſſet concoquere in virgine nomen matris, transformavit matrem ſororis in ſororem matris. Ibid.

84. *Καὶ μετὰ τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος χριέτω τοὺς βαπτισθέντας, τῷ μύρῳ.* Seu illos Sacramento Confirmationis donet. Unde cap. ſeq. *μύρον* dicitur *βεβαίωσις τῆς ὁμολογίας. Confirmatio confeſſionis.* In Rituali Græcorum p. 368. *τὸ χρῖσμα τοῦ μύρου βεβαιοῖ τὴν πίστιν. Unguentum Chriſma fidem confirmat.* Ambroſiaſter in caput 6. Epiſtolæ ad Hebræos; *Impoſitionis manuum: Per quam Spiritus ſanctus accipi poſſe* (Primaſius & Haymo videntur legiſſe *pleniſſime*) *creditur: quod poſt Baptiſmum ad confirmationem unitatis in Eccleſia Chriſti à Pontificibus fieri ſolet.* Lege infrà cap. 44. lib. 7. Ibid.

85. *Τοῦ πνεύματος ἡ συμπαράληψις, ὡς μάρτυρος.*] Ita alibi. Quia, opinor, Spiritus ſanctus in Chriſti Baptiſmo teſtis extitit: ſicuti docent S. Gregorius Nazianzenus Orat. 37. p. 610. Orat. 39. p. 634. & S. Epiphanius in Expoſitione fidei Catholicæ num. 16. Accedunt huc duo Scripturæ teſtimonia: Roman. VIII. 16. *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei.* I. Joh. V. 8. *Tres ſunt qui teſtimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis.* Qui 2. locus à B. Ambroſio lib. 1. de Spiritu ſancto cap. 6. & libro de initiandis cap. 4. exponitur de Baptiſmo. Ibid.

86. Καὶ

πνεῦμα ἅγιον, ὁ παράκλητος, τὸ ὑπὸ Χριστοῦ πεμπόμενον, [86] καὶ ὑπ' ἐκείνου διδασκόμενον, καὶ ἐκεῖνον κηρύττον.

ctus, Paracletus, qui à Christo mittitur ac docetur, quique Christum prædicat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιη'.

Οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ μεμυημένος.

Ὁ δὲ βαπτιζόμενος, ὑπαρχέτω ἀλλότριος ἀσεβείας πάσης, ἀνενέργητος πρὸς ἁμαρτίαν, φίλος Θεοῦ, ἐχθρὸς διαβόλου, κληρονόμος Θεοῦ πατρὸς, συγκληρονόμος δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, [87] ἀποταξάμενος τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς δαίμοσι καὶ ταῖς ἀπάταις αὐτοῦ· ἁγνὸς, καθαρὸς, ὅσιος, θεοφιλὴς, υἱὸς τοῦ Θεοῦ· προσευχόμενος, ὡς υἱὸς πατρὶ, καὶ λέγων ὡς ἀπὸ κοινοῦ τοῦ τῶν πιστῶν συναθροίσματος οὕτως· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· [88] ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Vide in Anast.

CAPUT XVIII.

Qualis eſſe debeat Baptiſmo initiatus.

CÆterùm qui baptizatur, ſe præſtet alienum ab omni impietate, inefficacem ad peccatum, amicum Dei, hoſtem Diaboli, hæredem Dei Patris, & cohæredem Filii ejus; cúmque qui renunciaverit Satanæ, illiúſque Dæmonibus ac fallaciis. Sit caſtus, purus, ſanctus, Deo amicus, filius Dei; orans, tamquam filius patrem; atque hoc modo, veluti nomine communis fidelium cœtûs, proloquens; *Pater noſter, qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra: panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis debita noſtra; ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: & ne nos inducas in tentationem; ſed libera nos à malo: quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria, in ſæcula. Amen.*

Citat. Anaſtaſius, Quæſt. 1.

Mat. 6. 9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιθ'.

Οἷος ὀφείλει εἶναι ὁ διάκονος.

Ἔστωσαν δὲ καὶ οἱ διάκονοι ἐν πᾶσιν ἄμωμοι, ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος· μόνον δὲ εὐσκυλτότεροι· ἀνάλογοι πρὸς τὸ πλῆθος τῆς ἐκκλησίας· ἵνα καὶ τοῖς ἀδυνάτοις ὑπηρετεῖσθαι δύνωνται. ὡς ἐργάται ἀνεπαίσχυντοι. καὶ ἡ μὲν γυνὴ τὰς γυναῖκας σπουδάζουσα θεραπεύειν· [89] ἀμφότεροι δὲ τὰ πρὸς ἀγγελίαν, ἀποδημίαν, ὑπηρεσίαν, δουλείαν· ὡς καὶ περὶ τοῦ κυρίου Ἡσαΐας ἔλεγε, φάσκων· Δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς. Ἕκαστος οὖν τὸν ἴδιον γνωριζέτω τόπον, καὶ ἐκπληρούτω αὐτὸν σπουδαίως, ὁμοφρόνως, ὁμοψύχως· γινώσκοντες τὸν τῆς διακονίας μισθόν. Ἔστωσαν δὲ καὶ ἀνεπαίσχυντοι εἰς τὸ ὑπηρετεῖσθαι τοῖς δεομένοις· ὡς καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, λύτρον ἀντὶ πολλῶν. οὕτως οὖν χρὴ καὶ αὐτοὺς δεῖ ποιεῖν. κἂν δέῃ ψυχὴν ὑπὲρ ἀδελφοῦ ἀποθέσθαι, μὴ διστάσωσιν· οὐδὲ γὰρ ὁ κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐδίστασε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι, ὡς αὐτὸς ἔφη, ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. εἰ οὖν ὁ κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς πάν-

CAPUT XIX.

Qualis eſſe debeat Diaconus.

SInt autem Diaconi omni vitio immunes, ſicut & Epiſcopus; tantummodo activiores; multitudini Eccleſiæ congruentes; ut & invalidis poſſint miniſtrare, tamquam operarii nihil pudore deterriti. Ac mulier quidem mulieribus providere ſtudeat: utrique verò munia nunciendi, digrediendi, miniſtrandi, ſerviendi obeant; quemadmodum de Domino dixit Eſaïas, *Juſtificare*, inquit, *juſtum, benè ſervientem multis.* Singuli igitur locum ſuum, ac munus agnoſcant, impleantque diligenter, concordi mente & animâ; ſcientes mercedem Miniſterii. Nec verò pudeat eos egentibus miniſtrare: *ſicut Dominus noſter Jeſus Chriſtus non venit ut ſibi miniſtraretur; ſed ut miniſtraret, & daret animam ſuam, redemptionem pro multis.* Hunc ergo in modum & ipſos facere oportet. Et quamvis anima pro fratre ponenda ſit, nequaquam hæreant: neque enim Dominus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus, ut ipſe ait, pro amicis ſuis hæſitavit animam ſuam ponere. Quòd ſi cœli ac terræ Dominus omnia pro-

Iſ. 53. 11. in LXX.

Mat. 20. 28.

Joh. 10. 15. & 15. 13.

86. Καὶ ὑπ' ἐκείνου διδασκόμενον.] Johannis cap. 16. verſ. 13. 14. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à ſemetipſo: ſed quæcumque audiet loquetur, & quæ ventura ſunt annunciabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Dogma quidem Catholicum proponunt Eccleſiæ magiſtri Didymus, Chryſoſtomus, Ambroſius, Auguſtinus, & Theophylactus, Spiritum ſanctum audire ea quæ non ignorat; unam eſſe Patris, Filii, & ſancti Spiritûs ſcientiam, ut & ſubſtantiam; audire Spiritum S. per unitatem ſubſtantiæ, & per proprietatem ſcientiæ; auditionem in illo eſſe ſcientiam, ſcientiam verò eſſentiam; nec indigere Spiritum ſanctum doctrinâ, utpote αὐτοδίδακτον. Attamen, quæ ſcientiam cæteraque omnia habet Spiritus à Filio, tamquam à proceſſionis principio, utcumque ratione originis dici poteſt ab eo edoctus: quemadmodum eadem de cauſſa per B. Athanaſium Oratione 2. contra Arianos p. 357. minor illo prædicatur. Periculoſiſſimè verò Origenes Tomo 3. in Johannem, vocari vult in quæſtionem, An Spiritus ſanctus, quem doceri à Filio ex Johannis XVI. 14. colligit, omnia capiat quæ Filius cognoſcit; quamvis S. Spiritûs διδάσκαλον ſententiam ibi profiteatur. COT.

87. Ἀποταξάμενος τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς δαίμοσι, καὶ ταῖς ἀπάταις αὐτοῦ.] Ita apud Anaſtaſium Codices Regii: ubi in libris impreſſis interitur, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ: & ubi Gentianus Hervetus legiſſe videtur, τοῖς δαίμοσι, καὶ ταῖς ἀπάταις αὐτῶν: vertit enim, *Dæmonibus, & eorum fraudibus.* Vide infrà cap. 41. lib. 7. Ibid.

88. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, &c.] Clauſula Orationis Dominicæ Matth. VI. 13. in Græco dumtaxat. Quam tamen majori ex parte agnoſcit Auctor Operis imperfecti in illud Evangelium, Latinus ut videtur. Eam viri docti plures cenſent ex Conſtitutionibus Apoſtolicis & ex Liturgiis in ſacrum textum irrepſiſſe: probabili ſanè judicio: maximè quia variè effertur tum in Liturgiis & Euchologio, quàm in aliis libris. Lege ſis Chryſoſtomum Tomo 5. Sermone 10. & ad locum Matthæi. Iſidorum Peluſiotam lib. 4. Epiſt. 24. Cæſarium Dialogo 1. Reſponſ. ad Interrog. 29. & Ambroſium ult. de Sacramentis ult. Porrò apud Lucianum in Dialogo cui titulus Philopatris, initium ac finis iſtæ Orationis indicantur. τὴν ἀρχὴν ait neſcio quis ille ἀπὸ πατρὸς ἀρξάμενος, καὶ τὴν πολυώνυμον ᾠδὴν εἰς τέλος ἐπιθείς. *Orationem a Patre incipiens, & celebre Canticum ad finem apponens.* Adde ex Lambecio Scholium libri Cæſarei Theol. Græc. 29. τὸ δὲ ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, οὐ τοῖς οἱ πάντες μέχρι τοῦ Ἀμήν. Ibid.

89. Ἀμφότεροι δὲ τὰ πρὸς ἀγγελίαν, &c.] De Diaconiſſis egimus ſuprà. Diaconorum verò officia & miniſteria quis cuncta queat numerare? Notatu dignum illud, in Vita S. Epiphanii num. 56. quod pertinebat ad poſtremum Diaconum,

propter nos ſuſtinuit; quo modo vos indigentibus miniſtrare dubitatis; cùm teneamini eum imitari, qui ſervitutem, egeſtatem, verbera, & crucem propter nos pertulit? Oportet igitur & nos fratri- Mat. 20. 26. bus ſervire, tamquam Chriſti imitatores. *Qui* enim inquit, *vult, inter vos eſſe magnus, ſit veſter* Iſ. 53. 11. *miniſter: & qui vult inter vos eſſe primus, ſit veſter* Joh. 13. 4. *ſervus.* Nam ſic ipſe etiam, illud; *Bene ſervire multis*; opere implevit, non verbis. Siquidem accepto linteo, præcinxit ſe: deinde miſit aquam in pelvim; & ad nos recumbentes accedens, omnium noſtrum pedes lavit, ac linteo exterſit. Quod faciens, oſtendit nobis fraternæ benevolentiæ caritatem; ut & nos idem mutuò faciamus. Itaque ſi Dominus noſter ac Præceptor tantùm ſe demiſit; quo pacto vos erubeſcetis hoc agere erga fratres debiles ac infirmos, cùm ſitis veritatis operarii, & præſides pietatis? Quocirca cum caritate miniſtrate, non murmurantes, nec diſſidia commoventes: quia non propter hominem operamini, ſed propter Deum; à quo mercedem Miniſterii, in die viſitationis veſtræ recipietis. Oportet itaque ut vos Diaconi, viſitetis omnes qui viſitationis indigent. De miſeris etiam, ad Epiſcopum referte: debetis enim eſſe anima illius, ac ſentiendi vis; parati ad miniſtrandum illi ac obediendum in omni operâ, veluti Epiſcopo veſtro, & patri, & magiſtro.

τὰ ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς· πῶς ἂν ὑμεῖς διακονῆσαι τοῖς δεομένοις ἐνδοιάσητε, μιμηταὶ ὀφείλοντες αὐτοῦ εἶναι, τοῦ καὶ δουλείαν, καὶ ἔνδειαν, καὶ πληγὰς, καὶ σταυρὸν δι' ἡμᾶς ὑπομείναντος; χρὴ οὖν καὶ ἡμᾶς δουλεύειν τοῖς ἀδελφοῖς, ὡς Χριστοῦ μιμητάς. Ὁ θέλων γὰρ, φησὶν, ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔστω ὑμῶν διάκονος· καὶ ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ἔργῳ πεπλήρωκε τό· Εὖ δουλεύειν πολλοῖς· καὶ οὐ λόγῳ. λαβὼν γὰρ λέντιον, διεζώσατο· εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα· καὶ ἡμῶν ἀνακειμένων ἐπελθὼν, πάντων ἡμῶν ἔνιψε τοὺς πόδας, καὶ τῷ λεντίῳ ἐξέμαξε. τοῦτο δὲ ποιῶν, ἐπεδείκνυεν ἡμῖν τὸ τῆς φιλαδελφίας ἀγαπητικὸν, ἵνα καὶ ἡμεῖς εἰς ἀλλήλους αὐτὸ ποιῶμεν. εἰ οὖν ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ ὁ διδάσκαλος, οὕτως ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· πῶς ἂν ὑμεῖς ἐπαισχυνθήσεσθε τοῦτο ποιῆσαι τοῖς ἀδυνάτοις καὶ ἀσθενέσι τῶν ἀδελφῶν, ἐργάται ὄντες ἀληθείας, καὶ τῆς εὐσεβείας προστάται; ἐξυπηρετεῖτε οὖν ἀγαπητικῶς, μὴ γογγύζοντες, μηδὲ διαστασιάζοντες· οὐ γὰρ διὰ ἄνθρωπον ποιεῖτε, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν· καὶ τὸν μισθὸν τῆς διακονίας παρ' ἐκείνου ἀπολήψεσθε ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς ὑμῶν· χρὴ οὖν ὑμᾶς τοὺς διακόνους ἐπισκέπτεσθαι πάντας τοὺς δεομένους ἐπισκέψεως. καὶ περὶ τῶν θλιβομένων ἀναγγέλλετε τῷ ἐπισκόπῳ ὑμῶν· ψυχὴ γὰρ αὐτοῦ, καὶ αἴσθησις εἶναι ὀφείλετε· ἄσκυλτοι, καὶ εὐήκοοι εἰς πάντα ὄντες αὐτῷ, ὡς ἐπισκόπῳ ὑμῶν, καὶ πατρὶ, καὶ διδασκάλῳ.

CAPUT XX.

Quòd Epiſcopus à tribus vel duobus Epiſcopis debeat ordinari; non autem ab uno; id enim eſſe irritum.

EPiſcopum verò præcipimus ordinari à tribus Epiſcopis; aut ut minimum à duobus; non Joh. 8. 17. Mat. 18. 16 licere autem vobis ab uno conſtitui. Nam duorum & trium teſtimonium firmius eſt & indubium. Item jubemus ut Presbyter & Diaconus ab uno Epiſcopo ordinetur; & reliqui Clerici: utque nec

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κ'.

Ὅτι ὑπὸ τριῶν ἢ δύο ἐπισκόπων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ ἑνός· ἀβέβαιον γάρ.

90 ΕΠίσκοπον δὲ προστάσσομεν χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων· ἢ τὸ γοῦν ἔλαττον, ὑπὸ δύο· μὴ ἐξεῖναι δὲ ὑπὸ ἑνὸς ὑμῖν καθίστασθαι. ἡ γὰρ τῶν δύο καὶ τριῶν μαρτυρία βεβαιοτέρα καὶ ἀσφαλής. πρεσβύτερον δὲ καὶ διάκονον ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου, 91 καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν· 92 μήτε δὲ καὶ πρεσβύ-

num, ἐπιχειροῦν τὸν θρόνον τῶν ἐπισκόπων, exornare thronum ſeu cathedram Epiſcopalem. COT.

90. Ἐπίσκοπον δὲ προστάσσομεν &c.] Epiſcoporum numerus Epiſcopum ordinantium, res eſt Eccleſiaſtici juris, quæ eapropter varietatem diſciplinæ admittit. Et primò quidem Canonem Nicænum quartum ita acceperunt Patres Conſtantinopoli congregati, apud Theodoritum Hiſt. Eccl. lib. 5. cap. 9. ut liceret provinciæ Epiſcopis collegas finitimos ad Ordinationem convocare. Qui & addunt, a ſe ordinatum fuiſſe Nectarium. Patres verò Sardicenſes Can. 6. quemadmodum & Nicæni Canone citato, & Antiocheni Can. 19. optant omnes provinciæ Antiſtites Ordinationi comprovincialis ſui intereſſe. In Concilio autem Carthaginenſi 3. Can. 39. legimus ſententiam quorumdam de non celebrandis Ordinationibus, niſi à duodecim. Sed & octo Ordinatores, cùm fieri poteſt, exigit Concilium Arelatenſe 1. 20. Can. Ad hæc circa quatuor, teſtantur Ordinationes Græcorum impreſſæ, & duo Gregorii Papæ, 1. reſpondens ad interrogata Auguſtini n. 8. in Beda Hiſt. Eccleſ. l. 27. & 3. Epiſtolâ 1. ad Bonifacium. Jam trium eſſe officium Coepiſcopum conſecrare, innumera Decreta ac teſtimonia loquuntur: quorum in plurimis tamquàm minimè ſufficiens rejicitur minor numerus, præſertim ſingularis. Unde Novatianus tres Epiſcopos coegit, ut ſibi manum imponerent: Julianitæ verò, cum tres tantùm eſſent Epiſcopi, mortuo Juliano uno ex illis, quo alium ſubſtituerent, defuncti manum, ſuaſque capiti hominis à ſe ordinandi impoſuerunt; ſicuti refertur in Narratione de rebus Armeniæ Tom. 2. Auctarii Bibliothecæ Patrum Combefiſiani. Atque hoc loco celatum nolim Lectorem errorem geminum, qui apparet in Breviatione Canonum Fulgentii Ferrandi cap. 6. *Ut unus Epiſcopus Epiſcopum non ordinet: exceptâ Eccleſiâ Romanâ. Concilio Zellenſi, ex Epiſtola Papæ Siricii.* Etenim duo prima Decreta Epiſtolæ 4. Siricii perperam commiſcentur: & ſedes Apoſtolica Primatis ſeu Metropolitana mutatur in ſedem Apoſtolicam Romanam; non culpâ (ſuſpicor) Ferrandi, ſed ignorantiâ vel fraude cujuſdam recentioris. En Pontificis verba: I. *Ut extra conſcientiam ſedis Apoſtolicæ, hoc eſt Primatis, nemo audeat Ordinare. Integrum enim judicium eſt, quod plurimorum ſententiâ conſequitur.* II. *Ne unus Epiſcopus Epiſcopum ordinare præſumat propter arrogantiam, ne furtivum beneficium præſtitum videatur. Hoc enim in Synodo Nicæna conſtat eſſe definitum.* Quæ hunc ad modum ſecutus eſt Innocentius Epiſt. 2. cap. 1. *Ut extra conſcientiam Metropolitani Epiſcopi, nullus audeat ordinare Epiſcopum. Integrum enim eſt judicium, quod plurimorum ſententiis confirmatur. Nec unus Epiſcopus ordinare præſumat Epiſcopum, ne furtivum præſtitum beneficium videatur. Hoc enim & à Synodo Nicæna conſtitutum eſt atque definitum.* Verùm, ut ad inſtitutum ſermonem revertar, narrant Pelagium Papam coactum fuiſſe Pontificiam dignitatem accipere à duobus Epiſcopis & uno Presbytero. Refertur quoque de aliis permiſſis in neceſſitate ordinari ab uno Epiſcopo & duobus aut pluribus Abbatibus. Denique, à quo ordiendum fuit, temporibus Apoſtolicis ſatis conſtat Epiſcopos fuiſſe conſtitutos interdum ab uno Apoſtolo, ſeu Apoſtolico; interdum à pluribus, juxta illud I. Tim. IV. 14. *Noli negligere gratiam quæ in te eſt; quæ data eſt tibi per Prophetiam, cum impoſitione manuum Presbyterii:* hoc eſt, ex interpretatione S. Chryſoſtomi, Epiſcoporum qui eum ordinaverant. Vide infra lib. 7. cap. 46. lib. 8. cap. 4. 27. & Can. Apoſt. 1. Ibid.

91. Καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν.] Omnino ex ſenſu, & ex Canone Apoſtolico 1. reſcribendum, καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς. Quod vertit Turrianus. At à Bovio lectum videtur, καὶ τῶν λοιπῶν κλήρων. Ibid.

92. Μήτε δὲ καὶ πρεσβύτερον μήτε διάκονον χειροτονεῖν ἐκ λαϊκῶν κληρικούς.] Sequentia ſæcula in collatione minoris Cleri variaverunt. Canon [illegible] Nicephori Confeſſoris; ὁ ἔχων σφραγῖδα ἡγουμενείας, πρεσβύτερος ὤν, χειροτονεῖ ἀναγνώστην καὶ ὑποδιάκονον ἐν τῇ ἰδίᾳ μονῇ. *Qui habet conſecrationem Hegumeni ſeu Abbatis, eſtque Presbyter, ordinare poteſt Lectorem & Subdiaconum in ſuo Monaſterio.* Ibid.

93. Ἐν-

βύτερον μήτε διάκονον, χειροτονεῖν ἐκ λαϊκῶν κληρικούς. ἀλλὰ μόνον, τὸν μὲν πρεσβύτερον διδάσκειν, ἀναφέρειν, βαπτίζειν, 93 εὐλογεῖν τὸν λαόν· τὸν δὲ διάκονον ἐξυπηρετεῖσθαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις· τουτέστι, διακονεῖν· οὐ μὴν καὶ τὰ λοιπὰ διενεργεῖν.

Presbyter, uec Diaconus Clericos ex Laicis ordinent; ſed ſolummodo, Presbyter quidem doceat, offerat, baptizet, benedicat populo; Diacoous verò miniſtret Epiſcopo, ac Presbyteris; hoc eſt, Miniſterium ſeu Diaconatum exerceat; ſed uon peragat cætera.

---

93. Εὐλογεῖν τὸν λαόν.] In Reſponſionibus Synodi Conſtantinopolitanæ ſub Patriarcha Nicolao ad Interrogationes quorumdam Monachorum, apud Balſamonem pag. 232.

Quæſtio IX.

Quod dicit S. Baſilius in parvis Pœnis; Sit à benedictione alienus pro lapſûs proportione; quid eſt?

Reſponſio.

Privari aliquem benedictione, quæ datur in Eccleſia.

Scholium Balſamonis.

Benedictiones Eccleſiaſticæ ſunt omnia quæ fiunt, vel dantur ab Epiſcopis vel ſacerdotibus in Eccleſiis, ad preces & ſtabilimentum fidelis populi. Unuſquiſque ergo pro ſui lapſûs proportione, Eccleſiaſticâ benedictione privetur. Græca repræſento ex MSS. pluribus Chriſtianiſſimi Regis, & uno viri clariſſimi Claudii Jolii;

Ἐρώτησις.

Ὅπερ λέγει ὁ ἅγιος Βασίλειος ἐν τοῖς μικροῖς ἐπιτιμίοις, (al. ἐν τοῖς μικροῖς ὅροις) Ἔστω ἐκτὸς εὐλογίας πρὸς τὴν ἀναλογίαν τοῦ σφάλματος, τί ἐστι;

Ἀπόκρισις.

Τὸ ἀποστερηθῆναί τινα τῆς διδομένης εὐλογίας (al. προσφορᾶς) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἑρμηνεία.

Ἐκκλησιαστικὴ εὐλογία ἐστί, τὰ παρὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἱερέων ἐν ἐκκλησίαις γινόμενα, ἢ διδόμενα πρὸς εὐχὴν καὶ στηριγμὸν τοῦ πιστοῦ (al. παντὸς) λαοῦ. Ἕκαστος γοῦν κατὰ ἀναλογίαν τοῦ οἰκείου σφάλματος, στερείσθω τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐλογίας. COT.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ τετάρτου βιβλίου.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

β'. Ὅπως χρὴ τὸν ἐπίσκοπον προνοεῖν τῶν ὀρφανῶν.

γ'. Τίνες ὀφείλουσιν ἐπικουρεῖσθαι, κατὰ τὴν κυριακὴν διαταγήν.

δ'. Περὶ φιλαργυρίας.

ε'. Μετὰ ποίου φόβου χρὴ τῶν κυριακῶν μετέχειν συνεισφορῶν.

ς'. Τίνων αἱ καρποφορίαι δεκταὶ, καὶ τίνων ἄδεκτοι.

ζ'. Ὅτι αἱ τῶν ἀναξίων καρποφορίαι, ἕως ἂν ὦσι τοιοῦτοι, οὐ μόνον οὐκ ἐξιλεοῦνται Θεὸν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου κινοῦσιν αὐτὸν πρὸς ἀγανάκτησιν.

η'. Ὅτι βέλτιον ἐκ κόπου ἰδίου παρέχειν ταῖς χήραις, κἂν ᾖ οὐ πολλὰ καὶ ὀλίγα, ἢ τὰ παρὰ τῶν ἀσεβῶν, κἂν πολλὰ καὶ μεγάλα τυγχάνῃ· βέλτιον γὰρ λιμῷ διαφθαρῆναι, ἢ παρὰ ἀσεβῶν συνεισφορὰν δέξασθαι.

θ'. Ὅτι χρὴ προτρέπεσθαι τὸν λαὸν ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐποιεῖν τοὺς πένητας· ὡς καὶ ὁ Σολομὼν ὁ σοφός.

ι'. Διάταξις, ἵν' ἐάν τις τῶν ἀσεβῶν, βίᾳ προσρίψῃ χρήματα τοῖς ἱερεῦσιν, εἰς ξύλα καὶ ἀνθρακίαν ἀναλώσωσι ταῦτα, ἀλλὰ μὴ εἰς διατροφάς.

ια'. Περὶ γονέων, καὶ παίδων.

ιβ'. Περὶ οἰκετῶν, καὶ δεσποτῶν.

ιγ'. Ἐν ποίοις ὑποτάσσεσθαι χρὴ τοῖς κοσμικοῖς ἄρχουσιν.

ιδ'. Περὶ παρθένων.

CAPITA

libri quarti.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

II. Quo modo Epiſcopus debeat pupillis providere.

III. Quinam adjuvandi ſint, ſecundùm conſtitutionem Dominicam.

IV. De avaritia.

V. Cum quaoto timore oporteat collationes Dominicas ſumere.

VI. Quorum oblationes recipiendæ, & quorum rejiciendæ.

VII. Quòd indignorom hominum oblationes, quamdiu ii tales ſuut, oon modò uon placant Deom, ſed cootrà ad indignationem eum provocant.

VIII. Quòd præſtet, ex proprio labore præbere viduis, quamvis exilia & paoca ſint, quàm ex donis impiorum, etſi multa & magna exſiſtaot: fame enim perire præſtat, quàm ab impiis collationem accipere.

IX. Quòd oporteat provocari populum à Sacerdote ad benefaciendom pauperibus: exemplo ſapientis Salomonis.

X. Conſtitutio, ot ſi quis impios, vi pecuniam ſacerdotibus projecerit, in ligna & carbones eam inſumant, non autem in eſcas.

XI. De parentibus, & filiis.

XII. De famulia, & dominis.

XIII. In quibus oporteat ſubjici ſæcularibus principibus.

XIV. De virginibus.

LIBER QUARTUS.

De Orphanis.

CAPUT PRIMUM.

De orphanis, à quibus, & quo modo recipiendi.

QUANDO autem Chriſtianus aliquis, relinquitur pupillus; ſive puer, ſive puella; egregium erit facinus, ſi quis Fratrum, liberis orbus, ſuſcipiat puerum, & loco filii habeat: puellam verò filio collocet, ſi habuerit coætaneum, & ad nuptias pariter maturum. Qui enim hoc faciunt, inſigne opus perpetrant, dum pupillorum parentes evadunt; conſequenturque à Domino Deo tanti officii mercedem. Si quem verò divitem, hominibus dumtaxat placere ſtudentem, pudeat pupilli, qui Eccleſiæ membrum eſt; pu-
Pſ. 67. 6. pillo quidem proſpiciet Pater orphanorum & Judex viduarum; at diviti talis ingruet, qui cuncta per parſimoniam recondita conſumet; accidetque ei quod dicitur; Quæ non comederunt ſancti,
Iſ. 1. 7. hæc comedent Aſſyrii: ſicut & ait Eſaïas; *Regionem veſtram in conſpectu veſtro, alieni devorant eam.*

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Περὶ ὀρφανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α′.

ὈΡφανοῦ δέ τινος γενομένου Χριστιανοῦ, ἤτοι παιδὸς, ἢ παρθένου, καλὸν μὲν, ἵνα τις τῶν ἀδελφῶν, οὐκ ἔχων τέκνον, προσλαβόμενος τοῦτον, ἔχῃ εἰς παιδὸς τόπον· τὴν δὲ παρθένον, ὁ ἔχων υἱὸν δυνάμενον αὐτῷ τῷ τοῦ γάμου ἄρρενι συγχρονῆσαι, συζεύξῃ· τοῦτο γὰρ οἱ ποιοῦντες, ἔργον μέγα ἐπιτελοῦσιν, ὀρφανῶν πατέρες ὑπάρξαντες, καὶ παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ λήψονται τὸν μισθὸν τῆς διακονίας ταύτης. εἰ δέ τις κατὰ ἀνθρωπαρέσκειαν περιπατῶν, ἐπαισχυνεῖται, πλούσιος ὢν, τὰ τῆς ὀρφανίας μέλη· τοῦ μὲν ὀρφανοῦ πρόνοιαν ποιήσεται ὁ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν, καὶ κριτὴς τῶν χηρῶν· αὐτῷ δὲ ἐμπαρέσεται ταμίας, ὅς τις αὐτοῦ διασκορπίσει τὰ φειδοῖ· καὶ γενήσεται ἐπ' αὐτῷ [94] τὸ εἰρημένον· ἃ οὐκ ἔφαγον ἅγιοι, ταῦτα φάγονται Ἀσσύριοι· καθὼς καὶ Ἡσαΐας λέγει· Τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν.

CAPUT II.

Quo modo Epiſcopus debeat pupillis providere.

VOs igitur Epiſcopi, ſollicitè cogitate de illorum alimonia, nullo modo deficientes eis; præbentes, pupillis quidem, paternam curam, viduis verò, tutelam maritalem; juventâ fervidis, conjuges; artifici, opus; invalido, miſericordiam; hoſpitibus, tectum; eſurientibus, buccam; ſitientibus, potum; nudis, veſtitum; ægrotantibus, viſitationem; carcere detentis, auxilium. Ad hæc major vobis ſit cura de orphanis, ut nihil ipſis deſit: non virgini deſit, quoad veniat ad nubilem ætatem, & Fratri in matrimonium detis: puero autem ſumptum date, quò & artem diſcat, & ex ea erogatione nutriatur; ut cùm artem dexterè exercuerit, tunc & inſtrumenta artis ſibi emere valeat, nec ampliùs gravet ſinceram Fratrum erga
Citatur ab Anaſtaſio, Quæſt. 14. ipſum caritatem, ſed ſibi ſoppeditet. Verè enim beatus ille, qui ſibi opitulari valens, locum pupilli, hoſpitis ac viduæ non attriverit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β′.

Ὅπως χρὴ τὸν ἐπίσκοπον προνοεῖν τῶν ὀρφανῶν.

ὙΜεῖς οὖν, ὦ ἐπίσκοποι, μεριμνήσατε τὰ περὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν, μηδὲν ἐλλείποντες αὐτοῖς·
[95] τοῖς μὲν ὀρφανοῖς παρέχοντες τὰ γονέων, ταῖς δὲ χήραις τὰ ἀνδρῶν, τοῖς ἀκμαίοις τοὺς γάμους, τεχνίτῃ ἔργον, ἀδυνάτῳ ἔλεον, ξένοις στέγος, πεινῶσι τροφὴν, διψῶσι ποτὸν, γυμνοῖς ἔνδυμα, νοσοῦσι θέαν, φυλακίταις βοήθειαν. πρὸς τούτοις πλείων ὑμῖν ἔστω φροντὶς περὶ τῶν ἐν ὀρφανίᾳ, ὅπως αὐτοῖς μηδὲν ἐνδέῃ· τῇ μὲν παρθένῳ, μέχρις ἂν ἔλθῃ εἰς ὥραν γάμου, καὶ ἐκδῶτε αὐτὴν ἀδελφῷ· τῷ δὲ παιδὶ χορηγοῦντες, πρὸς τὸ καὶ τέχνην ἐκμαθεῖν, καὶ διατρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐπιχορηγίας· ἵν' ὅταν δεξιῶς τὴν τέχνην κατορθώσῃ, τὸ τηνικαῦτα δυνηθῇ καὶ τὰ τῆς τέχνης ἐργαλεῖα ἑαυτῷ πρίασθαι, ὅπως μηκέτι βαρύνῃ * τινὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀνυπόκριτον εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιχορηγῇ. καὶ γὰρ ἀληθῶς μακάριός ἐστιν, ὃς ἂν δυνάμενος βοηθεῖν ἑαυτῷ, μὴ θλίβῃ τόπον ὀρφανοῦ, ξένου τε καὶ χήρας.

* al. τὴν

CAPUT III.

Quinam adjuvandi ſint, ſecundùm Dominicam Conſtitutionem.

Anaſtaſius, ibid. *Act. 20. 35.* QUandoquidem & Dominus beatiorem eſſe dixit eum qui dat, quàm qui accipit: ſed

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ′.

Τίνες ὀφείλουσιν ἐπικουρεῖσθαι, κατὰ τὴν κυριακὴν διάταξιν.

ἘΠεὶ καὶ [96] ὁ Κύριος μακάριον εἶπεν εἶναι τὸν διδόντα, ἤπερ τὸν λαμβάνοντα· * καὶ γὰρ εἴρηται

* Anaſt. καὶ πᾶ- γὰρ τοῖς &c.

---

94. Τὸ εἰρημένον· ἃ οὐκ ἔφαγον ἅγιοι, ταῦτα φάγονται Ἀσσύριοι.[Proverbiale dictum, ex Scripturarum ſenſu. Jeremiæ L. 17. *Grex diſperſus Iſrael; leones ejecerunt eum: primus comedit eum rex Aſſur.* COT.

95. Τοῖς μὲν ὀρφανοῖς &c.] Videto hic Cap. 8. Epiſtolæ ad Jacobum Sequitur notanda lectionis varietas. Etenim Bovius vertendo *medicinam*, ſignificat ſe loco θέαν legiſſe θεραπείαν. Ibid.

96. Ὁ κύριος μακάριον εἶπεν εἶναι τὸν διδόντα, ἤπερ τὸν λαμβάνοντα.] In Anaſtaſianis Quæſtionibus, ἤπερ τὸν λαμβάνοντα. Act. XX. 35. μνημονεύειν τε τῶν λόγων (aut τοῦ λόγου) τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε· Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. *Ac meminiſſe verbi Domini Jeſu, quoniam ipſe dixit; Beatius eſt magis dare quam accipere.* Quæ enarrans Johannes Chryſoſtomus, recurrendum arbitratur vel ad ea quæ Apoſtoli ἀγράφως tradiderunt, vel ad ſenſum ſimiliaque dicta. At aliis viſum eſt annotare locum Conſtitutionum; eodem errore, quo eas pro verè Apoſtolicis habebant. Ita Euthalius citatus à Turriano in Prolegomenis Græcis, & ad lib. 2. cap. 36. Unde in duobus MSS. Regiis, 607. & 705. ad mer-

ὑπ' αὐτοῦ· [97] Οὐαὶ τοῖς ἔχουσι, καὶ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνουσιν, ἢ δυναμένοις βοηθεῖν ἑαυτοῖς, καὶ λαμβάνειν παρ' ἑτέρων βουλομένοις· ἑκάτερος γὰρ ἀποδώσει λόγον Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ὁ μὲν γὰρ δι' * ἡλικίαν ὀρφανίας, ἢ γῆρας * ἀπανίαν, ἢ νόσου περίπτωσιν, ἢ τέκνων πολυτροφίαν λαμβάνων· ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον οὐ μεμφθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεθήσεται· θυσιαστήριον γὰρ τῷ Θεῷ λελογισμένος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τιμηθήσεται· ἀόκνως ὑπὲρ τῶν διδόντων αὐτῷ διηνεκῶς προσευχόμενος· οὐκ ἀργῶς λαμβάνων, ἀλλὰ τὴν δόσιν αὐτοῦ, ὅση δύναμις, τὸν μισθὸν διδοὺς διὰ τῆς προσευχῆς· ὁ τοιοῦτος οὖν * ἐν * τῇ * αἰωνίῳ * ζωῇ ὑπὸ Θεοῦ μακαρισθήσεται. ὁ δὲ ἔχων, καὶ * ἐν ὑποκρίσει λαμβάνων, ἢ δι' ἀργίαν, αὐτὸς δὲ ἐργαζόμενος βοηθεῖν καὶ ἑτέροις· δίκην ὀφλήσει τῷ Θεῷ, ὅτι πενήτων ἥρπασε ψωμόν.

* Anast. ἡλι-κίας.
* Anast. ἢ ἀδυναμίας.
* Anast. οὖν ἔσονται.
* Anast. δι' ὑπόκρισιν al. Anast.

& ab eo etiam dictum eſt, Væ iis qui habent, & in hypocriſi accipiunt; aut qui cùm ſibi poſſint ſuppetias afferre, ab aliis accipere volunt: uterque enim Domino Deo reddet rationem in die judicii. Sed qui accipit, aut propter ætatem pupillarem, aut ob ſenectutis debilitatem, aut propter morbum incidentem, aut propter alendorum liberorum multitudinem; is, non modò non reprehendetur, verùm etiam laudabitur: ſiquidem à Deo altare reputatus, ab eo honorabitur; impigrè pro largitoribus ſuis ac aſſiduè deprecans; non otiosè ſumens, ſed quoad ejus eſt, per preces ſuas, doni mercedem præbitori tribuens. Hic igitur in vita ſempiterna beatus à Deo prædicabitur. Qui verò habet, & in hypocriſi capit, aut propter inertiam, cùm deberet ex opere ſuo etiam alios adjuvare; is Deo pœnas perſolvet, quia pauperum buccellam rapuit. *Mat.* 23. 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ'.

Περὶ φιλαργυρίας.

Ὁ γὰρ ἔχων ἀργύρια, καὶ μὴ μεταδιδοὺς ἑτέροις, μήτε μὴν αὐτὸς χρώμενος, τόπον ὄφεως κεκλήρωκεν, [98] ὅν φασιν ἐν τοῖς θησαυροῖς καθεύδειν· καὶ ἔστι καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀληθὴς ἡ γραφὴ, ἡ φάσκουσα· Συνήγαγε πλοῦτον ἐξ οὗ οὐ γεύσεται· καὶ οὐδὲν αὐτῷ ὄφελος ἀπολλυμένῳ παρὰ τὴν δίκην. Οὐκ ὠφελήσει γὰρ, φησὶν, ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Ὁ γὰρ τοιοῦτος, οὐ τῷ Θεῷ πεπίστευκεν, ἀλλὰ τῷ ἑαυτοῦ χρυσίῳ, Θεὸν τοῦτο ἡγούμενος, καὶ ἐπ' αὐτῷ πεποιθώς. ὑποκριτὴς ἀληθείας ὁ τοιοῦτος, προσωπολήπτης, ἄπιστος, εἴρων, δειλὸς, ἄνανδρος, κοῦφος, ἀχρεῖος, μεμψίμοιρος, ἐπώδυνος, ἑαυτοῦ ἐχθρὸς καὶ οὐδενὸς φίλος. τούτου τὰ χρήματα ὀλεῖται· καὶ ἀνὴρ ξένος ἔδεται αὐτὰ, ἢ ζῶντος ὑφελόμενος, ἢ θανόντος καρπωσάμενος. πλοῦτος γὰρ ἀδίκως συναγόμενος, ἐξεμεθήσεται.

CAPUT IV.

De avaritia.

Nam qui habet pecunias, & aliis non impertitur, neque vero ipſe utitur; hic ſortitus eſt locum ſerpentis, quem aiunt theſauris incubare; ac de eo homine vera eſt Scriptura, quæ ait; *Congregavit divitias, ex quibus non guſtabit*; & nihil ei emolumenti, pereunti à ſupplicio. *Non enim proderunt*, inquit, *opes in die iræ.* Siquidem qui talis eſt, non credidit Deo, ſed auro ſuo, quod Deum putat, & in quo confidit. Idem, ſimulator veritatis eſt, perſonarum acceptor, infidelis, cavillator, timidus, ignavus, levis, ineptus, querulus, ſeipſum excrucians, inimicus ſibi ac nemini amicus. Hujus bona peribunt; & homo extraneus comedet ea; vel eo vivente auferens, vel mortuo, conſecutus. *Divitiæ enim iniquè congregatæ, evomentur.*

Job. 20. 18. *apud* LXX. *Prov.* 11. 4. *Eccl.* 6 2. *Job.* 20. 15. *apud* LXX.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε'.

Μετὰ πόσου φόβου χρὴ τῶν κυριακῶν μετέχειν συνεισφορῶν.

Παραινοῦμεν οὖν ταῖς χήραις καὶ τοῖς ὀρφανοῖς, μετὰ παντὸς φόβου καὶ πάσης εὐλαβείας μεταλαμβάνειν τῶν αὐτοῖς χορηγουμένων, καὶ εὐχαριστεῖν Θεῷ, τῷ διδόντι τοῖς πεινῶσι τροφὴν, καὶ ἐπ' αὐτῷ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκτείνειν. Τίς γὰρ, φησὶν, ὑμῶν φάγεται, ἢ τίς πίεται, παρὲξ αὐτοῦ; Αὐτὸς γὰρ ἀνοίγει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐμπιπλᾷ πᾶν ζῶον εὐδοκίας· σῖτον νεανίσκοις, καὶ οἶνον παρθένοις, καὶ ἔλαιον εἰς εὐφροσύνην τῶν ζώντων· χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. κρέα τοῖς θηρίοις, σπέρματα τοῖς ὀρνέοις, καὶ πᾶσι τὴν πρόσφορον τροφήν. διό φησι καὶ ὁ Κύριος· Καταμάθετε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν; μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν; οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων. Τοιαύτης οὖν τῆς παρ' αὐτοῦ προνοίας ἀπολαύοντες, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ μεταλαμβάνο-

CAPUT V.

Cum quanto timore oporteat collationes Dominicas ſumere.

Conſilium igitur damus viduis & pupillis, ut cum ſummo metu, & ſumma reverentia capiant quæ eis ſuppeditantur, utque Deo, eſcam danti eſurientibus, gratias agant, & in eum oculos intendant. *Quis enim*, inquit, *veſtrum comedet, aut quis bibet ſine ipſo?* Ipſe enim aperit manum ſuam, & implet omne animal beneplacito; tribuit frumentum juvenibus, & vinum virginibus, & oleum ad viventium hilaritatem; fœnum jumentis, & herbam ſervituti hominum; carnes beſtiis, ſemina avibus, & omnibus alimentum conveniens. Quare Dominus ait; *Animadvertite volatilia cœli; quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea; & Pater veſter nutrit illa: nonne vos multò eſtis eis præſtantiores? Nolite ergo ſolliciti eſſe, dicentes; Quid manducabimus, aut quid bibemus? Scit enim Pater veſter, quod his omnibus indigetis.* Cùm igitur tantâ illius providentiâ fruamini, & bona illius percipiatis; debetis in om-

Pſ. 145. 7. *Eccl.* 2. 25. *in* LXX. *Pſ.* 144. 16. *Zach.* 9 17. *in* LXX. *Pſ.* 103. 15, 14. *Mat.* 6. 26.

marginem memorati textûs poſuerunt, ἐκ τῶν Διαταγῶν. Ceterum in Anaſtaſii Quæſtionibus MSS. ejuſdem Librariæ, ſcriptum inveni, δι' ἡλικίαν ὀρφανίας. ἢ γῆρας ἢ ἀδυναμίας. ἢ νόσου περίπτωσιν. Pro quibus Interpres legiſſe videtur, δι' ἡλικίαν. ἢ ὀρφανίας, ἢ γῆρας, ἢ ἀδυναμίαν &c. Nicon Collector ineditus cap. 36. citat ἢ γῆρας ἀδυναμίας. al. ἢ γῆρας. ἢ ἀδυναμίας. COT.

97. Οὐαὶ τοῖς ἔχουσι, &c.] [illegible]. Extant in membranis Regiis Codicis 2441. Eclogæ ſacræ ineditæ. Illic ſententia hæc Κλήμεντος nomine ſe offert, λόγῳ ιϛ'. qui inſcribitur Ὅτι οὐ μόνον ἐργάζεσθαι ὀφείλομεν. [illegible]. Ibid.

98. Ὃν φασιν ἐν τοῖς θησαυροῖς καθεύδειν.] S. Baſilius de utiliter legendis Gentilium libris; [illegible]. Scilicet, docente cum aliis Macrobio Saturnal. lib. 1. cap. 20. theſaurorum cuſtodia draconibus aſſignatur. Vide ſi vacat & lubet, elegantem fabulam Phædri, 19. lib. 4. Ibid.

Pſ. 145. 9. omnipotentem Deum, pupilli ac viduæ ſuſceptorem, conferre laudes; per dilectum Filium ejus, Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum; per quem gloria Deo, in Spiritu & veritate, in ſæcula. Amen.

σοντες ἀγαθῶν, αὐτῷ ἀναπέμπετε [illegible] τῷ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἀντιλαμβανομένῳ παντοκράτορι Θεῷ, διὰ τοῦ ἠγαπημένου υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν· δι' οὗ ἡ δόξα τῷ Θεῷ, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

CAPUT VI.

Quorum oblationes recipiendæ, & quorum rejiciendæ.

Hoc caput affert Anaſtaſius, Quæſt. 22. OPortet verò Epiſcopum ſcire, quorum debeat oblationes accipere, & quorum non debeat. Nam ad dandum non admittet caupones: Eccli. 26. 28. quia *Non juſtificabitur caupo de peccato*; & de iiſdem quodam in loco Eſaïas, Iſraëli exprobrans, Iſ. 1. 22. ait; *Caupones tui miſcent vinum aquâ.* Fugiendi Deut. 23. 18. etiam ei ſcortatores: *Non enim offeres Domino mercedem ſcorti*: item rapaces, alienarumque rerum cupitores; & adulteri: horum quippe ſacrificia Deus abominatur. Sed & qui viduam affligunt, & pupillum potentiâ ſuâ opprimunt, & carceres innocentibus replent, aut famulos ſuos malè tractant; verberibus dico, & fame, & durâ ſervitute; vel qui totas urbes devaſtant; ii ſint tibi averſandi, ô Epiſcope, eorúmque oblationes, execrabiles. Repudiabis etiam adulteratores, & oratores patrocinantes injuſtitiæ, & fabricatores Idolorum, & fures, & publicanos injuſtos, & in ponderando ſtateram ad alterum latus impellentes, Luc. 3. 14. & menſores fraudulentos; atque militem calumniatorem, non contentum ſtipendiis, ſed pauperes concutientem; item homicidam, & carnificem; ad hæc injuſtum judicem, rerum everſorem, inſidiatorem hominum, ſcelerum ac impuritatis operarium, vinolentum, blaſphemum, cinædum, fœneratorem; nec non quemlibet improbum, & cum Dei voluntate pugnantem. Quoniam Scriptura omnes hujuſmodi pronunciat eſſe apud Deum abominabiles. Nam qui ab illis accipiunt, & inde viduas ac pupillos alunt; tribunali Dei efficientur 3. Reg. 13. obnoxii. Quemadmodum Adonias Propheta, in Regnorum libris commemoratus; qui Dei man-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'.

Τίνων αἱ καρποφορίαι δεκταὶ, καὶ τίνων ἄδεκτοι.

Χρὴ δὲ τὸν ἐπίσκοπον εἰδέναι τίνων ὀφείλει δέχεσθαι καρποφορίας, καὶ τίνων οὐκ ὀφείλει. Φυλακτέοι γὰρ αὐτῷ πρὸς δόσιν [99] κάπηλοι· οὐ δικαιωθήσεται γὰρ κάπηλος * ἀπὸ ἁμαρτίας· περὶ αὐτῶν γάρ τι καὶ Ἡσαΐας, ὀνειδίζων τὸν Ἰσραὴλ, ἔλεγεν· Οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι. Φευκταῖοι δὲ αὐτῷ καὶ πόρνοι· Οὐ προσοίσεις γὰρ τῷ κυρίῳ μίσθωμα πόρνης· καὶ ἅρπαγες, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμηταὶ, καὶ μοιχοί· βδελυκταὶ γὰρ αἱ τούτων θυσίαι παρὰ Θεῷ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκθλίβοντες χήρας, καὶ ὀρφανοὺς καταδυναστεύοντες, καὶ τὰς φυλακὰς πληροῦντες ἀναιτίων, ἢ καὶ τοῖς ἑαυτῶν οἰκέταις πονηρῶς χρώμενοι, πληγαῖς φημὶ καὶ λιμῷ καὶ κακοδουλίᾳ, ἢ καὶ πόλεις ὅλας λυμαινόμενοι. Φευκταῖοι ἔστωσάν σοι, ὦ ἐπίσκοπε, καὶ αἱ τούτων προσφοραὶ μυσαραί. Παραιτήσῃ δὲ καὶ ῥᾳδιουργοὺς, καὶ ῥήτορας ἀδικίᾳ συναγωνιζομένους, καὶ [1] εἰδωλοποιοὺς, καὶ κλέπτας, καὶ [2] τελώνας ἀδίκους, καὶ ζυγοκρούστας, καὶ δολομέτρας· καὶ στρατιώτην συκοφάντην, μὴ ἀρκούμενον τοῖς ὀψωνίοις, ἀλλὰ τοὺς πένητας διασείοντα· φονέα τε καὶ [3] δήμιον, καὶ δικαστὴν παρέγκριτον, πραγμάτων ἀνατρεπτικὸν, * ἀνθρώπων ἐπίβουλον, * μιαρῶν ἐργάτην, μέθυσον, βλάσφημον, κίναιδον, τοκογλύφον· καὶ πάντα ὁντιναοῦν πονηρὸν, καὶ τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ διαμαχόμενον. Ὅτι λέγει ἡ γραφὴ βδελυκτοὺς εἶναι παρὰ Θεῷ πάντας τοὺς τοιούτους. Οἱ γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων δεχόμενοι, καὶ τρέφοντες χήρας καὶ ὀρφανοὺς, ὑπεύθυνοι τῷ κριτηρίῳ τοῦ Θεοῦ γενήσονται. Ὥσπερ καὶ [4] Ἀδωνίας ὁ ἐν ταῖς βασιλείαις προφήτης, παρακούσας Θεοῦ, καὶ φαγὼν ἄρτον καὶ

* Anaſt. δεκ

* Anaſt. ἀνθρώπων

* Anaſt. μιαρῶν

[99]. Κάπηλοι.] Cauponariam οἱ ἔξω ſapientes parum honeſtam eſſe cenſuerunt, ut Plato XI. de legibus. Quid ergo mirum, ſi tam multa adverſùs caupones, mercatores, negotiatores, artesque inſtitorias dicta legantur apud Philoſophos Chriſtianos? apud Tertullianum de Idololatria 11. Lactantium lib. 5. cap. 17. Hilarium in Pſalm. CXVIII. 125. 139. CXXIV. 5. Pacianum Paræntico ad Pœnitentiam, Gregorium Nazianzenum Epiſt. 6. Epiphanium Expoſitione fidei num. 24. Auctorem Operis imperfecti, ad Matthæi XXI. 12. XXII. 5. & Valerianum Hom. 20. Proferre loca ſuperſedeo, ne & meo tempore & Lectoris patientiâ abutor. Videndus etiam S. Leo Epiſt. 92. cap 9 atque cum S. Gregorio paulló poſt citando conferendus. COT.

[1]. Εἰδωλοποιούς.] Legito, ſi grave non eſt, Tertulliani librum de Idololatria. Ibid.

[2]. Τελώνας ἀδίκους.] Epithetum perpetuum; ut patet ex cap. 38. lib. 2. Scilicet publicanus vir juſtus, rara avis in terris. Quocirca in Evangeliis junguntur ii homines cum Ethnicis, peccatoribus, ac meretricibus & graves adverſùs totum genus invectivæ occurrunt ſæpè in ſcriptis ſanctorum Patrum, præſertim Chryſoſtomi. Tertullianus certè de pudicitia 9. publicanos appellat *ex officio peccatores*: Epiſtola inter Zoſimianas 15. telonarios, dæmonarios Aſterius apud Photium Cod. 271. *τελώνας, τὸ γένος ἀναισχυντότατον*: & Cerameus Theophanes Homiliâ 15. *τὸ πάντων ἁμαρτωλότατον ἐπιτήδευμα*. Audi verba inſignia, judicio ac veritate condita, Gregorii magni in Evangelia Hom. 24. quæ proinde repetiit Nicolaus Papa reſpondens ad Conſulta Bulgarorum cap. 49. *Poſt converſionem ſuam ad piſcationem Petrus rediit, Matthæus verò ad telonei negotium non reſedit: quia aliud eſt victum per piſcationem quærere, aliud autem telonei lucris pecunias augere. Sunt enim pleraque negotia, quæ ſine peccatis ex hiberi aut vix, aut nullatenus poſſunt. Quæ ergo ad peccatum implicant, ad hæc neceſſe eſt ut poſt converſionem animus non recurrat.* Porro Nicon in Pandecte MS. ſerm. 36. hic legit *τελώνας καὶ ἀδίκους*. Ibid.

[3]. Δήμιον.] Theodoritus Serm. 6. de Providentia Dei, ubi componit tyrannos carnificibus; *οἱ νόμοι τρέφουσι τοὺς δημίους, ὅτι τοὺς ἀνδροφόνους, καὶ τυμβωρύχους, καὶ τοὺς ἄλλα ἄττα παρανομοῦντας, διὰ τούτων κολάζουσι· οὐκ ἐπαινοῦντες μὲν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ λίαν μυσαττόμενοι τὸν βίον ἀποστρέφοντες· ἀναδεχόμενοι δὲ τὸν τούτων ὑπουργίαν, διὰ τὴν χρείαν.* Quæ eo etiam attuli, ut indicarem deſumptam eſſe tantum non ad verbum comparationem ex Opere Philonis de Providentia, Edit. Pariſ. Græco-Lat. p. 1198. & apud Euſebium Præp. Evang. lib. 8. cap. ult. p. 393. Ibid.

[4]. Ἀδωνίας.] Prophetæ ad Jeroboamum in Bethel miſſi, ac dum redit à leone ob violatum Dei mandatum interempti, hiſtoriam refert ſacra Scriptura III. Regum cap 13. nomen reticet. Quo factum, ut variæ ferantur ſententiæ. Juxta primam ſententiam nomen illi fuit, Adonias, in hoc loco; ſeu Ἰαδών, Jadon, in Joſepho lib. 8. cap. 5. Ἰαδδῶ habet Chronicum ineditum Metaphraſtis, non ita bene. ſeu Jaddun, in Freculfi Chronicis; ſeu Addo, apud Hieronymum initio Commentariorum in Zachariam, & Iſidorum libro de vita & morte Sanctorum cap. 54. ſeu Iddo, in Chronologia Monachi Altiſſiodorenſis; ſeu denique Jeddo de quo II. Paralip. IX. 29. qui & Addo appellatur ejuſdem libri cap. 12. verſ. 15. & Odeth aut potiùs Oded pater Azariæ cap. 15. verſ. 1. In Traditionibus Hebraicis ad libros Paralipoménon inter Opera Hieronymi. Unde & o. unum exemplar II. Paralip. XV. 8. pro Ἀδαδ, ſive Ὠδὴδ, exhibet Ἀδδὼ: eoque modo lectum videtur Euſebio; quandoquidem lib. 1. Chronicorum ait, Ἀζαρίας, ὁ τοῦ Ἀδδῶ, & lib. 2. Ἀζαρία ὁ τοῦ Ἀδδώ. Sic in Chronico dicto Alexandrino p. 218. ubi de noſtro Propheta; ad marginem à Græco quodam annotatum cernitur, Ὠδὴδ, Hodeth,

καὶ πιὼν ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ ἀπεῖπεν αὐτῷ ὁ Κύριος, διὰ τὴν τοῦ Ἱεροβοὰμ ἀσέβειαν, ὑπὸ λέοντος ἀναιρεθείς. ὁ γὰρ ἐκ κόπου διακονούμενος ὀρφανοῖς χήραις καὶ ὀρφανοῖς, δίκαιος μᾶλλον, κἂν ᾖ βραχὺς καὶ ὀλίγος, ἢ ὁ ἐξ ἀδικίας καὶ συκοφαντίας, κἂν ᾖ πολὺς καὶ ἐξησκημένος. λέγει γὰρ ἡ γραφή· Κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ, ὑπὲρ πλοῦτον ἁμαρτωλῶν πολύν. Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀσεβῶν φαγοῦσα χήρα, καὶ ἐμπλησθεῖσα, προσεύξεται ὑπὲρ αὐτῶν, οὐκ εἰσακουσθήσεται· ὅτι ὁ καρδιογνώστης Θεὸς μετὰ κρίσεως ἀπεφήνατο περὶ ἀσεβῶν, λέγων· Ἐὰν στῇ Μωσῆς, καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπου μου ὑπὲρ αὐτῶν, οὐκ εἰσακούσομαι αὐτῶν, καὶ σὺ μὴ προσεύχου ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου ἐλεηθῆναι αὐτούς, καὶ μὴ προσέλθῃς μοι περὶ αὐτῶν, ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί σου.

datum deſpexit, panem comedit & aquam bibit, in loco in quo Dominus eum edere ac bibere noluerat, propter Jeroboami impietatem, & à leone occiſus fuit. Panis enim viduis & pupillis ex labore ſubminiſtratus, etſi modicus ac exiguus, dignior eſt, quàm qui ex iniquitate & calumnia, licèt copioſus ſit ac elaboratus. Siquidem ait Scriptura; *Melius eſt modicum juſto, ſuper divitias peccatorum multas.* Pſ. 36. 16. Si autem vidua ab impiis paſta & ſatiata, pro eis oraverit, non exaudietur: quoniam cordis cognitor Deus de impiis cum judicio pronunciavit, dicens; *Si ſteterit Moyſes, & Samuel ante faciem meam pro ipſis, non exaudiam eos.* Jer. 15. 1. *Et tu noli orare pro populo hoc, neque poſtules ut miſericordiam conſequantur, & ne accedas ad me pro his; quia non exaudiam te.* Jer. 7. 16.

C A-

---

deth, eſſe nomen quod in textu expreſſum non fuit: pag. verò 220. ſcribitur, προεφήτευσεν ὁ ἐν Βεθὴλ ſeu Βαιθὴλ οἰκῶν, καὶ ὁ ἐπὶ θυσιαστηρίου. ἠξίου τὸν προφητεύσαντα τῷ Ἱεροβοὰμ δούλῳ Σολομῶντος, φαγεῖν ἄρτον, καὶ μόλις ἔφαγε. φασὶ τὸν Ἰώσηπον λέγειν, ἀπὸ παραδόσεως αἴνου εἶναι τὸν ἐν Βεθήλ· καὶ ὁ Ἰαδ (lego Ὠδὴδ) ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου; Hoc eſt; *Prophetavit qui Bethele habitabat: item qui fuit ad altare. Rogavit ille hunc qui prophetaverat Hieroboamo ſervo Salomonis, ut manducaret panem, & vix manducavit. Aiunt Joſephum dicere, ex traditione proverbiale dictum fuiſſe Bethele, etiam Hodeth ad altare?* Ad hæc, dum pervolverem MS. Regium 1789. venerunt ob oculos meos, quæ ſubjunxi ac interpretatus ſum:

Περὶ τῶν οβ΄. προφητῶν, καὶ προφήτιδων. Ἐπιφανίου.

α΄. Ἀδάμ. β΄. Ἐνώχ. γ΄. Νῶε. δ΄. Ἀβραάμ. ε΄. Ἰσαάκ. ϛ΄. Ἰακώβ. ζ΄. Μωυσῆς. η΄. Ἀαρών. θ΄. Ἰησοῦς. ι΄. Ἐλδάμ. ια΄. Μωδάμ. ιβ΄. Ἰώβ. ιγ΄. Σαμουήλ. ιδ΄. Νάθαν. ιε΄. Δαυίδ. ιϛ΄. Γάδ. ιζ΄. Ἰδιθούμ. ιη΄. Ἀσάφ. ιθ΄. Αἰμάν. κ΄. Αἰθάμ. κα΄. Σαλομών. κβ΄. Ἀχίας. κγ΄. * Σαμαίας. κδ΄. * ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ Ὠδήδ. κε΄. Ἠλὶ ὁ * ἐκ * Σηλὼμ. κϛ΄. * Ἰωάδ. κζ΄. Ἀδδώ. κη΄. Ἀζαρίας. κθ΄. Ἀνανὶ, ὁ καὶ Ἀνανίας. λ΄. * Ἰηοῦ. λα΄. Μιχαίας. λβ΄. Ἠλίας. λγ΄. Ὀζιήλ. λδ΄. Ἐλιάδ. λε΄. * Ἰησοῦς υἱὸς Ἀνανίου. λϛ΄. Ἐλισσαῖος. λζ΄. * Ἰωναδάμ. λη΄. Ζαχαρίας, ὁ καὶ * Ἀζαρίας. λθ΄. Ζαχαρίας ἄλλος. μ΄. Ὠσηέ. μα΄. Ἰωήλ. μβ΄. Ἀμώς. μγ΄. Ἀβδιού. μδ΄. Ἰωνᾶς. με΄. Ἡσαΐας. μϛ΄. Μιχαίας. μζ΄. Ναούμ. μη΄. Ἀμβακούμ. μθ΄. Ὠβήδ. ν΄. Ἀβδαδών. να΄. Ἱερεμίας. νβ΄. Βαρούχ. νγ΄. Σοφονίας. νδ΄. Οὐρίας. νε΄. Ἰεζεκιήλ. νϛ΄. Δανιήλ. νζ΄. Ἔσδρας. νη΄. Ἀγγαῖος. νθ΄. Ζαχαρίας. ξ΄. Μαλαχίας. ξα΄. Ζαχαρίας ὁ πατὴρ Ἰωάννου. ξβ΄. Συμεών. ξγ΄. Ἰωάννης ὁ βαπτιστής. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλους ἀριθμῷ εὑρημένους, μέρος ἐλάχιστον προφητείας ἐσχηκότας, ὅσοι καὶ ἐν ἰδέᾳ προφητικῇ· τινὲς δὲ καὶ ἀξιολογώτερον προπεφητευκότας· τοὺς μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ· τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἐφεξῆς χρόνων· οὓς δεῖ φυλάττειν μετὰ παραλόγου οὐδεὶς μετὰ τὸν ξγ΄. ἀριθμὸν, ἀλλὰ συνάψαι τῇ τῆς αὐτοπροφητικῆς ἀκολουθίας. εἰσὶ καὶ οὗτοι οὗτοι. ξδ΄. Ἐνώς. ξε΄. Μαθουσάλα. ξϛ΄. Λάμεχ. ξζ΄. Βαλαάμ. ξη΄. Σαούλ. ξθ΄. Ἀβιμέλεχ, ὁ καὶ Ἀχιμέλεχ. ο΄. * Ἀμασαί. οα΄. Σαδώκ. οβ΄. ὁ γέρων ὁ ἐν Βεθήλ. Ἄγαβος ὁ ἐν ταῖς πράξεσιν.

MS. 1067. Ἐλδάδ. Μωδάδ. Vide ſuprà ad Hermæ lib. 1. viſ. 2. c. 3.
* Al. Σαμαίας
* Deſideratur iſte in Cod. 1067.
* f. ἐν
* Al. Σιλών
* Al. Ἰωδάδ
* Al. Ἰοῦ
* f. Ἰοῦ
* Al. Ἰωναδάβ
* Al. Ἀνανίας
* In LXX. Ἀμασαί. 1 Paral 12. 28.

Epiphanius, de LXXII. Prophetis; & de Propheteſſis.

1. *Adam.* 2. *Enoch.* 3. *Noë.* 4. *Abraham.* 5. *Iſaac.* 6. *Jacob.* 7. *Moyſes.* 8. *Aaron.* 9. *Jeſus.* 10. *Eldam.* 11. *Modam.* 12. *Job.* 13. *Samuel.* 14. *Nathan.* 15. *David.* 16. *Gad* 17. *Idithum.* 18. *Aſaph.* 19 *Æman.* 20. *Ætham.* 21. *Salomon.* 22. *Achias.* 23. *Sameas.* 24. *homo Dei Hodeth.* 25. *Heli qui è Silon.* 26. *Joad.* 27. *Addo.* 28. *Azarias.* 29. *Anani, qui & Ananias.* 30. *Jeu.* 31. *Michæas.* 32. *Elias* 33. *Oziel.* 34. *Eliad.* 35. *Jeſus filius Ananiæ.* 36. *Eliſæus.* 37. *Jonadam.* 38. *Zacharias, qui & Azarias.* 39. *alius Zacharias.* 40. *Oſee.* 41. *Joel.* 42. *Amos.* 43. *Abdias.* 44. *Jonas.* 45. *Iſaias.* 46. *Michæas.* 47. *Nahum.* 48. *Ambacum.* 49. *Obed.* 50. *Abdadon.* 51. *Hieremias.* 52. *Baruch.* 53. *Sophonias.* 54. *Urias.* 55. *Ezechiel.* 56. *Daniel.* 57. *Eſdras.* 58. *Aggæus.* 59. *Zacharias.* 60. *Malachias.* 61. *Zacharias pater Johannis.* 62. *Symeon.* 63. *Johannes Baptiſta. Sed & alios inventum iri novimus, qui partem minimam prophetiæ habuerunt, vel & ſpecie propheticâ; item alios qui aliquid majoris momenti vaticinati ſunt: quorum quidam paullò poſt Adamum, quidam ſequentibus temporibus vixerunt: quos omnes non prætermittendos cenſui hic poſt numerum.* 63. *ſed magis adjungendos ſerie enumerationis. Sunt autem hi.* 64. *Enos.* 65. *Mathuſala.* 66 *Lamech.* 67. *Balaam.* 68. *Saul.* 69. *Abimelech, qui & Achimelech.* 70. *Amaſe.* 71. *Sadoc.* 72. *ſenex qui Bethele. Agabus de quo in Actis Apoſtolorum.*

Καὶ ὅσαι προφήτιδες.

α΄. Σάῤῥα. β΄. Ῥεβέκκα. γ΄. Μαρία ἡ τοῦ Μωυσέως ἀδελφή. δ΄. Δεβόῤῥα. ε΄. Ὀλδά. ϛ΄. Ἄννα ἡ μήτηρ Σαμουήλ. ζ΄. Ἰουδίθ. η΄. Ἐλισάβετ ἡ μήτηρ Ἰωάννου. θ΄. Ἄννα ἡ θυγάτηρ Φανουήλ. ι΄. Μαρία ἡ θεοτόκος.

Et quæ Propheteſſæ.

1. *Sara.* 2. *Rebecca.* 3. *Maria Moſis ſoror.* 4. *Debora.* 5. *Olda.* 6. *Anna mater Samuelis.* 7. *Judith.* 8. *Eliſabeth mater Johannis.* 9. *Anna filia Phanuelis.* 10. *Mater Dei genitrix.*

Vides tum eamdem mendam in nomine Obedi, ac ſuprà; tum elogium viri Dei, deſumptum ex præſenti Hiſtoria III. Reg XIII. Quòd ſi vera putetur hæc prima opinio, diſtinguere oportebit Adonam illum ſeu Adonem qui tempore Roboami interiit, ab Addone Propheta quem de Abia rege filio Roboami ſcripſiſſe dicit liber 2. Paralipom. cap. 13. verſ. 22. In ſecunda ſententia noſter Propheta vocatur Sameas, Samæas, Semeias, Semei. Nam primum nomen datur ei à Tertulliano libro de jejuniis cap. 16. ſecundum, in Chronico Alexandrino ad regnum Joſiæ pag. 278. tertium, à Concilio Meldenſi Can. 11. ex Synodo ad Theodonis villam cap. 4. quâ in Synodo, & in Capitularibus Caroli Calvi tit. 2. cap. 4. corruptè editum eſt *Samuel*, pro *Semeias* vel *Semeas*. Qui autem his in locis adnotârunt ad marginem textum III. Reg XI. 30. de Ahia, immemores erant conſimilis alterius de Samæa ejuſdem libri cap. 12. in Græca Editione, quem etiam Theodoritus ac Procopius explicant. Ultimum nomen exhibet Epiſtola Varadaci Monachi ad Leonem Imperatorem, in ſine Concilii Chalcedonenſis. *Dixit Deus omnipotens Semei Propheta*, &c. Videnda Synopſis Athanaſiana ad calcem. His ego Scriptoribus credere nequaquam poſſum: quia docet ſacra Hiſtoria Semeiam diutiùs vixiſſe: de quo non eſt quæſtio. Ex tertia ſententia inducitur Sofonias aut Sophonias. Ita cap. 258. tertiæ Cognitionis Collationis Carthaginenſis: quamquam ſuſpicio non levis datur depravatæ lectionis, ne locum Adoniæ aut Semeiæ Sofonias occupet. Aliam ſententiam diſces ex Theodorito & Procopio ad II. Paralipom. ex his Michaelis Glycæ in Annalibus P. 2. p. 187. ὁ μὲν Ἰώσηπος Ἰαδὼν αὐτὸν ὀνομάζει· ἡ δὲ βίβλος τῶν Παραλειπομένων Ἰωὴλ αὐτὸν ἡμᾶς καλεῖσθαι ἐδίδαξεν. *Joſephus quidem eum appellat Jadonem: at liber Paralipomenon* (2 cap. 9 verſ. 29 apud LXX. citato jam per me loco, ubi Hebræum habet *Jeddo*. Vulgata *Addo*) *Joelem eum vocatum fuiſſe nos docet.* Pſeudo-Epiphanius libro de vitis Prophetarum; Ἰωὴλ ὁ προφήτης ἐγένετο ἐν Σαμαρείᾳ· οὗτός ἐστιν ὃν ἐπάταξεν ὁ λέων ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ἀπέθανεν, &c. *Joam Propheta in Samaria extitit. Hic eſt ille, qui a leone in via percuſſus obiit.* Dorothei Synopſis; *Joath. Hic erat ex terra Samaria. Percuſſit eum leo, & mortuus eſt, ac ſepultus in Bethel, juxta Pſeudoprophetam, à quo fuerat ſeductus.* Græcè in MSS. περὶ τοῦ Ἰωάδ. οὗτος ἦν ἐκ γῆς Σαμαρείας. ἐπάταξε δὲ αὐτὸν ὁ λέων, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη ἐν Βεθήλ, ἐγγὺς τοῦ ψευδοπροφήτου τοῦ πλανήσαντος αὐτόν. De diverſo denique & poſtrema ſententia paullò poſt agam. Nunc verò antequam relinquo hanc Notam, Lectorem de nonnullis ſcitu non indignis, etſi levibus admonebo, quæ componendo eam obſervavi. Et primò quidem velim ut tollas vitium lectionis è Chronologicis Excerptis, quæ cum Euſebii Chronicis publica fecit Joſephus Scaliger, & ubi inveniet *Abdeus*, reſcribas *Addeus*, qui eſt Addo. Corrigat quoque Latina Euſebii, ex MSS. ex Græcis, necnon ex Adone ac Freculfo, legatque *Joel*, non *Joed*, quod antiquariorum erratum etiam in Mariano Scoto comparet. Notabilis præterea eſt incogitantia Euſebii, quando Prophetam qui apud altare Samariæ fuerat, quique occiſus eſt vivente Roboamo, commemorat ſub Aſa Roboami nepote. Sed & inſigniter lapſi ſunt Interpretes Clementis Alexandrini & Georgii Cedreni. Ille, cùm locum p. 326. A. Edit. Pariſ. καὶ ὁ ἐξ Ἰούδα ἐπελθὼν ἐπὶ Ῥοβοὰμ, καὶ προφητεύσας ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Latinè ſic vertit; *qui etiam ex Juda abiit ad Roboam, & prophetavit ſuper altari.* Hic dum verba p. 87. lib. 1. Ed. Baſil. Ἀχίας ὁ

CAPUT VII.

Quòd indignorum hominum oblationes, quamdiu ii tales ſunt, non modò non placant Deum, ſed contra ad indignationem eum provocant.

Etiam hoc caput ſubjungit Anaſtaſius.

QUinetiam in peccatis verſantes, & pœnitentiam non agentes, non ſolùm inter orandum non exaudientur, ſed inſuper Deum irritabunt, illum commonefacientes improbitatis eorum. Evi-
Deut. 23. 18. tate igitur hujuſmodi ſubminiſtrationes, tamquam precium canis, & mercedem meretricis: utraque
4. Reg. 8. enim legibus prohibentur. Nam nec Eliſeus allata ab Azaële munera accepit, nec Achias à Jero-
3. Reg. 14. boamo. Quòd ſi Dei Prophetæ dona impiorum non admiſere, æquum eſt, ut neque vos, Epi-
Act. 8. ſcopi, admittatis. Cùm etiam Simon magus mihi Petro, & Johanni pecuniam offerens, gratiam inæſtimabilem conatus eſt precio comparare; nos repulſo munere, eum diris perpetuis conſtrinximus; quoniam donum Dei, non benevolentiâ erga Numen, ſed pecuniæ permutatione exiſtimavit poſſideri. Recuſate ergo oblationes, quæ ad
Iſ. 54. 14. altare à malè ſibi conſciis afferuntur. *Recede* enim, inquit, *ab inique, & non timebis, & tremor non appropinquabit tibi.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Ὅτι αἱ τῶν ἀναξίων καρποφορίαι, ἕως ἂν ὦσι τοιοῦτοι, οὐ μόνον οὐκ ἐξιλεοῦνται Θεὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναντίων κινοῦσιν αὐτὸν πρὸς ἀγανάκτησιν.

ΟΥ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ [5] οἱ ἐν ἁμαρτίαις γενόμενοι, καὶ μὴ μεταγνόντες, οὐ μόνον οὐκ εἰσακουσθήσονται προσευχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν παροξυνοῦσιν, ὑπομιμνήσκοντες αὐτὸν τῆς ἑαυτῶν μοχθηρίας. Φεύγετε οὖν τὰς τοιαύτας διακονίας, ὡς ἄλλαγμα κυνὸς, καὶ μίσθωμα πόρνης· ἑκάτερον γὰρ τοῖς νόμοις [6] ἀπηγόρευται. Οὔτε γὰρ Ἐλισσαῖος τὰ παρὰ τοῦ Ἀζαὴλ κομισθέντα ἐδέξατο, οὔτε Ἀχίας τὰ παρὰ τοῦ Ἱεροβοάμ. Εἰ δὲ οἱ τοῦ Θεοῦ προφῆται τὰ παρὰ τῶν ἀσεβῶν οὐ προσήκαντο ξένια, * δίκαιον * in Anaſt. μήτε ὑμᾶς, ὦ ἐπίσκοποι. Ἀλλὰ καὶ Σίμων ὁ μάγος δι' ἐμοὶ Πέτρῳ καὶ Ἰωάννῃ χρήματα προσενεγκὼν, ἐπειρᾶτο ὠνητὴν τὴν ἀτίμητον χάριν λήψεσθαι· ἅπερ μὴ προσηκάμενοι, ἀραῖς αἰωνίοις αὐτὸν ἐδησάμεθα· ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, οὐκ εὐνοίᾳ τῇ πρὸς Θεὸν, ἀλλὰ χρημάτων ἐναλλαγῇ ἐνόμισε κτᾶσθαι. Φεύγετε οὖν τὰς δυσσυνειδήτως εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ εἰσφοράς. Ἀπέχου γὰρ, φησὶν, ἀπὸ ἀδίκου, καὶ οὐ φοβηθήσῃ, καὶ τρόμος οὐκ ἐγγιεῖ σοι.

X 2

ὁ Σηλωνίτης. Σαμαίας ὁ Ἀδώ. transfert; *Achias Silonites, Sameas Adonus.* Nam debuit à priori reddi; *& qui ex Juda abiit ſub Roboamo, atque ad altare prophetavit.* ab alio autem; *Achias Silonites, Sameas, Adou.* COT.

5. *Οἱ ἐν ἁμαρτίαις* &c. uſque ad *μοχθηρίας*] Legebat iſta Gentianus Hervetus Quæſtione 1. Anaſtaſianarum. Non legebat Jacobus Gretſerus. Cum primo faciunt libri Regii; in quorum uno poſt *μοχθηρίας* poſitum eſt *τὰν ἁμαρτίαν*. Ibid.

6. Ἀπηγόρευται. οὔτε.] Hæc inter in membranis Regiis melioris notæ Cod. 1759. Anaſtaſii Quæſtionum, inſerta ſunt Græca quæ ſequuntur:

Ἀπεστάλη Ἀζαὴλ παρὰ Ἄδερ βασιλέως Συρίας πρὸς Ἐλισσαῖον, καὶ ἔλαβεν μάννα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ πάντα ἀγαθὰ Δαμασκοῦ, ἄρσιν τεσσαράκοντα καμήλων, δῶρα, καὶ ἦλθε, καὶ ἔστη ἐνώπιον Ἐλισσαίου, καὶ εἶπεν· ὁ υἱός σου Ἄδερ βασιλεὺς Συρίας ἀρρωστῶν ἀπέστειλέ με πρὸς σὲ, λέγων· εἰ ζήσομαι. καὶ ἔστη Ἀζαὴλ κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ παρέθηκεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ δῶρα, ἕως ᾐσχύνετο. καὶ Ἐλισσαῖος πρὸς αὐτὸν εἶπε· πορεύου, εἰπὲ αὐτῷ· ζωῇ ζήσῃ· οὐ μέντοι ἀποθανεῖται· καὶ ἐπορεύθη. Θελήσας ὁ Ἱεροβοὰμ, ὅπως μὴ ἀπέλθῃ ὁ λαὸς ἀπ' αὐτοῦ, καὶ προστεθῇ τῷ Ῥοβοὰμ, ἐποίησε δαμάλεις δύο, καὶ ἔθετο τὴν μὲν μίαν ἐν Βεθήλ, τὴν δὲ ἑτέραν ἐν Δάν, καὶ σὺν τῷ ὑπ' αὐτῷ λαῷ ἐλθὼν, ἀνέβη αὐτὸς ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐν Βεθὴλ θῦσαι. καὶ ἰδοὺ Ἀχίας ὁ Σηλωνίτης, ὁ εἷς τῶν προφητῶν τοῦ Θεοῦ, παρεγένετο ἐξ Ἰούδα εἰς Βεθὴλ, καὶ εἶπε· θυσιαστήριον, θυσιαστήριον, ἰδοὺ υἱὸς τίκτεται τῷ οἴκῳ Δαυΐδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει τοὺς ἱερεῖς, καὶ ὀστᾶ ἀνθρώπων κατακαύσει ἐπὶ σέ. καὶ ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, λέγων· συλλάβετε αὐτόν· καὶ ἐξηράνθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ. καὶ ὑπ' αὐτοῦ παρακληθεὶς ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ἰάσατο αὐτόν. καὶ λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς αὐτόν· εἴσελθε μετ' ἐμοῦ εἰς οἶκον καὶ ἀρίστησον, καὶ δώσω σοι δόμα. καὶ εἶπεν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ· ἐὰν δῷς μοι τὸ ἥμισυ τοῦ οἴκου σου, οὐκ εἰσελεύσομαι μετὰ σοῦ, οὐδὲ μὴ φάγω ἄρτον· οὗτος ἦν ὁ προφήτης ὁ ὑπὸ ψευδοπροφήτου ἀπατηθεὶς, καὶ τὴν ἐντολὴν παραβὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὸ λέοντος θανατωθεὶς, καὶ ἐκτόπιος ταφῆς γενόμενος. (in marg. γεγονώς)

Miſſus eſt Azael ab Adere rege Syriæ ad Eliſæum; & ſumpſit Manna in manu ſua, & omnia bona Damaſci, onus quadraginta camelorum, dona; & venit, ac ſtetit coram Eliſæo, & dixit; Filius tuus filius Ader rex Syriæ ægrotans, miſit me ad te, dicens, An vivam. Et ſtetit Azael ad faciem ejus, & appoſuit coram eo dona, donec confuſus eſt. Eliſæus autem dixit ad eum; Vade, dic illi, Tu vitâ vives: ipſe tamen morietur. Et abiit. Veritus Hieroboam ne populus ab eo abſcederet, ac Roboamo adjungeretur, fecit duas vitulas, poſuitque unam quidem Bethele, alteram verò Dane; veniensque cum populo ſibi ſubdito, aſcendit ipſe ad altare quod Bethele, ut ſacrificaret. Et ecce Achias Silonites, qui erat Dei Propheta; advenit e Juda Bethelem, dixitque; Altare, altare; Ecce filius naſcitur domui Davidis, Joſias nomen ejus; & immolabit ſacerdotes, & oſſa hominum comburet ſuper te. Et extendit manum ſuam rex, dicens; Comprehendite eum: & exaruit manus ejus. Atque ab illo rogatus homo Dei, ſanavit eum. Et ait rex ad ipſum, Intra mecum in domum meam, & prande, & dabo tibi donum. Et dixit homo Dei; Si dederis mihi dimidium domus tuæ, non ingrediar tecum, neque manducabo panem. Hic eſt Propheta ille, qui à Pſeudopropheta deceptus, & transgreſſus mandatum Dei, a leone interemptus fuit, ac exterâ ſepulturâ mulctatus eſt.

En duo Scholia ad duas Hiſtorias à Conſtitutore allatas, accepta ex litteris ſacris, IV. Regum VIII 8, &c. & III. Reg. XII. 26, &c. & XIII. 1, &c. Obſervabilis in primo, tum vox δῶρα ad explicandam vocem μαννα, quem loco μαναα poni ſolere dixi ad Interpretationem Chryſoſtomi in Danielem; tum lectio Editionis Complutenſis, IV. Reg. VIII. 11. καὶ ἔστη Ἀζαὴλ κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ παρέθηκεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὰ δῶρα, ἕως ᾐσχύνετο. In 2. Scholio falſa eſt Græculi ſententia, illa quam prætermiſimus in penultima Adnotatione. Quis credat ei, Prophetam illum eſſe Achiam Silonitem, contemptâ auctoritate ſacræ Scripturæ, quæ III. Reg. cap. 13. & 14. non obſcurè ambos diſtinguit, huncque illi ſupervixiſſe ſignificat? Neque verò hoc dicitur in Conſtitutionibus. Sed à Scholiaſte confuſi fuerunt Adonias & Achias, quemadmodum à Pſeudo-Dorotheo pro uno homine binomini ſumuntur. Græca Dorothei illius ſunt;

Περὶ τοῦ Ἀχιᾶ. Οὗτος ἦν ἐκ Σηλὼμ, ὅπου ἦν ἡ σκηνὴ ἡ παλαιὰ, ἐκ τῆς πόλεως Ἠλί· καὶ ἀπέθανε· καὶ ἐτάφη ἐγγὺς τῆς δρυὸς Σηλώμ· αὐτὸς δὲ καὶ Ἀδωνίας καλεῖται. Latina vulgata; *Achias. Iſte erat ex Silon, ubi olim erat tabernaculum, è civitate Eli. Mortuus eſt; ac ſepultus prope quercum Silon. Idem etiam Adonias vocatur.*

Emenda in nomine Ahiæ S. Gregorium Homil. 1. in Ezechielem. *Sic Ahia Prophetæ animum, Propheticæ ſpiritus, & ex præſenti, atque ex futuro tetigerat, cùm caligantibus oculis, eam quæ ſe eſſe aliam ſimulabat, & uxorem Jeroboam eſſe cognovit, & quidquid ei futurum eſſet aperuit.* Malè vulgò *Abia*. Corruptus quoque multipliciter eſt Lucifer Calaritanus libro de regibus Apoſtaticis pag. 167. 168. in textu III. Reg. cap. 12. Græcæ Editionis, cap. 14. Hebraicæ & Latinæ; ita tamen ut facilè, ſequendo veſtigia Græcorum vocabulorum, corrigi queat, hunc ferè in modum; *Et homo, inquit, erat ex Silis*, aut potiùs *ex Silon*, *& nomen ei Achiab*, vel quod malim *Achiab*, *& hic erat ſexaginta annorum, & verbum Domini erat cum illo. Et dixit Hieroboam ad uxorem ſuam; Surge, & accipe in manu tua homini Dei panes, & collyrides filiis ejus, & uvas, & vas mellis. Et ſurrexit mulier, & fecit ſicut dixit ei vir ejus. Et Achiab homo ſenex erat valde, & oculi ejus caliginabantur videre. Et ſurrexit mulier ex Sarira, & abiit. Et factum eſt, cum introiſſet ipſa in civitate ad Achiab Selonitem, & dixit Achiab puero ſuo; Exi nunc in obviam Anæ uxori Hieroboam, & dices ei; Intra, & noli ſtare, quoniam hæc dicit Dominus, Dura ego mitto in te. Et intravit Ana ad hominem Dei: & dixit ei Achiab; Ut quid mihi attuliſti panes, & uvam, & collyrides, & vas mellis? Hæc dicit Dominus; Ecce tu ibis à me; & ecce cùm intraveris portam civitatis Sarira, & puella tua currens*

ei

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η'.

Ὅτι βέλτιον ἐκ κόπου ἰδίου παρέχειν ταῖς χήραις, κἂν ᾖ εὐτελῆ καὶ ὀλίγα, ἢ τὰ παρὰ τῶν ἀσεβῶν, κἂν πολλὰ καὶ μεγάλα τυγχάνῃ· βέλτιον γὰρ λιμῷ διαφθαρῆναι, ἢ παρὰ ἀσεβῶν συνεισφορὰν δέξασθαι.

Ἀλλ' ἐὰν λέγητε, ὅτι οἱ διδόντες τὰς ἐλεημοσύνας, οὗτοί εἰσι, κἂν μὴ λαβώμεθα παρ' αὐτῶν, πόθεν αἱ χῆραι ὑπηρετηθήσονται παρ' ἡμῶν, καὶ οἱ ἐνδεεῖς τοῦ λαοῦ διατραφῶσιν; ἀκούσεσθε παρ' ἡμῶν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐλάβετε δόμα Λευιτῶν, τὴν καρποφορίαν τοῦ ἐν ὑμῖν λαοῦ, ἵνα ἐπαρκῆτε καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς δεομένοις, καὶ μὴ ἐν ἀπορίᾳ συνεχόμενοι, παρὰ πονηρῶν λαμβάνητε. εἰ δὲ οὕτως ἀπορῶσιν αἱ ἐκκλησίαι, [7] λυσιτελεῖ διαφθαρῆναι, ἢ παρ' ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ λαβεῖν τι, ἐφ' ὕβρει καὶ χλεύῃ τῶν αὐτοῦ φίλων. περὶ γὰρ τῶν τοιούτων καὶ ὁ προφήτης λέγει· Ἔλαιον ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου. Δοκιμασταὶ οὖν γίνεσθε τῶν τοιούτων, καὶ παρὰ μὲν τῶν ὁσίως πολιτευομένων λαμβάνετε, καὶ τοῖς θλιβομένοις χορηγεῖτε· παρὰ δὲ ἀποσυναγώγων μὴ λαμβάνετε, πρὶν ἂν τῆς ἐκκλησίας εἶναι μέλη καταξιωθῶσιν. εἰ δὲ ἐπιλίπῃ δόμα, παράγγελλε τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν συλλογὴν ποιησάμενος, διακόνει τοῖς ὀρφανοῖς καὶ ταῖς χήραις ἐν δικαιοσύνῃ.

CAPUT VIII.

Quòd præſtet, ex proprio labore præbere viduis, quamvis exilia & pauca ſint, quam ex donis impiorum, etſi multa & magna exſiſtant: fame enim perire præſtat, quàm ab impiis collationem accipere.

Sed ſi dicatis; hi ſunt, qui dant Eleemoſynas; & niſi ab iis ſumamus, unde viduæ per nos adminiſtrabuntur, unde plebis pauperes nutrientur? audietis à nobis, quòd ideo accepiſtis donum Levitarum, oblationem populi veſtri, ut & vobis & egentibus ſuppeditetis; atque ne inopiâ coarctati, ab improbis capiatis. Quòd ſi ad id miſeriarum redigantur Eccleſiæ; præſtat perire, quàm ab hoſtibus Dei aliquid accipere, in contumeliam ac ludibrium amicorum ejus. De illis enim Propheta dicit; *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Pſ. 140. 5. Eſtote igitur talium probatores; & ab iis quidem qui ſanctè vivunt accipite, quod calamitoſis ſuppeditetis; ab excommunicatis verò ne recipiatis, priuſquàm eſſe membra Eccleſiæ mereantur. Si autem defecerit donum, annuncia fratribus; & ex iis factâ collectâ, ſubminiſtra cum juſtitia, pupillis ac viduis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θ'.

Ὅτι χρὴ προτρέπεσθαι τὸν λαὸν ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐποιεῖν τοὺς πένητας· ὡς καὶ ὁ Σολομὼν ὁ σοφός.

Λέγε δὲ τῷ ὑπό σε λαῷ, ἃ καὶ Σολομὼν ὁ σοφός· Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων· καὶ ἀπάρχου αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης· ἵνα πιμπλᾶται τὰ ταμιεῖά σου πλησμονῆς σίτου· οἴνῳ δὲ αἱ ληνοί σου ἐκβλύζωσιν. Ἐκ τοῦ δικαίου οὖν κόπου τῶν πιστῶν, τρέφετε καὶ ἀμφιέννυτε τοὺς ὑστερουμένους· καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν, ὡς προειρήκαμεν, ἀθροιζόμενα χρήματα διατάσσετε, διακονοῦντες εἰς τοὺς ἀγορασμοὺς τῶν * ἁγίων, ῥυόμενοι δούλους, αἰχμαλώτους, δεσμίους, ἐπηρεαζομένους, ἥκοντας ἐκ καταδίκης διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τυράννων εἰς μονομαχίαν καὶ θάνατον. λέγει γὰρ ἡ γραφή· Ῥῦσαι ἀγομένους εἰς θάνατον, καὶ ἐκπρίου κτεινομένους· μὴ φείσῃ.

* Anaſt. πιστῶν

CAPUT IX.

Quòd oporteat provocari populum à Sacerdote ad benefaciendum pauperibus: exemplo ſapientis Salomonis.

Dic verò populo tuæ poteſtati commiſſo, quæ ſapiens Salomon; *Honora Dominum ex tuis juſtis laboribus; & primitias da ei de tuis fructibus juſtitiæ: ut impleantur cellaria tua ſaturitate frumenti; & vino torcularia tua redundent.* Ex juſto igitur fidelium labore, alite ac veſtite victu ac veſtitu deſtitutos; & pecuniam, ut ſuprà diximus, inde coactam diſpenſate, utentes in redemptionem ſanctorum, liberantes ſervos, captivos, vinctos, calumniam paſſos, ſententia tyrannorum propter nomen Chriſti miſſos ad monomachiam & mortem. Dicit enim Scriptura; *Libera eos qui ducuntur ad mortem, & redime eos qui interficiuntur; ne parcas.*

Hoc caput adducit Anaſtaſius, Quæſt. 12.
Prov. 3. 9.
Prov. 24. 11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ι'.

Διάταξις, ἵν' ἐάν τις τῶν ἀσεβῶν, βίᾳ προσρίψῃ χρήματα τοῖς ἱερεῦσιν, εἰς ξύλα καὶ ἀνθρακιὰν ἀναλώσωσι ταῦτα, ἀλλὰ μὴ εἰς διατροφάς.

Ἐὰν δέ ποτε ἀνάγκη γένηται, παρά τινος δέξασθαι ἀσεβοῦς * ἄκοντες ἀργύριον, εἰς ξύλα καὶ ἀνθρακιὰν αὐτὸ δαπανήσατε· ἵνα μὴ λαβοῦσα ἡ

* Anaſt. ἄκοντας

CAPUT X.

Conſtitutio, ut ſi quis impius, vi pecuniam ſacerdotibus projecerit, in ligna & carbones eam inſumant, non autem in eſcas.

Quòd ſi aliquando neceſſitas incubuerit, ut inviti à quopiam impio argentum capiatis; illud in ligna & carbones impendite; ne ex eo partem ac-

in obviam, & dicent tibi, Puer mortuus eſt. Quoniam hæc dicit Dominus; Ecce ego diſperdo hujus Hieroboam mingentem ad parietem, & erunt mortui ejus Hieroboam in civitate, & comedent eos canes, & mortui erunt ei in agro, & comedent eos volucres cœli. Porrò de munerum rejectione, præter LXX. vide Hieronymum ad Machææ caput 3. & Procopium in I. Reg. IX. COT.

7. *Λυσιτελεῖ διαφθαρῆναι.*] Severè pro more ſuo, attamen verè Tertullianus libro de Idololatria cap. 12. *Fides famem non timet. Scit etiam famem non minus ſibi contemnendam propter Deum, quàm omne mortis genus. Didicit non reſpicere vitam: quanto magis victum!* Eleganter verò, ut omnia, & genuinè ad locum Conſtitutoris, Chryſoſtomus Homil. 86. in Matthæi Evangelium; *οὐ βούλεται Χριστὸς πλεονεξίᾳ τρέφεσθαι· οὐ δέχεται ταύτην τὴν τροφήν. τί τὸν δεσπότην ὑβρίζεις, ἀκάθαρτα προσάγων αὐτῷ; βέλτιον λιμῷ τηκομένους περιορᾷν, ἢ τρέφειν ἀπὸ τούτων. ἐκεῖνο ὠμοῦ, τοῦτο καὶ ὑβριστοῦ· βέλτιον μηδὲν δοῦναι, ἢ τὰ ἄλλων ἑτέροις,* &c. *Non vult Chriſtus rapinâ nutriri: non admittit hujuſmodi alimenta. Quare Dominum contumeliâ afficis, immunda ei offerens? Melius eſt fame tabentem deſpicere, quàm his alimentis ſuſtentare: illud, crudelis eſt; hoc, etiam contumelioſi. Præſtat nihil omnino dare, quàm res aliorum aliis largiri.* Sed mitior exſtitit ſententia Concilii S. Patricii, quod ita decrevit cap. 2. *Contentus tegumento & alimento tuo, cætera*

accipiens vidua, aut pupillus, cogatur in emendo cibo aut potu officium tranſgredi: æquum quippe eſt, ut hæc impiorum munera, ignis ſint pabu-
Levit. 19. 6. lum, non piorum eſca. Id quoque Lex ſancit, dum hoſtiam nimio tempore ſervatam, non comedendam appellat, & igne conſumi jubet. Neque verò naturâ ſuâ malæ ſunt eæ oblationes, ſed propter animum offerentium. Porrò hoc ideo præcipimus, ne avertamus eos qui ad nos accedunt. Scimus enim congreſſum cum piis, ſæpe impiis profuiſſe; noxiam autem eſſe ſolam, ſuperſtitionis communionem. Atque hæc quidem, cariſſimi, hactenus vobis ſint dicta ad cautionem veſtram.

χήρα ⁸ ἐξ αὐτῷ τι, ἢ ὁ ὀρφανὸς, ἀναγκασθῇ ἀνηθικῶς τροφὴν ἢ πόμα παρὰ τὸ προσῆκον· δίκαιον γὰρ τὰ παρὰ ἀσεβῶν ταῦτα, πυρὸς εἶναι καταναλώματα, οὐκ εὐσεβῶν βρώματα. ταῦτα δὲ καὶ ὁ νόμος διαγορεύει, θυσίας ὀψισθείσας ἄβρωτον ἀποκαλῶν, καὶ πυρὶ ταύτην ἀναλίσκεσθαι κελεύων. οὐ γὰρ τῇ φύσει φαῦλα τὰ προσφερόμενα, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν προσκομιζόντων αὐτά. τοῦτο δὲ προστάσσομεν, ἐπὶ τὸ μὴ ἀποστρέφειν τοὺς πλησιάζοντας ὑμῖν· εἰδότες καὶ τὴν συντυχίαν πολλάκις ἐπωφελῆ τοῖς ἀσεβέσι γεγενῆσθαι, τὴν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς, ἐπιβλαβῆ δὲ μόνην τὴν κατὰ τὴν θρησκείαν κοινωνίαν. ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον, ἀγαπητοὶ, εἰρήσθω ὑμῖν πρὸς ἀσφάλειαν ὑμῶν.

CAPUT XI.

De parentibus, & filiis.

AT vos patres, filios veſtros erudite in Domino, educate in diſciplina & inſtitutione Domini, & docete artes idoneas ac verbo Dei congruentes; ne datâ occaſione effrenati, à parentibus abſque increpatione relicti, & ante tempus libertatem nacti, à virtute contumaciter deflectant. Quocirca ne vereamini objurgare illos, & cum ſe-
Prov. 23. 13. veritate caſtigare. Non enim interficietis eos corripiendo, immò verò ſervabitis; quemadmodum
Prov. 29. 17. & 19. 18. & 23. 14. Salomon ait in Sapientia; *Corripe filium tuum, & requiem dabit tibi: ſic enim tibi eris bonæ ſpei. Nam tu quidem virgâ percuties eum; animam autem ejus è morte erues.* Et iterum idem hoc modo
Prov. 13. 24. loquitur; *Qui parcit baculo ſuo, odit filium ſuum.*
Eccli. 30. 12. Et adhuc; *Tunde latera ejus, dum infans eſt; ne fortè induratus non credat tibi.* Qui ergo admonere & caſtigare filium ſuum deſinit, propriam ſobolem odio habet. Quare filios veſtros edocete verbum Domini; quin & verberibus comprimite, ac obedientes ſubjectóſque reddite: ab infantia docete eos litteras ſacras, ſeu veſtras
Eccli. 30. 11. ac divinas, & omnem divinam Scripturam tradite; nec detis illis licentiam, quâ contra veſtram voluntatem ſibi in vos poteſtatem arrogent.
Prov. 23. 20. Ne permittatis eis ut ſymbolum dent ad convivandum cum æqualibus; ſic enim ad petulantiam deflectent, & in ſcortationem incident. Id porro ſi eis ob parentum incuriam obtigerit, genitores rei erunt de animabus illorum. Nam ſi ſocordiâ parentum conſueſcunt cum incaſtigatis ſeu intemperantibus; non ſoli qui deliquerunt filii caſtigabuntur ac punientur, ſed & ipſorum
Cl. Epiſt. ad Jacob. c. 7. cauſſâ parentes condemnabuntur. Quocirca operam date, ut cùm ad tempus conjugio aptum pervenerint, eos matrimonio jungatis ac copuletis; ne inter ætatem in flore ſuo ferventem, mores ſcortatorum contrahant, & vos in die judicii rationem à Domino Deo repoſcamini.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ια.

Περὶ γονέων, καὶ παίδων.

Οἱ μὲν οὖν πατέρες, παιδεύετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν κυρίῳ, ἐκτρέφοντες αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου, καὶ διδάσκετε αὐτὰ ἐπιτηδείους καὶ ἁρμοζούσας τῷ λόγῳ τέχνας, ἵνα μὴ διὰ τῆς εὐκαιρίας σπαταλήσαντα, καὶ ἀνεπιτίμητα ὑπὸ τῶν γονέων μείναντα, πρὸ ὥρας ἀνέσεως τυχόντα, ἀφηνιάσωσι τοῦ καλοῦ. διὸ μὴ εὐλαβεῖσθε αὐτοῖς ἐπιπλήσσειν, σωφρονίζοντες αὐτὰ μετ' ἐμβριθείας· οὐ γὰρ ἀποκτενεῖτε αὐτὰ παιδεύοντες, μᾶλλον δὲ σώσετε αὐτά· καθώς πού καὶ ὁ Σολομὼν ἐν τῇ σοφίᾳ φησί· Παίδευε υἱόν σου, καὶ ἀναπαύσει σε· οὕτω γὰρ ἔσῃ εὔελπις. σὺ μὲν γὰρ ῥάβδῳ πατάξεις αὐτὸν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ῥύσῃ ἐκ θανάτου. Καὶ πάλιν λέγει ὁ αὐτὸς οὕτως· Ὃς φείδεται τῆς ἑαυτοῦ βακτηρίας, μισεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν. Καὶ ἑξῆς· Κλάσον τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, ὡς ἔτι νήπιος· μήποτε σκληρυνθεὶς ἀπειθήσῃ σοι. Ὃς φείδεται οὖν τοῦ νουθετεῖν καὶ σωφρονίζειν τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν, μισεῖ τὸν ἴδιον παῖδα. ἐκδιδάσκετε δὲ ὑμῶν τὰ τέκνα τὸν λόγον κυρίου· σύφετε δὲ αὐτὰ ⁹ καὶ ⁹ δαρμοῖς, καὶ ποιεῖτε ὑποτακτικά· ἀπὸ βρέφους διδάσκοντες αὐτὰ ἱερὰ γράμματα, ὑμέτερά τε καὶ θεῖα, καὶ πᾶσαν γραφὴν θείαν παραδιδόντες· μὴ διδόντες ἄνεσιν αὐτοῖς, κατεξουσιάζειν ὑμῶν παρὰ τὴν ὑμετέραν γνώμην· μετ' ὁμηλίκων εἰς συμπόσιον μὴ ἐῶντες αὐτὰ συμβάλλειν, οὕτω γὰρ εἰς ἀταξίαν ἐκτρέπονται, καὶ εἰς πορνείαν περιπεσοῦνται. καὶ ἐὰν παρὰ τὴν τῶν γονέων ἀμέλειαν τοῦτο πάθωσιν, ἔνοχοι τῶν ψυχῶν αὐτῶν οἱ γεννήσαντες ὑπάρξουσιν. εἰ γὰρ τῇ τῶν γεννησαμένων ῥαθυμίᾳ σύνεισιν ἀκολάστοις, οἱ παῖδες ἁμαρτήσαντες οὐκ αὐτοὶ μόνοι κολασθήσονται, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν οἱ γονεῖς αὐτῶν κριθήσονται. διὰ τοῦτο σπουδάζετε ὥρᾳ γάμου ζευγνῦναι καὶ συναλλάσσειν αὐτὰ, ἵνα μὴ τῆς ἡλικίας ἐν τῇ ἀκμῇ ζεούσης, ἔθη πορνικὰ ἀποβῇ, καὶ ὑμεῖς ἀπαιτηθήσεσθε τὸν λόγον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ὑπὸ κυρίου τοῦ Θεοῦ.

⁹ al. πληγαῖς

CAPUT IV.

De famulis, & dominis.

Epheſ. 6. 5. 1 Pet. 2. 18. DE famulis verò quid ampliùs dicamus, quàm ut ſervus, cum timore Dei, domi-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιβ.

Περὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν.

Περὶ δὲ οἰκετῶν τί ἂν εἴπωμεν πλέον, ἢ ὅτι καὶ ὁ δοῦλος εὔνοιαν εἰσφερέτω πρὸς τὸν δεσπό-

---

tera dona iniquorum reproba: quia non ſunt lucerna, niſi quo alitur. COT.

8. Ἐξ αὐτῷ.] Lege ἐξ αὐτοῦ, aut cum Anaſtaſio & Nicone ἐξ αὐτῶν. Ibid.

9. Δαρμοῖς.] Heſychius, σπαράγμασιν ξυσμοῖς, [illegible], ἀποβολαῖς, δαρμοῖς. S. Maximus Centuriâ 4. de caritate cap. 81. τὰ τῶν σωμάτων [illegible]. ἀπὸ τούτων οἷον, ἀτιμίαι, ζημίαι, συκοφαντίαι, ἢ εἰς πίστιν, ἢ εἰς βίον, δαρμοί, πληγαί, καὶ τὰ ἑξῆς. Ibid.

10. Περὶ

οἰκέτην, μετὰ φόβου Θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ· οὐκέτι μέντοι καὶ ὁμονοείτω κατὰ τὴν θρησκείαν. καὶ ὁ δεσπότης ἀγαπάτω τὸν οἰκέτην· κἂν διάφορος ᾖ, τὸ ἴσον κρινέτω, ἢ καθὸ ἄνθρωπος ὑπάρχει. ὁ δὲ πιστὸν ἔχων δεσπότην, σωζομένης αὐτῷ τῆς κυρίας, ἀγαπάτω, καὶ ὡς δεσπότην, καὶ ὡς ὁμόπιστον, καὶ ὡς πατέρα· μὴ ὡς ὀφθαλμόδουλος, ἀλλ' ὡς φιλοδέσποτος, εἰδὼς ὅτι ὁ Θεὸς αὐτῷ τὴν μισθαποδοσίαν ἀποτίσει τῆς ὑπηρεσίας. ὡσαύτως καὶ ὁ κύριος ὁ πιστὸν ἔχων οἰκέτην, σωζομένης αὐτῷ τῆς θεραπείας, ἀγαπάτω ὡς υἱὸν, ἢ ὡς ἀδελφὸν, διὰ τὴν τῆς πίστεως κοινωνίαν.

num benevolentiâ complectatur, quamvis impium, quamvis ſceleratum; non tamen cum eo in religione conſentiat. Item dominus ſamulum diligat; & quamvis major ſit, ſe tamen æqualem judicet, vel quatenus homo eſt. Qui autem dominum habet fidelem, ſalvo illius dominatu, eum amet, & ut dominum, & ut fidei conſortem, & ut patrem; non tamquam ſervus ſimulatè & ad oculum ſerviens, ſed tamquam domini amans, ſciens Deum ei remunerationem ſamulatûs perſoluturum. Similiter dominus qui ſamulum poſſidet fidelem, ſalvo illius ſamulatu, diligat eum velut filium, aut velut fratrem, propter fidei conſortium.

Col. 4. 1. *1. Tim 6. 2.* *Eph. 6. 6.* *Col. 3. 22.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ'.

Ἐν τίσιν ὑποτάσσεσθαι χρὴ τοῖς κοσμικοῖς ἄρχουσιν.

Πάσῃ βασιλείᾳ καὶ ἀρχῇ ὑποτάγητε ἐν οἷς ἀρέσκει Θεῷ, ὡς Θεοῦ διακόνοις, καὶ τῶν ἀσεβῶν τιμωροῖς· πάντα φόβον τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς ἀποπληρώσατε, πᾶσαν εἰσφορὰν, πᾶν τέλος, πᾶσαν τιμὴν, δόσιν, κῆνσον. Θεοῦ γὰρ τοῦτο διάταγμα, μηδενὶ τι χρεωστεῖν, εἰ μὴ τὸ τῆς φιλίας σύμβολον, ὃ ὁ Θεὸς διετάξατο διὰ Χριστοῦ.

CAPUT XIII.

In quibus oporteat ſubjici ſæcularibus principibus.

Omnibus regibus ac principibus in rebus quæ placent Deo, ſubjecti eſtote, tamquam miniſtris Dei, & punitoribus impiorum: exhibete illis omnem debitum timorem, omne vectigal, omne tributum, omnem honorem, collationem, cenſum. Hoc enim eſt Dei mandatum, nemini quidquam debere, niſi amicitiæ teſſeram, quam Deus per Chriſtum conſtituit.

1. Pet. 2. 13. *Tit. 3. 1.* *Rom. 13. 1. 4. 7.* *Rom. 13. 8.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδ'.

Περὶ παρθένων.

Περὶ δὲ παρθενίας ἐντολὴν οὐκ ἐλάβομεν, τῇ δὲ τῶν βουλομένων ἐξουσίᾳ τοῦτο ἐπιτρέπομεν, ὡς εὐχήν· ἐκεῖνο μὲν ἐν αὐτοῖς παραινοῦντες, μὴ προχείρως τι ἐπαγγείλασθαι· ἐπείπερ ὁ Σολομών φησιν· Ἀγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαι, ἢ τὸ εὔξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι. Ἡ παρθένος οὖν αὕτη ἔστω ἁγία σώματι καὶ ψυχῇ, ὡς ναὸς Θεοῦ, ὡς οἶκος Χριστοῦ, ὡς πνεύματος ἁγίου καταγώγιον. δεῖ γὰρ τὴν ἐπαγγειλαμένην, ἄξια τῆς ἐπαγγελίας ἔργα διαπραττομένην, δεικνύειν, τὸ ἐπάγγελμα αὐτῆς, ὅτι ἐστὶν ἀληθὲς, καὶ διὰ σχολὴν εὐσεβείας, οὐ κατὰ διαβολὴν γάμου γινομένην. ἔστω δὲ μὴ ῥεμβὰς, μηδὲ ἀκαιροπεριπάτητος, μὴ δίγνωμος· ἀλλὰ σεμνὴ, ἐγκρατὴς, σώφρων, ἁγνὴ, φεύγουσα τὰς τῶν πολλῶν συντυχίας, καὶ μάλιστα τῶν ἀσέμνων.

CAPUT XIV.

De virginibus.

De virginitate autem mandatum non accepimus, ſed rem volentium poteſtati permittimus, ut votum: illud tamen iis ſuadentes, ne quid properanter ac temere promittant: quandoquidem Salomon ait; *Melius eſt non vovere, quam vovere, & non reddere.* Sit igitur virgo ſancta corpore & animâ, ut templum Dei, ut domus Chriſti, ut Spiritûs ſancti manſio. Oportet enim eam quæ profeſſa eſt, dignas profeſſione actiones exercendo oſtendere, verum eſſe promiſſum ſuum, & ſtudio pietatis non autem in obtrectationem matrimonii factum. Sit etiam non vaga, neque intempeſtivè obambulans, non ancipitis animi; ſed gravis, continens, temperata, pudica, fugiens colloquia cum multis, præſertimque cum inhoneſtis.

1. Cor. 7. 25. *Eccl. 5. 4.* *1. Cor. 7. 34.* *Ignat. interpol. ad Philad. 4.*

CAPITA

Libri quinti.

I. Quòd iis qui propter Chriſtum ab infidelibus affliguntur, æquum ſit ut fideles neceſſaria præbeant, ſecundùm Domini conſtitutionem.

II. Quòd fugienda ſit cum falſis fratribus conſuetudo, dum in malitia perſeverant.

III. Quòd propter Chriſtum oppreſſis oportet manum adjutricem porrigere, quamvis adſit periculum.

IV. Quòd horrendum ac exitiale ſit, negare Chriſtum.

V. Quòd imitari oporteat Chriſtum in patiendo, & æmulari illius tolerantiam.

VI. Quòd decet fidelem neque temerarium eſſe propter ſecuritatem, neque meticuloſum propter ignaviam: ſed fugere propter cautionem; & cùm in periculum inciderit, decertare ob repoſitam coronam.

VII. De Reſurrectione variæ demonſtrationes; de Sibylla; & quid Stoici de Phœnice ave.

VIII. De Jacobo fratre Domini, & Stephano Martyre primo.

IX. De falſis Martyribus.

X. Moralis admonitio; quòd oporteat fugere vanos ſermones, turpiloquia, dicacitates, ebrietatem, laſciviam, & delicias.

XI. Admonitio, docens fugiendum eſſe Idololatriæ ſcelus abominabile.

XII. Quòd non liceat cantilenam Ethnicam aut meretriciam canere; neque per Idolum jurare: impium enim id eſſe, & cognitioni Dei repugnans.

XIII. Enumeratio Feſtorum Domini, quæ oportet obſervare; & quando eorum unumquodque debeat celebrari.

XIV. De paſſione Domini; & quid in ſingulis diebus actum ſit eorum quæ ad paſſionem pertinent; & de Juda; & quòd quando Dominus tradidit diſcipulis Sacramenta, Judas non interrat.

XV. De magna hebdomade; & cur quartâ & ſextâ feriâ mandant jejunare.

XVI. Enumeratio prædictionum Propheticarum, quæ Chriſtum prædicant; quarum eventum Judæi intuiti, propter malevolentiam eum eſſe Chriſtum Dei non crediderunt, & ad crucem Dominum gloriæ condemnaverunt.

XVII. Quo modo Paſcha debeat celebrari.

XVIII. Conſtitutio de magna hebdomada Paſchæ.

XIX. De pervigilio magni Sabbati; & de die Reſurrectionis.

XX. Prædictio Prophetiæ de Chriſto Jeſu.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ πέμπτου βιβλίου.

α. Ὅτι τοῖς διὰ Χριστὸν θλιβομένοις παρὰ ἀπίστων, δίκαιον * τοὺς πιστοὺς τὰ δέοντα παρέχειν, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν. * f. τοῖς πιστοῖς

β. Ὅτι φευκτέον τὴν πρὸς τοὺς ψευδαδέλφους συνήθειαν, ὅταν ἐπιμένωσι τῇ φαυλότητι.

γ. Ὅτι τοῖς διὰ Χριστὸν πεθλιμμένοις χρὴ χεῖρα ὀρέγειν, κἂν κίνδυνος παρῇ.

δ. Ὅτι φρικτὸν καὶ ὀλέθριον, τὸ ἀρνεῖσθαι Χριστόν.

ε. Ὅτι μιμητέον Χριστὸν ἐν τῷ πάσχειν, καὶ ζηλωτέον τὴν αὐτοῦ ὑπομονήν.

ς. Ὅτι χρὴ τὸν πιστὸν μήτε ῥιψοκίνδυνον εἶναι δι' ἀσφάλειαν, μήτε περιδεῆ δι' ἀνανδρίαν· ἀλλὰ καὶ φεύγειν δι' εὐλάβειαν, καὶ ἐμπεσόντα, ἀγωνίζεσθαι διὰ τὸν ἀποκείμενον στέφανον.

ζ. Περὶ ἀναστάσεως ἀποδείξεις διάφοροι· περὶ Σιβύλλης. καὶ τί οἱ Στωϊκοὶ περὶ τοῦ φοίνικος τοῦ ὀρνέου.

η. Περὶ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου, καὶ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος.

θ. Περὶ ψευδομαρτύρων.

ι. Ἠθικὴ παραίνεσις, ὅτι δεῖ φεύγειν ματαιολογίας, αἰσχρολογίας, εὐτραπελίας, μέθης, λαγνείαν, θρύψιν.

ια. Παραίνεσις, παιδεύουσα φεύγειν τὸ τῆς εἰδωλολατρείας μύσος.

ιβ. Ὅτι μὴ καθήκει ᾠδὴν ἐθνικὴν ἢ πορνικὴν ᾄδειν, ἔτι ἐπόμνυσθαι εἴδωλον· ἀσεβὲς γὰρ τοῦτο, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἐχθρόν.

ιγ. Κατάλογος τῶν τοῦ κυρίου ἑορτῶν, ἃς δεῖ φυλάσσειν· καὶ πότε τούτων ἑκάστην ὀφείλει ἐπιτελεῖσθαι.

ιδ. Περὶ τοῦ πάθους τοῦ κυρίου· καὶ τί ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ ἐπράχθη τῶν ἐν τῷ πάθει· καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα· καὶ ὅτι οὐ συμπαρῆν Ἰούδας ἐν τῷ τὸν κύριον τοῖς μαθηταῖς παραδιδόναι τὰ μυστήρια.

ιε. Περὶ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος· καὶ διὰ τί τετράδα καὶ παρασκευὴν ἐπιτρέπει νηστεύειν.

ις. Ἀπαρίθμησις προφητικῶν προρρήσεων τῶν περὶ Χριστὸν κηρυττομένων, ὧν Ἰουδαῖοι τὴν ἔκβασιν θεασάμενοι, ἐκ κακονοίας ἠπίστησαν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σταυρῷ κατέκριναν τὸν τῆς δόξης κύριον.

ιζ. Ὅπως ὀφείλει γίνεσθαι τὸ πάσχα.

ιη. Διάταξις περὶ τῆς μεγάλης τοῦ πάσχα ἑβδομάδος.

ιθ. Περὶ τῆς παννυχίδος τοῦ μεγάλου σαββάτου· καὶ περὶ τῆς ἀναστασίμου ἡμέρας.

κ. Πρόῤῥησις προφητείας περὶ Χριστοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

[10] Περὶ μαρτύρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α'.

*Ὅτι τοῖς διὰ Χριστὸν θλιβομένοις παρὰ ἀπίστων, δίκαιον * τοῖς πιστοῖς τὰ δέοντα παρέχειν, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν.*

* f. τοὺς πιστούς

Εἴ τις Χριστιανὸς, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην καὶ πίστιν, κατακριθῇ ὑπὸ ἀσεβῶν εἰς λῦδον, ἢ θηρία, ἢ μέταλλον, μὴ παρίδητε αὐτόν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόπου καὶ ἐκ τοῦ * ἰχῶτος ὑμῶν πέμψατε αὐτῷ εἰς διατροφὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς μισθαποδοσίαν τῶν στρατιωτῶν· ὅπως ἐλαφρυνθῇ καὶ ἐπιμελείας τύχῃ· ἵν' ὅσον τὸ ἐφ' ὑμῖν, μὴ θλίβηται ὁ μακάριος ἀδελφὸς ὑμῶν. ὁ γὰρ διὰ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ καταδικαζόμενος, οὗτος μάρτυς ἅγιος, ἀδελφὸς τοῦ κυρίου, υἱὸς τοῦ ὑψίστου, δοχεῖον τοῦ ἁγίου πνεύματος, δι' οὗ καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἔλαβεν ἕκαστος τῶν πιστῶν· ἐν τῷ καταξιωθῆναι τοῦ ἀφθάρτου στεφάνου, καὶ τῆς μαρτυρίας τῶν παθημάτων αὐτοῦ, καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ αἵματος αὐτοῦ, συμμορφωθῆναι τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ εἰς υἱοθεσίαν. τούτου οὖν ἕνεκεν ἅπαντες οἱ πιστοὶ, διὰ τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν καὶ ἐκ τοῦ κόπου διακονήσατε τοῖς ἁγίοις. εἰ δὲ οὐκ ἔχει τις, νηστεύσας, τὸ τῆς ἡμέρας καὶ μερίσας, τοῦτο ἐπιταξάτω τοῖς ἁγίοις. εἰ δέ τις ἐν περιουσίᾳ ὑπάρχει, καὶ πλεῖόν τι κατὰ ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διακονείτω αὐτοῖς. εἰ δὲ καὶ οἷός τε ἐστὶν ἅπαντα τὸν βίον ἑαυτοῦ ἀποδόμενος ῥύσασθαι αὐτοὺς ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου, μακάριος ἔσται, καὶ φίλος τοῦ Χριστοῦ. εἰ γὰρ ὁ τὰ ὑπάρχοντα πτωχοῖς δοὺς, τέλειος, μετὰ τὴν περὶ τῶν θείων γνῶσιν· πολλῷ μᾶλλον ὁ ὑπὲρ μαρτύρων. ὁ γὰρ τοιοῦτος, ἄξιος Θεοῦ ὑπάρξας, πληροῖ τὸ θέλημα αὐτοῦ, χορηγήσας ἐκείνοις, οἵτινες αὐτὸν ὡμολόγησαν ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ, περὶ ὧν ὁ κύριος ἀπεφήνατο λέγων· Ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου. Καὶ εἰ τοιοῦτοί εἰσιν, ὡς καὶ ὑπὸ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτοὺς μαρτυρεῖσθαι, ὑμεῖς οὐκ ὀφείλετε ἐπαισχυνθῆναι ἀπιέναι πρὸς αὐτοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς. τοῦτο γὰρ ποιήσαντες ὑμεῖς, μαρτύριον ὑμῖν λογισθήσεται· ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πείρᾳ τὸ μαρτύριον ὑπέσχον, ὑμεῖς δὲ ἑτέρως, προθυμίᾳ, ὡς κοινωνοὶ τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν. λέγει γάρ που ὁ κύριος πρὸς τοὺς τοιούτους, φάσκων· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. ἐπείνασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με. ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς, καὶ περιεβάλετέ με· ἀσθενὴς ἤμην, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με. τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες· κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν, ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν; πότε δέ σε εἴδομεν γυμνὸν, καὶ περιεβάλομεν, ἢ ἀσθενῆ, καὶ ἐπεσκεψάμεθα; πότε δέ σε εἴδομεν ξένον, καὶ συνηγάγομεν, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν πρός σε; καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ αὐτοῖς· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων· πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηρα-

* l. ἱδρῶτος.

LIBER QUINTUS.

De Martyribus.

CAPUT PRIMUM.

Quòd iis qui propter Chriſtum ab infidelibus affliguntur, æquum ſit ut fideles neceſſaria præbeant, ſecundùm Domini conſtitutionem.

SI quis Chriſtianus, propter nomen Chriſti, ac erga Deum caritatem & fidem, ab impiis damnatus fuerit ad ludum, vel beſtias, vel metalla; ne eum deſpiciatis; ſed ex labore ac ſudore veſtro mittite ei, unde vivat, & militibus mercedem ſolvat; quò allevetur & curæ habeatur; ut quantum in vobis eſt, non affligatur beatus frater veſter. Qui enim ob Domini Dei nomen condemnatur; hic eſt ſanctus Martyr, frater Domini, filius Altiſſimi, receptaculum ſancti (per quem illuminationem gloriæ ſancti Evangelii acceperunt ſinguli fideles) Spiritûs; quia dignus habitus eſt incorruptâ coronâ, & teſtimonio paſſionum Chriſti, & ſocietate ſanguinis ejus, ut ipſius morti configuraretur, in adoptionem. Ob hanc igitur cauſſam omnes fideles, per Epiſcopum veſtrum, ex veſtris bonis ac laboribus, ſubminiſtrate ſanctis. Quòd ſi quis non habeat, jejunet, & cibum ejus diei partitus, deſtinet ſanctis. Si quis autem in abundantia verſatur; plus etiam, ſecundùm proportionem facultatis ſuæ, eis ſuppeditet. Jam verò ſi poteſt traditâ omni ſubſtantiâ ſuâ, eos ex carcere liberare, beatus erit, ac Chriſti amicus. Nam cùm is, qui bona ſua pauperibus dat, perfectus ſit, poſt cognitionem rerum divinarum; multò perfectior erit qui pro Martyribus cuncta largietur. Siquidem Deo dignus exſiſtens, voluntatem ejus exſequetur, præbendo iis qui eumdem apud gentes, & reges, & Iſraelis filios confeſſi ſunt, ac de quibus Dominus pronunciavit dicens; *Qui confitetur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Atque ſi illi tales ſunt, ut teſtimonium à Chriſto apud Patrem conſequantur; non debet pudere vos, ad eos in carceribus poſitos accedere. Hoc enim cùm feceritis, pro Martyrio vobis imputabitur: quoniam illi quidem Martyres fuerunt experiendo; vos verò aliter, nempe alacrem exhibendo voluntatem, ut participes certaminis illorum. Ad tales namque his verbis loquitur Dominus; *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare; ſitivi, & dediſtis mihi bibere: hoſpes eram, & collegiſtis me; nudus, & operuiſtis me: infirmus eram, & viſitaſtis me: in carcere eram, & veniſtis ad me. Tunc reſpondebunt ei juſti, dicentes; Domine, quando te vidimus eſurientem, & pavimus; aut ſitientem, & dedimus potum? quando autem te vidimus nudum, & cooperuimus; aut infirmum, & viſitavimus? quando verò te vidimus hoſpitem, & collegimus; vel in carcere, & venimus ad te? Et reſpondens dicet illis; Quatenus feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Et ibunt hi in vitam æternam. Tunc dicet & iis qui a ſiniſtris erunt; Diſcedite a me, maledi-*

Marginal references: 2. Cor. 4. 4. — 1. Cor. 9. 25. — Philip. 3. 10. — Eph. 1. 5. — Matt. 19. 21. 18. — Act. 9. 15. — Mat. 10. 32. — Ignat. interpol. ad Smyrn. 9. — Mat. 25. 34.

10. Περὶ μαρτύρων.] Titulum hunc agnoſcit Nicetas Pectoratus in loco quem inter Veterum teſtimonia collocavi. COT.

ledicti, in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis ejus. Eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare; ſitivi, & non dediſtis mihi potum: hoſpes eram, & non collegiſtis me; nudus, & non operuiſtis me; infirmus, & in carcere, & non viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt & ipſi, dicentes; Domine, quando te vidimus eſurientem, aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere; & non miniſtravimus tibi? Tunc reſpondebit & illis, dicens; Amen dico vobis, quatenus non feciſtis uni ex his minimis, nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſupplicium æternum.

μένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. ἐπείνασα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με, γυμνὸς, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· ἀσθενὴς, καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με. τότε ἀποκριθήσονται καὶ αὐτοὶ, λέγοντες· κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνὸν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ· καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι; τότε ἀποκριθήσεται καὶ αὐτοῖς, λέγων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ᾽ ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον.

CAPUT II.

Quòd fugienda ſit cum falſis fratribus conſuetudo, dum in malitia perſeverant.

SI quis autem, ſe fratrem eſſe dicens, Diaboli fraude maleficium commiſerit, convictúſque ad mortem damnatus fuerit, tamquam adulter, aut homicida; digredimini ab illo, ut ſitis inviolati, & ne quis veſtrûm veniat in ſuſpicionem velut ſceleris particeps, infamiámque aſpergat, quaſi omnes Chriſtiani flagitioſis actionibus delectentur. Quocirca procul ab eis recedite. At iis, qui propter Chriſtum calumniam paſſi, in carcerem includuntur, aut morti traduntur, vel vinculis, vel exſilio; ſuppetias ferte omni ſtudio, membra veſtra ex manibus nefariorum eripientes. Atque ſi quis propter eos fratres aſſiſtens, comprehenſus fuerit, & injurioſè tractatus; beatus eſt, quòd ſocius Martyris, imitatórque paſſionum Chriſti
Act. 4. 6. ſit effectus. Etenim nos quoque, Chriſti cauſſâ,
& 5. 40, 41. ſæpe apud Caipham & Alexandrum & Annam verberibus affecti; læti exivimus, quòd digni habiti eſſemus, talia propter Salvatorem noſtrum pati.
Luc. 6. 22, 23. Vos etiam perpetientes iſta, gaudete; quoniam beati eritis in illa die.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β.

Ὅτι φευκτέον τὰς πρὸς τοὺς ψευδαδέλφους συνουσίας, ὅταν ἐπιμένωσι τῇ φαυλότητι.

Εἴ δέ τις ἀδελφὸς λέγων ἑαυτὸν εἶναι, ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ κακοποιήσῃ, καὶ ἐλεγχθεὶς καταχριθῇ θανάτῳ ὡς μοιχὸς, ἢ φονεὺς, χωρίζεσθε ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἵνα ἦτε ἄσυλοι, καὶ μή τις ὑμῶν ὡς κοινωνὸς τοῦ μύσους ὑποπτευθῇ, καὶ καταχέηται βλασφημίαν, ὡς πάντων Χριστιανῶν χαιρόντων ἐπὶ τοῖς παρανόμοις ἔργοις. διὸ μακρὰν ἀπ᾽ αὐτῶν χωρεῖτε. τοῖς μέντοι διὰ Χριστὸν κατ᾽ ἐπήρειαν παρὰ τῶν ἀσεβῶν συγκλειομένοις εἰς φυλακὴν, ἢ πρὸς θάνατον ἐκδιδομένοις, ἢ πρὸς δεσμὰ, καὶ ἐξορίαν, πάσῃ σπουδῇ βοηθεῖτε, τὰ μέλη ὑμῶν ῥυόμενοι ἐκ χειρῶν ἀθέσμων. καὶ ἐάν τις αὐτοῖς συγκείμενος συλληφθῇ, καὶ αἰκίαις ὑποπέσοι, μακάριός ἐστιν, ὅτι κοινωνὸς μάρτυρος ἐγένετο, καὶ μιμητὴς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πολλάκις ὑπὸ Καϊάφα καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἄννα πληγὰς λαβόντες, χαίροντες ἐξῄειμεν, ὅτι κατηξιώθημεν ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τοιαῦτα παθεῖν. καὶ ὑμεῖς χαίρετε ταῦτα πάσχοντες· ὅτι μακάριοι γενήσεσθε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ.

CAPUT III.

Quòd propter Chriſtum oppreſſis oportet manum adjutricem porrigere, quamvis adſit periculum.

EOs verò qui propter fidem exagitantur, & ex
Mat. 10. 23. Domini mandato fugiunt à civitate in civitatem; ſuſcipite, adjuvate, complectimini, tamquam Martyres; læti quòd participaſtis eorum perſecutioni, gnari eos à Domino beatos prædi-
Mat. 5. 11. cari. Ipſe enim ait; *Beati eſtis cùm maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adverſum vos, mentientes, propter me. Gaudete & exſultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Sic enim perſecuti ſunt Prophetas, qui*
Joh. 15. 20. *fuerunt ante vos.* Et rurſus; *Si me perſecuti ſunt,*
Mat. 10. 23. *& vos perſequentur.* Et adhuc; *Si perſequantur*
Joh. 16. 33. *vos in civitate iſta, fugite in aliam. Quoniam in*
Mat. 10. 17, 22. *mundo preſſuram habetis. Tradent enim vos in Synagogas; & ad præſides ac reges ducemini propter me, in teſtimonium illis. Et qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.* Nam qui fidei ergo paſſus eſt perſecutionem, & de Chriſto teſtimonium perhibuit, & perſeveravit; hic eſt verè homo Dei.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ.

Ὅτι τοῖς διὰ Χριστὸν πιεζομένοις χρὴ χεῖρα ὀρέγειν, κἂν κίνδυνος παρῇ.

Καὶ τοὺς διωκομένους δὲ διὰ τὴν πίστιν, καὶ πόλιν ἐκ πόλεως φεύγοντας, διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κυρίου, προσλαμβάνεσθε αὐτοὺς, ἀντιλαμβανόμενοι αὐτῶν, καὶ προσδεχόμενοι αὐτοὺς, ὡς μάρτυρας· χαίροντες ὅτι κοινωνοὶ αὐτῶν τοῦ διωγμοῦ γεγένησθε, γινώσκοντες αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ κυρίου μεμακαρίσθαι. φησὶ γὰρ αὐτοῖς. Μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ᾽ ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας, τοὺς πρὸ ὑμῶν. Καὶ πάλιν· Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσι. Καὶ ἑξῆς· Ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε. παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συναγωγάς. καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. καὶ ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. Ὁ γὰρ διωχθεὶς ἕνεκεν τῆς πίστεως, καὶ μαρτυρήσας περὶ αὐτοῦ, καὶ ὑπομείνας, οὗτος ἀληθῶς ἄνθρωπος Θεοῦ.

CAPUT IV.

Quòd horrendum ac exitiale ſit, negare Chriſtum.

Joh. 12. 25. QUI verò ſe Chriſti eſſe negaverit, ut ab hominibus odio non habeatur, dilexeritque ma-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ.

Ὅτι φρικτὸν καὶ ὀλέθριον, τὸ ἀρνεῖσθαι Χριστόν.

Ὁ δὲ ἀρνησάμενος ἑαυτὸν Χριστοῦ εἶναι, διὰ τὸ μὴ μισηθῆναι ὑπὸ ἀνθρώπων, φιλήσας τὴν ζωὴν.

ἑαυτοῦ ψυχὴν μᾶλλον ἢ τὸν Κύριον, οὗ ἡ πνοὴ αὐτοῦ ἐν χειρὶ αὐτοῦ· οὗτος ἐλεεινὸς, ἄθλιος, ὡς ἐναγὴς καὶ βδελυκτός· φίλος μὲν ἀνθρώπων θελήσας εἶναι, ἐχθρὸς δὲ τοῦ Θεοῦ· μερίδα λαβὼν οὐκέτι μετὰ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ μετὰ τῶν κατηραμένων· ἀντὶ βασιλείας εὐλογημένων, ποθήσας τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων ἔτι μισούμενος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπωσμένος, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐκβεβλημένος. περὶ γὰρ τούτου ἀπεφήνατο ὁ Κύριος, λέγων· Ὅστις ἀρνήσεταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπαισχυνθῇ τὸ ὄνομά μου, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ καὶ [11] ἐπαισχυνθήσομαι ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Καὶ πάλιν λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἡμῖν αὐτοῖς, οὕτως· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν. τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ, ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Καὶ ἑξῆς· Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.

gis animam ſuam quàm Dominum, in cujus manu reſidet flatus ejus; hic miſerabilis & infelix eſt, ut pote exſecrabilis & abominandus; qui quidem amicus hominum, hoſtis autem Dei eſſe voluit; qui non ampliùs partem cum ſanctis accipit, ſed cnm maledictioni ſubditis; qui pro regno benedictionem adeptorum, expetivit ignem ſempiternum, Diabolo & Angelis ejus paratum; qui non jam ab hominibus odium reportat, ſed à Deo patitur expulſionem, & à facie ejus ejicitur. De hoc quippe pronnnciavit Dominus, dicens; *Qui negaverit me coram hominibus, & erubuerit nomen meum; negabo & ego eum ac erubeſcam coram Patre meo, qui in cœlis eſt.* Et iterum diſcipulis ſuis, nobis ipſis, ſic ait; *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non eſt me dignus: & qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus. Et qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me; non eſt me dignus. Qui invenit animam ſuam, perdet illam; & qui perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam. Quid enim prodeſt homini, ſi mundum univerſum lucretur, anima verò ſua detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* Et præterea; *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potiùs timete eum qui poteſt & animam & corpus perdere in Gehennam.*

Dan. 5. 23. *Mat.* 10. 33. *Luc.* 9. 26. *Mat.* 10. 37. *Mat.* 16. 26. *Mat.* 10. 28.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε.

Ὅτι μιμητέον Χριστὸν ἐν τῷ πάσχειν, καὶ ζηλωτέον τὴν αὐτοῦ ὑπομονήν.

Πᾶς οὖν μανθάνων τέχνην τινὰ, βλέπων τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ ἐμπειρίας ἀπαρτίζοντα τὴν τέχνην αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ζηλοῖ, ὅμοιον αὐτῷ ποιήσασθαι τὸ ἐγχειρηθέν· ἐὰν μὴ ἐξισχύσῃ, οὐκ ἔστι πεπληρωμένος ἐν τῷ ἔργῳ. καὶ ἡμεῖς οὖν, ἔχοντες διδάσκαλον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, διατί οὐ μιμούμεθα τὴν αὐτοῦ διδαχήν; ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀπετάξατο ἀνέσει, τρυφῇ, δόξῃ, πλούτῳ, τύφῳ, δυνάμει ἀμυντικῇ, μητρὶ καὶ ἀδελφοῖς, ἤδη δὲ καὶ τῇ οἰκείᾳ ζωῇ, διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα εὐσέβειαν, καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς φιλανθρωπίαν, ὑπομείνας οὐ μόνον διωγμὸν καὶ μάστιγας, ὀνειδισμὸν καὶ ἐμπαιγμὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ τὴν πρὸς τὸ ξύλον προσπῆξιν, ὅπως Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας μετανοήσαντας σώσῃ. εἰ οὖν αὐτὸς δι' ἡμᾶς ἀπετάξατο ἀναπαύσει, μὴ ἐπαισχυνθεὶς σταυρὸν, μὴ ἀδοξήσας τὸν θάνατον, τίνος ἕνεκεν ἡμεῖς οὐ μιμούμεθα αὐτοῦ τὰ πάθη, καὶ ἀποταξόμεθα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ αὐτῇ τῇ ζωῇ ἡμῶν, διδόντος αὐτοῦ ἡμῖν τὴν ὑπομονήν; ἐκεῖνος μὲν γὰρ δι' ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ δι' ἑαυτούς. οὐ γὰρ χρῄζει ἡμῶν αὐτὸς, ἡμεῖς δὲ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ. μόνον δὲ τὸ τῆς πίστεως ἡμῶν γνήσιον ἐπιζητεῖ καὶ αὐθαίρετον. ὥς φησιν ἡ γραφή· Εἰ δίκαιος εἶ, τί δώσεις αὐτῷ, ἢ τί ἐκ χειρός σου λήψεται; ἀνδρὶ τῷ ὁμοίῳ σου ἡ ἀσέβειά σου, καὶ υἱῷ ἀνθρώπου ἡ δικαιοσύνη σου.

CAPUT V.

Quòd imitari oporteat Christum in patiendo, & æmulari illius tolerantiam.

Quiſquis ſanè artem aliquam diſcit, videns magiſtrum ſuum, operatione & peritiâ artificium ſuum perficere, & ipſe affectat, ut quod habet præ manibus, illi ſimile efficiat; quòd ſi nnn valuerit, non eſt in opere perfectus. Et nos igitur, magiſtrum habentes Dominum noſtrum Jeſnm Chriſtum, quare doctrinam ejus non imitamur? Quoniam ille quidem renunciavit licentiæ, deliciis, gloriæ, divitiis, faſtui, potentiæ ultrici, matri ac fratribus, tum etiam propriæ vitæ; idque ob pietatem erga Patrem, & ob benignitatem in nos; paſſus non modò perſecutionem ac verbera, ignominiam ac ludibrium, ſed & jam compactionem ad lignum crucis, quò Judæos Gentileſque per pœnitentiam ſalvaret. Si ergo ille noſtri gratia renunciavit vitæ molli ac quietæ, nec erubuit crucem, nec mortem eſſe ignominioſam exiſtimavit; qua de cauſſâ nos paſſiones ejus non imitamur, & propter eum, ipſi quoque vitæ noſtræ nuncium non remittimus, largiente nobis ipſo tolerantiam? Ille enim, noſtrâ cauſſâ; nos verò propter nos ipſos. Neque enim nobis indiget, ſed nos ipſius miſericordiâ indigemus. Tantùm verò à nobis poſtulat fidem ſinceram & voluntariam. Quemadmodum ait Scriptura; *Si juſtus es, quid dabis ei; aut quid de manu tua accipiet? Viro ſimili tui impietas tua, & filio hominis juſtitia tua.* *Job.* 35. 7.

C A-

---

11. Ἐπαισχυνθήσομαι.] Eleganter, ut omnia, ὁ θεσπέσιος ... Gregorius Naz. Or. XL. p. 657. A. ... Quæ verba in Anaſtaſii Quæſt. c. VI. p. 64. dicuntur eſſe ex oratione in lumina, perperam; cum ſint Orationis in ſanctum Baptiſma. COT.

12. Oi

CAPUT VI.

Quòd oportet fidelem neque temerarium eſſe propter ſecuritatem, neque meticuloſum propter ignaviam: ſed fugere propter cautionem; & cùm in periculum inciderit, decertare ob repoſitam coronam.

RENunciemus ergo parentibus, cognatis, amicis, uxori, liberis, poſſeſſionibus, & omnibus vitæ bonis, quando eorum aliquid impedimento erit pietati. Siquidem orare debemus, ne ingrediamur in tentationem. Quòd ſi ad Martyrium vocemur, oportet ut cum fortitudine & conſtantia honorandum nomen confiteamur: & ſi ideo ad ſupplicium mittamur, gaudeamus tamquam qui ad immortalitatem properamus. Cùm perſecutionem patimur, ne quaſi in re novâ ac inauditâ ſtupeamus. Non diligamus præſens ſæculum, neque laudes ab hominibus, neque principum virorum gloriam & honorem; ſicut nonnulli Judæi, cùm Domini opera admirarentur, non crediderunt in eum, metu Pontificum reliquorúmque Optima-

Joh. 12. 43. tum: *Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.* Quando autem bonam confeſſionem confitemur, non modò nosipſos ſervamus, ſed & recens baptizatos confirmamus, atque Catechumenos in fide ſtatuimus. Sin verò aliquid de confeſſione remiſerimus, negatâ religione Dei ob animi mollitiem & breviſſimæ pœnæ metum; non ſolùm nos ipſi æternâ gloriâ defraudabimus, ſed jam aliis quoque auctores perditionis erimus; & duplum ſupplicium perferemus, quòd negatione noſtrâ, erroris ſuſpectam reddiderimus quæ aliquando à nobis celebrabatur veritatem. Quocirca neque prompti ſimus temere, atque ad pericula

Mat. 26. 41. præcipites: Dominus enim dicit; *Orate, ne incidatis in tentationem: ſpiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma:* neque ſi intercepti fuerimus, confeſſionem timiditate maculemus. Nam quis abnegando ſpem ſuam, hoc eſt Jeſum Filium Dei, à morte temporariâ liberatus eſt; ſi cras in lecto, incidat in morbum acutiſſimum, ventris, aut ſtomachi, aut capitis, vel in aliquod vitium inſanabile, tabis vel gangrænæ, vel abſceſſus, vel volvuli, vel aquæ intercutis, vel colici affectûs; & celeri exitu è vita diſcedat; nonne & præſentibus bonis privatus eſt, & ab æternis excidit; quin-

Mat. 8. 12. imo æternum ſupplicium ſubiit, profectus ad tenebras exteriores, ubi fletus & ſtridor dentium? Qui verò Martyrio dignus eſt habitus, lætitiâ in Domino efferatur, quòd tantam coronam nactus fuerit, & per confeſſionem ex hac vita migret. Quamvis Catechumenus ſit, ſine triſtitia excedat: paſſio enim pro Chriſto perlata, erit ei ſincerior Baptiſmus; quandoquidem ipſe revera & periculum faciendo, Chriſto commoritur, reliqui verò, *hoc eſt qui baptizantur:* figurâ tantùm. Gaudeat ergo de Magiſtri imitatione: ſiquidem præceptum eſt;

Luc. 6. 40. *Perfectus ſit omnis, ſicut magiſter ejus:* atqui Magiſter ejus & noſter, Dominus Jeſus, propter nos plagas ſuſtinuit, convicia, & probra æquo animo toleravit, conſputus eſt, colaphis & alapis percuſſus, cruci poſt flagra affixus, aceto & felle potatus; conſummatiſque omnibus quæ ſcripta erant, dixit

Luc. 23. 46. Deo & Patri; *In manus tuas commendo ſpiritum meum.* Quapropter qui optat illius eſſe diſcipulus, æmuletur ejus certamina, imitetur patientiam; ſciens quòd etſi in ignem ab hominibus conjiciatur, nihil

Dan. 3. patietur, ſicut illi tres pueri; aut ſi aliquid patiatur, mercedem à Domino accipiet; fidem habens uni & ſoli vero Deo ac Patri, per Jeſum Chriſtum, magnum pontificem, & redemptorem animarum, certaminumque remuneratorem; cui gloria, in ſæcula. Amen.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Ὅτι χρὴ τὸν πιστὸν μήτε ῥιψοκινδύνως εἶναι δι' ἀσφάλειαν, μήτε δειλὸν δι' ἀνανδρίαν· ἀλλὰ καὶ φεύγειν δι' εὐλάβειαν, καὶ ἐμπεσόντα, ἀγωνίζεσθαι διὰ τὸν ἀποκείμενον στέφανον.

ἈΠοταξώμεθα οὖν καὶ γονεῦσι, καὶ συγγενέσι, καὶ φίλοις, καὶ γυναικὶ, καὶ τέκνοις, καὶ κτήμασι, καὶ σύμπαντι τῷ βίῳ, ὅταν ᾖ τι τούτων κώλυμα πρὸς εὐσέβειαν. δεῖ γὰρ προσεύχεσθαι μὲν ἡμᾶς, ἵνα μὴ εἰσέλθωμεν εἰς πειρασμόν. ἐὰν δὲ κληθῶμεν εἰς μαρτύριον, μετὰ ἐνστάσεως ὁμολογεῖν τὸ τίμιον ὄνομα· καὶ ἐὰν τούτου χάριν κολασθῶμεν, χαίρωμεν ὡς ἐπὶ ἀθανασίαν σπεύδοντες. διωκόμενοι, μὴ ξενιζώμεθα. μὴ ἀγαπήσωμεν τὸν νῦν αἰῶνα, μηδὲ τοὺς παρὰ ἀνθρώπων ἐπαίνους, μηδὲ τὴν τῶν ἀρχόντων δόξαν καὶ τιμὴν, καθάπερ καί τινες τῶν Ἰουδαίων, θαυμάζοντες τοῦ Κυρίου τὰς ἐνεργείας, οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, φόβῳ τῷ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀρχόντων· Ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ὁμολογήσαντες δὲ τὴν καλὴν ὁμολογίαν, οὐ μόνον ἑαυτοὺς σώζομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς νεοφωτίστους βεβαιοῦμεν, καὶ τοὺς κατηχουμένους πιστοποιούμεθα. εἰ δὲ καθυφώμεθά τι τῆς ὁμολογίας, ἐξαρνησάμενοι τὴν εὐσέβειαν διὰ γνώμης χαυνότητα, καὶ φόβον βραχυτάτης τιμωρίας, οὐ μόνον ἑαυτοὺς ἀποστεροῦμεν τῆς αἰωνίου δόξης, ἀλλ' ἤδη καὶ ἑτέροις αἴτιοι ἀπωλείας γινόμεθα, καὶ διπλοτέραν ὑποτίσομεν τὴν ποινὴν, ὡς ὑποψίαν δόντες διὰ τῆς ἀρνήσεως, πλάνης διδαχὴν εἶναι τήν ποτε ὑφ' ἡμῶν δοξαζομένην ἀλήθειαν. Διὸ μήτε πρόχειροι ὦμεν καὶ ῥιψοκίνδυνοι· λέγει γὰρ ὁ Κύριος· Προσεύχεσθε, μὴ ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· μηδὲ μὴν ἐμπεσόντες, δειλίᾳ καταισχύνωμεν τὴν ὁμολογίαν. εἰ γὰρ ἀρνησάμενός τις τὴν ἑαυτοῦ ἐλπίδα, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, ἀπολυθῇ τοῦ προσκαίρου θανάτου, αὔριον δ' ἐπὶ κλίνης νόσῳ περιπέσῃ ὀξυτάτῃ, κοιλίας, ἢ στομάχου, ἢ κεφαλῆς, ἤ τινι πάθει τῶν ἀνιάτων, φθίσεως, ἢ γαγγραίνης, ἢ ἀποστάσεως, ἢ εἰλεοῦ, ἢ ὑδέρου, ἢ χόλου, ταχείαν ποιήσηται τὴν καταστροφὴν, καὶ τοῦ ζῆν ὑπεξέλθοι, οὐχὶ καὶ τῶν ἐν τούτῳ ἐστερήθη, καὶ τῶν αἰωνίων ἐξέπεσε, μᾶλλον δὲ τῆς αἰδίου κολάσεως ἐντὸς κατέστη, προβληθεὶς εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, οὗ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων; ὁ δὲ ἀξιωθεὶς μαρτυρίου, χαιρέτω τὴν ἐν Κυρίῳ χαρὰν, ὡς τηλικούτου ἐπιτυχὼν στεφάνου, καὶ δι' ὁμολογίας ποιούμενος τὴν ἔξοδον τοῦ βίου. κἂν κατηχούμενος ᾖ, ἄλυπος ἀπίτω· τὸ γὰρ πάθος τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, ἔσται αὐτῷ γνησιώτερον βάπτισμα· ὅτι αὐτὸς μὲν πείρᾳ συναποθνήσκει τῷ Κυρίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ, τύπῳ. χαιρέτω οὖν μιμούμενος τὸν διδάσκαλον· ἐπειδὴ καὶ προστέτακται· Κατηρτισμένος ἔστω πᾶς, ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ· ὁ δὲ διδάσκαλος αὐτοῦ καὶ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Κύριος δι' ἡμᾶς ἐπλήγη, βλασφημίας ὑπέμεινε καὶ ὀνειδισμοὺς μακροθύμως, ἐνεπτύσθη, ἐκολαφίσθη, ἐρραπίσθη, πυγμῇ μετὰ τὸ μαστιχθῆναι προσηλώθη, ὄξος καὶ χολὴν ἐποτίσθη· πληρώσας πάντα τὰ γεγραμμένα, εἶπε τῷ Θεῷ καὶ πατρί· Εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου. Διὸ καὶ ὁ εὐχόμενος ἐκείνου μαθητὴς εἶναι, ζηλούτω τοὺς αὐτοῦ ἀγῶνας, μιμείσθω τὴν ὑπομονὴν, γινώσκων ὅτι κἂν ἐν πυρὶ ὑπὸ ἀνθρώπων καῇ, οὐδὲν πείσεται, ὡς οἱ τρεῖς παῖδες, ἢ εἰ καὶ πάθῃ τι, μισθὸν παρὰ Κυρίου λήψεται· πιστεύων τῷ ἑνὶ καὶ μόνῳ ἀληθινῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως, καὶ λυτρωτοῦ τῶν ψυχῶν, καὶ μισθαποδότου τῶν ἄθλων· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Περὶ ἀναστάσεως ἀποδείξεις διάφοροι· περὶ Σιβύλλης· καὶ τί οἱ [12] Στωικοὶ περὶ τοῦ φοίνικος τοῦ ὄρνεως.

Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς ἐγερεῖ ὁ παντοκράτωρ Θεὸς, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ τὴν ἀψευδῆ· καὶ ἀναστήσει ἡμᾶς σὺν πᾶσι τοῖς ἀπ' αἰῶνος κοιμηθεῖσι, τοιούτους, ὁποῖοι ὑπάρχομεν ἐν τῇ νῦν μορφῇ, μηδὲν ἔλαττον ἔχοντας, ἢ τὴν φθορὰν· ἐπείπερ ἄφθαρτοι ἀναστησόμεθα. κἄν τε γὰρ ἐν πελάγει τελευτήσωμεν, κἂν ἐν γῇ διασπαρῶμεν, κἂν ὑπὸ θηρίων ἢ ὀρνέων διασπαραχθῶμεν, ἀναστήσει ἡμᾶς τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει· ὅτι ὁ πᾶς κόσμος τῇ τοῦ Θεοῦ συνέχεται χειρί. Θρὶξ δὲ, φησὶν, ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόληται. Διὸ παραινεῖ, λέγων· Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Περὶ δὲ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς τῶν μαρτύρων μισθαποδοσίας λέγει [13] Γαβριὴλ τῷ Δανιήλ· Καὶ πολλοὶ τῶν κεκοιμημένων, ἐν γῆς χώματι ἀναστήσονται· οἱ μὲν εἰς ζωὴν αἰώνιον, οἱ δὲ εἰς αἰσχύνην καὶ ὀνειδισμὸν αἰώνιον. καὶ οἱ συνιέντες, ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ὡς τὸ στερέωμα καὶ οἱ ἀστέρες. Ὡς φωστῆρας τοίνυν ἐκλάμψειν τοὺς ἁγίους προεῖπεν ὁ πανάγιος Γαβριήλ· αὐτοῖς γὰρ τὸ συνιέναι τὴν ἀλήθειαν ἐμαρτύρησε καὶ [14] τὸ ἱερὸν αὐτοῦ ὄνομα. οὐ μόνον δὲ τοῖς μάρτυσιν ἐπήγγελται τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, δικαίοις τε καὶ ἀδίκοις, εὐσεβέσι καὶ δυσσεβέσιν· ἵνα ἕκαστος τὰ πρὸς ἀξίαν τίσῃ. Ἄξει γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς σύμπαν τὸ ποίημα εἰς κρίσιν ἐν παντὶ παρεωραμένῳ, ἐὰν ἀγαθὸν, καὶ ἐὰν πονηρόν. Ταύτην δὲ τὴν ἀνάστασιν μὴ πιστεύοντες Ἰουδαῖοι, τὸ παλαιὸν ἔλεγον· Ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστᾶ ἡμῶν, [15] διαπεφωνήκαμεν. Οἷς ὁ Θεὸς ἀποκριθεὶς ἔφη· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίγω τοὺς τάφους ὑμῶν, καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν· καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐν ὑμῖν, καὶ ζήσεσθε, καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος λελάληκα, καὶ ποιήσω. Καὶ διὰ Ἡσαΐου φησίν· Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ εὐφρανθήσονται οἱ ἡσυχάζοντες ἐν τῇ γῇ· ὅτι ἡ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστί. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα περὶ τῆς ἀναστάσεως εἴρηται, καὶ περὶ τῆς τῶν δικαίων ἐν δόξῃ διαμονῆς, καὶ περὶ τῆς τῶν ἀσεβῶν τιμωρίας, πτώσεως, ἀποστροφῆς, καταδίκης, ἀδοξίας, πυρὸς αἰωνίου, καὶ σκώληκος ἀτελευτήτου. καὶ ὅτι εἰ ἐβούλετο πάντας ἀνθρώπους εἶναι ἀθανάτους, ἠδύνατο, ἔδειξε τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Ἠλίαν, μὴ ἐάσας θανάτου πεῖραν λαβεῖν. εἰ δὲ καὶ κατὰ γενεὰν τοὺς τελευτῶντας ἀναστῆσαι ἤθελε, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑτέρων τοῦτο δῆλον ἐποίησε· τὸν μὲν υἱὸν τῆς χήρας διὰ Ἠλίου ἀναστήσας, καὶ τὸν τῆς Σαμανίτιδος διὰ Ἐλισσαίου. πειθόμεθα δὲ μὴ [16] μισθὸν τιμωρίας εἶναι τὸν θάνατον, ἐξ ὧν

CAPUT VII.

De Reſurrectione varia demonſtrationes; de Sibyllâ; & quid Stoici de Phœnice ave.

Ipſe enim nos reſuſcitabit omnipotens Deus, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, juxtà promiſſionem ſuam veracem; & nos cum omnibus qui ab initio ſæculi obierunt excitabit, tales, quales in præſenti formâ exſiſtimus, nullâ mutilatione vel corruptione affectos; quandoquidem incorrupti reſurgemus. Sive enim in mari mortui fuerimus, ſive in terra diſſipati, ſive à beſtiis vel avibus diſcerpti; ſuſcitabit nos ſuâ potentiâ: quia totus mundus manu Dei continetur. *Capillus*, inquit, *de capite veſtro non peribit.* Quapropter admonet, dicens; *In patientiâ veſtrâ poſſidebitis animas veſtras.* Porro de reſurrectione mortuorum, & de Martyrum remuneratione Gabriel Danieli dicit; *Et multi de his qui dormierunt, ex terræ pulvere excitabuntur; alii quidem in vitam æternam, alii verò in ignominiam & opprobrium ſempiternum. Et qui intellexerant, refulgebunt ſicut ſol, & ſicut firmamentum ac ſtellæ.* Refulſuros ergo ſanctos inſtar luminarium cœleſtium, prædixit omni ſanctitate ornatus Gabriel; quippe quos veritatem intellexiſſe idem ſacer Angelus teſtatus eſt. Non ſolùm autem Martyribus promiſit reſurrectionem, ſed & omnibus hominibus, juſtis pariter ac injuſtis, piis & impiis; ut unuſquiſque pro meritis exſolvat. *Adducet enim*, inquit, *Deus omnem actionem in judicium, in omni impercepto, ſive bonum, ſive malum ſit.* Hanc reſurrectionem non credentes Judæi, olim dicebant; *Arida facta ſunt oſſa noſtra, defecimus.* Quibus Deus reſpondens, ait; *Ecce ego aperio ſepulcra veſtra; & educam vos ex eis: & dabo ſpiritum meum in vobis, & vivetis; & cognoſcetis quia ego Dominus locutus ſum, & faciam.* Et per Eſaïam, *Reſurgent*, inquit, *mortui, & expergiſcentur qui ſunt in monumentis, & lætabuntur qui in terra quieſcunt; quia ros tuus ſanatio illis eſt.* Multa etiam alia de reſurrectione dicta ſunt, & de juſtorum gloria immortali, & de impiorum ſupplicio, caſu, rejectione, damnatione, ignominia, æterno igne, & verme perpetuo. Quòd verò ſi voluiſſet omnes homines eſſe immortales, id facere potuerit, oſtendit per Enochum & Eliam, quos mortis periculum facere non permiſit. Et quòd pro voluntate poteſtatem habuerit, mortuos excitandi ſingulis ſæculis; tum per ſe, tum per alios, id manifeſtum fecit; quando filium viduæ per Eliam, & filium Sunamitidis per Eliſæum reſuſcitavit. Perſuaſum autem habemus, obitum non eſſe mer-

Luc. 21. 18. 19.
Dan. 12. 2.
Mat. 13. 43.
Eccl. 12. 14.
Ezech. 37. 11. &c.
Iſ. 26. 19.
Iſ. 66. 24.
Hebr. 11. 5.
Mat. 17. 11.
3. Reg. 17.
4. Reg. 4.

12. Οἱ Στωικοὶ.] Bovius invenerat ſolùm in hoc titulo, περὶ ἀναστάσεως. Cætera addita ſunt, ni fallor, à Turriano, ob verſus Sibyllæ, fabulam Phœnicis, & Scholion Græcum de quo mox. Ubi cùm nonnemo ad voces ἀνάστασιν & παλιγγενεσίαν appoſuiſſet nomen Stoicorum, quorum celebris exſtitit opinio de mundi innovatione, rerum ἀποκαταστάσει & παλιγγενεσίᾳ, hominum cæterorumque reditu, putavit Turrianus hoc Scholii narrationi de Phœnice debere aptari. COT.

13. Γαβριὴλ.] Non exprimitur in ſacro contextu nomen Angeli. Veriſimile tamen admodum ſit, Gabrielem eſſe, de quo cap. 8. & 9. Prophetiæ; juxta ſententiam Caſſiani utique Collat. 8. cap. 13. & Agobardi lib. de quorumdam illuſione ſignorum, utque colligi poteſt ex verbis Hieronymi ad Dan. VIII. 16. Sic Angelum, Iſaiæ XXXIII. 3. memoratum, Hebræi Gabrielem autumant; referente eodem Hieronymo. Ibid.

14. Τὸ ἱερὸν αὐτοῦ ὄνομα.] Dei nomen intelligit Turrianus, præter verba Gabrielis, atque orationis contextum. Malim de ipſo Gabriele accipere. Non inſolens enim eſt locutio, ὄνομα, nomen, pro perſona & re. Act. I. 15. Apocal. III. 4. XI. 13. Θηβαίων ὄνομα de Thebanis. *Romanum nomen*, hoc eſt, Romani. *Felix nomen agelli* pro agello. *Nomen virginis*, aliaque per Criticos acervata. Ibid.

15. Διαπεφωνήκαμεν.] Heſychio διαπεφωνηκέναι eſt ἀπολώλεναι: Suidæ διαπεφώνηκεν· ἐχάθη καὶ τελευτήσας φωνὴν ἀφῆκεν, τουτέστιν ἀπέθανεν. Unde hic Ezechielis III. 11. in Ambroſio vertitur *interivimus*, in Cypriano *exſpiravimus*. Verùm aliter apud LXX. videtur legiſſe Tertullianus. Habet enim cap. 29. libri de reſurrectione carnis; *avulſi ſumus in eis*, quod eſt, opinor, διαπεφωνήκαμεν ἐν αὐτοῖς. Sed illud ἐν αὐτοῖς jam olim excidit: reddi autem debet ex Hebræo, *in nobis*. Ibid.

16. Μὴ μισθὸν τιμωρίας εἶναι τὸν θάνατον.] Rejicit lib. 8. cap. 12. Pelagianorum dogma; Adamum, ſive peccâſſet, ſive non peccâſſet, è vita migraturum. Hoc autem loco, obitum negat eſſe mercedem ſupplicii, ſeu ſupplicium ac pœnam. Quod catenus verum eſt, ut mors non ſit ſuppli-

mercedem ſupplicii, cùm & ſancti illum ſubierint, immo & ipſe ſanctorum Dominus Jeſus Chriſtus, vita fidelium, ac reſurrectio mortuorum. Idcirco igitur quaſi in magnâ civitate degentibus, poſt certamina, inducit ad breve tempus mortem, ut ſingulos reſuſcitans aut reprobet aut coronet. Nam qui Adami corpus ex terra fecit, poſt interitum corpus primi hominis & reliquorum excitabit; prout id debetur rationali hominum naturæ; ſimus perpetuò vivere. Qui ergo diſſolutionem corporis & animæ infert, idem & reſurrectionem
Gen. 2. 7. operatur: & qui dixit; *Accepit Dominus pulverem de terra, & formavit hominem, & inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ; & factus eſt homo in animam viventem*; quique poſt inobedientiam,
Gen. 3. 19. ſubjunxit; *Terra es, & in terram redibis*: idem &
Joh. 5. 28, 25. in poſterum promiſit nobis reſurrectionem. *Audient* enim, inquit, *omnes qui in monumentis ſunt vocem Filii Dei; & qui audierint, vivent.* Prætereà credimus reſurrectionem fore, vel ob ipſam
Joh. 11. Domini reſurrectionem. Ipſe enim eſt, qui Lazarum quatuor dierum mortuum reſuſcitavit; qui
Marc. 5. Luc. 7. filiam Jairi, filiúmque viduæ ad vitam reduxit; qui de mandato Patris in tertia poſt mortem die excitavit ſe ipſe, arrhabo reſurrectionis noſtræ: *Ego*
Joh. 11. 25. Jon. 2. enim, inquit, *ſum reſurrectio & vita.* Qui Jonam viventem ac illæſum, tertio die eduxit è ven-
Dan. 3. & 6. & 14. tre ceti, & tres pueros ex fornace Babylonia, & Danielem ex ore leonis: is non carebit viribus ad ſuſcitandum nos quoque. Quòd ſi Græci ſeu Gentiles, noſtris Scripturis non creduli, cachinnant;
In fine libri 4. eis fidem faciat vel Propheti ſſa eorum Sibylla, ita illos ad verbum alloquens;

Omnia ſed poſtquam in cineres collapſa jacebunt,
Æternúſque Deus ſuccenſum exſtinxerit ignem,
Inque hominem Deus ipſe iterum formaverit oſſa,
Et cineres, mortalibus ut fuerant renovatis:

Judicium tunc certè erit, in quo jus feret æquum
Ipſe Deus, mundi judex: ac qui impietate
Peccàrint, iterum injectâ tellure tegentur:

αὐτὴν καὶ ἅγιοι ὑπέστησαν, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ἁγίων κύριος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. διὰ τοῦτο οὖν τοὺς ὡς ἂν ἐν [17] μεγαλοπόλει πολιτευομένους, μετὰ τοὺς ἄθλους ἐπάγει πρὸς ὀλίγον τὴν διάλυσιν, ἵνα ἀναστήσας ἕκαστον ἀποκηρύξῃ ἢ στεφανώσῃ. ὁ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ τὸ σῶμα ἐκ γῆς ποιήσας, καὶ τῶν λοιπῶν καὶ τοῦ πρώτου μετὰ διάλυσιν τὸ σῶμα ἀναστήσει, πρὸς τὸ χρεωστεῖσθαι τοῦτο τῇ λογικῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, λέγομεν δὴ τὸ διαμονίζειν. ὁ τοίνυν τὴν διάλυσιν ἐπάγων, αὐτὸς καὶ τὴν ἀνάστασιν ποιεῖται· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι ἔλαβε κύριος χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ καὶ μετὰ τὴν ἀνηκοΐαν ἐπειπών· Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ· αὐτὸς καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἐπηγγείλατο ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. Ἀκούσονται γὰρ, φησὶ, πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται. Πρὸς δὲ τούτοις πιστεύομεν τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι, καὶ ἐκ τῆς τοῦ κυρίου ἀναστάσεως. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ καὶ Λάζαρον ἀναστήσας τετραήμερον, καὶ τὴν θυγατέρα Ἰαείρου, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας, καὶ ἑαυτὸν προστάγματι τοῦ πατρὸς διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀνεγείρας, ὁ ἀρραβὼν τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν· Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, εἰμὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή. Ὁ τὸν Ἰωνᾶν διὰ τριῶν ἡμερῶν ζῶντα καὶ ἀπαθῆ ἐξαγαγὼν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, καὶ τοὺς τρεῖς παῖδας ἐκ καμίνου Βαβυλωνίας, καὶ τὸν Δανιὴλ ἐκ στόματος λεόντων· οὐκ ἀπορήσει δυνάμεως, καὶ ἡμᾶς ἀνεγεῖραι. εἰ δὲ χλευάζουσιν Ἕλληνες, ἀπιστοῦντες ταῖς ἡμετέραις γραφαῖς, πιστούσθω αὐτοὺς, κἂν [18] ἡ αὐτῶν προφῆτις * Ἄβυλλα, οὕτω πῶς αὐτοῖς λέγουσα κατὰ λέξιν· *altera Editio Σίβυλλα

Ἀλλ' ὁπότ' ἤδη πάντα τέφρη σποδόεσσα γένηται,
Καὶ πῦρ κοιμίσῃ Θεὸς ἄφθιτος, ὥσπερ ἀνῆψεν,
Ὀστέα καὶ σποδιὴν αὐτὸς Θεὸς [19] ἔμπαλιν αὐτῆς
Ἀνδρ' ἄγρι μορφώσει, στήσει δὲ βροτοὺς πάλιν ὡς πάρος ἦσαν,
Καὶ τότε δὴ κρίσις ἔσται, ἐφ' ᾗ δικάσει Θεὸς αὐτὸς,
Κρίνων ἔμπαλι κόσμον· ὅσοι δ' ὑπὸ δυσσεβίῃσιν
Ἥμαρτον θνητοὶ, τοὺς δ' αὖ πάλι γαῖα καλύψει·

Ὅσοι

---

cium peccatorum propriorum; nec ſit ſolummodo pœna, ſed etiam occaſio meriti, & gratiæ. γίνεται φιλανθρωπία ἡ τιμωρία, inquit Gregorius Theologus Orat. 38. & 40. Siquidem homines, moriendo, peccati originalis pœnas pendunt; bene moriendo, gloriam immortalitatis adipiſcuntur. Et Deus, cùm humanum genus ad mortem damnavit, ſuam quoque miſericordiam patefecit: utpote qui ita malum compreſſerit, finem impoſuerit peccato, viam fecerit revocationi ad meliorem reſurrectionis ſtatum, aliaque nobis apportàrit commoda, quæ fusè à ſanctis Patribus explicantur, potiſſimùm è Gregorio Nyſſeno cap. 8. Catecheticæ magnæ Orationis, Chryſoſtomo lib. ad eos qui ſcandalizati ſunt cap. 7. & Ambroſio Opere de bono mortis. Lepidè Theodoritus Quæſt. 40. in Geneſim; ἰατρεία τοίνυν ὁ θάνατος, οὐ τιμωρία ἐστί. *Medicina igitur mors eſt, non pœna.* Caveri tamen debet error eorum, qui nimiis laudibus mortem efferunt, noluntque agnoſcere ortum illius à peccato. Qualis Theodorus Mopſueſtenus, in Conſtituto Vigilii Papæ, in Collatione 4. Concilii generalis 5. & apud Photium Cod. 177. Qualis cum Theodoro Neſtorius, tradente Moſe Bar Cepha Syro in parte 3. Commentariorum de Paradiſo cap. 8. Tom. 1. Bibliothecæ Patrum. Et quales Pelagiani, notiſſimi eo nomine. *Deus igitur conſulens hominibus, cùm ſciret eos ad malitiam pronos, & voluptatum ac deſideriorum carnis amatores, & vellet ad honeſtam potius revocare virtutem, ſivit uſque ad tempus aliquod damnationi mortis addici. Quippe cum nihil aliud noſſet tam facile homines coercere poſſe quàm mortem.* Ac paullò poſt; *Non igitur hominibus mortem datam pro malorum vice dicimus, ſicut ratiocinantur indocti, ſed ad delendam penitus pravitatem. Nam ſi viverent perpetuò homines iſti, nunquam profectò eorum malitia finiretur. Rurſum etiam cur pro malorum viciſſitudine mortem datam eſſe credam, cùm ſi quis centum homines ferè vel amplius occiderit, tot & tanti homicidii exæquare nullam valeat ultionem? Non igitur maligna tantum hominibus, ad delendam eorum pravitatem, bona mors eſſe docetur, ſed etiam poſita utilis.* Aliiſque pluribus in eamdem ſententiam interpoſitis; *Multis igitur teſtibus edocti, quòd mors iſta communis mala non ſit, jam longè valere dicamus qui mortem malam appellant.* Hactenus verba Rufini Palæſtinæ provinciæ Presbyteri, libro de fide; Auctoris, quem Jacobo Sirmondo debemus, quique cum Catholicis affirmat, primos homines Adamum & Evam, ſi mandatum Dei ſervâſſent, mortem non fuiſſe guſtaturos, cum Hæreticis verò peccati traducem inficiatur, impugnat eos qui propter peccatum Adæ mori infantes aſſerunt, atque Henochum & Eliam ob Adami prævaricatione prohibitos non eſſe permanere immortales. COT.

17. Ἐν μεγαλοπόλει.] Lux huic loco ex Zonara ad Canonem Trullanum 51. ἐν ταῖς πόλεσι δὲ ταῖς μεγάλαις θηρία ἐτρέφοντο λέοντες καὶ ἄρκτοι. καὶ κατὰ καιροὺς ἐξήγοντο εἰς τὸ θέατρον. καὶ ποτὲ μὲν ταύροις ἐμάχοντο, ποτὲ δὲ καὶ ἀνθρώποις, αἰχμαλώτοις τυχὸν, ἢ κατακρίτοις. *Verum in maximis urbibus feræ beſtiæ, leones, nimirum, urſique alebantur; & ſtatis temporibus producebantur in theatro, atque nonnunquam cum tauris, nonnunquam cum hominibus, puta captivis, aut damnatis committebantur.* Ibid.

18. Ἡ αὐτῶν προφῆτις Ἄβυλλα.] Si librariorum mendum non eſt, Sibyllæ nomen Abyllæ tulerit per irriſionem; ut quæ non fuerit juxta notationem nominis Σιοβύλα ſeu Θεοβύλα *Dei conſilium & mens*, ſed Ἀβύλα *abſque mente & conſilio*. Sic ſuprà vidimus μωρεία. Poſſimque ſimilia in ſcriptoribus Eccleſiaſticis occurrunt. Anoëtus, Aructus, Aſebius, Adoxius, Atychea, Amacarius, pro Noëto, Eructo, Euſebio, Eudoxio, Eutyche, Macario. Dormitantius de Vigilantio; Scotinus de Photino, & Photio. Quinetiam in Codice MS. viri eruditiſſimi ac humaniſſimi Claudii Jolii Epiſtolâ S. Baſilii 293. ubi Sebaſteni nominantur, Aſebaſteni ſcribitur. Ibid.

19. Ἔμπαλιν αὐτῆς Ἀνδρ' ἄγρι μορφώσει.] Reponendum ex metri legibus, atque ex codice Sibyllino; ἔμπαλιν ἀνδρῶν Μορφώσει. Importuna vox αὐτῆς abeſt etiam ab Editione Græca Veneta. Ibid.

20 Καὶ

Ὅσοι δ' εὐσεβεῖς, πάλιν ζήσοντ' ἐνὶ κόσμῳ,
Πνεῦμα Θεοῦ δόντος, ζωήν θ' ἅμα καὶ χάριν αὐτοῖς
Εὐσεβέσι. πάντες τότ' ἐσόψονται ἑαυτούς.

Contrà iterum in mundo vivent pietatis amici,
Sanctis dante Deo vitam, flatum atque favorem.
Se tunc agnoſcent omnes, ſeſeque videbunt.

Εἰ τοίνυν καὶ αὐτὴ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖ, καὶ τὴν παλιγγενεσίαν οὐκ ἀρνεῖται, διαχωρίζει δὲ τοὺς εὐσεβεῖς ἐκ τῶν ἀσεβῶν, μάτην ἄρα τοῖς ἡμετέροις ἀπιστοῦσι. καί [20] τοι φασὶ καὶ εἰδικὴν δεικνύειν τὴν ἀνάστασιν, μὴ πιστεύοντες οἷς αὐτοὶ διηγοῦνται. Φασὶ γὰρ [21] ὄρνεόν τι μονογενὲς ὑπάρχειν, πλουσίαν τῆς ἀναστάσεως περιέχον τὴν ἀπόδειξιν· ὃ λέγουσιν ἄζυγον ὑπάρχειν, καὶ μόνον ἐν δημιουργίᾳ· Φοίνικα δὲ τοῦτο προσαγορεύουσιν· οἳ καὶ ἱστοροῦσι κατὰ πεντακόσια ἔτη ἔρχεσθαι εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τὸν λεγόμενον [22] ἡλίου βωμὸν, φέροντα πλῆθος κινναμώμου, κασσίας τε καὶ ξυλοβαλσάμου· καὶ πρὸς ἀνατολὰς [23] ὡς αὐτοί φασι, τῷ ἡλίῳ προσευξάμενον, αὐτομάτως φλεχθῆναι καὶ γενέσθαι κόνιν· ἐκ δὲ τῆς σποδιᾶς, σκώληκα ἀναφυῆναι, καὶ τοῦτον θερμανθέντα μορφωθῆναι εἰς ἀρτιγενῆ Φοίνικα, καὶ πτηνὸν γενόμενον, ἐπ' [24] Ἀραβίαν στέλλεσθαι, ἥπερ ἐστὶ περαιτέρω τῆς Αἰγυπτιακῆς * νομῆς. εἰ τοίνυν, ὡς καὶ αὐτοί φασι, διὰ τοῦ ἀλόγου ὀρνέου δείκνυται ἡ ἀνάστασις, τί μάτην τὰ ἡμέτερα διαβάλλουσιν, ὅταν ὁμολογῶμεν, ὅτι ὁ δυνάμει τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, ἱκανός ἐστι καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν εἰς ἀνέγερσιν προσαγαγεῖν; διὰ γὰρ ταύτην τὴν πληροφορίαν, καὶ μάστιγας, καὶ διωγμοὺς, καὶ θανάτους ὑπομένομεν· ἐπεὶ μάτην τὰ τοιαῦτα κατεδεξάμεθα, μὴ τοῦτον ἔχοντες τὴν πληροφορίαν ὧν κήρυκες ἐπαγγελλόμεθα εἶναι. ὥσπερ οὖν ἐπειθόμεθα Μωσῇ εἰπόντι, ὅτι ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν· καὶ γινώσκομεν ὅτι οὐχ ὕλης ἦν ἐνδεὴς, ἀλλὰ βουλήσει μόνῃ, [25] ὃ προσέταξε Χριστὸς, ταῦτα καὶ παρήγαγε· λέγομεν

* al. μοιρῶν

Cùm ergo hæc quoque reſurrectionem confiteatur, & inſtaurationem non neget, diſcernat autem pios ab impiis; temere noſtra non credunt. Atqui referunt iidem ſpecialem reſurrectionem, qui tamen narrationi ſuæ nolunt credere. Aiunt enim, exſiſtere quamdam avem unigenam, quæ copioſam reſurrectionis præbeat demonſtrationem. Eam autem faciunt paris ac conjugis expertem, & unicam in mundo: Phœnicem autem vocant; ſimulque narrant, quingenteſimo anno venire in Ægyptum ad locum qui nuncupatur Ara ſolis; & ferre multum cinnamomi, caſſiæ, ac xylobalſami; & ſtare ad Orientem; atque, ut ipſi dicunt, ſolem precari; necnon ultro incendi, redigíque in cinerem: at ex cinere vermem naſci; qui calefactus formatur in parvum Phœnicem; factúſque volucris in Arabiam tendit, quæ eſt ultra Ægyptiacam regionem. Si ergo, quod ipſi aiunt, per avem, animal rationis expers, declaratur reſurrectio; quare noſtra gratis calumniantur, quando confitemur, quòd qui potentiâ ſuâ quod non erat ad exſiſtentiam adduxit, valet etiam illud quod fuit, poſt diſſolutionem ſuſcitatum repræſentare? Ob hanc enim certiſſimam perſuaſionem ſuſtinemus plagas, perſecutiones & mortes: fruſtrà ſiquidem iſta perferremus, niſi firma haberemus documenta rerum, quarum præcones eſſe profitemur. Quemadmodum igitur Moſi credimus dicenti; *In principio fecit Deus cœlum & terram*; ac Gen. 1. 1. ſcimus Deum non indiguiſſe materiâ; ſed Chriſtum ſolà voluntate, ea quæ juſſus eſt produxiſſe; cœlum di-

---

20. Καί τοι φασί.] Sæpè repetit. Ut omnino extra culpam ſit, dum fabulà Phœnicis ab Ethnicis relatâ utitur ad probandum contra eos myſterium reſurrectionis. Ibid.

21. Ὄρνεόν τι μονογενές.] Ultro fatemur, diverſas narrationes de ave Phœnice, hanc, & illam in Epiſtola Clementis ad Corinthios poſitam, non ejuſdem eſſe Auctoris. Quamquam nihil repugnat, ut idem Scriptor duobus in Operibus unam fabulam aliter atque aliter referat, alios atque alios ſecutus fabulatores. Ibid.

22. Ἐπὶ τὸν λεγόμενον ἡλίου βωμόν.] Herodotus; ἐς τὸ ἱρὸν τοῦ ἡλίου. Tacitus; *Inque Solis aram.* Origenes Contra Celſum; ἐπὶ τὸν τοῦ ἡλίου τόπον. Qui putatus eſt Lactantius;

Contendit Solis ad ortus,
Inque ara reſidens, ponit in æde ſacrà.

Non debuerunt igitur ineptiæ Conſtitutorem arguere. Ibid.

23. Ὡς αὐτοί φασι, τῷ ἡλίῳ προσευξάμενον.]
Hic ſedet, & blando Solem clangore ſalutat
Debilior, miſcetque preces, ac ſupplice cantu
Præſtaturo novas vires incendia poſcit.

Agnoſcis verſus Claudiani. Ibid.

24. Ἀραβίαν, ἥπερ ἐστὶ περαιτέρω τῆς Αἰγυπτιακῆς νομῆς vel μοιρῶν.] Cur hæc locutio in reprehenſionem inciderit, nullus video. Quis enim ignorat, nomina generalia pro ſpecialibus poni ſolere? In hac ipſa Phœnicis hiſtoria, verba Cyrilli Hieroſolymitani ſunt; κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν, ἐν περιόδοις πεντακοσίων ἐτῶν ἐρχόμενον. Tzetzis vero; [illegible] ἐν τόποις τοῖς Αἰγύπτου. Ibid.

25. Ὃ προσέταξε Χριστός.] Vide lib. 7. cap. 34. Durum dictum, ac periculoſum: jugulatum eapropter ab Orthodoxo Græco hac marginali nota; βλάσφημον. χειροτονῶν [illegible] ὁ προστάττων ὁ υἱός. *Blaſphemum. Nam Filius, antequam carnem induiſſet, juſſus non eſt.* Similia tamen apud Auctores non ſuſpectos reperiuntur; explicanturque ab iiſdem de mandata paternæ auctoritate, quod opponitur herilis dominationis imperio. Super qua re ſcripſit Theodorus Abucara. Sed in libris editis Opuſculum illud num. 25. Latinè ſolummodo exſtat. Græca ego ex volumine Regio deſcripſi, quò hic cum interpretatione ſubjungerem.

Ἀπόδειξις ὅτι ἔχει ὁ Θεὸς υἱὸν ὁμοούσιον, συνάναρχόν τε καὶ συναΐδιον.

Demonſtratio, quod Deus habeat filium conſubſtantialem, ut ipſe carentem principio, & coæternum.

Τῶν Ἀγαρηνῶν τὸ φρόνημα καὶ

Agarenorum cogitatio, & omne ſtudium eorum eò ſpectat, ut divinitatem Verbi Dei negent; & undique contra illud aciem inſtruant, ut probent non eſſe Deum, neque filium Dei. Eorum enim Pſeudopropheta, utpote Arianæ erroris auditor, hoc ipſis impium irreligioſumque dogma tradidit. Unde quidam apud eos ob eloquentiam tumidus, in conventu populari ſedens, Epiſcopum percunctatus eſt his verbis, Quid Chriſtum dicis, Theodore? EPISCOPUS. Deum, & Dei filium. SARACENUS. Et poteſt Deo eſſe filius? THEODORUS. Non poteſt non eſſe Deo filius. SAR. Quo modo & quâ ratione? THEOD. Poteſt Deus principatum non habere? SAR. Minimè. TH. Et quorumnam princeps eſt Deus? S. Suarum creaturarum. TH. Accidit igitur ei fuit, ut princeps eſſet, non autem naturale: & dicetur habere principatum adventicium & acquiſitum, recentem, & non ut ipſe principio carentem. Antè enim quam creaturæ eſſent, ut tu ais, non habebat principatum: fecit autem ei creatura cauſſa principatûs, ipſumque ſibi præfecerunt, principem videlicet, quod prius non erat naturâ; & habere illis gratiam debet, quia per eas habitus eſt honore principali dignus: & ſi videatur ipſis, ut ea rurſus in nihilum redeant, non obedient, præterea que principatu erga ea quibus præeſt, ex tua ſententia, undabitur: & præter tanta abſurda aliud abſurdius, ſequetur neceſſariò. S. Quod iſtud? TH. Quod principatus terreni regis multo melior & nobilior, & ſupra quam dici poſſit excellentior, quam principatus Dei intelligetur eſſe.

σπούδασμα αὐτῶν εἰς τοῦτο [illegible] τὴν θεότητα τοῦ Θεοῦ λόγου [illegible] … Τί λέγεις τὸν Χριστὸν, ὦ Θεόδωρε; Ὁ ἐπίσκοπος· Θεὸν, καὶ Θεοῦ υἱόν. Ὁ Σαρακηνός· καὶ ἐνδέχεται εἶναι τῷ Θεῷ υἱός; Θεόδωρος· οὐκ ἐνδέχεται μὴ εἶναι τῷ Θεῷ υἱόν. Ὁ Σαρ. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Θεοδ. ἐνδέχεται τῷ Θεῷ μὴ ἄρχειν; ὁ Σαρ. οὐ δύναται. Θ. καὶ τίνων ἄρχει ὁ Θεός; ὁ Σ. τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων. Θ. [illegible] Al. Ediſ. [illegible] ἀσύγχρον (l. ἀσυγκρίτως)

Tom. I.

ſeq-

dicimus, terram, mare, lumen, noctem, diem, luminaria, ſtellas, volatilia, aquatics, quadrupedia, reptilia, arbores, herbas: eodem quoque modo univerſos ſuâ voluntate ſuſcitabit, opis non indigens: cùm ejuſdem poteſtatis opus ſit, & mundum condere, & mortuos excitare. Ac tunc quidem hominem qui non erat, ex diverſis in hominem conſtituit, datâ ei ex nihilo animâ: nunc verò reſtituet exſiſtentibus animabus, corpora diſſoluta. Nam reſurrectio eorum eſt, quæ jacent, non autem eorum quæ non ſunt. Itaque qui prima corpora ex nihilo effecit, & ex ipſis varia condidit; hic etiam defunctos, vitâ redditâ ſuſcitabit. Et qui in utero hominem ex ſemine exiguo format, & animam ex non ente creans ipſi indit; ſicut ipſe
Jer. 1. 5. Jeremiæ ait; *Priuſquam te formarem in utero, novi*
Zach. 12. 1. *te*; & alibi; *Ego Dominus, firmans cœlum, & fundans terram, & fingens ſpiritum hominis in eo*: idem & omnes homines ad vitam revocabit, utpote quos fecit: ſicut divina Scriptura Deum
Gen. 1. 26. teſtatur Unigenito Chriſto dixiſſe; *Faciamus hominem ad imaginem & ad ſimilitudinem noſtram. Et fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit eum: maſculum & feminam fecit eos.* Et maximè divinus ac tolerans Job, de quo Scriptura dicit;
In fine Job. apud LXX. *Scriptum eſt eum cum illis cum quibus reſurgit Dominus, reſurrecturum*; is ad Deum ait; *Nonne ſi-*
Job. 10. 10. *cut lac mulſiſti me, & coagmentaſti me aque ac caſeum? Pelle & carne veſtiſti me; oſſibúſque & nervis innexuiſti me; vitam autem ac miſericordiam po-*

δὴ οὐρανόν, γῆν, θάλασσαν, φῶς, νύκτα, ἡμέραν, φωστῆρας, ἄστρα, πετεινά, νηκτά, τετράποδα, ἑρπετά, φυτά, βοτάνας· τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ πάντας ἀναστήσει θελήματι, συνεργίας μὴ δεόμενος· τῆς γὰρ αὐτῆς δυνάμεώς ἐστιν ἔργον, τὸ δημιουργῆσαι κόσμον, καὶ τὸ νεκροὺς ἀναστῆσαι. καὶ τότε μὲν μὴ ὄντα τὸν ἄνθρωπον, ἐκ διαφόρων ἐποίησεν ἄνθρωπον, δοὺς αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· νῦν δὲ τοῦ οὔσαις ψυχαῖς τὰ διαλυθέντα σώματα ἀποδώσει. κειμένων γάρ ἐστιν ἡ ἀνάστασις, οὐχὶ δὲ μὴ ὑπαρχόντων. ὁ οὖν τὰ πρῶτα σώματα ἐκ μὴ ὄντων ποιήσας, καὶ ἐξ αὐτῶν διάφορα δημιουργήσας· οὗτος καὶ τοὺς θανόντας ζωοποιήσας ἀναστήσει. ὁ γὰρ ἐν τῇ κοιλίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἐκ μικροῦ σπέρματος μορφῶν, καὶ ψυχὴν αὐτῷ οὐκ ὄντα ἐνδημιουργῶν· καὶ ὡς αὐτός που φησὶ τῷ Ἱερεμίᾳ· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐγὼ κύριος, στερεῶν οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν γῆν, καὶ πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ· αὐτὸς καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀναστήσει, αὐτοῦ ὄντας ποιήματα· καθὼς καὶ ἡ θεία γραφὴ μαρτυρεῖ λέγοντα τὸν Θεὸν τῷ μονογενεῖ Χριστῷ· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν· ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Καὶ ὁ θειότατος καὶ καρτερικὸς Ἰὼβ, περὶ οὗ φησὶν ἡ γραφὴ, ὅτι γέγραπται [26] αὐτὸν ἀναστήσεσθαι μεθ' ὧν ὁ κύριος ἀνίστησιν· οὗτός φησι πρὸς τὸν Θεόν· Ἢ οὐχ ὥσπερ γάλα με ἤμελξας, ἔπηξας δέ με ἴσα τυρῷ; δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδυσας· ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις με ἐνεῖρας· ζωὴν δὲ καὶ ἔλεον ἔθου παρ' ἐμοί·

ἡ

[illegible]

S. Quo modo, & quare? TH. Quia terrenus quidem rex princeps eſt eorum qui ſunt ejuſdem natura & ejuſdem temporis: Deus autem, eorum qui ſunt diverſa natura, & multò inferiores ac poſteriores. S. Non intelligo quod dixiſti. TH. Si quis adiret regem, & diceret; Salve rex aſinorum; quid ſupplicium ei ſubeundum eſſe diceres? S. Summum. TH. Et utra ſunt alteri cognatiora; creatura Dei, an aſini regi terreno? S. Aſini regi: Ambo enim ſunt creatura, ejuſdem generis, & conſerva. Sed age, reſponde mihi percontanti; In quos habet principatum Deus; ſi quidem in creaturas, ut tu ais, non habet? TH. Triplices ſunt quorum aliquis princeps eſt: vel ſunt majores principe, vel minores, vel æquales. At Deum dicere principem eſſe majorum, blaſphemum eſt. Nihil enim Deo majus. Minorum verò, inhonoratum eſt, convenienter abſurdis illis quæ dicta ſunt ſuprà. Relinquitur ut dicamus, æqualium, & pariter principio carentium. S. Ecquis eſt Deo par, & inſtar illius carens principio, qui illum habeat principem? TH. In quos eſt principatus, ſunt triplices. Unus quidem volens, habebit principem: alius, per vim & tyrannice: alius verò, neque volens, neque vi adactus. At Deus non eſt princeps, quia volunt ii quorum eſt princeps: ne rurſus, ſi velint, et ſuccedant; ac prætereà non habeat principatum naturalem, ac ſimul abſque principio; utpote poſt voluntatem, & impertum ac inhonoratum, ſicut dictum eſt. Sed nec vim ac tyrannidem paſſorum princeps eſt: neque enim decet; præter reliqua abſurda. Reſtat igitur, ut dicatur Deus eſſe princeps, non ut volentium, neque tyrannidem ſubeuntis, ſed naturali principatu principem habentis. S. Ecquis eſt qui naturâ Deum habet principem? TH. Triplices ſunt principes. Alius enim ſuffragiis eorum quibus præeſt, princeps eſt: alius, per tyrannidem. alius, naturâ. Verùm Deus eorum quibus præeſt ſuffragio non eſt princeps; ob prædicta incongrua, quæ de Deo dicenda eſſent: ſed neque per tyrannidem, tyrannus enim procul à Deo profligatur: ſupereſt itaque tertius modus, quo Deus dicitur princeps omni ſuffragio ſuperior, & ab omni tyrannide liber, qui eſt modus naturalis. S. Et quis eſt qui Deum naturaliter principem habet? TH. Filius ejus, per quem Deus, princeps & pater non expers ſeu abſque principio agnoſcitur. Quia omnis res naturalis voluntatem electionis præcedit. S. Quid verbi gratiâ ais? TH. Ante enim quàm velimus reſpirare, reſpiramus; & antequam velimus audire, audimus; & antequam velimus videre, videmus. En igitur, ô tu negator divinitatis Verbi Dei, demonſtratum eſt, quòd Deo eſt filius conſubſtantialis, carens ut ille principio, & coæternus, excellentis divinitatis cum genitore præſidens, ab omni creatura inaſpectabilis & aſpectabilis tanquam creator & dominus cum ipſo cultus & adoratus, qui cœlum pro throno habet, ac terram pro ſcabello; inſuperque ut Prophetice dicatur, qui palmo cœlum metitur, & terram pugno, ante cujus conſpectum omnes gentes ſunt quaſi momentum ſtateræ, & quaſi ſtilla de ſitula.

[illegible] Iſ. 40. 12. 15.

COT.

26. *Αὐτὸν ἀναστήσεσθαι μεθ' ὧν ὁ κύριος ἀνίστησιν.*] *Ipſum reſurrecturum cum illis cum quibus reſurgit Dominus.* vel, *cum illis quos reſuſcitat Dominus.* Aliud MS. exemplar, teſte Turriano, inter *αὐτὸν* & *ἀναστήσεσθαι* inſertum habebat *πάλιν*, ut vulgo legunt. Eam tamen particulam non videtur agnoſcere Theophanes Ceramеus Homil. 27 p. 211. Ibid.

27. Καὶ

ἡ δὲ ἐπισκοπή σου ἐφύλαξέ μου τὸ πνεῦμα. ταῦτα ἔχων ἐν ἐμαυτῷ, οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν. Διὸ φησιν καὶ ὁ ἡμέτερος σωτὴρ καὶ διδάσκαλος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὅτι τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ. Λέγει δὲ καὶ ὁ θεοφιλὴς Δαβίδ· Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με· καὶ πάλιν· Σὺ ἔγνως τὸ πλάσμα ἡμῶν· καὶ ἑξῆς· Σὺ ἔπλασάς με, καὶ ἔθηκας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου· ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν. τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει προσευχόμενος αὐτῷ· ὅτι ἡμεῖς ὁ πηλὸς, καὶ
27 σὺ ὁ πλάστης ἡμῶν. Εἰ τοίνυν αὐτοῦ δημιούργημα ὁ ἄνθρωπος, διὰ Χριστοῦ γενόμενος, πάντως ὅτι καὶ θανὼν, δι' αὐτοῦ ἀναστήσεται· ἐπὶ τῷ ἢ στεφθῆναι ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ἢ κολασθῆναι ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασιν. εἰ δὲ δικαιοσύνῃ κρίνει, ὡς νομοθέτης· ὥσπερ κολάζει τοὺς ἀσεβεῖς, οὕτως εὐεργετῶν σώζει τοὺς πιστοὺς, καὶ τοὺς δι' αὐτὸν ὑπ' ἀνθρώπων σφαγέντας ἁγίους· τοὺς μὲν ὡς ἄστρα φαιδρυνῶν, τοὺς δὲ ὡς φωστῆρας λαμπρυνῶν· καθὼς ὁ Γαβριὴλ τῷ Δανιὴλ ἔλεγε. μαθηταὶ οὖν Χριστοῦ πάντες ὑπάρχοντες οἱ πιστοὶ, πιστεύομεν αὐτοῦ ταῖς ἐπαγγελίαις· ἀψευδὴς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος· λέγει δὲ ὁ μακάριος προφήτης Δαβίδ, ὅτι πιστὸς κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ὁ γὰρ ἐκ παρθένου ἑαυτῷ κατασκευάσας σῶμα, οὗτος καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων δημιουργός ἐστι· καὶ ἑαυτὸν ἀναστήσας ἐκ τῶν νεκρῶν, αὐτὸς καὶ πάντας τοὺς κειμένους ἀναστήσει. ὁ τὸν πυρὸν ἐξ ἑνὸς κόκκου πολύχουν ἐκ γῆς ἀνιστῶν, ὁ τὸ ἐκκοπὲν δένδρον εἰς ῥάδαμνον ἀναθάλλων, ὁ τὴν Ἀαρὼν ῥάβδον ξηρανθεῖσαν ἐκφύσας εἰς βλαστόν· αὐτὸς καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ ἐν δόξῃ. ὁ τὸν παραλυτικὸν σῶον ἀνεγείρας, καὶ τὸν ἐξηραμμένην ἔχοντα τὴν χεῖρα ἰασάμενος, καὶ τὸ λεῖπον μέρος τῷ ἐκ γενετῆς πηρῷ ἐκ γῆς καὶ σιέλου ἀποδούς· ὁ αὐτὸς καὶ ἡμᾶς ἀνεγερεῖ· ὁ ἐκ πέντε ἄρτων καὶ δύο ἰχθύων πεντακισχιλίους κορέσας, καὶ περισσεύσας δώδεκα κοφίνους, καὶ ἐξ ὕδατος οἶνον μεταποιήσας, καὶ ἐκ στόματος ἰχθύος στατῆρα δι' ἐμοῦ Πέτρου τοῖς ἀπαιτοῦσι κῆνσον ἀποστείλας· οὗτος καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνεγερεῖ. ταῦτα γὰρ ἅπαντα ἡμεῖς περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦμεν· τὰ δ' ἄλλα οἱ προφῆται. ἡμεῖς οἱ συμφαγόντες αὐτῷ καὶ συμπιόντες· καὶ θεαταὶ γενόμενοι τῶν αὐτοῦ τεραστίων, καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τῆς πολιτείας, καὶ τῶν λόγων, καὶ τῶν παθημάτων, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως· καὶ συναναστραφέντες αὐτῷ ἡμέρας τεσσαράκοντα μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ· καὶ λαβόντες ἐντολὴν παρ' αὐτοῦ κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ βαπτίσαι εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον, ἐπὶ αὐθεντίᾳ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, ὅς ἐστιν αὐτοῦ πατὴρ, καὶ μαρτυρίᾳ πνεύματος, ὅς ἐστι παράκλητος· διδάσκομεν ὑμᾶς ταῦτα πάντα, ἃ διαταξάμενος ἡμῖν ἀνελήφθη ἐπ' ὄψει ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν. καὶ ἐὰν μὲν πιστεύσητε, μακάριοι γενήσεσθε· εἰ δὲ μὴ πιστεύσητε, ἀθῷοι ἡμεῖς εὑρεθησόμεθα καὶ καθαροὶ τῆς ὑμετέρας ἀπιστίας.

fuiſti apud me; & viſitatio tua cuſtodivit ſpiritum meum. Hæc cum habeam in meipſo, ſcio quod omnia potes, & nihil tibi eſt impoſſibile. Quare ait & noſter Salvator ac Magiſter Jeſus-Chriſtus; *Quod* Luc. 18. 27. *impoſſibile eſt apud homines, poſſibile eſt apud Deum.* Dicit etiam Deo carus David; *Manus tuæ fece-* Pſ. 118 73. *runt me, & plaſmaverunt me:* & iterum: *Tu co-* Pſ. 102. 14. *gnoviſti figmentum noſtrum:* & deinceps; *Tu for-* Pſ. 138. 5. *maſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam; mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, confortata eſt, non potero ad eam. Imperfectum meum viderunt oculi-* 16. *tui, & in libro tuo omnes ſcribentur.* Sed & Eſaïas Deum deprecans, *Nos*, inquit, *lutum; & tu fi-* Iſ. 64. 8 *ctor noſter.* Si ergo homo, creatura Dei eſt, per Chriſtum factus; profectò etiam per eum poſt mortem reſurget; ut vel coronetur pro virtutibus, vel puniatur pro delictis. Quòd ſi juſtitiâ judicat, ut legiſlator; quemadmodum punit impios, ſic fideles & qui propter eum ab hominibus ſunt mactati ſanctos, beneficus ſalvat; partim ſicut aſtra ſplendidos reddens, partim velut luminaria refulgentes; quod Danieli prolocutus eſt Gabriel. Igi- Dan. 12. 3. tur fideles omnes, qui Chriſti ſumus diſcipuli, promiſſis ejus credimus: nam qui promiſit, mentiri non poteſt: dicit autem beatus Propheta David; *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis; & ſan-* Pſ. 144. 13. *ctus in omnibus operibus ſuis.* Certè qui ſibi corpus ex Virgine conſtruxit, is & cæterorum hominum eſt conditor; & qui ſe à mortuis excitavit, idem & omnes in morte jacentes ad vitam eriget. Qui frumentum ex uno grano numeroſum è terra educit; qui exciſam arborem repullulare facit in ſurculum; qui Aaronis virgam jam ſiccatam, in ger- Num. 17. 8. men juſſit prorumpere: ipſe nos quoque ſuſcitabit in gloria. Qui Paralyticum, ſanum in pedes ſta- Mat. 9. 2. tuit; & manûs ariditate laborantem curavit; & Marc. 3. 1. cæco à nativitate, quod deficiebat membrum, per Joh. 9. 1. terram & ſalivam reddidit: is ipſe nos quoque ad vitam revocabit. Qui ex quinque panibus & duo- Mat. 14. 17. bus piſcibus quinque millia virorum ſatiavit, faciens ut duodecim cophini ſupereſſent; & ex aqua Joh. 2. 3. vinum confecit; & ex ore piſcis extractum ſtate- Mat. 17. 24. rem per me Petrum miſit cenſus exactoribus: idem & morte ſublatos, vitæ reddet. Hæc quippe omnia de eo atteſtamur; alia verò Prophetæ. Nos qui cum eo comedimus ac bibimus; & ſpectavimus miracula ejus, vitam, converſationem, ſermones, paſſiones, mortem, atque ex mortuis reſurrectionem; & cum eo per quadraginta dies Act. 1. 3. poſtquam rediit ad vitam, verſati ſumus; & man- Mat. 28. 18. datum accepimus ab eo, prædicandi Evangelium in univerſo mundo, docendi omnes gentes, ac baptizandi in mortem ejus, in auctoritate Dei cunctorum; qui eſt Pater ejus, nec non in teſtimonio Spiritus, qui eſt Paracletus: nos, inquam, hæc omnia docemus vos; quæ cùm edixiſſet nobis, in Act. 1. 9. conſpectu noſtro aſſumptus eſt in cœlum ad eum I. Ignat. interpol. ad qui ipſum miſerat. Atque ſi credideritis, beati Magn. 11. eritis; ſi contrà non credideritis, nos innocentes ad Sm. 3. & mundi à veſtra incredulitate reperiemur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η´.

Περὶ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυρίου, καὶ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος.

Περὶ δὲ τῶν μαρτύρων λέγομεν ὑμῖν, ὅπως ἐν πάσῃ τιμῇ ὦσι παρ' ὑμῖν, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν τε-

CAPUT VIII.

De Jacobo fratre Domini, & Stephano Martyre primo.

De Martyribus verò præcipimus vobis, ut in omni honore ſint apud vos; ſicut Jacobus Epi-

27. Καὶ σὺ ὁ πλάστης ἡμῶν.] Non abhorret à vero, eſſe etiam τῶν ο´. licèt apud eos jam pridem non compareant, & ſub aſteriſco quaſi Aquilæ & Theodotionis, ponantur in Editione Procopii ex MS. Renati Marchali. Ac fortè continebantur in codice quo uſus fuit Theodoritus. COT.

Epiſcopus, & ſanctus Stephanus Condiaconus noſter, apud nos honorati fuerunt. Ii enim ſunt & à Deo beatitudine donati, & à ſanctis viris honore affecti; puri ab omni delicto, inflexibiles ad peccatum, immutabiles à virtute, indubitanter
Pſ. 115. 15. laudabiles; de quibus David dixit; *Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus:* & Salomon;
Prov. 10. 7. *Memoria juſti cum laude:* de quibus & Propheta
Iſ. 57. 1. in LXX. ait; *Viri juſti tolluntur.*

τίμιον) ὁ μακάριος Ἰάκωβος ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ ἅγιος ἡμῶν συνδιάκονος Στέφανος. οὗτοι γάρ εἰσι καὶ ὑπὸ Θεοῦ μεμακαρισμένοι, καὶ ὑπὸ ὁσίων ἀνδρῶν τετιμημένοι, καθαροὶ πάσης πλημμελείας, ἄτρεπτοι πρὸς ἁμαρτίαν, ἀμετάπτωτοι τοῦ καλοῦ, ἀνενδοιάστως πρὸς ἐγκώμια· περὶ ὧν καὶ ὁ Δαβὶδ ἔλεγε· Τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ· καὶ ὁ Σολομών· Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ἄνδρες δίκαιοι αἴρονται.

CAPUT IX.

De falſis Martyribus.

ATque hæc dicta ſunt de iis qui verè pro Chriſto Martyrium ſubierunt; non autem de falſis Martyribus; de quibus divinum oraculum
Prov. 10. 7. pronunciat; *Nomen autem impiorum exſtinguitur.*
Prov. 14. 5. *Teſtis* enim, ſeu Martyr *fidelis non mentitur; accendit autem mendacia teſtis iniquus.* Nam qui in Martyrio non fallaciter pro veritate deceſſit, hic eſt verus Martyr ac teſtis, fide dignus in quibus per proprium ſanguinem, verbum pietatis, certando adjuvit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θ'.

Περὶ ψευδομαρτύρων.

ΤΑῦτα δὲ περὶ τῶν κατ' ἀλήθειαν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρησάντων, εἴρηται, ἀλλ' οὐ περὶ τῶν ψευδομαρτύρων, περὶ ὧν τὸ λόγιόν φησιν· Ὄνομα δὲ ἀσεβῶν σβέννυται. Μάρτυς γὰρ πιστὸς οὐ ψεύδεται· ἐκκαίει δὲ ψευδῆ μάρτυς ἄδικος. Ὁ γὰρ ἐν μαρτυρίῳ ἐξελθὼν ἀψευδῶς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, οὗτος ἀληθινὸς μάρτυς, ἀξιόπιστος ἐν οἷς συνηγωνίσατο τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας διὰ τοῦ οἰκείου αἵματος.

CAPUT X.

Moralis admonitio; quòd oporteat fugere vanos ſermones, turpiloquia, dicacitates, ebrietatem, laſciviam, & delicias.

MOnemus autem vos, fratres & conſervi, ut fugiatis ſermones vanos, turpes, ac ſcurriles; ebrietates, laſcivias, mores effeminatos, immoderatos impetus, cum ſtultiloquiis: quoniam neque in Dominicis diebus, qui dies lætitiæ dicantur, permittimus vobis quidquam inhoneſti aut loqui aut facere: ait enim alicubi Scriptura;
Pſ. 2. 11. *Servite Domino in timore; & exſultate ei in tremore.* Oportet ergo exſultationes veſtras, cum timore ac tremore peragi. Chriſtianus quippe fidelis, neque cantilenam Ethnicam debet effari, neque canticum meretricium; ſiquidem continget ei, ut inter cantilenam memoret Diabolica Idolorum nomina; & pro Spiritu ſancto, Spiritus nequam invadet eum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ι'.

Ἠθικὴ παραίνεσις, ὅτι δεῖ φεύγειν ματαιολογίας, αἰσχρολογίας, εὐτραπελίας, μέθην, λαγνείαν, θρύψιν.

ΠΑραινοῦμεν δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι, φεύγειν τὰς ματαιολογίας, καὶ τὰς αἰσχρολογίας, καὶ τὰς εὐτραπελίας, μέθας, λαγνείας, θρύψεις, καὶ τὰς ἀμέτρους * ὀργάς, σὺν ταῖς μωρολογίαις· ὅτι οὐδὲ ἐν ταῖς κυριακαῖς ἡμέραις, τῆς εὐφροσύνης, ἐπιτρέπομεν ὑμῖν ἄσεμνόν τι ἢ φθέγξασθαι, ἢ πρᾶξαι· λέγει γάρ που ἡ γραφή· Δουλεύσατε τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Καὶ τὰς ἀγαλλιάσεις οὖν ὑμῶν, μετὰ φόβου καὶ τρόμου γίνεσθαι χρή. ὁ γάρ τοι Χριστιανὸς ὁ πιστὸς οὐδὲ ᾠδὴν ἐθνικὴν ὀφείλει λέγειν, ἢ ᾆσμα πορνικόν· ἐπεὶ συμβήσεται αὐτῷ, διὰ τῆς ᾠδῆς, εἰδώλων μνημονεύειν ὀνόματα δαιμονικά, καὶ ἀντὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰσφρήσει ἐν αὐτῷ τὸ πονηρόν.

* al. ὁρμάς

CAPUT XI.

Admonitio, docens fugiendum eſſe Idololatriæ ſcelus abominabile.

INterdictum quoque eſt jurare per Idola, & eorum exſecrabilia nomina ore proferre; aut ea adorare, aut ut Deos vereri. Non enim Dii ſunt; ſed vel mali Dæmones, vel opera per ludibrium facta. Siquidem Deus alicubi de Iſraëlitis dicit;
Jerem. 5. 7. *Dereliquerunt me, & juraverunt in his qui non ſunt*
Zach. 13. 2. *Dii:* & adhuc; *Auferam nomina Idolorum ex ore*
Deut. 32. 21. *eorum:* alióque in loco; *Ipſi ad zelum me provocaverunt in non Diis; & irritaverunt me in Idolis ſuis.* Atque in omnibus Scripturis eadem à Domino Deo prohibentur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ια'.

Παραίνεσις παιδεύουσα φεύγειν τὸ εἰδωλολατρείας τὸ μύσος.

ἈΠείρηται δὲ καὶ τὸ ὀμνύειν ἐν αὐτοῖς, καὶ τὸ διὰ στόματος αὐτῶν προφέρειν τὰ βδελυκτὰ ὀνόματα, ἢ προσκυνεῖν αὐτοῖς, ἢ φοβεῖσθαι αὐτοὺς ὡς θεούς. οὐ γάρ εἰσι θεοί, ἀλλ' ἢ πονηροὶ δαίμονες, ἢ μεμωκημένα ἔργα. λέγει γάρ που ὁ Θεὸς περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν· Ἐγκατέλιπόν με, καὶ ὤμνυον ἐν τοῖς οὐκ οὖσι θεοῖς· καὶ ἑξῆς· Ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν· καὶ ἀλλαχοῦ· Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῖς, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν. Καὶ ἐν πάσαις δὲ ταῖς γραφαῖς ἀπηγόρευται ταῦτα ὑπὸ κυρίου τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιϛ.

Ὅτι μὴ χρὴ ᾠδὴν ἐθνικὴν ἢ πορνικὴν ᾄδειν, ὅτι ἐπόμνυσθαι εἴδωλον· ἀσεβὲς γὰρ τοῦτο, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἐχθρόν.

ΟΥ' μόνον δὲ περὶ εἰδώλων ἀπηγορεύκασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ φωστήρων, νομοθετοῦντες παραινοῦσι, μήτε ὀμνύειν ταῦτα, μήτε μὴν λατρεύειν αὐτοῖς. Φασὶ γάρ· Μὴ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς· καὶ ἀλλαχοῦ· Κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἐθνῶν μὴ μανθάνετε, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε. Τὰ γὰρ ἄστρα καὶ οἱ φωστῆρες εἰς φαῦσιν ἀνθρώποις, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἐδόθησαν· εἰ καὶ οἱ Ἰσραηλῖται μοχθηρίᾳ τρόπου προσκυνοῦσιν ἀντὶ τοῦ κτίσαντος τὴν κτίσιν· τὸν μὲν δημιουργὸν καθυβρίσαντες, τὴν δὲ κτίσιν πλεῖον ἢ δεῖ θαυμάσαντες· καί ποτε μὲν μοσχοποιοῦντες, ὡς ἐν ἐρήμῳ· ποτὲ δὲ τὸν Βεελφεγὼρ προσκυνοῦντες· ἄλλοτε δὲ τὸν Βαὰλ, καὶ τὸν Θαμμοὺζ, καὶ τὴν Σιδωνίαν Ἀστάρτην, καὶ πάλιν τὸν Μολὸχ, καὶ Χαμὼς, καὶ ἄλλοτε τὸν ἥλιον, ὡς παρὰ τῷ Ἰεζεκιὴλ γέγραπται· ἤδη δὲ καὶ ἄλογα ζῶα, ὡς παρ' Αἰγυπτίοις τὸν Ἆπιν, καὶ τὸν Μενδήσιον τράγον· καὶ θεοὺς ἀργυροῦς καὶ χρυσοῦς, ὡς ἐν Ἰουδαίᾳ. Δι' ἅπερ ἅπαντα ἀπειλῶν αὐτοῖς ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου. Μὴ μικρὸν τοῦτο τῷ οἴκῳ Ἰούδα, τοῦ ποιεῖν βδελύγματα ταῦτα, ἃ ἐποίησαν, ὅτι ἔπλησαν τὴν γῆν ἀνομίας, τοῦ παροργίσαι με; καὶ ἰδοὺ αὐτοί εἰσιν ὡς μυκτηρίζοντες. Καὶ ἐγὼ ποιήσω μετὰ θυμοῦ, οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός μου, οὐδ' οὐ μὴ ἐλεήσω· καὶ κεκράξονται ἐν τοῖς ὠσίν μου φωνῇ μεγάλῃ, καὶ οὐκ εἰσακούσομαι αὐτῶν. Ὁρᾶτε, ἀγαπητοὶ, ὅσα κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ τῶν σεβομένων ἥλιον καὶ σελήνην ἀποφαίνεται ὁ Κύριος. Διὸ χρὴ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ὡς Χριστιανὸν, [18] μήτε ἥλιον ὀμνύειν, μήτε σελήνην, μήτε ἄστρα, μήτε μὴν τὸν οὐρανὸν, ἢ γῆν, ἤ τι τῶν στοιχείων, μικρὸν ἢ μέγα. Εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος περὶ τοῦ ὄντος Θεοῦ παρήγγειλεν ἡμῖν, μὴ ὀμνύειν, ὅπως ὁ λόγος ἡμῶν πιστότερος ᾖ τοῦ ὅρκου, μήτε μὴν τὸν οὐρανὸν αὐτὸν, Ἑλληνικὸν γὰρ τὸ δυσσέβημα, μήτε μὴν Ἱερουσαλὴμ, ἢ τὰ τοῦ Θεοῦ ἅγια, ἢ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὸ δῶρον, ἢ τὸν τοῦ ναοῦ χρυσὸν, ἢ τὴν οἰκείαν κεφαλὴν, Ἰουδαϊκῆς γὰρ διαφθορᾶς ἡ συνήθεια, διὸ καὶ ἀπηγόρευται, εἶναι δὲ τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὒ, οὒ, τοῖς πιστοῖς παρεγγυᾷ. Καὶ τὸ τούτων περισσὸν, τοῦ πονηροῦ εἶναι λέγει· πόσῳ μᾶλλον ὑπόδικοι οἱ τὰ ψευδώνυμα εἰς ὅρκια ἐπομνύμενοι, καὶ τὰ νομιζόμενα ἀντὶ τῶν ἀληθῶν δοξάζοντες, οὓς ὁ Θεὸς διὰ μοχθηρίαν παρέδωκεν εἰς ἀβουλίαν, ἐργάζεσθαι τὰ μὴ δέοντα.

CAPUT XII.

Quòd non liceat cantilenam Ethnicam aut meretriciam canere; neque per Idolum jurare: impium enim id eſſe, & cognitioni Dei repugnare.

NOn ſolùm autem Scripturæ vetant de Idolis; ſed & de luminaribus, lege latâ cavent ne quis vel juret per ea, vel ipſis ſerviat. Dicunt enim; *Ne videns ſolem & lunam & ſtellas, errore deceptus adores ea*: & alibi; *Juxta vias Gentium nolite diſcere; & à ſignis cœli nolite metuere.* Nam aſtra & luminaria data ſunt hominibus, ut luceant, non autem ut colantur: licèt Iſraëlitæ morum pravitate, creaturam pro Creatore adoraverint; mundi quidem fabricatorem contumeliâ afficientes, fabricæ verò pluſquàm oportuit admiratione capti: & aliquando quidem Vitulum facientes, ut in deſerto; aliquando verò adorantes Beelphegorem; alias autem Baalem, & Thammuzum, & Sidoniam Aſtarten, rurſuſque Molochum ac Chamoſum; & interdum ſolem, ut apud Ezechielem ſcriptum eſt: inſupérque animalia rationis expertia, ut apud Ægyptios Apim, atque hircum Mendeſium; item Deos argenteos atque aureos, ut in Judæa. Propter quæ omnia minitans eis Dominus ait per Prophetam; *Numquid parum eſt hoc domui Juda, facere abominationes iſtas, quas fecerunt; quia repleverunt terram iniquitate, ut irritarent me? Et ecce ipſi ſunt quaſi ſubſannantes. Et ego faciam cum furore; non parcet oculus meus, neque miſerebor: & clamabunt in auribus meis voce magnâ, & non exaudiam eos.* Videte, cariſſimi, quanta adversùs Idololatras, & ſolis ac lunæ cultores pronunciet Dominus. Quare oportet Dei hominem, tamquam Chriſtianum, neque jurare per ſolem, neque per lunam, neque per aſtra; neque etiam per cœlum, vel terram, vel aliquod elementum, parvum ſive magnum. Si enim Magiſter propter verum Deum edixit nobis, non jurare, ut ſermo noſter certior ſit juramento; neque quidem per cœlum ipſum jurare, quia Gentilis impietatis eſt; neque verò per Hieroſolymam, vel per ſancta Dei, aut altare, ac donum, aut templi aurum, vel per proprium caput; Judaïcæ enim corruptionis eſt conſuetudo, ideoque interdicta fuit; præcipit autem, fidelibus *ſermonem* eſſe, Etiam, Etiam, &, Non, Non; quódque hæc excedit, mali eſſe declarat: quanto magis rei ſunt qui jurant per falsò cognominata, tamquam ea jurijurando præſideant; & cogitatione tantùm exſiſtentia pro veris colunt; quos Deus tradidit pravitatis ergo in conſilii inopiam, ut operentur quæ non oportet.

Deut. 4. 19.
Jer. 10. 2.
Laudat. Cedrenus Vide Teſtum. Vet.
Ex. 32. 4.
Num. 25. 3.
Judic. 2. 13.
Ezech. 8 14.
3 *Reg.* 11. 5.
Ezech. 8. 16.
Ezech. 8. 17.
Mat. 5. 34. & 23. 16.
Rom. 1. 28.

C A-

18. *Μήτε ἥλιον ὀμνύειν*, &c.] Per cœlum, cœleſtia, terram, cæteras creaturas, perque caput ſuum aut carorum jurare ſoliti Judæi, Ethnici, Chriſtiani. Quæ juramenta utramque librorum paginam implent. Philonis Judæi elegantem locum initio Operis de ſpecialibus legibus non aſſecutus eſt Interpres. [illegible] (inquit alter Plato) [illegible] & cætera: in quibus permittit jurare terram, ſolem, aſtra, cœlum, & mundum. Verti debuit, *In Legibus*, (Geneſeos XXXI. 53.) *quidam ex priſcis illis, quorumque ſapientia maximam admirationem fecit, perſcribitur jurare per timorem patris ſui: pro utilitate (opinor) poſterorum, & propter neceſſarium documentum, ut homines honorent parentes ſuos eo quo decet modo, ament eos tamquam beneficos, ac revereantur velut à natura conſtitutos principes; neve temere Deum nominare audeant.* In Pœnitentialibus Judaicis; *Poſtea admonebitur ne juret etiam pro veritate, neque per Legem, neque per animam patrum ſuorum. Verùm vovebis per vitam capitis ſui.* Apud Athenæum verò lib. 2. conſuetudo jurandi per caput, refertur ad opinionem veterem de capite inter res ſacras numerato. Notum illud Sophoclis in Menalippa;

ὄμνυμι δ' ἱερὸν αἰθέρ' οἴκησιν Διός.

Item Euripidis in Medea;

ὄμνυμι γαῖαν λαμπρὸν ἡλίου τε φῶς.

De Chriſtianis denique lege ſis Canonem 61. Concilii Carthaginenſis 4. Epiphanium in Hæreſi Oſſenorum num. 1. Synodum Trollanam cap. 11 & Nicolaum Papam cap. 67. Reſponſorum ad Bulgarorum Conſulta: atque ad hunc poſtremum nota de juramento per templum; quemadmodum & in libello Pœnitentiali Græco qui per Johannem Morinum vulgatus fuit, p. 120. B. COT.

89. Ed-

CAPUT XIII.

Enumeratio Feſtorum Domini, quæ oportet obſervare; & quando eorum unumquodque debeat celebrari.

Citat. Anaſtaſius, Quæſt. 64. DIes feſtos obſervate, fratres; ac primum quidem diem Domini Natalem; qui à vobis celebretur vigeſimâ quintâ noni menſis. Poſt hunc diem, dies Epiphaniæ ſit vobis maximè honorabilis, in quo Dominus nobis divinitatem ſuam patefecit; is autem agatur ſextâ decimi menſis. Poſt quos dies, ſervan-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ'.

Κατάλογος τῶν κυρίων ἑορτῶν, ἃς δεῖ φυλάσσειν· καὶ πότε τούτων ἑκάστην ὀφείλει ἐπιτελεῖσθαι.

ΤΑ'ς ἡμέρας * τῶν ἑορτῶν φυλάσσετε, ἀδελφοί, καὶ πρώτην γε τὴν γενέθλιον, ἥτις * ὑμῖν ἐπιτελείσθω [29] εἰκάδι πέμπτῃ τοῦ ἐνάτου μηνός. μεθ' ἣν ἡ * [30] Ἐπιφάνιος ὑμῖν [31] ἔστω τιμιωτάτη, καθ' ἣν ὁ Κύριος ἀνάδειξιν * ὑμῖν τῆς οἰκείας θεότητος ἐποιήσατο· γινέσθω δὲ αὕτη [32] ἕκτῃ τοῦ δεκάτου μηνός. μεθ' ἃς ὑμῖν φυλακ-

* in Anaſt. τῶν κυρίων * f. ὑμῖν * Anaſt. ἐπιφανίου * f. ὑμῖν

---

29. Εἰκάδι πέμπτῃ τοῦ ἐνάτου μηνός] *Vigeſimâ quintâ noni menſis.* Hoc eſt, Decembris: ut patet ex cap. ſequenti & 17. ac ex illo loco Conſtitutionibus attributo quem in Nota præliminari ad hos libros poſui. *Ab æquinoctio vernali,* ait Auctor Operis imperfecti, ad Matth. XXIV. 32. *duodecimi menſis incipiunt paulatim tepeſcere aëres per ſingulos dies, uſque ad menſem tertium, & dies fieri noctibus longiores. Item ab æquinoctio autumnali menſis ſeptimi incipiunt paulatim iterum frigeſcere aëres per ſingulos dies, & noctes fieri longiores diebus, uſque ad menſem nonum, quando celebratur Chriſti Natalis.* Ea conſuetudo, ea ſententia, quæ nunc obtinet, ſtatuendi feſtum & diem Natalis Dominici 25. Decembris, ſeu VIII. Calendas Januarias, à multis fusè explicata fuit, nec lucem à me exſpectat. De contrariis verò legere licet præſertim Clementem Alexandrinum Strom. 1. p. 340. Epiphanium Hæreſi 50. n. 24. 27. 29. Photium Codice 232. Euthymii Panopliam P. 2. tit. 20. & Johannem Nicænum Epiſtolâ de Chriſti nativitate. Tom. 2. Auctarii Combefiſiani. Quare ſupereſt ut pro more quæ in MSS. codicibus inedita reperi, in gratiam Lectorum adjiciam. Sunt autem duæ Chronologicæ obſervationes de Chriſto. Prima in Libro Regio 1474.

Lege ſuprà & infrà ad cap. 14.

Γνῶναι ὅτι ὁ εὐαγγελισμὸς γέγονεν ἐν ἔτει ͵εφε'. ἡμέρᾳ κυριακῇ, Μαρτίῳ κε'. ἡ δὲ γέννησις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἐν ἔτει ͵εφς'. Δεκεμβρίῳ κε'. ἡ δὲ σταύρωσις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἐν ἔτει ͵εφλθ'. κύκλῳ σελήνης δεκάτῳ, ἡλίου δὲ εἰκοστῷ τρίτῳ. ἦν δὲ τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, Μαρτίῳ κδ'. ἡμέρᾳ σαββάτῳ.

Sciri debet quòd Annunciatio facta eſt anno 5505. die Dominicâ, Martii 25. Nativitas vero Domini noſtri Jeſu-Chriſti contigit anno 5506. Decembris 25. At ejuſdem Domini crucifixio evenit anno 5539. circulo Lunæ decimo, Solis autem circulo vigeſimo tertio. Erat porro Paſcha Judæorum Martii 24. die Sabbati.

Altera in alio Libro ejuſdem Bibliothecæ, num. 1819.

Locus videtur corruptus & tranſpoſitus. Lege verſionem, & Chron. Alex. p. 332.

Γνῶθι δὲ τοῦτο πάντων, ὅτι τῇ κε'. τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς ἐν ἔτει ͵εφς'. [illegible] γέγονεν ἡ σάρκωσις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. [illegible] Ἰωάννου [illegible] ἡμέρας μ'. [illegible] τῇ κδ'. τοῦ Φευρουαρίου μηνός. [illegible] τοῦ κυρίου. ἐν ἔτει ͵εφλθ'. [illegible] τῇ κγ'. τοῦ Μαρτίου μηνὸς [illegible] τῇ ἑορτῇ τῶν Ἰουδαίων, [illegible] τῇ κε'. τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, [illegible] τοῦ Μαΐου μηνὸς, ὥρᾳ θ'. [illegible] ἡμέρας [illegible] αὐτοῦ ἀναστάσεως.

Id verò ab omnibus ſciendum eſt, quòd 25. menſis Decembris, anno à creatione mundi 5506. acciderit Incarnatio Domini noſtri Jeſu-Chriſti. Natus autem eſt die 2. horâ 10. noctis, illuceſcente die 3. Et cùm eſſet annorum triginta baptizatus eſt à Johanne, 6. Januarii menſis, horâ 7. diei. At poſt Baptiſma jejunavit dies 40. atque ſuſtinuit tentari à Diabolo, 14. Februarii menſis. Obtigit autem ſalutaris paſſio Domini, anno 5539. Cæterum cunctis annis vitæ Chriſti in carne, 33. Die Martii 23. cruci affixus eſt, 14. Lunæ die, in Paraſceve & Judæorum feſto, horâ 6. Reſurrexitque 25. ejuſdem menſis, horâ 6. noctis. Et aſſumptus eſt in cælos 3. Maii, horâ nonâ diei, poſt quadraginta dies à Reſurrectione ſuâ. COT.

30. Ἡ Ἐπιφάνιος.] Niconis Pandectes inediti λόγῳ ο̕ζ'. τὴν ἐπιφάνειαν. Anaſtaſii Quæſtiones excuſæ, τὴν ἐπιφάνειαν at manu ſcriptæ in Bibliotheca Regis, τὴν ἐπιφάνειαν, Cod. 2326. 1789. τὴν ἐπιφάνειαν, Cod. 200. ut in Typico fol. 235. & τὴν ἐπιφάνειαν, Cod. 1110. 2147. Vide infrà lib. 8 cap. 33. Epiphaniorum & Epiphaniæ, Theophaniorum & Theophaniæ nomina ambigua ſunt apud Auctores. Interdum enim pro uno eodemque feſto ſumuntur: ut in Codino, in libro Sacramentorum S. Gregorii, in libro de divinis Officiis qui Alcuino tribuitur, & in Ordine Romano. Unde Codex viri clariſſimi Claudii Joli loco tituli Orationis 39. Gregorii Nazianzeni, εἰς τὰ ἅγια φῶτα τῆς ἐπιφανείας. oſtendit, εἰς τὰ ἅγια θεοφάνια. & ejuſdem Patris Oratio 38. εἰς τὰ θεοφάνια, inſcribitur à Rufino Interprete, *De Epiphaniis*, citaturque à Leone Papa Epiſt. 97. cap. 9. *De Epiphania.* In Catalogo autem Gennadii cap. 21. 40. 58. Editiones variant de nomine Theophaniæ ſeu Epiphaniæ. Interdum verò dicta nomina duos feſtos dies ſignificant. Quare Theodorus Studita Catecheſim Poſt Lumina, quæ inter Latinè caſas trigeſima ſeptima ita eſt, orditur in Codice Regio 2340. αἱ ἱεραὶ αὗται παρῆλθον, νῦν θεοφάνεια, νῦν ἐπιφάνεια. (MS. 2376. νῦν θεοφάνεια καὶ ἐπιφάνεια.) Hoc eſt, Interprete Livineio, *Jam feria tranſiêre, tum Natalis, tum Epiphania.* Aliquando ſunt Natale Domini; aliquando dies Baptiſmi Chriſti, & adorationis Magorum. Sic invenias pro γενεθλίοις. τὰ θεοφάνια & θεοφάνεια apud Baſilium Homil. 25. Nazianzenum Orat. 39. Epiphanium Hæreſ. 51. n. 29. Iſidorum Pelufiotam lib. 3. Epiſt. 110. & τὰ ἐπιφάνια apud Epiphanium ibidem n. 16. 27. ac in Expoſitione fidei n. 22. Chryſoſtomum ſerm. 36. de diverſis, & Suidam. Contrà verò pro altero feſto τὰ θεοφάνια leges in Chryſoſtomo Homil. de S. Philogonio, in eo qui putatur Gregorius Thaumaturgus ſerm. 4. in Epiphaniana Oratione de Chriſti Aſſumptione, S. Proclo Orat. 7. in Georgio Alexandrino de vita Chryſoſtomi n. 30. in Calendario Græcorum, & alibi; Theophaniam autem in S. Gregorio Homil. 38. in Evangelia, Amalario lib. 4. cap. 33. Martyrologio Wandalberti, & Capitulis Ahytonis. Denique Epiphaniæ & Epiphaniorum nomine hoc ſecundo ſenſu nihil uſitatius. Immò juxta S. Chryſoſtomum Homiliâ de Baptiſmo Chriſti, dies nativitatis Dominicæ non appellatur ἐπιφάνεια. Et S. Hieronymus initio Commentariorum in Ezechielem, hanc acceptionem Epiphaniorum videtur improbare; quia in Natali Chriſtus abſconditus eſt, & non apparuit. Latini Apparitionem, Oſtenſionem, & Manifeſtationem Domini nuncupârunt. Atque propter ea quæ diximus, Epiphania diviſa fuit in primam & ſecundam. *Duæ ſunt autem Epiphaniæ*: ait Iſidorus Originum VI. 18. *prima, in qua natus Chriſtus paſtoribus Hebræorum Angelo nunciante apparuit: ſecunda, in qua ex gentium populo ſtellâ indice præſepis cunabula Magos adoraturos exhibuit.* Cui partitioni ſuffragatur Rufinus, dum Gregorii Nazianzeni Orationi 39. titulum facit, *De ſecundis Epiphaniis*, in Codice Divionenſi, quem ad Vigilium Tapſenſem laudat Chiffletius, cujuſque lectionem confirmat Hadrianus Papa ſcribens ad Carolum magnum pro Synodo Nicæna 2. per citationem hujuſmodi; *item S. Gregorii Theologi de ſecundis Epiphaniis.* Pari verò ratione Natale Dominicum dividi poteſt in prius ac poſterius, ex loco proximâ Notâ laudando, & ex Sermone Ambroſiano 17. quem conſulat ſtudioſus Lector. Ibid.

31. Ἔστω τιμιωτάτη] Hinc fortè Æthiopes in Confeſſione fidei ſuæ adeo extollunt hoc feſtum Epiphaniorum Domini. *Nec prætereundum eſt*, appoſitè dicitur in Ordine Romano, & in Libro de Officiis divinis, *quod hæc ſecunda Nativitas Chriſti tot illuſtrata myſteriis, honoratior ſit quàm prima.* Quibus haud abſimilia Proclus Oratione in ſancta Theophania, qui dicitur Epiphanius Oratione in Domini Aſſumptionem, & Ambroſius in Sermone 18 Vide clariſſimum Allatium de Dominicis & Hebdomadibus Græcorum p. 1471. Ibid.

32. Ἕκτῃ τοῦ δεκάτου μηνός.] Ita ſemper Latini; & ferè omnes alii. Exceptis Baſilidianis, apud Alexandrinum Clementem Strom. 1. p. 340. memoratis, qui XV. menſis Tybi hoc feſtum celebrabant, id eſt, X. Januarii; cùm quidam in Tybi XI. Januarii VI. rectè Baptiſmum Chriſti collocarent. Excepto præterea S. Epiphanio, cujus peculiaris ſententia. de Chriſto baptizato die 8. Novembris, exſtat

in

in Panario Hær. 51. n. 16. 24. & 28. Item Aſianis, circa quorum ritum Theophania peragendi Januar. V. operæ pretium fuerit legere præclaram obſervationem Jac. Uſſerii, de anno ſolari Macedonum & Aſianorum Lib. 2. Cæterùm præſens locus exigit, ut ſaltem paucis agatur de celebri illa confuſione ſolemnitatum Natalis & Epiphaniæ, apud Hieroſolymitanos, Orientales, Ægyptios, & Armenios: cujus perturbationis in genere mentionem facit Auctor Homiliæ de Epiphania Domini, Parte 2. Operum Origenis. Quò & referendus forſan Ammiani Marcellini lib. 21. de Juliano Apoſtata locus; *Feriarum die, quem celebrantes menſe Januario Chriſtiani Epiphania dictitant, progreſſus in eorum Eccleſiam ſollemniter Numine orato diſceſſit.* collatus cum verbis Zonaræ Tom. 3. Annalium; *αὐτὸς δὲ τὴν γενέθλιον τοῦ σωτῆρος ἡμέραν ἑορτάζουσιν εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν, καὶ σχηματισάμενος ἵνα ὀφθῇ τοῖς στρατιώταις δῆθεν εὐξάμενος.* Ipſe verò Julianus *natali Salvatoris die, Eccleſiam ingreſſus, cùm adoraſſet, quò ejuſdem cum militibus religionis eſſe videretur, diſceſſit*, ut idem dies, Marcellino ſit Epiphania, Zonaræ Natalis. Quamquam quid vetat, ut à Juliano Eccleſia bis adita fuerit, & in utroque feſto? cùm in Galliis tunc verſaretur, ubi more Occidentali dies illi ſeparatè obſervabantur. Itaque quod attinet ad Hieroſolymitanos; quantum colligi datur ex Opere fabuloſo Johannis Archiepiſcopi Niceni, videntur illi, quando VI. Januarii feſtum ipſis erat tam Natale quàm Baptiſma Domini, commenti fuiſſe Conſtitutionem Apoſtolicam Jacobi primi Hieroſolymorum Epiſcopi ſuper ea re: cùm verò mutaverunt errorem veritate, aliam excogitâſſe fabellam, nimirum Epiſtolam Hieroſolymitani Epiſcopi ad Julium Romanum Pontificem, quæ cauſſa extiterit mutationis in melius. Is Epiſcopus à Niceno Cyrillus appellatur. At in Codice Regio 696. è quo doctiſſimus Combefiſius Johannis illius Niceni Opuſculum publicavit, habetur ejuſdem rei altera narratiuncula non paullum diverſa, ubi Epiſcopus ille dicitur Juvenalis: immani quidem Metachroniſmo, ſi tempora Julii ſpectes; ſed in quo tamen nonnihil eluceat veritatis. Siquidem ex Baſilii Seleucienſis Laudatione S. Stephani, quæ etiam Combefiſii operâ & diligentiâ lucem aſpexit, conſtat à Juvenali Natale Dominicum celebrari cœptum, ſeparatim (ut interpretor) à die Epiphaniorum. Quocirca (id quoque obiter monebo) neceſſe eſt ut ante hoc Baſilii Encomium habita fuerit Latini Auctoris Homilia de Nativitate Domini ad Luc. II. quam in Latinis Chryſoſtomi Editionibus reperies: nam ſecundùm illam tunc temporis adhuc & ſola Hieroſolymitana provincia in Epiphaniis Chriſtum natum arbitrabatur. Quia autem fabellæ ineditæ memini, ex ea verò lucem accipiet tam Johannis Niceni Epiſtola, quàm Theoriani Legatio ad Armenios, non pigebit illam ſubdere.

Ἀναγκαία διήγησις.

Τῷ μὲν πάλαι χρόνῳ, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἑώρταζον οἱ Χριστιανοὶ Χριστοῦ γέννησιν καὶ φῶτα. ἔγραψε δὲ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος τῷ πάπᾳ Ῥώμης Ἰουλίῳ περὶ τούτου, ὅτι οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι εἰς Βηθλεὲμ καὶ εἰς Ἰορδάνην. ὁ γὰρ Ἰορδάνης ἀπέχει τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ, πρὸς ἀνατολὰς, μίλια κε΄. ἡ δὲ ἁγία Βηθλεὲμ πρὸς νότον τῆς πόλεως μίλια ϛ΄. καὶ οὐ δύναμαι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὰς δύο ἑορτὰς ἀποτελεῖν· παρακαλῶ οὖν τὴν σὴν ὁσιότητα, πάτερ, ἵνα ἐρευνήσῃς τὰ ὑπομνήματα, καὶ ἀκριβῶς ἡμῖν ἀναγγείλῃς διὰ γραφῆς σου, τίμιε, τὴν ἀληθινὴν ἐρεύνησιν, ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐτέχθη Χριστὸς ὁ κύριος, καὶ ἐν ποίᾳ ἡμέρᾳ ἐβαπτίσθη. οἴδαμεν γὰρ ἀκριβῶς ὅτι τὰ ἐξ ἀρχῆς ὑπομνήματα ἐξ Ἱεροσολύμων ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐνηνέχθησαν ὑπὸ Τίτου καὶ Οὐεσπασιανοῦ. δεξάμενος τὴν γραφὴν δὲ ταύτην Ἰούλιος ὁ πάπας Ῥώμης, ἐρευνήσας τὰ ὑπομνήματα, εὗρεν ὅτι τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου ἐγεννήθη ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ μετὰ τριάκοντα χρόνους τῆς αὐτοῦ γεννήσεως ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, τῇ ϛ΄. τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός. κατὰ τὴν ἔρευναν οὖν ταύτην χωρίσαντες οἱ πατέρες τὴν ἑορτὴν, γογγυσμὸς ἦν ἐν τοῖς πολλοῖς. ἦν δὲ τῷ τότε καιρῷ καὶ Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἦν τοῖς πολίταις γογγυσμὸς οὐκ ὀλίγος. ὡς τεμόντα τὴν ἑορτὴν λέγοντες, ὅτι ἔτεμες τὴν ἑορτὴν, καὶ εἰς πο-

Hinc ſupple in Johanne Niceno.

Necessaria Narratio.

Priori tempore Chriſtiani uno eodemque die celebrabant Chriſti Nativitatem, & Lumina. Scripſit autem Patriarcha Hieroſolymitanus Juvenalis ad Julium Papam Romanum ea de re: Non poſſum unâ die conferre me ad Bethlehem & ad Jordanem. Etenim Jordanis diſtat ab urbe Hieruſalem, ad Orientem, milliaribus 25. ſancta verò Bethlehem ad Auſtrum civitatis milliaribus ſex: nec poſſum eâdem die duo feſta peragere. Rogo itaque ſanctitatem tuam, Pater, ut ſcruteris commentaria, & des nobis in accuratâ diſquiſitione per ſcriptum tuum (venerande) ejus rei notitiam, quo die natus ſit Chriſtus Dominus, & quo die baptizatus. Probè enim ſcimus, Commentarios ob initio libros è Hieroſolymis Romam delatos fuiſſe per Titum & Veſpaſianum. His litteris acceptis Julius Papa Romæ, inveſtigavit Commentarios, invenitque quòd 25. Decembris natus eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, & poſt annos 30. à nativitate ſuâ baptizatus eſt à Johanne in Jordane fluvio, 6. menſis Januarii. Juxta hanc ergo inveſtigationem cùm Patres feſtum diviſiſſent, inter multos ortum eſt murmur. Erat autem tunc temporis Conſtantinopoli Gregorius Theologus; nec parum murmurabant cives quaſi in eum qui feſtum diviſiſſet; dicebantque; Feſtum diviſiſti, & ad Deorum multitudinem nos conjeciſti. Ideo Gregorius Orationem, hanc compo-

ſuit; Rurſus Chriſtum feſto celebrans prædico; non Gentilium myſteria; vana quippe ſunt & falsò conficta; eaque fabulas appello, appellabitque omnis vir prudens. Atque hac de cauſſa Gregorius Theologus iſta tradidit, manifeſtam faciens tum ſuam ſollertiam, tum ignorantiam hominum, quòd fabulis & portentis attenderent, & umbrâ deciperentur, errorem que ſuum in gloriam perditionis haberent. Nos porrò Chriſtum Deum noſtrum inter tres perſonas indiviſè adorantes, Deum ac hominem eum eſſe docentes, glorificemus, cum principio carente Patre illius, cum ſanctiſſimo, optimo, & vivifico Spiritu, nunc &c.

λυθείσης ἡμῶν ἐσώζετο. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ λόγῳ τούτῳ ἐξήλεγξεν, ὅτι μάλιστα Χριστοῦ ἑορτὴν ἄγοντες, οὐ τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια· μῦθοι γάρ εἰσι καὶ ψευδολογίαι, καὶ μύθους αὐτὰ ὀνομάζω, καὶ πᾶς ἐχέφρων· καὶ διὰ τὸ αἴτιον ἐξέθετο ταῦτα ὁ θεολόγος Γρηγόριος, τὴν * αὐτοῦ ἀγχίνοιαν δηλοποιῶν, καὶ τὴν ἀγνωσίαν τῶν ἀνθρώπων, ὅτι μύθοις καὶ φάσμασι προσεῖχον, καὶ σκιᾷ ἐφενακίζοντο, καὶ τὴν πλάνην αὐτῶν κατεῖχον τῆς ἀπωλείας δόξαν. ἡμεῖς δὲ Χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἀδιαιρέτως προσκυνοῦντες, θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν δογματίζοντες, δοξάζωμεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ

Initium Orat. 39. ex ſenſu.

* f. αὐτοῦ

Ab Hieroſolymitanis venio ad Ægyptios, tranſiliis Orientalibus, de quibus habeo nihil, præter vulgare teſtimonium B. Chryſoſtomi Homiliâ in Natalem Domini, Tom. 5. Ægyptii, referente Caſſiano Collatione 10. cap. 2. cujus locus citatur ab Iſidoro lib. 1. de Offic. Eccleſiaſt. cap. 26. diem Epiphaniorum definiebant diem Baptiſmi Dominici & Dominicæ Nativitatis. Unde forſan Timotheus ille Epiſcopus qui à Gennadio dicitur compoſuiſſe librum de Nativitate Domini, quam credebat in Epiphania factam, eſt Timotheus Alexandrinus. Ac neſcio an non ad eumdem errorem pertineat illud quod ex Ægyptiacis Conſtitutionibus citat Abrahamus Ecchellenſis in Notis ad Præfationem Arabicam Concilii Niceni; *In die autem Nativitatis & Epiphania, eo tempore quo Concilium Nicænum coactum eſt, præceperunt ejus Patres, ut noctu celebretur Miſſa.* Sed quòd Ægyptii, vivente adhuc Caſſiano, rectam ſententiam amplexi ſint, & Natale Domini celebrare cœperint 25. Decembris, ſeu ut ipſi computabant 29. menſis Chœac, diſcimus ex titulo Homiliæ Pauli Emiſeni, habitæ in civitate Alexandrina coram S. Cyrillo, Concilii Epheſini Parte 3. cap. 31. Deinque in Armeniorum errore, corrigas velim ex Euthymio & aliis Nicephorum Hiſt. Eccleſ. lib. 18. cap. 53. *ἀθετοῦντες δὲ καὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὡς φαντασιώδη γεγονέναι λέγοντες, οὐχ ὡς ἡμεῖς ἀνὰ μέρος, ἀλλὰ πρὸ τῆς ϛ.* (immò ε΄) *τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς παρεκτείνοντες τὴν νηστείαν, τὸν εὐαγγελισμὸν ὁμοῦ καὶ τὴν γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα ἑορτάζουσι. Atque fidem etiam nativitati Chriſti ſecundùm carnem denegantes, & eam velut in ſpeciem tantum, phantaſmatis inſtar factam eſſe dicentes, non ſicut nos per intervalla particulatim, ſed ad quintam Januarii menſis diem jejunium extendentes, Annunciationem ſimul & Nativitatem & Baptiſma celebrant.* En Græca Euthymianæ Panopliæ; *ἀθετοῦντες οὖν τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, καὶ φαντασιώδη γεγονέναι τοῦτο λέγοντες, οὐχ ὅτι ἡμεῖς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς θεοτόκου ἑορτάζομεν, ἑορτάζουσιν, ὅτε πρὸ τῆς εἰκάδος πέμπτης τοῦ Μαρτίου μηνὸς, ὡς οἱ θεοφόροι πατέρες παραδεδώκασιν, ὁ μέγας Ἀθανάσιος, καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους καὶ μετ' ἐκείνους· ἀλλ' ἐν τῇ πέμπτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς, ἐν βραχεῖ πάνυ καιρῷ φαντασιωδῶς τε καὶ ἀμυδρῶς τὸν εὐαγγελισμὸν καὶ τὴν Χριστοῦ γέννησιν καὶ τὸ βάπτισμα ἑορτάζειν ὑποκρίνονται. Iſti qui Chriſti ortum in carne, veræque humanitatis aſſumptæ myſterium rejiciunt, commentitiumque ac ſimulatum fuiſſe dicunt, non eodem quo nos die celebramus Dei genitricis Annunciationem celebrant, nimirum 25. menſis Martii; ut tradiderant divini Patres, magnus Athanaſius, & Johannes Chryſoſtomus, & qui eodem tempore, quique poſt eos fuerunt: ſed quintâ Januarii menſis, in brevi omnino tempore imaginariè ac obſcurè tum Annunciationem, tum Chriſti Nativitatem & Baptiſmum celebrare ſe fingunt.* Quo loco in S. Athanaſio, utpote Ægyptio, errare arbitror Euthymium; deceptum videlicet Opere Pſeudepigrapho Quæſtionum ad Antiochum ἄρχοντα, vel ut habent Codices regii 1026. 1316. δοῦκα, Quæſtione 34. de Conceptione 25. Martii. Johannes Epiſcopus Citri in Reſponſis ad Epiſcopum Dyrrachii Cabaſilam, quæ leguntur poſt Matthæi Monachi Nomocanonem, Codd. Regiis 912. 2381. 2419. & Codice Joliani;

Non jejunamus in Dodecahemero, ad ſubverſionem jejunii Armeniorum. Ii enim bis 12. diebus ante feſtum Luminum jejunant, ſicque tria feſto 5. Januarii menſis conjunctè celebrant: Annunciationem inquam, Chriſti Natale, & Baptiſmum. Quin potiùs obſcurè & adumbratè ita ponunt, ex impura opinione Hæreſiarchæ ſui, nomine Ichanis, qui Verbi Dei Incarnationem phantaſiâ non autem veritate factam eſſe dicit.

Καταλύομεν ἐν τῷ δωδεκαημέρῳ, εἰς ἀνατροπὴν τῆς Ἀρμενίων νηστείας. οὗτοι γὰρ τὸ πρὸ τῶν φώτων δωδεκαήμερον νηστεύοντες, ὕστερον ἐν τρισὶν ἑορταῖς τῇ πέμπτῃ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς συνημμένως ἐπιτελοῦσι τὸν εὐαγγελισμὸν φημὶ, τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, καὶ τὴν βάπτισιν. μᾶλλον γὰρ ἀμυδρῶς πως καὶ σκιωδῶς τῇ ἀλαθεῖ καὶ μιαρᾷ δόξῃ τοῦ σφῶν αἱρεσιάρχου Ἰχανὸς αὐτῶν ὀνομαζομένου τιθέασι φαντασίᾳ καὶ οὐκ ἀληθείᾳ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ἐνανθρώπησιν λέγοντος γεγονέναι.

Vide in Typico, f. 136. 137.

Quibus iſta addis, non quidem huc facientia, ſed ſpectantia pariter ad Armenios, nec relatu indigna;

* Ita leg. in Jure Græco-Rom. p. 388. l. 7.

Καταλύομεν καὶ τὴν * πρὸ * τῆς ἀπόκρεω ἀπονηστευομένην ἑβδομάδα. ἐπειδὴ καὶ ἑτέρα [illegible] τῶν αὐτῶν Ἀρμενίων ἀνάστατος ἐστὶν αὕτη. νηστεύουσι γὰρ [illegible] διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ κυνὸς, ᾧ ἐπώνυμον ἦν Ἀρτζιβούρτζιος. διὰ τὸ προτρέχειν καὶ μηνύειν οἷα ἐν πόλεσι καὶ κώμαις ἐπιδημίαν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Σεργίου. τὸ γὰρ Ἀρτζιβούρτζιος τῇ τῶν Ἀρμενίων διαλέκτῳ, Μανδάτωρ ἑρμηνεύεται. Ὃν θρηνήσας ὁ Σέργιος ὑπὸ θηρίων βρωθέντα, ἐπέταξε πᾶσι τοῖς Ἀρμενίοις νηστεύειν ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ὑπὲρ τῆς τοῦ κυνὸς τελευτῆς, καὶ κατ' ἔτος πενθεῖν καὶ σκυθρωπάζειν. εἰ καὶ συγκαλύπτειν τὸ αἰσχρὸν μηχανώμενοι, εἰς μνήμην τῆς τῶν Νινευιτῶν νηστείας ἰσχυρίζονται ταύτην ἐπιτελεῖν.

Non jejunamus quoque totam hebdomadem quæ Carniſprivium præcedit; eo pacto aliam pravam eorumdem Armeniorum conſuetudinem abrogantes. Hi namque etiam tum jejunant, ob interitum canis, cui nomen erat Artzibartzius, eò quod præcederet, ac adventum Doctoris eorum Sergii in urbibus & vicis indicaret: Artzibartzius enim Armeniorum linguâ Maudatot *exponitur: quem canem Sergius cum à feris devoratum lugeret, injunxit cunctis Armeniis, ut illis in diebus pro canis obitu jejunarent, ſingulisque annis mærerent & contriſtarentur. Quamquam nituntur rei turpitudinem velare, contenduntque ſe in memoriam jejunii Ninivitarum iſtud obſervare jejunium.*

Atque hæc ſufficiebant: ſi temperare mihi valuiſſem ab adjungendis iis, quæ de tota religione Armeniorum nactus ſum in MS. Regio 1818. uti componantur præcipuè cum alio ejuſdem Codicis tractatu, quem ſuprà ad caput 24. libri 2. collocavi, & cum Invectivis Iſaaci Catholici adversùs Armenios, Tomo 2. Auctarii novi Græco-Latinæ Patrum Bibliothecæ. Quòd ſi cui nimium longa videbuntur; poterit ille nullo negotio ea prætergredi, & ad ſequentem Notam properare.

Ἀπόταξις τῶν αἱρετικῶν Ἀρμενίων. πῶς ὀφείλουσιν ἀναθεματίζειν ἐπιστρέφοντες πρὸς τὴν πίστιν τῶν ὀρθοδόξων Ῥωμαίων· οὐ βαπτίζονται, ἀλλὰ μυροῦνται.

Renunciatio Hæreticorum Armeniorum. Quo modo debeant anathematizare, cum ad fidem Orthodoxorum Romanorum redeunt. Non baptizantur autem, ſed unguntur.

* f. Χατζιτζαρίων

* l. Μανι- [illegible] p. 156.

Ἐγὼ ὁ δεῖνα, ἢ ἡμεῖς ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, προσέρχομαι τῇ ὀρθοδόξῳ ἀποστολικῇ καὶ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀποτάσσομαι, καὶ ἀναθεματίζω τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρμενίων, καὶ τῶν * Χατζιτζαρίων, καὶ τῶν Ἰακωβιτῶν, καὶ τὰ ἔθη, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ τὰς ἑορτὰς, καὶ εὐχὰς, καὶ νηστείας αὐτῶν, καὶ τὰς συναγωγὰς, καὶ βρώματα καὶ πόματα, εἴτ' οὖν * Ματάλια· καὶ ἁπλῶς ἀποτάσσομαι τῇ αἱρέσει αὐτῶν, καὶ ὁλοψύχως προσέρχομαι τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τῶν ὀρθοδόξων. πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ λεγέτω μέχρι τέλους. μίαν μὲν φύσιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος ὁμολογῶ· ἐπὶ δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο φύσεις ὁμολογῶ, θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· καὶ τὸ σωτήριον πάθος τῇ σαρκὶ λέγω πεπονθέναι, οὐ τῇ θεότητι· ἡ γὰρ θεότης ἀπαθής ἐστι. δέχομαι καὶ τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους· τὴν ἐν Νικαίᾳ τῶν τιη' ἁγίων θεοφόρων πατέρων κατὰ Ἀρείου συναθροισθεῖσαν· τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέραν τῶν ρν'. ἁγίων πατέρων, τὴν κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου· τὴν ἐν Ἐφέσῳ τρίτην κατὰ Νεστορίου τοῦ δυσσεβοῦς· τὴν ἐν Χαλκηδόνι τετάρτην τῶν χλ' ἁγίων πατέρων κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς καὶ Πέτρου τῶν ἀσεβῶν· τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὖθις πέμπτην τὴν κατὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ φρενοβλαβοῦς Ὠριγένους, καὶ Εὐαγρίου τε καὶ Διδύμου, καὶ Σεβήρου τοῦ ἀκεφάλου. ἔτι δὲ καὶ Θεοδώρου τοῦ ἐπισκόπου Μοψουεστίας. σὺν τούτοις δὲ ἀναθεματίσασαν καὶ Ἄνθιμον καὶ Πέτρον καὶ Ζωόραν· τὴν ἕκτην αὖθις ἐν Κωνσταντινουπόλει, [illegible] Θεοδώρου τοῦ Φαρὰν ἐπισκόπου * καὶ * [illegible] καὶ Ὁνωρίου Ῥώμης, καὶ Κύρου Ἀλεξανδρείας, Παύλου τε καὶ Πέτρου, Σεργίου τε καὶ Πύρρου Κωνσταντινουπόλεως γεγονότων προέδρων, καὶ Μακαρίου τοῦ Ἀντιοχείας προέδρου γεγονότος, Στεφάνου τε τοῦ τούτου μαθητοῦ, καὶ τῶν ὁμόφρονα αὐτοῖς [illegible]· καὶ τὴν ἑβδόμην, τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἀθροισθεῖσαν· καὶ δέχομαι οὓς ἐδέξαντο, καὶ ἀναθεματίζω οὓς ἀνεθεμάτισαν· ἀναθεματίζω δὲ καὶ Σίμωνα τὸν πρῶτον αἱρετικὸν, καὶ * Μανῆν τὸν καὶ Μανιχαῖον, * Σαρκίωνά τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, Ἄρειόν τε καὶ Εὐνόμιον, Μακεδόνιον καὶ Ἀπολλινάριον, Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, Σαβέλλιον, Θεόδωρον, Νεστόριον, Εὐτυχέα, Διόσκορον, Θεοδόσιον, Τιμόθεον, Ἰουλιανὸν, Πέτρον τὸν Μογγὸν, καὶ Πέτρον τὸν κναφέα, τὸν πάθη τῇ θεότητι προσαρμόζοντα, Σεβῆρον τὸν ἀκέφαλον, καὶ Φιλόξενον, καὶ τὸν τούτου μαθητὴν Ἰάκωβον τὸν Τζανζάλον, ἀφ' οὗ Ἰακωβῖται ὠνομάσθησαν, Κῦρόν τε καὶ Μακάριον, Σέργιον καὶ Πύρρον, καὶ Πολυχρόνιον τὸν παιδόγηρων γέροντα· τούτους πάντας ἀναθεματισθέντας ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων, καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν ἅπαντας. οὓς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία ἀναθεματίζει, ἀναθεματίζω κἀγὼ, καὶ λέγω οὕτως· εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὴν ἁγίαν τριάδα πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἀνάθεμα. εἴ τις οὐ λέγει ἄναρχον τὸν πατέρα, ὁμοίως καὶ συνάναρχον τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀνάθεμα. εἴ τις λέγει ἔχειν τὸν Χριστὸν δύο ὑποστάσεις, ἀνάθεμα. εἴ τις προστίθησιν εἰς τὸ, Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, τὸ, Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἀνάθεμα. εἴ τις οὐ προσκυνεῖ τὰς ἁγίας εἰκόνας, ἀλλὰ λέγει ὅτι εἴδωλά εἰσιν, ἀνάθεμα. εἴ τις λέγει ἁμαρτάνειν [illegible] τὴν ἑβδομάδα τοῦ προφωνησίμου ἤγουν τὸν Ἀρτζιβούρτζιον, ἐσθίει δὲ καὶ τὴν ἑβδομάδα τῆς τυροφάγου κρέα, ἀνάθεμα. εἴ τις λέγει ὅτι ἡ λειτουργία καὶ ἡ κοινωνία τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἐν καθημερινῇ ἁμαρτία ἐστὶ, καὶ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ ἐσθίει γάλα καὶ ᾠὰ, ἀνάθεμα. εἴ τις οὐ βάλλει εἰς τὴν προσφορὰν ζύμην καὶ ἅλας, οὐδὲ * ἅγιον ποτήριον μετὰ τοῦ οἴνου, ἀνάθεμα. εἴ τις οὐ ποιεῖ εἰς τὰς κε. Μαρτίου τὸν εὐαγγελισμὸν, καὶ εἰς τὰς κε. Δεκεμβρίου μηνὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἀνάθεμα. εἰ δὲ μεθ' ὑποκρίσεως ταῦτα φημι, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως ὁλοψύχου καὶ καρδίας, καὶ ἄρτι μὲν σχηματίζομαι γενέσθαι ὀρθόδοξος, ὕστερον δὲ θελήσω ἀρνήσασθαι καὶ ὑποστρέψαι πρὸς τὴν προτέραν μου αἵρεσιν, καὶ εὑρεθῶ συνεορτάζων ἢ συνεσθίων τοῖς Ἀρμενίοις, ἢ συναναστρεφόμενος τοῖς Ἰακωβίταις, λάθρα ἢ φανερῶς, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐλέγχων τούτους καὶ τὴν τούτων αἵρεσιν, ἐν μὲν τῷ νῦν αἰῶνι ἔλθοι ἐπ' ἐμὲ πᾶσα ἡ κατάρα, καὶ ὁ τρόμος τοῦ Κάϊν, καὶ ἡ λέπρα τοῦ Γιεζῆ, σὺν τοῖς πολιτικοῖς ἐπιτιμίοις οἷς ὑπόκειμαι, καὶ μὴ ἐπιτυχοίην ἀτιμωρησίας· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι, εἴη μοι ἀνάθεμα καὶ κατάθεμα, καὶ ἡ ψυχή μου ταχθείη μετὰ τοῦ σατανᾶ καὶ τῶν δαιμόνων. πᾶσι τοῖς αἱρετικοῖς ἀνάθεμα. καὶ ἐπικλί-

* f. συνεκ- [illegible]

* f. Μανι- [illegible] f. Μα- [illegible] pro Μά- [illegible]

* l. Μαρκίωνα

* f. deeſt. ὕδωρ εἰς

Ego ille; vel nos ille & ille; accedo ad Orthodoxam, Apoſtolicam & Catholicam Eccleſiam; atque relinquo, ac anathemate percutio Hæreſim Armeniorum, Chatzitzariorum, & Jacobitarum, eorumque mores, inſtituta, feſta, preces, jejunia, conventus, cibos & potus ſeu Matalia: & abſolutè renuncio Hæreſi eorum; toto autem animo propoſito venio ad Eccleſiam Catholicam rectè ſentientium. Credo in unum Deum Patrem omnipotentem factorem cœli & terræ. Dicatque ad finem uſque. Unam verò naturam in ſanctâ Trinitate confiteor: at in Domini noſtri Jeſu Chriſti Incarnatione duas naturas profiteor, divinitatis & humanitatis: eumque ob ſalutem paſſionem carne pertuliſſe, non divinitate: nam divinitas nihil pati poteſt. Suſcipio quoque ſanctas & Oecumenicas ſeptem Synodos: primam Nicænam ſanctorum divinorumque Patrum CCCXVIII. adversùs Arium congregatam: ſecundam Conſtantinopolitanam ſanctorum Patrum CL. in Macedonium Pneumatomachum, hoc eſt ſancti Spiritûs impugnatorem: tertiam Epheſinam contra impium Neſtorium: quartam Chalcedonenſem ſanctorum Patrum DCXXX. adversùs impios Dioſcorum, Eutychem, & Petrum: quintam rurſus Conſtantinopolitanam, actam in ſcripta dementis Origenis, Evagrii, & Didymi, item Severi Acephali, adhucque Theodori Epiſcopi Mopſueſtiæ, quæque cum iis anathemati ſubjecit Anthimum, Petrum, ac Zoaram: ſextam deinde iterum Conſtantinopolitanam, habitam adversùs Theodorum Epiſcopum Pharanitanum, Honorium Romanum, Cyrum Alexandrinum, Paulum, Petrum, Sergium, & Pyrrhum Conſtantinopolitanos olim Antiſtites, necnon Macarium qui fuit Antiochiæ Præſul, ipſiuſque diſcipulum Stephanum, & eos qui partes illorum ſibi defendendas putaverunt: ſeptimam denique pro ſanctis venerandiſque imaginibus congregatam. Et recipio quos receperunt, anathematizo quos anathematizârunt. Sed & anathema pronuncio Simonem primum Hæreticum, Manichæum ſive Manem, cumque illo in Marcionem, & Arium ac Eunomium, Macedonium, Apollinarem, Paulum Samoſatenſem, Sabellium, Theodorum, Neſtorium, Eutychem, Dioſcorum, Theodoſium, Timotheum, Julianum, Petrum Mongum, & Petrum Cnapheum, qui paſſiones divinitati adaptabat, Severum Acephalum, & Philoxenum, ejuſque diſcipulum Jacobum Tzanzalum, à quo Jacobitæ nomen ſumpſerunt, Cyrum, Macarium, Sergium, Pyrrhum, & ſenem pueriliter deſipientem Polychronium. Hos omnes anathemate proſcripſerunt ſancta & Oecumenica ſeptem Synodi, cunctoſque qui cum illis ſentiunt. Quos diebus ſingulis ſancta & Catholica Eccleſia anathematizat, ego quoque anathematizo, atque ita dico: Si quis non confitetur ſanctam Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, anathema ſit. Si quis non aſſerit Patrem eſſe ſine principio, itemque Filium eſſe etiam initii expertem, ac Spiritum ſanctum, anathema ſit. Si quis dixerit in Chriſto duas eſſe Hypoſtaſes, anathema ſit. Si quis ad illud, Sanctus Deus, ſanctus fortis, ſanctus immortalis, addit hoc, Qui crucifixus es pro nobis, anathema ſit. Si quis non veneratur ſacras imagines, ſed eas Idola vocat, anathema ſit. Si quis dicit peccare eum qui non jejunaverit hebdomadem Prophoneſimi, ſeu Artzibartzem, comedit autem carnem hebdomade Lathcaniorum, anathema ſit. Si quis dicit Miſſam & communionem ſingulis diebus Quadrageſimæ peccatum eſſe, Sabbato autem & Dominicâ veſcitur lacte & ovis, anathema ſit. Si quis in panem oblationis non immittit fermentum & ſal, nec aquam cum vino in ſanctum calicem, anathema ſit. Si quis non celebrat Annunciationem XXV. Martii, & XXV. menſis Decembris Chriſti Natale, anathema ſit. Quod ſi cum hypocriſi hæc pronuncio, non verò fideliter, totoque animo & corde: atque nunc quidem ſimulo fieri Orthodoxus, poſtea verò voluero abnegare, ac reverti ad priorem meam Hæreſim, inventuſque fuero unà cum Armeniis feſta celebrans, aut cibum ſumens, vel conſueſcens cum Jacobitis, ſive clam, ſive publicè, non autem potiùs redarguero illos illorumque Hæreſim; in hac quidem vita veniant ſuper me omnes diræ, tremor Caini, & lepra Giezis, præter pœnas legum civilium, quibus ſubjicior, nec poſſim aſſequi impunitatem: in futuro autem ſæculo ſit mihi anathema & catathema, meaque anima collocetur cum Satana & Dæmonibus. Cunctis Hæreticis anathema. Et caput in-

τας

ναὶ τῆς μετανοίας ... ὁ ἀρχιεπίσκοπος εὐχὴν λέγει οὕτως.

Deeſſe puto [illegible] Euchologii p. 814.

Ὁ Θεὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν ὁ βουλόμενος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, πρόσδεξαι τὸν δοῦλόν σου τόνδε μόλις ἀποστρέψαντα ἐκ τῆς πλάνης, καὶ ἐπιποθοῦντα εἰς ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν τῆς ἀληθείας. σὺ γὰρ εἶπας, Κύριε, καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν. ποίμανον τοίνυν αὐτὸν ἐν τῇ διδαχῇ σου εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἁγίων σου καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων· καὶ χάρισαι αὐτῷ τὴν σφραγῖδα τοῦ θείου μύρου, καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος. καὶ ἀνάδειξον αὐτὸν τέλειον δοῦλόν σου, ἵνα τῇ ποίμνῃ σου συγκαταριθμηθῇ καὶ αὐτὸς, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τῆς μεγαλοπρεπείας σου. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις. Ἐκφω.

Joh. 10. 16.

Καὶ χρίει αὐτὸν τῷ μύρῳ, καθὼς καὶ τοὺς νεοφωτίστους, τὴν αὐτὴν * [illegible] ἀκολουθίαν· καὶ πάλιν ἐπεύχεται οὕτως.

* [illegible] Euchol.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταξιώσας τέλειον ἀναδεῖξαι τὸν δοῦλόν σου τόνδε, διὰ τῆς εἰς σὲ ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ τῆς σφραγῖδος τοῦ μύρου τοῦ ἁγίου σου, δέσποτα τῶν ἁπάντων, τὴν εἰς σὲ ἀληθῆ πίστιν ἐν αὐτῷ διατήρησον· αὔξων αὐτὸν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ πᾶσι τοῖς παρά σου χαρίσμασι κατακόσμησον. εἶθ᾽ οὕτως * κοινωνεῖ. καὶ λαμβάνει ὁ τῷ ἁγίῳ μύρῳ σφραγισθεὶς παραγγελίαν ταῖς ἑπτὰ ἡμέραις ἐκείναις κρέα μὴ φαγεῖν, μηδὲ νίψασθαι τὴν ὄψιν, ἀλλὰ καθὼς οἱ βαπτιζόμενοι οὕτω διατελεῖν· καὶ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἀπολούεσθαι.

* [illegible] ex Euchologio.

Ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῶν τιη΄ ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, καὶ μέχρι τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῶν ἐν Χαλκηδόνι χλ΄. αἱ συγκροτηθεῖσαι αἱ ἅγιαι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ὁμοφρονοῦσαι, πᾶσαν ἀντιλογίαν καὶ πονηρὰν αἵρεσιν ἀπεδίωξαν, καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι παρέδωκαν. ἐν οἷς καὶ ὁ ἅγιος καὶ θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας χειροτονηθεὶς τῇ ἁγιωτάτῃ μητροπόλει Καισαρείας, ὅρους καὶ κανόνας ἔθετο, ἵνα μὴ ἐξῇ ἀλλαχοῦ χειροτονηθῆναι τὸν τῆς μεγάλης Ἀρμενίας ἀρχιερέα, εἰ μὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Καισαρέων· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἕτεροι ὀκτὼ ἐπίσκοποι ἐχειροτονήθησαν ἐφεξῆς. ὅτε δὲ ὡς προείρηται ἡ ἁγία σύνοδος ἐν πνεύματι ἁγίῳ συνηθροίσθη ἐν Χαλκηδόνι, ἀπεσχίσθησαν καὶ τῆς ἰδίας αἱρέσεως ἐγένοντο, ὁ Ἐζνάνης ἐκεῖνος ὁ καὶ Μανδακουνὴς ἅμα τῶν λοιπῶν ἱερέων τῆς ὅλης Ἀρμενίας. εὑρὼν δὲ ὁ ἀρχέκακος ὄφις, ὄργανα τῆς αὐτοῦ κακουργίας, Διόσκορον τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ Πέτρον τὸν Ἀντιοχείας, καὶ τὸν Μονοθελήτην Εὐτυχέα, ἀπελαθέντας καὶ ἀναθεματισθέντας παρὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων· καὶ ἀμφοτέρων συναχθέντες ἐν τῇ πόλει τῇ λεγομένῃ * Τίβιν τῆς Ἀρμενίας, καὶ ἐν αὐτῇ σύνοδον ὡς ἐνόμιζον ἀθροίσαντες, τὰ ἄθεα καὶ βλάσφημα συνεγράψαντο δόγματα· ἐκεῖθεν καὶ τὴν τῶν Χατζιτζαρίων * [illegible] λογίζονται· πάθος γὰρ ἐπιφέρουσι τῷ πάθει τῷ κατ᾽ αὐτὸ

* Alias Τῶν

* Videtur aliquid deeſſe.

elluante eo qui convertitur, Archiepiſcopus orationem facit his verbis:

Deus Salvator noſter, qui cunctos homines ſalvari vis, & ad agnitionem veritatis venire; ſuſcipe ſervum tuum hunc, qui vix tandem ex errore reſipiſcit, quique deſideras ad agnitionem veritatis accedere. Tu enim dixiſti, Domine; Et alias oves habeo, quæ non ſunt ex hoc ovili; & illas oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, unus paſtor. Paſce itaque illum in doctrina tua, in agnitionem veritatis tuæ, juxta ſanctorum glorioſorumque tuorum Apoſtolorum expoſitionem: & largire illi ſignaculum divini unguenti; ac ſumptionem pretioſi corporis & ſanguinis: & fac illum perfectum ſervum tuum; ut & ipſe ovili tuo connumeretur, in gloriam & laudem majeſtatis tuæ.

Exclam. Quia tuum eſt regnum & virtus.

Et ungit eum Chriſmate ſeu unguento, ſicut & recens illuminatos, eamdem cærimoniam ſequens. Ac iterum precatur ſic: Domine Deus noſter, qui perfectum renunciare ſervum tuum huncce per orthodoxam in te fidem & ſancti tui unguenti ſignaculum dignatus es: Domine omnium, veram erga te fidem in illo cuſtodi; promovens eum in juſtitia, & omnibus quæ à te oriuntur chariſmatibus doniſque exorna. Sic poſtea communicat. Et qui ſancto unguento conſignatus fuit, accipit mandatum ut ſeptem illis diebus carnes non comedat, neque vultum lavet, ſed ſicut baptizati, ita permaneat: atque octavo die abluitor.

A ſancto & univerſali Concilio ſanctorum CCCXVIII. Patrum Nicææ uſque ad ſanctum & univerſale Concilium DCXXX. Chalcedone congregatorum, quæ extiterunt ſanctæ ac Oecumenicæ Synodi, idem ſentientes, omnem controverſiam pravamque Hæreſim expulerunt, ac æterno anathemati tradiderunt. In quibus & ſanctus Numineque afflatus Pater noſter Gregorius magnæ Armeniæ, ordinatus in ſanctiſſima Metropoli Cæſareæ, decreta & canones poſuit, ne magnæ Armeniæ Epiſcopo liceat alibi ordinari, quàm apud Cæſarienſium Eccleſiam: & ita poſt divinum Patrem noſtrum Gregorium, alii Epiſcopi octo deinceps ordinati ſunt. Quando autem, ut prædictum eſt, ſancta Synodus in Spiritu ſancto congregata eſt Chalcedone, ſchiſma fecerunt & ad ſuas Hæreſes convolarunt ſe, Echanes ille qui & Mantacunes ac reliqui totius Armeniæ profani ſacerdotes. Cæterùm princeps malitiæ ſerpens inventis pravitatis ſuæ inſtrumentis Dioſcoro Alexandrino, Petro Antiocheno, & Monothelita Eutyche, qui expulſi & anathemate percuſſi fuerant per ſanctas œcumenicaſque Synodos; is inquam ſerpens & Armenis in civitate Armeniæ dicta Tbe collectis, ibique Synodo ut ipſi putabant congregatâ, impia & blaſphema conſcripſerunt dogmata; indeque errorem Chatzitzariorum. Sic ab illis exiſtimatur. Paſſionem ad paſſionem imponunt et quod per ſe ratione divinitatis nihil pati poteſt: induxerunt confuſionem & miſtionem; unamque eſſe Domini noſtri Jeſu Chriſti naturam impiè docent; qualia Eutyches, Dioſcorus & infelix Petrus cum illis ſentiunt: concurritque impii Severi Hæreſis; ac ex illis habent Acephali, Severiani, Jacobitæ. Præterea idem impius Eutyches, & Dioſcorus, & Petrus, & Armeniorum doctor Mantacunes dicunt Servatorem Deumque noſtrum, antequam ex Maria ſemper virgine naſceretur, de cælo carnem habuiſſe; ſimilitudinem enim & ſolam ſecundum ſpeciem ac opinionem, non verò ſecundùm veritatem ſumpſiſſe de Virgine. Aiunt autem quod nec animam nec corpus ex Virgine acceperit, nec Deus manere in illius utero ſuſtinuerit, ſed tamquam per tubum pertranſierit; atque ex duobus naturis in unam commiſtus fuerit. Ideoque Armenii Annunciationem ſuo tempore non celebrant: verum octo diebus ante ſancta Lumina veſperè celebrant Annunciationis feſtum, & per noctem Natale Chriſti feſtum habent, tranſcurſiſque ſeptem diebus, ita poſtea Lumina concelebrant, nullo modo Circumciſionis memoriam facientes. Ad hæc ſuo modo Judæos imitantur Armenii: atque in ipſo Paſchatis tempore agnum ſacrificant, ex ejus ſanguine limina portarum inungunt; aſſa igne faciunt & manducant. Suam Oblationem abſque fermento conficiunt: unionem ſanguinis & aquæ non peragunt, ſed ſolo vino utuntur, juxta Judæorum conſuetudinem traditionemque cultûs Legalis; non intelligentes divina Evangelia, nec quod ab Apoſtolo dicitur; Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia nova. Signum autem venerandæ crucis nec adorant nec colunt, nec quidquam divinæ virtutis habere profitentur, niſi priùs tamquam hominem baptizaverint, in medioque illius fixerint clavum. Antè enim quàm crucem baptizaverint conculcant eam & pro nihilo ducunt. De ſacris verò & venerabilibus imaginibus hanc habent rationem & ſententiam, quod ſicut Gentium ſimulacra, os habent & non loquuntur, aures habent & non audiunt; & quæ ſequuntur: non intelligentes ſacram Scripturam: rejicientes ipſum quoque Salvatorem verumque Deum noſtrum Jeſum Chriſtum, cunctorum opificem, qui in ſacro mantili imaginem ſuam ad Abgarum miſit, ejuſque morbum ſanavit. Aſpernantur etiam Deo plenum Patrem noſtrum Baſilium, qui ait; Honor imaginis ad primum exemplar tranſit. Sed & tres cruces faciunt, & ſanctam Trinitatem appellant; quòd unus Trinitatis crucifixus ſit, unàque ſimul crucifixa fuerit ſancta Trinitas: ignorantes perſonarum differentiam, nec divinam incomprehenſibilemque Deitatis naturam ſervantes illæſam; ſed ipſos ſe per ignorantiam in profundum perditionis impellentes. Denique legunt quotidie ſancti Dionyſii Patris noſtri libros, quo modo minutatim Hæreſes manifeſtet, necnon unamquamque peculiariter & ſeorſum ſubdat anathemati: & ipſas quidem Hæ-

ἀπαθὲς τῆς θεότητος· σύγχυσιν καὶ φυρμὸν εἰσάγουσι καὶ μίαν εἶναι φύσιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀσεβῶς δογματίζουσι, οἷα καὶ ὁ Εὐτυχὴς καὶ Διόσκορος καὶ ὁ δείλαιος Πέτρος φρονοῦσι σὺν αὐτοῖς· καὶ ἡ τοῦ ἀσεβοῦς Σευήρου αἵρεσις συντρέχει, καὶ ἐξ αὐτῶν κατέχουσιν οἱ Ἀκέφαλοι, Σευηριανοὶ, οἱ Ἰακωβῖται. ἔτι δὲ ὁ αὐτὸς ἄθεος Εὐτυχὴς καὶ Διόσκορος, καὶ Πέτρος, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀρμενίων Μανδακουνὴς λέγουσιν ὅτι πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας τὸν σωτῆρα καὶ Θεὸν ἡμῶν, ἐξ οὐρανοῦ εἶχε τὴν σάρκα· τὴν γὰρ ὁμοιότητα καὶ μόνην κατὰ φαντασίαν καὶ δόκησιν, καὶ οὐ κατ᾽ ἀλήθειαν ἔλαβεν ἐκ τῆς παρθένου. λέγουσι δὲ ὡς οὔτε ψυχὴν οὔτε σῶμα ἔλαβεν ἐκ τῆς παρθένου, οὔτε Θεὸς μένειν ἐν τῇ γαστρὶ αὐτῆς ὑπέμεινεν, ἀλλ᾽ ὥσπερ διὰ σωλῆνος διῆλθεν, ἐκ δύο φύσεων καὶ εἰς μίαν ἐφύρθη φύσιν. καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἀρμένιοι τὸν Εὐαγγελισμὸν οὐχ ἑορτάζουσιν ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ· ἀλλὰ πρὸ ὀκτὼ ἡμερῶν τῶν ἁγίων φώτων ἑορτάζουσι τῇ ἑσπέρᾳ τὴν ἑορτὴν τοῦ εὐαγγελισμοῦ, καὶ διὰ τῆς νυκτὸς ἑορτάζουσι τὰ Χριστοῦ γέννα, καὶ παρατρέχουσιν ἑπτὰ ἡμέρας, καὶ οὕτως ἑορτάζουσι τὰ φῶτα, μηδόλως ποιοῦντες μνείαν τῆς περιτομῆς. καὶ κατὰ τὰς ἰδίας * Ἰουδαΐζουσιν οἱ Ἀρμένιοι· καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τοῦ πάσχα, τράγον θύουσι τὸν ἀμνὸν καὶ ἐκ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὰς φλιὰς τῶν θυρῶν χρίουσιν, ὀπτῶσι πυρὶ καὶ ἐσθίουσι. καὶ τὴν προσφορὰν αὐτῶν ἄζυμον ποιοῦσι· καὶ ἕνωσιν τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος οὐ ποιοῦσιν, ἀλλ᾽ οἴνῳ καὶ μόνῳ χρῶνται κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν παράδοσιν τῆς νομικῆς λατρείας· μὴ συνιέντες τοῦ θείου εὐαγγελίου, καὶ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. τὸ δὲ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ οὔτε προσκυνοῦσιν οὔτε σέβονται, οὔτε θείαν δύναμιν λέγουσιν ἔχειν, εἰ μὴ πρότερον βαπτίσωσιν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον, καὶ πήξωσιν ἧλον ἐν μέσῳ αὐτοῦ. πρὸ γὰρ τοῦ βαπτισθῆναι αὐτὸν, καὶ καταπατοῦσιν καὶ εἰς οὐδὲν ἡγοῦνται. περὶ δὲ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων τοιαύτην ἔχουσι διάθεσιν, ὅτι * τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν, ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἀκούσονται. καὶ τὰ ἑξῆς· μὴ συνιέντες τὴν θείαν γραφήν· ἀθετοῦντες ἐκεῖνον αὐτὸν τὸν σωτῆρα καὶ ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, ὅπως διὰ τοῦ ἁγίου * μανδηλίου τὴν ἰδίαν εἰκόνα τῷ Αὐγάρῳ ἀπέστειλε, καὶ τὸ νόσημα αὐτοῦ ἰάσατο. ἀθετοῦσι δὲ καὶ τὸν θεοφόρον πατέρα ἡμῶν Βασίλειον, ὃς λέγει ὅτι ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. ἀλλὰ καὶ τρεῖς σταυροὺς ποιοῦσι, καὶ τὴν ἁγίαν τριάδα ὀνομάζουσιν· ὅτι εἷς τῆς τριάδος ἐσταυρώθη, καὶ συνεσταυρώθη ἅμα καὶ ἡ ἁγία τριάς· μὴ συνιέντες τὴν διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων, μηδὲ τὴν θείαν καὶ ἀκατάληπτον φύσιν τῆς θεότητος ἀπαθῆ διατηροῦντες, ἀλλ᾽ εἰς βυθὸν ἀπωλείας ἑαυτοὺς ὠθοῦντες διὰ τῆς ἀγνοίας. ἀναγινώσκουσι δὲ καὶ καθ᾽ ἡμέραν [illegible] τοῦ ἁγίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου βίβλους, τὸ πῶς λεπτομερῶς στηλιτεύει τὰς αἱρέσεις. καὶ μίαν ἑκάστην ἰδίᾳ καὶ χωρὶς ἀναθεματίζει· καὶ αὐτὰς μὲν [illegible]

* f. deeſt τράγον

2 Cor. 5. 17.

* f. inſer. ὡς Pſ. 113.

* Ita legi vocem contractam.

De Spiritu S. cap. 18.

1. Pſeudo-Ignat ad Philipp. 13. dum vobis eſt jejunium Quadrageſimæ, continens recordationem converſationis Dominicæ, & Legis latæ: celebretur verò jejuniom hoc ante jejuoium Paſchæ; incipiätqoe à ſecunda die, ac deſinat in Paraſceven: poſt quos dies finito jejunio, incipite ſanctam Paſchæ hebdomadam, cuncti per eam jejuoantes cum timore & tremore, orantes in iis diebus pro pereuntibus.

1. Pſeudo-Ignat. ibid. lege infrà, cap. 15. 18. 19. Epiph. hær. 70. n. 10. hær. 75. n. 6.

λατρείας· [33] ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς, μνήμην περιέχουσα τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας. Ἐπιτελείσθω δὲ ἡ νηστεία αὕτη πρὸ [34] τῆς νηστείας τοῦ πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ δευτέρας, πληρουμένη δὲ εἰς παρασκευήν· μεθ' ἃς ἀπονηστεύσαντες, ἄρξασθε τῆς ἁγίας τοῦ πάσχα ἑβδομάδος, νηστεύοντες αὐτὴν πάντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου, προσευχόμενοι ἐν αὐταῖς περὶ τῶν ἀπολλυμένων *. * Io Anast. add. ἐκείνας.

CAPUT XIV.

De paſſione Domini; & quid in ſingulis diebus actum ſit eorum quæ ad paſſionem pertinent; & de Juda; & quòd quando Dominus tradidit diſcipulis Sacramenta, Judas non interérat.

COeperunt enim conſilium adversùs Dominum capere, ſecundâ Sabbatorum, menſe primo, qui Xanthicus dicitur; & tertiam Sabbati occopavit deliberatio; quartâ verò feriâ decreverunt
1. lib. 7. cap. 23. cruce eum interimere. Quam rem Judas intellexit; à multo qoidem tempore perverſus, tonc verò etiam à Diabolo avaritiâ ſauciatus. Cùm enim
Joh. 12. 6. jamdiu marſupii curam ſuſcepiſſet, & pauperum res furaretur; à Domino, utpote patientiſſimo non eſt abjectus: quinimmo nobis cum illo comedentibus, volens Dominus eum corrigere, &
Joh. 13. 21. nos præſcientiam ſuam docere, dixit; *Amen,*
Mat. 26. 21. *Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me:* & unoquoqoe noſtrûm dicente; *Numquid ego?* ac Domino tacente; ſurgens ego, unus ex duodecim, quem plus cæteris adamabat, & incumbens in pectus ejus, orabam ut diceret quis eſſet qui eum erat traditurus; & neqoe ſic nomen illius nobis aperuit bonus Dominus; ſed duo ſigna proditoris

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδ'.

Περὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου· καὶ τί ἐν ἑκάστῃ ἡμέρᾳ ἐπεράχθη τῶν ἐν τῷ πάθει· καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα· καὶ ὅτι οὐ συμπαρῆν Ἰούδας ἐν τῷ τὸν Κύριον τοῖς μαθηταῖς παραδιδόναι τὰ μυστήρια.

ΗΡξαντο γὰρ κατὰ τοῦ Κυρίου βουλὴν ποιεῖσθαι δευτέρᾳ σαββάτων, [35] μηνὶ πρώτῳ, ὅς ἐστι Ξανθικός· καὶ τῇ τρίτῃ τοῦ σαββάτου παρέτεινον τὴν σκέψιν· τῇ δὲ τετράδι ὥρισαν τῷ σταυρῷ ἀνελεῖν αὐτόν. καὶ Ἰούδας γνοὺς τοῦτο, ἐκ πολλοῦ μὲν διεστραμμένος, τότε δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διαβόλου βληθεὶς φιλαργυρίᾳ· καίτοι πάλαι τὸ γλωσσόκομον ἐγκεχειρισμένος, καὶ κλέπτων τὰ τῶν πτωχῶν, οὐκ ἀπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ μακροθυμίαν· ἀλλὰ καί ποτε μεθ' * ἐσθιομένων ἡμῶν σὺν αὐτῷ, * al. ἐσθιόντων βουλόμενος καὶ αὐτὸν σωφρονίσαι, καὶ ἡμᾶς παιδεῦσαι τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, λέγει· Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με· καὶ ἑκάστου ἡμῶν λέγοντος· Μήτι ἐγώ; καὶ τοῦ Κυρίου σιωπῶντος, ἀναστὰς ἐγὼ, εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, φιλούμενος πλεῖον τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοῦ, ἐπιστηθισάμενος, αὐτὸν ἱκέτευσα εἰπεῖν τίς ἂν εἴη ὁ παραδιδοὺς αὐτόν· καὶ οὐδ' οὕτως ἡμῖν εἴρηκεν αὐτοῦ τὸ ὄνομα ὁ ἀγαθὸς Κύριος· ἀλλὰ δύο σημεῖα τοῦ προδότε

θεματίζωσι. τὰς δὲ παραδόσεις αὐτῶν καὶ τὰς αἱρέσεις περιέχουσι καὶ φρονοῦσι καὶ πράττουσι.

Euchologii p. 884. Νεστοριανοὺς καὶ Εὐτυχιανιστὰς χρὴ ποιεῖν λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζειν τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, καὶ Νεστόριον, καὶ Εὐτυχέα καὶ Διόσκορον, καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ αὐτά, καὶ πάσας τὰς προειρημένας αἱρέσεις, καὶ μεταλαμβάνειν τῆς ἁγίας κοινωνίας. Εὐνομιανοὺς μὲν τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστὰς τοὺς λεγομένους Φρύγας, καὶ Μανιχαίους καὶ Σαβελλιανοὺς τοὺς υἱοπατορίαν δοξάζοντας, καὶ ἕτερά τινα χαλεπὰ ποιοῦντας, καὶ πάσας τὰς τοιαύτας αἱρέσεις, ἐπειδὴ τοὺς ἀπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ, ὡς Ἕλληνας δεχόμεθα καὶ βαπτίζομεν αὐτούς.

reſtis anathematizant, ſuas autem traditiones ac Hæreſes retinent, volunt, agunt.

Neſtorianos & Eutychianiſtas oportet facere libellos, & ſuam Hæreſim anathematizare cum Neſtorio, Eutyche, Dioſcoro, eademque ſentientibus, & cum omnibus aliis Hæreſibus; atque ſanctæ communionis fieri participes. Eunomianos quidem qui per unam immerſionem Baptiſmum ſuſcipiunt, & Montaniſtas Phrygas dictos, & Manichæos, ac Sabellianos unam Patris & Filii perſonam docentes, & alia quædam pernicioſa facientes, cunctaſque hujuſmodi Hæreſes; videlicet eas qui ab illis volunt ſe adjungere veritati, velut Gentiles recipimus, illaſque baptizamus. COT.

33. Ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς.] De Quadrageſima præſtat nihil, quam pauca dicere; multa verò protati, brevitas in Notis requiſita non ſinit. Attamen, quod vitio non vertetur, antiquos Scriptores qualibet datâ occaſione corrigere, Quæſtiones Anaſtaſii Græcas levi mendo abſolvam, idque ex MSS. quæ certior eſt via. Quæſtione 64. p. 450. προστίθεσθαι, ὡς δοκεῖ, καὶ παρ' ἡμῖν εἰκότως φυλάττονται αἱ τρεῖς τεσσαρακοσταί. ἃς προετύπουν αἱ ἑορταὶ ἐκεῖναι. καὶ προσθήκην τοῦ τριαδικοῦ ἀριθμοῦ μηδαμῶς ἐνδεχόμεναι. Leg. τριαδικοῦ ἀριθμοῦ. *Hinc merito, ut videtur, etiam apud nos obſervantur tres Quadrageſimæ, quas præſignabant illa feſta* Hebræorum, *quæ additamentum ternarii numeri nullo modo admittunt.* Corrupta quoque ſunt, inſuperque tranſpoſitione laborant iſta Valeriani Cemelienſis Homiliâ 19. de Quadrageſimâ, *Qui dum ad ſancta Paſcha dies deſiderio inſtigante feſtinant, accuſando vigiliarum ſtudia, continentiæ bona, Paſcha convivia, & jejunia copioſa.* Nec dubium quin reponi debeat, *Qui dum ad ſancta Paſcha dies, Paſcha convivia, deſiderio inſtigante feſtinant, accuſant vigiliarum ſtudia, continentiæ bona, & jejunia copioſa.* Ibid.

34. Νηστείας τοῦ πάσχα.] Quadrageſimæ jejunium multi apertè a jejunio Paſchæ, ſeu hebdomadis ſanctæ & majoris ſeparant. Quid clarius his Anaſtaſii Antiocheni, mox citati, p. 454 τεσσαρακοστὴ πληροῦται εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν βαΐων. τὴν γὰρ μεγάλην ἑβδομάδα, χάριν τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦ πάσχα νηστεύομεν, καὶ οὐχ ἕνεκεν τεσσαρακοστῆς. *Quadrageſima finitur ad feſtum palmarum. Magnam enim hebdomadem jejunamus propter Domini paſſionem, & Paſcha, non propter Quadrageſimam.* Nec minùs expreſse Matthæus Monachus Nomocanonis citò (ut audio) edendi Auctor, ubi de Quadrageſima: ἡμέρας τὰς ὅλας τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ νηστείας ἄγειν ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ προστεταγμεθα· τὰς μὲν τεσσαράκοντα, καθ' ἱστορίαν τὴν τοῦ Κυρίου νηστείαν, ᾗ φενακισθεὶς ἐχθρὸς τὸ ἀνθρώπινον. τὸν νικητὴν ἐνεδρεύων ἐάλω· τὰς δὲ ἑπομένας ὀκτὼ, κατὰ τιμὴν ἐκδεχόμενοι τῶν σωτηρίων αὐτοῦ παθημάτων. Id eſt; *Dies omnino quadraginta & octo jejunare hocce in tempore juſſi ſumus: quadraginta quidem, ex hiſtoria jejunii Domini, quo ſecundùm humanam naturam hoſtem noſtrum obſepſit, ac cepit: octo autem ſequentes, in honorem ſalutiferarum illius perpeſſionum.* Reliquos Græcos prætermitto. Ex Latinis Iſidorus Etymologiarum lib. 6. cap. ult. *Sicut in Evangelio dies illi, in quibus ablatus eſt ſponſus, vel ſicut obſervatio Quadrageſimæ, quæ in univerſo orbe inſtitutione Apoſtolicâ obſervatur circa confinium Dominicæ paſſionis.* Contrà ab aliis in Quadrageſima involvitur hebdomas paſſionis, velut illius clauſula. Sic Canone Laodiceno 50. & paſſim. Ibid

35. *Μηνὶ πρώτῳ, ὅς ἐστι Ξανθικός*] Conſilium (ait Conſtitutio) & inſidiæ Judæorum, proditio & comprehenſio Chriſti, ac reliqua quæ conſecuta ſunt, contigerunt menſe Aprili. Atqui ex fragmento Conſtitutionibus attributo, quod protulimus Notâ primâ & generali ad hos libros, quodque legitur etiam in Annotationibus collectaneis ad Clementem Alexandrinum pag. 49. crucifixus eſt Dominus Phamenoth XXIX. hoc eſt Martii XXV. reſurrexit verò Pharmuthi I. ſeu Martii XXVII. Non ergo idem eſt Conſtitutionis noſtræ, & fragmenti illius parens. Conſtitutioni favetur à nonnullis apud Clementem Alexandrinum Strom. 1. p. 340. Steterur à fragmento in Chronico Alexandrino, in Nicephori Chronographia, & alibi. At Obſervatores ſuperioris capitis adducti (ut cæterorum mittam opiniones) referunt cum pluribus crucifixionem ad Martii XXIII id eſt, Phamenoth XXVII. reſurrectionem ad ejuſdem Martii XXV. Phamenoth XXIX. aſcenſionem ad III. Maii, Pachon VIII. Atque ita arbitrabantur qui ad Chronicum Alexandrinum & ad fragmentum notas marginales appoſuerunt, *Μαρτίου* vel *Μαρτίῳ κγ'. Μαρτίου κε. Μαΐου* vel *Μαΐῳ γ'.* illæ enim Ægy-

δόντα ἰδίως· ἓν μὲν, εἰπών· Ὁ ἐμβαψάμενος μεθ' ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ· δεύτερον δέ· ᾧ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω· καὶ πυνθανομένου λέγοντος· Μήτι ἐγώ εἰμι, ῥαββί; [36] οὐκ εἶπεν ὁ κύριος, ὅτι ναί, ἀλλ' ὅτι σὺ εἶπας· καὶ φοβῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ βουληθείς, φησίν· Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη· [37] καὶ τοῦτο ἀκούσας, ἀπελθὼν εἶπε τοῖς ἱερεῦσιν· Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν αὐτὸν παραδώσω; οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια· καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραήλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν οἶκον τοῦ κεραμέως· καὶ τῇ πέμπτῃ, φαγόντες μετ' αὐτοῦ τὸ πάσχα, βάψαντος ἐκείνου τὴν χεῖρα εἰς τὸ τρυβλίον, καὶ τὸ ψωμίον λαβόντος, καὶ ἐξελθόντος νυκτός, ἡμῖν εἶπεν ὁ κύριος· Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα σκορπισθῆτε, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε· καὶ ἑκάστου διϊσχυριζομένου μὴ ἐγκαταλείψειν αὐτόν, ἐμοῦ Πέτρου ἐπαγγελλομένου καὶ συναποθανεῖν, εἶπεν· Ἀμὴν λέγω σοι, πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ μὴ εἰδέναι με. Παραδοὺς δὲ ἡμῖν τὰ [38] ἀντίτυπα μυστήρια τοῦ τιμίου σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος, [39] Ἰούδα μὴ συμπαρόντος ἡμῖν, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν πλησίον τοῦ χειμάῤῥου τῶν κέδρων, ὅπου ἦν κῆπος· συνῆμεν δὲ καὶ ἡμεῖς, καὶ ὑμνήσαμεν κατὰ τὸ ἔθος· καὶ χωρισθεὶς ἡμῶν, πολὺ προσηύχετο τῷ πατρί, λέγων· Πάτερ, παρένεγκε ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον· πλὴν μὴ ἐμὸν θέλημα γενέσθω, ἀλλὰ τὸ σόν. καὶ τοῦτο ποιήσας τρίτον, ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας εἰς ὕπνον καταπεσόντων, ἐλθὼν λέγει· Ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν· καὶ ἰδοὺ Ἰούδας, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος ἀσεβῶν· καὶ σημεῖον προδοσίας αὐτοῖς δείκνυσι, δόλιον φίλημα· οἱ δὲ δεξάμενοι τὸ σύνθημα, ἐκράτησαν τὸν κύριον· καὶ δέσμιον ποιησάμενοι, ἤγαγον εἰς τὴν οἰκίαν Καϊάφα τοῦ ἀρχιερέως· ἐν ᾗ πολὺς συνεκεκρότητο, οὐ λαός, ἀλλ' ὄχλος, οὐδὲ πρεσβυτέριον ἱερόν, ἀλλὰ συνέδριον παρανόμων καὶ βουλευτήριον ἀσεβῶν· οἱ καὶ πολλὰ ποιησάμενοι κατ' αὐτοῦ, πᾶν εἶδος ὕβρεως οὐ παρέλιπον, ἐμπτύοντες, κερτομοῦντες, τύπτοντες, ῥαπίζοντες, λοιδοροῦντες, πειράζοντες, μαντείας ἐπιζητοῦντες ἀντὶ προφητείας· ἄφρονα, βλάσφημον, Μωσέως παραβάτην, ἱεροῦ καθαιρέτην, θυσιῶν ἀναιρέτην, Ῥωμαίων πολέμιον, Καίσαρος ἐναντίον ἀποκαλοῦντες· καὶ ταῦτα μέχρις ὄρθρου βαθέος ἐμπαροινήσαντες αὐτῷ, οἱ ταῦροι καὶ οἱ κύνες ἀπάγουσιν αὐτὸν [40] πρὸς Ἄνναν, ὃς ἦν πενθερὸς τοῦ Καϊάφα· κἀκεῖ τὰ ὅμοια δράσαντες, παρασκευῆς οὔσης, τῷ ἄρχοντι τῶν Ῥωμαίων παρέδωκαν αὐτὸν Πιλάτῳ, κατηγοροῦντες αὐτοῦ πολλὰ καὶ βαρέα, ὧν οὐδὲν ἴσχυον ἀπελέγξαι· ἐφ' οἷς ὁ ἄρχων δυσχεράνας, ἔλεγεν· Οὐδεμίαν αἰτίαν κατ' αὐτοῦ εὑρίσκω. Οἱ δὲ [41] μάρτυρας δύο ψευδεῖς ἀγαγόντες, ἐβούλοντο συκοφαντεῖν τὸν κύριον· ἀσυμφώνων δὲ αὐτῶν εὑρεθέντων, εἰς [42] καθοσίωσιν ἀνῆγον τὸ πρᾶγμα, λέγοντες· Οὗτος ἑαυτὸν

dedit; unum quidem, dicendo; *Qui intingit me-*
cum in catino; alterum verò, dicendo, *Cui ego*
tinctam buccam porrexero: immo Judâ interro-
gante; *Numquid ego ſum, Rabbi?* non reſpondit
Dominus, *Etiam;* ſed, *Tu dixiſti;* & cupiens
metum illi ea in re incutere, *Væ,* inquit, *homini*
illi, per quem filius hominis traditur; bonum erat
ei, ſi natus non fuiſſet: quibus auditis abiit, dixit-
que ſacerdotibus; *Quid vultis mihi dare, & ego* Mat. 26. 15.
vobis eum tradam? illi verò conſtituerunt ei tri-
ginta argenteos; & impleta eſt Scriptura quæ dicit;
Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, Mat. 27. 9.
quem appretiaverunt à filiis Iſraelis; & dederunt eos
in domum figuli: & quintâ feriâ, cùm apud eum
comediſſemus Paſcha, & Judas manum intinxiſſet
in catino, buccam accepiſſet, ac nocte exiiſſet,
nobis dixit Dominus; *Venit hora, ut diſpergamini,* Joh. 16. 32.
& me ſolum relinquatis: & ſingulis affirmantibus Mat. 26. 31.
quòd non relicturi eſſent eum, méque Petro pro-
mittente quòd cum eo mori paratus eſſem, reſpon-
dit; *Amen dico tibi, priuſquam gallus cantet, ter* Luc. 22. 34.
negabis me tibi notum eſſe. Cùm autem tradidiſſet
nobis Antitypa Myſteria precioſi corporis ac ſan-
guinis ſui, Juda nobiſcum non conſiſtente; egreſ-
ſus eſt in montem Olivarum prope torrentem Ce- Joh. 18. 1.
drorum, ubi erat hortus: aderamus autem nos,
& more noſtro hymnum diximus: ille verò à no- Mat. 26. 30.
bis remotus, multùm orabat Patrem, dicens; *Pa-* Luc. 22. 41.
ter, transfer à me calicem; verumtamen non mea
voluntas fiat, ſed tua: quod cùm tertiò feciſſet, Mat. 26. 44.
nóſque præ mœſtitia in ſomnum decidiſſemus, ac- 43.
cedens dixit; *Appropinquavit hora, & filius homi-* Luc. 22. 45.
nis traditur in manus peccatorum: & ecce Judas, & Mat. 26. 45.
cum eo turba impiorum; ſignúmque proditionis
illis indicat, oſculum fraudulentum: illi verò ac-
ceptâ teſſerâ, comprehenderunt Dominum; &
vinctum, ad domum Caiphæ Pontificis duxerunt;
in quam frequens convenerat, non populus, ſed
turba, nec Seniorum cœtus ſacer, ſed conſeſſus
ſceleratorum, & ſenatus impiorum. Hi plurima
contra eum deſignantes, nullum contumeliæ genus
omiſerunt, conſpuentes, ludificantes, verberan-
tes, alapis percutientes, maledicta conjicientes,
tentantes, divinationem loco Prophetiæ requiren-
tes; appellantes ſimulatorem, blaſphemum, Moy-
ſis tranſgreſſorem, templi everſorem, ſacrificiorum
ſublatorem, Romanorum hoſtem, Cæſaris adver-
ſarium. Quæ cùm uſque ad ſummum mane in
eum petulanter commiſiſſent, tauri illi & canes Pſ. 21. 13,
abducunt eum ad Annam ſocerum Caiphæ; ibíque 17.
ſimilia patrantes, cùm eſſet Paraſceve ſeu ſexta fe-
ria, Pilato magiſtratui Romanorum tradiderunt
eum, multa ac gravia crimina objicientes, quo-
rum nullum probare poterant. Quapropter ægrè
ferens Judex dixit; *Nullam cauſſam adverſùs eum* Luc. 23. 14.
invenio. At illi duobus falſis teſtibus adductis, Joh. 18. 38.
voluerunt Dominum calumniari: verùm cùm ho-
rum teſtimonia diſſona reperta fuiſſent; illi ad cri-
men majeſtatis, negotium retulerunt, dicentes;
Hic

Ægyptiacis computationibus nequaquam reſpondent. COTELERIUS.

36. *Οὐκ εἶπεν ὁ κύριος.*] Hoc eſt quod eleganter dicit Tertullianus in laudem patientiæ Domini; *Etiam proditorem ſuum ſecum habuit, nec conſtanter denotavit.* Ibid.

37. *Καὶ τοῦτο ἀκούσας.*] Immò antequam dixiſſet Dominus; *Væ homini illi, per quem filius hominis traditur:* cum Judæis pactus fuerat Judas. Ibid.

38. *Ἀντίτυπα μυστήρια τοῦ τιμίου σώματος αὐτοῦ καὶ αἵματος.*] Sacramenta corporis & ſanguinis Domini. In Andreæ Cretenſis Oratione de ramis palmarum; *ἐν ἀντιτύποις συμβόλοις.* Et Tomo 2. Operum S. Epiphanii, Orat. in Chriſti reſurrectionem; [illegible] Minùs ergo rectè à Salmaſio libro de tranſſubſtantiatione p. 41. *ἀντίτυπα μυστήρια* indictum eſſe putatur, & ineptum, atque hoc loco ex gloſſa vel ex interpolatione profectum. Ibid.

39. *Ἰούδα μὴ συμπαρόντος ἡμῖν.*] Non eſt hujus loci expendere duas celebres contrariaſque ſententias, cùm Veterum, tum Recentiorum, circa Quæſtionem, Adfuerit ne Judas vel abfuerit quando Euchariſtia inſtituta fuit. Videantur ſacrorum Eloquiorum Interpretes. Ibid.

40. *Πρὸς Ἄνναν.*] A Johanne Evangeliſta traditur, Chriſtum primò ductum fuiſſe ad Annam, deinde ad Caipham. Malè itaque hic ordo invertitur. Malè in Chronico Alexandrino p. 318. Pilatus mittit Dominum ad Herodem, Herodes ad Pilatum, Pilatus ad Annam, Annas ad Caipham. Ibid.

41. *Μάρτυρας δύο.*] Hoc pertinet ad judicium Caiphæ. Sed qui memoriter hiſtorias referunt, in circumſtantiis ſæpenumero inveniuntur aberrare. Idque Patribus non rarò eveniſſe ſciunt, qui evolverunt illorum ſcripta. Ibid.

42. *Καθοσίωσιν.*] Significationes nominis *καθοσίωσις*, verbi *καθοσιόω*, & derivatorum, plurimi hodie ſciunt: ſuntque hæc

Luc. 23. 2. *Hic ſe dicit regem eſſe, & tributa Cæſari dare pro-*
hibet; fiúntque ſimul accuſatores, & teſtes, & ju-
dices, & ſententiæ auctores ac domini, aientes;
v. 21. *Crucifige, crucifige eum*: ut impleretur quod de eo
Pſ. 26. 12. ſcriptum eſt in Prophetis; *Congregati ſunt ſuper me*
teſtes iniqui; & mentita eſt iniquitas ſibi: & ite-
Pſ. 21. 17. rum; *Circumdederunt me canes multi; Synagoga*
Jer. 12. 8. *malignantium obſedit me*: & in alio loco; *Facta eſt*
hereditas mea mihi, quaſi leo in ſylva; dedit contra
me vocem ſuam. Pilatus ergo præfecturam ſuam
ignaviâ dedecorans, ſe ipſe improbitatis convicit,
qui plebi favere maluit quàm viro juſto; & eum
cui teſtimonium innocentiæ præbebat, tamquam
nocentem ſupplicio crucis tradidit; quamvis Ro-
mani legibus vetuerint, ne in quemquam niſi con-
victum, morte animadvertatur. Carnifices verò
ſibi traditum gloriæ Dominum, ligno confixe-
S. Ignat. in- runt; horâ ſextâ crucifigentes eum, cùm horâ ter-
terpol. ad tiâ ſententiam de eo prolatam accepiſſent. Dede-
Trall. 9. runt ei poſtea acetum cum felle ad bibendum.
Deinde veſtimenta ejus ſorte jactâ partiti ſunt.
Tum duos maleficos cum eo ex utraque parte in
crucem ſuſtulerunt. Ut impleretur quod ſcri-
Pſ. 68. 22. ptum fuit; *Dederunt in eſcam meam fel; & in ſiti*
Pſ. 21. 19. *meâ potaverunt me aceto*: & rurſus; *Diviſerunt ſibi*
veſtimenta mea; & ſuper veſtem meam miſerunt
Iſ. 53. 12. *ſortem*: & alio in loco; *Et cum iniquis reputatus*
ſum. Inde fuerunt tenebræ per tres horas, à ſex-
ta uſque ad nonam; rurſúſque lux ſub veſperam:
Zach. 14. 7. ſicut ſcriptum eſt; *Et non dies, neque nox; & ad*
veſperam erit lux. Quæ omnia cùm ſpectaſſent
facinoroſi illi; unà in crucem acti; alter quidem
ex iis convicia jaciebat, quaſi Chriſtus propter in-
firmitatem ſibi ipſi opem ferre non poſſet; alter
verò criminis ſocium increpabat ignorantiæ, atque
ad Dominum converſus, ut ab eo illuſtratus, ac
ſciens quis eſſet qui pateretur, orabat, in poſte-
rum memoriam ſui uſurpari in Regno: at Domi-
nus confeſtim datâ ei præteritorum veniâ & obli-
vione, in Paradiſum introduxit, ubi bonis my-
ſticis frueretur. Porro circa horam nonam Chri-
Mat. 27. 46. ſtus exclamavit, & Patri dixit; *Deus meus, Deus*
meus, ut quid dereliquiſti me? Et paullò pòſt cùm
Luc. 23. 34. clamaſſet voce ingenti; *Pater dimitte illis; non*
v. 46. *enim ſciunt quid faciunt*; atque ſubjunxiſſet; *In*
S. Ignat. in- *manus tuas commendo ſpiritum meum*; exſpiravit.
terpol. ad Ac ſepelitur ante ſolis occaſum in ſepulcro novo.
Trall. 9. Illuceſcente verò unâ Sabbatorum, reſurgens à
mortuis, complevit ea quæ ante paſſionem nobis
Mat. 12. 40. prædixerat, dicens, oportere filium hominis mane-
re in corde terræ tres dies & tres noctes. Excita-
Mat. 28. 9. túſque à mortuis, primùm quidem apparuit Ma-
Luc. 24. 18. riæ Magdalenæ, & Mariæ Jacobi: deinde Cleo-
Marc. 16. 14. phæ in via: & poſteà nobis diſcipulis ſuis; fugien-

λέγει βασιλέα εἶναι, καὶ φόρους Καίσαρι διδόναι κωλύει. καὶ γίνονται αὐτοὶ κατήγοροι, καὶ μάρτυρες, καὶ κριταὶ, καὶ τῆς ἀποφάσεως ἐξουσιασταὶ, λέγοντες· Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν· ἵνα πληρωθῇ ὃ, τι γέγραπται περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς προφήταις· Συνήχθησαν ἐπ' ἐμὲ μάρτυρες ἄδικοι, καὶ ἐψεύσατο ἡ ἀδικία ἑαυτῇ· καὶ πάλιν· Περιεκύκλωσάν με κύνες πολλοὶ, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχον με· καὶ ἐν ἑτέροις· Ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ, ὡς λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Ὁ δὲ Πιλᾶτος ἀνανδρίᾳ καταισχύνας τὴν ἀρχὴν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξελέγχει κακίας, τὰ πλήθη θεραπεύσας, καὶ μαρτυρῶν μὲν αὐτῷ ὡς ἀναιτίῳ, ὡς αἴτιον δὲ κολάσει τοῦτον παραδοὺς σταυρῷ, καίτοι Ῥωμαίων νόμους τεθεμένων, μηδένα ἀνεξέλεγκτον θνήσκειν. δήμιοι δὲ παραλαβόντες τὸν τῆς δόξης κύριον, ξύλῳ προσήλωσαν· ἕκτῃ μὲν ὥρᾳ σταυρώσαντες αὐτόν, [43] τρίτῃ δὲ ὥρᾳ τὴν ἀπόφασιν δεξάμενοι τὴν περὶ αὐτοῦ. ἐπειδὴ ἔδωκαν αὐτῷ ὄξος πιεῖν μετὰ χολῆς. εἶτα τὰ ἱμάτια αὐτοῦ κλήρῳ διεμερίσαντο. ἔπειτα δύο κακούργους ἐσταύρωσαν σὺν αὐτῷ, ἐξ ἑκατέρου μέρους. ἵνα πληρωθῇ τὸ γεγραμμένον· Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος· καὶ πάλιν· Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον· καὶ ἐν ἄλλοις· Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθην. Ἔπειτα ἐγένετο τρεῖς ὥρας σκότος, ἀπὸ ἕκτης ἕως ἐννάτης· καὶ πάλιν φῶς πρὸς δείλην· καθὼς γέγραπται· Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ. καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. Ἅπερ ἅπαντα θεασάμενοι οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ κακοῦργοι· ὁ μὲν αὐτῶν ἐβλασφήμει, ὡσανεὶ δι' ἀσθένειαν μὴ δυνάμενον ἑαυτῷ ἐπαμῦναι· ὁ δὲ τούτου μὲν ἄγνοιαν ἐπετίμα, πρὸς δὲ τὸν κύριον στραφεὶς, ὡς ἂν φωτισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ γνοὺς ὅς τις ὁ πάσχων, ἠξίου μνήμην αὐτοῦ γενέσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα· ὁ δὲ εὐθὺς ἀμνηστίαν αὐτῷ τῶν προγεγονότων χαρισάμενος, εἰς παράδεισον εἰσήγαγεν, ἀπολαύσοντα τῶν μυστικῶν ἀγαθῶν· ὃς καὶ περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν ἀναβοήσας εἶπε τῷ πατρί· Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες; [44] καὶ μετ' ὀλίγον κράξας φωνῇ μεγάλῃ· Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι, καὶ ἐπειπών· Εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου· ἀπέπνευσεν· καὶ θάπτεται πρὸ ἡλίου δύσεως ἐν μνημείῳ καινῷ. Ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς μιᾶς σαββάτων, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ἐπλήρωσεν ἐκεῖνα, ἃ καὶ πρὸ τοῦ πάθους ἡμῖν προεῖπε, φάσκων, ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου μεῖναι ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, πρώτῃ μὲν φανεροῦται Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, καὶ Μαρίᾳ τῇ τοῦ Ἰακώβου· εἶτα Κλεόπᾳ ἐν ὁδῷ· καὶ μετὰ τοῦτο ἡμῖν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· φεύγουσι μὲν

---

hac in parte doctiores Zonara & Balſamone. Nam in Codice Canonum Eccleſiæ Africanæ, Can. 55. vocem, ἀπροσδόκητος, Latinè *inclinatus*, eodem Canone, 45. Concilii Carthaginenſis 3. hoc eſt, *non addictus*, Balſamon nequaquam intellexit, Zonaras verò non ſatis accuratè interpretatus eſt per [illegible]. Locus Zonaræ p. 445. è duobus MSS Bibliothecæ Regiæ hoc modo ſupplendus eſt; [illegible]. *Si verò* [illegible] *inventus fuerit; id eſt, difficilis, contumax, inexorabilis; quid eſt faciendum? Et hæc quidem cum ſignificatione dictionis non conveniunt: ſed ſententia ſeriéſque orationis, ejuſmodi dictionem poſtulat: nec incommodè uſi ſunt eâ voce, cùm Latini eſſent illi Epiſcopi, in lingua Græca minùs exercitati.* COT.

43. Τρίτῃ δὲ ὥρᾳ τὴν ἀπόφασιν δεξάμενοι τὴν περὶ αὐτοῦ] Hallucinatur vir doctiſſimus Jacobus Uſſerius, dum cap. 11. Diſſertationis de ſcriptis S. Ignatii &c. non dubitandum cenſet quin Conſtitutor legerit in Johannis Evangelio cap. 19. verſ. 14. ὥρα ὡσεὶ τρίτη. Quid enim, ſi ea eorum numero fuit, qui, teſte Theophylacto, cùm legerent ſicut nunc, Marc. XV. 25. ἦν δὲ ὥρα τρίτη, & Johan. XIX. 14. ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη, Marcum exponebant de hora latæ adverſus Chriſtum ſententiæ, Johannem verò de crucifixionis tempore? Quæ quidem explicatio probatur Theophani Cerameo Homil. 27. Heſychius Presbyter Hieroſolymitanus à R. P. Franciſco Combefiſio editus Tom. 1. Auctarii novi, p. 773. [illegible], &c. Ita ſupplendum in Theophylacto, atque ex Codice Regio 255. ex quo quibuſdam interjectis, poſt [illegible], ſcribere oportet [illegible]: & infrà, [illegible], quod etiam habet Theophylactus. Loca compone: intelliges præterea in Theophylacto reſtitui debere Ἰωάννης δὲ, & εἶπεν. Ibid.

44. Καὶ μετ' ὀλίγον &c.] Fruſtra hic quoque labantem Pſeudo Clementis memoriam fulcire conatus eſt Turrianus. Ibid.

45. To-

μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, λαθραίως δὲ περιεργαζομένοις τὰ κατ' αὐτόν. ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐγράφη.

tibus quidem propter metum Judæorum, clam verò de illo exquirentibus. Atque hæc in Evangelio etiam ſcripta ſunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιέ.

Περὶ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος· καὶ διὰ τί τετράδα καὶ παρασκευὴν ἐπιτρέπει νηστεύειν.

Παρήγγειλεν οὖν ἡμῖν αὐτὸς νηστεύειν τὰς ἓξ ἡμέρας ταύτας, διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν, πενθεῖν αὐτοὺς καὶ ὀδύρεσθαι παρακελευσάμενος ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ αὐτῶν· καὶ γὰρ αὐτὸς αὐτοῖς ἐπεδάκρυσεν, ἀγνοήσασι τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῶν. [45] τετράδα δὲ καὶ παρασκευὴν προσέταξεν ἡμῖν νηστεύειν· τὴν μὲν διὰ τὴν προδοσίαν, τὴν δὲ διὰ τὸ πάθος. ἀπονηστεύειν δὲ προσέταξε τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, [46] ἀλεκτρυόνος φωνήσαντος· αὐτὸ δὲ νηστεύειν τὸ σάββατον· οὐχ ὅτι δεῖ τὸ σάββατον νηστεύειν, κατάπαυσιν δημιουργίας ὑπάρχον, ἀλλ' ὅτι [47] ἐκεῖνο μόνον χρὴ νηστεύειν, τοῦ δημιουργοῦ ἐν αὐτῷ ἔτι ὑπὸ γῆν ὄντος. ἐν αὐτῇ γὰρ αὐτῶν τῇ ἑορτῇ κατέσχον τὸν Κύριον, ὅπως πληρωθῇ ἐκεῖνο τὸ φάσκον λόγιον· Ἔθεντο τὰ σημεῖα αὐτῶν ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν. Δεῖ οὖν πενθεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅτι ἐλθόντος τοῦ Κυρίου οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, ἀλλ'

CAPUT XV.

De magna hebdomade; & cur quartâ & ſextâ feriâ mandant jejunare.

Chriſtus ergo præcepit nobis jejunare his ſex diebus, propter Judæorum impietatem & ſcelus; admonens ut defleamus eos, & de eorum interitu lamentemur: nam ipſe etiam eis illacrymavit, ignorantibus tempus quo viſitabantur. In quarta verò feria & in Paraſceve juſſit nos jejunare; in illa quidem propter proditionem, in hac verò propter paſſionem: mandavit autem ſolvere jejunium ſeptimâ die ad galli cantum: & per ipſum Sabbatum jejunare; non quòd jejunandum ſit Sabbato, die quo à creatione eſt ceſſatum, ſed quòd illo ſolo jejunari oporteat, in quo ſcilicet Creator, adhuc ſub terra erat. Dominum enim comprehenderunt in ipsâ die quâ Feſtum celebrabant; ut illud Scripturæ oraculum impleretur, quod ait; *Poſuerunt ſigna ſua in medio ſollemnitatis ſuæ; & non cognoverunt.* Oportet ergo lugere de ipſis, quòd cùm Dominus veniſſet, non crediderunt

Cient. Anaſtaſii Quæſt. 64. J. f. cap. 13. l. Epiph. hær. 70. n. 11. *Luc.* 19. 44. Lege cap. 20. & lib. 7. cap. 23. Epiph. hær 75. n. 6. Nicetam Pectoratum, in Latinos; Ignat. interpol. ad Trall. 9. ad Magn. 9. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 13. Infrà cap. 18. *Pſ.* 73. 4.

---

45. Τετράδι δὲ καὶ παρασκευῇ.] Et cap. ult. de lib. 7. cap. 23. & Can. Apoſt. 61. & in Pſeudo Ign. ad Phil. 13. Jejunium quartæ & ſextæ feriæ, aut dierum Mercurii & Veneris, necnon rationem illius jejunii, crudele, videlicet, conſilium decretumque Judæorum cum traditione Judæ, ac necem Chriſti, paſſim reperire eſt apud Veteres tam Græcos quàm Latinos. Adverſatur quippe ut veritati, ita etiam cæterorum ſententiæ Epiphanii opinio, qui refert jejunium τῆς τετράδος ad comprehenſionem Domini, quæ contigerit inter 3. quartamque feriam, Hæreſ. 51. n. 26. & Expoſit. fid. n. 22. Aliò reſpexit Clemens Alexandrinus Stromateo 7. p. 744 ad abſtinentiam ab avaritia & libidine, rebus Mercurii & Veneris: ingenioſè profectò. Hæc clara. Obſcurius nonnihil primâ fronte habere videbitur locus Philoſtorgianus, lib. 10. ſect. 12. ἐν τῇ τετράδι καὶ παρασκευῇ νηστεύειν, ὁ Φιλοστόργιος φησὶν οὐκ ἐν μόνῃ τῇ κρεῶν ἀποχῇ ἀφορίζεσθαι, ἀλλὰ ἄχρι τῆς ἑσπέρας ὅλως ἀσιτίας μέχρι τῆς ἑσπέρας, νομίζεσθαι. λέγει γὰρ αὐτὸν τινος Εὐδόξου ... (in marg. ...) ... sic ab Interprete converſus; *Ait Philoſtorgius, Quartæ feriæ & Paraſceves jejunium, non in ſola carnium abſtinentia conſiſtere, verum Canonibus definire, Ne omnino alimenti quidquam ad veſperam uſque ſumatur. Narrat verò de Eudoxo quodam cohæretico (qui gradu Presbyter erat, macilentus verò maximè ſucceſſione generis) adeo jejunatorem eum fuiſſe, ut toto tempore, non modo per dies juxta præceptum memoriam Dominicæ paſſionis præferentes* ***. Sed hic è tenebris nullo negotio emerges, ſi διαδοχῆς diviſeris in δι' ᾶν. tunc enim nativus ſenſus eluceſcet; Eudoxium caruiſſe iis partibus, per quas conſtat generis ſucceſſio; uno verbo, fuiſſe Eunuchum. COT.

46. Ἀλεκτρυόνος φωνήσαντος.] Solvebant alii jejunium Paſchale ad Sabbathi ſancti veſperam; alii circa mediam noctem conſequentem; cæteri pòſt, illuceſcente Dominicâ. Idque vel tardiùs vel citiùs. Quemadmodum docemur per Epiſtolam Dionyſii Alexandrini ad Baſilidem: & per Euſebium Pamphili in Catena Græcorum Patrum ad Johann. cap. 20. verſ. 1. (Nam ibi quoque Liber Regius 247. habet ἀπονηστεύεσθαι, non ἑορτάζειν) ac in Tom. 1. Auctarii Bibl. PP. Combefiſiani p. 781. Sententia autem hoc in loco Clementino poſita, multorum eſt; Romanæ Eccleſiæ apud laudatum Dionyſium, Epiphanii Hæreſ. 75. n. 6. & Expoſ. fid. n. 22. Caſſiani Collat. 21. cap. 23. atque Gregorii Nyſſeni ſive Heſychii Hieroſolymitani in Dominicam reſurrectionem. Initium Epiſtolæ Alexandrini Dionyſii proferam, quo modo in MSS. non paucis jacet: Ἐπέστειλάς μοι, πιστότατε καὶ λογιώτατε υἱέ μου ... πυνθανόμενος ποίᾳ ὥρᾳ δεῖ ἀπονηστεύεσθαι διὰ τῆς τοῦ πάσχα ἀναλύσεως. Vulgo τὴν τοῦ πάσχα ἡμέραν. Eſt ἀνάλυσις τοῦ πάσχα, ſolutio Paſchalis jejunii. ... ἐπιλύσεις appellat Euſebius Hiſt. lib. 5. cap 23. frequentiaque in hunc ſenſum apud Græcos verba ἀναλύειν, διαλύειν, ἐπιλύειν, καταλύειν. Neſcio porro an omittere debuerim morem à Theodoro Balſamone in interpretatione Canonis 89. Trullani memoratum, eorum qui toto Sabbatho & uſque ad horam ſextam noctis permanebant in Eccleſia, & horâ ſextâ divinis ſacramentis communicantes, guſtabant panem & aquam, forſanque & modicum vini; ſeptimâ verò horâ matutinas Pſalmodias audientes, quando altâ voce pronunciatur, *Chriſtus reſurrexit*, domum revertebantur, ubi magni Dominici Sacrum exſpectarent. Vide Typicum cap. 45. Ibid.

47. Ἐκεῖνο μόνον χρὴ νηστεύειν.] Nullum mihi tempus, nulla Lectori patientia ſufficeret, ſi quæ ad jejunium Sabbathi ſpectant pleraque omnia, hîc appoſitum irem. Itaque pro more pauca dumtaxat ſubjiciam, de quibuſdam hac in re Auctorum Eccleſiaſticorum locis depravatis, quo modo partim ope MSS partim ex conjectura vindicari queant à librariorum corruptelis, & ad primam veramque lectionem reduci. Primò, Anaſtaſii verba Quæſtione 64. p. 484. ſic ſe habent in MS. Regio quantivis pretii; ὡς καὶ τοὺς τῷ ἁγίῳ σαββάτῳ νηστεύοντας ... τὸ δόγμα τῶν Λαμπετιανῶν, καὶ Μαρκιανιστῶν, καὶ Λαμπετιανῶν, ἤτοι Μασσαλιανῶν, τῶν ἐν Παφλαγονίᾳ νυνὶ ἀναφαινόντων. Ediderunt Μαρκιανιστῶν, *Marcioniſtarum*. Sed Μαρκιανιστῶν tuetur Maximus ad caput 6. libri de Eccleſiaſtica Hierarchia. ... inquit, καθὼς Λαμπετιανῶν, ἤτοι Μασσαλιανῶν, ἢ Ἀδελφιανῶν, ζητεῖς δὲ οὗτοι Μαρκιανιστῶν. Item Timotheus Presbyter C P. De iis qui ad fidem Catholicam accedunt, variis verbis, prout ille tractatus diverſè extat. Nam Tomus 6. Bibliothecæ Patrum, & apud Balſamonem legitur; *Marcianiſtæ qui a Marciano Trapezita, Meſſaliani, qui etiam Euchitæ, & Enthuſiaſtæ, & Choreutæ, Lampetiani, Adelphiani, & Euſtathiani.* Quæ Græce continet Pandectes MS. Niconis Monachi ſermone ſeu capite 63. & ultimo; Μαρκιανισταὶ οἱ ἀπὸ Μαρκιανοῦ τοῦ τραπεζίτου. οἱ Μασσαλιανοί, οἱ Εὐχῖται, (malim Εὐχῖται,) οἱ Ἐνθουσιασταί, οἱ Χορευταί. οἱ Λαμπετιανοί. οἱ Ἀδελφιανοί, οἱ Εὐσταθιανοί. In Apparatu ſacro Poſſevini; *Marcianiſtæ, & Meſſaliani, & Euchitæ, & Enthuſiaſtæ, & Adelphiani, & Euſtathiani. ſic vocati ſunt, quia Hæreſis eorum fuit multiplicis nominis: vocati autem ſunt Marcianiſtæ à Marciano trapezita, qui fuit tempore Juſtiniani, & Juſtini junioris. Scripſit contra Hæreſim hanc multis nominis, Cyrillus Alex. Flavianus & Theodoſius Epiſcopi Ant. Litoius Melitenes Epiſcopus.* Exemplari autem Regio 2136. Μαρκιανισταί. οἱ Μασσαλιανοί, οἱ Εὐχῖται, (meliùs Εὐχῖται.) οἱ Ἐνθουσιασταί, οἱ Χορευταί. οἱ Λαμπετιανοί. οἱ Ἀδελφιανοί. οἱ Εὐσταθιανοί οὕτως προσαγορευόμενοι διὰ τὸ πολυώνυμον εἶναι τὴν αἵρεσιν. ἐκλήθησαν δὲ Μαρκιανισταί, ὡς ἀπὸ Μαρκιανοῦ τοῦ τραπεζίτου, τοῦ ἐν χρόνοις γεγονότος Ἰουστινιανοῦ, καὶ Ἰουστίνου τοῦ νέου. ἐγράφησαν δὲ ἐγχειρίδιοι κατὰ τῆς πολυωνύμου ταύτης αἱρέσεως. Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπίσκοπος. Φλαβιανὸς καὶ Θεοδόσιος τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοποι, Λιτοΐος Μελιτηνῆς ἐπίσκοπος. Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου ἐπίσκοπος· οὗτος καὶ συνοδικὰ γράμματα ... κατὰ τῆς πολυωνύμου καὶ πολυσχιδοῦς τῶν Μαρκιανιστῶν αἱρέσεως. Hoc eſt, *Marcianiſtæ, Meſſaliani, Euchitæ, Enthuſiaſtæ, Choreutæ, Lampetiani, Adelphiani, & Euſtathiani*; ita appellati, eo quòd mul-

runt ei, ſed repulerunt doctrinam ejus, & ſe in-
1 Pet. 2. 10. dignos ſalute judicârunt. At vos beati eſtis, qui
9. aliquando non populus, nunc verò gens ſancta,
Rom. 9. 25. liberata ab Idolorum errore, ab ignorantia, ab
impietate; qui tunc non conſecuti miſericordiam,
nunc autem eam adepti, propter obedientiam cor-
dis veſtri: vobis enim, qui ex Gentibus, aperta
eſt vitæ janua: qui aliquando non dilecti, nunc
verò amati; populus in acquiſitionem Dei ordi-
natus, ad prædicandas virtutes ejus; de quibus
Iſ. 65. 1. Salvator dixit; *Inventus ſum ab his qui me non quærebant; manifeſtus factus ſum iis qui me non interrogabant: dixi; Ecce ego, genti quæ non invocavit nomen meum.* Cùm enim non quæſiſſetis eum,
tunc ab eo inquiſiti eſtis. Et vos credendo in eum,
obediſtis vocationi ejus, relicto veſano multorum
Deorum cultu, & ad veram Monarchiam, hoc
eſt ad unum verum principem, omnipotentem
Deum, confugientes, per Jeſum Chriſtum; effe-
Dan. 7. 10. cti plenitudo eorum numeri qui ſalvi fiunt; *Dena millia denum millium, & mille millia:* quemad-
Pſ. 90. 7. modum apud Davidem ſcriptum eſt; *Cadent à latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis:* &
Pſ. 67. 18. iterum; *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium.* Ad Iſraëlem verò, infidelem, ait;
Iſ. 65. 2. *Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, & contradicentem, qui ambulant in via non bona, ſed poſt peccata ſua; populum exacerbantem me in conſpectu meo.*

ἀπεστήσαντο τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἀναξίους κρίναντες ἑαυτοὺς σωτηρίας. ὑμεῖς οὖν μακάριοι, οἵ ποτε οὐ λαὸς, νῦν δὲ ἔθνος ἅγιον, ῥυσθὲν ἀπὸ πλάνης εἰδώλων, ἀπὸ ἀγνοίας, ἀπὸ δυσσεβείας. οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες διὰ τὴν ὑπακοὴν τῆς καρδίας ὑμῶν· ὑμῖν γὰρ ἠνοίγη ἡ πύλη τῆς ζωῆς τοῖς ἐξ ἐθνῶν οἵ ποτε οὐκ ἠγαπημένοι, νῦν δὲ πεφιλημένοι· λαὸς εἰς περιποίησιν Θεοῦ τεταγμένος, τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐξαγγέλλειν· περὶ ὧν εἶπεν ὁ σωτήρ· Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν· εἶπα· ἰδού εἰμι, τῷ ἔθνει, οἳ οὐκ ἐκάλεσαν τὸ ὄνομά μου. μὴ ζητήσαντες γὰρ αὐτὸν, τότε ἐπεζητήθητε παρ' αὐτοῦ. καὶ ὑμεῖς πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ὑπηκούσατε τῇ κλήσει αὐτοῦ, καταλείψαντες τὴν πολύθεον μανίαν, καὶ τῇ ἀληθεῖ μοναρχίᾳ προσφυγόντες, τῷ παντοκράτορι Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· πλήρωμα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σωζομένων γενόμενοι· Μύριαι μυριάδες, καὶ χίλιαι χιλιάδες· ὡς ἐν τῷ Δαβὶδ γέγραπται· Πεσεῖται ἐκ τοῦ κλίτους σου χιλιὰς, καὶ μυριὰς ἐκ δεξιῶν σου· καὶ πάλιν· Τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες [48] εὐθηνούντων. Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ, τὸν ἄπιστον λέγει· Ὅλην τὴν ἡμέραν τὰς χεῖράς μου ἐξεπέτασα πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα, καὶ ἀντιλέγοντα, τοὺς πορευομένους ἐν ὁδῷ οὐ καλῇ, ἀλλ' ὀπίσω τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, λαὸν παροξύνοντά με ἐνώπιόν μου.

CAPUT XVI.

Enumeratio Propheticarum prædictionum quæ Chriſtum prædicant; quarum eventum Judæi intuiti, propter malevolentiam Jeſum eſſe Chriſtum Dei non crediderant, & ad crucem Dominum gloriæ condemnaverunt.

Videte quo modo populus exacerbaverit Dominum, non credens ei: quapropter ait;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιϛʹ.

Ἀπαρίθμησις προφητικῶν προῤῥήσεων τὸν Χριστὸν κηρυττουσῶν, ὧν Ἰουδαῖοι τὴν ἔκβασιν θεασάμενοι, ἐκ κακονοίας ἠπίστησαν αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ σταυρῷ κατέκριναν τὸν τῆς δόξης κύριον.

Βλέπετε πῶς παρώξυνεν ὁ λαὸς τὸν κύριον, μὴ πιστεύσας αὐτῷ· διὸ λέγει· Παρώξυναν τὸ πνεῦ-

multa nomina habent illæ Hæreſis. *Vocati autem fuerunt Marcianiſtæ, à Marciano exapezita, qui vixit temporibus Juſtiniani, & Juſtini junioris. Scriptis decertârunt adverſus hanc multiplicis nominis Hæreſim Cyrillus Alexandriæ Archiepiſcopus, Flavianus ac Theodotus Antiochenorum civitatis Antiſtites, Letoius Melitenes & Amphilochius Iconii Epiſcopi: qui & Acta confecerunt contra eam multicipitem atque multinominem Marcianiſtarum Hæreſim.* Demum ex Nicephori Patriarchæ Antirrhetico primo hæc profert vir doctiſſimus atque ſedulus MSS. codicum indagator Franciſcus Combefiſius Tom. 2. Auctarii p. 461 ἐν τῇ συγγραφῇ Τιμοθέου πρεσβυτέρου τῇ κατὰ Μαρκιανιστῶν, (ſic rectè in Bibliotheca Regia Codex 781. At 134. & 195. Μαρκιωνιστῶν) ἤτοι Ἀπατρίδων. καθ' ὧν ἠγωνίσαντο, Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, Φλαβιανὸς, καὶ Θεόδοτος Ἀντιοχείας, Λητόϊος (Codex 193. Λητώϊος) Μελιτινῆς, (MSS. 195. 781. Μελιτηνῆς) καὶ Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου· οἵτινες καὶ ὑπομνήματα συνεγράψαντο κατὰ (Lib. 195. τὰ κατὰ) τῆς τοιαύτης αἱρέσεως. Quæ omnia eò etiam addusi, quia poſtremis adducor, ut ejuſdem Tomi Combefiſiani p. 305. in Johannis Niceni Epiſtolâ, ubi cum Jacobitis, Julianiſtis, Gaianitis, ac Severianis conjunguntur Mariani, exiſtimem Marcianos ſubſtituendos eſſe: & quia per præcedentia confirmatur ſcriptura Codicum Regiorum in Epiſtola Synodica Sophronii Hieroſolymitani ad Sergium Conſtantinopolitanum; Λαμπέτιος ὁ τῆς δυσωνύμου τῶν Μαρκιανιστῶν (non Μαρκιωνιστῶν) αἱρέσεως ἔξαρχος. Secundò, facilè tolletur per quemlibet qui animum adverterit, leve mendum ex Humberti Sylvæ Candidæ (vel Friderici Diaconi & Cancellarii, ſi fides Wiberto in Vita Leonis IX. lib. 2. cap. 9.) Reſponſione ad Nicetam Pectoratum, cùm diſputatur pro jejunio Sabbathorum apud Latinos contra unius ſolummodo Sabbathi jejunium Græcorum. *Hinc videamus ſi non eſtis Sabbatiani, quos commemorant Patres ſancta quinta Synodi.* Nam quis neſciat Sabbatianorum mentionem fieri in Canone 7 Synodi 2. non autem in Synodo 5, notam verò numeri ſecundi duabus lineis certo modo diſtortis depictam, accedere proximè ad quinarii figuram? Scilicet Sabbatiani Latinis Græci, & viciſſim Græcis Latini: quemadmodum de ulti-
mo fidem facit, præter Anonymum ſcriptorem libri περὶ τῶν Φρυγῶν καὶ τῶν λοιπῶν Λατίνων ab erudiſſimo Combefiſio citatum jam memorati Tomi p. 429. Matthæus Blaſtares in Nomocanone Alphabetico litt. A. cap. 2. Σαββατιανοὶ δὲ, ὧν ἡγήσατο Σαββάτιός τις πρεσβύτερος, τῆς αἱρέσεως μὲν ὑπάρχων ὢν τῶν Ναυάτου, τῇ δὲ περὶ τὸ χεῖρον φιλονεικίᾳ καὶ Ἰουδαϊκῶς σαββατίζειν ἐβούλετο, νηστεύειν ἐν τούτῳ μόνον, καὶ τὰ ἄλλα παραπλησίως ποιοῦντες· ὡς δὴ καὶ οἱ Λατῖνοι νῦν. *Sabbatiani autem, quibus præfuit Sabbatius quidam Presbyter, ipſe quoque ex Hæreſi Novati, qui que libidine in deteriora, etiam Judæorum modo Sabbatizare voluit, eâ die jejunare affectans, & alia inſtar eorum faciens: quemadmodum & nunc Latini.* Tertiò denique, σκάρμαγγοι monſtrum lectionis, in σάββασι mutari volo hocce in loco Tractatûs de Hæreſi Jacobitarum & Chatzitzariorum, Tomi ſæpe dicti pag. 268. οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ περὶ τὸ δόγμα... ἐπὶ πᾶσι ἡμέρας νηστεύοντες, ἐν τοῖς σκάρμαγγοι καὶ ταῖς κυριακαῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, γάλα καὶ τυρὸν καὶ ᾠὰ ἐσθίουσιν. Res per ſe clara eſt. Atque ita liber Regis. Ecce tamen tibi locum geminum Nicephori Hiſt. Eccl. lib. 18. cap. 51. καὶ ἐν τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς, γάλα καὶ τυρὸν καὶ ᾠὰ ἐσθίουσι. Cæterùm obſervâſſe mihi videor jocoſam rem in Theodoro Balſamone ad Canon. Trullanum 55. Homo Græcus ritnum noſtrorum imperitus, cùm audiſſet Latinos Sabbathis jejunare, διὰ τὸ ἐν τῷ τάφῳ τὸν κύριον καὶ σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπειλῆφθαι, hoc eſt ex ſenſu dicentium, propterea quod eo die Dominus & Servator noſter Jeſus Chriſtus in ſepulcro fuerit, putavit jejunii rationem eſſe aditionem fidelium ad ſanctum & Dominicum ſepulcrum: notatque ideo, à ſe viſos homines qui Hieroſolymam non venerant, & tamen Sabbatho jejunabant; item alios qui ad ſepulcrum Domini acceſſerant, nec tamen obſervabant illud jejunium. COT.

48. Εὐθηνούντων.] Abundantium. Alii εὐθυμούντων. Cæteri εὐθηνούντων. Pſalm. LXVII. 18. Multo poſt hæc typis mandata, cùm legerem Theodoti Ancyrani Expoſitionem in Symbolum Nicænum, quam duobus ab hinc annis orbi Chriſtiano largitus eſt Eminentiſſimus Cardinalis Franciſcus Barberinus, literarum fautor eximius, perveni ad locum

πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐστράφη αὐτοῖς εἰς ἔχθραν. Ἀβλεψία γὰρ αὐτοῖς κατεχύθη διὰ τὴν κακόνοιαν αὐτῶν, ὅτι βλέποντες τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἐπίστευον αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν πρὸ πάντων αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα, υἱὸν μονογενῆ, λόγον Θεόν, ὃν οὐκ ἐπέγνωσαν διὰ ἀπιστίαν, οὔτε διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, οὔτε μὴν διὰ τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων προφητικῶν. ὅτι γὰρ ἐκ παρθένου γεννήσεται, ἀνεγίνωσκον τό· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, θεός, ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ὅτι δὲ διὰ κακίαν ὑπερβάλλουσαν ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, λέγει· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; Καὶ ἑξῆς· Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου. Διὸ ἤρθη ἀπ' αὐτῶν ἡ γνῶσις, ὅτι ἰδόντες παρεῖδον, καὶ ἀκούσαντες οὐκ ἤκουσαν· ὑμῖν δέ, τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ἐδόθη ἡ βασιλεία, ὅτι μὴ γινώσκοντες Θεόν, διὰ τοῦ κηρύγματος πιστεύσαντες ἔγνωτε αὐτόν, μᾶλλον δὲ ἐγνώσθητε ὑπ' αὐτοῦ διὰ Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος καὶ λυτρωτοῦ τῶν ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτόν. μεταβάντες γὰρ ἀπὸ τῆς προτέρας ματαιοπόνου συνηθείας, καὶ τῶν ἀψύχων εἰδώλων ὑπεριδόντες, καὶ τῶν ἐν σκότει δαιμόνων καταφρονήσαντες, προσδραμόντες τε τῷ φωτὶ τῷ ἀληθινῷ, καὶ ἐπιγνόντες δι' αὐτοῦ τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ πατέρα, κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀνεφάνητε. Βαπτισθέντες γὰρ εἰς τὸν τοῦ κυρίου θάνατον, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὡς ἀρτιγενῆ βρέφη ἀνενέργητα πρὸς πᾶσαν ἁμαρτίαν ὀφείλετε εἶναι, οὐ γάρ ἐστε ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀγοράσαντος ὑμᾶς τῷ ἑαυτοῦ αἵματι. περὶ γὰρ τοῦ ποτὲ Ἰσραήλ, εἶπεν ὁ κύριος, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ὅτι ἀρθήσεται ἀπ' αὐτῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς δηλαδή, ὅτι ὑμῖν, τοῖς ποτὲ οὖσιν ἀπεξενωμένοις αὐτοῦ μακρόθεν, δοὺς τὴν βασιλείαν, ἐκδέχεται τοὺς τῆς εὐγνωμοσύνης καρπούς. ὑμεῖς γάρ ἐστε οἱ ποτὲ ἀποσταλέντες εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ μὴ ὑπακούσαντες· ἐκεῖνοι δέ, οἱ ὑπακούσαντες· ἀλλ' ὑμεῖς μὲν μεταμεληθέντες ἐπὶ τῇ ἀντιλογίᾳ, ἐργάζεσθε ἐν αὐτῷ νῦν· οἱ δὲ δυσχεράναντες ἐπὶ ταῖς ἑαυτῶν συνθήκαις, οὐ μόνον ἀνέργαστον καταλελοίπασι τὸν ἀμπελῶνα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ κυρίου τοῦ ἀμπελῶνος ἀπέκτειναν· ὃν μὲν λίθοις, ὃν δὲ ξίφει· καὶ τὸν μὲν ἔπρισαν, τὸν δὲ ἔνδον ἐν τῷ ἱερῷ ἀνεῖλον μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου· ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν κληρονόμον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος ἐκβαλόντες ἀπέκτειναν· καὶ παρ' αὐτοῖς ὡς λίθος ἀχρεῖος ἀπεβλήθη· παρ' ὑμῖν δὲ ὡς ἀκρογωνιαῖος ἐδέχθη· διὸ λέγει περὶ ὑμῶν· Λαός, ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι, εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μοι.

Exacerbaverunt Spiritum ſanctum; & converſus eſt Iſ. 63. 10.
eis in inimicitiam. Cæcitas enim eis offuſa eſt, pro-
pter animi ſui pravitatem; quòd cernentes Jeſum,
noluerunt credere eum eſſe Chriſtum Dei, ante
omnia ſæcula ab ipſo genitum, Filium unigeni-
tum, Verbum Deum; hunc ob infidelitatem non
agnoverunt, neque ex operibus ejus, neque ex
Prophetiis de eo ſcriptis. Quòd enim ex virgine
naſci deberet, legebant illud; *Ecce virgo in utero* Iſ. 7. 14. &
concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus, Mat. 1. 23.
Emmanuel: Quoniam parvulus natus eſt nobis, fi- Iſ. 9. 6.
lius & datus eſt nobis, cujus principatus ſuper hu-
merum ejus; & vocatur nomen ejus, magni conſilii
Angelus, admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis,
potens, princeps pacis, pater futuri ſæculi. Quòd
verò per ſummam malitiam eſſent ei diffiſuri, ait;
Domine, quis credidit auditui noſtro? & brachium Iſ. 53. 1.
Domini cui revelatum eſt? Et adhuc; *Auditu au-* Iſ. 6. 9.
dietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, &
non ſcietis: incraſſatum enim eſt cor populi hujus.
Quare ab iis ſublata eſt cognitio, quia cùm aſpe-
xiſſent deſpexerunt, & cùm audiiſſent non obedie-
runt: vobis verò, qui Gentiles fuiſtis, datum eſt
regnum; quoniam, cùm non cognoſceretis Deum,
acceptâ prædicatione credidiſtis, & eum cogno-
viſtis, immò verò cogniti eſtis ab eo, per Jeſum Gal. 4. 9.
Salvatorem & redemptorem ſperantium in ipſum.
Relictâ enim priori conſuetudine, vani laboris ple-
nâ, & deſpectis Idolis animâ carentibus, & ſpre-
tis Dæmonibus, qui in tenebris verſantur; accur- Joh. 1. 9. &
rentes verò ad verum lumen, ac per illud agno- 17. 3.
ſcentes unum ac ſolum verum Deum & Patrem;
deſignati eſtis hæredes regni ejus. Nam baptizati Rom. 6. 3.
in mortem Domini, & in reſurrectionem ejus,
tamquam infantes modò geniti debetis eſſe ad omne 1 Pet. 2. 2.
peccatum inefficaces: quia non veſtri eſtis, ſed 1 Cor. 6. 19.
ejus qui vos ſanguine ſuo emit. Siquidem de an-
tiquo Iſraële dixit Dominus, ob infidelitatem eo-
rum, quòd auferetur ab eis regnum Dei, & dabi- Mat. 21. 43.
tur genti facienti fructus ejus: ſcilicet, regnum
dando vobis, qui aliquando longè ab eo eratis
alieni & ablegati, recipit grati animi fructus. Vos Mat. 21. 28.
quippe eſtis, qui aliquando miſſi ad vineam, ire
renuiſtis; illi verò juſſum acceptarunt: ſed vos
quidem pœnituit contumaciæ, & nunc in vinea
laboratis; illi autem moleſtè tulerunt pactiones
ſuas, & non ſolùm vineam incultam reliquerunt, Mat. 21. 34.
ſed etiam procuratores Domini vineæ occiderunt;
alium quidem lapidibus, alium verò gladio; &
alium quidem ſecuerunt, at alium intus in ſacro Heb. 11. 37.
peremerunt inter templum & altare; poſtremò ip- Mat. 23. 35.
ſum quoque hæredem, extra vineam ejectum ne-
cârunt: & ab illis tamquam lapis inutilis abjectus Mat. 21. 42.
eſt; à vobis verò tamquam angularis eſt ſuſceptus: Eph. 2. 20.
idcirco de vobis dicit; *Populus, quem non cognovi,* Pſ. 17. 45.
ſervivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.

CA-

locum iſtum p. 86. τὸ γὰρ πάντα τὰς αἰτίας ἐρευνᾶν, [illegible] ἐν ταῖς θαυματουργίαις αὐτοῦ [illegible] ἡμῶν ἐνθυμούμενον. *Nam rationes omnium perveſtigare, eſt miracula diſſolvere, & Deum in ſuis erga nos miraculis ſeſe oblectantem ad iram provocare.* Qui quidem locus mihi viſus eſt corruptus; corrigendus autem per mutationem participii ἐνθυμούμενον in participium ἐνθυμούμενος. ita ut ſenſus ſit, *& ad iram provocare Deum, à nobis in ſuis miraculis ad rationem poſtulatum. ſeu a quo in ſuis miraculis rationem expoſcamus.* Pag. 30. 31. [illegible] Hoc eſt; *ab omni curioſa diſquiſitione penitus abſtinentes: neque enim in ea quæ à Patribus credita fuerunt inquirimus.* Quòd autem doctiſſimus homo Samuel Bochartus in Hierozoico P. 1. L. 2. c. 43. corrigere nititur Cyrillum Alexandrinum ad Mich. I. 11. legendo [illegible], ubi habetur [illegible]: mihi illa emendatio non probatur, quia ſubjungit Cyrillus; [illegible]; &

quia Theodoriti illud, [illegible], ad [illegible] pertinere videtur. COT.

49. Μεταμεληθέντες.] [illegible] Quem de pœnitentia Gentilium locum, ſumtum ex fine Homiliæ in Exaltationem S. Crucis, apud Chryſoſtomum Tom. 5. Edit. Anglic. & apud Gretſerum de Cruce Tom. 2. eò appoſui, ut rem à doctis hominibus ignoratam indicarem; reſpectum fuiſſe ad il ad Jerem. III. 25. [illegible] Ibid.

CAPUT XVII.

Quo modo Paſcha debeat celebrari.

OPortet ergo fratres, ut vos qui pretioſo Chriſti ſanguine redempti eſtis, dies Paſchæ accuratè & cum omni diligentia celebretis poſt æquinoctium; ne bis in anno, paſſionis unius memoriam peragatis, ſed ſemel quotannis memoriam ſemel mortui recolatis: non ampliùs obſervantes, ut cum Judæis Feſtum agitetis; nulla enim nobis nunc cum eis eſt ſocietas: nam in ipſo etiam calculo falluntur, quem putant ſe rectè ponere; ut omni ex parte errent, & à veritate ſint disjuncti. Vos autem obſervate diligenter converſionem æquinoctialem verni temporis, quæ contingit vigeſimâ ſecundâ die menſis duodecimi, hoc eſt Dyſtri; notantes uſque ad vigeſimam primam Lunam, ne in aliam hebdomadam incidat dies Lunæ quartus decimus; & errore oborto, per ignorantiam bis in anno Paſcha peragamus; aut diem reſurrectionis Domini noſtri Jeſu in alio die celebremus, præterquàm in Dominico ſolo.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιζ.

Ὅπως ὀφείλει γίνεσθαι τὸ πάσχα.

50 ΔΕῖ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, τοὺς τιμίῳ τοῦ Χριστοῦ αἵματι ἐξηγορασμένους, τὰς ἡμέρας τοῦ πάσχα ἀκριβῶς, ποιεῖσθαι μετὰ πάσης ἐπιμελείας, μετὰ τροπὴν ἰσημερινήν· ὅπως μὴ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἑνὸς παθήματος μνείαν ποιεῖσθε, ἀλλὰ ἅπαξ τοῦ ἔτους τοῦ ἅπαξ ἀποθανόντος· μηκέτι δὲ παρατηρούμενοι μετὰ Ἰουδαίων ἑορτάζειν· οὐδεμία γὰρ κοινωνία ἡμῖν νῦν πρὸς αὐτούς· πεπλάνηνται γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ψῆφον, ἣν νομίζουσιν ἐπιτελεῖν· ὅπως πανταχόθεν ὦσι πεπλανημένοι, καὶ τῆς ἀληθείας ἀπεσχοινισμένοι. ὑμεῖς δὲ φυλάσσεσθε ἀκριβῶς τὴν ἰσημερινὴν τροπὴν τῆς ἐαρινῆς ὥρας, ἥτις γίνεται δευτέρᾳ καὶ εἰκάδι τοῦ δωδεκάτου μηνός, ὅς ἐστι Δύστρος· ἐπιτηροῦντες ἕως εἰκάδος πρώτης σελήνης, ὅπως μὴ ἐν ἑτέρᾳ ἑβδομάδι ἐμπέσοι ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης· καὶ πλάνης γενομένης, ἀγνοίᾳ δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπιτελέσωμεν τὸ πάσχα· ἢ ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ ἑορτάσωμεν τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἀναστάσιμον ἡμέραν, ἀλλ' ἐν κυριακῇ μόνῃ.

CAPUT XVIII.

Conſtitutio de magna Paſcha hebdomada.

Citat. Anaſtaſius, Quæſt. 64. l. I. cap. 13. l. Pſeudo-Ignat. ad Philip. 13. Epiph. hær. 75. n. 6. ſuprà, cap. 13. infrà, cap. 19. Marc. 2. 20. Iſ. 53. 12.

IN diebus ergo Paſchæ jejunate, incipientes à feria ſecunda, uſque ad Paraſceven, & Sabbatum, per ſex dies, ſolo utentes pane, ſale, oleribus, & aquæ potu: abſtinete autem tunc vino & carne: dies enim ſunt luctûs, & non Feſti. Et quidem in Paraſceve ac Sabbato ex parte omni jejunate, quibus ſat virium ſuppetit, nihil penitus guſtantes uſque ad nocturnum galli cantum: ſi quis verò duos dies continuare non valet, ſaltem Sabbatum ſervet. De ſe enim loquens Dominus, ait; *Cum ablatus fuerit ab illis ſponſus, jejunabunt in illis diebus.* In his itaque diebus, nobis ablatus fuit à falſò dictis Judæis, & cruci confixus, & cum ſceleratis reputatus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιη.

Διάταξις περὶ τῆς μεγάλης τοῦ πάσχα ἑβδομάδος.

51 ἘΝ ταῖς ἡμέραις οὖν τοῦ πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ δευτέρας μέχρι τῆς παρασκευῆς, καὶ σαββάτου, ἓξ ἡμέρας, μόνῳ χρώμενοι ἄρτῳ * καὶ * ἁλὶ καὶ λαχάνοις, καὶ ποτῷ ὕδατι· οἴνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις· ἡμέραι γάρ εἰσι πένθους, ἀλλ' οὐχ ἑορτῆς. 52 τὴν μέντοι παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον ὁλόκληρον νηστεύσατε, οἷς δύναμις πρόσεστι τοιαύτη, μηδενὸς γευόμενοι μέχρις * ἀλεκτροφωνίας νυκτός· εἰ δέ τις ἀδυνατεῖ τὰς δύο συνάπτειν ὁμοῦ, φυλασσέσθω κἂν τὸ σάββατον· λέγει γάρ που ὁ κύριος περὶ ἑαυτοῦ φάσκων· Ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Ἐν ταύταις οὖν ἤρθη ἀφ' ἡμῶν ὑπὸ τῶν * ψευδωνύμων Ἰουδαίων, καὶ σταυρῷ προσεπάγη, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη.

* Deeſt in Anaſt.

* Anaſt. ἀλεκτροφωνίας

* Anaſt. προσεπάρη

K E-

50. Δεῖ οὖν ὑμᾶς.] Rectè obſervârunt docti homines Conſtitutionem hujus capitis diverſam eſſe à Conſtitutione de qua S. Epiphanius in Hæreſi Audianorum ſect. 10. 11. 14. Lege diligentiſſimum Uſſerium in Prolegomenis ad S. Ignatii Epiſtolas cap. 9. Qui tamen in eo circa veterem illam ab Epiſcopis Cypriis memoratam Diataxin errare mihi videtur, quòd ipſam exponat de calculo Judaico Quartadecimanis & Catholicis communi. Sic namque ſublata non fuiſſet Eccleſiarum in celebrando Paſchate diſſenſio, quo duntaxat collimâſſe Conſtitutorem primum inculcat toties Epiphanius. COT.

51. Ἐν ταῖς ἡμέραις οὖν τοῦ πάσχα νηστεύετε.] Precium operæ fuerit ad Epiphanium adire Hæreſ. 70. n. 12. Hæreſ. 75. n. 3. 6. & Expoſ. fid. n. 22. Cujus poſteriora duo loca, citat Balſamon ad Canonem Laodicenum 50. pag. 1127. Ibid.

52. Τὴν μέντοι παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον &c.] Multos mores ad hunc locum obſervo. In primis celebrem illum tranſigendi unum aut plures dies abſque ullo penitus cibo. De uno die Methodius Martyr Orat. 3. Convivii p. 45. [illegible]. De duobus & pluribus, variè exprimunt, atque iſto etiam modo, διὰ δύο, διὰ τριῶν, διὰ τεσσάρων &c. [illegible], &c in vita S. Antonii apud Athanaſium, in Theodoreti Hiſtoria religioſa, in Hiſtoria Lauſiaca Palladii, in Antiochi Homilia 7. & alibi. Sed præ cæteris inſignia & elegantia ſunt verba poſtremò citati loci, digna profectò quæ feliciorem interpretem contigiſſent. τοῦτό ἐστιν ἡ [illegible] τὸ ὀψιφαγῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ βραχυφαγῆσαι, καὶ ἃ διὰ [illegible]. [illegible] ἀλλὰ τὸ μὴ πολυφαγῆσαι (ſeu potius ut legit Tilmanus, atque in Typico fol. ρκζ habetur, πολυειδοφαγῆσαι.) [illegible] τράπεζα. Vertendum fuit hoc aut ſimili modo: *Jejunium ergo eſt, non ſolum tardè comedere, ſed & parum comedere: nec ſecundo quoque die veſci, id Aſceſis, ſeu pietatis exercitium eſt, verùm non vario cibo uti. Eſt enim Aſceſis, menſa in uniuſmodi cibo coarctata & ad modicum redacta.* Sic ex Alexandro Polyhiſtore refert Clemens Alexandrinus Strom. 3. Brachmanum nonnullos διὰ τριῶν ἡμερῶν cibum ſumpſiſſe: & de Eſſæis Philo, διὰ τριῶν ἡμερῶν, δι' ἓξ ἡμερῶν. Vide ſis grave hac in re judicium Theodori Studitæ Catecheſi 53. Secundus mos quem obſervo, biduana eſt inedia, ſanctæ Paraſceves & magni Sabbathi. Irenæus apud Euſebium lib. 5. cap. 24. agens de Paſchali jejunio, οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινάς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. *Quidam enim exiſtimant unico die ſibi eſſe jejunandum: alii duobus, alii pluribus: nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem ſuum metiuntur.* Dionyſius Alexandrinus Epiſtolâ ad Baſilidem, de ſex diebus hebdomadis magnæ, οἱ μὲν πάσας ὑπερτιθέασιν ἄσιτοι διατελοῦντες, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας. *Alii quidem omnes eos dies ſuperponunt, jejuni permanentes; alii duos, alii tres, alii quatuor.* Et infra; τὰς δύο ἡμέρας ὑπερτιθέντες, τήν τε παρασκευὴν καὶ τὸ σάββατον. *ultimos duos dies ſuperponunt, Paraſceven ſcilicet & Sabbatum.* Epiphanius Expoſ. fid. Cathol. n. 22. de iiſdem ſex diebus Paſchatis, οἱ σπουδαῖοι διπλᾶς, καὶ τριπλᾶς, καὶ τετραπλᾶς ὑπερτίθενται, καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς μέχρις ἀλεκτρυόνων κλαγγῆς, τῆς κυριακῆς ἐπιφωσκούσης. *Qui ſtudioſi ſunt, biduum, ac triduum, & quatriduum ſuperponunt, & quidam totam hebdomadem uſque ad galli cantum, illuceſcente die Dominico.* Unum diem 40. horarum, intellige Paraſceven cum majore parte Sabbathi; duos dies, id integrum biduum; tres verò & quatuor, quartam, vel quot-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιθ'.

Περὶ τῆς παννυχίδος τοῦ μεγάλου σαββάτου· καὶ περὶ τῆς ἀναστασίμου ἡμέρας.

Διὸ παραινοῦμεν καὶ ὑμῖν νηστεύειν ταύτας, [53] ὡς καὶ ἡμεῖς ἐνηστεύσαμεν ἐν τῷ * ἀναληφθῆναι αὐτὸν ἀφ' ἡμῶν, μέχρις ἑσπέρας· ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ταῖς πρὸ τῆς παρασκευῆς, [54] ἐνάτην ὥραν ἢ ἑσπέραν ἕκαστος ἐσθιέτω, ἢ ὅπως ἄν τις δύναται· * [55] τῷ δὲ σαββάτῳ μέχρις ἀλεκτροφωνίας παραμένοντες, ἀπονηστίζεσθε ἐπιφωσκούσης μιᾶς σαββάτων, ἥτις ἐστὶ κυριακή, ἀπὸ ἑσπέρας ἕως * ἀλεκτροφωνίας [56] ἀγρυπνοῦντες, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ συναθροιζόμενοι, γρηγορεῖτε, προσευχόμενοι καὶ δεόμενοι τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ διανυκτερεύσει ὑμῶν, ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, τοὺς προφήτας, τοὺς ψαλμούς, μέχρις * ἀλεκτρυόνων κραυγῆς, καὶ βαπτίσαντες ὑμῶν τοὺς κατηχουμένους, καὶ ἀναγνόντες τὸ εὐαγγέλιον ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ, καὶ [57] προσλαλήσαντες τῷ λαῷ τὰ πρὸς σωτηρίαν, παύσασθε τοῦ πένθους ὑμῶν, καὶ δεήθητε τοῦ Θεοῦ, ἐπιστραφῆναι τὸν Ἰσραήλ, καὶ λαβεῖν αὐτὸν * τόπον μετανοίας, καὶ τῆς ἀσεβείας ἄφεσιν· ὅτι ὁ μὲν ἀλλόφυλος κριτής, νιψάμενος τὰς χεῖρας εἶπεν· Ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου, ὑμεῖς ὄψεσθε·

* al. λαφθῆναι

* al. ἀπὸ δὲ τῆς ἑσπέρας τῷ σαββάτῳ μέχρις ἀλεκτροφωνίας, ἀπονηστιζόμενοι ἐπιφωσκούσης &c.

In Anaſt. ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, μέχρις ἀλεκτροφωνίας ἀπονηστιζόμενοι. ἐπιφωσκούσης μιᾶς &c.

* Anaſt. ἀλεκτροφωνίας

* Anaſt. ἀλεκτρυοφωνῶν

* al. τρόπον

CAPUT XIX.

De pervigilio magni Sabbati; & de die Reſurrectionis.

Quare monemus vos, ut his diebus jejunetis uſque ad veſperam, quemadmodum nos jejunavimus quando nobis ereptus eſt: reliquis verò diebus ante Paraſceven, horâ nonâ vel veſperè unuſquiſque comedat, vel prout quilibet poterit: at Sabbato uſque ad gallicinium permanentes; illuceſcente unâ Sabbatorum, quæ eſt dies Dominica, jejunium ſolvite; à veſpera uſque ad galli cantum vigilantes; & in Eccleſia congregati in unum, vigilis, orationibus & ad Deum precibus vacate, in pernoctatione veſtrâ, Legem, Prophetas, ac Pſalmos legite uſque ad gallorum cantum, & Baptiſmum conferte veſtris Catechumenis; & recitato Evangelio in timore ac tremore, habitáque ad populum allocutione de rebus ad ſalutem pertinentibus, luctui veſtro finem imponite; & orate Deum ut convertatur Iſraël, locúmque pœnitentiæ accipiat cum venia impietatis: quandoquidem judex alienigena, lotis manibus, dixit; *Innocens ſum a ſanguine juſti hujus; vos videritis;* Iſrael verò ex-

Anaſt. ibid. l. ſ. cap. 13. l. Pſeudo-Ignat. ad Philip. 13.

ſuprà, cap. 15. 19.

Mat. 27. 24. 25.

quartam quintamque ferias cum Paraſceve ac Sabbatho. Conſulatur Regula Magiſtri c. 53. Conſuetudinem autem hic à me obſervatam, diu viguiſſe tum in Occidente, tum Hieroſolymis certum eſt, ex Auctore libri de divinis Officiis, teſtante de ſuis Occidentalibus in cap. 17. & ex Zonara, qui de Hieroſolymitanis æqualibus ſuis idem tradit, ad Canonem Trullanum 89. Vide etiam de Palæſtinis in Typico Hieroſolymitico ſeu Sabæ, ubi Apoſtolicæ Conſtitutiones laudantur. Tertius mos, Græcos ſpectat: qui quin Sabbathum unum in toto anno jejunant, præferunt jejunium Sabbathi ſancti, jejunio ſanctæ Paraſceves. Lege Balſamonem in Can. Trull. 89. Contrà Latini, Sabbathis abſtinere a cibo ſoliti, ſanctiſſimum habent Paraſceves antepaſchalis jejunium; uti etiam colligere licet ex Concordia Regularum cap. 56. p. 840. ubi contra Monachos qui eo die veſcebantur. Cæterum quo ſenſu hic dicatur δύο ἡμέρας συνάπτειν ὁμοῦ, eodem apud Tertullianum de patientia cap. 13. jejunia conjungere. apud Hieronymum Epiſt. 15. hebdomadas conjungere. Sozomeno lib. 6. cap. 34. ὑπερθέμενος ἡμερῶν ἐν νηστείαις ἐπισυνάπτειν. In Typico fol. 133.

Μᾶλλον μὲν ἐν οἷ δύναται, τὰς δύο μιᾷ συνάψαι,
Παρασκευὴν καὶ σάββατον, ἄσιτος διαμείνας

Vide Tertullianum de Jejuniis Cap. 14. & Sozom. Hiſtor. Lib. 5. c. 21. Ibid.

53. Ὡς καὶ ἡμεῖς ἐνηστεύσαμεν.] *Nam utique conſtat Apoſtolos biduo iſto in triſtitia & in mærore fuiſſe, & propter metum Judæorum ſe occuluiſſe. Quod utique non dubium eſt in tantum eos jejunâſſe biduo memorato, ut traditio Eccleſiæ habeat, iſto biduo ſacramenta penitus non celebrari.* Agnoſcis verba Innocentii Papæ Epiſt. ad Decentium cap. 4. Vide librum de divinis Officiis cap. 17. & 18. necnon Rabanum de inſtitutione Clericorum lib. 2. cap. 26. Ibid.

54. Ἐνάτην ὥραν ἢ ἑσπέραν.] Utroque tempore finem jejuniis Quadrageſimalibus imponebant olim. Veſpere: res eſt longè teſtatiſſima. Horâ nonâ: docent non pauci: Socrates Hiſt. Eccl. lib. 5. cap. 22. Ambroſius vel alius, Serm. 26. (qui eſt, ferè 62. de Tempore apud Auguſtinum) & 34. Auguſtinus Epiſt. 118. atque Ratherius Veronenſis, tam in Synodica ſua, quàm Sermone 1. de Quadrageſima, Tom. 2. Acheriani Spicilegii p. 264. 283. Porrò Conſtitutionis locum ſic interpolatum reperi in MS. Regio 1310. ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ταῖς πρὸ τῆς παρασκευῆς. ἄχρι ἂν ἐγγὺς ὥρας ἐσθιέτω, ἢ ὅπως αὐτὸς δύναται. *in reliquis autem diebus ante Paraſceven, unuſquiſque comedat quæ habuerit, aut quo modo ipſe poterit.* contra ſenſum Auctoris. Ibid.

55. Τῷ δὲ σαββάτῳ &c.] Legebat Bovius Interpres; ἀπὸ δὲ ἑσπέρας νηστεύοντες μέχρις, aut ἕως ἀλεκτροφωνίας ἀγρυπνοῦντες &c. quemadmodum citatur à Lindembrogio ad Ammianum Marcellinum. Turriani alter Codex; ἀπὸ δὲ ἑσπέρας νηστεύοντες μέχρις ἀλεκτροφωνίας ἀπονηστιζόμενοι ἐπιφωσκούσης &c. In Anaſtaſii Quæſtionibus, & in Typico S. Sabæ; ἀπὸ τῆς ἑσπέρας, μέχρις ἀλεκτροφωνίας (al. ἀλεκτροφωνίας) ἀπονηστιζόμενοι. ἐπιφωσκούσης &c. ἕως ἀλεκτροφωνίας (vel ἀλεκτροφωνίας ἀγρυπνοῦντες ἀθροιζόμενοι, καὶ ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον, καὶ τοὺς προφήτας καὶ τοὺς ψαλμούς, μέχρις ἀλεκτρυόνων (ita etiam in Anaſtaſii MSS.) κραυγῆς. Salmaſius

Contra Grotium p. 184. ex libris; ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ταῖς πρὸ τῆς παρασκευῆς πρὸς ἑσπέραν ἕκαστος ἐσθιέτω, ἐν δὲ τῷ σαββάτῳ ἕως τῆς ἀλεκτροφωνίας ἀγρυπνοῦντες, καὶ προσδεχόμενοι. καὶ ἀναγινώσκοντες &c. In MS. Regio 2386. ἐν δὲ τῷ σαββάτῳ ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἀλεκτροφωνίας ἀγρυπνοῦντες &c. ut apud Anaſtaſium. Ego vero Conſtitutorem hoc ferè modo ſcripſiſſe ſuſpicor; ἀπὸ δὲ ἑσπέρας πέμπτης, ἢ τῷ σαββάτῳ μέχρις ἀλεκτροφωνίας παρατείναντες. ἀπονηστίζεσθε ἐπιφωσκούσης μιᾶς σαββάτων, ἥτις ἐστὶ κυριακή &c. Hoc eſt; *A veſpera verò diei quintæ, aut ſaltem Sabbato, jejunium uſque ad galli cantum producentes, ſolvite illud illuceſcente unâ Sabbatorum, quæ eſt dies Dominica:* Ibid.

56. Ἀγρυπνοῦντες.] Inter innumera loca de pervigilio Paſchæ, inſigniter ad Conſtitutionem facientia ſunt iſta; Lactantii lib. 7. cap. 19. quæ imitatur Iſidorus Originum VI. 17. *Hæc eſt nox, quæ nobis propter adventum Regis ac Dei noſtri, pervigilio celebratur: cujus noctis duplex ratio eſt, quod in ea & vitam tum recepit, cùm paſſus eſt; & poſtea orbis terræ regnum recepturus eſt.* Hieronymi ad Matth. XXV. 6. *Traditio Judæorum eſt, Chriſtum mediâ nocte venturum, in ſimilitudinem Ægypti temporis, quando Paſcha celebratum eſt, & exterminator venit, & Dominus ſuper tabernacula tranſiit, & ſanguine agni poſtes noſtrarum frontium conſecrata ſunt. Unde reor & traditionem Apoſtolicam permanſiſſe, ut in die vigiliarum Paſchæ, ante noctis dimidium, populos dimittere non liceat, exſpectantes adventum Chriſti: & poſtquam illud tempus tranſierit, ſecuritate præſumptâ, feſtum cunctos agere diem.* Palladii in Vita Chryſoſtomi; *Excubat enim populus in partibus noſtris ad primum uſque galli cantum.* Lupi & Euphronii Epiſtolâ ad Taraſium Tom. 1. Conciliorum Galliæ p. 122. *Paſchalis Vigilia à veſpere verò in matutinum uſque perducitur. Deinde in vigilia Paſchæ diverſorum librorum lectiones ſunt recenſendæ, quæ tota habeant aliquid de præfiguratione vel vaticinio paſſionis.* Paſchaſini Epiſcopi Epiſt. ad Leonem Papam; *noctè ſacroſanctâ Paſchali, baptizandi horâ &c. conſuetis lectionibus nocte ſacrâ diſcuſſis, cùm Presbyter ſecundùm morem baptizandi, horam requireret, uſque ad lucem aquâ non veniente, non conſecrati, qui baptizandi fuerant, receſſerunt. Ut ergo breviter narrem, illâ nocte quæ luceſcebat in Dominicam, decimo die Calendas Maii fons ſacer horâ competente repletus eſt.* Denique Epiphanii in Expoſitione fidei num. 22. ἀγρυπνίαις διατελοῦσι τὰς ἕξ. *dies ſex Paſchatis in vigiliis tranſeunt.* ἐν τισὶ δὲ τόποις τὴν μόνην τὴν τετάρτην ἀγρυπνοῦσι. ἐπιφώσκουσαν εἰς τὸ προσάββατον, καὶ τὴν κυριακὴν μόνας. *In quibuſdam vero locis ſolummodo nocte eâ quæ ſequitur diem quintum illuceſcitque in Proſabbatum pervigilant, & nocte Dominicâ, hoc eſt, Paſchali.* Ita enim explico τὴν κυριακὴν, ex Gregorio Nyſſeno, ſeu ſi mavelis, Heſychio Hieroſolymitano, Oratione in Reſurrectionem Dominicam, qui κυριακὴν νύκτα appellat. Omittebam mentionem facere veteris ac deperditæ Conſtitutionis Pſeudo Apoſtolicæ in Epiphanio Hær. 70. n. 10. quâ præcipiebatur ut Chriſtiani vigilias agerent μεσαζόντων τῶν ἀζύμων apud Judæos. Eam ideo ſublatam fuiſſe arbitror, quia, juxta ejuſdem S. Doctoris animadverſionem, non ſemper poterat ſervato Eccleſiaſtico calculo ipſa obſervari. Ibid.

57. Προσλαλήσαντες.] Latinè Adloqui dicitur, & Allocutio.

exclamavit; *Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper filios*
Joh. 19. 15, *noſtros:* & Pilato dicente; *Regem veſtrum crucifi-*
6, 12. *gam?* ipſi acclamârunt; *Non habemus regem, niſi*
Cæſarem. Crucifige, crucifige eum. Omnis enim
qui ſe regem facit, contradicit Cæſari. Et ſi hunc
Act. 4. 25. *dimiſeris, non es amicus Cæſaris.* Et Pilatus præ-
ſes, ac Herodes rex, juſſerunt eum crucifigi; at-
que complementum accepit Scriptura, quæ dicit;
Pſ. 2. 1. *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt*
inania? Aſtiterunt reges terræ; & principes conve-
nerunt in unum, adversùs Dominum, & adversùs
Iſ. 14. 19. *Chriſtum ejus. Et projecerunt dilectum, quaſi mor-*
tuum abominatum. Atque ipſo ſextâ feriâ in cru-
cem ſublato; & à mortuis excitato, ſub diei Do-
minici diluculum, exitum habuit illud Scripturæ;
Pſ. 81. 8. *Surge Deus; judica terram: quoniam tu hæredita-*
Pſ. 11. 6. *bis in omnibus gentibus:* & iterum: *Exſurgam, di-*
cit Dominus; ponam in ſalutari; fiducialiter agam
Pſ. 40. 11. *in eo:* &; *Tu autem Domine, miſerere mei, &*
reſuſcita me; & retribuam eis. Ob hoc igitur &
vos reſurgente Domino, offerte ſacrificium ve-
ſtrum, de quo vobis conſtituit per nos, dicens;
Luc. 22. 19. *Hoc facite in meam commemorationem.* Poſtea je-
junium dimittite, lætantes & diem feſtum agentes;
quoniam pignus reſurrectionis veſtræ Jeſus Chri-
Exod. 12. 24. ſtus à mortuis excitatus eſt: atque hoc vobis ſit
1 Cor. 11. 26. legitimum ſempiternum uſque ad conſummatio-
nem ſæculi, quoad venerit Dominus. Nam Ju-
dæis adhuc Dominus interiit; Chriſtianis verò re-
ſurrexit: illis quidem propter infidelitatem; his
autem propter certiſſimam hanc perſuaſionem,
quòd ſperare in eum ſit vita immortalis ac æterna.
Poſt dies verò octo, ſit vobis rurſus feſtum hono-
Joh. 20. 25. randum octavus dies, in quo me Thomam de re-
ſurrectione vix ac ne vix quidem credentem, con-
vicit, oſtendens mihi clavorum veſtigia, item lan-
Act. 1. 3. ceæ vulnus in latere. Et iterum, à prima Domi-
Anaſt. ibid. nica numeratis quadraginta diebus, poſt Domini-
Marc. 16. 19. cum diem ſeu hebdomadæ feriâ quintâ celebrate
feſtum Aſſumptionis Domini, in quo die comple-
tâ omni diſpenſatione & conſtitutione, aſcendit
I. Ignat. interpol ad Magneſ. 11. ad Sm. 3. ad Deum ac Patrem, emiſſorem ſuum; & ſedet à
dextris virtutis, exſpectátque donec ponantur ini-
mici ejus ſub ejus pedibus: qui & in conſumma-
Mat. 26. 64. tione ſæculi veniet cum poteſtate ac gloria multa,
Heb. 10. 13. ad judicandum vivos & mortuos, & ad redden-
Marc. 13. 26. dum ſingulis ſecundùm ea quæ geſſerint. Tunc-
2 Tim. 4. 1. que videbunt dilectum Dei Filium, quem com-
Rom. 2. 6. Zach. 12. 10. punxerunt; & agnoſcentes eum, plangent ſuper
Joh. 19. 37. ſeipſos, tribus ad tribum, ac mulieres eorum ſe-
paratim.

καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐπεβόησε· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· καὶ Πιλάτου εἰπόντος· Τὸν βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω; αὐτοὶ ἐπεβόησαν· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα. σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν. πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασιλέα, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι. καὶ ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. Καὶ Πιλάτος ὁ ἡγεμὼν καὶ Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς [58] ἐκέλευσεν αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ πληρωθῇ τὸ φάσκον λόγιον· Ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. καὶ ἀπέῤῥιψαν τὸν ἀγαπητὸν, ὡς νεκρὸν ἐβδελυγμένον. Καὶ αὐτοῦ σταυρωθέντος τῇ παρασκευῇ, καὶ ἀναστάντος ἐπιφωσκούσης κυριακῆς, ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα· Ἀνάστα ὁ Θεὸς, κρῖνον τὴν γῆν· ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ πάλιν· Ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, θήσομαι ἐν σωτηρίῳ, παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ· καί· Σὺ δὲ κύριε ἐλέησόν με, καὶ ἀνάστησόν με, καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὑμεῖς ἀναστάντος τοῦ κυρίου, [59] προσενέγκατε τὴν θυσίαν ὑμῶν, περὶ ἧς ὑμῖν διετάξατο δι' ἡμῶν, λέγων· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Καὶ λοιπὸν ἀπονηστεύετε, εὐφραινόμενοι καὶ ἑορτάζοντες, ὅτι ἀῤῥαβὼν [60] τῆς ἀναστάσεως ὑμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν· καὶ τοῦτο ὑμῖν ἔστω νόμιμον αἰώνιον ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, μέχρις ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος. Ἰουδαίοις γὰρ ὁ κύριος ἔτι τέθνηκε, Χριστιανοῖς δὲ ἐγήγερται· τοῖς μὲν διὰ ἀπιστίαν, τοῖς δὲ διὰ πληροφορίαν, ὅτι ἡ εἰς αὐτὸν ἐλπὶς ἀθάνατος ζωὴ καὶ αἰώνιος. [61] μετὰ δὲ ὀκτὼ ἡμέρας ἔστω ὑμῖν πάλιν ἑορτὴ τιμία, αὐτὴ ἡ ὀγδόη, ἐν ᾗ δυσπιστοῦντα ἐμὲ Θωμᾶν ἐπὶ τῇ ἀναστάσει, ἐπληροφόρησε, δείξας μοι τοὺς τύπους τῶν ἥλων, καὶ τῆς λόγχης ἐν τῇ πλευρᾷ τὸ τραῦμα. καὶ πάλιν, ἀπὸ τῆς πρώτης κυριακῆς ἀριθμήσαντες τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀπὸ κυριακῆς μέχρι πέμπτης, ἑορτάσατε τὴν ἑορτὴν τῆς ἀναλήψεως τοῦ κυρίου, καθ' ἣν πληρώσας πᾶσαν οἰκονομίαν καὶ διάταξιν, ἀνῆλθε πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καθίσας ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ περιμένων ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ὃς καὶ ἐλεύσεται ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ τότε ὄψονται τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν, κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς, φυλὴ κατὰ φυλὴν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν κατ' ἰδίαν.

CAPUT XX.

Prædictio Prophetiæ de Chriſto Jeſu.

Etenim nunc quoque, decimâ menſis Gor-
piæi die, Judæi congregati, Lamentationes
Thren. 4. 20. Jeremiæ legunt, in quibus habetur; *Spiritus ante*
faciem noſtram Chriſtus Dominus captus eſt in cor-
ruptionibus eorum; & Baruchum, in quo ſcri-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κ'.

Πρόῤῥησις προφητείας περὶ Χριστοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

Καὶ γὰρ καὶ νῦν [62] δεκάτῃ τοῦ μηνὸς Γορπιαίου συναθροιζόμενοι, τοὺς θρήνους Ἱερεμίου ἀναγινώσκουσιν, ἐν οἷς εἴρηται· Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν· καὶ τὸν Βαρούχ, ἐν ᾧ γέγραπται· Οὗτος

cutio. Extant hujuſmodi Sermones habiti in vigilia Paſchæ. COT.

58. Ἐκέλευσε.] L. ἐκέλευσαν. Ibid.

59. Προσενέγκατε τὴν θυσίαν.] Epiphanius ſub finem Panarii; ἐν ἄλλοις δὲ τόποις ἡ σύναξις λειτουργία τῆς οἰκονομίας. εἰ μόνον ἐπιφωσκούσης τῆς κυριακῆς, ὅτε ἀπολύει περὶ τὴν τῶν ἀλεκτρυόνων κλαγγὴν, ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ καὶ πανηγύρει, μεγάλῃ ἡμέρᾳ τοῦ πάσχα. *Aliis verò in locis, divini Myſterii cultus non celebratur, niſi ſolummodo illuceſcente Dominicâ, quando ad gallorum cantum jejunium ſolvitur, in Reſurrectionis die, ac feſto, magnâ die Paſchatis.* Ibid.

60. Τῆς ἀναστάσεως ὑμῶν.] Al. ἡμῶν. & rectiùs. Ibid.

Vide infrà- 61. Μετὰ δὲ ὀκτὼ ἡμέρας &c.] Simili modo à Cyrillo in Johannem, & ab aliis accipitur illud, *poſt dies octo*, de die octavâ, non autem nonâ. Unde Græci hanc Dominicam octavarum Paſchæ nuncupant κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ. Quæ ipſa etiam eſt καινὴ κυριακή, & ἀντίπασχα. Nos Dominicam in Albis appellamus, & Paſcha clauſum, vel ut legitur in Regula Chrodogangi cap. 36. Tom. 1. Spicilegii, Clauſum Paſchæ. Ibid.

62. Δεκάτῃ τοῦ μηνὸς Γορπιαίου.] Decimâ Septembris, menſis ſeptimi, die ſanctâ & ſollemni Expiationum; quâ Judæis animas ſuas affligere ſeu jejunare præcipitur Levit. XVI. 29. XXIII. 27. Numer. XXIX. 7. In ea poterant Judæi Helleniſtæ etiam Baruchum Græcè legere, per Synagogas ſuas. Ibid.

63. Me-

Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδειξεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ᾽ αὐτοῦ. μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Καὶ ὅταν ἀναγινώσι, κόπτονται καὶ θρηνοῦσιν, ὡς μὲν αὐτοὶ νομίζουσι, τὴν ἐρημίαν τὴν ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ γενομένην, ὡς δὲ ἡ ἀλήθεια ἔχει, προοίμια ποιοῦνται ἄκοντες τοῦ μέλλοντος αὐτοὺς καταλαμβάνειν πένθους. [63] μετὰ δὲ δέκα ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως, ἥτις ἀπὸ τῆς πρώτης κυριακῆς πεντηκοστὴ γίνεται, ἑορτὴ μεγάλη ὑμῖν ἔστω· ἐν αὐτῇ γὰρ, ὥρᾳ τρίτῃ ἀπέστειλεν εἰς ἡμᾶς ὁ κύριος Ἰησοῦς τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἐπλήσθημεν αὐτοῦ τῆς ἐνεργείας, καὶ γλώσσαις καιναῖς ἐλαλήσαμεν, καθὼς ἐκεῖνο ὑπήχει ἐν ἡμῖν· καὶ ἐκηρύξαμεν Ἰουδαίοις τε καὶ ἔθνεσιν, αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ὡρισμένον ὑπ᾽ αὐτοῦ κριτὴν ζώντων καὶ νεκρῶν. τούτῳ Μωσῆς μαρτυρῶν ἔλεγεν· Ἔλαβε κύριος πῦρ παρὰ κυρίου, καὶ ἔβρεξε. Τοῦτον εἶδεν Ἰακὼβ ὡς ἄνθρωπον, καὶ εἶπεν· Εἶδον Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή. Τοῦτον Ἀβραὰμ ξενοδοχήσας, κριτὴν ὡμολόγει καὶ ἑαυτοῦ κύριον. τοῦτον Μωσῆς ἐπὶ τῆς βάτου τεθέαται· περὶ τούτου ἐν Δευτερονομίῳ ἔλεγε· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε, κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς· ἔσται δὲ, πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. Τοῦτον εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ στρατάρχην τῆς δυνάμεως κυρίου, καθωπλισμένον, σύμμαχον εἰς Ἰεριχώ· [64] ᾧ καὶ πεσὼν προσεκύνησεν, ὡς δοῦλος δεσπότην. τοῦτον Σαμουὴλ εἰδὼς Χριστὸν Θεοῦ, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς βασιλεῖς, Χριστοὺς ὠνόμαζε. τοῦτον εἰδὼς Δαβὶδ, ἔψαλλε τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ᾠδὴν, λέγων· Ὠδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ· καὶ ἐπιφέρων εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, ἔφασκεν· Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὲ, τῇ ὡραιότητί σου, καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον, καὶ κατευοδοῦ, καὶ βασίλευε, ἕνεκεν ἀληθείας καὶ πρᾳότητος καὶ δικαιοσύνης· καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἡ δεξιά σου. τὰ βέλη σου [65] ἠκονημένα, δυνατὲ, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγεν ὡς ἐκ προσώπου αὐτοῦ· Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ· πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με, ἐν ἀρχῇ, πρὸ τοῦ τὴν γῆν ποιῆσαι, πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, πρὸ τοῦ ὄρη ἑδρασθῆναι, πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με· καὶ πάλιν· Ἡ σοφία ᾠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον. Περὶ αὐτοῦ καὶ Ἡσαΐας ἔλεγεν· Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται. καὶ ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος, ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ᾽ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. Ζαχαρίας δέ· Ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς πρᾷος, καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου. Τοῦτον Δανιὴλ υἱὸν ἀνθρώπου λέγει εἶναι, ἐρχόμενον πρὸς τὸν πατέρα, καὶ πᾶσαν τὴν κρίσιν καὶ τὴν τιμὴν παρ᾽ ἐκείνου ὑποδεχόμενον, καὶ λίθον ἀπὸ ὄρους ἄνευ χειρῶν τμηθέντα, καὶ γενόμενον εἰς ὄρος μέγα, καὶ πληρώσαντα πᾶσαν τὴν γῆν, συντρίβοντα πολυαρχίαν τοπαρχιῶν, καὶ πολυθεΐαν θεῶν, κηρύσσοντα δὲ τὸν ἕνα Θεὸν, καὶ χειροτονοῦντα

ptum eſt; *Hic eſt Deus noſter; non æſtimabitur alius ad eum: adinvenit omnem viam ſcientiæ, & oſtendit illam Jacobo puero ſuo, & Iſraeli dilecto ſibi. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt.* Bar. 3. 36. Et inter legendum planguot ac lamentantur; ut ipſi quidem putant, vaſtitatem à Nabuchodonoſoro inductam; at revera exordium luctûs comprehenſuri eos, inviti faciunt. Cæterùm poſt decem dies ab Aſcenſione, ſeu quinquageſimo poſt primam Dominicam die, magnum ſit vobis feſtum *Pentecoſtes*: in eo quippe die Dominus Jeſus ad nos horâ tertiâ miſit donum Spiritûs ſancti; ac repleti ſumus ejus efficaciâ; & linguis novis locuti ſumus, prout idem Spiritus nobis ſuggerebat; & prædicavimus Judæis atque Gentibus, Jeſum eſſe Chriſtum Dei, & conſtitutum à Deo judicem vivorum ac mortuorum. Landat. Anaſtaſius, Quæſt. 64. Act. 2. 1. Act. 10. 42. Huic Chriſto Moyſes teſtimonium præbens, aiebat; *Accepit Dominus ignem à Domino, & pluit.* Gen. 19. 24. Hunc Jacobus tamquam hominem vidit; & dixit; *Vidi Deum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea.* Gen. 32. 30. Hunc Abrahamus hoſpitio exceptum, confitebatur judicem ac Dominum ſuum. Gen. 18. 25, 27. Hunc Moyſes in rubo vidit: Exod. 3. 2. & de eodem in Deuteronomio dixit; *Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus ex fratribus veſtris ſicut me: ipſum audietis, ſecundùm omnia quæ locutus fuerit vobis: & erit, omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de populo ſuo.* Deut. 18. 15. Hunc vidit Jeſus filius Navæ ducem exercitûs ac virtutis Domini, armatum, & ſubſidiarium in expeditione Hierichuntinâ; quem & procidens adoravit, ut ſervus Dominum. Joſ. 5. 14. Hunc Samuel reſpiciens, Chriſtum Dei; ſacerdotes & reges, Chriſtos nominavit. 1. Reg. 12. 3. Hunc David cernens, Canticum de eo pſallebat, inſcribens; *Canticum pro dilecto*: atque hæc verba de perſona ipſius ſubjungens; *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum, potentiſſime, ſpecie tuâ & pulcritudine tuâ, & intende, & proſperè procede, & regna, propter veritatem, & manſuetudinem, & juſtitiam; & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, potentiſſime; populi ſub te cadent, in corde inimicorum regis. Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exſultationis præ participibus tuis.* Pſ. 44. 1, 4. De eo etiam, & ex ejus perſona, dicebat Salomon; *Dominus condidit me principium viarum ſuarum in opera ſua: ante ſæculum fundavit me, in principio, antequam terram faceret, antequam prodirent fontes aquarum, antequam montes firmarentur, & ante omnes colles generat me*: Prov. 8. 22. & iterum; *Sapientia ædificavit ſibi domum.* Prov. 9. 1. De eo & Eſaïas aiebat; *Egredietur virga de radice Jeſſa, & flos de radice aſcendet. Et erit radix Jeſſæ, & qui conſurget, ut princeps ſit Gentium; in ipſo gentes ſperabunt.* I. Ignat. interpol. ad Sm. 2. Iſ. 11. 1, 10. Zacharias verò; *Ecce rex tuus venit juſtus & ſalvans, ipſe mitis, & ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubjugalis.* Zach. 9. 9. Hunc Daniel dicit eſſe filium hominis, venire ad Patrem, omne judicium omnémque honorem ab eo accipere; Dan. 7. 13. & eſſe lapidem ex monte, ſine manibus exciſum, qui crevit in montem magnum, ac univerſam terram replevit, quique conterit variarum gentium principatum, ac multorum Deorum cultum, unum verò Deum prædicat, & Romanorum Dan. 2. 34.

63. *Μετὰ δὲ δέκα ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως.*] Recuperabis quæ omiſit Anaſtaſius, ſi Quæſt 64. p. 428. l. 7. poſt μετὰ poſueris quemadmodum in libris Regiis, & in Typico fol. 135. *καὶ μετὰ ἡμέρας δέκα τῆς ἀναλήψεως.* Conſtitutionum porrò locum hunc alioſque multos continet Niconis Monachi Pandectes; qui liber ſervatus in ſcrinulis Regiæ Bibliothecæ. COT.

64. *ᾧ καὶ πεσὼν προσεκύνησεν.*] De nullo ſanctorum refertur in ſacra Scriptura, quòd Deum cadens adoraverit: ſed quicumque illicitè adorat, cadens dicitur adorare. Obſervatio eſt S. Hieronymi ad caput 3. Danielis. Quamquam in Matthæi Evangelio de Magis legimus, procidentes infantem Jeſum adoràſſe. Ibid.

65. *Ἠκονημένα δυνατέ.*] Notanda in hoc Davidis textu varians lectio, *δυνατοί*, tum apud Euſebium Demonſtr. Evangel. lib. 5. cap. 3. tum ex Metaphraſi Apollinaris, Arnobii Commentario, & Catenâ hîc p. 816. Firmicus de errore profanarum religionum; *Sagitta acuta potentiſſimi.* Vide etiam Paſchaſium. Malo autem exemplo factum ab iis qui præfuerunt Editionibus S. Auguſtini, quod non ſuſtulerint evidens mendum ad hunc Pſalmum; *Sagittæ tuæ acutæ potentiſſimè: & transfigentes & efficientes.* Præſertim cùm cernerent mox; *O ſagittam acutam potentiſſimam!* Unde corrigere debuerant; *acutæ potentiſſimi.* Ibid.

rum monarchiam eligit. De hoc quoque Jere-
Thren. 4. 20. mias propheticè dicebat; *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus Dominus captus eſt in corruptionibus eorum: de quo diximus; In umbra ejus vivemus in Gentibus.* Jam verò Ezechiel, ſimiliterque alii Prophetæ ubique aſſerunt hunc eſſe Chriſtum, Dominum, regem, judicem, legiſlatorem, Angelum Patris, unigenitum Deum. Hunc igitur & nos prædicamus vobis, & evangelizamus, Deum Sermonem, ſuo Deo ac Patri miniſtrantem in omnium rerum creatione. Huic credentes, vivetis; non credentes verò, etiam puniemini. *Qui*
Joh. 3. 36. enim *incredulus eſt Filio, non videbit vitam, ſed*
Anaſt. ibid. *ira Dei manet ſuper eum.* Itaque poſtquam celebraveritis Pentecoſten, celebrate hebdomadem unam; & poſt illam jejunate eam quæ ſequitur: æquum enim eſt, ut & de divino munere lætemini, & poſt intermiſſionem jejunetis. Etenim
Exod. 34. 28. *3 Reg.* 19. 8. *Dan.* 10. 2. Moſes ac Elias per quadraginta dies jejuni manſerunt: & Daniel tribus hebdomadis dierum, pa-

τὴν Ῥωμαίων μοναρχίαν. Περὶ τούτου καὶ Ἱερεμίας προφητεύων ἔλεγε· Πνεῦμα πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν· οὗ εἴπομεν, ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσι. Καὶ Ἰεζεκιὴλ δὲ καὶ οἱ καθεξῆς προφῆται πανταχοῦ τοῦτον εἶναι Χριστὸν, κύριον, βασιλέα, κριτὴν, νομοθέτην, ἄγγελον τοῦ πατρὸς, μονογενῆ Θεόν. Τοῦτον οὖν καὶ ἡμεῖς κηρύσσομεν ὑμῖν, καὶ εὐαγγελιζόμεθα, Θεὸν λόγον, [66] ὑπηρετούμενον τῷ Θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν. Τούτῳ πιστεύοντες ζήσεσθε, ἀπιστοῦντες δὲ καὶ κολασθήσεσθε. Ὁ γὰρ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Μετὰ οὖν τὸ ἑορτάσαι ὑμᾶς τὴν πεντηκοστὴν, [67] ἑορτάσατε μίαν ἑβδομάδα· [68] καὶ μετ' ἐκείνην, νηστεύσατε * μίαν· * Deeſt in Anaſt.
δίκαιον γὰρ καὶ εὐφρανθῆναι ἐπὶ τῇ ἐκ Θεοῦ δωρεᾷ, καὶ νηστεῦσαι μετὰ τὴν ἄνεσιν. Καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς καὶ Ἠλίας ἐνήστευσαν τεσσαράκοντα ἡμέρας· καὶ Δανιὴλ τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν, ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ

66. Ὑπηρετούμενον.] Adnotabatur hic in antiquo Codice Turriani; οὐ διηκονεῖ ὑπηρετοῦντος τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ σὺν αὐτῷ πάντα ποιοῦντος. *Non admitto miniſtraſſe Deo & Patri Filium; ſed una cum ipſo cuncta creaviſſe.* Et ad conſimile effatum lib. 8. cap. 12. Μετὰ τὴν σάρκωσιν εἶπεν ἄν τις τὴν ὑπηρεσίαν δι' αὐτοῦ, οὐ μὴν πρὸ τῆς σαρκώσεως. *Poſt Incarnationem, dixerit quis miniſterium per illum, (ſeu illum miniſtrâſſe,) non verò ante Incarnationem.* Piè admodum, & congruenter doctrinæ SS. Patrum. Nam Hæretici hujuſmodi vocibus abutebantur contra æqualitatem Filii cum Patre. Cæteroqui non deſunt exempla ſimilium locutionum, non modò in Magiſtris qui Arium præceſſerunt, (Juſtinum Martyrem dico, Theophilum Antiochenum, Irenæum, Clementem Alexandrinum, Tertullianum, & Origenem) ſed & in illis qui poſt exortam Arianam Hæreſim ſcripſêre. Verbi gratiâ, in Hilario lib. 5. de Trinitate, Mario Victorino Hymno 3. ac Epiphanio, circa quem leg. ſup. ad Hermæ locum. Philo Judæus de nominum mutatione p. 1058. ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ λόγος. Vide ſi lubet Epiſtolam Epiſcoporum ſex ad Paulum Samoſatenſem. COT.

67. Ἑορτάσατε μίαν ἑβδομάδα.] Ritum feſtam habendi hebdomadem quæ Pentecoſten conſequitur, ex hiſce libris ab Æthiopibus indicatum apud Damianum à Goes, non meminerant alicubi Eccleſiarum eſſe obſervatum, aut à ſe alibi lectum viri memoriâ excellenti, plurimæque lectionis. Ego verò illis hac parte felicior, non pauca reperi teſtimonia, quibus conſtat ita multis in locis fuiſſe actitatum. Nonnulla proferam; & ad reliqua Lectorem amandabo. Igitur in antiquis Pœnitentialibus à doctiſſimo Morino evulgatis, p. 88. 89. inter dies feſtos, quibus Pœnitentes omni jejunio abſolvuntur, ponitur cum hebdomade Paſchatis hebdomas quæ Pentecoſten excipit, quæque S. Spiritûs hebdomas vocatur [illegible] Et p. 90. B. 115. E. vetatur genu flectere, at in diebus ſollemnibus, à Paſchate uſque ad feſtum omnium Sanctorum, hoc eſt juxta Græcos, Dominicam poſt Pentecoſten. Ad hæc ita ſcribit Johannes Citrius in Reſponſis ad Cabaſilam, non quidem impreſſis illis Juris Græco-Romani p. 323. &c. ſed in compendium redactis, ac numero pluribus, Bibliothecæ Regiæ, & Codicis Joliani, poſt Matthæi Monachi Nomocanonem. [illegible] Id eſt, *Totam quoque à Pentecoſte hebdomadem nequaquam jejunamus, in honorem S. Spiritûs: quemadmodum ſcilicet hebdomadem poſt Paſcha, in honorem Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti: quod Spiritus ſanctus paris ſit dignitatis, ut cum Patre, ita & cum Filio: per Filium enim & ſanctum Spiritum beneplacito Patris, noſtra reformationis myſterium diſpenſatum eſt, nobiſque cognitionis Dei ſplendor illuxit.* Jam verò adi ad Typicum fol. 134. ad Concilium Moguntiacum Can. 36 & Capitularia lib. 2. cap. 35. ad Synodum Salegunſtadienſem cap. 2. & ad eos qui de Eccleſiaſticis Officiis ſcripſerunt, Amalarium lib. 1. cap. 39. lib. 4. cap. 29. Bernonem cap. 3. Rupertum lib. 10. cap. 16. & Honorium lib. 3. cap 149. Poſtea Paſchate ſervante hebdomadem ſuam, Pentecoſtæ tres tantum dies attributi ſunt, per 6. Canonem Concilii Engilenheimenſis. Videnda Conſtantienſis Synodus ann. 1094. Ibid.

68. Καὶ μετ' ἐκείνην, νηστεύσατε μίαν.] Abeſt μίαν ab Anaſtaſio, & à Tractatu acephalo de jejuniis Cod. Reg. 2434. ubi ille locus citatus. Equidem cernimus in S. Athanaſio Apologiâ de fuga ſua, paullò poſt initium, Alexandriæ jejunatum fuiſſe in hebdomade quæ ſubſequitur Pentecoſten. Quemadmodum Patres Concilii Turonenſis 2. Can. 17. ea antiquis inſtitutis præcipiunt Monachis, *ut poſt Quinquageſimam totâ hebdomade ex aſſe jejunent.* At nunc Græci jejunium inchoant poſt octavam Pentecoſtes, & perducunt ad feſtum Apoſtolorum Petri & Pauli. Videturque hoc jejunium ſucceſſiſſe illi Conſtitutionis Pſeudo-Apoſtolicæ; conjunctis forſan in unum duobus jejuniis, Pentecoſtes, & Apoſtolorum: ſi quidem νηστείαν τῶν ἁγίων ἀποστόλων fuiſſe ἀνώνυμον teſtis eſt locuples Balſamon in Reſponſis ad Marci Interrogationes Reſp. 53. Juris Græco-Romani pag. 388. L. ibid. p. 30. (quo in Reſponſo me ſuaſore lacunam complebis, è MSS. ac ex ejuſdem Balſamonis Canonum Collectione p. 227. & 228. reponens, ἀγίου Νικολάου) nec non in Interpretatione Reſponſionis Synodi Conſtantinopolitanæ ſub Nicolao Patriarcha ad Quæſtionem 3. Monachorum quorumdam. Cujus loci Latinam verſionem ab Herveto habemus: Græca autem in lucem profero, accepta ab iiſdem Libris.

Et hæc quidem tunc dicta ſunt. Ego autem cum poſtea conſideraſſem undenam & quo modo hæc duo jejunia tradita ſunt, ſcilicet dormitionis ſanctæ Deiparæ, & Nativitatis Jeſu Chriſti ac Dei noſtri; atque etiam jejunium quod peragitur ante feſtum ſanctorum Apoſtolorum, necnon jejunium ante Transfigurationem; & an neceſſariò debemus hæc jejunare, & quot diebus; dico, Jejunium quidem horum quatuor feſtorum eſſe inexcuſabile; ejus autem dierum quantitatem non eſſe numero apud omnes æqualem; quod in magna Quadrageſima eſt: ſed ante ſeptem quidem dies uniuſcujuſque horum feſtorum, omnes fideles, Laici ſcilicet & Monachi, coguntur jejunare inexcuſabiliter, quique non ita faciunt, ab Orthodoxorum Chriſtianorum communione alienabuntur. Monachi autem, qui à Typicis per loca receptis compelluntur ampliùs jejunare, videlicet à feſto omnium Sanctorum, & à XIV. menſis Novembris, vel omnino coguntur ſuos illos Formularum libros ſequi: quoniam hoc eſt Canonicum & ſalutare; quemadmodum & Laici qui ſua ſponte ita jejunant, laude & gratiarum actione digni habebuntur. Quia verò horum omnium cauſas diversis ſententiis ac doctrinis ſcripto mandatis, Deo favente, confirmavimus, & in Epiſtola exhibuimus, quam ad in primis vene-

Καὶ τότε μὲν ἐλαλήθησαν ταῦτα. Ἐγὼ δὲ μετὰ ταῦτα σκοπήσας, ὅθεν καὶ ὅπως παρεδόθησαν αἱ δύο αὗται νηστεῖαι, ἤγουν τῆς κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων τελουμένη νηστεία, καὶ ἡ πρὸ τῆς μεταμορφώσεως νηστεία, καὶ εἰ ἐξ ἀνάγκης ὀφείλομεν ταύτας νηστεύειν, καὶ ἐπὶ πόσαις ἡμέραις, λέγω, τὴν μὲν νηστείαν τῶν τεσσάρων τούτων ἑορτῶν, ἀπαραίτητον εἶναι· τὴν δὲ ποσότητα τῶν ἡμερῶν [illegible] [illegible] ἀλλὰ πρὸ ἑπτὰ ἡμερῶν ἑκάστης τῶν τοιούτων ἑορτῶν, πάντες οἱ πιστοὶ, λαϊκοί δηλονότι καὶ μοναχοὶ, ἀναγκάζονται νηστεύειν ἀπαραιτήτως, καὶ οἱ μὴ οὕτω ποιοῦντες, ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἀλλοτριωθήσονται. Οἱ δὲ μοναχοὶ [illegible] [illegible] τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων πάντων, καὶ ἀπὸ τῆς ιδ. τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, καὶ [illegible] [illegible] ὅτι τοῦτο κανονικόν καὶ σωτηριῶδές ἐστι, ὥσπερ καὶ οἱ λαϊκοὶ οὕτως ἑκουσίως νηστεύοντες, ἐγκωμίων ἀξιωθήσονται. Ἐπεὶ δὲ τὰς αἰτίας τούτων πάντων [illegible] [illegible] Θεοῦ [illegible], καὶ δι' ἐπιστολῆς [illegible] [illegible] ὑ[illegible]

οὐκ ἔφαγε. καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· καὶ ἡ μακαρία Ἄννα αἰτουμένη τὸν Σαμουήλ, λέγει· Οἶνον καὶ μέθυσμα οὐ πέπωκα, καὶ ἐκχεῶ τὴν ψυχήν μου ἐνώπιον κυρίου· καὶ Νινευῖται νηστεύσαντες τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, τῆς ὀργῆς τὴν πεῖραν ἀπέφυγον· καὶ Ἐσθὴρ, καὶ Μαρδοχαῖος, καὶ Ἰουδὴθ, τὴν τῶν ἀσεβῶν ἐπανάστασιν νηστεύσαντες ἀπέφυγον Ὀλοφέρνου καὶ Ἀμάν· καὶ Δαβὶδ λέγει· Τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας, καὶ ἡ σάρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον. Καὶ ὑμεῖς οὖν νηστεύοντες αἰτεῖσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ αἰτήματα ὑμῶν. μετὰ δὲ τὴν * ἑβδομάδα * τῆς * νηστείας, πᾶσαν τετράδα καὶ παρασκευὴν προστάσσομεν ὑμῖν νηστεύειν, καὶ τὴν περισσείαν ὑμῶν τῆς νηστείας πένησιν ἐπιχορηγεῖν. πᾶν μέντοι σάββατον ἄνευ τοῦ ἑνὸς, καὶ πᾶσαν κυριακὴν,

* Anaſt. μετὰ ταύτην

nem deſideriorum non comēdit; & caro ac vinum non introierunt in os ejus: nec non beata Anna, cùm pro obtinendo Samuele precaretur; *Vinum*, inquit, *& temetum non bibi; & effundo animam meam coram Domino:* & Ninivitæ cùm tribus diebus ac tribus noctibus jejunaſſent, iræ imminentis periculum effugerunt: item Eſthera, & Mardochæus, & Juditha, inſultationem impiorum, Oloſernis, & Amanis, jejunando declinarunt: David denique ait; *Genua mea infirmata ſunt a jejunio; & caro mea immutata eſt ab oleo.* Vos ergo quoque, in jejunio petite à Deo quæcumque petitis. Poſt hanc autem hebdomadam jejunii, in omnibus quartis & ſextis feriis vobis præcipimus jejonare; ac quod ob jejunium veſtrum ſuperfluit, pauperibus elargiri. Et quidem in omni Sabbato, præter

1 Reg. 1. 15. — Jon. 3. 5. — Eſth. 4. 16. — Judith. 8. 6. — Pſ. 108. 24. — Anaſt. ibid. l. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 13. l. ſupra cap. 15.

ἁγίῳ Αὐξεντίῳ ἐγκλεισάμενον. τὸν ὁσιώτατον μοναχὸν κύριον Θεοδόσιον τὸν Σαρμάτην. ἀνάγνωθι καὶ ταύτην. οὐ γὰρ ἐστιν ὡς πολύστιχος ἡ συγγραφή. ἡ αὐτὴ δὲ ἐπιστολὴ ἐγράφη ἀπαραλλάκτως καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῷ θρόνῳ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας, κληρικοὺς καὶ λαϊκούς.

rabilem Monachum Dominum Theodoſium Sarpetotem, qui in valle ſancti Auxentii incluſus degit, ſcripſimus, eam quoque lege. Hic enim non eſt poſita, ut quæ prolixa ſit. Eadem autem Epiſtola, nullo penitus mutato, ſcripta eſt etiam ad Clericos & reliquos, qui ſunt in ſede magna Antiochiæ.

ſcha flens die ac nocte, in cilicio & cinere lacrymabundus dies exegi. Quintò, adverſus jejunium in Pentecoſte, L. diebus poſt Paſcha. Remiſſionem Quinquageſimæ & Quinquageſimæ Paſchalis nuncupant Gennadius de Script. Eccleſ. cap. 61. & Beda Hiſt. Angl. III. 6. Ubi ego circa ritum ac ritûs deſuetudinem, omittam quidem vulgata atque edita; ponam verò ob oculos Lectorum quæ occulit Bibliotheca Regia, in tribus MSS. ex Interrogationibus & Reſponſionibus Synodicis ſub Patriarcha Nicolao, multùm diverſis ab illis Balſamonis p. 427.

Eccleſias Latinas mitto: quis quantopere à ſe invicem diſſenſerint, nemo neſcit. COT.

69. Τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.] Triduum, quo tranſacto perituri fuerant, niſi pœnitentiam egiſſent; juxta Græcos codices; quodque ſuffeciſſe ad placandum Deum obſervat ſæpe B. Chryſoſtomus.

Sic Ninive meritis Jonæ ſub tempore cladis
Credidit & tribus in luctu jejuna diebus,
Promeruit mutum excidio, conſiſtere regno.

Sunt verſus Carminis de divina Providentia, in Operibus S. Proſperi, eò etiam notabiles, quòd Poëta ille cum Joſepho Ἀρχαιολογίας IX. 11. ſubverſionem Ninives à Jona prædicatam, intellexit de amiſſione imperii. Ibid.

70. Πᾶν μέντοι σάββατον &c.] Multa complectitur finis iſte ſatis cognita. Primò, Sabbathorum omnium excepto uno, ſancto videlicet, feſtum, cum jejunii vacuitate. Quà de re alibi Diaraxea; & paſſim Scriptores Eccleſiaſtici, Latini etiam; quorum quidam Græcis non ſunt iniqui. At S. Gregorius Papa lib. 11. Epiſt. 3. dicit Anti-Chriſtum celebrationem Sabbathi inducturum. Secundò, Sabbathi Synaxim; ut lib. 2. cap. 59. Non numeratur iſta Collecta inter Apoſtolicas ab Epiphanio in compendiaria veraque doctrina de fide Eccleſiæ Catholicæ & Apoſtolicæ: ubi dicitur uſitata quibuſdam in locis; cùm Socrates lib. 5. cap. 22. & Sozomenus lib. 7. cap. 19. ſolos excipiant Romanos & Alexandrinos. In eodem Sozomeno lib. 3. cap. 14. de Regula S. Pachomii; τῇ δὲ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος, ἐπὶ κοινωνίᾳ τῶν θείων μυστηρίων τῷ θυσιαστηρίῳ προσιόντας, τὰς ζώνας λύειν, καὶ τὰς διφθέρας ἀποτιθέναι. *Ut primo autem ac poſtremo hebdomadis die, ad altare accedentes ad ſacrorum Myſteriorum communionem, zonas ſolverent, pelleſque deponerent.* Id eſt, Sabbatho & Dominicâ. Inconſiderate enim à Nicephoro lib. 9. cap. 14. τῇ δὲ πρώτῃ καὶ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος perverſum eſt in τῇ δὲ πρώτῃ καὶ κυριακῇ τῶν ἡμερῶν. *primâ & Dominicâ die.* Atque eumdem Nicephori errorem lib. 3. cap. 8. obſervavit eximii acuminis vir Henricus Valeſius in Sozom. VIII. 8. obſervabitque poſthac quilibet lib. 11. cap. 38. ad Sozomeni lib. 6. cap. 31. Addo nunc iſta relegens, quod nuper inveni in Confeſſione fidei Claudii Regis Æthiopum, apud Hottingerum Ἀρχαιολογίας Orientalis parte 2. p. 77. *Nos autem ita celebramus Sabbathum, ut offeramus munera ad menſam, & faciamus in eo cœnam, ſicut præceperunt nobis Patres noſtri Apoſtoli in* Διδασκαλίᾳ. Tertio, hîc Conſtitutionum agitur de feſto ac de celebri conventu diei Dominicæ. Quartò, contra jejunium in die ſuſceptum: intellige ſtultâ affectatione aut impiâ: quale Hæreticorum complurium, Manichæorum, Theſſaraſkædecatitarum, Aëtianorum, Euſtathianorum, Priſcillianiſtarum. Alioqui licet per Dominicam, non quidem ſolam, ſed cum aliis diebus multis conjunctam jejunare. *Utinam*, pie exclamat Hieronymus Epiſt. 28. *omni tempore jejunare poſſimus, quod in Actibus Apoſtolorum, diebus Pentecoſtes & die Dominico Apoſtolum Paulum, & cum eo credentes feciſſe legimus.* Idque magni Doctoris votum Sancti quidam impleverunt: ut inſignis ille Monachus, quem per annos XL. ſol veſcentem non viderat. Ad hæc ſcribit ad Lucianum Celerinus in Cypriano; *Pro cujus factis ego in lætitia Pa-*

Interrogationes & Reſponſiones Synodicæ ſancti Concilii, cui ſanctiſſimus Patriarcha D. Nicolaus à Deo promotus præerat tunc, ſub Imperio D. Alexii Comneni; ad interrogationes quorumdam Monachorum, extra Urbem in vita religioſa ſe exercentium, ac quærentium hoc modo:

Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις συνοδικαὶ τῆς ἁγίας συνόδου, ἧς προΐστατο τότε ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης κῦρις Νικόλαος ὁ θεοπρόβλητος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. πρὸς ἐρωτήσεις τινῶν μοναχῶν ἔξω τῆς πόλεως ἀσκουμένων, καὶ ἐπιζητούντων οὕτως·

Al. ἐρωτήσεις συνοδικαὶ καὶ ἀποκρίσεις τῆς ἁγίας συνόδου. Al. ἐρωτήσεις μοναχῶν Ἀγαρηνῶν πρὸς τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Κῦρον Νικόλαον.

Interrogatio.

E nostro Monaſterio, in Deo venerabiles Domini, frater quidam jam diu miſſus eſt à nobis indignis ad ſanctitatem veſtram, ut interrogaret ſcripto de quibuſdam quæſtionibus, quæ apud nos neceſſaria ſunt. Qui reverſus, oſtendit nobis, quod ad veſtram ſanctitatem feceramus (fecit) Commonitorium, unà cum ſolutione quam emiſiſtis, à tergo poſitâ, ſicque habente: Quod non oporteat ſolvere jejunium, in Tetrade & Paraſceve, ob commemorationem Sancti vel Apoſtoli cujuſpiam, niſi duntaxat in feſtis Dominicis. Et quòd oporteat jejunia tradita jejunare, etiam in ipſa Pentecoſte, & in Dodecahemero, (12. diebus à Natali ad Epiphaniam;) præter hebdomadem Renovationis. (poſt Paſcha.) Ad hæc dubii nos, aut Monachum mentiri, aut nos falli exiſtimavimus. Quocirca & nos ſcripſimus iſta ad ſanctitatem veſtram; quò de iiſdem rebus edoceamur accuratiùs. Nam jejunium diebus feſtis Sanctorum, & magnorum Apoſtolorum ſolvi debere invenimus in Typicis Synaxariis, tum ſancti Patris noſtri Sabæ & Eremi moderatoris, tum ſancti & magni Euthymii, tum S. Theodori Studitæ, necnon B. Athanaſii qui in ſancto monte, aliorumque plurimum magnorum

Ἐρώτησις.

Ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς μονῆς. (al. λαύρας) θεοτίμητοι δεσπόται, (al. θεοτίμητε δέσποτα) ἀδελφός τις πρὸ πολλοῦ ἀπεστάλη παρὰ τῆς ἡμῶν ἀναξιότητος πρὸς τὴν ἁγιωσύνην ὑμῶν, (al. σου) ἐρωτῆσαί τινα ἐγγράφως ζητήματα ὅσα παρ' ἡμῖν ἀναγκαῖα. ὃς καὶ ὑποστρέψας, ἔδειξεν ἡμῖν τὸ ὑπομνηστικὸν ὃ ἐποιήσαμεν (al. ἐποίησε) πρὸς τὴν ὑμῶν (al. σου) ἁγιωσύνην, μετὰ τῆς ἐξελθούσης λύσεως ὄπισθεν, (al. ὄπισθεν) ἔχοντα οὕτως· ὡς οὐ δεῖ καταλύειν τὴν νηστείαν ἐν τετράδι καὶ παρασκευῇ (al. ἐν τετράδι καὶ παρασκευῇ) χάριν μνήμης ἁγίου ἢ ἀποστόλου τινὸς· εἰ μὴ μόνον ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς. &c. καὶ ὅτι δεῖ νηστεύειν τὰς παραδεδομένας νηστείας, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πεντηκοστῇ. καὶ τῷ δωδεκαημέρῳ χωρὶς τῆς ἑβδομάδος τῆς διακαινησίμου.)

Et paulò poſt, πρὸς ταῦτα οὖν δὲ * διηπορήσαμεν (al. διηπορήσαμεν) ἡμεῖς ἢ τὸν μοναχὸν ψευδολογεῖν (al. διαψεύδεσθαι), ἢ ἡμᾶς (al. ἡμεῖς σφάλλεσθαι (al. ἐσφάλθαι) ὑπολαβόντες· διὸ καὶ ἐγγράφως ταῦτα πρὸς τὴν ὑμῶν (al. σὴν) ἁγιωσύνην, ὡς ἂν μάθωμεν περὶ αὐτῶν ἀκριβέστερον. τὸ γὰρ καταλύειν τὴν νηστείαν ἐν ἑορτῇ τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων ἀποστόλων (al. τῶν μεγάλων ἁγίων καὶ ἀποστόλων al. τῶν ἁγίων μεγάλων ἀποστόλων) εὕρομεν διαλαμβάνον ἐν τοῖς τυπικοῖς συναξαρίοις, τοῦ τε ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα καὶ προεστῶτος τῆς ἐρήμου καὶ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου τοῦ μεγάλου, καὶ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει, καὶ ἄλλων πο-

l. Ignat. interpol. ad Magnes. 9. Pseudo-Ignat. ad Philip. 13. Can. Ap. 65. 56. Epiph. hær. 70. n. 11. hær. 75. n. 6. Nicetam Pectoratum, contra Latinos.

ter unum; atque in omni Dominicâ lætos conventus celebrate: erit enim reus peccati, qui per Dominicam, ut pote diem Resurrectionis, jejunaverit, aut qui Pentecosten vel quemlibet festum diem tristitiâ funestaverit: tunc enim lætari oportet, non autem lugere.

ἐπιτελοῦντες συνάδετε, εὐφραινόμενοι· ἔνοχος γὰρ ἁμαρτίας ἔσται ὁ τὴν κυριακὴν νηστεύων, ἡμέραν ἀναστάσεως οὖσαν, ἢ τὴν πεντηκοστήν, ἢ ὅλως ἡμέραν ἑορτῆς κυρίου κατηφῶν· εὐφρανθῆναι γὰρ δεῖ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' οὐ πενθεῖν.

---

l. in Typico fol. 137.

μεγάλων ἁγίων πατέρων ἄνω [illegible] (al. [illegible]) [illegible] (al. ἄνευ τοῦ) [illegible] ὁ μέγας Ἀθανάσιος [illegible] (al. [illegible]) [illegible] (al. [illegible]) [illegible] ἢ τὴν ἱερέα [illegible] (al. [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible].

sanctorum; quæ sanctitatem vestram non latent. Pari modo totâ Pentecoste, & Dodecahemero: de quibus & magnus Athanasius hæc ait in quodam è suis libris: Quòd Monachus aut Sacerdos, Domini jejunium, quartam feriam & Parasceven omittere non debet, nisi si aliquo morbo prematur, exceptâ Pentecoste cum Epiphaniis.

Ἀπόκρισις.

Καὶ πάλιν [illegible] [illegible] (al. [illegible]) [illegible] [illegible] (al. [illegible].)

Responsio.

Iterum quoque eadem de jejunio in 4. & 6. feria pronunciamus. Divini enim præcones Apostoli dixerunt, teneri fidelem jejunare omni absolutè quartâ die & Parasceve, si non prohibeatur aliquo modo ab infirmitate, non autem hac vel illa. In memoriis vero Sanctorum, non solvere jejunium, sed ab operibus vacare præceperunt.

Sextò damnatur pari modo jejunium festorum. Atque potissimùm legendi Interpretes Canonum, ad Laodicenum 51. & Trullanum 52. Item Canon 17. Synodi Turonensis 2. Nec verò tacitus debeo prætermittere sententiam celebrem à Theophilo Alexandrino latam sub tempus jejunii Theophaniorum, apud Balsamonem pag. 1067. in Typico fol. 205. 150. & in Matthæo Blastare litt. K. cap. 37. quia cùm præclara est, tum homines in re Critica exercitos vexavit multùm, qui malè putaverunt loqui Theophilum de Theophaniis, etsi manifestè satis Vigiliam Theophaniorum indicet. Sed proponam locum Johannis Citrii, ni fallor ineditum, de illo Theophili. Scribit Episcopus Citri, respondens Episcopo Dyrrachii cap. 16. in MSS. Regis atque Joliano:

Ἐν ταῖς νηστείαις τῶν ἡμερῶν, περὶ ἐνάτην ὥραν μετὰ τὰς συνήθεις εὐχάς, ἐν ἄρτῳ μόνῳ καὶ ὕδατι καὶ λαχάνοις, ἢ (al. καὶ) ἰσχάσιν, ἢ φοίνιξι τὴν χρείαν [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἡμέραν [illegible], μετὰ τὴν [illegible] [illegible] [illegible], ἐπὶ τὴν [illegible] [illegible], ἢ μεταλαμβάνειν ἐλαίου ἢ ἰχθύων. εἰ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, τῇ [illegible]

Diebus jejunii, circa horam nonam post consuetas preces, sumptione panis duntaxat, aquæ & olerum, aut caricarum, aut dactylorum, necessitatem corporis explemus; præterquam si aliqua morbo illud affligetur. Cùm igitur & die ante sancta Theophania jubeamur jejunare, post vespertinum Officium illique conjunctam divini Mysterii celebrationem, ad cibum corpori convenientem solemus accedere; tunc sumere non oportet oleum aut pisces. Nam si eo die, vigiliâ inquam sanctorum Theophaniorum, cum in diem Dominicum incurrisset, Theophilus Alexandriæ Episcopus caricas tantùm aut palmulas comedere injungit, quatenus caveatur ne Dominicâ videamur jejunare, temere, eâdem vigiliâ in alium diem incidente, cibum pinguiorem attigerimus. Quòd si sanctorum Theophaniorum dies in Tetrade aut Parasceve (4. aut 6. feriâ) extiterit, sufficiat nobis solvere quod juxta Apostolorum Canonem 69. hisce diebus institutum est jejunium; uti autem oleo & piscibus. At carnem vel caseum manducare, inglavies prorsus commentum est, non Apostolica legislationis jussum. Neque enim regnum Dei est esca & potus, & quæ sequuntur.

ἑορτῶν φησὶ τῶν ἁγίων Θεοφανίων, ἡμέρᾳ κυριακῇ συμπεσόντων, ὁ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ἰσχάδων μόνων ἢ (al. καὶ) φοινίκων [illegible], ὅπως φυλάξωμεν τὸ ἐν κυριακῇ [illegible] [illegible] (al. [illegible]), ἑτέρᾳ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. εἰ δὲ καὶ ἡ τῶν ἁγίων Θεοφανίων ἡμέρα ἐν τετράδι ἢ παρασκευῇ ἐπιστῇ, ἀρκετὸν ἡμῖν λύειν τὴν ἐν ταῖς τοιαύταις ἡμέραις [illegible] [illegible] [illegible] τῶν ἁγίων ἀποστόλων [illegible], ἐλαίῳ τε χρωμένοις καὶ ἰχθύσι. τὸ δὲ κρέας ἢ τυρὸν φαγεῖν, γαστριμαργίας [illegible] [illegible]. οὐκ ἀποστολικῆς νομοθεσίας ἐπίταγμα. οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, καὶ τὰ ἑξῆς. Rom. 14. 17.

Igitur Allocutio & Lex Episcopi Alexandriæ Theophili, talis habetur.

Et mos & officii ratio à nobis postulat, ut omnem diem Dominicum honoremus, eumque festum habeamus; cùm in eo Dominus noster Jesus Christus resurrectionem ex mortuis nobis procuraverit. Et ideò hic dies in sacris Scripturis & primus appellatus est, ut qui sit nobis vitæ initium; & octavus, ut pote qui Judæorum Sabbatismum supergrediatur. Quia igitur contigit, diem jejunii, qui ad sancta Theophania pertinet, in istum Dominicum incidere; œconomiâ utamur, & ad utrumque prudenter accedamus; ut sumentes paucas palmulas, simul & Hæreses vitemus quæ diem resurrectionis Domini nostri Jesu Christi non honorant, & quod debetur dies jejunii reddamus, exspectantes vespertinum conventum, qui hic, Deo volente, peragetur. Congregemur itaque hic ab hora nona.

Καὶ τὸ ἔθος καὶ τὸ πρέπον ἡμᾶς ἀπαιτεῖ πᾶσαν κυριακὴν τιμᾶν, καὶ ἐν ταύτῃ πανηγυρίζειν, ἐπειδήπερ ἐν ταύτῃ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἡμῖν ἐχαρίσατο. διὸ καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, πρώτη [illegible], ὡς ἀρχὴ ζωῆς ἡμῶν ὑπάρχουσα, καὶ ὀγδόη, ἅτε δὴ ὑπερπαραβαίνουσα τὸν τῶν Ἰουδαίων σαββατισμόν. ἐπεὶ οὖν συνέβη τὴν τῶν ἁγίων Θεοφανίων νηστείας ἡμέραν εἶναι ταύτην, (vel ut membranæ Regiæ ταύτην οὖσαν) [illegible], καὶ [illegible] [illegible] [illegible], ἵνα μεταλαμβάνοντες ὀλίγων φοινίκων, ἐκκλίνωμεν ἅμα καὶ τὰς αἱρέσεις τὰς μὴ τιμώσας τὴν ἀναστάσιμον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμέραν, καὶ τὸ ὀφειλόμενον τῇ νηστείᾳ ἡμέρᾳ ἀποδῶμεν, ἐκδεχόμενοι τὴν ἑσπερινὴν σύναξιν [illegible]. [illegible], ὡς λοιπὸν (ante συνελεύσεως) συναχθῶμεν τοίνυν ἀπὸ ὥρας ἐνάτης ἐντεῦθεν.

Denique librum illa verbia claudit Constitutor; *εὐφρανθῆναι γὰρ δεῖ ἐν αὐταῖς, ἀλλ' οὐ πενθεῖν.* Quibus ex adverso respondent ista Zonaræ in Canonem Trullanum 52. *ἐν ταῖς τῆς νηστείας ἡμέραις πένθειν, οὐκ ἐν χαίρειν χρεών.* COT.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ ἕκτου βιβλίου.

α'. Τίνες σχίσματα ποιεῖν τολμήσαντες, οὐ διέφυγον τὴν τιμωρίαν.

β'. Ὅτι οὔτε βασιλείᾳ οὔτε ἱερωσύνῃ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι.

γ'. Περὶ τῆς Μωϋσέως ἀρετῆς, καὶ ἀπιστίας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ὧν ὁ Θεὸς ἐθαυματούργησεν * δι' αὐτοῦ.

*l. ἑαυτῶν

δ'. Ὅτι ἀποσχίζει, οὐχ ὁ τῶν ἀσεβῶν χωριζόμενος, ἀλλ' ὁ τῶν εὐσεβῶν ἀφιστάμενος.

ε'. Τίνος χάριν ἀπεβλήθη ὁ ψευδώνυμος Ἰσραήλ, ἀπόδειξις ἐκ προφητικῶν προῤῥήσεων.

ς'. Ὅτι καὶ παρὰ Ἰουδαίοις συνέστη θεομισὴς διδασκαλία διαφόρων αἱρέσεων.

ζ'. Ὅθεν ἀνέφυσαν αἱ αἱρέσεις, καὶ ὅστις αὐτῶν ἀρχηγὸς τῆς ἀσεβείας γεγένηται.

η'. Τίνες τῆς Σίμωνος ἀσεβείας διάδοχοι, καὶ οἵας αἱρέσεις κατῆρξαν.

θ'. Ὅπως ὁ Σίμων γοητείαις πτῆναι θελήσας, δι' εὐχῶν Πέτρου κατενεχθεὶς ἐξ ὕψους κάτω, συνέτριψε τοὺς πόδας καὶ τῶν χειρῶν τοὺς ταρσούς.

ι'. Ὅπως αἱ αἱρέσεις καὶ πρὸς ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλήθειαν διαφωνοῦσιν.

ια'. Ἐξήγησις ἀποστολικοῦ κηρύγματος.

ιβ'. Πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας, Ἰουδαΐζειν δὲ θέλοντας.

ιγ'. Ὅπως χρὴ χωρίζεσθαι τῶν αἱρετικῶν.

ιδ'. Τίνες οἱ κηρύξαντες τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν, καὶ τίνα τὰ δι' αὐτῶν παραγγέλματα.

ιε'. Ὅτι οὔτε ἀναβαπτίζειν χρή, οὔτε μὴν παραδέχεσθαι τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν βάπτισμα δοθέν, ὃ οὐκ ἔστι βάπτισμα, ἀλλὰ μόλυσμα.

ις'. Περὶ τῶν ψευδεπιγράφων βιβλίων.

ιζ'. Περὶ κληρικῶν γαμικὰ παραγγέλματα.

ιη'. Παραίνεσις καλοῦσα φεύγειν τὴν τῶν ἀσεβῶν αἱρετικῶν κοινωνίαν.

ιθ'. Πρὸς φαυλίζοντας τὸν νόμον.

κ'. Τίς ὁ φυσικὸς νόμος, καὶ τίς ὁ ἐπείσακτος, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἐπεισήχθη.

κα'. Ὅτι ὑπὸ χάριν ἐσμέν, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ δουλείαν τοῦ ἐπεισάκτου νόμου, οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες.

κβ'. Ὅτι ἐπείσακτος ὁ περὶ θυσιῶν νόμος, ὃν περιεῖλε Χριστὸς παραγενόμενος.

κγ'. Πῶς πληρωτὴς τοῦ νόμου γέγονεν ὁ Χριστός· καὶ τίνα τούτου ἔπαυσεν, ἢ ἐνήλλαξεν, ἢ μετέθηκεν.

κδ'. Ὅτι καὶ διὰ Ῥωμαίων εὐδόκησεν ὁ κύριος τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον ἐπιδείκνυσθαι.

κε'. Ὡς Θεὸς Ἰουδαίους διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, αἰχμαλώτους ποιησάμενος, ὑπὸ φόρον κατέστησε.

κς'. Ὅτι χρὴ φεύγειν τοὺς αἱρεσιώτας, ὡς ψυχῶν φθορέας.

κζ'. Περὶ παρατηρημάτων Ἰουδαϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν.

κη'. Περὶ παιδοφθορίας, μοιχείας τε καὶ πορνείας.

κθ'. Ὅπως χρὴ τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι, καὶ τοὺς ἄνδρας στέργειν τὰς ἑαυτῶν γαμετάς.

CAPITA

Libri ſexti.

I. Quinam Schiſmata auſi facere, non effugerunt ſupplicium.

II. Quòd neque regno, neque ſacerdotio fas ſit inſurgere.

III. De virtute Moyſis, & de infidelitate gentis Judaicæ, & de miraculis quæ Deus per illum edidit.

IV. Quòd Schiſma facit, non qui ſeparat ſe ab impiis, ſed qui à piis abſcedit.

V. Quâ de cauſſâ rejectus fuerit qui falsò nominatur Iſraël, demonſtratio ex Propheticis prædictionibus.

VI. Quòd etiam apud Judæos exſtiterit diverſarum Hæreſium odioſa Deo doctrina.

VII. Unde prodierint Hæreſes, & quis fuerit impietatis earum dux & auctor.

VIII. Quinam ſucceſſerint impietati Simonis & quas Hæreſes induxerint.

IX. Quo modo Simon cùm quibuſdam præſtigiis volare inſtituiſſet, precibus Petri ex alto deorſum præcipitatus, fregit pedum & manuum extremitates.

X. Quo modo Hæreſes & inter ſe & à veritate diſcrepent.

XI. Enarratio Apoſtolicæ prædicationis.

XII. Contra eos qui Chriſtianæ religioni cùm aſſentiantur, volunt tamen Judaicos ritus obſervare.

XIII. Quo modo oporteat ſeparari ab Hæreticis.

XIV. Qui prædicârint Catholicam doctrinam, & quæ ſint illorum præcepta.

XV. Quòd nec oporteat rebaptizare; nec recipere Baptiſmum ab impiis collatum, qui non eſt Baptiſmus, ſed inquinamentum.

XVI. De libris falsò inſcriptis.

XVII. Conjugalia præcepta de Clericis.

XVIII. Cohortatio, invitans ad fugiendam impiorum Hæreticorum communionem.

XIX. Contra improbantes Legem.

XX. Quæ ſit lex naturalis, & quæ invecticia, & quam ob cauſſam invecta fuit.

XXI. Quòd ſimus ſub gratia, non autem ſub ſervitute Legis inductæ, qui in Chriſtum credimus.

XXII. Quòd aſciticia erat lex de ſacrificiis, quam Chriſtus adveniens ſuſtulit.

XXIII. Quo modo Chriſtus fuerit perfector Legis; & quænam ex ea aboleverit, aut mutârit, aut tranſtulerit.

XXIV. Quòd placuit Domino, etiam per Romanos legem juſtitiæ demonſtrari.

XXV. Quòd Deus Judæos, propter impietatem in Chriſtum, ad captivitatem redactos, tributo ſubjecerit.

XXVI. Quòd oporteat fugere Hæreticos, ut animarum perditores.

XXVII. De obſervationibus Judaicis ac Ethnicis.

XXVIII. De nefando amore puerorum, adulterio & fornicatione.

XXIX. Quo modo oporteat mulieres ſubjectas eſſe viris ſuis, & viros diligere uxores ſuas.

XXX. Quòd Judæis & Gentilibus conſuetudo ſit, unà obſervare naturales purgationes, & mortuorum reliquias abominari; à Chriſtianis verò alienum.

λ'. Ὅτι ἔθος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, συμπαρατηρεῖσθαι τὰς φυσικὰς καθάρσεις, καὶ τῶν τεθνεώτων τὰ λείψανα βδελύττεσθαι· Χριστιανῶν δὲ ἀλλότριον.

LIBER SEXTUS.

De Schiſmatibus.

CAPUT PRIMUM.

Quinam Schiſmata auſi facere, non effugerunt ſupplicium.

ANte omnia cavete, Epiſcopi, importunas, ſævas & impiiſſimas Hæreſes, & fugite eas inſtar ignis, qui accedentes urit. Vitate etiam Schiſmata. Nec enim fas eſt mentem ad profanas Hæreſes declinare; neque licet à concordibus per ambitionem ſeparari. Hæc namque cùm olim nonnulli tentare auſi fuiſſent, non effugerunt ſupplicium. Dathan quippe & Abiron, quia Moſi in os reſtiterunt, abſorpti ſunt terræ hiatu: Core autem & qui cum eo ducenti quinquaginta, quia contra Aaronem ſeditioſi extiterunt, ignis pabulum facti ſunt. Et Maria cùm Muſem tamquam Ethnicæ concubitorem increpâſſet, caſtris excluſa eſt per ſeptem dies: dixerat enim; *Moyſes uxorem Æthiopiſſam duxit.* Quin etiam Azarias ſeu Ozias, qui erat rex Judæ, quando nimiâ audaciâ in ſacerdotium prorupit, voluitque ſuffimentum adolere, quod officium ad eum non pertinebat; prohibitúſque ab Azaria pontifice & ab octoginta ſacerdotibus, neglexit auſcultare; tunc exortam in fronte lepram ſenſit; & egredi feſtinavit, quoniam punierat eum Dominus.

Num. 16. Ignat. interpol. ad Magn. 3.

Num. 12. 1. 2. Paral. 26. Ignat. interpol. ad Magn. 3.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

Περὶ σχισμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α'.

Τίνες σχίσματα ποιεῖν τολμήσαντες, οὐ διέφυγον τὴν τιμωρίαν.

ΠΡὸ πάντων φυλάσσεσθε, ὦ ἐπίσκοποι, τὰς δεινὰς καὶ χαλεπὰς καὶ ἀθεωτάτας αἱρέσεις, φεύγοντες αὐτὰς ὥσπερ πῦρ, φλέγον τοὺς αὐτῷ πλησιάζοντας. Φεύγετε δὲ καὶ τὰ σχίσματα. Οὔτε γὰρ περὶ ἀνοσίους αἱρέσεις θεμιτὸν ἐκκλῖναι τὸν νοῦν, οὔτε τῶν ὁμογνωμόνων χωρίζεσθαι θεμιτὸν διὰ φιλαρχίαν. Τοῦτο γὰρ καὶ τὸ παλαιόν τινες τολμήσαντες ἐπιχειρῆσαι, οὐ διέφυγον τὴν τιμωρίαν. Δαθὰν γὰρ καὶ Ἀβειρὼν ἀντιστασιάσαντες γενόμενοι Μωσεῖ, κατεπόθησαν εἰς γῆν· Κορὲ δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ διακόσιοι πεντήκοντα, τῷ Ἀαρὼν διαστασιάσαντες, πυρὸς παρανάλωμα γεγόνασι. Μαρία δὲ ἡ * ὀνειδίσασα Μωσεῖ, ἔξω τῆς παρεμβολῆς ἀπεβλήθη ἑπτὰ ἡμέρας· ἔλεγε γὰρ, ὅτι γυναῖκα Μωσῆς Αἰθιόπισσαν ἔλαβεν. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ Ἀζαρίας καὶ Ὀζίας, οὗτος ἦν βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα, καταπηδήσας τῆς ἱερωσύνης, καὶ θυμιάσαι βουληθεὶς τὸ θυμίαμα, ὃ οὐ προσῆκεν αὐτῷ, κωλυόμενος ὑπὸ Ἀζαρίου τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν ὀγδοήκοντα ἱερέων, καὶ μὴ ὑπακούσας, ἐξανέτειλε λέπραν ἐν τῷ μετώπῳ, καὶ ἔσπευσεν ἐξελθεῖν, ὅτι ἤλεγξεν αὐτὸν ὁ Κύριος.

* al. ὡς ἀλλοεθνίτιδι add.

CAPUT II.

Quòd neque regno neque ſacerdotio fas ſit inſurgere.

ATtendamus ergo, dilecti, quæ ſit ſeditioſorum gloria, & quale de iis decretum. Si enim is qui contra reges erigit ſe, ſupplicio dignus evadit, licèt filius ſit, licèt amicus: quantò magis qui adverſus ſacerdotes inſurgit? Nam quantò ſacerdotium regno præſtat, utpote quod de anima certandum habet; tantò & graviores pœnas dabit, qui in illud auſus fuerit obniti, quàm qui in regnum. Quamquam neuter impunè feret. Neque enim Abſalom & Abedadan manſerunt impuniti; neque Core & Dathan: quando illi quidem contra Davidem ob regnum; hi verò contra Moyſem ob primatum inſurrexerunt & certârunt. Maledicebant autem: Abſalom quidem Davidi patri tamquam injuſto judici, dicens ſingulis;

Ignat. interpol. ad Smyrn. 9.

2 Reg. 18. & 20. Num. 16. Ignat. interpol. ad Magn. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β'.

Ὅτι οὔτε βασιλείᾳ, οὔτε ἱερωσύνῃ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι.

ΠΡοσέχωμεν οὖν, ἀγαπητοί, τί τὸ κλέος τῶν στασιαζόντων, καὶ ποταπὴ ἡ ἀπόφασις αὐτῶν. Εἰ γὰρ ὁ βασιλεῦσιν ἐπεγειρόμενος, κολάσεως ἄξιος, κἂν υἱὸς ᾖ, κἂν φίλος· πόσῳ μᾶλλον ὁ ἱερεῦσιν ἐπανιστάμενος; ὅσῳ γὰρ ἱερωσύνη βασιλείας ἀμείνων, περὶ ψυχῆς ἔχουσα τὸν ἀγῶνα· τοσούτῳ καὶ βαρυτέραν ἔχει τὴν τιμωρίαν, ὁ ταύτῃ τολμήσας [71] ἀντιμαχητεῖν, ἤπερ * ὁ τῇ βασιλείᾳ· καίτοι γε οὐδὲ ὡς ἀτιμώρητος. Οὔτε γὰρ Ἀβεσσαλὼμ καὶ [72] Ἀβεδαδὰν ἔμειναν ἀτιμώρητοι, οὐδὲ Κορὲ καὶ Δαθάν· οἱ μὲν γὰρ τῷ Δαβὶδ περὶ βασιλείας, οἱ δὲ τῷ Μωϋσεῖ περὶ πρωτείων ἐπαναστάντες ἁμιλλώμενοι. Καὶ ἐκακολόγουν ὁ μὲν Ἀβεσσαλὼμ Δαβὶδ τὸν πατέρα ὡς ἄδικον κριτὴν, λέγων ἑκάστῳ· Οἱ λόγοι σου καλοί, καὶ

* l. ὁ τῇ

71. Ἀντιμαχητεῖν.] Lucas, & poſt eum Barnabas, ac verus Clemens, Clemenſque Alexandrinus, olim, antè verò Auctor libri Sapientiæ, ἀντιοφθαλμεῖν. Dionyſius Pſeudo-Areopagita cum Alex. Clem. Method. Athanaſ. ἀντιμαχεῖν. ἀντιμαχητεῖν. COT.

72. Ἀβεδαδὰν] In B. Ἀβεδαδάν. In Ignatio interpolato, Ἀβεδδαδάν. Immeritò ita appellatur Seba, Latinis etiam Siba, Sabe, Sabæas; Græcis Σαβεέ, Σαβεαί, Σαβαῖος. Siquidem Abedadam, alius homo: nempe Obededom, apud Græcos Ἀβεδδαρά. Ἀβεδδαδάμ, Ὠβὴδ Ἐδώμ, Ὠβεδεδὸμ, Ὠβεδομ, Ἀβεδδάν, Ἀβεδδαδάν, & corruptius Ἀβεδαρά. Ἀβεδδαρά, Ἀβεδδαράν. Leges Ἀβεδδαδὰν in Procopio ad II. Reg. VI. Ἀβεδδάν in Chronico Alexandrino p. 200. Igitur σφάλμα eſt Conſtitutoris, aut ſi vis Corruptoris Conſtitutionum. Nam initio potuit ſcriptum habere Ἀδὰν, ut in MS. Alexandr. II. Reg. XX. 1. 7. vel etiam Σαβεέ, ita ut non nemo ad oram libri ſui Ἀβεδαδὰν poſuerit è II. Reg. XX. 18. unde poſtea factum Ἀβεδαδάν. Ibid.

73. Παρ'

οὐκ ἔστιν ὁ εἰσακούσων σου, καὶ δικαιώσεις σε. Τίς με ποιήσει ἄρχοντα; Ὁ δὲ Ἀβεδδαὼν, οὐκ ἔστι μοι, φησὶ, μερὶς ἐν Δαβὶδ, οὐδὲ κληρονομία ἐν υἱῷ Ἰεσσαὶ, δῆλον ὡς ἀναξιοπαθῶν ἄρχεσθαι ὑπὸ Δαβὶδ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Θεὸς, ὅτι εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. Ὁ δὲ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν καὶ οἱ Κορεῖται λέγοντες Μωσεῖ· Μὴ μικρὸν ὅτι ἀνήγαγες ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐκ γῆς ῥεούσης μέλι καὶ γάλα; καὶ τί ὅτι ἐξέκοψας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν; καὶ σὺ ἄρχεις ἡμῶν; καὶ ἐπισυνέστησαν ἐπ' αὐτὸν ἐκκλησίαν μεγάλην· καὶ οἱ Κορεῖται· Μὴ Μωσεῖ λελάληκε μόνῳ ὁ Θεός; τί ὅτι τῷ Ἀαρὼν δέδωκε τὴν ἀρχιερωσύνην μόνῳ; οὐχὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ κυρίου ἁγία; καὶ τί ὅτι Ἀαρὼν ἱερατεύει μόνος; Καὶ πρὸ τούτων ἄλλος τις ἔλεγε· Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν;

Sermones tui boni ſunt; ſed non eſt qui audiat te, & jus tibi reddat. 2.Reg.15.3. *Quis me faciet principem?* Abdadan verò, *non eſt*, inquit, *mihi pars in Davide*, 2.Reg.20.1. *nec hæreditas in filio Jeſſæ*; videlicet indignè ferens parêre Davidi, de quo Deus dixit; *Inveni Davidem filium Jeſſæ, virum ſecundùm cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* Act 13.22. At Dathan & Abiron & Coritæ obloquentes Moſi dicebant; Ii quidem; *Numquid parum eſt quod eduxiſti nos è terrâ Ægypti, è terra lac & mel profundente? Et quid quòd oculos noſtros eruiſti? Et tu imperas nobis?* Num.16.13. Et coacervârunt adversùs eum magnam concionem; Coritæ verò; *Num ſolum Moſem allocutus eſt Deus? Quid quòd Aaroni ſoli dedit pontificatum? Nonne omnis Synagoga Domini ſancta eſt? Et quare ſolus Aaron ſacerdotio fungitur?* Num.12.2. Num.16.3. Ac ante hos alius quidam dixerat; *Quis te conſtituit principem & judicem ſuper nos?* Exod.2.14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ'.

Περὶ τῆς Μωυσέως ἀρετῆς, καὶ ἀπιστίας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ὧν ὁ Θεὸς ἐθαυματούργησε * δι' αὐτῶν.

* al. δι' αὐτοῦ

Καὶ ἐπανέστησαν Μωσεῖ τῷ τοῦ Θεοῦ θεράποντι, τῷ παρὰ πάντας πραοτάτῳ, καὶ πιστῷ, καὶ ἠτίμησαν τὸν τηλικοῦτον ἄνδρα οἱ ἀχαριστότατοι· τὸν νομοθέτην, τὸν φύλακα, τὸν ἀρχιερέα καὶ βασιλέα, τὸν μύστην τῶν θείων, τὸν ὡς δημιουργὸν τὰς τοῦ δημιουργοῦ ἐπιδειξάμενον ἐνεργείας· τὸν πραότατον, τὸν ἀτυφότατον, τὸν καρτερικὸν, τὸν φιλανθρωπότατον· τὸν πολλῶν κινδύνων αὐτοὺς ἀπαλλάξαντα, καὶ διαφόρων θανάτων αὐτοὺς ῥυσάμενον, τῇ παρ' ἑαυτοῦ ὁσιότητι· τὸν τοσαῦτα παρὰ Θεοῦ σημεῖα καὶ τέρατα τῷ λαῷ πεποιηκότα· τὸν τὰ ἔνδοξα καὶ θαυμαστὰ ἔργα εἰς εὐεργεσίαν αὐτῶν τετελεκότα· τὸν ἐπ' Αἰγυπτίους δεκάπληγον πεπληρωκότα, τὸν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διηρηκότα, καὶ ὡς τεῖχος τὰ ὕδατα ἔνθεν καὶ ἔνθεν διαστήσαντα, καὶ ὡς δι' ἐρήμου ξηρᾶς τὸν λαὸν ἀγαγόντα, καὶ βυθίσαντα Φαραὼ καὶ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ πάντας τοὺς [73] παρ' αὐτῶν μετ' αὐτῶν· τὸν γλυκάναντα πηγὴν αὐτοῖς διὰ ξύλου, καὶ ἐκ πέτρας ἀκροτόμου αὐτοῖς προσαγαγόντα ὕδωρ διψῶσι· τὸν ἐξ οὐρανοῦ μαννοδοτήσαντα αὐτοῖς, καὶ ἐξ ἀέρος * κρεωλογήσαντα· τὸν στῦλον πυρὸς ἐν νυκτὶ εἰς φωτισμὸν καὶ ὁδηγίαν παρεχόμενον αὐτοῖς, καὶ στῦλον νεφέλης εἰς σκιασμὸν ἡμέρας διὰ τὸν ἐξ ἡλίου φλογμόν· τὸν νόμον Θεοῦ ἐκ στόματος καὶ χειρὸς καὶ γραφῆς Θεοῦ ἐν πλαξὶ λιθίναις κεκολαμμένον παρεσχημένον αὐτοῖς, τελείου ἀριθμοῦ δεκάλογον· ᾧ ὁ Θεὸς ἐνώπιος ἐνωπίῳ ὡμίλει, ὥσπερ τις λαλήσει πρὸς ἑαυτοῦ φίλον· περὶ οὗ εἶπεν· Καὶ οὐκ ἀνέστη προφήτης ὡς Μωσῆς. Τούτῳ ἐπανέστησαν οἱ Κορεῖται καὶ οἱ * Ῥυβηνῖται, καὶ [74] λίθους ἔβαλλον κατὰ τοῦ Μωσέως προσευχομένου καὶ λέγοντος· Μὴ πρόσχῃς εἰς τὴν θυσίαν αὐτῶν· καὶ ὀφθεῖσα ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, τοὺς μὲν εἰς γῆν κατώρυξε, τοὺς δὲ πυρὶ κατέφλεξε· καὶ οὕτω τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς πλάνης τοῦ σχίσματος, λέγοντας· Δῶμεν ἀρχηγὸν ἑαυτοῖς· ἐδέξατο ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ κατέπιεν αὐτοὺς, καὶ τὰς σκηνὰς αὐτῶν, καὶ τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν, καὶ κατῆλθον εἰς ᾅδην ζῶντες· τοὺς δὲ Κορείτας ἀπώλεσε διὰ πυρός.

* al. κρεωδοτήσαντα

* al. Ῥουβηνῖται

CAPUT III.

De virtute Moyſis, & de infidelitate gentis Judaicæ, & de miraculis quæ Deus per illum edidit.

Et rebellaverunt adversùs Moſem Dei famulum, omnium manſuetiſſimum hominem; ac fidelem; & ingratiſſimi tantum virum inhoneſtârunt; legiſlatorem, cuſtodem, pontificem ac regem, interpretem divinorum myſteriorum; in modum conditoris, operum Creatoris monſtratorem; mitiſſimum, minimè ambitioſum, patientem, humaniſſimum; qui eos multis periculis liberaverat, & ex multiplici mortis genere eripuerat, ſanctitate ſuâ; qui tot divina ſigna & prodigia populo ediderat; qui præclara & mirabilia opera in eorum beneficium ac emolumentum perfecerat; qui Ægyptiis decem illas plagas intulerat; qui mare rubrum diviſerat, & inſtar muri aquas hinc inde diſtraxerat, & populum per undas quaſi per ſolitudinem ſiccam duxerat, & Pharaonem ac Ægyptios cæterámque turbam unà demerſerat; qui per lignum eis fontem reddiderat dulcem, & ex petra dura ſitientibus elicuerat aquam; qui ipſis mannam è cœlo dederat, & ex aëre carnes collegerat; qui tribuerat illis, de nocte columnam ignis, in illuminationem ac deductionem, & de die columnam nubis, in umbraculum adversùs ſolis ardorem; qui legem Dei ex ore & manu & ſcriptura Dei in tabulis lapideis ſculptam eis præbuerat, perfecti numeri Decalogum: cum quo Deus facie ad faciem colloquebatur, ſicut aliquis loqueretur ad amicum ſuum; ac de quo dixit; *Et non ſurrexit Propheta, ſicut Moſes.* Adversùs hunc inſurrexerunt Coritæ & Rubenitæ; & lapides jecerunt in Moſem orantem ac dicentem; *Ne attendas ad ſacrificium eorum:* & gloria Dei quæ apparuit, alios quidem in terram intulit, alios verò igne conſumpſit: atque ita erroris ſchiſmatici magiſtros ac ductores, qui dixerant; *Conſtituamus nobis ducem;* terra, aperto ſino ſuo devoravit, unà cum tabernaculis, ac ſuppellectile eorum, deſcenderúntque in infernum vivi: Coritas verò per ignem Deus peſſum dedit.

Num.12.3. Exod.7.&c. Exod.15.23. Exod.17.6. Exod.16. Exod.13.21. Ex.32.&c. Exod.33.11. Deut.34.10. Num.14.10. Num.16.15. Num.14.4.

C A-

73. *Παρ' αὐτῶν μετ' αὐτῶν.*] Poſterius videtur eſſe prioris emendatio. COT.

74. *Καὶ λίθυς ἔβαλλον κατὰ τ. Μωσέως.*] In Joſepho lib. 4. cap. 2. [illegible] *Tunc itaque populus, ait Rufinus Interpres, ut etiam Moſen lapidaret aggreſſus eſt.* Ibid.

CAPUT IV.

Quòd Schiſma facit, non qui ſeparat ſe ab impiis, ſed qui à piis abſcedit.

SI ergo Schiſma per ambitionem conflantibus, Deus confeſtim ſupplicium intulit; quanto magis Hæreſium impiarum auctoribus? Nonne vehementiorem inducet vindictam in eos qui providentiam ejus aut creationem blaſphemant? At vos fratres, ex Scriptura eruditi, cavete ne opinionum ſchiſmata faciatis, neque verò unitatis veſtræ: quoniam qui nefariæ opinioni principes ſe præbuerunt, populis ſpeculatores ad perditionem, conſtituuntur. Similiter & vos Laici, iis qui contraria Dei conſiliis tradunt dogmata ne accedatis, nec impietatis eorum fiatis participes: ait enim Deus;
Num.16.21. *Disjungimini de medio horum virorum, ne cum eis*
2.Cor.6.17. *pereatis*: & iterum; *Exite de medio eorum, ſeparamini, dicit Dominus; & immundum ne tetigeritis; & ego recipiam vos.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ'.

Ὅτι σχίζει, οὐχ ὁ τῶν ἀσεβῶν χωριζόμενος, ἀλλ' ὁ τῶν εὐσεβῶν ἀφιστάμενος.

ΕΙ δὲ τοῖς διὰ φιλαρχίαν σχίσασιν, παραυτίκα Θεὸς ἐπήγαγε τὴν τιμωρίαν, πόσῳ μᾶλλον τοῖς αἱρέσεων ἀσεβῶν κατηγησαμένοις; οὐ σφοδροτέραν ἐπάξει τὴν δίκην βλασφημοῦσιν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν ἢ τὴν δημιουργίαν; ἀλλ' ὑμεῖς, ἀδελφοί, ὡς τὰ γραφῆς πεπαιδευμένοι, φυλάσσεσθε μὴ ποιεῖν τὰ σχίσματα τῶν γνωμῶν, μήτε μὴν τῆς ἑνώσεως ὑμῶν· ὅτι σκοποὶ ἀπωλείας οἱ δόξης ἀθεμίτου ἄρξαντες καθίστανται τοῖς λαοῖς. ὁμοίως καὶ οἱ λαϊκοί, τοῖς τῇ γνώμῃ τοῦ Θεοῦ ἐναντία δογματίζουσι μὴ πλησιάζετε, μηδὲ κοινωνοὶ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν γίνεσθε· λέγει γὰρ ὁ Θεός. Ἀποχωρίσθητε ἐκ μέσου τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἵνα μὴ συναπόλησθε αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος, καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε, κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς.

CAPUT V.

Quâ de cauſſâ rejectus fuerit, qui falsò nominatur Iſrael, demonſtratio ex Propheticis prædictionibus.

VErè enim fugiendi ſunt, qui Deo blaſphemiam inferunt. Siquidem impiorum quamplurimi, Dei ignorantiâ tenentur: at hi malæ mentis
Jer. 23. 15. vitio laborant, tamquam Dei hoſtes. Nam ex
Ignat. interpol. ad Philad. 2. malitia Hæreticorum *egreſſa eſt pollutio in omnem terram*, ut ait Jeremias propheta. Improbâ quippe Synagogâ repudiatâ à Domino Deo, & abjectâ ab eodem domo; quemadmodum quodam in loco
Jer. 12. 7. dicit; *Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem*
Iſ. 5. 6. *meam*; & iterum Eſaïas; *Deſeram vineam meam; & non putabitur, neque fodietur; & aſcendet in eam tamquam in terram incultam ſpina; & nubibus mandabo, ne pluant in eam imbrem*: derelicto, inquam, populo, inſtar tabernaculi in vinea, & in-
Iſ. 1. 8. ſtar pomarii in cucumerario, & inſtar civitatis obſeſſæ; detractóque eis Spiritu ſancto ac imbre prophetico; implevit Eccleſiam ſuam gratia ſpiritua-
Eccli.24.35. li, velut fluvium Ægypti in diebus novorum, & valde exaltavit eam, ſicut domum in monte ſitam,
Pſ. 67. 16. vel ſicut montem excelſum, ſicut montem coagulatum, & montem pinguem; *in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo: etenim Dominus inhabitabit*
Jer. 17. 12. *in finem*; & in Jeremia dicit; *Thronus gloriæ ele-*
Iſ. 2. 2. *vatus, ſanctuarium noſtrum*; & in Eſaïa; *Et erit*, inquit, *in noviſſimis diebus manifeſtus mons Domini, & domus Dei in vertice montium, & elevabitur ſuper colles.* Quia ergo & populum reliquit, ac templum dimiſit deſolatum, velo templi ſciſſo, abla-
Mat.23. 38. toque ab iis Spiritu ſancto; *Ecce enim* inquit, *relinquetur vobis domus veſtra deſerta*; & dedit vobis, qui eſtis ex Gentibus, ſpiritualem gratiam,
Joel. 2. 28. quemadmodum ait per Joëlem; *Et erit poſt hæc, dicit Deus, & effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem; & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ viſiones videbunt, & ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt*: omnem enim verbi vim & efficacitatem, & viſitationem hujuſmodi, Deus ſublatam ex populo Judaico, in vobis, qui eratis Gentiles, collocavit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε'.

Τίνος χάριν ἀπεβλήθη ὁ ψευδώνυμος Ἰσραὴλ, καὶ ἀπόδειξις ἐκ προφητικῶν προῤῥήσεων.

ΦΕυκτέοι γάρ εἰσιν ὡς ἀληθῶς οἱ βλασφημοῦντες Θεόν. οἱ μὲν γὰρ πλεῖστοι τῶν ἀσεβῶν ἄγνοιαν ἔχουσι Θεοῦ· οὗτοι δὲ κακόνοιαν ὡς θεομάχοι νοσοῦσιν. ἐκ γὰρ τῆς κακίας τῶν αἱρεσιωτῶν ἐξῆλθε μολυσμὸς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ὥς φησιν Ἱερεμίας ὁ προφήτης. ἀποβληθείσης γὰρ τῆς συναγωγῆς τῆς πονηρᾶς ὑπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ οἴκου ἀποῤῥιφέντος ὑπ' αὐτοῦ, καθώς πού φησιν· Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου· καὶ πάλιν Ἡσαΐας· Ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ· καὶ ἀναβήσεται εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκανθα· καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτόν, οὕτως· ἐγκαταλιπὼν δὲ τὸν λαὸν, ὡς σκηνὴν ἐν ἀμπελῶνι, καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυηλάτῳ, καὶ ὡς πόλιν πολιορκουμένην, περιελὼν δὲ ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ τὸν προφητικὸν ὑετὸν, ἐπλήρωσε τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν πνευματικῆς χάριτος, ὡς ποταμὸν Αἰγύπτου ἐν ἡμέραις νέων, καὶ ὑπερύψωσεν αὐτὴν ὡς οἶκον ἐπ' ὄρους, ἢ ὡς ὄρος ὑπερῷον, ὡς ὄρος τετυρωμένον, καὶ ὄρος πῖον· ἐν ᾧ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος· καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ λέγει· Θρόνος δόξης ὑψωμένος, ἁγίασμα ἡμῶν· καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ λέγει· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸν λαὸν ἐγκατέλιπε, καὶ τὸν ναὸν ἀφῆκεν ἔρημον, ῥήξας τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ, καὶ λαβὼν ἀπ' αὐτῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· καὶ δοὺς ἐφ' ὑμᾶς τοὺς ἐξ ἐθνῶν τὴν πνευματικὴν χάριν, ὡς λέγει διὰ Ἰωήλ· Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα, λέγει ὁ Θεός, καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται· πᾶσαν γὰρ δύναμιν λόγου καὶ ἐνέργειαν, καὶ τὴν θείαν δὲ ἐπισκοπὴν ἀπῆρεν ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ λαοῦ, εἰς ὑμᾶς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἔθετο.

---

75. *Αἱρεσιωτῶν.*] Natalibus hujus vocis interfuerint docti viri oportet; adeò negant Ignatio per tempora licuiſſe eam uſurpare. Uſurpat enim qui non diu poſt Ignatium ſcripſit Juſtinus in Dialogo cum Tryphone p. 306. Sed & multas ſimilis terminationis agnoſcit antiqua Græcia. ἐλαιῶνας. ... &c. quod non debuerunt ignorare. Ibid.

76. *Σικυηλάτῳ.*] Rectiùs σικυηράτῳ. Ibid.

77. Ἐξ-

ἔθετο. διὰ γὰρ τοῦτο ζηλώσας καὶ ὁ διάβολος τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, μετῆλθεν εἰς ὑμᾶς, ἐπεγείρας ὑμῖν θλίψεις, διωγμούς, ἀκαταστασίας, βλασφημίας, σχίσματα, αἱρέσεις. ἐκεῖνον γὰρ τὸν λαὸν διὰ τῆς χριστοκτονίας εἰς ἑαυτὸν ὑπηγάγετο· ὑμᾶς δὲ ἀποστάντας αὐτοῦ τῆς ματαιότητος, ἄλλοτε ἄλλως πειράζει, ὡς καὶ τὸν μακάριον Ἰώβ. καὶ γὰρ τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ἰωσεδὲκ * ἀντέκειτο· καὶ ἡμᾶς πολλάκις ἐξῃτήσατο [77] ἐξουδενωθῆναι, ὅπως ἐκλείπῃ ἡ πίστις ἡμῶν· ἀλλ' ὁ ἡμέτερος κύριος καὶ διδάσκαλος, ἐν δίκῃ καταστήσας αὐτόν, ἔλεγεν αὐτῷ· Ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοὶ διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι κύριος ἐν σοί, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ· οὐκ ἰδὲ τοῦτο ἐξεσπασμένον, ὡς δαλός; Καὶ ὁ εἰπὼν τότε τοῖς παρεστῶσι τῷ ἀρχιερεῖ, Περιέλετε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἐπειπών· Ἰδοὺ ἀφῄρηκα τὰς ἀνομίας σου ἀπὸ σοῦ· οὗτος ἐρεῖ καὶ νῦν, ὡς καὶ πάλαι συναθροισμένων ἡμῶν. Ἐδεήθην περὶ ὑμῶν, ὅτι ἐδεήθην, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις ὑμῶν.

* al. add. βραχὺ

Propter hoc, inquam, Diabolus, invidens ſanctæ Dei Eccleſiæ, ad vos ſe contulit, ſuſcitavitque vobis afflictiones, perſecutiones, ſeditiones, blaſphemias, Schiſmata, Hæreſes. Illum ſiquidem populum per Chriſti necem in poteſtatem redegerat: vos verò, qui ab illius vanitate defeciſtis, variis modis ſubinde tentat; ut beatum Jobum. Etenim magno pontifici Jeſu filio Joſedeci adverſabatur [ad breve tempus;] & nos ſæpe expetivit, ut inſtar aquæ difflueremus, quò deficeret fides noſtra: ſed noſter Dominus ac Magiſter, illi in judicium ſtatuto dixit; *Increpet Dominus in te, Diabole; & increpet Dominus in te, qui elegit Hieroſolymam: nonne ecce hoc eruerunt, ut torris?* Quique dixit tunc iis qui ſummo ſacerdoti aſſiſtebant; *Detrahite veſtimenta ſordida ab eo*; & ſubjunxit; *Ecce abſtuli iniquitates tuas à te*; is dicet etiam nunc, ſicut & aliquando nobis congregatis, de nobis pronunciavit; *Rogavi ut non deficiat fides veſtra.*

l. Ignat. interpol. ad Trall. 11. ad Philad. 6.
l. Ignat. interpol. ad Smyrn. 7.
Zach. 3. 1.
Luc. 22. 31.
Zach. 3. 2. &c.
Luc. 22. 32.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Ὅτι καὶ παρὰ Ἰουδαίοις συνέβη θεομισεῖς διδασκαλίας διαφόρων αἱρέσεων.

Εἶχε μὲν οὖν καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς ὄχλος αἱρέσεις κακίας. καὶ γὰρ καὶ Σαδδουκαῖοι ἐξ αὐτῶν, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες νεκρῶν ἀνάστασιν· καὶ Φαρισαῖοι, οἱ [78] τύχῃ καὶ εἱμαρμένῃ ἐπιγράφοντες τὴν τῶν ἁμαρτανόντων πρᾶξιν· καὶ [79] Βασμωθεοι, οἱ πρόνοιαν ἀρνούμενοι, ἐξ αὐτομάτου δὲ φορᾶς λέγοντες τὰ ὄντα συνεστάναι, καὶ ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν ἐκκλείοντες· καὶ [80] Ἡμεροβαπτισταί, οἵτινες καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς κλίνας καὶ τοὺς πίνακας ἤτοι κρατῆρας καὶ ποτήρια καὶ καθίσματα ἐὰν μὴ καθαρίσωσιν ὕδατι, οὐδὲν χρῶνται· καὶ οἱ ἐφ' ἡμῶν [81] νῦν φανέντες Ἐβιωναῖοι, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι βουλόμενοι, ἐξ ἡδονῆς ἀνδρὸς καὶ συμπλοκῆς Ἰωσὴφ καὶ Μαρίας αὐτὸν γενέσθαι δοξάζοντες· οἱ δὲ τούτων πάντων ἑαυτοὺς χωρίσαντες, καὶ [82] τὰ πάτρια φυλάσσοντες,

CAPUT VI.

Quòd etiam apud Judæos exſtiterit diverſarum Hæreſium odioſa Deo doctrina.

Scilicet Judaicus quoque populus habuit nequitiæ Hæreſes. Etenim Sadducæi, qui non confitentur mortuorum reſurrectionem, ex Judæis orti ſunt; & Phariſæi, qui fortunæ ac fato opera peccantium adſcribunt; & Masbothei, qui providentiam negant, aſſerunt autem cuncta ex fortuito motu conſtare, atque immortalitatem animi reſcindunt; & Hemerobaptiſtæ, qui quotidie, niſi abluant ſe, non comedunt, immò & lectis, catinis, crateribus, poculis ac ſedilibus, niſi aquâ purgaverint, nullatenus utuntur; & Ebionæi noſtrâ ætate nunc exorti, qui Filium Dei volunt eſſe nihil aliud quàm hominem; ex voluptate viri; & Joſephi ac Mariæ conjunctione natum affirmantes. Qui verò ab iis omnibus ſeparârunt ſe, ac patrios ritus ſervant, Eſſæi ſunt. Atque

Mat. 22. 23; Act. 5. 17.

77. Ἐξουδενωθῆναι.] Non ineleganter cribrationem frumenti Luc. XXII. 31. tranſtulit ad aquæ affluvium; velut in Danaidum fabula. COT.

78. Τύχῃ καὶ εἱμαρμένῃ ἐπιγράφοντες τὴν τῶν ἁμαρτανόντων πρᾶξιν.] *Phariſæorum eſt hoc ſupercilium, ut peccata propter voluntatem referant ad Conditoris imperium; & illius juſtitiam calumnientur,* inquit Hieronymus II. adverſus Pelagianos co. Sed Phariſæos Joſephi Antiqu. Jud. XIII. 9. XVIII. 2. Bell. Jud. II. 12. quædam humana fato tribuere, non omnia; & ita fato cuncta aſſignare, ut liberum arbitrium tolli nolint, atque fato ad ſingula adjuvante manere dicant in nobis plerumque poteſtatem benè aut malè agendi. Verùm illi quoque qui adeò perplexam propoſuerunt doctrinam ſuam, meritò (quidquid ſenſerint) ſuſpecti cuſtodire, atque adhuc ſunt. Legendus Epiphanius Ibid.

79. Βασμωθεοι.] Per litterarum tranſpoſitionem. De Maſbothæis, Maſbotheanis, & Maſbotheo vide Hegeſippum in Hiſt. Euſebii lib. 4. cap. 22. & Nicephori lib. 4. cap. 7. Theodoritum Hæretic. fabul. lib. 1. cap. 1. Sophronium Epiſtolâ ad Sergium Actione 11. Concilii Generalis 6. Item Indiculum Hæreſeon Hieronymo tributum, Iſidorum Originum VIII. 4. Rabanum II. de Inſtit. Cleric. 58. Honorium Auguſtodunenſem de Hæreſibus; quibus in locis perperam *Marbonei. Morbonei. Marbonenſes.* Factæ autem ſunt voces à Sabbathi vocabulo, ut & nomen Φιλοσαββάτων apud Epiphanium Hæreſ. 58. n. 8. Sabbathum enim colebant illi Hæretici: quod ex Indiculo diſcimus. Unde & Sabbatini vocantur in Præfatione Arabica ad Concilium Nicænum, quam Abrahamus Ecchellenſis Latinè interpretatus eſt. Ibid.

80. Ἡμεροβαπτισταί.] Nominantur Baptiſtæ à Juſtino Martyre in Dialogo p. 307. Johannes Nicænus Epiſtolâ ad Zachariam Tom. 2. Auctarii Combefiſiani p. 300. τῶν δὲ ἑπτὰ αἱρέσεων τῶν [illegible] Γραμματέων, Φαρισαίων· τρίτη Σαδδουκαίων [illegible] Ἀσσηνοί· ὅστε Ναζαραῖοι· ἑβδόμη Ἡροδιανοί. Emenda ex Epiphanio, Ἡμεροβαπτισταί· Ὀσσηνοί· Ναζαραῖοι. Ibid.

81. Νῦν φανέντες Ἐβιωναῖοι.] Ebionitarum, Semi-Judæorum, Semi-Chriſtianorum, ideoque modò Judæis adnumeratorum, modò Chriſtianis, ortus meliùs refertur cum Epiphanio & Hieronymo ad tempora Johannis Apoſtoli, quam ut in Chronico Alexandrino ad annum proximum à morte illius. Et benigno interprete eget illud Paciani Epiſt. 2. ad Sympronianum, *Ut Judæorum Hæreticos prætermittam, Doſitheum Samaritanum, Sadducæos, & Phariſæos; quanti Apoſtolorum temporibus emerſerint, dinumerare perlongum eſt; Simon Magus, & Menander, & Nicolaus, & cæteri quos fama recondit obſcura. Quid poſterioribus temporibus Ebion, & Apelles, & Marcion, & Valentinus, & Cerdon; nec longè poſt eos, Cataphryges, & Novatiani.* Hujus ſectæ princeps Ebion docuit ſuos, pari modo atque Cerinthus & Carpocrates, Chriſtum ex Joſepho & Maria inſtar cæterorum hominum genitum fuiſſe. Ubi corrigere oportet Irenæum lib. 1. cap. 26. tollendo particulam negantem ex his verbis, *Qui autem dicuntur Ebionæi, conſentiunt quidem mundum à Deo factum: ea autem quæ ſunt erga Dominum, non ſimiliter ut Cerinthus & Carpocrates opinantur.* Patet per alia Irenæi loca. Poſtea diviſi ſunt Ebionæi; quia illorum nonnulli partûs virginei miraculum agnoverunt. Joculari porrò mendâ, in Paſchaſio Ratberto ad Matth XXVI. 17. pag. 1089. excuſum invenies Obionita pro *Ebionita.* Ibid.

82. Τὰ πάτρια φυλάσσοντες.] Philo, deſcribens Eſſæos actioni deditos, τὰ ἄλλα δὲ μάλα ἀσκοῦντες, αἰδοῖ [illegible] τοὺς πατρίους νόμους: & in deſcriptione Eſſæorum contemplantium, φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν. Notabuntur à lectore ſtudioſo verba Georgii Cedreni Edit. Baſil. p. 184. Regiæ verò p. 199. μετὰ σιωπῆς καὶ κοσμιότητος, [illegible] τοὺς [illegible] καὶ [illegible] [illegible] &c. hoc eſt; Eſſeni cum ſolito ſilentio, & decorâ

Jerem. 4. 22. l. Pſeudo-Ignat. ad Philip. 4. Atque hæc in priore populo. Nunc autem Malus ſeu Diabolus, utpote ad maleſaciendum ſapiens, at boni omnino ignarus, ex nobis quoſdam excuſſit, atque in iis Hæreſes ac Schiſmata operatus eſt.

εἰσὶν Ἐσσαῖοι. ταῦτα μὲν ὡς ἐν τῷ προτέρῳ λαῷ. καὶ νῦν ὁ πονηρὸς, σοφὸς ὢν, τὸ κακοποιῆσαι, καὶ τὸ καλὸν ἔτι ποιεῖν ἀγνοῶν, ἐξ ἡμῶν τινὰς ἐκβαλὼν, ἐνήργησεν ἐν αὐτοῖς αἱρέσεις καὶ σχίσματα.

CAPUT VII.

Unde prodierint Hæreſes, & quis fuerit impietatis earum dux & auctor.

Citat. Cedrenus. Vide Teſtim. Vet. Hæreſes verò novæ initium habuere iſto modo. Simonem quemdam, ex vico Gitthorum dicto, Samaritanum, arte magum Diabolus cùm invaſiſſet, miniſtrum ſuæ pravæ voluntatis effecit. Act. 8. Quando enim Philippus Coapoſtolus noſter, Domini munere atque Dominici Spiritûs virtute miracula ſanationum in Samaria perpetrabat; ita ut Samaritani obſtupefacti, ad credendum in omnium rerum Deum ac in Dominum Jeſum adducerentur, & in nomine ejus baptizarentur: cùmque jam ipſe quoque Simon ſigna & prodigia ſine ullis præſtigiis magicis perfici intuitus ac admiratus, credidiſſet, & baptizatus fuiſſet, & perſeve-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Ὁπόθεν ἀνέφυσαν αἱ αἱρέσεις, καὶ ὅς τις αὐτῶν ἀρχηγὸς τῆς ἀσεβείας γεγένηται.

Ἤδη δὲ κατήρξατο τῶν νέων αἱρέσεων γένεσις οὕτως· Σίμωνά τινα [81] ἀπὸ Γιτθῶν οὕτω καλουμένης κώμης, Σαμαρέα, τὴν τέχνην μάγον, ἐνδυσάμενος ὁ διάβολος, λειτουργὸν αὐτοῦ τῆς μοχθηρᾶς γνώμης ἀπειργάσατο. ὡς γὰρ Φίλιππος ὁ [84] συναπόστολος ἡμῶν, τῇ τοῦ Κυρίου δόσει, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἐνεργείᾳ δυνάμεις ἰαμάτων ἐπετέλει ἐν Σαμαρείᾳ, ὡς καταπλαγέντας τοὺς Σαμαρεῖς, εἰς πίστιν ἐλθεῖν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ βαπτίζεσθαι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἤδη δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σίμωνος σημεῖα καὶ τέρατα θεασαμένου ἄνευ μαγγανείας τινὸς γινόμενα ἐκπεπληγμένου, καὶ εἰς θαῦμα καταπεσόντος, καὶ πιστεύσαντος, καὶ βαπτισθέντος, καὶ προσ-

---

cerâ gravitate, rurſus ad preces convenimus, breviſſimum ac leviſſimum ſomnum excuſſuri. Cujus quidem rei cauſſa eſt ſobrietas continua. & committentur cum his Joſephi, de bello Judaico lib. 2. cap. 12. p. 786. e quibus expreſſa ſunt, quæque exſtant etiam in Porphyrii lib. 4. de abſtinentia à rebus animatis, indeque apud Euſebium Præpar. Evangel IX. 3. καὶ τοῖς ἔξωθεν ὡς μυστήριόν τι φρικτὸν, ἡ τῶν ἔνδον σιωπὴ καταφαίνεται. τούτου δ' αἴτιον, ἡ διηνεκὴς νῆψις. *Eorumque ſilentium,* vertit Rufinus, *extra tectum conſiſtentibus, arcanum quoddam videatur horribile. Cujus quidem rei perpetua ſobrietas cauſſa eſt.* Etenim in loco Joſephi de ſomno ne verbum quidem: rectiùs tamen ſobrietas dicitur eſſe cauſſa ſomni brevis leviſque, quàm ſilentii. Ampliùs cogitemus. Nollem verò tantopere peccâſſe Hieronymum; virum ſanè maximum, ſed fatali illâ ſuâ properantiâ ſæpe lapſum; quando Joviniano objicit; *Joſephus in ſecunda Judaicæ Captivitatis Hiſtoria, & in octavo decimo Antiquitatum libro, & contra Apionem duobus voluminibus, tria deſcribit Dogmata Judæorum, Phariſæos, Sadducæos, Eſſæos: quorum noviſſimos miris effert laudibus, quòd & ab uxoribus & vino & carnibus ſemper abſtinuerint, & quotidianum jejunium verterint in naturam. Super quorum vita & Philo, vir doctiſſimus, proprium volumen edidit.* Scilicet, nec diſputans adverſùs Apionem Joſephus mentionem fecit Sectarum Judaicarum. Nec uſpiam tradit Eſſenos vino & carnibus abſtinuiſſe, aut quotidie jejunâſſe: immò contrarium edocet περὶ ἁλώσεως lib. 2. cap 12. Sed qui Eſſeni perpetuò jejunabant, nec umquam carne & vino utebantur, ſunt illi à Philone Judæo litteris commendati. COT.

81. Ἀπὸ Γιτθῶν.] *E Gitthis.* Nam Γιτθῶν malim, quamvis apud Georgium Syncellum p. 338. Γετθῶν legatur. Nomen loci puto fuiſſe גת, unde Scriptoribus Eccleſiaſticis κώμη Γίτθων, vel Γιτθῶν. Γίθθων, Γιθθῶν. Pag. 333. Syncelli, Γιττῶν. Γιτθίων. In Euſebii autem Chronicis Γιθθῶν, pro quo malè excuderunt Γεθῶν. Et in Timotheo Presbytero de receptione Hæreticorum, Cod. Reg. 2336. Γίθθων, ut Clementinorum II. 22. necnon apud Palladium Dialogo de vita S. Chryſoſtomi paullò poſt initium, pag. 6. Editionis quam ſub prælo habet Bigotius noſter, variæ doctrinæ & felicis curioſitatis nominibus celeberrimus. Sic Joſephus גת Palæſtinæ urbem; quæ ipſi, & apud Stephanum Polybio, Γίττα, Bibliorum Interpretibus Γεθ, ac *Geth*, Plinio *Gitta*, appellat etiam Γιτθῶν πόλιν. Ibid.

84. Ὁ συναπόστολος ἡμῶν.] Eorum qui Eccleſiæ Magiſtros temere aut abſolutos volunt, aut condemnant, inſigne exemplum ſuppeditatur nobis per Rufinum, Cedrenum, & Nicephorum in iis quæ apud Euſebium ad novi Teſtamenti Philippos, Apoſtolum & Diaconum pertinent. Etenim Rufinus interpretans illud Polycratis Epheſiorum Epiſcopi, relatum Hiſtoriæ Euſebianæ lib. 3. cap. 31. & lib. 5. cap. 24 Φίλιππον τὸν τῶν δώδεκα ἀποστόλων, quo tegeret errorem confuſorum in unum duorum Philipporum, datarumque Apoſtolo filiarum, quæ erant Diaconi, in primo loco ſuppreſſit numerum; *qui fuit*, inquit, *unus ex Apoſtolis.* & in altero multo pejus unum è duodecim Apoſtolis mutavit in Evangeliſtam. Atque majori facinore idem hunc ad modum erratur à Cedreno Edit. Baſil. p. 203. Reg. 247. Φίλιππος ὁ εἷς τῶν ἑπτὰ διακόνων. *Unus de ſeptem Diaconis.* Contrà Nicephorus Hiſt. lib. 3. cap. 20. non intellectis verbis Euſebii lib. 3. cap. ult. quæ etiam Rufinus contaminavit more ſuo, Papiam accuſat, & cum Luca committit, quaſi Philippum patrem filiarum Propheticum ſcripſerit fuiſſe unum duodecim Apoſtolorum, non autem ut Lucas in Actis refert, unum è Diaconis ſeptem. Venio jam ad Conſtitutionem; & dico, quòd cùm certum ſit, & à multis etiam Veteribus obſervatum, Apoſtoli nomen indi quoque viris Apoſtolicis, qualis exſtitit Philippus Diaconus & Evangelii prædicator; erroris forſan immunes fuerunt Conſtitutor hic, Clemens Alexandrinus Strom. III. p. 448. Tertullianus cap. 18. lib. de Baptiſmo, Chryſoſtomus Homil. 35. in Geneſim, Burchardus in Deſcriptione terræ ſanctæ, & ſi qui alii: ſi nempe Philippum Diaconum intelligentes, appellavêre Apoſtolum, & cum majoribus Apoſtolis conjunxêre. Infrà certè lib. ult. cap. ult. qui Eunuchum Candaces Reginæ baptizavit Philippus, Diaconus dicitur: ut ne ampliùs poſt Bellarminum aſſeratur Noſter ideo Philippum baptizatorem Simonis magi, feciſſe Apoſtolum, quia per ſolos ſacerdotes Baptiſmum conferri volebat. Alia ratio eſt cum Auguſtini, tum Pſeudo-Epiphanii, Pſeudo-Dorothei, Pſeudo-Iſidori vel Iſidori, Græci qui nonnulla inſeruit Catalogo Hieronymiano, & Freculfi. S. Auguſtinus Tractatu 6. in Johannem dubitat de Philippo Chriſti præcone in Samaria & Simonis ad fidem deductore, Act. VIII. fuerit-ne unus ex Apoſtolis, ſive ex Diaconis: & initio Operis de doctrina Chriſtiana eum Apoſtolum vocat: at Sermone in Vigiliis Pentecoſtes, re diligentiùs expenſâ, favet veræ ſententiæ. Cæteros memoratos in fraudem manifeſtò egit Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ auctoritas, & Catalogi Hieronymiani in Polycrate. Libellus cui titulus, Ἡ ἀρχὴ τῆς παρουσίας ἐπιδημίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ποῦ ἕκαστος αὐτῶν ἐκήρυξε. καὶ πῶς καὶ ποῦ ἐτελείωσαν. καὶ τὰ ἅγια αὐτῶν σώματα ποῦ κεῖνται, καὶ ἐν ποίοις τόποις. Codice 1056. Regiæ Bibliothecæ; Φίλιππος δὲ ὁ ἀπόστολος· ἦν δὲ ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ ἐκ τῆς κώμης Πέτρου καὶ Ἀνδρέου. ἐν δὲ τῇ ἄνω Φρυγίᾳ ἐκήρυξε τὸ εὐαγγέλιον· θάπτεται δὲ ἐν Ἱεραπόλει καὶ αὐτὸς σὺν ταῖς θυγατράσιν μετὰ τῶν αὐτοῦ. Dictus Dorotheus, in membrana Regiis: Φίλιππος δὲ ὁ ἀπόστολος ἐν Φρυγίᾳ κηρύξας τὸ εὐαγγέλιον, θάπτεται ἐν Ἱεραπόλει μετὰ τῶν ἰδίων θυγατέρων αὐτοῦ. ὃν Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀπομνημονεύει. Non animadvertit, quemadmodum nec Euſebius lib. 3. cap. 31. quod rectè objicitur à Notkero Martyrologo, ac per ſe patet, Lucam Act. XXI. 8. 9. loqui de Philippo uno è ſeptem Diaconis. Unde à Dorotheo Latino abeſt Lucæ allegatio: atque Nicephorus lib. 2. cap. 44. verba Euſebii ad contrarium ſenſum deduxit. Porrò ſuſpectus mihi ſemper fuit interpolationis, locus Adonis libro de feſtivitatibus, ubi Philippus Apoſtolus dicitur *dormiſſe apud Hierapolim Aſiæ civitatem cum patribus ſuis beato fine ſepultus.* Idque duas ob cauſſas. Quarum prima, ſimiles loci: Dorothei; (ut Hieronymum & Abdiam omittam) *Hierapoli verò cum filiabus ſuis honorificè ſepultus eſt.* Quæ Græcè habentur in Catalogi amplificatione: Rufini vertentis Euſebium; *cujus ſepulcrum eſt apud Hierapolim Aſiæ urbem una cum filiabus ſuis*: Iſidori de vita & morte ſanctorum cap. 75. & Freculfi in Chronicis; *ſimul cum filiabus ſuis ibidem requieſcit.* Secunda cauſſa, ejuſdem Adonis verba hæc in Philippo Diacono; *Apud Cæſaream requievit. Juxtaque quem tres virgines filiæ ipſius Propheteſſæ tumulatæ jacent: nam quarta filia illius plena Spiritu ſancto in Epheſo occubuit.* Quidam tamen

προσκαρτεροῦντος τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ· ἀκούσαντες ἡμεῖς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπάρξασαν Σαμαρεῦσι διὰ Φιλίππου, παρεγενόμεθα πρὸς αὐτοὺς, καὶ πολὺ συμβαλλόμενοι τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας, πᾶσι τοῖς βεβαπτισμένοις ἐπιθέντες τὰς χεῖρας, εὐχαῖς τὴν τοῦ πνεύματος μετουσίαν ἐδωρούμεθα. ἰδὼν δὲ Σίμων ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἡμῶν δίδοται τὸ πνεῦμα τοῖς πιστεύουσι, λαβὼν χρήματα προσήνεγκεν ἡμῖν, λέγων· Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα κἀγὼ ᾧ ἂν ἐπιθῶ τὴν χεῖρα λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον· βουλόμενος ὡς τὸν Ἀδὰμ τῇ γεύσει τοῦ ξύλου, τῆς κατ' ἐπαγγελίαν ἀθανασίας ἐστέρησεν, οὕτω καὶ ἡμᾶς τῇ κνίσῃ τῶν χρημάτων θέλξας, τῆς δόσεως τοῦ Θεοῦ περιγράψαι, ὅπως ἀντικαταλλαξάμενοι ἀποδώμεθα αὐτῷ χρημάτων τὴν ἀτίμητον τοῦ πνεύματος δωρεάν. πάντων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τούτῳ ταραχθέντων, ἀτενίσας ἐγὼ Πέτρος εἰς τὸν ἐν αὐτῷ κακοῦργον ὄφιν, ἔφην τῷ Σίμωνι· Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι· οὐκ ἔστι σοι μερὶς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, οὐδὲ κλῆρος ἐν τῇ πίστει ταύτῃ· ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου· εἰς γὰρ χολὴν πικρίας, καὶ σύνδεσμον ἀδικίας θεωρῶ σε ὄντα. Ἀλλὰ τότε μὲν ὁ Σίμων ἔμφοβος γενόμενος, φησί· Παρακαλῶ, δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ, ὧν εἰρήκατε.

raret in jejunio ac oratione: tunc nos, audientes de gratia Dei Samaritanis per Philippum conceſſa; ad eos venimus, multúmque adauximus ſermonem doctrinæ; ac impoſitis manibus ſuper omnes baptizatos, per preces Spiritum ſanctum illis communicabamus. Cernens autem Simon, quòd noſtrarum manuum impoſitione daretur credentibus Spiritus ſanctus, accipiens pecuniam, nobis obtulit, dicens; *Date & mihi hanc poteſtatem, ut cuicumque etiam ego impoſuero manum, accipiat Spiritum ſanctum:* volens, *Diabolus*, ut quemadmodum Adamum per guſtatum arboris pomum, promiſſâ immortalitate privavit, ſic nos capturâ pecuniæ delinitos, è donu Dei expungeret, dum permutatione factâ traderemus ei pro pecunia inæſtimabilem Spiritûs gratiam. Cæterùm nobis omnibus hanc ob rem commotis, ego Petrus intuens in maleficum ſerpentem qui hominem occupabat, dixi Simoni; *Argentum tuum tecum ſit in perditionem; quoniam donum Dei exſtimâſti pecuniâ poſſideri: non eſt tibi pars in Sermone iſto, neque ſors in iſta fide: cor enim tuum non eſt rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age, de hac nequitia tua; & roga Deum; ſi forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui: in felle enim amaritudinis, & obligatione iniquitatis cerno te eſſe.* Quo quidem tempore Simon perterritus, *Obſecro*, inquit, *precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat ſuper me horum quæ dixiſtis.*

Act. 8. 19.
Gen. 3.
Act. 8. 20.
v. 24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η'.

Τίνες τῆς Σίμωνος ἀσεβείας διάδοχοι, καὶ οἵων αἱρέσεων κατῆρξαν.

Ἡνίκα δὲ ἐξήλθομεν ἐν τοῖς ἔθνεσι κηρύσσειν τὸν λόγον τῆς ζωῆς, τότε ἐνήργησεν ὁ διάβολος εἰς τὸν λαὸν ἀποστεῖλαι ὀπίσω ἡμῶν ψευδαποστόλους εἰς βεβήλωσιν τοῦ λόγου. καὶ προβάλλονται [85] Κλεόβιόν τινα, καὶ συζεύξαντες τῷ Σίμωνι· οὗτοι δὲ μαθητεύουσιν [86] Δοσιθέῳ τινὶ, ὃν καὶ παρευδοκιμήσαντες ἐξέωσαν τῆς ἀρχῆς. εἶτα καὶ ἕτεροι ἑτέρων κατῆρξαν ἀτόπων δογμάτων, [87] Κήρινθος, καὶ [88] Μάρκος,

CAPUT VIII.

Quinam ſucceſſerint Simonis impietati, & quas Hæreſes induxerint.

Cum verò digreſſi ſumus ad prædicandum in Gentibus verbum vitæ, tunc Diabolus effecit in populo ut poſt nos mitteret Pſeudoapoſtolos ad Verbi profanationem. Ac præmiſſus eſt Cleobius quidem, & Simoni adjunctus; ii autem diſcipuli erant cujuſdam Duſithei, quem & ſuperatum è primatu ejecerunt. Poſtea alii quoque aliorum abſurdorum dogmatum auctores exſtiterunt, Cerinthus, Marcus, Me-

iam patent apud Hierapolim eas tumulatas, *ubi Apoſtolus Philippus unus de duodecim quieſcit: cujus fuiſſe filia ab aliquibus Scriptoribus putatæ ſunt.* Conjectabam, è recentiore quodam expunctum *ſilabus*, inductamque *patribus*. Sed doctiorum ac prudentiorum eſto judicium. COT.

85. Κλεόβιον] Ad loca quæ de Cleobio ſive Cleobulo doctiſſimus Uſſerius citat in Epiſtolam Ignatianam ad Trallianos, adde duo Theodoriti, Hæreticarum Fabularum lib. 2. cap. 1. ubi non ſcripſerim ut vulgo Κλεοβιανοί, ſed Κλεοβιανοί, quod etiam apud Euſebium legebant Rufinus ac Nicephorus: & lib. 5. in præfatione. Item alium Sophronii in Synodo Generali ſextâ, & alium Nicetæ Pectorati libro contra Latinos. Auctor Operis imperfecti, ad Matt. XXIV. *Hoc & Apoſtolus dixit his qui fuerunt antequam caperetur Hieruſalem, quia prius venturi fuerant Pſeudo-Chriſti. Etenim hoc erat ſignum primum deſtructionis Hieruſalem. Quod verè factum eſt. Venerunt enim Doſitheus, & Simon, & Cleonius, & Varſuas in nomine Chriſti, & alii multi, quos Apoſtolus in Epiſtolis ſuis tangit.* Quis non videat ſtatim veterem lectionem, *Cleonius*, qui eſt Cleobius? Sed in nominibus ſequentis reconditiori emendatione aliquandiu hæſi, neſciens quo me pacto expedirem: donec non infeliciter, ni fallor, ſubierunt mentem famoſi impoſtores *Varſeſus*, Barjeſus, & *Varchoſivas*, Barchoſibas, Barchochibas, alter Barchochebas. Ibid.

86. Δοσιθέῳ.] Qui & Δοσθῆς ab Eulogio vocatur apud Photium: unde Δοσθηνοί iidem, & in Damasceni libro de Hæreſibus membraneo Bibliothecæ Regiæ. Super Doſitheo & Doſitheanis conciliabuntur levi negotio quæ in ſpeciem pugnantia occurrunt apud Scriptores varios, Pſeudo-Clementem, Tertullianum, Origenem, Euſebium, Pacianum, Epiphanium, Chryſoſtomum in Catena ad Matthæum, Pſeudo-Chryſoſtomum in eumdem Evangeliſtam, Hieronymum, Theodoritum, Vigilium Tapſenſem, Sophronium, Damaſcenum, Photium, Theophanem Ceramæum, Theophylactum, Nicetam Choniatem, Nicephorum, & Auctorem Chronici Samaritani citatum ab Ecchellenſi ad Hebedjeſu; ſi duo admittantur Doſithei, uterque Hæreſiarcha, impugnator librorum Propheticorum, & ſacræ Scripturæ corruptor. Primus ante Chriſtum, ex Judæo Samaritanus, & origo Sadducæorum, qui reſurrectionem carnis agnoverit, docueritque ſeveritatem morum, abſtinentiam ab animatis, jejunium, virginitatem, & continentiam. Alter poſt ortum Chriſti, Pſeudo-Chriſtus, Samarita, Simonis magi primò magiſter, poſtea diſcipulus, qui negaverit reſurrectionem corporum, animæ immortalitatem, ſubſtantiam Angelorum ac Dæmonum, aſſeruerit verò mundum eſſe incorruptibilem. Hic in conſtituens, auctoris opponimus Philaſtrium, quòd veteri Doſitheo ea aſſignet quæ recentiori fuerant tribuenda. Quin etiam à Theodoreto ac Sophronio minùs accuratè Doſitheus & Doſitheani ponuntur poſt Simonem & Simonianos. Ibid.

87. Κήρινθος.] Neſcit S. Epiphanius an Merinthus idem ſit cum Cerintho, an alter ab illo ejuſdem ſententiæ Hæreticus. Suſpicari verò quis poſſet, Cerinthum per ludibrium & opprobrium accepiſſe nomen Merinthi, μήρινθος, id eſt, laquei. Sed arbitrarium hoc ſit. Haud dubium certè, quin Cerinthi nomen exciderit è Scholiis Maximi ad Dionyſii Epiſtolam 8. quod Paraphraſis Georgii Pachymeris retinet, atque etiam MSS. codices. Ibid.

88. Μάρκος.] De multis quæ ad Marcum hunc magum pertinentia diſcimus ex Irenæi Martyris Opere adversùs Hæreſes, unum eſt, deceptio complurium feminarum ad Rhodanum per illius diſcipulos. Id miſerum in modum verbis auget & amplificat Hieronymus Epiſtolâ 29. & ſub finem libri 17. Commentariorum in Eſaiam: nimiumque confidens memoriæ ſuæ, tum alia Irenæo affingit, tum profectionem Marci Ægyptii in Gallias & Hiſpanias. Jam quod Hæ-

Menander, Baſilides, & Saturnilus. Ex iis alii quidem celebrant plures Deos; alii verò tres, contrarios, principio carentes, ſemper unà exſiſtentes; at alii innumeros ac ignotos: & nonnulli quidem nuptias rejiciunt, opinati eas non eſſe opus Dei; alii autem quædam ciborum genera abominantur; quidam verò impudenter fornicantur; quales qui nunc falſo nomi-

l. Ignat. interpol. ad Philad. 6. Ignat. interpol. ad Trall. 11. ad Philad. 6.

καὶ [89] Μένανδρος, καὶ [90] Βασιλείδης, καὶ * [91] Σατορνῖλος. τούτων [92] οἱ μὲν πολλοὺς θεοὺς, οἱ δὲ [93] τρεῖς ἐναντίους, ἀνάρχους, ἀεὶ συνόντας ἑαυτοῖς; οἱ δὲ [94] ἀπείρους καὶ ἀγνώστους δοξάζουσι· καὶ οἱ μὲν [95] τὸν γάμον ἀθετοῦσιν, οὐκ εἶναι τοῦ Θεοῦ ἔργον δοξάζοντες· ἄλλοι δέ τινα τῶν βρωμάτων βδελύσσονται· οἱ δὲ ἀναίδην ἐκπορνεύουσιν, οἷοί εἰσιν οἱ [96] ψευδώνυμοι

* al. Σατορνῖλος.

Hæreſim Gnoſticorum primus Hiſpanis intulerit Marcus Memphites; cujus auditores Agape & Helpidius Priſcillianum inſtituerint, refertur à Severo: magnâ incuriâ temporum, ſi magum noſtrum intelligit: incuriâ verò ac falſæ propiori famâ, ſi alium: cùm longè veriſimilius fiat, imò tantum non conſtet, eam Hæreſim à Marci diſcipulis aut aliis Gnoſticis in Hiſpania ſeminatam, forſanque ibi conſervatam latentes, pravo Agapes, Helpidii, Priſcilliani, necnon aliorum ſtudio repullulâſſe. Adeò ut occaſione veteris Marci non ſatis cogniti, recentior iſte Marcus hypobolimeus prodierit: neſcio an creditus quoque Idacio apud Iſidorum cap. 2. libri de viris illuſtribus, tamquam Memphiticus, magiæ ſcientiſſimus, diſcipulus Manis, & magiſter Priſcilliani: ita enim quidam Codices Iſidori; cùm alii nonnulli Codices ejuſdem tractatûs faciant Marcum Manis & Priſcilliani magiſtrum, quod de antiquo dici queat. Confirmatur noſtra opinio auctoritate Hieronymi, in locis citatis; itemque in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, ubi Priſcillianus dicitur accuſari Gnoſticæ, id eſt, Baſilidis & Marci (ita veteres Editiones cum libris Regiis) Hæreſeos, de quibus Irenæus ſcripſit. Cæterùm à Marco Hæretici, Juſtino ſunt Marciani, Epiphanio Marcoſii, Auguſtino Marcitæ, Marcuoſi in canone Niceno Arabico 30. Turrianicæ Editionis, denique Marcoliæi Damaſceno atque Timotheo Presbytero. COT.

89. Μένανδρος.] Hujc patria fuit כפרה, opinor: Græcè κώμη Καπαρεταίας, Καπαρεταίας. Καππαρεταίας. Καπαρεταῖοι, (ſic præſtat legere in Nicephoro, quàm Καπαραταίας) Καππαραβαίας Καππαραβαία, & Timotheo Presbytero MS. Καπαρίου. Longiùs abit Theodoritus. Μένανδρος, inquit, Σαμαρείτης. ἀπὸ Χαβρεῖ κώμης. Quid ſi ſcriptum ab eo, Χαβάρη, & poſtea ex φ. factum β. ex ι. ν. Dicti autem ſunt Menandri ſectatores, Menandriani. Item Menandrianiſtæ ab Hegeſippo Euſebianæ Hiſtoriæ lib. 4. cap. 22. ἀπὸ τούτων Μενανδριανισταί: cujus vocis diviſio in duas, quaſi prima ſyllaba eſſet particula μὲν, peperit Adrianiſtas Hæreticos, cum Adriano Hæreſiarcha; ut videre eſt apud Theodoritum Hæreticarum Fabularum lib. 1. cap. 1. lib. 2. in præfatione, apud Sophronium Epiſtolâ ad Sergium, & apud Nicephorum Hiſt. Eccleſ. IV. 7. Ibid.

90 Βασιλείδης] Accipe verba S. Hieronymi libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis, ſed emendatiora, meo quidem judicio, quàm excuſa ſint. *Agrippa, cognomento Caſtor, vir valde doctus, adverſum viginti quatuor Baſilidis Hæretici volumina, quæ in Evangelium confecerat, fortiſſimè diſſeruit, prodens ejus univerſa myſteria, & Prophetas enumerans, Barcabam, & Barcop; & ad terrorem audientium alia quædam barbara nomina; & Deum maximum ejus Abraxas, qui quaſi annum continens, juxta Græcorum numerum ſupputetur. Moratus eſt autem Baſilides, à quo Gnoſtici, in Alexandria, temporibus Hadriani: quâ tempeſtate & Chochebas* (MS. S. Germani *Chozebas* ut in Hiſtoria Miſcella.) *dux Judaicæ factionis, Chriſtianos variis ſuppliciis enecavit.* Poſui primò *Barcop*, loco *Marcob*, *Barchob*, vel *Barchon* in Precolſo: ut reſponderet Βαρκώφ Euſebii Hiſt IV. 7. ac Theodoriti Hæret. Fabul. I 4. quod ex Euſebii Præpar. Evang. X 5. & Hieronymo Epiſt. 155. interpretari licet filium vocationis. Secundò poſui *moratus eſt*, non ut vulgò *mortuus eſt*: quia ſic reperi in quinque codicibus manu exaratis, Regiis quatuor, & uno Bibliothecæ Monachorum S. Germani: & quia idem Hieronymus vertens Chronica Euſebii hoc modo loquitur; *Baſilides Hæreſiarches in Alexandria commoratur: à quo Gnoſtici.* *Chochebas dux Judaica factionis nolentes ſibi Chriſtianos adverſùm Romanum militem ferre ſubſidium, omnimodis cruciatibus necat.* Nec enim ovum ovo ſimilius, quàm hæc duo loca inter ſe ſunt. Quia denique ex Stromateo Clemente colligi datur lib. 7. p. 764. Baſilidem uſque ad tempora Antonini Pii vitam produxiſſe. Atque hinc patet quemadmodum legi debeat in Hereſeon Indiculo, qui Hieronymo tribuitur. ſcilicet; *contra hunc* Baſilidem *Agrippa. cognomento Caſtor, vir valde doctus ſcribit, prodens univerſa ejus myſteria, & Prophetas enumerans, Barcabbam, & Barcop, & ad terrorem audientium alia etiam nomina barbara, religione compoſita; nominans etiam Deum maximum Abraxas, quaſi annum continentem, ſi juxta Græcorum numerum computetur.* Nos minus claret, mendosè apud Philaſtrium, ubi de Nicolao & Gnoſticis, Barrabam vel Barrabbam locum occupare Barcabæ ſeu Barcabbæ: quod nominis auctore Epiphanio Hæreſi 26. num. 2. ſignificat Syriacè filium ſtupri, Hebraicè filium homicidii. Retrahendo denique ſyllabam fugitivam *ne*, ſcribendam in Anonymo, quem Sirmondus ſub titulo Prædeſtinati vulgavit, Hæreſi 3. *Quod nomen Græca ratione litterarum in hanc ſummam ſupputando pertingit.* Ibid.

91. Σατορνῖλος.] Quantò notiſſimus Saturninus, tantò obſcuriſſimus qui marginem tenet Stratonicus, ficticius ut videtur Hæreticus: niſi quis huc hariolando referre velit Stratioticos Epiphanii, Theodoriti, Sophronii, *Milites* dictos Philaſtrio, *quia de militaribus fuerant*, affines forſan Hæmatitis apud Clementem Alexandrinum Stromateo 7. extremo. Ibid.

92. Οἱ μὲν πολλοὺς θεοὺς] Id eſt αἰῶνας. cap. 10. Epiphanius Hæreſi 31. n. 2. de Valentino, τριάκοντα αἰῶνας ἢ καὶ θεοὺς ὀνομάζει. Ante Epiphanium, Origenes Homiliâ in librum Regnorum; *Hæreticorum quidam derelinquentes creatorem mundi, & filium ejus, fingunt ſibi alium neſcio quem excelſiorem Deum, & alios ſimiliter introducunt, ſive quos αἰῶνας, ſive quos Deos appellant.* Vide Tertullianum I. adverſùs Marcionem 5. & 3. adverſus Praxeam. Vide etiam Ambroſium libro de Incarnationis Dominicæ Myſterio cap. 4. & Epiſtolâ 17.

Tantos eſſe Deos Baſilidem credere juſſit,
Quantos & dies annus habet.

Poëta incertus lib. 1. contra Marcionem. Emendabis autem ex Tertulliano & Philaſtrio Auguſtinum. *Ptolemæus quatuor Æonas, & alios quatuor aſſerere maluit.* Quòd ſi ſplenem exercere mala eſt, leges inepta hæc inepti libelli quem Synodicum vocant, cap 6. Σωνοδος θεία καὶ ἱερὰ μερικὴ, συναθροισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Αγχιαλοῦ (voluit dicere Αγχιάλου. Euſeb. Hiſt. Eccl. V. 19) Σωτᾶ. καὶ ἑτέρων δεκαεπτὰ ἐπισκόπων ὑπὸ Θεόδοτον ἀπεκήρυξε τὸν σκυτέα Θεόδοτον, καὶ Μόντανον σὺν Μαξιμίλλῃ. ψευδοπροφήτας καὶ ψευδοφρονοῦντας ὀκτακόσια ἑβδομήκοντα ὀκτὼ αἰῶνας δογματίζοντας, καὶ πλείους ἢ ἐλάττους αὐτοὺς εἶναι ἀποφαινομένους. Quot verba, tot joculatoria figmenta. Et ad rem præſentem, confunduntur Theodotus coriarius, Theodotus Montaniſta, & Theodotus Valentinianus, prædicuntque Æones 878. quia plures vel pauciores non placebat. Ibid.

93. Τρεῖς.] Marcion, Marcioniſtæ, Lucianiſtæ, Ptolemaitæ Syneros, Setianus aut fortè Sethiani, Theodotus, Manichæi, & Euchitæ in ea fuiſſe Hæreſi dicuntur ab Auctore Dialogorum apud Origenem, Euſebio Hiſt. V. 13. Athanaſio de decretis Nicænæ Synodi p. 275. & Oratione 4. adverſùs Arianos pag. 467. Cyrillo Hieroſol. Catecheſi 16. Epiphanio, Auguſtino, & Anonymo, de Hæreſibus, Gennadio cap. 52. de Dogmatibus, & Alcuino parte 3. Confeſſionis fidei n. 35. Pſello ſub initium Dialogi de operatione Dæmonum, atque Scriptore Præfationis Arabicæ in Concilium Nicænum. Sed in mendo cubat Anonymus Sirmondi, Hæreſi 21. Habet quippe *Syrtum* pro Auguſtini *Synerum*, qui Euſebio, Theodorito, Nicephoro, Συνέρως, Sophronio Συνερὼς in libris impreſſis, (Συνέρως in codice Regio) Rufino quoque *Synerus*. Ibid.

94. Ἀπείρους.] *Secundus, Æonas ſimiliter docens falſos, adſerit tamen infinitos.* Philaſtrii verba. Ibid.

95. Τὸν γάμον ἀθετοῦσιν.] Saturninianos intelligit hoc & capp. 10. 16. Nam, teſte Irenæo, & poſt eum Epiphanio, nuptiis conjungi ac liberos gignere, à Satana eſſe dixit Saturninus. Idque primus, ex Theodoreto: quia, opinor, Simoniani, Menandriani, Nicolaitæ, matrimonium impugnabant non ſtudio fictæ caſtitatis, ut Saturniliani, ſed libidinis gratiâ, inducendo ſcilicet promiſcuos concubitus communitatemque feminarum; quo quid connubio magis adverſum? Quocirca in Commentariis in Apocalypſim inter Opera S. Ambroſii, ubi de Nicolaitis, rectè conjunguntur nuptiarum deteſtatio, atque obvia copula. Quamquam, ut dicam quod veriſimillimum arbitror, edoctus à Tertulliano de præſcriptione Hæreticorum cap. 33. Hæreſis nuptiis interdicentium, aut ſub Apoſtolis fuit, aut ex doctrinis quæ jam tunc fuerunt ſumpſit ſeminium. Ibid

96. Ψευδώνυμοι Νικολαΐται.] Habuit Nicolaus Diaconus accuſatores ſuos, habuit & defenſores: utroſque ex parte dictos Stephano Gobaro in Bibliotheca Photii: priores quidem, Hippolytum, & Epiphanium; poſteriores verò, Ignatium Theophorum, (interpolatum videlicet ex hiſce Conſtitutionibus) Clementem Stromateum, Euſebium Pamphili, ac Theodoritum. Addi poſſunt criminantibus multi, Irenæus, Tertullianus, Hilarius, Pacianus, Gregorius Nyſſenus, Philaſter, Hieronymus, Gelaſius, Gildas, Anaſtaſius, Pſeudo-Dorotheus, Agobardus, aliuſque exſcriptor Rabanus, Auctor Catalogi Hæreſium per Sirmondum

νύμως Νικολαῗται. [97] ὁ μέντοι Σίμων ἐμοὶ Πέτρῳ πρῶτον ἐν Καισαρείᾳ τῇ Στράτωνος, ἔνθα Κορνήλιος ὁ πιστὸς ἐπίστευσεν, ὢν ἐθνικὸς, ἐπὶ τὸν κύριον Ἰησοῦν, δι' ἐμοῦ, συντυχών μοι ἐπειρᾶτο διαστρέφειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, συμπαρόντων μοι τῶν ἱερῶν τέκνων, Ζακχαίου τοῦ ποτὲ τελώνου, καὶ Βαρνάβα, καὶ Νικήτου καὶ Ἀκύλα ἀδελφῶν Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου τε καὶ πολίτου, [98] μαθητευθέντος δὲ καὶ Παύλῳ τῷ συναποστόλῳ ἡμῶν καὶ συνεργῷ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ· καὶ τρίτον ἐπ' αὐτῶν διαλεχθεὶς αὐτῷ εἰς τὸν περὶ προφήτου λόγον, καὶ περὶ Θεοῦ μοναρχίας, τοῦ περιβαλὼν αὐτὸν δυνάμει κυρίου, καὶ [99] εἰς ἀφωνίαν καταβαλὼν, φυγάδα κατέστησα εἰς τὴν Ἰταλίαν.

ne dicti Nicolaitæ. Porrò Simon cùm mihi Petro primùm obvius fuiſſet in Cæſarea Stratonis; ubi ille fidelis Cornelius, qui antea Gentilis erat, in Dominum Jeſum per me credidit; verbum Dei conabatur pervertere; mecum autem aderant ſancti filii, Zacchæus olim publicanus, & Barnabas, & Nicetas atque Aquila fratres Clementis Romanorum Epiſcopi & civis, quique edoctus fuit à Paulo Coapoſtolo noſtro & ad Evangelium adjutore: eúmque ter coram iis diſceptâſſem quæſtionem de Propheta, & de Monarchia, ſeu unitate Dei, atque illum virtute Domini deviciſſem, proſtratúmque obmuteſcere coegiſſem, effeci ut in Italiam fugeret.

Laudat Cedicitur, ubi ſuprà. Act. 10. Luc. 19. 2.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θ'.

Ὅπως ὁ Σίμων γοητείαις τισὶ πτῆναι θελήσας, εὐχαῖς Πέτρου κατενεχθεὶς ἐξ ὕψους κάτω, συνετρίβη τοὺς πόδας καὶ τῶν χειρῶν τοὺς ταρσούς.

[1] Γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ, πολὺ τὴν ἐκκλησίαν ἔσκυλε, [2] πολλοὺς ἀνατρέπων, καὶ ἑαυτῷ προσποιούμενος, τὰ δὲ ἔθνη ἐξιστῶν [3] μαγικῇ ἐμπειρίᾳ· ὡς καί ποτε μέσης ἡμέρας προελθεῖν εἰς τὸ θέατρον αὐτῶν, κελεύσας τοῖς δήμοις ἀρπαγῆναι κἀμὲ ἐν τῷ θεάτρῳ, ἐπηγγέλλετο πτῆναι δι' ἀέρος· πάντων δὲ ἐπὶ τοῦτο μετεώρων τυγχανόντων, [4] ἐγὼ προσηυχόμην καθ' ἐμαυτόν· καὶ δὴ μετεωρισθεὶς ὑπὸ δαιμόνων [5] ἵπτατο μετέωρος εἰς ἀέρα, λέγων εἰς οὐρανοὺς ἀνιέναι, κἀκεῖθεν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ ἐπιχορηγήσειν· [6] τῶν δὲ δήμων εὐφημούντων ὡς Θεὸν, ἀνατείνας ἐγὼ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν σὺν αὐτῇ δια-

CAPUT IX.

Quo modo Simon cùm quibuſdam præſtigiis volare inſtituiſſet, precibus Petri ex alto deorſum præcipitatus, pedum & manuum extremitates fregit.

ROmam autem adveniens, Eccleſiam magnopere vexavit, multos evertens, ac ſibi comparans, Gentileſque peritiâ magicâ percellens: ita ut aliquando, cùm in eorum theatrum meridie proceſſiſſet, præcepiſſetque multitudini ut me quoque in theatrum raperent; ſe promitteret in aëre volaturum: cunctis verò eam in rem intendentibus, ego apud me precabar: jamque à Dæmonibus in altum ſublatus, volabat ſublimis per aërem, dicens ſe in cœlum aſcendere, indéque ipſis bona ſuppeditaturum: cúmque univerſa turba illum fauſtu acclamationibus ut Deum proſequeretur, ego mente ac manibus ad

Hoc caput ſide in Cedreno, ibid.

dem publici juris factus, Humbertus Sylvæ candidæ, & alii plerique. Patronorum autem numerus creſcit Victorino Petabionenſi, Haymone Halberſtatenſi, Nicephoro, & quibuſdam illis à Caſſiano memoratis Collat. 18. cap. 16. Sed & minùs cum Nicolao agere videntur Auguſtinus, Iſidorus, ac Patres Concilii Turonenſis 2. can. 19. inſuperque Sophronius, dum in Hæreticis numerat Nicolaum, collocatis inter Hæreſes Nicolaitis. Itaque juxta benigniorem opinionem, Nicolaitæ falsò aſſumpto nomine Nicolai, erant ψευδώνυμοι, *falſi homines*, ut loquar cum Victorino in Apocalypſim, *qui ſub nomine Nicolai Miniſtri fecerunt ſibi Hæreſim*. aut οἱ cum Theodorito Hæret. Fabul. lib. 3. cap. 1. ψευδῶς σφᾶς αὐτοὺς ἐκ τοῦ τοῦδε (Νικολάου) προσηγορίαν ὀνομάζοντες. Porrò inter legendum Auctores citatos in hac Nota, obſervavi tria, ſcitu fortè non indigna. Primum eſt, levicula menda apud Gregorium Nyſſenum Oratione 11. contra Eunomium, Edit. Pariſ. an. 1638. Tom. 2. p. 704. Μανιχαῖον. Νικόλαον. Ἀκύλαθον, (ſcrib. Κόλαθον ex ſummariis Operi præfixis, ex Athanaſio, aliiſque) Ἄετιον, Ἄρειον. Secundum, varians lectio in Epiſtolis Hieronymi 1. & 48. ubi docetur, ex Nicolao octam Hæreſim *Nicolaitarum*, vel *Ophitarum*: ſic enim nonnulli codices, rectiùs quàm alii quidam, *Neophytorum*, aut *Neophitarum*; cùm Epiphanius, Indiculi Auctor, & Auguſtinus à Nicolaitis Ophitas deducant. Tertium, error Humberti Cardinalis, qui adversùs Græcum Nicetam profert tamquam Patris Græci Epiphanii, teſtimonium hominis Latini ac futilis, Anonymi Sirmondiani, Hæreſi 4. omnium titulo mendacis libri deceptus. COT.

97. Ὁ μέντοι Σίμων &c.] Indiligens ad hæc Cedrenus. Ibid.

98. Μαθητευθέντος δὲ καὶ Παύλῳ.] Reſpiciebat ad hunc locum Blaſtares, quando in præfatione Nomocanonis exarabat de Clemente; Πέτρου δὲ ἦν ἀπὸ ὁμιλητὴς τοῦ μεγάλου ἀλλὰ δὴ καὶ Παύλου τοῦ θείου ὡς αὐτός φησι περὶ ἑαυτοῦ ἱστορεῖ. Ibid.

99 Εἰς ἀφωνίαν καταβαλών.] Pacianus Epiſt. 2. de uno è certaminibus Petri cum Simone; *Nunc Simonem Petrus, me duce adſtipulante, confundit!* Ibid.

1. Γενόμενος δὲ ἐν Ῥώμῃ, &c.] Romam veniſſe Petrum Apoſtolum, ut Simoni mago obſiſteret, docent Euſebius Hiſtoriæ lib. 2. cap. 14. Hieronymus in Catalogo, Ado in Chronicis, alii. *Clemens Romanus Epiſcopus, Petri diſcipulus, Chriſti digniſſimus Martyr, Simonis Hæreſim à Petro Apoſtolo cum ipſo Simone ſuperatam edocuit.* Verba Anonymi Prædeſtinatorum oppugnatoris, in præfatione. Ibid.

2. Πολλοὺς ἀνατρέπων.] Malè in Cedreno p. 174. Edit. Baſil. 215. Reg. πολλοὺς ἀνατρέπων. Ibid.

3. Μαγικῇ ἐμπειρίᾳ.] Titulus, γοητείας. Nihil hîc eſſet adnotandum, niſi imperiti librarii corrupiſſent barbaram inſcitamque interpretationem veterem libelli Monachorum Imperatori Juſtiniano oblati, & lecti Actione 1. Concilii Conſtantinopolitani ſub Menna, ad finem iſtorum Græcorum, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν τῇ πόλει. Ἀγαπητὸν, τὸν ὄντως ἀγαπητὸν Θεοῦ καὶ ἀνθρώποις, ἀρχιερέα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. ὅτι τὸ παράδοξον τοῦ Ἀγίου τε καὶ τῶν θαυμάτων ἀκούσαντες. ὥσπερ ποτὲ Πέτρον τὸν μέγαν. τοῖς Ῥωμαίοις, ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ Σίμωνος γοητείας: *in depoſitione Simonis Gortani vel Gortici*, typis mandando, *Simonis Cretiani*, & ad marginem, *Zortici*. Ibid.

4. Ἐγὼ προσηυχόμην.] Ita cum aliis Philaſtrius in Simone mago, Ambroſius Hexaemeron IV. 8. Auguſtinus lib. de Hæreſibus Hær. 1. Auctor incertus libri contra Fulgentium Donatiſtam cap. 23. & Anonymus citatus Notâ antepenult. Hæreſi 1. Sed multis placuit Paulum Petro adjungere Cyrillo Hieroſolym. Catecheſi 6. Severo Sulpitio in Hiſtoria ſacra, Proſpero in libello cui titulus *Dimidium temporis*, cap. 13. Gregorio Turonenſi Hiſtoriarum lib. 1. cap. 25. & Miraculorum lib. 1. cap. 28. Iſidoro in Chronico, Abbonis ſerm. 3. Tom. 9. Spicilegii, fabricatori Actorum Petri & Pauli, & Marcello cùm apud Sigebertum de viris illuſtribus cap. 1. tum apud Surium 12. Maii in vita Nerei & Achillei. Conſule Maximum Taurinenſem Homiliâ 5. in Natali Petri & Pauli, quam inſeruerunt quoque Sermonibus Ambroſii & Auguſtini, Freculfum parte 2. lib. 1. cap. 20. Petrum Damianum Epiſt. 20. lib. 1. Epiſt. 14. lib 5. Nicephorum, &c. Legito etiam Dungalum ad finem libri adversùs Claudium Taurinenſem, ubi ſolius Pauli mentionem facit. Pari modo additum per nonnullos orationi jejunium: ut videre eſt in Auguſtino Epiſt. 82. Caſſiano de inſtitutis Cœnobiorum III. 10. & Scriptore περὶ θεοφιλῶν καὶ τοῦ λοιποῦ λαοῦ, qui tamen minùs probabiliter diem eumdem ſtatuit jejunii atque conflictûs, opinionem amplexus Glycæ & Cedreni. Meliùs interpunge locum Ratramni lib. 4. contra Græcos cap. 3. Spicilegii II. p. 120. Ibid.

5. Ἵπτατο.] Alii ſibi ad Icarium modum aptant; ſi fides Hegeſippo lib. 3. de bello Judaico cap. 2. Abdiæ Hiſtoriæ Apoſtolicæ lib. 1 non multò ante finem, Patribus 6. Synodi ad Imperatorem Conſtantinum Actione 18. Maximo Taurinenſi: vel conſcenſis quadrigis igneis, aut fabricato curru, juxta Arnobium lib. 2. & Præfationem Arabicam Concilii Nicæni. Ibid.

6. Τῶν δὲ δήμων.] Apud Cedrenum, τῶν δὲ δαιμόνων. manifeſto vitio. Ibid.

ad cœlum protentis, ſupplicabam Deo per Jeſum Dominum, ut exitioſum hominem deturbaret, & Dæmonum vim accideret, qui viribus ad hominum fraudem ac interitum uterentur; deturbando autem non occideret, ſed confringeret; & ſubjiciens, ac intuitus ad Simonem dixi; Si Ego homo Dei ſum, & verus Apoſtolus Jeſu Chriſti, ac pietatis doctor, non autem erroris, qualis tu Simon, jubeo malis Poteſtatibus illius qui à pietate deſcivit, Simonem magum vehentibus, ut vectionem & occupationem dimittant, quò ex alto collabatur, & iis quos deceperat habeatur ludibrio. His à me pronunciatis, Simon ſpoliatus Poteſtatibus, cum magno fragore corruit, ac vehementi caſu eliſus, coxam & pedum extrema frangit. Tunc vulgus exclamavit; Unus Deus, quem Petrus juſtè annunciat revera ſolum; & multi à Simone deſecerunt; aliqui tamen, digni illius interitu, in doctrina ejus nefaria perſeverârunt. Atque hoc pacto prima & impiiſſima Simonianorum Hæreſis recepta eſt Romæ. Sed & per reliquos Pſeudoapoſtolos Diabolus operabatur.

νοίᾳ, ἱκέτευον τὸν Θεὸν διὰ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ῥῆξαι τὸν λυμεῶνα, καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν δαιμόνων περικόψαι, ἐπ' ἀπάτῃ καὶ ἀπωλείᾳ ἀνθρώπων κεχρημένων αὐτῇ, * 7 ῥάξαντα δὲ μὴ θανατῶσαι, ἀλλὰ συντρίψαι· καὶ ὑπολαβὼν, ἀτενίσας ἄντικρυς τῷ Σίμωνι· εἰ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐγὼ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀληθὴς, καὶ διδάσκαλος εὐσεβείας, 8 ἀλλ' οὐ πλάνης, οἷος σὺ Σίμων, προστάσσω ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι τῆς ἀσεβείας ἀποστάτου, ἐφ' αἷς ὀχεῖται Σίμων ὁ μάγος, ἀφεῖναι τὴν κράτησιν, ὅπως ἐξ ὕψους κατενεχθῇ, εἰς γέλωτα τῶν ἐπιτηδέντων ὑπ' αὐτοῦ. καὶ εἰπόντος μου ταῦτα, περιαιρεθεὶς τῶν δυνάμεων ὁ Σίμων, κατηνέχθη μετὰ μεγάλου ἤχου, καὶ ῥαγεὶς * ἐξαίσιον, 9 συντρίβεται τὸ ἰσχίον καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ταρσούς. καὶ φωνὴ τῶν ὄχλων λεγόντων· εἷς ὁ Θεὸς, ὃν Πέτρος δικαίως καταγγέλλει τῇ ἀληθείᾳ μόνον· καὶ πολλοὶ ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ· τινὲς δὲ ἄξιοι τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ ὄντες, παρέμειναν αὐτοῦ τῇ μοχθηρᾷ διδασκαλίᾳ. καὶ οὕτω πρώτη 10 ἐπάγη ἡ τῶν Σιμωνιανῶν ἀθεωτάτη αἵρεσις ἐν Ῥώμῃ. καὶ διὰ τῶν λοιπῶν ψευδαποστόλων ἐνήργει ὁ διάβολος.

* al. ῥήξαντα

* al. add. [illegible]

CAPUT X.

Quo modo Hæreſes & inter ſe & à veritate diſcrepent.

His autem omnibus unus ac idem pariter erat ſcopus impietatis, ut omnipotentem Deum blaſphemarent, cenſendo ignotum eſſe, & non eſſe Patrem Chriſti, neque mundi conditorem; ſed ineffabilem, impronunciabilem, innominabilem, à ſe natum; Lege ac Prophetis non eſſe utendum;

l. Ignat. interpol. ad Trall. 6. ad Philad. 6. ad Sm. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ί.

Ὅπως αἱ αἱρέσεις καὶ πρὸς ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλήθειαν διαφωνοῦσιν.

Τούτοις δὲ πᾶσιν [illegible] σκοπὸς [illegible] καὶ ὁ αὐτὸς ἀθεότητος, 11 τὸ μὲν παντοκράτορα Θεὸν βλασφημεῖν, ἄγνωστον δοξάζειν, καὶ μὴ εἶναι πατέρα τοῦ Χριστοῦ, μηδὲ τοῦ κόσμου δημιουργὸν, ἀλλ' ἄλεκτον, ἄρρητον, ἀκατονόμαστον, αὐτογένεθλον· νόμῳ καὶ προφήταις μὴ χρῆσθαι· προ-

7. Ῥάξαντα, vel ῥήξαντα.] Perinde eſt. Ideoque hac ipſa in narratione Pſeudo-Chryſoſtomus Serm. de Pſeudo-Prophetis Tom. 6. ῥήξας. Baſilius Seleucienſis lib. 1. de vita S. Theclæ Edit. Pariſ. p. 268. [illegible]. Nicephorus Calliſti filius lib. 2. cap. 36. & Anonymus qui de Prancis aliiſque Latinis ſcripſit Tom. 2. Auctaro Combefiſiani p. 409. [illegible]. Cedrenus verò, [illegible]. Theodoritus Hæret. Fabularum L. 1. [illegible] COT.

8. Ἀλλ' οὐ πλάνης.] Notanda varia lectio Georgii Cedreni loco citato, necnon Michaelis Glycæ Annalium parte 3. p. 235. D. [illegible]. Ibid.

9. Συντρίβεται τὸ ἰσχίον καὶ τῶν ποδῶν τοὺς ταρσούς.] Lib. 4. cap. 14. Cedrenus, Glycas, [illegible]. Capitis hujus lemma, hic, [illegible]: in Verſione Bovii, *fregit pedes & manus.* *Narrat Clemens, Hegeſippus, Juſtinus, Irenæus.* de Juſtino ac Irenæo, falsè: de Pſeudo-Clemente, en locum: at Pſeudo-Hegeſippus laudatus etiam ab Hincmaro Opuſculo 1. cap. 32. & Arnobius crurifragii ſolummodo meminêre; Maximus Taurin. crurum confractorum, plantarumque amiſſarum. Aliter in Niceta Choniate Theſauri lib. 4. cap. 2. nempe quod Simon in caput collapſus cerebro viam diſperſerit. Apud Damaſcenum verò Parallelorum lib. 1. cap. 56. Euſebii neſcio cujus ſententia eſt, Mago corpus omnino perfractum. *Totus fractus corpore, debilitatiſque cruribus.* Abdias. Græca Metaphraſtis; ὁ Σίμων [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Et Carmine Walafridi Strabi, vel Fortunati, de S. Petro, Tom. 6. Antiquæ Lectionis Caniſii p. 659. 660.

Inſuper & magicum falſi phantaſma Simonis,
Funditus evacuans, terras detruſit in umbras,
Romanum vulgus ſolvens errore vetuſto;
Qui præcelſa rudis ſcandit faſtigia turris,
Atque coronatus lauri de fronde volavit:
Sed mox ætherias dimittens furcifer auras,
Cernuus ad terras confractis oſſibus ambro
Corruit; & Petro ceſſit victoria bello.

Quid ſit ambro docet Feſtus.

A quibus omnibus diſcedere licet per hæc, ſumpta ex Actis MSS. Petri & Pauli, Cod. Reg. 1045. [illegible] [illegible]. Leg. f. [illegible]. hoc eſt, *cruore conſperſit.* quamquam Acta Latina nomine Marcelli, quæ Lucæ anno 1668. in publicum protulit Franciſcus Maria Florentinius ad vetuſtius Eccleſiæ Occidentalis Martyrologium; *cecidit in locum, qui Sacra Via dicitur; & in quatuor partes fractus* (vel potius *factus*) *quatuor ſilices adunavit, qui ſunt ad teſtimonium victoriæ Apoſtolorum, uſque in hodiernum diem.* Ibid.

10. Ἐπάγη. A πήγω, πηγνύω.] Verùm Cedrenus accepiſſe videtur quaſi eſſet ab ἐπάγω, ἐπάγομαι: non parvo errore. Ita enim Noſtrum excribit, [illegible] τῶν Σιμωνιανῶν αἵρεσις ἐν Ῥώμῃ.

Quæres dubio procul, quid ſentiendum videatur de ſtupendo, & ut Iſidorus Peluſiota lib. 1. Epiſt. 13. appellat celeberrimo Simonis interitu. Ego præclaræ illius ſententiæ memor, *Periculoſum eſt credere, & non credere*: nec aſſevero, neque pernego, ſed ἐπέχω plerumque. Cui cordi erunt hujuſmodi miracula, (ſunt autem non paucis) habet in præſenti auctoritatem plurimorum graviſſimorumque utriuſque Eccleſiæ Magiſtrorum; etiam, præter hiſce Notis indicatos, Epiphanii Hæreſi 21, n. 5. Hieronymi aut alterius ad Pſalmum 9. Pſeudo-Ambroſii ad Romam. VIII. 38. & Græcorum XXIX. Junii. Qui verò ad diffidentiam propendebit magis; quo morbo magna pars eruditorum hodie jactatur; retardabitur ab aſſenſu; partim narrationis origine, è libris Apocryphis & Pſeudepigraphis; partim diſcrepantiâ referentium; partim ſilentio multorum, præſertimque Romanorum Pontificum, qui ſua tacere non ſolent; partim ob annotationem S. Auguſtini ſcribentis ad Caſulanum: *Eſt quidem & hæc opinio plurimorum; quamvis eam perhibeant eſſe falſam plerique Romani; quòd Apoſtolus Petrus cum Simone mago die Dominico certaturus, propter ipſum magnæ tentationis periculum, pridie cum ejuſdem urbis Eccleſia jejunaverit, & conſecuto tam proſpero glorioſoque ſucceſſu, eumdem morem tenuerit, eumque imitatæ ſint nonnullæ Occidentis Eccleſiæ.* Certè obſcuram valde ac incertam Romæ fuiſſe eam famam innuit ſatis Liber Pontificalis, cùm habet dumtaxat in Petro; idque juxta quædam exemplaria: alia enim id tacent; *Et dum diutius altercarentur, Simon divino nutu interemptus eſt.* Similia Simonianis leges in Hiſtoria Eccleſiaſtica Euſebii lib. 5. cap. 16. de Theodoto Montani ſocio. Ibid.

11. Τὸ μὲν παντοκράτορα &c.] Primi Hæretici Deum verum & omnipotentem blaſphemiis appetebant; quia inficiabantur eſſe Patrem Chriſti, mundique opificem; ſuperducebant verò falſum Deum, quem dicebant ignotum, ineffa-

προνοίαν μὴ εἶναι· ἀνάστασιν μὴ πιστεύειν· κρίσιν μὴ εἶναι καὶ ἀνταπόδοσιν· [12] ψυχὴν ἀθάνατον μὴ ὑπάρχειν· ἡδονῇ χαίρειν μόνῃ· καὶ [13] περὶ πᾶσαν θρησκείαν ἀδιαφόρως ἐκκλίνειν. οἱ μὲν γὰρ, πλείους εἶναι θεοὺς λέγουσιν· οἱ δὲ, τρεῖς ἀνάρχους· οἱ δὲ, δύο ἀγεννήτους· οἱ δὲ, αἰῶνας ἀπείρους. καί τινες μὲν αὐτῶν, ἀγαμίαν διδάσκουσι, καὶ κρεῶν ἀποχὴν καὶ οἴνου· βδελυκτὰ λέγοντες εἶναι καὶ γάμον καὶ παίδων γένεσιν, καὶ βρωμάτων μετάληψιν· ἵν' ὡς σεμνοί τινες τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ὡς ἀξιόπιστον παραδεχθῆναι ποιήσωσι· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν νομοθετοῦσι κρεῶν ἀπέχεσθαι· [14] οὐχ ὡς ἀλόγων ζώων, ἀλλ' ὡς λογικὴν ἐχόντων ψυχὴν, καὶ φόνου δίκην εἰσπραχθήσεσθαι μελλόντων τῶν ταῦτα καταλμώντων σφάζειν· ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν, [15] ἄλογον μόνον δεῖν φάσκοντες χοιρείων ἀπέχεσθαι· τὰ δὲ κατὰ νόμον καθαρὰ ἐσθίειν· καὶ περιτέμνεσθαι νομίμως· πιστεύειν δὲ εἰς Ἰησοῦν, [16] ὡς εἰς ὅσιον ἄνδρα καὶ προφήτην. ἄλλοι δὲ [17] ἀναιδῶς ἐκπορνεύειν, καὶ καταχρῆσθαι τῇ σαρκὶ ἐδίδασκον, καὶ [18] διὰ πάσης ἀνοσιουργίας ἰέναι, ὡς οὕτω καὶ μόνως ἐκφεύξεσθαι τὴν ψυχὴν τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας· οὗτοι δὲ πάντες τοῦ διαβόλου ὄργανα τυγχάνουσι, καὶ υἱοὶ ὀργῆς.

nullam exſiſtere providentiam; reſurrectionem non credendam; non futurum judicium, nec retributionem; non eſſe animam immortalem; ſolâ voluptate lætandum: atque licere ad omnem religionem indifferenter deflectere. Et alii quidem multos eſſe Deos aſſerunt; alii verò tres principii expertes; alii autem duos ingenitos; & alii innumeros Æones. Quidam etiam eorum docent non eſſe nubendum, & abſtinendum eſſe à carne & vino; affirmantes nuptias liberorúmque procreationem, & ciborum ſumptionem res eſſe abominabiles: ut tamquam viri graves ac ſeveri pravam ſuam opinionem quaſi fide dignam ſuſcipi faciant. Ex iis autem nonnulli ſanciunt abſtinere à carnibus: non tamquam ex ſint animalium ratione carentium; ſed veluti animam rationalem habentium; & quaſi qui ea mactare audent, pœnas daturi ſint homicidii. Alii verò ex iis aiebant ſola ſuilla abſtinendum; comedenda quæ ſecundùm Legem munda habentur; Circumciſionem ex Lege uſurpandam; & credi oportere in Jeſum, ut in virum ſanctum ac Prophetam. Alteri ſcortari ſine verecundia, & carne abuti docebant, & per omne nequiter factum volutari, quòd hac ſolùm ratione anima mundanos Principes effugeret. Atque hi omnes ſunt Diaboli inſtrumenta, & filii iræ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ια'.

Ἐξήγησις ἀποστολικοῦ κηρύγματος.

Ἡμεῖς δὲ τέκνα Θεοῦ καὶ υἱοὶ εἰρήνης, τὸν ἱερὸν καὶ εὐθῆ λόγον κηρύσσοντες τῆς εὐσεβείας, ἕνα μόνον Θεὸν καταγγέλλομεν, νόμου καὶ προφητῶν κύριον, τῶν ὄντων δημιουργὸν, τὸν Χριστοῦ

CAPUT XI.

Enarratio Apoſtolicæ prædicationis.

Nos verò Dei proles, & filii pacis, qui ſacrum ac rectum pietatis verbum prædicamus, unum ſolum Deum annunciamus, Legis ac Prophetarum Dominum, rerum creatorem, Chriſti Patrem; non ſui

effabilem, &c. Habent ſenſum hunc obſcuriora verba, interpoſitu utriuſque Numinis minus bene conſtructa. De ignoto Deo eadem impietas Hæreſi Elcezæorum tribuitur in Jure Græco Romano p. 180. ubi Ἀλλότριον perperam leges. Sed & ibidem manifeſtò pugnat cum veritate quod dicitur; Οὐαλεντῖνος καὶ Κέρδων ἐλθόντες ἐν τῇ Ῥώμῃ. ἐδίδασκον τὸν τοῦ παλαιοῦ Θεόν. Proinde locus depravatus eſt & imperfectus. Scribendum forſan, κατὰ τοῦ τῆς παλαιᾶς Θεοῦ. *Valentinus & Cerdon Romam profecti, docebant adverſùs veteris Teſtamenti Deum* COT.

12. *Ψυχὴν ἀθάνατον μὴ ὑπάρχειν*] Perniciem mihi videtur quod refert vir doctiſſimus Gilbertus Gaulmınus lib. 1. Notarum ad Opus Hebraicum de vita & morte Moſis cap. 12. Hiſtoricos Arabes ſententiam quæ animas cum corporibus extingui affirmat, Origeni adſcribere Cùm ex Euſebii Hiſtoria lib. 6. cap. 37. conſtet, eum errorem de animæ morte, in Arabia ortum, ab Origene fuiſſe confutatum Ut taceam ſcripta Origenis, in quibus animæ immortalitas docetur. Ibid

13. *Περὶ πᾶσαν θρησκείαν ἀδιαφόρως ἐκκλίνειν.*] Apelles apud Euſebium, nullius in Chriſtum ſperantis fidem examinari vult, aut mutari. Idemque, ni fallor, fuit error Rhetorii cunctarum Hæreſium approbatoris: ſed malè ex preſſus à Philaſtrio, quaſi diceret Rhetorius omnia Hæreticorum dogmata pro veris habenda; quo quid abſurdius? unde meritò ter B. Auguſtino incredibilis viſa eſt. Mentionem facit Rhetorii S. Athanaſius libro de Incarnatione adverſùs Apollinarium. Lege Anonymum crebro à me citatum, Hæreſi 72. Ibid.

14 *Οὐχ ὡς ἀλόγων ζώων.*] Epiphanium conſule Hæreſi 26. n. 10. Hær. 42 p. 330 & Philaſtrium parte 3. Hæreſi 53 Gennadius de Dogmatibus cap. 17. *Animalium animæ non ſunt ſubſtantivæ, ſed cum carne ipſa carnis in nativitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur: & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander putant; ſed ad omnia naturæ incitamento ducuntur.* Quem locum pluſculis abjectis, ideo protuli, ut indicarem, Alexandri in eo memorati cauſâ Philonem Judæum libro ſuo Quod bruta animalia ratione ſint prædita, titulum etiam feciſſe Ἀλέξανδρον. De Alexandro. in Euſebii Hiſtoria, & Catalogo Hieronymi. Ibid.

15. *Ἄλογον μόνον δεῖν φάσκοντες χοιρείων ἀπέχεσθαι*] An deeſt aliquid? Poſt multum tempus Moameth (quemadmodum e gea in Euthymii Panoplia) laudato eſu cæterorum animalium, porcum ſolum abominatus eſt. Et ridentur à S Baſilio Canone 28. qui abſtinentiam à carne ſuilla vovebant. Vide Julianum Apoſtatam Orat. 5. p. 332. Ibid.

16. *Ὡς εἰς ὅσιον ἄνδρα.*] Dicti ideirco, ut videtur, Anthropiani à Cypriano Epiſt. 73. & Lactantio lib. 4. cap ult. Item Hominucionitæ: quod liquet per Prudentium in Apotheoſi, Pſeudo-Hieronymi Indiculum ubi de Pneumatomachis ſeu Macedonianis, Bedam ad Philipp. II. 6 necnon per Vigilium Tapſenſem lib. 5. de Trinitate, circa medium. Chiffletii quippe lectio *Homouſioniſta* apertè pugnat cum ſenſu & verbis Vigilii, eo loco diſputantis adverſus Photinum, qui (inquit) Chriſtum verum Deum abnegat, & hominem purum tantummodo confitetur. Sed & Codex Regius 338. *Homuncionita* retinet. Objiciuntur à doctiſſimo Chiffletio verba Anonymi Sirmondiani; *Septuageſimam & ſextam Hæreſim fecerunt Homuncionitæ, qui dicunt in corpore hominis eſſe imaginem Dei, non in anima.* Verùm tenebrio ille cùm ex jecore ſuo ſapit, numquam non deſipit: hîc verò rem mutuatus à Philaſtrio & Auguſtino, nomen ipſe adjecit. Ab Homuncionitis differunt quammaximè Homuncionates, ut pote Orthodoxi ita per Hæreticos appellati. In Conflictu Arnobii Catholici & Serapionis Hæretici, initio; *Serapion dixit: Antequam ad hoc veniamus, quòd vos Homuncionates arguamus, dicentes, duas naturas eſſe in Chriſto, duaſque ſubſtantias, cupio ſcire quis ſis.* Porrò Homuncionates, ἀλλὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἐν Χριστῷ ὁμοούσιον. niſi ſi legendum *Homuſionatæ* aut *Homouſionates*, ab ὁμοῦ εἶναι, vel ab ὁμοιώσει Ibid.

17. *Ἀναιδῶς ἐκπορνεύειν, καὶ καταχρῆσθαι τῇ σαρκί.*] Eadem Clemens Alexandrinus, ubi de Nicolao & Nicolaitis. In Lexico Suidæ; [illegible] Sic lego à MSS Regiis, ex ipſo Suida in voce Ὠριγένης. ex Epiphanio Hæreſi 64. n. 2. & Georgio Cedreno. Ibid.

18. *Διὰ πάσης ἀνοσιουργίας &c*] Simoniani, Carpocratiani, Caiani, Gnoſtici. Corrige Præfationem Arabicam Concilii Nicæni: *Octava ſecta Barbarorum dicitur, qui obſcænitatibus, adulteriis, fornicationibus, & omnis immunditiæ generibus ſunt dediti; &c.* Iſta ſunt Borbororum: qui Borboriani, & Borboritæ. Ibid.

ſui cauſſam, nec à ſe genitum, quod illi arbitran-
1. Tim. 6. 16. tur, ſed æternum, & principio carentem, & lumen inacceſſibile habitantem; non ſecundum, aut tertium, aut multiplicem, ſed ſolum æternè; non ignotum vel ineffabilem, ſed per Legem & Prophetas prædicatum; omnipotentem, omnibus imperantem, cunctorum dominium habentem; Deum
Col. 1. 15. ac Patrem unigeniti, & omnis creaturæ primogeniti; unum Deum, unius Filii Patrem, non plurium, unius Paracleti per Chriſtum, aliorum Ordinum effectorem, unum mundi fabricatorem; fa-
1. Ignat. interpol. ad Philad. 9. ctorem diverſarum creaturarum, per Chriſtum, item proviſorem; legiſlatorem, per eumdem Chriſtum; auctorem reſurrectionis, judicii, ac remunerationis, quæ per eumdem fiunt. Huic ipſi Filio placuiſſe hominem ſe facere prædicamus; eumque ſine
1. Ignat. interpol. ad Magneſ. 10. ad Trall. 9. & 10. ad Smyrn. 6, 3. peccato vixiſſe, tum paſſum eſſe, & reſurrexiſſe à mortuis, & aſcendiſſe ad illum à quo miſſus fuerat. Dicimus quoque omnem Dei creaturam eſſe bonam; nihil abominari oportere; quidquid ad ſuſtentandos nos ſumimus juſtè, optimum eſſe: om-
Gen. 1. 31. nia enim, ſecundùm Scripturam, valde bona ſunt.
Hebr. 13. 4. Credimus legitimum matrimonium, & liberorum procreationem, honorem mereri, atque inquinamento vacare: ad augmentum enim humani generis, in Adamo ac Evâ diverſitas ſexuum formata fuit. Animam noſtram incorpoream & immortalem confitemur, non autem interitui obnoxiam ut corpora, immo mortis expertem, utpote rationalem ac liberæ poteſtatis. Omnem concubitum legibus adverſum, unà cum eo quem contra naturam nonnulli uſurpant, tamquam nefandum & impium exſecramur. Futuram juſtorum ac injuſtorum reſurrectionem, atque mercedis ſolutionem confitemur. Chriſtum non tantummodo homi-
1. Tim. 2. 5. nem profitemur, ſed Deum Verbum, & hominem, mediatorem Dei & hominum, pontificem Patris. Neque verò eum Judæis circumcidimur; ſcientes
Gen. 49. 10. quòd venerit is, cui repoſitum erat, & propter quem ſervabantur progenies, qui erat exſpectatio gen-
Gen. 49. 9. in LXX. tium, Jeſus Chriſtus, qui ex Juda originem duxit,
Iſ. 11. 1. filius ex germine, flos ex Jeſſe; *Cujus principatus*
Iſ. 9. 6. *ſuper humeram.*

πατέρα· [19] οὐκ αὐτοπάτορα καὶ αὐτογέννητον, ὡς ἐκεῖνοι οἴονται, ἀλλ' ἀΐδιον καὶ ἄναρχον, καὶ φῶς οἰκοῦντα ἀπρόσιτον· οὐ δεύτερον ὄντα, ἢ τρίτον, ἢ πολλοστὸν, ἀλλὰ μόνον ἀϊδίως· οὐκ ἄγνωστον, ἢ ἄλεκτον, ἀλλὰ διὰ νόμου καὶ προφητῶν κηρυσσόμενον· παντοκράτορα, παντάρχην, παντεξούσιον· Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ μονογενοῦς, καὶ πρωτοτόκου πάσης δημιουργίας· ἕνα Θεὸν, ἑνὸς υἱοῦ πατέρα, [20] οὐ πλειόνων, ἑνὸς παρακλήτου διὰ Χριστοῦ, τῶν ἄλλων ταγμάτων ποιητήν. ἕνα δημιουργὸν, διαφόρου κτίσεως διὰ Χριστοῦ ποιητήν, τὸν αὐτὸν προνοητήν, νομοθέτην δι' αὐτοῦ· ἀναστάσεως αἴτιον, καὶ κρίσεως, καὶ ἀνταποδόσεως, δι' αὐτοῦ γινομένων· τοῦτον αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον εὐδοκήσαντα γενέσθαι, καὶ πολιτευσάμενον ἄνευ ἁμαρτίας, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀνελθόντα πρὸς τὸν ἀποστείλαντα. καὶ πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν φαμὲν, καὶ οὐδὲν βδελυκτόν· πᾶν τὸ πρὸς σύστασιν δικαίως μεταλαμβανόμενον, ἀγαθόν· πάντα γὰρ, κατὰ τὴν γραφὴν, καλὰ λίαν. γάμον νόμιμον, καὶ παίδων γένεσιν, τίμιον καὶ ἀμόλυντον εἶναι πιστεύομεν· ἐπ' αὐξήσει γὰρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, [21] διαφορὰ σχημάτων διεπλάσθη ἐν τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ. ψυχὴν ἀσώματον ἐν ἡμῖν καὶ ἀθάνατον ὁμολογοῦμεν, ἀλλ' οὐ φθαρτὴν ὡς τὰ σώματα, ἀλλ' ἀθάνατον, ὡς λογικὴν καὶ αὐτεξούσιον. πᾶσαν μίξιν παράνομον, καὶ τὴν παρὰ φύσιν γινομένην ὑπό τινων, βδελυσσόμεθα ὡς ἀθέμιτον καὶ ἀσεβείαν. ἀνάστασιν γίνεσθαι ὁμολογοῦμεν δικαίων τε καὶ ἀδίκων, καὶ μισθαποδοσίαν. τὸν Χριστὸν οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον ὁμολογοῦμεν, ἀλλὰ Θεὸν λόγον καὶ ἄνθρωπον, μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀρχιερέα τοῦ πατρός. οὔτι μὴν μετὰ Ἰουδαίων περιτεμνόμεθα, εἰδότες, ὅτι ἐλήλυθεν, [22] ᾧ ἀπέκειτο, καὶ δι' ὃν [23] ἐφυλάσσοντο τὰ γένη, ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν, Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὁ ἐξ Ἰούδα ἀνατείλας, ὁ ἐκ βλαστοῦ υἱὸς, τὸ ἐξ Ἰεσσαὶ ἄνθος· οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου.

19. *Οὐκ αὐτοπάτορα καὶ αὐτογέννητον.*] Quia nihil ſui ipſius cauſſa & pater eſſe poteſt; & quia quod ingenitum eſt, nec à ſe nec ab alio eſt genitum: ut liquidò conſtat, obſervaturque à pluribus, etiam antiquis. Verumtamen Deus, apud Auctores quà ſacros quà profanos, appellari ſolet, *αὐτοπάτωρ*, *αὐτογέννητος*, *αὐτοφυὴς*. *αὐτογένητος*, *αὐτογέννητος*, *αὐτόγονος*, *αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ὑποστάς*. *αὐτολόχευτος*, *αὐτομήτωρ*, *αὐτοπάτωρ*. *αὐτοφυής*. *αὐτόφυτος*. *αὐτοτέλεστος*. *αὐτοτελής*, &c. Sed qui eas voces uſurpant, oſtendere volunt Deum à nullo eſſe. Unde in Heſychio *αὐτογέννητος*, *αὐτογένητος*. *αὐτοφυής*. *αὐτολόχευτος*, exponuntur *οὐκ ἐκ τινὸς γεννηθείς*. *θεὸς ἀγέννητος*. Vide Hilarium de Synodis, ad Anathematiſmum 10. p. 366. & Fauſtum Ep. 5. ad Ruricium. Legitu quoque Recognit. III. 3. 4. 10. necnon Clementina XVI. 16. COT.

20. *Οὐ πλειόνων, ἑνὸς παρακλήτου.*] Contra Hæreticos. Valentiniani quippe & Marcion duos Filios, duos Chriſtos inducebant. De primis docet Irenæus lib. 1. cap. 2. De Marcione Juſtinus Apologetico 1. Tertullianus IV. adversùs illum 6. Athanaſius in Sabellianos, & Optatus lib. 4. Præterea feriuntur anathemate Gnoſtici cap. 2. Concilii Bracarenſis 1. quòd in Divinitate Trinitatem Trinitatis ponerent. Et infrà Canone Apoſtolico 41. al. 49. damnatur qui baptizaverit in tres Filios, aut in tres Paracletos: ubi vide quæ adnotabimus. Non ſum neſcius Origenem lib. 2. de principiis cap. 7. citatum etiam in Apologia Pamphili, ita loqui; *Et duos quidem Deos auſos eſſe Hæreticos dicere, & duos Chriſtos audivimus: duos autem Spiritus ſanctos numquam cognovimus ab aliquo prædicari.* Verùm idem Origenes ad Tit III. 10. referente Pamphilo, contrà ſcripſerat; *Sed & ſunt qui Spiritum ſanctum alium quidem dicant eſſe, qui fuit in Prophetis, alium autem qui fuit in Apoſtolis Domini noſtri Jeſu-Chriſti.* Porrò hunc Conſtitutionum locum Græcus à Turriano memoratus tamquam rejiciendum atque fugiendum unâ marginali proſcribit: cum tamen, ſi mendoſus non eſt, obſcuritate laborare videatur, non errore. Ibid.

21. *Διαφορὰ σχημάτων.*] Pari modo *σχῆμα* accipiendum puto in Iſaiæ Prophetia cap. 3. verſ. 17. *καὶ ταπεινώσει ὁ Θεὸς ἀρχούσας θυγατέρας Σιὼν καὶ κύριος ἀνακαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν*, ut reſpondeat Hebræo פתהן. Atque de ſexu locum intellexerunt Syrus & Arabs Interpretes. Ibid.

22. *ᾧ ἀπέκειτο.*] Et cap. 13. Legebat Gen. XLIX. 10. *ᾧ ἀπόκειται*. quæ eſt veriſimilior ſcriptura, & apud Veteres uſitatior; utcumque ad Chriſtum maximè accommodata, ideoque à Juliano Apoſtata apud Cyrillum lib. 8. contra eum, fraudi Chriſtianorum adſcripta. Nolim tamen rejicere penitus cæteras, præſertim frequentem quoque in ſcriptis SS. Patrum, *τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ*, licèt à Judæis orta videri poſſit, ex Juſtini Martyris Dialogo p. 348. 349. Certè utràque utitur Juſtinus ipſe p. 73. 271. 348. utuntur Origenes, Euſebius, Athanaſius, Rufinus, Auguſtinus, & Cyrillus Alexandrinus. Aliæ lectiones ſunt I. *ᾧ τὰ ἀπόκειται*. Epiphanius Hæreſi 20. n. 1. *ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· ὡς δὲ ἔχει τὰ ἄλλα ἀντίγραφα, ἕως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκείμενα.* leg. Hæreſ. 29. n. 3. Hær. 42. p. 332. D. II. *ᾧ ἀπόκειται*. in Juſtini Dialogo p. 349. l. 2. Vetus Interpres Epiſtolæ interpolatæ Ignatii ad Philadelphenos cap. 9. in Codice Petaviano, *Donec veniat cui repoſita ſunt.* atque ita apud S. Leonem Serm. 5. in Epiphania: at Serm. 3. in eadem ſollemnitate, *cui repoſitum eſt.* III. *ὃ ἀπόκειται*. apud Ignatium interpolatum loco citato, ex MS. Juliano; Juſtinum p. 73. & 89 in exemplari, Origenem ad Matth XIV. 3. Epiphanium Hæreſi 66. n. 74. Gregorium Nyſſenum in libro Teſtimoniorum, Tom. 2. Edit. Pariſ. ann. 1638. p. 154. Theodoritum ad hunc Geneſ. locum, in MS. teſte Nobilio; Heſychium Presbyterum Hieroſolymæ Serm. 1. de Deipara, ſub finem; Cedrenum Edit. Baſil. p. 151. l. 12. & Gregentium fol. 15. p. 2. IV. ſi ad verbum & non potius ex ſenſu citatur, *ὁ ἐστι*. infrà Clementinorum lib. 3. cap. 49. Denique ſimili modo, *ᾧ ἐστι*. aut *ὃ ἐστι*. in Diſputatione Archelai adversùs Manichæum, quam ad calcem Socratis & Sozomeni edendam curavit clariſſimus Valeſius, p. 202. col. 1. *Ait enim, intellige; Non deficiet princeps de Juda, neque dux de ſemore ejus, uſquequo veniat qui eſt, & ipſe erit exſpectatio Gentium.* Ibid.

23. *Ἐφυλάσσοντο τὰ γένη.*] Joſephus de vita ſua, ipſo ſtatim

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιϛ΄.

Πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντας, Ἰουδαΐζειν δὲ θέλοντας.

Ἀλλ' ἐπεὶ τότε αὕτη ἡ αἵρεσις ἰσχυροτέρα πρὸς πλάνην ἔδοξεν εἶναι, καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης κινδυνευσάσης, ἡμεῖς οἱ δώδεκα, συνελθόντες εἰς Ἱερουσαλὴμ, (ἀντὶ γὰρ τοῦ προδότου Ματθίας σὺν ἡμῖν κατεψηφίσθη ἀπόστολος εἶναι, λαβὼν τὸν κλῆρον Ἰούδα· ὡς εἴρηται· Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος) ἐπεσκεπτόμεθα ἅμα Ἰακώβῳ τῷ τοῦ κυρίου ἀδελφῷ τί γένηται· καὶ ἔδοξεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, λόγους διδασκαλίας προσλαλῆσαι τῷ λαῷ. καὶ γὰρ καί τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἀντιόχειαν ἐδίδασκον τοὺς ἐκεῖ ἀδελφοὺς, λέγοντες· ὅτι ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε τῷ ἔθει Μωϋσέως, καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθεσιν οἷς διετάξατο περιπατῆτε, οὐ δύνασθε σωθῆναι. Γενομένης οὖν στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφοὶ, γνόντες ὅτι συνεληλύθειμεν πάντες περὶ τούτου [14] ζητήσοντες, ἐξαπέστειλαν πρὸς ἡμᾶς ἄνδρας πιστοὺς καὶ τῶν γραφῶν εἰδήμονας, μαθεῖν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου· οἱ δὲ, παραγενόμενοι εἰς Ἱερουσαλὴμ, διηγήσαντο ἡμῖν τὰ ζητηθέντα καὶ ἐν τῇ Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ, ὡς ὅτι τινὲς ἔλεγον, ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι, καὶ τὰς ἄλλας ἁγνείας παραφυλάττειν. ἄλλων δὲ ἄλλο τι λεγόντων, ἐγὼ Πέτρος ἀναστὰς εἶπον πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες ἀδελφοί· ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων, [15] ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι· καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς. Κορνηλίῳ γάρ ποτε ἑκατοντάρχῃ Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ὤφθη ἄγγελος κυρίου, καὶ περὶ ἐμοῦ εἶπεν αὐτῷ, ὅπως μεταστείληταί με, καὶ ἀκούσῃ ῥήματα ζωῆς ἐκ τοῦ στόματός μου. ὁ δὲ μεταπέμψατό με ἀπὸ Ἰόππης εἰς Καισάρειαν τὴν Στράτωνος. ὡς ποτὲ δὲ ἔμελλον πρὸς αὐτὸν ἐκπορεύεσθαι, ἠβουλήθην τροφῆς μεταλαβεῖν· καὶ παρασκευαζόντων, ἤμην ἐν τῷ ὑπερῴῳ προσευχόμενος· καὶ θεωρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγότα, καὶ τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον σκεῦός τι, ὡς ὀθόνην λαμπρὰν, καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα, καὶ ἑρπετὰ τῆς γῆς, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρός με λέγουσα· Ἀναστὰς, Πέτρε, θῦσον, καὶ φάγε. Κἀγὼ εἶπον· Μηδαμῶς, κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον. Καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐκ δευτέρου, λέγουσα· Ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν. ὡς δὲ διηπόρουν, τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα, εἶπέ μοι τὸ πνεῦμα· Ἰδοὺ ἄνδρες ζητοῦσί σε. ἀλλὰ ἀναστὰς πορεύθητι σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος, διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ παρὰ τοῦ ἑκατοντάρχου. καὶ οὕτως ἀναλογισάμενος, ἔγνων τὸ ῥῆμα κυρίου τὸ γεγραμμένον· ὅτι πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται· καὶ πάλιν· Μνησθήσονται, καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν· ὅτι τοῦ κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπόζει τῶν ἐθνῶν. Καὶ ὡς πανταχοῦ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν εἴρηται, ἐννοήσας, ἀναστὰς ἐπορεύθην σὺν αὐτοῖς, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός· καὶ ἔτι μου διαλεγομένου τὸν λόγον, ἔπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐπὶ τοὺς παρόντας σὺν αὐτῷ, καθὼς καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ, καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν. καὶ ἔγνων ἐγὼ ὅτι

CAPUT XII.

Contra eos qui Chriſtianæ religioni cùm aſſentiantur, volunt tamen Judaicos ritus obſervare.

VErùm quia tunc ea Hæreſis ad fraudem vali- *Act.* 15. 1.
dior viſa eſt, & univerſa Eccleſia periclitaba-
tur; congregati Hieroſolymis nos duodecim. (nam *Act.* 1.
loco Proditoris Matthias electus fuit, ut nobiſcum
eſſet Apoſtolus, acceptâ ſorte Judæ; ſicut dixit
Scriptura; *Epiſcopatum ejus accipiat alter*) diſpicie- *Pſ.* 108. 8.
bamus unà cum Jacobo fratre Domini, quid fieri
oporteret: placuítque illi ac Presbyteris, ut de *Act.* 15.
ſermonibus doctrinæ allocutio haberetur ad popu-
lum. Etenim quidam ex Judæa Antiochiam de-
greſſi, docebant fratres ibi conſiſtentes, his ver-
bis; *Niſi circumcidamini ritu Moſaico, & in aliis* v. 1.
*ritibus quos idem conſtituit incedatis, non poteſtis ſal-
vi fieri.* Ortâ igitur contentione & quæſtione non
parvâ, Antiochenſes fratres, certiores facti quòd
omnes eâ de re diſquiſituri conveneramus, miſe-
runt nobis viros fideles ac Scripturarum peritos,
ut de hac quæſtione edocerentur: at illi Hieroſo-
lymam advenientes, nunciaverunt nobis ea quæ
in Eccleſia quoque Antiochena diſputabantur, ſci-
licet quòd quidam dicerent, oportere circumcidi,
& reliquas cerimonias ac ſanctimonias Legis ob-
ſervare. Cúmque aliud alii proferrent, ego Pe-
trus ſurgens dixi ad eos; *Viri fratres; vos ſcitis,* v. 7.
*quoniam ab antiquis diebus, Deus in vobis elegit, per
os meum audire Gentes verbum Evangelii, & crede-
re; & qui novit corda Deus, teſtimonium perhibuit
ipſis.* Cornelio enim, qui erat Romani imperii *Act.* 10.
Centurio, Angelus Domini apparuit; & de me
dixit ei, ut arceſſeret me, & ex ore meo audiret
verbum vitæ. Ille verò accerſivit me à Joppe in
Cæſaream Stratonis. Cùm autem ad eum eſſem
perventurus, volui cibum capere; quem dum pa-
rarent, eram in cœnaculo orans; & viden cœlum
apertum; atque quatuor initiis illigatum vas quod-
dam, velut linteum ſplendidum, in terram de-
mitti, in quo erant omnia quadrupedia, & ter-
ræ reptilia, & volatilia cœli. Exſtitíſtque vox è
cœlo ad me dicens; *Surge, Petre, occide, & man-* v. 13. &c.
duca. Ego autem reſpondi; *Nequaquam, Domi-
ne; quia nunquam manducavi quidquam commune
& immundum.* Tum vox ſecundò edita eſt, di-
cens; *Quæ Deus purificavit, tu communia ne puta-
to.* Hoc autem factum eſt ter: & receptum eſt
vas in cœlum. Dumque hæſitarem, quid ſibi
vellet illud viſum, dixit mihi Spiritus; *Ecce viri
quærunt te. Surge itaque & vade cum eis, nihil du-
bitans; quia ego miſi illos.* Ii autem erant illi qui
à Centurione veniebant. Atque ita mecum repu-
tans, intellexi verbum Domini quod ſcriptum eſt;
Omnis qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit: *Joël.* 2. 32.
& iterum; *Reminiſcentur, & convertentur ad Do-* *Pſ.* 21. 28.
*minum omnes fines terræ, & adorabunt in conſpectu
ejus univerſæ familiæ Gentium: quoniam Domini eſt
regnum & ipſe dominabitur Gentibus.* Et cogitans, *Act.* 10. 12.
ubique de vocatione Gentium mentionem fieri, *Act.* 10.
ſurrexi, ac ivi cum eis; & intravi in domum viri;
cúmque adhuc verbum annunciarem, cecidit Spi-
ritus ſanctus in eum atque in illos qui cum eo ade- *Act.* 11. 15.
rant, quemadmodum in nos initio; nihilque diſ- *Act.* 15. 9.
crevit inter nos ac illos, fide purificans corda
illorum. Et ego agnovi, quòd Deus non eſt *Act.* 10. 34.
ac-

tim libri exordio, & 1. adversùs Apionem, paullò poſt initium: Africanus apud Euſebium Hiſt. Eccl. lib. 1. cap. 7. COT.

14 Ζητήσοντες.] Vir doctus Johannes Dallæus, ζητοῦντες. Ibid.

15. Ἐν ὑμῖν.] Ita Alexandrinus codex omnium vetuſtiſſimus. Ita Irenæus lib. 3 cap. 12. Sic etiam Chryſoſtomus: ex quo corrigendæ Editiones Oecumenii & Theophylacti. Ibid.

acceptor perſonarum; ſed in omni gente, qui timet eum, ac operatur juſtitiam, acceptus erit illi:
v. 45. & de hoc obſtupuerunt etiam qui ex Circumciſio-
Act. 15.10. ne fideles. *Nunc ergo quid tentatis Deum, imponere jugum grave ſuper cervices diſcipulorum, quod neque nos neque patres noſtri portare potuimus? ſed per gratiam Domini credimus ſalvari, ſicut & illi:* ſolvit enim nos Dominus ex vinculis, & onus noſtrum leve effecit, & jugum gravitatis ac moleſtiæ diſſolvit à nobis lenitate ſuâ. Hæc me dicente, univerſa multitudo ſilentium tenuit. Atque Ja-
v. 14. cobus frater Domini reſpondit, dicens; *Viri fratres, audite me. Simon narravit, quemadmodum primùm Deus viſitavit ſumere ex Gentibus populum*
Amos. 9.11. *nomini ſuo: & huic concordant verba Prophetarum; ſicut ſcriptum eſt; Poſt hæc revertar, & reædificabo tabernaculum Davidis, quod decidit, & diruta ejus reædificabo, & erigam illud; ut requirant cæteri hominum Dominum; & omnes gentes, ſuper quas invocatum eſt nomen meum; dicit Dominus, faciens hæc. Nota à ſæculo ſunt Domino omnia opera ſua. Propter quod ego judicavi, non inquietandos eos qui ex Gentibus convertuntur ad Deum; ſed ſcribendum ad eos, ut abſtineant ſe à contaminationibus Gentilis Idolothytis, & ſanguine, & ſuffocatis, & fornicatione:* quæ etiam antiquis illis, qui ante Legem fecundùm naturam vivebant, ſancita fuerant, Enoſo, Henocho, Noæ, Melchiſedeco, Jobo, & ſi quis hujuſmodi fuit. Tunc placuit nobis Apoſtolis, & Epiſcopo Jacobo, & Senioribus cum omni Eccleſia, eligere viros ex nobis, & mittere cum Barnaba, & cum Paulo Gentium Apoſtolo ac Tarſenſi, Judam qui vocatur Barſabbas, & Silam, viros primarios in fratribus, atque
v. 23. ſcribere per manus eorum hæc: *Apoſtoli & Seniores, & Fratres, his qui ſunt Antiochiæ & Syriæ & Ciliciæ Fratribus ex Gentibus, ſalutem. Quoniam audivimus quòd quidam ex nobis, turbaverunt vos verbis, evertentes animas veſtras; quibus non mandavimus; placuit collectis in unum, eligere viros, & mittere ad vos cum cariſſimis noſtris Barnaba & Paulo, hominibus qui tradiderunt animas ſuas pro Domino noſtro Jeſu Chriſto, per quos ſcripſiſtis. Miſimus autem cum ipſis Judam & Silam, qui & ipſi verbis referent eadem. Viſum eſt enim Spiritui ſancto & nobis, nihil ultrà imponere vobis oneris, quam hæc neceſſaria; ut abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione; à quibus cuſtodientes vos, bene agetis. Valete.* Hanc igitur Epiſtolam miſimus: ipſi autem ſat multis diebus remanſimus Hieroſolymis, unà conquirentes quæ ad communem utilitatem & ad cenſuram pertinerent.

οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεὸς, ἀλλ᾽ ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστιν· ἐξέστησαν δὲ ἐπὶ τούτῳ καὶ οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοί· Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν βαρὺν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε ἡμεῖς, οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν ἰσχύσαμεν βαστάσαι; ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ κυρίου πιστεύομεν σωθῆναι, καθ᾽ ὃν τρόπον κἀκεῖνοι· ἔλυσε γὰρ ἡμᾶς ὁ κύριος ἐκ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐλάφρωσε τὸ φορτίον ἡμῶν, καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ βάρους πραότητι ἔλυσεν ἀφ᾽ ἡμῶν. ταῦτα δέ μου εἰπόντος, ἐσίγησεν ἅπαν τὸ πλῆθος· ἀπεκρίθη δὲ Ἰάκωβος ὁ τοῦ κυρίου ἀδελφὸς, λέγων· Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἀκούσατέ μου. Συμεὼν ἐξηγήσατο, καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν
[26] λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν, καθὼς γέγραπται· μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτὴν, ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ᾽ οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ᾽ αὐτοὺς, λέγει κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα. γνωστὰ ἀπ᾽ αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. διὸ ἐγὼ ἔκρινα μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν· ἀλλ᾽ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν ἐθνῶν εἰδωλοθύτου, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας·
[27] ἅπερ καὶ τοῖς πάλαι νενομοθέτηται τοῖς πρὸ τοῦ νόμου φυσικοῖς, Ἐνὼς, Ἐνὼχ, Νῶε, Μελχισεδὲκ, Ἰὼβ, καὶ εἴ τις τοιοῦτος γεγένηται. τότε ἔδοξεν ἡμῖν τοῖς ἀποστόλοις, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰακώβῳ, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ ἡμῶν αὐτῶν πέμψαι σὺν τοῖς περὶ Βαρνάβαν, καὶ Παῦλον, τὸν τῶν ἐθνῶν ἀπόστολον, τὸν Ταρσέα, καὶ Ἰούδαν τὸν καλούμενον Βαρσαββᾶν, καὶ Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε· Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, οἷς οὐ διεστειλάμεθα· ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐκπέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι᾽ ὧν ἐπεστείλατε. ἀπεστάλκαμεν δὲ μετ᾽ αὐτῶν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος, πλὴν τούτων τῶν ἐπ᾽ ἀνάγκαις, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας. ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. ἔρρωσθε. Τὴν μὲν οὖν ἐπιστολὴν ἐξαπεστείλαμεν· αὐτοὶ δὲ ἐν ἱκαναῖς ἡμέραις ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπεμείναμεν ἅμα συζητοῦντες πρὸς τὸ κοινωφελὲς εἰς διόρθωσιν.

CAPUT XIII.

Quo modo oporteat ſeparari ab Hæreticis.

POſt verò ſatis longum tempus, viſitavimus fratres, & confirmavimus eos verbo pietatis,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ´.

Ὅπως χρὴ χωρίζεσθαι τῶν αἱρετικῶν.

ΜΕτὰ δὲ χρόνον ἱκανὸν ἐπισκεψάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ στηρίξαντες αὐτοὺς τῷ λόγῳ τῆς εὐσε-

26. *Λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.*] Lectio quorumdam Interpretum, quorumdam MSS. quarumdam Editionum, nonnullorum Patrum. In his B. Chryſoſtomi: eóque forſan Oe-cumenio reddenda; Theophylacto autem non forſan, ſed omnino, quod ex ipſius expoſitione manifeſtum fit. Alias hujus capitis variantes ſcripturas ſimiliter nota: neque enim exemplis carent. COT.

27. *Ἅπερ καὶ τοῖς πάλαι νενομοθέτηται.*] Ut homines ſanctos qui ante Moyſem vixerunt, nemo dixerit comediſſe Idolothyta, aut fuiſſe fornicatores: ita non abhorret à vero, eoſdem abſtinuiſſe ſanguine & ſuffocato. Siquidem ante diluvium veſcendæ carnis copiam non eſſe factam docetur à Tertulliano 4. de jejuniis, Origene ad Geneſ. l. 29. Baſilio Orat. 1. de jejunio, Chryſoſtomo Homil. 27. in Geneſim, Hieronymo adverſùs Jovinianum lib. 1. cap. 10. lib. 2. cap. 10. Theodoro ac Theodorito in hujus Quæſtionib. in Geneſim num. 39. 51. 55. Et poſt diluvium audierunt Noe ac filii ejus à Deo; *carnem cum ſanguine non comedetis.* In interdictione autem ſanguinis continetur interdictum ſuffocati, juxta illud Chryſoſtomi loco laudato; *οὐ γὰρ κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς· τοῦτ᾽ ἔστι, πνικτόν. τὸ γὰρ αἷμα ἡ ψυχὴ τοῦ ἀλόγου τυγχάνει.* Tertullianus Apologetici cap. 9 *propterea quoque ſuffocatis, & morticinis abſtinemus, ne quo ſanguine contaminemur, vel intra viſcera ſepulto.* Conſulantur quæ inferiùs in Recognit. l. 30. Ibid.

28. Τὸ

ἀσεβείας, καὶ παρεγγυώμενοι φεύγειν αὐτούς, τοὺς ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ Μωσέως, πολεμοῦσι Χριστῷ καὶ Μωσεῖ, καὶ ἐν δορᾷ προβάτων τὸν λύκον κατακρύπτουσιν. Οὗτοι γάρ εἰσι ψευδόχριστοι, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ ψευδαπόστολοι, πλάνοι καὶ φθορεῖς, ἀλωπέκων μερίδες καὶ χαμαιζήλων ἀμπελώνων ἀφανισταί· δι' οὓς ψυγήσεται ἡ τῶν πολλῶν ἀγάπη· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος ἀδιάστροφος, οὗτος σωθήσεται· περὶ ὧν ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς ὁ Κύριος, παρήγγειλεν, ἐλεύσονται, λέγων, πρὸς ὑμᾶς ἄνθρωποι ἐν ἐνδύμασι προβάτων· ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. Προσέχετε ἀπ' αὐτῶν. ἀναστήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ πλανήσουσι πολλούς.

& hortati ſumus ut Hæreticos fugerent, qui in
nomine Chriſti ac Moſis, cum Chriſto ac Moſe Ignat. interpol. ad Trall. 6.
bellant, & in ovium pelle lupum occulunt. Hi
namque ſunt Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ,
& Pſeudoapoſtoli, fallaces & corruptores; vul- *Pſ.* 63. 11.
pium partes, & vinearum humiliorum vaſtatores; *Cant.* 2. 15.
per quos *refrigeſcet caritas multorum: qui autem* Ignat. interpol. ad
perſeveraverit uſque in finem, indeflexus; *hic ſalvus* Philad. 3.
erit. De iiſdem Dominus nos cautos reddens, *Mat.* 24 12.
iſta denunciavit; *Venient ad vos viri in veſtimentis* *Mat.* 7. 15.
ovium; intrinſecùs autem ſunt lupi rapaces: a fru-
ctibus eorum cognoſcetis eos: attendite ab eis. Ex *Mat.* 24.
ſurgent enim Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ, & 24. 5.
ſeducent multos.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδ'.

Τίνες οἱ κηρύξαντες τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν, καὶ τίνα τὰ δι' αὐτῶν παρηγγελμένα.

Δι' ἃς καὶ ἡμεῖς νῦν ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενόμενοι, Πέτρος καὶ Ἀνδρέας, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης υἱοὶ Ζεβεδαίου, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαίου καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, καὶ Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ
* al. σὺν ἡμῖν — Ματθίας ὁ ἀντὶ Ἰούδα καταψηφισθεὶς * ἡμῖν· Ἰάκωβός τε ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς καὶ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, καὶ Παῦλος ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ἅμα πάντες καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενόμενοι, ἐγράψαμεν ὑμῖν τὴν καθολικὴν ταύτην διδασκαλίαν, εἰς ἐπιστηριγμὸν ὑμῶν, τῶν [28] τὴν καθόλου ἐπισκοπὴν πεπιστευμένων· ἐν ᾗ δηλοῦμεν ὑμῖν, Θεὸν παντοκράτορα ἕνα μόνον ὑπάρχειν, παρ' ὃν ἄλλος οὐκ ἔστι· καὶ αὐτὸν μόνον σέβειν καὶ προσκυνεῖν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐν τῷ παναγίῳ Πνεύματι· καὶ ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς χρῆσθαι, νόμῳ καὶ προφήταις· γονεῖς τιμᾶν· ἅπασαν ἔκθεσμον πρᾶξιν φεύγειν· ἀνάστασιν πιστεύειν, καὶ κρίσιν· καὶ ἀνταπόδοσιν προσδοκᾶν· καὶ τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ πᾶσιν εὐχαρίστως προσδέχεσθαι, ὡς Θεοῦ ἔργοις καὶ μηδὲν ἐν ἑαυτοῖς ἔχουσι φαῦλον· καὶ γαμεῖν νομίμως· ἄμεμπτος γὰρ ὁ τοιοῦτος γάμος· ὅτι καὶ παρὰ Κυρίου ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρί· καὶ ὁ Κύριος λέγει· Ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς, καὶ εἶπεν· Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Μήτε μὴν μετὰ γάμον ἐκβάλλειν ἀκατηγόρητον ἐξέστω. Φυλάξῃ γάρ, φησί, τῷ πνεύματί σου· καὶ γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλίπῃς· ὅτι αὐτὴ κοινωνὸς βίου σου, καὶ
* al. λῆμμα pro λεῖμμα — * ὑπόλειμμα πνεύματός σου· καὶ ἐγὼ ἐποίησα, καὶ οὐκ ἄλλος. Φάσκει γὰρ ὁ Κύριος, ὅτι ἃ ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Ἡ γὰρ γυνὴ κοινωνός ἐστι βίου, ἑνωθεῖσα εἰς ἓν σῶμα ἐκ δύο παρὰ Θεοῦ· ὁ δὲ τὸ ἓν εἰς ἀνάπαλιν διαιρῶν εἰς δύο, ἐχθρὸς δημιουργίας Θεοῦ, καὶ προνοίας τῆς ἐκείνου ἀντίπαλος. Ὡσαύτως ὁ κατέχων τὴν διεφθαρμένην, [29] φύσεως θεσμοῦ παράνομος· ἐπείπερ ὁ κατέχων μοιχαλίδα, ἄφρων καὶ ἀσεβής. Ἀπότεμε γὰρ αὐτήν, φησίν, ἀπὸ τῶν σαρκῶν σου. Οὐ γάρ ἐστι βοηθός, ἀλλ' ἐπίβουλος, πρὸς ἄλλον ἀποκλίνασα τὴν διάνοιαν. Μήτε δὲ περιτέμνεσθαι τὴν σάρκα, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς πιστοῖς τὴν τῆς καρδίας περιτομὴν ἐν πνεύματι. Περιτμήθητε γάρ, φησί, τῷ Θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέμνεσθε τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν.

CAPUT XIV.

Qui prædicârint Catholicam Doctrinam, & quæ ſint illorum præcepta.

PRopter quos, nunc in unum congregati nos,
Petrus & Andreas, Jacobus & Johannes filii *Mat.* 10. 2.
Zebedæi, Philippus & Bartholomæus, Thomas
& Matthæus. Jacobus Alphæi & Lebbæus co-
gnomento Thaddæus, ac Simon Cananæus & Mat- *Act.* 1. 26.
thias loco Judæ annumeratus nobiſcum; item Ja-
cobus frater Domini Epiſcopus Hieroſolymitanus, 2. *Tim.* 1. 11.
nec non Paulus Gentium doctor, vas electionis; *Act.* 9. 15.
unà omnes congregati, hanc Catholicam Doctri-
nam ſcripſimus vobis, ad confirmandos & corro-
borandos vos, quibus univerſalis Epiſcopatus cre-
ditus eſt: in qua ſignificamus vobis, Deum om-
nipotentem unum dumtaxat exſiſtere, præter quem
non ſit alius; hunc ſolum colendum ac adoran-
dum, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, in
ſanctiſſimo Spiritu; utendum ſacris Scripturis, Le-
ge ac Prophetis; honorandos parentes; fugien-
dam omnem actionem iniquam; credendum, re-
ſurrectionem ac judicium fore; exſpectandam re-
tributionem; cum gratiarum actione utendum in
cibo cunctis Dei creaturis, utpote à Deo factis,
nihilque pravi in ſe habentibus; matrimonium le-
gitimè contrahendum; tale enim culpâ vacat; quia
& à *Domino aptatur uxor viro*; & Dominus ait; *Prov.* 19. 14.
Qui fecit ab initio, maſculum & feminam fecit eos, *Mat.* 19. 4.
& dixit; Propter hoc relinquet homo patrem ſuum
ac matrem, & adhærebit uxori ſuæ; & erunt duo
in carnem unam. Non ergo, poſt nuptias liceat
ejicere inculpatam. *Cuſtodies* enim, inquit, *ſpiri-* *Mal.* 2. 15.
tum tuum; & uxorem adoleſcentiæ tuæ ne dereli- 14.
quas: quoniam hæc particeps tuæ vitæ, & reliquiæ
ſpiritus tui; & ego feci, & non alius. Nam Do-
minus dicit; *Quæ Deus junxit, homo non ſeparet.* *Mat.* 19. 6.
Uxor quippe, conſors eſt vitæ, ex duobus in
unum corpus à Deo adunata: qui autem unum
rurſus in duo dirimit, hoſtis eſt creationis Dei, &
divinæ providentiæ adverſarius. Similiter qui cor-
ruptam retinet, naturæ legem violat; quandoqui-
dem *qui retinet adulteram, ſtultus eſt & impius.* *Prov.* 18. 22.
Abſcinde enim *eam*, inquit, *a carnibus tuis.* Nam *Eccli.* 25. 36.
adjutrix non eſt, ſed inſidiatrix, quæ mentem ad *Gen.* 2. 18.
alium declinârit. Significamus etiam carnem non
oportere circumcidi, ſed fidelibus ſufficere circum-
ciſionem cordis in ſpiritu. *Circumcidimini* enim, *Jer.* 4. 4.
inquit, *Deo veſtro, & circumcidite præputium cor-*
dis veſtri.

C A-

28. Τὴν καθόλου ἐπισκοπὴν.] In Liturgiis, etiam Clementis infrà, ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς. *Quia Epiſcopatus unus eſt atque indiviſus, Epiſcoporum multorum concordi numeroſitate diffuſus. & unum per diverſos Antiſtites Sacerdotium.* Ibid.

29. Φύσεως θεσμοῦ παράνομος.] Subjicitur ratio; quòd adultera, ſit etiam inſidiatrix, & ut aiebat ille, venefica. Addo ex Iſidoro Pelusiota Epiſt. 76. lib. 3. ὁ μοιχεία [illegible] ἀσεβείᾳ [illegible]. Cætera ſuperius ad Hermæ Mand. 4. cap. 1. Ibid.

30. Od

CAPUT XV.

Quòd nec oporteat rebaptizare; nec recipere Baptiſmum ab impiis collatum, qui non eſt Baptiſmus ſeu lavatio, ſed inquinamentum.

Rom. 6. 3. ITidem contentos eſſe debere uno Baptiſmo ſolo, in mortem Domini tradito; non illo quem infauſti Hæretici, ſed quem irreprehenſi Sacerdotes conferunt in nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti. Neque igitur ab impiis datus, vobis probetur; neque à ſanctis conceſſus, per ſecundum Ephes. 4. 5. Baptiſmum infirmetur. Sicut enim unus Deus eſt, unus Chriſtus, & unus Paracletus, una quoque mors Domini in corpore; ita & unum ſit Baptiſma in eam mortem datum. Qui autem ab impiis illis inquinamentum accipiunt, participes eorum damnationis fiunt. Illi enim non ſunt ſacerdotes. Di- Oſ. 4. 6. cit quippe Dominus ad eos; *Quoniam & tu ſcientiam repuliſti, repellam & ego te, ne ſacerdotio fungaris mihi.* Nec verò qui ab iis baptizati ſunt, initiati fuerunt, ſed ſunt inquinati, accipiúntque non remiſſionem peccatorum, ſed vinculum impietatis. Neque hoc ſolùm, verùm etiam qui Baptiſmo initiatos, ſecundò nituntur baptizare, ite- Hebr. 6. 6. rum Dominum crucifigunt, iterum eum interficiunt. divina irrident, deludunt ſancta, contumeliâ afficiunt Spiritum, ſanctum illum ſanguinem ut communem inhoneſtant; impiè agunt in eum qui miſit, in eum qui paſſus eſt, in eum qui teſtimonium perhibuit. Quinetiam qui propter contemptum noluerit baptizari, tamquam infidelis condemnabitur, & probrum feret tamquam in- Joh. 3. 5. gratus ac incogitans. Dicit enim Dominus; *Niſi quis baptizatus fuerit ex aqua & Spiritu, non ingre-* Marc. 16. 16. *dietur in regnum cælorum:* & rurſus; *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.* Qui autem dicit; Cùm moriar, curabo ut baptizer, ne interim peccem, & Baptiſmum contaminem; is Deum ignorat, & Eccli. 5. 8. naturæ ſuæ eſt immemor. *Ne differas enim con-* Prov. 27. 1. & 3. 28. *verti ad Dominum: neſcis enim quid ſuperventura* Mat. 19. 14. *pariet dies.* Sed & baptizate veſtros pueros, atque eos educate in diſciplina ac monitis Dei. *Sinite* enim, inquit, *parvulos venire ad me, & nolite eos prohibere.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιε.

Ὅτι οὐ δεῖ ἀναβαπτίζειν χρή, οὔτε μὴν προσδέχεσθαι τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν βάπτισμα δοθέν, ὃ οὐκ ἔστι βάπτισμα, ἀλλὰ μόλυσμα.

ΟΜοίως καὶ βαπτίσματι ἐστὲ ἀρκούμενοι μόνῳ, τῷ εἰς τὸν τοῦ κυρίου θάνατον διδομένῳ· οὐ τῷ παρὰ τῶν δυσωνύμων αἱρετικῶν, ἀλλὰ τῷ παρὰ τῶν ἀμέμπτων ἱερέων διδομένῳ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. μήτε δὲ τὸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν, δεκτὸν ὑμῖν ἔστω· μήτε τὸ παρὰ τῶν ὁσίων, ἀκυρούσθω διὰ δευτέρου. ὡς γὰρ εἷς ὁ Θεός, εἷς ὁ Χριστός, καὶ εἷς ὁ παράκλητος, εἷς δὲ καὶ ὁ τοῦ κυρίου ἐν σώματι θάνατος· οὕτως ἓν ἔστω καὶ τὸ εἰς αὐτὸν διδόμενον βάπτισμα. οἱ δὲ παρὰ τῶν ἀσεβῶν δεχόμενοι μόλυσμα, κοινωνοὶ τῆς γνώμης αὐτῶν γενήσονται. [30] οὐ γάρ εἰσιν ἐκεῖνοι ἱερεῖς. λέγει γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεός· Ἐπεὶ καὶ σὺ ἀπώσω γνῶσιν, ἀπώσομαί σε κἀγώ, τοῦ ἱερατεύειν μοι. Οὔτε μὴν οἱ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτῶν, μεμύηνται, ἀλλὰ μεμολυσμένοι ὑπάρχουσιν, οὐκ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνοντες, ἀλλὰ δεσμὸν ἀσεβείας. οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεμυημένους, ἐκ δευτέρου βαπτίζειν πειρώμενοι, ἀνασταυροῦσι τὸν κύριον, ἀναιροῦσιν αὐτὸν ἐκ δευτέρου, γελῶσι τὰ θεῖα, μυκτηρίζουσι τὰ ἅγια, ὑβρίζουσι τὸ πνεῦμα, τὸ αἷμα τὸ ἅγιον ὡς κοινὸν ἀτιμάζουσιν, ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν ἀποστείλαντα, εἰς τὸν παθόντα, εἰς τὸν μαρτυρήσαντα. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ καταφρονήσεως μὴ βουλόμενος βαπτισθῆναι, ὡς ἄπιστος κατακριθήσεται, καὶ ὀνειδισθήσεται ὡς ἀχάριστος καὶ ἀγνώμων· λέγει γὰρ ὁ κύριος· Ἐὰν μή τις βαπτισθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθείς, σωθήσεται· ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. Ὁ δὲ λέγων, ὅτι [31] ὅταν τελευτῶ, βαπτίζομαι, ἵνα μὴ ἁμαρτήσω, καὶ ῥυπανῶ τὸ βάπτισμα, οὗτος ἄγνοιαν ἔχει Θεοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐπιλήσμων τυγχάνει. Μὴ ἀναβάλλου γὰρ ἐπιστρέψαι πρὸς κύριον· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα. [32] Βαπτίζετε δὲ ὑμῶν καὶ τὰ νήπια, καὶ ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Θεοῦ. Ἄφετε γάρ, φησί, τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά.

CAPUT XVI.

De libris falsò inſcriptis.

HÆc omnia ſcripſimus vobis, ut notum haberetis qualis ſit noſtra ſententia, & ne libros qui ab impiis, nominis noſtri inſcriptione ſunt firmati, reciperetis. Non enim attendere deberis nomina Apoſtolorum; ſed naturam rerum, & rectam indeflexámque ſententiam. Sci-

Citat. Timoth. Presbyt. lib. de iis qui accedunt ad Eccleſiam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ις.

Περὶ τῶν ψευδεπιγράφων βιβλίων.

ΤΑῦτα πάντα ἐπεστείλαμεν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τὴν * ἡμετέραν γνώμην, οἵα τίς ἐστι, * καὶ τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρὰ τῶν ἀσεβῶν κεχαραχθέντα βιβλία μὴ προσδέχησθε. οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ· οἴ-

al. ἡμετέραν γνώμην. Timoth. ἐστε

30 Οὐ γάρ εἰσιν ἐκεῖνοι ἱερεῖς.] Et can. Apoſt. 47. Baſilius can. 1. εἰ δὲ ἀνεπιφανῆ ὄντα, λαϊκοὶ ἀποχωρήσαντες ὑπὸ τῶν λαϊκῶν, ὑπὸ τοῦ χαρισματικοῦ ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, & reliqua, quæ lege, ut & notam hìc ſuprà. Prætermitto, ne longior ſim, loca multa Veterum, in quibus aut generaliter Baptiſmus Hæreticorum impugnatur, aut de eo velut de re tantummodo diſciplinæ agitur. Pauci quippe ad imo profundæ quæſtionis penetrârunt, quod mirâ ſolleriâ fecit B. Auguſtinus. COT.

31. Ὅταν τελευτῶ. βαπτίζομαι.] In dilationem tum Baptiſmi, tum pœnitentiæ ad mortem uſque. SS. Patres paſſim invehuntur, cum quibus jungendus Tertullianus de pœnitentia cap 6. licèt libro de Baptiſmo cap. 18. utiliorem eſſe putet Baptiſmi cunctationem. Hinc Clinicos, ſeu ægros in lecto perfuſos baptizatoſque, ad Sacerdotium & ad Clerum non ſolebant promovere, uti docemur per Canonem 12. Synodi Neocæſarienſis, perque Epiſtolam Cornelii in Euſebio lib. 6. cap. 43. Ibid.

32. Βαπτίζετε δὲ ὑμῶν καὶ τὰ νήπια.] Apoſtoli & Apoſtolici viri in periculo mortis conſtitutos infantes baptizabant ſtatim; cæteros tardiùs aut citiùs, pro arbitrio parentum, certiſque circumſtantiis: quò factum ut variæ poſtea viguerint conſuetudines in ætate baptizandorum puerorum. Eas colliges ex Tertulliano lib. de Baptiſmo cap. antepenult. Cypriano Epiſt. 59 & Gregorio Nazianzeno Orat. 40. p. 658. Sanè ab Origene & Auguſtino Baptiſmus parvulorum Apoſtolica dicitur traditio Ibid.

δαιμόνων γὰρ ἔτι [33] οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον, ἰώδη συντάξαντες βιβλία [34] ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περιφέρουσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων Χριστὸν καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους.

mus quippe Simonem & Cleobium venenatos libros nomine Chriſti ac diſcipulorum ejus compoſuiſſe, atque circumferre, ad decipiendos vos, qui Chriſtum noſque ſervos ejus dilexiſtis. Et

Citat Nicetas Pectoratus, libro contra Latinos V in Teſt. Vet.

33. *Οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον.*] Recognit. lib. 2. n. 38. Hieronymus in Matthæi XXIV. 5. *Quorum unus eſt Simon Samaritanus, quem in Actibus Apoſtolorum legimus, qui ſe magnam dicebat eſſe virtutem: hæc quoque inter cætera in ſuis voluminibus ſcripta dimittens; Ego ſum ſermo Dei, ego ſum ſpecioſus, ego Paracletus, ego omnipotens, ego omnia Dei.* Auctor libri de divinis nominibus cap. 6. *Σίμωνος ἀντιῤῥητικοὶ λόγοι.* Et in Præfatione Arabica ad Concilium Nicænum; *Sibi autem perfide iſti* Simonitæ *Evangelium effinxerunt, quod in quatuor tomos ſecantes, librum quatuor angulorum & cardinum mundi appellarunt.* De Cleobii ſcriptis alibi non legi; ſed vero ſimile eſt ipſum quoque venenis ſuis chartas infeciſſe; ut à Doſitheo factum auctores ſunt Origenes in Johannis IV. 25. ac Eulogius apud Photium Cod. 230. COT.

34. *Ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ.*] *Salvator nullum volumen doctrinæ ſuæ proprium dereliquit: quod in plerique Apocryphorum deliramenta confingunt.* Hieronymus ad Ezech. XLIV. 29. Scilicet Domini & Servatoris noſtri Jeſu Chriſti nomen pleraque Apocrypha gerebant in fronte. Verbi gratiâ, Epiſtola Jeſu ad Abgarum regem, à multis poſt Euſebium memorata. Et in Synodo Romana Gelaſii, cum dicta Epiſtola, Liber de infantia Salvatoris; Liber de nativitate Salvatoris; Centimetrum de Chriſto. Apud S. Auguſtinum Epiſt. ad Ceretium, Hymnus Domini; & lib. 1. de conſenſu Evangeliſtarum cap. 9. Chriſti Epiſtolæ ad Petrum & Paulum, de magicis artibus. Actione 2. concilii Romani anno 745. habiti, Epiſtola Jeſu-Chriſti quæ de cœlo cecidit. Præterea ediderunt ex Suidæ Philologia Hiſtoriam Apocrypham de Jeſu Chriſto Filio Dei, mundi Salvatore, quæ habetur in ejus Lexico, voce Ἰησοῦς. Denique in Anaſtaſii Ὁδηγῷ cap. 13. p. 260. ut falſa rejiciuntur τὰ λεγόμενα παιδικὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ. quæ vocantur *puerilia Chriſti miracula.* Atque hujus vel congeneris Apocryphi initium extrema tenet Regii MS. 2279. hoc pacto:

Λόγος εἰς τὰ παιδικὰ καὶ μεγαλεῖα τοῦ δεσπότου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Liber de pueritia & miraculis Domini & Salvatoris noſtri Jeſu-Chriſti.

Ἀναγκαῖον ἡγησάμην ἐγὼ Θωμᾶς ὁ Ἰσραηλίτης, πᾶσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἀδελφοῖς γνωρίσαι τὰ παιδικὰ καὶ μεγαλεῖα τοῦ Χριστοῦ, ὅσα ἐποιήσατο ὁ κύριος ἡμῶν καὶ θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς γεννηθεὶς ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν ἐν τῇ Βηθλεέμ. ἐξεπλάγην, ὧν ἡ ἀρχή ἐστιν αὕτη.

Τὸ παιδίον Ἰησοῦς πενταετὴς ὑπάρχων, βροχῆς γενομένης, καὶ παυσαμένης τῆς βροχῆς, ὁ Ἰησοῦς ἔπαιζεν ἐπὶ διαβάσει ποταμοῦ. καὶ τὰ ταραχθέντα ὕδατα συνήγαγεν εἰς λάκκους, μεθ' ἑτέρων παίδων τῶν Ἑβραίων. καὶ αὐτά τε ὕδατα παραχρῆμα ἐγένοντο καθαρὰ καὶ ἐνεργά. λόγῳ δὲ μόνῳ ἐπετίμησεν αὐτά, καὶ ὑπήκουσαν αὐτῷ. λαβὼν δὲ ἐκ τῆς πηλώδους αὐτῶν γῆς, ἔπλασεν ἐξ αὐτοῦ στρουθία τὸν ἀριθμὸν δώδεκα. ἦσαν δὲ καὶ τὰ παιδία παίζοντα σὺν αὐτῷ. ἰδὼν δέ τις Ἰουδαῖος ἃ ἐποίησεν Ἰησοῦς ἐν σαββάτῳ παίζοντι τὸν πηλόν, ἀπῆλθε δρόμῳ, καὶ ἀνήγγειλε τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἰωσήφ, λέγων· ἰδοὺ τὸ παιδίον σου παίζει ἐπὶ τοὺς ῥύακας, καὶ ἦρε πηλόν, καὶ ἔπλασεν ἐξ αὐτοῦ στρουθία ιβ'. καὶ βεβηλοῖ τὸ σάββατον. καὶ ἦλθεν ὁ Ἰωσὴφ ἐπὶ τὸν τόπον, καὶ ἰδὼν ἀνέκραξεν αὐτῷ, λέγων· διὰ τί ταῦτα ποιεῖς ἐν σαββάτῳ ἃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν; ὁ δὲ Ἰησοῦς συγκροτήσας τὰς παλάμας αὐτοῦ, ἀπέπεμψε τὰ στρουθία, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ὑπάγετε, πετάσθητε, καὶ μιμνήσκεσθέ μου ζῶντες. καὶ πετασθέντα τὰ στρουθία, ἐξῆλθον κράζοντα. ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, ἐθαμβήθησαν, καὶ ἀπελθόντες διηγήσαντο τοῖς πρώτοις αὐτῶν ὅπερ εἶδον σημεῖον πεποιηκότα τὸν Ἰησοῦν. ὁ δὲ υἱὸς Ἄννα τοῦ γραμματέως ἦν ἑστὼς μετὰ τοῦ Ἰωσήφ. καὶ λαβὼν κλάδον ἰτέας, ἐξέχεε τὰ ὕδατα ἃ συνήγαγεν ὁ Ἰησοῦς. ἰδὼν δὲ τὸ παιδίον Ἰησοῦς τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτοῦ ἠγανάκτησε, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἄσεμνε, τί ἠδίκησάν σε οἱ λάκκοι, καὶ ἐξέχεας τὰ ὕδατα; ἰδοὺ νῦν καὶ σὺ ὡς δένδρον ξηρανθήσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐνέγκῃς φύλλα, οὔτε κλάδους, οὔτε καρπόν. καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ὅλος. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀναχωρήσας ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. οἱ δὲ γονεῖς τοῦ ξηρανθέντος βαστάσαντες αὐτόν, θρηνοῦντες τὴν νεότητα αὐτοῦ, ἤγαγον πρὸς τὸν Ἰωσήφ. καὶ ἐνεκάλουν αὐτῷ, ὅτι τοιοῦτον ἔχεις παιδίον ἐργαζόμενον τοιαῦτα. ὕστερον δὲ ὁ Ἰησοῦς παρακληθεὶς παρὰ πάντων, ἰάσατο αὐτόν, ἐάσας αὐτῷ τι μέλος τὸ μικρὸν ἀργὸν εἰς τὸ ἐντρέπεσθαι αὐτούς. πάλιν ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο διὰ τῆς κώμης, καὶ παιδίον τρέχον ἐρράγη εἰς τὸν ὦμον αὐτοῦ. καὶ πικρανθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· οὐκ ἀπελεύσῃ τὴν ὁδόν σου. καὶ παραχρῆμα πεσὼν ἀπέθανεν. ἰδόντες δέ τινες τὸ γενόμενον, εἶπον· πόθεν τοῦτο τὸ παιδίον ἐγεννήθη, ὅτι πᾶν ῥῆμα αὐτοῦ ἔργον ἐστὶν ἕτοιμον; καὶ προσελθόντες οἱ γονεῖς τοῦ τεθνεῶτος τῷ Ἰωσήφ, κατεμέμφοντο λέγοντες· σὺ τοιοῦτο παιδίον ἔχων, οὐ δύνασαι μεθ' ἡμῶν οἰκεῖν ἐν τῇ πόλει. οὕτως δίδαξον τὸ παιδίον σου εὐλογεῖν, καὶ μὴ καταρᾶσθαι. ἢ ἔξελθε σὺν αὐτῷ ἐντεῦθεν. τὰ γὰρ παιδία ἡμῶν θανατοῖ. ἐπιφωνήσας δὲ ὁ Ἰωσὴφ τὸ παιδίον κατ' ἰδίαν, ἐνουθέτει αὐτὸν λέγων· ἵνα τί τοιαῦτα κατεργάζῃ; καὶ πάσχουσιν οὗτοι, καὶ μισοῦσιν ἡμᾶς καὶ διώκουσι; εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς· ἐγὼ οἶδα ὅτι τὰ ῥήματά σου ταῦτα οὐκ εἰσὶ σά. ὅμως διὰ σὲ σιγήσω. ἐκεῖνοι δὲ οἱ εἰρηκότες σοι ταῦτα, οἴσουσι τὴν κόλασιν τὴν αἰώνιον. καὶ εὐθέως οἱ ἐγκαλοῦντες αὐτὸν ἐτυφλώθησαν. καὶ οἱ ἰδόντες ἐφοβήθησαν πάντες σφόδρα, καὶ ἠπόρουν. καὶ ἔλεγον περὶ αὐτοῦ, ὅτι πᾶν ῥῆμα ὃ λαλεῖ, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν, ἔργον γίνεται. καὶ ἐθαύμαζον. ἰδόντες δὲ ὅτι τοῦτο ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐγερθεὶς ὁ Ἰωσήφ, ἐπελάβετο αὐτοῦ τὸ ὠτίον, καὶ ἔτιλλεν αὐτό. τὸ δὲ παιδίον ἠγανάκτησε, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀρκετόν σοι ἐστί, ζητεῖν καὶ μὴ εὑρίσκειν αὐτούς. καὶ λίαν οὐκ ἐσοφίσω. οὐκ οἶδας ὅτι σός εἰμι; μή με λύπει. καθηγητὴς δέ τις ὀνόματι Ζακχαῖος ἑστὼς ἐν μέρει ἤκουσε τοῦ Ἰησοῦ ταῦτα λέγοντος τῷ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασε σφόδρα, ὅτι παιδίον ὢν τοιαῦτα φθέγγεται. καὶ μεθ' ὀλίγας ἡμέρας, προσήγγισε τῷ Ἰωσήφ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· ὅτι παιδίον φρόνιμον ἔχεις, καὶ νοῦν ἔχει. δεῦρο οὖν, παράδος μοι αὐτό, ὅπως μάθῃ γράμματα. καθίσας δὲ αὐτὸ ὁ διδάσκαλος μαθεῖν γράμματα τῷ Ἰησοῦ, ἤρξατο τὸ πρῶτον στοιχεῖον τὸ Ἄλφ. ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει τὸ δεύτερον στοιχεῖον, βαίθ, γίμελ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα ἕως τέλους.

Neceſſarium duxi ego Thomas Iſraelita, cunctis inter Gentes fratribus nota facere puerilia & magnifica Chriſti opera, quæ edidit Dominus noſter ac Deus Jeſus Chriſtus, natus in regione noſtra, apud Bethlehemum: ego iis obſtupefactus. quorum hoc eſt initium. Puer Jeſus, annum ætatis quintum agebat. Cum autem pluiſſet, ac pluvia ceſſaſſet, Jeſus cum aliis pueris Hebræis ludebat ad decurſum rivi; & aqua præterfluentes congregabantur in foveas. Tum ipſæ aquæ confeſtim factæ ſunt puræ ac efficaces. Sola autem ſermone percuſſit eas, atque omnino ei obtemperabant. Cumque ex ipſarum ripa molle lutum ſuſtuliſſet, ex illo formavit paſſerculos numero duodecim. Erant itaque una cum eo pueri ludentes. Quidam vero Judæus, poſtquam vidit quæ fecerat Jeſus die Sabbati in fingendo luto, ſtatim diſceſſit, nunciavitque patri ejus Joſepho, dicens; Ecce filius tuus, dum ſecus rivos ludit, tulit lutum, finxitque ex eo paſſeres duodecim, & Sabbatum profanat. Igitur accedens Joſephus ad locum, & cernens, inclamavit ipſum his verbis; Qua de cauſſa hæc agis in Sabbato, quando non licet? Jeſus autem complodens manibus ſuis, acclamavit paſſeribus, dixitque illis; Ite, volate, ac mei viventes memores ſitis. Tunc avolaverunt paſſerculi, & cum clamore egreſſi ſunt. Id verò videntes Judæi, valde admirati ſunt; atque abeuntes, narraverunt primoribus inter ipſos miraculum quod coram ipſis ediderat Jeſus. Porrò filius Annæ Scribæ ſtabat illic cum Joſepho; acceptoque ramo ſalicis, effudit aquas quas congregaverat Jeſus. Hoc ab ipſo perpetratum aſpiciens puer Jeſus, moleſtè tulit, dixitque illi; Stulte, quid te injuria affecerunt foſſæ, ut aquas diffunderes? Ecce jam tu quoque tamquam arbor areſcas, nec afferas folia, neque ramos, neque fructum. Et illico totus aridus factus eſt. At Jeſus receſſit, abiitque in domum ſuam. Cæterùm parentes illius qui aruerat, ſublatum portaverunt eum, lugentes ipſius juventutem: & dixerunt ad Joſephum, quem incuſabant; cur ejuſmodi habes puerum talia operantem? Poſtea Jeſus obſecratus à cunctis, ſanavit illum: reliquit tamen aliquod parvum membrum motûs ac operationis expers, ut ei attenderent. Rurſus itaque Jeſus per vicum proficiſcebatur; & puer currens irrupit in ejus humerum. Unde exacerbatus Jeſus dixit illi; Non abibis viam tuam. Statimque cecidit puer ac mortuus eſt. Aſpicientes autem nonnulli rem geſtam, dixerunt; Unde natus eſt iſte puer, quòd omne verbum ipſius, opus eſt promptum? Et accedentes ad Joſephum parentes illius qui interierat, conquerebantur dicentes; Tu cùm puerum hunc habeas, non potes nobiſcum habitare in civitate noſtra. Aut doce puerum tuum ut ipſe benedicat, non autem imprecetur, aut cum eo egredere ex hoc loco. Nam pueros noſtros interficit. Advocato igitur puero ſeorſum, Joſephus illum admonebat dicens; Quare hujuſmodi facis, & ſic patiuntur, oderuntque nos ac perſequuntur? Reſpondit Jeſus; Ego novi hæc tua verba tua non eſſe; verum propter te tacebo: illi autem qui hæc tibi ſuggeſſerunt, pœnas dabunt ſempiternas. Et continuò accuſatores ipſius, oculis privati ſunt. Quique hoc viderunt, valde cuncti ſunt perterriti, & hæſitabant, dicebantque de illo, omnem ſermonem qui ab ipſo proferretur; ſive bonum ſive malum, in opus procedere; atque mirabantur. Viſo autem hoc Jeſu opere, ſurgens Joſephus auriculam ejus apprehenſam vellicavit. Puer vero indignatus eſt, atque illi; Sufficiat tibi quod illi quærant & non inveniant. Minimè feciſti ſapienter. Nonne ſcis me tuum eſſe? Ne me moleſtiâ afficias. Porrò quidam præceptor nomine Zacchæus, cùm ſtaret in aliquo loco, audivit hæc de Jeſu, ex ore patris ipſius; & miratus eſt valde, quod qui puer erat talia loqueretur. Paucaſque poſt dies acceſſit ad Joſephum, eique dixit; Puerum cordatum habes, qui mente præditus eſt: Age ergo, trade mihi illum, ut diſcat literas. Et cùm ſederet magiſter qua Jeſum doceret literas, cœpit à primo elemento Aleph. Jeſus verò pronunciavit ſecundum elementum Beth, & Ghimel, reliquaſque literas ad finem uſque ei protulit. At-

Et verò apud veteres nonnulli conſcripſerunt Moſis, Enochi, Adami, Eſaiæ, Davidis, Eliæ, &

καὶ [35] ἐν τοῖς παλαιοῖς δέ τινες συνέγραψαν βιβλία ἀπόκρυφα [36] Μωσέως, καὶ [37] Ἐνώχ, καὶ [38] Ἀδάμ, [39] Ἡσαΐου τε καὶ [40] Δαβίδ, καὶ [41] Ἡλία, καὶ * Tim. Ἠλ[illegible]

[illegible] ... ἐπληρώθη ἀπὸ [illegible] ... [illegible] ... ἀκροατῶν ... [illegible] ... ſſ • • • •

quæ aperto libro, Prophetas docebat præceptorem. Qui pudore affectus hæſit, quod neſciret unde is litteras cognoviſſet: ſurgenſque reverſus eſt domum, admirans, ſtupefactus de re incredibili. Poſtea cum Jeſus iter faceret, vidit officinam, & juvenem quemdam qui in lebetes immergebat veſtes, & ſoccas diverſis coloris fuſos, ſingula peragens juxta uniuſcujuſque voluntatem. Ingreſſus itaque puer Jeſus ad juvenem ſic facientem, ipſe etiam accepit de appoſitis pannis * • • • • •

Non enim unus dumtaxat nebulo circa Servatoris infantiam comminiſci ſibi permiſit: ſed ejuſdem Bibliothecæ Codice 2276. legitur; *Incipit Hiſtoria de Joachim & Anna, & de nativitate B. Dei genitricis ſemperque Virginis Mariæ, & de infantia Salvatoris. Ego Jacobus filius Joſeph* &c. finitoque Opere; *Explicit liber de infantia Salvatoris.* Codice verò 1697. extſtat Liber tamquam Matthæi Evangeliſtæ de infantia Salvatoris, narrationis cum præcedentibus partim ſimilis, partim diſſimilis; ineptus quidem inſtar illorum, in eo tamen conſideratione dignus, quod etiam continet, non tamen abſque interpolatione, reſponſionem Chriſti pueri litteras diſcentis ad magiſtrum, relatam ex falſa Scriptura ab Irenæo lib. 1. cap. 17. Sed & in eodem Apocrypho refertur quoque fabella de paſſeribus; quam lectam fuiſſe à Mohamede diſcimus per Nicetam Choniatem, atque adeò per Impoſtorem ipſum Alcorani Sur. 3. & 5. Cæterùm nuper hîc Pariſiis doctiſſimus Dominicanus Vanſlebius publico propoſuit edendam cum aliis Operibus Æthiopicis Liturgiam D. N. Jeſu-Chriſto adſcriptam. COT

35. Ἐν τοῖς παλαιοῖς.] Talis liber, Prophetia Chami, quam à Pherecyde expreſſam refert Clemens Alexandrinus Centone 6. p. 642. *Quod autem ait Tertullianus de anima cap. 2. ſi Philoſophi etiam illa incurſaverunt quæ penes nos Apocryphorum confeſſione damnantur*, &c. Talis quoque, τῆς παρ' Ἑβραίοις φερομένης ἀποκρύφου ἡ ἐπιγραφομένη Ἰωσὴφ προσευχή. apud Origenem Tom. 5. in Johannis Evangelium; qui alibi ſæpe ſecretorum, apud Judæos, voluminum mentionem facit. Additur à S. Epiphanio in libro de menſuris & ponderibus; quàm verè non extutio nunc; per LXX. in Græcum ſermonem tranſlatos fuiſſe libros Apocryphos 72. ſeu potiùs 22. probabiliùs enim corrigetur numerus capitis decimi per numerum capitis quinti, ου. per κβ. quàm vice verſâ. Sed cogitent viri docti de loco deplorato in dicto cap. 3. [illegible] ... ἑρμηνεύθησαν ... [illegible] ... Nihil ſuccurrit, præter [illegible] *Hi libri ſacræ Scripturæ eaquem diximus modo tranſlati ſunt, in orbem unicuique pari Interpretum tributi, à primo pari ad ſecundum, rurſuſque à ſecundo ad tertium: atque ita per ſingulas cellas ſuerant ac tranſierunt, trigeſies ſexies converſi, ut fama percrebuit. Una cum viginti duobus Apocryphis.* Quid ſi quis hariolatur [illegible], hoc eſt, *per* unamquamque ut æquè barbarè loquar *cellationem*? Præter hæc Apocrypha confixêre alia Hæretici, & maximis antiquiſſimiſque nominibus donavêre, Evæ, Sethi ac ſeptem ejus liberorum, Abrahami, Moyſis, aliorum; tradente Epiphanio. Ibid.

Corrupta dictio.

36. Μωσέως.] Gaudebant illuſtri nomine quatuor ſecretæ ac occultæ Scripturæ, Sermones Myſtici, Teſtamentum, Aſſumptio vel Aſcenſio, atque Revelatio. Habet [illegible] Μωσέως in Actis Concilii Nicæni Editionis Morellianæ in 8. p. 110. 111. Commelinianæ in fol. p. 28. l. 6. Διαθήκη Μωσέως in Synopſi Athanaſiana, in Nicephori Conſtantinopolitani Stichometria, & in Latericulo ſupra poſito initio Notatom ad hoc opus Conſtitutionum: item ἀνάληψιν apud Origenem περὶ ἀρχῶν III. 2. Athanaſium & Nicephorum ubi mox, Acta Concilii Nicæni Edit. Morell. p. 110. 131. 134. Commel. p. 28. & 33. eamque intelligere videtur Evodius Epiſtolâ ad S. Auguſtinum, inter Auguſtinianas 258. Denique ἀποκάλυψιν Moſis citat Georgius Cedrenus in Compendio Hiſtoriarum: atque inde ſumptum vult verſiculum 15. cap. 6. Epiſtolæ ad Galatas Georgius Syncellus Chronographiæ p. 27. ad quod Pauli teſtimonium in Cod. Reg. 607. & 1253. adnotatur eſſe ex Moyſis Apocrypho. Obſervabis præcipuè verba Cedreni Edit. Baſil. p. 3. l. 32. ὡς ἐν λεπτῇ φέρεται γενέσει. [illegible] Μωσέως [illegible] ἀποκάλυψις. & p. 6. l. 39 ὡς ἡ λεπτὴ Μωσέως γένεσις

φησί. Hæc parva Geneſis, λεπτὴ γένεσις, λεπτογένεσις, μικρογένεσις memoratur à Hieronymo Epiſt. 127 manſ. 18. & 24. qui id Geneſeos Apocryphum Hebraicè legerat. Memoratur à Gelaſio his verbis; *Liber de filiabus Adæ, hoc eſt, Leptogeneſis, Apocryphus.* Item à Georgio Syncello, Zonara, Glyca. Sed inſigniter ab Epiphanio Hæreſi 39 n. 6. nec ſine difficultate. ὡς ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις εὑρίσκεται, τῇ καὶ λεπτογενέσει καλουμένῃ, &c. Obſcurum quippe, cur τῇ λεπτογενέσει nomen τῶν Ἰωβηλαίων inditum fuerit; tacuitque qui docere poterat doctiſſimus Petavius. Conjectarim, quia verbum יבל ſignificat deducere, & nomen יובל rivum, aquarum proceſſum: quæ Geneſi atque originibus conveniunt, ut fuſiùs videre eſt in R. Moſe Nachmanide, ubi de Jubileo diſſerit. Vide Joſ. Scaligerum Anim. in Euſeb. p. 26. Ibid.

37. Ἐνώχ.] Aliquid ne ad hunc locum obſervaremus, effecit doctorum hominum diligentia. Quæ enim ſubjuncturimus, obſervationum nomen non merentur. Duo autem ſunt 1. citatio ejuſdem loci per Clementem Alexandrinum, ejuſque diſcipulum Origenem. ὁμολογῶν τῷ Ἐνὼχ ait primus p. 801. col. 2. in Hypotypoſibus [illegible] καὶ εἶδον τὰς ὕλας πάσας. Alter verò IV. de principiis cap. ult. ex verſione Rufini; *Dicente Enoch; Univerſas materias perſpexi.* II. collatio verborum S. Hilarii ad Pſalm. CXXXII. 3. *Hermon mons eſt in Phœnice, cujus interpretatio anathema eſt: quod enim nobis anathema nuncupatur, id Hebraicè Hermon dicitur. Fertur autem id, de quo etiam neſcio cujus liber exſtat, quòd Angeli concupiſcentes filias hominum, cùm de cœlo deſcenderent, in hunc montem maximè convenirent excelſum.* Horum, inquam, comparatio cum iſtis libri Henoch; ἦσαν δὲ οὗτοι (ἐγρήγοροι) ἀναβάντες. οἱ [illegible] ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰάρεδ εἰς τὴν κορυφὴν Ἑρμονιεὶμ ὄρους· καὶ ἐκάλεσαν τὸ ὄρος Ἑρμών, καθότι ὤμοσαν καὶ ἀνεθεμάτισαν ἀλλήλους ἐν αὐτῷ Georgii Syncelli p. 12. A. Vides neſcio quem illum, eſſe ſuppoſititium Henochum. Ibid.

38. Ἀδάμ.] Hujus reconditi ſcripti mentio in exemplaris Regii 1789. Indiculo. Epiphanius Hæreſi 26. n. 8. ἀποκαλύψεις τοῦ Ἀδάμ. Apud Gelaſium; *Pœnitentia Adæ.* Idem enim eſſe Opus colligi datur ex Cedreno, non multò poſt initium, unde nugatorii voluminis ſpecimen accipies. Sed & libro Adami, hoc aut ſimilis farinæ alio, ſe adhuc jactitant qui appellantur Chaldæi, Mandaitæ, Sabaitæ, & Chriſtiani S. Johannis Baptiſtæ, referente Abrahamo Ecchellenſi ad Præfationem Concilii Nicæni, & ad Hebedjeſu Catalogum. Ibid.

39. Ἡσαΐου.] Generatim, Origenes in Matth. XIII. 57. XXIII. 37. cujus & videnda Epiſtola ad Julium Africanum. Specialiter, nomine τοῦ ἀναβατικοῦ Ἡσαΐα, Epiphanius Hær. XL. 2. LXVII. 3. Hieronymo in Eſaiæ LXIV. 4. *Aſcenſio Eſaiæ.* Item nomine Ἡσαΐου ὅρασις, in paullò ante laudato Catalogo exemplaris Regii 1789. Quia verò (ut id obiter moneam) teſte Hieronymo legebatur in Aſcenſione Iſaiæ illud quod ab Apoſtolo citatur 1. Corinth. II. 9. *Quod oculus non vidit*, &c. accuſat autem Hegeſippum Stephanus Gobarus apud Photium, quod hoc eſſe falſum putaverit; ſuſpicari quis poſſet ita factum ab Hegeſippo in contemptum voluminis Apocryphi. Verùm aliter ego conjicio, ac Hegeſippum culpâ carere arbitror; ut qui non neget verum aliquando exſtitiſſe, ea quæ Deus ſuis præparavit, inviſa eſſe, inaudita, & incognita; ſed qui velit, ampliùs verum non eſſe poſt incarnationem Chriſti, & miſſionem S. Spiritûs. Subjungente Paulo; *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſuum.* atque Hegeſippo confirmante ſententiam ſuam per teſtimonium Matth. XIII. 16. En verba Stephani Tritheitæ cum aliquantulum exactiori verſione; ὅτι τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς δικαίοις ἀγαθὰ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. Ἡγήσιππος μέντοι, ἀρχαῖός τε ἀνὴρ καὶ ἀποστολικός, ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν ὑπομνημάτων, οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ παθών, μάτην μὲν εἰρῆσθαι ταῦτα λέγει, καὶ καταψεύδεσθαι τοὺς ταῦτα φαμένους τῶν τε θείων γραφῶν, καὶ τοῦ κυρίου λέγοντος· Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν οἱ βλέποντες, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν τὰ ἀκούοντα, καὶ τὰ ἑξῆς. *Quod bona quæ præparata ſunt juſtis nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcenderunt. Quamquam Hegeſippus vir antiquus & Apoſtolicus, libro quinto Commentariorum, haud ſcio quid in animo habens aut quanam ratione permotus, fruſtra hæc dici ait, & eos qui hæc loquuntur mentiri adversùs ſacram Scripturam, & contra Chriſtum dicentem; Beati oculi veſtri qui vident, & aures veſtræ quæ audiunt, &c.* Ibid.

40. Δαβίδ.] Ut Pſalmus qui apud Græcos ſequitur centeſimum quinquageſimum. Quo de Pſalmo dicemus forſan aliquid in Notis ad Ignatianas Epiſtolas. Ibid.

41. Ἠλία.] Meminit Georgius Syncellus Chronici pag. 27. poſt Origenem ad Matthæi XXVII. 9. & Athanaſium in Synopſi ſacræ Scripturæ. Canone Scripturarum Nicephori Patriarchæ, Ἠλίας προφήτης. pro quo ab Anaſtaſio Bibliothecario interprete legebatur Ἠλία προφήτου. Verùm Hieronymus Epiſt. 101. ad Pammachium de optimo genere

an-

* Tim. δὲ καὶ τὸ
* Tim. ἀνόσια
* Tim. ἐποίησαν

τῶν [42] τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιὰ, * καὶ τῆς ἀληθείας * ἐχθρά. τοιαῦτα καὶ νῦν * ἐποίησαν οἱ δυσώνυμοι, διαβάλλοντες δημιουργίαν, γάμον, πρόνοιαν, τεκνογονίαν, νόμον, προφήτας· [43] βάρβαρά τινα ὀνόματα ἐγγράφοντες, καὶ ὡς αὐτοί φασιν, ἀγγέλων, τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν, δαιμόνων, τῶν αὐτοῖς ὑπηχούντων· ὧν ἀποφεύγετε τὴν διδασκαλίαν, ἵνα μὴ μετάσχητε τῆς τιμωρίας τῶν αὐτὰ συγγραψαμένων ἐπ' ἀπάτῃ καὶ ἀπωλείᾳ τῶν πιστῶν καὶ ἀμέμπτων τοῦ κυρίου * Ἰησοῦ μαθητῶν *.

* Deeſt. in Timotheo.
* al. add. καὶ υἱῶν καὶ κληρονόμων.

trium Patriarcharum libros Apocryphos, exitiales, ac repugnantes veritati. Conſimiles libros nunc quoque ediderunt inauſpicati homines, calumniantes creationem, nuptias, providentiam, procreationem liberorum, Legem, Prophetas; adſcribentes barbara quædam nomina, ſcilicet, ut ipſi dicunt Angelorum, ut verum autem proferatur, Dæmonum, quorum afflatu loquuntur. Fugite doctrinam eorum, ne participes efficiamini ſupplicii parati iis qui hæc, ut fallerent ac perderent fideles & inculpatos Chriſti Jeſu diſcipulos, [filios ac hæredes,] conſcripſerunt.

l. Ignat. interpol. ad Philad. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιζ.

Περὶ κληρικῶν γαμικὰ παραγγέλματα.

[44] Ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον καὶ διάκονον εἴπομεν μονογάμους καθίστασθαι, κἂν ζῶσιν αὐτῶν αἱ γαμεταί, κἂν τεθνᾶσι· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτοῖς μετὰ χειροτονίαν ἀγάμοις οὖσιν, ἔτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, ἢ γεγαμηκόσιν, ἑτέραις συμπλέκεσθαι, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι, * ᾗ ἔχοντες ἦλθον ἐπὶ τὴν χειροτονίαν. ὑπηρέτας δὲ, καὶ ψαλτῳδοὺς, καὶ ἀναγνώστας, καὶ πυλωροὺς, καὶ αὐτοὺς μονογάμους εἶναι κελεύομεν· εἰ δὲ πρὸ γάμου εἰς κλῆρον παρέλθωσιν, [45] ἐπιτρέπομεν αὐτοῖς γαμεῖν, εἴγε πρὸς τοῦτο πρόθεσιν ἔχοιεν, ἵνα μὴ ἁμαρτήσαντες, κολάσεως τύχωσιν. οὐδενὶ δὲ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κελεύομεν ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ χήραν, καὶ ἐκβεβλημένην λαμβάνειν, ὡς καὶ

* al. ἢ vel ᾗ

CAPUT XVII.

De Clericis conjugalia præcepta.

IN Epiſcopum, Presbyterum, & Diaconum conſtitui præcipimus viros unius matrimonii, ſive vivant eorum uxores, ſive obierint; non licere autem illis poſt ordinationem, ſi uxores non habent, matrimonium contrahere, aut ſi uxores habeant, cum aliis copulari; ſed contentos eſſe eâ, quam habentes, ad ordinationem venerunt. Miniſtros verò, Cantores, Lectores & Oſtiarios, ipſos quoque monogamos eſſe jubemus: quòd ſi ante conjugium ad Clerum acceſſerint, permittimus eis uxores accipere, ſiquidem ad id propenſionem habent, ne cùm deliquerint, in caſtigationem incurrant. Nulli autem Clerico permittimus ducere aut meretricem, aut ancillam, aut viduam, aut repudiatam, ſicut

1. *Tim.* 3. 2, 12. *Tit.* 1. 6. Citat Nicetas Pectoratus contra Latinos.

---

interpretandi cap. 4. & lib. 17. Commentariorum in Eſaiam non multo ante finem, Apocalypſim Eliæ appellat; quo etiam nomine donatur in MS. Canone, ſeu Indiculo ſæpe citato. Cæterùm poſitum fuiſſe eo in Apocrypho teſtimonium quod exſtat I. Corinth. II. 9. docent Origenes, Hieronymus, Syncellus, & Cod. Reg. 607. 1521, idemque de altero teſtimonio Epheſ. V. 14. colligitur ex Epiphanii verbis Hæreſi 42. quæ eſt Marcioniſtarum p. 372. quod tamen à Georgio Syncello & in dictis MSS. tribuitur Pſeudo-Jeremiæ, ſed potuit ad utrumque Apocryphum pertinere, ut de priori Apoſtoli textu ait Hieronymus. An autem ex hoc libro, vel unde Hebræi hauſerint fabulam ab Origene relatam in Joh. I. 21. quòd Phinees ſit etiam Elias, quis valeat divinare? COT.

42. *Τριῶν πατριαρχῶν.*] Opinor, Abrahami, Iſaaci, & Jacobi. Atque is eſt forſan liber qui inſcribitur *πατριάρχαι*, in Athanaſii Synopſi, in Nicephori C P. Canone, & in MS Laterculo. *Et ſi tibi placuerit*, Hieronymus Vigilantio, *legito fictas revelationes omnium Patriarcharum & Prophetarum.* Ibid.

43. *Βάρβαρά τινα ὀνόματα.*] Hæc fuerunt primorum Hæreticorum deliramenta, Simonianorum, Nicolaitarum, Baſilidianorum, Gnoſticorum, Phibionitarum, Ophitarum, &c. comptantium tum vocabula Hebraica ſacræ Scripturæ, tum nomina Magicis libris inſerta; uti dicimus ab Origene tomo 6. contra Celſum p. 306. Auguſtanæ Editionis; quem tamen locum Fullerus Miſcellaneorum ſacrorum lib. 4. cap. 13. ac poſt eum Capellus Oratione de nomine Tetragrammato, ex mendaci MS. tribuunt ejuſdem Patris Operi *περὶ ἀρχῶν*. Atque hinc lux oritur Gennadii verbis de Dogmatibus Eccleſiaſticis cap. 52. *Duo principia ſibi ignota introducunt, ut Cerdon & Marcion: vel contraria, ut Manichæus: vel tria & barbara, ut Sethianus & Theodotus: vel multa, ut Valentinus.* Pari modo nomina Angelorum habent Eſſeni apud Joſephum lib. 2. de bello Judaico cap. 12. multaque invenies in Apocrypho Henochi, in Oratione Aldeberti Act. 3. Concilii Romani ann. 745. in libris Magorum, Hebræorum, Mohametanorum. Ibid.

44. *Ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον &c.*] Imitatur atque explicat Pſeudo-Apoſtolica lex præceptum Apoſtolicum de ordinandis monogamis: quos vult manere cælibes, ſi uxorem ante ordinationem amiſerint, vel poſtea amittant. Verùm Conſtitutionem Nicetas Pectoratus libro contra Latinos detorquet ad Græcorum morem; apud quos prohibentur quidem à nuptiis qui antequam uxorem ducerent ordinati ſunt, ſed permittitur in conjugio ordinatis, uti conjugibus ſuis. Injuriâ ſanè, quòd ſpectat ad poſteriorem partem: cum nihil à Noſtro de licentia maritali dicatur. Hic eſt, quantùm ex ipſa re conjecturam facio, ſenſus Nicetæ, peſſimè expreſſus à barbaro & inepto Interprete, ad hunc modum; *Quis ille eſt qui tradidit vobis prohibere & abſcindere nuptias ſacerdotum? quis ex doctoribus Eccleſiæ hanc vobis tradidit pravitatem? Si quidem uſi (al. non) nupſerit, manus impoſitionis accipiet, & ita ad nuptias ruit, qui ordinatus eſt innuptus, legitimè, hoc & ſecundùm Canones facitis, hujuſmodi nuptias prohibentes. Si autem ante habuerit uxorem ille qui ordinatus eſt ſacerdos, perſeveraveritque in caſtitate, magnaque vita, nuptias ejus ſolvitis, tranſgredimini; ut (al. &) ex præcepto Apoſtolicorum canonum oſtendam vobis. In ſexto enim libro Clementis Ordinationum, quæ ab eo conſcripta ſunt, juxta ſeptimum decimum caput, Apoſtoli hæc dicunt; Epiſcopum & Presbyterum & Diaconum diximus qui unam habent uxorem ordinari, quamvis vivant eorum conjuges, quamvis defunctæ; non licet vos poſt manûs impoſitionem innuptos eſſe, nec inſuper ad nuptias ire, aut ſi nupſerint alteras amplecti, ſed ſufficere quas habent cùm ad ordinationem venerunt.* Proinde mirum videri non debet quòd res aliter accepta fuerit ab Humberto Sylvæ candidæ, in Reſponſione ad Nicetam. *Ante omnia autem*, inquit, *comprobemus te eſſe mentitum ipſi veritati, in eo quod dixiſti, noſtros prius ordinari, deinde uxores ſortiri. Quia apud nos nec ad Subdiaconatûs gradum quiſquam admittitur, niſi perpetuam continentiam etiam à propria conjuge profiteatur; nec poſt gradum aliquam uxorem ducere unquam conceditur. Sed tu Eccleſiam Dei volens efficere Synagogam Satanæ, & proſtibulum Balaam & Iezabel, cum Nicolao dicis: Epiſcopum & Presbyterum & Diaconum debemus, qui unam habet uxorem, ordinari, quamvis vivant eorum conjuges, quamvis defunctæ; nec licet eos poſt manûs impoſitionem innuptos eſſe, nec inſuper ad nuptias ire, aut ſi nupſerint alteras amplecti, ſed ſufficere eis quas habent, cùm ad ordinationem venerunt. O abominabilis Cynice, quo modo non erubuiſti tantum nefas evomere? Ergo non licet aliquem poſt manûs impoſitionem, ſine uxore eſſe? Si ita eſt, ipſe Johannes Apoſtolus, & Paulus, & Barnabas, & omnis continens in gradu Eccleſiaſtico in culpa eſt procuidubio. Unde neceſſe eſt, ut futurus Epiſcopus, Presbyter, Diaconus, & Subdiaconus priùs uxorem ſortiatur, quæ ſibi ſufficere debeat ad carnales amplexus. Numquid Laicus non ſufficit una? niſi fortè diſcipulus* (ita lego) *maligni Muhamed, cujus farina totus es, tu quoque, quia Presbyter es, ſine uxore eſſe non debes, ſecundùm aſſertiones tuas.* Cæterùm notabilis eſt varia lectio Cod. Reg. 2326. *ἀλλ' ἀρκεῖσθαι οἷς ἔχοντες ἦλθον ἐπὶ τὴν χειροτονίαν.* Ibid.

45. *Ἐπιτρέπομεν αὐτοῖς γαμεῖν.*] Miniſtri ſive Subdiaconi ab ineundo matrimonio arcentur per antiquam traditionem in Sozomeno Hiſt. Eccl. lib. 1. cap. 23. Canones, Apoſtolicum 26. hic 19. Trullanum 6. plurima Eccleſiæ Latinæ decreta, leges Juſtiniani & Leonis Sapientis, Epiphanium in Expoſitione fidei cap. 21. Auctores qui de Canonibus aut Ordinibus ſacris ſcripſêre, & alios. Verùm mos contrarius hoc loco

Levit. 21. 7, 14. ſicut autem Lex ait. Diaconiſſa verò eligatur virgo pudica; ſin minùs, ſaltem vidua, unius quondam viri uxor, fidelis & digna honore. 1. Tim. 5. 9.

ὁ νόμος λέγει. [46] Διακόνισσα δὲ γινέσθω παρθένος ἁγνή· εἰ δὲ μήγε, κἂν χήρα μονόγαμος, πιστὴ καὶ τιμία.

CAPUT XVIII.

Cohortatio, invitans ad fugiendam impiorum Hæreticorum communionem.

POrro ſuſcipite pœnitentes: hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto. Catechumenos elementa religionis docete, at poſtea baptizate. Impios Hæreticos reſipiſcere nolentes diducite, & à fidelibus ſeparate, & Eccleſiâ Dei palàm expellite; ſimulque denunciate fidelibus, ut eos devitent, neve cum eis vel in ſermone, vel in precibus habeant communionem. Hi enim ſunt adverſarii & inſidiatores Eccleſiæ, corruptores gregis, hæreditatis contaminatores, opinione ſuâ ſapientes, & omni ex parte improbi; de quibus ſapiens Salomon aiebat, quòd cùm impii ſint, pietatem colere ſimulant. (Prov. 14. 12.) *Eſt* enim, inquit, *via, quæ videtur quibuſdam recta eſſe; extrema verò ejus ſpectant ad profundum Inferni.* (Mat. 24. 24.) Hi ſunt de quibus Dominus acerbè ac rigidè pronunciavit, dicens eos eſſe Pſeudochriſtos & falſos doctores: qui Spiritum gratiæ blaſphemiâ affecerunt, ejuſque donum poſt gratiam contempſerunt; (Mat. 12. 32.) quibus non remittetur neque in hoc ſæculo, neque in futuro: qui magis irreligioſi ſunt quàm Judæi, & magis impii ac ſibei quàm Gentiles: qui Deum ſuper omnia exſiſtentem maledictis appetunt, & Filium ejus conculcant, & Spiritûs doctrinam deſpuunt: qui divinos ſermones negant, aut per ſimulationem recipere ſe profitentur, in contumeliam Dei, ac fraudem ad eos accedentium: qui ſacras Scripturas contumelioſè tractant, & juſtitia quid ſit ignorant: (Cant. 2. 15. l. Ignat. interpol. ad Philad. 3.) qui Dei Eccleſiam devaſtant, ſicut parvæ vulpes vineam: quos uti fugiatis hortamur, ne animabus veſtris laqueos injiciatis. Nam *qui cum ſapientibus* (Prov. 13. 20.) *graditur, ſapiens erit; qui verò graditur cum inſipientibus, agnoſcetur.* (Pſ. 49. 18. Laudatur ab Anaſtaſio, Quæſt. 52.) Neque enim oportet cum fure currere, neque cum adultero portionem ponere: quandoquidem & ſanctus David ait; (Pſ. 138. 21.) *Domine, nos qui te oderunt, odio habui; & ſuper inimicos tuos tabeſcebam: perfecto odio oderam illos; inimici facti ſunt mihi.* Et Joſaphato Deus exprobrat, ob amicitiam & commilitium cum Achabo, & Ochozia, dicens per Jehum filium Hananis Prophetam; (2. Paralip. 19. 2.) *Tune cum peccatore amicitiam jungis, vel ei qui odio habetur à Domino, auxiliaris? Idcirco confeſtim ira Domini facta eſſet ſuper te; niſi quòd inventum eſt perfectum cor tuum erga Dominum: propter hoc pepercit tibi Dominus;* (2. Paral. 20. 37.) *veruntamen contrita ſunt opera tua, & contritæ ſunt naves tuæ.* Fugite ergo communionem Hæreticorum, & ne faciatis pacem cum illis. Nam de ipſis Propheta enunciavit dicens; (Iſ. 57. 21.) *Non eſt gaudere impiis, dicit* (Iſ. 56. 10.) *Dominus.* Hi enim ſunt occulti lupi, canes muti

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιή.

Παραίνεσις κελεύουσα φεύγειν τὴν τῶν ἀσεβῶν αἱρετικῶν κοινωνίαν.

Τοὺς δὲ μετανοοῦντας προσδέχεσθε· τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ. τοὺς κατηχουμένους στοιχειώσαντες βαπτίσατε. τοὺς ἀθέους αἱρεσιώτας ἀμετανοήτως ἔχοντας διαστείλατε, ἀφορίσατε ἀπὸ τῶν πιστῶν, καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐκκηρύξατε πάντως, καὶ παραγγείλατε τοῖς πιστοῖς παντοίως αὐτῶν ἀπέχεσθαι, καὶ μήτε λόγοις, μήτε προσευχαῖς κοινωνεῖν αὐτοῖς· οὗτοι γάρ εἰσιν ἀντίδικοι καὶ ἐπίβουλοι τῆς ἐκκλησίας, οἱ διαφθείροντες τὸ ποίμνιον, καὶ μολύνοντες τὴν κληρονομίαν, οἱ δοξόσοφοι, καὶ παμπόνηροι· περὶ ὧν ἔλεγε Σολομὼν ὁ σοφὸς, ὅτι δυσσεβοῦντες ὑποκρίνονται εὐσέβειαν. Ἔστι γὰρ, φησὶν, ὁδὸς ἣ δοκεῖ τισιν ὀρθὴ εἶναι, τὰ δὲ τελευταῖα αὐτῆς βλέπει εἰς πυθμένα ᾅδου. Οὗτοί εἰσι περὶ ὧν ὁ κύριος πικρῶς καὶ ἀποτόμως ἀπεφήνατο, λέγων ὅτι εἰσὶ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοδιδάσκαλοι· οἱ βλασφημήσαντες τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος, καὶ ἀποπτύσαντες τὴν παρ' αὐτοῦ δωρεὰν μετὰ τὴν χάριν· οἷς οὐκ ἀφεθήσεται οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· οἱ καὶ Ἰουδαίων δυσσεβέστεροι, καὶ [47] Ἐθνικῶν ἀθεώτεροι· οἱ Θεὸν τὸν ἐπὶ πάντων βλασφημοῦντες, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καταπατοῦντες, καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πνεύματος διαπτύοντες· οἱ τοὺς θείους λόγους ἀρνούμενοι, ἢ μεθ' ὑποκρίσεως προσποιούμενοι δέχεσθαι, ἐφ' ὕβρει Θεοῦ καὶ ἀπάτῃ τῶν αὐτοῖς προσιόντων· οἱ τὰς ἱερὰς γραφὰς ἐνυβρίζοντες, καὶ τὴν δικαιοσύνην ὅτι ποτέ ἐστιν ἀγνοοῦντες· οἱ τὴν ἐκκλησίαν Θεοῦ διαφθείροντες, ὡς ἀλώπεκες μικροὶ ἀμπελῶνα· οὓς φεύγειν ὑμᾶς παρακαλοῦμεν, ὅπως μὴ λάβητε βρόχον ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς. Ὁ συμπορευόμενος μετὰ σοφοῖς, σοφὸς ἔσται, ὁ δὲ συμπορευόμενος ἄφροσι, γνωσθήσεται. Οὔτε γὰρ κλέπτῃ δεῖ συντρέχειν, οὐδὲ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα τιθέναι· ἐπείπερ καὶ ὁ ὅσιός φησι Δαβίδ· Κύριε τοὺς μισοῦντάς σε ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην· τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτοὺς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι. Καὶ [48] τῷ Ἰωσαφὰτ ὁ Θεὸς ὀνειδίζει διὰ τὴν πρὸς Ἀχαὰβ φιλίαν καὶ συμμαχίαν, * καὶ * τὴν * πρὸς * Ὀχοζίαν, λέγων διὰ * Ἰοῦ τοῦ προφήτου· Εἰ ἁμαρτωλῷ σὺ φιλιάζεις, ἢ μισουμένῳ ὑπὸ κυρίου βοηθεῖς; διὰ τοῦτο ἐξαίφνης ὀργὴ κυρίου ἐγένετο ἐπί σε, εἰ μὴ ὅτι εὑρέθη ἡ καρδία σου τελεία πρὸς κύριον· * διὰ τοῦτο ἐφείσατό σου κύριος· πλὴν ὅτι ἔθραυσε τὰ ἔργα σου, καὶ συνετρίβησαν αἱ νῆές σου. Φεύγετε οὖν τὴν κοινωνίαν αὐτῶν, καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς εἰρήνης ἀλλότριοι τυγχάνετε· περὶ αὐτῶν γὰρ ὁ προφήτης ἀπεφήνατο λέγων, ὅτι οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει κύριος. Οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ κρύφιοι λύκοι, οἱ ἐσ-

* Non habentur in Anaſt.
* al. Ἰωάν Anaſt. Ἠούν
* in Anaſtaſio additur τῷ λόγῳ καλοὶ ἐφρόνησαν ἐν σοί.

loco demonſtratur, innuitur à S. Baſilio Canone 69. quamquam Zonaras, Balſamon, & Blaſtares eum Canonem aliter explicent, Harmenopulus verò, Ariſtenus & Symeon eandè trunceant. Eò etiam duci poteſt Socrates lib. 1. cap. 01. COT.

46 *Διακόνισσα δὲ &c.*] Juſtinianus Novella 6. *ἢ παρθένους καθεστώσας, ἢ ἑνὸς ἀνδρὸς γαμετὰς γεγενημένας. & οὔτε ἐν γάμοις οὔτε ἐν παρθενίαις.* Atqui præter has Diaconiſſas, vel virgines, vel unius matrimonii viduas, tertium genus habes apud Epiphanium in Expoſitione fidei num. 21. ſcilicet in nuptiis unicis continentes. *ἢ αὐτῆς δὲ,* inquit, *μονογάμου ἐγκρατευσαμένης ἢ χηρευούσης ἀπὸ μονογαμίας ἢ ἀειπαρθένου οὔσης.* Quarum tertiarum mentio Canone Trullano 48 & alibi, ſicut aliarum multis in locis. Ibid.

47. *Ἐθνικῶν ἀθεώτεροι.*] Hanc ob rationem ex B. Irenæo lib. 2. cap. 9. quia Ethnici primum Divinitatis locum attribuunt Creatori: Hæretici verò (majorem partem primarum Hæreſeon intellige) alium ſuperiorem Deum comminiſcuntur. *Hæreticos Gentibus eſſe pejores dubitat nemo. Primum quia Gentiles per ignorantiam Chriſtum blaſphemant, Hæretici autem ſcientes Chriſti lacerant veritatem. Deinde quia in illis vel ſpes (l. ſpecies) fidei eſt, in iſtis autem neceſſabilis pugna & diſcordia.* Auctor Operis imperfecti in Matthæum, ad cap. 12. verſ. 45. Ibid.

48, *Καὶ τῷ Ἰωσαφὰτ &c.*] Excuſo hîc & accuſo Catholicæ Doctrinæ patrem. Excuſo in nomine Prophetæ, quia arbitror poſitum fuiſſe primitus Ἰοῦ Ἀνανί, ſed id poſtea ob lectam difficilem aut compendioſam ſcripturam mutatum ob imperitiam librariorum in Ἰωάν, Ἰωάλ, & Ἠούν. Accuſo autem, quod Prophetas & loca Scripturæ confuderit. Ibid.

49. Be-

ἐννεοὶ κύνες, οἱ μὴ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, οἳ νῦν μὲν εἰσὶν ὀλίγοι, προκόπτοντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τῆς συντελείας ἐγγιζούσης, πλείονες καὶ χαλεπώτεροι ἔσονται· περὶ ὧν ὁ κύριος ἔλεγεν, ὅτι ἆρα ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς; καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. καὶ ἐλεύσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα ἐν οὐρανῷ, ὥστε εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀποπλανῆσαι· ὧν τῆς ἀπάτης ῥύσεται ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς διερχόμενοι τὰ ἔθνη, καὶ ἐπιστηρίζοντες τὰς ἐκκλησίας. τοὺς μὲν ἐν πολλῇ νουθεσίᾳ καὶ λόγῳ ἰατικῷ ὑγιάναντες, ἀνεκτησάμεθα, μέλλοντας ὅσον οὐδέπω θνήσκειν ἀπάτῃ· τοὺς δὲ ἀνιάτως ἔχοντας, ἐξεβάλομεν ἀπὸ τοῦ ποίμνης. ἵνα μὴ ψωραλέας νόσου μεταδῶσι καὶ τοῖς ὑγιαίνουσιν ἀρνίοις, ἀλλὰ καθαροὶ καὶ ἄχραντοι, ὑγιεῖς καὶ ἄσπιλοι διαμείνη κυρίῳ τῷ Θεῷ. καὶ ταῦτα κατὰ πόλιν πανταχοῦ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην τοῦ κόσμου πεποιήκαμεν, καταλείψαντες ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ λοιποῖς ἱερεῦσι ταύτην τὴν καθολικὴν διδασκαλίαν, ἀξίως καὶ δικαίως, εἰς μνημόσυνον ἐπιστηριγμοῦ τοῖς πεπιστευκόσι Θεῷ· διαπεμψάμενοι διὰ τοῦ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Κλήμεντος τοῦ πιστοτάτου καὶ ὁμοψύχου τέκνου ἡμῶν ἐν κυρίῳ, ἅμα καὶ Βαρνάβᾳ, καὶ Τιμοθέῳ τῷ ποθεινοτάτῳ υἱῷ, καὶ Μάρκῳ τῷ γνησίῳ, σὺν οἷς καὶ Τίτον ὑμῖν γνωρίζομεν, καὶ Λουκᾶν, Ἰάσονά τε καὶ Λούκιον, καὶ Σωσίπατρον· δι' ὧν καὶ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἐν κυρίῳ, ἀποσχέσθαι παλαιᾶς συνηθείας, δεσμῶν ματαίων, ἀφορισμῶν, παρατηρήσεων, βρωμάτων διορισμοῦ, [49] βαπτισμάτων καθημερινῶν. Τὰ ἀρχαῖα γὰρ παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα.

non valentes latrare: qui nunc quidem pauci ſunt; procedente verò tempore, & mundi conſummatione appropinquante, plures ac moleſtiores erunt. De quibus Dominus aiebat; *Putas, filius hominis, veniens, inveniet fidem in terra? Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet caritas multorum. Et venient Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ; & dabunt ſigna in cælo, ita ut, ſi fieri poteſt; etiam electi decipiantur:* à quorum fraude eripiet nos Deus per Jeſum Chriſtum, ſpem noſtram. Etenim nos quoque cùm per gentes proficiſceremur, & Eccleſias confirmaremus, alios quidem in multâ admonitione, & ſermone ſalubri ad ſanitatem revocavimus, atque fraude mox interituros reſtituimus; alios verò, qui immedicabili morbo laborabant, à grege ejecimus, ne agnos ſanos ſcabie contagiosâ inficerent, utque agni puri, immaculati, ſani & illibati Domino Deo ſervarentur. Atque hæc per civitates in toto orbe terrarum geſſimus; & vobis Epiſcopis, cæteriſque ſacerdotibus hancce Doctrinam Catholicam reliquimus, meritò & juſtè; in monumentum corroborationis eorum qui Deo crediderunt: quam miſimus per comminiſtrum noſtrum Clementem fideliſſimum ac unanimem filium noſtrum in Domino, unà cum Barnaba, & exoptatiſſimo filio Timotheo, & Marco noſtro; cum quibus notos ac commendatos vobis eſſe volumus Titum, Lucam, Jaſonem, Lucium, & Soſipatrum; per quos & hortamur vos in Domino, ut abſtineatis vetere conſuetudine, vanis vinculis, ſeparationibus, obſervationibus, ciborum diſtinctione, baptiſmatibus quotidianis. Nam *vetera tranſierunt; ecce facta ſunt omnia nova.*

Luc. 18. 8. Mat. 24. 12. 24. — l. Ignat. interpol. ad Epheſ 9 ad Magn. 9. ad Philad. 3. ad Sm. 7. 1. *Tim* 1. 1. — Rom. 16. 21. — 1. Cor. 5. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιθʹ.

Πρὸς φαυλίζοντας τὸν νόμον.

Γνόντες γὰρ Θεὸν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν σύμπασαν αὐτοῦ οἰκονομίαν ἀρχῆθεν γεγενημένην, ὅτι δέδωκε νόμον ἁπλοῦν εἰς βοήθειαν τοῦ φυσικοῦ, καθαρὸν, σωτήριον, ἅγιον, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἴδιον ὄνομα ἐγκατέθετο, τέλειον, ἀνελλιπῆ, δεκαλόγιον πλήρη, ἄμωμον, ἐπιστρέφοντα ψυχάς· ὅπερ καὶ ἐπιλαθομένους Ἑβραίους ὑπομιμνήσκει διὰ Μαλαχίου τοῦ προφήτου λέγων· Μνήσθητι νόμου Μωσῆ, ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐνετείλατο ὑμῖν προστάγματα καὶ δικαιώματα. Ὃς τοσοῦτόν ἐστιν ἅγιος καὶ δίκαιος, ὡς καὶ τὸν σωτῆρα ποτὲ θεραπεύσαντα [50] λεπρὸν ἕνα, καὶ πάλιν ἐννέα, εἰπεῖν τῷ πρώτῳ. Πορευθεὶς δεῖξον σεαυτὸν ἀρχιερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον ὃ προσέταξε Μωσῆς εἰς μαρτύριον αὐτοῖς· τοῖς δὲ ἐννέα πάλιν· Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν. Οὐ γάρ που καταλύει τὸν νόμον, ὡς Σίμων δοξάζει, ἀλλ' ἀναπληροῖ· λέγει γάρ· Ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία, οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. Οὐ γὰρ ἦλθον, φησὶ, καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. Καὶ γὰρ καὶ Μωσῆς νομοθέτης ὁμοῦ, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ προφήτης, καὶ βασιλεὺς, καὶ Ἠλίας ὁ ζηλωτὴς τῶν προφητῶν, συνῆσαν ἐν τῇ μεταμορφώσει τοῦ κυρίου ἐν τῷ ὄρει, μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῶν παθημάτων, ὡς φίλοι Χριστοῦ καὶ οἰκεῖοι, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐχθροὶ καὶ ἀλλότριοι. ἐξ ὧν δείκνυται, ὅτι καὶ ὁ νόμος καλὸς καὶ ἅγιος, καὶ οἱ προφῆται.

CAPUT XIX.

Contra improbantes Legem.

Deum enim per Jeſum Chriſtum cognoviſtis; omnemque ejus diſpenſationem à principio factam, quemadmodum ſimplicem Legem dederit in ſubſidium legis naturalis, puram, ſalutarem, ſanctam, in qua & nomen proprium repoſuerit, perfectam, nullo præditam defectu, per decem illa mandata plenam, immaculatam, animas convertentem; cujus quidem oblitos Hebræos commonefacit per Malachiam Prophetam dicens; *Memento te legis Moyſi, hominis Dei, qui mandavit vobis præcepta & juſtificationes.* Quæ adeò ſancta eſt ac juſta, ut cùm Salvator aliquando unum leproſum curaſſet, & rurſus novem alios; dixerit primo; *Abi, oſtende te ſummo ſacerdoti, & offer munus quod præcepit Moſes in teſtimonium illis;* novem autem illis iterum; *Ite, oſtendite vos ſacerdotibus.* Non enim ſolvit Legem, ut Simon arbitratur, ſed adimplevit: ait enim; *Jota unum, aut unus apex non præteribit a Lege, donec omnia fiant. Non* enim, inquit, *veni ſolvere Legem, ſed adimplere.* Quandoquidem Moſes, legiſlator ſimul & pontifex, & Propheta, ac rex, atque Elias, ille Prophetarum zelotes, adfuerunt transfigurationi Domini in monte, teſtes incarnationis ac paſſionum ilius, tamquam amici & familiares Chriſti, non autem tamquam hoſtes & alieni. Ex quibus rebus palàm fit, Legem bonam eſſe & ſanctam, atque etiam Prophetas.

Pſ. 8 20. in LXX. — Deut. 12. 5. — Pſ. 18. 8. — Mal. 4. 4. — Mat. 8. 4. Marc. 1. 44. — Luc. 17. 14. — Mat. 5. 18. 17. — 3. Reg. 19. 10. Luc. 9. 30.

C A-

49 Βαπτισμάτων.] Unâ literâ minùs habet Gregentii locus in Diſputatione cum Herbano f. 131 p. 2. [illegible] τοῖς λουτρίοις αὐτοῦ Quis non videt certam lectionem λουτρῷ [illegible] COT.

50. Λεπρὸν ἕνα. καὶ πάλιν ἐννέα.] Iterum permiſcet Hiſtorias: nempe unius leproſi Matth VIII. Marc I. Luc. V. & aliorum decem eodem morbo laborantium Luc. XVII. De primo extat locus Epiphanii Hæreſ. 66. ſect. 37. valde obſcurus, ob Interpretibus in mendo cubare judicatus, eòque mi-

CAPUT XX.

Quæ ſit Lex naturalis, & quæ invectitia, & quam ob cauſſam invecta fuit.

Laudat Anaſtaſius, Quæſt. 45. Exod. 20. & 32. LEx verò eſt Decalogus, decem illa præcepta, quæ antequam populus vitulum conflaret, Apim ſcilicet Ægyptiorum, Deus illis ſonorâ voce ſanxit. Hæc autem lex juſta eſt; quare & Lex dicitur, quòd ſecundùm naturam juſtè judicia fiant. Quam Legem Simon improbat ac deridet, exiſtimans quòd ab ea non judicatus, ſupplicium effugiet. Hæc bona eſt, ſancta, minimè coacta: Ex. 20. 24. Deus enim ait; *Si autem feceris mihi altare, ex terra facies mihi illud*: non dixit; *fac*; ſed; *ſi feceris*: non impoſuit neceſſitatem; ſed poteſtati permiſit, Citat Cedrenus. Vide Teſtimonia Veterum. utpote liberæ. Non enim ſacrificiis eget Deus, qui naturâ ſuâ nullius rei eſt indigus; ſed cùm ſciret quòd jam antea Dei amans Abel, & Noë, & Abraham, & alii deinceps, non juſſi, ſed naturali lege moti, ſponte Deo obtulerant ſacrificium ex grato animo; eodum modo & nunc id permittit Hebræis; non præcipiens, ſed ſi voluerint, concedens; atque ſi recto animo obtulerint, acceptans eorum ſacrificia. Ideo ait; Si ſacrificare cupis, mihi non indigenti ſacrifica; in nullius quippe rei Pſ. 49. 12. inopia ſum conſtitutus: *Meus enim eſt orbis terræ, & plenitudo ejus.* Poſtquam verò hujus rei immemor fuit populus; & pro Deo vitulum vocaverunt Deum, eique cauſſam egreſſionis ex Ægypto adEx. 32. 4 ſcripſerunt, dicentes; *Hi Dii tui, Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti*; & impiè adorato ſimulacro vituli fœnum comedentis, negaverunt Exod. 4. &c. Deum, qui per Moſem eos dum affligerentur viſitaverat; qui ſigna in manu & virgâ ediderat, ac Ægyptios plagis decem percuſſerat; qui mare rubrum diviſerat in aquarum diviſiones; qui eos traduxerat per medium undæ, ut equum in campo; qui hoſtes eorum ac inſidiatores demerſerat; qui in Marâ fontem amarum effecerat dulcem; qui ex petra dura aquam ad ſatietatem elicuerat; qui per columnam nubis eos à nimio æſtu protexerat, & per columnam ignis illuminaverat neſcientéſque quò proficiſcerentur deduxerat; qui Num. 11. 31. Mannam ex cœlo ipſis dederat, & ex mari carnem Exod. 20. ſeu Ortygometram præbuerat; qui in monte Legem illis tulerat; cujus vocem audire digni facti fuerant: hunc poſtquam abnegârunt, dicentes AaExod. 32. 1. roni; *Fac nobis Deos, qui præcedant nos*; & fecerunt vitulum conflatilem, & Idolo ſacrificaverunt: tunc iratus Deus, quòd nempe ab iis gratiam non ferret, ligavit eos vinculis inſolubilibus, oppreſſione Ex. 20. 24. oneris, & duritiâ catenæ; neque ampliùs dixit; *Si autem feceris*; ſed; *Fac altare, & ſacrifica conti-*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κʹ.

Τίς ὁ φυσικὸς νόμος, καὶ τίς ὁ ἐπείσακτος, καὶ δι' ἣν αἰτίαν ἐπεισήχθη.

ΝΟ'μος δέ ἐστιν ἡ δεκάλογος, ὃν πρὸ τοῦ τὸν λαὸν μοσχοποιῆσαι τὸν παρ' Αἰγυπτίοις Ἆπιν, Θεὸς αὐτοῖς ἐνομοθέτησεν ἀκουστῇ φωνῇ· ὅστις δὲ δίκαιός ἐστι, [51] διὸ καὶ νόμος λέγεται, διὰ τὸ φύσει δικαίως τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι· ὃν οἱ περὶ Σίμωνα φαυλίζουσιν, οἰόμενοι μὴ κριθέντες ὑπ' αὐτοῦ, τὴν κόλασιν ἐκφεύγειν· οὗτος ὁ νόμος ἀγαθὸς, ὅσιος, ἀκαταναγκαστος· φησὶ γάρ· Ἐὰν δὲ ποιήσῃς μοι θυσιαστήριον, ἐκ γῆς ποιήσεις μοι αὐτό· [52] οὐκ εἶπε, ποίησον, ἀλλὰ, ἐὰν ποιήσῃς· οὐκ ἀνάγκην περιέθηκεν, ἀλλὰ τῇ ἐξουσίᾳ ἐπέτρεψεν, ὡς ἐλευθέρᾳ. οὐ γὰρ θυσιῶν δέεται Θεὸς, ἀπροσδεὴς ὑπάρχων τῇ φύσει· ἀλλὰ γινώσκων, καθάπερ καὶ ἤδη πρότερον τοὺς φιλοθέους [53] Ἄβελ, καὶ Νῶε, καὶ Ἀβραὰμ, καὶ τοὺς καθεξῆς, οὐκ αἰτηθέντας, φυσικῷ δὲ νόμῳ κινηθέντας ἀφ' ἑαυτῶν, προσενέγκαι θυσίαν Θεῷ ἀπὸ γνώμης εὐχαρίστου, ἐπιτρέπει καὶ νῦν Ἑβραίοις, οὐ προστάσσων, ἀλλ' εἰ βουληθῶσι, συγχωρῶν, καὶ εἰ ἀπὸ ὀρθῆς προσενέγκωσι γνώμης, εὐδοκῶν ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτῶν. διὰ τοῦτό φησιν· εἰ θύειν ἐπιθυμεῖς, οὐ δεομένῳ μοι θῦε· οὐδενὸς γὰρ ἐν χρείᾳ καθέστηκα· Ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Ὁ δὲ οἱ τοῦ λαοῦ, τούτου ἀμνήμονες ὑπῆρξαν, καὶ μόσχον ἀντὶ Θεοῦ Θεὸν ἐπεκαλέσαντο, καὶ τούτῳ τὴν αἰτίαν τῆς ἐξ Αἰγύπτου πορείας ἐπέγραψαν, λέγοντες· Οὗτοι οἱ Θεοί σου Ἰσραὴλ, οἱ ἐξαγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ δυσσεβήσαντες εἰς ὁμοίωμα μόσχου ἐσθίοντος χόρτον, ἠρνήσαντο Θεὸν, τὸν διὰ Μωσέως ἐπισκεψάμενον αὐτοὺς ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν· τὸν τὰ σημεῖα ἐπὶ χειρὸς καὶ ῥάβδου ποιησάμενον, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους δεκαπλήγῳ πατάξαντα· τὸν τὴν ἐρυθρὰν διελόντα θάλασσαν εἰς διαιρέσεις ὑδάτων· τὸν διαγαγόντα αὐτοὺς ἐν μέσῳ ὕδατος, ὡς ἵππον ἐν πεδίῳ· τὸν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν καὶ ἐπιβούλους βυθίσαντα· τὸν [54] εἰς Μεῤῥὰν τὴν πικρὰν πηγὴν γλυκάναντα· τὸν ἐκ πέτρας ἀκροτόμου καταγαγόντα ὕδωρ εἰς πλησμονήν· τὸν στύλῳ νεφέλης καὶ στύλῳ πυρὸς σκιάζοντα αὐτοὺς διὰ θάλπος ἄμετρον, καὶ φωτίζοντα καὶ ὁδηγοῦντα τοὺς οὐκ εἰδότας ὅπῃ πορεύωνται· τὸν ἐξ οὐρανοῦ μαννοδοτήσαντα αὐτοῖς, καὶ ἐκ θαλάσσης κρεοδοτήσαντα ὀρτυγομήτραν· τὸν ἐν τῷ ὄρει νομοθετήσαντα αὐτοῖς· οὗ τῆς φωνῆς ἠξιώθησαν ἐπακοῦσαι· τοῦτον ἀπηρνήσαντο, εἰπόντες τῷ Ἀαρών· Ποίησον ἡμῖν Θεοὺς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν· καὶ ἐμοσχοποίησαν χωνευτὸν, καὶ ἔθυσαν τῷ εἰδώλῳ· τότε ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς, ὅτι ἀχαριστηθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἔδησεν αὐτοὺς δεσμοῖς ἀλύτοις, * [55] στεῤῥῷ φορτίῳ, καὶ σκληρότητι κλοιοῦ· καὶ οὐκέτι εἶπεν· Ἐὰν δὲ ποιῇς, ἀλλὰ, Ποίησον θυσιαστήριον, καὶ θύε διηνεκῶς

* Vide in Cedreno & Anastaſio.

---

minùs plenè converſus, cùm potuiſſet ſaltem ex ſenſu magis integrè transferri. Atque eccum; [illegible] Hoc eſt, ni fallor; *O felices ſpes noſtras! quòd Principi tenebrarum Chriſtus venenum offerre coegerit: purgato ſcilicet leproſo, qui in Lege eodem loquente Domino deſcriptus eſt; ac volens ut munus quod Lege præſcriptum fuit exhiberatur, dicenſque leproſo quem purgaverat; Vade, offer munus tuum, ſicut præcepit Moyſes.* COT.

51. Διὰ καὶ νόμος λέγεται.] Baſilicôn lib. 2. tit. 1. L. 1. ὁ νόμος [illegible] id eſt *magiſter*. [illegible] ait Scholiaſtes ibidem. Quod ſequitur, διὰ τὸ φύσει δικαίως τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι, verti etiam poteſt, *quod ex natura & proprietate ſua juſte faciat judicia.* Ibid.

52. Οὐκ εἶπε ποίησον.] Citari magnâ incuriâ textum Exod. XX. 24. & aſſumi ἐὰν ex ſequenti verſiculo 25. obſervatum eſt à viris doctis. Ibid.

53. Ἄβελ & Νῶε.] Nihil certius. Et tamen à Philaſtrio Parte 3. Hæreſi 62. ſcribitur; *Vitâ enim non aliâ priores illi ſancti niſi hac, in qua nos vivimus utebantur: uſque ad Abraham enim non circumciſionem habentes, non ſacrificiis gaudentes, Deo placebant.* Ibid.

54. Εἰς Μεῤῥάν.] מרה Latinè Mara, Græcis eſt aut Μαρρᾶ ſeu Μαρᾶ, ut in Macario Homil. 47. Gregentio fol. 185. & Epiphanio Hagiopolita de Syria & ſacris locis; aut Μεῤῥὰ ſive Μεῤῥᾶ, vulgo. Hoc neſcientes pleríque librorum Latinorum exſcriptores, notum autem habentes myrrhæ amarorem, quando memorari inveniebant Merrhæ amaritudinem, myrrhæ nomen ſubſtituendum arbitrabantur: uti cernere eſt apud Cyprianum ſub finem libri de zelo & livore, Julium Firmicum Maternum de errore profanarum religionum ante finem, Hieronymum Epiſt. 4. ad Ruſticum, 151. ad Algaſiam, & in Nahum III. 8. Dulces reliquas ex Notis ad Paulini Carmen 30. Ibid.

55. Στεῤῥῷ] Ita Codices Regii Anaſtaſianarum Quæſtionum. Emendandus igitur Georgius Cedrenus. Poſtea nota-

κῶς, ἐπιλήσμων γὰρ τυγχάνεις καὶ ἀχάριστος· ὁλοκαύτει οὖν συνεχῶς, ἵν' ὑπομιμνήσκῃ μου· ἐπειδὴ γὰρ τῇ ἐξουσίᾳ κακῶς ἀπεχρήσω, ἀνάγκην ἐπιτίθημί σοι λοιπὸν, καὶ βρωμάτων ἀφιστῶ ποιῶνδε, καὶ ζώων σοι διαφορὰς καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαστέλλομαι, καί τοι παντὸς ζώου καλοῦ τυγχάνοντος, ἅτε ὑπ' ἐμοῦ γενομένου· καὶ ἀφορισμοὺς ποιεῖσθαί σοι προστάσσω, καθαρισμοὺς, συνεχῆ βαπτίσματα, ῥαντισμοὺς, ἁγνείας ποιάσδε, ἀργίας διαφόρους· καὶ τούτων ἐφ' ἑκάστῳ ἐὰν παρακούσῃς, τιμωρίαν ὁρίζω, ὡς ἔοικε, τῷ ἀπειθεῖ· ὅπως πιεζόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κλοιοῦ ἀγχόμενος, τῆς πολυθέου πλάνης ἐκστῇς· καὶ παρεὶς τὸ, Οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, ὑπομνησθῇς τὸ, Ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστι, καὶ ἀναδράμῃς ἐπ' ἐκεῖνον τὸν νόμον τὸν ὑπ' ἐμοῦ τῇ φύσει καταβληθέντα τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις· ἵνα μόνον ὑπάρχειν Θεὸν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· καὶ τοῦτον ἀγαπᾷν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας· καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ φοβεῖσθαι ἄλλον· μήτε ὄνομα θεῶν ἑτέρων ἐπὶ διανοίας λαμβάνειν, μήτε προφέρειν γλώσσῃ διὰ στόματος. διὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν ἐπέδησεν αὐτοὺς, ἵνα διὰ τοῦ θύειν, καὶ ἀργεῖν, καὶ ἁγνίζεσθαι, καὶ τὰ ποιάδε παρατηρεῖσθαι, εἰς ἔννοιαν ἔλθωσι τοῦ Θεοῦ, τοῦ ταῦτα διαταξαμένου αὐτοῖς.

mè, obliviosus enim es ac ingratus; offer igitur aſſiduè holocauſtum, ut memineris mei: quia enim liberá poteſtate malè abuſus es, impono tibi poſthac neceſſitatem; atque talibus cibis interdico, & denuncio tibi differentias animalium, mundorum & immundorum, licèt omne animal bonum ſit, ut pote à me factum; item præcipio tibi tales ſeparationes, purificationes, continua baptiſmata, aſperſiones, tales luſtrationes, vacationes diverſas; quòd ſi in ſingulis horum non obedieris, ſupplicium definio, ut decet, contumaci; quò preſſus, & à colliari conſtrictus, errorem de multitudine Deorum relinquas; ac prætermiſſo illo dicto; *Hi Dii tui, Iſraël*, illud memineris; *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus unus eſt*, recurráſque ad eam legem, à me cunctis hominibus naturà inſitam; Unum tantùm exſiſtere Deum in cœlo & in terra; Eum diligendum ex toto corde, & ex totis viribus, & ex tota mente; Excepto illo alium non timendum; Nomen cæterorum Deorum neque cogitatione percipiendum, neque linguâ & ore proferendum. Propter cordis eorum duritiem, alligavit eos; ut ſacrificando, feriando, purgando ſe, ac obſervando ſimilia, venirent ad cogitationem de Deo, qui hæc illis præcepit. Exod. 32. 4. Deut. 6. 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κα.

Ὅτι ὑπὸ χάριν ἐσμὲν, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ δουλείαν τοῦ ἐπεισάκτου νόμου, οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες.

Ὑμεῖς δὲ, οἱ πιστεύσαντες εἰς τὸν ἕνα Θεὸν οὐκ ἀπὸ ἀνάγκης, ἀλλὰ ἀπὸ γνώμης ὑγιοῦς ὑπακούσαντες τῷ καλέσαντι, μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι, καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούουσιν· ἀνείθητε γὰρ τῶν δεσμῶν, καὶ ἠλευθερώθητε δουλείας. Οὐκέτι γὰρ, φησὶν, λέγω ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός μου, ἐγνώρισα ὑμῖν. Ἐκείνοις γὰρ μὴ θελήσασιν ἰδεῖν, μήτε ἀκοῦσαι, οὐ στερήσει μορίων, ἀλλὰ κακίας ὑπερβολῇ, ἔδωκα προστάγματα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα, ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς· οὐ καλὰ δὲ, τῷ σκοπῷ αὐτῶν· ἐπειδὴ καὶ οἱ καυτῆρες καὶ τὸ ξίφος καὶ τὰ φάρμακα, ἐχθρὰ τοῖς οὐχ ὑγιαίνουσιν· ἀφύλακτα δὲ διὰ τὴν αὐτῶν παρακοήν· ὅθεν καὶ θάνατον αὐτοῖς ἐπάγει μὴ φυλασσόμενα.

CAPUT XXI.

Quòd ſimus ſub gratia, non autem ſub ſervitute Legis inductæ, qui in Chriſtum credimus.

VEſtri autem; qui in unum Deum, non neceſſitate credidiſtis, ſed ſano arbitrio, vocanti obtemperâſtis; beati ſunt oculi, quia vident; Mat. 13. 16.
item aures veſtræ, quoniam audiunt: nam relaxati eſtis à vinculis, & liberati à ſervitute. *Jam* enim, Joh. 15. 15.
inquit, *non dico vos ſervos, ſed amicos: quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis.* Illis quippe qui videre noluerunt, neque audire, non ob partium defectum, ſed ob exceſſum malitiæ; *dedi præcepta non bona; & juſtificationes, in quibus non vivent in eis: non bona* autem, propoſito eorum; quandoquidem & cauteria & ſcalpellum & medicamenta, inimica ſunt malè ſe habentibus; *non* etiam *ſervantur*, propter eorum contumaciam; unde & ipſis mortem non ſervata inferunt. Ezech. 20. 25.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κβ.

Ὅτι ἐπείσακτος ὁ ἐπὶ θυσιῶν νόμος, ὃν περιεῖλε Χριστὸς παραγενόμενος.

Ὑμεῖς οὖν μακάριοι, οἱ λυθέντες τῆς κατάρας· Χριστὸς γὰρ παραγενόμενος, ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς, τὸν νόμον κυρώσας ἐπλήρωσε· τὰ ἐπείσακτα περιεῖλεν, εἰ καὶ μὴ πάντα, ἀλλά γε τὰ βαρύτερα, τὸν μὲν βεβαιώσας, τὰ δὲ παύσας· καὶ τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων πάλιν ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό· διὸ λέγει· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἐρχέσθω· καὶ πάλιν· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; Ἤδη δὲ καὶ [56] πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ παρῃτεῖτο τὰς τοῦ λαοῦ θυσίας, πολλάκις εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτόντος, καὶ οἰομένου διὰ θυσιῶν ἀλλ' οὐ διὰ μετανοίας αὐτὸν ἐξευμενίζεσθαι· λέγει γὰρ οὕτως· Ἵνα τί μοι λίβανον ἐκ Σαβᾶ φέρετε, καὶ κιννάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν; τὰ ὁλοκαυτώματα ὑμῶν οὐκ ἔστι δεκτὰ, καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν οὐχ ἥδυνάν μοι· καὶ ἑξῆς· τὰ ὁλοκαυτώματα

CAPUT XXII.

Quòd aſcititia erat lex de ſacrificiis, quam Chriſtus adveniens ſuſtulit.

VOs ergo beati, qui ſoluti eſtis maledicto: adveniens enim Chriſtus, Dei Filius, Legem ratam habuit, & implevit; aſcita amputavit, etſi non omnia, ſed graviora; illâ quidem confirmatâ, his verò abdicatis. Rurſúſque poteſtatem hominum dimiſit liberam, non temporariæ morti condemnans, ſed in altero ſtatu rationem ab eo repoſcens: quapropter ait; *Si quis vult poſt me venire, veniat:* & iterum; *Numquid & vos vultis abire?* Mat. 16. 24. Joh. 6. 67.
Jam verò etiam ante adventum ſuum averſabatur ſacrificia populi, qui ſæpe in eum peccabat, & arbitrabatur per ſacrificia & non potiùs per pœnitentiam eum placari. Ita enim loquitur; *Ut quid mihi thus de Saba affers, & cinnamomum de terra longinqua? Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, & ſacrificia veſtra non mihi fuerunt jucunda:* & deinceps; Citat Cedrenus Vide Teſtim. Vet. Jer. 6. 20.
Ho-

bin varias lectiones: καθαρῶν loco καλῶν in Anaſtaſio; & Ἀραντισμοὺς pro ῥαντισμοὺς apud Cedrenum. COT.

56. [illegible]] Corruptè in Cedreno προ. Ibid.

57. Ὅτ

Jer. 7. 21. *Holocauſtomata veſtra congregate cum ſacrificiis ve-*
ſtris, & comedite carnes: quia non præcepi vobis,
quando eduxi vos ex terra Ægypti, de holocauſto-
Iſ. 1. 11. *matibus & ſacrificiis.* Et per Eſaïam dicit; *Quò*
mihi multitudinem ſacrificiorum veſtrorum, dicit
Dominus? plenus ſum holocauſtis arietum; & adi-
pem agnorum, ac ſanguinem taurorum atque hirco-
rum nolo; neque ſi veniatis, ut appareatis mihi.
Quis enim quæſivit hæc de manibus veſtris? Calcare
atrium meum non apponetis amplius. Si afferatis
mihi ſimilam, vanum; incenſum, abominatio mihi
eſt. Neomenias veſtras, & Sabbata veſtra, & diem
magnum non fero: jejunium, & otium, & ſolen-
nitates veſtras odit anima mea. Facti eſtis mihi in
Amos. 5. 23. *ſatietatem.* Et per alium dicit; *Amove a me ſoni-*
tum carminum tuorum: & pſalmum organorum tuo-
rum non audiam. Et Samuel Saüli qui ſacrificium
1. Reg. 15. 22. ſe obtuliſſe putabat, ait, *Bona eſt obedientia, ſuper*
ſacrificium; & auditio, ſuper adipem arietum. Ecce
enim non vult Dominus ſacrificium, ſicut ut obedia-
Pſ. 49. 9, 10. *mus ei.* Et per Davidem ait; *Non accipiam de*
domo tua vitulos; neque de gregibus tuis hircos. Si
eſuriero, non dicam tibi: meus eſt enim orbis terræ,
& plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes tau-
rorum; aut ſanguinem Hircorum potabo? Immola
Deo ſacrificium laudis; & redde Altiſſimo vota tua.
Et verò in omnibus Scripturis ſimiliter eorum ſa-
Prov. 21. 27. crificia renuit; quia in eum ipſi peccarant. *Sa-*
crificia enim *impiorum, abominatio apud Dominum:*
etenim inique offerunt ea: & iterum; *Sacrificia eo-*
Oſ. 9. 4. *rum, quaſi panis luctûs eis: omnes qui comedunt ea,*
Pſ. 50. 12, 19. *inquinabuntur.* Si ergo etiam ante adventum
ſuum, ſuper ſacrificia quærebat cor mundum, &
ſpiritum contritum; multò magis, poſtquàm ve-
nit, illa abrogavit; ſacrificia, dicimus, cruenta:
ea verò ceſſare fecit, implendo illa priùs: ſiqui-
Luc. 2. 21. dem & circumciſus eſt, & aſperſus; item ſacrifi-
cia & holocauſta obtulit, alióſque ritus uſurpa-
vit: fuitque ipſe Legiſlator, plenitudo Legis;
non ſublatâ Lege naturali, ſed abolitis iis, quæ
per Deuterosim adſcita erant, tametſi non om-
nibus.

ὑμῶν συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε κρέα· ὅτι οὐκ ἐνετειλάμην ὑμῖν, ἡνίκα ἐξήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, περὶ ὁλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν. Καὶ διὰ Ἡσαΐου λέγει· Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος; πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν· καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι, οὐδ' ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναί μοι. τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε ἔτι. ἐὰν φέρητέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίαμα, βδέλυγμά μοι ἐστί. τὰς νεομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν, καὶ ἀργίαν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου. ἐγενήθητέ μοι εἰς πλησμονήν. Καὶ δι' ἑτέρου λέγει· Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ᾠδῶν σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. Καὶ τῷ Σαοὺλ ὁ Σαμουὴλ λέγει θῦσαι νενομικότι· Ἀγαθὴ ἀκοὴ ὑπὲρ θυσίαν· καὶ ἀκρόαμα, ὑπὲρ στέαρ κριῶν. ἰδοὺ γὰρ οὐ θέλει κύριος θυσίαν, ὡς τὸ εἰσακούειν αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγει· Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους· οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους. ἐὰν πεινάσω, οὐ μή σοι εἴπω· ἐμὴ γάρ ἐστιν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι; θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. Καὶ ἐν πάσαις δὲ ταῖς γραφαῖς ὁμοίως αὐτῶν τὰς θυσίας ἀπαναίνεται, διὰ τὸ ἐξαμαρτεῖν αὐτοὺς εἰς αὐτόν. Θυσίαι γὰρ ἀσεβῶν, βδέλυγμα παρὰ κυρίῳ· καὶ γὰρ παρανόμως προσφέρουσιν αὐτάς· καὶ πάλιν· Αἱ θυσίαι αὐτῶν ὡς ἄρτος πένθους αὐτοῖς· πάντες οἱ ἐσθίοντες αὐτὰς μολυνθήσονται. Εἰ οὖν καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, ὑπὲρ θυσίας καρδίαν καθαρὰν ἐπεζήτει, καὶ πνεῦμα συντετριμμένον, πολλῷ μᾶλλον ἐλθὼν ἔπαυσε ταύτας, φαμὲν τὰς δι' αἱμάτων· ἔπαυσε δὲ αὐτὰς, διὰ τοῦ πρότερον πληρῶσαι· καὶ γὰρ καὶ περιετμήθη, καὶ ἐρραντίσθη, θυσίας τε προσενήνοχε καὶ ὁλοκαυτώσεις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐθισμοῖς ἐχρήσατο· καὶ ἐγένετο ὁ νομοθέτης αὐτὸς, πλήρωμα τοῦ νόμου· οὐκ ἀνελὼν τὸν φυσικὸν νόμον, ἀλλὰ παύσας τὰ διὰ τῆς δευτερώσεως ἐπεισαχθέντα, εἰ καὶ μὴ πάντα.

CAPUT XXIII.

Quo modo Chriſtus fuerit perfector Legis; & quæ-
nam ex ea aboleverit, aut mutàrit, aut tran-
ſtulerit.

LEgem enim naturalem non ſuſtulit, ſed con-
Deut. 6. 4. firmavit. Nam qui in Lege dixerat; *Dominus*
Deus tuus, Dominus unus eſt: idem io Evangelio ait;
Joh. 17. 3. *Ut cognoſcant te ſolum verum Deum.* Et qui dixe-
Levit. 19. 18. rat; *Diliges proximum tuum, ſicut teipſum:* in
Joh. 13. 34. Evangelio id renovans ait: *Mandatum do vobis, ut*
Mat. 5. 22. *diligatis invicem.* Qui tunc vetuit homicidium;
nunc etiam iram immeritò ſuſceptam vetat: qui
adulterium; nunc pravam quoque cupiditatem: qoi
Act. 20. 35. furtom; nunc beatiorem prædicavit eum qui ex ſuis
Mat. 5. 7, 43, 38. laboribus ſuppeditat pauperibus: qui tunc odium
inimicorum præcepit; nunc eorum amorem jubet:
qui ultionem; nunc tolerantiam; non quòd inju-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κγ'.

Πῶς πληρωτὴς τοῦ νόμου γέγονεν ὁ Χριστός· καὶ τίνα τούτου ἔπαυσεν, ἢ ἐνήλλαξεν, ἢ μετέθηκεν.

ΤΟ'ν τε γὰρ φυσικὸν νόμον οὐκ ἀνεῖλεν, ἀλλ' ἐβεβαίωσεν. ὁ γὰρ εἰρηκὼς ἐν τῷ νόμῳ· Κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστίν· ὁ αὐτὸς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει· Ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. Καὶ ὁ εἰρηκώς· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν· ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λέγει ἀνανεούμενος· Ἐντολὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ὁ φόνον τότε ἀπαγορεύσας, νῦν καὶ τὴν εἰκαίαν ὀργήν· ὁ μοιχείαν, νῦν καὶ ἐπιθυμίαν ἄνομον· ὁ λῃστείαν, νῦν μακαρίζει μᾶλλον τὸν ἐξ οἰκείων πόνων ἐπιχορηγοῦντα τοῖς δεομένοις· 57 ὁ μῖσος, νῦν καὶ πρὸς ἐχθροὺς ἀγάπην· ὁ ἄμυναν, νῦν ἀνεξικακίαν, οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης

57. Ὁ μῖσος.] Locus planè ἐλλειπτικός. Igitur qui ante me interpretati ſunt, repetito ex ſuperioribus verbo vetandi in odio, ſuppleverunt verbum jubendi in dilectione inimicorum. Ego verò propter Matthæi cap. 5. quò manifeſtè reſpicitur, aliter vertendum putavi, & adjeci utrobique verbum præceptionis: juxta illud Auctoris qui dicitur, nec eſt, Euſebius Emiſenus Hom. 2. de Epiphania; *Bonum unum, id eſt, bonum præceptum eſt Legis, quando audis; Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Sed melius & fortius unum eſt Evangelii, quando audis; Ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros, & benefacite his qui oderunt vos.* Forſan tamen melius uſus fuiſſem permiſſionis verbo, in priori parte: quo modo explicant Evangeliſtam Hilarius Canone 4. & Auguſtinus lib. 1. de ſermone Dei in monte cap. 21. Caſtigandus autem hic venit Caſaubonus, dum Gregorium Nyſſenum ipſe vult caſtigare, ſic ſcribentem in Epiſtola ad Euſtathiam, Ambroſiam, & Baſiliſſam, paullo poſt initium; κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ δεδωκότος. ὁ μὲν γὰρ φησιν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. Neque enim per datorem mandati Nyſſenus intelligit Chriſtum, quod viſum Caſaubono, ſed Deum, ut ex antecedentibus facilè datur colligi. COT.

58. Ἐρω-

ἀμύνης ὄντι, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας. οὔτε δὲ τὰ φυσικὰ πάθη ἐκκόπτειν ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ τὴν τούτων ἀμετρίαν. ὁ γονεῦσι προστάξας τιμᾶν, αὐτὸς τούτοις ὑπετάγη· ὁ σαββατίζειν διὰ ἀργίας νομοθετήσας διὰ τὴν τῶν νόμων μελέτην, νῦν καθημέραν ἐκέλευσεν ἡμᾶς ἀναλογιζομένους δημιουργίας καὶ προνοίας νόμον, εὐχαριστεῖν Θεῷ. τὴν περιτομὴν ἔπαυσεν, εἰς ἑαυτὸν πληρώσας· αὐτὸς γὰρ ἦν ᾧ ἀπέκειτο, ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν. ὁ εὐορκεῖν νομοθετήσας, καὶ τὸ ἐπιορκεῖν ἀπαγορεύσας, τὸ μὴ δ' ὀμνύναι παρήγγειλε. τὸ βάπτισμα, τὴν θυσίαν, τὴν ἱερωσύνην, τὴν τοπικὴν λατρείαν, ἑτέρας μετεποίησεν· ἀντὶ μὲν καθημερινοῦ, ἓν μόνον δοὺς βάπτισμα, τὸ εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον· ἀντὶ δὲ μιᾶς φυλῆς, ἀφ' ἑκάστου ἔθνους προστάξας τοὺς ἀρίστους εἰς ἱερωσύνην προχειρίζεσθαι, καὶ οὐ τὰ σώματα μωμοσκοπεῖσθαι, ἀλλὰ θρησκείαν καὶ βίον· ἀντὶ θυσίας τῆς δι' αἱμάτων, λογικὴν καὶ ἀναίμακτον καὶ τὴν μυστικήν, ἥτις εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου [58] συμβόλων χάριν ἐπιτελεῖται, τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος· ἀντὶ δὲ τῆς τοπικῆς λατρείας, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ προσέταξε δοξάζεσθαι αὐτόν, καὶ ἐδικαίωσεν· οὐ νόμον οὖν περιεῖλεν ἀφ' ἡμῶν, ἀλλὰ δεσμά. περὶ γὰρ τοῦ νόμου Μωσῆς λέγει· Μελετήσεις τὸ ῥῆμα ὃ ἐγώ σοι ἐντέλλομαι, καθήμενος ἐν οἴκῳ, καὶ ἀνιστάμενος, καὶ περιπατῶν ἐν ὁδῷ. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· Ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός. Πανταχοῦ γὰρ ἐννόμους ἡμᾶς εἶναι βούλεται, ἀλλ' οὐχὶ παρανόμους. Μακάριοι γάρ, φησίν, οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ κυρίου· μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν· καὶ πάλιν· Μακάριοί ἐσμεν, Ἰσραήλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ ἡμῖν γνωστά ἐστι· καὶ ὁ κύριός φησιν. Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά.

ſta ſit omnis ultio, ſed quòd præſtantior eſt tolerantia. Neque verò per has leges voluit affectus naturales exſcindere, ſed eorum immoderationem. Qui præſcripſit, honorem parentibus tribuere; ipſe iis ſubjectus fuit: qui legem ſanxit de Sabbati vacatione propter Legum meditationem habendâ; nunc juſſit, nos quotidie legem creationis ac providentiæ reputantes, gratias Deo agere. Circumciſionem abolevit, implendo eam in ſeipſo; ipſe enim erat is cui erat repoſitum, exſpectatio gentium. Qui lege ſanxit ut ſanctè juraretur, & pejerare vetuit; nunc neque jurare, admonuit. Baptiſma, ſacrificium, ſacerdotium, cultum certo loco addictum, aliter mutavit: ſiquidem pro quotidiana lavatione, unum ſolummodo Baptiſma dedit, quod in ipſius mortem peragitur: & pro una tribu, juſſit ex unaquaque gente optimos ad ſacerdotium eligi; & non inſpici an corpora labem contraxerint, ſed quæ ſit eorum qui deliguntur religio ac vita: pro ſacrificio cruento, rationale, incruentum & myſticum inſtituit, quod in mortem ejus propter ſymbola celebratur, ſacrificium corporis & ſanguinis Domini: denique pro cultu ad locum quemdam adſtricto, præcepit ac æquum cenſuit ut à ſolis ortu uſque ad occaſum in omni loco dominationis ſuæ, eum laudibus proſequamur. Non ergo Legem à nobis abſtulit, ſed vincula. Nam de Lege Moſes dicit; *Meditaberis verbum quod ego præcipio tibi, ſedens in domo, & ſurgens, & ambulans in via.* David quoque ait; *In Lege Domini voluntas ejus; & in Lege ejus meditabitur die ac nocte.* Ubique enim vult nos Legi obtemperare, non Legem tranſgredi. *Beati* enim, inquit, *immaculati in via, qui ambulant in Lege Domini: beati qui ſcrutantur teſtimonia ejus; in toto corde exquirent eum:* & rurſus; *Beati ſumus, Iſraël; quia quæ placita ſunt Deo manifeſta ſunt nobis:* & Dominus ait; *Si hæc ſcitis, beati eritis ſi feceritis ea.*

Luc. 2. 51. I. Ignat. interpol. ad Magn. 9. Gen. 49. 10. Mat. 5. 33. Pſ. 112. 3. Malach. 1, 11. Deut. 6. 6. Pſ. 1. 2. Pſ. 118. 1. Bar. 4. 4. Joh. 13. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κδ'.

Ὅτι καὶ διὰ Ῥωμαίων ἐδόκησεν ὁ κύριος τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον ἐπιδείκνυσθαι.

Οὐ μόνον δὲ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον δι' ἡμῶν ἐπιδείκνυσθαι βούλεται, ἀλλὰ καὶ [59] διὰ Ῥωμαίων ἐδόκησεν αὐτὸν φαίνεσθαι καὶ λάμπειν. καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πιστεύσαντες ἐπὶ τὸν κύριον, καὶ πολυθεΐας ἀπέστησαν καὶ ἀδικίας· καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀποδέχονται, καὶ τοὺς φαύλους κολάζουσιν· Ἰουδαίους δὲ ὑποφόρους ἔχουσι, καὶ τοῖς ἰδίοις δικαιώμασιν οὐκ ἐῶσι κεχρῆσθαι.

CAPUT XXIV.

Quòd placuit Domino, etiam per Romanos legem juſtitiæ demonſtrari.

Non modò autem juſtitiæ legem per nos vult manifeſtam fieri; verùm etiam per Romanos eam conſpici ac reſplendere cupivit. Etenim illi quoque fide in Dominum ſuſceptâ, deſciverunt à multorum Deorum cultu, & ab injuſtitia; atque bonos laudant, & pravos puniunt; Judæos verò tributarios habent, ac propriis juribus uti non ſinunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κε'.

Ὡς Θεὸς Ἰουδαίους διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν, αἰχμαλώτους ποιησάμενος, ὑπὸ φόρον κατέστησεν.

Ἐπειδὴ καὶ ἑκόντες ἐπεσπάσαντο τὴν δουλείαν, εἰπόντες· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα·

CAPUT XXV.

Quòd Deus Judæos propter impietatem in Chriſtum, ad captivitatem redactos, tributo ſubjecerit.

Quoniam ſervitutem ultrò ſibi attraxerunt, dicentes; *Non habemus regem, niſi Cæſarem:* Joh. 19. 15. &

58. *Συμβόλων χάριν.*] Quia quod eſt Symbolicum & Sacramentale in Euchariſtia, mortis Dominicæ ſignum eſt: juxta illud S. Chryſoſtomi ad Matthæi XXVI. 28. *εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανεν ὁ Ἰησοῦς, τίνος σύμβολα τὰ τελούμενα;* & Euſebii Hiſt. Eccl. lib. 10. cap. 3. *σωτηρίου πάθους ἀπόῤῥητα σύμβολα.* COT.

59. *Διὰ Ῥωμαίων.*] Certum ac manifeſtum eſt non potuiſſe hæc ab Apoſtolis ſcribi. Sed an deduci debeant uſque ad tempora Imperatorum Chriſtianorum, id verò ut parvi momenti, ita ambiguum, obſcurumque mihi videtur. Quidni enim conveniant ætati Tertulliani, verbi gratiâ? Cùm Ethnici mœrebant omnem ſexum, ætatem, conditionem, & dignitatem tranſgredi ad Chriſtianum nomen. *Apologetici cap.* 1. Chriſtiani impleverant urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum. *cap.* 37. eratque pars pæne major civitatis cujuſque. *Ad Scapulam* 2. Cùm Præſides multi favebant nobis, ipſeque Imperator Severus. *ibidem cap.* 4. Cùm denique Judæi poſt expugnationem Jeroſolymæ, diſperſi, palabundi, cœli & ſoli ſui extorres vagabantur per orbem, ſine homine, ſine Deo Rege; prohibiti etiam vel advenarum jure terram patriam ingredi, & ſaltem veſtigio ſolu-

Joh. 11. 48. &c; Niſi occidamus Chriſtum, inquit Synagoga, *omnes in eum credent; & venient Romani, & tollent noſtrum locum & gentem noſtram:* atque inviti prophetârunt: ſiquidem & crediderunt in eum Gentes; & ipſi à Romanis poteſtate, ac Legis cultu ſunt privati; prohibiti etiam ſunt, & interimere quos vellent, & ſacrificare quando vellent: quocirca maledicti exſiſtunt, cùm non poſſint im-
Gal. 3. 10. Deut. 27. 26. perata facere. *Maledictus* enim, inquit, *qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro Legis, ut faciat ea:* fieri autem nequit, ut qui in diſperſione inter Gentes verſantur, omnia Legis
Deut. 12. mandata perficiant. Nam interdicit eis divinus Moſes, & altare extra Hieroſolymam ſtatuere, & Legem extra terminos Judææ legere. Nos igitur Chriſtum ſequentes, benedictiones in hæreditatem conſequamur: Legi ac Prophetis per Evangelium
I. Ignat. interpol. ad Philad. 6. ad Trall. 11. Pſeudo-Ignat. ad Her. 2. ad Philipp. 13. adhæreamus: fugiamus, tum Deorum multitudini addictos, tum Chriſti ac Prophetarum interfectores, tum infames ac impios Hæreticos: Chriſto pareamus, ut regi, ut prædito poteſtate retractandi diverſas conſtitutiones; &, quatenus legiſlator, habenti ſapientiam conſtituendi variè; naturalibus ubique abſque ulla mutatione ſervatis.

καὶ, ἐὰν μὴ ἀποκτείνωμεν, φησὶ, τὸν Χριστὸν, πάντες εἰς αὐτὸν πιστεύσουσι· καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ τὸ ἔθνος· καὶ ἄκοντες προεφήτευσαν· καὶ γὰρ καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τὰ ἔθνη. καὶ αὐτοὶ ὑπὸ Ῥωμαίων τῆς ἐξουσίας ἀφῃρέθησαν, καὶ τῆς νομικῆς λατρείας· κεκωλυμένοι δὲ εἰσι, καὶ ἀναιρεῖν οὓς ἂν θέλωσι, καὶ θύειν ὅτε θέλωσι· διὸ καί εἰσιν ἐπικατάρατοι, μὴ δυνάμενοι ποιεῖν τὰ διατεταγμένα· Ἐπικατάρατος γὰρ, φησὶν, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά· ἀδύνατον δέ ἐστιν ἐν διασπορᾷ μεταξὺ ἐθνῶν ὄντας, πάντα τὰ τοῦ νόμου ἐπιτελεῖν αὐτούς. ἀπαγορεύει γὰρ αὐτοῖς ὁ θεῖος Μωσῆς καὶ θυσιαστήριον ἔξω Ἱερουσαλὴμ ἱστᾷν, [60] καὶ τὸν νόμον ἔξω τῶν ὅρων τῆς Ἰουδαίας ἀναγινώσκειν. ἑπόμενοι οὖν ἡμεῖς Χριστῷ, τὰς εὐλογίας κληρονομήσωμεν· νόμῳ καὶ προφήταις διὰ τοῦ εὐαγγελίου στοιχήσωμεν· φύγωμεν τοὺς πολυθέους, καὶ τοὺς χριστοκτόνους καὶ τοὺς προφητοφόντας, καὶ τοὺς δυσωνύμους καὶ ἀθέους αἱρεσιώτας· πειθαρχήσωμεν ὡς βασιλεῖ, ὡς ἐξουσίαν ἔχοντι μετατιθέναι διατάξεις διαφόρους, καὶ ἔχοντι, ὡς νομοθέτῃ, σοφίαν τοῦ διατάσσειν διαφόρως, πανταχοῦ τῶν φυσικῶν ἀμεταθέτων φυλαττομένων.

CAPUT XXVI.

Quòd oporteat fugere Hæreticos, ut animarum perditores.

I. Ignat. interpol. ad Philad. 6. ABſtinete igitur, Epiſcopi & Laici, ab omnibus Hæreticis; qui Legem ac Prophetas improbant: nam omnipotenti Deo infeſti, non credunt; & Chriſtum non confitentur filium Dei;
Ignat. interpol. ad Trall. 6. & 11. ad Philad. 6. ad Sm. 2, 7. Pſeudo-Ignat. ad Tarſ. 2. negant enim generationem ejus ſecundùm carnem, crucem erubeſcunt, inhoneſtam putant paſſionem ac mortem, reſurrectionem ignorant, ejus nativitatem quæ ante ſæcula reſecant. Quidam verò eorum alio modo impii ſunt, Dominum imaginati hominem tantummodo, ex corpore & animâ eum conſtare exiſtimantes. At ex iis alii eumdem Je-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κϛ'.

Ὅτι χρὴ φεύγειν τοὺς αἱρεσιώτας, ὡς ψυχῶν φθορέας.

ΑΠέχεσθε οὖν αἱρεσιωτῶν πάντων, ὦ ἐπίσκοποι καὶ λαϊκοὶ, τῶν φαυλιζόντων τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας· Θεῷ γὰρ παντοκράτορι ἐχθραίνοντες, ἀσεβοῦσι· καὶ Χριστὸν οὐχ ὁμολογοῦσιν υἱὸν Θεοῦ· [61] ἀρνοῦνται γὰρ καὶ τὴν κατὰ σάρκα αὐτοῦ γέννησιν, τὸν σταυρὸν ἐπαισχύνονται, τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀδοξοῦσι, τὴν ἀνάστασιν ἀγνοοῦσι, τὴν πρὸ αἰώνων αὐτοῦ γέννησιν περικόπτουσι· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἑτέρως ἀσεβοῦσι, [62] ψιλὸν ἄνθρωπον φανταζόμενοι τὸν κύριον, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος αὐτὸν εἶναι νομίζοντες. ἕτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν, αὐτὸν

ſalutare. *Apologet.* 21. *Adverſùs Judæos* 13. Tunc, inquam, in pace ac honore Eccleſiæ, Romani dici cœumque poterant juſtitiæ legem conſpicuam reddere, fidem ſuſcepiſſe, deſciviſſe ab Idololatria, bonos laudare, in malos animadvertere, Judæos habere vectigales propriiſque legibus privatos. COT.

60. Καὶ τὸν νόμον ἔξω τῶν ὅρων τῆς Ἰουδαίας ἀναγινώσκειν.] Interpretatio eſt legis Moſaicæ; quod diſcere licet ex B. Chryſoſtomo Contra Judæos Oratione 9. & alluſio ad locum Amos
Amos 4. 5. IV. 5. juxta Septuaginta. πῶς γὰρ ἀναγγέλλειν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὁ μηδὲ νόμον ἀναγινώσκειν ἔξω τῶν ὅρων τῶν οἰκείων συγχωρούμενος; τοῦτο γὰρ αὐτὸ Ἀμὼς ὁ προφήτης ἐδήλωσεν· Καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίας. *Quo modo enim populus Judæorum poſſet annunciare gloriam Dei inter Gentes, qui ne Legem quidem extra proprios terminos legere permiſſus eſt? Hoc ipſum enim Amos Propheta pronunciavit: Et legerunt foris Legem, & invocaverunt confeſſiones.* Incertus ad Pſalm. XCV. 3. relatus in Catena. [illegible] ἀναγινώσκουσι νόμον, οὐχ ἑορτὴν ἐπιτελοῦσι, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων [illegible] τῶν προφητῶν [illegible]. Et poſtea; καὶ τί λέγω [illegible] οὐδὲ ἁπλῶς ἀναγινώσκειν τὸν νόμον ἔξω αὐτοῖς· καὶ τοῦτο ποτε ἐγκαλῶν ὁ προφήτης ἔλεγε· Καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίας. Johannes Chryſoſtomus libro quòd Chriſtus ſit Deus cap. ult. Cujus & legi debet Oratio 5. adverſùs Judæos, paullò poſt initium. Sed conſuli etiam debet Methodius, in Virginum Convivio p. 56. Edit. Par. Ibid.

61. Ἀρνοῦνται γὰρ &c.] De Simone mago Additamentum ad Apoſtolorum canonem 30. in Collectione Johannis Antiocheni tit. 36. ποτὲ δὲ καὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν γέννησιν [illegible]. Et in Epiſtola Apocrypha Corinthiorum ad Paulum, quam una cum reſponſione Apoſtoli ſeu Epiſtola tertia ad Corinthios, pariter pſeudepigrapha, ferri apud Armenios teſtatur Jacobus Uſſerius, in Epiſtolam Ignatii ad Tralliaſnos. Simoni & Cleobio hi tribuuntur errores, citante eodem viro doctiſſimo; *Prophetas non eſſe legendos; Deum non eſſe omnipotentem; Non eſſe futuram corporis reſurrectionem; Hominem a Deo non fuiſſe creatum; Jeſum Chriſtum ex corpore Mariæ Virginis natum non fuiſſe; neque à Deo creatum fuiſſe Mundum, ſed à quibuſdam Angelis.* Lege Epiſtolam ad Philippenſes Ignatio martyri tributam cap. 3. Poſt hæc exarata, didici ab illuſtriſſimo Archiepiſcopo Armeno, qui in hac regia urbe verſabatur, haberi apud ſuos dictas Epiſtolas, & Apocryphas haberi. Ibid.

62. Ψιλὸν ἄνθρωπον φανταζόμενοι τὸν κύριον, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος αὐτὸν εἶναι νομίζοντες.] Senſum Catholicum admittunt hæc, & ſenſum Arianum; quia adverſùs Ebionæos ſimileſque peſtes dici poſſunt ab Orthodoxis & ab Arianiſtis. A primo quidem, qui videlicet arbitrerur in Chriſto præter corpus & animam eſſe etiam Dei Verbum. A poſteriori verò, qui exiſtimet loco animæ in Domino exſtitiſſe paſſibilem divinitatem. Ario quippe ac Arianis à pluribus tribuitur is error, qui tempore S. Auguſtini apud Latinos minùs erat notus, viderurque ab eruditiſſimo & diligentiſſimo Uſſerio ignoratus aut non animadverſus, illuſtrante B. Ignatium. Obiter emenda in Operibus S. Hieronymi Auctorem Commentariorum ad Paulum Epiſtolas, in I. Corinth. II. 8. *Hoc loco ad deſtructionem perverſi dogmatis, duæ Hæreſes abutuntur, Apollinaris ſcilicet & Arii. Una ut perfectam aſſumpti hominis naturam deſtruat: alia ut Dei Verbum aſſerat eſſe paſſibile. Neque erat* (lego ea) *intelligens, majeſtatis Dominum etiam aſſumptum hominem dictum: neque iſta ſciens, non divinitatis, ſed humanitatis paſſibilem eſſe naturam.* Obſervatu quoque dignum eſt, quòd cùm idem error Eunomio adſcribatur per Theodoritum, in fine Interpretationis Pſalmi 15. Epiſtolâ 145. Dialogo 2. & Hæreticarum fabularum lib. 5. cap. 11. quod ultimum teſtimonium Nicetas Choniates tranſcribit Theſauri lib. 3. cap. 39. itemque per Gennadium cap. 2. de Eccleſiaſticis Dogmatibus; Eunomius tamen ipſe in fidei ſuæ Expoſitione, à Valeſio τῷ πάνυ ad Socratem publicatâ, Chriſtum ſuum proponit ἀναλαβόντα τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον. *Qui hominem ex anima conſtantem & corpore adſumpſit.* Ibid.

63. Αὐ-

⁶³ αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ὑπονοοῦσιν, αὐτὸν ἑαυτοῦ πατέρα δοξάζοντες, αὐτὸν υἱὸν καὶ παράκλητον ὑποτιθέντες· ὧν τί ἂν εἴη ἐναγέστερον; ἄλλοι δ' αὖ πάλιν ἐξ αὐτῶν, βρώματά τινα φαυλίζουσι· καὶ γάμον κακὸν σὺν παιδοποιΐᾳ λέγουσιν εἶναι, διαβόλου τι μηχάνημα· καὶ διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν ἀσεβεῖς ὄντες, οὐ θέλουσιν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, διὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν διαβάλλουσι· φάσκοντες, ὅτι σεμνοί τινές ἐσμεν· ἐσθίειν καὶ πίνειν μὴ βουλόμενοι, δαιμόνια δὲ ἄσαρκα φαντάζόμενοι ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεσθαι. οἵτινες κατακριθήσονται δι' αἰῶνος ἐν τῷ αἰωνίῳ πυρί. φεύγετε οὖν ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ συναπόλησθε ταῖς αὐτῶν ἀσεβείαις.

ſum eſſe Deum ſuper omnia exſiſtentem ſuſpicantur, eum ſui ipſius Patrem opinati, eum Filium ſimul & Paracletum conjicientes; quibus quid poteſt eſſe exſecrabilius? Alii rurſos eorum, damnant quoſdam cibos; & nuptias cum procreatione liberorum malas eſſe ac Diaboli commentum dicunt: & propter malitiam ſuam impii cùm ſint, nolunt à mortuis excitari, ideóque reſurrectionem criminantur: aiunt; Sancti & caſti viri ſumus; comedere ac bibere nolunt; imaginantur verò ſe Dæmonia carne carentia ſuſcitandos à mortuis. Qui omnes in perpetuum & ad ignem æternum damnabuntur. Fugite igitur ab eis, ne pariter eorum impietatibus pereatis. l. Ignat. interpol. ad Philad. 6.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κζ.

Περὶ παρατηρημάτων Ἰουδαϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν.

Εἰ δέ τινες παρατηρούμενοι, φυλάσσουσιν ἔθιμα Ἰουδαϊκὰ, ⁶⁴ γονοῤῥυΐας, ὀνειρώξεις, πλησιασμοὺς τοὺς κατὰ νόμον, λεγέτωσαν ἡμῖν, εἰ ἐν αἷς ὥραις ἢ ἡμέραις ἕν τι τούτων ὑπομένουσι, παρατηροῦνται προσεύξασθαι, ἢ ⁶⁵ βιβλίου θιγεῖν *· καὶ ἐὰν συνθῶνται, δῆλον ὡς τοῦ ἁγίου πνεύματος κενοὶ τυγχάνουσι, τοῦ ἀεὶ παραμένοντος τοῖς πιστοῖς. περὶ γὰρ τῶν ὁσίων λέγει ὁ Σολομών· ἵν' ἕκαστος ἑαυτὸν εὐτρεπίζῃ, ὅπως ὅταν καθεύδῃ, φυλάσσῃ αὐτὸν, καὶ ὅταν ἐγείρηται, συλλαλῇ αὐτῷ. εἰ γὰρ νομίζεις, ὦ γύναι, ἑπτὰ ἡμέρας ἐν ἀφέδρῳ οὖσα, τοῦ ἁγίου πνεύματος κενὴ τυγχάνειν, ἄρα τελευτήσασα ἐξαίφνης, κενὴ πνεύματος, καὶ ἀπαῤῥησίαστος τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος ἀπελεύσῃ· ἢ μὲν τὸ πνεῦμα ἔχεις πάντως ἀχώριστον, ὅτι μὴ ἐν τόπῳ ὄν· δεῖ δέ σοι προσευχῆς * καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, ὡς οὐδὲν ἐν τούτῳ παραπτωμένῃ. οὔτε γὰρ νόμιμος μίξις, οὔτε λοχεία, οὔτε αἱμάτων φορὰ, οὔτε ὀνείρωξις, μιᾶναι δύναται ἀνθρώπου φύσιν, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα χωρίσαι· ἢ μόνη ἀσέβεια, καὶ παράνομος πρᾶξις. τὸ γὰρ ἅγιον πνεῦμα τοῖς κεκτημένοις αὐτὸ ἀεὶ παραμένον ἐστὶν, ἕως ἂν ὦσιν ἄξιοι· καὶ ὧν ἂν χωρισθῇ, τούτους ἐρήμους καθίστησι, καὶ τῷ πονηρῷ πνεύματι ἐκδό-

* al. add. ἢ εὐχαριστίας μεταλαβεῖν

* al. add. καὶ εὐχαριστίας

CAPUT XXVII.

De obſervationibus Judaicis ac Ethnicis.

Si qui verò ſuperſtitiosè obſervantes, cuſtodiunt ritus Judaicos, fluxus ſeminis, pollutiones in ſomno, legitimos concubitus; dicant nobis, utrùm horis aut diebus quibus quidpiam horum patiuntur, à precibus abſiſtant, aut à tactione ſacri libri, [aut à ſumptione Euchariſtiæ:] atque ſi fateantur, patet eos Spiritu ſancto, qui ſemper cum fidelibus manet, vacuos eſſe. De ſanctis enim ait Salomon; ut ſe quiſque præparet, quò quando dormierit, cuſtodiat eum, & quando evigilaverit, loquatur cum eo. Nam ſi exiſtimas mulier, cùm per ſeptem dies ob menſtruum ſeparata es, Spiritu ſancto eſſe vacua; ergo ſi repentè moriaris, decedes vacua Spiritu, ac nullam fiduciam & ſpem in Deum habens; ſed Spiritum quidem omnino indiſcretum poſſides, ut pote qui loco non comprehenditur; indiges autem oratione, [& Euchariſtia] & Spiritûs ſancti adventu, ut quæ nihil hac in re peccaveris. Neque enim legitimus concubitus, neque puerperium, neque ſanguinis menſtruus curſus, neque in ſomniis pollutio, naturam hominis inquinare poſſunt, aut Spiritum ſanctum dirimere; ſed ſola impietas, & actio iniqua. Sanctus quippe Spiritus perpetuò manet in illis qui eum obtinuerunt; quamdiu digni fuerint: à quibus autem ſeparatus eſt, hos vacuos & malo

Levit. 15. Prov. 6. 22. Levit. 15. 19. Levit. 15.

63. *Αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν.*] Sanè etiam accipio, ex more notiſſimo Theologorum, tam veterum quàm recentiorum, juxta quem nomina quædam toti Trinitati communia, uni perſonæ accommodantur: exempli gratiâ, Patri *Deus*, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, *Omnipotens*, aliaque, & in iis ὁ ἐπὶ πάντων Θεός. Gregorius Nyſſenus περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ante medium; ὁ δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸς, ἐξαίρετόν τι γνώρισμα τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως, τὸ πατὴρ εἶναι, τὸ ἐκ μηδεμιᾶς αἰτίας ὑφεστάναι, μόνος ἔχει. Illius frater in ſanctum Baptiſma, ſub finem; ὅτι οὐκ ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τὸ πνεῦμα. [illegible] ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ Θεοῦ πνεῦμα, καὶ παρὰ Θεοῦ, ἐκπορευόμενον ἐκ παρὰ Θεοῦ, καὶ διὰ υἱοῦ χορηγούμενον. Ecce magno Baſilio Spiritus ſanctus non eſt *Deus*, ut Noſtro Filius non eſt *Qui ſuper omnia exſiſtit Deus*: quia neuter eſt prima ſanctiſſimæ Trinitatis perſona. Videtur autem Conſtitutor jugulum petere Simonis magi; utpote perſonas confundentis, quod colligere datur ex Irenæo, Auguſtino, ac Theodoreto. In Appendice Canonis 50. Apoſtolici, de qua in adnotatione proximam præcedente; ἐφ' ἡμῶν γὰρ Σίμων ὁ μάγος ἐφελκύσας ἀνόητόν τι ἄλαλον (Codex Seguerianus τὸ λαλ) πνεῦμα καὶ ἄστατον καὶ πονηρὸν εἰς ἑαυτὸν [illegible], καὶ ἕνα τριώνυμον εἶναι φλυαρῶν τὸν Θεόν. Id eſt, *Temporibus enim noſtris Simon magus eructavit, attracto in ſe ipſum Spiritu loquendi ignaro, erroneo, inſtabili & malo, atque Deum eſſe unum trinominem deblateravit.* Sed fortè legi debeat λαλὸν, aut potiùs, quò manu ducimur per MS. Segu. λαοπλάνον. ut apud Ignatium interpolatum ad Epheſ. 9. ad Philadelph. 5. favente etiam Cedreno p. 175. l. 37. Conſule Epiphanium Hæreſi 62. ſectione 2. ubi de Sabellianiſmo ex Ægyptiaco Evangelio. COT.

64. *Γονοῤῥυΐας, ὀνειρώξεις.*] Dupliciter hæc quæſtio poteſt pertractari, vel ſecundum dogma, vel ſecundùm diſciplinam. Et quidem quod ad doctrinam ſpectat, certum eſt involuntarias γονοῤῥυΐας & ὀνειρώξεις, legitimos concubitus, λοχείας, puerperium, & ſimilia nequaquam polluere, à ſolo peccato hominem contaminari. In diſciplina verò conſiderare oportet loca, tempora, perſonas, Eccleſiarum conſuetudines, cæteras circumſtantias: quibus omnibus perpenſis, licuit aliter atque aliter cenſere, ſancire, agere; damnando ſemper ac vitando ex una parte ſuperſtitionem Ethnicam & Judaicam, ex alia irreverentiam malis Chriſtianis ſollemnem. Atque hæc notiora ſunt apud Theologos, quàm ut in iis enarrandis diutiùs immorari neceſſe ſit. Ibid.

65. *Βιβλίου θιγεῖν.*] Solebant veteres melioreſque Chriſtiani libros ſacros ſingulis diebus lectitare. Sic Gnoſtico Clementis Alexandrini lib. 7. p. 728. [illegible] Idem Clemens Pædagogi 2. cap. 10. p. 194. [illegible] Vide Chryſoſtomum Homil. 3. de Lazaro, necnon Hieronymum multis ſanque cognitis in locis. Quod additur hîc de Euchariſtia in quibuſdam exemplaribus, fortè in aliis prætermiſſum fuit ab hominibus, qui contrariam conſuetudinem ætate ſuâ obſervari cernebant. Obiter moneo, ut vitia duo lectionis tollas è loco hac in re celebrato Theodori Balſamonis Reſponſ. ad Interrog. 9. Marci Alexandrini, Juris Græco-Romani p. 367. φησὶ γὰρ ὁ τῶν ἁγίων Διονύσιος, immò *Τιμόθεος*, quæ in Collectione Canonica Balſamonis exſtat p. 1064. D Et infrà; τῇ τοιαύτῃ γὰρ συντηρήσει. pro quo bene MSS. codices, [illegible] vel [illegible]. Johannes Citrios ad Conſtantinum Cabaſilam Reſponſione 19. in MSS. quæ à Jure Græco-Romano p. 523 &c. abeſt; [illegible]

malo Spiritui deditìcios exhibet. Porro hominum, alii quidem pleni ſunt Spiritu ſancto, alii verò Spiritu immundo; neque fieri poteſt, ut alterutrum eorum vitent, niſi aliquid ſibimet contrarium patiantur: ſiquidem Paracletus odit quodlibet mendacium; Diabolus quamlibet veritatem: quicumque autem verè baptizatus fuit, à Spiritu quidem Diabolico ſeparatus eſt, intra verò Spiritum ſanctum conſiſtit; & in eo quidem qui bona opera exercet, ſanctus Spiritus permanet, implens eum ſapientiâ & intellectu, nec ſinit Spiritum malignum ei appropinquare, obſervans illius hoſtiles acceſſus. Tu itaque mulier, ſi, quemadmodum dicis, in diebus menſtrui vacua es Spiritu ſancto, debes plena eſſe immundo Spiritu. Nam dum non precaris, nec legis; vel nolentem eum advocas: amat enim ille, ſi quis alius, ingratos, ſegnes, negligentes, ſomniculoſos; quandoquidem & ipſe cùm per ingratum animum malevolentiâ laboraret, à Deo ſpoliatus eſt dignitate, elegítque pro Archangelo eſſe Diabolus. Quapropter à vanis ſermonibus abſtine, mulier; ſempérque memineris Dei, creatoris tui, ac eum precare; Dominus quippe tuus eſt, atque omnium rerum: meditare etiam leges illius, nihil obſervans, non purgationem naturalem, non copulationem legitimam, non partum aut abortionem, non corporis maculam: ſiquidem hujuſmodi obſervationes, ſunt hominum ſtultorum inventa inania, & ratione carentia. Neque verò hominis funus, neque oſſa mortui, neque ſepulcrum, neque certus quidam cibus, neque nocturnum ſeminis profluvium, polluere animam hominis poſſunt; verùm ſola impietas in Deum, & iniquitas, & erga proximum injuſtitia; rapina, inquam, vis, vel ſi quid juſtitiæ divinæ repugnat, adulterium aut fornicatio. Quare has obſervationes vitate ac fugite, dilecti: quoniam ad Gentiles pertinent: neque enim mortuum abominamur, ut illi; cùm ſperemus eum rurſus victurum: neque legitimam conjunctionem accuſamus: ſolent enim illi in hujuſmodi rebus impiè agere. Nam Dei voluntate, viri ac mulieris fit illa copula, quæ juſta eſt: ſiquidem *qui fecit ab initio, maſculum & feminam fecit eos. Et benedixit eis, ac dixit; Creſcite, & multiplicamini, & replete terram.* Atqui ſi voluntate Dei differentia ſexuum facta eſt, ad propagandam ſobolem; ergo & congreſſus maris ac feminæ, concordat cum illius propoſito.

Levit. 13. &c. Num. 19. Levit. 22. Levit. 18. 24. Mat 19. 4. Gen. 1. 28.

τας. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, ὁ μὲν τῷ πνεύματι πεπλήρωται τῷ ἁγίῳ, ὁ δὲ τῷ ἀκαθάρτῳ· καὶ οὐκ ἔστιν φυγεῖν αὐτῶν ἑκάτερον, εἰ μὴ ἐναντίον τι πάθωσιν· ὅτι γὰρ ὁ Παράκλητος μισεῖ πᾶν ψεῦδος, ὅτι διάβολος πᾶσαν ἀλήθειαν· πᾶς δὲ βεβαπτισμένος κατὰ ἀλήθειαν, τοῦ μὲν διαβολικοῦ πνεύματος κεχώρισται, ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ πνεύματί ἐστι καθεστώς· καὶ ἀγαθοεργοῦντι μὲν παραμένει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πληροῦν αὐτὸν σοφίας καὶ συνέσεως, καὶ τὸ πονηρὸν πνεῦμα οὐκ ἐᾷ αὐτῷ πλησιάσαι, ἐπιτηροῦν αὐτοῦ τὰς ἐφόδους. σὺ οὖν, ὦ γύναι, καθὰς λέγεις, εἰ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀφέδρου κενὴ τυγχάνεις τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ ἀκαθάρτου πεπλήρωσαι. μὴ προσευχομένη γὰρ, μηδὲ ἀναγινώσκουσα, * ἄκοντα αὐτὸν προσκαλέσῃ· φιλεῖ γὰρ οὗτος τοὺς ἀχαρίστους, εἰ καί τις ἄλλος, τοὺς ῥαθύμους, τοὺς ἀμελεῖς, τοὺς ὑπνώδεις· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἀχαριστίᾳ κακονοίας νοσήσας, ἐγυμνώθη παρὰ Θεοῦ τῆς ἀξίας, [66] ἀντὶ ἀρχαγγέλου διάβολος αἱρετισάμενος εἶναι. διὸ τῶν ματαίων ἀπέχου λόγων, ὦ γύναι, καὶ ἀεὶ μεμνημένη τυγχάνου Θεοῦ, τοῦ σε δημιουργήσαντος, καὶ προσεύχου τούτῳ· ἐστὶ γὰρ σοῦ καὶ τῶν ὅλων κύριος· καὶ μελέτα τοὺς αὐτοῦ νόμους, μηδὲν παρατηρουμένη, μὴ κάθαρσιν φυσικήν, μὴ μίξιν νόμιμον, μὴ λοχείαν ἢ ἀποβολήν, μὴ μῶμον σώματος· ἐπείπερ τὰ τοιαῦτα παρατηρήματα, μωρῶν ἀνθρώπων ἐφευρήματα μάταια, καὶ νοῦν οὐκ ἐχόντων. οὔτε δὲ κῆδος ἀνθρώπου, οὔτε ὀστέον νεκροῦ, οὔτε μνῆμα, οὔτε ποιόνδε βρῶμα, οὔτε ὀνειρωγμός, μιαίνειν δύναται ἀνθρώπου ψυχήν· ἀλλὰ μόνη ἀσέβεια ἡ εἰς Θεόν, καὶ παρανομία, καὶ εἰς τὸν πλησίον ἀδικία· λέγω δὲ ἁρπαγή, ἢ βία, ἢ εἴ τι ἐναντίον τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης, μοιχεία, ἢ πορνεία. ὅθεν τὰ τοιαῦτα περιϊστάμενοι παρατηρήματα, φεύγετε ἀγαπητοί· [67] Ἑλληνικὰ γὰρ τυγχάνει· οὔτε γὰρ τὸν τεθνεῶτα βδελυσσόμεθα, ὡς ἐκεῖνοι· ἐλπίζοντες αὐτὸν πάλιν ἀναβιῶναι· οὔτε τὴν νόμιμον μίξιν κακίζομεν· ἴδιον γὰρ αὐτῶν τὰ τοιαῦτα ἀσεβεῖν. Θεοῦ γὰρ γνώμῃ, ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνέλευσις γίνεται, ἡ μετὰ δικαιοσύνης· ὁ ποιήσας γὰρ ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ εἶπεν· αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. εἰ τοίνυν Θεοῦ βουλήσει παραλλαγὴ σχημάτων γέγονε, πρὸς γένεσιν πλήθους· ἄρα κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, καὶ ἡ συνέλευσις τοῦ ἄρρενος πρὸς τὸ θῆλυ.

* f. λέγω vel ἑκόντα

CAPUT XXVIII.

De nefando amore puerorum, adulterio, & fornicatione.

Contrà verò exſecrabilis illa ac naturæ repugnans conjunctio, aut illa iniqua actio, ut-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κη'.

Περὶ παιδοφθορίας, μοιχείας τε καὶ πορνείας.

Οὕτω δὲ καὶ ἡ παρὰ φύσιν βδελυκτὴ μίξις, ὡς ἡ παράνομος πρᾶξις, ἐχθρὰ γὰρ Θεῷ ὑπάρχουσι.

[illegible] τὴν [illegible] τῶν [illegible] ἀπέχεσθαι, διὸ τὴν [illegible] οἱ δὲ [illegible] ἱερωσύνης [illegible] COT.

66. Ἀντὶ ἀρχαγγέλου διάβολος.] Docent SS. Patres, Diabolum Archangelum fuiſſe, [illegible] ἀγγέλοις [illegible] ἀρχὴν παρ' ἀγγέλοις [illegible], eminentiſſimum Angelorum, Dominum novem ordinum Angelorum, primum omnium Angelorum, Angelorum primogenitum, reliquis Angelis eminentiorem, & cunctis agminibus Angelorum prælatum. Ita Cyrillus Hieroſolymitanus, Gregorius Nyſſenus, Cæſarius, Theodoritus, Jobius, Cyrillus Alexandrinus, Theophylactus, nonnulli in Catena ad Jobum, Tertullianus, Auguſtinus; inter Opera Hieronymi Auctor Commentariorum in Pſalmos, quique in Jobum ſcripſit; cum Fauſto Rejenſi, & Gregorio Papa. Cæſarius Arelatenſis in Homilia de humilitate & ſuperbia, editore V. Cl. Stephano Baluzio; *Ipſum Archangelum ſuperbia de cælo depoſuit.* Vide etiam Conſultationes Zachæi & Apollonii lib. 2. cap. 31. Tom. 10. Spicilegii Acheriani Ibid.

67. Ἑλληνικὰ γὰρ τυγχάνει.] S. Johannes Chryſoſtomus Homil. 12. in Epiſtolam ad Epheſios, [illegible] καὶ [illegible], λίχνος, [illegible] πορνεία, [illegible] λόγον ἔχοντα. Et quid ego in re notiſſima allegem Theophraſtum, Porphyrium, Laertium, alios innumeros? Sufficiet obſervâſſe ex Joſepho lib. 2. adverſus Apionem, ac Tertulliano de præſcriptione Hæreticorum cap. 40. Ethnicos à Judæis iſta accepiſſe. Ibid.

68. Αἱ

* al. ἀσέλγεια
* f. τὸ

χουσι. ἡ γὰρ παρὰ φύσιν ἐστὶν ἡ Σοδόμων * ἁμαρτία, καὶ ἡ πρὸς ἄλογα· παράνομον δὲ, μοιχεία καὶ πορνεία· ὧν τὰ μὲν, ἀσεβήματα· * τὸ δὲ, ἀδικία· καὶ τὸ τελευταῖον, ἁμάρτημα· οὐδέτερον δὲ αὐτῶν ἀτιμώρητον, κατὰ τὴν οἰκείαν διάθεσιν. οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι, διάλυσιν κόσμου μηχανῶνται, τὸ κατὰ φύσιν παρὰ φύσιν ἐπιχειροῦντες ποιεῖν· οἱ δὲ δεύτεροι, οἱ μὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλοτρίους γάμους φθείροντες, καὶ τὸ ὑπὸ Θεοῦ γενόμενον ἓν, διαιροῦντες εἰς δύο, τούς τε παῖδας ὑπόπτους, καὶ τὸν φυσικὸν ἄνδρα ἐπιβουλεύοντες· ἡ δὲ πορνεία, φθορὰ τῆς οἰκείας ἐστὶ σαρκὸς, οὐκ ἐπὶ παιδοποιΐα γενομένη, ἀλλ' ἡδονῇ χαριζομένη τὸ πᾶν· ὅπερ ἐστὶν ἀκρασίας σύμβολον, ἀλλ' οὐκ ἀρετῆς σημεῖον. ἀπηγόρευται δὲ τοῖς νόμοις ἅπαντα ταῦτα. φησὶ γὰρ τὰ λόγια οὕτως· Οὐ κοιμηθήσῃ μετὰ ἄρσενος κοίτην γυναικείαν· ἐπικατάρατος γάρ ὁ ποιῶν· καὶ [68] λίθοις λιθοβολήσατε αὐτούς· βδέλυγμα ἐποίησαν. πάντα κοιμώμενον μετὰ κτήνους, ἀποκτείνατε αὐτὸν, ἀνομίαν ἐποίησεν ἐν τῷ λαῷ. καὶ ἐάν τις γυναῖκα ὕπανδρον μιάνῃ, ἀποκτείνατε ἀμφοτέρους· ἀνομίαν ἐποίησαν, ἔνοχοί εἰσιν, ἀποθανέτωσαν. Καὶ ἑξῆς· Οὐκ ἔσται πορνεύων ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ· καὶ οὐκ ἔσται πορνεύουσα ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραήλ. οὐ προσοίσεις μίσθωμα πόρνης κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἔτι ἄλλαγμα κυνός. Οὐ γὰρ ἁγναί, φησὶν, εὐχαί ἐκ μισθώματος ἑταίρας. Ταῦτα μὲν ἀπηγόρευσαν οἱ νόμοι· τὸν δὲ γάμον ἐσέμνυναν, εὐλογημένον αὐτὸν ἀποκαλέσαντες· ἐπειδὴ καὶ εὐλόγησεν ὁ Θεὸς ὁ συζεύξας τὸ θῆλυ τῷ ἄρρενι. λέγει δέ πού καὶ ὁ σοφὸς Σολομών· Παρὰ κυρίου ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρί· καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· Ἡ γυνή σου ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα ἐν τοῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας σου· οἱ υἱοί σου ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν, κύκλῳ τῆς τραπέζης σου. ἰδοὺ οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν κύριον. οὐκοῦν ὁ γάμος τίμιος καὶ σεμνὸς, καὶ ἡ τῶν παίδων γένεσις, καθαρά· οὐδὲν γὰρ κακὸν ἐν καλῷ ὑπάρχει. οὔτε οὖν ἡ φυσικὴ κάθαρσις, βδελυκτὴ παρὰ Θεῷ, ὃς αὐτὴν ᾠκονόμησε συμβαίνειν γυναιξὶν ἐν τριακονθημέρῳ, συμφέροντος χάριν καὶ εὐρωστίας, ἀκινητοτέραις ὑπαρχούσαις, ἅτε ἐν οἰκίᾳ καθημέναις τὸ πλεῖον. οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὁ κύριος, τῆς αἱμοῤῥοούσης ἁψαμένης τοῦ σωτηρίου κρασπέδου ὑγείας χάριν, οὐκ ἠχθέσθη ἐπ' αὐτῇ, οὔτε μὴν ὅλως ᾐτιάσατο· τοὐναντίον δὲ καὶ ἰάσατο αὐτὴν, φήσας· Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. Καὶ φυσικῶν μὲν φαινομένων ταῖς γυναιξὶν, οἱ ἄνδρες μὴ συνερχέσθωσαν, [69] προνοίας ἕνεκα τῶν γεννωμένων. ἀπεῖπε γὰρ ὁ νόμος. Πρὸς γυναῖκα γὰρ, φησὶν, ἐν ἀφέδρῳ οὖσαν, οὐ προσελεύσῃ. [70] Μήτε μὴν ἐγκυμονούσαις ὁμιλείτωσαν αὐταῖς· οὐκ ἐπὶ παίδων γὰρ γενέσει τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ἡδονῆς χάριν· οὐ δεῖ δὲ φιλήδονον, τὸν φιλόθεον ὑπάρχειν.

pote Deo inviſa. Etenim naturæ adverſatur, nequi-
tia Sodomorum, & illa quæ cum beſtiis patratur:
æquitati autem repugnat adulterium, & fornicatio:
quorum flagitiorum, illa quidem, impietates ſunt;
iſtud verò, injuria; at ultimum, peccatum: nul-
lum autem eorum impunitum manet, ſecundùm
propriam rationem. Nam primi, diſſolutionem ac
finem mundi procurant, dum quæ naturalia ſunt,
contra naturam nituntur perpetrare: ſecundi verò
injurioſi ſunt; cùm aliorum matrimonia corrum-
punt; & quod à Deo factum fuit unum, dividunt
in duo; & efficiunt, ut liberi ſuſpecti habeantur,
virque naturalis ac legitimus inſidiis pateat: forni-
catio autem, corruptio eſt propriæ carnis; non
enim ſpectat generationem prolis, ſed ſoli indulget
voluptati; quod incontinentiæ eſt indicium, non
ſignum virtutis. Legibus autem hæc omnia interdi-
cuntur. Ita enim pronunciant Scripturæ; *Non cu-* Levit. 18.
babis cum maſculo concubitum muliebrem; maledi- 22. & 20.13.
ctus enim eſt talis vir; & lapidibus lapidabitis eos; Exod.22.19.
abominationem fecerunt. Omnem concumbentem cum
jumento, occidite eum; iniquitatem fecit in populo.
Et ſi quis mulierem viro traditam, inquinaverit, occi- Levit. 20.
dite utrumque; iniquitatem fecerunt, rei ſunt, moriantur. 10. & Deut.
Et deinceps; *Non erit fornicator in filiis Iſraelis; &* 22. 22.
non erit fornicatrix ex filiabus Iſraelis. Non afferes Deut.23.17.
mercedem proſtibuli Domino Deo tuo ſuper altare, ne-
que precium canis. Non enim pura ſunt, inquit, Prov. 19.
vota ex mercede meretricis. Hæc quidem Leges ve- 13 juxta
tuerunt; connubium verò extulerunt, benedictum LXX.
appellantes; quandoquidem benedixit Deus, qui Gen. 1.28.
conjunxit feminam cum maſculo. Dicit autem ſa-
piens Salomon; *A Domino aptatur uxor viro:* & Prov.19.14.
David ait; *Uxor tua, ſicut vitis abundans, in late-* Pſ. 127. 3.
ribus domûs tuæ: filii tui, ſicut novellæ olivarum, in
circuitu menſæ tuæ. Ecce ſic benedicetur homo, qui
timet Dominum. Itaque connubium honorabile eſt Heb.13.4.
ac venerandum; & generatio filiorum, pura: nihil
enim mali ineſt in bono. Neque igitur purgatio na-
turalis horrorem Deo incutit, qui ſapienter conſti-
tuit, ut ea omnibus tricenis diebus, firmitatis ac ſa-
nitatis gratiâ mulieribus accideret; quæ ſcilicet mi-
nùs moventur, quòd domi plurimùm ſedeant. Quin-
etiam in Evangelio Dominus; cùm ſalutarem fim-
briam mulier ſanguinis profluvio laborans tetigiſſet,
ut ſanaretur; non ſuccenſuit illi, neque ullatenus
accuſavit; immo verò curavit eam, dicens; *Fides* Mat. 9. 22.
tua te ſalvam fecit. Veruntamen quando uxoribus
naturalia illa, ſeu menſtrua prodeunt, mariti ad eas
non accedant; ut gignendorum ſaluti provideatur.
Idque Lex prohibuit. Ait enim; *Ad mulierem quæ* Lev.18.19.
propter menſtruum ſeparata eſt, non appropinquabit. Ezech.18.6.
Neque etiam cum gravidis uxoribus conſuetudi-
nem habeant; id enim non ad ſuſcipiendos liberos
faciunt, sed voluptatis cauſſâ: non oportet autem 2. Tim. 3. 4.
ut qui Dei ſtudioſus eſt, ducatur ſtudio voluptatis.

C A-

68. *Λίθοις λιθοβολήσατε αὐτούς.*] Secundùm ſenſum & verba Scripturæ Levitici XX. ubi *θανάτῳ θανατούσθωσαν morte moriantur* & *λίθοις λιθοβολήσατε αὐτούς, lapidibus lapidabitis eos* idem ſignificant; quemadmodum colligere eſt ex eodem capite, præſertim ſi conferatur cum Ezech. XVI. 38. 40. Johan. VIII. 5. cum Philone apud Euſebium Præpar. Evang. lib. 8. cap. 7. & cum Joſepho contra Apionem lib. 2. p. 1075. COT.

69. *Προνοίας ἕνεκα τῶν γεννωμένων*] Hunc & ſuperiorem locum illuſtrabunt verba Æneæ Gazæi (vel *Αἰνέα σοφιστοῦ* & *Πλατωνικοῦ Χριστιανοῦ*, ſi fides duobus libris MSS. Regiæ Bibliothecæ) in Dialogo, ante medium; *ἐπεὶ καὶ τῶν Ἑβραίων τὸν νόμον προσίεμαι, ὃς τὸν λελωβημένον τὸ σῶμα πατέρα κατέλευσεν, ὅτι δι' ἀκρασίαν τὴν γυναικὸς τὴν κάθαρσιν οὐχ ὑπέμεινεν. ὅθεν ἡ τῆς ὕλης πλεονεξία, καὶ ἡ αἰσχίστη τοῦ παιδὸς νόσος.* Hoc eſt; *Nam & Hebræorum legem admitto, quæ corpore fœdè vitiati hominis patrem adjudicavit lapidationi, eò quod ob intemperantiam purgationem conjugis non exſpectaverit; unde materia redundantia, & turpiſſimus prolis morbus exſtitit.* Quæ confer cum Levit. XX. 18. & Theodorito Quæſt. 30. in Leviticum. Appoſitè etiam præ cæteris ad Conſtitutionem Hieronymus in Ezechielis XVIII. 6. *Per ſingulos menſes, gravia atque torpentia mulierum corpora, immundi ſanguinis effuſione relevantur. Quo tempore ſi vir coierit cum muliere, dicuntur concepti fœtus vitium ſeminis trahere, ita ut leproſi & elephantiaci ex hac conceptione naſcantur, & fœda (f. & in fœda) in utroque ſexu corpora parvitate (al. pravitate) vel enormitate membrorum, ſanies corrupta degeneret.* Nam præter explicatam liberorum ſortem (de qua Philo Judæus de legibus ſpecialibus p. 781. Iſidorus Peluſiota multis Epiſtolis, Auguſtinus III. ſuper Leviticum 64. & Sermone 244 de Tempore, atque alii) illud *gravia atque torpentia corpora* reſpondet verbis noſtri Auctoris, *ἀκινητοτέραις ὑπαρχούσαις*, quæ allata paullò præcedunt. Ibid.

70. *Μήτε μὴν ἐγκυμονούσαις ὁμιλείτωσαν αὐταῖς.*] Ut omittam ſatis nota non paucorum Patrum & Canonum teſtimonia, quæ ad Chriſtianos ſpectant; habes de Abrahamo, Jacobo, Amramo patre Aaronis & Moſis, Leviticâ tribu.

 vera-

CAPUT XXIX.

Quo modo oporteat mulieres ſubjectas eſſe viris ſuis, & viros diligere uxores ſuas.

Col. 3. 18. MUlieres, eſtote ſubjectæ viris veſtris, eoſque in honore habete, ac in timore & caritate
1. Pet. 3. 6. ſervite illis; quemadmodum ſancta mulier Sara
1. Pſeudo-Ignat. ad Antioch. 9. Abrahamum honorabat, ne ex nomine quidem eum auſa appellare, ſed Dominum eum vocans,
Gen. 18. 12. dicendo; *Dominus autem meus, ſenex eſt.* Simi-
Epheſ. 5. 25. 28. liter viri, amate uxores veſtras, ut propria membra, ut vitæ ſocias, & ad liberorum ſuſceptionem
Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 13. ad Heron. 4. adjutrices. *Lætare* enim, inquit, *cum uxore adoleſcentiæ tuæ: cerva tua amicitiæ, & pullus gratiarum tuarum converſetur tecum; propria vero ducat*
Prov. 5. 18. *te, & adſit tibi in omni tempore: in ejus enim amicitia oblectatus, diuturnus eris.* Diligite igitur eas, tamquam veſtra membra, tamquam veſtra corpo-
Mal. 2. 14. ra. Ita enim ſcriptum eſt; *Dominus teſtificatus eſt inter te, & inter uxorem adoleſcentiæ tuæ; & ipſa ſocia tua; & non alius fecit; & reliquiæ ſpiritûs tui; & cuſtodite ſpiritum veſtrum; & uxorem adoleſcentiæ tuæ ne derelinquas.* Igitur vir ac mulier, cùm in legitimo matrimonio liberis operam dant, & à communi lecto exſurgunt, precentur, nullâ ſuperſtitione deterriti; etſi non laverint, puri ſunt: qui verò alienam uxorem corruperit ac maculaverit, vel cum meretrice ſe commaculârit; abea ſurgens, neque ſi toto pelago, & fluviis omnibus abluerit ſe, purus eſſe poterit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κθʹ.

Ὅπως χρὴ τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι, καὶ τοὺς ἄνδρας στέργειν τὰς ἑαυτῶν γαμετάς.

ΑΙ γυναῖκες ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι, καὶ διὰ τιμῆς αὐτοὺς ἔχετε, καὶ φόβῳ καὶ ἀγάπῃ δουλεύετε αὐτοῖς· ὡς ἡ ἁγία Σάῤῥα τὸν Ἀβραὰμ ἐτίμα, οὐδὲ ἐξ ὀνόματος αὐτὸν ὑπομείνασα καλέσαι, ἀλλὰ κύριον αὐτὸν προσαγορεύουσα, ἐν τῷ λέγειν· Ὁ δὲ κύριός μου, πρεσβύτης. Ὁμοίως οἱ ἄνδρες στέργετε τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς ἴδια μέλη, ὡς κοινωνοὺς βίου, καὶ συνεργοὺς πρὸς γένεσιν παίδων. Συνευφράνθητι γὰρ, φησὶ, μετὰ γυναικὸς τῆς ἐκ νεότητός σου· ἔλαφος τῆς φιλίας, καὶ πῶλος σῶν χαρίτων ὁμιλείτω σοι· ἡ δὲ ἰδία ἡγείσθω σου, καὶ συνέστω σοι ἐν παντὶ καιρῷ· ἐν γὰρ τῇ ταύτης φιλίᾳ συμπεριφερόμενος, πολλοστὸς ἔσῃ. Ἀγαπᾶτε οὖν αὐτὰς, ὡς οἰκεῖα μέλη, ὡς ὑμέτερα σώματα. Γέγραπται γὰρ οὕτω· Κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότητός σου· καὶ αὕτη κοινωνός σου· καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε· καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου· καὶ φυλάξασθε τῷ πνεύματι ὑμῶν· καὶ γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλίπῃς. Ἀνὴρ οὖν καὶ γυνὴ, νομίμῳ γάμῳ συνερχόμενοι, καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἐγειρόμενοι, [71] ἀπαρατηρήτως προσευχέσθωσαν· καὶ μὴ λουσάμενοι, καθαροί εἰσιν· ὃς δ' ἂν ἀλλοτρίαν γυναῖκα ὑποφθείρας μιάνῃ, ἢ συμμιανθῇ πόρνῃ, ἀναστὰς ἀπ' αὐτῆς, οὐδ' ἂν τὸ πέλαγος ὅλον καὶ τοὺς ποταμοὺς πάντας ἀπολούσηται, καθαρὸς εἶναι δυνήσεται.

CAPUT XXX.

Quòd Judæis ac Gentilibus conſuetudo ſit, una obſervare naturales purgationes, & mortuorum reliquias abominari; a Chriſtianis verò alienum.

NE igitur obſervetis hujuſmodi Legalia & naturalia, exiſtimantes contaminari per ea; ne-
Levit. 12. &c. Num. 19. que requiratis Judaicas ſeparationes, aut aſſiduas lavationes, aut expiationes de tactu mortui: ſed abſque ulla obſervatione congregamini in Cœmeteriis, lectionem ſacrorum librorum facientes, atque pſallentes pro defunctis Martyribus & omnibus à ſæculo ſanctis, & pro fratribus veſtris qui in Domino dormierunt: item antitypam regalis corporis Chriſti & acceptam ſeu gratam Euchariſtiam offerte in Eccleſiis veſtris, & in Cœmeteriis; atque in funeribus mortuorum, cum

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λʹ.

Ὅτι ἔθος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, συμπαρατηρεῖσθαι τὰς φυσικὰς καθάρσεις, καὶ τῶν τεθνεώτων τὰ λείψανα βδελύσσεσθαι· Χριστιανῶν δὲ ἀλλότριον.

ΜΗ' παρατηρεῖσθε οὖν τὰ ἔννομα καὶ φυσικὰ, νομίζοντες μολύνεσθαι δι' αὐτῶν· μηδὲ ἐπιζητεῖτε Ἰουδαϊκοὺς ἀφορισμοὺς, ἢ συνεχῆ βαπτισμὸν, ἢ καθαρισμοὺς ἐπὶ θίξει νεκροῦ· [72] ἀπαρατηρήτως δὲ συναθροίζεσθε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις, τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων ποιούμενοι, καὶ [73] ψάλλοντες ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων μαρτύρων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν τῶν ἐν κυρίῳ κεκοιμημένων· καὶ τὴν ἀντίτυπον τοῦ βασιλείου σώματος Χριστοῦ δεκτὴν εὐχαριστίαν προσφέρετε ἔν τε ταῖς ἐκκλησίαις ὑμῶν, καὶ ἐν τοῖς κοιμητηρίοις· καὶ ἐν ταῖς ἐξόδοις τῶν κεκοιμημένων, ψάλ-

veteribus Hebræis Patribus ſeu Patriarchis, apud Philonem Judæum libro de Abrahamo, Clementem Alexandrinum Pædagogi 2. cap. 10. p 192. Stromatei 3. p. 456. Johannem Chryſoſtomum Homil. 38. in Geneſeos cap. 18. Procopium Gazæum ad idem caput, & Jonam Aurelianenſem De inſtitutione Laicali lib. 2. cap. 7. Item habes de Eſſenis ſive Eſſæis, in Joſepho lib. 2. ἁλώσεως cap. 12. & in Hiſtoria Hieroſolymitana Jacobi de Vitriaco cap. 81. de Seribus, Recognitionum VIII 48. de Peſcennio denique ac Zenobia, apud Scriptores Hiſtoriæ Auguſtæ. COT.

71. Ἀπαρατηρήτως προσευχέσθωσαν] Theanûs Pythagoricæ elegans fertur Apophthegma, laudatum à Clemente Alexandrino, poſtque eum à Theodoreto: quæ interrogata, ποσταία γυνὴ ἀπ' ἀνδρὸς εἰς τὸ Θεσμοφόριον κάτεισιν, reſpondit, ἀπὸ μὲν τοῦ ἰδίου, καὶ παραχρῆμα. ἀπὸ δὲ τοῦ ἀλλοτρίου, οὐδέποτε. Quod ſequitur de lavatione, accipiet lucem ex his B. Chryſoſtomi Homil. 18. in I. ad Corinthios: τοῦτο δὲ καὶ ὑμῶν ἔθος· ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς πλεονεξίας καὶ ἁρπαγῆς οὐκ ἄν τις ἀπονίψαιτο ἐπὶ βαλανεῖον ἐλθὼν, ἀλλ' ἀδιαφόρως ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἄπεισιν· ἀπὸ δὲ μίξεως πόρνης, καθάπερ ὅλος γενόμενος ἀκάθαρτος, ἐπὶ τὸ λουτρὸν ἔρχεται. *Eſt autem hic quoque noſter mos: nam ab avaritia quidem, fraude, & rapina non curârit quiſquam ire in balneum, ſed citra ullum diſcrimen redit domum: a concubitu autem cum meretrice, tamquam totus effectus immundus, venit ad lavandum.* Vide Luciani Amores. Tertullianus de Oratione cap. 11. *Omnibus licèt membris lavet quotidie Iſraël, numquam tamen mundus eſt.* Ibid.

72. Ἀπαρατηρήτως δὲ συναθροίζεσθε ἐν τοῖς κοιμητηρίοις.] Conventuum qui in Cœmeteriis fieri ſolebant meminit Euſebius Hiſt. Eccl. lib. 9. cap. 2. eſtque mos ille longè notiſſimus. Sed nolim eò trahi locum S. Athanaſii Apologiâ de fuga ſua p. 704. τῇ δὲ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε πρὸς (ita quoque apud Socratem ac Theodoretum, at in Nicephoro παρὰ) τὸ κοιμητήριον εὔξασθαι. Nam πρὸς illud ſeu παρὰ, quod Hiſtoriæ Tripertitæ lib. 5. cap. 5. vertitur *ad*, ſignificat *prope* ſive *juxta*. ἐν ἐρήμῳ τόπῳ πλησίον τοῦ κοιμητηρίου, dicitur ab eodem magno Patre Apologiâ ad Imperatorem p. 692. Ibid.

73. Ψάλλοντες ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων μαρτύρων.] Pro Martyribus cæteriſque beatitudine fruentibus pſallere ac offerre, non eſt precari ut remiſſionem delictorum conſequantur & ſalvi fiant, quæ preces illos injuriâ afficerent: eſt tum orare ut

[74] ψάλλοντες προηγεῖσθε αὐτῶν, ἐὰν ὦσι πιστοὶ ἐν Κυρίῳ· Τίμιος γὰρ ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ· καὶ πάλιν· Ἐπίστρεψον ἡ ψυχή μου εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι Κύριος εὐηργέτησέ σε· καὶ ἐν ἄλλοις· Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων· καί· Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ. Οἱ γὰρ Θεῷ πεπιστευκότες, ἐὰν καὶ κοιμηθῶσιν, οὐκ εἰσὶ νεκροί· λέγει γὰρ ὁ Σωτὴρ τοῖς Σαδδουκαίοις· Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέγνωτε τὸ γεγραμμένον, ὅτι ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν οὖν ὁ Θεός, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν. Οὐκοῦν τῶν παρὰ Θεῷ ζώντων οὐδὲ τὰ λείψανα ἄτιμα. καὶ γὰρ καὶ Ἐλισσαῖος ὁ προφήτης μετὰ τὸ κοιμηθῆναι αὐτόν, νεκρὸν ἤγειρε [75] πεφονευμένον ὑπὸ πειρατῶν Συρίας· ἥψατο γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ τῶν Ἐλισσαίου ὀστέων, καὶ ἀναστὰς ἔζησεν· οὐκ ἂν δὲ ἐγεγόνει τοῦτο, εἰ μὴ ἦν τὸ σῶμα Ἐλισσαίου ἅγιον. καὶ Ἰωσὴφ ὁ σώφρων, περιεπλάκετο τῷ Ἰακὼβ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ὄντι ἐπὶ τῆς κλίνης. καὶ Μωσῆς καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐκφέρουσι τὰ λείψανα Ἰωσήφ, μολυσμὸν οὐχ ἡγούμενοι τοῦτο. ὅθεν καὶ ὑμεῖς, ὦ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ λοιποί, ἀπαρατηρήτως ἀπτόμενοι τῶν κεκοιμημένων, μὴ νομίζετε μιαίνεσθαι, μηδὲ βδελύσσεσθε τὰ τούτων λείψανα· παραιτούμενοι τὰς τοιαύτας παρατηρήσεις, μωρὰς οὔσας· καὶ κοσμεῖτε αὐτοὺς ἐν ἁγιασμῷ καὶ σωφροσύνῃ, ὅπως μέτοχοι τῆς ἀθανασίας καὶ κοινωνοὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ γένησθε, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ λάβητε, ἀναπαυόμενοι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος, αἰωνίως. [76] τῷ οὖν δυναμένῳ ἀνοῖξαι τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν ὑμῶν εἰς τὸ παραδέχεσθαι τὰ διατεταγμένα τοῦ Θεοῦ λόγια διά τε τοῦ εὐαγγελίου καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ Ἡρώδου, καὶ κοιμηθέντος καὶ ἀναστάντος ἐκ νεκρῶν, καὶ πάλιν ἐρχομένου ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως πολλῆς, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀνεγείροντος, τὸν κόσμον δὲ τὸν πλάνον καταργοῦντος, ἑκάστῳ δὲ τὰ κατ' ἀξίαν ἀποδιδόντος· τῷ δόντι ἡμῖν ἀῤῥαβῶνα τῆς ἀναστάσεως ἑαυτόν, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέντι διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ ἐπ' ὄψεσιν ἡμετέραις, τοῖς συμφαγοῦσιν αὐτῷ καὶ συμπιοῦσιν ἐπὶ ἡμέρας τεσσαράκοντα μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθεσθέντι ἐκ δεξιῶν τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, τῷ ἀκούσαντι· Κάθου ἐκ δε-

Pſalmis deducite eos, ſi fuerint fideles in Domino: *Precioſa enim in conſpectu Domini mors ſanctorum* Pſ. 115. 15. *ejus*: & iterum; *Convertere anima mea in requiem* Pſ. 114. 7. *tuam; quia Dominus beneſecit tibi*: & alio in loco; *Memoria juſtorum cum laudibus*: &; *Juſtorum* Prov. 10. 7. *animæ in manu Dei.* Sap. 3. 1. Nam qui Deo crediderunt, licèt obierint, mortui non cenſentur: ait quippe Mat. 22. 31. Salvator Sadducæis; *De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod ſcriptum eſt; Ego ſum Deus* Exod. 3. 6. *Abrahami, & Deus Iſaaci, & Deus Jacobi? Non* Luc. 20. 38. *eſt igitur Deus, mortuorum Deus, ſed viventium: omnes enim vivunt ei.* Igitur eorum qui apud Deum vivunt nec reliquiæ precio ac honore carent. Ete- 4. Reg. 13. 21. nim Propheta Eliſæus, poſtquam morte ſublatus eſt, ſuſcitavit mortuum, à prædonibus Syriæ trucidatum: tetigit enim corpus ejus oſſa Eliſæi, & excitatus vixit: quod certà non accidiſſet, niſi corpus Eliſæi ſanctum eſſet. Et Joſephus, ille Gen. 50. 1. caſtus, Jacobum, poſt mortem in lecto poſitum complexus eſt. Et Moſes, ac Jeſus filius Navæ Ex. 13. 19. deferebant reliquias Joſephi, hoc non arbitrati eſſe Joſ. 24. 32. inquinamentum. Quocirca & vos, Epiſcopi, ac reliqui, ſine religione ac metu contingite mortuos, nec putetis vos ideo pollui, nec eorum reliquias abominemini; & declinate ab hujuſmodi obſervationibus ſtultis; ac ornate vos ſanctitate atque continentia; ut participes immortalitátis, ac regni Dei conſortes efficiamini, atque promiſſionem Dei capiatis, requieſcentes perpetuò per Jeſum Chriſtum Salvatorem. *Adhærete* ergo ei qui poteſt aperire aures cordium veſtrorum ad recipienda Dei eloquia, miniſtrata per Evangelium & per doctrinam Jeſu Chriſti Nazareni, ſub Pontio Pilato ac Herode crucifixi, mortui atque à mortuis excitati, ite- Marc. 15. 26. rum venturi cum gloria & virtute multâ in ſæculi conſummatione, ſuſcitaturi mortuos, inducturi finem mundo, & retributuri unicuique pro meritis: item ei qui dedit nobis ſeipſum pignus reſurrectionis; qui in cœlum per poteſtatem Dei ac Marc. 16. 19. Patris ſui aſſumptus eſt in conſpectu noſtro, cùm Act. 1. 2. &c. poſtquàm à mortuis reſurrexiſſet comediſſemus ac bibiſſemus cum eo per dies quadraginta; qui ſe- Hebr. 8. 1. det à dextris throni majeſtatis Dei omnipotentis, Pſ. 79. 2. ſuper Cherubinos; qui audivit; *Sede à dex-* Pſ. 109. 1.

tris

---

ut eorum meriti ſimus participes, utque ipſorum deprecationibus noſtræ exaudiantur, tum gratias agere Deo in memoriam illorum, laudem, gloriam, atque honorem. Sic explicant Liturgiæ, etiam Clementis noſtri, Conſtantinus Imperator Oratione ad ſanctorum cœtum cap. 12. quo loci memorantur ὕμνοι καὶ ψαλτῳδίαι καὶ εὐφημίαι καὶ εὐχαριστίας θυσίαι. Cyrillus Hieroſol. Catecheſi Myſtagogicâ 5. Epiphanius Hæreſi 75. quæ eſt Aerii, ſect. 7. Chryſoſtomus in Acta Homil. 21. Auguſtinus Tractatu 84. in Johannem, & Sermone 17. de verbis Apoſtoli, Dionyſius de Eccleſiaſtica Hierarchia cap. 3. Innocentius PP. 3. Nicolaus Cabaſilas, Symeon Theſſalonicenſis, cum aliis. Noti ſunt Verſus Hildeberti;

Nam dum pro juſto ſacris aſſiſtitur aris,
Pro juſto grates ipſe Miniſter agit. COT.

74 Ψάλλοντες προηγεῖσθε αὐτῶν.] Socrates lib. 7. cap. 46. αὐτοῦ τὸ σῶμα ἄχρι τοῦ μνημείου σὺν ψαλμῳδίαις παρέπεμψαν. Chryſoſtomus Homil. 4. in Epiſtolam ad Hebræos, ὡς ἀθλητὰς αὐτοὺς προπέμπομεν, & Sermone in textum Apoſtoli 1. Theſſal. IV. 13. Tom. 5. προπέμπεις τοὺς ἐπ' ἀρχῆς ψαλμῳδίας. Unde Gregorio Nyſſeno in Vita Macrinæ, ψαλμῳδία νεκρώσιμος dicitur. Scilicet Chriſtianorum eſt lætari in funere piorum: uti docetur à S. Chryſoſtomo multis in locis, & ſignificatur per Hieronymum in Epitaphio Fabiolæ, dum captivantur mos canendi Alleluia in exſequiis. Mitto inſignem Canonem 22. Concilii Toletani 3. aliaque teſtimonia, quia Chriſtianum hanc traditionem (quemadmodum appellat Hieronymus in Vita Pauli Eremitæ) nemo neſcit. Quod autem προπέμπειν eſt multis, id non paucis eſt προεξοδίζειν, atque Auctori incerto de Perſica captivitate, quem R. P. Franciſco Combefiſio acceptum ferimus, p. 366. τὰς ἀδελφὰς ἡμῶν, inquit, πολλάκις προπέμποντες, ἢ λιτὰς καὶ ἱκεσίας τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων (conjicio ἀπελθόντων) προσφέροντες, καὶ αὐτοὶ τοῖς προειρημένοις ἐνασχολούμεθα. Id eſt; *Sæpe cùm fratres noſtros efferimus, aut Deo preces ac ſupplicationes pro defunctis offerimus, etiam illis in ſupra dictis rebus occupamur.* delictis videlicet. Ibid.

75. Πεφονευμένον ὑπὸ πειρατῶν Συρίας.] In LXX. IV. Reg. XIII. 20. Καὶ ἀπέθανεν Ἐλισαιέ, καὶ ἔθαψαν αὐτόν· καὶ μονόζωνοι Μωὰβ ἦλθον ἐν τῇ γῇ, ἐλθόντος τοῦ ἐνιαυτοῦ. Καὶ ἐγένετο αὐτῶν θαπτόντων τὸν ἄνδρα, καὶ ἰδοὺ εἶδον τὸν μονόζωνον, καὶ ἔῤῥιψαν τὸν ἄνδρα ἐν τῷ τάφῳ Ἐλισαιέ· καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἥψατο τῶν ὀστέων Ἐλισαιέ, καὶ ἔζησε, καὶ ἀνέστη ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Eo inquam in loco ambiguitas vocis αὐτῶν, reſpondentis Hebraico הם, quod ex ſenſu optimè redditur à Latino Interprete per *quidam*, turbavit non paucos, ut ſepultores iſtos arbitrarentur eſſe ipſos graſſatores, qui terræ mandarent aut hominem à ſe occiſum, aut commilitem ſuum & collatronem. Prima ſententia eſt etiam illius qui Chronicum vocatum Alexandrinum compoſuit p. 242. necnon Auctoris Tractatûs de reſurrectione Domini Tom. 9. Operum S. Hieronymi: ſecunda eſt Noſtri, & Zonaræ in Annalibus, poſt Joſephum Antiquit. Judaic. lib. 9. cap. 9. tertia, Athanaſii in Synopſi Scripturæ, Pſeudo-Epiphanii in vita Eliſæi, ubi μονοζώνου unâ literâ minùs legitur, itemque Georgii Cedreni in Compendio Hiſtoriarum. Rectiùs è Græcis Aſterius Encomio in ſanctos Martyres, ac Eulogius Alexandrinus lib. 5. adversùs Novatianos apud Photium Cod. 280. Vide in hoc Opere p. 842. C. Ibid.

76. Τῷ οὖν δυναμένῳ, &c.] Deſideratur ad ſenſum in hac longa periodo nonnihil. Ac fortè, quod contingere ſolet ſcribentibus negligenter, nec ſemel ſcripta relegentibus, Noſtro uſu venit, ut longiùs abreptus, ſuperiorum immemor putaverit ſe dixiſſe quod non dixerat. ἀνακόλουθον & ἀνανταπόδοτον vocant Grammaticorum filii. Ibid.

77. Ἀρ-

tris meis; donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum; quem vidit beatiſſimus Stephanus ſtantem à dextris Virtutis, & exclamans dixit;
Act. 7. 56. *Ecce video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei*, tamquam pontificem univerſorum rationalium Ordinum: per quem adoratio, & magnificentia, & gloria omnipotenti Deo, & nunc, & in ſæcula. Amen.

ξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· ὃν ἐθεάσατο Στέφανος ὁ μακαριώτατος ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἀναβοήσας εἶπεν· Ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀρχιερέα πάντων τῶν λογικῶν ταγμάτων· δι' οὗ τὸ σέβας, καὶ ἡ μεγαλωσύνη, καὶ ἡ δόξα τῷ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

---

77. *Ἀρχιερέα πάντων τῶν λογικῶν ταγμάτων.*] Niſi ſobriè intelligatur, ad Origeniſmum accedit; affine his Origenis tomo 1. in Johannem; *μέγας ἐστὶν ἀρχιερεύς· οὐχ ὑπὲρ ἀνθρώπων μόνων, ἀλλὰ καὶ παντὸς λογικοῦ, τὴν ἅπαξ θυσίαν προσενεχθεῖσαν ἑαυτὸν ἀνενεγκών.* Chriſtus *magnus eſt Pontifex, non pro ſolis hominibus, ſed etiam pro omni quod rationis eſt capax, hoſtiam ſemel oblatam ſeipſum offerens.* Vide ſis doctiſſimi clariſſimique viri Danielis Huetii Origeniana: & nos infrà. COT.

CAPITA

Libri ſeptimi:

I. Quòd duæ ſint viæ; una vitæ, naturalis; altera mortis, adſciticia: & quòd illa quidem ex Deo eſt; hæc verò ex depravatione ſecundùm inſidias Adverſarii.

II. Morales admonitiones Dominicarum conſtitutionum, concordantes cum antiqua exhortatione divinarum Legum. Interdictio iræ, homicidii, abominandæ Veneris, adulterii, omniſque vetitæ actionis.

III. Interdictio Magicarum artium, interfectionis filiorum, perjurii, falſi teſtimonii.

IV. Interdictio maledicentiæ, iræ permanentis, moris ſubdoli, otioſi ſermonis, mendacii, fraudis, ſimulationis.

V. Interdictio malignitatis, acceptionis perſonarum, iræ, odii erga homines, invidiæ.

VI. De arte augurali, incantatione, &c.

VII. Interdictio murmurationis, pervicaciæ, ſuperbiæ, feritatis.

VIII. De longanimitate, innocentiâ, manſuetudine, patientiâ.

IX. Quòd oporteat doctrinæ Chriſti magiſtros pluris ducere quàm parentes: illi ſiquidem, bene eſſe: hi verò, eſſe tantùm præſtant.

X. Quòd non oporteat disjungere ſe à ſanctis, ſed pacificare contendentes, & judicare juſtè, & perſonas non accipere.

XI. De homine duplicis animi, ſeu modicæ fidei.

XII. De beneficentia.

XIII. Quales ſe exhibere debeant famulis, domini; & quo modo oporteat famulos eſſe ſubjectos.

XIV. De hypocriſi, & Legum obſervantiâ, & confeſſionibus.

XV. De cultu erga parentes.

XVI. De ſubjectione erga Regem & Magiſtratus.

XVII. De munda conſcientiâ precantium.

XVIII. Quòd via quæ ex inſidiis Adverſarii adſcita fuit, impietate ac iniquitate ſit plena.

XIX. Quòd non oporteat à pietate declinare dextrorſum vel ſiniſtrorſum, admonet Legiſlator.

XX. Quòd non oporteat improbare cibum quemlibet uſui accommodatum, ſed cum gratiarum actione & ordinatè ſumere.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ ἑβδόμου βιβλίου.

α΄. Ὅτι δύο ὁδοί εἰσι, μία τῆς ζωῆς ἡ φυσική, καὶ μία τοῦ θανάτου ἡ ἐπείσακτος, καὶ ὅτι ἡ μὲν ἐκ Θεοῦ, ἡ δὲ ἐκ τροπῆς κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ ἀλλοτρίου.

β΄. Ἠθικαὶ παραινέσεις κυριακῶν διατάξεων, συμφωνοῦσαι τῇ παλαιᾷ παρακελεύσει τῶν θείων νόμων. ἀπαγόρευσις θυμοῦ, * φθόνου, διαφθορᾶς, μοιχείας, καὶ πάσης ἀπηγορευμένης πράξεως. * l. φόνου

γ΄. Ἀπαγόρευσις γοητείας, τεκνοκτονίας, ἐπιορκίας, ψευδομαρτυρίας.

δ΄. Ἀπαγόρευσις κακολογίας, μνησικακίας, καὶ ἤθους ὑπούλου, ἀργολογίας, ψεύδους, πλεονεξίας, ὑποκρίσεως.

ε΄. Ἀπαγόρευσις κακοηθείας, προσωποληψίας, ὀργῆς, μισανθρωπίας, βασκανίας.

ϛ΄. Περὶ οἰωνοσκοπικῆς, ἐπαοιδῆς.

ζ΄. Ἀπαγόρευσις γογγυσμοῦ, καὶ αὐθαδείας, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ θρασύτητος.

η΄. Περὶ μακροθυμίας, ἀκακίας, πρᾳότητος, ὑπομονῆς.

θ΄. Ὅτι χρὴ τοὺς τοῦ Χριστοῦ διδασκάλους, γονέων πλέον ἡγεῖσθαι· οἱ μὲν γὰρ τὸ εὖ εἶναι, οἱ δὲ τὸ εἶναι μόνον παρέχουσιν.

ι΄. Ὅτι χρὴ μὴ ἀποσχίζειν τῶν ἁγίων, ἀλλ' εἰρηνεύειν μαχομένους, κρίνειν τε δικαίως, καὶ μὴ προσωποληπτεῖν.

ια΄. Περὶ διψύχου, ἤτοι * ὀλιγοπίστου. * al. ὀλιγοψύχου.

ιβ΄. Περὶ εὐποιΐας.

ιγ΄. Ὅπως δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς οἰκέταις τοὺς κυρίους· καὶ ὅπως χρὴ ὑποτάσσεσθαι τοὺς οἰκέτας.

ιδ΄. Περὶ ὑποκρίσεως, καὶ προσοχῆς νόμων, καὶ ἐξομολογήσεων.

ιε΄. Περὶ τῆς πρὸς γονέας θεραπείας.

ιϛ΄. Περὶ τῆς πρὸς βασιλέα καὶ ἄρχοντας ὑποταγῆς.

ιζ΄. Περὶ καθαροῦ συνειδότος τῶν προσευχομένων.

ιη΄. Ὅτι ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλλοτρίου ἐπεισαχθεῖσα ὁδός, ἀσεβείας καὶ παρανομίας πεπλήρωται.

ιθ΄. Ὅτι μὴ χρὴ τῆς εὐσεβείας ἐκκλίνειν δεξιὰ ἢ εὐώνυμα, παραινεῖ ὁ νομοθέτης.

κ΄. Ὅτι μὴ χρὴ φαυλίζειν τι τῶν προσφόρων βρωμάτων, ἀλλ' εὐχαρίστως μεταλαμβάνειν κατὰ τεταγμένως.

κα΄. Ὅτι

κα'. Ὅτι χρὴ φεύγειν τὴν τῶν εἰδωλοθύτων βρῶσιν.	XXI. Quòd oporteat abſtinere ab eſu Idolothytorum.
κβ'. Διάταξις κυριακή, ὅπως χρὴ βαπτίζειν, καὶ εἰς τὸν τίνος θάνατον.	XXII. Conſtitutio Dominica, quo modo oporteat baptizare, & in cujus mortem.
κγ'. Ποίας νηστευτέον τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας, καὶ τίνας οὐ νηστευτέον· καὶ οὗ χάριν.	XXIII. Quibus diebus hebdomadis jejunandum ſit, & quibus non jejunandum; & cujus rei gratiâ.
κδ'. Οἵους εἶναι χρὴ τοὺς προσευχομένους τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου δοθεῖσαν προσευχήν.	XXIV. Quales eſſe oporteat eos qui orant à Domino traditam orationem.
κε'. Εὐχαριστία μυστική.	XXV. Gratiarum actio ſacramentalis.
κς'. Εὐχαριστία ἐπὶ τῇ θείᾳ μεταλήψει.	XXVI. Gratiarum actio ſuper divinâ communione.
κζ'. Εὐχαριστία περὶ τοῦ μυστικοῦ μύρου.	XXVII. Gratiarum actio pro myſtico & ſacramentali unguento.
κη'. Ὅτι οὐ χρὴ ἀδιαφορεῖν περὶ τὴν κοινωνίαν.	XXVIII. Quòd non oporteat indifferenter ad communionem admittere.
κθ'. Περὶ καρποφοριῶν διάταξις.	XXIX. De oblationibus Conſtitutio.
λ'. Ὅπως χρὴ τὴν ἀναστάσιμον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραν, συναθροιζομένους, ἑορτάζειν.	XXX. Quo modo oporteat diem Dominicum, noſtri Salvatoris reſurrectioni dicatum, congregatos, celebrare.
λα'. Οἵους εἶναι χρὴ τοὺς χειροτονουμένους.	XXXI. Quales eſſe oporteat eos qui ordinantur.
λβ'. Πρόῤῥησις περὶ τῶν μελλόντων.	XXXII. Denunciatio de futuris.
λγ'. Προσευχὴ ἐξαγγελτικὴ προνοίας διαφόρου.	XXXIII. Oratio variam providentiam prædicans.
λδ'. Προσευχὴ ἐξαγγελτικὴ δημιουργίας διαφόρου.	XXXIV. Oratio variam creationem prædicans.
λε'. Προσευχὴ μετ' εὐχαριστίας ἐξαγγέλλουσα τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὰ ὄντα κηδεμονίαν.	XXXV. Oratio cum gratiarum actione prædicans Dei erga creaturas ſollicitudinem.
λς'. Προσευχὴ ὑπομιμνήσκουσα τὴν γενομένην Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν, καὶ τὴν εἰς τοὺς ἁγίους διάφορον πρόνοιαν.	XXXVI. Oratio commemorans incarnationem Chriſti, & variam erga ſanctos providentiam.
λζ'. Προσευχὴ περιέχουσα μνήμην προνοίας, καὶ ἀπαρίθμησιν εὐεργεσιῶν διαφόρων τῆς προνοίας Θεοῦ διὰ Χριστοῦ παρασχεθεισῶν τοῖς ἁγίοις.	XXXVII. Oratio cootinens memoriam providentiæ, ac enumerationem variorum beneficiorum, quæ Dei providentiâ ſanctis collata ſuot per Chriſtum.
λη'. Προσευχὴ ἀντιλήψεως δικαίων.	XXXVIII. Oratio pro ope juſtis allatâ.
λθ'. Ὅπως χρὴ τοὺς κατηχουμένους στοιχειοῦσθαι.	XXXIX. Quo modo oportet Catechumenos inſtitui.
μ'. Διάταξις, ὅπως χρὴ τοὺς κατηχουμένους ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐν τῇ μυήσει εὐλογεῖσθαι, καὶ τίνα διδάσκεσθαι αὐτούς.	XL. Conſtitutio, quo modo oporteat Catechumenos à ſacerdotibus in ioitiatione benedici, & quænam eos doceri conveniat.
μα'. Ἀποταγὴ πρὸς τὸν ἐναντίον, καὶ συνταγὴ πρὸς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ.	XLI. Renunciatio io Adverſarium, & adſcriptio ad Chriſtum Dei.
μβ'. Περὶ χρίσματος τοῦ μυστικοῦ ἐλαίου εὐχαριστία.	XLII. De unctione olei myſtici actio gratiarum.
μγ'. Περὶ τοῦ μυστικοῦ ὕδατος εὐχαριστία.	XLIII. Gratiarum actio de myſtica aqua.
μδ'. Περὶ τοῦ μυστικοῦ μύρου εὐχαριστία.	XLIV. De myſtico unguento actio gratiarum.
με'. Προσευχὴ τῶν νεοτελῶν.	XLV. Oratio recenter initiatorum.
μς'. Τίνας πέμψαντες ἐχειροτόνησαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι.	XLVI. Quoſnam ſancti Apoſtoli miſerunt & ordinârunt.
μζ'. Προσευχὴ ἑωθινή.	XLVII. Oratio matutina.
μη'. Ἑσπερινός.	XLVIII. Oratio veſpertina.
μθ'. Εὐχὴ ἐπ' ἀρίστῳ.	XLIX. Oratio in prandio.

LIBER SEPTIMUS.

De ratione vitæ, actione gratiarum, & Chriſtiana initiatione.

CAPUT PRIMUM.

Quòd duæ ſint viæ; una vitæ, naturalis; altera mortis, adſcititia: & quòd illa quidem ex Deo eſt; hæc verò ex depravatione ſecundùm inſidias Adverſarii.

Citat Anaſtaſius, Quæſt. 15. CUm legiſlator Moſes dixerit Iſraëlitis; *Ecce dedi ante faciem veſtram, viam vitæ, &*
Deut. 30. 15, 19. *viam mortis:* ac ſubjunxerit; *Elige vitam, ut vivas:* Et Propheta Elias populo denunciârit;
3. Reg. 18. 21. *Uſquequo claudicabitis in ambobus poplitibus veſtris? Si Deus eſt Dominus; ite poſt eum:* meritò dixit
Mat. 6. 24. quoque Dominus Jeſus; *Nemo poteſt duobus Dominis ſervire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget; aut uni adhærebit, & alterum contemnet:* neceſſariò & nos, ſecuti magiſtrum Chriſtum,
1. Tim. 4. 10. *qui eſt ſalvator omnium hominum, maximè fidelium,* pronunciamus, quòd duæ ſunt viæ, vitæ una, mortis altera; illæ autem nullam habent inter ſe convenientiam, ſed magnum diſcrimen, immò verò prorſus disjunctæ conſiſtunt; ac naturale quidem eſt vitæ iter, adſcitum autem iter mortis,
Sap. 1. 13. & 2. 24. non illius quæ ex voluntate Dei exſtitit, verùm illius quæ ex inſidiis Adverſarii.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Περὶ πολιτείας, καὶ εὐχαριστίας, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν μυήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α΄.

Ὅτι δύο ὁδοί εἰσι, μία τῆς ζωῆς ἡ φυσική, καὶ μία τοῦ θανάτου ἡ ἐπείσακτος· καὶ ὅτι ἡ μὲν ἐκ Θεοῦ, ἡ δὲ ἐκ τροπῆς κατ' ἐπιβουλὴν τοῦ ἀλλοτρίου.

ΤΟῦ νομοθέτου Μωσέως εἰρηκότος τοῖς Ἰσραηλίταις· Ἰδοὺ δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου· καὶ ἐπιφέροντος· Ἔκλεξαι τὴν ζωήν, ἵνα ζήσῃς· καὶ [78] τοῦ προφήτου * Ἠλία λέγοντος τῷ λαῷ· Ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς [79] ἰγνύαις ὑμῶν; εἰ Θεός ἐστι Κύριος, πορεύεσθε ὀπίσω αὐτοῦ· εἰκότως ἔλεγε καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς· Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει· ἀναγκαίως καὶ ἡμεῖς, ἑπόμενοι τῷ διδασκάλῳ Χριστῷ, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν, φαμέν, ὡς δύο ὁδοί εἰσι, μία τῆς ζωῆς, καὶ μία τοῦ θανάτου· οὐδεμίαν δὲ σύγκρισιν ἔχουσι πρὸς ἑαυτάς· πολὺ γὰρ τὸ διάφορον μᾶλλον δὲ πάντη κεχωρισμένον τυγχάνουσι· καὶ φυσικὴ μέν ἐστιν ἡ τῆς ζωῆς ὁδός, ἐπείσακτος δὲ ἡ τοῦ θανάτου, οὐ κατὰ γνώμην Θεοῦ ὑπάρξαντος, ἀλλὰ τοῦ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλλοτρίου.

* in Anaſt. Ἠλιοῦ

CAPUT II.

Morales admonitiones Dominicarum conſtitutionum, concordantes cum antiqua exhortatione divinarum Legum. Interdictio iræ, homicidii, abominandæ Veneris, adulterii, omniſque vetitæ actionis.

Anaſt. ibid. PRima igitur eſt via vitæ; eáque eſt, quam &
Deut. 6. 5. Lex præcipit; *Diligere Dominum Deum ex tota*
Marc. 12. 32. *mente, & ex tota anima, unum ac ſolum, præter quem alius non eſt, & proximum ſicut ſeipſum:* & ;
Lev. 19. 18. *Omne quod non vis tibi fieri, & tu hoc alteri ne fa-*
Tob. 4. 16. *cias. Benedicite iis qui vobis maledicunt; orate pro*
Mat. 5. 44. *calumniantibus vos; diligite inimicos veſtros. Quæ*
Luc. 6. 32. Mat. 5. 47. *enim vobis gratia, ſi amatis eos qui vos amant? etenim Ethnici quoque hoc faciunt: vos autem amate eos qui vos oderunt.* Et, Inimicum non habebi-
Deut. 23. tis: ait enim; *Ne oderis ullum hominem, non Ægyptium, non Idumæum;* nam omnes ſunt Dei opus. Cæterùm fugite non naturas, ſed voluntates im-
1. Pet. 2. 11. proborum. *Abſtine à carnalibus & mundanis cu-*
Mat. 5. 39. *piditatibus. Si quis incuſſerit tibi colaphum in dexteram maxillam, obverte illi & alteram:* non quòd mala ſit ultio, ſed quòd pluris fieri debeat patien-
Pſ. 7. 5. tia; David enim dicit; *Si reddidi retribuentibus*
Mat. 5. 41. *mihi mala. Si angariaverit te aliquis unum milliario.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β΄.

Ἠθικαὶ παραινέσεις κυριακῶν διατάξεων, συμφωνοῦσαι τῇ παλαιᾷ παραινέσει τῶν θείων νόμων. ἀπαγορεύουσαι θυμόν, * φθόνον, διαφθοράς, μοιχείας, καὶ πάσης ἀπηγορευμένης πράξεως.

* l. φόνον

ΠΡώτη οὖν τυγχάνει ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς· καὶ ἔστιν αὕτη ἣν καὶ ὁ νόμος διαγορεύει· ἀγαπᾷν Κύριον τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, τὸν ἕνα καὶ μόνον, παρ' ὃν ἄλλος οὐκ ἔστι, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν· καί· Πᾶν ὃ μὴ θέλεις γενέσθαι σοι, καὶ σὺ τοῦτο ἄλλῳ οὐ ποιήσεις· εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς· προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς· ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. ποία γὰρ * ὑμῖν χάρις, ἐὰν φιλῆτε τοὺς φιλοῦντας ὑμᾶς; καὶ γὰρ καὶ οἱ * ἐθνικοὶ τοῦτο ποιοῦσιν· ὑμεῖς δὲ φιλεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς. καί· ἐχθρὸν οὐχ ἕξετε· οὐ μισήσεις γάρ, φησί, πάντα ἄνθρωπον, οὐκ Αἰγύπτιον, οὐκ Ἰδουμαῖον. ἅπαντες γάρ εἰσι τοῦ Θεοῦ ἔργα. φεύγετε δὲ οὐ τὰς φύσεις, ἀλλὰ τὰς γνώμας τῶν πονηρῶν. ἀπέχου τῶν σαρκικῶν καὶ κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν. ἐάν τίς σοι δῷ ῥάπισμα εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· οὐ φαύλης οὔσης τῆς ἀμύνης, ἀλλὰ τιμιωτέρας τῆς ἀνεξικακίας· λέγει γὰρ ὁ Δαβίδ· Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακά. Ἐὰν ἀγγαρεύσῃ σε

* Anaſt. inſerit τίθωμεν

* Anaſt. τελῶναι

78. Τοῦ προφήτου Ἠλία] In Anaſtaſii Quæſtionibus, Bibliothecæ Regiæ MSS. 200. 1789. 2206. Ἠλία: ubi impreſſæ Ἠλιοῦ, & MS. 2207. Ἠλιοῦ. Græci enim quoque in hoc nomine ſæpe aſpirationem ponunt, minùs bene: ſoleńque genitivum facere, Ἠλία, aut Ἠλιοῦ, Ἠλιοῦ, & Ἠλίου, nominativum verò Ἠλίας aut Ἠλιοὺ: pro quo ultimo cùm imperitus librarius in Oratione Nicetæ de Archangelis Michaele & Gabriele exaráſſet Ἠλίου, putavit vir doctus Petrus Poſſinus corrigendum eſſe Ἠλίας. COT.

79. Ἰγνύαις.] Vox ambigua videtur, uti eſt Hebraica. Heſychius; ἰγνύα· ψυχὴ. ἢ τὸ τοῦ γόνατος ὄπισθεν μέρος. Unde in dubium revocari poteſt quod conjiciunt, Luciferum qui lib. 1. pro Athanaſio p. 33. vertit, *ſenſu veſtro*, legiſſe ἐννοίαις (non ἰγνύαις) ὑμῶν. III. Reg. XVIII. 21. Ibid.

σοί τις μίλιον ἓν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτει. τῷ αἰτοῦντί σε, δίδου· καὶ ἀπὸ τοῦ θέλοντος δανείσασθαι παρὰ σοῦ, μὴ ἀποστραφεὶς ἀποκλείσῃς τὴν χεῖρα· δίκαιος γὰρ ἀνὴρ οἰκτείρει καὶ κιχρᾷ. πᾶσι γὰρ θέλει δίδοσθαι ὁ πατὴρ, ὁ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλων ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ τὸν ὑετὸν αὐτοῦ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. πᾶσιν οὖν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων· Τίμα γὰρ, φησὶ, τὸν κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων. προτιμητέοι δὲ τοὺς ἁγίους. Οὐ φονεύσεις· τοῦτ' ἔστιν, οὐ φθερεῖς τὸν ὅμοιόν σοι ἄνθρωπον· διαλύεις γὰρ τὰ καλῶς γενόμενα· οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθῴου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου. Οὐ μοιχεύσεις· διαιρεῖς γὰρ μίαν σάρκα εἰς δύο· ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· ἓν γάρ εἰσιν ἀνὴρ καὶ γυνὴ τῇ φύσει, τῇ συμπνοίᾳ, τῇ ἑνώσει, τῇ διαθέσει, τῷ βίῳ, τῷ τρόπῳ· κεχωρισμένοι δέ εἰσι τῷ σχήματι καὶ τῷ ἀριθμῷ. [80] Οὐ παιδοφθορήσεις· παρὰ φύσιν γὰρ τὸ κακὸν ἐκ Σοδόμων φυὲν, ἥτις πυρὸς θεηλάτου παρανάλωμα γέγονεν· ἐπικατάρατος δὲ ὁ τοιοῦτος· καὶ ἐρεῖ πᾶς ὁ λαός· γένοιτο. Οὐ πορνεύσεις· Οὐκ ἔσται γὰρ, φησὶ, πορνεύων ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. Οὐ κλέψεις· * Ἄχαρ γὰρ κλέψας ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐν Ἱεριχῷ, λίθοις βληθεὶς τῆς ζωῆς ἀπεξῆλθε· καὶ * Γιεζῆ, κλέψας καὶ ψευσάμενος, ἐκληρονόμησε [81] τοῦ Νεεμὰν τὴν λέπραν· καὶ Ἰούδας, κλέπτων τὰ τῶν πενήτων, τὸν κύριον τῆς δόξης προέδωκεν Ἰουδαίοις, καὶ μεταμεληθεὶς ἀπήγξατο, καὶ ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ· καὶ Ἀνανίας, καὶ Σαπφείρα ἡ τούτου γυνὴ, κλέψαντες τὰ ἴδια, καὶ πειράσαντες τὸ πνεῦμα κυρίου, παραχρῆμα ἀποφάσει Πέτρου τοῦ συναποστόλου ἡμῶν, ἐθανατώθησαν.

* Anaſt. Ἄχαρ

* ol. Γιεζῆ in Anaſt. Γιεζὰ

re, vade cum illo duo: & ei qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas. Petenti à te, da; & volenti mutuari à te, ne averſus claudas manum: vir enim juſtus miſeretur & commodat: ſiquidem omnibus vult tribui Pater, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper malos & bonos, & pluviam ſuam demittit ſuper juſtos & injuſtos. Æquum igitur eſt, ut omnibus demus, ex propriis laboribus: *Honora* enim, inquit, *Dominum de tuis juſtis laboribus:* oportet autem præferre ſanctos. *Non occides:* id eſt, non deſtrues ſimilem tibi hominem: diſſolvis enim quæ rectè facta ſunt: non quòd omnis cædes ſit vitioſa; ſed innocentis ſolius; cùm juſta cædes Magiſtratibus ſolis reſervetur. *Non mœchaberis:* dividis enim unam carnem in duo: ait quippe; *Erunt duo in carnem unam:* ſiquidem maritus & uxor unum ſunt naturâ, conſpiratione, unione, affectu, vitâ, more; ſeparantur verò ſexu ac numero. Non corrumpes pueros: naturæ enim adverſatur vitium ex Sodomis ortum, quæ civitas igne divinitùs immiſſo conſumpta fuit: maledictus autem qui talis eſt; & dicet omnis populus; Fiat. Non fornicaberis: *Non erit* enim, inquit, *fornicator in filiis Iſraëlis.* *Non furaberis:* Achar namque cùm in Iſraële, apud Hierichuntem furatus eſſet, lapidibus obrutus exceſſit è vita: & Giezis, quòd furtum ac mendacium commiſiſſet, Naamanis lepram in hæreditatem accepit: & Judas, res pauperum furripiens, Dominum gloriæ prodidit Judæis, ac pœnitentiâ ductus laqueo ſe ſuſpendit, & crepuit medius, diffuſáque ſunt omnia viſcera ejus: & Ananias, atque Sapphira uxor ejus, quoniam propria bona rapuerant, & tentaverant Spiritum Domini, ſtatim ſententiâ Petri Coapoſtoli noſtri, morte mulctati fuerunt.

Luc. 6. 30. Pſ. 111. 5. Mat. 5. 45. Prov. 3. 9. Gal. 6. 10. Exod. 20. 13. Gen. 2. 24. Epiſt. Barn. cap. 19. Levit. 18. 22. Gen. 19. Deut. 27. Deut. 23. 17. Exod. 20. 15. Joſ. 7. 4. Reg. 5. Joh. 12. 6. Mat. 27. Act. 1. Act. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ'.

Ἀπαγόρευσις γοητείας, παιδοκτονίας, ἐπιορκίας, ψευδομαρτυρίας.

Οὐ μαγεύσεις· οὐ φαρμακεύσεις· φαρμακοὺς γὰρ, φησὶν, οὐ περιβιώσετε. [82] Οὐ φονεύσεις τέκνον σου ἐν φθορᾷ, οὐδὲ τὸ γεννηθὲν ἀποκτενεῖς·

CAPUT III.

Interdictio Magicarum artium, interfectionis filiorum, perjurii, falſi teſtimonii.

Non utéris magiâ, neque præſtigiis: ait enim; *Præſtigiatores non ſinetis vivere.* Non interficies filium tuum in abortione, neque quod natum eſt

Anaſt. ibid. Exod. 22. 18. Barn. 19.

80. Οὐ παιδοφθορήσεις] Infandum ſcelus dicitur διαφθορὰ in titulo, propriè, ex dictato Heſychii magni Magiſtri, διαφθορεύς. ἐγλεγῆ [illegible]. Lexicon Cyrilli; διαφθορά. παιδὸς ἢ παρθένου. *Stuprum.* ἀρρενοφθορία apud Gregorium Nyſſenum de vita Moſis, & Cæſarium Quæſtione 109. Alio ſenſu Johannes Monachus in Canonario παιδοφθορίαν definit, τὸ παρὰ παρθένον τεκεῖν αὐτὸ τὸ ὕστερον. [illegible] διαφθορεύσαντα. Porrò iſtud οὐ παιδοφθορήσεις junctum cum οὐ μοιχεύσεις & οὐ πορνεύσεις, è Barnabe habet quoque Clemens Alexandrinus Admonitione ad Gentes p. 67. & Pædagogi lib. 2. cap. 10. COT.

81. Τοῦ Νεεμὰν τὴν λέπραν.] Hoc nomen, quod ſcribitur etiam Ναιμὰν, Νεεμὰν, Ναεμὰν, Νεεμμὰν, & Νεεμᾶν, reſtituendum videtur, in formula Juramenti Judaici lib. 2. Juris Græco Romani p. 120. [illegible] ὁ θεὸς τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ. καὶ τοῦ Ἀμμὼν. Ibid.

82. Οὐ φονεύσεις τέκνον σου ἐν φθορᾷ.] Optimè, ex Barnaba: licèt Anaſtaſii Quæſtiones manu ſcriptæ exhibeant, οὐ φονεύσεις βρέφος ἐν διαφθορᾷ [illegible]. ψυχὴν [illegible] παρὰ θεοῦ. φονεύειν αἰτίας. ἐνδιαθέτους. Voces φθορά, διαφθορά. φθείρειν. διαφθείρειν. φθορεὺς. φθόριος, &c. in explicando abortu frequenter occurrere, apud ſacros & profanos Auctores, notius eſt, quàm ut loca proferre ſit neceſſe, ſi demas pauca, quæ aut illuſtria ſunt, aut opis Criticæ videntur indigere. Qualia præ oculis habeo iſta Clementis Alexandrini Pædag. II. 10. p. 194. αὗται γὰρ πορνείας ἐπικάλυμμα (vel ἐπικαλυμμάτων) τοῖς ἐς παντελῆ κυημάτων φθορὰν φθορίοις συγχρώμεναι φαρμάκοις, ἐξαπολλύουσιν ἅμα τῷ ἐμβρύῳ τὴν φιλανθρωπίαν. Baſilii Canone 2. φθείρασα κατ' ἐπιτήδευσιν, φόνου δίκην ὑπέχει, &c. Lexici Græco-Latini veteris, διαφθορά. ἐπὶ ἀμβλισκούσης, *Abortus.* Concilii Ancyrani Can. 21. περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν, καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν τὰ φθόρια ποιεῖν. Suidæ, ἀμβλωθρίδιον· ἐκτετρωμένον, (ſic conſtituo etiam ex veteribus libris) ἢ ἐξαμβλούμενον βρέφος. καὶ ἀμβλωθρίδιον, αὐτό τε τὸ φθόριον φάρμακον, καὶ δι' οὗ τὸ διαφθείρει. Heſychii, Ἀμβλώσκειν· ἀμβλυώττειν. Ἀμβλωθρίδια· τὰ ἐξαμβλούμενα, pro ἐξαμβλωμένα, βρέφη. Denique Joſephi lib. 2. contra Apionem. p. 1074. ὁ νόμος γυναιξὶν ἀπεῖπε, μήτε ἀμβλίσκειν τὸ σπαρέν, μήτε διαφθείρειν. ἀλλὰ φανείη τεκνοκτόνος αὐτῶν. (vel αὐτή.) τεκνοκτόνος γὰρ ἂν εἴη, ψυχὴν ἀφανίζουσα, καὶ τὸ γένος ἐλαττοῦσα. τοιγαροῦν οὐδὲ ἐπὶ λέχος ἢ φθορὰν παρελθεῖν. καθαρὸς εἶναι ὁ δυνάμενος. καὶ μετὰ τὴν νόμιμον συνουσίαν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀπολούσασθαι κελεύει ὁ νόμος. ψυχῆς τε γὰρ καὶ σώματος ἐγγίνεσθαι μολυσμὸν, ὡς εἰς ἄλλην χώραν ὑποβαλλόμενον. καὶ γὰρ ἐπιφερομένη τῷ σώματι πάσχει ἡ ψυχή. καὶ τούτων οὐ πάλιν εἰς θανάτου [illegible]. Latinè Rufino interprete; *Lex mulieribus interdixit vel celare quod ſlatum eſt,* (Cod. Reg. *ſtatutum*) *vel aliam machinationem corrumpere filii. Namque interfectrix eſt animæ demoliens, & genus imminuens. Igitur ſi quis ad concubitum corruptionemque tranſierit, immundus.* Add in MSS. *eſt*) *Oportet autem etiam* (Abeſt à MS.) *poſt legalem commixtionem viri, mulieres* (Codex, *& mulieris*) *lavari. Hoc enim partem animæ polluere judicavit. Inflata namque corporibus vulneratur. Dum hoc* (MS. *ob hoc*) *ſe aliquam* (MS. *aliqua*) *propter purificationis cauſam talibus imperavit.* Videtur in Græco emendandum, ἢ ἄλλῃ μηχανῇ τὸ ὑπεγονόμενον αὐτό. Ut ſenſus ſit hujuſmodi; *Lex mulieribus interdixit, vel heſitare aliquando in quoquam eorum quæ in illis concepta ſunt, vel illud corrumpere ac interimere, aut aliâ quapiam machinatione exponere. Proles enim interfectrix ſit, animam nempe auferens, ac genus imminuens. Ergo ſi quis ad concubitum vel corruptionem ſtuprumque proceſſerit, mundus eſſe non poteſt. Certè & poſt viri ac mulieris legitimam conjunctionem, lavare Lex jubet. Anima* ſigu-

Exod. 21. 23. in LXX. eſt necabis: omne enim formatum, quod animam à Deo accepit, ſi perimatur, vindicabitur, utpote
Ex. 20. 17. injuſtè occiſum. *Non concupiſces quæ ad proximum tuum pertinent, ut uxorem, aut ſervum, aut bo-*
Mat. 5. 34. *vem, aut agrum.* Non pejerabis: dictum enim eſt; *Non jurabis omnino:* ſin minùs, ſaltem piè ac
Pſ. 62. 12. verè jura; quia *Laudabitur omnis qui jurat in eo.*
Ex. 20. 16. *Non dices falſum teſtimonium:* quoniam *Qui calum-*
Prov. 14. 31. *niatur pauperem, laceſſit eum, qui illum fecit.*

πᾶν γὰρ τὸ ἐξεικονισμένον, ψυχὴν λαβὸν παρὰ Θεοῦ, φονευθὲν, ἐκδικηθήσεται, ἀδίκως ἀναιρεθέν. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοῦ πλησίον σου, οἷον τὴν γυναῖκα, ἢ τὸν παῖδα, ἢ τὸν βοῦν, ἢ τὸν ἀγρόν. Οὐκ ἐπιορκήσεις· ἐῤῥέθη γὰρ, μὴ * ὀμόσῃς ὅλως· εἰ δὲ μήγε, κἂν εὐορκήσεις· ὅτι ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις· ὅτι ὁ συκοφαντῶν πένητα, παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν.

* Anaſt. ὀμόσῃ

CAPUT IV.

Interdictio maledicentiæ, iræ permanentis, moris ſubdoli, otioſi ſermonis, mendacii, fraudis, ſimulationis.

Lege Anaſtaſium ibidem, & confer. NOn maledices: Ne diligas enim, inquit, maledicere, ne tollaris. Neque injurias recordaberis: *Via* enim *eorum qui memores ſunt injuria-*
Prov. 12. 28. *rum, in mortem.* Non eris duplicis ſententiæ, neque duplicis linguæ: *Laqueus* enim *fortis viro pro-*
1. Barn. cap. 19. Prov. 6. 2. *pria labia;* &; *Vir linguoſus non dirigetur in terra.*
Pſ. 139. 12. Non erit ſermo tuus vanus: *De omni* enim *verbo*
Mat. 12. 36. *otioſo reddetis rationem.* Non mentieris: *Perdes*
Levit. 19. 11. enim, inquit, *omnes qui loquuntur mendacium.*
Pſ. 5. 7. Non eris fraudator, neque rapax: *Væ* enim, in-
Barn. 19. quit, *ei qui proximum fraudat fraude malâ.*
Mat. 24. 51. Non eris hypocrita: ne partem tuam cum eis ponas.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ'.

Ἀπαγόρευσις κακολογίας, μήνιδος, καὶ ἤθους ὑπούλου, ἀργολογίας, ψεύδους, πλεονεξίας, ὑποκρίσεως.

ΟΥ κακολογήσεις· μὴ ἀγάπα γὰρ, φησὶ, [82] κακολογεῖν, ἵνα μὴ ἐξαρθῇς. Οὐδὲ μνησικακήσεις· ὁδοὶ γὰρ μνησικάκων, εἰς θάνατον. Οὐκ ἔσῃ δίγνωμος, οὐδὲ δίγλωσσος· παγὶς γὰρ ἰσχυρὰ ἀνδρὶ τὰ ἴδια χείλη· καί· ἀνὴρ γλωσσώδης οὐ κατευθυνθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐκ ἔσται ὁ λόγος σου κενός· περὶ παντὸς γὰρ λόγου ἀργοῦ δώσετε λόγον. Οὐ ψεύσῃ· ἀπολεῖς γὰρ, φησὶ, πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Οὐκ ἔσῃ πλεονέκτης, οὐδὲ ἅρπαξ· [84] οὐαὶ γὰρ, φησὶν, ὁ πλεονεκτῶν τὸν πλησίον πλεονεξίαν κακήν. Οὐκ ἔσῃ ὑποκριτὴς, ἵνα μὴ τὸ μέρος σου μετ' αὐτῶν θῇς.

CAPUT V.

Interdictio malignitatis, acceptionis perſonarum, iræ, odii erga homines, invidiæ.

Hoc quoque caput tranſcribit Anaſtaſius, ibid. NOn eris malignus; neque ſuperbus: *Superbis* enim *Deus reſiſtit. Non accipies perſonam in*
judicio: quia Domini eſt judicium. Non odio habe-
bis ullum hominem. Arguendo argues fratrem tuum;
Jac. 4. 6. *& non accipies propter eum peccatum:* &; *Argue*
Prov. 3. 34. *ſapientem, & diliget te.* Fuge ab omni malo, &
Deut. 1. 17. ab omni re ſimili illius: *Recede* enim, inquit, *ab*
Levit. 19. 17. *iniquo; & tremor non appropinquabit tibi.* Ne ſis
Prov. 9. 8. Iſ. 54. 14. iracundus, neque invidus, neque æmulator, neque furioſus, neque ferox: ne tibi accidant, quæ
Gen. 4. Caïno, Sauli, Joabo; quoniam primus quidem occidit fratrem ſuum Abelem, quòd is apud Deum præſtantior eſſet inventus, quódque ejoſdem ſa-
1. Reg. 17. & 18. crificium prælatum fuiſſet; ſecundus verò ſanctum Davidem perſequebatur, victorem Goliathi Philiſtæi, invidens ob ſaltatricum fauſtam acclamatio-
3. Reg. 2. 32. nem; tertius denique duos exercitûs duces confodit, Abnerem ducem Iſraëlis, & Amaſam ducem Judæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ε'.

Ἀπαγόρευσις κακοηθείας, προσωποληψίας, ὀργῆς, μισανθρωπίας, βασκανίας.

ΟΥκ ἔσῃ κακοήθης, οὐδὲ ὑπερήφανος· ὑπερηφάνοις γὰρ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται. Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι τοῦ Κυρίου ἡ κρίσις. Οὐ μισήσεις * πάντα * ἄνθρωπον. Ἐλεγμῷ ἐλέγξεις * τὸν ἀδελφόν σου, καὶ οὐ λήψῃ δι' αὐτὸν ἁμαρτίαν· καί· ἔλεγχε σοφὸν, καὶ ἀγαπήσει σε. Φεῦγε ἀπὸ παντὸς κακοῦ, καὶ ἀπὸ παντὸς ὁμοίου αὐτῷ· ἄπεχε γὰρ, φησὶν, ἀπὸ ἀδίκου· καὶ τρόμος οὐκ ἐγγιεῖ σοι. Μὴ γίνου ὀργίλος, μηδὲ βάσκανος, μηδὲ ζηλωτὴς, μηδὲ μανικὸς, μηδὲ θρασύς· [85] μὴ πάθῃς τὰ τοῦ Κάϊν, καὶ τὰ τοῦ Σαοὺλ, καὶ τὰ τοῦ Ἰωάβ· ὅτι ὁ μὲν ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἄβελ, διὰ τὸ προκρατεῖν αὐτὸν εὑρεθῆναι παρὰ Θεῷ, καὶ διὰ τὸ προκριθῆναι τὴν θυσίαν αὐτοῦ· ὁ δὲ τὸν ὅσιον Δαβὶδ ἐδίωκε, νικήσαντα τὸν * [86] Γολιὰθ τὸν Φιλισταῖον, ζηλώσας ἐπὶ τῇ τῶν χορευτριῶν εὐφημίᾳ· ὁ δὲ τοὺς δύο στρατάρχας ἀνεῖλε, τὸν * Ἀβεννὴρ τὸν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ * Ἀμεσσὰ τὸν τοῦ Ἰούδα.

* Anaſt. τὸν ἀδελφόν σου
* al. Γολιάδ, ut in Anaſtaſio.
* Anaſt. Ἀβέννηρ
* Anaſt. Ἀμεσσᾶν

C A-

ſiquidem & corporis pollutio innaſcitur, velut quaſi ad aliam regionem animam demittant. Etenim anima corporibus inſita, male habet, atque ab iis iterum per mortem velut ſecernitur, ideoque puritatis augmentum talibus præcepit. Latina verò Ruffini ſic conſtituerim; *Lex mulieribus interdixit vel celare quod ſatum eſt, vel alia machinatione corrumpere. Filii namque necatrix eſt, animam demoliens, & genus imminuens. Igitur ſi quis ad concubitum corruptionemque tranſierit, immundus eſt. Oportet autem etiam poſt legalem commixtionem viri & mulieris lavari. Hoc enim partem animæ polluere judicavit. Inſita* (ἐμφυτευθεῖσα) *vel innata namque corporibus, vulneratur. Dum hoc fit, aliqua propter purificationis cauſam talibus imperavit.* Nec prætermitti debent iſta Balſamonis ad canonem Baſilii citatum; μοιχεύουσα δὲ φόνου ἐνοχὴ ἐστί, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐν φανερῷ τὸ κοσμοφορούμενον, καὶ διὰ τὸ μὴ ἐκ διαθέσεως ἡμᾶς ἀπολέσθαι τὸν φόνον, ἀλλὰ διὰ φόνον οὐκ αἰσχρόν. (Matthæus Blaſtares legebat φόνον αἰσχρόν, aliquanto melius: Nomocanonis Litterâ γ. cap. 28.)

γονίας ταχύ, ἢ ἀπαιτεῖν, ὁ ἄλλο τοῖς κίνδυνον ἀπολλυμένου. ἐν δὲ διαφορᾷ ἐν (iſta ſenſus exigit, & habent codices Regii, non διαφορὰ quod ineptè ediderunt ac interpretati ſunt) τῆς ἐμβρυοφορίας, ἢ τὸ εἰς φῶς ἐξελθόντος βρέφους. ὅπου ἐστιν ἀπὸ τῆς βουλῆς τῆς Ἐξόδου. COT.

83. Κακολογεῖν.] In LXX. Proverb. XX. 13. καταλαλεῖν. Ibid.

84. Οὐαὶ ὁ πλεονεκτῶν τὸν πλησίον πλεονεξίαν κακήν.] Ex Habac. II. 9. Ibid.

85. Μὴ πάθῃς.] Præpone ἵνα ex Anaſtaſio. Ibid.

86. Γολιάθ.] In quibuſdam exemplaribus factis corruptè ſcriptum fuiſſe olim *Goliad*, loco *Goliath*, fidem faciunt Verſiones Syriaca & Arabica, hodierni Codices Græci Pſalm. CXLIII. 1. CLI. 1. unà cum Gregorio Nazianzeno Orat. 30. Chryſoſtomo Orat. 5. de precatione, ac Theodoreto Quæſt. 41. in Geneſim. At Apollinari Goliatus dicitur, Cypriano aliiſque Golias. Ibid.

87. Εἰ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

Περὶ οἰωνοσκοπικῆς, ἐπαοιδῆς.

Μὴ γίνου οἰωνοσκόπος· ὅτι ὁδηγεῖ πρὸς εἰδωλολατρείαν· Οἰώνισμα γὰρ, φησὶν ὁ Σαμουὴλ, ἁμαρτία ἐστί· καί· Οὐκ ἔσται οἰωνισμὸς ἐν Ἰακὼβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραήλ. Οὐκ ἔσῃ ἐπαοιδὸς, ἢ περικαθαίρων τὸν υἱόν σου. οὐ κληδονιεῖς· οὐδὲ οἰωνισθήσῃ· οὐδὲ ὀρνεοσκοπήσεις· οὐδὲ μαθήσῃ μαθήματα πονηρά· ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ ὁ νόμος ἀπεῖπε. Μὴ γίνου ἐπιθυμητὴς κακῶν, ὁδηγηθήσῃ γὰρ εἰς ἀμετρίαν ἁμαρτημάτων. Οὐκ ἔσῃ αἰσχρολόγος· οὐδὲ ῥιψόφθαλμος· οὐδὲ μέθυσος· ἐκ γὰρ τούτων πορνεῖαι καὶ μοιχεῖαι γίνονται. Μὴ γίνου φιλάργυρος· ἵνα μὴ ἀντὶ Θεοῦ δουλεύσῃς τῷ μαμωνᾷ. Μὴ γίνου κενόδοξος, μηδὲ μετέωρος, μηδὲ ὑψηλόφρων· ἐκ γὰρ τούτων ἁπάντων ἀλαζονεῖαι γίνονται· μνήσθητι τοῦ εἰπόντος· Κύριε οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου· οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου· οὐδὲ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις, οὐδὲ ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ. [87] εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουν.

CAPUT VI.

De arte augurali, incantatione, &c.

NE ſis augur: quia id ducit ad Idololatriam: *Augurium* enim, inquit Samuel, *peccatum* 1. Reg. 15. 23.
eſt: &; *Non erit auguratio in Jacobeis, neque di-* Num. 23. 23.
vinatio in Iſraëlitis. Non eris incantator, aut fi- Anaſtaſius, ibid.
lium tuum luſtrans. Non ominaberis; neque au- Deut. 18.
guraberis; neque ſuſpicaberis; neque diſces pravas 11. 10.
diſciplinas: hæc enim omnia etiam Lex prohibuit. Levit. 19.
Ne ſis cupitor malorum: deducéris enim in pecca- 26, 31.
torum nimietatem. Non eris turpiloquus; neque emiſſiciis oculis; neque vinolentus: inde enim fornicationes & adulteria oriuntur. Ne ſis avarus; ut
non vice Dei, ſervias Mammonæ. Ne ſis inanis Mat. 6. 24.
gloriæ cupidus, neque elatus, neque altum ſapiens: ex his quippe omnibus ſuperbiæ prodeunt: me-
mento illius qui dixit; *Domine non eſt exaltatum* Pſ. 130. 1.
cor meum; neque elati ſunt oculi mei; neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me. Si non humiliter ſentiebam.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζʹ.

Ἀπαγόρευσις γογγυσμοῦ, καὶ αὐθαδείας, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ θρασύτητος.

Μὴ γίνου γόγγυσος, μνησθεὶς τῆς τιμωρίας ἧς ὑπέστησαν οἱ καταγογγύσαντες Μωσέως. Μὴ ἴσθι αὐθάδης, μηδὲ πονηρόφρων, μηδὲ * σκληροκάρδιος, μηδὲ θυμώδης, μηδὲ μικρόψυχος· πάντα γὰρ ταῦτα ὁδηγεῖ πρὸς βλασφημίαν· ἴσθι δὲ πρᾶος, ὡς Μωϋσῆς καὶ Δαβίδ· ἐπεὶ οἱ πρᾳεῖς κληρονομήσουσι γῆν.

* Vide Anaſt.

CAPUT VII.

Interdictio murmurationis, pervicaciæ, ſuperbiæ, feritatis.

NE ſis murmurator; memor pœnarum quas Num. 16. &c.
dederunt qui Moſi obmurmurârunt. Ne ſis Vide Anaſtaſium, in eadem Quæſtione.
pervicax, nec malitioſus, nec duro corde, nec iracundus, nec puſilli animi: omnia enim hæc ducunt ad blaſphemiam: ſis verò mitis, ut Moyſes
& David; quandoquidem *mites poſſidebunt ter-* Num. 12. 3. Pſ. 131. 1. Mat. 5. 4.
ram.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ηʹ.

Περὶ μακροθυμίας, ἀκακίας, πρᾳότητος, ὑπομονῆς.

Γίνου μακρόθυμος· ὁ γὰρ τοιοῦτος, πολὺς ἐν φρονήσει· ἐπείπερ ὀλιγόψυχος ἰσχυρὸς ἄφρων. Γίνου ἐλεήμων· μακάριοι γὰρ οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Ἔσο ἄκακος, ἥσυχος, ἀγαθὸς, τρέμων τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ. Οὐχ ὑψώσεις σεαυτὸν, ὡς ὁ Φαρισαῖος· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καί· τὸ ὑψηλὸν ἐν ἀνθρώποις, βδέλυγμα παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐ δώσεις τῇ ψυχῇ σου θράσος· ὅτι θρασὺς ἀνὴρ ἐμπεσεῖται εἰς κακά. Οὐ συμπορεύσῃ μετὰ ἀφρόνων, ἀλλὰ μετὰ σοφῶν καὶ δικαίων· ὁ συμπορευόμενος γὰρ σοφοῖς, σοφὸς ἔσται· ὁ δὲ συμπορευόμενος ἄφροσι, γνωσθήσεται. Τὰ συμβαίνοντά σοι πάθη, ἀμέμπτως δέχου, καὶ τὰς περιστάσεις ἀλύπως. εἰδὼς ὅτι μισθὸς παρὰ Θεοῦ σοι δοθήσεται, ὡς τῷ Ἰὼβ καὶ τῷ Λαζάρῳ.

CAPUT VIII.

De longanimitate, innocentiâ, manſuetudine, patientiâ.

SIs longanimis: qui enim talis eſt, *multus eſt in*
prudentia; ſiquidem *puſillanimis vehementi ſtul-* Prov. 14. 29.
titiâ tenetur. Sis miſericors: *Beati* enim *miſericor-* 1. Pſeudo-
des: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Eſto Ignat. ad
innocens, quietus, bonus, tremens ſermones Dei. Heron. 5.
Non te exaltabis, ut Phariſæus: *quia omnis qui ſe* Mat. 5. 7.
exaltat, humiliabitur; &; *Quod altum eſt in ho-* Barn. cap. 19.
minibus, abominatio eſt apud Deum. Non dabis Iſ. 66. 2.
animæ tuæ audaciam: quia vir *audax incidet in* Barn. 19.
mala. Non gradieris cum inſipientibus, ſed cùm 1. Anaſtaſium, ibidem.
ſapientibus ac juſtis: *Qui* enim *graditur cum ſa-*
pientibus, ſapiens erit; qui verò graditur cum inſi- Luc. 18. 14. & 16. 15.
pientibus, agnoſcetur. Morbos & caſus qui tibi ac- Barn. 19.
ciderint, placidè accipito; & adverſa fer abſque Anaſt. ibid.
ægritudine: ſciens quòd tibi à Deo dabitur mer- Prov. 13. 17. apud LXX.
ces, quemadmodum Jobo & Lazaro. Prov. 13. 20. Barn. 10. Anaſt. ibid. Job. 42. Luc. 16.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θʹ.

Ὅτι χρὴ τοὺς τοῦ Χριστοῦ διδασκάλους, γονέων πλεῖον ἡγεῖσθαι· οἱ μὲν γὰρ τὸ εὖ εἶναι, οἱ δὲ τὸ εἶναι μόνον παρέχουσιν.

Τὸν λαλοῦντά σοι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ δοξάσεις· μνησθήσῃ δὲ αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτός· τιμήσεις

CAPUT IX.

Quòd oporteat doctrinæ Chriſti magiſtros pluris ducere quàm parentes: illi ſiquidem, bene eſſe; hi verò, eſſe tantùm, præſtant.

EUm qui ſermonem Dei tibi loquitur coles: Barn. 19.
ejúſque eris memor die ac nocte: honorabis Anaſt. ibid.
au-

87. Εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουν.] Data utcumque occaſione, admonitum velim lectorem, ut Davidici dicti Symmachianam verſionem petat potiùs ex Catena Corderii, in qua εἰ μὴ ἐξίσωσα *ſi non exæquavi* poſitum habetur, quàm ex Theodoriti libris, in quibus, indeque in Notis LXX. legitur εἰ μὴ ἐξίσωσα. Quamquam hoc quoque tolerari poteſt, ſenſu iſto, *ſi non cenſui & conſtitui.* COT.

autem eum, non tamquam originis auctorem, ſed tamquam illum qui tibi ut bene eſſes conciliator exſtitit: ubi enim doctrina de Deo, ibi Deus adeſt.
Barn. ibid. Exquires quotidie faciem ſanctorum, ut acquieſcas ſermooibus eorum.

ἢ αὐτὸν, οὐχ ὡς γενέσεως αἴτιον, ἀλλ' ὡς τοῦ εὖ εἶναί σοι πρόξενον γενόμενον· ὅπου γὰρ ἡ περὶ Θεοῦ διδασκαλία, ἐκεῖ ὁ Θεὸς πάρεστιν. ἐκζητήσεις καθημέραν τὸ πρόσωπον τῶν ἁγίων, ἵν' ἐπαναπαύῃ τοῖς λόγοις αὐτῶν.

CAPUT X.

Quòd non oporteat disjungere ſe à ſanctis, ſed pacificare contendentes, & judicare juſte, & perſonas non accipere.

Barnab. 19. NOn facies ſchiſmata adversùm ſanctos; recor-
Num. 16. datus Coritarum. Pacem inter diſſidentes
Exod. 2. compones, ut Moſes, eoſque in amicitiam recon-
Barn. 19. ciliabis. Judicabis juſtè: *Domini enim eſt judicium.*
Deut. 1. 17. Noo accipies perſonam in arguendo de peccato; ut
Barn. 19. Elias & Michæas Achabum arguerunt, Abdeme-
3. Reg. 18. & 21. & 22. lechus Æthiops Sedeciam, Nathan Davidem, &
Jerem. 38. 2. Reg. 12. Matt. 14. Johannes Herodem.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ι.

Ὅτι χρὴ μὴ ἀποσχίζειν τῶν ἁγίων, ἀλλ' εἰρηνεύειν μαχομένους, κρίνειν τε δικαίως, καὶ μὴ προσωποληπτεῖν.

ΟΥ ποιήσεις σχίσματα πρὸς τοὺς ἁγίους μνησθεὶς τῶν Κορειτῶν. εἰρηνεύσεις μαχομένους, ὡς Μωσῆς, συναλλάσσων εἰς φιλίαν. κρινεῖς δικαίως· τοῦ γὰρ κυρίου ἡ κρίσις. Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξαι ἐπὶ παραπτώματι, ὡς Ἠλίας καὶ Μιχαίας τὸν Ἀχαάβ, καὶ Ἀβδεμέλεχ ὁ Αἰθίοψ τὸν Σεδεκίαν, καὶ Νάθαν τὸν Δαβίδ, καὶ Ἰωάννης τὸν Ἡρώδην.

CAPUT XI.

De homine duplicis animi, ſeu modicæ fidei.

l. ſuprà, Barn. 19. NE ſis duplici animo in precatione tua, utrum
l. Pſeudo- futurum ſit, an non: dixit enim Dominus
Ignat. ad mihi Petro, in mari; *Modicæ fidei, quare dubitaſti?*
Heron. 7. Noli ad accipiendum quidem, manum porrigere;
Matt. 14. 31. ad dandum verò, contrahere.
Eccli. 4. 36. Barn. 19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ια.

Περὶ διψύχου, ἤτοι * ὀλιγοψύχου.

* al. ὀλιγοπίστου

ΜΗ' γίνου δίψυχος ἐν προσευχῇ σου, εἰ ἔσται, ἢ οὔ. λέγει γὰρ ὁ κύριος ἐμοὶ Πέτρῳ ἐπὶ τῆς θαλάσσης· Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συστέλλων.

CAPUT XII.

De beneficentia.

SI habes, manibus tuis præbe, ut opereris in
Prov. 15. 27. redemptionem peccatorum tuorum: *Eleemoſy-*
& 16. 6. *nis enim ac fide purgantur peccata.* Non dubitabis
Barn. 19. largiri pauperi; neque largiens, murmurabis: cognoſces enim quis ſit qui mercedem retribuit: ait
Prov. 19. 17. quippe; *Qui miſeretur pauperis, Domino fœnerat: ſecundùm autem datum illius, ſic retribuetur ei.* Ne
Prov. 21. 13. avertas te ab indigente: *Qui obturat* enim, inquit, *aures ſuas, ne audiat egentem, & ipſe invocabit, &*
Barn. 19. *non erit qui exaudiat eum.* Communicabis omnia cum fratre tuo, & non dices propria eſſe: communis enim participatio à Deo omnibus homini-
Ibid. bus præparata fuit. Non tolles manum tuam à filio tuo, aut à filia tua; ſed à juventute doce eos
Prov. 19. 18. timorem Dei: *Caſtiga* enim, inquit, *filium tuum; ſic enim erit tibi bonæ ſpei.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιβ.

Περὶ εὐποιΐας.

ΕΑ'ν ἔχῃς, διὰ τῶν χειρῶν σου δὸς, ἵνα ἐργάσῃ εἰς λύτρωσιν ἁμαρτιῶν σου· Ἐλεημοσύναις γὰρ καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. Οὐ διστάσεις δοῦναι πτωχῷ· οὐδὲ διδοὺς, γογγύσεις· γνώσῃ γὰρ τίς ἐστιν ὁ τοῦ μισθοῦ ἀνταποδότης· ὁ ἐλεῶν γὰρ, φησὶ, πτωχὸν, κυρίῳ δανείζει· κατὰ δὲ τὸ δόμα αὐτοῦ, οὕτως ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ. Οὐκ ἀποστραφήσῃ ἐνδεόμενον. Ὃς φράσσει γὰρ, φησὶ, τὰ ὦτα αὐτοῦ μὴ εἰσακοῦσαι τοῦ ἀσθενοῦς, καὶ αὐτὸς ἐπικαλέσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ εἰσακούων αὐτοῦ. κοινωνήσεις ἐν πᾶσι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ οὐκ ἐρεῖς ἴδια εἶναι· κοινὴ γὰρ ἡ μετάληψις παρὰ Θεοῦ πᾶσιν ἀνθρώποις παρεσκευάσθη. οὐκ ἀρεῖς τὴν χεῖρά σου ἀπὸ τοῦ υἱοῦ σου, ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρός σου· ἀλλὰ ἀπὸ νεότητος διδάξεις αὐτοὺς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Παίδευε γὰρ, φησὶ, τὸν υἱόν σου· οὕτω γὰρ ἔσται σοι εὔελπις.

CAPUT XIII.

Quales ſe exhibere debeant famulis, domini; & quo modo oporteat famulos eſſe ſubjectos.

Barnab. 19. SErvo tuo aut ancillæ, in eumdem Deum fi-
Anaſt. ibid. dem ac fiduciam habentibus, non imperabis in amaritudine animæ; ne fortè ingemiſcant adversùs te; & tibi ira à Deo incumbet. Et vos ſervi, dominis veſtris, tamquam Deum repræſentantibus eſtote ſubjecti cum attentione, reverentia, & metu; ſicut Domino, & non hominibus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ.

Ὅπως δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς οἰκέταις τοὺς κυρίους, καὶ ὅπως χρὴ ὑποτάσσεσθαι τοὺς οἰκέτας.

ΟΥ'κ ἐπιτάξεις δούλῳ σου ἢ παιδίσκῃ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν πεποιθόσιν, ἐν πικρίᾳ ψυχῆς· μή ποτε στενάξωσιν ἐπὶ σοὶ, καὶ ἔσται σοι ὀργὴ παρὰ Θεοῦ. καὶ ὑμεῖς οἱ δοῦλοι ὑποτάγητε τοῖς κυρίοις ὑμῶν, ὡς τύποις Θεοῦ, ἐν προσοχῇ καὶ φόβῳ, ὡς τῷ κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδ'.

Περὶ ὑποκρίσεως, καὶ φυλακῆς νόμων, καὶ * ἐξομολογήσεται.

* f. ἐξομολογήσεως

Μισήσεις πᾶσαν ὑπόκρισιν· καὶ πᾶν ὃ ἐὰν ᾖ ἀρεστὸν Κυρίῳ, ποιήσεις. οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἐντολὰς Κυρίου· φυλάξεις δὲ ἃ παρέλαβες παρ' αὐτοῦ, μήτε προστιθεὶς ἐπ' αὐτοῖς, μήτε ἀφαιρῶν ἀπ' αὐτῶν· Οὐ προσθήσεις γὰρ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐλέγξῃ σε, καὶ ψευδὴς γένῃ. Ἐξομολογήσῃ Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου τὰ ἁμαρτήματά σου· καὶ οὐκ ἔτι προσθήσεις ἐπ' αὐτοῖς· ἵνα εὖ σοι γένηται παρὰ Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, ὃς οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν.

CAPUT XIV.

De hypocriſi, & Legum obſervantiâ, & confeſſionibus.

ODio habebis omnem hypocriſim; & quidquid Domino fuerit placitum, facies. Ne deſeras mandata Domini: ſervabis autem quæ acce-piſti ab eo, neque addens in iis, neque ab iis detrahens: *Non addes enim verbis illius, ne arguat te, & mendax fias.* Confiteberis Domino Deo tuo peccata tua; & non ampliùs adjicies ad ea; ut bene ſit tibi à Domino Deo tuo, qui non vult mortem peccatoris, ſed pœnitentiam.

Barn. 19. Ibid. Prov. 30. 6. Barn. 19. Ezech. 18. 23. 32. & 33. 11. & 2. Pet. 3. 9.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιε'.

Περὶ τῆς πρὸς γονεῖς θεραπείας.

Τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα θεραπεύσεις, ὡς αἰτίους σοι γενέσεως, ἵνα γένῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι. τοὺς ἀδελφούς σου καὶ τοὺς συγγενεῖς σου μὴ ὑπερίδῃς· Τοὺς γὰρ οἰκείους τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερόψει.

CAPUT XV.

De cultu erga parentes.

PAtrem tuum & matrem coles, tamquam tibi ortûs auctores, ut fias longævus ſuper terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi. Fratres tuos, & cognatos tuos ne deſpicias: *Domeſticos enim ſeminis tui ne deſpexeris.*

Ex. 20. 12. Anaſtaſius, eodem in loco. Iſ. 58. 7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιϛ'.

Περὶ τῆς πρὸς βασιλέα καὶ ἄρχοντας ὑποταγῆς.

Τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία· τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ τιμήσεις, ὡς λειτουργοὺς Θεοῦ· ἔκδικοι γάρ εἰσι πάσης ἀδικίας· οἷς ἀποτίσατε τέλος, φόρον, καὶ πᾶσαν εἰσφορὰν, εὐγνωμόνως.

CAPUT XVI.

De ſubjectione erga Regem & Magiſtratus.

REgem vereberis, ſciens à Domino eſſe electionem; Magiſtratus ejus honorabis, ut miniſtros Dei: vindices enim ſunt omnis injuriæ: quibus grato animo exſolvite vectigal, tributum, omnemque collationem.

Rom. 13. 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιζ'.

Περὶ καθαροῦ συνειδότος τῶν προσευχομένων.

Οὐ προσελεύσῃ ἐπὶ προσευχήν σου ἐν ἡμέρᾳ πονηρίας σου, πρὶν ἂν λύσῃς τὴν πικρίαν σου. αὕτη ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς· ἧς γένοιτο ὑμᾶς εὑρεθῆναι, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

CAPUT XVII.

De munda conſcientia precantium.

NOn accedas ad precationem tuam, in die improbitatis tuæ, priuſquàm amaritudinem tuam deponas. Hæc eſt via vitæ; intrà quam vos utinam inveniamini, per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.

Barn. & Anaſt. ibid.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιη'.

Ὅτι ἡ ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλλοτρίου ἐπεισαχθεῖσα ὁδὸς, ἀσεβείας καὶ παρανομίας πεπλήρωται.

Ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ θανάτου ἐστὶν ἐν πράξεσι πονηραῖς θεωρουμένη· ἐν αὐτῇ γὰρ ἄγνοια Θεοῦ, καὶ πολλῶν κακῶν καὶ θορύβου καὶ ταραχῆς ἐπεισαγωγή· δι' ἃς φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, ἐπιορκίαι, ἐπιθυμίαι παράνομοι, κλοπαὶ, εἰδωλολατρεῖαι, μαγεῖαι, φαρμακεῖαι, ἁρπαγαὶ, ψευδομαρτυρίαι, ὑποκρίσεις, διπλοκαρδίαι, δόλος, ὑπερηφανία, κακία, αὐθάδεια, πλεονεξία, αἰσχρολογία, ζηλοτυπία, θρασύτης, ὑψηλοφροσύνη, ἀλαζονεία, ἀφοβία, διωγμὸς ἀγαθῶν, ἀληθείας ἔχθρα, ψεύδους ἀγάπη, ἄγνοια δικαιοσύνης. οἱ γὰρ τούτων * ποιηταὶ, οὐ κολλῶνται ἀγαθῷ, οὐδὲ κρίσει δικαίᾳ· ἀγρυπνοῦσιν, οὐκ εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀλλ' εἰς τὸ πονηρόν· ὧν μακρὰν πραότης καὶ ὑπομονή· μάταια ἀγαπῶντες, διώκοντες ἀνταπόδομα, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχὸν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ καταπονουμένῳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς, φονεῖς τέκνων, φθορεῖς πλάσματος Θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες θλιβόμενον, πλουσίων

* al. ἀναποιηταί.

CAPUT XVIII.

Quòd via quæ ex inſidiis Adverſarii adſcita fuit, impietate ac iniquitate ſit plena.

AT via mortis in pravis actionibus cernitur: in ea enim eſt ignoratio Dei; & introductio multorum malorum, turbarum ac tumultuum: unde cædes, adulteria, ſcortationes, perjuria, cupiditates iniquæ, furta, Idololatriæ, Magiæ, præſtigiæ, rapinæ, falſa teſtimonia, ſimulationes, corda duplicia, dolus, ſuperbia, malitia, pervicacia, alieni aviditas, turpiloquium, zelotypia, feritas, elatio mentis, ſuperbia, timoris vacuitas, bonorum vexatio, veritatis odium, mendacii amor, ignorantia juſtitiæ. Horum quippe factores & affectatores, non adhærent bono, neque juſto judicio; vigilant, non ad bonum, ſed ad malum: à quibus longè eſt manſuetudo & patientia: vana diligentes, conſectantes remunerationem, non miſerantes pauperem, non dolentes de afflicto, non agnoſcentes creatorem ſuum, interfectores liberorum, per embryonis cædem corruptores plaſmatis Dei, averſantes egenum, opprimentes calamitoſum, divi-tum

Barn. 20. Anaſt. ibid.

tum advocati, pauperum contemptores, omni ex parte peccatores. Liberemini, filii, ab his omnibus.

προσήκλητοι, πενήτων ὑπερόπται, παναμάρτητοι· ῥυσθείητε, τέκνα, ἀπὸ τούτων ἁπάντων.

CAPUT XIX.

Quòd non oporteat à pietate declinare dextrorſum, vel ſiniſtrorſum, admonet Legiſlator.

Deut. 5. 32. VIde ne quis te faciat à pietate aberrare: *Ne declines* enim, inquit, *ab ea ad dexteram, vel ad ſiniſtram:* ut in omnibus quæ feceris, intelligas: niſi enim à viâ rectâ deflectas, non eris impius.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιθ'.

Ὅτι μὴ χρὴ τῆς εὐσεβείας ἐκκλίνειν δεξιὰ ἢ εὐώνυμα, παραινεῖ ὁ νομοθέτης.

ΟΡα μήπως σε πλανήσῃ ἀπὸ τῆς εὐσεβείας· Οὐκ ἐκκλινῇς γάρ, φησίν, ἀπ' αὐτῆς δεξιὰ ἢ εὐώνυμα· ἵνα συνῇς ἐν πᾶσιν οἷς ἐὰν πράσσῃς. εἰ γὰρ ἐὰν μὴ ἐκτραπῇς ἔξω τῆς εὐθείας ὁδοῦ, δυσσεβήσεις.

CAPUT XX.

Quòd non oporteat improbare cibum quemlibet uſui accommodatum, ſed cum gratiarum actione & ordinate ſumere.

I. Pſeudo-Ignat. ad DE cibis verò tibi ait Dominus; *Bona terræ*
Heron. 1. *comedetis;* & ; *Omnem carnem edetis, ut olera*
Iſ. 1. 19. *herbæ: ſanguinem verò effundes: Non* enim *quæ in-*
Gen. 9. 3. *trant in os, coinquinant hominem; ſed quæ ex ore*
Deut. 12. 23. *procedunt; blaſphemiæ,* inquam, obtrectationes, &
Mat. 15. 11. ſi quid hujuſmodi. Tu verò comede medullam
Marc. 7. 22. Gen. 45. 18. terræ in juſtitia: *Quoniam ſi quid pulcrum, ejus*
Zach. 9. 17. *eſt; & ſi quid bonum, ejuſdem: frumentum juveni-*
Eccl. 2. 25. *bus, & vinum odoratum virginibus. Quis* enim
in LXX. *comedes, aut quis bibet, ſine ipſo?* Sed & admonet
2 Eſdr. 8. 10. te ſapiens Eſdras, dicens; *Ite, & comedite pinguedines, & bibite dulcedines, & nolite contriſtari.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κ'.

Ὅτι μὴ χρὴ φαυλίζειν τι τῶν προσφόρων βρωμάτων, ἀλλ' εὐχαρίστως μεταλαμβάνειν καὶ τεταγμένως.

ΠΕρὶ δὲ βρωμάτων λέγει σοι ὁ κύριος· Τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· καί· Πᾶν κρέας ἔδεσθε, ὡς λάχανα χλόης· τὸ δὲ αἷμα ἐκχεεῖτε· οὐ γὰρ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα, κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα· λέγω δή, βλασφημίαι, καταλαλιαί, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· σὺ δὲ φάγε τὸν μυελὸν τῆς γῆς μετὰ δικαιοσύνης· ὅτι [28] εἴ τι καλόν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ· σῖτος νεανίσκοις, καὶ οἶνος εὐωδιάζων παρθένοις. τίς γὰρ φάγεται, ἢ τίς πίεται, πάρεξ αὐτοῦ; Παραινεῖ δέ σοι καὶ ὁ σοφὸς Ἔσδρας, λέγων· Πορεύεσθε, καὶ φάγετε λιπάσματα, καὶ πίετε γλυκάσματα, καὶ μὴ λυπεῖσθε.

[s] CAPUT XXI.

Quòd oporteat abſtinere ab eſu Idolothytorum.

1. Cor. 10. 20. POrro ab Idolothytis abſtinete: in honorem enim Dæmonum immolant ea; ad contumeliam ſcilicet ſolius Dei: ut non efficiamini participes Dæmonum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κα'.

Ὅτι χρὴ φεύγειν τὴν τῶν εἰδωλοθύτων βρῶσιν.

ΑΠὸ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων φεύγετε· ἐπὶ τιμῇ γὰρ δαιμόνων θύουσι ταῦτα· ἐφ' ὕβρει δηλαδὴ τοῦ μόνου Θεοῦ· ὅπως μὴ γένησθε κοινωνοὶ δαιμόνων.

CAPUT XXII.

Conſtitutio Dominica, quo modo oporteat baptizare, & in cujus mortem.

DE Baptiſmo autem, Epiſcope, aut Presbyter, jam quidem antea conſtituimus; & nunc verò dicimus, quòd ita baptizabis, ſicut Domi-
Mat. 28. 19. nus injunxit nobis dicens; *Euntes, docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti; docentes eos, ſervare omnia quæcumque mandavi vobis:* in nomine Patris, qui miſit; Chriſti, qui venit; Spiritûs ſancti, qui teſtimonium perhibuit. Unges autem priùs oleo ſancto; deinde baptizabis aquâ; & tandem ſignabis unguento; ut oleum quidem ſit participatio Spiritûs ſancti, aqua verò ſymbolum mortis, unguentum autem ſigillum pactionum. Quòd ſi neque oleum adſit, neque unguentum, ſufficit aqua, & ad unctionem, & ad ſigillum, & ad confeſſionem morientis, ſeu commorientis. Cæterùm ante Ba-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κβ'.

Διάταξις κυριακή, ὅπως χρὴ βαπτίζειν, καὶ εἰς τὸν τίνος θάνατον.

ΠΕρὶ δὲ βαπτίσματος, ὦ ἐπίσκοπε, ἢ πρεσβύτερε, ἤδη μὲν καὶ πρότερον διεταξάμεθα· καὶ νῦν δέ φαμεν, ὅτι οὕτω βαπτίσεις, ὡς ὁ κύριος διετάξατο ἡμῖν λέγων· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· τοῦ ἀποστείλαντος πατρός· τοῦ ἐλθόντος Χριστοῦ· τοῦ μαρτυρήσαντος παρακλήτου. χρίσεις δὲ πρῶτον ἐλαίῳ ἁγίῳ· ἔπειτα βαπτίσεις ὕδατι· καὶ τελευταῖον σφραγίσεις μύρῳ· ἵνα τὸ μὲν χρίσμα μετοχὴ ᾖ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ δὲ ὕδωρ σύμβολον τοῦ θανάτου, τὸ δὲ μύρον σφραγὶς τῶν συνθηκῶν. εἰ δὲ μήτε ἔλαιον ᾖ, μήτε μύρον, ἀρκεῖ ὕδωρ, καὶ πρὸς χρίσιν, καὶ πρὸς σφραγῖδα, καὶ πρὸς ὁμολογίαν τοῦ ἀποθανόντος, ἤτοι συναποθνήσκοντος. [29] Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος,

---

28 Εἴ τι καλόν, αὐτοῦ.] Corrige ex Vet. Cod. Maximum ad caput 2. libri de divinis nominibus: ubi vitioſè [illegible] editum eſt, pro εἴ τι. COT.

29. Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος, νηστευέτω ὁ βαπτιζόμενος.] Antiquiſſima conſuetudo, a Juſtino Martyre & Tertulliano, indeque à pluribus memorata; qui et ante Baptiſmum jejunio aſſignant diem vel triduum, unam vel duas hebdomadas, quadraginta aut plures dies, pro prudentia videlicet baptizantium ac fide baptizandorum, & ſecundùm varios uſus. Eò trahunt multijugâ eruditione celebres viri verſus Paſchales Auſonii,

Sancta ſalutiferi redeunt ſollemnia Chriſti,
Et devota pii celebrant jejunia myſtæ.
At nos æternum cohibentes pectore cultum,
Intemeratorum vim continuamus honorum.

in quibus per myſtas intelligunt Catechumenos, & nos poſt par-

ματος, νηστευέτω ὁ βαπτιζόμενος· [90] καὶ γὰρ ὁ κύριος πρῶτον βαπτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου, καὶ εἰς τὴν ἔρημον αὐλισθεὶς μετέπειτα ἐνήστευσε τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ τεσσαράκοντα νύκτας· ἐβαπτίσθη δὲ καὶ ἐνήστευσεν· οὐκ αὐτὸς ἀπορυπώσεως, ἢ νηστείας χρείαν ἔχων, ἢ καθάρσεως, ὁ τῇ φύσει καθαρὸς καὶ ἅγιος· ἀλλ' ἵνα καὶ Ἰωάννῃ ἀλήθειαν προσμαρτυρήσῃ, καὶ ἡμῖν ὑπογραμμὸν παράσχηται. οὐκοῦν ὁ μὲν κύριος, οὐκ εἰς ἑαυτοῦ πάθος ἐβαπτίσατο, ἢ θάνατον, ἢ ἀνάστασιν· οὐδέπω γὰρ οὐδὲν τούτων ἐγεγόνει· ἀλλ' εἰς διάταξιν ἑτέραν. διὸ καὶ ἀπ' ἐξουσίας μετὰ τὸ βάπτισμα νηστεύει, ὡς κύριος Ἰωάννου· ὁ δὲ εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον μυούμενος, πρότερον ὀφείλει νηστεῦσαι, καὶ τότε βαπτίζεσθαι. οὐ γὰρ δίκαιον τὸν συνταφέντα καὶ συναναστάντα, παρ' αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν κατηφεῖν· οὐ γὰρ κύριος ὁ ἄνθρωπος, τῆς διατάξεως τοῦ σωτῆρος· ἐπείπερ ὁ μὲν δεσπότης, ὁ δὲ ὑπήκοος.

priſma, jejunet qui baptizatur: etenim Dominus primùm à Johanne baptizatus, & in deſerto com- *Mat. 3. & 4.* moratus poſtea, jejunavit quadraginta diebus & quadraginta noctibus: baptizatus autem fuit ac jejunavit; non quòd ipſe opus haberet ablutione ſordium, vel jejunio, vel purgatione, qui naturâ purus & ſanctus eſt; ſed partim ut Johanni verita- Ignat. interpol. ad Epheſ. 18: leg. Chryſoſt. Homil. de Baptiſmo Chriſti. tem atteſtaretur, partim ut nobis præſcriptum ac exemplum præberet. Igitur Dominus non equidem baptizatus eſt in paſſionem ſuam, aut mortem, aut reſurrectionem: nondum enim quidpiam horum acciderat: ſed in aliam ordinationem. Quapropter ex poteſtate, jejunat poſt Baptiſma, ut Dominus Johannis: qui verò in mortem illius per Baptiſmum initiatur, debet priùs jejunare, & tum baptizari. Æquum quippe non eſt, ut qui conſepultus eſt & conſurrexit, ſub ipſam reſurrectionem mœreat. Non enim homo, conſtitutionis ad Servatorem pertinentis dominus eſt: quandoquidem Chriſtus, Dominus eſt; homo verò, ſubjectus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κγ'.

Ποίας νηστευτέον τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας, ἢ τίνας οὐ νηστευτέον· καὶ οὗ χάριν.

Αἱ δὲ νηστεῖαι ὑμῶν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν· [91] νηστεύουσι γὰρ * δευτέρᾳ * σαββάτων * καὶ * πέμπτῃ· ὑμεῖς δὲ ἢ [92] τὰς πέντε νηστεύσατε ἡμέρας, ἢ τετράδα καὶ παρασκευήν· ὅτι τῇ μὲν τετράδι [93] ἡ κρίσις ἐξῆλθεν ἡ κατὰ τοῦ κυρίου, * Ἰούδα χρήμασιν ἐπαγγειλαμένου τὴν προδοσίαν· τὴν δὲ παρασκευήν, ὅτι ἔπαθεν ὁ κύριος ἐν αὐτῇ πάθος τὸ διὰ σταυροῦ, ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου. τὸ σάββατον μέντοι καὶ τὴν κυριακὴν ἑορτάζετε, ὅτι τὸ μέν, δημιουργίας ἐστὶν ὑπόμνημα· ἡ δέ, ἀναστάσεως. ἓν δὲ μόνον σάββατον ὑμῖν φυλακτέον * ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ, [94] τὸ τῆς τοῦ κυρίου ταφῆς, ὅπερ νηστεύειν προσῆκεν, ἀλλ' οὐχ ἑορτάζειν· ἐν ὅσῳ γὰρ ὁ δημιουργὸς ὑπὸ γῆν τυγχάνει, ἰσχυρότερον τὸ περὶ αὐτοῦ πένθος, τῆς κατὰ τὴν δημιουργίαν χαρᾶς· ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν ἑαυτοῦ δημιουργημάτων φύσει τε καὶ ἀξίᾳ τιμιώτερος.

* Anaſt. δευτέραν. καὶ πέμπτην καὶ σαββάτων.
* Deeſt in Anaſt.
* Anaſt. ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀποδοθέντα
* hoc comma non habet Anaſtaſius.
* Anaſt. inſerit εἰς σάββατα

CAPUT XXIII.

Quibus diebus hebdomadis jejunandum ſit, & quibus non jejunandum; & cujus rei gratiâ.

Jejunia verò veſtra ne ſint cum hypocritis: jejunant enim ſecundâ & quintâ Sabbatorum: vos verò aut quinque diebus jejunate, aut quartâ feriâ & Paraſcevê: quoniam quarto quidem hebdomadis die, judicium Dominum condemnans prodiit, cùm Judas pecuniâ proditionem eſſet pollicitus: Paraſcevê autem; quia eo die Dominus mortem crucis paſſus eſt, ſub Pontio Pilato. Atqui Sabbatum & Dominicam, feſtos dies habete: quia illud quidem, Creationis recordatio eſt; hæc verò, Reſurrectionis. Unum verò duntaxat Sabbatum vobis obſervandum eſt in toto anno; illud quo Dominus ſepultus fuit; quo jejunare decuit, non autem feſtum agere: quamdiu enim Creator ſub terra degit, plus valet luctus de eo ſuſceptus, quàm lætitia de creatione: quoniam Creator creaturis ſuis naturâ ac dignitate præſtat.

Citat Anaſtaſius, Quæſt 64. *Mat. 6. 16.* l. lib. 5. cap. 15. 14. l. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 13. Epiph. Hær. 75. n. 6. l. Ignat. interpol. ad Magn 9. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 13. Nicetam Pectoratum, contra Latinos.

C A-

particulam adverſativam, inquiunt, *at*, exponunt de baptizatis. Quàm verè hæc, aliorum eſto judicium. Certè cùm Paſchale jejunium non ſolis conveniat Catechumenis, nec ſolis Sacerdotibus aut Clericis, ſed ad cunctos fideles pertineat; cùm myſtæ appellari ſoleant tum qui inſtituuntur, tum initiati, tum initiatores, hoc eſt, Catechumeni, Chriſtiani, & Clerici; cùmque *at* non ſemper opponat, interdum vero affirmet, explanet, copulet, continuet, idemque ſit ac *verùm*, *atque*, *atqui*; veriſimile ſit quatuor allatos verſus de fidelibus univerſis accipi debere, nullatenus de Catechumenis, nec de Clericis. COT.

90. Καὶ γὰρ ὁ κύριος &c.] Omnino Tertullianum vide cap. ult. lib. de Baptiſmo. Ibid.

91. Νηστεύουσι γὰρ δευτέρᾳ σαββάτων καὶ πέμπτῃ.] Jejunare ſecundâ & quintâ Sabbati, ſecundâ & quintâ feriâ, ſeu die Lunæ ac die Jovis, jejunium eſt Phariſaicum atque Judaicum, de quo Rabbini ſæpe: ex noſtris Epiphanius Hæreſi 16. quæ eſt Phariſæorum cap. 1. Theophylactus ad textum Luc. XVIII. 12. *Jejuno bis in Sabbatho.* Nicetas in Matth. III. 7. Sed & Manichæos 2. feriâ in honorem Lunæ jejunâſſe conſtat teſtimonio Leonis PP. Serm. 4. de Quadrageſima cap. 5. Paganos autem 5. feriâ celebrâſſe jejunium dicitur in vita Melchiadis. Hos ergo duos dies eſuriales non habebant Chriſtiani Catholici, præcipuè poſtremum, quo Chriſtus Dominus Euchariſtiæ inſtituit ſacramentum, atque in cœlum aſcendit. Unde à multis tempore Quadrageſimæ feriâ quintâ jejunium ſolvebatur; à multis ſervabatur jejunium perpetuum, exceptis quintâ Sabbathi & die Dominico. Ibid.

92. Τὰς πέντε νηστεύσατε ἡμέρας.] Eleganter hunc πέντε ἡμερῶν νηστείαν appella: S. Baſilius πενθήμερος ἀγωνίας. quinque dierum induciar. Teſtatur vero B. Auguſtinus Epiſt. 86. ad Caſulanum, multos, præſertim Monachos, per totam vitam jejunâſſe quinquies in hebdomade, ac ſemper, dempto Sabbatho & Dominicâ. quod & legere eſt apud Caſſianum lib. 5. de Inſtit. Cœnob. cap. 9. Poſt hæc edita, cùm incidiſſem in locum apud Chryſoſtomum Græcæ ſeu Savilianæ Editionis Tom. 5. p. 821. in eoque legerem l. 14. 15. πενθήμερος ἀγωνίας, ſtatim arbitrabar imitationem eſſe Baſilianam. ſed re examinata, viſoque MS. illo Regio, qui numeratur 1016. comperi, initium illius Homiliæ 126. In venerandam Crucem, à p. 819. uſque ad nomen ἐθνάρχης l. 16. 17. p. 820. eſſe principium Orationis Joſephi Theſſalonicenſis, quam edidit Gretſerus Tom. 2. Operis de Cruce; quòd verò ἐθνάρχης ſequitur, πάλιν ὅμοιον ἐπείγεται &c. uſque ad παιδεύει p. 821. l. 10. ad Baſilii Homiliam ſecundam de jejunio pertinere, ubi habetur Edit. Pariſ. ann. 1638. Tom. 1. à p. 291. B. 7. 8. ad p. 292. D. 8. 9. & quod πάλιν excipit, τὴν μεγίστην &c. uſque ad ἀγάλλεται ἐν p. 822. l. 43. eſſe pariter Baſilii Homiliâ 1. de jejunio p. 281. D. 11. &c. uſque ad p. 284. D. 4. reliqua demum, τῆς ἁγίας &c. claudere Narrationem de ſacris imaginibus & feſto Orthodoxiæ, in Auctario Combefiſiano T. 2. p. 741. E 4. &c. Ibid.

93. Ἡ κρίσις ἐξῆλθεν ἡ κατὰ τοῦ κυρίου.] Expone per illud lib. 5. cap. 14. ἄρασθαι τῷ φονεῦσαι αὐτὸν αὐτόν. Et per Anaſtaſium hic, ὁ κατὰ τοῦ κυρίου κρίσις ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐμελετήθη. quo etiam modo in Typico S. Sabæ. B. Auguſtinus Epiſt. 86. *Quartâ Sabbati, quam vulgò quartam feriam vocant, conſilium reperiuntur ad occidendum Dominum feciſſe Judæi.* τῇ μὲν τετάρτῃ τῆς λειτουργίας τὸ παράνομον συνέδριον συνεδρεύει. Leo Auguſtus Oratione in laudem S. Nicolai. Ibid.

94. Τὸ τῆς τοῦ κυρίου ταφῆς.] Ita expreſſerat Balſamon ad Canonem Trullanum 89. ἐν τῷ σαββάτῳ ἐν τῷ τάφῳ τὸ σῶμα ... αὐτοῦ. (Χριστοῦ ſcilicet) concordante in hanc lectionem ſenſu cum exarato manu Codicibus. Unde ejici debet è Theodoti edito incongruum planè illud, ... Sequitur

CAPUT XXIV.

Quales eſſe oporteat eos qui orant à Domino traditam orationem.

Mat. 6. 5. CUm autem oraveritis, ne ſitis quemadmodum hypocritæ: ſed, ſicut Dominus nobis in Evan-
ꝟ. 9. gelio præcepit, ita orate: *Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum; adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra: panem noſtrum quotidianum da nobis hodie: & dimitte nobis debita noſtra; ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: & ne nos inducas in tentationem; ſed libera nos à malo; quia tuum eſt regnum, in ſæcula. Amen.*
Citatur ab Anaſtaſio, Quæſt. 1. Ter in die ſic orate: & præparate vos, ut ſitis digni adoptione Patris; ne ſi eum indignè patrem appelletis, probrum ab eo referatis; ſicut & Iſraël,
Mal. 1. 6. qui olim erat primogenitus filius, audivit; *Si pater ego ſum, ubi eſt honor meus? & ſi dominus ſum, ubi eſt timor meus?* Honor enim patrum eſt, ſanctitas filiorum; & honor herorum, famulorum metus: quemadmodum utique quod contrarium eſt, de-
Iſ. 52. 5. ſpectûs & imperii abjectio cenſetur. *Propter vos* enim, inquit, *nomen meum blaſphematur in Gentibus.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κδ'.

Οἵους εἶναι χρὴ τοὺς προσευχομένους τὴν ὑπὸ τοῦ κυρίου δοθεῖσαν προσευχήν.

ΟΤαν δὲ προσεύχησθε, μὴ γίνεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί· ἀλλ' ὡς ὁ κύριος ἡμῖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διετάξατο, οὕτω προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. [95] Τρὶς τῆς ἡμέρας οὕτω προσεύχεσθε, προπαρασκευάζοντες ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς υἱοθεσίας τοῦ πατρὸς, ἵνα μὴ ἀναξίως ὑμῶν αὐτὸν πατέρα καλούντων, ὀνειδισθῆτε ὑπ' αὐτοῦ· ὡς καὶ ὁ Ἰσραὴλ ὅ ποτε πρωτότοκος υἱὸς ἤκουσεν, ὅτι * εἰ πατήρ εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἐστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ κύριός εἰμι, ποῦ ἐστιν ὁ φόβος μου; δόξα γὰρ πατέρων, ὁσιότης παίδων, καὶ τιμὴ δεσποτῶν, οἰκετῶν φόβος· ὥσπερ οὖν τὸ ἐναντίον ἀδοξία καὶ ἀναρχία. Δι' ὑμᾶς γὰρ, φησὶ, τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι.

* Anaſt. ὡς ἀληθῶς πατέρα. καὶ δοῦλος τὸν κύριον αὐτοῦ φοβηθήσεται. καὶ εἰ &c.

CAPUT XXV.

Gratiarum actio ſacramentalis.

EStote autem ſemper ad gratias agendas intenti, ut fideles & grati ſervi: & de Euchariſtia quidem ita dicite; Gratias agimus tibi, Pater noſter, pro vita quam manifeſtâſti nobis per Jeſum Filium
1. Ignat. interpol. ad Philad. 9. tuum; per quem tum omnia creâſti, tum univerſis provides; quem & miſiſti, ut ad ſalutem noſtram homo fieret; quem etiam permiſiſti pati & mori; quem & reſuſcitans glorificare voluiſti, & ſedere feciſti ad dexteram tuam; per quem & promiſiſti nobis reſurrectionem mortuorum. Tu Domine omnipotens Deus æterne: quemadmodum hoc erat diſperſum, & cùm fuit congregatum, factus eſt unus panis; ita congrega Eccleſiam tuam à finibus terræ in Regnum. Adhuc gratias agimus, Pater noſter, pro precioſo ſanguine Jeſu Chriſti effuſo noſtrâ cauſſâ; & pro precioſo corpore; cujus & hæc Antitypa celebramus, cùm ipſe nobis
1. Cor. 11. 26. conſtituerit, mortem illius annunciare: per ipſum enim tibi gloria, in ſæcula. Amen. Nullus porro ex iis qui initiati ſeu baptizati non ſunt, ex eis comedat; ſed ſoli ii qui baptizati fuerunt in Domini mortem. Si quis verò non initiatus, celaverit ſeip-
1. Cor. 11. 29. ſum, & ſic communicaverit; judicium æternum manducabit; quòd non addictus fidei in Chriſtum, quæ fas non erat ſumpſit, in ſupplicium ſuum. Si quis autem per ignorantiam participaverit; hunc citò inſtruite, ac Baptiſmo initiate, ne contemptor exeat.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κε'.

Εὐχαριστία μυστική.

ΓΙνεσθε δὲ πάντοτε εὐχάριστοι, ὡς πιστοὶ καὶ εὐγνώμονες δοῦλοι· περὶ μὲν τῆς εὐχαριστίας οὕτω λέγοντες· [96] Εὐχαριστοῦμέν σοι, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ ζωῆς ἧς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· δι' οὗ καὶ τὰ πάντα ἐποίησας, καὶ τῶν ὅλων προνοεῖς· ὃν καὶ ἀπέστειλας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ γενέσθαι ἄνθρωπον· ὃν καὶ συνεχώρησας παθεῖν καὶ ἀποθανεῖν. ὃν καὶ ἀναστήσας εὐδόκησας δοξάσαι, καὶ ἐκάθισας ἐκ δεξιῶν σου· δι' οὗ καὶ ἐπηγγείλω ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. σὺ δέσποτα παντοκράτορ θεὲ αἰώνιε· ὥσπερ ἦν τοῦτο διεσκορπισμένον, καὶ συναχθὲν ἐγένετο εἷς ἄρτος, οὕτω συνάγαγέ σου τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν βασιλείαν. ἔτι εὐχαριστοῦμεν, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ τιμίου αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐκχυθέντος ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τοῦ τιμίου σώματος, οὗ καὶ ἀντίτυπα ταῦτα ἐπιτελοῦμεν, αὐτοῦ διαταξαμένου ἡμῖν καταγγέλλειν τὸν αὐτοῦ θάνατον· δι' αὐτοῦ γάρ σοι καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. μηδεὶς δὲ ἐσθιέτω ἐξ αὐτῶν, τῶν ἀμυήτων· ἀλλὰ μόνοι οἱ βεβαπτισμένοι εἰς τὸν τοῦ κυρίου θάνατον. εἰ δέ τις ἀμύητος κρύψας ἑαυτὸν μεταλάβῃ, κρίμα αἰώνιον φάγεται· ὅτι μὴ ὢν τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, μετέλαβεν ὧν οὐ θέμις, εἰς τιμωρίαν ἑαυτοῦ. [97] εἰ δέ τις κατὰ ἄγνοιαν μεταλάβοι, τοῦτον τάχιον στοιχειώσαντες μυήσατε, ὅπως μὴ καταφρονητὴς ἐξέλθοι.

K E-

quitur in Conſtitutione; ὅταν νοστῶν προσεύχεσθε, ἀλλ' οὐχ ἑορτάζετε, quod ineptè & contra fidem MSS. Regiorum adjecerunt loco Euſebii in Anaſtaſii Quæſtione 65. p. 450. l. 6. 7. COT.

95. Τρὶς τῆς ἡμέρας.] In honorem ſanctiſſimæ Trinitatis: ut colligo ex Theodoreto Epiſt. 145. & Iſidoro Originum lib. 6. cap. ult. Euthymium conſule ad Pſalm. LIV. 18 *Dicendum illis*, fidelibus, *ut ſingulis diebus, qui amplius non poſſit, ſaltem duabus vicibus oret, mane ſcilicet & veſpere, dicens Symbolum, vel Orationem Dominicam*, &c. Quæ verba Capitularis Theodulfi capitulo 23. ideo oppoſui, ut monerem capitulum illud & ſequentia duo cum præcedentibus ſeptem, in Conciliorum Collectionibus ſubjici Canonibus Trullanis, nec indicari cujus ſint. Ibid.

96. Εὐχαριστοῦμεν &c.] Confer ſodes cum libro Athanaſiano de virginitate p. 1051. piget enim tranſcribere. Ibid.

97. Εἰ δέ τις κατὰ ἄγνοιαν μεταλάβοι.] In Reſponſis Canonicis Timothei Alexandrini ad Interrogationes ipſi per Epiſcopos & Clericos propoſitas cap. 1. apud Balſamonem p. 1059. ad interrogationem Quid agendum ſit, ſi puer Catechumenus, aut homo adultus, dum oblatio fieret, opportunè adſtiterit, ejuſque neſcius factus ſit particeps, reſpondetur baptizandum eum eſſe, ut pote à Deo vocatum. Sed cum ratione Conſtitutoris *ne contemptor exeat*, congruit Canon 57. Synodi Toletanæ 4. quo decernitur ut Judæi qui per

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κϛ´.

Εὐχαριστία ἐπὶ τῇ θείᾳ μεταλήψει.

Μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, οὕτως εὐχαριστήσατε· Εὐχαριστοῦμέν σοι, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ὑπὲρ τοῦ ἁγίου * ὀνόματός * σου, οὗ κατεσκήνωσας ἐν ἡμῖν· καὶ ὑπὲρ τῆς γνώσεως, καὶ πίστεως, καὶ ἀγάπης, καὶ ἀθανασίας· ἧς ἔδωκας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου. Σὺ δέσποτα παντοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, ἔκτισας τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, δι' αὐτοῦ· καὶ νόμον κατεφύτευσας ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν· καὶ τὰ πρὸς μετάληψιν προηυτρέπισας ἀνθρώποις. Ὁ Θεὸς τῶν ἁγίων καὶ ἀμέμπτων πατέρων ἡμῶν, Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, τῶν πιστῶν δούλων σου. Ὁ δυνατὸς Θεός, ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός, καὶ ἀψευδὴς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις· ὁ ἀποστείλας ἐπὶ γῆς Ἰησοῦν τὸν Χριστόν σου, ἀνθρώποις συναναστραφῆναι ὡς ἄνθρωπον, Θεὸν ὄντα λόγον καὶ ἄνθρωπον, καὶ τὴν πλάνην πρόρριζον ἀνελεῖν. Αὐτὸς καὶ νῦν δι' αὐτοῦ μνήσθητι τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας ταύτης, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ ῥῦσαι αὐτὴν ἀπὸ παντὸς πονηροῦ· καὶ τελείωσον αὐτὴν ἐν τῇ ἀγάπῃ σου, καὶ τῇ ἀληθείᾳ σου· καὶ συνάγαγε πάντας ἡμᾶς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν, ἣν ἡτοίμασας· [98] αὕτη μαραναθά. Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· Θεὸς κύριος ὁ ἐπιφανεὶς ἡμῖν ἐν σαρκί. Εἴ τις ἅγιος, προσερχέσθω· εἰ δέ τις οὐκ ἔστι, γινέσθω διὰ μετανοίας. Ἐπιτρέπετε δὲ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις ὑμῶν, εὐχαριστεῖν.

* Deest in alio codice.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κζ´.

Εὐχαριστία περὶ τοῦ μυστικοῦ μύρου.

Περὶ δὲ τοῦ μύρου οὕτως εὐχαριστήσατε· Εὐχαριστοῦμέν σοι, Θεὲ δημιουργὲ τῶν ὅλων, καὶ ὑπὲρ τῆς εὐωδίας τοῦ μύρου· καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀθανάτου αἰῶνος, οὗ ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δόξα, καὶ ἡ δύναμις, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ὃς ἐὰν ἐλθὼν οὕτως εὐχαριστῇ, προσδέξασθε αὐτὸν ὡς Χριστοῦ μαθητήν· ἐὰν δὲ ἄλλην διδαχὴν κηρύσσῃ, παρ' ἣν ὑμῖν παρέδωκεν ὁ Χριστὸς δι' ἡμῶν, τῷ τοιούτῳ μὴ συγχωρεῖτε εὐχαριστεῖν· ὑβρίζει γὰρ ὁ τοιοῦτος τὸν Θεόν, ἤπερ δοξάζει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κη´.

Ὅτι οὐ χρὴ ἀδιαφορεῖν περὶ τὴν κοινωνίαν.

Πᾶς δὲ ὁ ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, δοκιμασθείς, οὕτω δεχέσθω· σύνεσιν γὰρ ἔχετε, καὶ δύνασθε γνῶναι δεξιὰν ἢ ἀριστεράν, καὶ διακρῖναι ψευδοδιδασκάλους διδασκάλων. Ἐλθόντι μέντοι τῷ διδασκάλῳ, ἐκ ψυχῆς ἐπιχορηγήσατε τὰ δέοντα· τῷ δὲ ψευδοδιδασκάλῳ δώσετε μὲν τὰ πρὸς χρείαν, οὐ προσδέξεσθε δὲ αὐτοῦ τὴν πλάνην· οὔτε μὴν συμπροσεύξησθε αὐτῷ, ἵνα μὴ συμμιανθῆτε αὐτῷ. Πᾶς προφήτης ἀληθινός, ἢ διδάσκαλος, ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἄξιός ἐστι τῆς τροφῆς, ὡς ἐργάτης λόγου δικαιοσύνης.

CAPUT XXVI.

Gratiarum actio, ſuper divinâ communione.

POſt communionem verò, ſic gratias agite; Gratias agimus tibi, Deus & Pater Jeſu Salvatoris noſtri, pro ſancto nomine tuo, quod habitare feciſti in nobis; & pro cognitione, fide, caritate, & immortalitate; quæ dediſti nobis per Jeſum filium tuum. Tu, Domine omnipotens, Deus univerſorum, creaſti mundum & quæ ſunt in eo, per ipſum; & legem inſeviſti in animabus noſtris; & victui accommoda præparâſti hominibus. Deus ſanctorum & inculpatorum patrum noſtrorum, Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, fidelium ſervorum tuorum. Deus potens, fidelis & verax, & in promiſſis non mendax; qui miſiſti in terram Jeſum Chriſtum tuum, ut cum hominibus converſaretur tamquam homo, cùm ſit & Deus verbum, & homo, utque errorem radicitus evelleret. Ipſe & nunc per eum memento hujuſce ſanctæ Eccleſiæ tuæ, quam acquiſiſti precioſo ſanguine Chriſti tui; atque eam ab omni malo libera; & perfice illam in caritate tua, & veritate tua; noſque omnes congrega in regnum tuum, quod præparâſti: hoc Maranatha. Hoſanna filio Davidis. Benedictus qui venit in nomine Domini: Deus Dominus, qui apparuit nobis in carne. Si quis ſanctus eſt, accedat: ſi quis verò talis non eſt, fiat per pœnitentiam. Committite autem & Presbyteris veſtris, ut gratias agant.

1. Cor. 16. 22. Mat. 21. 9. Marc. 11. 10.

CAPUT XXVII.

Gratiarum actio pro myſtico & ſacramentali unguento.

PRo unguento autem, hunc in modum gratias agite; Gratias agimus tibi, Deus creator omnium, etiam pro fragrantia unguenti; & pro immortali ſæculo, quod notificâſti nobis per Jeſum filium tuum. Quoniam ad te pertinet gloria, & poteſtas, in ſæcula. Amen. Qui accedens, hoc modo gratias egerit, recipite illum ut diſcipulum Chriſti: ſin verò aliam doctrinam prædicet, præter eam quam vobis per nos Chriſtus tradidit; huic ne permittatis gratias agere: is enim contumeliâ afficit Deum, potiùs quàm honorat.

CAPUT XXVIII.

Quòd non oporteat indifferenter ad communionem admittere.

QUicumque verò ad vos venit, probetur, & ſic admittatur: intelligentiam enim habetis, & poteſtis agnoſcere dexteram vel ſiniſtram, atque diſcernere falſos doctores à doctoribus. Venienti equidem doctori, ex animo ſuppeditate neceſſaria: falſo autem doctori tribuetis quidem quæ opus ſunt; at non recipietis errorem illius: neque etiam unà cum eo oretis, ne ejus ſocietate inquinemini. Omnis Propheta verus, vel magiſter, qui venit ad vos, dignus eſt cibo, ut operarius ſermonis juſtitiæ.

Jon. 4. 11. Mat. 10. 41. 10.

C A-

per vim baptizati fuerant, aliiſque Sacramentis donati, Chriſtianam religionem retinere cogantur, ne nomen divinum blaſphemetur, & fides quam ſuſceperunt vilis ac contemptibilis habeatur. COT.

98. Αὕτη μαραναθά.] Hoc eſt, *Regnum Dei*, *Dominus noster venit*, aut ſi vis *veniet*, vel *veniat*. Ibid.

CAPUT XXIX.

De oblationibus Conſtitutio.

Num. 18. Omnes primitias provenientes è torculari, area, & bobus atque ovibus, ſacerdotibus dabis; ut benedicantur repoſita in cellariis tuis, & fructus terræ tuæ; utque innitaris frumento, vino & oleo; augeanturque armenta boum tuorum, & greges ovium tuarum. Omnem decimam dabis pupillo ac viduæ, pauperi & advenæ: omnes primitias panum calidorum, vini è dolio, aut olei, aut mellis, aut fructuum, uvæ, aut aliorum primitias dabis ſacerdotibus; argenti verò & veſtimenti, omniſque poſſeſſionis, orphano ac viduæ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κθ'.

Περὶ καρποφοριῶν διάταξις.

Πᾶσαν ἀπαρχὴν γεννημάτων ληνοῦ, ἅλωνος, βοῶν τε καὶ προβάτων, δώσεις τοῖς ἱερεῦσιν ἵνα εὐλογηθῶσιν αἱ ἀποθῆκαι τῶν ταμιείων σου, καὶ τὰ ἐκφόρια τῆς γῆς σου, καὶ στηριχθῇς σίτῳ καὶ οἴνῳ καὶ ἐλαίῳ, καὶ αὐξηθῇ τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων σου. πᾶσαν δεκάτην δώσεις τῷ ὀρφανῷ καὶ τῇ χήρᾳ, τῷ πτωχῷ καὶ τῷ προσηλύτῳ· πᾶσαν ἀπαρχὴν ἄρτων θερμῶν, κεραμίου οἴνου, ἢ ἐλαίου, ἢ μέλιτος, ἢ ἀκροδρύων, σταφυλῆς, ἢ τῶν ἄλλων τὴν ἀπαρχὴν δώσεις τοῖς ἱερεῦσιν· ἀργυρίου δὲ καὶ ἱματισμοῦ, καὶ παντὸς κτήματος, τῷ ὀρφανῷ καὶ τῇ χήρᾳ.

CAPUT XXX.

Quo modo oporteat diem Dominicam, noſtri Salvatoris reſurrectioni dicatum, congregatos, celebrare.

Die reſurrectionis Domini, hoc eſt, Dominicâ, convenite aſſiduè, gratias agentes Deo, & confitentes de beneficiis quæ in vos contulit Deus per Chriſtum, liberando ignorantiâ, errore, vinculis; ut ſacrificium veſtrum ſit irreprehenſum, & Deo acceptum, qui de Eccleſia ſua œcumenica,
Mal. 1. 11. 14. ſeu per totum orbem diffuſa dixit; *In omni loco mihi offeratur incenſum, & ſacrificium mundum: quia rex magnus ego ſum; dicit Dominus omnipotens; & nomen meum admirabile in gentibus.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λ'.

Ὅπως χρὴ τὴν ἀναστάσιμον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμέραν, συναθροιζομένους, ἑορτάζειν.

Τὴν ἀναστάσιμον τοῦ κυρίου ἡμέραν, τὴν κυριακήν φαμεν, συνέρχεσθε ἀδιαλείπτως, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ ἐξομολογούμενοι ἐφ' οἷς εὐηργέτησεν ὑμᾶς ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ, ῥυσάμενος ἀγνοίας, πλάνης, δεσμῶν· ὅπως ἄμωμος ᾖ ἡ θυσία ὑμῶν, καὶ εὐανάφορος Θεῷ, τῷ εἰπόντι περὶ τῆς οἰκουμενικῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας, ὅτι ἐν παντὶ τόπῳ μοι προσενεχθήσεται θυμίαμα, καὶ θυσία καθαρά· ὅτι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ ὄνομά μου θαυμαστὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι.

CAPUT XXXI.

Quales eſſe oporteat eos qui ordinantur.

Eligite autem Epiſcopos dignos Domino, & Presbyteros, ac Diaconos, viros pios, juſtos, mites, non avaros, amantes veritatis, probatos, ſanctos, non acceptores perſonarum, qui valeant
2. Tim. 2. 15. docere ſermonem pietatis, qui rectè ſecent ac tractent dogmata Domini. Vos verò hos honorate, ut patres, ut dominos, ut beneficos, ut auctores quod bene eſtis. Arguite etiam vos mutuò, non in ira, ſed in æquanimitate, cum benignitate ac pace. Omnia vobis à Domino præcepta ſervate.
Luc. 12. 35. Marc. 13. 35. Vigilate pro vita veſtra. *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes; & vos ſimiles hominibus exſpectantibus dominum ſuum, quando veniet, veſperè an manè, galli cantu an mediâ nocte: quâ enim horâ non exſpectant, veniet Dominus: & ei ſi aperuerint, beati ſervi illi, quia inventi ſunt vigilantes: quoniam præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis.* Vigilate igitur, & orate ne dormiatis in mortem: non enim juvabunt vos priora rectè facta, ſi in extremis veſtris à fide verâ aberraveritis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λα'.

Οἵους εἶναι χρὴ τοὺς χειροτονουμένους.

Προχειρίσασθε δὲ ἐπισκόπους ἀξίους τοῦ κυρίου, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, ἄνδρας * εὐσεβεῖς, δικαίους, πρᾳεῖς, ἀφιλαργύρους, φιλαλήθεις, δεδοκιμασμένους, ὁσίους, ἀπροσωπολήπτους, δυναμένους διδάσκειν τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, ὀρθοτομοῦντας ἐν τοῖς τοῦ κυρίου δόγμασιν. ὑμεῖς δὲ τιμᾶτε τούτους ὡς πατέρας, ὡς κυρίους, ὡς εὐεργέτας, ὡς τοῦ εὖ εἶναι αἰτίους. ἐλέγχετε δὲ ἀλλήλους, μὴ ἐν ὀργῇ, ἀλλ' ἐν μακροθυμίᾳ, μετὰ χρηστότητος καὶ εἰρήνης. πάντα τὰ προστεταγμένα ὑμῖν ὑπὸ τοῦ κυρίου φυλάξατε. γρηγορεῖτε ὑπὲρ τῆς ζωῆς ὑμῶν. Ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι· καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἥξει, ἑσπέρας ἢ πρωΐ, ἀλεκτοροφωνίας ἢ μεσονυκτίου· ᾗ γὰρ ὥρᾳ οὐ προσδοκῶσιν, ἐλεύσεται ὁ κύριος· καὶ ἐὰν αὐτῷ ἀνοίξωσι, μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, ὅτι εὑρέθησαν γρηγοροῦντες· ὅτι περιζώσεται, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. νήφετε οὖν, καὶ προσεύχεσθε μὴ ὑπνῶσαι εἰς θάνατον· οὐ γὰρ ὀνήσει ὑμᾶς τὰ πρότερα κατορθώματα, ἐὰν εἰς τὰ ἔσχατα ὑμῶν ἀποπλανηθῆτε τῆς πίστεως τῆς ἀληθοῦς.

* al. ἀλα-

CAPUT XXXII.

Denunciatio de futuris.

Mat. 24. In ultimis enim diebus multiplicabuntur falſi Prophetæ, & corruptores Sermonis; & convertentur oves in lupos, & caritas in odium: nam multiplicatâ iniquitate, refrigeſcet caritas multorum: ſcilicet homines odio ſe invicem habebunt,
2. Theſſ. 2. & perſequentur, & prodent. Ac tunc apparebit

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λβ'.

Πρόῤῥησις περὶ τῶν μελλόντων.

Ἐν γὰρ ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις πληθυνθήσονται οἱ ψευδοπροφῆται, καὶ οἱ φθορεῖς τοῦ λόγου· καὶ στραφήσονται τὰ πρόβατα εἰς λύκους, καὶ ἡ ἀγάπη εἰς μῖσος· πληθυνθείσης γὰρ τῆς ἀνομίας, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν· μισήσουσι γὰρ ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι, καὶ διώξουσι, καὶ παραδώσουσι. καὶ τότε φανήσεται ὁ

κοσμοπλάνος, ὁ τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς, ὁ τοῦ ψεύδους προστάτης· ὃν ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὁ διὰ χειλέων ἀναιρῶν ἀσεβῆ· καὶ πολλοὶ σκανδαλισθήσονται ἐπ' αὐτῷ· οἱ δὲ ὑπομείναντες εἰς τέλος, οὗτοι σωθήσονται. καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· ἔπειτα φωνὴ σάλπιγγος ἔσται δι' ἀρχαγγέλου· καὶ μεταξὺ ἀναβίωσις τῶν κεκοιμημένων· καὶ τότε ἥξει ὁ κύριος, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ, ἐν συσσεισμῷ, ἐπάνω τῶν νεφελῶν, μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ, ἐπὶ θρόνου βασιλείας, κατακρῖναι τὸν κοσμοπλάνον διάβολον, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ. τότε ἀπελεύσονται οἱ μὲν πονηροὶ, εἰς αἰώνιον κόλασιν· οἱ δὲ δίκαιοι πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, κληρονομοῦντες ἐκεῖνα ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· καὶ χαρήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. τοσούτων δὲ ἀξιούμενοι τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν, γινόμεθα αὐτοῦ ἱκέται, ἐπικαλούμενοι αὐτὸν διὰ συνεχοῦς δεήσεως, καὶ λέγοντες·

orbis deceptor, inimicus veritatis, propugnator
mendacii; quem ſpiritu oris ſui interficiet Jeſus, *Iſ. 11. 4.*
qui per labia interimet impium. Et multi in eo *Mat. 24.*
ſcandalum patientur: qui autem perſeveraverint
uſque in finem, hi ſalvi erunt. Tuncque apparebit
ſignum filii hominis in cœlo. Deinde vox tu- *1. Theſſ. 4.*
bæ erit per Archangelum: & interea reviviſcent *16.*
qui obierunt: & tunc veniet Dominus, ac omnes
ſancti cum eo, in terræ motu, ſuper nubes, cum
Angelis virtutis ſuæ, in ſolio regni, ad condemnandum
orbis deceptorem Diabolum, & ad red- *Mat. 16. 27.*
dendum unicuique pro operibus. Tunc abibunt; *Mat. 25. 46.*
mali quidem, in æternum ſupplicium; juſti autem
ibunt in vitam æternam, hæreditatem adeuntes
eorum *quæ oculus non vidit, & auris non audivit*, *1. Cor. 2. 9.*
*& in cor hominis non aſcenderunt; quæ præparavit
Deus iis qui diligunt illum*; & gaudebunt in regno
Dei, quod eſt in Chriſto Jeſu. Porrò tot
tantiſque ejus bonis dignati, ſupplices ei efficimur,
invocantes illum aſſiduâ deprecatione, ac dicentes:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λγ΄.

Προσευχὴ ἐξαγγελτικὴ προνοίας διαφόρου.

Αἰώνιε σωτὴρ ἡμῶν, ὁ βασιλεὺς τῶν θεῶν· ὁ ὢν μόνος παντοκράτωρ καὶ κύριος· ὁ Θεὸς πάντων τῶν ὄντων, καὶ Θεὸς τῶν ἁγίων καὶ ἀμέμπτων πατέρων ἡμῶν καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν· ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ· ὁ ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων, ὁ μακρόθυμος καὶ πολυέλεος· ᾧ πᾶσα γυμνοφανὴς βλέπεται καρδία, καὶ πᾶν κρύφιον ἐνθύμημα ἀποκαλύπτεται· πρὸς σὲ βοῶσι ψυχαὶ δικαίων· ἐπὶ σοὶ πεποίθασιν ἐλπίδες ὁσίων. ὁ τῶν ἀμέμπτων πατὴρ, ὁ τῶν μετ' εὐθύτητος ἐπικαλουμένων σε ἐπήκοος, ὁ καὶ σιωπωμένας ἐπιστάμενος ἐντεύξεις· χωρεῖ γὰρ μέχρι σπλάγχνων ἀνθρωπίνων ἡ σὴ πρόνοια, καὶ διὰ συνειδήσεως ἐρευνᾷς ἑκάστου τὴν γνώμην. καὶ κατὰ πᾶν κλίμα τῆς οἰκουμένης τὸ διὰ προσευχῆς καὶ λόγων ἀναπέμπεταί σοι θυμίαμα. ὁ τὸν παρόντα αἰῶνα, πεδίον δικαιοσύνης ἐνστησάμενος. πᾶσι δὲ ἀνοίξας πύλην ἐλεημοσύνης· ὑποδείξας δὲ ἑκάστῳ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τῆς ἐμφύτου γνώσεως καὶ φυσικῆς κρίσεως, καὶ ἐκ τῆς τοῦ νόμου ὑποφωνήσεως, ὡς πλούτου μὲν οὐκ ἀΐδιον τὸ κτῆμα, εὐπρεπείας οὐκ ἀέναον τὸ κάλλος, δυνάμεως εὐδιάλυτος ἡ ἰσχύς· καὶ ἀτμὸς μὲν καὶ ματαιότης τὰ σύνολα, μόνη δὲ συνείδησις πίστεως * ἀνύπουλος διαβαίνει, διὰ μέσων οὐρανῶν μετ' ἀληθείας ἀνερχομένη, τῆς μελλούσης * τροφῆς δεξιὰ ἀντιλαμβάνεται· ἅμα καὶ πρὸ τοῦ ἀποδείξασθαι ὑπόσχεσιν τῆς παλιγγενεσίας, αὐτὴ ἡ ψυχὴ τῇ ἐλπίδι γαυρουμένη εὐφραίνεται. ἐξ * ὑπαρχῆς γὰρ, τοῦ προπάτορος ἡμῶν Ἀβραὰμ μεταποιουμένου τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ὁραματισμῷ ὡδήγησας, διδάξας ὅ τί ποτέ ἐστιν ὁ αἰὼν οὗτος· καὶ τῆς μὲν πίστεως αὐτοῦ προώδευσεν ἡ γνῶσις, τῆς δὲ γνώσεως ἀκόλουθος γέγονεν ἡ πίστις, τῆς δὲ πίστεως ἐπακολούθημα ἡ συνθήκη· εἶπας γάρ· Ποιήσω τὸ σπέρμα σου ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Ἰσαὰκ αὐτῷ δωρησάμενος, καὶ ὅμοιον αὐτὸν εἰδὼς ἐκείνου τῷ τρόπῳ, καὶ αὐτοῦ ἐπεκλήθης Θεὸς, εἰπών· Ἔσομαί σου Θεὸς, καὶ τοῦ σπέρματός σου μετὰ σέ. Καὶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακὼβ ἐπὶ Μεσοποταμίαν στελλομένου, δείξας τὸν Χριστὸν, δι' αὐτοῦ ἐλάλησας, εἰπών· Ἰδοὺ ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ αὐξανῶ σε, καὶ πληθυνῶ σε σφόδρα. Καὶ οὕτως εἶπας πρὸς Μωϋσέα τὸν πιστὸν καὶ ἅγιόν σου θεράποντα, ἐπὶ τῆς ὀπτασίας τῆς βάτου· Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· τοῦτό μοι ὄνομά ἐστιν αἰώνιον, καὶ μνημόσυνον γενεαῖς γενεῶν. Ὑπέρμαχε γένους Ἀβραὰμ, εὐλογητὸς εἶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

* al. ἀνυπούλως
* f. τρυφῆς]
* al. ἀπαρχῆς —

CAPUT XXXIII.

Oratio prædicans variam providentiam.

ÆTerne Salvator noſter, rex Deorum; qui *Eſth. 14. 12.*
ſolus es omnipotens ac Dominus; Deus
omnium rerum, & Deus ſanctorum ac inculpatorum
patrum noſtrorum, ac majorum; Deus Abra- *Ex. 3. 6.*
hami, & Iſaaci, & Jacobi; miſericors & miſerator,
longanimis & multæ miſericordiæ; cui omne
cor patet nudum, & omnis occulta cogitatio apparet:
ad te clamant animæ juſtorum; in te ſpes
ſanctorum nituntur. Pater irreprehenſorum, te
rectè invocantium auditor, qui etiam tacitas appellationes
intelligis: pertingit enim uſque ad humana
viſcera providentia tua, & per conſcientiam
ſcrutaris uniuſcujuſque voluntatem. Atque per
omnem regionem orbis, mittitur tibi thymiama
precationis ac ſermonum. Qui ſæculum præſens,
ſtadium juſtitiæ inſtituiſti, omnibus autem aperui- *1. Cor. 9. 24.*
ſti januam miſericordiæ; ſingulis verò hominibus,
per inſitam cognitionem ac naturale judicium, &
ex legis inſtigatione, oſtendiſti quòd divitiarum
non eſt perpetua poſſeſſio, venuſtatis non perenne
decus; quòd virium facilè diſſolvitur firmitudo;
quódque cuncta quidem ſunt vapor ac vanitas, *Eccl. 1. 2.*
ſola verò conſcientia fidei non ſubdolæ evadit, per *Jac. 4. 14.*
medios cœlos cum veritate aſcendens, futurarum *Pſ. 15. 10.*
deliciarum dexteram prehendit; ſimul & antequàm
promiſſum iteratæ per reſurrectionem nativitatis
præſtetur, ipſa anima ſpe exſultans lætatur. Ab *Gen. 12.*
initio enim, progenitore noſtro Abrahamo viam
veritatis capeſſente, eum apparendo duxiſti, docens
quidnam eſſet hoc ſæculum: & illius quidem
fidei præivit cognitio, cognitioni autem conſequens
fuit fides, fidei verò conſequentia exſtitit
pactum: dixiſti enim; *Faciam ſemen tuum ſicut* *Gen. 13. 16.*
ſtellas cœli; & ſicut arenam quæ eſt in littore maris. *& 22. 17.*
Sed & Iſaacum illi donans, ſciénſque eum illi moribus
ſimilem, ejus quoque Deus appellatus es,
dicens; *Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te.* At- *Gen. 26. &*
que cùm pater noſter Jacobus in Meſopotamiam *17. 7.*
iret, per Chriſtum quem ei oſtendiſti locutus es,
dicens; *Ecce ego ſum tecum; & augebo te, & mul-* *Gen. 28. 15.*
tiplicabo te valde. Et Moyſi fideli ac ſancto fa- *& 48. 4.*
mulo tuo ſic dixiſti, in rubi viſo; *Ego ſum qui ſum.* *Ex. 3. 14.*
Hoc mihi nomen eſt æternum, & memoriale genera- *15.*
tionibus generationum. Propugnator generis Abrahami,
benedictus es in ſæcula.

CAPUT XXXIV.

Oratio prædicans variam creationem.

Gen. 1. BEnedictus es, Domine rex ſæculorum; qui per Chriſtum feciſti univerſa, & per eum in principio ornâſti informia; qui aquas ab aquis firmamento ſeparâſti, & his ſpiritum vitalem indidiſti; qui terram ſtabiliſti, & cœlum extendiſti, & ſingulas creaturas exactâ diſpoſitione ornâſti. Tuâ enim potentiâ, Domine, mundus in hunc

4. Eſd. 16. 60. nitorem conſtitutus eſt; cœlum verò inſtar cameræ compactum, aſtris illuſtratum eſt, ad ſolatium in tenebris; lumen autem & ſol propter dies & fructuum generationes prodierunt; at luna, in converſionem temporum, dum creſcit ac decreſcit: & nox vocabatur, & dies appellabatur, firmamentum verò in medio abyſſorum patebat. Et dixiſti, ut congregarentur aquæ, & appareret arida. Ipſum autem mare quo modo quis enarraret? quòd quidem venit à pelago furens; recurrit autem, ab

Job. 38. 11. arena juſſu tuo prohibitum; dixiſti enim, quòd in ipſo confringentur fluctus ejus: animalibus verò parvis & magnis, item navigiis illud feciſti pervium. Poſtea germinabat terra, omnigenis floribus, ac varietate arborum multiplicium depicta: & cunctis lucentia luminaria, horum nutricii, eumdem ſemper curſum tenent, nec ullatenus à tuo mandato variant; ſed quacumque juſſeris, ibi oriuntur ac occidunt, in ſigna temporum atque annorum, & hominum miniſterium alternant. Deinde animalium diverſorum conficiebantur genera, terreſtrium, aquatilium, volucrum, amphibiorum: tuæque providentiæ artificioſa ſapientia idoneam unicuique proviſionem largitur: ſicut enim ad varia genera producenda non fuit invalida; ſic neque diverſam uniuſcujuſque curam ſuſcipere neglexit. Atque ad extremum creationis, mandans tuæ Sapientiæ, condidiſti rationale animal,

Gen. 1. 26. mundi civem, dicens; *Faciamus hominem ad imaginem, & ad ſimilitudinem noſtram*; mundi mundum, ſeu ornamenti ornatum, conſtituens illum; ex quatuor quidem elementis, primis corporibus, formando corpus illius, creando autem ei animam ex nihilo; & donando ei quinquertium ſenſuum; mentémque aurigam animæ, præficiendo ſenſibus. Jam ad hæc omnia, dominator Domine, quis condignè explicabit nubium imbribus feracium motum, fulguris ſplendorem, tonitruum fragorem; ad convenientis alimenti ſuppeditationem, & ad aëris temperationem maximè concinnam. Hominem verò inobſequentem factum, vitâ ad mercedem propoſitâ privâſti; nec ex toto exſtinxiſti illum, ſed brevi tempore morte ſoporatum,

Hebr. 6. jurejurando ad ſecundam nativitatem vocâſti. Decretum mortis ſolviſti, qui mortuos ad vitam re-

1. Tim. 1. 1. ducis per Jeſum Chriſtum, ſpem noſtram.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λδʹ.

Προσευχὴ ἐξαγγελτικὴ δημιουργίας διαφόρου.

ΕΥλογητὸς εἶ, κύριε βασιλεῦ τῶν αἰώνων· ὁ διὰ Χριστοῦ ποιήσας τὰ ὅλα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ κοσμήσας τὰ ἀκατασκεύαστα· ὁ διαχωρίσας ὕδατα ὑδάτων στερεώματι, καὶ πνεῦμα ζωτικὸν τούτοις ἐμβαλών· ὁ γῆν ἑδράσας, καὶ οὐρανὸν ἐκτείνας, καὶ τὴν ἑκάστου τῶν κτισμάτων ἀκριβῆ διάταξιν κοσμήσας. σῇ γὰρ δυνάμει, δέσποτα, κόσμος πεφαίδρυνται· * al. εὐδρομεῖ οὐρανὸς δὲ ὡς καμάρα πεπηγμένος, ἠγλάϊσται ἄστροις, ἕνεκεν παραμυθίας τοῦ σκότους· φῶς δὲ καὶ ἥλιος εἰς ἡμέρας καὶ καρπῶν γονὰς γεγένηνται· σελήνη δὲ εἰς καιρῶν τροπήν, αὔξουσα καὶ μειουμένη· καὶ νὺξ ὠνομάζετο, καὶ ἡμέρα προσηγορεύετο, στερέωμα δὲ διὰ μέσων τῶν ἀβύσσων ἐδείκνυτο. καὶ εἶπας συναχθῆναι τὰ ὕδατα, καὶ ὀφθῆναι τὴν ξηράν. αὐτὴν δὲ τὴν θάλασσαν πῶς ἄν τις ἐκφράσειεν; ἥτις ἔρχεται μὲν ἀπὸ πελάγους μαινομένη, παλινδρομεῖ δὲ, ἀπὸ ψάμμου τῇ σῇ προσταγῇ κωλυομένη· εἶπας γὰρ, ἐν αὐτῇ συντριβήσεσθαι αὐτῆς τὰ κύματα· ζώοις δὲ μικροῖς καὶ μεγάλοις, καὶ πλοίοις πορευτὴν αὐτὴν ἐποίησας. εἶτ' ἐχλοαίνετο γῆ, παντοίοις ἄνθεσι καταγραφομένη, καὶ ποικιλίᾳ δένδρων διαφόρων· φωστῆρές τε τούτων τιθηνοὶ, ἀπαραβάτως σώζοντες τὸν δόλιχον, καὶ κατ' οὐδὲν παραλλάσσοντες τῆς σῆς προσταγῆς· ἀλλ' ὅπῃ ἂν κελεύσῃς, ταύτῃ ἀνίσχουσι καὶ δύνουσιν, εἰς σημεῖα καιρῶν καὶ ἐνιαυτῶν, ἀμειβόμενοι τὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπηρεσίαν. ἔπειτα διαφόρων ζώων κατεσκευάζετο γένη, χερσαίων, ἐνύδρων, ἀεροπόρων, ἀμφιβίων· καὶ τῆς σῆς προνοίας ἡ ἔντεχνος σοφία τὴν κατάλληλον ἑκάστῳ πρόνοιαν δωρεῖται· ὥσπερ γὰρ διάφορα γένη οὐκ ἠτόνησε παραγαγεῖν, οὕτως οὐδὲ διάφορον πρόνοιαν ἑκάστου ποιήσασθαι κατωλιγώρησε. καὶ τέλος τῆς δημιουργίας, τὸ λογικὸν ζῶον, τὸν κοσμοπολίτην, τῇ σῇ σοφίᾳ διαταξάμενος, κατεσκεύασας, εἰπών· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, [99] κόσμου κόσμον αὐτὸν ἀναδείξας· ἐκ μὲν τῶν τεσσάρων στοιχείων, πρώτων σωμάτων, διαπλάσας αὐτῷ σῶμα, κατασκευάσας δ' αὐτῷ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, αἴσθησιν δ' αὐτῷ πένταθλον χαρισάμενος, καὶ νοῦν τὸν τῆς ψυχῆς ἡνίοχον ταῖς αἰσθήσεσιν ἐπιστήσας. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, δέσποτα κύριε, τίς ἐπαξίως διηγήσεται νεφῶν ὀμβροτόκων φοράν, ἀστραπῆς ἔκλαμψιν, βροντῶν πάταγον, εἰς τροφῆς καταλλήλου χορηγίαν, καὶ κρᾶσιν ἀέρων παναρμόνιον. παρακούσαντα δὲ τὸν ἄνθρωπον, ἐμμίσθου ζωῆς ἐστέρησας· οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀφανίσας, ἀλλὰ χρόνῳ πρὸς ὀλίγον κοιμίσας, ὅρκῳ εἰς παλιγγενεσίαν ἐκάλεσας. ὅρον θανάτου ἔλυσας, ὁ ζωοποιὸς τῶν νεκρῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν.

CAPUT XXXV.

Oratio cum gratiarum actione prædicans Dei erga creaturas ſollicitudinem.

Pſ. 146. 5. MAgnus es, Domine omnipotens, & magna virtus tua, & ſapientiæ tuæ non eſt numerus; creator, ſalvator, dives in gratiis, longani-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λεʹ.

Προσευχὴ μετ' εὐχαριστίας ἐξαγγέλλουσα τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τὰ ὄντα κηδεμονίαν.

ΜΕγας εἶ, κύριε παντοκράτορ, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχύς σου, καὶ τῆς συνέσεώς σου οὐκ ἔστιν ἀριθμός· κτίστα, σωτὴρ, πλούσιε ἐν χάρισι, μακρόθυμε, καὶ

99. *Κόσμου κόσμον.*] Elogio eodem homo decoratur à Methodio apud Epiphanium Hæreſi 64. Origenianâ cap. 18 & ab incerto auctore Commentariorum in Job. Philoni autem de Abrahamo ſcribenti, cœlum eſt *κόσμος ἐν κόσμῳ*. *Poſt voces illas*, Commentariorum in Job. *interponere queas*, Vide Nilum lib. 2. Epiſt. 119. COT.

1. Ἀπ-

καὶ ἐλέους χορηγέ· ὁ μὴ ἀφιστῶν τῶν σῶν κτισμάτων τὴν σωτηρίαν· φύσει γὰρ ἀγαθὸς ὑπάρχεις· φείδῃ δὲ ἁμαρτανόντων, εἰς μετάνοιαν προσκαλούμενος· οἰκτιρμῶν γάρ σου, ἡ νουθέτησις. πῶς γὰρ ἂν * ὑπέστημεν, ἐπειγομένην ἀπαιτούμενοι κρίσιν, ὁπότε μακροθυμούμενοι, μόλις ἀνακύπτομεν τῆς ἀσθενείας; σοῦ τὸ κράτος ἀνήγγειλαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ γῆ κραδαινομένη, τῆς ἀσφαλείας ἐπ᾽ οὐδενὸς κρεμαμένη. θάλασσα κυμαινομένη, καὶ μυρίαν βόσκουσα ζώων ἀγέλην, πεπέδηται ἄμμῳ, τὴν σὴν βούλησιν πεφρικυῖα· καὶ πάντας ἀναγκάζει βοᾶν· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας· ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. Καὶ στρατὸς ἀγγέλων φλεγόμενος, καὶ πνεύματα νοερὰ, λέγουσιν· Εἷς ἅγιος τῷ Φελμουνί· καὶ Σεραφὶμ ἅγια, ἅμα τοῖς Χερουβὶμ, τοῖς ἑξαπτερύγοις, σοὶ τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν ψάλλοντα, [1] ἀσιγήτοις φωναῖς βοῶσιν· Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου· καὶ τὰ ἕτερα τῶν ταγμάτων πλήθη, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις, ἐπιβοῶντα λέγουσιν· Εὐλογημένη ἡ δόξα κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ἰσραὴλ δὲ, ἡ ἐπίγειός σου ἐκκλησία, ἡ ἐξ ἐθνῶν, ταῖς κατ᾽ οὐρανὸν δυνάμεσιν ἁμιλλωμένη, νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, ἐν καρδίᾳ πλήρει καὶ ψυχῇ θελούσῃ, ψάλλει· Τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων, κύριος ἐν αὐτοῖς, ἐν Σινᾷ, ἐν τῷ ἁγίῳ. Οἶδεν οὐρανὸς τὸν ἐπὶ μηδενὸς αὐτὸν καμαρώσαντα, ὡς λιθόκυβον· καὶ γῆν καὶ ὕδωρ ἑαυτοῖς ἑνώσαντα· καὶ ἀέρα διαχέαντα, ζωοτρόφον, καὶ τούτῳ πῦρ συμπλέξαντα, εἰς θάλπος, καὶ σκότους παραμυθίαν. ἐκπλήττει χορὸς ἀστέρων, τὸν ἀριθμήσαντα σημαίνων, καὶ τὸν ὀνομάσαντα δεικνύων· ζῶα τὸν ψυχώσαντα· δένδρα τὸν ἐκφύσαντα. ἅπερ ἅπαντα τῷ σῷ λόγῳ γενόμενα, παριστᾷ τὸ τῆς δυνάμεώς σου κράτος. διὸ καὶ ὀφείλει πᾶς ἄνθρωπος, ἐξ αὐτῶν στέρνων, σοὶ διὰ Χριστοῦ * τὸν ὑπὲρ πάντων ὕμνον ἀναπέμπειν, διὰ σὲ τῶν ἁπάντων κρατῶν. σὺ γὰρ εἶ ὁ χρηστὸς ἐν εὐεργεσίαις, καὶ φιλόδωρος ἐν οἰκτιρμοῖς· ὁ μόνος παντοκράτωρ· ὅτε γὰρ θέλεις, πάρεστί σοι τὸ δύνασθαι· τὸ γάρ σου αἰώνιον κράτος καὶ φλόγα καταψύχει, καὶ λέοντας φιμοῖ, καὶ κήτη καταπραΰνει, καὶ νοσοῦντας ἐγείρει, καὶ δυνάμεις μετατρέπει· καὶ στρατὸν ἐχθρῶν, καὶ λαὸν ἀριθμούμενον, ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι, καταστρέφει. σὺ εἶ ὁ ἐν οὐρανῷ, ὁ ἐπὶ γῆς, ὁ ἐν θαλάσσῃ, ὁ ἐν περατουμένοις, ὑπὸ μηδενὸς περατούμενος· τῆς γὰρ μεγαλοσύνης σου οὐκ ἔστι πέρας. μὴ γὰρ ἡμέτερόν ἐστι τοῦτο, δέσποτα· τοῦ δὲ θεράποντός σου ἐστὶ λόγιον, φάσκοντος· Καὶ γνώσῃ τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι πλὴν αὐτοῦ. Οὐδὲ γάρ ἐστι Θεὸς πλὴν σοῦ μόνου· ἅγιος οὐκ ἔστι πλὴν σοῦ, κύριος Θεὸς γνώσεων, Θεὸς ἁγίων, ἅγιος ὑπὲρ πάντας ἁγίους· οἱ γὰρ ἡγιασμένοι, ὑπὸ τὰς χεῖράς σου εἰσίν. ἔνδοξος καὶ ὑπερυψούμενος, ἀόρατος τῇ φύσει, ἀνεξιχνίαστος κρίμασιν· οὗ ἀνενδεὴς ἡ ζωή, ἄτρεπτος καὶ ἀνελλιπὴς ἡ διαμονὴ, ἀκάματος ἡ ἐνέργεια, ἀπερίληπτος ἡ μεγαλειότης, ἀέναος ἡ εὐπρέπεια, ἀπρόσιτος ἡ κατοικία, ἀμετανάστευτος ἡ κατασκήνωσις, ἄναρχος ἡ γνῶσις, ἀναλλοίωτος ἡ ἀλήθεια, [2] ἀμεσίτευτον τὸ ἔργον, ἀνεπιβούλευτον τὸ κράτος, ἀδιάδοχος ἡ μοναρχία, ἀκατάλυτος ἡ βασιλεία, ἀνανταγώνιστος ἡ ἰσχὺς, πολυάριθμος ἡ στρατιά. σὺ γὰρ εἶ ὁ σοφίας πατὴρ, ὁ δημιουργίας τῆς διὰ μεσίτου κτίσεως,

* al. ὑποστῶμεν

* f. τὸν

mis, & miſericordiæ largitor; qui creaturarum
tuarum ſalutem non deſeris; naturâ enim bonus
es: parcis autem delinquentibus, eos ad pœniten-
tiam provocans: tuarum quippe miſerationum ef-
fectus eſt, admonitio. Etenim quo modo ſuſti-
neremus, ſi ad cauſſam dicendam ſtatim repetere-
mur, quando longâ patientiâ exſpectati, vix ab
infirmitate reſpiramus? Tuam potentiam annun-
ciaverunt cœli; & terra concuſſa, firmata ac ſuſ-
penſa ſuper nihilum. Mare fluctibus agitatum,
ac innumerabiles nutriens animalium copias, arenâ
conſtringitur, tuam voluntatem veritum; omnéſ-
que cogit vociferari; *Quam magnificata ſunt opera* Pſ. 103. 24.
tua Domine? omnia in ſapientia feciſti: impleta eſt
terra creaturâ tuâ. Et exercitus Angelorum ar-
dens, ac intelligentes ſpiritus, dicunt; *Unus ſan-* Dan. 8. 13.
ctus, Phelmoni: & ſancti Seraphini, unà cum
Cherubinis, ſex alas habentibus, tibi victoriæ
canticum pſallentes, vocibus numquam ceſſantibus
clamant; *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus, Sa-* Iſ. 6. 3.
baoth: plení ſunt cœli & terra gloriâ tuâ: & aliæ
Ordinum multitudines, Angeli, Archangeli, Thro-
ni, Dominationes, Principatus, Poteſtates, Vir-
tutes, exclamantes dicunt; *Benedicta gloria Domini* Ezech. 3. 12.
de loco ſuo. Iſraël verò, terrena Eccleſia tua, ex gen-
tibus congregata, certans cum cœleſtibus Virtuti-
bus, nocte ac die, in corde pleno & animâ volente,
canit; *Currus Dei decem millibus multiplex, millia* Pſ. 67. 18.
lætantium; Dominus in eis, in Sinai, in ſancto. Novit Iſ. 40. 22.
cœlum eum qui ſuper nihilum cameravit illud, 4. Eſd. 16. 60.
tamquam lapideum cubum; qui terram & aquam Job. 38. 38.
inter ſe adunavit; qui aërem, animalium nutricium, in LXX.
diffudit, eique ignem connexuit, ad calorem, & ad
ſolatium de tenebris. Obſtupefacit chorus ſtellarum,
qui numerantem eas ſignificat, & nominantem oſten- Pſ. 146. 4.
dit; ut animalia demonſtrant eum à quo animata
ſunt, & arbores eum qui illas produxit. Quæ omnia
verbo tuo facta, poteſtatis tuæ vim repræſentant.
Atque ideo debet omnis homo, utpote per te do-
minus univerſorum, ex pectore tibi laudem pro cun-
ctis mittere per Chriſtum. Tu enim es facilis in be-
neficentiis, & munificus in commiſerationibus; qui
ſolus es omnipotens: cùm enim vis, adeſt tibi pote-
ſtas: nam æternum tuum robur etiam flammam refri-
gerat, & leonibus os conſtringit, & cetos demulcet, Dan. 3. & 6.
& ægrotantes erigit, & facultates rerum convertit; & Jon. 2.
hoſtium copias, populúmque numeratum, dum ſu- 4. Reg. 19.
perbia exoritur, proſternit. Tu es qui in cœlo ex- 2. Reg. 24.
ſiſtis, qui in terra, qui in mari, qui in terminatis, à
nullo terminatus: magnitudinis enim tuæ non eſt ter- Pſ. 144. 3.
minus. Neque verò noſtrum eſt illud, Domine; fa-
muli tui oraculum eſt, dicentis; *Et cognoſces corde* Deut. 4. 39.
tuo, quòd Dominus Deus tuus, Deus in cœlo ſurſum, &
in terra deorſum, & non eſt ampliùs præter eum. Ne-
que enim eſt Deus, præter te ſolum; ſanctus non eſt
præter te, Dominus Deus ſcientiarum, Deus ſancto- 1. Reg. 2. 3.
rum, ſanctus ſupra omnes ſanctos: nam ſanctificati,
ſub manibus tuis ſunt. Glorioſus & ſuperexaltatus, Dan. 3.
naturâ inviſibilis, imperveſtigabilis in judiciis; cujus Rom. 11. 33.
vita, non indiga, duratio immutabilis ac indeficiens,
operatio infatigabilis, incircumſcripta magnitudo,
perennis decor, inacceſſa habitatio, intranſmigrabilis
manſio, cognitio æterna, veritas permanens, opus
nullo interventu factum, potentia nullis inſidiis ex-
poſita, Monarchia ſine ſucceſſione, regnum ſine
fine, robur inexpugnabile, exercitus numeroſiſſimus.
Tu enim es Sapientiæ Pater, Creationis per Mediato-
rem

---

1. *Ἀσιγήτοις φωναῖς βοῶσιν* &c.] S. Johannes Chryſoſtomus de inſtituenda ſecundùm Deum vita, Tom. 5. Serm. 10. *ἀσιγήτῳ βοῶσι κραυγῇ*· &c. Hippolytus Portuenſis in Collectaneis Anaſtaſii Bibliothecarii p. 209. *ἀσιγήτῳ φωνῇ βοῶσι.* COT.

2. *Ἀμεσίτευτον τὸ ἔργον.*] Et quibuſdam interpoſitis, ὁ δημιουργίας τῆς διὰ μεσίτου κτίσεως. Quæres quo modo creatio intermedio careat, quæ mediatorem ſeu medium habet Filium Dei. Reſpondere poteſt, creationem eſſe quidem abſque medio alieno à Divinitate; agnoſcere tamen perſonam Divinitatis mediam, Filium: mediatorem productionis, per quem ſcilicet Pater omnia creavit; ſed non mediatorem naturæ, id eſt, participem increati & creati, quod exſtitit poſt aſſumptam naturam humanam. Ibid.

3. Τὸ

rem factæ conditor, tamquam cauſſa; providentiæ largitor, legum dator, indigentiæ expletor; ultor impiorum, & juſtorum remunerator; Chriſti Deus & Pater, atque piè erga eum ſe gerentium Dominus: cujus Chriſti non fallit promiſſio, muneribus non corrumpitur judicium, nullâ perſuaſione mutatur ſententia, numquam ceſſat pietas, gratiarum actio non finitur: per quem tibi adoratio condigna debetur ab omni rationali & ſanctâ naturâ.

ὡς αἴτιος· ὁ προνοίας χορηγὸς, ὁ νόμων δοτὴρ, ὁ ἐνδείας πληρωτής· ὁ τῶν ἀσεβῶν τιμωρὸς, καὶ τῶν δικαίων μισθαποδότης· ὁ τοῦ Χριστοῦ Θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν εὐσεβούντων κύριος· οὗ ἀδιάψευστος ἡ ἐπαγγελία, ἀδωροδόκητος ἡ κρίσις, ἀμετάπειστος ἡ γνώμη, ἄπαυστος ἡ εὐσέβεια, ἀΐδιος ἡ εὐχαριστία· δι' οὗ σοι καὶ ἡ ἐπάξιος προσκύνησις ὀφείλεται παρὰ πάσης λογικῆς καὶ ἁγίας φύσεως.

CAPUT XXXVI.

Oratio commemorans incarnationem Chriſti, & variam erga ſanctos providentiam.

[ſ. Ignat. interpol. ad Magn 9.] DOmine omnipotens, mundum creâſti per Chriſtum, & Sabbatum in hujus rei memoriam ſanxiſti; quia in eo ab operibus quieſcere feciſti, ad meditationem legum tuarum: & feſtos dies conſtituiſti, in lætitiam animarum noſtrarum, ut in recordationem veniremus Sapientiæ à te con- [*Prov.* 8. 22.] ditæ: quo modo propter nos naſci ex muliere ſuſtinuit; apparuit in vita hac, oſtendens in Baptiſmo ſuo quòd ipſe qui apparebat eſſet Deus ac homo; paſſus eſt propter nos permiſſione tuâ, & mortuus eſt, ac poteſtate tuâ reſurrexit: ideóque feſtum Reſurrectionis, Dominicâ die celebrantes, lætamur de eo qui vicit quidem mortem, patefecit autem vitam ac immortalitatem: per ipſum enim gentes ad te adduxiſti, in populum peculiarem, [*Deut.* 7 6.] verum Iſraëlem, Deo carum, quique Deum videt. Nam tu Domine, etiam patres noſtros eduxiſti de terra Ægypti, & eripuiſti ex fornace fer- [*Deut.* 4. 20. *Ex.* 1. & 5. &c.] reâ, atque ex luto, & laterum confectione: liberâſti de manu Pharaonis & ſubjectorum ei; ac per [*Deut.* 1. 35.] mare quaſi per aridam eos deduxiſti; & morem [*Act.* 13. 18.] geſſiſti eis in deſerto per multiplicia bona: Legem, ſcilicet Decalogi, tuâ voce pronunciatam, ac tua [ſ. Ignat. interpol. ad Magneſ. 9.] manu deſcriptam donâſti: Sabbatum ſervare præcepiſti, non dans occaſionem vacationis, ſed opportunitatem pietatis, ad cognitionem potentiæ tuæ, atque eos tamquam in ſacro ſepto concludens, ut malè agere prohiberentur, & ut docerentur, [*Levit* 23.] utque de ſeptenario exſultarent: propter hoc una hebdomas, & hebdomades ſeptem, & menſis [*Levit.* 25.] ſeptimus, & annus ſeptimus; & hujus anni ſeptimi reciproca ſeu ſeptima revolutio, Jubilæus, hoc eſt, annus quinquageſimus, qui remiſſionis: ut nullam haberent homines occaſionem excuſandi ignorantiam, idcirco in omni Sabbato feriari voluit, quò ne verbum quidem iratè quiſquam ex ore ſuo vel- [ſ. Ignat. interpol. ibid.] let emittere in die Sabbatorum. Sabbatum enim eſt requies à creatione, mundi abſolutio, legum inquiſitio; laus Dei grata, pro iis quæ hominibus donavit. Supra quæ omnia eminet Dominicus dies; ut pote qui repræſentet ipſum mediatorem, proviſorem, legiſlatorem, auctorem reſurrectionis, primogenitum omnis creaturæ; Deum verbum, ac [ſ. Ignat. interpol. ad Magneſ. 11. ad Sm. 1.] hominem, ex Maria natum ſolum ſine viro, ſanctè in vita verſatum, crucifixum ſub Pontio Pilato, mortuum, & à mortuis excitatum. Quare Dominica dies, tibi Domine, gratiarum actionem pro cunctis offerre ſuadet: hæc quippe eſt à te exhibita gratia, quæ magnitudine ſuâ omne beneficium obtexit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λϛ'.

Προσευχὴ ὑπομιμνήσκουσα τὴν γενομένην Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν, καὶ τὴν εἰς τοὺς ἁγίους διάφορον πρόνοιαν.

ΚΥριε παντοκράτορ, κόσμον ἔκτισας διὰ Χριστοῦ, καὶ σάββατον ὥρισας εἰς μνήμην τούτου· ὅτι ἐν αὐτῷ κατέπαυσας ἀπὸ τῶν ἔργων, εἰς μελέτην τῶν σῶν νόμων· καὶ ἑορτὰς διετάξω, εἰς εὐφροσύνην τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ὅπως εἰς μνήμην ἐρχώμεθα τῆς ὑπὸ σοῦ κτισθείσης σοφίας· ὡς δι' ἡμᾶς γένεσιν ὑπέστη τὴν διὰ γυναικός· ἐπεφάνη τῷ βίῳ, ἀναδεικνὺς ἑαυτὸν ἐν τῷ βαπτίσματι, ὡς Θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος ὁ φανείς· ἔπαθε δι' ἡμᾶς σῇ συγχωρήσει, καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη σῷ κράτει· διὸ καὶ τὴν ἀναστάσιμον ἑορτὴν πανηγυρίζοντες τῇ κυριακῇ, χαίρομεν ἐπὶ τῷ νικήσαντι μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντι δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν· δι' αὐτοῦ γὰρ προσηγάγου τὰ ἔθνη ἑαυτῷ, εἰς λαὸν περιούσιον, τὸν ἀληθινὸν Ἰσραὴλ, τὸν θεοφιλῆ, [3] τὸν ὁρῶντα Θεόν. σὺ γὰρ κύριε, καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐρρύσω ἐκ καμίνου σιδηρᾶς, καὶ ἐκ πηλοῦ, καὶ πλινθουργίας· ἐλυτρώσω ἐκ χειρὸς Φαραὼ καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν. καὶ διὰ θαλάσσης ὡς διὰ ξηρᾶς αὐτοὺς παρήγαγες· καὶ ἐτροποφόρησας αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ παντοίοις ἀγαθοῖς· νόμον αὐτοῖς ἐδωρήσω, ἢ [4] δεκαλογίαν, σῇ φωνῇ φθεγχθέντα, καὶ χειρὶ καταγραφέντα· σαββατίζειν ἐνετείλω, οὐ πρόφασιν ἀργίας διδοὺς, ἀλλ' ἀφορμὴν εὐσεβείας, εἰς γνῶσιν τῆς σῆς δυνάμεως, εἰς κώλυσιν κακῶν ὡς ἐν ἱερῷ καθείρξας περιβόλῳ, διδασκαλίας χάριν, εἰς ἀγαλλίαμα ἑβδομάδος· διὰ τοῦτο ἑβδομὰς μία, καὶ ἑβδομάδες ἑπτὰ, καὶ μὴν ἕβδομος, καὶ ἐνιαυτὸς ἕβδομος· καὶ τούτου ἀνταπανακύκλησις, ἰωβηλαῖος, ὅ ἐστιν ἔτος πεντηκοστὸν, εἰς ἄφεσιν· ὅπως μηδεμίαν ἔχωσι πρόφασιν οἱ ἄνθρωποι ἄγνοιαν σκήψασθαι, τούτου χάριν πᾶν σάββατον ἐπέτρεψεν ἀργεῖν, ὅπως μηδὲ λόγον τις ἐν ὀργῇ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ προέσθαι θελήσῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων. σάββατον γάρ ἐστι κατάπαυσις δημιουργίας, τελείωσις κόσμου, νόμων ζήτησις, αἶνος εἰς Θεὸν εὐχάριστος ὑπὲρ ὧν ἀνθρώποις ἐδωρήσατο. ὧν ἁπάντων ἡ κυριακὴ προύχουσα· αὐτὸν τὸν μεσίτην, τὸν προνοητὴν, τὸν νομοθέτην, τὸν ἀναστάσεως αἴτιον, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν Θεὸν λόγον, καὶ ἄνθρωπον, τὸν ἐκ Μαρίας γεννηθέντα μόνον δίχα ἀνδρὸς, τὸν πολιτευσάμενον ὁσίως, τὸν σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἀποθανόντα, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν ὑποδεικνύουσα. ὡς κυριακὴ παρεγγελλεύεται, σοὶ δέσποτα, τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν προσφέρειν· αὕτη γὰρ ἡ ὑπὸ σοῦ παρασχεθεῖσα χάρις, ἥτις διὰ μέγεθος πᾶσαν εὐεργεσίαν ἐκάλυψεν.

[4] f. δεκάλογον [illegible]

3. Τὸν ὁρῶντα Θεόν.] Intuentur ac tradunt ſæpe ſancti Patres Græci & Latini hanc Etymologiæ rationem, ſecuti Philonem Judæum, quâ Iſrael exponitur *videns Deum. Homo* aut *mens cernens Deum.* à verbo ראה. Sed longè præſtat alia è ſacris Scripturis petita, à verbo שרה & nomine אל, ſecundùm quam Iſraël Joſepho eſt ἀντιστὰς ἀγγέλῳ θείῳ. *Reluctans Angelo ſacro. Adverſùs Angelum divinum ſtans.* Juſtino Martyri ἄνθρωπος νικῶν δύναμιν. *Homo vincens virtutem.* Tertulliano *Cum Deo invaleſcens.* Hieronymo *Princeps cum Deo. Princeps Dei.* Qui Hieronymus aliam quoque profert ſignificationem, εὐθύτατος Θεοῦ. *Rectiſſimus Dei. Directus Dei. Rectus Dei.* ab ישר. Locum Juſtini, Dialogi p. 354. me vindice, ita ſupplebis; τὸ Ἰσραὴλ ὄνομα τοῦτο σημαίνει· ἄνθρωπος νικῶν δύναμιν. τὸ γὰρ Ἰσρα ἄνθρωπος νικῶν ἐστί· τὸ δὲ Ηλ δύναμις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λζ.

Προσευχὴ περιέχουσα μνήμην προνοίας, καὶ ἀπαρίθμησιν διαφόρων εὐεργεσιῶν διὰ τῆς προνοίας Θεοῦ διὰ Χριστοῦ παρεσχεθεισῶν τοῖς ἁγίοις.

Ὁ τὰς ἐπαγγελίας τὰς διὰ τῶν προφητῶν πληρώσας, καὶ ἐλεήσας τὴν Σιὼν, καὶ οἰκτειρήσας τὴν Ἱερουσαλὴμ, τῷ τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ παιδός σου ἀνυψῶσαι ἐν μέσῳ αὐτῆς, τῇ γενέσει τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐκ σπέρματος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα γεννηθέντος ἐκ μόνης παρθένου. αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα ὁ Θεὸς, πρόσδεξαι τὰς διὰ χειλέων δεήσεις τοῦ λαοῦ σου τοῦ ἐξ ἐθνῶν, τῶν ἐπικαλουμένων σε ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς προσεδέξω τὰ δῶρα τῶν δικαίων ἐν ταῖς γενεαῖς αὐτῶν. Ἄβελ ἐν πρώτοις τὴν θυσίαν ἐπεῖδες καὶ προσεδέξω, Νῶε ἐξελθόντος τῆς κιβωτοῦ, Ἀβραὰμ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐκ γῆς Χαλδαίων, Ἰσαὰκ ἐν τῷ φρέατι τοῦ ὅρκου, ⁴ Ἰακὼβ ἐν Βηθλεὶμ, Μωσέως ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἀαρὼν ἀνὰ μέσον τῶν ζώντων καὶ τῶν τεθνεώτων, Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐν Γαλγάλοις, Γεδεὼν ἐπὶ τῆς πέτρας καὶ τῶν πόκων πρὸ τῆς ἁμαρτίας, Μανωὲ καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐν τῷ πεδίῳ, Σαμψὼν ἐν τῇ δίψῃ πρὸ τῆς πλημμελείας, Ἰεφθάε ἐν τῷ πολέμῳ πρὸ τῆς ἀκαίρου ἐπαγγελίας, Βαρὰκ καὶ Δεββώρας ἐπὶ τοῦ Σισάρα, Σαμουὴλ ἐν Μασσηφᾷ, Δαβὶδ ἐν ἅλῳ Ὀρνᾶ τοῦ Ἰεβουσαίου, Σολομῶντος ἐν Γαβαὼν καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ, Ἠλία ἐν τῷ ὄρει τῷ Καρμηλίῳ, Ἐλισαίου ἐπὶ τῆς ἀτεκνούσης πηγῆς. Ἰωσαφὰτ ἐν πολέμῳ, Ἐζεκία ἐν ἀῤῥωστίᾳ καὶ ἐπὶ τοῦ Σενναχηρεὶμ, Μανασσῆ ἐν γῇ Χαλδαίων μετὰ τὴν πλημμέλειαν, Ἰωσία ⁵ ἐν τῷ * Φασουᾷ, Ἔσδρα ἐν τῇ ἐπανόδῳ, Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων, Ἰωνᾶ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους, τῶν τριῶν παίδων ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς, Ἄννης ἐν τῇ σκηνῇ ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ, Νεεμία ἐπὶ τῇ ἀνεγέρσει τῶν τειχῶν καὶ τοῦ Ζοροβάβελ, Ματταθία καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐν τῷ ζήλῳ σου, ⁶ Ἰαὴλ ἐν εὐλογίαις. καὶ νῦν οὖν πρόσδεξαι τὰς τοῦ λαοῦ σου προσευχὰς, μετ' ἐπιγνώσεώς σοι διὰ Χριστοῦ προσφερομένας ἐν τῷ πνεύματι.

* f. Φάσεκ

CAPUT XXXVII.

Oratio continens memoriam providentiæ, ac enumerationem variorum beneficiorum, quæ Dei providentiâ ſanctis collata ſunt per Chriſtum.

QUi promiſſa per Prophetas, impleviſti, & miſeratus es Sionem, & Hieroſolymæ miſertus es, extollendo ſolium Davidis pueri tui in medio ejus, per nativitatem Chriſti, qui ex genere Davidis ſecundùm carnem natus eſt ex ſola virgine. Tu Domine Deus, nunc quoque ſuſcipe preces labiis prolatas populi tui congregati ex gentibus, quæ te in veritate invocant; ſicut ſuſcepiſti munera juſtorum in eorum ſæculis. Abelis in primis reſpexiſti ac ſuſcepiſti ſacrificium, & Noæ ex arca egreſſi, Abrahami poſtquam exiiſſet ex terra Chaldæorum, Iſaaci in puteo juramenti, Jacobi in Bethlehemâ, Moſis in ſolitudine, Aaronis inter viventes ac mortuos, Jeſu Navæ in Galgalis, Gedeonis in petra & velleribus ante peccatum, Manoæ & uxoris ejus in campo, Samſonis in ſitiante delictum, Jephthæ in bello ante inconſideratam promiſſionem, Baraci & Deboræ in Siſarâ, Samuelis in Maſphâ, Davidis in area Ornæ Jebuſæi, Salomonis in Gabaone & in Hieroſolymis, Eliæ in monte Carmelo, Eliſæi in fonte ſterili, Joſaphati in bello, Ezechiæ in morbo & in Senacheribo, Manaſſis in terra Chaldæorum poſt delictum, Joſiæ in Paſchâ, Eſdræ in reditu, Danielis in lacu leonum, Jonæ in ventre ceti, trium puerorum in fornace ignis, Annæ in tabernaculo coram arca, Nehemiæ ac Zorobabelis in exſtructione murorum, Mattathiæ & filiorum ejus in zelo tuo, Jaëlis in benedictionibus. Et nunc ergo ſuſcipe populi tui preces, tibi cum ſcientia, per Chriſtum in Spiritu oblatas.

Luc. 1. 32. *Act.* 2. 30. *Gen.* 4. *Gen.* 8. *Gen.* 12. *Gen.* 22. *Gen.* 35. *Exod.* 12. *Num.* 16. *Joſ.* 5. *Judic.* 6. & 8. *Judic.* 13. *Judic.* 15. & 16. *Judic.* 11. *Judic.* 4. 1. *Reg.* 7. 1. *Paral.* 21. 3. *Reg.* 3. & 8. 3. *Reg.* 18. 4. *Reg.* 2. 2. *Paral.* 18. 4. *Reg.* 20. & 19. 2. *Paral.* 33. 2 *Paral.* 35. 1. *Eſdr* 8. *Dan.* 6. & 14. *Jon.* 2. *Dan.* 3. 1. *Reg.* 1. 1. *Eſdr.* 5. 1. *Mach.* 2. & *Judic.* 5. 24.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λη.

Προσευχὴ ἀντιλήψεως δικαίων.

Εὐχαριστοῦμέν σοι περὶ πάντων, δέσποτα παντοκράτορ· ὅτι οὐκ ἐγκατέλιπες τὰ ἐλέη σου καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου ἀφ' ἡμῶν· ἀλλὰ καθ' ἑκάστην γενεὰν καὶ γενεὰν σώζεις, ῥύῃ, ἀντιλαμβάνῃ, σκεπάζεις. ἀντελάβου γὰρ ἐν ἡμέραις Ἐνὼς καὶ Ἐνὼχ, ἐν ἡμέραις Μωσῆ καὶ Ἰησοῦ, ἐν ἡμέραις τῶν κριτῶν, ἐν ἡμέραις Σαμουὴλ καὶ Ἠλία καὶ τῶν προφητῶν, ἐν ἡμέραις Ἐσθὴρ καὶ Μαρδοχαίου, ἐν ἡμέραις Ἰουδὶθ, ἐν ἡμέραις Ἰούδα Μακκαβαίου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀντελάβου ἡμῶν διὰ τοῦ μεγάλου σου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ παιδός σου. καὶ ἀπὸ μαχαίρας γὰρ ἐῤῥύσατο,

CAPUT XXXVIII.

Oratio pro ope juſtis allatâ.

AGimus tibi gratias de univerſis, Domine omnipotens; quòd miſericordias tuas & miſerationes tuas non removiſti à nobis; ſed per ſingulas ætates ac generationes ſervas, eripis, opitularis, protegis. Opem enim tuliſti in diebus Enoſi & Henochi, in diebus Moſis ac Jeſu, in diebus Judicum, in diebus Samuelis & Eliæ atque Prophetarum, in diebus Davidis ac Regum, in diebus Eſtheræ & Mardochæi, in diebus Judithæ, in diebus Judæ Machabæi & fratrum ejus. Etiam in diebus noſtris auxilium nobis tuliſti, per magnum tuum pontificem Jeſum Chriſtum Filium tuum. Etenim ex gladio liberavit, &

νοῶν. Repeti quippe participium νοῶν planè neceſſarium eſt. Parum feliciter vir doctus Mericus Caſaubonus primam & poſtremam notationem conjungere tentavit in Optato Milevitano ſub finem libri 2. ſollicitando probam lectionem, *Iſrael, id eſt, qui mente Deum videat*, ut hanc non nauci induceret, *qui rectè vel erectè Deum videat*. COT.

4. Ἰακὼβ ἐν Βηθλεὶμ] Bovius, *in Bethel*, optimè, ſive ita repererit, ſive emendârit. Notum hæc duo nomina ubi per compendium ſcribuntur, confundi facilè, ac librariis fraudi eſſe: quod cernere licet in Chronico Alexandrino p. 218. Sanè ob eumdem errorem S. Ambroſius lib. 2. de Jacob. cap. 7. pro *Bethel*, Geneſ. XXXV. dum legit *Bethlehem*, ſic loquitur; *Exſurgens aſcende in locum Bethlehem*, (eo modo prorſus ſcribi debere docent ſequentia) *hoc eſt in domum panis, ubi natus eſt Chriſtus; ſicut Michæas Propheta teſtatus eſt, dicens; Et tu Bethlehem domus Ephrata &c.* Ibid.

5. Ἐν τῷ Φασουᾷ.] Non infeliciter mihi videor vocem nihili Φασουᾷ hoc loco mutâſſe in paſchatum vocabulum Φασὲκ, quod eſt Φασὲκ II. Paralip. XXXV. & XXX. ſeu Paſcha, docente magno Theologo Gregorio Nazianzeno in Oratione 42. p. 682. 683. At à doctiſſimo Turriano, qui vertit, *in Sappha*, intelligitur, ni fallor, Saphan Σαφὰν ſive Σαπφὰν, ſcriba templi Domini temporibus Joſiæ Regis. Ibid.

6. Ἰαὴλ.] Eſt Ἰαὴλ Jael, aut Jahel. Joſepho Ἰάλη. Ibid.

& alendo eripuit à fame, ex morbo ſanavit, à linguâ malâ protexit. De omnibus tibi per Chriſtum gratias agimus. Qui & vocem articulatam dediſti ad confeſſionem; & linguam aptam, plectri ſimilem, tamquam organum ſubjeciſti; & guſtum commodum, & tactum convenientem, & viſum ad ſpectandum, & auditum ad percipiendam vocem, & odoratum ad nidores hauriendos, & manus ad opus, & pedes ad ambulationem. Atque hæc omnia ex parvâ guttâ formas in utero, ac poſt figurationem animam immortalem donas; & in lucem producis. Animal rationale, hominem, legibus erudiviſti, juſtificationibus illuſtrâſti: inducens diſſolutionem ad breve tempus, reſurrectionem promiſiſti. Quæ igitur vita ſufficiens; ſæculorum verò quanta longinquitas, hominibus ſatis erit ad gratiarum actionem? Sed id quidem pro dignitate agere, impoſſibile eſt; pro viribus autem præſtare, ſanctum ac pium. Nam exemiſti nos ex impietate

I. Ignat. interpol. ad Trall. 6. ad Philad. 6. eorum qui plures Deos colunt, & eripuiſti à ſecta illorum qui Chriſtum occiderunt, liberâſti ab ignorantiæ errore: Chriſtum ad homines, quaſi hominem miſiſti, qui etiam eſt Deus unigenitus: Paracletum in nobis feciſti habitare: Angelos nobis præfeciſti: Diabolum dedecore aſperſiſti: nos, cùm non eſſemus, feciſti; factos conſervas; vitam admetiris, ſuppeditas nutrimentum; pœnitentiam pollicitus es. Pro omnibus tibi gloria & veneratio, per Jeſum Chriſtum, nunc, & ſemper, & in ſæcula. Amen. Hæc meditamini, fratres, & ſit Dominus vobiſcum in terra, & in regno Patris ejus, qui &

Rom. 8. 21. illum miſit, & nos per eum liberavit ex ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ, ac promiſit vitam iis qui per eumdem in Deum univerſitatis crediderunt. Quemadmodum igitur vivere debeant qui in Chriſti religione ſunt initiati, & quas gratiarum actiones Deo per Chriſtum deſtinare; dictum eſt in ſuperioribus: æquum verò eſt, ut & eos, qui initiati non ſunt, auxilio deſtitutos non relinquamus.

καὶ ἐκ λιμοῦ ἐξείλω διαθρέψας, ἐκ νόσου ἰάσω, ἐκ γλώσσης πονηρᾶς ἐσκέπασας. περὶ πάντων σοι διὰ Χριστοῦ εὐχαριστοῦμεν. ὁ καὶ φωνὴν ἔναρθρον εἰς ἐξομολόγησιν δωρησάμενος, καὶ γλῶσσαν εὐάρμοστον, δίκην πλήκτρου, ὡς ὄργανον ὑποθείς· καὶ γεῦσιν πρόσφορον, καὶ ἁφὴν κατάλληλον, καὶ ὅρασιν θέας, καὶ ἀκοὴν φωνῆς, καὶ ὄσφρησιν ἀτμῶν, καὶ χεῖρας εἰς ἔργον, καὶ πόδας πρὸς ὁδοιπορίαν. καὶ ταῦτα πάντα ἐκ μικρᾶς σταγόνος διαπλάττεις ἐν μήτρᾳ, καὶ ψυχὴν ἀθάνατον μετὰ τὴν μόρφωσιν χαρίζῃ· καὶ προάγεις εἰς φῶς. τὸ λογικὸν ζῶον, τὸν ἄνθρωπον, νόμοις ἐπαίδευσας, δικαιώμασιν ἐφαίδρυνας· πρὸς ὀλίγον ἐπάγων διάλυσιν, τὴν ἀνάστασιν ἐπηγγείλω. τίς τοιγαροῦν αὐτάρκης βίος, αἰώνων δὲ μῆκος πόσον διαρκέσει ἀνθρώποις πρὸς εὐχαριστίαν; ἢ τὸ μὲν πρὸς ἀξίαν ἀδύνατον, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν εὐαγές. ἐρρύσω γὰρ ἀσεβείας πολυθέων, καὶ χριστοκτόνων αἱρέσεως ἐξείλω, πεπλανημένης ἀγνοίας ἠλευθέρωσας· τὸν Χριστὸν ἀπέστειλας εἰς ἀνθρώπους ὡς ἄνθρωπον, Θεὸν ὄντα μονογενῆ· τὸν παράκλητον ἐνῴκισας ἡμῖν· ἀγγέλους ἐπέστησας, τὸν διάβολον ᾔσχυνας· οὐκ ὄντας ἐποίησας, γενομένους φυλάσσεις· ζωὴν ἐπιμετρεῖς, χορηγεῖς τροφήν· μετάνοιαν ἐπηγγείλω. ὑπὲρ ἁπάντων σοι ἡ δόξα καὶ τὸ σέβας, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, νῦν. καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. ταῦτα μελετᾶτε, ἀδελφοί· καὶ ἔστω ὁ κύριος μεθ' ὑμῶν ἐπὶ γῆς, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ καὶ αὐτὸν ἀποστείλαντος, καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ἐλευθερώσαντος ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης, καὶ ζωὴν ἐπηγγελμένου τοῖς δι' αὐτοῦ πιστεύουσιν εἰς τὸν τῶν ὅλων Θεόν. ὅπως μὲν οὖν ὀφείλουσι ζῆν οἱ κατὰ Χριστὸν μεμυημένοι, καὶ οἵας εὐχαριστίας ἀναπέμπειν τῷ Θεῷ διὰ Χριστοῦ, εἴρηται διὰ τῶν προλαβόντων· δίκαιον δέ, μηδὲ τοὺς ἀμυήτους καταλιπεῖν ἀβοηθήτους.

CAPUT XXXIX.

Quo modo oporteat Catechumenos inſtitui.

QUi ergo ad doctrinam pietatis inſtruendus eſt, erudiatur ante Baptiſmum, in ſcientia de Ingenito, in cognitione de Filio unigenito, in perſuaſione certâ de Spiritu ſancto. Diſcat creationis diverſæ ordinem, providentiæ ſeriem, variæ legiſlationis tribunalia. Erudiatur quare mundus ſit factus, & cur mundi civis homo, conſtitutus ſit. Agnoſcat naturam ſuam, quænam ſit. Doceatur quo modo Deus improbos, aquâ & igne punierit;

Gen. 7. & 19. ſanctos verò, per ſingulas ætates, honore ac gloriâ decoraverit: Sethum dico, Enoſum, Henochum, Noam, Abrahamum & poſteros ejus, Melchiſedecum, Jobum, Moſem, Jeſum, Chalebum, & Phineem ſacerdotem, ſanctóſque ſingularum ætatum. Item edoceatur quemadmodum per providentiam, Deus humanum genus non averſatus fuerit; immò ab errore ac vanitate ad agnitionem veritatis, diverſis temporibus vocârit, reducens à ſervitute ac impietate ad libertatem & pietatem, ab injuſtitia ad juſtitiam, à morte æternâ ad vitam perpetuam. Hæc & his conſentanea diſcat in Catecheſi, qui accedit. Qui autem manus ei imponit, adoret Deum, univerſorum Dominum, gra-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λθ'.

Ὅπως χρὴ τοὺς κατηχουμένους στοιχειοῦσθαι.

Ὁ Μέλλων τοίνυν κατηχεῖσθαι τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, παιδευέσθω πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν περὶ τοῦ ἀγεννήτου γνῶσιν, τὴν περὶ υἱοῦ μονογενοῦς ἐπίγνωσιν, τὴν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος πληροφορίαν. μανθανέτω δημιουργίας διαφόρου τάξιν, προνοίας εἱρμόν, νομοθεσίας διαφόρου δικαιωτήρια. παιδευέσθω διατί κόσμος γέγονε, καὶ δι' ὃ [7] κοσμοπολίτης ὁ ἄνθρωπος κατέστη. ἐπιγινωσκέτω τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οἵα τις ὑπάρχει. παιδευέσθω ὅπως ὁ Θεὸς τοὺς πονηροὺς ἐκόλασεν ὕδατι καὶ πυρί, τοὺς δὲ ἁγίους ἐδόξασε καθ' ἑκάστην γενεάν· λέγω δὴ τὸν Σήθ, τὸν Ἐνώς, τὸν Ἐνώχ, τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς ἐκγόνους αὐτοῦ, τὸν Μελχισεδέκ, καὶ τὸν Ἰώβ, καὶ τὸν Μωσέα, Ἰησοῦν τε, καὶ Χάλεβ, καὶ Φινεὲς τὸν ἱερέα, καὶ τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν ὁσίους. ὅπως τε προνοούμενος οὐκ ἀπεστράφη ὁ Θεὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· ἀλλὰ ἀπὸ πλάνης καὶ ματαιότητος εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐκάλει κατὰ διαφόρους καιρούς, ἀπὸ τῆς δουλείας καὶ ἀσεβείας εἰς ἐλευθερίαν καὶ εὐσέβειαν ἐπανάγων, ἀπὸ ἀδικίας εἰς δικαιοσύνην, ἀπὸ θανάτου αἰωνίου εἰς ζωὴν ἀΐδιον. ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα μανθανέτω ἐν τῇ κατηχήσει, ὁ προσιών. προσευχέσθω δὲ ὁ [8] χειροθετῶν αὐτόν, τὸν Θεὸν τὸν τῶν ὅλων δεσπότην, εὐχαριστῶν

7. *Κοσμοπολίτης*] Hoc eſt, juxta Ciceronem V. Tuſculanarum, & S. Ambroſium Enarratione ad Sabinum, *totius mundi incola & civis.* *κόσμιος* Socrati apud Plutarchum, libro de exſilio, *mundanus* interprete Tullio ubi ſuprà. Tertullianus Apologetici cap. 38. *Unam omnium Rempublicam agnoſcimus mundum.* COT.

8. Ὁ *χειροθετῶν.*] Manus imponebant Catechumenis, quando eos faciebant Catechumenos. Severus Dialogo 2. cap.

ριστῶν ὑπὲρ τοῦ πλάσματος· ὅτι κατέπεμψε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ Χριστόν, ἵνα σώσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἐξαλείψας τὰς ἀνομίας· καὶ ἵνα ἀφῇ τὰς ἀσεβείας καὶ τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἁγιάσῃ δὲ τὸν ἄνθρωπον κατ᾽ εὐδοκίαν τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, συνετίσῃ δὲ τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ φωτίσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας αὐτοῦ εἰς κατανόησιν τῶν θαυμασίων αὐτοῦ· γνωρίσῃ αὐτῷ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης, ὅπως ἂν μισήσῃ πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας, πορεύηται δὲ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας· εἰς τὸ καταξιωθῆναι αὐτὸν τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, εἰς υἱοθεσίαν τὴν ἐν Χριστῷ· ἵνα σύμφυτος γενόμενος τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ἐπ᾽ ἐλπίδι τῆς ἐνδόξου κοινωνίας, νεκρωθῇ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζήσῃ δὲ τῷ Θεῷ κατά τε νοῦν καὶ λόγον καὶ πρᾶξιν, καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ζώντων συναριθμηθῇ καὶ μετὰ τὴν εὐχαριστίαν ταύτην, παιδευέτω αὐτὸν τὰ περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως, τά τε περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ ἀναλήψεως.

tias agens pro creatura ejus; quòd miſerit Filium ſuum unigenitum Chriſtum, ut ſalvet hominem, deletis iniquitatibus; utque remittat impietates ac peccata, & purget ab omni inquinamento carnis 2. Cor. 7. 1. & ſpiritûs, hominemque ſanctificet, ſecundùm beneplacitum bonitatis ſuæ, atque indicet voluntatem ſuam, ac illuminet oculos cordis ejus ad conſideranda mirabilia ejus; necnon manifeſtet ei judicia juſtitiæ, ut odio habeat omnem viam injuſtitiæ, ambulet autem viam veritatis: quò ille dignus habeatur regenerationis lavacro, in adoptionem in Chriſto; ut complantatus ſimilitudini mor- Rom. 6. 5. tis Chriſti, in ſpe glorioſæ ſocietatis, necetur quidem peccato, vivat autem Deo ſecundùm mentem, ſermonem, & actionem, atque annumeretur in libro viventium. Poſt verò gratiarum actionem hanc, doceat eum de Domini incarnatione, & de paſſione ejus, reſurrectione ex mortuis, & aſſumptione.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μ'.

Διάταξις, ὅπως χρὴ τοὺς κατηχουμένους ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐν τῇ μυήσει εὐλογεῖσθαι, καὶ τίνα διδάσκεσθαι αὐτούς.

ΚΑὶ ὅταν δὲ πρὸς αὐτὸ λοιπὸν τὸ βαπτισθῆναι ὁ κατηχηθείς, μανθανέτω τὰ περὶ τῆς ἀποταγῆς τοῦ διαβόλου, καὶ τὰ περὶ τῆς συνταγῆς τοῦ Χριστοῦ. δεῖ γὰρ αὐτὸν πρῶτον μὲν ἀπέχεσθαι τῶν ἐναντίων· καὶ τότε ἐντὸς γίνεσθαι τῶν μυστηρίων, προκαθάραντα ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν πάσης κακοηθείας, σπίλου τε καὶ ῥυτίδος· καὶ τότε τῶν ἁγίων μεταλαχεῖν· ὡς γὰρ γεωργὸς ἄριστος ἐκκαθαίρει τὴν ἄρουραν πρότερον τῶν * ὑποφυομένων ἐν αὐτῇ ἀκανθῶν, καὶ τότε σπείρει τὸν πυρόν· οὕτω δεῖ καὶ ὑμᾶς πρότερον πᾶσαν ἀσέβειαν ἐξελόντας ἀπ᾽ αὐτῶν, τότε τὴν εὐσέβειαν αὐτοῖς ἐγκαταβάλλεσθαι, καὶ τοῦ βαπτίσματος ἀξιοῦν. καὶ γὰρ καὶ ὁ κύριος ὑμῶν οὕτως ἡμῖν παρῄνεσεν, εἰπών· μαθητεύσατε πρότερον πάντα τὰ ἔθνη· καὶ τότε ἐπήγαγε. τό. καὶ βαπτίσατε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἀπαγγελλέτω οὖν ὁ βαπτιζόμενος ἐν τῷ ἀποτάσσεσθαι.

* al. ὑπερφυῶν

CAPUT XL.

Conſtitutio, quo modo oporteat Catechumenos à ſacerdotibus in initiatione benedici, & quænam eos doceri conveniat.

CUmque jamjam erit baptizandus Catechumenus, diſcat quæ ad renunciandum Diabolo, & quæ ad ſe adſcribendum Chriſto pertinent. Oportet enim illum primò quidem abſtinere à contrariis; & deinde ingredi ad myſteria, cùm priùs cor ſuum purgaverit ab omni perverſitate, macula & ruga; atque tunc demum ad ſacramenta percipienda accedere. Nam ut optimus agricola repurgat priùs arvum à ſupercreſcentibus in eo ſpinis, tuncque ſerit triticum; ita oportet etiam vos priùs omni impietate ab eis extractâ, tunc pietatem inſeminare, & Baptiſmo donare. Sic etenim Dominus noſter nobis præcepit, dicens; *Docete* Mat. 28. 19. priùs *omnes gentes:* poſt quod ſubjunxit illud; *Et baptizate eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Cùm ergo renunciat qui baptizatur, ita recitet:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μα'.

Ἀποταγὴ πρὸς τὸν ἐναντίον, καὶ συνταγὴ πρὸς τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ.

• ἈΠοτάσσομαι τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ταῖς πομπαῖς αὐτοῦ, καὶ ταῖς λατρείαις

CAPUT XLI.

Renunciatio in Adverſarium, & adſcriptio ad Chriſtum Dei.

REnuncio Satanæ, & operibus ejus, & pompis ejus, & cultibus ejus, & Angelis ejus, &

cap. 5. *Nec cunctatus Martinus, in medio ut erat campo, cunctis impoſitâ univerſis manu Catechumenos fecit.* Vide in libris Ritualibus orationes ad faciendum Catechumenum. Ac ſi mecum ſentire vis, hunc ritum intellige expreſſum, in Conciliis Arelatenſi & Eliberitano, ubi fruſtra digladiantur Interpretes, alii accipientes de Baptiſmo, alii de Confirmatione. Aiunt Patres Arelatenſes in Epiſtola ad Silveſtrum PP. *De his qui in infirmitate ſunt conſtituti, & credere volunt, placuit eis manum imponi.* & canone 6. *De his qui in infirmitate credere volunt, placuit eis debere manum imponi.* Eliberitani verò can. 39. *Gentiles ſi in infirmitate deſideraverint ſibi manum imponi, ſi fuerit eorum ex aliqua parte vita honeſta, placuit eis manum imponi, & fieri Chriſtianos.* Neque enim dicitur, *in gravi infirmitate*, aut *in periculo mortis*, ſed *in infirmitate* tantum. Verùm objicit vir hac præſertim in parte longè doctiſſimus Johannes Morinus de Pœnitentia lib. IX. cap. 8. Dogma eſſe in Eccleſia inauditum, aliquem non baptizatum eſſe poſſe Chriſtianum. Quaſi verò Canonis Eliberitani 45. verba non ſint, quæ eodem loci à Morino laudantur; *Qui aliquando fuerit Catechumenus, & per infinita tempora numquam ad Eccleſiam acceſſerit, ſi eum de Clero quiſque cognoverit eſſe Chriſtianum, aut teſtes aliqui extiterint fideles, placuit ei Baptiſmum non negari, eò quòd in veterem hominem deliquiſſe videatur.* Quid quòd Græci ex Canone CP. 7. eum qui accedit ad Eccleſiam antequam baptizent, faciunt primò Chriſtianum, hoc eſt Χριστιανὸν ποιοῦντες, οἷα πρὸ ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν τάγματι τῶν μελλόντων βαπτίζεσθαι, docetur Euchologii paginâ 345. ac deinde Catechumenum: Præterea manus imponebant Catechumenis, inter tempus initii Catechumenatûs, & tempus Baptiſmi: quâ de manûs impoſitione, vel quotidianâ, vel crebrâ, vel certis Quadrageſimæ diebus, agitur præcipuè in Clementinis lib. 3. cap. ult. in Concilio Carthaginenſi 4. cap. 85. & in Concilio Matiſconenſi 2. can. 3. COT.

9. Ἀποτάσσομαι &c] Juverit fortaſſis ad illuſtrationem aliquam celeberrimi ritûs, ex innumeris locis duo decerpere, inſignia & brevia, unum Græci Doctoris, alterum Latini. Ergo apud Johannem Chryſoſtomum Homil. 21. ad populum Antiochenum in fine dicitur; ἀποτάσσομαί σοι, Σατανᾶ, καὶ τῇ πομπῇ σου, καὶ τῇ λατρείᾳ σου, καὶ συντάσσομαί σοι, Χριστέ. Hieronymus verò ad finem capitis 6. Amos, *In Myſteriis*, inquit, *primum renunciamus ei qui in Occidente eſt, nobiſque moritur cum peccatis, & ſic verſi ad Orientem, pactum inimus cum ſole juſtitiæ, & ei ſervituros nos eſſe promittimus.*

& inventis ejus, ac omnibus quæ ſub eo ſunt. Poſt reounciationem verò, dum adſcribit ſe, dicet; Et edſcribor Chriſto, & credo, & baptizor in unum Ingenitum, ſolum verum Deum omnipotentem, Patrem Chriſti, creatorem atque opificem univerſorum, ex quo omnie; & in Dominum Jeſum Chriſtum, unigenitum illius Filium, primogenitum omnis creaturæ, qui enie ſæcule beneplacito Patris genitus eſt, [non creatus,] per qoem omnia facta ſunt quæ in cœlis & in terra, viſibilie & inviſibilia; qui in noviſſimis diebus deſcendit de cœlis, & carnem aſſumpſit, ac ex ſancta virgine Maria natus eſt, ſenctéque ſe geſſit in vita ſecundùm leges Dei ac Patris ſui, & crucifixus eſt ſub Pontio Pilato, & mortuus eſt pro nobis; & poſtquam paſſus eſt, tertiâ die reſurrexit à mortuis; aſcendit ad cœlos, & ſedet ed dexteram Petris, & iterum venturus eſt in conſummatione ſæculi cum gloria ad judicandos vivos ac mortuos, cujus regni non erit finis: baprizor etiam in Spiritum ſanctum, id eſt, Paracletum, qui Spiritus operetns eſt in omnibus ab initio mundi ſanctis, poſtea verò miſſus quoqoe eſt Apoſtolis à Patre ſecundùm promiſſionem Salvatoris noſtri Domini Jeſu Chriſti, & poſt Apoſtolos etiam omnibus qui, in ſancta Catholica Eccleſie, credont in carnis reſurrectionem, in remiſſionem peccatorum, in regnum cœlorum, & in vitam ſuturi ſæculi. Poſt hanc eutem profeſſionem, ordine venit ad olei unctionem.

f. Ignat. interpol. ad Magn. 11.

αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ ταῖς ἐφευρέσεσιν αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ᾽ αὐτόν. Μετὰ δὲ τὴν ἀποταγὴν, συνταττόμενος λεγέτω, ὅτι καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ, καὶ πιστεύω, καὶ βαπτίζομαι εἰς ἕνα ἀγέννητον, μόνον ἀληθινὸν Θεὸν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, κτίστην καὶ δημιουργὸν τῶν ἁπάντων, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς τὸν κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν, τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν πρὸ αἰώνων εὐδοκίᾳ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα, [10] * οὐ κτισθέντα, * δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς, ὁρατά τε καὶ ἀόρατα, τὸν ἐπ᾽ ἐσχάτων ἡμερῶν κατελθόντα ἐξ οὐρανῶν, καὶ σάρκα ἀναλαβόντα, καὶ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας γεννηθέντα, καὶ πολιτευσάμενον ὁσίως κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ σταυρωθέντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ ἀποθανόντα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν μετὰ τὸ παθεῖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεσθέντα ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· βαπτίζομαι καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τουτέστι τὸν παράκλητον, τὸ ἐνεργῆσαν ἐν πᾶσι τοῖς ἀπ᾽ αἰῶνος ἁγίοις, ὕστερον δὲ ἀποσταλὲν καὶ τοῖς ἀποστόλοις * παρὰ τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μετὰ τοὺς ἀποστόλους δὲ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν, ἐν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, [11] εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν, καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Καὶ μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην, κατ᾽ ἀκολουθίαν ἔρχεται καὶ εἰς τὸ τοῦ ἐλαίου χρίσμα.

* Deest in al.

* al. add. ἡμῶν

CAPUT XLII.

De unctione myſtici olei actio gratiarum.

Benedicitur eutem hoc à Pontifice in remiſſionem peccatorum, & præpararionem Baptiſmi. Sic enim invocat ingenitum Deum, Patrem Chriſti, regem omnis naturæ in ſenſum ac intelligentiam cadeotis; ut ſanctificet oleum oomine Domini Jeſu, & det gratiam ſpiritualem, & vim efficacem, ec remiſſionem delictorum, etque præparationem confeſſionis Baptiſmi; ut is qui ungitur, ſolutus omni impietete, fiat digous initiatione ſecundùm Unigeoiti præceptum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μβ'.

Περὶ χρίσματος τοῦ μυστικοῦ ἐλαίου εὐχαριστία.

Εὐλογεῖται δὲ τοῦτο παρὰ τοῦ ἀρχιερέως εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ προπαρασκευὴν τοῦ βαπτίσματος. Ἐπικαλεῖται γὰρ οὗτος τὸν ἀγέννητον Θεὸν, τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν βασιλέα πάσης αἰσθητῆς καὶ νοητῆς φύσεως, ἵνα ἁγιάσῃ τὸ ἔλαιον τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, καὶ δώσῃ χάριν πνευματικὴν, καὶ δύναμιν ἐνεργητικὴν, ἄφεσίν τε ἁμαρτιῶν, καὶ προπαρασκευὴν ὁμολογίας βαπτίσματος, ὥστε τὸν χριόμενον ἀπολυθέντα πάσης ἀσεβείας, ἄξιον γενέσθαι τῆς μυήσεως κατ᾽ ἐντολὴν τοῦ μονογενοῦς.

CAPUT XLIII.

Gratiarum actio de myſtica aqua.

Deinde venit ad aquam. Sacerdos entem benedicit ac laudat Dominum Deum omnipotentem, Patrem unigeniti Dei, & gratias agit; quia miſit Filium ſuum, qui homo fieret propter nos, ut nos ſalvaret; quia ſuſtinuit ut ille in Incarnatiooe fieret per omnia obediens, prædicaret regnum cœlorum, remiſſionem peccatorum, mortuorum reſurrectionem. Ad hæc edorat ipſum unigenitum Deum poſt eum, & per illum gratias huic agens, quòd ille mortem pro omoibus per crucem ſubierit, cujus mortis figuram dedit Baptiſmum regenerationis. Laudat etiem quia in nomine Chriſti, Deus cunctorum Dominus, in

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μγ'.

Περὶ τοῦ μυστικοῦ ὕδατος εὐχαριστία.

Εἶτα ἔρχεται εἰς τὸ ὕδωρ. Εὐλογεῖ καὶ δοξάζει τὸν δεσπότην Θεὸν τὸν παντοκράτορα, τὸν πατέρα τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ, εὐχαριστῶν, ὁ ἱερεὺς, ὅτι ἀπέστειλεν ἐνανθρωπῆσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ δι᾽ ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς σώσῃ· ὅτι ἠνέσχετο τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑπήκοον αὐτὸν γενέσθαι ἐν πᾶσι, κηρύξαι βασιλείαν οὐρανῶν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἐπὶ τούτοις προσκυνεῖ αὐτὸν τὸν μονογενῆ Θεὸν μετ᾽ αὐτὸν, καὶ δι᾽ αὐτὸν εὐχαριστῶν αὐτῷ, τῷ ἀναδέξασθαι αὐτὸν * τὸν ὑπὲρ πάντων θάνατον διὰ τοῦ σταυροῦ, οὗ τύπον ἔδωκε τὸ βάπτισμα τῆς παλιγγενεσίας. Δοξάζει τε ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, Θεὸς ὁ τῶν ὅλων κύριος, ἐν ἁγίῳ πνεύ-

* f. τ

---

cum quibus Hieronymi conferri debent quæ habet Iſaac Catholicus Invectiva I. in Armenios cap. 8 COT.

10. Οὐ κτισθέντα.] Videtur è margine irrepſiſſe in textum. Legito quæ notabo ad Recognit. lib. 3. cap. 8. Quòd autem ſolerent baptizandi recitare ac reddere Symbolum, res eſt longè notiſſima ex Canonibus, Patribus, & Rituum libris. Paulò antè citatus Iſaac; ὁ Χριστὸς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῶν ἁγίων πατέρων οὐκ εἶπε μαθηταῖς βαπτιζομένοις μετ᾽ αὐτοῦ ὁμολογεῖν. Auctarii Combefiſiani Tom. 2. col. 348. Ibid.

11. Εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν.] Fruſtra aſſerit Franciſcus Turrianus reſpexiſſe ad hæc verba Sophronium Hieroſolymitanum, in Epiſtola illa ſua quæ refertur Actione XI. Sextæ Synodi, ubi aliquem ſapientum citat. (Editionis Binianæ ann. 1618. tom. 3. part. 1. ſect. 1. p. 126 A.) Quæ enim laudantur, hæc, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανατίσῃ, extant in Gregorio Nazianzeno Orat. 38. p. 620. C. Orat. 42. p. 680. C. Ibid.

12. Καὶ

πνεύματι οὐκ ἀπέῤῥιψε τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· ἀλλὰ διαφόροις καιροῖς διαφόρους προνοίας ἐποιήσατο· τότε Ἀδὰμ αὐτῷ ἐν παραδείσῳ, πρῶτον μὲν τρυφῆς λόγῳ τὸν παράδεισον οἰκητήριον δούς, ἔπειτα προνοίας λόγῳ ἐντολὴν παρασχόμενος· ἁμαρτόντα δὲ, δικαιοσύνῃ ἐξώσας, ἀγαθότητι δὲ μὴ ἀποῤῥίψας εἰς τὸ παντελὲς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν διαφόρως παιδεύσας· δι' ὃν ἐπὶ τὸ τέρμα τοῦ αἰῶνος ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἄνθρωπον γενέσθαι δι' ἀνθρώπους, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ἀναδέξασθαι χωρὶς ἁμαρτίας. αὐτὸν οὖν καὶ νῦν παρακαλείτω ὁ ἱερεὺς πρὸς τῷ βαπτίσματι, καὶ λεγέτω, ὅτι κάτιδε ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο· δὸς δὲ χάριν καὶ δύναμιν, ὥστε τὸν βαπτιζόμενον, κατ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ σου, αὐτῷ συσταυρωθῆναι, καὶ συναποθανεῖν, καὶ συνταφῆναι, καὶ συναναστῆναι εἰς υἱοθεσίαν τὴν ἐν αὐτῷ, τῷ νεκρωθῆναι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῆσαι δὲ τῇ δικαιοσύνῃ. καὶ μετὰ τοῦτο, βαπτίσας αὐτὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, χριέτω μύρῳ, ἐπιλέγων.

Spiritu ſancto non abjecit humanum genus; ſed variis temporibus variam providentiam adhibuit: tunc ipſi Adamo in Paradiſo; primùm quidem ratione deliciarum dedit illi Paradiſum in habitationem; deinde ratione providentiæ mandatum tradidit; poſt peccatum autem, per juſtitiam eum expulit, per bonitatem verò non ex toto abjecit, ſed & poſteros ejus viciſſim erudivit diverſis modis: propter quem in extremo ſæculi miſit Filium ſuum, ut homo fieret hominum cauſſa, & omnes humanos affectus excepto peccato ſuſciperet. Ipſum ergo & nunc invocet ſacerdos ſub Baptiſmum, ac dicat; Reſpice de cœlo, & ſanctifica hanc aquam; da verò gratiam & virtutem, ut qui baptizatur, ſecundùm mandatum Chriſti tui, cum eodem crucifigatur, & commoriatur, & conſepeliatur, & conſuſcitetur in adoptionem quæ in eo fit, ut pereimatur quidem peccato, vivat autem juſtitiæ. Et poſt hoc, cùm baptizaverit eum in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti, linat unguento, et dicat;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μδʹ.

Περὶ τοῦ μυστικοῦ μύρου εὐχαριστία.

* al. ἀγέννητος

Κύριε ὁ Θεὸς, ὁ * ἀγένητος, καὶ ἀδέσποτος, ὁ τῶν ὅλων κύριος, ὁ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως τοῦ εὐαγγελίου ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν εὔοσμον παρασχόμενος· σὺ καὶ νῦν τοῦτο τὸ μύρον δὸς ἐνεργὲς γενέσθαι ἐπὶ τῷ βαπτιζομένῳ, ὥστε βεβαίαν καὶ πάγιον ἐν αὐτῷ τὴν εὐωδίαν μεῖναι τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ [12] συναποθανόντα αὐτὸν συναναστῆναι καὶ συζῆσαι αὐτῷ. ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα λεγέτω. ἐκάστου γὰρ ἡ δύναμις τῆς χειροθεσίας ἐστὶν αὕτη· [13] ἐὰν γὰρ μὴ εἰς ἕκαστον τούτων ἐπίκλησις γένηται παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς ἱερέως τοιαύτη τις, εἰς ὕδωρ μόνον καταβαίνει ὁ βαπτιζόμενος, ὡς Ἰουδαῖοι, καὶ ἀποτίθεται μόνον τὸν ῥύπον τοῦ σώματος, οὐ τὸν ῥύπον τῆς ψυχῆς. [14] μετὰ τοῦτο, ἑστὼς προσευχέσθω τὴν εὐχὴν ἣν ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κύριος· ἀναγκαίως δὲ τὸν ἀναστάντα δεῖ ἑστάναι καὶ προσεύχεσθαι, διὰ τὸ τὸν ἐγηγερμένον ὀρθὸν ἑστάναι· καὶ αὐτὸς οὖν συναποθανὼν τῷ Χριστῷ καὶ συνεγερθεὶς, στηκέτω. προσευχέσθω δὲ [15] κατὰ ἀνατολάς· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο γέγραπται ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν παραλειπομένων, ὅτι μετὰ τὸ συντελεσθῆναι τὸν ναὸν τοῦ κυρίου ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σολομῶνος, ἐν αὐτῷ τῷ ἐγκαινισμῷ οἱ ἱερεῖς, καὶ οἱ Λευῖται, καὶ οἱ ψαλτῳδοὶ, μετὰ κυμβάλων καὶ ψαλτηρίων εἱστήκεισαν κατὰ ἀνατολὰς, αἰνοῦντες, καὶ ἐξομολογούμενοι, καὶ λέγοντες· Αἰνεῖτε τὸν κύριον, ὅτι ἀγαθὸς, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ.

CAPUT XXVIII.

De myſtico unguento actio gratiarum.

Domine Deus, qui ingenitus es; & dominum non habes, ipſe omnium Dominus, qui odorem cognitionis Evangelii in omnibus gentibus ſuavem præbuiſti: tu & nunc præſta ut hoc unguentum efficax fiat in baptizato; quò firma & ſtabilis maneat in ipſo fragrantia Chriſti tui, cui ipſe, commortuus, conſuſcitetur et convivat. Hæc & his conſentanea proferat. Nam hæc eſt poteſtas impoſitionis manuum unicuique factæ: niſi enim in unumquodque eorum talis quæpiam invocatio à pio ſacerdote adhibeatur; qui baptizatur, in aquam tantùm deſcendit, ut Judæi, & corporis tantùm ſordes, non autem animæ deponit. Poſt hoc, ſtans dicat orationem, quam docuit nos Dominus: ſcilicet, qui reſurrexit, neceſſariò debet ſtare ac orare, quoniam qui exſurgit, erectus eſt: & ipſe igitur, qui unà cum Chriſto mortuus eſt et reſurrexit, ſtet. Precetur verò ad Orientem: etenim hoc quoque ſcriptum eſt, in ſecundo Paralipoménon, quòd, poſtquam templum Domini à rege Salomone conſummatum fuit, in ipſa dedicatione Sacerdotes, & Levitæ, & Cantores, cum Cymbalis & Pſalteriis ſteterunt ad Orientem, laudantes, & confitentes, ac dicentes; *Laudate Dominum, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus.*

Mat. 6. 9.

2. Paral. 5. 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μεʹ.

Προσευχὴ τῶν νεοτελῶν.

Προσευχέσθω δὲ ταῦτα μετὰ τὴν προτέραν εὐχὴν, λέγων· ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου, τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου, δός μοι σῶμα ἄσπιλον, καρδίαν καθαρὰν, νοῦν γρήγορον, γνῶσιν

CAPUT XLV.

Oratio recenter initiatorum.

Precetur verò hæc, poſt priorem orationem, dicens; Deus omnipotens, Pater Chriſti tui, unigeniti Filii tui; da mihi corpus immaculatum, cor mundum, mentem vigilem, cognitionem

12. Καὶ συναποθανόντα αὐτὸν συναναστῆναι καὶ συζῆσαι αὐτῷ.] Rectè cum iſto loco conjunges Interpretationem Balſamonis ad Canonem Laodicenum 48. Ibid.

13. Ἐὰν γὰρ μὴ εἰς ἕκαστον &c.] Loquitur de Baptiſmate ordinario adultorum; quod niſi ſeduló ac ritè juxta totam cæremoniam tradatur à pio Sacerdote, & ſuſcipiatur à pio Catechumeno, animæ ſordes non depellit, nec ſuum obtinet effectum. Ibid.

14. Μετὰ τοῦτο ἑστὼς προσευχέσθω τὴν εὐχὴν ἣν ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ κύριος.] Johannes Chryſoſtomus Hom. 6. in Epiſtolam ad Coloſſenſes; ὄντως γὰρ εἰσελθὼν, τοῦτο φθέγγεται τὸ ῥῆμα· πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, &c. ubi, (hoc ut obiter moneam) quod ſequitur, εἶτα ἐπ' ἄξια πίστεως τὸ πεδίον, οὐ ξύλον ὁρᾷς, οὐδὲ ποταμὸν, corruptum videtur, atque corrigendum ſcribendo πεδίον, quia ad Paradiſum alludit S. Doctor. Et verò ſolis fidelibus licebat orationem Dominicam proferre, nondum initiatis non licebat: ut exſertè docet Theodoritus Hær. Fab. lib. 5. cap 28. poſt Chryſoſtomum ad Matth. VI. 12. & Homil. 2. in poſteriorem ad Corinthios, atque colligitur ex Auguſtini Sermonibus. Quamquam id orationis recitatum fuiſſe à Catechumenis paullò ante Baptiſmum, legimus in Ritualibus libris. Ibid.

15. Κατὰ ἀνατολάς.] Ita in MS. Alexandrino II. Paralip. V. 12. Ibid.

16. Γαῦ

nem non errantem, Spiritûs ſancti adventum ad poſſeſſionem & certam fidem veritatis, per Chriſtum tuum; per quem tibi gloria in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Atque hæc de Catechumenis conſtituere, æquum duximus.

ἀπλανῆ, πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησιν, πρὸς κτῆσιν καὶ πληροφορίαν τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦ Χριστοῦ σου· δι' οὗ σοι δόξα ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. ταῦτα καὶ περὶ τῶν κατηχουμένων δίκαιον ἡγησάμεθα διατάξασθαι.

CAPUT XLVI.

Quoſnam ſancti Apoſtoli miſerunt & ordinârunt.

DE Epiſcopis verò, qui à nobis in vita noſtra ordinati ſunt, indicamus vobis, quòd hi ſunt: Hieroſolymorum quidem Jacobus frater Domini, quo mortuo ſecundus fuit Symeon Cleopæ filius, poſt quem tertius Judas Jacobi; Cæſareæ autem Palæſtinæ primùm quidem Zacchæus olim publicanus, poſt quem Cornelius, & tertius Theophilus; Antiochiæ verò Evodius quidem à me Petro, Ignatius autem à

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μϛ΄.

Τίνας πέμψαντες ἐχειροτόνησαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι.

ΠΕρὶ δὲ τῶν ὑφ' ἡμῶν χειροτονηθέντων ἐπισκόπων ἐν τῇ ζωῇ τῇ ἡμετέρᾳ, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι εἰσὶν οὗτοι· Ἱεροσολύμων μὲν [16] Ἰάκωβος ὁ τοῦ κυρίου ἀδελφός· οὗ τελευτήσαντος δεύτερος [17] Συμεὼν ὁ τοῦ Κλεόπα, μεθ' ὃν τρίτος [18] Ἰούδας Ἰακώβου· [19] Καισαρείας δὲ τῆς Παλαιστίνης πρῶτος μὲν Ζακχαῖος ὁ ποτε τελώνης, μεθ' ὃν Κορνήλιος, καὶ τρίτος Θεόφιλος· Ἀντιοχείας δὲ [20] Εὐόδιος μὲν ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου, Ἰγνάτιος δὲ ὑπὸ Παύ-

16. Ἰάκωβος.] Ex placitis Veterum, Jacobus conſtitutus eſt Hieroſolymorum Epiſcopus, vel ab ipſo Domino, vel ab Apoſtolis, vel à Chriſto & Apoſtolis, vel à Petro, aut denique à Petro, Jacobo, & Johanne. Quod cùm doctorum hominum diſputationibus ſatis ſuperque fuerit ventilatum, ſeſtat mihi perſtringendus locus Chronici Alexandrini pag. 580. τῷ αὐτῷ ἔτει ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀπόστολος καὶ πατριάρχης Ἱεροσολύμων. ὃν ἐνθρονίσαντο ὁ ἅγιος Πέτρος εἰς τόπον ἑαυτοῦ ἀπιὼν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἐτελεύτησεν· καὶ παρέλαβε τὸ σχῆμα τῆς ἐπισκοπῆς Ἱεροσολύμων Συμεὼν ὁ καὶ Σίμων, καὶ γέγονε πατριάρχης. qui ſic interpungi debet: verti autem ad hunc modum; *Eodem anno ſanctus Jacobus Apoſtolus, & Patriarcha Hieroſolymitanus, quem ſanctus Petrus Romam petiturus, in locum ſuum in ſede ſua collocaverat, mortuus eſt: & dignitatem Epiſcopalem Hieroſolymorum ſuſcepit Symeon, qui & Simon, factuſque fuit Patriarcha.* Ibid.

17. Συμεὼν ὁ τοῦ Κλεόπα.] Qui &, apud Græcos, appellatus reperitur Σίμων. ὁ τοῦ Κλεοπᾶ. Κλωπᾶ. Κλεωπᾶ. Κλωπᾶ. Κλεοπᾶ. apud Latinos, Symeon, aut Simeon, & Simon, filius Cleopæ, vel Cleophæ, vel Clopæ. Hunc Pſeudo-Dorotheus agens de Apoſtolis vocat Judam, & eumdem facit cum Jacobo Alphæi: acceptâ forſan occaſione, partim ex iis qui Symeoni Cleophæ dant Judæ nomen, in quam ſententiam diſcedunt Pſeudo-Hippolytus in Catalogo Apoſtolorum, Auctor Adnotationis de 12. Apoſtolis adductæ ſuprà ad cap. ult. lib. 2. & qui Indiculum Apoſtolorum compoſuit initio Oecumenii exſtantem; partim ex Epiphanio, apud quem ſub finem tomi 1. libri 1. & in Anacephalæoſi Judas dicitur is qui Evangeliſtis eſt Jacobus Alphæi. *Simon,* inquit Dorotheus ex aculus, *Judas cognominatus, qui & poſt Jacobum Hieroſolymorum Epiſcopus factus eſt* (*arbitror eum eſſe Jacobum Alphæi*) *ſub Trajano Rege cruci alligatus, occiſus eſt in Oſtracina civitate Ægypti Caſareæ, cùm annos vixiſſet* 202. *Diu* *curſus.* nam in Græcè ſcripto habetur; Σίμων ὁ ἐπικληθεὶς Ἰούδας. ἐν Ἑλλάδι κηρύξας, καὶ ἀπὸ Γάζης ἕως Αἰγύπτου κηρύξας τὸ Χριστόν. σταυρωθεὶς ἐν τῇ Ὀστρακίνῃ πόλει τῆς Αἰγύπτου, μαρτυρήσας ἐπὶ Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως. Aſt ubi de Diſcipulis diſſerit, Simonem Cleopæ cum Clopa confundit, dicens; *Cleopas, qui & Simon, conſobrinus Domini fuit. Hic cùm unà cum Luca proficiſceretur, Dominum poſt reſurrectionem ex mortuis vidit, cumque illo locutus eſt, quemadmodum in Evangelio ſcribitur. Tandem alter Hieroſolymorum Epiſcopus factus eſt.* Græcè; Κλεόπας, ὁ καὶ Συμεών, ἀνεψιὸς τοῦ κυρίου γενόμενος, καὶ δεύτερος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ὃς καὶ ἰδὼν αὐτὸν μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Erroris tamen ſocium habet non modò citatum Adnotatorem, ſed etiam Symeonem Metaphraſtem in Chronico nondum publici juris facto. Κλεόπας ὁ ἀνεψιὸς τοῦ κυρίου, ὁ γαμβρὸς Ἰωσὴφ τοῦ δικαίου, ἀνὴρ δὲ Μαρίας τῆς ... ἀδελφῆς μητρὸς τοῦ κυρίου. οὗτος εἰς τὸν γάμον τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν ὁ Χριστός. ὃς καὶ ἰδὼν αὐτὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, μετὰ Λουκᾶ εἰς πόλιν Ἐμμαοῦς. οὗτος δεύτερος ἐπίσκοπος γέγονεν Ἱεροσολύμων. Id eſt, *Cleopas conſobrinus Domini, gener Joſephi juſti, & maritus Mariæ quæ vocabatur ſoror matris Domini. In cujus nuptiis aquam Chriſtus vertit in vinum. Qui & cum Luca eumdem Dominum poſt reſurrectionem vidit ad oppidum Emmaus. Is ſecundus extitit Epiſcopus Hieroſolymorum.* Ac de Cleopa, ſubjungam obſervatiunculam ex Lib. Regio 2374. ubi de fratribus Domini; ὁ Κλεόπας υἱὸς ἦν Ἰωσὴφ τοῦ μνηστῆρος. *Cleopas filius erat Joſephi ſponſi.* Græci 30. Junii, Σίμων ὁ καὶ Συμεών, ὁ τοῦ Κλεόπα, υἱὸς Ἰωσήφ, ἀδελφὸς Ἰακώβου. In MS. Regio 2423. Συμεὼν ὁ Κλεόπας. Jam verò multi Simonem Apoſtolum & Symeonem Epiſcopum pro eodem habent. Ab aliis autem noſter Symeon, Jacobi juſti cui ſucceſſit, aut patruelis dicitur, aut frater. Tolle leve mendum, ἀνεψιοῖς pro ἀδελφοῖς, è Chronici Alexandrini loco p. 594. ſic edito; Τραϊανοῦ χρόνοι Χριστιανῶν διωγμὸς κινούμενος. Σίμων ὁ τοῦ Κλεόπα τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἐπίσκοπος δεύτερος ... ἐπὶ Ἀττικοῦ ὑπατικοῦ ἀνεψιὸς ὢν τῶν τοῦ κυρίου Κυρίου καὶ τῶν ἀδελφῶν Νικολαϊτῶν, &c. Ibid.

18. Ἰούδας Ἰακώβου.] Tertium Hieroſolymæ Epiſcopum Judam nuncupat Euſebius lib. 2. Chronicorum p. 80. ultimæ Editionis, Epiphanius Hæreſi 66. ſeu Manichæorum ſect. 20. & Georgius Syncellus in Chronographia: Juſtum idem Euſebius in Chronicis & in Hiſtoria, ambo Nicephori Chronographus & Hiſtoricus, Auctor Raderiani Chronici, Zonaras, & alii: Judam Jacobi nullus, quod ſciam, præter Conſtitutorem hunc, & Pſeudo-Epiphanium in Apoſtolorum ἀνωνύμῳ Indiculo: Ἰούδας ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου μετὰ Ἰάκωβον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφόν, καὶ Συμεὼν ἐξάδελφον τοῦ κυρίου. λοιπὸν (f. λίνον pro ἔλινον) δὲ καὶ αὐτὸς ἐπίσκοπος ἐν Ἱεροσολύμοις ἔτη ζ. διαιρεῖ δὲ τὰ εὐαγγέλια τοῦ Χριστοῦ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ. ἐκοιμήθη δὲ καὶ ἐτάφη ... καὶ ἀφῆκεν υἱοὺς δύο υἱούς, Ἰάκωβον καὶ Ζωκήρ· αὐτὴν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐνδόξως. Immò adverſari videtur ei ſententiæ Hegeſippus, apud Euſebium Hiſtoriæ lib. 3. cap. 20. & 32. Innuit enim Judam è vita migrâſſe ante Symeonem. Ibid.

19. Καισαρείας δὲ τῆς Παλαιστίνης.] Concordant in Zacchæo alia Clementi pariter adſcripta, itemque Rufinus Præfatione ad Recognitiones, ac Hæreſiographus Sirmondianus Hær. XL XIII. In Cornelio Martyrologia, necnon Egeſippus Tractatu de diſtantiis locorum terræ ſanctæ. Theophili autem Epiſcopi, hujus aut alterius, ad quem Evangeliſta Lucas ſcripſerit, mentio fit ab Iſidoro Originum lib. 6. cap. 2. Verùm Pſeudo-Clementis apocryphos libros aut non legit, aut potiùs lectos ſprevit Euſebius Cæſarienſis; aliàs tanta Eccleſiæ ſuæ ornamenta nequaquam in Operibus ſuis omiſiſſet. Vide in Epiſtola tertia ſuppoſititii Anacleti, de Zacchæo, primo Epiſcopo Antiochenſi, falſam totique Antiquitati contrariam opinionem. Apud Metaphraſtem Petrus Apoſtolus dicitur in Ilio civitate Helleſponti Cornelium Centurionem conſtituiſſe Epiſcopum. Ibid.

20. Εὐόδιος &c.] A multis Εὔοδος, minùs benè. Item Εὐώδιος, & Εὐόδιος, quemadmodum legi fortè debeat Oratione de Pſeudoprophetis Tom. 6. B. Chryſoſtomi, ubi nunc, Εὐόδιος. ὁ εὐωδία τῆς ἐκκλησίας. Pari modo, quo Philipp. IV. 2. habetur Εὐοδίαν, aut Εὐωδίαν. Etenim Græci, in libris ſuis Rituallibus & Eccleſiaſticis, ac Latini nonnulli, Evodium Antiochenum & Evodiam Pauli pro uno homine docent: ſitque veriſimile eo Apoſtoli loco quædam exemplaria cùm Græca tum Latina, prætuliſſe Evodium, non Evodiam. Certè in Martyrologio Notkeri, apud Henricum Caniſium Tom. 6. editum eſt; *II. Non. Maii. Natiuitas B. Evodii Antiochenæ Eccleſiæ Epiſcopi, qui primus ab Apoſtolis ibi eſt ordinatus Epiſcopus. De quo ipſe Paulus Philippenſibus ſcribens ait; Evodium rogo, & Syntychen deprecor, idipſum ſapere in Domino Jeſu Chriſto.* Is quem Dorotheum vocant, in Cod. Regio 1789. Εὔοδος, (MS. 2363. Εὐόδιος) ὃς μετὰ Πέτρον τὸν ἀπόστολον ἐπίσκοπος γέγονεν ἐν Ἀντιοχείᾳ· οὗ καὶ αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος μνημονεύει. At in Lib. 607. habetur tantùm; Εὔοδος, (Εὐόδιος. Vul. 1026.) ὃς μετὰ Πέτρον τὸν ἀπόστολον Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος γέγονεν. Ubi Latina verſio impreſſa; *Evodus. Meminit etiam hujus Paulus. Primus poſt Petrum Apoſtolum Coryphæum Antiochiæ Epiſcopus fuit.* Apud Uſuardum ſuppie ex aliis Martyrologiis nomen Lucii illius, de quo Act. XIII. 1. *Pridie Nonas Maii, Antiochiæ S. Evodii, qui ut B. Ignatius ſcribit, primus ibidem Epiſcopus à SS. Apoſtolis inſtitutus eſt, quem in Actibus Apoſtolorum B. Lucas commemorat.* Sed ad rem veniamus. Evodium Antiochiæ Epiſcopum

Παύλῳ. τῆς δὲ Ἀλεξανδρέων Ἀννιανὸς πρῶτος ὑπὸ Μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ κεχειροτόνηται, δεύτερος δὲ [21] Ἀβίλιος ὑπὸ Λουκᾶ καὶ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ. [22] τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας Λῖνος μὲν ὁ Κλαυδίας πρῶτος, ὑπὸ Παύλου, Κλήμης δὲ μετὰ τὸν Λίνου θάνατον

Paulo. At urbis Alexandrinorum Annianus primus à Marco Evangeliſta ordinatus eſt, ſecundus verò Avilius à Luca & ipſo Evangeliſta. Romanorum Eccleſiæ primos quidem Linus Claudiæ filius, à Paulo; ſecundus autem, à me Petro poſt

copum collocatum & ordinatum fuiſſe à Petro aiunt etiam Græci, memoriam illius celebrantes, item Balſamon de Patriarcharum privilegiis, & Suidas in Ναζωραῖος (ſic Cod. Regii, non Ναζαραῖος) & Χριστιανοί: ab Apoſtolis generatim, Martyrologia, & Pſeudo-Ignatius ad Antiochenos 7. Ordinatorem autem Ignatii Paulum, alibi non memini me legere: tantùm Chryſoſtomus in ejus Martyris Encomio, Paulum quoque manus ipſi impoſuiſſe innuit; atque Chryſoſtomum ex parte ſequitur Auctor Chronici Alexandrini appellati p. 526. qui dicit Ignatium Antiochenæ Eccleſiæ Epiſcopum ab Apoſtolis fuiſſe conſtitutum. A cæteris id Petro tribuitur; à Theodorito, Felice PP. 3. Johanne Malela apud Uſſerium, in falſi Ignatii Epiſtolam ad Antiochenos, Hincmaro, Petro Damiani, &c. Sic de Polycarpo per Johannem aut per Apoſtolos ordinato, conſtituto, collocato, non pauca exſtant Antiquorum teſtimonia. Jam verò ex Apoſtolicæ Conſtitutionis verbis concludunt viri docti, Evodium & Ignatium ſimul fuiſſe Antiochiæ Epiſcopos, illum Gentibus datum, hunc Judæis; qui & ceſſerit primo, iterumque poſt illius obitum ſederit; adeò ut ante & poſt Evodium ſit Ignatius, ſecundus pariter ac tertius à Petro: ſimiliterque de Timotheo & Johanne Epheſinis paullò pòſt hocce in loco memoratis, quòd ſimul Epiſcopatum geſſerint, affirmare debent. Subtiliter profectò & ingenioſè hæc, ac ſi vis etiam veriſimiliter: mihi tamen res non perſuadetur facilè. Quia quod volunt non dicit apertè Conſtitutio: immò magis videtur exponenda, per communem ſucceſſionis morem. Et quia tam ἐναλλαγῆς iſtius, cum ceſſionis, Antiquorum nullus meminit: ſucceſſiſſe verò Ignatium Evodio paſſim legas. Cur ergo, inquies, Origenes Hom. 6. in Lucam, Orientales apud Facundum lib. 8. cap. 1. necnon Thomas Metropolita Tyri Protothronus Antiochiæ, & Helias Presbyter legatus Theodoſii Hieroſolymitani, in Definitione quæ refertur Actione 1. Synodi 8. Ignatium appellant Epiſcopum Antiochiæ ſecundum, poſt Petrum? Cur Athanaſius Epiſtolâ de Synodis Arimini & Seleuciæ p. 922. eumdem vult poſt Apoſtolos Antiochiæ Epiſcopum fuiſſe conſtitutum? Cur Chryſoſtomus laudans eum, Maximus ad caput 4. libri de divinis nominibus, & Hincmarus Remenſis adversùs Hincmarum Laudunenſem cap. 16. affirmant, in Petri diſceſſu Ignatio Antiochiæ Eccleſiam fuiſſe commiſſam? Cur à Petro Damiani lib. 1. Epiſt. 20. ſcribitur quòd Petrus poſtquam ipſe ſe in Antiochena ſede fidei poſuit fundamentum, Ignatium vice ſuâ mox ordinavit Epiſcopum? Et quare à plerîſque ordinator Ignatii dicitur Petrus? His objectionibus occurretur, ſi Evodii mors ponatur ante principis Apoſtolorum mortem, juxta narrationem Johannis Malelæ Antiocheni; ἐν τῷ δὲ εἶναι αὐτὸν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἀρχιερέα αὐτοῦ δὲ Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης, συνέβη τελευτῆσαι Εὐόδιον τὸν ἐπίσκοπον καὶ πατριάρχην Ἀντιοχείας· καὶ ἔλαβε τὸ σχῆμα τῆς ἐπισκοπῆς Ἀντιοχείας μεγάλης Ἰγνάτιος, τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου χειροτονήσαντος αὐτὸν καὶ ἐνθρονίσαντος. *Petro Romam contendente, & per Antiochiam magnam iter faciente, Evodium Epiſcopum & Patriarcham Antiochenum mors contigit: & Epiſcopatûs magnæ Antiochiæ dignitatem ſuſcepit Ignatius, eodem S. Petro Apoſtolo ordinante illum ac in ſedem collocante.* Eo quippe poſito, prædicta omnia nullam parient difficultatem; atque poterit B. Ignatius nuncupari Antiochiæ Epiſcopus primus, aut ſecundus, aut tertius, diverſâ ratione. tertius, numeratis Petro ac Evodio. ſecundus, ſive præterito Evodio, quòd Epiſcopatum ſolus non tenuerit, ſed tantùm unà cum Petro, ſive omiſſo Petro, propter cauſſam mox dicendam. primus, expunctis è Catalogo Evodio ob prolatam rationem, & Petro tamquam Apoſtolo: quandoquidem celebris mos eſt Apoſtolos, pro poteſtate eorum ordinaria vel extraordinaria, Epiſcopali vel Apoſtolica, Indiculis Antiſtitum præfigere, aut ex iis eximere. Quo factum arbitror, ut Theophilus, qui Hieronymo in libro de viris illuſtribus, poſt Euſebium Hiſt. IV. 20. ſextus Antiochenſis Eccleſiæ Epiſcopus eſt, ab eodem Hieronymo Epiſtolâ 151. ad Algaſiam quæſt. 6. (quem ſequuntur Guillelmus Tyrius & Jacobus de Vitriaco) Antiochenæ Eccleſiæ ſeptimus poſt Petrum Apoſtolum Epiſcopus vocetur. Sicut, juxta Irenæum, Hyginus Papa octavum & nonum locum ab Apoſtolis inter Romanos Epiſcopos obtinet. Poſterius enim docet beatus Martyr lib. 1. cap. 28. in eamque loquendi formam ducit S. Cyprianum Epiſt 74. & S. Epiphanium Hæreſ. 41. 42. Editionis Petavianæ p. 300. 302. 364. quo ultimo loco perperam Ἀνίκητος pro Ὑγῖνος ſcriptum invenies. Prius autem traditur ab Irenæo lib. 3. cap. 3. & 4 licèt Euſebius Hiſt. Eccl. lib. 4. cap. 11. in poſterioris capitis verbis referat ἔνατος, ſive corrupis deceptus exemplaribus, ſive dum vult Irenæum Irenæo conciliare. ſed jugulat eam lectionem quòd ibidem decimus Epiſcopatûs locus aſſignatur Aniceto, inter quem & Hyginum ſedit Pius; ut nihil dicam de expreſſiſſimo teſtimonio capitis 3. relato quoque per Euſebium lib. 5. cap. 6. Longioris Notæ finem facio, errorem per ſuperiora facilem confutatu; Græcorum neſcio quorum apud Anaſtaſium Bibliothecarium in Scholio ad locum citatum Octavæ Synodi, quod Apoſtoli auſi non fuerint Ignatio, cùm ad Eccleſiæ præſulatum promoveretur, amplius manus imponere; nimirum quem ore Dei laudatum, & ipſius tactu ſanctificatum cognoverint. Matt. XVIII. 2. *Et advocans Jeſus parvulum &c.* quem puerum eſſe Ignatium communiſcuntur poſteriores Græci. COT.

21. Ἀβίλιος.] Ita Nicephorus Calliſti. Alii Ἀβίλιος. Sic Flavius Avilius Euſebio Ἀουίλιος, Philoni eſt Ἀουίλλιος. In Martyrio autem Petri Alexandrini Μίλιος legitur pro Ἀβίλιος: ingenti quidem corruptione, ſed non inſuetâ in hoc nomine. Nam Milo dicitur lib. 9. cap. 19. Catalogi Petri de Natalibus; & ad calcem Regii MS. 2423. in Patriarcharum Indiculo ſcriptum habetur Αἰμιλιανός. Quod ſequitur hic de Luca ordinatore Avilii illuſtrari poteſt per titulum Evangelii ſecundùm Lucam, in Verſione Syriacâ, *Evangelium Lucæ Evangeliſtæ, quod promulgavit & evangelizavit Græcè in Alexandria magna.* & in Perſicâ, *Evangelium Lucæ quod linguâ Græcâ Ægyptiacâ in Alexandria ſcripſit.* Quibus titulis conſona reperi Scholia in Codicibus Regiæ Bibliothecæ 1489. 1782. ἐγράφη ἑλληνιστὶ μετὰ ἔτη ιε΄. τῆς ἀναλήψεως τοῦ κυρίου, εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν μεγάλην. *Evangelium Lucæ Græcè ſcriptum fuit poſt quindecim annos ab Aſcenſione Domini, in Alexandria magna.* Et, Εὐαγγέλιον κατὰ Λουκᾶν ἐγράφη Ἑλληνιστὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν μεγάλην μετὰ ιε΄. ἔτη τῆς ἀναλήψεως τοῦ κυρίου. Vide ὑπόμνημα ad eum Evangeliſtam in fine Oecumenii. Ibid.

22. Τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας.] Linum à Petro primum Romanæ Eccleſiæ Pontificem collocant Veteres ac Recentiores: Claudiæ filium fuiſſe, illius (ut videtur) quæ in ſalutatione ipſi jungitur II. Tim. IV. 21. & à Paulo eſſe ordinatum, dicit alius nemo, ſi bene memini: quinimo qui librum Pontificalem compoſuit, & Nicephorus, aliique, ſed parvæ fidei Scriptores, Lini, quemadmodum Cleti ſeu Anacleti & Clementis, conſecratorem faciunt Petrum. At Irenæus lib. 3. cap. 3. ſcribit, Petrum & Paulum Apoſtolos Lino Epiſcopatûs officium tradidiſſe: Zonaras autem & Balſamo, ad Canones Carthaginenſes, Linum à Petro Pontificem fuiſſe conſtitutum. Jam quòd Linus mortem oppetierit ante Petrum, affirmatur à multis, negatur ab Euſebio Hiſt. Eccl. lib. 3. cap 2. (quod caput in ſua Interpretatione omiſit Rufinus, fortè de induſtria) in medio relinquitur per Epiphanium Hæreſi 27. cap. 6. Hactenus de Lino. Ejus ſucceſſor, ex mente Auctoris noſtri, exſtitit Clemens, à Petro ordinatus. Et quidem in ordinatione conſentiunt vulgò, exſtatque inſigne hujuſce rei teſtimonium in Tertulliani libro de præſcriptione Hæreticorum cap 32. Additur ab aliis poſt Pſeudo-Clementis Epiſtolam ad Jacobum, quam Rufinus in Latinum ſermonem tranſtulit, & poſt Epitomen Recognitionum, id contigiſſe paullò antè quàm Apoſtolorum Coryphæus migraret è vita. Quamquam Epiphanii conſimilis prioris dubitatio eſt, fuerintne Clemens a Petro vel à Cleto conſecratus Pontifex. Circa ſucceſſionem major oritur difficultas. multis multæque auctoritatis Doctoribus Linum inter & Clementem interponentibus Cletum ſeu Anacletum aut Anencletum; (ſententiæ enim unum eumdemque eſſe affirmanti calculum meum addo) quorum agmen ducit Martyr Irenæus. nec parte Noſtri magnis vindicibus deſtitutâ, utpote etiam Optati lib 2. & Auguſtini Epiſt. 165. Pſeudo-Tertulliano autem ita numerante in Carmine 3. adverſùs Marcionem, *Linus. Cletus. Anacletus. Clemens.* ſed parum probabiliter. Tertulliano denique ubi ſuprà, falſo Clemente jam citato & apud Nicephorum Hiſt. II. 35. Proclo in Tractatu de traditione divinæ Miſſæ, Rufino de adulteratione librorum Origenis, Hieronymo I. in Jovinianum 7. & ad caput 52. Iſaiæ, pleriſque Latinorum apud eumdem Hieronymum in Catalogo ubi de Clemente, qui locus & Photii Cod 112. 113. conferendi ſunt, Eucherio in Epiſtola Parænetica, Beda Hiſt. lib. 2. cap. 4. Adhelmo de laudibus virginitatis cap. 12. Gualtero Laudunenſi Epiſtolâ ad Petrum Abaelardum Spicilegii Tomo 2. Auctore Chronici Epiſcoporum Metenſium, paullò poſt initium, ejuſdem optimæ Collectionis Tomo 6. & Paſchali II. Epiſtolâ ad Norigaudum, quam hoc anno emiſit in lucem Stephanus Baluzius

poſt mortem Lini ordinatus fuit Clemens ; & Epheſi Timotheus à Paulo, Johannes à me Johanne : Smyrnæ Ariſto primus, poſt quem Stratæas Loidis filius, & tertius Ariſto : Pergami Caius : Philadelphiæ Demetrius à me : à Paulo autem Lucius, Cenchrearum ; Cretæ Titus : Dionyſius Athenis : Tripoleos in Phœnicia Maroônes : Laodiceæ in Phrygia Archippus : Coloſſenſium Philemon : Berœæ apud

Maximus, ad Dionyſii Epiſt. 8.

ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου, δεύτερος κεχειροτόνηται. [23] τῆς δὲ Ἐφέσου Τιμόθεος μὲν ὑπὸ Παύλου, Ἰωάννης δὲ ὑπ' ἐμοῦ Ἰωάννου. [24] Σμύρνης δὲ Ἀρίστων πρῶτος, μεθ' ὃν Στραταίας ὁ Λωΐδος, καὶ τρίτος Ἀρίστων. Περγάμου δὲ [25] Γάϊος. καὶ Φιλαδελφείας [26] Δημήτριος ὑπ' ἐμοῦ, [27] ὑπὸ δὲ Παύλου Λούκιος Κεγχρεῶν. καὶ τῆς Κρήτης Τίτος. [28] Διονύσιος δὲ ἐν Ἀθήναις. τῆς δὲ ἐν Φοινίκῃ Τριπόλεως * [29] Μαρωθίνης. τῆς δὲ ἐν Φρυγίᾳ Λαοδικείας [30] Ἄρχιππος. Κολοσσαέων δὲ [31] Φιλήμων. Βεροίας δὲ τῆς κατὰ Μα-

* f. Μαρών[ης]

Junius clariſſimus vir, dicentibus aut innuenobus Clementem primum fuiſſe Petri ſucceſſorem, & ſecundum ab eo Pontificem; juxta titulum ſepulcralem, qui exſtat in Chronico Caſaurienſi ad annum 1105. Spicilegii laudati Tomo 5. p. 475. *Hic jacet ſanctus Clemens Petri diſcipulus, & à Petro Papa ſecundus, qui juſſu Trajani Imperatoris, anchorâ ad ejus collum ligatâ, fuit in pelaga merſus.* Quæ opinio poteſt ſubſiſtere, & cum ſententia Conſtitutoris, ſi Linus præteritus credatur, quòd ſuperſtite Petro deceſſerit; & cum ſententia Irenæi, ſive Linus & Cletus putentur omiſſi, quòd ex nonnullorum Veterum placito, cum Petro & ſub Petro tenuerint Epiſcopatum Urbis, quà de re alibi; ſive poſtpoſiti Clementi exiſtimentur, ex opinione apud Epiphanium. A Petro ordinatum Clementem ceſſiſſe Lino, Lino ſucceſſiſſe Cletum, Cleto Clementem reſumpto Pontificatu. Atque dummodo illa ceſſio ſtatuatur, poſt obitum Lini, unà cum reſumptione Cleto mortuo, conciliabuntur duæ ſententiæ, Conſtitutoris, & Irenæi, hunc ad modum ſeriem ac ſupputationem componendo; Petrus, Linus, Clemens, (à Noſtro hic poſitus ob ordinationem, à Martyre prætermiſſus ceſſionis ergo) Cletus, idem Clemens. (in Irenæo locum iſtum nactus, propter Epiſcopatûs reſumptionem & functionem.) Nec velim dictam ceſſionem, ſi vera eſt, ad ignominiam cùm Clementis, tum principis Apoſtolorum trahi, quaſi reliqui Apoſtoli illius electionem ab hoc factam improbaverint, ut pudore animi abjecto dicitur à Johanne Antiocheno, in Opuſculo quod continet Appendix Concilii Baſileenſis: ſed omnino accipi cum Epiphanio in laudem & Petri qui tantum virum promoverit, & Clementis qui humiliter depoſuerit ſuſceptum officium; necnon in opprobrium quorumdam ſeditioſorum, cum quibus contendere benignè noluerint ſanctiſſimi homines. Porrò celebre Panarii caput, ſæpius hac Notâ memoratum, unâ ſyllabâ, copulâ καὶ redundare videtur in his verbis; ἡ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπων διαδοχὴ ταύτην ἔχει τὴν ἀκολουθίαν· Πέτρος καὶ Παῦλος, Λῖνος καὶ Κλῆτος, Κλήμης. ſcripſiſſe enim Epiphanium, Λῖνος, Κλῆτος, ſuadent quæ initio capitis habentur; ἐν Ῥώμῃ γὰρ γεγόνασι πρῶτοι Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ καὶ ἐπίσκοποι, εἶτα Λῖνος, εἶτα Κλῆτος, εἶτα Κλήμης. & multis interjectis, Λίνου καὶ Κλήτου ἐπισκοπευσάντων [illegible] μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ Παύλου τελευτήν. Denique tacere non debeo ſupplementum quod reperi in MSS. codicibus Scholiorum Maximi, ad caput 5. libri de divinis nominibus, ubi de Clemente, poſt voces, ὁ φιλόσοφος [illegible]. Ecce illud; ὁ καὶ ἐν Ῥώμῃ τρίτος ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐπισκοπεύσας. COT.

23. Τῆς δὲ Ἐφέσου.] Timotheum primum Epheſiorum, ſive, ut ex Scriptum loquitur Theodoritus, Aſianorum Antiſtitem à Paulo factum, pluribus Veterum teſtimoniis accepimus; Johannem à Johanne Apoſtolo eidem Eccleſiæ præfectum non item. Eſt quidem Johannes hic meâ conjecturâ Johannes ille Presbyter apud Euſebium, atque ex eo apud Hieronymum. A quo tamen S. Doctore mens Cæſarienſis capta non fuit. Comprobat hic lib. 3. Hiſt. cap. 39. narrationem illorum qui duos eodem Johannis nomine appellatos in Aſia vixiſſe dixerant, duoque eſſe apud Epheſum ſepulcra, καὶ ἑκάτερον Ἰωάννου ἔτι νῦν λέγεσθαι. *& utrumque Johannis hactenus nominari.* At Hieronymus his poſtremis non perpenſis, quod de nomine Johannis in genere dictum erat, ad Johannem Apoſtolum & Evangeliſtam detorſit, ſcribens libro de viris illuſtribus; *Johannis Presbyteri & hodie alterum ſepulcrum apud Epheſum oſtenditur: & nonnulli putant duas memorias ejuſdem Johannis Evangeliſtæ eſſe.* Aliâ conjecturâ ſeu potiùs merâ divinatione, ex Nicephori Hiſtoria lib. 4. cap. 14. putabitur Johannes Senior idem eſſe cum Anonymo illo Seniore ſeu Presbytero Apoſtolico, cujus verba non carò laudat B. Irenæus. Quod verò tradit Catholicus noſter Doctor Johannem minorem à majori accepiſſe Epiſcopatûs ordinem, veriſimile admodum ſit; quoniam ut refertur, totius Aſiæ Eccleſias potiſſimùmque Epheſinam rexit Theologus. Cæterùm neſcio an ὁμωνυμίᾳ evenerit ut Apoſtolus Johannes ſucceſſor habitus ſit Timothei, in Metaphraſte apud Surium 24. Januarii, & in Martyrio Timothei Codice 254. Bibliothecæ Photii. Ibid.

24. Σμύρνης.] Suſpicio oriri poteſt, alterum ex his Ariſtonibus eſſe celebrem Papiæ Hierapolitani Ariſtionem, in Euſebio, Hieronymo, (apud quem codex Gemblacenſis ſcriptum habet, *Ariſton*) & Martyrologiis. Poſt ſecundum Ariſtonem numerare licet Bucolum, indeque Polycarpum ab Apoſtolo Johanne Smyrnæis præpoſitum, inquiunt Veteres, quique ideo poterat hoc loco memorari. Verùm Græcorum ad 6. Februarii calculus fere, ſecundum à primo Bucolo Polycarpum Smyrnæorum Epiſcopum exſtitiſſe. Lege Suidam in Πολύκαρπος. Mitto Apellem [illegible] & [illegible] Dorothei, Smyrnæ Epiſcopum ante Polycarpum. Ibid.

25. Γάϊος.] Non Caius Corinthius Rom. XVI. 23. I. Corinth. I. 14. quem traditio Epiſcopum Theſſalonicenſis Eccleſiæ facit apud Origenem, Ambroſiaſter verò, Beda, Ado, &c. eumdem arbitrantur cum illo ad quem Johannes Apoſtolus ſcripſit Epiſtolam 3. ſed vel Caius Macedo Act. XIX. 29. vel Caius Derbenſis Act. XX. 4. ſi duo homines fuerunt; aut alius ejuſdem nominis. Ibid.

26. Δημήτριος ὑπ' ἐμοῦ.] *Demetrius à me.* Johanne repetendum ex ſuperioribus. Demetrii hujus vel ulterius mentio cum laude habetur Epiſt. 3. Johannis verſu 12. Ibid.

27. Ὑπὸ δὲ Παύλου Λούκιος Κεγχρεῶν.] Fortè Lucius Pauli cognatus, & Corinthi ſectator illius, cùm Apoſtolus ad Romanos ſcriberet. Rom. XVI. 21. alius à Luca Evangeliſta (quidquid videatur nonnullis apud Origenem, atque adeò ipſi Origeni) ſuprà lib. 6. cap. 18. in fine. A fabulatore Dorotheo Lucius (MSS. a. Λουκᾶς) Pauli in Laodicea Syriæ Epiſcopus collocatur. Lucium quoque Cyrenæum nominat Lucas Act. XIII. 1. quem quidam eumdem credunt ac Apoſtoli affinem, alii alium; Lucium 6. Man Cyrenæum Epiſcopum. Et *Adonis Leucii* ſive *Lucii* Apoſtolici hominis meminit Epiphanius Hæreſi 51. cap. 6. Ibid.

28. Διονύσιος.] S. Maximus, in Prologo ad Opera Dionyſii crediti iſtius; [illegible] Διονύσιος ἐπίσκοπος ὑπὸ Παύλου [illegible] Ἀθήναις [illegible]. Et ad §. 5. Epiſtolæ 8. [illegible] τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου, ὡς χειροτονήσαντος (hoc eſt ad verbum, eum qui ſuffragia ſua detulerat, & in manus tradiderat) αὐτῷ τὴν ἀρχιερωσύνην τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀθηναίων, [illegible] ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν Ἀποστόλων γέγραπται διατάξεσι. Verùm apertè non dicitur in Conſtitutione, Dionyſium à Paulo fuiſſe ordinatum; nec neceſſe eſt ut cuncta quæ ſequuntur poſtremum ὑπὸ Παύλου, ad Paulum referantur, ſufficit ut ad aliquem ex Apoſtolis. Pari modo verba Dionyſii Corinthii apud Euſebium non intelligentes Rufinus & Nicephorus, eamdem Dionyſii Areopagitæ ab Apoſtolo promotionem ex eo retulerunt. Atque hæc cùm ita habeant, non negaverim tamen rem ipſam; quam ſcio & veriſimilem, & à multis mediæ infimæque ætatis Scriptoribus traditam. Vide ſubſequentia. Ibid.

29. Μαρωθίνης.] Immò Μαρώνης, ſeu potiùs Μαρῶνος, ex Recognitionibus, Epitome, & Clementinis: Epiſcopus Tripolitanus creatus à Petro Apoſtolo. Maronem hunc aut Maronem vitioſè appellatum *Marcum* invenies in fragmento, quod ſub nomine Sophronii Hieroſolymitani extat Tomo 7. Bibliothecæ Patrum, quodque non adverterunt viri docti excerptum fuiſſe per Epitomen ex Commentario de itinerationibus, peregrinationibus, & conſummatione SS. Petri & Pauli apud Surium die Junii 29. Nec rectiùs ipſe Commentarius *Marſonem* præfert. De Marone Flaviæ Domitillæ, Latini 15. Aprilis, necnon Acta Nerei & Achillei in Surio 12. Maii. Ibid.

30. Ἄρχιππος.] Coloſſ. IV. 16. *Et cùm lecta fuerit apud vos Epiſtola hæc, facite ut & in Laodicenſium Eccleſia legatur: & ea quæ Laodicenſium eſt, ut vobis legatur. Et dicite Archippo, vide miniſterium quod accepiſti in Domino, ut illud impleas.* Quo in loco interpretando variantes Antiqui, alii Archippum Coloſſenſium Eccleſiæ addixerunt, ut Epiſcopum quidam, ut Diaconum nonnulli, ut Clericum aliqui; alii Laodicenſium fecêre Antiſtitem, quod cernere eſt apud Theodoritum ad eum textum. In MS. Regio 1253. poſt Epiſtolam ad Philemonem ſcriptum reperi; Πρὸς Φιλήμονα καὶ Ἀπφίαν δεσπότας Ὀνησίμου. καὶ πρὸς Ἄρχιππον διάκονον τῆς ἐν Κολοσσαῖς ἐκκλησίας. ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Ὀνησίμου οἰκέτου. στίχ. λζ. Ibid.

31. Φιλήμων.] Quando Philemon litteras Apoſtoli accepit, Clericus non erat, nec ullâ Eccleſiaſticæ ordinationis dignitate præditus, teſte Ambroſiaſtre. Sed poſtea creatus fuiſſe Epiſcopus creditur: Coloſſenſium, ait Conſtitutor; Gazæ, fingit Dorotheus. Ibid.

32. Ἀνω-

Μακεδονίαν Ὀνήσιμος ὁ Φιλήμονος· Κρήσκης δὲ τῶν κατὰ Γαλατίαν ἐκκλησιῶν. [30] Ἀκύλας δὲ καὶ Νικήτης τῶν κατὰ Ἀσίαν παροικιῶν· Κρίσπος δὲ τῆς κατὰ Αἴγιναν ἐκκλησίας· οὗτοι οἱ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐμπιστευθέντες τὰς ἐν κυρίῳ παροικίας· ὧν τῆς διδασκαλίας μνημονεύοντες πάντοτε διαφυλάσσεσθε τοὺς ἡμετέρους λόγους· καὶ εἴη ὁ κύριος μεθ᾽ ὑμῶν, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀπλέτους χρόνους· ὡς αὐτὸς εἴρηκεν ἡμῖν, μέλλων ἀναλαμβάνεσθαι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα· Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ μεθ᾽ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν.

Macedoniam Oneſimus Philemonis: Eccleſiarum Philem. 10.
Galatiæ Creſcens: Aſiæ Parœciarum Aquila & Nicetas: & Eccleſiæ Æginenſis Criſpus. Hi ſunt qoibus Parœciarum cura à nobis concredita eſt: quorum doctrinæ memores, ſemper obſervate ſermones noſtros: & ſit Dominus vobiſcum, nunc & in tempora infinita; quemadmodum ipſe nobis dixit, cùm eſſet ad ſuum Deum ac Patrem aſſumendos: *Ecce* enim, inquit, *ego vobiſcum ſum* Mat. 28. 10.
omnibus diebus, uſque ad conſummationem ſæculi. Amen.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μζ.

Προσευχὴ ἑωθινή.

[33] ΔΟξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. αἰνοῦμέν σε, ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε, διὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως· σὲ τὸν ὄντα Θεὸν, ἀγέννητον ἕνα, ἀπρόσιτον μόνον· διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν· κύριε βασιλεῦ ἐπουράνιε, Θεὲ πάτερ παντοκράτωρ· κύριε ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, ὃς αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. ὅτι [34] σὺ μόνος ἅγιος· σὺ μόνος κύριος Ἰησοῦς, Χριστὸς τοῦ Θεοῦ πάσης γενητῆς φύσεως, τοῦ βασιλέως ἡμῶν· δι᾽ οὗ σοι δόξα, τιμὴ, καὶ σέβας.

CAPUT XLVII.

Oratio matutina.

G*Loria in excelſis Deo, & in terra pax, in ho-* Luc. 2. 14.
minibus bona voluntas. Laudamus te, hymnis celebramus te, benedicimus te, glorificamus te, adoramus te, per magnum Pontificem, te verum Deum, ingenitum unum, ſolum inacceſſum; propter magnam gloriam tuam: Domine rex cœleſtis, Deus Pater omnipotens; Domine Deus Pater Chriſti, agni immaculati, qui tollit peccatum mundi; ſuſcipe deprecationem noſtram: qui ſedes ſuper Cherubinos. Quoniam tu ſolus ſanctus; tu ſolus Dominus Jeſus, Chriſtus Dei univerſæ naturæ creatæ, regis noſtri; per illum tibi gloria, honor, & adoratio.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μη.

Ἑσπερινός.

[35] ΑΙνεῖτε παῖδες κύριον· αἰνεῖτε τὸ ὄνομα κυρίου. Αἰνοῦμέν σε, ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν· κύριε βασιλεῦ, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, ὃς αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· σοὶ πρέπει αἶνος· σοὶ πρέπει ὕμνος· σοὶ δόξα πρέπει τῷ Θεῷ καὶ πατρί· διὰ τοῦ υἱοῦ, ἐν πνεύματι τῷ παναγίῳ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ.

CAPUT XLVIII.

Oratio veſpertina.

L*Audate pueri Dominum; laudate nomen Domi-* Pſ. 112. 1.
ni. Laudamus te, hymnis celebramus te, benedicimus te, propter magnam gloriam tuam: Domine rex, Pater Chriſti, agni immaculati, qui tollit peccatum mundi: te decet laus; te decet gloria Deum & Patrem; per Filium, in Spiritu ſanctiſſimo, in ſæcula ſæculorum. Amen. *Nunc* Luc. 2. 29.
dimittis ſervum tuum Domine, ſecundùm verbum tuum, in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum; lumen ad revelationem Gentium, & gloriam populi tui Iſraelis.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μθ.

Εὐχὴ ἐπ᾽ ἀρίστῳ.

ΕΥλογητὸς εἶ κύριε, ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου, ὁ διδοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί· πλήρωσον χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν· ἵνα πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύωμεν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· δι᾽ οὗ σοι δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

CAPUT XLIX.

Oratio in prandio.

BEnedictus es Domine, qui nutris me à pueri- Pſ. 118. 12.
tia mea, qui das eſcam omni carni: imple gau- Gen. 48. 15.
dio & lætitia corda noſtra; ut ſemper omnem ſuf- Pſ. 135. 25.
ficientiam habentes, abundemus in omne opus bo- Act 14. 17. 2. Cor. 9. 8.
num, in Chriſto Jeſu Domino noſtro; per quem tibi gloria, honor, & imperium, in ſæcula. Amen.

30. Ἀκύλας δὲ καὶ Νικήτης.] Ut Petri comites, à Petro ordinatos fuiſſe crediderim. COT.

33. Huic capiti de oratione matutina, doxologia magna, & hymno Angelico, unicè ſplendorem afferent verba Tractatûs de virginitate in Athanaſio p. 1057. περὶ ὄρθρου δὲ τὸν ψαλμὸν τοῦτον λέγετε· ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω· ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου· διαφαύσκοντος (l. διὰ φαύσκοντος) δέ· εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε καὶ τὰ ἑξῆς. Quæ ſic verto; *Matutino autem tempore hunc Pſalmum dicite; Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo;* Pſ. 62.
ſitivit te anima mea: Diluculo autem; Benedicite omnia opera Dan. 3. 17.
Domini Domino. Gloria in excelſis Deo, & in terra pax, in hominibus bona voluntas: laudamus te, benedicimus te, adoramus te: & reliqua. Libri Rituales videantur. Item ſedulus, ſolidusque Scriptor Jacobus Uſſerius de Symbolis &c. Ibid.

34. Σὺ μόνος κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς τοῦ Θεοῦ &c.] Tota orationis ſeries poſtularet Ἰησοῦ Χριστοῦ. Non auſim tamen quidquam mutare; præſertim ob illud cap. 13. lib. 8 εἷς ἅγιος, εἷς κύριος, εἷς Ἰησοῦς Χριστός. Ibid.

35. Eamdem orationem leges apud Athanaſium περὶ παρθενίας, ὅτι περὶ ἀρίστου. p. 1051. De Eſſenis Joſephus Belli Judaici lib. 2. cap. 12. προκατεύχεται δὲ ὁ ἱερεὺς τῆς τροφῆς. καὶ γεύσασθαί τινα πρὶν τῆς εὐχῆς ἀθέμιτον ἀριστοποιησάμενος (ita quoque in Euſeb. Præp. Evang. IX. 3. ſed rectius apud Porphyrium de abſtinentia ab animatis lib. 4. ἀριστοποιησάμενοι) ἐπεύχεται πάλιν· ἀρχόμενοί τε καὶ παυόμενοι γεραίρουσι τὸν Θεόν. Ibid.

CAPITA

Libri octavi.

I. Quare & propter quoſnam edantur ſigna & miracula.
II. De Epiſcopis, & Presbyteris indignis.
III. Quòd conſtituere ea quæ in Eccleſiis peraguntur, ſummum ac potiſſimum ſit.
IV. De Ordinationibus.
V. Invocatio in ordinatione Epiſcoporum.
VI. Divina Liturgia; in qua oratio pro Catechumenis.
VII. Oratio pro Energumenis.
VIII. Oratio pro iis qui jamjam baptizandi ſunt.
IX. Impoſitio manuum, & oratio pro pœnitentibus.
X. Oratio pro fidelibus.
XI. Invocatio pro fidelibus.
XII. Conſtitutio Jacobi, fratris Johannis Zebedæi.
XIII. Oratio pro fidelibus, poſt divinam oblationem.
XIV. Oratio poſt communionem.
XV. Invocatio poſt communionem.
XVI. De ordinatione Presbyterorum, conſtitutio Johannis à Domino dilecti.
XVII. De ordinatione Diaconorum conſtitutio Philippi.
XVIII. Invocatio ordinationis Diaconi.
XIX. De Diaconiſſa conſtitutio Bartholomæi.
XX. Invocatio in ordinatione Diaconiſſæ.
XXI. De Subdiaconis conſtitutio Thomæ.
XXII. De Lectoribus conſtitutio Matthæi.
XXIII. Jacobi Alphæi conſtitutio de confeſſoribus.
XXIV. Ejuſdem de virginibus.
XXV. Lebbæi cognomento Thaddæi conſtitutio de viduis.
XXVI. Idem de Exorciſta.
XXVII. Simon Cananita, de Epiſcopo, à quot debeat ordinari.
XXVIII. Ejuſdem Canones de Epiſcopis, Presbyteris, Diaconis, & reliquis Clericis.
XXIX. De benedictione aquæ & olei, Matthæi conſtitutio.
XXX. Ejuſdem, de primitiis & decimis.
XXXI. Ejuſdem, de iis quæ ſuperſunt.
XXXII. Varii canones Pauli Apoſtoli, de iis qui accedunt ad Baptiſmum, quos oporteat admittere, & quos rejicere.
XXXIII. Quibus diebus famuli debeant feriari.
XXXIV. Quibus horis, & quare in eis precandum ſit.
XXXV. Jacobi fratris Domini conſtitutio de veſpertino officio.
XXXVI. Oratio lucernalis.
XXXVII. Gratiarum actio lucernalis.
XXXVIII. Gratiarum actio matutina.
XXXIX. Impoſitio manûs matutina.
XL. Invocatio pro primitiis.
XLI. Oratio pro mortuis.
XLII. Quo modo & quando oporteat fidelium defunctorum fieri memorias; & quod ex eorum facultatibus ſit pauperibus largiendum.
XLIII. Quòd impios ex vita decedentes nihil juvent memoriæ, vel mandata.
XLIV. De ebrioſis.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

τοῦ ὀγδόου βιβλίου.

α. Τίνων χάριν ἐπιτελοῦνται αἱ τῶν σημείων δυνάμεις.
β. Περὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἀναξίων.
γ. Ὅτι τὸ διατάσσεσθαι τὰ ἐν τῆς ἐκκλησίαις ἐπιτελούμενα κορυφαιότατόν ἐστι.
δ. Περὶ χειροτονιῶν.
ε. Ἐπίκλησις ἐπὶ χειροτονίας ἐπισκόπων.
ς. Ἡ θεία λειτουργία, ἐν ᾗ προσφώνησις ὑπὲρ κατηχουμένων.
ζ. Ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων.
η. Ὑπὲρ τῶν βαπτιζομένων.
θ. Χειροθεσία, καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ.
ι. Προσφώνησις ὑπὲρ τῶν πιστῶν.
ια. Ἐπίκλησις τῶν πιστῶν.
ιβ. Διάταξις Ἰακώβου, τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου.
ιγ. Προσφώνησις ἐπὶ τῶν πιστῶν μετὰ τὴν θείαν ἀναφοράν.
ιδ. Προσφώνησις μετὰ τὴν μετάληψιν.
ιε. Ἐπίκλησις μετὰ τὴν μετάληψιν.
ις. Περὶ χειροτονίας πρεσβυτέρων διάταξις Ἰωάννου τοῦ φιλουμένου ὑπὸ κυρίου.
ιζ. Περὶ χειροτονίας διακόνων, τοῦ Φιλίππου διάταξις.
ιη. Ἐπίκλησις χειροτονίας διακόνου.
ιθ. Περὶ διακονίσσης, Βαρθολομαίου διάταξις.
κ. Ἐπίκλησις ἐπὶ χειροτονίας διακονίσσης.
κα. Περὶ ὑποδιακόνων διάταξις τοῦ Θωμᾶ.
κβ. Περὶ ἀναγνωστῶν, τοῦ Ματθαίου διάταξις.
κγ. Ἰακώβου τοῦ Ἀλφαίου περὶ ὁμολογητῶν διάταξις.
κδ. Τοῦ αὐτοῦ περὶ παρθένων.
κε. Λεββαίου τοῦ ἐπικληθέντος Θαδδαίου περὶ χηρῶν διάταξις.
κς. Ὁ αὐτὸς περὶ ἐπορκιστοῦ.
κζ. Σίμων ὁ Κανανίτης, περὶ τοῦ ὑπὸ πόσων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος.
κη. Τοῦ αὐτοῦ κανόνες περὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, καὶ λοιπῶν κληρικῶν.
κθ. Περὶ εὐλογίας ὕδατος καὶ ἐλαίου, τοῦ Ματθαίου διάταξις.
λ. Τοῦ αὐτοῦ περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν.
λα. Τοῦ αὐτοῦ περὶ περισσευμάτων.
λβ. Κανόνες διάφοροι Παύλου τοῦ ἀποστόλου, περὶ τῶν προσιόντων τῷ βαπτίσματι, τίνας δεῖ προσδέχεσθαι, καὶ τίνας ἀποβάλλεσθαι.
λγ. Οἵας ἡμέρας δεῖ ἀργεῖν τοὺς οἰκέτας.
λδ. Ποίας ὥρας, καὶ διατί ἐν ταύταις δεῖ προσεύχεσθαι.
λε. Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ Χριστοῦ διάταξις περὶ ἑσπερινοῦ.
λς. Προσφώνησις ἐπιλύχνιος.
λζ. Εὐχαριστία ἐπιλύχνιος.
λη. Εὐχαριστία ὀρθρινή.
λθ. Χειροθεσία ὀρθρινή.
μ. Ἐπίκλησις ἐπὶ ἀπαρχῶν.
μα. Προσφώνησις ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων.
μβ. Πῶς δεῖ καὶ πότε γίνεσθαι τὰς τῶν κοιμηθέντων πιστῶν μνείας καὶ ὅτι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ, δεῖ παρέχεσθαι πένησι.
μγ. Ὅτι τοὺς ἀσεβεῖς τελευτῶντας οὐδὲν ὠφελοῦσι μνεῖαι, ἢ ἐντολαί.
μδ. Περὶ μεθύσων.

μέ. Περὶ

μέ. Περὶ τῶν ἀποδέχεσθαι τοὺς διὰ Χριστὸν διωκομένους.

XLV. De recipiendis iis, qui propter Chriſtum patiuntur perſecutionem.

μς΄. Ὅτι ἕκαστος ἐν ᾧ ἐτάχθη κλήρῳ, ὀφείλει ἐμμένειν, καὶ φυλάττειν τὴν τάξιν, ἀλλὰ μὴ ἑαυτῷ ἁρπάζειν τὰ μὴ ἐγχειρισθέντα.

XLVI. Quòd unuſquiſque, in eo gradu Cleri, in quo eſt conſtitutus, debeat permanere; & ordinem ſervare; non verò ad ſe rapere quæ commiſſa non ſunt.

μζ΄. Κανόνες ἐκκλησιαστικοί.

XLVII. Canones Eccleſiaſtici.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ.

Περὶ χαρισμάτων, καὶ χειροτονιῶν, καὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ α΄.

Τίνων χάριν ἐπιτελοῦνται αἱ τῶν σημείων δυνάμεις.

ΤΟῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας ἡμῖν παραδεδωκότος μυστήριον, καὶ προσκαλεσαμένου Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καθὼς αὐτός πού φησιν εὐχαριστῶν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῶν πεπιστευκότων, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις, τὸ ἔργον ὃ ἔδωκάς μοι, ἐτελείωσα. καὶ περὶ ἡμῶν λέγοντος τῷ πατρὶ, πάτερ ἅγιε, εἰ καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἀλλ' ἐγώ σε ἔγνων, καὶ [36] οὗτοί σε ἐγνώκασιν· εἰκότως, ὡς ἂν τετελειωμένων ἡμῶν, φησὶ πᾶσιν ἅμα, περὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ διὰ τοῦ πνεύματος διδομένων χαρισμάτων· Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι, ταῦτα παρακολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις καιναῖς λαλήσουσιν· ὄφεις ἀροῦσι· κἂν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει· ἐπὶ ἀῤῥώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσι. Τούτων τῶν χαρισμάτων πρότερον μὲν ἡμῖν δοθέντων τοῖς ἀποστόλοις, μέλλουσι τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλειν πάσῃ τῇ κτίσει· ἔπειτα δὲ τοῖς δι' ἡμῶν πεπιστευκόσιν ἀναγκαίως χορηγουμένων· οὐκ εἰς τὴν τῶν ἐνεργούντων ὠφέλειαν, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἀπίστων συγκατάθεσιν, ἵνα οὓς οὐκ ἔπεισεν ὁ λόγος, τούτους ἡ τῶν σημείων δυσωπήσῃ δύναμις· τὰ γὰρ σημεῖα οὐ τοῖς πιστοῖς ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις, Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων· οὔτε γὰρ τὸ δαίμονας ἐκβάλλειν ἡμέτερον κέρδος, ἀλλὰ τῶν ἐνεργείᾳ κυρίου καθαιρομένων· καθὼς αὐτός που παιδεύων ἡμᾶς ὁ κύριος δείκνυσι λέγων· μὴ χαίρετε ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑπακούουσιν, ἀλλὰ χαίρετε ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τῷ οὐρανῷ· ἐπειδὴ τὸ μὲν αὐτοῦ δυνάμει γίνεται, τὸ δὲ ἡμετέρᾳ εὐνοίᾳ καὶ σπουδῇ, δῆλον ὅτι βοηθουμένοις ὑπ' αὐτοῦ. Οὐκ ἐπάναγκες οὖν πάντα πιστὸν δαίμονας ἐκβάλλειν, ἢ νεκροὺς ἀνιστᾷν, ἢ γλώσσαις λαλεῖν· ἀλλὰ τὸν ἀξιωθέντα χαρίσματος ἐπί τινι αἰτίᾳ χρησίμῃ, ὡς σωτηρίαν τῶν ἀπίστων, δυσωπουμένων πολλάκις οὐ τῇ τῶν λόγων ἀποδείξει, ἀλλὰ τῇ τῶν σημείων ἐνεργείᾳ, ἀξίων ὄντων σωτηρίας· οὐδὲ γὰρ πάντες οἱ ἀσεβεῖς ὑπὸ τῶν θαυμάτων ἐντρέπονται· καὶ τούτου μάρτυς αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὡς ὅταν λέγῃ ἐν τῷ νόμῳ· Ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις, καὶ οὐ μὴ πιστεύσωσιν. Οὔτε γὰρ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευσαν τῷ Θεῷ, Μωϋσέως τοσαῦτα σημεῖα καὶ τέρατα πεποιηκότος· οὔτε τὰ πλήθη τῶν Ἰουδαίων τῷ ὡς Μωϋσεῖ Χριστῷ, πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν αὐτοῖς θεραπεύσαντι· καὶ οὔτε

LIBER OCTAVUS.

De Chariſmatibus, & ordinationibus, & Eccleſiaſticis canonibus.

CAPUT PRIMUM.

Quare & propter quoſnam edantur ſigna & miracula.

CUm Deus & Salvator noſter Jeſus Chriſtus 1.Tim. 3. 16.
magnum pietatis ſacramentum nobis tradat, & Judæos Gentileſque invitet ad agnitionem unius ac ſolius veri Dei Patris ſui; quemadmodum ipſe alicubi, gratias de ſalute credentium agens, ait; *Manifeſtavi nomen tuum hominibus; opus quod* Joh. 17. 6, 4.
dediſti mihi, conſummavi; cùmque de nobis dicat Patri; *Pater ſancte, etſi mundus te non cogno-* Joh. 17. 11.
vit; at ego te cognovi, & hi te cognoverunt: me- 25.
ritò omnibus ſimul, ut pote qui ſimus conſummati, ait de Chariſmatibus, quæ ipſe per Spiritum dedit; *Signa autem eos qui crediderint, hæc ſe-* Marc. 16.
quentur; In nomine meo Dæmonia ejicient; Lin- 17.
guis novis loquentur; Serpentes tollent; Et ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit; Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Quæ Chariſmata ſeu dona priùs quidem nobis Apoſtolis tradita ſunt, qui omni creaturæ prædicaturi eramus Evangelium; poſtea verò neceſſariè iis qui per nos crediderunt præbentur; non ad utilitatem ea operantium, ſed ad infidelium aſſenſionem; ut quibus non perſuaſit ſermo, hos virtus ſignorum flectat ac pudore afficiat. Signa enim non nobis fidelibus eduntur, ſed infidelibus, cùm Judæorum, tum Græcorum. Neque enim Dæmones ejicere, noſtrum emolumentum eſt, ſed eorum qui per Domini operationem purgantur; ſicut ipſe Dominus, nos erudiens, oſtendit, dicendo; *No-* Luc. 10. 20.
lite gaudere, quia Spiritus vobis obediunt; ſed gaudete, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo: quando illud quidem ipſius virtute fit; hoc autem noſtro affectu ac ſtudio, nobis videlicet ab eo adjutis. Non ergo neceſſe eſt, ut omnis fidelis Dæmones expellat, aut ſuſcitet mortuos, aut linguis loquatur; ſed is qui Chariſmate dignatus eſt propter aliquam cauſſam utilem, ad ſalutem infidelium, qui ſæpe non ſermonum demonſtratione, ſed ſignorum operatione commoventur, quique digni ſunt ſalute; non enim omnes impii miraculis convertuntur: cujus rei teſtis ipſe Deus; ut dum dicit in Lege; *Quoniam in aliis linguis loquar populo* Iſ. 28. 15.
huic, & in labiis aliis; & non credent. Nec enim 1. Cor. 14. 21.
Ægyptii crediderunt Deo, cùm Moyſes tot tan- Deut. 18.
taque ſigna & prodigia faceret: neque multitudo Judæorum credidit Chriſto, Moyſis ſimili, cùm omnem morbum omnémque infirmitatem curaret: &

36. Καὶ οὗτοί σε ἔγνωσαν.] Johannis XVII. 25. καὶ οὗτοι ἔγνωσαν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. *Et hi cognoverunt quia tu me miſiſti.* Iterum Nonni Paraphraſis;
Καί σε σοφῶς χορὸς οὗτος ἐμῶν δεδάηκεν ἑταίρων.
Chryſoſtomus in Catena Johannis; καὶ οὗτοι δέ σε ἔγνωσαν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας. ubi in Editionibus S. Doctoris, σε illud non comparet. COT.

Exod. 7. & 4. & neque illos permovit virga in ſerpentem animata, & manus alba facta, Nilus in ſanguinem ver-
Matt. 11. 5. ſus; neque hos cæci videntes, claudi ambulantes, & mortui ſuſcitati: ac illi quidem reſiſtebant Jan-
2. Tim. 3. 8. nes & Mambres; huic verò Annas & Caiphas. Sic non omnibus ſigna perſuadent, ſed iis dumtaxat qui candidè de rebus judicant; quorum & cauſsâ Deo tamquam ſapienti moderatori placet ut miracula perpetrentur; non hominum viribus, ſed illius voluntate. Hæc autem ideo memoramus, ut qui Chariſmata hujuſmodi acceperunt, non ſe in eos qui non acceperunt efferant; Chariſmata dicimus, quæ per miracula: quoniam nemo eſt, per Chriſtum in Deum credens, qui non acceperit Chariſma ſpirituale: ipſum etenim hoc, liberatum eſſe impio multorum Deorum cultu, & credidiſſe Deo Patri per Chriſtum, Chariſma Dei eſt; ut &, ab-
I. Ignat. interpol. ad Magn. 11. jeciſſe Judaïcum velamen; ac credidiſſe quòd Dei beneplacito Unigenitus qui ante ſæcula exſiſtebat, in extremo tempore ex virgine natus eſt, ſine viri concubitu; & quòd in vita tamquam homo verſatus eſt, abſque peccato, impletâ omni juſtitiâ Legis; quódque permiſſione Dei Deus Verbum, ſpreto dedecore, crucem ſuſtinuit; & quòd mortuus eſt ac ſepultus, & reſurrexit in triduo, atque poſt reſurrectionem cum Apoſtolis diebus quadraginta permanſit, completâque omni conſtitutione, aſſumptus eſt in eorum conſpectu ad Deum & Patrem qui eum miſerat. Qui hæc credidit, non ſtolidè ac citra rationem, ſed cum judicio ac certitudine, is Chariſma à Deo conſecutus eſt: ſimiliter etiam qui ab omni Hæreſi ſervatus fuit. Non ergo quiſpiam eorum qui ſigna & portenta faciunt, judicet ac damnet quemquam fidelium, qui donum ea operandi non ſit adeptus: diverſa quippe ſunt Dei Chariſmata, ab ipſo per Chriſtum tributa: ac tu
1. Cor. 12. 8. quidem accepiſti hoc; ille verò aliud quoddam; aut enim ſermonem ſapientiæ, vel ſcientiæ, aut rationem diſcernendorum ſpirituum, aut præcognitionem futurorum, aut ſermonem aptum ad docendum, aut patientiam, aut continentiam legitimam. Etenim Moyſes homo Dei, cùm in Æ-
Exod. 7. 1. gyto ſigna perficeret, non ſe in populares ſuos extulit; cúmque Deus appellatus fuiſſet, non ſuperbivit in ſuum Prophetam Aaronem. Sed & Jeſus
Jos. 10. Navæ filius, qui poſt Moyſem ductor fuit populi, quamvis in bello adversùm Jebuſæos, quòd non ſufficeret dies ad victoriam, ſolem ſtitiſſet ad Gabaonem, & lunam ad vallem Aialonem; non tamen in Phineem aut Chalebum arrogantiâ elatus eſt. Neque Samuel qui tot mira & inopinata fecit, pium ac Deo carum Davidem nihili duxit: ſed ambo erant Prophetæ; & ille quidem pontifex, hic
3. Reg. 19. 18. verò rex. Et cùm in Iſraële eſſent ſeptem millia
Rom. 11. 4. ſanctorum, qui non curvaverant genu Baali; ex ipſis ſolus Elias, ejúſque diſcipulus Eliſæus miraculorum effectores fuerunt: non tamen Elias deriſit Abdiam œconomum, timentem quidem Deum,
4. Reg. 6. at ſigna non facientem; neque Eliſæus diſcipulum ſuum hoſtes perhorreſcentem deſpexit. Sed enim
Dan. 6. & 14. & 3. neque ſapiens Daniel, his ex ore leonum ereptus, neque tres pueri, ex ignis fornace liberati, nihili fecerunt reliquos ſuæ gentis homines. Sciebant enim ſe non ſuis viribus pericula evaſiſſe, ſed Dei virtute

ἐκείνους ἐδυσώπησε ῥάβδος ἐμψυχωμένη εἰς ὄφιν, καὶ χεὶρ λευκαινομένη, καὶ Νεῖλος αἱματούμενος· οὔτε τούτους τυφλοὶ ἀναβλέποντες, καὶ χωλοὶ περιπατοῦντες, καὶ νεκροὶ ἀνιστάμενοι· καὶ τοῖς μὲν ἀνθίστατο [37] Ἰαννῆς καὶ * Μαμβρῆς· τοῖς δὲ Ἄννας καὶ Καϊάφας· οὕτως οὐ πάντας δυσωπεῖ τὰ σημεῖα, ἀλλὰ μόνους τοὺς εὐγνώμονας, ὧν καὶ χάριν εὐδοκεῖ ὁ Θεὸς ἐπιτελεῖσθαι δυνάμεις, ὡς σοφὸς οἰκονόμος· οὐ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἰσχύϊ, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ βουλήσει. ταῦτα δὲ φαμὲν, ὅπως μὴ ἐπαίρωνται οἱ λαβόντες χαρίσματα τοιάδε, κατὰ τῶν μὴ λαβόντων· χαρισμάτων δὲ λεγομένων, τῶν διὰ τῶν σημείων· ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος πιστεύσας διὰ Χριστοῦ εἰς τὸν Θεὸν, ὃς οὐκ εἴληφε χάρισμα πνευματικόν· αὐτὸ τι γὰρ τὸ ἀπαλλαγῆναι πολυθέου ἀσεβείας, καὶ πιστεῦσαι Θεῷ πατρὶ διὰ Χριστοῦ, χάρισμά ἐστι Θεοῦ· τό τε ἀποῤῥίψαι τὸ Ἰουδαϊκὸν κάλυμμα, καὶ πιστεῦσαι ὅτι εὐδοκίᾳ Θεοῦ ὁ πρὸ αἰώνων μονογενὴς, ἐν ὑστέρῳ καιρῷ ἐκ παρθένου γεγέννηται δίχα ὁμιλίας ἀνδρός· καὶ ὅτι ἐπολιτεύσατο ὡς ἄνθρωπος ἄνευ ἁμαρτίας, πληρώσας πᾶσαν δικαιοσύνην τὴν τοῦ νόμου· καὶ ὅτι συγχωρήσει Θεοῦ σταυρὸν ὑπέμεινεν, αἰσχύνης καταφρονήσας ὁ Θεὸς λόγος· καὶ ὅτι ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη διὰ τριῶν ἡμερῶν, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τεσσαράκοντα ἡμέρας παραμείνας τοῖς ἀποστόλοις, καὶ πληρώσας πᾶσαν διάταξιν ἀνελήφθη ἐπ' ὄψεσιν αὐτῶν πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν Θεὸν καὶ πατέρα. ὁ ταῦτα πιστεύσας, οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἀλόγως, ἀλλὰ κρίσει καὶ πληροφορίᾳ, χάρισμα εἴληφεν ἐκ Θεοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ πάσης αἱρέσεως ἀπαλλαγείς. μὴ οὖν τις τῶν ποιούντων σημεῖα, καὶ τέρατα, κρινέτω τινὰ τῶν πιστῶν μὴ ἀξιωθέντα ἐνεργεῖν· διάφορα γάρ ἐστι τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίσματα, παρ' αὐτοῦ διὰ Χριστοῦ διδόμενα· καὶ σὺ μὲν ἔληφας τοῦτο· ἐκεῖνος δὲ ἄλλο τι· ἢ γὰρ λόγον σοφίας, ἢ γνώσεως, ἢ διακρίσεως πνευμάτων, ἢ πρόγνωσιν τῶν μελλόντων, ἢ λόγον διδακτικὸν, ἢ ἀνεξικακίαν, ἢ ἐγκράτειαν ἔννομον. καὶ γὰρ καὶ Μωϋσῆς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιτελῶν τὰ σημεῖα, οὐ κατεπήρθη τῶν ὁμοφύλων· καὶ Θεὸς κληθεὶς, οὐκ ἠλαζονεύσατο κατὰ τοῦ ἰδίου προφήτου Ἀαρών. ἀλλ' οὔτε ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς, ἡγησάμενος μετ' αὐτὸν τοῦ λαοῦ, καὶ ἐν τῷ πρὸς Ἰεβουσαίους πολέμῳ στήσας τὸν ἥλιον κατὰ Γαβαὼν, καὶ τὴν σελήνην κατὰ φάραγγα Αἰλὼν, διὰ τὸ μὴ αὐταρκεῖν πρὸς τὴν νίκην τὴν ἡμέραν, ἐπήρθη κατὰ τοῦ Φινεὲς, ἢ τοῦ Χαλέβ. ἀλλ' οὔτε Σαμουὴλ τοσαῦτα παράδοξα ποιήσας, παρ' οὐδὲν ἡγήσατο τὸν θεοφιλῆ Δαβίδ· καίτοι ἀμφότεροι προφῆται· [38] καὶ ὁ μὲν, ἀρχιερεὺς, ὁ δὲ, βασιλεύς. καὶ ἑπτὰ χιλιάδων ὑπαρχουσῶν ἐν Ἰσραὴλ ἁγίων, τῶν μὴ καμψάντων γόνυ τῇ Βάαλ, μόνος Ἠλίας ἐν αὐτοῖς, καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Ἐλισσαῖος θαυματοποιοὶ γεγένηνται· ἀλλ' οὔτε Ἠλίας τὸν οἰκονόμον Ἀβδιοὺ ἐξεμυκτήρισε, φοβούμενον μὲν τὸν Θεὸν, οὐ ποιοῦντα δὲ σημεῖα· οὔτε Ἐλισσαῖος τὸν ἑαυτοῦ μαθητὴν φρίττοντα τοὺς πολεμίους ὑπερεῖδεν. ἀλλὰ γὰρ οὔτε Δανιὴλ ὁ σοφὸς, ῥυσθεὶς δεύτερον ἐκ στόματος λεόντων, οὔτε οἱ τρεῖς παῖδες ἐκ καμίνου πυρὸς, ἐξουδένωσαν τοὺς λοιποὺς τῶν ὁμοφύλων. ἠπίσταντο γὰρ ὅτι οὐ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει περιεγένοντο τῶν δεινῶν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ ἰσχύϊ, καὶ σημεῖα ἐπετέλουν, καὶ τῶν δυ-

* al. Ἰαμβρῆς

37. Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς.] Apud Niconem MS in Pandecte Serm. 43. ubi citat iſtum locum cum hoc titulo, ἐκ τῆς διατάξεως τῶν ἁγίων ἀποστόλων, διὰ Κλήμεντος, περὶ χαρισμάτων. legitur Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς. Magno certè cum diſcrimine, nomina Magorum iſtorum efferunt ſcribuntque Auctores, Hebræi, Græci, & Latini; hiis ferè modis; Johane, Janne, & Mamre, Jamre. Ἰάννης, Ἰάννης, Ἰαννῆς, Ἰαννῆς, Ἰωάννης, Ἰάμβρης, & Ἰαμβρῆς. Ἰαμβρῆς, Ἰαμβρῆς, Ἰαμβρῆς. Μαμβρῆς iiſdem accentibus, Μαμβρῆς, apud Glycam Ζαμβρῆς inversâ fortè primâ literâ M. ſicque mutatâ in Z. Jannes, Jamnes, Johannes, & Mambres, Jambres. Emendandum forſan initium conflictûs Arnobii cum Serapione: *Supervenientes Ægyptii, qui ut oſtenderent ſe antiquorum provincia ſua Magiſtrorum diſcipulos, Jannis videlicet & Mambris* (non *Jannes Mambres*) *quos memorat Apoſtolus famulo Dei Moſi quibuſdam præſtigiis reſtitiſſe* &c. COT.

38. Καὶ ὁ μὲν, ἀρχιερεὺς.] Super celebri quæſtione, fueritne Samuel ſummus Pontifex, Sacerdos tantùm, an Levita merus, multa à multis ſcripta ſunt, quæ proferre nihil eſt neceſſe. Ibid.

39. Οἱ

δυσχερῶν ἀπηλλάττοντο. Οὐκοῦν μηδεὶς ὑμῶν ἐπαιρέσθω κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, κἂν προφήτης ᾖ, κἂν θαυματοποιός. εἰ γὰρ δοθῇ μηκέτι εἶναί τιν᾽ ἄπιστον, περιττὴ λοιπὸν ἔσται πᾶσα σημείων ἐνέργεια. τὸ μὲν γὰρ εἶναι εὐσεβῆ, ἐκ τῆς τοῦ τινος εὐνοίας· τὸ δὲ θαυματοποιεῖν, ἐκ τῆς τοῦ ἐνεργοῦντος δυνάμεως· ὧν, τὸ μὲν πρῶτον ἡμᾶς αὐτοὺς ὁρᾷ, τὸ δὲ δεύτερον Θεὸν τὸν ἐνεργοῦντα, δι᾽ ἃς προειρήκαμεν αἰτίας. Οὐκοῦν μήτε βασιλεὺς ἐξουθενείτω τοὺς ὑπ᾽ αὐτὸν στρατηγούς· μήτε ἄρχοντες τοὺς ὑπηκόους. μὴ ὄντων γὰρ τῶν ἀρχομένων, περιττοὶ οἱ ἄρχοντες· καὶ μὴ ὄντων στρατηγῶν, οὐ σύστασις βασιλεία. ἀλλὰ μηδὲ ἐπίσκοπος ἐπαιρέσθω κατὰ τῶν διακόνων, ἢ τῶν πρεσβυτέρων· μήτε μὴν οἱ πρεσβύτεροι κατὰ τοῦ λαοῦ· ἐξ ἀλλήλων γάρ ἐστιν ἡ σύστασις τοῦ συναθροίσματος. οἵ τε γὰρ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, τινῶν εἰσιν ἱερεῖς· καὶ οἱ λαϊκοὶ, τινῶν εἰσὶ λαϊκοί· καὶ τὸ μὲν εἶναι χριστιανὸν, ἐφ᾽ ἡμῖν· τὸ δὲ ἀπόστολον, ἢ ἐπίσκοπον, ἢ ἄλλο τι, οὐκ ἐφ᾽ ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ διδόντι Θεῷ τὰ χαρίσματα. ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω διὰ τοὺς ἀξιωθέντας χαρισμάτων ἢ ἀξιωμάτων.

cùm ſigna peregiſſe, tum ab anguſtiis fuiſſe ſervatos. Itaque nemo veſtrûm, licèt ſit Propheta, licèt miraculorum operator, ſe adversùs fratrem extollat. Si enim id detur, ut nullus ampliùs ſit infidelis, ſuperflua deinceps erit omnis ſignorum operatio. Etenim eſſe pium, ex bona cujuſpiam voluntate oritur; at miracula patrare, ex virtute illius qui operatur: quorum primum quidem nos ipſos reſpicit, ſecundum verò Deum ob cauſſas ſuprà dictas operantem. Igitur neque imperator nihili pendat exercitûs duces qui ſub ipſo ſunt; neque præfecti eos qui ipſis parent. Nam ſi non ſint quibus præficiatur, ſupervacui erunt præfecti; & ſi non ſint duces exercitûs, non ſtabit imperium. Quinetiam nec Epiſcopus in Diaconos vel Presbyteros extollat ſe; nec Presbyteri in plebem: ex utriſque enim cœtus compoſitio exſtat. Epiſcopi quippe ac Presbyteri, quorumdam ſunt ſacerdotes; & Laici, quorumdam ſunt Laici: ac eſſe quidem Chriſtianum, in noſtra conſiſtit poteſtate; at eſſe Apoſtolum, aut Epiſcopum, aut quid ſimile, noſtræ non eſt poteſtatis, verùm ad Deum largitorem Chariſmatum pertinet. Hæc igitur hactenus dicta ſint, propter eos qui digni habiti ſunt ut Chariſmata vel dignitates acciperent.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ β′.

Περὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ἀναξίων.

Ἐκεῖνο δὲ προστίθεμεν τῷ λόγῳ, ὅτι οὔτε πᾶς ὁ προφητεύων, ὅσιος· οὔτε πᾶς ὁ δαίμονας ἐλαύνων, ἅγιος. καὶ γὰρ καὶ Βαλαὰμ ὁ τοῦ Βεὼρ ὁ μάντις προεφήτευσεν, δυσσεβὴς ὤν· * καὶ Καϊάφας, ὁ ψευδώνυμος ἀρχιερεύς· πολλὰ δὲ καὶ ὁ διάβολος προλέγει, καὶ οἱ ἀμφ᾽ αὐτὸν δαίμονες. καὶ οὐ παρὰ τοῦτο * μέν ἐστιν αὐτοῖς εὐσεβείας σπινθήρ· ἀγνοίᾳ γάρ εἰσι πεπηρωμένοι δι᾽ ἑκούσιον μοχθηρίαν. δῆλον οὖν ὅτι οἱ ἀσεβεῖς, κἂν προφητεύωσιν, [39] οὐ καλύπτουσι διὰ τῆς προφητείας τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν· οὐδὲ οἱ δαίμονας ἐλαύνοντες, ἐκ τῆς τούτων ὑποχωρήσεως ὅσιοι γίνονται· ἀλλήλους γὰρ ἀπατῶσι· καθάπερ οἱ τὰς παιδιὰς γέλωτος ἕνεκα ἐπιδεικνύμενοι· καὶ τοὺς προσανέχοντας αὐτοῖς, ἀπολλύουσιν. οὔτε δὲ βασιλεὺς δυσσεβὴς, ἔτι βασιλεὺς ὑπάρχει, ἀλλὰ τύραννος· [40] οὔτε ἐπίσκοπος ἀγνοίᾳ ἢ κακονοίᾳ πεπεδημένος, * ἐπίσκοπός ἐστιν, ἀλλὰ ψευδώνυμος, οὐ παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ παρὰ ἀνθρώπων προβληθείς· ὡς [41] Ἀνανίας, καὶ * Σαμαίας ἐν * Ἱερουσαλήμ, καὶ Σεδεκίας καὶ Ἀχιὰς οἱ ἐν Βαβυλῶνι ψευδοπροφῆται. ἀλλὰ καὶ Βαλαὰμ ὁ μάντις τιμωρίαν ἔτισε διαφθείρας τὸν Ἰσραὴλ ἐν τῷ Βεελφεγώρ· καὶ * Καϊάφας ὕστερον αὐτοφονευτὴς ἑαυτοῦ ἐγένετο· καὶ οἱ υἱοὶ Σκευᾶ ἐπιχειροῦντες δαίμονας ἐλαύνειν, ὑπ᾽ αὐτῶν τραυματίαι γενόμενοι, ἔφυγον αἰσχρῶς· καὶ οἱ βασιλεῖς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τοῦ Ἰούδα ἀσεβήσαντες, παντοίας τιμωρίας ἔτισαν. δῆλον οὖν ὡς καὶ οἱ ψευδώνυμοι ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, οὐκ ἐκφεύξονται τὴν παρὰ Θεοῦ δίκην· ῥηθήσεται γὰρ αὐτοῖς καὶ νῦν· Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντές μου τὸ ὄνομα· πα-

* Anaſt. καὶ Σαοὺλ, καὶ
* Anaſt. μέσον aliter in Anaſt.
* Anaſtaſius inſerit ἐν
* Anaſt. Σαμίας
* al. Ἰσραὴλ
* Anaſt. Σαοὺλ καὶ Καϊάφας αὐτοφονευταὶ γεγόνασι.

CAPUT II.

De Epiſcopis, & Presbyteris, indignis.

Illud verò ſermoni addimus; quòd nec omnis qui prophetat, pius eſt; nec omnis qui Dæmones expellit, ſanctus. Etenim & Balaamus filius Beoris vates, prophetavit, licèt impius; & Caiphas, falsò nominatus pontifex: multa quoque Diabolus prædicit, & illius Dæmones; neque ideo quidem ineſt illis pietatis ſcintilla; ignorantiâ quippe opprimuntur, propter voluntariam improbitatem. Liquet igitur quòd impii, quamvis prophetent, non obducunt per Prophetiam impietatem ſuam; quódque qui Dæmones expellunt, ex eorum diſceſſu non efficiuntur ſancti: nam ſe mutuò decipiunt; ſicut qui ludicra riſûs cauſſâ oſtentant; eóſque qui ad illos advertunt animum, perdunt. Neque verò rex impius, ampliùs rex eſt, ſed tyrannus; neque Epiſcopus inſcitiâ vel animi pravitate conſtrictus, Epiſcopus eſt, ſed falſum nomen gerit, non à Deo, verùm ab hominibus promotus; ut Ananias, & Semeias Hieroſolymis, & Sedecias atque Achias Pſeudoprophetæ Babylone. Sed & Balaamus vates pœnas dedit, cùm Iſraëlem in Beelphegore corrupiſſet: & Caiphas poſtea ſui ipſius interfector exſtitit: ac filii Scevæ aggreſſi expellere Dæmones, ab iis vulnerati fugerunt turpiter: & reges Iſraëlis, ac Judæ, cùm impiè viverent, diverſa ſupplicia pependerunt. Conſtat igitur ementiti nominis Epiſcopos ac Presbyteros, non evaſuros Dei vindictam: dicetur enim illis nunc quoque; *Vos ſacerdotes, qui deſpicitis nomen meum: tradam vos in oc-*

ciſio-

Laudat Anaſtaſius, Quæſt. 10.
Num. 23. & 24.
Joh. 11. 51.
1. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 4.
Citatur ab Anaſtaſio, Quæſt. 16. & ab Auctore Oper. imperf. in Matt. ad Matt. 25. 18.
Jerem. 28. & 29.
Num. 25. & 31.
Anaſt. Quæſt. 20.
Act. 19. 14.
Mal. 1. 6.

39. Οὐ καλύπτουσι διὰ τῆς προφητείας τὴν ἑαυτῶν ἀσέβειαν] Pari modo Anaſtaſii Quæſtiones manu deſcriptæ, ac typis mandatæ, οὐκ ἀποκαλύπτουσι διὰ τῆς προφητείας αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν. COT.

40. Οὔτε ἐπίσκοπος &c.] Hunc locum indicat magis quàm citat Auctor Operis imperfecti in Matthæum, relatus in Teſtimoniis Veterum. Quid porro frequentius apud omnis generis Scriptores, quàm eos qui indignè in aliqua vivunt dignitate, nomine honorifico privare? Nonne ſolemus flagitioſum hominem negare hominem eſſe? ſimiliterque loquimur de malis Chriſtianis, aut Monachis, aut Clericis, &c. Athanaſius; οἱ παρ᾽ αὐτοῖς ἐπίσκοποι, οὐ γὰρ ἐπίσκοποι. Et alibi; ἐπισκόπους ὀνομάσας· οὐ γὰρ ἄν τις ἐπισκόπους εἴποι. Hieronymus; *Non omnes Epiſcopi, Epiſcopi ſunt.* interpoſitiſque nonnullis; *Non facit Eccleſiaſtica dignitas Chriſtianum.* Ac eadem ratione, ut innumeros omittam, negatur à Nilo ſacerdos eſſe, qui pro ſacerdotis dignitate non vivit. Ibid.

41. Ὡς Ἀνανίας καὶ Σαμαίας ἐν Ἱερουσαλήμ.] Ita Anaſtaſius in MSS Regiis 200. 938. 1789. At in 1107. & 6606. ὡς Ἀνανίας καὶ Σαμαίας vel Σαμίας ἐν Ἰσραήλ. Apud Niconem Scriptorem ineditum Πανδέκτου Serm. 41. Σαμαίας ἐν Ἰσραὴλ, καὶ Σεδεκίας καὶ Ἀχιὰς καὶ οἱ ἐν Βαβυλῶνι ψευδοπροφῆται. Et verò Semeias cum cæteris Babylonem abductus, illic populum Iſraëliticum falſis prophetiis vanaque ſpe lactabat. Ibid.

 42. Ἐπὶ

ciſionem; ut Sedeciam & Achiam, quos frixit rex Ba-
Jer. 29. 22. *bylonis*; ſicuti ait Jeremias Propheta. Hæc autem
dicimus, noo quòd veras Prophetias contemna-
mus, quas ſcimus Dei afflatu in ſanctis fieri, ſed
ut confidentiam arrogantium cohibeamus: illud
Jac. 4. 6. addentes, Deum auferre gratiam his: *Superbis* enim
1. Pet. 5. 5. *Deus reſiſtit; humilibus autem dat gratiam.* Sanè
Act. 15. 32. & 21. 10. quidem Silas, & Agabus, noſtri temporis Prophe-
tæ, non ſe coæquârunt Apoſtolis, neque ſuper-
greſſi ſunt fines ſuos, etſi à Deo amarentur. Sed
Exod. 15. 20. & mulieres prophetaverunt: olim quidem Maria
Judic. 4. 4. Moyſis & Aaronis ſoror; poſt eam verò Debora;
4. Reg. 22. 14. poſtque illas Holda & Juditha, illa ſub Joſia, hæc
Judith. 8. ſub Dario. Mater etiam Domini prophetavit; &
Luc. 1. & 2. Elizabeta cognata ejus, & Anna; ac noſtrâ ætate
Act. 21. 9. filiæ Philippi. Verumtamen illæ non ſe adversùm
viros extulerunt; ſed cuſtodierunt modum ſuum.
Itaque ſi & in vobis vir quiſpiam ſit, aut mulier,
alicujus hujuſmodi gratiæ particeps, humiliter de
Iſ. 66. 2. ſe ſentiat, ut Deum habeat benevolum: *Super
quem* enim, inquit, *reſpiciam, niſi ſuper humilem
& quietum, & trementem ſermones meos?*

προφθάσει ὑμᾶς εἰς σφαγὴν ὡς Σεδεκίαν, καὶ Ἀχίαν, οὓς ἀπετηγάνισε βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ὥς φησιν Ἱερεμίας ὁ προφήτης. ταῦτα δὲ φαμὲν, οὐ τὰς ἀληθεῖς προφητείας ἐξουθενοῦντες, ἴσμεν γὰρ αὐτὰς κατ' ἐπίπνοιαν Θεοῦ ἐν τοῖς ὁσίοις ἐνεργεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ θράσος τῶν ἀλαζονευομένων καταστέλλοντες· καὶ προστιθέντες ἐκεῖνο, ὅτι τῶν τοιούτων ὁ Θεὸς περιαιρεῖ τὴν χάριν· ὑπερηφάνοις γὰρ ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Σίλας μὲν οὖν καὶ Ἄγαβος ἐφ' ἡμῶν προφητεύσαντες, οὐ παρεξέτειναν ἑαυτοὺς τοῖς ἀποστόλοις, οὐδὲ ὑπερέβησαν τὰ ἑαυτῶν μέτρα, καίτοι θεοφιλεῖς ὄντες. προεφήτευσαν δὲ καὶ γυναῖκες· τὸ μὲν παλαιὸν Μαριὰμ ἡ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν ἀδελφή· μετὰ δὲ ταύτην Δεββώρα· καὶ μετὰ ταύτας, Ὀλδὰ καὶ Ἰουδὶθ, ἡ μὲν ἐπὶ Ἰωσίου, ἡ δὲ [42] ἐπὶ Δαρείου. καὶ ἡ μήτηρ δὲ τοῦ Κυρίου προεφήτευσε, καὶ ἡ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς αὐτῆς, καὶ Ἄννα· καὶ ἐφ' ἡμῶν αἱ Φιλίππου θυγατέρες. ἀλλ' οὐκ ἐπήρθησαν κατὰ τῶν ἀνδρῶν αὗται, ἀλλ' ἐφύλαξαν τὰ οἰκεῖα μέτρα. οὐκοῦν καὶ ἐν ὑμῖν κἂν ἀνήρ τις ᾖ, κἂν γυνὴ, καὶ τύχῃ τοιαύτης τινὸς χάριτος, ταπεινοφρονείτω, ἵνα ἐπ' αὐτῷ εὐδοκῇ ὁ Θεός· ἐπὶ τίνα γὰρ, φησὶν, ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον, καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;

CAPUT III.

Quòd conſtituere ea quæ in Eccleſiis peraguntur ſummum ac potiſſimum ſit.

QUæ igitur prima erant hujus orationis expoſuimus, de Chariſmatibus, quæcumque Deus
juxta voluntatem ſuam præbuit hominibus; & quo
modo eorum qui mendacia loqui aggrediebantur,
aut alieno Spiritu movebantur, mores confutavit;
& quòd ſæpe Deus improbis ad Prophetiam &
* uſus eſt. miraculorum editionem * elargitus * eſt * gra-
tiam * ſuam. Nunc verò ad præcipuum Eccle-
ſiaſticæ diſpoſitionis, oratio nos pertrahit; ut &
hanc à nobis diſcentes conſtitutionem, vos qui
Chriſti nutu per nos ordinati eſtis Epiſcopi, om-
nia faciatis ſecundùm mandata à nobis tradita; ſcien-
Luc. 10. 16. tes quòd qui nos audit, Chriſtum audit; qui verò
Chriſtum audit, Deum ejus ac Patrem audit; cui
gloria in ſæcula. Amen.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ γ'.

Ὅτι τὸ διατάσσεσθαι τὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιτελούμενα κορυφαιότατόν ἐστι.

ΤΑ μὲν οὖν πρῶτα τοῦ λόγου ἐξεθέμεθα, περὶ τῶν χαρισμάτων, ὅσαπερ ὁ Θεὸς κατ' ἰδίαν βούλησιν παρέσχεν ἀνθρώποις· καὶ ὅπως τῶν ψευδῆ ἐπιχειρούντων λέγειν, ἢ ἀλλοτρίῳ πνεύματι κινουμένων, ἤλεγξε τὸν τρόπον· καὶ ὅτι πονηροῖς πολλάκις * ἀπε- [* al. ἀπεχρήσατο] χαρίσατο ὁ Θεὸς πρός τε προφητείαν καὶ τερατοποιΐαν. νυνὶ δὲ ἐπὶ τὸ κορυφαιότατον τῆς ἐκκλησιαστικῆς διατυπώσεως ὁ λόγος ἡμᾶς ἐπείγει· ὅπως καὶ ταύτην παρ' ἡμῶν μαθόντες τὴν διάταξιν, οἱ ταχθέντες δι' ἡμῶν γνώμῃ Χριστοῦ ἐπίσκοποι, πάντα κατὰ τὰς παραδοθείσας ὑμῖν ἐντολὰς ποιῆτε· εἰδότες ὅτι ὁ ἡμῶν ἀκούων, Χριστοῦ ἀκούει· ὁ δὲ Χριστοῦ ἀκούων, τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ καὶ πατρὸς ἀκούει· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

CAPUT IV.

De Ordinationibus.

SImul igitur exſiſtentes, nos duodecim Domini Apoſtoli, haſce divinas Conſtitutiones noſtras de omni Eccleſiaſtico ordine injungimus; unà præſentibus, tum electionis vaſe Paulo Coapoſtolo noſtro, tum Jacobo Epiſcopo, tum reliquis Presbyteris, ac ſeptem Diaconis. Primus igitur ego Petrus aio, ordinandum eſſe Epiſcopum, ut in ſuperioribus omnes pariter conſtituimus, inculpatum in omnibus, electum à cuncto populo ut præſtantiſſimum. Quo nominato & placente, congregatus populus unà cum Presbyterio ac Epiſcopis qui præſentes erunt, in die Dominicâ, conſentiat. Qui verò inter reliquos præcipuus eſt,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δ'.

Περὶ χειροτονιῶν.

ΑΜα τοίνυν ὑπάρχοντες ἡμεῖς οἱ δεκαδύο τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι τάσδε [43] τὰς θείας ἡμῶν ἐντελλόμεθα διατάξεις περὶ παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ τύπου, συμπαρόντος ἡμῖν καὶ τοῦ τῆς ἐκλογῆς σκεύους Παύλου τοῦ συναποστόλου ἡμῶν, καὶ Ἰακώβου τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τῶν λοιπῶν πρεσβυτέρων, καὶ τῶν ἑπτὰ διακόνων. πρῶτος οὖν ἐγώ φημι Πέτρος, ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι, ὡς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἅμα πάντες διεταξάμεθα, ἐν πᾶσιν ἄμεμπτον, ἀριστίνδην ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ ἐκλελεγμένον. οὗ ὀνομασθέντος καὶ ἀρέσαντος, συνελθὼν ὁ λαὸς ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις, [44] ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ, συνευδοκείτω. ὁ δὲ προκριτὸς τῶν λοιπῶν, ἐρω-

42. Ἐπὶ Δαρείου.] Huc ſpecialiter in difficili multumque ac variè agitata quæſtione Chronologica, pertinet ingens error Cedreni ubi de Judithæ temporibus ac Hiſtoria, quòd Cambyſes Cyri filius Darius etiam appellatus fuerit. Ideo quippe ita confinxiſſe videtur, ut ſententiam Apoſtolici Conſtitutoris conciliaret cum Julii Africani opinione. Euſebius; Καμβύσην τινές φασιν εἶναι Ναβουχοδονόσορ δεύτερον, τὸν κατὰ Ὀλοφέρνην καὶ τὴν Ἰουδὶθ. ὥσπερ Ἀφρικανός. eademque Georgius Syncellus: ex quibus emaculabis Suidam in voce Ἰουδὶθ, ad hunc modum, Ἰούλιος δὲ Ἀφρικανὸς λέγει, ὅτι Ναβουχοδονόσορ ὁ Καμβύσης (vel ὁ καὶ Καμβύσης) (malè vulgò ὁ Καμβύσου) ὠνομάζετο ὑπ' αὐτῶν. Atque ita veteres Codices Regii. COT.

43. Τὰς θείας ἡμῶν.] Aliter ὑμῶν. Ibid.

44. Ἐν ἡμέρᾳ κυριακῇ.] In tritis & vulgatis non eſt immorandum. Itaque proponam ſolummodo corruptum canonem Concilii Cæſaraugustani tertii, ut emendem. Legitur; *In ſanctum & ſatis venerabile Concilium reſidentibus nunciatum eſt nobis, eò quod aliqui Pontifices regulam veritatis prætermittentes, Eccleſias quæ à fidelibus piâ devotione conſtruuntur,* extra

ἐρωτάτω πρεσβυτέριον καὶ τὸν λαὸν, εἰ αὐτός ἐστιν, ὃν αἰτοῦνται εἰς ἄρχοντα· καὶ ἐπινευσάντων, προσεπερωτάτω εἰ μαρτυρεῖται ὑπὸ πάντων ἄξιος εἶναι τῆς μεγάλης ταύτης καὶ λαμπρᾶς ἡγεμονίας, εἰ τὰ κατὰ τὴν εἰς Θεὸν αὐτῷ εὐσέβειαν κατώρθωται, εἰ τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια πεφύλακται, εἰ τὰ κατὰ τὸν οἶκον αὐτοῦ καλῶς ᾠκονόμηται, εἰ τὰ κατὰ τὸν βίον ἀνεπιλήπτως. καὶ πάντων ἅμα κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐ κατὰ πρόληψιν μαρτυρησάντων τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι, ὡς ἐπὶ δικαστῇ Θεῷ καὶ Χριστῷ, παρόντος δηλαδὴ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, [45] καὶ πάντων τῶν ἁγίων καὶ λειτουργικῶν πνευμάτων, ἐκ τρίτου πάλιν πυνθανέσθωσαν, εἰ ἄξιός ἐστιν ἀληθῶς τῆς λειτουργίας· ἵνα ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθῇ πᾶν ῥῆμα· καὶ συνθεμένων αὐτῶν ἐκ τρίτου ἄξιον εἶναι, ἀπαιτείσθωσαν οἱ πάντες [46] σύνθημα· καὶ δόντες προθύμως, ἀκουέσθωσαν· καὶ σιωπῆς γενομένης, εἷς τῶν πρώτων ἐπισκόπων ἅμα καὶ δυσὶν ἑτέροις, πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου ἑστὼς, τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων σιωπῇ προσευχομένων, τῶν δὲ διακόνων τὰ θεῖα εὐαγγέλια ἐπὶ τῆς τοῦ χειροτονουμένου κεφαλῆς ἀνεπτυγμένα κατεχόντων, λεγέτω πρὸς Θεόν·

Interroget Presbyterium ac plebem, an ipſe eſt, quem in præſidem poſtulant: & illis annuentibus, iterum roget, an ab omnibus teſtimonium habeat quòd dignus ſit magnâ hac & illuſtri præfecturâ; an quæ ad pietatem in Deum ſpectant, ab ipſo ſint rectè facta; an jura erga homines, ſervata; an domeſticæ res, pulcrè diſpenſatæ, an vitæ inſtituta, ſine reprehenſione. Cúmque univerſi pariter, ſecundùm veritatem, non autem ſecundùm anticipatam opinionem, teſtificati fuerint talem eum eſſe; quaſi ante judicem Deum, ac Chriſtum, præſente ſcilicet etiam ſancto Spiritu, & omnibus ſanctis ac adminiſtratoriis Spiritibus; rurſus tertiò ſciſcitentur, an verè dignus ſit miniſterio; ut in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum: *Matt. 18. 16.* atque iis tertiò aſſentientibus, dignum eſſe; à cunctis petatur ſignum aſſenſionis: & alacriter dantes, audiantur: ſilentióque facto, unus ex primis Epiſcopis unà cum duobus aliis prope altare ſtans, reliquis Epiſcopis ac Presbyteris tacitè orantibus, atque Diaconis divina Evangelia ſuper caput ejus qui ordinatur aperta tenentibus, dicat ad Deum:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ έ.

Ἐπίκλησις ἐπὶ χειροτονίας ἐπισκόπων.

Ὁ ὢν, δέσποτα, κύριε, ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ μόνος ἀγέννητος, καὶ ἀβασίλευτος· ὁ ἀεὶ ὢν, καὶ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχων· ὁ * παντὶ ἀνενδεὴς, καὶ πάσης αἰτίας καὶ γενέσεως κρείττων· ὁ μόνος ἀληθινὸς, ὁ μόνος σοφός· ὁ ὢν μόνος ὕψιστος· ὁ τῇ φύσει ἀόρατος· οὗ ἡ γνῶσις ἄναρχος· ὁ μόνος ἀγαθὸς, καὶ ἀσύγκριτος, ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως αὐτῶν· ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης· ὁ ἀπρόσιτος· ὁ ἀδέσποτος· ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου, τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων δι' αὐτοῦ· ὁ προνοητὴς, ὁ κηδεμών· ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως· ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν. σὺ ὁ δοὺς ὅρους ἐκκλησίας, διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Χριστοῦ σου, ὑπὸ μάρτυρι τῷ παρακλήτῳ, διὰ τῶν σῶν ἀποστόλων, καὶ ἡμῶν τῶν χάριτι σῇ παρεστώτων ἐπισκόπων· ὁ προορίσας ἐξ ἀρχῆς ἱερεῖς εἰς ἐπιστασίαν λαοῦ σου, Ἄβελ ἐν πρώτοις, Σὴθ, καὶ Ἐνὼς, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Νῶε, καὶ Μελχισεδὲκ, καὶ Ἰώβ· ὁ ἀναδείξας Ἀβραὰμ καὶ τοὺς λοιποὺς πατριάρχας σὺν τοῖς πιστοῖς σου θεράπουσι Μωϋσεῖ καὶ Ἀαρὼν, καὶ Ἐλεαζάρῳ καὶ Φινεές· ὁ ἐξ αὐτῶν προχειρισάμενος ἄρχοντας, καὶ ἱερεῖς ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου· ὁ τὸν

* f. πάντη

CAPUT V.

Invocatio in ordinatione Epiſcoporum.

QUi es, here, Domine, Deus, omnipotens, ſolus ingenitus ac regem non habens; qui ſemper es, & ante ſæcula exſiſtis; qui nullo indiges, omnemque cauſſam atque ortum ſuperas; ſolus verus, ſolus ſapiens; qui ſolus altiſſimus es; naturâ inviſibilis; cujus cognitio, expers principii; ſolus bonus, ac incomparabilis; qui omnia noſti antè quàm fiant; occultorum cognitor; inacceſſus; domino carens; Deus & Pater unigeniti Filii tui, Dei ac ſervatoris noſtri; conditor univerſorum per ipſum; proviſor, tutor; pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis; qui in altis habitas, & humilia reſpicis. Tu qui dediſti leges ac regulas Eccleſiæ, per Chriſti tui ad adventum in carne, ſub teſte Paracleto, per Apoſtolos tuos, ac nos gratiâ tuâ adſtantes Epiſcopos; qui ab initio præſtituiſti ſacerdotes in populi tui curationem, Abelem in primis, Sethum, Enoſum, Henochum, Noam, Melchiſedecum & Jobum; qui conſtituiſti Abrahamum & cæteros Patriarchas cum fidelibus tuis famulis Moyſe, Aarone, Eleazaro, Phinee; qui ex ipſis deſumpſiſti principes, & ſacerdotes in tabernaculo teſtimonii; qui Sa-

Dan. 13. 42. *2. Cor. 1. 3.* *Pſ. 112. 5.*

extra diebus Dominicis conſecrent. Si ergo cum quiſque noſtrûm mortalium ad ſacerdotale promovetur officium, nullatenus patimur ut in reliquis diebus, niſi tantum Dominicis feſtivitatibus, hi qui honoris digni habentur officio, in ordine præficiantur Eccleſiaſtico, quanto magis ut dedicata ſancta templa, quæ ab hominibus fidelibus renſentur honorificanda, ſine diebus Dominicis perhibeantur conſecranda? cujuſque non talium præſumptiones Pontificum, non ſolùm ſanctorum Patrum cohiberemur prohibere ſententiam, ſed propriâ deliberatione cenſemus: ut nulli penitus Pontificum, in quibuſcumque provinciis conſtitutis, amodo liceat, præter certis diebus Dominicis, Eccleſias ſanctas conſecrare. Scribi debet: Cujuſque nos talium præſumptiones Pontificum, non ſolùm ſanctorum Patrum cohibemur prohibere ſententiâ: ſed propriâ deliberatione cenſemus, ut nulli penitus &c. COT.

45. *Καὶ πάντων τῶν ἁγίων καὶ λειτουργικῶν πνευμάτων.*] Etenim juxta ſententiam SS. Patrum, Angelis plenæ ſunt Eccleſiæ, præſertim tempore divini Officii, & in ſollemnitatibus: quos inter principem obtinent locum Angeli præſides ac patroni Eccleſiarum, Angeli altaribus aſſiſtentes atque præſidentes. Inſigniter Tertullianus de pudicitia cap. 14. *Luſit igitur & de ſuo ſpiritu, & de Eccleſiæ Angelo, &c.* Origenes Homil. 11. in Numeros: *Offerunt & Angeli primitias, unuſquiſque credo gentis ſuæ, & rurſum unuſquiſque Eccleſiæ ſuæ.* & reliqua, quæ lege ſi vacat. Homil. 20. *Secundum ea quæ Johannes in Apocalypſi ſcribit, unicuique Eccleſiæ generaliter Angelus præeſt.* Homiliâ 23. in Lucam binos Epiſcopos ſingulis Eccleſiis præponit, viſibilem ac inviſibilem, hominem atque Angelum. Mitto alia loca, alios Auctores. Adjungo dumtaxat gemello Baſilii & Palladii: illius Epiſt. 191. *καὶ ὁ ἄγγελος ὁ τῆς ἐκκλησίας ἔφορος συναπεστάλη ὑμῖν.* hujus in vita Chryſoſtomi: *Egreſſus eſt cum illo Angelus quoque Eccleſiæ.* Jam de Angelis altarium, præter Pratum ſpirituale cap. 4. teſtatur S. Epiphanius Hæreſi 25. cap. 3. hiſce verbis: *[illegible]*, φησί. *Ex ſanctis Johannis Apocalypſi: qui ad unam Eccleſiarum ex Domini perſona ſcribens, id eſt ad Epiſcopum illic conſtitutum, cum Angeli ſancti virtute qui eſt ſuper altare, ait:* De templo Hieroſolymitano iſta B. Hilarii ſunt in Matthæum Canone 33. *Velum templi ſcinditur; quia exinde populus eſt diviſus in partes, & veli honor cum cuſtodia Angeli protegentis aufertur.* Auctoris verò Sermonis 3. in Dominicam Aſcenſionem, apud Chryſoſtomum Tom. 6. *ἄγγελος ἐξῆλθε [illegible] ἐκ τοῦ ναοῦ [illegible] τοῦ ἱεροῦ.* *Angelus è templo, conſciſſo velo adiu, territus exſiliit.* Ibid.

46. *Σύνθημα.*] In præclara illa Syneſii Epiſcopi Epiſtola 67. *σύνθημα τῆς χειροτονίας.* Semel autem Lectorem ſcire velim, à me de multis ritibus ideo pauca vel nihil adnotari, quia per homines doctos præventus, eorum ſcripta compilare nequaquam ſuſtineo. Ibid.

47. Ἀν-

Samuelem elegiſti in ſacerdotem ac Prophetam; qui ſanctuarium tuum ſine miniſtris non reliquiſti; qui benevolentiâ proſecutus es eos in quibus voluiſti celebrari. Ipſe nunc quoque interceſſu Chriſti tui, per nos infunde virtutem principalis tui Spiritûs, qui ſubminiſtratur per dilectum Filium tuum Jeſum Chriſtum, quemque voluntate tuâ donavit ſanctis Apoſtolis ad te æternum Deum pertinentibus. Da in nomine tuo Deus cognitor cordis, huic ſervo tuo, electo à te in Epiſcopum, paſcere ſanctum tuum gregem, & pontificem tuum agere, inculpatè miniſtrantem nocte ac die; & placando faciem tuam, congregare numerum eorum qui ſalvi fiunt, ac offerre tibi dona ſanctæ tuæ Eccleſiæ. Da illi, Domine omnipotens, per Chriſtum tuum participationem ſancti Spiritûs; ut habeat poteſtatem remittendi peccata ſecundùm mandatum tuum, dandi Cleros ſeu ordines Eccleſiaſticos juxta præceptum tuum, & ſolvendi omne
Mat. 18.18. vinculum ſecundùm poteſtatem quam tribuiſti Apoſtolis; utque tibi placeat in manſuetudine, & mundo corde, conſtanter, inculpatè ac irreprehenſibiliter, offerendo tibi purum & incruentum ſacrificium, quod per Chriſtum conſtituiſti Myſterium novi Teſtamenti, in odorem ſuavitatis, per ſanctum Filium tuum Jeſum Chriſtum Deum ac Salvatorem noſtrum; per quem tibi gloria, honor & cultus, in ſancto Spiritu, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Et poſtquàm ita oraverit; reliqui ſacerdotes reſpondeant, Amen; atque cum eis omnis populus. Et poſt precationem, unus ex Epiſcopis hoſtiam offerat in manus Ordinati. Et manè in loco ac throno ad ipſum pertinente à cæteris Epiſcopis collocetur, cunctis eum oſculantibus, oſculo in Domino. Poſtque lectionem Legis, & Prophetarum, ac Epiſtolarum noſtrarum, & Actorum, atque Evangeliorum, Ordinatus Eccleſiam ſalutet, dicens; Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, caritas Dei ac Patris, & communicatio Spiritûs ſancti, cum omnibus vobis: ac univerſi reſpondeant; Et cum ſpiritu tuo. Et poſt ſalutationem, populum alloquatur verbis exhortationis. Cúmque doctrinæ ſermonem finierit; aio ego Andreas frater Petri; ut univerſis conſurgentibus, Diaconus in excelſum locum aſcendens, proclamet; *Ne quis Audientium. Ne quis infidelium.* Ac ſilentio facto, dicat:

Σαμουὴλ ἐκλεξάμενος εἰς ἱερέα καὶ προφήτην· ὁ * τῷ * ἁγιάσματί σου ἀλειτούργητον μὴ ἐγκαταλιπών· ὁ εὐδοκήσας ἐν οἷς ᾑρετίσω δοξασθῆναι. (* f. τὸ ἁγίασμα) αὐτὸς καὶ νῦν μεσιτείᾳ τοῦ Χριστοῦ σου, δι' ἡμῶν ἐπίχεε τὴν δύναμιν τοῦ ἡγεμονικοῦ σου πνεύματος, ὅπερ διακονεῖται τῷ ἠγαπημένῳ σου παιδὶ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅπερ ἐδωρήσατο γνώμῃ σου τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις σου τοῦ αἰωνίου Θεοῦ. δὸς ἐν τῷ ὀνόματί σου καρδιογνῶστα Θεὲ, ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε, ὃν ἐξελέξω εἰς ἐπίσκοπον, ποιμαίνειν τὴν ἁγίαν σου ποίμνην, καὶ ἀρχιερατεύειν σοι, ἀμέμπτως λειτουργοῦντα νυκτὸς καὶ ἡμέρας. καὶ ἐξιλασκόμενόν σου τὸ πρόσωπον, ἐπισυναγαγεῖν τὸν ἀριθμὸν τῶν σωζομένων, καὶ προσφέρειν σοι τὰ δῶρα τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας. δὸς αὐτῷ δέσποτα παντοκράτορ, διὰ τοῦ Χριστοῦ σου, τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ὥστε ἔχειν ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας κατὰ τὴν ἐντολήν σου, [47] διδόναι κλήρους κατὰ τὸ πρόσταγμά σου, λύειν δὲ πάντα σύνδεσμον κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔδωκας τοῖς ἀποστόλοις· εὐαρεστεῖν δέ σοι ἐν πραότητι, καὶ καθαρᾷ καρδίᾳ, ἀτρέπτως, ἀμέμπτως, ἀνεγκλήτως, προσφέροντά σοι καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον θυσίαν, ἣν διὰ Χριστοῦ διετάξω τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας, διὰ τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ ταῦτα ἐπευξαμένου, οἱ λοιποὶ ἱερεῖς ἐπιλεγέτωσαν, [48] ἀμήν· καὶ σὺν αὐτοῖς ἅπας ὁ λαός. καὶ μετὰ τὴν προσευχὴν, [49] εἷς τῶν ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος. καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πάντων αὐτὸν φιλησάντων τῷ ἐν κυρίῳ φιλήματι. καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, τῶν τε ἐπιστολῶν ἡμῶν καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν εὐαγγελίων, ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν ἐκκλησίαν, λέγων· [50] ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν· καὶ πάντες ἀποκρινέσθωσαν· καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. καὶ μετὰ τὴν πρόσρησιν, [51] προσλαλησάτω τῷ λαῷ λόγους παρακλήσεως. καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον· φημὶ ἐγὼ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Πέτρου· ἀναστάντων ἁπάντων [52] ὁ διάκονος, ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν, κηρυττέτω· μή τις τῶν ἀκροωμένων. μή τις τῶν ἀπίστων. καὶ ἡσυχίας γενομένης, λεγέτω.

47. Διδόναι κλήρους.] Primitus de ſorte ac ſortitione uſurpata vox κλῆρος, poſtea ad multa quæ ſortitò obtingebant ſignificationem ſuam extendit; ad dignitatem, locum, numerum, ordinem, poſſeſſionem, aliaque. Atque hic κλῆροι ſunt, vel ſpeciatim ordines & gradus Clericorum; vel generatim loca Chriſtianorum, inter Clericos, Laicos, ſtantes, lapſos, virgines, viduas, &c. COT.

48. Ἀμήν.] Concilium Toletanum 4. Can. 4. *Unus ex Epiſcopis ſenioribus ſurgens, orationem palam fundat ad Dominum, cunctis adhuc in terra jacentibus. Finitâ autem oratione, & reſponſo ab omnibus, Amen,* &c. Legenda Hincmari Epiſtola ad Adventium. Ibid.

49. Εἷς τῶν ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος.] Aliquatenus ſimilia continent Ordinationes Presbyterorum Græcæ, & Epiſcoporum ac Presbyterorum Latinæ. Lege Fulberti Epiſtolam 2. quæ eſt ad Finardum: ac ſi in MS. codicem illius Patris incideris, vide in iſto loco depravato; *Ad hoc Epiſcopi reſponſum, cum ego familiaritatis auſu ſtudioſus perquirerem, num idem myſterium supplere potuiſſet panis à Presbytero quotidianâ celebratione ſacratus, uti in eo paſſionis Dominicæ & reſuſcitati corporis & manifeſtati diſcipulis ſpeciem, ſatisfuiſſet nobis, Perinde, ait,* &c. vide inquam, ſcriptum ne ſit pro *ſatisfuiſſet, ſatisfecit*, uti ſuſpicor emendandum. Sed & abſque MS. fidenter ita conſtitue ac reſtitue Epiſtolæ finem; *Hæc pauca de multis, quæ repetitâ memoriâ, & multo ex tempore diffuſâ licèt, recitâſſe ad præſens ſufficiat, dum ego codicem de ejuſmodi exemplaribus à Romano ſermo prolatum perlegam. Vobis facile eſt de paucis multa cogitare, aut certe quod irrationabiliter factum videtur, ſaniore conſilii ratione corrigere.* Ibid.

50. Ἡ χάρις τοῦ κυρίου, &c.] Ita etiam Liturgiæ. Ex Apoſtolo II. Corinth. XIII. 13. In Ordinationibus; εἰρήνη τῷ ἀποστόλῳ, καὶ εἰς τὸν ἀπόστολον. δίδωσιν εἰρήνην εἰς τὸν ἀπόστολον. de hujuſmodi ſalutatione. Ibid.

51. Προσλαλησάτω τῷ λαῷ λόγους παρακλήσεως.] Rituale Cophtitarum in Ordinatione Sacerdotis; *Et juramento præſtito oſculetur altare, Epiſcopum, & præſentes. Deinde explanet aliquid de myſteriis.* Huic primo novi Antiſtitis Sermoni nomen Enthroniſtici dari poteſt ex Liberato cap. 19. Breviarii. *Fertur* inquit *expoſitio ejus* Severi Antiocheni, *quæ ab eo dicta eſt in Inthroniſmo.* ſicut Enthroniſticas Epiſtolas memorat Evagrius lib. 4. cap. 4. agens de eodem Severo. Adi ad Socratem lib. 2. cap. 43. & lib. 7. cap. 29. Ibid.

52. Ὁ διάκονος ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν, κηρυττέτω· μή τις τῶν ἀκροωμένων. μή τις τῶν ἀπίστων.] Et cap. 12. ὁ διάκονος λεγέτω· μή τις τῶν κατηχουμένων. μή τις τῶν ἀκροωμένων. μή τις τῶν ἀπίστων. μή τις τῶν ἑτεροδόξων. Apud Chryſoſtomum, Homiliâ de filio prodigo; τῆς λειτουργίας τῆς θείας ἱερουργίας, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπαρτιζομένης καὶ βοῶντος· μή τις τῶν κατηχουμένων, &c. ſuprà ad cap. 54. lib. 2. Vox autem ἀκροώμενοι, ex uſu Scriptorum Eccleſiaſticorum, ſignificat tum omnes eos quibus placebat verbum Dei lectum vel prædicatum in Eccleſiis audire, nec licebat Myſteriis intereſſe: tum Catechumenos generatim ſumptos pro omnibus iis qui Chriſtianam religionem imbibebant, etſi nomen Eccleſiæ nondum dediſſent: tum Catechumenos propriè dictos, ad quos Miſſa Catechumenorum pertinebat: tum denique pœnitentes in Auditione, quæ eſt ſecunda pœnitentiæ ſtatio, poſitos. Sed hic in primo ſenſu acceperim: quemadmodum & Canone Laodiceno 5. à Græcis Interpretibus non intellecto; περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι. *Quod non oporteat Ordinationes ſub conſpectu Audientium celebrari.* ἀκροωμένους etiam

Con-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛʹ.

[53] Ἡ θεία λειτουργία, ἐν ᾗ προσφώνησις ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων.

Εὔξασθε οἱ κατηχούμενοι. καὶ πάντες οἱ πιστοὶ μετὰ διανοίας ὑπὲρ αὐτῶν προσευχέσθωσαν, λέγοντες· κύριε ἐλέησον. διακονείτω δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων πάντες τὸν Θεὸν παρακαλέσωμεν, ἵνα ὁ ἀγαθὸς, φιλάνθρωπος, εὐμενῶς εἰσακούσῃ τῶν δεήσεων αὐτῶν καὶ τῶν παρακλήσεων, καὶ προσδεξάμενος αὐτῶν τὴν ἱκεσίαν ἀντιλάβηται αὐτῶν, καὶ δῷ αὐτοῖς τὰ αἰτήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν πρὸς τὸ συμφέρον, ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, φωτίσῃ αὐτοὺς καὶ συνετίσῃ, παιδεύσῃ αὐτοὺς τὴν θεογνωσίαν, διδάξῃ αὐτοὺς τὰ προστάγματα αὐτοῦ καὶ τὰ δικαιώματα, ἐγκαταφυτεύσῃ ἐν αὐτοῖς τὸν ἁγνὸν αὐτοῦ καὶ σωτήριον φόβον, διανοίξῃ τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν πρὸς τὸ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι ἡμέρας καὶ νυκτός. βεβαιώσῃ δὲ αὐτοὺς ἐν τῇ εὐσεβείᾳ, ἑνώσῃ καὶ ἐγκαταριθμήσῃ αὐτοὺς τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ποιμνίῳ, καταξιώσας αὐτοὺς τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, [54] τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ὄντως ζωῆς, ῥύσηται δὲ αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀσεβείας, καὶ μὴ δῷ τόπον τῷ ἀλλοτρίῳ κατ' αὐτῶν, καθαρίσῃ δὲ αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐνοικήσῃ τε ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσῃ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, εὐλογήσῃ τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους, καὶ κατευθύνῃ αὐτοῖς τὰ προκείμενα εἰς τὸ συμφέρον. ἔτι ἐκτενῶς ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετεύσωμεν, ἵνα ἀφέσεως τυχόντες τῶν πλημμελημάτων διὰ τῆς μυήσεως, ἀξιωθῶσι τῶν ἁγίων μυστηρίων, καὶ τῆς μετὰ τῶν ἁγίων διαμονῆς. ἐγείρεσθε οἱ κατηχούμενοι. τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ αἰτήσασθε, εἰρηνικὴν ἡμέραν καὶ ἀναμάρτητον καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ὑμῶν, χριστιανὰ ὑμῶν τὰ τέλη, ἵλεων καὶ εὐμενῆ τὸν Θεὸν, ἄφεσιν πλημμελημάτων, ἑαυτοὺς τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παράθεσθε. κλίνατε, καὶ εὐλογεῖσθε. ἐφ' ἑκάστῳ δὲ τούτων ὧν ὁ διάκονος προσφωνεῖ, ὡς προείπομεν, λεγέτω ὁ λαός· κύριε ἐλέησον· καὶ πρὸ πάντων [55] τὰ παιδία. κλινόντων δὲ αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, εὐλογείτω αὐτοὺς ὁ χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος εὐλογίαν τοιάνδε· ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀγέννητος καὶ ἀπρόσιτος, ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου, ὁ Θεὸς τοῦ παρακλήτου, καὶ τῶν ὅλων κύριος· ὁ διὰ Χριστοῦ διδασκάλους τοὺς μαθητὰς ἐπιστήσας πρὸς μάθησιν τῆς εὐσεβείας· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τοὺς δούλους σου, τοὺς κατηχουμένους τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ σου· καὶ δὸς αὐτοῖς καρδίαν καινὴν, καὶ

CAPUT VI.

Divina Liturgia; in qua Oratio pro Catechumenis.

ORate Catechumeni. Et omnes fideles pro illis cum attentione orent, dicentes; Kyrie Eleiſon. Diaconus verò pro eis precetur, dicens; Pro Catechumenis omnes Deum invocemus; ut, qui bonus ac hominum amans eſt, benignè exaudiat eorum obſecrationes ac preces; & ſuſceptâ eorum ſupplicatione, opem illis ferat, detque petitiones cordis ipſorum, prout eis expedit; revelet eiſdem Evangelium Chriſti ſui; illuminet eos ac inſtituat; erudiat cognitione ac religione divinâ; doceat mandata ſua & juſtificationes; inſerat in eis caſtum ac ſalutarem timorem ſuum; aperiat aures cordis eorum, ut in ejus lege die ac nocte occupentur; & confirmet eos in pietate; adunet atque annumeret eos ſancto ſuo gregi, donatis iis lavacro regenerationis, indumento immortalitatis, verâ vitâ; liberet verò illos ab omni impietate, & non det locum Adverſario contra illos; mundet autem ipſos ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs; inhabitétque in eis ac inambulet, per Chriſtum ſuum; benedicat introitus ac exitus eorum, atque propoſita moderetur iis ad commodum. Adhuc intensè pro illis ſupplicemus, ut remiſſionem delictorum conſecuti per Baptiſmi initiationem, digni fiant ſanctis Myſteriis, & permanſione cum ſanctis. Surgite Catechumeni. Pacem Dei, per Chriſtum ejus petite; diem quietum, ac ſine peccato, itidem omne tempus vitæ veſtræ; mortem Chriſtianam; propitium ac benevolum Deum; veniam delictorum. Vos ipſos ſoli Ingenito Deo, per Chriſtum ejus commendate. Inclinate, & accipite benedictionem. Porro in ſingulis horum, quæ Diaconus proloquitur, ut jam diximus, populus, reſpondeat; Kyrie Eleiſon; & ante cunctos pueri. Catechumenis autem capita inclinantibus, Epiſcopus ordinatus benedicat eis benedictione hujuſmodi: Deus omnipotens, ingenitus & inacceſſus, ſolus verus Deus, Deus & Pater Chriſti tui unigeniti Filii tui, Deus Paracleti, ac omnium Dominus; qui per Chriſtum, diſcipulos in doctores conſtituiſti ad pietatis diſciplinam: ipſe & nunc reſpice ſuper ſervos tuos, catechizatos in Chriſti tui Evangelio; & da eis cor novum, &

Citat Nicetas Serronius. Vide Vet. Teſt.

2. Cor. 7. 1.

2. Cor. 6. 16.

Pſ. 120. 8.

Pſ. 50. 12.

Concilii Nicæni non intellexit Rufinus, ſuâque verſione alios in fraudem egit. Cæterum Latinis Audientes & Audientes ſunt Catechumeni, ſive perfectiores ſive imperfectiores, juxta illud Tractatûs de non rebaptizandis ſemel tinctis, quem Rigaltius in Obſervationibus ad S. Cyprianum edidit, p. 136. *vel audiens, aut audire incipiens* COT.

53. Ἡ θεία λειτουργία, ἐν ᾗ προσφώνησις ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων.] Proclus de divina Miſſa; πολλοὶ μέν τινες καὶ ἄλλοι τῶν τῆς ἱερᾶς ἀποστόλων διαδεξάμενοι θεῖοι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας. τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔκθεσιν ἐγγράφως καταλιπόντες, τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν· ἐξ ὧν οἱ πρῶτοι ὄντες καὶ διαπρεπέστατοι τυγχάνουσιν, ὅτι μακάριος Κλήμης, ὁ τῶν κορυφαίων τῶν ἀποστόλων μαθητής τε καὶ διάδοχος, αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ὑπαγορευόντων &c. *Multi quidem & alii divini Eccleſiæ paſtores & doctores qui ſacris ſucceſſerunt Apoſtolis, Myſticæ Miſſæ expoſitionem ſcriptis demandantes tradiderunt Eccleſiæ; quorum primi atque præclariſſimi ſunt hi; beatus inquam Clemens, principis Apoſtolorum diſcipulus & ſucceſſor, qui ſacris Apoſtolis ei dictantibus, illam edidit*, &c. Similiaque Nicolaus Methonenſis. At Cardinalis Bellarion ſcribens de ſacramento Euchariſtiæ, profitetur Liturgiam Clementis inter Apocrypha commemorari ſolere. Et verò quia monitore nemo indiget de conferendis inter ſe variis Liturgiis, ſuadebo tantùm ut in hoc capite adeatur Chryſoſtomus Homil. 2. in II. ad Corinthios, cum Auguſtino Epiſt. 107. & 119. necnon Baſilius Epiſt. 241. ubi κηρύγματα ἐκκλησιαστικὰ nuncupat, quæ hic & alibi dicuntur προσφωνήσεις. Ibid.

54. Τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας.] Hinc Gregorium Nazianzenum accepiſſe ſuum ἔνδυμα ἀφθαρσίας Orat. 40. p. 685. adnotat Nicetas: an verè, dubito: potuit enim habere ab aliis Liturgiis; verbi gratiâ ab illa apud Chryſoſtomum Homil. 2. in II. ad Corinthios. En Græca Nicetæ è codicibus Regiis: εἴληπται δὲ τὸ, ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας. ἀπὸ τῆς ἀποστόλου τοῦ ἁγίου Κλήμεντος· ἵνα γάρ φησι καταξιώσῃ αὐτοὺς τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας. Idem Theologi Explanator ad Orat. 40. n. 4. ſic loquitur; ἀφθαρσίας δὲ ἔνδυμα, κατὰ τὰς ἀποστολικὰς διατάξεις, ὡς τὴν αἰσχύνην συγκαλύπτον· συγκαλύπτει γὰρ ταύτην. ἀφθαρσίας ἐνδύ. διὰ τὸ ἀποφαίνειν τὴν ψυχὴν ἄφθαρτον ἀπὸ ἁμαρτίας, καὶ καθαρὰν εἰς τὸ ἀντέχειν. Ibid.

55. Τὰ παιδία.] Vel pueri omnes: quemadmodum apud Baſilium, Homiliâ in famem & ſiccitatem, itemque Chryſoſtomum Homil. 70. in Matthæum. vel pueri ſacræ ſymphoniæ; de quibus multi docuerunt, quique in Euchologio R. P. virique doctiſſimi Jacobi Goar p. 359. appellantur ὀρφανοὶ, procul dubio quod è pupillis ac deſtitutis Eccleſiæ

& ſpiritum rectum innova in viſceribus eorum, ut cognoſcant ac faciant voluntatem tuam, in corde pleno & animâ volente: dignare illos initiatione ſanctâ; & aduna illos ad ſanctam Eccleſiam tuam; & fac participes divinorum myſteriorum; per Chriſtum, ſpem noſtram, qui pro ipſis mortuus eſt; per quem tibi gloria, & adoratio, in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Et poſt hoc Diaconus dicat; Exite Catechumeni, in pace. Cúmque ii exierint, dicat; Orate Energumeni & vexati à Spiritibus immundis. Intentè cuncti pro ipſis deprecemur; ut benignus Deus, per Chriſtum increpet immundos ac malos Spiritus, & liberet ſupplices ſuos ab oppreſſione ac tyrannide Adverſarii:
Marc. 5. 9. *Zach.* 3. 2. I. Ignat. interpol. ad Smyrn. 7. qui increpavit legionem Dæmonum, & originem mali Diabolum; increpet ipſe nunc quoque Apoſtatas pietatis, & liberet creaturas ſuas à Diaboli vexatione, & mundet eas quas magnâ cum ſapientiâ condidit. Adhuc intentè pro ipſis precemur. Serva & erige illos Deus, in virtute tuâ. Inclinate Energumeni, atque benedictionem accipite. Et Epiſcopus deprecetur, dicens:

πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις αὐτῶν, πρὸς τὸ εἰδέναι καὶ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, ἐν καρδίᾳ πλήρει καὶ ψυχῇ θελούσῃ· καταξίωσον αὐτοὺς τῆς ἁγίας μυήσεως, καὶ ἕνωσον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, καὶ μετόχους ποίησον τῶν θείων μυστηρίων, διὰ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντος· δι' οὗ σοι δόξα καὶ τὸ σέβας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ μετὰ τοῦτο ὁ διάκονος λεγέτω· προέλθετε οἱ κατηχούμενοι, ἐν εἰρήνῃ. καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτούς, λεγέτω· εὔξασθε οἱ ἐνεργούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων. ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεός, διὰ Χριστοῦ ἐπιτιμήσῃ τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ πονηροῖς πνεύμασι, καὶ ῥύσηται τοὺς αὐτοῦ ἱκέτας ἀπὸ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου καταδυναστείας· ὁ ἐπιτιμήσας τῷ λεγεῶνι τῶν δαιμόνων, καὶ τῷ ἀρχεκάκῳ διαβόλῳ, ἐπιτιμήσῃ αὐτοῖς καὶ νῦν τοῖς ἀποστάταις τῆς εὐσεβείας, καὶ ῥύσηται τὰ ἑαυτοῦ πλάσματα ἀπὸ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ καθαρίσῃ αὐτὰ ἃ μετὰ πολλῆς σοφίας ἐποίησεν. ἔτι ἐκτενῶς ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν. σῶσον καὶ ἀνάστησον αὐτούς ὁ Θεός, ἐν τῇ δυνάμει σου. κλίνατε οἱ ἐνεργούμενοι, καὶ εὐλογεῖσθε. καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχέσθω, λέγων.

CAPUT VII.

Oratio pro Energumenis.

Mat. 12. 29. *Luc.* 10. 19. QUi fortem ligâſti, & cuncta vaſa ejus diripuiſti; qui dediſti nobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem Inimici; qui homicidam ſerpentem, vin-
Job 40. 24. apud LXX. ctum tradidiſti nobis, ſicut paſſerem pueris; quem omnia horrent ac tremunt; à facie poteſtatis tuæ;
Luc. 10. 18. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 10. 4. 9. 11. 12. qui eumdem è cœlo in terram ſicut fulgur decidere feciſti, non caſu locali, ſed ab honore in ignominiam, propter voluntariam ipſius malitiam; cujus aſpectus exſiccat abyſſos, & minæ liquefa-
Pſ. 105. 9. ciunt montes, & veritas manet in æternum; quem
Iſ. 51. 10. laudant infantes, & benedicunt lactentes; quem
Pſ. 96. 5. celebrant atque adorant Angeli; qui reſpicis ſuper
Iſ. 64. 1. terram, & facis eam tremere; qui tangis montes,
Pſ. 116. 2. & fumant; qui increpas mare, & exſiccas illud,
Pſ. 8. 3. & omnia flumina ipſa deſerta reddis; cujus nubes,
Pſ. 96. 8. pulvis pedum; qui ambulas ſuper mare, tamquam
Pſ. 103. 32. *Nah.* 1. 4. 3. *Job.* 9. 8. apud LXX. ſuper pavimentum: Unigenite Deus, magni Patris Fili: increpa malos Spiritus; & libera opera manuum tuarum ab alieni Spiritûs vexatione: quia tibi gloria, honor ac veneratio, & per te Patri tuo, in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Tum Diaconus dicat; Exite Energumeni. Et iis egreſſis; proclamet; Orate illuminandi Baptiſmo, ſeu Competentes. Intentè cuncti fideles pro ipſis deprecemur; ut Dominus dignos eos faciat, qui Baptiſmate initiati in Chriſti mortem cum ipſo reſurgant, fiantque participes regni ipſius, ac Myſteriorum ejus conſortes; adunet & annumeret eos cum iis qui ſalvi fiunt in ſanctâ ipſius Eccleſiâ. Serva & ſuſcita eos in gratia tua. Conſignati Deo per Chriſtum ejus, inclinantes ſe, benedicantur ab Epiſcopo hac benedictione.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ζ.

Ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων.

Ὁ τὸν ἰσχυρὸν δήσας, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσας· ὁ δοὺς ἡμῖν ἐξουσίαν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων πατεῖν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ὁ τὸν ἀνθρωποκτόνον ὄφιν, δεσμώτην παραδοὺς ἡμῖν, ὡς στρουθίον παιδίοις· ὃν πάντα φρίττει καὶ τρέμει, ἀπὸ προσώπου δυνάμεώς σου· ὁ ῥίξας αὐτὸν ὡς ἀστραπὴν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν, οὐ τοπικῷ ῥήγματι, ἀλλὰ ἀπὸ τιμῆς εἰς ἀτιμίαν, δι' ἑκούσιον αὐτοῦ κακόνοιαν· οὗ τὸ βλέμμα ξηραίνει ἀβύσσους, καὶ ἡ ἀπειλὴ τήκει ὄρη, καὶ ἡ ἀλήθεια μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ὃν αἰνοῦσι τὰ νήπια, καὶ εὐλογοῦσι τὰ θηλάζοντα· ὃν ὑμνοῦσι καὶ προσκυνοῦσιν ἄγγελοι· ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν· ὁ ἁπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται· ὁ ἀπειλῶν θαλάσσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς ἐξερημῶν· οὗ νεφέλαι, κονιορτὸς τῶν ποδῶν· ὁ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης, ὡς ἐπ' ἐδάφους· μονογενὲς Θεέ, μεγάλου πατρὸς υἱέ· ἐπιτίμησον τοῖς πονηροῖς πνεύμασι, καὶ ῥῦσαι τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου ἐκ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος ἐνεργείας· ὅτι σοὶ δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ διὰ σοῦ τῷ σῷ πατρί, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· προέλθετε οἱ ἐνεργούμενοι. καὶ μετ' αὐτούς, προσφωνείτω· εὔξασθε οἱ [36] φωτιζόμενοι. ἐκτενῶς οἱ πιστοὶ πάντες ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν, ὅπως ὁ κύριος καταξιώσῃ αὐτούς, μυηθέντας εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον συναναστῆναι αὐτῷ, καὶ μετόχους γενέσθαι τῆς βασιλείας αὐτοῦ, καὶ κοινωνοὺς τῶν μυστηρίων αὐτοῦ, ἑνώσῃ καὶ συγκαταλέξῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν σωζομένων ἐν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ. σῶσον καὶ ἀνάστησον αὐτοὺς ἐν τῇ σῇ χάριτι. κατασφραγισάμενοι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, κλίναντες εὐλογείσθωσαν παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τήνδε τὴν εὐλογίαν.

eleſixque Eleemoſynâ indigentibus aſſumi ſolerent. COTELERIUS.

36. *Οἱ φωτιζόμενοι.*] Diſtinguuntur apud Cyrillum Hieroſolymitanum φωτιζόμενοι à κατηχουμένοις, & πιστοῖς, & μυστῶν, appellanturque etiam, οἱ τοῦ βαπτίσματος ἀντιποιούμενοι. *Qui ad Baptiſmum accedunt.* Interprete verò Zonara ad canonem Trullanum 78. ſunt, οἱ πρὸς τὸ φώτισμα ἑτοιμαζόμενοι. *Qui ad illuminationem & Baptiſmum ſe præparant.* In Euchologio autem ſive Rituali Græcorum p. 195. 196. 343. 344. φωτιζόμενοι dicuntur, οἱ πρὸς τὸ φώτισμα, οἱ πρὸς τὸ φώτισμα εὐτρεπιζόμενοι. *Qui ad illuminationem Qui ad ſanctum Baptiſma ſe diſponunt,* inſuperque aſſignatur tempus iſtius eorum Officii, nempe ἀπὸ τῆς τετάρτης τῆς μεσονηστίμου. Reſpondent Græcorum φωτιζόμενοι Latinorum Competentes. Ibid.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ η'.

Ὑπὲρ τῶν βαπτιζομένων.

Ὁ προειπὼν διὰ τῶν ἁγίων σου προφητῶν τοῖς μυουμένοις· λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ νομοθετήσας τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους, καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς, καὶ ἁγίασον, καὶ παρασκεύασον ἀξίους γενέσθαι τῆς πνευματικῆς σου δωρεᾶς, καὶ τῆς ἀληθινῆς υἱοθεσίας, τῶν πνευματικῶν σου μυστηρίων, τῆς μετὰ τῶν σωζομένων ἐπισυναγωγῆς, διὰ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ λεγέτω ὁ διάκονος· προέλθετε οἱ φωτιζόμενοι. καὶ μετὰ τοῦτο κηρυττέτω· [57] εὔξασθε οἱ ἐν τῇ μετανοίᾳ. ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν παρακαλέσωμεν· ὅπως ὁ φιλοικτίρμων Θεὸς ὑποδείξῃ αὐτοῖς ὁδὸν μετανοίας· προσδέξηται αὐτῶν τὴν παλινῳδίαν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν, καὶ συντρίψῃ τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐν τάχει, καὶ λυτρώσηται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς παγίδος τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἐπηρείας τῶν δαιμόνων, καὶ ἐξέληται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς ἀθεμίτου λόγου, καὶ πάσης ἀτόπου πράξεως, καὶ πονηρᾶς ἐννοίας· συγχωρήσῃ δὲ αὐτοῖς πάντα τὰ παραπτώματα αὐτῶν, τά τε ἑκούσια καὶ τὰ ἀκούσια, καὶ ἐξαλείψῃ τὸ κατ' αὐτῶν χειρόγραφον, καὶ ἐγγράψηται αὐτοὺς ἐν βίβλῳ ζωῆς· καθαρίσῃ δὲ αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, καὶ ἑνώσῃ αὐτοὺς ἀποκαταστήσας εἰς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ποίμνην. ὅτι αὐτὸς γινώσκει τὸ πλάσμα ἡμῶν. ὅτι τίς καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας; πάντες γάρ ἐσμεν ἐν ἐπιτιμίοις. ἔτι ὑπὲρ αὐτῶν ἐκτενέστερον δεηθῶμεν· ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι· ὅπως ἀποστραφέντες παντὸς ἔργου ἀθεμίτου, προσοικειωθῶσι πάσῃ πράξει ἀγαθῇ· ἵνα ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς ἐν τάχει εὐμενῶς προσδεξάμενος αὐτῶν τὰς λιτὰς, ἀποκαταστήσῃ αὐτοῖς ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στηρίξῃ αὐτοὺς, ἵνα μηκέτι σαλευθῶσι· κοινωνοὶ γένωνται τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἱερῶν, καὶ μέτοχοι τῶν θείων μυστηρίων· ἵνα ἄξιοι ἀποφανθέντες τῆς υἱοθεσίας, τύχωσι τῆς αἰωνίου ζωῆς. ἔτι ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ αὐτῶν εἴπωμεν· κύριε ἐλέησον. σῶσον αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ἀνάστησον τῷ ἐλέει σου. ἀναστάντες τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, κλίνατε καὶ εὐλογεῖσθε. ἐπευχέσθω δὲ ὁ ἐπίσκοπος τοιάδε.

CAPUT VIII.

Oratio pro iis qui jamjam baptizandi ſunt.

Qui per ſanctos Prophetas tuos prædixiſti iis qui initiantur ac baptizantur; *Lavamini, mundi eſtote*; & per Chriſtum ſanxiſti ſpiritualem regenerationem: ipſe nunc etiam reſpice in hos baptizandos, & benedic eis, & ſanctifica, ac præpara ut digni fiant ſpirituali dono tuo, ac verâ adoptione, tuiſque ſpiritualibus Myſteriis, atque aggregatione cum iis qui ſalvantur, per Chriſtum Salvatorem noſtrum; per quem tibi gloria, honor & reverentia, in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Et dicat Diaconus; Exite qui illuminandi eſtis. Et poſt hoc edicat; Orate, Pœnitentes. Intentè univerſi pro fratribus noſtris in pœnitentia verſantibus precemur; ut miſericordiæ ſtudioſus Deus illis oſtendat viam pœnitentiæ; admittat eorum palinodiam ſeu retractationem, atque confeſſionem, & conterat Satanam ſub pedibus eorum velociter, liberétque illos à laqueo Diaboli, & violentiâ Dæmonum, atque ipſos eripiat ab omni ſermone illicito, & omni actione turpi, & malâ cogitatione; condonet verò illis omnia delicta eorum, voluntaria pariter ac involuntaria, & deleat quod adversùm eos erat, Chirographum, & adſcribat eos in libro vitæ; mundet autem ipſos ab omni inquinamento carnis ac ſpiritûs, atque uniat illos, reſtituens in ſanctum ovile ſuum. Quia ipſe cognoſcit conformationem noſtram. Quoniam *quis gloriabitur mundum ſe habere cor; aut quis poterit dicere purum ſe eſſe a peccato?* Univerſi namque pœnis ſubjacemus. Adhuc pro iiſdem intentiùs deprecemur: quia *gaudium oritur in cælo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente*: ut averſi ab omni opere illicito, adjungant ſe ad omnem actionem bonam; quò hominum amator Deus obſecrationes eorum citò ſuſcipiat placidè, reſtituat eis lætitiam ſalutaris, & ſpiritu principali confirmet illos, ne ampliùs labantur: conſortes fiant ſacroſanctorum ejus, & participes divinorum Myſteriorum: ut redditi digni adoptione, conſequantur vitam æternam. Adhuc intentè omnes pro ipſis dicamus; Kyrie Eleiſon. Salva eos Deus, & erige miſericordiâ tuâ. Suſcitati Deo per Chriſtum ejus, inclinate, & accipite benedictionem. Epiſcopus igitur has preces fundat:

Iſ. 1. 16.
Rom. 16. 20.
Col. 2. 13, 14.
2. Cor. 7. 1.
Prov. 20. 9.
Luc. 15. 7.
Pſ. 50. 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ θ'.

[58] Χειροθεσία, καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ.

Παντοκράτορ Θεὲ αἰώνιε, δέσποτα τῶν ὅλων, κτίστα καὶ πρύτανι τῶν πάντων· ὁ τὸν ἄνθρωπον

CAPUT IX.

Impoſitio manuum, & oratio pro pœnitentibus.

Omnipotens Deus æterne, Domine univerſorum, creator, & rector cunctorum; qui hominem

57. *Εὔξασθε οἱ ἐν μετανοίᾳ.*] Inter ſexcenta tituli longè celeberrima teſtimonia, ſuccurrunt duo depravata leviter, quæ corrigere operæ pretium fuerit. Theodori Balſamonis alterum ad canonem Laodicenum 19 *Κατηχούμενοι μὲν λέγονται, οἱ πρὸς τὸ βάπτισμα ἑτοιμαζόμενοι· ἐν μετανοίᾳ δὲ εἰσιν, οἱ διὰ τινὰ ἁμαρτήματα ἐπιτιμηθέντες ποτέ. οἱ ἀξιούμενοι καὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως.* alterum Nicephori Calliſti lib. 12. cap. 28. *ἢ νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ ποικίλαις μετανοίαις, ἢ ἀλουσίαις καὶ ἀποχαῖς τροφῶν.* Ego priori loco legerim per modicam trajectionem; *οἱ διὰ τινὰ ἁμαρτήματα ἐπιτιμηθέντες ποτὲ, οἱ ἀξιούμενοι τῆς ἁγίας μεταλήψεως. Pœnitentes vero ſunt, quibus propter peccata pœna impoſita eſt: at fideles, qui ſanctâ communione digni habentur.* vel ut in lib. Reg. 2431. *ἐπιτιμηθέντες ποτὲ, οἱ ἀξιούμενοι καὶ τῆς ἁγίας μεταλήψεως.* poſteriori autem ſcripſerim, *καὶ ἀποχαῖς τροφῶν*, ut reſpondeat *ἰδιορρύθμῳ ἀποχῇ* apud Sozomenum lib. 7. cap. 16. quo loci Epiphanius Scholaſticus invenerat fortè, *ἐποχῇ*: vertit enim, *ſuſpenſione ciborum.* COT.

58. *Χειροθεσία.*] Partim quia orationi, ut cum manuum impoſitione conjungi ſolebat, nomen impoſitionis manuum aliquando datur, ex Math. XIX. 13. 15. in Concilio Milevitano 2. can. 12. apud Auguſtinum lib. 3. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 16. & juxta Leonem Epiſt. 92. cap. 2. Unde Clemens Alexandrinus p. 241 l. 1. *εὐχαὶ χειρῶν.* & p. 793. c. 1. B. *ἐν τῇ χειροθεσίᾳ λεγομένη ἐπὶ πίστει. Εἰς ἀνθρώπους ἀγγελικούς.* Euſebius Hiſt. libro 1. cap. ult. *εὐχῆς τε διὰ χειρῶν.* (quod eſt Nicephoro, *εὐχῇ τε ἅμα καὶ τῇ ἁφῇ.* non malè.) & lib. 7. cap. 2. *τῇ διὰ χειρῶν ἐπιθέσεως εὐχῇ.* ubi in Nicephoro, *τῇ διὰ χειρὸς εὐχῇ.* in Rufino quemadmodum loco ſuperiori, *manus impoſitione.* Auguſtinus vero de peccatorum meritis & remiſſione cap. 26. lib. 2. *orationem manûs impoſitionis.* Partim quia in benedictione manus imponebatur. Geneſ. XLVIII 14. 15. Marc. X. 16. *τὴν χειροθεσίαν ἐπ' εὐλογίας*, ait Taraſius Patriarcha Actione 1 Synodi 7. quâ de re videnda præcipuè Epiſtola 59. S Auguſtini: notarique debet iſtud etiam Clementis cap. 11. Pæda-

minem mundi mundum, ſive ornamenti ornamentum effeciſti per Chriſtum, & legem ei dediſti innatam, & ſcriptam, ut legitimè viveret, tamquam ratione præditus; quique ei poſtquàm peccavit tribuiſti bonitatem tuam incitamentum ad pœnitentiam: reſpice in eos qui cervicem animæ & corporis inclinaverunt tibi: quia non vis mor-
Ezech. 18. tem peccatoris, ſed pœnitentiam; ut avertat ſe à
& 33. via ſua mala, & vivat. Qui Ninivitarum pœni-
Jon. 3. tentiam recepiſti; qui vis omnes homines ſalvos
1. Tim. 2. 4. fieri, & ad agnitionem veritatis venire; qui pater-
Luc. 15. nis viſceribus ſuſcepiſti filium illum, bonorum ſuorum decoctorem prodigum ac luxurioſum, quòd eum pœniteret facti: ipſe nunc quoque accipe ſupplicum tuorum pœnitentiam; quia non
3. Reg 8. 46. eſt qui non peccet tibi: *Si enim iniquitates obſer-*
Pſ. 129. 3. *vaveris, Domine, Domine, quis ſuſtinebit? quoniam apud te propitiatio eſt*: & reſtitue illos ſanctæ Eccleſiæ tuæ, in priorem dignitatem ac honorem, per Chriſtum Deum ac Salvatorem noſtrum; per quem tibi gloria, & adoratio, in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Et Diaconus dicat; Abire qui eſtis in pœnitentia. Et addat; Nemo eorum quibus non licet, exeat. Qui fideles ſumus, flectamus genu. Precemur Deum per Chriſtum ejus. Omnes contentè Deum per Chriſtum ejus appellemus.

κόσμου κόσμον ἀναδείξας διὰ Χριστοῦ, καὶ νόμον δοὺς αὐτῷ ἔμφυτον καὶ γραπτόν, πρὸς τὸ ζῆν αὐτὸν ἐνθέσμως, ὡς λογικόν· καὶ ἁμαρτήσαντι ὑποθήκην δοὺς πρὸς μετάνοιαν τὴν σεαυτοῦ ἀγαθότητα· ἔπιδε ἐπὶ τοὺς κεκλικότας σοι αὐχένα ψυχῆς καὶ σώματος· ὅτι οὐ βούλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν, ὥστε ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ζῆν. ὁ Νινευιτῶν προσδεξάμενος τὴν μετάνοιαν· ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· ὁ τὸν υἱὸν προσδεξάμενος, τὸν καταφαγόντα τὸν βίον αὐτοῦ ἀσώτως, πατρικοῖς σπλάγχνοις, διὰ τὴν μετάνοιαν· αὐτὸς καὶ νῦν πρόσδεξαι τῶν ἱκετῶν σου τὴν μετάγνωσιν· ὅτι οὐκ ἔστιν ὃς οὐχ ἁμαρτήσεταί σοι· ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃ, κύριε, κύριε, τίς ὑποστήσεται; ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι· καὶ ἀποκατάστησον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ προτέρᾳ ἀξίᾳ καὶ τιμῇ, διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· δι' οὗ σοι δόξα καὶ προσκύνησις, ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· ἀπολύεσθε οἱ ἐν μετανοίᾳ. καὶ προστιθέτω· [59] μή τις τῶν μὴ δυναμένων προσελθέτω. [60] ὅσοι πιστοί, κλίνωμεν γόνυ. δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. πάντες συντόνως τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παρακαλέσωμεν.

CAPUT X.

Oratio pro fidelibus.

PRo pace & tranquillitate mundi atque ſanctarum Eccleſiarum oremus; ut Deus univerſitatis, perpetuam & ſtabilem ſuam pacem nobis tribuat; ut nos conſervet perſeverantes in plenitudine piæ ac religioſæ virtutis. Pro ſancta Catholica & Apoſtolica Eccleſia, à finibus uſque ad fines extenſa, oremus; ut Dominus eam inconcuſſam & fluctibus non agitatam conſervet atque tueatur uſque ad conſummationem ſæculi, fundatam ſuper petram. Et pro ſancta hac Parœcia oremus; ut cunctorum Dominus nobis donet conſectari ſine remiſſione cœleſtem ipſius ſpem, & reddere ipſi aſſiduum precationis debitum. Pro univerſo ſub cœlis exſiſtente Epiſcopatu eorum qui rectè diſpertiunt verbum veritatis tuæ, oremus: & pro Epiſcopo noſtro Jacobo ac Parœciis ejus oremus: pro Epiſcopo noſtro Clemente ac Parœciis ejus oremus: pro Epiſcopo noſtro Evodio & Parœciis ejus oremus: ut miſericors Deus illos Eccleſiis ſanctis ſuis præſtet incolumes, honoratos, longævos; & præbeat eis honoratam

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ί.

Προσφώνησις ὑπὲρ τῶν πιστῶν.

ΥΠὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐσταθείας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀΐδιον καὶ ἀναφαίρετον τὴν ἑαυτοῦ εἰρήνην ἡμῖν παράσχοιτο, ἵνα ἐν πληροφορίᾳ τῆς κατ' εὐσέβειαν ἀρετῆς διατελοῦντας ἡμᾶς συντηρήσῃ· ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος ἀσειστον αὐτὴν καὶ ἀκλυδώνιστον διαφυλάξῃ καὶ διατηρήσῃ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, τεθεμελιωμένην ἐπὶ τὴν πέτραν. καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνθάδε ἁγίας παροικίας δεηθῶμεν· ὅπως καταξιώσῃ ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων κύριος ἀνενδότως τὴν ἐπουράνιον αὐτοῦ ἐλπίδα μεταδιώκειν, καὶ ἀδιάλειπτον αὐτῷ τῆς δεήσεως ἀποδιδόναι τὴν ὀφειλήν. ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας δεηθῶμεν· καὶ [61] ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἰακώβου καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν· ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Κλήμεντος καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν· ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Εὐοδίου καὶ τῶν παροικιῶν αὐτοῦ δεηθῶμεν· ὅπως ὁ οἰκτίρμων Θεὸς χαρίσηται αὐτοὺς ταῖς ἁγίαις αὐτοῦ ἐκκλησίαις σώους, ἐντίμους, μακροημερεύοντας· καὶ τίμιον αὐτοῖς τὸ γῆρας παράσχηται ἐν

εὐσε-

gogi 3. p. 248. *τίνι γὰρ ὁ πρεσβύτερος ἐπιτίθησι χεῖρα; τίνα δὲ εὐλογοῦσι; οὐ τὴν γυναῖκα τὴν κεκοσμημένην. ἀλλὰ τὰς ἀλλοτρίας τρίχας. καὶ δι' αὐτῶν ἄλλην κεφαλήν.* Partim denique ob noviſſimam conſuetudinem, pœnitentibus manus imponendi in Miſſa ante celebrationem Myſteriorum. Lege infrà cap. 37. 38. 39. & ſuprà lib. 7 cap. 44. Extat hujuſmodi *Oratio manûs impoſitionis*, ſeu *Oratio: manûs impoſitio*, ad pœnitentiam pertinens, ex Romano Pœnitentiali, apud Halitgarium, ſed corrupta, atque reſtituenda ſic ope Antiquorum Pœnitentialium Johannis Morini pag 70. col. 2. *Domine ſancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui per Jeſum Chriſtum filium tuum Dominum noſtrum vulnera noſtra curare dignatus es, te ſupplices rogamus & petimus nos humiles tui Sacerdotes, ut precibus noſtris aurem tuæ pietatis inclinare digneris, remittaſque omnia crimina, & peccata univerſa condones, deſque huic famulo tuo pro ſuppliciis veniam, pro mœrore lætitiam, pro morte vitam. Ipſe à ſpe cœleſtis apicis devolutus eſt: & de tua miſericordia confidens, ad bonam pacem* (vel *ad bonum pacis* ſive *ad bona pacifera*) *præmia tua, atque cœleſtia* (vel *adque cœleſtia dona*) *pervenire mereatur, ad vitam æternam. Per Dominum.* COT.

59. *Μή τις τῶν μὴ δυναμένων προσελθέτω.*] Interpres Bovina legiſſe videtur *προσελθέτω* *Nullus*, inquit, *ex prohibitis accedat*. Quæ ſcriptio nequaquam eſt aſpernenda. Lib. 2. cap. 57. *φυλαττέσθωσαν δὲ αἱ θύραι, μή τις ἄπιστος εἰσέλθῃ, ἢ ἀμύητος.* & lib hoc ult. cap. 11. *οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ αἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν· ὅπως μή τις ἐξέλθῃ.* Lege Can. Apoſt. 9. & ſuprà ad II. 34. Ibid.

60. *Ὅσοι πιστοί.*] Non ſolùm Diaconi & Subdiaconi ita edicunt, quod obſervatum multis: ſed etiam Lectores, in Euchologio Allatiano apud Morinum de Ordinationibus Græcorum p. 106 Ibid.

61. *Ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου ἡμῶν Ἰακώβου &c.*] Per occaſionem corrigo Symeonem Theſſalonicenſem cap. 6. libri de ſacris Ordinationibus; *καὶ τῶν βασιλέων μνησθεὶς. ὡς ἐκδίκων τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὡς πνευματικοῦ πατρὸς ἐν Χριστῷ* &c ubi doctiſſimus Morinus edidit, *ὡς πτωχοῦ ὄντος ἐν Χριστῷ.* vertitque, *Imperatorum quoque meminit, ut Eccleſiæ defenſorum; & Archiepiſcopi, ut in Chriſto pauperis.* legendo *πατρός*. Quòd autem hic oratur pro ſenectute Epiſcopi, cernere etiam eſt apud Chryſoſtomum Homil. 2. de Prophetiarum obſcuritate, Tom. 3. Ibid.

62. Ἀνα-

εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. καὶ ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος ῥύσηται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς ἀτόπου καὶ πονηροῦ πράγματος, καὶ σῶον καὶ ἔντιμον τὸ πρεσβυτέριον αὐτοῖς παράσχοι. ὑπὲρ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας καὶ ὑπηρεσίας δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος ἄμεμπτον τὴν διακονίαν αὐτοῖς παράσχηται. ὑπὲρ ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, παρθένων, χηρῶν τε καὶ ὀρφανῶν δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν συζυγίαις καὶ τεκνογονίαις δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος τοὺς πάντας αὐτοὺς ἐλεήσῃ. ὑπὲρ εὐνούχων ὁσίως πορευομένων δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῶν ἐν ἐγκρατείᾳ, καὶ εὐλαβείᾳ δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, καὶ ποιούντων τοῖς πένησι τὰς ἐλεημοσύνας δεηθῶμεν· καὶ ὑπὲρ τῶν τὰς θυσίας καὶ τὰς ἀπαρχὰς προσφερόντων κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ πανάγαθος Θεὸς ἀμείψηται αὐτοὺς ταῖς ἐπουρανίοις αὐτοῦ δωρεαῖς, καὶ δῷ αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι ἑκατονταπλασίονα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον, καὶ χαρίσηται αὐτοῖς ἀντὶ τῶν προσκαίρων τὰ αἰώνια, ἀντὶ τῶν ἐπιγείων τὰ ἐπουράνια. ὑπὲρ τῶν νεοφωτίστων ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος στηρίξῃ αὐτοὺς καὶ βεβαιώσῃ. ὑπὲρ τῶν ἐν ἀῤῥωστίᾳ ἐξεταζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος ῥύσηται αὐτοὺς πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, καὶ σώους ἀποκαταστήσῃ τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ. ὑπὲρ πλεόντων καὶ ὁδοιπορούντων δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν ἐν μετάλλοις καὶ ἐξορίαις καὶ φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς ὄντων διὰ τὸ ὄνομα κυρίου, δεηθῶμεν. ὑπὲρ τῶν ἐν πικρᾷ δουλείᾳ καταπονουμένων δεηθῶμεν· ὑπὲρ ἐχθρῶν καὶ μισούντων ἡμᾶς δεηθῶμεν· ὑπὲρ τῶν διωκόντων ἡμᾶς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου, δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος πραΰνας τὸν θυμὸν αὐτῶν διασκεδάσῃ τὴν καθ' ἡμῶν ὀργήν. ὑπὲρ τῶν ἔξω ὄντων καὶ πεπλανημένων δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος αὐτοὺς ἐπιστρέψῃ. τῶν νηπίων τῆς ἐκκλησίας μνημονεύσωμεν· ὅπως ὁ κύριος τελειώσας αὐτὰ ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ, εἰς μέτρον ἡλικίας ἀγάγῃ. ὑπὲρ ἀλλήλων δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος τηρήσῃ ἡμᾶς καὶ φυλάξῃ τῇ αὐτοῦ χάριτι εἰς τέλος, καὶ ῥύσηται ἡμᾶς τοῦ πονηροῦ καὶ πάντων τῶν σκανδάλων τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν, καὶ σώσῃ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον. ὑπὲρ πάσης ψυχῆς χριστιανῆς δεηθῶμεν. σῶσον καὶ ἀνάστησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῷ ἐλέει σου. ἐγειρώμεθα. δεηθέντες ἐκτενῶς ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ζῶντι Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα. ἐπευχέσθω δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ λεγέτω.

ſenectutem in pietate ac juſtitia. Etiam pro Presbyteris noſtris oremus; ut Dominus liberet illos ab omni turpi ac prava re, & cnucedat illis integrum & honoratum Presbyterium. Pro univerſo Chriſti Diaconio ac Miniſterio oremus; ut Dominus inculpatam ipſis largiatur miniſtrationem. Pro Lectoribus, Cantoribus, virginibus, viduis & pupillis oremus: pro iis qui in matrimonio & liberorum procreatione vivunt oremns: ut Dominus miſereatur eorum omnium. Pro Eunuchis in ſanctitate ambulantibus oremus. Pro iis qui continentem & religioſam agunt vitam oremus. Pro iis qui in ſancta Eccleſia oblationes faciunt, ac Eleemoſynas pauperibus dant oremus: & pro iis qui Domino Deo noſtro hoſtias & primitias offerunt oremus: ut Deus optimus remuneretur eos cœleſtibus ſuis gratiis; detque iis in præſenti cen- *Mat.* 19. 29.
tuplum, & in futuro vitam æternam; atque donet ipſis pro temporariis æterna, pro terrenis cœleſtia. Oremus pro recens baptizatis fratribus noſtris; ut Dominns eos ſtabiliat ac firmet. Pro fratribus noſtris malâ valetudine afflictis oremus; ut Dominus liberet illos omni morbo & omni languore, ſanoſque reſtituat ſanctæ ſuæ Eccleſiæ. Pro navigantibus ac iter habentibus oremus. Pro iis qui in metallis, exſiliis, cuſtodiis & vinculis, propter nomeu Domini, verſantur oremus. Pro acerbâ ſervitute oppreſſis oremus. Pro inimicis & odio habentibus nos, oremus: pro perſequentibus nos propter nomen Domini, oremus: ut Dominus mitigato eorum furore, diſſipet iram adversùs nos concitatam. Pro iis qui foris ſunt, ac errore ducuntur, oremus; ut Dominus illos convertat. Iuſantium Eccleſiæ recordemur; uti Dominus eos in timore ſuo reddat perfectos, & ad menſuram ætatis perducat. Pro nobis invicem oremus; ut Dominus gratiâ ſuâ ſervet nos ac cuſtodiat uſque ad finem, & liberet nos à ma- *Pſ.* 140. 9.
lo, & ab omnibus ſcandalis operantium iniquitatem, & ſalvos nos ducat in regnum ſuum cœleſte. Pro omni anima Chriſtiana oremus. Salva, & erige nos Deus miſericordiâ tuâ. Surgamus. Orantes intentè, noſipſos atque mutuò, viventi Deo, per Chriſtum ejus commendemus. Precetur autem Pontifex, & dicat:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιά.

Ἐπίκλησις τῶν πιστῶν.

Κύριε παντοκράτορ, ὕψιστε, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, ἅγιε ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος, ἄναρχε, μόναρχε· ὁ διὰ Χριστοῦ κήρυγμα γνώσεως δοὺς ἡμῖν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς σῆς δόξης καὶ τοῦ ὀνόματός σου, ὃ ἐφανέρωσεν ἡμῖν εἰς κατάληψιν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε δι' αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ποίμνιόν σου τοῦτο· καὶ λύτρωσαι αὐτὸ πάσης ἀγνοίας, καὶ πονηρᾶς πράξεως· καὶ δὸς φόβῳ φοβεῖσθαί σε, καὶ ἀγάπῃ ἀγαπᾷν σε, καὶ σείεσθαι ἀπὸ προσώπου δόξης σου· εὐμενὴς αὐτοῖς γενοῦ, καὶ ἵλεως, καὶ ἐπήκοος ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν· καὶ φύλαξον αὐτοὺς ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους· ἵνα ὦσιν ἅγιοι σώματι καὶ ψυχῇ, μὴ ἔχοντες σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἤ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ὦσιν ἄρτιοι, καὶ μηδεὶς ἐν αὐτοῖς ᾖ κολοβὸς ἢ ἀτελής. ἀρωγὲ, δυνατὲ, ἀπροσωπόληπτε. γενοῦ ἀντιλήπτωρ τοῦ λαοῦ σου τούτου, ὃν ἐξηγόρασας τῷ τιμίῳ τοῦ Χριστοῦ σου αἵματι. σκεπαστὴς, ἐπίκουρος, ταμίας, φύλαξ, τεῖχος ἐρυμνότατον, φραγμὸς, ἀσφάλεια· ὅτι ἐκ τῆς σῆς χειρὸς οὐδεὶς ἁρπάσαι δύναται· οὐδὲ γάρ ἐστι Θεὸς ὥσπερ σὺ ἕτερος· ὅτι ἐν σοὶ ἡ ὑπομονὴ ἡμῶν. ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, ὅτι ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστιν. ὁ ἀπροσχάριτε, ἀπαραλόγιστε· ῥῦσαι αὐτοὺς πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, παντὸς παραπτώματος, πάσης ἐπηρείας καὶ

CAPUT XI.

Invocatio pro fidelibus.

Domine omnipotens, celſiſſime, qui in altis habitas, ſancte qui in ſanctis requieſcis, originis expers, Monarcha; qui per Chriſtum dediſti nobis cognitionis prædicationem in agnitionem gloriæ tuæ ac nominis tui, quod manifeſtavit nobis ad comprehenſionem: ipſe nunc quoque reſpice per ipſum in hoc ovile tuum; & libera illud omni ignorantiâ, & pravâ actione; & da ut te timore timeat, ac dilectione te diligat, & contremiſcat à facie gloriæ tuæ: ſis eis clemens, propitius, ac exauditor in precibus eorum; & cuſtodi illos immutabiles, irreprehenſos, inculpatos: ut ſint ſancti corpore atque animâ, non habentes maculam, aut rugam, aut aliquid hujuſmodi; ſed ut ſint integri, nulluſque inter eos ſit mutilus, vel imperfectus. Defenſor, potens, perſonarum non acceptor; ſis auxiliator populi tui hujus, quem redemiſti precinſo Chriſti tui ſanguine: patronus, adjutor, propugnator, cuſtos, murus tutiſſimus, vallum, firmum præſidium: quoniam ex manu tua nemo poteſt rapere: nnn enim *Joh.* 10. 29.
eſt alius Deus ſicut tu; quia in te eſt noſtra exſpectatio. Sanctifica eos in varitate tua; quoniam ſermo *Joh.* 17. 17.
tuus veritas eſt. Qui gratiæ cauſsâ nihil agis, qui decipi non potes; libera eos omni morbo & omni infir-

mitate, omni delicto, omni injuria & fraude, à
Pſ. 63. 2. timore inimici, à ſagitta volante per diem, à ne-
Pſ. 90. 6. gotio in tenebris perambulante; & dignare illos æternâ vitâ, quæ in Chriſto Filio tuo unigenito, Deo ac Salvatore noſtro; per quem tibi gloria & cultus, in ſancto Spiritu, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen. Poſtea Diaconus dicat; Attendamus. Et ſalutet Epiſcopus Eccleſiam, ac dicat; Pax Dei, cum omnibus vobis. Et populus reſpondeat; Et cum ſpiritu tuo. Diaconus verò dicat omnibus: Salutate vos invicem in oſculo ſancto: & Clerici oſculentur Epiſcopum, Laici viri Laicos, feminæ feminas. Pueri autem ſtent ad ſuggeſtum. Ac Diaconus alius ipſis præſit, ne inordinatè ſe gerant. At alii Diaconi deambulent, inſpiciántque viros ac mulieres, ne ſtrepitus aliquis oriatur, & ne quis nutum faciat, vel ſuſurret, vel dormitet. Diaconi verò ſtent ad januas virorum, & Subdiaconi ad januas mulierum; ut nemo egrediatur, neve aperiatur janua tempore oblationis, licèt adveniat quiſpiam fidelis. Unus autem Subdiaconus det Sacerdotibus aquam ad lavandum manus; quæ res ſignum eſt puritatis animarum Deo conſecratarum.

ἀπάτης, ἀπὸ φόβου ἐχθροῦ, ἀπὸ βέλους πετομένης ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος ἐν σκότει διαπορευομένου· καὶ καταξίωσον αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ τῷ υἱῷ σου τῷ μονογενεῖ, τῷ Θεῷ καὶ σωτῆρι ἡμῶν· δι' οὗ σοι δόξα καὶ σέβας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. καὶ μετὰ τοῦτο λεγέτω ὁ διάκονος· πρόσχωμεν. καὶ ἀσπαζέσθω ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἐκκλησίαν, καὶ λεγέτω. ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. καὶ ὁ λαὸς ἀποκρινέσθω· καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. καὶ ὁ διάκονος εἰπάτω πᾶσιν· ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. καὶ [62] ἀσπαζέσθωσαν οἱ τοῦ κλήρου τὸν ἐπίσκοπον, οἱ λαϊκοὶ ἄνδρες τοὺς λαϊκοὺς, αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας. τὰ παιδία δὲ στηκέτωσαν πρὸς τῷ βήματι· καὶ διάκονος αὐτοῖς ἔστω ἐφεστὼς, ὅπως μὴ ἀτακτῶσι. καὶ ἄλλοι διάκονοι περιπατείτωσαν, καὶ σκοπείτωσαν τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ὅπως μὴ θόρυβός τις γένηται, καὶ μή τις νεύσῃ, ἢ ψιθυρίσῃ, ἢ νυστάξῃ. οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας, καὶ οἱ ὑποδιάκονοι εἰς τὰς τῶν γυναικῶν· ὅπως μήτις ἐξέλθῃ, μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα, κἂν πιστός τις ᾖ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. [63] εἷς δὲ ὑποδιάκονος διδότω ἀπόνιψιν χειρῶν τοῖς ἱερεῦσι, σύμβολον καθαρότητος ψυχῶν Θεῷ ἀνακειμένων.

CAPUT XII.

Conſtitutio Jacobi, fratris Johannis Zebedæi.

Porro ego Jacobus, frater Johannis Zebedæi aio; ut ſtatim Diaconus dicat; Ne quis ex Catechumenis. Ne quis ex Audientibus. Ne quis ex Infidelibus. Ne quis ex Heterodoxis. Qui priorem precationem feciſtis exite. Matres aſſumite pueros. Ne quis contra aliquem. Ne quis in hypocriſi. Erecti ad Dominum cum timore ac tremore ſtemus ad offerendum. Quibus peractis, Diaconi Dona ad altare admoveant Epiſcopo: ac Presbyteri à dextris illius & à ſiniſtris ſtent, ut diſcipuli magiſtro aſſiſtentes. Duo autem Diaconi ex utraque parte altaris, teneant flabellum ex tenuibus membranis, aut ex pennis pavonis, aut ex linteo; & ſenſim abigant parva animalia volitantia, ne in calices

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιβ.

Διάταξις Ἰακώβου, τοῦ ἀδελφοῦ Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου.

Φημὶ δὴ κἀγὼ Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου τοῦ Ζεβεδαίου, ἵν' εὐθὺς ὁ διάκονος λέγῃ· μή τις τῶν κατηχουμένων. μή τις τῶν ἀκροωμένων. μή τις τῶν ἀπίστων. μή τις τῶν ἑτεροδόξων. [64] οἱ τὴν πρώτην εὐχὴν εὐξάμενοι προέλθετε. τὰ παιδία προσλαμβάνεσθε αἱ μητέρες. μή τις κατά τινος. μή τις ἐν ὑποκρίσει. ὀρθοὶ πρὸς κύριον μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἑστῶτες ὦμεν προσφέρειν. οὗ γενομένου οἱ διάκονοι προσαγέτωσαν τὰ δῶρα τῷ ἐπισκόπῳ πρὸς τὸ θυσιαστήριον· καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ εὐωνύμων στηκέτωσαν, ὡς ἂν μαθηταὶ παρεστῶτες διδασκάλῳ. δύο δὲ διάκονοι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τοῦ θυσιαστηρίου κατεχέτωσαν ἐξ ὑμένων λεπτῶν [65] ῥιπίδιον, ἢ πτερῶν ταῶνος, ἢ ὀθόνης· καὶ ἠρέμα ἀποσοβείτωσαν τὰ μικρὰ τῶν ἱπταμένων ζώων, ὅπως

62. *Ἀσπαζέσθωσαν οἱ τοῦ κλήρου τὸν ἐπίσκοπον.*] Canone Laodiceno 19. *ἔτι ὕστερον τὴν εἰρήνην δίδοσθαι, καὶ μετὰ τὸ πρεσβυτέρους δοῦναι τῷ ἐπισκόπῳ τὴν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην διδόναι.* quod poſtremum Zonaras interpretatur de ſalutatione Sacerdotum à Laicis, Dionyſius Exiguus de ſalutatione Laicorum inter ſe. utrumque autem factum fuiſſe ſatis conſtat. COT.

63. *Εἷς δὲ ὑποδιάκονος* &c.] Rem, idemque rei ſymbolum tradit Cyrillus Hieroſolymitanus initio ultimæ Catecheſeos Myſtagogicæ; ſed miniſtrum facit Diaconum. *Ut autem*, ait Auctor Quæſtionum veteris & novi Teſtamenti, Tom. 4. Operum S. Auguſtini, Quæſtione 101. *non omnia miniſteria obſequiorum per ordinem agant. Romanæ Eccleſiæ Diaconi, multitudo facit Clericorum. Nam utique & altare portarent & vaſa ejus, & aquam in manus funderent Sacerdoti, ſicut videmus per omnes Eccleſias.* In vita S. Marcelli auctore Fortunato apud Surium 1 Novembr. Subdiaconale miniſterium eſſe dicitur, aquam Epiſcopo manibus abluendis offerre. Ibid.

64. *Οἱ τὴν πρώτην εὐχὴν εὐξάμενοι προέλθετε.*] Intelligi debent preces eorum qui Myſteriis adeſſe non ſinuntur. Nam ſi accipere velis de oratione fidelium mox præcedente, ut ſumitur capite 35. *προσέλθετε* legendum tibi erit, *accedite.* quia Munera offerebantur coram fidelibus. Ibid.

65. *Ῥιπίδιον.*] Abſtinebo inutili expoſitione & citatione erga conſuetudinem à non paucis deſcriptam, à pluſimis memoratam, ut Græcis familiarem, ita Latinis non omnino ignotam: contentus adduxiſſe duo loca, Latinum unum, quò cum illo Hildeberti conjungatur, alterum Græcum, quia obſcurus, à docto Interprete minùs bene converſus, atque in modo cubans, ope noſtrâ indiget. Igitur in Conſuetudinibus Monaſterii Cluniacenſis lib. 2. cap. 30. Spicilegii Acheriani Tom. 4. p. 142. ſcriptum habetur; *Unus autem miniſtrorum, qui ſemper duo debent eſſe, ſtans cum flabello prope ſacerdotem, ex quo muſcarum infeſtatio exſurgere incipit, donec finiatur, eas arcere à ſacrificio, & ab altari, ſeu ab ipſo ſacerdote non negligit.* In Chronico autem quod Alexandrinum vocant, p. 892. *ἐπὶ Σεργίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπενοήθη ψάλλεσθαι μετὰ τὸ μεταλαβεῖν πάντας τὰ ἅγια μυστήρια, ἐν τῷ μέλλειν τοὺς κληρικοὺς ἐπὶ τὸ σκευοφυλάκιον ἀποκομίζειν τὰ τίμια ῥιπίδια, δισκάρια, καὶ ποτήρια, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη, μετὰ τὸ ἐκ τῶν μικρῶν τραπεζίων καὶ τὴν διάδοσιν ἀποτεθῆναι πάντα εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, καὶ ψαλλομένου τοῦ τελευταίου στίχου τοῦ κοινωνικοῦ, λέγεσθαι καὶ τοῦτο τὸ τροπάριον· Πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, κύριε, ὅπως ἀνυμνήσωμεν τὴν δόξαν σου, ὅτι ἠξίωσας ἡμᾶς τῶν ἁγίων σου μεταλαβεῖν μυστηρίων. τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῷ ἁγιασμῷ ὅλην τὴν ἡμέραν μελετῶντας τὴν δικαιοσύνην σου. ἀλληλούϊα.* Legendum videtur, *ἐκ τῶν μικρῶν τραπεζίων καὶ τὴν διάδοσιν ἀποτεθῆναι καὶ πάντα.* poſt, *λέγεσθαι δὲ τοῦτο.* Ac vertendum; *Sub Sergio Patriarcha Conſtantinopolitano inſtitutum eſt pſallere, poſtquam à cunctis ſancta Myſteria percepta ſunt, cùm per Clericos in ſacrarium referenda ſunt veneranda flabella, diſci, calices, aliaque ſacra vaſa, poſtquam è menſulis & diſtributionis reliquiæ, & omnia in ſacram menſam ſunt repoſita, atque ultimus Communionis verſus cantatus fuit. Dicitur autem hoc Troparium ſeu Modulus; Impleatur os noſtrum laude, Domine, ut celebremus gloriam tuam, quia nos participes facere ſanctorum tuorum Myſteriorum dignatus es. Serva nos in tua ſanctificatione toto die meditantes juſtitiam tuam. Alleluia.* [illegible] habes in Liturgia Jacobo ἀδελφοθέῳ tributâ: ut & de

ὅπως ἂν μὴ ἐγχριμφθῶσι [66] εἰς τὰ κύπελλα. Εὐξάμενος οὖν καθ' ἑαυτὸν ὁ ἀρχιερεὺς ἅμα τοῖς ἱερεῦσι, καὶ λαμπρὰν ἐσθῆτα μετενδὺς, καὶ στὰς πρὸς τῷ θυσιαστηρίῳ, τὸ τρόπαιον τοῦ σταυροῦ κατὰ τοῦ μετώπου τῇ χειρὶ ποιησάμενος εἰς πάντας, εἰπάτω· ἡ χάρις τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἔστω μετὰ πάντων ὑμῶν· καὶ πάντες συμφώνως λεγέτωσαν, ὅτι καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. καὶ ὁ ἀρχιερεύς· ἄνω τὸν νοῦν· καὶ πάντες· ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον. καὶ ὁ ἀρχιερεύς· εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ· καὶ πάντες· ἄξιον καὶ δίκαιον. καὶ ὁ ἀρχιερεὺς εἰπάτω· ἄξιον ὡς ἀληθῶς καὶ δίκαιον, πρὸ πάντων ἀνυμνεῖν σε τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, τὸν πρὸ τῶν γενητῶν ὄντα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· τὸν μόνον ἀγέννητον, καὶ ἄναρχον, καὶ ἀβασίλευτον, καὶ ἀδέσποτον, τὸν ἀνενδεῆ. τὸν παντὸς ἀγαθοῦ χορηγὸν, τὸν πάσης αἰτίας καὶ γενέσεως κρείττονα, τὸν πάντοτε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα· ἐξ οὗ τὰ πάντα, καθάπερ ἔκ τινος ἀφετηρίας, εἰς τὸ εἶναι παρῆλθεν. σὺ γὰρ εἶ ἡ ἄναρχος γνῶσις, ἡ ἀΐδιος ὅρασις, ἡ ἀγέννητος ἀκοὴ, ἡ ἀδίδακτος σοφία· [67] ὁ πρῶτος τῇ φύσει, καὶ νόμος τοῦ εἶναι, καὶ κρείττων παντὸς ἀριθμοῦ. ὁ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν διὰ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ· αὐτὸν δὲ πρὸ πάντων αἰώνων γεννήσας [68] βουλήσει, καὶ δυνάμει, καὶ ἀγαθότητι, [69] ἀμεσιτεύτως, υἱὸν μονογενῆ, λόγον Θεὸν, σοφίαν ζῶσαν, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, ἄγγελον τῆς μεγάλης βουλῆς σου, ἀρχιερέα σὸν, βασιλέα δὲ καὶ κύριον πάσης νοητῆς καὶ αἰσθητῆς φύσεως, τὸν [70] πρὸ πάντων, δι' οὗ τὰ πάντα. σὺ γὰρ Θεὲ αἰώνιε, δι' αὐτοῦ τὰ πάντα πεποίηκας, καὶ δι' αὐτοῦ τῆς καταλλήλου προνοίας τὰ ὅλα ἀξιοῖς. δι' οὗ γὰρ τὸ εἶναι ἐχαρίσω, δι' αὐτοῦ καὶ τὸ εὖ εἶναι ἐδωρήσω. ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου· ὁ δι' αὐτοῦ πρὸ πάντων ποιήσας τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ, [71] αἰῶνάς τε καὶ στρατιὰς, δυνάμεις τε καὶ ἐξουσίας, ἀρχάς τε καὶ θρό-

incidant. Orans igitur apud ſe Pontifex unà cum Sacerdotibus, & ſplendidam veſtem indutus, ſtanſque ad altare; tropæum crucis in fronte manu faciat coram omnibus, ac dicat; Gratia omnipotentis Dei, & caritas Domini noſtri Jeſu Chriſti, & communicatio ſancti Spiritûs, ſit cum omnibus vobis. Atque omnes unâ voce reſpondeant; Et cum ſpiritu tuo. Tum Pontifex; Surſum mentem: Et omnes; Habemus ad Dominum. Et Pontifex; Gratias agamus Domino: Et cuncti; Dignum & juſtum eſt. Et Pontifex dicat; Verè dignum & juſtum eſt, ante omnia laudare te verum Deum, ante creaturas exſiſtentem, ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur; ſolum ingenitum, principii expertem, rege ac domino carentem, nullo indigentem, omnis boni largitorem, omni cauſſa & origine ſuperiorem, ſemper uno eodemque modo te habentem; à quo cuncta tamquam è carceribus quibuſdam ad exſiſtendum proceſſerunt. Tu enim es originis expers cognitio, perpetuus viſus, auditus ingenitus, ſapientia non edocta; primus naturâ, & lex exſiſtendi, ac omnem numerum ſuperans. Qui omnia ex nihilo in rerum naturam protuliſti, per unigenitum Filium tuum: ipſum verò ante omnia ſæcula genuiſti voluntate, & potentia, & bonitate, abſque intermedio, Filium unigenitum, Verbum Deum, Sapientiam viventem, primogenitum omnis creaturæ, Angelum magni conſilii tui, pontificem tuum regem autem & dominum omnis naturæ quæ intelligi ac ſentiri poteſt, quique ante omnia, & per quem omnia. Tu namque, Deus æterne, cuncta per ipſum condidiſti, & per ipſum cuncta dignaris convenienti providentiâ. Per quem enim ut eſſent donaſti, per eumdem etiam ut bene eſſent dediſti. Deus & Pater unigeniti Filii tui; qui per eum ante omnia feciſti Cherubinos & Seraphinos, Sæcula & Exercitus, Virtutes

Eph. 3. 15. *Col. 1. 15.* *Iſ. 9. 6. ex LXX.* Ignat. interpol. ad Trall. 5.

& de Tropario illo ibidem, atque in Liturgiis aliis. COT.

66. *Εἰς τὰ κύπελλα.*] Sic in Liturgiis, & in Ordinationum Ritibus invenies, τὰ ποτήρια, τοὺς κρατῆρας, τὰ ἅγια ποτήρια, τὸ ἁγίων ποτήριον. δύο ποτήρια. Interdum enim non unum calicem adhibebant Græci ſacrum celebrantes. Ibid.

67. *Πρῶτος τῇ φύσει, καὶ νόμος τοῦ εἶναι*] Juxta vulgivagum Axioma, *Quod eſt primum, regula eſt cæterorum.* Malè ita que Petrus Faber doctiſſimus vir Dodecameri cap. 11. id lectionis ſollicitat, ut ſufficiat μόνος τοῦ εἶναι, quod ad πρῶτος τῇ φύσει minimè quadrat. Ibid.

68. *Βουλήσει καὶ δυνάμει.*] Simili modo Juſtinus Martyr cum diſcipulo ſuo Tatiano. Quod ſimplicius dictum in Orthodoxo caret ſuſpicione; uti docet S. Athanaſius Oratione 4 contra Arianos p. 509 510. ſed cavenda eſt, addit prudentiſſimus Pater, Hæreſis, cum Valentinianorum, tum Arianorum. Πτολεμαῖος γὰρ ὁ Οὐαλεντίνου ἔφη δύο συζυγίας ἔχειν τὸν ἀγέννητον, ἔννοιαν καὶ θέλησιν &c. ubi reſcripſerim, συζυγίας, ex Irenæo lib. 1. cap. 6. Tertulliano Adverſus Valentinianos cap. 3. & Epiphanio Hæreſi 33. num. 1. Ibid.

69. *Ἀμεσιτεύτως*] Gregorius Nazianzenus Oratione 29. *ἀρχὴν δὲ ὅταν εἴπω, μὴ χρόνον παρεισαγάγῃς, μηδὲ μέσον τι τιθῆς τοῦ γεννήσαντος, καὶ τοῦ γεννηθέντος· μηδὲ διαίρει τὴν φύσιν τῇ κακῶς παρενθέσει τῶν συναϊδίων, καὶ συνυπαρχόντων. εἰ γὰρ χρόνος ἐστὶ πρεσβύτερος, ἐκείνου δηλαδὴ πρῶτος* (l. πρῶτον è Codicibus Reg.) *ὧν οὐκ αἴτιος ὁ πατήρ· καὶ πῶς ποιητὴς χρόνων ὁ ὑπὸ χρόνον,* Ibid.

70. *Πρὸ πάντων ποιήσας* &c.] Ex ſententia multorum Patrum, Angeli ante mundum extiterant. Per ſæcula plurima; additur à Hieronymo ad Tit. I. 2. Verùm dogma contrarium ſanctiorum quoque Patrum prævaluit, ut exiſtimentur Angeli creati primo mundi die unâ cum cœlo, terrâ, & luce. Ibid.

71. *Αἰῶνάς τε καὶ στρατιάς.*] Nihil incertius magiſque diverſum in ſcriptis veterum Theologorum numero ac diſpoſitione Angelicorum Ordinum. Ut enim à diſpoſitione ordiar: invertitur illa paſſim, maximè circa medios Ordines, etiam aliquando ab eodem Auctore. Verbi gratiâ, (taceo Apoſtolum Roman. VIII. 38. Epheſ. I. 21. III. 10. VI. 12 & Coloſſ. I. 16. aliter atque aliter collocantem) Gregorius magnus lib. 32. in Job. cap. 18. hoc ordine recenſet; *Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Cherubim, & Seraphim.* at Homil. 34 in Evangelia enumerat *Angelos, Archangelos, Virtutes, Poteſtates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim, atque Seraphim.* Præterea omnium primatus à Syris datur Angelis, in Dionyſio Pſeudo-Areopagita ultimum locum tenentibus: à Baſilio Seleucienſi Orat. in Deiparam, & Nicephoro CP. Diſputatione de ſacris imaginibus tribuitur Cherubinis; quos etiam Chryſoſtomus Homil. 3. de Incomprehenſibili Seraphinis præponit; cùm Dionyſii ſectatores in duas claſſes ſcindantur, nempe conſtituentium Hierarchiam primam ex Thronis 1. Cherubinis 2. Seraphinis 3. atque ad hunc modum cum Maximo Interprete Auctor Quæſtionum ad Antiochum inter Athanaſii Opera editarum, Quæſt. 8. & convertentium eamdem τριάδα ſerieſque in Seraphinos, Cherubinos, ac Thronos. Origeni demum primum genus ſunt Dii. Locum illius inſignem apponam, ſumptum ex tomo 1. in Johannem, Editionis ultimæ ac Græco Latinæ p. 32 *ὁ τοίνυν τῶν ὅλων Θεὸς, πρῶτόν τι τῇ τιμῇ γένος λογικὸν ποιήσας, ὅπερ οἶμαι τοὺς καλουμένους θεοὺς, καὶ δεύτερον ἐπὶ τῶν παρόντων καλουμένων θρόνων, καὶ τρίτον χωρὶς διακρίσεως ἀρχάς.* Reddit Ferrarius; *Univerſorum ergo Deus, genus primum quoddam rationale, quod cæteris honore excelleret, fecit, quod meâ ſententiâ eos complectatur qui vocantur Dii; alterum in præſentia vocentur Throni; tertium verò Principatus ſine diſſidio.* Legebat, χωρὶς διαστάσεως, quemadmodum legi debet, hoc eſt, abſque ullo intermedio. ubi alter Interpres Perionius ponendo, *ſine ordine*, transfert, χωρὶς διατάξεως, ſenſu ridiculo. A diſpoſitione ad numerum tranſeo. Eſſe eum incertum tradunt non pauci; quidam infinitum. Ex novenario autem Dionyſiano mali detrahunt, non ſolùm omiſſione ſed & dum Ordines duos compingunt in unum. Ita Cherubim & Seraphim confundi videntur Catecheſi Myſtagogicâ 5. Cyrilli Hieroſolymitani. Sic Virtutes & Seraphim miſcentur per Gregorium Nyſſenum lib. 1 adverſus Eunomium: itemque Throni & Cherubim, ſuffragante Theodoreto ad Coloſſ. I. 16. Quinetiam magis turbat Auguſtinus Enarratione in Pſalmum 79. & capite 58. Enchiridii ad Laurentium. Quid quod aperta Cæſarii verba ſunt de ſeptem duntaxat Ordinibus, Dialogo 1 Reſponſ. ad interrog. 44. Jam præteritis à Dionyſio, ab aliis memorati Angelorum gradus invenientur hi: *Vigiles*, apud Syros. Βαλλιῶν, in Clementis Alexandrini Hypotypoſibus. Θεῶν, τες ac Θεοὶ, ibidem, necnon in diſcipulo Origene tom. 1. in Jo-

tutes & Poteſtates, Principatus & Thronos, Archangelos & Angelos; atque poſt hæc omnia, per eum fabricâſti hunc qui apparet mundum, cunctaque quæ in eo ſunt. Nam tu es qui cœlum ut cameram ſtatuiſti, ac ut pellem extendiſti; & terram ſupra nihilum collocâſti ſolâ voluntate: qui fixiſti firmamentum; & noctem ac diem fabricatus es: qui lucem ex theſauris eduxiſti; & illius amictu induxiſti tenebras, ad requiem animalium quæ in mundo moventur: qui in cœlo ſolem poſuiſti ad dominium diei, & lunam ad dominium noctis; atque chorum ſtellarum in cœlo delineâſti, in laudem magnificentiæ tuæ: qui feciſti aquam ad potum ac expurgationem; vitalem aërem, ad aſpirationem, & ad editionem vocis dum lingua aërem ferit, & ad auditum quem adjuvat in ſentienda loquela incumbente ac penetrante: qui feciſti ignem ad ſolatium de tenebris, ad indigentiæ expletionem, & ut calefieremus ac illuminaremur ab eo: qui mare magnum à terra ſeparâſti; & illud quidem reddidiſti navigabile, hanc verò pedibus perviam effeciſti; & illud quidem animalibus parvis ac magnis referſiſti, hanc autem cicuribus ac indomitis repleviſti, variis ſtirpibus redimîſti, herbis coronâſti, floribus decorâſti, ſeminibus ditâſti: qui conſtituiſti abyſſum, & ingentem molem ei circumpoſuiſti, acervata ſalſatum aquarum æquora; eamque circumſepſiſti tenuiſſimæ arenæ portis: qui abyſſum eamdem ſeu pelagum modò ventis in altitudinem montium attollis, modò in planitiem ſternis; modò in furorem tempeſtatis agis, modò, ut navigio curſum facientibus ſit ad profectionem facilis, in lenitatem ſerenitatis ducis: qui mundum creatum à te per Chriſtum, fluviis cinxiſti, torrentibus proluiſti, perennibus fontibus perfudiſti, &, ad terræ inconcuſſam ac firmiſſimam ſedem, montibus conſtrinxiſti. Impleviſti mundum tuum, ac exornâſti herbis odoratis & ſalubribus; multis variiſque animantibus, robuſtis ac infirmioribus, eſculentis ac operariis, cicuribus ac feris; & ſerpentum ſibilis, atque diverſarum volucrum clangoribus; annorum circulis, menſium ac dierum numeris, tempeſtatum ſerie; nubium, imbres procreantium curſibus, ad fructuum fœtus, ad animalium conſervationem, libramentum ventorum flantium cum à te jubentur, multitudinem ſtirpium ac herbarum. Neque ſolùm condidiſti mundum, ſed & in ipſo, mundi civem hominem effeciſti, ac eum mundi mundum, ſeu ornatûs ornatum conſtituiſti. Dixiſti enim Sapientiæ tuæ; *Faciamus hominem ad imaginem noſtram, & ad ſimilitudinem: & dominentur piſcibus maris, & volatilibus cœli.* Ideoque feciſti eum ex anima immortali & corpore diſſipabili; illâ quidem ex nihilo effectâ, hoc verò ex quatuor elementis: & dediſti ei, in anima quidem rationalem dijudicationem, pietatis ac impietatis diſcretionem, juſti ac injuſti animadverſionem; in corpore autem donâſti quinquertium ſenſuum, atque motum progreſſivum. Tu namque Deus

Gen. 1. 4. Eſd. 16. 60. Pſ. 103. 2. Job. 38. & Jerem. 5. Job. 28. 25. Gen. 1. 26. Pſeudo-Ignat. ad Heron. 4.

νας, ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, ποιήσας δι' αὐτοῦ τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. σὺ γὰρ εἶ ὁ τὸν οὐρανὸν ὡς καμάραν στήσας, καὶ ὡς δέῤῥιν ἐκτείνας, καὶ τὴν γῆν ἐπ' οὐδενὸς ἱδρύσας γνώμῃ μόνῃ· ὁ πήξας στερέωμα, καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν κατασκευάσας· ὁ ἐξαγαγὼν φῶς ἐκ θησαυρῶν, καὶ τῇ τούτου στολῇ ἐπαγαγὼν τὸ σκότος, εἰς ἀνάπαυλαν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κινουμένων ζώων· ὁ τὸν ἥλιον τάξας εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, ἐν οὐρανῷ, καὶ τὴν σελήνην εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, καὶ τὸν χορὸν τῶν ἀστέρων ἐν οὐρανῷ καταγράψας, εἰς αἶνον τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας· ὁ ποιήσας ὕδωρ πρὸς πόσιν καὶ κάθαρσιν, ἀέρα ζωτικὸν πρὸς εἰσπνοὴν καὶ φωνῆς ἀπόδοσιν διὰ γλώττης πληττούσης τὸν ἀέρα, καὶ ἀκοὴν συνεργουμένην ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἐπαΐειν εἰσδεχομένην τὴν προσπίπτουσαν αὐτῇ λαλιάν· ὁ ποιήσας πῦρ πρὸς σκότους παραμυθίαν, πρὸς ἐνδείας ἀναπλήρωσιν, καὶ τὸ θερμαίνεσθαι ἡμᾶς καὶ φωτίζεσθαι ὑπ' αὐτοῦ· ὁ τὴν μεγάλην θάλασσαν χωρίσας τῆς γῆς, καὶ τὴν μὲν ἀναδείξας πλωτὴν, τὴν δὲ ποσὶ βάσιμον ποιήσας, καὶ τὴν μὲν ζώοις μικροῖς καὶ μεγάλοις πληθύνας, τὴν δὲ ἡμέροις καὶ ἀτιθάσσοις πληρώσας, φυτοῖς τε διαφόροις στέψας, καὶ βοτάναις στεφανώσας, καὶ ἄνθεσι καλλύνας, καὶ σπέρμασι πλουτίσας· ὁ συστησάμενος ἄβυσσον, καὶ μέγα * [72] κῦτος αὐτῇ περιθεὶς, ἁλμυρῶν ὑδάτων σεσωρευμένα πελάγη, περιφράξας δὲ αὐτὴν πύλαις ἄμμου λεπτοτάτης· ὁ πνεύμασί ποτε μὲν αὐτὴν κορυφῶν εἰς ὀρέων μέγεθος, ποτὲ δὲ στρωννύων αὐτὴν εἰς πεδίον, καί ποτε μὲν ἐκμαίνων χειμῶνι, ποτὲ δὲ πραΰνων γαλήνῃ, ὡς ναυσιπόροις πλωτῆρσιν εὔκολον εἶναι πρὸς πορείαν· ὁ ποταμοῖς διαζώσας τὸν ὑπὸ σοῦ διὰ Χριστοῦ γενόμενον κόσμον, καὶ χειμάῤῥοις ἐπικλύσας, καὶ πηγαῖς ἀενάοις μεθύσας, ὄρεσι δὲ περισφίγξας εἰς ἕδραν ἀτρεμῆ γῆς ἀσφαλεστάτην. ἐπλήρωσας γάρ σου τὸν κόσμον, καὶ διεκόσμησας αὐτὸν βοτάναις εὐόσμοις καὶ ἰασίμοις· ζώοις πολλοῖς καὶ διαφόροις, ἀλκίμοις καὶ ἀσθενεστέροις, ἐδωδίμοις καὶ ἐνεργοῖς, ἡμέροις καὶ ἀτιθάσσοις· ἑρπετῶν συριγμοῖς, πτηνῶν ποικίλων κλαγγαῖς· ἐνιαυτῶν κύκλοις, μηνῶν καὶ ἡμερῶν ἀριθμοῖς, τροπῶν τάξεσι. νεφῶν ὀμβροτόκων διαδρομαῖς, εἰς καρπῶν γονὰς, καὶ ζώων σύστασιν, σταθμὸν ἀνέμων διαπνεόντων ὅτε προσταχθῶσι παρὰ σοῦ, τῶν φυτῶν καὶ τῶν βοτανῶν τὸ πλῆθος. καὶ οὐ μόνον τὸν κόσμον ἐδημιούργησας· ἀλλὰ καὶ τὸν κοσμοπολίτην ἄνθρωπον ἐν αὐτῷ ἐποίησας, κόσμου κόσμον αὐτὸν ἀναδείξας. εἶπας γὰρ τῇ σῇ σοφίᾳ· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ. Διὸ καὶ πεποίηκας αὐτὸν ἐκ ψυχῆς ἀθανάτου καὶ σώματος σκεδαστοῦ· τῆς μὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, τοῦ δὲ ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων· καὶ δέδωκας αὐτῷ, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν, τὴν λογικὴν διάγνωσιν, εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας διάκρισιν, δικαίου καὶ ἀδίκου παρατήρησιν· κατὰ δὲ τὸ σῶμα τὴν πεντάβολον ἐχαρίσω αἴσθησιν, καὶ τὴν μεταβατικὴν κίνησιν. σὺ γὰρ Θεὲ παντοκράτορ,

* E. αὐτῷ

Johannem, conſentientibus Hebræis. Πνεύματα, Cyrillo Catecheſi 16. atque *Spirituales*. Maronitis, qui & *Ignitos* ſive *Igneos* à Seraphinis diſtinctos agnoſcunt. ſuprà lib. 7. cap. 35. πνευμάτων χορεῖ. Λειτουργοὶ, λειτουργίαι: de quibus Clemens Alexandr. libro citato p. 796. col. 1. A. Methodius de Reſurrectione apud Epiphanium Hæreſ. 64. n. 33. necnon Gregorius Nyſſenus Homil. 15 in Canticum Canticorum. Αναβάσεις, ἀναβάσεις. παρὰ δυνάμεις ἢ νόας, apud Gregorium Nazianzenum Oratione 34. extremâ, loco notando, quia ἀναβάσεις illæ, *Aſcenſiones* & *Aſcenſus* ex famoſa Origenis doctrina deſcendunt. Στρατιαὶ, hoc capite, indeque Epiſtolâ interpolatâ Ignatii ad Trallianos, n. 5. Αἰῶνες, αἰῶνες, ibidem, & alibi Hilarius II. de Trinitate, ante medium, *Archangeli neſciunt*, *Angeli non audierunt*, *Sæcula non tenent*. Euſebio de laudibus Conſtantini p. 606. dicuntur, δυνάμεις ἄφαντοι, ἀγγέλων ἀόρατοι στρατηγοὶ χοροὶ, ἀγγέλων στρατιαί. πνεύματα νοερὰ φωτὸς ἔγγονα. αἰῶνες ἄχρονοι, ἄλλοι ἄπειροι αἰῶνες αἰώνων. Et à Hieronymo Epheſ. III. 9. *Sæcula* exponuntur *omnes ſpirituales & rationabiles creaturæ quæ in ſæculis fuerunt*. Adde Dionyſium de divinis nominibus cap. 5. & 10. ibique Interpretes, ac præſertim iſtud eorum Scholium, αἰῶνες τὰ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄγγελοι. Unde mirum à Jacobo Uſſerio tantæ lectionis ac doctrinæ viro ad Ignatianam Epiſtolam affirmari potuiſſe, Æonum iſtorum mentionem non occurrere. Denique Σαβαὼθ. Origenis verba ſunt, ubi ſuprà. ὥσπερ γε καὶ τὸ Σαβαὼθ ἑβραϊκὸν, παρὰ ἑρμηνείαν τὸ Σαβαὼθ. ἀρχαῖα ἐστιν στρατιῶν. ἀρχιστράτηγος ὁ θεός. Verùm hi ab Exercitibus caeleſtibus minimè differunt. COT.

72. Κῦτος vel κύτος] Phavorini Lexicon, κύτος, ἀπὸ τοῦ κύτος (ἢ κυτός) τὸ περιέχον· ὡς τὸ ὑποστατικὸν ὄντων, κοῖλος καὶ τέλος. Ibid.

73. Τὸ

τορ, διὰ Χριστοῦ παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς ἐφύτευσας, παντοίων φυτῶν ἐδωδίμων κόσμῳ, καὶ ἐν αὐτῷ ὡς ἂν ἐν οἴκῳ πολυτελεῖ εἰσήγαγες αὐτόν· κἀν τῷ ποιεῖν νόμον δέδωκας αὐτῷ ἔμφυτον, ὅπως οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ ἔχοι τὰ σπέρματα τῆς θεογνωσίας. εἰσαγαγὼν δὲ εἰς τὸν τῆς τρυφῆς παράδεισον, πάντων μὲν ἀνῆκας αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν πρὸς μετάληψιν, ἑνὸς δὲ μόνου τὴν γεῦσιν ἀπεῖπας ἐπ' ἐλπίδι κρειττόνων, ἵνα ἐὰν φυλάξῃ τὴν ἐντολήν, μισθὸν ταύτης τὴν ἀθανασίαν κομίσηται. ἀμελήσαντα δὲ τῆς ἐντολῆς, καὶ γευσάμενον ἀπηγορευμένου καρποῦ ἀπάτῃ ὄφεως καὶ συμβουλίᾳ γυναικὸς, τοῦ μὲν παραδείσου δικαίως ἐξῶσας αὐτόν, ἀγαθότητι δὲ εἰς τὸ παντελὲς ἀπολλύμενον οὐχ ὑπερεῖδες· σὸν γὰρ ἦν δημιούργημα· ἀλλὰ καθυποτάξας αὐτῷ τὴν κτίσιν, δέδωκας αὐτῷ οἰκείοις ἱδρῶσι καὶ πόνοις πορίζειν ἑαυτῷ τὴν τροφήν, σοῦ πάντα φύοντος καὶ αὔξοντος καὶ πεπαίνοντος· χρόνῳ δὲ πρὸς ὀλίγον αὐτὸν κοιμίσας, ὅρκῳ εἰς παλιγγενεσίαν ἐκάλεσας· ὅρον θανάτου λύσας, ζωὴν ἐξ ἀναστάσεως ἐπηγγείλω. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰς πλῆθος ἀναρίθμητον χέας, τοὺς ἐμμείναντάς σοι ἐδόξασας, τοὺς δὲ ἀποστάντας σου ἐκόλασας· καὶ τοῦ μὲν Ἄβελ, ὡς ὁσίου προσδεξάμενος τὴν θυσίαν, τοῦ δὲ ἀδελφοκτόνου Κάϊν ἀποστραφεὶς τὸ δῶρον, ὡς ἐναγοῦς. καὶ πρὸς τούτοις τὸν Σὴθ, καὶ τὸν Ἐνὼς προσελάβου, καὶ τὸν Ἐνὼχ μετατέθεικας. σὺ γὰρ εἶ ὁ δημιουργὸς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς ζωῆς χορηγὸς, καὶ τῆς ἐνδείας πληρωτής· καὶ τῶν νόμων δοτὴρ, καὶ τῶν φυλαττόντων αὐτοὺς μισθαποδότης, καὶ τῶν παραβαινόντων αὐτοὺς ἔκδικος. ὁ τὸν μέγαν κατακλυσμὸν ἐπαγαγὼν τῷ κόσμῳ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβησάντων, καὶ τὸν δίκαιον Νῶε ῥυσάμενος ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐν λάρνακι σὺν ὀκτὼ ψυχαῖς, τέλος μὲν τῶν παρῳχηκότων, ἀρχὴν δὲ τῶν μελλόντων ἐπιγενέσθαι. ὁ τὸ φοβερὸν πῦρ κατὰ τῆς Σοδομιτικῆς πενταπόλεως ἐξάψας, καὶ γῆν καρποφόρον εἰς ἅλμην θέμενος ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ, καὶ τὸν ὅσιον Λὼτ ἐξαρπάσας τοῦ ἐμπρησμοῦ. σὺ εἶ ὁ τὸν Ἀβραὰμ ῥυσάμενος προγονικῆς ἀσεβείας, καὶ κληρονόμον τοῦ κόσμου καταστήσας, καὶ ἐμφανίσας αὐτῷ τὸν Χριστόν σου. ὁ τὸν Μελχισεδὲκ, ἀρχιερέα τῆς λατρείας προχειρισάμενος. ὁ τὸν πολύτλαν θεράποντά σου Ἰὼβ νικητὴν τοῦ ἀρχεκάκου ὄφεως ἀναδείξας. ὁ τὸν Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας υἱὸν ποιησάμενος. ὁ τὸν Ἰακὼβ πατέρα δώδεκα παίδων, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ εἰς πλῆθος χέας, καὶ εἰσαγαγὼν εἰς Αἴγυπτον ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυχαῖς. σὺ κύριε, Ἰωσὴφ οὐχ ὑπερεῖδες· ἀλλὰ μισθὸν τῆς διὰ σὲ σωφροσύνης ἔδωκας αὐτῷ τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἄρχειν. σὺ κύριε, Ἑβραίους ὑπὸ Αἰγυπτίων καταπονουμένους οὐ περιεῖδες, διὰ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐπαγγελίας· ἀλλ' ἐρρύσω, κολάσας Αἰγυπτίους. παραφθειράντων δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸν φυσικὸν νόμον, καὶ τὴν κτίσιν, ποτὲ μὲν αὐτόματον νομισάντων, ποτὲ δὲ πλέον ἢ δεῖ τιμησάντων, καὶ σοὶ τῷ Θεῷ τῶν πάντων συνταττόντων· οὐκ εἴασας πλανᾶσθαι, ἀλλ' ἀναδείξας τὸν ἅγιόν σου θεράποντα Μωϋσέα, δι' αὐτοῦ πρὸς βοήθειαν τοῦ φυσικοῦ τὸν γραπτὸν νόμον δέδωκας, καὶ τὴν κτίσιν ἔδειξας σὸν ἔργον εἶναι, τὴν δὲ πολυθεΐαν πλάνην ἐξώρισας. τὸν Ἀαρὼν καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἱερατικῇ τιμῇ ἐδόξασας· Ἑβραίους ἁμαρτόντας ἐκόλασας, ἐπιστρέφοντας ἐδέξω· τοὺς Αἰγυπτίους δεκαπλήγῳ ἐτιμωρήσω· θάλασσαν διελὼν, Ἰσραηλίτας διεβίβασας· Αἰγυπτίους ἐπιδιώξαντας ὑποβρυχίους ἀπώλεσας· ξύλῳ πικρὸν ὕδωρ ἐγλύκανας· ἐκ πέτρας ἀκροτόμου ὕδωρ ἀνέχεας· ἐξ οὐρανοῦ τὸ μάννα ὕσας· τροφὴν ἐξ ἀέρος ὀρτυγομήτραν· στῦλον πυρὸς τὴν νύκτα πρὸς φωτισμὸν, καὶ στῦλον νεφέλης ἡμέρας πρὸς σκιασμὸν θάλπους. τὸν Ἰησοῦν στρατηγὸν ἀναδείξας, ἑπτὰ ἔθνη Χαναναίων δι' αὐτοῦ καθεῖλες, Ἰορδάνην διέρρηξας, τοὺς ποταμοὺς Ἠθὰμ ἐξήρανας, τείχη κατέρριψας ἄνευ μηχανημάτων καὶ χειρὸς ἀνθρωπίνης. ὑπὲρ ἁπάντων σοι ἡ δόξα, δέ-

omnipotens, per Chriſtum, in Edene ad Orientem plantâſti Paradiſum, omni genere eſculentarum plantarum ornatum, & in eum tamqnam in opiparam domum induxiſti hominem; quem, cùm efficeres, lege naturali ac inſita donâſti, qnò intus ac ex ſe haberet cognitionis Dei ſemina. Introducens autem eum in Paradiſum deliciarum, poteſtatem quidem omnium ad participandum conceſſiſti, unius verò ſolius guſtatum in ſpem meliorum rerum interdixiſti, ut ſi mandatum cuſtodiret, illius ſervati mercedem ferret immortalitatem. Cùm autem mandatum oeglexit, & fraude ſerpentis, mulieriſqne conſilio guſtavit probibitum fructum; ex Paradiſo quidem juſtè illum expuliſti, bonitate verò tuâ, funditus pereuntem non deſpexiſti: erat enim opificium tuum: ſed qui ei ſubjeceras creaturam, dediſti ut ſuis ſudoribus ac laboribus ſibi pararet victum, te omnia producente, augente ac maturante: atqne eum brevi mortis ſomno affectum, per jusjurandum ad regenerationem vocâſti; decreto mortis ſoluto, vitam ex reſurrectione promiſiſti. Neque hoc ſolùm; verùm etiam ex poſteris ejus, à te in multitudinem innumerabilem effuſis, eos qui tibi adhæſerunt glorificâſti, eos verò qui à te defecerunt puniviſti; admiſſo quidem Abelis ſacrificio, ut innocentis, fratricidæ antem Caini munere, ut deteſtandi, faſtidito. Et ad hæc Sethum ac Enoſum ſuſcepiſti, atque Henochum tranſtuliſti. Tu enim es opifex hominum, vitæ largitor, indigentiæ expletor; legum dator, eaſqne ſervantium remunerator, tranſgredientium vindex. Qui diluvium ingens mundo propter impiè viventium multitudinem intuliſti, & eo ex diluvio in arca eripuiſti unà cum octo animabus juſtum Noam, finem quidem eorum qui prætetierant, otiginem verò ſucceſſurorum. Qui horrendum ignem adverſus Sodomiranam Pentapolim concitâſti, & terram frugiferam in ſalſugioem propter nequitiam illius incolarum redegiſti, ac ſanctum Lotum ex incendio eruiſti. Tu es qui Abrahamum liberâſti avitâ impietate, & mundi heredem conſtituiſti, ipſiqne Chriſtum tuum apparere feciſti. Qui Melchiſedecum, pontificem divini cultùs deſignâſti. Qui multa paſſum famulum tuum Jobum, victorem ſerpentis, originis malorum, declarâſti. Qui Iſaacum effeciſti filium promiſſionis. Qui Jacobum duodecim filiorum patrem, ejuſque poſteros in multitudinem propagâſti, & ad Ægyptum in ſeptuaginta quinque animabus introduxiſti. Tu Domine, non deſpexiſti Joſephum; ſed illi, pro mercede caſtitatis tuâ cauſsâ ſervatæ, dediſti ut Ægyptiis præeſſet. Tu Domine, Hebræos ab Ægyptiis oppreſſos, ob promiſſa patribus eorum facta, non neglexiſti; verùm Ægypois punitis, liberâſti. Cúmqne homines legem naturalem corrupiſſent, & creaturam, modò quidem fortuitam arbitrarentur, modò attem pluſquàm oportet honorarent, ac tibi omnium Deo compararent; non ſiviſti errore duci; quin potiùs edito ſancto famnlo tuo Moyſe, per eum legem ſcriptam io naturalis adjntorium tribuiſti; & creaturas oſtendiſti opna tuum eſſe, errorem verò de mulritudine Deorum, exterminâſti. Aaronem & poſteros ejus bonore ſacerdotali decorâſti; Hebræos cùm peccarent caſtigâſti, cùm reverterentur ſuſcepiſti: Ægyptios decem plagis ultus es: mari diviſo trajeciſti Iſraëlitas: inſecutos Ægyptios deleviſti ſnbmerſione: ligno, amaram aqnam dulceſcere feciſti: ex petra dura aquam profudiſti: è cœlo mannam depluiſti: præbuiſti ex aëre eſcam, ortygometram: conſtituiſti octe columnam ignis ad illuſtrationem, & die columnam nubis ad umbraculum in æſtu. Per Jeſum ducem exercitûs à te declaratum, ſeptem gentes Chananæorum everiiſti, Jordanem dirupiſti, flnvios Ethan ſiccâſti, muros proſtraviſti abſque machinis & abſque manu humanâ. Pro omnibus tibi gloria, Domine omnipotens. Te ado-

Gen. 2. Gen. 3. Heb. 6. Gen. 4. Eccli. 49. 19. Gen. 4. & 5. Gen. 6. & 7. 1. Pet. 3. 20. Gen. 19. Sap. 10. 6. Pſ. 106. 34. Gen. 12. &c. I. Ignat. interpol. ad Trall. 10. ad Sm. 7. Gen. 46. 27. apud LXX. Exod. 1. &c. I. Iſ. 8. 20. in LXX. Joſ. 3. 10. &c. Pſ. 73. 15. Joſ. 6.

ado-

Ignat. interpol. ad Trall. 5.
adorant innumerabiles copiæ Angelorum, Archangelorum, Thronorum, Dominationum, Principatuum, Poteſtatum, Virtutum, Exercituum, Sæculorum ſeu Æternorum; & Cherubini; item
Iſ. 6. 2.
Seraphini ſenis alis præditi, binis quidem velantes pedes ſuos, binis verò capita, & duabus aliis vo-
Dan. 7. 10.
lantes, ac dicentes unà cum mille millibus Archangelorum & denis millibus denum millium Angelorum, indeſinenter ac ſine vocis intermiſſione clamantibus: & omnis populus ſimul dicat; *Sanctus,*
Iſ. 6. 3.
Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth: pleni ſunt cœli
Rom. 1. 25.
& terra gloria ejus: Benedictus in ſæcula. Amen. Et Pontifex poſtea dicat; Sanctus enim verè es,
Dan. 3.
ac ſanctiſſimus, altiſſimus & ſuperexaltatus in ſæcula. Sanctus quoque unigenitus tuus Filius Dominus noſter & Deus Jeſus Chriſtus; qui ad omnia tibi Deo ſuo & Patri, tum in varia creatione, tum in providentia convenienti, miniſtrans, non deſpexit genus humanum quod peribat: ſed poſt naturalem legem, poſt Legalem admonitionem, poſt Propheticas reprehenſiones, & Angelorum præfecturas; cùm legem naturalem unà cum lege ſcriptâ ſeu poſitâ violarent, atque è memoria abjicerent diluvium, conflagrationem Sodomiticam, plagas Ægyptiis, & cædes Palæſtinis illatas, cúmque illico perituri eſſent omnes; ex ſententia tua ipſe elegit, creator hominis, homo fieri; legiſlator, ſub legibus; Pontifex, hoſtia; paſtor, ovis; & te ſuum Deum ac Patrem placavit atque mundo reconciliavit, cunctóſque ab imminente irâ liberavit, factus ex virgine, factus in carne, Deus Verbum, dilectus Filius, primogenitus omnis creaturæ, & ſecundùm Prophetias ab ipſo de ſe prædictas ortus ex ſemine Davidis & Abrahami ac de tribu
Ignat. interpol. ad Trall. 10. ad Sm. 1. ad Magn. 11.
Judæ: & factus eſt in utero virginis, formator omnium qui gignuntur; incarnatus eſt, qui carnis expers; qui ſine tempore genitus, in tempore natus eſt: ſanctè vixit, & legitimè docuit; omnem morbum & omnem infirmitatem ab hominibus expulit; ſigna & prodigia in populo edidit: cibum, potum, ſomnum cepit is, qui cunctos alimento indigentes nutrit, omnéque animal implet
Pſ. 144. 16. Joh. 17. 6. 4.
beneplacito: manifeſtavit nomen tuum iis qui illud ignorabant; fugavit ignorantiam; pietatem exſuſcitavit; voluntatem tuam implevit; opus quod ei dediſti conſummavit: atque his omnibus feliciter geſtis, per proditionem illius qui malitiæ morbo languebat, comprehenſus eſt manibus flagitioſorum, nempe falſo nomine gaudentium ſacerdotum ac pontificum, & populi iniqui; à quibus multa paſſus eſt, & omnem ignominiam ſuſtinuit, permiſſu tuo;
Ignat. interpol. ad Trall. 10.
traditus eſt Pilato præſidi; judicatus eſt, judex; condemnatus eſt, Salvator; cruci affixus eſt, qui pati non poteſt; mortuus eſt, naturâ immortalis; ſepultus eſt, vitæ effector; ut illos propter quos advenerat, à paſſione ſolveret, & à morte eriperet, ut Diaboli vincula rumperet, illiuſque ex fallacia liberaret homines: reſurrexit à mortuis tertiâ die: quadraginta diebus commoratus cum diſcipulis, aſſumtus eſt in cœlos; & ad dexteram aſſidet tibi,
Nicol. Methon. De corpore & ſanguine Chriſti. 1. Cor. 11. Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22.
Deo ac Patri ſuo. Memores igitur eorum quæ propter nos pertulit, gratias agimus tibi, Deus omnipotens, non quantùm debemus, at quantùm poſſumus; & conſtitutionem ejus implemus. In qua enim nocte tradebatur, pane ſanctis ac immaculatis manibus ſuis accepto, & elevatis oculis ad te Deum ſuum ac Patrem, fregit, & dedit Diſcipulis, dicens; Hoc eſt myſterium novi Teſtamenti: accipite ex eo, manducate: Hoc eſt corpus meum, quod pro multis frangitur in remiſſionem peccatorum. Similiter calicem miſcuit ex vino & aqua,

ἀσιγήτῳ παντοκράτορ. σὲ προσκυνοῦσιν ἀναρίθμητοι στρατιαὶ ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, δυνάμεων, στρατιῶν, αἰωνίων· τὰ Χερουβὶμ, καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφὶμ, ταῖς μὲν δυσὶ κατακαλύπτοντα τοὺς πόδας, ταῖς δὲ δυσὶ τὰς κεφαλὰς, ταῖς δὲ δυσὶ πετόμενα, καὶ λέγοντα, ἅμα χιλίαις χιλιάσιν ἀρχαγγέλων, καὶ μυρίαις μυριάσιν ἀγγέλων, ἀκαταπαύστως καὶ ἀσιγήτως βοώσαις· καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἅμα εἰπάτω· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἑξῆς λεγέτω· ἅγιος γὰρ εἶ ὡς ἀληθῶς, καὶ πανάγιος, ὕψιστος καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἅγιος δὲ καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς ὁ κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ὃς εἰς πάντα ὑπηρετησάμενός σοι τῷ Θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρὶ, εἴς τε δημιουργίαν διάφορον, καὶ πρόνοιαν κατάλληλον, οὐ περιεῖδε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπολλύμενον, ἀλλὰ μετὰ φυσικὸν νόμον, μετὰ νομικὴν παραίνεσιν, μετὰ προφητικοὺς ἐλέγχους, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων ἐπιστασίας, παραφθειρόντων καὶ τὸν θετὸν καὶ τὸν φυσικὸν νόμον, καὶ τῆς μνήμης ἐκβαλλόντων τὸν κατακλυσμὸν, τὴν ἐμπύρωσιν, τὰς κατ' Αἰγυπτίων πληγὰς, τὰς κατὰ Παλαιστινῶν σφαγὰς, καὶ μελλόντων ὅσον οὐδέπω ἀπολλυσθαι πάντων, εὐδόκησεν αὐτὸς γνώμῃ σῇ ὁ δημιουργὸς ἀνθρώπου, ἄνθρωπος γενέσθαι, ὁ νομοθέτης ὑπὸ νόμους, ὁ ἀρχιερεὺς ἱερεῖον, ὁ ποιμὴν πρόβατον, καὶ ἐξευμενίσατό σε τὸν ἑαυτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ τῷ κόσμῳ κατήλλαξε, καὶ τῆς ἐπικειμένης ὀργῆς τοὺς πάντας ἠλευθέρωσε, γενόμενος ἐκ παρθένου, γενόμενος ἐν σαρκὶ, ὁ Θεὸς λόγος, ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς, ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ ὑπ' αὐτοῦ προῤῥηθείσας προφητείας ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, καὶ Ἀβραὰμ, φυλῆς Ἰούδα· καὶ γέγονεν ἐν μήτρᾳ παρθένου ὁ διαπλάσσων πάντας τοὺς γεννωμένους, καὶ ἐσαρκώθη ὁ ἄσαρκος, ὁ ἀχρόνως γεννηθεὶς ἐν χρόνῳ γεγέννηται· πολιτευσάμενος ὁσίως καὶ παιδεύσας ἐνθέσμως, πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐξ ἀνθρώπων ἀπελάσας, σημεῖά τε καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ ποιήσας· τροφῆς καὶ ποτοῦ καὶ ὕπνου μεταλαβὼν, ὁ τρέφων πάντας τοὺς χρῄζοντας τροφῆς, καὶ ἐμπιπλῶν πᾶν ζῶον εὐδοκίας· ἐφανέρωσέ σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀγνοοῦσιν αὐτὸ, τὴν ἄγνοιαν ἐφυγάδευσε, τὴν εὐσέβειαν ἀνεζωπύρησε, τὸ θέλημά σου ἐπλήρωσε, τὸ ἔργον ὃ ἔδωκας αὐτῷ ἐτελείωσε· καὶ ταῦτα πάντα κατορθώσας, χερσὶν ἀνόμων κρατηθεὶς, ἱερέων καὶ ἀρχιερέων ψευδωνύμων καὶ λαοῦ παρανόμου, προδοσίᾳ τοῦ τὴν κακίαν νοσήσαντος, καὶ πολλὰ παθὼν ὑπ' αὐτῶν, καὶ πᾶσαν ἀτιμίαν ὑποστὰς σῇ συγχωρήσει, παραδοθεὶς Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι, καὶ κριθεὶς ὁ κριτὴς, καὶ κατακριθεὶς ὁ σωτὴρ, σταυρῷ προσηλώθη ὁ ἀπαθὴς, καὶ ἀπέθανεν ὁ τῇ φύσει ἀθάνατος, καὶ ἐτάφη ὁ ζωοποιὸς, ἵνα πάθους λύσῃ καὶ θανάτου ἐξέληται τούτους δι' οὓς παρεγένετο, καὶ ῥήξῃ τὰ δεσμὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ῥύσηται τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἀπάτης αὐτοῦ· καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας συνδιατρίψας τοῖς μαθηταῖς, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκαθέσθη ἐκ δεξιῶν σου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ. μεμνημένοι οὖν ὧν δι' ἡμᾶς ὑπέμεινεν, εὐχαριστοῦμέν σοι, Θεὲ παντοκράτορ, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα, καὶ τὴν διάταξιν αὐτοῦ πληροῦμεν. ἐν ᾗ γὰρ νυκτὶ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον ταῖς ἁγίαις καὶ ἀμώμοις αὐτοῦ χερσὶ, καὶ ἀναβλέψας πρὸς σὲ τὸν Θεὸν αὐτοῦ καὶ πατέρα, καὶ κλάσας, ἔδωκε * τοῖς μαθηταῖς, εἰπών· τοῦτο τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης· λάβετε ἐξ αὐτοῦ, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ περὶ πολλῶν θρυπτόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· ὡσαύτως καὶ 71 τὸ ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ ἁγιάσας,
* Nic. Methon. ibid.

71. Τὸ ποτήριον κεράσας ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος.] Contra duas Hæreſes ex adverſo pugnantes; Monophyſitarum & Armeniorum ſolo vino in Myſteriis utentium, atque Aquariorum ſive Hydroparaſtatarum ſolâ aquâ. De his obſervabilis eſt varia lectio ad Leg. Novell. Theodoſii tit. 3. de Judæis, *Hydroparaſtatas*, & *Hydrophobas*: prima in Novellis;

* Nic. Methon. [illegible] δωκε, * ἐπέδωκεν * αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὁσάκις γὰρ ἐὰν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ πίνητε τὸ ποτήριον τοῦτο, τὸν θάνατον τὸν ἐμὸν καταγγέλλετε, ἄχρις ἂν ἔλθω. μεμνημένοι τοίνυν τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἐπανόδου, καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦ δευτέρας παρουσίας, ἐν ᾗ ἔρχεται μετὰ δόξης καὶ δυνάμεως κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, προσφέρομέν σοι τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ, κατὰ τὴν αὐτοῦ διάταξιν, τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, εὐχαριστοῦντές σοι δι᾽ αὐτοῦ, ἐφ᾽ οἷς κατηξίωσας ἡμᾶς ἑστάναι ἐνώπιόν σου, καὶ ἱερατεύειν σοι, καὶ ἀξιοῦμέν σε, ὅπως εὐμενῶς ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα ἐνώπιόν σου, σὺ ὁ ἀνενδεὴς Θεός, καὶ εὐδοκήσῃς ἐπ᾽ αὐτοῖς εἰς τιμὴν τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ καταπέμψῃς τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τὴν θυσίαν ταύτην, τὸν μάρτυρα τῶν παθημάτων τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀποφήνῃ τὸν ἄρτον τοῦτον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου *, ἵνα οἱ μεταλαβόντες αὐτοῦ, βεβαιωθῶσι πρὸς εὐσέβειαν, ἀφέσεως ἁμαρτημάτων τύχωσι, τοῦ διαβόλου καὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ ῥυσθῶσι, πνεύματος ἁγίου πληρωθῶσιν, ἄξιοι τοῦ Χριστοῦ σου γένωνται, ζωῆς αἰωνίου τύχωσι, σοῦ καταλλαγέντος αὐτοῖς, δέσποτα παντοκράτορ. ἔτι δεόμεθά σου, κύριε, καὶ ὑπὲρ τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας τῆς ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου, ὅπως αὐτὴν διαφυλάξῃς ἀσάλευτον καὶ ἀκλυδώνιστον, ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· καὶ ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς τῆς ὀρθοτομούσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῆς ἐμῆς τοῦ προσφέροντός σοι οὐδενίας, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ πρεσβυτερίου, ὑπὲρ τῶν διακόνων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, ἵνα πάντας σοφίσας, πνεύματος ἁγίου πληρώσῃς. ἔτι παρακαλοῦμέν σε, κύριε, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ καὶ παντὸς τοῦ στρατοπέδου, ἵνα εἰρηνεύωνται τὰ πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ὁμονοίᾳ διάγοντες τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν, δοξάζωμέν σε διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. ἔτι προσφέρομέν σοι καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν ἀπ᾽ αἰῶνος εὐαρεστησάντων σοι ἁγίων, πατριαρχῶν, προφητῶν, δικαίων, ἀποστόλων, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, παρθένων, χηρῶν, λαϊκῶν, καὶ πάντων ὧν αὐτὸς ἐπίστασαι τὰ ὀνόματα. ἔτι προσφέρομέν σοι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τούτου, ἵνα ἀναδείξῃς αὐτὸν εἰς ἔπαινον τοῦ Χριστοῦ σου βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον· ὑπὲρ τῶν ἐν παρθενίᾳ καὶ ἁγνείᾳ, ὑπὲρ τῶν χηρῶν τῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν σεμνοῖς γάμοις καὶ τεκνογονίαις, ὑπὲρ τῶν νηπίων τοῦ λαοῦ σου, ὅπως μηδένα ἡμῶν ἀπόβλητον ποιήσῃς. ἔτι ἀξιοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν ἐνοικούντων, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀρρωστίαις, ὑπὲρ τῶν ἐν πικρᾷ δουλείᾳ, ὑπὲρ τῶν ἐν ἐξορίαις, ὑπὲρ τῶν ἐν δημεύσει, ὑπὲρ πλεόντων καὶ ὁδοιπορούντων· ὅπως ἐπίκουρος γένῃ πάντων βοηθὸς καὶ ἀντιλήπτωρ. ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν μισούντων ἡμᾶς καὶ διωκόντων ἡμᾶς διὰ τὸ ὄνομά σου, ὑπὲρ τῶν ἔξω ὄντων καὶ πεπλανημένων ὅπως ἐπιστρέψῃς αὐτοὺς εἰς ἀγαθόν, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν πραΰνῃς. ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὑπὲρ τῶν [74] χειμαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ ἀδελφῶν ἡμῶν· ὅπως τοὺς μὲν τελειώσῃς ἐν τῇ πί-

* Hactenus Nicolaus Methonenſis.

ſanctificavit, ac dedit iiſdem, dicens; Bibite ex eo omnes: Hic eſt ſanguis meus, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem. Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc, & bibetis hunc calicem, mortem meam annunciabitis, donec veniam. Itaque memores paſſionis ejus, & mortis, & à mortuis reſurrectionis, atque in cœlum reditûs; necnon ſecundi adventûs, quem idem facturus eſt, in quo cum gloria & poteſtate veniet judicare vivos & mortuos, & reddere ſingulis juxta opera eorum; tibi regi ac Deo panem hunc, & calicem hunc offerimus, ſecundùm conſtitutionem ejus, gratias tibi per eum agentes, quia nos dignos habuiſti, qui ſtaremus coram te, ac ſacerdotio fungeremur tibi; & poſcimus te, ut ſuper hæc dona in conſpectu tuo propoſita placatè reſpicias, tu qui nullius indiges Deus, & beneplaceas in eis ad honorem Chriſti tui, atque ſupra hoc ſacrificium mittas ſanctum tuum Spiritum, teſtem paſſionum Domini Jeſu; ut exhibeat panem hunc corpus Chriſti tui, & calicem hunc ſanguinem Chriſti tui, quò participes illius, ad pietatem confirmentur, remiſſionem peccatorum conſequantur, Diabolo ejuſque errore liberentur, Spiritu ſancto repleantur; digni Chriſto tuo fiant, vitam ſempiternam impetrent, te illis reconciliato, Domine omnipotens. Adhuc oramus te Domine, pro ſancta Eccleſia tuâ quæ à finibus ad fines extenditur, quam acquiſiſti precioſo ſanguine Chriſti tui; ut eam inconcuſſam ac minimè fluctuantem conſerves uſque in ſæculi conſummationem: item pro univerſo Epiſcopatu, rectè verbum veritatis tractante ac diſtribuente. Adhuc rogamus te pro me nullius precii homine, qui tibi offero; & pro omni Presbyterio, pro Diaconis, ac univerſo Clero; ut omnes ſapientiam à te edoctos, Spiritu ſancto impleas. Adhuc rogamus te, Domine, pro rege, & iis qui in ſublimitate ſunt, & pro cuncto exercitu; ut res noſtræ in pace verſentur; quò totum vitæ noſtræ tempus in quiete & concordiâ trajicientes, te per Jeſum Chriſtum ſpem noſtram gloriâ afficiamus. Adhuc offerimus tibi pro omnibus ſanctis, qui à ſæculo placuerunt tibi, Patriarchis, Prophetis, juſtis, Apoſtolis, Martyribus, Confeſſoribus, Epiſcopis, Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis, Lectoribus, Cantoribus, virginibus, viduis, Laicis, & omnibus quorum tu nôſti nomina. Adhuc offerimus tibi pro populo hoc; ut eum in laudem Chriſti tui exhibeas regale ſacerdotium, gentem ſanctam: pro iis qui in virginitate & caſtitate vivunt; pro viduis Eccleſiæ; pro iis qui in nuptiis honeſtis, ac in progeneratione liberorum degunt; pro infantibus plebis tuæ; uti noſtrûm neminem rejiciendum habeas. Adhuc poſcimus te pro urbe hac, & habitantibus in ea; pro ægrotis, pro durâ ſervitute afflictis; pro exſulibus; pro proſcriptis; pro navigantibus, & iter facientibus; ut ſis auxiliator, omnium adjutor ac defenſor. Adhuc rogamus te pro iis qui oderunt nos, & propter nomen tuum nos perſequuntur; pro iis qui foris ſunt, ac errant: ut adducas eos ad bonum, & furorem eorum mitiges. Iterum rogamus te pro Eccleſiæ Catechumenis; & pro iis qui ab Adverſario jactantur; & pro pœnitentiam agentibus fratribus noſtris: ut primos quidem perficias in fide; alteros

Ignat. interpol. ad Magneſ. 11. Marc. 13. 26. 2. Tim. 4. 1. Rom. 2. 6.

1. Tim. 2. 2.

1. Tim. 1. 1.

1. Pet. 2. 9.

ſis; altera citante Rabano vel alio cap. 47. lib. contra Judæos: quæ explicari poteſt per Epiphanium ubi de Ebionæis: docet enim eos Hæreticos aquam pro Deo habuiſſe, illamque meram in ſanctum calicem immiſiſſe. Erunt itaque Hydrophobæ vel Hydrophobi, qui aquam reverentur. Hydrothetas habes apud Anonymum de Hæreſibus ſcriptorem à Sirmondo in lucem emiſſum, Hæreſi 75. COT.

74. Χειμαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου.] Qui cap. 35. & 37. χειμαζόμενοι ſimpliciter dicuntur, ut Canone Ancyrano 17. & à Maximo ad caput 6. Eccleſiaſticæ Hierarchiæ. Χειμαζόμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, aut ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου, in Euchologiis. Sic eoſdem Energumenos invenies appellatos ἐνοχλουμένους & ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐνοχλουμένους. Ibid.

ros verò mundes à vexatione Mali; tertiorum autem pœnitentiam ſuſcipias, condonéſque cùm iis, tum nobis quæ deliquimus. Offerimus quoque tibi pro aëris temperatura, & frugum ubertate; ut indeſinenter bona à te collata percipientes, aſſiduè Pſ. 135. 25. laudemus te, qui das eſcam omni carni. Etiam rogamus te pro iis qui ob cauſſam probabilem abſentes ſunt: ut omnes nos in pietate conſervatos à te, in Chriſti tui, Dei univerſæ naturæ ſub ſenſum & intelligentiam cadentis, regiſque noſtri regno congreges, immutabiles, inculpatos, irreprehenſos: quoniam tibi omnis gloria, veneratio, gratiarum actio, honor, adoratio, Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, nunc, & ſemper, & in infinita ac ſempiterna ſæcula ſæculorum. Atque omnis populus, Amen reſpondeat. Et dicat Epiſcopus; Pax Dei ſit cum omnibus vobis. Cunctúſque populus reſpondeat; Et cum Spiritu tuo. Ac Diaconus iterum prædicet:

σῃ, τοὺς δὲ καθαρίσῃς ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τοῦ πονηροῦ, τῶν δὲ τὴν μετάνοιαν προσδέξῃ, καὶ συγχωρήσῃς καὶ αὐτοῖς καὶ ἡμῖν τὰ πλημμελήματα ἡμῶν. Ἔτι προσφέρομέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τοῦ ἀέρος καὶ τῆς εὐφορίας τῶν καρπῶν· ὅπως ἀνελλιπῶς μεταλαμβάνοντες τῶν παρὰ σοῦ ἀγαθῶν, αἰνῶμέν σε ἀπαύστως, τὸν διδόντα τροφὴν πάσῃ σαρκί. Ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν δι' εὔλογον αἰτίαν ἀπόντων· ὅπως ἅπαντας ἡμᾶς διατηρήσας ἐν τῇ εὐσεβείᾳ, ἐπισυναγάγῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ σου, τοῦ Θεοῦ πάσης αἰσθητῆς καὶ νοητῆς φύσεως, τοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους· ὅτι σοὶ πᾶσα δόξα, σέβας καὶ εὐχαριστία, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀνελλιπεῖς καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς λεγέτω· ἀμήν. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος εἰπάτω· ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Καὶ πᾶς ὁ λαὸς λεγέτω· καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Καὶ ὁ διάκονος κηρυττέτω πάλιν.

CAPUT XIII.

Oratio pro fidelibus poſt divinam oblationem.

ADhuc atque adhuc oremus Deum per Chriſtum ejus, pro munere, quod Domino Deo oblatum eſt; ut Deus, qui bonus eſt, illud, mediante Chriſto ſuo, recipiat in cœleſte ſuum altare, ad odorem ſuavitatis. Pro Eccleſia hac, & populo oremus; pro univerſo Epiſcopatu, omni Presbyterio, cuncto Chriſti Diaconio ac Miniſterio, omni Eccleſiæ cœtu oremus; ut Dominus univer-1. Tim. 2. 2. ſos conſervet atque cuſtodiat. Pro regibus, & in ſublimi poteſtate conſtitutis oremus; ut res noſtræ pacificæ ſint; quò vitam quietam & tranquillam nacti, in omni pietate ac morum caſtitate degamus. Sanctorum Martyrum memores ſimus; ut digni habeamur participes fieri eorum certaminis. Pro iis qui in fide requieverunt oremus. Pro cœli temperatura, & frugum maturitate, oremus. Pro recenter Baptiſmo illuminatis oremus; ut confirmentur in fide. Omnes, alii ab aliis incitentur. Suſcita nos Deus in gratia tua. Suſcitati, nos ipſos Deo per Chriſtum ejus commendemus. Et Jer. 32. 19. Epiſcopus dicat; Deus, qui magnus & magni nominis es, magnus conſilio, & potens operibus; Deus & Pater ſancti Filii tui Jeſu Salvatoris noſtri; reſpice ſuper nos ac ſuper gregem tuum hunc, quem per eum delegiſti ad nominis tui gloriam; & ſanctificans corpus noſtrum & animam noſtram, 2. Cor. 7. 1. concede, ut effecti puri ab omni inquinamento carnis ac ſpiritûs, propoſita bona conſequamur; neminémque noſtrûm, indignum judices, verùm ſis noſter adjutor, opitulator, propugnator, per Chriſtum tuum; cum quo tibi gloria, honor, laus, glorificatio, gratiarum actio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen. Et poſtquàm omnes dixerint, Amen; Diaconus dicat; Attendamus. Ac Epiſcopus ita ad populum proloquatur; Sancta ſanctis. Populúſque reſpondeat; Unus ſanctus, unus Dominus, unus Jeſus Chriſtus, in gloriam Dei Luc. 2. 14. Patris, benedictus in ſæcula. Amen. *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax, in hominibus bona vo-* Mat. 21. 9. *luntas. Hoſanna filio Davidis: benedictus qui venit in nomine Domini* Deus Dominus; & apparuit nobis: *Hoſanna in altiſſimis.* Poſt hoc ſumat & com-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιγ'.

Προσφώνησις ἐπὶ τῶν πιστῶν μετὰ τὴν θείαν ἀναφοράν.

Ἔτι καὶ ἔτι δεηθῶμεν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὑπὲρ τοῦ δώρου τοῦ προσκομισθέντος κυρίῳ τῷ Θεῷ, ὅπως ὁ ἀγαθὸς Θεὸς προσδέξηται αὐτὸ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπουράνιον αὐτοῦ θυσιαστήριον, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. Ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τοῦ λαοῦ δεηθῶμεν, ὑπὲρ πάσης ἐπισκοπῆς, παντὸς πρεσβυτερίου, πάσης τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας καὶ ὑπηρεσίας, παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς ἐκκλησίας δεηθῶμεν· ὅπως ὁ κύριος πάντας διατηρήσῃ καὶ διαφυλάξῃ. Ὑπὲρ βασιλέων καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ δεηθῶμεν· ἵνα εἰρηνεύωνται τὰ πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον ἔχοντες, διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τῶν ἁγίων μαρτύρων μνημονεύσωμεν· ὅπως κοινωνοὶ γενέσθαι τῆς ἀθλήσεως αὐτῶν καταξιωθῶμεν. Ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῆς εὐκρασίας τῶν ἀέρων καὶ τελεσφορίας τῶν καρπῶν δεηθῶμεν. Ὑπὲρ τῶν νεοφωτίστων δεηθῶμεν· ὅπως βεβαιωθῶσιν ἐν τῇ πίστει. Πάντες ὑπὲρ ἀλλήλων παρακαλέσωμεν. Ἀνάστησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τῇ χάριτί σου· ἀναστάντες ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω· ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ μεγαλώνυμος, ὁ μέγας τῇ βουλῇ, καὶ κραταιὸς τοῖς ἔργοις, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὸ ποίμνιόν σου τοῦτο, ὃ διὰ αὐτοῦ ἐξελέξω εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματός σου, καὶ ἁγιάσας ἡμῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν καταξίωσον καθαροὺς γενομένους ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, τυχεῖν τῶν προκειμένων ἀγαθῶν, καὶ μηδένα ἡμῶν ἀνάξιον κρίνῃς, ἀλλὰ βοηθὸς ἡμῶν γενοῦ, ἀντιλήπτωρ, ὑπερασπιστής, διὰ τοῦ Χριστοῦ σου· μεθ' οὗ σοὶ δόξα, τιμή, αἶνος, δοξολογία, εὐχαριστία, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. Καὶ μετὰ τὸ πάντας εἰπεῖν, ἀμήν· ὁ διάκονος λεγέτω· πρόσχωμεν. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος προσφωνησάτω τῷ λαῷ οὕτω· τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Καὶ ὁ λαὸς [75] ὑπακουέτω· εἷς ἅγιος, εἷς κύριος, εἷς Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου Θεὸς κύριος, καὶ ἐπεφάνη ἡμῖν· Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Καὶ

μετὰ

75. Ὑπακουέτω.] Dixi nonnihil ſuprà. Nunc adjicio emendationem in S. Athanaſio, Apologiâ ad Conſtantium Imperat. p. 683. οὐ πρέπον δὲ ἦν ὅπου ἐπακούσῃ τὸ λαὸς τὸ Ἀμήν. *Ubi conveniens erat & ſanctum, ut populus reſponderet Amen.* non ἐπακούσῃ, *at audiret.* Patet ex eo quod ſequitur eadem pag. εἰ τοσούτου λαοῦ συνελθόντος μία γένοιτο φωνὴ, λεγόντων τῷ Θεῷ τὸ Ἀμήν. *Ubi ex tot tantiſque populis in unum congregatis, una vox oriatur, dicentium Deo Amen.* COT.

76. Oi

μετὰ τοῦτο μεταλαμβανέτω ὁ ἐπίσκοπος, ἔπειτα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι, καὶ ὑποδιάκονοι, καὶ οἱ ἀναγνῶσται, καὶ οἱ ψάλται, καὶ οἱ [76] ἀσκηταὶ, καὶ ἐν ταῖς γυναιξὶν αἱ διακόνισσαι, καὶ αἱ παρθένοι, καὶ αἱ χῆραι, εἶτα τὰ παιδία, καὶ τότε πᾶς ὁ λαὸς κατὰ τάξιν μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας ἄνευ θορύβου. [77] καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότω τὴν προσφορὰν, [78] λέγων· σῶμα Χριστοῦ· καὶ ὁ δεχόμενος λεγέτω· ἀμήν. ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον, καὶ ἐπιδιδοὺς λεγέτω· αἷμα Χριστοῦ, ποτήριον ζωῆς· καὶ ὁ πίνων λεγέτω· ἀμήν. [79] ψαλμὸς δὲ λεγέσθω τριακοστὸς τρίτος, ἐν τῷ μεταλαμβάνειν πάντας τοὺς λοιπούς. καὶ ὅταν πάντες μεταλάβωσι καὶ πᾶσαι, λαβόντες οἱ διάκονοι τὰ περισσεύσαντα, εἰσφερέτωσαν εἰς τὰ παστοφόρια. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω, παυσαμένου τοῦ ψάλλοντος.

municet Epiſcopos; deinde Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Lectores, Cantores, & Aſcetæ; & in feminis Diaconiſſæ, virgines, & viduæ; poſtea pueri; tuncque omnis populus ordine, cum pudore & reverentia, abſque ſtrepitu. Ac Epiſcopus quidem tribuat Oblatam, dicens; Corpus Chriſti; & qui recipit, reſpondeat, Amen: Diaconus verò teneat calicem, ac tradendo dicat; Sanguis Chriſti, calix vitæ; & qui bibit, Amen reſpondeat. Pſalmus autem trigeſimus tertius dicatur, dum reliqui omnes communicant. Cùmque univerſi & univerſæ communicaverint, accipientes Diaconi quæ ſuperſunt, inferant in Paſtophoria. Et Diaconus, quando qui pſallit fecerit finem, pronunciet.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιδʹ.

Προσφώνησις μετὰ τὴν μετάληψιν.

Μεταλαβόντες τοῦ τιμίου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστήσωμεν τῷ καταξιώσαντι ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων αὐτοῦ μυστηρίων, καὶ παρακαλέσωμεν, μὴ εἰς κρίμα, ἀλλ' εἰς σωτηρίαν ἡμῖν γενέσθαι, εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς καὶ σώματος, εἰς φυλακὴν εὐσεβείας, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ἐγειρώμεθα. ἐν χάριτι Χριστοῦ ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, τῷ μόνῳ ἀγεννήτῳ Θεῷ, καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ παραθώμεθα. καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαριστείτω.

CAPUT XIV.

Oratio poſt communionem.

Percepto precioſo corpore, & precioſo ſanguine Chriſti, agamus gratias ei, qui dignos effecit nos, ut participes eſſemus ſanctorum ejus Myſteriorum; rogemuſque id nobis non in judicium ac damnationem fieri, ſed in ſalutem, in utilitatem animæ & corporis, in cuſtodiam pietatis, in remiſſionem peccatorum, in vitam futuri ſæculi. Surgamus. In gratia Chriſti, nos ipſos Deo, ſoli ingenito Deo, & Chriſto ejus commendemus. Atque Epiſcopus gratiarum actionem proferat: 1.Cor.11.29.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιεʹ.

Ἐπίκλησις μετὰ τὴν μετάληψιν.

Δέσποτα ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ σου τοῦ εὐλογητοῦ παιδὸς, ὁ τῶν μετ' εὐθύτητος ἐπικαλουμένων σε ἐπήκοος, ὁ καὶ τῶν σιωπώντων ἐπιστάμενος τὰς ἐντεύξεις· εὐχαριστοῦμέν σοι, ὅτι κατηξίωσας ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, ὧν παρέσχου ἡμῖν, εἰς πληροφορίαν τῶν καλῶς ἐγνωσμένων, εἰς φυλακὴν τῆς εὐσεβείας, εἰς ἄφεσιν πλημμελημάτων· ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ σου ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς, καὶ σοὶ προσῳκειώμεθα. ὁ χωρίσας ἡμᾶς τῆς τῶν ἀσεβῶν κοινωνίας, ἕνωσον ἡμᾶς μετὰ τῶν καθιερωμένων σοι, στήριξον ἡμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσει, τὰ ἀγνοού-

CAPUT XV.

Invocatio poſt communionem.

Domine Deus omnipotens, Pater Chriſti tui, benedicti Filii; exauditor eorum qui rectè invocant te, cognitor precum etiam eorum qui tacent; gratias agimus tibi, quòd nos dignos cenſuiſti qui participaremus ſancta tua Myſteria, quæ præbuiſti nobis ad plenam eorum quæ bene cognovimus perſuaſionem, ad cuſtodiam pietatis, ad remiſſionem delictorum; quoniam nomen Chriſti tui invocatum eſt ſuper nos, & tibi adjuncti ſumus. Qui ſegregâſti nos ab impiorum communione, aduna cum iis qui tibi ſunt conſecrati, firma nos in veritate per ſancti Spiritûs adventum, quæ

76. Οἱ ἀσκηταὶ.] Non Monachi Aſcetæ, ſed Laici, in ſeverioribus pietatis officiis ſeſe exercentes: quales ſemper inter Chriſtianos eluxiſſe dubitari non debet; ut & Eccleſiaſticas Virgines nequaquam Moniales Aſcetrias. Nam Opus, quod Notis imus illuſtratum, ante exortum vitæ Monaſticæ conſcriptum fuit: unde in eo nulla illius mentio, multa habenda ſi per tempus licuiſſet. Vocabulorum autem ἀσκήσεως & ἀσκητῶν in poſteriori vita abſque Monachatu tamen exempla ſunt obvia. Ut, πᾶσιν γνωστῶν ἀσκήσεως ἀγωνισμάτων. apud Clementem Alexandrinum Strom. 4. Τῶν καθ' ἡμᾶς ἀσκητῶν. in Origene tom. 5. contra Celſum p. 272. Conſulenda ejuſdem Homilia 19. in Jeremiam, ultimæ Editionis p. 193. E. Sic Hieroſolymitano Cyrillo Catecheſi 10. Anna propheteſſa filia Phanuelis eſt ἀσκήτρια. Parique modo populus Alexandrinus, referente Alexandrinâ Synodo, Athanaſium in Epiſcopum flagitans, appellabat ἕνα τῶν ἀσκητῶν. Et in Synopſeos Athanaſianæ fine, Lucianus Martyr vocatur magnus Aſceta. Hæc plus ſatis. COT.

77. Καὶ ὁ μὲν ἐπίσκοπος.] Dant Corpus Chriſti, Euchariſticum panem, jure ordinario Sacerdotes ſive primi ſive ſecundi ordinis, hoc eſt, Epiſcopi aut Presbyteri. Poſt mille Scriptores Incertus à R. P. Franciſco Combefiſio editus de captivitate Perſica p. 346. ἱερεῖς, οἱ τῶν Σεραφὶμ μείζονα ἀξίωμα κεκτημένοι. ἐκεῖνος οὐκ ἐτόλμησεν τῇ χειρὶ τὸν ἄνθρακα ἅψασθαι, ἀλλ' ἐν τῇ λαβίδι τοῦτο συνέψησεν· σὺ δὲ ταῖς χερσί σου ταῖς πηλίναις τὰ τῶν Σεραφὶμ ἄψαυστα (hoc malim quàm ἄψαυστα) διαδίδως μυστήρια. *Sacerdotes, qui præ Seraphim majorem dignitatem conſecuti eſtis. Ille non auſus eſt carbonem manu contingere, ſed eum forcipe ſtrinxit: tu vero luteis tuis manibus, intacta Seraphinis Myſteria diſtribuis.* Simili jure, debant quoque Diaconi tempore Juſtini Martyris: cujus extat inſigne teſtimonium Apologiâ 2. ſed poſtea id poteſtatis reſtrictum fuit canone 15. Concilii Arelatenſis 2. canone 38. Carthaginenſis 4. Gelaſii Decreto &c. Lege S. Baſilii Epiſtolam 289. Hugo à S. Victore de ſacramentis cap. 38. *Horum Diaconorum officium eſt, corpus & ſanguinem Domini diſtribuere; licèt non ubique hoc obſervetur.* Præterea uſum & abuſum Laicorum, repreſſumque quarumdam feminarum inſolentiam: quæ ab aliis fusè explicata ſunt. Ibid. Iſ. 6. 6.

78. Ἀμὴν.] Simplici formulæ ſequens ætas variè addidit, tam apud Græcos, quàm apud Latinos. Inſignem inter alia locum S. Auguſtini Sermone ad infantes de Sacramento, invenies quoque in Hincmari Opuſculo 2. cap. 12. p. 97. & in Bertramo paullò ante finem. Ibid.

79. Ψαλμὸς δὲ λεγέσθω τριακοστὸς τρίτος.] Cyrillus Catecheſi Myſtagogicâ ult. μετὰ ταῦτα ἀκούετε τοῦ ψάλλοντος μετὰ μέλους θείου προτρεπομένου ὑμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων μυστηρίων, καὶ λέγοντος· Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος. In Miſſa Appendicis ad librum Sacramentorum S. Gregorii p. 267. canitur tunc temporis Pſalmus 138. *Domine probâſti me.* In Marci autem Liturgia Pſalmus 41. Καὶ μεταλαμβάνει ὁ ἱερεὺς. ἀρχ. τοῦ ψαλμοῦ φιλανθρωπίας ἀληθ. [Ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς. Legunt ἄχραντα, vertuntque, *Hinc participat* Pſ. 33. 9.

 Sa-

quæ ignoramus revela, quæ deficiunt ſupple, quæ novimus corrobora. Sacerdotes inculpatos conſerva in cultu tuo: reges tuere in pace; magiſtratus in juſtitia; aërem in temperie; fruges in ubertate; mundum in omnipotente providentia. Gentes bellicoſas ſeda: errantes converte: populum tuum ſanctifica: virgines conſerva: conjuges cuſtodi in fide: caſtos robora: infantes ad maturam ætatem perduc: nuper initiatos firma: Catechumenos erudi, ac dignos initiatione redde: noſque omnes congrega in regnum cœlorum, in Chriſto Jeſu Domino noſtro; cum quo tibi gloria, honor, ac veneratio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen. Et Diaconus dicat; Deo per Chriſtum ejus inclinate, & accipite benedictionem. Tum Epiſcopus precetur, his verbis; Deus omnipotens; verax, & incomparabilis; qui ubique exſiſtis, ac omnibus præſens es, & in nullo inſtar eorum quæ inſunt contineris; qui locis non circumſcriberis, temporibus non vetuſteſcis, ſæculis non terminaris, verbis non ſeduceris; qui ortui non es ſubjectus, & cuſtodiâ non indiges, & ſupra extraque interitum es, ac converſionem recipere nequis, atque naturâ
1. Tim. 6. 16. es immutabilis; qui lucem habitas inacceſſam, & naturâ inviſibilis es; qui omnibus naturis rationalibus te benevolè requirentibus notus es, & deprehenderis ab iis qui in benevolentia veſtigant te: Deus Iſraëlis, verè videntis, iis Chriſtum credentis populi tui: propitius factus, exaudi me propter nomen tuum; ac benedic iis qui tibi inclinârunt cervices ſuas; atque da eis cordis eorum petitiones, quæ utiles ſunt, & neminem eorum abjici facias à regno tuo; verùm ſanctifica illos, cuſtodi, protege, adjuva, libera ad Adverſario, ab
Pſ. 120. 8. omni inimico; domos eorum ſerva; eorum introitus & exitus tuere: quoniam tibi gloria, laus, majeſtas, cultus, adoratio; & Filio tuo Jeſu, Chriſto tuo, noſtro Domino, Deo, ac regi; & ſancto Spiritui; nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen. Et Diaconus dicat; Ite in pace. Hæc de Myſtico cultu nos Apoſtoli conſtituimus vobis Epiſcopis, Presbyteris, & Diaconis.

μένα ἀποκάλυψον, τὰ λείποντα προσαναπλήρωσον, τὰ ἐγνωσμένα κράτυνον. τοὺς ἱερέας ἀμώμους διαφύλαξον ἐν τῇ λατρείᾳ σου· τοὺς βασιλεῖς διατήρησον ἐν εἰρήνῃ, τοὺς ἄρχοντας ἐν δικαιοσύνῃ, τοὺς ἀέρας ἐν εὐκρασίᾳ, τοὺς καρποὺς ἐν εὐφορίᾳ, τὸν κόσμον ἐν παντοκρατορικῇ προνοίᾳ. τὰ ἔθνη τὰ πολεμικὰ πράϋνον· τὰ πεπλανημένα ἐπίστρεψον· τὸν λαόν σου ἁγίασον. τοὺς ἐν παρθενίᾳ διατήρησον· τοὺς ἐν γάμῳ διαφύλαξον ἐν πίστει· τοὺς ἐν ἁγνείᾳ ἐνδυνάμωσον· τὰ νήπια ἅδρυνον· τοὺς νεοτελεῖς βεβαίωσον· τοὺς ἐν κατηχήσει παίδευσον, καὶ τῆς μυήσεως ἀξίους ἀνάδειξον· καὶ πάντας ἡμᾶς ἐπισυνάγαγε εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κλίνατε, καὶ εὐλογεῖσθε. καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχέσθω, λέγων· ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀσύγκριτος, ὁ πανταχοῦ ὢν καὶ τοῖς πᾶσι παρὼν καὶ ἐν οὐδενὶ ὡς ἐνόν τι ὑπάρχων, ὁ τόποις μὴ περιγραφόμενος, ὁ χρόνοις μὴ παλαιούμενος, ὁ αἰῶσι μὴ περατούμενος, ὁ λόγοις μὴ παραγόμενος, ὁ γενέσει μὴ ὑποκείμενος, ὁ φυλακῆς μὴ δεόμενος, ὁ φθορᾶς ἀνώτερος, ὁ τροπῆς ἀνεπίδεκτος, ὁ φύσει ἀναλλοίωτος, ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὁ τῇ φύσει ἀόρατος, ὁ γνωστὸς πάσαις ταῖς μετ' εὐνοίας ἐκζητούσαις σε λογικαῖς φύσεσιν, ὁ καταλαμβανόμενος ὑπὸ τῶν ἐν εὐνοίᾳ ἐπιζητούντων σε· ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, τοῦ ἀληθινῶς ὁρῶντος, τοῦ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντος λαοῦ σου· εὐμενὴς γενόμενος ἐπάκουσόν μου διὰ τὸ ὄνομά σου, καὶ εὐλόγησον τοὺς σοι κεκλικότας τοὺς ἑαυτῶν αὐχένας, καὶ δὸς αὐτοῖς τὰ αἰτήματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν τὰ ἐπὶ συμφέροντι, καὶ μηδένα αὐτῶν ἀπόβλητον ποιήσῃς ἐκ τῆς βασιλείας σου· ἀλλὰ ἁγίασον αὐτοὺς, φρούρησον, σκέπασον, ἀντιλαβοῦ, ῥῦσαι τοῦ ἀλλοτρίου, παντὸς ἐχθροῦ, τοὺς οἴκους αὐτῶν φύλαξον, τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους φρούρησον· ὅτι σοὶ δόξα, αἶνος, μεγαλοπρέπεια, σέβας, προσκύνησις, καὶ τῷ σῷ παιδὶ Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ σου τῷ Κυρίῳ ἡμῶν καὶ Θεῷ καὶ βασιλεῖ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος ἐρεῖ· [80] ἀπολύεσθε ἐν εἰρήνῃ. ταῦτα περὶ τῆς [81] μυστικῆς λατρείας διατασσόμεθα ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τοῖς διακόνοις.

CAPUT XVI.

De Ordinatione Presbyterorum conſtitutio Johannis à Domino dilecti.

Porro de ordinatione Presbyterorum, ego dilectus à Domino, conſtituo vobis Epiſcopis. Cùm Presbyterum ordinas, Epiſcope, manum ſuper caput ejus ipſe impone, adſtante tibi Presbyterio, necnon Diaconis; & orans, dic; Domine
Ignat. interpol. ad Philad. 9. omnipotens, Deus noſter; qui per Chriſtum univerſa condidiſti, & per ipſum cunctis provides convenienter. In quo enim poteſtas eſt efficiendi

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιϛ'.

Περὶ χειροτονίας πρεσβυτέρων διάταξις Ἰωάννου τοῦ φιλουμένου ὑπὸ Κυρίου.

Περὶ δὲ χειροτονίας πρεσβυτέρων, [82] ἐγὼ ὁ φιλούμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου, διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις. πρεσβύτερον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιτίθει αὐτοῦ, τοῦ πρεσβυτερίου παρεστῶτός σοι καὶ τῶν διακόνων· καὶ εὐχόμενος λέγε· Κύριε παντοκράτορ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ Χριστοῦ τὰ πάντα δημιουργήσας, καὶ δι' αὐτοῦ τῶν ὅλων προνοῶν καταλλήλως. ᾧ γὰρ δύναμις διάφορα ποιῆσαι,

Sacerdos Euchites, ſeu Orator, pro humanitate aliter.] *Quemadmodum deſiderat cervus ad fontes aquarum, &c.* Rectiùs forſan, ὁ ἱερεὺς εὐχ. (pro εὐχὴ) Τῆς περὶ φιλανθρωπίας. ψαλμός· Ὃν τρόπον. *Et communicat Sacerdos. Oratio. Pro humanitate. Pſalmus: Quemadmodum* &c. COT.

80. Ἀπολύεσθε ἐν εἰρήνῃ.] Verbum ἀπολύω hoc ſenſu ſolet uſurpari. Atque ita ſumo p. 100. Ordinationum Græcarum, ubi de Diaconiſſa; μετὰ δὲ τὸ μεταλαβεῖν αὐτὴν ἐπιδίδωσιν αὐτῇ ὁ ἱερεὺς τὸ ἅγιον ποτήριον, ὅπερ δεξαμένη οὐδενὶ μεταδίδωσιν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ ἀποτίθησι καὶ ἀπολύει. *Poſtquam autem ipſa communicavit, tradit ipſi Sacerdos ſanctum poculum; quod accipiens, nulli ex eo impertitur, ſed in ſancta menſa reponit: & dimittit.* hoc eſt, dat Diaconiſſæ veniam diſcedendi is qui ordinat. Ibid.

81. Μυστικῆς λατρείας.] Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi Myſtag. 5. ἀπαρτισθείσης τῆς πνευματικῆς θυσίας, τῆς ἀναιμάκτου λατρείας ἐπὶ τῆς θυσίας ἐκείνης τοῦ ἱλασμοῦ. Dicitur etiam, λατρεία. λογικὴ καὶ ἀναίμακτος λατρεία, λογικὴ λατρεία, ἀναίμακτος θυσία. ἱερουργία λατρείας. & λατρεία ἱερουργίας. Euſebio cap. 71. lib. 4 de vita Conſtantini; ἔνθεος λατρεία. atque μυστικὴ λατρεία. In Epiſtola Synodica Cyrilli Alexandrini ad Neſtorium; τὴν ἀναίμακτον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τελοῦμεν θυσίαν (vel juxta aliam lectionem quam ſequitur Macarius Antiochenus Actione 8. Concilii generalis 6. λατρείαν. vel quod vertitur à Dionyſio Exiguo, θυσίας λατρείαν, *ſacrificii ſervitutem*) πρόσιμέν τε οὕτω ταῖς μυστικαῖς εὐλογίαις. Ibid.

82. Ἐγὼ ὁ φιλούμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου.] Imitationem Conſtitutionum in Ordinationibus Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi;

ποικίλῃ, τούτῳ δύναμις καὶ διαφόρως προνοεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο ὁ Θεὸς προνοεῖς, τῶν μὲν ἀθανάτων φυλακῇ μόνῃ, τῶν δὲ θνητῶν, διαδοχῇ, τῆς ψυχῆς φροντίδι νόμων, τοῦ σώματος ἀναπληρώσει τῆς ἐνδείας. αὐτὸς οὖν καὶ νῦν ἐπίβλεψον ἐπὶ τὴν ἁγίαν σου ἐκκλησίαν, καὶ αὔξησον αὐτὴν, καὶ πλήθυνον τοὺς ἐν αὐτῇ προεστῶτας, καὶ δὸς δύναμιν πρὸς τὸ κοπιᾷν αὐτοὺς λόγῳ καὶ ἔργῳ εἰς οἰκοδομὴν τοῦ λαοῦ σου. αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τοῦτον, τὸν [83] ψήφῳ καὶ κρίσει τοῦ κλήρου παντὸς εἰς πρεσβυτέριον ἐπιδοθέντα, καὶ ἔμπλησον αὐτὸν πνεύματος χάριτος καὶ συμβουλίας, τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κυβερνᾷν τὸν λαόν σου ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ· ὃν τρόπον ἐπεῖδες ἐπὶ λαὸν ἐκλογῆς σου, καὶ προσέταξας Μωϋσεῖ αἱρεῖσθαι πρεσβυτέρους, οὓς ἔπλησας πνεύματος. καὶ νῦν, κύριε, παράσχου, ἀνελλιπὲς τηρῶν ἐν ἡμῖν τὸ πνεῦμα τῆς χάριτός σου· ὅπως πλησθεὶς ἐνεργημάτων ἰατικῶν, καὶ λόγου διδακτικοῦ, ἐν πρᾳότητι παιδεύῃ σου τὸν λαὸν, καὶ δουλεύῃ σοι εἰλικρινῶς ἐν καθαρᾷ διανοίᾳ καὶ ψυχῇ θελούσῃ, καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἱερουργίας ἀμώμους ἐκτελῇ, διὰ τοῦ Χριστοῦ σου· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

varia, in eo & ineſt poteſtas providendi variis modis. Nam idcirco, Deus, provides; immortalibus quidem, ſolà conſervatione; mortalibus verò, ſucceſſione; animæ, curâ legum; corpori, expletione indigentiæ. Ipſe igitur & nunc reſpice in ſanctam tuam Eccleſiam; auge illam; ac eos qui in ea præſunt multiplica, virtutemque da ut ii verbo ac opere ad ædificationem populi tui laborent. Ipſe nunc quoque reſpice ſuper hunc famulum tuum, qui ſuffragio ac judicio totius Cleri in Presbyterium cooptatus eſt; & imple illum ſpiritu gratiæ & conſilii, ut adjuvet ac gubernet populum tuum in corde mundo: quemadmodum reſpexiſti in populum electum tuum, & ſicut Moyſi præcepiſti eligere Seniores, quos impleviſti ſpiritu. Et nunc, Domine, præſta, ſervans in nobis ſpiritum gratiæ tuæ non deficientem: ut repletus operationibus vim ſanandi habentibus, ac ſermone ad docendum apto, erudiat cum manſuetudine populum tuum; ſerviat tibi ſincerè, mente pura & anima volente; atque ſacra, quæ pro populo celebrantur, inculpatè perficiat; per Chriſtum tuum; cum quo tibi gloria, honor, ac veneratio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen. *Exod. 18. & 24. & 28.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιζ.

Περὶ χειροτονίας διακόνων, τοῦ Φιλίππου διάταξις.

Περὶ δὲ τῆς χειροτονίας διακόνων, ἐγὼ Φίλιππος διατάσσομαι. διάκονον καταστήσεις, ὦ ἐπίσκοπε, ἐπιθεὶς αὐτῷ τὰς χεῖρας, παρεστῶτός σοι παντὸς τοῦ πρεσβυτερίου καὶ τῶν διακόνων, καὶ ἐπευξάμενος ἐρεῖς.

CAPUT XVII.

De ordinatione Diaconorum Conſtitutio Philippi.

De ordinatione verò Diaconorum, ego Philippus conſtituo. Diaconum efficies, Epiſcope, imponens ei manus, adſtante tibi cuncto Presbyterio cum Diaconis; & orans, dices:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιη.

Ἐπίκλησις χειροτονίας διακόνου.

Ὁ Θεὸς, ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀψευδὴς, ὁ πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους σε ἐν ἀληθείᾳ, ὁ φοβερὸς ἐν βουλαῖς, ὁ σοφὸς διανοίᾳ, ὁ κραταιὸς καὶ μέγας· εἰσάκουσον προσευχῆς ἡμῶν, κύριε, καὶ ἐνώτισαι τὴν δέησιν ἡμῶν. καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε, τὸν προχειριζόμενόν σοι εἰς διακονίαν, καὶ πλῆσον αὐτὸν πνεύματος ἁγίου, καὶ δυνάμεως, ὡς ἔπλησας Στέφανον τὸν μάρτυρα καὶ μιμητὴν τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ σου, καὶ καταξίωσον αὐτὸν εὐαρέστως λειτουργήσαντα τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ διακονίαν, ἀτρέπτως, ἀμέμπτως, ἀνεγκλήτως, μείζονος ἀξιωθῆναι βαθμοῦ, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

CAPUT XVIII.

Invocatio ordinationis Diaconi.

Deus omnipotens; verax, & neque fallens neque falſus; dives erga omnes te in veritate invocantes; terribilis in conſiliis; ſapiens cogitatione; fortis, & magnus: exaudi orationem noſtram Domine, & auribus percipe deprecationem noſtram; & oſtende faciem tuam ſuper ſervum tuum hunc, electum tibi in Diaconatûs miniſterium; & imple eum Spiritu ſancto, & virtute, ſicut impleviſti Stephanum, martyrem, ac paſſionum Chriſti tui imitatorem; & concede ei, ut cùm ſibi traditum miniſterium, probè, conſtanter, innocuè, ac inculpabiliter adminiſtraverit, majore gradu dignus habeatur; mediatore unigenito Filio tuo; cum quo tibi gloria, honor, ac veneratio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen. *Act. 6. & 7.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ιθ.

Περὶ διακονίσσης, Βαρθολομαίου διάταξις.

Περὶ δὲ διακονίσσης, Βαρθολομαῖος διατάσσομαι· ὦ ἐπίσκοπε, [84] ἐπιθήσεις αὐτῇ τὰς χεῖρας, παρεστῶτος τοῦ πρεσβυτερίου καὶ τῶν διακόνων καὶ τῶν διακονισσῶν, καὶ ἐρεῖς.

CAPUT XIX.

De Diaconiſſa Conſtitutio Bartholomæi.

De Diaconiſſa verò, Bartholomæus conſtituo: Epiſcope, impones ei manus, adſtante Presbyterio unà cum Diaconis ac Diaconiſſis; & dices:

diaconi, circa nomina Apoſtolorum Johannis, Philippi, ac Thomæ, exhibebit Euchologium Allatianum. COT.

83. ψήφῳ καὶ κρίσει τοῦ κλήρου παντός.] Memorabilis eſt hanc in rem Canon Theophili Alexandrini; quo formam Ordinandi iſtam præſcribit; πᾶν τὸ ἱερατεῖον συμφωνοῦν καὶ αἱρεῖσθαι, καὶ τότε τὸν ἐπίσκοπον δοκιμάζειν, ἢ καὶ συνευδοκοῦντος αὐτοῦ τοῦ ἱερατικοῦ, χειροτονεῖν ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, παρόντος τοῦ λαοῦ, καὶ προσφωνοῦντος τοῦ ἐπισκόπου, εἰ καὶ ὁ λαὸς δύναται αὐτῷ μαρτυρεῖν. En Cleri electio, & populi teſtimonium. Auctor verò Quæſtionum veteris & novi Teſtamenti, Tomo 4. S. Auguſtini, Quæſt. 101. dicit teſtimonio Diaconi fieri Presbyterum: quam conſuetudinem unius urbis Romæ eſſe docemur à Hieronymo Epiſt. 85. Vide ſi lubet Concilium Carthaginenſe 4. canone 22. Ibid.

84. Ἐπιθήσεις αὐτῇ τὰς χεῖρας.] Frequentiſſimè Græci, rariſſimè Latini. Præter Wurmatienſes Patres ex Concilio Chal-

CAPUT XX.

Invocatio in ordinatione Diaconiſſæ.

Exod. 15. 20. Judic. 4. 4. Luc. 2. 36. 4. Reg. 22. 14. 1. Pſeudo-Ignat. ad Antioch. 12.

DEus æterne, pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, creator viri ac mulieris; qui Spiritu implevisti Mariam, Deboram, Annam, & Holdam; qui non dedignatus es, ex muliere naſci unigenitum Filium tuum; qui in tabernaculo teſtimonii & in templo feminas cuſtodes ſanctarum januarum tuarum inſtituiſti: ipſe nunc quoque reſpice in famulam tuam hanc, electam ad miniſterium; & da ei Spiritum ſanctum; & munda eam ab omni inquinamento carnis & ſpiritûs; ut opus ſibi commiſſum perficiat condignè, in gloriam tuam, & laudem Chriſti tui; cum quo tibi gloria atque adoratio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen.

2. Cor. 7. 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κ΄.

Ἐπίκλησις ἐπὶ χειροτονίας διακονίσσης.

ΟΘεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς δημιουργὸς, ὁ πληρώσας πνεύματος Μαριὰμ καὶ [85] Δεββώραν, καὶ Ἄνναν, καὶ Ὀλδὰν, ὁ μὴ ἀπαξιώσας τὸν μονογενῆ σου υἱὸν γεννηθῆναι ἐκ γυναικὸς, ὁ καὶ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου καὶ ἐν τῷ ναῷ προχειρισάμενος τὰς φρουροὺς τῶν ἁγίων σου πυλῶν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τὴν δούλην σου τήνδε, τὴν προχειριζομένην εἰς διακονίαν, καὶ δὸς αὐτῇ πνεῦμα ἅγιον, καὶ καθάρισον αὐτὴν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, πρὸς τὸ ἐπαξίως ἐπιτελεῖν αὐτὴν τὸ ἐγχειρισθὲν αὐτῇ ἔργον, εἰς δόξαν σὴν, καὶ ἔπαινον τοῦ Χριστοῦ σου· μεθ' οὗ σοι δόξα καὶ προσκύνησις, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

CAPUT XXI.

De Subdiaconis Conſtitutio Thomæ.

DE Subdiaconis autem, ego Thomas vobis Epiſcopis conſtituo. Quando Subdiaconum ordinas, Epiſcope, impones ſuper eum manus, & dices; Domine Deus, conditor cœli, & terræ,
Num. 3. & 2. Paral. 9. omniumque quæ in eis continentur, qui in tabernaculo teſtimonii æditvos deſignâſti cuſtodes ſanctorum vaſorum tuorum: ipſe nunc etiam aſpice ſuper hunc famulum tuum, qui Subdiaconus creatus eſt; & da illi Spiritum ſanctum; ut vaſa miniſterio tuo dicata attrectet pro dignitate, ſempérque voluntatem tuam faciat; per Chriſtum tuum; cum quo tibi gloria, honor, ac veneratio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κα΄.

Περὶ ὑποδιακόνων διάταξις τοῦ Θωμᾶ.

ΠΕρὶ δὲ ὑποδιακόνων, ἐγὼ Θωμᾶς διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις. Ὑποδιάκονον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτῷ τὰς χεῖρας, καὶ ἐρεῖς· Δέσποτα Θεὲ, οὐρανοῦ καὶ γῆς δημιουργὲ καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς, ὁ καὶ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου τοὺς νεωκόρους ἀναδείξας τῶν ἁγίων σου σκευῶν φύλακας· αὐτὸς καὶ νῦν ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε, τὸν προχειρισθέντα ὑποδιάκονον, καὶ δὸς αὐτῷ πνεῦμα ἅγιον, πρὸς τὸ ἐπαξίως ἐφάπτεσθαι τῶν λειτουργικῶν σου σκευῶν, καὶ ποιεῖν τὸ θέλημά σου διαπαντὸς, διὰ τοῦ Χριστοῦ σου· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

CAPUT XXII.

De Lectoribus Conſtitutio Matthæi.

DE Lectoribus verò, ego Matthæus, qui & Levis, olim publicanus, conſtituo. Lecto-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κβ΄.

Περὶ ἀναγνωστῶν, ἡ Ματθαίου διάταξις.

ΠΕρὶ δὲ ἀναγνωστῶν, ἐγὼ [86] Ματθαῖος, ὁ καὶ Λευῒς, ὁ ποτὲ τελώνης, διατάσσομαι. ἀναγνώ-

στην

Chalcedonenſi, Fortunatus in Vita Radegundis, *manu ſuperpoſitâ conſecravit Diaconam* Medardus Epiſcopus. Vide ſuprà. COT.

85. Δεββώραν] Variè effertur hoc nomen: Δεβώρα. Δεββώρα. Δεβόρρα. Δεββόρα. Δεβώρρα. Δεββώρρα. Δεββόρρα. & Δεββόρρα. Ibid.

86. Ματθαῖος, ὁ καὶ Λευῒς] Conſentiunt Antiqui & Recentiores; id rectè ex Evangeliorum comparatione colligentes. etiam Origenes, cùm loco relato in Catena Matthæi, tum præfatione Explanationis in Epiſtolam ad Romanos. Quocirca ejus locus tom. 1. in Celſum p. 48. à docto Scripturarum Interprete Hugone Grotio objectus, ἔστω δὲ καὶ ὁ Λευῆς τελώνης ἀκολουθήσας τῷ Ἰησοῦ· ἀλλ' οὔτι γε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἦν, εἰ μὴ κατά τινα τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου. *Sit & Levi publicanus, qui Jeſum ſecutus eſt. non erat tamen ex Apoſtolorum numero, niſi juxta quædam exemplaria ſecundùm Marcum Evangelii*, explicandus videtur per conceſſionem, ac de nomine, hoc in ſenſu; Detur Levin publicanum aſſeclam Chriſti, alium eſſe à Matthæo pariter publicano: at nomen Levis in Catalogis Apoſtolorum non extat, ſi excipias quoſdam Marci Evangeliſtæ codices. Qui codices, ni fallor, cap. 3. verſ. 18. Levin Alphæi, non Jacobum Alphæi exhibebant; aut potiùs Λευῒν pro Λεββαῖον: quemadmodum in Editione Græca Theodoriti Quæſtionum, Quæſt. 16. in Numeros, habetur Θαδδαῖος ὁ καὶ Λευῒ, ubi in Græco-Latina, Θαδδαῖος ὁ καὶ Λεββαῖος. Græci poſteriores Λεββαῖον dicunt. Opponit adhuc Grotius Heracleonem Valentinianum Hæreticum, cui in Clemente Alexandrini Stromateo 4. p. 502. Ματθαῖος & Λευῒς duo ſunt. Sed forſan ab Heracleone non intelligitur Levi publicanus, Marc. II. 14. & Luc. V. 27. memoratus, intelligitur autem Levi Lebbæus, ut dictum eſt. Certè Auctor Laterculi Apoſtolorum ſuprà poſiti ad libri 2. finem, Levin τὸν προσδεχθέντα ἐπὶ τὸ τελώνιον confundit cum Lebbæo qui & Thaddæus ac Judas Jacobi. Atque ita defendi poſſunt Origenes & Heracleon. Verùm excuſationem nullam admittit quod in codice 2048. uno è multis Regiis Commentariorum Victoris Antiocheni in Marci Evangelium, nactus ſum, ad textum laudatum II. 14. Μάρκος μὲν καὶ Λουκᾶς συγκαλύπτουσι τὸ ὄνομα τῇ ἀρχαίᾳ προσηγορίᾳ. αὐτὸς δὲ Ματθαῖος εὐαγγελιζόμενος τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπαγγέλλων λέγει· Καὶ εἶδεν ἄνθρωπον Ματθαῖον τὸν τελώνην. ἐλέγχων ἑαυτοῦ τὸ πρᾶγμα. ζητητέον δὲ εἰ ὁ αὐτὸς τελώνης ὁ παρὰ τοῖς τρισὶ καλούμενος Ματθαῖος, Λευῒς, Ἰάκωβος· καὶ εἰ υἱὸς ἦν Ἀλφαίου. διωνυμίας δὲ κατὰ τὴν γραφὴν καὶ ἐπ' ἄλλων ἔστιν εὑρεῖν, ὡς ἐπὶ τοῦ πενθεροῦ Μωσέως. ποτὲ μὲν ὀνομαζομένου Ἰοθὸρ, ποτὲ δὲ Ῥαγουήλ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν περὶ Ἀδὲρ καὶ Ἱεροβοάμ. οὐ γάρ εἰσι δύο, ἀλλ' εἷς ἀμφοτέροις ὀνόμασι καλούμενος. [illegible] τοῦ ὡς διαφωνίαν ἔχειν τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον τῷ καταλόγῳ τῶν ιβ΄. ἀποστόλων, καὶ ὡς ἐν τισὶ μὲν [illegible] οὐδὲ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου [illegible] ἐπὶ τὸ τελώνιον. [illegible] Ματθαῖον τὸν τελώνην, ἐρεῖ τις ὅτι δύο ἦσαν ἐκ τῶν δώδεκα τελῶναι. Ματθαῖος καὶ Ἰάκωβος Ἀλφαίου· ὅπερ οὐκ ἔστιν· εἷς γὰρ καὶ ὁ αὐτός ἐστιν. Hoc eſt; *Marcus quidem & Lucas nomen veteri appellatione obtegunt. Ipſe verò Matthæus in Evangelio ſuo quæ ad ſe pertinebant enuncians ait; Et vidit Matthæum publicanum: manifeſtando vitium ſuum.* Matt. 9. 9. *Quæri ergo debet, an idem publicanus ſit, a tribus appellatus, Matthæus, Levis, Jacobus; & utrùm filius fuerit Alphæi. Enim verò duo nomina in aliis etiam hominibus apud Scripturam invenias: ut in ſocero Moyſis, qui interdum nuncupatur Jethro, interdum Raguel. Simili quoque modo in 3. Regum libro circa Aderem & Jeroboamum: non enim duo ſunt, ſed unus utroque nomine vocatus. Itaque ex eo quod Evangelium*

ſecun-

ςην προχείριϲαι, ἐπιθεὶς αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ ἐπευξάμενος πρὸς τὸν Θεὸν, λέγε· Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ πολὺς ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, ὁ τὴν τοῦ κόσμου σύστασιν διὰ τῶν ἐνεργουμένων φανερώσας, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλεκτῶν σου διαφυλάττων· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τὸν ἐγχειριζόμενον τὰς ἁγίας σου γραφὰς ἀναγινώσκειν τῷ λαῷ σου, καὶ δὸς αὐτῷ πνεῦμα ἅγιον, πνεῦμα προφητικόν. ὁ σοφίσας Ἔσδραν τὸν θεράποντά σου ἐπὶ τὸ ἀναγινώσκειν τοὺς νόμους σου τῷ λαῷ σου· καὶ νῦν παρακαλούμενος ὑφ᾽ ἡμῶν, σόφισον τὸν δοῦλόν σου, καὶ δὸς αὐτῷ, ἔργον ἀκατάγνωστον διανύσαντα τὸ ἐγχειρισθὲν αὐτῷ, ἄξιον ἀναδειχθῆναι μείζονος βαθμοῦ, διὰ Χριστοῦ· μεθ᾽ οὗ σοι ἡ δόξα καὶ τὸ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

rem crea, imponens ei manum; & Deum orans dicito; Deus æterne, multus in miſericordia, & miſerationibus; qui mundi ſtructuram per ea quæ facta ſunt pateſeciſti, quique numerum electorum tuorum conſervas: ipſe & nunc reſpice ſuper famulum tuum, cui committitur ut ſanctas tuas Scripturas legat populo tuo, & da ei Spiritum ſanctum, Spiritum Propheticum. Qui Eſdram famulum tuum inſtruxiſti, ad legendas populo tuo leges tuas: nunc quoque à nobis rogatus, inſtrue famulum tuum; & da ei, ut opus traditum perficiendo ſine reprehenſione, dignus majore gradu declaretur; per Chriſtum; cum quo tibi gloria, & cultus, ac Spiritui ſancto, in ſæcula. Amen. 2. Eſdr. 8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κγ'.

Ἰακώβου τοῦ Ἀλφαίου περὶ ὁμολογητῶν διάταξις.

Ἰάκωβος δὲ ὁ Ἀλφαίου, κἀγὼ διατάσσομαι περὶ ὁμολογητῶν. ὁμολογητὴς οὐ χειροτονεῖται· γνώμης γὰρ τοῦτο καὶ ὑπομονῆς· τιμῆς δὲ μεγάλης ἐπάξιος, ὡς ὁμολογήσας τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων. [87] ἐὰν δὲ χρεία αὐτοῦ ᾖ εἰς ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, χειροτονείσθω. εἰ δέ τις ὁμολογητὴς, μὴ χειροτονηθεὶς, ἁρπάσῃ ἑαυτῷ ἀξίωμά τι τοιοῦτον, ὡς διὰ τὴν ὁμολογίαν, οὗτος καθαιρείσθω καὶ ἀποβαλλέσθω. οὐ γάρ ἐστιν· ἐπείπερ ἠρνήσατο τὴν Χριστοῦ διάταξιν· καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

CAPUT XXIII.

Jacobi Alphæi Conſtitutio de Confeſſoribus.

EGo verò Jacobus Alphæi conſtituo de confeſſoribus. Confeſſor non fit ordinatione: res enim eſt voluntatis ac tolerantiæ: magno autem honore dignus eſt, ut qui coram gentibus & regibus confeſſus ſit nomen Dei, & Chriſti ejus. Quòd ſi opus eo fuerit, in Epiſcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum, ordinator. Si verò aliquis confeſſor, non ordinatus, aliquam hujuſmodi dignitatem ſibi prætextu confeſſionis vendicaverit & arripuerit; is deponatur, & ejiciatur. Non enim eſt confeſſor; quandoquidem negavit Chriſti conſtitutionem: ac eſt infideli deterior. Pſeudo-Ignat. ad Antioch. 12. 1. Tim. 5. 8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κδ'.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ παρθένων.

Ὁ αὐτὸς, περὶ παρθένων διατάσσομαι· παρθένος οὐ χειροτονεῖται· ἐπιταγὴν γὰρ Κυρίου οὐκ ἔχομεν· γνώμης γάρ ἐστι τὸ ἔπαθλον· οὐκ ἐπὶ διαβολῇ τοῦ γάμου, ἀλλ᾽ ἐπὶ σχολῇ τῆς εὐσεβείας.

CAPUT XXIV.

Ejuſdem de Virginibus.

IPſe ego conſtituo de virginibus. Non ordinatur virgo. Præceptum enim Domini non habemus. Siquidem voluntatis eſt, hæc certaminis gloria; non ad criminandum matrimonium, ſed ad vacandum pietati. 1. Cor. 7. 25.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κε'.

Λεββαίου τοῦ ἐπικληθέντος Θαδδαίου περὶ χηρῶν διάταξις.

Κἀγὼ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, τάδε [88] περὶ χηρῶν διατάσσομαι. χήρα οὐ χειροτονεῖται· ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἐκ πολλοῦ ἀπέβαλε τὸν ἄνδρα, καὶ σωφρόνως καὶ ἀκαταγνώστως ἔζησε, καὶ τῶν οἰκείων ἄρι-

CAPUT XXV.

Lebbæi cognomento Thaddæi Conſtitutio de viduis.

ET ego Lebbæus, cognominatus Thaddæus; hæc de viduis conſtituo. Vidua non ordinatur: ſed ſi multò ante amiſit virum; & caſtè ac inculpabiliter vixit, ac domeſticorum optimè curam

---

ſecundùm Marcum contineat diſcrepantiam ab enumerationibus Apoſtolorum duodecim; & quia in quibuſdam quidem, Cùm præteriret, vidit Jacobum Alphæi ſedentem ad telonium, in quibuſdam verò, Publicanum Matthæum; dicet aliquis, duos exſtitiſſe è duodecim publicanos, Matthæum & Jacobum Alphæi: quod ita non habet: unus enim idemque eſt. En in graviſſimo errore, directè contra Evangelia & Apoſtolorum Acta militante, Jacobus Alphæi à Matthæo ſeu Levi non diſtinguitur. Errandi occaſionem dedit mendoſa lectio, apud Marcum, εἶδε Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, à Victore indicata. Cæterùm de Victoris Presbyteri Antiocheni Commentariis in Marci Evangelium, præter ea quæ viri eruditi docuere, notandum eſt extare eam interpretationem in Biblioth. Cæſarea Vindobonenſi Codice MS. inter Lambecianos Lib. III. 38. ſed ſine auctoris nomine. COT.

87. Ἐὰν δὲ χρεία &c.] Ad ſacrorum Ordinum honores promoveri ſolebant Confeſſores, teſte Cypriano Epiſt. 33. 34. 35. & ante illum Tertulliano adverſus Valentinianos cap. 4. Cujus locum, ut pote memorabilem brevemque, adſcribam; *Speraverat Epiſcopatum Valentinus, quia & ingenio poterat & eloquio: ſed alium ex martyrii prærogativa loci potitum indignatus, de Eccleſia authenticæ regulæ abrupit.* Ex Conſtitutione vir multæ doctrinæ Johannes Morinus de ſacris Ordinationibus Exercitatione 11. cap. 2. n. ult. concludere nititur, Confeſſores ordinatos fuiſſe in Diaconos & Presbyteros, abſque ſuſceptione inferiorum graduum; itemque Exorciſtas, ex Conſtitut. cap. 26. concluſurus eodem modo de Epiſcopatu, ſi voluiſſet: cùm nihil tale Noſter. Ibid.

88. Περὶ χηρῶν.] Inter multa Decreta ad haſce Viduas pertinentia, eſt quoque Canon 27. Concilii Arauſicani 1. ita habens in Editione Sirmondana: *De Viduis profeſſis, ſi nupſerint, aut raptæ fuerint. Viduitatis ſervandæ profeſſionem, coram Epiſcopo in ſecretario habitam, impoſitâ ab Epiſcopo veſte viduali indicandam. Raptores verò talium, vel ipſam talis profeſſionis deſertricem, meritò eſſe damnandam.*

Ubi *indicandam* exponet alius: ego autem mutabo in, *vindicandam*, cujus loco cæteræ Editiones, *non eſſe violandam*; legamque, *impoſita ab Epiſcopo veſte viduali, vindicandam*. Ibid.

Judith. 8. Luc. 2. ram geſſit, ut Juditha, & Anna, ſanctiſſimæ feminæ; cooptetur in gradum vidualem. Quòd ſi nuper amiſit conjugem; ne illi credatur, ſed tempore adoleſcentia dijudicetur. Perturbationes enim interdum cum hominibus conſeneſcunt, niſi potiori freno coerceamur.

ως ἐπιμελήσῃ, ὡς Ἰουδὶθ, καὶ Ἄννα, αἱ σεμνόταται, καταστασείσθω εἰς τὸ χηρικόν. εἰ δὲ νεωστὶ ἀπέβαλε τὸν ὁμόζυγον, μὴ πιστευέσθω, ἀλλὰ χρόνῳ νεότης κρινέσθω. τὰ γὰρ πάθη ἐσθ' ὅτε * καὶ * [89] συγγηρᾷ ἀνθρώποις, εἰ μὴ ὑπὸ κρείττονος χαλινοῦ * εἰργόμεθα.

* al. συγγηρῶσιν ἀνθρώποις μὴ
* al. εἰργώμεθα

CAPUT XXVI.

Idem de Exorciſta.

Pſeudo-Ignat. ad Antioch. 12. IPſe egomet, de Exorciſta conſtituo. Exorciſta non ordinatur. Hæc enim certaminis laus pendet à libera & bona voluntate, & à gratia Dei per Chriſtum, adventu Spiritûs ſancti. Qui enim accepit Chariſma ſeu donum ſanationum, per revelationem à Deo declaratur, cunctiſque manifeſta eſt gratia quæ eſt in ipſo. Si autem opus eo fuerit, in Epiſcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum, ordinatur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κϛ'.

Ὁ αὐτὸς περὶ ἐπορκιστοῦ.

Ὁ Αὐτὸς, περὶ ἐπορκιστοῦ διατάσσομαι. [90] ἐπορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται. εὐνοίας γὰρ ἑκουσίου τὸ ἔπαθλον, καὶ χάριτος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ, ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος. ὁ γὰρ λαβὼν χάρισμα ἰαμάτων, δι' ἀποκαλύψεως ὑπὸ Θεοῦ ἀναδείκνυται, φανερᾶς οὔσης πᾶσι τῆς ἐν αὐτῷ χάριτος. ἐὰν δὲ χρεία αὐτοῦ γένηται εἰς ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, χειροτονεῖται.

CAPUT XXVII.

Simon Cananita de Epiſcopo, à quot debeat ordinari.

ET verò ego Simon Cananæus conſtituo, à quot ordinari Epiſcopus debeat. Epiſcopus à tribus vel duobus Epiſcopis ordinetur. Si quis autem ordinatus fuerit ab uno Epiſcopo, deponatur, & ipſe, & is qui ordinavit eum. Quòd ſi neceſſitas incidens coëgerit, ab uno ordinari, eo quòd propter perſecutionem, aut aliam ſimilem cauſſam plures intereſſe non poſſint; afferat auctoritatem mandati plurium Epiſcoporum.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κζ'.

Σίμων ὁ Κανανίτης, περὶ τοῦ ὑπὸ πόσων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος.

Σίμων δὲ ὁ Κανανίτης, κἀγὼ διατάσσομαι ὑπὸ πόσων ὀφείλει χειροτονεῖσθαι ὁ ἐπίσκοπος. ἐπίσκοπος ὑπὸ τριῶν ἢ δύο ἐπισκόπων χειροτονείσθω. ἐὰν δέ τις ὑπὸ ἑνὸς χειροτονηθῇ ἐπισκόπου, καθαιρείσθω, καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας αὐτόν. ἐὰν δὲ ἀνάγκη καταλάβῃ ὑπὸ ἑνὸς χειροτονηθῆναι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι πλείονας παραγενέσθαι διωγμοῦ ὄντος, ἢ ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, ψήφισμα κομιζέτω τῆς ἐπιτροπῆς πλειόνων ἐπισκόπων.

CAPUT XXVIII.

Ejuſdem Canones de Epiſcopis, Presbyteris, Diaconis, & reliquis Clericis.

I. Pſeudo-Ignat. ad Heron. 3. IDem ipſe, conſtituo de Canonibus. Epiſcopus benedicit, non benedicitur; manus imponit, ordinat, offert; benedictionem ab Epiſcopis accipit, à Presbyteris verò nequaquam. Epiſcopus deponit omnem Clericum dignum qui deponatur,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κη'.

Τοῦ αὐτοῦ κανόνες περὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, καὶ λοιπῶν κληρικῶν.

Ὁ Αὐτὸς, διατάσσομαι περὶ κανόνων. ἐπίσκοπος εὐλογεῖ, οὐκ εὐλογεῖται· χειροθετεῖ, χειροτονεῖ, προσφέρει, εὐλογίαν παρὰ ἐπισκόπων λαμβάνει, [91] παρὰ δὲ πρεσβυτέρων οὐδαμῶς· [92] ἐπίσκοπος καθαιρεῖ πάντα κληρικὸν ἄξιον ὄντα καθαιρέ-

---

89. Συγγηρᾷ.] Lectio diverſa, συγγηρῶσι, corrupta eſt ex συγγηρᾷ. COT.

90. Ἐπορκιστής.] Initio fungebantur hoc munere omnes Chriſtiani. In Tertulliano de Idololatria cap. 11. *Qua ore Chriſtianus turarius, ſi per templa tranſibit, fumantes aras deſpuet, & exſufflabit, quibus ipſe proſpexit? quâ conſtantiâ exorcizabit alumnos ſuos, quibus domum ſuam cellarium præſtat? Ille quidem ſi excluſerit Dæmonium, non ſibi placeat de fide. neque enim inimicum excluſit. facilè debuit de eo impetrare quem quotidie paſcit.* Quem locum è multis unum ſelegi, ut indicarem cujuſdam viri docti jocularem errorem: quòd Tertullianus illic doceat, ſolitos à parentibus exorcizari proprios filios: quaſi per *alumnos*, Afrorum doctiſſimus intelligeret liberos; cùm ita vocet Dæmones, quòd mercibus turarii paſcerentur. Idem Septimius de præſcriptione Hæreticorum cap. 41. procacitatem mulierum Hæreticarum inſectatur, quæ exorciſmos agere audebant. Poſtea chariſma expellendi Dæmones paucioribus à Deo conceſſum eſt, ſive ex Clero, ſive de plebe: Origenes lib. 7. contra Celſum paullò poſt initium. Atque hos ſolos Exorciſtas agnoſcebat Eccleſia Pſeudo-Clementis noſtri, cæteris, inſtar plurimarum, Exorciſtis certo genere Clericorum. Ibid.

91. Παρὰ δὲ πρεσβυτέρων οὐδαμῶς.] *Sine ulla contradictione, quod minus eſt, à meliore benedicitur.* Hebr. VII. 7. Additur à Nicolao Papa Epiſt. 8. nullum jus inferiores habere ut benedicant præpoſitis ſuis. Interdum tamen per humilitatem majores minoribus virtute præſtantibus caput ſubmittebant. Ut de quodam ſancto Monacho refertur apud Severum Dialogo 1. cap. 14. *Epiſcopi quoque ſanctiſſimi*, inquit, *ſacerdotali auctoritate depoſitâ, contingi ſe ab eo, atque benedici humiliter poſtulantes, ſanctificatos ſe, ac divino munere illuſtratos, quoties manum illius veſtemque contigerant, non immeritò crediderunt.* Ibid.

92. Ἐπίσκοπος καθαιρεῖ πάντα κληρικόν.] Hoc jus primum fuiſſe diſcimus etiam ex Epiſt. Cypriani 65. & Hieronymi 53. 61. Sed ei poſtea derogatum eſt, ob quorumdam tyrannicam licentiam: juxta effatum Concilii Hiſpalenſis 2. *Epiſcopus Sacerdotibus ac Miniſtris ſolus honorem dare poteſt, auferre ſolus non poteſt.* can. 6. cujus canonis extrema, mutilè ac depravatè leguntur apud Reginonem Appendice 1. cap. 31. ſic, *ſed præſtante Synodali judicio quod Canon de illis præceperit* pro, *ſed præſentati Synodali judicio, quod Canon de illis præceperit, definiri.* (repete ex præcedentibus, *poterit.*) Cæterùm circa celeberrimam depoſitionem Arii Presbyteri, & ſociorum, nactus in Bibliotheca Regis Codice 2417. Alexandri Alexandrini Allocutionem ineditam, digniſſimam quæ hic attexeretur judicavi.

Depoſitio Arii & eorum qui cum illo, per Alexandrum Archiepiſcopum Alexandriæ.

Καθαίρεσις Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.

Alexander Presbyteris & Diaconis Alexandriæ atque Mareotæ præſens præſentibus, dilectis

Ἀλέξανδρος πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις Ἀλεξανδρείας καὶ Μαρεώτου παροῦσι παροῦσιν, ἀγα-

ρίσκοπος, πλὴν ἐπισκόπου· μόνος γὰρ οὐχ οἷός τε. πρεσβύτερος εὐλογεῖ, οὐκ εὐλογεῖται· εὐλογίας δέχεται παρὰ ἐπισκόπου, καὶ συμπρεσβυτέρου, ὡσαύτως ἐπιδίδωσι συμπρεσβυτέρῳ· χειροθετεῖ, οὐ χειροτονεῖ· οὐ καθαιρεῖ, ἀφορίζει δὲ τοὺς ὑποβεβηκότας, ἐὰν ὦσιν ὑπεύθυνοι τῇ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ. διάκονος οὐκ εὐλογεῖ, οὐ δίδωσιν εὐλογίαν, λαμβάνει δὲ παρὰ ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρου· [93] οὐ βαπτίζει, οὐ προσφέρει, τοῦ δὲ ἐπισκόπου προσενεγκόντος ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, αὐτὸς ἐπιδίδωσι τῷ λαῷ, οὐχ ὡς ἱερεὺς, ἀλλ' ὡς διακονούμενος ἱερεῦσι. τῶν δὲ ἄλλων κληρικῶν τὸ τοῦ διακόνου ἔργον ποιῆσαι οὐδενὶ ἐξόν. διακόνισσα οὐκ εὐλογεῖ· ἀλλ' οὐδέ τι ὧν ποιοῦσιν οἱ πρεσβύτεροι, ἢ οἱ διάκονοι, ἐπιτελεῖ, ἀλλ' ἢ τὸ φυλάττειν τὰς θύρας, καὶ ἐξυπηρετεῖσθαι τοῖς πρεσβυτέροις ἐν τῷ βαπτίζεσθαι τὰς γυναῖκας, διὰ τὸ εὐπρεπές. διάκονος ἀφορίζει ὑποδιάκονον, ἀναγνώστην, ψάλτην, διακόνισσαν, ἐάν τι ᾖ τοιοῦτον μὴ παρόντος πρεσβυτέρου. ὑποδιακόνῳ οὐκ ἔξεστιν ἀφορίζειν, οὔτε μὴν [94] ἀναγνώστην, οὔτε ψάλτην, οὔτε διακόνισσαν, οὐ κληρικὸν, οὐ λαϊκόν· ὑπηρέται γάρ εἰσι διακόνων.

excepto Epiſcopo: id enim ſolus, non poteſt. Presbyter benedicit, non benedicitur: benedictionem recipit ab Epiſcopo, & à Compresbytero; eamque pariter, Compresbytero dat: manus imponit; non ordinat: non deponit; ſegregat autem ac excommunicat inferiores, ſi eam pœnam mereantur. Diaconus non benedicit, non dat benedictionem, accipit verò ab Epiſcopo, & Presbytero; non baptizat: non offert; ipſe verò, cùm Epiſcopus aut Presbyter obtulit, dat populo, non tamquam ſacerdos, ſed tamquam miniſtrans ſacerdotibus. Nulli autem ex reliquis Clericis licet opus Diaconi facere. Diaconiſſa non benedicit; ſed nec peragit quidquam eorum, quæ Presbyteri aut Diaconi faciunt; dumtaxat januas cuſtodit; & Presbyteris, quando baptizantur mulieres, miniſtrat, propter decorum. Diaconus excommunicat Subdiaconum, Lectorem, Cantorem, Diaconiſſam; ſi abſente Presbytero res id poſtulet. Subdiacono non licet ſegregare, neque Lectorem, neque Cantorem, neque Diaconiſſam; non Clericum, non Laicum: miniſtri enim ſunt Diaconorum.

Citat Harmenopulus, in Epit. Can. ſect. 2. tit. 4.
l. Pſeudo-Ignat. ad Antioch. 12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ κθ'.

Περὶ εὐλογίας ὕδατος καὶ ἐλαίου, ἡ Ματθαίου διάταξις.

Περὶ δὲ ὕδατος καὶ ἐλαίου, ἐγὼ Ματθαῖος διατάσσομαι· εὐλογείτω ὁ ἐπίσκοπος τὸ ὕδωρ, ἢ τὸ ἔλαιον· ἐὰν δὲ μὴ παρῇ, εὐλογείτω ὁ πρεσβύτερος, παρεστῶτος τοῦ διακόνου. ἐπὰν δὲ ὁ ἐπίσκοπος παρῇ, παρεστάτω ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ διάκονος· λεγέτω δὲ οὕτως· Κύριε Σαβαὼθ, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, κτίστα τῶν ὑδάτων καὶ χορηγὲ τοῦ ἐλαίου, οἰκτίρμον καὶ φιλάνθρωπε, ὁ δοὺς τὸ ὕδωρ πρὸς πόσιν καὶ κάθαρσιν, καὶ ἔλαιον τοῦ ἱλαρῦναι πρόσωπον εἰς ἀγαλλίαμα εὐφροσύνης· αὐτὸς καὶ νῦν διὰ Χριστοῦ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο καὶ τὸ ἔλαιον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ προσκομίσαντος, ἢ τῆς προσκομισάσης, καὶ δὸς δύναμιν ὑγείας ἐμποιητικὴν, νόσων ἀπελαστικὴν, δαιμόνων φυγαδευτικὴν, πάσης ἐπιβουλῆς διωκτικὴν, διὰ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

CAPUT XXIX.

De benedictione aquæ & olei, Matthæi Conſtitutio.

De aqua autem & oleo, conſtituo ego Matthæus. Benedicat Epiſcopus aquam, & oleum. Sin verò non adſit; benedicat Presbyter, præſente Diacono. Quando autem aderit Epiſcopus; aſſiſtant Presbyter, & Diaconus: hunc verò in modum dicat; Domine Sabaoth, Deus virtutum; creator aquarum, & largitor olei; miſericors, & hominum ſtudioſe; qui dediſti aquam ad potum ac expurgationem, & oleum ad exhilarandum vultum in exſultationem lætitiæ: ipſe & nunc per Chriſtum ſanctifica hanc aquam atque hoc oleum, nomine illius qui obtulit, aut illius quæ obtulit; & da vim effectricem ſanitatis, morborum expultricem, Dæmonum fugatricem, omnium inſidiarum profligatricem, per Chriſtum ſpem noſtram; cum quo tibi gloria, honor, ac veneratio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λ'.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν.

Ὁ αὐτὸς, περὶ ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν. ἐπιτάσσω, πᾶσαν ἀπαρχὴν προσκομίζεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ τοῖς διακόνοις, εἰς διατροφὴν αὐτῶν· πᾶσαν δὲ δεκάτην προσφέρεσθαι, εἰς διατροφὴν τῶν λοιπῶν κληρικῶν, καὶ τῶν παρθέ-

CAPUT XXX.

Ejuſdem, de primitiis & decimis.

Idem, de primitiis & decimis. Adhuc injungo, ut omnes primitiæ afferantur Epiſcopo, & Presbyteris, & Diaconis, ad eorum alimentum; utque omnes decimæ offerantur, ad alendos reliquos Clericos, & virgines, ac viduas,

---

ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς ἐν κυρίῳ χαίρειν.
Εἰ καὶ φθάσαντες ὑπεγράψατε οἷς ἐπέστειλα τοῖς περὶ Ἄρειον, προτρέπων * αὐτοὺς ἀρνήσασθαι μὲν τὴν ἀσέβειαν, ἀκολουθῆσαι δὲ τῇ ὑγιαινούσῃ καὶ καθολικῇ πίστει, καὶ ἐδείξατε ἑαυτῶν ὀρθὴν τὴν φρόνησιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς δόγμασι συμφωνίαν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. ὅμως ἐπειδὴ καὶ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ συλλειτουργοὺς ἐπιστολὰς περὶ τῶν περὶ Ἄρειον, ἀναγκαῖον ἡγησάμην, ὑμᾶς μὲν τοὺς τῆς πόλεως κληρικοὺς συναγαγεῖν, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἀπὸ τοῦ Μαρεώτου μεταπέμψασθαι, μάλιστα ὅτι καὶ ἀφ' ὑμῶν Χάρης καὶ Πιστὸς πρεσβύτεροι, καὶ Σαραπίων, καὶ Παράμμων, Ζώσιμος, καὶ Εἰρηναῖος διάκονοι, ἀπηνέχθησαν τοῖς περὶ Ἄρειον, καὶ ἠξίωσαν σὺν αὐτοῖς καθαιρεθῆναι· ἵνα γνῶτε τὰ νῦν γραφόμενα, ὑμεῖς ἐν τούτοις συμφωνίαν ἑαυτῶν ἐνδείξησθε, καὶ τῇ καθαιρέσει τῶν περὶ Ἄρειον καὶ τῶν περὶ Πιστὸν ψηφίσησθε. ἀρκεῖ γὰρ τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα γινώσκειν ὑμᾶς, καὶ ἕκαστον ὡς παρ' αὐτοῦ γεγραφότα, ἐν τῇ καρδίᾳ κατέχειν.

* f. αὐτοὺς

fratribus in Domino ſalutem.
Licèt jam ſubſcripſeritis illis quæ ad Arium & Arianos miſi, adhortans eos ad negandam impietatem & ad aſſentiendum ſanæ atque Catholicæ fidei, rectamque ſententiam veſtram oſtenderitis, necnon in dogmatibus conſonantiam cum Eccleſia Catholica, tamen quia & ad omnes ubique terrarum Comminiſtros de Ariana ſecta litteras dedi, neceſſarium cenſui, ut vos quidem civitatis Clericos congregarem, vos verò qui de Mareota eſtis accerſerem, præcipuè cùm ex vobis quoque Chares & Piſtus Presbyteri, & Serapio, & Parammon, Zoſimus, & Irenæus Diaconi, Arianos aſſectati fuerint, atque cum illis deponi voluerint; quò tum quæ nunc ſcriptis mandata ſunt cognoſcatis, tum veſtrum in iis conſenſum demonſtretis, itemque Arii, Piſti, ſociorumque depoſitioni ſuffragemini. Decet enim vos quæ à me ſcripta ſunt ſcire, & unumquemque ea quaſi à ſe eſſent exarata, corde retinere.

Vide Lambecium Biblioth. Cæſar. Lib. III. MS. 57. pag. 87. COT.

93 Οὐ βαπτίζει &c. uſque ad οὐδενὶ ἐξόν.] Citatur in fine Reſponſionum Nicetæ Heracleenſis ad Interrogationes Conſtantini Epiſcopi, prout exſtant in MSS. tribus ad calcem Matthæi Blaſtaris, duobus Regiis, tertio Joliano. Ibid.

94. Ἀναγνώστην, οὔτε ψάλτην, οὔτε διακόνισσαν] Silentiñ ge-

duas, & paupertate afflictos. Primitiæ enim, ſacerdotum ſunt, atque iis miniſtrantium Diaconorum.

νων, καὶ τῶν χηρῶν, καὶ τῶν ἐν πενίᾳ ἐξεταζομένων, αἱ γὰρ ἀπαρχαὶ τῶν ἱερέων εἰσὶ, καὶ τῶν αὐτοῖς ἐξυπηρετουμένων διακόνων.

CAPUT XXXI.

Ejuſdem, de iis quæ ſuperſunt.

IDem, de reliquiis conſtituo. Eulogias quæ in myſticis oblationibus ſuperſunt, Diaconi ex voluntate Epiſcopi aut Presbyterorum diſtribuant Clero; Epiſcopo partes quatuor, Presbytero partes tres, Diacono partes duas; cæteris verò, Subdiaconis, vel Lectoribus, vel Cantoribus, vel Diaconiſſis, partem unam. Id enim pulcrum & coram Deo acceptum eſt, unumquemque ſecundùm ſuam dignitatem honorari: nam Eccleſia non confuſionis, ſed ordinis eſt ſchola.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λα΄.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ περισσευμάτων.

Ὁ Αὐτὸς, περὶ περισσευμάτων διατάσσομαι. [95] Τὰς περισσευούσας ἐν τοῖς μυστικοῖς εὐλογίας, κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ἢ τῶν πρεσβυτέρων οἱ διάκονοι διανεμέτωσαν τῷ κλήρῳ· τῷ ἐπισκόπῳ μέρη τέσσαρα, πρεσβυτέρῳ μέρη τρία, διακόνῳ μέρη δύο· τοῖς δὲ ἄλλοις, ὑποδιακόνοις, ἢ ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ διακονίσσαις, μέρος ἕν. τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀποδεκτὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἕκαστον τιμᾶσθαι κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν· ἡ γὰρ ἐκκλησία οὐκ ἀταξίας, ἀλλ' εὐταξίας ἐστὶ διδασκαλεῖον.

CAPUT XXXII.

Varii Canones Pauli Apoſtoli, de iis qui accedunt ad Baptiſmum; quos oporteat admittere, & quos rejicere.

I Cor. 15. 9. ET ego Paulus, Apoſtolorum minimus, hæc de Canonibus conſtituo vobis Epiſcopis, & Presbyteris. Qui primò ad Myſterium pietatis accedunt; Epiſcopo vel Presbyteris per Diaconos adducantor; & cauſſas exquirantur, quare ſe ad verbum Domini adjunxerint: quique obtulerunt, teſtimonium eis præbeant, diligenter exploratis quæ ad eos ſpectant. Examinentur autem eorum mores ac vita; & an ſervi ſint, vel liberi. Atque ſi fidelis ſeu Chriſtiani ſervus fuerit; interrogetur dominus ejus, utrùm ei teſtimonium perhibeat: ſi non perhibet, rejiciatur, donec domino probaverit, dignum ſe eſſe; ſi verò ei perhibet teſtimonium, admittatur. Quòd ſi Ethnici ſit famulus;
Tit. 2. doceatur placere domino, ut Verbum & Chriſtiana religio non aſpergatur infamiâ. Rurſus ſi habet uxorem, aut mulier virum; edoceantur ſe mutuò,
Ignat. ad conjuges, eſſe contenti: ſin verò non ſunt matrimo-
Polyc. 5. nio conjuncti; diſcant non ſcortari, ſed legitimo
Pſeudo- ſociari connubio. Si autem dominus ejus, cùm ſit
Ignat. ad fidelis, & ſciat quòd ille ſcortetur, non dat ei uxo-
Heron. 5. rem, aut mulieri virum, excommunicetur. Si quis verò Dæmonem habeat; doceatur quidem pietatem, ſed non recipiatur ad communionem, antequàm mundetur: tamen ſi mors urgeat, recipiatur. Si quis eſt leno; aut deſinat perductorem agere, aut repellatur. Meretrix quæ accedit; aut deſiſtat, aut rejiciatur. Idolorum artifex, cùm accedit, aut deſiſtat, aut rejiciatur. Scenicorum ſi quis accedat, vir ſive femina; vel auriga, vel gladiator, vel ſtadii

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λβ΄.

Κανόνες διάφοροι Παύλου τοῦ ἀποστόλου, περὶ τῶν προσιόντων τῷ βαπτίσματι, τίνας δεῖ προσδέχεσθαι, καὶ τίνας ἀποβάλλεσθαι.

Κἀγὼ Παῦλος ὁ τῶν ἀποστόλων ἐλάχιστος, τάδε διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, περὶ κανόνων. οἱ πρώτως προσιόντες τῷ μυστηρίῳ τῆς εὐσεβείας, διὰ τῶν διακόνων προσαγέσθωσαν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις· καὶ τὰς αἰτίας ἐξεταζέσθωσαν, οὗ χάριν προσῆλθον τῷ κυριακῷ λόγῳ· οἱ δὲ προσενεγκόντες μαρτυρείτωσαν αὐτοῖς, ἀκριβώσαντες τὰ κατ' αὐτούς. ἐξεταζέσθωσαν δὲ αὐτῶν καὶ οἱ τρόποι, καὶ ὁ βίος, καὶ εἰ δοῦλοί εἰσιν ἢ ἐλεύθεροι. καὶ ἐὰν πιστοῦ δοῦλος ᾖ, ἐρωτάσθω ὁ κύριος αὐτοῦ, εἰ μαρτυρεῖ αὐτῷ· ἐὰν δὲ μὴ, ἀποβαλλέσθω, ἕως ἂν ἑαυτὸν ἄξιον ἐπιδείξῃ τῷ δεσπότῃ· εἰ δὲ μαρτυρεῖ αὐτῷ, προσδεχέσθω. εἰ δὲ ἐθνικοῦ ᾖ οἰκέτης, διδασκέσθω εὐαρεστεῖν τῷ δεσπότῃ, ἵνα μὴ βλασφημῆται ὁ λόγος. εἰ μὲν οὖν ἔχει γυναῖκα, ἢ ἡ γυνὴ ἄνδρα, διδασκέσθωσαν ἀρκεῖσθαι ἑαυτοῖς· εἰ δὲ ἄγαμοί εἰσι, μανθανέτωσαν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν νόμῳ. εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ πιστὸς ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι πορνεύει, οὐ δίδωσιν αὐτῷ γυναῖκα, ἢ τῇ γυναικὶ ἄνδρα, ἀφοριζέσθω. ἐὰν δέ τις δαίμονα ἔχῃ, διδασκέσθω μὲν τὴν εὐσέβειαν, μὴ προσδεχέσθω δὲ [96] εἰς κοινωνίαν πρὶν ἂν καθαρισθῇ· εἰ δὲ θάνατος κατεπείγοι, προσδεχέσθω. εἴ τις πορνοβοσκός· ἢ παυσάσθω τοῦ μαστροπεύειν, ἢ ἀποβαλλέσθω. πόρνη προσιοῦσα, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀποβαλλέσθω. εἰδωλοποιὸς προσιὼν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀποβαλλέσθω. τῶν ἐπὶ σκηνῆς ἐάν τις προσίῃ ἀνὴρ, ἢ γυνὴ, ἢ [97] ἡνίοχος, ἢ μονομάχος, ἢ σταδιο-

---

gi non debet varia lectio Codicis Regii qui notatur numero 2992. ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ διακονίσσαις. COT.

95. *Τὰς περισσευούσας ἐν τοῖς μυστικοῖς εὐλογίας.*] Intellige quidquid panis & vini oblatum fuerit à populo, nec fuerit à ſacerdote conſecratum. Johannes Moſchus Prati ſpiritualis cap. 25 *ἐνὶ ἐλάμβανον εὐλογίας ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ διαδίδωμι τὰς εὐλογίας*, & cætera, quæ velim legas. In Socrate Hiſt. lib. 7. cap. 12. de Chryſantho Novatiano Epiſcopo; *ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν οὐδὲν ἐδέξατο. πλὴν κατὰ κυριακὴν δύο ἄρτους τῶν εὐλογιῶν ἐλάμβανεν.* *Ab Eccleſiis nihil accepit, præter duos panes Eulogiarum, ſingulis diebus Dominicis.* *Τὰ προσφερόμενα εἰς λόγον θυσίας, μετὰ τὰ ἀναλισκόμενα εἰς χρείαν τῶν μυστηρίων, οἱ κληρικοὶ διανεμέσθωσαν*, &c. *Quæ ad ſacrificium offeruntur, poſt ea quæ in myſteriorum uſum conſumantur, Clerici dividant.* eſt canon 7. Theophili Alexandrini; ad quem operæ pretium fuerit conſulere Theodorum Balſamonem. Ibid.

96. *Εἰς κοινωνίαν.*] Id eſt, fidelium ſocietatem per Baptiſmum, ut legenti patebit. Falluntur itaque Monachi illi apud Balſamonem p. 229. qui de communione Euchariſtiæ accipiunt; ſic interrogantes Conſtantinopolitanam Synodum ſub Nicolao Patriarcha habitam; *εἰ δεῖ τὸν δαιμονιζόμενον μεταλαμβάνειν τῶν ἁγιασμάτων· ὁ μὲν γὰρ ἅγιος Τιμόθεος εἰς τὰς περὶ αὐτοῦ ἐρωτήσεις εἶπεν ἄλλως, καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι ἄλλως, καὶ οἱ νεώτεροι ἄλλως.* *An oporteat dæmoniacum communicare ſacramentis. Sanctus enim Timotheus in ſibi propoſitis Quæ-* Quæſt. 3.
ſtionibus aliter dixit, & ſancti Apoſtoli aliter, & recentiores aliter. De Baptiſmo Energumenorum agitur etiam, Canone Eliberitano 37. Quæſtione 2. laudati Timothei pag. 1060. Balſamonis, canone 13. Concilii Arauſicani 1. & cap. 76. Capitularis Attonis Tom 8. Acheriani Spicilegii. Ibid.

97. *Ἡνίοχος.*] Ad hunc canonem, & Eliberitanum, ac Arelatenſes, appoſitè adjungetur elegans Hiſtoria ex vita Hilarionis per Hieronymum: *Auriga Gazenſis, in curru percuſſus à Dæmone, totus obriguit, ita ut nec manus agitare, nec cervicem poſſet reflectere. Delatus ergo in lecto, cùm ſolam linguam moveret ad preces, audivit non prius poſſe ſanari, quam cre-*

ϛαδιοδρόμος, ἢ [98] λουδεμπιστὴς, ἢ Ὀλυμπικὸς, ἢ χοραύλης, ἢ [99] κιθαριστὴς, ἢ λυριστὴς, ἢ ὁ τὴν ὄρχησιν ἐπιδεικνύμενος, ἢ κάπηλος· ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν. Στρατιώτης προσιὼν, διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν, ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις· πειθόμενος, προσδεχέσθω, ἀντιλέγων δὲ, ἀποβαλλέσθω. Ἀῤῥητοποιὸς, κίναιδος, [1] βλὰξ, μάγος, ἐπαοιδὸς, ἀστρολόγος, μάντις, θηρεπῳδὸς, [2] λώταξ, ὀχλαγωγὸς, [3] περιάμματα ποιῶν, περικαθαίρων, οἰωνιστὴς, [4] συμβολοδείκτης, [5] παλμῶν ἑρμηνευτὴς, [6] φυλαττόμενος ἐν συναντήσει λώβας ὄψεως, ἢ ποδῶν, ἢ ὀρνίθων, ἢ γαλῶν, ἢ ἐπιφωνήσεων, ἢ παρακουσμάτων συμβολικῶν· χρόνῳ δοκιμαζέσθωσαν. δυσέκνιπτος γὰρ ἡ κακία· παυσάμενοι δὲ, προσδεχέσθωσαν, μὴ πειθόμενοι δὲ ἀποβαλλέσθωσαν. [7] Παλλακή τινος ἀπίστου δούλη, ἐκείνῳ μόνῳ σχολάζουσα, προσδεχέσθω· εἰ δὲ καὶ πρὸς ἄλλους ἀσελγαίνει, ἀποβαλλέσθω. Πιστὸς ἐὰν ἔχῃ παλλακὴν, εἰ μὲν δούλην, [8] παυσάσθω, καὶ νόμῳ γαμείτω· εἰ δὲ ἐλευθέραν, ἐκγαμείτω αὐτὴν νόμῳ· εἰ δὲ μὴ, ἀποβαλλέσθω. Ἑλληνικοῖς τις ἔθεσιν ἐξακολουθῶν, ἢ Ἰουδαϊκοῖς μύθοις, ἢ μεταθέσθω, ἢ

curſor, vel laniſta ſeu ludorum curator, vel Olympicus, vel choraules, vel chithariſta, vel lyriſtes, vel ſaltationem oſtentans, vel caupo; hi aut finem faciant, aut rejiciantur. Miles, accedens, doceatur nemini injuriam inferre, non calumniari, contentus eſſe ſibi datis ſtipendiis: obtemperans his, admittatur, repugnans, rejiciatur. Nefandæ libidinis perpetrator, cinædus, laſcivus, Magus, incantator, Aſtrologus, vates, captator carminum Magicorum, mendicus agyrta, circulator, amuleta faciens, luſtrans, augur, ominum & ſignorum monſtrator, palpitationum interpres; in occurſu obſervans vitia oculorum aut pedum, vel obſervans aves, aut muſtelas, aut voces, aut ſymbolicas auditiones, probentur tempore: vix enim elui poteſt malitia: cùm igitur deſierint, admittantur; ſi non pareant, rejiciantur. Concubina cujuſpiam infidelis mancipium, illi ſoli dedita, admittatur; ſi autem etiam cum aliis petulanter agit, rejiciatur. Fidelis, qui habet concubinam; ſi ſervam, deſinat, & legitimè ducat uxorem; ſi liberam, eam in uxorem legitimam accipiat; ſi nolit, rejiciatur. Qui Gentilium mores ſectatur, vel Judaicas fabulas; aut mu- Luc. 3. 14.

---

tenderet in Jeſum, & ſe ſponderet arti priſtinæ renunciaturum. Credidit, ſpopondit, ſanatus eſt, magiſque de animæ quàm de corporis ſalute exſultavit. Auguſtinus de opere Monachorum cap. 13. *nec effractor aut latro erat, nec auriga, aut venator, aut hiſtrio, aut turpilucrus.* Tertullianum prætereo, cum aliis. Ibid.

98. Λουδεμπιστής] (Codice Regio 772. qui continet λέξεις ἐκ τῆς διατάξεως, cum acuto in penultima λουδεμπίστης) eſt aut laniſta, qui Gloſſis λουδοτρόφος; aut potiùs ludi procurator, ut appellatur à Tacito; is cui ludorum ac munerum publicorum cura credita eſt. Lexicon Phavorini, λουδεμπιστὴς, ὁ ἄρχων τῆς παιγνίου. λοῦδος γὰρ ἡ παιγνία παρὰ Ῥωμαίοις. Hinc Gloſſa marginalis Libri Regii 2392. ad locum Conſtitutionum, quantum fugientem ſcripturam aſſequi mihi licuit, τουτέστιν ὁ ἄρχων τῆς παιγνίας. ὁ καὶ [illegible] γελοῖα, λοῦδος γὰρ Ῥωμαίοις [illegible]. Vide ſupra Conſtit. lib. 5. Nimirum errant Græci, qui ad libidinem hoc vocis trahunt. In Lexico Stephani apud Meurſium; λουδεμπιστὴς ἀῤῥητοποιός. Et MS Regio 2392. λουδεμπιστὴς, ἑρμηνεύεται ὁ ἀσελγαίνων. [illegible] λοῦδος γὰρ παρὰ τῇ Ῥωμαίων διαλέκτῳ ἀσέλγεια. Ibid.

99. Κιθαριστὴς, ὁ λυριστής.] Notat Helladius apud Photium Bibliothecæ codice penult. Græcos dicere κιθαρίζειν & κιθαριστὴν, dicere λύραν, ſed non dicere λυριστήν. Hoc de Prima Græcia, poſtea enim λυριστὴς quoque in uſu fuit. Lexicon Græco-Latinum vetus, λυριστὴς, fidicinarius. Pari modo Latini mediæ ætatis Lyriſtem uſurpant. Unde Lyriſtria Auguſtino III. contra Julianum cap. 21. Ibid.

1. Βλάξ.] Significat mollem, laſcivum, ignavum, ſupinum, jactatorem, fatuum. Optima Gloſſa hic, ἄλλως οἱ Ἀθηναῖοι τὸν [illegible] λέγουσι. Ibid.

2. Λώταξ.] Docente Euſtathio, qui circa lotum laborabat, λώταξ dicebatur. Id verò hominum genus quia vile fuit, malum, ac erroneum, exinde λώταγες dicti mendici vagantes atque nebulones. [illegible] Non *vides hos mendicos, quos ſolemus vocare Lotagas? quo modo circumeant, quo modo etiam eorum miſereamur? Sed tamen iis non datur ulla venia. Neque enim iis ignoſcimus, quando aleâ ludentes, ſuas veſtes perdunt.* Chryſoſtomus Homilia 13. in Epiſtolam ad Epheſios. In Scholiis noſtris ad λώταξ annotatur, ſi bene tantum non deleta lego, [illegible]. At alterius Græci eodem in MS. 2392. alibi obſervatio eſt, [illegible] (lege aut intellige [illegible]) [illegible]. Lexicon Phavorini; λώταξ, ὁ λωβός. [illegible] &c. Aliud Lexicon Græco-Latinum Cod. Reg. 85. λωτοφάγοι. delicatè viventes. Apud Heſychium, λωτὸς, [illegible] &c. Ibid.

3. Περιάμματα ποιῶν] Corrige etiam è MS. Regio 58. 8. locum in Euchologio, ſeu Græcorum Rituali, p. 344. [illegible] φυλακτήρια, leg. περιάμματα, & φυλακτήρια. Quid ſint περιάμματα, ut & φυλακτήρια, ſi ignores, docebunt te plurimi. A Scholiaſte memorati Regii codicis, περιάμματα ποιῶν exponitur, [illegible] φίλτρα. Ibid.

4. Συμβολοδείκτης.] Commemorat S. Gregorius Nyſſenus συμβολομαντείας, in Epiſtola de Pythoniſſa [illegible] quo loco doctiſſimus interpres fruſtra ſollicitat κατὰ κοιλίας, ut ſubſtituat [illegible] *inſtinctus.* κατὰ κοιλίας enim *per pudenda* ſignificat. *Auguria, divinationes per ſymbola, oracula, haruſpicia, mortuorum evocationes, furioſos afflatus, per pudenda inſpirationes.* Aperta ſunt verba Origenis tom. 3. in Celſum; [illegible] Vide Chryſoſtomum initio Catenæ in Jeremiam apud Ghiſlerium. συμβολικὰς. συμβολικῶν μαντειῶν. in Cyrillo lib. 10 contra Julianum, ad finem. Porrò nihil frequentiùs in libris omnium gentium linguarumque omnium occurrit ſymbolis ſeu ſignis ſuperſtitioſis. Scholiaſtes noſter ad [illegible]. ad οἰωνιστὴς [illegible]. ad συμβολοδείκτης. ὁ διὰ συμβόλων [illegible]. Ibid.

5. Παλμῶν ἑρμηνευτὴς.] Epiphanius in Expoſitione fidei num. 24. παλμῶν παρατηρήσεις. Quæ duo loca inſcitè tractavit infelix Magius Miſcellaneorum lib. 4 cap. ult. exponens de extiſpicibus, extorum inſpectione ac palpitatione. Nec feliciùs in Editione Petaviana Epiphanii, παλμῶν παρατηρήσεις vertitur *ſortitiones.* παλμὸς eſt alicujus membri palpitatio & ſubſultatio, dicta ſaltus, ſaltio; & ſaliſſatio: unde ſalitores & ſaliſſatores, qui inde aliquid fauſti vel infauſti augurabantur; augurio quod appellant παλμικὸν, παλμαντικὸν, & παλμοσκοπικόν. Scripſerant ea de re Sibylla Erythræa, Poſidonius, & alii multi: citatque Meurſius Exercitationum Criticarum parte 1. p. 114. 115. verba Melampodis Hierogrammatei ex Opere inſcripto, περὶ παλμῶν μαντικὴ, πρὸς Πτολεμαῖον βασιλέα. De παλμῶν παρατηρήσει optimè omnium Auctor Quæſtionum ad Orthodoxos, inter Opera Juſtini Martyris, Quæſt. 19. Ibid.

6. Φυλαττόμενος ἐν συναντήσει λώβας ὄψεως. (al. ὄψεων) ἢ ποδῶν] Pari modo S. Chryſoſtomus Homil. 21. ad populum Antiochenum; [illegible] *Sæpe domum quis ſuam egreſſus hominem vidit unoculum, vel claudicantem, & ominatus eſt.* Item S. Baſilius ad Eſaiæ II. 6. Ibid.

7. Παλλακή τινος ἀπίστου δούλη] Nota ſunt ex multis Auctoribus, eoque non pluribus explicanda, duo concubinarum genera: illicitum planè, earum quæ clam, ad tempus, libidinis ſolius cauſâ aſſumuntur: aliudque pero... aliquando atque toleratum, feminarum publicè in perpetuum ad ſuſcipiendos liberos ductarum, abſque tamen dotalibus inſtrumentis. Sed culpæ affine eſſet non adſcribere B. Auguſtini locum, qui ſingulariter ad Conſtitutionem facit. *De concubina quoque, ſi profeſſa fuerit nullum ſe alium cognituram, etiam ſi ab illo cui ſubdita eſt, dimittatur; meritò dubitatur, utrùm ad percipiendum Baptiſmum non debeat admitti.* cap 19 lib. de fide & operibus. Ibid.

8. Παυσάσθω. καὶ νόμῳ γαμείτω] *Ancillam à toro abjicere, & uxorem certæ ingenuitatis accipere, non duplicatio conjugii, ſed profectus eſt honeſtatis* reſpondet Leo Papa inquirenti Ruſtico Narbonenſi, Epiſt. 92. Ibid.

mutet vitam, aut repellatur. Si quis animum addicit inſaniæ Theatri, aut venationibus, aut equeſtribus curſibus, aut ludorum certaminibus; vel ceſſet, vel rejiciatur. Qui erit Catechumenus, per tres annos Catecheſi informetur: quòd ſi ſtudioſè ſe gerit, & rei deſiderio tenetur, admittatur: quia non tempus, ſed vitæ inſtitutum perpenditur. Qui docet, quamvis Laicus ſit, modò peritus in Sermone, ac morum probitate ornatus,
Joh. 6. 45. doceat: *Erunt enim omnes à Deo docti.* Omnis Chriſtianus, vel Chriſtiana, manè ex ſomno ſurgentes, antequam opus faciant, lavent ac precentur: ſi autem aliqua Sermonis Catecheſis agatur,
I. Pſeudo-Ignat. ad Antioch. 10. *Epheſ.* 6. Col. 4. Philem. operi quiſque anteponat verbum pietatis. Fidelis vir, vel fidelis mulier, benignè ſe habeant erga famulos: ſicut & in præcedentibus conſtituimus, & in Epiſtolis docuimus.

ἀποβαλλέσθω. θεατρομανίᾳ εἴ τις προσέχει, ἢ κυνηγεσίοις, ἢ [9] ἱπποδρομίαις, ἢ ἀγῶσιν ἢ παυσάσθω, ἢ ἀποβαλλέσθω. ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι, τρία ἔτη κατηχείσθω· εἰ δὲ σπουδαῖός τις ᾖ, καὶ εὔνοιαν ἔχῃ περὶ τὸ πρᾶγμα, προσδεχέσθω· ὅτι οὐχ ὁ χρόνος, ἀλλ' ὁ τρόπος κρίνεται. [10] ὁ διδάσκων, εἰ καὶ λαϊκὸς ᾖ, ἔμπειρος δὲ τοῦ λόγου, καὶ τὸν τρόπον σεμνός, διδασκέτω· ἔσονται γὰρ πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. πᾶς πιστὸς ἢ πιστή, ἕωθεν ἀναστάντες ἐξ ὕπνου, πρὸ τοῦ ἔργον ἐπιτελεῖν, [11] νιψάμενοι, προσευχέσθωσαν· εἰ δέ τις λόγου κατήχησις γίνεται, * προτιμησάτω τοῦ ἔργου τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας. ὁ [a] πιστός, ἢ ἡ πιστή, τοῖς οἰκέταις εὐμενῶς προσηχέτωσαν· καθὼς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι διεταξάμεθα, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἐδιδάξαμεν.

* al. προτιμάτω. [a] al. προσφερέσθωσαν

CAPUT XXXIII.

Quibus diebus famuli debeant feriari.

Laudatur ab Anaſtaſio, Quæſt. 64. EGo Paulus, & ego Petrus, conſtituimus. Servi operentur quinque diebus: Sabbato autem & Dominicâ, vacent in Eccleſia, propter doctri-
I. Ignat. interpol. ad Magneſ. 9. nam pietatis. Dicimus enim Sabbatum quidem rationem habere creationis; Dominicam verò, reſurrectionis. Magnâ hebdomade totâ, & eâ quæ illam ſequitur, ſervi otientur: quia illa, paſſio-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λγʹ.

Οἵας ἡμέρας δεῖ ἀργεῖν τοὺς οἰκέτας.

* [12] ΕΓὼ Παῦλος, καὶ ἐγὼ Πέτρος, διατασσόμεθα. [13] ἐργαζέσθωσαν οἱ δοῦλοι πέντε ἡμέρας· [14] σάββατον δὲ καὶ κυριακὴν σχολαζέτωσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας. τὸ μὲν γὰρ σάββατον * ἔφαμεν, δημιουργίας λόγον ἔχειν· τὴν δὲ κυριακήν, ἀναστάσεως. [15] τὴν μεγάλην δὲ τὴν ἑβδομάδα πᾶσαν, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἀργείτωσαν οἱ δοῦ-

* Anaſt. ἐ... σόμεθα. ... Πέτρος ... Παῦλος. * al. εἴπομεν.

9. Ἱπποδρομίαις, ἢ ἀγῶσι.] Tres veteres libri habent in hoc fragmento, ἱπποδρομικοῖς ἀγῶσιν. Et infrà. εἰ δέ τις λόγου κατήχησις γίνεται, προτιμησάτω &c. Ac poſtea unus ex illis, εὐμενῶς προσφερέσθωσαν. COT.

10. Ὁ διδάσκων &c.] Codice Regio 1026. Ἐκ τῶν διατάξεων Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου· περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν. Ὁ διδάσκων, εἰ καὶ λαϊκὸς εἴη, &c. Hic canon canoni 64. Trullano opponitur in alio MS. Regio 1818. his verbis, ταύτῃ δέ τινες ἀντιπίπτοντες, κανόνα παραφέρουσιν ἕτερον, ἐκτεθειμένον, ὥς φασιν, ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῶν ἀποστόλων Παύλου, οὕτως ἔχοντα· ὁ διδάσκων εἰ καὶ λαϊκὸς εἴη, &c. uſque ad διδακτοὶ Θεοῦ. Hoc eſt; *Huic autem canoni ſextæ Synodi quidam repugnantes, canonem alium proferunt, expoſitum, ut aiunt, à maximo Apoſtolorum Paulo, ſic habentem, Qui docet etſi Laicus ſit*, &c. Reſpondet ille neſcio quis, diverſitatem ortam ex temporum diverſitate: quando pauci erant Chriſtiani, iique inter alia chariſmata accipiebant donum doctrinæ; & quando multi facti ſunt Chriſtiani & chariſma illud ceſſavit cum aliis donis. Subdit poſteriores canones legeſque prævalere prioribus. Nicon Monachus in Pandecte, Opere inedito, Ejuſdem Gazæ Regiæ κεφαλαίῳ, cap. 8. Ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου. Ὁ διδάσκων εἰ καὶ λαϊκὸς εἴη, &c. Σχόλιον. Ὅρα πῶς ἐπιτρέπει λαϊκοῖς διδάσκειν, ὅπερ ὁ ἕκτος σύνοδος ἐν τῷ ἑξηκοστῷ τετάρτῳ κανόνι κωλύει. [illegible] Legere poteſ ſuper ea quæſtione, in utramque partem, Euſebii Hiſtoriam Eccleſ. lib. 6. cap. 19. Concilii Carthaginenſis 4. canonem 98. & Leonis PP. Epiſtolas 62. & 63. qui ultimus locus citatur in Capitularibus Addit. 4. cap. 19. Atqui lib. 3. cap. ult. docere Presbyterorum eſſe officium Noſter dicit. Interpretor de jure ordinario, aut de concionibus publicis in Eccleſia, ad fideles. Ibid.

11. Νιψάμενοι.] Lavatione ad puritatem corporis, non item animæ. Nam ſupra lib. 6. cap. 6. damnantur Hemerobaptiſtæ. [illegible] Os aureum Hom. 21. in Geneſim τὴν ὄψιν τοῦ σώματος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπονίπτεις, [illegible] *Faciem corporis tui quotidie abluis, ne qua fortè macula faciei inhærens fœdam illam reddat.* Apud incertum Auctorem Operis imperfecti in Matthæum, Homiliâ 15. ſeu potius ad cap. 6. verſ. 17. *Et quis facie non lavatâ procedit?* Sic & S. Auguſtino lib. 2. de ſermone Domini in monte cap. 12. dicitur, faciem quotidianâ conſuetudine lavari. Atque eodem trahitur à Livineio locus Theodori Studitæ in Catecheſi 5. quem ſic ſcriptum reperit; ἄρτι τὸ πρωῒ ἐξαναστάμενοι προθύμως, καὶ τὸν ὕπνον ἀποτιναξάμενοι, καὶ νίψει προσευξάμενοι correxit autem hoc modo; ἀποτιναξάμενοι νίψει. καὶ προσευξάμενοι. ut vertit; *ſtatim primâ luce alacres ſurgentes, & ſomno lotione diſcuſſo comprecantes.* Verùm mutandum duntaxat è Codice Regio, νίψει in νήψει. unde exſurgit elegans ſenſus; *ſomnum excutientes, & vigilanter orantes.* In Actis Eliæ junioris quæ debentur diligentiæ viri doctiſſimi Franciſci Combefiſii, pag. 160. [illegible] Ariſteas; [illegible] Ibid.

12. Ἐγὼ Παῦλος καὶ ἐγὼ Πέτρος.] Anaſtaſius MS. ἐγὼ Πέτρος καὶ Παῦλος, quemadmodum in Typico S. Sabæ fol. 155. in Regiis MSS. 1130. 2556. 2392. 2430. & in Niconis inedito Pandecte ſerm. 57. & 58. Interdum, licèt rariùs, Paulus nominatur ante Petrum. Sic in Ignatio interpolato ad Magneſianos 10. ad Trallianos 5. in Pſeudo-Ignatio ad Antiochenos 7. Sic etiam apud alios, verbi gratiâ Origenem Homil. 25. in Numeros, 2. in Judices, 2. in Ezechielem; Euſebium Hiſt. lib. 7. cap. 18. ubi tamen à Rufino & Nicephoro Paulus poſtponitur; Gregorium Nazianzenum Orat. 16. ſub finem, Chryſoſtomum lib. de Virginitate cap. 82. & ſerm. de manſuetudine non multò ante finem. Paulus Silentiarius de magna Eccleſia, ſeu ſancta Sophia, editus à diffuſiſſimæ lectionis viro ſtupendæque doctrinæ Carolo *Du Freſne*, poſt Notas ad Hiſtoriam Johannis Cinnami, p. 518.

Γραίπτον ἀμφοτέρωθε δύω κήρυκες Θεοῖο,
Παῦλος ὅλης σοφίης θεοδέγμονος ἔμπλεος ἀνήρ,
Καὶ σθεναρὸς κλειδοῦχος ἐπουρανίων πυλεώνων,
Δεσμεύων χθονίοισι καὶ οὐρανίοισι κάλωσιν.
Ab utraque parte ſtant duo Dei præcones,
Paulus vir omni divina ſapientia plenus,
Et cœleſtium januarum fortis claviger,
Cœleſtibus & terreſtribus imponens vinculis. Ibid.

13. Ἐργαζέσθωσαν οἱ δοῦλοι.] Cod. Reg. 2392. 2450. & Niconis Pandectes, ἐργαζέσθωσαν τοὺς λαούς. Membranæ notatæ num. 2536. ἐργαζέσθωσαν τοὺς λαϊκούς. Al. ἐργαζέσθωσαν τοὺς δούλους. Ibid.

14 Σάββατον δὲ σχολαζέτωσαν.] Aliter viſum Patribus Laodicenis can. 29. Lege Ignatii Epiſt. interpol. ad Magneſ. cap. 9. ibique diligentiſſimum Uſſerium. Pro eo quod ſequitur, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας, Anaſtaſii libri impreſſi exhibent, διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀπολαύσεως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας. manifeſto vitio. nam ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας correctio marginalis eſt vocis corruptæ, τῆς ἀπολαύσεως. Mox ex varia lectione ſcribi poteſt, τὸ μὲν γὰρ σάββατον εἴπομεν, διὰ τὸ δημιουργίας λόγον ἔχειν. Ibid.

15. Τὴν μεγάλην ἑβδομάδα πᾶσαν, καὶ τὴν μετ' αὐτὴν ἀργείτωσαν.] Huc præter leges Imperatorum, pertinent loca Epiphanii Hæreſ. 70. cap. 12. Chryſoſtomi Homiliâ in magnam hebdomadam Tom. 5. & Auguſtini Sermone habito Dominicâ in Albis, 39. Sirmondianorum; item Canones, Concilii Matiſconenſis 1. 2. Trullanus 66. cum interpretatione Balſamonis, Meldenſis 77. Triburienſis 12. Engelenheimenſis 6. Theodulfi 41. Nicephori confeſſoris 9. Hebdomas autem paſſionis appellatur magna, major, authen-

δῆλον ὅτι ἡ μὲν πάθους ἐστίν, ἡ δὲ ἀναστάσεως, καὶ χρεία διδασκαλίας, τίς ὁ παθὼν καὶ ἀναστάς, ἢ τίς ὁ συγχωρήσας, ἢ καὶ * ἀναστήσας. * Τὴν ἀνάληψιν ἀργείτωσαν, διὰ τὸ πέρας τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας. Τὴν πεντηκοστὴν ἀργείτωσαν, διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν δωρηθεῖσαν τοῖς πιστεύσασιν εἰς Χριστόν. Τὴν * * τῶν * γενεθλίων * ἑορτὴν ἀργείτωσαν, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ τὴν ἀπροσδόκητον * χάριν δεδόσθαι ἀνθρώποις, γεννηθῆναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου. [16] Τὴν * * τῶν * Ἐπιφανίων * ἑορτὴν ἀργείτωσαν, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἀνάδειξιν γεγενῆσθαι τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, μαρτυρήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρὸς ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ τοῦ παρακλήτου ἐν εἴδει περιστερᾶς ὑποδείξαντος τοῖς παρεστῶσι τὸν μαρτυρηθέντα. [17] Τὰς ἡμέρας τῶν * ἀποστόλων ἀργείτωσαν· διδάσκαλοι γὰρ ὑμῶν εἰς Χριστὸν * κατέστησαν, καὶ * πνεύματος ὑμᾶς ἠξίωσαν. Τὴν ἡμέραν Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος ἀργείτωσαν, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων μαρτύρων, τῶν προτιμησάντων Χριστὸν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς.

* al. ἀναστήσαντος ὑμᾶς
* Anaſt. τρίτου, τὴν
* Anaſt. γενέθλιον
* al. χαρὰν
* Anaſt. ἐπιφάνειαν
* Anaſt. inſerit ἁγίων
* al. κατέστησαν.
Anaſt. γεγόνασι
* Anaſt. προκριθέντων

nis eſt; hæc, reſurrectionis; & opus eſt doceri, quis ſit qui paſſus eſt ac reſurrexit, item quis ſit qui pati permiſit quique reſuſcitavit. Aſcenſio ſit dies feriatus; propter finitam tunc œconomiam Chriſti. In Pentecoſte ferientur; ob Spiritûs ſancti adventum, conceſſum iis qui in Chriſtum crediderunt. Feſto Natalis ceſſent ab opere; eò quòd tunc hominibus tributum fuit inexſpectatum * beneficium, ut, nempe, Dei Verbum Jeſus Chriſtus ex Maria virgine naſceretur ad mundi ſalutem. In Epiphaniæ feſto vacent; quia in eo demonſtrata eſt Chriſti divinitas, quando Pater teſtimonium ei præbuit in Baptiſmo, & Paracletus in ſpecie columbæ oſtendit eum cui perhibitum erat teſtimonium. In Apoſtolorum diebus opus non faciant: doctores enim veſtri fuerunt in Chriſto, voſque Spiritu donârunt. In die Stephani, primi Martyris ferientur, atque in diebus cæterorum ſanctorum Martyrum, qui Chriſtum prætulerunt vitæ ſuæ.

* vel gaudium

Luc. 3.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λδʹ.

Ποίαις ὥραις, καὶ διατί ἐν ταύταις δεῖ προσεύχεσθαι.

[18] Εὐχὰς ἐπιτελεῖτε ὄρθρου, καὶ τρίτῃ ὥρᾳ, καὶ ἕκτῃ, καὶ ἐνάτῃ, καὶ ἑσπέρᾳ, καὶ ἀλεκτοροφωνίᾳ· ὄρθρου μέν, εὐχαριστοῦντες ὅτι ἐφώτισεν * ὑμῖν ὁ κύριος, παραγαγὼν τὴν νύκτα, καὶ ἐπαγαγὼν τὴν ἡμέραν· τρίτῃ δέ, ὅτι ἀπόφασιν ἐν αὐτῇ ὑπὸ Πιλάτου ἔλαβεν ὁ κύριος· ἕκτῃ δέ, ὅτι ἐν αὐτῇ ἐσταυρώθη· ἐνάτῃ δέ, ὅτι πάντα κεκίνηται τοῦ δεσπότου σταυρουμένου, φρίττοντα τὴν τόλμαν τῶν δυσσεβῶν Ἰουδαίων, μὴ φέροντα τοῦ κυρίου τὴν ὕβριν· ἑσπέρᾳ δέ, εὐχαριστοῦντες ὅτι * ὑμῖν ἀνάπαυσιν ἔδωκε τῶν μεθημερινῶν κόπων, τὴν νύκτα· ἀλεκτρυόνων δὲ κραυγῇ, διὰ τὸ τὴν * ὥραν εὐαγγελίζεσθαι τὴν παρουσίαν τῆς ἡμέρας, εἰς ἐργασίαν τῶν τοῦ φωτὸς ἔργων. Εἰ δὲ μὴ δυνατὸν ἐν ἐκκλησίᾳ * προϊέναι διὰ τοὺς * ἀπίστους, κατ' οἶκον συνάξεις, ὦ ἐπίσκοπε, ἵνα μὴ εἰσέρχηται εὐσεβὴς εἰς ἐκκλησίαν ἀσεβῶν· οὐχ ὁ τόπος γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἁγιάζει, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος τὸν τόπον. Ἐὰν δὲ ἀσεβεῖς κατέχωσι τὸν τόπον, φευκταῖός σοι ἔστω, διὰ τὸ βεβηλῶσθαι ὑπ' αὐτῶν· ὡς γὰρ οἱ ὅσιοι ἱερεῖς ἁγιάζουσιν, οὕτως οἱ ἐναγεῖς μιαίνουσιν. Εἰ δὲ μήτε ἐν οἴκῳ, μήτε ἐν ἐκκλησίᾳ συναθροισθῆναι δυνατόν, ἕκαστος παρ' ἑαυτῷ ψαλλέτω, ἀναγινωσκέτω, προσευχέσθω, ἢ καὶ ἅμα δύο, ἢ τρεῖς· ὅπου γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Πιστός, μετὰ κατηχουμένου μήτε κατ' οἶκον προσευχέσθω· οὐ γὰρ δίκαιον τὸν μεμυημένον μετὰ τοῦ ἀμυήτου συμμολύνεσθαι. Εὐσεβὴς μετὰ αἱρετικοῦ, μήτε κατ' οἶκον συμπροσευχέσθω· τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; πιστὸς ἢ πιστὴ δούλοις [19] συναφθέντες, ἢ ἀφιστάσθωσαν, ἢ ἀποβαλλέσθωσαν.

* al. ὑμῶν. & ita Anaſtaſius.
* Anaſt. ἡμῖν
* Anaſt. ὥραν ἀπαίδευτον
* Anaſt. καὶ οὐ
* Anaſt. προελθεῖν
* Anaſt. ἀσυνετοὺς

CAPUT XXXIV.

Quibus horis, & quare in eis precandum ſit.

Precationes facite manè, & tertiâ horâ, ac ſextâ, & nonâ, & veſperè, atque in gallicinio. Manè: gratias agentes, quòd Dominus, abductâ nocte, & inducto die, illuminavit nos. Tertiâ horâ: quoniam in ea Dominus ſententiam damnationis excepit à Pilato. Sextâ: quòd in ea crucifixus eſt. Nonâ: quia cuncta, crucifixo Domino, commota ſunt, dum horrent impiorum Judæorum temeritatem, nec ferre poſſunt contumeliam Domino illatam. Veſperè: gratias agentes, quòd nobis noctem dederit, laborum diurnorum requietem. In gallorum cantu: eo quòd illa hora nunciet adventum diei, ad facienda opera lucis. Si propter infideles impoſſibile eſt ad Eccleſiam procedere; in domo aliquâ congregationem facies, Epiſcope; ne pius ingrediatur in Eccleſiam impiorum: non enim locus hominem ſanctificat; ſed homo locum. Quòd ſi impii locum detineant; fugiendus tibi ſit, utpote ab iis profanatus: quemadmodum enim pii ſacerdotes, ſanctificant; ita impuri polluunt. Si neque in domo, neque in Eccleſia congregatio poteſt agitari; unuſquiſque apud ſe pſallat, legat, precetur; vel duo aut tres ſimul: *Ubi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.* Fidelis, ne domi quidem oret cum Catechumeno: non enim æquum eſt, initiatum cum non initiato coinquinari. Pius, cum Hæretico nec domi comprecetur: *Quæ enim ſocietas luci ad tenebras?* Chriſtianus vel Chriſtiana, conditionis ſervilis, conjuncti; aut ſeparentur, aut rejiciantur.

Citat Anaſtaſius, Quæſt. eâdem.

I. Ignat. interpol. ad Trall. 9.

Mat. 18. 20.

2. Cor. 6. 14.

C A-

thentica, ſancta, aurea, pœnoſa, & ſimpliciter Hebdomas COT.

16. Τὴν τῶν ἐπιφανίων ἑορτήν.] Anaſtaſ. impreſſ. & Cod Reg. 200. ut in Typico, τὴν ἐπιφάνειαν. Cod. verò Reg. 2110. 1789. τὴν ἐπιφανίου. Suprà. MSS. 2336. 2392. 2430. Θεοφανίων, ut Nicon Monachus; & Liber Synodicus MS. Reipublicæ Auguſtanæ citatus ab Hœſchelio in Notatiunculis ad Ὁμιλίας quorumdam Patrum p. 350. 351. Ibid.

17. Τὰς ἡμέρας τῶν ἀποστόλων &c.] Vide ſuprà. Ibid.

18. Εὐχὰς ἐπιτελεῖτε ὄρθρου, &c.] Hieronymus in Epitaphio Paulæ Epiſt. 27. cap. 10. *Manè, horâ tertiâ, ſextâ, nonâ, veſpere, noctis medio, per ordinem Pſalterium cantabant.* ſimiliterque Epiſt. 7. & 8. Idem aut alius, exponens Pſalm. 119. ſub finem Commentariorum in Pſalmos; *Horâ tertiâ oramus: horâ ſextâ oramus: nonâ: lucernarium facimus;* (præſtat ſic diſtinguere, quàm cum Menardo Concord. Regul. p. 368. legere, *Nona oramus, Veſpera Lucernarium facimus.* aut poſt Goarum Euchologii p. 30. *nonâ* explicare, poſt nonam.) *mediâ nocte conſurgimus: deinde gallicinio oramus.* Moxque; *Horâ tertia; ſextâ; nonâ; lucernarium; medio noctis; gallicinio, mane primo.* ad eum modum punxi, ut hæc præcedentibus reſponderent, quod non aliter fiet, ni mane primum ſit velut explicatio gallicinii. Vide Caſſianum lib. 3. de Cœnob. inſtit. cap. 4. De horis canonicis viri docti plures accuratè diſputârunt. Ibid.

19. Συναφθέντες.] Haud dubitandum quin loquatur de illicita conjunctione, qui præcepit cap. 32. ut domini ſervis ſcortantibus conjuges dent. Sed perplacet lectio duorum Codicum, δούλοις συναφθέντες. Ibid.

20. Τὸν

CAPUT XXXV.

Jacobi fratris Chriſti Conſtitutio de Veſpertino Officio.

ET ego Jacobus, frater quidem Chriſti ſecundùm carnem, ſervus autem ejus ut Dei unigeniti, Epiſcopus verò Hieroſolymorum ab ipſo Domino & ab Apoſtolis ordinatus, hæc dico: Cùm fuerit veſpera, congregabis Eccleſiam, ô Epiſcope; & poſtquàm dictus fuerit Pſalmus Lucernalis, recitabit Diaconus orationes pro Catechumenis, Energumenis, Competentibus, & Pœ-
Cap. 5. &c. nitentibus, ut ſuprà diximus. Cúmque ii dimiſſi fuerint, Diaconus dicet; Qui fideles ſumus, oremus Dominum. Et poſtquam recitaverit illa, quæ in primâ oratione; dicet:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λε'.

Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ Χριστοῦ διάταξις περὶ ἑσπερινοῦ.

Κἀγὼ Ἰάκωβος, ἀδελφὸς μὲν κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ, δοῦλος δὲ ὡς Θεοῦ μονογενοῦς, ἐπίσκοπος δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ τῶν ἀποστόλων Ἱεροσολύμων χειροτονηθεὶς, τάδε φημί· ἑσπέρας γενομένης, συναθροίσεις τὴν ἐκκλησίαν, ὦ ἐπίσκοπε, καὶ μετὰ τὸ ῥηθῆναι 20 τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμὸν, 21 προσφωνήσει ὁ διάκονος ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων, καὶ χειμαζομένων, καὶ τῶν φωτιζομένων, καὶ τῶν ἐν μετανοίᾳ, ὡς προέφημεν. μετὰ δὲ τὸ ἀπολυθῆναι αὐτοὺς, ὁ διάκονος ἐρεῖ· ὅσοι πιστοὶ, δεηθῶμεν τοῦ κυρίου. καὶ μετὰ τὸ προσφωνῆσαι αὐτὸν τὰ τῆς πρώτης εὐχῆς, ἐρεῖ.

CAPUT XXXVI.

Oratio Lucernalis.

SErva, & ſuſcita nos Deus per Chriſtum tuum. Suſcitati, poſtulemus miſericordias Domini, atque miſerationes ejus, Angelum paci præpoſitum, bona & conducibilia, finem vitæ Chriſtianum. Veſperam noctémque pacatam ac peccato vacuam, cunctúmque vitæ noſtræ tempus irreprehenſum poſtulemus. Nos ipſos, atque invicem viventi Deo, per Chriſtum ejus commendemus. Ac Epiſcopus orans, dicat:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λϛ'.

Προσφώνησις ἐπιλύχνιος.

Σῶσον καὶ ἀνάστησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου. ἀναστάντες αἰτησώμεθα τὰ ἐλέη τοῦ κυρίου καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς αὐτοῦ, 22 τὸν ἄγγελον τὸν ἐπὶ τῆς εἰρήνης, τὰ καλὰ καὶ τὰ συμφέροντα, Χριστιανὰ τὰ τέλη. τὴν ἑσπέραν καὶ τὴν νύκτα εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον, καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀκατάγνωστον αἰτησώμεθα. ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ζῶντι Θεῷ, διὰ Χριστοῦ αὐτοῦ παραθώμεθα, καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχόμενος, λεγέτω.

CAPUT XXXVII.

Gratiarum actio Lucernalis.

DEus, principii expers ac fine carens, omnium per Chriſtum opifex & rector, ante cuncta verò illius Deus ac Pater, Spiritûs Dominus, & eorum quæ intelligi ac ſentiri poſſunt rex; qui feciſti diem ad opera lucis, & noctem ad re-
Pſ. 73. 16. quiem infirmitatis noſtræ: *Tuus enim eſt dies, & tua eſt nox; tu aptaſti lucem & ſolem:* ipſe & nunc, Domine, hominum amator, ac optime, ſuſcipe clementer hanc noſtram gratiarum actionem veſpertinam. Qui traduxiſti nos per diei longitudinem, & duxiſti ad noctis initia; cuſtodi nos, per Chriſtum tuum; tranquillam præbe veſperam, & noctem peccato liberam; atque nos vitâ æternâ dignare, per Chriſtum tuum; per quem tibi gloria, honor, ac veneratio, in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Et Diaconus dicat; Inclinate ad manuum impoſitionem. Ac dicat Epiſcopus; Deus Patrum, ac Domine miſericordiæ, qui Sapientiâ tuâ fabricatus es hominem, animal ratione præditum, maximè ex iis quæ in terra ſunt carum Deo; & tribuiſti ei, ut imperaret rebus terreſtribus; qui-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λζ'.

Εὐχαριστία ἐπιλύχνιος.

Ὁ ἄναρχος Θεὸς καὶ ἀτελεύτητος, ὁ τῶν ὅλων ποιητὴς διὰ Χριστοῦ καὶ κηδεμὼν, πρὸ δὲ πάντων αὐτοῦ Θεὸς καὶ πατὴρ, 23 ὁ τοῦ πνεύματος κύριος, καὶ τῶν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν βασιλεὺς, ὁ ποιήσας ἡμέραν πρὸς ἔργα φωτὸς, καὶ νύκτα εἰς ἀνάπαυσιν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν· σὴ γάρ ἐστιν ἡμέρα, καὶ σή ἐστιν ἡ νὺξ, σὺ κατηρτίσω φαῦσιν καὶ ἥλιον· αὐτὸς καὶ νῦν, δέσποτα, φιλάνθρωπε καὶ πανάγαθε, εὐμενῶς πρόσδεξαι τὴν ἑσπερινὴν εὐχαριστίαν ἡμῶν ταύτην. ὁ διαγαγὼν ἡμᾶς τὸ μῆκος τῆς ἡμέρας, καὶ ἀγαγὼν ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, φύλαξον ἡμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ σου, εἰρηνικὴν παράσχου τὴν ἑσπέραν, καὶ τὴν νύκτα ἀναμάρτητον, καὶ καταξίωσον ἡμᾶς τῆς αἰωνίου ζωῆς, διὰ τοῦ Χριστοῦ σου· δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· κλίνατε τῇ χειροθεσίᾳ. καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω· Θεὲ πατέρων, καὶ κύριε τοῦ ἐλέους, ὁ τῇ σοφίᾳ σου κατασκευάσας ἄνθρωπον τὸ λογικὸν ζῶον, τὸ θεοφιλὲς τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ δοὺς αὐτῷ τῶν ἐπὶ τῆς χθονὸς ἄρχειν, καὶ καταστήσας γνώμῃ σῇ ἄρχοντας καὶ ἱερεῖς, τοὺς μὲν

20. *Τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμόν.*] Dixi ad lib. 2. cap. 59. Nec aſſentior magnæ doctrinæ viro Uſſerio, qui in Diatriba de Symbolis &c. non ſatis diſtinxit Pſalmum lucernalem ab Hymno veſpertino. COT.

21. *Προσφωνήσει.*] Intelligit edicta precéſque Diaconi cum orationibus Epiſcopi. Ita ſæpe in hoc Opere *προσφωνεῖ* & *προσφώνησις*, quando indicantur preces, unàque cum aliis oratur. Ibid.

22. *Τὸν ἄγγελον τὸν ἐπὶ τῆς εἰρήνης.*] Celebratur Angelus pacificus ſeu pacis à Baſilio Epiſt. 239. à Chryſoſtomo ſæpè, à Liturgiis paſſim. In antiquis Pœnitentialibus Joh. Morini p. 99. *Det tibi Dominus Angelum pacis cuſtodem*, &c. Similes verò Angelos ex SS. Patribus diſces: Angelum orationis, ex Tertulliano de oratione cap. 12. Angelos matrimonii, ex eodem ad uxorem lib. 2. cap. ult. Angelum Baptiſmi, lib. de Baptiſmo cap. 4. 5. puerperii, ſeu humanæ ſtructuræ in utero, ex eodem de anima cap. 37. conſentientibus Rabbinis; Angelos vocationis Gentium, ex Origene ad Matthæi XXII. 8. Angelum gratiæ Hananeæ, ab eodem Adamantio ad Rom. XII. 3. S. Baſilii Liturgia ex Arabico verſa, ſub finem; *& Angelus hujus diei benedicti.* Lege quod notavi ſuprà ad finem procemii libri 2. Hermæ. Ibid.

23. *Ὁ τοῦ πνεύματος κύριος.*] Duriſſima locutio, Macedonianiſmum redolens. Ibid.

24. Ἀγ-

μὲν πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς, τοὺς δὲ πρὸς λατρείαν ἔννομον. αὐτὸς καὶ νῦν ἐπικάμφθητι, κύριε παντοκράτορ, καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν λαόν σου, τοὺς κάμψαντας αὐχένα καρδίας αὐτῶν, καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς διὰ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐφώτισας ἡμᾶς φῶς γνώσεως, καὶ ἀπεκάλυψας ἡμῖν σεαυτόν· μεθ' οὗ σοι καὶ ἡ ἐπάξιος ὀφείλεται προσκύνησις παρὰ πάσης λογικῆς καὶ ἁγίας φύσεως, καὶ πνεύματι τῷ παρακλήτῳ, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· προέλθετε ἐν εἰρήνῃ. ὡσαύτως ὄρθρου, ὁ διάκονος, μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ὀρθρινὸν, καὶ ἀπολῦσαι αὐτὸν τοὺς κατηχουμένους, καὶ χειμαζομένους, καὶ βαπτιζομένους, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ, καὶ τὴν ὀφειλομένην ποιήσασθαι προσφώνησιν, ἵνα μὴ πάλιν λέγωμεν τὰ αὐτὰ, ἐπιφερέτω μετὰ τό· σῶσον αὐτοὺς ὁ Θεὸς, καὶ ἀνάστησον ἐν τῇ χάριτί σου· αἰτησώμεθα παρὰ κυρίου τὰ ἐλέη αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς, τὸν ὄρθρον τοῦτον καὶ τὴν ἡμέραν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον, καὶ πάντα τὸν χρόνον τῆς παρεπιδημίας ἡμῶν, τὸν ἄγγελον τὸν ἐπὶ τῆς εἰρήνης, χριστιανὰ τὰ τέλη, ἵλεων καὶ εὐμενῆ τὸν Θεόν· ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ζῶντι Θεῷ διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ παραθώμεθα. καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχόμενος, λεγέτω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λη'.

Εὐχαριστία ὀρθρινή.

Ὁ Θεὸς ὁ τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς, ὁ ἀσύγκριτος καὶ ἀπροσδεὴς, ὁ δοὺς τὸν ἥλιον εἰς ἐξουσίαν τῆς ἡμέρας, τὴν δὲ σελήνην καὶ τὰ ἄστρα εἰς ἐξουσίαν τῆς νυκτός· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐφ' ἡμᾶς εὐμενέσιν ὀφθαλμοῖς, καὶ πρόσδεξαι τὰς ἑωθινὰς ἡμῶν εὐχαριστίας, καὶ ἐλέησον ἡμᾶς· οὐ γὰρ διεπετάσαμεν τὰς χεῖρας ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἀλλότριον· οὐ γάρ ἐστιν ἐν ἡμῖν Θεὸς πρόσφατος, ἀλλὰ σὺ ὁ αἰώνιος καὶ ἀτελεύτητος. ὁ τὸ εἶναι ἡμῖν διὰ Χριστοῦ παρασχόμενος, καὶ τὸ εὖ εἶναι δι' αὐτοῦ δωρησάμενος· αὐτὸς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ καταξίωσον καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς· μεθ' οὗ σοι δόξα καὶ τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· κλίνατε τῇ χειροθεσίᾳ. καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐπευχέσθω, λέγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ λθ'.

Χειροθεσία ὀρθρινή.

Ὁ Θεὸς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, ὁ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας καὶ μυριάδας τοῖς ἀγαπῶσί σε, ὁ φίλος ταπεινῶν, καὶ πενήτων προστάτης, οὗ πάντα ἐν χρείᾳ καθέστηκεν, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλά σου· ἔπιδε ἐπὶ τὸν λαόν σου τοῦτον, τοὺς κεκλικότας σοι τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς, καὶ εὐλόγησον αὐτοὺς εὐλογίαν πνευματικὴν, φύλαξον αὐτοὺς ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, διατήρησον αὐτοὺς ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ καταξίωσον αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ ἠγαπημένῳ σου παιδί· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· προέλθετε ἐν εἰρήνῃ. ἐπὶ δὲ τῶν προσφερομένων ἀπαρχῶν, οὕτως εὐχαριστεῖ ὁ ἐπίσκοπος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μ'.

Ἐπίκλησις ἐπὶ ἀπαρχῶν.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, κύριε παντοκράτορ, δημιουργὲ τῶν ὅλων καὶ προνοητὰ, διὰ τοῦ μονογενοῦς σου παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἐπὶ ταῖς προσενεχθείσαις σοι ἀπαρχαῖς, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν, ἀλλ'

que voluntate tuâ principes ac ſacerdotes conſtituiſti; illos quidem ad vitæ ſecuritatem; hos verò ad legitimum cultum: ipſe nunc etiam inflectere, Domine omnipotens, & oſtende faciem tuam ſuper populum tuum, eos qui cervicem cordis ſui incurvârunt; & benedic eis per Chriſtum, per quem illuſtrâſti nos lumine cognitionis, ac revelâſti nobis teipſum; cum quo ab omni rationali & ſancta naturâ debetur tibi adoratio condigna, & Spiritui Paracleto, in ſæcula. Amen. Et Diaconus dicat; Exite in pace. Similem in modum manè, Diaconos, cùm dictus fuerit Pſalmus matutinus, cùmque ipſe dimiſerit Catechumenos, Energumenos, Competentes, ac Pœnitentes, feceritque ſolemnem precationem; (ne iterum eadem referamus;) poſt illud; Serva nos Deus, & ſuſcita in gratia tua; ſubjungat; Poſtulemus à Domino miſericordias ejus atque miſerationes, hoc matutinum & hunc diem, cunctumque peregrinationis noſtræ tempus pacatum ac peccato vacuum, Angelum paci præpoſitum, finem vitæ Chriſtianum, Deum propitium & clementem. Nos ipſos, & mutuò, viventi Deo commendemus per Unigenitum ejus. Ac Epiſcopus orans, dicat:

CAPUT XXXVIII.

Gratiarum actio matutina.

Spirituum & omnis carnis Deus, incomparabilis ac nullius rei indigus; qui dediſti ſolem, ut præeſſet diei; lunam verò & ſtellas, ut præeſſent nocti: ipſe & nunc reſpice ſuper nos oculis benevolis; ac ſuſcipe matutinas noſtras gratiarum actiones; & miſerere noſtri: non enim expandimus manus noſtras ad Deum alienum; ſiquidem non *Pſ. 80. 10.* eſt in nobis Deus recens, ſed tu æternus ac immortalis. Qui nobis per Chriſtum præbuiſti ut eſſemus, quique per eumdem donâſti ut benè eſſemus; ipſe nos per eum dignare æternâ vitâ: cum quo tibi gloria, honor, veneratio, & ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen. Tum Diaconos dicat; Inclinate ad manûs impoſitionem. Ac Epiſcopus oret, his verbis:

CAPUT XXXIX.

Impoſitio manûs matutina.

Deus fidelis, & verax; qui facis miſericordiam *Exod. 34.* in millia, & dena millia, diligentibus te; *& 20.* amicus humilium, & pauperum defenſor; quo univerſa opus habent, quia cuncta tibi ſerva ſunt: reſpice in populum tuum hunc, in hos qui inclinârunt tibi capita ſua; & benedic eis benedictione ſpirituali; cuſtodi eos, ut pupillam oculi; con- *Pſ. 16. 8.* ſerva eos in pietate, ac juſtitia; & eos vitâ æternâ dignare; in Chriſto Jeſu dilecto Filio tuo; cum quo tibi gloria, honor, atque cultus, & ſancto Spiritui, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen. Et Diaconus dicat; Exite in pace. Cæterùm pro primitiis quæ offeruntur, Epiſcopus gratias agit hunc in modum:

CAPUT XL.

Invocatio pro primitiis.

Gratias agimus tibi, Domine omnipotens, omnium opifex ac proviſor, per unigenitum Filium tuum Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, pro oblatis tibi primitiis; non quantùm debemus, ſed

ſed quantùm poſſumus. Quis enim hominum condignè poteſt gratias tibi agere, pro iis quæ dediſti ipſis ad participandum? Deus Abrahami, & Iſaaci, & Jacobi, omniumque ſanctorum: qui cuncta ad perfectionem ac maturitatem perduxiſti, per Verbum tuum, & terræ juſſiſti progignere omnis generis fructus ad lætitiam & alimoniam noſtram: qui dediſti hebetioribus ac ſtupidioribus pabulum ſucci, herbivoris herbam; & aliis quidem carnes, aliis verò ſemina, nobis autem frumentum ad cibum aptum ac convenientem: item diverſa alia, partim ad uſum, partim ad ſanitatem, partim ad oblectationem. Pro his igitur omnibus, ſummè laudandus es, de tua erga omnes beneficentia, per Chriſtum; per quem tibi gloria, honor, & veneratio, in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Porro de iis qui in Chriſto requieverunt; poſtquam Diaconus clarâ voce protulerit ea quæ Oratio complectitur, (ne eadem repetamus,) adjiciet etiam hæc:

ὅσον δυνάμεθα. τίς γὰρ ἀνθρώπων ἐπαξίως εὐχαριστῆσαί σοι δύναται, ὑπὲρ ὧν δέδωκας αὐτοῖς εἰς μετάληψιν; ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ πάντων τῶν ἁγίων· ὁ πάντα τελεσφορήσας, διὰ τοῦ λόγου σου, καὶ κελεύσας τῇ γῇ παντοδαποὺς ἐκφῦσαι καρποὺς εἰς εὐφροσύνην καὶ τροφὴν ἡμετέραν· ὁ δοὺς τοῖς νωθεστέροις καὶ βληχώδεσι * χῦλον, παμφάγοις χλόην· καὶ τοῖς μὲν κρέα, τοῖς δὲ σπέρματα, ἡμῖν δὲ σῖτον πρὸς τροφὴν πρόσφορον καὶ κατάλληλον, καὶ ἕτερα διάφορα, τὰ μὲν πρὸς χρῆσιν, τὰ δὲ πρὸς ὑγείαν, τὰ δὲ πρὸς τέρψιν. ἐπὶ τούτοις οὖν ἅπασιν ὑπερύμνητος ὑπάρχεις, τῆς εἰς πάντας εὐεργεσίας, διὰ Χριστοῦ· δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. ἐπὶ δὲ τῶν ἐν Χριστῷ ἀναπαυσαμένων, μετὰ τὸ φωνῆσαι τὰ τῆς προσευχῆς, ἵνα μὴ πάλιν λέγωμεν, ὁ διάκονος προσθήσει καὶ ταῦτα.

* f. χιλὸν

CAPUT XLI.

Oratio pro mortuis.

PRo fratribus noſtris qui in Chriſto requieverunt oremus; ut hominum amans Deus, qui animam defuncti ſuſcepit, ei remittat omne peccatum voluntarium ac non voluntarium, & propitius clemenſque factus, collocet eum in regione piorum, quieſcentium in ſinu Abrahami, Iſaaci, & Jacobi, cum omnibus qui à ſæculo placuerunt Deo, ac ejus voluntatem fecerunt; unde aufugit dolor, triſtitia, & gemitus. Surgamus. Noſipſos, & invicem, æterno Deo commendemus, per Verbum quod erat in principio. Ac Epiſcopus dicat; Qui naturâ es immortalis, ac ſine carens; à quo cuncta immortalia & mortalia orta ſunt; qui animal rationale hominem, civem mundi, in fabricatione effeciſti mortalem, & reſurrectionem promiſiſti; qui Henochum ac Eliam non ſiviſti mor-

Mat. 22. 32. tis experimentum capere: Deus Abrahami, Deus Iſaaci, & Deus Jacobi; non tamquam mortuorum, ſed tamquam viventium es Deus; quia cun-

Sap. 3. 1. ctorum animæ apud te vivunt, & ſpiritus juſtorum in manu tua ſunt, quos non tanget cruciatus; om-

Deut. 33. 3. nes enim ſanctificati, ſub manibus tuis ſunt: ipſe & nunc reſpice ſuper ſervum tuum hunc, quem ſelegiſti, & aſſumpſiſti in aliam ſortem; & condona ei, ſi quid volens aut invitus deliquit; atque Angelos ei exhibe placidos; atque colloca eum in ſinu Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, omniumque qui tibi à ſæculo placuerunt; ubi non eſt triſtitia, dolor, gemitus, immo locus piorum ſedatus, & pariter quieta terra rectorum, eorumque qui in ea vident gloriam Chriſti tui; per quem tibi gloria, honor, cultus, actio gratiarum, adoratio, in ſancto Spiritu, in ſæcula. Amen. Et Diaconus dicat; Inclinate, & accipite benedictionem. At Epiſcopus gratias pro eis agat, hæc di-

Ps. 27. 9. cens; *Salvum fac, Domine, populum tuum, & benedic hæreditati tuæ*, quam acquiſiſti precioſo Chriſti tui ſanguine; paſce illos ſub dextera tua, pro-

2. Tim. 4. 7. tege illos ſub alis tuis; & tribue illis, ut certamen

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μα'.

Προσφώνησις ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων.

ΥΠὲρ ἀναπαυσαμένων ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν ἡμῶν δεηθῶμεν· ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, ὁ προσδεξάμενος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, * παρίδῃ αὐτῷ πᾶν ἁμάρτημα ἑκούσιον καὶ ἀκούσιον, καὶ ἵλεως καὶ εὐμενὴς γενόμενος, κατατάξῃ εἰς χώραν εὐσεβῶν, ἀνειμένων εἰς κόλπον Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, μετὰ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων, καὶ ποιησάντων τὸ θέλημα αὐτοῦ· ἔνθα ἀπέδρα, ὀδύνη, καὶ λύπη καὶ στεναγμός. ἐγειρώμεθα. ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τῷ ἀιδίῳ Θεῷ διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ λόγου παραθώμεθα. καὶ ὁ ἐπίσκοπος λεγέτω· ὁ τῇ φύσει ἀθάνατος καὶ ἀτελεύτητος, παρ' οὗ πᾶν ἀθάνατον καὶ θνητὸν γέγονεν· ὁ τὸ λογικὸν ζῶον τὸν ἄνθρωπον τὸν κοσμοπολίτην, θνητὸν ἐν κατασκευῇ ποιήσας, καὶ ἀνάστασιν ἐπαγγειλάμενος· ὁ τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Ἠλίαν θανάτου πεῖραν μὴ ἐάσας λαβεῖν· ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακὼβ, οὐχ ὡς νεκρῶν, ἀλλ' ὡς ζώντων Θεὸς εἶ· ὅτι πάντων αἱ ψυχαὶ παρὰ σοὶ ζῶσι, καὶ τῶν δικαίων τὰ πνεύματα ἐν τῇ χειρί σου εἰσὶν, ὧν οὐ μὴ ἅψηται βάσανος· πάντες γὰρ ἡγιασμένοι ὑπὸ τὰς χεῖράς σου εἰσίν· αὐτὸς καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε, ὃν ἐξελέξω, καὶ προσελάβου εἰς ἑτέραν λῆξιν, καὶ συγχώρησον αὐτῷ εἴ τι ἑκὼν ἢ ἄκων ἐξήμαρτε, καὶ [24] ἀγγέλους εὐμενεῖς παράστησον αὐτῷ, καὶ κατάταξον αὐτὸν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, ὅπου οὐκ ἔνι λύπη, ὀδύνη καὶ στεναγμὸς, ἀλλὰ χῶρος εὐσεβῶν ἀνειμένος, καὶ γῆ εὐθείων συνανειμένη, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ὁρώντων τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ σου· δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, εὐχαριστία, προσκύνησις, ἐν ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. καὶ ὁ διάκονος λεγέτω· κλίνατε, καὶ εὐλογεῖσθε. καὶ ὁ ἐπίσκοπος εὐχαριστείτω ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· σῶσον, κύριε, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, ἣν περιεποιήσω τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ σου· ποίμανον αὐτοὺς ὑπὸ τὴν δεξιάν σου, καὶ σκέπασον αὐτοὺς ὑπὸ τὰς πτέρυγάς σου, καὶ δὸς αὐτοῖς

* f. παρῇ

τ

24. Ἀγγέλους εὐμενεῖς παράστησον αὐτῷ] Angelorum officia in hominum morte, ex doctrina SS. Patrum fuit, aſſiſtere morientibus, eoſque pro viribus adjuvare; pios eſſe ἀγγέλους εὐμενεῖς, placidos animæ evocatores, acceptores, exuentes eam corruptibile corporis indumentum, in cœlum portantes, ad Deum deducentes, δορυφοροῦντας, viæ duces ac comites, propugnatores, occurſatores; impiis verò triſtes, horribiles, ἀπηλεφόρους, exactores, & raptores, ad judicium acerbè pertrahentes. Ab Anaſtaſio Sinaita Orat. in Pſalmum 6. uſurpatur nomen ἀπαιτηλάτων: aut meâ quidem ſuſpicione, factum à verbo *expilo*, ſignificans expilatores; aut, juxta conjecturam doctiſſimi Combeſiſii, formatum ex voce ἀπειλεῖν. Prætereo externæ ſapientiæ ψυχοπομποὺς, cum Mercurio ψυχοπομπῷ, cumque Angelo mortis Samaele, ſeu Adriele, Afraele. Quem mortis Angelum commemorat Auctor Operis imperfecti in Matthæum, ad XXIV. 41. COT.

25. Ἐπι-

τὸν ἀγῶνα ἀγωνίσωνται καλὸν, τὸν δρόμον τελέσωσι, τὴν πίστιν τηρήσωσιν ἀτρέπτως, ἀμέμπτως, ἀνεγκλήτως, διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός· μεθ' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

bonum certent, curſum conſumment, fidem ſervent, abſque mutatione, culpâ, & crimine; per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum dilectum Filium tuum; cum quo tibi gloria, honor, & veneratio, atque ſancto Spiritui, in ſæcula. Amen.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μβ´.

Πῶς δεῖ καὶ πότε γίνεσθαι τὰς τῶν κοιμηθέντων πιστῶν μνείας· καὶ ὅτι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, δεῖ παρέχεσθαι πτωχοῖς.

* Anaſtaſius ἐπιτελεῖσθε

* al. τριακοστά

* Anaſt. νόμον καὶ τύπον

* 25 Ἐπιτελείσθω δὲ τρίτα τῶν κεκοιμημένων, ἐν ψαλμοῖς, καὶ ἀναγνώσεσι, καὶ προσευχαῖς, διὰ τὸν διὰ τριῶν ἡμερῶν ἐγερθέντα· καὶ 26 ἔννατα, εἰς ὑπόμνησιν τῶν περιόντων καὶ τῶν κεκοιμημένων· καὶ * 27 τεσσαρακοστὰ, κατὰ τὸν παλαιὸν * τύπον· Μωσῆν γὰρ οὕτως ὁ λαὸς ἐπένθησε· καὶ ἐνιαύσια, ὑπὲρ μνείας αὐτοῦ. καὶ διδόσθω ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ, πτωχοῖς εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ.

CAPUT XLII.

Quo modo & quando oporteat fidelium defunctorum fieri memoriam; & quid ex eorum facultatibus ſit pauperibus largiendum.

QUòd ſpectat ad mortuos; celebretur dies tertius, in Pſalmis, lectionibus, & precibus, ob eum qui tertiâ die reſurrexit; item dies nonus, in recordationem ſuperſtitum & defunctorum; atque etiam dies quadrageſimus, juxta veterem typum; Moſem enim ita luxit populus; denique anniverſarius dies, pro memoria ipſius. Ex bonis verò ejuſdem, detur pauperibus, ad illius commemorationem.

Hoc caput profert Anaſtaſius, Quæſt. 22.

Deut. 34. 8.

C A-

25. Ἐπιτελείσθω δὲ τρίτα τῶν κεκοιμημένων, &c.] Hinc iſta & ſequentia ſumpta eſſe ab Orientalibus, Melchitis, Maronitis, Cophtitis, & Jacobitis, præſixaque Collectionibus Conciliorum apud eos, diſcere eſt ex Abrahami Ecchellenſis Maronitæ Notis ad Catalogum librorum Chaldæorum, quem Hebedjeſu compoſuit, p. 167. &c. Eadem cum aliis itidem Apoſtolicarum Conſtitutionum cernere eſt, in Codicibus Conciliorum & Canonum, Arabicis, & Græcis, penes Chriſtianiſſimum Regem. Citantur autem ab Anaſtaſio abſque ullâ diverſitate primarum linearum in MS. Regio 2206. Ad rem ipſam quod attinet, plurima congeri poſſent: ſed ego indicatis potioribus locis, illa ſolummodo deſcribam quæ aut novitatem habent, aut lucem ab aliquo exſpectant. Igitur conſulat qui volet Palladii Hiſtoriam Lauſiacam cap. 26 ſub finem, Iſidorum Peluſiotam lib. 1. Epiſt. 114. Juſtiniani Novellam 133 Damaſcenum Oratione de fidelibus defunctis, Editionis Græcæ fol. 147. 150. Euſtratium in Bibliotheca Photiana codice 171. Niconem de erroribus Armeniorum apud Balſamonem p. 1098. & ſuprà ad lib. 5. cap. 14 Ambroſium Concione de obitu Theodoſii, Epiſtolam inter Auguſtinianas 258. Alcuinum aut alium lib. de divinis officiis cap. 50 51. Capitula ſelecta Theodori Cantuarienſis n. 19. 37 90. in IX. Spicilegio, Meletii Epiſtolam de Boruſſis, Meurſii Gloſſarium voce τριμηναῖα, Hugonem Menardum Concordiæ Regularum p. 218. & Jacobum Goar Euchologii p. 540. Jam Philippus Solitarius lib. 4. Dioptræ manu ſcriptæ in Regia Bibliotheca, ad hunc modum loquitur;

Περὶ τοῦ πῶς ἐπιτελοῦμεν τρίτα, ἔννατα, καὶ τεσσαρακοστά.

De modo quo celebramus dies tertium, nonum, & quadrageſimum.

Χρὴ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ παλαιοῦ πένθους τριχῇ διεῖλον οἱ ἀπόστολοι, εἰς τρίτην, καὶ ἐννάτην, καὶ τεσσαρακοστήν. ἐπεὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ κύριος μετὰ τὴν τριήμερον ἔγερσιν ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἐνεφύσησεν αὐτοῖς λέγων· λάβετε πνεῦμα ἅγιον. καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἰδοὺ μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τὴν ὀκτὼ ἡμέραν, δεύτερον ὤφθη αὐτοῖς. οὕτως οὖν ὁ εὐαγγελιστής, μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν οὐ συναριθμήσας. μεθ' ὧν ἐννάτη γοῦν ἀριθμουμένη. κατὰ τὸν τύπον τοῦτον, ἡμεῖς ἀπὸ τῆς ταφῆς ἕως τῆς ἐννάτης ἡμέρας τὰς μνήμας τῶν ὁσίως κεκοιμημένων ἐπιτελοῦμεν. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ τεσσαρακοστὰ, ὅτι ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀνελήφθη ὁ κύριος.

Et hoc ſciendum eſt, quòd quadraginta dies Veteris luctus in tria diviſerint Apoſtoli; in tertium diem, & nonum, & quadrageſimum. Ita enim ipſe Dominus poſt reſurrectionem tertiâ die factam, ſeipſum oſtendit diſcipulis januis clauſis, & inſufflavit eis dicens; Accipite Spiritum ſanctum. Et poſt dies octo, iterum ecce poſt reſurrectionem intra octo dies, ſecundò ipſis apparuit. Itaque Evangeliſta dicens, Poſt dies octo, diem reſurrectionis non numeravit cum aliis diebus. Quare cum illo novem numerantur. Ad hanc ergo formam, nos à ſepultura ad nonum diem ſecundò memorias eorum celebramus qui ſanctè obdormierunt. Et verò pari ratione quadrageſimum peragimus, quia die quadrageſimo aſſumptus eſt Dominus.

Quem locum fruſtra quæras in Verſione Jacobi Pontani. Ad hæc corrigi debent iſta apud Hincmarum capite 14. Capitulorum Presbyteris datorum anno DCCCLII. *Ut nullus Presbyterorum ad anniverſariam diem, vel triceſimam tertiam, vel ſeptimam alicujus defuncti, aut quacumque vocatione ad collectam Presbyteri convenerint, ſe inebriare præſumat.* Scribo, etiam ex Reginone, Burchardo, Ivone, Gratiano; *Ut nullus Presbyterorum, ad anniverſariam diem vel triceſimam, tertiam vel ſeptimam* &c. Denique indicatum Capitulum 19. Theodori accipe, prout legendum & conſtituendum videtur; *Pro defuncto Monacho Miſſa agitur in die ſepultura ejus, tertiâ die, & poſtea quamdiu voluerit Abbas: pro Laico bono tertiâ vel ſeptimâ,* (3. vel. 7. unde factum, tres vel ſeptem) *poſt jejunium: pro pœnitente trigeſimâ die vel ſeptimâ, & propinqui (aut propinquos) ejus oportet jejunare quinta die, & oblationem offerre ad altare: ſicut in Jeſu filio Sirach legitur: & pro Saul filii Iſrael jejunaverunt: poſtea quamdiu voluerit Presbyter.* Reſpici poto ad verba Eccleſiaſtici XXII. 13. *Luctus mortui ſeptem dies,* & XXXVIII. 16. 17. 18. quod magis patebit lecto cap. 50. libri citati de divinis officiis. Ibid.

26. Ἔννατα.] Ratio, quam profert Philippus poſt Euſtratium, evertitur à S. Cyrillo lib. 12. in Johannem p. 1104. ubi docet, μεθ' ἡμέρας ὀκτώ. Joh. XX. 26. ſignificare diem octavum, non verò diem nonum: quâ de re dixi ſuprà. Nicephorus tamen conſentit errori, ſcribens lib. 1. Hiſt. Eccl. cap. 34. p 118. C. ἐπεὶ δ' ὀγδόη ἐξ ἐκείνης ἡμέρα διῄρχετο. Hoc eſt juxta meam verſionem; *Poſtquam autem octavus ab illo dies præteriit.* Malo more, doctus Interpres in contrarium ſenſum reddidit; *Poſtquam autem deinceps octava advenit dies.* Porrò ritus iſte ignotus fuit Auguſtino, ut patet ex illius libro Quæſtionum ſuper Geneſim Quæſt. penult. ignotus Ambroſio, & pleriſque Latinorum; damnatus autem ab eo qui putatur Alcuinus ex loco memorato S. Auguſtini. Ibid.

27. Τεσσαρακοστά.] Lectio marginalis τριακοστά, quam ſequuntur Orientales nationes, & Collectio Arabica, confirmatur teſtimonio Deuteronomii, XXXIV. 8. in quo legimus triginta, legebantque Philo, Joſephus, & alii: concordantibus Scripturæ locis duobus, Num. XX. ult. Deut. XXI. 13. necnon Joſepho lib. 4. cap. 4. p. 119. G. & Procopio Gazæo ad Geneſ. L. Nihilominus tamen τεσσαρακοστά præfeci quia Græci antiqui cum recentioribus diem quadrageſimum in mortuis celebrant, triceſimum non agnoſcunt. Ad Deuteronomium reſpondeo, quoſdam codices Græcos eo loci habuiſſe τεσσαράκοντα, pro τριάκοντα. Id verò oſtenditur per verba S. Chryſoſtomi Panegyrico Bernices & Proſdoces; (quæ conferenda cum Ambroſianis initio Concionis in obitu Theodoſii) ἐκλαυσαν τὸν Ἰακὼβ τεσσαράκοντα ἡμέρας· ἔκλαυσαν καὶ τὸν Μωϋσῆν ἑτέρας τοσαύτας οἱ Ἰουδαῖοι. *Fleverunt Jacob quadraginta diebus; fleverunt & Moyſem totidem alios Judæi.* Ubi viden reſpici ad Gen. L. 3. & Deuteron. XXXIV. 8. Idem Chryſoſtomus, ut id obiter moneam, videtur invenisse cap. 11. Judicum verſ. 40. τεσσαράκοντα corruptè, non τέσσαρας, quando Homil. 14 ad populum Antiochenum ſcribebat de filia Jephthæ; ἑορτὴν ἐποίουν τοῖς Ἰουδαίοις. θυγατρὶ ταύτης (?) μετὰ τῆς παρθενίας τεσσαράκοντα ἡμέρας ... ἐθρήνουν. Apud

ſu-

CAPUT XLIII.

Quòd impios ex vita decedentes, nihil juvent memoria, vel mandata.

Anaſtaſius, ibidem. PОrro hæc de piis dicimus. Nam de impiis; licèt omnia mundi bona pauperibus dederis, nihil juvabis impium. Cui enim ſuperſtiti inimicum erat Numen, manifeſtum eſt quòd etiam de-
Job. 7. 18. functo ſit inſenſum: neque enim injuſtitia eſt apud
Pſ. 10. 8. Deum: *Quoniam juſtus Dominus, & juſtitias dile-*
Iſ. 62. 11. *xit*: Et; *Ecce homo, & opus ejus.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μγʹ.

Ὅτι τοὺς ἀσεβεῖς τελευτῶντας οὐδὲν ὠφελοῦσι μνεῖαι, ἢ ἐντολαί.

Ταῦτα μὲν περὶ εὐσεβῶν λέγομεν. περὶ γὰρ ἀσεβῶν, ἐὰν τὰ τοῦ κόσμου δῷς πένησιν, οὐδὲν ὀνήσεις * αὐτόν. ᾧ γὰρ περιόντι ἐχθρὸν ἦν τὸ θεῖον, δῆλον ὅτι καὶ μεταστάντι. οὐ γάρ ἐστιν ἀδικία παρ' * αὐτῷ· δίκαιος γὰρ ὁ κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν· καί· * Ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. "

* Anaſt. αὐτῷ
* Anaſt. τῷ Θεῷ
* Vide Anaſtaſium.

CAPUT XLIV.

De ebrioſis.

IN mortuorum verò memoriis, invitati; cum moderatione ac Dei metu epulemini, ut poſſitis etiam deprecari pro iis, qui è vita migrârunt. Qui Presbyteri & Diaconi Chriſti eſtis, ſemper debetis eſſe ſobrii, tam vobis, quàm aliis; ut eos qui flagitiosè vivunt valeatis admonere. Ait quip-
Prov. 31. 4. pe Scriptura; *Potentes, iracundi ſunt: vinum au-*
ex LXX. *tem non bibant; ne bibentes obliviſcantur ſapientiæ, & recta judicare non poſſint.* Et certè Presbyteri ac Diaconi, poſt Deum omnipotentem, illiuſque dilectum Filium, ſunt Potentes ac Dynaſtæ Eccleſiæ. Hoc autem dicimus; non ut vinum nequaquam bibant; eo enim modo contumeliâ afficerent id quod à Deo factum eſt ad lætitiam; ſed ut non inebrientur. Siquidem non dixit Scriptura;
Prov. 23. vinum non bibendum: ſed quid ait? *Ne bibe vi-*
Eccli. 31. *num ad ebrietatem*: & iterum; *Spinæ naſcuntur in*
Epheſ. 5. *manu temulenti.* Id verò non de iis tantùm, qui
Prov. 26. 9. ſunt in Clero dicimus; verùm etiam de omni Lai-
Jac. 2. 7. co Chriſtiano, ſuper quem invocatum eſt nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti: nam ipſis quoque
Prov. 23. 29. dictum eſt; *Cui Væ? Cui tumultus? Cui tædia & garrulitas? Cujus oculi lividi? Cui contuſiones fruſtra? Nonne hæc eorum ſunt, qui in vino immorantur, quique explorant, ubi fiant compotationes?*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μδʹ.

Περὶ μεθύσων.

[18] ἘΝ δὲ ταῖς μνείαις αὐτῶν καλούμενοι, μετὰ εὐταξίας ἑστιᾶσθε καὶ φόβου Θεοῦ, ὡς δυνάμενοι καὶ πρεσβεύειν ὑπὲρ τῶν μεταστάντων. πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι Χριστοῦ ὑπάρχοντες, νήφειν ὀφείλετε πάντοτε, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἑτέρους, ἵνα δυνηθῆτε τοὺς ἀτακτοῦντας νουθετεῖν. λέγει δὲ ἡ γραφή. " Οἱ δυνάσται θυμώδεις εἰσίν· οἶνον δὲ μὴ πινέτωσαν, ἵνα μὴ πιόντες ἐπιλάθωνται τῆς σοφίας, * καὶ ὀρθὰ κρίνειν οὐ μὴ δύνωνται. Οὐκοῦν καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ [19] οἱ διάκονοι, " μετὰ Θεὸν τὸν παντοκράτορα καὶ τὸν ἠγαπημένον αὐτοῦ υἱὸν δυνάσται ὑπάρχουσι τῆς ἐκκλησίας. τοῦτο δέ φαμεν, οὐχ ἵνα μὴ πίνωσιν· ἄλλως γὰρ καὶ ἔστιν ὑβρίσαι τὸ ὑπὸ Θεοῦ γενόμενον εἰς εὐφροσύνην· ἀλλ' ἵνα μὴ παροινῶσιν. οὐ γὰρ εἶπεν ἡ γραφή, μὴ πίνειν οἶνον· ἀλλὰ τί φησιν; Μὴ πίνε οἶνον εἰς μέθην· καὶ πάλιν· Ἄκανθαι φύονται ἐν χειρὶ μεθύσου. Τοῦτο δὲ οὐ περὶ τῶν ἐν κλήρῳ μόνον φαμέν, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς λαϊκοῦ Χριστιανοῦ, ἐφ' οὗ ἐπικέκληται τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ αὐτοῖς γὰρ εἴρηται· Τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι ἀηδίαι καὶ λέσχαι; τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; τίνι συντρίμματα διακενῆς; οὐ τῶν ἐγχρονιζόντων ἐν οἴνῳ, καὶ τῶν [30] κατασκοπουμένων, ποῦ πότοι γίνονται;

* in Eclogis Mazar. additur; εἰσὶ δὲ μὴ ... χρῆσθαι τῷ οἴνῳ
* Ib. add. ἐν ταῖς ἐκκλησίαις

CAPUT XLV.

De recipiendis iis qui propter Chriſtum patiuntur perſecutionem.

EOs qui perſecutionem patiuntur fidei cauſſâ,
Mat. 10. 23. & de civitate in civitatem fugiunt, quòd meminerint verborum Domini; ſuſcipite. Cùm
Mat. 26. 41. enim nôrint, ſpiritum quidem promptum eſſe, carnem verò infirmam; aufugiunt, & facultatum ſuarum direptionem permittunt ac negligunt, ut in ſeipſis nomen Chriſti illibatum & negatione non proditum conſervent. Suppeditate ergo illis, quæ ſunt neceſſaria; mandatum Dominicum adimplentes.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μεʹ.

Περὶ τοῦ ὑποδέχεσθαι τοὺς διὰ Χριστὸν διωκομένους.

ΤΟὺς διωκομένους διὰ πίστιν, καὶ πόλιν ἐκ πόλεως φεύγοντας, διὰ τὸ μεμνῆσθαι τῶν λόγων τοῦ κυρίου, προσλαμβάνεσθε. ἐπιστάμενοι γάρ, ὅτι τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής, ἀποδιδράσκουσι, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων * περιορῶνται, ἵνα ἀνεξάρνητον ἐν ἑαυτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ διατηρήσωσιν. ἐπικουρεῖτε οὖν αὐτοῖς τὰ πρὸς χρείαν, ἐντολὴν κυριακὴν πληροῦντες.

* al. περιίε-

K E.

Judæis lex eſt lata, ut virgines illo tempore convenientes quadraginta diebus commiſſum eadem deplorarent. niſi ſi error memoriæ eſt in ſancto doctore, aut vitiatus mutatum fuit in τεσσαράκοντα vitio librariorum. COT.

18. Ἐν δὲ ταῖς μνείαις αὐτῶν καλούμενοι.] Nihil dico de funebribus epulis, rem etiam minùs doctis notiſſimo. Ibid.

19. Οἱ διάκονοι.] Additamentum Eclogarum Mazarinarum, nunc Codicis Regii 2547. habet quoque Liber 2392. Eadem Exemplaria & tertium, pòſt, εἶπεν ἡ γραφή. & μὴ πίνειν οἶνον εἰς μέθην. Ibid.

30 Κατασκοπουμένων] Sic quoque citatur in Antiocho Homiliâ 5. Unum exemplar MS. κατασκοπευόντων. aliud, περισκοπούντων. Ibid.

31. Kα-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ μϛ´.

Ὅτι ἕκαστος ἐν ᾧ ἐτάχθη κλήρῳ, ὀφείλει ἐμμένειν, καὶ φυλάττειν τὴν τάξιν, ἀλλὰ μὴ ἑαυτῷ ἁρπάζειν τὰ μὴ ἐγχειρισθέντα.

Ἐκεῖνο δὲ [31] κοινῇ πάντες παραγγέλλομεν, ἕκαστον ἐμμένειν τάξει τῇ δοθείσῃ αὐτῷ, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τοὺς ὅρους· οὐ γάρ εἰσιν ἡμέτεροι, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ὑμῶν γάρ, φησὶν ὁ Κύριος, ἀκούων, ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ ἐμοῦ ἀκούων, ἀκούει τοῦ ἀποστείλαντός με· καὶ ὁ ὑμᾶς ἀθετῶν, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με. Εἰ γὰρ τὰ ἄψυχα γινόμενα, τὴν εὐταξίαν ἀποσώζει· οἷον νύξ, ἡμέρα, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, στοιχεῖα, τροπαί, μῆνες, ἑβδομάδες, ἡμέραι, ὧραι, καὶ δουλεύει τῇ διατυπωθείσῃ χρείᾳ, κατὰ τὸ εἰρημένον· ὅριον ἔθου, ὃ οὐ παρελεύσονται· καὶ πάλιν, περὶ τῆς θαλάσσης· ἐθέμην αὐτῇ ὅρια, περιέθηκα καὶ κλεῖθρα, καὶ πύλας, εἶπα δὲ αὐτῇ, μέχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς οὐδὲν ὀφείλετε τολμᾷν μετακινεῖν τῶν ὑμῖν κατὰ γνώμην Θεοῦ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντων; ἀλλ' ἐπειδὴ πάρεργον οἱ πολλοὶ καὶ τοῦτο ἡγήσαντο εἶναι, συγχέειν δὲ τὰς τάξεις καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ χειροτονίαν παραλύειν τολμῶσιν, ὑφαρπάζοντες ἑαυτοῖς ἀξιώματα τὰ μὴ διδόμενα, καὶ ἐπιτρέποντες ἑαυτοῖς τυραννικῶς ἃ μὴ ἔχουσιν ἐξουσίαν διδόναι, καὶ διὰ τοῦτο παροργίζουσι μὲν Θεόν, ὥσπερ οἱ Κορεῖται, καὶ ὁ βασιλεὺς Ὀζίας, παρ' ἀξίαν ἐπιθέμενοι ἄνευ Θεοῦ τῇ ἀρχιερωσύνῃ, καὶ γενόμενοι, οἱ μὲν πυρίφλεκτοι, ὁ δὲ κατὰ τοῦ μετώπου λεπρός, παροξύνουσι δὲ Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν διαταξάμενον, λυποῦσι δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀκυροῦντες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν· εἰκότως, τὸν ἐπηρτημένον κίνδυνον τοῖς τὰ τοιαῦτα πράττουσι προορώμενοι, καὶ τὴν εἰς τὰς θυσίας καὶ εὐχαριστίας ἀμέλειαν, ἐκ τοῦ ὑφ' ὧν μὴ χρὴ προσφερομένας ἀσεβῶς, καὶ παίγνιον ἡγουμένων τὴν ἀρχιερατικὴν τιμήν, ἥτις μίμησιν περιέχει τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλέως ἡμῶν, ἀναγκαίαν ἔχομεν καὶ τούτου παραίνεσιν· ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τῆς ἑαυτῶν ματαιότητος. Λέγομεν ὡς Μωσῆς, ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων, ᾧ ὁ Θεὸς ἐνώπιος ἐνωπίῳ ὡμίλει, ὡς εἴ τις λαλήσῃ πρὸς ἑαυτοῦ φίλον, ᾧ εἶπεν· οἶδά σε παρὰ πάντας· ᾧ κατὰ πρόσωπον ὡμίλει καὶ οὐ * δι' ἀδήλων, ἢ ἐνυπνίων, ἢ ἀγγέλων, ἢ αἰνιγμάτων· οὗτος ἐκεῖνα τὴν θείαν νομοθεσίαν διετάσσετο, διεῖλε τίνα μὲν χρὴ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἐπιτελεῖσθαι, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν ἱερέων, τίνα δὲ ὑπὸ τῶν Λευιτῶν, ἑκάστῳ τὴν οἰκείαν καὶ ἀνήκουσαν τῇ λειτουργίᾳ θρησκείαν ἀπονείμας, καὶ ἅπερ μὲν τοῖς ἀρχιερεῦσι προσετάχθη ἐπιτελεῖν, τούτοις τοὺς ἱερέας οὐ θεμιτὸν ἦν προσιέναι· ἅπερ δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ὥρισται, τούτοις οἱ Λευῖται οὐ προσῄεσαν· ἀλλ' ἕκαστοι ἅπερ παρειλήφεισαν ὑπηρεσίας περιγεγραμμένας, ἐφύλαττον· εἰ δέ τις πέρα τῶν παραδοθέντων προσιέναι ἐβούλετο, [32] θάνατος ἦν τὸ ἐπιτίμιον. τοῦτο δὲ μάλιστα ἐδίδαξε καὶ ἡ κατὰ τὸν Σαοὺλ πεῖρα· ὃς θύειν νομίσας δίχα τοῦ προφήτου καὶ ἀρχιερέως Σαμουήλ, ἐσπάσατο εἰς ἑαυτὸν ἁμαρτίαν καὶ κατάραν ἀναπόβλητον· καὶ οὐδὲ τὸ κεχρῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς βασιλέα, ἐδυσώπησε τὸν προφήτην. * ἐνεργεστέρᾳ δὲ τῇ πράξει

* al. διὰ δήλων

* ἴ. ἐναργεστέρᾳ

CAPUT XLVI.

Quòd unuſquiſque, in eo gradu Cleri, in quo eſt conſtitutus, debeat permanere; & ordinem ſervare; non verò ad ſe rapere quæ commiſſa non ſunt.

ILlud autem communiter omnes præcipimus;
ut unuſquiſque in ordine ſibi dato permaneat,
neque regularum terminos tranſcendat: non
enim noſtri ſunt, ſed Dei. *Qui enim vos,* Luc. 10. 16.
inquit Dominus, *audit, me audit; & qui me* Mat. 10. 40.
audit, audit eum qui miſit me: & qui vos ſper- Joh. 13. 20.
nit, me ſpernit; qui autem me ſpernit, ſpernit eum
qui miſit me. Nam ſi ea quæ inanima condita
ſunt, pulcrum ordinem conſervant; ut nox,
dies, ſol, luna, ſtellæ, elementa, tempe-
ſtates, menſes, hebdomadæ, dies, horæ; ac
uſui conſtituto ſerviunt; juxta illud dictum;
Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur; & Pſ. 103. 9.
iterum, de mari; *Poſui ei terminos; & cir-* Job. 38. 10.
cumpoſui clauſtra & oſtia; dixi autem ei; Huc-
uſque venies, & non tranſibis; quanto magis
vos non debetis audere, quidquam eorum di-
movere, quæ vobis ſecundùm voluntatem Dei
per nos definita ſunt? Verùm quia multi hoc
non eſſe neceſſarium putaverunt; immò confun-
dere ordines, ac uniuſcuique tributam ordinatio-
nem labefactare audent, ſibi arripientes non tra-
ditas dignitates, ac tyrannicè permittentes ſibi
ea, quorum dandorum poteſtatem non habent;
ac propterea, tum Deum irritant, quemadmo-
dum Coritæ, & rex Ozias, qui præter dignita- Num. 16.
tem, ac ſine Deo uſurpârunt pontificatum, at- 2. Paral. 26.
que illi quidem facti ſunt ignis pabulum, hic
verò in fronte leproſus; tum exaſperant Chri-
ſtum Jeſum, qui ita conſtituit; tum contriſtant
Spiritum ſanctum, infirmantes illius teſtimonium:
idcirco jure; periculum iis qui hæc deſignant
impendens proſpicientes, & negligentiam in ſa-
crificiis ac gratiarum actionibus, eo quòd impiè
offerantur ab iis à quibus non oportet, quique
honorem pontificalem, complexum magni pon-
tificis Jeſu Chriſti regis noſtri imitationem, pro
ludo habent; ideo, inquam, neceſſe fuit de eo
quoque admonere: jam enim quidam converſi
ſunt retro poſt vanitatem ſuam. Itaque dici- 1. Tim. 5.
mus, quòd Moſes, Dei famulus, cum quo 15.
Deus facie ad faciem colloquebatur, ut ſi quis lo- Num. 12. 7.
quatur ad amicum ſuum; cui dixit; *Novi te præ* Exod. 33. 11, 17.
omnibus; cum quo ad os loquebatur, & non per Num. 12. 8.
obſcura, vel ſomnia, vel Angelos, vel ænigma-
ta; hic Moſes, cùm divinam legiſlationem con-
ſtitueret, diſtinxit quænam oporteret peragi à Pon-
tificibus, quænam à Sacerdotibus, quænam à Le-
vitis, ac diſtribuit unicuique cultum proprium
ſuoque miniſterio convenientem; & ad ea quidem
quæ juſſit Pontifices perficere, fas non erat ut
accederent Sacerdotes; ad ea verò quæ Sacerdoti-
bus definita erant, Levitæ non admittebantur; ſed
ſinguli miniſteria præſcripta quæ acceperant ſerva-
bant; ſi quis autem ultra ſibi traditum officium pro- Num. 4.
gredi nitebatur, morte luebat pœnas. Hoc verò
præcipuè demonſtravit, id quod Sauli contigit; qui 1. Reg. 13.
cùm exiſtimâſſet ſe abſque Propheta & Pontifice Sa-
muele ſacrificâſſe, ad ſe peccatum & maledictum
numquam abjiciendum attraxit; neque Prophetam
movit ac flexit, quòd ab ipſo Saul in Regem unctus
fuiſſet. Hoc etiam evidentiori operatione demon-
ſtravit

31. Κοινῇ πάντες.] In duobus ſcriptis libris, κοινῇ πᾶσι. COT.

32. Θάνατος.] Scriptura Codicum unius, ἀνάθεμα. Ibid.

2. *Paral.* 26. ſtravit Deus per ea quæ Oziæ acciderunt, de cujus prævaricatione exegit pœnas abſque mora; & qui contra pontificatum inſanierat, regno quoque pulſus eſt. Cæterùm quæ ſub nobis acta ſint, forſitan non ignoratis. Scitis enim omnino Epiſcopos, Presbyteros, & Diaconos à nobis prece ac manuum impoſitione nominatos eſſe, qui differentiâ nominum differentiam quoque rerum
3. *Reg.* 13. 33. oſtendant. Non enim qui volebat apud nos implebat manum, ſicut in falſo & adulterino vitulorum ſacerdotio, tempore Jeroboami; ſed qui vocabatur à Deo. Nam ſi nulla lex poſita eſſet, nec ullo ordinum differentia; ſuffeciſſet, cuncta per unum nomen perfici. Verùm à Domino edocti rerum conſequentiam, Epiſcopis quidem quæ ad pontificatum pertinent aſſignavimus, Presbyteris verò quæ ad ſacerdotium, Diaconis autem quæ ad miniſteria utriſque impendenda; ut quæ ad cultum Dei ſpectant, purè celebrentur. Neque enim Diacono licet ſacrificium offerre, aut baptizare, aut benedictionem ſeu parvam, ſeu magnam facere; neque Presbytero, ordinationes peragere: quia æquum non eſt, ordinem
1. *Cor.* 14. 33. inverti: *Non enim eſt Deus diſſenſionis*; ut inferiores, quæ ſunt ſuperiorum, tyrannicè ſibi vindicent, novam legum regulam refingentes in
Act. 9. 5. malum ſuum, ignorantes durum eſſe ſibi contra ſtimulum calcitrare. Et verò iſti homines non oppugnant nos, aut Epiſcopos; ſed omnium Epiſcopum, Patriſque Pontificem Chriſtum Je-
Exod. 28. & 29. ſum Dominum noſtrum. Siquidem per Moſem Deo cariſſimum conſtituti ſunt Pontifices, Sacerdotes, ac Levitæ; à noſtro autem Salvatore nos tredecim Apoſtoli; ab Apoſtolis verò ego
l. lib. 7. c. 46. Jacobus, & ego Clemens, & alii nobiſcum; ne omnes iterum recenſeamus; communiter autem ab omnibus nobis Presbyteri, Diaconi, Sub-
Ignat. interpol. ad Magneſ. 3. ad Sm. 9. *Hebr.* 5. *Luc.* 22. diaconi, & Lectores. Primus igitur naturâ Pontifex unigenitus Chriſtus, non ſibi honorem rapuit, ſed à Patre conſtitutus eſt: ille propter nos factus homo, & ſpirituale ſacrificium offerens Deo ſuo ac Patri, ante paſſionem, nobis conſtituit ſolis, hoc facere; licèt nobiſcum eſſent alii quoque qui in eum crediderant: verùm non ſtatim ac aliquis credidit, jam & ſacerdos conſtitutus fuit, aut dignitatem pontificalem obtinuit. Poſt illius verò aſſumptionem, nos juxta ejuſdem conſtitutionem offerentes ſacrificium mundum ac incruentum, elegimus Epiſcopos,
Act. 6. & 7. & Presbyteros, & Diaconos numero ſeptem. Ex his ſeptem unus erat Stephanus beatus Martyr, in amore erga Deum nobis nequaquam inferior; qui adeo in Deum pietatem fide oſtendit, & caritatem in Dominum noſtrum Jeſum
l. Ignat. interpol. ad Trall. 10. Pſeudo-Ignat. ad Tarſ. 3. Chriſtum, ut pro eo animam quoque daret, à Judæis Domini interfectoribus jactu lapidum occiſus. Verumtamen talis ac tantus vir, qui ſpiritu fervebat, qui Chriſtum à dextris Dei & cœleſtes januas apertas vidit; nuſquam cer-

ἀπέδειξεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ὀζίαν· οὐκ ἐν * μελισμῷ τοὺς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ ὑπερεξάμενος δίκας· καὶ ὁ τῆς ἀρχιερωσύνης καταμανεὶς, καὶ τῆς βασιλείας ἀλλότριος καθίσταται. τὰ δὲ ἐφ' ἡμῶν ἴσως οὐκ ἀγνοεῖτε. ἴστε γὰρ πάντως ἐπισκόπους παρ' ἡμῶν ὀνομασθέντας, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, εὐχῇ καὶ χειρῶν ἐπιθέσει, τῇ διαφορᾷ τῶν ὀνομάτων καὶ τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων δηλοῦντας. οὐ γὰρ ὁ βουλόμενος παρ' ἡμῖν ἐπλήρου τὴν χεῖρα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς κιβδήλου τῶν δαμάλεων ἐπὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ γενομένης ἱερωσύνης, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. εἰ μὲν γὰρ μὴ θεσμὸς ἦν, καὶ τάξεων διαφορὰ, ἤρκει ἂν δι' ἑνὸς ὀνόματος τὰ ὅλα πληροῦσθαι. ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδαχθέντες ἀκολουθίαν πραγμάτων, τοῖς μὲν ἐπισκόποις τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης [33] ἐνείμαμεν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις τὰ τῆς ἱερωσύνης, τοῖς δὲ διακόνοις τὰ τῆς πρὸς ἀμφοτέρους διακονίας· ἵν' ᾖ καθαρῶς τὰ τῆς θρησκείας ἐπιτελούμενα. οὔτε γὰρ διακόνῳ προσφέρειν θυσίαν θεμιτὸν, ἢ βαπτίζειν, ἢ εὐλογίαν μικρὰν ἢ μεγάλην ποιεῖσθαι, οὔτε πρεσβυτέρῳ, χειροτονίας ἐπιτελεῖν· οὐ γὰρ ὅσιον, ἀνατρέπεσθαι τὴν τάξιν· οὐ γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς ἀκαταστασίας, ἵνα οἱ ὑποβεβηκότες τὰ τῶν κρειττόνων τυραννικῶς σφετερίζωνται, νομοθεσίαν καινὴν ἀναπλάττοντες ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν, ἀγνοοῦντες ὅτι σκληρὸν αὐτοῖς τὸ πρὸς κέντρα λακτίζειν. οὐ γὰρ ἡμᾶς, ἢ τοὺς ἐπισκόπους πολεμοῦσιν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλὰ τὸν πάντων ἐπίσκοπον καὶ τοῦ πατρὸς ἀρχιερέα Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν. ὑπὸ Μωσέως μὲν γὰρ τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιερεῖς κατεστάθησαν, καὶ ἱερεῖς, καὶ Λευῖται· ὑπὸ δὲ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἡμεῖς, [34] οἱ δεκατρεῖς ἀπόστολοι· ὑπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων ἐγὼ Ἰάκωβος, καὶ ἐγὼ Κλήμης, καὶ σὺν ἡμῖν ἕτεροι· ἵνα μὴ πάντας πάλιν καταλέγωμεν· κοινῇ δὲ ὑπὸ πάντων ἡμῶν πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, καὶ ὑποδιάκονοι, καὶ ἀναγνῶσται. πρῶτος τοίνυν [35] τῇ φύσει ἀρχιερεὺς ὁ μονογενὴς Χριστὸς, οὐχ ἑαυτῷ τὴν τιμὴν ἁρπάσας, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς κατασταθείς· ὃς γενόμενος ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ τὴν πνευματικὴν θυσίαν προσφέρων τῷ Θεῷ αὐτοῦ καὶ πατρὶ, πρὸ τοῦ πάθους, ἡμῖν διετάξατο μόνοις τοῦτο ποιεῖν· καίτοι ὄντων σὺν ἡμῖν καὶ ἑτέρων τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων· ἀλλ' οὐ πάντως ὁ πιστεύσας, ἤδη καὶ ἱερεὺς καθίσταται, ἢ ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἔτυχε. μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ, ἡμεῖς προσενεγκόντες κατὰ τὴν διάταξιν αὐτοῦ θυσίαν καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον, προεχειρισάμεθα ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν· ὧν εἷς ἦν Στέφανος ὁ μακάριος μάρτυς, οὐκ ἀπολειπόμενος ἡμῶν κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν εὔνοιαν· ὃς τοσαύτην τὴν θεοσέβειαν τῇ πίστει ἐνεδείξατο, καὶ τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀγάπην, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ δοῦναι καὶ τὴν ψυχὴν, πρὸς τῶν κυριοκτόνων Ἰουδαίων λίθοις βληθείς. ἀλλ' ὅμως ὁ τοιοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἀνὴρ, ὁ τῷ πνεύματι ζέων, ὁ τὸν Χριστὸν ὁρῶν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς οὐρανίας πύλας ἀνεῳγμένας· οὐδαμοῦ φαίνεται τοῖς μὴ ἀνή-

* f. μετα-

κουσι

---

33. Ἐνείμαμεν.] Auctior eſt idem Liber, voce ἀπενείμαμεν. COT.

34. Οἱ δεκατρεῖς ἀπόστολοι.] Eodem modo S. Ambroſius initio libri de benedictionibus Patriarcharum, Paulum appellat tertiumdecimum Apoſtolum. At quibuſdam, apud Hieronymum ad caput 17. Eſaiæ, tertiusdecimus Apoſtolus eſt Jacobus frater Domini, decimusquartus Paulus: qua de re videndus Procopius ad idem caput. Mitto quòd S. Baſilius elogio τρισκαιδέκατος ἀπόστολος invenitur ornatus, aliique. Ibid.

35. Τῇ φύσει ἀρχιερεύς.] Homines gratiâ Dei & adoptione pontifices fiunt: Chriſtus autem vocari poteſt naturâ pontifex, hoc eſt, proprietate ac auctoritate, juxta illud Tertulliani IV. adverſus Marcionem 35. *authenticus pontifex Dei Patris.* & lib. 5. cap. 9. *Chriſtus proprius & legitimus Dei antiſtes.* non quidem per divinitatem, propriè loquendo: quod Arianicè ab Euſebio poſt Origenem aſſeritur, Catholicè negatur ab Auctore Sermonis de uno legiſlatore, Tom. 6. B Chryſoſtomi: ſed per carnem, ut ait idem Scriptor, ſe utus S. Athanaſium in majore Oratione de fide apud Theodoritum Dialogo 2. Dixi propriè loquendo: quia latiùs acceptum nomen pontificis, Verbo Dei non impiè tribuetur, & Chriſto nondum incarnato, ut chariſmatum paternorum, donorum Dei univerſali diſtributori. *Catholicum Patris ſacerdotem* appellat Tertullianus 4. citati Operis lib cap. 9. Certè Cyrillus Hieroſolymitanus in Catecheſi 10. Chriſti ſacerdotium vult eſſe æternum, abſque initio ac fine. In Anaſtaſii Collectaneis p. 123. *Unus naturâ Rex conditorum Dei, naturâ etiam ob ſalutem noſtram Pontificis ſacti, unus erat typus Melchiſedech.* Ibid.

κεν τῇ διακονίᾳ κεχειρισμένος, ἢ θυσίαν ἀναφέρειν, ἢ χεῖρας ἐπιθεῖναί τινι, ἀλλὰ τὸ τῆς διακονίας τάγμα φυλάξαι μέχρι τέλους· οὕτω γὰρ ἔπρεπε τοῖς τοῦ Χριστοῦ μάρτυσι, τὴν εὐταξίαν διασώζειν. εἰ δὲ Φίλιππον τὸν διάκονον ἡμῶν καὶ [36] Ἀνανίαν τὸν πιστὸν ἀδελφὸν αἰτιάσονταί τινες, ὅτι ὁ μὲν τὸν εὐνοῦχον ἐβάπτισεν, ὁ δὲ ἐμὲ Παῦλον· ἀγνοοῦσιν αὐτοὶ, ὃ λέγομεν ἡμεῖς· εἴπομεν γὰρ ὅτι οὐχ ἑαυτῷ τις ἁρπάζει τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνει, ὡς Μελχισεδὲκ, καὶ Ἰώβ, ἢ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως, ὡς Ἀαρὼν παρὰ Μωσέως· οὐκοῦν καὶ Φίλιππος καὶ Ἀνανίας οὐχ ἑαυτοὺς προεβάλοντο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ προεχειρίσθησαν τοῦ ἀρχιερέως, [37] τοῦ ἀσυγκρίτου Θεοῦ.

nitur iis uſus eſſe, quæ ad Diaconorum miniſterium non pertinent, vel ſacrificium offerendo, vel manus alicui imponendo; ſed Diaconi ordinem uſque ad finem cuſtodiſſe: ita quippe decebat Chriſti Martyrem, ordinem ac diſciplinam ſervare. Si verò Philippum Diaconum, & Ananiam fidelem fratrem quidam cauſſantur; quòd ille quidem Eunuchum baptizavit, hic vero me Paulum: ii nòn intelligunt quod dicimus: ſiquidem inquimus, neminem ſibi rapere ſacerdotalem dignitatem; ſed vel à Deo accipere, ut Melchiſedecus & Jobus; vel à Pontifice, ut Aaron à Moſe: igitur etiam Philippus & Ananias non ſeipſos conſtituerunt, ſed electi ſunt à Chriſto Pontifice, Deo incomparabili. *Act. 8 & 9.*

---

36. Ἀνανίαν τὸν πιστὸν ἀδελφόν.] Hunc locum ſic interpretatur Oecumenius ad Act. IX. 10. quaſi Ananias fuerit Diaconus. καὶ οὗτος ὁ Ἀνανίας διάκονος ἦν, ὡς αὐτὸς Παῦλος μαρτυρεῖ ἐν τοῖς κανόσι. *Et ipſe Ananias erat Diaconus, quemadmodum ipſe Paulus teſtatur in Canonibus.* Verùm id nequaquam dicit Conſtitutio. COT.

37. Τοῦ ἀσυγκρίτου Θεοῦ.] Poteſt etiam aliter verti, tollendo virgulam præcedentem. Ibid.

J. B. CO.

J. B. COTELERII JUDICIUM
DE
CANONIBUS APOSTOLICIS.

KΑνόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν αὐτῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Ita quoque Liber Regis 1326. Apud Dionyſium Exiguum; *Regula Eccleſiaſtica ſanctorum Apoſtolorum, prolata per Clementem Eccleſiæ Romanæ Pontificem.* Et in Collectione Græca Canonum Cod. Reg. 2430. κανόνες οἱ λεγόμενοι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, διὰ Κλήμεντος, πε. In Latina verò MS. 1203. *Apoſtolorum Canones qui per Clementem Romanum Pontificem de Græco in Latinum, ſicut quidam aſſerunt, dicuntur eſſe tranſlati, ſunt quinquaginta.* Decreta iſta Apoſtolis & Clementi tribui non debere evincit, quòd cum aliis ſacræ Scripturæ voluminibus non legantur, quòd à primorum ſæculorum Scriptoribus non laudentur, quódque multa contineant nondum temporibus Apoſtolicis recepta. Primùm nominatim memorantur à Nectario in Synodo Conſtantinopolitana anni 394. apud Zonaram p. 527. & Balſamonem p. 763. μὴ χρῆναι inquit λοιπὸν εἰς τὸ ἑξῆς μήτε ὑπὸ τριῶν, μή τι γε ὑπὸ δύο τὸν ὑπεύθυνον δοκιμαζόμενον καθαιρεῖσθαι, ἀλλὰ γὰρ πλείονος συνόδου ψήφῳ καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας, καθὼς καὶ οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες διωρίσαντο. *Non oportere in poſterum nec a tribus quidem, nedum à duobus eum qui reus eſſe probatur, deponi; ſed majoris Synodi ſententiâ, & provincialium; quemadmodum Apoſtolici canones definierunt.* In hoc inſigni teſtimonio illuſtris Concilii, cui intererant cum Nectario CP. aliiſque pluribus Epiſcopis, Theophilus Alexandrinus, Flavianus Antiochenus, Helladius Cæſareæ Cappadociæ, Gelaſius Cæſareæ Palæſtinæ, Gregorius Nyſſenus, Amphilochius Iconienſis, ac Theodorus Mopſueſtenus, quanti Antiſtites; citari vides Canones Apoſtolicos, ſeu Canonem Apoſtolorum 74. hic 66. Centum annis poſtea eoſdem Canones proſcripſit Gelaſius in Synodo Romana per hæc verba; *Liber Canonum Apoſtolorum, Apocryphus.* vel, *Liber qui appellatur Canones Apoſtolorum, Apocryphus.* quæ, cùm in multis MSS. libris habeantur, & à multis antiquis Auctoribus lecta fuerint, non agnoſcunt tamen quidam Codices, nec Iſidorus Mercator, nec Hincmarus Opuſculo 33. cap. 24. pag. 474. Ubi etiam notare oportet variantem lectionem apud Burchardum lib. 3. cap. 221. *Libri Canones Apoſtolorum, Apocryphi.* qua non tam Canones Apoſtolorum, quàm Apoſtolicæ Conſtitutiones à Gelaſio petuntur. Non multo poſt eum Pontificem, Dionyſius Exiguus apud Latinos quinquaginta priores ex his canonibus Codici ſuo Canonum præfixit, præfatus quòd iis *plurimi conſenſum non præbuêre facilem.* Apud Græcos autem Johannes Antiochenus omnes 85. in Collectionem ſuam canonicam, & in Nomocanonem admiſit. Inde approbati fuerunt à Concilio Trullano; & in Catalogum ſacrarum Scripturarum relati à Johanne Damaſceno, quod poſtremum cùm non poſſet concoquere Græcus, deſcribendo locum Orthodoxæ fidei IV. 18. περὶ ἐνδιαθέτων βιβλίων, omiſit verba, κανόνες τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος. Codice Regio 1789. Ac Trullani Concilii ſententiam ſecutæ ſunt aliæ Synodi, amplexi ſunt Græci cæteri, exceptis paucis, in quibus limati judicii vir Photius, qui eſſentne Apoſtolorum dubitârunt, ut cernere licet in Photiana Bibliotheca Cod. 112. in ejuſdem Photii præfatione ad Nomocanonem, & in Matthæi Blaſtaris προθεωρίᾳ. Immò Græcorum nonnulli, hac in controverſia, limites exceſsêre. Ut Nilus, qui lib. 2. de primatu Papæ, paullo ante finem, canonem 5. Chalcedonenſem falsâ additione depravatum profert, hoc modo; περὶ τῶν μεταβαινόντων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων τεθέντας κανόνας ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ πατέρων ἔχειν τὴν ἰσχύν. Cùm genuinus canon de Apoſtolis ne μῦ quidem. Nec verò inter Græcos diſceptatio fuit de numero Noſtrorum Canonum; quamvis alii aliter idem Opus partiti cognoſcantur ex libris cùm impreſſis, tum manu exaratis; nempe in capita 76. 77. 80. 84. 85. (Æthiopes in 56. & 81. teſte Vanſlebio in Conſpectu Operum Æthiopicorum.) Et quod à Zonara diſcimus in fine Commentatiorum ad hos Apoſtolorum Canones, rejiciebant ab iſtis diverſos canones nominibus Apoſtolorum inſcriptos: quales in Eccleſia Æthiopica legi fidem facit Conſpectus ille Vanſlebianus. Atque hæc de Græca Eccleſia. Mitto enim *Confirmationem 85. canonum SS. Apoſtolorum ratam a ſanctis Patribus in 5. generali Concilio*, librum Græcum MS. in Catalogo voluminum Bibliothecæ Bodleianæ; quia aut ſubleſtâ fide eſt, aut ad Synodum Trullanam pertinet. Redeamus ad Latinos. Poſtquam Dionyſius Exiguus, aut, quod nobis videtur, mutilum nactus exemplar, aut alia de cauſſa, quam divinare nec volumus nec poſſumus, Latinis, quinquaginta priores canones Apoſtolicos tradidit, diu adhuc à multis Eccleſiis Occidentalibus ignorati ſunt ac ſpreti, teſte Gregorio Turonenſi Hiſtoriæ lib. 5. cap. 18. 27. & à quibuſdam doctis hominibus ſuggillati, ut ab Iſidoro Hiſpalenſi, Hincmaro, aliiſque. *In Canonibus Apoſtolorum*, verba ſunt Ratherii Veronenſis ad Hubertum Parmenſem, Spicilegii Tom. 2. p. 171. *ſi tamen eos ut apocryphos non reſpuis.* Et infrà; *Cùm alia atque alia reſpondere geſtiens riſu garriret lymphatico, & inflatus heſterno venas, ut ſemper, Iaccho,* (Virgil. Eclog. 6. *joco* jocoſa eſt lectio) *ad tabulas inſuper luderet alearias; ſtomachatus iterum ego; Ni Canones Apoſtolorum cum ipſis reſpueres Apoſtolis, dicerem tibi, in Canonibus contineri eiſdem* &c. Sed paullatim auctoritatem meruerunt, ut per Pontifices ac Synodos citarentur atque admitterentur. Aliter actum, in reliquis triginta quinque à quinquageſimo: quippe quorum pauci notitiam habuerint, idque ad cenſuram aut contemptum. Humberti locum poſuimus in Teſtimoniis Veterum ad Conſtitutiones. Urbani verò Papæ 2. Epiſt.

Epiſt. 57. obvius eſt. Quamquam ii quoque canonnes fautores nonnullos invenerunt, Anaſtaſium Bibliothecarium, & Auxilium. *Sanè notandum eſt*, ait primus Præfatione in 7. Synodum ad Johannem 8. *quædam in hac Synodo ex Apoſtolorum & ſexta univerſalis Synodi canonibus & ſententiis inveniri, quæ penes nos interpretata nec habentur, nec admittuntur. Et certè de Apoſtolorum Canonibus liquidò novimus, quoniam his quædam facilè non præbuêre conſenſum. Sed & prædeceſſor veſter beatiſſimus Papa Stephanus non ex his pluſquam quinquaginta recipiendos ſynodicè promulgavit, licèt quædam conſtituta Pontificum ex ipſis Canonibus aſſumpta eſſe videantur. Unde Apoſtolatu veſtro decernente, non ſolùm illos ſolos 50. Canones Eccleſia recipit, ſed & omnes eorum* (ineptè in margine exponitur *Pontificum Romanorum*, cùm apertè de Apoſtolis loquatur) *ut pote Spiritûs ſancti tubarum, quin & omnium omnino probabilium Patrum, & ſanctorum Conciliorum regulas & inſtitutiones admittit; illas dumtaxat quæ nec rectæ fidei, nec probis moribus obviant, ſed nec ſedis Romanæ decretis ad modicum quid reſultant, qui* (l. *quin* vel *quæ*) *potiùs adverſarios, id eſt, Hæreticos potenter impugnant.* Ab Auxilio autem Formoſum Formoſique Ordinationes defendente, apud Johannem Morinum, adhibetur canon Apoſtolorum hic 60. vulgò 68. Cæterùm hoc caput haberi debere pro extrema parte Apoſtolicarum Conſtitutionum, non autem illis poſtea fuiſſe adjunctum, indicat ſatis contextûs ſeries, & clauſula totius Operis, quam Editiones quædam & MSS. codices nonnulli Canonum Apoſtolicorum, atque Verſio eorumdem Arabica, necnon Johannis Antiocheni Collectio repræſentant. Adde teſtimonium Photii: ἀνεγνώσθη Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης τεύχη βιβλίων δύο· ὧν τὸ μὲν ἐπιγέγραπται, Διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος· ἐν ᾧ καὶ αἱ τῶν συνοδικῶν κανόνων τῷ ἀθροίσματι τῶν ἀποστόλων κανόνες ἐπιγραφόμενοι περιέχονται. Hoc eſt; *Lecti ſunt Clementis Romani codices librorum duo: quorum alter inſcribitur; Conſtitutiones Apoſtolorum per Clementem; in quo & ſynodicorum canonum illi qui cœtui Apoſtolorum adſcribuntur canones continentur*, non autem, quemadmodum interpretatur vir doctus Johannes Dallæus de Pſeudepigraphis Apoſtolicis lib. 3. cap. 1. *in quo & ii qui inſcribuntur Apoſtolorum canones una cum ſynodicorum canonum collectione continentur.* Regino lib. 2. cap. 398. 401. & Appendice 1. cap. 4. *Ex Concilio Apoſtolorum.* Objici poteſt cum aliquo colore, pugnantia interdum ſanciri à Conſtitutionibus & à Canonibus. Quæ tamen in manum interpolatricem nullo negotio refunduntur. Verùm de eo ad loca diſſeremus. Nunc, dicta ſufficiant, cùm ad rei illuſtrationem, tum ad confutationem eorum quæ à doctis viris minùs bene fuerunt prolata. Omittendi tamen non ſunt tituli Canonum: quos ecce ex Balſamone MS. in Bibliotheca Regis.

α'. περὶ χειροτονίας ἐπισκόπων.	1. *De ordinatione Epiſcoporum.*
β'. περὶ χειροτονίας πρεσβυτέρων, διακόνων καὶ λοιπῶν κληρικῶν.	2. *De ordinatione Presbyterorum, Diaconorum, cæterorumque Clericorum.*
γ'. περὶ θυσίας.	3. *De ſacrificio.*
δ'. περὶ τοῦ αὐτοῦ.	4. *Eâdem de re.*
ε'. περὶ τοῦ μὴ προφάσει εὐλαβείας ἀπολύειν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας.	5. *Ut prætextu religionis uxores non dimittantur.*
ς'. περὶ τοῦ μὴ δέχεσθαι τοὺς ἱερωμένους φροντίδας κοσμικάς.	6. *Ut ſacrati non ſuſcipiant curas mundanas.*
ζ'. περὶ τοῦ μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῖς Ἰουδαίοις ποιεῖν τὸ πάσχα.	7. *De non celebrando Paſchate eâdem die quâ Judæi.*
η'. περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι τῷ ἱερουργήσαντι μὴ μεταλαβεῖν, εἰ μὴ δῷ εὔλογον αἰτίαν.	8. *Non licere ei qui ſacrum celebraverit non communicare, niſi dederit cauſſam probabilem.*
θ'. περὶ τῶν εἰσιόντων εἰς ἐκκλησίαν, καὶ μὴ παραμενόντων τῇ εὐχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει.	9. *De iis qui ingrediuntur in Eccleſiam, & non permanent in Oratione & ſacra communione.*
ι'. περὶ τοῦ μὴ συνεύχεσθαι ἀκοινωνήτοις.	10. *Non eſſe orandum cum excommunicatis.*
ια'. περὶ τοῦ μὴ συνεύχεσθαι καθῃρημένοις.	11. *Non orandum eſſe cum depoſitis.*
ιβ'. περὶ τοῦ μὴ δέχεσθαι τοὺς ἀφωρισμένους παρ' ἑτέρων.	12. *De non recipiendis iis qui per alios fuerunt ſegregati.*
ιγ'. περὶ τοῦ αὐτοῦ.	13. *De eodem.*
ιδ'. περὶ τοῦ μὴ ἐπιπηδᾷν ἀλλοτρίᾳ ἐπαρχίᾳ.	14. *De non tranſiliendo ad aliam regionem.*
ιε'. περὶ τῶν κληρικῶν παραγινομένων ἄνευ γνώμης τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου εἰς ἑτέρας ἐπαρχίας μεθισταμένων.	15. *De Clericis qui, præter ſui Epiſcopi ſententiam, in alias provincias abſcedunt.*
ιϛ'. περὶ τῶν δεχομένων ἑτέρους κληρικοὺς ἐπισκόπων.	16. *De Epiſcopis qui alienos Clericos recipiunt.*
ιζ'. περὶ τοῦ μὴ ἱερᾶσθαι τοὺς δυσὶ γάμοις συμπλακέντας μετὰ τὸ βάπτισμα.	17. *Ne ad ſacros ordines promoveantur qui poſt Baptiſmum duobus conjugiis fuerint implicati.*
ιη'. περὶ τοῦ αὐτοῦ.	18. *De eadem re.*
ιθ'. περὶ τοῦ μὴ κληροῦσθαι τοὺς κεκωλυμένους συναλλάξαντας γάμους.	19. *Ut Clerici non fiant qui matrimonia illicita contraxerunt.*
κ'. περὶ ἐγγύας διδόντων κληρικῶν.	20. *De Clericis qui dant fidejuſſiones.*
κα'. κβ'. κγ'. κδ'. περὶ εὐνούχων.	21. 22. 23. 24. *De Eunuchis.*
κε'. περὶ τῶν ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντων ἱερωμένων.	25. *De Clericis in fornicatione deprehenſis.*
κς'. περὶ τοῦ μόνον τῶν κληρικῶν τοὺς ἀναγνώστας γαμεῖν.	26. *Ut è Clericis ſoli Lectores uxores ducant.*
κζ'. περὶ ἱερωμένων τυπτόντων.	27. *De ſacratis qui verberant.*
κη'. περὶ καθαιρεθέντων καὶ αὖθις ἁπτομένων λειτουργίας.	28. *De depoſitis & adhuc miniſterium attingentibus.*
κθ'. λ'. περὶ τῶν διὰ χρημάτων ἱερωσύνην λαμβανόντων, ἢ δι' ἀρχοντικῆς ἐξουσίας.	29. 30. *De iis qui per pecunias ſacerdotium accipiunt, aut per principum poteſtatem.*
λα'. περὶ τῶν ἀποσχιζομένων τῶν ἰδίων ἐπισκόπων.	31. *De iis qui ſe abſcindunt à ſuis Epiſcopis.*
λβ'. περὶ τοῦ μὴ λύεσθαι τὸν ἀφορισμὸν παρὰ ἄλλου ἐπισκόπου τὸν παρ' ἑτέρου ἀφορισθέντα.	32. *Ne à ſegregatione ſolvatur per alium Epiſcopum qui ab alio fuit ſegregatus.*
λγ'. περὶ τῶν μὴ ἐχόντων συστατικὰ ἱερωμένων.	33. *De Clericis commendaticias non habentibus.*
λδ'. περὶ τοῦ γινώσκειν τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἑαυτοῦ πρῶτον, καὶ μηδέν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ γνώμης ἐκείνου.	34. *Ut Epiſcopus cognoſcat eum quem primum habet, & nihil magnum faciat ſine illius ſententia.*
λε'. περὶ τῶν παρ' ἐνορίας χειροτονούντων.	35. *De iis qui extra ſuos terminos ordinant.*
λς'. περὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὴν φροντίδα τοῦ ἐπ' αὐτοὺς λαοῦ.	36. *De iis qui non ſuſcipiunt curam populi ſub ipſis poſiti.*
λζ'. περὶ τοῦ δὶς τοῦ ἔτους τῶν ἐπισκόπων συνελεύσεις γίνεσθαι.	37. *Ut bis in anno fiant Epiſcoporum conventus.*
λη'. περὶ τοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τὴν φροντίδα ἔχειν τὸν ἐπίσκοπον.	38. *Ut Epiſcopus curam habeat rerum Eccleſiaſticarum.*
λθ'. περὶ τοῦ μηδὲν ἐπιτε-	39. *Quòd Clerici nihil age-*

λᾶν τοὺς κληρικοὺς ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.	re debeant abſque ſententia Epiſcopi.
μ΄. περὶ τοῦ φανερὰ εἶναι τὰ τοῦ ἐπισκόπου ἴδια πράγματα.	40. Ut manifeſta ſint res propria Epiſcopi.
μα΄. περὶ τοῦ ἐξουσίαν ἔχειν τὸν ἐπίσκοπον τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.	41. De eo quòd Epiſcopus poteſtatem habeat rerum Eccleſiaſticarum.
μβ΄. περὶ τῶν κύβοις σχολαζόντων.	42. De iis qui alea vacant.
μγ΄. περὶ τοῦ αὐτοῦ.	43. De eodem.
μδ΄. περὶ τοκιζόντων.	44. De fœneratoribus.
με΄. περὶ τῶν συνευχομένων αἱρετικοῖς.	45. De iis qui orant cum Hæreticis.
μς΄. περὶ τῶν αἱρετικῶν δεχομένων βάπτισμα ἢ θυσίαν.	46. De iis qui admittunt Hæreticorum baptiſma vel ſacrificium.
(f. deeſt negativa.) μζ΄. περὶ τῶν ἐκ δευτέρου βαπτιζόντων τοὺς παρ' αἱρετικῶν βαπτισθέντας.	47. De iis qui iterum baptizant baptizatos ab Hæreticis.
μη΄. περὶ τῶν ἀπολυόντων τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας καὶ ἑτέρας λαμβανόντων.	48. De iis qui ſuas uxores dimittunt & alias accipiunt.
μθ΄. περὶ τῶν μὴ βαπτιζόντων εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.	49. De iis qui non baptizant in Patre & Filio & Spiritu ſancto.
ν΄. περὶ τοῦ αὐτοῦ.	50. De re eadem.
να΄. περὶ τῶν οὐ δι' ἄσκησιν ἀλλὰ βδελυρίαν ἀπεχομένων κρεῶν.	51. De iis qui non ob exercitationem, ſed per abominationem abſtinent carnibus.
νβ΄. περὶ τῶν μὴ δεχομένων τοὺς ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἐπιστρέφοντας.	52. De non recipientibus eos, qui ſe a peccatis convertunt.
νγ΄. περὶ τῶν βδελυσσομένων μεταλαμβάνειν ἐν ταῖς ἑορταῖς κρεῶν καὶ οἴνου.	53. De iis qui refugiunt ſumere feſtis diebus carnem & vinum.
νδ΄. περὶ τῶν ἐν καπηλείῳ ἐσθιόντων κληρικῶν.	54. De Clericis in caupona comedentibus.
νε΄. περὶ τῶν τοὺς ἐπισκόπους ὑβριζόντων.	55. De iis qui Epiſcopos contumeliâ afficiunt.
νς΄. περὶ τῶν ὑβριζόντων ἱερέας ἢ διακόνους.	56. De iis qui contumeliâ afficiunt ſacerdotes vel Diaconos.
νζ΄. περὶ τῶν χλευαζόντων τοὺς βεβλαμμένους.	57. De irridentibus eos qui ſunt oblæſo corpore.
νη΄. περὶ τῶν ἀμελούντων τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων.	58. De Epiſcopis aut Presbyteris negligentibus Clerum ac populum.
(* inſerendum videtur μὴ) νθ΄. περὶ τῶν * ἐπιχορηγούντων τὰ δέοντα τοῖς ἐνδεέσι κληρικοῖς ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων.	59. De Epiſcopis aut Presbyteris qui non ſuppeditant egenis Clericis ea quæ ſunt neceſſaria.
ξ΄. περὶ τῶν τὰ ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ παῤῥησιαζόντων.	60. De iis qui libros impiorum velut ſanctos ad populi perniciem publicant.

61. De non promovendis ad Clerum iis qui fornicationis convicti fuerint.	ξα΄. περὶ τοῦ εἰς κλῆρον μὴ προάγεσθαι τοὺς ἀπελεγχθέντας ἐπὶ πορνείᾳ.
62. De iis qui per metum negant aut Chriſtum, aut Cleri nomen.	ξβ΄. περὶ τῶν διὰ φόβον ἀρνησαμένων ἢ τὸν Χριστὸν, ἢ τὸ τοῦ κλήρου ὄνομα.
63. De iis qui manducant carnes in ſanguine, vel morticina, vel a feris capta.	ξγ΄. περὶ τῶν ἐσθιόντων κρέα ἐν αἵματι, ἢ θνησιμαῖα, ἢ θηριάλωτα.
64. De iis qui ingrediuntur in Synagogam Judæorum, vel Hæreticorum, orationis gratiâ.	ξδ΄. περὶ τῶν εἰσερχομένων εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, ἢ αἱρετικῶν, προσευχῆς χάριν.
65. De percutientibus Clericis.	ξε΄. περὶ τῶν τυπτόντων κληρικῶν.
66. De iis qui jejunant Dominicâ vel Sabbato.	ξς΄. περὶ τῶν νηστευόντων τὴν κυριακὴν ἢ τὸ σάββατον.
67. De eo qui virginem non deſponſatam violavit, eamque retinet.	ξζ΄. περὶ τοῦ βιασαμένου παρθένον ἀμνήστευτον καὶ κατέχοντος αὐτήν.
68. De iis qui ſecundò ordinant & ordinantur.	ξη΄. περὶ τῶν ἐκ δευτέρου χειροτονούντων καὶ χειροτονουμένων.
69. De iis qui non jejunant Quadrageſimam Paſchatis, omnemque quartam feriam & Paraſceven.	ξθ΄. περὶ τῶν μὴ νηστευόντων τὴν τοῦ πάσχα τεσσαρακοστὴν, καὶ πᾶσαν τετράδα καὶ παρασκευήν.
70. De iis qui jejunant vel feſtum agunt cum Judæis.	ο΄. περὶ τῶν νηστευόντων ἢ ἑορταζόντων μετὰ Ἰουδαίων.
71. Priori ſimilis.	οα΄. παρόμοιος τῷ ο΄.
72. De iis qui è templo auferunt ceram vel oleum.	οβ΄. περὶ τῶν ἀπὸ ἱεροῦ ἀφαιρουμένων κηρὸν ἢ ἔλαιον.
73. Conſimilis præcedenti.	ογ΄. παρόμοιος τῷ α΄. * καὶ * β΄. (f. del.)
74. Quomodo ad defenſionem ſui vocare oporteat accuſatos Epiſcopos.	οδ΄. περὶ τοῦ πῶς χρὴ εἰς ἀπολογίαν καλεῖν τοὺς κατηγορηθέντας ἐπισκόπους.
75. Ut ad Epiſcoporum accuſationem non admittatur Hæreticus, aut unus fidelis.	οε΄. περὶ τοῦ μὴ δέχεσθαι εἰς ἐπισκόπων κατηγορίαν αἱρετικὸν ἢ ἕνα πιστόν.
76. Quòd non liceat Epiſcopis hæredes Epiſcopatûs facere quos voluerint.	ος΄. περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι τοῖς ἐπισκόποις κληρονόμους τῆς ἐπισκοπῆς ποιεῖν οὓς βούλονται.
77. &c. De Epiſcopis, quinam fiant, & quinam non fiant: de ſacerdotibus: & alia plura.	Περὶ ἐπισκόπων τίνες γίνονται καὶ τίνες οὐ γίνονται· καὶ ἱερέων· καὶ ἄλλα πολλά.
84. De contumelia erga Regem.	πδ΄. περὶ ὕβρεως βασιλέως.
85. De libris, qui leguntur, & qui non.	πε΄. περὶ βιβλίων τίνα ἀναγινώσκονται καὶ τίνα μή.

GUILIELMI BEVEREGII
DE
CANONIBUS APOSTOLICIS.
JUDICIUM.
De Numero ac Authoritate Canonum Apoſtolicorum.

I. NOtas ac obſervationes in hoſce, qui ſub Apoſtolorum nomine multis retro ſeculis in Eccleſiâ Chriſtianâ militarunt, non minus quam in Synodorum Patrumque Canones à Græcis receptos, eorumque interpretes, edituri; prius de omnibus quam de ſingulis diſſerere, & quo tandem jure Veteres hi Canones glorioſum illum titulum, *Κανόνες τῶν Ἀποστόλων*, meruiſſe cenſeantur, explicare neceſſarium duximus. Hoc ut effectum demus, duas præcipue quæſtiones diſcutiamus oportet, quarum prima eſt de canonum horum numero, de authoritate & antiquitate altera: quas ambas paucis expedire moliemur.

II. Quod ad numerum attinet, primò tenendum eſt, quod etiamſi complures antiquiorum Patrum de Canonibus hiſce ſæpius meminerint, nihil tamen certi de antiquitùs recepto eorum numero è quopiam elicere poſſumus, uſque ad quingenteſimum plus minus à Chriſto nato annum. Inter decretales, fateor, Romanorum Pontificum Epiſtolas, una circumfertur Zephirini (qui ad ſedem Romanam provectus eſt anno Chr. 198.) ad Epiſcopos omnes Siciliences, in quâ dictum eſt, *Septuaginta enim Apoſtoli ſententias præfixerunt*; quomodo etiam Hincm. Rhemenſis legit in l. de var. c. Eccl. c. 18. At Ivo Carnotenſis in decret. part. 4. c. 107. & autor Panormiæ ſive Panuomiæ l. 2. c. 105. & Gratianus diſtinct. 16. c. 2. pro *ſeptuaginta* legunt *ſexaginta*. Gregorius Presbyter autem in Polycarpi ſui l. 3. tit. 20. *quinquaginta* citat, ut obſervant Romani quoque juris Canonici correctores, ſub Gregorio XIII. ad diſtinct. 16. c. 2. Et Severinus Binius, qui hanc inter alias epiſtolas decretales Concil. tom. 1. part. 1. edidit, ad *ſeptuaginta* in margine notat, *alias ſexaginta*, *alias quinquaginta*: ut ex tanta lectionum varietate, nihil certi concludi poſſit. Et præterea, nec multum refert, quot Canones ſive ſententiæ in dicta Epiſtola recenſeantur, ut ab Apoſtolis præfixæ, cum hæc una ſit ex iis epiſtolis, de quibus ipſe Bellarminus ait, *Aliquos errores in has epiſtolas irrepſiſſe non negaverim, nec indubitatas eſſe affirmare audeam*. Bellarm. de Rom. Pontif. l. 2. c. 14. Et Baronius, ex multis eas ſuſpectas reddi epiſtolas affirmat, ad an. 865. & aciem argumentorum quæ ex hiſce epiſtolis petuntur, aliorum objectionibus retuſam videri poſſe, ad an. 102. unde doctiſſimus ille Petrus de Marca liberum eſſe venerandos Pontificum titulos epiſtolis iſtis detrahere affirmat, & ſuppoſititias eſſe probat, de concord. ſacerd. & imp. l. 3. c. 5. & idcirco ab earum citatione cautus abſtinet. Cæterum quod non prætereundum eſt, idem ille Petrus de Marca l. 3. cap. 2. ad numerum Canonum horum adſtruendum, alium laudat librum *συναγωγὴν τῶν κανόνων* appellatum, ſub nomine Theodoreti Cyrenſis, qui ante tempus à nobis præſtitutum claruit. Sed eruditiſſimo viro impoſuit codex MS. in Bibliothecâ Regiâ, quem ſolum, ni fallor, viderat, titulum præ ſe ferens *Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρρου*. Verum Chriſtophorus Juſtellus alios codices MSS. citat, unum qui *Ἰωάννου πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας*, alterum qui *Ἰωάννου ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως* nomen præfert, Joh. videlicet Scholaſtici, qui primò Presbyter Antiochenus, & deinde Epiſcopus Conſtantinopolitanus fuit: & codicem præterea noſtrum Oxonienſem, cujus titulus eſt *Συναγωγὴ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν* &c. & poſtea *Ἰωάννου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ σχολαστικοῦ εἰς τὸ νομοκανόνα πρόλογος*. E quibus ſatis, ut opinor, patet Theodoretum non fuiſſe collectionis iſtius auctorem, ſed Joh. Scholaſticum ſive Antiochenum, qui poſt annum prædictum floruit, uti mox oſtendemus. Hoc autem lectorem obiter admonendum duxi, ut ſi forſitan inter doctiſſimum illud Petri de Marca opus legendum, in collectionem hanc ab eo laudatam inciderit, eandem eſſe ſciat, quam Chriſtophorus Juſtellus ſub Johannis Antiocheni nomine edidit.

III. At quingenteſimo circiter æræ Chriſtianæ anno, ipſe primus æræ iſtius conditor Dionyſius Exiguus codicem Canonum Eccleſiæ Orientalis è Græcâ in Latinam Linguam quam accuratiſſimè transferebat, cui etiam Latinam ſuam Canonum quinquaginta ſub Apoſtolorum nomine verſionem præfigebat. Tempus quo antiqua hæc Canonum interpretatio in lucem prodiit, ex duabus ipſius Dionyſii epiſtolis erui potuerit; quarum una eſt ad Petronium Epiſcopum, quam Dionyſius Petavius è MSS. edidit ad calcem operis de doctrinâ temporum. In uno exemplari quo uſus eſt Petavius, hæc ſcripta ſunt, *In præſenti namque tertia indictio eſt, conſulatu Probi junioris tertius decimus circulus decemnovalis decimus lunaris eſt*: è quibus conſtat annum quo & paſchalem ſuum cyclum inſtituit, & hanc epiſtolam conſcripſit, fuiſſe annum æræ vulgaris DXXV. utpote Philoxeno & Probo Coſſ. indict. III. aureo numero XIII. In hâc autem Epiſtola Dionyſius Exiguus citat Canonem, LXXIX. totius codicis, *qui primus eſt Antiocheni Concilii* ut ipſius verbis utar & quidem juxta ſuam ipſius interpretationem: unde liquet verſionem hanc elaboratam eſſe, ac proinde quinquaginta Apoſtolorum Canones editos, ante an. DXXV. Sed accuratius adhuc tempus colligere licebit ex Epiſtola ipſius ad Julianum Presbyterum tituli ſanctæ Anaſtaſiæ, Pontificum Romanorum decretis ab eo collectis præfixâ, & ex MSS. Chriſtophori Juſtelli editâ. In hâc enim Epiſtola Dionyſius ſe in decretorum collectione eodem modo proceſſiſſe ſcribit, *quo dudum de Græco ſermone Patrum transferens Canones ordinarat*. Ergo Canonum verſio prius facta eſt,

eſt, quam hæc Epiſtola ſcripta, quæ tamen data eſt ad Julianum Presbyterum tituli S. Anaſtaſiæ, qui interfuit Synodis Rom. primæ & quartæ ſub Symmacho habitis, quarum illa Kal. Mart. anno 499. poſt conſulatum Paulini; hæc ſub VIII. Id. Novemb. anno 502. Avieno juniore Conſulatum gerente celebrata eſt: nulla vero poſtea illius occurrit mentio. Unde pluſquam veriſimile cuipiam videatur, hanc Apoſtolicorum L. aliorumque Canonum verſionem quinto exeunte ſeculo, vel ſaltem ineunte ſexto, hoc eſt, anno circiter quingenteſimo divulgatam eſſe.

IV. Non citius autem edita eſt hæc Dionyſiana Canonum interpretatio, quam ab Eccleſiâ Romanâ recepta, quod Caſſiodorus ejuſdem ætatis ſcriptor abunde teſtatur, de Dionyſio hæc ſcribens, *Qui petitus a Stephano Epiſcopo Salonitano, ex Græcis exemplaribus Canones Eccleſiaſticos, moribus ſuis ut erat planus atque diſertus, magna eloquentia luce compoſuit: quos hodie uſu celeberrimo Eccleſia Romana complectitur.* Caſſiod. divin. lect. c. 23. Et ab eo uſque tempore per totum propemodum Occidentem hi quinquaginta canones, iique ſoli, Apoſtolicorum titulo, dignati ſunt, & inter reliquos conciliorum canones à Dionyſio verſos obſervati. Hinc eſt quod Johannes ſecundus, ſede Romanâ potitus anno 532. in cauſâ Contumelioſi Regenſis Epiſcopi, inter alios citat Can. Apoſt. xxv. & xxix. idque ex interpretatione Dionyſianâ, in epiſtolâ ad Cæſarium Arelatenſem datâ, Concil. Gall. tom. 1. Et Zacharias Papa dignitatem iſtam aſſecutus anno 741. plures Canones ex eadem verſione laudat, in epiſtolâ ad Pipinum Regem, & Epiſcopos Francorum, in Binii Concil. tom. 3. part. 1. pag. 367. & 368. edit. Colon. an. 5618. Et Leo iv. Papa an. 847. *Quibus autem, inquit, in omnibus Eccleſiaſticis utimur judiciis, ſunt canones Apoſtolorum, Nicænorum &c.* Gratian. diſtinct. 20. cap. 1. viz. juxta Dionyſianam verſionem, quâ Apoſtolici 50. ſoli numerantur. Anaſtaſius Bibliothecarius, in præfatione ad 7. Synodum ad Johannem viij. Papam Romanum an. 872. ſcribit Stephanum prædeceſſorem ejus L. ſolos Apoſtolorum canones recipiendos ſynodicè promulgâſſe. Verba ejus ſunt, *Et certe de Apoſtolorum Canonibus liquido novimus, quoniam his quidam facile non præbuêre conſenſum. Sed & prædeceſſor veſter beatiſſimus Papa Stephanus non ex his pluſquam quinquaginta ſynodicè promulgavit.* Et Humbertus Sylvæ candidæ epiſcopus in diſputatione de jejunio ſabbati contra Nicetam Pectoratum an. 5054. hæc habet, *Et hoc aſſerere conaris ex apocryphis libris & canonibus pari ſententiâ ſanctorum patrum repudiatis; nam Clementis librum, id eſt, Petri Apoſtoli itinerarium, & canones Apoſtolorum numeraverunt inter Apocrypha, exceptis capitulis quinquaginta, quæ decreverunt orthodoxæ fidei adjungenda.* Gratian. diſt. 16. c. 3. Unde liquet quinquaginta Apoſtolorum canones approbatos, reliquos tunc temporis repudiatos eſſe. Hinc Urbanus ſecundus, iiſdem fere temporibus, in epiſtolâ præpoſito S. Juventii deſtinatâ, *ſciendum vero*, inquit, *quod canones Apoſtolorum quorum authoritate orientalis, & ex parte Romana utitur Eccleſia &c.* apud Grat. diſt. 32. cap. 6. nimirum illa plures, hæc L. ſolos admittit. Et Gratianus anno 1145. *Apoſtolorum vero canones qui per Clementem Pontificem Romanum, ſicut quidam aſſerunt, dicuntur eſſe tranſlati, ſunt quinquaginta*, diſtinct. 16. præf. Quinetiam in veteri canonum codice quem Wigornienſi Eccleſiæ Dunſtanus Archiepiſcopus Cantuarienſis conſulit, L. ſoli Apoſtolorum canones deſcribuntur, ut obſervat Jacob. Armachanus in proleg. ad Polyc. & Ignat. epiſt. Nec omittendum eſt Creſconium, ſive Criſconium, Epiſcopum Africanum tam in breviario canonico, quam in collectione canonum, L. ſolos ſub Apoſtolorum nomine laudare, idque ex interpretatione Dionyſianâ; & Iſidorum quoque ſive Hiſpalenſem, ſive Mercatorem, Setubenſem Epiſcopum, juxta Chronicon Juliani Toletani (incertum enim eſt quiſnam iſtius collectionis auctor fuit, quæ ſub Iſidori nomine circumfertur) de L. ſolis Apoſtolicis meminiſſe, quos etiam ut à Dionyſio tranſlatos citat, etiamſi in reliquis conciliorum canonibus antiquam verſionem retineat. E quibus omnibus inter ſe collatis probè conſtat, L. ſolos ſub Apoſtolorum nomine per multa ſecula in Eccleſiâ Romanâ receptos eſſe, eoſque ex Dionyſianâ verſione. Hinc eſt quod Codex canonum Eccleſiæ Romanæ anno 1525. à Joh. Wendelſtino editus L. ſolos Apoſtolorum canones exhibeat; & quod in primo conciliorum tomo impreſ. Coloniæ anno 1530. L. ſoli Apoſtolorum canonet recenſeantur, etiamſi in editione Petri Crabbe, & aliis poſterioribus plures numerentur.

V. Dionyſius igitur Exiguus L. ſolos Apoſtolorum canones è Græco tranſtulit; utrum autem plures in codice quo uſus eſt, extiterint necne, incertum eſt. Petrus de Marca cæteros ab eo conſultò omiſſos opinatur, *præſertim cum can.* LXVI. *ingratus Romanis auribus eſſet.* de Concord. l. 3. c. 2. Sed vero nobis diſſimile videtur, ut partem tantam codicis transferret, reliquamque omitteret, ne Romanis diſpliceret, cum ipſe in præfatione etiam L. à ſe verſis *plurimos conſenſum non præbuiſſe facilem* affirmet, & propterea Romanis æque ac aliis liberum eſſet eos vel admittere, vel repudiare. Utrum autem in exemplari quod tranſtulit Dionyſius, plures quam quinquaginta fuerunt canones necne, non tanti eſt momenti, ut litem moveret, præcipue cùm, etiamſi codex quem ipſe vertit, plures non habuerit, ejus tamen æqualis exemplar nactus eſt quod LXXXV. canones Apoſtolicos continuit: Johannes viz. Scholaſticus, primo Antiochiæ presbyter, (unde & Antiochenus dicitur) poſtea vero ad thronum Conſtantinopolitanum à Juſtiniano (ſub quo & Dionyſius claruit) imperatore promotus. Hic enim in præfatione ad canonum collectionem quam, ut antea notatum eſt, Marca ſub Theodoreti nomine laudat, diſertis verbis ait, *Οἱ μὲν ἅγιοι τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι ὀγδοήκοντα πέντε διὰ Κλήμεντος κανόνας ἐξέθεντο.* Unde conſtat canones Apoſtolorum LXXXV. in Oriente iiſdem etiam temporibus obtinuiſſe, quibus Dionyſius L. ſolos latinè vertebat. Hanc ſuam canonum collectionem Joh. Antiochenus (ſub iſto enim nomine editus eſt) in L. titulos diſtribuit, quibus canones hoſce Apoſt. LXXXV. inter alios conciliorum commiſcet; adeo ut hi LXXXV. Apoſtolici, unà cum ſynodalibus ab eo commemoratis, codicem canonum Eccleſiæ orientalis tunc etiam dierum conſtituerent. Et hinc eſt quod in Concilio Trullano anno 681. celebrato can. 2. canones LXXXV. *τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων* ſynodali authoritate confirmentur. Et ab hoc demum tempore Eccleſia Orientalis religioſiſſime, ſi quos alios, hos LXXXV. Apoſtolorum canones obſervavit. Et quicumque ex iis jus canonicum tractarunt, nec plures nec pauciores recenſent. Photius Patriarcha CP. in nomocanone, Alexius Ariſtenus, Joh. Zonaras, Theodorus Balſamon, Simeon magiſter & Logotheta, Arſenius Monachus, Conſtantinus Harmenopulus in epitome canonum, & Matthæus Blaſtares in ſyntagmate, & quotquot præterea Græci juri canonico operam dederunt, in prædicto LXXXV. canonum Apoſtolicorum numero unanimes conſentiunt. At in Arabicâ canonum collectione numerus ad LXXXI. reducitur, ut ex ipſo etiam titulo patet, quem ex MS. bibliothe-

cæ

cæ Bodleianæ tranſcriptum huc transferre non pigebit. *Hi ſunt Canones quos ſancti Apoſtoli, purique diſcipuli compoſuerunt, quique Tituli cognominantur, ad quos conſtituendos congregati ſunt Apoſtoli, eoſque Spiritus Sancti ope in ſummo Sionis ordinarunt, quos Clemens Petri Apoſtoli diſcipulus enunciavit. Et numerus eorum eſt octogintaunus.* Eodem quoque modo, in pleriſque Latinis horum canonum editionibus, non LXXXV. ſed LXXXIV. numerantur, duodecimo nimirum & decimo tertio in unum conjunctis.

VI. Ut de numero, ſic & de authoritate horum canonum, in varias abitur partes. Nam Johannes Damaſcenus non *referre videntur* ſolum, ut Alphonſus de Caſtro adv. hær. l. 2. c. 20. modeſte nimis loquitur, ſed revera in canonicorum ſacræ ſcripturæ librorum numerum eos refert: recenſitum enim à ſe canonicorum librorum catalogum, nullâ factâ diſtinctione, ſic claudit, Παύλου Ἀποστόλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες· Ἀποκάλυψις Ἰωάννου Εὐαγγελιστοῦ· κανόνες τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος, Damaſc. de fide orthod. l. 4. c. 18. quod tamen inconſultè nimis ab eo factum rectè monet Baronius ad an. 102. Sixtus Senenſis S. Athanaſium quoque eos inter hagiographa recenſuiſſe ſcribit, *Canonum Apoſtolicorum*, inquit, *auctoritas eſt recepta & indubitata, Athanaſius enim inter hagiographa eos numerat.* Sixt. Sen. bibl. ſanctæ l. 2. in Clemente. Sixtum fide implicitâ ſequuntur Bellarminus l. de ſcriptorib. Eccleſ. in Clemente, & Poſſevinus in apparatu ſacro. At in ſynopſi, quam citant, Athanaſii, nulla occurrit canonum Apoſtolicorum mentio, niſi forſitan ſub generali Κλημεντίων nomine, quæ tamen Athanaſius non inter hagiographa, ſed apocrypha recenſet: & Euſebius nihil è Clementinis à veteribus approbatum aſſerit, præter Epiſtolam primam ad Corinthios, Euſeb. hiſt. Eccl. l. 3. κεφ. λζ. Porro concilium Trullanum hoſce canones non quidem inter canonicos ſcripturæ libros, ſed tamen inter reliquos ab Eccleſiâ recipiendos canones confirmat, idque ſub ipſorum Apoſtolorum nomine concil. Trull. can. 2. Et hinc eſt quod Græcorum plurimæ ſynodi iſtius authoritate inductæ, non L. ſolos priores, ſed & univerſos LXXXV. ab ipſis Apoſtolis vel compoſitos, vel ſaltem Clementi dictatos aſſerant. Unde Balſamon in iſtum canonem, eos qui L. ſolos recipiunt, perſtringens, ait. ὁ παρόντος κανόνος μέμψεται δικαίως, ἐπισημαίνεις γὰρ δι' αὐτοῦ τοὺς λέγοντας μὴ ἐκτεθῆναι παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανόνας πε΄. Eadem propemodum habes in Matthæi Blaſtaris præf. ad ſyntagma. Nec defuerunt è Latinis, qui hoſce canones ipſis Apoſtolis acceptos retulerunt: *Apoſtolorum canones certo ſunt Apoſtolorum*, inquit Lindanus in Chron. præf. panopl. *iſtos canones ab Apoſtolis conſtitutos, à beatoque Clemente conſcriptos eſſe, multis & certis argumentis adducar ut credam*, inquit Lambertus Gruterus in præf. oper. Clement. Salmeron *illos in concilio Hieroſolymitano Act. 15. ab Apoſtolis conditos eſſe, ac proinde immerito pro apocryphis à quibuſdam cenſeri* affirmat, tom. 2. tract. 44. Franciſcus Turrianus peculiarem edidit tractatum, quo probare nititur, omnes hoſce canones ab Apoſtolis compoſitos eſſe, idque in concilio Hieroſolymitano. Cui ſubſcribit & Lorinus in Act. Apoſt. cap. 15. necnon Onuphrius in catalogo Platinæ præfixo. Hanc denique & Joſephi Ægyptii Arabici canonum collectoris ſententiam fuiſſe, titulus ante citatus indicat.

VII. Alii è contra hoſce canones dubios & ſuppoſititios eſſe, & Apoſtolis falsò adſcriptos prodiderunt, iique è Græcis pariter ac è Latinis. Photius enim in præfatione ad nomocanonem à Chriſtophoro Juſtello ex MS. bibliothecæ Oxonienſis editâ, olim obſervavit, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς λεγομένους τῶν ἁγίων ἀποστόλων, εἰ καί τινες αὐτοὺς ἀμφιβόλους διά τινας αἰτίας ἡγήσαντο. Et poſt eum Matthæus Blaſtares, οὐκ ἀγνοῶ ὅτι ὥς τινες τῶν ἀρχαίων ἀμφιβόλους τοὺς κανόνας τούτους ἡγήσαντο. Et ipſe quidem Photius unus ex iis fuiſſe videtur: utpote qui Canones etiam à ſe collectos recenſens, non dicit οἱ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανόνες, ſed οἱ λεγόμενοι τῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος κανόνες πε΄. Sic etiam Dionyſius Exiguus, in præfatione ad codicem canonum Eccleſiaſticorum, *In principio itaque canones*, inquit, *qui dicuntur Apoſtolorum, de Græco tranſtulimus, quibus quia plurimi conſenſum non præbuere facilem, hoc ipſum veſtram noluimus ignorare ſanctitatem.* Et Iſidorus in ſuâ præfatione, *Propter eorum auctoritatem, cæteris conciliis præpoſuimus canones qui dicuntur Apoſtolorum, licet à quibuſdam Apocryphi dicantur, quoniam plures eos recipiunt*, ita quidem citatur à Gratiano diſt. 16. c. 4. at capite primo ejuſdem diſtinctionis hæc etiam ex Iſidoro laudantur, *Canones qui dicuntur Apoſtolorum, ſeu quia eoſdem nec ſedes Apoſtolica recepit, nec ſancti patres illis aſſenſum præbuerunt, pro eo quod ab hæreticis ſub nomine Apoſtolorum compoſiti dignoſcuntur, quamvis in iis utilia inveniantur, tamen ab auctoritate canonicâ atque Apoſtolicâ eorum geſta conſtat eſſe remota atque inter Apocrypha deputata.* In utroque fortaſſe loco, reſpectum habuit ad Gelaſium Papam, & 70. epiſcopos in ſynodo ſub eo celebratâ congregatos, an. 494. qui authenticos ab apocryphis libros diſcernentes, dicunt, *Liber canonum Apoſtolorum Apocryphus* apud Grat. diſtinct. 15. c. 3. At Hincmarus Rhemenſis, *B. Gelaſium in catalogo qui libri in Eccleſiâ recipiantur, de his Apoſtolorum canonibus penitus tacuiſſe, nec inter Apocrypha eos miſiſſe*, ſcribit in opuſc. cap. 24. adeo ut in codice quo Hincmarus anno circiter 860. uſus eſt, verba ante citata omiſſa videantur. Ipſe autem Hincmarus eodem in loco præmiſerat, *Cæterum iidem canones, qui vocantur Apoſtolorum, non ab ipſis Apoſtolis conſcripti eſſe creduntur.* In eadem ſententiâ Fulgentius quoque Ferrandus, & Martinus Bracharenſis fuiſſe videntur, ex eo quod nec ille in breviatione, nec hic in collectione canonum, hoſce laudare dignentur.

VIII. Ut nos inter duas has extremas latitantem opiniones ipſam inveſtigemus veritatem, & ſummam, quoad ejus fieri poteſt, canonum horum antiquitatem iiſque debitam exinde pendentem autoritatem inveniamus, antiquiora S. Patrum qui annum prædictum quingenteſimum præceſſerunt, volumina conſulamus, & quæ ex iis in adverſaria noſtra de canonibus hiſce congeſſimus teſtimonia, depromamus neceſſe eſt. Telam autem à Chalcedonenſi ſive quartâ generali Synodo exorſi, uſque ad ipſa tempora quibus hi canones nobis conſtituti videntur, hoc eſt, ad prima propemodum Eccleſiæ recens natæ incunabula eam gradatim aſcendendo protrahere moliemur. Patres igitur in prædictâ ſynodò Chalcedone celebratâ anno Dom. 451. congregati can. 22. decernunt, *non licere Clericis poſt mortem Epiſcopi res quæ ad ipſum pertinent diripere*, καθὼς καὶ τῶν πάλαι κανόνων ἀπηγόρευται. At vero nullos alios hâc ſynodo vetuſtiores canones invenire eſt hoc prohibentes, præter Apoſtolicos, quorum quadrageſimo cautum eſt ne mortuo Epiſcopo rerum Eccleſiaſticarum occaſione quæ propria fuerant Epiſcopi intercciderent, ſive diriperentur: videſis notas in dictum 40. can. Apoſt. Synodus porro Epheſina ſive Oecumenica tertia anno 431. habita, decretum edidit quo aſſeruit, Epiſcopum Antiochenum in Cypro ordinare, quæ extra ſuos eſſet limites, eſſe πρᾶγμα παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων καινοτομούμενον,

 μενον,

μέμψιν, viz. præter can. Apoſt. 34. & 35. Extat hoc decretum in Actis Concil. Epheſ. part. 2. Act. 7. in nonnullis fateor editionibus pro *ἀποστόλων* legitur *πατέρων* quod tamen tantidem eſt. Quinetiam in iſto quoque libello, quem Rheginus tunc temporis ſynodo offerebat, hoc *contra Apoſtolicos canones* eſſe traditur ibid. Ad hæc Arcadio tertium, & Honorio ſecundum Coſſ. hoc eſt anno 394. celebratum eſt conſilium provinciale Conſtantinopoli de Agapio & Bagadio, utroque Epiſcopatum Boſtræ ſibi vendicante, in quo Nectarius Conſtantinopolitanus & reliqui patres decernebant, Epiſcopum accuſatum non niſi ſynodi & provinciæ Epiſcoporum ſententiâ deponendum eſſe, *καθὼς καὶ οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες διωρίσαντο*. viz. can. Apoſt. 74. Hæc extant ad calcem primi tomi hujuſce operis. Hiſce temporibus celebrata eſt ſynodus Carthaginenſis, cujus can. 53. Aurelius Epiſcopus dixit, *ὁ ἀρχαῖος τύπος φυλαχθήσεται ut tres Epiſcopi Epiſcopum ordinent*, viz. can. Apoſt. 1. & Balſamon quidem *τύπον* per *κανόνα* interpretatur, & dictum Apoſt. can. ita antiquitus intellectum eſſe, ut tres ad minimum Epiſcopi ordinent Epiſcopum, in notis ad Ariſteni iſtius canonis interpretationem oſtendimus. Hinc ad ſecundam univerſalem tranſeamus ſynodum Conſtantinopoli habitam anno 381. Patres in hâc ſynodo convocati ad Damaſum, Ambroſium, alioſque Romæ tunc temporis congregatos epiſtolam mittebant, quâ inter alia dicunt, *παλαιός τε ὡς ἴστε θεσμὸς κεκράτηκε, καὶ τῶν ἁγίων ἐν Νικαίᾳ πατέρων ὅρος*, nimirum ut Antiſtites unà cum finitimis (modo ipſis viſum fuerit) Epiſcopis miniſtros ad Eccleſiarum commodum in ſuis ipſorum provinciis ordinent; at nulla ſynodo Nicænâ antiquior lex extitit quæ hoc conſtituit, præter can. Apoſt. 14. & 15. Extat hæc Epiſtola ad finem Actorum Concilii CP. & apud Theodoretum hiſt. Eccl. l. 5. cap. 9. Hiſce diebus Evagrius ſedem Antiochenam occupabat, à Paulino deceſſore ſolo, & jam decedente ordinatus, quod *παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν*, imo *παρὰ πολλοὺς κανόνας* factum obſervat Theodoretus hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 23. viz. Contra can. Apoſt. 1. & 76. quorum iſte non niſi à duobus vel tribus Epiſcopum ordinari mandat, hic Epiſcopum quem vult ſui loco ordinata prohibet. Hiſce etiam temporibus Baſilius ille Magnus clarebat, qui in primâ Epiſtolâ ad Amphilochium can. 3. ait, *ὅτι ἀρχαῖός ἐστι κανὼν*, ut qui gradu exciderunt huic ſoli punitionis modo ſubjiciantur, viz. can. Apoſt. 25. Idem quoque canone 12. dicit, *τοὺς διγάμους παντελῶς ὁ κανὼν τῆς ὑπηρεσίας ἀπέκλεισε*, ubi Balſamon obſervat per *κανόνα* indigitari can. Apoſt. 17. Idem obſervatur & à Matthæo Monacho in matrimonialibus cap. *περὶ διγάμων*. & rectè quidem, ſiquidem nullus alius de eâ re canon extabat. Præterea anno Dom. 341. habita eſt ſynodus Antiochiæ: Plerique autem canonum ab hâc ſynodo editorum eadem quæ Apoſtolici & nonnunquam iiſdem verbis decernunt, ut nihil certius eſſe poſſit, quam vel Antiochenos ex Apoſtolicis vel Apoſtolicos ex Antiochenis tranſcriptos eſſe, ut cuivis conſerenti patebit. At vero Antiochenos ex Apoſtolicis, non è contra, traductos eſſe probe conſtat ex can. Antioch. 9. quo ſtatutum eſt, reliquos Epiſcopos nihil magni momenti facere, ſine primo ſive Metropolitano *κατὰ τὸν ἀρχαῖον κρατήσαντα τῶν πατέρων ἡμῶν κανόνα*, viz. juxta Apoſt. can. 34. eadem omnino decernentem, unde patres Antiochenos canones Apoſt. vidiſſe, omneſque ſuos qui cum Apoſtolicis conveniunt, ex iiſdem tranſtuliſſe, eoſque ſuâ demum authoritate confirmaſſe luculenter patet. Hiſce diebus celebratiſſimus ille Athanaſius ad ubique orthodoxos epiſtolam conſcripſit, in quâ conqueritur Georgium natione Cappadocem, per vim, judicumque extraneorum opem, thronum Alexandrinum invaſiſſe; & protinus ſubjungit, *τῶν δὲ ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν παραλυθέντων* viz. can. Apoſt. 29. & 30. Ut vero Imperiali quoque authoritate veteres hi canones corroborentur, iiſdem diebus Euſebius Cæſareæ Epiſcopus ad thronum Antiochenum cleri populique ſuffragiis electus eſt, ille autem antiquis hiſce canonibus religioſe inſiſtens, ſuam relinquere, & ad aliam ſedem migrare renuit, quam ob rem Conſtantinus Magnus Imperator literas ad eum dabat, quibus eum commendat, quod *τάς τε ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα καὶ τῆς ἐκκλησίας φυλάττειν ἔγνωκεν*, Euſeb. de vitâ Conſtant. l. 3. cap. 61. & aliam epiſtolam ad ſynodum Antiochiæ tunc temporis habitam mittebat, quâ Epiſcopos in eâ congregatos certiores facit, literas Euſebii de eâ re ad ſe miſſas *τῷ ἐκκλησιαστικῷ θεσμῷ* conſentire; & in prædictis itidem literis ad Euſebium datis, hæc ab eo geſta, *τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει σύμφωνα* eſſe ſcribit. Hunc autem Apoſtolicum canonem, hanc Eccleſiaſticam legem, hanc denique Apoſtolicam traditionem nihil aliud eſſe quam can. Apoſt. 14. extra dubium eſt. Quinetiam Alexander Epiſcopus Alexandrinus ad Alexandrum Epiſcopum CP. ſcribens, Epiſcopos aliquos, qui eos, quos ipſe excommunicaverat, in communionem recepiſſent, criminatur, *τῷ μήτε ἀποστολικὸν κανόνα τούτων συγχωρεῖν* viz. can. Apoſt. 12. 13. & 16. Theodoret. hiſt. Eccleſ. l. 1. cap. 3. Hæc Epiſtola ſcripta eſt ante ſynodum primam Oecumenicam Nicææ habitam, cui poſtea idem Alexander interfuit: quapropter nec totam ſynodum hi canones latuiſſe cenſeantur, nec quidem latebant, ut ex ipſis canonibus ab eâ conſtitutis palam eſt; enimvero in ſecundo canone ſancti patres affirmant, ut, qui à vitâ Gentili ad fidem nuper acceſſerunt, baptizentur, & ad epiſcopatum protinus promoveantur, eſſe *παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν*, viz. contra can. Apoſt. 80. & canone quinto de excommunicatis decernunt, ut valeat ſententia *κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα*, *juxta canonem qui pronunciat eos qui ab aliis excommunicantur, ab aliis non recipiendos eſſe*; hic autem eſt can. Apoſt. 12. Et quidem, ut ſemel dicam, ſacratiſſimum hoc Concilium in pleriſque ſtatutis ſuis ad canones Apoſtolicos reſpexiſſe, & non tam novos procudiſſe, quam antiquos hoſce confirmâſſe videntur, vel etiam & explicâſſe: quod egregiè probetur ex can. 10. quo decernitur ut quicunque lapſi ſunt, & poſtea vel per ignorantiam vel ſcientibus iis qui promoverunt, promoti ſunt, hoc non præjudicat *τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ*, nam cogniti deponentur. Nimirum canon Apoſtol. 62. præcipit, ut Clericus qui lapſus eſt deponatur, ſed de iis qui poſt lapſum ordinati ſunt, nihil expreſſe ſtatuit: Patres itaque Nicæni canonem iſtum ita intelligendum conſentiunt, ut ii etiam qui prius lapſi ſunt, & deinde ordinati deponantur, ut pœnam ab Eccleſiaſtico iſto canone conſtitutam non effugiant, etiamſi lapſus ordinationem præceſſerit. Si altius adhuc aſcendamus ipſe quoque Cyprianus, (Si modo tractatus de ablutione pedum ei rectè adſcribatur) anno circiter 250. *nam baptiſmum*, inquit, *repeti Eccleſiaſtica prohibent regula*, Cyprian. de ablut. ped. viz. can. Apoſt. 47. Ipſe denique Tertullianus ad canones hoſce reſpectum habuiſſe videtur, ubi ait, *Aguntur* præcepta (ſic enim Pamelius legendum cenſet non *præterea* quod aliis viſum) *per Græcias illas certis in locis concilia, ex univerſis Eccleſiis, per quæ & altiora quæque in commune tractantur*. Tertul. de jejun. adv. pſych. cap. 13. Ut talia enim Concilia haberentur nuſquam tunc temporis *præceptum* legimus, præterquam canone Apoſt. 37.

Ubi

Ubi etiam dicit, *Ad hæreticos vetamur accedere.* Tertul. de præſcript. adv. hæret. cap. 12. canonem Apoſt. 45. quo cum hæreticis comprecari, vel 65. quo hæreticorum ſynagogam ingredi vetitum eſt, indigitaſſe videtur.

IX. Priuſquam ulteriùs progrediamur, non abs re erit ex prædictis veterum teſtimoniis hæc duo obſervare, 1. Hoſce canones ſub variis nominibus antiquitus cognitos fuiſſe, ut qui à ſynodo Chalcedonenſi appellantur οἱ πάλαι κανόνες, à Conſtantinopolitanâ ſynodo οἱ παλαιοὶ θεσμοὶ, à ſyn. Antiochenâ, & S. Baſilio ἀρχαῖοι κανόνες, à ſyn. Nicænâ, Epheſinâ, Antiochena, & ab Athanaſio ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες, à Conſtantino & Theodoreto ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοὶ, à Cypriano, *Eccleſiaſtica regula*, à ſynodo CP. à Conſtantino & Alexandro ἀποστολικοὶ κανόνες, nunquam tamen κανόνες τῶν ἀποστόλων præterquam in decreto Epheſino, ubi etiam pro ἀποστόλων nonnunquam πατέρων & fortaſſe rectiùs legitur. A Conſtantino vocantur & ἀποστολικαὶ παραδόσεις, & à concilio Nicæno ſimpliciter κανόνες. (2.) non L. ſolos ſed plures antiquis hiſce patribus innotuiſſe, utpote quod ſynodus CP. provincialis canonem 74. Nicæna 62. & 80. & Theodoretus can. 76. laudet: adeo ut XXXV. poſteriores ejuſdem antiquitatis ac L. priores non immerito cenſeantur.

X. Hiſce ſic præmiſſis, noſtram de canonum horum antiquitate ac origine ſententiam paucis aperiamus. Quanquam enim eos vel ab ipſis Apoſtolis conſcriptos eſſe, vel Clementi tanquam amanuenſi dictatos affirmare non auſim, nec cum Damaſceno eos inter canonicos ſacrarum ſcripturarum libros recenſendos judicarim; nullus tamen dubito quin à viris Apoſtolicis, hoc eſt, ſecundo labente & ineunte tertio à Chriſti nativitate ſeculo conſtituti paſſim deinceps innotuerint. Hoc enim non ex eo tantùm liquet, quod quarto demum currente ſeculo pro antiquis habiti fuerunt, ſed exinde præcipuè quod ſecundâ tertiâque fluente à verbo incarnato centuriâ, omnes, vel pleroſque ſaltem (à quibus & de cæteris facile eſt conjecturam facere) in Eccleſiâ Chriſtianâ obtinuiſſe, ex Clemente Alexandrino, Origene, Tertulliano, aliiſque ejuſdem ætatis ſcriptoribus & Eccleſiaſticis hiſtoriis abundè conſtet: ex. gr. can. 7. de die celebrandi paſcharis, can. 17. de digamis non ordinandis, can. 31. de Clericis ſeorſim collectas agentibus, can. 47. de baptiſmo non repetendo & de hæreticorum baptiſmate non admittendo, can. 50. de trinâ in baptiſmo immerſione, can. 61. de fidelibus lapſis non ordinandis can. 6. & 81. de Clericis ſeculares curas ſuſcipientibus; ſic etiam canones de conſiliis habendis, de quadrageſimâ, feriâ quartâ & paraſceve jejunando, &c. ut in canonibus explicandis ſuſiùs oſtenſuri ſumus. Hæc enim & hujuſmodi quæ ſacris in ſcripturis expreſſe non præcipiuntur, in Eccleſiam primitivam & tantum non Apoſtolicam furtim & fortuito irrepſiſſe non cenſenda ſunt, ſed è præviis potius decretis ſive canonibus, iiſque non à privato quopiam homine, ſed à multis qui in unum congregati in utramque partem deliberârunt, conſtitutis, vulgares in uſus primo recepta fuiſſe.

XI. Et quidem nonnullos ex hiſce canonibus à conſiliis tunc dierum celebratis editos fuiſſe, nemo inficias eat. Septimus enim canon de Paſchalis celebritatis tempore à Conciliis Romano, Palæſtino, Pontico, Gallico, Oſroeno, aliiſque conſtitutus eſt, anno circiter 198. Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 5. cap. 22. Sic Cyprianus aſſerit anteceſſores ſuos de Clericis ſeculares curas ſuſcipientibus decretum edidiſſe, juxta can. 6. & 81. Cyprian. in Epiſt. ad Presbyt. & diſc. & plebem Furnis conſiſtentes. Sed ſummâ obſervatione dignum eſt quod illi ipſi canones de quibus tot motæ ſunt controverſiæ, viz. 46. de hæreticorum baptiſmo non approbando, & 47. de baptizandis iis qui ab hæreticis impuro baptiſmo polluti ſunt, longe ante Cypriani tempora in ſynodo ſub Agrippino habitâ ſtatuti ſunt, ut ex ipſo Cypriano patet, dicente, *Apud nos autem non nova aut repentina res eſt, ut baptizandos cenſeamus eos qui ab hæreticis ad Eccleſiam veniunt, quando multi jam anni ſunt, & longa ætas, ex quo ſub Agrippino bonæ memoriæ viro convenientes in unum Epiſcopi plurimi hoc ſtatuerint*, Cyprian. epiſt. ad Jubajan. Hujus Concilii meminit & in Epiſtolâ ad Quintum. Quo quidem anno celebratum eſt hoc Concilium nondum conſtat. Baronius conjicit in annum 217. At ſiquidem *multis annis* & *longâ ætate* ante Cyprianum habitum fuerit, anterius nobis fuiſſe videtur, præſertim cum & ipſum Tertullianum eadem ſenſiſſe, ex libro de præſcript. adv. hæret. conſtet. Cum pro comperto autem habeamus tres hoſce canones, qui inter Apoſtolicos numerantur, à primitivis, ut ita loquar, Conciliis conſtitutos eſſe, idem & de reliquis ſtatuendum cenſeo: nimirum quod à ſynodis quæ variis & temporibus & locis convenerant, editi ſunt hi canones, & tertio demum currente ſeculo in unum corpus collecti. Hoc & Hincmarus Rhemenſis olim ſenſiſſe videtur, *Canones* inquit, *qui vocantur Apoſtolorum, antequam Epiſcopi concilia libere inciperent celebrare, a devotis quibuſque collecti.* Hincm. Rhem. opuſc. c. 24. Prius itaque quam concilia libere celebrata ſunt, hi canones & editi fuerunt, & collecti. Quemadmodum autem nihil certi de primis Canonum Eccleſiæ univerſæ collectoribus, nec de priſcæ iſtius latinæ editionis à Joſtello editæ auctore conſtat; ſic etiam nec certi aliquid vel de tempore vel loco, quo collecti ſunt hi Canones Apoſtolici, determinare poſſumus.

XII. Petrus de Marca, ex eo quod Firmilianus & Cyprianus cum Stephano Romano de hæreticorum Baptiſmo diſputantes de hiſce Canonibus non meminerunt, de utroque tam tempore quam loco conjecturam facit; collectos videlicet & Apoſtolorum titulo cohoneſtatos fuiſſe anno 258. idque in concilio quodam Iconienſi. Verum è prædictis patet Cyprianum, etiamſi non ſub Apoſtolorum nomine, antiquum tamen laudaſſe Canonem, ad ſuam de Baptiſmo adſtruendam ſententiam: & ipſe quoque Firmilianus iſtud decretum non conſtitutum ſed confirmatum fuiſſe in dicto concilio Iconii celebrato affirmat; Firmilian. Epiſt. ad Cyprian. Quis autem ſibi perſuadeat, Cyprianum, Firmilianum, alioſque Eccleſiæ primitivæ præſules Apoſtolorum nomen hiſce Canonibus imponere voluiſſe, quorum aliquos ſaltem à deceſſoribus ſuis conſtitutos agnoſcunt? Cæterum & aliud quoque occurrit quod hanc conjecturam veri quam diſſimillimam eſſe arguit. Firmilianus nimirum in dicta Epiſtolâ ad Cyprianum Romanos *circa celebrandos dies paſchæ* errare affirmat. At Romani celebritatem iſtam, ut cuique notum eſt, juxta Can. Apoſt. 7. perpetuo peregerunt. Quocirca Firmilianus haud dubie hoſce Canones tanquam Apoſtolicos Romanis obtrudere non voluit, utpote quibus Romanorum de paſchâ ſententiam confirmari, ſuam autem condemnari novit. Quinetiam nec huic ſententiæ ſuffragatur, ſed refragatur potius Can. 37. quo mentio fit menſis Hyperberetæi. Cum enim Hyperberetæus unus ſit ex Aſianorum menſibus, quos paſcha ſecus ac Canone 7. ſtatutum eſt, celebraſſe neminem latet, idem contra iſtam conjecturam recurrit argumentum. nec Iconii videlicet, nec alibi in Aſiâ propriè ſic dictâ collectos eſſe. Quin potius ex duobus hiſce canonibus

bus viz. 7. & 37. noſtra ſententia, quod diverſis in locis conſtituti ſunt hi canones, egregie confirmatur. Enimvero canonem 37. à conciliis Aſianis decretum eſſe dictum menſis Hyperberetæi nomen apertiſſime demonſtrat, at canonem 7. ab iiſdem ſtatutum non fuiſſe, perpetua eorum à Polycarpo, imo quidem ab ipſo, ut aſſeruerunt, Johanne recepta paſchatis celebratio, luculenter arguit.

XIII. Ut autem à variis conciliis editi ſunt hi canones, ſic & à diverſis quoque viris nobis collecti videntur, quorum hi plures, illi pauciores collegerunt: unde prædicta in numero diſcrepantia orta eſt: non ſecus ac in conciliorum poſtea canonibus accidiſſe patet. Antiquus enim canonum conciliorum codex Chalcedonenſibus terminatus fuit, quibus poſtea Trullani, Carthaginenſes, aliique quamplurimi ſunt adjecti: & ipſe codex canonum à Dionyſio exiguo latine verſus longe plures continet quam à primo interprete tranſlati ſunt; Apoſtolicos viz. & Africanos, ut non mirum cuipiam videatur, primitivarum ſynodorum canones ab his 50. ab aliis 85. collectos eſſe. Canones autem ſic à ſe collectos, alii Eccleſiaſticos, Apoſtolicos alii nominarunt: non quod ab ipſis Apoſtolis conſcriptos crederent quos ipſi à conciliis decretos collegerant, ſed quod doctrinæ & traditionibus Apoſtolicis conſonos, & à viris ſaltem Apoſtolicis conſtitutos eſſe perſuaſum habuerint. Sic enim & Tertullianus eos qui proximo poſt Apoſtolos claruerunt ſeculo, *Apoſtolicos* appellat, de præſcript. adv. hær. cap. 32. Hinc evenit ut in citatis veterum de hiſce canonibus teſtimoniis, nunc *Eccleſiaſtici*, nunc *Apoſtolici* nuncupentur: & quod alii poſtea Apoſtolicorum nomine decepti ab ipſis Apoſtolis definitos arbitrarentur.

XIV. Ut ut eſt, ex prædictis facile adducor ut credam univerſam propemodum Eccleſiæ primitivæ diſciplinam, per hoſce canones, adminiſtratam fuiſſe. Quapropter quemadmodum canones Nicæni, Ancyrani, Neocæſarienſes, &c. *codex canonum Eccleſiæ univerſæ*; & canones Carthaginienſes, *Codex canonum Eccleſiæ Africanæ* vocitantur: ſic & hi, qui Apoſtolorum dicuntur canones, ut ab Eccleſiâ primitiva conſtituti & collecti, *Codex canonum Eccleſiæ primitivæ* meritiſſimo jure nuncupantur.

XV. Ad hanc noſtram de Canonibus Apoſtolicis vulgo dictis ſententiam, quam proximè accedit doctiſſimus ille Epiſcopus Aurelianenſis Albaſpinæus, præſertim ubi vetuſtam hanc canonum collectionem nihil aliud eſſe contendit, quam *Breviarium & Epitomen privatorum conciliorum & rerum ab Epiſcopis privatis ſancitarum, qui Eccleſias Græcas ante concilium Nicænum adminiſtrarunt.* Albaſp. obſerv. l. 1. c. 13. Sed Johannes Dallæus in tertio libro de Pſeudepigraphis Apoſtolicis, poſtquam deliram Turriani, hos canones ab ipſis Apoſtolis conſtitutos fuiſſe aſſerentis, opinionem viginti capitulis non minus eruditè quam fusè everterat, viceſimo primo tandem capite dictam etiam Albaſpinæi ſententiam refellere conatur. Quoniam autem nonnulla ex iis quæ contra Albaſpinæum profert argumentis, noſtræ etiam ſententiæ repugnare videntur, ea paucis, ut loci ratio poſtulat, diſcutiemus.

XVI. Primo itaque Dallæus hos canones non ante ſynodum Nicænam ſancitos eſſe, ex ipsâ eorum materiâ probare nititur, nimirum, quòd can. 85. tres Maccabaici, & octo Conſtitutionum Apoſtolicarum libri inter canonicos recenſeantur. Sic enim argumentatur, *Quis enim quaſo vetuſtiorum, non dico Latinorum, ſed & Græcorum Patrum tertium librum Maccabaicum in ſacrum veteris teſtamenti, vel Clementinarum conſtitutionum octo volumina, in novi canonem ante hujus ſyllöges patrem retulerat?* Reſpondeo, primo quod ad libros Maccabaicos ſpectat, in antiquiſſimâ Græcâ canonum collectione à Joh. Antiocheno elaboratâ tit. 50. ubi hic canon extat, nulla omnino librorum Maccabaicorum mentio occurrit, ut etiam in annotationibus ad dictum canonem 85. obſervamus: ac proinde iſti in recentioribus horum canonum editionibus alia quam primorum conditorum manu inſerti videntur. Quid autem ſi concedamus tres Maccabaicos libros dicto canoni ab initio inſertos fuiſſe? Hoccine probando eſſet, hos canones nec ante concilium Nicænum conſtitutos eſſe? nihil minus. Verumenimvero in antiquo illo Romano verſionis τῶν ό. MS. ante mille ducentos annos exarato, tres Maccabaici, ut cuique notum eſt, inter reliquos veteris teſtamenti libros recenſentur. Nec in eo ſolo, ſed & in alio illo dictum Vaticanum codicem annis æquante ſaltem ſi non ſuperante MS. per Cyrillum Lucarem Alexandriâ Conſtantinopolim tranſlatum ad Carolum I. p. m. miſſo, & in Regiâ Bibliothecâ adhuc aſſervato, tertius Maccabaicorum reliquis veteris teſtamenti libris ſubnectitur, & quidem ſub hoc titulo, iiſdem quibus totus liber literis; hoc eſt, uncialibus ſic ſcripto ΜΑΚΚΑΒΑΙΩΝ ΛΟΓΟΣ Γ'. quibus etiam ſuffragantur, non tantum editiones Veneta & Complutenſis, ſed & verſio antiqua Syriaca, quâ ſic inſcribitur, שוב ספרא ודתלתא דמקביא *Item liber tertius Maccabæorum.* Cum autem multa ſint quæ evincunt dictos codices proximo ſaltem alterove, poſt conſeſſum Nicænum, ſi non eodem, ſeculo exaratos eſſe, veri prorſus diſſimillimum eſt, ut dicti tres Maccabaici inter canonicos V. T. libros in iiſdem recenſerentur, niſi ante illam ſynodum in eorum cenſum alicubi relati fuiſſent. Quinetiam ipſe Origenes, qui non tantum ante Concilium Nicænum, ſed & iiſdem, quibus nos canones hoſce collectos fuiſſe contendimus, diebus claruit, tres Maccabæorum reliquis ſacræ ſcripturæ libris non obſcure ſubjungere videtur. Is enim in expoſitione primi pſalmi apud Euſeb. hiſt. Eccleſ. lib. 6. c. 25. poſtquam viginti duos V. T. libros juxta Hebræos recenſuiſſet, protinus hæc addit, ἔξω δὲ τούτων ἐστὶ τὰ Μακκαβαϊκὰ ἅπερ ἐπιγέγραπται Σαρβὴθ σαρβανὲ ἔλ, quæ Valeſius ſic vertit: *extra horum cenſum ſunt libri Maccabæorum qui inſcribuntur Sarbeth ſarbane el* (hoc eſt, שרבים ברבני אל *Sceptrum rebellium Dei* vel etiam שרבים שר בני אל *Sceptrum principis filiorum Dei.*) Hic enim cum juxta Valeſianam etiam verſionem vox βιβλία intelligatur, τὰ μακκαβαϊκὰ, ut pluralis, non dualis numeri, tres minimùm Maccabæorum libros deſignare neceſſe eſt. Verùm & quomodocunque iſta Origenis verba intelligantur, aperte ſaltem ex iis, ut etiam ex Tertulliani, Clementis Alexandrini, aliorumque ejuſdem ætatis eos paſſim laudantium, ſcriptis conficitur, aliquot Maccabæorum libros viginti duobus Hebraicis tunc temporis ſubjunctos eſſe, & nonnullis quidem in locis duos, in aliis tres: nam canon ſcripturæ nondum exactè determinatus erat, ſed hi plures, illi pauciores libros canonicos numerabant; adeo ut inter omnes vetuſtiores rerum Eccleſiaſticarum ſcriptores, vix duos in eodem canonicorum librorum numero conſentientes reperias. Quocirca hoc argumentum contra Dallæum potius retorqueri poſſit. Hinc enim conſtat hos canones prius conditos fuiſſe, quam exactus canonicorum librorum numerus conſtitutus eſt; imo priuſquam Maccabaicorum errores detecti fuerant; hoc eſt, ante ſynodum Nicænam. Omnes enim Græci Patres qui poſt iſtam ſynodum claruerunt, Athanaſius, Amphilochius, Gregorius Nazianzenus, Epiphanius,

con-

concilii Laodiceni Antiſtites &c. canonicos S. ſcripturæ libros cenſentes, Maccabaicos prorſus omittunt, ut quos, revera Apocryphos eſſe, iſtis temporibus clariſſimè conſtabat. Adeo ut extra dubium ſit, hunc canonem quo tres libri Maccabaici inter canonicos referuntur, ante dictos patres, ac idcirco ante Nicænam quoque ſynodum conſtitutum fuiſſe, ſiquidem deinceps tanquam Apocryphi à Græcis patribus rejecti ſunt.

XVII. Deinde quod ad octo Clementinarum conſtitutionum volumina ſpectat, Dallæus ex iis contra antiquitatem horum canonum perinde diſputat, ac ſi quæ hodie ſub Apoſtolicarum conſtitutionum nomine circumferuntur, eædem cum illis eſſent, quibus iſtud nomen hoc Apoſtolico canone ſcriptum eſt. Verum luce clarius eſt, & ipſe etiam Dallæus agnoſcit probatque (de Pſeudepigr. Apoſt. l. 1. c. 2.) hodiernas conſtitutiones à Turriano editas longe alias eſſe, ac diverſas ab iis quæ Epiphanii temporibus extabant; nam plurima loca ab Epiphanio ex Apoſtolorum conſtitutionibus laudata, in vulgatis nullibi inveniuntur: & ſæpe etiam Epiphanianæ contraria ac Turrianicæ conſtitutiones præcipiunt, ut, ante Dallæum, clariſſimi viri Dionyſius Petavius & Jacobus Armachanus obſervarunt. Ultimus autem Apoſtolicorum canon haud dubie non de hodiernis ſed antiquiſſimis illis conſtitutionibus intelligendus eſt, quæ ab Epiphanio citantur, hær. 45. 70. 75. 80. & paſſim alibi. Has autem ipſo etiam Epiphanio longe vetuſtiores eſſe, exinde patet, quod etiamſi ab hæreticis ad ſuas adſtruendas opiniones ſæpe productæ fuerint, Epiphanius tamen eas nullibi novitatis, aut impoſturæ arguit, ſed è contra librum iſtum *οὐκ ἀδόκιμον non improbandum* eſſe agnoſcit, mox etiam in ejus laudes hæc ſubjiciens, *πᾶσα γὰρ ἐν αὐτῇ κανονικὴ τάξις ἐμφέρεται, καὶ οὐδὲν παρακεχαραγμένον τῆς πίστεως, οὐδὲ τῆς ὁμολογίας, οὐδὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, καὶ κανόνος καὶ πίστεως.* Epiph. hær. 70. Et propterea teſtimonia ab Audianis ex dicto conſtitutionum libro citata, non rejicit protinus, ut invalida, ſed verba aliter interpretatur. *ibid.* Quod firmo nobis eſt argumento Conſtitutiones illas ab Epiphanio laudatas, ſummæ tunc temporis in Eccleſiâ authoritatis fuiſſe; uſque adeo ut non mirum cuiquam videatur, quod canone ante dicto canonicis ſcripturis adjectæ ſint. Quod & plenius adhuc ex eodem Epiphanii loco confirmatur, ut quo hæc etiam occurrunt, *εἰς τοῦτο δὲ οἱ αὐτοὶ Αὐδιανοὶ παραφέρουσι τὴν τῶν ἀποστόλων διάταξιν, οὖσαν μὲν τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, ἀλλ᾽ οὐκ ἀδόκιμον, Audiani vero ad institutum ſuum quandam ex Apoſtolorum conſtitutione autoritatem accommodant: qui liber tametſi dubia apud multos fidei ſit, non eſt tamen improbandus.* Apud multos itaque dubiæ erat fidei, non apud omnes: & idcirco nec Epiphanii temporibus deerant, qui has Conſtitutiones verè Apoſtolicas, uti vocabantur, eſſe credebant. Hoc autem à majoribus ſuis traditum proculdubio acceperant, quos idem ſenſiſſe nemo inficias eat. At Epiphanius eodem ſcripſit ſeculo quo celebrata eſt Nicææ ſynodus: unde neceſſario conſequitur, aliquos etiam ante iſtam ſynodum has Conſtitutiones ipſis Apoſtolis, quorum nomen præ ſe ferebant, acceptas retuliſſe: à quibus propterea non mirum eſt ſi inter reliqua Apoſtolorum ſcripta recenſitæ ſunt: quo quidem jure, non opus eſt hic diſputemus; ſatis enim cauſæ noſtræ conſulitur, ſi Conſtitutiones dicto canone inter canonicos libros numeratæ, ante ſynodum Nicænam Apoſtolicæ authoritatis ullibi habitæ fuerunt. Hinc enim clariſſimè colligitur, nihil ponderis argumento ex Conſtitutionibus petito ineſſe, ſiquidem ante dictum concilium hæ Conſtitutiones non extiterunt tantummodo, ſed ipſis etiam Apoſtolis à nonnullis adſcriptæ ſunt, à quibus in Novi Teſtamenti canonem referri poterant, & quidem longe facilius quam poſtea, cum earum authoritas paulatim decreſcere cœpit.

XVIII. Hic autem mirari ſubit, quâ tandem ratione Dallæus Clementinarum tantùm Conſtitutionum hic meminit, non item duarum Clementis Epiſtolarum ad Corinthios, quippe quæ in N. T. canonem hic referuntur, æque ac Conſtitutiones Apoſtolicæ. Sed caute ſibi cauſæque à ſe ſuſceptæ hic egit doctiſſimus vir, quem latere non potuit ſententiam ſuam ex dictis Epiſtolis everti potius quam confirmari. Euſebius enim teſtatur primam Clementis Epiſtolam ad Corinthios, non ſuis tantum temporibus, ſed & diu antea in pleriſque Eccleſiis publicè lectam fuiſſe, *ταύτην δὲ καὶ ἐν πλείσταις ἐκκλησίαις ἐπὶ τοῦ κοινοῦ δεδημοσιευμένην πάλαι τε καὶ καθ᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς ἔγνωμεν*, Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 3. c. 16. Is autem ipſis concilii Nicæni temporibus claruit. Quocirca ante dictum concilium hæc Epiſtola, non ſecus ac canonici libri, in pleriſque Eccleſiis publicè lecta eſt, à quibus propterea inter canonicos libros facile numerari potuit. Ut autem quinto demum, eoque adulto poſt Chriſtum incarnatum ſeculo, quo Dallæus hos canones confictos aſſerit, cum omnes Eccleſiæ publicâ hujus Epiſtolæ lectione diu ſuperſederant, & canon Scripturæ ſine illâ ubique conſtitutus eſt, in iſtis, inquam, diebus hæc Epiſtola in canonicorum librorum cenſum relata eſſet, omnem nobis fidem ſuperare videtur. Adhæc altera Clementis ad Corinthios Epiſtola, ipſis etiam Euſebii & D. Hieronymi temporibus, non perinde recepta eſt, ac prior, ſed reprobata, Euſeb. hiſt. Eccleſ. lib. 3. c. 38. Hieron. in catalog. Et idcirco ineptiſſimus ſit impoſtor neceſſe eſt, & immane hominis monſtrum, qui poſtea librum ab omnibus reprobatum in canonicorum numerum obtrudere auſus eſſet. Sanè qui mentis compos eſt, & nullo partium ſtudio diſtractus, vix citius hanc Epiſtolam in ſacrum Scripturæ canonem hic relatam legat, quam exinde protinus concludet, hos canones iſtis diebus collectos eſſe, quibus hæc Epiſtola nondum Spuria & ſuppoſititia eſſe deprehenderetur, ſed genuinus & legitimus haberetur viri illius Apoſtolici Clementis Romani partus: hoc eſt, longe antequam Patres Nicææ convocati ſunt: nimirum, ſecundo, tertiove currente ſeculo, quo canonici N. T. libri nondum ubique determinati erant, ſed à nonnullis Eccleſiis plures, ab aliis pauciores ſub iſto nomine recepti ſunt: quo factum eſt, ut in dicto canone, nonnulli libri pro canonicis habeantur, qui ab aliis rejecti ſunt, viz. Tres Maccabaici, Conſtitutiones Apoſtolicæ, & duæ Clementis Epiſtolæ; & è contra, alii hic rejiciuntur, qui ab aliis pro canonicis habiti fuerunt, viz. Epiſtola S. Judæ, & Apocalypſis D. Johannis: quod tamen antiquitati horum canonum nequaquam adverſatur, ſed eam potius egregiè confirmat. Cæterum nec tacendum eſt, dictas Clementis Epiſtolas in vetuſtiſſimo illo codice Regio ſupra commemorato, ex quo Græcè primum editæ ſunt, ambas unà cum novi fœderis libris eadem perantiqua manu exaratas & compactas eſſe. Hinc enim clarè ſaltem eluceſcit, olim non defuiſſe, qui has Epiſtolas canonicis N. T. libris ſubjunxerunt, juxta quod ſupradicto canone conſtitutum eſt.

XIX. Hactenus expendimus quæ Dallæus, ex ipſâ horum canonum, materiâ contra veram ipſorum antiquitatem à nobis aſſertam oppoſuit. Supereſt ut ea etiam diſcutiamus quæ ex eorum formâ objecit; juxta quam Albaſpinæus hunc ca-

codicem dicit *Breviarinm eſſe ac Epitomen Eccleſiaſticorum ante Nicanam ſynodum apud Græcos decretorum:* Nos eundem *Codicem canonnm Eccleſie primitivæ jure merito nuncupari poſſe affirmamns.* Contra hac ſententiam Dallæus ſic diſputat. *Si res ita ſe haberet, omnino hanc ſyllogen codici canonum Eccleſia univerſalis ejus authores inſeruiſſent, imo primo codicis loco poſuiſſent, velut à viris Apoſtolicis exortum, & ipſa antiquiſſimi temporis vetuſtate venerabile monumentum.* Verum banc objectionem æque facile eſt refellere ac recitare. Primo enim Codex canonum Eccleſiæ univerſæ à canonibus Nicænis incipit, nec qnoſlibet antea conſtitutos canones complectitur, præter Ancyranos & Neocæſarienſes, quos etiam à Concilio Nicæno confirmatos fuiſſe Acta Concilii Florentini ſeſſione ſeptimâ teſtantur. Cnm authori itaque dicti codicis propoſitnm fuerit eos ſolos canones colligere, qui vel à Nicænâ ſynodo confirmati ſunt, vel poſt eam conſtitnti, limites ſibi præſcriptos tranſiluiſſet, ſi vetuſtiores hoſce Canones multis anteà annis ſancitos interſeruiſſet. Et præterea, hic Codex canonum Eccleſiæ primitivæ din in Eccleſiâ ſeorſim jam obtinuerat, ac proinde non opus erat, ut canones in eo comprehenſi de novo colligerentur, multo minus ut antiquns iſte Codex novo conjungeretur, qui uon eo nomine compoſitus fuit ut antiquam, ſed tantum ut præſentem Eccleſiæ diſciplinam exhiberet, eam nimirum quæ à Conciliis nuper celebratis conſtituta eſt. Quod etiam in Codice canonum Eccleſiæ Africanæ obſervare licet, ut quo nec unnm è decretis, quæ ſub Cypriano aliíſque vetuſtioribus Africæ conciliis divulgata fuerant, continetur, (etiamſi juxta Dallæi argumentum, ea omnia primo in loco ob venerabilem antiqnitatem poni debuiſſent) ſed ea tantum quibus Eccleſiaſtica diſciplina iis quibus collectus eſt iſte Codex diebus adminiſtrabatur. E quibus patet quam fruſtra interrogat Dallæus qnare Apoſtolici æque ac Antiocheni canones, codici canonum Eccleſiæ univerſæ non inſerti ſunt. Antiocheni enim ad præſentem Eccleſiæ ſtatum pertinebant; non item Apoſtolici, qui Eccleſiæ continuis ſere perſecutionum procellis jactatæ, & Eccleſiaſticis quæ iis temporibus emergebant negotiis accommodati ſunt.

XX. His itaque miſſis, ad alia doctiſſimi viri argumenta properêmus: *Tum ſi quis*, inquit, *extitiſſet hujuſmodi Codex cur nunquam eum diſerte ac nominatim memorant Ancyrani, Nicæni, Neocæſarienſes, Antiocheni, aliique patres?* Reſpondeo: Primus codex canonnm Eccleſiæ univerſæ collectus fnit, ut cuique notum eſt, ante Concilium Epheſinum: à quo tamen nuſpiam memoratur: & dic, ſodes, hincce ſequitur dictum codicem tunc temporis non extitiſſe, quod ab eo Concilio non laudatur? Deinde palam eſt ex iis quæ ſupra diximus Concilium provinciale CP. anno D. 394. habitum τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας diſerte ac nominatim memorare. Quinetiam Conſtantinus Magnus, & Alexander Alexandrinus, & Rheginus Epiſcopus Cypri in Concilio Epheſino, eos nominatim memorant, ut & alii etiam ſub aliis nominibus, ut ante obſervatum eſt, qnos inter Patres Nicæni ac Antiocheni recenſeantur: nam hos ipſe etiam Dallæus alibi confitetur, antiquas quaſdam regulas ſive canones commemoràſſe à vetuſtioribus Synodis vel Epiſcopis conſtitutos, quique *vel in unâ provinciâ vel in pluribus vel in omnibus obſervabantur*, ut ipſe ait, de pſeudepig. l. 3. c. 8. p. 517. Sed contendit, fateor, ibidem has regulas à Patribus Nicænis & Antiochenis commemoratas, non noſtros eſſe canones Apoſtolicos, ſed alios, neſcio quos, nec ipſe quidem ſtatuit, ſed tantum ait, *Facile enim, ut quivis videt, fieri poteſt, ut his idem quod illis quas ex Nicæno, Ancyranoque & Neocæſarienſi conciliis attulimus, acciderit, nimirum ut ea perierint, vel ſynodorum vel patrum Acta atque Codices ex quibus à veteribus citabantur.* Quidni antem nos dicamus, fieri poteſt ut non perierint? Vel potius quidni vix fieri poteſt ut perierint? Sanè vix veri cuivis ſimile videatur, ut antiqui adeo ac venerandi Eccleſiæ canones à tantis patribus toties citati perirent, præcipuè ſi verum eſt quod ipſe fatetur, eos viz. vel in unâ provinciâ, vel in pluribus, vel in omnibus obſervatos fuiſſe. Cum autem Dallæus nihil aliud habuerit quo hos canones à Patribus Nicænis & Antiochenis commemoratos non fuiſſe probaret, niſi quod *fieri poteſt* ut alii eſſent canones, ſed perierint, & ſiquidem qnæ ab illis citantur, in hiſce Apoſtolicis canonibus & in nullis aliis, diſertè continentur, nos pro conceſſo & comperto aſſumamus, hos eoſdem eſſe canones qui à dictis patribus commemorantur. Nec viden quidem quâ tandem ratione quiſpiam in re tam antiquâ pariter ac obſcurâ majorem certitudinem, aut dilucidiora requirat argumenta.

XXI. Sed audiamus Dallæum interrogativum hoc argumentum ulterius ſic proſequentem. *Cur*, inquit, *non interdum aliquem ex iſtius codicis canonibus indicato ac nominato numero, ſub quo in eo poſitus extat, citarunt ac laudarunt, verbi gratiâ, hoc modo, Decernit canon Apoſtolorum primus, vel triceſimus, vel quinquageſimus &c. ſicuti à patribus Chalcedonenſibus in codice Eccleſia univerſalis uſurpatum eſt, quo ſcilicet ejus codicis canonem quartum, octogeſimum tertium, quartumque, & nonageſimum quintum, ſextumque, his diſertis numeris laudàſſe ac deſcripſiſſe nuper demonſtravimus?* Interrogativo huic argumento, nos id genus reſponſum reddemus. Dic enim, Si codex canonum Eccleſiæ univerſæ ante concilium Epheſinum collectus fuit (quod omnes fatentur) cur nec ab iſto concilio nec ab alio qnovis ante Chalcedonenſe aliqui ex eo canones indicato ac nominato numero citantur? Quid etiam ſi Patres Chalcedonenſes dictum codicem nuſpiam ita laudàſſent, hocce argumento eſſet, eum tunc temporis non extitiſſe? Qnid etiam ſi Acta Concilii Chalcedonenſis periiſſent, iſtum quoque codicem unà periiſſe neceſſe eſt? Sane nec Concilium Chalcedonenſe ſupradictum codicem canonum Eccleſiæ univerſæ in canonibus ſuis, ſed tantum in Actis citat. Nihil autem è Conciliis Ancyrano, Neocæſarienſi, Antiocheno &c. hodie ferè extat præter canones, in quibus canones *Eccleſiæ primævæ* æque diſertè citantur, ac *Eccleſiæ Univerſæ* in Chalcedonenſibus. Quod ſi Acta dictorum conciliorum non minus quam Chalcedonenſis etiamnum extarent, in iis forſitan antiquiſſimum hunc codicem indicato ac nominato canonum nnmero laudatum inveniremus, non ſecus ac canones Eccleſiæ univerſæ in Actis Chalcedonenſibus.

XXII. Ultimum ſuum Argumentum, ſed ejuſdem generis, Dallæus his verbis exprimit, *Denique hunc Apoſtolicum codicem (ſi is verè tum fuiſſet habitus pro breviario) quis Gelaſium ſapientiſſimum, ut ferunt, Antiſtitem, quis Epiſcopos Romani concilii ſeptuaginta, inter Apocrypha procul ab Eccleſiaſticis libris rejecturos fuiſſe crediderit.* Reſpondeo primo incertum eſt, utrum hæc verba *Liber canonum Apoſtolorum Apocryphus*, in Gelaſii decreto, ut ab ipſo & 70. Epiſcopis edito, lecta fuerint, necne. Namque Hincmarus Rhemenſis Gelaſium in dicto decreto *de his Apoſtolorum canonibus penitus tacuiſſe, nec inter Apocrypha eos miſiſſe* ſcribit, opuſc. c. 24. qnod & antea obſervatum eſt. Sed deinde ſi concedamus hunc librum inter Apocryphos à Gelaſio rejectum

ctom eſſe, nihil exinde conficietur, præterquam eundem à Romanâ Eccleſiâ tunc temporis non receptum fuiſſe, & Apoſtolorom nomen ei falſo impoſitum. Ut recte enim obſervat vir Cl. Petrus de Marca, *Varia ſunt claſſes Apocryphorum in notitiâ Gelaſii, ut obſervarunt viri eruditi, cum non tantùm figmenta hæreticorum veniant in hunc cenſum, ſed etiam opuſcula tractatorum in quibus ſunt nævi quidam. Apocryphus ergo dicetur juxta mentem Gelaſii, liber horum canonum quod in judiciis non obtineat authoritatem, & Apoſtolorum nomen falſo præferat.* Marc. de concord. l. 3. cap. 2. *ſect.* 7. Et ipſe quidem uullus dubito, nec cuivis, ut opinor, dubiom eſſe poteſt, quin ſi Apoſtolorum nomen hiſce canonibus nunquam inſcriptum fuiſſet, ſed *Eccleſiaſtici* tantum *Canones*, ut olim ſic perpetuo appellati eſſent, oec Gelaſius eos iuter Apocryphos recenſuiſſet, oec Dallæus venerandam eorum autiquitatem tot verbis unquam oppugnaſſet. Quam invalidis autem hâc in re, argumentis dicam an interrogatiunculis uſos eſt, abunde ni fallor è præmiſſis patet: uſque adeo ut ſatis mirari nequeam, quo tandem fato talia taoto viro exciderint.

XXIII. Alia, fateor, nonnulla Dallæus eodem in capite de hiſce canonibus congeſſit, quæ tamen non ad noſtram ſed Albaſpinæi ſententiam ſpectaot: quibus itaque jure prætermiſſis, unum adhuc ſupereſſe videtur, ut ipſios videlicet Dallæi de tempore quo collecti ſunt hi canones, ſententiam paucis expendamus: Hanc ipſa profert eodem capite, pag. 685. his verbis conceptam. *Denique ſi de tempore quæratur quo pſeudapoſtolica illa & Apocrypha canonum collectio facta ac edita primum fuerit, apparet ex iis quæ hactenus diſputata ſunt, eam neque ante quintum ſeculum adultum innotuiſſe, & quinto exeunte jam extitiſſe publicarique cœptam eſſe.* Priorem hujus ſententiæ ſuæ partem, quâ hanc collectionem non ante quintum ſeculom adultum inootuiſſe ſtatuit, non probare tantum ſed & demonſtrare poſſe ſibi videtur. Dicit enim: *Primi demonſtrat univerſale omnium qui ante A. D. 451. vixerunt de eâ ſilentium, quod abundè ſupra demonſtratum eſt. Neque enim credibile eſt nullam ejus mentionem, ſi extitiſſet, facturos fuiſſe Euſebium, Hieronymum, & alios illorum temporum eruditiſſimos ſcriptores, qui etiam ea quæ Apocrypha judicabant, præcipuè quæ Apoſtolis afficta erant, diligenter perſequi, & refellere ſolent.* Huic demonſtrationi, ut vocat, multa occurrunt quæ oppom poſſunt. Summarim dicimus; primò falſum eſſe quod hic pro conceſſo aſſumit; omnes nimirum qui ante an. D. 451. vixerunt, de hâc collectione ſiluiſſe, multo magis enim hoc abunde demonſtrâſſe, ut ex iis, quæ ſuperiùs diſputavimus, apparet. Deinde ſi illud verum eſſet, minime probaret, nedum demonſtraret hos canones ante annum 451. non extitiſſe. Neque enim Euſebios nec Hieronymus nec alii, quos ſcimos, ejuſdem ætatis cum utrovis ſcriptores, canones Ancyranos aut Neocæſarienſes commemorarunt, quos tamen ante dictum annom conſtitutos eſſe ac divulgatos, iuter omnes convenit. Ultimo, etiamſi Euſebius, Hieronymus, aliique eruditiſſimi ſcriptores ea quæ Apocrypha judicabant, præcipoè quæ Apoſtolis afficta erant, diligeuter perſequi ac refellere conſueti ſunt, non tamen oeceſſe eſt, ut de his etiam cauonibus meminerint; nam uullus Turrianus, nullus Bovius adhuc exortus erat, qui eos ipſis Apoſtolis affingebat. Et quid illis opus erat opinionem oppugnare quæ oullos adhuc propugnatores habebat? vel probare hos canones Apoſtolis falſo adſcriptos eſſe, cum nemo illud aſſereret? Vel de iis omnino meminiſſe, cum jam iu deſuetudinem abiiſſent, & alii eorum loco generalium ſynodorum authoritate ſubſtitui fuiſſent?

XXIV. Poſteriorem ſententiæ ſuæ partem, videlicet quod quanto demum exeunte ſeculo extabat & publicari cœpit, Dallæus ſic probat, *Poſterius vero ex Gelaſii decreto A. D. 494. facto patet, in quo ſcilicet ea collectio damnata eſt: Ergo paucis ante illud tempus annis, ab homine hæretico græci generis conſarcinatam fuiſſe probabile eſt.* En hominis aſtutiam? qui ut hos canones unà cum genuinis etiam Igoatii Epiſtolis, piperi & ſcombris devoveret, eos vix citiùs collectos eſſe quam damnatos aſſerit. Si idem autem Gelaſii decretum quod hic citat, debitâ, cum hæc ſcriberet, diligentiâ conſuluiſſet, etiam Arnobii, Africani, Lactantii, & ipſius quoque Tertulliani opuſcula in eo damuata inveniſſet; Ergone autem ea etiam paucis tantum ante illud tempus annis conſarcinata fuiſſe probabile eſt? Sane ſi ingenuè, & omni, ut par eſt, amoto præjudicio, hos canones tractâſſet, eos potius ex hoc ipſo Gelaſii decreto multis ante illud tempus annis collectos fuiſſe aſſeruiſſet, utpote qui iſtis etiam diebus adeo vetuſti erant, ut *canones Apoſtolorum* appellati eſſent. Neque enim credibile eſt, ut quingentis propemodum poſt Apoſtolos annis ipſum eorum nomen libro alicui inſcriberetur, qui non multis ſaltem ante illud tempus annis conſcriptus fuerat.

XXV. Nec tantum infirma ſunt, quibus ſuam hanc tueri ſententiam Dallæus nititur, argumenta, verum & firmiſſimis refellitur. Enimvero hos canones non ante quintum ſeculum idque adultum confictos fuiſſe ſentit. At primò eos à Patribus qui aute illud tempus, ſive ante A. D. 450. claruerunt, ſæpius commemoratos eſſe ſuperiùs oſtendimus. Deinde quingenteſimo plus minus anno Dionyſius Exiguus eos è Græco in Latinum ſermonem vertit, & quidem ſub Apoſtolorum nomine; unde non conjicitur tantum ſed palam efficitur, Dionyſium Exiguum à Dallæi opinione quam plurimum abhorruiſſe, canoneſque à ſe Latino idiomate douatos non nuper conſarcinatos cum Dallæo cenſuiſſe, ſed multis retro ſeculis conſtitutos. Si eos enim paucis tantum ante ſuam ætatem annis confictos fuiſſe judicâſſet, nec generalium à ſe collectis ſyoodorum canonibus præponere, nedum Apoſtolorum nomen iis inſcribere auſus eſſet. Ex eo autem quod & hos aliis quibuſcunque canonibus præfigit, eoſque Apoſtolicos etiam vocat, quid apertius eſſe poteſt, quam ipſum Dionyſium alioſque ejuſdem ætatis iu eâ fuiſſe ſententiâ, quod hi canones non ab recenti memoriâ vel quinquaginta tantum ante illud tempus annis, ſed aliquot potius ſeculis antea collecti fuerant: uſque adeo ut nondum pro certo habebaut, utrum ipſis Apoſtolis merito nou adſcriberentur. Sed regerat forſitan nonnemo, ipſum etiam Dionyſium Exiguum, in præfatione ſuâ ad Stephanum dixiſſe, *plurimos hiſce canonibus conſenſum non præbuiſſe facilem.* Fateor equidem, ſed ex eo quod *plurimos* dixit ſatis apparet nonnullos etiam iſtis temporibus facilem iis conſenſum præbuiſſe: quibus itaque perſuaſum erat eos ab ipſis etiam Apoſtolis, ut quorum nomen præ ſe ferebant, decretos eſſe. Quam facile autem fuiſſet hanc ipſorum animis opinionem eradicare, ſi juxta Dallæi hariolationem, etiam hominum tunc viventium memoriâ à neſcio quo impoſtore conſarcinati fuiſſent? Sed digna ſunt quæ etiam obſerventur proxima in eâdem præfatione ejuſdem Dionyſii verba, *Quamvis*, inquit, *poſtea quadam Conſtituta Pontificum ex ipſis canonibus adſumpta eſſe videantur.* Quin quod ad eos Pontifices hic reſpexit Dionyſius, quorum ipſe decreta collegerat, nemo am-

ambigat: Hi erant Siricius, Innocentius, Zoſimus, Bonifacius, Celeſtinus, Leo, Gelaſius, Anaſtaſius: qui omnes præter duos ultimos, ante tempus à Dallæo hiſce canonibus colligendis præſtitutum, ad ſedem Romanam provecti ſunt. Cùm & hos igitur quædam è conſtitutis ſuis ex hiſce canonibus aſſumpſiſſe Dionyſin viſum eſt, neceſſario conficitur Dionyſium ſaltem eos credidiſſe non tantum dictis Pontificibus vetuſtiores fuiſſe, ſed & adeo authenticos ab iis habitos, ut ſua etiam decreta ex iiſdem aſſumerent.

XXVI. Adhæc anno 527. Auguſtiſſimus ille Juſtinianus imperare cœpit; hic autem novellâ 6. hos canones laudare videtur, *Quod quidem*, inquit, *certe futurum credimus, ſi ſacri illi canones diligenter obſerventur, quos nunquam ſatis laudati, adorationeque digni, & qui ipſum filium Dei conſpexerunt, illique miniſtrarunt Apoſtoli nobis reliquerunt, ac ſancti patres cuſtodierunt, & interpretati ſunt.* Hic enim ipſos 85. canones Apoſtolicos quos hodie habemus, intelligendos eſſe ipſe etiam Dallæus fatetur, de pſeudep. l. 3. c. 2. p. 424. Si autem hi canones, præcedente tantùm ſeculo eoque adulto, ab hæretico aliquo conficti fuiſſent, miror nullum tunc temporis Dallæum extitiſſe, qui Imperatori aurem velleret, eumque certiorem faceret, canones ab ipſo laudatos, non inter antiqua, nedum Apoſtolica decreta, ſed inter nuperrimè conſarcinata recentiorum hæreticorum figmenta recenſendos eſſe. Nemo quidem hoc Imperatori ſuggeſſit; ſed omnes contrarium, hos ſcilicet canones adeo antiquos fuiſſe ut ipſis etiam Apoſtolis attribuantur, vel ſaltem tantæ antiquitatis pariter ac authoritatis, ut eos ipſi etiam *ſancti patres cuſtodierint, ac interpretati fuerint.* Ubi obiter obſervare licet quantum hæc à Dallæi ſententiâ diſtent. Juſtinianus enim hos canones *à ſanctis patribus* cuſtoditos fuiſſe tradit; Dallæus autem eos conſarcinatos aſſerit ab hæreticis proximè antecedentis ſeculi, & quidem adulti, qui proinde nec *Sancti*, nec Juſtiniàni diebus *Patres*, multo minus *ſancti patres* dici meruerint. Ex eo autem quod Juſtinianus hos canones à ſanctis patribus cuſtoditos fuiſſe ſcribit, neceſſario conſequitur communem fuiſſe iſtius ſeculi ſententiam, eos nonnullis retro ſeculis cuſtoditos fuiſſe, atque idcirco pluribus conſtitutos. Hæc autem ſententia adeo firma fixaque Imperatoris præcordiis hæſit, ut hos etiam canones in nomocanonem à ſe confirmatum, & Epiphanio Patriarchæ CP. commendatum retulerit, ut clariſſimè conſtat, non tantum ex Arabico iſtius codicis interprete in Bodleianâ noſtrâ bibliothecâ aſſervato, ſed etiam ex ipsâ ejuſdem Imperatoris epiſtolâ (ex variis ipſius novellis efformatâ) ad dictum Epiphanium quæ in primo nomocanonis à Joh. Antiocheno elaborati titulo extat, & ad quam ſupradictus Interpres reſpexiſſe videtur. In iſtâ enim Epiſtolâ Imperator nomocanonem conſtituens, omnes à quatuor primis œcumenicis conciliis vel conſtitutos, vel confirmatos canones obtinere jubet. Prinſquam autem ſynodales canones confirmat, de Apoſtolicis eadem quæ antea ex Nov. 6. citavimus, dixerat, viz. τοῦτο δὲ ἔσεσθαι πεπιστεύκαμεν εἴπερ ἡ τῶν ἱερῶν κανόνων παρατήρησις φυλάττοιτο, ἣν οἵ τε δικαίως ὑμνούμενοι καὶ προσκυνητοὶ καὶ αὐτόπται τοῦ θεοῦ λόγου παραδεδώκασιν ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες ἐφύλαξάν τε καὶ ὑφηγήσαντο. Ubi etiam obſervetur velim Imperatorem canones Apoſtolicos commemorare quidem non item confirmare, propterea forſitan quod iſtis temporibus pro certo habebatur, eos ab ipſis Apoſtolis conſtitutos fuiſſe, proinde Imperiali confirmatione non indigere. Eos autem tunc dierum in nomocanonem relatos eſſe, exinde etiam liquet quod Johannes Presbyter Antiochenus, ab eodem Juſtiniano ad thronum CP. promotus, qui totum nomocanonem in quinquaginta titulos congeſſit, hos Apoſtolicos, & quidem 85. reliquis ſynodalibus inſeruerit, quod proculdubio nunquam feciſſet, niſi pars nomocanonis prius conſtituti eſſent. Quis autem Juſtinianum illuſtriſſimum Imperatorem, quis doctiſſimos illos viros quos ille ad Eccleſiaſticas pariter ac civiles colligendas leges undique convocaverat, quis denique Johannem Conſtantinopolitanum reliquoſque omnes eruditiſſimos Græcarum Eccleſiarum Antiſtites, adeo vecordes, deliros, inſulſos, omnium rerum Eccleſiaſticarum imperitos, ac negligentes fuiſſe, (niſi unicus forſitan Dallæus) opinetur, ut canones hoſce, & quidem ſub Apoſtolorum titulo in Eccleſiaſticum ſuum nomocanonem referri & ab omnibus obſervari, non permitterent tantum, ſed etiam præciperent, niſi certiſſimum illis conſtitiſſet, eos non nudiuſtertius, aut præcedente tantum ſeculo, ut hariolatur Dallæus, conſarcinatos fuiſſe, ſed tantâ antiquitate venerabiles, ut ſi non ab ipſis Apoſtolis, quorum iis nomen inſcriptum eſt, à viris ſaltem Apoſtolicis ſecundo tertiove poſt Chriſtum incarnatum ſeculo conſtituti ſummo jure cenſerentur.

XXVII. Re igitur in utramque partem perpensâ, firma manet conſtanſque illa ſententia, quæ hos canones nec ipſis cum Turriano Apoſtolis adſcribit, nec cum Dallæo quinto demum eoque adulto poſt Chriſtum natum ſeculo ab impoſtore neſcio quo conſarcinatos hariolatur, ſed medium duas inter iſtas extremas tenens opiniones, eos ſecundo exeunte tertiove nondum adulto ſeculo à primitivis ſynodis conſtitutos, & mox etiam in corpus iſtud, quod jam ſub manibus habemus, collectos (etiamſi nonnullis in locis poſtea interpolatos) fuiſſe ſtatuit. Quiſnam autem eos primus collegit, nihil ſtatuere, nihil definire audeo. Si quis tamen conjecturis locus concedatur, ſuſpicor quidem Clementem Alexandrinum tam canonibus hiſce quam Conſtitutionibus, Apoſtolicis vulgo dictis, colligendis operam dediſſe. Quibus autem conjecturis ad hoc ſuſpicandum ductus fui, in annotationibus ad ultimum horum canonum indicatur.

Annotationes Beveregii, *cùm nimis prolixa eſſent, quàm ut poſſent in ſingulis paginis ſubjici Canonibus Apoſtolicis, ſunt Conſtitutionibus unà ſerie addita.*

CAP. XLVII.

Canones Eccleſiaſtici, eorumdem ſanctorum Apoſtolorum.

I.

EPiſcopus à duobus aut tribus Epiſcopis ordinetur: Presbyter ab uno Epiſcopo; item Diaconus, & reliqui Clerici.

II.

Si quis Epiſcopus, vel Presbyter, præter à Domino factam de ſacrificio conſtitutionem, obtulerit ad altare Dei alia quædam, ſeu mel, ſeu lac, ſeu pro vino ſiceram, confecta, aut aves, aut aliqua animalia, aut legumina, præter conſtitutionem; deponatur. Exceptis, tempore opportuno, novis granis, ſive ſpicis frumenti, ſive uvis, non ſit licitum afferri aliquid ad altare, niſi oleum ad ſanctam lucernam, & thymiama tempore divinæ oblationis. Alius verò omnis fructus ad domum mittatur, primitiæ Epiſcopo ac Presbyteris; non autem ad altare. Conſtat autem quòd Epiſcopus & Presbyteri diſpartiunt Diaconis, cæteriſque Clericis.

a al. τ
b Deeſt in al.
c al. ἢ ὡς ἐπιτηδευτά
d al. ὡς παρὰ τὴν διάταξιν κυρίου
e al. cod. τῷ καιρῷ τῷ δέοντι ponunt poſt σταφυλῆς
f Deeſt in aliis. f. σίτου
g Alii inſerunt δὲ
h al. add. ἕτερον
i al. ἢ
k Deeſt in al.
l al. ἁγίας προσφορᾶς
m δὲ non habent alii.
n Deeſt in al.

III.

Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, uxorem ſuam prætextu religionis ne ejiciat: ſi autem ejecerit, ſegregetur: quòd ſi perſeverat, deponatur.

IV.

Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, mundanas curas ne ſuſcipiat: ſin minùs, deponatur.

* al. ἀναλαμβανέτω
* al. μὴ

V.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, ſanctum Paſchæ diem ante vernum æquinoctium cum Judæis celebraverit, deponatur.

1. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. c. 14.
* al. ἐπιτελέσει

VI.

Si quis Epiſcopus, aut Pres-

ΚΕΦΑΛ. μζ.

Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων.

α.

ΕΠίσκοπος ὑπὸ ἐπισκόπων χειροτονείσθω δύο ἢ τριῶν· πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου, καὶ διάκονος, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

β.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, παρὰ τὴν a ὑπὸ κυρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ b τοῦ Θεοῦ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ ἀντὶ οἴνου σίκερα, c ἐπιτηδευτά, ἢ ὄρνεις, ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπρια, d παρὰ τὴν διάταξιν, καθαιρείσθω. e τῷ καιρῷ τῷ δέοντι, πλὴν νέων χίδρων ἢ f σταχύων σίτου, ἢ σταφυλῆς, μὴ ἐξὸν g ἔστω προσάγεσθαί τι h πρὸς τὸ θυσιαστήριον, i καὶ ἔλαιον εἰς τὴν k ἁγίαν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς l θείας ἀναφορᾶς. ἡ m δὲ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. δῆλον δὲ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι n καὶ τοῖς διακόνοις, καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

γ.

[1] Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας. ἐὰν δὲ ἐκβάλῃ, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

δ.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κοσμικὰς φροντίδας μὴ * ἀναλαμβανέσθω. εἰ δὲ * μήγε, καθαιρείσθω.

ε.

[2] Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων * ἐπιτελέσῃ, καθαιρείσθω.

ϛ.

[3] Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος,

EX VERSIONE Dionyſii Exigui.

De ordinatione Epiſcopi.

I. EPiſcopus à duobus aut tribus Epiſcopis ordinetur.

De ordinatione Presbyteri, & Diaconi, & cæterorum.

II. Presbyter ab uno Epiſcopo ordinetur, & Diaconus, & reliqui Clerici.

Nihil aliud in ſacrificio, præter quod Dominus ſtatuit, offerendum.

III. Si quis Epiſcopus aut Presbyter, præter ordinationem Domini, alia quædam in ſacrificio offerat ſuper altare: id eſt, aut mel, aut lac, aut pro vino ſiceram, * & confecta quædam, a al. aut aut volatilia, aut animalia aliqua, aut legumina, contra conſtitutionem Domini faciens; congruo tempore deponatur.

Quæ ſpecies ad altare, non ad ſacrificium, ſed ad benedictionem ſimplicem, debeant exhiberi.

IV. Offerri non liceat aliquid ad altare, præter novas ſpicas, & uvas; & oleum ad luminaria, & thymiama, id eſt incenſum, tempore quo ſancta celebratur oblatio.

Quòd ea quæ in Eccleſiis offerri non poſſunt, ad domus ſacerdotum a fidelibus deferantur.

V. Reliqua poma omnia ad domum, primitiæ Epiſcopo & Presbyteris, dirigantur, nec offerantur in altari. Certum eſt autem quòd Epiſcopus & Presbyteri * dividant & Diaconis & reliquis Clericis. * al. dividunt

Ut Epiſcopus, aut Presbyter, uxorem ſuam, quam debet caſtè regere, non relinquat.

VI. Epiſcopus, aut Presbyter, uxorem propriam nequaquam ſub obtentu religionis abjiciat: ſi verò rejecerit, excommunicetur: * ſed * & ſi perſeveraverit, dejiciatur. Diſt. 28. c. 14. Diſt. 31. in c. 9. * al. ſed. al. &

Ut ſacerdotes, & miniſtri altaris, ſæcularibus curis abſtineant.

VII. Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, nequaquam ſæculares curas adſumat: ſin aliter, dejiciatur. Diſt. 88. c. 3.

Quo tempore Paſcha celebretur.

VIII. Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, ſanctum Paſchæ diem ante vernale æquinoctium cum Judæis celebraverit, abjiciatur.

Quòd miniſtri altaris, oblatione celebratâ, debeant communicare.

IX. Si quis Epiſcopus, aut Pres-

---

1. Canon 3. Dionyſio Exiguo 6. ſic in compendium redigitur ab Alexio Ariſtino & Symeone Logotheta; τὴν γαμετὴν ἱερεὺς ἐκβάλλων, ἀφοριζέσθω· μὴ εἰσάγων δὲ, καθαιρείσθω. Hoc eſt, me interprete; *Conjugem ejiciens ſacerdos, ſegregetur: non reducens verò ejectam, deponatur.* De re ipſa præſertim Concilium Arelatenſe 1. can. 3. & S. Leo Epiſt. 92. cap. 3. COT.

2. Canon 5 al. 8. Ab eodem interpolatore profectus videtur, à quo caput 17. libri 5. ſuprà. Ibid.

3. Canon ſequens paullulum immutatur in Spicilegio Acheriano Tom. 7. p. 172. & Tom. 9. p. 60. Scribit primo in loco Amalarius, conjungens duos canones Apoſtolorum; *Præcipitur in Canonibus: ut omnes ingredientes Eccleſiam, communicent; quòd ſi non communicaverint, dicant cauſſam quare non communicent; & ſi* (legebat apud Dionyſium ut Regino & Burchardus *& non ut*) *rationabilis extiterit, indulgeatur illis; ſin autem, excommunicentur.* Alter locus eſt Theodori Cantuarienſis; *Si quis Epiſcopus vel Presbyter fractâ* (malim *factâ*) *oblatione non communicaverit, dicat rationabilem cauſſam; ſin aliud, deponatur.* Ibid.

4. Ca-

Presbyter, aut Diaconus, vel quilibet ex ſacerdotali catalogo, factâ oblatione, non communicaverit; aut cauſſam dicat, * ut ſi rationabilis fuerit, veniam conſequatur; aut ſi non dixerit, communione privetur, tamquam qui populo cauſſa læſionis extiterit, dans ſuſpicionem de eo qui ſacrificavit, quòd rectè non obtulerit.

* ſ. &

ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, προσφορᾶς γενομένης, μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπέτω· καὶ ἐὰν εὔλογος ᾖ, συγγνώμης τυγχανέτω· εἰ δὲ μὴ λέγῃ, ἀφοριζέσθω, ὡς αἴτιος βλάβης * γενηθεὶς τῷ λαῷ, καὶ ὑπόνοιαν ἐμποιήσας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος * ὡς μὴ ὑγιῶς ἀνενεγκόντος.

byter, aut Diaconus, aut ex ſacri ordinis catalogo, factâ oblatione, non communicaverit; cauſſam dicat; quæ ſi rationi conſentanea fuerit, veniam conſequatur: ſin verò non dixerit, ſegregetur; ut qui populo auctor fuerit offenſionis, & ſuſpicionem indiderit adversùs eum qui obtulit, quaſi non rectè obtulerit.

* al. γενόμενος
* Hæc deſunt in aliis.

Quòd fideles Laici, ingredientes Eccleſiam, communicare debeant.

De conſecrat. Diſt. 1. c. 62.

X. Omnes fideles, qui ingrediuntur Eccleſiam, & Scripturas audiunt, non autem perſeverant in oratione, nec ſanctam communionem percipiunt, velut inquietudines Eccleſiæ commoventes, convenit communione privari.

ζ.

[4] Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς * εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τῶν * ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἂν * ἀταξίαν ἐμποιοῦντας * τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή.

VII.

Cunctos fideles, qui in ſanctam Dei Eccleſiam ingrediuntur, & ſacras Scripturas audiunt, non autem perſeverant in oratione & ſancta communione; velut in Eccleſiam inducentes confuſionem, ſegregari oportet.

* Hæ ſex voces deſunt in aliis.
* Deeſt in al.
* al. ἀνεξίαν
* al. τῷ λαῷ

Quòd cum excommunicatis non ſit orandum.

XI. Si quis cum excommunicato, ſaltem in domo ſimul oraverit, iſte communione privetur.

η.

Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ, κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, καὶ * αὐτὸς ἀφοριζέσθω.

VIII.

Si quis unà cum excommunicato precationem, vel domi fecerit; & ipſe ſegregetur.

* al. οὗτος

Quòd cum damnatis Clericis non ſit orandum.

XII. Si quis cum damnato Clerico, veluti cum Clerico, ſimul oraverit, iſte damnetur.

θ.

Εἴ τις καθῃρημένῳ * κληρικὸς * ὢν * ὡς κληρικῷ συνεύξηται, καθαιρείσθω καὶ αὐτός.

IX.

Si quis Clericus cum depoſito, tamquam cum Clerico, ſimul oraverit; & ipſe deponatur.

* al. κληρικῷ
* ὢν deeſt in quibuſdam exemplaribus.

Ut nullus fidelium, præter commendaticias ſuſcipiatur Epiſtolas.

XIII. Si quis Clericus, aut Laicus, à communione ſuſpenſus, ſeu * communicans, ad aliam properet civitatem, & ſuſcipiatur præter commendaticias literas, & qui ſuſceperunt, & qui ſuſceptus eſt, communione priventur. Excommunicato verò protelletur ipſa correptio, tamquam qui mentitus ſit, & Eccleſiam Dei ſeduxerit.

* λαϊκός

ι.

[5] Εἴ τις κληρικός, ἢ λαϊκός, ἀφωρισμένος, ἤτοι δεκτός, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, * ἀφοριζέσθωσαν οἱ δεξάμενοι καὶ ὁ δεχθείς. εἰ δὲ ἀφωρισμένος * ᾖ, ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμός, ὡς ψευσαμένῳ καὶ ἀπατήσαντι ἐκκλησίαν Θεοῦ.

X.

Si quis Clericus, aut Laicus, ſegregatus, vel non receptus, abiens ad aliam civitatem, ſine litteris commendaticiis receptus fuerit; ſegregentur qui receperunt, & qui receptus eſt. Si autem fuerit ſegregatus; prorogetur ei ſegregatio, ut qui verbis ſefellerit ac deceperit Eccleſiam Dei.

* al. ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος
* al. ὢν

Ut ab Epiſcopis aliena Parochia minimè pervadatur.

XIV. Epiſcopo non licere

ια.

[6] Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα

XI.

Epiſcopo non liceat, dere-

---

4. Canon 7. vel 10. Confer cum canone Antiocheno 2. ut ex utroque, dele de Capitularibus addit. 4. cap. 32. particulam negantem, in his, *& ſacras Scripturas non audit.* Vacare etiam videtur, *cùm*, apud Theodorum Cantuarienſem, ubi ſuprà Notâ præcedenti; *Omnes fideles, qui ingrediuntur Eccleſiam, ac ſanctam oblationem non præſumunt, nec percipiunt ſacrificium, cùm conveniunt, privari communione* Ibid.

5. Can. 10. ſeu. 13. εἴ τις κληρικὸς &c. Obſerva in prima parte variam lectionem Dionyſii Exigui, λαϊκός, admodum probabilem. Exponi tamen queat ἄδεκτος, is cujus res perſpectæ non ſunt; vel cujus adhuc ſub judice lis eſt, accuſatus nimirum coram Epiſcopo, needum judicatus reus aut innocens. Poſteriorem canonis partem Ariſtinus & Symeon hoc modo breviant; ὁ τὸν ἀφορισμὸν ψευσάμενος ἀδιόρθωτος. obſcurè nimis. Intelligo, *Qui excommunicationem per mendacium occultat. Qui mentitur ſe non eſſe excommunicatum.* Ibid.

6. Can. ια. & XIV. Immenſum eſſet res canonibus nomine Apoſtolicis definitas pertractare, potiſſimùm hoc de mutatione ſedis Epiſcopalis. Quare ea ſolùm attingo, quæ ſingula percurrenti ſcrupulum injecerunt. Quale capitulum 96. ſelectorum Theodori Cantuarienſis: *Epiſcopus non exeat ad alium parochium, & ſuam relinquat; niſi Epiſcopus multorum judicio & maximè ſupplicationi perficiat.* E quo tamen facilè me expedio ope Dionyſii Exigui hic, reponendo, *niſi Epiſcoporum multorum judicio & maxima ſupplicatione perficiat.* Pari modo ejuſdem optimi utiliſſimique Spicilegiorum libri Tomo 2. p. 198. locus mendoſus legitur Ratherii Veronenſis.

Joan 21. 17. *Petrus non quaſcunque, ſed cui ore proprio noſcitur, Paſce oves meas, ipſe Deus dixiſſe, intelliſſimum ejuſmodi præceſſerat agmen. Sequuntur e veſtigia Felix, Euſebius, Perigenes, Gregorius Nazianzenus, Melitius, Doſitheus, Alexander, Reverentius, Johannes, Palladius. Item Alexander, Theoſebius, Polycarpus, Jerapsilus, Obtemus, Silvanus, Martinus Corſica, Johannes Squillacenus quidam Terracinenſis. Fautores quorum exſtitunt Callixtus Papa, Antherus Papa, Theologus atque noſter opinatiſſimus, ſi tamen de teſtimonio tanta non dubitatur auctoritatis Gregorius damnari, ſi damnantur, cum quibus feliciſſimum judico.* Primum ſcribe; *Petrus non quiſcumque.* Poſtea ex Socrate & Hiſtoria Tripartita; *Hierophilus, Optimus.* ex Gregorio Papa etiam apud Hincmarum; *Martinus Corſica, Johannes Squillatinus, quidam Terracinenſis.* nempe Agnellus. Denique; *Gregorius. Damnari, ſi damnantur, cum quibus feliciſſimum judico.* Nec verò fructu carebit indicâſſe loca quibus catalogi tranſlatorum Epiſcoporum continentur quæ ſunt Socratis lib. 7. cap. 36. Hiſtoriæ Tripertitæ lib. 12. cap. 8. Nicephori lib. 14. cap. 39. Juris Græco-Romani lib. 4. p. 293. &c. Stephani 5. Epiſtolâ ad Baſilium Imperatorem, Auxilii lib. 1. cap. 2 3. lib. 2. cap. 22. & Ivonis in Prologo Decreti. Ea loca inter ſe conferens quilibet, nullo negotio veras certaſque lectiones internoſcet à falſis, dubiis & variis: necnon errores quoſdam Auctorum deprehendet. At ſedulus lector præterea mecum obſervabit tria: unum in Nicephoro, aliud in Stephano, tertium apud Auxilium. Citabat Nicephorus ſuppoſititias Decretales Calliſti & Anteri · illius ſecundam, hujus unicam. ſed placuit Antiquariis Calliſtum mutare in Celeſtinum, Decreta in Secreta, & Anterum in Anterium ſive Antierium. ὁ δὲ καὶ Καλλίστος (imò Κάλλιστος) ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐν ταῖς πρὸς αὐτοῦ γραφείσαις ἐπιστολαῖς (volo διατάξεις &c.) τοῦτο ἴσον δὲ καὶ Ἀντέρος (Interpres legebat, Ἀντέριος. rectum Ἄντερος aut Ἀντῆρος) ὁ τοιοῦτος ἐπίσκοπος ταύτῃ διέγραψε. & reliqua; in quibus, οὐ ἐκείνοι μετέθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν, quod bene abeſt à Latino Iſidori; &, μετετέθησαν abſque negatione, ubi perperam in Latino vulgato, *nec transfertur* Jam autem in illis Stephani PP. Ἀλέξανδρος Καππαδοκίας εἰς Ἱεροσόλυμα, minùs commodè Ἱεροσόλυμα converſum Hierapolim. rectius vertetur, *ſanctam civitatem.* hoc eſt, Jeroſolyma. Ad Auxilium quod attinet, quiſnam, amabo, eſt *Antarius, de Terraconenſi Epiſcopatu inthronizatus in Turonenſi Archiepiſcopatu, dante Imperatore Carolo 2. & conſentiente Papa Hadriano ſecundo?* Somnium profectò hominis, ut ſubſtituatur

Alla-

relictâ Parœciâ ſuâ, aliam invadere, quamvis à pluribus cogatur: niſi quædam ſit cauſſa probabilis, quæ illum hoc facere compellat; quòd ipſe majorem utilitatem illis qui ibi habitant poſſit per doctrinam pietatis conferre: & verò id, non à ſeipſo, ſed judicio multorum Epiſcoporum, atque cohortatione maximâ.

* al. ποιεῖν, εἰς πλεῖον κέρδος

XII.

Si quis Presbyter, aut Diaconus, aut omnino ex Clericorum catalogo, relictâ Parœciâ ſuâ, ad aliam abierit; & cùm migraverit penitus, in alia Parœcia præter Epiſcopi ſui voluntatem manſerit; hunc jubemus non ampliùs ſacris miniſtrare; præſertim ſi Epiſcopo ad reditum hortanti non obtemperavit, in ordinis deſertione perſeverans: illic tamen veluti Laicus communicet. Sin verò Epiſcopus, apud quem verſantur, pro nihilo ducens adversùm eos decretam ceſſationem à miniſterio, receperit eos tamquam Clericos; ſegregetur, ut magiſter interturbati ordinis.

* al. ἀπαναστὰς
* αὐτὸν τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ, ἐπανελθεῖν
* al. λογισάμενος
* al. δέξεται

XIII.

Qui poſt Baptiſmum duobus matrimoniis fuit conjunctus, aut concubinam habuit; non poteſt eſſe Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut omnino ex catalogo Eccleſiaſtici ordinis.

XIV.

Qui viduam accepit, aut repudiatam, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam ex numero ſcenicarum; non poteſt eſſe Epiſcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, vel omnino ex catalogo ſacerdotali.

XV.

Qui duas ſorores duxit, aut fratris vel ſororis filiam, non poteſt eſſe Clericus.

XVI.

I. Conſt. Apoſt. l. 2. c. 6. Clericus, qui dat fidejuſſiones, deponatur.

τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾷν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ, ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν * ποιεῖν, ὡς πλεῖόν τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ, οὐκ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.

ιϐ'.

7 Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς * μεταστὰς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα προσκαλουμένου * αὐτὸν ἐπανελθεῖν τοῦ ἐπισκόπου, οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ· ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνείτω. εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος παρ᾽ ᾧ τυγχάνουσι, παρ᾽ οὐδὲν * ἡγησάμενος τὴν κατ᾽ αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, * δέξηται αὐτοὺς ὡς κληρικοὺς, ἀφοριζέσθω ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

ιγ'.

8 Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενος, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

ιδ'.

9 Ὁ χήραν λαβὼν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

ιε'.

Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγαγόμενος, ἢ ἀδελφιδῆν, οὐ δύναται εἶναι κληρικός.

ιϛ'.

Κληρικὸς, ἐγγύας διδοὺς, καθαιρείσθω.

---

alienam Parochiam, propriâ relictâ, pervadere, licet cogatur à plurimis: niſi fortè quis eum rationabilis cauſſa compellat, tamquam qui poſſit ibidem conſtitutis plus lucri conferre, & in cauſſa religionis aliquid * profecto proſpicere: & hoc non à ſe metipſo pertentet, ſed multorum Epiſcoporum judicio, & maximâ ſupplicatione perficiat. * al profectûs

Ut Clerici proprias Eccleſias non relinquant.

XV. Si quis Presbyter, aut Diaconus, aut quilibet de numero Clericorum, relinquens propriam Parochiam, pergat ad alienam, & omnino demigrans, præter Epiſcopi ſui conſcientiam, in aliena Parochia commoretur; hunc ulteriùs miniſtrare non patimur; præcipuè ſi vocatus ab Epiſcopo redire contempſerit, in ſua inquietudine perſeverans: verumtamen tamquam Laicus ibi communicet.

Ut Epiſcopus, qui Clericos alterius ſuſceperit, communione privetur.

XVI. Epiſcopus verò, apud quem * moratos eſſe conſtiterit, ſi contra eos decretam ceſſationem pro nihilo reputans, tamquam Clericos fortè ſuſceperit; velut magiſter inquietudinis, communione privetur. * al. memoratos

Quòd bigami non admittantur ad Clerum.

XVII. Si quis poſt Baptiſmum ſecundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, non poteſt eſſe Epiſcopus, non Presbyter, aut Diaconus, aut prorſus ex numero eorum qui miniſterio ſacro deſerviunt. Diſt. 33. c. 2.

Quòd is qui viduam, vel ejectam, aut meretricem acceperit, non admittatur ad Clerum.

XVIII. Si quis viduam, aut ejectam acceperit, aut meretricem, aut ancillam, vel aliquam de his quæ publicis ſpectaculis mancipantur, non poteſt eſſe Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut ex eorum numero qui miniſterio ſacro deſerviunt. Diſt. 34. c. 15.

Qui duas ſorores habuerit, non admittatur ad Clerum.

XIX. Qui duas in conjugium ſorores acceperit, vel filiam fratris, Clericus eſſe non poterit.

Clericum fidejuſſorem eſſe non poſſe.

XX. Clericus fidejuſſionibus inſerviens, abjiciatur.

Quòd

Alardus Namnetenſis Antiſtes, à *Teroanenſi* ſeu *Tarvanenſi* alter Morinenſi Epiſcopatu, in quo vocante aliquamdiu immoratus eſt, ad Turonum Metropolim tranſlatus, referente Hincmaro Opuſculo 45. cap. 21. COT.

7. Can. ιϐ'. ſumptus videtur, ut & alii quidam, ex Synodo Antiochena, can. 3. In ejus verſione antiquâ vitioſam lectionem *memoratos* deformatam arbitror ex *demoratos* apud Creſconium. Quod verò Epitome Harmenopuli ſect. 3. tit. 2. illu, *καὶ εἴ τις γυναῖκα [illegible] ἄλλον κλῆρον ἁπλῶς [illegible], καθαιρείσθω [illegible].* Canonibus Apoſtolorum tribuit, errato debet imputari. Sunt enim compendium canonis 17. Trullani. Ibid.

8. Can. ιγ'. XVII. Exſtat lex Theodoſii adversùs Irenæum, *μετὰ δύο γάμους παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας, τῆς Τυρίων πόλεως γεγονότα ἐπίσκοπον.* *poſt binas nuptias, præter Apoſtolicos Canones, Tyriorum civitatis Epiſcopum factum.* Sancitus etiam apud Gennadium de Eccleſ. Dogmat cap 72. *Maritum duarum poſt Baptiſmum matronarum, Clericum non ordinandum. neque eum qui unam quidem, ſed concubinam, non matronam habuit.* Verba S. Epiphanii in Expoſitione fidei num. 21. difficilia, atque Interpreti viſa in mendo cubare, *διγαμήσαντα δὲ οὐκ ἔξεστι [illegible] εἰς ἱερωσύνην. κἂν τε ἐγκρατευόμενος εἴη χῆρος [illegible], καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, καὶ ὑποδιακόνων.* additâ cum Interprete disjunctivâ, ἢ ante χῆρος, & legendo ex Vet. Cod ἀπ᾽ ἀρχῆς, intelligi ac reddi utcumque poſſunt, ad hunc modum; *Non licet autem in Eccleſia digamum, tametſi aut ſe ſe ab uxore contineat, aut ſit viduus, ad ſacerdotium admittere, à principio Ordinis Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi.* hoc eſt, ab Epiſcopo ad Subdiaconum. Mitto cætera: quia neminem latet varia circa hoc decretum & doctrina & diſciplina, tum in exceptione Baptiſmi, tum in diſtinctione Clericorum, majorum & minorum. Facilè autem tollentur ex Reginonis Collectione Appendice 1. cap. 56. duo menda Typographica in canone 3. Concilii Arelatenſis 4. *conſtiterint* loco *conſtituerint*, & *ſupplicandum* pro *ſupplicantum*. Ibid.

9. Can. ιδ'. ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς. Gennadius; *Neque illum qui in ſcena luſiſſe dignoſcitur.* quod ineptè ab Elmenhorſtio de alea accipitur. Ibid.

10. Can.

Quòd ii qui non ſponte eunuchizati ſunt, ſuſcipiantur ad Clerum.

Diſt. 55. c. 8. XXI. Eunuchus, ſi per inſidias hominum factus eſt, vel ſi in perſecutione, ejus ſunt amputata virilia, vel ſi ita natus eſt, & eſt dignus, efficiatur Epiſcopus.

Ut is qui ſe eunuchizavit, Clericus non fiat.

Diſt. 55. c. 4. XXII. Si quis abſcidit ſemetipſum, id eſt, ſi quis amputavit ſibi virilia, non fiat Clericus; quia * ſuus homicida eſt, & Dei conditionis inimicus.

* al. ſui vel ſuipſius

Ut Clericus qui ſe eunuchizavit, abjiciatur à Clero.

Diſt. 55. c. 4. XXIII. Si quis, cùm Clericus fuerit, abſciderit ſemetipſum, omnino damnetur, quia ſuus eſt homicida.

Ut Laicus qui ſe eunuchizavit, tribus annis communione privetur.

XXIV. Laicus ſemetipſum abſcindens, annis tribus communione privetur, quia ſuæ vitæ inſidiator exſtitit.

Quòd Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, ſi pro criminibus damnati fuerint, nequaquam communione priventur.

Diſt. 81. c. 12. XXV. Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus eſt, deponatur, non tamen communione privetur: dicit enim Scriptura; *Non * vindicabit Dominus bis in idipſum.*

* al. judicabit

Similiter & reliqui miniſtri Eccleſiæ.

XXVI. Similiter & reliqui Clerici huic conditioni ſubjaceant.

Qui Clerici debeant conjugibus copulari.

XXVII. Innuptis autem qui ad Clerum provecti ſunt, præcipimus, ut ſi voluerint, uxores accipiant, ſed Lectores Cantoreſque tantummodo.

Quòd Epiſcopus, Presbyter, & Diaconus, fideles peccantes verberare non debeant.

XXVIII. Epiſcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum, percutientem fideles delinquen-

ιζ.

[10] Εὐνοῦχος, εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις, ἢ ἐν διωγμῷ ἀφῃρέθη τὰ ἀνδρῶα, * ἢ οὕτως ἔφυ, καὶ ἐστὶν ἄξιος * ἐπισκοπῆς, γινέσθω. ὁ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, μὴ γινέσθω κληρικός· * αὐτοφόντης γάρ ἐστι, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. εἴ τις κληρικὸς ὢν, ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσει, καθαιρείσθω· * φονεὺς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ. λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.

ιη.

[11] Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, * ἐν πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοὺς, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφή· οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ * ἐν * θλίψει. * ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

ιθ.

[12] Τῶν εἰς κλῆρον, * παρελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας * μόνους.

κ.

[13] Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τῶν τοιούτων

XVII.

Si quis Eunuchus factus ſit per hominum violentiam, aut in perſecutione truncatus fuit virilibus, aut ita natus eſt; & dignus eſt Epiſcopato: promoveatur. Qui ſeipſum exſecuit; non fiat Clericus: eſt enim ſui homicida, & hoſtis divini opificii. Si quis Clericus ſeipſum exſecuerit, deponatur: ſui namque interfector eſt. Laicus qui exſecuerit ſeipſum, tribus annis ſegregetur: quoniam ſuæ vitæ inſidiator eſt.

* In alio ἢ οὕτως ἔφυ. * al. γινέσθω. * al. ἐπισκοπος γινέσθω. * al. αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ. * al. φονευτής

XVIII.

Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, in fornicatione, vel perjurio, vel furto deprehenſus; deponatur, & non ſegregetur: dicit enim Scriptura; *Non vindicabis bis in idipſum in tribulatione.* Similiter & reliqui Clerici.

* al. ἐπὶ

* Deeſt in aliis.

Nah. 1. 9.

* al. ὡσαύτως δὲ καὶ al. ὁμοίως δὲ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ τῇ αὐτῇ αἰρέσει ὑποκείσθωσαν.

XIX.

Ex iis qui cùm eſſent cælibes, ad Clerum promoti ſunt, jubemus, ut ſoli Lectores & Cantores, ſi velint, uxores ducant.

* al. εἰσελθόντων. vel προσελθόντων. vel προελθόντων

* al. μόνον

XX.

Epiſcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum, qui fideles, peccantes verberat, vel in

10. Can. ιζ. Habes in Synodo quam Græci vocant primam & ſecundam can. 8. & apud Theodorum Cantuarienſem Selectorum Capitulorum cap. 97. ubi *natos* correctio eſt mendæ *factus*. *Vel ſi ita factus eſt natus.* Quæ autem hoc canone, contrà ac præcedentibus & ſubſequentibus & Conſtitut. lib. 2. cap. 16. imponitur trium annorum cenſura, non improbabiliter ſubrepticia videtur Johanni Morino. Eum adi cap. 9. lib. 4. docti impendio laborioſique Commentarii de Sacramento Pœnitentiæ. Certè Johannes Monachus in Canonario memorat Apoſtolorum canones, per quos peccatoribus anni pœnitentiæ decernebantur pauci, vel plures, vel omnes. Ex his, ſi umquam fuerunt, addi potuit Noſtro, ἔτη τρία. COT.

11. Can. XXV. Adverſùs Prætextatum Rotomagenſem Epiſcopum prolatus fuit in Concilio Pariſienſi anni 577. ſed cum duplici fraude. Nam caudâ truncatus eſt, quò Prætextatus præter depoſitionem excommunicari poſſet & anathematizari. Ad hæc cùm rex Chilpericus reſpiciens ad eum canonem dixiſſet, *Epiſcopus eum in furtis deprehenſus, ab Epiſcopali officio ut avellatur, canonum auctoritas ſancit.* poſtea tranſmiſit *librum canonum*, addit hiſtoriæ relator Gregorius Turonenſis lib. 5. cap. 18. *In quo erat quaternio novus adnexus, habens canones quaſi Apoſtolicos continentes hæc, Epiſcopus in homicidio, adulterio & perjurio deprehenſus, à ſacerdotio divellatur.* mutato, nimirum, furto, quod probari non poterat, in homicidium, ad quod ſaltò confitendum induxerant Epiſcopum. Apud Reginonem de Eccleſiaſticis Diſciplinis lib. 1. cap. 86. *Presbyter aut Diaconus qui in fornicatione aut perjurio aut furto aut homicidio captus eſt, deponatur, non tamen communione privetur. Dicit enim Scriptura, Non judicat Dominus bis.* Et lib. 2. cap. 246. *Epiſcopus, Presbyter, & Diaconus, ſi in fornicatione, perjurio, vel furto captus eſt, deponatur; non tamen communione privetur, quia non vindicat Dominus bis in idipſum.* In Rhabani Epiſtolâ ad Heribaldum cap. 10. *De illis qui poſt acceptum gradum peccaverint*, tertio (rectiùs Pœnitentium Liber; in) *Apoſtolorum canone ita legitur: Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus eſt, deponatur, non tamen communione privetur. Dicit enim Scriptura; Non judicabis* (in Lib. Pœnitent. *vindicabit*) *Dominus bis in idipſum.* Utroque illo Opere Reginonis & Rabani, nos hoc anno beavit vir laboris aſſidui, plurimæque doctrinæ Stephanus Baluzius Tutelenſis. Porrò citationem Scripturæ Nah. I. 9. ſumptam arbitror ex canone 3. S. Baſilii. idque, opinor, fatebitur qui loca penitiùs inſpexerit. Labitur autem memoriâ Petrus Damiani ſcribens lib. 4. Epiſt. 5. *In canonibus Apoſtolorum dicitur; De Presbyteris & Diaconibus divinarum legum eſt diſciplina, ut incontinentes in officiis talibus poſiti, omni honore Eccleſiaſtico priventur, nec admittantur ad tale miniſterium, quod ſolâ continentiâ oportet impleri.* Hæc quippe ſunt Innocentii PP. Epiſtolâ ad Exuperium; non Epiſtolâ ad Victricium, ut perperam in Creſconio legitur. Ibid.

12. Can. ιθ. XXVII. Lectoribus & Cantoribus Interpolator Conſtitutionum adjunxit Subdiaconos. lib. 6. cap. 17. Quemadmodum in hiſtoria de Paphnutio & de uxoribus Clericorum, à Sozomeno præter Epiſcopos, Presbyteros & Diaconos Socrati dictos, poſiti ſunt etiam Subdiaconi. Ibid.

13. Can. κ. Operæ pretium fuerit conjungere cum canone 9. Photianæ Synodi, ſeu primæ & ſecundæ locum Theodori Studitæ Catecheſi 47. in quo non intellexit Livineius Græca hæc, quæ è membranis Regiis produco; τοῦ δὲ καὶ ὁ ἀποστολικὸς κανὼν [illegible], ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, τύπτοντας πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καθαιρεῖσθαι προστάσσει. Ibid.

* al. ἐθέλοντας infideles, facientes injuriam, ac per ea vult terrere, jubemus
* al. τῶν deponi. Nuſquam enim Dominus nos iſta docuit: contrà verò, ipſe cùm verberaretur,
1. Pet. 2. 23. non reverberabat; cùm malediceretur, non remaledicebat; cùm pateretur, non comminabatur.

XXI.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, juſtè
* al. ὑφάψασθαι propter manifeſta crimina depoſitus, attingere ſibi quondam traditum miniſterium auſus fuerit; is penitus ab Eccleſia exſcindatur.

XXII.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, per pecunias compos hujus dignitatis fuerit; deponatur, & ipſe,
* Deeſt in quibuſdam. Act. 8. & qui eum ordinavit, atque penitus abſcindatur etiam à communione; ut Simon magus à me Petro.

XXIII.

Si quis Epiſcopus, uſus principibus ſæcularibus, per
* al. ἀφοριζέσθω eos Eccleſiam obtinuerit; deponatur, & ſegregetur, atque omnes qui cum eo communicant.

XXIV.

Si quis Presbyter, contempto ſuo Epiſcopo, ſeorſum congregationem faciat, & aliud
* al. ἢ altare figat, cùm nihil ad pietatem & juſtitiam pertinens
* al. ὅσοι ἂν αὐτῷ in Epiſcopo damnaverit; deponatur, tamquam dominandi cupidus: eſt enim tyrannus:
* Deeſt in al. deponantur etiam reliqui Clerici, quicumque ei ſe adjunxerint: Laici verò, ſegregentur. Hæc autem fiant poſt unam & alteram, vel etiam tertiam Epiſcopi admonitionem.

XXV.

Si quis Presbyter, aut Dia-
* al. ἀφορισμῷ conus, ab Epiſcopo ſegregatus ſit; hunc ab alio recipi non
* al. δεχθῆναι liceat, præterquam ab eo qui eum ſegregavit; niſi forſitan qui ſegregavit illum, mortuus fuerit.

XXVI.

Nullum peregrinorum Epi-

φοβεῖν * ἐθέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν. οὐδαμοῦ γὰρ ἡμᾶς ὁ Κύριος * τοῦτο ἐδίδαξε· τοὐναντίον δὲ, αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπτε· λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει.

κα'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεθεὶς δικαίως ἐπὶ ἐγκλήμασι φανεροῖς, τολμήσειεν * ἐφάψασθαι τῆς ποτὲ ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας· οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς ἐκκλησίας.

κβ'.

[14] Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι * καὶ τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.

κγ'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς ἐκκλησίας γένηται, καθαιρείσθω, καὶ * ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες.

κδ'.

[15] Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρὶς συνάγῃ, καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, μηδὲν κατεγνωκὼς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ * καὶ δικαιοσύνῃ, καθαιρείσθω ὡς φίλαρχος· τύραννος γάρ ἐστιν· * καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται· οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν. ταῦτα δὲ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν * ἢ καὶ τρίτην τοῦ ἐπισκόπου παράκλησιν γινέσθω.

κε'.

Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὑπὸ ἐπισκόπου γένηται * ἐν ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου * δεχθῆναι, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτὸν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος.

κϛ'.

[16] Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ

tes, aut infideles iniquè agentes, & per hujuſmodi * volen- * al. volentes
tem timeri, dejici ab officio ſuo præcipimus: quia nuſquam non hoc Dominus docuit: è contrario verò ipſe, cùm percuteretur, non repercutiebat; cùm malediceretur, non remaledicebat; cùm pateretur, non comminabatur.

Quòd officium priſtinum, damnati pro criminibus, uſurpare non debeant.

XXIX. Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, depoſitus juſtè ſuper certis criminibus, auſus fuerit attrectare miniſterium dudum ſibi commiſſum, hic ab Eccleſia penitus abſcindatur.

Quod non debeant officia Eccleſiaſtica pecuniis obtineri.

XXX. Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, per pecunias hanc obtinuerit dignitatem; dejiciatur & ipſe, & ordinator ejus, & à communione modis omnibus abſcindatur, ſicut Simon magus à Petro.

Ut Eccleſia ſæculari poteſtatè minimè pervadatur.

XXXI. Si quis Epiſcopus ſæ- 16. q. 7.
cularibus poteſtatibus uſus, Ec- c. 14
cleſiam per ipſos obtineat, depo- Diſt. 63.
natur, & * ſegregentur omnes c. 7.
qui illi communicant. * al. ſegregetur, omneſque

De Presbytero qui contempto Epiſcopo, ſeorſum conventus congregare tentaverit.

XXXII. Si quis Presbyter, contemnens Epiſcopum ſuum, ſeorſum collegerit, & altare aliud erexerit, nihil habens * quo re- * al. quod
prehendat Epiſcopum in cauſſa pietatis & juſtitiæ, deponatur, quaſi principatûs amator exiſtens: eſt enim tyrannus: & ceteri Clerici, quicumque tali conſentiunt, deponantur, Laici verò ſegregentur. Hæc autem poſt unam & ſecundam & tertiam
Epiſcopi * obſecrationem fieri * al. obteſtationem
conveniat.

Quòd Clerici damnati non debeant ab aliis recipi.

XXXIII. Si quis Presbyter, aut Diaconus, ab Epiſcopo ſuo ſegregetur, hunc non licere ab alio recipi, ſed ab ipſo qui eum ſequeſtraverat, niſi forſitan obierit Epiſcopus ipſe qui eum ſegregâſſe cognoſcitur.

Ut nullus Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, ſine commendatitiis ſuſcipiatur Epiſtolis.

XXXIV. Nullus Epiſcoporum

14. Can. κβ'. Nota variam lectionem Dionyſii Exigui, *à Petro*, ὑπὸ Πέτρου. & quod Taraſius Epiſtolâ ad Hadrianum apud Zonaram & Balſamonem, atque in MSS. finiat canonem in vocibus, ὡς Σίμων ὁ μάγος. COT.

15. Can. κδ'. Emendo compendium hujus Canonis in Bibliotheca Juris Canonici p. 674. & 712. ὁ δ' αἰτίας χωρὶς ἐπισυνάγων, non ἐπίσκοπος. Correctio certa eſt, etiam ex Harmenopuli Epitome Canonis ejuſdem & conſimilis Antiocheni 5. Sect. 2. tit. 3. Codex Regius 2418. ὁ δ' αἰτίας χωρὶς ἐπισυνάγων, καὶ πηγνὺς ἄλλο θυσιαστήριον, μετὰ τὴν [illegible] [illegible] τὸ [illegible]. Ibid.

16. Can. κϛ'. XXXIV. Contrario ſenſu Dionyſius; niſi ubi eſt *nec*, ibi reponatur &. Item Harmenopulos: ξένος ἱερεὺς ἄνευ συστατικῶν [illegible] [illegible] καὶ οἱ ὀρθόδοξοι. [illegible] οἱ δ' οὐ, [illegible] τὰ πρὸς χρείαν λαβών. quamquam locus mutilus videri poteſt; aut ita corrigi, ἄνευ συστατικῶν. Corruptè verò in Synopſi Alexii Ariſtini; ξένος ἱερεὺς ἄνευ συστατικῶν οὐ προσδέχεται· καὶ ἔχων ἐπισυστατικάς· καὶ οἱ τῆς ὀρθοδοξίας κηρύκες [illegible] εἰ δ' οὐ, ἀφοριζόμενος ἀποπεμπέσθω. Emaculo, οἱ τῆς ὀρθοδοξίας, [illegible]. Idem Alexius Ariſtenus Cod. Reg. 2418. καὶ οἱ τῆς ὀρθοδοξίας, [illegible] εἰ δ' οὔ, τὰ πρὸς χρείαν ἐφοδιαζόμενος ἀποπεμπέσθω. Hoc eſt; *atque ſi ex 2. Tim. 2. 15 eorum numero eſt qui rectè tractant verbum, admittitur, ſin autem, neceſſario viatico inſtructus ablegatur.* Vide Epitomen Symeonis Magiſtri & Logothetæ. In medio etiam cubat Epitome Hadriani; *Epiſcopi, Presbyteri, Diaconi, peregrini per* (proculdubio *præter*) *commendaticias litteras, ſuſcipiantur hoſpitio, non ad communionem.* Denique apud Reginonem lib. 1. de Eccleſiaſt. Diſcipl. cap. 437. in Epiſtolæ Formatæ Litteris Græcis ita ſuppleas & conſtituas velim, V. E. E. p. (hoc eſt, E parva) VI. ς'. Epiſemon. (ἐπίσημον)
CCCC. Y. p. vel b. y. (parva vel brevis y.)
Pòſt ibidem ex ω χίλια. Latinus ſcriptor fecit *Æchile.* Sequentia, ex Græco vulgari corrigenda ſunt & intelligenda.

rum peregrinorum, aut Presbyterorum, aut Diaconorum, ſine commendatitiis ſuſcipiatis Epiſtolis: & cùm ſcripta detulerint, diſcutiantur attentiùs, & ita ſuſcipiantur, ſi prædicatores pietatis extiterint; ſin minùs, nec quæ ſunt neceſſaria ſubminiſtrentur eis, & ad communionem nullatenus admittantur; quia per ſubreptionem multa proveniunt.

De primatu Epiſcoporum.

XXXV. Epiſcopos gentium ſingularum ſcire convenit, quis inter eos primus habeatur, quem velut caput exiſtiment, & nihil ampliùs præter ejus conſcientiam gerant, quàm illa ſola ſinguli, quæ Parochiæ propriæ, & villis quæ ſub ea ſunt competunt. Sed nec ille, præter omnium conſcientiam, faciat * aliquid. Sic enim unanimitas erit, & glorificabitur Deus per Chriſtum in Spiritu ſancto.

* al. aliquid in eorum Parochiis.

Quòd non liceat Epiſcopum in aliena provincia Clericos ordinare.

XXXVI. Epiſcopum non audere extra terminos proprios ordinationes facere in civitatibus & villis, quæ illi nollo jure ſubjectæ ſunt. Si verò convictus fuerit hoc feciſſe præter eorum conſcientiam qui civitates ipſas & villas detinent; & ipſe deponatur, & qui ab illo ſunt ordinati.

De ordinatis Epiſcopis, nec receptis.

XXXVII. Si quis Epiſcopus non ſuſceperit officium, & curam populi ſibi commiſſam; hic communione privetur, quoadusque conſentiat, obedientiam commodans. Similiter autem & Presbyter, & Diaconus. Si verò perrexerit, nec receptus fuerit, non pro ſua ſententia, ſed pro malitia populi: ipſe quidem maneat Epiſcopus; Clerici verò civitatis, communione priventur, eo quòd eruditores inobedientis populi non fuerunt.

Ut bis in anno Concilia celebrentur.

XXXVIII. Bis in anno Epiſcoporum Concilia celebrentur; ut inter ſe invicem dogmata pietatis explorent, & emergentes Eccleſiaſticas contentiones amoveant: ſemel quidem quartâ ſeptimanâ Pentecoſtes, ſecundò verò duodecima die menſis Hyperberetæi, id eſt juxta Romanos quarto Idus Octobris.

πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων, ἄνευ συστατικῶν * γραμμάτων * προσδέχεσθε· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν· καὶ ἐὰν μὲν ὦσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν· εἰ δὲ μή γε, τὰ πρὸς * τὰς χρείας αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ καὶ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

κζ'.

17 Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλήν, καὶ μηδέν τι περιττὸν πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνα * ἕκαστον, ὅσα τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι. οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ * Χριστοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι. *

κη'.

Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾷν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις * ἢ χώρας. εἰ δὲ ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκώς, παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησεν.

κθ'.

Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος, μὴ καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ, τοῦτον ἀφωρισμένον τυγχάνειν, ἕως ἂν καταδέξηται. ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερος, καὶ διάκονος. εἰ δὲ ἀπελθὼν, μὴ δεχθείη, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ μοχθηρίαν, αὐτὸς * μὲν * ἔστω ἐπίσκοπος, ὁ δὲ κλῆρος τῆς πόλεως ἀφοριζέσθω, ὅτι τοιούτου λαοῦ ἀνυποτάκτου παιδευταὶ οὐκ ἐγένοντο.

λ'.

18 Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ * ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν· ἅπαξ μὲν, τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς· δεύτερον δὲ, Ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ.

ſcoporum, aut Presbyterorum, aut Diaconorum, ſine * commendatitiis recipite: iis verò litteris allatis, interrogentur illi ac examinentur: & ſi * quidem prædicatores fuerint pietatis, recipiantur; ſin minùs, eis ſuppeditate quæ ſunt neceſſaria, ſed ad communionem eos ne admittatis: multa etenim per obreptionem fiunt.

* Deeſt in aliis.
* al. προσδέχεσθαι
* al. χρείας

XXVII.

Uniuſcujuſque provinciæ Epiſcopi agnoſcere debent eum qui inter illos primus exſiſtit, ipſumque exiſtimarent caput, & nihil magnum ſine illius ſententia facere; unumquemque verò ea ſolum agere, quæ ad ſuam Parœciam eique ſubjectas villas pertinent. Sed nec ille abſque omnium voluntate quidquam faciat. Ita enim concordia erit; & glorificabitur Deus, per Chriſtum, in Spiritu ſancto.

* Al. inſerunt πράττειν
* Alii ποιείτω
* al. add. ὁ πατὴρ ἢ ὁ υἱὸς ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα

XXVIII.

Epiſcopus non audeat extra fines ſuos ordinationes facere in civitatibus aut pagis ipſi * non ſubjectis. Quòd ſi convictus fuerit hoc feciſſe præter eorum ſententiam qui civitates illas & pagos obtinent, deponatur, & ipſe, & ii quos ordinavit.

* al. καὶ

XXIX.

Si quis ordinatus Epiſcupus, adminiſtrationem & curam populi ſibi traditam non ſuſceperit; hic ſit ſegregatus, donec ſuſcipiat. Similiter & Presbyter, ac Diaconus. Sin verò profectus Epiſcopus non recipiatur, non propter voluntatem ſuam, ſed propter populi malitiam; ipſe quidem ſit Epiſcopus; Clerus verò civitatis ſegregetur, quia ejuſmodi populi contumacis non fuerunt correptores.

* al. μόνος

XXX.

Bis in anno fiat Epiſcoporum Synodus; & quæſtionem * inter ſe habeant de dogmatibus pietatis; atque incidentes Eccleſiaſticas controverſias diſſolvant: conveniant autem, ſemel quidem quartâ hebdomadâ Pentecoſtes, iterùm verò Hyperberetæi ſeu Octobris die duodecimo.

* ἀνακρινέτωσαν

Om-

da. Legi debet *trienta* pro *tripta* · *enenenta* pro *enenuita*: ac fortè *ogdoenta* pro *ogdomita*. Videtur quoque *virenta*, formatum è ſcriptura per literam numeralem ν. breviata, reformari debere in *penenta, ouduro*, hoc eſt *quinquaginta* quinquaginta. Reliqua ſatis patent. COT.

17. Can. ſequ. Memorata Epitome; *Ut Epiſcopi ſine Primate ſuo, Primas abſque ſuis Suffraganeis, nil diſponant, nec in propriis Parochiis.* Velim: *niſi in propriis Parochiis.* Ibid.

18. Can λ'. XXXVIII. Balſamon in MSS. ἀνακρινέτωσαν, non διακρινέτωσαν, nec διαλεγέσθωσαν. Habet etiam, Ὑπερβερεταίου pro ὑπερβερεταίῳ. Incidit autem duodecimus dies menſis Hyperberetæi in diem Octobris ſeptimum: quandoquidem uti diſcimus ex canone Antiocheno 20. decimusquintus Octobris eſt Hyperberetæi decimus. Quamquam apud Johannem Antiochenum, Collectionis Canonum titulo penult. duodecima Hyperberetæi exponitur nona Octobris, & ſecunda menſis Phaophi, ſeu potiùs, ut puto, corrigendum, duodecima: Φαωφὶ ιβ', non Φαωφὶ β'. In Theodori verò Cantuarienſis Selectis Capitulis cap. 100. exponitur Octobris octava. *Bis in uno anno Concilia ab Epiſcopis fiant, id eſt quartâ ſeptimanâ poſt Pentecoſten, ſecundò duodecimo menſis Hyperberetæi, id eſt octavo Idus Octobris juxta Romanos.* Supplevi, *Hyperberetæi*, quam vocem librarius illitteratus tranſilierat. Ibid.

19. Can. λα'.

XXXI.

Omnium rerum Eccleſiaſticarum curam habeat Epiſcopus, eaſque sdminiſtret tamquam Deo inſpiciente: non liceat autem ei, quidquam ex ipſis ſibi vendicare, vel quæ Dei ſunt donare propinquis ſuis. Quòd ſi pauperes ſint, veluti pauperibus ſuppeditet; ſed ne occaſione eorum, vendat quæ ſunt Eccleſiæ.

* al. ὦσι

XXXII.

Presbyteri, & Diaconi, abſque ſententia & voluntate Epiſcopi, nihil peragant: ipſe enim eſt, cui concreditus fuit populus Domini, & à quo de animsbus eorum ratio repoſcetur.

XXXIII.

Manifeſtæ ſint res propriæ Epiſcopi, ſi & proprias habet; & manifeſtæ ſint res Dominicæ: ut Epiſcopus moriens poteſtatem habeat ſua, ut volet, & quibus volet, relinquendi; utque occaſione rerum Eccleſiaſticarum non intercidant res Epiſcopi, qui aliquando uxorem ac liberos habet, vel cognatos, vel famulos. Hoc quippe apud Deum & homines juſtum eſt; ut, neque Eccleſia detrimentum aliquod patiatur ex ignoratione rerum Epiſcopi; nec Epiſcopus vel ejus cognati, Eccleſiæ cauſſâ, proſcribantur; aut qui ad eum attinent, in negotia incidant; & ejus mors flagret infamiâ.

* al. τὰ ἴδια
* al. οἷς βούλεται καὶ ὡς βούλεται
* al. [illegible]
* al. δυσφημίαις

XXXIV.

Præcipimus, ut Epiſcopus poteſtatem habeat rerum Eccleſiæ. Si enim ei credendæ ſunt precioſæ hominum animæ; multò potiùs oportuerit de pecuniis mandare; ut ex ejus autoritate omnis per Presbyteros & Diaconos egentibus adminiſtrentur, & cum timore Dei, omnique cautione ac pietate ſuppeditentur: poſſitque ipſe ea ſumere quibus indiget (ſi tamen indiguerit) ad uſus neceſſarios ſibi, & fratribus qui hoſpitio ſuſcipiuntur, ut ii nullo pacto patiantur inopiam. Nam lex Dei conſtituit, ut qui altari aſſiſtunt, ex altari alantur: quandoquidem neque miles umquam ſuis ſtipendiis arma fert adversùs hoſtes.

* al. πολλῷ
* al. infer. χρημάτων
* al. ἐντέλλεσθαι
* al. αὐτὸν
* al. παρεδρεύοντας

Deut. 18. 1. Cor. 9. 13. 7.

XXXV.

Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aleæ & ebrietati vacans; vel deſinat, vel deponatur. Subdiaconus, aut

λα'.

Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικείτω αὐτὰ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ, σφετερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγενέσιν ἰδίοις τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι. εἰ δὲ πένητες * ὦσιν, ὡς πένησιν ἐπιχορηγείτω· ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω.

λβ'.

Οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείτωσαν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν τοῦ κυρίου, καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθησόμενος.

λγ'.

Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, εἴγε καὶ ἴδια ἔχοι, καὶ φανερὰ τὰ κυριακά· ἵν' ἐξουσίαν ἔχῃ * τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος, * ὡς βούληται καὶ οἷς βούλεται καταλεῖψαι, καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου, ἢ συγγενεῖς, ἢ οἰκέτας. δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, [μήτε τὸν ἐπίσκοπον] ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας * δημεύεσθαι· ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας· καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον * δυσφημίᾳ περιβάλλεσθαι.

λδ'.

Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων. εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῷ πιστευτέον, * πολλῷ ἂν δέοι * περὶ τῶν χρημάτων * ἐντέλλεσθαι, ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων, καὶ ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου Θεοῦ, καὶ πάσης εὐλαβείας· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων (εἴγε δέοιτο) εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον * αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι. ὁ γὰρ νόμος τοῦ Θεοῦ διετάξατο, τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ * προσεδρεύοντας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι· ἐπείπερ οὐδὲ στρατιώτης ποτὲ ἰδίοις ὀψωνίοις ὅπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται.

λε'.

[19] Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύβοις σχολάζων καὶ μέθαις· ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης,

Ut tantùm curam rerum Eccleſiaſticarum Epiſcopus habeat.

XXXIX. Omnium negotiorum Eccleſiaſticorum curam Epiſcopus habeat, & ea velut Deo contemplante diſpenſet; nec ei liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus propriis quæ Dei ſunt condonare. Quòd ſi pauperes ſunt, tamquam pauperibus * ſubminiſtret, nec eorum occaſiune Eccleſiæ negotia * deprædetur.

* al. ſubminiſtretur
* al. deprædentur

De dignitate Pontificis, & quòd rerum ſuarum habeat poteſtatem.

XL. Presbyteri & Diaconi, præter Epiſcopum, nihil agere permittunt: cujus Domini populus ipſi commiſſus eſt, & pro animabus eorum hic redditurus eſt rationem. Sint autem manifeſtæ res propriæ Epiſcopi, (ſi tamen habet proprias,) & manifeſtæ Dominicæ; ut poteſtatem habeat de propriis, moriens Epiſcopus, ſicut voluerit & quibus voluerit derelinquere; nec ſub occaſiune Eccleſiaſticarum rerum, quæ Epiſcopi eſſe probantur intercidant; fortaſſis enim aut uxorem habet, aut filios, aut propinquos, aut ſervos. Et juſtum eſt hoc apud Deum & homines, ut nec Eccleſia detrimentum patiatur, ignoratione rerum Pontificis; nec Epiſcopus, vel ejus propinqui ſub obtentu Eccleſiæ proſcribantur, & in cauſſas incidant qui ad eum pertinent, morſque ejus injuriis * malæ famæ ſubjaceat. 12. q. 1. c. 21.

* al. & malæ

Quòd Epiſcopus, Eccleſiaſticarum rerum, pro diſpenſatione pauperum, habeat poteſtatem.

XLI. Præcipimus ut in poteſtate ſuâ Epiſcopus Eccleſiæ res habeat. Si enim animæ hominum precioſæ illi ſunt creditæ, multò magis oportet eum curam pecuniarum gerere; ita ut poteſtate ejus, indigentibus omnia diſpenſentur per Presbyteros & Diaconos, & cum timore omnique ſollicitudine miniſtrentur: ex his autem * quæ indiget (ſi tamen indiget) ad ſuas neceſſitates & ad peregrinorum fratrum uſus & ipſe percipiat, ut nihil * eis poſſit omnino deeſſe. Lex enim Dei præcipit, ut qui altari deſerviunt, de altari paſcantur: quia nec miles ſtipendiis propriis contra hoſtes arma ſuſtulit. 12. q. 1. c. 24. & 22.

* al. quibus
* al. ei

Quòd Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, aleator & ebrioſus eſſe non debeat.

XLII. Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aleæ atque ebrietati deſerviens; aut deſinat; aut certè damnetur. Diſt. 35. c. 1.

Similiter Clerici & Laici, ſi permanſerint in alea, communione priventur.

XLIII. Subdiaconus, aut Le- Diſt. 35. c. 1.

19. Can λε'. Mendo laborat Scholium ad hunc canonem, in Epitome Harmenopuli ſect. 2. tit. 3. ὁ δὲ ψαλ. ἢ ἀναγνώστης, ἀφοριζέσθω τούτοις τοῖς ἐγκλήμασι λειτουργίας ἐπὶ τριετίαν, καὶ μοναστηρίῳ ἐκδίδοσθαι. Si medelam adhibe ex Regiis MSS. ex Novellis, atque ex ipſo Harmenopulo ſect. 3. tit. 2. hanc, καὶ μοναστηρίῳ ἐκδίδοσθαι. *Juſtiniani vero Novella* 123. *ſegregans hos ab omni ſacerdotali munere ad triennium, etiam in Monaſterium conjicit.* COT.

Lector, aut Cantor, ſimilia faciens; aut deſinat, aut communione privetur. Similiter etiam * Laici.

* al. Laicus

Quòd Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, non debeat uſuras accipere.

Diſt. 47. c. 2. XLIV. Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, uſuras à debitoribus exigens; aut deſinat, aut certè damnetur.

Quòd non debeat Epiſcopus, Presbyter, & Diaconus, cum Hæreticis orare.

XLV. Epiſcopus, Presbyter, & Diaconus, qui cum Hæreticis oraverit tantummodo, communione privetur: ſi verò tamquam Clericos hortatus eos fuerit agere, vel orare; damnetur.

Quòd non debeant Hæreticorum Baptiſmata comprobari.

XLVI. Epiſcopum, aut Presbyterum, Hæreticorum ſuſcipientem Baptiſma, damnari præcipimus. *Quæ enim conventio Chriſti ad Belial? aut quæ pars * fideli cum infideli?*

* al. fidelis

Quòd Eccleſiæ Baptiſmate baptizatus, denuo baptizari non debeat; & non ita baptizatus, debeat baptizari.

1. Diſt. 32. in c. 6. XLVII. Epiſcopus, aut Presbyter, ſi eum qui ſecundùm veritatem habuerit Baptiſma, denuo baptizaverit; aut ſi pollutum ab impiis, non baptizaverit; deponatur, tamquam deridens crucem & mortem Domini, nec ſacerdotes à falſis ſacerdotibus jure diſcernens.

Laicum pellentem ſuam conjugem, communione privandum.

XLVIII. Si quis Laicus uxorem propriam pellens, alteram, vel ab alio dimiſſam duxerit; communione privetur.

Quod in nomine Trinitatis debeat baptizari.

XLIX. Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, juxta præceptum Domini non baptizaverit in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti, ſed in tribus ſine initio Principiis, aut in tribus Filiis, aut in tribus Paracletis; abjiciatur.

Quòd non debeat una merſio in Baptiſmate, quaſi in morte Domini, præveniri.

De conſecrat. Diſt. 4. c. 79. L. Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, * non trinam merſionem unius myſterii celebret, ſed ſemel mergat in Baptiſmate, quod dari videtur in Domini morte; deponatur. Non enim dixit nobis Dominus; *In morte mea baptizate; ſed, Euntes, docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti.*

* al. non in trina merſione unius myſterii Baptiſma celebret

ἔμμελα ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω. ὡσαύτως καὶ * λαϊκός.

λϛ'.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανειζομένους, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

λζ'.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, αἱρετικοῖς συνευξάμενος μόνον, ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαί τι, καθαιρείσθω.

λη'.

Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, * ἢ * διάκονον, αἱρετικῶν * δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν. τίς γὰρ συμφώνησις * Χριστῷ πρὸς * Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς * πιστῷ μετὰ ἀπίστου;

λθ'.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα, ἐὰν ἄνωθεν βαπτίσῃ, ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐὰν μὴ βαπτίσῃ, καθαιρείσθω, ὡς γελῶν τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν τοῦ κυρίου θάνατον, καὶ μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδιερέων.

μ'.

Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν, ἑτέραν λάβοι, ἢ παρ' ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

μα'.

[20] Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν μὴ βαπτίσῃ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλ' εἰς τρεῖς ἀνάρχους, ἢ εἰς τρεῖς υἱοὺς, ἢ εἰς τρεῖς παρακλήτους, καθαιρείσθω.

μβ'.

[21] Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως ἐπιτελέσῃ, ἀλλ' ἓν βάπτισμα τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου διδόμενον, καθαιρείσθω. οὐ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος, εἰς τὸν θάνατόν μου βαπτίσατε· ἀλλὰ, πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. * ὑμεῖς οὖν, ὦ ἐπίσκοποι, εἰς ἕνα πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρίτον βαπτίσατε, κατὰ τὴν τοῦ κυρίου γνώμην, καὶ τὴν ἡμετέραν ἐν πνεύματι διάταξιν.

Lector, aut Cantor, ſimilia faciens; vel deſinat, vel ſegregetur. Itidem & Laicus. * al. λαϊκοί.

XXXVI.

Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui uſuras exigit ab iis qui mutuo accipiunt; vel ceſſet, vel deponatur.

XXXVII.

Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, qui unà cum Hæreticis oraverit tantùm; ſegregetur: quòd ſi & iis tamquam Clericis aliquid operari permiſerit; deponatur.

XXXVIII.

Epiſcopum, aut Presbyterum, aut Diaconum, qui Hæreticorum Baptiſma, vel ſacrificium probârint; deponi jubemus. *Quæ enim concordia Chriſto cum Beliare? aut quæ pars fideli cum infideli?*

* Deeſt in aliis.
* al. διξάμενον
2. Cor. 6. 15.
* al. Χριςῶ
* al. Βελίαλ
* al. πιςῶ

XXXIX.

Epiſcopus, aut Presbyter, eum qui verè habet Baptiſmum ſi denuò baptizaverit; vel eum qui ab impiis pollutus fuit ſi non baptizaverit; deponatur; tamquam qui crucem ac Domini mortem irridet, quique non diſcernat ſacerdotes à falſis ſacerdotibus. 1. Rom. 6. 3.

XL.

Si quis Laicus uxore ſuâ ejectâ, aliam acceperit, vel ab alio dimiſſam; ſegregetur.

XLI.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, ſecundùm Domini conſtitutionem, non baptizaverit in Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum; ſed in tres principio carentes, vel in tres Filios, vel in tres Paracletos; deponatur. Mat. 28. 19.

XLII.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, non tres merſiones unius initiationis ſeu Baptiſmi fecerit; ſed unam merſionem quæ detur in mortem Domini; deponatur. Non enim dixit Dominus; *In mortem meam baptizate: ſed; Euntes, docete omnes gentes; baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti.* Vos igitur Epiſcopi, in unum Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, ter immergite, ſecundùm Domini ſententiam, & noſtram in Spiritu conſtitutionem. Mat. 28. 19.

* Reliqua hæc deſunt in aliis.

ΞΓ'

20. Can. μθ'. XLIX. Vigilius Epiſt. 2. *Si quis Epiſcopus aut Presbyter, juxta præceptum Domini, non baptizaverit in nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti, ſed in una perſona Trinitatis, aut in duabus, aut in tribus Patribus, aut in tribus Filiis, aut in tribus Paracletis, projiciatur de Eccleſia Dei.* Concilium Bracarenſe 1. cap. 2. *Si quis extra ſanctam Trinitatem alia neſcio quæ Divinitatis nomina introducit, dicens quòd in ipſa Divinitate ſit Trinitas Trinitatis, ſicut Gnoſtici & Priſcillianus dixerunt, anathema ſit.* Vide infrà in Ignat. Ad Philipp. 2. COT.

21. Can. ν'. L. Anno Eunomianos exſtitiſſe Hæreticos qui primùm ac illi baptizarent per unam immerſionem in mor-

μγ'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου καὶ κρεῶν καὶ οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλανθανόμενος ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω. ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

XLIII. *Aliis* LI.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut omnino ex numero Clericorum, à nuptiis, & carne, & vino, non propter exercitationem, verùm propter deteſtationem abſtinuerit, oblitus quòd omnia ſunt valde bona, & quòd maſculum & feminam Deus fecit hominem; ſed blaſphemans accuſaverit creationem; vel corrigat ſe, vel deponatur, atque ex Eccleſia ejiciatur. Itidem & Laicus. *Gen.* 1.

μδ'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλ' ἀποβάλλεται, καθαιρείσθω· ὅτι λυπεῖ τὸν Χριστὸν, εἰπόντα· χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

XLIV. LII.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, eum qui ſe convertit à peccato, non receperit, ſed ejecerit; deponatur: quia contriſtat Chriſtum, dicentem; *Gaudium oritur in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente.* *Luc.* 15. 7.

με'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν * ἢ οἴνου, * καθαιρείσθω, ὡς κεκαυτηριασμένος τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γινόμενος.

* al. καὶ
* Alii addunt βδελυσσόμενος, καὶ οὐ δι' ἄσκησιν,

XLV. LIII.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, in diebus feſtis non ſumit carnem aut vinum, [abominans, & non propter exercitationem;] deponatur; ut qui cauteriatam habeat ſuam conſcientiam, multiſque ſit cauſſa ſcandali. *I. ſup. lib.* 5. *cap* 20. 1. *Tim.* 4. 2.

μς'.

Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ * φωραθῇ ἐσθίων, ἀφοριζέσθω· παρὲξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ * ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην * καταλύσει.

* al. φωραθείη
* al. δι' ὁδοῦ ἀνάγκην
* al. προπηλακίσας vel προπηλακισάμενος

XLVI. LIV.

Si quis Clericus in caupona comedens deprehenſus fuerit, ſegregetur; præterquam cùm ex neceſſitate de via divertet ad hoſpitium.

μζ'.

Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίζει τὸν ἐπίσκοπον * ἀδίκως, καθαιρείσθω. ἄρχοντα γὰρ, * φησὶ, τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

* Deeſt in aliis.
* Deeſt ſimiliter.

XLVII. LV.

Si quis Clericus Epiſcopum contumeliâ affecerit injuſtè, deponatur. Ait enim Scriptura; *Principi populi tui non maledices.* *Exod.* 22. 28. *Act.* 23. 5.

μη'.

** Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίζει πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.

XLVIII. LVI.

Si quis Clericus contumeliâ affecerit Presbyterum, vel Diaconum; ſegregetur.

μθ'.

Εἴ τις κληρικὸς χωλὸν, ἢ κωφὸν, ἢ τυφλὸν, ἢ τὰς βάσεις πεπληγμένον χλευάζει, ἀφοριζέσθω. ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

XLIX. LVII.

Si quis Clericus mutilum, aut ſurdum ſeu mutum, aut cæcum, aut debilitatum pedibus, irriſerit; ſegregetur. Item & Laicus.

ν'.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἀμελῶν τοῦ κλήρου, ἢ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ τῇ * ῥᾳθυμίᾳ, καθαιρείσθω.

* al. infer. ἀμελείᾳ καὶ

L. LVIII.

Epiſcopus, aut Presbyter, Clerum, vel populum negligens, & non docens eos pietatem, ſegregetur: ſi autem in ſocordia perſeveret, deponatur.

να'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος, μὴ ἐπιχορηγῇ τὰ δέοντα, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω, ὡς φονεύσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

LI. LIX.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, cùm aliquis Clericorum inopiâ laborat, ei non ſuppeditet neceſſaria; ſegregetur: quòd ſi perſeveret, deponatur; ut qui occiderit fratrem ſuum.

νβ'.

Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία, ὡς ἅγια, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ * λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω.

* al. λύμην

LII. LX.

Si quis falsò inſcriptos impiorum libros, tamquam ſanctos, in Eccleſia publicaverit, ad perniciem populi & Cleri; deponatur.

νγ'.

Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθῇ, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω.

LIII. LXI.

Si contra fidelem aliqua fiat accuſatio, fornicationis, vel adulterii, vel alterius cujuſpiam vetitæ actionis, & convictus fuerit; non provehatur ad Clerum.

νδ'.

** Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον, Ἰουδαίου, ἢ Ἕλληνος, ἢ αἱρετικοῦ, ἀρνήσηται. εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, * ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρείσθω· μετανοήσας δὲ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.

* al. ἀποβαλλέσθω

LIV. LXII.

Si quis Clericus propter metum humanum, Judæi, vel Gentilis, vel Hæretici, negaverit; ſi quidem nomen Chriſti, ſegregetur; ſi verò nomen Clerici, deponatur: ſi autem pœnitentiam egerit, ut Laicus recipiatur.

LXIII.

---

morte Domini, ſuſpicari licet ex narratione Theodoriti de illa merſione Eunomiana: quam nimirum faciebant à capite ad pectus dumtaxat, nequaquam ablutis reliquis partibus, ut pote ex eorum ſententia execrandis. Hoc enim poſtremum antiquiores Hæreſes ſapit. Porrò additamentum ad canonem hunc leges in Collectione Johannis Antiocheni tit. 36. & in MS. Regio 2326. In alio autem Codice admodum antiquo ejuſdem Bibliothecæ, non ita pridem è Græcia cum pluribus aliis advecto, hic ad marginem eadem manu notatum cernitur; ἕως ὧδε ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία ἀκολουθεῖ. id eſt; *Hucuſque Romana tenet Eccleſia.* Et Libri 2174 2403 2458. ad Canonem Trullanum 2. & Balſamonis interpretationem iſtud Scholium habent; σημείωσαι τὸν κανόνα διὰ τοὺς Λατίνους τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι ὀγδοήκοντα πέντε τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων ἀποστόλων. *Nota hunc canonem propter Latinos, qui dicunt non eſſe octoginta quinque canones Apoſtolorum.* Ibid.

22. Can. μς'. LVI. Leve mendum occupat Ariſtinum & Symeonem: ὑβρίζων ἐπίσκοπον κληρικὸς, καθαιρείται. πρεσβύτερον δὲ καὶ διάκονον, ἀφορίζεται. Lege, πρεσβύτερον δὲ καὶ διάκονον. cum vet. Cod. Ibid.

23. Can. νδ'. LXII. Compendium hujus canonis; ὁ ἀρνησάμενος, καὶ ἀποβαλλόμενος ὁ δὲ τὸν κλῆρον αἰτιῶν, καὶ μεταμεληθεὶς, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω. Hoc eſt; *Qui Chriſtum negat, expellendus eſt: qui verò Clerum abnegat, & reſipiſcit, ſicut Laicus admitti debet.* Ibid.

 24. Can.

LXIII. LV.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut omnino ex catalogo Clericorum, manducaverit carnem in ſanguine animæ ejus, vel captum à beſtia, vel morticinum; deponatur: id enim Lex quoque interdixit. Quòd ſi Laicus ſit, ſegregetur. *Gen. 9. Levit. 17.*

LXIV. vel LXVI. LVI.

Si quis Clericus inventus fuerit, die Dominicâ jejunans, vel Sabbato, præter unum ſolum; deponatur: ſi verò Laicus ſit, ſegregetur. *I. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 13.*

LXV. vel LXIV. LVII.

Si quis Clericus, aut Laicus, ingreſſus fuerit in Synagogam Judæorum, vel Hæreticorum, ad orandum; deponatur, & ſegregetur.

LXVI. vel LXV. LVIII.

Si quis Clericus aliquem in altercatione pulſaverit, & vel uno ictu occiderit; deponatur, propter ſuam præcipitationem. Si verò Laicus fuerit, ſegregetur.

LXVII. LIX.

Si quis virginem non deſponſatam, vi illatâ habeat; ſegregetur: non liceat autem ei aliam accipere; ſed illam retineat, quam & elegit, quamvis ſit paupercula.

LXVIII. LX.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, ſecundam ordinationem acceperit ab aliquo; deponatur, & ipſe, & qui ordinavit; niſi oſtendat ſe ordinationem habere ab Hæreticis: qui enim à talibus baptizati, vel ordinati fuerunt; neque fideles, neque Clerici eſſe poſſunt.

LXIX. LXI.

Si quis Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Lector, aut Cantor, ſanctam Quadrageſimam non jejunat, vel feriam quartam, vel Paraſceven; deponatur; præterquam ſi per imbecillitatem corporalem impediatur: ſin verò Laicus ſit, ſegregetur. *I. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 13.*

LXX. LXII.

Si quis Epiſcopus, aut alius Clericus, jejunat cum Judæis, vel cum eis feſtos dies agit, vel accipit eorum feſti xenia, exempli gratiâ Azyma, vel quid hujuſmodi; deponatur: quòd ſi Laicus ſit, ſegregetur. *I. Pſeudo-Ignat. ad Philipp. 14.*

LXXI. LXIII.

Si quis Chriſtianus oleum detulerit ad templum Gentilium, vel ad ſynagogam Judæorum; aut in feſtis eorum lucernas accenderit, ſegregetur.

LXXII. LXIV.

Si quis Clericus, aut Laicus, abſtulerit ex ſancta Eccleſia ceram, vel oleum; ſegregetur, & quintam partem addat, unà cum eo quod accepit. *Levit. 5. 16.*

LXXIII. LXV.

Vas ac inſtrumentum ex auro, vel argento, vel linteo, Deo conſecratum, nemo ampliùs in uſum ſuum convertat: iniquum enim eſt. Si quis autem deprehenſus fuerit; ſegregatione multetur.

LXXIV. LXVI.

Epiſcopum de aliquo ab hominibus fide dignis

νε'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, φάγῃ * κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ θηριάλωτον, ἢ θνησιμαῖον, καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ νόμος ἀπεῖπεν. ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

* al. κρέα

νϛ'.

Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν κυριακὴν ἡμέραν ἢ τὸ σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, νηστεύων, καθαιρείσθω· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

νζ'.

Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, εἰσέλθοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν * προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

* al. συνεύξασθαι

νη'.

Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσας, * καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς * κρούσματος * ἀποκτείνῃ, καθαιρείσθω, διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ. ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

* Deeſt in quibuſdam. * al. κρούματος * al. ἀποκτείνας

νθ'.

Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος * ἔχῃ, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν, ἣν καὶ ᾑρετίσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνῃ.

* al. ἴσχει vel ἔχει

ξ'.

[24] Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, δευτέραν χειροτονίαν δέξηται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας· * εἰ μὴ δείξοι, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν αὐτὸν ἔχει τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρὰ τοιούτων βαπτισθέντας, ἢ χειροτονηθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν.

* al. εἰ μήγε ἄρα συστῇ ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν

ξα'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, * ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν * οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω· ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

* quidam inſerunt ἢ ὑποδιάκονος. * in quibuſdam additur τοῦ πάσχα

ξβ'.

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ * ἄλλος κληρικὸς, νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων, ἢ * ἑορτάζει μετ' αὐτῶν, ἢ δέχεται * αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

* al. πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν * al. συνεορτάζει * al. παρ' αὐτῶν

ξγ'.

Εἴ τις χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν, ἢ εἰς συναγωγὴν * Ἰουδαίων, ἢ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν λύχνους ἅψῃ, ἀφοριζέσθω.

* al. Ἰουδαίων ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, ἢ λύχνους ἅπτει

ξδ'.

Εἴ τις κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν, ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω, * καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν.

* hoc comma deeſt in quibuſdam.

ξε'.

Σκεῦος * ἀργυροῦ, ἢ χρυσοῦ, ἢ ὀθόνης, ἁγιασθὲν, μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω· παράνομον γάρ. εἰ δέ τις φωραθείη, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

* al. χρυσοῦ ἢ vel ἢ ἀργυροῦ ἁγιασθὲν, ἢ ὀθόνη

ξϛ'.

[25] Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπί τινι * ὑπὸ * ἀξιο-

* al. παρὰ

---

24. Can. ξ'. LXVIII. Leges in Aurelio lib. 1. cap. 18. ſed mancum, culpâ librarii. Extrema canonis ſibi objecta Theodorus Studita Epiſtolâ ad Naucratium, apud Balſamonem p. 1100. explicat, Hæreticoſque intelligit eos qui non baptizati ſunt, vel baptizant, in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti. Atque modo conſimili canon μζ'. XLVII. accipitur in Collectione Creſconii, & in Hadriani Epitome. Contraria tamen fuit Urbani Papæ II. ſententia, qui Epiſt. 17. ait; *Sciendum verò eſt, quid Canones Apoſtolorum, quorum auctoritate Orientalis, & ex parte Romana utitur Eccleſia, & inſignis Martyr Cyprianus, & 80. Epiſcopi cum eodem Baptiſmum Hæreticorum lavacrum Diaboli appellant. Stephanus verò & Cornelius Martyres & Pontifices Romani, & venerabilis Auguſtinus, in libro de Baptiſmate eumdem Cyprianum & præfatos Epiſcopos, hanc ob cauſſam vehementer redarguunt, affirmantes, Baptiſmum ſive ab Hæretico ſive ſchiſmatico, Eccleſiaſtico more celebratum, ratum eſſe. Et merito*, &c. COT.

25. Can. ξϛ'. Non puto huc reſpexiſſe Patres Concil. Epheſini, Conſtantinopolitani ſub Flaviano, Chalcedonenſis, & Conſtantinopolitani ſub Mena, ubi agunt de tribus Ca-

* al. ἀξιοπίστων ἀνθρώπων, καλεῖσθαι
* al. ὁμολογήσῃ
* al. ὁ ἐλεγχθεὶς, ὁρίζεσθαι
* al. ἀποστελλομένων ἐπ' αὐτὸν δύο ἐπισκόπων
* al. ὑπακούσῃ

* ἀξιοπίστων καὶ πιστῶν προσώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων. κἂν μὲν ἀπαντήσῃ, καὶ * ἀπολογήσηται, * ἐλεγχθέντος αὐτοῦ, ὁρίζεσθαι τὸ ἐπιτίμιον· ἐὰν δὲ καλούμενος μὴ ὑπακούσῃ, καλείσθω καὶ δεύτερον, * δύο Ἐπισκόπων ἀποστελλομένων πρὸς αὐτόν· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω μὴ * ὑπακούσῃ, καλείσθω καὶ τρίτον, δύο πάλιν Ἐπισκόπων * ἀποστελλομένων πρὸς αὐτόν· ἐὰν δὲ καὶ οὕτω καταφρονήσας μὴ ἀπαντήσῃ, ἡ σύνοδος ἀποφαινέσθω κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα, ὅπως μὴ δόξῃ κερδαίνειν φυγοδικῶν.

ac fidelibos accuſatum, oportet vocari ab Epiſcopis. Et ſi quidem occurrerit, ac reſponderit; cùm fuerit convictus, pœna definiatur: ſin verò vocatus non paruerit; vocetur iterum, miſſis ad eum duobus Epiſcopis: ſi autem vel ſic non paruerit, vocetur etiam tertiò, duobus rorſum Epiſcopis ad eum miſſis: quòd ſi etiam ſic, aſpernatus non advenerit; Synodos adversùs eum pronunciet quæ videbuntur; ne judicium detrectans, videatur lucrum facere.

ξζ'. LXVII. LXXV.

* al. προσδέχεσθαι
* al. ὑπὸ
* aliter in aliis.

Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ Ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ * προσδέχεσθε, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα μόνον· * φησὶ γὰρ ὁ νόμος· Ἐπὶ στόματος δύο * καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.

Ad teſtimonium dicendum adversùs Epiſcopum, ne recipiatis Hæreticum, ſed nec fidelem unum ſolum: ait enim Lex; *In ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum.* Deut. 19. 15.

ξη'. LXVIII. LXXVI.

* al. ἢ.
* al. ἢ τῷ συγγενεῖ
* al. οἷς τὸ
* al. ὃν βούλεται
* Deeſt in aliis.
* al. Θεοῦ
* al. κληρονόμους
* al. μένων ἀφορισμῷ

Ὅτι μὴ χρὴ τὸν Ἐπίσκοπον τῷ ἀδελφῷ, * ἢ τῷ υἱῷ, ἢ ἑτέρῳ συγγενεῖ χαριζόμενον * τὸ ἀξίωμα τῆς Ἐπισκοπῆς, χειροτονεῖν * οὓς αὐτὸς βούλεται· κληρονόμους γὰρ τῆς Ἐπισκοπῆς * αὐτοῦ ποιεῖσθαι οὐ δίκαιον, τὰ τοῦ Θεοῦ χαριζόμενον πάθει ἀνθρωπίνῳ· οὐ γὰρ τὴν τοῦ * Χριστοῦ ἐκκλησίαν ὑπὸ * κληρονομίαν ὀφείλει τιθέναι· εἰ δέ τις τοῦτο ποιήσει, ἄκυρος * μὲν ἔστω ἡ χειροτονία, αὐτὸς δὲ ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

Non oportet Epiſcopum, fratri, vel filio, vel alteri propinquo dignitatem Epiſcopatûs largiendo, ordinare quos ipſe vult: non enim æquum eſt, ut Epiſcopatûs ſui hæredes faciat, humano affectu largiens quæ Dei ſunt: nam Chriſti Eccleſiam non debet hæreditati ſubjicere. Si quis autem hoc ſecerit; irrita quidem ſit ejus ordinatio; ipſe verò puniatur ſegregatione.

ξθ'. LXIX. LXXVII.

* al. λελωβημένος

Ἐάν τις ἀνάπηρος ᾖ τὸν ὀφθαλμόν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δὲ ὢν Ἐπισκοπῆς, γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός. κωφὸς δὲ ὤν, καὶ τυφλός, μὴ γινέσθω Ἐπίσκοπος· οὐχ ὡς * μεμιασμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζηται.

Si quis fuerit oculo læſus, vel crure debilitatus; eſt autem dignus Epiſcopatu; Epiſcopus fiat: non enim vitium corporis eum polluit; ſed animæ inquinatio. Qui verò ſurdus eſt, mutus, LXXVIII. aut cæcus; ne fiat Epiſcopus: non quaſi pollutus; ſed ne impediantur Eccleſiaſtica.

ο'. LXX. LXXIX.

Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ, κληρικὸς μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω· καθαρισθεὶς δέ, προσδεχέσθω, καὶ ἐὰν ᾖ ἄξιος, γινέσθω.

Si qois Dæmonem habeat; ne fiat Clericus; ſed oec unà cum fidelibus oret: cùm autem purgatus fuerit, recipiatur; & ſi dignus exſtiterit, Clericus fiat.

οα'. LXXI. LXXX.

* al. ἐθνικοῦ βίου
* Hæ duæ voces deſunt in quibuſdem.
* al. ἐπιδειξάμενον

Τὸν ἐξ * ἐθνικοῦ προσελθόντα, * καὶ * βαπτισθέντα, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, οὐ δίκαιόν ἐστι * παραυτὰ προχειρίζεσθαι * εἰς Ἐπισκοπήν· ἄδικον γάρ, τὸν μηδέπω πεῖραν * ἐπιδειξάμενον, ἑτέρων εἶναι διδάσκαλον· εἰ μή πού κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γίνεται.

Eum qui ex Gentibus acceſſit, & baptizatus fuit, aut ex prava vivendi ratione; non eſt æquum, ſtatim ad Epiſcopatum promovere: iniquum enim eſt, eum qui nondum ſpecimen exhibuerit, aliorum eſſe doctorem; niſi fortè divinâ gratiâ hoc fiat.

οβ'. LXXII. LXXXI.

* al. ἐπιδ...
* al. ἐπιβάλλειν
* al. ἐμπεριβάλλεσθαι

Εἴπομεν, ὅτι μὴ χρὴ Ἐπίσκοπον * καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις. ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω. οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, κατὰ τὴν κυριακὴν παρακέλευσιν.

Diximus, quòd non oportet ut Epiſcopus ſe in publicas adminiſtrationes demittat; ſed Eccleſiaſticis uſibus vacet. Aut igitur perſuadeatur hoc noo facere, aut deponatur. *Nemo* enim *poteſt duobus dominis ſervire*; juxta Dominicam admonitionem. Can. 4. Mat. 6. 24.

ογ'. LXXIII. LXXXII.

* al. συγχωρήσεως
* al. inſer. δεσποτῶν
* al. ἐργάζεται
* al. ἐφάνη

Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν * γνώμης, οὐκ ἐπιτρέπομεν, ἐπὶ λύπῃ τῶν * κεκτημένων· οἴκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτον * κατεργάζεται. εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος Ὀνήσιμος ὁ ἡμέτερος * ἀνεφάνη, καὶ συγχωρῶσιν οἱ δεσπόται, καὶ ἐλευθερῶσι, καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστείλωσι, γινέσθω.

Servos ad Clerum promoveri, ſine dominorum volontate, non permittimus, cum moleſtia eorum qui poſſident: hoc namque domorum everſionem efficit. Si quando autem ſervus viſus fuerit dignus, qoi in grado Eccleſiaſtico conſtituatur, qualis Oneſimus noſter apparuit; & permittont domini, ac libertate donant, éque domo ſuâ emittunt; fiat.

οδ'. LXXIV. LXXXIII.

Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κα-

Epiſcopos, aut Presbyter, aot Diaconus, militiæ vacans; & utrumque retinere volens, Roma-

Canonicis vocationibus Neſtorio, Eutychi, Dioſcoro & Anthimo factis. quia in mittendis Epiſcopis binarium numerom Canone noſtro præſcriptum, nullatenus ſervant. Correctum quoque hic velim Canonem Antiochenum 5. in Collectione Romana Holſtenii P. 1. p. 009. 030. ſic; Qui *à communione ſeipſum ſuſpendit, & collectam facit, & altare conſtituit, & noluerit vocanti Epiſcopo conſentire, & noluerit eidem acquieſcere, neque obedire primò ac ſecundò vocanti, hunc omnino damnari, nec unquam vel curationem mereri, nec recipere ſuum poſſe honorem*, &c. COT.

manum magiſtratum, & ſacram adminiſtrationem; Matth. 22. 21. deponatur. *Quæ enim ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo.*

πίχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω. τὰ γὰρ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.

LXXXIV. LXXV. οδ'.

Quicumque contumeliâ affecerit Regem, vel Magiſtratum, præter jus; pœnas luat: & ſi quidem Clericus eſt, deponatur; ſi verò Laicus, ſegregetur.

Ὅς τις ὑβρίζει βασιλέα, ἢ ἄρχοντα, παρὰ τὸ δίκαιον, τιμωρίαν τινέτω. καὶ εἰ μὲν κληρικὸς, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

LXXXV. LXXVI. οε'.

Sint autem vobis omnibus Clericis, & Laicis, libri venerabiles & ſancti: Veteris quidem Teſtamenti; Moyſis quinque, Geneſis, Exodus, Leviticus, Numeri, & Deuteronomium; Jeſu filii Navæ, unus; Judicum, unus; Ruthæ, unus; Regnorum, quatuor; Paralipoménon, libri dierum, duo; Eſdræ, duo; Eſtheræ, unus; Judithæ, unus; Maccabæorum, tres; Jobi, unus; Pſalmi centum quinquaginta; Salomonis libri tres, Proverbia, Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum;

Ἔστω δὲ ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς, βιβλία σεβάσμια καὶ ἅγια· τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης, Μωϋσέως πέντε, γένεσις, ἔξοδος, λευϊτικὸν, ἀριθμοὶ, καὶ δευτερονόμιον· Ἰησοῦ * τοῦ Ναυῆ, ἕν· τῶν κριτῶν, ἕν· τῆς Ῥοὺθ, ἕν· [26] βασιλειῶν, τέσσαρα· [27] παραλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν, δύο· Ἔσδρα, δύο· Ἐσθὴρ, ἕν· * [28] Ἰουδὶθ, ἕν· * [29] Μακκαβαίων, τρία· Ἰὼβ, ἕν· * ψαλμοὶ ἑκατὸν πεντήκοντα· * [30] Σολομῶντος βιβλία τρία, παροιμίαι, ἐκκλησιαστὴς, [31] ᾆσμα ᾀσμάτων.

* al. Ναυῆ. al. υἱοῦ Ναυῆ
* Deeſt in al.
* al. Μακκαβαϊκῶν vel Μακκαβαίων
* al. ψαλτήριον, ἕν
* al. Σολομῶντος vel Σολομὼν, τρία

---

26. Can. ult. *βασιλειῶν τέσσαρα.*] In Bibliothecæ Regiæ Codice 436. poſt primum Regum legitur; Ἀκύλας εἰς ἓν συνάπτει τὴν α'. μετὰ τῆς β'. Hoc eſt; *Aquila in unum connectit librum primum cum ſecundo.* & Codice 413. doctus antiquarius, idem obſervat de Aquila, monetque ut liber primus continuetur uſque ad libri vulgò ſecundi finem. ὁ (Ἀκύλας ſcilicet) συνάπτει μιᾷ προσηγορίᾳ, βασιλειῶν πρώτης αὐτὸ φυλάξας (l. φυλάξαι) ἕως τέλους τῆς δευτέρας. COT.

27. Παραλειπομένων.] Dicitur τὰ παραλειπόμενα, & αἱ παραλειπόμεναι. Chronici autem Alexandrini p. 202. ἐν ταῖς παραλειπομέναις τῶν βασιλειῶν. Membranæ Regiæ Cod. 0416. παραλειπομένων τῶν βασιλειῶν Ἰούδα. Ibid.

28. Ἰουδὶθ ἕν.] Deeſt in aliis Editionibus. Codices quoque manu exarati quos vidi (vidi autem in Gaza Regia octo) omnes omittunt, excepto uno, non malæ tamen notæ, atque membraneo, qui numeratur 1326. Zonaras denique expreſsè dicit librum Judithæ hoc Apoſtolico catalogo non contineri. Ibid.

29. *Μακκαβαίων τρία.*] Idem MS. 1326. *Μακκαβαίων δ'.* non ita bene. De duobus Maccabæorum libris primo & ſecundo, paſſim: de tertio & quarto, Euſebius in Chronicis & lib. 3. Hiſtoriæ cap. 10. Athanaſius in Synopſi, Philoſtorgius initio libri primi, Theodoritus ad Danielis XI. 7. Nicephorus CP. in fine Chronographiæ, & Indiculus Scripturarum quem ſuprà poſui initio Notarum ad hoc Conſtitutionum Opus. Quibus addo pervetuſtam σημείωσιν Codicis Regii 721.

Σημειωτέον ὅτι οὐχ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁ τῶν Μακκαβαϊκῶν βίβλων [illegible]

Notandum eſt quòd libri Maccabæorum non unum eundemque habent auctorem: ut diligenti conjecturâ aſſequi licet. Etenim aliud dicendi ſentiendique genus tenet liber primus, aliud ſecundus. Primus ſiquidem antiquitatem redolentis illius ſacrarum Scripturarum idiomatis characterem fert: atque complectitur hiſtoriam Mattathiæ ac liberorum ejus, & bellorum quæ adversùs Antiochum fecerunt, itemque adverſus ipſius ſucceſſores ac reges Aſiæ, geſta inſuper eorum, necnon uniuſcujuſque ex illis mortem, uſque ad ſucceſſionem Johannis filii Simonis. Hæc breviter quidem, ſed omnia tamen. Secundus verò liber, formam Epiſtolæ ferens, latè indicat quæ à ſolo Juda, qui & Maccabæus, acta ſunt, neque omnia, ſed tantummodo uſque ad mortem Nicanoris ducis Regis Demetrii; præterea Eleazari & ſeptem fratrum cum matre ob legem Dei, mortem violentam: oſtenditque lineamenta; dictionis proprietatem, & verborum conſtructionem, quæ ad Græcam magis accedunt. At liber tertius omnino alienus eſt ab argumento operis Maccabaici. Omnipotentis quippe Dei inopinata miracula erga Judæos qui erant in Ægypto refert; nec ullum dat indicium hypotheſeos Maccabæorum, ut nec ullatenus mentionem aut continuationem facit duorum præcedentium librorum. Quartus denique liber illud Quòd ratio imperet affectibus, & martyrium obitumque pro lege divinâ ſuſceptum a ſanctis ſeptem fratribus, unà cum matre, ac præceptore tradens diſertè, Judæum Joſephum habere conſcriptorem opinionem præbet.

τῆς λέξεως συνθήκην, πρὸς τὸ Ἑλληνικώτερον [illegible]

Obiter etiam moneo, quòd Johannes Damaſcenus IV. Orthodoxæ fidei 18. cum libris ſacris Maccabaicos non numeret, cauſſam videri quia eo loco tranſcribit Epiphanii librum de ponderibus & menſuris. Nam eidem Johanni, Oratione de fidelibus defunctis, paullò poſt principium, ſecundus Machabæorum θεία γραφὴ dicitur. Ibid.

30. *Σολομῶντος βιβλία τρία.*] MS. de quo ſuperioribus Notis, Σολομῶντος δ'. σοφία βιβλία μετὰ ιϛ'. τῶν μικρῶν, τῶν μεγάλων δὲ δ'. Libri Salomonis Origeni multiſque poſt eum, ut hic tres dicuntur: Auguſtino apud Caſſiodorum, quatuor: Concilio Carthaginenſi tertio, quinque. Præclarè S. Auguſtinus XVII. de civit. Dei 20. *Prophetâſſe etiam Salomon reperitur in ſuis libris, qui tres recepti ſunt in auctoritatem canonicam: Proverbia, Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum. Alii verò duo, quorum unus Sapientia, alter Eccleſiaſticus dicitur, propter eloquii nonnullam ſimilitudinem ut Salomonis dicantur obtinuit conſuetudo: non autem eſſe ipſius, non dubitant doctiores: eos tamen in auctoritatem maximè Occidentalis antiquitus recepit Eccleſia.* Ibid.

31. Ἆσμα ᾀσμάτων. al. ᾄσματα ᾀσμάτων.] Membranæ Regiæ Cod. 228. hoc fragmentum complectuntur:

Ex Joſephi Commentario, Cap. 138.

Ἰωσήππου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κεφ. ρλη'.

Quinam ſunt libri, qui tanquam exſtantes commemorantur in ſacris Scripturis, non inveniuntur tamen.

Τίνα εἰσὶ τὰ μνημονευόμενα ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς βιβλία ὡς ὄντα, οὐχ εὑρισκόμενα δέ.

Librorum Nathanis, Addo, Athiæ Silonitæ, Semei, & Jehu mentio fit in libro Regnorum: iſti autem ſunt Prophetæ qui ſcripſerunt de rebus quas

Νάθαν καὶ Ἀδδὼ καὶ Ἀχιὰ τοῦ Σηλωνίτου καὶ Σαμαία καὶ Ἰηοῦ, ἐν τῇ βίβλῳ τῶν βασιλειῶν [illegible] γεγράφασι

ἐπὶ

* al. προφῆται τῶν δώδεκα. Ἡσαΐου, Ἱερεμίου, Ἰεζεκιὴλ, Δανιὴλ ἐν

ταν. * προφῆται δεκαέξ. [12] ἔξωθεν δὲ ὑμῖν προσιστορείσθω μανθάνειν ὑμῶν τοὺς νέους τὴν σοφίαν τοῦ πολυμαθοῦς Σιράχ. ἡμέτερα δὲ, τουτέστι τῆς καινῆς διαθήκης, εὐαγγέλια τέσσαρα, Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ, Ἰωάννου. [13] Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες. Πέτρου ἐπιστολαὶ δύο. Ἰωάννου, τρεῖς. Ἰακώβου, μία. Ἰούδα, μία. Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο. καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι᾽ ἐμοῦ Κλήμεντος ἐν ὀκτὼ βιβλίοις προσπεφωνημέναι, ἃς [14] οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων, διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά. καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων.

[15] Ταῦτα δὲ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ᾽ ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι. ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες αὐτοῖς, σωθήσεσθε, καὶ εἰρήνην ἕξετε· ἀπει-

Prophetæ ſexdecim: (extra hos vobis inſuper commemoratum ſit, ut juvenes veſtri diſcant Sapientiam admodum eruditi Sirachi:) libri verò noſtri, hoc eſt novi Teſtamenti; Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Johannis; Pauli Epiſtolæ quatuordecim; Petri Epiſtolæ duæ; Johannis, tres; Jacobi, una; Judæ, una; Clementis Epiſtolæ duæ: & Conſtitutiones, vobis Epiſcopis per me Clementem in octo libris nuncupatæ, quas non oportet coram omnibus divulgare, ob Myſtica quæ in eis ſunt; & Acta noſtra, Apoſtolorum.

Hæc verò de Canonibus vobis conſtituta ſint à nobis, ô Epiſcopi. Vos autem ſi in eis permanetis, ſalvi eritis, & habebitis pacem:

ἐν ... προεφήτευσαν, ἃ οὐχ εὑρίσκονται. Ψαλμοὶ τρισχίλιοι λέγονται ἐν τοῖς παραλειπομένοις εἶναι τοῦ Δαβίδ· μόνοι δὲ ἐξ αὐτῶν ρνʹ. ὑπὸ τῶν φίλων Ἐζεκίου τοῦ βασιλέως ἐξελέχθη. τοὺς δὲ ἄλλους ἀποκρυβῆναι. πεντακισχιλίας παροιμίας ὑπὸ Σολομῶντος ἐκδοθῆναι φησὶν ἡ τῶν παραλειπομένων γραφή· ἀλλ᾽ οὐκ εἰσὶν νῦν εἰ μὴ μόνον αἱ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκόμεναι. τὸ ᾆσμα ἐκ τῶν πολλῶν ᾀσμάτων τὸ μυστικὸν ἐξελέχθη ἐπιγέγραπται. Ἰώσηππος δὲ ἱερὰ δύο βιβλία προφητείας τὸν προφήτην Ἰεζεκιὴλ γεγράφθαι· ἓν δὲ μόνον ἐπιγνώσκομεν.

prophetârunt; non inveniuntur autem. In Paralipomenis Pſalmi Davidis dicuntur eſſe ter mille: ex illis autem ſolos CL. ab amicis Regis Ezechiæ ſelectos fuiſſe, reliquos verò abſconditos. Quinque millia Parœmiarum à Salomone edita eſſe ait Scriptura Paralipomenorum: ſed nunc non habentur, niſi tantùm illa quæ in Eccleſia feruntur. Canticum è multis Canticis myſticum ſelectum fuiſſe inſcriptum eſt. Joſephus verò duos Prophetiæ libros Ezechielem Prophetam ſcripſiſſe narrat; ſcimus autem unum duntaxat reperiri.

Cui fragmento reſpondent quæ Latinè leguntur in fine Synopſeos Athanaſianæ. Exſtat autem iſtius Joſephi Chriſtiani Auctoris ὑπομνηστικὸν hoc pluribus conſtans quæſtionibus in Bibliotheca Cantabrigienſi, citatureque à Patricio Junio in Notis ad Epiſtolam Clementis, ubi & meminit quæſtionis hic poſitæ: ad quam rectiùs intelligendam (quòd ſpectat ad Scripturæ librum de quo agimus. cætera enim non expendo nunc) conſuli debet Origenes Prologo in Canticum Canticorum extremo. COT.

32. Ἔξωθεν δὲ &c.] Id eſt, extra Canonem, ut liber Eccleſiaſticus & dubius tradatur Catechumenis. Patet præcipuè ex Epiſtola Paſchali B. Athanaſii, ac ex ejuſdem aut alterius Synopſi. Lege etiam Euſebium Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 3. & apud Alcuinum librum de divinis officiis cap. 19. quo ultimo loco docetur, poſtquam Catechumenis recitari cœpit ſacra Scriptura, cujus libri & Auctoris lectiones eſſent non fuiſſe illis prænunciatum, quod nondum cognoſcerent cives cæleſtis Jeruſalem, & ne firmiſſima auctoritas eis vileſceret per ignorantiam. Ibid.

33. Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες.] A Clemente Romano Epiſtolam ad Hebræos tributam fuiſſe Apoſtolo Paulo teſtatur Stephanus Gobarus apud Photium. Cæteri quid ſenſerint perlongum eſſet edocere, ac poſt tot alios ſupervacaneum. Quocirca ſubjiciam tantummodo Epiſtolam Valeriani Epiſcopi Cemelenſis ad Monachos, *de virtutibus & ordine doctrinæ Apoſtolicæ*, editam quidem à clariſſimo Sirmondo, à me verò inſigni loco ſuppletam, & textuum

1 Cor. 5. 3. & Col. 2. 5. indicationibus illuſtratam. *Impoſita mihi votorum circa me veſtrorum ſarcina etſi interim corpore, ut ſcriptum eſt, abſim, præſens tamen ſpiritu ac mente ſuccedo. Nec parum, ut reor, dilectioni veſtræ officii atque amoris exhibeo: quia vos quoque in*

Rom. 8. 8, 9. *ſpiritu, non in carne agere confido: dicente Apoſtolo,* Quicumque in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. *Nec ſanè incognitam ſpiritalibus viam teneo ſi ædificationis veſtræ ſollicitudinem ſermonibus eloquii epiſtolaris exprimo: præcipuum beatiſſimi Pauli exemplum præ manibus habens: quem ſequi cupimus, etſi conſequi non valemus. Eorum etſi nos comparatio illius in nullo recipit; vobis tamen obedientia earum eſt coæquanda quos edocet. Ut doctrinæ ordine conſtituto,*

Rom. 1. 8. * duæ voces neceſſariò inſerendæ. *cum ROMANIS prædicari credulitatem veſtram in toto orbe cupientes: * cum * CORINTHIIS ſecundâ emendatione*

2 Cor. 6. 6. 2 Cor. 16. *correctis, pace integrâ, caritate non fictâ invicem vos, ut ſcriptum eſt, ſancto oſculo ſalutetis. Cum GALATIS menſium, temporum, dierumque obſervatione rejectâ, repudiantes mundum,*

20 & 2. *ac ſequentes Deum, non ancillæ vos filios intelligatis, ſed liberæ.*

Cor. 13. 12. Gal. 4. 10, 31. & c. 31. *Ut in verbo veritatis cum EPHESIIS permanentes, unum Dominum, unam fidem, unum Deum patrem omnium, qui ſuper omnes, & per omnia, & in omnibus nobis eſt, noveritis. Cum*

Eph. 1. 13. & 4. 5. *PHILIPPENSIBUS, irreprehenſibiles & ſimplices, omnia ſine murmuratione & hæſitationibus facientes, in media gentis pravæ ſicut luminaria luceatis. Cum COLOSSENSI-*

Philipp. 2. 14 15. *BUS verba Chriſti in vobis abundanter habitante, invicem vos*

Col. 3. 16. *Pſalmis, Hymnis & Canticis ſpiritualibus doceatis. Cum*

1. Theſſ. 4. & 5. 17, 21. *THESSALONICENSIBUS voluntatem Dei abſtinentes à fornicatione ſectemini, orantes ſine intermiſſione, omnia probantes, quæ bona ſunt tenentes. Debitor præcepti ordinem cum*

2. Theſſ. 3. 10. *omni labore ſectantes: ut ſi quis operari non vult, nec manducet.*

Joh. 6. *Ipſe enim eſt panis, qui de cœlo deſcendit. cui adnoſcere neminem*

1. Tim. 5. 23. *decet, niſi opera quibus ille delectatur exerceat. Ut TIMOTHEUS vobis forma ſit, etiam poſt diuturnam aquam vino modico uti præceptus, ad ſuſtinendum ſtomachum, non ad opprimendum. quia quamvis geminis commonitionibus erudiatur; niſi*

2. Tim. 4. 5. *qui ſobrius fuerit, miniſterium ſuum implere non poterit. Ut*

Tit. 2. 8, 15. *TITI vos informet exemplum, non ſolum ſobrios eſſe debere, ſed etiam continentes. quia omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum. Denique hæc Apoſtolica concluſio tota doctrinæ myſtici muneris ſummam, abſterſi corporis purificationem complevit. quia nihil eſt tam Deo proximum, quàm hominem non eſſe corruptum. Attendamus quippe poſt hæc circumſpectius quid ſequatur. Fugitivus quondam domino famulus*

Philem. *redit, & conditio converſione mutatur. Apoſtolicis vinculis geminus, ad utilitatem vitalis proficit: nec ſolum in fratrem, ſed etiam in cariſſimum fratrem, gradum conjunctorum nominum faſtigio tranſcendit amorum. nec tantum appellationis meretur vinculum, ſed etiam amoris affectum. Ad hoc enim Domini dignatione perducitur pura caſtitas ſobrietate nutrita, ut quod parcitas vini curavit in Timotheo, quod abſtinentia & continentia purgavit in Tito, id ad indulgentiſſimam libertatem accreſcat in ONESIMO. Hæc & exſequenda doctis, & agnoſcenda ſunt*

Jac. 2. 26. *imperitis. quia ſicut ſcriptum eſt, & ignorantia mors eſt, & fides ſine operibus mortua eſt. Gemina vobis ratio adhibenda obſervationis incumbit, ſciendi cura, cum labore complendi: quoniam ea quæ in divinis eloquiis præcipiuntur, non ſolùm non facere, ſed etiam ignorare peccatum eſt. HEBRÆOS denique in exemplum conſummatæ perfectionis aſſumens, contemptum præſentium rerum ob amorem cæleſtium inſinuo præmiorum. Ut ſi fortè quiſpiam vobis, aut perſecutionis pondus intulerit, aut diripuerit univerſa quæ veſtra ſunt; vos quoque nobile illud ac ſingulare teſtimonium quod in eximia eorum laude venerando Paulus ore deprompſit, non diſpari ſancta imitatione proſequatur affectu,*

Hebr. 10. 34. *quo ait;* Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. Ibid

34. Ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν.] Theodorus Balſamon Reſponſ. ad Interrogat. 1. Marci Alexandrini p. 363. Juris Græco-Romani, extendit hæc verba etiam ad duas Epiſtolas Clementis, non mediocri, ut mihi quidem videtur, errore. Sed nec laudo doctorum hominum aſſertionem, qui Canonem novitatis arguunt, quòd myſticorum non publicandorum mentionem faciat. Laudo magis effatum Origenis 3. contra Celſum p. 7. 8. Auguſtanæ editionis, Apud Chriſtianos, ut & apud Philoſophos & Gentiles, quædam eſſe ἐσωτερικά, μὴ εἰς τοὺς πολλοὺς φθάνοντα, & ἐξωτερικά. Unde immeritò vapulat Rufinus, quaſi plurimorum Origenis locorum hac parte interpolator. Ibid

35. Ταῦτα δὲ περὶ κανόνων &c.] Hæc uſque ad finem Editiones quædam habent, quædam non habent: habet Verſio Arabica, habet Johannes Antiochenus; non habent Zonaras & Balſamon: è MSS. Regiis exhibent quinque. Ibid.

cem: at ſi non obtemperatis, puniemini, & inter vos habebitis bellum perpetuum, pœnam contumaciæ debitam pendentes. Deus autem, ſolus ingenitus, ac univerſorum creator, vos omnes per pacem in Spiritu Sancto adunabit; conſummabit in omne opus bonum, immutabiles, inculpatos, irreprehenſos; atque nobiſcum dignabitur vitâ æternâ, per interceſſionem dilecti Filii ſui Jeſu Chriſti, Dei & Salvatoris noſtri; cum quo gloria ipſi, ſuper omnia Deo, ac Patri, in ſancto Spiritu, Paracleto; nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Finis Conſtitutionum ſanctorum Apoſtolorum per Clementem; ſeu Catholica Doctrina.

θοῦντες δὲ, κολασθήσεσθε, καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων αἰώνιον ἕξετε, δίκην τῆς ἀνηκοΐας τὴν προσήκουσαν * τιννῦντες. ὁ Θεὸς δὲ, ὁ μόνος * ἀγέννητος, καὶ τῶν ὅλων ποιητὴς, ἅπαντας ὑμᾶς διὰ τῆς εἰρήνης ἐν πνεύματι ἁγίῳ * ἑνώσει· καταρτίσει εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεπιλήπτους· καταξιώσει τε τῆς αἰωνίου ζωῆς, σὺν ἡμῖν, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἠγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν· μεθ' οὗ ἡ δόξα αὐτῷ, τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ, καὶ πατρὶ, * ἐν ἁγίῳ πνεύματι τῷ παρακλήτῳ, νῦν τε καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

* al. τίνοντες
* al. ἀΐδιος
* al. ἀθροίσει
* al. σὺν

Τέλος διατυγῶν τῶν ἁγίων ἀποςόλων διὰ Κλήμεντος, ἡ καθολικῆς διδασκαλίας.

GUI-

GUILIELMI BEVEREGII
ANNOTATIONES
In Canonem Primum.

Ἐπίσκοπος. Quandoquidem in hoc codice Canonum Eccleſiæ primitivæ, non minus quam univerſæ, frequens occurrit Epiſcoporum mentio, non abs re erit, originem eorum ac officium in primitivâ Eccleſiâ paucis explicare. Vox *Epiſcopus* ab ipſis etiam Ethnicis ſæpiùs uſurpatus, & primo quidem de Diis: ut, θεοὶ χρηστῶν ἐπίσκοποι καὶ πονηρῶν ἔργων, Plut. in Camil. p. 131. lit. E. Tom. 1. edit. Francoſ. 1599. ὑπὸ μάρτυρι τῷ Διῒ καὶ συνόδῳ ἐπισκόπῳ τε τῶν πεπραγμένων. Herodian. l. 7. pag. 529. edit Politian. Baſil. 1594. Et ipſe Homerus Iliad. X. verſ. 255.

Μάρτυροι ἔσσονται καὶ ἐπίσκοποι ἁρμονιάων.

De Viris etiam, qui rebus adminiſtrandis præficiuntur, ut, Πάντα διεῖπε καὶ πάντων ἐπίσκοπος ἦν αὐτῷ Φειδίας. Plutarc. in Peric. p. 159 lit. E. Apud Athenienſes, Magiſtratus, qui per urbes mittebantur ad jus dicendum, ἐπίσκοποι καὶ φύλακες ἐκαλοῦντο, Schol. Ariſtoph in Avib. pag. 409. edit Froben. Et ſummum quoque Pontificem apud Romanos τῶν ἱερῶν παρθένων ἐπίσκοπον vocat Plutarchus in Numa. p. 66 lit. B. Et ipſe Cicero pro Præfecto utitur, *Ego negotio præſum non turbulento. Vult enim me Pompeius eſſe, quem tota Campania & maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus & ſumma negotii referatur*, Cic. ad Attic. l. 7. epiſt. 11. Clemens Romanus, in Epiſtolâ ad Corinthios pag. 55. edit. Patric. Junii, Epiſcoporum & Diaconorum nomen, non novum eſſe inſtitutum, ſed multis retro ſeculis de iis ſcriptum fuiſſe, obſervat; ſic enim inquit: Alicubi ſcriptura dicit, καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει. Locus ad quem reſpexit eſt Iſa. 60. v. 17. ubi tamen hodie tam in Romano, quam in Alexandrino exemplari, verba aliter redduntur, ſed retento utrobique Epiſcopi vocabulo, καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. Et ſic quidem legit Origenes comment. in Johan. pag. 210. lib. α΄. part. 2. oper. edit. Par. Et Hieronymus quoque, utpote qui LXX. verſionem latinè ſic reddit, *Et dabo principes tuos in pace, & Epiſcopos tuos in juſtitia*, Hieron. in Iſa. c. 60. Verba Hebraica ſunt וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה, in Clementis ergo verſione vox ἐπισκόπους reſpondet Hebraicæ פְּקֻדָּה, in alterâ τῷ נֹגְשִׂים, ac פְּקֻדָּה per ἐπισκοπὴν vertitur etiam Job. 10. 12. & Pſal 109. 8. Et ita citatur Act. 1. 20. & ἐπίσκοπος verbo פָּקִיד reſpondet Jud. 9. 28. Neh. 11. 9. 14. & τῷ פְּקֻדַּת Num. 4. 16. & פְּקִיד הַלְוִיִּם ἐπίσκοπος Λευιτῶν, Neh. 11. 22. פָּקִיד autem *Præfectus* eſt, idem ergo & ἐπίσκοπος, qui etiam non rebus ſolis, ſed & perſonis præfectos eſt, ut è loco ultimo nobis laudato patet. In antiquis iſtius notionibus nomen hoc Chriſto tandem aliquando Θεανθρώπῳ omnium meritiſſimè attribuitur: utpote quem ipſe Spiritus Sanctus ἐπίσκοπον ψυχῶν appellat, 1. Pet. 2. 25. In Eccleſiâ igitur ab ipſo denominatâ Chriſtus ipſe primus, &, quamdiu inter vivos numeratus eſt, ſolus fuit Epiſcopus. Apoſtoli autem, quos elegerat, Chriſto adhuc ſuperſtite, nondum Epiſcopi erant, nec Epiſcopalibus fungebantur officiis: nondum enim quempiam ordinabant, nec Eccleſiaſticam exercebant autoritatem & juriſdictionem: hæc Præfecto, ſive Epiſcopo ſuo noſtroque Chriſto peragenda relinquebant, dum ipſi interim baptizando & evangelium prædicando operam darent, quæ ſunt propria Preſbyterorum munia. Chriſtus autem mortuus & ſuſcitatus, & ad cœlum jam aſcenſurus, ut loci ſui conſervatores poſt ſe relinqueret, Apoſtolos ſuos in Epiſcopos promovebat. Primæ hujus Epiſcopalis conſecrationis forma traditur Job. 20. 21. 22. ubi Apoſtolis in unum congregatis, dicit iis Jeſus, εἰρήνη ὑμῖν, καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε, καὶ λέγει αὐτοῖς, λάβετε πνεῦμα ἅγιον, &c. Antehac, fateor, Dominus Apoſtolos ſuos ordinârat; ſed ad Evangelium tantummodo prædicandum, illudque miraculis confirmandum, Marc. 3. 13, 14. Mat 10. 1. Nunc autem primò poſt reſurrectionem dicit iis, *ut Pater me miſit, ſic & ego mitto vos*; nunc primùm in eos ſufflat, dicens, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. Unde clariſſimè eluceſcit, per hanc ſecundam ultimamque ordinationem, ut plurimis celebratam cæremoniis, Apoſtolos ad majorem, quàm antea, gradum provectos eſſe: imò quidem ad eundem, quantum ad ordinandi & Eccleſiaſticam diſciplinam exercendi facultatem, ad quem ipſe Chriſtus à Patre conſecratus eſt. Primæ igitur ordinationis virtute, Evangelium prædicabant: hâc autem ultimâ Epiſcopi jam creati, Chriſtique abſentis vices in terris ſupplentes, & ipſi alios procrearunt, vel, ſi unius ex iis, qui ab ipſis ordinati ſunt, Clementis viz. Romani, verbis utar, κατὰ χώρας καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν. Clemen. Epiſt. 1. ad Cor. pag. 54. edit Junii. Epiſcopi autem ab Apoſtolis ordinati eandem ab iis Epiſcopalem accipiebant autoritatem, quam ipſi à Chriſto: ſiquidem Spiritus in eos à Chriſto ſufflatus per manuum eorum impoſitionem in alios quoque diffuſus eſt. Et ſic perpetuâ ſucceſſione Epiſcopi ritè ordinati, quantum ad Epiſcopalem attinet dignitatem, ipſius Chriſti in terris locum tenent, & Presbyteri Apoſtolorum, ut, Chriſto adhuc ſuperſtite, conſtituti ſunt. Hæc noſtra de Epiſcoporum origine ac inſtitutione, ut veriſſima, ſic & antiquiſſima eſt ſententia. Ipſe enim Ignatius, qui cum Apoſtolis diu verſatus eſt, eamque haud dubiè ab iis didicit, eandem jamdudum protulit; idque non in ſuppoſitis & falſo ei adſcriptis, ſed indubitatæ & ſummæ fidei Epiſtolis, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, Ignat. Epiſt. ad Magneſ. p. 33. edit. Voſſ. ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων τύπος ὑπάρχει, οἱ δὲ πρεσβύτεροι ὡς συνέδριον Θεοῦ καὶ σύνδεσμος ἀποστόλων Χριστοῦ. Idem epiſt. ad Trall. p. 66. edit. Uſſer. (confer. etiam edit. Voſſ. p. 48.) Antiquiſſimus igitur hic pater, & verè Apoſtolicus, Presbyteros quidem Apoſtolorum, Epiſcopos autem Chriſti, ac proinde Dei quoque locum tenere aſſerit: unde & ibidem non immeritò præcipit, Αἰδεῖσθε δὲ καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν ὡς Χριστὸν, καθ' ἃ ὑμῖν οἱ μακάριοι διετάξαντο ἀπόστολοι, Ignat. ibid. pag. 70.

Χειροτονείσθω. Apud Athenienſes (à quibus in Eccleſiam Chriſtianam traductum eſt hoc vocabulum) duobus præcipuè modis conſtituti ſunt Magiſtratus; primo, per κλήρου, *ſortem*, unde qui ſic creati ſunt κληρωταὶ ἀρχαὶ nuncupantur, quales erant ἄρχοντες, θεσμοθέται, βασιλεὺς, & πολέμαρχος, ut docet Plutarch. in Pericle, p. 157. lit. A. alii χειροτονίᾳ, *manuum extenſione ſive porrectione*; unde dicti ſunt χειροτονητοὶ, inter quos Demoſthenes ταξιάρχους, στρατηγοὺς, φυλάρχους, καὶ ἱππάρχους recenſet, orat. 1. in Philip. pag. 50. lit. F. edit. Francof. Hoc modo illi demum conſtituti ſunt, quibus plures porriguntur manus, vel ſi cum Platone loquar, οἷς ἂν πλείστη χειροτονία γίγνηται. Plat. de legib. lib 6. pag. 756. lit. B. vol. 2. edit. Steph. De hoc eligendi ſive ſuffragii ferendi modo loquitur & ipſe Cicero, *Sic ſunt*, inquit, *expreſſa iſta præclara, quæ recitantur pſephiſmata, non ſententiis neque autoritatibus declarata, nec jurejurando conſtricta, ſed porrigendâ manu profundendoque clamore multitudinis concitata*. Cicer. orat. pro L. Flacco. Num. 6 & mox, *Porrexerunt manus, pſephiſma natum eſt*, ibid. num 7. Hinc χειροτονεῖν *magiſtratum creare* ſæpe denotat: ut, τοὺς ἐπιτιμίους χειροτονοῦντες στρατηγοὺς, Demoſth. orat. 1. in Philip. p. 50. lit. A. ὡς τὰς ἀρχὰς χειροτονεῖτε τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς φυλάρχους. ibid. p. 51. lit. A χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου πρεσβεύειν, Æſchines orat. de falſ. legat. p. 398. l. B. edit. Francofurt. Et hoc eodem ſenſu ab ipſis Apoſtolis uſurpatur, χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους, Act. 14. 23 quo factum eſt, ut χειροτονία, non *electionem* propriè, ſed *ordinationem* apud Eccleſiaſticos ſcriptores perpetuò ſignificet; ut rectè notat Fr. Ducæus in not. ad 1. Tom. oper Chryſoſt. p. 1. lit. B. cui adſtipulatur & Marca de concord. l. 6 cap 2. par. 7. Unde per *ordinationem* hic & alibi ſemper à Dionyſio Exiguo transfertur. Et hâc quidem notione, vocem χειροτονεῖσθαι Balſamon hoc loco rectè interpretatur. Zonaras autem & Ariſtenus χειροτονεῖσθαι per ψηφίζεσθαι exponunt. Verum inter χειροτονίας & ψήφους ſemper diſtinguendum eſt, ut & inter χειροθεσίας & χειροτονίας, quæ à nonnullis malè confunduntur. χειροθεσία enim χειροτονίαν ſub ſe comprehendit, & aliam præterea λειτουργίαν, ſive τελεσιουργίαν in Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi ordinatione celebrari ſolitam. Et ſic quidem in hoc canone intelligitur, χειροθεσία ἡ τοῦ ἀρχιερέως τελουμένη ἐπ' ἐκκλησίαις, ut obſervat Balſamon, qui & hujuſmodi χειροθεσίας, non autem ψῆφον, hic intelligendam eſſe duobus præcipuè argumentis probat; primo, quod quarto canone Nicænæ ſynodi τὴν ψῆφον ἐπιτρέπεται, ab omnibus fieri provinciæ Epiſcopis, vel tribus ſaltem, reliquis

per ſcripta aſſentientibus, præcipitur: adeo ut hi duo canones ſibi invicem contradicerent, ſi χειροτονία in hoc canone idem quod ψῆφος ſignificaret. Alterum argumentum in proximi canonis interpretatione profert, ubi Presbyteri etiam & Diaconi χειροτονεῖσθαι dicuntur, quos tamen antea ψηφίζεσθαι nunquam legimus. Huic Balſamonis hujus canonis interpretationi Scholiaſtes in Harmenopuli epitomen ſuffragatur, qui in can. Apoſt. & 1. Nic. 4. hæc obſervat, ὁ μὲν ἀποστόλων κανὼν αὐτὴν καλεῖ [illegible] τὸ χειροτονίας φωνῇ. ὁ δὲ τῆς α΄. συνόδου. αὐτὴν ψῆφον· [illegible] χειροτονίαν. Harmenop. epit. can. ſect. 1. tit. 1.

Ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν. Ut Epiſcopus à duobus vel tribus Epiſcopis ordinetur, duobus præcipuè S. Scripturæ locis nititur, quorum unus eſt 1. Tim. 4. 14. μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου, hoc eſt, τῶν ἐπισκόπων, ut rectè obſervat Chryſoſtomus, οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα. ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν. Chryſ. in loc. & ex eo Theophylactus & Oecumenius. Theodoretus etiam πρεσβυτέριον ἐκάλεσε τοὺς τὴν ἀποστολικὴν χάριν ἐσχηκότας, Theodoret. in loc. Πρεσβυτέριον ergo hoc in loco, non *Presbyteros* propriè ſic dictos, ſed Apoſtolos, qui & Epiſcopi erant, ut ante oſtenſum eſt, ſignificat. Hoc ſenſu & Æthiopes locum interpretantur, nam μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου vertunt per, *& cum impoſitione manuum Epiſcoporum*; nam vox quæ τοῖς ἐπισκόποις etiam Act. 20. 28. ſignificat eſt à ſingulari *Papas* ſive *Papa*, ἐπίσκοπος 1. Tim. 3. 1, 2. item *Archiepiſcopus*, *Metropolita*, & *Patriarcha* eſt, ut obſervant viri doctiſſimi, Jobus Ludolphus in Lexico ſuo Æthiopico, & Edmundus Caſtellus in Heptaglotto. Ordinatus eſt ergo Timotheus ab Epiſcopis, & conſequenter à duobus minimum, è quibus & ipſum D. Paulum unum, & quidem præcipuum, fuiſſe conſtat ex 2. Tim. 1. 6. Alter S. Scripturæ locus, è quo petitus videtur hic canon, eſt Act. xiii. 1, 2, 3. Hic enim quinque doctores & prophetas Antiochiæ congregatos eſſe traditur, viz. Barnabam, Symeonem Nigrum, Lucium Cyrenæum, Manahem, & Saulum. His quinque ſacra celebrantibus & jejunantibus dicebat Sp. Sanctus, Ἀφορίσατε δή μοι τόν τε Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον, εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. & proximè ſubjungitur, τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἀπέλυσαν. E quinque igitur hic congregatis duo, Barnabas & Saulus, Spiritûs S. juſſu ordinati ſunt: reliqui ſunt ergo tres ſoli qui ordinarent. Chryſoſtomus autem in locum ait, ὅρα πῶς ὑπὸ τῶν χειροτονεῖται. ὑπὸ Λουκίου τοῦ Κυρηναίου καὶ Μαναήν, ut ſi Symeon ordinationi non intereſſet: ſed intererat haud dubiè; quòd etiam exinde conſtat, quod non in duali ſed plurali numero dicitur, νηστεύσαντες, προσευξάμενοι, ἐπιθέντες, &c. adeo ut tres tunc temporis, non plures, nec pauciores, ordines conferebant. Poſthæc autem Paulus à Petro, Jacoboque, & Johanne *Gentium Apoſtolus ordinatus eſt*, ut ſcribit Hieronym. in Catalogo N. 15. Et ab iiſdem iiſdem tribus Apoſtolis Jacobum Juſtum in Epiſcopatum Hieroſolymitanum ordinatum fuiſſe, ex ſexto ὑποτυπώσεων Clementi Alexandrino adſcriptarum libro refert Euſebius hiſt. Eccl. l. 2. c. 1. Porro utrum manuum impoſitio Act. xiii. celebrata, conſecrativa fuit an deprecativa, ut opinatur Suarez, tom. 3. q. 72. diſp. 34. ſect. 1. non multum intereſt. Hinc enim ſatis utcunque patet, ipſos etiam Apoſtolos huic canoni condendo viam ſtraviſſe, ſi non præcepto, ſaltem exemplo, eò quod & ipſi, cum quempiam ad majus aliquod munus obeundum ordinarent, tres illi manus imponebant. Quorum igitur exemplo moti, non mirum eſt, quòd Patres primitivi, nec plures quàm tres Epiſcopos ad Epiſcopum ordinandum hoc canone requirunt: quem omnes Eccleſiæ ubicunque conſtitutæ ſtrictè obſervarunt. Nec Syri ordinationem pro validâ admittunt, niſi à duobus vel tribus celebratam. Gregorius Barhebræus *Quod ſine duobus vel tribus Epiſcopis non ordinatur* (Epiſcopus) Greg. Barheb. de fundam. Eccleſ. l. 7. cap. 2. apud Ecchel. de Eccleſ. Alex. orig. cap. 10. Bennaſalus Alexandrinus in collectione canonum c. 5. *Et ut ordinetur Epiſcopus ſine Metropolita; ſed nec ille ſolus ſit, at cum eo duo alii Epiſcopi, ut conſtituatur à tribus Epiſcopis*, ibid. Si quis autem, contra ac hic decernitur, ab uno ſolo Epiſcopo ordinatus fuerit, pro non ordinato habitus eſt, (niſi urgente neceſſitate, ut mox oſtendemus;) & ideirco Michael Oxita Patriarcha C P. in ſynodo ſub ſe anno circiter 1170. celebratâ, Clementem & Balbiſſæ Leontium, ut ab uno ſolo Epiſcopo ordinatos, μηδὲ ἐπισκοπῆς ὀνομάζεσθαι ὅλως ἀξίους, ὡς καὶ ἀχειροτονήτους ὄντας, διὰ τὸ τῆς χειροτονίας αὐτῶν ἀτελὲς judicabat, hunc etiam canonem proferens, ὡς δὲ τῶν ἀποστολικῶν καὶ πρώτου κανόνος [illegible] ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν διαταττομένου. Hæc narrat Joh. Cinnamus hiſt. l. 2. cujus Fragmentum edidit Leo Allatius. Theodoretus autem refert Evagrium etiam à ſolo Paulino ordinatum eſſe, quod tamen παρὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν factum monet Theodoret. hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 23. Hunc tamen Evagrium Romani Pontifices Siricius & Innocentius primus, & univerſi propemodum occidentales pro vero Epiſcopo habuerunt. *ibid.* Socrates autem & Sozomenus tradunt, quòd poſt Paulinum vitâ functum populus Antiochenus Evagrium χειροτονηθῆναι conſtituit, Socrat. hiſt. Eccleſ. l. 5. cap. 15. Sozom. l. 7. cap. 15. adeo ut non ſit extra dubium eum à Paulino ſolo ordinatum fuiſſe. Hoc tantùm certum eſt, quòd ſi à ſolo Paulino ordines acceperit, canonicè non ordinatus eſt. Quod enim nec à duobus quiſpiam, niſi ex neceſſitate, rite ordinetur Epiſcopus, ſed à tribus minimùm, in notis ad Arriſtenum canonis hujus interpretationem palam faciemus.

Balſ. περὶ ἀρχιερατικῆς τελεσθείσης. Quænam ſit hæc ordinatio ab Antiſtite celebrata, de quâ intelligendum eſſe hunc canonem, Balſamon rectè monet, ut à Græcis uſurpata, ex Euchologio patet. Summa huc redit. Completo hymno triſagio Pontifex crepidinem conſcendit, quæ eſt ante ſacram menſam, & ab aſtantibus tribus Epiſcopis à dextro latere ordinandus ei offertur. Chartophylax ei à ſiniſtro chartam tradit eligentium ſuffragia continentem: quâ lectâ, explicat Evangelium Pontifex, & manum admoventibus etiam aliis Epiſcopis, capiti & cervicibus ordinati imponit, mox tres cruces in ejus capite exprimens, & manum ei impoſitam tenens, precatur: precibus his ab eo, & aliis ab aſtantibus Epiſcopis abſolutis, elevat Evangelii codicem, & ſanctæ menſæ imponit, atque tum ordinato pallium imponit, dicens, ἄξιος, clero idem repetente. Et deinde Pontifex ordinans & reliqui Epiſcopi ordinatum exoſculantur, qui poſtea communionem iis diſtribuit. In aliis exemplaribus profeſſio fidei ab ordinando recitatur, quâ finitâ benedicit ei Pontifex, dicens, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ τῆς ἐμῆς μετριότητος προβάλλεταί σε τὸν θεοφιλέστατον ἱερέα καὶ ὑποψήφιον. ὁ, ἐπίσκοπον τῆς θεοσώστου πόλεως [illegible]. Tum unus ex Epiſcopis τὸ ὑπομνηστικὸν, & pontifex τὴν ἀρχιερατικὴν ῥάβδον ei tradit. Deinde unus ex Epiſcopis, nimirum, primus, accepto S. Evangelio, illud aperit, & ſuper caput ordinandi coram ſancta menſa genuflectentis converſum imponit, reliquis hinc inde illud tenentibus, & mox dicit Pontifex, ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα. προχειρίζεται σε τὸν θεοφιλέστατον ἱερέα καὶ ὑποψήφιον, ὁ, ἐπίσκοπον πόλεως. ὁ, καὶ προέδρον τῆς θεοσώστου πόλεως. ὁ, εὐξώμεθα ἐπ᾽ αὐτῷ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ᾽ αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος. Precibus deinde completis, Pontifex ſuper caput ordinati tres cruces facit, eique benedicit in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum, vid. Euchol. ſive Rituale Græcorum edit. Jac. Goar. Pariſ. 1647. tit. de ordinatione Epiſcopi p. 302. &c. Hæc illa eſt χειροτονία, quam à duobus vel tribus Epiſcopis celebrari canon hic juxta Balſamonem præcipit. Ritus evangelium ſuper ordinati caput & cervicem tenendi ex Concilio Carthaginenſi acceptus videtur, hæc ſtatuente; *Epiſcopus cum ordinatur, duo Epiſcopi ponant et teneant Evangeliorum codicem ſuper caput & cervicem ejus, & uno ſuper eum fundente benedictionem, reliqui omnes Epiſcopi, qui adſunt, manibus ſuis caput ejus tangant.* Concil. Carthag. 4. can. 2.

Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει. Deus Moſi in mandatis dedit Joſhuam filium Nun accipere, eique manus imponere, Num. 27. 18. viz. ut ipſi in docendo populo & regendo ſuccederet. Moſes juxta mandatum accepit Joſhuam, eumque coram Eleazare ſacerdote & toto cœtu ſtatuit ויסמך את ידיו עליו *Et manus ſuas ei impoſuit*, v. 23. Hoc moti exemplo ab eo uſque, ut aiunt, tempore, Judæi Judicibus & poſtea Rabbinis ſuis promovendis ac ordinandis manus imponere ſoliti fuerunt. Hunc ordinandi ritum à Judæis uſque ad Benjaminis Tudelenſis tempora, hoc eſt, ad annum Chriſti 1170. obſervatum eſſe, teſtis eſt ipſe Benjamin, qui in itinerario ſuo hæc habet, ראש הגולה נותן להם רשות בכל הקהלות לשום על כל קהל וקהל רב וחזן כי אתם באים אליו לקחת הסמיכה והרשות *Caput exulum dat iis poteſtatem in omnibus iſtis congregationibus, Rabbinum ſive profeſſorem, & concionatorem ſive magiſtrum, ſynagogæ in ſingulis congregationibus præficiendi; nam ad ipſum veniunt, ut manuum impoſitionem & poteſtatem ab eo accipiant.* Benjamin itiner. pag. 73. Quem quis autem apud eos ordinavit, duo alii, præter ipſum ordinantem, adſiſtere & manus ſimul imponere debent, juxta quod in Talmude dicitur סמיכת זקנים בשלשה *Impoſitio manuum ſive ordinatio Seniorum à tribus peragitur*, Sanhedr. cap. 1. Idem docet & Maimonides in ſtatutis de Sanhed. cap. 4. Per hanc denique manuum impoſitionem Spiritum Sanctum conferri colligunt ex Deut. xxxiv. 9. *Et Joſhua filius Nun repletus erat Spiritu*, כי סמך משה את ידיו עליו *Quoniam Moſes ei manus ſuas impoſuerat.* Hinc eſt, quòd de iis omnibus, qui rite ordinantur, dicunt, שורה שכינה עליהם *Habitat ſuper eos majeſtas divina*, *id eſt*, רוח הקדש *Spiritus Sanctus*, nam שכינה & רוח הקדש promiſcuè nonnunquam à Rabbinis uſurpantur. Ex his inter ſe collatis liquet, ordinandi ritus ab ipſis Apoſtolis uſitatos à Judæis acceptos, ſive è ſynagogâ in Eccleſiam traductos eſſe. Primò enim, ut Judæi, ſic & Apoſtoli, manus ordinatis imponebant; ſeptem Diaconis, Act. vi. 6. Saulo & Barnabæ, cap. xiii. 3. & alibi. Et loco hîc citato χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, 1. Tim. v. 22. Paulus ordinationis formulam à Timotheo obſervandam perſpicuè ſatis indicat, nimirum, per χειροθεσίαν, ſed non temere, peragendam. Deinde ut in Judaicis, ſic & in Apoſtolicis ordinationibus, tres manus ſuas imponere ſolebant, ut antea oſtenſum eſt. Juxta Judæorum denique ſententiam, Spiritus Sanctus per Apoſtolicam etiam χειροθεσίαν collatus eſt, Act. viii. 17. & cap. xix. 6. Et ipſe quidem Soſpitator noſter Jeſus Chriſtus, cum ad Patrem jam aſcenſurus Apoſtolos ſuos in Epiſcopos conſecraret, ut ſui abſentis vices in terris ſupplerent, & Eccleſiaſticam exercerent diſciplinam,

plinam, etiamſi manus eis non imponebat, in eos tamen ſufflabat, dicens, λάβετε πνεῦμα ἅγιον. Quem quidem Spiritum à Chriſto in ipſos ſufflatum, Apoſtoli in alios, eodem quo Chriſtus modo, ſufflare non auſi ſunt: ſed juxta ritum conferendi Spiritum, in lege Moſaicâ inſtitutum, & huc uſque à Judæis obſervatum, per manuum viz. impoſitionem, eundem communicarunt aliis, quos ipſi ordinarunt; qui eodem quoque modo deinde eundem contulerunt, & ſic ſucceſſivè non ad noſtra tantùm tempora, ſed uſque ad finem ſeculi. Quo fit, ut qui etiamnum ritè ordinantur, & manuum impoſitionem ab ipſis Apoſtolis ſucceſſivè continuatam accipiunt, Spiritus à Chriſto ſufflati æque ſunt participes, ac quibus ipſi Apoſtoli manus impoſuerunt, in quos ſufflatus eſt. Qui autem hanc χειροθεσίαν non habent, quomodo legitimam veramque χειροθεσίαν habere cenſeantur, me proſus latet.

Καλῶς πως εἶπον. Quin Ariſtenum & Zonaram inter alios hic indigitet Theodorus Balſamon, nullus dubito. Ut ille enim pro χειροτονίαν in textu, ἐκλογὴν ψηφίζεσθαι in interpretatione ſuâ ſubſtituit, ſic & Zonaras per totam ſuam hujus canonis interpretationem χειροτονεῖσθαι in canone, idem eſſe ac ψηφίζεσθαι probare nititur, ac ſi Epiſcopum à duobus vel tribus non ordinari, ſed eligi hic præcipiatur. Ad hanc ſuam confirmandam opinionem, argumentum petit è Can. 5. Syn. Laodic. cui reſpondet Balſamon. Ut ſatis mirari nequeo, quid Chriſtophoro Juſtello in mentem venit, ut in notis ad dictum canonem Syn. Laodic. Balſamonem, atque ac Zonaram præſentem hunc primum Apoſt. Canonem de populi ſuffragiis ac electione interpretari aſſereret, cum Balſamon apertè dicat, hunc Canonem περὶ χειροτονίας τῆς ἐγχειρίου τελειώσεως, οὐ μὴν περὶ ψήφου intelligendum eſſe, & Zonaræ aliorumque, qui aliter interpretati ſunt, ſententiam ſibi diſplicere affirmet.

Zon. τοῖς τῶν πολλῶν ψηφίσμασιν. Auctor Conſtitutionum Apoſtolicarum, Πρῶτος ἐν ἐγὼ φημὶ Πέτρος Ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι, ὡς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἅμα πάντες διεταξάμεθα, ἐν πᾶσιν ἄμεμπτον ἀριστίνδην ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ ἐκλελεγμένον. Conſt. Apoſt. l. 8. cap. 4. Cyprianus, *Propter quod diligenter de traditione divinâ & Apoſtolicâ obſervatione ſervandum eſt & tenendum, quod apud nos quoque & ferè per provincias univerſas tenetur, ut ad ordinationes ritè celebrandas ad eam plebem, cui præpoſitus ordinatur, Epiſcopi ejuſdem provinciæ proximi quique conveniant, & Epiſcopus deligatur plebe præſente, quæ ſingulorum vitam pleniſſime novit, & uniuſcujuſque actum de ejus converſatione perſpexit.* Cyprian. epiſt. lib. 1. epiſt. 4. Edit. Manut. Romæ 1563. De Epiſcopo autem à plebe olim eligendo videſis plura in can. 4. Syn Nic. 1.

Τὴν ἐπίλογον παμψηφεί. Sic legit MS. Bodleianus, cui ſuffragantur Henrici a. & Gallandi; ſed in impreſſis eſt τὴν ἐπίλογον παμψήφως, perperam; ἐπίλογος enim illo ſenſu nuſpiam uſurpatur.

Ariſt. Τρισὶν ἱκανούμενος. Veteres canonem hunc, Epiſcopum à duobus vel tribus Epiſcopis ordinari, ſtatuentem, ita interpretari videntur, ut perpetuo, ſi fieri poteſt, à tribus, à duobus autem non niſi neceſſitate id cogente, ordinetur. Et hinc eſt, ni fallor, quòd Ariſtenus trium tantùm, non item duorum, hic mentionem facit. Et quidem, ut ordinatio hæc à tribus celebretur, à Conciliis, Patribus, omnibuſque Eccleſiis ubicunque conſtitutis, exigitur, nec admiſſa eſt ordinatio à paucioribus, niſi neceſſitate id exigente, celebrata. Concilium Arelatenſe primum, *De his, qui uſurpant ſibi, quod ſoli debeant Epiſcopum ordinare, placuit, ut nullus hoc ſibi præſumat, niſi aſſumptis ſecum aliis ſeptem Epiſcopis. Si tamen non potuerint ſeptem, ſine tribus fratribus non audeant ordinare*, Concil. Arel. 1. can. 21. Arelatenſe ſecundum, *Nullus Epiſcopus ſine Metropolitani permiſſu, nec Epiſcopus Metropolitanus ſine tribus Epiſcopis comprovincialibus, præſumat Epiſcopum ordinare*, Concil. Arel. 2. can. 5. Carthaginenſe ſecundum, *Si autem neceſſitas fuerit, tres Epiſcopi, in quocunque loco ſint, cum Primatis præcepto ordinare debent Epiſcopum*, Carthag. 2. can. 12. Idem ſtatuerunt Syn. Nic. can. 4. Carthag. can. 53. Arauſic. 1. can. 21. Gratian. diſtinct. 64. Concil. Hippon. c. 39. Regienſ. c. 1. Anacletus, *Ut non minus quam à tribus Epiſcopis, reliquis omnibus aſſenſum præbentibus, ullatenus Epiſcopus ordinetur*, apud Gratian. diſtinct. 66. cap. 1. Hinc Theodoretus de canonibus ait, quòd, ὅτι χρὴ τριῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τὴν χειροτονίαν ἐπιτρέπουσιν μόνοις. Theodoret. hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 23. Syneſius de Siderio Palæbiſcæ Epiſcopo, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτον αἰτιῶμαι, αἰτιῶμαι μὲν οὖν, ὅτι γε τῆς χειροτονίας ἐπιλαθόμεθα. οἱ μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱερεῖς. μόνος παρ' ἡμῖν ἐτυχὼν ἐπεὶ καὶ τὸ σύνθημα τῆς χειροτονίας ἐκεῖθεν ἐδέδοτο. Syneſ. ep. 67. p. 210. edit. Petav. Egbertus Epiſcopus Eboracenſis, *ut Epiſcopus, ſi fieri poteſt, à totius provinciæ Epiſcopis ordinetur, & ſi hoc ſit difficile, non minus certè à tribus*, Egbert. in excerpt. c. 96. Daniel Syrus Jacobita in canonum breviario *Epiſcopi ordinatio à tribus Epiſcopis peragatur* (Simeon Caunæus) *ſin unus Epiſcopus eum ordinaverit, deponatur*, apud Ecchel. de Eccleſ. Alex. orig. cap. 10. Hunc porrò ternarium Epiſcoporum ad Epiſcopum conſtituendum confluentium numerum à Græcis obſervari Euchologium docet, tit. de ordin. Epiſc. p. 302. & eundem à noſtrâ quoque Eccleſiâ religiosè retineri, ex Ordinalis noſtri rubricâ ſatis patet, quâ ex Græcâ Jacobi Duporti verſione, ὁ ὑποψήφιος ἐπίσκοπος τὸ ὠμοφόριον αὐτοῦ ἐνδεδυμένος ὑπὸ τῶν δύο ἐπισκό-
πων παραδίδοται τῷ ἀρχιεπισκόπῳ ἢ ἐπιστασίας ἐκείνου. ὁ ἀλλ᾽ ὑπὸ τινος ἑτέρου ὁμοίως τῶν ἐπισκόπων. Hunc itaque ritum ab ipſis Apoſtolis uſitatum, & à viris Apoſtolicis præceptum, noſtra quoque Eccleſia religioſè admodum obſervat; qui, quoad fieri poteſt, ubique proculdubio obſervandus eſt. At neceſſitate, duriſſimâ illâ dominâ, id poſtulante, canonis rigor nonnunquam relaxari poteſt, ut Epiſcopus à duobus ordinetur, juxta quod ſub Apoſtolorum nomine in Conſtitutionibus Eccleſiæ Alexandrinæ præcipitur, *Ut ordinetur Epiſcopus à tribus Epiſcopis; neceſſitate verò cogente, à duobus*. Conſtit. Alex. c. 5. apud Ecchel. Eadem & in conſtitutionibus Apoſtolicis, è quibus Alexandrinæ traductæ videntur, ἐπίσκοπον δὲ παρακελευόμεθα χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων, ἢ τὸ γοῦν ἐλάχιστον ὑπὸ δύο. Conſtit. Apoſt. l. 3. cap. 20. Sic ordinatus eſt Pelagius primus Epiſcopus Romanus, à duobus Epiſcopis & uno Presbytero, viz. *Dum non eſſent Epiſcopi, qui eum ordinarent, inventi ſunt duo Epiſcopi, Johannes de Peruſio, & Bonus de Ferentino, & Andreas Presbyter de Oſtia, & ordinaverunt eum Pontificem; tunc enim non erant in Clero qui poterant eum promovere*, ut ait Anaſtaſius Bibliothecarius in ejus vitâ. Quinetiam Dioſcorus Patriarcha Alexandrinus, à Concilio Chalcedonenſi poſtea depoſitus, à duobus ſolis ordinatus eſt, ut teſtantur Epiſcopi provinciæ Ponti in Epiſtolâ ad Leonem Imperatorem apud Bin. Concil. tom. 2. pag. 400 edit. an. 1618. & nihilominus à patribus Chalcedone congregatis pro ritè ordinato habitus eſt, & *Reverendiſſimus Epiſcopus* ſæpe vocatus. Cæterum nec defuerunt, qui, eodem neceſſitatis telo cogente, ab uno etiam Epiſcopo ordinati ſunt. Ut taceamus enim in præſenti Clementem, Leontium, & Evagrium, ut de quibus ſupra meminimus; Syneſius Siderium Palæbiſcæ Epiſcopum à Philone Cyrenenſi ſolo ordinatum fuiſſe refert; addit autem, ἀλλ' ἀνάγκη γὰρ ἐν καιροῖς ἀπαραιτήτοις τὴν ἀκρίβειαν παραλυθῆναι, *verum in temporibus formidoloſis ſummum jus prætermitti neceſſe eſt*. Syneſ. epiſt. 67. p. 210. edit. Pet. Digniſſima eſt, quæ obſervetur, Gregorii magni ad Auguſtinum, quem in Britanniam miſerat, reſponſio. Interrogavit eum Auguſtinus, *Si longinquitas itineris magna interjaceat, ut Epiſcopi non facile valeant convenire, an debeat ſine aliorum Epiſcoporum præſentia Epiſcopus ordinari?* Reſpondet Gregorius, *Et quidem in Anglorum Eccleſiâ, in quâ adhuc ſolus tu Epiſcopus inveniris, ordinare Epiſcopum non aliter niſi ſine Epiſcopis potes*. Apud Bed. hiſt. Eccl. Angl. l. 1. c. 27. non me fugit in Pariſienſi operum S. Gregorii editione anno 1586. pro *non aliter niſi ſine Epiſcopis*, legi *non aliter niſi cum Epiſcopis*. At noſtræ lectioni ſuffragantur Epiſtolæ S. Gregorii Romæ editæ, item quæ à Binio in primis Conciliorum editionibus interſeruntur: item Bedæ editiones Antuerpiæ, an. 1550. Baſileæ an. 1563 & Coloniæ an. 1612. Et præter omnes Bedæ codices MSS. tam Oxoniæ, quàm Æ.oniæ reſervatos, ipſa quoque editio Latino ſaxonica, & verſio etiam Saxonica ab Aluredo ſive Alfredo Rege (ut teſtatur Willielmus Malmeſburienſis in geſtis regum Angl. l. 2. c 4.) elaborata, ut quæ verba Saxonica ſic reddit, *Et quidem in Anglia Eccleſiâ, ubi tu tunc ſolus adhuc invenieris et Epiſcopus, non potes tu alio modo Epiſcopum conſecrare, quàm ſine Epiſcopis*. Ut nihil apertius eſſe poſſit, quàm Gregorium hic concedere, ut Auguſtinus ſolus Epiſcopum crearet, neceſſitate viz. id poſtulante, propterea quod ſolus tunc inventus eſt hic Epiſcopus. Et Auguſtinus quidem hoc Gregorii reſponſo fretus, Anno Dom. 604. *ordinavit duos Epiſcopos*, Saxonicè, *Conſecravit duos Epiſcopos*, viz. Mellitum Londinenſem, & Juſtum Roffenſem, Bed. hiſt. l. 2. c. 3. è quibus Mellitum ſolus ordinavit; alterum fortaſſe, Mellito jam ordinato adſiſtente. Alios poſtea omnes tres ordinaſſe videntur, utpote quod Gregorius eum monuerat, in eodem reſponſo hæc ſubjiciens, *Cum igitur, auctore Deo, ita fuerint Epiſcopi in propinquis ſibi locis ordinati per omnia, Epiſcoporum ordinatio ſine aggregatis tribus vel quatuor Epiſcopis fieri non debet*. Et hinc eſt, quòd cùm Ceadda poſtea ad Wine Occidentalium Saxonum Epiſcopum profectus eſt, ut Epiſcopalem ordinationem ab eo ſuſciperet, duo de Britonum gente Epiſcopi in ſocietatem ordinationis aſſumpti ſunt, quoniam nullus tunc erat, excepto Wine, in totâ Britanniâ canonicè ordinatus Epiſcopus, ut refert Beda, hiſt. Eccl. Angl. l. 3. cap. 28. At cum Theodorus, poſt defunctum Deuſdedit, ad ſedem Dorobernienſem promotus eſt, prædictum Ceadda arguebat non fuiſſe ritè ordinatum, ibid. l. 4. cap. 2. idcirco nimirum, quòd ab uno ſolo orthodoxo Epiſcopo, viz. Wine, ordinatus eſt; nam duo reliqui, de Britonum gente aſſumpti, pro hæreticis habiti fuerunt, utpote qui Dominicum Paſchæ diem canonicè non celebrabant. Et propterea Theodorus *ejus ordinationem denuo Catholicâ ratione conſummabat*, ibid. E quibus palam fit, tres minimum, ſi tot convenire poſſint, ad canonicam Epiſcopi ordinationem requiri; ſed nihilo ſecius veram eſſe ac legitimam ordinationem, ſi, neceſſitate id exigente, à duobus, vel etiam ab uno, celebretur.

In Can. II.

Πρεσβύτερος. In Eccleſiâ Judaicâ tres conſecratarum perſonarum ordines, ab ipſo Deo, conſtituti ſunt. Primus erat כהן הגדול Ἀρχιερεὺς, *Pontifex maximus*: Deinde כהנים *Sacerdotes*, & *tertio* לוים *Levitæ*. Conſimiliter & in Eccleſiâ Chriſtianâ, ut Chriſto adhuc ſuperſtite conſtitutâ, primus erat ipſe Chriſtus, qui & Ἀρχιερεὺς vocatur Heb. IV. 14, 15. Deinde XII. *Apoſtoli*, & ultimò LXX. *Diſcipuli*; quos etiamſi Apoſtoli nec ordinabant, nec regebant, Apoſtolis tamen eos inferiores fuiſſe, è ſcripturis luculenter patet. Quinetiam ipſos Apoſtolos à Chriſto è mortuis ſuſcitato, ut ante notatum eſt, loci ſui conſervatores creatos, eundem ordinum Eccleſiaſticorum numerum obſervâſſe pariter ac inſtituiſſe, colligimus ex Epiſtolâ D. Pauli ad Philippenſes, utpote quæ ſic incipit, Παῦλος καὶ Τιμόθεος, *Paulus & Timotheus ſervi Jeſu Chriſti, omnibus ſanctis in Jeſu Chriſto, qui ſunt Philippis*, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις *cum Epiſcopis & Diaconis*. Inſignem hunc locum paucis ut explicemus, primò in memoriam revocentur quæ de Epiſcopis antea dicta ſunt, viz. quòd primus Eccleſiæ Chriſtianæ Epiſcopus idem atque fundator Jeſus Chriſtus, ad Patrem jam aſcenſurus, ſuam à Patre acceptam ordinandi, & perſonas, reſque Eccleſiaſticas adminiſtrandi poteſtatem apud undecim Apoſtolos relinquebat, idque per Spiritum in eos ſufflatum: per eundem autem Spiritum tres alii poſtea Apoſtolorum numero adjecti ſunt, Matthias, Saulus, & Barnabas: Matthias quidem per Spiritum ſortes diſponentem, Act. I. 26. Saulus autem & Barnabas per eundem Spiritum dicentem, Ἀφορίσατε δή μοι τόν τε Σαῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν. Act. XIII. 2. qui igitur ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἁγίου dicuntur v. 4. Et hinc Paulus, etiamſi homines manus ei impoſuiſſent, ſe tamen Apoſtolum eſſe dicit, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, Gal. I. 1. Hi quatuordecim Apoſtoli autoritate prædictâ præditi, Presbyteros & Diaconos ordinabant, Act. XIV. 23. c. VI. 6. quoniam ii, penes quos hæc poteſtas fuit, *Epiſcopi* poſtea nuncupati ſunt; hinc & Apoſtoli etiam *Epiſcopi* à Patribus appellantur, Cyprian. epiſt. ad Rogatian. 9. l. 3. edit. Mercer. Ambroſ. in Epheſ. cap. IV. 11. Πρῶτοι Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ καὶ ἐπίσκοποι, Epiphan. hær. 27. par 6. Et quidem Apoſtolatus ἐπισκοπὴ vocatur, Act. I. 20. Cùm igitur Apoſtoli hanc Epiſcopalem autoritatem aliquamdiu ſoli exercuiſſent, quoniam fidelium numerus augeſceret, ipſique hinc diſceſſuri eſſent, ne, ipſis defunctis, Eccleſia eâdem autoritate deſtitueretur, eandem aliis communicarunt, quos ſingulis Eccleſiis ubicunque collectis præficerent, ut ordinationes aliaſque res Eccleſiaſticas adminiſtrarent. Sic Evodium hâc poteſtate indutum præficiebant Antiochiæ, Linum, vel Clementem Romæ, &, ut alios taceam, Titum Cretæ, & Timotheum Epheſo. Titum enim Cretæ hanc poteſtatem exercuiſſe, non tantùm antiqui Patres, Euſebius, Theodoretus, Ambroſius, Hieronymus, aliique; ſed & ipſe D. Paulus teſtatur in Epiſtolâ ad eundem ſcriptâ, cap. I. v. 5. Timotheum autem eandem accepiſſe poteſtatem exinde liquet, quòd D. Paulus eum doceat, quomodo acceptam exercere debet, viz. ut neminem citò ordinaret, ut contra Presbyterum accuſationem non admitteret, niſi ſub duobus vel tribus teſtibus, 1. Tim. V. 19, 22. quæ quidem admonitiones ſupervacaneæ prorſus eſſent, niſi Timotheus ordinandi, ac accuſationes contra Presbyteros prolatas audiendi, & proinde in ipſos etiam Presbyteros poteſtatem accepiſſet. Et hinc eſt quod loco prædicto, Philip. I. 1. D. Paulus Timotheum, ut eâdem jam Epiſcopali autoritate præditum, tanquam ſocium ſecum conjungit, dicens Παῦλος καὶ Τιμόθεος, & utriuſque nomine hæc Epiſtola ad Philippenſes mittitur. Ex primo igitur perſonarum Eccleſiaſticarum ordine, duo in hoc verſiculo commemorantur, *Paulus & Timotheus*: Reliquos duos ordines, in ultimis verbis prædicti commatis videre eſt, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις, hos enim diſtinctos eſſe ipſa verba docent. Sub Epiſcoporum autem nomine *Presbyteros* indigitari, rectè obſervant probantque Chryſoſtomus, Theodoretus, & Hieronymus in locum, ἀμφότερα γὰρ εἶχον κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὰ ὀνόματα. Theodoret. nimirum illis temporibus, ii, quibus ordinandi & res Eccleſiaſticas adminiſtrandi poteſtas commiſſa eſt, nondum *Epiſcopi*, ſed *Angeli* nominabantur. Apoc. I. 20. cap. 2. 1. &c. & *Apoſtoli*, ut ſentit Theodoretus, dicens, quòd non ſoli duodecim a Chriſto electi, ſed ſeptuaginta, ac ipſe etiam Saulus & Barnabas, καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις μόνοι, vocati ſunt *Apoſtoli*. Theodor. in 1. Cor. XII. 28. & alibi, τοὺς δὲ νῦν καλουμένους ἐπισκόπους ἀποστόλους ὠνόμαζον. Idem in 1. Tim. III. 1. Et hinc eſt quod aſſerit, Epaphroditum, per quem Epiſtola hæc ad Philippenſes miſſa eſt, Epiſcopalem autoritatem ſibi commiſſam habuiſſe, eo quod ἀπόστολος vocetur, Phil. II. 25. ὡσπερεὶ τινὸς ἐδόθη εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν οἰκονομίαν αὐτῆς ἐπιμελείας, ἔχων ἀποστόλου προσηγορίαν, Theodoret in epiſt. ad Philip. c. I. v. 1, 2. Et quidem pluſquam veriſimile cuipiam videatur, Philippenſes nondum ſingulari alicui Epiſcopo ſubjectos fuiſſe; & ideirco Paulum & Timotheum Epaphroditum, à Philippenſibus ad ipſos miſſum, ordinatum, & Apoſtolicâ ſive Epiſcopali autoritate donatum ad eos remiſiſſe; & Philippenſes propterea admonuiſſe, ut eum cum omni gaudio in Domino exciperent, cap. II. 29. præcipuè cùm eum ἀδελφὸν, καὶ συνεργὸν, καὶ συστρατιώτην appellent, ibid. v. 25. Verum ut ut eſt, inter omnes convenit *Presbyteros* tunc temporis etiam *Epiſcopos* nuncupatos eſſe, ac proinde per verba iſta, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις, iidem Eccleſiaſtici miniſtri intelliguntur, quos Polycarpus in Epiſtolâ ad eoſdem Philippenſes πρεσβυτέρους καὶ διακόνους vocat, ubi ait, διὸ δέον ἀπέχεσθαι ἀπὸ πάντων τούτων, ὑποτασσομένους τοῖς πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις, Polyc. epiſt. ad Philip. p. 18. Et hinc eſt, quod pro σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις, verſio Syriaca habeat *Cum Presbyteris & Diaconis*; & quod imprimis obſervari dignum eſt, ubicunque propemodum in novo fœdere occurrat vox ἐπίσκοπος, Syriacè per *Presbyter* vertitur 1. Tim. III. 2. Tit. I. 7. & ἐπισκοπὴ per *Presbyteratus*, 1. Tim. III. 1. At hujus verſionis nullam aliam excogitare poſſum rationem, præterquam quòd hæc verſio iſtis temporibus elaborata eſt, quibus nihil inter nomina ἐπίσκοπος & πρεσβύτερος intererat. At ſi non ad temporum Apoſtolicorum finem, ſtatim tamen poſtea diſtinctionem introductam eſſe, Eccleſiaſticæ hiſtoriæ fidem faciant; ut ii videlicet, qui Apoſtolicâ autoritate dignati ſunt, & in locum eorum ſubſtituti, vel quos Apoſtoli ſucceſſores ſuos relinquebant, ut cum Irenæo loquar l. 3. c. 3. *Epiſcopi* nomen, ut officio ſuo maximè congruum, ſibi vendicarent, & alterum *Presbyteri* proximo miniſtrorum ſibi ſubjectorum ordini relinquerent. Si igitur ad Apoſtolica trium horum Eccleſiaſticorum ordinum nomina reſpiciamus, in hoc primo Epiſtolæ ad Philippenſes commate, primò dantur *Apoſtoli*, deinde *Epiſcopi*, & ultimò *Diaconi*: Sin ad hodierna, vel etiam ea, quæ in præcedenti & hoc canone uſurpantur, primò *Epiſcopi*, deinde *Presbyteri*, & ultimò iidem *Diaconi*, de quibus mox agemus.

Ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου. Hic duo obſervare eſt; primò quòd Presbyteri ordinatio ab Epiſcopo neceſſariò celebranda eſt; & deinde, quòd ſi ab uno ſolo celebretur, ſatis firma eſt. Quantum ad primum attinet, Ante delirum hoc noſtrum & præcedens ſeculum, Apoſtolicum hoc inſtitutum ab univerſâ Eccleſia religioſiſſimè obſervatum eſt: ut nec inter inferiores Clericos, nedum inter Presbyteros, quiſpiam recenſeretur, niſi ab Epiſcopo ordinatus. Hinc eſt, quòd cum Synodus Conſtantinopolitana ſive Oecumenica ſecunda, Maximum Cynicum Epiſcopum non fuiſſe declaraſſet, protinus ſubjicit, μήτε τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἐν οἱῳδήποτε βαθμῷ κλήρου. Syn. CP. can. 4. Et cum vitio verteretur Athanaſio, quòd Macarius, unus ex ipſius Diaconis, myſticum poculum fregerat, Synodus quædam Alexandriæ tunc temporis celebrata, accuſationem iſtam examinans, inveniebat loco, ubi confractum poculum jeciſſent, nullum adfuiſſe Presbyterum, nec Eccleſiaſticum, præter quendam Iſchyram, qui ſe fingebat à Colutho quodam ordinatum: at Coluthum iſtum Presbyterum ſolum, non Epiſcopum fuiſſe, ac proinde Iſchyram ab eo ordinatum, nec Presbyterum, nec in quovis Eccleſiaſtico gradu conſtitutum, ſed purum putum Laicum eſſe. Digniſſima ſunt, quæ obſerventur, Synodi ipſius Verba, Πόθεν δὲ πρεσβύτερος Ἰσχυρᾶς, τίνος καταστήσαντος; ἆρα Κολλούθου; τοῦτο γὰρ λοιπὸν ὑπολείπεται. Ἀλλ' ὅτι Κόλλουθος πρεσβύτερος ὢν ἐτελεύτησε, καὶ πᾶσα χεὶρ αὐτοῦ γέγονεν ἄκυρος, καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ κατασταθέντες ἐν τῷ σχίσματι λαϊκοὶ γεγόνασι, καὶ οὕτως συνάγονται δῆλον, καὶ οὐδενὶ ἀμφίβολον. Apud Athanaſ. in Apolog. 2. de fuga ſua p. 570. l. A. edit. Commelio. Quinetiam Synodus Sardicenſis Iſchyram hunc nec Presbyterum fuiſſe dicit, ἐπειδὴ τὸν συκοφαντήσαντα αὐτοὺς, μηδὲν τῷ Ἰσχυρᾷ διδόναι ἐπισκοπῆς ὄνομα, τὸ μηδὲ πρεσβυτέρου τυγχάνοντα, apud Theodoret. hiſt. Eccleſ. l. 2. c. 6. Ut non mirum ſit, quod ipſe quoque Hieronymus ordinandi poteſtatem penes Epiſcopos ſolos eſſe, denegare non potuit; ubi ait, *Quid facit, exceptâ ordinatione, Epiſcopus, quod Presbyter non faciat?* Hieron ad Evagrium. Hinc etiam eſt, quod ſi dubium ſit, an Epiſcopus fuerit, necne, qui Presbyterum ordinavit, ab Epiſcopo ſuo benedictionem Presbyteratus accipere, & conſecrari, & ſic miniſterio ſacro fungi debere, aſſerat Greg. III. ad Bonifac. epiſt. 1. apud Gratian. diſtinct. 68. cap. 2. Imò quidem uſque adeo tenaces hujus (ut par eſt) inſtituti veteres fuerunt Patres, ut Concilium Hiſpalenſe ſecundum, cùm intellexiſſet, quod in Egabrenſis Eccleſiæ Clericis, dum unus ad Presbyterium, duo ad Levitarum miniſterium ſacrarentur, Epiſcopus eorum oculorum dolore detentus manum ſuam ſuper eos tantum poſuerat, & Presbyter quidam illis benedictionem dederat, protinus decernebat, *ut hi, qui ab eo non conſecrationis titulum, ſed ignominiæ potiùs elogium perceperunt, de gradu ſacerdotalis vel Levitici ordinis, quem perversè adepti ſunt, depoſiti, æquo judicio abjiciantur.* Concil. Hiſpal. 2. C. 5. Quod autem unus ſolus Epiſcopus Presbyterum ordinare poteſt, idem quoque Concilium Hiſpalenſe docuit, dicens, *Epiſcopus cum ſacerdotibus & miniſtris ſolus honorem dare poteſt, auferre ſolus non poteſt*, ibid. Can 6. Et Aurelius in Concilio Carthaginenſi dixit, ὥστε συγχειροτονεῖν δύναται ὁ εἷς ἐπίσκοπος πολλοὺς χειροτονεῖν πρεσβυτέρους.

Can.

Can. Gr. 59. vel Carthag. 3. can. 43. A quarto autem Concilio Carthaginenſi conſtitutum eſt, *ut Presbyter cum ordinatur, Epiſcopo eum benedicente, & manum ſuper caput ejus tenente, etiam omnes Presbyteri, qui præſentes ſunt, manus ſuas juxta manus Epiſcopi ſuper caput illius teneant*. Concil. Carth. 4. can. 3. Idem & in Eccleſiæ Alexandrinæ Conſtitutionibus decernitur, *Cum vult Epiſcopus ordinare Presbyterum, manum ſuam capiti ejus imponat, ſimulque omnes Presbyteri iſtud tangant*. Eccl. Alex. conſtit. cap. 6. Quod quidem in noſtrâ etiam Eccleſiâ hucuſque obſervatur. Sed interim non tacendum eſt, hodiernos noſtros Presbyterianos, Aerii veteris hæretici veſtigiis hac in re inſiſtentes, ſupra dictum primum Epiſtolæ ad Philippenſes verſiculum ſæpius citâſſe ad probandum, duos tantum Eccleſiaſticarum perſonarum ordines, Presbyteros & Diaconos, Apoſtolorum diebus conſtitutos eſſe: nimirum, idcirco quod nullus ibidem inter Epiſcopos & Diaconos ordo interponatur. Quàm perperam autem hanc ſuam ipſorum ſententiam dictis Apoſtoli verbis fundare nituntur, nullo negotio oſtenditur. Primo enim Epaphroditus, qui Philippenſium Epiſcopus ab ipſis Apoſtolis conſtitutus traditur, cum hæc Epiſtola ſcriberetur, cum D. Paulo Romæ aderat, & ab eo ad Philippenſes mittebatur, cap. 2. 25. hanc etiam Epiſtolam ſecum ad eos referens, atque ideo non potuit unà cum Epiſcopis ibi conſiſtentibus commemorari. Deinde ſi demus Epaphroditum iis tunc temporis non præpoſitum fuiſſe, ſub nomine tamen Epiſcoporum ſuperior æque ac inferiores Epiſcopi, ſive Epiſcopus propriè ſic dictus non minus quam Presbyteri, comprehenditur ac ſalutatur. Adhæc quid ſi concedamus nullum ſingularem Epiſcopum Philippis adhuc ordinatum eſſe? hinc nequaquam conſequetur duos tantum ordines ibidem inventi. Quid enim, nullusne Apoſtolus Epiſcopis & Diaconis ibi conſtitutis præerat? Neque enim quiſpiam ſibi perſuadeat Apoſtolos omnem Eccleſiarum, ſimul ac fundatæ ſunt, curam ſibi protinus excuſſiſſe, vel iis ἐπισκοπὴν deſiſſe, uſque dum Epiſcopum ſingulis Eccleſiis præfeciſſent. Et quidem aliquem ex Apoſtolis cathedram ſuam Philippis aliquando habuiſſe, ipſumque non tantum Eccleſiæ ibi congregatæ præfuiſſe, ſed & alium ſibi decedenti ſucceſſorem conſtituiſſe, omni exceptione majorem habemus teſtem Tertullianum, qui adverſus hæreticos diſputans, *Age jam*, inquit, *qui voles curioſitatem melius exercere in negotio ſalutis tuæ, percurre Eccleſias Apoſtolicas apud quas ipſæ adhuc cathedræ Apoſtolorum ſuis locis præſidentur, apud quas ipſæ authenticæ literæ eorum recitantur, ſonantes vocem & repræſentantes faciem uniuſcujuſque. Proximè eſt tibi Achaia? habes Corinthum: ſi non longe es à Macedoniâ, habes Philippos, habes Theſſalonicenſes. Si potes in Aſiam tendere, habes Epheſum. Si autem Italiæ adjaces, habes Romam, unde nobis quoque autoritas præſto eſt.* Tertul. de præſcr. adv. hær. c. 36. Hic enim Philippos inter iſta recenſitos loca videmus, quibus ipſæ Apoſtolorum cathedræ conſtitutæ ſunt: quas etiam ibidem continuatâ Epiſcoporum ſucceſſione uſque ad Tertulliani tempora occupatas eſſe & ſummo honore habitas, ex verbis illis, *apud quas ipſæ adhuc cathedræ Apoſtolorum præſidentur*, clariſſimè conſtat. Ex eo autem quod Philippenſes S. Pauli neceſſitatibus toties ſubminiſtrarunt, & ipſe ad eos præ aliis divinam hanc Epiſtolam mittere dignatus eſt, præcipuè autem quod Eccleſia Philippis ab eo primo fundata eſt, Act. 16. D. Paulum iis peculiari modo aliquandiu, hoc eſt, uſque dum alium ſui deceſſuri loco ſubſtituiſſet, præfuiſſe, non inepte conjicitur. Sed quid pluribus in re tam apertâ opus eſt? D. Paulum enim & Timotheum etiam, non puros putos Presbyteros fuiſſe aut Diaconos, ſed ordinis iis ſuperioris ipſi etiam adverſarii agnoſcunt. Affirmant itidem Epiſcopos in ſupra dicto commate de Presbyteris intelligendos eſſe. Quid autem apertius, quid certius eſſe poteſt quàm hinc neceſſario confici, tres minimùm in Eccleſiâ ordines tunc temporis extitiſſe? Sane ſi quid apertius, ſiquid certius eſſe poteſt, hoc ipſum eſt, Apoſtolos ſcilicet, utcunque Eccleſiam recens natam, & in incunabulis vagientem ipſi primo gubernarunt, ad futuram tamen & perpetuam rerum Eccleſiaſticarum adminiſtrationem, tres diſtinctos miniſtrorum ordines conſtituiſſe, priuſquam militantem triumphanti Eccleſiâ commutarent: nullam enim invenire eſt Eccleſiam ab ipſis fundatam, quâ totidem religioſe non obſervati ſunt. Quomodo autem primo introduci cœperint niſi ab ipſis Apoſtolis conſtituti fuiſſent, viderint adverſarii, me prorſus latet. Præſertim cùm non tantum tertio demum poſt Apoſtolos ſeculo, ſed ipſis etiam adhuc viventibus, & proximo poſt eos martyrii coronâ redimitos ſeculo, nec uno tantum alterove loco, ſed ubique terrarum obtinuerint. Quod ut palam fiat, primo Clemens ille Romanus ab ipſis Apoſtolis Romanæ Eccleſiæ præpoſitus, in Apoſtolicâ illâ quam ad Corinthios ſcripſit Epiſtola, ubi eos omnia ritè ac ordine facienda monet, hæc habet, τῷ γὰρ Ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσί, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ λευΐταις ἴδιαι διακονίαι ἐπίκεινται· ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασι δέδεται. Ἕκαστος ὑμῶν ἀδελφοὶ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι εὐχαριστείτω Θεῷ ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει ὑπάρχων, μὴ παρεκβαίνων τὸν ὡρισμένον τῆς λειτουργίας αὐτοῦ κανόνα ἐν σεμνότητι. *Summo quippe ſacerdoti ſua munera tributa ſunt: ſacerdotibus etiam locus proprius aſſignatus eſt; & Levitis ſua miniſteria incumbunt. Laicus laicis præceptis conſtringitur. Unuſquiſque veſtrûm, fratres, in ſuo ordine & ſtatione manens Deo in bonâ conſcientiâ gratias agat*, (vel potius *Euchariſtiam peragat*) *& cum decore intra præſcriptum miniſterii ſui canonem ſe contineat*. Clem. ad Cor. p. 53. Hic primo obſervandum eſt, Clementem iiſdem Eccleſiaſticos ordines nominibus deſcribere, quibus in Synagoga Judaica inſigniti ſunt, propterea quod iidem ordines ex veteris etiam legis præſcripto, apud Judæos diu obtinuerant, & è Synagoga in Eccleſiam ab ipſo Chriſto & Apoſtolis ejus tranſcripti fuerant, ac proinde ab aliis non æque ac à Clemente *Epiſcopus* Ἀρχιερεὺς, *Presbyter* ἱερεὺς, & *Diaconus* λευΐτης ſæpiſſime appellantur. Clementem autem hic diſtinctos miniſtrorum ordines, ut in Chriſtianæ etiam Eccleſia conſtitutos, indigitare, ex ipſis verbis quæ tranſcripſimus abunde conſtat. Cùm enim, ut videre eſt, omnes in Eccleſia ordines recenſuiſſet, addit proximè, *Unuſquiſque veſtrûm fratres in ſuo ordine* &c. Hinc enim clariſſimè colligitur, præcedentia verba ad eos, ad quos ſcripſit, pertinere, viz. Corinthios Chriſtianos, atque etiam aliquos eorum ſingulis ordinibus à ſe recenſitis conſtitutos eſſe: ut unus eſſet Ἀρχιερεὺς *Epiſcopus*; alii ἱερεῖς *Presbyteri*; alii denique λευΐται *Diaconi*, quibus ἴδιαι διακονίαι incumbunt: quos ſingulos igitur intra præſcriptum miniſterii ſui canonem ſe continere monet. Et ut huic ſuæ admonitioni majorem vim incuteret, ipſos etiam Judæos iis ante oculos ponit, apud quos omnia rite ac ordine perficiuntur. Nam nec ſacrificia, inquit, ab iis uſlibi offeruntur, præterquam Hieroſolymis, nec ibi priuſquàm à ſummo ſacerdote ac prædictis miniſtris inſpecta ſunt: ac ſi dixiſſet, hujuſmodi miniſtri apud Judæos quoque conſtituti ſunt, & munia ſua conſtanter, & ritè obeunt, à Laicis nunquam perturbati, quanto magis hoc Chriſtianos decet? Nec quenquam movere debet, quòd Clemens paucis interjectis ait, Apoſtolos per Chriſti reſurrectionem plenâ certitudine imbutos, Epiſcopos, & Diaconos conſtituiſſe. Ibi enim Clemens non de ſtatu Eccleſiæ, ut ſuis temporibus conſtitutæ, loquitur, ſed ut ſeſe habebat proxime poſt Chriſti reſurrectionem, ut ipſa verba docent. Verum & tunc etiam tres diſtincti erant in Eccleſiâ ordines, Apoſtoli, & Epiſcopi, ſive Presbyteri, Diaconique ab iis ordinati. Epiſcopi autem propriè ſic dicti in Apoſtolorum locum ſuccedunt, & non neceſſe erat, ut Apoſtoli ſucceſſores ſuos prius deligerent, quàm ipſi receſſuri erant. Eos autem antequam hinc emigrarent, ſucceſſores ſuos Apoſtolos, ſive Epiſcopos propriè ſic dictos ordinâſſe, ac proinde tres in Eccleſiâ miniſtrorum ordines poſt ſe reliquiſſe, ex ſupra laudatis Clementis Romani verbis probe ſatis conſtat. Nec enim eum latere potuit, quos ordines Apoſtoli in Eccleſiâ conſtituerant, quippe qui ab ipſis in ſucceſſorem ſubſtitutus eſt. Porro prius quàm ille Eccleſiam Romanam deſeruit, Ignatius Antiochenæ præfectus eſt. Qui etiam non minus quàm ille cum ipſis Apoſtolis conſortii habuit; adeo ut nec clam eo eſſe potuit, quos Apoſtoli ordines in Eccleſiâ præſcripſerant. Ille autem in indubitatis illis & ſummæ fidei Epiſtolis quas ſcripſit, tres perpetuo numerat; nimirum Epiſcopos, Presbyteros, & Diaconos. In Epiſtola ad Magneſianos, ὥσπερ οὖν ὁ κύριος ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ποιεῖ, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, μηδὲ πρεσβύτερος, μηδὲ διάκονος, &c. & in initio Epiſtolæ *Damam* eorum Epiſcopum, & *Baſſum* ac *Apollonium* Presbyteros nominatim laudat. In epiſtolâ ad Trallianos, Ἀναγκαῖον οὖν ἐστιν, ὥσπερ ποιεῖτε, ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν πράττειν ὑμᾶς· ἀλλ᾽ ὑποτάσσεσθαι καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ —— δεῖ καὶ τοὺς διακόνους ὄντας μυστηρίων Χριστοῦ Ἰησοῦ &c. Et in initio itidem *Polybium* eorum Epiſcopum diſerte nominat. In Epiſtolâ ad Philadelphenos, τῷ ἐπισκόπῳ προσέχετε, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ τοῖς διακόνοις. In Epiſtolâ ad Epheſios, ὑποτασσόμενοι τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, & paullo ante *Burrhum* ibi Diaconum atque etiam *Oneſimum* eorum Epiſcopum nominatim commemorat. In Epiſtolâ ad Smyrnenſes, Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς τῷ πατρί, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις, τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε· & eos poſtea extremâ quaſi Epiſtolâ omnes ſalutat, Ἀσπάζομαι τὸν ἀξιόθεον ἐπίσκοπον, καὶ τὸ θεοπρεπὲς πρεσβυτέριον, καὶ τοὺς διακόνους. Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin ad finem ſaltem temporum Apoſtolicorum, ſive ante centeſimum à Chriſto natum annum (nam S. Johannes ultimus Apoſtolorum diem obiit anno 99.) tres diſtincti ordines in Eccleſiâ conſtituti ſunt. Eoſdem autem & poſtea retentos eſſe, æque manifeſtum eſt. Quippe A. D. 142. ſive quadrageſimo tertio poſt S. Johannis obitum, Pius primus ad ſedem Romanam provectus eſt. Hic autem in indubitatâ illius epiſtolâ ad Juſtum Viennenſem Epiſcopum, ait, *Tu vero apud ſenatoriam urbem Viennenſem*, cum (Veri) *loco à fratribus conſtitutus & colobio Epiſcoporum veſtitus, vide ut miniſterium quod accepiſti in Domino impleas.* Et paucis interjectis, *Presbyteri & Diaconi, non ut majorem, ſed ut miniſtrum Chriſti te obſervent.* Hic enim Juſtum Epiſcopum, & Presbyteros, & Diaconos ſimul commemoratos videmus. Deinde anno 180. Irenæus Epiſcopus Lugdunenſis claruit. Is autem Epiſcopos Apoſtolis ſuccedere, iiſque Eccleſias ab Apoſtolis commiſſas, diſerte aſſerit. Iren. l. 3. c. 3. Et præcedente capite alibique Presbyterorum etiam meminit. Diaconorum, fateor, rariùs, quos tamen ſemper & ubique conſtitutos eſſe nemo nunquam

quam inficias ivit: & propterea Irenæi etiam diebus dictos tres ordines in Galliâ extitiſſe, nemini dubium eſſe poteſt. Præcipuè cum iiſdem ferè temporibus eos omnes Carthagine & Alexandriæ diſtinctè ordinatos fuiſſe, locupletiſſimos habeamus teſtes, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, & Origenem. Tertullianus, *Dandi quidem* (baptiſmum inquit) *habet jus ſummus ſacerdos, qui eſt Epiſcopus, dehinc Presbyteri, & Diaconi, non tamen ſine Epiſcopi autoritate, propter Eccleſiæ honorem.* Tertul. de baptiſmo c. 17. *Quod enim ex æquo accipitur, ex æquo dari poteſt, niſi Epiſcopi Epiſcopi jam, aut Presbyteri, aut Diaconi vocantur.* ibid. *Itaque alius hodie Epiſcopus, cras alius: hodie Diaconus qui cras lector: hodie Presbyter qui cras Laicus.* Id. de præſcript. adv. hær. c. 41. Clemens Alexandrinus, Ἐπεὶ καὶ αἱ ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προκοπαὶ, ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων μιμήματα οἶμαι ἀγγελικῆς δόξης. Strom. lib. 6. Origenes, ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐπίσκοπος οὐ καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ --- τὸ δὲ αὐτὸ καὶ περὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ἐρεῖς. Orig. in Matt. c. 15. καὶ ἀνθιστάμενον ἐπισκόπῳ, ἢ πρεσβυτέροις, ἢ διακόνοις. ibid. c. 21. *Ecce qualis Epiſcopus, aut qualis Presbyter, vel qualis Diaconus.* Id. in Num. Hom. 2. *Vidit & ſedem puerorum ejus, Eccleſiaſticum, puto, ordinem dicit, qui in Epiſcopatus vel Presbyterii ſedibus habetur. Vidit & ordinationes ſive ſtationes miniſtrorum ejus, Diaconorum, ut mihi videtur, ordinem memorat, aſtantium divino miniſterio.* Id. in Cant. hom. 2. *Eccleſiarum rectoribus & Principibus loquitur, his videlicet qui judicant eos qui intus ſunt, id eſt, Epiſcopis vel Presbyteris, & Diaconis.* Id. in Epiſt. ad Rom. l. 2. Ex omnibus hiſce veterum teſtimoniis obſervetur primo, tres diſtinctos Eccleſiaſticorum miniſtrorum ordines, ſive Epiſcopos, Presbyteros, & Diaconos etiam proximo poſt Apoſtolos ſeculo, non in uno alterove loco, ſed in omnibus tunc dierum cognitis terræ habitabilis partibus Europâ, Aſiâ, & Africâ conſtitutos eſſe: in Europâ quidem, ut ex Clemente & Pio Romanis, & Irenæo Gallicano Epiſcopo; in Aſiâ ut ex Ignatii Antiocheni Epiſtolis ad diverſas Aſiæ Eccleſias ſcriptis; & in Africa, ut ex Tertulliano, Clemente Alexandrino, & Origene conſtat. Deinde ſi nullum aliud extaret, hoc validiſſimo & invicto eſſet argumento, eos tres ordines ab ipſis Apoſtolis ſancitos eſſe; omnem enim fidem ſuperat, ut Eccleſiæ ubicunque terrarum conſtitutæ, & tanto à ſe invicem intervallo diſterminatæ; in eoſdem conſpirarent, niſi ab ipſis eos Apoſtolis, à quibus & fidem, traditos accepiſſent. Denique non mirum eſſe quod Epiſcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum mentio in his canonibus, etiamſi ſecundo ut nobis viſum eſt, exeunte, tertiove ineunte ſeculo divulgatis, toties occurrit, ſiquidem longe ante, & ab ipſa origine ubique terrarum obtinuerant: idque, quod imprimis obſervandum eſt, etiamſi nullus unquam canon, nulla lex, nullum decretum, à Concilio quovis aut antiquo Patre editum eſt, quo vel unus quivis è tribus hiſce ordinibus, conſtitutus legitur, aut confirmatus. In hiſce, fateor, canonibus multa de celebrandis Epiſcoporum, Presbyterorum, & Diaconorum ordinationibus occurrunt, ut & quibus quiſque muneribus fungi, & intra quos ſe limites continere debet: ſed nec in iis, nec in omnibus Conciliorum tomis, nec in ullis aliis è venerabilibus antiquorum patrum monumentis, vel verbum de primâ ipſorum ſive in univerſâ, ſive in ſingulari aliquâ Eccleſiâ, inſtitutione, præterquam Apoſtolicâ extat. Neque enim in poteſtate cujuſvis, non viri dico ſed Concilii ſitum erat, alios conſecratorum miniſtrorum ordines per totum terrarum orbem introducere, quam qui ab ipſis Apoſtolis inſtituti ſunt; ut penes quos ſolos erat, diſciplinam Eccleſiæ unâ cum fide ubique gentium ſtabilire: ac proinde tres ſupradictos ordines, hoc & præcedenti canone diſertè commemoratos, Apoſtolicæ inſtitutioni acceptos referamus, neceſſe eſt.

Καὶ διάκονος. Prima Diaconorum ordinatio ab Apoſtolis inſtituitur Act. 6. Hic enim ſeptem ab Apoſtolis ordinati dicuntur, ut menſis miniſtrarent, quos omnes è LXX. diſcipulis, quos Chriſtus elegerat, fuiſſe, Epiphanius teſtatur dicens, ἀπέστειλε δὲ καὶ ἄλλους ἑβδομήκοντα δύο κηρύττειν, ἐξ ὧν ἦσαν οἱ ἑπτὰ οἱ ἐπὶ τῶν χηρῶν τεταγμένοι, Epiph. adv. hær. part. 2. par. 4. Per Apoſtolicam autem χειροτονίαν, non menſarum tantummodo, ſed totius Eccleſiæ miniſtros conſtitutos eſſe, ex eo liquet, quòd Stephanus, unus ex iis, ſtatim prædicâſſe dicitur, Act. vi 8. Et Philippus, alius, non prædicâſſe ſolùm, Act. viii. 5. ſed & baptizâſſe ibid. v. 38. Hinc eſt, quòd ab ipſis Eccleſiæ primordiis Diaconi inter Eccleſiæ miniſtros recenſiti ſunt. Ignatius, Δεῖ δὲ καὶ τοὺς διακόνους ὄντας μυστηρίων Χριστοῦ Ἰησοῦ κατὰ πάντα τρόπον ἀρέσκειν, οὐ γὰρ βρωμάτων καὶ ποτῶν εἰσὶ διάκονοι, ἀλλ᾽ ἐκκλησίας Θεοῦ ὑπηρέται. Ignat. epiſt. ad Trall. p. 48 edit. Voſſ. Cyprianus, *Diaconos autem poſt aſcenſum Domini in cælos Apoſtoli ſibi conſtituerunt, Epiſcopatus ſui & Eccleſiæ miniſtros.* Cyprian. ad Rogat. epiſt. 9. l. 34. lib. 3. Clemens Alexandrinus, ὁμοίως κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, τὴν μὲν βελτιωτικὴν οἱ πρεσβύτεροι σώζουσιν εἰκόνα, τὴν ὑπηρετικὴν δὲ οἱ διάκονοι. Clem. Alex. Strom. l. 7. ſtatim ab initio. Origenes Diaconorum, ut mihi videtur, ordinem memorat aſtantium divino miniſterio. Orig. Hom. 2. in Cant. p. 323. l. A. oper. edit. Par 1619. Et ut alios è recentioribus taceam, Ælfricus, *Diaconus eſt, qui miſſali ſacerdoti miniſtrat, & oblationes ſuper altare ponit, & in divinorum celebratione Evangelium legit: & poteſt baptizare &c.* Ælfric. can. ad Walſin. Quòd autem Diaconus ab Epiſcopo, eoque ſolo ordinandus eſt, Concilium etiam Carthaginenſe quartum olim decrevit, his verbis, *Diaconus cum ordinatur, ſolus Epiſcopus, qui eum benedicit, manum ſuper caput illius ponat; quia non ad ſacerdotium, ſed ad miniſterium conſecratur*, Concil. Carthag. 4. can. 4.

Καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί. Frequens *Cleri* & *Clericorum* occurrit mentio in ſecundi etiam & tertii ſeculi ſcriptoribus, v. Tertull. de Monogam. cap. 12. Origen. hom. 7. in Jer. Cyprian. epiſt. lib. 3. epiſt. 5. 10. &c. epiſt. ad Presbyter. &c. Quinam autem λοιποὶ κληρικοὶ hìc vocentur, ex Juſtiniano diſcamus, qui præter *Presbyteros* & *Diaconos*, etiam *Subdiaconos*, *Lectores*, & *Cantores* in Clericorum numerum refert, dicens, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας, οὓς πάντας κληρικοὺς καλεῖσθαι, Juſtinian. Novel. 123 c. 19. quæ & ſim eſt Baſilic. l. 3. c. 33. Eoſdem autem & in hoc canone intelligendos eſſe, ex can. Apoſt. 26. ſatis patet, quo conſtituitur, ex iis, qui non ductâ uxore εἰς κλῆρον promoti ſunt, uxorem ſi velint, ducere, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνον. Hinc enim conſtat iis, quibus deſcripti ſunt hi canones, temporibus; *Lectores* & *Cantores* Clericorum infimos fuiſſe. Quòd denique ad horum vocabulorum etymologiam ſpectat, ipſum audiamus Hieronymum, *ſi enim*, inquit, κλῆρος *græcè*, *ſors Latinè appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de ſorte ſunt Domini, vel quia ipſe Dominus ſors*, id eſt, *pars Clericorum eſt.* Hieronym. ad Nepotian. de vitâ Clericorum.

In Can. III.

Ἐπὶ τῆς ἁγίας θυσίας. In primitivâ Eccleſiâ, juxta præceptum 1. Cor. xvi. 2. ab iis qui Eccleſiam ingrediebantur, ſingulis diebus dominicis fiebant oblationes, ut ex Juſtino Martyre colligimus, dicente, οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βουλόμενοι κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ, ὃ βούλεται, δίδωσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτίθεται. Juſtin. Martyr. Apol. 2. p. 77. l. 36. edit. Commelin. Eadem pene habes & apud Tertullian. Apol. cap. 39. Hinc D. Cyprianus divites matronas increpat, quòd nihil contribuerant. *Locuples, & dives es, & dominicum celebrare te credis, quæ Corbonam omnino non reſpicis, quæ in dominicum ſine ſacrificio venis, quæ partem de ſacrificio quod pauper obtulit, ſumis?* Cyprian. de opere & eleemoſynis p. 155. l. 4. edit. Manut. Et Auguſtinus, ſive auctor ſermonum de tempore, *ſecundum vires veſtras eleemoſynas pauperibus exhibete, oblationes, quæ in altari conſecrentur, offerte; erubeſcere debet homo idoneus, ſi de alienâ oblatione communicaverit.* Serm. de tempore 215. Ex oblatis igitur alia in Eccleſiæ miniſtrorum ſuſtentationem in gazophylacio, vel, ut loquitur Tertullianus, in arcâ cuſtodiebantur; alia verò ad altare oblata conſecrabantur. Hoc itaque tertio canone cautum eſt, ne quis aliud quippiam in ſacrificio incruento, ſive cœna Dominicâ ad altare offerat, præter panem & vinum ab ipſo Chriſto inſtituta, uti Balſamon & Zonaras canonem hunc interpretantur. Quibus ſuffragatur Joſephus Ægyptius in Arabica canonum collectione, quâ hæc prima pars hujus canonis ſic exprimitur: *Quicunque Epiſcopus vel Presbyter legem Domini noſtri Jeſu Chriſti de oblatione tranſgreſſus fuerit, & ſuper altare obtulerit Mel, aut Lac, vel etiam pro puro vini loco adhibuerit potum inebriantem, vel quippiam ex vino confectum, igne aut aliter parato, aut avem aliquam, aut animal, aut aliam beſtiam, præter oblationem quam Dominus Jeſus præcepit ex pane ſimilagineo puro, utroque, & vino ex uvis vitis ortis preſſo, qui nimirum hoc tranſilierit, ſacerdotio ejiciatur.* Per vinum igne paratum iſtud fortaſſis hic indigitatur, quod Avicenna *ablutum* vocat, & ſic definit, *Et bonum vinum eſt, quod ablutum dicitur, fitque hoc modo; Sumantur tres partes muſti, & una aqua, & coquantur quouſque tertia pars abſumatur.* Avicen. l. 1. fen. 3. p. 85. Cum vinum autem hujuſmodi, non merum ſit, ſed muſtum, ebrietatem citiùs producet, ut idem aſſerit, probatque dicens *Muſtum citius inebriat, eo quod aquoſitas penetrat.* Avicen. ibid. Et idcirco id genus vini in hoc canone ſub generali etiam nomine *potûs inebriantis* prohibetur, juxta paraphraſin Arabicam, & juxta ipſum quoque canonem, σίκερα ἐπιτηδευτὰ offerre prohibentem, uti mox patebit.

Πλὴν νέων χίδρων. Interpretes hìc conſentiunt, quòd hoc canone præcipitur, ut novæ ſpicæ, tempore opportuno, id eſt, cùm primò matureſcunt, non in ſacrificia Deo, ſed ut primitiæ ſacerdoti offerantur. Sic etiam Scholiaſtes in Harmenopuli epitomen, οὐχ ὡς θυσία ταῦτα, ἀλλ᾽ ὡς ἀπαρχὴ τῷ ἱερεῖ δίδοται. Harmenop. epit. can. ſect. 2. tit. 2. Hinc hæc canonis pars in Arabicâ collectione vocatur *lex de primitiis frugum*, viz. ut *Spica fricabilis, & bacca uvæ* cùm primo matureſcant ad Eccleſiam offerantur, *Et benedicat ei Sacerdos precibus ei præſcriptis, & inter fideles diſtribuat, priuſquam areola iſta demetatur.* Ubi obiter obſerves velim vocem אנדר *Ander*, non ut alibi *aream*, quâ teruntur, ſed potiùs *areolam* ſive partem agri, quâ ſeruntur fruges, hìc ſignificare. Derivatur autem hæc vox Arab. *Ander*, ut & Chald. אדרא & Syriaca à Græcâ ἄνδηρον ſive ἀνδηρὶς ut ſuſpicatur Samuel Bochartus de animal. part. 1. l. 2 c. 49 p. 548. l. 36. Ἄνδηρα vero, μέρη τι τῶν κήπων, ὥσπερ ἡ πρασιά. Suid. & ſic

& ſic Ἄνδηρος. Heſychius. Ἀνδηρίδες, πρασιαὶ, ὀχετοὶ περιχώδεις. Et ut Ἄνδηρα ſive Ἀνδηροὶ partem horti, quâ flores, ſic *Ander*, partem iſtam agri, quâ fruges creſcunt, indigitare videtur; vel ut Theocritus in ruminibus ſive Bucoliaſtis, Ἄνδηρα pro ipſis floribus:

> Ἀλλ' ἃ συρφώδης ἐπὶ κανθαροειδέϊ, οὐδ' αἰπολικὸν
> Ἔργ' ἐσίδω. τ' ἄνδηρα ποτ' ἀλγεινοῖσι πέφυκε.

Sic & hic אנדר pro *ſegete in agro ſato* accipiatur. Quam etiam non demetendam eſſe præcipitur, priuſquam primitiæ Sacerdoti offerantur, idque, non hoc tantum canone, ſed & Conſtitut. Apoſt. l. 2. c. 25. & l. 7. c. 30. & à Concilio Hiſpalenſi primo dicente, *Omnes primitias & decimas, tam de pecoribus quam de frugibus, dives ſimul & pauper Eccleſiis ſuis rectè offerant.* Concil. Hiſpal. apud Ivon. p. 3. c. 174. Extant autem in MS. Bodleiano χύλια quædam ad hunc canonem annexa, quæ hunc primitias offerendi ritum è lege Moſaicâ petitum obſervant, hiſce verbis, Ἐν τῷ νόμῳ λέγει, προσενέγκητε χίδρα νέα φρυκτὰ, ἕως ἂν προσενέγκητε ὑμεῖς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. καλῶς τοίνυν, οἷς ὁ Παλαιστίνης ἐπιχωριάζει γῆς ὅπως τὰ ἀρχαῖα φυτὰ ἐσθίειν, μὴ πρότερόν τινα τοῖς στάχυσιν ἅψασθαι, ἢ ἀφῦσαι ἢ θερίσαι ἢ φρύξαι, ἕως ἂν ἐκ τούτων τῷ Θεῷ προσενεχθῶσι δράγματα. καλὸν δὲ τοῦτο προσεπιτηδεύεσθαι τῇ τῶν πάντων ἡμέρᾳ· ἐπεὶ ἐν ταύταις ἕκαστοι δωδεκάδας ἀπαρχῶνται, καὶ τῇ πεντηκοστῇ ἀναπλῆσαι τὴν ἑορτὴν, ἕως ἂν μετέχομεν οἱ εἰς τὴν γῆν ἐπαγγελίας εἰσιόντες.

Ἢ ἔλαιον εἰς λυχνίαν καὶ θυμίαμα. *Luminari oleo accenſa* à primitivâ Eccleſiâ uſitata eſſe, ex Narciſſi, Origenis æqualis, hiſtoriâ ab Euſebio traditâ patet. Scribit enim Euſebius in magnâ paſchæ vigiliâ, oleum miniſtris defuiſſe, Aquam autem Narciſſi mandato lucernis infuſam in oleum protinus miraculosè converſam eſſe, Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 6. cap. 9. & ex eo Niceph l. 5. c 9. Incenſum autem iiſdem etiam temporibus in uſu fuiſſe, fidem facit Hippolytus, qui tertio ineunte ſeculo claruit, dicens, Πενθεῖ δὲ αἱ ἐκκλησίαι πένθος μέγα, διότι οὔτε προσφορὰ οὔτε θυμίαμα ἐπιτελεῖται. Hippol. de conſummat. mundi p. 357. l. A. tom. 2. Bibl. patr. Græc. Ergo antea uſitata fuerant. D. Ambroſius, *Atque utinam nobis quoque adolentibus altaria, ſacrificium deferentibus aſſiſtat Angelus, imo præbeat ſe videndum.* Ambroſ. in Luc. c. 1. de Angeli apparitione. Hinc in S. Chryſoſtomi liturgiâ, Diaconus λαβὼν τὸ θυμιατήριον καὶ τὸ θυμίαμα, λέγει πρὸς τὸν ἱερέα. εὐλόγησον, δέσποτα. τὸ θυμίαμα. Deinde ſacerdos ſic precatur, Θυμίαμά σοι προσφέρομεν, Χριστὲ ὁ Θεὸς, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς· ὃ προσδεξάμενος, δέσποτα, εἰς τὸ ὑπερουράνιον, καὶ ἀντικατάπεμψον καὶ ταχέως σοι θυμιάσομεν &c. Bibl. patr. Græc. tom. 2. pag. 63. Alias orationes in eundem finem conceptas videſis apud Hug. Menard. in append lib. Sacram. S. Greg. Radulphus Tungrenſis prop. 23. hunc ritum à Leone primo in Eccleſiam introductum arbitratur: verum huic potius canoni adſcribendus eſt; cujus ultimam hanc partem Paraphraſtes Arabicus ſic interpretatur *Nec liceat iis offerre ad altare oleum quodlibet, præter oleum Sancti Chriſmatis, ex nomine facti, quod Deus mandavit, & oleum incendiarium, quo candelæ accenduntur, & incenſum aromatum, ſive* בשםין *factum ex ſtyrace, ſacramentorum & precum tempore, non aliud.* Hic vox אסטרק *Iſtorak* formatur haud dubiè ex Græcâ στύραξ, quam Heſychius inter alia per θυμίαμα exponit; eodem ſenſu uſurpatur & ab Avicennâ, qui de *iſtorak* ait: Dioſcorides dicit, *quod ipſa ſit ſpecies Styracis, & apud quoſdam eſt gummi olivæ, & illius ſuffumigatio loco ſuffumigationis thuris in omni re ponitur*, Avicen. l. 2. p. 129. è quibus incenſum, cujus hic canon meminit, non ex thure tantum, ſed & ex ſtyrace in Oriente confectum eſſe conſtat.

Balſ. Σίκερα δὲ ἐστι πᾶν. Sic & Zonaras infra. Heſychius, Σίκερα οἶνος συμμιγὴς ἡδύσματι, ἢ πᾶν πόμα ἐμποιοῦν μέθην. Baſilius Magnus, Σίκερα γὰρ πᾶν τὸ δυνάμενον μέθην ἐμποιῆσαι πόμα τοῖς Ἑβραίοις ὀνομάζειν σύνηθες, Baſil in Iſa. cap. 5. p. 950. l. c. tom. 1. edit. Par. D. Ambroſius. *Hebræi omnem potum qui inebriat Siceræ nomine vocant*, Ambroſ. de Heliâ & jejun. c. 15. Hieronymus, *Sicera Hebræo ſermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare poteſt.* Hieron. ad Nepotian de vitâ Cleric. *Sæpe diximus eſſe vinum, quod de vineis fit; Siceram autem omnem potionem, quæ inebriare poteſt, & ſtatum mentis evertere*, Id. in Iſa. c. 28. nimirum Heb. שכר *Shecar* potum inebriantem propriè ſignificat: unde יין ושכר οἶνον καὶ σίκερα, ut reddunt LXX. Targum חמר ומרו & Arabs, *Vinum & quicquid inebriat* vertunt, Levit. 10. 9 ut ubi iterum concurrunt יין ושכר 1. Sam. 15. Verſio vulgata habet *Vinum & omne quod inebriare poteſt*, Septuagintaviralis οἶνον καὶ μέθυσμα; unde Suidas, Σίκερα ἐνδιάθετον πόμα καὶ παρ' Ἑβραίοις ἔστιν λεγόμενον μέθυσμα. Sic etiam in hoc canone, ut ante dictum eſt, σίκερα à paraphraſte Arabico per *potum inebriantem* exponitur. Et quidem שכר *Sicera* rarò, ſi unquam, vinum merum ſignificat, ſed potius factitium, præſertim ubi cum יין *vino* jungitur; ut Schindlerus obſervat in Lexico Pentagloto. Atque adeo loco ante laudato 1. Sam. 1. 15. ubi Targum יין ושכר vertit חמר חדת ועתיק *vinum novum & vetus*, & *Midraſh in locum*, יין זה חדש שכר זה ישן *Yain, id eſt vinum novum, Shecar id eſt vetus.* R. Kimchi in locum rectiùs obſervat שכר *Shecar* potius eſſe potum ex fructibus factum De variis autem potionibus, quæ ebrietatem inducunt, & idcirco σίκερα meritò nuncupantur, & ſub eo nomine ad altare offerri hîc prohibentur, videſis infra in notis ad χυμίδα.

Μὴ ὀπώρας. Fructus, qui apud Græcos à ſacerdote εὐλογοῦνται *benedicuntur*, ſunt, Uva, ficus, malogranata, olivæ, poma, mala Perſica, & Prunæ. Publicum benedicendi, Deoque pro iis, jam maturis & oblatis, gratias agendi, ritum his verbis peragunt, Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς, ἐπὶ προσφερομένην ἀπαρχὴν καρπῶν, ὃς ἐδώρησας ἡμῖν εἰς μετάληψιν. τελεσφορήσας διὰ τοῦ λόγου σου, καὶ κελεύσας καρποὺς παντοδαπὰς εἰς εὐφροσύνην καὶ τροφὴν τοῖς ἀνθρώποις καὶ παντὶ ζώῳ ἐν πάσῃ τῇ· ὑμνοῦμέν σε ὁ Θεὸς ἐπὶ πᾶσιν οἷς εὐηργέτησας ἡμᾶς, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν καρποῖς διὰ τοῦ παιδός σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ καὶ σοὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. A Latinis etiam antiquitùs hunc ritum obſervatum fuiſſe ex D. Gregorii ſacramentario patet, ubi hæc oratio eundem in finem concepta legitur, *Domine qui cœlum & terram & omnia creâſti, te ſupplices quæſumus, ut hunc fructum novum benedicere & ſanctificare digneris, & multiplicare abundanter offerentibus tibi, ut repleas eorum cellaria cum fortitudine frumenti, & vini, ut lætantes in iis referant tibi Deo omnipotenti laudes & gratias.* Vide & Conſtit. Apoſtolicarum lib. 8. cap. 40.

Zon. χυμίδα. Etiamſi nomen hoc vix alibi, ni fallor, præterquam hoc loco occurrat, quin potionem tamen aliquam ex melle confectam ſignificet, nemo dubitare poteſt. Et quidem mellitum aliquid vini loco offerre Concilium Antiſſiodorenſe etiam prohibet; *Non licet in altari, in ſacrificio divino mellitum, quod mulſum appellant, nec ullum aliud poculum, extra vinum cum aquâ mixtum, offerre.* Concil. Antiſſiod. can. 8. At præter χυμίδα, aliæ ſunt quamplurimæ potiones inebriantes, quas ſub *Siceræ* nomine canon hic offerre vetat Obſervatu digniſſima ſunt D Hieronymi verba, *Sicera Hebræo ſermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare poteſt, ſive illa quæ frumento conficitur, ſive pomorum ſucco, aut cum favi decoquuntur in dulcem & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctiſque frugibus aqua pinguior coloratur.* Hieron. ad Nepot. de vitâ Cleric. p. 6. col. 1. tom. 1. oper. per Eraſmum. De Sicera primo ex Frumento confecta, ſic Plinius, *Eſt & occidentis populis ſua ebrietas fruge madidâ: pluribus modis per Gallias Hiſpaniaſque nominibus aliis, ſed eadem ratione.* Plin. l. 14. cap 22. *Ægyptus quoque è fruge ſibi potus ſimiles excogitavit, nullâque in parte mundi ceſſat ebrietas*, ibid. & alibi. *Et frugum quidem hæc ſunt in uſu medica. Ex iiſdem ſunt & potus, Zythum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hiſpaniâ, cervisia & plura genera in Galliâ, aliiſque provinciis*, Id. lib. 22. cap. ult. à fine. Ægyptiorum autem Zythus ex hordeo præcipue & aqua confectus eſt. Ζῦθος σκευάζεται ἐκ τῆς κριθῆς. Dioſcorid. l. 2. c. 109. Ζῦθος, οἶνος ἀπὸ κριθῶν γινόμενος. Heſych. & Suid. εἰς οἱ τοὺς οἴνους ποιοῦντες ἐκ τῶν κριθῶν καὶ τῶν πυρῶν καὶ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ καλούμενον ζῦθος, Theophr. de cauſis plant. l. 6. c. 15. Sic & Herodotus ſcribit Ægyptios οἴνῳ ἐκ κριθέων πεποιημένῳ διαχρέωνται, Herod. l. 2. Hoc potionis genus in Dalmatiæ etiam & Pannoniæ provinciis uſitatum & *Sabaium* dictum eſſe, obſervat Hieronymus in Iſa. c. 19. Et Ammianus Marcellinus, *Eſt autem Sabaia ex ordeo vel frumento in liquorem converſis paupertinus in Illyrico potus.* Am. Marcel. l. 26. *At Sabaia* haud dubie ab Heb. סבא *potare* dicitur. A Pæonibus etiam uſurpatur, & παραβίης dicitur, ut & βρῦτον, Hecatæus enim Pæonas πίνειν βρῦτον ἀπὸ κριθῶν tradit apud Athen. l. 10. quinetiam, Βρύτιον, οἶνος ἐκ κριθῆς, Heſych. Scribitur & βρύτινον Gaz. grammat. l. 3. Athenæus loco citato hunc κρίθινον οἶνον etiam πίνον vocari dicit, unde & πίνω μεθυσθέντας apud Ariſtotel. l. de ebriet. Ad hæc appellatur & βύνη, Heſychius, βυνὸς ἐνδιατρίβομεν κριθῶν. At *Bora* apud Aetium l. 10. c. 29. idem eſt quod Matthæus Pariſienſis, Tho. Walſingam, aliique *Braſium* vocant, nos *Malt* nuncupamus, à Saxonico *Mealt liquefactum*, ut obſervat Henricus Spelmannus in Gloſſario. Præterea Dioſcorides potum hunc hordeaceum κοῦρμι appellatum & Iberis occidentalibus & Britannis uſitatum ſcribit l. 2. c. 110. at apud Athenæum l. 4. ſcribitur κόρμα, & apud Priſcum Sophiſtam in excerptis hiſtoriæ Gothicæ κάμον, ubi ait, καὶ τὸ ἐκ κριθῶν χορηγούμενον πόμα. κάμον οἱ βάρβαροι καλοῦσιν αὐτό. Nos *Alam* & *Beriam*, ſive *Ale* & *Beere* nuncupamus. *Alam* quidem non ab Alica, ut opinatur Ruellius de nat. Stirp. l. 2. c. 18. ſed detorta potius nonnihil voce Danica quæ *Oela* appellatur, ut ſentit Hadrianus Junius, animadv. l. 2. c. 12. *Beriam* autem, ſive *Beere*, à *bibere* deduci ſuſpicatur Gerh Joh. Voſſius de vit. ſerm. l. 1. c. 4. Veteres viz. pro *bibere* nonnunquam *biber* dixerunt, ut idem Voſſius probat, de analog. l. 1. c. 26. ex *biber* autem contractum eſſe Germanicum *bier* arbitratur, unde Angl. *Beere*: quod ipſe tamen mallem à Saxonico *Bere* derivare, quod *hordeum* ſignificat, ut ex quo conficitur A Media etiam idem potionis genus uſurpari, & Hebraico שכר reſpondere ſcribunt Rabbini, שכר המדי רמו ביה מי שעורי *Sicera Medorum in quam projiciunt aquas hordei.* Peſach. Fol. 42. 2. & Gloſſa כדי עושין שכר כמי שעורים בעין שכר שלנו *Medi faciunt Siceram ex aquis hordei, ut eſt Sicera noſtra.* Proximum Siceræ genus ab Hieronymo recenſitum ex pomorum ſucco fit. Sic Plinius *vinum fit & è ſiliquâ Syriacâ & è pyris malorumque omnibus*

us tantum diebus quibus editi ſunt hi Canones, verum & uſque ad Trullanam Synodum Epiſcopos, Presbyteros & Diaconos uxores habuiſſe, ut Balſamon in interpretationis ſuæ in hunc Canonem initio affirmat.

Ἐκβαλλέτω. Bellarminus, Binius, aliique Pontificii hanc vocem eò detorquent, ut nihil magis per eam hîc ſignificetur, quàm ut Clerici uxoribus ſuis providere debeant, quæ ad victum ſunt neceſſaria, ac ſi μὴ ἐκβαλλέτω, non exponeretur, *ne dimittat uxorem*, vel *à toro aut domo ne ejiciat*, ſed tantum, *à curâ ſuâ ne abjiciat*. Sed hæc mera eſt ac futilis impoſtura. Iſto enim ſenſu nuſquam à Græcis ſcriptoribus uſurpatur: ſed ubicunque apud eos de mulieribus agitur, ἐκβάλλειν idem eſt, quod ἀπολύειν *dimittere*, vel ἀποστέλλειν τῇ γυναικὶ διαζύγιον *libellum repudii uxori mittere*, ut Balſamon & Zonaras hîc interpretantur. Hoc ſenſu & D. Chryſoſtomus verbo ἐκβάλλειν utitur, ut in verba Chriſti ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Mat. 5. 31. Ille inter alia dicit, ὥσπερ ὁ παλαιὸς τὸν μισοῦντα τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ ἐξ οὐ-δεμιᾶς αἰτίας, μὴ κωλύσας ἐκβάλλειν. Et mox, ἀλλ' ἔξω ἐκβάλλοντι τε αὐτὴν καὶ ἑτέραν λαμβάνοντι, Chryſoſt. in Mat. ὁμιλ. ιζ. tom. 2. p. 121. edit. Savil. Ubi hoc ſæpius, quàm aliud quodvis vocabulum, eo ſenſu uſurpatur. Quin etiam Origenes, iiſdem ferè temporibus quibus conſtituti ſunt hi Canones, ἐκβάλλειν eodem ſenſu uſurpabat, ubi eadem Chriſti verba interpretans, ait, καὶ ἐπεὶ τάχα γε φήσει τις παρὰ λόγον τῆς πορνείας, ὁ ἐκβάλλων αὐτὴν ποιεῖ μοιχευθῆναι. Orig. in Mat. eodem ſenſu & verbo ἀπολύειν utitur infra. Ἐπιτρέπει δὲ ἐὰν οἱ ἄλλοι τὴν τοιαύτην ἀπολύωσι, ibid. Hinc Joſephus Ægyptius, in Arabicâ Canonum collectione, hæc verba τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλλέτω vertit *Uxorem ſuam domo ſuâ ejiciat*. Mulier enim dimiſſa ſive repudiata domo ſimul ejecta eſt, juxta Deut. xxiv. 1. ושלחה מביתו *Et mittet eam è domo ſuâ*, unde Philo Judæus mulierem *cohabitantem* opponit *dimiſſæ*, ζώσης τῆς συνοικούσης, οὔτε τῆς ἀπηλλαγμένης. Phil. Jud. de ſpecial. leg. Et ipſum conjugium συνοικέσιον appellatur, Concil. Chalced. can. 27. Et idcirco Rabbini repudiatam vocant גרושה & מגורשת *ejectam, expulſam*, & repudium גירושין *ejectionem*. Et in Juſtiniani Novellis τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν τῆς ἰδίας οἰκίας ἐξωθήσας pro *mulierem ſuam repudiare*. Novel. 117. cap. 8. l. 7. Hoc denique ſenſu vocem hanc ἐκβαλλέτω hoc Canone accipiendam eſſe, teſtis eſt Matthæus Monachus, cujus verba, ut veram canonis hujus interpretationem exhibentia, appono digniſſima ſunt, ὁ ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἱερὸς ἐπιζητεῖ, ὁ ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβαλὼν ἀφοριζέσθω, μένων δὲ ἐκεῖνος καθαιρείσθω. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐδίδαξε, μὴ ἐξεῖναι τινὶ τῶν παλαιῶν παραχωρεῖν εἴρηκε, ὅτι ἀπολύειν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, χωρὶς λόγου πορνείας· ἵνα γὰρ τὸ γάμου ἀπολαύσωσιν, οἱ ἀναγκαζόμενοι ἐν τῷ ἱερατικῷ γενόμενοι, Matt. Monach. ſive Blaſt. in Matrimonial.

Προφάσει εὐλαβείας. Non deſuerunt, qui in diſcutiendis de Clericorum cœlibatu controverſiis, εὐλάβειαν hîc non *pietatem* aut *religionem*, ſed *cautionem* in genere deſignare acriter contenderent, & hoc, fateor, ſenſu apud Ethnicos ſcriptores vox εὐλάβεια ſæpius uſurpatur: Apud Eccleſiaſticos autem, nec ſemel, ut opinor, *cautionem* in genere; ſed *pietatem erga Deum*, ſive *timorem illius*, *juſtamque cautionem in divino cultu adhibendam* perpetuò ſignificat. Et eodem quidem ſenſu hoc Canone intelligendam eſſe non tantùm ex Dionyſio Exiguo, qui προφάσει εὐλαβείας *ſub obtentu religionis* vertit; ſed præcipuè ex can. 14. patet; ubi hæc vox iterum non uſurpatur tantummodo, ſed & explicatur, ut quo dicitur μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας. Hîc enim εὐλάβεια & φόβος Θεοῦ ſynonyma eſſe clariſſimè conſtat. At timor Dei univerſam erga eum pietatem ſub ſe continet, unde & εὐσέβεια Syriacè vertitur *Timor Dei* 1. Tim. 3. 5 &c. Sic etiam Arabicè *Pietas* ſæpiſſimè exprimitur per *Timor Dei*, & pius vocatur *Timens Deum*, quo verbo & εὐλαβὴς redditur Luc. 2. 25. Quinetiam ipſa quoque ratio ſive occaſio condendi hujus canonis hunc vocis εὐλαβείας ſenſum poſtulat. Cùm enim ſecundo etiam poſt Chriſtum natum ſeculo, atque ac poſtea, nonnulli Clerici, (inter quos & Tertullianus fuiſſe videtur) uxores ſuas dimitterent, ſive repudiarent, hoc nimirum prætextu, ut ſe totos precibus, jejuniis, divinoque cultui ac miniſterio devoverent; ac ſi ſacra conjugatorum miniſteria ac exercitia impura eſſent, Deoque minùs grata: ne quis in poſterum veram pietatem cum matrimonio conſiſtere non poſſe arbitraretur, eo præſertim, quòd ipſi quoque Clerici uxores ſuas pietatis ac continentiæ obtentu ejicerent; Canone hoc cautum eſt; ne quis Clericus hoc prætextu uxorem ſuam dimitteret; quem proinde Joſephus Ægyptius παραφραστικῶς ſic exponit, *Non licebit Epiſcopo & Presbytero, nec Diacono uxorem ſuam domo ſuâ ejicere ſub prætextu abſtinentiæ ſive devotionis, ac ſi exiſtimaret matrimonialem cum eâ coitum impurum eſſe; hoc prætextu eam domo ſuâ nequaquam ejiciet*, viz. *Continentiæ prætextu*. Et ſic quidem Harmenopulus in hujus canonis Epitome pro εὐλαβείας ſubſtituit ἐγκρατείας προφάσει. Harmenop. epit. can. ſect. 2. tit. 3. Supradictam autem canonis rationem Matthæus Monachus etiam obſervavit, ὅτι εἰ τὸν τοῦ γάμου ἀπολαύσουσι, ὡς ἀναγκαζόμενοι ἐν τῷ ἱερατικῷ μένοντες, νῦν δὲ τὸ γάμου ὡς καθαρὸν ἀποδέχεται καὶ τὴν ἁγνείαν τιμῶντες, Matt. Monac. in Matrimon. l 8. juris Græco-Romani, p. 514. edit. Marquardi Freheri. Eadem ferè habes & in Zo-

naræ hujus canonis interpretatione.

Balſ. Ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν. Liber conſtitutionum Imperialium è Juſtiniani codice, digeſtis, novellis, inſtitutionibus & edictis; item è Juſtini Junioris, Tiberii, Zenonis aliorumque Imperatorum, atque ipſius Baſilii Macedonis novellis, è Conſtitutionibus etiam Βασιλικῶν, ἐπαρχικῶν, Ῥωμαϊκῶν; necnon ex paratitlis, gloſſis, παραγραφαῖς, παρερμηνείαις, ſeu interpretationibus, quas varii juriſconſulti conſcribebant, è ποινικῷ etiam ſeu ἀγρονομικῷ καὶ νόμου Ῥοδίων. Στρατιωτικῷ, de pœnis militaribus, &c. ex Ruſi libris, & è Patrum præterea ſententiis, & Conciliorum Canonibus, primò à Baſilio Macedone, & deinde ab ipſius filio Leone philoſopho collectus, Βασιλικὰ (viz. διατάξεις) & nonnunquam Βασιλικὴ nuncupatur. Egregium hoc opus in libros 60. diſtributum, aliquando à Zonarâ & Ariſteno, à Balſamone ſæpiſſimè laudatur. Cæterum exemplar à Balſamone reliquiſque uſitatum ab eo, quod impreſſum eſt Pariſiis anno 1647 quamplurimùm diſcrepat, in titulis præſertim & capitibus recenſendis. Nonnunquam, fateor, non capita tantùm, ſed & tituli à Balſamone citati in impreſſis deſiderantur: plerunque tamen locum citatum, ſi non in ipſo capite, in eodem ſaltem titulo, ad quem ſe remittit invenies.

Συνοικέσιον. Sic in MS. Bodleiano, at in impreſſis eſt γυναικέσιον, quod nuſpiam occurrit: συνοικέσιον autem eodem, quo à Balſamone, ſenſu, viz. pro *Matrimonio*, etiam à Concil. Chalced. can. 27. uſurpatur.

Καὶ ἄλλας τινάς. Præter eas, quæ à Balſamone memorantur, divortiorum cauſas, duæ præcipuè in dictâ Novellâ, & laudato Βασιλικῶν titulo, traduntur; nimirum, ὅταν ὁ ἀνὴρ μὴ δυνηθῇ συμμιγῆναι τῇ γυναικί, καὶ τὰ παρὰ τῆς φύσεως διδόμενα ἀνδράσι πράττειν ἄχρι τριῶν τελείων ἐνιαυτῶν, ἐκ τοῦ γάμου ἀριθμουμένων. Et deinde, Ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας τοιοῦτον ἐστιν, ὥστε ἀρχὴν χώραν διαλύειν τοῦ γάμου. V. Baſilic. tom. 4. p. 321. 322.

Ariſt. Τὴν ἑαυτοῦ ἱερεύς. In hujus Canonis epitome, tam Simeon Logotheta, quàm ipſe etiam Ariſtenus, apud Juſtellum pro ἀποβαλλέσθω legit ἀφοριζέσθω. Harmenopulus totum aliter contrahit, ἱερεὺς ὁ ἀφιέμενος ἐγκρατείας προφάσει τὴν ἰδίαν ἐκβάλλων γυναῖκα, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω. Harmenop. epit. can. ſect. 2. tit. 3.

In Can. VI.

Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος. Cyprianus, *Cùm jam pridem in Concilio Epiſcoporum ſtatutum ſit, ne quis de Clericis & Dei miniſtris tutorem & curatorem teſtamento ſuo conſtituat, quando ſinguli divino ſacerdotio honorati & in Clerico miniſterio conſtituti, non niſi altari & ſacrificiis deſervire, & precibus & orationibus vacare debeant. Scriptum eſt enim, nemo militans Deo obligat ſe moleſtiis ſecularibus, ut poſſit placere ei cui ſe probavit. Quod cum de omnibus dictum ſit, quanto magis moleſtiis & laqueis ſecularibus obligari non debent, qui divinis rebus & ſpiritualibus occupati, ab Eccleſiâ recedere, & ad terrenos & ſeculares actus vacare non poſſunt?* Cyprian. Epiſt. 9. l. 1. edit. Manut. Ex his Cypriani verbis colligimus, hoc ante ejus tempora ſtatutum eſſe, & quidem ab Epiſcoporum concilio. Cujus decreti hic Canon epitome quædam & compendium eſſe videtur. Idem autem repetitur can. Apoſt. 81. Ex hujus Canonis præſcripto idem Cyprianus Epiſcopos ſui temporis arguit, *divinâ procuratione contemptâ, procuratores rerum ſecularium fieri, derelictâ Cathedrâ, plebe deſertâ per alienas provincias oberrantes negotiationis quæſtuoſæ nundinas aucupari* p. 180. l. 30. edit. Manut. Cyprian. de lapſis. Eadem autem, quæ hoc canone, etiam à Concilio Moguntino anno 813. habito, conſtituta ſunt, *Miniſtri autem altaris Domini vel Monachi, nobis placuit, ut à negotiis ſecularibus omnino abſtineant.* Concil. Mogunt. c. 14. tom. 3. p. 464 Bin. edit. Colon 1606. Quæ autem pro ſecularibus negotiis, à Clericis vitandis, habenda ſint, prolixius recenſentur: viz. Turpe lucrum munera injuſta accipere, vel etiam dare, pro aliquo ſeculari quæſtu pretio aliquem conducere, contentiones & lites vel rixas amare, in placitis ſecularibus diſputare, exceptâ defenſione orphanorum aut viduarum; conductores aut procuratores eſſe ſecularium rerum, turpis verbi vel facti joculatorem eſſe, vel jocum ſecularem diligere, aleas amare, ornamentum inconveniens propoſito ſuo gerere, in deliciis vivere velle, gulam & ebrietatem ſequi, pondera injuſta vel menſuras habere, negotium injuſtum exercere. Hæc omnia repetuntur ab alio etiam Concilio ibidem celebrato Anno Dom. 847. c. 13. tom. 3. p. 634. Bin. Nonnulla horum, quibus Clerico interdicitur, recenſentur etiam ab Ælfrico ad Wolfin. Epiſcopum can. 30. vide & ὑπόμνημα συνοδικὸν ſub Lucâ Patriarchâ CP. editum, parte ſecunda, in Juris Græco-Rom. l. 3. p. 220. edit. Francof 1596. & reſponſa Balſamonis ad Marcum Alexandrinum, ad interrog. 24. ibid. l. 5. 374. Joſephus Ægyptius in paraphraſi Arabicâ κοσμικὰς φροντίδας vertit *quamlibet ex artibus mundi*. Dionyſius Exiguus, ut nos, *ſeculares curas* vertit, & Egbertus Eboracenſis in excerptionibus, *ſecularia negotia*, can. 57. vid. & Concil. Chalced. can. 3. & Carthag. can. 16.

In Can. VII.

THν ἁγίαν τοῦ πάσχα ἡμέραν. Etiamſi de ipſâ paſchali Feſtivitate quotannis celebrandâ, nulla unquam inter Chriſtianos mota eſt controverſia; de die tamen, quo celebranda eſt, in Eccleſiâ etiam recens natâ, multas graveſque ortas fuiſſe diſſenſiones, neminem latet. Alii enim certum ſtatumque diem in anno Juliano paſchali celebrando ſtatuerunt: utpote cùm ex Actis Pilati, ut ſcribit Epiphanius, Chriſtum VIII. Kal. April. alii denique X. Kal. April. huic celebritati præfixerunt: quos tamen omnes Epiphanius inter τεσσαρεσκαιδεκατίτας recenſet hær. 50. par. 1. edit. Petav. Longe autem plures XIV. lunâ primi menſis, quamcunque demum in feriam incideret, hanc ſolennitatem cum Judæis quotannis obeundam contenderunt. Et quidem Joſephus Scaliger, tum Apoſtolos, tum qui eos centum annis poſtea ſecuti ſunt, paſcha ſemper Judaicè celebrâſſe, ex Euſebio, hiſtoriâ veteri Eccleſiaſtica, & Nicephoro Calliſto affirmare non veretur, de emendat. temp. l. 2. p. 150. edit. Genev. 1629. Verum hanc Scaligeri doctrinam auctoribus iſtis falſo adſcriptam, & ab omnibus deteſtandam eſſe Dionyſius Petavius fusè probat, de doctrina temp. l. 2. cap. 57. Qui hac opinione imbuti ſunt τεσσαρεσκαιδεκατῖται ſive Quartadecimani propriè nominati ſunt, è quorum numero olim Audiani erant & omnes in Aſia minori Chriſtiani. Audiani ſententiam ſuam Conſtitutionum Apoſtolicarum autoritate confirmare conati ſunt; utpote quibus de paſchate præceptum ſuit, ὑμεῖς μὴ ψηφίζετε, ἀλλὰ ποιεῖτε ὅταν οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν οἱ ἐκ περιτομῆς. μετ' αὐτῶν ἅμα ποιεῖτε. At hæc verba Audianos perperam interpretatos eſſe ſcribit Epiphanius hær. 70. par. 10. E quibus tamen patet hujuſmodi conſtitutionem inter Apoſtolicas tunc dierum extitiſſe, ac proinde librum, qui hodie ſub Ἀποστολικῶν Διαταγῶν nomine circumfertur, à priſtinis illis conſtitutionibus quamplurimùm diſcrepare, ut quo contrarium prorſus conſtituitur, μηκέτι δὲ μέλητε μετὰ Ἰουδαίων ἑορτάζειν. Conſtit. Apoſt. lib. 5. c. 16. Aſiani hunc paſcha XIV. lunæ celebrandi ritum à Johanne & Philippo Apoſtolis traditum aſſeverarunt, Euſeb. Hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 24. p. 191. l. c. edit. Valeſ. Europæi omneſque alii præter Aſianos Chriſtiani ab aliis Apoſtolis ſibi traditum conſenſerunt paſcha non σταυρώσιμον, ſed ἀναστάσιμον, illudque non alio, quam dominico XIV. lunam ſubſequente peragendum eſſe: plura coacta ſunt Concilia, anno circiter 198. viz. Romanum, Palæſtinum, Ponticum, Gallicum, Oſroenum, aliaque, à quibus omnibus ſtatutum eſt, id quod in hoc Canone continetur, & à quibus propterea hic Canon in Apoſtolicorum numerum collectus videtur. In quo conſtituitur primo ne Chriſtiani eodem, quo Judæi, die, viz. XIV. lunæ primi menſis Niſan, & deinde, ut nec ante æquinoctium vernum, paſchalem feſtivitatem celebrarent. Et ſecundum quidem à primo neceſſario conſequitur. Verumenimverò, etiamſi XIV. Niſan, quo Judæi paſcha ſuum peragebant, in ipſum æquinoctii vernalis diem incidere debuerit, ob vitioſas tamen & erroneas annorum periodos, quibus ad annum ſuum lunarem intra limites ſolares coercendum uſi ſunt, ſæpe contigit, ut XIV. Niſan biduo vel etiam triduo æquinoctium antecederet; & ſic paſcha biduo quoque ante legitimum diem celebrarent: quod Epiphanius ipſo etiam, quo Chriſtus paſſus eſt anno accidiſſe refert, dicens, ἦν γὰρ ἐν τάχει πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς φωνῆς, Epiphan. hær. 51. par. 26. quæ eſt Alog. Quomodo hoc fieri potuit, quandoquidem ad Canonis hujus dilucidationem quamplurimum confert, paucis explicare nitemur. Ex eodem igitur Epiphanii loco conſtat; Judæis duplicem olim annorum cyclum in uſu fuiſſe, minorem & majorem: minor erat Teſſaradecaeteris, ſive annorum 14. major autem, ogdoecontateſſaraeteris ſive annorum 84. verùm Juliani 84. anni dies colligunt 30681. Judæi autem juxta Epiphanium, annum ſuum lunarem d. 354. h. 8. conſtituebant. Annorum igitur ὑπερεχόντων & ἐμβολιμαίων, juxta eorum calculum, habitâ ratione, anni Judaici 84. dies conficiunt 30649. quibus ex 30681. ſubductis, reliqui ſiunt dies 32. Hinc menſem ἐμβολιμαῖον, eundemque plenum ſive τριακονθήμερον ad finem majoris hujus periodi ſive annorum 84. extra ordinem adjiciebant: poſt quem tamen adjectum reſtabat adhuc biduum, quo anni Judaici 84. totidem Julianis ſuperantur; ex quo fit neomeniarum ἀναποδισμὸν & μετάστασιν τοῖς τῶν ἀστρογνώμων; ut in quavis videlicet ogdoecontateſſaraeteride vertente neomeniæ verſus menſium initia biduo retroverterentur. Ex. gr. Si neomenia Niſan hoc anno in VI. Id. Martias inciderit, poſt annos 84. elapſos eadem neomenia in VIII. Idus Martias retrocedet, ac proinde XIV. luna, quæ hoc anno die Martii 23. accidit, poſt dictam ogdoecontateſſaraeteridem in Martii 21. retrovertetur. Quapropter ſi a XIV. luna Niſan in initio majoris illius periodi una cum æquinoctio in Martii 23 inciderit, elapsâ iſtâ periodo, eadem XIV. luna Niſan æquinoctium biduo anticipabit; & ſic Paſcha πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας celebrabitur, quod hoc canone vetitum eſt. Qui has periodos fuſiùs explicatas deſiderat, conſulat Kepleri Eclogas Chronologicas, & Dionyſii Petavii animadverſiones in Epiphanium, ad hær. 51. Ubi tamen obſervet velim pro 30681. quandoque ſcribi 40681. ut & 40679. pro 30679. quod tanto viro excidiſſe vix credam; ſed vel amanuenſi, vel typographo, vel ſaltem doctiſſimo illius calamo nimis feſtinanti attribuendum cenſeo.

Balſ. Ἀλλ' ὅτε τύχῃ. Si Balſamon per hæc ſibi verba velit æquinoctia, non minus quam neomenias; ſedem ſuam in anno Juliano quotannis commutare, nihil magis ridiculum, magis puerile, effingi poteſt. Quapropter reſpicere potius videtur ad æquinoctiorum in anno Juliano retroceſſionem. Cum nonnulli enim æquinoctium vernum Martii 25. alii Martii 20. fixum perpetuò aſſeruerint: ille, deprehenſo iſtorum errore, nec in Mart. 25. nec 20. nec in alium quemcunque præſtitutum diem ſemper incidere affirmat; ſed ὅτε τύχῃ, hoc eſt, prout ἀστρονομικὴ ἰσημερία in anno Juliano poſtulat. Nam annis quibuſlibet 131. vertentibus, æquinoctia uno die verſus menſium initia retrogantur; ut idem æquinoctium, quod olim Martii 25. & poſtea Martii 20. accidit, noſtris diebus ad Mart. 10. retrovertatur.

Ἡ πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας. Ex eo quod hoc Canone dictum eſt, ne paſcha cum Judæis πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας peragatur, Balſamon conjeciſſe videtur, Judæos perpetuò, idque ex Moſis inſtituto, paſcha ſuum πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας celebrâſſe. At Anatolius ex antiquioribus Judæorum magiſtris, duobus Agathobulis & Ariſtobulo (qui unus fuit ex LXX. ſenioribus, qui Biblia Græcè verterant) aſſerit δεῖν τὰ διαβατήρια θύειν ἐπίσης ἅπαντας μετὰ ἰσημερίαν ἐαρινήν, μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός apud Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 7. c. 32. p. 287. l. B. edit. Valeſ. Addit inſuper ibidem Ariſtobulus in celebrando paſchate requiri, μὴ μόνον τὸν ἥλιον τὸ ἰσημερινὸν διαπορεύεσθαι τμῆμα, καὶ τὴν σελήνην δέ, nimirum, ut cùm Paſcha peragatur, ſol vernum æquinoctiale ſegmentum obtineat, & luna autumnale ei oppoſitum, ſive hæc initium Libræ, ille Arietis. Idem docet Joſephus, τῷ δὲ μηνὶ τῷ Ξανθικῷ, ὃς Νισὰν παρ' ἡμῖν καλεῖται, καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχή, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ κατὰ σελήνην, ἐν κριῷ τοῦ ἡλίου καθεστῶτος. Joſeph. antiq. Jud. l. 3. c. 10. p. 93. l. A. edit. Rovier. 1611. unde patet annum Judaicum ita tunc temporis ordinatum fuiſſe, ut XIV. luna menſis Niſan celebraretur, cùm ſol arietem ingreſſus eſt. Hiſce ſuffragatur & Philo Judæus ἑκατέρα τῶν ἰσημεριῶν ἑβδόμῳ γίνεται μηνί, καθ' ἃς καὶ ἑορτάζειν διείρηται τὰς μεγίστας καὶ δημοτελεστάτας ἑορτάς. Phil. Jud. de mundi opific. p. 17. l. B. edit. Pariſ. 1640. Ex his enim Philonis verbis liquidiſſimè conſtat, Paſcha celebrari κατ' ἰσημερίαν ἐαρινήν, non minus quam feſtum Tabernaculorum κατὰ μετοπωρινήν. Quapropter etiamſi Judæi nonnunquam Paſcha ſuum ante vernum æquinoctium obierint: hoc tamen non ex majorum, nedum Moſis, ut aſſerit Balſamon, inſtituto; ſed potiùs ex periodorum, quibus uſi ſunt, labe ac vitio accidit; ut ante notatum eſt.

Ἀλλὰ μετὰ τῶν. Joſephus Ægyptius etiam in Arabicâ Canonum paraphraſi hunc ita interpretatur, ut per eum non tantum cautum ſit, ne Paſcha cum Judæis, ſed & ut poſtea peragatur, & quidem die dominico. Sic enim exponit *Quicunque Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, vel alius è miniſtris Eccleſiæ, feſtum paſchatis ante æquinoctium celebraverit, cupiens in illo Judæos imitari, aut cum iis paſcha peregerit, aliâ quâvis quàm primâ feriâ, quæ eſt poſt paſcha Judæorum, ſive dominicâ quæ ſequitur, non aliâ ſive ante ſive poſt eam die, ſed ipſa dominicâ, quæ paſcha Judæorum excipit, gradu ſuo excidat & ordine ſuo deponatur.* In ipſo, fateor, Canone de die dominicâ nihil expreſsè traditur; ex eo tamen, quòd paſcha cum Judæis celebrare hic prohibetur, neceſſario ſequitur, paſcha Chriſtianum alio, quam Judaicum, die celebrandum eſſe. At qui Judæos in paſchali celebritate non imitati ſunt, dominicâ illam die perpetuò peregerunt, etiam ante definitionem Nicænam; adeo ut Synodus Nicæna, in graviſſima hac controverſia diſcutienda, nihil novi determinâſſe, ſed antiquum hunc Apoſtolicum canonem ſuâ tandem autoritate confirmâſſe videatur. Ac proinde Joſephus Ægyptius hunc Canonem non ineptè ſic interpretatur, ut non tantum poſt æquinoctium, ſed etiam die dominicâ paſchalem feſtivitatem celebrari præcipiat.

Ζητεῖ περὶ τοῦ ε'. λόγου. Extat etiamnum hæc oratio tomo quinto operum D. Chryſoſtomi, inter panegyricas dubiæ fidei, pag. 940. edit. Savil. Octo, fateor, ſermones ejus in paſcha nondum inventi ſunt, ſed ſeptem tantùm; ultimus autem octavi titulum præ ſe fert, tam in MS. quo uſus eſt D. Henricus Savilius, quam in Bodleiano: ut extra dubium ſit eandem eſſe D. Chryſoſtomi εἰς τὸ πάσχα orationem quam ſub octavæ titulo Balſamon hic laudat, præcipuè cum idem argumentum in ea, quod hic a Balſamone tractetur.

In Can. VIII.

Ε'ἴ τις ἐπίσκοπος. Marco Alexandrino hanc quæſtionem proponenti, οἱ μετὰ τὸ προσφέρειν ἢ μετὰ τῆς ἱερᾶς συνάξεως γενέσθαι διάγοντες μὴ μεταλαμβάνοντες ὀφείλουσιν, ἢ εἰ

Theo-

Theodorus Balſamon reſpondens hunc Canonem recitat, additque [illegible], τοὺς [illegible] τοὺς διακόνους, ἢ μᾶλλον τοὺς χειροτονοῦντας μὴ μεταλαμβάνειν τῆς θείας κοινωνίας, ἢ μόνον τὴν αἰτίαν λέγειν, δι' ἣν τῆς ἁγίας ταύτης [illegible]. [illegible], Balſ. reſponſ. ad Marc Alex. interrog. 17. lib. 5. Juris Græco-Rom. p. 371. edit. Franc. 1596.

Ὡς μὴ ἐχειν̃ [illegible]. Hæc verba in impreſſis deſiderantur; nos ea ex MS. Bodleiano reſtituimus, cui conſentiunt Joh. Antiochenus collect. can. tit. 47. & Balſamon in reſponſis ad Marci Alexandrini interrog. 17. ibid. niſi quod pro [illegible], ille [illegible], hic [illegible] legit: item exemplaria à Dionyſio Exiguo & Gentiano Hervetto uſurpata; nam ille vertit, *quod recte non obtulerit*; hic, *tanquam non digne obtulerit*.

In Can. IX.

Πάντας τοὺς εἰσιόντας. Balſamon in reſponſis ad Marcum Alexandriæ Patriarcham, nonnullos obſervat hoc Canone fretos aſſeruiſſe, eos omnes, qui Eccleſiam ingrediuntur, etiam invitos cogendos eſſe divina aſſumere ſacramenta, addit autem, [illegible] ἀλλὰ [illegible] τοὺς πιστοὺς [illegible] τῆς θείας [illegible]. [illegible] τῆς ἱερουργίας [illegible] τοὺς [illegible] μεταλήψεως [illegible], καὶ τοὺς [illegible] αὐτοὺς [illegible]. [illegible] Balſam. ad interrog. 16. l. 3. Jur. Græco-Rom. Daniel Chamierus hunc Canonem contra miſſas privatas nec immeritò profert, videſis eum tom. 4. l 7. cap. 18. par. 2. vide & Concilii Antiocheni can. 2.

Balſ. Μὴ μεταλαμβάνοντας ἀφορίζεσθαι. Poſt iſta verba in MS noſtro Bodleiano hæc occurrunt. Ἑτέρα ἑρμηνεία. [illegible] τοῦ ε. κανόνος καὶ ς. [illegible], ζήτει ἄνωθεν. Unde nobis viſum eſt ἑτέραν ἑρμηνείαν, quæ ad can. 8. pertinet, in codice, è quo tranſcriptus eſt Bodleianus, bis ſcriptam fuiſſe, primo poſt can 8. & denuò poſt hunc 9. At ubi Amanuenſis obſervâſſet eadem verba, quæ ad præcedentem Canonem tranſcripſiſſet, iterum hîc occurrere, primis ſecundæ hujus interpretationis verbis repetitis, ſtatim addit, ζήτει ἄνωθεν, viz. ad interpretationem præcedentis Canonis. Et in impreſſis quidem codicibus, atque eo quoque, quem tranſtulit Gentianus Hervetus, non minus quam in Bodleiano jam edito, hæc ἑτέρα ἑρμηνεία poſt primam octavi Canonis interpretationem collocatur; his tamen ad marginem adnotatis, ταύτην ἑρμηνείαν [illegible] μετὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ς. κανόνος.

In Can. X.

Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ. Excommunicationis pœna delinquentibus inflicta, non eſt Chriſtianis propria; ſed iis cum gentibus pariter ac Judæis communis. Et ipſi enim Druides eos, qui ſtatutis ſuis morem non gererent, ab aliorum commercio, tum ſacro quam profano, arcebant. ut teſtatur Julius Cæſar, qui de iis hæc habet. *Si quis aut privatus, aut populus eorum decreto non ſtetit, ſacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos eſt graviſſima: quibus ita eſt interdictum, ii numero impiorum & ſceleratorum habentur: ab iis omnes decedunt, aditum eorum, ſermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur. His autem omnibus Druidibus præeſt unus, qui ſummam inter eos habet autoritatem.* Cæſar de bello Gall. l. 6. cap. 4. Ad hanc etiam pœnam Euripides reſpexiſſe videtur, ubi ait in Oreſte.

> Ἔδοξε δ' Ἄργει τῷδε μὴ ἡμᾶς στέγαις
> Μὴ πυρὶ δέχεσθαι, μήτε προσφωνεῖν τινὰ
> Μητροκτονοῦντας.

Judæis tres excommunicationis ſpecies in uſu fuerunt. Prima & leviſſima eſt נדוי *Niddui*, qua quiſpiam ab aliorum conſortio ad quatuor ſaltem cubitos, & xxx. dies ſegregatus eſt. Secunda, חרם *Herem*, quæ cum diris & horrendis maledictionibus inflicta eſt. Cum eo, qui ſic excommunicatus eſt, nec edere, nec bibere licuit: quo reſpicere videtur Apoſtolus, dicens, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν. 1 Cor. v. 11. Tertia eſt שמתא *Shammatta*, quâ mulctatus à republicæ pariter ac Eccleſiæ communione ſine ſpe unquam redeundi ſeparatus eſt, ut Elias in Tisbi notat. Cum Gentes autem & Judæi hanc autoritatem exercuerint, multò minus Chriſtianæ Eccleſiæ deneganda eſt; præſertim cum ipſe fundator & caput Eccleſiæ in mandatis dederit, ut qui Eccleſiam audire neglexerit, ſit ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης Mat. xviii 17. hoc eſt, *Eccleſiâ ejiciatur*, ſive excommunicetur. Quod D. Paulus poſtea expreſſit per παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ. 1 Cor. v. 5. 1. Tim. 1. 20. Ut non mirum ſit, Eccleſiæ præſules, ex Domini & Apoſtolorum præceptis, Eccleſiaſticam hanc autoritatem in ſcelerum conſcios perpetuò exercuiſſe; ut ex hoc Canone ab Eccleſiâ recens natâ decreto patet; quo cautum eſt, ne quis cum excommunicato vel comprecetur. Et iiſdem quidem diebus, quibus conſtitutus, & obſervatum fuiſſe teſtis eſt Tertullianus, dicens, *Ibidem etiam exhortationes, caſtigationes, & cenſura divina. Nam & judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conſpectu, ſummumque futuri judicii præjudicium eſt; ſi quis ità deliquerit, ut à communicatione orationis, & conventus, & omnis ſancti commercii relegetur.* Tertull. Apol. c. 39 Cyprianus etiam hujus cenſuræ frequentiſſimè meminit: qui tamen pro *excommunicare* uſurpat *arcere à communione*, & *non communicare*, epiſt 28. edit. Rigalt. & nonnunquam, *de Eccleſiâ pellere*, *ejicere*, *condemnare*, *ſacerdotum voce damnare*, epiſt. 55. *ſpirituali gladio necare* epiſt. 62. ſic etiam & *abſtinere* utitur pro *excommunicare*, & *abſtentio* pro *excommunicato*: ut *Abſtentum à nobis ſciat* epiſt. 38. *Et ideirco conſultè & cum vigore feciſti, frater Chariſſime, abſtinendo Diaconum, qui cum virgine ſæpe manſit*, epiſt. 62. Et ſic quidem *Abſtineo* cum accuſativo uſurpatur à Terentio, *gemitus, ſcreatus, tuſſes, riſus abſtine*, Terent. Heautont Act. 2. ſcen. 2. & ab Horatio, *Abſtinuit vim uxore & gnato.* Horat. l. 2. Sat. 3. & ab ipſo Cicerone, *Quale autem beneficium eſt, quod te abſtinueris nefario ſcelere?* Cicer. Philip. 2 n. 3. adeo ut Cyprianus non primus ſit, qui hoc verbo tanquam tranſitivo uſus eſt, nec quidem ultimus. Nam Concilium Toletanum dicit, *Clericus ſi abſtinetur, à Clericis devitetur, ſi quis cum illo colloqui aut convivari fuerit deprehenſus, etiam ipſe abſtineatur.* Concil. Tol. 1. cap. 15. apud Bin. tom. 1. p. 560. item Concil. Elibertanum c. 54. ibid. p. 240. Epaun. can. 3. idem tom. 2. p. 312. Optatus Milevitanus, *ait dicentis Macarium poſt illa facta communioni non debuiſſe miſceri, ſed magis à Catholicis Epiſcopis abſtineri.* Opta Milev. in append. lib. 7. ad tertium pertinente, adv. Donat. p. 111. edit. Albaſpin. Pariſ. 1631.

In Can. XI.

Εἴ τις καθῃρημένῳ. Ut Laici ſcelerum convicti excommunicantur, ſic Clerici delinquentes per Canones *deponuntur*; hoc eſt, à ſacris fungendis miniſteriis arcentur, & in Laicorum ordinem rediguntur. Hanc pœnam Clericis inflictam veteres hi Canones καθαίρεσιν vocant, & quibus infligitur, καθῃρημένους. Nonnunquam [illegible] exprimitur, per τοῦ βαθμοῦ καθαιρεῖσθαι, Baſil. can. 55. [illegible] τῆς ὑπηρεσίας, Id. can 51. τοῦ βαθμοῦ καταβιβάζεσθαι, Id. can. 32. [illegible]. Concil. Ancyr c. 18 [illegible] τοῦ ἰδίου βαθμοῦ, Chalced. can. 07. [illegible] τὴν ἰδίαν βαθμόν, Chalced. c. 0. hoc eſt, *jacturam Clericatus ſuſtinebit*, τῆς ἱερωσύνης [illegible], Trull. can. 81. καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, Antioch. cau. 3. ut μηκέτι λειτουργεῖν ei fas ſit, Apoſt. cau. 15. Et ſic quidem in Eccleſiâ primitivâ qui ſemel depoſitus fuit, amplius celebrare non potuit, nec in Clerum rurſus admitti; ſed inter Laicos perpetuo recenſitus fuit. Poſtea autem partialis quædam aut temporalis introducta eſt depoſitio, ad certum tantummodo tempus Clericis inflicta; quam tamen non *depoſitionem* propriè, ſed *ſuſpenſionem* vocitari uſu venit. Concilium Aurelianenſe, *Memorata perſona ab honore vel officio ſuſcepto, juxta arbitrium ſui pontificis, ſuſpendatur*, Concil. Aurel. 3. c. 5. p. 515. tom. 2. Bin. *Anni ſpatio à communione Eccleſiaſtica ſuſpendatur*, ibid. c 17. & Concil. 4. c. 19. *A communione catholicâ pro emendatione ſacrilegii ſuſpendatur.* Concil. Aurel. 4. c. 15. ibid. p. 512. Cum vox *ſuſpenſio* non uſurpatur, tempus determinatur, quo ab officio ceſſare debent: ut, *Tribus menſibus ſit à ſuo officio ſequeſtratus*, Conc. Aurel. 3. c. 2. ibid. p. 503. *Anni ſpatio miſſas facere non præſumat.* ibid. c. 23. *Anno integro pacem Eccleſiæ non habebit.* ibid. c. 16. *Tamdiu à ſacrificando ceſſabit, quamdiu legitimâ pœnitentiæ ſatisfactione correptus ad gradus ſive officium redeat, quod amiſit*, Concil. Brachar. iii, cap. 1 p. 1204. tom. 2. Bin. *Quamdiu in hoc vitio fuerit, à ſacrificando ceſſabit*, ibid. cap. 5. [illegible], Baſil. can. 89. Cæterum Concilium Lateranenſe ſtatuit, nec ſuſpenſionem fieri niſi *Canonicâ commonitione præmiſſâ*, Concil. Later. iii. c. 6 p. 1346. tom. 3. Bin.

Ὡς κληρικῷ συνεύξηται. In impreſſis eſt ὡς κληρικῷ, quomodo legunt Joh. Antiochenus, & Dionyſius Exiguus, qui totum hunc Canonem ſic tranſtulit, *ſi quis cum damnato Clerico velut cum Clerico ſimul oraverit, iſte damnetur.* Et paraphraſtes Arabicus, qui verba, ὡς κληρικῷ συνεύξηται, vertit *aut precatur cum eo, ut precatur cum veris ſacerdotibus.* Balſamon per συνεύξηται hîc συλλειτουργήσῃ à nonnullis intelligi obſervat: inter quos Zonaram & Ariſtenum fuiſſe interpretationes eorum palam faciunt.

In Can. XII.

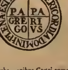
Ἀ'Νὰ γραμμάτων συστατικῶν. Canonicarum Epiſtolarum tres olim ſpecies numeratæ ſunt; nam aliæ συστατικαί, aliæ εἰρηνικαί, & aliæ denique ἀπολυτικαί dicuntur. συστατικῶν quarum hic fit mentio, meminit & D. Paulus 2 Cor. III. I. Sunt autem propriè, quæ Clericis vel laicis (olim excommunicatis) dantur, vel etiam ignotis ad aliam civitatem proficiſcentibus, ipſos tanquam jam abſolutos, & fideles, loci, quo abeunt, Epiſcopo commendantes, ut teſtantur Zonaras in hunc Canonem, Balſamon in Concil. Chalced. can. 11. & Matthæus Blaſtares in ſyntagmate. Scholiaſtes Harmenopuli, Συστατικαὶ δὲ εἰσιν ἐπιστολαὶ αἱ διδόμεναι παρὰ ἐπισκόπου ἀλλαχοῦ ὁ ἀπερχόμενος εἰς ἑτέραν πόλιν ἀπιὼν, καὶ συνιστῶσι τοῦτος τῷ ἐκεῖ ἐπισκόπῳ, ὡς ἀνεπιλήπτους ὄντας. Harmenop. epit. can. ſect. 2. tit. 3. vide & Gratian. diſtinct. 71. cap. 8. Hujuſmodi epiſtolæ commendatitiæ datæ ſunt à Paulino Epiſcopo Nolano ad Amandum, dicente, *Marcum portitorem hujus Epiſtolæ commendatum ſpecialiter unanimitati tuæ, ut ſicut rogavimus ſanctum Epiſcopum & patrem noſtrum, ita ordinetur à vobis.* Paul. Epiſc. Nol. epiſt. 21. p 303. edit. Front. Ducæ Antwerp. 1622. ſic & Wolfeus Conſtantienſis ad Bernoltum Argentarienſem ſcribit, *Commendatum ergo eum cura veſtræ ſuſcipite, & ex veſtris partibus abſolutum in veſtrorum ovium numero cuſtodite.* Latini recentiores Epiſtolas has *Formatas* nuncuparunt, quemadmodum & *formalium Epiſtolarum* uſus apud Imperatores Romanos viguit, *cum procuratorum ſuorum nomine formalem dictares Epiſtolam*, Sueton. in Domitian cap 13. Formatarum frequens apud Latinos mentio. Concilium Mileviranum, *Placuit ut quicunque Clericus propter neceſſitatem ſuam alicubi ad comitatum ire voluerit, formatam ab Epiſcopo ſuo accipiat, quod ſi ſine formatâ voluerit pergere, a communione removeatur*, Conc. Milevit. II. can. 20. p. 600. t. I. Bin. Hiſpalenſe ſecundum, *nec formatas cuilibet epiſtolas mittere.* cap. 7. p. 953. tom. 2. Vigilius Papa. *Ne quis ſine formatâ tuæ fraternitatis ad longinquiora loca audeat proficiſci*, Vigil. epiſt. 2. ad Aurel. Arelat. ſic & ἄνευ εἰρηνικῶν Concil. Antioch. can. 7. apud Gratian. vertitur *abſque formatâ* diſtinct. 71. cap. 9 Quo ſenſu & S. Auguſtinus forſitan dixit, *Quærebam utrum Epiſtolas communicatorias, quas Formatas dicimus, poſſent quo vellent dare*, Aug. epiſt. 163. ad Eleuſium &c. tom. 2. operum 739. l. c. edit. Froben. Formatæ vero propterea dictæ videntur, quod ſigni Epiſcopalis forma in eis impreſſa fuit. Quod melius, ni fallor, intelligi non poteſt, quàm è Papiæ vocabulario, ut à Car. Labbeo emendatum, in quo hæc notatu digniſſima occurrunt, *Formatæ Epiſtolæ à ſanctis* CCCXVIII. *patribus in Nicæno Concilio conſtitutæ feruntur, ut videlicet quicunque Clericorum in transferendo ſe qualeſcunque literas confingeret, a proprio Epiſcopo commeandi licentiam accepiſſe. Oportebit igitur in Epiſtolis literas has ex earum ſupputatione exprimi; primas literas Græcas, patris, filii, & ſpiritus ſancti, quæ viz. ſunt* Π. Υ. Α. & ſubinde *Anathema ponatur in calce Epiſtolæ, & monogramma in fine ejuſmodi* Β. Τ. Ε. *id eſt, Bene valete. Signum autem in Privilegii exordio, vel Chriſmon, vel crux Dominica cum Chriſmone erat. Chriſmon autem hujuſmodi effigiabatur ſpecie.*

Ut autem plenius, tali mea ſententia Effigiabitur ſpecie.

Conſueverunt præterea in extremo margine privilegii quoſdam inſignire orbiculos, Antiſtitis nomen, & pauca qualibet verba continentes in hunc modum.

* Verba, quibus Græci commendatitias haſce ſive *formatas* literas exprimunt, videſis ad ipſum Euchologii calcem deſcripta. Datæ ſunt & Clericis imperatorem adeuntibus, ne celibatui præſentiæ ipſorum ibidem teſtimonium præbentes Juſtinianus, Γράμματα λαβόντων ὑπὸ τοῦ οἰκείου μακαριωτάτου πατριάρχου, καὶ τῆς θείας αὐτῶν συστατικοῖς μαρτυρίαν τῷ μακαριωτάτῳ τὸν ἀποσχοινίων ὑπὲρ αὐτῶν παρουσίας. Juſtin. novel 6 c. 3. Quin etiam literæ, quæ à Patriarchâ Conſtantinopolitano, recens creato, fidei ſuæ confeſſionem continentes mitti ſolent, Συστατικαὶ ἐπιστολαὶ vocantur; quarum exemplar edidit Leunclavius in Juris Græco-Romani l. 6. p. 439. edit. Francof. 1596.

In Can. XIII.

Ἐ Πιτιμάσθω αὐτὸς ὁ ἀφορισμός. Poſt iſta verba in impreſſis hæc leguntur, ὡς ψευδολογήσας καὶ ἀπατήσας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Legit etiam Joh. Antiochenus in coll. can. tit. 18. & Dionyſius Exiguus vertit, *Ut qui mentitus eſt, & Eccleſiam Dei ſeduxerit.* Et Joſephus Ægyptius, *Propterea quod mendax Eccleſiam Dei ſeduxit.* Item Ariſtenus, ut ex ejus interpretatione patet. Utrum Balſamon & Zonaras legerint, incertum eſt, cùm neuter eorum iſtiuſmodi clauſulæ meminit: unde potius non legiſſe videntur. Certè in MS. Bodleiano deſiderantur, & in Codice, quem tranſtulit Gentianus Hervetus, necnon in Harmenopuli epitome ſect. 1. tit. 3.

Zon. περὶ ἀδιαιρέτου ἀκοινωνησίας. Eodem quo Balſamon & Zonaras ſenſu Scholiaſtes etiam Harmenopuli vocem ἀδιαίρετον interpretatur, Ἀδιαιρετὸς ἐστιν, ὁ μὴ δεχόμενος εἰς μείζονα βαθμὸν ἀποκατασταθῆναι παρὰ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου. ἀλλὰ μόνος ἰσως ἀμφιβολίας. Harmenop. epit. ſect. 1. tit. 3. Et eodem quoque quo illi modo can. XII. de *non recipiendo*, & XIII. de *ſegregato* Harmenopulus & Ariſtenus exponunt: quibus ſuffragatur & Joſephus Ægyptius, *Quicunque ſacerdos migrat è provinciâ in provinciam, & non ſecum affert* χειρόγραφα συστατικὰ *ab Epiſcopo ſuo, qui eum ordinavit ſacerdotem, ne recipiatur in numerum ſacerdotum, & ſi receptus fuerit, ſegregetur & ipſe, & qui eum recepit.* Hic enim nulla, ut videmus, præviæ ſegregationis occurrit mentio: ſed de ſegregato, quem *Expulſum ſive Anathemate percuſſum* vocat, in poſteriore Canonis parte agit: nam hos duos Canones in unum contrahit hæc Arabica, non ſecus ac Latina Canonum editio.

Ἡ ἀσυγνώστως. Chriſtophorus Juſtellus in notis ad can. 9. Eccleſiæ univerſæ, hunc Zonaræ locum citans, pro ἀσυγνώστως legit ἀγνώστως, quæ verior videtur lectio; ideirco quod ὁ ἀλλαχοῦ præceſſit, ſub quibus & ἀσυγνώστως continentur, & quod in his verbis Zonaras ad Concil. Chalced. can. 13. reſpexiſſe videtur, quo ξένοις ἀλλαχοῦ καὶ ἀγνώστοις in aliena civitate ſine literis commendatitiis ſacra non obire conſtituitur.

Ἀναγνωσθῇ ἐν Ἀντιοχ. Hæc uſque ad finem in Impreſſis deſiderata, ex MS. Bodleiano nunc primùm in lucem prodeunt.

In Can. XIV.

Ἐ Πίσκοπον μὴ ἐξεῖναι. Anno Domini 673. celebrata eſt Synodus Anglicana ad locum Herudford, ſub Theodoro Archiepiſcopo Dorovernienſi, qui librum Canonum protulit, ex quo decem capitula notaverat, quæ à Synodo ſuſcepta ſunt: Horum ſecundum, tunc temporis in Angliâ conſtitutum, ſic ſe habet Saxonicè, *ſecundum; ut nullus Epiſcopus alterius parœciam invadat; ſed contentus ſit gubernatione creditæ ſibi plebis.* Bed. hiſt. Eccleſ. l. 4. cap. 5. pag. 173. Qui idem videtur Canon ac præſens XIV. Apoſt. quo ἐπιπηδᾷν vertitur *Invadere*, & quidem Dionyſius Exiguus transfert *Pervadere.* Ut veriſimile videatur, codicem hunc à Theodoro prolatum, eundem eſſe, quem Dionyſius Exiguus collectum latinè verterat, & canones hoſce Apoſtolicos, ſaltem 50. priores, in eodem deſcriptos fuiſſe. Quod etiam exinde magis eluceſcit, quòd ex eodem codice de tempore celebrandi paſchatis, ex can. Apoſt. 7. de Clericis non recipiendis ſine literis commendatitiis juxta præcedentem; ut Concilia bis in anno habeantur juxta can. 37. & de aliis juxta hos Apoſtolicos Canones ſtatutum eſt, ut patet ex ante laudato Bedæ loco.

Εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ. Ex his & ſequentibus verbis apparet, quamlibet Epiſcoporum μετάθεσιν hic non prohiberi, ſed eam ſolùm, quâ quiſpiam per avaritiam & ambitionem, ſine majorum autoritate, multorumque ſuaſu & judicio, aliâve juſtâ causâ in aliam ſe transfert parœciam. Verumenimvero, ſi comprovincialibus viſum fuerit Epiſcopis majorem exinde utilitatem Eccleſiæ emerſuram, liberè transferatur. Concilium Carthag. 4. *Epiſcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non tranſeat, nec quiſquam inferioris ordinis Clericus, ſane ſi id utilitas Eccleſiæ fiendum popoſcerit, decreto pro eo Clericorum & Laicorum Epiſcopis porrecto, in præſentiâ Synodi transferatur; nihilominus alio in loco ejus Epiſcopo ſubrogato*, Conc. Carthag. 4. can. 27. p. 554. tom. 1. Bin. Pelagius ſecundus Papa Romanus, *Quod enim in Canonibus legitur, non debere Epiſcopum de civitate in civitatem tranſire vel transferri, non de his dicitur, qui aut vi expulſi, aut neceſſitate coacti, aut autoritate majorum hoc agunt; ſed de his, qui avaritiæ ardore inflammati ſponte ſua proſiliunt, & potius ambitiunt, quam utilitati Eccleſiæ ſervire, & ut dominationem agant, inſiſtere cupiunt.* Pelag. 2. epiſt. 10. ad Benignum apud Bin. tom. 2. p. 695. Socrates ὅτι μὴ ἐν τοῖς πάλαι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν ἀδελφοὺς ἐν πόλεις

λοιπὸν δὲ πολὺν χρόνον ἐπεκράτησε, ὥσπερ ἔχει καὶ νῦν. Socrat. l. 7. cap. 35. Porro hujus Apoſtolici Canonis patres Conſtantinopoli primò congregati meminerunt, ut in præfatione dictum eſt.

Balſ. Ἑτέρα ἑρμηνεία. Totam hanc alteram hujus Canonis interpretationem in impreſſis antehac deſideratam, MS. Bodleiano acceptam ferimus. In eodice autem, quem Gentianus Hervetus tranſtulit, partim deſcripta fuit; unde & latina ejus verſio inter ſupplementa ad priores codices extat.

Καὶ ἑτέρων πολλῶν. Sic Germanus Cyzico & Anthimus Trapezunte Conſtantinopolim tranſlati ſunt; Euſtathius Berrhœâ (Aleppo vulgo vocant) & Melitius Cappadociâ Hieroſolymam, & Rebenus Phœniciâ Tyrum migrarunt: vide quæ de hâc re ſcripta ſunt in tractatu Manuelis περὶ μεταθέσεων in Juris Græco-Romani lib. 3. p. 240. Francof. 1596. vide & Demetrii Chomateni Archiepiſcopi Bulgariæ ad Conſtantinum Cabaſilam reſponſa, ibid l. 5. pag. 317.

In Can. XV.

Εἴ τις πρεσβύτερος. Joſephus Ægyptius, in Arabicâ Canonum collectione, hunc ſic interpretatur, *Quicunque Presbyter aut Diaconus locum ſuum & Eccleſiam ſuper quam conſtitutus eſt reliquerit, & ſponte ſuâ diſceſſerit, nec Patriarcha ſuo, nec Metropolitâ, nec Epiſcopo id ei permittente, ad emolumentum lucrumque ſibi acquirendum, quod ex populo iſtius loci ei obveniat, gradu ſuo dejiciatur, & ſacerdotum numero ne habeatur; ſed iſtius ſtatus in Eccleſia ſit unâ cum fidelibus: & præcipuè, ſi Epiſcopus ſuus eum ad locum ſuum redire hortatus fuerit, & benignè cum eo egerit, & iſte ei haud morem geſſerit, redeundo ad ſuum locum, à ſacerdotibus eorumque commercio ſegregetur, propterea quod ſacerdotes ordinem diſſecare eumque corrumpere velit, ſitque inſtar fidelium.* Hic obſervetur λαϊκοὺς transferri *Fideles*; & ſic ſæpe alibi in hac paraphraſi: ſed plerumque vocat *Laicum* עלמאניא *Almanaya*, quaſi *mundanum*, & nonnunquam utrumque conjungit, ut *Laicum fidelem* Conc. Nic. c. 1. Inter hæc autem duo vocabula ſeorſim uſitata ſic diſtinguendum eſt, quod עלמאני *Laicum* in genere ſignificet, מהימן *Laicum fidelem*, hoc eſt qui nulli è pœnitentiæ gradibus ſubjectus ſacra myſteria participare poteſt, quem Græci quoque vocant πιστὸν, ac proinde hæc phraſis, *Et ſit ſicut fideles*, ſeu *inſtar fidelium*, eadem eſt ac Græca, ὡς λαϊκὸς κοινωνείτω. Porro juxta hujus Canonis præſcriptum, in Canonibus ſub Edgaro Saxonum rege hæc habentur, *Docemus etiam, ut nullus ſacerdos è propriâ ſuâ voluntate Eccleſiam deſerat, cui conſecratus eſt; ſed eam habeat pro legitimâ uxore.* Vide Concilii Herudfordenſis ſub Theodoro habiti can. 5. apud Bed. hiſt. Eccleſ. l. 4. c. 5.

In Can. XVI.

Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος. Cùm Alexander Epiſcopus Alexandrinus quoſdam Clericos, divinam Chriſti naturam negantes, excommunicaſſet, iſti ab aliis in Clerum rurſus cooptati ſunt; quod eorum factum Alexander reprehendens, ait, μηδένα, ὡς εἰρήκαμεν, ἀποσυναγώγους ἐπισκόπους τοὺς ὑπὸ τῶν πλησίον συλλειτουργῶν, τοῦ μὴ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα τοῦτο συζητεῖν, apud Theodoret. hiſt. Eccleſ. l. 1. c. 3. p. 526. l. D. tom. 3. edit. Par. 1642. quibus verbis apertè laudat præſentem canonem, quo ab aliis depoſitos ab aliis non recipiendos eſſe conſtituitur. Unde hos Canones ei cognitos fuiſſe patet.

Balſ. τὸ β΄. κεφ. ὃ ϛ΄. κτλ. Verba hîc citata in impreſſis τῶν βασιλικῶν codicibus non extant: totus autem laudatus titulus eſt περὶ κληρικῶν λειτουργούντων ἐν ταῖς αὐταῖς ἐκκλησίαις, καὶ περὶ οἰκοδομούντων ἐκκλησίας κ. λ. Quod cùm idem ſit argumentum, propter quod Balſamon titulum hunc laudat, ſuſpicor nonnulla in impreſſis deſiderari, quæ olim inſerta fuerunt.

In Can. XVII.

Ὁ δυσὶ γάμοις. D. Paulus Epiſcopum unius uxoris virum eſſe præcipit. 1. Tim. iii. 2. item Presbyterum, Tit. 1. 6. & Diaconum 1. Tim. iii. 12. Unde Origenes *Nec Epiſcopus, nec Presbyter, nec Diaconus, nec vidua poſſunt eſſe digami*, Orig. hom. 17. in Lucam p. 145. l. D. tom. 2. oper. Par. 1619. *Unius matrimonii eſſe oportere, qui allegantur in ordinem ſacerdotalem, uſque adeo quoſdam memini digamos loco dejectos.* Tertullian. de exhort. caſtit. c. 7. *Presbyter eſſe non alius poteſt, quam laicus, qui ſemel fuerit maritatus.* ibid. *Quantum detrahant fidei, quantum obſtrepant ſanctitati nuptiæ ſecundæ, diſciplina Eccleſiæ & præſcriptio Apoſtoli declarat, cum digamos non ſinit præſidere.* Id. ad uxor. l. 1. c. 7. Διγάμους δὲ οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι εἰς αὐτὴν εἰς ἱερωσύνην. Epiphan. expoſ. fid. *Quam ſanctum ſit digamia hinc oſtenditur, quod digamus in Clerum eligi non poteſt.* Hieronym. l. 1. adv. Jovinian. p. 10. l. K. tom. 2. oper. *Quamquam lege Sacerdotali teneatur & laicus, qui talem præbere ſe debet, ut poſſit eligi in ſacerdotium: non enim eligitur ſi digamus fuerit.* Id. epiſt. ad Geront. de Monog. p. 31. l. A. tom. 1. oper. *Ut diſpenſatorem Eccleſiæ non liceat ordinari, niſi unius uxoris virum.* Auguſtin. de bono conjug. cap. 18. p. 803. l. B. tom. 6. oper. V. Theodoret & Ambroſ. in 1 Tim. cap. 3. Leonis 1. Epiſt. 87. c. 2. ad Epiſcopos Cæſar. Maurit. p. 989 tom. 1. Bin. Juſtiniani novel. 6. c. 1. & Egbert. Excerpt. can. 32.

Μετὰ τὸ βάπτισμα. Ante baptiſmum igitur, ſi quamdiu Gentilis duobus quiſpiam implicitus eſt conjugiis, ad ſacerdotium nihilo ſecius eligatur; propterea quod baptiſmus præcedentia peccata diluit; ut obſervant Balſamon & Zonaras; quibus adſtipulatur Matthæus Monachus: ἡ χάρις τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τῆς θείας ἀναγεννήσεως μυστήριον. καὶ μόνον οὐ μόνον τὰς ἁμαρτίας ἀποπλύνει, πάντας ὅσοι τῷ βαπτίσματι προσέρχονται. καὶ φωτὸς ἀκτῖνας ἀναλάμπειν, εἰ καὶ πολλοὺς λαϊκῶν καὶ τοὺς ἐν γάμῳ ὄντας τῆς ἱερωσύνης τούτου ἀξιοῦσθαι. Matt. Mon. in matrimon. cap. περὶ διγάμων. Jur. Græco-Rom. l. 8. p. 494. Francof. 1596. &c. At Concilium Valentinum ſub Damaſo habitum eos etiam, qui ante baptiſmum digami fuerant, à ſacerdotio obeundo arcet, dicens, *Sedit ergo neminem poſt hanc ſynodum, qui ejuſmodi illicitis vel ſerò occurrerit, de digamis aut interruptarum maritis ordinari Clericos poſſe; nec requirendum, utrumne initiis ſacramentis divinis, anne Gentiles hâc ſe infelicis ſortis neceſſitate maculârint, cum divini præcepti caſta ſit forma.* Conc. Val. c. 1. p. 508. tom. 1. Bin. Et D. Auguſtinus, *Ut diſpenſatorem Eccleſiæ non liceat ordinari, niſi unius uxoris virum. Quod acutius intellexerunt, qui nec eum, qui catechumenus, vel paganus habuerit alteram, ordinandum eſſe cenſuerunt.* Auguſt de bono conjug. cap. 18. p. 803. l. B. tom. 6. oper.

Balſ. Διὰ πιττακίου. Vox πιττάκιον etiam à Diogene Laërtio uſurpatur, ἀνεθεὶς δὲ πιττάκιον τῷ μετώπῳ ἐπιγράψας. Νικόδρομος ἐποίει. Laert. l. 6. in Crat. In quem locum Iſaacus Caſaubonus obſervat πιττάκιον idem eſſe ac λεύκωμα. Et quidem Lampridius *Pittacium* pro *Albo Prætoris*, quod *Matriculam* vulgo appellant, uſurpat; quo fit ut tabulam etiam, quâ quippiam exaratur, ſignificet; & nonnunquam idem eſt, quod ξυλοχάρτιον, ut ex cortice arboris Ægyptiacæ ſcripturæ capace factum: nonnunquam è fuſili pice fit: vel etiam è pellibus pecorum; Unde Moſchopulus, apud Jac. Goar in notis ad ordinem ſtavari ſolitum, ſi mors ſit ſacra Menſa Euchologii p. 618. Πιττάκιον διφθέρινον καὶ λεπτὸν ἀποσφραγισθὲν τῆς διφθερίνης (μεμβράνης) ἀφ' οὗ ἐσχάτως καὶ πιττάκιον λέγεται. Et in prædicto ordine Euchologii p. 614. dicitur χαρτὶν διὰ πιττακίου. Deſignat igitur & *Pergamenum*, & metonymicè, *inſtrumentum quodlibet*, *Diploma*, *breve regium* vel ἀρχιερατικὸν, ut hoc loco. Sic & Lexicon vetus Græco-Latinum à Bonaventurâ Vulcanio editum, Πιττάκιον, *Pittacium, brevis.* Gloſſæ Iſidori, *Pictatium*, *Epiſtola brevis*, & *modica*; item *Pictatiuncula*, *membrana*. Hujuſmodi Pittacia, qui ordinati ſunt, ab ordinatoribus accipiebant, menſem & diem quo ordinati ſunt declarantia; ut patet è Scholiis Balſam. in Concil. Carthag. can. 92. Et cum Patriarcha ἀρχιδιάκονον, λαοσυνάκτην, δομέστικον, & alios ejuſmodi officiales conſtitueret, πιττάκιον, mandatum ipſius continens, iis tradebat; unde πιττάκιόν μου καὶ πρωτοψάλτην τὸν ὑπογραφὴν λαβόντα dicuntur in Conſtantini Cabaſilæ ad Johannem Citri Epiſcopum, interrog. 9. Juris Græco-Roman. l. 5. p. 328. edit. Marq. Freher. Francof. 1596.

Ἑτέρα ἑρμηνεία. Hanc alteram hujus Canonis interpretationem ex MS. Bodleiano nunc primum edimus: quam revera Balſamonis eſſe extra dubium eſt, cum iſtius initio, prioris interpretationis, quam ediderat, mentio fiat. Unde & conjecturam faciamus, reliquas ἑτέρας ἑρμηνείας, per totum opus interſertas, eidem jure referendas eſſe, niſi aliquid in iis occurrat, quod contrarium evincat.

Δομεστικεύειν. Hoc eſt officium *Domeſticorum*, quod etiam Gregorius Turonenſis vocat *Domeſticatum* l. 2. cap. 8. Domeſticus autem vel Eccleſiaſticus fuit vel politicus, Eccleſiaſticus, de cujus officio hîc fit mentio, quiſnam fuit & quonam in Eccleſiâ munere functus eſt, optimè diſcamus ex Johannis Epiſcopi Citri ad Conſtantinum Cabaſilam reſponſis, in quibus hæc legimus. Ἀναγνῶσται δὲ εἰσὶν οὗτοι. ὁ δομέστικος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ, ὁ δομέστικος τοῦ ἀριστεροῦ, & πρὸς ὁ δομέστικος τῶν ψαλτῶν, ὁ ἐπὶ πᾶσι λεγόμενος πρωτοψάλτης. ad interrog. 8. Juris Græco-Rom. l. 5. p. 328. Et poſtea ad aliam interrogationem, πρωτ. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ περὶ τοῦ δομεστίκου (ὁ γὰρ δομέστικος λέγεται), οὐκ ἂν ἀρχέσθω. καὶ ἐπιτελεῖ τοῦ μελῳδεῖν τε καὶ τοῦ μελῳδεῖν, οἷα εἰς ῥυθμὸν καὶ μέλος παιδεύων αὐτοὺς τε καὶ τοὺς μελῳδοῦντας. ad interrog. 10. ibid. p. 330. E quibus liquet δομέστικον unum è lectoribus fuiſſe, cantoribus autem præfectum, ſive πρωτοψάλτην καὶ ἀρχηγόν. Aliquid tamen diſcriminis fuiſſe inter δομέστικον & πρωτοψάλτην propriè ſic dictum, ex Euchologio colligimus, ubi inter officiales magnæ Eccleſiæ, οἱ δομέστικοι ἀμφοτέρων τῶν χορῶν & πρωτοψάλτης diſtinctè recenſentur p. 268. 273. 278. Et propterea, οἱ δύο δομέστικοι ἱστάμενοι μετὰ τοῦ πρωτοψάλτου, καὶ ψάλλοντες φωνῇ σεμνοτέρᾳ ὡς πρωτοψάλτης. p. 278. Et in hoc quidem Domeſtici officium à πρωτοψάλτου diſcrepat, quòd in ſolenniorībus vigiliis penes eum erat auſpicari, ad antiſtitem aut præſentem ſacerdotem dicendo, εὐλόγησον δέσποτα.

αρτων. Nonnulli eorum etiam πατριαρχικοὶ δηποτάτοι dicti ſunt, quorum erat ἐν ακολουθίᾳ τῷ πατριάρχῃ dicere, εἰς τοῦτο ἐπὶ λαβεῖν. Ut è citato Epiſcopi Citri ad Conſtant. Cabaſilæ interrog. 8. reſponſo liquet. Hoc igitur officium eſt, quod hoc loco Balſamon δημοσιεύειν appellat.

Λαοσυναπτῶν. Duo etiam λαοσυνάκται ſive λαοσυνάκτης ambo lectores inter officiales Eccleſiæ C.P. recenſentur, Euchologii pag. 268. 273. 278. quorum officium hic λαοσυνακτῶν dictum, ex ipsâ nominis notatione ſatis conſtat.

In Can. XVIII.

Ὁ χήραν λαβών. Hic canon lege Moſaicâ fundatur, quâ ſacerdotibus præcipitur, nec viduam, nec dimiſſam, nec profanam, nec meretricem ducere, ſed puram virginem, Levit. xxi. 13, 14. v. Ælfrici ad Wulſinum Epiſcopum can. 7. & 9.

Balſ. Καὶ τοῦτο ἀπηγόρευται. Idem conſtituitur à Michaele Patriarchâ C.P. ſγεις γοῦς τὴν γυναῖκα μοιχαλίδα, ... Michael. epiſt. de matrimonio prohibito. Jur. Græco-Rom. lib. 4. pag. 263.

In Can. XX.

Κληρικὸς ἐγγύας διδούς. Interpretes conſentiunt, quòd Clericis hîc interdicatur, non alios pro ſe, ſed ſe pro aliis, idque turpis lucri gratiâ fidejuſſores conſtituere. Adſtipulatur & Scholiaſtes Harmenopuli, Εἰ δὲ αἰσχροκερδῶν ἐπὶ πλάνῃ τοῦτο ποιεῖ, εἰ δὲ δὲ ... ... ἐπιτιμάσθω. Harmenop. epit. can. ſect. 3. tit. 2. Egbertus Eboracenſis, *Ut nulli ſacerdotum liceat fidejuſſorem eſſe, neque relictâ propriâ lege ad ſecularia judicia accedere*. Egbert. in excerpt. Idem innuere videtur & Dionyſius Exiguus, qui Canonem hunc ſic transfert, *Clericus fidejuſſionibus inſerviens abjiciatur.* Sed Joſephus Ægyptius Canonem aliter interpretatur, viz. *Quicunque è ſacerdotibus hominem pro ſe fidejuſſorem dederit, aut ipſe ſe dederit fidejuſſorem pro alio, vel hominem pignori acceperit, quemadmodum exteri faciunt, Eccleſiâ expellatur.* Adeo ut de Clericis, qui alios pro ſe, æque ac iis qui ſe pro aliis ſponſores dederint, Canonem hunc exponat.

In Can. XXI. XXII. XXIII. XXIV.

Εὐνοῦχος. Secundo à Chriſti natalitiis fluente ſeculo, nata eſt Valeſiorum hæreſis, qui variis ſcripturæ loca, præſertim Matt. xix. 12. perperam interpretati, exectis virilibus, Eunuchos ſe faciebant: ut teſtantur Epiphan. hær. 58. par. 1. Et Auguſt. hær. 37. Eodem proinde errore imbutus Origenes ſuum etiam corpus evirare auſus eſt: ut docent Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 6. c. 8. Niceph. l. 5. c. 8. Epiphan. hær. 64 par. 3. Quod Origenis facinus, Demetrius Eccleſiæ Alexandrinæ Epiſcopus primo admiratus, deinde ſcriptis ad omnes ubique terrarum Epiſcopos, tanquam abſurdiſſimum proſcindebat, ut tradit Euſebius loco citato. Hinc veri nobis haud diſſimile videtur, aliquos ſaltem eorum, ſi non omnes, ad quos Demetrius ſcripſerat, Epiſcopos, in unum congregatos, hâc de re deliberationem iniiſſe, & quatuor hos de Eunuchis Canones vel primò conſtituiſſe, vel ante conſtitutos renovâſſe; quod ultimum mihi magis arridet, propterea quod Demetrius Cæſarienſem & Hieroſolymitanum Epiſcopos criminatus eſt, quod Origenem in Presbyterii gradum promoviſſent, viz. contra can. 22. quo conſtituitur, ut ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν μὴ γινέσθω κληρικός. Niſi enim hujuſmodi decretum antea editum fuiſſet, non video quare Demetrius hoc iis vitio verteret. Henricus Valeſius, fateor, in annotationibus ad dictum Euſebii locum, ſcribit, Demetrio illatam fuiſſe injuriam, quod commemorati Epiſcopi Origenem, diœceſis non ſuæ, ſed Alexandrinæ, cui præerat Demetrius, ordinâſſent. Verum Hieronymus Origenem Athenas per Palæſtinam, ubi ordinatus eſt, proficiſcentem, Eccleſiaſticam ſecum Epiſtolam attuliſſe refert, Hieronym. in catal. voce Orig. tom. 1. fol. 92. 2. Et ipſe etiam Alexander Hieroſolymitanus, qui eum ordinaverat, epiſtolam ſcripſit pro Origene adverſus Demetrium, eo quòd juxta teſtimonium Demetrii eum Presbyterum conſtituerat, ut ſcribit Idem Hieron. in Alexandro. ibid. fol. 93. 1. Et idcirco ipſi quoque Ægypti & Alexandriæ Epiſcopi in Epiſtolâ Synodicâ adverſus Origenis doctrinam, χειροτονηθέντα αὐτὸν πρεσβύτερον ὑπὸ τῶν ... ... agnoſcunt. Sed quid pluribus opus eſt, cùm ipſe etiam Euſebius dicto loco fateatur, Demetrium nihil aliud habuiſſe, quod Origeni objiceret, præter facinus iſtud, quod adoleſcens olim patraverat, cùm ſe viri. exſecuerit. At ſi Origenes inviſo Epiſcopo ſuo ordinatus fuiſſet, hoc ei non minus quàm ordinatoribus, vitio verteretur. Ut mihi apertius eſſe poſſit, quàm Demetrium hoc tantum Origeni objectâſſe, quòd cùm ſe emaſculâſſet, ordinaretur, & commemoratis Epiſcopis, quod Eunuchum à ſe factum ordinarent, contra prius laudatum Canonem. Hæc noſtra ſententia aliquam etiam eandem lucem mutuatur, quòd Origenes ab unâ quidem Synodo Epiſcoporum Alexandriâ, ab aliâ demum etiam ſacerdotio pulſus eſt, ut refert Pamphilus in Photii Bibliothecâ, cod. 118. At quo tandem pacto hoc fieri potuit, ſi nullus adhuc Canon contra eos qui ſe Eunuchos faciunt, editus fuiſſet? Et quidem etiamſi Demetrius iſtiuſmodi Canonis expreſsè non meminit, non obſcure tamen indigitare videtur, cum de ſpontaneâ Origenis exectione certior factus, primo eum *θαρσεῖν αὐτὸν παρακελευσάμενος bono animo eſſe jubet*, Euſeb. hiſt. l. 6. c. 8 his enim verbis clarè ſatis innuit, Origenem Eccleſiaſticam aliquam tranſiliiſſe regulam; ſe autem eum propter ingenii promptitudinem & fidei ſinceritatem defenſurum, ne pœna Canonica ei infligeretur; à quâ & ipſum ſibi timuiſſe Origenem manifeſtum eſt, eo quòd pro virili conatus ſit, ut id quod fecerat, alios omnino lateret; prout è dicto Euſebii loco conſtat. Quibus omnibus inter ſe collatis adducor ut credam, primitivæ Eccleſiæ præſules etiam ante Origenem hoſce de Eunuchis Canones ediidiſſe (fortaſſe contra hæreticam Valeſiorum opinionem) eorumque autoritate Origenem primum Sacerdotio expulſum, poſtea verò ob ſummam ejus in ſcripturis interpretandis, omnibuſque artibus & ſcientiis famam, iterum receptum fuiſſe: præcipuè poſtquam inconſulti ſui & temerarii facti, juvenilis ætatis fervore perpetrati, eum pœnituiſſet: pœnituiſſe autem ea ipſius verba patet, ubi ait, ἡμεῖς δὲ Χριστὸν τὸν λόγον Θεοῦ ... ... Origen. in Mat. xix. 12.

Balſ. Καστράτος. Hic inauditam antehàc latinæ hujus vocis etymologiam profert Balſamon, viz. καστράτοι *Caſtrati* à κάστρον *Caſtrum ferrum*. Sed undenam miram hanc *Caſtri* ſignificationem hauſerit, hariolari nequeo; niſi pro *Ceſtrum* Græc. κέστρον ſumpſerit, quod inſtrumentum, quo cavatur ebur, ſignificatur. Quinetiam nec omnis Eunuchiſmus ferro fit, ſed & aliis nonnunquam modis; ut medicamentis exſiccativis: quomodo & Origenem ſe Eunuchum feciſſe nonnulli ſuſpicati ſunt; ut tradit Epiphanius, ἄλλοι δὲ οὐχ φασιν, ἀλλὰ ἐπινοῆσαί τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις καὶ ἀποξηρᾶναι. Epiphan. hær. 64. par. 3. Sic Athenienſes Hierophantas ad compeſcendum libidinis oeſtrum cicutam genitalibus illinere ſolitos ipſe Origenes docet, contra Celſ. lib. 7. & Plinius de cicutâ ait, *quod certum eſt, lac puerperarum mammis impoſita extinguit, veneremque teſtibus circa pubertatem illita*. Plin. l. 25. c. 13. Idem tradit & Dioſcorides, l. 4. c. 77.

Ἐρμηνεία τῶν τοιούτων. In impreſſis pariter ac MSS. Balſamonis codicibus hi quatuor Canones viz. 21. 22. 23. 24. ſimul collocantur. At in uno è MSS. Bodleianis, quo Zonaræ & Balſamonis ſcholia in Apoſtolicos hoſce Canones colliguntur, Balſamonis interpretatio Canonem 21. ſequitur, & hæc cum ſequentibus verbis nunc primò editis ad can. 24. referuntur: ut proinde hic imprimenda cenſuimus.

In Can. XXV.

Ἐπίσκοπος ὁ ἐπιορκήσας. Hunc Canonem Baſilius Magnus ſub ἀρχαίου κανόνος nomine laudat, can. 3. ad Amphiloch. Quinetiam rex Chilpericus eundem contra Prætextatum Rotomagenſem Epiſcopum citat, in codice Canonum, quem ad Epiſcopos Galliæ tranſmittebat anno 577. de quo ſic Gregorius Turonenſis, *Ipſe vero ad Metatum diſceſſit, tranſmittens librum Canonum in quo erat quaternio unus adnexus, habens Canones quaſi Apoſtolicos continentes hæc; Epiſcopus in homicidio, adulterio, & perjurio deprehenſus à Sacerdotio divellatur.* Greg. Turon. l. 5. c. 18. Per quaternionem priſtino codici adnexum, nihil aliud, quàm hic Codex Canonum Eccleſiæ primitivæ, qui *quaſi Apoſtolici* hic appellantur, indigitari poteſt, nec Canon laudatus eſt alius à præſenti 25. At in ipſo Canone fit mentio *furti*; quòd hic omittitur, & nulla *homicidii*, quod *furti* loco hic ſubſtituitur. Verùm hæc Canonis corruptio propterea iis temporis excogitata videtur, ut Prætextatus, qui ſpe veniæ ſe homicidii reum profeſſus eſt, eo perſpicuè magis damnaretur. Et hinc, ni fallor, evenit, ut in Egberti exceptionibus, homicidii pariter ac furti mentio fiat: ſic enim hunc Canonem legit, *Epiſcopus aut Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furtis, aut homicidio captus eſt, deponatur*. Egbert. excerpt. can. 33. Unde facile eſt conjicere, Egbertum primo Dionyſianum habuiſſe codicem, cujus verſionem exactè ſecutus, quæ ſic ſe habet, *Epiſcopus aut Presbyter, aut Diaconus, qui in fornicatione, aut perjurio, aut furto captus eſt, deponatur*: Cum autem in Gallicanum poſtea codicem incideret, ex eo novum hoc additamentum, *aut homicidio* Dionyſianæ verſioni adjunxiſſe. Cæterum non Dionyſianus ſolus, ſed omnes, tam impreſſi, quam manu exarati: quos

Dio-

nobis videre contigit, codices fornicationis, perjurii, & furti meminerunt, non item homicidii. Sic etiam paraphraſis Arabica, *Quicunque Epiſcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, vel qui eſt infra eos in ſacerdotii gradibus, in fornicatione, aut falſo juramento, aut furto deprehenſus fuerit, ſacerdotio gradúque ſuo excidat.* Porro quæ hoc Canone continentur, Leo Apoſtolicæ traditioni accepta refert, dicens, *Alienum eſt à conſuetudine Eccleſiaſticâ, ut qui in Presbyterali honore, aut Diaconii gradu fuerint conſecrati, ii pro crimine aliquo ſuo per manûs impoſitionem remedium accipiant pœnitendi, quod ſine dubio ex Apoſtolicâ traditione deſcendit.* Leo. 1. epiſt. 92. ad Ruſtic. c. 2. Concil. tom. 1. p. 994. Bin.

Αὐτὴ γὰρ ἡ γραφή. viz. Nahum. 1. 9. ubi verba Hebraica [illegible] *non conſurget bis anguſtia*, LXX. ſeniores vertunt, *οὐκ ἐκδικήσει δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει.* Ac ſi pro [illegible] legiſſent [illegible] vel quid ſimile à radice [illegible] *Vindicavit, ultus eſt.* At in codice, quo uſi ſunt Canonum horum conditores, pro *ἐκδικήσει* lectum fuiſſe videtur *ἐκδικήσεις* prout ipſi citant; quod exactiùs reſpondet verbo Hebraico [illegible], quod ſine punctis ſcriptum *Vindicabis* ſignificare poteſt, æque ac *Conſurget.* De depoſito autem à communione ſimul non ſegregando, conſulas Concil. Aurel. 3. c. 7. & 26. Aurel. 5. c. 4. Petri Alexandr. c. 10.

In Can. XXVI.

A'Νάγνωστας, καὶ ψάλτας μόνους. Hunc Canonem diu in Eccleſiâ obſervatum fuiſſe liquet ex Concil. Chalced. can. 14. ſic incipiente, ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀναγνώσταις, καὶ ψάλταις γαμεῖν. In iis viz. provinciis obtinuit, à quorum Præfectis editus fuerat. Unde ſimul evinci poteſt, hoſce Canones à provincialibus Eccleſiæ primitivæ Synodis conſtitutos eſſe: quod in præfatione ad hos Canones ante notavimus.

In Can. XXVII.

E'Πίσκοπον. Juſtinianus, ἀλλ' οὐδὲ οἰκείαις χερσὶ [illegible] ἐπισκόπῳ καὶ κληρικῷ, τοῦτο γὰρ ἀπᾴδει [illegible]. Juſtinian. Novel. 123. cap. 11. Vide Joh. Antioch. nomoc. tit. 25.

In Can. XXVIII.

Balſ. E'Πίσκοπος ὁ [illegible]. Recte citatur hic locus etiam juxta impreſſos τῶν *Βαλσαμῶν* Codices. Idem autem ſtatuit & Juſtinianus, dicens, *ὁ κατὰ νόμον ἱερέων [illegible] ἐπίσκοπος, καὶ [illegible], καὶ τῆς ἱερωσύνης [illegible], ὡς [illegible], [illegible] τῶν [illegible], ἐν [illegible]. καὶ [illegible]. καὶ μὴ [illegible]. [illegible] οἱ δὲ [illegible]. [illegible] [illegible].* Apud Joh. Antioch. nomoc. tit. 17.

In Can. XXIX.

E'Ι' τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων. Hic Canon ipſis Tertulliani diebus obſervatus eſt, ut ex his ipſius verbis patet, *Præſident probati quique ſeniores, honorem iſtum non pretio, ſed teſtimonio adepti; neque enim pretio ulla res Dei conſtat.* Tertull. apol. c. 39. Cum autem atrociſſimum hoc ſcelus, Sacerdotium videlicet pretio mercandi, in Eccleſiam irrepſerat, S. Patres in illud acerrimè invehebantur Vide D. Hieron. in Mat. 21. v. 12. Greg. Mag. epiſt. l. 4. ep. 52. ad Virgil. edit. Romæ 1591. Gennadii epiſt. Encycl. de Simonia, ad Metropolitanos & Papam Romanum. Taraſii epiſt. ad Adrianum de ordinationibus ſimoniacè non conferendis, apud Bin. tom. 3. Concil. p. 262. edit. Col. 1606. Concil. Aurelian. 2. c. 4. Hincm. Remenſ. epiſt. ad Epiſcopos Franciæ cap. 5. edit. Mogunt. 1602. Concil. Pariſ. vi. l. 1. c. 21. Concil. Gall. tom. 2. pag. 489. Concil. Vern. c. xxiv. ibid. p. 33. Iſid. Peluſiot. epiſt. l. 1. ep. 315. ubi ſimoniacum *Καιάφαν χριστέμπορον* vocat. Ut alia quamplurima, quæ adduci poſſunt, cautus omittam teſtimonia, noſtra etiam Eccleſia religioſè, ſi quæ alia, perpetuò hunc Canonem obſervavit: adeo, ut non nunc ſolum dierum, ſed antiquitus etiam, Epiſcopus ab eo, qui illi præſentatus eſt, juramentum acceperit, ſe nihil pro præſentatione vel dediſſe, vel promiſiſſe; ut è veteri Willielmi Lyndwodi provinciali patet, ubi hoc Stephani Archiepiſcopi decretum in Concilio Oxonienſi editum extat, *Præſenti ſtatuto diffinimus, ut Epiſcopus ab eo qui præſentatus ſibi fuerit, recipiat juramentum, quod propter præſentationem illam nec promiſerit, nec dederit aliquid præſentanti, nec aliquam propter hoc inierit pactionem; maximè ſi præſentatus ipſe ſuper hoc ſuſpectus fore veriſimiliter videatur.* Lyndwod. provinc. l. 2. de jurejurando fol. 53. col. 2. edit. Pariſ. 1506.

Ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. Antiquitus ita legebatur, *ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπὸ τοῦ Πέτρου.* Unde Dionyſius Exiguus vertit, *ſicut Simon Magus à Petro*; & ex eo Egbertus Eboracenſis in excerpt. at poſtea, à neſcio quo Canonum horum interpolatore, nova hæc lectio introducta eſt, ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. Quomodo legit & Joh. Antiochenus. Collect. can. tit. 11. at & Concilium Nicænum ſecundum can. 5. & omnes Græcorum tam impreſſi, quam MSS. codices, quibus adhuc gaviſi ſumus: & Joſephus Ægyptius, qui ſic interpretatur, *Quemadmodum ego Petrus devitavi ſocietatem Simonis incantatoris, cumque Spiritus Sancti juſſu Eccleſiâ Dei expuli.* Hæc autem corruptio ab aliquo videtur excogitata, cui perſuaſum fuit hos Canones verè Apoſtolicos eſſe, quod ut alii quoque crederent, pro ὑπὸ τοῦ ſubſtituit ὑπ' ἐμοῦ.

In Can. XXXI.

E'Ι' τις πρεσβύτερος. Cyprianus, *Et cùm ad nos in Africam legatos miſiſſet Novatianus, optans ad Communicationem noſtram admitti, hanc à Concilio plurimorum ſacerdotum, qui præſentes eramus, ſententiam retulerit, ſe foris eſſe cœpiſſe, nec poſſe à quoquam noſtrum ſibi communicari, qui, Epiſcopo Cornelio in catholicâ Eccleſiâ de Dei judicio & Cleri ac plebis ſuffragio ordinato, profanum altare erigere, & adulteram cathedram collocare, & ſacrilega contra verum Sacerdotem ſacrificia offerre tentaverit.* Cyprian. epiſt. 13. ad Stephanum. de Marciano Arelatenſe p. 69. l. 25. lib. 3. epiſt. edit. Manut. v. Concil. Antioch. c. 5.

Balſ. συναγωγὰς. De his vide Concil. Nic. 2. can. 17.

Σημείωσαι τὸ παρὸν. Hæc uſque ad finem τῆς ἑτέρας ἑρμηνείας in impreſſis deſiderata, è MS. Bodleiano reſtituimus: quæ revera Balſamonis eſſe ex initio τῆς ἑτέρας ἑρμηνείας probe conſtat.

Γὰρ φησι. In hujus loci interpretatione Latina, nos παρενθετικῶς interſeruimus, *Chryſoſtomus*, cujus ſunt verba hic citata in epiſt. 2. ad Timotheum λογ. β. ad quem etiam Sermonem Balſamon in ultimis primæ hujus interpretationis verbis lectorem remittit, v. Chryſoſt. op. tom. 4. p. 338. edit. Savil.

Ariſt. Μετὰ τῶν διαρρηξάντων. Chriſtophorus Juſtellus legit μετ' αὐτοῦ, ac ſi altare unà cum Epiſcopo, qui iſtud fixerat, dejiceretur. At noſtra lectio Canonis mentem meliùs exhibet.

In Can. XXXII.

E'Ι' τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος. Scholiaſtes Harmenopuli in hunc Canonem hæc obſervat, *[illegible] [illegible] [illegible] φησιν. αἰτεῖ [illegible] τὸ διαδέξασθαι τὴν [illegible] [illegible] τοῦ ἀφορισθέντος, μετὰ τὴν [illegible]. καὶ ζῶντος δὲ τοῦ ἀφορίσαντος [illegible] [illegible] λύεται, οἱ μὲν δικαίως φασὶν [illegible].* Harmenop. ſect. 2. tit. 3. Quæ Zonaræ præſertim hujus Canonis interpretationi ſuffragantur.

In Can. XXXIII.

M'Ηδένα τῶν ξένων. Concilium Heortfordenſe ſub Theodoro Archiepiſcopo celebratum can. 6. *Ut Epiſcopi atque Clerici peregrini contenti ſint hoſpitalitatis munere oblato, nullique eorum liceat ullum officium ſacerdotale, abſque permiſſu Epiſcopi, in cujus parœciâ eſſe cognoſcitur, agere ſtatuit.* Bed. hiſt. Eccleſ. l. 4. c. 5. Ex eo quod hoc ſtatutum ex præſenti Canone ſumptum ſit, Codicem à Theodoro tunc temporis oblatum, Apoſtolicos etiam Canones adnexos habuiſſe, abundè conſtat.

Ariſt. Ξένος ἱερεὺς. In Ariſteni epitome Canonum à Juſtello editâ, hic ita legitur, *ξένος ἱερεὺς δίχα συστατικῶν ἡ [illegible], [illegible] [illegible], καὶ εἰ τοὺς ὀρθοδοξοῦντας προσίοιτο, οἱ δ' ἂν ἀφορισθεῖσιν [illegible].* Hic pro noſtro *[illegible]*, legitur & quidem rectiùs, *ἰχθὺ*, viz. *συστατικῶν.* Et ubi in noſtro codice legitur τῶν ὀρθοδόξων, & in Simeonis Logothetæ epitome τῶν ὀρθοδόξων προσιοῦσιν, hic habetur *πρὸς τοὺς ὀρθοδοξοῦντας προσιοῦσι*, *Si eos qui rectè ſentiunt, admittit*; ut transfert Juſtellus. At noſtra lectio præferenda eſt, καὶ τῶν ὀρθοδόξων προσιοῦσι, quæ meliùs fortaſſe transferatur, *Et ſi ſit ex orthodoxis, admittitur.* Cæterùm pro *οἱ δ' ἂν*, Juſtellus peſſimè legit, *οἱ δ' ἂν* tam hic, quàm in Logothetæ epitome: nec meliùs *ἀφορισθεὶς*, pro *ἀφορισθεὶς*, quomodo legit & Logotheta; ubi tamen à Juſtello malè vertitur, *Segregatur*, ac ſi *ἀφορίζεται* eſſet.

In Can. XXXIV.

Τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον. Inſignis locus ad evincendam Archiepiſcoporum, Metropolitarum, & Patriarcharum antiquitatem, & primitivarum Eccleſiarum in provincias diſtributionem: quam ab ipſis etiam Apoſtolis inſtitutam eſſe, eruditiſſimus ille Petrus de Marca probat, de Concord. ſacerd. & Imp. l. 6. c. 1. Et quidem ipſis quibus conditi ſunt hi Canones diebus, provinciarum metropoles, ac proinde ſingularum provinciarum metropolitanos, conſtitutos fuiſſe, ex Tertulliano colligimus, dicente, *Proxima eſt tibi Achaia? Habes Corinthum. Si non longè es à Macedoniâ, habes Philippos, habes Theſſalonicenſes. Si potes in Aſiam tendere, habes Epheſum. Si autem Italiæ adjaces, habes Romam, unde nobis quoque auctoritas præſto eſt.* Tertul. de præſcript. hæt. c. 36. His enim verbis haud obſcurè indigitat, ſuis etiam temporibus Corinthum Achaiæ metropolim fuiſſe, Philippos & Theſſalonicam in Macedoniâ, Epheſum Aſiæ, & Romam Italiæ. Sic etiam Cyprianus Carthaginem alias ſibi ſubjectas habuiſſe provincias docet, *ſed quoniam latiùs*, inquit, *fuſa eſt noſtra provincia; habet etiam Numidiam & Mauritanias duas ſibi cohærentes.* Cyprian. ep. 8. ad Cornel. de Polycarpo Hadrumetino. l. 45. p. 103. lib. 4. epiſt. edit. Manut. Rationem, quare primò inſtituti ſunt Metropolitani, Concilium Antiochenum reddit can 9.

Ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης. Vox γνώμη in hoc & ſimilibus canonum Antiquorum locis non nudum ſuffragium, ſed auctoritatem cum ſuffragio conjunctam ſignificat; ut obſervat etiam Petrus de Marca de concord. l. 5. c. 7. Paraphraſtes Arabicus, *Et nihil faciet ex propriâ voluntate; ſed agnoſcet jus præſidis qui ei præeſt à Metropolitano aut patriarchâ; & nihil faciet, niſi ex ipſius voluntate:* viz. Nihil magni momenti, & quod ad ſuæ provinciæ adminiſtrationem non pertinet; ut rectè enim obſervat Scholiaſtes Harmenopuli in hunc Canonem, [illegible]. Harmen. epit. can. ſect. 1. tit. 4. (Hæc autem ex Zonaræ interpretatione hujus Canonis deſumpta videntur.) Illuſtre hujus rei exemplum habemus in Actione quartâ Concilii Chalcedonenſis; ubi decem Epiſcopi diœceſeos Ægyptiacæ, cùm Patriarcha ipſorum Dioſcorus Alexandrinus damnatus fuiſſet, à Synodo invitati, ut Leonis Papæ Romani Epiſtolæ ſubſcriberent, & Eutychem anathematizarent, reſponderunt per Hieracem, ſibi non fas eſſe aliquid tale facere, uſque dum alius in locum Dioſcori Alexandriæ Patriarcha conſtitueretur, cujus ſententiam ſe, ut ſequuntur, expectare oportet. Ipſorum verba ſunt, [illegible] Concil. Chalced. Act. 4 p. 588. tom. 8. Conc. edit. Par. 1644. Quod etiam ex antiquâ conſuetudine ſibi incumbere paucis interjectis adducit. p. 591. [illegible]. Verum antiqua hæc conſuetudo præſenti procul dubio Canone primo fundata eſt. Notandum præterea, Judices & Senatum inclitâ Synodo protinus ſubjungere, Ægyptiacos Epiſcopos dixiſſe, [illegible]. ibid. p. 593. Hic enim Alexandrini Archiepiſcopi γνώμην ab Epiſcopis expectatam, etiam *departionem* interpretantur: quæ etiam in hoc Canone recta vocis iſtius notio videtur, ubi ad Primatem refertur; etiamſi omnium etiam Epiſcoporum ſententia γνώμη dicatur.

Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος. Hanc Canonis partem Cyprianus Epiſcopus Carthaginenſis obſervavit. Nam de lapſis ad pœnitentiam componendis, ait, *Quæ res cum omnium noſtrum conſilium & ſententiam ſpectet, præjudicare ego & ſolus mihi rem communem vindicare non audeo: & ideo interim Epiſtolis, quas ad vos proxime feceram, quarum exemplum collegis quoque multis jam miſi, qui reſcripſerunt, placere ſibi quod ſtatuimus, nec ab eo recedendum eſſe, donec pace nobis à Domino reddita in unum convenire & ſingulorum cauſas examinare poſſimus.* Cyprian. epiſt. 19. ad Clerum, de non danda lapſis pace ante pœnitentiam, lib. 3. epiſt. edit. Manut.

Καὶ δοξασθήσεται. Eodem modo, quo codex Bodleianus, hìc impreſſus, etiam Johannes Antiochenus hæc verba uſque ad finem Canonis legit, niſi quod Ἰησοῦ Χριστοῦ omittat Joh. Ant. collect. can. tit. 2. At in codicibus antehac editis & iis, qui à Gentiano Herveto verſi ſunt, ita legebantur, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ κυρίου ἐν ἁγίῳ πνεύματι ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Dionyſius Exiguus, *Et glorificabitur Deus per Chriſtum in Spiritu Sancto.* Ultima ergo verba ὁ πατὴρ &c. non legit. At in Arabicâ paraphraſi, ab ἵνα γὰρ incluſivè, uſque ad Canonis finem, omnia omittuntur.

In Can. XXXV.

Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν. Cum Epiſcopus Antiochenus in inſulâ Cypro ordinationes facere & auctoritatem exercere conaretur, Rheginos Conſtantienſis reliquorum inſulæ Epiſcoporum nomine libellum tertiæ œcumenicæ Synodo, tunc temporis Epheſi celebratæ, obtulit, quo Epiſcopum Antiochenum hoc *contra Apoſtolicos Canones & definitiones ſanctiſſimæ Nicænæ Synodi* tentâſſe aſſeruit. Synodus re perpensâ decretum edidit, quo Epiſcopum Antiochenum in dictâ inſulâ ordinationes peragere vetuit, idque ne patrum Canones tranſiliantur. Incipit hoc decretum his verbis, [illegible] (vel. πατέρων) [illegible]. Concil. Epheſ. act. ſept. tom. 5. Conc. p. 782. edit Pariſ. 1644. Ubi per [illegible] τῶν ἁγίων ἀποστόλων, præſens inter alios haud dubiè Canon indigitatur; etiamſi τῶν ἁγίων πατέρων verior ſit lectio, quàm ἀποστόλων. Enimvero per *leges Eccleſiaſticas*, Canones Apoſtolici, per *patrum Canones*, Nicæni, quorum etiam ibidem ſit mentio, intelligendi ſunt. Porro Scholiaſtes Harmenopuli in hunc Canonem hæc obſervat. [illegible]. Harmen. epit. can. ſect. 1. tit. 4. Totum hoc Michaelis [illegible] extat in Juris Gr. Rom. l. 3. p. 227. edit. Francof. 1596.

Ariſt. [illegible]. Hæc verba in Ariſteni Synopſi à Juſtello editâ deſiderantur. At in Simeonis Logothetæ epitome rectius leguntur, μετὰ τῆς πληθύος. Nec ſine illis plenus Canonis ſenſus exprimitur.

In Can. XXXVI.

Αὐτὸς μενέτω. Sic præter MS Bodleianum Gentianus Hervetus, & ante eum Dionyſius Exiguus legit, uterque enim vertit, *Ipſe quidem maneat Epiſcopus.* Quinetiam in Zonaræ Scholiis locus hic ita explicatur, [illegible], ut ipſe eodem modo legiſſe videatur. Verum in impreſſis legitur, [illegible]. Johannes Antiochenus, [illegible]. Joh. Ant. coll. can. tit. 10.

Ariſt. [illegible] In Henrici Stephani theſauro, [illegible], ex Philarcho affertur, pro *A mari abhorreo*, Stephanus autem ſcribendum putat potius [illegible], vel [illegible]. Hoc autem in loco [illegible] potiùs legendum ſuſpicor. Sic enim Juſtellus, tam in Ariſteni quam Logothetæ epitome, legit; ut & pro [illegible], utrobique legit [illegible].

In Can. XXXVII

Δεύτερον τοῦ ἔτους. Concilia frequenter in Eccleſiâ quoque primitivâ juxta hunc Canonem celebrata fuiſſe ex Tertulliano patet dicente, *Aguntur præterea per Græcias illa certis in locis Concilia, ex univerſis Eccleſiis, per quæ & altiora quæque in commune tractantur, & ipſa repræſentatio totius nominis Chriſtiani magnâ veneratione celebratur.* Tertul. de jejun. cap. 13. Iiſdem etiam diebus plurima de paſchate habita fuiſſe Concilia teſtis eſt Euſebius, hiſt. Eccleſ. l 5. c. 23. 24. De variis autem Conciliorum generibus, & temp[e]ſtatibus quibus celebranda ſunt alibi convenientior agendi locus occurret.

Τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς πεντηκοστῆς. Hic ſub Pentecoſtes nomine totum iſtud intervallum, quod à paſchatis die ad Feſtum Pentecoſtes intercedit, comprehenditur: quo ſenſu vox *Pentecoſte* a patribus ſæpius uſurpatur. Tertullianus, *Excerpe ſingulas ſolemnitates nationum, & in ordinem texe, Pentecoſten implere non poterunt.* Tertul. de idololatriâ c. 14. in fine. Concilium Nicænum 1. [illegible] can. 20. Hieronymus, *Die Dominico, & per omnem Pentecoſten.* Hieron. Dialog. adv. Lucifer. tom. 2. oper. fol. 47. H edit. Eraſm. Sic Ambroſ. ſerm. 61. initio Auguſtin. Epiſt. 119 ad. Jan. cap 15 p. 573. tom. 2. oper Concil. Antioch can 20. Epiphanius, [illegible]. Epiphan. expoſ. fid. Baſilius [illegible]. Baſil. de Spiritu S. cap. 27. circa medium. Quocirca quarta pentecoſtes hebdomas, quâ primum quotannis conventum haberi hic præcipitur, quartam denotat ſeptimanam poſt Feſtum paſchatis, unde Joſephus Ægyptius rectè exponit, *quartâ ſeptimanâ poſt paſcha.* Et Zonaras in Canonem, [illegible].

Ὑπερ-

Ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ Hyperberetæus unus eſt è menſibus, quibus Syromacedones & Aſiani, propriè ſic dicti, uſi ſunt. Hic autem octobri Juliano exactè reſpondet, ut colligimus, non tantum ex Balſamonis & Zonaræ in hunc Canonem ſcholiis, ſed & è Dionyſio Exiguo hæc verba ſic interpretante, *Secundo verò* XII. *die menſis Hyperberetæi, id eſt juxta Romanos quarto Idus Octobris*, ſive Octobris duodecimo. Ut idem ſit initium Hyperberetæi in anno Aſiano & Macedonico, quod Octobris in Juliano. Quod etiam ex Arabicâ paraphraſi probè conſtat, ſic vertente, *Et præcipimus, ut primus conventus habeatur quartâ ſeptimanâ poſt paſcha, & ſecundus conventus duodecimo die Tishrin prioris.* Nam etiam Tishrin prior in anno Syriacorum Octobri Juliano coincidit. Quæ ut magis perſpicua fiant, non abs re erit menſium Syriacorum & Macedonicorum ſeriem, poſt receptam anni Juliani formam, ut uſitatam, hoc laterculo deſcribere: ut primo intuitu videre liceat, quomodo cum Julianis menſibus concurrunt.

Menſes Juliani	Macedonici	Syriaci	
Januarius.	Αὐδυναῖος.	קנון אחריא	*Canun poſterior.*
Februarius.	Περίτιος.	שבט	*Shebat.*
Martius.	Δύστρος.	אדר	*Adar.*
Aprilis.	Ξανθικός.	ניסן	*Niſan.*
Maius.	Ἀρτεμίσιος.	איר	*Ayar.*
Junius.	Δαίσιος.	חזירן	*Haziran.*
Julius.	Πάνεμος.	תמוז	*Tamuz.*
Auguſtus.	Λῷος.	אב	*Ab.*
September.	Γορπιαῖος.	אילול	*Elul.*
October.	Ὑπερβερεταῖος.	תשרין קדמיא	*Tishrin prior.*
November	Δῖος.	תשרין אחריא	*Tishrin poſterior.*
December.	Ἀπελλαῖος.	קנון קדמיא	*Canun prior.*

In hoc laterculo menſium in anno Juliano conſequentiam obſervavimus, quo fit ut in Syriacis Canun poſterior primùs collocetur, quod Januario reſpondeat. At Syri initium anni à Tishrin priori deducunt, hoc eſt, ex Octobri Juliano. Et hæc quidem Syriaca menſium nomina anno Juliano accommodata, non ipſis ſolummodo Syris, ſed & Alexandrinis aliiſque uſitata ſunt, ut non tantum ex paraphraſi jam laudatâ, ſed & Eutychio annalium Alexandrinorum conditore patet, qui ſæpius iis utitur. In hoc porro Laterculo videre eſt, ut Hyperberetæi & Tishrin prioris duodecimus, idem ſit ac duodecimus Octobris in anno Juliano, nam omnes hi menſes eodem die ineunt. De his annis & menſibus videſis inſtitutionum noſtrarum Chronolog. l. 1. c. 12. 13. vide & notas in Concil. Antioch. can. 12.

In Can. XXXIX.

Μηδὲν ἐπιτελείτωσαν. Eadem, quæ hoc Canone conſtituuntur, Ignatius etiam docebat, *ὥσπερ γὰρ ὁ κύριος ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ποιεῖ. οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου, μηδὲ πρεσβύτερος, μηδὲ διάκονος. μηδὲ λαϊκός. μηδὲ τι φαινέσθω ὑμῖν εὔλογον παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην*, Ignat. epiſt. ad Magneſ p. 55. edit. Uſſer. Oxonii. Paulo tamen aliter apud Voſſium hæc leguntur pag. 33. Quæ autem ſine Epiſcopi ſententia non ſunt peragenda, idem tradit, dicens *μηδεὶς χωρὶς ἐπισκόπου τι πραττέτω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν.* Id. epiſt. ad Smyrnenſes p. 117. Sic & Joſephus Ægyptius hunc Canonem τῶν διαταγῶν interpretatus, *Et nullus ex Presbyteris & Diaconis aliquid in Eccleſiâ faciet ſine Epiſcopi ſententiâ.* Ignatius autem in dictâ Epiſtolâ ad Smyrnenſes, nonnulla ſigillatim recenſet, quæ citra Epiſcopi ſententiam in Eccleſiâ non ſunt peragenda, *οὐκ ἐξόν ἐστι χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου, οὔτε βαπτίζειν, οὔτε προσφέρειν, οὔτε θυσίαν προσκομίζειν, οὔτε δοχὴν ἐπιτελεῖν. ἀλλ' ὃ ἂν ἐκείνῳ δοκῇ κατ' εὐαρέστησιν Θεοῦ, ἵνα ἀσφαλὲς ᾖ καὶ βέβαιον πᾶν ὃ ἂν πράσσητε.* Hanc quidem diſciplinam, quantum ſaltem ad baptiſmum, ab Eccleſiâ primitivâ religiosè obſervatam fuiſſe, locupletem habemus teſtem ipſum Tertullianum, dicentem, *Supereſt ad concludendam materiolam, de obſervatione quoque dandi & accipiendi baptiſmum commonefacere. Dandi quidem habet jus ſummus Sacerdos, qui eſt Epiſcopus: dehinc Presbyteri & Diaconi; non tamen ſine Epiſcopi autoritate, propter Eccleſiæ honorem.* Tertul. de baptiſmo cap. 17. Idem docuerunt B. Ambroſius de ſacrament. l. 3. cap. 1. Et Hieronymus, *ſine Epiſcopi juſſione, neque Presbyter, neque Diaconus jus habeant baptizandi*, Hieron. dial. adv. Lucifer. tom. 2. oper. p. 471. Denique Scholiaſtes Harmenopuli de Eccleſiaſticis præcipuè cenſuris hunc Canonem interpretatur, ad *μηδὲν ἐπιτελείτωσαν* in Canone hæc obſervans, *ἐπιτιμᾶν δηλονότι, ἀφορίζειν, ἢ λύειν ἀφορισμὸν, ἢ μονάζειν, ἢ ἐπιτιμᾶν.* Harmenop. epit. can. ſect. 2. tit. 3. Quæ ex Balſamonis & Zonaræ Scholiis deſumpta videntur.

In Can. XL.

Ἔστω φανερά. Ea eo; quòd hoc Canone cautum ſit, ne quæ propria ſunt Epiſcopi poſt ipſius mortem ullo modo intercidant, etiam nec ſub rerum Eccleſiaſticarum obtentu, apertè ſatis laudari videtur idem Canon à Concil. Chalced. can. 22. dicente, *Non licere Clericis poſt mortem proprii Epiſcopi res, quæ ad ipſum pertinent, rapere, μηδὲ καὶ τοῖς παῖδας κηδεύων ἀπαγορεύεσθαι.* Etiamſi non tantum codex Bodleianus & Gentianus Hervetus, ſed & ipſe Balſamon, in Scholiis ad dictum Canonem, legit, *μηδὲ καὶ τοῖς παραλαμβάνουσιν ἀπαγορεύεσθαι.* In Græcâ tamen Balſamonis editione priorem lectionem retinemus, quam etiam veriorem eſſe ex antiquioribus interpretibus abunde conſtat. Nam Dionyſius Exiguus vertit, *Sicut antiquis quoque eſt Canonibus conſtitutum*, & eo longè vetuſtior Latinus Canonum tranſlator à Juſtello editus, *Sicut & anterioribus Canonibus cautum eſt*: quibus ſuffragatur & Joh. Antiochenus, collect. can. tit. 4.

In Can. XLI.

Καὶ τοῖς δεομένοις. In Eccleſiâ recens natâ uſus ex D. Pauli inſtituto 1. Cor. XVI. 2. obtinuit, ut qui ad templa accedebant, ſtipem aliquam in *arca genus* (ut cum Tertulliano loquar) pro libitu apponerent. Quodcunque apponebatur, apud præſidem ſive Epiſcopum depoſitum, ab eodem in pauperes diſtributum fuit, ut ex inſigni iſto Juſtini Martyris loco diſcimus, *οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βουλόμενοι, κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ. ὃ βούλεται δίδωσι. καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τῷ προεστῶτι ἀποτίθεται), καὶ αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὀρφανοῖς τε καὶ χήραις. καὶ τοῖς διὰ νόσον ἢ δι' ἄλλην αἰτίαν λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὖσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὖσι ξένοις, καὶ ἁπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρείᾳ οὖσι κηδεμὼν γίνεται).* Juſtin. Apol. p. 77. lt 36 edit. Sylburg. Eadem habes & apud Tertul. Apol. c. 39. & Conſtit. Apoſtol. l. 2. c. 25. Epiſcopos autem per Presbyteros & Diaconos, ut hoc Canone cautum eſt, egenis ſubminiſtrâſſe ex Cypriano perſpicuè ſatis colligimus, utpote qui ad clerum ſuum ſcribens, hæc habet, *Et quoniam mihi intereſſe nunc non permittit loci conditio, peto vos pro fide & religione veſtrâ, fungamini illic & veſtris partibus & meis, ut nihil vel ad diſciplinam vel ad diligentiam deſit. Quantum autem ad ſumptus ſuggerendos, ſive illis, qui glorioſa voce Deum confeſſi, in carcere ſunt conſtituti, ſive iis, qui pauperes & indigentes laborant, & tamen in Domino perſeverant, peto nihil deſit; cùm ſumma omnis, quæ redacta eſt, illic ſit apud Clericos diſtributa, propter ejuſmodi caſus, ut haberent plures, unde ad neceſſitates & preſſuras ſingulorum operari poſſent.* Cyprian. epiſt. 2. l 5 ad Clerum, de cura pauperum, & quiete plebis, edit. Manut.

In Can. XLII.

Καὶ μέθαις. Egbertus Eboracenſis, *ut nullus ex ſacerdotum numero ebrietatis vitium nutriat, nec alios cogat per ſuam juſſionem inebriari.* Egbert. in excerpt Edgarus rex Saxonum. *Docemus etiam, ut ſacerdotes ipſi ebrietatem caveant, aliis perhibeant ſtudioſius cavendam.* Eadem conſtituunt & Canones Ælfrici ad Wulſinum Epiſcopum. Scholiaſtes Harmenopuli ad hunc Canonem hæc notat, *Ἡ δὲ γυν. παρὰ Γυναικὸς ἀφορίζονται οὗτοι καὶ μεθύοντες ἑνῶσι.* Harmenop. ſect. 3. tit. 2.

In Can. XLIV.

Τόκους ἀπαιτῶν. Hoc crimen ſui temporis Epiſcopis objectat Cyprianus, eos arguens, *Eſurientibus in Eccleſiâ fratribus* (*non ſubvenire*) *habere argentum largiter velle, fundos inſidioſis fraudibus rapere, uſuris multiplicantibus fœnus augere*, Cypr de lapſis p. 180 l. 33. edit. Mnoor. Concilium Eliberitanum, *Si quis Clericorum detectus fuerit uſuras accipere, placuit eum degradari, & abſtineri.* Concil. Eliber. can. 20. v. Concil. Nic. 1. can. 17.

In Can. XLV.

Αἱρετικοῖς συνευξάμενος. Euſque hæreticos primitivi vitavere Chriſtiani, ut iis ad iſtos vel accedere religioni eſſet & omnino prohibitum. Tertullianus, *Apud hæreticos ubi omnia extranea & adverſaria noſtra veritati. ad quos vetamur accedere.* Tertullian. de præſcr. hær. c. 12. Cyprianus, *Procul ab hujuſmodi hominum contagione diſcedite, & ſermones eorum velut cancrum & peſtem fugiendo vitate.* Cyprian. epiſt. 8. ad plebem de quinque Presbyteris Schiſmaticis

ticis l. 1. epiſt. p. 26. l. 8. edit. Manut. Et S. Johannes Apoſtolus cum Cerintho Apoſtolo nec unâ lavari voluit; Cum enim Epheſi lotum ſe contuliſſet, videns intus Cerinthum, de balneo protinus exilivit non lotus, dicens, *quòd timeat, ne balneum concidat, cùm intus eſſet Cerinthus inimicus veritatis*: ut tradit Irenæus. l. 3. c. 3.

In Can. XLVII.

Ἐὰν μὴ βαπτίσῃ. Hoc loco obſervatu digniſſima ſunt D. Cypriani verba; *Apud nos autem*, inquit, *non nova aut repentina res eſt, ut baptizandos cenſeamus eos, qui ab hæreticis ad Eccleſiam veniunt, quando multi jam anni ſint & longa ætas, ex quo ſub Agrippino, bonæ memoriæ viro, convenientes in unum Epiſcopi plurimi hoc ſtatuerint, atque exinde in hodiernum tot millia hæreticorum in provinciis noſtris ad Eccleſiam converſi, non aſpernati ſunt, neque cunctati, imò & rationabiliter & libenter amplexi ſunt, ut lavacri vitalis & ſalutaris baptiſmi gratiam conſequerentur.* Cyprian. ad Jubajan. de hæreticis baptizandis. p. 159. l. 39. edit. Manut. Ex his verbis abundè conſtat in Concilio ſub Agrippino multis annis longa ante Cyprianum ætate, celebrato, ſi non verba, ſenſum tamen præſentis Canonis conſtitutum eſſe, & ab omnibus Carthaginenſis Eccleſiæ filiis libenter admiſſum. Quod etiam ex Tertulliano patet, qui hæreticos ad Eccleſiam converſos ſuis etiam diebus baptizatos aſſerit, de baptiſmo cap. 15. & de pudicitiâ c. 10. & de præſcript. hæret. c. 12. rationem reddit, *Nemo inde ſtrui poteſt, unde deſtruitur; nemo ab eo illuminatur, à quo contenebratur.* Et hanc conſtantem fuiſſe Cypriani ſententiam ex Epiſtolis ipſius ad Januarium, Quintum, Stephanum, Jubajanum, aliosque, luculenter patet. Hic autem videndum eſt, quales pro hæreticis, in Eccleſiam Catholicam per baptiſmum admittendis, antiquitùs habiti fuerant: quibus viz. *omnia ſunt extranea & adverſaria noſtræ veritati*, ut loquitur Tertullianus de præſcr. hær. c. 12. *& quibus non idem eſt ac nobis Deus, nec unus Chriſtus*, Id. de baptiſmo cap. 15. quique proinde non eandem fidei regulam nec præſcriptam baptiſmi formam amplexi ſunt. Cujuſmodi fuerunt Hermogeniani, Praxeani, Cataphrygæ, Valentiniani, Marcioniſtæ, Quintilianiſtæ & Apelleriani, contra quos Tertullianus ſcripſit; item qui, teſte Irenæo, in nomen ignoti patris univerſorum, in veritatem omnium matrem, in eum qui in Jeſum deſcendit, in unionem & redemptionem & communicationem virtutum baptizarunt; item qui inter baptizandum horrenda neſcio quæ nomina *Βασυμὰ, χαμοσσὴ, βααιανωρὰ, μισταδιὰ, ῥουαδὰ, κουστὰ, βαβοφὼρ, καλαχθεῖ* pronunciabant, Iren. l. 1. c. 18. Cùm hi enim & hujuſmodi *baptiſmum ritè non habeant, ſine dubio non habent*, ut rectè Tertullianus de baptiſmo cap. 15. Quocirca doctiſſimi Eccleſiæ primitivæ præſules prudenter hoc Canone conſtituerunt, hæreticos ad Eccleſiam accedentes baptizandos eſſe, utpote quos utcunque ablutos, nullo tamen modo juxta Chriſti præſcriptum baptizatos, nec in Eccleſiâ adhuc conſtitutos judicabant. Qui autem ritè ſemel baptizati ſunt, denuò baptizari præſenti quoque Canone prohibentur. Siquidem *denuo ablui non licet*. Tertul. de pudicitiâ c. 18. p. 734. l. A edit. Rigalt. *Semel ergo lavacrum inimus, delicta diluuntur, quia ea iterari non oportet.* Id. de baptiſmo cap. 15. *quo & ipſo baptiſma ſalutaris aqua ſignificatur, quod ſemel ſcilicet ſumitur, nec rurſus iteratur*, Cyprian. epiſt. 3. l. 2. ad Cæcilium p. 41. l. 8. edit. Manut.

In Can. XLIX.

Εἰς πατέρα, καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. Ab ipſis etiam Eccleſiæ primordiis baptiſmum juxta Domini præceptum Matt. xxviii. 19. nomine patris & filii & Spiritus S. celebratum fuiſſe, ex Juſtino Martyre liquet, dicente ἐπ᾽ ὀνόματος γὰρ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων καὶ δεσπότου θεοῦ καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου τὸ ἐν τῷ ὕδατι τότε λουτρὸν ποιοῦνται. Juſtin. Apol. 2. p. 73. l. 33. edit. Sylbur. v. & Tertul. adv. Praxean. c. 26. in fine, & conſtit. Apoſtol. l. 3. c. 16. & notas ad proximum Canonem.

In Can. L.

Μὴ τρία βαπτίσματα. Trinam in baptiſmo peragendo immerſionem antiquitùs uſitatam fuiſſe, locupletes habemus teſtes. Tertullianus enim: *Nec ſemel*, inquit, *ſed ter ad ſingula nomina in ſingulas perſonas tinguimur*, Tertul. adv. Prax. c. 26. ult. verbis. *Dehinc ter mergitamur*. Id. de coronâ milit. c. 3. Athanaſius, τὸ γὰρ καταδύειν τὸ παιδίον ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τρίτον, καὶ ἀναδύειν, τοῦτο δηλοῖ τὸν θάνατον καὶ τὴν τριήμερον ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, Athan. quæſt. 94. de parabolis Evang. p. 343. t. 2. edit. Commel. Cyrillus Hieroſolymitanus, καὶ κατεδύετε τρίτον εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνεδύετε. Cyril. Catech. Myſtag. c. 2. p. 232. B. edit. Prevot. Pariſ. 1631. S. Baſilius, τρὶς βαπτίζειν τὸν ἄνθρωπον ad Apoſtolicam traditionem refert, lib. de Spiritu S. c. 27. mox ab initio: Ἐν τρισὶν οὖν καταδύσεσι καὶ ἴσαις ταῖς ἐπικλήσεσι τὸ μέγα μυστήριον τοῦ βαπτίσματος τελειοῦται, ibid. c. 15. circa medium. Sozomenus ſcribit nonnullos dixiſſe, ἀπεφήναντο τινες Εὐνόμιον τολμῆσαι πρῶτον εἰσηγήσασθαι ἐν μιᾷ καταδύσει χρῆναι ἐπιτελεῖν τὴν θείαν βάπτισιν· καὶ παραχαράξαι τὴν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων εἰσέτι νῦν ἐν πᾶσι φυλαττομένην παράδοσιν. Sozom. hiſt. Eccleſ. l. 6. c. 26. Et propter hunc quidem errorem Eunomiani à Concilio primo C P. can. 7. ut alii hæretici & Ethnici in Eccleſiam recepti ſunt. v. Dionyſ. Areopag. de Eccleſ. Hieron. c. 2. ſect. 6. Ambroſ. de Sacrament. l. 2. c. 5. & 7. tom. 4. p. 433. 434 oper. Baſ. 1567. Iſidor. Hiſpal. de offic. Eccleſ. l. 2. c. 25. Didymum de Spiritu. S l. 2. Bibl. patrum lat. tom. 8. p. 106. &c. Porro Severus Patriarcha Alexandrinus in rituum baptiſmi rubricâ, hæc literis, ut par eſt, Eſtrangelis habet: *Et dimittit eum in baptiſterium, reſpiciens ad orientem, & ponit dextram ſuam ſuper caput ejus qui baptizatur, & ſiniſtrâ ſuâ ter attolit aquas, in aquis à fronte, à tergo, & ab altera laterum ejus, atque in hunc modum ait* (tunc protinus occurrunt ipſa verba, quæ ab eo, qui baptizat, pronunciantur) *Baptizatur N. in nomine patris, Amen, & filii Amen, & Spiritus Sancti ad vitam ſeculi ſeculorum.* Idem baptizandi ritus à Græcis etiamnum obſervatur, apud quos qui baptizat, hæc verba pronunciat, Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ δεῖνα, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, Ἀμήν, καὶ τοῦ υἱοῦ. Ἀμήν. καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἀμήν. νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Euchol. p. 355. edit. Jac. Goar. v. & notas ad edit. loc. p. 363. Et in rubricâ, ἐφ᾽ ἑκάστῃ προσρήσει κατάγων αὐτὸν καὶ ἀνάγων. Sic habetur in quibuſdam impreſſis codicibus; in quibus tamen non deſunt è Græcis, qui mirati ſunt, quo tandem pacto τὸ Ἀμήν poſt cujuſque Trinitatis perſonæ pronunciationem interſeratur, ac proinde in plurimis omittitur. Sed fortaſſe ex prædicto Severi rituali in græcum amanuenſis alicujus incuriâ tranſlatum eſt, vel potius, ſiquidem Diaconi adſtantes poſt ſingulas Trinitatis perſonas enunciatas, dicere ſoliti fuerunt, Ἀμήν, hinc tandem evenit, ut ipſis à ſacerdote pronunciatis verbis inſereretur. v. notas ad dict. loc. Euchologii p. 365. Hic autem non omittendum eſt merſionis in baptiſmo antiquitùs uſurpari ſolitæ loco, aſperſionem ſive profuſionem aquæ, in occidentali præſertim Eccleſiâ, pluſquam mille abhinc annis, Gregorii viz. primi ætate, ſubſtitutam eſſe, per quam baptiſmum legitimè perfici, ipſe quoque Cyprianus, non agnovit tantummodo, ſed & multis comprobavit; idque ex ipſis etiam Scripturis; è quibus colligit, *Aſperſionem quoque aquæ inſtar ſalutaris lavacri obtinere, & quando hæc in Eccleſiâ fiunt, ubi ſit & dantis & accipientis fides integra, ſtare omnia & conſummari ac perfici poſſe, majeſtate Domini & fidei veritate*, Cyprian. epiſt. 76. ad Magnum de iis qui in lecto gratiam conſequuntur, p. 101. l. 49. ibid 4. ep. edit. Manut. Quinetiam ipſe quoque Tertullianus huc alludere videtur, ubi ait, *Quis enim tibi tam infidæ pœnitentiæ viro aſpergenem unam cujuſlibet aquæ commodabit?* Tertul. de pœnitentiâ cap. 6 p. 144 A. edit. Rigalt.

Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος. Sic præter MS. Bodleianum bis impreſſum, etiam vulgati Balſamonis, Zonaræ, aliique Canonum Græcorum Codices legunt, ut & Ivo Carnotenſis decret. part. 1. c. 168. At in Johannis Antiocheni collectione, ut à Juſtello editâ tit. 136 legitur οὐ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος ἡμῶν, In eadem autem collectione manuſcriptâ in Bibliothecâ Bodleianâ eſt, οὐ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος ἡμῖν, quomodo legit & codex Seguierii à Juſtello citatus, & Dionyſius etiam Exiguus, qui vertit, *Non enim dixit nobis Dominus*: quam lectionem retinet & Criſconius Epiſcopus Africanus in collect. can tit. 50. E tribus hiſce lectionibus quænam ſit præferenda, non adeo facile eſt conjecturâ perſequi; nobis autem pronomen ἡμῶν vel loco ἡμῖν ſubſtitutum videtur, vel de novo interjectum, idque ab interpolatore aliquo, qui vel ipſe credidit, vel alios credendum obtruderet, antiquos hoſce Canones ab ipſis etiam Apoſtolis conſtitutos eſſe.

Καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ad calcem quinquageſimi hujuſce Canonis, ubi Dionyſiana verſio deſinit, in Joh. Antiocheni collectione hæc ſine interſtitio adjiciuntur. Διδασκέσθω δὲ ὁ βαπτιζόμενος, ὅτι ὁ πατὴρ οὐκ ἐσταυρώθη. οὔτε [illegible]. οὔτε δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἄνθρωπος ἐγένετο. ἀλλ᾽ οὔτε τὸ πάθος ὑπέμεινεν. οὐ γὰρ ἐσαρκώθη. [illegible] φιλανθρωπίας [illegible] ἐκ παρθένου σῶμα [illegible] ὁ δημιουργὸς [illegible]. [illegible] βαπτιζόμενος εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. οἱ δὲ μίαν ἅπαξ βαπτίζοντες, ὡς ἀγνοοῦντες τὸ μυστήριον [illegible]. Poſtea in editâ ejuſdem Johannis collectione alius ſub Canonis 51. nomine hiſce verbis exprimitur, ὁ τὸν πατέρα [illegible] Χριστοῦ καὶ τὸν πατέρα [illegible] τὸν υἱὸν [illegible] καὶ τὸν [illegible] καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα [illegible]. ὁ δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον [illegible] πατέρα ὁ υἱὸς [illegible] καὶ [illegible]. [illegible] τῷ πατρὶ καὶ [illegible]. καὶ [illegible], καὶ [illegible] αὐτοῦ. καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον [illegible] ὁμοούσιον τῇ θεότητι. [illegible] Σίμων ὁ Μάγος [illegible], [illegible], [illegible] καὶ [illegible] καὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν [illegible]. [illegible], ὡς ἕνα πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα.

ἄνθρωπον τοιοῦτον βαπτίζειν, ὡσπὲρ τὴν τοῦ κυρίου γνώμην ἢ τὴν ἀγνοήσαντα ἐν ποιήσαντα διαπτύει. Joh. Antioch. coll. can. tit. 36. Verum in codice noſtro Oxonienſi & Græcâ Turriani editione, hæc etiam appendix eſt ad Canonem 50. quamvis revera nec ad Canonem 50. nec ad 51. pertinet: non ad 51. ut ex ipsâ Johannis Antiocheni collectione patet, apud quam in tit. 29. alius, iſque idem qui hic ordine ſuo imprimimus, quinquageſimus primus Canon laudatur; nec ad 50. idcirco quòd nec Balſamon, nec Zonaras, in codicibus vel impreſſis vel MSS nec Dionyſius Exiguus, nec Creſconius Afer talem ad dictum Canonem appendicem agnoſcit; & quòd hæc appendix, non diſciplinam, quæ his Canonibus ſola traditur, ſed Eccleſiæ doctrinam continent, eamque quæ longe poſt hos Canones Synodicè conſtituta eſt; quod tres viz. Trinitatis perſonæ ſunt ὁμοούσιαι; ut Chriſtophoro Juſtello, ex epiſtolâ ad Philippenſes B. Ignatio falſò attributâ, deſumpta non immeritò videatur.

In Can. LI.

KAὶ κρεῶν καὶ οἴνου. In Johannis Antiocheni collectione tit. 29. καὶ οἴνου omittitur. Sed Joſephus Ægyptius in Arabicâ paraphraſi legit, vertit enim *A nuptiis, & eſu carnis, & potu vini*, Balſamonem quoque, Zonaram & Ariſtenum legiſſe, ex eorum ſcholiis & hujus epitome conſtat.

Balſ. Βογομίλοι Anno circiter 1099. Alexio Comneno imperante, orta eſt Bogomilorum hæreſis; de quâ ſic Harmenopulus, Ἡ τῶν Βογομίλων αἵρεσις ἡ ἀπὸ ... Μασσαλιανῶν καὶ ... Harmenop. de ſectis c. 19. l. 9. Jur. Græco-Rom. Hujus hæreſeos convicti ſunt & condemnati Leontius Balbiſſæ, & Clemens Soſandrorum Monachus, in Synodo ſub Michaele Patriarchâ C P. habitâ. In Synodali decreto inter alia, quorum accuſati ſunt, eos docuiſſe traditur, ... ἐδέσματος ... Editum eſt hoc ſynodale decretum à Leone Allatio, in Eccl. Orient. & Occident. perp. conſenſ. l. 2. c. 12. p. 674. Unde colligimus, Bogomilos rectè hic à Balſamone citatos eſſe tanquam à nuptiis carne & vino διὰ βδελυγμίαν abſtinentes. Primarius hujus hæreſeos præco fuit Baſilius quidam medicus, qui propterea in theatro exuſtus eſt; ut refert Zonaras in Alexio Hiſt. tom. 3. p. 258. l. 33. &c. edit. Wolf. Baſil. 1557. Quò Balſamonem quoque reſpexiſſe videtur, ubi ait, ... ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδῳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ... Πατριάρχου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Ὀξείτου ... Βογομίλους. Balſ. in Phot. nomoc. tit. 8. c. 25 p. 979. Biblioth. Juris-Canonici Juſtel.

In Can. LII.

OΥ προσδέχεται. Cyprianus, *Quos utique ad pœnitentiam Dominus non hortaretur, niſi quia pœnitentibus indulgentiam pollicetur: Et in evangelio, Dico, inquit, vobis, ſic erit gaudium in cælo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, quam ſuper nonaginta novem juſtis quibus non opus eſt pœnitentiâ.* Cyprian. epiſt. ad Anton. l. 4. epiſt. 2. p 89. l. 31. edit Manut. v. ejuſdem librum de lapſis p. 179. &c Hanc & ante Cyprianum ab Eccleſia excultam fuiſſe diſciplinam, viz. ut à Peccatis converſi in Eccleſiæ ſinum reciperentur, ex Origene conſtat, dicente, ... ἀποδεχόμεθα, ... ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας ... Orig. contra Celſ. l. 3. p. 147. edit. Hoeſchel. 1603.

In Can. LIII.

Balſ. NHστείαν χρεῶν. Reliqua, uſque ad ἀφορίζεσθαι excluſive, ex MS. Bodleiano reſtituimus Marcioniſtas autem hic citatos, etiam Sabbato jejunaſſe, teſtis eſt Epiphanius hær. 42. Par. 3. tom. 1. pag. 304. oper. edit. Petav.

In Can. LIV.

EἼ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ. Hoc etiam Julianus ſacrificulis ſuis in Gentilium religione prohibuit, in Epiſtola ad Arſacium pontificem Galatiæ ſcripta, ubi inter alia ait, ... Julian. apud Sozom. hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 15.

In Can. LVIII.

A'Μελῶν τοῦ κλήρου. Cùm ordinatur Metropolitanus, vel Archiepiſcopus, ut hujus perpetuo Canonis, officiique ſui in eo conſtituti, memor ſit, hæc inter alia in mandatis ei, apud Græcos præſertim, dari ſolent, ... ἀμελῶν τοῦ κλήρου, &c. uſque ad finem hujus Canonis nihil immutato: niſi quòd pro ... ſubſtituitur ..., quomodo legit & Joh. Antiochenus in collect. can. tit. 10. & quod verba τῇ ἀμελείᾳ καὶ omittuntur. Extat hoc mandatum in Juris Græco-Romani l. 6. p. 427.

Τῇ ἀμελείᾳ καὶ. Hæc verba in MS. Bodleiano deſiderantur, nec extant in mandato, quod Metropolitano & Archiepiſcopo, cum ordinatur, dari ſolet, ut ante notatum eſt; nec legit Gentianus Hervetus, nec Joſephus Ægyptius, qui in paraphraſi Arabicâ vertit *Et ſi ille perſeveraverit in iſtâ ignaviâ, gradu ſuo deponatur.* Quoniam verò extant, tam in Græcis impreſſis, quàm in Joh. Antiocheni collectione, tit 10. nos etiam ea retinere ſatiùs duximus.

Balſ. Οἱ πρεσβύτεροι δὲ. Hæc uſque ad hujus interpretationis exitum in impreſſis omiſſa, ex MS. Bodleiano nunc primùm edimus.

Zon. Καθίζει ἐφ' ὑψηλοῦ θρόνου. In antiquis Latinorum & recentioribus etiam Græcorum Eccleſiis, juxta altare ſedes ſacerdotibus, Epiſcopo adſiſtentibus, ſimulque celebrantibus, extitiſſe ſolitæ fuerunt, in quarum medio thronus eminentior ipſi Epiſcopo ſive Patriarchæ, ſi adeſſet, erectus eſt, qui in Chryſoſtomi liturgiâ ὁ ἄνω καθέδρα nuncupatur, ubi viz. dicitur à Diacono, ... τὴν ἄνω καθέδραν. p. 69. E. tom. 2. Patr. Græc. Sublimioris hujuſce throni, quo Epiſcopus, ut & alterius, quo ſacerdotes conſedebant, Gregorius Nazianzenus meminit in inſomnio de Anaſtaſiæ templo oper. tom. 2. p. 78. hiſce carminibus.

Ἕζεσθαι δοκέεσκον ὑψίθρονος, οὐχ ὑποείξας,
Οὐδὲ γὰρ ἐσθ' ὅπως τῶν ἀγανεόμεν.
Οἱ δὲ ... ὑφεδριόωντο γεραιοί
Ποιμένες ...
Οἱ δ' ... ἐν εἵμασι ...
Ἕστασαν, Ἀγγελικῆς εἰκόνος ἀγλαΐης.

Ubi videre licet, ut ipſe ſedebat ὑψίθρονος *throno ſublimis*, Presbyteri verò ei ὑφεδριόωντο *ſubſedebant*, Diaconi autem, hic ... vocati ſtabant. Hujuſmodi quoque throni in panegyricâ oratione, de Eccleſiarum ædificatione, Paulino Tyriorum Epiſcopo, dictâ, hiſce verbis commemorantur, Ἀλλὰ γὰρ ὧδε καὶ τὸν ναὸν ἐντελέσας, θρόνοις τε τοῖς ... Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 10. c. 4. p. 381. C. edit. Valeſ. De hiſce thronis ita præterea Symeon Theſſalonicenſis, Ἡ ἄνω καθέδρα τὴν ... Sym. Theſſal. de ſacram. Hujuſmodi quoque thronum Jacobum Apoſtolum Hieroſolymis habuiſſe, eundemque uſque ad Galieni tempora conſervatum, & ſummo honore habitum fuiſſe, teſtatur Euſebius hiſt. Eccleſ. l. 7. c. 19. In hujuſmodi throno Epiſcopus quivis poſt conſecrationem collocatur, ut ex Euchologio patet p. 304. Hinc ἐνθρονίζεσθαι, ἐνθρονισμὸς, τῷ θρόνῳ ἐγκαθιδρύεσθαι, ... τοῦ θρόνου, &c. Hinc etiam ſumma in Eccleſia dignitas *Thronus* appellatur: ut Thronus Hieroſolymitanus, Thronus Alexandrinus &c. vocatur autem & σύνθρονος à ſacerdotum conſeſſu, qui & ipſi σύνθρονοι nonnunquam audiunt.

In Can. LIX.

TΙνὸς τῶν κληρικῶν. Joh. Antiochenus legit, τινὸς τῶν ... Joh. Ant. collect. can. tit. 3.

Balſ. Ἡ πρωτοπαπᾶς. Πρωτοπαπᾶς idem eſt ac qui vocatur ..., & ſubinde ...: hic primus eſt tribunalis, & ubi plures ſacerdotes concelebrant, ipſe primas tenet, & à Pontifice ſecundas; ut ait Codinus ... Codin. de offic. Conſtantin. c. 1. n. 30. In Euchologio officium ejus ſic deſcribitur, Ὁ πρωτοπαπᾶς ... Euchol. in official. Eccleſ. CP. p 271. edit. Jac. Goar. Pariſ. 1647. De Chorepiſcopis quorum hic quoque fit mentio alibi agemus.

Ariſt. Ἀπόλυσις. Tam in Ariſteni, quàm Logothetæ ſynopſi, ut à Juſtello editâ, perperam ſcribitur ...

Canonem hunc Arabicè ſic explicans, *Quicunque è ſacerdotibus aut Laicis ingreditur Eccleſiam Judæorum, aut Eccleſiam hæreticorum, ad orandum in eâ vel deprecandum, ſi ſit ſacerdos, gradu ſuo deponatur, ſin laicus, ſanctâ Eccleſiâ expellatur.* Cæterum Balſamon præterea notat, quòd qui Clericum ex Canonis præſcripto priùs deponi dixerit, & poſtea ſegregari, non aberrabit; & ſic quidem Harmenopulus in titulo, qui docet quænam Sacerdoti facienda ſunt, & quæ non facienda, hunc Canonem, ut ſi de Clericis ſolis intelligendus eſſet, his verbis citat, ὁ συνευχόμενος Ἰουδαίοις ἢ αἱρετικοῖς καθαιρείσθω τε καὶ ἀφοριζέσθω. Harmenop. epit. can. ſect. 2. tit. 3. ubi utramque pœnam Clericis, de quibus ſolis hic loquitur, interminatam videmus.

Zon. [illegible] Ἱεροσολύμων. Juſtinus Martyr ad Tryphonem, [illegible]. Juſtin. Dial. cum Tryph. p. 201. l. 18. edit. Sylburg. & ipſe Trypho, [illegible]. Id. p. 205. l. 16. Hinc cum Julianus Judæos cohortabatur, ut Moſem audirent, & priſtinum Dei colendi ritum in ſu memoriam revocabat, ab ipſis reſponſum eſt, [illegible]. Sozom. hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 21. At D. Chryſoſtomus eos reſpondiſſe refert, [illegible]. Chryſoſt. [illegible] λογ. β. tom. 6. p. 334. l. 8. edit. Savil.

In Can. LXV.

Εἴ τις κληρικός. In Joh. Antiocheni collectione Canonum tit. 40. hic ita legitur, [illegible], ubi ut videmus, nec Laici homicidæ excommunicandi mentio occurrit. At Balſamonem & Zonaram utrumque legiſſe ex ipſorum ſcholiis eluceſcit, & tam Harmenopuli, quam Ariſteni Epitome de laico, paraphraſis Arabica de utroque meminit.

In Can. LXVI.

Κληρικὸς εὑρεθῇ νηστεύων. Joh. Antiochenus legit [illegible], Coll. can. tit. 32. Veteres autem à jejuniis die Dominico peragendis religioſè admodum abſtinuiſſe, Tertullianus teſtatur, dicens, *Die dominico jejunium nefas ducimus.* Tertul. de corona milit. c. 3. Et Epiphanius, [illegible]. Epiph. expoſ. fidei. v. & Hieron. adverſ. Lucifer.

Ἢ τὸ σάββατον. Hiſce ſimillima habes in Epiſtolâ ad Philippenſes B. Ignatio adſcriptâ, [illegible]. Ignat. epiſt. p. 186. edit. Uſſer. Et hæc inter Conſtitutiones Apoſtolicas recenſetur, [illegible]. Conſtit. Apoſt. l. 5. cap. 24. Tertullianus, *Quanquam vos etiam Sabbatum, ſi quando continuatis, nunquam niſi in paſcha jejunandum, ſecundum rationem alibi redditam,* Tertul. de jejun. adv. pſych. c. 14. & mox, *Duas in anno hebdomadas Xerophagiarum, nec totas, exceptis ſcilicet Sabbatis & dominicis, offerimus Deo, abſtinentes ab iis quæ non rejicimus, ſed differimus,* ibid. c. 15. ubi Sabbata, ut videmus, non minus quam Dominici, à jejuniis excipiantur. Hoc propter Marcioniſtarum aliorumque tunc temporis exortas hæreſes inſtitutum videtur, utpote qui Sabbato jejunium propterea ſanxerant, ne Deo a Judæis culto, qui eo die requievit, honorem exhibere, vel ritibus illius uti viderentur; ut obſervat Epiphan. hær. 42. par. 3. p. 304. B tom. 1. edit. Petav. Hinc Eccleſia Orientalis à jejuniis Sabbato, niſi magno, celebrandis perpetuò abhorruit. Poſt extinctam autem prædictorum hæreſim, Sabbatum etiam jejuniis, ab Occidentalibus præſertim Eccleſiis, dedicatum eſt. Socrates enim ſuis temporibus obſervabat, quod ἐν Ῥώμῃ τοῦ σαββάτου νηστεύουσι. hiſt. Eccl. l. 5. cap. 21. Ex concilio Eliberitano anno Domini 305. habito, *Errorem placuit corrigi, ut omni Sabbati die jejuniorum ſuperpoſitionem celebremus,* Concil. Eliber. can. 26. & Concil. Agath. c. 12. D. autem Auguſtinus optimè monet de hujuſmodi rebus nihil vel ſcripturæ autoritate, vel univerſalis Eccleſiæ traditione determinatum eſſe, ac proinde nec diſciplinam ullam eſſe in his meliorem gravi prudentique Chriſtiano, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit Eccleſiam, ad quamcunque forte devenerit. Aug. epiſt. 118. ad Jan. cap. 2. pag. 556. tom. 2. oper. Cumque idem Auguſtinus D. Ambroſium Mediolanenſem de hâc re conſuluiſſet, tanto viro dignum hoc reſponſum accipiebat, cui, ſaxit Deus, omnes ubique terrarum Chriſtiani, ut par eſt, auſcultarent, *Cum Romam venio, jejuno Sabbato; cum hic ſum, non jejuno. Sic etiam tu, ad quam forte Eccleſiam veneris, ejus morem ſerva, ſi cuiquam non vis eſſe ſcandalo, nec quenquam tibi,* ibid p. 557. & epiſt. 86. ad Caſulanum p. 193 B.

Πλὴν ἑνὸς μόνου. Unum hîc à reliquis exceptum Sabbatum Balſamon & Ariſtenus τὸ μέγα σάββατον appellant, & ſic Joſephus Ægyptius *Magnum Sabbatum.* Sic à Judæis olim denominatum eſt Sabbatum, quod paſchalem celebritatem proximè antecedit; ut obſervat, & rationem ejus reddit Joh. Buxtorfius Synag. Jud. c. 12. Et in libro שלחן ערוך inſcripto dicitur שבת שלפני הפסח קורים אותו שבת הגדול *Sabbatum ante paſcha vocant magnum ſabbatum.* Hinc eidem Sabbato Chriſtiani quoque eandem appellationem attribuerunt, at tam ii, qui paſcha, juxta patrum Nicænorum decretum, dominico die ſemper agerent, diem immediatè præcedentem *Sabbatum magnum* nuncupaverint; quàm qui cum Judæis paſcha celebrarent, in quamcunque hebdomadis feriam inciderit, Sabbatum proximè præcedens, etiamſi diebus aliquot nonnunquam interjectis, *magni* titulo cohoneſtârint. Sic in Smyrnenſis Eccleſiæ de Polycarpi martyrio epiſtolâ, ille comprehenſus & in civitatem ductus dicitur ὄντος σαββάτου μεγάλου. Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 4. c. 15. p. 131. A. edit. Valeſ. Hic enim τὸ μέγα σάββατον iſtud fuiſſe ſabbatum, quod paſchalem iſto anno feſtivitatem proximè antecedebat, doctiſſimus Jac. Uſſerius non ſine ſumma ratione aſſeruit, de anno Maced. cap. 3. At Henricus Valeſius, in annot. ad prædictum Euſebii locum, aliam aliquem diem per *magnum ſabbatum* ibi indigitari contendit; quiſnam autem iſte eſſet dies ipſe nondum determinavit, ſed potius obſcurum ſibi eſſe atque incompertum, quodnam fuerit magnum illud Sabbatum, cujus à Smyrnenſibus facta eſt mentio, tum in Epiſtola ad Philomelienſes de Martyrio Polycarpi, tum in Actis Pionii, confeſſus eſt. Verum etiamſi non neceſſarium, nobis tamen pluſquam veriſimile videtur, Smyrnenſes, qui paſcha cum Judæis celebrabant, eundem etiam titulum præcedenti ſabbato cum iis attribuiſſe. Quinetiam ii, qui paſcha aliter ac Judæi, viz. ex patrum Nicænorum decreto celebrarunt, Sabbatum immediatè præcedens *magnum* denominaſſe, ex hoc ipſo Canone in Scholiis in eundem perſpicuè ſatis colligatur. Iſtud enim ſabbatum, quo Canon jejunare permiſit, Balſamon, ut ſupra dictum eſt, & Ariſtenus τὸ μέγα σάββατον appellant; at hoc idem eſſe Sabbatum, quod Paſchalem celebritatem immediatè præcedit, Balſamon ipſe docet his verbis, [illegible]. Nec ille ſolus, ſed ipſæ etiam Conſtitutiones Apoſtolicæ, quarum appendices habiti ſunt hi Canones, idem confirmant, dicentes, [illegible]. Conſtit. Apoſt. l. 7. c. 24. & alibi, [illegible]. ibid. l. 5. c. 14. Concludimus igitur, per Sabbatum iſtud, quod à reliquis hoc Canone eximitur, & quod τὸ μέγα σάββατον à Scholiaſtis nuncupatur, indigitari illud Sabbatum, quod paſchalem feſtivitatem proximè antecedit, jejuniis ideirco conſecratum, quod ſervator noſter eo labente in ſepulchro ſub terra manebat.

Εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω. Hæc verba in Joh. Antiocheni collectione tit. 32. omittuntur; leguntur autem in omnibus aliis, quos videre contigit, tam MSS. quam impreſſis Canonum codicibus, ut & ab Harmenopulo in epitome, & à Joſepho in Arabica paraphraſi; Balſamonem autem, Zonaram, & Ariſtenum eadem legiſſe è Scholiis ipſorum patet.

Balſ. Καὶ ὅτι τὸ μὲν [illegible]. Hæc uſque ad [illegible] incluſivè, ex MS. Bodleiano reſtituimus. In Græcis enim editis deſiderantur; ſed Gentianus Hervetus legit, & Latinè vertit.

[illegible]. In impreſſis antehac libris hæc & ſequentia ſic leguntur, [illegible] &c.

[illegible] uſque ad finem hujus interpretationis è MS. Bodleiano nunc primum edimus.

Zon. [illegible]. Eandem exceptionem admittit & Scholiaſtes Harmenopuli, his verbis, [illegible]. Harmen. epiſt. can. ſect. 3. tit. 5.

In Can. LXVIII.

Δ*εύτερον χειροτονίαν δέξηται.* Cyprianus, *Nam baptiſmum repeti Eccleſiaſticæ prohibent regulæ, & ſemel ſanctificatis nulla deinceps manus iterum conſecrans præſumit accedere. Nemo ſacros ordines ſemel datos iterum renovat.* Cyprian. de ablut. ped. p. 330. l. 27. edit. Manut. *Sicut ſemel baptizatus iterum baptizari non debet, ſic & ſemel conſecratus iterum conſecrari non poteſt.* Greg. apud Gratian diſtinct. 68. cap. 1. Hæc autem ita intelligenda ſunt, ut is denuò ad eundem ordinem conſecrari non debet, qui ab aliquo conſecratus eſt, quem jus conſecrandi habuiſſe certum eſt; qui au-

autem ab illo conſecratur, quem non conſtat jus conſecrandi habuiſſe, iterum conſecrandus eſt, juxta Gloſ. ad Gratian. diſtinct. 68 cap. 2.

Δευτερούσθω. Hæc vox in Joh. Antiocheni collect. tit. 25. omittitur. At Balſamonem legiſſe, ipſius Scholia palam faciunt. Legit & Joſephus Ægyptius in paraphraſi Arabicâ, utpote qui hunc Canonem ſic vertit, *Qui ordinationem bis accipit, gradu ſuo dejiciatur, niſi manifeſtum fuerit, quod, qui eum primò conſtituit ſacerdotem, hæreticus erat. Qui enim ſacerdotium aut baptiſmum accipit ab hæreticis, nec ſacerdos eſt, nec fidelis. Nam hæreticorum ſacerdotium nobis ſacerdotium non reputatur.* Quinetiam ſequentia verba, ἀντ' αὐτῶν, hanc vocem δευτερούσθω neceſſariò requirunt, ad quam ſolam referri poſſunt.

In Can. LXIX.

Τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστήν. Quam antiqua ſit jejunii quadrageſimalis obſervatio, & quam religiosè à proximis poſt ipſos Apoſtolos Chriſtianis celebratum fuit, ex hoc Canone contra Schiſmaticos noſtros palam fiat. Hic enim non primò præcipitur quadrageſimam jejunare, ſed antea præceptum indicatur, & pœna ſolummodo, tam Clericis quam Laicis, qui eam jejuni non peregerint, determinatur. Solennem enim ante paſchalem celebritatem jejunandi ritum, quibus conditi ſunt hi Canones diebus, ubicunque propemodum exculta eſt Chriſtiana religio, quotannis obſervatum fuiſſe, locupletes ejuſdem ætatis ſcriptores teſtes habemus. Enimvero anno Domini 198. plus minus, ortâ de Paſchate celebrando controverſiâ, Aſiani contendebant paſcha Chriſtianum eodem quo Judaicum die peragendum eſſe, & in quamcunque hebdomadis feriam inciderit, τὰς τῆς νηστείας ἐπιλύσεις ποιεῖσθαι. Reliqui omnes Epiſcopi variis in locis congregati, paſcha non niſi dominico die celebrandum, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνῃ τῶν κατὰ τὸ πάσχα νηστειῶν φυλαττοίμεθα τὰς ἐπιλύσεις, cenſebant, Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 23. Ubi obſerves licet, tam Aſianos, quàm reliquos omnes, ubicunque conſtitutos Chriſtianos in hoc ſaltem conſenſiſſe, jejunia ante paſcha celebrari ſolita fuiſſe, & ante ipſam paſchalem diem minimè non ſolvenda: quibus alludit & Tertullianus, dicens, *Ecce enim convenio vos & præter paſcha jejunantes, citra illos dies quibus ablatus eſt ſponſus.* Tertul. de jejun. adv. pſych. c. 13. Quot autem dies hiſce jejuniis ante paſcha dicati erant, Origenes docet, *habemus*, inquit, *quadrageſimæ dies jejuniis conſecratos.* Orig. in Lev. hom. 10. p. 99. E. edit. Pariſ. De numero autem dierum quibus peragendum erat ante-paſchale hoc jejunium, inter omnes non conveniebat. Alii enim plures, alii pauciores ante paſcha ſeptimanas jejunabant: at omnes nihilominus jejunium illud τεσσαρακοστὴν appellabant, ut tradit Socrates hiſt. Eccleſ. l. 5. cap. 22. prope medium. Et Irenæus in Epiſtola ad Victorem hæc habet, οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν. οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ καὶ πλείονας, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινάς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. apud Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 5. c. 24. Hic eſt inſignis ille locus, de cujus verâ lectione, vel diſtinctione potiùs, à doctis diu diſceptatum eſt. Codices quibus uſus eſt Henricus Valeſius, eodem modo, quo nos jam tranſcripſimus, legunt, atque interpungunt. Unde & Valeſius ita legendum eſſe ac diſtinguendum contendit: ac proinde vertit, *Quidam enim exiſtimant unico die ſibi eſſe jejunandum, alii duobus, alii pluribus, nonnulli etiam quadraginta horis diurnis ac nocturnis computatis diem ſuum metiuntur.* Et huic quidem lectioni favet [illegible], in quam Beatus Rhenanus in præf. ad Ruffinum ſe incidiſſe refert, ubi hæc Irenæi verba ſic citantur, vel potius explicantur, οἱ μὲν γὰρ μίαν μόνον ἡμέραν οἴονται, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ πλείονας, οἱ δὲ μ΄. ὥρας μόνας ἡμερινάς τε καὶ νυκτερινάς, ὥσπερ αὐτοὶ ἐποίουν, νηστεύοντες. Quod etiam obſervatum eſt à doctiſſimo noſtro Petro Gunning jam Epiſcopo Ciceſtrienſi, in appendice ad tractatum de paſchali jejunio. Verum multa ſunt, quæ huic lectioni refragantur. Ut alia omittam, quis enim hujus jejunii quadraginta horis commenſurati, è veteribus præterea meminit? Quadraginta dierum jejunio nihil in antiquis ſcriptoribus frequentius occurrit; ac de quadraginta horarum jejunio altum ibi ſilentium. Porro aliud quoque in his verbis, ſic interpunctis, æque ſi non magis inauditum obſervare licet, *diem* viz. *quadraginta horis diurnis ac nocturnis commenſuratam.* Quo nihil abſurdius excogitari poteſt: ac proinde Valeſius pro ἡμέραν ſubſtituendum putat νηστείαν, ut non dies, ſed jejunium, quadraginta horis commenſuretur. Hanc autem violenter introductam verborum commutationem contra unanimem omnium codicum conſenſum docti nunquam admittent; præcipuè cum è verbis ipſis, ut in omnibus codicibus leguntur, & in nonnullis diſtinguuntur, rectior & Eccleſiæ primitivæ ritibus magis conſonus ſenſus elucеſcat: nimirum Johannes Chriſtophorſonus, & Henricus Savilius hunc Irenæi locum ſic diſtinxerunt, οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ πλείονας· οἱ δὲ τεσσαράκοντα· ὥρας τε ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Sic etiam legit & diſtinxit olim Ruffinus, qui ſic vertit, *Quidam enim putant uno tantum die obſervari debere jejunium, alii duobus, alii verò pluribus, nonnulli etiam quadraginta; ita ut horas diurnas nocturnaſque computantes, diem ſtatuant.* Quibus verbis nihil aliud indigitatur, quam quod hi uno, illi duobus, alii pluribus, nonnulli etiam quadraginta diebus jejunârunt; omnes autem unamquamque diem, quam jejuni peregerunt, per nocturnas æque ac diurnas horas emenſi ſunt; ut nullâ horâ vel diei, vel noctis, uſque ad numeri dierum, quos ſibi conſtituerant, exitum, jejunium ſolverent. Contra hanc expoſitionem H. Valeſius duo objicit, primò quod hinc neceſſariò conſequitur, eos, qui 40. dies jejunabant, toto illo tempore nihil prorſus comediſſe, quandoquidem horas tam nocturnas quam diurnas jejunio deputabant; Reſpondeo, nihil minus quam hoc ex dictâ expoſitione conſequi. In jejuniis enim celebrandis, præſertim hoc paſchali, non ab omni prorſus alimento, ut cuique notum eſt, ſed à carnibus tantum, vel aliis fortaſſe nonnullis ciborum generibus, abſtinebant; ut reliquis veſci liceбat. Hoc egregie confirmatur ex Concil. Laod. can. 50 quo dicitur δεῖ πᾶσαν τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν ξηροφαγοῦντας. Hic enim per totam quadrageſimam, & proinde nocturnas æque ac diurnas horas, jejunare præcipitur; & tamen aridis veſci permittitur; vel potius per hujuſmodi ξηροφαγίαν, ſive *aridorum eſum*, totum hoc quadrageſimale jejunium celebrari conſtituitur. Alterum, quod objicit, eſt, quod cum Irenæus dixerit, alios uno die, alios biduo, alios verò pluribus diebus jejunare; quid neceſſe eſt addere alios 40. dies jejunare, cum in eo quod plures dies dixit, quadraginta ſatis comprehendantur. Reſpondeo; quod etiamſi nonnullos plures quam duos dies jejunare dixerat, non tamen ſuperfluum erat, eorum etiam, qui 40. dies jejunabant, mentionem facere. Cùm enim à minimo jejunio, viz. unius diei, inceperit, quidni in maximum quoque expreſſè deſineret, ut maximus viz. dierum numerus, quem quiſpiam in jejuniis obſervabat, æque ac minimus innoteſceret? Cùm dixerat igitur alios uno die jejunare, alios biduo, addit, non deeſſe qui pluribus quam duobus jejunant, ſex fortaſſe diebus, vel etiam quindecim (quot nonnullos jejunaſſe tradit Socrates hiſt. Eccleſ. l. 5. κεφ. κβ.) uſque adeo ut nonnulli etiam 40. dies jejunium ſuum protraherent. Et mirum ſanè eſſet, ſi cum de aliis dierum jejuniis antepaſchalibus devotorum numeris meminerit, de quadrageſimali taceret, cùm τεσσαρακοστὴν iiſdem diebus obſervatam fuiſſe ex præſenti Canone & ab Apoſtolicâ quoque traditione acceptam eſſe ex veterum teſtimoniis patet. Vide Hieron. epiſt. ad Marcell. Cyrill. Alexandr. de Feſtis paſchal. hom. 7. & 10. Leon. ſerm. 6. in Quadrag. Porro Eutychius quoque Patriarcha Alexandrinus, ubi prædictam de paſchate controverſiam inter Aſianos & Victorem Romanum agitatam tradit, hæc habet: *Idque quia Chriſtiani, poſt aſcenſum Domini noſtri Chriſti in cœlos, ubi feſtum baptiſmi celebraſſent, die craſtino jejunium quadraginta dierum incipiebant, quod deinde ſolvebant, ſicut fecit Dominus noſter Chriſtus, utpote qui poſtquam baptizatus in Jordane fuiſſet, in deſertum abibat, ubi quadraginta dies jejunus manebat.* Et paucis interjectis: *Et ſtatuebant patriarchæ iſti* (Demetrius Alexandrinus, Victor Romanus, &c.) *paſchatis computum, ut jejunarent Chriſtiani quadraginta dies, & die paſchatis jejunium ſolverent.* Eutych. Alexand. Annal. tom. 1. p. 362. 363. E quibus omnibus manifeſtum evadit, quadrageſimale jejunium ſecundo poſt Chriſtum natum labente ſeculo & notum fuiſſe ac obſervatum. Qui plura veterum teſtimonia de eodem deſiderat, conſulat velim, Euſeb. vit. Conſtant. l. 3. c. 18. Greg. Naz. orat. 4. & 42. S. Baſilii de jejunio hom. 1. 2. Epiph. expoſ. fid. & ad hær. 75. par. 3346. Ambroſ in Luc. l. 4. vel ut ſemel dicam, conſulat patres. Vix enim in quempiam eorum incidas qui hujus jejunii non meminit, ut ſuis diebus religioſe obſervati.

Ἡ τετράδα καὶ παρασκευήν. Quarta & ſexta (hic παρασκευὴ vocata) cujuſque per totum annum hebdomadis feria, non minori quam ipſa quadrageſima religione, jejuniis antiquitùs dicata eſt. Gratianus ex dictis Apollonii *Jejunia ſunt legitima, id eſt, quarta & ſexta feria, non ſunt ſolvenda, niſi grandis aliqua neceſſitas adfuerit, quia quarta feriâ Judas de traditione Domini cogitavit, & ſexta feriâ crucifixus eſt ſalvator.* Gratian. de conſecrat. diſt. 3. c. 16. v. & cap. 11. Clemens Alexandrinus, Οἶδεν αὐτὸς καὶ τὸ αἴνιγμα τῆς νηστείας τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετράδος, καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω. ἐπιφημίζονται γὰρ, ἡ μὲν Ἑρμοῦ, ἡ δὲ Ἀφροδίτης. Clem. Alex. Strom. l. 7. Epiphanius inter hæreticas Aerii opiniones hanc recenſet, quod ſtatuerit τετράδα καὶ προσάββατον ἰδίως. Epiph. hær. 75. par. 2. ubi ſextam feriam & προσάββατον dictam obſerves. Petrus Alexandrinus οὐκ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν παραφυλάσσουσι τετράδα καὶ παρασκευήν, Petr. Alex. can. 15. Eutychius quoque Alexandrinus *Græci enim Melchitæ piſcium eſu duobus diebus inſiſtebant, viz. quartâ & ſextâ feriâ, per totum anni decurſum abſtinent.* Eutych. Alex. annal. tom. 1. p. 522. Ut alia taceam, reſtat adhuc non minus inſignis iſte quam obſcurus Tertulliani locus, *Cur ſtationibus quartam & ſextam ſabbati dicamus, & jejuniis paraſceven.* Tertul. de jejun. adv. pſych. cap. 14. Verum ut genuinum horum verborum ſenſum aſſequamur, ſciendum eſt, duplex antiquis jejuniorum genus in uſu fuiſſe, unum longius uſque ad veſperam productum, alterum brevius, quod horâ nonâ, hoc eſt tertiâ pomeridianâ terminatum eſt. Quartam autem & ſextam feriam brevius huic jejunio dedicabant Epiphanius,

niis, τετράδι δὲ καὶ ἐν προσαββάτῳ ἐν νηστείᾳ ἕως ὥρας ἐννάτης. Epiph. expoſ. fidei. Eutychius Alexandrinus, *Eodem modo ſi cui viſum fuerit feriâ quartâ & ſextâ per totum annum jejunare, illi permiſſum eſt etiam ad nonam jejunare & piſcibus abſtinere.* Eutych. Alex. annal. tom. 1. p. 522. Huc reſpicit & Socrates ubi ait, ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐννάτης ὥρας νηστεύοντες, διάφορον ἔχουσι τὴν ἑστίασιν. Socrat. hiſt. Eccleſ. l. 5 κεφ. κϐ. Et ipſe quoque Tertullianus verbis diſertis ait, *non quaſi reſpuamus nonam, qua & quartâ Sabbati & ſextâ plurimum fungimur.* Tertul. de jejun. adv. pſych. cap. 10. Hujuſmodi porro jejunia, quæ ultra horam nonam non extendebantur, Tertullianus *Stationes* appellat, & has etiam horâ nonâ terminatas eſſe, ex his ipſius verbis conſtat, *Æque ſtationes noſtras ut indignas, quaſdam vero & in ſerum conſtitutas, novitatis nomine incuſant, hoc quoque munus & ex arbitrio obeundum eſſe dicentes, & non ultra nonam detinendum, de ſuo ſcilicet more.* Tertull. ibid. Ubi dicit itaque loco ſupra laudato, *Quartam & ſextam ſabbati ſtationibus dicatam eſſe*, nihil aliud velit, quam iſtis diebus jejunia uſque ad nonam horam prorogata eſſe, quæ propterea, & *Stationum ſemijejunia* vocat ibid. cap. 13. Quòd etiam, poſtquam dixerit, *cur ſtationibus quartam & ſextam ſabbati dicamus*, addit protinus, *& jejuniis paraſceven*, clarè ſatis oſtendit, aliquid diſcriminis inter *ſtationes* & alia jejunia intereſſe. Quid autem ſibi velit per *paraſceven* hoc in loco non adeo promptum eſt definire. Jacobus Pamelius in notis ad hunc Tertulliani locum ſabbatum hic paraſceven novè nuncupari ſcribit. Cùm Tertullianus autem proximis etiam verbis, non minus quam alibi, ſabbatis non jejunandum eſſe, præterquam unico, dicat; nihil à mente illius magis alienum effingi potuit, quàm *paraſceven*, quam hic jejuniis dicatam aſſerit, *Sabbatum* interpretari. Dionyſius Petavius in animadverſ. ad Epiphan. expoſ. fid. hoc Tertulliani loco ſextam feriam per paraſceven indigitari putat. Nimirum, inquit, Tertulliani tempore, cum ſtationes feriâ quartâ & ſextâ fierent, ambæ quidem ad nonam duntaxat horam prorogatæ ſunt, ſed feriâ quartâ ſtatim poſt ſtationis exitum, hominique nonam jejunium ſolvere licitum fuit; ſextâ verò feriâ expleto ſtationis tempore non ſtatim fas erat veſci, ſed ad veſperam tantum: ac proinde hic ſextam feriam Tertullianus non ſtationibus tantum ſed & jejuniis dicatam aſſerit. Quandoquidem autem nulla jejunii, ſextâ magis quam quartâ feriâ, uſque ad veſperam antiquitùs producti veſtigia extant, & nihil apertius eſſe poteſt, quam ex Tertulliani mente *paraſceven* hic à ſexta feria diſtingui, cùm hanc ſtationibus, illam jejuniis dicatam diſtinctè ſcribat, hoc loco paraſceve propriè ſic dicta, ſive παρασκευὴ τοῦ πάσχα ut vocatur Joh. 19. 14. ea, nimirum, quæ paſchalem ſolennitatem proximè antecedit, intelligenda videtur, quam S. Chryſoſtomus τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην παρασκευὴν appellat λογ. [illegible] tom. 5. p. 906. edit. Savil. Hæc enim ut Dominicæ paſſioni commemorandæ peculiariter conſecrata, arctioribus perpetuò, quam reliquæ ſextæ, vel etiam quartæ feriæ jejuniis celebrata eſt.

Υ'πεξῃρῆσθαι τὴν τετράδα. Hæc uſque ad νομίμως λογίζεται incluſive ex MS. Bodleiano reſtituimus: ut & ea, quæ nonnullis interjectis ſequuntur, viz. ἅτε ἐν εἰρήνῃ, uſque ad καὶ τῆς διακαινησίμου. Porro hic tres quotannis excipiuntur ſeptimanæ, quibus feriæ quartæ & ſextæ jejunia prætermittere licet, vel potius, quibus jejunare Græcis non licet. Dictæ tres ſeptimanæ ſunt, primò quæ Apocreon præcedit, deinde quæ τυροφάγος, & tertiò quæ διακαινήσιμος appellatur. Primo autem, Græcorum κυριακὴ ἀπόκρεω noſtræ dominicæ ſexageſimæ reſpondet; Septimana, quæ dictam dominicam antecedit, ἑβδομὰς τῆς ἀπόκρεω nuncupatur. Hebdomadis igitur, quæ hanc præcedit, & προσφωνήσιμος dicitur, feria quarta & ſexta non jejunandum eſſe, Balſamon hic tradit, idque propterea, quòd Armenii tunc temporis propter Ninevitas jejunant. Alii autem tradunt, Armenios dictam hebdomadem προσφωνήσιμον, ſive προφωνήσιμον (ut nonnunquam ſcribitur,) jejuniis deputaſſe propter Artzibutium: (unde & ipſa hebdomas Ἀρτζιβούριος etiam appellatur) Nimirum Sergius Armeniorum hæreſeos autor Canem habuit Ἀρτζιβούριον vocatum, quem à feris devoratum Armenii cum Sergio lugebant, διὰ τοῦτο καὶ νηστείαν τῷ κυνὶ προσέταξαν, ut in Typico Sabæ traditur: ubi etiam aliæ hujus jejunii cauſæ commemorantur, inter quas & hæc à Balſamone tradita, nimirum propter Ninevitas, recenſetur. At idem Balſamon in reſponſis ad Marcum Alexandrinum, Armenios hebdomadem πρὸ τῆς ἀπόκρεως propter Ninevitas, & διαδεχόμενον propter Artzibutium, jejunaſſe ſcribit, ὅτι πρὸς τὸ διαδεχόμενον νηστεύουσιν οἱ Ἀρμένιοι διὰ τὸ Ἀρτζιβούριον. Balſ. ad interrog. 52. Ut ut eſt, cùm Armenii hæretici ludicrum hoc & ridiculum hebdomadæ πρὸ τῆς ἀπόκρεως inſtituiſſent jejunium, Græcis orthodoxis viſum eſt, nec quarta nec ſexta ejuſdem ſeptimanæ feriis jejunare, ne cùm Armeniis conſentire viderentur. De his jejuniis à Græcis prætermiſſis, ſic Nicolaus Patriarcha ad Anaſtaſium Abbatem ſcribit,

Τὴν ἑβδομάδα ἐν ᾗ καλοῦσι τὴν πρὸ τῆς ἀπόκρεω,
Ἣν καὶ ἐπονομάζουσι τὴν τῆς Ἀρτζιβουρίου,
Οἱ πάντες ἴσον ὅλως ἀδεῶς ἐσθίουσι,
Τετράδα καὶ παρασκευήν, οἱ κοσμικοὶ τὸ κρέας,
Ὁμοίως καὶ οἱ μοναχοὶ τυροῦ μεταλαμβάνοντες.
Καλῶς ποιοῦντες, ἀληθῶς καὶ πράττοντες ὀρθῶς,
Εἰ μὴ φυλάσσει κατηγορεῖν οἷα τῶν Ἀρμενίων,
Καὶ ἔχειν καὶ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρτζιβουρίου.
Καλῶς ποιοῦσι λύοντες ἀπάσαν νηστείαν
Εἰ δὲ τινὲς ἀδελφοί εἰσι καὶ ἐν ἀσκήσει
Εἰς μόνην ἀφοσιοῦνται λύοντες τὴν νηστείαν.

Proxima hebdomas, cujus quartæ ſextæque feriæ jejuniis hic eximuntur, eſt ἡ τῆς τυροφάγου. At dominica τῆς τυροφάγου eadem eſt ac noſtra quinquageſima, ac proinde ſeptimana præcedens, quæ ab eâ ἑβδομὰς τῆς τυροφάγου denominatur, hic intelligenda eſt. Hujus enim hebdomadis quartâ & ſextâ feriâ non jejunant. Nicephorus quidem Patriarcha, qui & ὁμολογητὴς dicitur, Monachis ſolis, non itero aliis iſtis diebus jejunare præcepit: & ipſis quoque Monachis, poſt miſſam præſanctificatam, caſeum & ova comedere permiſit, ὅτι δεῖ, inquit, νηστεύειν τοὺς μοναχοὺς τῇ τετράδι τῆς τυροφάγου, καὶ τῇ παρασκευῇ. καὶ μετὰ τὴν τῶν προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθίειν τυρὸν καὶ ᾠά. Ἀπεσχίσθησαν δὲ ὁ κανὼν ὅτι τὸ τῆς ἐκκλησίας τὸ δόγμα καὶ τὴν τῶν τετραδιτῶν αἵρεσιν. Extat hic Nicephori Canon in Juris Græco-Romani l. 3. ubi tamen pro καὶ ᾠὰ legitur, ὅπως ἂν ἀγρύπνων. Sed Anaſtaſius Cæſarienſis Canonem hunc citans καὶ ᾠὰ legit: quæ etiam verior haud dubiè eſt lectio. Johannes Leunclavius loco citato τῆς τυροφάγου *Septuageſimæ* malè vertit, pro *quinquageſimæ*. Nam Dominica ſeptuageſimæ Græcis κυριακὴ τοῦ ἀσώτου vocatur. Ultima hebdomas, cujus hic fit mentio, eſt διακαινήσιμος, vel ut nonnunquam ſcribitur. διακαινισμὸς & διακαινίσιμος. Sic vocatur tota illa ſeptimana, quæ feſtum paſchatis ſequitur. Hujus autem quartam ſextamque ferias jejuniis exceptas eſſe, Typicum quoque docet, ἐξαιροῦνται δὲ τῆς νηστείας αἱ τετράδες καὶ παρασκευαί, αἵτε δηλαδὴ τῆς διακαινησίμου. At quare hâc quoque ſeptimanâ non ſit jejunandum? Reſpondet Balſamon hoc loco, propterea quod tota hæc ſeptimana ὡς μεγάλη κυριακή, hoc eſt, *tanquam magnus dies paſchatis*, reputatur. Conſentit Typicum, Ἡ μὲν διακαινήσιμος πᾶσα, ὡς μία ἡμέρα λογίζεται, ἡ ὡς αὐτὴ ἡ μεγάλη κυριακή. Et ipſe rurſus Balſamon, in reſponſis ad Marcum Alexandrinum, κατὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου ἀναιδῶς προσφερόμεθα κατὰ τὴν αὐτὴν τετράδα καὶ παρασκευήν· ὡς μία γὰρ λογίζεται κυριακήσιμος τὸ ἑπτάημερον τοῦ Πάσχα. Balſ. ad Marc. interrog. 52.

Ἀναίγνωσιν καὶ τά. Hæc uſque ad finem hujus interpretationis ex MS. Bodleiano nunc primùm edimus. Extant tamen, quæ hic Balſamone commemorantur, ad calcem ſcholiorum ipſius in nomocanonem Photii in editione Gentiani Herveti.

In Can. LXX.

Eἴ τις ἐπίσκοπος. Johannes Antiochenus hunc Canonem ſic legit, Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων, ἢ συνεορτάζει μετ' αὐτῶν, ἢ δέχεται αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷα ἄζυμα ἢ τοιαῦτα. καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω. Joh. Antioch. collect. can. tit. 37

Τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια. Cùm ſolenne Purim celebrarent Judæi, ſibi invicem partes de convivio mittere ſolebant, Eſth. 12. 19. Et ſic in aliis quoque Feſtivitatibus, Chriſtianos olim inter Judæos verſantes, hujuſmodi ab iis portiones recipere non puduit. De hoc Eccleſiæ primitivæ præſules certiores facti, hoc Canone id interdicunt: & pœnas ab accipientibus exigunt, idque ne Chriſtiani cum Judæis jejunia vel feſta peragere viderentur.

Αἱρετικῶν εἰ μετὰ ἀλλήλων. Demetrius Chomatenus Archiepiſcopus Bulgariæ, ad hanc Conſtantini Cabaſilæ interrogationem, Πῶς λογίζονται τὰ παρὰ τῶν Λατίνων ἱερουργούμενα ἄζυμα κτλ. ἢ ὅμως, reſpondit Λατῖνοι δι' ἀζύμων ἱερουργοῦσι, ... , οἷα ὕστερον, ὡς ἴσμεν, ... τῶν ἀζύμων ἔθος ἐν τῇ τῶν Γερμανῶν ... ἐπιστημονάσαντες ... ἔθος ἀσυνείδητον, ... κατὰ ζῆλον ... συγχαιρόμεθα ... ὡς ἔκφυλον, τοῦτο ἀποσκορακίζομεν. Juris Græco-Rom. l. 5.

Ariſt. Λαϊκὸς ἀφοριζέσθω. In Ariſteni epitome à Juſtello editâ nihil de iis, quæ gentilia ſapiunt, exprimitur, nec quicquam aliud loco Canonis LXX. & LXXI. occurrit quàm Λαϊκὸς ἀφοριζέσθω τῆ Ἰουδαΐζων· ὁ δὲ κληρικὸς καθαιρέσθω.

In Can. LXXII.

Ἢ ἔλαιον ἀφοριζέσθω. Poſt iſta verba in Joh. Antiocheni collectione tit. 46. hæc adduntur, καὶ τὸ ἐπιτίμιον προστιθέτω καθ' ὃ ἔλαβεν. Quæ etiam in Græcis Balſamonis codicibus antehac editis leguntur. Legit & Ariſtenus, ut tam ex epitome, quàm interpretatione ipſius patet; uti & Joſephus Ægyptius in paraphraſi Arabicâ qui hunc Canonem ſic interpretatur, *Quicunque Sacerdos aut Laicus oleum vel ceram ex Eccleſiâ furtim acceperit, expellatur Eccle-*

ſiâ; vel loco ejus rei, quam accepit, quintuplum reſtituat, & puniatur inſuper, prout præfecto ipſius viſum fuerit, & eum recipiat: ſin contradixerit, eadem pœnâ mulctetur, & prorſus excommunicetur. At in codice Bodleiano, quem nunc edimus, hæc verba non habentur; uti nec in Harmenopuli Canonum epitome ſect. 5. tit. 2. omittuntur & in Latinâ Gentiani Herveti tranſlatione: & quod præcipuum eſt, nec Balſamon in hujus, ut nec Zonaras in proximi Canonis (quo hunc etiam tractat) interpretatione, horum verborum meminit; Et idcirco nec eos in ſuis Codicibus iſta legiſſe non immerito ſuſpicemur.

Οἱ πενταπλῶν βάλλεται. Ad finem integri præſentis Canonis, ut ante obſervatum eſt, in nonnullis codicibus additur, καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προσθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν. Qui epitomen Canonis fecit, ἐπίπεμπτον per πενταπλοῦν interpretatus eſt, ut & Joſephus Ægyptius per *Quintuplum*, ſic enim & חמש ידות 188. πενταπλασίως, Arabicè vertitur, Gen. xliii. 34. quomodo & Avicenna ait, *Loco ejus* (viz. opii) *triplum ſeminis hyoſcyami uſurpatur*. Avicen. p. 135. Verum rectè hîc notat Ariſtenum, ἐπίπεμπτον non tantundem eſſe ac πενταπλοῦν, nec Canonem velle πενταπλοῦν ἀποδίδοσθαι, ſed αὐτὸ τὸ ἀφαιρεθὲν, *illud ipſum quod aufertur*, & inſuper τοῦτο ἐπίπεμπτον. Quid autem per ἐπίπεμπτον intelligendum ſit, ex Macrobii definitione τοῦ ἐπιτρίτου (nam eadem eſt utriuſque ratio) optimè dignoſcamus, *Et eſt ἐπίτριτος inquit, cum de duobus numeris major habet totum minorem, & inſuper ejus tertiam partem; ut ſunt quatuor ad tria; nam in quatuor ſunt tria, & tertia pars trium, id eſt, unum; & is numerus vocatur ἐπίτριτος, deque eo naſcitur ſymphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων.* Macrob. in ſomn. Scipion. l. 2. c. 1. Eâdem itaque ratione ἐπίπεμπτον hoc in loco *ſeſquiquintum*, hoc eſt, ſemel rei ablatæ pretium & quintam inſuper ipſius partem continet; adeo ut Canon latiſſimo ſenſu τὸ πενταπλοῦν non exigat, quemadmodum Ariſtenus rectè monet.

In Can. LXXIII.

Σκεῦος χρυσοῦν. Baſilicâ, ὁ δὲ πενταπλασίους ἀπαιτεῖται κατὰ τὸ ὑφελόμενον ἐκ τῶν ἱερῶν ἢ σκευῶν ἢ ἀφιερωθέντων χρημάτων ἢ σφετερισάμενος εἰς ἰδίας χρείας. Baſil. l. 60. tit. 45. cap. 2. τοῦ δὲ πενταπλασίους [illegible] καὶ ὁ ἱερεὺς ἢ ἐκ [illegible] χρήματα λαμβάνων, ἢ τὸ ἀφιερωθὲν τοῦ Θεοῦ, ibid. cap. 5. Johannes Antiochenus ex primâ conſtitutione tit. 29. 18. libri Codicis, Εἴ τις ἀγροικῶν τις ἱερὸν πραγματεύεται, οὗτος εὐθὺς καὶ ἀκαθάρτων ὑποκείσθω αὐτῷ, ὡς ἱερόσυλος τιμωρείσθω. Joh. Antioch. nomocan. tit. 46. Egbertus Archiepiſcopus Eboracenſis, *Si quis Epiſcoporum, vel Presbyterorum, vel miniſtrorum ex rebus Eccleſiæ, quæ in quibuſcunque locis à fidelibus largiuntur, aliquid auferat, & male rapta cum confuſione reſtituat, & excommunicationis annuæ ſententiam ſubibit* Egbert. in excerpt. can. 71. vide & Alexii Comneni novellam περὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν, καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ποιεῖ τούτων [illegible]. in Juris Græco-Rom. l. 2. p. 124.

In Can. LXXIV.

Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα. Anno æræ Dionyſianæ 394. Arcadio tertiùm & Honorio ſecundùm Coſſ. tertio Kalendarum Octobris, provinciale Concilium Conſtantinopoli celebratum, Agapii & Bagadii cauſam examinabat, quorum uterque tunc temporis Epiſcopatum Boſtræ ſibi vendicabat. Bagadius nimirum depoſitus fuerat, & Agapius in locum ipſius electus: ſynodo vero congregatæ conſtabat, Bagadii depoſitionem à duobus ſolis Epiſcopis factam fuiſſe. Quocirca à Nectario reliquiſque ei conſentientibus Epiſcopis decernebatur, non licere in poſterum eum, qui reus examinatur à tribus, nedum à duobus, deponi, ſed majoris Synodi & provinciæ Epiſcoporum ſententiâ, καθὼς καὶ οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες διωρίσαντο. Quibus verbis præſens haud dubiè Canon indigitatur, utpote quo ſolo ex Apoſtolicis Epiſcopi accuſati cauſam à Synodo dijudicandam eſſe conſtituitur.

Τὸ μὲν ἀπολογήσασθαι. Hæc uſque ad abſoluta in hunc Canonem Balſamonis Scholia in impreſſis antehac codicibus Græcis deſiderantur. Sed Gentianus Hervetus legit, & Latinè vertit. Nos Græcum textum ex MS. Bodleiano nunc primùm in lucem proferimus.

In Can. LXXV.

Αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι. Cùm Athanaſio à Meletianis vitio verteretur, quòd Macarius unus ex ipſius Diaconis myſticum poculum fregerat, ille tanquam ex hujus Canonis præſcripto reſpondebat, Meletianos, qui hoc ei objecerant, hæreticos eſſe, ac proinde ad teſtimonium contra ipſum ferendum non admittendos, ut qui fide profus ſint indigni. Verba ejus ſunt, Μελετιανοὶ γὰρ οὔτε οἱ κατηγοροῦντες, καθόλου πιστεύεσθαι μὴ ὀφείλοντες. χειροτονηθεὶ γὰρ ὑπὸ ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας γενόμενοι, ὡς καὶ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ μάρτυρος γεγραμμένον &c. Athanaſ. ad Imper. Conſtant. Apol. Idem poſtea conſtitutum fuit, à ſecundâ quoque Synodo Oecumenicâ Conſtantinopoli celebratâ, decernente, ἵνα αἱρετικοὺς μὲν μὴ ἐξεῖναι κατηγορεῖν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι, Synod. C.P. can 6. Vide & Concil. Chalced. can. 21. S. Auguſtinus hæreticos etiam à Presbyteri accuſatione rejicit, *Nam hæreticorum*, inquit, *accuſationes contra Catholicum Presbyterum admittere nec poſſumus, nec debemus*, Aug. in append. epiſt. 10. Concilium verò Toletanum quartum hæreticorum teſtimonium nullâ in re nedum contra orthodoxorum quemlibet, admittendum eſſe cenſet, dicens, *Infirmari ergo oportet eorum teſtimonium, qui in fide falſi docentur, nec eis eſt credendum, qui veritati à ſe fidem abjecerunt*, Concil. Tolet. 4. c. 63. apud Gratian. decret. part. 2. cauſ. 2. quæſt. 7. cap. 24. v. & cap. 25. Juſtinianus, *Sancimus contra orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam qui Judaicam ſuperſtitionem colunt, eſſe in teſtimonio communionem, ſive utraque pars orthodoxa ſit, ſive altera.* l. 21. Cod. de hæreticis. Et in Baſilicis, Τῶν αἱρετικῶν οἱ μὲν Μανιχαῖοι, καὶ οἱ Βορβορῖται, ἢ Ἕλληνες, ἢ ἀφῶται, ἢ οἱ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν τιμῶντες, ἐν μηδενὶ μαρτυρείτωσαν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐν δικαστηρίῳ μὲν ὀρθοδόξων ὄντων ἀντιδίκων μὴ δεχέσθωσαν. Baſilic. l. 21. tit. 1. c. 44. Hinc Photius Patriarcha C.P. Αἱρετικὸς δὲ καθόλου ἢ κατὰ μαρτυρεῖ ὀρθοδόξου, οἱ μὴ πάντες ἀντιδίκων κατεσχέσεως ὁ ὀρθόδοξος ὑπάρχει, Phot. nomoc. tit. 9. cap. 2.

Ἀλλ' οὐδὲ πιστὸν ἕνα μόνον. *Accuſatio Epiſcoporum non eſt facilè recipienda, dicente Domino, non ſuſcipies vocem mendacii; & Apoſtolus inquit, adverſus Presbyterum inſcriptionem non recipiendam, abſque duobus vel tribus idoneis teſtibus. Si hæc de Presbyteris vel cæteris fidelibus ſunt præcavenda, quanto magis de Epiſcopis?* Sixtus Pap. 1. apud Gratian. decret. part. 2. cauſ. 2. quæſt. 7. c. 19. Εἷς δὲ μάρτυς ἐπὶ δίκῃ ἀδεκτὸς ἐν εἰρημένῃ δίκῃ, κἂν συγκλητικὸς ᾖ. Baſil. l. 21. tit. 1. c. 32. Εἷς μόνος μάρτυς οὐ πιστεύεται κἂν ἀξιωματικὸς ᾖ. Gloſ. ibid.

In Can. LXXVI.

Ὅτι οὐ χρὴ ἐπίσκοπον. Paolinus Epiſcopus Antiochiæ, è vitâ jam deceſſurus, Evagrium ſui loco ordinabat. Hinc Theodoretus obſervat, παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν provectum fuiſſe Evagrium, & multos ſimul Canones violatos, οὐ γὰρ αὐτὸ ἑαυτοῦ τοῦ τελευτῶντα χειροτονῆσαι ἐπιτρέπουσι, Theodoret. hiſt Eccleſ. l. 5. c. 23. quibus verbis ad hunc Canonem reſpexiſſe videtur, quo cautum eſt, ne quis alium ſui loco ordinaret. Etiamſi enim ipſe Canon cognatorum ſolummodo mentionem faciat, & Evagrium Paulini cognatum fuiſſe non conſtet; Canon tamen violatus eſt, eo quod Paulinus deceſſurus alium ſui loco conſtituerit: de alienis enim æque ac cognatis illum intelligendum eſſe, rectè obſervat Balſamon.

Χειροτονεῖν οὓς βούλεται. Johannes Antiochenus legit χειροτονεῖν δὲ ἐν αὐτοῖς βούλεται. Coll. Can. tit 6. MS. Bodl. οὓς βούλεται χειροτονεῖν. At hæc verba, εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς ὃν βούλεται χειροτονεῖν, in Holoandri exemplari deſiderantur.

Ὑπὸ κληρονομίας. Joh. Antiochenus collect. can. tit. 6. & impreſſi Codices legunt ὑπὸ κληρονομίαν. Ariſtenus ὑπὸ κληρονόμων. At omnia hæc πάθει ἀνθρωπίνῳ οὐ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ὑπὸ κληρονόμους ὀφείλει τιθέναι. Gentianus Hervetus non legit, vel ſaltem Latinè non vertit: legenda vero eſſe, ex Scholiis non minus, quàm ex Joh. Antiocheni collectione patet.

In Can. LXXVII. Et LXXVIII.

Ἄρα δὲ οἱ περὶ τῶν ἱερωσύνην. Similem huic quæſtionem Marcus Alexandrinus Theodoro Balſamoni propoſuit, his verbis conceptam, Αἰλουβαθρὸς ἢ ἑτερόφθαλμος ἀξιωθήσεται βαθμοῦ ἀρχιερατικοῦ; ἢ ὁ μετὰ τὴν ἱερωσύνην κολοβωθεὶς χειροτονίας ἔστω, καὶ μετὰ τὸ πάθος ἱερουργήσει ἢ οὔ; i. e. *Mancus aut Monoculus habebiturne gradu ſacerdotali dignus? aut qui poſt ſacerdotium mutilatus eſt, permittetur ne poſt vitium ſacra facere, an non?* Ad hanc ſolvendam quæſtionem, Balſamon præſentes duos Canones citat, & mox hæc ſubjungit; (quæ, ad pleniorem hujus quæſtionis ſolutionem & Canonum horum interpretationem conducentia, digna ſunt tam Græcè quam Latinè apponi) ὅσοι τοίνυν ἐκ πάθους ἀφορισμένοι πρὸ ἱερατικῶν βαθμῶν σωματικὰ ἐλαττώματα ἔχουσι, χειροτονίας οὐκ ἀξιωθήσονται· οἱ δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν ὑπὸ παθόντες κακῶς, οὐκ ἀποκωλύονται διὰ τὴν τοιαύτην ἱερουργεῖν, καὶ ὅσοι ἀβλαβεῖς ἔχοντες ἀκωλύτως ἱερουργήσουσι· τοῖς γὰρ θείοις [illegible] ἰδοὺ διὰ λώβην σώματος τῆς ἱερουργίας τινὰ μὴ κωλύεσθαι. οἱ δὲ τῆς ἱερωσύνης τὸ προσῆκον ἐμποδίζει τὸ ἔργον τὸ ἀβλαβές. τῆς ἱερωσύνης ποιῆσαι ὁ νόμος. ὁ δὲ ἀξιωματικὸς οὐκ ἀποστερηθήσονται· ἀλλὰ μᾶλλον οἰκτειρηθήσονται, καὶ ἀπολαύσουσι μὲν τῆς προεδρίας τιμῆς, ἕξει δὲ καὶ τὰ πρὸς ζωαρκειαν, καὶ τὰ λοιπὰ, πάντα τὴν προεδρίαν ἀναδέχονται. *Quicunque igitur morborum aliquorum vitio prohibiti fuerint ſacerdotalium graduum jura exequi, ordinatione digni non* ha-

habebuntur. Qui autem poſt ordinationem ſic malè affecti, ſacra facere morbo non impediuntur, & ſic etiam imbecillâ conſtrant valetudine, ſacra liberè celebrabunt. Nam Dei præconibus placuit neminem à ſacrorum celebratione, propter corporis mutilationem, prohibere. Quòd ſi morbo debitum officio ſacerdotis ſit impedimento, illud exercere deſinet ægrotus, à dignitate autem non alienabitur: quin potius miſerandus erit, & priore quidem honore fruetur, quin & quæ ad vitam ſuſtentandam ſufficiunt habebit, & reliqua, juxta priorum conſuetudinem. Balſam. ad Marci Alexand. interrog. 23.

In Can. LXXIX.

Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ. Qui à Dæmone corripiuntur & vexantur, non tantum *Dæmoniaci*, ſed & *arreptitii* vocantur, & nonnunquam *Energumeni*, unde & *energema* pro vi dæmonum in malam partem uſurpatur à Tertulliano, adv. hæret. c. 30. Hos ab officio quocunque ſacerdotali obeundo alii quoque Canones arcendos jubent. Concilium Eliberitanum, *Energumenum, qui ab erratico ſpiritu exagitatur, hujus nomen neque ad altare cum oblatione eſſe recitandum, neque permittendum, ut cum ſua manu in Eccleſia miniſtret.* Concil. Elib. Can 29. Arauſicanum 1. *Energumeni non ſolum non aſſumendi ſunt ad ullum ordinem Clericatus, ſed & illi, qui ordinati jam ſunt, ab impoſito officio ſunt repellendi.* Concil. Arauſic. c. 16. Gelaſius Papa. 1. *Uſque adeo ſane comperimus illicita quæque prorumpere, ut dæmonibus, ſimilibuſque paſſionibus irretitis miniſteria ſacroſancta tractare tribuantur, quibus ſi, in hoc opere poſitis, aliquid propria neceſſitate occurrat, quis fidelium de ſuâ ſalute confidat, ubi miniſtros ipſos curationis humanæ tantâ proſpexerit calamitate vexari? Atque ideo neceſſario removendi ſunt, ne quibuſlibet, pro quibus Chriſtus eſt mortuus, ſcandalum generetur infirmis. Poſtremo, ſi corpore ſauciatum fortaſſis aut debilem nequaquam ſancta contingere lex divina permiſit, quanto magis doni cœleſtis diſpenſatores eſſe non convenit (quod eſt deterius) mente perculſos.* Gelaſ. Papa epiſt. ad epiſc. Lucaniæ, c. 21. Concilium Toletanum 11. *Benè ſiquidem majorum regulis definitum eſt, ut dæmonio, aliiſque ſimilibus paſſionibus irretitis miniſteria ſacra tractare non liceat: Cui præcepto conſenſu rationis adhibito, id communiter definimus, ut nullus de his, qui aut in terram arrepti à dæmonibus eliduntur, aut quolibet modo vexationis incurſibus efferuntur, vel ſacris audeant miniſtrare altaribus, vel indiſcuſſi ſe divinis ingerant ſacramentis: exceptis illis, qui variis corporum incommoditatibus dediti, in ejuſmodi paſſionibus in terram approbantur eliſi: qui tamen & ipſi tam diu erunt ab officii ſui & ordine & loco ſuſpenſi, quouſque unius anni ſpatio per diſcretionem Epiſcopi inveniantur ab incurſu dæmonum alieni.* Concil. Tolet. 11. can. 13. vide & Gratian. diſtinct. 33. c. 3. 4.

In Can. LXXX.

Τὸν ἐξ ἐθνικοῦ βίου. Joh. Antiochenus legit τὸν ἐξ ἐθνικοῦ βίου Collect. can. tit. 36. At Synodus Nicæna prima Canonem hunc citans ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου legit. Enimvero ſecundus iſtius Synodi Canon ſic incipit, Ἐπειδὴ πολλὰ ἤτοι ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ἄλλως ἐπειγομένων τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν, ὥστε ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει &c. è quibus etiam verbis clariſſimè eluceſcit quendam κανόνα ἐκκλησιαστικὸν ante hanc ſynodum extitiſſe, eos, qui à vitâ gentili ad Chriſtianam fidem nuper converſi ſunt, Epiſcopos protinus fieri prohibentem: qui alius haud dubiè non fuit, quam præſens Apoſtolicus, quem ſæpe neglectum & violatum, Synodus Nicæna dicto Canone reparat, & ſuâ tandem autoritate confirmat. Joſephus Ægyptius in Arabicâ Canon. collectione hæc verba τὸν ἐξ ἐθνικοῦ βίου vertit, *Quicunque vir fuit Ethnicus vel Idololatra*: non me fugit חניפא *hanifa* poſſe nonnunquam ſignificare *Muſlimum*, ſive *muhammedicæ religionis ſectatorem*. Sic enim חניף *hanyph* ſæpe ſignificat ut אבו חניפא *Abu hanifa*, qui autor fuit unius è quatuor Muſlimaſicis ſectis, circa religionis iſtius ramos verſatis, quas Abulpharagius ſic enumerat *Secta malec Ebn Anaſi, ſecta muhammedis Ebn Edris Aſhafienſis, ſecta Ahmedis Ebn Hanbeli, & ſecta Hanifæ Almoman Ebn Thabet.* Abulph. Dynaſt. 9. At Abu hanifæ præ cæteris extructum eſt oratorium, vocatum *Oratorium antiſtitis Abu hanifa*, cujus meminerunt Abulpharagius dynaſt. 12. p. 366. & Elmacinus hiſt. Saracen. l. 3. p. 287. De eodem Abu hanifâ vide plura in doctiſſimi noſtri Edvardi Pocockii notis, in ſpecimen hiſtoriæ Arabum, p. 297. & Henrici Hottingeri hiſt. orient. l. 2. c. 7. Ab hoc *Abu hanifa* non ſua tantum ipſius ſecta, ſed totus Muſlimiſmus vocatur אלחניפיה *Alhanifiah* & Muſlimus חניפי *Hanifi*. Et hæc quidem ordinaria eſt hujus vocabuli ſignificatio; quæ huic tamen loco quadrare non videtur, ſiquidem Canones hi longè ante Muſlimiticæ religionis exortum conſcripti ſunt. Quapropter aliunde petatur vera ipſius ſignificatio: è linguâ nimirum Syriacâ, cujus vocabula in hâc præcipuè Canonum collectione ſæpiſſimè Arabica fiunt, ut alibi oſtenſuri ſumus. At vox Syriaca חנפא *hanphe*, ut & חנפיא *hanphoio*, eſt *Gentilis Ethnicus*. Unde vocabulum hoc Arabicum formatum videtur; quod propterea *Ethnicus* tranſtuli. Sed non diffiteor alterum etiam ſenſum admitti poſſe, modo dicamus Chriſtianos orientales, qui inter Muſlimos ſive Muhammedanos verſantur, hunc Canonem de iis (ut par eſt) æque ac de Ethnicis interpretatos eſſe, ut Muhammedanus etiam pariter ac Ethnicus ad Chriſtianam converſus fidem, illico non fiat Epiſcopus. Quod autem nec Laicus quiſpiam Chriſtianus protinus evadat Epiſcopus, niſi inferioribus prius ſuſceptis gradibus, à Concilio Sardicenſi cautum eſt, can. 10.

Εἰ μὴ κατὰ θείαν χάριν. Auxentio Eccleſiæ Mediolanenſis Epiſcopo vitâ defuncto, orta graviſſima inter cives controverſia de futuro Epiſcopo eligendo; uſque adeo ut tumultuari cœperint. Sed commodè accidit, ut vir pietate ac doctrinâ inſignis, nomine Ambroſius, urbi tunc temporis præfectus eſſet. Hic veritus, ne mali aliquid ex tanto tumultu naſceretur, pro loco atque officio ſuo (ut cum Ruffino loquar) ad Eccleſiam illis contendit, ſeditionem populi repreſſurus. Cùm autem longâ ac eleganti oratione veſanos multitudinis tumultus compeſcuiſſet, omnes in unam protinus ſententiam conſpirantes, ipſum Ambroſium ſibi Epiſcopum ordinari uno ore flagitabant. Hic autem adhuc catechumenus erat, ac proinde nondum baptizatus. Valentinianus verò Imperator, de populi conſenſu certior factus, Ambroſium etiamſi reluctantem, baptizari ſimul, ac Epiſcopum protinus ordinari jubet, vel, ut ait Theodoretus, Τοῦτον μαθὼν ὁ βασιλεὺς προσέταξε θᾶττον καὶ μυηθῆναι καὶ χειροτονηθῆναι τὸν ἄνδρα. hiſt. Eccleſ. l. 4. cap. 6. *moxque Dei gratiam conſecratus, & initiatus ſacris, & ſacerdos effectus eſt*; ut ſcribit Ruffinus hiſt. Eccleſ. l. 2. c. 11. Hac tumultuariâ Ambroſii ordinatione, quâ è Catechumeno ad Epiſcopum illico provectus eſt, ſeriò perpenſâ, dicat aliquis eandem minime Canonicam fuiſſe, nec à præſenti Canone Apoſtolico admiſſam; utpote quo is, qui à gentili vitâ nuper acceſſit, & baptizatus eſt, Epiſcopum protinus fieri prohibetur. Sed abſit ut tanti Patris ordinationem irregularem fuiſſe ſuſpicemur. Etiamſi enim à priori Canonis hujus parte condemnari videatur, ultimis tamen hiſce verbis, εἰ μὴ κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται, neceſſariò non minus, quam prudenter annexis, planè admittitur. Enimverò repentina D. Ambroſii electio, & conſequenter ordinatio, Deo potiùs quam hominibus adſcribenda eſt; Deo, inquam, qui diſſidentem inter ſeſe multitudinem primo tanti viri intuitu in unam ſententiam revocabat. Unde & ipſe quoque Imperator D. Ambroſium divinitùs electum agnoſcebat; ut antiqui Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores tradiderunt. Socrates, Ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάσας τὴν τοῦ λαοῦ ὁμόνοιαν. Διὰ τὸ ἔργον εἶναι Θεοῦ τὸ γενόμενον. ... *Imperator conſenſionem populi admiratus, Deique opus eſſe agnoſcens quod evenerat, reſcripſit Epiſcopis, ut obſequerentur Deo qui illum ordinari juſſerat. Dei namque potius quam hominum ſuffragio illum eſſe deſignatum*, Socrat. hiſt. Eccleſ. l. 4. c. 30. Val. Theodoretus, ὑπελάμβανε δὲ καὶ θείαν εἶναι τὴν ψῆφον, διὰ τὴν τῶν ἐναντίως φρονούντων παναρμόνιον συμφωνίαν. Theodor. hiſt. Eccleſ. l. 4. c. 6. Ruffinus, *Dei enim ait (Imperator) eſſe, quod diſcordantem populi fidem & animos diſſidentes converſio ſubita in unum conſenſum atque in unam ſententiam revocaret.* Ruffin. hiſt. lib. 2. c. 11. Sozomenus, συνέβαλεν ἐπὶ ὁμονοίᾳ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ ἐκκλησίας ταύτην ψῆφον εἶναι τοῦ Θεοῦ. Sozom. l. 6. c. 24. Et hinc eſt quòd Imperator Deo gratias agebat, quòd eum ad Sacerdotii munus obeundum elegerat, quem ipſe regendis provinciis præfecerat; ut ibidem docet Sozomenus. Ex eo autem quòd Imperator, & ipſe illum ordinari juſſit, & ad Epiſcopos reſcripſit, ut illi obſequerentur, propterea quòd divinitùs electus fuiſſet, facile eſt conjicere, tam Imperatori quam Epiſcopis probè ſatis conſtitiſſe, repentinam D. Ambroſii poſt baptiſmum ordinationem nequaquam admittendam fuiſſe ut Canonicam, niſi ab ipſo Deo inſtituta eſſet. Sed ſimul ac hoc iis ex ſubitaneo populi conſenſu innotuit, divino non auſi refragari ſuffragio, eum protinus ordinârunt, idque ex hujus Canonis præſcripto, quo talis ordinatio ſub hâc cautione prohibetur, εἰ μὴ κατὰ θείαν χάριν γένηται. Et quamvis hæc conditio in ſecundo Concilii Nicæni Canone non exprimitur, neceſſariò tamen ſupponenda eſt. Canones enim hominibus obſervandi ſunt, non Deo, qui iis obligari non poteſt. Et idcirco ubicunque Deus ſuam interponit autoritatem, ut in hâc D. Ambroſii electione, univerſi Canones ſilere debent, vel ſaltem hanc admittere exceptionem, εἰ μὴ κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται.

Ἢ ταξεώτην. Gloſſæ Græco Latinæ, ταξεώτης *Apparitor officialis*. Macarius, οἱ ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος. ὁ ταξεώτης. Mac. hom. 15. Huſuſmodi viros Epiſcopos primitùs fieri leges quoque civiles vetant. ... Eccleſ conſtit. l. 3. tit. 1. par. 2. ſed alibi, ὁ βουλευτὴς καὶ ὁ ταξεώτης ... ibid. l. 1. tit. 3. conſt. 31. ... Baſilic. l. 3. tit. 1. c. 27.

In Can. LXXXI.

Προσευκαιρεῖν. Joh. Antiochenus προσκαρτερεῖν. collect. can. tit. 24.

Ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω. Joh. Antiochenus εἰ δὲ μὴ βούλεται, ἀποπαυέσθω, *Si autem non velit, deponatur.* Sic enim vertenda ſunt hæc verba, non ut in impreſſis Juſtelli codicibus, *vel ergo ita facere perſuadeatur, vel deponatur*: hæc enim verſio noſtræ lectioni, non iſti convenit. Sed obſervandum eſt, dictæ Canonum collectioni Græcæ antiquam Gentiani Herveti verſionem appoſitam eſſe, quo fit, ut propter varias lectiones tranſlatio textui ſæpe non accommodetur: quod ſatis mirari nequeo: præcipuè cùm à tam eruditis viris Bibliotheca iſta in lucem emiſſa fuerit.

Χειριζόμενος. In Simeonis Logothetæ Epitome legitur μεταχειριζόμενος.

In Can. LXXXII.

Οἷος ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος. Pronomen ἡμέτερος hic, non ſecus ac ἡμῶν in Canone 81ta. ab interpolatore, neſcio quo, adjectum videtur, ut Canones hi ab Apoſtolis conditi fuiſſe crederentur. Nec Balſamon autem nec Zonaras iſtius mentionem faciunt, etiamſi de Oneſimo loquantur. Johannes Antiochenus in ſuâ collectione totum hunc Canonem omiſit, ut de verâ iſtius lectione nihil ex eo conſtet; uti nec ex Harmenopuli epitome, quæ ipſius Oneſimi etiam non meminit, ſed totum Canonem breviter ſic exprimit, οἰκέτης ἐ κληρῶται δίχα γνώμης τ̃ δεσπότου. Harmen. can. epit. ſect. 3. tit. 1. Sed in Arabica collectione, & omiſſo pronomine, & nomine corrupto legitur *ſicut Oneſiphorus*; hujuſmodi autem propriorum præcipuè nominum è Græcis deductorum corruptionibus nihil in linguâ Arabicâ frequentius occurrit: hinc nihilominus planè ſatis apparet, pronomen ἡμέτερος in codice, quo uſus eſt Joſephus Ægyptius, deſideratum fuiſſe. Et quidem non immeritò, cùm nihil enim certius eſſe poteſt, quàm hoſce Canones ab ipſis Apoſtolis non conſtitutos eſſe, vel tota ſententia οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, vel ſaltem pronomen ἡμέτερος expungatur neceſſe eſt.

Ὁ δὲ ἀκολουθῶν νόμος. Baſilica. Ἐὰν δοῦλος εἰδότος καὶ οὐκ ἀντιλέγοντος τ̃ δεσπότου ἐν κλήρῳ καταλεγῇ, ἐξ αὐτοῦ τ̃ χειροτονίας, ἐλεύθερος καὶ εὐγενὴς ἔσται, Baſil l. 3. tit. 1. c. 31. Δοῦλος εἰδότος καὶ οὐκ ἀντιλέγοντος τ̃ δεσπότου εἰς κλῆρον χειροτονηθεὶς, ἐλευθεροῦται. conſtit. Eccleſ coll. l. 3. tit. 1. par. 2. Michael Attaliata, Δοῦλος γινώσκοντος τ̃ δεσπότου, καὶ σιωπῶντος χειροτονηθεὶς κληρικὸς, ἐλευθεροῦται. Attal. Synop. tit. 3.

Ἐλευθερωθεὶς πρότερον. Quòd ſervus priùs libertate donandus eſt, quàm in Clerum cooptetur, Concilium quoque Aurelianenſe quintum decrevit, dicens, *Ut ſervum qui libertatem a dominis propriis non acceperit, aut etiam jam libertum, nullus Epiſcoporum, ab ejus tantum voluntate, cujus ſervus eſt, & eum abſolviſſe dignoſcitur, Clericum audeat ordinare.* Concil. Aurel. 5. c 6. Et Balſamon in conſtitutionum Eccleſiaſticarum collectione ex codice ait, Δοῦλος δὲ ὢν πρὶν γνώμην δεσπότου κληρωθῇ. οὐ μὴ πρότερον ἐλευθερωθῇ. Conſtit. Eccleſ. coll. l. 1. tit. 3. c. 36.

In Can. LXXXIII.

Στρατείᾳ σχολάζων. Balſamon & Zonaras per στρατείᾳ σχολάζοντας hic intelligendos contendunt, non eos qui arma geſtant, ſed τ̃ στρατιωτικῶν πραγμάτων διοικητὰς, qui quoris, omnium, modo res militares adminiſtrant. Sic & Harmenopulus, qui ſenſum Canonis ſic breviter exprimit: καὶ στρατεύων ἱερεὺς καθαιρείσθω, & ad στρατεύων in margine notat, ἀντὶ τ̃ στρατιωτικὰ πράγματα διοικῶν. Nobis autem στρατείᾳ civilem quamlibet adminiſtrationem, magiſtratum, aut dignitatem, hic indigitare videtur; propterea quòd per Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν proximis verbis explicatur, & τῇ ἱερατικῇ διοικήσει opponitur: unde & in epitome tam Logothetæ quàm Ariſteni, pro στρατείᾳ σχολάζων, nihil ſubſtituitur præter ἄρχων, vis enim Canonis in eâ his ſolis verbis exhibetur, ἱερεὺς ἄρχων καθαιρείσθω. Quinetiam ipſa Canonis ratio ultimis hiſce verbis reddita, τὰ γὰρ Καίσαρος, Καίσαρι, καὶ τὰ τ̃ Θεοῦ, τῷ Θεῷ, eundem hunc ſenſum exigit: ut ſacerdotes nimirum, qui Deo toti conſecrantur, politicis adminiſtrationibus nequaquam vacent. Sacerdotales enim & civiles adminiſtrationes tantum à ſe invicem intervallo diſtant, ut idem utriſque deſervire nequeat: vel ut Nicephorus Gregoras ait, ὁ γὰρ θεωρίας πολιτεύματα καὶ πράξεις πολιτικῶν εἰς ταυτὸ συνελθεῖν πέφυκεν, ... Niceph. Greg. hiſt. Rom. l. 3. Et hoc quidem inter alios Canone fretus Conſtantinus Meſopotamitanus, qui res publicas ſub Alexio Comneno aliquamdiu adminiſtraverat, cum ab Imperatore obtinuiſſet, ut Diaconus crearetur, ſe relicturum palatium, & Imperatori non amplius operam navaturum ſimulabat, propterea quod Canones hoc ei interdicerent, vel, ut verba ejus refert Nicetas Choniates, τοὺς γὰρ ἱερωμένους μὴ ἐνδιδόναι ἑαυτοὺς καὶ Θεῷ ἱερᾶσθαι, καὶ πραγματικῶν ἀντιποιεῖσθαι πραγματειῶν. διακελεύονται γὰρ ἀμφότερα καὶ καθάπαξ συνναλλάττεσθαι. ... Nicet. Choniat. in Alex. Comn. l. 2. Poſtea autem Imperatoris juſſu privilegium ei à Patriarchâ Xiphilino conceſſum eſt, ut Deo ſimul & Imperatori, templo & palatio, inſerviret, idque deſpectui habitis Canonibus, qui, ut ſubjungit Nicetas, τοῖς ἀμφιδεξίοις τούτοις ἀμειλίκτους ἐπινέμουσι ποινὰς, *acerbas pœnas in iſtiuſmodi ambidextros ſtatuunt*, Nicet. ibid.

Τὰ γὰρ Καίσαρος. Hæc verba, τὰ γὰρ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τ̃ Θεοῦ τῷ Θεῷ, in Ariſteni, necnon in Logothetæ epitome à Juſtello editâ, omittuntur.

In Can. LXXXIV.

Ὅστις ὑβρίζει βασιλέα. Rectè hic obſervat Harmenopulus, quod hoc Canone, βασιλέα μὲν ὑβρίζειν κεκώλυται, ἐλέγχειν δὲ οὐδαμῶς. *contumeliâ quidem afficere Imperatorem prohibitum eſt, reprehendere autem nequaquam.* Harmen. epit. can. ſect. 3. tit. 3. cui ſuffragatur & Zonaras. Et ſic quidem D. Ambroſius Imperatorem Valentinianum reprehendit, Theodoret. hiſt. Eccleſ. l. 4. c 7 & Theodoſium, ibid. l. 5. c. 17. Joh Chryſoſtomus multos optimatum & magiſtratuum, Socrat. l. 6. c. 5. Arſenius Palæologum reprehendit ſimul & ſacris interdixit, Niceph. Greg. hiſt. Rom. l. 4. alii alios, ut Eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores abunde teſtantur. Ut extra dubium ſit hunc Canonem, non de juſtâ Imperatorum reprehenſione, ſi deliquerint, ſed de contumeliâ intelligendum eſſe.

In Can. LXXXV.

Μακκαβαίων τρία. Hi tres Maccabæorum libri in Joh. Antiocheni collectione omittuntur, in Græco nimirum texto, etiamſi in Latinam verſionem ſummâ editorum incuriâ irrepſerint. vid. Joh Antioch. Collect. can. tit. 50. Omittuntur etiam omnes omnino Maccabæorum libri in Canonicorum veteris teſtamenti librorum catalogo Melitonis, Euſeb hiſt. Eccl. l. 4 c. 25. In Gregorii Nazianzeni, Amphilochii, Epiphanii, Athanaſii, Concilii Laodiceni, & Joh. Damaſceni catalogis deſiderantur: adeo ut hariolari nequeam, quo tandem jure vel duo eorum in Canonem admiſſi ſunt, poſtquam antiquiores illi Eccleſiæ Chriſtianæ præſules, eos tanquam apocryphos rejecerint.

Ἔξωθεν δὲ ὑμῖν προσιστορείσθω. Ex hiſce verbis apertè colligitur librum ſapientiæ Sirach, ut hic vocatur, extra Canonem eſſe, & tamen dignum reputari qui ab adoleſcentibus legatur. Et ſic quidem Eccleſia primitiva, non minus quam noſtra veſtigiis ipſius religioſiſſimè inſiſtens, non hunc ſolum ſapientiæ librum, ſed & alios nonnullos in Canonicorum numerum nunquam admiſſos, populo nihilominus, & præſertim Catechumenis legendos eſſe ſtatuit. Athanaſius, Ἔστι δὲ τούτων ἑτέρα βιβλία ἐκτὸς τούτων, οὐ κανονιζόμενα μὲν, τετυπωμένα δὲ παρὰ τῶν πατέρων ἀναγινώσκεσθαι τοῖς κατηχουμένοις, *Præter iſtos*, (viz. viginti duos veteris teſtamenti libros) *ſunt alii veteris teſtamenti libri, non quidem Canonici, ſed qui Catechumenis ſolum leguntur.* Athanaſ. in ſynopſi, cujus generis ibidem enumerat, ſapientiam Solomonis, ſapientiam Jeſu filii Sirach, libros Eſther (apocryphum) Judith, & Tobiæ. Sic & Epiphanius de ſapientiâ Solomonis, ſapientiâ filii Sirach, ait καὶ αὗται χρήσιμοι μέν εἰσι καὶ ὠφέλιμοι, ἀλλ' εἰς ἀριθμὸν ῥητῶν οὐκ ἀναφέρονται. Epiphan. de ponderib. & menſ. Johannes Damaſcenus de iiſdem, ἐνάρετοι μὲν καὶ καλαὶ, ἀλλ' οὐκ ἀριθμοῦνται, οὐδὲ ἔκειντο ἐν τῇ κιβωτῷ Damaſcen. de orthod fid. lib. 4. c. 18. Hieronymus autem, *Sicut ergo Judith & Maccabæorum libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter canonicas ſcripturas non recipit, ſic & hæc duo volumina* (viz. prædicta utriuſque ſapientiæ) *legat ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam.* Hieron. præf. in proverb. Salom. Ruffinus denique de omnibus à S. Hieronymo enumeratis, *Quæ omnia*, inquit, *legi quidem in Eccleſiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam.* Ruffin. expoſ. fid.

Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο. Clementem primum Epiſcopum Romanum duas ſcripſiſſe Epiſtolas, utramque ad Corinthios, tradunt. Harum prior ſummâ laude ac approbatione à primitivis Chriſtianis excepta fuit, uſque adeo ut in Eccleſiis etiam non ſecus ac Canonici libri publicè legeretur, Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 3. c. 14. Hieron. in catalog. ſcript. Eccleſ. quod idem & de Polycarpi epiſtolâ ad Philippenſes & Hermæ paſtore affirmatur, Hieron. ibid. in Polyc. Euſeb hiſt. Eccleſ. l 3. c. 3. Ruffin. in expoſ. fid. Alteram autem Clementis Epiſtolam, cujus etiam fragmentum Patricius Junius ad calcem prioris edidit, non perinde re-

receptam olim ac approbatam fuiſſe, ipſe quoque Euſebius refert hiſt. Eccleſ. l. 3. c. 38. Et Photius Patriarcha CP. ὁ λεγόμενος δεύτερος πρὸς τοὺς αὐτοὺς, ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται) Phot. biblioth. c. 113. Ambæ autem hæ Epiſtolæ in vetuſtiſſimo illo veteris ac novi teſtamenti codice MS. in Regiâ Bibliothecâ reſervato (è quo & in lucem emiſſæ ſunt) ad calcem, nimirum, eâdem quâ totus liber manu, & iiſdem grandioribus characteribus exarantur. Unde non ineptam facere conjecturam liceat, has Epiſtolas, tempore & loco quo tranſcriptus eſt dictus codex, in Canonicorum etiam librorum cenſum, juxta hujus Canonis præſcriptum relatas eſſe: alioquin enim difficillimum eſſet rationem reddere, quamobrem unà compingerentur.

Δι' ἐμοῦ Κλήμεντος. Cùm hæc conſtans ac perpetua ſit in omnibus MSS. loci hujuſce lectio, etiamſi exinde affirmare non auſim, conjicere tamen liceat, eundem fuiſſe, qui Canones hoſce, ac qui Conſtitutiones Apoſtolicas collegit, & quidem eum Clementem nuncupatum fuiſſe; quem tamen alium eſſe ab Epiſcopo Romano, qui ad Corinthios ſcripſit, exinde liquet, quod verbis proximè antecedentibus, ubi Clementis Epiſtolæ commemorantur, non dicitur ἐμοῦ Κλήμεντος, ſed in genere, ſine adjecto pronomine, Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο. At hîc ubi de conſtitutionibus agitur, pronomen etiam præficitur, καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος. Si idem enim fuiſſet Clemens, qui conſtitutiones compoſuit, ac qui Epiſtolas, his proculdubio, non minus quam illis pronomen illud ἐμοῦ adjectum fuiſſet: Adeo ut, quicunque demum ille fuit, qui Canones hoſce collegit, Conſtitutiones quidem à ſe, Epiſtolas autem ab alio Clemente conſcriptas fuiſſe perſpicuè ſatis hîc oſtendat. Quiſnam hic Clemens alius a Romano fuerit, non facilè eſt definire, ac proinde hoc aliis in medio relinquendum cenſeo. Ipſe autem conjecturâ interim ad ſuſpicandum ducor, Clementem Alexandrinum tam Canonibus hiſce, quàm conſtitutionibus Apoſtolicis vulgò dictis, colligendis operam dediſſe. Hæc conjectura, ut probabilis ſaltem & veri non diſſimilis cuiquam videatur, rationes, quibus fundatur, paucis aperiemus. Quod primò itaque ad Canones ſpectat, Euſebius dictum Clementem Alexandrinum, librum ſcripſiſſe teſtatur, cui titulus fuit, κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαΐζοντας. Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 6. c. 13. Sic & D. Hieronymus eundem ſcripſiſſe refert, *De Canonibus Eccleſiaſticis, & adverſum eos, qui Judæorum ſequuntur errorem.* Hieron. in catal. Adhæc Photius inter libros ejuſdem Clementis, unum recenſet, περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν. Phot. biblioth. cap. cxi. At Canones hoſce, qui jam *Apoſtolici* vocantur, *Eccleſiaſticos* olim dictos fuiſſe, in præfatione ex veterum ſcriptorum monumentis palam fecimus: & in iis etiam quamplurima contra Judæos decernuntur. Ut credibilis ſaltem ſit conjectura in dicto Clementis libro Eccleſiaſticos hoſce Canones primò collectos fuiſſe & divulgatos. Porro Euſebius quoque refert eundem Clementem Alexandrinum in libro, quem de Paſchâ compoſuit, aſſeruiſſe, ſe à familiaribus ſuis coactum fuiſſe, ut traditiones, quas ab antiquioribus Presbyteris acceperat, ſcriptas poſteris mandaret, καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ τῷ περὶ τοῦ πάσχα ἐκβιασθῆναι ὁμολογεῖ πρὸς τῶν ἑταίρων, ἃς ἔτυχε παρὰ τῶν ἀρχαίων πρεσβυτέρων ἀκηκοὼς παραδόσεις, γραφῇ τοῖς μετ' αὐτὸν παραδοῦναι. Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 6. c. 13. Has traditiones a Clemente collectas, eaſdem eſſe ſuſpicor, quæ Διαταγαὶ ſive Διατάξεις nuncupatæ ſunt; quas quidem nihil aliud eſſe quam certam traditionum collectionem, totus earum contextus arguit: & Epiphanius aſſerere videtur, hær. 75. Num. 6. Apoſtolorum autem titulo propterea inſignitæ videntur, quod ipſis Apoſtolis per continuam traditionem acceptæ referuntur. Clemens porro eas, non tantum ore tenus, ſed etiam ex antiquiorum, qui propiùs ad Apoſtolorum tempora vixerunt, ſcriptis excerpſit, viz. ex Clementis, Polycarpi, & Ignatii epiſtolis. Et quidem tanta eſt affinitas inter conſtitutiones haſce & dictas Ignatii Epiſtolas, ut Franciſcus Turrianus & Carolus Bovius in proœmiis ſuis ad dictas conſtitutiones à ſe editas, exinde contendant conſtitutiones Apoſtolicas ab ipſo Ignatio lectas fuiſſe. Cùm ex ipſis autem conſtitutionibus conſtet, eas poſt Ignatii tempora fuiſſe ſcriptas, earum potiùs conſarcinatorem Ignatii Epiſtolas legiſſe meritò pronunciemus. Et quidem ſi ipſæ Conſtitutiones, quas à Clemente Alexandrino ex traditionibus tam ἀγράφως quàm ἐγγράφως collectas fuiſſe conjicimus, hodiè extarent, nullus dubito quin hæc noſtra conjectura vero adhuc ſimilior videretur. Enimvero quæ nunc dierum in octo libros diſtinctæ circumferuntur, adeo ſunt corruptæ ac interpolatæ, ut ab iis, quæ olim extiterunt, quaſque Epiphanius ſæpe laudat, omnimodo diverſæ videantur; ſententiæ enim, quas Epiphanius ex Apoſtolorum Conſtitutionibus citat, in vulgatis vel nuſquam reperiuntur, vel aliter quàm ab eo citantur: nonnunquam etiam & contraria loquuntur, ut clariſſimus noſter Jacobus Armachanus fusè probavit, in diſſertatione de Ignatii & Polycarpi epiſtolis, cap. vii. viii. ix. Et propterea Dionyſius Petavius etiam confidenter aſſerit, *aliud fuiſſe Conſtitutionum genus, quam quibus hodie Clementis nomen inſcribitur.* Petav in animad. ad Epiphan. hær. 70. p. 291. Verum, ut ad alia properemus, tota hæc noſtra conjectura huc ſummatim redit; Clemens Alexandrinus amicorum precibus impulſus, traditiones hinc & illinc diſperſas, ex antiquorum Presbyterorum ſive Epiſcoporum, defunctorum quidem ſcriptis, & adhuc viventium ſermonibus, collegit, & in unum corpus congeſſit, & Διαταγὰς ſive Διατάξεις τῶν ἀποστόλων idcirco cognominavit, quod ab ipſis Apoſtolis primo traditas fuiſſe crederentur; quo factum eſt, ut poſteri ambiguo Clementis nomine decepti, Clementi Romano eas attribuerent: illi nimirum, cujus duæ Epiſtolæ ad Corinthios iſtis diebus, nonnullis præſertim in locis, publicè lectæ, & inter Canonicas ſcripturas recenſitæ videntur. Cum autem Clemens Alexandrinus Eccleſiaſticos etiam Canones in variis Conciliis antea celebratis conſtitutos collegiſſet, ultimo eorum, ſive præſenti, non tantum duas illas Epiſtolas à Clemente Romano conſcriptas, ſed & has conſtitutiones à ſe congeſtas, & pro Apoſtolicis vulgò habitas, Concilii forſitan alicujus conſenſu, præcedenti Canonicorum librorum catalogo ſubjungebat. Ut autem ſeſe ab altero Clemente diſtingueret, hâc loquendi formulâ uſus eſt, *Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος.* Et quidem, etiamſi hujus conjecturæ veritatem aliis relinquam examinandam, ipſe nihilominus addam, quod omnibus in utramque partem perpenſis, nihil adhuc invenire potui, quod eam incredibilem facit; ſed potius ſtylus, quo ſcripſit, ætas quâ claruit, & argumenta, quæ in aliis ipſius operibus, in pædagogo præſertim Clemens Alexandrinus tractavit, me tantum non coëgerunt, ut credam, eum tam Canonum horum, quam conſtitutionum, quæ Apoſtolicæ vulgo dicuntur, collectorem fuiſſe; & ut in eadem perſiſtam opinione, uſque dum alii veriſimiliorem protulerim.

Ἡμῶν τῶν ἀποστόλων. Poſt hæc ultima ultimi Canonis hujus verba, in Græcis pleriſque codicibus, quibus præter tim Canones ſine Scholiis continentur, hujuſmodi appendix adjecta eſt, idque ſub nomine Apoſtolorum, ταῦτα δὲ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι. ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες αὐτοῖς σωθήσεσθε, καὶ εἰρήνην ἕξετε· ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε, καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων ἀΐδιον ἕξετε, δίκην τὴν ἀξίαν τῆς ἀνηκοΐας τιννύντες. ὁ δὲ Θεὸς ὁ μόνος ἀγέννητος καὶ τῶν ὅλων ποιητὴς, ἅπαντας ὑμᾶς διὰ τῆς εἰρήνης ἐν πνεύματι ἁγίῳ συναρμόσει, καταρτίσει εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἀσαλεύτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους· καταξιώσει τε τῆς αἰωνίου ζωῆς μεθ' ἡμῶν, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἠγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, μεθ' οὗ ἡ δόξα αὐτῷ τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ καὶ πατρὶ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι τῷ παρακλήτῳ, νῦν τε καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν. *Hæc verò vobis, O Epiſcopi, à nobis conſtituta ſunt. Vos autem in iis permanentes, ſalvi eritis, & pace fruemini: Inobedientes autem ſi fueritis, puniemini, & bellum perpetuum vobiſcum invicem geretis, debitas contumaciæ pœnas ſolventes. Deus autem, qui ſolus eſt ingenitus, univerſorum creator, vos omnes vinculo pacis in Spiritu Sancto copulabit, conſummabit in omni opus bonum immutabiles, à querela & crimine liberos, & vitâ æternâ nobiſcum dignabitur, per mediationem dilecti ſui filii Jeſu Chriſti, Dei, & ſervatoris noſtri cum quo gloria ipſi ſuper omnia & Deo patri in Spiritu Sancto Paracleto, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum.* Amen. In Joh. Antiocheni collectione, à Juſtello editâ, loco horum verborum μεθ' οὗ ἡ δόξα &c. uſque ad finem, hæc ſubſtituuntur, προσκύνησις τῷ ἀοράτῳ πατρὶ πάντων ἀγαθῶν δοτῆρι, καὶ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, Ἀμήν. Verum prior lectio in aliis omnibus codicibus tam MSS. quam impreſſis retinetur; atque etiam in Arabica paraphraſi, quâ mixtus hic Canonum Epilogus vocatur, *Mandatum Sanctorum purorumque Apoſtolorum.* ac ultima iſtius pars, viz. à verbis, ὁ Θεὸς δὲ μόνος &c. uſque ad finem, ac ſi ipſorum eſſet Apoſtolorum oratio pro iis, quibus data ſunt hæc præcepta, παραφθεγγομένως, explicetur, *Et oremus Deum patrem, qui ſolus eſt ingenitus, univerſorum creator per verbum ſuum ab ipſo ante omnia ſecula genitum, qui eſt Chriſtus incarnatus, ut confirmet vos præſtandâ ipſi obedientiâ per ſanctum ipſius Spiritum, Dominum vivificantem, verum, & purum; cujus proceſſio ab ipſo fuit ante omnia ſecula, & omnes creaturas, ac omnia tempora; qui eſt Spiritus ſanctus Paracletus, quem demiſit ſuper diſcipulos ſuos in ſummo Sionis, eoſque ſpirituali ipſâ ſapientia inſpiravit, eodem quoque modo ſuper vos eum perpetuo demittit, & ut adjuvet vos ad bona opera perficienda, atque vos immaculatos reddat, vobiſque largiatur ſempiternam vitam, quæ uſque ad ſecula ſeculorum manet, quæque nunquam finietur nec deſinet, per mediationem Domini noſtri Jeſu Chriſti dilecti filii Dei ſervatoris, qui à Spiritu ſancto & Mariâ virgine incarnatus eſt, & homo factus, & crucifixus; & die tertio reſurrexit, quemadmodum prophetæ de eo prædixeram, cui ſit laus & majeſtas, & gloria, & reverentia una cum ſapiente & omniſciente Patre, & Spiritu ſancto vivo & vivificante, nunc & perpetuo, & in ſecula omnium ſeculorum, Amen.* Hîc, ut videre eſt, nulla poſterioris lectionis veſtigia extant: ſed omnia priori ſive communi reſpondent. Verum non omittendum eſt, hanc non propriam eſſe canonum horum appendicem, ſed iis cum Conſtitutionibus Apoſtolicis vulgo dictis communem; his enim non minus quam iis epilogi loco adjicitur. Enimvero non in vulgatis tantum Conſtitutionum editionibus, ſed & in iis etiam Codicibus, qui Photii diebus extabant, Canones eodem, quo Conſtitutiones volumine compinge-

bantur, ut ex ipſo Photio conſtat, dicente, ἀνεγνώσθη Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης τεύχη βιβλίων δύο, ὧν τὸ μὲν ἐπιγράφεται, Διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος, ἐν ᾧ καὶ οἱ τῶν συνοδικῶν κανόνων τοὺς ἀθροισθέντων τῶν ἀποστόλων κανόνες ἐπικεχειρίσθησαν ἀναγράφεσθαι. *Lecta ſunt Clementis Romani duo librorum volumina, quorum alteri hic eſt titulus, Conſtitutiones Apoſtolorum per Clementem, in quo etiam illi è Synodicis Canonibus continentur, qui Apoſtolorum cœtui adſcribuntur.* Phot. bibl. num. cxii. (In quibus verbis obiter obſervetur velim, Photium noſtræ in Præfatione expoſitæ de Apoſtolicis Canonibus ſententiæ ſuffragari, utpote qui eos è Synodicis fuiſſe Canonibus nobiſcum aſſerat.) Et hinc, ni fallor, evenit, quod Διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων etiam *Canones Apoſtolorum* appellentur, ab authore operis imperfecti in Matthæum, in homil. 53. dicente, *Quomodo autem quidam Sacerdotes ex hominibus ordinantur, manifeſtè in libro octavo Canonum Apoſtolorum dicitur.* His enim verbis liber octavus Conſtitutionum aperte indicatur. Utrum ipſe Canonum & conſtitutionum collector, quicunque demum ille fuit, eos hiſce primus adjecit, necne, alii viderint. Nobis quidem necarius aliquis βιβλιογράφος Canones hoſce Conſtitutionum calci primò ſubjunxiſſe, & ſic hanc appendicem, ſive Epilogum utriſque communem, quæſtus gratiâ, effeciſſe videtur: & eidem forſitan non immeritò adſcribantur, quæcunque corruptiones in iiſdem nunc dierum inveniuntur.

Ἡ ἑξηκοντάβιβλος. Joſephus Ægyptius in Arabicâ Canonum collectione non tantum eundem Canonicorum librorum numerum exhibet, ſed & eodem vocabulo Arabicis characteribus veſtito utitur. Ultimus enim hic canon ab eo *Titulus primus & octogeſimus* vocatur, ſic incipit, *Hæc ſunt nomina librorum Eccleſiæ, quos iis, qui in Chriſtum credunt, ex veteri & novo teſtamento collegimus: eſtque codex ἑξηκοντάβιβλος, ſive ſexaginta librorum.* In dinumerandis autem hiſce ſexaginta libris hâc orientales methodo procedunt. viz. Libros Judicum & Ruth uno volumine comprehendunt, unde Ariſtenus, ἀριθμῷ ἓν τὸ ζ΄. δ. Quatuor etiam Regum pro uno reputant; & ſic quoque Paralipomenon duos, Eſdræ duos; & Maccabæorum tres. Reliquos veteris teſtamenti libros, nimirum, quinque Moſis: Jeſu filii Nave, Eſther; Job; Pſalterium; Proverbia; Eccleſiaſtes, Canticum Canticorum; quatuor Prophetas majores (qui in hoc Ariſteni, catalogo librarii negligentiâ deſiderantur) & duodecim minores, ſigillatim recenſent: ut omnes veteris teſtamenti libri ſint xxxiii. Nam liber ſapientiæ eſt ἔξωθεν, hoc eſt, extra Canonicarum ſcripturarum numerum. In novo fœdere ſingulos numerant, præter duas Clementis Epiſtolas (hîc in Canonem perperam relatas) ut in unam contractas. At quatuor Evangelia; Epiſtolæ Pauli xiv. catholicæ vii. Clementis una, & Acta Apoſtolorum, collecta, & prædicto librorum veteris teſtamenti numero addita, ſupradictum ſexagium Canonicorum librorum numerum præciſè conſtituunt. Apocalypſis hic idcirco omittitur, quòd iis diebus, quibus collecti ſunt hi Canones, à pluribus diſceptabatur, Euſeb. hiſt. Eccleſ. l. 7. c. 25. ed. Valeſ. Et ob eandem etiam rationem Epiſtola S. Judæ prætermiſſa videtur.

Notarum G. Beveregii in Canones Apoſtolicos

F I N I S.

TESTIMONIA VETERUM
DE
RECOGNITIONIBUS S. CLEMENTIS.

Origenes, Tomo 3. Commentariorum in Geneſim; in Philocalia cap. 22.

Καὶ Κλήμης δὲ ὁ Ῥωμαῖος, Πέτρου ἀποστόλου μαθητὴς, συνῳδὰ τούτοις ἐν τῷ παρόντι προβλήματι πρὸς τὸν πατέρα ἐν Λαοδικείᾳ εἰπὼν ἐν ταῖς περιόδοις, ἀναγκαιότατόν τι ἐπὶ τέλει τῶν τοιούτων λόγων φησὶ, περὶ τῶν τῇ γενέσει δοκούντων * ἐμβεβηκέναι, λόγῳ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ· Καὶ ὁ πατήρ.

* f. [illegible]

Et verò Clemens Romanus, Petri Apoſtoli diſcipulus, his conſentanea de præſenti quæſtione, ad patrem, Laodiceæ in Periodis ſeu Circuitionibus locutus; ad finem hujuſmodi ſermonum, aliquid maximè neceſſarium profert, de iis quæ per genituram videntur eveniſſe; Oratione decimâ quartâ: *Et pater:* &c. Recognit. lib. 10. num. 10. &c.

Idem, ad Matthai 26. 6. &c.

Tale aliquid dicit & Petrus ad Clementem; quoniam opera bona quæ fiunt ab infidelibus, in hoc ſæculo eis proſunt; non & in illo, ad conſequendam vitam æternam. Et convenienter: quia nec illi propter Deum faciunt, ſed propter ipſam naturam humanam. Qui autem propter Deum faciunt, id eſt, fideles; non ſolùm in hoc ſæculo proficit eis, ſed & in illo; magis autem in illo. *Recogn. lib. 7. num. 38.*

Euſebius, Hiſtor. Eccleſiaſt. lib. 3. cap. 3.

Librum verò qui Actus Petri dicitur, & Evangelium ejus nomine inſcriptum, ejuſdem quoque Prædicationis & Revelationis libros, pro Catholicis ſcriptis nunquam eſſe habitos conſtat: quandoquidem nec vetuſtiorum quiſquam nec recentiorum Eccleſiæ ſcriptorum, deſumpto ex iis libris teſtimonio uſus fuit.

Τό γε μὴν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ πράξεων, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὠνομασμένον εὐαγγέλιον, τό τε λεγόμενον αὐτοῦ κήρυγμα, καὶ τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα· ὅτι μήτε ἀρχαίων μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, τῇ ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις.

Ex verſione Rufini.

Ille vero libellus, qui dicitur Actus Petri, & quod nominis ejus Evangelium nuncupatur; ſed & qui dicitur ejus Prædicatio, vel Revelatio; in Scripturis prorſus Canonicis non habentur. Sed ne aliquis quidem ſcriptorum veterum, uti eorum teſtimoniis invenitur. *l. Nicephorum, lib. 2. cap. 46.*

De his Actibus Petri, in quibus contenti videntur libri Recognitionum, item de aliis ejuſdem nominis, conſuli debent, Hieronymus, infra, Iſidorus Peluſiota, lib. 2. Epiſt. 99. Philaſtrius, De Hæreſibus, cap. 40. Innocentius Papa, Epiſt. 3. cap. 7. Gelaſius, in Concilio Romano; Photius, cum infrà, tum cod. 114. & Sigebertus, de viris illuſtribus, cap. 1.

Idem Euſebius, lib. 3. cap. 38.

Quidam porro alia etiam opera prolixa & copioſa ſub ejus nomine heri ac nudiuſtertius in lucem protulerunt: puta Petri & Apionis diſputationes; quorum apud antiquos nulla omnino exſtat mentio. Neque enim ſincera rectæ fidei ab Apoſtolis traditæ nota in illis expreſſa reperitur. *Lege Maximus Prologum in Opera Dionyſii.*

Ἤδη δὲ καὶ ἕτερα πολυεπῆ καὶ μακρὰ συγγράμματα, ὡς τοῦ αὐτοῦ, χθὲς καὶ πρώην τινὲς προήγαγον, Πέτρου δὴ καὶ Ἀπίωνος διαλόγους περιέχοντα· ὧν οὐδ' ὅλως μνήμη τις παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται. οὐδὲ γὰρ καθαρὸν τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας ἀποσώζει τὸν χαρακτῆρα.

Ex interpr. Ruf.

Sed & alia ejus Opuſcula non minima à nonnullis haberi perhibentur; velut Petri & Appionis diſputatio; quæ in uſu à veteribus habita minime reperimus: quia nec pura in eis & incorrupta Apoſtolicæ fidei regula manſiſſe deprehenditur. *l. Niceph. lib. 3. cap. 18.*

De Diſputatione Petri & Apionis, quæ videtur fuiſſe vel pars, vel appendix Clementis Recognitionum; & Actuum Petri, vide infra, in Hieronymo, Photio, & Honorio Auguſtodunenſi.

S. Athanaſius, in Synopſi ſacræ Scripturæ.

Τῆς νέας πάλιν διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα. Περίοδοι Πέτρου. &c. ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεχθέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα. ταῦτα τὰ ἀναγινωσκόμενα, &c.

Iterum libri novi Teſtamenti quibus contradicitur, ſunt; Circuitus Petri; &c. Ex quibus veriora & à Deo inſpirata, electa ſunt ac tranſlata. Hæc ſunt quæ leguntur. &c.

S. Epiphanius, Hæreſi 30. Ebionæorum, num. 15.

Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ βίβλοις, δῆθεν ταῖς περιόδοις καλουμέναις Πέτρου, ταῖς διὰ Κλήμεντος

Utuntur autem & aliis quibuſdam libris, nempe iis qui vocantur Circuitus Petri, à Clemente

con-

conſcripti: atque ea quidem quæ in illis continentur corruperunt, pauca autem vera reliquerunt: quemadmodum eos ipſe Clemens omnibus modis redarguit, per Epiſtolas circulares, quæ ab eo ſcriptæ, in ſanctis Eccleſiis leguntur. Quia alium habet characterem fides illius ac oratio, ab iis quæ ſub nomine ejus iſti in Circuitibus ſuppoſuerunt. Ille enim Virginitatem docet; at iſti repudiant. Ille Eliam, Davidem, Sampſonem, omneſque Prophetas commendat; quos iſti deteſtantur. Itaque in Circuitibus omnia ad ſuum inſtitutum accommodàrunt, ac de Petro multa mendacia confinxerunt: quaſi is quotidie caſtimoniæ cauſſâ laverit, ſicut & iſti faciunt. Eumdem etiam aiunt abſtinuiſſe ab animatis & carnibus, ut ipſi ſolent, & ab omni alio cibo, qui carne conſtet; quandoquidem & ipſe Ebion, & Ebionitæ, omnino ab iis abſtinent. *Lege Recognit. lib. 4. num. 3. l. 5. n. 36. & lib. 8. n. 1, 2. item lib. 7. num. 6.*

χαράξαντες· νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἐάσαντες· ὡς αὐτὸς Κλήμης αὐτοὺς κατὰ πάντα ἐλέγχει, ἀφ' ὧν ἔγραψεν ἐπιστολῶν ἐγκυκλίων τῶν ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις ἀναγινωσκομένων· ὅτι ἄλλον ἔχει χαρακτῆρα ἡ ἑαυτοῦ πίστις καὶ ὁ λόγος παρὰ τὰ ὑπὸ τούτων εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς περιόδοις νενοθευμένα. αὐτὸς γὰρ παρθενίαν διδάσκει, καὶ αὐτοὶ οὐ δέχονται. αὐτὸς γὰρ ἐγκωμιάζει Ἠλίαν καὶ Δαβὶδ καὶ Σαμψὼν καὶ πάντας τοὺς προφήτας, οὓς οὗτοι βδελύττονται. ἐν ταῖς οὖν περιόδοις τὸ πᾶν εἰς ἑαυτοὺς μετήνεγκαν, καταψευσάμενοι Πέτρου κατὰ πολλοὺς τρόπους· ὡς αὐτοῦ καθ' ἡμέραν βαπτιζομένου ἁγνισμοῦ ἕνεκεν, καθάπερ καὶ οὗτοι. ἐμψύχων τε τὸν αὐτὸν ἀπέχεσθαι καὶ κρεῶν, ὡς καὶ οὗτοι, καὶ πάσης ἄλλης ἐδωδῆς τῆς ἀπὸ σαρκῶν πεποιημένης λέγουσιν, ἐπειδήπερ καὶ αὐτὸς Ἐβίων καὶ Ἐβιωναῖοι παντελῶς ἀπέχονται τούτων.

S. Hieronymus, in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, cap. 1.

Libri autem, è quibus unus Actorum ejus (*Petri*) inſcribitur, alius Evangelii, tertius Prædicationis, quartus Apocalypſeos, quintus Judicii, inter Apocryphas Scripturas * reputantur. *l. Freculfum, tom. 2. l. 1. c. 20. & Honorium Auguſt. c. 1.*

* *al.* repudiantur

Ex antiqua Verſione.

Τὰ δὲ συγγράμματα, τοῦτ' ἐστι πρῶτον, ὃ ἐπιγέγραπται πράξεις αὐτοῦ· δεύτερον, εὐαγγέλιον· τρίτον, κήρυγμα· τέταρτον, ἀποκάλυψις· πέμπτον, κρίσις· ὡς ἀπόκρυφα ὄντα ἀποδοκιμάζεται.

In eodem libro; ubi de Clemente, illiuſque ſcriptis.

Et diſputatio Petri & Appionis longo ſermone conſcripta, quam Euſebius in tertio Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ volumine coarguit. *l. Freculfum, tom. 2. lib. 2. cap. 10.*

Καὶ διάλογος Πέτρου καὶ Ἀππίωνος μακρῷ λόγῳ συντεταγμένος, ὅν τινα Εὐσέβιος ἐλέγχει ἐν τῷ τρίτῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τεύχει.

Libro 1. adverſùs Jovinianum, cap. 14.

Poſſumus autem de Petro dicere, quòd habuerit ſocrum eo tempore quo credidit, & uxorem jam non habuerit: quamquam legatur in περιόδοις, & uxor ejus, & filia. Sed nunc nobis de Canone omne certamen eſt. *In Recognitionibus, uxor Petri memoratur lib. 7. num. 25. 36. & lib. 9. n. 38. filia verò, nuſquam.*

Libro 1. Commentariorum in Epiſtolam ad Galatas, ad 18. verſum capitis primi.

Non ut oculos, genas, vultúmque ejus (*Petri, Paulus*) aſpiceret: utrum macilentus, an pinguis, adunco naſo eſſet, an recto: & utrum frontem veſtiret coma; an, ut Clemens in Periodis ejus refert, calviciem haberet in capite. *Hoc nunc in Recognitionibus non invenitur.*

Rufinus, De adulteratione librorum Origenis.

Clemens, Apoſtolorum diſcipulus, qui Romanæ Eccleſiæ poſt Apoſtolos, & Epiſcopus & Martyr præfuit, libros edidit qui Græcè appellantur ἀναγνωρισμὸν, id eſt Recognitio: in quibus, cùm ex perſona Petri Apoſtoli doctrina quaſi verè Apoſtolica in quamplurimis exponatur; in aliquibus ita Eunomii dogma * ſcribitur, ut nihil aliud quàm ipſe Eunomius diſputare credatur, Filium Dei creatum ex nullis exſtantibus aſſeverans. Tum deinde etiam illud adulterii inſeritur genus, ut naturam Diaboli, cæterorúmque Dæmonum non propoſiti voluntatiſque malitia, ſed excepta ac ſeparata creaturæ produxerit qualitas; qui utique in cæteris omnem rationabilem creaturam docuerat liberi arbitrii facultate donatam. Sunt etiam alia nonnulla libris ejus inſerta, quæ Eccleſiaſtica regula omnino non recipit. Quid, quæſo, de his ſentiendum eſt? quòd Apoſtolicus vir, imò penè Apoſtolus, non ea ſcribit quæ Apoſtoli dicunt; cui Paulus Apoſtolus teſtimonium dedit, dicens; *Cum Clemente & adjutoribus meis cæteris, quorum nomina ſunt in libro vitæ*; & ſcribat hoc quod libris vitæ contrarium eſt? An id potius credendum eſt, quod ſupra diximus; quòd perverſi homines, ad aſſertionem dogmatum ſuorum, ſub virorum ſanctorum nomine, tamquam faciliùs credenda inſeruerunt ea, quæ illi nec ſenſiſſe nec ſcripſiſſe credendi ſunt. *Lege Hieronymum, Apologia adverſùs Rufinum lib. 2. cap. 4. & Præfationem Rufini ad hos Recognitionum libros. Lege etiam Recognit. lib. 3. num. 8.*

* inſeritur

Philipp. 4. 3.

Idem, in Peroratione tranſlationis ſuæ Explanationum Origenis in Epiſtolam ad Romanos.

Poſt hoc ſanè vocat nos opus, quod olim quidem injunctum eſt, ſed nunc à beato Gaudentio Epiſcopo vehementiùs perurgetur; Clementis ſcilicet Romani Epiſcopi, Apoſtolorum comitis; quorum ut ſucceſſoribus darem cognitionem, libri à nobis in Latinum vertuntur. In quo opere bene novi, quòd laborem labor multiplicat, ſi ſortem ſuſcipiat. Satisfaciam ſanè in eo amicis meis; dabo titulo nomen meum, Auctoris nihilominùs vocabulo permanente. Nam * Rufini ne putetur, Clemens ſcribetur.

* *Ita lego cum viris doctis, non* Hieronymi. *Conſule Caſſiodorum, Divin. Lect. c. 8. & Gennadium infrà laudandum.*

S. Pan-

S. Paulinus Nolanus, Epiſtola 47. ad Rufinum.

Sanè quòd admonere dignaris affectu illo, quo nos ſicut te diligis, ut ſtudium in Græcas litteras attentiùs ſumam, libenter accipio; ſed implere non valeo; niſi fortè deſideria mea adjuvat Dominus, ut diutiùs conſortio tuo perfruar. Nam quo modo profectum capere potero ſermonis ignoti, ſi deſit à quo ignorata condiſcam? Credo enim in tranſlatione ſancti Clementis, præter alias ingenii mei defectiones, hanc te potiſſimùm imperitiæ meæ penuriam conſideràſſe, quòd aliqua, in quibus intelligere vel exprimere verba non potui, ſenſu potiùs apprehenſo, vel (ut veriùs dicam) opinatâ tranſtulerim. Quò magis egeo miſericordiâ Dei, ut pleniorem mihi tui copiam tribuat; quia pro divitiis eris pauperi, ut micas à divitis menſa cadentes, avido ſamelici cordis ore colligere. *Hunc locum Heribertus Roſ-weydus de Recognitionibus explicat.*

Auctor Operis imperfecti in Matthæum, cum S. Chryſoſtomo editus; ad Matt. 10.41.

Sed audi myſterium, quod Petrus apud Clementem expoſuit. Si fidelis fecerit opus bonum; & hîc ei prodeſt, liberans eum à malis; & in illo ſæculo, ad percipiendum regnum cœleſte: magis autem ibi, quàm hîc. Si autem infidelis fecerit opus bonum; hîc ei prodeſt opus ipſius: & hîc ei reddit Deus bona pro opere ſuo: in illo autem ſæculo nihil ei prodeſt opus ipſius: nec enim collocatur inter cæteros fideles propter opus ſuum: & juſtè; quia naturali bono motus, fecit bonum; non propter Deum: ideo in corpus ſuum recipit mercedem operis ſui, non in animâ ſuâ. *Recognit. lib.* 7. *num.* 38.

Ad Matthæi 24.15.

Fuit enim exercitus alienigenarum & Romani Imperatoris ſtans circa Hieruſalem, quæ uſque tunc fuerat ſancta. Hoc & Petrus apud Clementem exponit. *Lege Recognit. lib.* 1. *num.* 39.65. *Clementina, Hom.* 3. *num.* 15. *Lactantium, lib.* 4. *cap.* 21.

Ad ejuſdem Capitis verſum 16.

Sicut autem Petrus apud Clementem exponit, Antichriſto etiam plenorum ſignorum faciendorum eſt danda poteſtas. *Recognit. lib.* 3. *n.* 60.

Ad verſum 24.

Signa magna. Non inutilia, neque vana, quæ miniſtri Diaboli facere ſolent; ſed magna, id eſt utilia & plena, quæ ſancti facere ſolebant. Nam in tempore quidem Apoſtolorum, & poſtmodum, miniſtri quidem Chriſti, utilia & plena ſigna faciebant ex parte dextrâ; qualia ſunt, cæcos illuminare, & alia hujuſmodi facere: miniſtri autem Diaboli, inutilia faciebant & vana, ex parte ſiniſtrâ; quæ admirationem quidem videntibus excitarent, ad utilitatem autem nullius proficerent. Et erat inter miniſtros Chriſti, & miniſtros Diaboli, ex hoc judicare; qui inutilia, & qui utilia facerent ſigna. In fine autem temporis concedenda eſt poteſtas Diabolo (ſicut in Hiſtoria Clementis Petrus exponit) ut faciant ſigna utilia, & ex ea parte qua priùs facere conſueverant ſancti; ut jam miniſtros Chriſti non per hoc cognoſcamus, quia utilia faciunt ſigna, ſed quia omnia non hæc faciunt ſigna. *Recogn. lib.* 3. *num.* 59.60.

Ad verſum 42.

Unde & ſapienter Petrus dicit apud Clementem, quo modo debet quis inceſſanter quæ Dei ſunt cogitare & loqui; quoniam ſi mens fuerit in his occupata, Malus non invenit locum ad mentem. *Recognit. lib.* 3. *num.* 31.

Gennadius, libro de viris illuſtribus, cap. 17.

Rufinus, Aquileienſis Eccleſiæ Presbyter, non minima pars fuit Doctorum Eccleſiæ; & in transferendo de Græco in Latinum, elegans ingenium habuit. Denique maximâ parte Græcorum Bibliothecam Latinis exhibuit: Baſilii ſcilicet Cæſarienſis Cappadociæ Epiſcopi, Gregorii Nazianzeni eloquentiſſimi hominis, Clementis Romani Recognitionum, libros; &c. Horum omnium quæcumque præmiſſis Prologis à Latinis leguntur, à Rufino interpretata ſunt: quæ ſunt ſine Prologo, ab alio tranſlata ſunt, qui Prologum facere noluit, &c. *l. Honorium Auguſtodun.*

Concilium Romanum, ſub Gelaſio.

Itinerarium nomine Petri Apoſtoli, quod appellatur ſancti Clementis libri * decem, Apocryphum. * *al. octo vel novem: male.*

Chronicum dictum Alexandrinum, Editionis Raderi. p. 50.

Ὅθεν καὶ Πέτρος ὁ ἀπόστολος ἀφηγεῖται * Κλήμεντι, λέγων· * Ἐν τινι δικαίῳ μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ, Νῶε, σὺν τοῖς ἐξ αὐτοῦ (f. τῶν αὐτῶν) ἐν λάρνακι διασώζεσθαι προκατήγγειλεν· ἵνα πάντων τῶν ἀκαίρων ὀλοθρευθέντων, ὁ κόσμος καθαρισθῇ, * ἐν αὐτῇ τῇ λάρνακι διασωθεὶς εἰς δευτέραν σύστασιν, * καθαρῶς ἀποδοθῇ. ὅμως καὶ τούτων γενομένων, * οἱ ἄνθρωποι ἤρξαντο ἀσεβεῖν.

* f. Κλήμεντι
* l. ἑνὶ
* Præpone καὶ
* f. [illegible]
* f inser. πάλιν

Unde & Petrus Apoſtolus exponit Clementi, dicens; Uni viro juſto Noæ, cum filiis ſuis, cúmque illorum uxoribus, ut in arca ſervarentur prænunciavit: quo cunctis pravis importuniſque hominibus peremptis, purificationem mundus acciperet; & is qui ad ſecundam humani generis vitam fuerat reſervatus, purus, munduſque efficeretur. Sed his omnibus geſtis, rurſus homines ad impietatem vertuntur. *l. Recognit. lib.* 4. *num.* 12.13. *Clementina, Hom.* 8. *num.* 17.

Pag. 62. de Meſraimo ſeu Zoroaſtre.

Hunc innuit Petrus, cum dicit, quòd poſt diluvium, rurſus homines impiè agere cœperunt. *Recogn. 4. 13.*

Τῦτον ᾐνίξατο Πέτρος, εἰπὼν, ὅτι μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, πάλιν οἱ ἄνθρωποι ἀσεβεῖν ἤρξαντο.

p. 64.

Dicit autem de hoc (*Nembrodo*) Petrus Apoſtolus in Clementinis, quo modo Babylone imperârit, cùm Ægyptum ſortitus eſſet. Ait enim Petrus; Hic Nembrodus ex Ægypto ad Aſſyrios demigravit, & Niniven habitavit, quam Aſſur condidit; atque ædificatâ urbe, quæ erat Babylon, de nomine civitatis appellavit. Nembrodum Aſſyrii Ninum vocaverunt. Hic Aſſyrios docuit ignem colere. Unde poſt diluvium hunc ipſum primum Aſſyrii creârunt regem, quem Ninum transnominârunt. Iſta Petrus de illo. *Lege Recognit. l. 1. n. 30. l. 4. n. 29. Clementina. Homil. 9. num. 4. &c.*

Λέγει δὲ περὶ τούτου Πέτρος ὁ ἀπόστολος εἰς τὰ Κλημέντια, πῶς ἦρξεν εἰς Βαβυλῶνα ἐν Αἰγύπτῳ κληρωθείς. Φησὶ γὰρ Πέτρος· Οὗτος ὁ Νεβρὼδ μετῴκησε ἀπὸ Αἰγύπτου εἰς Ἀσσυρίους, καὶ οἰκήσας εἰς * Νῖνον πόλιν, ἣν ἔκτισεν Ἀσσοὺρ, καὶ κτίσας τὴν πόλιν, ἥτις ἦν Βαβυλῶνος, πρὸς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ἐκάλεσεν. αὐτὸν Νῖνον τὸν Νεβρὼδ οἱ Ἀσσύριοι προσηγόρευσαν. οὗτος ἐδίδαξεν Ἀσσυρίους σέβειν τὸ πῦρ. ἔνθεν καὶ πρῶτον αὐτὸν βασιλέα μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐποίησαν οἱ Ἀσσύριοι τοῦτον, ὃν μετωνόμασαν Νῖνον. ταῦτα Πέτρος περὶ τούτου. * Νινεὶ

Adhelmus, de laudibus virginitatis, cap. 12.

Clemens, cœleſtis clavicularii primus ſucceſſor, & ſecundus Romanæ Eccleſiæ diſpenſator, (quamquam nonnulli Linum & Anacletum in Pontificatûs regimine, nequicquam ſine cauſſa præferant) quòd cœlibatûs caſtimoniam, etiam antequam ſalutifero lavacri baptiſterio, morſus àb originali piaculo purgaretur, medullitus dilexerit, ipſe propriis litterarum apicibus propalam teſtatur, dicens;

Recogn. 2. 1. *Ego Clemens in urbe Roma natus, à prima ætate pudicitiæ ſtudium geſſi.* Ergo ſi quod præſtantiſſimum eſſe conſtat in cunctis virtutum gradibus, & mortalium naturæ difficillimum, nondum regeneratus, ſibi uſurpans tantopere taxaverat, quanto magis credere fas eſt eum poſt accepta fidei rudimenta, ſpreto Gentilium ritu, dum per provincias Petrum ſequeretur, divini verbi ſemina ſerentem, & propagines Evangelicæ vitis credentium ſcrobibus paſtinantem, atque Simoniæ lethiferas nec non Romaniæ labruſcas radicitus exſtirpantem, pleniùs ac perfectiùs ſervaviſſe: qui deinceps Itinerarium Petri, voluminibus digeſtum, luce clariùs elimavit, Rufino in Latinum ex Græcorum Bibliothecis vertente. *Adeundum ejuſdem Carmen de laude virginum, eo loco in quo de Clemente agit.*

Beda, in Hexaemeron: ſive ut alii falsò inſcribunt, Junilius, in priora Geneſeos: ad Gen. 1. 6, 7, 8.

De his ſanè quæ hactenus expoſita ſunt, id etiam de creatione diei primi & ſecundi in Hiſtoria ſancti Clementis ita * refertur dixiſſe Apoſtolum Petrum; *In principio, cùm feciſſet &c. inferius verò præberet hominibus.* Hæc noſtro operi paucis inſerere libuit, ut quantum hoc Petrum ſenſus concordet, lector agnoſcat. *Recogn. libr. 1. num. 27.* * al. referant

Idem Beda, in Actorum 5. 34.

Hic Gamaliel, ut Clemens indicat, Apoſtolorum erat in fide ſocius, ſed eorum conſilio permanens apud Judæos, ut eorum in tali turbine poſſet ſedare furorem.

Et Retractatione in Acta, ad eumdem locum.

De hoc Gamaliele & in libro ſancti Clementis legimus, quia diſcipulus Apoſtolorum occultè fuerit; ſed eorum conſilio inter Judæos, ad mitigandum eorum furorem, ubi neceſſitas ingrueret, ſit manere præceptus. Sed hoc ita eſſe veraciter geſtum, certiſſimè hodie per revelationem reliquiarum beatiſſimi protomartyris Stephani cunctis latè Chriſti Eccleſiæ innotuit, quæ per eumdem virum divinâ diſpoſitione facta eſt. Apparuit namque in viſione ſancto Dei ſamulo & Presbytero Luciano, ut idem Lucianus Presbyter poſtmodum omnibus Eccleſiis ſcripſit; & ubi ſanctus Stephanus eſſet tumulatus, ſimul & Nicodemus, qui Dominum cum Joſeph ſepelivit, necnon & ipſe Gamaliel cum filio ſuo Abiban, ſuaviſſimâ oſtenſione perdocuit. *Recognit. lib. 1. num. 66, &c.*

Libro de ratione temporum, cap. 3.

Denique ſanctus Clemens Apoſtolorum diſcipulus, & Romanæ Eccleſiæ tertius poſt Petrum Epiſcopus, in ſexto Hiſtoriarum ſuarum libro ita ſcribit; *In principio fecit Deus &c. Recognitionum lib. 6. num. 7.*

Nicephorus Conſtantinopolitanus, in fine Chronographiæ.

Ex verſione Anaſtaſii Bibliothecarii.

Et quæ novi (Teſtamenti) ſunt Apocrypha: Itinerarium Petri verſus MMDCC. &c.

Καὶ ὅσα τῆς νέας εἰσὶν ἀπόκρυφα· * περίοδος Πέτρου, στίχοι, * βψ΄. * al. περίοδοι * al. ‚αψ΄.

Agobardus, libro de Judaicis ſuperſtitionibus, cap. 16.

Sed & in libris Clementis, Eccleſiæ Romanæ Pontificis, inveniuntur aliqua à ſuprà memorato Apoſtolo, (*Petro*) de hujus rei obſervatione dicta, quæ in his inſerere non incongruum exiſtimavimus. Nam licèt iidem libri judicentur Apocryphi; pleraque tamen ex his teſtimonia inveniuntur à Doctoribus uſurpata. Introducit ergo Clemens, cùm necdum eſſet Baptiſmi gratiâ purificatus, & ob hoc à menſa Petri cum cæteris ſimilibus ſequeſtratus, eumdem Apoſtolum loquentem ſibi his verbis;

Recogn. l. 2. n. 71. n. 72. *Non pro ſuperbia, ô Clemens, convivium non ago cum his qui nondum purificati ſunt: ſed vereor, ne fortè mihi quidem noceam, ipſis autem nihil proſim.* Et paulò pòſt; *Nemo ergo veſtrûm contriſtetur,* ait, *à convivio noſtro ſeparatus. Parvo enim tempore ſequeſtratur, qui citò voluerit baptizari: multo autem, qui tardiùs. Et ideo in vobis eſt, quando velitis, ad noſtram convenire menſam; & non in nobis, quibus permiſſum non eſt ſumere cum aliquo cibum, niſi priùs fuerit baptizatus.* Hæc de ſcriptis Clementis neceſſariò à nobis prolata ſint; volentibus evidenter oſtendere, ab Apoſtolis traditam hujus rei antiquiſſimam obſervationem. Vera enim & iſta ducenda ſunt; & eo maximè, quo ab Apoſtolicis Actibus in nullo videntur diſcrepare.

Freculfus, Chronicorum tomo 2. libro 2. cap 10.

Idem namque beatiſſimus Clemens ſuis refert ſcriptis; qualiter ad fidem perveniret Chriſti; & diſci-

ſcipulus Petri ac individuus comes * hæret. Ait enim inter cætera; *Dum eſſet mihi comes optima*, * *f.* hæreret *immortalitatis cupido* &c. Recognit. lib. 1. num. 2. 6. 7. 12. &c.

Photius, Bibliotheca cod. 112. 113.

Ἀνεγνώσθη Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης τεῦχη βιβλίων δύο· ὧν τὸ μὲν &c. τὸ δὲ τὴν προσφώνησιν, ὡς ἐν ἐπιστολῆς εἴδει, πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον ποιεῖται. ἐν ᾧ αἵ τε λεγόμεναι τοῦ ἀποστόλου Πέτρου πράξεις, καὶ αἱ πρὸς Σίμωνα τὸν μάγον διαλέξεις, καὶ ἔτι ὁ ἀναγνωρισμὸς Κλήμεντος, καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. διὸ καὶ ἔν τισι τῶν βιβλίων ἡ ἐπιγραφὴ, Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίου ἀναγνωρισμὸς ἐπιγέγραπται. ἔν τισι δὲ, ὡς ἔφημεν, ἐπιστολὴ προτέτακται, ὡς πρὸς τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον. καὶ αὐτὴ δὲ, οὐχ ἡ αὐτὴ, οὐδὲ ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου προσπεφωνημένη· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τινῶν βιβλίων ὡς ἀπὸ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου πρὸς Ἰάκωβον ἐπεσταλμένη· ἐφ' ἑτέρων δὲ ὡς ἀπὸ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον· ἄλλη καὶ ἄλλη, καθὼς προείπομεν. καὶ ἡ μὲν δηλοῖ, Πέτρον τὰς οἰκείας συγγράψαι πράξεις, καὶ πρὸς Ἰάκωβον αἰτησάμενον ταύτας ἀποστεῖλαι· ἡ δὲ διαλαμβάνει, ὡς Κλήμης ταύτας κατὰ πρόσταγμα Πέτρου συγγέγραφεν, κἀκείνου πρὸς τὴν ἀγήρω μεταστάντος, ἀποστεῖλαι Κλήμης πρὸς Ἰάκωβον. ἔστιν οὖν εἰκασμῷ διαλαβεῖν, ὡς δύο μὲν ἦσαν τῶν Πέτρου πράξεων ἐκδόσεις γεγενημέναι· τῷ δὲ χρόνῳ, τῆς ἑτέρας διαφθαρείσης, ὑπελείφθη ἡ τοῦ Κλήμεντος. ἐν πᾶσι γὰρ τοῖς βιβλίοις, ἃ εἴδομεν, καί τοι οὐκ ὀλίγοις οὖσι, μετὰ τὰς διαφόρους ἐκείνας ἐπιστολὰς καὶ ἐπιγραφὰς, τὴν αὐτὴν εὕρομεν ἀπαράλλακτον πραγματείαν, ἀρχομένην· Ἐγὼ Κλήμης· καὶ τὰ ἑξῆς ἐντεταγμένα. μυρίων δὲ ἀτοπημάτων ἡ πραγματεία γέμει αὕτη, καὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας κατὰ τὴν Ἀρείου δόξαν ἐστὶν ἀνάπλεως. Paucis deinde circa Conſtitutiones Apoſtolicas interjectis, ſubdit; ἡ μέντοιγε τῶν τοῦ Πέτρου πράξεων βίβλος, τῷ τε λαμπρῷ καὶ τῇ σεμνότητι, καὶ ἔτι τῷ καθαρῷ καὶ εὐσυντόνῳ, καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ τοῦ λόγου, καὶ πολυμαθείᾳ, πολύ τι ἔχει πρὸς τὰς διαταγὰς τὸ παραλλάττον, ὡς μηδὲ συγκρίνειν τῇ κατὰ τοὺς λόγους πρὸς ἀλλήλας παραβάλλειν δεῖ τὰς βίβλους. Et infrà; ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς, ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται· ὥσπερ ἐπιγραφόμενος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύστιχος διάλογος.

V. Not. Hœſchelii.

Lecta ſont Clementis Romani duo volomina librorum: quotum aliud &c. alterum verò, dedicationem & allocotiooem, velut in forma Epiſtolæ, habet ad Jacobum fratrem Domini. In hoc continentur Acta, quæ dicuntur Petri Apoſtoli, & cum Simone mago diſputationes, adhucque recognitio Clementis, ejuſque patris, ac aliorum fratrum. Quare in quibuſdam codicibus inſcriptio præfigitur; *Clementis Romani Recognitio.* In nonnullis autem, ut diximus, Epiſtola præponitur, tamquam ad Jacobum fratrem Domioi. Atque hæc quidem, noo eadem, neque veluti ab eodem homine profecta: ſed in quibuſdam quidem libris, quaſi à Petro Apoſtolo ad Jacobum miſſa; in aliis autem, ut à Clemenre ad Jacobum; alia atqoe alia, quemadmodom jam diximus. Et illa quidem declarat, Petrum propria geſta conſcripſiſſe, ac Jacobo poſtulanti ea miſiſſe; hæc verò refert Clementem eadem geſta, juſſu Petri, ſcripſiſſe; ac poſtquam ille ad vitam immortalem commigrâſſet, tranſmiſiſſe ad Jacobum. Itaque conjecturâ deprehendere licet, Actuum Petri duas editiones factas fuiſſe; ſed cùm temporis looginquitate altera periiſſet, illam Clemeotis ſuperâſſe. In omnibus enim codicibos, quos vidimus, iiſque certè non paucis; poſt diverſas illas Epiſtolas atque inſcriptiones, idem omnino ſine variatione opus invenimos, incipiens ſic; *Ego Clemens*; & quæ ordine deinceps ſequuntur. Refertum autem eſt hoc Opus innumeris abſurdè dictis; plenumque blaſphemiæ in Filium, juxta Arii opinionem. *Et infrà*; Cæterum liber Actorum Petri, ſplendore & majeſtate, ad hæc puritate & vehementiâ, aliiſque orationis dotibus, atque multiplici doctrinâ, tantùm Conſtitutiones ſuperat; nulla ut hos inter libros comparatio, ad litteras quòd attinet, inſtitui debeat. *Et paullò poſt*; At quæ ſecunda (*Epiſtola*) ad eoſdem (*Corinthios*) dicitur, rejicitur ut notha: quemadmodum & longa illa diſputatio, beati Petri & Appionis oomen præferens.

Hincmarus, De divortio Lotharii & Tetbergæ, cap. 9.

Et io Petri Itinerario, de Clementis patre legitur; quòd ut à fidelibos interficeretur, à Simonē mago, qoem deſeruerat, unguento perunctos, ejuſdem Simonis imaginem omnium oculis referebat; ſolus Petrus eom qui erat iotuebatur: & orans, diſcipulos ad eorum oculos revocavit; & deluſo phaotaſmate, intuentium obtutibus ſpeciem propriam reddidit. *Recognit. lib.* 10. *num.* 53. *&c.*

Humbertus, Epiſcopus Sylvæ Candidæ, in Reſponſione ad Nicetæ librum.

Nam Clementis liber, id eſt, Itinerarium Petri Apoſtoli, & Canones Apoſtolorum oumeraotur inter Apocrypha. *Vide ſuprà Teſtimonia veterum de Conſtitutionibus Apoſtolicis: necnon Decreti primam partem, diſt.* 16. *c.* 3.

Georgius Cedrenus, in Compendio Hiſtoriarum, edit. Baſil. p. 170.

Καὶ μὲν τοι καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησαν πολλά· οὐ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρίᾳ πρότερον· ἅ τινα Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος καὶ πιστὸς μαθητὴς Πέτρου καὶ συνέκδημος διηγήσατο· ἀφ' ὧν ὀλίγα συντάξομεν ἐνταῦθα. Quibus interpoſitis, ſubjungit, p. 173. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἕτερα τοιαῦτα γεγράφηκεν, ὡς ἔφη, (l. ἔφην) Κλήμης λεχθῆναι καὶ πραχθῆναι ἐν Συρίᾳ. l. Anaſtaſium, Quæſt. 20. Nicephorum, Hiſtor. Eccleſ. l. 2. c. 37. Pſeudo-Abdiam, lib. 1.

Alia qooque miracula (*Petrus & Simon magus*) ediderunt: neque id Romæ modò, ſed antè etiam in Syria; quæ Clemens Romanus, ſapientiſſimus Petri diſcipulus atque comes, recitavit: ex quibus pauca hîc ponemus. *Quibus prolatis addit*; Hæc igitur, & alia ſimilia Clemens, quemadmodum dixi, ſcripſit dicta atque ſacta fuiſſe in Syria. *Lege Recognit. lib.* 2. *n.* 37. *&c. n.* 9. *lib.* 3. *n.* 47. *lib.* 10. *n.* 53. *&c. Epitom. n.* 36. *&c.* 33. *&* 45. *Clementin. Hom.* 3. *n.* 38. *&c. Hom.* 2. *n.* 32. *Hom.* 4. *n.* 4.

Honorius Auguſtodunenſis, lib. de Luminaribus Eccleſiæ, cap. 15.

Clemens ſcripſit Epiſtolam ad Corinthiorum Eccleſiam, valde utilem; & Itinerarium Petri, & Diſputationem Petri & Apionis; & multa alia, quæ inter Apocrypha numerantur. *Adi ad vitam Clementis, in Pontificali libro.*

J. B. COTELERII JUDICIUM
DE
LIBRIS RECOGNITIONUM.

QUANTUM ex re ipſâ, veterum teſtimoniis, ac recentiorum judiciis colligere licet, libri iſti Pſeudepigraphi ſunt & Apocryphi, ſecundo ſæculo compoſiti à viro docto quidem juxta ac diſerto, ſed Philoſopho magis & Philologo, quàm Theologo, in excogitandis autem connectendiſque fictis narrationibus planè rudi. Iſque videtur plerorumque aut ſaltem quorumdam Apocryphorum parens, quæ nomen Petri vel Clementis præferebant: qualia etiam Actus Petri, Doctrina Petri, Judicium Petri, Apocalypſis ſeu Revelatio Petri, Prædicatio Petri, Evangelium Petri, Clementina, atque Diſputatio Petri & Apionis. Quibus nunc adde ex Conſpectu Operum R. P. Johannis Michaelis Vanſlebii Ord. Prædicatorum, Epiſtolam Petri ad Clementem linguâ Æthiopicâ. Inſcribitur Opus ex toto & ex partibus, idque vel à Clemente, vel à Petro. A Clemente vocatur, Clementis Recognitiones & Recognitio; Clementis Itinerarium, Geſta, Hiſtoria, Hiſtoriæ, Chronica; & Clemens. A Petro, Petri Periodi & Itinerarium; Petri Actus, per Clementem ſcilicet, alii ab Actibus Petri quaſi Petro auctore; & diſputatio Petri cum Apione, rectè enim putatur pars eſſe Operis. Codex Oxonienſis, *B. Clementis Romani Itinerarium ad Jacobum fratrem Domini.* Carmelitarum diſcalceatorum in hac urbe, *Itinerarium Clementis.* Bibliothecæ Thuaneæ, *Liber Itinerarius Prædicationis Petri.* MS. V. Cl. Petri Candelerii, *Geſta Clementis.* Regis Chriſtianiſſimi, & Sorbonæ noſtræ, atque Petri Petiti Typographi Regii, *Hiſtoria Clementis.* Liber Monachienſis Bibliothecæ, *S. Martyris Clementis Epiſcopi Romæ S. Petri diſcipuli Narratio miſſa ad Jacobum fratrem Domini, Epiſcopum Hieroſolymorum.* Johannes Antiochenus in Appendice Concilii Baſileenſis, *in Chronicis Clementis.* Rufinus verò perorans ad tranſlationem ſuam Commentariorum Origenis in Epiſtolam ad Romanos; non quidem juxta Editiones, verùm ex optimo MS. Bibliothecæ Thuanæ, ſic loquitur; *Poſt hoc ſanè vocat nos opus, quod olim quidem injunctum eſt, ſed nunc à beato Gaudentio Epiſcopo vehementiùs perurgetur, Clementis ſcilicet Romani Epiſcopi, Apoſtolorum comitis ac ſucceſſoris, de Recognitione libri, ut in Latinum vertantur. In quo opere, bene novi quòd laborem labor multiplicatâ fortè ſuſcipiet. Satisfaciam ſanè in eo amicis meis. Dabo titulo nomen meum, auctoris nihilominus vocabulo permanente. Nam Rufini Clemens inſcribetur.* Accedit ad nominis varietatem, multo majoris momenti diverſitas textûs ac perverſio: variè quippe & miſeris modis diſtractus, diviſus, interpolatus, auctus, minutus, atque in compendium redactus fuit, nec non per Hæreticos corruptus, inſertis multis erroribus; quorum partem tollere labor extitit cùm Rufini interpretis, tum illius qui Epitomen fecit.

Rufini Torani, ſive ut alii appellant Turanii, Torannii, Turranii, Tyrannii, eſſe Præfationem cum ſequenti Verſione ſtylus clamat, oſtenduntque Gennadius, Adhelmus, Anaſtaſius Bibliothecarius, atque ipſe Rufinus; itemque Excalceatorum Carmelitarum Liber, qui ſic incipit; *Rufini Presbyteri Præfatio ad Gaudentium Pontificem in Itinerarium Clementis, ab eo ex Græco in Latinum converſum.* Et poſt Præfationem, Clementiſque ad Jacobum Epiſtolam, ſcriptum habet, *Itinerarii Clementis Petri Apoſtoli ſucceſſoris liber primus incipit a Rufino traductus.* Quòd ſi quis objecerit Epiſtolam Paulini 47. is reſponſum feret, nec illam eſſe indubiæ auctoritatis, nec in ea mentionem fieri Recognitionum.

RUFINI TORANI, AQUILEIENSIS PRESBYTERI,

IN S. CLEMENTIS RECOGNITIONUM LIBROS

Præfatio, ad Gaudentium Epiſcopum.

TIBI quidem, * [1] Gaudenti, noſtrorum decus inſigne Doctorum, tantus ingenii vigor, imò tanta Spiritûs gratia eſt, ut ſi quid à te etiam quotidiani eloquii more dicitur, ſi quid in Eccleſia declamatur, id in libris haberi, & ad inſtructionem tradi poſteris debeat. Nos tamen, quos & ingenii tenuitas minùs promptos, & ſenecta jam tardos reddit ac ſegnes, opus quod olim venerandæ memoriæ [2] virgo * Sylvia injunxerat, [3] ut Clementem noſtræ linguæ redderemus, & tu deinceps jure hæreditario poſcebas, licèt multas poſt moras, * [4] tandem aliquando reſtituimus * prædam; quam, ut opinor, non parvam, Græcorum bibliothecis ereptam, noſtrorum uſibus & utilitatibus convectamus; ut quos propriis non poſſumus, peregrinis nutriamus alimoniis. Nam & ſolent ſuaviora videri peregrina, interdum verò & utiliora. Denique peregrinum eſt penè omne quod medelam corporibus confert, quod morbis occurrit, quod venena depellit. Judæa balſami lacrymam, Creta comam dictamni mittit, Arabia aromatum flores, & ſpicarum nardi India ſegetem metit: quæ ad nos, etiamſi aliquantulo quàm proprius ager attulit, fractiora perveniunt, odoris tamen gratiam, vimque medendi integram ſervant. Suſcipe igitur, anime mi, redeuntem ad te Clementem noſtrum: ſuſcipe jam Romanum. Nec mireris, ſi fortè tibi in eo minùs ſolitu floridus eloquentiæ vultus appareat. Nihil intereſt, dummodo ſenſus idem ſapiat. Peregrinas ergo merces multo in patriam ſudore tranſvehimus. Et neſcio quàm gratus me civium vultus accipiat, * magnâ ſibi gratiâ ſpolia deferentem, & occultos ſapientiæ theſauros noſtræ linguæ clave reſerantem. Sed votis tuis faveat Deus, ut nullus nobis ſiniſter oculus, nec cujuſquam lividus occurrat aſpectus: ne extremo prodigii genere, cùm nihil invideant illi quibus aufertur, liveſcant tamen iſti quibus confertur. Æquum eſt ſanè, tibi, qui hæc * [5] etiam Græcè legeris, (ne fortè in aliquibus minùs à nobis ſervatum tranſlationis ordinem putes) interpretationis noſtræ indicare conſilium. Puto quòd non te lateat, Clementis hujus in Græco, ejuſdem operis ἀναγνώσεως, hoc eſt, Recognitionum, duas editiones haberi, & duo corpora eſſe librorum, in aliquantis quidem * [6] diverſa, in multis tamen ejuſdem narrationis. Denique pars ultima hujus operis, in qua de transformatione Simonis refertur, in uno corpore habetur, in alio penitus non habetur. Sunt autem & quædam in utroque corpore, [7] de ingenito Deo, genitóque diſſerta, & de aliis nonnullis; quæ, ut nihil ampliùs dicam, exceſſerunt intelligentiam noſtram. Hæc ergo ego, tamquam quæ ſupra vires meas eſſent, aliis reſervare malui, quàm minùs plena proferre. In cæteris autem, quantùm potuimus, operam dedimus, non ſolùm à ſententiis, ſed nec à ſermonibus quidem ſatis, elocutionibuſque diſcedere. Quæ res quamvis minùs ornatum, magis tamen fidele narrationis reddit eloquium. Epiſtolam ſanè, in qua idem Clemens ad Jacobum fratrem Domini ſcribens, [8] de obitu * nuncians Petri, & quòd ſe reliquerit ſucceſſorem cathedræ & doctrinæ ſuæ; in qua etiam de

omnionunciat

* Codices mſſ. Sorbonicus, Thuanus, & Regius, Papa Gaudenti
* Sorb. & Thuan. nomine Silvia
* Th. Reg. tamen
* T. R. prædamque
* S. T. R. magnæ ſibi Græcìe
* R. jam
* T. diverſe
* S. T. R.

1. *Gaudenti.*] Omnes codices manu exarati, quos videre mihi contigit; ſex ſcilicet, habent, *Papa Gaudenti.* Intellige Gaudentium Novarienſem, ſeu potiùs Brixienſem. COT.

2. *Virgo Sylvia*] Etiam MSS. Candeler. & Carmelit. *Virgo nomine Silvia.* Apud Palladium Hiſtoriæ Lauſiacæ cap. 143. Σιλβίνα. minùs bene. rectè *Silvia* in Heraclidis Paradiſo cap. 42. & Epiſtolâ 31. S. Paulini. Alia à Silvana vidua, de qua Scriptores vitæ S. Chryſoſtomi. Ibid.

3. *Ut Clementem noſtræ linguæ redderemus.*] Romanum linguæ Romanorum. Inferiùs, *Suſcipe igitur, anime mi,* (MS. Candel. *magnanime.* Carmel. *mi Domine.* Pet. *mi amice*) *redeuntem ad te Clementem noſtrum: ſuſcipe jam Romanum.* Gravi ſiquidem errore Anaſtaſius Bibliothecarius, Epiſtolâ ad Johannem Diaconem Romanum, nec intellecto Rufino, ſcribit; *Quinimmo ſicut & ipſum quoque Clementem, quem Rufinus noſtræ linguæ redditum, reſtitutum, & redeuntem ad Gaudentium ſcribens innuit: & quòd Latinè ſcriptus fuerit, & amiſſus, rurſuſque receptus, ſignanter oſtendit.* cum Rufinus contrà non obſcurè ſignificet id quod res eſt, Recognitiones primitus Græcè ſcriptas fuiſſe. Mox pone cum libris veteribus, *reſtituimus* · *prædamque ut opinor.* Poſtea Carmel. *magnâ ſibi gratiâ ſpolia deferentem.* Candel. *magna ſibi Græcia.* Pet. *magnæ* Ibid.

4. MSS. Petri Candelerii, Carmelitarum Diſcalceator. & Petri Petiti Typographi, *tamen.*

5. MS. Pet *jam.*

6. MS Cand. & P. *diverſa.*

7. *De ingenito Deo, genitoque &c.*] In ſublimiſſima hac quæſtione; quemadmodum appellatus à Claudiano Mamerto; & in aliis quibuſdam depravatas fuiſſe Clementinas Recognitiones per Hæreticos, Ebionitas, Arianos, & Eunomianos, diſcimus ab Epiphanio, Rufino, Photio. Vide infrà lib. 3. cap. 2. &c. COT.

8. *De obitu nuncias Petri.*] Ita omnes Codices. Epiſtolam Clementis ad Jacobum præponi ſolitam libris Recognitionum, apertè dicit Photius. Atque eadem in Codice Carmelitanæ Bibliothecæ inſeritur, inter Rufini Præfationem ac ipſas Recognitiones. Infrà ad eam Epiſtolam. Ibid.

9. *Li-*

omni * ordine Eccleſiaſtico continetur; ideo uunc huic Operi uun * præmiſi, quia & tempore poſterior eſt, & olim à me interpretata atque edita. Sed quod in ea nonnullis fortaſſe videbitur inconſequens, ſi hîc explanetur, nuu puto abſurdom videri. Quidam enim requirunt, quo modo cùm * Linus & * Cletus in urbe Roma ante Clementem hunc fuerint Epiſcopi, ipſe Clemens ad Jacobum ſcribens, ſibi dicat à Petro docendi cathedram traditam. Cujus rei hanc accepimus eſſe rationem, quòd Linus & * Cletus fuerunt quidem ante Clementem Epiſcopi in urbe Roma, ſed ſuperſtite Petro; videlicet ut illi Epiſcopatûs curam gererent, ipſe verò Apoſtolatûs impleret officium. Sicut invenitur etiam apud Cæſaream feciſſe; ubi cùm ipſe eſſet præſens, Zachæum tamen à ſe ordinatum habebat Epiſcopum. Et hoc modo utrumque verum videbitur; ut & illi ante Clementem numerentur Epiſcopi, & Clemens tamen poſt obitum Petri docendi ſuſceperit ſedem. Sed jam videamus, ſcribens Jacobo fratri Domini, Operis ſui Clemens ipſe quod ſumat narrationis initium.

* S. T. ordinatione Eccleſiaſtica
* T. permiſcui
* S. Anecletus. T. R. Anacletus.
* S. Anetle. T. R. Anacletus.
l. l. 3. Recogn. c. 66.

9. *Linus & Cletus.* ſeu potiùs *Anacletus*, ut habent quoque Cand. Carm. & Pet. Fuiſſe hos duos, urbis Romæ Epiſcopos, ſub Petro Apoſtolo exiſtimant cum Rufino Beda, Rabanus, Haymo, Qui de vitis Romanorum Pontificum ſcripſerunt, Auctor Chronici Epiſcoporum Metenſium, aliique. Lege Epiphanium Hæreſi 27. n. 6. & quæ notavimus ad caput 46. libri 7 Conſtit. Apoſt. item Marianum Scotum, ac Epiſtolam Johanni III. tributam. COT.

RE.

RECOGNITIONUM
S. CLEMENTIS
AD JACOBUM FRATREM DOMINI,
LIBRI DECEM;

A Rufino Toranô, Aquileienſe Presbytero, è Græco in Latinum verſi.

LIBER PRIMUS.

Clementina, Hom. 1. c. 1. &c. Epitome, c. 1. &c. J. Adelmum & Photium, in Teſtim. Veter.

I. EGo Clemeos in urbe Roma natus, ex prima ætate ¹ pudicitiæ ſtudium geſſi; dum me animi intentio velut vinculis quibuſdam ſollicitudinis & mœroris * innexum teneret. Inerat enim mihi cogitatio, (incertum ſanè unde initium ſumpſerit) * crebrò enim ad memoriam meam conditionem mortalitatis adducens, ſimulque diſcutiens; Utrúmne ſit mihi aliqua vita poſt mortem, an nihil omnino poſtea ſim futurus; * ſi non fuerim antè quàm naſcerer: vel ſi nulla prorſus vitæ hujus erit poſt obitum recordatio; & ita immenſitas temporis cuncta oblivioni ac ſilentio dabit; ut non ſolùm * ſimus, ſed neque quòd fuerimus, habeatur in memoria. Sed & illud verſabatur in pectore, quando factus ſit mundus: aut ſi omnino factus ſit: vel antequam fieret, quid erat: an verò ſemper fuerit. Nam certum videbatur, quòd ſi eſſet factus, eſſet profectò ſolvendus: & ſi ſolvatur, quid iterum erit? Niſi fortè oblivio cuncta & ſilentium teget: aut fortè aliquid erit, quod nunc ſentire mortalium non poteſt mens.

* Cod. Th. & Reg. inſerunt, a puero Sic & MSS. C. C. & P.
* S T. R. alii: crebrò ad
* S. T. aut ſi
* S. T. R. non ſimus Sic & alii.
De homine & mundo.

II. Hæc & his ſimilia, neſcio unde, indeſinenter animo revolvens, nimietate mœroris incredibiliter tabeſcebam: & quod eſt gravius, ſi quando * reſpueram hujuſcemodi curas, * vel ut minùs utiles cogitabam, validiores in me fluctus ſollicitudinum conſurgebant. Inerat enim mihi comes optima, quæ me quieſcere non ſineret, immortalitatis cupido. Ut enim pòſt rerum exitus docuit, & gratia Dei omnipotentis oſtendit; hæc me animi intentio ad inquiſitionem veritatis, & agnitionem veræ lucis adduxit. Ex quo factum eſt, ut lugerem poſtmodum eos, quos priùs ignorans, beatos credebam.

* S. T. R. alii: reſpuere à me
* S. T. R. alii: velut Citat Freculfus. l. Teſt. Vet.

Philoſophi.

III. Igitur cùm à prima ætate in hujuſcemodi animorum intentione verſarer, cupiens aliquid diſcere, Philoſophorum frequentabam ſcholas; ubi nihil aliud, quàm dogmatum * adſertiones & impugnationes, * videbam agi ſine fine certamina, * arta ſyllogiſmorum concluſionumque agitari verſutiis. Et ſi quando quidem obtinebat hic ſermo, quòd immortalis eſſet anima, gratulabar: ſi quando verò arguebatur, quaſi mortalis, cum triſtitia diſcedebam: neutrum tamen in corde meo * firmitudinem veritatis * tenebat: ſed hoc tantùm intelligebam, quòd ſententiæ ac definitiones rerum, non pro natura ſui, ac veritate cauſſarum, ſed pro ingeniis defendentium, falſæ imaginarentur, aut veræ: eóque magis in profundo pectoris cruciabar, quòd neque aliquid ex his quæ dicebantur, tamquam firmum tenere poteram, neque abjicere deſiderium requirendi; ſed quantò magis negligere conabar ac ſpernere, tantò ardentiùs, ut ſuprà dixi, velut * cum quadam voluptate latenter * irrepens hujuſcemodi cogitatio, mentem atque animum poſſidebat.

* S. T. aſſertionis & impugnationis
* Cand. videbam, videbam.
* S. T. artea Sic & Cand. & Carm.
* T. firmitudine
* T. tenebam
* Carm. quadam voluntate. P. cum quadam voluntate.
* S. ſe inſerens

De futuris.

IV. Coangustatus igitur * inventione rerum, aiebam apud memetipſum; Quid inaniter laboramus, cùm manifeſtus ſit terminus rerum? Si enim poſt mortem non ero, nunc ſuperfluò crucior: ſi verò erit mihi vita poſt obitum, ſervemus illi vitæ ſui temporis motus; * ne fortè his quæ nunc patior, aliqua me ibi triſtiora * excipiant, niſi piè ac ſobriè vixero; & ſecundùm nonnullorum ſententias Philoſophorum, * nigri Phlegethontis fluvio, vel Tartaro, ut Siſyphus, & * Tityus, ſed & Ixion, ac Tantalus, æternis * Inferno ſuppliciis tradar. Et rurſus mihi ipſi reſpondebam; * Sed hæc fabulæ ſunt: aut ſi ita eſt, in rebus dubiis, præſtat piè vivere. Sed iterum reputabam mecum; quo modo * poſſem ſub incerto juſtitiæ præmio, à peccati me libidine continere? maximè cùm etiam, quæ ſit ipſa juſtitia, quæ Deo placeat, apud me habeatur incertum: & neque ſi immortalis ſit anima; ac * ſit ea, quæ aliquid ſperare poſſit, agnoſcam, neque quid * certi futurum ſit noverim: nec tamen quieſcere ab hujuſcemodi cogitationibus poſſum.

* Carm. in inventione.
* S. T. alii: niſi
* S T. alii: ſuſcipient. R. ſuſcipiant
* al. Pyriphlegethontis. mſſ. Pyriphlegethonti
* al. Tityos
* S T. R. Cand. in Inferno Carm. inferni
* R. Si
* T. poſſim. R. poſſum
* S. T. R. alii: ſit quæ
* S T. certè

Evocatio animarum.

V. Quid igitur agam? Hoc faciam: Ægyptum petam, atque ibi Hierophantis vel Prophetis, qui adytis præſunt, amicus efficiar; & pecuniâ ab eis invitatum magum precabor, ut educat mihi animam de Infernis, per eam quam Necromantiam vo-

1. *Pudicitiæ ſtudium geſſi.*] Et Ignatii Interpolator Epiſt. ad Philadelphenos n. 4. Clementem cum virginibus collocat. Quod tum proſa, tum carmine Adhelmus celebravit. COT.

2. To-

vocant, tamquam de aliquo negotio conſulere cupienti. Mihi verò hæc erit conſultatio, ſi immortalis eſt anima. Probatio autem animæ, quòd immortalis ſit, non ex eo quòd loquitur, erit mihi * certa; vel ex eo, quòd audio; ſed ex eo, quòd video; ut oculis meis cernens eam, certiſſimam de reliquo immortalitatis ejus ſententiam teneam. Neque enim ultrà poterit veritatem viſûs, verborum fallacia, & auditio incerta turbare. Verumtamen hanc ipſam deliberationem meam retuli ad quemdam familiarem meum Philoſophum, qui mihi conſilium dedit, ne hoc facere auderem. * Sive enim, inquit, evocanti mago non obediat anima; in poſt hæc, tamquam nihil eſſe putans poſt mortem, deſperabiliùs vives; quippe qui & illicita tentaveris. Si verò & aliquid ibi videre tibi viſus fueris, quæ tibi religio, aut quæ pietas ex illicitis tradetur & impiis? Exoſum namque Divinitati hujuſcemodi negotium ferunt; & adverſari Deum his, qui animas poſt abſolutionem corporum vexant. Ego verò his auditis, pigrior quidem ſum redditus ad hoc, quod parabam; nec tamen uſquequaque aut deſiderium ponere poteram, aut moleſtiam cogitationis abjicere.

* S.T. Cand. incerta

* R. Si Sic & Cand.

VI. Et ne longa utar narratione, cùm his ego cogitationis meæ æſtibus agitarer, fama quædam ſenſim in imperio Tiberii Cæſaris, initio ex Orientis partibus ſumpto, pervenit ad nos; & per ſingula convaleſcens, velut à Deo bonus quidam nuncius miſſus, univerſum replebat orbem; nec patiebatur divinam * voluntatem ſilentio [2] tegi. Diffundebatur ergo per ſingula loca, adnuncians, quòd eſſet quidam in Judæa, qui [3] ſumpto à tempore * veris exordio, regnum Dei evangelizaret Judæis; idque percepturos diceret eos, qui mandatorum ſuorum, & doctrinæ inſtituta ſervâſſent. Ut autem ſermo ejus fide dignus, ac Divinitatis plenus eſſe crederetur, virtutes multas, & ſigna ac prodigia mira efficere juſſione ſolâ dicebatur: ita ut, tamquam à Deo poteſtatem habens, ſurdos faceret audire, & cæcos videre, * claudos erigere; atque * omnem * infirmitatem, cunctoſque Dæmones ex hominibus effugaret; ſed & oblatos ſibi mortuos ſuſcitaret; leproſos quoque eminus videns, curaret; & nihil omnino eſſet, quod ei impoſſibile videretur. Hæc & horum ſimilia proceſſu temporis, crebris jam non rumoribus, ſed manifeſtis quodammodo adventantium ex illis partibus nunciis, firmabantur: & ipſa jam, per dies ſingulos, rei veritas pateſcebat.

Freculfus, ubi ſupra. *Fabula.*

* R. majeſtatem *Sic* & P.

* Carn. Tiberii Cæſaris.

* S. T. R. *alii*: debiles & claudos erigeret

* Carn. omnibus.

* S. T. infirmitatem curaret

VII. Denique in urbe per loca conventus fieri, & de hoc ſermone tractari, atque in admiratione res haberi cœpit; quiſnam is eſſet, qui apparuerit, vel quid nunci à Deo hominibus detuliſſet: donec ſub eodem anno vir quidam adſtans in urbis loco celeberrimo, proclamaret ad populum, dicens; Audite me, ô cives Romani; Filius Dei in partibus adeſt Judææ, promittens omnibus volentibus audire ſe, vitam æternam: [4] ſi quis tamen ſecundùm voluntatem ejus, à quo miſſus eſt Dei Patris, actus ſuos direxerit. Propter quod convertimini à malis ad bona, & à temporalibus ad æterna. Agnoſcite unum eſſe Deum cœli terræque rectorem, in cujus juſtis * aſpectibus, vos * injuſti mundum ejus habitatis. Sed ſi convertimini, & ſecundùm voluntatem ejus agitis, ad futurum ſæculum venientes, & æterni effecti, ineffabilibus ejus bonis ac præmiis perfruemini. Erat autem vir iſte, qui hæc loquebatur ad populum, ex Orientis partibus, [5] natione Hebræus, nomine Barnabas, qui ſe etiam [6] unum ex ejus Diſcipulis eſſe diceret, miſſumque ad hoc, ut hæc volentibus indicaret. Quibus ego auditis, cum reliqua multitudine ſequi eum cœpi, & audire quæ diceret. Intelligebam ſanè quòd nihil Dialecticæ artis eſſet in homine, ſed ſimpliciter & abſque ullo dicendi fuco, quæ audîſſet à Filio Dei, vel vidiſſet, exponeret. Adſertiones enim ſuas non argumentorum virtute muniebat; ſed verborum & mirabilium quæ adnunciabat, teſtes multos, ex ipſo etiam circumſtante populo, producebat.

Freculf.,

* T. R. Cand. P. conſpectibus

* S. T. R. injuſtè *Sic* & P.

Barnabas.

VIII. Verùm quoniam ad ea quæ ſincerè dicebantur, libenter annuere populus, & amplecti ſermonem ſimplicem cœpit; hi qui ſibi eruditi videbantur, vel Philoſophi, ridere hominem, ac ſpernere cœpêre, * ſyllogiſmorum in eum tendiculas velut validiſſima arma proferre. At ille interritus, & velut deliramenta argutias eorum ducens, ne reſponſione quidem dignos eos judicabat, ſed ea quæ propoſuerat exſequebatur intrepidus. Denique cùm loquenti ei, quidam propoſuiſſet; [7] cur ita factus eſſet culex, ut cùm ſit animal exiguum, & ſex habeat pedes, inſuper ei additæ ſint & alæ; elephantus verò cùm ſit immane animal, neque alas habeat, quatuor tantùm pedes habeat. Ad hæc ille ne reſpiciens quidem, ſermonem ſuum, quem importuna propoſitio interruperat, continuatâ intentione peragebat: hac ſolâ admonitione per ſingulas quaſque interruptiones additâ; Nos ejus qui miſit nos verba, factaque mirabilia, adnunciare vobis in mandatis habemus, fidemque eorum quæ dicimus, non ex argumentis arte quæſitis, ſed ex vobiſipſis productis teſtibus confirmare. Agnoſco enim plurimos adſtare in medio veſtrûm, ex his quos unà nobiſcum memini audiſſe quæ audivimus, & vidiſſe quæ vidimus. Sit autem in veſtra poteſtate, vel recipere quæ adnunciamus, vel ſpernere. Nos enim quod vobis expedire novimus, ta-

Philoſophi.

* R. & ſyllogiſmorum.

2. *Tegi.*] In Freculfo, *tegere.* quod reſpondet Græco, *ſtegein.* COT.

3. *Sumpto à tempore veris exordio.*] Martyrologium Hieronymi dictum; *Kalend. Maii. Initium prædicationis Domini noſtri Jeſu Chriſti.* Wandalbertus;

Maias prima ſacras Chriſti doctrina Kalendas. Ibid.

4. *Si quis tamen &c.*] Freculfus; *Si qui tamen.* & *direxerint.* quemadmodum in Græco. Simili modo poſtea *ac præmiis* abeſt à Freculfo & à Græcis. Notanda quoque varia lectio *docendi* pro *dicendi.* & utraque conferenda cum Græcis Epitomes ac Clementinorum. Ibid.

5. *Natione Hebræus.*] Barnabam Cyprium faciunt Interpretes ad Act. IV. 36. necnon Epiphanius Hæreſi 30. cap. 25. Hieronymus in Catalogo, & Alexander Monachus in Encomio S. Barnabæ. Ibid.

6. *Unum ex ejus diſcipulis.*] Ita apud Clementem Alexandrinum, Euſebium, & Epiphanium. Sic quoque in Chronico vocato Alexandrino, Dorothei Synopſi, & Laudatione Alexandri. Sed Beda negat, infirmo nixus fundamento. *Mirum* inquit Retractatione in Acta Apoſtolorum, ad cap. 4. *quo modo hunc Barnabam, qui poſtea cum Paulo gentium eſt ordinatus Apoſtolus, ac poſt longum ejus contubernium denuò Cyprum, unde ortus fuerat, prædicaturus rediit, Euſebius in Hiſtoria Eccleſiaſtica de numero eſſe LXX. diſcipulorum Domini ſalvatoris arbitratur, cum manifeſtè ſcribat B. Lucas eum poſt aſcenſionem Domini ad diſcipulatum Apoſtolorum veniſſe: niſi fortè putandum eſt, eum prius ita diſcipulatum Chriſti ſecutum, ut necdum renunciaverit omnibus quæ poſſidebat, quod utrùm Evangelicæ doctrinæ convenerit, activus facillimè patet.* Ibid.

7. *Cur ita factus eſſet culex.*] Hieronymus l. adverſùs Pelagianos 7. *Elephanti tanta moles, & gryphes in ſua gravitate cauſſentur, cur quaternis pedibus incedant, cùm muſcæ, culiceſque, & cætera hujuſcemodi animantia ſub pennulis ſenos pedes habeant; & aliqui vermiculi ſint, qui tantis pedibus ſcateant, ut innumerabiles ſimul motus nulla acies comprehendat.* Et III. contra Rufinum 2. *Ergo niſi tibi rationem reddidero, quare formica, parvum animal, & punctum, ut ita dicam, corporis, ſex pedes habeat, cum elephantus, tanta moles, quatuor pedibus incedat:* &c. Ibid.

8. Eg

tacere non poſſumus: quia nobis, ſi taceamus, damnum eſt; vobis verò, quæ dicimus, ſi non recipiatis, pernicies. Sed & ſtultis propoſitionibus veſtris reſpondere perfacilè poſſim, ſi veritatis diſcendæ cauſſâ quæreretis; de culicis, dico, atque elephantis differentiâ: ſed nunc de creaturis dicere vobis aliquid, abſurdum eſt; cùm à vobis ipſe omnium creator & conditor ignoretur.

IX. Hæc autem cùm dixiſſet, velut ex uno conſenſu, indiſciplinato ore omnes ſimul riſum dedêre, incutere ei verecundiam, ac ſilentium imponere cupientes, barbarumque & minùs ſanæ mentis eum adclamantes. Ego verò cùm hæc ita fieri cernerem, zelo quodam, neſcio unde repletus, ac religioſo furore ſuccenſus, ſilere non potui, ſed cum omni libertate proclamans; Rectiſſimè, inquam, Deus omnipotens abſcondit à vobis voluntatem ſuam, quos agnitione ſui prævidit indignos; ſicut ex his quæ nunc agitis, ſanum ſapientibus palàm eſt. Nam cùm videatis * prædicatores voluntatis Dei adveniſſe, quia nullam * ſermo * eorum Grammaticæ artis ſcientiam profitetur, ſed ſimplicibus & impolitis ſermonibus * perferunt ad vos divina mandata; ita ut omnes qui audiunt, ſequi poſſint, & intelligere quæ dicuntur; ridetis ſalutis veſtræ * miniſtros, & nuncios; ignorantes, quia veſtra, qui vobis perîti & eloquentes videmini, condemnatio eſt, quòd apud agreſtes & barbaros habetur veritatis agnitio; quæ, cùm ad vos advenerit, nec quaſi hoſpita ſuſcipitur; quæ, niſi intemperantia veſtra & libido obſiſteret, civis eſſe & vernacula debuiſſet: ut ex his arguamini, quòd non veritatis amici & Philoſophi, ſed jactantiæ ſectatores & vaniloqui eſtis; qui veritatem non in ſimplicibus verbis, ſed in verſutis & callidis creditis habitare, & innumerabilia verborum * proferentis, unius verbi nequaquam precio penſitanda. Quid ergo putatis futurum de vobis, vos ô omnis turba Græcorum, ſi erit judicium Dei, ſicut iſte dicit? Sed nunc, omittentes ridere in perniciem veſtri virum hunc, reſpondeat mihi qui vult ex vobis: quoniam quidem ſolo latratu veſtro obturbatis etiam eorum aures, qui ſalvi eſſe volunt; & mentes quæ ad fidem paratæ ſunt, ad infidelitatis lapſum, veſtris obturbationibus declinatis: Quæ vobis erit * umquam venia, qui * Divinitatis nuncium, promittentem vobis agnitionem Dei, ridetis, & injuriis afficitis? quem utique etiam ſi nihil veritatis adferret, pro ipſo tamen benignitatis erga vos propoſito, gratum acceptumque habere deberetis.

* R. prædicatorem
* Deeſt in R. Cand. nullo ſermone eorum qui Gr. Deinde: profitentur.
* R. profert
* R. miniſtrum & nuncium
* In Th. inferuntur millia. Sic & Cand.
* al. inquam
* R. veſitatis Sic & P.

X. Hæc & his ſimilia cùm proſequerer, plurimus adſtantis populi fremitus concitabatur; dum alii velut erga hoſpitem miſeratione moverentur, meumque ſermonem * conſequenter habitum probarent; alii petulantes & ſtolidi, in me quoque pariter, ut in Barnabam, effrenati animi iracundiam concitarent. Sed cùm ad veſperum jam declinaret dies, apprehensâ Barnabæ dexterâ, obluctantem licèt eum, ad meam tamen adduxi domum; atque ibi manere feci; ne quis fortè ex indocili vulgo injiceret ei manus. Aliquantulis igitur diebus unà poſiti, * differente eo * paucis, ſermonem veritatis libenter audiebam: urgebat tamen profectionem ſuam, dicens ſe diem feſtum Religionis ſuæ, qui immineret, omnimodis apud Judæam celebraturum, ibique de reliquo cum ſuis civibus ac fratribus permanſurum; evidenter indicans, injuriæ ſe horrore perculſum.

* S. T. ut conſequenter. Sic & Cand. Carm.
* R. differentem eum
* S. T. paucis ſermonem & veritatis

XI. Denique cùm ego dicerem; Tu mihi tantùm ejus viri, quem apparuiſſe dicis, expone doctrinam; & ego meis ſermonibus tua dicta componens, omnipotentis Dei regnum, juſtitiamque prædicabo; & poſt hæc, ſi volueris; etiam navigabo tecum: valde enim cupio videre Judæam, vobiſcum fortaſſis perpetuò permanſurus. Ad hæc ille; Tu, inquit, ſi quidem videre vis patriam noſtram, & diſcere quæ deſideras, jam nunc mecum pariter naviga: ſi * verò te aliquid tenet, ſigna tibi habitationis noſtræ derelinquam, ut cùm venire volueris, invenire nos facilè poſſis: ego enim craſtino * ingrediar iter. Quem ubi immobilem vidi, deſcendi cum ipſo uſque ad portum; ac diligenter ab eo ſigna, quæ dixerat, habitationis accepi; dicens ei; quia niſi aliquantulum pecuniæ * neceſſariò mihi eſſet à debitoribus repoſcendum, nihil omnino differrem; velociter tamen inſequar iter tuum. Cùm hæc dixiſſem, commendato eo attentius his qui navi præerant, regreſſus ſum triſtis. Habebat enim me recordatio conſuetudinis boni hoſpitis, & optimi amici.

* R. modò
* S. T. R. alii: adgrediar
* S. T. neceſſarium Sic & Carm.

XII. Diebus autem paucis remoratus, & his quæ debebantur, ex parte aliquâ profligatis, (plurima enim feſtinandi ſtudio neglexi, ne à propoſito impedirer) enavigavi continuò in Judæam; & poſt dies quindecim, Cæſaream Stratonis, quæ eſt Palæſtinæ urbs maxima, adpulſus ſum. Cùmque navi egreſſus, hoſpitium quærerem, rumore populi comperi, quòd Petrus quidam, illius qui in Judæa apparuit, & ſigna multa ac prodigia divinitus geſta inter homines oſtendit, diſcipulus probatiſſimus, craſtinò, cum Simone quodam Samaritano [8] ex caſtello * Gethonum, habiturus eſſet verborum quæſtionumque certamen. Quibus ego auditis; rogabam demonſtrari mihi ejus hoſpitium: quod cùm * reperiſſem, atque ante fores conſtitiſſem, ingerebam * janitori, quiſnam eſſem, atque unde advenirem: & ecce Barnabas procedens, ſtatim ut me vidit, in complexus meos * corruit, gaudio lacrymans; atque apprehenſum me manu, introducebat ad Petrum. Quem cùm mihi eminus oſtendiſſet; Hic eſt, inquit, Petrus, quem tibi maximum eſſe in Dei ſapientiâ dicebam; cuique de te rurſus ſine ceſſatione locutus ſum. Ingredere igitur tamquam bene ei cognitus. Omnia enim quæ in te ſunt bona, veriſſime comperit, & religioſum * propoſitum diligenter agnovit; ex quo & ſummo deſiderio * agitur videndi te. Unde magnum ei hodie munus meis te manibus offero: ſimulque oblato me ait; Hic eſt Clemens, Petre.

Simoni ſtagul.
* al. Githonum. R. Gettonum
* R. comperiſſem
* R. me janitori
* S. T. R. Carm. P. occurrit Cand. concurrit.
Petrus.
* T. & R. propoſitum tuum
* T. angitur

XIII. At benigniſſimus Petrus, audito nomine, * adcurrens protinus inhæſit * oſculis meis: & poſt hæc cùm ſedere feciſſet me, ait; Bene feciſti prædicatorem veritatis hoſpitio recipere Barnabam, nihil veritus populi inſanientis furorem: beatus eris. Sicut enim tu legatum veritatis omni honore dignum duxiſti; ita te quoque peregrinantem, & * hoſpitem, veritas ipſa ſuſcipiet, & civem propriæ urbis adſcribet; & tunc tibi erit gaudium magnum, quòd exiguam nunc impartiens gratiam, æternorum bonorum hæres * ſcriberis. Nunc ergo, ne labores exponere mihi animum tuum: cuncta enim de te & de moribus tuis Barnabas fideli ſermone perdocuit, quotidie pænè & indeſinenter bonorum tuo-

* Carm occurrens.
* T. P. oculis.
* R. hoſpitantem
* S. adſcriberis

8. *Ex caſtello Gethonum.*] De nomine hujus vici Græco diximus ad Conſtitutiones. Latinæ autem expreſſionis varietates videbis hic, & infrà capite 7. libri 2. Quibus adde aliam Freculfi tom. 2. lib. 2. cap. 20. *De vico* inquit *qui* [illegible] *citur Gittho.* Correptè apud Philaſtrium, in Simone; *De villa quæ eſt Cutheus vocitata.* Porrò ſcribere præſtat per i vel a, quàm per y; & per t, quàm per u. COT.

tuarum memoriam repetens. Et ut tibi breviter, tamquam unanimi jam amico, quod in re eſt definiam; ſi nihil eſt quod te impediat, iter age nobiſcum, & audi ſermonem veritatis, quem habituri ſumus per loca ſingula, uſquequo ad ipſam nobis perveniendum ſit urbem Romam: & nunc tu ſi quid deſideras, dicito.

XIV. Cúmque ei expoſuiſſem, quid ab initio propoſiti geſſerim, & quo modo per inanes effuſus ſim quæſtiones, & illa omnia quæ tibi, * Domine mi Jacobe, in principiis indicavi; uti ne eadem repetam; libenter promiſi, cum ipſo me iter acturum: Hoc eſt enim, aio, quod cupidiſſimè expetebam. Verumtamen prius mihi cupio rationem veritatis exponi; ut ſciam, ſi mortalis, an immortalis eſt anima; & ſi immortalis, utrùm pro his quæ hic agit, ducatur ad judicium. Sed & quæ ſit juſtitia, quæ Deo placeat, ſcire deſidero. * Tunc præterea, ſi factus eſt mundus, vel quare factus eſt: aut ſi ſolvendus, * & an in melius renovandus; aut ſi omnino poſt hæc non erit mundus: & ne per ſingula progrediar, hæc atque horum ſimilia ut ſe habeant * dici mihi velim. Reſpondit ad hæc Petrus: Breviter, inquit, tibi, ô Clemens, rerum ſcientiam tradam; & auſculta jam nunc.

* al. dilecte Deo

* T. R. Tum Sic & Carm. & P.

* R. eſt.

* S. T. Carm. diſcere me reſpondi. Ad hæc. R. Cand. P. diſcere me velle reſpondi. Ad hæc

XV. Voluntas & conſilium Dei latuit homines multis ex cauſſis. Primò quidem pro inſtitutione malâ, pro ſodalitatibus peſſimis, pro conſuetudine nequam, pro colloquiis non bonis, pro præſumptionibus minùs rectis: pro his, inquam, omnibus, primùm * error is, inde contemptus, [9] tum infidelitas & malitia, avaritia quoque & vana jactantia, aliáque his ſimilia mala, velut fumus quidam immenſus, univerſam mundi hujus domum replevit; & habitantibus intrinſecùs, intuendi conditorem ſuum, aſpectum liberum non dedit, neque quæ ei eſſent placita pervidendi. Quid igitur his qui ſunt intrinſecùs convenit? niſi ut ex intimis præcordiis clamore prolato, auxilium invocent ejus, quem ſolum domus fumo repleta non claudit; * & accedens aperiat januam domûs, quò poſſit fumus quidem qui intrinſecùs habetur, excludi; lux verò ſolis quæ extrinſecùs reſplendet, induci?

Unde mala.

* T. Carm. error, inde. R. error, deinde. *Sic & Carm.* Cand.

* S. T. ut *Sic & Cand.*

XVI. Hunc ergo qui ad auxilium domûs, caligine ignorantiæ, & vitiorum fumo repletæ, perquiritur, illum eſſe dicimus, [10] qui appellatur verus Propheta; qui ſolus illuminare animas hominum poteſt, ita ut oculis ſuis, viam ſalutis evidenter inſpiciant. Aliter enim impoſſibile eſt, de rebus divinis æterniſque cognoſcere, niſi quis ab iſto vero Propheta didicerit: quia, ſicut ipſe paullò ante memorabas, fides rerum, cauſſarumque ſententiæ, pro ingeniis magis defendentium ponderantur: unde & eadem cauſſa, nunc juſta, nunc injuſta putatur; & quod modò verum videbatur, alterius adſertione falſum videtur. Iſta de cauſſa, religionis ac pietatis fides, veri Prophetæ præſentiam poſtulavit; ut ipſe nobis diceret de ſingulis, prout ſe ipſa veritas habet; & doceret, quo modo oporteat de ſingulis credi. Et ideo ante omnia fidem Prophetæ, omni cum examinatione oportet probari: quem cùm cognoveris * eſſe Prophetam, de reliquo cuncta ei credas, oportet; nec ultra diſcutere eum per ſingula quæ docuerit; ſed habere firma & ſancta quæ dicit, quæque quamvis fide ſuſcipi videantur, antè habitâ tamen probatione creduntur. Cùm enim ſemel ex initio Prophetæ veritas examinata conſtiterit, reliqua * demum fide audienda ſunt & tenenda, quâ eum * doctorem eſſe jam conſtitit. Et ſicut certum eſt, cuncta ſecundùm veritatis regulam teneri oportere, quæ ad divinam ſcientiam ſpectant, ita indubitatum eſt, à nullo alio, niſi ab ipſo ſolo ſciri poſſe quod verum eſt.

De vero Propheta.

* T. R. verè eſſe. *Sic & alii.*

* S. T. eadem. R. eademum. *Sic & Carm. P.*

* T. R. doctorem veritatis. *Sic & alii.*

XVII. Et his dictis, tam mihi apertè, & tam lucidè, quis iſte eſſet Propheta, & quo modo inveniretur, expoſuit; ut ego mihi ante oculos habere, & manu contrectare viderer probationes, quas de Prophetica veritate protulerat, ingentique ſtupore * deficerem, quo modo ea quæ omnes quærunt, ante oculos poſita nullus videt. Unde jubente eo, ea quæ ad me locutus eſt, in ordinem redigens, librum de vero Propheta conſcripſi, eúmque de Cæſarea, ad te, ipſo jubente, tranſmiſi. Dicebat enim mandatum ſe accepiſſe abs te, ut per ſingulos annos, ſi qua eſſent à ſe dicta, geſtaque, ad te deſcripta tranſmitteret. Interea initio ſermonis ſui, quem primo die habuit ad me de vero Propheta, & de aliis plurimis, cùm me inſtruxiſſet pleniſſimè, addidit etiam hæc: Vide, inquit, de reliquo, & intereſto tractatibus meis, quos, ſi quando neceſſitas attulerit, habebo cum his qui contradicunt: adversùs quos diſputans, etiam ſi fortè inferior viſus fuero, non verebor, ne fortè tu de his quæ ſibi à me ſunt tradita, in dubium venias: quia etiam ſi ego viſus fuero ſuperari, non tamen idcirco ea, quæ nobis verus Propheta tradidit, infirma videbuntur. Spero tamen, quòd nec in diſputationibus ſuperemur; ſi modò rationabiles ſint auditores, & amici veritatis, qui diſcernere valeant vim, ſpeciemque verborum; & agnoſcere, qui ſermo ex arte Sophiſtica veniat, non veritatem continens, ſed imaginem veritatis; & qui ſit, qui ſimpliciter, ac ſine fuco prolatus, omnem vim non in ſpecie & ornatu, ſed in veritate & ratione poſſideat.

* S. T. R. defigerer. *Sic & alii.*

Jacobus.

XVIII. Ad hæc ego: Omnipotenti, inquam, Deo gratias ago, quia ut optavi & deſideravi, inſtructus ſum. Verumtamen de me in tantum eſſe debes ſecurus, quòd de his quæ didici abs te, in dubium veoire non poſſim; ut ſi tu ipſe velis aliquando fidem meam à veru Propheta transferre, omnino non poſſis: * quia pleno ſpiritu hauſi, quæ tradidiſti. Et ne putes magnum tibi me aliquid polliceri, quòd ab hac fide negem me poſſe transferri; certum eſt apud me, quia quicumque hominum hanc de vero Propheta acceperit rationem, dubitare ultrà de veritate nullatenus poterit. Et ideo confido de hoc divino dogmate cœlitus definito, in quo omnis ars malitiæ ſuperatur. Adversùs Prophetiam etenim

Clement. Hom. 1. c. 21. &c. Epit. c. 19.

* T. R. *alii*; ita

---

9. *Tum infidelitas & malitia.*] Rufinus legebat, [Greek], non [Greek]. COT.

10. *Qui appellatur verus Propheta.*] Locutio uſurpata quidem ab Ambroſio in Pſalm. CXVIII. 63 & ab Auctore Commentariorum in Lamentationes Jeremiæ apud Hieronymum ad II. 9. meritò. Verum ſuſpecta in his libris, in Epiſtola ad Jacobum, in Clementinis. ut &, *Propheta*, atque *Propheta veritatis*. quia teſte Epiphanio Hæreſi 30. Ebionæi Periodorum Petri Clementinarum interpolatores, Chriſtum Prophetam, & Prophetam veritatis appellare ſolebant, quaſi merum hominem; juxta argumentationem Theodoti in eodem Epiphanio Hæreſi 54. n. 5. Heberæque in Nilo lib. 1. Epiſt. 127. & opinionem Eſſenorum apud Philaſtrium. Unde Auctor Græcæ Epitomes iſta omiſit, Catholica verò ſubſtituit. Atque ex iſtis caſtigabis errorem ſeu potiùs ignorantiam hac in parte, Davidis Blondelli, viri aliàs doctiſſimi, in Prolegomenis ad Pſeudo Iſidorum cap. 21. p. 56. Denique huc facere videretur locus corruptus Iſidori lib. 8. Originum cap. 5. *Ebionitæ Chriſtum per prophetam ſolum verum juſtum putant effectum* niſi doceret Hiſtoria Eccleſiaſtica à Rufino verſa, legi debere, *Chriſtum per profectum ſolum, verum juſtum putant effectum* quo modo etiam quidam veteres libri MSS. Apocrypha Epiſtola Lentuli, in Orthodoxographis; *qui dicitur à gentibus Propheta veritatis.* Ibid.

11. St-

* S. T. R. *alii*: neque argumenta, neque

nim * neque ars ulla ſtare ſufficit, neque ſophiſmatum ſyllogiſmorumque verſutiæ: ſed omnis qui audierit de vero Propheta, neceſſe eſt ut ſtatim deſiderium capiat ipſius veritatis; nec ultra ſub occaſione veri quærendi, diverſos * patiatur errores. Propter quod, Domine mi ô Petre; nolo ſis ultra ſollicitus, tamquam de eo qui neſciat, quid acceperit, & quantum ſibi commiſſum ſit muneris; certus eſto, quòd ſcienti & intelligenti gratiam contuliſti. Nec facilè poſſum decipi, pro eo quòd quæ * diu deſiderabam, citò videor adeptus. Poteſt enim fieri ut alius deſiderans citò adipiſcatur, alius nec tardè ad deſiderata perveniat.

* T. R. *alii*: patiatur

* Cand. fieri diu.

XIX. Et Petrus, his à me auditis: Gratias ago, inquit, Deo meo, & pro ſalute tua, & pro requie mea: valde enim delector, quia intellexiſſe te video, quanta ſit virtutis Propheticæ magnitudo; & quia, ut ais, nec ſi ego ipſe cupiam, quod abſit, potero te tranſvertere in aliam * fidem; & ex hoc jam incipe eſſe nobiſcum, & craſtino die intereſto diſputationibus noſtris: erit enim mihi certamen contra Simonem magum. Cúmque hæc dixiſſet, [11] ſeceſſit, ut cibum caperet cum ſuis; me autem ſeorſim veſci juſſit: & poſt cibum cùm laudem * dixiſſet Deo, & gratias egiſſet, etiam hujus ipſius facti mihi reddidit rationem, & addidit, dicens; Det tibi Dominus exæquari nobiſcum in omnibus, ut percepto Baptiſmate poſſis ad eamdem nobiſcum convenire menſam: & his dictis, quieſcere me juſſit: jam enim ſomnum natura corporis, & ratio temporis invitabat.

* R. partem *Sic & P.*

Mos.

* S. R. *alii*: dediſſet

Clement. Hom. 2. c. 33. &c.

XX. Poſterâ verò die, matutinus ad nos ingrediebatur Zachæus; & cùm ſalutâſſet, ait ad Petrum; Differt Simon certaminis diem in undecimam menſis præſentis, quæ eſt poſt ſeptem dies. Tunc enim magis vacuum ſibi diſceptandi tempus adfirmat. Sed & mihi videtur comperendinatio ejus etiam nobis eſſe neceſſaria; ut plures conveniant, qui diſputationis * noſtræ vel auditores vel judices fiant. Verumtamen ſi probabile tibi videtur, inter moras ea, quæ in controverſiam venire poſſe opinamur, inter noſmetipſos prius diſcutiamus; ut unuſquiſque noſtrûm, cùm quæ proponenda ſint, & quæ reſpondenda, cognoverit, apud ſemetipſum pertractet, ſi rectè ſe habeant, aut ſi invenire poterit aliquid adverſarius quod objiciat, aut quod objecta fruſtretur. Si verò ex omni latere, quæ à nobis dicenda ſunt, * claruerint eſſe munita, ita demum confidenter quæſtionis incatur exordium. Et quidem mea hæc eſt ſententia, quòd ante omnia requiri oporteat, quid ſit omnium primum, quidve * immaculatum, quod etiam cauſſam eſſe omnium quæ ſunt, * docendum eſt: deinde cuncta quæ ſunt, ſi facta ſunt, & à quo, vel per quem, * propter quem; utrùm ab uno, an ex duobus, an à multis accepêre ſubſtantiam; & utrùm ex nullis * ſubſtantibus, an ex aliquibus ſumpta ſint, & adornata: tum ſi aliqua Virtus eſt in altiſſimis, aut in * inferis: ſi eſt, * quid melius eſt omnibus, aut cunctis inferius: ſi ſint aliqui motus, aut nulli: ſi hæc quæ videntur erant ſemper, & erunt: ſi exſtitère nullo operante, & nullo ſolvente dilabentur. Si, inquam, ex his initium acceperit diſputatio, puto quòd ea quæ quærentur, diligenti examinatione diſcuſſa, facilè clareſcant. Cùm autem hæc claruerint, eorum quæ ſequuntur, in promptu reperietur agnitio. Ego quid ſenſerim protuli: quid etiam tibi videtur; indicare non pigeat.

* S. T. veſtræ. *Sic & Cand. & P.*

Diſputandi ratio.

* R. claruerit. Cand. Carm. & P.

* al. immediatum

* R. dicendum. *Sic & P.*

* S. T. R. *alii*: vel propter

* T. ſubſtantiis

* T. C. C. P. infernis. R. infimis.

* T. quod P. R. ſi eſt aliquid melius omnibus.

XXI. Ad hæc Petrus: Dic, inquit, interim Simoni, faciat ut libet; certus, quòd divinâ providentiâ largiente, ſemper nos inveniet paratos. Et Zachæus quidem quæ audierat, egreſſus eſt Simoni nunciare. Petrus verò reſpiciens ad nos, & intelligens contriſtatum me eſſe, pro dilatione certaminis, ait; Qui credit ſummi Dei providentiâ diſpenſari mundum, non debet, ô amice Clemens, de ſingulis quæ quoquo modo accidunt, aſpernanter accipere; certus quòd juſtitia Dei, etiam ea quæ ſuperflua videntur, aut contraria in unoquoque negotio, opportuno exitu competentique diſpenſat; præcipuè tamen erga eos, qui eum familiariùs colunt: & ideo qui de his, ut dixi, certus eſt, ſi quid eveniat contra ſententiam, novit pro eo mœrorem de animis expellere; meliore ſententia * manifeſtum habens, quòd diſpenſatione boni Dei, etiam quod contrarium putatur, vertatur in melius. Propter quod, ô Clemens; etiam nunc non te contriſtet magi Simonis iſta dilatio. Credo enim quòd per Dei providentiam geſtum ſit, ad utilitatem tuam; ut poſſim tibi rationem fidei noſtræ, in hac ſeptem dierum * comperendinatione, abſque aliquo ſtrepitu, * ordinemque conſequenter exponere, ſecundùm traditionem veri Prophetæ, qui ſolus ſcit, quæ facta ſunt, ut facta ſint; & quæ fiunt; ut fiant; quæque erunt, ut erunt: quæ tamen manifeſtè quidem * dicta, non tamen manifeſtè ſcripta ſunt; in tantum, ut cùm leguntur, intelligi ſine * expoſitore non poſſint, propter peccatum quod coadolevit hominibus, ſicut ſuperiùs diximus. Idcirco igitur explanabuntur tibi per me omnia; ut in his quæ ſcripta ſunt, dilucidè quæ ſit ſententia * legiſlatoris agnoſcas.

Providentia.

* S. T. Cand. P. manifeſtus, quòd

Rom. 8. 28.

* Conferendi dilatione. Carm.

* S. T R. *alii*: per ordinem

* Facta. Carm.

Prophetia.

* S. T. P. expoſitione

* R. Legis

XXII. Cúmque hæc dixiſſet, exponere mihi ſingula de his quæ * in quæſtione eſſe videbantur Legis capitulis cœpit, ab initio creaturæ uſque ad id temporis, quo ad eum Cæſaream devolutus ſum. Hæc mihi dicens, * dilatio Simonis * contulit, ut per ordinem cuncta cognoſcerem. Aliàs, inquit, ſecundùm ea quæ opportunitas ſermonis adtulerit, de ſingulis quibuſque, quæ nunc compendioſiùs diximus, latiùs diſſeremus; ut, ſecundùm ea quæ pollicitus ſum tibi, plenius de omnibus perfectiúſque cognoſcas. Quia ergo hodierna adhuc nobis ſupereſt dies, ex his quæ dilata ſunt, volo tibi rurſus ea quæ * dicta ſunt breviter iterare, ut magis tibi ad memoriam revocentur. Et exin cœpit hoc modo mentibus meis innovare quæ dixerat. Meminiſti, ô amice Clemens, quæ mihi fuerit de æterno ſæculo, ac finem neſciente, narratio? Tunc ego; Nihil, inquam, ô Petre, aliquando retinebo; ſi hoc omittere, aut oblivisci potuero.

* T. inquiſitionis

* Dilationem. Carm.

* T. contuliſſe. *Sic & Cand. & Carm.*

* S. T. tibi dicta

XXIII. Et Petrus libenter hac mea reſponſione ſuſcepta; Gratulor tibi, inquit, quòd ita reſponderis, & * non quòd hæc ipſa facilè dicas, ſed te meminiſſe protuleris: quæ enim ſumma ſunt, ſilentio honorari volunt. Ad fidem tamen eorum, quæ de ineffabilibus meminiſti, dic quæ ſe-

* S. T. R. *alii*: non hæc ipſa facilè quæ dicis te

l. lib. 3. c. 7. l. Clement. Hom. 19. c. 2.

Summa ſilentio honorari volunt.

11. *Seceſſit, ut cibum caperet cum ſuis, &c.*] Paſſim hic. Apud Athanaſium Liber de virginitate p. 1052. [illegible] Capitularium lib. 6. cap. 92. *Non liceat baptizatis cum Catechumenis manducare, nec oſculum eis dare, vel ave illis dicere: quanto magis cum excommunicatis ab Epiſcopo, aut cum Gentilibus!* Epiſcopos tamen cum Conſtantino Imperatore nondum baptizato epulatos fuiſſe teſtis eſt fide dignus Euſebius, quamvis ei nolit credere Nicephorus Calliſtus. Sed & Chriſtiani multi non adeò à Paganis refugiebant. Unde Nonnam matrem ſuam laudat Gregorius Nazianzenus, quòd cibum cum Idolorum cultoribus communem numquam habuerit, nec Gentilis feminæ manibus dextram injecerit, aut labra labris miſcuerit. COT.

retines ex his, quæ in loco ſecundo à nobis dicta ſunt, quæ proferri facilè queunt; ut pervidens tenacitatem memoriæ tuæ, de quibus volo, promptiùs tibi indicem, & libenter aperiam. Tunc ego, ubi adverti eum auditorum memoriâ gaudere; Non ſolùm, inquam, definitionis tuæ memor ſum, ſed & præfinitionis illius, quæ ante definitionem poſita eſt; & omnium pæne quæ expoſuiſti, ſenſum integrum ſervo, etiamſi verba non omnia: quia tamquam vernacula animæ meæ, & ingenita effecta ſunt, quæ dixiſti. Nimiùm enim ſitienti mihi dulciſſimum poculum porrexiſti. Et ne putes, quòd rerum immemor, verbis te occupem, jam nunc quæ dicta ſunt in memoriam revocabo: in * quo me plurimum juvat ordo diſputationis tuæ. Etenim quia conſequenter directa ſunt, & libratè ordinata, quæ dicis; idcirco & facilè ad memoriam, ordinis ſui lineis revocantur. Multùm namque ad recordandum prodeſt ordo dictorum: cùm enim recolere ſingula per conſequentiam cœperis; ubi aliquid deeſt, ſtatim ſenſus inquirit; & cùm invenerit, ſervat; aut certè, ſi inveſtigare nequierit, à magiſtro requirere non pigebit. Sed ne moram faciam in reddendo ea, quæ poſcis à me, retexam breviter, quæ de veritatis definitione tradidiſti.

* T. R. Cand. P. quod Ordo.

De Deo, mundo, homine, & duobus regnis.

XXIV. Erat ſemper, & eſt, & erit illud, à quo prima voluntas genita ſempiternitate conſtat, [12] & ex prima voluntate iterum voluntas. Poſt hæc mundus; ex mundo tempus; * ex hoc hominum multitudo; ex multitudine electio amicorum; ex quorum unanimitate pacificum * conſtruitur Dei regnum. Reliqua verò, quæ hæc conſequi deberent, alias te mihi dicturum eſſe promiſeras. Poſt hæc, cùm de creatura mundi expoſuiſſes; definitionem Dei, quam in conſpectu omnium primorum Angelorum de ſua voluntate promiſit, quamque æternam legem cunctis ſtatuit, intimâſti: & quod a [13] duo regna poſuit, præſentis dico temporis, & futuri; & tempora utrique conſtituit; ſtatuitque * exſpectari judicii diem, quam ipſe definivit, in quâ habenda ſit rerum animarumque diſcretio; ut * impii quidem pro peccatis ſuis igni tradantur æterno; hi verò qui ſecundum voluntatem conditoris * Dei vixerint, pro bonis operibus benedictione ſuſcepta, clariſſima luce fulgentes, introducti ad * æternam ſedem, & in incorruptione durantes, ineffabilium bonorum munera æterna percipiant.

* Carm. Ex hominum multitudine.
* Conſtruetur. Cand. Carm.
a l. Clem. Hom. 3 c. 16, 19, 61. Hom. 7. c. 3. Hom. 8. c. 23, 24.

Hom. 9. c. 19. Hom. 15. c. 7. Lege infrà, l. 3. c. 52. l. 4. c. 32. 34. l. 8. c. 53. 55. l. 9. c. 3. 4.
* T. R. P. exſpectare
* R. iniqui. Carm. iſti

XXV. * Hæc me proſequente, gaudio * perfuſus Petrus, * tamquam ſuper filio * tripudians, ne fortè in reliquorum memoria titubans, erubeſcerem; propter eos qui aderant; Sufficit, inquit, ô Clemens: evidentiùs enim hæc, quàm à meipſo expoſita fuerant, edidiſti. Et ego aio; Narrandi ordinem, & lucidiùs ea, quæ res expetit, proferendi, eruditio nobis contulit liberalis: quâ ſi utamur in antiquitatis erroribus; in perniciem vitæ, verborum decore ac ſuavitate decidimus: ſi verò ad adſerendam veritatem, eruditionem ſermonis & gratiam conferamus, puto ex hoc non parum utilitatis adquiri. Verumtamen, mi Domine Petre, quantâ me arbitraris gratulatione ſublatum, cùm in cæteris omnibus, tum præcipuè in illius doctrinæ ſententia, quâ ais; Unus eſt Deus, cujus opus mundus eſt, quique quia juſtus eſt omnimodis, unicuique pro actibus ſuis reddet. Et poſt hæc addidiſti, dicens; Pro cujus dogmatis adſertione innumera verborum millia movebuntur: ſed in his, quibus veri Prophetæ conceſſa eſt ſcientia, omnis iſta verborum ſylva ſucciſa eſt. Et propter hoc, cùm mihi tradideris de vero Propheta ſermonem, omni me adſertionum firmitate roborâſti. Inde denique ego cùm adverteriſſem, in hoc ſummam totius religionis pietatiſque conſiſtere, illico reſpondi; Optimè proſecutus es, Petre: propter quod de reliquo jam tamquam ſcienti, quæ ſint fundamenta fidei & pietatis; veri Prophetæ * traditiones, incunctan-

* R. ſic
* T. & R. æternum ſæculum
* Carm. Hæc cùm me perſequente gaudio perfuſus eſſet Petrus.
* R. P. perfuſus eſt
* R. & tamquam
* S. T. R. trepidans. Sic & ald. Eruditio liberalis.
l. 2. c. 16, 17.
* S. T. Cand. traditionis. R. rationes. Sic & P.

---

12. *Et ex prima voluntate iterum voluntas.*] De Filio Clemens Alexandrinus Pædag. 3. cap. ult. [illegible] Strom. 5. p. 549. [illegible] Tertullianus de Oratione cap. 4. *Ipſe erat voluntas & poteſtas Patris.* In Origene de principiis, & alibi; *Natus ex Patre, velut voluntas ex mente procedens.* Apud Athanaſium Orat. 3. & 4. contra Arianos p. 403. 514. [illegible] Similiaque legas Victorinus Afri lib. 1. adverſus Arium, Fauſtini Diaconi ad Flaccillam, Cyrilli Alexandrini Contra Anthropomorphitas cap. 14. & aliorum, de quibus Hieronymus initio Commentariorum in Epiſtolam ad Epheſios, & Auguſtinus XV. de Trinitate 20. necnon duarum Synodorum Toletanarum, decimæquintæ ac decimæſextæ. Prioris locus in hunc levibus mendis cubat. *Diximus: Voluntas genuit voluntatem, ſicut & ſapientia ſapientiam. Quod vir ille incurioſâ lectionis tranſcurſione prætereuns, exiſtimavit hæc ipſa nomina, id eſt* (lege in aut potiùs juxta. errandi occaſio fuit brevians ſcriptura) *relativum, aut ſecundum comparationem humanæ mentis nos poſuiſſe, &c. Nos autem non ſecundùm hanc comparationem humanæ mentis, nec ſecundum relativum, ſed ſecundum eſſentiam diximus; Voluntas ex voluntate, ſicut & ſapientia ex ſapientia. Hoc enim ex* (dubio procul eſt) *Deo eſſe quod velle; hoc velle, quod ſapere.* & reliqua. Quòd ad Spiritum ſanctum ſpectat, commodùm in Bibliotheca Regia Cod. MS. 1026. iſtud fragmentum Noſtri adſcriptum inveni.

Vide infrà ad Clemen[illegible], initio.

Τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης, μετὰ τὸν ἀπόστολον Πέτρον [illegible], περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

S. Clementis Epiſcopi Romæ, qui poſt Apoſtolum Petrum ſedi Apoſtolicæ præfuit, De Spiritu ſancto.

Μακάριος ὁ [illegible]

Beatus qui oculos clauſos aperuit, & expulſum ſtatus difficultate ſpiritum, per reſurrectionem recepit. Hoc erat homi jacere, & in pedes non ſtare; non habere veritatem. Reſurrectio autem eſt, Patris agnitio, & apparitio Filii, quâ ſenſus patefecit. Beatus vir qui cognoſcit Patris donum, per proceſſionem ſanctiſſimi Spiritus. Beatus qui cognoſcit & comprehendit, Spiritum ſanctum eſſe donum illius. Equidem illud in figura columbæ traditur. Hoc enim animal ſimplicitatem habet, & caret felle. Pater autem ab omni malitia alienus Spiritum dedit innocentem, expertem iræ atque acerbitatis, perfectum, immaculatum; è ſuis viſceribus emittens, ut componeret ſæcula, & nunquam non præberet cognitionem. Ille ergo Spiritus, ſanctus eſt, & rectus, qui ab ipſo procedit; item Virtus illius, Voluntas illius, quique ad plenitudinem gloriæ ejus apparuit. Hunc qui accipiunt, ſigno veritatis ſignantur, gratiæ perfectâ.

[illegible] ... τοῦτο οἱ λαβόντες [illegible] τέλειος.

Quâ ratione autem Spiritui ſancto magis competat nomen Voluntatis, quàm Filio, diſces per B. Auguſtinum, laudataque Concilia. COT.

13. *Duo regna.*] Quòd hæc ſimiliaque complura in iſtis Apocryphis Ebionismum redoleant, auctorem damus Epiphanium Hæreſeos illius capite 18. [illegible] *Duos, ut jam dixi, à Deo conſtitutos aſſerunt; Chriſtum, & Diabolum. Quorum illi futuri, huic præſentis ſæculi poteſtas eſt commiſſa. idque adeò omnipotentis illius mandato, ad cujuſque poſtulationem eſſe factum.* Quo ex loco lux oritur alteri capitis 3. quem Interpres indiligenter in Latinum convertit, [illegible]

ſtanter expone; cui ſoli credendum eſſe, evidenter probatum eſt: illam verò expoſitionem, quæ adſertionibus & argumentis indigeat, infidelibus ſerva, quibus nondum committere Propheticæ gratiæ indubitabilem judicaveris fidem. Et cùm hæc dixiſſem; * Tu utrumque, inquam, pollicitus es; * te hanc mihi ſimplicem expoſitionem, ac totius erroris expertem, & illam, quæ per ſingulas quaſque quæſtiones explicatur, quæ * & à te movebantur, in tempore traditurum. Et poſt hæc expoſuiſti per ordinem, à principio mundi, uſque ad præſens tempus * conſequentiam rerum: &, ſi placet, poſſum memoriter univerſa retexere.

* S tum. T. tamen
* T. R. & hanc te. Sic & alii.
* S T. & movebuntur. R. alii: movebuntur
* S. T. R. continentiam. Sic & alii.

XXVI. Ad hæc Petrus: Magnificè, inquit, delector, ô Clemens, quòd tam tuto cordi verba committam: memorem namque * eſſe eorum quæ dicuntur, indicium eſt, in promptu habere operum fidem. * Cùm verò malus Dæmon, ſalutis verba furatur, & de memoria rapit; etiam ſi velit, ſalvari non poterit. * Perdit enim viam, quâ pervenitur ad vitam: propter quod * eò magis repetamus, quæ dicta ſunt, & confirmemus ea in corde tuo: id eſt, quo modo, vel à quo factus ſit mundus; ut tendamus ad amicitiam Conditoris. Amicitia autem efficitur bene vivendo, & voluntati ejus obediendo; quæ voluntas * omnium viventium lex eſt. Breviter ergo tibi hæc eadem, firmioris cauſſâ memoriæ retexemus.

* R. te eſſe Cand. namque te eorum.
* S. T. R. abſ: Cui
Mat. 13. 19. Marc. 4. 15. Luc. 8. 12.
* T. Perdidit. P.
* S T. P. Sic Cand. & Carm. ea Voluntas Dei lex eſt omnium viventium.
* Omnium lex Cand.

XXVII. In principio, cùm feciſſet Deus cœlum & terram, tamquam domum unam, ipſa quæ ex corporibus mundi reddita eſt umbra, his quæ intrinſecùs clauſa fuerant, tenebras ex ſe dedit. Sed cùm voluntas Dei introduxiſſet lucem, [14] tenebræ illæ, quæ ex umbra corporum factæ fuerant, continuò devoratæ ſunt: * tunc deinde lux in diem, tenebræ deputantur in noctem. Jam verò aqua, quæ erat intra mundum, in medio primi illius cœli terræque ſpatio, quaſi gelu concreta, & cryſtallo ſolidata, diſtenditur; & hujuſmodi firmamento velut intercluduntur media cœli ac terræ ſpatia; idque firmamentum, cœlum conditor appellavit, antiquioris illius vocabulo nuncupatum; & ita totius mundi machinam, cùm una domus eſſet, in duas * dividit regiones. Diviſionis autem hæc fuit cauſſa, ut ſuperna regio Angelis * habitaculum, inferior verò * præberet * hominibus. Poſt hæc quod reliquum fuit in inferioribus aquarum, juſſu voluntatis æternæ, locus maris & chaos effectum * recipit; eiſque ad demerſa & concava defluentibus, arida quidem apparuit terra; congregationes autem aquarum, effecta ſunt maria. Et poſt hæc terra, quæ apparuerat, herbarum & virgultorum diverſa genera produxit; fontes quoque & fluvios, non ſolùm in planis, ſed & in montibus protulit; & ſic cuncta præparata ſunt; ut hominibus, qui habitarent in ea, eſſet facultas his omnibus pro arbitrio uti, id eſt, ſive ad bona velint, ſive etiam ad mala.

Gen. 1. Citatur à Beda. V. Teſtim. Veter. Creatio.
* al. tum
* al. diviſit
* S. T. tabernaculum
* R. præberetur
* T Cand. hominibus manſionem.
* S. T. R. recepit. Sic & Cand. P.

XXVIII. Poſt hæc ſtellis adornat cœlum iſtud viſibile. Solem quoque & lunam ponit in eo; ut alterius lumine dies, & nox uteretur alterius: ſimulque ut eſſent indicio rerum præteritarum, præſentium, & futurarum. Pro ſignis enim temporum facta ſunt ac dierum; quæ videntur quidem ab omnibus, intelliguntur autem ab eruditis & intelligentibus ſolis. Cúmque poſt hæc de terra & aquis produci juſſiſſet animantia, Paradiſum fecit, quem & deliciarum locum nominavit. Poſt hæc autem omnia, hominem fecit, propter quem cuncta præparaverat; [15] cujus interna ſpecies eſt antiquior, & ob cujus cauſſam omnia quæ ſunt, * facta ſunt, miniſterio ejus conceſſa, & habitationis ejus uſibus data.

Homo.
* S. T. & Cand. facta miniſterio

XXIX. Igitur conſummatis omnibus quæ in * cœlo & in terris ſunt, atque in aquis, multiplicato etiam hominum genere; octavâ generatione, homines juſti qui Angelorum vixerant vitam, illecti pulcritudine mulierum, ad promiſcuos & illicitos concubitus declinaverunt: & inde jam indiſcretè & contra ordinem cuncta agentes, ſtatum rerum humanarum, & divinitus traditum vitæ ordinem permutârunt; ita ut omnes homines, vel perſuaſione, vel vi peccare in creatorem ſuum cogerent Deum. * Ex nona generatione naſcuntur Gigantes, illi qui à ſæculo nominantur: non * [17] δρακοντόποδες, ut Græcorum fabulæ ferunt; ſed immenſis corporibus editi, quorum

* S. T. cœlis
Generationes ab 8. ad 21.
Gen. 6. 2.
Clement. Hom. 8. c. 15.
* R. alii ex
Exin Gen. 6. 4.
* S. T. R. Dracontopedes

[illegible] Hoc eſt, *Atque omnium rerum dominatum tenere, & appellari Chriſtum; in futurum verò accepiſſe ſæculum quod illic erit.* COT.

14. *Tenebræ illæ, quæ ex umbra corporum factæ fuerant.*] Conſulendi veteres Hexaemeri Interpretes, cum Cæſarii Quæſt. 61. & 114. Cedreno, aliiſque. Cedreni verba corrupta videntur. [illegible] Quòd ſi legamus, [illegible] loco [illegible], hoc ſenſu; *Tenebræ eum, cæli extenſione ſuper ea quæ ab illo tegebantur exſtiterunt?* Ibid.

15. *Cujus interna ſpecies eſt antiquior.*] Codex Carmel. qui notis marginalibus in textum relatis abundat, poſt eſt oſtendit *de anima*. quoniam hic aſſeritur animus corpore antiquior, juxta unam e quatuor ſententiis Patrum. Alii namque docuerunt creatam fuiſſe animam ante corpus, alii poſt, alii ſimul cum eo; cæteri nihil voluerunt affirmare. Extra quas opiniones, collocari debent errores Pythagoricorum, Platonicorum, Gnoſticorum, & Origenianorum circa animarum [illegible]. Emenda obiter S. Gregorii Nyſſeni locum hunc Serm. de anima Tom. 2. p. 102. [illegible] & lege cum Nemeſio de natura hominis cap. 2. quod caput cum ſequenti ex eo Sermone penitus deſumptum eſt, [illegible] &c. Ibid.

16. *Homines juſti qui Angelorum vixerant vitam.*] [illegible] ait Nicephorus Philoſophus cap. 1. de hac quæſtione, paginâ ultimâ Regii MS. 698. Contrà in Teſtamentis duodecim filiorum Jacob, Latinè exſtantibus, ſed Græcè mediis, Teſtam. 1. [illegible] (f. [illegible]) [illegible]. Reliqua celebris controverſiæ, eaque plurima, dabunt Interpretes ad Geneſ. VI. 1. &c. qui locus ita converſus legitur in Excerptis Chronologicis ex Euſebio, Africano, & aliis; *Et factum eſt, cùm homines multiplicarentur ſuper terram, & filias procreâſſent: videntes autem Angeli Dei filias hominum, quòd eſſent pulcræ, acceperunt ſibi uxores ex omnibus, quas elegerunt. Et dixit Dominus Deus: Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, quia caro ſunt: eruntque dies eorum annorum centum viginti. Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis, & ultra. Cumque introiſſent Angeli Dei ad filias hominum, illa, quæ genuerunt, illa fuerunt Gigantes à ſæculo homines nominati.* Sed reſcribendum eſt, *illaque genuerunt. Illi fuerunt Gigantes.*

17. *Non δρακοντόποδες. Candel. Non Dracontopedes.*] Latinè Anguipedes. Rectiùs Noſter, quàm in Hiſtoria Gigantum ſacra profanis miſcent. [illegible] Verba ſunt Georgii Cedreni: componenda cum his Macrobii Saturnaliorum lib. 1. cap. 20. *Horum pedes in draconum volumina deſinebant. quod ſignificat nihil eos rectum, nihil ſuperum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu atque proceſſu in inferna mergente.* & cum iſtis Servii ad Æneid. III. *Varro dicit, in diluvio aliquos ad montes confugiſſe cùm utenſilibus: qui laceſſiti poſtea bello ab his qui de aliis*

* S.T Cand. immo in rum adhuc, ad indicium, * in nonnullis locis oſſa immenſæ magnitudinis oſtenduntur. Sed adverſùm has juſta Dei providentia diluvium mundo introduxit; ut orbis quidem terrarum ab eorum contagione dilueretur; omnis verò locus ab impiorum nece verteretur in pelagus. Unus

I. Clement. Hom 8. c. 17. tamen tunc inventus eſt juſtus, nomine Noë, qui in arca cum tribus filiis, eorumque uxoribus liberatus, poſt aquarum decurſus, cum his animalibus quæ ſecum clauſerat, & ſeminibus, mundi habitator effectus eſt.

Gen. 9. XXX. Duodecimâ generatione, cùm Deus benedixiſſet homines, & multiplicari cœpiſſent, acceperunt præceptum, [18] ne ſanguinem deguſtarent: propter hoc enim etiam diluvium factum eſt. Tertiadecimâ generatione, cùm ex tribus filiis Noë, unus, qui erat medius, patri feciſſet injuriam, poſteritati ſuæ ex maledicto conditionem ſervitutis induxit; cujus interim [19] ſenior frater habitationis ſortem, eam quæ eſt in medio terræ, ſuſcepit, in qua eſt regio Judææ; junior verò Orientis plagam ſortitus eſt; ipſe autem Occidentis accepit. Quartadecimâ verò generatione, ex maledicta progenie quidam propter artem magicam primus aram ſtatuit Dæmonibus, honorem ſanguinis litans. Quintadecimâ generatione, primò omnium, homines Idolum ſtatuentes, adoraverunt: & uſque ad illud tempus divinitus humano generi data Hebræorum lingua, tenuit monarchiam. Sextadecimâ generatione, moverunt ſe ab Oriente filii hominum, & venientes ad terras patrum ſuorum, unuſquiſque ſortis ſuæ locum, proprii vocabuli appellatione ſignavit. Septimadecimâ generatione, apud * Ba- * S. T. Babylonem

bylonium * Nemroth primus regnavit, [20] urbem- Gen. 10.

que conſtruxit, [21] & inde migravit ad Perſas, eoſ- * S. T. P. Nembrod

que ignem colere docuit.

XXXI. Octavadecimâ generatione, muratæ I. Chron. Alex. ſ. in Teſt. Vet. urbes factæ ſunt, & [22] exercitus inſtituti, armaque; & judices, legeſque ſancitæ, [23] templa conſtructa, & principes gentium tamquam Dii adorati ſunt. Nonadecimâ generatione, [24] poſteri illius, qui poſt diluvium maledictus eſt, proprios terminos excedentes, quos in Occidentalibus partibus ſorte ſuſceperant, eos qui medium terræ fuerant ſortiti locum, in * terras Orientis * S T. tetâ tis. Cand. terra. expellunt, & uſque ad Perſidem fugant, ipſique in expulſorum locis iniquâ ſorte ſuccedunt. [25] Viceſimâ generatione, ob inceſti crimen, pri- Gen. 11. 28.

mus morte propriâ filius ante patrem defunctus eſt.

XXXII. Viceſima primâ generatione, exſtitit vir quidam ſapiens, ex genere eorum qui fuerunt expulſi, ex ſemine primogeniti filiorum Noë, Gen. 18 19.

nomine Abraham, à quo noſtrum Hebræorum *Abrahamus.*

ducitur genus. Hic cùm univerſus iterum mundus diverſis erroribus eſſet oppreſſus, & pro immanitate ſcelerum maturum ei pararetur excidium, non jam per aquam, ſed per ignem; cùmque jam plaga, initio à Sodomis ſumpto, immine-

---

aliis vehebant montibus, facilè ex locis ſuperioribus vicerunt. Unde fictum eſt, ut Dii ſuperiores dicerentur: inferiores verò terrigenæ. Et quia de humilibus ad ſumma reptabant, dicti ſunt pro pedibus habuiſſe ſerpentes. COT.

18. *Ne ſanguinem deguſtarent: propter hoc enim etiam diluvium factum eſt.*] Alcimus Avitus Poëmatum libro 4. de diluvio mundi, verſ. 25.

> *Sanguine potus erat, cæſorum viſcera paſſim*
> *Indomitis laceras præbebant faucibus eſcas.*
> *Inſuper & quadrupes, propriâ quæ morte necatur,*
> *Sævior aut certè quem vincens beſtia cepit,*
> *Paſſim erat, quem nulla fides, lex nulla vetabat.* Ibid.

19. *Senior frater &c.*] Contrà Severus, *Sed filiis Noë ita diviſus orbis fuit, ut Sem intra Orientem, Japheth Occidentem, Cham medius contineretur.* adſtipulante Philaſtrio huic ſententiæ. Ibid.

20. *Urbemque conſtruxit.*] Puta Babylonem: cujus conditorem Nemrodum faciunt multi apud Oroſium lib. 2. cap. 6. item Severus Sacræ Hiſtoriæ lib. 1. Auguſtinus XVI. de civitate Dei 4. Auctor Chronici Alexandrini p 84. Gregorius Turonenſis, Iſidorus Hiſpalenſis, Cedrenus, alii. Atque ea de re accipiu locum difficilem ac fortè corruptum, ſuprà in Teſtimoniis Veterum ad Recognitiones relatum ex Chronico laudato: οὗτος ὁ Νεβρὼδ μετοικήσας ἀπὸ Αἰγύπτου εἰς Ἀσσυρίους, καὶ οἰκήσας εἰς Νῖνον πόλιν, ἣν ἔκτισεν Ἀσσούρ, καὶ κτίσας τὴν πόλιν, ἥ τις ἐκ Βαβυλῶνος, αὐτὸς τὸ ὄνομα τῇ πόλει ἐκάλεσεν. Hoc eſt, niſi etiam nunc malè interpretor, *Hic Nebrodus, cum ex Ægypto ad Aſſyrios demigràſſet, & in urbe Nino quam Aſſur condiderat habitaviſſet, atque civitatem ædificàſſet, quæ erat Babylonis, ad hoc civitati nomen dedit.* αὐτὸς τὸ loco αὐτῆς τὸ. Ex nomine Babylonis regionis, fecit nomen Babylonis urbis. Propter τὸ Νεβρὼδ, opinor, quia in LXX. γίγας dicitur, Hyle ſeu Materia à Manichæis vocabatur ὁ Νεβρώδ. In Anathematiſmis Michaelis infrà edendis; ἀναθεματίζω τὸν λεγόμενον Μανιχαῖον [illegible] ἐν τῷ φωτὶ [illegible] τοῦ Θεοῦ [illegible] ἀνθρώπου. τοῦτον τὸν Ἀδὰμ, [illegible] τὸν Σακλᾶ [illegible] ἄρχοντος, καὶ τὸ Νεβρώδ. [illegible] τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν καὶ [illegible], [illegible] τὴν Εὔαν [illegible] τὸν Ἀδὰμ δὲ [illegible] τῆς Εὔας [illegible]. Quo ex loco, quemadmodum & per Theodoritum Hæret. Fabul. lib. 1. cap. ult. mecum velim corrigas anathema Euchologii Goariani pag. 886. ἀναθεματίζω καὶ ὅσοι [illegible] Σακλᾶ, καὶ ὁ [illegible] Σακλᾶ [illegible] Νεβρὼδ [illegible] καὶ [illegible] μυθολογοῦσι. Lego ſi quidem; [illegible] καὶ [illegible] Σακλᾶ καὶ τὸ Νεβρώδ, [illegible] &c. Sed & τὸν Νεβρὼδ Theodoriti, mutandum videtur in τὸ Νεβρώδ. Totus Euchologii tractatulus p. 885. 886 hunc ad modum à [illegible]. Codicum Regiorum 1026 1027. concinnatus fuit. Ἀνάθεμα Μάνεντι [illegible] Μανιχαίῳ, [illegible] Κουβρίκῳ, καὶ [illegible] &c. [illegible] &c. [illegible] &c. καὶ τὸν [illegible] &c. τῶν [illegible] &c. Ζαραδὰν καὶ Βουδδᾶν, & Βουδδᾶν &c. Ἀδδᾶν τε καὶ Ἀδείμαντον &c. [illegible] &c. Ζαρουᾶν &c. [illegible] &c. ὁ φωτὸς [illegible] &c. [illegible] ὕλης καὶ [illegible], καὶ τὸν [illegible] Σακλᾶ, καὶ τὸ Νεβρώδ, καὶ [illegible] καὶ [illegible] μυθολογοῦντας &c. Ibid.

21. *Et inde migravit ad Perſas, eoſque ignem colere docuit.*] Victor Maſſilienſis 3. in Geneſim;

> *Inque nefanda prior deſcendit crimina Nimroth,*
> *Impietatis apex, Cham ſervo è ſemine natus,*
> *Mole & mente gigas, Babylonia regna gubernans.*
> *Perſarum hic animos capiens, venator iniquus,*
> *A vero Domini ſacris traduxit ad ignem.*

Rufinum exſcribit Iſidorus in Chronico & in Originibus: item Ado ac Monachus Altiſſiodorenſis in Chronicis ſuis. πυρολατρεία Perſarum, & pueris notiſſima eſt.

22. *Exercitus inſtituti, armaque.*] Videantur Severus lib. 1. p. 87. Edit. Lugduno-Batavæ, Oroſius lib. 1. cap. 4. Auguſtinus IV. de civit. Dei 6. Iſidorus Hiſpalenſis in Chronico, Georgius Cedrenus Edit. Baſil. p. 21. cum aliis. Qui omnes non multùm diſſident ſententiis. Ibid.

23. *Templa conſtructa, & principes gentium tamquam Dii adorati ſunt.*] Rufini verba in Chronica ſua retulerunt Beda & Iſidorus. In re autem ipſa, non magna eſt inter Auctores controverſia. Ibid.

24. *Poſteri illius, qui poſt diluvium maledictus eſt.*] Hanc veterem traditionem firmant Euſebius, Epiphanius, Auguſtinus, Caſſianus. Ibid.

25. *Viceſimâ generatione, ob inceſti crimen, primus morte propriâ filius ante patrem defunctus eſt.*] Vigeſimâ generatione Aran ante patrem, primus, vel ſecundus à Lamecho, vel tertius poſt Lamechum & Phalegum, aut Lamechum, & Arphaxadum, vel quintus ſi illis annumerentur Abel ex Scriptura & filius Nemrodi ex Victore ſeu Victorino Maſſilienſi lib. 3. in Geneſim, mortem aut naturalem oppetiit ob patris idololatriam, aut violentam, combuſtus vel à Chaldæis, pietatis ergo, quòd ignem nollet adorare, vel ab Abrahamo fratre nolente, propter impietatem, cùm idola patris ea igne quem Abrahamus accenderat vellet eripere. Geneſ XI. 28 Hebræi, Epiphanius lib. 1. tom. 1. p 8. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis, & in Locis Hebraicis, Euſtathius in Hexaemeron, Procopius Gazæus ad Gen. cap. 11 Nicephorus CP. in Chronographia, Georgius Syncellus, Georgius Cedrenus, cum aliis, necnon Auctor Orationis, Τὸν ὑμνοῦντες ὁ ἀνθρώπινος βίος, quam Federicus Morellus è Codice Reg. 1010. typis mandavit tamquam Theophili Alexandrini, cùm ſit Chriſtophori Alexandrini, quemadmodum edoctus ſum ex Leo-

nis

neret & univerſo orbi terrarum; pro amicitiis, quibus erat ei familiaritas cum Deo, cui bene placuerat, univerſum mundum ne pariter periret, eripuit. Ab initio tamen, cæteris omnibus errantibus, ipſe, [26] cùm arte eſſet Aſtrologus, ex ratione & ordine ſtellarum agnoſcere potuit Conditorem, ejuſque providentiâ intellexit cuncta moderari. Unde & Angelus, adſiſtens ei per viſionem, plenius eum de his quæ ſentire cœpit, edocuit. Sed & quid generi ejus ac poſteritati deberetur, oſtendit; & non tam eis danda hæc loca, quàm reddenda promiſit.

Gen. 13. & 22.

XXXIII. Igitur Abraham, cùm rerum cauſſas deſideraret agnoſcere, idque ſecum intentâ mente pervolveret, apparuit ei verus Propheta, qui ſolus * omnium corda & propoſitum novit; & omnia ei quæ deſiderabat aperuit; Divinitatis ſcientiam docuit; mundi originem, finemque pariter indicavit; animæ immortalitatem, ac vivendi inſtituta, quibus Deo placeretur, oſtendit; reſurrecturos quoque mortuos, ac judicium futurum, bonorum remunerationem, malorum pœnas, juſto cuncta moderanda judicio, declaravit; omnibuſque ritè ac ſufficienter edoctis, ad ſedes rurſus * inviſibiles receſſit. Verùm, cùm adhuc Abraham in ignorantia verſaretur, ſicut tibi & antea jam diximus, nati ſunt ei filii duo, quorum unus Iſmaël, alius * [27] Helieſdros appellati ſunt. Ex alio barbaræ gentes, ex alio Perſarum populi deſcendunt. E quibus nonnulli Brachmanorum vnam, & vicina inſtituta ſectati ſunt. Alii apud Arabiam conſederunt: ex quorum poſteris nonnulli etiam in Ægyptum diſperſi ſunt. Inde denique & Iudæorum quidam & Ægyptiorum circumcidi didicêre, ac purioris obſervantiæ eſſe quàm cæteri, licèt proceſſu temporis quamplurimi eorum, ad impietatem * verterent argumentum & indicium caſtitatis.

* S.T.R. *alii*: hominum
Act. 1, 24.
* S.T. inviſibilis
* S.T. Elieſdros. R. Eliheſdrus
Circumciſio apud Gentiles.
* T. *alii* verterint

XXXIV. Verumtamen cùm hos duos filios tempore quo adhuc in ignorantia rerum vixerat, ſuſcepiſſet, Dei agnitione perceptâ, petit ab eo, * qui erat juſtus, ut ex Sara, quæ ei erat conjunx legitima, cùm eſſet ſterilis, habere progeniem mereretur: & accepit: quem & Iſaac nominavit; ex quo natus eſt Jacob: de Jacob autem duodecim Patriarchæ; & ex ipſis duodecim, [28] ſeptuaginta duo. Hi fame exortâ, in Ægyptum veniunt cum omni domo ſua; & [29] intra annos quadringentos benedictione & promiſſione Dei multiplicari, adfligebantur ab Ægyptiis. Cúmque affligerentur, apparuit verus Propheta Moyſi; & Ægyptios quidem reſiſtentes, ne Hebræorum populus exiret ab eis, & rediret ad patriam terram, decem plagis cœleſtibus affecit; populum verò Dei eduxit ex Ægypto. Sed qui ſuperfuerant ex Ægyptiis, conſpirati cum animoſitate regis ſui, inſecuti ſunt Hebræos: quos cùm repeririſſent ſuper littus maris, & interimere omnes ac delere cogitarent, Moyſes oratione ad Deum fuſâ, mare in duas partes diviſit; ita ut aqua dexterâ lævâque quaſi gelu concreta teneretur; & populus quidem Dei tranſiret velut iter aridum, inſequentes vero eos Ægyptii temere ingreſſi necarentur. Ubi enim * ultimus ex Hebræorum populo aſcendit, Ægyptiorum quoque ultimus deſcendit in mare, & continuò aquæ maris, quæ ut gelu conſtrictæ tenebantur, præcepto ejus qui conſtrinxerat, relaxatæ, * pœnâ de impiorum populo receptâ, naturæ ſuæ libertatem ſumpſerunt.

* S R. Carm. P. quia
Gen. 47.
Exod. 3. &c.
* S.T. populus Hebræorum. *Sic & Cand.*
* Cand. Carm pœnas, *& poſteà* libertate.

XXXV. Poſt hæc Moyſes, Dei omnia providentis præcepto, Hebræorum populum eduxit in deſertum, & iter breviſſimum, quod fert de Ægypto ad Judæam, relinquens, [31] per longos eremi plebem * ducit anfractus, ut quadraginta annorum * exercitiis, mala quæ eis, ex Ægyptiorum moribus, uſu longi temporis inoleverant, * innovatione mutatæ conſuetudinis aboleret. Interea venitur ad montem Sina, & inde Lex eis, vocibus & viſionibus cœleſtibus traditur, decem conſcripta præceptis; quorum primum & maximum fuit, ut ipſum ſolum colerent Deum, nec ullam ſibi aliam ſpeciem vel formam ſtatuerent ad colendum. Sed cùm Moyſes aſcendiſſet ad montem, ibique diebus quadraginta moraretur; populus, qui decem plagis percuſſam viderat Ægyptum, & diſruptum mare, ac pedibus * ingreſſum, manna quoque ſibi pro pane cœlitus datum, & ex ſequenti petra poculum miniſtratum; [32] quæ ſpecies cibi per virtutem Dei, in quem quiſque deſideraſſet verteretur ſaporem; cúmque ſub plaga cœli ardentiore * poſiti, ne æſtibus * coquerentur, nube obumbrabantur in die, nocte verò columnâ ignis illuminabantur, ne ad eremi vaſtitatem horror quoque accederet tenebrarum: Cùm, inquam, moraretur Moyſes, [33] ipſi ſecundum ſpeciem Apidis, quem coli in Ægypto viderant, aureum caput vituli facientes, adoraverunt: & poſt tot ac tanta, quæ viderant, mirabilia, veteris conſuetudinis ſordes elimare à ſe, atque abſtergere nequiverunt: & ob hoc * brevi ſpatio iter, quòd ex Ægypto ducit ad Judæam relinquens, immenſo eremi ambitu egit eos Moyſes, ſi fortè poſſit, ut ſuperiùs memoravimus, vetuſtæ conſuetudinis mala novellæ inſtitutionis permutatione diſcutere.

* R. duxit
* T. tempore exercitatus. Cand. exercitum. *Pet.* curriculo exercitu.
* S.T. innovatio. *Sic & Cand. & Carm.*
* S.T. digreſſum. *Sic & Cand. & Carm.*
1. Cor. 10. 4.
* Cand. poſiti eſſent. P. poſiti, in ea æſtibus.
* Carm. quoque urerentur.
Apis.
* S.T.R. brevis ſpatii. *Sic & alii.*

XXXVI. Cùm interim, fidelis & prudens diſpenſator Moyſes, pervidens, populo ex Ægyptiorum conſortio altiùs inoleviſſe vitium Idolis immolandi, nec poſſe de eis radicem mali hujus excidi, immolare quidem eis conceſſit; ſed Deo ſoli hoc fieri permiſit; ut mediam quodammodo par-

Sacrificia Judæorum cur?

---

mis Allatii Notis ad Euſtathium. De inceſto, nihil memini me legere. COT.

26. *Cùm arte eſſet Aſtrologus.*] Conſentanea Beroſus, Eupolemus, Artapanus, Philo, Joſephus, Euſebius, Euſtathius, Cæſarius, Ambroſius, & alii plerique. Ibid.

27. *Helieſdros.*] Exemplar Candelerianum, *Elieſdros.* Carmeliticum, *Helmeſdros.* Petit, *Heliheſdrus.* Puto eſſe idem nomen ac Ἐλιέζερ *Eliezerus.* Damaſcus Eliezer. Geneſ. XV. 2. per quem locum evertitur fabula hæc, a Pſeudo-Clemente ex Apocrypho vetuſtiori, ut videtur, deſumpta. Lege lib. 2. cap. 1. Clementina Homil. 2. n. 1. & Epitomes caput 20. Ibid.

28. *Septuaginta duo.*] Numerus iſte non conſtat. Conſtaret 62. quia 62. cum duodecim Patriarchis & Jacobo faciunt 75. quot ponuntur à LXX. Geneſ. XLVI. 27. & Exod. I. 5. indeque Act. VII. 14. Ibid.

29. *Intra annos quadringentos.*] Geneſeos XV. 13. ubi conſulendi Interpretes. Ibid.

30. *Ubi enim ultimus* &c. Ibid.

31. *Per longos eremi* &c.] Ita lego in Sermone S. Galli Confeſſoris, cap. 5. *Omnes igitur ſequentes veſtigia commeantium, extremo ſuorum baraihrum ingreſſo,* (non ingreſſi) *noviſſimoque plebis Dei ad naturale littus tranſgreſſo, ita ſunt montibus aquarum involuti, ut nullus remaneret qui factum domi reſidentibus referre potuiſſet.* Et cap 6 *Sic eos per deſertum quadraginta annos ad terram promiſſionis circumduxit, donec deſueſcerent Idololatriam, de qua erant educti, & quam ubicumque venirent erant inventuri.* Ibid.

32 *Quæ ſpecies cibi* &c.] Reſpicit ad locum libri Sapientiæ, cap. 16. verſ. 20. 21. Ibid.

33. *Ipſi ſecundùm ſpeciem Apidis, quem coli in Ægypto viderant, aureum caput vituli facientes, adoraverunt.*] Scribit tamen hunc in modum Johannes Damaſcenus III. contra Iconomachos, οὐ γὰρ ἐποίησαν Διὸς εἴδωλον ἢ τοῦδε ἢ τοῦδε. ἀλλ' ὡς ἔτυχε δέδωκαν τὸ χρυσίον ἐπὶ τὸ ποιῆσαι εἴδωλον ὅπερ ἂν τύχῃ. καὶ ἐξῆλθεν ἀνέγλυφος βουκεφαλή. Id eſt, *Non enim fecerunt Jovis, aut hujus illiuſve ſimulacrum, ſed abſque certo conſilio aurum dederunt ut fieret Idolum quodcumque ſors obtuliſſet; atque ita exiit bovini capitis effigies.* Ibid.

34. Pro-

partem vitii altiùs inoliti reſecaret; aliam verò mediam, per * aliud & aliud tempus reſervaret emendandam; per illum ſcilicet, de qon ipſe dixit; [34] *Prophetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus * veſter; quem ſicut meipſum audito, ſecundùm omnia quæ dixerit vobis.* * *Quicumque non audierit Prophetam illum, exterminabitur anima ejus de populo ſuo.*

XXXVII. Ad hæc autem, etiam locum ſtatuit, in quo ſolo liceret eis immolare Deo. Hoc autem totum eo * proſpectu * gerebat, ut cum tempus opportunum veniſſet, & didiciſſent per Prophetam, quia Deus miſericordiam vult, & non ſacrificium; * viderent eum qui eos doceret, locum Dei electum eſſe, Sapientiam ejus; in * quo conveniret offerri hoſtias Deo; hunc autem locum, qui ad tempus videbatur electus, incurſionibus hoſtium & excidiis ſæpè vexatum, & ad ultimum quoque audirent penitus excidendum: ad cujus rei fidem etiam ante adventum veri Prophetæ, qui eſſet hoſtias cum loco pariter repudiaturus, ſæpè ab hoſtibus populatus eſt, & igni incenſus; atque in captivitatem populus abductus, in exteras nationes; & exinde cùm ad miſericordiam Dei confugeret, revocatus eſt; ut per hæc * doceretur, quia ſacrificia offerens expellitur, & in manus hoſtium traditur; miſericordiam verò faciens & juſtitiam, ſine ſacrificiis de captivitate liberatur, & in terram patriam * reſtituitur. Sed hoc intelligere paucos admodum accidit. Plures enim etiamſi ſentire hæc & advertere poterant, vulgi tamen * irrationali opinione tenebantur. Paucorum namque eſt recta cum libertate ſententia.

XXXVIII. Igitur Moyſes his adminiſtratis, * Auſen quemdam nomine, præponens populo, qui eos revocaret ad patriam * terram, ipſe ad montem quemdam præcepto Dei viventis aſcendens, illic defunctus eſt: cujus tamen talis fuit mors, ut uſque in hodiernum diem ſepulturam ejus nullus invenerit. Ut ergo populus patrium contigit ſolum, per providentiam Dei, primo ſtatim ingreſſu iniquarum gentium habitatores fugantur; & ipſi hæreditatem paternam * Judices ſorte ſuſcipiunt. Tum deinde per aliquantum temporis Judicibus, non Regibus gubernati, ſtatu tranquilliore durârunt. Ubi verò tyrannos ſibi magis quæſivêre, quàm reges; tunc etiam in loco, qui eis orationis cauſâ fuerat prædeſtinatus, templum pro ambitione regia conſtruxêre: & ſic per ordinem regibus impiis ſibi invicem ſuccedentibus, ad majores impietates etiam populus declinavit.

XXXIX. Ut autem tempus adeſſe cœpit, quo id quod * deeſſet Moyſis inſtitutis, * ut diximus, impleretur, & Propheta quem præcinuerat appareret, qui eos primò per miſericordiam

* S.T. *Cand.* per alium, & ad aliud tempus
Deut. 18. 15.
Act. 3. 22.
* S.T.R. *Cand. Carm.* veſter: ſicut
* *T.R.* Quicumque enim. *Sic & alii.*
Deut. 12. 5.
2. *Paral.* 7. 12.
* *P.* profectu gerebatur.
* R. gerebatur
Oſ. 6. 6.
Mat. 9. 13. & 12. 7.
* *Carm.* audirent.
* S.T. *Cand. Carm.* qua conveniret offerre. *P.* in qua, & offerri
I. Clement. Hom. 3. c. 47.
Mat. 24. 2. & *Luc.* 19. 44.
* *Carm.* doceretur.
* R.P. ſtatuitur
* *Carm.* irrationabilis.
Deut. 31. & 32. & 34.
Joſue.
* *Carm.* Joſuem.
* *Deeſt in R.*
* S.T. *Cand.* judice
1. *Reg.* 8.
* T.R. *Carm.* id quod * *Cand.* deeſſe
* *Deeſt in T. R. Cand. & Carm.* At quo de Moyſis inſtitutis diximus.

Dei moneret ceſſare à ſacrificiis: * & ne fortè putarent, ceſſantibus hoſtiis, remiſſionem ſibi non fieri peccatorum, * Baptiſma eis per aquam ſtatuit; in quo ab omnibus peccatis, invocato ejus nomine, ſolverentur; & de reliquo perfectam vitam ſequentes, in immortalitate durarent; non pecudum ſanguine, ſed Sapientiæ Dei purificatione purgati. Denique * etiam [35] hoc ponitur evidens magni myſterii hujus indicium, ut omnis qui credens Prophetæ huic, qui à Moyſe * prædictus eſt, * baptizaretur in nomine ipſius; ab excidio belli, quod incredulæ genti imminet, ac loco * ipſi, * ſervaretur illæſus: non credentes verò, extorres loco & regno fiant; ut vel inviti intelligant, & obediant voluntati Dei.

XL. His igitur * præordinatis, adeſt qui exſpectabatur, indiciis ſui, quibus fieret manifeſtus, ſigna & prodigia deferens. Sed ne ſic quidem populus credidit, qui ad hæc credenda tot ſæculis eruditus eſt: & non ſolùm non credidit, ſed addidit * infidelitatis blaſphemiam; voracem hominem, & ventri ſervientem, ac Dæmone agi eum, qui ob ſalutem ſuam venerat, dicens: * in tantum nequitia, malorum miniſteriis valet: quòd niſi Sapientia Dei adfuiſſet his, qui diligunt veritatem, omnes pænè ſimul impius error * involverat. Nos ergo primos elegit duodecim ſibi credentes, quos Apoſtolos nominavit. Poſtmodum alios [36] ſeptuaginta duos probatiſſimos diſcipulos, ut vel hoc modo recognitâ imagine Moyſis, crederet multitudo, quia hic eſt quem prædixit Moyſes, venturum Prophetam.

XLI. Sed fortaſſis dicat aliquis, quia imitari numerum cuicumque poſſibile eſt: * at quid de ſignis & virtutibus dicet, quæ iſte faciebat? Etenim Moyſes virtutes & ſanitates fecerat in Ægypto. Is quoque quem ipſe prædixit, ſicut ſeipſum ſurrecturum Prophetam; cùm omnem languorem, & omnem infirmitatem curaret in plebe, virtutes faceret innumeras, vitam evangelizaret æternam; ab impiis actus eſt in crucem: quod tamen factum, virtute ejus converſum eſt in bonum. Denique cùm pateretur, omnis ei compaſſus eſt mundus: nam & ſol obſcuratus eſt, & aſtra turbata ſunt: mare commotum eſt, monteſque diſrupti; & ſepulcra patefacta ſunt: velum templi ſciſſum eſt, velut lamentans excidium loco imminens. Et tamen cùm omnis mundus commotus ſit, ipſi etiam nunc adinquiſitionem tantarum rerum nullatenus commoventur.

XLII. Verùm quoniam neceſſarium erat, ut in locum eorum, qui increduli permanebant, vocarentur Gentes, ut repleretur ille numerus, qui demonſtratus fuerat Abrahæ, mittitur in univerſum mundum ſalutaris regni Dei prædicatio. Pertur-

* *Deeſt in R.*
* *Carm.* unctionem Baptiſmi. *Baptiſmus loco ſacrificiorum.*
* *Deeſt in R.*
* R. *Cand.* prædicatus.
I. Auctorem Operis imperf. in Matt. in Teſt. Vet.
* R *Cand.* baptizatur
* S. T. ipſe. R. illi. *Cand.* ipſe ſervetur.
* R. ſervetur.
* T.R. ita præordinatis. *Sic & alii.*
De Chriſto.
* S. T. R. infidelitatì. *Sic & alii.*
Mat. 12. 19.
Joan 7. 20.
* S.T. *Cand.* atque in. P. non veni niſi ad oves quæ perierant domûs Iſraël
* S. T. R. involverat
Mat. 10.
Luc. 10.
Num. 11.
* T.R. *alii* &
Luc. 13.
Mat. 27.
Gen. 15. & 16.
Act. 13.

---

34. *Prophetam vobis ſuſcitabit* &c.] Rectè membranæ Regiæ, & P. Petiti, quas præ oculis habeo; *Deus veſter ſicut me: ipſum audite ſecundum omnia* &c. In Chronico Raderiano ſeu Alexandrino p. 180. [illegible] Verſiones etiam Syriaca & Arabica agnoſcunt, *de populo ſuo.* COT.

35. *Hoc ponitur evidens magni myſterii hujus indicium*, &c. Si cui iſta ſunt obſcura, legat Euſebium Hiſt. lib. 3. cap. 5. Epiphanium Hæreſi 29. n. 7. Hær. 30. n 2. libro de menſ. & pond. cap. 15. Theodoritum ad Zachariæ XIV. 2. Nicephorum, Cedrenum, Freculfum &c. Ab iis lucem petat. Ibid.

36. *Septuaginta duo.*] Varia lectio Luc. X. 1. 17. apud Græcos & Latinos, LXX. & LXXII. *Verum quoniam* inquit Origenes Homil. 27. in Numeros *non ſolùm illos duodecim elegit Dominus & Salvator noſter, ſed & alios ſeptuaginta duos, idcirco non ſolùm duodecim fontes, ſed & ſeptuaginta duæ arbores ſcribuntur eſſe palmarum.* Et Homil. 7. in Exodum, *Ibi etiam arbores reperiuntur 70. palmarum. Non enim ſoli 12. Apoſtoli fidem Chriſti prædicaverunt, ſed & alii 70. miſſi ad prædicandum verbum Dei referuntur, per quos palmas victoriæ Chriſti mundus agnoſceret.* Sic apud S. Auguſtinum Tom. 3. Auctor Operis de mirabilibus ſacræ Scripturæ lib. 1. cap. 9. confert cum LXXII. Diſcipulis linguas LXXII ortas à LXXII. viris ad ædificationem turris Babylonicæ congregatis, & LXXII. Seniores per Moyſem electos: cùm à Tertulliano IV. adverſus Marcionem 24. Euſebio Demonſtr. Evangel. lib. 3. cap. 2. Euſebio ac Theophane in Catena Græcorum Patrum ad Lucam, Gregorio Nyſſeno de vita Moſis p. 213. Hieronymo Epiſt. 127 n 6. aliiſque recentioribus, in figuram LXX. Diſcipulorum ponantur LXX. Seniores Iſraëlitici, LXX. palmæ ad *Elim*, & LXX. nationes à LXX. poſteris Noæ ducentes originem. Porrò numerus 72. per numerum 70. capitur poteſt, ut dictum fuit ad Hermæ I. 3. non autem 70. per 72. Ibid.

37. *Fin-*

turbantur ob hoc mundani Spiritus, qui libertatem quærentibus ſemper obſiſtunt, & ad deſtruendam Dei ædificationem, errorum machinas quærunt; quibus hi qui ad ſalutis & libertatis gloriam tendunt, obſiſtentes, & agones adversùm eos non minimos deſudantes, fortiores effecti, ad ſalutis coronam veniant, non ſine palma victoriæ.
Mat. 27. 45. Interim cùm paſſus eſſet, & ab hora ſexta uſque
* S.T.R. ad nonam mundum tenebræ preſſiſſent; ſole * re-
alii: reddito ducto, ac rebus in ordinem reſtitutis, etiam ho-
* R. atque ita mines nequam, ad ſe * atque ad mores ſuos, metu ceſſante, regreſſi ſunt. Nam quidam eorum, cum omni cuſtodia ſervantes locum; quem non po-
Mat. 28. 13. tuêre reſurgentem tenere, magum dicebant: alii finxerunt furatum.

XLIII. Verumtamen veritas ubique vincebat. Ad indicium enim, quòd hæc divinâ virtute agerentur, nos qui fueramus pauciſſimi, proceſſu dierum, adſtipulante Deo, multò plures quàm illi efficiebamur: ita ut aliquando pertimeſcerent Sacerdotes, ne fortè per Dei providentiam, ad confuſionem ipſorum, in fidem noſtram univerſus populus conveniret: frequenter mittentes ad nos, rogabant, ut eis de Jeſu diſſerere-
Joh. 12. 34. mus, ſi ipſe eſſet Propheta, quem Moyſes prædixit; qui eſt Chriſtus æternus. De hoc enim ſolo, nobis qui credidimus in Jeſum, adversùm non credentes Judæos, videtur eſſe differentia. Verùm cùm frequenter ſuper hoc rogarent, nos autem opportunum tempus requireremus, ſeptimana jam una ex paſſione Domini complebatur annorum, & Eccleſia Domini in Hieruſalem conſtituta, copioſiſſimè multiplicata creſcebat, per
Jacobus à Chriſto ordinatus Epiſcopus. Jacobum, qui à Domino ordinatus eſt * in Epiſcopum, rectiſſimis diſpenſationibus gubernata.

* S.T.R.P. in ea Epiſcopus. XLIV. Cùm autem nos duodecim Apoſtoli
Pſeudo-Abdias, init. lib. 6. ad diem Paſchæ, cum ingenti multitudine conveniſſemus, ingreſſi Eccleſiam fratrum, unuſquiſque noſtrûm, Jacobo interrogante, quæ à nobis per loca ſingula geſta ſint, audiente populo, breviter exponimus. In quibus Caiphas Pontifex, miſſis ad nos Sacerdotibus, rogat venire ad ſe; ut aut ratione doceamus eum, quia Jeſus, æternus eſt Chriſtus; aut ipſe nos doceat, quia non eſt; quò in utramlibet fidem univerſus populus conveniret: & hoc facere nos frequenter exorat. Nos verò ſæpè diſtulimus, tempus ſemper opportunius requirentes. Et ego Clemens reſpondi
* S.T.R. *alii:* quod & hoc ad hoc; Puto * hoc ipſum quod quæritur, utrùm ipſe ſit Chriſtus, multum proſit [37] ad fi-
dei * rationem: alioqui numquam Pontifex pro * S.T. factionem
hoc tam frequenter rogaret, ut de Chriſto vel diſceret, vel doceret. Et Petrus: Rectè reſpondiſti, ô Clemens. Sicut enim ſine oculis cernere nemo poteſt, nec ſine auribus capere auditum, vel abſque naribus odoratum, neque * ſine lin- * *Carm.* linguâ loqui, neque ſine guſtu guſtatum ſumere.
gus guſtum ſumere, aut abſque manibus aliquid contrectare; ita impoſſibile eſt, abſque vero Propheta, quæ Deo placeant noſcere. Et ego reſpondi; Quòd ipſe ſit verus Propheta Chriſtus, te docente jam didici: ſed quid ſit hoc ipſum, Chriſtus, aut cur ita appelletur, velim diſcere; uti ne vaga mihi ſit & incerta * res tantæ no- * S.T. *Cand. Carm.* rei tantæ notitia R. rei tanta notitia. *Sic & P.*
titiæ.

XLV. Tunc Petrus docere me hoc modo cœpit: Deus cùm feciſſet mundum, tamquam univerſitatis Dominus, [38] ſingulis quibuſque creaturis principes ſtatuit; ipſis quoque arboribus, montibuſque, ac fontibus, & fluminibus, & univerſis, ut diximus, quæ fecerat. Multum enim eſt ire per ſingula. Statuit ergo Angelis Ange- *In omni genere creaturarum ſtatuit Deus principes.*
lum principem, & Spiritibus Spiritum, ſideribus ſidus, Dæmonibus Dæmonem, avibus avem, beſtiis beſtiam, ſerpentem ſerpentibus, piſcem piſcibus, hominibus hominem, qui eſt Chriſtus Jeſus. Chriſtus autem dicitur eximio quodam *Chriſtus quare dicatur.*
religionis * ritu: nam ſicut regum ſunt quædam * S T. cultu
communia nomina, ita ut apud Perſas Arſaces, *Regum communia nomina.*
apud Romanos Cæſar, apud Ægyptios Pharao; ita apud Judæos Chriſtus, communi nomine rex appellatur. Cauſſa autem hujus appellationis hæc eſt: quoniam quidem cùm eſſet Filius Dei, & initium omnium; homo factus eſt: hunc primùm Pater [39] oleo perunxit, quod ex ligno vitæ fuerat ſumptum: ex illo ergo unguento Chriſtus appellatur. Inde denique etiam ipſe ſecundùm prædeſtinationem Patris, pios quoſque, cùm ad regnum ejus pervenerint, velut qui aſperam ſuperaverint viam, pro laborum refectione, ſimili oleo perunget; ut & ipſorum lux luceat, & Spiritu ſancto repleti, immortalitate donentur. Virgulti verò hujus, ex quo ſumptum eſt iſtud unguentum, univerſam naturam tibi ſufficienter expoſuiſſe me memini.

XLVI. Sed & nunc per breviſſimam ſpe- *Exod. 29.*
ciem, de omnibus te in memoriam revocabo. In *Levit. 8.*
præſenti vitâ primus Pontifex Aaron, * chriſma- Pſeudo-Clemens, initio Epiſt. 3.
tis compoſitione perunctus; quod ad imaginem illius, de quo ſuprà diximus, * ſpiritalis unguenti * *Carm.* Chriſmate compoſitionis.
ſa- * *Carm.* Specialis.

37. *Fidei factionem.*] Codicum Sorbonici, Thuani, & Chandeleriani, eſt ποιητικὴν à verbo ποιητικοῦ & ποιητικῶς, quo utuntur Ignatii Interpolator Epiſt. ad Epheſios n. 18. Auctor Conſtitutionum Apoſtol. lib. 5. cap. 6. & Cyrillus Hieroſolymitanus, tum in fine Præfationis ad Catecheſes, tum in principio Catecheſis 14. COT.

38. *Singulis quibuſque creaturis principes ſtatuit, &c.*] Fabulæ. λογ. Cave gerras Ebioniticas. Ibid.

39. *Oleo perunxit, quod ex ligno vitæ fuerat ſumptum, &c.*] Hoc valde pertinent duo loci inſignes in nugis. Alter Origenis tomo 6. contra Celſum p. 302. ex Celſo: ἑξῆς δὲ τοῖς περὶ τοῦ διαγράμματος, ποιεῖ ὡς παρηγγελμένα αὐτῷ τὸ προσαγορεύεσθαι παρὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς σφραγῖδος, ἑαυτὸν νέον καὶ υἱὸν ἀλλοιούμενον τῇ ἀρχαϊκοῦ φωνῆς, ὡς ἐν τῷ πρὸ τὴν σφραγῖδα ἀνεῖσθαι τὸς πατέρα καὶ μητέρα. ὁ δὲ σφραγιζόμενος λέγεται νέος τε καὶ υἱὸς, κεχρῖσθαί τε λευκῷ χρίσματι ἐκ ξύλου ζωῆς. ὅπερ οὐδ' ἐν τοῖς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως ἱστορήσαμεν γεγονέναι. &c. Alter Apocryphi libri qui Nicodemi nomen gerit: *Cùm autem hæc audiſſet protoplaſtus Adam pater, quia in Jordane baptizatus eſt Jeſus, exclamavit ad filium ſuum Seth; Enarra filiis tuis Patriarchis & Prophetis omnia quæcumque audiſti à Michaele Archangelo, quando te tranſmiſi ad portas Paradiſi, ut deprecareris Deum, & ungeret caput meum cùm eſſem infirmus. Tunc Seth appropinquans ſanctis Patriarchis & Prophetis, dixit, Ego Seth cùm eſſem orans Dominum ad portas Paradiſi, ecce Angelus Domini Michael apparuit mihi dicens; Ego miſſus ſum ad te à Domino, ego ſum conſtitutus ſuper corpus humanum. Tibi dico Seth, noli in lacrymis Deum orare & deprecari propter oleum miſericordiæ ligni, ut perungat patrem tuum Adam pro dolore capitis ejus, quia nullo modo poteris ex eo accipere, niſi in noviſſimis diebus & temporibus, niſi quando completi fuerint quinque millia & quingenti anni: tunc veniet ſuper terram amantiſſimus Dei filius Chriſtus reſuſcitare corpus humanum Adæ, & conreſuſcitare corpora mortuorum: & ipſe veniens in Jordanis aqua baptizabitur. Et cum egreſſus fuerit de aqua Jordanis, tunc de oleo miſericordiæ ſuæ unget ex eo omnes credentes in ſe, & erit oleum miſericordiæ ſuæ in generationem eorum qui naſcituri ſunt ex aqua & Spiritu ſancto in vitam æternam. Tunc deſcendens in terras amantiſſimus Dei filius Chriſtus Jeſus, introducet patrem noſtrum Adam in Paradiſum ad arborem miſericordiæ.* Catholicè Theodorus Abucara Opuſculo 33. Α. διὰ τί λέγεται Χριστὸς ὁ Χριστός; Β. ὅτι ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς πνεύματι ἁγίῳ. Α. τίς οὖν ὁ χρισθεὶς, ὁ θεὸς λόγος, ἢ ὁ ἄνθρωπος; Β. μὴ γένοιτο λέγειν ὑμᾶς ὅτι ὁ θεὸς λόγος ἐχρίσθη, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος. Α. ἄνθρωπος οὖν ἐστιν ὁ Χριστός. εἰ γὰρ ὁ χρισθεὶς αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός, ἄνθρωπος δὲ ὁ χρισθεὶς, καὶ ὅπερ δὲ ἐστιν ὁ θεὸς λόγος παρὰ τὸν ἄνθρωπον καθ' ὑπόστασιν ὁ ἄνθρωπος ἄρα ψιλὸς ἀναφαίνεται ὁ Χριστός. πῶς οὖν ἑαυτοὺς καὶ ἄλλους ἀπατῶντες λέγετε ὅτι ὁ Χριστὸς θεός ἐστι καὶ ἄνθρωπος; Atque hæc deſiderantur in Græcis Editionis Gretſerianæ, addique debent è chartis Codicum Regiorum 2180. 572. in quibus (id quoque dicere liceat) paullò ante laudata verba ſcriptum habetur, εἰπὲ μοι οὖν. ὁ Χριστὸς &c. non ut in lib. impr. εἰπέ μοι, ὁ οὖν Χριστὸς. Ibid.

factum eſt; princeps populi fuit, & tamquam rex primitias & tributum per capita accepit à populo, & judicandi plebem ſorte ſuſceptâ, de mundis immundiſque judicabat. Sed & ſi quis alius ex ipſo unguento perunctus eſt, tamquam virtute inde conceptâ, * etiam ipſe Rex, aut Propheta fiebat, aut Pontifex. Quòd ſi temporalis hæc gratia ab hominibus compoſita, tantum potuit; intellige jam tu, quantum ſit illud unguentum, quod à Deo de virgulto vitæ prolatum eſt, cùm hoc quod ab hominibus factum eſt, tam eximias inter homines conferat dignitates. Quid enim in præſenti ſæculo Propheta glorioſius, Pontifice clarius, Rege ſublimius?

* R. P. jam

XLVII. Et ego ad hæc reſpondi, Memini, Petre, dixiſſe te de primo homine, quia Propheta fuit: quòd autem unctus fuerit, non dixiſti. Si ergo ſine unguento Propheta nullus eſt, quo modo primus homo, cùm non eſſet unctus, fuit Propheta? Tum ſubridens Petrus; Si primus, inquit, homo prophetavit, certum eſt quòd & unctus ſit. Licèt enim unctionem illius ſiluerit ille, qui Legem in paginis condidit; nobis tamen intelligenda hæc evidenter reliquit. Sicut enim, ſi unctum eum dixiſſet, non dubitaretur & Prophetam eum fuiſſe, etiam ſi ſcriptum non eſſet in Lege: ita cùm certum ſit eum Prophetam fuiſſe, ſimiliter certum eſt & quòd unctus ſit, quia ſine unguento prophetare non poterat. Verùm hoc magis dicere te oportuit; * chriſma arte * myropolicâ compoſitum eſt ab Aaron; quo modo primus homo perungi potuit unguento * ante, * compoſitionis artibus nondum repertis? Et ego reſpondi; Non me traducas, Petre; non enim de unguento compoſito & temporali oleo loquor; ſed de illo ſimplici & æterno, quod à Deo factum eſſe docuiſti; ad cujus ſimilitudinem iſtud compoſitum eſſe ab hominibus dicis.

1. Clement. Hom. 3. c. 17 &c. 42. &c. Hom. 8. c. 10.

* S. T. R. alii: ſi chriſma

* S. T. R. alii: myrepſica

* S. T. R alii: arte compoſito

XLVIII. Et Petrus ad hæc, ut videbatur, indignans? Quid putas Clemens, quia omnes omnia ante tempus ſcire poſſumus? Sed, nunc ne à propoſito ſermone recedamus, aliàs tibi, cùm profectus tuus * manifeſtus fuerit, de his apertiùs exponemus. Tunc autem unguento compoſito perunctus Pontifex, vel Propheta, * Dei * altare * ſuccendens, in omni mundo clarus habebatur. Sed poſt Aaron, qui Pontifex fuit, alius ex aquis adſumitur; non Moyſen dico, ſed illum qui in aquis Baptiſmi, Filius à Deo appellatus eſt. Jeſus namque eſt, qui ignem illum quem accendebat Pontifex pro peccatis, reſtinxit per Baptiſmi gratiam: ex quo enim hic apparuit, ceſſavit chriſma, per quod Pontificatus * præbebatur, vel Prophetia, vel Regnum.

* Carm. P. & R. manifeſtior.

* R. Dei ſuccedens. Carm. Dei altari ſuccedens.

Mat. 3. 17.

* T. exprimebatur

XLIX. Hunc igitur * antè * futurum prædixit Moyſes, qui legem Dei hominibus tradidit: ſed & alius ante ipſum, ſicut tibi & antè jam tradidi. Ipſe ergo judicavit eum venturum: primo quidem adventu humilem; ſecundò verò glorioſum. Et * primum quidem jam * impletum eſt; cùm venit & docuit, & judex omnium judicatus eſt, ac peremptus. Secundo verò adventu, judicaturus adveniet: & impios quidem condemnabit, pios verò in conſortium regni, ſocietatémque ſuſcipiet. Fides * verò ſecundi adventûs conſtat ex primo. Prophetæ enim de primo locuti ſunt, & præcipuè Jacob & Moyſes: * nonnulla tamen de ſecundo. Sed magnificentia Prophetiæ in hoc maximè comprobatur, quòd nihil ſecundùm conſequentiam rerum, de futuris dixerunt: alioqui æſtimâſſe potiùs, ſapientes viri, quod rerum conſequentia dictaverat, viderentur.

* T. R. alii: affuturum

* R. primus

* R. impletus

* S. T. R. alii: igitur

* S. T. R. alii: nonnulla tamen etiam de

Fides Prophetiæ unde probetur.

L. Quod autem dico, tale eſt: Chriſtum ſuſcipi à Judæis, ad quos venerat, * & credi ei, qui exſpectabatur ad ſalutem populi, ſecundùm traditiones Patrum, conſequens erat; Gentes verò alienas * ab eo fore, quibus neque promiſſum quidquam de eo, neque adnunciatum fuerat, imò quibus ne nomine quidem ipſo * aliquando innotuerat: & tamen Prophetæ, contra ordinem & conſequentiam rerum, dixêre eum exſpectationem Gentium, & non Judæorum futurum. Ita denique & geſtum eſt. Cùm enim veniſſet; ab his qui eum exſpectare videbantur, ex traditione majorum; omnino agnitus non eſt: hi verò qui nihil de ipſo penitus audierant; & veniſſe credunt, & venturum ſperant: & ita in omnibus Prophetia fidelis apparuit, quæ dixit ipſum eſſe exſpectationem Gentium. Erraverunt ergo Judæi, de primo Domini adventu; & inter nos atque ipſos de hoc eſt * ſolùm diſſidium. Nam quòd venturus ſit Chriſtus, norunt etiam ipſi, & exſpectant: quòd autem jam venerit in humilitate, hic qui dicitur * Jeſus, ignorant. Et * in hoc maximè ejus confirmatur adventus, quòd ei non omnes credunt.

* S. T. ut credere ei Cand. ut credentes ei.

* Cand. ab ea.

* alioquin. Carm.

Gen. 49. 10.

* S. T. R. Cand. Carm. ſolo

* R. Chriſtus

* Carm. Et hoc maximè ejus confirmat.

LI. Hunc ergo Deus deſtinavit in fine mundi; quia impoſſibile erat mortalium mala purgari per alium, integrâ dumtaxat permanente humani generis creaturâ; hoc eſt, ſalvâ arbitrii libertate. Hoc igitur ſtatu incolumi reſervato, invitare venit ad regnum juſtos quoſque, & eos qui placere ſtuduerunt ei; & quibus bona ineffabilia præparavit, & Hieruſalem civitatem cœleſtem, quæ ſuper ſplendorem ſolis fulgebit in habitatione ſanctorum. Injuſtos verò, & impios, & qui pro nihilo habuerunt Deum, commiſſamque ſibi vitam diverſa ad flagitia contulerunt, ac tempus operis juſti, exercitium fecêre malitiæ; competentibus, ipſiſque dignis ultionibus tradet. Cætera verò quæ ibi * gerentur, proferri, & eloqui, neque Angelis, neque hominibus fas eſt: ſed hoc tantùm ſcire nos ſufficit, quòd bonis æternam bonorum poſſeſſionem * conferet Deus.

* Carm. geruntur.

* Carm conferet. P. conferat.

LII. His ab eo dictis, ego reſpondi; Si Chriſti regno fruentur hi, quos juſtos invenerit ejus adventus: ergo qui ante adventum ejus defuncti ſunt, regno penitus carebunt? Tum Petrus: Cogis me, inquit, ò Clemens, aliqua de ineffabilibus publicare. Verumtamen quoadusque proferri licet, facere non pigebit. Chriſtus, qui ab initio, & ſemper erat, per ſingulas quaſque generationes piis, latenter licèt, ſemper tamen aderat; his præcipuè, à quibus exſpectabatur, quibuſque frequenter apparuit: ſed non erat tempus, ut tunc reſolutis corporibus, fieret reſurrectio; ſed hæc magis remuneratio videbatur à Deo, ut qui inveniretur juſtus, diutiùs permaneret in corpore: aut certè, ſicut de quodam juſto evidenter refertur in litteris Legis, quòd tranſtulerit eum Deus; ſimili exemplo etiam cum cæteris geſtum eſt, qui ejus voluntati placuerunt, ut ad Paradiſum tranſlati, * ſerventur ad regnum. Eorum verò qui non ad integrum potuêre explere normam juſtitiæ, ſed aliquas in ſua carne malitiæ reliquias habuêre, corpora quidem * reſolvuntur, animæ verò * ſervantur in bonis lætiſque regionibus; ut in reſurrectione mortuorum, cùm corpora ſua * receperint, ipſa jam reſolutione * purgata; pro his quæ bene geſſerant, æternâ hæreditate potiantur. Et ideo beati ſunt omnes, qui regnum Chriſti fuerint adepti; quia non ſolùm Inferni pœnas effugient, ſed & incorruptibiles permanebunt, & primi Deum Patrem videbunt, atque inter primos apud Deum, honoris ordinem conſequentur.

Ineffabilia.

Gen. 5. 24.

* Carm. everentur.

* T. R. alii: reſolverentur

* T. R. alii: ſervarentur

* R. receperunt

* T. R. purgari

LIII. Propter quod non minima de Chriſto quæſtio habetur; & infideles quique ex Judæis immenſâ adverſùm nos inſaniâ commoventur, verentes ne forſè ipſe ſit, in quem peccaverunt:

&

& eò magis metus increſcit, quòd ſciunt, ſtatim ut eum cruci adfixère, univerſum ei compaſſum eſſe mundum, corpuſque ejus diligenti à ſe cuſtodia conſervatum, noſquam comparuiſſe; atque ad fidem nominis ejus innumeras multitudines convenire. Unde & compulſi ſunt unà cum Pontifice Caipha, ſæpiùs mittere ad nos, ut de nominis ejus veritate quæreretur. Cúmque crebrò depoſcerent, ut de Jeſu aut diſcerent, aut docerent, ſi ipſe eſſet Chriſtus; viſum nobis eſt aſcendere ad templum, & coram omni populo proteſtari de eo, ſimul & arguere Judæos de multis, quæ ab eis abſurdè gerebantur. In multas etenim jam partes populus ſcindebatur, initio ſumpto à Johanne Baptiſta.

Pſeudo-Abdias, lib. 6. init.

LIV. Cùm enim jam immineret ortus Chriſti, ad ſacrificia quidem reprimenda, Baptiſmi verò gratiam largiendam; Inimicus, ex his quæ prædicta fuerant, adeſſe tempus intelligens, [40] diverſa Schiſmata operabatur in populo, ut ſi forte prius peccatum potuiſſet aboleri, ſecunda corrigi culpa non poſſet. Erat ergo primum Schiſma eorum qui dicebantur Sadducæi, initio Johannis jam pæne temporibus ſumpto. Hique,

Schiſmata Judæorum.

Sadducæi.

---

40. *Diverſa Schiſmata operabatur in populo.*] Profecto in re vulgatâ aliquid non omni ex parte vulgatum: Formulam Græcam renunciandi Judaicæ religioni, Hebræorumque ritibus & Sectis; ampliorem illâ quæ habetur Euchologii p. 344. Eam complectitur Codex Regius 1818.

Ἔκθεσις ἀκριβεστάτη [illegible] πῶς δεῖ δέχεσθαι τ̃ ἐξ Ἑβραίων τῇ τ̃ Χριστιανῶν πίστει προσερχομένους.

Ἐξαγγέλλειν αὐτὸν χρὴ [illegible] Ἑβραίων, [illegible] Χριστιανισμὸν [illegible] Ἰουδαϊκῇ θρησκείᾳ [illegible] Θεοῦ [illegible] Χριστῷ [illegible]

Ἔχει δὲ οὕτως.

Ὁ δεῖνα ὁ ἐξ Ἑβραίων [illegible] τῇ πίστει τ̃ Χριστιανῶν [illegible] Χριστοῦ [illegible] τῇ Ἑβραϊκῇ θρησκείᾳ [illegible] Ἰουδαϊκῶν [illegible] Ἰουδαίων αἱρέσεις καὶ τοὺς αἱρεσιάρχους Σαδδουκαίους [illegible] τοὺς ἀγγέλους ἀποβάλλοντας· Φαρισαίους, τοὺς ἀφωρισμένους,

οἱ κατὰ δευτέραν καὶ πέμπτην νηστεύοντες [illegible] Ἠλχασαὶ [illegible] Μαρθοῦς καὶ Μαρθάναν [illegible] Ἡρωδιανοὺς [illegible] Ἡρώδην [illegible] Χριστὸν [illegible] Ἡμεροβαπτιστὰς [illegible] Φαρισαίοις [illegible] Γραμματεῖς [illegible] Μωσέα [illegible] Ἀκιβᾶν [illegible] Ἀσμωναίου [illegible] Χριστιανῶν [illegible] Ἀμὰν [illegible] Χριστιανοὺς [illegible] Ἀρχιραββίτας [illegible] Ἰουδαίων [illegible] Μονοποδάρια [illegible] Ἠλίαν [illegible] Βενιαμίν τε καὶ Ζεβεδαῖον, καὶ Ἀβραμίον, καὶ Συμβάτιον, καὶ τοὺς λοιποὺς [illegible] Ἰουδαίων [illegible] Χριστὸν [illegible] Μεσσίαν [illegible]

ᵃ l. Ἀσμω[illegible]

Forté quòd ſuper uno pede ſaltarent. Vel à menſis monopodiis.

ᵇ l. ἀλειμ[illegible]

Expoſitio accuratiſſima, Quo modo oporteat eum recipere, qui ex Hebræis ad Chriſtianorum fidem accedit.

Oportet ut primò publicet ac proſcribat quodcunque Hebræis pro legitimo, pro conſuetudine & inſtituto eſt: deinde oſtendat velle ſe ex toto corde, ac ſincerà fide Chriſtianiſmum amplecti: & quidem palam in Eccleſia renunciet omni cultui Judaico, & cunctis Legalibus: anathematizet verò poſtea quæ excogitata fuerunt contra voluntatem Dei inſtituta atque mores: ſicque aggreget ſe Chriſto, & fidei juxta illum: ſcilicet ſacerdote priùs verba faciente; ipſo autem per verſuum ordinem reſpondente, aut ipſius, ſi ſit parvulus, ſuſceptore.

Hæc porro ita habent.

Ego ille, qui hodie ex Hebræis accedo ad fidem Chriſtianorum, non per vim aliquam, vel neceſſitatem, timorem, vexationem, aut paupertatem, nec ob debitum, vel crimen mihi intentatum, neque propter mundanum honorem, beneficia quædam, pecunias, aut ces mihi à quoquam promiſſas, non omnino cujuſcunque utilitatis cauſsà, humanive patrocinii, vel ob rixam & contentionem cum quolibet ex hominibus ejuſdem mecum fidei ſuſceptam, ſive quaſi inde volens ſumere ultionem de Chriſtianis tanquam nimiùm Legis æmulator, vel & ab ipſis injuriâ affectus; ſed ut ex toto animo & corde Chriſtum ipſiuſque fidem diligens; renuncio univerſo Hebraico cultui, & circumciſioni, omnibuſque Legalibus, necnon Azymis, Paſchæ, ſacrificio agni, feſto Hebdomadarum, Jubilæo, tubis, propitiationi, Scenopegiis, ac reliquis omnibus Hebræorum feſtivitatibus, item ſacrificiis, precibus, aſperſionibus, purificationibus, expiationibus, jejuniis. Sabbatis, Neomeniiſque, & cibis ac potibus eorum; & abſolutè renuncio omni Judaicorum Legitimorum tum moris tum inſtituto: ad hæc anathematize ſerio & Hæreſes quæ apud Judæos inveniuntur, & ipſos Hæreticos; Sadducæos, qui juſti vocantur, quique Spiritum ſanctum blaſphemant; mortuorum reſurrectionem inficiantur, atque Angelos rejiciunt; Phariſæos, ſegregatos, qui ſecundà & quintà ferià jejunant, virginitatem per definita tempora ſimulant, poſteaque annum ſolvunt continentiam, fatum autem prædicant, & vacant Aſtrologiæ; Naſaræos, refractarios, qui legem à Moſe de ſacrificiis latam non admittunt, ideoque animatis abſtinent, nec alliatenus ſacrificant; Oſſæos, procaciſſimos, qui aliis à Lege Scripturis uſi, & pleroſque Prophetarum rejicientes, magiſtro glorıantur homine, cui nomen Elxai, hoc eſt, virtus abſcondita, atque ex genere ipſius ortas mulieres, Marthunem & Marthanam veluti Deas colunt; Herodianos, qui alienigenam regem Judæorum Herodem, à vermibus exeſum, tamquam Chriſtum celebrant; Hemerobaptiſtas, qui eadem ſentientes cum Phariſæis, præterea docent, neminem ſalvum fieri poſſe, niſi quotidie lavet; Scribas ſeu Legis doctores, qui non contenti juxta Legem vivere, ſed volentes plura facere quàm illa præſcribat, inſtitutiones urceorum, calicum, diſcorum ac reliqua ſupellectilis excogitant, ſimulque manus frequenter lavare, & vaſa abluere, atque omnino multis traditionibus ſuis ad Legem additis, eas appellans Deuteroſes, quaſi ſecundas Dei legiſlationes, & primam quidem falsò referunt ad Moyſem, ſecundam verò ad Rabbi Akibam, tertiam ad Annam, qui & Judas dicitur, quartam autem ad Aſamonei filios, qui etiam Sabbatum in præliis violârunt. Has ergo anathematizans Judaicas omnes Hæreſes, & Hæreſiarchas, itemque Deuteroſes cum Deuterotis, anathematizo cum illis etiam eos qui feſtum vocati Mardochæi celebrant ad primum Sabbatum Chriſtiani jejunii, & utique ligno Amanem clavis affigunt, deinde ei miſcent crucis ſignum, unaque comburunt, ac omnis generis imprecationibus & anathemati Chriſtianos ſubjiciunt. Anathematizo præter veteres, Archirabbitas quoque & novos Judæorum malos doctores, Lazarum, inquam, inventorem nefarii feſti quod apud illos appellatur Monopodaria; item Eliam illi in impietate militantem cedentem, Benjaminum pariter ac Zebedæum, Abramium, Symbatium, reliquoſque. Ad hæc omnia anathema & catathema pronuncia in eum qui à Judæis venturus, ut Chriſtus exſpectatur, Meſſiam ſeu unctum, magis verò Anti-

que, [41] ut cæteris juſtiores, ſegregare ſe cœpêre
Mat. 22.23. à populi cœtu, & mortuorum reſurrectionem negare; idque argumento infidelitatis adſerere; dicentes, non eſſe dignum, ut quaſi ſub mercede propoſitâ colatur Deus. Auctor verò ſententiæ hujus primus Doſitheus, ſecundus Simon fuit.
Samaritæ. Aliud Samaræum Schiſma eſt: & ipſi enim reſurrectionem mortuorum negantes, adſerunt, non in Hieroſolymis, ſed in monte Garizin adorandum eſſe Deum. Qui tamen unum verum Prophetam ex Moyſis vaticinationibus rectè exſpectantes, pravitate Doſithei impediti ſunt, ne hunc quem exſpectabant, crederent eſſe Jeſum. Scribæ quoque & Phariſæi in aliud Schiſma deducuntur: *Scribæ & Phariſæi.* ſed hi baptizati à Johanne, & velut clavem regni *Mat.* 23. cœlorum, verbum veritatis tenentes, ex Moyſis *Luc.* 11. traditione ſuſceptum; occultârunt ab auribus po- *l. Clement. Hom.* 3. *c.* 18. *Homil.* 18. *c.* 15. 16. puli. Sed & [42] ex diſcipulis Johannis, qui videbantur eſſe magni, ſegregârunt ſe à populo, & magiſtrum ſuum veluti Chriſtum prædicârunt. *Quidam Johannis diſcipuli.*

[illegible]

Chriſtum: & renuncians ei, me confero ad verum ſalutemque Chriſtum ac Deum. Credo in Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, ſanctam, conſubſtantialem & individuam Trinitatem. Confiteor incarnationem & ad homines adventum unius è ſancta Trinitate, ſcilicet Filii unigeniti ac Verbi Dei, à Patre ante omnia ſæcula geniti, per quem omnia facta ſunt: eum credo eſſe Meſſiam qui à Lege & Prophetis prædictus fuit; certumque habeo quod jam in terram venerit propter humani generis ſalutem, quòd verè factus ſit homo, nec tamen a propria divinitate exceſſerit, quod idem verè Deus ſit, ac verè homo, abſque confuſione, mutatione & alteratione, in una perſona & duabus naturis, quodque ſponte cuncta paſſus fuerit, & carne crucifixus, divinitate impaſſibili permanente, ſepultus fuerit, ac tertio die reſurrexerit, poſtea in cœlum aſcenderit, venturuſque ſit in gloria, ut judicet vivos & mortuos. Credo ac profiteor, ſanctam virginem Mariam, quæ ſecundùm carnem illum peperit, & poſt partum virgo permanſit, verè ac propriè eſſe Deigenitricem, eamque veneror & honoro tamquam verè matrem Dei incarnati, ideoque dominam & beatam in gratia factam univerſæ creaturæ. Adhuc panem & vinum, quæ apud Chriſtianos myſticè conſecrantur, quemadmodum in divinis ſacris ſumunt, certus ſum, confiteor, credo eſſe revera corpus & ſanguinem Domini Jeſu Chriſti, transformata per divinam illius potentiam intellectualiter & inviſibiliter ſuper omnem naturalem cogitationem, quemadmodum ſolus ipſe novit, ſeque ego horum participem me fore aſſentior, ut verè ac reapſe carnis & ſanguinis illius, & in ſanctitatem animæ & corporis, vitamque æternam, ac regnum cœlorum atque hæreditatem eorum qui ſumunt, ſi in fide perfecta communicem. Sanctum præterea Chriſti Baptiſma, ex puro candidoque animo & corde, fideque ſincerâ accipere flagito, plenè perſuaſus illud verè eſſe illuſtrationem quæ mente percipitur, & regenerationem animæ & corporis. Et verò cultu dignam crucem ejuſdem veri Chriſti Deique noſtri, velut non ampliùs interitûs ac maledicti inſtrumentum, ſed libertatis vitæque perpetuæ, ſignumque victoriæ adverſùs mortem & Diabolum partæ; atque adhuc venerandas imagines tum præſentiæ Dei Verbi ſecundum carnem inter homines, tum puriſſimæ virginis Dei matris quæ ineffabiliter eum genuit, tum divinorum Angelorum, tum denique Sanctorum omnium, recipio, honoro, amplector velut ſymbola & indicia Prototyporum ſeu exemplarium: ipſos autem ſacros Angelos, omneſque Sanctos, non ſolum antiquos Patres cum Prophetis, ſed & Apoſtolos, Martyres, Confeſſores, Doctores, Sanctas, item omnes omnino qui jam ortu Chriſto placuerunt, tamquam illius ſervos, ac fideles famulos honoro, veneror, propter honorem illi debitum. Et ita ex toto anima & corde, veroque propoſito venio ad fidem Chriſtianorum. Quòd ſi per ſimulationem & dolum iſta dico, non autem ex fide totius animi iſtis, & corde Chriſtum qui jam advenit diligente; verùm propter quandam vim, neceſſitatem, metum, damnum, paupertatem, debitum, accuſationem adverſùs me motam, ſæcularem dignitatem, beneficia quædam, pecunias, res a quoquam promiſſas, aut planè cujuſlibet utilitatis ergo, vel humani præſidii, vel diſſidii cauſſa, vel contentionis cum nonnullis fidei meæ hominibus, aut quaſi volens bene ultionem capere de Chriſtianis tamquam videlicet Legis æmulator, ſive & ab ipſis injuriam paſſus, nunc quidem fingo Chriſtianus fieri, poſthac autem negare voluero, iterumque ad Judaicam religionem reverti, vel inventus fuero una cum Judæis manducare, feſta peragere, jejunare, clam cum illis colloqui, Chriſtianamque fidem infamare, aut ad eorum Synagogas & Proſeuchas proficiſci, eaſve inſtaurare, ſeu tueri; & non potiùs prædictos Judæos eorumque actus palàm reprehendo, vanamque illorum fidem improbo; nunc quidem veniant ſuper me omnes diræ quas in Deuteronomio Moſes ſcripſit, item tremor Caini, & lepra Giezi, inſuperque pœnis quas leges civiles decernunt ſim obnoxius; in futuro autem ſæculo ſit mihi Anathema & Catathema, animaque mea collocetur cum Satana & Dæmonibus.

[illegible] COT.

41. *Ut cæteris juſtiores.*] Alluſio ad nomen. Hieronymus ſub finem libri 3. Commentariorum in Matthæum, *Sadducæi autem qui interpretantur juſti, & ipſi vendicabant ſibi quod non erant.* Theophylactus ad Matth. III. 7. de Sadducæis, [illegible] Unde, ac ex ſimilibus Epiphanii, corrigere debemus Suidam. [illegible] Scripſerat, [illegible], à moribus. Remotior eſt emendatio Druſii III. de ſectis Judæorum 4. [illegible] Ibid.

42. *Ex diſcipulis Johannis, &c.*] Vigilius Tapſenſis lib. 1. contra Arium, Sabellium & Photinum cap. 20. *Et quia multi dogmatum novorum auctores extiterant, doctrinæ obviantes Apoſtolicæ, omneſque ſectatores ſuos diſcipulos nominabant, nec erat ulla nominis diſcretio inter veros falſoſque diſcipulos, ſive*

qui

runt. Hæc autem omnia præparata ſunt Schiſmata, ut & fides Chriſti per hæc impediretur, & Baptiſma.

LV. Verùmtamen, ut dicere cœperamus, cùm frequenter nos Pontifex per Sacerdotes rogâſſet, ut de Jeſu ſermo nobis haberetur ad alterutrum; ubi opportunum viſum eſt, & omni Eccleſiæ placuit, aſcendimus ad templum; & ſtantes in gradibus unà cum fidelibus fratribus noſtris; facto populi ſummo ſilentio, prior Pontifex cœpit adhortari populum, ut patienter & cum quiete audiant, ſimulque eorum quæ dicenda ſunt, teſtes & judices fiant. Tum deinde, cum multis laudibus * efferent ſacrificiorum rituum, qui ad remiſſionem peccatorum humano generi divinitus eſſet indultus, cauſſabatur Jeſu * noſtri Baptiſma, velut contra hæc nuper * inductum. Sed * propoſitionibus occurrens Matthæus, evidenter oſtendit, quòd ſi quis Jeſu Baptiſma non fuerit conſecutus, is non ſolùm cœlorum regno fraudabitur, verùm & in reſurrectione mortuorum non abſque periculo erit, etiam ſi bonæ vitæ, & rectæ mentis prærogativâ muniatur. Hæc & his ſimilia proſecutus, ſiluit Matthæus.

Pſeudo-Abd. init. lib. 6.
* S T. R. *alii*: efferens
* S. T. Chriſti.
* R. P. indictum
* T. R. pro perſecutionibus ejus *Alii*: proſequutionibus ejus.

LVI. Sed Sadducæorum pars, quæ * negaret reſurrectionem mortuorum, indignata eſt: ita ut quidam ex ipſis de medio populi exclamaret, dicens, multùm errare eos, qui putant mortuos aliquando reſurgere. Contra hunc Andreas meus frater reſpondens, docuit errorem non eſſe, ſed certiſſimam fidem, quòd mortui reſurgant, ſecundùm ea, quæ docuit is, quem Moyſes prædixit venturum Prophetam: aut ſi non * videtur eis ipſe eſſe, quem prædixit Moyſes, de hoc, inquit, primò requiratur; ut cùm evidenter ipſe fuerit probatus, nihil de reliquo ſuper his quæ docuit ambigatur. Hæc autem, & his ſimilia plura proteſtatus, ſiluit Andreas.

Sadducæi.
* T. R. negare eſſe
* *Carm. P.* & *R.* videretur.

LVII. Samaræus verò quidam, contraria populo * & * Deo loquens, & neque mortuos adſerens reſurrecturos, neque eum, qui eſt in Hieroſalem, cultum Dei tenendum, ſed montem Garizin venerandum; addidit etiam contra nos hæc, quòd Jeſus noſter non eſſet ipſe, quem Moyſes Prophetam venturum eſſe prædixerit. Adverſùm hunc, & * alium qui cum ipſo hæc eadem * proſequebatur, Zebedæi filii, Jacobus, & Johannes vehementer obniſi ſunt: & quamvis haberent mandatum, ne ingrederentur civitates eorum, neque verbum eis prædicationis inferrent; tamen ne ſermo eorum, ſi confutatus non eſſet, aliorum læderet fidem, ita prudenter & fortiter reſponderunt, ut perpetuum eis ſilentium darent. Nam Jacobus de reſurrectione mortuorum cum totius populi favore peroravit: Johannes verò oſtendit, quia ſi ceſſarent ab errore montis Garizin, conſequenter agnoſcerent ipſum eſſe Jeſum, qui, ſecundùm * Prophetam Moyſen, exſpectatur eſſe venturus: quoniam quidem ſigna & prodigia, ut fecit Moyſes, ita fecit etiam Jeſus, & dubium non eſt, quin ſimilitudo ſignorum ipſum eſſe teſtetur, quem, ſicut ſe, dixit eſſe venturum. Hæc & alia plura his ſimilia proteſtati, ſiluère.

Samaræus.
* T. Cand. dolo
* T. Cand. alios
* T. Cand. proſequebantur
Mat. 10. 5.
* T. R. Prophetam Moyſes exſpectabatur venturus. P. *habet etiam*: exſpectabatur.

LVIII. Et ecce quidam de Scribis, de medio populi adclamans, ait; Jeſus veſter ſigna & prodigia quæ fecit, ut magus, non ut propheta fecit. Huic Philippus vehementer occurrit; oſtendens, quia hac ratione accuſaret etiam Moyſen. Cùm enim Moyſes ſigna & prodigia in Ægypto fecerit; ſimiliter autem & Jeſus in Judæa; dubitari non poſſit, quin quod de Jeſu diceretur, hoc etiam de Moyſe dici videretur. Hæc & his ſimilia plura proteſtatus, ſiluit Philippus.

LIX. Phariſæus autem quidam audiens hæc, inſimulabat Philippum, quòd Moyſen æqualem diceret Jeſu. Cui Bartholomæus reſpondens, conſtanter edocuit; quia non dicimus Jeſum ſolùm æqualem Moyſi, ſed majorem: quia Moyſes quidem propheta fuit, quod fuit & Jeſus; quod autem fuit Jeſus, Moyſes non fuit, * Chriſtus: & ideo major ille ſine dubio, qui & propheta & Chriſtus eſt, quàm ille qui ſolùm propheta eſt. Hæc & his ſimilia plura proſecutus, ſiluit. Poſt hunc Jacobus Alphæi, ſermonem fecit ad populum, quo oſtenderet, * non ideo credendum eſſe Jeſu, quia de eo Prophetæ prædixerint; ſed ideo magis credendum eſſe Prophetis, quòd verè Prophetæ ſint, quia eis Chriſtus teſtimonium reddat. Nam præſentia & adventus Chriſti, illos verè Prophetas fuiſſe deſignat. * Decebat enim non ab inferioribus majori, ſed à majore inferioribus, fidei teſtimonium dari. Hæc & multa his ſimilia proſecutus, etiam Jacobus ſiluit. Poſt hunc * Lebbæus populum cœpit vehementer arguere, quòd non crederent Jeſu, qui eis tantum profuerit, docendo quæ Dei ſunt, ſolando afflictos, medendo infirmis, pauperes conſolando; ſed pro his omnibus bonis, odia mortemque reddiderint. Hæc & his ſimilia plura cùm eſſet populo proteſtatus, ſiluit.

* T. R. P. hoc eſt, Chriſtus. *Carm.* id eſt C.
* Cand. non ſolùm credendum eſſe Jeſum.
* R. Cand. P. dicebat
Mat. 10. 3. *in Græco.*
* *Carm.* Lebbæus, hoc eſt, Thaddæus, qui & Judas Jacobi. *Gloſſema.*

LX. Et ecce unus ex diſcipulis Johannis adfirmabat, Chriſtum Johannem fuiſſe, & non Jeſum: in tantum, inquit, ut & ipſe Jeſus omnibus hominibus & Prophetis majorem eſſe pronunciaverit Johannem. Si ergo, inquit, major eſt omnibus, ſine dubio & Moyſe & ipſo Jeſu major habendus eſt. Quòd ſi omnium major eſt, ipſe eſt Chriſtus. Ad hæc Cananæus Simon reſpondens, adſeruit Johannem majorem quidem fuiſſe omnibus Prophetis, & omnibus qui ſunt filii mulierum; non tamen majorem eſſe filio hominis: & ideo * Jeſus quidem, & Chriſtus eſt; Johannes verò, ſolùm * Propheta; & [43] tantum intereſt inter ipſum & Jeſum, quantum inter præcurſorem, & eum * cui præcurritur; & quantum inter eum qui legem dat, & eum qui legem ſervat. Hæc autem & his ſimilia proſecutus, ſiluit etiam Cananæus. Poſt quem * [44] Barnabas, qui & Matthias, qui in locum Judæ ſubrogatus eſt Apoſtolus, monere po-

De Johanne Baptiſta.
Mat. 11. 9, 11.
* *Carm.* Jeſus quidem, & Propheta & Chriſtus eſt.
* P. R. Propheta eſt.
* *Carm. P. R.* qui
* R. Barſabas

qui Chriſti, ſive qui Doſithei, ſive Theuda, ſive Juda cujuſdam, ſive etiam Johannis ſectatores, qui ſe quaſi Chriſto (ita membranæ Regiæ n. 358. & Editio Caſſandri) *credere fatebantur; noluerunt ut uno diſcipulorum nomine cenſerentur.* COT.

43. *Tantum intereſt inter ipſum & Jeſum.*] Refert Chriſtophorus Sandius in Tractatu de veteribus Scriptoribus Eccleſiaſticis, ſubjungi in MS. Bodleiano, *quantum inter ſtellas & ſolem.* Quæ abſunt à libris editis, & à noſtris Codicibus: rectè. Ibid.

44. *Barnabas, qui & Matthias.*] Cod. R. & P. *Barſabas.* in Carm. *Barſabbas.* in Sorb. autem, *Barnabas cum ſa ſu-pra ſe.* Certè vicinitas nominum Barnabæ & Barſabæ, fraudi ſæpe fuit indiligentioribus librorum exſcriptoribus. Immò arbitrantur apud Bedam nonnulli, Pauli collegam de quo Act. IV. 36. eſſe eum qui cum Matthia ad Apoſtolatûs ſortem eſt ſtatutus, Act. I. 23. confundentes Barnabam cum Barſaba, eò magis, opinor, quòd uterque diceretur Joſes ſeu Joſeph: illamque ſententiam rejicit quoque S. Chryſoſtomus. At Matthiæ datum fuiſſe nomen Barnabæ aut Barſabæ, hoc dumtaxat in loco, ſi bene memini, refertur: quemadmodum de Thoma dictum etiam Juda, unicum fortè exſtat impreſſum teſtimonium, apud Euſebium Hiſt. Eccl. lib. 1. cap. ult. Cui addo hæc ex Apoſtoli

Tho-

populum cœpit, ne odio haberent Jeſum, neque blaſphemarent eum. Multò enim eſſe rectius, etiam ignoranti, vel dubitanti de Jeſu, amare eum quàm odiſſe. Caritati enim Deus præmium poſuit, odiis pœnam. Hoc ipſum enim, inquit, quòd Judaicum corpus adſumpſit, & inter Judæos natus eſt, quo modo non omnibus * vobis incentive ſui amoris incuſſit? Hæc & his ſimilia cùm peroràſſet, dicendi finem fecit.

* R. P. nobis

LXI. Tunc Caiphas doctrinam Jeſu culpare tentabat, dicens eum res vanas locutum: beatos enim pauperes dixit; & terrenas fore remunerationes promiſit, ac ſummam muneris in terrenâ hæreditate conſtituit, cibiſque ac * potu eos qui juſtitiam ſervàrint, promiſit eſſe ſaturandos; & his ſimilia multa docuiſſe deprehenditur. Cui Thomas reſpondens, arguit eum fruſtra cauſſantem; oſtendens, quia Prophetæ magis, quibus etiam ipſe credit, * iſta docuerint; nec tamen quo modo erunt hæc, aut quo modo percipientur, oſtenderint; Jeſus verò qualiter accipi hæc debeant, demonſtraverit. Et cùm hæc atque his ſimilia plura dixiſſet, ſiluit etiam Thomas.

Mat. 5. *Luc.* 10.
* T. potibus
* R. P. ita

LXII. Poſt hæc rurſum Caiphas me intuens; & nunc ut monens, nunc verò ut culpans, dicebat, ceſſare me debere de reliquo à prædicatione Chriſti Jeſu, ne in * perditionem mei hoc agerem, néve ipſe errore deceptus, alios quoque meo errore deciperem. Tum præterea arguebat me temeritatis, quod cùm eſſem ipſe imperitus, piſcator, & ruſticus, officium ſubire doctoris auderem. Hæc & alia plura his ſimilia dicenti, ego quoque in hæc verba reſpondi; Mihi quidem minus eſſe periculi, ſi, ut ipſe ait, iſte non ſit Chriſtus, quia doctorem legis receperim; ipſi verò ingens eſſe diſcrimen, ſi hic ipſe ſit Chriſtus, ſicut & certè eſt. Ego enim credo huic, qui apparuit: ipſe autem, cui alii fidem ſervare ſe credit, qui nullus apparuit? Si verò & idiota, ut ais, & imperitus, ac piſcator, & ruſticus, ſuper Presbyteros ſapientes intelligam: hoc tibi, inquam, magis metum debet incutere. Nam ſi ex eruditione aliquâ diſputans, obtinerem vos ſapientes & eruditos; videretur utique, * doctrinam hoc mihi longi temporis, & non divinæ virtutis * gratiam contuliſſe: nunc autem, cùm, ut dixi, nos imperiti, vos ſapientes convincimus & ſuperamus; cui ſenſum habenti non palàm eſt, quia hoc non humanæ argutiæ opus eſt, ſed divinæ * voluntatis & muneris?

* S. T. R. *alii*: perniciem
* R. Carm. P. doctrina. S. T. doctrina hoc magis longi. *Sic & Cand.*
* S. T. R gratia. *Sic & alii.*
* T. majeſtatis

LXIII. Hæc igitur, & alia hujuſmodi proſequentes, conſequenter proteſtati ſumus, ac docuimus, nos imperiti & piſcatores, Sacerdotes quidem, de uno ſolo Deo cœli; Sadducæos, de reſurrectione mortuorum; Samaritas, de conſecratione Hieruſalem, non tamen ingreſſi civitatem ipſorum, ſed publicè diſputantes; Scribas verò & Phariſæos, de regno cœlorum; Diſcipulos Johannis, ne ſcandalum paterentur in Johanne; omnem verò populum, quia Jeſus eſt Chriſtus æternus. Ad ultimum autem monui eos, ut priùs quàm progrederemur ad Gentes, prædicare eis agnitionem Dei Patris, ipſi reconciliarentur Deo, ſuſcipientes Filium ejus: aliter enim nullo modo eos oſtendi poſſe ſalvari, niſi per ſancti Spiritûs gratiam, trinæ invocationis dilui Baptiſmate properarent, & Eucbariſtiam Chriſti Domini ſumerent, cui ſoli, de his quæ docuit, credere deberent, ut ſic æternam ſalutem conſequi mererentur; aliter verò impoſſibile prorſus eſſe reconciliari eos Deo, etiam ſi mille ei aras, & altaria mille ſuccendant.

Pſeudo-Abdias, lib. 6. init.
Baptiſma.
Eucharistia.

LXIV. Nos enim, inquam, pro certo comperimus, quòd ſuper ſacrificiis quæ offertis, multò magis exaſperatur Deus, ſacrificiorum tempore * etiam nunc expleto; & quia vos non vultis agnoſcere, emenſum eſſe jam tempus hoſtias offerendi; ob hoc [45] deſtruetur * & templum, & abominatio deſolationis ſtatuetur in loco ſancto; & tunc Gentibus Evangelium prædicabitur ad teſtimonium veſtri, ut ex illorum fide veſtra infidelitas judicetur. Omnis etenim mundus diverſis temporibus, diverſas * malitiæ ægritudines patitur, vel per omnes generaliter, vel per ſingulos quoſque ſpecialiter: & ideo indiget medico, qui eum viſitet ad ſalutem. Nos ergo proteſtamur vobis, & quod unumquemque veſtrum latuit, nunciamus. Veſtrum eſt deliberare, quid expediat vobis.

* S. T. Cand. dumtaxat impleto. R. P. dumtaxat expleto
Dan. 9.
Mat. 24.
l. ſ. cap. 39.
* T. Jeruſalem &
* *Deeſt in R.*

LXV. His à me dictis, * ingemuit omnis multitudo Sacerdotum, quòd eis de templi ſubverſione prædixerim. Quod cùm vidiſſet Gamaliel princeps populi, (qui latenter frater noſter erat in fide, [46] ſed conſilio noſtro inter eos erat) quia valde fremerent, & ingenti adverſùm nos furore moverentur, adſurgens, ait; Quieſcite pauliſper, ô viri Iſraëlitæ: non enim advertitis tentationem, quæ imminet * vobis: propter quod deſinite ab hominibus iſtis: & ſi quidem humani conſilii eſt quod agunt, citò ceſſabit; ſi autem à Deo eſt, cur ſine cauſsâ peccatis, nec proficitis quidquam? Dei enim voluntatem quis poteſt ſuperare? Nunc ergo, quoniam quidem in veſperam * jam vertitur dies, in craſtino, hoc ipſo in loco, audientibus vobis, ego ipſe cum iſtis diſputabo, ut omnem errorem palàm arguam, dilucidéque confutem. Et his dictis, repreſſus eſt eorum aliquatenus furor; eà præcipuè ſpe, quòd die craſtino erroris nos publicè arguendos ſperarent: & ſic cum pace populum dimiſit.

* *Carm.* infremuit.
Gamaliel.
l. Bedam, in Teſt. Vet.
* R. Cand. nobis
Act. 5. 38.
* S. T. vergitur dies. *Sic & Cand. Carm.*

LXVI. Nos verò cùm veniſſemus ad Jacobum * noſtrum, omnia quæ dicta geſtaque fuerant, exponentes, apud eum cibo ſumpto manſimus; omnipotenti Deo per totam noctem ſupplicantes, ut futuræ diſputationis ſermo indubitatam fidei noſtræ oſtenderet veritatem. Igitur poſterâ die Jacobus Epiſcopus nobiſcum ſimul, & cum omni Eccleſia, aſcendit ad templum; ubi ingentem reperimus multitudinem, à medio noctis

* R. noſtrum fratrem

Thomæ Periodis ἀνεκδότοις. Cod. Reg. 2394. ἔλαχεν Ἰνδίαν Ἰούδας Θωμᾶς ὁ καὶ Δίδυμος. & paullo poſt, Ἰούδαν [illegible]. moxque, Ἰούδας ὁ καὶ Θωμᾶς. De Jacobo autem & Thaddæo complectitur hæc velut S. Epiphanii Codex Regius 1026 [illegible] Θαδδαῖος [illegible] Ἰούδας Ἰακώβου &c. Et de Juda Jacobo in Manuelis Comneni Novella de feriis, quam edidit integram Carolus Labbæus, quæque ex parte legitur in Jure Orientali, in Jure Græco-Romano, poſt Synopſim Baſilicorum, ac in Balſamonis Scholiis ad Photiani Nomocanonis titulum 7 [illegible] Ἰούδαν τὸν καὶ Θαδδαῖον, καὶ Λεβαῖον aut Λεββαῖον, καὶ Ἰακώβου. quamquam Ἰακώβου forſan ſcribi debeat, *Judam Jacobi*. Denique de Thaddæo Barſaba, Chronici Alexandr. p. 504. Θαδδαῖος ὁ καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Βαρσαβᾶς. Quid ſi ſcriptum à ſubdititio Clemente, ὁ Βαρσαβᾶ, *ille Barſaba*; eodem ſenſu quo de Juſto Act. I. 23. in Chryſoſtomo, ὁ μετὰ Ματθίου, *qui cum Matthia*: Rufinus verò legerit aut legendum putaverit, ὁ Βαρσαβᾶς. *Barſabas*? COT.

45. *Deſtruetur & templum.*] Similes prædictiones complectebatur alius liber Apocryphus, ſcriptus de prædicatione Petri & Pauli in urbe Roma. Auctor Lactantius lib. 4. cap. 21. Ibid.

46. *Sed conſilio noſtro inter eos erat.*] Vulpinum hoc conſilium, Apoſtolis indignum eſt. Decepit tamen Bedam Pſeudo-Clemens Rufini. At non ego credulus illis. Ibid.

47. Ja-

ctis exſpectantem nos. Stetimus ergo in locis, quibus & priùs; ut eminentiùs ſtantes, ab univerſo populo cerneremur. Cúmque eſſet ſummum ſilentium factum, Gamaliel, qui, ut ſuprà diximus, noſtræ fidei erat, diſpenſatione verò manebat inter ipſos, ut ſi quando iniquum aliquid adversùm nos, aut impium molirentur, vel ipſos conſilio reprimeret prudenter aptato, vel nos commoneret, ut aut curare, aut declinare poſſemus: is ergo tamquam adversùm nos agens, prior omnium Epiſcopum Jacobum intuens, hoc modo allocutus eſt.

Pſeudo-Clemens, ſub init. Epiſt. 5.

LXVII. Si ego Gamaliel neque eruditionis meæ, neque ſenectutis opprobrium duco, diſcere aliquid à parvulis & ab imperitis; ſi quid fortè eſt utilitatis aut ſalutis acquirere; (Qui enim rationabiliter vivit, ſcit quia nihil eſt animâ precioſius) quo modo non omnibus hoc amabile eſt, cunctiſque exoptatum, ut quæ ignorat, diſcat, quæ didicerit, doceat? Certiſſimum namque eſt, quòd neque amicitia, neque propinquitas generis, neque regni ſublimitas, homini debet eſſe precioſior veritate. Et vos ergo, fratres, ſi quid ampliùs nôſtis, populo Dei, * qui adeſt, itemque fratribus veſtris proferre non pigeat, omni populo libenter & totâ cum quiete, quæ dicitis audiente. Quo modo enim non hoc faciat populus, cùm meipſum videat ſecum pariter velle à vobis diſcere, ſi quid fortè ampliùs vobis revelavit Deus? Si verò vos in aliquo indigetis, ſimiliter etiam vos à nobis non pigeat doceri; ut erga utramque partem, ſi quid deeſt, adimpleat Deus. Quòd ſi aliquis vos fortè nunc ſollicitat metus, propter nonnullos noſtrorum, qui præjudicatis adversùm vos animis utuntur; & inſidias eorum verentes, non audetis apertè dicere id quod ſentitis; apertiùs ego, ut vos etiam hujus occaſione timoris abſolvam, juro vobis omnipotentem Deum, & viventem in ſæcula, quia nullum permittam injicere vobis manus. Habentes ergo hujus juramenti mei omnem hunc populum teſtem, & idoneum pignus, ſacramenti noſtri fœdus tenentes, abſque ulla cunctatione unuſquiſque veſtrûm, quod didicit proferat; & nos fratres, intentè, & cum ſilentio audiamus.

Nihil animâ ac veritate pretioſius.

* S. T. R. alii: id eſt fratribus

LXVIII. Hæc dicens Gamaliel, non valde placebat Caiphæ; &, ut videbatur, ſuſpectum habens eum, ipſe magis inſerere ſe ſubtiliter diſputationibus cœpit: ſubridens enim ad ea quæ Gamaliel dixerat, * [47] Jacobum * Epiſcoporum principem, Sacerdotum princeps orabat, ut de Chriſto non aliunde ſermo, quàm de Scripturis fieret: ut ſciamus, inquit, utrùm Jeſus, ipſe ipſe ſit Chriſtus, an non. Tunc Jacobus; Primò, inquit, requiramus, ex quibus Scripturis potiſſimùm diſputationem habere oporteat. At ille, vix aliquando ratione ipsâ ſuperatus, reſpondit; ex Lege habendam: & poſt hoc etiam Prophetarum addidit mentionem.

* R. Jacobum noſtrum
* S. T. Epiſcopum

LXIX. Cui Jacobus noſter cœpit oſtendere, quia & Prophetæ quæ dicunt, ex Lege ſumpſerunt, & Legi conſona ſint locuti. Sed & de libris Regnorum diſſeruit aliqua, quo modo, & quando, & à quo ſcripti ſint, & quo modo eis uti oporteat. Cúmque & de Lege pleniſſimè diſputâſſet, ac ſingula quæ de Chriſto ſunt, * puriſſimâ expoſitione protuliſſet in lucem; oſtendit abundantiſſimis probationibus, quia Jeſus eſt Chriſtus, & in ipſo univerſa quæ de humili ejus adventu fuerant prædicta, complentur. Duos enim ejus prædictos eſſe docuit adventus: unum humilitatis, quem adimplevit; alium gloriæ, qui ſperatur implendus, cùm veniet dare regnum credentibus in ſe, & ſervantibus omnia quæ præcepit. Cúmque de his omnibus evidenter populum docuiſſet, addebat etiam hoc; quia niſi quis baptizatus * fuerit in aqua, ſub appellatione trinæ beatitudinis; ſicut docuit verus Propheta; neque remiſſionem acciperet peccatorum, neque introiret in * regna cœlorum: & hanc eſſe Dei ingeniti præfinitionem confirmavit. Quibus etiam hæc addidit: Nolite putare * duos ingenitos dicere Deos; aut [48] unum diviſum eſſe in duos; vel [49] ſicut impii dicunt, eumdem maſculum & feminam ſui effectum: ſed Filium Dei unigenitum dicimus, non ex alio initio, ſed ex ipſo ineffabiliter natum. [50] Similiter etiam de Paracleto dicimus. Sed & de Baptiſmate, cùm aliquanta dixiſſet, per ſeptem continuos dies perſuaſit omni populo & Pontifici, ut confeſtim ad percipiendum Baptiſmum feſtinarent.

Libri Regum.

Epiſt. c. 17.
* S. T. pluriſſima. *Sic & Cand.*

Duo Chriſti adventus.

Joh. 3.
Mat. 28.
* S. T. R. *Carm. P.* fuiſſet. *Cand.* eſſet.
* T R *Cand.* regno. *P.* regnum.
Unitas Dei. Trinitas.
* S. T. R. nos duos. *Sic & alii.*

Pſeudo-Abdias ſub init. lib. 6.

LXX. [51] Cúmque in eo jam res * eſſet, ut venirent & baptizarentur; homo quidam inimicus, tunc cum paucis admodum ingrediens templum, clamare cœpit & dicere; Quid facitis, ô viri Iſraëlitæ? cur vobis tam facilè ſubripitur? cur præcipites ducimini ab hominibus infeliciſſimis, & * à Simone mago deceptis? Cúmque hæc diceret, & ad hæc * adderet, ac ſuperaretur ab Epiſcopo Jacobo; conturbare populum, & ſeditiones ſuſcitare cœpit, uti ne ea quæ dicebantur plebs poſſet audire. Igitur exagitare cuncta clamoribus, & quæ fuerant multo labore ordinata convellere, ſimulque incuſare Sacerdotes, &

* R. eſſent
Confer cum Pſeudo-Abdia.

* S. T. R. alii: à Mago
* S. T. *Carm.* audiret. *Cand.* audiretur.

---

47. *Jacobum Epiſcoporum principem.*] Candelerianus etiam Codex, *Jacobum Epiſcopum.* Petri Petiti, *Jacobum noſtrum principem.* Infrà cap. penult. *Jacobus Archiepiſcopus.* In Concilio Epheſino parte 1. c. 30. Ἰακώβου ἀποστόλου καὶ ἀρχιε[illegible] [illegible]. Apud Photium Biblioth. Lib. 275. Heſychius Presbyter Jeroſolymitanus, [illegible] Ἱεροσ[illegible], [illegible]. In Scholio Regii Codicis 705. quod poſui initio Notarum in Barnabam, [illegible] [illegible]. Unde à Nicephoro C.P. Catalogus Patriarcharum Jeroſolymitanorum texitur ante Catalogos reliquorum Patriarcharum. Rufinus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Euſebii à ſe verſæ l. 2. c. 1. *Apoſtolorum Epiſcopum.* Denique Nicolaus Methonenſis de Euchariſtia, [illegible] [illegible]. Hæc in laudem Jacobi. Sedis vero Jeroſolymitanæ illuſtre præconium ſuppeditat Epiſtola Juſtini Imperatoris ad Hormiſdam Papam, quæ ſubſequitur ejuſdem Pontificis ſeptuageſimam quartam, hiſce verbis; *Ad colligendas & adunandas ubique venerabiles Eccleſias, & Hieroſolymitanam præcipuè: cui tamen* (l. *tantum* ex vet. Edit.) *omnes favorem impendunt, quaſi matri Chriſtiani nominis, ut nemo audeat ab ea ſeſe diſcernere.* Vide ſis principium Epiſtolæ Clementis ad Jacobum, & Epitomes. COT.

48. *Aut unum diviſum eſſe in duos.*] Gregorius Nazianzenus Orat. 25. p. 441. [illegible] [illegible], [illegible]. quem locum perturbatè excuderunt; [illegible] correctionem & [illegible] vitium ſcripturæ, ſimul in textum admittentes. Ibid.

49. *Vel ſicut impii dicunt, eumdem maſculum & feminam ſui effectum.*] Adverſus Gnoſticæ Hæreſis conſectaneos, hac etiam in parte ſequaces Philoſophorum fabularumque Ethnicarum. Ibid.

50. *Similiter etiam de Paracleto dicimus*] Si Paracletum natum vult dicere, [illegible] & impropriè loquitur. *Tum deinde honore ac dignitate Patri ac Filio ſociatum tradiderunt Spiritum ſanctum. In hoc non jam manifeſtè diſcernitur, utrum natus ſit an innatus.* Verba ſunt Origenis, in proœmio librorum de principiis. Dionyſius de divinis nominibus cap. 2. [illegible], [illegible]. Sic Nonnus Paraphraſi in Johannem cap. 14. verſ. 63. [illegible]. [illegible] appellat. & quemadmodum cap. 2. verſ. 64. ſcripſerat, [illegible], ita cap. 3. verſ. 35. canit, [illegible]. In Methodii Sympoſio Orat. 10. ſub finem; [illegible]. Ibid.

51. *Cumque in eo jam res eſſet.*] MS. Carmel. *eſſet Saulus.* ubi *Saulus* nota eſt marginalis, ſumpta aut è re ipsâ, aut ex

& opprobriis atque increpationibus cœpit accendere, & velut furibundus ſingulos quoſque ad cædem concitare; dicens; Quid agitis? Quid ceſſatis? O ſegnes & deſides: cur non manibus noſtris invadimus, & diſcerpimus omnes hos? Et cùm hæc dixiſſet, primus rapto ex ara * torre robuſto, cædis fecit exordium. Tunc deinde & cæteri videntes eum, ſimili * efferebantur inſaniâ: fit omnium clamor, cædentium pariter & cæſorum; ſanguis plurimus funditur, fuga permiſta habetur: cùm interim ille inimicus homo Jacobum aggreſſus, de ſummis gradibus præcipitem dedit; quem cùm mortuum crediſſet, ultrà mulctare neglexit.

[* S. T. R. Carm. teu-ſto, cædis. Cand. P. 101-te uſto.]
[* Carm. P. ferebantur.]

LXXI. Noſtri verò ſublatum eum * colligebant: erant enim & numero plures quàm illi, & virtute majores: ſed propter reverentiam Dei, ipſi magis interimi ſe à paucioribus, quàm interimere alios patiebantur. Cùm autem veſpera adfuiſſet, templum quidem Sacerdotes claudunt: nos verò ad domum Jacobi regreſſi, & pernoctantes ibi in oratione, ante lucem * deſcendimus Hiericho ad quinque millia viri. Poſt triduum autem, venit ad nos ex fratribus quidam à Gamaliele, de quo ſuprà diximus, occultos nobis nuncios deferens, quòd inimicus ille homo legationem ſuſcepiſſet à Caipha Pontifice, ut omnes qui crederent in Jeſum, perſequeretur, & Damaſcum pergeret cum Epiſtolia ejus, ut etiam inibi auxilio uſus infidelium, fidelibus inferret exitium; idcirco autem præcipuè Damaſcum feſtinaret, quòd & illuc confugiſſe crederet Petrum. Et poſt dies ferè triginta digreſſus eſt per Hiericho, Damaſcum tendens; cùm per idem temporis progreſſi eſſemus nos ad ſepulcra duorum fratrum quorumdam, quæ ſponte ſua per annos ſingulos [52] dealbabantur: quo miraculo, multorum adverſum nos repreſſus eſt furor, videntium haberi noſtros in memoria apud Deum.

[* S. T. R. Cand. colle-gerunt. Carm. colle-gêre.]
[Patientia Chriſtianorum.]
[* S. T. a-ſcendimus]
[Act. 9. 1. & 22. 5.]

LXXII. Poſitis itaque nobis in Hiericho, ibique orationibus & jejuniis operam dantibus; Jacobus Epiſcopus accerſitum me, inde huc Cæſaream mittit, dicens; quia Zachæus de Cæſarea ſcripſerit ſibi, Simonem quemdam Samaræum magum plurimos noſtrorum ſubvertere, adſerentem [53] ſe eſſe quemdam Stantem, hoc eſt alio nomine, Chriſtum; & [54] Virtutem ſummam excelſi Dei, * quæ ſit ſupra Conditorem mundi: ſimulque mirabilia plurima oſtendens, alios dubitare, alios declinare fecerit ad ſe: cunctaque diligenter comperta ab his qui priùs * vel ſocii ejus, vel diſcipuli fuerant, & poſt hoc ad Zachæum converſi ſunt, indicavit. Multi ſunt ergo, inquit Jacobus, ô Petre, quorum ſalutis cauſsâ proficiſci te oportet, & arguere Magum, ac ſermonem veritatis docere: ſed nihil moteris, neque te contriſtet, quòd ſolus proficiſceris, ſciens comitem tibi & adjutorem Deum per Jeſum, & citò per ejus gratiam multos tibi ſocios & unanimes fore. * Dato ſanè operam, ut per ſingulos annos præcipua quæque ex dictis geſtiſque tuis ſcripta mittas ad me, & maximè per ſeptimanas annorum. Et his dictis, dimiſſus ab eo, ſex diebus perveni Cæſaream.

[Simon.]
[Act. 8. 10.]
[* S. T. R. qui. Sit & alii.]
[* Carm. ut ſocii P. ſocii.]
[* R. P. datos, Rogoque ut. Cand. datos. Sane operam da.]

LXXIII. Ingredienti autem mihi occurrit Zachæus dilectiſſimus frater noſter, & inhærens amplexibus meis, perduxit ad hoc, in quo ipſe commanebat, hoſpitium, requirens à me de ſingulis quibuſque fratribus, præcipuè tamen de honorabili fratre noſtro Jacobo. Cúmque audiſſet à me, quòd uno adhuc claudicaret pede: percontanti continuò cauſſam, omnia hæc quæ nunc tibi expoſuimus, ei enarravi, quo modo evocati eſſemus à Sacerdotibus & Pontifice Caipha ad templum: & Jacobus Archiepiſcopus ſtans in ſummis gradibus, per ſeptem continuos dies univerſo populo de Scripturis Dominicis adſignaverit, quòd Jeſus eſſet Chriſtus: quove modo omnibus jam adquieſcentibus, ut ab eo baptizarentur in nomine Jeſu, inimicus homo effecerit illa omnia, quæ ſuprà diximus; ut ne eadem iterum dicamus.

[Jacobus Archiepiſcopus.]

LXXIV. Quibus cognitis Zachæus, rurſus mihi, quæ à Simone agerentur, exponit: & inter hæc, neſcio unde cognito adventu meo, ipſe mandat ad me Simon: Audiente, inquit, populo die craſtinâ diſputemus. Cui ego; Fiat; inquam, ut libet. Et hæc pollicitatio mea univerſæ innotuit civitati; ita ut etiam tu qui ipſâ die adveneras, diſceres me die poſterâ cum Simone habiturum eſſe certamen; & requiſitâ manſione noſtrâ ſecundùm indicia, quæ à Barnaba acceperas, venires ad nos: ego verò ingreſſu tuo ita gratulatus ſum, ut neſcio unde motus, feſtinaverit animus meus exponere tibi cuncta velociter: præcipuè tamen, quod eſt in fide maximum, de vero Propheta: quod unum * ad totius doctrinæ fundamentum ſufficere poſſe non ambigo: tum etiam ſcriptæ legis per ſingula quæque capitula, quorum ratio poſcebat, ſecretiorem tibi intelligentiam patefeci; non occultans à te, nec traditionum bona. Quæ verò ſuperſunt, incipiens à die craſtinâ, ex his quæ in quæſtionibus cum Simone movebuntur, per dies ſingulos audies; uſquequo, Deo favente, perveniatur ad ipſam, quò iter noſtrum dirigendum credimus, urbem Romam. Cúmque ad hæc * ab eo dicta, omnem gratiam me ei debere profiterer; facturumque omnia me, quæ præciperet, * & promptiſſimè pollicerer; cibo ſumpto, quieſcere nos juſſit, ſibique ipſe quietem dedit.

[* S. T. ac. Sic Cand. & P.]
[* S. adeo]
[* Deeſt in T. R. Carm. & P.]

RE-

ex Abdia ſuppoſititio. Conferri autem debet totus locus cum his verbis cap. 43. *Septimana jam una ex paſſione Domini complebatur annorum.* ut ex comparatione intelligatur opinio Noſtri, quæ etiam aliorum quorumdam exſtitit, de converſione Pauli factâ poſt annum à Chriſti morte ſeptimum. COT.

52. *Dealbabantur.*] Matt. XXIII. 27. *Similes eſtis ſepulcris dealbatis.* Optatus Milevitanus lib. 3. *In loco Octavenſi occiſi ſunt plurimi, detruncati ſunt multi: quorum corpora uſque in hodiernum, per dealbatas aras aut menſas potuerunt numerari.* Ibid.

53. *Se eſſe quemdam Stantem.*] Lib. 2. cap. 7. 11. lib. 3. cap. 47. Clement. Homil. 2. cap. 22. 24. Hom. 18. cap. 6. 7. 12. 14. Epitom. num. 25. Intelligitur hinc quare Doſitheus & Simon Stantis nomen ſibi aſſumerent. De primo Origenes tom. 14. in Johannem p. 219. 220. ὥσπερ ἀπὸ Σαμαρέων Δοσίθεός τις ἐβούλετο πείθειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν προφητευόμενον Χριστόν· ἀφ' οὗ εἰσὶ μέχρι νῦν οἱ Δοσιθηνοὶ, φέροντες καὶ βιβλία τοῦ Δοσιθέου, καὶ μύθους τινὰς περὶ αὐτοῦ διηγούμενοι, ὡς μὴ γευσαμένου θανάτου, καὶ ἔν τινι τῆς γῆς ἔτι ζῶντος. *Sic Doſitheus quidam exſtitit ex Samaritanis, qui ſeipſum diceret Chriſtum prophetatum: à quo uſque nunc Doſitheini ſunt, libros Doſithei circumferentes, & fabulas quaſdam enarrantes de eo, perinde quaſi mortem non deguſtârit, ſed alicubi in hac vita degat.* De altero Clemens Alexandrinus Variis Operis lib. 2. p. 383. οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Σίμωνα, τῷ ἑστῶτι, ὃν σέβουσιν, ἐξομοιοῦσθαι τρόπον βούλονται. *Simonis autem ſectatores, Stanti quem colunt, volunt aſſimilari moribus.* Qui Stromatei locus difficultatem peperit duobus Societatis Jeſu inſignibus Theologis, Dionyſio Petavio ad Epiphanium in Hæreſi Simonianorum, & Franciſco Vigero in Euſeb. Præparat. Evangel. lib. 11. c. 15. Ibid.

54. *Virtutem ſummam excelſi Dei.*] Miſeris modis deformati ſunt verſus Auctoris ψευδωνύμου & ἀνωνύμου, poſt Tertulliani Opera, lib. 1. adverſus Marcionem;

Infandos omni magica dementia plenos
Perſuaſit, ſeſe virtutem dicere ſummam;
Fingere cum meretrice, nefas peragrare, volare.

Sine dubio ſcribi debet;

Infando Simoni Magica dementia pleno
Perſuaſit, ſe ſe Virtutem dicere ſummam:
Fingere, cum meretrice, nefas, peragrare, volare. Ibid.

55. Cum-

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER SECUNDUS.

Clement. I. Hom 2. c. 1. &c. Epit. c. 10. &c.

CUm autem dies, quæ ad diſceptandum cum Simone ſtatuta fuerat, illuceſceret; Petrus primis gallorum cantibus ſurgens, excitavit etiam nos: eramus enim in eodem cnnclavi cubitantes, ſimul omnes tredecim; in quibus primus poſt Petrum Zachæus; deinde Sophonias, Joſephus, & Michæas, * Elieſdros, & Phinees, Lazarus, & Heliſæus; poſt hos ego Clemens, & Nicodemus; deinde Niceta & Aquila, qui fuerant priùs diſcipuli Simonis, & docenre Zachæo converſi ſunt ad fidem Chriſti. Mulierum ſanè nulla prorſus aderat. [55] Cúmque adhuc veſpertinum lumen duraret, omnes reſedimus: & Petrus videns vigilare nos, ac ſibi intendere; ſalutatis nobis, continuò dat ſermonis exordium. Mirari me equidem fateor, fratres, humanæ naturæ vim, quam ad omnia aptam habilemque eſſe video. Hoc autem dicere in memoriam venit, ex his quæ rebus ipſis expertus ſum; ut cùm tranſierit medium noctis, ego ſponte jam ſuſcitor, & ultrà ſomnus nequaquam venit ad me: quod mihi accidit ex eo, quia in conſuetudine habui, verba Domini mei, quæ ab ipſo audieram, revocare ad memoriam; & pro ipſorum deſiderio, ſuſcitari animis meis & cogitationibus imperavi; ut evigilans ad ea, & ſingula quæque recolens ac retexens, poſſim memoriter retinere. Ex hoc ergo, dum omni cum dulcedine ſermones Domini verſare in meo corde deſidero, conſuetudo obtinuit vigilandi, etiam ſi nihil ſit quod cogitare velim. Ita ergo ineffabili quadam ratione, introductâ aliâ conſuetudine, vetus conſuetudo mutatur: & id revera, ſi non ſupra modum cogas, ſed quantum recipit menſura naturæ. Neque enim penitus ſomnn carere poſſibile eſt; alioqui nec facta nox fuiſſet ad quietem.

* R. Helieſdros. Carm. Eleazarus.

Conſuetudo.

* R. P. ego Clemens

II. Et * ego cùm audiſſem: Optimè, inquam, dixiſti Petre, quia conſuetudo conſuetudine commutatur. Nam & ego cùm navigarem, primò turbabar, & intra me mihi omnia vertebantur, ita ut ſuggillari viderer, nec ferre poſſem * [56] brumam & moleſtiam maris: poſt paucos autem dies, ubi conſuetudo facta eſt, tolerabiliter ferre cœpi; ita ut manè ſtatim unà cum nautis cibum ſumere delectarer, cùm priùs ante horam ſeptimam capiendi cibi conſuetudo non eſſet. Nunc ergo, ex iſta ſola conſuetudine, circa illud tempus, quo comedere cum nautis ſolebam, eſuries admonet me: quod tamen rurſus depellendum ſpero, cùm alia fuerit conſuetudo ſuſcepta. Credo ergo etiam tibi vigiliarum conſuetudinem, ut perhibes, inſtitutam: & opportunè hoc nobis exponere voluiſti, ut & nos aliquantulum ſomni à nobis abjicere atque effugare non pigeat; ut poſſimus doctrinæ viventis inſtituta ſuſcipere. Ubi enim decocti fuerint cibi, & mens acceperit nocturna ſilentia, opportuniſſimè quæ docentur inſident.

* S. T. bromum

III. Et Petrus libenter accipiens, quòd intellexerim præfationis ejus cauſam, ad utilitatem noſtram prolatam; collaudans me, adhortandi & incitandi ſine dubio gratiâ; conſequentem cœpit expedire ſermonem: Opportunum mihi nunc & neceſſarium videtur, de his quæ imminent, aliqua diſcutere; id eſt, de Simone. Scire enim velim, quibus ſit moribus, & quibus ſit actibus: quod mihi, ſi quis ſcit, indicare non ceſſet, refert enim iſta prænoſcere. Nam ſi in mandatis habemus, ut venientes ad civitatem, diſcamus priùs, quis in eâ dignus ſit, ut apud eum cibum ſumamus: quantò magis convenit noſcere, quis, qualiſve ſit is, cui immortalitatis verba credenda ſunt? Solliciti enim, & valde ſolliciti eſſe debemus, ne margaritas noſtras mittamus ante porcos.

Mat. 10. *Luc.* 10. Pſeudo-Clemens, ſub finem Epiſt. 5.

Mat. 7. 6.

IV. Sed & alias ob cauſſas utile eſt, viri hujus habere me notitiam. Si enim ſciam, quia in his, de quibus non poteſt dubitari quòd bona ſint, emendatus eſt, & inculpabilis; hoc eſt, ſi ſobrius, ſi miſericors, ſi juſtus, ſi mitis & humanus eſt; quæ utique bona eſſe nullus ambigit; tunc conſequens videbitur, ut ei qui obtinet bona virtutum, etiam quod deeſt, fidei & ſcientiæ conferatur; & in quibus maculari * videtur ejus vita, quæ eſt in reliquis probabilis, emendetur. Si verò in his, quæ palàm ſunt, peccatis involutus permanet & inquinatus; non me oportet ei aliquid de ſecretioribus & remotis divinæ ſcientiæ proloqui; ſed magis proteſtari, & convenire eum, ut peccare deſinat, & actus ſuos à vitiis emendet. Quòd ſi ingeſſerit ſe, & provocaverit nos dicere, quæ eum minùs rectè agentem, non oportet audire; prudenter eum debemus eludere: nam nihil omnino reſpondere auditorum cauſâ, utile non videtur; ne fortè exiſtiment, nos reſponſionis penuriâ declinare certamen; & fides eorum lædatur, non intelligentium propoſitum noſtrum.

* Carm. videbitur.

V. Cùmque hæc Petrus dixiſſet ad nos, Niceta rogat permitti ſibi dicere aliquid: atque indulgente Petro; Cum venia, inquit, obſecro te, Domine mi Petre, audias me valde ſollicitum tui, & verentem, ne fortè in certamine, quod tibi eſt cum Simone, ſuperari videaris. Solet enim frequenter accidere, ut qui veritatem defendit, non ſemper * obtineat: dum aut in * ali

* Cand. obtineat victoriam.

55. *Cúmque adhuc veſpertinum lumen duraret.*] MS Candeler. *caveret.* Ut Clementinorum Homil. 3. n. 1. [illegible] λύχνον ἔτι φαίνοντος. De more lucernam non extinguendi, ſed ſinendi donec ultrò conſumeretur, videndus Plutarchus in Quæſtionibus Romanis p. 281. F. Monachos etiam ſolitos ad lumen dormire, diſcimus ex eorum Regulis. COT.

56. *Brumam.*] Candel. & Carmel. quoque, *bromum.* quod eſt, *βρῶμα*. Ibid.

* S. T. C. C. aliud. R. P. aliquid *Simon.*

* aliquo præventi ſunt auditores, aut non grandem curam melioris ſententiæ gerunt. Super hæc autem omnia, & ipſe Simon vehementiſſimus eſt orator; in arte Dialecticâ, & ſyllogiſmorum tendiculis enutritus: quod autem eſt omnibus gravius, & in arte magicâ valde exercitatus: & ideo metuo, ne fortè tam validè ex omni parte monitus, apud eos qui ignorant eum, falſa allegans, putetur vera defendere. Neque enim vel noſipſi eum potuiſſemus effugere, & converti ad Dominum, niſi, dum adjutores ejus, & errorum ſocii ſumus, agnoviſſemus, quòd deceptor eſſet ac magus.

VI. Cúmque hæc Niceta dixiſſet; Aquila quoque rogans ſibi dicendi facultatem dari, hoc modo etiam ipſe proſecutus eſt: Suſcipe, quæſo, & mei erga te amoris curam, optime Petre; & ego enim valde ſollicitus ſum pro te. Nec reprehendas nos in hoc: quia curam gerere alicujus, ex affectu venit; negligere autem, non minus eſt, quàm odiſſe. Teſtem verò invoco Deum, quia, non ut ſegniorem te in certamine ſciens, metuo pro te; quippe qui nec umquam tibi præſtò fuerim diſputanti; ſed qui illius * impietates bene noverim, exiſtimationem tuam cogito, ſimul & * animos auditorum, & ipſius ante omnia veritatis ſtatum. Vehemens enim eſt hic magus ad omnia quæcumque voluerit, & ſupra modum ſceleſtus: in omnibus enim eum diligenter agnovimus; utpote qui à puero malorum ejus * auditores fuerimus & miniſtri; & niſi nos Dei amor * abrupiſſet ab eo, in eiſdem cum ipſo etiam nunc verſaremur malis; ſed ingenitus quidam nobis erga Deum affectus, ſcelera quidem ejus exoſa, cultum verò Dei amabilem fecit. Unde & arbitror opus fuiſſe divinæ providentiæ, ut nos primò familiares ejus effecti, notitiam caperemus, quo modo, vel quali arte, prodigia, quæ facere videtur, efficiat. Quis enim eſt, qui non obſtupeſcat ſuper his, quæ facit, mirabilibus; & non putet eum de cœlis Deum ad ſalutem hominum deſcendiſſe? Ego de meipſo fateor, niſi interiùs eum ſciſſem, & interfuiſſem actibus ejus, ſubripi mihi facilè potuiſſet: unde non fuit magnum nos ab ejus conſortio ſeparari, ſcientes eum magicis artibus, & commentis ſcelerum niti. Quòd ſi vis etiam ipſe de eo cuncta cognoſcere, quis ipſe ſit, qualiſve, & unde; vel qualiter patrentur quæ gerit; auſculta.

* T. impietatis ſecreta
* T. R. Cand. P. animas
* T. Cand. adjutores
* S. T. abripuiſſet

VII. Simon hic, patre Antonio, matre * Rachel natus eſt; gente Samaræus, ex vico * Gytthorum; arte magus, Græcis tamen literis * liberalibus adprimè eruditus; gloriæ ac jactantiæ ſupra omne genus hominum cupidus, ita ut excelſam Virtutem, quæ ſupra creatorem Deum ſit, credi ſe velit, & Chriſtum putari, atque Stantem nominari. Hac autem appellatione utitur, quaſi qui neget poſſe ſe aliquando diſſolvi; adſerens carnem ſuam ita divinitatis ſuæ virtute compactam, ut poſſit in æternum durare. Hinc ergo Stans appellatur, tamquam qui non poſſit ullâ corruptione decidere.

* Cand. Rachele.
* S. T. C. C. Gethonum. R. P. Getonum
* S. T. liberalibuſque. *Sic & Cand.*

VIII. Interfecto etenim, ſicut ſcis & ipſe, [57] Baptiſta Johanne, cùm Doſitheus Hæreſeos ſuæ iniſſet exordium, [58] cum aliis triginta principalibus diſcipulis, & unâ muliere quæ Luna vocitata eſt: unde & illi triginta quaſi ſecundùm lunæ curſum in numero dierum poſiti videbantur: Simon hic malæ, ut diximus, gloriæ cupidus, accedit ad Doſitheum; & ſimulatis amicitiis, exorat, ut ſi quando aliquis ex illis triginta obiiſſet, in locum defuncti ſe continuò ſubrogaret: quia neque ſtatutum numerum excedere apud eos fas erat, neque ignotum aliquem inſerere, aut nondum probatum: unde & cæteri ſtudentes digni loco ac numero fieri, ſecundùm Sectæ ſuæ inſtituta placere per omnia geſtiunt; quò poſſit unuſquiſque ex his, qui illum numerum ſequuntur, cùm fortè aliquis, ut diximus, deceſſerit, dignus videri, qui in locum defuncti ſubſtitui debeat. Igitur Doſitheus plurimis * ab hoc exoratus, ubi locus intra numerum factus eſt, introduxit Simonem.

Doſitheus. *Selene.* Clement. Hom. 2. cap. 24. &c. *Simon.*
* T. ad. *Sic & alii.*

IX. Sed hic non multò pòſt incidit in amorem mulieris illius, quam Lunam vocant; nobiſque utpote familiaribus ſuis omnia concredebat, quòd magus eſſet, & quòd amaret Lunam, quodque gloriæ cupidus, * noluit eâ inglorius frui; ſed * exſpectare patienter, donec honeſtè eâ uti liceret; ſi tamen etiam nos conſpiraremus ei ad omnia quæ velit: ſed & mercedem miniſterii hujus daturum ſe nobis pollicebatur, ſummis ut honoribus * affici, & Dii eſſe ab hominibus crederemur; tantùm ut mihi, inquit, Simoni deferatis primatus, qui poſſum magicâ arte multa ſigna & prodigia oſtendere, per quæ poſſit vel gloriæ, vel Sectæ noſtræ ratio conſtare. [59] Poſſum enim facere, ut volentibus me comprehendere, non appaream; & rurſus volens videri, palàm ſim: ſi fugere velim, montes perforem, & ſaxa quaſi lutum pertranſeam: ſi me de monte excelſo * præcipitem, tamquam ſubvectus ad terras illæſus deferar: vinctus memetipſum ſolvam, eos verò qui * vincula injecerint, vinctos reddam: in carcere colligatus, clauſtra ſponte patefieri faciam: ſtatuas animatas reddam; ita ut putentur ab his qui vident, homines eſſe: novas arbores ſubitò oriri faciam, & repentina virgulta producam: in ignem memetipſum injiciens, non ardeam. Vultum meum commuto, ut non agnoſcar: ſed & duas facies habere me, poſſum hominibus oſtendere. Ovis aut capra efficiar: pueris parvis barbam producam: in aërem volando invehar: aurum plurimum oſtendam: reges faciam, eoſque dejiciam. Adorabor ut Deus; publicè divinis donabor honoribus, [60] ita ut ſimula-

* S. T. Cand. nollet. R. P. nolit
* S. T. R. exſpectaret. *Sic & C. C.*
* S. T. Cand. afficiendi eſſe
Magica opera. l. Clement. Hom. 2. c. 32. Epit. c. 31.
* *Carn. & Abd.* præcipitem dedero.
l. Cedrenum, ſ. in Teſt. Vet. Pſeudo-Abdiam, lib. 1. ante medium. Leg. infrà lib. 3. c. 47.
* R. P. me in vincula

---

57. *Baptiſta Johanne.*] In Clementinis Homil. 2. n. 23. & Epitomes cap. 26. [illegible] Ἡμεροβαπτιστῆς. Quemadmodum Juſtino Martyri Dialogi p. 307. [illegible] dicuntur, qui cæteris Ἡμεροβαπτισταί. COT.

58. *Cum aliis triginta principalibus diſcipulis.*] Ad id fortè reſpiciebat Origenes, cùm tom. 6. in Celſum p. 291. ſcriberet, [illegible] Hoc eſt me [illegible] interpretante; *Doſithei verò nec ſuperiori tempore floruerunt: nunc ſanè omnino defecerunt, adeò ut totus illorum numerus referatur non eſſe in triginta.* Et tom. 1. p. 45. [illegible] *Nunc autem omnes Simonianos in orbe reperire non licet numero, opinor, triginta.* Ibid.

59. *Poſſum enim facere, & ſequ.*] Legendus quem Abdiam vocant; notandæque in illo variæ lectiones, corrigendæ falſæ. Notabilem quoque varietatem exhibet liber Carmel. *Aurum plumbum oſtendam.* ubi cæteri *Aurum plurimum oſtendam* [illegible] Cum quibus Theodorit ad II. Theſſal. II. 9. adjunge iſta gemina apud Athanaſium in Quæſtionibus ad Antiochum Reſponſ. 124. [illegible] In Opere imperfecto in Matthæum ad cap. 7. verſ. 16. ſeu ut dividunt, Homil. 19. *Volare per aerem, ſicut & Dominum Diabolus hortabatur; ſtatuas facere ambulare; aut commiſceri flammæ, & non comburi; & alia, qualia Simon fecit.* Ibid.

60. *Ita ut ſimulacrum mihi ſtatuentes.*] Rectè à S. Irenæo lib. 1. cap. 20. publica ſtatua Simonis Magi Romæ poſita, ſecernitur ab imagine privata Simonis ſpecie Jovis, quam Simoniani cum imagine Selenes ſeu Helenæ factâ ad figuram Minervæ adorabant. Id monui, quia B. Auguſtinus in libro de Hæreſibus videtur minùs diſtinctè loqui,

ſacrum mihi ſtatuentes, tamquam Deum colant, & adorent. Et quid opus eſt multa dicere? quidquid voluero facere, potero. Multa etenim jam mihi experimenti cauſâ conſummata ſunt. Denique aliquando, inquit, cùm mater mea Rachel juberet me exire ad agrum, ut meterem; ego falcem videns poſitam, præcepi ei ut iret & meteret; & meſſuit decuplo ampliùs cæteris. Multa jam nova virgulta produxi de terra, & * convaleſcere ea feci, & ſub momento temporis apparere * feci: & montem proximum, ego ſecundò perforavi.

* S. T. Abd. comare. Cand. Comare ea feci, ſub momento temporis, & apparere fructus; & montem. Carm. & contra naturam ego feci, ſub momento temporis apparere & montem.

X. Sed hæc cùm diceret de virgultis productis, & monte perforato; ſtupeſcebam pro eo, quòd etiam nos circumvenire velit, quibus ſe commendare & concredere videbatur: ſciebamus enim quod à proavis hæc fuiſſent, quæ à ſe nuper facta perhibebat. Hæc ergo nos ab eo flagitia audientes, & horum deteriora, ſequebamur tamen & ipſi ejus ſcelera, & alios ab eo decipi patiebamur; multa etiam mentientes pro eo: & hoc, priuſquam aliquid faceret eorum quæ promiſerat; ita ut nullis adhuc geſtis, à nonnullis tamen putaretur Deus.

* S. T. fructus. Deeſt in R. & in Pſeudo-Abdia.

De Doſitheo, & Simone.

XI. Interim in initio, cùm adhuc inter triginta Doſithei diſcipulos haberetur, cœpit ipſi Doſitheo derogare, tamquam qui non integrè, nec perfectè doceret: idque eum non invidiâ facere, ſed inſcientiâ. Verùm Doſitheus, ubi ſibi derogari ſenſit à Simone, verens ne opinio ſua obſcuraretur apud homines, qui eum putabant, ipſum eſſe Stantem, furore commotus, cùm ad ſcholam ſolitò conveniſſent, virgâ correptâ verberare Simonem cœpit; & repentè per corpus ejus, quaſi per fumum, viſa eſt virga tranſire: ſuper quo obſtupefactus Doſitheus, ait ad eum; Dic mihi, ſi tu es Stans, ut adorem te. Cùmque Simon reſpondiſſet; Ego ſum: Doſitheus, videns ſe non eſſe Stantem, cecidit, & adoravit eum; & Simoni quidem * cedit principatu ſuo, ipſique obedire omnem triginta virorum ordinem jubet; ſemetipſum verò in locum Simonis ſtatuit; & [61] non multò pòſt defunctus eſt.

* S. T. Cand. dedit principatum ſuum. Carm. ceſſit primatum ſuum. P. principatum.

Epit. cap. 27. &c. *Simon. Luna.*

XII. Igitur poſt obitum Doſithei, Simon accepit Lunam; cum qua uſque ad præſens circuit, ut videtis, decipiens turbas; & adſerens ſemetipſum quidem Virtutem eſſe quamdam, quæ ſit ſupra conditorem Deum, Lunam verò quæ ſecum eſt, eſſe de ſuperioribus cœlis deductam, eamdemque cunctorum genitricem adſerit eſſe ſapientiam: pro qua, inquit, Græci & Barbari confligentes, [62] imaginem quidem ejus aliquâ ex parte videre potuerunt; ipſam verò, ut eſt, * penitus ignorârunt: quippe quæ apud illum primum omnium, & ſolum habitaret Deum. Et hæc, atque alia his ſimilia cum verborum pompa proferens, decepit multos. Sed & hoc indicare debeo, quod ipſe ego vidiſſe me memini; cùm eſſet aliquando Luna illa ejus, in turre quadam, multitudo ingens ad eam convenerat pervidendam, & undique circa turrim ſtabat: at illa per omnes feneſtras turris illius, omni populo procumbere ac proſpicere videbatur. Et multa alia mirabilia fecit, & facit; ita ut ſtupentes pro his homines, putent eum ipſum eſſe ſummum Deum.

* S. T. Cand. primitus

XIII. Nam mihi aliquando, & Nicetæ rogantibus, ut exponeret quo modo hæc poſſint arte magicâ effici, & quæ eſſet hujus rei natura: Simon tamquam familiaribus ſuis, explanare ita cœpit: [63] Pueri, inquit, incorrupti, & violenter necati, animam adjuramentis ineffabilibus evocatam adſiſtere mihi feci; & per ipſam fit omne quod jubeo. Et ego: Eſtne, inquam, poſſibile animæ hæc facere? Ille reſpondit; Hoc vos ſcire volo, quia ſecundum locum poſt Deum obtinet anima hominis, cùm exuta fuerit à corporis ſui tenebris. Statim denique & præſcientiam habet; propter quod evocatur ad necromantiam. Et ego reſpondi; [64] Cur ergo interfectorum animæ non ulciſcuntur interfectores ſuos? At ille: Non meminiſti, inquit, quod dixi, quia cùm exierit de corpore, etiam præſcientiam habet? Memini inquam. Ob hoc, inquit, cum excedit è corpore, ſtatim prænoſcit futurum eſſe judicium, & unumquemque pro his, quæ hic egerit malis, pœnas daturum: & ideo nolunt ulciſci interfectores ſuos; quia & ipſæ pro ſuis malis, quæ hîc commiſerant, perferunt cruciatus; & illos ſciunt in judicio graviora manere ſupplicia. Super hæc autem omnia, nec permittitur eis exire, aut facere quidquam, ab Angelis qui eis præſunt. Et ego reſpondi; Si non permittitur eis ab Angelis huc venire, aut facere quod volunt; quo modo mago evocanti obtemperat anima? * Ipſis, inquit, animabus venire volentibus non indulgent: cùm vero hi qui præſunt Angeli, adjurati fuerint per majorem ſuum; excuſationem habent noſtræ, qui eos adjuramus, violentiæ; ut permittant exire animas quas evocamus: non enim illi peccant qui vim patiuntur, ſed nos qui inferimus neceſſitatem. Ad hæc Niceta;

Necromantia.

* Cand. Ipſi;

dicens de Simone; *Jovem ſe credi volebat, Minervam verò meretricem quamdam Selenen, quam ſibi ſociam ſcelerum fecerat: imaginesque & ſuam & ejuſdem meretricis diſcipulis ſuis præbebat adorandas, quas & Romæ tamquam Deorum ſimulacra auctoritate publicâ conſtituerat.* COT.

61. *Et non multò poſt defunctus eſt.*] Mortem Doſithei deſcribit poſt Epiphanium Hæreſi 13. Nicetas Choniates lib. 1. Theſauri cap. 35. Paullo aliter in Notis Abrahami Ecchellenſis Maronitæ ad Catalogum Hebedjeſu, p. 164. Ibid.

62. *Imaginem quidem ejus &c.*] Haud dubiam quin Simon commentum hoc de Luna ſeu Selene, dictâ etiam Helenâ, hauſerit ab Ethnicis; cùm Platonis inſignia verba extent, lib. 9. de Republica; [illegible] *De Helenæ imagine Steſichorus ait Trojanos veri ignoratione decertâſſe.* Item Sexti Empirici Adverſùs Mathematicos lib. 7. p. 124. 125. Ἑλένης εἴδωλον. [illegible] *Helenæ ſimulacrum, pro quo conflatum fuit bellum decem annorum.* Cæterùm quando Celſus apud Origenem Simonianis vult impoſitum fuiſſe nomen Helenianorum ab Helena, vel præceptore Heleno, in Heleno non jocatur, opinor, ſed errat. Ibid.

63. *Pueri incorrupti & violenter necati animam.*] Juſtinus Martyr Apologetico 2. pag. 65. [illegible] Παῖδας ἀφθόγγους, in Socrate lib. 3. cap. 13. Horatius Epod. V. *puer, impube corpus.* Apud Euſebium Hiſt. lib. 7. cap. 10. [illegible] lib 2. cap. 13. & de vita Conſtantini I. 36. [illegible] Chryſoſtomus Tom. 5. Concione 2. de Lazaro, [illegible] quem & vide Homiliâ xi. in Matthæum. Auguſtinus lib. 12. de civitate Dei cap. 53. *Puer anniculus occiſus, & dilaniatus, & ritu nefario ſepultus eſt.* Alii innumeri. Quis enim non memoravit quam vocant Pſychagogiam, Pſychomantiam, Necyomantiam, Necromantiam ſeu juxta Barbarorum filios Nigromantiam, peritiam ciendi animas ab Inferis, Manes ſepulcris eliciendi? Nec prætereiri debet de Simonianis locus Tertulliani cap. penult. lib. de anima; *Ecce hodie ejuſdem Simonis Hæreticos tanta præſumptio artis extollit, ut etiam Prophetarum animas ab Inferis movere ſe ſpondeant. Et credo quia mendacio poſſunt.* Quod autem doctiſſimus Gronovius Obſervatorum in Scriptoribus Eccleſiaſticis cap. 4. legit in Adhelmi loco ſupra relato cum Teſtimoniis Veterum; *atque Simoniæ leſiferas necromantiæ labruſcas radicitus extirpantem*, pro leſiferas necnon *Romana labruſcas*, vereor ut ſit neceſſarium: cùm Romana exponi poſſit Romana religio ſeu Ethnica, quemadmodum Simonia Hæreſis Simonis. Ibid.

64. *Cur ergo interfectorum animæ non ulciſcuntur interfectores ſuos?* Idem argumentum urget Tatianus Oratione contra Græcos p. 156. Ibid.

ceta, ultrà non ferens, præproperè reſpondit; quod & ego quidem facturus eram, ſed priùs eum expiſcari de ſingulis cupiebam: ſed, ut dixi, Niceta præveniens: Et tu, inquit, non times diem judicii, qui vim Angelis facis, & animas evocas, & homines decipis, & honorem tibi divinum ab hominibus mercaris? Et quo modo nobis perſuades quòd neque judicium erit, ut nonnulli Judæorum fatentur; neque animæ immortales ſint, quod videtur pluribus; cùm * ipſe oculis tuis videas eas, & * commonitionem divini judicii capias ex ipſis?

* T R. ipſis. Alii: ipſi.
* Cand. comminationem.

Simon magus.

XIV. His ab eo dictis, impalluit Simon; & tamen poſt paululum recolligens ſe, ita reſpondit: Ne putetis, inquit, quòd generis veſtri homo ſim, ego neque magus ſum, neque amator Lunæ, neque Antonii filius. [65] Antè enim quàm mater mea Rachel conveniret cum eo, adhuc virgo concepit me; cùm eſſet in poteſtate mea, vel parvum eſſe, vel magnum, & hominem inter homines apparere. Tentandi ergo gratiâ vos primos aſſumpſi amicos, ut in cœleſtibus & ineffabilibus locis meis primos vos collocem, cùm probavero. Humana ergo de meipſo mentitus ſum, ut vos manifeſtiùs comprobarem, ſi integrum erga me ſervatis affectum. Ego verò hæc audiens; ipſum quidem miſerum judicans, impudentiam tamen ejus admirans, & pro eo ipſe erubeſcens, ſimul & veritus ne quid in nos moliretur mali, innuo Nicetæ, pauliſper unà mecum ſimulare; & aio ad eum; Non nobis indigneris hominibus corruptibilibus, incorruptibilis Deus; ſed ſuſcipe magis affectum noſtrum, & animum volentem ſcire, * qui ſit Deus: nondum enim ſciebamus, quis eſſes; & nec advertebamus, quia tu es quem quærebamus.

* T.R. quid. Sic & C.C. ſed P. quis.

XV. Hæc & his ſimilia vultu pro * re aptato proſequentibus nobis, vaniſſimus credidit nos deceptos, & eò magis elatus addidit etiam hæc; Propitius vobis jam ſum, pro affectu quem erga me Deum geritis: me enim diligentes, neſciebatis; & me quærentes, ignorabatis. Sed nolo dubitetis, quia hoc eſt verè Deum eſſe, cùm poteſt quis parvus effici, vel magnus, ſi voluerit: nam quoquo modo apparere hominibus poteram. Nunc ergo incipiam vobis aperire quod verum eſt. Ego virtute meâ quodam tempore [66] aërem vertens in aquam, & aquam rurſum in ſanguinem, carnemque ſolidans, novum hominem puerum formavi; & opus conditore Deo multò nobilius protuli. Ille enim creavit hominem è terra: ego autem, quod eſt difficilius, ex * aëre: quemque rurſus reſolvens, aëri reddidi: ſpeciem tamen ejus, imaginemque depictam in interiore cubiculo collocavi, ut eſſet indicium ac memoria * operis mei. Hæc autem intelligebamus eum dicere, pro puero illo, cujus vi necati animâ, ad ea quæ volebat miniſteria utebatur.

* S T. ſe. Sic & Cand.

Clement. Hom. 2. c. 26.

* R. aëre formavi

* R. P. nominis

XVI. Petrus ergo hæc audiens, cum lacrymis ait; Miror admodum immenſam Dei patientiam; & è contrario in nonnullis humanæ temeritatis audaciam. Quæ enim ratio inveniri ultrà poterit, quæ Simoni ſuadeat, quòd Deus judices iniquos, cùm ipſe ſibi perſuadet, quòd animarum obedientiâ ad ſcelerum ſuorum utatur miniſterium? re autem vera à Dæmonibus illuditur: tamen cùm per hæc ipſa certus ſit, quod immortales ſunt animæ, & judicantur pro his quæ geſſerunt: & qui ſe putet re ipſa videre ea, quæ nos fide credimus, quamvis, ut dixi, illudatur à Dæmonibus, tamen arbitratur ſe ipſam animæ videre ſubſtantiam. Quando hic, inquam, fatebitur, vel male ſe agere, in tanto malo poſitus, vel judicandum ſe pro his quæ * gerit, qui ſciens, Dei judicium contemnit, & inimicum ſe exhibet Deo, & audet tam nefanda committere? Unde certum eſt, fratres mei, nonnullos veritati ac religioni Dei non ideo adverſari, quòd eis nequaquam ratio fidei conſtare videatur; ſed quia aut nimietate quadam peccatorum involuti, aut malis ſuis præventi, * & tumore cordis elati ſunt; ita ut nec ea quidem credant, quæ oculis ſuis ſe videre arbitrantur.

* R. P. egerit

* R. P. aut

XVII. Verùm quoniam ingenita erga conditorem Deum ſufficere ad ſalutem videbatur affectio, his qui diligerent eum; ſtudet Inimicus hanc affectionem in hominibus pervertere, & inimicos eos efficere, atque ingratos conditori ſuo. Teſtor autem cœlum ac terram, quòd ſi quantùm cupit Inimicus deſævire, permitteretur * etiam à Deo, olim omnes homines deperiſſent; ſed miſericordiæ cauſsâ, non ſinit Deus. Quòd ſi affectum ſuum homines converterent ad Deum, omnes ſine dubio ſalvarentur, etiam ſi pro aliquibus delictis ob juſtitiam corripi viderentur. Sed nunc plurimi hominum inimici effecti ſunt Dei; quorum Malignus corda penetravit; & affectum quem eis conditor Deus inſeruerat, ut erga ſe haberent, in ſemetipſum deflexit. Aliorum verò qui aliquantulùm vigilare videbantur; in phantaſia gloriæ & ſplendoris apparens, & magna quædam atque ingentia repromittens; evagari nihilominus à Deo vero mentem atque animum fecit: quæ tamen perpetrare, ei juſta quadam permittitur ratione.

Diabolus.

* T. R. et

XVIII. Ad hæc Aquila reſpondit; Quid ergo delinquunt homines, ſi Malignus transformans ſe in ſplendorem lucis, majora repromittit hominibus, quàm ipſe conditor Deus? Et Petrus: Puto, inquit, hoc injuſtius nihil eſſe: & quatenus injuſtum ſit, audi. Si filius tuus, qui à te omni diligentia eruditus eſt & nutritus, atque ad virilem perductus ætatem, ingratus tibi ſit; & relinquens te, ad alium, quem fortè ditiorem viderit, eat; & honorem quem tibi debebat, illi exhibeat; ac ſpe majoris lucri, naturam neget, & jura paterna defugiat; rectum tibi videtur, an impium? Et Aquila reſpondit; Omnibus palàm eſt, quòd impium ſit. Et Petrus: Si ergo in hominibus hoc impium dicis; quantò magis in Deo, qui ſupra omnes homines honore ab hominibus dignus eſt? cujus non ſolùm beneficiis fruimur; verùm & ope ac virtute eſſe cœpimus, cùm non eſſemus: cuique ſi placeamus, merebimur ab eo, ut etiam æterni in bonis ſimus. Ut ergo infideles à fidelibus, & pii diſcernantur ab impiis, permiſſum eſt Maligno, uti his artibus, quibus ſingulorum erga verum parentem probentur affectus. Quòd ſi verè eſſet aliquis Deus alienus; tamen ab eo qui nos creaverat, quique nobis pater & conditor fuerat, rectúmne erat, relicto proprio tranſire ad alienum? Et Aquila: Abſit, inquit. Tum Petrus: Quo modo ergo dicemus Malignum eſſe cauſſam peccati

Deus noſter.

1. Clement. Hom. 12. cap. 22.

65. *Antè enim quàm mater mea Rachel conveniret cum eo.*] Abutitur impius Simon loco Scripturæ Matth. I. 18 quia ſe eſſe Chriſtum credi voluit: quod & de ſeipſis dixerunt quidam poſt illum Hæreſiarchæ. Pari modo apud Socratem lib. 1. cap. 22. Terebinthus, ſeu Buddas natum ſe ex virgine affirmas: propter veterem, ni fallor, Buddam (Clementi Alexandrino Buttam, Strom. 1. p. 305.) de quo poſt alios Ratramnus libro de nativitate Chriſti cap. 3. Spicilegii Acheriani Tomo 1. *An certè Bragmanorum ſequentur opinionem, ut quemadmodum illi ſecta ſua auctorem Bubdam (l. Buddam) per virginis latus narrant exortum, ita nos Chriſtum fuiſſe prædicemus?* COT.

66 *Aërem vertens in aquam*] Clement. Homil. 2. c. 26. Hoc quoque è media Philoſophia Simon. Vide ſis Diogenem Laertium lib. 7. in Zenone, Clem. Alex. Strom. V. p. 599. Theodoritum Hæret. fabul. l. 1. c. 1. Ibid.

67. *Mal-*

cati noſtri, cùm hoc permiſſu Dei fiat, ut per ipſum probentur, * & in die judicii arguantur bi qui majoribus pollicitationibus invitati, veri patris & conditoris ſui reliquerint pietatem; hi verò qui fidem & caritatem proprii patris, etiam cum paupertate, ſi acciderit, & cum tribulatione ſervaverint, donis cœleſtibus in regno ejus, & immortalibus muneribus perfruantur? Sed hæc aliàs diligentiùs exponemus. Quid autem Simon egerit poſt hæc, ſcire cupio.

* R. ut

XIX. Et Niceta reſpondit; Ubi intellexiſſe eum ſenſimus, quòd deprehenſus eſſet à nobis, collocuti inter nos de ſceleribus ejus, reliquimus eum; & ad Zachæum venimus, hæc ipſa ei, quæ tibi nunc protulimus, indicantes. At ille benigniſſimè nos ſuſcipiens, & de fide Domini noſtri Jeſu Chriſti edocens, fidelium numero ſociavit. Cúmque hæc Niceta dixiſſet, Zachæus, qui paulò antè egreſſus fuerat, ingrediebatur, dicens; Tempus eſt, ut procedas ad diſputandum, Petre: turba enim multa, in atrio domûs congregata, te opperitur: quorum in medio, [67] multis fultus * ad * ſcelus aſſeclis, conſtitit Simon. Tum Petrus, ut hæc audivit, orationis gratiâ ſecedere me jubens; nondum enim eram dilutus à peccatis, quæ in ignorantia commiſeram; ait ad reliquos; Oremus, fratres, ut Deus per Chriſtum ſuum, pro ineffabili miſericordia ſua adjuvet me exeuntem pro ſalute hominum, qui ab ipſo creati ſunt. Et hæc cùm dixiſſet, oratione factâ, proceſſit ad atrium domûs, in quo erat multitudo plurima populi congregata: quos ubi omnes ſummo ſilentio ad ſe intentus vidit, & magum Simonem in medio eorum, velut ſigniferum, ſtantem; hoc modo cœpit.

Clement. Hom. 3. c. 29 &c. Epit. c. 34. &c. Pſeudo-Abdias, lib. 1. ante medium.
Diſputatio Petri cum Simone.
* *Deeſt in T. Su. & P.*

XX. Pax vobis ſit omnibus, qui parati eſtis dare dexteras veritati: quicumque enim obediunt ei, videntur quidem * aliquid gratiæ * referre Deo; porro autem ipſi ab eo donum ſummi muneris conſequuntur, juſtitiæ ejus * ſemitis incedentes. Propter quod primum eſt omnium, juſtitiam Dei, regnumque ejus inquirere: juſtitiam quidem, ut rectè agere doceamur, regnum verò, ut quæ ſit merces poſita laboris & patientiæ noverimus: in quo eſt bonis quidem, æternorum bonorum remuneratio; his autem qui contra voluntatem * Dei egerint, pro uniuſcujuſque geſtis, pœnarum digna reſtitutio. Hîc ergo, hoc eſt, in præſenti vita poſitos, oportet vos agnoſcere voluntatem Dei, ubi & agendi locus eſt. [68] Nam ſi quis velit antequam actus ſuos emendet, de his requirere, quæ non poteſt invenire; ſtulta & inefficax erit hujuſcemodi inquiſitio. Tempus enim breve eſt; & judicium Dei, geſtorum cauſsâ agetur, non quæſtionum. Ideoque ante omnia hoc quæramus, quid nos, aut qualiter agere oporteat, ut æternam vitam conſequi mereamur.

Pſeudo-Clemens, Epiſt. 3. poſt medium.
* S. T. R. alii, *Abd.* ſibi aliquid
* S. T. R. alii, *Abd. Cl.* conferrent
* S. T. C. C. *Abd. Cl.* ſemitas
Mat. 6. 33.
* *S. T. R.* alii, *Pſeudo-Abd. Pſeudo-Clem.* ejus
Pſeudo-Clemens, Epiſt. 1. in fine.

XXI. Nam ſi exiguum hoc vitæ tempus per inanes occupemus, & inutiles quæſtiones; inanes ſine dubio & vacui ab operibus bonis pergemus ad Deum; ubi judicium, ut dixi, operum noſtrorum fiet. Unaquæque etenim res, ſuum tempus habet & locum. Operum hic locus, hoc tempus eſt: meritorum ſæculum futurum. Ne ergo impediamur, ordinem locorum ac temporum permutantes; primò quæ ſit Dei juſtitia requiramus; ut tamquam iter acturi, abundanti viatico bonis operibus repleamur, quò poſſimus ad regnum Dei, tamquam ad urbem maximam pervenire. Deus enim his qui rectè ſentiunt, per ipſa opera mundi, quæ fecit, manifeſtus eſt, ipſius creaturæ ſuæ utens teſtimonio: & ideo, cùm de Deo * dubitatio eſſe non debeat, de ſola nunc ejus juſtitia requiramus & regno. Quòd ſi aliquid nobis de ſecretis & reconditis inquirendum ſuggerit mens noſtra, antequam de operibus juſtitiæ requiramus, rationem reddere nobiſmetipſis debemus; quia ſi bene agentes ſalutem conſequi meruerimus, tamquam caſti & mundi euntes ad Deum, Spiritu ſancto replebimur, & omnia quæ ſunt ſecreta & occulta, ſine ulla quæſtionum cavillatione noſcemus; quæ nunc, etiam ſi totum quis vitæ ſuæ tempus in inquirendo conſumat, non ſolùm non poterit invenire, ſed & majoribus ſe erroribus inſeret; quia non per viam priùs juſtitiæ incedens, ad portum vitæ pervenire contendit.

Pſeudo-Clemens, Epiſt. 3. ante finem.
Rom. 1. 20.
* R. P. diſputatio

XXII. Et propterea ſuadeo, primò juſtitiam ejus eſſe requirendam: ut per hanc iter agentes, & in via poſiti veritatis, verum Prophetam invenire poſſimus; non velocitate pedum, ſed operum bonitate currentes; ut ipſo duce uſi, nullum viæ hujus patiamur errorem. Si enim ipſum ſequentes, ingredi meruerimus illam, quò pervenire cupimus, civitatem; omnia jam de quibus quæritur, oculis videbimus, tamquam hæredes omnium facti. Intelligite itaque Viam, eſſe hunc vitæ noſtræ curſum: Viatores, eos qui bona opera gerunt: Portam, * verum Prophetam, de quo dicimus: Urbem, regnum eſſe, in quo reſidet omnipotens Pater, quem ſoli videre poſſunt hi qui mundo ſunt corde. Non ergo nobis difficilis videatur hujus itineris labor; quia in fine ejus requies erit: nam & ipſe verus Propheta ab initio mundi, per ſæculum currens, feſtinat ad requiem. Adeſt enim nobis omnibus diebus; & ſi quando neceſſe eſt, apparet, & corrigit nos, ut obtemperantes ſibi, ad vitam perducat æternam. Mea ergo iſta ſententia eſt, ſicut & vero Prophetæ viſum eſt, ut primò de juſtitia requiratur; ab his maximè, qui Deum ſe noſſe profitentur,

Pſeudo-Clem. ibid.
Vita, via. l. infrà, l. 5. c. 5.
* *S. T. R. P. Cand. Cl.* verò
Mat. 5. 8.
Pſeudo-Abdias, ibidem.

---

67. *Multis fultus ad ſcelus aſſeclis.*] Rectè abeſt à MSS. *ad ſcelus.* quod ex *adſeculis* formatum eſſe oſtendunt Codices Regius & Carmeliticus, dum pro *aſſeclis* ſcriptum habent, ille *à ſeculis*, hic *aſſeculis*. Conſulatur Pſeudo-Abdias COT.

68. *Nam ſi quis velit* &c.] Ex his obſervavi deſumptam fuiſſe Epiſtolam Nili ad Aſclepium Grammaticum, Poſſinianæ Editionis 183. Allatianæ 24. lib. 3. [illegible] Et infrà; [illegible] Pari modo Epiſtolam ad Xenonem acceptam fuiſſe à Baſilio edocti ſumus per Emericum Bigotium eximiæ eruditionis hominem. Sed & (ut pauca de multis dicam) Nili Epiſtola 32. lib. 1. eſt ſententia Gregorii Nazianzeni Orat. 21. p. 382. A. at 234. Epiſt. ejuſdem libri expreſſa eſt ex Irenæo lib. 1. cap. 1. p. 19. 21. apud Epiphanium Hær. 31. n. 16. 17. Epiſtolam verò 247. ad verbum leges in eodem Irenæi capite p. 33. B. Epiphan. n. 24. Jam libri 3. Epiſtola 6. formata fuit ex Baſilii loco quem in hiſce Notis protuli. Atque Epiſtola ad Chionium verba habet Baſilii ejuſdem 13. Homiliâ exhortatoriâ ad Baptiſmum, in fine. Nili certè non paucæ Epiſtolæ, Excerpta magis ſunt, quàm Epiſtolæ; forſan non ſine fraude, aut ſaltem errore Græculorum. Conferas etiam velim illam 190. lib. 2. cum § ult. Epiſtolæ 8. Dionyſii Pſeudo-Areopagitæ, de Carpo. Ibid.

69. Sa-

ſitentur. Si ergo habet aliquis, quod eſſe rectius putet, dicat: & cùm dixerit, audiat, ſed cum patientia & quiete. Propter hoc enim ab initio, [69] ſalutationis ſpecie, pacem cunctis precatus ſum.

Pax.

XXIII. Ad hæc Simon reſpondit; Nos pace tua opus non habemus: ſi enim pax ſit & concordia, ad inveniendam veritatem nihil proficere poterimus: habent enim inter ſe pacem & latrones, & ſcortatores; & omnis nequitia cum ſemetipſa concordat: & nos ergo, ſi ob hoc convenimus, ut pacis cauſsâ omnibus quæ dicuntur præbeamus adſenſum, nihil auditoribus conferemus; ſed è contrario illuſis eis, nos amici * diſcedemus. Propter quod noli invocare pacem, ſed magis pugnam matrem ejus; & ſi potes, expugna errores. Nec requiras amicitiam injuſtis adſentationibus * paratam: hoc enim te ante omnia ſcire volo, quia duobus inter ſe dimicantibus, tunc erit pax, cùm alter ceciderit ſuperatus: & ideo pugna ut potes, nec requiras pacem ſine bello, quod impoſſibile eſt; aut ſi poteſt fieri, oſtende.

* S.T. Cand. diſcedimus.
* R. P. partam

XXIV. Ad hæc Petrus: Attentiùs audite, ô viri, quæ dicimus. Ponamus mundum hunc campum eſſe aliquem magnum; & ex duabus civitatibus, quarum reges ſibi invicem ſint contrarii, miſſos eſſe ſingulos ad dimicandum duces; & illum quidem boni regis ducem, conſilium dare, ut uterque exercitus abſque ſanguinis profuſione, melioris in regis jura concedat, quò ſine periculo omnes ſalvi fiant; illum verò contrarium dicere; Non, ſed pugnetur; ut non qui dignus eſt, ſed quis fortior, ipſe cum his qui evaſerint regnet. Quæſo vos, quid magis eligeretis? Non dubito, quin, ut cum incolumitate omnium, regi meliori manus darentur. Et ego nunc non, ut Simon ait, pacis cauſsâ adſenſum volo commodari his quæ malè dicuntur; ſed ut cum quiete & ordine veritas requiratur.

De diſputatione.

XXV. Nonnulli enim in diſputationum certamine, ubi errorem ſuum ſenſerint confutari, cauſsâ perfugii conturbare continuò incipiunt, & movere lites; ne palàm fiat omnibus, quòd ſuperantur: & propterea ego frequenter exoro, ut cum omni patientia & quiete indago diſputationis habeatur; ut ſi fortè aliquid minùs rectè dictum videatur, repetere id, & apertius liceat explanare: ſolet enim interdum aliter dici quid, & aliter audiri; dum aut minùs lucidè profertur, aut minùs vigilanter advertitur: & ob hoc patienter cupio haberi ſermonem, ut neque ſubripiat alter alteri; neque ſermonem dicentis, intempeſtivus ſermo contradicentis * interrumpat: neque reprehendendi ſtudium geramus; ſed liceat, ut dixi, minùs * planè dicta repetere, ut examinatione juſtiſſimâ clareſcat veritatis agnitio. Scire enim debemus, quia ſi quis à veritate vincatur, non ipſe vincitur, ſed ignorantia quæ in ipſo eſt, quæ eſt Dæmon peſſimus; quam qui potuerit * effugare, ſalutis accipit palmam. Propoſitum namque nobis eſt prodeſſe auditoribus; non ut malè vincamus, ſed ut pro agnitione veritatis benè * vivamus. Si enim veritatis inquirendæ ſtudio ſermo moveatur, etiam ſi quid minùs plenè pro humana fragilitate dicemus, Deus pro ineffabili ſua bonitate, ea quæ deſunt, latenter auditorum ſenſibus adimplebit. Juſtus eſt enim; & ſecundùm uniuſcujuſque propoſitum, aliis quidem in promptu facit eſſe quod quæritur, aliis verò obſcurum reddit, etiam quod palàm poſitum eſt. Quia ergo via Dei, via pacis eſt; cum pace quæ Dei ſunt requiramus. Ad hæc ſi quis habet quod proſequatur, locus eſt; ſi verò nullus eſt qui reſpondere velit, ego dicere incipiam, & quæ mihi ab alio poſſunt objici, ipſe in medium prolata, diſſolvam.

* S.R. alii: irrumpat
* R.P. plenè
Ignorantia eſt Dæmon peſſimus.
* Carn. R. & P. effugere.
* S.R. Carn. vincamur. T. P. Cand. vincamus

XXVI. Cùm ergo Petrus cœpiſſet continuare ſermonem, Simon interruptâ oratione ejus: Cur, inquit, feſtinas * ipſe * tibi dicere, quæ tibi videntur? Intelligo verſutias tuas: vis enim tibi ea * ipſe proponere, quorum abſolutio bene tibi meditata eſt; ut ignorantibus turbis, videaris rectè aliquid dicere: ſed apud me non tibi erit horum locus. Nunc ergo, quoniam ut vir fortis polliceris, te omni volenti proponere reſponſurum, mihi interim primò reſpondeto. Et Petrus: Paratus, inquit, ſum; tantùm ut cum pace ſit ſermo. Tunc Simon: Non vides, inquit, imperitiſſime, quòd contraria agis Magiſtro tuo, pacem depoſcens; quod utique non convenit ei qui expugnaturum ſe promittit ignorantiam? Aut ſi tu rectè pacem ab auditoribus poſcis, non rectè Magiſter tuus dixit; *Quia non veni pacem mittere in terram, ſed gladium.* Mat. 10. 34. Aut enim tu bene dicis, & ille non bene: aut ſi Magiſter tuus bene, tu peſſimè, qui non intellexiſti contraria te proferre ei, cujus te diſcipulum profiteris.

* S. T. ipſa. Cand. ipſa tibi dicere quæ videntur.
* S. T. R. ipſa. Sic & alii.

XXVII. Ad hæc Petrus: Neque * qui miſit me, malè fecit, gladium mittere in terram: neque ego contraria ei ago, auditorum pacem requirens: ſed tu & imperitè & temerè reprehendis ea quæ non intelligis. Etenim quia pacem non venit mittere in terram Magiſter, audiſti: quòd autem dixerit; *Beati pacifici, quoniam ipſi filii Dei vocabuntur*, Mat. 5. 9. non audiſti. Propter quod non ego Magiſtro diverſa ſentio, pacem perſuadens, quam ille ſervantibus, beatitudinem poſuit. Et Simon ait; Pro magiſtro reſpondere cupiens, ô Petre, multò eum graviùs accuſâſti; ſi cùm ipſe non venerit pacem facere, hanc aliis ſervare præceperit. Et quo modo alius ille ejus ſermo conſtabit quem dixit; quia *ſufficit diſcipulo, ut ſit ſicut magiſter ejus?* Mat. 10. 25.

* Cand. qui venit malè.

XXVIII. Petrus ad hæc: Magiſter, inquit, noſter, qui erat verus Propheta, & ſui in omnibus memor, neque ſibi contraria locutus eſt, neque nobis ab his quæ ipſe gerebat diverſa mandavit. Quòd enim ait; *Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium: & ex hoc videbitis ſeparari patrem à filio, filium à patre; virum ab uxore, & uxorem à viro; & matrem à filia, filiam à matre; fratrem à fratre, ſocrum à nuru, amicum ab amico:* Mat. 10. 34. 35. 36. Luc. 12. 53. hæc omnia continent doctrinam pacis: & quo modo, audi. Initio prædicationis ſuæ, utpote qui velit omnes invitare & adducere ad ſalutem; ac patientiam laborum, tentationumque habendam ſuaderet; pauperes beatificabat, eoſque pro * penuriæ tolerantia adepturos eſſe pollicebatur regna cœlorum; Mat. 5. 8. Luc. 6. ut ſub tanta ſpe æquanimiter paupertatis pondus, ſpretâ cupiditate, portarent. Eſt enim unum & maximum * ex pernicioſiſſimis peccatis, cupiditas. Sed & eſurientes, & ſitientes, æternis bonis juſtitiæ ſaturandos eſſe promiſit; ut egeſtatem tolerabiliter ferentes, nihil pro hac injuſti operis molirentur. Mundos quoque corde, ſimiliter beatos dicebat, & per hoc Deum viſuros, ut unuſquiſque adipiſci tantum cupiens bonum, ſemetipſum à peſſimis & pollutis cogitationibus contineret.

* R. P. penuria &
* R. & pernicioſiſſimum peccatum

XXIX. Sic

69. *Salutationis ſpecie, pacem cunctis precatus ſum.*] Ad Matth. X. 12. Hieronymus; *Occultè ſalutationem Hebræi ac Syri ſermonis expreſſit. Quod enim Græcè dicitur* χαῖρε, *& Latinè ave; hoc Hebræo Syroque ſermone appellatur* שלום לך, *Salom lach, ſive* שלום עמך, *id eſt, pax tecum.* Quo loci in Codice Regio 230 litteris ſolummodo Latinis exaratum habetur, *Chere & appellant Salomlach ſive Salamalach.* COT.

70. Epi-

* *Deeſt in R.* • S. T. *contemnentes.* *Sic & C. C.*

XXIX. Sic ergo Magiſter noſter diſcipulos ad patientiam * virtutis invitans, bonum pacis, etiam cum labore * parientiæ, ſuadebat eſſe ſervandum. E contrario verò eos qui in divitiis ac luxuria verſabantur, lugebat, qui nihil pauperibus largiebantur, arguens eos rationem redituros; quia proximos ſuos, quos diligere ſicut ſeipſos debuerant, ne in egeſtate quidem poſitos miſerati ſunt. Hæc autem dicens, alios quidem obedire fecit; alios verò reddidit inimicos. Credentibus ergo & obedientibus, pacem habere inter ſe invicem jubet, & ipſis dicit; *Beati pacifici, quia ipſi filii Dei vocabuntur.* His autem, qui non ſolùm non credidère, verùm & adverſarii doctrinæ ejus facti ſunt; bellum verbi & confutationis * indixit: *quia ex hoc videbitis ſeparari * filium à patre, & virum ab uxore, & filiam à matre, & fratrem à fratre, & nurum à ſocru; & inimici hominis domeſtici ejus.* In unaquaque enim domo, cùm inter credentem & non credentem cœperit eſſe diverſitas, neceſſariò pugna fit: incredulis quidem contra fidem dimicantibus; fidelibus verò in illis errorem veterem, & peccatorum vitia confutantibus.

• R. • S. T. R. *alii*: indicit, & ait; * R. P. *patrem à filio*

Mat. 23. *Luc.* 11.

XXX. Similiter quoque etiam erga Scribas & Phariſæos ultimo doctrinæ ſuæ tempore bellum gerit, arguens eos ſuper actibus non bonis, & non rectâ doctrinâ. & quòd clavem ſcientiæ, quam à Moyſe traditam ſuſceperunt, occultarent, per quam poſſit janua regni cœleſtis aperiri. Sed & nos ad prædicandum mittens Dominus noſter præcepit nobis, ut in quamcunque civitatem vel domum introierimus, dicamus; Pax huic domui: & ſi quidem, inquit, fuerit ibi filius pacis, veniet ſuper eum pax veſtra; ſi verò non fuerit: pax veſtra ad vos revertetur: exeuntes autem de domo, vel de civitate illa, ut etiam pulverem, qui adhæſerit pedibus noſtris, excutiamus ſuper eos. Tolerabilius autem erit terræ Sodomorum, & Gomorrhæorum in die judicii, quàm illi civitati vel domui. Quod utique ita demum præcepit fieri, ſi priùs in civitate vel domo, veritatis ſermo prædicetur, ex quo, vel recipientes veritatis fidem, filii pacis & filii Dei fiant; vel non recipientes, arguantur, quaſi inimici pacis & Dei.

Epiſt. c. 35. Pſeudo-Clemens, *ibid.* *Mat.* 10. 12. *Luc.* 10. 5.

XXXI. Ita ergo & nos, Magiſtri inſtituta * ſervantes. pacem primò proponimus auditoribus, ut abſque ulla perturbatione poſſit via ſalutis agnoſci. Quòd ſi quis pacis verba non ſuſcipit, neque acquieſcit veritati: ſcimus adversùm eum pugnam verbi movere, & arguere acriùs, confutando * ignorantiam, & redarguendo peccata. Neceſſariò igitur pacem proponimus; ut ſi quis eſt filius pacis, pax noſtra veniat ſuper eum: ab eo autem, qui ſe alienum pacis effecerit, regredietur ad nos pax noſtra. Non ergo, ut * putas, * conſenſu malorum pacem proponimus: nam utique continuò tibi dexteram dediſſemus: ſed ut per quietem & patientiam * diſſerentibus nobis, qui ſit ſermo verus, faciliùs ab auditoribus dignoſcatur. Si autem diſſideas & diſcordes à temetipſo, quo modo ſtabis? Neceſſe eſt ut cadat, qui in ſemetipſo dividitur. *Omne* enim *regnum in ſemetipſum diviſum, non ſtabit.* Ad hæc ſi quid videtur, dicito.

* C. C. & P. *ſectantes.* • *Cand.* avaritiam ac ignorantiam. • S. T. R. *alii*: an *Carm.* conſenſum. * R. aſſerentibus

Mat. 12. 25.

XXXII. Et Simon: Stultitiam tuam demiror. Sic nobis Magiſtri tui verba proponis, quaſi certum de eo habeatur, quòd Propheta ſit; quem ego perfacilè demonſtrare poſſum, multa ſibi contraria locutum. Denique ex his, quæ ipſe protuliſti, arguam te. Ais enim dixiſſe eum; *Omne regnum, vel omnis civitas diviſa in ſemetipſâ, non ſtabit.* Et alibi iterum ais eum dixiſſe, quia ipſe miſerit gladium, ut ſepararet eos qui in domo ſunt; ita ut dividatur filius à patre, & filia à matre, & frater à fratre; * ut ſi fuerint in una domo quinque, dividantur tres adversùm duos, & duo adversùm tres. Si ergo omne quod dividitur, cadit; iſte qui diviſiones facit, cadendi præſtitit cauſſas: & ſi talis eſt, utique malus eſt. Ad hæc reſponde ſi potes.

• S. T. P. R. & *Luc.* 12. 52.

XXXIII. Et Petrus: Non temere deroges, ô Simon, his quæ non intelligis. Primò ergo reſpondeam pro eo quod ais, me Magiſtri mei verba proponere, atque ex ipſis ea, de quibus dubitatur, abſolvere. Dominus noſter mittens nos Apoſtolos * ad prædicandum, præcepit nobis, ut doceamus omnes gentes, de his quæ mandata ſunt nobis. Neque ergo dicere ea, ut ab ipſo dicta ſunt, poſſumus. Non enim dicere, ſed docere ea in mandatis habemus; & ex ipſis oſtendere, quo modo unumquodque eorum, veritate ſubnixum ſit. Neque rurſus proprium nobis aliquid dicere permiſſum eſt. Sumus enim miſſi; & neceſſariò, qui miſſus eſt, illud quod juſſus eſt nunciat, & voluntatem mittentis exponit. Nam ſi aliud dicam, quàm præcepit mihi ille qui me miſit, falſus ero Apoſtolus; qui non illud dico quod juſſus ſum dicere, ſed quod mihi videtur: quod qui facit, utique ſe meliorem vult oſtendere, quàm eſt ille à quo miſſus eſt: & eſt ſine dubio prævaricator. Si verò ea quæ juſſus eſt, proſequatur, eorumque adſertiones * maniſeſtiſſimas proferat; Apoſtoli opus exſequi videbitur: quod ego nunc implere contendens, non tibi placeo. Non ergo reprehendas, quòd ejus qui me miſit, proferam verba: ſed ſi eſt in illis aliquid, quod non ſit integrè dictum; inde me ut arguas licet: quod tamen nullo modo fieri poteſt. * Aut ſi non putas eum Prophetam eſſe, hoc primò requiratur.

Mat. 28. 19, 20. * *Carm.* addit ſuos. *Apoſtoli officium.* • R. maniſeſtiſſimè • S. T. *alii*; Propheta enim eſt, & ſibi ipſi eſſe contrarius non poteſt. Aut *Prophetia.*

XXXIV. Et Simon: Non opus habeo hoc diſcere abs te: ſed quo modo ſibi iſta conveniant. Si enim inconſonans oſtendetur, ſimul etiam Propheta non eſſe docebitur. Tum Petrus: Sed ſi priùs, inquit, oſtendero eum Prophetam; hoc quòd videtur eſſe inconſonans, non erit: neque enim ex conſonantia quis Propheta eſſe probatur; quia hoc multis poſſibile eſt facere: quod ſi conſonantia Prophetam non facit, multò magis nec inconſonantia. Quia ergo multa ſunt, quæ videntur quidem inconſona eſſe nonnullis, habent tamen profundiore ratione in ſemetipſis conſonantiam; ſicut & * aliqua videntur habere conſonantiam, diſcuſſa diligentiùs, inveniuntur inconſona: hac de cauſſa aliam non puto * rectiorem eſſe viam ad horum diſcrimen, niſi ut priùs cognoſcamus, ſi is qui locutus eſt ea quæ videntur inconſona, Propheta ſit. Si enim invenitur Propheta eſſe, omnia illa quæ videntur ſibi eſſe contraria, conſtat habere conſonantiam, ſed non intelligi. De his ergo probamenta rectiùs requirentur. Nos enim Apoſtoli, illius qui nos miſit, verba exponere miſſi ſumus, & adfirmare ſententias: proprium verò dicere aliquid, non habemus in mandatis; ſed verborum illius, ut dixi, aperire veritatem.

• S. T. *aliis* alia quæ • R. P. certiorem

XXXV. Et Simon ait; Doce ergo nos, quo modo conveniat, ut is qui diviſiones facit, quæ diviſiones cadere faciant eos qui dividuntur; vel bonus videatur, vel ad hominum ſalutem veniſſe. Et Petrus: Audi, quo modo Magiſter noſter omne regnum, & omnem domum diviſam adversùm ſemetipſam, dixit ſtare non poſſe. Hoc autem cùm ipſe fecit, vide quo modo ad ſalutem cedat. In errore poſitum mundi regnum, vel unamquamque in eo domum, * verbo veritatis * dividit; proculdubio ut cadat error, & veritas regnet. Quòd ſi alicui accidat domui, ut error introductus per aliquem, dividat veritatem; cùm error obtinuerit, certum eſt veritatem ſtare

• R. P. verba • R. P. dividunt

non

non poſſe. Et Simon: Sed incertum eſt, utrum Magiſter veſter errorem dividat, * an veritatem. Et Petrus: Iſtud alterius quæſtionis eſt. Sed ſi conſtat apud te, quia omne quod diviſum fuerit, cadit: ſupereſt ut oſtendam, ſi * tantùm cum pace audire vis, quòd Jeſus noſter errorem diviſerit ac reſolverit, docendo veritatem.

* R. P. à veritate.
* R. T. P. tamen

XXXVI. Tum Simon: Omitte, inquit, ſermonem pacis frequenter iterare: quid vero ſit quod ſentis, aut credis, breviter expone. Et Petrus ait; Quid times crebrò audire de pace? An ignoras quia perfectio Legis pax eſt? Ex peccatis enim bella naſcuntur & certamina: ubi autem peccatum non fit, pax eſt animæ: ubi verò pax eſt, in diſputationibus * veritas, in operibus * juſtitia invenitur. Et Simon: Videris mihi non poſſe profiteri quod ſentis. Et Petrus: Dicam, ex arbitrio tamen, non tuis verſutiis coactus. Cupio enim, quod ſalutare & utile eſt, omnibus adduci in notitiam; & ideo proferre quam breviſſimè non morabor. Unus eſt Deus, * idem qui conditor mundi, juſtus judex, & unicuique pro actibus ſuis quandoque reſtituens. Jam verò pro adſertione horum, ſcio innumera poſſe verborum millia commoveri.

Pſeudo-Abdias, ibidem.
Perfectio Legis eſt Pax.
* R. P. veritatis
* R. P. juſtitiæ
l. 1. c. 25.
1 Clement. Hom. 2. c. 12.
* S. T. R. *alii*: idemque conditor

XXXVII. Et Simon ait; Miror quidem velocitatem ingenii tui; non tamen amplector errorem fidei tuæ: prudenter enim prævidiſti, quòd tibi contradici poſſet * è turba: ideo etiam ipſe profeſſus es, quòd pro adſertione horum, innumera verborum millia movebuntur: nulli enim concordat profeſſio fidei tuæ. Denique, quòd unus ſit Deus, cujus ſit opus mundus; hoc primùm quis recipiat? puto quia neque Paganorum quiſquam, quamvis ille ſit idiota: Philoſophorum autem omnino nullus: ſed ne Judæorum quidem imperitiſſimus quiſquam & miſerrimus; neque ego ipſe qui eorum Legem bene novi. Et Petrus: Omitte, inquit, opiniones abſentium: tibi quid videtur, præſens præſenti dicito. Tum Simon: Poſſum, inquit, exponere quod verè ſentio: ſed pigriorem me facit illa conſideratio; quia ſi dixero, quod neque ſit tibi conſonum, neque vulgo huic imperito rectum videtur; tu quidem quaſi obſtupefactus, aures continuò occludens, velut ne blaſphemiâ polluantur, vertéris in fugam, quia quod reſpondeas non invenies; populus autem irrationabilis, adſentatus tibi, te quidem amplectetur, quaſi ea docentem, quæ in uſu eis ſunt; me verò exſecrabuntur, veluti nova quædam atque inaudita profitentem, meumque errorem * alienis mentibus inferentem.

* S. T. R. C. C. & urbanè id etiam profeſſus
De Unitate Dei.
l. Cedrenum, ſ. in Teſt. Veter.
* T. R. aliorum. *Sic & alii.*

XXXVIII. Tum Petrus: Numquid non tu, in quo nos accuſabas, ipſe ambagibus uteris, nihil habens quod adſeras veritatis? Aut ſi habes, incipe abſque * circuitionibus, ſi * tantùm confidis: & ſi quidem non placuerint alicui auditorum quæ dicis, abſcedet; qui verò permanſerint, cogentur adſertionibus tuis, probare quod verum eſt. Incipe igitur quod tibi rectum videtur, exponere. Et Simon ait: Ego dico multos eſſe Deos; unum tamen eſſe incomprehenſibilem, atque omnibus incognitum, horumque omnium Deorum Deum. Tum Petrus: Hunc, inquit, quem dicis eſſe incomprehenſibilem, & incognitum omnibus Deum, ex Scripturis Judæorum, quæ in auctoritate habentur, probare potes; an ex aliis aliquibus, quas omnes ignoramus; an ex Græcis auctoribus; an ex tuis * ſcriptis propriis? Certè ex quibuſcumque vis, dicito; ita tamen ut oſtendas eas priùs, eſſe Propheticas: ita enim fiet, ut earum indubitata habeatur auctoritas.

* R. P. circumventionibus
* T. R. tamen. *Sic & alii.*
Clement. Hom. 3. c. 2.
* S. T. R. ſcripturis. *Sic & alii.*

XXXIX. Et Simon ait: Ex Lege Judæorum ſolà adſertiones adhibebo. * In omnibus enim, qui religionis curam gerunt, manifeſtum eſt initius eſſe auctoritatis hanc Legem: unumquemque tamen ſecundùm proprium ſenſum intelligentiam Legis hujus accipere. Ita enim ab eo qui mundum condidit ſcripta eſt, ut in ipſa rerum fides habeatur. Unde ſive quis vera, ſive etiam falſa proferre velit, abſque hac Lege nulla recipietur adſertio. Quia igitur * ſcientia mea pleniſſimè cum Lege concordat, rectè multos eſſe pronunciavi Deos; quorum unus eſt eminentior, & incomprehenſibilis; ipſe qui eſt Deus Deorum. Quòd autem multi ſint Dii, ipſa me edocuit Lex. Primò quidem ubi ex perſona ſerpentis dicitur ad Evam, primam mulierem; *Quacumque die manducaveritis de ligno ſciendi bonum & malum, eritis ſicut Dii:* hoc eſt, ſicut hi qui hominem fecère. Poſtea enim quàm guſtavère de ligno, ipſe Deus teſtatur dicens ad reliquos Deos; *Ecce Adam factus eſt ſicut unus ex nobis.* Sic ergo conſtat multos eſſe Deos, qui hominem fecerint; quia & initio ita dicit Deus ad cæteros Deos; *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Sed & quod ait; [70] *Ejiciamus eum.* Et iterum; *Venite * deſcendentes confundamus linguas eorum.* Omnia hæc multos eſſe indicant Deos. Sed & illud * ſcriptum eſt; *Deos non maledices, & principem populi tui non maledices.* Et rurſum quod ſcriptum eſt; *Dominus ſolus ducebat eos, & non erat cum illis Deus * alienus;* multos eſſe oſtendit Deos. Sunt & alia plurima, quæ proferri poſſunt ex Lege teſtimonia, non ſolùm obſcuriora, ſed & manifeſta, quibus multi eſſe doceantur Dii; ex quibus unus, ut Judæorum populo Deus eſſet, ſorte electus eſt. Ego autem non hunc adſero; ſed illum qui etiam hujus Deus eſt, quem ne ipſi quidem Judæi nôrunt: neque enim ipſorum eſt Deus, ſed eorum qui agnoverint eum.

Clement. Hom. 16. c. 5. &c.
* *Deeſt in mſſ.*
* Cod. ſententia.
Gen. 3. 5.
Gen. 3. 22.
Gen. 1. 26.
Gen. 3. 22.
Gen. 11. 7.
* R. & deſcendentes.
* S. R. P. quod ſcriptum
Exod. 22. 28.
Deut. 32. 12.
* Cod. & R. Deus alius.

XL. His auditis Petrus: Nihil, inquit, verearis, Simon: ecce enim neque aures claudimus, neque fugimus; ſed ad ea quæ falsò proſecutus es, veritatis ſermonibus reſpondemus: illud primò adſerentes, quia unus eſt Deus, hic ipſe Judæorum; qui eſt ſolus Deus, cœli creator ac terræ; qui & omnium, etiam quos dicis Deorum, Deus eſt. Si ergo oſtendero nullum eſſe hoc ſuperiorem, ſed ipſum eſſe ſuper omnia, fateberis errorem tuum eſſe ſuper omnia. Et Simon: Quid enim, inquit; etiam ſi ego nolim fateri; qui adſiſtunt auditores, nonne arguent me, nolentem quæ vera ſunt profiteri?

XLI. Auſculta ergo, ait Petrus, ut ſcias primò, quòd etiamſi multi ſunt Dii, ut dicis; Judæorum Deo ſubditi ſunt, cui neque æqualis quiſquam, neque major eſſe poteſt: ſcriptum eſt enim, quòd ita dicat ad Judæos Moyſes Propheta; *Dominus Deus veſter, hic eſt Deus Deorum, & Dominus Dominorum, Deus magnus:* ita, etiam ſi multi ſunt qui dicuntur Dii, unus eſt tamen major omnium, Judæorum Deus, qui & Deorum Deus dictus eſt. Neque enim quicumque dictus fuerit Deus, continuò Deus eſt. Denique & Moyſes Deus dicitur Pharaonis; & certum eſt,

Deut. 10. 17.
Ex. 7. 1.

---

70. *Ejiciamus eum.*] Clementin. III. 39. Epitom. 37. Cedren. p. 171. l. 20. Facilè mihi perſuaſerim, additum id fuiſſe loco Geneſ. III. 22. ob pendentem ſententiam: *Nunc ergo ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & vivat in æternum.* Simile quippe additamentum complectitur Verſio Arabica: *Operiet ut exeat ex horto.* COT.

71. *Eſt*

Ex. 22. 28. eſt, eum hominem fuiſſe: & judices. Dii appellati ſunt; & conſtat, eos fuiſſe mortales. Simulacra quoque Gentium, Dii appellantur; & omnes ſcimus, quia non ſunt; ſed impiis quaſi pro pœna hoc datum eſt, ut quia verum Deum cognuſcere noluerunt, quæcumque eis forma & imago occurriſſet, haberetur ab eis Deus; quoniam unius, ut dixi, qui eſt omnium Deus, agnitionem ſuſcipere recusârunt: ideo ergo conceditur eis illos habere Deos, qui præſtare ſupplicantibus nihil poſſunt. Quid enim aut exanima ſimulacra conferre hominibus queant, aut animantia; cùm poteſtas omnium apud unum ſit?

XLII. Tribus igitur modis Deus quis dicitur; vel quia verè eſt; vel * quia ei qui verè eſt, miniſtrat; & ob honorem mittentis, ut plena ſit ejus auctoritas, hoc dicitur iſte qui miſſus eſt, quod eſt ille qui miſit: ut ſæpè factum eſt de Angelis; qui tamen cùm apparuerint homini, ſi ſit prudens, & eruditus vir, interrogat ejus qui apparuit nomen, ut ſimul & honorem miſſi, & auctoritatem mittentis agnoſcat. [71] Eſt enim uniuſcujuſque gentis Angelus, cui credita eſt gentis ipſius diſpenſatio à Deo: qui tamen cùm apparuerit, quamvis putetur & dicatur ab his quibus præeſt, Deus; tamen interrogatus, non ſibi dabit ipſe tale teſtimonium. Deus enim excelſus, qui ſolus poteſtatem omnium tenet, in ſeptuaginta & duas partes diviſit totius terræ nationes, eiſque principes Angelos ſtatuit: uni verò qui in Archangelis erat maximus, ſorte data eſt diſpenſatio eorum, qui præ cæteris omnibus excelſi Dei cultum atque ſcientiam receperunt. Sed & ſancti homines, ut diximus, impiorum efficiuntur Dii, tamquam qui poteſtatem acceperint in eos vitæ ac necis: ut de Moyſe, & judicibus ſuprà memoravimus. Propter quod ſcriptum eſt de eis;

Exod. 22. 28. *Deos non maledices, & principem populi tui non maledices.* Principes ergo ſingularum gentium Dii appellantur. Principum autem Deus, Chriſtus eſt, qui eſt omnium judex. Verè ergo neque Angeli, neque homines, neque ulla creatura, Dii eſſe poſſunt: quippe qui ſub poteſtate ſunt poſiti, tamquam creati & mobiles: Angeli quidem, ut qui non fuêre, & ſint; homines autem, ut mortales; omnis verò creatura, ut quæ ſolvi poſſit, ſed revera ſi * ſolverit ille qui fecit. Et ideo ille ſolus verus eſt Deus, qui non ſolùm ipſe vivit, ſed & aliis vitam præſtat, quam & auferre poteſt cùm vult.

* S. T. R. C. C. quia

Angeli.

* S. T. R. alii: voluerit

XLIII. Propterea ergo clamat Scriptura ex perſona Dei Judæorum, & dicit; *Videte, videte, quoniam ego * ſum Deus; & non eſt alius præter me. Ego occidam, & * vivere faciam; percutiam, & ego ſanabo, & non eſt qui * eripiat de manibus meis.* Vides ergo quo modo ineffabili quadam virtute, Scriptura occurrens futuris erroribus eorum qui alium Deum, præter eum qui eſt Judæorum, vel in cœlis eſſe, vel in terris, adfirmarent; pronunciat dicens; *Dominus Deus tuus, Deus unus eſt, in cœlo ſurſum, & in terra deorſum; & præter ipſum alius non eſt.* Quo modo ergo auſus es dicere alium eſſe Deum, præter eum qui Judæorum eſt Deus? Et iterum dicit Scriptura; *Ecce Domini Dei tui cœlum, & cœlum cœli, terra, & omnia quæ in * eis ſunt. Verumtamen patres tuos elegi, ut diligerem eos, & vos poſt ipſos.* Ita ex omni parte ab Scriptura munitur iſta ſententia; quia ipſe qui mundum creavit, verus & ſolus eſt Deus.

Deut. 32. 39.
* S. T. Cand. ſum, & non
* Cand. P. R. T. ego vivere
* T. de manu mea poſſit eruere.
Deut. 4. 39.
Deut. 10. 14.
* P. R. ea

XLIV. Quòd & ſi ſint alii, ut diximus, qui dicuntur Dii; ſub poteſtate ſunt Judæorum Dei; quia ita dixit Scriptura Judæis; *Dominus Deus * noſter, hic eſt * Deus Deorum, * & Dominus dominorum.* Hunc etiam ſolum colendum monet Scriptura, dicens; *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies:* &; *Audi Iſraël,* [72] *Dominus Deus tuus, Deus unus eſt.* Denique * & ſancti Spiritu * Dei repleti, & guttis miſericordiæ ejus irrorati exclamabant, dicentes, *Quis ſimilis tibi in Diis Domine, quis ſimilis * tibi?* Et iterum; *Quis Deus præter Dominum? * & quis Deus præter * Dominum noſtrum?* Itaque Moyſes, ubi proficere populum vidit, paulatim eos ad intelligentiam Monarchiæ, & fidem Dei unius * initiavit; ut in conſequentibus dicit; *Nomina Deorum aliorum non commemorabis;* recordatus ſine dubio, quali pœna damnatus ſit ſerpens, qui primus nominaverat Deos. Terram denique comedere condemnatur, & tali cibo dignum * judicatur, ob id, quod primum omnium, appellationem Deorum introduxit in mundum. Quòd & ſi tu multos Deos vis introducere, vide ne exitum ſerpentis ſimilem ſortiaris.

Deut. 10. 17.
* Cand. Cain S. T. veſter
* R. Dominus Deus
* S. T. R. & Dominus Dominorum. Sic & alii.
Mat. 4. 10.
Deut. 6. 4.
* T. & Spiritu ſancto repleti
* Cand. ſancto ſpiritu Dei repleta,
* S. Dii
Pſalm. 34. 10. & 85. 8.
* P. R. tibi glorioſus in ſanctis.
Pſal. 17. 32.
* S. Cand. aut R. Cand. P. Deum
* S. T. R. inſtituit.
Sic & alii.
Joſ. 23. 7. in LXX.
Gen. 3.
Serpens cur damnatus.

XLV. Certus autem eſto, quòd nos hujus * mali ſocios non habebis; nec decipi nos patiemur abs te. Neque enim proderit nobis ad excuſationem in judicio, ſi dicamus, quòd tu deceperis nos; quia nec primam mulierem excuſare potuit, malè crediſſe ſerpenti; ſed mortè, quia malè

* S. T. Cand. videbatur os quod. Carm. cum gloſſem digmas judicatur; juſta allegoriam vero peccatori, qui terra nuncupatur, in cibum ſerpenti datur. Pet. judicatus os quod.
* S. T. cauſæ. Sic & Carm.

71. *Eſt enim uniuſcujuſque gentis Angelus.*] Ad hæc & ſequentia obſervare oportet non pauca. I. quod Angeli ἐθνάρχαι hic dicantur Angeli boni, at lib. 2. cap. 51. 56. Angeli mali, id eſſe ex doctrina Origenis & Hieronymi, qui gentibus utroſque Angelos præponunt. Certè teſtantur LXX. Deuteron. XXXII. 8. ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ. *Quando dividebat Altiſſimus gentes, quando diſſeminavit filios Adæ; conſtituit terminos gentium ſecundum numerum Angelorum Dei.* ad quem in hoc capite reſpicitur, Maximus enarrans caput 9. Cœleſtis Hierarchiæ, cum aliis pluribus explicat de ſanctis Angelis; Auctor verò Operis imperfecti in Matthæum ad cap. 24. verſ. 9. ſeu Homiliâ 48. de malignis; nec multum diverſè Rufinus Expoſitione in Symbolum Apoſtolorum. II. de LXX. ſeu LXXII nationibus, (de quibus Horus Apollo lib. 1. cap. 14) totidemque Angelis præfectis, & linguis, veteres Chriſtianos & Judæos conſentire: Pacianum tamen Epiſtolâ 2. adverſus Novatianos, ponere linguas CXX. niſi ſi reſcribendum parvâ mutatione, LXX. Ephoro autem, vel Ephoro aliiſque multis Hiſtoricis apud Clementem Alexandrinum Strom. I. p. 332. gentes & linguas eſſe LXXV. III. unum illum in Archangelis maximum, cui data ſit diſpenſatio populi Dei, videri eſſe Michaelem: ex Daniele X. 13. 21. XII. 1 ac ex Dionyſio de cœleſti Hierarchia cap. 9. ὁ [illegible], inquit Michael Syncellus Laudatione in cœleſtes Virtutes. Et in Oratione Nicetæ de laudibus Michaelis & Gabrielis, vocantur illi, τῶν ἀρχαγγελικῶν ταγμάτων [illegible], καὶ [illegible] ἀγγέλων [illegible]. IV. verba citata è Deuteronomio, leviter depravata legi in Victorino ad Apocalypſim, Theodorito Hæret. Fabul. lib. 5. cap. 7. & Maximo ubi ſuprà. V. denique obſervari meretur fragmentum Regii Codicis 1648. de linguis & gentibus 72. & conferri cum Euſebio, Epiphanio, Chronico Alexandrino, Georgio Syncello, &c. Subjicio illud, levibus vitiis purgatum.

Κωνσταντῖνος ὁ χαρτοφύλαξ [illegible] τῆς [illegible] γλώσσας [illegible] τῶν [illegible] ἔθνη. Ἕλληνες ἄρα καὶ Βάρβαροι. Μακεδόνες καὶ Θετταλοί. [illegible] καὶ [illegible]. Ἀθηναῖοι καὶ Ἀργεῖοι καὶ Λάκωνες. καὶ οἱ [illegible] Θρᾷκες τε καὶ [illegible]. καὶ οἱ [illegible] Κιμμέριοι. Βιθυνοί τε καὶ Καππαδόκαι. Φρύγες καὶ Κᾶρες καὶ Λύκιοι. Γαλάται καὶ [illegible]. [illegible] καὶ Πισίδαι καὶ Πάμφυλοι. [illegible] τε καὶ Κίλικες. Σκύθαι καὶ Πέρσαι καὶ Βάκτριοι. Κόλχοι καὶ Ἀσσύριοι. Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται. [illegible] τε καὶ [illegible]. Ἰνδοὶ καὶ Αἰθίοπες [illegible] καὶ Αἰγύπτιοι. [illegible] καὶ [illegible]. Κύπριοι καὶ Κρῆτες καὶ Ῥόδιοι. [illegible] καὶ Γότθοι. [illegible] καὶ Ἀ[illegible] τε καὶ Χαλδαῖοι. Φοίνικες τε καὶ Ἄραβες. [illegible] καὶ Ἰδουμαῖοι. [illegible] τε καὶ Ἀβασγοί. [illegible] καὶ [illegible] καὶ [illegible]. Κέλτοι τε καὶ Βανδῆλοι, Γότθοι. * [illegible] καὶ Μωαβῖται καὶ Ἀμμανῖται. Χαναναῖοι καὶ Χετταῖοι καὶ Ἀμορραῖοι καὶ Φερεζαῖοι καὶ [illegible] καὶ Γεργεσαῖοι καὶ [illegible]. καὶ [illegible] Βρεττανικὰ [illegible]. Ὅσας Μωϋσῆς ἔξεν. Leg. Conc. VII. Nicænum. 2. Act. 5. poſt med. COTEL.

Vandali
* f. Κεραῖται
Gen. X.

72. *Dominus Deus tuus, Deus unus eſt.*] Sic in Vulgatâ Marc. XII, 29. concordantibus Hieronymo, Auguſtino, &c. Al-

malè crediderit, condemnata eſt. Hac ergo de
cauſſa & Moyſes unius Dei fidem populo com-
mendans, ait; [71] *Obſerva tibi ipſi, ne ſeducaris à
Domino Deo tuo.* Vide quia eodem verbo utitur,
quo & prima mulier in excuſatione utebatur, ſe-
ductam ſe dicens: ſed nihil profuit. Super om-
*T.R etiam ſi. Sic & alii. nia autem, * ſi verus aliquis ſurgeret propheta,
qui ſigna & prodigia faceret; ſuadere autem velit,
ut coleremus Deos alios, præter Judæorum
Deum; numquam ei credere poſſemus. Sic enim
*S.T.Cand. prius nos docuit Lex divina, ſecretum ſermonem * pu-
riùs ex traditione commendans. Ait ergo; *Si*
Deut. 13. 1. *ſurrexerit in te propheta, aut ſomnians ſomnium;*
*S.T. & *& dederit ſigna * vel prodigia; & evenerint ſigna
illa, vel prodigia; & dixerit ad te; eamus & co-
lamus Deos alienos; quos neſcitis; non audietis ver-
ba prophetæ illius, neque ſomnium ſomniatoris illius;
quia tentans tentavit vos, ut videat ſi diligitis Do-
minum Deum veſtrum.*

XLVI. Propterea ergo & Dominus noſter,
ſigna & prodigia faciens, Deum prædicabat Ju-
dæorum: & ideo rectè prædicationi ejus credi-
tur. Tu autem, etiam ſi verè propheta eſſes; &
ſigna faceres ac prodigia, ſicut promittis; & alios
adnunciares Deos, præter eum qui verus eſt; ma-
nifeſtum eſſet, te ad tentationem populo Dei ſu-
ſcitatum: & ideo credi tibi omnino non poteſt.
Unus eſt enim verus, qui eſt Judæorum Deus.
Et ob hoc Dominus noſter Jeſus Chriſtus doce-
bat, quærendum eſſe; non Deum, quem bene
Mat 6.33. noverant; ſed regnum & juſtitiam ejus, quam
Mat. 23. Scribæ & Phariſæi, ſuſceptâ ſcientiæ clave, non
Luc. 11. concluſerant, ſed excluſerant. Nam ſi ignoráſ-
ſent verum Deum; numquam utique hujus rei
ſcientiam relinquens, quæ erat omnium caput,
culparet eos de parvis & minimis; id eſt, quòd
Luc. 14. 7. dilatarent fimbrias ſuas, & primos accubitus in
Mat 6. 5. convivus vindicarent; & quòd in * quadriviis
*S.T. plateis ſtantes orarent; & alia his ſimilia, quæ utique
ex comparatione magni hujus capitis, ignoran-
tiæ Dei, exigua videntur & parva.

XLVII. Et Simon ad hæc ait; Ex verbis
Magiſtri tui convincam te, quia etiam ipſe igno-
Clement. tum quemdam omnibus introducit Deum. Cùm
Hom. 17. enim & Adam creatorem ſuum ſcierit Deum,
c. 4. Hom. mundique conditorem: & Enoch; quippe qui
18. c. 4. ab eo tranſlatus eſt: & Noë; utpote ab eo juſſus
arcam conſtruere: cúmque & Abraham, & Iſaac,
& Jacob, & Moyſes, & omnes Patres, omniſ-
que populus, atque omnes gentes noverint con-
ditorem mundi, & fateantur Deum: Jeſus ve-
ſter, qui longè poſterior Patribus apparuit, di-
Mat. 11. 27. cit; *Nemo novit Filium, niſi Pater: neque Patrem
quis novit, niſi Filius, & cui voluerit Filius reve-
lare.* Ita ergo & Jeſus veſter alium eſſe Deum,
incomprehenſibilem omnibus & incognitum, fa-
tetur.

XLVIII. Tum Petrus: Contraria, inquit,
tibimetipſi te proferre non ſentis. Si enim & Je-
ſus noſter ſcit iſtum, quem dicis, incognitum
Deum; ergo jam non à te ſolo eſt cognitus. Imo
ſi Jeſus noſter eum novit; Moyſes quoque, qui
& Jeſum venturum eſſe prophetavit, ſine dubio
nec ipſe ignoravit eum: Propheta enim erat; &
qui de Filio prophetavit, ſine dubio cognove-
rat Patrem. Si enim in voluntate eſt Filii, reve-
lare Patrem cui voluerit; Filius, qui ab initio
& ſemper cum Patre fuit, per ſingulas quaſque
generationes, ſicut revelavit Moyſi Patrem, ita
& aliis Prophetis: quod ſi eſt; nulli Patrum
fuiſſe eum incognitum conſtat. Tibi verò qui Fi-
lium non credis, quo modo potuit revelari Pa-
ter, qui nulli notus eſt, niſi cui voluerit Filius
revelare? Revelat autem Filius Patrem his, qui Joh. 5. 23.
ita honorificant Filium, ſicut honorificant Pa-
trem.

XLIX. Tum Simon: Memento, inquit,
quia filium dixiſti habere Deum; quod eſt inju-
riæ: quo modo enim habere filium poteſt, niſi
ſimilia hominibus aut animalibus patiatur? * Sed *S.T. Tum Petrus: Sed
de his non eſt nunc tempus arguere profundam
ſtultitiam tuam: feſtino enim de immenſitate
ſummæ lucis exponere; * & jam nunc audi. Pu- *S.T. Et Simon. Etiam nunc
to eſſe aliquam Virtutem immenſæ & ineffabilis
lucis; cujus magnitudo incomprehenſibilis ha-
beatur; quam Virtutem, etiam mundi Conditor
ignoret, & legiſlator Moyſes, & Magiſter ve-
ſter Jeſus.

L. Tunc Petrus: Non tibi videtur amentiæ
res eſſe, adſerere velle quempiam, quòd ſit alius
Deus, quàm Deus omnium, & dicere; Puto
eſſe Virtutem quamdam; & priùs quàm ipſi cer-
tum ſit, quod loquitur, hoc velle aliis confir-
mare? Eſt ne aliquis ita præceps, qui verbis tuis
credat; in quibus teipſum videat dubitantem? &
admittat eſſe aliquam Virtutem incognitam crea-
tori Deo, & Moyſi, & Prophetis, & Legi, &
Jeſu etiam Magiſtro noſtro; quæ Virtus ita bona
ſit, ut nulli velit innoteſcere, niſi uni tantùm;
& hoc tibi tali? Tum deinde ſi nova eſt iſta Vir- I. Clement.
tus; quo modo nobis non dat novum aliquem Hom. 16.
ſenſum, præter hos quos gerimus quinque; ut c. 10.
ex ipſo * ab eo nobis largito novo ſenſu, ipſam *S.T. Cand.
quæ nova eſt, capere & intelligere poſſimus? Aut habeatur à
ſi non poteſt largiri; quo modo tibi largita eſt? nobis largitio, ut novo.
Aut ſi tibi revelavit; cur non & nobis? Si verò R. ab ea.
à temetipſo intellexiſti, quæ ne Prophetæ quidem Sic & P.
ſentire aut intelligere potuerunt; dic age nobis
nunc, quid unuſquiſque noſtrûm cogitat. Si
enim tantus eſt in te ſpiritus, ut ea quæ ſuper cœ-
los ſunt, incognita omnibus, & omnibus incom-
prehenſibilia cognoſcas; multò faciliùs cogitatio-
nes humanas, quæ in terris habentur, agnoſcis.
Quòd ſi cogitationes noſtras, qui hîc ſtamus, non
potes ſcire; quo modo ea quæ nullis eſſe cognita
adfirmas, ſcire te dicis?

LI. Crede autem mihi, quia numquam ſcires
quid eſt lux, niſi ab ipſa luce accepiſſes & viſum
& intellectum videndi: ſic & in cæteris. Hinc
acceptâ intelligentiâ, majus aliquid & ſublimius
ſomnii inſtar excogitas; occaſione tamen ex iſtis
quinque ſenſibus ſumptâ, quorum largitori in-
gratus es. Certus autem eſto, quòd donec non
invenis novum aliquem ſenſum, qui extra hos
quinque ſit, quibus omnes utimur, novum ad-
ſerere non poteris Deum. Et Simon: Cùm quin-
que ſenſibus conſtent omnia quæ ſunt; nihil no-
vum addere, Virtus illa cunctis eminentior, po-
teſt. Et Petrus ait; Falſum eſt. Eſt enim &
alius ſextus ſenſus, id eſt prænoſcendi: iſti enim
quinque ſenſus, ſcientiæ capaces ſunt; ſextus au- *Sextus ſenſus*
tem præſcientiæ eſt, quem habuêre Prophetæ. *præſcientia.*
Tu ergo quo modo potes Deum omnibus inco-
gnitum noſſe, qui nec Propheticum ſenſum, qui
eſt præſcientiæ, * meruiſti? Tum Simon cœpit *T.R. cognoviſti.
dicere: Hanc, quam dico, Virtutem incom- Sic & alii.
prehenſibilem, & eminentiorem cunctis, etiam
ipſo qui mundum condidit Deo; neque Ange-
lorum quiſquam, neque Dæmonum novit, ne-
que Judæorum, neque ulla omnino quæ à con-
ditore Deo ſubſiſtit creatura. Quo modo enim
* poterat, quam Creator ipſe non noverat, *T. ſcire
Lex poterat

&c. Alter ab Irenæo: aliter ab aliis, etiam in hoc Apoſto-
licorum Volumine. Videatur Fronto Ducæus ad Homiliam
Chryſoſtomi de Phoca Martyre. COT.

71. *Obſerva tibi ipſi, ne ſeducaris à Domino Deo tuo.*] Lege
Deut. VI. 12. VIII. 11. XI. 16. & XIII. 3. Ibid.

* T. Lex verò me ipſius Creatoris edocuit. *Carm.* edocuit. *Cand.* nec ipſum eam ſcire quæ doceret. * *Cand.* lege poſſe proferre; cùm neque aſſeras. * *Pet.* Deum.

* Lex me ipſius Creatoris edocere; cùm nec ipſa ſciret quod doceret?

LII. Et Petrus: Miror, inquit, quo modo tu ex Lege plùs potueris diſcere, quàm docere vel ſcire Lex poterat? & quo modo horum quæ adſerere vis, probationes dicas te ex * Lege proferre; cum neque Legem adſeras noſſe ea quæ dicis, neque * eum qui Legem dedit, id eſt, mundi creatorem. Sed & hoc miror, quo modo tu, qui ſolus hæc nôſti; hîc modò cum omnibus ſtes, brevis atrii hujus ambitu circumdatus. Et Simon, videns cum omni populo ridentem Petrum; Rides, inquit, Petre, cùm ſermo de tantis rebus, & tam eminentibus habeatur? Tum Petrus: Noli, inquit, indignari Simon: nihil enim præter promiſſionem noſtram gerimus; neque aures noſtras claudimus, ut dicebas; neque ſtatim ut audivimus à te ineffabilia proferri, in fugam verſi ſumus; ſed ne loco quidem moti. Neque enim veriſimilia ſaltem aliqua proferuntur abs te, quæ nos poſſint aliquatenus deterrere: aut certè aperi nobis intelligentiam dicti hujus; quo modo tu ex Lege didiceris Deum, quem Lex ipſa neſcit, & quem ipſe qui Legem poſuit ignoret. Et Simon: Si, inquit, ridendo ceſsâſti, evidentibus adſertionibus comprobabo. Et Petrus ait; Quin deſinam, ut poſſim diſcere à te, quo modo tu à Lege didiceris, quæ Lex neſcit, & quæ ipſe Deus Legis ignoret.

De duobus Diis Simonis.

LIII. Et Simon: Audi, inquit: manifeſtum eſt omnibus, & ineffabili quadam ratione compertum, unum eſſe Deum, qui ſit omnium melior; à quo omne quod eſt, ſumpſit exordium; unde & neceſſario ſubjecta ſunt ei omnia quæ poſt ipſum ſunt, velut principi omnium & eminentiori. Ego ergo, cùm cognoviſſem Deum hunc qui creaverat mundum; ſecundùm quod Lex docet, in multis eſſe infirmum: longè autem abhorret infirmitas à perfecto Deo: & hunc viderem non eſſe perfectum; neceſſariò alium eſſe intellexi, qui eſſet perfectus. Hic enim, ut dixi; ſecundùm quod ſcriptura Legis docet, in multis infirmus eſſe deprehenditur. Primò, quòd homo quem plaſmavit, non potuit permanere talis, qualem ipſe voluerat: & quia nec bonus eſt, qui primo homini poſuit legem, ut ab omnibus quidem ligni Paradiſi ederet, de ligno autem ſcientiæ non contingeret; ſed ſi guſtâſſet, moreretur. Cur enim vetaret eum veſci, * ut ſciret quid eſſet bonum, vel quid malum; ut ſciens, mala quidem vitaret, bona verò eligeret? Sed neque ipſe hoc conceſſit: & quia ille præter mandatum guſtavit, & agnovit quid eſſet * bonum, ac didicit honoris gratiâ verenda contegere: indecorum enim ſenſit revelatis pudendis ſtare ante creatorem ſuum: ille eum, qui honorem Deo deferre didicerat, morte condemnat; & ſerpenti, qui hæc oſtenderat, maledicit. Sed utique ſi lædendus ex hoc erat homo; cur omnino lædendi cauſſam in Paradiſo poſuit? Si verò bonum erat, quod in Paradiſo poſuit; non eſt boni, prohibere à bono.

Legendus Moſes Bar-Cepha, de Paradiſo, parte 3. c. 2.

* S. T. R. & ſcire. *Sic & aliі.*

* T. P. *Cand.* bonum vel malum

LIV. Sic ergo, cùm is qui hominem fecit & mundum, ſecundùm ea quæ Lex refert, imperfectus ſit; alium ſine dubio dat intelligi, qui perfectus ſit. Neceſſe eſt enim eſſe aliquem omnium præſtantiorem, propter quem & omnis * creatura ordinem ſuum ſervat. Unde & ego ſciens, quia omnimodo neceſſe * eſt aliquem benigniorem & potentiorem eo, qui Legem dedit imperfecto Deo; ex comparatione imperfecti, perfectum quid ſit intelligens; ex ipſa Scriptura Deum illum, de quo ſcriptum non erat, intellexi. Et hoc modo potui, ô Petre, ex Lege diſcere, quod neſciebat Lex. Quòd & ſi Lex non dediſſet indicia, quibus colligeretur imperfectus eſſe Deus qui condidit mundum, mihi poſſibile erat, etiam ex his quæ in hoc mundo geruntur malis, nec emendantur, colligere; vel quia impoſſibilis eſt creator ejus, qui malè geſta non corrigit, * ſi non poteſt; vel ſi non vult auferre mala, ipſe malus ſit: ſi verò neque poteſt, neque vult; nec potens, nec bonus ſit: & ex his neceſſe eſt colligi, quòd alius ſit Deus, omnium præſtantior, & potentior. Ad hæc ſi quid habes dicere, non moréris.

* *Carm.* creatura eſſe ſuum.
* S. T. R. alium; eſt eſſe

* *Cand.* vel ſi poteſt & non vult.

LV. Petrus reſpondit: Solent iſta, ô Simon, abſurda adversùm Deum meditari, hi qui Legem non magiſtris tradentibus legunt; ſed ſemetipſos doctores habent, & putant ſe intelligere poſſe Legem, quam ſibi non expoſuit ille, qui à magiſtro didicerit. Verumtamen nunc, ut & nos ſecundùm tuum ſenſum Scripturam Legis ſequi videamur; quia & impoſſibilem, & non bonum dicis oſtendi conditorem mundi; quo modo non vidiſti, quòd iiſdem ipſis reprehenſionibus ſuccumbit, & ſubjacet etiam iſta Virtus tua, quam dicis eſſe eminentiorem omnium? Eodem namque modo de ipſa dici poteſt; quia omnia quæ hic malè geruntur, aut impoſſibilis eſt, quæ non corrigit; aut ſi poteſt, & non vult, mala eſt: ſi verò neque poteſt, neque vult; & impoſſibilis, & imperfecta eſt. Unde non ſolùm ſimili culpæ Virtus iſta tua nova, ſed & deteriori invenitur obnoxia; ſi ſuper hæc omnia, etiam cùm non ſit, eſſe credatur. Nam is qui mundum creavit, hoc ipſum quòd ſubſiſtit, ex opere ejus, quo mundum condidit, palàm eſt; ſicut etiam ipſe confiteris: iſta verò Virtus, quam te ſolum ſcire dicis, nullum de ſe indicium præbet, per quod hoc ipſum ſaltem quòd eſt & ſubſiſtit, poſſimus advertere.

I. Clement. Hom. 16. cap. 10.

LVI. Quale eſt ergo, ut derelinquamus Deum, in cujus mundo vivimus; & omnibus ad vitam neceſſariis fruimur; & ſequamur neſcio quem, cujus non ſolùm nihil conſequimur boni; ſed ne hoc ipſum quidem, quòd ſit, ſcire poſſumus; ſcilicet quia nec eſt: ſive enim eum lucem appelles, & luce iſtâ quam cernimus clariorem; nomen ipſum à mundi conditore mutuaris: ſive ſubſtantiam dixeris ſuper omnia; intelligentiam hinc profers cum ſermonis augmento: ſive mentem, ſive bonitatem, ſive vitam, ſive aliud quid memoraveris; hinc vocabula mutuaris. Cùm ergo nihil novi de illa Virtute quam dicis, non ſolùm ad intelligendum, verùm ne ad nominandum quidem habeas; quo modo introducis novum Deum, cujus ne appellationem quidem invenis novam? Virtus enim non ſolùm creator mundi dicitur; ſed & miniſtri gloriæ ejus, omniſque militia cœleſtis. Non tibi ergo melius videtur eſſe, ut ſequamur factorem noſtrum Deum, tamquam patrem erudientem nos & imbuentem, ſicut ipſe novit? Quòd & ſi ſit aliquis, ut tu dicis, benignior omnium Deus; certum eſt, quia non iraſcetur nobis: ſi verò iraſcitur, malus eſt. Noſter autem Deus, ſi iraſcitur & vindicet; non eſt malus, ſed juſtus: proprios enim filios corripit & emendat. Ille verò qui nihil nobiſcum habet negotii, ſi vindicare velit in nos, quo modo bonus erit? ſupplicia ſumens * de nobis, * quòd non derelicto patre noſtro, ipſum ſecuti ſumus, inanibus ſuſpicionibus tracti: quo modo ergo iſte talis * bonus à te adſeritur, qui nec juſtus intelligi poteſt?

I. Clement. Hom. 12. cap. 12.

* R. bonis; qui

* R. P. bonus pater

LVII. Tum Simon: Tantúmne erras Petre, ut neſcias, quia animæ noſtræ à bono Deo ſunt, illo omnium præſtantiore; ſed captivæ deductæ ſunt in hunc mundum? Et Petrus: Ergo non eſt omnibus incognitus, ſicut paullò ante dicebas: & tamen quo modo indulſit bonus Deus captivitatem fieri animarum ſuarum, ſi erat

Animæ.

fu-

ſuper omnes potentior Virtus? Et Simon: Ipſe miſit creatorem Deum, ut conderet mundum: ſed ille mundo condito, ſemetipſum pronunciavit Deum. Et Petrus: Ergo non ignoratur ab eo qui condidit mundum, ut ſuperiùs dixeras: ſed neque animæ ignorant eum, ſiquidem ab ipſo * abductæ ſunt. Cui ergo jam erit incognitus, ſi & mundi creator novit eum, utpote ab ipſo miſſus, ſecundùm ea quæ tu dicis; & omnes animæ, tamquam ab ipſo huc violenter abſtractæ? Tum deinde dicas velim; qui mittebat * conditor mundi, non ſciebat eum, qui mittebatur, fidem non ſervaturum? Si neſciebat, præſcius non erat: ſi verò præſcit & paſſus eſt, facti hujus ipſe reus eſt, qui non vetuit: quòd ſi non potuit, omnipotens non eſt: ſi verò, quaſi bonum id ſciens, non prohibuit; invenitur ille eſſe melior qui præſumpſit facere id, quod ille qui * mittebat ignoravit bonum.

* Cod. adductæ ſunt. Quomodo ergo.
* S.T.R. alii: conditorem
* R.P. permittebat

LVIII. Et Simon: Volentes, inquit, ad ſe venire ſuſcipit, & ipſis benefacit. Et Petrus: Nec hoc novum eſt; hoc enim facit & hic, quem mundi creatorem fateris. Et Simon: Sed [74] bonus Deus, tantùm ſi agnoſcatur, ſalutem præſtat; mundi autem conditor exigit etiam Legem impleri. Et Petrus: Ergo & adulteros, & homicidas ſalvat, ſi cognoverint eum: bonus autem & ſobrios, vel miſericordes; ſi nullum de eo indicium capientes, ignoraverint eum; non ſalvat. Magnum bonum prædicas; qui non tam malos ſalvet, quàm qui bonis nullam miſericordiam præſtet. Et Simon: Magnus ſanè labor eſt agnoſcere eum homini in carne poſito. Omnibus enim tenebris tetrius, & omni luto gravius eſt corpus hoc, quo circumdatur anima. Et Petrus: Ergo bonus iſte Deus quæ difficilia ſunt, quærit. Qui autem verè Deus eſt, * faciliora expetit. Dimittat itaque nos quaſi bonus, apud patrem & creatorem noſtrum; & quando diſceſſerimus è corpore, & iſtas, quas dicis, tenebras reliquerimus, tunc eum faciliùs agnoſcemus: & tunc magis anima conditorem * ſuum eſſe intelliget Deum, & apud ipſum permanebit, nec ultrà diverſis cogitationibus fatigabitur; neque volet ad aliam confugere Virtutem, quæ nulli cognita eſt, niſi Simoni ſoli; quæ tantæ bonitatis eſt, ut niſi quis priùs impius extiterit in parentem ſuum, ad ipſam venire non poſſit. Neſcio quo modo hæc Virtus vel bona, vel juſta appellanda ſit; cui placere non poteſt, niſi * quis impiè ſe geſſerit in eum, à quo factus eſt.

* R. difficiliora
* S.T. ſuum ſolum. *Sic & C.C.*
* Cod. P. T. qui

LIX. Et Simon: Non eſt impium, utilitatis gratiâ, & lucri majoris, confugere ad eum qui opulentioris eſt gloriæ. Et Petrus: Si, ut tu ais, non eſt impium confugere ad alienum; multò magis pium eſt permanere apud proprium patrem, etiam ſi pauper ſit. Aut ſi non putas eſſe impium, ut relicto patre noſtro confugiamus ad alium, quaſi meliorem; neque indignari credis pro hoc creatorem noſtrum: multò magis bonus Deus non indignabitur, quòd cùm eſſemus ab eo alieni, non confugimus ad eum, ſed permanſimus apud creatorem noſtrum: & puto quòd ex hoc magis collaudabit nos, quia fidem ſervamus creatori noſtro Deo; conſiderans quia ſi ſuiipſius fuiſſemus, numquam relinquentes ipſum, ſeduci illecebris potuiſſemus alienis. Nam ſi quis opulentioribus illectus pollicitationibus, relicto proprio parente, confugiat ad alienum; poteſt fieri, ut iterum relicto eo, ad alium pergat qui majora promiſerit; eò magis quòd ipſius proprius non erat filius; quippe qui etiam eum, qui ei naturâ pater erat, relinquere potuit. [75] Et Simon: Quid ſi * ab illo ſint animæ, & ignorant eum, & ille eſt verè pater ipſarum?

* Cod. ab alio.

LX. Et Petrus: Satis, inquit, oſtendis eum invalidum. Nam ſi potentior, ut ſis, omnibus eſt; numquam potentiori invalidior ſpolia detraxiſſe credendus eſt: aut ſi potuit vi ab eo animas deducere in hunc mundum creator Deus; quo modo eas corpore emiſſas, & captivitatis vinculis reſolutas, bonus Deus vocabit ad pœnam, quæ per ipſius vel deſidiam, vel infirmitatem, abſtrahi ad hunc locum, & involvi corpore quaſi tenebris ignorantiæ potuerunt? Videris mihi ignorare quid ſit pater & Deus: verùm & animæ unde ſint; vel quando, & quo modo factæ, poſſem dicere; ſed hæc nunc tibi aperire fas non eſt, in tanto errore poſito de ſcientia Dei. Tum Simon: Erit, inquit, tempus cùm pœnitebit te, quòd * dicentem me de ineffabili Virtute, non * intellexeris. Et Petrus ait; Da ergo nobis, ut ſæpè jam dixi, tamquam novus Deus, * aut qui ab illo deſcenderis, ſenſum aliquem novum, per quem, novum quem dicis Deum poſſimus agnoſcere: iſti enim quinque ſenſus, quos nobis dedit creator Deus, creatori ſuo fidem ſervant, nec alium quemquam eſſe ſentiunt Deum, hoc eis ipsâ ſui præſtante naturâ.

Luc. 11. 22.
* S. T. dicebas. R. dicente. Cod. dicebam de Virtute & non intellexerat.
* S.T. intelligere
* R. ut

LXI. Ad hæc Simon: Adhibe, inquit, animum ad ea quæ dicturus ſum; & facito eum in-viſibilibus ſemitis incedentem, pervenire ad ea quæ tibi demonſtravero. Auſculta ergo nunc: Numquamne in cogitatione poſitus, extendiſti mentem tuam in regiones vel inſulas porrò poſitas; & ita in eis fixus animo manſiſti, ut ne præſentes quidem videre, aut temetipſum ſcire, ubi ſederes, præ ſuavitate eorum quæ habebantur in oculis, poſſes? Et Petrus ait; Verum eſt Simon: hoc mihi frequenter accidit. Et Simon: Ita & nunc ſenſum tuum extende in cœlum, & iterum ſuper cœlum; & vide quis debet eſſe aliquis locus qui ſit ultra mundum, vel extra mundum, in quo neque cœlum ſit, neque terra, * ne umbra horum etiam ibi tenebras operetur. Et ob hoc, cùm neque corpora aliqua in eo ſint, neque ex corporibus tenebræ; neceſſariò ſit lumen immenſum: & lumen conſidera cujuſmodi eſſe poſſit, cui tenebræ nullæ ſuccedunt. Nam ſi univerſum hunc mundum, ſolis hujus replet lux: quantum æſtimas eſſe illud incorporeum lumen, & infinitum? tantum ſine dubio, ut iſtud ſolis lumen, ad illud, tenebræ, & non lux eſſe videatur.

* S.T. neque. *Sic &* Cod. Carm.
Clement. Hom. 17. c. 7.

LXII. Hæc cùm diceret Simon, Petrus reſpondit; De utroque ergo patienter auſculta; id eſt, & de exemplo extendendi ſensûs, & de immenſitate lucis. Scio meipſum, ô Simon, aliquando in cogitatione poſitum, extendiſſe ſenſum meum in regiones, ut ais, & inſulas procul poſitas, eaſque mente, non minùs quàm oculis, perſpexiſſe. Cùm eſſem * Capernaum in captura piſcium poſitus, & ſederem ſupra ſaxum, hamum ſetæ innexum, & decipiendis piſcibus ſpectatum, habens in * manu; ita ut hærentem ei non ſenſerim piſcem, dum mens mea per deſiderabilem

* S. Kapharnaum T.R. alii: apud Capharnaum
* S. T. R. mari. *Sic &* Cod. P.

74. *Bonus Deus tantùm ſi agnoſcatur, ſalutem præſtat.*] Eadem docet Simon apud Irenæum lib. 1. cap. 20. COTELERIUS.

75. *Et Simon.*] Additur in Codice Carmelit. Scholium; *Creator mundi corpora condidit, in quibus animas quæ ſunt Dei magni violenter incluſit: & ideo animæ non ad alienum, ſed ad patrem ſuum dum redierint, ad iſtum redire non poſſunt.* Ibid.

76. Ca

rabilem mihi Hieruſalem diſtenta, percurreret; ad quam ſanè, oblationum gratiâ & nrationnm, vigilans frequenter aſcenderam. Verùm & Cæſaream banc mirari ab aliis audiens, & deſiderare ſolebam; & eam, in qua nondum fueram, videre mihi videbar; & cogitabam de ea, qnæ conveniret de civitate magnâ cogitari, portas, muros, lavacra, plateas, angiportus, fora, & horum conſequentia; ſecundùm ea ſcilicet quæ in aliis urbibus videram: & in tantum inter none hujuſcemodi intuitûs delectabar; ut verè, ſicut ipſe dixiſti, nec præſentem atque adſtantem viderem, nec ipſe nbi ſederem nôſſem. Et Simon: Modò, inquie, rectè dicis.

LXIII. Et Petrus: Denique cùm piſcem maximum qui hamo inhæſerat, mente occupatus, habere minimè ſentirem, & id qnidem, cùm hami lineam de manibus meis violenter abriperet; ſtupentem me videns frater meus Andreas, qui mecum ſedebat, ac pænè caſurum; latus ſodiens cubito, velnt dormientem excitat, dicens; Non vides, Petre, quàm magnum piſcem ceperis? Numquidnam mente excidiſti, quòd ſic attonitus ſtupes? quid eſt, quod pateris? dic mihi. Et ego indignatus ei paululùm, quòd me à dulcedine eorum quæ intuebar, abſtraxerit; reſpondi nihil me mali pati, ſed animn deſiderabilem mihi, intueri Hieruſalem, ſimulque Cæſaream; & corpore quidem cum ipſo eſſe, mente verò illuc penitus auferri. At ille, neſcio unde inſpiratus, reconditum & ſecretum veritatis protulit verbum.

LXIV. Deſine, inquit, Petre: quid eſt quod agis? hi enim qui Dæmone incipiunt repleri, vel

Phantaſiæ.

moven mente; hujuſcemodi initia habent: per phantaſias primò ad jucunda quæque & delectabilia transferuntur; deinde ad ea quæ non ſunt, vanis & inanibus motibus effunduntur. Hoc autem accidit ex languore quodam animæ, * quòd ea quidem quæ ſunt, non videt; deſiderat verò adducere ad conſpectus ſuos ea quæ non ſunt. Sed & illis ita accidit, qui phreneſin patiuntur, & videntur ſibi mnltas imagines videre; pro eo quòd nimietate frigoris vel caloris anima ipſorum convulſa & emota locis ſuis, errorem patitur miniſterii naturalis. Sed & hi, qui laborant ſiti; cùm in ſoporem venerint, flumina & ſontes videre ſibi videntur, ac bibere: hoc autem patiuntue, ariditate intemperati corporis laborantes. Prnpter qund certum eſt, hæc vitio quodam, vel animæ, vel corporis fieri.

* T R. quo. *Sic & Cand. P.*

LXV. Deuique, ne accipias rei fidem, de Hieruſalem, quam ſæpe * videram, dicebam fratri meo, quæ loca, quoſve conventus, viſus mihi ſuiſſem videre. Sed & de Cæſarea, quam numquam videram, nihilominus contendebam, quòd eſſet talis, qualem mente & cogitatinne conceperam. Cùm autem veniſſem huc, nihil omnino ſimile reſpiciens eorum, quæ per phantaſias videram, reprehendi memetipſum, & notavi valde, quia ex aliis quæ videram, portas ei, & muros, aliaſque ædes, reverâ ſimilitudinem ex aliis capiens, dederam. Neque enim quis poteſt novum aliquid, & cujus forma nulla umquam exſtiterit, cogitare. Nam & ſi velit aliquis tauros, cum qninis capitibus, ex ſua cogitatione formare; ex iſtis quos vidit cum ſingulis capitibus, illos quinis capitibus fingie. Et tu ergn nunc, ſi verè aliquid tibi vidéris tuâ cogitatione perſpicere, & ſupra cœlos intueri, non dubium quin ex his ea conſideres, quæ in terris poſitus vides. Aut ſi putas facilem mentis tuæ acceſſum eſſe ſuper cœlos, & conſiderare te poſſe quæ illic ſnnt, atque immanſæ illius lucis ſcientiam capere: puto ei, qui illa poteſt cnmprehendere, facilius eſſe ut ſenſum ſunm, qui illuc novit aſcendere, in alicujus noſtrûm qui adſiſtimus, cor & pectus injiciat, & dicat, quas in eo cogitationes gerat. Si ergo potes alicujus noſtrûm, qui tamen non ſit erga favorem tunm occupatus, enunciare cngitationes cordis, poterimus tibi fortaſſe credere, quòd & ea quæ ſuper cœlos ſunt, ſcire potueris, licèt illa multo ſint * celſiora.

* Cand. S.T. videre me

* P. R. meliora

LXVI. Ad hæc Simon: Qui verò, inquit, multas nenias eexuiſti, audi jam nunc. Impnſſibile eſt, omne quod ad cogitationem hominis venerie, non etiam re ipſâ ac veritate ſubſiſtere: quæ enim non ſubſiſtunt, nec ſpeciem habent; quæ antem ſpeciem non habent, neć cogitationi poſſunt occnrrere. Et Petrus: Si omne, inquit, quod ad cogitationem venire poteſt, ſubſiſtie; iſtum quem dicis extra mundum eſſe immenſitatis locum, ſi eum quis in corde ſun lnman eſſa cogitet, alius verò tenebras; qun modo poterit unus atque idem locus, ſecundùm eos qui diverſa de eo cogitârunt, & lumen eſſe, & tenebræ? Et Simon: Omitte nunc iſta quæ ego dixi; tu quid eſſe putes ſnper cœlos, dicito.

LXVII. Et Petrus: Si de vero, inquit, fonte luminis crederes, pnſſem te docere, quid, & quo modo eſſet quod immenſum eſt; & non phantaſiam vanam; ſed & conſeqnentem & neceſſariam rationem redderem veritatis; nec adſertionibns ſophiſticis, ſed Legis & naturæ teſtimoniis uterer, nt ſcires quia immenſitatis fidem pracipuè continet Lex. Qnòd ſi immenſitatis ratio non latee Legem, nihil profectò aliud eam latére poteſt: & ideo falſum eſt, quod putâſti, aſſe aliquid qnod ignnret Lex. Multò autem ampliùs nihil latebit eum, qui Legem dedit. Nec tamen poſſum tibi aliquid de immenſitate, & his qnæ ſine fine ſunt, loqui, niſi priùs de his, qui certo fine terminantur cœlis, rationem vel receperis noſtram, vel ipſe protuleris tuam. Quòd ſi de his, quæ certis finibus concluduntur intelligere non potes; multò magis de his quæ ſine fine ſunt, neque ſcire aliquid poteris, neque * diſcere.

* R. dicere. *Sic & Carm. P.*

LXVIII. Ad hæc Simon: Melius, ait, mihi videtur ſimpliciter credere, quia Deus eſt, & quia ſolum iſtud quod videmus ſit cœlum in univerſn mundn. Et Petrus: Non ita, inquie; ſed unnm qnidem confiteri convenit Deum, qui verè eſt; [76] cœlos autem eſſe, qui ab eo facti ſunt, ſicut & Lex dicit; qnorum unum cœlum ſie ſnperius, quo continetur etiam viſibila firmamentum: illud eſſe perpetuum & æternum, cum his qui habitant ibi; iſtud autem viſibile, in conſummatione ſæculi reſolvendum eſſe, & tranſire; ut illud cœlum, quod eſt antiquius & excelſius, poſt judicium ſanctis & dignis appareat. Ad hæc Simon reſpondit; Hæc ita eſſa ut tu dicis, credentibus poſſent videri: ei autem qui borum exſpectat rationes, impoſſibile eſt ex Lege proferri; & præcipuè de immenſitata lucis.

Duo cœli.

LXIX. Ee Petrus: Nnli, inquit, putare nos, quòd * ex fide ſolâ recipienda eſſe dicamus, ſed * ex ratione adſerenda. Neque enim tutum eſt, nudæ hæc fidei, abſque ratione com-

* S. T. R. *alii*: hæc

* S. T. R. *alii*: &

76. *Cœlos autem eſſe.*] De cœlo & cœlis multa ſancti Patres, atque contraria: ſed ea, ut & majorem Recogitationum partem, quòd ad humanas diſciplinas potiùs ſpectent, quàm ad Theologiam, Notis illuſtratum non imus. Ibid.

committere ; cùm utique veritas ratione non careat. Et ideo qui hæc ratione munita ſuſceperit, perdere eam numquam poteſt : qui verò abſque adſertionibus ea ſuſcipit, ſimplicis ſermonis adſenſu ; neque ſervare ea tutò poteſt, neque ſi vera ſint certus eſt : quia qui facilè credit, facilè & recedit ; qui autem rationem quæſivit eorum quæ credidit, & accepit, quaſi vinculis quibuſdam rationis ipſius colligatus, numquam ab his quæ credidit, divelli, aut ſeparari poteſt. Et ideo quantò quis propenſior fuerit in expetenda ratione, tantò erit firmior in * conſervanda fide.

* R. expetita

LXX. Ad hæc Simon : Magnnm eſt, inquit, quod repromittis, nt immenſæ lucis æternitas ex Lege poſſit oſtendi. Cúmque Petrus dixiſſet ; Quando volueris : Simon ait ; Quoniam hora jam multa eſt, craſtinò, adſtanti mihi & renuenti, ſi probare potueris, factum eſſe hunc mundum, & animas eſſe immortales, habebis me adjutorem prædicationis tuæ. Et cùm hæc dixiſſet, egreſſus eſt : ſecuta autem eſt eum, ex omni populo qui cum ipſo venerat, pars tertia, qui erant quaſi mille viri : cæteri verò * flexis genibus proſtrabant ſe Petro ; ſuper quos ille invocato Dei nomine, alios Dæmonia habentes curavit, alios etiam languentes ſanavit ; & ita lætantem populum dimiſit, mandans eis, ut in craſtinum diem maturiùs convenirent. Petrus verò cum receſſiſſent turbæ, ſterni juſſit humi * ſubere atrii nudo, ubi fuerat diſputatum ; & recubuit unà cum illis * undecim : ego verò cum aliis quibuſdam, qui & ipſi initia audiendi verbi Dei acceperant, & erant cariſſimi, recumbens ſumebam cibum.

* S. T. R. *alii* : fixis

* S. T. C. C. ſub aëre. P. R. ſub nudo

* *l. tertium libri Moſ.*

LXXI. Sed benigniſſimus Petrus, conſiderans, ne fortè triſtitiam mihi inferret iſta ſequeſtratio, ait ad me ; Non pro ſuperbia, ô Clemens, convivium non ago cum his, qui nondum purificati ſunt ; ſed vereor ne fortè mihi quidem noceam, ipſis autem nihil proſim. Hoc enim pro certo ſcire te volo, quia omnis qui Idola coluit aliquando, * & * eos quos Pagani nominant Deos adoravit, vel de immolatis eorum deguſtavit ; Spiritu immundo non caret : conviva enim factus eſt Dæmonum ; & participium ſumpſit ejus Dæmonis, cujus in mente ſua ſpeciem, vel timore, vel amore, formavit : & per hæc mundus non eſt à Spiritu immundo : & ideo purificatione indiget Baptiſmi ; ut exeat ab eo Spiritus immundus, qui * interiores animæ ipſius inſedit affectus, & quod eſt deterius, nec, quòd intrinſecùs lateat, indicatur, uti ne publicatus fugetur.

Citat Agobardus, l. de Jud. ſuperſt. c. 26.

* *Deeſt in mſſ. Reg. & in P.*

1. Cor. 10.

* *Carm.* in interiora animæ ipſius inſedit affectu.

LXXII. Amant enim iſti Spiritus immundi inhærere corporibus hominum ; ut ipſorum miniſterio cupiditates ſuas expleant ; & ad ea quæ ipſi deſiderant, inclinantes animæ motus, ſuis eos parére libidinibus cogant, ut efficiantur ex integro vaſa Dæmonum. Ex quibus unus eſt Simon hic ; qui tali quodam morbo comprehenſus, nec ſanari jam poteſt, quia voluntate & propoſito ægrotat. Nec contra voluntatem ejus habitat in eo Dæmon : & ideo ſi eum quis fugare velit & expellere ab eo ; cùm ſit inſeparabilis, &, ut ita dicam, anima jam ejus effectus ; videbitur magis necare eum, & homicidii crimen incurrere. Nemo ergo veſtrûm contriſtetur, à convivio noſtro ſeparatus ; tempore enim * aliquo obſervare debet unuſquiſque, ſanè quanto ipſe voluerit. Parvo enim tempore ſequeſtratur, qui citò voluerit baptizari : multo autem, qui tardiùs. Unuſquiſque ergo in ſua habet poteſtate, breve aut longum pœnitentiæ ſuæ tempus exigere : & ideo in vobis eſt, quando * velitis, ad noſtram convenire menſam ; & non in nobis, quibus permiſſum non eſt, ſumere cum aliquo cibum, niſi priùs fuerit baptizatus. Vos ergo magis nos prohibetis à veſtro convivio, ſi ad purificandum mores habeatis, & tardiùs baptizemini. His dictis, cùm benedixiſſet, cibum ſumpſit. Et poſt hæc, cùm gratias egiſſet Deo, ingreſſus quievit : ſimiliter autem & nos omnes : erat enim jam nox.

Citatur ab Agobardo, ibidem.

* *Carm.* aliquanto.

* *Carm.* volueritis

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER TERTIUS.

I. INTEREA Petrus gallorum cantibus ſurgens, & excitare nos volens, invenit vigilantes, veſpertino adhuc lumine perdurante: cúmque ex more ſalutaviſſet, & reſediſſemus omnes, ita exorſus eſt: Nihil eſt difficilius, fratres mei, quàm de veritate apud permiſti populi multitudinem diſputare. Quod enim eſt, omnibus, ut eſt, dici non licet, propter eos qui malignè & inſidioſè audiunt: fallere verò non expedit, propter eos qui ſincerè audire deſiderant veritatem. Quid ergo faciet, cui ad indiſcretum populum ſermo eſt; occultet quod verum eſt? Et quo modo inſtruet eos qui digni ſunt? Sed ſi meram proferat veritatem his, qui ſalutem conſequi non deſiderent; illi à quo miſſus eſt, injuriam facit; à quo & mandatum accepit, ne mittat verborum ejus margaritas ante porcos & canes; qui adversùm eas, argumentis ac ſophiſmatibus reluctantes, ipſas quidem cœno intelligentiæ carnalis involvant; latratibus autem ſuis & reſponſionibus ſordidis, rumpant & fatigent prædicatores verbi Dei. Propter quod & ego in plurimis circuitu quodam verbi utens, tentare nitebar, ne principalem de ſumma divinitate intelligentiam, minùs dignis auribus publicarem; [* Et poſt hæc incipiens, de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto, breviter nobis & evidenter expoſuit; ut omnes audientes miraremur, quo modo homines derelictâ veritate, converſi ſunt ad vanitatem.]

Difficile eſt apud promiſcuam plebem de veritate ducere.

Mat. 7. 6.

* *Hæc Pretiadm exſtat in libris editis, & in mſ. Reg. at in Sorb. & Th. transferuntur ad finem cap. 11. ubi eam vide.*

II. [* 77 Hæc Petro dicente, Aquila ait; Rectè dixiſti: propterea nobis dicito, quæ veritatis ſunt propria. Et Petrus: De quibus vultis, interrogate me. Et Aquila ait; De principio & principiis verbum diſputa; & de eo quod reprehendit Simon, quaſi inconveniens, Filium Dei dici Chriſtum, ne ſimilia plantationibus & cæteris * inanimatis pati videatur Deus. Petrus autem videns omnes hoc ipſum volentes audire, omnem rationem ita expoſuit.

De S. Trinitate.

* *Iſta uſque ad caput 12. deſunt in impreſſis; deſumpta autem ſunt ex Codd. Sorb. & Th.*

III. * Principii nomen in multis & diverſis nuncupatur rebus, ſenſibilibus ſcilicet & intelligibilibus. Sed ne ante experimentum ſenſibilium, ad intelligibilia declinare videamur, decet primò à viſibilibus incipere, ut de proximo ſumentes exemplum, iterum ad intelligibilium veniamus comprehenſionem. Quo modo ſol, verbi gratiâ, in principium vel principatum diei conſtitutus eſt, luna verò è contrario, noctis: hæc autem ut principatum gerant conſtituta ſunt, à quo etiam ut eſſent, in principio acceperunt. Qui autem hæc compoſuit, cœlum & terram priùs condidit: præter hæc autem, terreſtria & inaquoſa & volatilia animalia compoſuit; arbores quoque & herbas; & poſt hæc hominem; non * ut eſſent hæc tantùm principium ſumens, ſed etiam ut viverent ſecundùm mandatum Dei. Ita ergo multa quidem poſſunt eſſe * principia: ei autem qui eſt, principia non ſunt. Unum eſt enim principium, & unum ſine principio principium: quæ autem poſt hæc ſunt, abuſivè dicuntur (ſi quidem dicuntur) principia. Præveniens autem * expoſui cauſſam hujus exempli, à * ſenſibus ſcilicet ad intelligibilia; ut hac via uſi, firmam & certam de intelligibilium traditione poſſideamus tuitionem. Sine principio ergo dicimus Deum, ineffabili providentiâ demonſtrante: qui non à ſeipſo factus eſt, nec à ſeipſo genitus: eſt enim ſine principio & ingenitus: Ingeniti autem appellatio, non quid ſit, nobis intelligere dat, ſed quòd non eſt factus: * Autopatoran verò & * Autogeneton, hoc eſt, ipſum ſibi patrem, ipſumque ſibi filium, qui vocaverunt illud quod eſt ingenitum, contumeliam facere conati ſunt, dubiis deſervientes rationibus. Indigere enim nativitate illud * quod erat priùs quàm naſceretur, parvulorum more intelligentes, putaverunt; & illud quod fuerat pro eo quod fuerit ponentes, quaſi per ſeipſum factum, dicere, inſaniâ inſanierunt; & plantationibus comparare illud quod eſt ingenitum, ut dæmonioſi, auſi ſunt. Hæc autem omnia in impietate conſtituta, conſequentem habent ignorantiam. Non enim intellexerunt, hoc ipſum dicentes & fuiſſe & non fuiſſe. Quatenus eum genuit, fuit: quatenus verò natum eſt, non fuit. Non fuiſſe ergo eum conſtat, quatenus natum eſt; fuiſſe autem eum conſtat, quatenus genuit. Hæc autem utraque dicere ſimul eumdem ſuſtinuiſſe, non permittit pietatis profeſſio.

Lib. 2. c. 49.

* *ſ. animantis. ſ. animatis & inanimatis*

* *In marg. mſ. Th. Cautè legi oportet hanc ſcripturam; quia neſcientibus, facilè errorem ſubrepere poteſt. Uſque ad ſimile ſignum legere non.*

Gen. 1. 16.

Gen. 1. 28.

* *Cand. ut eſſet tantùm*

* *al. principalia*

* *al. expoſuit*

* *Cand à ſenſibilibus.*

l. Clement. Homil. 16. c. 15. &c.

* *al. αὐτοπάτορα*

* *al. αὐτογένητον*

* *Cand quod non fuerat.*

IV. Deinde etiam communes cogitationes * ſollicitatæ à ſe repellunt tantam blaſphemiam, dignum honorem Ingenito deferentes. Quidnam igitur quis interrogatus dicat eorum qui impiè appellaverunt? niſi quia fuit priùs quàm eſſet, ipſe ſibi pater, qui eſſe habuit, antè quàm ſibi ut eſſet præſtitiſſet. * Autopator, & * Autogenes, hoc eſt, ipſe ſibi pater, & ipſe ſibi filius, quâ ratione dicatur; & * cùm quidem non fuiſſet, quod eſſet, ante exſtaos intelligentiæ ſignum? Audes autem factum dicere à ſemetipſo illud quod ineffectum eſt? Putaverunt autem hujuſmodi, cum diſciplina ſe hoc dicere; ſicut ebrii, qui umbras pro foveis exiſtimant. Propter quod ante om-

* *Cand. ſollicitè.*

* *al. αὐτοπάτωρ*

* *al. αὐτογενής*

* *Cand. eum quidem non fuiſſe.*

77. *Hæc Petro dicente*] Codex Candelerianus hoc caput & ſequentia novem continet, quemadmodum Sorbonicus & Thuanus: Carmeliticus autem & ille Petri Petiti Regio ſimiles ſunt, libriſque impreſſis. Nec dubium, quin ad illa pertineant quæ Rufinus abſtulit, de ingenito Deo genitoque diſſerta, de Filio creato, de aliis nonnullis, periculoſa, obſcura, intruſa, Eunomiana; quæque Veteres Ebionitica cenſuerunt, Ariana, & additicia. Neſcio quis igitur quod à Rufino prætermiſſum fuerat, ſibi ſumpſit et interpretaretur. Vide Clementina Hom. 16. cap. 16. COTEL.

78. *Fa-*

omnis oportet nos immortalium ſcrutationem facientes, incipere à Dominicis traditionibus, ubi mortalium conditionem ab immortalibus ſeparans, docuit nos pericula & tentationes uſque ad ipſam mortem ſuſtinere, propter ſpem bonorum regni, dicens; *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; timete autem eum qui poteſt & corpus & animam perdere in Gehennam.* (*Matt.* 10. 28.) Et verè ſi non commoritur corpori anima, non utique dividitur, nec aliud aliquid patitur de his quæ patitur corpus: verbi gratiâ, influxionem vel defluxionem, tenuitatem aut craſſitudinem, ſanitatem vel infirmitatem, abſciſionem aut conjunctionem. Sed & in ipſa hominum procreatione, nihil * committit anima ſecundùm defluxionem; (* *f.* amittit) ſed in omni quidem motu ſtat, videlicet ſubſtantia immutabilis; diverſo autem motu ad aliud & aliud corpus incitat pati. Fluit ergo, & patitur ſubſtantialiter corpus, ſicuti experimento cognoſcitur, poſt illam natorum coagulationem exinanitione uteri factâ, propter crementum infantis impellentis & impulſi, velut in inſtamine, Verbo Conditoris. Quod enim coagulatum eſt, feſtinat egredi; quod autem coagulavit, cupit exponere. Cauſſa verò hæc transfert ipſas paſſiones ad ſucceſſionem ejuſdem rei: factâ autem paſſione, commune periculum ſæpius quàm ſpeciale contingit.

V. Sed & omne quod ſervit muliebribus deſideriis, promovetur & præmeditatur naturaliter ſecundùm uniuſcujuſque ætatem. Verbi cauſsâ, aliter puer, aliter verò adoleſcens, aliter autem vir. Nam infans quidem in virtute habet horum operationem, nondum autem in virtute habet etiam animæ motus: adoleſcens verò [78] paratus quidem ad deſtinum, nondum verò digeſtionis habet uſum: vir autem conſpirans poſſidet perfectionis propoſitum. Et non ex illis ſolis dicendum eſt, animam immortalem, corpus verò fluens; ſed etiam ex his quæ ad eam conſtant in communem perſonam mandatis, quæ ait Dominus: *Dictum eſt antiquis; Non mœchaberis; ego autem dico, nec in aſpectum deſiderio ſervies;* (*Mat.* 5. 27.) nimis cautè loquens. Si enim corpus naturaliter obligatum eſt femineis commiſtionibus, magis autem ſervire coactum his quæ accepit, ut eſſet, & in [79] ſchemate haberet quod & principale eſt carnalis * procreationis; (* *Cod.* propagationis.) quo modo quis ſuſpicetur corpori eſſe dictum; *Non * mœchaberis; ego autem dico; nec deſiderio ſervies;* (* *Cod.* mœchaberis, & non potiùs.) & non potiùs ei quæ libera eſt ſubſtantia, talium paſſionum poteſtatem habens, laxare vel refrenare ſecundùm operationem * corpus, (* *Cod.* corpus, *ego autem dico, nec deſiderio ſervies*, & hic) hîc melioria rei mandatum inſinuatur? Sic enim & futura ſperantes, non iraſcimur, & furorem cohibemus, & mulieres deſpicimus; ſpe futurorum, ſenſum ſublevantes, ut dixi; non omne quod ſumus, ſervile habentes femineis operationibus; ſed aliud quidem ſerviens naturæ, quod eſt corpus, ſicut oſtendimus; aliud verò liberum, mentium, quod eſt motus animæ immortalis.

VI. His igitur ita ſe habentibus, veſtigium optimum ad intelligibilium comprehenſionem invenimus, cum Deo dicente. Incedamus ergo per eum ſine periculo, utentes animæ immortali gubernaculo, ultrà non ſinentes irruere paſſionem carnalem illi immortali & intelligibili ſubſtantiæ; honorem tantum unicuique intelligibilium ſequeſtrantes, quantum ei is quem eſſe vel præeſſe conſtat * Deo permittit. (* *f.* Deus. *Sic Cod.*) Eſt enim primùm, quod eſt ingenitum, cui & Prophetæ teſtimonium perhibent: *Ego Deus primus, & ego poſt hæc, & præter me Deus non eſt:* (*Iſ.* 44. 6.) hoc verò ſubauditur eſſe ſine initio, & ingenitum.

VII. Clemens verò & cæteri interrogaverunt; quid eſt hoc Ingenitum, audire volentes. Et Petrus animadvertens, ait; Non modicum periculum eſt de Deo, quòd ſine principio eſt, loqui vel audire: vos verò pro deſiderio eorum quæ dicta ſunt, immenſitatem irruere periclitamini; & me hoc pati, ut video, captatis, qui putatis poſſe mihi de illo quod ineffabile eſt ſubripere. Moneo autem vos, fratres & conſervi, non quid ſit quærere; ſed quia eſt, tantummodo audire deſiderare. Et de hoc plus aliquid dicere non oportet. Eſt Ingenitum non ſolâ appellatione: honorandum eſt enim & ſine initio: hoc autem ſine initio & Ingenitum eſt Deus, quod à ſola opinione eorum quæ facta ſunt adnunciatur, à ſeipſo autem comprehenditur. Non enim inveniet aliquid ſui primò fuiſſe, & aliquid poſtea factum * conſpicere ſui; (* *Cod.* conſpicit ſui.) eò quòd ſine principio eum eſſe conſtet: hæc autem eorum quæ facta ſunt * viſitatio, (* *Cod.* eſt viſitatio.) propter quod illud quod eſt ineffabile, ad inquiſitionem ſui, quòd fuerit antè prævidere quàm fuerit, ſpatium non habet: non enim ſecundatur ab eo qui eſt ipſius eſſentiæ curioſitas. Novit igitur ſeipſum, qui non interrogat ſe de ſeipſo. Sed hæc quidem etiam plus quàm oportet diximus: amat enim illud quod eſt Ingenitum, ſilentio honorari tantummodo. (l. lib. 1 cap. 23.) Sine principio ergo hanc ſubſtantiam, ſecundùm quod ſentire potuimus, abſque periculo, ſuſcepiſtis.

VIII. Qui ergo eſſe non inchoavit, prædictus Deus, genuit primogenitum omnis creaturæ, ſicuti Deum decuit; non ſe immutans, non ſe convertens, non ſe dividens, non defluens, non extendens aliquid. (Lege Ruffinum, de adult. libr. Orig. ſuprà, in Teſt. Vet.) Mementote enim quia hæc corporum ſunt paſſiones, quas etiam animæ tribuere ſubterfugimus, timore ne fortè immortalitas ei his attributis auferatur. [80] Genuit ergo Deus; quod & facturam vocare didicimus: hoc ipſum ergo vocare & genituram, & facturam, & reliqua horum vocabulorum, illud quod ſine ſchemate conſtat genitoris ſpecimen, ponere * permittit. (* *Cod.* permittat) Quibus enim eſt differentis ſchematum, in ipſis neceſſe eſt obſervanda genitura & factura. Manendo ergo genuit Deus, non paſſus diviſionem aliquam. Non enim honorabilius eſt Deo, & hoc Ingenito, illud quod eſt, eo quod non eſt, velut * genitum. (* *Cod.* ingenitum.) Volens enim, non tardam habuit virtutem ad quod voluit; nec exceſſit virtus voluntatem; ſed ſecundùm menſuram, qualem voluit, talem & genuit. Si enim manendo, non patiendo, * neceſſitati craſſitudinis corpora ſervientia, umbras exſtare faciunt; (* *Cod.* neceſſitatem) quanto magis ingenitæ Virtuti ſubſequentem demus Unigenitum voluntate procedentem. Sicuti autem ſurſum præintelliguntur umbris corpora; ita & plus præintelligitur & ingenita ſubſtantia genitæ, etiam ſi ex eo quod erat, ut eſſet accepit. Idcirco igitur verè & genitura, & factura, & creatura competenter appellatur, quia ſubſtantia non eſt Ingenitum. Memor ſum ſanè, Simonem accuſâſſe nos blaſphemiæ, eo quòd diceremus;

78. *Paratus quidem ad deſtinum.*] Legendum videtur, *ad deſtinatum*, COT.

79. *In ſchemate.*] Id eſt, in ſexu. Suprà ad Conſtitut. VI. 11. Infrà cap. 8. Ibid.

80. *Genuit ergo Deus, quod & facturam vocare didicimus,* &c.] Sic Ariani γέννημα, ποίημα, κτίσμα confundebant, eaque nomina tribuebant Filio, quem & ſubſtantiam genitam ſolebant appellare. Atque obſervatum fuit à viris doctis, non abſtinuiſſe ante Arium quoſdam antiquos Patres tribus poſtremis locutionibus, & conſimilibus aliis. De ſubſtantia genita dicemus ad Ignatium. COTELERIUS.

81 Ge-

remus, Filium Dei, Chriſtum; tamquam hominibus & plantationibus Deum æquantes: vos verò ex deſiderio diſcere feſtinate.

IX. Omnibus autem libenter adnuentibus, ait Petrus; Manifeſta eſt hujus incredulitatis via, ô Aquila & cæteri. Qui enim pro certo neſcierit, opinionem autem uſque ad auditum ſuſceperit, credere timet, cùm facilè poſſit excuſationem ipſius incredulitatis à ſe abjicere, præ gaudio ejus quod promittitur; aſſumptus publicare illam quam habuit de eo quod quæritur incredulitatem, cupiditate diſcendi non dubitat. Sed * in ſecundo de hac re ſermonem; ne quando abſtrahens vos * incertam fidei ſpem excipiatur pro fide in inquiſitionem. Ubique autem præferatur nobis Deus, & de ipſo cogitatus. Ultro inviolabilis exſtans Deus ingenitus, * operationemque voluntate, virginaliter cuſtodivit. Quod autem non eſt Ingenitum, ultro virgo eſſe non poteſt. Factum eſt enim, tamquam ſub tactum genitoris & factoris adductum. Intelligatur autem qualiter Deum decuit Unigenitum generare, & primogenitum omnis creaturæ; ſed non quaſi ex aliquo: hæc enim animantium & inanimantium eſt ſervitus. Sed nec in operationem veniens, ipſe ſui aliquid genuit: non enim maneret inviolabilis & impaſſibilis, operatus in ſeipſo: impietatis autem plena ſunt, hæc de Ingenito ſuſpicari: periclitantur enim filii impiorum, piè ſe putantes intelligere, magnam blaſphemiam Ingenito ingerendo, Maſculofeminam eum exiſtimantes. Memor ſum ſanè ejus qui commonuit nos, fratres.

* Cand. omittamus in ſecundo.
* f. incerta fidei ſpes
* f. operationem quæ

X. Manendo ergo [81] genuit Deus voluntate præcedente, ſicut prædictum eſt. Propterea Unigenitus verè appellatus; ex Ingenito enim habet quod eſt: & Filius verè appellatur; ab innato enim natus eſt. Sed tamen voluntate controverſiam noxiam manſuerè paulatim relaxantes, eorum qui audent dicere infectum à facto appellatione ſolâ diſtare; & illud quod genitè diſtinctum eſt, adversùs innatum, eſſe * ſubſtantiam * ingenitum affirmare. Quod ſi ita dicitur; quod quidem dicitur, non eſt; quod autem eſt, non dicitur. Eſt enim infectum ſubſtantiâ: ſi autem dicitur factum, deteſtatur, quod non eſt appellatum; maximè autem ultro rationabili exſtante Deo, & ultro ſine principio; quo modo non ſit impoſſibile; magis autem impium eſt, * & id quod ultro eſt rationabile, ultroque ingenitum, non ſibi ipſi magis * vellet eſſe conjunctum, quàm dualitatis ſubire ordinem; honorabiliorem exiſtimans nativitatem, innatæ perſeverantiæ. Unum enim non eſt, neque ipſum ſibi præcipit dicens; *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Sed neque contendit adversùs ſeipſum; ut aliquid videlicet ejus permaneret ingenitum, aliquid verò nativitati ſubjiceretur: ſcire quoque atque præſcire ingenitè aliquid ſui naſciturum, aliquid verò generaturum; omnino videlicet honorabiliorem ſe ſibimet ipſi non ignorans eſſe futurum; aliquid quidem præcipientem, aliquid verò præceptum accipientem: illud verbi gratiâ, quod dictum eſt; *Sede à dextris meis*; vel etiam illud quod ad miſſionem pertinet; aut quod ipſe ſemetipſum præferens collaudaverit, dicens; *Et vidit Deus, quia bona*, poſtquàm ab Unigenito ſex diebus effecta ſunt quæ facta eſſe conſtat, immutabilem videns ſuam voluntatem in conſummationibus Unigeniti divinæ operationis.

* f. ſubſtantia
* f. ingenitam
* Cand. ut id
* Cand. velle.
Pſ. 109. 1.
Gen. 1. 31.

XI. Si autem ingenitus, non eſt factus pater, aut ſui ipſius factor, ſicut oſtendimus; quo modo utique faceret aut generaret ex ſeipſo aliquid, * quod nativitatem & facturam uſque ad appellationem non recepit? Non enim quod eſt, per hæc habet. Iſta autem de Deo dicere impium eſt. Manifeſta enim eſt his qui vel modicum quidpiam videre poſſunt, iſta Ingeniti, impaſſibilis, innata ſubſtantia. Si verò & poſt nativitatem ſubſtantia numquam ad diſſenſionem ſurrexit, & hoc numero diſtans: nec enim eſt * Autopator, hoc eſt, ſibi ipſi pater: quo modo non magis innaſcibili * conſenſu permanere diligeret, quod ingenitum quidem erat ſubſtantiâ, genitura verò in dualitatem * dinumeratâ. Hujus namque inconvenientiæ mater quidem eſt ignorantia de Deo, cooperatrix verò & ſoror negligentia de Spiritu ſancto. Spiritus autem ſanctus pignus ad conſervationem eorum quæ à Domino data ſunt nobis, (quem non poſt multos dies aſſumptionis ejus accepimus) habet quod eſt, ab Unigenito, pleniſſima declaratio virtutis ejus: ſicut Unigenitus & omnium primogenitus, imago eſt immutabilis ingenitæ Virtutis: imago ſcilicet unica, immaculata manens, viſionem Ingeniti, cùm ſit viſibilis, præſtat intelligibilibus & ſenſibilibus: quo modo ſi quis ſolem, verbi gratiâ, oſtendere volens, aut aliud aliquid, his qui non poſſunt per ſeipſos eum videre, ſit autem illis neceſſitas videre ſolem, temperans obtutibus ipſam neceſſitatem, per ſpeculum quidem ſolem oſtendere feſtinat, & non ſolem afferens injicit ſpeculo; ita & Unigenitus ipſe quidem Ingenitus non eſt, * Ingenitum verò totam in ſe demonſtrat virtutem, cùm ſit talis ac tantus Deitate: ab his verò qui non diligenter inquiſierunt, Ingenitus ſuſpicabatur; apud quos verò præcedit * ipſa inquiſitio timorem Dei, non ſolùm dicere aliquid tale recuſant, ſed etiam cogitare cavent. Cùm ergo unus ſit Ingenitus, & unus Genitus, Spiritus ſanctus Filius dici non poteſt, nec Primogenitus: [82] factus eſt enim per factum: ſubconnumeratur autem Patri & Filio, tamquam primum ſecundi * per factum virtutis, ſignaculum. Etenim ipſe Patris ferens æquiponderâ voluntate, innatæ perſeverantiæ in imagine operationem, poſt Ingenitum conſequenter bene connumeratus eſt. Multa autem & alia de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto, breviter nobis & evidenter expoſuit; ut omnes audientes * miraremur, quo modo homines derelictâ veritate, converſi ſunt ab vanitatem.]

* Cand. qui.
* al. αὐτοπάτωρ
* Cand. ſenſu
* Cand dinumerato.
* f. Ingeniti. Sic Cand.
* f. ipſam inquiſitionem timor Dei. Sic Cand.
* Cand. perfectum.
I. f. in fine cap. 1.
* Cand. mirarentur.

XII. * Sed cùm illuxiſſet dies, ingreſſus eſt quidam, dicens; Multitudo plurima exſpectat in atrio; in quorum medio ſtat Simon, perſuaſionibus peſſimis prævenire aures populi cupiens. Et Petrus ſtatim egreſſus, ſtetit in loco in quo pridie diſputaverat: omniſque ad ipſum populus converſus, cum gaudio intendebat in eum. Simon verò, ubi ſenſit gaviſum eſſe populum de conſpectu Petri, & erga affectum ejus moveri, obſtupefactus ait; Miror hominum ſtultitiam, qui me magum dicunt, & Petrum diligunt: cùm utique olim habentes notitiam mei, me magis diligere deberent: & ideo ex hoc indicio, qui habent ſenſum, poſſunt intelligere, quia magis Petrus magus * videri * poteſt; cùm mihi, cui ex conſuetudine debitus propemodum eſt, non defertur affectus; illi autem, cui nullo uſu debetur, abundanter expenditur.

* In marg. mſ. Th. *Ab iſto loco ſecurè legere potes.*
* P. R. videtur eſſe

XIII. Et cùm multa hujuſcemodi Simon diceret,

81. *Genuit Deus voluntate præcedente.*] Dicere debuit, voluntate comitante, aut concomitante, ut loquuntur Theologi. Pari modo paullò poſt, rectè ſcripſiſſet, *Unus enim non eſt, neque ipſe ſibi præcipit.* pro, *Unum enim non eſt, neque ipſum ſibi præcipit.* COT.

82. *Factus eſt enim per factum.*] Forſan Græcè habebatur, [illegible]. quod melius verti potuiſſet; *Exſtitit enim per eum qui ortus eſt.* Ibid.

ceret, Petrus, ſalutato ex more populo, ita reſpondit: Sufficit unicuique, ô Simon, ad * confutandum, conſcientia ſua: quòd ſi hoc miraris, quòd noti non ſolùm te non diligunt, ſed & * oderunt; tui * cauſſam diſce à me. Cùm ſis ſeductor, veritatem te prædicare profiteris: ob hoc plures, deſiderium gerentes diſcendæ veritatis, amicos habuiſti. Sed hi, ubi contraria in te quàm profitebaris, viderunt; qui amatores erant, ut dixi, veritatis, non ſolùm non diligere te, ſed & odiſſe cœperunt. Non autem ſtatim ab eis deſertus es; quia vel pollicebaris adhuc, te eis oſtendere poſſe quod verum eſt. Donec ergo nondum aderat qui poſſet oſtendere, patiebantur te: ubi verò ſpes eis doctrinæ melioris adriſit; te contemnentes; quod melius intelligunt, * noſſe deſiderant. Et tu quidem nefariis artibus agens, ab exordio latére te poſſe credidiſti; ſed non lates: * urgeris enim, & contra ſpem publicaris; quia non ſolùm ignotâſti veritatem, ſed nec audire voluiſti ab his qui eam ſciebant. Si enim audire voluiſſes, innotuiſſet utique tibi ille ſermo ejus, qui ait; quia *nihil eſt occultum, quod non * agnoſcatur; neque opertum, quod non reveletur.*

* Cand. confitendum.
* Cand. P. T. R. oderunt tui,
* S. T. cauſſa
* Reg. & alii. eſſe deſiderant.
* Carm. P. R. argueris
Mat. 10. 26.

XIV. Hæc & his ſimilia dicente Petro, Simon reſpondit; Nolo me verbis occupes Petre: repeto abs te, * quæ * heſterno promiſeras: dicebas enim oſtendere te poſſe, quia Lex doceat de immenſitate lucis æternæ; & quòd duo tantùm ſint cœli, & ipſi creati; * ſed ſuperius eſſe lucis illius ſedem, in qua ſolus in æternum reſidet ineffabilis pater; ſed illius verò cœli ſimilitudinem, factum eſſe etiam iſtud viſibile cœlum, quod & tranſiturum confirmabas. Unum ergo dixiſti eſſe patrem omnium; quia non poſſunt duo eſſe immenſi; alioqui neuter eorum immenſus erit; quia in eo * quo alter ſubſiſtit, * alteri finem ſubſiſtendi facit. Si ergo hæc non tantùm polliceris, ſed & oſtendere potes ex Lege; omittens plura loqui, hinc incipe. Et Petrus: Si propter te, inquit, qui ad contradicendum tantummodo venis, rogarer de his dicere; numquam à me unum ſaltem poſſes audire ſermonem: ſed quoniam neceſſe eſt agricolam, qui vult bonam terram ſeminare, nonnulla ſemina perdere, aut in petroſis, aut in his quæ ab hominibus conculcanda ſunt, vel in dumoſis ac repletis ſentibus, locis; ſicut & Magiſter noſter expoſuit, diverſitatem propoſiti, uniuſcujuſque animæ per hæc indicans; non morabor.

* S. T. R. alii: agnoſcatur
* S. quod extremò. T. Carm. quod heſterno die
* S. T. Cand. & ſuperiorem locum eſſe Carm. P. R. ſed ſuperiorem locum eſſe
Unus immenſus.
* C. C. S. T. quòd
* P. R. alter
Luc. 8. 5.

XV. Tum Simon: Vidéris mihi, inquit, iraſci: quod ſi eſt, non neceſſe eſt inire conflictum. Et Petrus: Video te ſentire quòd arguendus ſis, & vis urbanè ſubterfugere certamen: nam quid vidiſti me iratum feciſſe in te hominem tantùm populum decipere cupientem? & cùm nihil habeas quod dicas, * modeſtiam ſimulantem; qui & auctoritate tuâ jubes, ut quo modo ipſe vis, & non quo modo ordo poſtulat, controverſia moveatur. Et Simon: Imperabo mihi ipſi * ſapientiâ uti ad imperitiam tuam; * ut oſtendam te quidem velle populum ſeducere, me autem docere quæ vera ſunt. Sed nunc omitto de immenſa luce diſcutere: quod interrogo te, hoc mihi reſponde. Cùm Deus fecerit univerſa, ut tu dicis; unde eſt malum? Et Petrus: Hoc modo interrogare non eſt adverſantis, ſed * interrogantis. Si ergo vis diſcere, confitere; * & priùs te doceam, quo modo debeas diſcere; & cùm didiceris audire, tunc jam te incipiam conſequenter docere. Si verò non vis diſcere, tamquam ſciens omnia, ego priùs expono fidem quam prædico: expone & tu, quod tibi * verum videtur: & cùm manifeſta fuerit utriuſque profeſſio, judicetur ab auditoribus, cujus noſtrûm ſermo ſit veritate ſubnixus. Et Simon ad hæc reſpondit; Riſus mihi eſt: ecce qui promittit quòd me doceat. Verumtamen patiar te, & imperitiam tuam atque arrogantiam feram. Confiteor, diſcere volo; videam quo modo me poteris docere.

* R. moleſtiam. P. modeſtia.
* S. T. R. alii: patientiâ
* S. T. &
I. Clement. Hom. 18 c. 23. &c.
* S. T. R. alii: diſcentis
* R. ut
* T. bonum

XVI. Et Petrus: Si, inquit, verè vis diſcere, diſce hoc primùm, quàm imperitè interrogaveris: ais enim; Cùm Deus univerſa creaverit, unde eſt malum? Antè enim quàm hoc rogares, tres interrogandi ſpecies præcedebant. Primò, ſi eſt malum. Secundò, quid ſit malum. Tertiò, cui ſit, * & unde. Ad hæc Simon: O imperitiſſime, inquit, & ineruditiſſime; eſtne hominum quiſquam qui non confiteatur, quia ſit in hac vita malum? Unde & ego putans te vel communem omnium habere ſenſum, interrogavi, unde ſit malum; non ut diſcere volens, qui omnia ſciam; abs te præcipuè, qui nihil noveris; ſed ut te oſtendam ignarum eſſe omnium: & ne putes quia iratus ſum, quòd ita tecum auſteriùs loquor; miſeratio me habet horum qui adſunt, quos tu decipere conaris. Et Petrus ait; Multùm malus es, ſi tantas injurias non iratus facis: ſed [83] impoſſibile eſt fumum * conſurgere, ubi ignis * non eſt. Verumtamen dicam; ne te verbis videat occupare, quò minùs ad ea quæ abs te inconvenienter ſunt dicta reſpondeam. Ais omnes fateri, quia ſit malum: quod utique falſum eſt: nam primò omnium, quia ſubſiſtat malum, univerſa Hebræorum negat gens.

De malo.
* S. T. R. alii & poſt hæc unde ſit.
* *f. hic pon.* non
* *Deeſt in R. & in P.*

XVII. Et Simon interrupto ſermone: Rectè, inquit, faciunt qui * dicunt non eſſe malum. Et Petrus: Non de hoc nunc propoſuimus dicere; ſed, quia non omnes dicunt eſſe malum. Secundum autem erat, interrogare te, quid eſt malum, ſubſtantia, an accidens, an actus? ſed & alia multa hujuſmodi. Et poſt hæc, erga quid, vel quo modo ſit, aut cui ſit malum; utrùm Deo, an Angelis, an hominibus; piis, an impiis; omnibus, an aliquibus; an ſibiipſi, an nulli. Et tunc interrogares, unde ſit; utrúmnam à Deo, an ex nihilo; ſemperne fuerit, an ex tempore cœperit; utile ſit, an inutile; & alia multa, quæ hujuſcemodi propoſitio exigit. Ad hæc Simon reſpondit; Ignoſce mihi, erravi de prima interrogatione; ſed puta me nunc primùm interrogare. Eſt malum, an non?

* *Cand.* dicunt eſſe.

XVIII. Et Petrus ait; Quo modo interrogas; quaſi diſcere volens, an docere, an quæſtionis movendæ gratiâ? Si quidem quaſi diſcere volens, habeo quod te priùs doceam, ut per conſequentiam & ordinem doctrinæ veniens, ex * teipſo intelligas, quid ſit malum. Si verò ut docens proponis, non indigeo abs te doceri; habeo enim Magiſtrum à quo omnia didici. Quòd ſi quæſtionis movendæ, & diſputandi gratiâ, uterque noſtrûm priùs quod ſibi videtur exponat, & ita certamen habeatur. [84] Neque enim verum eſt, ut interroges, quaſi diſcere volens, & contradicas, ut docens; ut poſt reſponſionem meam, in tuo judicio ſit, dicere, ſi bene, an malè dixerim. Propter quod non potes in loco contradicentis ſtans, judex eſſe eorum quæ dicimus: & ideo, ut dixi, ſi certamen habendum eſt, uterque noſtrûm quod ſentit exponat; & nobis in conflictu

* P. R. ipſo

83. *Sed impoſſibile eſt &c.*] Nilus Monachus Epiſt. 164. Editionis Poſſinianæ, Allatianæ verò lib. 3. Epiſt. 234. [illegible] (vel [illegible]) [illegible] (al [illegible]) [illegible]. COT.

84. *Neque enim verum eſt*] [illegible] pro [illegible], oratio Attica. *Verum eſt* pro *juſtum eſt*, *æquum eſt*, oratio Romana. Docent, adductiſque exemplis firmant Grammatici, veteres ac recentiores. Ibid.

85. *At-*

ctu poſitis, religioſi auditores * hi, * juſti judices erunt.

*S. hujuſcemodi. T hujuſcemodi rei

XIX. Et Simon: Non tibi videtur abſurdum, ut imperitus populus de noſtris dictis habeat judicium? Et Petrus: Non ita eſt; quod enim uni fortaſſe minùs liquet, inveſtigari à plurimis poterit: nam ſæpè etiam ſama vulgi, prophetiæ ſpeciem tenet. Super hæc autem omnia, præſens hic omnis populus, amore Dei conſtrictus, hîc adſtat, verique cognoſcendi gratiâ: & ideo omnes iſti, quaſi unus habendus eſt, pro uno eodemque erga amorem veritatis affectu; ſicut è contrario duo * inter ſe ſi diſſentiant, multi ſunt & diverſi. Si autem vis indicium capere, quo modo omnis hic populus qui adſtat, quaſi unus ſit homo; ex ſilentio ejus ipſo, & quiete conſidera; quo modo eum omni patientia, ut vides, etiam antequam * diſcant, veritati Dei honorem deferunt: nondum enim majorem cultum, quem ei deferre debeant, didicerunt. Propter quod ſpero de clementia Dei, quòd religioſum propoſitum mentis eorum amplectetur erga ſe; & veritatem prædicanti, victoriæ palmam dabit; ut manifeſtum eis * faciat veritatis * præconem.

Sæpe fama vulgi, prophetiæ ſpeciem tenet.

*Cand. S. T. intra

*Cand. diſcant veritatem, Deo honorem

*Cand. fiat.

*C.C. præconium.

XX. Tum Simon: De quo, inquit, vis haberi certamen? dic, ut & ego definiam, quod mihi videtur, & ita quæſtio incipiat. Et Petrus reſpondit; Si quidem ut * mihi videtur, facere vis, ego ſecundùm Magiſtri mei præceptum fieri volo, qui primò omnium Hebrææ genti; quam ſciebat habere cognitionem Dei, & quòd ipſe eſſet qui fecerit mundum; * præcipit, non ut eum quæreret quem ſciebat, ſed voluntatem ejus juſtitiamque perquireret: ſciens, quia in hominum arbitrio poſitum eſt, ut hoc quærentes inveniant; & faciant atque obſervent ea de quibus judicandi ſunt. Et ideo juſſit nos quærere, non unde ſit malum, ut tu paulò antè requirebas, ſed juſtitiam boni Dei, regnumque ejus; *& omnia*, inquit, *hæc adjicientur vobis*. Et Simon: Quoniam, inquit, Hebræis iſta mandantur, velut * rectè ſcientibus Deum, & opinantibus quòd unuſquiſque in ſuo arbitrio habeat, agere ea de quibus judicandus eſt; mihi autem ab illis diſcrepat * ſententia; unde vis ut incipiam?

*Carm. tibi.

*T R. alii: præcepit

Matt. 6. 33.

*P.R. certè

*Cand. ſcientia.

XXI. Tum Petrus: Ego, inquit, ſuadeo, primò quærendum eſſe, ſi in poteſtate noſtra eſt, ſcire unde judicandi ſimus. Et Simon: Non ita, inquit, ſed de Deo; unde & omnes qui præſto ſunt, audire cupiunt. Et Petrus: Conſtat ergo apud te, quia eſt aliquid in arbitrii * poteſtate facere? hoc tantùm ſi eſt; & requiramus, ut dicis, de Deo. Simon ad hæc reſpondit; Nequaquam. Et Petrus: Si ergo nihil eſt in noſtra poteſtate, ſuperfluum eſt nos quærere aliquid de Deo; cùm in poteſtate non ſit quærentibus invenire. Unde bene dixeram, hoc primò quærendum eſſe, ſi eſt aliquid in arbitrii poteſtate. Tum Simon: Non * poſſum, inquit, ne hoc ipſum quidem intelligere, quod dicis, Si eſt aliquid in arbitrii poteſtate. At Petrus, videns quod ad partem ſe contentioſiorem declinat, ſuperari metuens, ut quaſi in incertum confundat omnia; reſpondet; Quo modo ergo ſcis, quia non eſt in hominis poteſtate ſcire aliquid; cùm hoc * ipſe ſcias?

De libertate, & fato.

*Carm. S. T. poteſtate: Fatere hóc

*C.C. T.R. poſſumus

*T. R. alii: ipſum

XXII. Et Simon: Neſcio, inquit, ſi vel hoc ipſum ſciam: unuſquiſque enim, ſicut ei fato decernitur; vel * ſapit aliquid, vel intelligit, vel patitur. Tum Petrus: Videte, inquit, fratres, in quæ abſurda deciderit Simon: qui ante meum adventum docebat, quòd homines in poteſtate haberent, & ſapere, & facere quæ vellent; nunc in anguſtum redactus neceſſitate verborum, negat eſſe in hominis poteſtate, aut * ſciendi aliquid, aut agendi; & tamen audet ſe doctorem * profiteri. Sed dic, quo modo ergo Deus judicat ſecundùm veritatem unumquemque pro actibus ſuis, ſi agere aliquid in poteſtate non habuit? Hoc ſi teneatur, convulſa ſunt omnia: fruſtra erit ſtudium ſectandi meliora: ſed & judices ſæculi, fruſtra legibus præſunt, & puniunt eos qui malè agunt; non enim in ſua poteſtate habuerunt, ut non peccarent. Vana erunt & jura populorum, quæ malis actibus pœnas ſtatuunt: miſeri erunt & hi qui ſervant cum labore juſtitiam; beati verò illi, qui in deliciis poſiti, cum luxuria & ſcelere viventes, tyrannidem * tenent. Secundùm hæc ergo, nec juſtitia erit, nec bonitas, nec ulla virtus; &, ut vis, nec Deus. Sed hæc, ô Simon, cur dixeris ſcio: volens profectò effugere quæſtiones, ne poſſis manifeſtiùs confutari: & ideo ais non eſſe in poteſtate hominis ſentire aliquid, aut invenire. Si enim verè hoc ita ſenſiſſes, non utique etiam ante adventum meum, apud populum te profitereris doctorem. Ego igitur dico, ſui eſſe arbitrii hominem. Et Simon: Quid eſt ſui arbitrii? dic nobis. Petrus ad hæc: Si nihil * poteſt * diſci, cur & audire vis? Et Simon: Nihil habes ad hoc quod reſpondeas?

*C.C.S.T. agit. P. decernitur; aliquid.

*C C.S.T. R. ſentiendi

*Carm. profiteri; cùm dicat nihil à ſe unumquemque, vel perpetrare, vel noſſe. Sed

*P R. tenent pecudum.

*R. potes dicere. P. potes diſcere.

XXIII. Tum Petrus: Dicam, non à te compulſus, ſed ab auditoribus rogatus. [85] Arbitrii * poteſtas eſt ſenſus animæ, habens virtutem, quâ poſſit ad quos velit actus * inclinari. Tum Simon collaudans Petrum, ſuper his quæ dixerat: Verè, inquit, magnificè & incomparabiliter expoſuiſti; bene enim dicenti tibi debeo teſtimonium dare: hoc tamen quod te interrogo nunc, ſi expoſueris mihi, in cæteris omnibus obtemperabo tibi: quod ergo volo diſcere, hoc eſt; ſi quod Deus vult eſſe, eſt; & ſi quod non vult eſſe, non eſt? de hoc reſponde mihi. Et Petrus: Si ignoras quòd abſurdè & incompetenter interroges, ignoſcens tibi ipſe exponam: ſi autem ſcis quòd inconſequenter interrogas, non rectè facis. Tum Simon: Juro, inquit, ipſam, quæcumque illa eſt, ſummam Divinitatem, quæ habet judicium & vindictam in eos qui peccant; quia ignoro quid incompetenter dixerim, & quid in verbis meis habeatur abſurdum, in his dumtaxat quæ propoſui.

*R. libertas

Liberum arbitrium quid ſit.

*R. inclinari & ire.

XXIV. Ad hæc Petrus: Quoniam, inquit, te ignorare confeſſus es, diſce. Interrogatio tua, duobus ſibi invicem contrariis, unam ſententiam poſtulavit. Etenim omnis motus in duas partes dividitur; ut quædam neceſſitate, quædam voluntate moveantur: & ea quidem quæ neceſſitas movet, ſemper in motu ſunt; quæ verò voluntas, non ſemper: ut verbi gratiâ dicam; ſolis motus neceſſitate ducitur, ut * ſtatutum compleat curſum, omniſque ſtatus cœli, & miniſteria neceſſariis motibus conſtant: homo verò actuum ſuorum motus voluntarios gerit. Et ideo alia ſunt, quæ ob hoc creata ſunt, ut in miniſteriis ſuis neceſſitate deſerviant, nec facere aliud quidpiam poſſint, niſi quod eis ſtatutum eſt: cùm autem expleverint miniſterium, creator omnium, qui ita conſtituit ea; prout voluerit, conſervat ea. Alia verò ſunt, ubi poteſtas eſt voluntatis, & in quibus agendi quæ velint, liberum habetur arbitrium. Hæc, ut dixi, non ſemper in eo ordine, quo creata ſunt, permanent; ſed prout vo-

*R. ſtatutū

---

85. *Arbitrii poteſtas eſt ſenſus animæ, habens virtutem, quâ poſſit ad quos velit actus inclinari.*] Gregorius Nyſſenus; *αὐτεξούσιόν ἐστι ψυχῆς λογικῆς θέλησις, ἑτοίμως κινουμένη εἰς ὅπερ ἂν θέλῃ*; atque ex Græco Diadochus, de perfectione Spirituali. COT.

voluntas duxerit, & animi judicium declinaverit, ſive bonis, ſive malis ſtudebunt: & ideo * bene agentibus munera poſuit, malè agentibus pœnas.

* Cod. Deus bene.

XXV. Ais ergo tu; Si Deus vult aliquid eſſe, & eſt; & ſi non vult, non eſt? ſcilicet ut ſi reſponderem, quia quod vult, & eſt; quod autem non vult, non eſt; diceres, ergo ipſe vult eſſe mala, quæ in hoc mundo geruntur; quia omne quod vult, hoc & eſt; quod autem non vult, * non eſt: ſi verò reſpondiſſem, non eſſe hoc, ut quod vult Deus, ſit; & quod non vult, non fit; tum retorto ſermone diceres, ergo impoſſibilis eſt Deus, ſi quod vult, non poteſt; & exſiſteres petulantior, ut qui nihil rectum dixeris, viciſſe te crederes. Et ideo ignoras, ô Simon, & valde ignoras, quo modo in ſingulis quibuſque voluntas ſit Dei: quædam enim voluit, ut diximus, ita eſſe, ut aliud eſſe non poſſent, quàm id quod ab ipſo inſtituta ſunt; & his neque præmia, neque ſupplicia ſtatuit. Ea verò quæ ita eſſe voluit, ut in ſua poteſtate habeant, agere quod velint; his, pro actibus ac voluntatibus ſuis ſtatuit, ut aut remunerationes mereantur, aut pœnas. Cùm ergo in duas, ut edocui, partes dividantur cuncta quæ moventur, ſecundùm eam quam ſuprà diximus diſtinctionem, omne quod vult Deus, eſt; quod autem non vult, non eſt.

* Poſt non eſt, inſeritur in Carm. tu ex adverſo diceres, malefactores Dei voluntatem implere.

XXVI. Et Simon ad hæc: Nonne poterat nos omnes facere tales, ut eſſemus boni, & aliud eſſe non poſſemus? Petrus reſpondit; Et hoc abſurdè interrogas. Si enim nos inconvertibilis naturæ feciſſet, & immobiles à bono; non eſſemus verè boni; quia aliud eſſe non poſſemus: & non erat noſtri propoſiti, quòd eramus boni; nec noſtrum erat quod agebamus, ſed neceſſitatis naturæ. Quo modo ergo hoc bonum dicetur, quod ex propoſito non agitur? [86] Ob hoc autem & prolixioribus indiguit mundus iſte temporibus; donec animarum, quæ prædeſtinatæ ſunt, ad * expletionem ejus, numerus impleretur: & tunc iſtud quidem viſibile cœlum revolveretur, ut liber; illud verò quod eſt ſuperius, appareret: & animæ beatorum, corporibus * ſuis redditæ, inducerentur in lucem; impiorum verò animæ, pro immundis actibus ſuis, ſpiritu flammeo circumdatæ, in profundum ignis inexſtinguibilis mergerentur, per ſæculum expenſuræ ſupplicia. Hæc autem ita eſſe, verus nobis Propheta teſtatus eſt: de quo ſi vis agnoſcere, quia Propheta ſit; innumeris adſertionibus edocebo. Ex his enim quæ ab eo dicta ſunt, & nunc ſingula quæ dixit implentur; etiam ea, quæ futura dixit, creduntur implenda: fides enim futuris, ex his quæ jam geſta ſunt, datur.

Finis mundi.

* Cod. S. T. explanationem

Duo cœli.

* S. ſuis inducerentur ut luce. T. ſuis inducerentur in luce. Cod. ſuis inducerentur ut luce. Carm. ſuis inducerentur, ut luceant.

XXVII. At Simon, cui compertum erat, Petrum de Prophetiæ titulo dilucidè adſignare rationem, ex qua quæſtio omnis abſolvitur; ſermonem de hoc fieri declinavit. Et reſpondens ait; Ad ea quæ volo, reſponde mihi, & dic: Si viſibile iſtud, ut ais, cœlum reſolvetur, cur ex initio factum eſt? Reſpondit Petrus; propter hominum præſentem hanc factum eſt vitam; ut eſſet interjectio quædam & diviſio; ne quis fortè indignus, habitationem cœleſtium, & Dei ipſius ſedem videret; quæ his ſolis qui * mundi corde ſunt, videnda * præparantur. Nunc autem, id eſt agonis tempore, inviſibilia eſſe placuit, ea quæ vincentibus ad præmium deſtinata ſunt. Et Simon ait; Si Conditor bonus eſt, & mundus bonus; quo modo bonus bona diſſolvet aliquando? * Si autem quaſi malum reſolvit & deſtruit; quo modo non videbitur malus, qui malum fecit?

Mat. 5. 8.

* Carm. P. R. mundo

* T. præparatur. Sic & Carm.

* S. T. R. Si autem diſſolvit quod bonum eſt, quo modo ipſe bonus videbitur? Sic & alii.

XXVIII. Petrus ad hæc: Quoniam, inquit, ſpopondimus tibi, ne blaſphemantem te fugiamus; ipſe enim reddes pro his quæ loqueris rationem; patienter ferimus. Audi ergo nunc: Cœlum iſtud quod viſibile eſt, & pertranſit; ſi quidem propter ſemetipſum factum eſſet, haberet fortaſſe quod dicis aliquid rationis, quia reſolvi minimè deberet: ſi verò propter aliud quid factum eſt, & non propter ſe; neceſſariò ſolvetur; ut illud pro quo factum videtur, appareat. Sicut verbi gratia dixerim; teſta ovorum, quamvis pulcrè facta, & diligenter formata videatur, neceſſe eſt tamen eam frangi & reſolvi, ut inde pullus procedat, & illud * pro quo totius ovi forma expreſſa videtur, appareat. Ita ergo & hujus mundi neceſſe eſt tranſire ſtatum, ut ſtatus ille ſublimior regni cœleſtis effulgeat.

Comparatio.

* Cod. pro quo ovi.

XXIX. Et Simon: Non mihi videtur, quia reſolvi poſſit cœlum, quod à Deo factum eſt. Ab æterno enim æterna fiunt; à corruptibili * temporalia & caduca. Et Petrus: Non ita eſt; ſed à mortalibus quidem, omnimodis corruptibilia fiunt, & temporalia: ab æterno verò, non ſemper corruptibilia, neque ſemper incorruptibilia; ſed prout voluerit creator Deus, ita & erunt illa quæ creat. Neque enim ſub lege eſt virtus Dei, ſed lex creaturis ſuis voluntas ejus eſt. Reſpondit & Simon: Revoco te, inquit, ad primam quæſtionem: dixiſti Deum nunc quidem nulli eſſe viſibilem; cùm verò reſolutum fuerit cœlum iſtud, & ſupernus ille ſtatus regni cœleſtis obfulſerit, tunc eos qui mundi ſunt corde, etiam Deum viſuros: quæ ſententia contraria eſt Legi: ibi enim ſcriptum eſt, Deum dixiſſe; *Nemo videbit faciem meam & vivet.*

* R. corruptibilia.

Virtus Dei, ac voluntas.

1. Clement. Hom. 17. cap. 16.

Mat. 5. 8.

De viſione Dei.

Exod. 33. 20.

XXX. Et Petrus reſpondit; His qui Legem, non ex traditione Moyſi legunt, contrarius videtur ſermo meus: ſed audi quo modo non ſit contrarius. Deus videtur mente, non corpore; ſpiritu, non carne. Unde & Angeli, qui ſunt ſpiritus, vident Deum: & homines ergo, donec homines ſunt, Deum videre non poſſunt; ex reſurrectione autem mortuorum, cùm facti fuerint ſicut Angeli, videre poterunt Deum. Et hoc modo non eſt ſermo meus Legi contrarius: neque illud quod Magiſter meus dixit; *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Futurum enim tempus oſtendit, in quo ex hominibus Angeli fient, qui in ſpiritu mentis Deum videbunt. Poſt hæc autem verba multaque alia his ſimilia, cum juramentis pluribus adfirmare Simon cœpit, dicens; De hoc mihi ſolo rationem redde, ſi immortalis eſt anima, & obſequar in omnibus voluntati tuæ; ſed craſtinò, inquit; nam hodie jam * tardum eſt. Ubi ergo cœpit * dicere Petrus, Simon egreſſus eſt, & cum ipſo perpauci ex ſodalibus ejus, & hoc præ verecundia. Cæteri verò omnes ad Petrum converſi, genibus poſitis proſternebant ſe ante eum: ex quibus aliquanti diverſis languoribus adſtricti, aut Dæmonibus incurſati, oratione Petri ſanabantur, & diſcedebant

Mat. 22. 30.

Mat. 5. 8.

* Cod. tardè.

* Idem. benedicere. Carm. Ubi ergo egreſſus eſt Simon, cœpit Petrus benedicere turbas & curare multas. Ubi. Scholium eſt.

---

86. *Ob hoc autem &c.*] Collectanea ſacra S. Damaſceni, quæ in multis diverſa ab excuſis, & auctiora ſervantur apud Patres Societatis Jeſu, capite [illegible] &c. Τοῦ ἁγίου Κλήμεντος [illegible] Διὰ τοῦτο [illegible] [illegible]. Vide ſuperius lib. 5. cap. 24. COT.

bant gaudentes, quaſi veri Dei doctrinam, ſimul & milericordiam conſecuti. Cùm ergo abſceſſiſſent turbæ, & ſoli familiares ejus remanſiſſemus cum eo; ſtratis humi * redditis accubuimus, ſolitum unuſquiſque recognoſcens locum: ſumptoque cibo, cùm gratias egiſſemus Deo, quievimus.

* S redditi Cand. humi accubuimus.

XXXI. Sequenti verò die, Petrus ex more ante lucem ſurgens, jam nos invenit vigilantes, & paratos ad audiendum. Atque ita is exorſus eſt: Deptecor vos, fratres & conſervi mei, ut ſi quis fortè veſtrûm non poteſt vigilare, non ſibi extorqueat, erubeſcens præſentiam meam; quia difficilis eſt ſubita permutatio: longo autem tempore, ſi paulatim adſuefiat, * labor non erit qood ex uſu venit. Non enim omnes ejuſdem inſtitutionis fuimus; licèt proceſſu temporis, in unam temperari conſuetudinem poterimus: aiunt enim, quòd ſecundum naturæ locum obtineat conſuetudo. Teſtem autem Deum invoco, quòd non indignor, ſi quis fortè non poteſt vigilare; ſed hoc magis, ſi cùm totam quis noctem * dormiat, per diem non replet id quod omiſit in nocte. Neceſſarium namque eſt, doctrinæ ſtudiis intentè & indeſinenter operam dare; ut mens noſtra Dei ſolius memoriâ repleatur: quia mentem quam repleverit memoria Dei, Maligno in ea non dabitur locus.

* Carm P. R. labori Conſuetudo.

* R. non dormiat Citat Auctor Operis imperfecti in Matth. ad 24. 42.

XXXII. Cùm hæc diceret ad nos Petrus, unuſquiſque noſtrûm ſollicitè ſatisfaciebat ei, quòd olim brevi ſomno ſatiati, vigilaremus; ſed vereremur excitare eum; quia nec deceret diſcipulos magiſtro imperare: quòd tamen pænè, ô Petre, auſi fueramus præſumere, dum cor noſtrum, nimio verborum tuorum deſiderio tripudians, ſomnum penitus fugaret ab oculis: ſed iterum affectus erga te noſter obſtitit, & violenter te à nobis non ſivit excitari. Tum Petrus: Quoniam igitur audiendi, inquit, deſiderio libenter vos adſeritis vigilare, volo vobis ea tantùm, quæ heſternò ſparſim dicta ſunt, repetens, diligentiùs & cum ſuo ordine * explicare. Quod & per ſingulas quaſque diſputationes diurnas facere diſpono: ut per noctem, ubi ſecretum loci & temporis datur, ſi quid fortè, utpote in certamine, minùs plenè dictum eſt, id integro ordine, & lineâ * directæ explanationis aperiam. Et poſt hæc cœpit nobis oſtendere, quo modo heſternò haberi debuerit diſputatio, & propter contentionem, * vel imperitiam contradicentis haberi non potuit: & ideo ſolâ profeſſione uſus ſit, atque ea quæ ab adverſario dicebantur, tantùm deſtruxerit; ſua verò neque omnia, neque manifeſtè expoſuerit: & ſingula nobis repetens, integro ordine, & plenâ ratione diſſeruit.

* R. replicare

* S. T. directâ. *Sic & alii.*

* Cand. & imperitiam.

XXXIII. Cùm verò jam albeſceret dies, egreſſus ad turbas poſt orationem, ſolito ad diſputandum conſtitit loco: & videns Simonem in mediis turbis ſtantem, ex more priùs ſalutato populo, ait; Dolori mihi eſſe fateor, de nonnullis hominibus, qui cùm ita ad nos * veniunt, ut diſcant aliqoid, ubi eos docere cœperimus, ipſi rurſus magiſtros ſe eſſe profitentur: & interrogant quidem, ut ignorantes, contradicunt autem ut ſcientes. Sed fortaſſe dicat aliquis, quia qui interrogat, ob hoc quidem, ut diſcat interrogat: ubi verò id quod audierit, non ei rectè dictum videtur, neceſſe eſt ut reſpondeat: & hæc * ei videtur eſſe contradictio, quæ non eſt contradictio, ſed rei interrogatio.

* T. R. alii: veniant

* *Deeſt in T.* R. hæc videtur.

XXXIV. Audi ergo ad hæc: Totius doctrinæ diſciplina, certum habet ordinem: & ſunt quædam quæ * prima tradenda ſunt, alia verò quæ ſecundo in loco, & alia * tertio; & ſic ſingula quæque per ordinem; quæ utique ſi per conſequentiam tradantur, manifeſta fiunt, extrà ordinem verò ſi proferantur, etiam contra rationem dicta videbuntur. Et ideo in primis ordo ſervandus eſt; ſi tamen hoc propoſito quæramus, ut poſſimus quod quærimus invenire. Etenim qui rectum initium viæ acceperit, etiam ſecundum locum conſequenter advertet; & ex ſecundo tertium faciliùs inveniet: & quantò ultra proceſſerit, tantò magis ei via agnitionis apertior fiet: uſquequo ad ipſam quò tendit & deſiderat urbem perveniat veritatis. Qui verò imperitus eſt, & quærendi viam neſcit, ſicut peregrinus viator, ignorans & errans, ſi cive & indigena nolit uti duce, ſine dubio cùm aberraverit à via veritatis, extra vitæ januas remanebit; & ita noctis atræ tenebris involutus, per ſemitas perditionis incedet. Quia ergo ſi per ordinem, quæ quærenda ſunt inquirantur, inveniri facillimè poſſunt; ordinem verò requirendi imperitus ignorat; rectum eſt ut ſcienti cedat ignarus, & primò quærendi ordinem diſcat; ut ita demum interrogandi, & reſpondendi inveniat diſciplinam.

* R. Carm. P. primo Ordo.

* Cand. tertia.

XXXV. Et Simon ad hæc: Non ergo omnium eſt veritas, ſed eorum tantummodo qui artem noverint diſputandi: quod utique abſurdum eſt, cum æqualiter ſit Deus omnium, non omnes æqualiter poſſe voluntatem ejus agnoſcere. Et Petrus: Æquales, inquit, omnes ab eo facti ſunt, & æqualiter cunctis dedit capaces eſſe veritatis. Verùm quòd nullus eorum, qui nati ſunt, eruditus natus ſit; ſed poſterior ſit nativitate eruditio; nulli dubium eſt. Cùm igitur nativitas hominum in eo teneat æquitatem, ut omnes ſimiliter percipiendæ diſciplinæ capaces ſint; non eſt in natura, ſed in eruditione diverſitas. Aut quis neſcit, quòd ea quæ unuſquiſque didicit, priuſquam diſceret, ignorabat? Et Simon: Verè, inquit, dicis. Tum Petrus: Si ergo in his artibus, quæ uſus communis habet, primò diſcitur, deinde docetur: quantò magis oportet eos qui eruditores ſe profitentur animarum, primò diſcere, & ita docere; ne cùm ſint ipſi imperiti, ridiculum videatur, ſi aliis ſe præſtituros ſcientiam repromittant? Tum Simon: In artibus, inquit, his * quæ uſus communis habet, verum eſt, quod unuſquiſque, niſi didicerit neſciat: in verbo verò ſcientiæ, ſtatim ut audierit quis, didicit.

* C. C. P. quas

XXXVI. Et Petrus: Si quidem per ordinem, & conſequenter audiat, poteſt ſcire quod verum eſt: ſed * qui emendatioris vitæ regulam converſationiſque caſtioris ſuſcipere recuſat; quæ utique ſequela eſt ſcientiæ veritatis; ſcire ſe, quod ſcit, non vult fateri. Sicut etiam nonnullos videmus, qui artibus, quas à puero didicerant, derelictis, ad alios ſe actus conferunt; & ut excuſatio ſit eis deſidiæ ſuæ, culpare incipiunt artem, velut infructuoſam. Et Simon: Deberent omnes audientes credere verum eſſe, quod audiunt. Tum Petrus: Qui audierint per ordinem ſermonem veritatis, contradicere omnino non poſſunt; ſed ſciunt verum eſſe quod dicitur; ſi tamen libenter etiam vitæ inſtituta ſuſcipiant. Hos verò, quos audientes ad bona opera conferre ſe piget, malè agendi libido acquieſcere his quæ recta judicant, non ſinit. Unde oſtenditur, poſitum eſſe in auditorum poteſtate, eligere utrum malint. Quòd ſi omnes qui audiunt, obedirent; naturæ magis eſſet neceſſitas, quæ unâ omnes ageret viâ. Sicut enim ſuaderi quis non poteſt, ut fiat brevior, aut longior; quia non ſinit vis naturæ: ita & ad veritatem, ſi omnes verbo converterentur, aut omnes non converterentur; naturæ * eſſet vis, quæ cogebat verbo omnes converti, aut nullum omnino converti.

* T. R quia *Bene vivere ſequela eſt ſcientiæ veritatis.*

Libertas.

* T. R. etat. *Sic & alii.*

XXXVII. Et Simon: Doce ergo nos, quid primò oportet diſcere eum, qui veritatem ſcire de-

deſiderat? Et Petrus: Ante omnia, inquit, quæri oportet, quid ſit homini quærenti invenire poſſibile? Neceſſe eſt enim judicium Dei in hoc ſtare, ſi potuit homo bonum facere, & non fecit: & ideo quærendum eſt hominibus, ſi habeant in poteſtate ſuâ quærentes, invenire quid eſt bonum; & cùm invenerint, facere; hoc enim eſt pro quo judicandi ſunt. Ampliùs autem his ſolum ſcire fas eſt Prophetam; & meritò: quid enim opus eſt hominibus ſcire, quo modo factus ſit mundus? Hæc enim diſcenda neceſſariò viderentur, ſi ſimile ineundum nobis eſſet artificium. Nunc autem ſufficit nobis ad cultum Dei, ut ſciamus, quis ipſe fecit mundum: quo modo autem fecerit, quærendum non eſt; quia ut dixi, non nobis imminet, tamquam ſimile aliquid facturis, artis ipſius ſcientiam diſcere. Sed neque pro hoc judicandi ſumus, * cùm non didicerimus quo modo factus ſit mundus; ſed pro hoc tantùm, ſi ignoremus conditorem ejus. Sciemus autem conditorem mundi juſtum & bonum Deum, ſi eum ſemitis juſtitiæ requiramus. Nam ſi hoc tantùm ſciamus de eo, quòd bonus eſt; hujuſmodi ſcientia non ſufficit ad ſalutem. In præſenti enim tempore, bonitate ejus & beneficiis perfruuntur, non ſolùm digni, ſed etiam indigni. Si verò non tantùm bonum, ſed etiam juſtum eum credamus; & ſecundùm hoc quod de * Deo credimus, in omni vita noſtra juſtitiam teneamus; etiam bonitate ejus in æternum fruemur. Denique Hebræis, qui de Deo ita opinabantur, quòd ſolùm bonus eſſet, dicebat Magiſter noſter, ut & juſtitiam ejus quærerent; hoc eſt, ut ſcirent eum præſenti quidem tempore bonum eſſe, ut omnes in bonitate ejus vivant; juſtum verò eum futurum in die judicii, ut dignis præmia æterna reſtituat, à quibus excludet indignos.

* T. R. *alii*: eum

Deus juſtus & bonus.

* P. R. eo

I. Clement. Hom. 18. cap. 18.

Mat. 6. 33.

XXXVIII. Et Simon: Quo modo poteſt unum atque idem, & bonum eſſe, & juſtum? Petrus ait; Quia ſine juſtitia, * bonum quodammodo videbitur: boni eſt enim, ſolem ſuum & pluviam, ex æquo juſtis & injuſtis præbere; ſed hoc videretur injuſtum, ſi bonos maloſque æquali ſemper ſorte cenſeret; & niſi frugum cauſâ hoc faceret, quibus perfrui æqualiter omnes qui in hoc mundo nati ſunt conveniret. Sed ſicut data à Deo pluvia, ex æquo & fruges nutrit, & lolium; meſſis autem tempore, frumenta quidem congregantur in horreum, paleæ verò vel lolium igni conſumuntur: ita in die judicii, cùm juſti introducentur in regnum Dei, injuſti autem abjicientur foras; tunc etiam juſtitia Dei oſtendetur. Nam ſi æqualis permaneret perpetuo malis & bonis; jam hoc non ſolùm bonum non eſſet, ſed & injuſtum atque iniquum videretur, ut juſti & injuſti uno apud eum haberentur ordine meritorum.

I. Clement. Hom. 18. c. 2. &c.

* S. T. R. *alii*: omnium, injuſtum

Mat. 5. 45.

Mat. 3. 12.

XXXIX. Et Simon: Unum eſt de quo mihi velim ſatisfieri, ſi immortalis eſt anima; non enim poſſum onus ſubire juſtitiæ, niſi priùs de immortalitate animæ ſciam; quæ utique ſi immortalis non eſt, nec prædicationis tuæ poterit ſtare profeſſio. Tum Petrus: Quæramus, inquit, priùs, ſi juſtus eſt Deus: quod ſi claruerit, integer profectò religionis ordo conſtabit. Et Simon: Vidêris mihi tu, qui te jactas diſputandi ordinem nôſſe, nunc contra ordinem reſpondiſſe: me enim rogante ut oſtendas, ſi immortalis eſt anima; tu ais; Primò nos quærere oportet, ſi juſtus eſt Deus. Et Petrus ait; Valde conſequenter, & rectè ſe habet. Simon: Velim diſcere.

De anima immortalitate.

XL. Petrus: Audi, inquit, nonnulli hominum blaſphemantes Deum, & omnem vitam ſuam, * injuſtitiæ voluptate ducentes, in lectulis ſuis defuncti ſunt, conſecuti finem vitæ inter ſuos, & honorabilem ſepulturam: alii vero Deum colentes, & cum omni juſtitia & ſobrietate vitam ſuam in parſimonia conſervantes, pro juſtitiæ obſervantia, in deſertis interiêre, ita ut ne ſepulturâ quidem haberentur digni. Ubi eſt ergo juſtitia Dei, ſi anima immortalis non eſt; quæ vel ſi impiè egerit, pœnas in futuro, vel ſi piè & juſtè, præmia conſequatur? Et Simon ait; Hoc utique eſt, quod nos incredulos facit, quia multi bene agentes, malè pereunt; & rurſum, multi impiè agentes, longi temporis cum beatitudine vitam finiunt.

I. Clement. Hom. 2. cap. 13.

* S. in injuſtitia & voluntate. T. in injuſtitia &. R. in injuſtitiæ. Cand. in injuſtitia ſua & voluptate ſua ducentes. Carm. in injuſtitiam & voluptatem.

XLI. Et Petrus: Hoc ipſum, inquit, quod te ad incredulitatem trahit, nobis certam fidem facit, quia judicium erit. Etenim cùm certum ſit, Deum juſtum eſſe; neceſſarium & conſequens eſt, aliud eſſe ſæculum, in quo unuſquiſque pro meritis recipiens, juſtitiam Dei probet. Quòd ſi nunc omnes homines pro meritis ſuis reciperent, verè nos fallere videbamur, dicentes futurum eſſe judicium: & ideo hoc ipſum, quòd in præſenti vita non redditur unicuique pro actibus ſuis, fidem indubitabilem facit, ſcientibus Deum eſſe juſtum, quia judicium erit. Et Simon: Cur ergo mihi non perſuadetur? Petrus ait; Quia verum Prophetam non audîſti, dicentem; *Quærite primo * juſtitiam ejus, & hæc omnia adponentur vobis.* Et Simon: Indulge, inquit, mihi nolenti primò juſtitiam quærere, antequam ſciam ſi immortalis ſit anima. Et Petrus: Et tu mihi hoc unum indulge, quia non poſſum facere aliter quàm me Propheta veritatis edocuit. Tum Simon: Certum eſt, inquit, non poſſe te adſerere, quòd immortalis ſit anima: & ob hoc cavillaris, ſciens quia ſi mortalis probetur, radicitus convellatur religionis iſtius, quam conaris adſerere, tota profeſſio: & ideo laudo quidem prudentiam tuam; non tamen probo perſuaſionem: multis enim perſuades ſuſcipere religionem, & libidinis ſubire continentiam; ſub ſpe futurorum bonorum: quibus evenit, ut neque præſentibus perfruantur, & decipiantur * futuris. Simul enim ut mortui fuerint, etiam anima pariter exſtinguetur.

Mat. 6. 33.

* P. R. regnum Dei & juſtitiam.

* R. & alii: à futuris

XLII. Petrus verò hæc audiens, dentibus frendens, frontemque adterens manu, & profundo dolore ſuſpirans, ait; Aſtutiâ ſerpentis antiqui, ad hominum decipiendas animas armatus adſiſtis; & ideo, ut ſerpens ſapientior cæteris beſtiis, ab initio doctorem te eſſe profeſſus es: & rurſus, ut ſerpens, multos introducere Deos volebas; ſuper quo confutatus, nullum omnino nunc eſſe adſeris Deum. Nam per occaſionem neſcio cujus ignoti Dei, conditorem mundi Deum negâſti: ſed eum vel malum eſſe, vel multos habere ſibi æquales; vel omnino, ut diximus, non eſſe Deum confirmabas. Poſt hæc cùm etiam in hoc ſuperatus fuiſſes, animam nunc adſeveras eſſe mortalem; uti ne futurorum ſpe rectè juſtéque vivatur. Nam utique ſi deſperantur futura; quid niſi abſcidatur miſericordia, luxuriæ indulgeatur & voluptatibus? ex quibus omnem conſurgere injuſtitiam conſtat. Et cùm tantæ impietatis doctrinam, * miſeræ huic introducas mortalium vitæ, teipſum pium, me impium vocas, quaſi qui homines non ſinam ſub ſpe futurorum bonorum, arma corripere, & impugnare ſe invicem, diripere ac ſubvertere univerſa, & moliri omnia quæ libido dictaverit. Et quis erit iſte vitæ ſtatus, qui à te introducitur, ut pugnent homines, & impugnentur, ut iraſcantur, & perturbentur, & ſemper in metu vivant? Neceſſe eſt enim eos qui aliis inferunt mala, etiam ipſos ſperare ſimilia. Vidéſne te ducem perturbationis, & non pacis, iniquitatis, & non æquitatis exſiſtere? Verùm ego, non quaſi qui oſtendere

* C. C. S. T. miſer

Sententia.

non

non poſſim immortalem eſſe animam, ſimulavi iracundiam; ſed miſereor * animas hominum, quas tu decipere conaris. Dicam ergo, ſed non quaſi te cogente: ſcio enim quo modo dicam; & ſolus eris, qui de hoc non tam perſuaſione indigeas, quàm commonitione: eos, * hoc qui verè ignorant, docebo ut convenit.

* al. animabus
*S.T.R. alii; autem

XLIII. Tum Simon: Si iraſceris, inquit, non interrogabo, nec audire volo. Et Petrus: Tu, ſiquidem nunc occaſionem quæris ſubterfugiendi, habes licentiam, & ſine occaſione cujuſquam. Omnes enim audierunt te nihil * rectè dicentem, nec potuiſſe aliquid confirmare; ſed ob hoc tantùm interrogâſſe, ut contradiceres; quod quivis facere poteſt. Quid enim difficile eſt poſt evidentes adſertiones reſpondere; nihil * dixiſti? Ut autem ſcias quia poſſum tibi uno ſermone oſtendere, quòd immortalis eſt anima; interrogo te verbum, quod omnes nôrunt: reſponde mihi, & uno ſermone immortalem eſſe comprobabo. Tum Simon, qui jam occaſionem ſibi viſus fuerat inveniſſe ex iracundia Petri, ut diſcederet, reſtitit, pro eo quòd mirum ei aliquid promittebatur, & ait; Interroga me, ut tibi reſpondeam quod omnes nôrunt, & audiam uno ut pollicitus es ſermone, quo modo anima immortalis ſit.

*P.R. recti
* Cand. S. T. dixiſſe

XLIV. Et Petrus: Dicam ita ut præ cæteris omnibus tibi magis probetur. Reſponde ergo mihi; Quid eſt quod incredulum magis ſuadere poteſt, viſus, an auditus? Et Simon: Viſus. Tum Petrus: Quo modo ergo à me vis diſcere verbo, quod tibi re ipſa probatur & viſu? Et Simon: Neſcio, inquit, quo modo dicas. Et Petrus: Si neſcis, perge nunc in domum tuam; & ingreſſus interius cubiculum, videbis imaginem poſitam, continentem pueri violenter necati effigiem, purpurâ coopertam; * ipſum interroga, & docebit te, vel reſponſione, vel viſu. Quid enim opus eſt audire ab eo ſi immortalis ſit anima, cùm adſtare eam videas præſentem? Si enim non eſſet, nec videri utique poterat. Quòd ſi neſcis quam dico imaginem; hinc è veſtigio cum aliis decem viris, ex his qui præſentes ſunt, eamus ad domum tuam.

* al. ipſam

XLV. At Simon hæc audiens, & conſcientiâ * percuſſus, colore mutato, exſanguis effectus eſt, extimuit enim ne fortè, ſi negaret, perſcrutaretur domus ejus; aut ne indignans Petrus, manifeſtiùs eum proderet; & omnibus, quis eſſet, innoteſceret: ita reſpondit; Obſecro te, Petre, per illum bonum Deum qui in te eſt, ut vincas malitiam quæ in me eſt; ſuſcipe me ad pœnitentiam, & habebis me adjutorem prædicationis tuæ. Nunc enim verè rebus ipſis didici, quia Dei veri propheta es; & ideo ſecreta hominum ſolus atque arcana cognoſcis. Et Petrus ait; Videtis fratres, Simonem pœnitentiam * quærentem: paulò pòſt videbitis eum rurſus ad infidelitatem ſuam reverti. Putans enim me prophetam eſſe, pro eo quòd publicavi mala ejus, quæ in ſecretis * habebat & in occultis, pœnitentiam ſe acturum promiſit: me enim mentiri fas non eſt; neque ut infidelis hic ſalvetur, aut non ſalvetur, ego fallere debeo. Teſtor enim cœlum & terram, quia non propheticè dixi, quæ dixi; vel quæ, quantùm poſſibile erat, turbis audientibus indicavi; ſed à quibuſdam, qui tunc ei ſocii fuerant in operibus ſuis, nunc autem converſi ſunt ad fidem noſtram, quid ei in ſecreto geſtum ſit, didici: cognita ergo, non præcognita locutus ſum.

* Cand. perculſus, corde
* R.P. petentem
* T. habeat
Mentiendum non eſt in gratiam proximi.

XLVI. Simon verò ut hæc audivit, maledictis his & conviciis adgreditur Petrum, dicens; O nefandiſſime omnium, & doloſiſſime, cui victoriam fortuna, non veritas dedit. Verùm ego non pro penuria ſcientiæ pœnitentiam petii; ſed ut tu, putans me per pœnitentiam diſcipulum tuum fore, omnia ſecreta profeſſionis tuæ concrederes mihi; ut ita demum te, cunctis agnitis, confutarem. Sed ut callidus, intellexiſti quam ob cauſſam pœnitudinem ſimulâſſem; & acquieviſti, tamquam meum non intelligens dolum; ut priùs me apud populum exponeres, quaſi imperitum: tum deinde prævidens, quòd ego ita populo expoſitus, neceſſe habeo indignari, & confiteri, me non verè pœnitudinem gerere, prævenisti, ut diceres, me ad infidelitatem meam, poſt pœnitentiam regreſſurum; ut omni ex parte viciſſe videreris, & ſi permanerem in pœnitentia quam profeſſus fueram, & ſi non permanerem: ut tu ſapiens crederêris, qui iſta prævideris; ego autem deceptus * viderer, quia tuum non prævidi dolum: tu verò meum prævidens, callidè uſus, circumſcripſiſti me. Sed ut dixi, fortunæ eſt, non veritatis iſta victoria: * ſcio tamen cur ego iſta non prævIderim; quia adſtans locutus ſum tibi per bonitatem meam, & patienter egi tecum. Nunc autem tibi oſtendam divinitatis meæ potentiam, ut repentè procidas, & adores me.

* *Carm* videor. *Su & Cand.*
* C.C.S.T. ſcito
Pſeudo-Abdias, ante medium lib. 1. *Simon.*

XLVII. Ego ſum prima Virtus, qui ſemper & * ſine initio ſum: ingreſſus autem uterum Rachel, natus ſum ut homo ex ea, quò ab hominibus videri poſſem: ego per aërem volavi; igni commiſtus unum corpus effectus ſum; ſtatuas moveri feci; animavi exanima; lapides panes feci; de monte in montem * volavi, tranſmeavi; manibus Angelorum ſuſtentatus, ad terras deſcendi. Hæc non ſolùm feci, ſed & nunc facere poſſum; ut rebus ipſis probem omnibus, quia ego ſum Filius Dei, ſtans in æternum; [87] & credentes mihi, ſimiliter ſtare in perpetuum faciam. Tua autem verba vana ſunt omnia, nec * ullum pores opus oſtendere veritatis; ſicut & ille qui miſit te Magus, qui nec ſeipſum potuit liberare de crucis pœna.

* *Deeſt in R.*
I. ſup. l. 2. c. 37. inf. c. 57. 60. lib. 10. c. 66.
I. Clement. Hom. 2. c. 32. Epit. c. 33.
* S.T.R. volatu tranſmeavi.
Pſeudo-Abdias, volatu
* R. unum

XLVIII. His dictis à Simone, Petrus reſpondit; Ne * agas aliena; tu enim quòd ſis magus, ex ipſis quæ geſſiſti, confeſſus es, & manifeſtatus: noſter autem Magiſter, qui eſt filius Dei & hominis, manifeſtè bonus eſt. Quòd autem verè ſit Filius Dei; quibus oportuit dictum eſt, & dicetur. Tu autem ſi non vis confiteri, quòd magus es; cum omni hac turba pergamus ad domum tuam, & tunc apparebit quis ſit magus. Hæc autem Petro dicente, Simon blaſphemiis & maledictis agere cœpit; ut ſeditione factâ, perturbatis omnibus, argui non poſſet; & Petrus, quaſi blaſphemiæ cauſſâ ſecedens, victus videretur. Sed perſtitit, * & arguere eum vehementiùs cœpit.

Pſeudo-Abdias, paullò pòſt.
* *Cand. P. & Abd* ne aliis aliena. *Carm.* ne aliis aliena applices.
* S.T. *alii:* Petrus, &

XLIX. Tunc populus indignatus, Simonem atrio ejectum, extra januam domûs pepulit; eumque depulſum, unus ſecutus eſt ſolus. Facto autem ſilentio, Petrus alloqui populum hoc modo cœpit: Patienter, fratres, malos ferre debetis; ſcientes, quia Deus, cùm poſſit eos excidere, patitur tamen durare uſque ad præſtitutam diem, in qua de omnibus judicium fiet: quo modo ergo nos non patiemur, quos patitur Deus? Cur autem non forti animo illatas ab eis toleramus injurias; cùm ſuas ille, qui poteſt omnia, non ulciſcatur? ut & ipſius bonitas, & malorum noſcatur

Mali tolerandi ſunt.

tur

87. *Et credentes mihi, ſimiliter ſtare in perpetuum faciam.*] Hinc Menander Simonis diſcipulus, eos qui Baptiſmum ſuum acceperant, dicebat immortales permanſuros. COTELERIUS.

88. *Mal-*

tur impietas. Verùm ſi non inveniſſet Simonem
Malignus miniſtrum ſibi, inveniſſet alium ſine
Mat. 18. 7. dubio. Neceſſe eſt enim ſæculo huic venire ſcan-
dala; væ tamen illi per quem veniunt. Et ideo
magis deflendus eſt Simon, quòd vas electionis
factus eſt Maligno: quod utique non fuiſſet, niſi
poteſtatem in eum pro peccatis prioribus accepiſ-
Act. 8. 13. ſet. Nam inde quid dicam, quòd & Jeſu no-
ſtro crediderat, & quòd immortales eſſe animas,
ſibi ipſe perſuaſit? Quamvis in eo ludatur à Dæ-
monibus, tamen perſuaſit ſibi, quòd pueri vio-
lenter necati habeat animam miniſtrantem ſibi ad
quæcumque voluerit: in quo verè, ut dixi, à
Dæmonibus illuditur; & ideo ego ſecundùm ea
quæ ipſi videbantur, locutus ſum ad eum: nam
& à Judæis didicit, quia ſit judicium, & ultio
proferenda adversùm eos, qui contra veram fi-
dem veniunt, nec pœnitudinem gerunt: ſed iſti
ſunt quibus Malignus, tamquam perfectis in ſce-
leribus, apparet, ut decipiat eos, ne aliquando
ad pœnitentiam convertantur.

L. Vos ergo, qui ad Dominum convertimini
per pœnitentiam, curvate ei genua. Hæc cùm
Pſeudo- dixiſſet, omnis multitudo genua flexit Deo. Et
Abd. ibid. Petrus reſpiciens ad cœlum, cum lacrymis orabat
ſuper eos, ut Deus pro ſua bonitate ſuſcipere eos
dignaretur, confugientes ad ſe. Et poſtquam
oravit, & præcepit ut poſterâ die maturiùs con-
venirent, [88] multitudinem miſſam fecit. Tum
deinde ſecundùm conſuetudinem, cibo ſumpto
quievimus.

LI. Igitur Petrus ſolitâ noctis horâ conſur-
gens, invenit nos vigilantes; & cùm ex more ſa-
lutans conſediſſet, primus Niceta ait; Si permit-
* Cand. S. tis, * mi Domine Petre, habeo quod rogem.
T. R. me Et Petrus, Permitto, inquit, non ſolùm tibi,
ſed & omnibus; & non ſolùm modò, ſed & ſem-
per; ut unuſquiſque quod eum movet, & par-
* Carn. S. tem * quam dolet in animo, fateatur, ut poſſit
T. quâ conſequi medicinam. Quæ enim ſilentio conte-
guntur, nec innoteſcunt nobis, velut multi tem-
poris vitia, difficilè curantur: & ideo quoniam
tacentibus non facilè poteſt medela opportuni &
neceſſarii ſermonis adhiberi, proferre debet unuſ-
quiſque, in quo animus per ignorantiam languet:
tacenti verò dare remedium, ſolius eſt Dei: poſ-
ſumus autem & nos, ſed circuitu multi tempo-
ris. Neceſſe eſt enim ut ſermo doctrinæ ab ini-
tio per ordinem currens, & ſingulis quibuſque
quæſtionibus obvians, cuncta aperiat, & cuncta
diſſolvat & perveniat etiam ad hoc quod unuſ-
quiſque in animo ſuo requirit: ſed hoc, ut dixi,
per multum tempus fieri poteſt. Nunc autem
quod deſideras roga.

LII. Et Niceta ait; Uberes tibi gratias ago,
* Cand. S. T. ô clementiſſime Petre: verùm hoc eſt quod * di-
R. diſcere cere cupio; Cur Simon, qui adverſatur, * fa-
* S. T. R. cere tanta hæc, & talia potuit? Non enim men-
alii: Deo, titus eſt aliquid ex his, quæ ſe feciſſe profeſſus
facere eſt. * Ad hæc beatus Petrus ita reſpondit: Deus,
* S. T. R. qui unus & verus eſt, * [89] primo germini ſuo
alii: Ad hæc amicos bonos & fideles inſtituit præparare: ſciens
Petrus autem, quia boni eſſe non poſſunt, niſi habeant
* S. T. pri- in poteſtate ſenſum, quo fiant boni, ut ex ſuo
mogenito propoſito hoc ſint quod volunt; alioqui non poſ-
Liberum arbitrium. ſunt eſſe verè boni, ſi non propoſito, ſed neceſ-
ſitate tenerentur in bono; poteſtatem dedit uni-
cuique arbitrii ſui, ut hoc eſſe poſſit, quod vult.
Et rurſum prævidens quia iſta poteſtas arbitrii,
alios quidem faceret eligere bona, alios verò ma-
la; & per hoc in duos ordines neceſſariò propa- *Duo ordines*
gandum eſſet hominum genus; * unicuique or- *hominum.*
dini conceſſit & locum, & regem, quem vellet, * Cand. uni-
eligere: bonus enim rex, bonis gaudet; & mali- cuique con-
gnus, malis. Et quamvis hæc tibi, ô Clemens, ceſſit.
in * hoc tractatu, quem de præfinitione & fine l. ſuprà, l.
diſſerueram, pleniùs expoſuerim; tamen & nunc 1. c. 24.
requirenti Nicetæ manifeſtare me convenit, quæ * T. R. alii:
ſit ratio, quòd Simon, qui contra Deum ſentit, eo
tanta facere mirabilia potuit.

LIII. Igitur primò omnium, malus eſſe ju-
dicatur apud Deum is, qui requirere non vult,
quod ſibi expedit. Quo modo enim talis iſte
alium diliget, qui ſemetipſum non diligit? Aut
cui non iſte inimicus erit, qui ſibiipſi amicus eſſe
non potuit? Ut ergo diſtinguerentur, qui bona
& qui eligunt mala; Deus quod utile eſt occulta-
vit hominibus, id eſt, poſſeſſionem regni cœlorum,
eamque velut theſaurum ſecretum repoſuit & abſ-
condit, ut ad * eam non facilè quis poſſit vir- * Cand. S. T.
tute & ſcientiâ pervenire propriâ: famam tamen eum
ejus, diverſis nominibus & opinionibus, per ge-
nerationes ſingulas ad * omnium perduxit * au- * R. ho-
ditum: ut ſi qui fortè eſſent amatores boni, au- minum
dientes quod ſibi eſſet utile & ſalutare, require- * R. vitam
rent & invenirent; requirerent autem non à ſe- *Unde requi-*
metipſis, ſed ab eo qui occultavit; darique ſibi *renda ſalus,*
accedendi aditum, & viam ſcientiæ precarentur, *& quo modo.*
quæ illis ſolis panditur, qui eam ſuper omnia mun-
di hujus * diligerent bona, nec alio quis pacto vel * S. T. dili-
intelligere eam poſſit, etiamſi prudentiſſimus vi- gunt
deretur: hi verò qui neglexiſſent, quod ſibi utile
& ſalutare eſſet, inquirere; tamquam ſeipſos odio
habentes, & ſibimetipſis inimici, fraudarentur
ejus bonis, velut qui diligerent mala.

LIV. Oportet ergo bonos diligere eam ſuper
omnia; id eſt, ſuper divitias, gloriam, re-
quiem, parentes, propinquos, amicos, & om-
ne quod in hoc mundo eſt. Qui verò perfectè
diligit poſſeſſionem hanc regni cœlorum, abjiciet
ſine dubio omnem malæ conſuetudinis uſum, ne-
gligentiam, deſidiam, malitiam, iram, cuncta-
que his ſimilia. Nam ſi quid horum prætuleris
ei; tamquam qui plùs dilexeris propriæ libidinis
vitia quàm Deum, ad poſſeſſionem regni cœle-
ſtis pervenire non poteris: quia & verè ſtultum
eſt, aliquid plùs amare quàm Deum. Sive enim
parentes ſunt, moriuntur; ſive propinqui, non
permanent; ſive amici, mutantur: ſolus eſt au-
tem Deus æternus, & indemutabilis * parens. * Cand. T.
Qui ergo non vult inquirere quod ſibi utile eſt, permanens
malus eſt; in tantum, ut malitiâ ſuâ ipſum im-
pietatis principem ſuperet: ille enim bonitate Dei
abutitur ad propoſitum malitiæ ſuæ, & ſibi pla-
cet; hic autem ſalutis ſuæ bona negligit, ut per-
ditione ſui Malo placeat.

LV. Propter hos ergo, qui ſalutis ſuæ negle-
ctu placent Malo, & eos qui ſtudio utilitatis ſuæ
placere cupiunt Bono; paria quædam ad tentatio- *Decem paria.*
nem præſenti huic ſæculo ſtatuta ſunt decem, l. infrà c.
ſecundùm numerum decem plagarum, quæ illa- 59. 61.
tæ ſunt Ægypto. Cùm enim Moyſes ſecundùm *Exod. 7.*
præ-

88. *Multitudinem miſſam fecit*] Riſum tenere non potui, cùm pro his, in impoſtore Pſeudo-Abdia legi, *Sacrificium fecit*. quaſi ſcriptum eſſet duntaxat, *Miſſam fecit*. COT.

89. *Primo germini ſuo.*] Ita Lib. Reg. & P. In Juſtino Martyre Apolog. 2. p. 66. λόγῳ, ὃ ἐστι πρῶτον γέννημα τοῦ θεοῦ. In Athenagora Legatione pro Chriſtianis p. 10. πρῶτον γέννημα εἶναι τῷ πατρί. At reliqui quatuor Codices, *primogenito ſuo*, id eſt, vel πρωτοτόκῳ, Coloſſ. 1. 15. vel πρωτογόνῳ, apud Juſtinum ubi ſuprà. vel πρωτογόνου, juxta Gregorium Thaumaturgum Panegyrico ad Origenem p. 53. Methodius de caſtitate Orat. 5. non multò poſt initium; τὸ πρωτόγονον τοῦ θεοῦ, καὶ πρῶτον βλάστημα καὶ μονογενῆ, τὴν σοφίαν. Et Orat. 10. extremâ; τὰς δύο πρωτογόνους δυνάμεις. Alius Methodius de Cruce apud Gretſerum; ὁ πρωτόγονος τοῦ θεοῦ. Clement. Alex. Strom. VI. p. 644. ibid.

præceptum Dei peteret à Pharaone, ut emitteret
populum; & ad teſtimonium cœleſtia imperii ſi-
* Carm. P. S. T. R. projecta gna oſtenderet, * projectam in terram * vir-
gam; * converſa * eſt in ſerpentem. Cumque
* S. T. R. virga. Sic & Carm. & P. ob * hæc Pharao non vellet adquieſcere, utpote
habens arbitrii libertatem: rurſum Magi ſimilia
ſigna facere viſi ſunt; permittente Deo, ut pro-
* Cand. R. & converſa poſitum Regis probaretur ex arbitrii libertate, ſi
* S. T. hoc Deeſt non in R. & P. magis crederet ſignis Moyſi, qui à Deo miſſus
eſt, quàm his quæ Magi videbantur potiùs face-
re, quàm faciebant: quos ipſo utique nomine in-
De ſignis. telligere debuerat, non eſſe operatios veritatis;
quòd non à Deo miſſi, ſed magi appellabantur;
* C.C. S.T. R. traditio ſicut & * ratio indicat. Denique uſque ad ali-
Exod. 8. quem locum, viſi ſunt habere certamen; & poſt
hæc confeſſi de ſe, ceſſère meliori. Inducitur
ergo plaga ultima, interitus primitivorum; &
Exod. 12. tunc Moyſes jubetur populum conſperſione ſan-
guinis conſecrare; atque ita magnâ cum prece,
oblatis etiam muneribus, cum populo rogatur
abſcedere.

LVI. Simili ergo modo, etiam nunc per me, video geri. Sicut enim tunc Moyſe hortante Regem, ut crederet Deo, obſiſtebant Magi, quaſi oſtentatione ſimilium ſignorum, & à ſalute incredulos prohibebant: ita & nunc cùm ego exierim docere omnes gentes, ut credant vero Deo; Simon magus reſiſtit, eadem agens adverſùm me, quæ & illi tunc egerunt adverſùm Moyſen; ut ſi qui ſunt ex gentibus, qui non recto judicio utuntur, appareant; ſalventur autem qui ſignorum rectum diſcrimen habuerint. Hæc dicente Petro, Niceta reſpondit; Obſecro te, ut ſi quid ad memoriam venit, permittas mihi proferre. Tum Petrus delectatus ſuper ſtudio diſcipulorum; Dic, inquit, quod vis.

LVII. Et Niceta ait; Quid peccavêre Ægyptii, ſi non crediderunt Moyſi; cùm & Magi ſimilia ſigna fecerint; etiamſi viderentur potiùs fieri, quàm veritate fierent? Nam & ſi ego fuiſſem tunc; ex eo quod Magi ſimilia faciebant, nonne aut Moyſen magum crediſſem; aut Magos quæ oſtendebant, divinitus facere putâſſem? quia non mihi veriſimile videretur; licèt per phantaſiam, eadem tamen effici à Magis poſſe, quæ ille qui à Deo miſſus eſt, perpetrabat. Et
nunc ergo quid peccant hi qui Simoni credunt,
l. ſ. c. 47. cùm videant eum tanta facere mirabilia? Aut non
eſt mirabile per aërem volare? igni admiſtum, unum corpus effici? facere ſtatuas ingredi? canes æreos latrare? & alia his ſimilia; quæ utique diſcretionem neſcientibus, ſatis mira ſunt? Sed & de lapidibus viſus eſt panes facere. Quòd ſi peccat, qui ſigna facientibus credit; quo modo non peccâſſe videbitur & is, qui Domino noſtro pro ſignis & virtutibus credidit?

LVIII. Et Petrus ait; Libenter accipio quòd de veritate ad amuſſim requiris, & impedimenta fidei in anima tua latére non pateris. Unde &
cap. 44. medelam conſequi facilè potes. Meminiſti, quòd
pejus omnium eſſe dixi, cùm quis negligit quod ſibi expedit diſcere? Et Niceta reſpondit; Me-
cap. 41. mini. Petrus: Et rurſum, quòd Deus occultavit veritatem ſuam, ut eam his qui ſe fideliter ſectantur, aperiat? Et Niceta: Ne hoc quidem oblitus ſum. Tum Petrus: Quid ergo putas, quia in terram defoſſam abſconderit Deus veritatem, & montes ei ſuperpoſuerit, ut ab his qui in profundum fodere valent, tantummodo inveniri poſſit? Non ita eſt: ſed ſicut montes & terram cœli ambitu circumdedit; ita & veritatem, caritatis ſuæ velamine contexit; ut ille ad eam ſolus pervenire poſſit, qui priùs januam dilectionis divinæ pulſaverit.

LIX. * Etenim quod priùs dicere cœperam, * l. ſuprà, c.
paria quædam huic mundo deſtinâſſe Deum: ille 55. infrà,
qui primus ex paribus venit, à Malo eſt; qui ſe- cap. 61. Vide Clem.
cundus à Bono. In quo unicuique hominum Hom. 2. c.
juſta occaſio judicii datur, ſive ſimplex ille ſit, 15. &c. 23,
ſive prudens. Nam ſi ſimplex eſt, & crediderit 33 Hom. 3.
illi qui primus venit: ſignis enim & prodigiis c. 16, 23, 59.
motus: neceſſe eſt eâdem ratione, ut etiam illi Hom. 8. c. 12.
qui ſecundò venerit, credat: ſignis enim & prodigiis ſuadebitur & nunc, ſicut priùs. Cùm verò crediderit huic ſecundo, diſcet ab eo quòd
primo illi qui à Malo venit, credere non * de- * Cand S.T.
beat: & ita prioris error, ſecundi emendatione debuerat
corrigitur. Si verò quia primo credidit, ſecundum recipere noluerit; meritò ut injuſtus condemnabitur: injuſtum enim eſt, ut cùm primo propter ſigna crediderit, ſecundo eadem aut etiam potiora ferenti ſigna, non credat. Si verò non credidit primo; conſequens eſt, ut vel in ſecundo moveatur ad credendum. Neque enim in tantum animo ſtertit, ut ingeminatis mirabili-
bus non valeat ſuſcitari. Si verò prudens eſt, diſ- Diſcretio
cretionem poteſt capere ſignorum. Et ſi quidem ſignorum.
primo credidit, augmentis virtutum movebitur ad ſecundum; & ex comparatione, quæ ſint potiora deprehendet; quamvis manifeſta habeantur indicia apud eruditos quoſque, ſicut per ordinis
conſequentiam * demonſtravimus. Si verò tam- * S. T. de-
quam ſanus quis, & qui medico non indigeat, monſtrabi-
non eſt commotus ad primum, rei ipſius perſe- mus
verantiâ ſuſcitabitur ad ſecundum; [90] diſtinctio-
nemque ſignorum & mirabilium faciet, * in * P R. in hoc
hunc modum; Ille qui à malo eſt, ſigna quæ fa- mundo. Au-
cit, nulli proſunt; illa verò quæ facit bonus, ho- ctor Operis
minibus proſunt. imperf. in

LX. Nam dic quæſo, quæ utilitas eſt oſten- Matt. ad 24. 24. Cl.
dere ſtatuas ambulantes? latrare æreos aut lapi- Hom. 2.
deos canes? ſalire montes? volare per aërem? & c. 33. &c.
alia his ſimilia, quæ dicitis feciſſe Simonem? Quæ l. 1. c. 47.
autem à Bono ſunt, ad hominum ſalutem deſe- l. Clement.
runtur; ut ſunt illa quæ fecit Dominus noſter, Hom. 1.
qui fecit cæcos videre, fecit ſurdos audire; de- c. 5.
biles, & claudos erexit, languores & Dæmones effugavit, mortuos fecit reſurgere, & alia his ſi-
milia, quæ etiam per me * fieri videtis. Iſta * Carm. in
ergo ſigna quæ ad ſalutem hominum proſunt, & ejus nomine
aliquid boni hominibus conferunt, Malignus fa- fieri.
cere non poteſt; [91] niſi in fine mundi tantùm. Auctor Operis im-
Tunc enim admiſcere ei conceditur aliqua etiam perf. in
de dextris ſignis, id eſt, ut vel Dæmones fuget, Matt. ad
vel ægritudines ſanet; & propter hoc, tamquam 24. 16, 24.
qui exceſſerit terminos ſuos, & in ſemetipſum Matt. 12. 25.
diviſus ſit, ac ſemetipſum impugnaverit, deſtruetur. Et propterea Dominus prædixit; in noviſ-
ſimis

---

90. *Diſtinctionemque ſignorum & mirabilium faciet, in hunc modum.*] Quem modum hinc hauſit Auctor Operis imperfecti in Matthæum ad VII. 16. & XXIV. 24. ſeu Homil. 19. & 49. Idemque profertur ab Origene II. in Celſum pag. 94. & à Procopio Gazæo ad Num. XXIV. 8. Nec aliud ſonant iſta Theodori Studitæ Catecheſi 119. [illegible Greek] COT.

91 *Niſi in fine mundi tantùm.*] Signa quæ ab Anti-Chriſto fient, verane an fallacia futura ſint dubitat Chryſoſtomus ad II. Theſſal II. 9. & Auguſtinus lib. 20. de civitate Dei cap. 19. Quidam vera putant: plures imaginaria. A noſtro alia inſiſtitur via: quam ſequitur Auctor Operis imperfecti in Matthæum ad VII. 16. XXIV. 16 24. Homil. 19 49. Ibid

Mat. 24. 24. ſimis temporibus tentationem futuram talem, in qua decipiantur, ſi fieri poteſt, etiam electi: confuſis ſcilicet indiciis ſignorum, perturbari neceſſe eſt, etiam eos qui in diſcernendis ſpiritibus, ac diſtinguendis virtutibus videntur eruditi.

Decem paria. l. ſupra, cap. 55. 59.

LXI. Decem ergo, quæ diximus, paria, huic mundo deſtinata ſunt ab initio ſæculi. Cain & Abel unum fuit par. Secundum verò Gigantum & Noë. Tertium Pharaonis & Abraham. Quartum Philiſtinorum & Iſaac. Quintum Eſau & Jacob. Sextum Magorum & legiſlatoris Moyſi. Septimum tentatoris & filii hominis. Octavum Simonis & meum, Petri. Nonum omnium gentium, & illius qui mittetur ſeminare verbum inter gentes. Decimum Antichriſti & Chriſti. De quibus paribus, aliàs vobis per ſingula latiùs exponemus. Et cùm hæc diceret Petrus, Aquila ait; Verè aſſiduâ doctrinâ opus eſt, ut de ſingulis poſſit quis ſcire rationem.

LXII. At Petrus: Quis eſt, qui aſſiduus ſit erga doctrinam, & ſtudioſè ſingula quæque perquirat? niſi qui animam ſuam * diligit ad ſalutem, & omnibus renunciat hujus mundi negotiis, ut ſoli verbo Dei vacet; quem ſolum prudentem judicat verus Propheta, vendentem omnia quæ ſua ſunt, & ementem unam veram margaritam; & intelligentem quæ ſit differentia temporalibus ad æterna, parvis ad magna, hominibus ad Deum. Intelligit enim quæ ſit æterna ſpes apud verum & bonum Deum. Quis autem eſt qui diligit Deum, niſi qui ſapientiam ejus cognovit? quomodo autem quis agnoſcere poterit ſapientiam Dei, niſi aſſiduus ſit ad audiendum verbum ejus? ex quo accidit, ut amorem ejus concipiat, & digno eum honore veneretur; hymnis & orationibus ad eum fuſis; & in his libentiſſimè requieſcens; ſummumque deputans detrimentum, ſi quando aliquid aliud vel ad momentum temporis loquatur, aut agat: quia revera nec poteſt anima, quæ Dei amore repleta eſt, aliud aliquid intueri, niſi quod ad Deum pertinet; nec ſatiari poteſt præ amore ejus, ea quæ ipſi ſcit eſſe placita, meditando. Hi verò qui affectum ejus minimè concepère, nec illuminatam * caritatem ejus gerunt * mente; velut in tenebris poſiti, lucem videre non poſſunt. Et ideo etiam priùs quàm incipiant requirere de Deo; quaſi labore oppreſſi, ſtatim deficiunt; ac tædio repleti, continuò à propria conſuetudine rapiuntur ad ea verba quibus delectantur. Nam de Deo audire aliquid, talibus tædioſum eſt & moleſtum, pro eo, ut dixi, quia mens eorum nullam dulcedinem divinæ caritatis accepit.

* T. dirigit

Matt. 13. 46.

* *Carm.* P. R. caritate
* *Carm.* P. R. mentem

Pſeudo-Abd. ibid. Simon.

LXIII. Hæc Petro dicente, dies exortus eſt; & ecce veniens quidam ex diſcipulis Simonis clamabat, dicens; Obſecro te Petre; ſuſcipe me miſerum, à mago Simone deceptum; cui ego velut cœleſti Deo intendebam, pro his quæ ab eo fieri mirabilibus videbam. Auditis tamen ſermonibus tuis, cœpit jam mihi homo videri, & quidem malus. Verumtamen cùm hinc exiret, ego eum ſubſecutus ſum ſolus: nondum enim * ad liquidum impietates ejus agnoveram. Cùm autem vidiſſet me ſubſequentem, beatum me dicens, perduxit ad domum ſuam: circa medium verò noctis ait ad me; Omnium te hominum faciam meliorem, ſi volueris uſque ad finem perſeverare mecum: cui cùm promiſiſſem, exigit à me juramentum perſeverantiæ; eoque accepto, impoſuit ſuper humeros meos polluta quædam & exſecrabilia ſecreta ſua, ut portarem; & ſequi me juſſit. Ubi verò ventum eſt ad mare, navigium quod fortè aderat, ingreſſus, id à cervicibus meis quod portare me juſſerat, ſumpſit: & paulò pòſt egreſſus, nihil extulit; certum quod in mare id jecerat. Rogabat autem me, ut cum ipſo proficiſcerer, dicens ſe Romam petere; ibi enim in tantum placiturum, ut Deus putetur, & divinis publicè donetur honoribus. Tunc, inquit, te omnibus divitiis repletum, ſi huc redire placuerit, & pluribus fultum miniſteriis, * mittam. Hæc ego audiens, & nihil in eo, ſecundùm hanc profeſſionem videns; ſed magum & deceptorem eſſe intelligens, reſpondi; Quæſo te, ignoſce mihi, quia pedes doleo, & propterea exire à Cæſarea non valeo: præterea eſt mihi uxor, ſunt parvuli liberi, quos relinquere omnino non poſſum. At ille hæc audiens, & ignaviæ me incuſans, profectus eſt contra * Doram, dicens; Cùm audieris quanta mihi gloria erit in urbe Roma, pœnitebit te. Et poſt hæc ipſe quidem, ut aiebat, Romam petiit; ego autem confeſtim redii huc, orans ut me ſuſcipias ad pœnitentiam, quia ab eo deceptus ſum.

* *Cod.* S. T. aliquid impietatis ejus

* *Cod.* T. dimittam. R. & Pſeudo-Abd. remittam. *Sic & Carm. & P.*

* *Cod.* S. T. Abd. Romam

LXIV. Cùm hæc dixiſſet is, qui à Simone regreſſus eſt, juſſit eum Petrus in atrio reſidere. Procedens autem ipſe, & turbas plurimas videns, multò plures quàm ſuperioribus diebus, ſtetit in loco ſolito; & oſtendens eum qui à Simone venerat, ſermonem facere hoc modo cœpit: Iſte, fratres, quem oſtendo vobis, paulò antè venit ad me, de Simonis mihi malis artibus nuncians; quo modo ipſam ſceleris ſui officinam projecerit in profundum; non quaſi pœnitentiâ ductus, ſed metuens ne deprehenſus, publicis legibus ſubjaceret. Rogabat autem hunc, ut dicit, munera immenſa pollicens, ſecum manere. Quem cùm ſuadere minimè potuiſſet, tamquam ignavum increpans, dereliquit; ipſe verò Romam petens. Cúmque hæc Petrus indicâſſet turbis, ipſe qui regreſſus à Simone fuerat, publicè ſtans, ſingula quæque cœpit populo exponere, de ſceleribus Simonis. Et cùm graviter ferrent, de his quæ audiebant per artes magicas geſta à Simone, ait Petrus.

LXV. Nolite fratres, graviter ferre de his quæ tranſacta ſunt; ſed obſervate de futuris: quæ enim tranſierunt, jam finita ſunt; quæ verò imminent, periculoſa ſunt his qui incurrerint: ſcandala enim numquam deerunt huic mundo, donec permittitur Inimico agere pro voluntate ſuâ, ut prudentes quique, & intelligentes aſtutias ejus, ſuſcitatos ſibi ab eo ſuperent agones; hi verò qui negligunt diſcere quæ ad ſalutem pertinent animæ ſuæ, juſtis ab eo deceptionibus capiantur. Quia ergo, ut ipſi audiſtis, Simon egreſſus eſt, aures Gentilium qui ad ſalutem * vocati ſunt, prævenire; neceſſe eſt & me veſtigia ejus inſequi, ut ſi quid fortè ab illo diſſipatum fuerit, corrigatur à nobis. Sed quoniam juſtum eſt de vobis majorem ſollicitudinem geri, qui jam intra muros vitæ continemini: quia quod acquiſitum eſt, ſi pereat, damnum infert; quod autem nondum, ſi quidem inveniri potuerit, lucrum eſt; ſi minùs, hoc ſolùm damni eſt, quod lucrum factum non eſt. Ut ergo & vos magis ac magis in veritate firmemini; & Gentes quæ ad ſalutem vocantur, non uſquequaque poſſint neqoitiâ Simonis præveniri; cogitavi Zachæum vobis ordinare paſtorem; ego verò ipſe tres vobiſcum permanere menſes, & ita proficiſci ad Gentes; ne ampliùs morantibus nobis, & ſceleribus Simonis uſquequaque graſſantibus, inſanabiles fiant.

Matt. 18. 7. Luc. 17. 1.

Clement. Hom. 3. c. 59. &c. Epiſt. c. 42. &c.

* *Carm.* vocandi.

Zachæus ordinatus Epiſcopus.

LXVI. Hæc illo dicente, univerſus populus flevit, audiens quòd profecturus eſſet. At Petrus compaſſus eis, etiam ipſe lacrymas fudit; & in cœlum reſpiciens, ait; Tibi Deus qui cœ-

lum

lum terramque feciſti, & omnia qoæ in eis ſunt, precem * ſupplicem fundimus, ot coofugientes ad te in tribulatione ſuâ ſoleris: propter affectum enim quem habent erga te, diligunt me, qui veriratem tuam adnunciavi eis: propter quod miſerationis tuæ dexterâ cuſtodi eos: non enim Zachæus, nec alius quiſquam hominum, cuſtos eſſe eis idoneus potiſt. Hæc autem & bis ſimilia cùm dixiſſet Petrus, manibus ſnperpoſitis Zachæo, oravit ut inculpabiliter Epiſcopatûs ſni ſervaret officium. Poſt hæc doodecim Presbyteros ordinavit, & Diacones quatuor; & ait; Zachæum hunc vobis ordinavi Epiſcopum, ſciens eum timorem Dei habere, & ernditum eſſe in Scripturis: qnem quaſi Chriſti * locum ſervantem honorare debetis, obedientes ei ad ſalotem veſtram; & ſcientes, quòd ſive bonor, ſive injuria, quæ ei defertur, ad Chriſtum redundat, & à Chriſto ad Deum. Audite ergo eum adtentiùs, & ab ipſo ſuſcipite doctrinam fidei: monita autem vitæ à Presbyteris; à Diaconibus verò ordinem diſciplinæ. Viduarum * religioſam curam gerite: pupillos enixiùs juvate: pauperibus miſericordiam facite: juvetes podicitiam docete: & ut breviter totum dicam, alterutrum vos in quibus res popoſcerit, ſoſtentate. Deum colite, qui creavit cœlum & terram: Chriſto credite: invicem diligite: miſericordes eſtote ad omnes, non verbo ſolo; ſed & opere & rebus implete caritatem.

* P. R. ſupplices

Epiſcopus. Presbyteri. Diaconi.

Clement. Hom. 3. c. 66. Pſeudo-Clem. Epiſt. 1. poſt init.

* S. T. loco ſervantes

* P. R. religioſarum

LXVII. Et cùm hæc atque bis ſimilia præcepiſſet, pronunciavit ad populom, dicens; Quoniam tres menſes ſtatui facere vobiſcum, ſi qois veſtrum deſiderat, baptizetur; ut exutus prioribus malis, de reliqoo pro bonis actibus hæres bonorum cœleſtium, ex geſtis propriis fiat. Accedat ergo qui vult ad Zachæum, & [92] ipſi det nomen ſuum, atque ab eo myſteria audiat regni cœlorum; jejoniis freqoentibus nperam impendat; ac ſemetipſum in omnibus probet; ut tribus his menſibus conſummatis, io die feſto poſſit baptizari. Baptizabitur autem unuſquiſque veſtrûm in aquis perennibus, nomine trinæ beatitudinis invocato ſuper ſe, perunctus primo oleo per orationem ſanctificato; nt ita demum per bæc conſecratus, [93] poſſit percipere de Sanctis.

Pſeudo-Clemens, Epiſt. 3. poſt init. *Baptiſmi ritus.*

LXVIII. Et cùm molta dixiſſet de ratione Baptiſmi, dimiſſis turbis, ad ſolitam ſe recepit manſionem: ibiqne adſtantibus ſibi dnodecim, id eſt, Zachæo & Sophonia, * Joſepho & Michæa, Eleazaro & Phinees, Lazaro & Heliſæo, me Clemente & Nicodemo, Niceta & Aquila, hoc modo prolocutus eſt: Conſideremus, fratres, quod juſtum eſt: debemus enim auxiliom aliquod ferre Gentibus, quæ ad ſalutem vocatæ ſnot. Ipſi aodiſtis quòd Simon præcedere volens iter noſtrum, profectus eſt; quem oportuerat & è veſtigio inſeqoi, ot ſicubi aliquos ſubvertere tentaret, continuò confutaretur à nobis. Sed quoniam injuſtum mihi videtur, ut derelictis his qui jam converſi ſunt ad Deum, eorum qui adhuc longè ſunt curam præferamus; rectum puto, tribus menſibus permanere me cum his, qui in hac civitate converſi ſunt ad fidem, & firmiores eos efficere; nec tamen illos, qui adbuc longè ſunt, penitus negligere, ne fortè ſi diu venenis peſſimæ doctrinæ inficiantor, difficiliùs revocentur. Et ideo volo, ſi tamen etiam vobis juſtum videtur, ut pro Zachæo, qnem hic ordinavimus Epiſcopum, ſubjiciatur in oumero, Benjamin filius Saba; & pro Clemente, quem decrevi mecum ſemper eſſe, quia ex Gentibus veniens, audiendi verbi Dei grande deſiderium gerit, Ananias filius Safra; Pro Niceta verò, & Aquila, qui ooper converſi ſunt ad fidem Chriſti, Rnbelus Zachæi frater, & Zacharias ſtructor. Iſtis ergo quatuor pro his quatuor ſubſtitutis, expleri volo duodecim numerum; * ut me in ipſis ſemper ſecum eſſe ſentiat Simon.

* S. Joſeppo

* Carm. ut cum ipſis me ſemper.

LXIX. Sequeſtratis igitor me Clemente, & Niceta, & Aquila, ad illos duodecim ait; Volo vos poſt diem craſtinum proficiſci ad Gentes, & veſtigia Simonis ioſequi; nt omnia quæ agit, maoifeſta mihi faciatis: ſed & propoſitum ſingulorum diligenter requirite; & me adſuturum ſine mora eis adnunciate; & ne multa vobis dicam, per omnia inſtruite Gentiles, exſpectare adventum meum. Cùmque hæc atqoe his ſimilia dixiſſet: Etiam vos, inquit, fratres, ſi quid vobis ad bæc videtur, dicite: ne fortè non ſit rectnm, qnod mihi ſoli placet. Tom omnes unâ voce collaudantes eum; Rogamus magis, aiebant, ut pro arbitrio tuo cuncta diſponas, & quod tibiipſi videtur jubeas: hoc enim putamus eſſe opus iotegrum pietatis, ſi quæ tu juſſeris, impleamns.

LXX. Igitur ſtatuto die, cùm ſteriſſent ante Petrum; Ne arbitreris, aiunt, Petre, parvom nobis indici mœrorem, quòd fraudamur, noo audientes te per menſes tres; ſed quoniam hoc expedit agere qood tu jubes, obediemus, promptiſſimè: ſemper ergo vultum toum io noſtro corde retinentes, ſicut juſſiſti, alacres proficiſcimur. At ille oratione pro eis ad Dominum fuſâ, emiſit eos. Et cùm profecti fuiſſent illi duodecim, qui præmiſſi ſuot, Petrus iogreſſus, ex more in loco diſputationis ſtetit. Convenerat autem populi multitudo, copioſior numerus quàm ſolebat; & omnes cum lacrymis intuebantùr eum, pro eo quòd pridie ab eo audiſſent, profecturum ſe Simonis gratiâ. Sed & ipſe lacrymantes eos videns, ſimilia patiebatur; licèt conaretur occultare & inhibere lacrymas: prodebatur tamen ex tremore vocis, & interrupcione ſermoois, quòd ſimili angeretur affectn.

LXXI. Verumtamen mano confricans frontem; Æquo animo, inqnit, eſtote, fratres, & miſericordes animas veſtras conſilii ratione ſolamini; referentes omnia ad Deum, cujus ſolius implenda, & * omnibus præferenda voluntas eſt. Nam ſi verbi gratiâ ponamus, quòd pro affectu qoem erga vos gerimos, contra voluntatem ejus agentes, reſideamus vobiſcum; numquid noo poteſt miſsâ in me morte, profectionem mihi à vobis * indncere longiorem? Et ideo melius eſt, ut hanc breviorem cum voluntate ipſius impleamus; utpote quibus definitum eſt, in omoibus obedire Deo: nnde & vos debetis

* P. R. in omnibus

* T. R. alii indicere

92. *Et ipſi det nomen ſuum.*] Qoi Chriſtiani fieri volebant, dabant ſuum nomen ad Baptiſmum, quod ſcriberetur à Clero; poſteaque [illegible Greek] & Subſcripti dicebantur. Celebrem ritum docent cum multis Siricius Papa Epiſt. 1. cap. 2. & Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi 3. atque in [illegible Greek]. Ea Procatecheſis, ut id obiter moneam; velut Homilia S. Baſilii de Baptiſmo, [illegible Greek], exſtat, ſed multa cum diverſitate, in antiquis membranis Bibliothecæ Regiæ Cod. 1260. & 2403. ad cujus poſterioris Codicis marginem ſic notavit Criticus Græcus; [illegible Greek]. In Concilio Conſtantinopolitano ſub Mena; [illegible Greek]. COT.

93. *Poſſit percipere de Sanctis.*] Hoc eſt, corpus & ſanguinem Chriſti. Id verò magnâ ignorantiâ non intelligens concatenator tertiæ Decretalis Clementis, ſic Rufini verba interpolavit; *poſſit percipere locum cum Sanctis.* Ibid.

tis ſimili obedientiâ parére ei; quippe qui etiam me, non alia ex cauſſa, niſi pro ipſius amore diligatis. Ut ergo amici Dei, voluntati ejus obtemperate. Sed & vos ipſi probate quod juſtum eſt. Numquid non impium videbatur, ſi cùm vos Simon deciperet, ego non veniſſem ad vos, detentus à fratribus qui erant in Hieruſalem; & quidem cùm haberetis apud vos Zachæum, virum bonum, & in ſermone expeditum? Ita ergo & nunc impium judicate, ſi cùm exierit Simon ad Gentes impugnandas, quibus nullus omnino defenſor eſt, ego non ſubſequar, detentus à vobis. Propter quod obſervemus, ne fortè affectu injuſto, voluntatem Maligni faciamus.

LXXII. Interim tribus, ut dixi, menſibus permanebo apud vos: eſtote aſſidui ad audiendum verbum: & conſummatis his, ſi qui poſſunt & volunt ſequi nos, permittitur eis, ſalva pietate. Quod autem dico, ſalvâ pietate, hoc eſt; ne quem diſceſſu ſuo contriſtet qui contriſtari non debet; vel parentes relinquens, * quos non oportet, vel uxorem fidelem, vel ſi quæ ſunt hujuſmodi perſonæ, quibus propter Deum deferri ſolatium convenit. Interea per dies ſingulos diſputans & docens, propoſitum tempus in doctrinæ labore complevit. Et cùm adveniſſet dies feſtus, ſuper decem millia baptizati ſunt. * R. quod

LXXIII. In illis autem diebus, Epiſtola mittitur à fratribus qui præceſſerant, in qua Simonis ſcelera continebantur; quo modo per civitates deciperet turbas, & Petrum per ſingula laceraret, ut cùm fortè adveniſſet, nullus ei accommodaret auditum. Adſerebat enim eum magum eſſe, & ſine Deo, injurioſum, callidum, imperitum, & impoſſibilia profitentem. Mortuos enim reſurrecturos adſerit; quod eſt, inquit, impoſſibile. Si qui verò eum confutare velit, occultis ab eo inſidiis perimitur per ſatellites ejus: propterquod, inquit, & ego cùm eum ſuperâſſem, & triumphaſſem, inſidias ejus veritus, fugi; ne fortè maleficiis me perimeret, aut mortem meam per inſidias elocaret. Indicabant autem maximè eum apud Tripolim demorari.

LXXIV. Igitur Petrus Epiſtolam recitari populo jubet; & poſt lectionem allocutus eos, de omnibus pleniſſimè inſtruxit; præcipuè tamen ut obedirent Zachæo, quem eis ordinavit Epiſcopum. Sed & Presbyteros & * Diaconos populo; & ipſis nihilominus populum commendavit: ſimulque denuncians, quod apud Tripolim hyematurus eſſet; Commendo vos, inquit, gratiæ Dei, craſtinò cum voluntate Domini profecturus. Per totos autem tres menſes quos apud Cæſaream doctrinæ cauſſâ exegimus, quæcumque apud populum diſſerebat per diem, hæc nobis ſecretò lucubrantibus ſecum, pleniùs & perfectiùs explanabat, tamquam fidelioribus, ac ſibi liquidò probatis. Simul & imperat mihi; quia intellexit me ſtudioſiùs quæ audirem memoriæ commendare, libris ſingula quæque quæ memoratu digna videbantur comprehendere, & mittere ad te mi Domine Jacobe; ſicut & feci, parens ejus præceptis. * al. Diaconos

LXXV. [94] Primus ergo liber ex his quos priùs miſi ad te, continet de * verbo * Prophetæ, & de proprietate intelligentiæ Legis, ſecundùm id quod Moyſi traditio docet. Secundus, de principio continet, utrùm unum ſit principium, an multa; & quòd non ignoret Hebræorum Lex, quid ſit immenſitas. Tertius, de Deo, & his quæ ab eo inſtituta ſunt. Quartus, quòd cùm multi dicantur Dii, unus ſit verus Deus, ſecundùm teſtimonia Scripturarum. Quintus, quòd duo ſint cœli; quorum unum ſit iſtud viſibile firmamentum, quod & tranſibit; aliud verò, æternum & inviſibile. Sextus, de bono & malo, & quòd bono cuncta ſubjiciantur à Patre: malum autem quare; & quo modo, & unde ſit; & quòd cooperetur quidem bono, ſed non propoſito bono; & quæ ſint ſigna boni, quæ verò mali; & quæ ſit differentia * dualitatis & conjugationis. Septimus, quæ ſint quæ proſecuti ſunt duodecim Apoſtoli apud populum in templo. Octavus, de verbis Domini, quæ ſibi videntur eſſe contraria, ſed non ſunt; & quæ ſit horum abſolutio. Nonus, quia Lex quæ à Deo poſita eſt, juſta ſit, & perfecta, & quæ ſola poſſit facere pacem. Decimus, de nativitate hominum * carnalium, & de * generatione quæ eſt per Baptiſmum; & quæ ſit in homine * carnalis ſeminis ſucceſſio, & quæ animæ ejus ratio; & quo modo in ipſa eſt libertas arbitrii; quæ quoniam non eſt ingenita, ſed facta eſt, immobilis à bono eſſe non poterat. De his ergo ſingulis quæ apud Cæſaream diſſerta ſunt à Petro; jubente, ut dixi, ipſo, decem conſcripta ad te tranſmiſi volumina. Nos autem die poſterâ, ut ſtatutum fuerat, cum aliquantis qui Petrum ſequi decreverant fidelibus viris, * Cæſareâ proficiſcimur.

* Cod. P. S. T. R. vero Propheta
* Cod. vidualitatis. P. vidualitatis & conjugalitatis.
* Cod. P. S. T. R. carnali
* S. T. R. alii regeneratione
* Cod. Carnali.
* al. à Cæſarea

94 *Primus ergo liber ex his quos priùs miſi ad te, &c.*] Igitur decem illi libri antea ad Jacobum miſſi (ſi umquam in rerum natura extitêre) diſtingui debent ab iſtis decem Recognitionum libris, qui nunc ad eumdem Jacobum poſt eos ſcribuntur. Et tamen hoc loco in margine Codicis RR. PP. Carmelitarum legitur; *Diſtinctiones librorum decem præſentis Operis.* Eumdemque errorem ſecutus videtur tum ſcriptor MS. Sorbonici, toti namque Operi ea lemmata præponit; tum MS. Thuani exarator, qui ſimiliter illa præfixit, ac præterea ex iſto capite 75. libri tertii ſuſtulit. COT.

RECOGNITIONUM
S. CLEMENTIS
LIBER QUARTUS.

* al. à Cæſarea Clement. Hom. 8. c. 1. &c. Epit. c. 59. &c.

I. PROFECTI * Cæſarea, ut Tripolim pergeremus, apud Doram breve oppidum, primam fecimus manſionem; quia nec longè aberat; & omnes pæne, qui per ſermonem Petri crediderant, divelli ab eo ſatis ægrè habebant: ſed pariter incedentes, dum iterum videre, iterum complecti juvat, iterum conferre ſermonem, ad diverſorium pervenimus. Sequenti verò die venimus Ptolomaidem, ubi decem dies demorati, cùm aliquanti verbum Dei recepiſſent; * nonnulli eorum qui adtentiores videbantur, & diutiùs detinere nos doctrinæ gratiâ cupiebant, Tripolim, ſi hoc vellent, ut ſequerentur indicavimus. Similiter & apud Tyrum ac Sidonem & Berytum fecimus; & his qui pleniùs deſiderabant audire ſermonem, apud Tripolim nobis hyemandum denunciavimus. Igitur cùm ex ſingulis civitatibus * ſtudiosè quique comitarentur Petrum, electorum multitudo plurima ingredimur Tripolim. Continuò autem ante portas civitatis, fratres qui præmiſſi fuerant occurrunt, & ſuſcipientes nos abducunt per hoſpitia quæ præparaverant. Commotio autem & concurſus plurimus fiebat in civitate, deſiderantium videre Petrum.

* Carm. P. R T. nonnullis

* S. T. R. alii: ſtudioſi

II. Et cùm veniſſemus ad domum Maronis, in qua Petro fuerat præparatum; converſus ad turbas, poſt diem craſtinum ſermonem ſe ad eos promiſit facturum. Igitur qui præmiſſi fuerant fratres, omnibus qui nobiſcum venerant hoſpitia dividunt. Petrus verò Maronis domum ingreſſus, cùm rogaretur cibum ſumere, nequaquam ſe facturum reſpondit, niſi priùs ſciſſet, ſi omnes qui eum fuerant comitati, hoſpitiis requieſcerent. Comperit autem à fratribus qui præmiſſi ſunt, quia à civibus pro deſiderio quod erga Petrum conceperant, non ſolùm hoſpitiis, ſed & omni humanitate ſuſcepti ſint; in tantùm, ut & contriſtarentur aliquanti, quibus defuêre quos ſuſciperent: ita enim omnes paratos fuiſſe, ut ſi multò plures veniſſent, adhuc tamen ſuſcipiendos magis, quàm ſuſcipientes fuiſſe defuturos.

III. Super his Petrus valde delectatus, collaudavit, & benedixit eos, ac ſecum manere juſſit.
95 Ipſe verò cùm laviſſet in mari, cibo ſumpto, quievit in veſpera. Et ex mora, pullorum cantibus ſurgens, veſpertino adhuc lumine perdurante, cunctos invenit vigilantes: eramus autem omnes cum eo ſedecim, Petrus & ego Clemens, Niceta & Aquila, & illi qui præceſſerant duodecim. Salutans itaque, ut ſolebat, Petrus, ait; Hodie quia aliis occupati non ſumus, nobis ſimus. Et ego quidem vobis, quæ apud Cæſaream, poſt digreſſum veſtrum geſta ſunt, enarrabo: vos autem mihi quæ hîc à Simone perpetrata ſunt, indicate. Et cùm de his * ab alterutro ſermo * cæderetur, illuceſcente die, ingreſſi quidam de familiaribus, nunciant Petro, quòd Simon, ubi eum didiciſſet ingreſſum, per noctem profectus eſſet, Syriam tendens. Turbæ autem diem hanc, inquiunt, quam interpoſuiſti eis, deſiderio tui longiſſimum ſibi eſſe tempus opinantur: denique non ferentes ſtant ante januam, inter ſe invicem de his quæ audire cupiunt, conferentes; & te ante præfinitum tempus omnimodis ſe viſuros ſperant; quantóque magis dies clareſcit, multitudines colliguntur, & audituros ſe ſermonem tuum, neſcio unde præſumentes, certiſſimè confidunt. Nunc ergo quod tibi videtur, jube ut dicamus eis: abſurdum namque eſt tantam multitudinem conveniſſe, & diſcedere cum mœſtitia, quippe ſi reſponſa eis nulla reddantur. Non enim cogitabunt, quòd ipſi ſtatutum non expectaverint diem, ſed quòd à te magis videantur eſſe contempti.

§. Epiphan. Hær. 30. n. 15.

* R. ad alterutrum

* R ſerentur. Carm. cæderetur.

IV. Tum Petrus admirans ait; Videtis fratres, quo modo unuſquiſque ſermo Domini propheticè dictus, impletur. Memini enim dixiſſe eum; *Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum meſſis, ut * ejiciat operarios in meſſem ſuam.* Ecce ergo nunc, quæ in myſterio prædicta ſunt, adimplentur. Sed & quod dixit; *Multi venient ab oriente, & occidente, à ſeptentrione, & meridie, & recumbent * in ſinibus Abraham, & Iſaac & Jacob:* etiam hoc pariter, ut videtis, expletur. Propter quod deprecor vos conſervos & adjutores meos, ut diſcatis adtentiùs prædicandi ordinem, & abſolutionum vias; ut poſſitis ſalvare animas hominum, quæ occultâ Dei virtute, quem debeant diligere, priùs etiam quàm doceantur, agnoſcunt. Videtis enim eos, quaſi bonos ſervos, deſiderare eum quem ſibi ſperant adventum ſui Domini nunciare; ut poſſint voluntatem ejus, cùm didicerint, implere. Deſiderium ergo audiendi verbi Dei, & voluntatem ejus quærendi, ex * Deo habent: & hoc eſt initium doni Dei quod Gentibus datur; ut poſſint per hoc doctrinam recipere veritatis.

Mat. 9. 37.

* Cand. P. R. mittat Pſeudo-Clemens, in fine Epiſt. 1.

Mat. 8. 11. *Luc.* 13. 29.

* S. T. Cl. *cum Abraham*

* Cand. P. R. eo *Gratia*.

V. Sic

95. *Ipſe verò cùm laviſſet in mari.*] Vide omnino S. Epiphanium Hæreſi 30. num. 2. 15. 21. & ab eo monitus, Ebionitica hæc & ſimilia quæ non rarò occurrunt in Recognitionibus, Epitome & Clementinis, cautè legito. Alias lavare manus, faciem, os, pedes, totum corpus, certis diebus, aut ſingulis, aut ſæpius in die, ac definitis horis, idque poſt ſomnum, poſt concubitum, ante & poſt cibum, ante preces, ante reconciliationem in pœnitentia, ante ſumptionem Euchariſtiæ: hæc, inquam, omnia, ad conſuetudines ritusque gentium & Eccleſiarum pertinentia, quemadmodum notum eſt ſatis, pietatem non lædunt, immo adjuvare poſſunt, ſi ad bonum finem dirigantur, nec ſuperſtitiosè ac veluti ad ſalutem neceſſaria uſurpentur. COT.

96. *Quid*

* R intelligerent * S. T. R. unde & ſcriptum eſt; *Credidit populus Deo, & Moyſi famulo ejus.* Quod. *Sic & alii:* Pſeudo-Cl. ibid. & Ep. 3. ſub initium. *Libertas.* * *Carm.* P. S T. R. Cl. deſiderium verò habere erga doctorem veritatis, hoc Cand. deſiderium habere *Mat.* 7. 21. * R Deum * R. Magiſter noſter *Mat.* 11. 25.

V. Sic enim & Hebræorum populo ex initio datum eſt, ut * diligerent Moyſen, & crederent verbo ejus. * Quod ergo fuit proprii muneris à Deo erga Hebræorum gentem; hoc nunc videmus dari etiam his qui ex Gentibus convocantur ad fidem. Operum verò ratio, poteſtati & arbitrio uniuſcujuſque permittitur: & hoc ipſorum eſt proprium, * hoc à patre cœleſti donatum eſt. Sed ſalus in eo eſt, ut voluntatem ejus, cujus amorem & deſiderium, Deo largiente conceperis, facias: ne dicatur ad te ille ſermo ejus, quem dixit; *Quid autem dicitis mihi,* [96] *Domine Domine, & non facitis quæ dico?* Eſt ergo proprii muneris à Deo conceſſi Hebræis, ut Moyſi credant: Gentibus autem, ut * Jeſum diligant. Hoc enim indicabat & * Magiſter, ubi ait; *Confiteor tibi,* [97] *Pater, Domine cœli & terræ, quia occultâſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & revelâſti ea parvulis.* Per quod utique declaratur, quia Hebræorum populus qui ex Lege eruditus eſt, ignoravit eum: populus eutem Gentium agnovit Jeſum, & veneratur; propter quod & ſalvabitur, non ſolùm agnoſcens eum, ſed & voluntatem ejus faciens. Debet antem is qui ex Gentibus eſt, & ex Deo habet, ut diligat Jeſum; proprii habere propoſiti, ut credat & Moyſi. Et rurſus Hebræus qui ex Deo habet, ut credat Moyſi; habere debet, & ex propoſito ſuo, ut credat in Jeſum. Ut unuſquiſque eorum habens in ſe aliud divini muneris, aliud propriæ induſtriæ, ſit ex utroque perfectus. De tali enim dicebat Dominus noſter viro divite, qui profert de * theſauris ſuis nove & vetera.

Mat. 13. 52. * P. R. Pſeudo Cl. theſauro ſuo

VI. Sed de his ſatis dictum: urget enim tempus; & populi religioſa devotio invitat nos, ad ipſos facere ſermonem. Et cùm hæc dixiſſet, requirebat ubi opportunus eſſet locus ad diſputandum. Et Maro ait; Eſt mihi ædes ampliſſima, quæ plus quàm quingentos recipiat viros: eſt & hortos intra domum: aut ſi in poblico aliquo placet loco, hoc magis omnes deſiderant: nemo enim eſt, qui non cupiat vel faciem tuam videre tantùm. Et Petrus: Oſtende mihi, inquit, ædem, vel hortum. Et cùm vidiſſet ædem, ingrediebatur, ut & hortum perſpiceret: & ſubitò omnis multitudo, quaſi ab aliquo evocata, cum feſtinatione ingreſſa eſt domum; atque inde ad hortum prorupit, ubi jam ſtabat Petrus, conſiderans, quis eſſet aptus ad diſputandum locus.

Clement. Hom. 8. c. 8. &c. Epiſt. c. 62. & Pſeudo-Abdias, poſt medium lib. 1. Clement. Hom. 9. cap 19. * T. per os. * P. R doloribus

VII. Ut antem vidit turbas, velut ingentis fluvii inundâſſe lenem meatum; aſcendens ſupra baſim quamdam, quæ fortè juxte horti parietem ſtabat; primò, religionis more, populum ſalutavit. Quidam eutem ex his qui aderant, & multo tempore à Dæmonibus fuerant fatigati, in terram proruunt; obſecrantibus Spiritibus immundis, ut vel uno die indulgeretur eis in obſeſſis corporibus permanere: quos Petrus increpans, ſterim juſſit abſcedere; & ſine mora diſceſſerunt. * Poſt * hos alii longis afflicti * languoribus, rogabant Petrum, ut reciperent ſanitatem: pro quibus ſe ſupplicaturum Domino pollicetur, cùm priùs ſermo doctrinæ fuiſſet expletus. Sed ſtatim ut promiſit, languoribus reſoluti ſunt; & juſſit eos ſeorſim reſidere cum his qui à Dæmonibus fuerant curati, quaſi poſt laboris fatigationem. Interea dum hæc aguntur, plurima multitudo convenit; quos non ſolùm deſiderium Petri, ſed & ſanitatum, quæ perpetratæ fuerant, fama pertraxerat. At Petrus manu quieſcere populum * docens, & turbas in tranquillitate componens, hoc modo * fecit exordium.

* *Carm.* S. T. dicens * *T. & R. inferunt ſermonis. Sic & alii.*

VIII. Incipienti de vero Dei cultu facere ſermonem, neceſſarium mihi videtur, eos qui nondum de hoc aliquid ſcientiæ confecuti ſunt, primò omnium docere, per omnia inculpabilem ponendam eſſe divinam providentiam, per quam mundus regitur & gubernatur. Hunc autem nobis exordii titulum dedit præſentis operis ratio, & eorum quos Dei virtus ſanevit occaſio; ut oſtendamus quòd rectâ ratione quamplurimi à diverſis Dæmonibus obtinentur, ut per hoc appareat juſtitia Dei. Invenietur enim omnium pæne malorum mater eſſe ignorantia. Sed jam veniamus ad cauſſam.

Primi homines. I. Clement. Hom. 3. c. 17. &c. 42. &c. Hom. 8. c. 10.

IX. Deus cùm feciſſet hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, operi ſuo ſpiramen quoddem, & odorem ſuæ divinitatis inſeruit; ut per hoc participes facti mortales Unigeniti ejus, per ipſum etiam amici Dei, & filii adoptionis exſiſterent: unde & quâ viâ id poſſint adipiſci, ipſe eos, ut Propheta verus, edocuit; ſciens quibus actibus hominum delectaretur pater. Unus itaque apud homines tunc Dei cultus erat, mens pura, & ſpiritus incorruptus. Et ob hoc, omnis creatura humano generi fœdus inviolabile conſervabat. Ob reverentiam namque Creatoris, nulla ægritudo in eos, nullum vitium corporis, nulla ciborum dominata corruptio eſt: ex quo fiebat, ut mille annorum ætas in fragilitatem non incideret ſenectutis.

X. Sed ubi vita laboris expers, bonorum perſeverantiam non putavit divinâ largitione, ſed rerum ſorte conceſſam; & ſine ullo ſudore, divinæ emœnitatis deliciis perfrui, neturæ debitum, & non Dei bonitatis munus accepit; in contrarias per hæc homines & impias cogitationes, otio docente, perveniunt; putantes Deorum ſibi vitam, nullis laboribus, nulliſque meritis natam. Hinc proficiunt in deterius; ut neque providentiâ Dei, mundum regi crederent; neque virtutibus eſſe aliquem locum; quandoquidem ſemetipſos ſcirent, nullis priùs bonis operibus adſignatis, otii ac deliciarum ſummam tenere, & amicos Dei abſque ullis laboribus haberi.

XI. Juſtiſſimo itaque Dei judicio, in hujuſmodi cogitationum vanitate languentibus, labores & adflictiones pro remedio conferuntur. Ubi ergo adfuit labor ac tribulatio, deliciarum & emœnitatis excluſi ſunt loco: terra eutem cœpit nihil eis ſine labore producere: & tunc converſa in hominibus cogitatio, creatoris ſui requirere commonetur auxilium, & orationibus ac votis præſidia invitare divina. Et ita factum eſt, ut cultum Dei, quem pro bonis neglexerant, recuperarent pro malis; & cogitationes in Deum, quas perverterat indulgentia, emendaret adflictio. Sic ergo divina providentia hoc eſſe utilius hominibus videns, vias benignitatis & abundantiæ, tamquam quæ læderent, ſubtrahit ab hominibus, & vexationis iter ac tribulationis inducit.

XII. Sed

---

96. *Quid autem dicitis mihi, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?*] Lucæ VI. 46. τί δέ με καλεῖτε, κύριε, κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω; *Quid autem vocatis me Domine, Domine: & non facitis quæ dico?* ſeu ex alia verſione apud Cæſarium Arelatenſem Homil. 4. 9. & 12. earum quas curæ viri clariſſimi Stephani Baluzii debemus; *Quid prodeſt quòd dicitis mihi, Domine, Domine, & non facitis quæ vel ea quæ dico?* S. Auguſtinus Serm. 38. de Sanctis; *Illud valde timendum eſt, quod iterum Dominus dicit: Quid prodeſt quod dicitis, Domine, Domine, & non facitis quæ dico vobis?* COT.

97. *Pater, Domine cœli & terræ.*] Candelar. MS. *Domine, pater.* quo modo citatur ab Hilario, Hieronymo, aliis. Ibid.

98. Et

XII. Sed ut oſtenderet, quia hæc pro ingratis agerentur, unum quemdam ex illis, qui primitus cœperant * eſſe mortales, quòd eum gratiæ ſuæ non immemorem vidit, [98] & quia ſperavit invocare nomen Domini, ad immortales tranſtulit: cæteris, qui in tantum ingrati exſtitêre, ut nec laboribus * & tribulationibus emendari & corrigi poſſent, graviſſimâ morte damnatis. Invenit tamen & inter ipſos unum quemdam cum domo ſua juſtum; quem reſervaret, præcepto ei dato, ut fabricaret arcam, & in ea; cùm diluvio cuncta necarentur; ipſe cum his quibus præceptum fuerat, poſſet evadere: quò impiis inundatione aquarum peremptis, purificationem mundus acciperet; & is qui ad * proſperitatem generis fuerat reſervatus, per aquam mundus effectus, mundum denuò repararet.

Henoch. * R. invocare eum inter * R. nec *Noë.* l. Clement. Hom 8. c. 17. l. Chron. Alex. ſ. in Teſt. Vet. * Cand. P. S T. R. poſteritatem

XIII. Sed his omnibus geſtis, rurſus homines ad impietatem vertuntur: & propter hoc à Deo ponitur Lex, quæ vivendi modum doceret: ſed proceſſu temporis Dei quidem cultus & juſtitia, ab infidelibus & impiis corrumpitur; ſicut paulò pòſt apertiùs oſtendemus: perverſæ autem & erraticæ religiones introdncuntur; quibus ſe plurima pars hominum per occaſionem feriarum, & ſollennitatum * dederant: potus inſtaurantes, & convivia; tibiaſque ac fiſtulas, & citharas, ac diverſa genera muſicorum ſectantes; & ſemetipſos per omnia temulentiæ, ac luxuriæ propinantes. Hinc omnis error accepit originem: hinc lucos, & aras; hinc coronas & victimas reperêre; & poſt * ebrietatem, quaſi lymphaticis motibus * agi: ex hoc jam poteſtas Dæmoniis data, ingrediendi hujuſcemodi mentes; ut choros ducere inſanos, & Baccho furere viderentur: hinc fremere dentibus, & mugire de profundis viſceribus inventum: hinc terribilis vultus, & ferus in * hominibus aſpectus; ut is quem temulentia ſubverterat, ac Dæmon inſtigaverat, Numine repletus à deceptis & errantibus crederetur.

Idololatriæ origo. * Cand. R. dedunt Clement. Hom 9. c. 7. &c. * Cand. P. R ebrietatibus * T. agi cœperunt * S. T. homines

XIV. Unde cùm tam multæ in hunc mundum falſæ & erraticæ religiones eſſent introductæ; miſſi ſumus nos, deferentes vobis, tamquam boni negotiatores, à Patribus traditum & conſervatum * veri Dei cultum; cujus quaſi ſemina quædam vobis hæc verba reſpergimus; & in veſtro judicio ponimus quod rectum videtur eligere. Si enim recipiatis quæ noſtra ſont; non ſolùm ipſi incurſiones Dæmonis effugere, ſed & ex aliis eas effugare poteritis; ſimul & æternorum bonorum præmia conſequemini. Qui autem contempſerint recipere quæ dicuntur à nobis; in præſenti quidem vita diverſis Dæmonibus & ægritudinum vitiis ſubjacebunt; poſt exceſſum autem corporis, etiam animæ eorum cruciabuntur in perpetuum. Deus enim non ſolùm bonus, ſed & juſtus eſt: nam ſi ſemper bonus ſit, & numquam juſtus, ut * reddat unicuique pro geſtis ſuis; * bonum invenietur injuſtum: injuſtum namque eſt, ſi ita apud * eum habeatur impius, ſicut & pius.

* Cand P. T. R. verum * Cand & non reddat. R. non reddat *S T. R. *alii*: bonum hoc * R. Deum

XV. Igitur Dæmones, ſicut paullò antè diximus, cùm occaſionibus acceptis, ingerere ſe potuerunt per malos & turpes actus corporibus hominum; ſi multo tempore permaneant in eis per negligentiam ipſorum, quia animæ ſuæ quod eſt utile, non requirunt; neceſſariò cogunt eos habitantium in ſe Dæmonum de reliquo facere voluntates. Quod autem eſt omnium deterius; in conſummatione ſæculi, cùm Dæmon ille igni tradetur æterno, neceſſariò & anima quæ ei paruit, cum ipſo æternis ignibus cruciabitur, unà cum corpore ſuo quod polluit.

Dæmones.

XVI. Dæmones autem habere deſiderium immergendi ſe corporibus hominum, hæc cauſſa eſt. Spiritus ſunt, habentes propoſitum converſum ad malitiam: per cibos ergo & potus immoderatos, ac libidinem, perurgent homines ad peccatum: eos tamen qui peccandi propoſitum gerunt; qui dum videntur neceſſaria naturæ velle complere, non tenentes modum per nimietatem, ingrediendi in ſemetipſos Dæmonibus faciunt locum. Donec autem naturæ menſura ſervatur, & modus * legitimus cuſtoditur, Dei clementia ingrediendi in homines non eis tribuit facultatem. Ubi verò aut mens ad impietatem declinaverit, aut corpus immoderatis cibis ac potibus adimplebitur; tamquam voluntate & propoſito eorum qui ſe ita negligunt, invitati; quaſi adverſùm eos qui à Deo poſitam legem ſolverint, accipiunt facultatem.

* Cand. P. R. legitimè

XVII. Videtis ergo quantùm valeat agnitio Dei, & divinæ religionis obſervantia; quæ non ſolùm defendit credentes ab incurſionibus Dæmonii, verùm & imperare eos facit his qui cæteris dominantur. Et ideo neceſſarium vobis eſt, qui eſtis ex Gentibus, confugere ad Deum, & obſervare vos ab omni immunditia; ut expulſis Dæmonibus, Dei habitatio fiat in vobis. Simul & orationibus commendate vos Deo; & interpellate eum adverſùm impudentiam Dæmonum: credentes enim, quæcumque petieritis, accipietis. Sed & ipſi Dæmones, quantò viderint fidem creſcere in homine, tantò ab eo refugiunt; in ea ſolùm parte reſidentes, in qua adhuc aliquid infidelitatis reſederit: ab his verò qui plenâ fide credunt, abſque ulla remoratione diſcedunt. Anima enim, cùm venerit ad fidem Dei, cœleſtis aquæ virtutem conſequitur; per quam Dæmonem tamquam ſcintillam ignis exſtinguat.

Mat. 21. 22.

XVIII. Eſt ergo fidei menſura; quæ ſi integra ſit, ex integro de anima Dæmonem fugat; ſi verò minus aliquid habeat, reſidet adhuc aliquid de portione Dæmonis in portione infidelitatis: & eſt plurimus labor, ut intelligat anima, quando, aut qualiter; ſi plenè, aut minùs plenè, ex ſe fugatus ſit Dæmon. Si enim in aliqua parte reſederit, cùm tempus invenerit, cogitationes ſubjicit cordibus hominum; & illi neſcientes unde hæc veniant, ſuggeſtionibus Dæmonum, quaſi animæ ſuæ ſenſibus credunt: ſuggerunt ergo aliis, occaſione corporeæ neceſſitatis delicias ſequi; aliorum iracundiam excuſant per abundantiam fellis; aliorum inſaniam nigri fellis vehementiâ colorant; ſed & ſtultitiam quorumdam pro multitudine phlegmatis extenuant. Quod & ſi ita eſſet, tamen hæc ſingula moleſta corpori eſſe non poſſent, niſi ex ciborum potuumque nimietate; qui cùm juſto ampliùs ſumuntur, abundantia eorum, quam decoquere naturalis non ſufficit calor, crudeſcit in venenum quoddam; idque viſceribus veniſque omnibus ſentinæ in modum redundans, motus corporis inſanos reddit & turpes. Propter quod in omnibus eſt obtinenda parſimonia; ut neque Dæmonibus locus detur, neque anima ab eis obſeſſa, unà cum ipſis tradatur æternis ignibus cruicanda.

Sobriè vivendum.

XIX. Eſt & alius error Dæmonum, quem * ſubjiciunt ſenſibus hominum; ut putent ſe ab his qui dicuntur Dii, perpeti quæ patiuntur; quò per hæc, ſacrificia offerentes & munera, quaſi re-

Clement. Hom. 9. c. 13. * S. T. *aliis*: cui ſubjacent ſenſus hominum *Dæmonum præſtigiæ.*

98. *Et quia ſperavit invocare nomen Domini.*] Vel confundit Henochum cum Enoſo; ſeu potiùs illi applicat quod de hoc dictum fuerat Geneſ. IV. 26. juxta LXX. Interpretes. COT.

repropitiantes eos, cultum falſæ religionis adſirment; nos verò refugiant, qui pro ſalute eorum * ſatagimus, ut ab errore liberentur: ſed hoc, ut dixi, faciunt, ignorantes quòd Dæmones iſta ſibi ſuggerant, ne ſalventur. Eſt ergo in poteſtate uniuſcujuſque; quia liberi arbitrii factus eſt homo; utrùm nobis velit * audire ad vitam, an Dæmonibus ad interitum. Aliis etiam Dæmones in viſu per diverſas imagines apparentes, interdum minas * intendunt, interdum ſanitates incommoditatibus pollicentur; ut his quos decipiunt, Deorum nihilominus de ſe inſerant opinionem, & quòd ſint Dæmones ignoretur. Sed nos non latent, ſcientes myſterium creaturæ, & quam ob cauſſam Dæmonibus hæc agere in præſenti ſæculo permittatur; ut vel transformari eis liceat in quas volunt imagines, vel ſuggerere pravas cogitationes, vel inſerere ſe per cibos & potum ſibi conſecratum mentibus vel corporibus eorum qui ex eo ſumpſerint, vel ad Idoli alicujus venerationem ſomnia vana conſingere.

* T. R. ſatis egimus
* T. R. alii: obedire
* T. R. alii: intentant

XX. Et tamen quis ita ſine ſenſu invenitur, cui perſuaderi debeat, ut Idolum colat; ſive illud ex auro, ſive ex quolibet metallo factum ſit? * Cui non palàm eſt, id eſſe illud metallum, quod artifex * voluit? Quo modo ergo ineſſe ibi divinitas putanda eſt, quod, ſi * noluiſſet artifex, omnino non eſſet? aut quo modo inde futura ſibi adnunciari ſperant, ubi nec præſentium aliquis intellectus eſt? Quamvis etiamſi aliquid divinarent, non continuò Dii haberi poſſint: quia aliud eſt divinatio, aliud divinitas. Nam & Pythones divinare videntur; & non continuò Dii ſunt: denique [99] à Chriſtianis hominibus effugantur: & quo modo Deus eſt, qui fugatur ab homine? Sed dicis fortaſſe; Quid quòd ſanitates efficiunt, & quo modo quis curetur oſtendunt? Hac ratione colendi ſunt etiam medici, ut Dii: multos enim ſanant; & quantò quis peritior fuerit, tantò plures ſanabit.

In Idola.
* *Carm.* cui palàm eſt.
* T. fecit ut voluit
* *Carm.* P. T. R. voluiſſet
Clement. Hom. 9. c. 15.
Pythones.

XXI. Unde conſtat iſtos, cùm ſint * dæmoniaci ſpiritus, & multò citiùs ſcire aliqua, & multo perfectiùs: non enim ad diſcendum tarditate corporis * degravantur. Et ideo quæ medici longo tempore, & labore plurimo adſequuntur; hæc illi, tamquam Spiritus, abſque mora ulla, & abſque difficultate cognoſcunt. Non ergo mirum eſt, ſi plus aliquid quàm homines ſciunt: ſed hoc intuendum eſt, quòd ea quæ ſciunt, non ad ſalutem, ſed ad deceptionem proferunt animarum; ut per hæc eas cultum falſæ religionis edoceant. Sed Deus; ne tantæ deceptionis error lateret, & errantibus ipſe cauſſa videretur exſiſtere, qui tantum eis licere permiſit, ut per divinationes, per curationes, per ſomnia decipere homines poſſint; clementiæ ſuæ remedium providit hominibus; & diſtinctionem falſi verique ſcire cupientibus, in propatulo poſuit. [1] Eſt ergo iſta diſtinctio: Quod à vero Deo dicitur, ſive per Prophetas, ſive per viſiones diverſas; ſemper verum eſt: quod autem à Dæmonibus prædicitur, non ſemper verum eſt. Eſt ergo evidentis indicii, non à vero Deo dici ea, in quibus aliquando mendacium eſt: in veritate enim numquam mendacium eſt; in his autem qui mentiuntur, poteſt aliquando & veritatis aliquid admiſceri, per quod mendacia condiantur.

* *al.* dæmonici
* S. T. prægravantur
Prædictionum diſtinctio.

XXII. Quòd ſi dicat aliquis; Quid enim opus erat hoc ipſum ut eis permitteretur, vel aliquando verum dicere; & per hoc tantum errorem mortalibus introduci? * Audi ad hæc: Si eis numquam fuiſſet indultum, veri aliquid dicere, omnino nec prædicarent aliquid: non prædicentes autem, nec quòd eſſent Dæmones, cognoſcerentur. Quòd ſi ignorarentur eſſe Dæmones in hoc mundo; agonis noſtri & certaminis nos cauſſa latuiſſet, & pateremur palàm, quæ * geruntur in occulto: quippe ſi agendi tantùm adversùm nos, & nihil loquendi facultas eis conceſſa videretur. Nunc autem ubi aliquando vera, aliquando falſa dicuntur; debemus agnoſcere, ut ſuperiùs dixi, Dæmonum, & non Dei eſſe reſponſa, apud quem mendacium numquam eſt.

* *Carm.* P. S T. R. audiat hæc
* S. T. R. *alii*: gererentur

XXIII. Quòd ſi curioſiùs quis progrediens dicat; Quid enim opus erat, hujuſmodi mala à Deo fieri, quibus ad ſubvertendas mentes humanas tanta eſſet intentio? Hæc proponenti reſpondebimus; requirendum eſſe primò omnium, ſi eſt aliquid in ſubſtantia malum. Et quamvis ſufficeret dicere ad eum, quia non eſt conveniens, ut creatura judicet creatorem; ſed illius eſt judicare opus alienum, qui aut ſimilis artificii, aut ſimilis potentiæ eſt; tamen ne circuitionibus utamur, abſolutè dicimus in ſubſtantia nihil eſſe mali. Quod ſi ita eſt, ſubſtantiarum conditor fruſtra culpatur.

XXIV. Sed occurres mihi, & dices; Etiamſi ex arbitrii libertate in hoc ventum eſt; numquid ignorabat ille qui creabat eos, quòd in malum declinaturi eſſent quos creabat? Oportuit ergo nec creari eos, quos deviaturos ab itinere juſtitiæ prævidebat. Audiant ad hæc, qui ita proponunt, quòd hujuſcemodi adſertionibus illud volunt oſtendere; cur non * malitia eorum qui nondum erant, * bonitatem vicerit Creatoris. Si enim volens implere numerum & menſuram creationis ſuæ, extimuiſſet eorum qui futuri erant malitiam; & quaſi qui aliam nullam invenire viam remedii ac medicinæ potuiſſet, niſi hoc ſolùm, ut retraheret ſe à propoſito creandi, ne ſibi adſcriberetur malitia eorum qui futuri erant; quid aliud per hæc doceretur, niſi indigna paſſio, & indecora fragilitas Conditoris? * quia ita pertimuit eorum actus qui nondum erant, ut à propoſita conditione ceſſaret.

* *Carm.* malitiam
* *Carm.* bonitas
* S. R. *alii*: qui ita pertimuerit

XXV. Sed his procul amotis, illud animo contemplemur; quia Deus univerſitatis conditor, conditionis ſuæ futuras differentias prævidens, unicuique creaturæ ſecundùm proprios motus, quos ex arbitrii libertate proferebat, proſpexit; & * prævidit diverſos ordines, atque officia differentia; * & cùm unius eſſent ſubſtantiæ omnes ſecundùm creaturæ rationem, eſſet tamen diverſitas in ordinibus & officiis ſecundùm proprios animorum motus, ex arbitrii libertate proferendos. Prævidebat ergo futuras in creaturis culpas; & juſtitiæ ejus ratio poſcebat, ut emendationis cauſsâ culpas pœna ſequeretur. Oportuit ergo eſſe & pœnarum miniſtros, quos * tantùm libertas arbitrii in hunc ordinem traheret: præter hæc autem & debuerunt habere quos vin-

* R. *alii*: providit
* S. R. *alius* ut
* *Carm.* T. tamen. P. R. tamen & *Cand.* tamen ut *Dæmones erat*

99. *A Chriſtianis hominibus effugantur.*] Lege Actorum XVI. 16. & ſequ. ibique Interpretes. Ibid.

1. *Eſt ergo iſta diſtinctio*, &c.] Hinc Auctor Operis imperfecti in Matthæum, alius à Johanne Chryſoſtomo, Hom. 19. ad cap. VII. verſ. 22. *Ergo prophetant in nomine Chriſti, in ſpiritu autem Diaboli. Quales ſunt divinatores. Sed ſic diſcernuntur: quoniam Diabolus interdum verum dicit, Sanctus autem Spiritus numquam interdum mentitur. Conceſſum eſt autem Diabolo & interdum veritatem dicere, ut mendacium ſuum rarà veritate commendet. Si autem numquam diceret verum, nec ad tentationem poterat ſufficere, vel proficere ſeductio ejus.* Vide ſuprà in Hermæ Mandatum 10. COT.

2. De-

viocerent, hi qui agones ſuſceperant cœleſtium præmiorum. Sic ergo nec ea quæ putantur mala, vacant ab utilitate; dum victi, his à quibus vincuntur, licèt inviti, præmia æterna conquirunt. Sed de his iſta ſufficiant; proceſſu enim temporis, etiam ſecretiora pandentur.

Idololatria ergo.

* R. ignorantiæ colendi Idola

XXVI. Nunc ergo, quoniam nondum intelligitis quanta vos * ignorantiæ caligo circumſtet, interim vobis volo exponere, unde colendi Idola exordium mundo huic datum ſit. Idola autem dico, exanima ſimolacra quæ colitis; ſive lignea, ſive fictilia, ſive lapidea, vel ærea, vel ex quibuſcunque aliis ſumpta ſunt metallis: horum ergo initium tale eſt. Angeli quidam, relicto proprii ordinis curſu, hominom ſavere vitiis cœpêre, & libidini eorum quodammodo indignum præbere miniſterium; quò illorum operâ, ſuis magis * voluptatibus morem gererent: quique, ne ſponte inclinati viderentur ad indigna miniſteria, ² docuerunt homines, * quòd Dæmones artibus quibuſdam obedire mortalibus, id eſt, magicis invocationibus * poſſent; ac velut ex fornace quadam & officinâ malitiæ totum mundum, ſubtracto pietatis lumine, impietatis ſumo repleverunt.

* T. voluntatibus.

Clement. Hom. 8. c. 14.

* R. quos

* R. noſſent

XXVII. Pro his & aliis nonnullis cauſſis dilovium mundo introductum eſt, ſicut jam in aliis dictum eſt, & dicemus: & omnes qui erant ſuper terras, deleti ſunt; exceptâ Noë familiâ, qui cum tribus filiis, eorumque uxoribus ſuperfuit: ex quibus unus * Cham nomine, cuidam ex filiis ſois, qui Meſraim appellabatur; ³ à quo Ægyptiorum & Babyloniorum & Perſarum ducitur genus; malè compertam magicæ artis tradidit diſciplinam: hunc gentes quæ tunc erant ⁴ Zoroaſtrem

* R. Canaam

Clemens. Hom. 9. c. 3. &c.

Zoroaſtres.

---

2. *Docuerunt homines, &c.*] Ab Angelis deſertoribus inventam fuiſſe ante diluvium Magiam, cum aliis pariter vetitis ac ſupervacaneis artibus, diſerunt Patres poſt librum Henochi; quemadmodum colligere eſt ex fragmento illius Operis, & ex hoc Clementis Alexandrini teſtimonio in Hypotypoſibus p. 808. ᾧ δὴ καὶ Ἐνὼχ φησὶν. τοὺς παραβάντας ἀγγέλους διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους ἀστρονομίαν, καὶ μαντικὴν. καὶ τὰς ἄλλας τέχνας. Addiderant nonnulli, quod Cham ſceleſtas artes, ne diluvio perirent, laminis & lapidibus inſculpſerit. Videſis Caſſianum Collat. 8. cap. 21. ibique Notas. Intelligeſque eam ob rem à Gilda in Conciliis Anglicanis Chamum appellari, *Magicæ artis Scriba̅m.* Ibid.

3. *A quo Ægyptiorum & Babyloniorum & Perſarum ducitur genus.* [illegible] Μεσραΐμ ὁ Αἰγύπτιος [illegible] Βάκτρων, τὴν [illegible] Περσίδος λέγεται [illegible] τῶν μεγάλων Ἰνδῶν. In Chronico Radersano ſeu Alexandrino p. 61. Ibid.

4. *Zoroaſtrem.*] Sic etiam Meſraimum & Zoroaſtrem pro eodem homine habet Auctor Chronici Alexandrini appellati, citatâ mox pag. Aſt ei qui compoſuit Hiſtoriam Scholaſticam in Geneſ. cap. 39. Zoroaſtres eſt Cham: Gregorio Turonenſi lib. 1. Hiſtor. cap. 5. eſt Chus: Scriptori Clementinorum IX. 4. Nemrod. Ab aliis autem apud Epiphanium initio Panarii p. 7. indeque apud Procopium Gazæum ad Geneſ. XI. Zoroaſter putatur eſſe Aſſur. Ab aliis alius. ὁ δὲ αὐτὸς, ait de Platone Clemens Alexandrinus Strom. 5. p. 598. 599. ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς πολιτείας, Ἠρὸς τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, μνημονεύει, ὅς ἐστι Ζωροάστρης. αὐτὸς γ᾽ οὖν ὁ Ζωροάστρης γράφει Τάδε συνέγραψεν Ζωροάστρης ὁ Ἀρμενίου, τὸ γένος Πάμφυλος. Quem locum ideo protuli, ut ex eo ac ex conſimili Plutarchi Sympoſ. IX 4. prout à viris doctis emendatus fuit, probabilior lectio reddatur, cùm Origenis lib. 2. contra Celſum pag. 72. tum Æneæ Gazæo in Theophraſto ante finem; τοῦ Ἀρμενίου, pro vulgata τοῦ Ἀρμονίου. Nam quid cogit dicere Platonem ab iis non fuiſſe intellectum: ſicut viderint Apuleius in Apologia malè accepiſſe verba ejuſdem Philoſophi Alcibiade 1. μαγείαν τὴν Ζωροάστρου τοῦ Ὠρομάζου. Hoc eſt, *Magiam Zoroaſtris, filii Oromazis.* quia dicit, *à Zoroaſtre & Oromaze.* Cogitent quoque harum litterarum periti de verbis Arnobii lib. 1. *Age nunc veniat quæſo per igneam Zonam Magus interiore ab orbe Zoroaſtres, Hermippo ut aſſentiamur auctori, Bactrianus: & ille conveniat cujus Cteſias res geſtas Hiſtoriarum exponit in primo, Armenius Zoſtriani* (malè corrigunt, *Oſtanes*, cùm Zoſtriani mentionem faciat Porphyrius in vita Plotini) *nepos, & familiaris Pamphylus Cyri.* num legi debeat; *Zoſtriani nepos & familiaris, Pamphylus Er.* Sed & conſtat multos vixiſſe Zoroaſtres, & confuſam fuiſſe illorum hiſtoriam. Nec ſolùm in homine Mago Magiæque inventore variatum, verùm & in nomine illius. Dicitur quippe etiam Zoroaſtres; Oxyartes Diodori Siculi; Zaras vel Nazaratus Alexandri Polyhiſtoris apud Cyrillum Alexandrinum IV. contra Julianum p. 133. Clementem Alex. Stromateo 1. p. 304. (cum cujus verbis operæ pretium fueris conferre locum Gregorii Barhebræi de Zoroaſtre, citatum in Notis Abrahami Ecchellenſis ad Catalogum Hebedjeſu, p. 167. 168.) Zabratus Malchi ſive Porphyrii in vitâ Pythagoræ p. 9. Zaratas Plutarchi περὶ τῆς ἐν Τιμαίῳ ψυχογονίας ſtatim ab initio, & Auctoris φιλοσοφουμένων quæ Origeni adſcribuntur; Zares Suidæ in voce Πυθαγόρας Σάμιος. Et (ut omittam fictum ex illis à fictitio Abdia Zaroem magum) Zoroadus & Zarades memoratus in Agathia lib. 2. Hiſt. & apud Theodoritum Serm. 9. De legibus Zarades dictus, Zaſrades verò forſan corruptè apud Photium Cod. 81. ex Theodoro Mopſueſteno: [illegible] τὸ μιαρὸν τῶν Περσῶν δόγμα. ὃ Ζαράδης εἰσηγήσατο, ἤτοι περὶ τοῦ Ζαρουάμ, ὃν ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει, &c. Unde ſuſpicor debere corrigi finem Epiſtolæ 325. S. Baſilii, de Maguſæis; Ζαρνούαν τινὰ ἑαυτῶν ἀρχηγὸν τοῦ γένους ἐπιφημίζοντες. ſcribendumque, Ζαραδὰν, vel Ζαράδην. Ad Zaradem redeo, qui fuit etiam per Manichæos celebratus, & appellatur à Victorino Afro adverſùs illos pugnante, Zoradis, à Petro Siculo Hiſtoriæ p. 30. Zarones, Ζαρώνης, ſed lege Ζαράδης, ut habetur in Euchologio Goariano p. 825. & in Anathematiſmis quos ſcriptos Manichæi quando reſiliebant ab Hæreſi, offerre Eccleſiæ tenebantur. Illos Anathematiſmos ut ad cognitionem totius Manichaicæ hiſtoriæ admodum utiles, tecum è Regia Librorum ſuppellectile, MS. 1818. communico.

Ὅπως χρὴ ἀναθεματίζειν ἐγγράφως τὴν αἵρεσιν αὐτῶν, τοὺς ἀπὸ Μανιχαίων προσιόντας τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ.

Quo modo Hæreſim ſuam ſcripto oporteat anathematizare eos qui è Manichæis accedunt ad ſanctam Dei Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam.

Ἀναθεματίζω Μάνεντα τὸν καὶ Μανιχαῖον καὶ Κούβρικον. ὃς ἐτόλμησεν ἑαυτὸν παράκλητον ὀνομάσαι, καὶ ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἀναθεματίζω Σκυθιανὸν, καὶ Τερέβινθον τὸν καὶ * Βουδᾶν. τοὺς Μάνεντος διδασκάλους. ἀναθεματίζω Ζαράδην, ὃν ὁ Μάνης θεὸν ἔλεγε πρὸ αὐτοῦ φανέντα παρ᾽ Ἰνδοῖς καὶ Πέρσαις, καὶ ἥλιον ἀπεκάλει. σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὰς Ζαραδείους ἐπονομαζομένας εὐχάς. ἀναθεματίζω πάντας οὓς ὁ Μάνης ἀνέπλασε θεούς. ἤγουν τὸν τετραπρόσωπον πατέρα τοῦ μεγέθους, καὶ τὸν λεγόμενον πρῶτον ἄνθρωπον, καὶ τὸν [illegible], καὶ τὸν ὀνομαζόμενον παρθένον τοῦ φωτὸς, καὶ τὸν * φεγγοκάτοχον, καὶ [illegible], καὶ τὸν [illegible], καὶ τὸν [illegible], καὶ τὸν βαστάζοντα τὴν γῆν. καὶ τὸν [illegible], καὶ πάντας [illegible] ὁ Μάνης [illegible] θεοὺς καὶ αἰῶνας [illegible] αἰώνων [illegible] γιγάντων καὶ [illegible] ἀναθεματίζω πάντας τοὺς εἰπόντας ἢ λέγοντας ἢ λεγομένους δύο ἀρχὰς ἀγεννήτους [illegible] ἀλλήλαις, τὴν μὲν ἀγαθὴν, τὴν δὲ πονηράν. ἀναθεματίζω Μαρκίωνα. καὶ Οὐαλεντῖνον, καὶ Βασιλείδην. καὶ πάντας ἀνθρώπους τοὺς τολμήσαντας ἢ τολμῶντας ἢ τολμήσοντας βλασφημεῖν κατὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἢ τῆς καινῆς, καὶ ἀθετεῖν καὶ ὑβρίζειν Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, καὶ Σαμουὴλ, καὶ Δαυὶδ, καὶ Ἠλίαν, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας προφήτας. καὶ τὰ παρ᾽ αὐτῶν συγγράμματα. καὶ ἁπλῶς ἀναθεματίζω τοὺς βλασφημοῦντας τὸν ἀληθινὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας ἕνα εἶναι τὸν αὐ-

Anathemate ferio Manetem, ſeu Manichæum & Cubricum, qui ſe auſus eſt Paracletum, & Apoſtolum Jeſu Chriſti appellare. Anathematizo Scythianum, ac Terebinthum qui & Budas, Manetis præceptores. Anathematizo Zaradem, quem Manes Deum dixit ante ſe apparuiſſe apud Indos & Perſas, quemque ſolem vocavit: cum illo autem etiam anathematizo preces Zaradeas dictas. Anathematizo cunctos à Mane fabricatos Deos: videlicet quadriformem patrem magnitudinis, & eum qui primus homo dicitur, & Coronigerum, ac eum qui nominatur virgo lucis, tum lumine afflatum, & quinque intelligentiis præditos ſplendores, vocatumque Opificem, & ob hoc prolatum juſtum judicem, necnon bajulum qui portat terram, item Senem, cunctoſque prorſus quos Manes confingit Deos, Æones, ac Æonum Æones, quæcumque demum ab eo elaborata ſunt de Gigantibus & Abortivis. Anathematizo omnes qui dixerunt aut dicunt aut dictuii ſunt duo principia ingenita, ſibi invicem oppoſita; alterum bonum, alterum malum. Anathematizo Marcionem cum Valentino & Baſilide, omnemque hominem qui auſus fuit, audet, vel auſurus eſt blaſphemare adverſùs vetus aut novum Teſtamentum, & aſpernari ac contumeliâ afficere Abrahamum, Iſaacum, Jacobum, Jeſum filium Nave, Samuelem, Davidem, Eliam, cæteroſque omnes Prophetas, eorumque ſcripta. Ad ſummam, anathematizo eos qui obtrectant vero Univerſi conditori, neque confitentur unum

* l. Βουδᾶν

Cotel. p. 149. C.

* l. φεγγοκάτοχον

Yyy

eumdemque eſſe veteris ac novi Teſtamenti Deum, nec ſanctos Deique amicos eſſe credunt eos qui in utroque Teſtamento effulſerunt. Anathematizo omnem eum qui non confitetur unum ſolum eſſe verum Deum, bonum, & mundi opificem, atque omnipotentem, Domini noſtri Jeſu Chriſti Patrem, qui cum illo & cum Spiritu ſancto ex non exſtantibus, & nullo prorſus modo exſiſtentibus, nutu voluntatis produxit cœlum, terram, mare, cunctaque iis contenta, quique materiâ, quæ tempore nondum erat, non indiguit, nec pellibus, nervis, corporibus, ſudoribuſque malorum Principum, quos Manes commentus eſt. Anathematizo dicentes corpus à malo Principio editum fuiſſe, & mala naturâ eſſe. Anathematizo deliram Manetis fabulam, in qua dicit nequaquam ſimilem nobis à Deo formatum eſſe primum hominem, hoc eſt Adamum, ſed à Sacla ſtupri Principe, & Nebrodâ, quam ait eſſe materiam, factos fuiſſe Adamum & Evam; ac illum quidem creatum eſſe ferinâ formâ, hanc vero inanimam, atque Evam quidem à maſcula vocata Virgine vitam accepiſſe, Adamum autem per Evam ſervatæ liberatum. Anathematizo eos qui aſſerunt Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum opinione manifeſtatum fuiſſe mundo, nec profitentur ipſum verè carnem aſſumpſiſſe ex ſancta Virgine Maria à Davide ortâ, carnem humanam nobiſque conſubſtantialem, atque perfectè hominem factum eſſe, ab eaque Virgine genitum fuiſſe poſt tempus novem menſium, item ad trigeſimum annum cum hominibus verſatum fuiſſe, dein baptizatum in Jordane à ſanctiſſimo Præcurſore & Baptiſta Johanne, ac teſtimonium recepiſſe à cœleſti, vero bonoque Patre, quod ipſe ejus eſſet Filius, verus Deus atque ei conſubſtantialis, per Incarnationem ex Virgine factus homo, remanens tamen Deus. Anathematizo igitur, ut dictum eſt, eos qui contra hæc ſentiunt, & alium quidem volunt eſſe eum qui natus ſit ex Maria, quique baptizatus ſeu unctus ſit, immo ut ipſi delirant demerſus, alium verò eum qui ex aqua aſcenderit, teſtimoniumque acceperit, quem & ingenitum Jeſum ac Lumen nuncupant, qui in figura hominis apparuerit; atque illum quidem fabulantur eſſe à malo Principio, hunc autem à bono. Anathematizo eos qui aiunt Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum exiſtimatione ſolâ paſſum eſſe, & alium quidem eſſe eum qui in cruce, alium vero qui procul ab ea ſtabat, ridebatque tamquam alio pro ſe perpetiente. Anathematizo itaque illos qui non confitentur ipſum eſſe Verbum Deum è ſancta Deipara ſemperque virgine Maria incarnatum, & genitum, necnon revera carne crucifixum, verè carne mortuum, tertioque die ſuſcitatum, utpote Deum. Anathematizo eos qui affirmant Chriſtum eſſe ſolem, & ad ſolem, vel lunam vel aſtra preces deferunt, omninoque illis ut Diis attendunt, vocantque Deos lucidiſſimos: item eos qui non modo ad Orientem vero Deo ſupplicant, ſed juxta motum ſolis circumferunt ſe in ſuis inanimis orationibus. Anathematizo illos qui Zaradem & Budam & Chriſtum & Manichæum & ſolem, unum eumdemque eſſe dicunt. Anathematizo eos qui Paracletum quem Dominus miſſurum ſe promiſit, audent dicere miſerum Manetem, neque confitentur verum Paracletum Spiritum veritatis, qui in ſanctos Chriſti diſcipulos ac Apoſtolos deſcendit, die Pentecoſtes, per quem & totius orbis linguas notas habuerunt, ac mortuos ſuſcitarunt, aliaque miracula operati ſunt. Anathematizo eos qui humanas animas Deo conſubſtantiales dicunt, & à materia abſorberi, neceſſeque ſedere Deum ac eas haurire ab imo per ſolem & Lunam, quæ etiam navigia vocant. Anathematizo eos qui Metempſychoſim admittunt, quam ipſi nominant animarum de vaſe in vas migrationem; præterea eos qui herbas, plantas, aquam, cæteraque omnia putant eſſe animata, omneſque eorum ſectores aut collectores in illa transformandos; nos autem Chriſtianos, qui hujuſmodi fabuloſos ſermones minimè recipimus, appellant Simplices. Anathematizo eos tum qui inficiantur corporis reſurrectionem; tum qui inhumanitatem docent, nec concedunt quidquam dari pauperibus; tum qui tollunt liberum arbitrium, pronunciantque non eſſe in noſtra poteſtate ut boni aut mali ſimus; tum qui præcipiunt abſtinere cibis, quos Deus ut ſumantur creavit. Anathematizo eos qui ſe ſuâ urinâ ſordidant, nec ſuſtinent aquâ ſuas ſordes abluere, ne, inquiunt, aqua polluatur. Anathematizo eos qui naturæ contrariam turpitudinem perpetrant, non ſolum viros, ſed & feminas, nuptias verò rejiciunt, & legitimâ cum mulieribus conſuetudine abſtinent, ne liberos ſuſcipiant, inquiunt, animaſque ad curam humanarum animarum deducant. Anathemate & Catathemate percutio omnes Manichæos, eorumque ſententias & dogmata, cum ipſis animabus & corporibus, & abominanda, impura, præſtigiarumque plena myſteria, & vocatum illorum Bema, omniaque quæ impiè peragunt, quæ in Manichaicis, magis autem præſtigiatricis eorum libris continentur. Anathematizo omnes opiniones ac libros Manetis, atque Epiſtolarum illius volumen, cunctaque ſcripta Manichaica: velut mortiferum eorum Evangelium, quod vivum appellant; ac Theſaurum mortis, quem dicunt Theſaurum vitæ; & librum titulo Myſteriorum, in quo Legem ac Prophetas evertere nituntur; & librum Apocryphorum, & alium Commentariorum; item ab Ada & Adamanto conſcriptum adverſus Moyſem Prophetaſque alios, necnon librum Agapii Heptalogum nomine, Ariſtocritique Opus quod Theoſophiam, id eſt Dei ſapientiam inſcripſit, in quo oſtendere conatur, Judaiſmum, Paganiſmum, Chriſtianiſmum, & Manichaiſmum, unum eſſe idemque dogma; atque probabilia videatur dicere, Manetem quoque arguit tamquam malum. Anathema & catathema profero adverſus omnes Manichæos, omnes eorum libros, omnes preces, imo præſtigias, omnes eorum doctores, ma-

Nemrod.

* l. αὐτῶν

τὸ εἶναι παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης Θεὸν, καὶ τοὺς ἐν ἑκατέρᾳ διαλάμψαντας ἁγίους εἶναι πιστεύοντας καὶ φίλους Θεοῦ. ἀναθεματίζω πάντα ἄνθρωπον τὸν μὴ ὁμολογοῦντα ἕνα μόνον εἶναι Θεὸν ἀληθινὸν, ἀγαθόν τε καὶ δημιουργὸν καὶ παντοκράτορα, τὸν πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν σὺν αὐτῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἐκ μὴ ὄντων καὶ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων, τῇ ῥοπῇ τοῦ θελήματος παραγαγόντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ μὴ δεηθέντα ὕλης τῆς μηδέπω οὔσης, μήτε δερμάτων καὶ νεύρων καὶ σωμάτων καὶ ἱδρώτων τῶν πονηρῶν ἀρχόντων, ὡς ὁ Μάνης ἐμυθολόγησεν. ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ σῶμα ἐκ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς ὑπάρχει, καὶ ὅτι φύσει ἐστὶ πονηρόν. ἀναθεματίζω τὴν ληρώδη Μάνεντος μυθολογίαν, ἐν ᾗ φησὶ μὴ ὅμοιον ἡμῖν διαπεπλάσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τουτέστι τὸν Ἀδάμ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ τοῦ τῆς πορνείας ἄρχοντος, καὶ τῆς Νεβρώδ, ἣν εἶναι τὴν ὕλην φησί, γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, καὶ τὸν μὲν θηριόμορφον πεπλάσθαι, τὴν δὲ ἄψυχον· καὶ τὴν μὲν Εὔαν ὑπὸ τῆς ἀρρενωνύμου λεγομένης παρθένου μετειληφέναι ζωῆς, τὸν Ἀδὰμ δὲ ὑπὸ τῆς Εὔας ἀπηλλάχθαι τῆς δουλείας. ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν δοκήσει πεφανερῶσθαι τῷ κόσμῳ, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν σεσαρκῶσθαι ἀληθῶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας τῆς ἐκ Δαβὶδ κατηγμένης, σάρκα τὴν ἀνθρωπίνην καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον, καὶ τέλειον ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τεχθέντα ἐξ αὐτῆς ἐν ἐννεαμηνιαίῳ χρόνῳ, καὶ ἐπὶ τριακονταετῆ χρόνον ἀνθρώποις συναναστραφέντα, καὶ βαπτισθέντα ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἁγιωτάτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ὑπὸ τοῦ οὐρανίου καὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀγαθοῦ μαρτυρηθέντα πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἴη ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ, σαρκωθεὶς τῇ ἐκ παρθένου γεννήσει ἄνθρωπος, μείνας δὲ Θεός. ἀναθεματίζω οὖν ὡς εἴρηται τοὺς ταῦτα μὴ φρονοῦντας, καὶ ἄλλον μὲν λέγοντας εἶναι τὸν γεννηθέντα ἐκ Μαρίας, καὶ βαπτισθέντα, μᾶλλον δὲ ὡς αὐτοὶ ληροῦσι βαπτισθέντα, ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνελθόντα καὶ μαρτυρηθέντα, ὃν καὶ ἀγέννητον Ἰησοῦν καὶ Φέγγος ὀνομάζουσιν, ἐν σχήματι ἀνθρώπου φανέντα, καὶ τὸν μὲν εἶναι τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς, τὸν δὲ τῆς ἀγαθῆς μυθολογοῦσιν. ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας δοκήσει παθεῖν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ἐν τῷ σταυρῷ, ἕτερον δὲ τὸν ἀπόθεν ἑστῶτα καὶ γελῶντα, ὡς ἄλλου ἀντ' αὐτοῦ πάσχοντος. ἀναθεματίζω τοίνυν τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν εἶναι τὸν ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας σαρκωθέντα Θεὸν λόγον, καὶ γεννηθέντα, καὶ τῇ ἀληθείᾳ σταυρωθέντα σαρκί, καὶ ἀποθανόντα ἀληθῶς σαρκί, καὶ τριήμερον ἀναστάντα ὡς Θεόν. ἀναθεματίζω τοὺς τὸν Χριστὸν λέγοντας εἶναι τὸν ἥλιον, καὶ εὐχομένους τῷ ἡλίῳ, ἢ τῇ σελήνῃ, ἢ τοῖς ἄστροις, καὶ ὅλως αὐτοῖς ὡς θεοῖς προσέχοντας, καὶ φανοτάτους θεοὺς ἀποκαλοῦντας· καὶ τοὺς μὴ μόνον πρὸς ἀνατολὰς μόνῳ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ εὐχομένους, ἀλλὰ τῇ τοῦ ἡλίου κινήσει συμπεριφερομένους ἐν ταῖς ἀνοήτοις αὐτῶν προσευχαῖς. ἀναθεματίζω τοὺς τὸν Ζαραδῆν, καὶ Βουδᾶν, καὶ τὸν Χριστὸν, καὶ τὸν Μανιχαῖον, καὶ τὸν ἥλιον ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι λέγοντας. ἀναθεματίζω τοὺς τὸν παράκλητον, ὃν ἐπηγγείλατο πέμψειν ὁ κύριος, τολμῶντας λέγειν τὸν δυσσεβῆ Μάνεντα, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας τὸ ἀληθινὸν τῆς ἀληθείας πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐπὶ τοὺς ἁγίους Χριστοῦ μαθητὰς καὶ ἀποστόλους ἐπιφοιτῆσαν ἐν τῇ πεντηκοστῇ ἡμέρᾳ, δι' οὗ καὶ τὰς γλώσσας τοῦ παντὸς κόσμου ἔγνωσαν, καὶ νεκροὺς ἤγειραν, καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησαν. ἀναθεματίζω τοὺς ἀνθρωπίνας ψυχὰς λέγοντας ὁμοουσίους εἶναι τῷ Θεῷ, καὶ ὑπὸ τῆς ὕλης καταποθῆναι, καὶ ἀναγκάζεσθαι τὸν Θεὸν ἐκεῖθεν ἐξαντλεῖν αὐτὰς διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἃ καὶ πλοῖα καλοῦσιν. ἀναθεματίζω τοὺς τὴν μετεμψύχωσιν δεχομένους, ἣν αὐτοὶ μεταγγισμὸν ὀνομάζουσι, καὶ τοὺς τὰς βοτάνας, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἔμψυχα εἶναι νομίζοντας, καὶ τοὺς τέμνοντας αὐτὰ ἢ συλλέγοντας εἰς αὐτὰ μεταβάλλεσθαι· ἡμᾶς δὲ τοὺς Χριστιανοὺς, μὴ παραδεχομένους τοὺς μυθώδεις αὐτῶν λόγους, ἁπλοῦς ἀποκαλοῦντας. ἀναθεματίζω τοὺς τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἀθετοῦντας, καὶ τοὺς ἀπανθρωπίαν διδάσκοντας, καὶ μὴ συγχωροῦντας διδόναι πένησι· καὶ τοὺς τὸ αὐτεξούσιον ἀναιροῦντας, καὶ λέγοντας μὴ εἶναι ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀγαθοῖς ἢ κακοῖς εἶναι· καὶ τοὺς ἀπέχεσθαι παραγγέλλοντας βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν. ἀναθεματίζω τοὺς οἰκείοις οὔροις μιαινομένους, καὶ μὴ ἀνεχομένους ὕδατι τὸν ῥύπον ἀπονίψασθαι, ἵνα μὴ, φησὶ, τὸ ὕδωρ μιανθῇ. ἀναθεματίζω τοὺς τὴν παρὰ φύσιν ἀσχημοσύνην ἐργαζομένους, οὐ μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, καὶ τὸν γάμον ἀποβαλλομένους, καὶ τῆς νομίμου μετὰ γυναικῶν συνουσίας ἀπεχομένους, ἵνα μὴ παιδοποιῶσι, φησὶ, καὶ ψυχὰς εἰς δεσμὸν καταγάγωσιν. ἀναθεματίζω καὶ καταθεματίζω πάντας τοὺς Μανιχαίους, καὶ τὰ τούτων φρονήματα καὶ δόγματα, αὐταῖς ψυχαῖς καὶ σώμασι, καὶ τὰ μυσαρὰ καὶ ἀκάθαρτα καὶ γοητείας μεστὰ αὐτῶν μυστήρια, καὶ τὸ λεγόμενον αὐτῶν Βῆμα, καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτοῖς ἀσεβῶς τελούμενα, καὶ ἐν ταῖς Μανιχαϊκαῖς, μᾶλλον δὲ γοητευτικαῖς αὐτῶν βίβλοις ἐμφερόμενα. ἀναθεματίζω πάντα τὰ Μάνεντος δόγματα καὶ συγγράμματα, καὶ τὴν τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ βίβλον, καὶ πάντα τὰ Μανιχαϊκὰ συγγράμματα· οἷον τὸ θανατηφόρον αὐτῶν εὐαγγέλιον, ὃ ζῶν καλοῦσι, καὶ τὸν Θησαυρὸν τοῦ θανάτου, ὃν αὐτοὶ Θησαυρὸν ζωῆς καλοῦσι, καὶ τὴν βίβλον τὴν ἐπιγραφομένην τῶν μυστηρίων, ἐν ᾗ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ἀνατρέπειν πειρῶνται· καὶ τὴν τῶν ἀποκρύφων βίβλον, καὶ τὴν τῶν ὑπομνημάτων· καὶ τὴν ὑπὸ Ἀδδᾶ καὶ Ἀδειμάντου συγγραφεῖσαν κατὰ Μωσέως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν, καὶ τὸ Ἀγαπίου βιβλίον τὸ καλούμενον Ἑπτάλογον, καὶ τὴν Ἀριστοκρίτου βίβλον, ἣν ἐπέγραψε Θεοσοφίαν, ἐν ᾗ πειρᾶται δεικνύναι τὸν Ἰουδαϊσμὸν, καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ τὸν Μανιχαϊσμὸν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι δόγμα, ἵνα δόξῃ πιθανὰ λέγειν, καὶ τὸν Μάνεντα ὡς πονηρὸν διαβάλλει. [illegible]

ſtrem appellaverunt; admirantes primum magicæ artis auctores; [ſ] cujus nomine etiam libri ſuper hoc

magiſtros, Epiſcopos, Presbyteros, electos, electas, auditores, diſcipulos, cum animabus & corporibus, impiaque traditione. Anathematizo patrem Manetis Patecium, ut mendacem & mendacii patrem, itidem ipſius matrem Caroſſam, & Hieracem, Heraclidem, Aphthonium, qui commentarios ac expoſitiones in illius libros conſcripſerunt, & reliquos ejus diſcipulos omnes, Siſinnium Manetis inſaniæ ſucceſſorem, Thomam qui Thomæ dictum Evangelium compoſuit, Budam, Hermam, Addam, Adimantum, Zaruam, Gabriabium, Agapium, Hilarium, Olympium, Ariſtocritum, Salmæum, Innæum, Paapim, Baræam, præterea que eos qui ultimis demum temporibus Hæreſi præfuerunt Paulum Johannemque Callinicæ filios, Conſtantinum qui & Silvanus, Symeonem qui & Titus, Geneſium qui & Timotheus, Zachariam, mercenarium Joſephum qui & Epaphroditus, Baanem ſpurcum, Sergium qui & Tychicus, ejuſque diſcipulos pariter & comites vocatos, Michaelem, Canacarium, Johannem, Theodotum, Baſilium, & Zoſimum; quorum ſcilicet ſuperiores gradu, Notarii nuncupati, abominabilium orgiorum ſive ſacrorum curam ſuſceperant. Præter hæc autem anathematizo ſceleratiſſimum Carbeam, & genere quidem ipſi affinem, in filia verò generum Chryſocherem. Anathema Manichæorum quæ dicuntur Eccleſiis: ſunt autem hæ; Macedonia, ſive Ciboſſa in Colonia; Achaia, [ſeu Manalis; Laodicea] ſive Argaus quæ in Lycia; Coloſſenſium, ſeu Cynochoritarum; Epheſiorum, ſive quæ Mopſueſtiæ eſt, & Eccleſia Philippenſium. Anathema negantibus Patrem omnipotentem factorem cœli & terræ, cunctorumque in illis viſibilium ac inviſibilium, dicentibus verò ſolum Patrem cœleſtem, qui habeat ſolam futuri ſæculi poteſtatem, tamquam præſens ſæculum atque univerſus orbis ab eo non ſint, ſed ab ei contrario malo Mundi principe. Anathema iis qui contumelia quidem afficiunt ſanctam Deiparam Mariam, ſimulant autem eam honorare; perque ea intelligunt ſupernam Hieruſalem, in quam inquiunt intravit ac è qua egreſſus eſt Dominus: iis etiam qui venerandam crucem infamant, fingunt verò illam colere, at pro ea intelligunt Chriſtum, qui inquiunt manus extendens, crucis figuram deſignavit: iis quoque qui faſtidiunt quidem pretioſi ſanguinis & corporis Chriſti communionem, approbare autem eam confingunt; & loco illius intelligunt verba Chriſti doctrinæ, quæ, inquiunt, tradens Apoſtolis, dixit, Accipite, manducate, bibite: ſimiliter iis qui quidem Baptiſma deteſtantur, ſimulant tamen illud plurimi facere; atque pro eo intelligunt Chriſtum, qui inquiunt dixit, Ego ſum aqua vitæ: tum iis qui Eccleſiam quidem Catholi-

l. Petri Siculi Hiſtoriam p. 72.

l. Pet. Sic. p. 64. & 66. Locus mutilus.

[illegible] καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, καὶ διδασκάλους, καὶ ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ἐκλεκτοὺς καὶ ἐκλεκτάς, καὶ ἀκροατὰς, καὶ μαθητάς, μετὰ τῶν ψυχῶν αὐτῶν καὶ σωμάτων, καὶ τῆς ἀθέου παραδόσεως. ἀναθεματίζω τὸν πατέρα Μανιχαίου, Πατέκιον, ὡς ψεύστην καὶ τοῦ ψεύδους πατέρα. καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα Κάροσσαν, καὶ Γέρακα, καὶ Ἡρακλείδην, καὶ Ἀφθόνιον, τοὺς ὑπομνηματιστὰς καὶ ἐξηγητὰς τῶν τούτου συγγραμμάτων, καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἅπαντας. Σισίννιον τὸν διάδοχον τῆς τούτου μανίας, Θωμᾶν τὸν συντεθεικότα τὸ κατ' αὐτὸν λεγόμενον εὐαγγέλιον, Βούδδαν, Ἑρμᾶν, Ἀδδᾶν, Ἀδείμαντον, Ζαρούαν, Γαβριάβιον, Ἀγάπιον, Ἱλάριον, Ὀλύμπιον, Ἀριστόκριτον, Σαλμαῖον, Ἰνναῖον, Πάαπιν, Βαραιάν. καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὕστερον χρόνοις [illegible] τῆς αἱρέσεως Παῦλον καὶ Ἰωάννην τοὺς Καλλινίκης παῖδας. Κωνσταντῖνον τὸν καὶ Σιλουανὸν, Συμεῶνα τὸν καὶ Τίτον, Γενέσιον τὸν καὶ Τιμόθεον, Ζαχαρίαν τὸν μισθωτὸν, Ἰωσὴφ τὸν καὶ Ἐπαφρόδιτον, Βαάνην τὸν ῥυπαρὸν, Σέργιον τὸν καὶ Τυχικὸν, καὶ τοὺς τούτου μαθητὰς τοὺς καὶ συνεκδήμους αὐτοῦ καλουμένους, Μιχαὴλ, Κανακάριον, Ἰωάννην, Θεόδοτον, Βασίλειον, καὶ Ζώσιμον, [illegible] τῶν βδελυκτῶν ὀργίων [illegible] ἀναθεματίζω [illegible] Καρβέαν, καὶ τὸν [illegible] Χρυσόχειρα. ἀνάθεμα ταῖς λεγομέναις τῶν Μανιχαίων ἐκκλησίαις. εἰσὶ δὲ αὗται ἡ Μακεδονία, ἤτοι ἡ ἐν Κολωνείᾳ Κίβοσσα· ἡ Ἀχαΐα, ἤτοι ἡ [illegible] Ἀργαοῦς, ἡ Κολοσσαέων, ἤτοι ἡ Κυνοχωριτῶν· ἡ Ἐφεσίων, ἤτοι ἡ ἐν Μοψουεστίᾳ, καὶ ἡ Φιλιππησίων. ἀνάθεμα τοῖς μὴ λέγουσι πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, ἀλλὰ μόνον πατέρα οὐράνιον, ἔχοντα μόνον τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐξουσίαν. ὡς τὸν παρόντα αἰῶνα καὶ τὸν κόσμον πάντα οὐχ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον, ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ ἐναντίου αὐτοῦ καὶ πονηροῦ κοσμοκράτορος. ἀνάθεμα τοῖς ὑβρίζουσι μὲν τὴν ἁγίαν θεοτόκον Μαρίαν, σχηματιζομένοις δὲ τιμᾶν αὐτὴν, καὶ νοοῦσιν ἀντὶ ταύτης τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν, φασὶ, εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ὁ κύριος· καὶ τοῖς ἀτιμάζουσι μὲν τὸν τίμιον σταυρὸν, ὑποκρινομένοις δὲ τοῦτον [illegible], καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Χριστὸν, ὃς ἐκτείνας φασὶ τὰς χεῖρας τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον διέγραψε· καὶ τοῖς ἀποστρεφομένοις μὲν τὴν τοῦ τιμίου αἵματος καὶ σώματος τοῦ Χριστοῦ κοινωνίαν, ἀποδέχεσθαι δὲ ταύτην σχηματιζομένοις, καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτῆς τὰ ῥήματα τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ἅ φασι μεταδεδωκέναι τοῖς ἀποστόλοις λέγοντα, λάβετε, φάγετε, πίετε· καὶ [illegible] τὸ βάπτισμα, ὑποκρινομένοις δὲ τοῦτο [illegible], καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Χριστὸν τὸν λέγοντα, φασὶν, ὅτι ἐγώ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν· καὶ τοῖς [illegible]

[illegible] τούτῳ. καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτῆς τὴν ἰδίαν συνήθειαν καὶ [illegible], καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν Παύλου τοῦ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρχηγοῦ. ἀνάθεμα τοῖς πᾶσι τοῖς εἰρημένοις, καὶ τοῖς τὰ ὅμοια φρονοῦσι καὶ [illegible] μὲν τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν, οὓς αὐτοὶ καλοῦσι Ῥωμαίους, καὶ ὑβρίζουσι τὴν ἁγίαν θεοτόκον Μαρίαν, καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας, καὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα· καὶ ἀποστρεφομένοις μὲν τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν, ὀμφαλοὺς δὲ βρεφῶν [illegible] εἰς καθαρμὸν [illegible] ψυχῶν, [illegible], καὶ τὰ [illegible] βρώματα τούτοις [illegible]. ἀνάθεμα τοῖς τῇ βρώσει τῶν θνησιμαίων μολυνομένοις· καὶ τοῖς [illegible] τῶν Χριστιανῶν νηστείαν [illegible], κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς δοκούσης αὐτοῖς τεσσαρακοστῆς, τυρῷ τε καὶ γάλακτι ἐμφορουμένοις. ἀνάθεμα τοῖς ἀρνουμένοις ἢ νοθεύουσι τὰ τέσσαρα τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλια, καὶ τὰς τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολάς· καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ δημιουργοῦ τῶν ἁπάντων θεοῦ, σεβομένοις τὸν λεγόμενον ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου· ἀντὶ δὲ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τὸν τῆς Καλλινίκης υἱὸν Παῦλον τιμῶσι, καὶ τοὺς μὲν τέσσαρας αὐτοῦ μαθητὰς εἰς τύπον τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν δεχομένοις, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεῖς τῷ τῆς τριάδος ἐπονομάζουσιν ὀνόματι. ἀνάθεμα τοῖς συμμιγνυμένοις ἀδελφαῖς [illegible] καὶ τοῖς κατὰ τὴν [illegible] τοῦ Ἰανουαρίου [illegible] εἰς ἑορτὴν [illegible], μετὰ δὲ τὴν ἑσπερινὴν μέθην ἀποσβεννῦσι τὰ φῶτα, συμμιγνυμένοις ἀλλήλοις [illegible], μηδεμίαν ὅλως φειδόμενοι φύσεως ἢ συγγενείας ἢ ἡλικίας. ἀνάθεμα τοῖς μηδέποτε δι' ὅρκου ἀληθεύουσιν, ἀλλ' ἐξεπίτηδες ἀεὶ ψευδομένοις καὶ ἐπιορκοῦσι, κατὰ τὴν τοῦ [illegible] Μανιχαίου διδασκαλίαν, ὅταν λέγῃ· οὐκ εἰμὶ [illegible] ὥσπερ ὁ Χριστός· οὐκ ἀρνήσομαι τὸν ἀρνησάμενόν με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὸν ψευσάμενον διὰ τὴν οἰκείαν σωτηρίαν, καὶ τὸν διὰ φόβον ἀρνησάμενον τὴν ἰδίαν πίστιν, μετὰ χαρᾶς ἀποδέξομαι. ἐὰν δὲ μὴ ἐξ ὅλης ψυχῆς ταῦτα φρονῶ καὶ λέγω, ἐγὼ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ μεθ' ὑποκρίσεως ἐποίησα τοὺς ἀναθεματισμοὺς, ἀνάθεμα καὶ κατάθεμα εἴην ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ κατακριθείη καὶ ἀπόλοιτο ἡ ψυχή μου, καὶ [illegible] ταρταρωθείη.

Ταῦτα τοῦ προσερχομένου λέγοντος ἐπ' ἐκκλησίας, ποιοῦμεν αὐτὸν Χριστιανὸν, εἴτ' οὖν ἔχομεν αὐτὸν ὡς ἀβάπτιστον Χριστιανὸν, οἷά [illegible] τῶν Χριστιανῶν παιδία τὰ μέλλοντα βαπτίζεσθαι· τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τοῖς κατηχουμένοις συναριθμοῦμεν, λέγοντες ἐπ' αὐτοῦ τὴν εὐχὴν ἣν ἐπὶ τῶν κατηχουμένων παίδων φαμέν. καὶ τῇ ἑξῆς χρώμεθα ταῖς τῶν ἐξορκισμῶν εὐχαῖς, καὶ οὕτως ἀκολούθως ἐπιτελοῦμεν πάντα τὰ ἐπὶ τῷ βαπτίσματι [illegible].

cam averſantur, eam verò in pretio habere aiunt, intelliguntque pro illa conſeſſus ſuos atque conventus, [*] & Johannem fratrem Pauli Hæreſeos illorum ducis. Anathema ergo omnibus dictis, item iis qui ſimilia opinantur, & Chriſtianorum quos ipſi Romanos vocant Eccleſias rejiciunt, ſuntque contumelioſi in ſanctam Dei genitricem Mariam, in venerandam crucem, ſacras imagines, & ſalutarem Baptiſmum; denique ſumptionem quidem divinorum myſteriorum oderunt, umbilicis autem infantium combuſtis utuntur ad animarum purificationem, ſeu potius inquinamentum, atque ſunt cibos iis conſpurcant. Anathema iis qui eſu morticinorum ſe polluunt; quique omne quidem Chriſtianum jejunium reſpuunt, tempore verò ab ipſis exiſtimatæ Quadrageſimæ, caſeo & lacte ſe explent. Anathema iis qui aut negant, aut corrumpunt quatuor Chriſti Evangelia, ſanctique Apoſtoli Pauli Epiſtolas; quique loco quidem cunctorum opificis Dei colunt eum qui princeps hujus mundi dicitur, loco verò Apoſtoli Pauli Paulum filium Callinicæ honorant, & cùm quatuor ejus diſcipulos in figuram quatuor Evangeliſtarum ſuſcipiunt, tum cæteros tres Trinitatis nomine inſigniunt. Anathema iis qui concumbunt cum ſorore, & ſocru, & nuru; necnon iis qui primo menſis Januarii die ad feſtum congregati, poſt veſpertinam temulentiam extinguunt lumina, & inter ſe carnis laſciviunt, nec ulli omnino parcunt ſexui, propinquitati, ætati. Anathema iis qui nunquam in juramento vero prædicant, ſed de induſtria ſemper mentiuntur ac pejerant, juxta doctrinam maximè exſecrandi Manetis, qui ſic loquitur; Non ſum immiſericors, ſicut Chriſtus, nec negabo eum qui me coram hominibus negaverit, quinimo eum qui propriæ ſalutis cauſſa mentitus fuerit, eumque qui per timorem negaverit ſuam fidem, cum gaudio recipiam. Quòd ſi hæc toto ex animo non ſentio ac dico, ego ille, verum cum ſimulatione præpoſitus Anathematiſmos feci, mihi ſit Anathema & Catathema, tam in hoc ſæculo, quàm in futuro, animaque mea condemnetur ac pereat & perpetim in Tartaro puniatur.

Hæc dicente eo qui accedit coram Eccleſia, facimus eum Chriſtianum, ſivè habemus pro Chriſtiano nondum baptizato, quales ferè ſunt Chriſtianorum pueri qui baptizandi ſunt: ſecundà verò die annumeramus Catechumenis, pronunciantes ſuper eum orationem quam ſuper pueros Catechumenos ſolemus dicere: dein ſequenti die precibus Exorciſmorum utimur: ſicque ordine peragimus cunctos Baptiſmi ritus. COT.

[*] f. aliquid deeſt. Vide Petrum Siculum p. 50.

ſ. Cujus nomine etiam libri ſuper hoc plurimi habentur.] Verùm Pſeudepigraphi, ut & omnes alii qui Zoroaſtri tribui reperiuntur tum in Antiquorum ſcriptis, tum in MSS.

hoc plurimi habentur. [6] Hic ergo aſtris multum ac frequenter intentus, & volens apud homines videri Deus; velut ſcintillas quaſdam ex ſtellis producere, & hominibus oſtentare cœpit; quò rudes atque ignari, in ſtuporem * miraculi traherentur: cupienſque augere de ſe hujuſmodi opinionem, ſæpiùs iſta molitebatur; uſquequo ab ipſo Dæmone, quem importuniùs frequentabat, igni ſuccenſus concremaretur.

* S. T. miraculis

XXVIII. Sed ſtulti homines qui tunc erant, cum debuiſſent utique opinionem, quam de eo conceperant, abjicere; quippe quam pœnali morte ejus viderant confutatam; in majus * eum extollunt. Exſtructo enim ſepulcro ad honorem ejus, tamquam amicum Dei, ac fulminis ad cœlum vehiculo ſublevatum, adorare auſi ſunt; & quaſi vivens aſtrum colere. Hinc enim & * nomen poſt mortem ejus, [7] * Zoroaſter, hoc eſt, vivum ſidus appellatum eſt, ab his qui poſt unam generationem Græcæ linguæ loquelâ fuerant repleti. Hoc denique exemplo, etiam nunc multi eos qui fulmine obierint, ſepulcris honoratos, [8] tamquam amicos Dei, colunt. Hic ergo, cùm quartadecimâ generatione cœpiſſet, quintadecimâ defunctus eſt; in qua turris ædificata eſt, & linguæ hominum multipliciter diviſæ ſunt.

* T. R. alii: eam

* R. nomen ejus

* S. alii: Zoroaſtris. T. Zoaſtris. R. Zoroaſtres *Fulmine ictis.*

XXIX. Inter quos primus, magicâ nihilominus arte quaſi coruſco ad eum * delato, rex appellatur quidam * Nemroth, quem & ipſum [9] Græci Ninum vocaverunt; ex cujus nomine Ninive civitas vocabulum ſumpſit. Sic ergo diverſæ & erraticæ * ſuperſtitiones ab arte magicâ initium ſumpsêre. Etenim quoniam difficile erat humanum genus ab amore Dei abſtrahi, & * [ad] abſurda atque exanima ſimulacra deduci; idcirco excelſioribus uſi ſunt magi molitionibus, ut aſtrorum ſignis ac motibus, tamquam cœlitus & voluntate Dei delatis, ad ſuadendos cultus erraticos * verterentur. Et ejus, quem ſuprà diximus, indignatione Dæmonis, cui nimis moleſtus fuerat, conflagrâſſe; [10] buſti cineres, tamquam fulminei ignis reliquias colligentes hi qui erant primitus decepti, deferunt ad Perſas; ut ab eis tamquam divinus * è cœlo lapſus ignis, perpetuis conſervaretur excubiis, atque ut cœleſtis Deus coleretur.

* P. R. delata

* S. T. R. Nembroth *Nemrod. Ninus. Ninive.* Gen. 10. 8. I. Chron. Alex. ſ. in Teſt. Vet.

* R. religiones

* T. alii: ad ſurda

* *Carm.* uterentur

* *Carm.* P. & cœlo.

XXX. [11] Simili exemplo etiam per cætera loca reliqui homines his, quos vel in artibus aliquibus, vel in virtute fuerant admirati, vel certè in amore plurimo habuerant, templa conſtruere, imagines collocare, myſteria & cærimonias ac [12] ſacrificia * inſtituere, & per omnia Deorum de his famam poſteris tradere * geſtierant: eò præcipue quòd, ut ſuprà diximus, phantaſiis aliquibus magicæ artis * fulti videbantur; ut invocatione Dæmonum agi ab his aliquid ad deceptionem hominum, moverique videretur. His adjiciunt & ſollennitates quaſdam, ac temulenta convivia; quibus & homines libentiùs indulgerent, & Dæmones crapulis tamquam vehiculis illati, ipſis eorum viſceribus miſcerentur; in quibus collocati, ad omnem voluntatem ſuam actus hominum cogitationeſque deflecterent. Hujuſmodi igitur ex initio erroribus introductis; eiſque libidine & temulentiâ, quâ carnales homines maximè delectantur, adjutis; religio Dei, quæ per continentiam ſobrietatemque conſtabat, rareſcere inter homines, atque aboleri propemodum cœpit.

* *Cand.* R. inſtruere

* R. Cand. P. geſtierunt

* T. R. alii: falſa

XXXI. Nam cùm ex initio homines, utpote juſtum & omnia contuentem Deum colentes, neque peccare auderent, neque injuriam facere proximis ſuis; certi quòd uniuſcujuſque actus & motus aſpiceret Deus: ubi religionis cultus ad ſimulacra exanima converſus eſt; tamquam de quibus certi eſſent, quòd neque viderent, neque audirent, neque moverentur in aliquo; licenter peccare, & in omne facinus progredi cœpêre: quippe qui nihil pati vererentur ab his, quos colebant ut Deos. Hinc bellorum rabies exarſit; hinc prædæ, rapinæ, captivitates, & libertas in ſervitutem redacta, prout quiſque potuit, libidini & cupiditati ſuæ ſatisfecit; quamvis ſatisfacere cupiditati nulla vis poſſit. Sicut enim ignis quantò magis ligna acceperit, tantò ampliùs accenditur, & invaleſcit: ita & cupiditatis rabies, per ea quæ adipiſcitur, auctior & vehementior efficitur.

Cupiditas.

XXXII. Propter quod incipite jam meliore in-

codicibus. Confer locum Clementis Alex. lib. 1. Strom. p. 304. de Apocryphis Zoroaſtris Magi circumlatis in Gnoſtica Hæreſi Prodici, cum loco Porphyrii in vita Plotini de libro adulterino Zoroaſtris nomine inſcripto apud Gnoſticos. Addo ex recenti lectione, in Dictionario Latino-Perſico p. 6. mentionem fieri Exegeſeos Libri Zind dicti, quo religionis magicæ ſeu colendi ignis præcepta tradidit Zoroaſtres. COT.

6. *Hic ergo aſtris multum ac frequenter intentus* &c.] De Zoroaſtreo igne varii varia. Dio Chryſoſtomus Orat. 36. Nicolaus Damaſcenus in Collectaneis Conſtantini Porphyrogenetæ, Ammianus Marcellinus lib. 23. Auctor Clementinorum in margine citatus, Arnobius lib. 1. Qui Chronicum à Radero editum compoſuit p. 88. Gregorius Turonenſis Hiſtoriarum lib. 1. cap. 5. Suidas in Zoroaſtre, Cedrenus p. 13. & Glycas p. 129. Ibid.

7. *Zoroaſter, hoc eſt, vivum ſidus.*] Gregorius Turonenſis pari modo interpretatus, *viventem ſtellam.* Apud Laertium autem in Proœmio, Dinon Hiſtoriarum lib. 5. *ἀστροθύτην, aſtrorum ſacrificatorem.* In Clementinis IX. 5. Ζωροάστρην, *διὰ τὴν τοῦ ἀστέρος κατ' αὐτοῦ ζῶσαν ἐνεχθῆναι ῥοήν.* Mitto recentiores, qui more majorum in hujuſmodi nominum explicationibus, re omnino incertâ, mirum quantum ſibi indulgeant. Conſulere potes Scaligerum ad Euſebii Chronologica, ubi de Zoroaſtre, Crotum in quædam loca Origenis, Irenæi, Tertulliani, & Epiphanii, p. 31. illiuſque antagoniſtam Petavium Appendicis ad Syneſianas Notas cap. 4. Salmaſium de lingua Helleniſtica p. 368 & Bochartum Geographiæ ſacræ parte 1. lib. 4. cap. 1. Ibid.

8. *Tamquam amicos Dei colunt.*] In Clementinis, ὡς θεο- φιλεῖς. Artemidorus lib. 2. cap. 8. de fulminatis, λαμπρὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῖς περιτίθεται, ὡς ὑπὸ Διὸς τετιμημένοις. *Splendida autem veſtimenta eis circumdantur, velut honore à Jove affectis.* & multis interpoſitis, οὐδεὶς κεραυνωθεὶς ἄτιμός ἐστιν· ὅθεν γε καὶ ὡς θεὸς τιμᾶται. *Nullus fulmine ictus infamis & ignominioſus exiſtit: unde etiam velut Deus colitur.* Feſtus: *Pullus Jovis dicebatur Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat propter candorem, quod ejus natis fulmine icta erat. Antiqui autem puerum, quem quis amabat, pullum ejus dicebant.* Ibid.

9. *Græci Ninum vocaverunt; ex cujus nomine Ninive civitas vocabulum ſumpſit.*] Si jungatur iſte locus cum illo Clementinorum in Chronici Alexandrini p. 64 dicetur, Aſſyrios, ac poſtea Græcos, Nemrodum nomine Nini appellâſſe; ex eo autem nomine dictam fuiſſe urbem Ninivem, quam Aſſur condidit. Ibid.

10. *Buſti cineres, tamquam fulminei ignis reliquias* &c.] De ſuperſtitione Perſarum erga Zoroaſtris reliquias, & ignem è cœlo lapſum, præter Recognitiones & Clementina, Chronicum Alexandr. p. 88. 94. Suidas in Zoroaſtre, Cedrenus p. 13. 18. Glycas p. 159. 140. Tzetzes Hiſtor. Chil. 3. cap. 66. & Ammianum Marcellinus Rerum geſtarum lib. 23. Edit. Valeſ. p. 255. Ibid.

11. *Simili exemplo* &c.] Victorinus Maſſilienſis lib. 3. Commentariorum in Geneſim, à Nemrodo filium unicum amiſſum, ſtatuâ, aris, & divinis honoribus donatum fuiſſe canit. Ibid.

12. *Sacrificia inſtituere.*] Riduculè in Cedreno, ubi de Cecrope, ediderunt, ἄγαλμα ... pro ..., vel quemadmodum apud Euſebium, ... Ibid.

13 Im-

Clement. Hom. 9. c. 19. Epiſt. c. 66. — J. ſuprà, lib. 2. c. 24.

intellectu vobiſmetipſis reſiſtere; in his quæ non ſectè cupitis; ſi quo fortè modo reparare in vobis ac reſtituere poſſitis illam, quæ ex initio mortalibus à Deo tradita eſt, religionis puritatem, & innocentiam vitæ; ut per eam vobis etiam ſpes bonorum immortalium reparetur: & agatis gratias largitori omnium Patri, per eum quem poſuit regem pacis, & theſaurum ineffabilium bonorum: ut in præſenti quidem tempore diluantur peccata veſtra per aquam fontis, aut fluminis, aut etiam maris, invocato ſuper vos trino beatitudinis nomine: ut per hoc non ſolùm ſugentur, * ſi intra vos habitant, Spiritus maligni; verùm etiam, cùm deſtiteritis à peccatis, & totâ fide, totáque mentis puritate Deo credideritis, etiam ex aliis vos, malignos Spiritus & Dæmones effugetis; atque à paſſionibus & languoribus alios liberare poſſitis. Ipſi enim Dæmones ſciunt & agnoſcunt eos, qui ſe tradiderint Deo: & interdum ſolâ eorum præſentiâ propelluntur; ſicut paulò antè vidiſtis, quo modo cùm vocem tantùm ſalutationis feciſſemus ad vos, continuò Dæmones propter honorem religionis noſtræ, exclamare cœperunt, & ne parum quidem temporis potuerunt ferre præſentiam noſtram.

* S. T. R. hi qui C. C. P. Si qui.

cap. VII. Clement. Hom. 9. c. 19. &c.

Dæmones.

XXXIII. Numquid nos alterius ſumus naturæ ſuperioris alicujus; & propterea nos Dæmones timent? Unius ejuſdem vobiſcum naturæ ſumus; ſed religione differimus. Quod & ſi vos eſſe vultis, non invidemus: quin potiùs & hortamur; certoſque eſſe vos volumus, quòd cùm fuerit in vobis eadem quæ in nobis eſt fides & religio, ac vitæ innocentia; remunerante Deo fidem veſtram, erit par vobis atque eadem etiam contra Dæmones poteſtas & virtus. Sicut enim is qui acceperit ſub ſe milites; etiamſi ipſe inferior, & illi ſuperiores ſint viribus; tamen dicit huic, vade; & vadit: & alii, veni; & venit: & alii, fac hoc; & facit: hoc autem poteſt non propriâ virtute, ſed Cæſaris metu: ita & fidelis quiſque Dæmonibus imperat; etiamſi videantur illi multò eſſe hominibus fortiores; non propter ſuam virtutem, ſed propter Dei, qui eos ſubjecit * poteſtati. Nam & quod diximus, ut Cæſar apud omnes milites, & in omnibus caſtris, atque in omni regno timeatur; cùm ſit unus, & fortaſſis * exiguus viribus; non niſi poteſtate Dei agitur, qui timorem dat omnibus, ut uni obtemperent.

Matt. 8. 9.

* Cand. P. S. T. R. poteſtatem. Carm. eorum poteſtati.

* R. exiguis

XXXIV. Hoc ſanè ſcire vos volumus, quòd Dæmon, niſi quis voluntatibus ejus ſe ſponte ſubdiderit, poteſtatem adversùm hominem non habet. Unde & ipſe, qui eſt princeps malitiæ, ad hunc quem diximus à Deo deſtinatum regem pacis acceſſit, tentans; & polliceri ei cœpit omnem gloriam mundi: quod cùm aliis obtuliſſet decipiendi cauſsâ, adoratum ſe noverat. Impius & immemor ſui; quod eſt proprium & ſpeciale malitiæ; adorandum ſe ab eo præſumebat, à quo ſe noverat deſtruendum. Dominus ergo noſter, unius Dei cultum confirmans, reſpondit ei; *Scriptum eſt; Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies:* quâ reſponſione deterritus, & metuens ne unius & veri Dei repararetur vera religio; * feſtinat continuò * emittere in hunc mundum pſeudoprophetas, & pſeudoapoſtolos, falſoſque doctores; qui ſub nomine quidem Chriſti loquerentur, Dæmonis autem facerent voluntatem.

Matt. 4. Clement. Hom. 8. c. 21. &c. Hom. 11. c. 15. lege ſuprà, l. 1. c. 24.

* S. T. feſtinabat

* R. alii: immittere

Clement. Hom. 11. c. 35.

XXXV. Propter quod obſervate cautiùs, ut nulli doctorum credatis, niſi qui Jacobi fratris Domini ex Hieruſalem detulerit teſtimonium, vel ejus quicumque poſt ipſum fuerit. Niſi enim quis illuc aſcenderit, & ibi fuerit probatus quòd ſit doctor idoneus, & fidelis ad prædicandum Chriſti verbum: niſi, inquam, inde detulerit teſtimonium; recipiendus omnino non eſt: ſed neque Propheta, neque Apoſtolus in hoc tempore ſperetur à vobis aliquis alius præter nos. Unus enim eſt verus Propheta, cujus nos, duodecim Apoſtoli, verba prædicamus: Ipſe enim eſt annus * Dei acceptus, nos Apoſtolos habens duodecim menſes. Quâ autem cauſsâ vel mundus ipſe factus ſit, vel diverſitates quæ ſunt in eo acciderint; & cur ad reparationem ejus veniens Dominus noſter, elegerit nos duodecim Apoſtolos, & miſerit; aliàs latiùs explanabitur. Interim nos juſſit exire ad prædicandum, & invitare vos ad cœnam regis cœleſtis, quam præparavit pater in nuptiis filii ſui; & ut demus vobis indumenta nuptialia, quod eſt gratia Baptiſmi: quam qui fuerit conſecutus, tamquam veſtimentum mundum, cum quo ei ingrediendum eſt ad cœnam regis; obſervare debet, ne peccato aliquâ ex parte maculetur; & ob hoc tamquam indignus & reprobus abjiciatur.

Chriſtus annus eſt, cujus 12. menſes ſunt Apoſtoli.

Luc. 4. 19.

* *Carm.* P. T. R. Domini

J. Clement. Hom. 2. c. 23.

Matt. 22.

Baptiſmus.

XXXVI. Cauſſæ autem quibus maculetur iſtud indumentum hæ ſunt; ſi quis recedat à patre, & conditore omnium Deo, alium recipiens doctorem præter Chriſtum, qui eſt ſolus fidelis ac verus Propheta, quique nos duodecim Apoſtolos miſit ad prædicandum verbum: & ſi * quis de ſubſtantia divinitatis, quæ cuncta præcellit, aliter quàm dignum eſt ſentiat: hæc ſunt quæ uſque ad mortem, Baptiſmi polluunt indumentum. Quæ verò in actibus polluunt, iſta ſunt; homicidia, adulteria, odia, avaritia, cupiditas mala. Quæ autem animam ſimul & corpus polluunt, iſta ſunt; participare Dæmonum menſæ, hoc eſt, immolata deguſtare, vel ſanguinem, vel morticinium, quod eſt ſuffocatum; & ſi quid * illud eſt quod Dæmonibus oblatum eſt. Hic ergo vobis ſit primus gradus ex tribus, qui gradus triginta ex ſe gignit mandata: ſecundus verò, qui ſexaginta, tertius, qui centum: ſicut aliàs vobis de his pleniùs exponemus.

* T. quid

* P. R. aliud

Mat. 13.

XXXVII. Et hæc cùm dixiſſet, ac præcepiſſet ut die poſterâ ad eumdem locum maturiùs convenirent, turbas dimiſit; quibus recedere nolentibus, ait Petrus; Donate mihi hanc gratiam, propter heſterni itineris labores; & nunc diſcedentes, die craſtinâ maturiùs convenite: & ita cum lætitia diſceſſêre. At Petrus, paululùm me ſecedere præcipiens, orationis cauſsâ, jubet poſt hæc in loco horti, quem umbra contegebat, accubitum ſterni: & unuſquiſque ex more recognoſcens proprii ordinis locum, cibum ſumpſimus. Tum deinde quia ſupererat adhuc aliquantulum diei, de mirabilibus Domini collocutus * nobis, cum veſpere facto ingreſſus in cubiculum, quievit.

* S. T. R. *alii* nobiſcum veſpere

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER QUINTUS.

I. SEQUENTI autem die, paulò citiùs quàm ſolebat conſurgens Petrus, invenit nos dormientes: quod ubi ſenſit, quaſi ipſe adhuc dormire volens, ſilentium ſibi fieri juſſit, ut nobis quieſcendi facultatem deret. Ubi autem refecti ſomno exſurreximus, invenimus eum oratione factâ, intra cubiculum opperientem nos. Et cùm jam eſſet crepuſculum, ſalutans ex more, breviter allocutus eſt: & continuò ad conſuetum locum docendi gratiâ procedit: ubi cùm vidiſſet ad audiendum plurimos conveniſſe, primò religionis ritu pace eis invocatâ, dicere hoc modo cœpit.

Clement. Hom. 10. c. 3. &c. Pſeudo-Clemens, Epiſt. 3. poſt initium.

II. Deus creator omnium, ex initio ad imaginem ſuam hominem fecit, eique dominationem terræ, mariſque, & aëris ipſius dedit; ſicut & verus nobis Propheta narravit, & ipſa rerum ratio docet: ſolus enim eſt rationabilis; & conſequens eſt, ut ratio irrationabilibus dominetur. Hic ergo ab initio, cùm adhuc juſtus eſſet, cunctis vitiis, & omni fragilitate ſuperior erat: ubi autem peccavit, ſicut heſterno die docuimus, & factus eſt ſervus peccati; ſimul & fragilitati efficitur obnoxius. Quod idcirco ſcriptum eſt, ut ſciant homines, quia ſicut ex impietate paſſibiles facti ſunt, ita per pietatem poſſunt eſſe [13] impaſſibiles: * verùm & parvâ in Deum fide, aliorum paſſiones curantes. Ita enim verus Propheta nobis promiſit, dicens; *Amen dico vobis, ſi habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic, tranſi hinc, & tranſibit.* Hujus vocis etiam vos ipſi documenta accepiſtis: heſterno enim die vidiſtis quo modo adſtantibus nobis, Dæmones cum paſſionibus, quas hominibus invexerant, tranſierunt & fugati ſunt.

Lib. 4. cap. 9. &c.

* *In Th. aliis: & Pſeudo-Cl. præpon.* & non ſolum impaſſibiles,

Mat. 17. 20.

Clement. Hom. 9. c. 19. Lib. 4. cap. 7.

III. Quia ergo alii quidem homines patiuntur, alii patientes ſanant; cauſſa ſine dubio vel patiendi, vel curandi noſcenda eſt; quæ non alia eſſe, quàm patientibus quidem infidelitatis, curantibus verò fidei demonſtratur. Infidelitas enim, dum non credit futurum judicium Dei, peccandi licentiam præbet; peccatum verò hominem paſſionibus obnoxium facit: fides autem, futurum eſſe Dei judicium credens, continet homines à peccato; non peccantes verò non ſolùm liberi ſunt à Dæmonibus & paſſionibus, verùm & aliorum Dæmones & paſſiones fugare poſſunt.

IV. Ex his ergo omnibus colligitur, quòd origo totius mali ab ignorantia deſcendat, & ipſa ſit malorum omnium mater; quæ incuriâ quidem & ignaviâ gignitur, negligentiâ verò alitur & augetur, atque in ſenſibus hominum radicatur: quam ſi quis fortè doceat effugandam, velut antiquis & hæreditariis ſedibus moleſtè & indignanter avellitur. Et ideo paululùm laborandum nobis eſt, ut indagantes ignorantiæ præſumptiones, ſcientiæ ratione reſecemus; in his præcipuè qui in aliquibus minùs rectis opinionibus præventi ſunt; per quas, quaſi ſub ſpecie alicujus ſcientiæ, ignorantia in eis vehementiùs radicata eſt: nihil enim gravius, quàm ſi id quod ignorat quis ſcire ſe credat, & defendat verum eſſe quod falſum eſt: quod tale eſt, quale ſi quis ebrius ſobrium ſe putet; & agat quidem cuncta ut ebrius, ſobrium ſe tamen & ipſe putet, & dici à cæteris velit. Ita ſunt ergo & hi qui ignorantes quod verum eſt, ſpeciem tamen alicujus ſcientiæ tenent, & mala quaſi bona gerunt, atque ad perniciem quaſi ad ſalutem feſtinant.

Ignorantia mater omnium malorum.

V. Propter quod ante omnia properandum eſt ad agnitionem veritatis; ut poſſimus quaſi lumine nobis inde ſuccenſo, errorum tenebras depellere: grande enim malum eſt, ut diximus, ignorantia; ſed quia ſubſtantiam non habet, facilè ab his qui ſtudioſi ſunt effugatur. Non enim aliud eſt quidem ignorantia, niſi non agnoviſſe quod expedit: ubi autem agnoveris, perit ignorantia. Quæri ergo magnopere debet * agnitio; quam nemo alius poteſt adſignare, niſi verus Propheta. Hæc enim porta eſt vitæ, volentibus ingredi; & iter operum bonorum, pergentibus ad civitatem ſalutis.

* S. T. R. *alii: Pſeudo-*Cl. veritatis agnitio l. ſuprà, l. 2. c. 22.

VI. Si quis ſanè audiens ſermonem veri Prophetæ, * velit recipere aut nolit, & * amplexiones ejus, id eſt, mandata vitæ; habet in ſua poteſtate: liberi enim ſumus arbitrii. Nam ſi hoc eſſet, ut audientes eum, jam non haberent in poteſtate aliud facere quàm audierant, vis erat quædam naturæ, per quam liberum non eſſet ad aliam migrare ſententiam. Aut ſi rurſus ex audientibus nullus omnino reciperet; & hoc naturæ vis erat, quæ unum aliquid fieri cogeret, & alteri parti non daret locum. Nunc autem quia liberum eſt animo in quam velit partem de-

* *Carn.* utrum velit. * P. *Cand.* R. amplectionis. Pſeudo-Cl. amplectiones. *Sic & Carn.* *Liberum arbitrium.*

13. *Impaſſibiles.*] ἀπάθεια & ἀναμαρτησία, ſi ſtrictè ſumantur, ſunt *imperturbabilitas* & *impeccabilitas*, *imperturbatio* & *impeccantia*. Verùm laxiùs interdum uſurpantur à ſanctis Patribus; pro eo ſtatu, in quo poſitus vir ſanctus, per gratiam Dei minùs crebris minoribuſque tentationibus obnoxius eſt, nec gravioribus peccatis ſuccumbit. ἀπάθεια inquit Maximus de caritate Centuriâ 1. cap. 36. ἐστὶν εἰρηνικὴ κατάστασις ψυχῆς, καθ' ἣν δυσκίνητος γίνεται ψυχὴ πρὸς κακίαν. *Eſt* ἀπάθεια, *pacatus animæ ſtatus, ſecundum quem difficulter movetur anima erga malitiam.* δυσκίνητος, non ἀκίνητος. Reddi autem debet vox ἀπαθεῖς Clementi Alexandrino Strom. 7. p. 750. ubi [illegible] ediderunt, [illegible] correxerunt ac verterunt. [illegible] Porrò Auctor Recognitionum *impaſſibiles* eos appellat, qui propter innocentiam vitæ nec infeſtantur à Dæmonibus, nec morbis affliguntur. Ibid.

14 *Hoc*

declinare judicium ſuum, & quam probaverit eligere viam; conſtat evidenter ineſſe hominibus arbitrii libertatem.

Ignorantia. Cognitio.

VII. Igitur priuſquam audiat quis quod ei expedit; certum eſt quia ignorat; & ignorans vult & deſiderat quod non expedit agere; propter quod pro hoc non judicatur. Cùm verò audierit cauſſas erroris ſui, & rationem veritatis acceperit; tunc ſi permanſerit in his erroribus, quibus dudum * præventus, rectè jam vocabitur ad judicium, pœnas daturus, cur vitæ * ejus ſpatium, quod ad bene vivendum accepit, in ludibriis conſumpſit errorum. Qui verò audiens hæc, libenter accipit, & gratulatur bonorum ſibi doctrinam fuiſſe delatam; requirit intentiùs, & diſcere non deſinit, uſquequo cognoſcat, ſi eſt verè aliud ſæculum, in quo bonis præmia præparata ſunt: & cùm certus de hoc fuerit, gratias agens Deo, quòd ſibi veritatis lumen oſtenderit, de cætero dirigit actus ſuos in omnibus operibus bonis, quorum ſibi in futuro mercedem certus eſt præparatam; per omnia demirans & ſtupens cæterorum hominum errores, & quòd ante oculos poſitam veritatem nemo videat. Ipſe tamen gaudens ſuper divitiis ſapientiæ, quas invenit, inſatiabiliter eis perfrui cupit, & exercitio bonorum operum delectatur; feſtinans ad ſæculum futurum, mundo corde & purâ conſcientiâ, pervenire, ubi etiam videre Deum regem omnium poſſit.

* S. fuerit præventus. * T. R. Pſeudo Cl. fuerat præventus. *Sic & C. C. & P.* * S. T. R. Pſeudo-Cl. hujus

VIII. His autem omnibus carere nos & fraudari, ſola facit ignorantia. Dum enim ignorant homines quantum boni habeat ſcientia, ignorantiæ malum de ſe non patiuntur excludi: neſciunt enim quanta ſit in horum permutatione diverſitas. Propter quod conſilium do unicuique diſcentium, libenter præbere aurem verbo Dei, & cum amore veritatis audire quæ dicimus; ut mens optimo ſemine ſuſcepto, per bonos actus, lætos adferat fructus. Nam ſi me docente ea quæ ad ſalutem pertinent, recipere quis abnuit; & animo pravis opinionibus occupato, obſiſtere nititur: non ex nobis, ſed ex ſemetipſo habebit pereundi cauſſam. Debet enim juſto judicio examinare quæ dicimus, & intelligere quia verba loquimur veritatis: ut cognitis his quæ ſunt, ut ſunt, & in bonis actibus dirigens * vitam ſuam, regni cœlorum poſſit particeps inveniri; ſubjiciens ſibi carnis deſideria, & dominus eorum factus; ut ita demum etiam ipſe fiat dominatoris omnium jucunda poſſeſſio.

* R. Pſeudo-Clem. viam. *Sic & Cand. & P.*

IX. Nam qui permanet in malo, & ſervus eſt * Mali; non poteſt effici portio Boni, donec permanet in malo: quia ab initio, ut antè diximus, duo regna ſtatuit Deus; & poteſtatem dedit unicuique hominum, ut illius regni fiat portio, cui ſe ad obediendum ipſe ſubjecerit. Et quia definitum eſt apud Deum, non poſſe unum hominem utriuſque regni eſſe ſervum; omni ſtudio dare operam, in boni regis fœdus ac jura concurrere. Propter hoc denique verus Propheta, cùm eſſet præſens nobiſcum, & quoſdam ex divitibus negligentes erga Dei cultum videret, hujus rei ita aperuit veritatem; *Nemo poteſt*, inquit, *duobus dominis ſervire: non poteſtis Deo ſervire, & Mammona:* Mammona patriâ eorum voce divitias vocans.

* R. Maligni. P. maligno. Lib. 3. c. 42.

Mat 6. 24.

X. Hic ergo eſt verus Propheta, qui in Judæa nobis apparuit, ut audiſtis: qui ſtans publicè ſolâ juſſione faciebat cæcos videre, ſurdos audire; fugabat Dæmones, ægris ſanitatem reddebat, & mortuis vitam. Cúmque nihil ei eſſet impoſſibile, etiam cogitationes hominum pervidebat, quod nulli eſt poſſibile niſi ſoli Deo. Hic adnunciavit regnum Dei; cui nos de omnibus quæ dicebat, tamquam vero Prophetæ credidimus; firmitatem fidei noſtræ, non ſolùm ex verbis ejus, ſed & ex operibus adſumentes; quia & dicta Legis, quæ ante multas generationes de præſentia ejus expoſuerant, in ipſo conſignabantur; & imagines geſtorum Moyſei, & ante ipſum Patriarchæ * Jacob, ipſius per omnia typum ferebant. Tempus quoque adventûs ejus, hoc eſt, ipſum in quo venerat, prædictum ab eis conſtat: & ſuper omnia, quòd eſſet à Gentibus exſpectandus, ſacris literis comprehenſum eſt: quæ in eo pariter univerſa completa ſunt.

I. Clement. Hom. 1. c. 6. Epit. c. 6.

* *Coren.* Patriarchæ Abraham, Iſaac & Jacob.

XI. Quòd autem Judæorum Propheta prædixit, eum à Gentibus exſpectandum, ſupra modum in eo fidem veri confirmat. Si enim dixiſſet à Judæis exſpectandum; non aliquid eximium prophetaſſe videretur, quòd à contribuli populo, & à propria gente ſperaretur is, cujus adventus ad ſalutem mundi fuerat repromiſſus: videretur enim magis conſequentiæ ratio eſſe, ut hoc fieret, quàm magnificentia Prophetalis. Nunc autem cùm Prophetæ dicunt, omnem illam ſpem, quæ de ſalute mundi repromittitur, & novitatem regni, quæ * inſtituenda per Chriſtum eſt, atque omnia quæ de eo indicantur, ad Gentes eſſe tranſferenda; jam non ſecundùm conſequentiam rerum, ſed incredibili quodam vaticinationis eventu magnificentia Prophetica confirmatur. Judæi namque ex initio adſore aliquando hunc virum, per quem cuncta repararentur, veriſſimâ traditione ſuſceperant; & quotidie meditantes ac proſpicientes, quando ejus fieret adventus; ubi adeſſe eum viderunt, & ſigna ac prodigia, ſicut de eo ſcriptum fuerat, * adimplentem; invidiâ excæcati agnoſcere nequiverunt præſentem, in cujus ſpe lætabantur abſentis: intelleximus tamen pauci nos qui ab eo electi ſumus.

Gen. 49. 10.

* R. Pſeudo-Clem. inſtruenda

* R. adimplem

XII. Hoc autem providentiâ Dei factum eſt; ut agnitio boni hujus etiam Gentibus traderetur: & hi qui numquam de eo audierant, nec à Prophetis didicerant, agnoſcerent eum; illi verò qui quotidianis meditationibus * agnoverant, ignorarent. Ecce enim per vos nunc qui præſentes eſtis, & deſideratis audire doctrinam fidei ejus, & agnoſcere quis, & quo modo, & qualis ſit ejus adventus, Prophetica veritas adimpletur. Hoc eſt enim quòd prædixerunt Prophetæ, quia à vobis quærendus eſſet, qui de eo numquam audiſtis. Et ideo videntes in vobis ipſis Prophetica dicta compleri; huic uni rectè creditis, hunc rectè exſpectatis, de hoc rectè inquiritis; ut non ſolùm exſpecteris eum, ſed & hæreditatem regni ejus credentes conſequamini: ſecundùm quod ipſe dixit, quia unuſquiſque illius ſit ſervus, cui ſe ipſe ſubjecerit.

* R. T. Pſeudo Cl. evanuerant

Iſ. 65. 1.

Joh. 8. 34.

XIII. Propterea ergo evigilate; & Dominum Deumque noſtrum vobis adſcribite; Dominum, qui & cœli ac terræ Dominus eſt; & ad ipſius vos imaginem ac ſimilitudinem reformate: ſicut ipſe verus Propheta docet, dicens; *Eſtote * miſericordes, ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt; qui oriri facit ſolem ſuum ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Hunc ergo imitamini, & hunc timete; ſicut mandatum datur hominibus; *Dominum Deum tuum * adorabis, & ipſi ſoli ſervies.* Expedit enim vobis huic uni Domino ſervire; ut per ipſum cognoſcentes unum Deum, à multis quos inutiliter timebatis, liberemini. Qui enim creatorem omnium non timet Deum; ſed eos timet quos ipſe manibus ſuis fecit; quid niſi vano & inutili ſemetipſum obnoxium facit timori? viliorémque ſe & abjectiorem reddit, quàm ſunt illa ipſa, quorum timorem mente concepit? Quin potiùs per bonitatem ejus qui vos invitat, redite ad priorem nobilitatem veſtram; & ex bonis actibus, quòd ipſius creatoris veſtri imaginem portetis, oſtendite; ut

Luc 6. 36.

* T. R. alii: Pſeudo-Cl. boni & miſericordes

Mat. 5. 45.

Clement. Hom. 10. cap. 5. &c.

Mat. 4. 10.

* R. alii & Pſeudo-Cl. timebit.

ut ex contemplatione ſimilitudinis ipſius, etiam filii ejus eſſe credamini.

XIV. Incipite ergo à ſenſibus veſtris abjicere vanas Idolorum ſpecies, atque inutiles & inanes timores; ut ſimul etiam conditionem poſſitis iniquæ ſervituris effugere. Domini etenim veſtri effecti ſunt illi, qui ne ſervi quidem utiles vobis eſſe potuiſſent. Quo modo enim ſimulacra exanima, vel ad ſervitutem vobis viderentur idonea; cùm neque audiant, neque videant, neque aliquid ſentiant? niſi quòd ipſa ſaltem materia ex qua * facti ſunt, ſive auri, ſive argenti, vel etiam æris aut ligni, cùm poſſit vobis ad uſus neceſſarios prodeſſe; vos ex ea formando Deos, otioſam per omnia eam atque inutilem reddidiſtis. Nos ergo adnunciamus vobis verum Dei cultum: ſimulque monemus & hortamur cultores; ut per bonos actus imitentur eum quem colunt; & ad imaginem ac ſimilitudinem ejus, ut ſuperiùs diximus, redire feſtinent.

In Idola.

* Carn. facta.

XV. Velim autem dicerent mihi hi, qui Idola colunt, ſi optant ſimiles fieri his quos colunt. Vult-ne aliquis veſtrûm ſic videre, quo modo illi vident? & ſic audire, quo modo illi audiunt? ſic habere ſenſum, quo modo illi habent? Abſit hoc ab unoquoque audientium: [14] hoc enim maledictum potiùs & convicium credendum eſt homini; qui imaginem Dei in ſe gerit, etiamſi ſimilitudinem perdidit. Quales ergo Dii habendi ſunt iſti, quos imitari exſecrabile ſit cultoribus ſuis? quorum ſimilitudinem habere contumelia eſt? Quid ergo? [15] Solvite ſimulacra inutilia, & facite vaſa utilia: ſolvite otioſam pigramque materiam, & facite humano uſui apta miniſteria. Sed non ſinunt, inquit, leges humanæ. Bene, quia humanæ leges, & non ipſorum virtus. Quo modo ergo Dii ſunt, qui humanis legibus, & non ſuis viribus defenduntur? Sicque & à furibus, canum vigiliis & clauſtrorum munitionibus conſervantur: & hoc ſi fuerint argentea, vel aurea, vel etiam ærea: nam lapidea, & fictilia, ipsâ ſui vilitate muniuntur: nemo enim lapideum, aut fictilem Deum furatur. Unde miſerabiliores videntur hi, quibus precioſius metallum pericula viciniora conquirit. Qui ergo furari poſſunt; qui ab hominibus * cuſtodiri; qui conflari, & appendi, & malleis cædi; iſti hominibus ſenſum habentibus Dii debent videri?

* Cand. P. R. cuſtodiuntur.

XVI. O in * quantam * miſeriam mortalium * decidit intelligentia. Nam ſi mortuos timere ſummæ ſtultitiæ ducitur; quid judicemus de his, qui deterius aliquid, quàm ſunt mortui timent? Iſta enim ſimulacra nec in mortuorum numero habenda ſunt; quia nunquam vixerunt. Præferenda ſunt eis etiam ſepulcra mortuorum; quoniam licèt nunc mortui ſunt, habuerunt * autem aliquando vitam: iſti autem quos colitis, nec eam quidem, quæ eſt * omnibus * teterrima, ranarum ac bubonum vitam aliquando geſſerunt. Sed quid opus eſt de his plura memorare, cùm ſufficiat dicere ei qui adorat ea; Non vides, quia quem adoras, non videt? * audi, quia quem adoras, non audit? & * intellige, quia non intelligit? opus enim mortalis manûs eſt; & neceſſariò ſenſu caret. Tu ergo adoras inſenſibilem; cùm unuſquiſque habens ſenſum, nec ea quidem credat adoranda, quæ à Deo facta ſunt, & [16] habent ſenſum; id eſt, ſolem, & lunam, vel ſtellas, omniaque quæ in cœlo ſunt, & ſuper terram. Juſtum enim putant, non ea quæ pro mundi miniſterio facta ſunt; ſed ipſorum, & mundi totius creatorem debere venerari: gaudent enim etiam hæc, cùm ille adoratur & colitur; nec libenter accipiunt, ut honor creatoris creaturæ deferatur. Exceptus enim eſt Dei ſolius cultus, qui ſolus increatus eſt; omnia autem cætera, factura ejus ſunt. Sicut ergo proprium eſt ejus qui ſolus non eſt factus, Deum eſſe: ita omne quod factum eſt, Deus verè non eſt.

* P. T. R. quantum miſera

* T. deſipit

* S. R. alii tamen

* Cand. S. T. deterrima in omnibus. Carn P. in omnibus deterrima.

* Carn. non audis.

* Idem. non intelligis, quia quem adoras non intelligit.

XVII. Ante omnia ergo intelligere debetis deceptionem ſerpentis antiqui, & callidas ejus ſuggeſtiones; qui quaſi per prudentiam decipit vos, & velut ratione quadam ſerpit per ſenſus veſtros; atque ab ipſo vertice incipiens, per interiores dilabitur medullas; lucrum magnum computans deceptionem veſtram. Interſerit ergo ſenſibus veſtris opiniones quorumcumque Deorum; tantùm ut vos ab unius Dei revocet fide; ſciens peccatum veſtrum, ſuum eſſe ſolatium. Ille enim pro nequitia ſua, ab initio terram edere condemnatus eſt; propter eum, quem de terra adſumptum, iterum reſolvi fecit in terram; uſque ad tempus, quo animæ * veſtræ per ignem traductæ reparentur; ſicut aliàs de hoc pleniùs edocebimus. Ex ipſo ergo ſunt omnes errores & ambiguitates, quibus ab unius Dei fide & credulitate * conturbamini.

Antiqui ſerpentis aſtutiæ.

* Carn. noſtræ

* S. conturpamini

XVIII. Et primò omnium ſubjicit cogitationibus hominum, ut ne audiant verba veritatis, per quæ malorum ignorantiam fugent. Et hoc facit quaſi occaſione alterius ſcientiæ: adſeverans eis illam opinionem, quâ utuntur plurimi; ut putent ſe reos futuros non eſſe, ſi in ignorantia fuerint; nec reddituros eſſe rationem pro his quæ non audierint; & ideo à verbo declinare eos ſuadet auditum. Sed accipite contra hæc: ipſa per ſemetipſam ignorantia, validiſſimum venenum eſt, quod ſufficiat animam, nullâ extrinſecùs quæſitâ adjectione, perimere. Et ideo nemo eſt, qui ignorans, per hoc quòd ignorat, evadat; ſed certum eſt quod intereat. Naturaliter enim peccatorum vis interimit peccatorem. Sed quoniam judicium rationabile erit; tam ignorantiæ, quàm uniuſcujuſque peccati cauſſa & origo requiretur. Is ergo qui ſcire noluit, quo modo poſſit venire ad vitam; ſed maluit ignorare, ne per hoc reus fieri videretur; ex hoc ipſo jam, quaſi qui ſcierit & habuerit ſcientiam, judicatur. Agnovit enim quid eſſet, quod nolebat audire: &

Ignorantia.

---

14. *Hoc enim maledictum potiùs & convicium credendum eſt.*] Qui ſolet appellari Euſebius Emiſenus Homiliâ quòd Idola coli non debeant; *Dic mihi, cum lignum veneraris ac lapidem, ſi tibi diceretur, Talis ſis qualis Deus tuus; nunquid non convicium crederes? nunquid non injurias computares? Et illum te non pudet venerari, cujus te nolles ſimilitudinem dici, cui te erubeſceres comparari? Et illi tribuis Dei cultum, cui te aſſimulari graviſſimum putares eſſe maledictum?* COT.

15. *Solvite ſimulacra inutilia, & facite vaſa utilia*] Huic germanus eſt locus Commodiani Inſtructione 20.

Et Deos audetis ex amine dicere fuſos.
Solveritis eos magis in vaſcula vobis.

16. *Et habent ſenſum*] Aſtra animata eſſe pauci Patrum exiſtimaverunt, ſecuti Philoſophos. Item pleriquæ Hebræorum. Contrà Conſtitutionum Scriptor lib. 8. cap. 46. & reliqui. Junge cum hoc loco loca Clementinorum X. 9. III. 35. Ac relege mecum inſignia hæc, Spicilegii 2. pag. 371. *Habemus ſanè libellos ſex ſancti Hilarii Epiſcopi Pictavienſis, quos de Græco Origenis in Latinum vertit; ſed non omnia ſecundum ordinem libri ſancti Job expoſuit. Et ſatis miror hominem doctiſſimum & ſanctum, ut de ſtellis novas Origenis transferret. Mihi, ſanctiſſime Pater, nullo pacto ſuaderi poteſt, ut credam aſtra cœli ſpiritus rationales, quæ neque cum Angelis, neque cum hominibus facta eſſe Scriptura ſancta declarat.* Sunt verba Liciniani Epiſcopi, ad Gregorium Papam. Ibid.

17. Quam

& nihil ei conferet ad excuſationem, ſerpentis artificio quæſita calliditas; cum eo enim erit ei ratio, quem non latet cor. Ut autem ſcias quia ignorantia per ſemetipſam generat interitum; anima cùm diſceſſerit à corpore, ſi talis exeat quæ ignoret eum à quo creata eſt, à quo in hoc mundo omnia quæ uſibus ſuis erant neceſſaria conſecuta eſt; tamquam ingrata & infidelis, à regni ejus luce projicitur.

Deus, Dii. XIX. Subjicit iterum nequiſſimus ſerpens aliam hominibus opinionem, quam plures veſtrûm proferre ſolent: Unum eſſe & nos dicimus Deum, qui eſt omnium Dominus: ſed & iſti, * inquiunt, Dii ſunt. (* Cand. T. R. *inquit*) Sicut enim unus eſt Cæſar, & habet ſub ſe multos judices; verbi gratiâ, præfectos, conſules, tribunos, & cæteras poteſtates: ſimili arbitramur modo, cùm unus ſit major omnium Deus, etiam iſtos ad ſimilitudinem earum, quas diximus, poteſtatum ordinatos eſſe in hoc mundo Deos; illi quidem majori ſubjectos, nos tamen & quæ in hoc mundo ſunt, diſpenſantes. Audite ergo ad hæc, quo modo in his ipſis quæ ad deceptionem proponitis, veritatis rationibus confutemini. Dicitis quia locum Cæſaris teneat Deus; judicum verò ejus & poteſtatum ſpeciem ſervent hi qui dicuntur Dii: ſervate ergo, ut propoſuiſtis, exemplum Cæſaris; & ſcitote quia ſicut nulli ex judicibus, vel adminiſtratoribus Cæſaris; id eſt, præfectis, vel proconſulibus, vel ducibus, vel tribunis, fas eſt Cæſaris nomen imponi; alioquin & ille qui ſuſceperit, & illi qui detulerint, pariter interibunt: ita & de hoc debetis advertere; quòd ſi quis nomen Dei alicui quàm præter ipſum impoſuerit, & ille receperit; unum eumdemque ſortientur interitum; multò deteriore ſorte quàm miniſtri Cæſaris. Hic enim qui deliquit in Cæſarem, interitum ſuſcipiet temporalem: qui verò in unum, qui ſolus & verus eſt Deus, delinquit, in ſæculum luet pœnas; & meritò, ut qui nomen quod eſt unicum, injurioſâ conditione violaverit.

Dei nomen. XX. [17] Quamvis hoc ipſum, Deus, non nomen ſit Dei; ſed hominibus interim vocabulum iſtud quaſi pro nomine ejus conceſſum eſt: quod tamen, ut dixi, cùm contumelioſè tractatur, ad veri ejus nominis refertur injuriam. Denique [18] veteres Ægyptiorum, qui de cœleſti curſu, & aſtrorum naturâ rationem ſibi viſi ſunt reperîſſe; obſidente ſenſus eorum Dæmone, omnibus nihilominus contumeliis nomen incommunicabile ſubjecerunt. (*Ægyptii de Diis.*) Nam alii eorum, bovem, qui Apis dicitur, colendum tradidêre; alii hircum; alii [19] * gattes; nonnulli ibin; quidam ſerpentem; piſcem quoque, & [20] cæpas, & cloacas, * crepitus ventris, pro Numinibus habendos eſſe docuerunt; & alia innumerabilia, quæ pudet etiam nominare. (* S. T. cattas) (* S. T. R *alii*: ſtrepitus)

XXI. Hæc dicente Petro, riſerunt omnes qui * audiebamus. Et Petrus: Ridetis, inquit, vos aliorum dedecora; quia longâ conſuetudine propria non videtis. (* Cand. Carn. S. T. R. audiebant. P. audierunt.) Nam Ægyptiorum quidem ſtultitiam meritò ridetis; qui muta animalia, ipſi cum ſint rationabiles, colunt. Audite tamen quo modo & illi vos irrideant: aiunt enim; Nos viventia colimus animalia, licèt moritura: vos verò quæ numquam omnino vixêre, hæc colitis & adoratis. Addunt præterea etiam illud; figuras eſſe & allegorias Virtutum quarumdam, quibus adjutricibus regatur hominum genus: ſed pudoris perfugio hæc & nonnulla his ſimilia connectentes, errorem ſuum velare nituntur. Sed non eſt nunc tempus Ægyptiis reſpondere; & derelictâ curâ præſentium, abſentium medicari languores. Certum namque indicium eſt, vos ab hujuſmodi ægritudine haberi alienos; qui eam non doluiſtis ut propriam, ſed riſiſtis ut alienam.

XXII. Sed redeamus ad vos, quibus placet haberi Deum, ut Cæſarem; Deos autem, ut miniſtros & procuratores Cæſaris: ſequimini me attentiùs; & modò vobis oſtendam latebras ſerpentis, in argumenti hujus curvis anfractibus collocatas. Certum apud omnes eſſe debet & indubitatum, Deo, quia à nullo factus eſt, ſed ipſe fecit univerſa, nihil ex facturis ſuis poſſe coæquari: neque enim ita quis irrationalis inveniri poteſt, qui putet quòd conferri poſſit factura factori. (Clemens, Hom. 10. c. 18. Epit. c. 67.) Si ergo humana mens non ſolùm ratione, ſed & naturali quodam motu, rectè hanc opinionem tenet; illud dici Deum, cui conferri aut exæquari nihil poteſt; ſed quod cunctis emineat, & cuncta * repellat: quo modo nomen illud quod ſuper omnia eſſe creditur, rectè his * cre- (*Deus quid?*) (* S. T. R. *alii*: præcellat)

17. *Quamvis hoc ipſum, Deus, non nomen ſit Dei.*] Deum Deique naturam nomine carere doctrina eſt Patrum & opinio Philoſophorum. Teſtimonia omittimus, ubique obvia. COT.

18. *Veteres Ægyptiorum, qui de cœleſti curſu, & aſtrorum natura rationem ſibi viſi ſunt reperiſſe.*] Sideralis ſcientiæ inventionem Ægyptiis multi, alii aliis aſſignant: uti ferè variatur in rerum repertoribus: quorum Enumerationes exhibent Codices Regii 919. 1769. 2216. duas:

Ὁ Ζεὺς ἐφεῦρε * ναυκληρικήν· Ποσειδῶν, κυβερνητικήν· Ἥφαιστος, χαλκευτικήν· Ἀσκληπιός, ἰατρικήν· Ἀπόλλων, μουσικήν· Ἀθηνᾶ, ὑφαντικήν· Ἄρτεμις, κυνηγετικήν· Ἥρα, στολισμόν· Δημήτηρ, γεωργίαν· Φοίνικες, γράμματα· Ὅμηρος, ποίησιν· Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, διαλεκτικήν· Κόραξ ὁ Συρακούσιος, ῥητορικήν· Ἀρισταῖος, μελιττουργίαν· Τριπτόλεμος, σπόρον· Σόλων ὁ Ἀθηναῖος καὶ ὁ Σπαρτιάτης Λυκοῦργος, νόμους· Παλαμήδης, γραμμάτων σύνταξιν, ἀριθμούς, μέτρα καὶ σταθμούς· Αἰγύπτιοι, γεωμετρίαν· Χαλδαῖοι, ἀστρολογίαν καὶ γενεθλιαλογίαν· Ἄραβες καὶ Φρύγες, οἰωνοσκοπίαν· Μῆδοι καὶ Πέρσαι, μαγείαν καὶ γοητείαν καὶ φαρμακείαν· Τυρρηνοί, τειχίζειν πόλεις. (* f. ναυπηγικήν)

Jupiter adinvenit artem navigatoriam; Neptunus, gubernatoriam; Vulcanus, fabrilem; Æſculapius, medicam; Apollo, Muſicam; Minerva, textoriam; Diana, venaticam; Juno, veſtitum; Ceres, agriculturam; Phœnices, litteras; Homerus, Poëſim; Zeno Eleates, Dialecticam; Corax Syracuſius, Rhetoricam; Ariſtæus, apum fructum; Triptolemus, frumenti ſementum; Solon Athenienſis & Lycurgus Spartiata, leges; Palamedes, conſtructionem litterarum, numeros, menſuras & pondera; Ægyptii, Geometriam; Chaldæi; Aſtrologiam & Genethliologiam; Arabes ac Phryges, augurium; Medi & Perſæ, Magiam, præſtigias, atque veneficium; Tyrrheni, urbes muris cingere.

Alia.

Χαμαιλέων. τίνες γεγόνασιν ἀρχηγοὶ τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Ἀπελλῆς, βοτανικῆς· Δημοσθένης, ῥητορικῆς· Παπιανός, νομικῆς· Ἄντυος, (ἢ. Ἄντυλος) λογχοποιίας (ἢ. λογχοποιίας) Εὔρυμος, τοξικῆς (ἢ. τοξοποιίας)· Εὐρύδαμος Μεσσήνιος, θώρακος πολεμικοῦ· Εὔανδρος, κνημῖδος καὶ ἀσπίδος· Ὀππιανός, ἁλιευτικῆς· Τριπτόλεμος, σπορᾶς σίτου· Πάμφιλος, ζωγραφικῆς· Τῖφυς ναυτικῆς· Ἄργος, ναυπηγίας, ἐξ οὗ καὶ Ἀργοναῦται· Ἀρχιμήδης, μηχανικῆς. Ibid.

Nota, quinam exſtiterunt artium & ſcientiarum auctores. Apelles, Herbaria, Demoſthenes, Rhetorica; Papinianus, Juriſprudentia; Antinus vel Antylus, fabricationis lancearum; Eurymus, Sagittaria, Eurydamus Meſenius, bellici thoracis; Evander, ocreæ & clypei; Oppianus, Piſcatoria; Triptolemus, ſationis tritici; Pamphilus, Picturæ; Tiphys, Nautica; Argus, conſtructionis navium, à quo & Argonautæ; Archimedes, Mechanica.

19. *Alii gattas ſeu cattas.*] Fuit cultus felis, generalis Ægyptiorum omnium religio, teſte Strabone lib. 17. Fuit & peculiaris quorumdam: ut Bubaſtitarum. Βούβαστος enim ex Stephano, vox Ægyptiaca, αἴλουρον ſignificat: & in urbe Bubaſto ſive Bubaſti, ſepeliebantur feles, inquit Herodotus in Euterpe; nec non erat Dianæ templum, quæ & Bubaſtia nomen accepit, eſtque Luna. Fabulantur autem Dianam in Gigantomachia ſe in cattum transformâſſe, uti diſcere eſt ab Hygino. Leges etiam apud Plutarchum libro de Iſide & Oſiride, convenientias Phyſicas felem inter & Lunam. Ibid.

20. *Cepas, & cloacas, ac crepitus vel ſtrepitus ventris.*]

** T. R. videbitur*

* creditur dari, quos ad miniſterium & procurationem humanæ vitæ putaris eſſe diſpoſitos? Sed & illud addemus: Mundus hic ſioe dubio factus eſt, & eſt corruptibilis; ſicut etiam poſtmodum latiùs oſteodemus: interim & factum eum, & corruptibilem conſtat. Si ergo mundus, Deus dici non poteſt; & rectè non poteſt, quia corruptibilis eſt: quo modo partes mundi, Dei nomen accipient? quod enim totus oon poteſt eſſe mundus, multò magis non erit pars ejus. Igitur ſi redeamus ad exemplum Cæſaris, videte quàm longè erretis. Cæſari, ejuſdem licèt naturæ * hominem cujus ipſe eſt, conferri tamen neminem licet: Deo, qui hoc ipſo quòd à nullo factus, ſed ipſe fecit omnia, cuncta ſupereminet, conferri debere aliquem creditis? Sed Cæſaris quidem nomen nulli alii audetis imponere, quia reum ſuum ſtatim punit; Dei verò audetis, quia reum ſuum punire propter pœnitentiam differt.

** Carm. hominum.*

XXIII. Per alios item ſerpens ille proferre verba hujuſcemodi ſolet; Nos ad honorem inviſibilis Dei, imagines viſibiles adoramus: quod certiſſimè falſum eſt. Si eoim verè velitis Dei imaginem colere; homini beoefacientes, veram in eo Dei imaginem coleretis. [21] Io omni enim homine eſt imago Dei: non in omnibus verò ſimilitudo; ſed ubi beoigna anima eſt, & mens pura. Si ergo verè vultis honorare imaginem Dei; nos vobis quod * verum eſt aperimus; ut homini, qoi ad imaginem Dei factus eſt, benefaciatis; honorem & reverentiam deferatis; eſurienti cibum, ſitienti * poculum, nudo indumentum, ægro miniſterium, peregrino hoſpitium, & io carcere poſito neceſſaria miniſtretis: & hoc eſt quod verè Deo delatum reputabitur. Hæc autem in tantum ad honorem Dei imaginis cedunt; ut qui iſta non fecerit, contumeliam imagini divinæ intuliſſe credatur. Quis ergo iſte honor Dei eſt; per lapideas & ligneas formas diſcurrere, & inanes atque exanimes figuras tamquam Numina venerari; & hominem, in quo verè imago Dei eſt, ſpernere? Imò potiùs certi eſtote, quòd qui homicidium facit, aut adulterium, & quidquid io hominum pœnam, vel injuriam geritur; in his omnibus Dei imago violatur. Magna enim impietas in Deum eſt, lædere hominem: omne ergo quod ipſe pati non vis; cùm facis alii, imaginem Dei iniquis * mœroribus fœdas. Intelligite ergo, quia latentis intrinſecùs ſerpentis eſt iſta ſuggeſtio, quæ perſuadet pios vos videri poſſe, cùm inſenſibilia colitis; & non videri impios, cùm ſenſibiles & rationabiles læditis.

Verè colere imaginem Dei, eſt hominem benefacere.
Clement. Hom. 11. c. 4 &c. Hom. 17. c. 7. Hom. 3. c. 17.
** R. bonum*
** P. R. potum*
** Carm. moribus.*

XXIV. * Sed ad hæc alio nobis ſerpens ore reſpondet, & dicit; Si nolebat hæc eſſe Deus, utique non erant. Nondum vobis dico, quo modo ad uoiuſcujuſque mentis probationem, io hoc mundo permittuntur eſſe multa contraria: ſed illud eſt quod nunc interim convenit dici; ſi ſecundùm vos omne quod adoraodum erat, eſſe noo debuit, oihil pæne futurum erat in hoc mundo. Quid eoim eſt quod reliquiſtis, quod non * adoratis? ſolem, lunam, ſtellas, aquam, terram, montes, arbores, lapides, * homines; nihil horum eſt quod non adoràſtis. Oportuit ergo, juxta vocem veſtram, nihil horum fieri à Deo, ne haberetis quod poſſetis adorare: ſed ne homines quidem ipſos eſſe oportuit, qui adorarent. Verè hoc eſt quod deſiderat ille qui intra vos latet ſerpens; nulli veſtrûm parcit, nullum vult effugere de interitu: ſed non ita erit. Audite enim, quia non delinquit illud quod adoratur, ſed ille qui adorat. Juſtum namque eſt apud Deum judicium; & aliter injuriam patientem judicat, aliter inferentem.

** R. Sed hæc alius nobis ſerpentis ore. Carm. Sed hæc cum alio nobis ſerpentis ore. P. Sed hæc alio nobis, &c. In Idololatras.*
** S. T. R. alii: adoràſtis*
** In Reg. inſertur lignum. Sic & Cod. & P. Carm. ignem.*

XXV. Sed dicis; Oportebat ergo eos qui adorant quod non licet adorari, ſtatim perimi à Deo, ne & alius hoc faceret. Sed nonne es tu prudentior Deo, ut ei conſilia ſuggeras? Scit ille quid faciat. Omoibus etenim in ignorantia poſitis patientiam præſtat; quia miſericors & pius eſt; & prævidet, quia ex impiis multi efficiuntur pii; & ex ipſis qui impura figmenta & pollutas imagioes venerantur, nonnulli converſi ad Deum, & revocantes ſe à peccatis, & agentes bona opera, perveoiunt ad ſalutem. Sed debuimus, inquit, omnino nec ad cogitationem iſtam venire, ut hæc faceremus. Ignoratis quid eſt libertas arbitrii; & latet vos quia ille verè bonus eſt, qui ſuo propoſito bonus eſt: qui autem neceſſitate retinetur in bono, bonus non poteſt dici; quia non eſt ſuum, quod eſt. Quia ergo in unoquoque libertas eſt, in electione bonorum vel malorum, ipſe ſibi vel præmia vel interitum quærit. Imò, inquit, quidquid cogitamus, Deus nobis addocit ad mentem. Quid agitis ô homines? blaſphematis: ſi eoim omne quod cogitamus, ipſe nobis adducit ad mentem; ipſe ergo nobis cogitationes adulterii ſuggerit, & avaritiæ, & blaſphemiæ, omniſque luxuriæ. Deſinite, quæſo, ab hujuſmodi blaſphemiis, & qui ſit Deo dignus hooor intelligite. Nec dicatis, ut ſolent quidam veſtrûm, quia Deus mortalium honore non indiget. Ille quidem verè nullius indiget; ſed vos debetis agnoſcere: quia vobis prodeſt honor, quem Deo defertis. Quid enim tam exſecrabile, quàm ſi gratiam referre neſciat homo proprio conditori?

Rom. 11. 34.
I. Maximum Locorum communium Serm. 55.

XXVI. Sed melius, inquit, facimus nos; qui & ipſi, & omnibus cum ipſo gratias agimus. Io hoc ſubverſionem ſalutis veſtræ noo intelligitis.

De cepe, ſuperſtitio eſt longè notiſſima: quæ (ut diſcimus ex Hieronymo II. adverſus Jovinianum 6. & ad Eſaiæ caput 46. Luciano in Jove Tragœdo, ac Sexto Empirico Pyrrhoniarum Hypotypoſeon lib. 3. cap. 24.) propriè ad Peluſiotas pertinebat. De cloacis verò; ὀχετοὺς appellat Scriptor Clementinorum; nihil nunc ſuccurrit, quod ad Ægyptios ſpectet. Nam Cloacina Dea, & Deus Stercutus, aut Sterculus, Stercutius, Sterculius, ſive Sterces, Romanorum ſunt Numina. Denique circa ultimum notârunt Critici loca Feſti in *Prohibere comitia*, Theophili Antiocheni lib. 1. ad Autolycum, Minucii Felicis in Octavio, Origenis tom. 5. contra Celſum, Lactantii V. 20. Hieronymi ad Eſaiæ caput 46. & Cæſarii Dialogo 1. Reſponſ. ad Interrog. 19. Quibus addentur nunc Clementina lib. 10. cap. 16. COTELERIUS.

21. *In omni enim homine eſt imago Dei; non in omnibus verò ſimilitudo, ſed ubi benigna anima eſt & mens pura*] Clementin. X. 7. Juxta ſententiam B. Maximi Centuriâ 3. de caritate n. 25. κατ' εἰκόνα μὲν, πᾶσα φύσις λογικὴ ἐστι τοῦ Θεοῦ. καθ' ὁμοίωσιν δὲ, μόνοι ἀγαθοὶ καὶ σοφοί. A non paucis tamen imago & ſimilitudo Dei in homine, idem eſſe putantur. Emenda obiter Iſidorum Hiſpalenſem, libro de ordine creaturarum cap. ult. Tom. 1. Spicilegii Acheriani p. 306 *Si enim de ſemetipſo eam* (animam) *Deus feciſſet, nequaquam poſſibilis & mutabilis & miſera eſſet. Item ſi ex creaturis corporalibus illam creâſſet, & corporale aliquid in ſua natura haberet: aut ſiquam* (malè numquam) *calorem de ignea, aut flatum ex aerea, aut humorem ex aquatica, aut craſſitudinem & ſoliditatem ex terrena materia haberet: ſed quia his omnibus caret, incorpoream illam eſſe conditam convenit; & per ipſam incorporalitatem, & æternitatem, & mutabilitatem, & liberi arbitrii poteſtatem, eamdem cum Angelis habere ſubſtantiam creandique ordinem dignoſcitur. Hæc autem Dei imago non* (leg. imaginem) *in æternitate, ſimilitudinem in arbitrio libero* (ſic reſtitui) *poſſidet: de qua imaginis Dei ſimilitudine impreſſâ Propheta commemorat, dicens; Signatum ſuper nos lumen vultûs* tui. Ibid. *Pſalm. 41. 7.*

22. Quo

giſtis. Tale eſt enim hoc, quale ſi quis æger ad medelam ſui, medicum pariter & venenarios invitet: cùm illi nocere quidem poſſint, curare non poſſint; verus autem medicus, venenis illorum recuſet ſua medicamenta miſcere; ne aut pernicies bono, aut ſanitas nocentibus adſcribatur. Dicis; Ergo indignatur, aut invidet Deus, ſi cùm ipſe benefaciat, aliis gratiæ referantur? Etiamſi non indignetur, non vult tamen erroris auctor exſiſtere; ut ſui operis beneficio, inani Idolo fides detur. Quid certè tam impium, tam ingratum, quàm à Deo beneficium conſequi, & reddere lignis ac lapidibus gratiam? Propter quod expergiſcimini, & intelligite ſalutem veſtram; Deus enim nullius indiget, neque aliquid requirit, neque in aliquo læditur; ſed nos ſumus qui aut juvamur, aut lædimur, in eo * quo grati, aut ingrati ſumus. Nam Deo quid confertur ex laudibus noſtris? aut quid aufertur ex blaſphemiis? niſi quod Deus animam ſibi gratias agentem, proximam ſibi & familiarem facit; ingratam verò, malus poſſidet Dæmon.

*T. R. aliàs: quòd

l. infrà, l. 8. c. 47.

XXVII. Sed & illud ſcire vos volo, quòd adversùm hujuſmodi animas, non ipſe Deus per ſe ultionem profert; ſed univerſa creatura ejus inſurgit, & pœnas de impiis ſumit: & quamvis in præſenti ſæculo Dei bonitas æqualiter piis & impiis, mundi lucem ac terræ miniſteria largiatur; tamen non abſque dolore ſui, lucem ſol impiis præbet, cæteraque elementa exhibent ſervitutem. Denique interdum etiam contra bonitatem Conditoris, fatigata ſceleribus impiorum vincuntur elementa: & inde eſt quòd aut terræ fructus corrumpitur, aut aëris temperies * temeratur, aut ſupra modum ardor ſolis incenditur, vel imbrium ac frigorum vis immenſa * diffunditur. Inde lues & fames, & mortis facies diverſa percurrit: feſtinat enim creatura in impios movere vindictam. Dei tamen bonitas reprimit * ea, & ab indignatione impiorum refrenat; ac ſuæ miſericordiæ obedire cogit, magis quàm peccatis hominum & ſceleribus inflammari. Exſpectat enim patientia Dei, dum in hoc corpore ſunt, hominum converſionem.

*P. R. non temperatur

*Cand. defunditur.

*S. T. R. tam. Sic & alii.

XXVIII. Quòd ſi qui ad exitum vitæ in impietate perſtiterint, tum jam diſcedens anima quæ immortalis eſt, pro impietatis ſuæ perſeverantia luet pœnas. Immortales namque ſunt etiam impiorum animæ, [22] quas ipſi fortaſſe velint pariter cum corporibus ſuis finiri: ſed non ita eſt; * perfert enim ignis æterni ſine fine ſupplicia, & ad perniciem ſui naturam non * habet moriendi. Sed fortaſſe dicetis mihi; Terres nos Petre. Et quo modo vobis dicemus quæ in re ſunt? numquid tacentes adnunciare poſſumus veritatem? Quæ ſunt, aliter quàm ſunt proferre neſcimus. Quòd ſi taceamus, cauſſam vobis pernicioſæ ignorantiæ nos dabimus; & ſatisfaciemus latenti intra vos, & obſidenti ſenſus veſtros ſerpenti; qui hæc vobis callidè ſuggerit, ut ſemper vos inimicos faciat Deo. Sed nos ad hoc miſſi ſumus, ut prodamus vobis latebras ejus; & abſolventes inimicitias, reconciliemus vos Deo; ut ad ipſum convertamini, & placeatis ei in operibus bonis. Inimicitiæ namque ſunt homini ad Deum, irrationabilis & impius ſenſus, pravumque propoſitum; maximè cùm videtur ſibi ſcire aliquid, & eſt in ignorantia. Ubi autem abjectis his, ea-

*R. perferunt. T. perferent. P. profert enim ignis æternus.

*R. habens. Sic & P.

dem vobis placere cœperint, quæ Deo placent, & eadem diſplicere vobis; atque ea cœperitis velle, quæ vult Deus; tunc verè amici ejus dicemini.

XXIX. Sed fortaſſis aliqui ex vobis dicent; Nihil curæ eſt Deo de rebus humanis; & cujus ne ad notitiam quidem poſſumus pervenire, quo modo ad amicitias perveniemus? Quod Deus curam gerat humanarum rerum, ipſius mundi gubernatio teſtis eſt; cui ſol quotidie deſervit, cui imbres miniſtrant; cui fontes, flumina, ventique, & omnia famulantur elementa; quæ quantò potiora hominibus videntur, tantò curam Dei eſſe erga homines indicant. Niſi enim poteſtate Excelſi, numquam potiora inferioribus miniſtrarent: & per hoc non ſolùm curam Deus erga homines, ſed & grandem quamdam habere docetur affectum; quorum miniſterio tam præclara mancipavit elementa. Quòd autem etiam ad amicitias Dei perveniant homines, exemplo nobis ſunt hi quorum precibus tantùm indulſit, ut clauderet imbribus cœlum, cùm vellent, & rurſum, 3. Reg. 17. & 18.
cùm peterent, relaxaret: & multa alia voluntatem ſuam facientibus præſtitit, quæ non niſi Jac. 5. 17, 18.
amiciſſimis præſtarentur. Sed dices; Quid enim læditur Deus, ſi & iſta colantur à nobis? Si quis veſtrûm honorem patri debitum, à quo plurima beneficia conſecutus eſt, alii deferat; & alienum atque extraneum, quaſi patrem colat; non tibi videtur impius exſiſtere in patrem, & exhæredatione digniſſimus?

XXX. [23] Alii dicunt; Impium eſt ſi non colamus ea quæ nobis tradita ſunt à patribus noſtris, & religionem prævaricamur à majoribus datam. Hac ratione, ſi cujus pater latro fuit, aut ſi cujus leno; à patribus ſibi traditam conſuetudinem mutare non debet, nec ad meliorem viam à paternis erroribus revocari: & impium ducitur, ſi quis non cum parentibus peccet, * aut cum ipſis impius perſeveret. Alii dicunt; Non debemus moleſti eſſe Deo; & ipſum ſemper aut miſeriarum querelis, aut petitionum noſtrarum neceſſitatibus onerare. Quàm ſtulta & abſque omni ſale reſponſio! Moleſtum Deo putas, ſi ei pro beneficiis ſuis gratias agas; cui moleſtum non putas, ſi pro ipſius muneribus, lignis & lapidibus gratias referas? Et quo modo, cùm fortè imber longâ ſerenitate ſuſpenditur, omnes ad cœlum oculos tendimus, & ab omnipotente Deo pluviarum munera flagitamus; omneſque cum parvulis, ad Deum fuſis precibus, miſerationes ipſius exoramus? Sed revera ingratæ animæ cùm impetraverint, citò obliviſcuntur: collectis enim meſſibus aut vindemiis, continuò ad ſurda & muta ſimulacra primitias frugum deferunt; & pro his quæ Deus conceſſit, in templis aut lucis vota perſolvunt; & ibi ſacrificia Dæmoniis offerunt; atque acceptâ gratiâ, permutant gratiæ largitorem.

*T. R. alii; aut non

XXXI. Sed quidam dicunt; Hæc lætitiæ gratiâ, & ad relevandos animos inſtituta; & ad hoc inventa, ut humana mens aliquantulùm curis & mœroribus relaxetur. Videte quo modo ipſi accuſatores eſtis eorum quæ geritis. Si hæc levandi mœroris & lætitiæ capiendæ cauſsâ reperta ſunt, quo modo in lucis & ſylvis invocationes Dæmonum fiunt? quo modo inſani rotatus hominum, ſectioneſque membrorum, & abſci-

22. *Quas ipſi fortaſſe velint pariter cum corporibus ſuis finiri.*] Eleganter ut ſolet Minucius Felix; *Nec ignoro pleroſque conſcientiâ meritorum, nihil ſe eſſe poſt mortem magis optare quàm credere. Malunt enim extingui penitus, quàm ad ſupplicia reparari.* Ad quem locum doctus Interpres apponit conſimilem Hieroclis in Carmina Pythagorica. COTELERIUS.

23. *Alii dicunt; Impium eſt &c.*] Clementin. XI. 15. Videnda omnino Epiſtola S. Nili 32. libri 2. Ibid.

ſciſſiones verendorum? quo modo in his furor
rabidus concipitur? quo modo invitatur inſania?
quo modo mulieres ſparſis crinibus furibundæ ja-
ctantur? unde ſtridor & fremitus dentium? unde
mugitus cordis & viſcerum; & omnia illa quæ
vel ſimulata, vel etiam miniſterio Dæmonum
* Carm. ignorantiam. compaginata, ad terrorem ſtultorum & * igno-
rantium hominum proferuntur? Hæc levandi
animi gratiâ fiunt, an potius opprimendi? Non-
dum ſentitis neque intelligitis, latentis intra vos
ſerpentis hæc eſſe conſilia? qui vos per irrationa-
biles errorum ſuggeſtiones, à ratione veritatis ab-
ducit; ut vos libidinis & concupiſcentiæ, ac to-
tius dedecoris ſervos teneat ac miniſtros.

Clement. Hom. 11. c. 15. &c. Epit. c. 68. XXXII. Sed ego clarâ vos omnes prædica-
tionis voce conteſtor, quòd è contrario religio
Dei, ad ſobrietatem vos revocat & pudicitiam:
à luxuria ac furore jubet eſſe continentes; & per
patientiam ac manſuetudinem, reſecare lapſus ira-
cundiæ; propriis eſſe contentos; & virtute parſi-
moniæ, ne egeſtate quidem compulſos, aliena
diripere: ſed in omnibus ſervare juſtitiam; ab
Idolorum vos immolatione penitus removere:
per hæc enim invitatis Dæmones ad voſmetipſos,
& introeundi eis aditum ſponte præbetis; & ex
* Cand. R. clamoris hoc jam vel furoris cauſſas, vel illiciti * amoris
accipitis.

XXXIII. Hinc omnis impietatis origo de-
ſcendit; hinc homicidia, adulteria, furta; &
ſeminarium malorum omnium flagitiorumque
concipitur, dum profanis libaminibus & odori-
bus indulgetis, ac locum dominandi in vos & jus
quodammodo obtinendi malignis ſpiritibus datis.
Ingreſſi enim ſenſus veſtros, quid niſi quæ libi-
* Carm. incredulitatis. dinis, quæ injuſtitiæ, quæ * crudelitatis ſunt
operentur; & ad omnia vos, quibus ipſi dele-
ctantur, ſubigant obedire? permittente revera
hoc Deo pati vos ab eis, juſto quodam judicio;
ut ex ipſo dedecore actuum ſenſuumque veſtro-
rum, intelligatis quàm indignum ſit, Dæmoni-
bus & non Deo eſſe ſubjectos. Hinc & ad inde-
coros & fœdos actus per amicitias Dæmonum
pervenitur. Hinc uſque ad ipſius vitæ perniciem,
* S. accedi- vel per flammam libidinis * accenditur, vel per
tur. Carm. iracundiæ rabiem, aut nimietatem triſtitiæ perve-
attenditur. nitur; ut ſæpè notum eſt, etiam manus ſibi in-
tuliſſe nonnullos: quod, ut diximus, juſtâ qua-
dam Dei ſententiâ fieri ab his non prohibetur; ut
& quibus ſe ſubdiderint intelligant, & quem de-
ſeruerint recognoſcant.

XXXIV. Sed dicet aliquis; Paſſiones iſtæ in-
terdum accidunt etiam his qui Deum colunt.
Non eſt verum: etenim nos illum Dei dicimus
eſſe cultorem, qui voluntatem Dei facit, & Le-
Rom. 2. 28. gis præcepta cuſtodit. Apud Deum enim, non
Apoc. 2. 9. ille qui apud homines Judæus dicitur, Judæus
& 3. 9. eſt; neque qui Gentilis vocatur, ille Gentilis eſt:
ſed qui Deo credens Legem impleverit, ac vo-
Mat. 17. 20. luntatem ejus fecerit; etiamſi non ſit circumci-
Luc. 17. 6. ſus. Verus Dei cultor eſt is, qui non ſolùm
ipſe à paſſionibus liber eſt; verùm & alios ab eis
liberos reddit: etiamſi ſint ita graves, ut monti-
bus coæquentur; per fidem qua credit Deo, tranſ-
fert eas: ſed & montes verè cum arboribus ſuis,
ſi neceſſe ſit, per fidem transfert. Qui autem
videtur quidem colere Deum, ſed neque fide ple-
nâ, neque operibus mandatorum munitur, ſed
eſt peccator; pro peccatis locum dedit in ſemet-
ipſo paſſionibus, quæ ad pœnam peccantium con-
ſtitutæ ſunt à Deo; ut ab eis per illata ſupplicia,
exigant debita peccatorum, & purgatiores eos ad
judicium illud omnium generale perducant; ſi
tamen * caſtigationem eorum non deſerat fides. * Carm. caſtigatione
Nam infidelium caſtigatio in præſenti vita, * in- eorum non
dicium eſt, * quo alieni exſiſtere incipiunt à fu- deſerant
turis bonis: Deum verò colentium caſtigatio, fidem.
cùm pro peccatis quæ acciderint eis infertur, * S. T. R.
commiſſi ab eis exigit debitum: ut prævenientes judicium.
judicium, in præſenti ſæculo, peccati debitum Sic & Carm.
ſolvant; & liberentur vel ex parte media ab æter- & Cand.
nis, quæ illic præparatæ ſunt, pœnis. * Cand. P. R. quod

XXXV. Sed hæc ita eſſe non recipit, qui
non credit futurum eſſe judicium Dei; & ob hoc
præſentis ſæculi voluptatibus obligatus, ab æter-
nis excluditur bonis. Et ideo nos non negligi-
mus prædicare vobis, quæ ſaluti veſtræ ſcimus
eſſe neceſſaria; & qui ſit verus Dei cultus oſten-
dere; ut credentes Deo, per opera bona, poſſitis
unà nobiſcum futuri ſæculi hæredes exſiſtere.
Quòd ſi nondum apud vos certum eſt, vera eſſe
quæ dicimus; interim pro hoc primo non debe-
tis ægrè accipere & infeſti eſſe, quia quæ puta-
mus bona, hæc vobis adnunciamus; & quod * vo- * Carm. P.
bis ſalutare eſſe credimus, hoc etiam vobis con- & R. nobis.
ferre non invidemus; omni, ut dixi, ſtudio la-
borantes, quò cohæredes vos bonorum, quæ
ipſi nobis eventura credimus, * habeamus. U- * P. R. habeamini
trùm autem pro certo vera ſint quæ adnunciamus
vobis, non aliter ſcire poteritis, niſi ut obedientes
his quæ mandantur, ipſo rerum exitu, & beati-
tudinis certiſſimo fine doceamini.

XXXVI. Et ideo etiamſi latens intrinſecùs
ſerpens, ſenſus veſtros mille depravandi artibus
occupet, & impedimenta mille ſubjiciat, quibus
à ſalutari doctrinâ veſtrum declinet auditum; eò
magis obſiſtere ei debetis, & ſpretis ejus ſugge-
ſtionibus, ad audiendum à nobis verbum, ſuſci-
piendamque doctrinam frequentiùs convenire:
quia nemo poteſt diſcere aliquid, qui non doce-
tur. Cúmque hæc dixiſſet, juſſit ſibi eos qui Clement.
languoribus, vel Dæmonibus urgebantur, offer- Hom. 9.
ri; & impoſuit eis manus cum oratione; atque c. 23. Hom.
ita turbas dimiſit, admonens ut ad audiendum 10 c. 25.
verbum, diebus quibus * inibidem moraturus Epit. c. 66. 67.
eſſet, frequentarent. * Ideo ubi turbæ abſceſ- * S. T. inibi
ſêre, Petrus aquis quæ in horto fluebant, cor- demoraturus. Cand.
pus diluens, unà cum cæteris volentibus, humi ibi. Carm.
ſterni juſſit ſub arbore quadam, cujus umbra erat etiam ibi
plurima, & recumbere nos ſecundùm ordinem demoraturus.
apud Cæſaream ſtatutum, præcepit. Atque ita * S. T. R.
cibo ſumpto, Hebræorum ritu gratias agens Deo; alii: Igitur
quia adhuc aliquantulum diei ſupererat, jubet nos I. Epiphan.
de quibus velimus percontari. Cúmque eſſemus Hæreſ. 30.
omnes cum eo viginti, unicuique de quo quærere n. 23.
voluit explanavit; quorum ſingula quæque, li-
bellis comprehenſa, tibi ante jam miſi. Veſpere
autem jam facto, ingreſſi hoſpitium cum ipſo, ſuis
quique locis requievimus.

R E-

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER SEXTUS.

I. UBi verò rareſcentibus tenebris primum dies cœpit proferre crepuſculum, Petrus orationis gratiâ hortum ingreſſus; exinde egrediens atque ingrediens, velut excuſare nobis videbatur, quòd tardiùs ſolito evigilans veniſſet ad nos. Aiebat ergo; Ubi veris tempus longiorem fecerit diem, neceſſe eſt ut nox brevior fiat: ſi quis ergo ſtudiorum cauſſâ, noctis aliquid occupare deſiderat; non in omni tempore eaſdem horas obſervare debet ad vigilandum; ſed eadem temporis ſpatia, ſive brevior ſive longior ſit nox, dormiendo * conſumere; & curare magnopere, ne præſumens ex his ſpatiis quæ habere ad ſtudendum ſolet, addat ſomno, & vigilandi tempus imminuat. Obſervandum namque & illud eſt, ne fortè ſi nondum decoctis cibis * interrumpantur ſomni, indigeſtum corpus adgravet mentem; & crudos adhuc exhalans ſpiritus, interiorem ſenſum confuſum reddat ac turbidum. Rectum ergo eſt, ut competenti etiam pars iſta quiete foveatur; quò poſſit, ſufficienter his quæ ſibi debentur corpus expletis, juſtum in reliquis menti exhibere miniſterium.

* Carn. conſumere eſcas.

* P.R. interrumpatur ſomnus

II. Et cùm hæc dixiſſet, plurimis jam conſueto in horti loco ad audiendum congregatis, proceſſit Petrus; & ſalutatis ex more turbis, dicere hoc modo cœpit: Quoniam quidem, ſicut terra, cultore neglecta, ſpinas & tribulos neceſſariò producit; ita ſenſus veſter, longi temporis incuriâ, multas & noxias opiniones rerum, & intelligentias falſæ ſcientiæ germinavit; opus eſt nunc multâ diligentiâ ad excolendum rus mentis veſtræ; ut id ſermo veritatis, qui eſt verus & diligens cordis colonus, aſſiduis excolat diſciplinis. Veſtrum ergo eſt præbere ei obedientiam, & occupationes ac ſollicitudines ſuperfluas amputare, ne bonum verbi ſemen enecet noxium germen. Poteſt enim fieri, ut multi temporis negligentiam, brevis & aſſidua reparet diligentia; incertum namque eſt uniuſcujuſque vitæ tempus; & ideo feſtinandum eſt ad ſalutem, ne fortè cunctantem mors repentina præveniat.

Clement. Hom. 11. c. 2. &c.

Pſeudo-Cl. Epiſt. 4. init.

III. Et ob hoc acriùs intendendum eſt, ut dum eſt temporis ſpatium, collecta malæ conſuetudinis vitia reſecentur. Quod non aliter facere poteritis, niſi ut iraſcamini quodammodo adversùm voſmetipſos, pro his quæ inutiliter geſſiſtis ac turpiter. Hæc enim eſt juſta & neceſſaria iracundia; quâ unuſquiſque in his, quibus erravit & perperam geſſit, * indignatur, & ſemetipſum incuſat: ex qua indignatione accenditur in nobis ignis quidam; qui velut agro ſterili immiſſus, conſumptis & excoctis radicibus peſſimæ * voluptatis, bono ſemini verbi Dei, fœcundiorem cordis præparat glebam. Puto autem quòd ſatis dignas habeatis cauſſas iracundiæ, ex quibus juſtiſſimus ignis iſte * coaleſcat; ſi conſideretis in quantos vos errores deduxit ignorantiæ malum, quantoſque lapſus & quanta præcipitia ad peccandum dedit, à quantis vos bonis abſtraxit, & in quæ præcipitavit mala; & quod eſt ſuper omnia gravius, quòd vos in futuro ſæculo æternis pœnis obnoxios fecit. Nonne pro his omnibus, ubi vobis veritatis lumen obfulſit, ignis juſtiſſimæ indignationis accenditur, & iracundiæ Deo placitæ intra vos conſurgit incendium? quo conſumatur, & radicitus intereat omne germen, ſi quod fortè intra vos malæ * concupiſcentiæ pullulavit.

Juſta iracundia.

* S. T. indignatur, ſemetipſum

* S. T. Pſeudo-Clem. voluntatis

* S. T. concaleſcat. Cand. R. caleſcat

* S. T. Pſeudo-Cl. conſcientiæ

IV. Unde & ipſe qui miſit nos; cùm veniſſet, & omnem mundum vidiſſet ad malitiam declinâſſe; non continuò pacem ei in erroribus poſito dedit, ne eum confirmaret in malis; ſed ignorantiæ ejus ruinis ſcientiam veritatis oppoſuit, ut * ſi fortè reſipiſcerent & lumen veritatis aſpicerent, deceptos ſe & in præcipitia erroris abſtractos meritò dolerent, & iracundiæ ſalutaris ignem adversùm deceptricem ſui conciperent ignorantiam. Ob hoc itaque dicebat; *Ignem veni mittere in * terram, [24] & quem volo ut accendatur.* Eſt ergo pugna quædam, quæ gerenda nobis eſt in hac vita: ſermo enim veritatis & ſcientiæ,

Clement. Hom. 11. c. 19. &c.

* S. T. alii & Pſeudo-Cl. ſi qui

Luc. 12. 49.

* S. T. Pſeudo Cl. *terram, quem*

24. *Et quàm volo ut accendatur.*] Hanc quippe lectionem Carmelitani Codicis, vel iſtam Candeleriani, *Et quid volo, ut accendatur*, prætulerim, ut cum Græco magis congruentes. Luc. XII. 49. Philaſtrius Hæreſi ult. *Ignem veni mittere in mundum, quàm volo ut accendatur ocius.* In Hilario ad Pſalmum 119. & Paulino Epiſtolâ 31. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo ſi jam accenſus eſt?* Ex Hieronymo ſæpè; *Ignem veni mittere ſuper terram, & quàm volo ut ardeat.* vel *& quem volo ut ardeat*, vel *& quem volo ſemper ut ardeat.* Vulgata; *Ignem veni mittere in terram; & quid volo niſi ut accendatur?* Nec minor diverſitas apud Græcos: citantibus Methodio in Convivio Virginum Orat. 6. & Baſilio ad Eſaiæ IX. 19. καὶ τί θέλω: Marco Eremita de Baptiſmate, καὶ θέλω, ſicut in loco Methodii apud Photium Cod. 237. Macario Homiliâ 25. καὶ τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη. Origene in Philocaliæ capite 26. καὶ θέλω εἰ ἤδη. & ut videtur poſuiſſe Homil. 4. in Eſaiam & Homil. 5. in Ezechielem, καὶ θέλω ἤδη [illegible]: verſum enim prudens utrobique, *& utinam jam ardeat.* Baſilio denique ubi ſuprà, εἰ ἤδη [illegible]. Reliqua ex Interpretibus. Huc autem pertinet magna ſacrorum teſtimoniorum confuſio, facta tum per Marcionem apud Epiphanium in Hæreſi illius ſect. 5. ſic; [illegible] tum per ipſum Epiphanium Hæreſ. 69. ſect. 58 hoc modo; [illegible]. Quibus in locis duobus cernuntur veſtigia textuum permiſtorum, Lucæ XII. 49. 50. Matthæi XX. 22. Marci X. 38. Sed & non-

tiæ, neceſſariò ſeparat homines ab errore & ignorantiâ; ſicut ſæpè vidimus putrefactas & emortuas corporis carnes, à connexione viventium membrorum ferro ſecante ſeparari. Tale ergo aliquid eſt quod agit veritatis agnitio: neceſſe eſt enim, ut ſalutis cauſsâ filius, verbi gratiâ, qui ſermonem receperit veritatis, à parentibus ſeparetur incredulis: aut ſurſum, pater ſeparetur à filio, aut filia à matre. Et hoc modo inter propinquos & conſanguineos credentes atque incredulos, ſcientiæ & ignorantiæ, veritatiſque & erroris pugna conſurgit. Et ob hoc iterum dicebat qui nos miſit;

Matt. 10. 34. *Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium.*

V. Quòd ſi dicit aliquis; Et quo modo juſtum videtur, * ſeparari à parentibus? Audi quo modo: quia ſi cum ipſis in errore permaneant; neque illis proderunt, & ipſi cum illis pariter interibunt. [25] Juſtum igitur, & valde juſtum eſt, ſeparari eum qui ſalvari vult, ab eo qui non vult. Sed & illud adverte, quia non ex illis qui rectius intelligunt, venit iſta ſeparatio; illi enim volunt eſſe pariter, & prodeſſe eis, & docere meliora: ſed eſt iſtud proprium ignorantiæ vitium, ut conſutantem ſe veritatis lucem non ferat habere de proximo; & ideo ex illis iſta naſcitur ſeparatio. Nam qui ſcientiam veritatis accipiunt; quia bonitatis plena eſt; tamquam à bono Deo * datam, cupiunt eam, ſi fieri poteſt, cum omnibus habere communem; etiam cum his qui oderunt eos & perſequuntur: ſciunt enim, quia peccari ipſorum cauſſa ignorantia eſt. Propterea denique ipſe Magiſter, cùm ab his qui ignorabant eum, duceretur ad crucem, orabat Patrem pro interfectoribus ſuis, & dicebat; *Pater, remitte eis peccatum; neſciunt enim * quid faciunt.* Imitantes quoque diſcipuli Magiſtrum, etiam ipſi cùm paterentur, ſimiliter pro interfectoribus ſuis orabant. Quòd ſi diſciplina nobis eſt, orare etiam pro interfectoribus & perſecutoribus noſtris; quo modo non etiam parentum & propinquorum perſecutiones ferre, & pro converſione eorum orare * debemus?

* S. T. R. alii & Pſeudo-Cl. ſeparari filios à
* S. T. data
Luc. 23. 34.
* C. C. quod
Act. 7. 60.
* S. T. Pſeudo-Cl. credimur.

VI. Tum deinde etiam illud diligentiùs conſideremus, quæ ſit nobis cauſſa parentes diligendi. Pro eo, inquit, quòd vitæ noſtræ * videntur auctores. Auctores quidem vitæ noſtræ parentes non ſunt, ſed miniſtri: non enim vitam præbent; ſed ingrediendi nobis ad hanc vitam exhibent miniſterium: auctor autem vitæ, unus & ſolus eſt Deus. Si ergo auctorem vitæ diligere voluerimus; illum nobis ſciamus eſſe diligendum. Sed illum, inquit, cognoſcere non potuimus; iſtos autem & novimus, & in affectu habemus. [26] Eſto, non potueris cognoſcere quid ſit Deus; quid tamen non ſit Deus, perfacilè ſcire potuiſti. Nam quo modo latére potuit hominem, quòd lignum, aut lapis, aut æs, vel alia hujuſmodi materia, Deus non ſit? Quòd ſi in his quæ facilè deprehendere potuiſtis, animum ad diſcutiendum noluiſtis intendere; certum eſt quia in agnitione Dei impediti eſtis, non impoſſibilitatis, ſed ignaviæ vitio: nam ſi voluiſſetis; ex his ipſis inutilibus ſimulacris, profectò accepiſſetis intelligentiæ viam.

Carm. credimus.
Parentes non auctores vitæ ſunt, ſed miniſtri.
* Cand. P. R. habentur

VII. Certum eſt enim quia per ferrum facta ſunt ſimulacra; ferrum verò per ignem confectum eſt; qui ignis aquâ exſtinguitur; aqua autem per ſpiritum movetur; ſpiritus autem à Deo initium habet: ſic enim dicit Moyſes Propheta; *In principio fecit Deus cœlum & terram; terra autem erat inviſibilis & incompoſita; & tenebræ erant ſuper abyſſum; & * ſpiritus Dei erat ſuper aquas:* [27] qui ſpiritus juſſu Dei, quaſi ipsâ Conditoris * manu, lucem ſeparavit à tenebris; & poſt illud inviſibile cœlum, iſtud viſibile produxit; ut ſuperiora quidem habitaculum faceret Angelis, inferiora verò hominibus. Propter te ergo Dei juſſu, aqua quæ erat ſuper faciem terræ, ſeceſſit; ut terra tibi produceret fructus: cui etiam humorum venas latenter inſeruit; ut tibi ex ea profluerent fontes, & flumina. Propter te producere juſſa eſt animantia, & omnia quæ tuo uſui voluntarique ſervirent. Aut non propter te venti ſpirant; ut ex ipſis concipiens fructus tibi terra parturiat? Non propter te imbres profluunt; & tempora viciſſitudines mutant? Non propter te ſol oritur, & occidit; & mutationes luna perpetitur? Propter te mare exhibet famulatum ſuum; ut tibi ingrato cuncta ſubjaceant. Nonne pro his omnibus, * iſta erit ultionis pœna; quia horum omnium largitorem, quem ante omnia & agnoſcere & venerari debuiſtis, ſolum præ cæteris ignorâſtis?

Gen. 1. 1. Citatur à Beda, de rat. tempor. 5.
* Carm. ſpiritus Domini ferebatur
* Cand. P. S. T. R. manum. Et ita Beda, ac Pſeudo-Clemens.
Propter hominem omnia creata ſunt.
* S. T. Raſſi & Pſeudo-Cl. juſta
* Cand. S. T. adhuc ad. R. ad hanc. Carm. ad intelligentiam Dei. P eoſdem vos ad hanc intelligentiam duco Pſeudo-Cl. adhuc in

VIII. Sed & nunc eiſdem vos * ad intelligentiam viis duco: videtis etenim quòd omnia gignuntur ex aquis; aquâ verò per Unigenitum ex initio facta eſt; [28] Unigeniti verò

---

nonnihil turbant Origenes, Ambroſius, Philaſtrius: dum à primo profertur Homil. 7. in Judicea; *Dicente Domino ad diſcipulos, Baptiſmum habeo baptizare* (l. *baptizari*) *quod vos neſcitis. Et quo modo urgeor, ut perficiatur.* à ſecundo ad Pſalm. CXVIII. 17. *Dicit Dominus Jeſus; Baptiſmo habeo baptizari, quod vos neſcitis.* à tertio in Hæreſi Novatianorum; *Audiant Salvatorem dicentem; Baptiſma habeo baptizari, & quam feſtino ſi ſciretis.* Scilicet ex Luc. XII. 50. *Baptiſma autem habeo baptizari, & quo modo coarctor uſque dum perficiatur!* βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῇ; apud Irenæum lib. 1. cap. 18. *Aliud Baptiſma habeo baptizari, & valde propero ad illud.* καὶ ἄλλο βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πάνυ ἐπείγομαι εἰς αὐτό. ac ea Johan. IV 32. *Ego cibum habeo manducare, quem vos neſcitis.* Conſultationum Zachæi Chriſtiani & Apollonii Philoſophi lib 2. cap. 18. Spicilegio 10. Acheriano; *Domino ad Apoſtolos ſic loquente:* Adhuc, inquit, habeo baptizari baptiſmate quod vos neſcitis. COT.

25. *Juſtum igitur, & valde juſtum eſt, ſeparari eum qui ſalvari vult, ab eo qui non vult.*] Non ſine felicitate nuper inveni ſic ſcriptum in Grimlaici Regula Solitariorum cap. 26. *Unde & Petrus Apoſtolus ait: Juſtum & valde juſtum eſt, ſeparari eum qui ſalvari vult, ab eo qui non vult.* Ibid.

26. *Eſto, non potueris cognoſcere quid ſit Deus; quid tamen non ſit Deus, perfacilè ſcire potuiſti.*] Eleganter ad rem magnus Athanaſius ferme principio Epiſtolæ ad Solitarios; [illegible] Ibid.

27. *Qui Spiritus juſſu Dei, quaſi ipſa Conditoris manu* (ita rectè etiam libri ſcripti. Clementinorum XI. 22. χειρὶ) *lucem ſeparavit à tenebris.* Mitius in Clementinis, [illegible] ſed fortè Rufinus legebat, [illegible] Apud Irenæum lib. 3. adverſus Hæreſes cap. 8. *Quoniam ipſe præcepit, & creata ſunt: ipſe dixit, & facta ſunt. Cui ergo præcepit? Verbo ſcilicet: per quod, inquit, cæli firmati ſunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Idem legendus lib. 4. cap. 75. Libro autem 5. cap. 6. dicit; *Per manus enim Patris, id eſt, per Filium, & Spiritum, fit homo ſecundum ſimilitudinem Dei.* Sed memoriæ mandanda eſt Chryſoſtomi aurea obſervatio de Spiritu ſancto 1. Corinth. XII. 11. [illegible] *prout vult, non prout jubetur ac præcipitur.* Vide ſuprà. Ibid.

Pſalm 32. 9. 6.

28. *Unigeniti verò omnipotens Deus caput eſt.*] En verba Rufini Expoſitione in Symbolum Apoſtolorum; *Unicus ergo*

* Deeſt in S.T R. alii & Pſeudo-Clement.
Clement. Hom. 11. c. 24. &c. Epit. c. 17. &c.

verò omnipotens Deus capnt eſt; per qoem tali ordine, qoo ſuprà diximus, pervenitur ad Patrem: cùm autem perveneris * ad * Patrem; agnoſces hanc eſſe voluntatem ejus, ut [29] per aquas, quæ primæ creatæ ſunt, denuò renaſcaris. Qui enim regeneratus fuerit per aquam; bonis operibus adimpletis, hæres efficitur ejus à quo in incorruptione regeneratus eſt. Propter quod paratis animis accedite, quaſi filò ad patrem; ut peccata veſtra diluantur, & cauſſa eorum ſola ignorantia fuiſſe probetur apud Deum. Nam ſi poſt agnitionem horum, permanetis in incredulitate; vobis jam perditionis veſtræ cauſſa, & noo * ignorantiæ reputabitur. Nec putes quòd etiamſi omnem pietatem colas, omnemque juſtitiam; Baptiſmum verò noo accipias; ſpem poſſis habere apud Deum: imò potiùs majore pœnâ dignus erit, qui bona opera non bene operatur: confertur enim meritum homini ex bonis geſtis; ſed ſi ita geranrur, ſicut Dens jubet: Deus autem juſſit omnem colentem ſe, Baptiſmo conſignari: quòd ſi to reniteris, & tuæ voluntati magis quàm Dei obtemperas; contrarius ſine dubio & mimicus es voluntati ejus.

* Carm. cauſa ignorantia reputabitur.
Baptiſmus neceſſarius.

IX. Sed dices fortaſſe; Qnid confert aqoæ Baptiſmus ad Dei culrum? Primò quidem, quia quod Deo placuit impletur: ſecundò, quia regeneratu ex aquis, & Deo renato, fragilitas prioris nativitatis, qnæ tibi per homioem facta eſt, amputatur; & ita demom pervenire poteris ad ſalutem: aliter verò impoſſibile eſt. Sic enim nobis cum ſacramento verus Propheta teſtatus eſt, dicens; *Amen dico vobis; niſi quis * denuò renatus fuerit ex * aqua, non introibit in * regna cælorum.* Et ideo accelerate: eſt enim in aqnis iſtis, * miſericordiæ vis quædam; quæ ex initio ferebatur ſuper eas, & agnoſcit eos qui baptizanrur ſub appellatione triplicis ſacramenti, & eripit eos de ſupplicus * futuris; quaſi donum quoddam offerens Deo animas per Baptiſmum conſecraras. Confugite ergo ad aquas iſtas; ſolæ ſnot enim quæ poſſint vim ſoturi ignis exſtinguere: ad quas qni moratur accedere, conſtat in eo inſidelitatis adhuc Idolum permanere; & ab ipſo prohiberi ad aquas, qoæ ſalutem conſèrunt, properare. Sive enim juſtus ſis, ſive injuſtus; Baptiſmus tibl per omnia neceſſariua eſt: juſto quidem, ot adimpleatur in eo perfectio, & regeneretur Deo; injuſto veſò, ot peccatorum quæ geſſit in ignorantia, remiſſio concedator. Omnibua ergo feſtinandum eſt ſine mora renaſci Deo; quia incertus eſt uniuſcujuſque exitus vitæ.

Joh. 3. 5.
* Carm. S.T. Pſeudo Cl.
* P. demo natus.
aqua viva
* Cand. P.R. Pſeudo-Cl. regnum
* S. T. Pſcudo Cl. miſericordia ejus quædam
Gen. 1. 2.
* R. æternis

X. Cùm autem regeneratus fueris per aqoam, ex operibus bonis oſtende in te ſimilitudinem ejus, qni te gennit pstris. Agnoviſti enim Deum, honora patrem: honor autem ejus eſt, ut ita vivas, ſicnt ipſe vult: vult autem ita vivere; ut homicidium, adulterium neſcias; odium, avsritiam ſogias; iram, ſuperbiam, jactantism reſpuas; & exſecreris invidism; cæteraque his ſimilia penitus à re ducas aliena. Eſt ſanè propria quædam noſtræ religionis obſervantia; quæ noo tam imponitur hominibus, quàm propriè ab unoquoque Deum colente, cauſsâ puritatis expetitur. Caſtimoniæ dico * cauſſa: cujus ſpecies multæ ſunt; ſed primò ut obſervet unuſquiſque, ne menſtruatæ mulieri miſceator: hoc enim exſecrabile ducit Lex Dei. Qnod etſi Lex de his non admonuiſſet, nos ut esnthari libenter * volveremur in ſtercore? Debemus ampliùs aliquid habere animalibus; utpote rationabiles homines, & cœleſtium ſenſuum capaces; quibus ſummi ſtudii eſſe debet, ab omni inquinamento cordis, conſcientism cuſtodire.

Epit. c. 68. &c.
Caſtimonia.
* S. T. alii & Pſeudo-Cl. cautela
Levit. 18. 19.
* S. T. non volveremur. Cand. num volveremur.

XI. Bonum eſt autem & puritati conveniens, etiam corpos aquâ diluere. Bonum verò dico; non qoaſi principale illud, in quo mens purificatur, ſed qoòd ſequela ſit illius boni hoc in quo caro diluitur. Sic enim & Magiſter noſter quoſdam Phariſæorum & Scribarum, qoi videbantur eſſe cæteris meliores, & à vulgo ſeparati, increpabat; dicens eos hypocritas, quia ea ſolùm quæ hominibus videbantur purificabant; corda verò, quæ ſolus Deus aſpicit, inquinata relinqoebant & ſordida. Ad quoſdam ergo ex ipſis, oon ad omnes dicebat; *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; quia mundatis calicis & paropſidis quod deforis eſt, intùs autem plena ſunt ſordibus. Phariſæe cæce, * emunda priùs quod intus eſt, & quod deforis eſt erit mundum.* Verè enim ſi meos mundetur luce ſcientiæ; cùm ipſa fuerit muoda ac ſplendida, tuoc etiam ejus qui deforis eſt hominis, ipſa neceſſario curam gerit; id eſt carnis ſoæ, ut & ipſa purificetur. Ubi autem iſta quæ deforis eſt purificstio carnis negligitur, certum eſt ibi neque de puritate mentis ac munditiâ cordis curam geri. Ita ergo ſit, ot is quidem qni intrinſecùs mundus eſt, mnndetur ſine dubio & extrinſecùs: oon ſemper autem is qui mundatur extrinſecùs, etiam intrinſecùs mondus eſt; videlicet cùm agit hæc, ot hominibus placeat.

Clement. Hom. 11. c. 29. &c.
Matt. 23. 25.
* S.T. Carm. Pſeudo Cl. munda.

XII. Sed & illa ſpecies caſtimoniæ obſervanda eſt; nt ne paſſim & libidinis ſolius cauſsâ ſeminis coëatur, ſed poſteritatis reparandæ gratiâ. Qnæ obſervantia cùm in nonoullis etiam pecudibus inveniatur, pudoris eſt ſi oon ab hominibus rationabilibus & Deum colentibus obſervetur. In tantum autem caſtimonia, vetum Dei cultum tenentibus, per has quas ſuprà diximus, aliaſqoe * horum ſimiles ſpecies, cooſervanda eſt; ut etiam apod

* Carm. harum.

---

ergo Filius eſt: & cùm ſit gloriâ, ſempiternitate, virtute, regno, poteſtate, hoc quod Pater eſt; omnia tamen hæc non ſine auctore, ſicut Pater, ſed ex Patre tamquam Filius, ſine initio & æqualis habet; & cum ipſe ſit omnium caput, ipſius tamen
1. Cor. 11. 3. *caput eſt Pater. Sic enim ſcriptum eſt; quia caput Chriſti Deus.* Prudenter tamen monemur à S. Ambroſio lib. 4. de fide cap. 2. non dixiſſe Apoſtolum, *Caput Chriſti*, Pater. ſed, *Caput Chriſti*, *Deus*. Conſulantur Interpretes ad locum Apoſtoli, itemque S. Baſilius in Pſalm. XXVIII. 6. COT.

29. *Per aquas quæ primæ creatæ ſunt.*] & paullò ante, *Omnia gignuntur ex aquis.* Clement. XI. 24. [illegible Greek] Equidem Ebionitæ Recognitionum corruptores, ab Epiphanio p. 33. aquam pro Deo coluiſſe dicuntur. De Sampſæis verò ſeu Elceſæis, quæ eadem Hæreſis eſt, idem Pater ſcribit p. 461. [illegible Greek] Hinc Hydrotheitæ, aquam minimè factam putantes: quam creavit Deus in principio unà cum cœlo & terra, & ut loquuntur Optatus lib. 6. atque Ambroſius in Lucæ caput 22. ante mundi natalem, hoc eſt, ante mundum ordine diſpoſitum, phraſi Tertullianeâ, ante mundi ſuggeſtum. Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi 3. [illegible Greek] Lege Auguſtinum lib. 1. de Geneſi ad litteram cap. 13. Ibid.

30. Vi-

apud eos qui à Diabolo adhuc in erroribus detinentur, adtentiùs obſervetur: eſt enim apud illos nonnulla obſervantia caſtimoniæ. Quid ergo; quod errantes cuſtodiebatis, hoc non obſervabitis emendati?

XIII. Sed fortaſſe, dicet aliquis veſtrûm; Oportet ergo nos omnia, quæ fecimus dum coleremus Idola, cuſtodira? Non omnia; ſed quæcumque bene fiebant, hæc etiam nunc convenit * obſervari: quia ſi quid rectè fit ab his qui in errore ſunt, certum eſt id à veritate ſumptum. Quia & ſi quid in vera religione non rectè fit, non eſt dubium quin ab errore mutuatum ſit: bonum namque, etiamſi ab errantibus geſtum fuerit, bonum eſt; & malum, etiamſi ab his qui veritatem ſequuntur geſtum fuerit, malum eſt. Aut numquid ita deſipiemus, ut ſi videamus eum qui Idola colit, eſſe ſobrium; nos qui * Deum colimus, ſobrii eſſe recuſemus; ne eadem facere, quæ ille qui colit Idola, videamur? Non ita eſt: ſed ſit nobis ſtudium, ut ſi illi qui errant, homicidium non faciant; nos, ne iraſcamur quidem: & ſi illi adulterium non admittunt; nos, ne concupiſcamus quidem alienam mulierem: ſi illi amant proximos luos; nos, diligamus etiam inimicos noſtros: ſi illi mutuo dant his, qui habent unde reddant; nos, etiam his demus à quibus recipere non ſperamus. Et per omnia nos qui æterni ſæculi hæreditatem ſperamus, debemus præcellere eos qni præſens tantùm ſæculum nôrunt: ſcientes quia ſi opera illorum noſtris operibus collata in die judicii, ſimilia inveniantur ac paria; confuſio nobis erit; quòd æquales invenimur in operibus, his qui propter ignorantiam condemnantur, & nullam ſpem futuri ſæculi habuerunt.

* P. T. R. obſervare
Veritas.
Error.
Bonum.
Malum.
Pſeudo-Cl. Epiſt. 3. ſub fin.
* S. T. non
Mat. 5.
Luc. 6.

XIV. Et verè digna confuſio eſt, ubi nihil ampliùs geſſimus ab his, quibus ampliùs intelleximus. Quòd ſi confuſio nobis erit, æquales eis inveniri in operibus bonis; quid erit nobis, ſi inferiores nos ac deteriores examinatio futura reperiat? Audite ergo quo modo de his nos ipſe verus Propheta docuerit: ad eos enim qui negligunt audire verba ſapientiæ, ita ait; *Regina Auſtri ſurget in judicio cum generatione hac, & condemnabit eam; quia venit à finibus terræ, audire ſapientiam Salomonis; & ecce pluſquam Salomon hic, & non audiunt.* Ad eos verò qui de malis actibus gerere pœnitentiam detrectabant, ita ait; *Viri Ninevitæ ſurgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt eam; quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ; & ecce plus quam Jona hic.* Vides ergo quo modo eos qui erudiebantur ex Lege, adductis ad exemplum illis qui ex Gentili ignorantia veniebant, & oſtendens eos nec illis æquales eſſe qui in errore poſiti videbantur, ex ipſa tantùm comparatione condemnat. Ex quibus omnibns ſermo quem propoſuimus adprobatur; nt caſtimonia, qnæ aliquatenus etiam ab his qui in errore ſunt poſiti cuſtoditur, multò puriùs & adtentiùs per ſingulas quaſque, ſicut ſuprà oſtendimus, ſpecies à nobis qui veritatem ſequimur teneatur; eò magis, quò apud nos obſervantiæ ejus præmia æterna poſita ſunt. *

Mat. 12. 42.
Luc. 11. 32.

XV. Hæc & his ſimilia cùm dixiſſet, turbas dimiſit; & ex more cum familiaribus ſuis cibo ſumpto, quievit. Hoc autem modo per tres continuos menſes, cùm verbum Dei doceret, & plurimos converteret ad fidem; ad ultimum jejunare me juſſit; & poſt jejunium, in fontibus qui contigui habentur mari, perennis aquæ mihi Baptiſmum dedit. Cúmque pro regenerationis gratia divinitus mihi collata, feriari cum fratribus & * laicis * læti egiſſemus; Petrus eos qui ad præcedendum fuerant ordinati, proficiſci Antiochiam jubet; atque ibi tres alios exſpectare menſes: quibus profectis, ipſe eos qui fidem Domini plenè receperant, deducens ad fontes, quos mari contiguos ſuprà diximus, baptizavit, & Euchariſtiam frangens cum eis, Meronem qui eum hoſpitio receperat, perfectum jam in omnibus, conſtituit eis Epiſcopum; & duodecim cum eo Presbyteros, ſimulque Diaconos ordinat. Inſtituit etiam ordioem Viduarum; atque * omnia Eccleſiæ miniſteria diſponit; univerſoſque admonet, Maroni Epiſcopo, * in omnibus quæ præciperet, obedire. Et ita cunctis competenter diſpoſitis; cùm trium menſium tempus fuiſſet expletum, valedicentes his qui erant apud Tripolim, Antiochiam proficiſcimur.

Clement. Hom. 11. c. 35. Epit. c. 69.
* S. T. lætitiam R. & alii: & læti
* *al.* omni
* *In T.* præpon. ſicut ſibi
Pſeudo-Abdias, lib. 1. poſt med.

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER SEPTIMUS.

Clement. Hom. 12. c. 1. &c. Epit. c. 70. &c.

I. EGRESSI tandem etiam Tripolim Phœnices urbem, primam in Ortoſiade, haud procul à Tripoli, facimus manſionem: ubi ſequenti quoque die remorati; quia omnes pæne qui Domino crediderant, dum divelli à Petro nequeunt, illò uſque ſecuti ſunt: inde Antaradum venimus. Sed quòd multi nos comitarentur, ait Petrus ad Nicetam, ſimul atque Aquilam; Quoniam quidem plurimæ fratrum turbæ nobiſcum ſunt, & ingredientes ſingulas quaſque urbes, non parum invidiæ contrahimus; videtur mihi providendum, ut neque ipſis ingratum ſit, ſi prohibeantur ſequi, neque nobis pompæ alicujus excitet Malignus invidiam. Cenſeo itaque te Nicetam, atque Aquilam præcedere nos cum ipſis: ita ut etiam vos in duas partes diviſam multitudinem ducatis; ut ſparſim magis quàm ſub una congregatione iter agentes, ſingulas quaſque introëamus Gentium civitates.

II. Scio autem quia triſte vobis videtur, quòd videmini à me, duorum ſaltem dierum ſpatio ſeparari: credite mihi, quia quâ menſurâ diligitis me, decuplo amplior mihi quoque erga vos affectus eſt: ſed ſi pro affectu quem adinvicem gerimus, non faciamus quæ convenientia & honeſta ſunt; irrationabilis hujuſmodi amor videbitur. Et ideo nequaquam titulo caritatis imminuto, quæ utilia videntur ac neceſſaria procuremus; maximè cùm nullus dies poſſit intercedere, quo non diſputationibus meis intereſſe poſſitis. Per ſingulas enim quaſque nobiliores provinciarum civitates, propoſui, ſicut etiam vos (• S.T.R. & alii: ternos) ſcitis, * tres * uos docendi gratiâ reſidere menſes. Nunc ergo Laodiciam, quæ eſt urbs proxima, præcedite me; & ego poſt biduum aut triduum, quantùm ad propoſitum meum ſpectat, inſequar vos. Opperimini autem me ad proximum portæ civitatis ſtabulum: & inde iterum ſimiliter, cùm dies ibi aliquot tranſegerimus, præcedetis me ad ulteriores civitates: & hoc vos facere per ſingulas cupio, declinandæ (• S.T.R. & alii: nobis) quantum in * vobis eſt, invidiæ gratiâ; & ut fratres qui nobiſcum ſunt, veſtri providentiâ, per ſingulas civitates parata invenientes hoſpitia, minùs vagari videantur.

III. Hæc dicente Petro, neceſſariò acquieſcunt, dicentes; Non valde nos contriſtat hoc (• Cand. S.T. quod. P. quia.) agere * quæ à te jubemur; quia omnia & bene agere, & bene conſulere, per Chriſti providentiam electus es: ſed & unâ die, aut ſi multùm biduo, quamvis grande ſit, in hoc omni ſpatio non videre Dominum noſtrum Petrum, tamen tolerabile eſt. Conſideramus enim quid patiantur illi duodecim fratres noſtri, qui præcedunt nos, & menſem pæne integrum ex tribus menſibus, quibus per unamquamque urbem * reſides, tanto bono auditûs tui viſioniſque (• Carm. P. T. R. reſideas) fraudantur. Ut ergo jubes, quia rectè omnia jubes, agere non morabimur. Et bis dictis, præceſſêre; acceptis mandatis, ut extra urbem alloquerentur fratres qui ſecum iter agebant, ne conſtipati & quaſi cum tumultu, ſed ſparſim & in binos diviſi, ingrediantur civitates. (l. Luc. 10. 1.)

IV. [10] Verùm ubi illi profecti ſunt, ego Clemens valde gaviſus ſum, quòd me ſecum eſſe fecit; & aio ad eum; Deo gratias ago, quòd me non præmiſiſti cum aliis; nam triſtitiâ interiiſſem. Tum Petrus: Et quid fiet, inquit, ſi neceſſitas exegerit * mittere aliquò doctrinæ gratiâ; ſeparatus à me pro utilitate, morieris? nec tibimetipſi imperabis ferre patienter quæ neceſſitas impoſuerit? (• S. T. R. mitti te. Sic & Carm. & P.) Aut ignoras, quia amici ſemper ſimul ſunt; & licèt corporibus ſeparentur, memoriâ tamen junguntur? ſicut è contrario nonnulli corporibus unà poſiti, animis dividuntur. (Amich.)

V. Et ego reſpondi; Non putes, mi Domine, hæc me irrationabiliter pati; ſed certa & cauſſa & ratio eſt, hujus erga te affectûs mei. Te enim ſolum pro omnibus meis affectibus habeo; pro patre, pro matre, pro fratribus: ſuper hæc autem omnia eſt, quòd mihi ſalutis cauſſa, & agnoſcendæ veritatis tu ſolus exſiſtis. Sed & illud non mihi in poſtremo habetur loco, quòd juvenilis ætas quæ in me eſt, concupiſcentiarum inſidiis ſubjacet; & vereor eſſe ſine te, cujus ſolam præſentiam omnis luxuria, quamvis ratione careat, erubeſcit. Licèt confidam de miſericordia Dei; quòd etiam ſenſus meus, ex his quæ per doctrinam tuam concepit, aliud jam aliquid ad cogitationem recipere non poſſit. Præterea memini te apud Cæſaream dixiſſe; ut ſi quis vult me ſalvâ pietate comitari, comitetur. (Lib. 3. c. 72.) Salvâ autem pietate dicebas; ut neminem contriſtaret, cui ſecundùm Deum deberet adhærere: verbi gratiâ, ne uxorem fidelem relinqueret, vel parentes, vel alias hujuſcemodi perſonas; à quibus ego valde liber ſum, & ideo aptus ad ſequendum te: atque utinam mihi concedas, ut tibi etiam ſervi miniſterium exhibeam.

VI. Tum Petrus ad hæc ridens, ait; Et quid putas Clemens, quòd non te ipſa neceſſitas mihi faciat ſervum? Nam quis mihi poterit alius ſternere ſindones, & ſtragula pulcra componere? Quis ſervare anulos, & [11] indumenta, quæ aſſiduè

10. *Verùm &c.*] Præponuntur in Codice PP. Carmelitarum hæc intruſa; *In oct.* (pro *ſept.*) *ſancti Clementis. Ego Clemens dum eſſem cum beatiſſimo Petro Apoſtolo quodam die dixi ad eum; Gratias ago Deo, quòd me non permittas ſeparari à te; nam triſtitiâ interiiſſem.* COT.

11. *Indumenta, quæ aſſiduè mutare debeam.*] [illegible]

*S. T. præſtabit

duè mutare debeam, * præparabit? Quis etiam cocis imperabit; & diverſa atque electa pulmenta providebit, quæ arte ſcitiſſima & varia præparentur; & omnia illa, quæ hominibus molliter inſtitutis, imò potiùs cupiditati eorum, velut immaniſſimæ cuidam beſtiæ, injuſtis quæſita ſumptibus, convectantur? Sed fortaſſe quamvis mecum poſitus videaris, non agnoveris vitam meam: [32] panis mihi ſolus cum olivis, & raró etiam cum oleribus in uſu eſt: indumentum autem hoc eſt mihi quod vides, tunica cum pallio: & hæc habens, aliud nihil requiro; hoc mihi ſufficit; quia mens mea non ad hæc præſentia, ſed ad illa quæ æterna ſunt aſpicit; & ideo nihil me rerum præſentium, viſibiliumque delectat. Unde tuum quidem erga me bonum animum amplector & miror; ac te magis laudo, quo modo cùm ſis vir ex conſuetudine multæ abundantiæ veniens, tam citò transferre & aptare te potueris ad hanc vitam noſtram, quæ ſolis neceſſariis utitur. Nos enim à puero; id eſt, ego & frater germanus meus Andreas, non ſolùm orphani, ſed & valde pauperes crevimus; & neceſſitate, operarii eſſe conſuevimus: unde & nunc facilè vexationes itinerum ferimus. Sed potiùs, ſi mihi acquieſceres & permitteres, ego magis, homo operarius, faciliùs tibi poſſem ſervi implere miniſterium.

Petri frugalitas. — I. Epiphan. Hær. 30. n. 15. — *Petrus, & Andreas.*

VII. At ego hæc audiens, contremui; & lacrymæ mihi continuò proruperunt, quòd talem mihi ſermonem dixerit vir tantus, quo omnis mundus habetur inferior. Tum ille lacrymantem me videns, cauſſam percontatur. Cui ego reſpondi; Quid tantum in te peccavi, ut me tali ſermone onerares? Et Petrus: Si malum eſt, inquit, quod dixi, ut ſerviam tibi; tu prior peccâſti, hoc mihi dicendo. Et ego: Non eſt, inquam, ſimile: me enim decet hoc tibi facere; tu autem, qui Dei ſummi præco ad ſalvandas animas hominum miſſus es, grave eſt ut hoc mihi dicas. Et Petrus: Acquieſcerem tibi, inquit, niſi Dominus noſter, qui ad ſalutem totius mundi venit, & qui erat omni creaturâ nobilior, ſervire paſſus eſſet; ut nos ſuaderet, non erubeſcere fratribus noſtris ſervorum exhibere miniſterium. Tum ego: Si puto, quòd poſſim te vincere, valde ſtultus ſum: verumtamen ago gratias providentiæ Dei, quòd parentum loco habere te merui.

Mat. 20. 28.

VIII. Tum Petrus: Nemo enim, inquit, verè ex genere tibi ſupereſt? Reſpondi; Sunt quidem multi potentes viri [33] ex Cæſaris proſapia venientes: nam patri, utpote propinquo ſuo, & unà educato, nobilis adæquè familiæ Cæſar ipſe junxit uxorem; ex qua duos geminos ante me filios ſuſcepit, [34] non valde, ut aiebat pater ſibi invicem ſimiles; ego enim eos non adeò ſciebam. Sed ne matris quidem valde memor ſum; ſed quaſi per ſomnium, ita tenuiter vultûs ejus ſpeciem recolo. Mater ergo mea Matthidia, pater [35] Fauſtinianus vocitatus eſt; fratrum autem meorum alter Fauſtinus, alter Fauſtus dicebatur. Interea, cùm ego quinque vixdum eſſem annorum; mater, ſicut à patre didici, ſomnium vidit, quo moneretur, niſi cum duobus filiis ſuis geminis confeſtim urbem fuiſſet egreſſa, & abfuiſſet annis decem, ipſam pariter cum liberis interitu exitiabili perituram.

Clementis proſapia.

IX. Tum pater, qui tenerè diligeret filios; adjunctis ſervis & ancillis, ac ſumptibus ſufficienter præbitis, navi impoſitos cum matre filios, Athenas mittit erudiendos; me ſibi ſolum filium ad ſolatium retinens; & in hoc quidem [36] gratias agens, quia non etiam me imperavit ſomnium pariter cum matre diſcedere. Anno autem completo, pater miſit ad eos Athenas, homines & ſumptus; ſcire ſimul cupiens quid agant: nec tamen redeunt qui miſſi ſunt. Tertio rurſus anno, mœſtiſſimus pater mittit alios cum pecuniis; qui quarto anno regreſſi, nunciant neque matrem ſe, neque fratres vidiſſe; ſed neque Athenas eos omnino perveniſſe; neque uſquam alicujus ſaltem qui cum ipſis fuerant, veſtigium repertum.

X. Pater hæc audiens, & multâ triſtitiâ obſtupefactus, neſciens quò tenderet, aut ubi quæreret;

---

fortè aut [illegible], non [illegible], [illegible]. Clementin. XII. 6. Epit. 74. COT.

32. *Panis mihi ſolus cum olivis, & rarò etiam cum oleribus in uſu eſt.*] Ob conſimilem pariterque Apocryphum locum neſcio quem, Petro victus è lupinis tribuitur per Gregorium Nazianzenum, Carmine 15. [Greek illegible] & Oratione 16. [Greek illegible]. Ubi cur Nicetas [Greek illegible], nummulum, emendis lupinis vilis pretii mercimonio idoneum, meritatur decem nummis, quot [Greek illegible] leguntur aſſignata [Greek illegible]. Id verò clam me eſt. [Greek illegible], inquit, [Greek illegible], (Al. [Greek illegible]) [Greek illegible]. (vel [Greek illegible]) [Greek illegible]. Habet tamen forſan adſtipulatores nonnullos, in Catena, Matt. X. 29. dum [Greek illegible] Decalogum allegoricè interpretantur. A Gregorio diſſentire videtur Epiphanius Hæreſi 30 cap. 15. ac exiſtimare abſtinentiam Petri ab animatis & carne, figmentum eſſe Ebioniticarum, qui Periodos Petri depravârint. Atque hanc ſententiam aliquantum fortaſſis adjuvant quæ hic habentur lib. 8. cap. 48. lib. 9. cap. 6. & 20. Potuit nihilominus Apoſtolorum princeps carnibus animantium non veſci, inſtar Matthæi in Clemente Alexandrino Pædagogi 2. cap. 1. & inſtar Jacobi Juſti apud Euſebium Hiſtor. II. 23. Epiphanium Hæreſ. 78. n. 13. Hieronymum in Catalogo, ex Hegeſippo. Eſt quippe præter Ebioniticam aliorumque Hæreticorum, immo Pythagoræ abſtinentiam, ſuperbam, ſuperſtitioſam, Deo quaſi malorum auctori injurioſam, animæ ut in beſtiarum corpora devolubili contumelioſam, alia abſtinentia, pia, Chriſtiana, humilis, non Deo aut creaturis ſed concupiſcentiæ inimica. Ibid.

33. *Ex Cæſaris proſapia* &c.] Tiberii. Clementin. IV. 7. Epit. cap. 46. & 145. Hinc, hoc eſt ex Apocryphis & incertis, Clemens Eucherio ad Valerianum ſcribenti dicitur, *vetuſtâ proſapiâ Senatorum*, *atque etiam ex ſtirpe Cæſarum*. Conſentit Anonymus qui de certaminibus, peregrinationibus, vita & morte Petri & Pauli ſcripſit, citatus à Patricio Junio, in Clementinam Epiſtolam ad Corinthios, nec non Nicephorus lib. 2. cap. 35. & lib. 3. cap. 18. Sed fabulam produnt nomina Matthidiæ, Fauſti, Fauſtini, Fauſtiniani, quæ otioſi nugatoris ſomnium magis reſipiunt, quàm Cæſaream Romanamque nobilitatem, niſi ego fallor. Fundus fabulæ, Flavius Clemens Conſul patruelis Domitiani omnium non notus. Cui ſi Clemens noſter genere fuit conjunctus, cognatus erat Domitiani, non Tiberii. *In Bernardo Serm. de Clemente; *Acceperat B. Clemens nobile genus, amplas poſſeſſiones*, &c. Ibid.

34. *Non valde ſibi invicem ſimiles.*] Nulla varietas in Codicibus manu exaratis. quod mirum eſt, cùm Græca Clementinorum ac Epitomes contrarium planè habeant; & quidem eò probabilius, quò res eſt memoratu dignior, magna ſimilitudo gemellorum, quàm paullula. Ibid.

35. *Pater Fauſtinianus vocitatus eſt: fratrum autem meorum alter Fauſtinus, alter Fauſtus dicebatur.*] Ex ſimilitudine nominum originem ſumpſit diſſimilitudo ſcripturarum. Siquidem Græcè, ut & apud Nicephorum, Φαῦϛος. Φαυϛῖνος & Φαυϛινιανὸς ſunt pater cum duobus liberis Niceta & Aquila. Tantùm Clementinorum XIII. 21. Fauſtini nomen Aquilæ datur; itemque in Pſeudo-Abdia. At Rufinus Interpres fictitiam gradationem invertit, ab incremento nempe ad decrementum, faciendo Fauſtinianum, Fauſtinum, & Fauſtum ex Fauſto, Fauſtino & Fauſtiniano. Denique pater Cedreno, atque Monacho Altiſſiodorenſi Scriptori Chronologiæ eſt Fauſtus, Auctori Libri Pontificalis & falſo Abdiæ Fauſtinus; Nicetam verò idem impoſtor Fauſtum appellat. Ibid.

36. *Gratias agens.*] Legebat, [Greek illegible], pro [Greek illegible]. Ibid.

37. *In*

ret; unà mecum deſcendit ad portum; & requirere à nautis cœpit, ſicubi aliquis eorum * vidiſſet aliquando ante quatuor annos corpus mulieris cum duobus parvulis ejectum. Cùm multi multa dicerent, nec aliquid nobis rati eluceſceret, tam immenſum pelagus perſcrutantibus; pro multo tamen affectu pater, quem erga ſuos gerebat, paſcebatur vanis ſpebus; donec viſum eſt ei, ut me ſub procuratoribus ordinatum Romæ relinqueret; annorum cùm eſſem duodecim; & ipſe pergeret ad requirendum: flens itaque deſcendit ad portum, & navem conſcendens * profectus eſt. Ex eo uſque in hodiernum, neque literas ejus accepi, neque ſi vivat, aut defunctus ſit novi. Sed magis ſuſpicor, quia & ipſe obierit, aut triſtitiâ victus; aut naufragio: anni etenim viginti elapſi ſunt, quibus hæc geruntur; & ne nuncius quidem de eo ad me aliquis venit.

* S.T.R. & alii: vidiſſet aut audiſſet

* Carm. proſequutus eſt.

XI. Petrus hæc audiens, ex affectu lacrymas fudit; & ad eos qui aderant, familiares ait; Hæc ſi quis in Dei cultu poſitus pertuliſſet, quæ hujus pertulit pater; ſtatim homines religioni adſcriberent ærumnarum cauſſam: quæ cum accidunt miſeris Gentilibus, malorum cauſſam fato adſcribunt. Miſeros autem dico eos, quia & hic vexantur erroribus, & ab ſpe futurâ fraudantur: Dei enim cultores cùm hæc patiuntur, ad purgationem peccatorum cedit eis, quod perferunt patienter.

Pſeudo-Abd. lib. 2. poſt med.

XII. Poſt hæc dicta, unus ex adſtantibus Petrum rogare cœpit, ut die craſtinâ maturiùs [37] ad inſulam proximam, quæ ſex non ampliùs ſtadiis aberat, * Aradum nomine, pergeremus; videndi in eâ gratiâ mirum aliquod opus, columnas * vitreas magnitudinis immenſæ: cui Petrus, ut erat clementiſſimus, acquieſcit; ſed monuit nos, cùm navem deſcendiſſemus, non unà omnes concurrere ad videndum. Nolo enim, inquit, notari vos à turba. Cùm ergo die poſterâ, navi ſub momento horæ veniſſemus ad inſulam; continuò ad locum, in quo erant columnæ mirabiles, properamus. Erant autem in æde quadam poſitæ, in qua Phidiæ opera * permagnifica habebantur; quibus intento unuſquiſque noſtrûm detinebatur aſpectu.

* T. R. Antaradum. Sic & alii.

* l. viteas

* Carm. S. T. permagnifica pictura

XIII. Petrus verò ubi ſolas columnas miratus eſt * [38] vitreas, nequaquam raptus picturæ gratiâ, egreſſus vidit pro foribus mulierculam quamdam, ſtipem ab introeuntibus depoſcentem; quam attentiùs conſiderans ait; Dic mulier, quod tibi membrum corporis deeſt, quòd huic te injuriæ ſubjeciſti, ut ſtipem petas; & non potiùs manibus tuis, quas à Deo accepiſti, operans, cibum quæras? At illa ſuſpirans ait; Utinam mihi quidem eſſent manus quæ moveri poſſent, nunc autem ſpecies tantum ſervata eſt manuum; nam ipſæ ſunt emortuæ, & meis morſibus debiles & ſine * ſenſu redditæ. Et Petrus: Quæ, inquit, fuit cauſſa, ut hoc tibi tantum mali ipſa conferres? Ignavia, inquit, nec aliud quidquam: ſi enim fuiſſet in me aliquid virtutis, potui vel præcipitio uti, vel profundo maris injicere memetipſam, & finem dare doloribus meis.

* l. viteas

* R. effectu motûs

XIV. Tum Petrus: Ecquid putas, ait, mulier, quòd qui ſemetipſos perimunt, à ſuppliciis liberantur? niſi quia majoribus ſubjaceant pœnis animæ eorum, qui ſibiipſis intulerint manus. At illa: Utinam, inquit, iſtud mihi certum fieret, quia vivunt animæ in inferno; libenter amplecterer etiam pœnas ferre mortis illatæ, tantùm ut dulces mihi natos horam ſaltem unam viderem. Et Petrus: Quid tantum iſtud eſt, quod te tam gravi afficit triſtitiâ, ſcire velim. Si enim doceres me cauſſam, poſſem tibi & ego evidenter oſtendere, ô mulier, quòd in Inferno vivant animæ; & pro præcipitio vel profundo, poſſem tibi dare medicamentum aliquod, ut ſine cruciatu valeas vitam finire.

XV. Tunc mulier promiſſione hac gratanter acceptâ, cœpit dicere; Genus quidem mihi & patria quæ ſit, nec credi facile, nec dici neceſſarium puto; ſed cauſſam tantùm ſufficit doloris exponere, cur morſibus meis, meas ipſa debiles reddiderim manus. Ego generoſis orta parentibus, & potentis adæquè viri * ſortita * matrimonium, duos ſuſcepi geminos liberos, & poſt hos unum alium. Sed frater viri mei, illicito in me amore vehementer exarſit: mihi autem cùm ſuper omnia * cara eſſet pudicitia; & neque tanto ſceleri acquieſcere, neque viro vellem flagitium fratris aperire; cogitavi quatenus & ego impolluta evaderem, & fratrem inimicum & hoſtem non facerem fratri; ne genus omne, quod erat nobilis familiæ, in opprobrium darem. Patriâ ergo & urbe, cum duobus meis geminis diſcedere * ſtatui, donec inceſtus amor conquieſceret, quem fortè præſentiæ meæ palparet & inflammaret aſpectus: alius ſanè filius, quatenus patri maneret ad ſolatium, cogitavi.

* R. ſociata matrimonio

* S. T. R. alii: cura eſſet pudicitiæ

* R. ſtatui ad tempus, donec.

XVI. Sed ut hæc ita fieri poſſent, ſomnium finxi; quaſi adſiſtente mihi per viſum quodam Numine, & dicente, ut confeſtim cum geminis meis urbe diſcederem, & tamdiu abeſſem, donec redire me ipſe præciperet; quod ſi non facerem, cum liberis omnibus me pariter perituram. Et ita factum eſt. Statim enim ut ſomnium viro enarravi, extimuit; & ſociatis mihi duobus filiis, ſervis quoque & ancillis, pecuniâ etiam abundanti datâ, navigare Athenas jubet, ubi ſimul & erudire liberos poſſem: manſura, inquit, ibi uſquequo viſum fuerit ei qui præcepit exire, ut redeas ad nos. Interea navigans unà cum meis natis, ventorum violentiâ ad hos infelix nocturno naufragio depulſa ſum locos; & cùm omnes interiſſent, adreptam me crudelem, ſupra ſaxum quoddam vehementior fluctus ejecit: ubi cùm ſe-

37. *Inſulam proximam, quæ ſex non ampliùs ſtadiis aberat, Aradum nomine.*] In Clementinis ac Epitome abeſſe dicitur ſtadiis triginta non totis: quod propiùs accedit ad diſtantiam à Strabone notatam, viginti ſtadiorum. Quid ſi Rufinus loci ambitum, qui juxta illum Geographum & Plinium ſeptem eſt ſtadiorum, pro diſtantia acceperit? Jam Aradi & Antaradi voces librariorum vitio confuſas habes non ſolùm in his Operibus Clementi ſuppoſitis, ſed & alibi, ut apud Plinium lib. 5. cap. 20. & in Concilio Chalcedonenſi, ubi reperies Paulum modò Aradi, modo Antaradi Epiſcopum, cùm ibidem Alexander Antaradi Antiſtes memoretur. Tolle verò, ſuaſore me, duo menda: alterum ex Anshelmo Monacho in Deſcriptione terræ ſanctæ, Tom. 6. Antiquæ Lectionis Henrici Caniſii; *De Arathas* (immò *Marathos*. Geographias vide.) *uſque in Antheradum*) in marg. *Anteradum ſive Antaradum] ſunt octo leucæ*, ubi S. *Petrus prædicavit, dum iret Antiochiam.* Aliud ex Athanaſio Epiſtolâ ad ſolitariam vitam agentes p. 812. Κορμόνῳ ὁ ἐν Ταράδῳ. ubi corrigi malo, ἐν Ἀράδῳ, quàm ἐν Ἀνταράδῳ. quia in Apologia de fuga ſua, non multò poſt initium ſanctus Doctor Antaradi Epiſcopum facit Carterium. COT.

38. *Columnas viteas magnitudinis immenſæ*] Sic legendum etiam in Abdia, ex Græcis, & ex Nicephoro lib. 2 cap. 35. *Vites jure apud priſcos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Jovis ſimulacrum in urbe Populonia ex una conſpicimus, tot ævis incorruptum: item Maſſiliæ pateram. Metaponti templum Junonis vitigineis columnis ſtetit. Etiam nunc ſcalis tectum Epheſiæ Dianæ ſcanditur vite unâ Cypriâ, ut ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt.* Verba Plinii lib. 14. cap. 1. quæ & legatur lib. 16. cap. 40. Ibid.

ſederem; eâ ſolâ ſpe, quâ mens poſſem fortè natos invenire, in profundum me non præcipitavi, tunc cùm adhuc perturbata anima & doloribus ebria, ſcere hoc & audebat & poterat.

XVII. Verùm ubi dies exortus eſt, & ego cum clamore & ululatu, inſelicium natorum circumſpicerem, ſicubi vel ejecta poſſim videre cadavera; miſeratione commoti quidam ex his qui me viderant, primò per pelagus, tum etiam circa littora tequirunt, ſi quem fortè de meis infantibus invenirent. Sed ubi nuſquam ullus inventus eſt, miſerantes me mulieres loci, conſolari cœperunt; enarrantes ſingulæ ſuas quæque miſerias, ut ex ſimilitudine calamitatum, ſolatium caperem: quod me magis contriſtabat: non enim tale mihi erat ingenium, ut aliorum mala, mea eſſe ſolatia ducerem. Et cùm me multæ hoſpitio cuperent tecipere, una quædam paupercula hìc habitans, extorſit mihi tugurio ejus ſuccedete; dicens, fuiſſe ſibi virum nautam, eumque in mari adoleſcentem defunctum; ſibique ex eo die, cùm multi eam accipere in conjugium cuperent, amore viri, viduitatem fuiſſe cariorem. Erunt ergo, inquit, nobis communia, quæcumque manibus noſtris operantes, quærere poterimus.

XVIII. Et ne longâ ſc minùs utili narratione utar; libenter habitavi cum ea, propter * affectum fidei quam ſervaverat viro. Sed non multò pòſt, mihi infelici, laceratæ dudum morſibus, teſolutæ ſunt manus; & illa quæ me ſuſceperat, incurrit paralyſin, & domi in lecto jacet: illarum autem mulierum quæ priùs miſerabantur, refrixit affectus: nos ambæ debiles; ego, ut vides, ſeden ſtipem petens; & ſi quid fortè quæſiero, * ſit unus duarum infelicium cibus. Ecce jam quæ mea ſunt, ſufficienter audîſti: tu nunc, quid moraris implere quod promiſeras; * & dare medicamentum, quò poſſit abſque cruciatu, ut ais, utraque noſtrûm miſerabilis vitæ ſortem finire?

* Carn. P. S. T. R. affectûs fidem.
* S. T. R. alii: ſit
* S. T. te

XIX. Hæc dicente muliere, multâ Petrus cogitatione * diſtractus, velut attonitus ſtabat: & ego Clemens ſuperveniens; Dudum, inquam, per omnia diſcurrens, quærebam te; & nunc, quid facimus? At ille præcepit mihi ut ad naviculam præcederem: ibi me, inquit, opperire: & quia contradici ei non poteras, quod juſſit implevi. Ipſe verò, ut mihi cuncta poſteriùs enarravit, ſuſpicione quadam pulſatus, requirebat à muliere genus & patriam, ſimul & nomina filiorum: quæ ſi mihi, inquit, dixeris, dabo continuò medicamentum. At illa, quaſi vim ſuſtinens; quia neque fateri hæc * volebat, & medicamenti cupida erat; finxit alia ex aliis; & ait, ſe quidem eſſe Epheſiam, virum autem Siculum: ſed & filiorum nomina, ſimiliter immutavit. Tum Petrus, putans eam verum reſpondiſſe, ait; Heu mulier; putabam, inquit, grande aliquod gaudium hodiernâ nobis die oriturum: ſuſpicabar enim te eſſe quamdam mulierem, de qua ſimilia quædam nuper ad fidem didici. At illa adjurabat eum, dicens; Rogo te, ut indices mihi quæ iſta ſit; ut ſciam, ſi eſt ulla inter mulieres me infelicior.

* Cand. P. R. diſtentus
* R. audabat

XX. Tum Petrus, fallere neſciens, & miſeratione commotus, cœpit dicere; Eſt quidam adoleſcens inter eos, qui me ſequuntur religionis & ſectæ gratiâ, Romanus civis; qui mihi enarravit, quòd patrem habuerit, & duos geminos fratres; ex quibus nullus ei ſupereſt. Mater, inquit, mea, ſicut à patre didici; ſomnium, vidit, ut Romanâ urbe ad tempus excederet cum duobus geminis natis, ne fortè exitiali interitu deperirent: quæ cùm diſceſſiſſet, nuſquam terrarum ultrà comparuit. Pater verò ſuus, poſt hæc ad inquiſitionem uxoris ac filiorum profectus, nec ipſe invenitur.

XXI. Hæc cùm dixiſſet Petrus, mulier ſtupore * percuſſa corruit. Tum Petrus continere eam & conſolari cœpit, ac requirere quid eſſet cauſſæ, aut quid pateretur. At illa vix aliquando ſpiritum revocans; ac ſemetipſam ad gaudii, quod * ſperabat, magnitudinem reparans; ſimulque adfricans vultum; * Hic, inquit, eſt quem dicis adoleſcens? At Petrus, ubi rem intellexit; Dic, inquit, mihi tu prior; nam videre eum * non poteris. Tum illa: Ego, inquit, ſum adoleſcentis mater. Et Petrus: Quod ei nomen eſt? At illa; Clemens, ait. Petrus: Ipſe eſt; & ipſe erat, qui paulò antè mecum loquebatur, & quem juſſi ad navem præcedere. Tum illa, procidens ad pedes Petri, rogare cœpit, ut feſtinaret ad navem. Et Petrus; Si mihi, inquit, ſervas fidem, ut facias quod dico. At illa: Omnia, inquit, facio; tantùm mihi, inquit, oſtende unicum meum natum: * puto enim me per ipſum, & geminos meos videre. Et Petrus: Cùm videris, inquit, eum, * modò interim diſſimula paululùm, uſquequo egrediamur ab inſula. Ita, inquit, faciam.

* S. percuſſa
* R. ſuperabat
* S. T. Hunc, inquit, quem dicis adoleſcentem vellem videre. At. Carn. hic, inquit, quem dicis adoleſcens, quomodo vocatur?
* T. taſer. aliter
* Cand. P. S. T. potabo
* S. T. gaudebis, modò

XXII. Et tenens manum ejus Petrus, adducebat eam ad navem. Quem ego videns manum dantem mulieri, ridere cœpi: accedens tamen, honoris ejus gratiâ, pro ipſo cœpi velle ſubjicere manum meam, & ſuſtentare mulierem: ſimul autem, ut manum ejus contigi; ululatu ingenti reddito, in amplexus meos irruit, & maternis me conſectari oſculis cœpit. At ego ignorans omne negotium, quaſi inſanientem mulierem repellebam; ſimul &, cum verecundia licèt, indignabar tamen quodammodo adversùm Petrum.

XXIII. At ille: Deſine, inquit; quid agis, ô fili Clemens? noli repellere tuam matrem. Ego verò, ubi hæc audivi, continuò lacrymis ſuffuſus, concidi ſupra jacentem matrem, & oſculari eam cœpi. Simul enim ut audivi, paulatim vultum ejus revocabam ad memoriam, & notior mihi intuenti tantò magis fiebat. Multitudo interim conveniebat plurima; audiens quòd mulier quæ ad ſtipem petendam ſedebat, recognita eſſet à filio ſuo, viro quodam bono. Et cùm vellemus confeſtim enavigare ex inſula, mater ait ad me; Fili dulciſſime, rectum eſt, ut valedicam mulierculæ quæ me ſuſcepit; eſt enim egens, & paralytica, jacens in lectulo. Quibus auditis Petrus, & omnes qui aderant, admirati ſunt bonitatem ac prudentiam feminæ: & continuò juſſit Petrus abire quoſdam, & deferre mulierem in lectulo, * ubi jacebat. Cúmque fuiſſet allata, & in medio turbæ adſtantis poſita; in conſpectu omnium, Petrus ait; Si veritatis ego ſum præco, ad confirmandam fidem horum omnium qui adſiſtunt; ut ſciant, & credant, quia unus eſt Deus, qui cœlum fecit ac terram; in nomine Jeſu Chriſti filii ejus, ſurgat hæc mulier. Et ſtatim, ut hæc dixiſſet, ſurrexit ſana, & procidit ad pedes Petri; atque amicam ſuam ac familiarem oſculis petens, percontabatur ab ea, quid iſtud eſſet negotii. At illa breviter omnem ei ordinem agnitionis expoſuit, ita ut etiam turbæ adſtantes mirarentur.

Pſeudo-Abd. lib. 1. poſt medium.
* Cand. P. S. T. Pſeudo-Abd. ut

XXIV. [39] Tum Petrus, de fide Dei, ac religionis

39. *Tum Petrus.*] Ante hæc miraculum ſanatæ Matthidiæ videtur excidiſſe è codicibus: quod habes Clementin. XII. 23. Epit. 91. quodque lectum forſitan fuit à Pſeudo-Abdia. Ait enim lib. 1. *Tunc apprehenſis Petrus manibus ejus ſanavit eas*. COT.

ligionis inſtitutis, quod ad ſe pertinebat, in quantum tempus patiebatur, locutus ad turbas; addit etiam hoc, ut ſi quis vellet de his diligentiùs noſcere, Antiochiam veniret; ubi tribus, inquit, menſibus ſtatuimus reſidere; * ut quæ ad ſalutem pertinent, * diſcat. Si enim, inquit, negotiandi cauſsâ, aut militandi, patriam relinquunt homines, ac parentes; & longas peregrinationes ſubire non metuunt: pro vita æterna, tribus ſaltem menſibus peregrinari, cur oneroſum videatur ac difficile? Cúmque hæc & alia his ſimilia dixiſſet; ego mulieri quæ ſuſceperat matrem, & ſanitatem receperat per Petrum, mille drachmas donavi; & præſentibus cunctis, commendavi eam cuidam viro bono, primario illius oppidi; qui & libenter ſe facturum quod imperabamus ſpopondit. Sed & aliis quibuſdam aliquantulum pecuniæ diſtribui; & illis mulieribus, quæ aliquando ſolatæ dicebantur in miſeriis matrem meam, quibus & gratias retuli. Et poſt hæc, unà cum matre, * enavigabamus Antaradum.

* T. R. & * R. docere C. C. P. edocere

* S. T. R. *alii*: enavigavimus

XXV. Cúmque veniſſemus ad hoſpitium, mater requirere cœpit à me, quonam deveniſſet pater. Cui ego: Ad te, inquam, requirendam profectus, ultrà non rediit. At illa audiens, ſuſpiravit tantùm: grande enim pro me gaudium habens, reliquos ſolabatur mœrores. Die autem poſterâ ſedens unà [40] cum uxore Petri, iter agebat nobiſcum; & [41] venimus Balaneas; ubi triduo remorati, inde [42] acceſſimus * Patho; & poſt hoc [43] Gabala; & ſic Laodiciam pervenimus; ubi ante portas occurrunt nobis Niceta & Aquila, & oſculantes nos abducunt in hoſpitium. Petrus autem videns amplam civitatem & ſplendidam; Dignum eſt, inquit, remorari nos in hac diebus decem, aut etiam amphiùs. Tum Niceta cum Aquila requirebant à me, quæ eſſet mulier hæc ignota. Et ego reſpondi; Mater mea eſt, quam mihi redonavit Deus per Dominum meum Petrum.

Hieron. 1. in Jovin. 14. Clement. Hom. 13. c. 1. &c. Epit. c. 98. &c.

* S. T. R. Paltho. *ſ.* Palton. Cand Palto. Carm. P. Paltho.

XXVI. Hæc cùm ego dixiſſem, cuncta eis Petrus per ordinem cœpit exponere; & ait; Cùm veniſſemus * Aradum, & ego vos præcedere juſſiſſem; profectis vobis, eadem die Clemens, cùm incidiſſet ſermonis occaſio, genus ſuum mihi expoſuit ac familiam; & quòd parentibus eſſet orbatus, duoſque habuiſſet priores ſe geminos fratres: & ſicut mihi, inquit, pater enarravit, ſomnium vidit aliquando mater, quo juſſa eſt cum geminis ſuis, ex urbe Româ proficiſci, ne ſubitò & pariter interirent. Cúmque ſomnium patri indicâſſet, ille qui tenero filios diligeret affectu; ne quid fortè mali paterentur, uxorem pariter ac filios, navi cum omnibus neceſſariis impoſitos, emittit Athenas erudiendos. Poſt hæc miſit ſemel & iterum qui requirerent; nuſquam ullius ne veſtigium quidem reperit. Ipſe ad ultimum pater ad inquirendum proficiſcitur; & uſque ad præſens, ne ipſe quidem uſquam eſt. Hæc cùm mihi Clemens enarrâſſet; acceſſit ad nos quidam, rogans ut ad inſulam * Aradum, quæ vicina erat, accederemus; videndi gratiâ columnas * vitreas miræ magnitudinis: acquievi: ventum eſt ad locum: cæteri omnes interiora ædis * ingreſſi; mihi animus, neſcio ob quam cauſſam, ingrediundi ultrà non * dedit.

* S. T. R. *alii*: Antaradum

* T. & *alii*: Antaradum

* *l.* viteas

* S. T. ingreſſi ſunt

* S. T. ſuiſſe

XXVII. Sed dum illos foris opperior; mulierem hanc conſiderare cœpi, quâ parte membrorum eſſet debilis; ut non labore manuum victum quæreret, ſed * mendicitatis pudorem ſubiret: requiro ergo ab ea cauſſas. Illa, nobili ſe ortam genere, & nobili nihilominus viro in matrimonio fuiſſe junctam fatetur: cujus frater, inquit, in me illicito amore inflammatus, fraternum torum polluere cupiebat. Quod ergo abhorrens, & rurſum de tanto ſcelere viro indicare non audens; & ne bellum fratribus, & opprobrium generi indicerem; magis ex patriâ diſcedere * judicavi, cum duobus geminis filiis meis; juniore puero ad ſolatium patri relicto. Et ut hæc, inquit, honeſtâ ſpecie fierent, cogitavi ſomnium fingere, & dicere viro; adſtitiſſe mihi Numen quoddam per viſum, & dixiſſe, ut cum duobus geminis meis confeſtim ex urbe proficiſcerer, uſquequo ab ipſo audirem, quando redire deberem. Quibus auditis, credidiſſe aiebat virum, & Athenas ſe geminis cum liberis emiſiſſe, inibi erudiendis: ſed tempeſtate gravi ad hanc inſulam fuiſſe depulſos; ubi confractâ navi, ſe fluctu excuſſam ſupra ſaxum quoddam, & ob hoc ſolùm mortem diſtuliſſe; donec, inquit, infelicium natorum meorum ſaltem emortua membra complecterer, ac ſepulturæ mandarem. Sed cùm dies fuiſſet exortus, & turbæ conveniſſent; miſeratione moti, projecerunt mihi indumentum. At ego infelix, fletibus multis rogabam, ut requirerent, ſicubi infelicium natorum poſſent invenire corpuſcula. Ego autem omne corpus meum dentibus lanians, planctibus & ululatibus nihil aliud clamabam, niſi; Ubi mihi infelici Fauſtus eſt, ubi Fauſtinus?

* Cand. P. R. mendicantis

* S. T. curavi

XXVIII. Et cùm hæc diceret Petrus; Niceta & Aquila ſubitò adſurgunt, & ſtupefacti * perturbari cœperunt, dicentes; Dominator Domine & Deus omnium, veráne hæc ſunt; an ſomnium eſt, quod agitur? Tum Petrus: Niſi, inquit, nos inſani ſumus, hæc vera ſunt. At illi paululùm remorati, & confricantes faciem, aiunt; Nos ſumus Fauſtinus & Fauſtus. Sed & ab initio, cùm narrare cœpiſti, ſtatim in ſuſpicionem incidimus, ne fortè ad nos pertinerent, quæ dicebantur: rurſus tamen conſiderantes, multa ſimilia accidere in vita hominum, reticuimus; licèt cor noſtrum ſpe aliquâ pulſaretur: aſpiciebamus ergo ad finem ſermonis; ut ſi ad integrum de nobis eſſe conſtaret, tum fateremur. Et cùm hæc dixiſſant, lacrymantes ingrediebantur ad matrem:

* Cand. perſ. cunctari.

40. *Cum uxore Petri.*] Teſtatur Hieronymus contra Jovinianum ſcribens, legi in Periodis & uxorem Petri & filiam. Ea igitur Circuituum pars, in qua de Petri filia (Petronillam vocant) ſermo erat, nunc deſideratur. Uxorem autem memorant præterea Clemens Alexandrinus Strom. 7. p. 736. ubi martyrium illius refert verbis quæ citantur ab Euſebio Hiſtoriæ III. 30. Origenes ad Matth. XIX. 27. Epiphanius Hæreſi 30. n. 22. Hieronymus Epiſt. 34. atque Hincmarus Epiſtolâ ad Rodolfum & Frotarium ſect. 8. Appellatur in Martyrologiis Perpetua, in Chronico Symeonis Metaphraſtæ, loco ſuprà ad Conſtitut. III. 6. allato, Johanna, quod etiam nomen matri Petri tribunt Indiculus poſitus ad Conſtitut. II. 63. COT.

41. *Venimus Balaneas*] Balaneæ aut Balanææ notiſſimum oppidum eſt; cujus Epiſcopus Euphration laudatur à S. Athanaſio Apologiâ de fuga ſua, paullò poſt initium, & Epiſtolâ ad Solitarios p. 812. quamquam poſtremo in loco perperam ediderunt, ὁ ἐν Καλανεῖς. Lege ὁ ἐν Βαλανέαις. Ibid.

42. *Inde acceſſimus Palton.*] Palti quoque Epiſcopum celebrat magnus Eccleſiæ Magiſter locis citatis, necnon Epiſtolâ ad Antiochenſes. Sed apud Theodoritum Hiſtoriæ lib. 2. cap. 12. in verbis Athanaſii, & Epiſcopus & civitas non ſuo nomine appellantur. Ibid.

43. *Gabala*] Hinc, & per ſuperiora, nullo negotio corrigetur Sophronius de Petro & Paulo, Tomo 7. Bibliothecæ Patrum Pariſienſis, & apud Surium ad 29. Junii n. 5. Ibid.

* T. R. *alii*: quam cum
* T. *alii*: offerre. R. offerte
* P. T. R. excedat

trem : * cùm reperiſſent quieſcentem , & complecti vellent , probibuit Petrus , dicens ; Sinite me priùs præparare animos matris, & ita vos * afferre ei ; ne fortè multo & ſubito gaudio mente * excidat , & ſenſus ejus turbetur ; maximè quia nunc etiam ſomno occupata ſtupet.

Chriſtianorum religio.

XXIX. Igirur ubi mater exſurrexit è ſomno, alloqui eam Petrus cœpit, dicens ; Scire te volo, mulier , religionis noſtræ obſervantiam. Nos unum colimus Deum, qui fecit mundum : hujus & legem ſervamus , quâ mandat in primis, ipſum colendum , & nomen ejus venerandum ; parentes honorandos ; pudicitiam , juſtitiamque ſervandam. Sed & illud obſervamus , menſam cum Gentilibus non habere communem ; niſi cùm crediderint , & receptâ veritate baptizati fuerint, ac trinâ quadam * beati * nominis invocatione conſecrati ; & tunc cum eis cibum ſumimus. Alioquin etiam ſi pater aut mater ſint , aut uxor, aut filii, aut fratres ; non poſſumus cum eis menſam habere communem. Quia ergo religionis cauſsâ * præcipuâ hoc facimus ; non tibi injurioſum videatur, quòd non poteſt filius tuus unà tecum ſumere cibum , uſquequo eadem tibi ſit, quæ illi ſententia fidei.

* Cand. P. R. beatitudinis
* S. T. R. præcipuè

XXX. Quibus illa auditis ; Et quid , inquit, verat hodie me baptizari ? quæ etiam priuſquam te viderem , illos quos dicunt Deos, penitus averſata ſum ; quòd mihi frequenter & pæne quotidie ſacrificanti ſibi , præſtare potuerunt nihil. Nam de pudicitia quid dicam ? cum me neque tunc deliciæ deceperint , neque nunc egeſtas peccare compulerit. Satis autem puto innotuiſſe tibi, quantus mihi exinde fuerit amor pudicitiæ ; quæ ut evaderem illiciti amoris inſidias, ſomnium finxi , ut cum duobus meis geminis peregrinarer ; & hunc ſolum filium meum Clementem ad ſolatium patri reliqui. Si enim mihi duo vix ſufficiebant , quanto magis contriſtâſſet patrem, ſi nullum penitus habuiſſet ? Erat enim , miſer , grandi affectu erga filios ; ita ut vix ei ſomnii auctoritas extorqueret , Fauſtinum & Fauſtum Clementis hujus fratres mihi concedere , & ipſe * ſolus contentus eſſet Clemente.

* T. R. *alii*: ſolo. S. ſolo contentus eſſe

XXXI. Hæc illa cùm diceret ; ultrà non ferentes fratres mei , irruunt in complexus matris , cum multis lacrymis , & oſculantur eam. At illa : Quid vult , inquit, hoc eſſe ? Tum Petrus : Nolo turberis mulier , conſtans eſto : iſti ſunt Fauſtinus & Fauſtus filii tui , quos in profundo periſſe dicebas : quo modo autem vivant , & quo modo in illa horribili nocte de profundo evaſerint ; & quemadmodum alius ipſorum Niceta , & alius Aquila dicatur ; ipſi tibi exponere poterunt , & unà tecum etiam nos audiemus. Ubi hæc Petrus dixit , mater nimio gaudio intercepta corruit : & tandem aliquando reparata , atque in ſemetipſam regreſſa , ait ; Obſecro vos , dulciſſimi filii , dicite mihi , quæ acciderint vobis poſt illam feralem & crudeliſſimam noctem.

XXXII. Tum Niceta cœpit dicere : In illa nocte , ô mater, cùm navis fuiſſet reſoluta , & nos innitentes fragmento cuidam tabularum , per pelagus jactaremur ; viri quidam, quibus per profundum latrocinari artificium eſt , repertos impoſuerunt nos naviculæ ſuæ ; & remis undarum vortices ſuperantes , diverſis itineribus Cæſaream Stratonis perduxerunt : ibique adfligentes nos fame , verberibus , metu ; uti ne quod eſſet in vero , proderemus ; immutatis etiam noſtris nominibus , vendiderunt nos cuidam * viduæ , honeſtæ admodum feminæ , Juſtæ nomine : quæ cùm emiſſet, habuit loco filiorum , ita ut etiam Græcis nos literis & liberalibus adtentiſſimè erudiret. Ubi verò adolevimus , etiam Philoſophorum ſtudiis operam dedimus ; quò poſſemus religionis divinæ dogmata philoſophicis diſputationibus adſerentes , confutare Gentiles.

* Cand. P. S. R. Judææ

XXXIII. Simoni autem cuidam mago , qui nobiſcum unà educatus eſt , pro amicitiis & puerili conſuetudine adhæſimus ; ita ut pæne ab eo decipi poſſemus. Fertur enim in religione noſtrâ ſermo de Propheta quodam ; cujus ab omnibus , qui religioni huic deſerviunt , ſperaretur adventus , per quem immortalis & beata vita credentibus danda promittitur. Hunc ergo nos putabamus Simonem. Sed hæc tibi , mater , opportuniùs exponentur. Nos interim , cùm pæne jam deciperemur à Simone , quidam collega Domini mei Petri , Zacbæus nomine , monuit ne falleremur à Mago ; ſed obtulit nos advenienti Petro , ut ab ipſo quæ erant ſana & perfecta doceremur : quod & tibi optamus evenire ; ſicut & nobis conceſſit Deus ; ut poſſimus etiam cibum & menſam habere communem. Hinc ergo fuit, mater , quòd nos à piratis raptos, tu in mari defunctos eſſe credidiſti.

Baptiſmi ritus.

XXXIV. Cùm hæc dixiſſet Niceta ; mater noſtra procidit ad pedes Petri , rogans & obſecrans , ut & ſeipſam , & hoſpitam ſuam evocaret ſine mora , ac baptizaret ; uti ne unâ, inquit , die damnum patiar conſortii & ſocietatis natorum meorum. Similiter autem & nos filii ejus rogabamus Petrum. At ille : Quid putatis , inquit, quia ego immiſericors ſum ſolus, & nolo vos matris convivio ſociari ? Sed neceſſe eſt eam vel unâ die jejunare priùs , & ita baptizari : & hoc , quia ſermonem ab ea quemdam audivi , per quem mihi fides ejus claruit, & qui indicium dedit credulitatis ejus : alioqui multis eam diebus oportebat antè inſtrui & doceri.

XXXV. Et ego ; Quæſo te , inquam , Domine mi Petre , dic quis eſt iſte ſermo , quem dicis dediſſe tibi indicium fidei ejus. Et Petrus : Ille ſermo eſt , quo rogavit , ut & hoſpita ſua , cujus beneficiis vicem reddere deſiderat , ſimul baptizetur cum ipſa. Non autem rogaret , ut illi quam diligit præſtaretur hæc gratia , niſi credidiſſet quòd magnum aliquod in Baptiſmate munus eſſet. Unde & ego reprehendo plurimos , qui cùm ipſi baptizentur & credant , nihil tamen dignum fide agunt cum his quos diligunt , id eſt uxoribus , vel filiis , vel amicis ; quos non ad hoc hortantur , quod ipſi adſecuti ſunt ; ſi quidem verè crediderint , quòd æterna vita per hoc donatur. Denique ſi eos ægrotare videant , aut periculo alicui carnaliter ſubjacere , dolent & lugent , quia in hoc certi ſunt eis imminere perniciem. Ita ergo , ſi & de hoc certi eſſent, quòd qui Deum non colunt , manet eos pœna ignis æterni , quando ceſſarent , monentes & cohortantes ? Aut ſi obſiſterent , quo modo non lugerent eos & plangerent , certi æterna eis imminere ſupplicia ? Nunc ergo illam quidem mulierem evocabimus poſtmodum , & videbimus ſi amat fidem religionis noſtræ ; & prout conſequens fuerit , agemus. Hæc autem quoniam fideliter ſenſit de Baptiſmo , jejunet vel unâ die ante Baptiſmum.

XXXVI. At illa cum juramento ſatisfaciebat , præſente uxore Domini mei Petri , quia ex quo recognoverit filium , præ multo gaudio cibum capere omnino nequiverit ; niſi he-

l. Hieron. 1. in Jovin. 14.

hesternâ die calicem * aquæ ſolùm biberit. Teſtabatur autem & uxor Petri, dicens ita eſſe. Et Aqnila ait; Quid ergo obſtat, cur non baptizetur? Tum Petrus ſubridens: Sed non eſt, inquit, hoc jejunium Baptiſmi, quod non propter Baptiſmum jejunatum eſt. Et Niceta: Sed fortè, inquit, volens Deus matrem noſtram nec unâ die, agnitis nobis, ſeparari à conſortio menſæ noſtræ, præordinavit hoc, ut antè jejunaret. Sicut enim pudicitiam ſervavit in ignorantia, ut proficeret ei ad Baptiſmi gratiam; ita jejunavit antequam ſciret jejunii rationem, ut proficeret ei ad Baptiſmum, & ſtatim ab initio agnitionis noſtræ nobiſcum pariter menſæ conſortio frueretur.

* T. aquæ frigidæ

I. Clement. Hom. 11. c. 20.

XXXVII. Tum Petrus: Non * nos, inquit, vincat Malignus, occaſione acceptâ per affectum matris: ſed magis [44] vos & ego vobiſcum, hodie jejunemus cum ipſa; & craſtinò baptizabitur: neque enim juſtum eſt, ad gratiam perſonæ alicujus & amicitiæ, reſolvi & extenuari præcepta veritatis. Non ergo pigeat nos magis laborare cum illa: quia omne mandatum præterire, peccatum eſt. Doceamus autem ſenſus noſtros corporales, qui extrinſecùs ſunt, ſervire interioribus ſenſibus: & non interiores ſenſus, qui quæ Dei ſunt ſapiunt, cogamus ſequi exteriores, qui quæ carnis ſunt ſapiunt: Propter hoc enim & Dominus mandatum dedit, dicens; *Quicumque viderit mulierem ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Et his addidit; *Si oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum, & * abjice abs te: expedit enim tibi, ut unum * membrorum * tuorum pereat, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis.* Non dixit, * *ſcandalizavit te*; ut poſteaquam peccaveris, tunc abjicias cauſſam peccati: ſed, *ſi ſcandalizat te*; hoc eſt, ut antequam pecces, cauſſam peccati provocantis te & irritantis abſcindas. Ne quis autem veſtrûm putet, fratres, quod membrorum amputationem mandaverit Dominus: propoſitum in hoc vult reſecari, non * membra; & cauſſas quæ ad peccandum illiciunt: quo cogitatio noſtra, aſpectûs vehiculo ſubvecta, ad amorem Dei ſenſibus corporeis * inviſa contendat; nec carnalibus oculis, velut laſcivientibus equis, & extra mandatorum viam * currum declinare cupientibus, * relaxet frena, & habenas indulgeat; ſed revocet aſpectum corporis ad arbitrium mentis; & oculos noſtros, quos Deus operis ſui inſpectores eſſe voluit & teſtes, non patiatur fieri lenones mali deſiderii. Et ideo cedant legi Dei, tam corporei ſenſus, quàm interna cogitatio; & illius voluntati miniſtrent, cujus ſe opera eſſe intelligunt.

* T. vos

Mat. 5. 28.

* R. projice

* T. R. alii: membrum tuum

* P. S T. R. ſi ſcandalizaverit. Cand. Carm ſcandalizavit.

* Cand. P R. membrum

* S. T. innixa. Cand. P R. immiſſa contendere

* Carm. curſum.

* Cand P. R. relaxare

XXXVIII. Igitur ut ordo myſterii poſcebat & ratio, die poſterâ baptizatur in mari; & regreſſa ad hoſpitium, omnibus conſequenter myſteriis religionis imbuitur. Aderamus autem & nos filii ſui, Niceta, & Aquila, & ego Clemens. Et poſt hæc ſimul cum ea prandimus, & ſimul glorificavimus Deum: referentes gratias ſtudiis & doctrinæ Petri; qui nobis oſtendit per occaſionem matris, quo modo pudicitiæ bonum non pereat apud Deum: ſicut è contrario impudicitia, inquit, etiamſi non ſtatim, tamen licèt tardè, non effugit pœnam. In tantum autem pudicitia, inquit, Deo placita eſt; ut etiam his qui in errore ſunt poſiti, * nonnihil gratiæ in præſenti conſerat vita. Nam futura beatitudo illis ſolùm repoſita eſt, qui per gratiam Baptiſmi, pudicitiam juſtitiamque ſervaverint. Denique exemplo eſt huic rei etiam hoc, quod erga matrem veſtram geſtum eſt; * cujus ſalus hæc omnis pro mercede pudicitiæ reparata eſt: ad quam cuſtodiendam & conſervandam, non ſufficit ſola continentia; ſed ubi ſenſerit quis inſidias, & deceptionem parari, continuò ſicut ab ignis impetu aut incurſu canis rabidi refugiat: nec confidat quòd hujuſmodi inſidias poſſit facilè aliquis philoſophando, aut * palpando cohibere; ſed, ut dixi, effugiendum eſt, & longè abſcedendum; ſicut fecit & veſtra mater, verè & integrè bonum diligens pudicitiæ. Propter quod & conſervata vobis eſt, ac vos illi; inſuper autem & æternæ vitæ agnitione donata. Cùm hæc & multa alia his ſimilia dixiſſet, veſpere facto, requievimus.

Pudicitia bonum.

Laudat Origenes, ad Matt 26. 6. &c. & Auctor Operis imperfecti in Matthæum, ad Matt. 10. 41.

I Clement. Hom. 13. c. 21.

* Carm. non parum gratiæ.

* Cand. P. R. cui

* Carm Philoſophando.

---

44. *Vos & ego vobiſcum hodie jejunemus cum ipſa, & craſtino baptizabitur.*] Sic lib. 10. cap. ult. Petrus patrem Clementis baptizaturus, indicit jejunium omni plebi. quo de ritu in Apologia 2. Juſtini Martyris p. 93. COT.

R E-

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER OCTAVUS.

J. Epiphan. Hær. 30. n. 15.

I. POSTERA autem die, Petrus manè aſſumptis fratribus meis & me, deſcendit ad portum, ut in mari lavaremus; & poſt hoc ad locum quemdam ſecretiorem ſeceſſimus, orationis gratiâ. Senex autem quidam pauper, & ut apparebat ex habitu, operarius, curiosè ex occulto obſervare nos cœpit, ut videret quid ageremus in ſecreto poſiti. Cúmque nos orantes vidiſſet, exſpectavit donec exiremus; & ſalutans nos, ait; Si non ægrè accipitis, & quaſi curioſum me, aut importunum notatis; velim vobiſcum conferre ſermonem; quia habens miſerationem veſtri, ſub ſpecie veritatis errare vos nollem, & habere metum de his quæ non ſunt: aut ſi putatis eſſe aliquid veri, tradite etiam mihi. Si ergo patienter accipitis, poſſum vos paucis edocere, quæ recta ſunt: ſi verò moleſtum eſt, pergam, & meos actus agam. Cui Petrus reſpondit; Dic age, quod tibi videtur bonum; & libenter accipimus, ſive id verum, ſive etiam falſum ſit: amplectendus enim es; quia quod tibi bonum videtur, tamquam pater pro filiis ſollicitus, commonere voluiſti.

II. Tum Senint cœpit dicere; In mari vos laviſſe vidi, & poſt hoc ad ſecretum ſeceſſiſſe locum: obſervans ergo de occulto, quid in ſecreto ageretis, orantes inſpexi: miſeratus igitur errorem veſtrum, opperiri cœpi, uſquequo egreſſos alloquerer, & docerem ne erretis in hujuſmodi obſervantia; quia neque Deus eſt, neque cultus hîc aliquis eſt, neque Providentia in mundo; ſed fortuitus caſus, & Geneſis agunt omnia; ſicut ego ex meipſo manifeſtiſſimè comperi, in diſciplina Matheſeos præ cæteris eruditus. Nolite ergo errare: ſive enim oretis, ſive non oretis; quod Geneſis veſtra continet, hoc erit vobis. Et ego Clemens, neſcio quid corde pulſabar, multa quaſi nota mihi recolens in eo: bene enim ait quidam, quia quod ex aliquo natum eſt, etiamſi multo tempore abſuerit, numquam tamen ſcintilla propinquitatis exſtinguitur. Cœpi ergo interrogare ab eo; quis, & unde eſſet, vel quo modo ortus. At ille ad hæc reſpondere nolens: Quid, ait, hoc pertinet ad ea quæ dixi vobis? Sed primò, ſi videtur, ſermo de his quæ propoſuimus habeatur; & poſt hæc, ſi ita res popoſcerit, nomen, & genus, ac patriam, & cætera quæ hæc ſequuntur, invicem nobis, ut amici amicis, poterimus aperire. Mirabamur tamen omnes eloquentiam viri, & gravitatem morum, tranquillitatemque ſermonis.

Geneſis.

* T. R. perveniſſet

* T. ad receſſum. R. in receſſu quodam ſecreto. Cand. P. perveniſſet ad receſſum.

III. Petrus autem ſenſim ſermocinando incedens, opportunum ad colloquendum proſpicit locum. Et cùm * pervidiſſet juxta portum * receſſum quemdam ſecretum, reſidere nos fecit; & ita primus ipſe incipit; nec contemptum Senis habuit, neque deſpexit quòd vilis ei amictus eſſet & ſordidus. Ait ergo; Quoniam quidem videris mihi vir eruditus eſſe, & miſericors; ex eo quod adiſti nos, & quod tibi bonum videbatur, celatum nobis eſſe noluiſti; volumus & nos tibi quæ * nobis bona & recta creduntur exponere; quæ ſi tibi minùs vera videbuntur, etiam tu noſtrum erga te bonum propoſitum libenter ſuſcipe, ſicut & nos tuum. Et cùm hæc diceret Petrus, plurima multitudo convenit. Tum Senex: Fortaſſis, inquit, contriſtat vos præſentia multitudinis. Et Petrus: Nequaquam, inquit; niſi hoc ſolùm vereor, ne fortè diſputantibus nobis, cùm palàm facta fuerit veritas, tu verecundiam patiaris pro præſentia multitudinis cedere, & acquieſcere his quæ * vera dici intellexeris. Ad hæc Senex ait; Ego non ita * ſtultus * conſenui, ut intelligens quod verum eſt, abnuam id ad vulgi gratiam.

* P. R. à nobis

* Carm. P. T. R. verè

* R. ſenex conſuevi. P. ſeneх conſenui.

IV. Cœpit ergo Petrus dicere: Videntur mihi hi qui loquuntur verbum veritatis, & qui illuminant animas hominum, ſimiles eſſe radiis ſolis; qui ut proceſſerint, & apparuerint mundo, celari ultrà aut occultari nullatenus poſſunt, dum non tam videntur ab * hominibus, quàm videre omnibus præſtant. Unde & bene à quodam dictum eſt ad veritatis præcones; *Vos eſtis lux mundi:* & , *Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem poſita: neque accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio; ſed ſuper candelabrum; ut omnibus luceat qui in domo ſunt.* Et Senex: Bene valde dixit, quiſquis ille eſt. Sed exponat aliquis veſtrûm, quod ſibi ſequendum videtur; ut ad certum proſpectum emittamus ſermones noſtros. Non enim ſufficit ad inveniendam veritatem, deſtruere ea quæ è diverſo dicuntur; ſed & ipſum proferre in medium, quod poſſit, qui è diverſo eſt, impugnare. Ut ergo partium ſit æqua congreſſio, rectum mihi videtur, ut priùs, quid uterque noſtrûm defendat, enunciet: & ſi placet, ipſe primus incipiam. Ego dico, non ſecundùm Dei providentiam gubernari mundum; quia multa in eo injuſtè & inordinatè geri videmus: ſed Geneſim dico eſſe, quæ omnia agit & continet.

Pſeudo-Cl. Epiſt. 3. ante finem.

* Cand. S. T. R. Pſeudo-Cl. omnibus

Matth. 5. 14.

De Providentia & Geneſi.

V. Ad hæc cùm Petrus reſpondere vellet, Niceta præveniens, ait; Indulgeat mihi Dominus meus Petrus ad hæc reſpondere; & non videatur protervum, quòd juvenis cum ſene * habear, ſed ut filius cum patre colloquar. Et Senex: Non ſolùm tu, inquit, fili, quod tibi videtur ut proſequaris volo; ſed & ſi qui ex ſodalibus tuis, ſi quis etiam de * adſtantibus videtur ſcire aliquid, incunctanter proferat, libenter accipimus: collatio enim plurimorum, faciliùs ea quæ ignorantur inveniet. Tum ergo Niceta reſpondit; Non me æſtimes, pater, temere feciſſe, quòd inſerui me ſermonibus Domini mei Petri; ſed magis pro honore ejus hoc mihi facere viſus ſum. Homo enim Dei eſt, plenus totius ſcientiæ, quem nec Græca quidem latet eruditio; quia ſpi-

* Cand. Carm. R. habeam. P. S. T. conflictum habeam

* R. aſtantibus turbis

ritu

* R. Dei vivo

ritu * Dei repletus eſt, quem nihil latet. Sed quia ipſi de cœleſtibus loqui convenit; ego de his quæ ad Græcorum loquacitatem pertinent, reſpondebo. Poſtea verò quàm à nobis Græcorum more fuerit diſputatum, atque ad id ventum, ubi exitus nullus appareat; tunc ipſe quaſi * ſcientiâ repletus, apertè & dilucidè rerum nobis omnium patefaciet veritatem; ut non ſolùm nos, ſed & omnes qui præſtò ſunt auditores, viam veritatis agnoſcant. Et ideo nunc ipſe quaſi arbiter ſedeat; ut cùm unus aliquis ex nobis ceſſerit, tunc ipſe ſuſcipiens, indubitatam ſententiam ferat.

* S. T. R. *alii*: ſcientiâ Dei.

VI. Hæc cùm dixiſſet Niceta, hi qui convenerant, inter ſemetipſos colloquebantur: Hícne eſt ille, quem audiebamus, Petrus; illius qui in Judæa apparuit, & ſigna ac virtutes plurimas fecit, diſcipulus probatiſſimus? Et intendentes in eum, cum timore ac veneratione ingenti ſtabant; tamquam boni ſervi honorem domino deferentes. Quod ubi Petrus ſenſit, ait ad eos; Attentiùs audiamus, rectum tenentes judicium de his quæ dicentur ab utroque; & poſt ipſorum conflictum, quod neceſſarium viſum fuerit addemus & nos. Et cùm hæc dixiſſet Petrus, gaviſæ ſunt turbæ. Niceta verò dicere hoc modo adgreſſus eſt. Definiſti, pater, quod non per Dei providentiam mundus regatur; ſed omnia Geneſi ſubjaceant, vel quæ ad mores uniuſcujuſque, vel quæ ad geſta pertinent. Ad quæ ſtatim quidem potui reſpondere: ſed quia juſtum eſt ſervare ordinem, definimus & nos quid teneamus, ſicut ipſe fieri rogâſti. Ego dico providentiâ Dei gubernari mundum, in his dumtaxat quæ gubernatione ejus indigent. Unus eſt enim omnia tenens, qui & mundum fecit, juſtus Deus, unicuique ſecundùm geſta ſua, quandoque redditurus. Ecce habes & noſtram definitionem: nunc quod vis proſequere, vel mea deſtruens, vel tua adſerens; ut & ego his, quæ à te proſequentur, occurram. Aut ſi me vis priorem dicere, non morabor.

1. Clement. Hom. 2. c. 12. Epit. c. 23.

VII. Et Senex reſpondit; Sive tibi placet, fili, priùs dicere, ſive hoc magis placet ut ego dicam, nihil intereſt; apud eos præcipuè, qui bonâ veniâ diſputant. Dic tamen tu prior, libenter accipio: atque utinàm poſſis etiam quæ à me dicenda ſunt proſequi, atque his quæ contraria ſunt objicere, & ex utrorumque collatione oſtendere veritatem. Niceta reſpondit: Si vis, inquit, poſſum etiam tuas partes dicere; & ad hæc reſpondere. Et Senex: Oſtende mihi priùs, quo modo potes ſcire ea quæ nondum locutus ſum; & ita tibi credam, quòd partes meas proſequi poſſis. Et Niceta: Secta, inquit, tua, & ſententia quam definiſti, manifeſta eſt his qui eruditi ſunt in hujuſmodi diſciplinis, certaque eſt ejus conſequentia. Et quia ego non ſum ignarus quæ ſint definitiones Philoſophorum; ex his quæ propoſuiſti, quid conſequatur agnoſco: maximè quia præ cæteris Philoſophis, Epicuri ſcholas frequentavi: frater autem meus Aquila, magis * Pyrrhonios ſecutus eſt; [45] alius autem frater noſter, Platonicos & Ariſtotelicos: itaque cum eruditis tibi auditoribus ſermo eſt. Tum Senex: Bene, inquit, & conſequenter docuiſti, quo modo ex his quæ propoſitæ ſunt definitionibus, etiam ea quæ conſequuntur adverteres. Sed ego ampliùs aliquid profeſſus ſum, quàm ſentit Epicurus: quia introduxi Geneſim, eamque cauſſam omnium geſtorum hominibus poſui.

Clement. Hom. 13. c. 7.

* Cand. P. R. Pythagoricos

VIII. Cúmque hæc Senex dixiſſet, ego Clemens aio ad eum; Audi, pater, ſi te frater meus Niceta obtinuerit, quia non ſine Dei providentia mundus agitur; in iſta parte quæ ſupereſt de Geneſi, ego tibi potero reſpondere: eſt enim mihi notitia hujus ſcientiæ. Et cùm hæc dixiſſem, frater meus Aquila: Quid neceſſe eſt, inquit, ut eum patrem vocemus, cùm in mandatis habeamus, neminem ſuper terram patrem vocare? Et poſt hæc reſpiciens ad Senem: Non injurioſè, inquit, accipias, pater, quòd fratrem meum culpavi, quia te patrem vocaret: habemus enim tale mandatum, ne aliquem nomine iſto vocitemus. Cúmque hæc dixiſſet Aquila, riſit omnium adſtantium cœtus unà cum Sene, & Petro. Aquilà autem requirente cauſſam, cur omnes riſerint; aio ad eum; Quòd tu in quo alios culpas, id ipſe facis, qui Senem appellaveris patrem. At ille negabat, dicens; Verè neſcio ſi eum patrem vocavi. Interea Petrus movebatur ſuſpicionibus quibuſdam, ſicut ipſe nobis enarravit poſtmodum; & reſpiciens ad Nicetam, Expedi, inquit, quod propoſuiſti.

Matt. 23. 9.

IX. Tum Niceta hoc modo exorſus eſt: Omne quod eſt, aut ſimplex eſt, aut compoſitum. [46] Quod ſimplex eſt, caret numero, diviſione, colore, differentiâ, aſperitate, lenitate, pondere, levitate, qualitate, quantitate, & ob hoc etiam fine. Quod verò compoſitum eſt, aut ex duobus, aut ex tribus, aut etiam ex quatuor compoſitum eſt, aut certè ex pluribus: & quæ compoſita ſunt, neceſſariò etiam dividi poſſunt. Et Senex audiens hæc: Optimè, inquit, & doctiſſimè dicis, fili. Et Niceta: Igitur illud quod ſimplex eſt, & his omnibus caret, quibus ſolvi quod ſubſiſtit poteſt; ſine dubio incomprehenſibile & immenſum eſt, neque initium ullum neque finem ſciens; & ideo unum & ſolum eſt, & ſine auctore ſubſiſtens. Quod autem compoſitum eſt, & numero, ac diverſitati, diviſionique ſubjacet; neceſſariò auctore aliquo compoſitum eſt, atque in unam ſpeciem diverſitas congregata. Quod ergo immenſum eſt; bonitate pater eſt, virtute conditor. Neque ergo condendi virtus * in immenſo ceſſare potuit, neque bonitas otiari: ſed ad ſubſtituenda ea quæ ſunt, bonitate; ad componenda & firmanda, virtute provocatur. Subſtituuntur ergo & componuntur

Deus.

* Carm. ab immenſo. P. immenſi

45. *Alius autem frater noſter, Platonicos & Ariſtotelicos.*] Elogia Clementis in litteris humanis hæc ſunt; *Clemens ex Philoſopho magnæ doctrinæ vir.* Commentario Epiſt. ad Philippenſes, in cap. 4. T. 8. Hieronymi. *Clemens omni ſcientiâ refertus, omniumque liberalium artium peritiſſimus.* Eucherius Paræneſi de contemptu mundi. *Acceperat B. Clemens ſcientiam quamplurimam, ita ut optimus quidem illius temporis philoſophus haberetur.* apud Bernardum Sermone de S. Clemente. *Κλήμης ὁ πολὺς ἐν σοφίᾳ καὶ γνώσει.* Anaſtaſius Hodegi cap. 1. Et Clementem philoſophum Dionyſio laudatum de divinis nominibus cap. 5. Maximus & Pachymeres hunc Romanum interpretantur. Verba S. Nili ſunt. lib. 2. Epiſt. 49. p. 140. *οὐκ Ἀπολλὼς ὁ Ἀλεξανδρεὺς λόγιος ὁ ποτιστὴς τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, οὐ Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος φιλόσοφος.* quæ ſic verto; *Non Apollo Alexandrinus vir eloquens, rigator diſcipulorum Chriſti; non Clemens, Romanus Philoſophus.* COT.

46. *Quod ſimplex eſt, &c.*] Ad hæc & ſequentia fortè reſpiciens Auctor Diſputationis contra Arium Tom. 2. Operum S. Athanaſii p. 135. ſcribit; *σὺ δὲ τί φὴς μοι (f. φῄς) αἰῶνα συντίθεσθαι τὸν Θεόν; οὐκ ἀκήκοας ... Κλήμεντος τοῦ ... Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὃς ... Tu verò quid ais mihi, æternum illum Deum ex partibus conſtitui? An non audivisti Clementem Petri Apoſtoli ſectatorem, qui hujuſmodi opinionem ſubruit?* Lege Conſtitut. Apoſtol. VI. 11. ac Epitom. 17. Ibid.

tur quædam, ut diximus, ex duobus, vel ex tribus; quædam verò ex quatuor; alia ex pluribus. Sed quoniam nunc nobis de mundi ratione quæritur, & de ſubſtantia ejus, quam ex quatuor elementis eſſe compoſitam conſtat, cui omnes illæ decem differentiæ, quas ſuprà comprehendimus accidunt; ab his inferioribus incipientes gradibus, ad ſuperiora veniemus. Via enim nobis ad intellectualia & inviſibilia, ab his quæ videmus & contrectamus datur: ſicut continetur in Arithmeticis diſciplinis; ubi cùm de divinis quæritur, ab inferioribus ad ſuperiores numeros aſcenditur; cùm verò de præſentibus & viſibilibus ratio exponitur, de ſuperioribus ad inferiores numeros ordo dirigitur. Aut non ita eſt? (margin: Mundus)

X. Et Senex ait; Valde bene proſequeris. Et Niceta: De mundi nunc ergo ratione proſequendum eſt: cujus prima quæſtio in duas partes dividitur. Quæritur enim, utrùm factus ſit, an non: & ſi quidem non eſt factus, ipſe erit illud Ingenitum, ex quo omnia. Si verò factus eſt, de hoc rurſus quæſtio in duas partes ſcinditur: Utrumnam ex ſeipſo factus eſt, an ab alio. Et ſi quidem à ſemetipſo eſt, excluditur ſine dubio Providentia. Si Providentia non recipitur, fruſtra animus ad virtutem provocatur, fruſtra juſtitia cuſtoditur; quippe ſi non eſt qui juſto pro meritis aliquando reſtituat. Sed ne anima quidem ipſa immortalis videbitur; ſi eam, poſt abſolutionem corporis, nullius providentiæ excipiat diſpenſatio.

XI. * Nam ſi doceatur eſſe Providentia, & per ipſam factus eſſe mundus; alia rurſus quæ diſcutiantur occurrunt: requiretur enim, quo modo ſit Providentia; utrùm generaliter erga omnia; an ſpecialiter erga partes; an & generaliter erga partes; an & generaliter erga omnia, & ſpecialiter erga partes. Generalis autem intelligitur hoc modo; quaſi ab initio Deus faciens mundum, ordinem dederit rebus, & curſum ſtatuerit; & ultrà eorum curam quæ geruntur, habere ceſſaverit. Specialis verò erga partes, hoc modo eſt; ut quorumdam quidem vel hominum, vel locorum providentiam gerat; quorumdam verò non gerat. Generalis autem omnium, & ſpecialis partium ſimul, hoc modo eſt; quaſi & ab initio omnia fecerit Deus, & uſque ad finem per ſingulos quoſque providentiam gerat, & unicuique reddat pro actibus ſuis.

XII. Prima ergo illa propoſitio; quæ dicit, quia ab initio Deus fecerit omnia; & curſu atque ordine rebus impoſito, de reliquo nihil ad ſe revocet; ſecundùm Geneſim geri cuncta confirmat. Ad hoc ergo primò reſpondebimus, & his præcipuè qui Deos colunt, & Geneſim defendunt: qui utique cùm immolant Diis, & exorant eos; ſine dubio contra Geneſim ſe impetraturos aliquid ſperant; & per hoc Geneſim ſolvunt. Cùm verò rident qui ad virtutem provocant, & ad continentiam cohortantur; & dicunt, quia nemo poteſt facere aliquid, aut pati, niſi quod ei fato decretum eſt; omnem profectò cultum Divinitatis abſcindunt. Quid enim colas eos, à quibus promereri nihil poſſis, quod non patiatur ratio Decreti? Hæc interim adversùs illos dicta ſint. [47] Ego verò mundum dico à Deo factum, & ab ipſo quandoque eſſe ſolvendum; ut ille appareat, qui æternus eſt, & ad hoc factus, ut ſemper ſit, & dignos ſe, recipiat judicio Dei. Quòd autem ſit alius inviſibilis mundus, qui hunc viſibilem intra ſemetipſum contineat; poſteà quàm de viſibili mundo diſcuſſerimus, tunc & ad illum veniemus.

XIII. Nunc interim, quia factus ſit mundus iſte viſibilis, teſtantur etiam Philoſophorum plurimi ſapientes viri. Sed ne videamur quaſi egentes adſertionibus, uti voluiſſe teſtibus; de principiis ejus, ſi videtur, quæramus. Corporeum eſſe mundum hunc viſibilem, eo ipſo quòd eſt viſibilis, ſatis conſtat. Omne autem corpus duas recipit differentias: aut enim connexum eſt & ſolidum, aut diviſum & ſeparatum. Et ſi quidem connexum fuit & ſolidum corpus, ex quo mundus factus eſt; & per diverſas ſpecies parteſque ſecundùm differentias ſui, corpus illud partitum eſt & diviſum; neceſſe eſt intelligi, fuiſſe aliquem, qui corpus quod erat connexum & ſolidum dirimeret, atque in partes multas duceret, formaſque diverſas. Aut ſi ex diverſis diſperſiſque corporum partibus, omnis mundi hæc moles compoſita eſt & compaginata; neceſſe eſt nihilominus intelligi, fuiſſe aliquem qui in unum diſperſas colligeret, & diverſas rebus ſpecies * induceret. (margin: * Carm. P. R. induceret)

XIV. Equidem plures Philoſophorum hoc magis ſenſiſſe ſcio, quòd ex uno corpore, quam illi materiam vocant, diviſiones ac diſcretiones conditor fecerit Deus; quod tamen ex quatuor ſimplicibus, & in unum temperamento quodam divinæ providentiæ admiſtis, conſtaret elementis. [48] Nam illud ſuperfluò à quibuſdam dictum puto, quòd ſimplex corpus, id eſt abſque ulla conjunctione, ſit mundi; cùm conſtet nec corpus poſſe eſſe quod ſimplex eſt; neque miſceri poſſe, aut propagari, vel ſolvi: quæ omnia utique mundi corporibus videmus accidere. Quo modo enim ſolveretur, ſi eſſet ſimplex, nec haberet intra ſe aliud à quo reſolvi ac dividi poſſet? Quòd ſi ex duobus, aut tribus, vel etiam ex quatuor conſtare corpora videntur; cui non etiam exiguum habenti ſenſum manifeſtum ſit, quòd fuerit aliquis, qui in unum plura collegerit; & temperamenti moderatione ſervatâ, ex diverſis partibus ſolidum corpus effecerit? Hunc igitur nos conditorem mundi dicimus Deum: hunc agnoſcimus univerſitatis auctorem.

XV. Nam Græcorum Philoſophi de principiis mundi quærentes, alius aliâ inceſſit via. Deinique Pythagoras elementa principiorum, numeros eſſe dicit; [49] Calliſtratus qualitates; [50] Alcmæon contrarietates; Anaximandrus immenſitatem; [51] Anaxagoras æqualitates partium; Epicurus atomos; [52] Diodorus amere, hoc eſt, * ex * his (margin: Principia Physica.) (margin: * Non habet T.)

---

* *Nam.*] Legendum ſine dubio *nunc*, aut *jam*, ita ut fuerit in Græcis *νῦν*, quæ non raro eſt particula adverſativa, ut loquuntur Grammatici. CLER.

47. *Ego verò mundum* &c.] De duplici mundo remitto te ad Platonicos & Philonem: ex Noſtris verò ad Clementem Alexandr. Strom. 5. p. 595. 599. Origenem Homil. 3. in Canticum Canticorum & tom. 19. in Johannem, Euſebium Præparat. Evangel. lib. 11. cap. 23. 24. Auguſtinum I. Retractationum 3. & falſum Ambroſium in I. Corinth. VI. 2. COT.

48. *Nam illud ſuperfluò à quibuſdam dictum puto.*] A Xenophane, Parmenide ac Meliſſo. Ibid.

49. *Calliſtratus qualitates.*] In Sexti Empirici Pyrrhoniis Hypotypoſibus lib. 3. c. 4. id Stratoni Phyſico tribuitur. Ibid.

50. *Alcmæon contrarietates*] Ἀλκμαίων vulgò; qui Theodorito Ἀλκμαίων, eodem vel ſimillimo nomine. Philoſophi hujus ἐναντιότητας explicatas habes apud Ariſtotelem lib. 1. Metaphyſicorum cap. 5. Ibid.

51. *Anaxagoras æqualitates partium.*] ὁμοιομερείας, vel ὁμοιομερείας. Ibid.

52. *Diodorus Amere.*] Forrè ſcripſerat Rufinus Græcè ἀμερῆ. In Eclogis Phyſicis Stobæi cap. 23. Διόδωρος ἐπίκλην

* his in quibus partes non ſunt; [53] Aſclepiades oncos, quod nos tumores vel elationes poſſumus dicere; [54] Geometræ fines; [55] Democritus ideas; Thales aquam; * [56] Parmenides terram; Zenon, Empedocles, Plato, ignem, aquam, aërem, terram: [57] Ariſtoteles etiam quintum introducit elementum, quod acatonomaſton, id eſt incompellabile, nominavit; ſine dubio illum indicans, qui in unum quatuor elementa conjungens, mundum fecerit. Sive igitur duo, ſive tria, ſive quatuor, aut etiam plura ſint, vel innumera, ex quibus mundus conſtat; omni ex parte, qui plura in unum collegerit, & rurſus collecta in diverſas ſpecies duxerit, oſtenditur Deus: & probatur per hæc, non potuiſſe machinam mundi ſine opifice & proviſore conſtare.

* S T R. Heraclitus ignem; Diogenes aërem; Parmenides

XVI. Sed & hoc ipſo, quòd in * conjunctione elementorum, deficiente altero, aut abundante, cætera reſolvuntur & concidunt; oſtenditur ex nihilo * accepiſſe principium. Nam verbi gratiâ, ſi deficiat in aliquo humor, nec aridum ſtabit: humore enim paſcitur aridum; ſicut & frigus calido: in quibus, ut diximus, ſi alterum deficiat, penitus cuncta ſolvuntur; & in hoc originis ſuæ, * quæ ex nihilo facta ſunt, * produntur indicia. Quòd ſi materia ipſa probatur eſſe facta; quo modo partes ejus & ſpecies, ex quibus mundus conſtat, videbuntur infectæ? Sed de materia & qualitatibus, non eſt nunc dicendi locus; hoc ſolùm docuiſſe ſufficiat, Deum eſſe omnium conditorem; quia neque ſi ſolidum & connexum fuit corpus, ex quo mundus conſtat, dirimi & diſcerni ſine Conditore; neque ſi ex diverſis & diſcretis partibus in unum collectum eſt, congregari & miſceri ſine artifice potuit. Igitur ſi mundi conditor Deus * eſſe * à * me evidenter oſtenditur; qui erit Epicuro locus introducendi atomos, & adſerendi quòd ex corpuſculis inſenſibilibus, non ſolùm ſenſibilia corpora, ſed & mentes intellectuales ac rationales fiant?

* Cand. P. S. T. R. commiſtione.
* T. & R. inſerunt ea. Su. & alii.
* Carm. R. qua. Cand. quia.
* R. produnt
* Deeſt in P. & R.
* C. C. S. T. R. tam

XVII. Sed dices, ut Epicuro viſum eſt, continuationes atomorum indeſinenti curſu venientium, per immenſa & ſine fine tempora miſcentium ſe, atque in unum conglobantium, corpora ſolida efficiuntur. Non venio ad hæc, ut rem fabuloſam, & ineptè compoſitam dicam: videamus magis, ſi qualecumque iſtud eſt, poteſt ſtare quod dicitur. [58] Aiunt enim corpuſcula ipſa, quæ atomos appellant, diverſis eſſe qualitatibus: & alia quidem humida, & ob hoc gravia, ac deorſum tendentia; alia verò arida & terrena, atque ob hoc nihilominùs gravia; alia autem ignea, & ob hoc * rurſum ſemper nitentia; alia verò frigida, & ob hoc pigra & ſemper media. Quo modo ergo, cùm alia ſemper ſurſum tendant, utpote ignea; & alia ſemper deorſum, utpote humida * & arida; alia verò media; & non æquali curſu incedant; coire ſimul potuerunt, & unum corpus efficere? Si quis enim de ſuperioribus, verbi gratiâ, minutiſſimas paleas, & ad eamdem magnitudinem minutiſſimi plumbi particulas deorſum jaciat; * numquid poterant, quamvis æquales ſint magnitudine, leves paleæ partes, plumbi particulas conſequi? Longè enim velociùs ad imum graviora perveniunt. Ita ergo & atomi, etiamſi magnitudine æquales ſint, pondere tamen inæquales; numquam poterunt, quæ leves ſunt, conſequi graviores: quòd ſi conſequi non poſſunt, ſine dubio nec miſceri, nec corpus efficere.

In Atomos.
* P. S. T. R. ſurſum
* S. T. & alia arida
* T. R. alii: numquam poterunt

XVIII. Tum deinde ſi indeſinenter feruntur, & ſemper veniunt, & rebus quarum jam menſura integra conſtat adduntur; quo modo ſtare univerſitas poteſt, cùm tam immenſis ponderibus nova ſemper pondera cumulentur? Sed & illud requiro: Si paulatim coëuntibus corpuſculis, * exſtruebatur hic quem videmus ambitus cœli; quo modo non in eo illico, cùm conſurgeret, corruit? ſi quidem hians machinæ ipſius ſummitas, nullis ſuffulta repagulis ſtringeretur. Sicut enim qui ædificiorum tholos * in circulum * inſtruunt; niſi * concluſionem medii verticis ſtrinxerint, univerſum pariter ſolvitur: ita & mundi circulus, quem tam decorâ ſpecie collectum videmus; ſi non ſubitò & ſub uno divinæ virtutis rotatu, potentiâ Conditoris effectus eſt; ſed paulatim concurrentibus atomis & * inſtruentibus, non ut ratio * patebat, ſed ut fortuitus incidiſſet eventus; quo modo non priùs

* T. extrahebatur
* Carm. in circulos ſtruunt exſtruentibus. P. R. in circulo ſtruunt
* S. T. ferunt
* S. T. concluſione
* S. T. R. exſtruentibus
* S. T. R. Carm. pebat

[illegible] Κρόνος [illegible]. Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus, in Opere de natura apud Euſebium Præparat. Evangel. lib. 14. cap. 23. [illegible]. Lege Sextum Empiricum Pyrrhoniarum Hypotypoſeon l. 3. c. 4. In Mathematicos lib. 8. p. 367. & Chalcidium in Timæum Platonis. COT.

53. *Aſclepiades oncos vel ὄγκους.*] Pergit Dionyſius Alexandrinus, poſt citata verba, ſic; [illegible] ὄγκους [illegible] Ἀσκληπιάδης ὁ ἰατρὸς [illegible] τὸ ὄνομα. Hoc eſt; *Nomine autem, aiunt, alio illis impoſito Heraclides vocavit ὄγκους, hoc eſt, moles ſeu maſſas; à quo & Aſclepiades medicus nomen velut hæreditate accepit.* Cætera apud Sextum Empiricum. Ibid.

54. *Geometræ fines.*] οἱ μαθηματικοὶ [illegible]. Sextus. Ibid.

55. *Democritus ideas.*] Primus enim Democritus, teſte S. Irenæo lib. 2. cap. 19. dixit, *multas & varias ab univerſitate figuras expreſſas deſcendiſſe in hunc mundum.* [illegible] Ἀθηναῖος [illegible] Μητρόδωρος [illegible]. Clemens Alexandrinus Protreptici p. 43. Id eſt, *opinor; Leucippus autem Mileſius, & Chius Metrodorus, duplicia, ut videtur, ipſi quoque reliquêre principia, plenum & inane. Adjecit autem mutuatus, duobus illis imagines Democritus Abderita.* Mitto Ciceronem, & Minucium Felicem, cum aliis. Ibid.

Heraclitus ignem, Diogenes aërem.] Ita ſex codices MSS. quibus uſi ſumus. Intellige vero Diogenem Apolloniatem. Ibid.

56. *Parmenides terram.*] Cum igne: ut materiam cum opifice. Diogenes Laertius, Clemens Alexandrinus, Theodoritus, Cicero. Ibid.

57. *Ariſtoteles etiam quintum introducit elementum, quod acatonomaſton (ἀκατονόμαστον) id eſt, incompellabile nominavit, &c.*] Cicero Tuſculan. Quæſt. lib. 1. *Ariſtoteles quintum genus adhibet, vacans nomine.* Apud Laertium & Illuſtrium, in Ariſtotele; [illegible]. Quibus ſimilia in Theodoriti ſermone de materia & mundo, in Juſtino Martyri attributis p. 143. & 197. ex Philoſopho lib. 1. de cœlo cap. 2. 3. in Stobæi Eclogis Phyſicis cap. 13. in Attici Platonici Opere adverſus Ariſtotelem apud Euſebium Præp. Evang. XV. 7. 8. in Sexti Hypotypoſibus ubi ſuprà, & Opere in Mathematicos p. 433. necnon in Plutarcho lib. 1. de placitis Philoſophorum cap. 3. Atque hæc poſui, cum ut illuſtrarem locum præſentem, ut exponerem ſententiam Ariſtotelis aliò per Noſtrum traductam, tum ut ab accuſatione docti Animadverſoris Deſiderii Heraldi defenderem verba Arnobii lib. 2. *Qui quintum elementum principalibus applicat cauſſis, non Ariſtoteli Peripateticorum patri credis?* Lege Philoſtratum III. de vita Apollonii 11. Strabonem lib. 15. paullò poſt medium, de Brachmanibus, & Julianum Imperat. Orat. 5. p. 303. item clariſſimum Huetium in Notis ad Origenem p. 121. Rufinus contra Hieronymum; *Neſciebam te ἀκατονόμαστον dici & incompellabilem nominari.* Ibid.

58. *Aiunt enim corpuſcula ipſa, quæ atomos appellant, diverſis eſſe qualitatibus, &c.*] Non hoc dicebat Epicurus: immò atomis tribuebat ſolummodo figuram, magnitudinem, & pondus. Ibid.

peiùs quàm colligi poſſet & concludi, dilapſus eſt & diſſolutus? Ad hæc etiam illud requiro, quod ſit munimen, ſuper quod tam immenſæ molis jacta ſint fundamenta? Et rurſus, illud ipſum quod dixeris munimen, ſuper quid jaceat? Et item illud aliud, ſuper quid? Et eo uſque interrogando progrediar, donec reſponſio ad nihil & inane perveniat.

XIX. Quòd ſi dicat aliquis, quia atomi igneæ qualitatis, conjunctæ ſibi corpus unum fecerunt: & quia ignis qualitas non deorſum, ſed ſurſum tendit; impoſitam mundi molem, ad ſuperiora ſemper nitens ignis natura ſubvectat. Ad hæc reſpondebimus: Quo modo potuerunt atomi igneæ qualitatis, quæ ſemper ad ſuperiora contendunt; in inferiora deſcendere, & in profundo ac ſub omnis demerſo inveniri loco? Cùm * itaque graviores quæque, id eſt, terrenæ vel humidæ qualitates præveniant, ut diximus, leviores; unde & cœlum, velut ſuperiorem fabricam, igneis atomis, quæ & leviores ſunt, & ſurſum ſemper fugiunt, adſerunt ſtructam. Neque ergo fundamenta ignis, aut alia ulla habere mundus poteſt; neque atomis gravioribus cum levioribus, id eſt, his quæ deorſum ſemper præcipitantur, & his quæ ſemper ſurſum fugiunt, ſocietas aut compaginatio ulla conveniat. Igitur quòd impoſſibile ſit ex atomorum conjunctione, corpora mundi ſolidari, ſufficienter dictum; & quòd non potuerint inſenſibilia corpora, etiamſi ullâ ratione coire & connecti potuiſſent, formas dare corporibus & menſuras, vel membra fingere, vel qualitates efficere, vel exprimere quantitates; quæ utique omnia modulatione, ſui manum teſtantur artificis, & opus rationis oſtendunt; quam rationem ego Verbum & Deum appello.

* al. utique

Natura.

XX. Sed dicet aliquis, hæc à Natura fieri. Jam in hoc, de nomine controverſia eſt. Cùm enim conſtet mentis eſſe & rationis opus, hoc quod tu Naturam vocas, ego Deum conditorem voco; conſtat nec potuiſſe nec poſſe vel corporum ſpecies tam neceſſariis diſtinctionibus inſtitutas, vel animorum ſenſus, irrationabili opere & quod ſenſu careat effici. Quòd ſi idonei tibi teſtes videntur Philoſophi, Plato de his teſtatur [59] in Timæo; ubi de mundi ſactura diſcutiens requirit, utrumnam ſemper fuerit, an initium ſumpſerit; & pronunciat, quia factus ſit: Viſibilis enim, inquit, eſt, & palpabilis, atque corporeus: omnis autem quæ hujuſmodi ſunt, facta eſſe conſtat: quod autem factum eſt, aliquem habet ſine dubio auctorem, à quo factum eſt: Hunc ergo, inquit, factorem parentemque omnium, & invenire difficile eſt; & inventum, vulgo enarrare, impoſſibile. Hæc quidem Plato dicit: ſed & ſi ipſe aliique Græcorum Philoſophi, de factura mundi ſilere voluiſſent; nonne omnibus intellectum habentibus, palàm eſſet? Quis enim eſt exigui ſaltem ſenſûs homo, qui cùm cernat domum, omnia quæ ad uſus neceſſaria ſunt habentem; cujus cameram in ſphæræ gyrum videat collectam; eamque vario ſplendore, & diverſis imaginibus depictam; luminaribus præcipuis & maximis adornatam: quis, inquam, eſt, qui hujuſmodi fabricam videns, non ſtatim pronunciet, à ſapientiſſimo & potentiſſimo artifice eſſe conſtructam? Et ita quis invenietur inſipiens; * cùm cœli opus inſpiciat, ſplendorem ſolis cernat ac lunæ; aſtrorum curſus, & ſpecies, & vias certis rationibus & temporibus videat definitas; non tam à ſapiente hæc artifice & rationabili, quàm ab ipſa ſapientia & ratione clamet effecta?

* S. T. R. alii: ut cùm

XXI. Quòd & ſi ſecundùm alios Græcorum Philoſophos audire vis, & * Mechanicis imbutus es diſciplinis; de excelſis quæ traduntur, non te ſine dubio latent. Ponunt enim ſphæram æqualiter ex omni parte collectam, & ad omnia ſimiliter reſpicientem, atque à centro terræ æquis ſpatiis * diſtinctam; ipſaque ſui æqualitate ita ſtabilem, ut eam in nullam partem declinare undique æqualitas collecta permittat: & ita à nullo fulcimento ſubvecta, ſuſtentatur ſphæra. Quòd ſi verè hanc habeat ſimilitudinem mundi machina; evidens eſt opus in ea divinum. [60] Si verò, ut aliis viſum eſt, ſuper aquas poſita ſphæra, vel ſuper ipſas fertur, vel in ipſis volvitur; etiam ſic magni in ea artificis opus declaratur.

* Cod. Mathematicis.

* Cod. P. R. deſtinatam

XXII. Sed ne de his quæ non omnibus palàm ſunt, incerta videatur adſertio; ad ea veniamus, quæ neminem latent. Quis aſtrorum curſus tantâ ratione diſpoſuit, ortuſque eorum & occaſus inſtituit, certiſque & demenſis temporibus unicuique tenere cœli ambitum dedit? Quis ad occaſum, * aliis etiam redire in ortum permiſit? Quis impoſuit modum curſibus ſolis; ut horas, & dies, & menſes, & temporum viciſſitudines, diverſis motibus ſignet; & nunc hyemem, inde ver, æſtatem pòſt & autumnum, certâ curſus ſui dimenſione diſcernat; & * ſemper * eiſdem vicibus, anni orbem inconfuſâ varietate conſtringat? Quis, inquam, tanti ordinis moderatricem, non ipſam * Dei pronunciet ſapientiam? Et hæc quidem ſecundùm illa nobis dicta ſint, quæ de excelſorum diſciplinis traduntur à Græcis.

Aſtra.

* S. T. aliis alius ſemper tendere, alius

* P. R. temperet, eiſ-, demque

* Deeſt in R.

XXIII. Quid autem & de his, quæ vel in terris vel in mari videmus; nonne evidenter edocemur, Dei in his non ſolùm opus eſſe, ſed & providentiam? Nam [61] quòd in terra montes excelſi, certis quibuſque habentur in locis; ut ex his velut compreſſus & coanguſtatus aër, ordinatione Dei cogatur & exprimatur in ventos; ex quibus & fructus germen * concipiunt, & æſtivus ardor temperiem ſumat, cùm [62] Pleiades ignitæ ſolis ardoribus incanduerint. Sed dices; Cur & ardor Solis, ut temperies requiratur? Et quo modo fruges humanis uſibus neceſſariæ maturaſcerent? Sed & illud adverte, quòd ad axem meridianum, ubi plus eſt caloris; non multa datur nubium conſtipatio, nec abundans copia imbrium funditur; ne morbus habitantibus generetur: humidæ enim nubes, ſi calore rapido coquantur, aërem corruptum & peſtiferum reddunt.

Venti.

* S. T. accipiat

Pluviæ.

---

59. *In Timæo*] Accipe integrum Platonis locum, non quidem ut citatur ab Euſebio, Theodorito, aliiſque, ſed quo modo legitur apud ipſum Platonem. [illegible] COTELERIUS.

60. *Si verò ut aliis viſum eſt, ſuper aquas poſita ſphæra, &c.*] Aquas intellige inter firmamentum & cœlum empyræum. Ibid.

61. *Nam quòd in terra montes excelſi, &c.*] Citatur à Beda, libro de natura rerum c. 26. ubi videndæ Gloſſæ incerti Auctoris. Ibid.

62. *Pleiades.*] Editio Baſileenſis, & libri R. & P. Pliades. quâ de lectione in Etymologico ſuo doctiſſimus Voſſius, voce *Vergiliæ*. Ibid.

dunt. Sed & terra calidum imbrem ſuſcipiens, non nutrimenta ſegetibus, ſed perniciem præbet: in quo quis dubitat opus eſſe divinæ providentiæ? Denique Ægyptus, quia Æthiopicis è vicino flagrat ardoribus; ne inſanabiles corruptelas aëris, imbrium neceſſitate ſuſciperet; campi ejus non pluviam nubibus miniſtratam, ſed [63] terrenum quodammodo imbrem Nilo inundante ſuſcipiunt.

Nilus.

Fluvii. Mare.

XXIV. Quid de fontibus dicemus, & fluviis? qui perenni in mare fluunt meatu: & per divinam providentiam, nec illis abundans deficit curſus; nec mare tantas aquarum recipiens copias, ullum ſentit augmentum; ſed in eadem menſura, & ea quæ conferunt, & ea * quæ ibi conſeruntur elementa perdurant. Sed dicis mihi; Salſa aqua naturaliter conſumit fluentum dulce, quod ei fuerit infuſum. Et in hoc ergo manifeſtum eſt Providentiæ opus, ut ſalſum faceret illud elementum, in quod curſus omnium aquarum, quas ad uſum hominibus præſtiterat, * declinavit; uti ne per tanta ſæculi ſpatia, repletus maris alveus, inundationem pernicioſam terris & hominibus redderet. Nec ita quiſquam inſipiens erit, ut hanc tantam rationem, tantamque providentiam, ab irrationabili naturâ arbitretur eſſe diſpoſitam.

* Cand. Carm S.T. quibus confertur. P.R. quibus conferuntur

* S.T. declinaverit

Virgulta. Animalia.

XXV. Quid autem de virgultis? quid de animalibus dicam? Nonne per Providentiam factum eſt, ut cùm ſenectâ temporis reſolverentur; virgulta quidem vel plantis, vel ſeminibus quæ ipſa dederint; animalia verò per progeniem repararentur? Et mirâ quadam diſpenſatione Providentiæ, naſcituro pecori lac præparatur in uberibus; ac ſtatim ut natum fuerit, nullo docente, ſcit ubi alimoniæ ſuæ horrea requirat. Gignuntur autem non ſolùm mares, ſed & feminæ; ut ex utroque poſſit rurſus conſtare poſteritas. Sed ne, ut putant homines, viderentur hæc Naturæ quodam ordine, & non diſpenſatione fieri Conditoris; pauca quædam ad indicium & documentum providentiæ ſuæ, mutato ordine genus ſervare juſſit in terris; verbi gratiâ, * [64] ut per os conciperet * corvus, & per aurem muſtela generaret: ut aves nonnullæ, * ſicut gallinæ, interdum [65] ova vel vento, vel pulvere concepta parerent: alia quædam animalia marem vicibus alternis in feminam verterent, & ſexum per annos ſingulos commutarent; ut lepores, & hyænæ, quas beluas vocant: alia etiam ex terra orirentur, atque inde ſumerent carnem; ut talpæ: alia ex cinere, ut viperæ: alia ex putrefactis carnibus; ut [66] veſpæ quidem equinis, apes autem bubulis: alia [67] ex fimo boum, ut * ſcarabei: alia ex herbis, ut [68] de ocimo ſcorpius: & rurſus herbæ ex animalibus; ut ex cornu cervi vel * capræ, apii & aſparagi.

* P.R. in vipera

* Deeſt in tribus Codd.

* C.C R.P. ſicut & Gallinæ

* Cand P. S.T.R. canthari

* Cand. P. R. capreæ

XXVI. Et quid opus eſt plura enumerare, in quibus divina providentia, mutato ordine eo qui à Natura * datus * putatur, multimodis differentiis * nativitatem animalium conſtare voluit; ex quibus non irrationabilis rerum curſus, ſed ipſius * diſpenſatus * ratione doceretur? Aut non & in hoc pleniſſimum demonſtratur opus divinæ providentiæ; ubi ex terra & aqua, ad vitam hominum ſemina jacta reparantur? quæ cùm terræ fuerint mandata; voluntate Dei, humorem quem ſuſceperit gleba, velut uberibus ſuis ſeminibus immulget: aquis enim ineſt quædam vis ſpiritûs à Deo dati ex initio; cujus opere, habitus futuri corporis, in ipſo ſtatim ſemine formari incipit, & per culmum ſpicamque reſtitui: turgefacto etenim ex humore ſeminum grano, per anguſtos quoſdam venarum meatus vis illa ſpiritûs, quæ ineſſe aquis data eſt; utpote incorporea, tranſcurrens; ad incrementum ſemina ſuſcitat, & creſcentium ſpecies format. Miniſterio igitur humidi elementi, cui vitalis ille ſpiritus inſitus ſemper & ingenitus eſt, efficitur ut non ſolùm reparetur, * ſed ut per omnia ſimilis ſpecies & forma his quæ jacta fuerint ſeminibus redeat. Quæ ratio, cui vel brevem ſenſum habenti; per irrationabilem naturam, & non per divinam ſapientiam conſtare videbitur? Denique etiam hæc ad ſimilitudinem humanæ nativitatis formata ſunt: videtur enim terra vulvæ locum tenere; cui ſemen injectum, per * aquæ & ſpiritûs vim, ſicut ſuprà diximus, & formatur, & alitur.

* P.R. datur

* T. R. *aliis* nativitates

* S.T. diſpenſator ratione Deus

Aqua & ſpiritus.

* R. ſed & *alia*:

* Cand. Carm. aquam.

XXVII. Sed & in hoc admiranda eſt divina pro-

63. *Terrenum quodammodo imbrem Nilo inundante ſuſcipiunt.*]

Cæloque vacante
Terreſtrem pluviam diffuſus porrigit amnis,

de Nilo Alcimus Avitus Poëmatum lib. 2. Apud Græcos verò Philo Judæus l. de vita Moſis p. 564. [illegible] libro de profugis p. 476. [illegible] & lib. 3. de vita Moſis p. 682. [illegible] Ad quæ reſpectum dubio procul ab Heliodoro in lib. 9. quando ſcribit, [illegible] (al. [illegible]) [illegible] (al. [illegible]) [illegible] (al. [illegible]) Inſignis quoque eſt locus Gregorii Nazianzeni Orat. 24. in ipſo ſtatim exordio; [illegible] ita antiquiſſimus codex Regius 133 cùm alii ſex ejuſdem Bibliothecæ habeant [illegible]. Adi ad Theodoritum Quæſt. 39. in Exodum. COT.

64. *Ut per os conciperet corvus, & per aurem muſtela generaret.*] Licèt iſta lectio confirmari poſſit per ea quæ in Ariſtotele III. de generatione animalium 6. Plinio lib. 10. cap. 12. & Martiali Epigrammatum XIV. 74. de corvo leguntur: quia tamen vox *corvus* abeſt à ſex libris MSS. quos cum editis contuli, videtur ſcripſiſſe Rufinus; *Ut per os conciperet, & per aurem muſtela generaret.* quâ de fabulâ dixi ad Barnabam. Sed nihil affirmo. Ibid.

65. *Ova vel vento vel pulvere concepta.*] [illegible] ventoſa, ſubventanea, urina & inania. Ut intelligunt *parvum ovum* in his S. Irenæi verbis lib. 3. cap. 15. *Si autem aliquis quaſi parvum ovum dederit, ſemetipſum ipſis præbeat imitationi illorum, & redemptionem illorum conſecutus eſt.* Quem ego locum aliter ſoleo legere: ad hunc modum; *Si autem aliquis quaſi pravum ovum ediderit, ſemetipſum ipſis præbeat, imitationi illorum* [illegible], juxta adagium [illegible]. *Mali corvi malum ovum.* Epiphanius Hæreſi 26. n. 1. de iiſdem Hæreticis de quibus Irenæus; [illegible] *A Nicolao velut ſubventaneo ſerpentis ovo ſcorpii, ſive aſpidibus prognati.* Ibid.

66. *Veſpæ quidem equinis.*] Sic vulgò. Sed turbant Servius ad Georgicon IV. & I Æneidos, atque Iſidorus Originum lib. 11. & 12. cap. ult. Ibid.

67. *Ex fimo boum.*] Eadem eſt ſententia Hori Apollinis lib. 1. Hieroglyph. cap. 10. atque Euſtathii in Hexaemeron p. 44. Alii ſcarabeorum ſeu cantharorum ortum ad aſini ſtercus & cadaver referunt: unde & [illegible] dictum volunt. Conciliari tamen in fimo poſſunt, ex Ariſtotele lib. 5. de Hiſtoria animalium cap. 19. ubi de [illegible] & [illegible]. Omitto Hiſpalenſem Iſidorum, qui crabrones cum ſcarabeis videtur confudiſſe. Apud S. Auguſtinum cap. 7. libri primi Retractationum, à multis ſtercorea hæc origo vocatur in dubium, à multis ignoratur. Ibid.

68. *De ocimo ſcorpius.*] Traditur quoque apud Plinium Naturalis Hiſtoriæ lib. 20. cap. 12. Mox de aſparagis (Codex Regius *arſaragi* [illegible]) lege idem magnum Opus lib. 19. cap. 8. Ibid.

69. *Por-*

providentia, quòd videre nos quidem & agnoſcere fecit, quæ fiunt: quo modo autem & qualiter fiant, in ſecreto poſuit & in occulto; ut non indignis ad agnitionem ſubjaceant, ſed dignis & fidelibus, cùm meruerint pateſiant. Ut autem rebus ipſis & exemplis probemus, nihil omnino ex terrena ſubſtantia ſeminibus dari; ſed totum ex elemento aquæ, & ſpiritûs qui ineſt ei virtute conſtare; pone mihi, verbi gratiâ, in cratere aliquo ampliſſimæ magnitudinis, injici terræ talenta centum; & ſeminentur in eo diverſæ ſpecies ſeminum, vel olerum, vel etiam virgultorum; his præbeatur ad rigandum aqua ſufficiens; & per annos plures habeatur iſta diligentia: congregentur autem ſemina quæ collecta fuerint; verbi gratiâ, frumenti, vel hordei, aliarumque ſpecierum, per ſingulos annos ſeorſim; donec uniuſcujuſque ſeminis acervus, ad centum talentorum pondus aſcendat: tum etiam arbores avulſæ radicitus adpendantur: & his omnibus ex cratere ſumptis, ſi adpendatur terra, centum ſua nihilominus talenta ſalva reſtituet. Unde ergo dicemus omne illud pondus, omnemque quantitatem ſeminum diverſorum atque arborum ſurrexiſſe? Nonne evidenter apparet, quia ex aquis? Terra enim quod ſuum eſt, integrum tenet: aqua verò quæ per ſingula injecta eſt, nuſquam prorſus eſt; ob potentem divinæ conditionis virtutem, quæ per unam aquæ ſpeciem, tantorum ſeminum virgultorumque & ſubſtantias reparat, & ſpecies format; & genus fœnore multiplicato cuſtodit.

XXVIII. Ex quibus omnibus ſatis abundeque patére puto; * artifici ſenſu, & non irrationabili naturæ opere cuncta effici, & univerſa conſtare. Sed veniamus adhuc, ſi videtur, etiam ad noſtram, id eſt ad hominis ſubſtantiam, * qui eſt * [69] parvus in alio mundus; & conſideremus, quantâ ſit ratione compoſitus: & ex hoc præcipuè ſapientiam Conditoris intelliges: qui cùm ex diverſis ſubſtantiis conſtet, id eſt, mortali & immortali; per artificem providentiam Conditoris, ſocietatem diverſitas non refugit; & quidem longè à ſe * ſubſtantiis. Alia namque de terra adſumitur, & à Conditore formatur: alia verò ex immortalibus ſubſtantiis datur; nec tamen ei per hujuſcemodi conjunctionem, honor immortalitatis infringitur; nec, ut quibuſdam videntur, * affectus, quibus ad hæc ſingula moveri poſſit. Nam corpus, quod ex oſſibus & carnibus conſtat, initium ſumit ex ſemine viri; quod è medullis calor eliciens, vulvæ quaſi terræ conſignat: cui inhærens, ex fonte ſanguinis paulatim rigatum, in carnem & oſſa producitur; atque in ſpeciem auctoris jacti ſeminis reformatur.

* T. R. *alii*: artificis *Homo*.
* P. R. qui homo
* S. T. alius in parvo. R. in parvo mundus
* S. T. *alii*: ſubſtantiis alienis & diverſis. R. ſubſtantiis alienis & diviſis
* S. T. R. ex rationabili & concupiſcibili & iraſcibili ſubſiſtit; ſed magis ineſſe ei tales quidam videntur affectus

XXIX. [70] Et vide in hoc Artificis opus: quo modo oſſa, velut columnas quaſdam, quibus caro ſuſtentetur ac portetur, inſeruit. Tum deinde æqualis ex utraque parte, id eſt, dexterâ ac lævâ, menſura ſervetur; ut congruat pes pedi, & manus manui, digiti quoque digitis; ut ſinguli ad ſingulos tota æqualitate concordent: ſed & oculus oculo, & auris auri: quæ non ſolùm conſona ſibi & concordantia, ſed & uſibus neceſſariis apta formantur. Manus quidem, ut operi commodæ ſint; pedes, ut greſſibus; oculi, ut viſibus ſerviant, ſuperciliorum excubiis cuſtoditi: aures ad audiendum ita formatæ, ut cymbalo ſimiles, ſuſcepti verbi repercuſſum ſonitum altiùs reddant, & uſque ad ſenſum cordis emittant: lingua autem ad loquendum illiſa dentibus, plectri reddat officium: ipſi verò dentes, alii ut incidant & dividant cibos, & interioribus tradant; interiores verò, ut in modum molæ conficiant & comminuant; quò opportuniùs ſtomacho traditi, coquantur; unde & molares appellati ſunt.

XXX. Sed & nares, commeandi flatus, & reddendi ac recipiendi gratiâ factæ ſunt; ut innovatione ſpiritûs, calor naturalis qui * ex corde eſt, vel accendi vel refrigerari, cùm res popoſcerit queat, pulmonis officio; qui pectori inhærere datus eſt, ut mollicie ſui, palpet & foveat cordis vigorem; in quo videtur vita conſiſtere: vita dico, non anima. Nam quid dicam de ſubſtantia ſanguinis? * quam velut fluvius ex fonte procedens, & uno priùs alveo invectus, tum deinde per innumeras venas, quaſi per * areas derivatus; totam humani corporis terram, vitalibus rigat fluentis, jecoris opere miniſtratus; quod ad efficaciam digeſtionis ciborum, atque in ſanguinem mutandorum in dextro latere jacet. In ſiniſtro verò, ſplenis eſt locus; qui trahere ad ſe & purgare quodammodo ſordes ſanguinis poſſit.

* S. T. R. *alii*: in
* S. T. R. *alii*: qui
* *Carn.* T. ſingulas areas

XXXI. Inteſtinorum quoque ratio quanta eſt? quæ idcirco longis nexibus in circulorum ordinata ſunt modum, ut ſuſceptas digeſtiones ciborum paulatim egerant; quò neque ad ſubitum inanes efficiant locos, & his qui ſuperadditi fuerint non impediantur cibis. Membranæ autem in modum idcirco * facta ſunt; ut ex ipſis ea quæ * intrinſecùs ſunt, humorem ſenſim ſuſcipiant; * quò neque ſubitò effuſus * exinaniſſet interna, neque denſiore cute prohibitus, arida quæ extrinſecùs habentur efficeret, & totam hominis fabricam ſitis neceſſitate turbaret.

* *Cod.* P. R. factæ
* S. T. R. *alii*: extrinſecùs
* *Carm.* S. T. qui
* S T R. *alii*: exinaniret

XXXII. Porro verò feminea poſitio, & vulvæ ſinus ad recipiendum germen, & confovendum vivificandumque commodiſſimus; quem non ratione & prudentiâ effecta eſſe, quæ facta ſunt, ſuadeat? quòd in ea ſolùm parte membrorum, à virili ſpecie femina diſcrepet, qua poſteritas ſata ſuſcipitur, & fovetur: & rurſus virilis habitus ea tantummodo membrorum parte immutetur, qua ei vis ſerendi & generandi hominis ineſt. Et in hoc magnum quidem teſtimonium Providentiæ datur, ex neceſſaria diverſitate membrorum: ſed ibi majus, ubi in habitus ſimilitudine, uſus diverſitas, & officii varietas invenitur. Nam mamillæ viris æquè ſunt, ac feminis: ſed feminarum ſolæ ſunt, quæ lactis munere replentur; ut ſtatim ubi genuerint, apta ſibi parvulus inveniat nutrimenta. Quòd ſi tantâ ratione videmus in homine membra diſpoſita; ut cùm in cæteris omnibus ſimilis habitus vi-

---

69. *Parvus in alio mundus.*] Codex Candelerianus, *Alius parvus mundus.* Carmeliticus, *Alius in parvo mundus.* Eodem ſenſu. *Phyſici* inquit Macrobius lib. 2. in Somnium Scipionis cap. 12. *mundum, magnum hominem, & hominem, brevem mundum eſſe dixerunt.* Quod ſic expreſſum eſt à Philone Judæo libro Quis rerum divinarum hæres, p. 502. conſtantiensis. *βραχὺν φασὶ κόσμον τὸν ἄνθρωπον, μέγαν δὲ ἄνθρωπον ἔφασαν τὸν κόσμον εἶναι.* De homine *microcoſmo*, minori mundo, *ἀνθρώπου κοσμικοῦ* ubique legas. COT.

70. *Et vide in hoc Artificis opus, &c.*] Totum locum confer cum Reſponſione ad Interrogationem 140. in Cæſarii Dialogis: nec dubitabis aſſerere, à Cæſario illo ſuppilatas fuiſſe Recognitiones. Minus commodè Arnobius lib. 3. *Nam quid in homine pulcrum eſt, quid quaſo admirabile, vel decorum, niſi quod & veternus* (legunt clarum è MS. Regio, cum etiam ſcribi potuiſſet verrino) *cum pecore neſcio quis auctor voluit eſſe commune?* Ibid.

71. Ecce

videatur, in his tantummodo diſcrepent, in quibus uſus diverſitatem requirit; & neque in viro aliquid ſuperfluum aut egens, neque in femina quod deſit videamus vel quod abundet; quis ex his omnibus non evidenter agnoſcat rationis opus, & ſapientiam Conditoris?

XXXIII. His adſtipulatur etiam cæterorum animalium rationabilis diverſitas; & ſuo quodque uſui miniſterioque conveniens. Hæc teſtatur & arborum varietas, herbarumque diverſitas, tam ſpecie variata, quàm ſuccis. Hæc adſerit & permutatio temporum, in quatuor diſtincta viciſſitudines; & certis horis, diebus, menſibus, annum circulus claudens, & ne unam quidem horam ſtatutæ rationis excedens: hinc denique etiam mundi ipſius ætas, certâ & ſtabili ratione, concepto annorum numero cenſetur.

Mundi creatio.

XXXIV. Sed dices; Quando mundus factus eſt, & quare tam tardè! Hoc poſſis obtendere etiamſi antè factus fuiſſet: diceres enim, cur non & ante hoc? & ita immenſa ſæcula tranſcendens, ſemper poſſis requirere, cur non & ante hoc? Sed nobis nunc ſermo non de eo eſt; * ſed ſi omnino factus eſt. Si enim factum conſtat; neceſſariò potentis & ſummi artificis opus eſt: quod ſi conſtat; quando eum facere voluerit, ſapientis artificis arbitrio judicioque relinquendum eſt. Niſi videatur tibi omnis hæc ſapientia, quæ tam immanem mundi machinam ſtruxit, & ſingulis quibuſque rebus formas & ſpecies dedit; quarum habitum non decori ſolùm convenientem, ſed & futuris uſibus aptiſſimum & neceſſarium poneret; hoc tam ſolum fugerit, * quo tam magnificæ conditionis opportunum tempus adſumeret. Eſt apud illum profectò certa ratio: ſunt evidentes cauſſæ; cur, & quando, & qualiter fecerit mundum: quas hominibus: quibus hæc quæ ante oculos poſita ſunt, & de ejus providentia conteſtantur, inquirere & intelligere pigrum fuit; aperiri utique non oportuit: quæ enim in occulto habentur; & intra ſapientiæ ſenſus, velut intra regios theſauros recondita ſunt; nemini patent, niſi his qui ab illo didicerint, apud quem ſignata ſunt hæc & repoſita. Deus ergo eſt qui fecit omnia, & ipſe à nemine factus eſt. Qui autem Naturam pro Deo nominant, & per naturam facta eſſe cuncta teſtantur; latet eos appellationis ſuæ error. Si enim Naturam irrationabilem putant; ſtultiſſimum eſt, rationabilem facturam ab irrationabili factore progredi. Si verò ratio eſt, id eſt, logos, per quam facta conſtat univerſa; ſuperfluò nomen immutant, ubi de Conditoris ratione profitentur. Ad hæc ſi quid habes, pater, proſequere.

* S T. R. *alii*: cur non ſit ante factus, quàm factus eſt; ſed

* *Carm.* S. T. quod

Natura.

XXXV. Hæc cùm Niceta dixiſſet, Senex ita reſpondit; Tu quidem fili, prudenter & fortiter proſecutus es, in tantum ut meliùs dici poſſe de Providentia non putem: ſed quoniam hora jam multa eſt, craſtinò ad hæc quæ * perſecutus es, reſpondere aliqua volo; de quibus ſi mihi ſatisfeceris, gratiæ me fateor debitorem. Et his à Sene dictis, ſurrexit Petrus. Quidam verò ex * adſtantium Laodicenſium * primas, rogabat Petrum & nos, ut Senis indumenta, quæ habebat ſordida & ſciſſa, mutaret: quem Petrus & nos amplexi, & collaudantes pro honeſta & optima voluntate ſua, dicebamus; quia nec nos ita inſipientes ſumus, & impii, ut cui tam precioſa verba concredimus, non multò magis etiam hæc quæ ad uſus corporeos ſunt neceſſaria præbeamus; quæ eum & libenter ſuſcepturum credimus, tamquam à filiis patrem; ſed & tectum nobis & vitam communem fore credimus. Hæc cùm nos diceremus; & ille primarius civitatis, ſummâ vi, & blandimentis plurimis avellere à nobis cuperet Senem; nos verò eò vehementiùs retineremus; omnis populus acclamavit, ut illud magis fiat, quòd ipſi placet Seni: & cùm ſilentium factum fuiſſet, Senex juramento prævenit, dicens; Hodie apud nullum manebo, neque ab aliquo quidquam ſuſcipiam; uti ne alterius * delectio, alterius triſtitia fiat: hæc enim poſtmodum, ſi viſum fuerit, fieri poſſunt.

* T. R. *alii* proſecutus

* S. T. R. *alii*: adſtantibus

* S. T. R. *alii*: primus

* S. T. R. *alii*: delectatio

XXXVI. Et cùm hæc dixiſſet Senex, Petrus ait ad primarium civitatis; Quoniam noſtri præſentiâ, bonam voluntatem tuam oſtendiſti; triſtem te non oportet abſcedere: ſed accipiemus abs te gratiam pro gratiâ; domum tuam nobis oſtende, & præpara eam, ut craſtinò diſputatio quæ futura eſt * habeatur; & ſi qui volunt adeſſe ad audiendum, permittantur. Quæ cùm audiſſet * primas civitatis, valde gaviſus eſt; ſed & omnis populus libenter audivit. Cúmque diſceſſiſſent turbæ, domum ſuam oſtendit: diſcedere autem & Senex cœpit. Ego tamen uni ex pediſſequis meis imperavi, clam ſubſequi veſtigium Senis, & diſcere ubi maneret. Nos autem cùm rediſſemus ad hoſpitium, enarravimus omnia fratribus, quæ nobis cum Sene habita ſunt; & ita ex more cibo ſumpto requievimus.

* T. R. *alii*s ibi habeatur

* S. T. R. *alii*: primus

XXXVII. Die autem poſterâ Petrus maturè ſurgens, ſuſcitavit nos; & perreximus pariter ad locum ſecretum, in quo & pridie orationis cauſſâ fueramus: atque inde poſt orationem, dum veniremus ad conſtitutam domum, in itinere monebat nos, dicens; Audite me conſervi dilectiſſimi: bonum eſt ut unuſquiſque veſtrûm, ſecundùm quod poteſt, proſit accedentibus ad fidem religionis noſtræ: & ideo non vos pigeat ſecundùm ſapientiam, quæ vobis per Dei providentiam collata eſt, differentes, inſtruere ignaros & docere; ita tamen ut his quæ à me audiſtis, & tradita ſunt vobis, veſtri tantùm ſermonis eloquentiam ſocietis. Nec aliquid proprium, & quod vobis non eſt traditum proloquamini; etiam ſi vobis veriſimile videatur: ſed ea, ut dixi, quæ ipſe à vero Propheta ſuſcepta vobis tradidi, proſequamini; etiam ſi minùs plenæ adſertionis eſſe videbuntur. Hinc enim ſæpe contingit declinare quoſdam à veritate, dum ſpeciem ſibi verioris & validioris veritatis, propriis cogitationibus repeiſſe ſe credunt.

Pſeudo-Clemens, Epiſt. 3. poſt initium.

XXXVIII. His à Petro dictis, libenter annuimus, dicentes ei, nihil nos acturos, niſi quod ipſi videretur. Tum ille: Ut ergo, inquit, ſine periculo exerceamini; me coram diſputate ſinguli, ita ut unus alii ſuccedat, ac ſuas unuſquiſque explicet quæſtiones. Nunc ergo quoniam heſterno die Niceta ſufficienter diſſeruit, hodie ſermonem faciat Aquila, & poſt Aquilam Clemens; inde ego, ſi tamen etiam me res popoſcerit aliquid addere. Interea dum hujuſmodi ſermones cædimus, ad domum ventum eſt: in qua ſuſcipiens nos paterfamilias, introducit ad locum quemdam, in ſimilitudinem theatri collectum, & pulcrè exædificatum; in quo turbas plurimas ex tempore noctis opperientes nos reperimus; inter quos & Senex qui pridie nobiſcum diſputaverat. Itaque medium habentes Petrum, ingredimur etiam nos, circumſpicientes ſicubi cerneremus Senem: quem prior Petrus videns in medio turbæ latitantem, evocavit ad ſe, dicens; Clariorem multis animam poſſidens, cur in occulto lates, & verecundiâ contegeris? accede huc magis, & quæ tibi videntur, exſequere.

XXXIX. Ubi hæc dixit Petrus, ſtatim tur-

bæ

bæ locum dare cœperunt Seni. Cúmque acceſſiſſet, ita cœpit: Eorum quæ die heſterno proſecutus eſt juvenis, etiamſi verba non memini, ſenſum tamen & ordinem teneo: & ideo neceſſarium puto propter eos qui heſternò non adfuerunt, Anacephalæoſin facere eorum quæ dicta ſunt, & breviter cuncta repetere; ut etiam ſi me aliquid affugerit, ab eo qui proſecutus eſt præſente commonear. Hic ergo fuit heſternæ diſputationis ſenſus: quòd omnia quæ videntur, quoniam certâ menſurâ & arte, formaque ac ſpecie conſtant, ſine dubio à ſapiente virtute ſacta eſſe; * ut rationis ipſius providentiâ mundus regatur, etiamſi nobis ea quæ geruntur in mundo, minùs rectè geri videantur. Conſequitur autem, ut ſi creator omnium Deus eſt ac mens, ſit etiam juſtus: quòd ſi juſtus eſt, neceſſariò judicat: ſi judicat, neceſſe eſt ut homines de ſuis actibus judicentur: & ſi de actibus ſuis unuſquiſque judicatur, erit ergo inter juſtos & peccatores juſtum quandoque diſcrimen. Hæc fuit, ut opinor, totius verbi continentia.

* S. T. R. *alii*: credenda ſunt: quòd ſi mens & ratio eſt quæ hæc condidit, conſequens eſſe, ut

XL. Si ergo oſtendi poteſt, quòd mens ac ratio cuncta condiderit; conſequens eſt, & ea quæ ſequuntur, ratione & providentiâ geri. Si verò Natura imprudens & cæca gignit univerſa; perimitur ſine dubio judicii ratio; nec diſcuſſio peccatorum, ac benefactorum remuneratio ſperabitur, ubi judex non eſt. Quia ergo omnia in hoc pendent, & huic capiti adhærent; non indignemini, ſi fortè paulò latiùs diſcuti hæc & * pertractari voluero. In hoc enim mihi ad omnia quæ proponuntur, velut prima janua clauditur: & ideo hanc mihi ante omnia aperiri volo. Nunc ergo audite quæ dico, & reſpondeat mihi ſi quis veſtrûm volet: non enim erubeſcam diſcere, ſi audiero quod verum eſt; & rectè dicenti acquieſcere. Igitur heſternò à te habitus ſermo, qui adſerebat quòd arte & menſurâ & ratione cuncta conſtârent; non valde me ſuadet, mentem rationemque eſſe quæ fecerit mundum: multa enim habeo, quæ oſtendam competenti menſurâ ac formâ & ſpecie conſtare, nec tamen per mentem condita ac rationem. Tum præterea video multa inconditè, inconſequenter, injuſtè geri in mundo: & ſine Geneſis curſu nihil fieri poſſe; quod poſt omnia etiam ex meipſo manifeſtiſſimè adprobabo.

* P. R. perſcrutari

De Providentia.

XLI. Hæc cùm Senex diceret, Aquila reſpondit; Quoniam ipſe propoſuiſti, ut ad ea quæ diceres haberet copiam reſpondendi qui velit; concedit mihi frater meus Niceta, hodie facere ſermonem. Et Senex: Proſequere, ait, fili, ut vis. Et Aquila reſpondit; Promiſiſti quòd oſtenderes multa eſſe in mundo quæ formam ac ſpeciem æquali ratione collectam gerant, quæ tamen conſtet non effici per conditorem Deum. Nunc ergo quod promiſiſti oſtende. Et Senex: [71] Ecce arcum videmus in cœlo, circulum tenere omni menſurâ collectum, & habere ſpeciem veri, quam fortaſſis nec mens condere, nec deſcribere ratio potuiſſet; nec tamen hic ab aliqua mente fit. Ecce in brevi totum propoſui; reſponde ad hæc.

XLII. Tum Aquila: Non continuò, inquit, ſi quid ex typo & formâ exprimitur; id intelligitur à ratione * eſſe, ac ſine mente non fieri poſſe: quoniam typus ipſe qui exprimit figuras ac formas, non ſine mente factus eſt. Verbi causâ, cera ſi adfigatur ſculpto anulo, imaginem quidem & figuram ſumit ex anulo, qui ſine dubio ſenſu caret: ſed anulus qui exprimit effigiem, manu artificis ſculptus eſt; & mens fuit ac ratio, quæ typum anulo dedit. Ita ergo & arcus exprimitur in aere: ſol enim nubibus rareſcentibus radios ſuos imprimens, & humori nubilo velut ceræ molli adfigens orbis ſui typum, arcûs ſpeciem reddit; & efficit hoc ipſa, ut dixi, repercuſſio ſplendoris Solis in nubibus, atque ex illis fulgorem circuli ejus reddens. Fit autem hoc non ſemper, ſed cùm opportunitatem ſui, humectæ nubes rareſcendo præſtiterint. Unde & rurſus cùm denſantur nubes & coëunt; arcûs forma reſolvitur, & exoleſcit: denique numquam ſine ſole & nubibus, arcus apparet; ſicut nec ſine typo & cerâ, * & aliâ hujuſmodi materiâ, exprimitur imago. Non ergo mirum eſt, ſi conditor Deus ex initio fecit typos, ex quibus nunc formæ exprimantur ac ſpecies. Simile autem hoc & illi, quòd ab initio Deus elementa inſenſibilia creavit, quibus ad reliqua omnia formanda & explicanda uteretur. Sed & qui ſtatuas formant, typum priùs * luti vel ceræ fingunt; & ex ipſo redditur ſtatuæ effigies: tum deinde & umbra redditur ex ſtatua; quæ umbra per omnia formam ac ſimilitudinem ſtatuæ gerit. Quid ergo dicemus, inſenſibilem ſtatuam formare umbram, tam diligenti, quàm ipſa ſtatua eſt, ratione collectam? an illi ſine dubio adſcribetur umbræ collectio, qui & ſtatuam finxit?

* S. T. R. *alii*: & mente non fieri: quoniam

* T. R. *alii* vel

* S. T. R. *alii*: luti,

XLIII. Si ergo tibi videtur hoc ita ſe habere, & ſufficit quod de hoc dictum eſt; ad alia inquirenda veniamus: aut ſi aliquid adhuc deeſſe putas, repetamus. Et Senex ait; Volo ut repetas de hoc: ſunt enim & alia multa quæ ſimiliter fieri video: nam & fructus arborum ſimili modo pulcrè formati, & in rotundum mire collecti naſcuntur; & foliorum ſpecies ingenti decore formatur, atque exquiſitâ arte viridis membrana contexitur: tum præterea pulices, mures, lacertas, & his ſimilia: numquid & hæc dicemus à Deo fieri? Unde ex his vilioribus, conjectura capitur meliorum; quòd nequaquam mentis arte formentur. Bene, inquit Aquila, * de foliorum textura, & de parvis animalibus colligis, quòd ex his fides etiam melioribus deroganda ſit: ſed non te iſta decipiant, ut putes quaſi duabus folia manibus operantem Deum, non poſſe univerſa complere quæ fiunt; ſed memento quo modo heſternò tibi frater meus Niceta reſpondit, & myſterium ante tempus aperuit, verè quaſi cum patre loquens; & cur & quo modo fiant hæc, quæ inutilia videntur, expoſuit.

* S. R. *alii*: quia de

XLIV. Et Senex: Cur iſta inutilia voluntate illius ſummæ mentis fiant, velim à te audire. Si, inquit, liquido apud te conſtat, quòd mentis & rationis opus in ipſis eſt; tum demum tibi etiam cur facta ſunt, dicere non pigebit, & quòd juſtè facta ſint edocere. Ad hæc Senex reſpondit; Non poſſum fili, ea quæ videntur ex arte formata, dicere per mentem fieri; propter cætera quæ injuſtè & inordinatè fieri videmus in mundo. Si ta, inquit Aquila, ea quæ inordinatè fiunt, dicere quòd per providentiam Dei facta ſint non ſinunt; cur non ea quæ ordinatè fiunt, dicere te quod à Deo facta ſint cogunt, & quia irra-

71. *Ecce arcum videmus in cœlo, &c.*] Græca ſi mavis; & cur non mavelis, dabit idem Cæſarius Interrogatione 113. [illegible Greek] Ad caput autem ſequens legito Reſponſionem ejuſdem Quæſtionis, & ſequentem Quæſtionem 114. COTELERIUS.

72. Se-

irrationabilis natura opus rationabile proferre non poſſit? Certum eſt enim, nec omnino negamus, quia in hoc mundo quædam ordinatè, quædam inordinatè fiant: ea ergo quæ rationabiliter fiunt, crede quòd per Providentiam fiant; quæ verò irrationabiliter & inordinatè, quia naturaliter eveniant & fortuitò accidant. Miror autem non advertere homines; quia ubi ſenſus eſt, poſſunt res ordinatè fieri & inordinatè; ubi autem nullus eſt ſenſus, neutrum omnino effici: nam ratio ordinem facit; ordinis autem curſus, ſi contrarium quid acciderit quod ordinem turbet, neceſſariò inordinatum aliquid profert. Et Senex: Hoc ipſum mihi à te oſtendi volo.

Aſtra.

XLV. Non, inquit, morabor, Aquila. Duo viſibilia ſigna monſtrantur in cœlo; unum ſolis, aliud lunæ: hæc ſequuntur & aliæ quinque ſtellæ, diverſos & proprios ſingulæ explicantes curſus. Hæc ergo Deus poſuit in cœlo, quibus aëris temperies pro ratione temporum diſpenſetur, & ordo viciſſitudinum permutationumque ſervetur. Horum autem ipſorum miniſterio, & ſi quando pro peccatis hominum * plaga * & correptio terris injicitur; perturbatur aër, lues animantibus, corruptio frugibus, peſtilens per omnia mortalibus annus inducitur: & ita fit, ut uno eodemque miniſterio, & ſervetur ordo & corrumpatur. Etenim palàm eſt * incredulis & imperitis, quòd curſus ſolis utilis & neceſſarius mundo, per Providentiam datus, ſemper ordinatus habeatur: lunæ verò, ad comparationem curſûs ſolis, in augmentis & detrimentis ſuis, apud imperitos, inordinati curſus videntur & incompoſiti. Nam ſol certis diſtinctionibus & ordinatis movetur: ex ipſo enim ſunt horæ; ex ipſo dies, cùm aſcenderit; ex ipſo etiam nox, cùm occiderit; ex ipſo menſes & anni numerantur; ex ipſo viciſſitudines temporum fiunt, dum ad ſuperiora conſcendens, ver temperat: ubi autem ad ſummum cœli venerit, æſtivos accendit calores: decidens rurſus, autumni temperiem reddit: ubi verò ad inferiorem redierit circulum; ex glaciali compage cœli, rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit.

** S. T. placet*
Cur mala, & unde.
** In T. inſer. etiam. Sic & in aliis.*

XLVI. Sed de his aliàs latiùs diſſeremus. Nunc interim, * cùm * ſit * iſte miniſter bonus, ad viciſſitudines temporum moderandas; tamen ubi ſecundùm voluntatem Dei, correptio mortalibus datur, incandeſcit acriùs, & urit mundum vehementioribus flammis. Similiter autem & lunæ curſus, atque hæc quæ imperitis videtur inordinata permutatio; incrementis frugum, & pecudum, omniumque animantium commoda eſt: augmentis enim ejus detrimentiſque, mirâ quadam Providentiæ arte, omne quod gignitur, alitur & creſcit: de quibus latiùs proſequi poſſemus, & aperire de ſingulis rationem, niſi nos propoſitæ quæſtionis ordo revocaret. His tamen ipſis eiſdemque miniſteriis, quibus gignuntur, aluntur, augentur univerſa; cùm fuerit, juſtâ aliqoâ ex cauſâ, ordinis ioſtituti mutata temperies; corruptio oritur & intemperantia; ut in homines, ſicut ſuprà diximus, caſtigatio, Dei voluntate procedat.

** P. R. conſiſtit*
I. Clement. Hom. 11. c. 10. Vide ſuprà, l. 3. c. 27.

XLVII. Sed forſaſſe dices; Quid, quòd in iſta communi caſtigatione ſimilia impii patiuntur & pii? Verum eſt, etiam nos fatemur: ſed piis, caſtigatio ad profectum cedit; ut in præſenti vitâ adflicti, purgatiores veniant ad futuram, in qua perpetua eis requies præparata eſt: ſimul autem ut & impii aliquantulum ex ipſorum caſtigatione proficiant; aut juſta in eos feratur judicii futuri ſententia; cùm in eiſdem caſtigationibus, juſti quidem gratias egerint Deo, injuſti autem blaſphemaverint. Igitur cùm in duas partes rerum dividatur opinio, quòd alia per ordinem, alia contra ordinem fiant; ex his quidem quæ ſecundùm ordinem fiunt, oportuit credi eſſe Providentiam; de his verò quæ contra ordinem geruntur, cauſſas * requirere ab his, qui eas per doctrinam Propheticam didicêre: quibus enim innoteſcere potuit ſermo Propheticus; * ſciunt quando, & ob quam cauſſam ærugo, grando, peſtilentia, & horum ſimilia per ſingulas quaſque generationes exorta ſint, & ex quibus peccatis hæc ad vindictam data ſint; unde humano generi cauſſa triſtitiæ, unde gemitus ac dolores acciderint; unde etiam tremoris languor advenerit, & quòd hæc ab initio fuerit vindicta parricidii.

I. Clement. Hom. 11. c. 16.
** al. requiri*
** Carm. ſciant quid veniat de miſericordia, quid de juſtitia. & apud quem non eſt iniquitas requirendum eſt, ut probentur pii, corrigantur verò impii. Sicut verbi gratiâ in una domo vel in una navi, ſi immineant ruinæ vel naufragii caſus, ſine dubio periculum utroſque reſpicit: non quia ſimili detinentur actione rei, ſed quia eis communis iſtius vitæ curſus par eſt ut cùm juſtus ſit, adverſis non frangatur: injuſtus emendetur, vel de correptione vitam adeptus cum juſto, aut de obduratione ſupplicium recepturus.*

XLVIII. Nam ab origine mundi, nihil horum fuit; ſed ex impirtate hominom, initium mala iſta ſumpsêre; & inde * ſemper * creſcentibus iniquitatibus, & malorum numerus crevit. Sed idcirco divina providentia judicium erga omnes ſtatuit; quia præſens ſæculum non erat tale, in quo unuſquiſque poſſet pro meritis diſpenſari. Non ergo ex his, quæ pro peccatis hominum mundo acciderunt malis, illa contemplanda ſunt, quæ ab initio, cùm nullæ * malæ cauſſæ exſiſterent bene & ordinatè inſtituta ſunt. Denique ad indicium eorum quæ ab initio fuêre, inveniuntur nonnullæ gentes alienæ ab hujuſmodi malis. Nam [72] Seres, quia caſtè vivunt, expertes habentur horum omnium; quia neque poſt conceptum adiri ultrà apud eos feminam fas eſt, neque cùm purgatur; carnibus ibi immundis nemo veſcitur; ſacrificia nemo novit; ſecundùm juſtitiam omnes ſibiipſis judices ſunt. Idcirco igitur neque caſtigantur iſtis plagis, quas ſuprà diximus; & plurimum temporis in vita durantes, abſque ægritudine finiunt vitam. Nos autem miſeri, velut cum ſerpentibus peſſimis habitantes; cum hominibus dico iniquis; perferimus neceſſariò cum ipſis adflictionum plagas in hoc mundo; ſed ſpem gerimus, ex conſolatione futurorum bonorum.

quando Gen. 4. 12. in LXX.
** T. ſupercreſcentibus*
** P. T. malâ*
Seres.

XLIX. Si propter iniquitates, inquit Senex, aliorum, cruciantur etiam juſti; oportuit Deum, tamquam proviſorem, jubere hominibus, ut non facerent ea ex quibus neceſſe eſſet cum injuſtis adfligi etiam juſtos; * aut facerent emendationem aliquam; aut purificationem mundo * adhiberent. Juſſit, inquit Aquila, Deus hæc; & dedit præcepta per Pro-

I. Ezech. 2. 6.
** Carm. S. T. aut ſi*
** Carm. S. T. adhibere. R. adhiberet Sic & Cand. P.*

---

72. *Seres*] Quos ex lectione Strabonis, Plinii, Melæ, Solini, Luciani, Ammiani Marcellini, Origenis, Euſebii, Cæſarii, Cedreni, Euſtathii, &c. diſcimus celebres extitiſſe tum ſalubritate & vitæ diuturnitate ad trecentos annos productæ, tum laudibus lenitatis, quietis, frugalitatis, caſtimoniæ, juſtitiæ, ac pietatis. Quò magis mirandum ſcribi à S. Epiphanio in Expoſitione fidei n. 10. apud Seras, virorum conſuetudinem fuiſſe muliebriter vivere, feminarum verò viriliter. Scilicet attribuit Epiphanius Seribus quod ad Gelos pertinet: de quibus ſuprà lib. 9. cap. 22. COT.

Prophetas, quo modo homines vivere deberent: ſed & hæc contempſerunt; imò verò & eos, ſi qui fortè obſervare cupiebant, diverſis injuriis adflixerunt; donec etiam ipſos à propoſita obſervatione dejicerent, & ad incredulitatis nihilominus verterent turbam, ſibique ſimiles efficerent.

L. Propterea denique ab initio cùm fuiſſet omnia terra maculata peccatis, Deus diluvium mundo induxit; quod vos ſub Deucalione factum dicitis: & tunc unum quemdam juſtum cum filiis ſuis in arca reſervavit, & cum eo omnium ſeminum omniumque animantium genus. Et tamen etiam qui ex ipſis nati ſunt; tempore intercedente, rurſus ſimilia prioribus agunt: oblivioni enim, quæ acciderant data ſunt; ita ut poſteri ne hoc ipſum quidem crederent, quòd diluvium factum eſt. Unde & ſtatuit Deus, in præſenti ſæculo ultrà non fieri diluvium: alioqui ſecundùm rationem peccatorum, neceſſe erat etiam per ſingulas generationes hoc fieri, infidelitatis gratiâ: ſed magis indulſit per ſingulas gentes, Angelos quoſdam agere principatum, qui malis gaudent; quibus tamen eâ conditione poteſtas adversùm unumquemque mortalium data eſt, ſi priùs ſe ipſe quis peccando eis feciſſet obnoxium: donec adveniret ille qui bonis gaudet, & compleretur per ipſum numerus juſtorum; & per omnem mundum creſcente multitudine piorum, aliquâ ex parte reprimeretur impietas, & innoteſceret omnibus, quia omne quod bonum eſt, à Deo fit.

[Diluvium.] [I. Clement. Hom. 8. c. 17.]

LI. Ex arbitrii autem libertate unuſquiſque hominum, dum incredulus eſt de futuris, per malos actus incurrit in mala. Et hæc ſunt, quæ videntur in mundo contra ordinem geri; quibus cauſſas, ut eſſent, infidelitas dedit. Miranda igitur per omnia eſt divinæ providentiæ diſpenſatio; quæ his qui initio fuerint, bonam quidem viam vitæ incedentibus, bonis incorruptibilibus dedit perfrui: ubi verò peccaverunt, mali originem peccato pariente ſumpſerunt: & unicuique bono, quaſi quodam conjugii fœdere, ex parte peccati ſociatum eſt malum: quoniam quidem humano * ſanguine terra polluta eſt; & aræ Dæmonibus ſuccenſæ; aërem quoque ipſum inceſto ſacrificiorum fumo temerârunt: & ita demum corrupta priùs elementa, hominibus corruptelæ vitium, velut radices ramis ac fructibus tradiderunt.

[* P. R. ſemine]

LII. Vide ergo in hoc, ut dixi, quàm juſtè vitiatis rebus providentia divina ſuccurrit: ut quoniam bonis Dei, mala quæ ex peccato originem ſumpſerant, ſociata ſunt; duabus his partibus, duos principes poneret; & ei qui bonis gaudet, bonorum ordinem; qui ad fidem providentiæ ſuæ, credentes * adducere ſtatuit; ei verò qui malis gaudet, ea quæ contra ordinem & inutiliter geruntur, ex quibus ſine dubio etiam Providentiæ fides in dubium veniat: & habita eſt per hoc à juſto Deo juſta diviſio. Hinc ergo eſt, quòd cùm ordinatus aſtrorum curſus, fidem faciat manu artificis conditum mundum; rurſum conturbatio aeris, aura peſtilens, fulminum vagi ignes, Providentiæ opus refellant. Habent enim, ut diximus, ſingula quæque bona, contraria & conjuncta ſibi mala: ut fœcundis imbribus, grando inimica eſt; ut rori placido, rubiginis eſt ſociata corruptio; ut ventis lenibus, procellarum turbines juncti ſunt; fructuoſis arboribus, infructuoſæ; herbis utilibus, noxiæ; animalibus mitibus, fera & pernicioſa connexa ſunt. Hæc autem omnia poſita ſunt à Deo, pro eo quòd hominibus voluntas arbitrii à bonorum propoſito diſceſſit, & declinavit ad mala.

[I. ſuprà, l. 1. c. 24.] [* S. T. R. alios adduceret]

LIII. Igitur in omnibus mundi rebus habetur iſta diviſio: & ſicut ſunt pii, ita & impii, ut ſunt Prophetæ, ita & falſi Prophetæ: ſed & apud Gentiles ſunt Philoſophi, ſunt & falſi Philoſophi: Judæorum quoque circumciſionem Arabicæ gentes, aliæque plurimæ ad miniſterium ſuæ impietatis imitatæ ſunt. Sic & divino cultui eſt contrarius Dæmonum cultus, & Baptiſmo Baptiſmus, & legi leges, & Apoſtolis Pſeudo-Apoſtoli, & doctoribus falſi doctores. Et inde eſt unde apud Philoſophos, alii aſſerunt Providentiam, alii negant; alii unum Deum, alii plures defendunt. Uſque ad hoc res denique acceſſit, ut cùm verbo Dei fugentur Dæmones, per quod eſſe Providentia declaratur; invenerit ars magica, ad infidelitatem confirmandam, quo modo etiam hoc ex contrariis imitetur. Sic ſerpentum venena mitigare carminibus, inventum; & verbo ac poteſtati Dei contrarias inducere ſanitates. Angelis quoque Dei contraria reperit ars magica miniſteria; animarum ſuſcitationes contra hæc, & figmenta Dæmonum ponens. Et ne multa enumerando, ſermonem longiùs traham; nihil omnino eſt quod fidem Providentiæ faciat, & non habeat è contrario aliud ad infidelitatem paratum: & ideo qui ignorant iſtam diviſionem rerum; pro his quæ à ſemetipſis diſcordant in mundo, non putant eſſe Providentiam. Sed tu, pater, quaſi vir ſapiens, ex iſta diviſione elige partem quæ ordinem ſervat, & fidem Providentiæ facit; & non ſolùm ſequaris illam partem, quæ contra ordinem currit, & Providentiæ derogat fidem.

[*Circumciſio apud Gentiles.*] [*Magia.*]

LIV. Ad hæc Senex reſpondit; Da mihi viam, fili, quâ poſſim ex duobus iſtis ordinibus, quorum alter adſerit, alter refutat Providentiam, unum aliquem in meis ſenſibus confirmare. Rectum, inquit Aquila, habenti judicium facile diſcrimen eſt: nam & hoc ipſum, quod ais, ordo & inordinatio, ab artifice fieri poteſt *; nam verbi gratiâ, ponamus de excelſa rupe abruptum ſaxum in præceps ferri, idque illiſum ſolo in multa fragmenta comminui; numquid evenire ullo modo poteſt, ut in illa multitudine fragmentorum inveniatur unum ſaltem fragmentum, in quo perfecta aliqua ſpecies per omnia habeatur ac forma? Et Senex reſpondit; Non poteſt. Quod ſi adſit, inquit Aquila, ſignorum artifex, exciſum de monte ſaxum, manu artifici & ſenſu rationabili formare in quam velit ſpeciem poteſt. Et Senex: Verum, inquit, iſtud eſt. Ergo, ait Aquila, ubi ſenſus non eſt rationabilis, nulla ſpecies ex integro formari poteſt; ubi autem ſenſus eſt artifex, ibi & forma & informitas eſſe poteſt: verbi gratiâ, ſi excidat è monte ſaxum artifex, cui formam velit imponere; neceſſe eſt ut id primò informe cædat & barbarum; tum deinde paulatim excudens, & ad libram ſuæ artis exſculpens, * exprimat formam quam mente conceperit. Ita ergo ex informitate * vel * deformitate, artificis manu pervenitur ad formam; & utrumque ab artifice procedit: ſimili igitur modo, & ea quæ in mundo geruntur, per * artificis providentiam fiunt, * etiamſi minus ordinata videantur. Et ideo, quia tibi duæ iſtæ innotuerunt viæ, earumque accepiſti divi-

[* C. C. S. T. R. à natura verò inſenſibili non poteſt. Nam] [* *Deeſt in S. & T.*] [* P. R. artificem] [* S. T. R. etiam ſi ordinata,] [etiam ſi. P. etiam ſi inordinata videantur.]

l. ſuprà, lib. 1. cap. 24. — * Carm. malis hominum gaudet. P. malis omnibus.

diviſiones; fuge infidelitatis viam, ne fortè perducat te ad illum principem qui * malis gaudet; ſequere fidei viam, ut pervenire poſſis ad regem illum qui bonis * hominibus gaudet.

* Carm. P. S. T. R. hominum leg. Clem. Hom. 15. c. 23. &c. — * S. T. gaudeat Dæmones.

LV. Ad hæc Senex reſpondit; Cur autem & princeps ille qui malis * gaudet, factus eſt; & unde factus eſt: aut non eſt factus? Aquila ait; Alterius temporis eſt iſte tractatus: verùm ne expers abeas etiam hujus reſponſionis, pauca tibi de hoc quoque inſinuabo. Præſcius omnium Deus, ante conſtitutionem mundi, ſciens quia futuri homines, alii quidem ad bona, alii verò ad contraria declinabunt; eos qui bona elegerint, ſuo principatui & ſuæ * curæ ſociavit, atque hæreditatem ſibi eos propriam nominavit; eos verò qui ad mala declinarent, Angelis regendos permiſit, his qui non per ſubſtantiam, ſed per propoſitum cum Deo permanere noluerunt, invidiæ & ſuperbiæ vitio corrupti: dignos ergo dignorum principes fecit: ita tamen eos tradidit, ut non habeant poteſtatem in eos faciendi quod volunt, niſi ſtatutum ſibi ab initio terminum tranſeant. Hic eſt autem ſtatutus terminus; ut niſi quis priùs fecerit Dæmonum voluntatem, Dæmones in eo non habeant poteſtatem.

l. Deuteron. 32. 8. in LXX. — * Carm. curiæ

LVI. Et Senex ait; Magnificè proſecutus es, fili: ſupereſt nunc ut dicas, unde eſt ſubſtantia mali: ſi enim à Deo facta eſt, fructus malus radicem culpabilem docet; videtur enim & ipſa malæ naturæ: ſi verò coæterna fuit hæc ſubſtantia Deo; quo modo poteſt quod æqualiter ingenitum & coæternum eſt, alteri eſſe ſubjectum? Non ſemper fuit, inquit Aquila: ſed neque ſi ex Deo facta eſt; continuò neceſſe eſt, etiam conditorem ejus talem videri, quale eſt illud quod ab eo factum eſt. Nam ſubſtantias quidem Deus fecit omnium: ſed ſi rationabilis mens, quæ à Deo facta eſt, nequaquam conditoris ſui legibus acquieſcit, & modum ſtatutæ ſibi temperantiæ excedit; quid hoc ad conditorem ſpectat? [73] * vel * ſi aliqua eſt ratio hac ſuperior, * ignoramus: neque enim de ſingulis ad perfectum ſcire poſſumus, & de his præcipuè, pro quibus non ſumus judicandi, eur ignoremus. Ea vero pro quibus judicandi ſumus, facillima ſunt ad intelligendum, & pæne uno ſermone abſolvuntur. Omnis enim propemodum actuum noſtrorum in eo colligitur obſervantia, ut quod ipſi pati nolumus, ne hoc aliis inferamus: ſicut enim ipſe occidi non vis, caveas oportet ne alium occidas; & ſicut tuum non vis violari matrimonium, nec tu alterius macules torum; furtum pati non vis, nec ipſe facias: & intra hanc regulam humanorum geſtorum ſingula quæque concurrunt.

Unde malum. — * Cand P. R. vel quid — * S. T. quid ſi alia eſt ratio ac ſuperior — * S. T. R. alii & ignoramus — l. Clement. Hom. 7. c. 4. Epiſt. 54.

LVII. Tum Senex; Ne ægrè, inquit, accipias fili, quod dicturus ſum: ſermones tui quamvis validi ſint, non poſſunt tamen flectere me, ut credam fieri aliquid poſſe extra Geneſim. Scio enim omnia mihi neceſſitate Geneſis accidiſſe; & ideo ſuaderi mihi non poteſt, quia vel bene vel malè agere in noſtrâ poteſtate ſit: & ſi actus noſtros in poteſtate non habemus, non poteſt credi futurum eſſe judicium; per quod vel malis pœnæ, vel bonis præmia tribuantur. Denique quoniam te imbutum video in hujuſcemodi diſciplinis, pauca tibi ex ipſa arte proferam. Si, inquit Aquila, ex ipſa diſciplina adſtruere aliquid cupis; frater meus Clemens tibi diligentiùs reſpondebit, qui pleniùs ſcientiam Matheſis adtigit: ego enim aliis viis adſerere poſſum, quòd actus noſtri in noſtrâ ſint poſiti poteſtate: iſta autem quæ non didici, præſumere non debeo.

LVIII. Cùm hæc Aquila dixiſſet, ego Clemens, Craſtinò, inquam, dices pater, ut voles, & audiemus libenter: nam & te puto gratè habiturum, quòd cum his tibi erit ſermo, qui expertes non ſunt ejus quam protuleris diſciplinæ. Cùm ergo placuiſſet inter me & Senem, ut ſequenti die diſputatio nobis de ratione Geneſis haberetur; utrùm omnia ex ea fierent; an eſſet aliquid in nobis, quod non Geneſis, ſed animi judicium gereret; Petrus ſurrexit, & ſermonem facere hoc modo cœpit: Mirum mihi admodum eſt, quòd res quæ facilè inveniri poſſunt, homines exquiſitis cogitationibus ac verbis, difficiles faciunt; & hi maximè qui videntur ſibi ſapientes; quique volentes Dei voluntatem comprehendere, quaſi homine utuntur Deo, imò & ſi quid minus: nam hominis conſilium vel ſenſum ſcire nemo poteſt, niſi ipſe prodat qui cogitaverit; ſed neque artem quis diſcere poteſt, niſi multo tempore à magiſtro fuerit imbutus: quanto magis inviſibilis & incomprehenſibilis Dei, neque ſenſum, neque opus ſcire quis poteſt, niſi ipſe mittat Prophetam, qui enarret conſilium ſuum, & viam conditionis exponat, in quantum diſcere hominibus fas eſt? Unde ridiculum puto, cùm naturalibus viis de virtute Dei, homines judicant; & putant hoc quidem ei eſſe poſſibile, illud verò impoſſibile; aut hoc * majus, illud minus, ignari omnium: [74] qui cùm ſint homines injuſti, judicant Deum juſtum; artificem, imperiti; incorruptibilem, corrupti; factura factorem.

Verus Propheta. — * Carm. S. T. magis

LIX. Et nolo putetis, quia hæc dicens, judicandi de rebus perimo facultatem; ſed conſilium do ne per * divina quis incedens, ſine fine incurrat errores. Et ideo non ſolùm ſapientibus, ſed & omnibus hominibus qui deſiderium gerunt agnoſcendi quod ſibi expedit, ſuadeo, ut requirant verum Prophetam: quia ipſe ſolus eſt, qui novit omnia, & ſcit quid & quo modo unuſquiſque quærat. Ineſt enim intra uniuſcujuſque noſtrûm mentem: ſed in illis quidem, qui deſiderium Dei agnitionis, & juſtitiæ ejus nullum gerunt, otiatur; in his verò qui quod animæ ſuæ expedit

* S. T. R. alii: devia

73. *Vel ſi aliqua eſt ratio hac ſuperior.*] Vide nos infrà ad Clementinorum Hom. 19. num. 12. COT.

74. *Qui cùm ſint homines injuſti, judicant Deum juſtum: artificem, imperiti.*] Huc pertinet illud Tertullianeum; *Quanto magis hos Anacharſis denotâſſet, imprudentes de prudentibus judicantes, quam immuſicos de muſicis.* Apologetici cap. 1. ex dicto ejus Scythæ apud Laertium: *θαυμάζειν δὲ ἔφη πῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀγωνίζονται μὲν οἱ τεχνῖται, κρίνουσι δὲ οἱ μὴ τεχνῖται.* & apud Plutarchum in Solone: *ἔφη δὲ θαυμάζειν ὁ Ἀνάχαρσις, ἐκκλησίας παραγενόμενος, ὅτι λέγουσι μὲν οἱ σοφοὶ παρ' Ἕλλησι, κρίνουσι δὲ οἱ ἀμαθεῖς.* Rectè Julius Firmicus lib. 1. cap. 2. *Injuſti ſunt enim ſemper (ſicut novimus) judices, qui de incognitis ſibi pronunciant rebus. Non habent etiam judicandi auctoritatem, qui ad ſtatuendum aliquid imperitâ licentiâ temeritatis adducuntur.* Ibid.

dit quærunt, operatur, & ſcientiæ lumen accendit. Propter quod primò omnium hunc requirite; quem ſi non inveneritis, ab alio vos agnituros aliquid non ſperetis. Invenitur autem citò ab his qui veritatis amore perquirunt, & quorum anima præoccupata non tenetur in malitia. Adeſt enim his qui eum in innocentia ſpiritûs ſui deſiderant; qui per patientiam ſuſtinent; & ſuſpiria de profundo cordis, veritatis amore producunt: fugit autem malevolas mentes; quia ut Propheta, cognoſcit cogitationes uniuſcujuſque. Et ideo nemo putet eum per prudentiam ſuam invenire poſſe; niſi, ut ſuprà diximus, mentem ſuam omni nequitiâ vacuam effecerit, atque agnitionis ejus deſiderium purum & fidele conceperit. Ubi enim talem ſe quis præparaverit; ipſe, ut Propheta, videns præparatam mentem, ſponte ſe adhibet ad agnoſcendum.

Sap. 1. 4.

LX. Si quis igitur vult omnia diſcere; non per ſingula diſcutiens; neque enim poterit, cùm ſit mortalis, Dei inveſtigare conſilium, & ipſam immenſitatem perſcrutari; ſed ſi diſcere, ut diximus, omnia deſiderat, verum Prophetam requirat. Quem cùm invenerit; non quæſtionibus & diſputationibus, neque argumentis cum eo agat; ſed ſi quid reſponderit, ſi quid pronunciaverit, hoc certum eſſe non poteſt dubitari. Et ideo quæratur verus Propheta ante omnia, & ejus verba teneantur: in quibus illud tantummodo diſcutiendum unicuique eſt, ut ſatisfaciat ſibi, ſi verè Prophetica ejus verba ſunt; id eſt, ſi indubitatam fidem continent futurorum; ſi tempora definita conſignant; ſi rerum ordinem ſervant; ſi non quæ prima ſunt, noviſſima, & quæ in noviſſimis geſta ſunt, prima narrârunt; ſi nihil verſutum, nihil magicâ arte ad decipiendum compoſitum continent: aut ſi non quæ aliis revelata ſunt, ad ſe tranſtulerit, admiſtis mendaciis. Et cùm his omnibus recto judicio diſcuſſis, verba conſtiterit eſſe Prophetica; ita demum credi eis de omnibus * quibus dixerint & reſponderint debet.

* R. quæ

LXI. Etenim conſideremus diligentiùs opus divinæ providentiæ. Nam quòd Philoſophi introduxerunt verba ſubtilia quædam & difficilia; ita ut ne ipſa quidem vocabula ſermonum, nota eſſe omnibus poſſent & intelligibilia; Deus eos qui ſibi artifices verborum videbantur, per omnia imperitos eſſe erga agnitionem veritatis oſtendit. Simplex enim eſt & manifeſta ac brevis rerum ſcientia, quæ per verum Prophetam traditur; quam iſti per devia incedentes & ſcrupeas verborum difficultates, tutâ ignoraverunt * viâ. Igitur verecundis & ſimplicibus mentibus, cùm viderint fieri quæ prædicta ſunt, ſatis abundeque ſufficit, ut de certiſſima præſcientia certiſſimam * ſcientiam capiant; & de cætero requieſcant, evidenti agnitione veritatis adſumptâ: cætera omnia æſtimatione * tractantur, in quibus firmum nihil eſſe poteſt. Quis enim ſermo eſt, qui non recipiat contradictionem? & quæ argumentatio eſt, quæ non poſſit alia argumentatione ſubverti? Et inde eſt quod ad nullum finem ſcientiæ & agnitionis per hujuſmodi diſputationem pervenire homines poſſunt; priúſque finem vitæ inveniunt, quàm quæſtionum.

J. Clement. Hom. 17. c. 6.

* T. vitâ

* R. præſentiam. P. certiſſima præſentia ſcientiam.

* R. tractentur. Sic & Cand.

LXII. Et ideo cùm in his omnia habeantur incerta, ad verum Prophetam veniendum eſt: quem Deus Pater, volens ab omnibus diligi; hæc quæ homines induxerunt, in quibus nihil poteſt adprehendi, * voluit penitus extinguere; ut eò magis iſte quæreretur; & quam illi obcloſerant, hic hominibus viam veritatis aperiret. * Propter hunc enim Deus etiam mundum fecit; & ab ipſo mundus repletur; unde & quærentibus ſe adeſt ubique, etiamſi in ultimis terræ finibus quæratur. Si verò non purè eum quis, nec ſanctè, neque fideliter quærat; intra ipſum quidem eſt; quia ubique eſt, & intra ſenſus omnium invenitur; ſed, ut ſuprà diximus, infidelibus dormit, & abſens habetur his à quibus eſſe non creditur. Cùmque hæc & alia hujuſmodi Petrus de vero Propheta proſecutus eſſet, turbas dimiſit: Senem verò cùm rogaſſet plurimùm, permanere nobiſcum, obtinere non potuit; ſed & ipſe diſceſſit, aliâ die, ſicut placuerat, rediturus. Et poſt hæc nos unà cum Petro ingreſſi hoſpitium, cibo & quiete ſolità utimur.

* T. noluit

* Carm. S. T. per

Pſeudo-Cl. Epiſt. 3. ante finem.

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER NONUS.

I. SEQUENTI die Petrus unà nobiſcum maturè ad locum, in quo pridie habita fuerat diſputatio, properavit; atque ibi cùm plurimas jam ad audiendum conveniſſe turbas, & Senem cum eis videret, ait ad eum; Heſterno die, ô Senex, cum Clemente placuerat ut hodie ſermo fieret; & aut tu oſtenderes nihil extra Geneſim fieri, aut Clemens doceret Geneſim non eſſe *. Ad hæc Senex reſpondit; Et quid placuerit memini; & tua verba teneo, quæ poſt pactiones locutus es; quibus docuiſti, impoſſibile eſſe homini ſcire aliquid, niſi à vero Propheta didicerit. Et Petrus: Neſcis, inquit, quo modo dixerim; ſed nunc te ego commonebo: de voluntate dixi, & conſilio Dei; quàm habuit priuſquam mundus eſſet; & quo conſilio fecerit mundum, tempora ſtatuerit, legem dederit; juſtis ad bonorum remunerationem futurum ſæculum promiſerit, injuſtis pœnas ex judicii ſententia ſtatuerit: hoc ego dixi conſilium, & hanc voluntatem Dei, ab hominibus inveniri non poſſe: quia nemo hominum poteſt ſenſum Dei, conjecturis & æſtimatione colligere, niſi Propheta ab eo miſſus enunciet. Non ergo de quibuſcumque diſciplinis aut ſtudiis dixi, quia inveniri ſine Propheta aut ſciri non poſſint: quippe qui ſciam & artificia & diſciplinas ſciri & exerceri ab hominibus; quas non à vero Propheta, ſed à magiſtris hominibus didicerint.

De Geneſ.
* S. T. R. alii: ſed in nobis & in noſtra poteſtate habere quæ gerimus. Ad

II. Quoniam ergo te profeſſus es gnarum eſſe poſitionis ſiderum, & ſtellarum curſûs; ex quibus convinceres Clementem, quòd Geneſi omnia ſubjaceant; aut ab ipſo diſceres, quòd per Providentiam reguntur univerſa, & eſt etiam aliquid in nobis; hoc expedire vos convenit. Ad hæc Senex reſpondit; Jam quidem neceſſarium non erat, hujuſmodi movere quæſtiones, ſi poſſibile eſſet nobis à vero Propheta diſcere, & audire definitâ ſententiâ, quia ſit aliquid in nobis & in arbitrii poſitum libertate: valde enim me ſermo tuus movit heſternus, in quo de virtute Propheticâ diſputâſti: unde & ego aſſentio, & confirmo ſententiam tuam, quia nihil poteſt ab homine certum indubitatumque cognoſci; cui & exiguum vitæ tempus eſt, & breve ac tenue ſpiramen, quo retineri videtur in vita. Verumtamen quoniam priuſquam de Prophetica virtute aliquid audirem, pollicitus videor Clementi, ut oſtenderem, quia omnia ſubjecta ſunt Geneſi; aut ab ipſo diſcerem, quia eſt aliquid & in nobis; præſtet mihi ipſe in hoc gratiam ut primus incipiat, & quæ objici poſſunt proponat & abſolvat: ego enim, ex quo paucis à te audivi de virtute Prophetiæ, magnitudinem præſcientiæ conſiderans, obſtupui fateor, nec omnino recipiendum quidquam cenſeo, quod conjecturis & æſtimatione colligitur.

III. Et cùm hæc Senex dixiſſet, ego Clemens dicere ita cœpi: Deus per Filium ſuum, creavit mundum, tamquam duplicem domum, interjectu firmamenti hujus, quod cœlum appellatur, diſtinctam; & in ſuperiori quidem Angelicas habitare virtutes, in iſto autem viſibili mundo naſci hominum multitudinem dedit; ex quibus eligeret amicos Filio ſuo, cum quibus lætaretur, & qui ei tamquam ſponſo, * dilecta ſponſa pararentur. Verùm uſque ad nuptiarum tempus; quod eſt præſentia ſæculi venturi; ſtatuit Virtutem quamdam, quæ ex his qui in hoc mundo naſcuntur eligat & cuſtodiat meliores, ac ſervet Filio ſuo, ſequeſtratos in loco quodam mundi, qui extra peccatum eſt; in quo jam ſunt aliquanti, qui ibi velut ſponſa, ut dixi, decora, ad ſponſi præſentiam præparantur. Nam mundi hujus, & præſentis temporis princeps, adultero ſimilis eſt, qui mentes hominum corrumpit ac violat, & à deſiderio veri ſponſi ſeducens illicit ad aliena deſideria.

* T. R. alii: ut dilecta

IV. Sed dicit aliquis; Quid ergo neceſſe erat iſtum principem fieri, qui à vero principe mentes hominum declinaret? Quoniam Deus, qui, ut dixi, Filio ſuo amicos voluit præparare, non eos tales eſſe voluit, qui neceſſitate naturæ, aliud quid eſſe non poſſent; ſed qui arbitrio ſuo & voluntate, boni eſſe deſiderarent: quia nec laudabile eſt, quod non eſt deſiderabile; nec bonum judicatur, quod non propoſito expetitur: nihil enim laudis eſt id eſſe, à quo te mutari naturæ neceſſitas non ſinat. Providentia ergo Dei, hominum multitudinem naſci in hoc mundo voluit; ut ex pluribus eligerentur qui juſtam diligerent vitam. Et quia præſentem mundum prævidit non aliter poſſe, niſi diverſitate & inæqualitate conſtare; ſecundùm præſentium rerum diverſitates, unicuique mentis libertatem motuum dedit; & hunc principem poſuit, quo ea quæ contraria videntur * agitante, * electio meliorum, virtutis * opere conſtaret.

Cur Diabolus?
l. Clement. Hom. 18. c. 23. &c. l. ſup. l. 1. c. 24.
* P. R. agitanta
* Cand P. R. electione
* R. opera

V. Sed ut planius fiat quod dicimus, per ſingula exponemus. Numquid omnes, verbi gratiâ, oportebat eſſe in hoc mundo reges, aut principes, aut dominos, aut pædagogos, aut legiſperitos, aut Geometras, aut aurifices, aut piſtores, aut fabros, aut Grammaticos, aut divites, aut agricolas, aut * olitores, aut piſcatores, aut pauperes? Hæc certum eſt, quia omnes eſſe non poterant. Omnia tamen hæc officia, & multò plura præſens vita hominum requirit, & ſine his tranſigi non poteſt: eſt ergo neceſſaria in hoc mundo inæqualitas. Non enim poteſt eſſe rex, niſi habeat quos regat, & quibus imperet: neque poteſt eſſe dominus, niſi habeat cui dominetur: & cætera ſimiliter.

* S. T. aratores

VI. Sciens ergo Conditor à nullo ſponte veniri ad agonem, dum refugitur labor, hoc eſt, ad exercendas artes iſtas quas ſuprà diximus, per quas vel juſtitia uniuſcujuſque, vel miſericordia manifeſtari poteſt, corpus homini fecit, quod

famem & ſitim & frigus reciperet; ut reficiendi corporis cauſsâ compulſi homines, ad omnes, quas ſuprà expoſuimus, artes, victûs neceſſitate deſcenderent. Cibi enim & potûs atque indumenti gratiâ, ſingulas quaſque artes expetere edocemur. Et hîc jam uniuſcujuſque mentis propoſitum declaratur; utrùm neceſſitatem * famis & frigoris, per furta & homicidia ac perjuria ſarciat, perque alia hujuſmodi ſcelera; an juſtitiam, miſericordiam, continentiamque cuſtodiens, artis ſtudio & manuum labore, imminentis neceſſitatis expleat miniſterium. Si enim cum juſtitia & pietate ac miſericordia, neceſſitatem corporis tranſigat; velut propoſiti agonis victor, amicus Filii Dei, & electus abſcedit. Si verò per fraudes, per iniquitates & ſcelera, concupiſcentiis deſeruit corporalibus; * principibus mundi, atque omnium Dæmonum amicus efficitur: à quibus etiam hoc edocetur, ut ſtellarum curſibus, malorum ſuorum adſcribat errores; * quod non niſi propoſito ac voluntate * delegit. Etenim artes cogente, ut diximus, cibi ac potûs voluptate diſcuntur & exercentur: quæ voluptas, cùm acceſſerit unicuique veritatis agnitio, infirmior efficitur, ſuccedente parſimoniâ: quantus enim ſumptus eſt, aquâ & pane utentibus, & hunc à Deo ſperantibus?

Carm. famis & ſitis & frigoris.
* Carm. Cand. S. T. R. principi hujus. P. principis hujus.
* Cand. P. S. T. R. quos
* S. T. diligit

VII. Eſt ergo, ut diximus, neceſſaria quædam in diſpenſatione mundi inæqualitas; dum omnes quidem homines non omnia poſſunt ſcire, vel implere artificia; uſu tamen & miniſterio omnium, pæne omnes indigent: & ob hoc neceſſe eſt alium operari, alium operanti præbere mercedem, alium ſervire, alium dominari; alium regi, alium regere. Sed hanc inæqualitatem quæ mortalium vitam neceſſariò ſubſecuta eſt, divina providentia in occaſionem juſtitiæ, miſericordiæ, humanitatiſque convertit; ut dum hæc inter homines aguntur, ſit unicuique cauſſa juſtè agendi cum eo, cui merces operis exſolvenda eſt, & faciendi miſericordiam cum eo, qui debilitate fortaſſis aut penuriâ intercedente debitum ſolvere non poteſt; ſed & humanè agendi cum his qui * conditione videntur obnoxii; manſuetudinem quoque conſervandi erga ſubjectos; & omnia prorſus gerendi ſecundùm legem Dei: dedit enim legem, juvans per hoc humanas mentes; ut faciliùs erga unumquodque qualiter agi deberet, * adverterent, quâ viâ effugerent malum, & quâ ad futura tenderent bona; & ut in aqua regenerati per opera bona, ignem vetuſtæ nativitatis exſtinguerent. Prima enim noſtra nativitas, per ignem concupiſcentiæ deſcendit: & ideo diſpenſatione divinâ, ſecunda hæc per aquam introducitur, quæ reſtinguat ignis naturam; [75] & cœleſti ſpiritu animi illuminata, metum primæ nativitatis abjiciat; ſi tamen ita de reliquo vivat, ut nullas omnino mundi hujus voluptates requirat, ſed ſit tamquam peregrinus & advena, atque alterius civitatis civis.

* Cand P. R. conditioni.
* T. R. *aliis* advertérent ſimulque agnoſcerent
Duæ Nativitates hominum.
1. *Pet.* 2. 11.

VIII. Sed fortaſſe dicas, quia in his quidem, in quibus naturalis neceſſitas exigit artium operumque miniſterium, poteſt unuſquiſque habere in poteſtate, ſervare juſtitiam, & modum vel deſideriis, vel actibus quem velit imponere; quid de ægritudinibus dicemus & infirmitatibus, quæ accidunt hominibus; & quòd Dæmonibus nonnulli urgentur, & febribus, & frigoribus; nonnulli etiam furore aguntur, & mente * excidunt; & omnia illa, quæ innumeris caſibus premunt mortalium genus? Ad hæc dicemus: ſi conſideret quis totius * miniſterii rationem, hæc illis quæ ſuprà expoſuimus, juſtiora eſſe pronunciabit. Deus enim hominibus naturam dedit, per quam & doceri poſſint de bono, & obſiſtere malo; id eſt, ut & artes poſſint diſcere, & obſiſtere voluptatibus, ac præferre in omnibus legem Dei: & ob hoc virtutes quaſdam contrarias, oberrare mundum hunc, & obluctari nobiſcum permiſit; propter cauſſas quæ jam ſuperiùs dictæ ſunt; ut ex earum certamine, oriatur juſtis palma victoriæ, & meritum præmiorum.

* *Carm.* excedunt.
* C. C. P. S. myſterii

IX. Ex iſtis ergo accidit interdum, ut ſi * qui incontinenter egerint, & non tam obſiſtere, quàm cedere, atque in ſemetipſis dare eis voluerint locum; noxiâ earum adſpiratione, generetur intemperata & vitioſa progenies. Dum enim totum libidini indulgetur, & obſervatio nulla coëundi eſt; illorum ſine dubio Dæmonum, quibus hæc perurgentibus fiunt, vitia & fragilitates ſuſcipit importuna generatio. Et ideo pro hujuſmodi vitiis natorum, obnoxii * erunt parentes, qui legem ſervare concubitûs noluerunt: licèt ſint & aliæ cauſſæ ſecretiores, quibus his malis obnoxiæ efficiuntur animæ; quas nunc proferre * temporis non eſt. Tamen oportet unumquemque agnoſcere legem Dei; ut ex ea generandi obſervantiam ſumat, & immunditiæ cauſſas declinet; ut poſſit mundum eſſe quod gignitur. Neque enim fas eſt, ut in plantandis quidem virgultis, vel in ſeminandis frugibus, opportunum tempus quæratur, terra purgetur, atque omnia quæ convenit præparentur, ne fortè ſemen jactum lædatur & pereat; & in ſolo homine, qui eſt ſuper hæc omnia, ferendi obſervatio nulla habeatur, nulla cautela.

* *Carm.* quid.
* *Carm.* erant.
* *Carm.* tempus.

X. Sed quid, quòd nonnulli, inquit, cùm in prima ætate abſque vitio fuerint corporali, proceſſu temporis incurrunt hæc mala; ita ut aliquanti etiam violenter præcipitentur in mortem? Etiam de his vicina, & pæne eadem ratio eſt: illæ enim, quas diximus contrarias humano generi poteſtates, ad uniuſcujuſque cor per multas & diverſas concupiſcentias invitantur quodammodo, & ingrediendi accipiunt locum; eſtque hæc in illis vis & poteſtas, quæ hortetur & incitet tantùm, non quæ cogat & perficiat. Si ergo quis acquieſcat eis, ut etiam agat ea quæ malè deſiderat; conſensûs ſui & actûs mercedem perditionis & peſſimæ mortis inveniet. Si verò futurum judicium cogitans, metu ipſo fuerit repreſſus, & revocaverit ſe, ne actu impleat quod malâ cogitatione concepit; effugiet non ſolùm perniciem præſentem, ſed & futura ſupplicia. Omnis enim cauſſa peccati, ſimilis videtur eſſe ſtuppæ pice oblitæ, quæ ubi calorem ignis acceperit, ſtatim inflammatur: hujus verò ignis incendium opera eſſe Dæmonum intelliguntur. Si ergo inveniatur quis, peccatis & concupiſcentiis, tamquam pice * oblitus; ignis ei facillimè dominatur. Si verò non peccati pice, ſed aquâ purificationis & regenerationis infuſa ſit ſtuppa; ignis in ea Dæmonum non valebit accendi.

Peccatum.
* S. T. obvolutus

XI. Sed dicet aliquis; Et quid faciemus jam nos, quos contigit peccatis ſicut pice * oblitos? Reſpondebo; nihil aliud niſi ut feſtinetis ablui; quò expurgetur à vobis ignis materia, per invocationem ſancti nominis; & de reliquo, futuri judicii metu, concupiſcentias refreneris; atque adverſarias poteſtates, cùm fortè ad ſenſus veſtros

* S. T. eſſe obvolutos. P. eſſe oblitos.

75. *Et cœleſti ſpiritu animo illuminata.*] Fortè ut, quemadmodum correctum cernitur in MS. Regis, atque habet Editio Colonienſis. COT.

76. Cùm

ſtros acceſſerint, totâ obſtinatione pellatis. Sed dieis; Si in amorem quis inciderit, quo modo ſe poterit continere, etiamſi ante oculos ſuos ipſum ignis fluvium, quem Pyriphlegethonta nominant, videat? Hæc excuſatio eſt eorum, qui converti ad pœnitentiam noluns. Denique nunc nolo Pyriphlegethonta adducas in medium: hominum tibi propone pœnas; & vide quantum valeas metus: poteſt-ne quiſquam; [76] cùm pro amoris crimine ad ſupplicium ducitur, & ad ſtipitem colligatur urendus; in illo tempore, ejus

* T. quem

* quam amavit, vel deſiderium capere, vel ſpeciem ante oculos proponere? Nequaquam, inquies. Vides ergo, quia præſens metus reſecat iniqua deſideria. Quòd ſi credentes Deo, & futurum judicium, pœnamque ignis æterni confitentes, non ſe continent à peccato; certum eſt quòd non plenâ fide creduns: ſi enim certa ſit

* C. C. P. R. ſit.

fides, certus ſis & timor: * ſi verò minus aliquid eſt in fide, relaxatur & metus; & tunc locum inveniunt introëundi contrariæ poteſtates; quarum perſuaſionibus cum acquieverint, neceſſe eſt ut & poteſtati earum obnoxii fians, & ipſis perſuadentibus agantur ad præcipitia peccati.

Contra Aſtrologos.

XII. Igitur Aſtrologi ignorantes hujuſmodi myſteria, putant ſtellarum curſibus iſta contingere: unde & his qui accedunt ad eos, ut de futuris aliquid conſulant, reſpondentes, falluntur in plurimis: nec mirum: non enim ſunt Prophetæ; ſed uſu multi temporis, auctores * eorum perfugium quoddam, in his quibus decipiebantur inveniunt; & climacteras quoſdam introducunt, ut de rebus incertis ſcientiam fingant. [77] Climacteras enim dicunt, quaſi periculi tempus; in quo interdum perimatur quis, interdum non perimatur: ignorantes quòd non ſtellarum curſus hæc, ſed Dæmonum gerit operatio; qui ad Aſtrologiæ errorem confirmandum deſervientes, calculis Matheſis decipiunt homines ad peccandum; ut cùm vel Deo permittente, vel legibus exigentibus, peccati dederint pœnas, verum dixiſſe videatur Aſtrologus. Et tamen falluntur etiam in hoc: ſi enim citò converſi fuerint ad pœnitentiam, & futuræ pœnæ recordationem conceperins ac metum; converſis ad Deum per gratiam Baptiſmi, reſolvitur pœna mortis.

* R. errorum

XIII. Sed dicet quis; Multi & homicidium, & adulterium, & alia ſcelera commiſerunt; & nihil mali paſſi ſunt. Hoc quidem rarò accidit hominibus; tamen neſcientibus conſilium Dei, frequenter videtur accidere: Deus autem qui novit univerſa, ſcit quo modo, & quare peccet qui peccat, & quæ unumquemque cauſſa ducat ad peccatum. Hoc tamen generaliter agnoſcendum eſt; quòd ſi qui non ita mente, * ut actibus mali ſunt, * propoſito * incitato ad peccandum devolvuntur, his velocior, & magis in præſenti vitâ redditur pœna; ubique enim & ſemper Deus, prout competere judicat, unicuique pro actibus ſuis reddit. Eorum verò qui propoſito exercent malitiam, ita ut interdum etiam in eos ſæviant, à quibus bona conſecuti ſunt, & nullam recordationem capiunt ad pœnitentiam; differt pœnas in futurum: non enim merentur iſti, ſicut illi de quibus ſuprà diximus, in præſenti vitâ ſcelerum ſuorum finire vindictam: ſed

* R. &

* S. T. R. *alii*: nec propoſito

* Cand. P. R. incitati

permittitur eis præſens tempus implere ut volunt; quia emendatio eorum non eſt jam talis, quæ temporalibus indigeat caſtigationibus, ſed quæ æterni ignis in Inferno exigat pœnas; quorum animæ ibi pœnitentiam quærent, ubi invenire non poterunt.

XIV. Quòd ſi in hac vita poſiti, illas quas ibi patientur pœnas, ante oculos poſuiſſent; refrenâſſent utique deſideria, & nullo pacto decidiſſent in peccatum. Multum enim poteſt ſenſus in anima, ad reſecandas omnes ejus cupiditates; maximè cùm cœleſtium ſcientiam ceperit; per quam lumine veritatis accepto, ab omni obſcuritate malorum actuum * declinavit. Sicut enim ſol omnes ſtellas ſplendore ſui fulgoris obſundit, & contegit; ita & mens per ſcientiæ lucem, omnes concupiſcentias animæ, inefficaces reddit & otioſas; futuri judicii memoriam ſuper eas tamquam radios ſuos emittens, ita ut ne apparere quidem ultrà in anima queant.

* Cand. P. T. R declinabit

XV. Quòd autem timor Dei multùm valeat ad * deprimendas concupiſcentias, cape humani timoris exemplum. Quotuſquiſque eſt, qui non inter homines concupiſcat aliena? & tamen metu pœnæ quæ legibus ſtatuta eſt, refrenatur, & continentiùs agis. Regi, propter metum gentes ſubjacent, & armatus paret exercitus. Servi, cùm ſint validiores dominis ſuis, propter metum tamen imperia perferunt dominorum. Beſtiæ ipſæ feræ, metu miteſcunt. Tauri validiſſimi, jugo colla ſubmittunt: & immanes elephanti, magiſtris obtemperant per timorem. Sed cur humanis utamur exemplis, cùm etiam divina non deſint? Nonne terra ipſa, ſub præcepti metu permanet; quod etiam motu ſui & tremore teſtatur? Mare ſtatutum terminum ſervat: Angeli pacem cuſtodiuns: ſtellæ ordinem tenent; & fluvii meatus: Dæmones quoque certum eſt timore in fugam verti. Et ne per ſingula ſermonem longiùs producamus, intuere quo modo * unumquemque timor Dei continens, cuncta in harmonia propriâ & ordinis ſui compage cuſtodiat. Quantò magis ergo certi eſſe debetis, quia & Dæmonum concupiſcentiæ, quæ in cordibus veſtris oriuntur, * admonitione timoris Dei exſtingui poſſunt, & penitus aboleri; cùm etiam ipſi incentores concupiſcentiæ, metu ſibi dominante diffugiant? Hæc ita ſe habere ſciens, ſi quid tibi reſpondendum videtur, incipe.

* S. T. R. *alii*: reprimendas

* S. R. *alii* unumquodque

* Cand. admotione.

XVI. Tum Senex: Sapienter, inquit, filius meus Clemens aptavit proſecutionem ſuam, ita ut nihil nobis ad hæc dicendum reliquerit: verùm omnis ejus ſermo, quem de natura hominis diſſeruit, hanc habet continentiam; quia cum eo quòd * ineſt libertas arbitrii, eſt extrinſecùs & aliqua cauſſa mali; ex qua per diverſas concupiſcentias incitantur quidem homines, non tamen coguntur ad peccatum: pro eo, inquit, quòd multò his validior eſt timor, qui obſiſtat, & impetus deſideriorum refrenet; ut cùm naturales motus * deciderint, effugatis his qui eos incitant & inflammant Dæmonibus, peccatum non poſſit admitti. Sed me hæc non adducunt ad fidem: conſcius enim mihi ſum quorumdam, ex quibus bene novi, quia compaginatione ſtellarum,

* C. C. P. R. ineſt ei.

* Carm T. acciderint. Cand. P. R. acceſſerint

76. *Cùm pro amoris crimine ad ſupplicium ducitur, & ad ſtipitem colligatur urendus.*] Julius Capitolinus de Macrino; *Adulteros reos ſemper vivos ſimul incendit, junctis corporibus.* Nota poſtea variam lectionem etiam Codicis Regii, quem, ad puerorum ſtuprum ſpectantem, de quo flammis vindicibus expiando Valentiniani lex exſtat in Codice Theodoſiano. COTELERIUS.

77. *Climacteras enim dicunt, quaſi periculi tempus.*] Vide quos hac in re citat doctiſſimus Savaro ad Sidonii Epiſt. 11. lib. 8. Necnon Nili Abbatis Epiſtolam 258. lib. 2. Ibid.

78. Glo-

rum, homines aut homicidæ, aut adulteri fiunt, cæteraque perpetrant mala. Similiter autem & honeſtæ ac pudicæ feminæ, ut bene agant, inde coguntur.

XVII. * Denique cùm Mars centrum tenens, in domo ſuâ ex tetragono reſpexerit Saturnum, cum Mercurio ad centrum, Lunâ veniente ſuper eum plenâ, in Geneſi diurnâ, efficit homicidas, & [78] gladio caſuros, ſanguinarios, ebrioſos, libidinoſos, [79] Dæmonioſos, ſecretorum perſcrutatores, maleficos, ſacrilegos, & ſi qua ſunt his ſimilia; præcipuè cùm bonarum ſtellarum nulla reſpexerit. [80] Sed & ipſe rurſus Mars ad Venerem ſchema tetragonum [81] habens, ex parte ad centrum non reſpiciente aliquo bonorum; adulteros efficit; & ſorores, & filias, & matres in conjugium adducit. Venus cum Luna in * finibus & domibus Saturni, cum Saturno ſi fuerit, [82] adſeſtante Marte; efficit mulieres quidem viragines; ad agriculturam, ad ſtructuram, & ad omne opus virile promptas; miſceri quibuſcumque voluerint, & non argui à viris pro adulterio; nullâ uti mollitie, non unguentis, non veſtibus, non calciamentis muliebribus; ſed virorum * forte agentes: viros autem eſſe ut feminas, nec quidquam virile gerere, * Cacodæmon Venus cum Marte ſi ſit in Ariete; efficit è contrario mulieres, * ſi ſit in * Capræcornu aut Aquario.

* Carm. in finibus Martis &c.

* Cand. fortes.

* S. T. R. Cacodæmonouſa Cand. P. cacodæmonioſe.

* S. T. vel ſi

* Cand. P. S. T. R. Capricorno

* *Cæſarius, Dialogo 2. interrogatione 109.*

Αὐτίκα γοῦν Ἄρης κέντρον λαβὼν, οἰκείῳ οἴκῳ ἐκ τετραγώνου ἐπιθεωρῶν Κρόνον, σὺν Ἑρμῇ ἐπὶ κέντρου, Σελήνης ἐπ' αὐτὸν πλήρους ἐρχομένης, (leg. ἐρχομένης) ἐπὶ ἡμερινῆς γενέσεως, ἀποτελεῖ ἀνδροφόνους καὶ κτεινομένους, ἐπιορκοῦντας, καὶ αἱμοπότας, μεθύσους, λάγνους, δαιμονῶντας, μυστηρίων ἀποκρύφων ἵστορας, μάγους, θύτας, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, ἐξαιρέτως μηδενὸς τῶν ἀγαθοποιῶν ἀστέρων ἐπιθεωροῦντος. αὐτὸς δὲ πάλιν Ἄρης πρὸς Ἀφροδίτην σχῆμα τετράγωνον, μοιρικῶς ἐπὶ κέντρου μὴ ἐπιθεωροῦντος τινὸς ἀγαθοποιοῦ, μοιχοὺς ἀποτελεῖ, ἀδελφαῖς καὶ μητράσι μιγνυμένους. Κύπρις σὺν Μήνῃ ἐν ὁρίοις καὶ οἴκοις Κρόνου, σὺν Κρόνῳ, ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ Ἄρεος, ἀποτελεῖ γυναῖκας γεωργὰς, καὶ οἰκοδόμους, καὶ πάντων ἀνδρείων ἔργων ἐπιστήμονας, καὶ κοινοῦσθαι καὶ συγκαθεύδειν οἷς δ' ἂν βούλοιντο, καὶ μὴ κωλύεσθαι ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀνδρῶν. ἀνδρείους δὲ ἀποτελεῖ γυναῖκας ἐν αἰγοκέρῳ, ὑδροχόῳ, κακοδαίμονας ἐν Ἀφροδίτῃ· (l. κακοδαιμονοῦσα Ἀφροδίτη) ἐπ' ἀνδρῶν δὲ τοὐναντίον σὺν Ἄρει οὖσα, ἐν κριῷ. ὅθεν οὐκ εἶσται (f. οἷόν τε) φόβῳ ἢ τινος ἀπειλῇ ἢ μηχανῇ ἐπισχεῖν τὰς ἐπιθυμίας, διὰ τὴν τῶν ἄστρων ἀποκλήρωσιν.

Cùm igitur Mars centrum tenens, in domo ſuâ ex tetragono reſpexerit Saturnum, cum Mercurio ad centrum; Lunâ veniente ſuper eum plenâ, in Geneſi diurnâ, efficit homicidas & interfectores, crudeles ac ſanguinis avidos, ebrioſos, libidinoſos, dæmonioſos, abſconditorum myſteriorum gnaros, magos, ſacrificos, & quæ ſunt his ſimilia; præcipuè cùm beneficarum ſtellarum nulla reſpexerit. Sed & ipſe rurſus Mars ad Venerem ſchema tetragonum habens, ex parte ad centrum non reſpiciente aliquâ beneficâ, adulteros efficit, cum ſororibus ac matribus coëuntes. Venus cum Luna in finibus & domibus Saturni, cum Saturno, adſeſtante Marte, efficit mulieres agricolas, & ſtructrices, & omnium virilium operum peritas, atque miſceri ac dormire cum quibus voluerint, & a viris ſuis non prohiberi. Viragines itaque efficit feminas, in Capricorno, in Aquario Cacodæmon Venus: in viris autem è contrario, ſi cum Marte ſit in Ariete. Unde impoſſibile eſt, timere, aut cujuſquam minis, aut arte refrenare concupiſcentias, propter aſtrorum fatalem ſortem.

XVIII. Cúmque multa de his Senex proſecutus eſſet, & unumquodque ſchema Matheſis, ſtellarum quoque poſitiones enumeraſſet; volens per hæc oſtendere, quia timor non ſufficiat refrenare concupiſcentias; ego rurſus reſpondi; Verè, pater, doctiſſimè & eruditiſſimè proſecutus es; & ipſa me ratio invitat, aliquid ad ea quæ à te diſſerta ſunt, reſpondere; quoniam quidem ſcientia mihi Matheſis nota eſt, & libenter cum erudito viro habeo ſermonem. Accipe ergo ad ea quæ dixiſti, ut evidenter agnoſcas, Geneſim ex ſtellis omnino non eſſe; & quia poſſibile ſit obſiſti adversùm impugnationem Dæmonum, ab his qui confugiunt ad Deum; ac ſicut prædixi, non ſolùm per timorem Dei, naturales cohiberi concupiſcentias poſſe, ſed & per timorem hominum, ſicut jam nunc edocebimus.

XIX. [83] Leges ſunt in unaquaque regione vel regno ab hominibus poſitæ; ſive ſcripturâ, ſive etiam uſu * durantes; quas nemo facilè tranſgreditur. Denique primi [84] Seres, qui initio orbis terræ habitant, * neque homicidium, neque adulterium, neque ſcortum nôſſe, neque furtum committere, neque Idola venerari: & in illa omni regione, quæ eſt maxima, neque templum invenitur, neque ſimulacrum, neque meretrix, neque adultera; neque fur ad judicium deducitur; ſed neque occiſus ibi homo fertur aliquando: & tamen nullius libertas arbitrii * ſecundùm vos à ſtella Martis ignitâ, ut ferro uteretur

Vide Notas.

Mores gentium.

* *Carm.* currentes.

* S. T. R. *alii*: legem habent, neque

* S. T. R. *alii*: compulſa eſt ſecundùm

78. *Gladio caſuros.*] Malè videtur Rufinus accepiſſe vocem κτεινομένους in ſenſu paſſivo. Quid ſi *gladio caſuros*? Quod additur in Cæſario ἐπιορκοῦντας vel ἐπιορκοῦντας verti etiam poſſet *perjuros*. COT.

79. *Dæmonioſos.*] δαιμονιῶντας. qui Proclo, δαιμονιζόμενοι. Firmico, *laborantes Dæmonum incurſione homines*. Ibid.

80. *Sed & ipſe &c.*] Sic interpungo; *aliquo bonorum, adulteros efficit. Et ſorores adducit Venus Marte. Efficit* Similiter in Græco Cæſarii; ἀποτελεῖ. ἀδελφαῖς καὶ μητράσι μιγνυμένους Κύπρις Ἄρεος. ἀποτελεῖ ἀνδρῶν· ἀνδρείας &c. Ibid.

81. *Habens*] Adde in Græcis, ἔχων. Ibid.

82. *Adſeſtante Marte.*] ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ Ἄρεος apud Cæſarium. Codex Candeleriaous *adſtante*, quod eòdem recidit. Infrà cap. 21. *adſeſtante Marte*. ubi Bardeſanes citatus in Præparatione Evangelica Euſebii lib. 6. cap. 10. ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ Ἄρεος. vel ut duo Codices Regii [illegible]. vel ut tertius pariter Regius ἐπιμαρτυροῦντος. Hujus Recognitionum Operis lib. ult. cap. 7. *ſi adfuerit Mars.* Nimirum, ab Aſtrologis in ſimili ſenſu uſurpantur verba, μαρτυρεῖν, ἐπιμαρτυρεῖν, συμμαρτυρεῖν, [illegible], [illegible], ὑπόθεσις, [illegible], [illegible]. Conſule Ptolemæum & Proclum, quæque Vettii Valentis proferuntur à Seldeno in Syntagmate primo de Diis Syris cap. 1. & ad Marmora Arundelliana Ibid.

83. *Leges ſunt &c.*] Hoc caput, & ſequentia decem accepit Auctor vel Interpolator Recognitionum ex Bardeſanis Dialogis, loco qui legitur apud Euſebium Præparationis Evangelicæ lib. 6. cap. 10. Editionis Græco-Latinæ à p. 274. D. ad p. 280. A. Ex utroque autem opere ſua collegit Cæſarius Quæſtione 109. & 110. citatus etiam à Cedreno p. 126. 127. Edit. Baſil. Quæ omnia inter ſe conferre operæ pretium fuerit. Nos pauca ſubnotabimus, quia doctus Euſebii Interpres Cæſarianas lectiones ad Euſebianas appoſuit. Ibid.

84. *Primi Seres, qui initio orbis terræ habitant, legem habent, neque homicidium &c.*] In Cæſario, οἱ τὸ ἄκρον τῆς χώρας οἰκοῦντες. Itaque ſic intelligi debet illud Bardeſanis, *initio* τῆς ἀρχῆς. Hoc eſt, *à principio orbis.* non autem, *ab orbe condito*. Patet etiam ex Plinio & Mela. Ibid.

85. Re-

retur ad hominis necem; nec Venus cum Marte poſita, alienum matrimonium cumpulit vitiari: cùm utique apud eos, per ſingulos dies Mars medium cœli circulum teneat: ſed eſt apud Seres legum metus vehementior, quàm Geneſis conſtellatio.

XX. Sunt ſimiliter & apud Bactras in regionibus Indorum immenſæ multitudines Bragmanorum; qui & ipſi ex traditione majorum, moribus legibuſque concutidibus, neque homicidium neque adulterium committunt; neque ſimulacra colunt, neque animantia edere in uſu habent, numquam inebriantur, numquam malitioſè aliquid gerunt; ſed Deum ſemper timent: & quidem * cùm cæteri Indorum, & homicidia & adulteria committant, & ſimulacra colant, & inebrientur, atque alia hujuſmodi flagitia exerceant. Sed & in * ipſius Indiæ nihilominus occiduis partibus, [85] regio quædam eſt, ubi hoſpites cùm inciderint, capti immolantur & comeduntur: & neque bonæ ſtellæ vetuerunt eos ab hujuſmodi flagitiis, & ab exſecrandis cibis; neque malignæ ſtellæ compulerunt * Bragmanas, ut aliquid agerent mali. * Et rurſus mos apud Perſas, matres accipere in conjugium, & ſorores, & filias; & ſub illo omni axe, inceſta Perſæ ineunt matrimonia.

* S. T. hæc illi, cùm
* S. T. R. alii: ipſis
* P. R. Bragmanos. Carm. Bracmanos.
* Carm. S. T. R. Eſt

XXI. Ac ne fortè liceat his qui Matheſim ſequuntur, uti illo perfugio quo dicunt; certas quaſdam eſſe plagas cœli, quibus propria quædam habere conceditur; ex ipſa Perſarum gente aliquanti ad peregrina profecti ſunt, qui * [86] Maguſæi appellantur; ex quibus uſque in hodiernum ſunt alii in Media, alii in Parthia, ſed & in Ægypto nonnulli, plures autem in Galatia, & Phrygia; qui omnes inceſtæ hujus traditionis formam indeclinabilem ſervant, ac poſteris cuſtodiendam tranſmittunt: etiam cùm plagam cœli mutaverint, nec tamen eos Venus cum Luna, in finibus & domibus Saturni, cum Saturno, adſtante etiam Marte, [87] compulit habere inter cæteros Geneſim.

* S. Magoſæi. T. Magoſei

XXII. [88] Apud Gelos quoque mos eſt, ut mulieres agricolentur, ædificent, & omne opus virile perficiant; ſed & miſceri quibus volunt licet, nec incuſantur à viris, aut adulteræ appellantur; paſſim enim concubitus miſcent, & præcipuè cum hoſpitibus; unguenta neſciunt, non induuntur veſte fucatâ, non calceis: è contra viri Gelonum ornantur, pectuntur, indumentis mollibus & variis induuntur; auro compoſiti, unguentiſque deliburi; & hæc non pro diſſolutione virium, ſunt enim bellicoſiſſimi, & venatores acerrimi: nec tamen univerſæ Gelonum mulieres, in * Capræcornu aut Aquario * Cacodæmonem Venerem naſcentes habuêre; neque viri * eorum in Ariete cum Marte Venerem poſitam, per quod ſchema effeminatos & diſſolutos naſci adſerit viros Chaldaica diſciplina.

* Cand S. T. R. Capricorno
* S. T. R. Cacodæmonouſam. Cand. Cacodæmonouſam.
* Carm. P. R. earum

XXIII. Porro verò in Suſis, mulieres unguentis, & quidem optimis utuntur; ornamentis comptæ * ex lapidibus precioſis, miniſteriis quoque ancillarum fultæ procedunt; multò majore ambitione quàm viri; nec tamen pudicitiam colunt; ſed indifferens eis cum quibuſcumque voluerint uſus eſt, & ſervis & hoſpitibus; tali licentiâ à viris permiſſâ; & non ſolùm non culpantur pro hoc, ſed & dominantur in viros: nec tamen omnium Geneſis mulierum Suſidarum in medietate cœli, cum Jove & Marte Venerem in Jovis domibus habent. In ulterioribus Orientis partibus, ſi puer muliebri ſe ſubſternat injuriæ; cùm agnitum fuerit, à fratribus, aut parentibus, vel quibuſlibet proximis, interficitur, nec ſepulturâ donatur. Et rurſus [89] apud Gallos lex priſca conſtituit, nuptum tradi publicè pueros, nec opprobrium ex hoc aliquod duci: & numquid poſſibile eſt, ut omnes qui tam turpiter ſuccumbunt apud Gallos, Luciferum cum Mercurio in domibus Saturni & finibus Martis habuerint?

* Carm. S. T. &

XXIV. [90] In Britanniæ partibus, plures viri unam habent uxorem; in Parthia multæ mulieres unum habent virum; & utraque orbis pars, moribus ſuis atque inſtitutis obſequitur. Amazones omnes non habent viros; ſed ſicut animalia, ſemel in anno circa vernale æquinoctium proprios egreſſæ terminos, finitimæ gentis viris miſcentur, ſolennitatem quamdam per hoc obſervantes; ex quibus cùm conceperint, redeunt; & ſi marem pepererint, abjiciunt, feminas nutriunt. Cúmque unius temporis ſit omnium partus; abſurdum eſt, ut in maribus quidem putetur

85. *Regio quædam eſt.*] Ξενοθύτης Cæſario. ξενοθύται Epiphanio Expoſit. fid. n. 10. Cedrenus; ἐν δὲ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι τόπων, ἀλληλοφάγοι ... ὡς Κάβες. Quo loco unà cum Xylandro ignoro quinam ſint Cabes. Sed ex Georgio Hamartolo inedito Chronographo, qui manu ſcriptus exſtat in duobus Codicibus Regiæ Bibliothecæ, didici corrigendum eſſe, ὡς κα... Aliàs conjecerem Herodoti Callatias vel Padæos. Vide Glycam parte 2. p. 143. COT.

86. *Maguſæi.*] Nomen æquivocum. Significat inceſtam hanc Bardeſanis gentem: cujus mentionem quoque facit S. Baſilius Epiſtolâ 325. Significat omnes Perſas, apud Suidam in vocibus μαγεία Πέρσαι. & Μαγὼν. quo ultimo loco uno ductu legendum, Μαγών. ὁ Πέρσης. μαγεία ... ἀπὸ Μαγουσαίων ἤρξατο. οἱ γὰρ τοι Πέρσαι Μάγους ... ἐγχωρίως ὀνομάζοντες καὶ Μαγουσαίους, οἱ αὐτοί. Atque ita Cod. Reg. 2080. ubi alter 131. Μαγών ὁ Πέρσης. ὅτι μαγεία &c. Sed & Maguſæos ſive Maguſeus de Mago dicitur, in vita S. Epiphanii cap. 16. & à Baſilio Seleucienſi Orat. 38. pag. 202. ubi fruſtra corrigere tentat doctus Interpres. Ibid.

87. *Compulit habere inter cæteros Geneſim.*] Minùs commodè Græca convertit Rufinus. ἐν τοῖς τῶν πάντων γενέσεσιν εὑρίσκεται. Hoc eſt, *in omnium Maguſæorum genituris reperta eſt.* Apud Cæſarium, ἐν ταῖς πάντων αὐτῶν γενέσεσιν εὑρίσκεσθαι εἰσιν. Ibid.

88. *Apud Gelos.*] Corruptè in Glyca Annalium parte 2. p. 143. παρ᾽ Ἀγγέλοις. Scribi debet παρὰ Γήλοις, uti habetur in Bardeſane apud Euſebium P. E. p. 275. D. quo ex loco, & ex duobus Codicibus Regis emendandus venit Bardeſanes ibidem p. 280. A. παρὰ Βάκτροις & Γήλοις. non Γάλλοις. Indiligenter autem Bardeſanem ac Recognitiones hîc legit Cæſarius. Rufinus verò habebat in codice ſuo ἀνανδρείας. non ἀνδρείας. Corrige obiter Scylacis Periplum capite de Liburnis; οὗτοι γυναικοκρατοῦνται· & αἱ γυναῖκες ἀνδρῶν ἐλεύθεραι· μίσγονται δὲ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις. καὶ τοῖς πλησιοχώροις ἀνδράσιν. Legendum, ἰδιώταις. *Hi muliebri imperio ſubjecti ſunt. & mulieres a viris ſunt liberæ; miſcentur autem cum ſuis ſervis, vicinarumque regionum viris.* Ibid.

89. *Apud Gallos.*] Id etiam teſtantur Diodorus Siculus lib. 5. & Athenæus lib. 13. Ibid.

90. *In Britanniæ partibus &c.*] De antiquis Britannis verba ſunt Cæſaris lib. 5. de bello Gallico cap. 5. *Uxores habent deni duodenique inter ſe communes, & maximè fratres cum fratribus, & parentes cum liberis.* De multò recentioribus autem ſui temporis ait Gildas, in Epiſtola de excidio Britanniæ; *Reges habet Britannia, ſed tyrannos: judices habet, ſed impios, ſæpè prædantes, & concutientes innocentes, vindicantes, & protegentes, ſed reos & latrones; quamplurimas conjuges habentes, ſed ſcortantes.* Apud Scotos verò gentem Britannicam, communes exſtitiſſe uxores diſcimus à Hieronymo lib. 2. adverſus Jovinianum cap. 6. Nec diſſimiliter Hiberni in Strabone lib. 4. Quòd ſpectat ad Parthos, uxores dulcedine variæ libidinis ſinguli plures habebant; ut verbis Juſtini Hiſtoriæ lib. 41. utar. Hoc porrò in loco, & Noſter paullulum deflexit à Bardeſane, & diligentia deſuit Cæſario. Ibid.

tetur Mars cum Saturno in tempore æquis eſſe portionibus, in feminarum verò Geneſi nunquam. [91] Sed neque Mercurium cum Venere habuiſſe in domibus propriis poſitum, ut vel pictores * ſibi, * vel ſculptores, vel trapezitas efficiat; aut in domibus Veneris, ut unguentarios, vel vocales, vel poëtas producat: apud Sarracenos, & ſuperiores Libes, & Mauros, & circa ora maris Oceani habitantes, ſed & in extremis Germaniæ partibus, & apud Sarmatas, * & Scythas, atque omnes quæ ſub axe Septentrionis jacent, Pontici littoris gentes, & in [92] Chryſea inſula, numquam invenitur trapezita, nec ſculptor, aut pictor, aut architectus, aut geometres, aut tragœdus, aut poeta: ergo deficit apud eos Mercurii, Venerisque conſtellatio.

* P.T.R. ibi
* Cand. pictores vel.
* T. R. aliis vel

XXV. Ex omni orbe terrarum [93] Medi tantummodo ſummâ obſervantiâ, adhuc ſpirantes homines, * canibus devorandos * abjiciunt: & non ob hoc Martem cum Luna per diurnam Geneſim in Cancro poſitos habent. Indi mortuos ſuos incendunt; cum quibus & uxores defunctorum, ſponte ſe offerentes exuruntur: ſed non ideo omnes quæ vivæ incenduntur Indorum mulieres, in nocturna Geneſi ſub terra habent Solem cum Marte in partibus Martis. Germanorum plurimi laqueo vitam finiunt: nec idcirco omnes Lunam cum hora, Saturno & Marte circumcinctas habent. Sed * non in omni gente, & in omni die, per omnem diverſitatem Geneſis, naſcuntur homines? Ex quibus omnibus apparet, quia metus legum in unaquaque regione dominatur; & arbitrii libertas, quæ eſt hominibus inſita per ſpiritum, obtemperat legibus: nec cogere poteſt Geneſis aut Seres homicidium committere, aut * Bragmanos carnibus veſci, aut Perſas inceſta vitare, vel Indos non exuri, aut Medos non à canibus devorari, Parthos non habere plures uxores, aut mulieres Meſopotamiæ non ſervare pudicitiam, Græcos non exerceri palæſtris, Gallorum pueros non pati muliebria, vel gentes barbaras Græcorum ſtudiis inſtitui: ſed ut diximus, unaquæque gens ſuis legibus utitur * pro libertatis arbitrio, & decreta Geneſis, legum ſeveritate depellit.

* Cand. canos.
* P R. objiciunt
* S. T. alii: &c. Deeſt in R.
* Cand. Brachmanos.
* S. T. ac pro

XXVI. Sed dicet aliquis eorum qui in diſciplina Matheſis * eruditi ſunt; [94] Geneſim in ſeptem partes dirimi, quæ illi climata appellant; dominari verò unicuique climati, unam ex ſeptem ſtellis; & iſtas quas expoſuimus diverſas leges, non ab hominibus poſitas, ſed ab iſtis principibus, ſecundùm uniuſcujuſque voluntatem; & hoc quod ſtellæ viſum eſt, legem ab hominibus obſervatam. Ad hæc ergo reſpondebimus; quòd primò quidem non eſt in ſeptem partes orbis terræ diviſus: tum deinde, & ſi ita eſſet, * in una parte & in una regione invenimus multas differentias legum: & ideo neque ſeptem ſunt ſecundùm numerum ſtellarum, neque duodecim ſecundùm numerum ſignorum, neque triginta & ſex ſecundùm numerum decanorum; ſed ſunt innumeræ.

Vide Notas.
* T. R. aliis attentiùs eruditi
* S. T. non in

XXVII. Meminiſſe autem debemus eorum quæ ſuprà enumerata ſunt; quòd in una Indiæ regione ſunt, & qui * hominum carnibus veſcantur, & ſunt qui etiam à pecudibus, vel avibus, omnibuſque animantibus abſtineant; & quia * Maguſæi non ſolùm in Perſide matres ac filias accipiunt in matrimonium, ſed & in omni gente, ubicumque habitaverint, majorum ſuorum inceſta inſtituta cuſtodiunt. Tum præterea & innumeras gentes memoravimus, quæ penitus ſtudia neſciunt literarum. Sed & * aliquanti ſapientes viri, ipſas leges in nonnullis commutaverunt locis: aliæ verò etiam ſponte pro ſui vel impoſſibilitate, vel inhoneſtate derelictæ ſunt. Certè quod in promptu eſt noſcere, quanti Imperatores, gentium quas vicerant leges & inſtituta mutârunt, & ſuis eas legibus ſubjecerunt? quod evidenter à Romanis factum docetur, qui omnem pæne orbem omneſque nationes propriis primò & variis legibus inſtitutiſque viventes, in * Romanorum jus & civilia ſcita verterunt. Superest ergo ut & ſtellæ gentium quæ à Romanis victæ ſunt, climata ſua parteſque perdiderint.

* S. T. omnibus
* S. Magoſæi. T. Magoſei. P. Maguſæi.
* S. T. R. alii: quanti
* S. T. R. alii: Romanum

XXVIII. Addam adhuc rem, quæ poſſit etiam valde incredulis ſatisfacere. [95] Judæi omnes, qui ſub lege Moyſi vivunt, filios ſuos octavâ die abſque ulla dilatione circumcidunt, & infantis teneri ſanguinem fundunt; à ſæculo autem nullus ex Gentibus hoc die octavâ perpeſſus eſt; & è contra Judæorum nullus omiſit. Quo modo

Judæi.

---

91. *Sed neque Mercurium* &c.] Hæc carent ſenſu, nec poſſunt conſtrui. Equidem re attentè conſideratâ, comparatiſque inter ſe tribus Auctoribus, Bardeſane, Pſeudo-Clemente, & Cæſario, arbitror in Græco hic ſcriptum fuiſſe [illegible], Rufinum verò tranſtuliſſe *Sed &*, aut ſi tranſtulerit *Sed neque*, perperam legiſſe [illegible]. Dein ut particulam eſſe concedentis exiſtimo. COT.

92. *Chryſea.*] De Chryſe conſule Geographos: necnon Salmaſii Exercitationes Plinianas. Ibid.

93. *Medi.*] Narrat hoc de Bactrianis Oneſicritus apud Strabonem lib. 11. De iiſdem Bactriis ſeu Bactris, & de Hyrcanis Porphyrius IV. [illegible] n. 21. ac poſt eum Euſebius Præparationis Evangelicæ lib. 1. cap. 14. & Hieronymus II. in Jovinianum 6. Qui poſtremus; ut id obiter moneam; minùs commodè Porphyrii [illegible] convertit *ſuſpendunt in patibulis*. uti etiam patet ex Theodoriti Sermone de legibus p. 615. Ab aliis autem refertur uſitatum fuiſſe apud Bactrianos, Hyrcanos, Perſas, Aſſyrios, Caſpios, Indorum aliquos, Parthos, aliosque, mortuorum cadavera canibus, beſtiis, vulturibus, volucribus devoranda projicere. Unde dictum Diogenis in Stobæi Sermone 120. [illegible]. Ita enim emendo in voce nihili [illegible]. adductus auctoritate Plutarchi, qui in libello an vitioſitas ad infelicitatem ſufficiat, hæc habet; [illegible]. Ibid.

94. *Geneſim in ſeptem partes dirimi, quæ illi climata appellant.*] Difficile eſt de hoc loco ſtatuere. Nam ſi exigatur ad Cæſarium, mutilus apparebit: ſi verò ad Bardeſanem, videbatur Rufinus legiſſe [illegible] pro [illegible]. Verba prioris ſunt; [illegible]. Poſterioris autem; [illegible]. Cæterum ſeptem quoque climata ponit Servius ad I. Georgicon, enumeratque Iſidorus Originum lib. 3. cap. 42. quæ tamen octo leges apud Martianum Capellam lib. 8. p. 296. Ibid.

95. *Judæi omnes.*] Idem argumentum vulgò urgent ſancti Patres. Quod autem hic dicitur nullum Gentilium umquam circumciſionem octavo die paſſum fuiſſe, confutari poſſe videtur per narrationem Philoſtorgii de Homeritis eâ die circumcidi ſolitis. lib. 3. cap. 4. Verùm forſan Homeritæ poſt tempora noſtri Auctoris ritum ſuum mutavêre, edocti à Judæis inquilinis. Etenim Arabes erant: circumcidebantur porrò Arabes anno 13. teſte Origene apud Euſebium Præparat. Evangel. lib. 6. cap. 11. p. 293. & in Philocaliæ cap. 22. p. 563. necnon Euſtathio in Hexaemeron ubi de Abrahamo. [illegible], *poſt decimum tertium annum*, inquit, Joſephus Antiquitatum lib. 1. cap. 13. quod eodem recidit, ut conſtat ex ejuſdem libri cap. 12. hoc eſt anno 13. completo. Certè Ambroſius lib. 2. de Abrahamo cap. 11. refert ab Ægyptiis circumciſos fuiſſe pueros annum agentes quartumdecimum. Atque ex his ſuſpectum habeo locum Procopii Gazæi ad Geneſ. I. 14. *Quare apud Iſmaelitas ſacerdotes ubi nati fuerint annos decem, circumciſione ſignantur?* [illegible] deſtina [illegible] transferit in [illegible]. Ibid.

96. *Ne:*

do ergo in hoc ratio Geneſis ſtabit? cùm per cunctas orbis terræ partes, omnes Judæi admiſti Gentibus vivant, & octavâ ferrum perferant die, unius in membri loco: & nemo Gentilium, ſed ipſi ſoli, ut dixi, hoc faciunt; non ſtellâ cogente, nec perfuſionem ſanguinis perurgente; ſed lege religionis adducti; & in quocumque orbis loco fuerint, hoc eſt eis inſigne vernaculum. Sed & quòd unum nomen omnibus ineſt, ubicumque fuerint; numquid & hoc per Geneſim venit? & quòd numquam apud eos infans natus exponitur: & quòd ſeptimo quoque die omnes, ubicumque fuerint, otium gerunt, nec iter incedunt, [96] nec igni utuntur. Quid eſt ergo, quòd nullum Judæorum in illa die cogit Geneſis, aut [97] iter agere, aut ædificare, aut vendere aliquid, aut emere?

XXIX. Quinimo & majorem fidem rerum præſentium dabo: ecce enim ex adventu juſti & veri Prophetæ, vixdum ſeptem anni ſunt; in quibus ex omnibus gentibus convenientes homines ad Judæam, & ſignis ac virtutibus quæ viderant, ſed & doctrinæ majeſtate permoti; ubi receperunt fidem ejus, abeuntes ad regiones ſuas, illicitos quoſque Gentilium ritus, & inceſta * ſprevêre conjugia. [98] Denique apud Parthos; ſicut nobis Thomas, qui apud illos Evangelium prædicat, ſcripſit; non multi jam erga plurima matrimonia diffunduntur: nec multi apud Medos canibus * objiciunt mortuos ſuos; neque Perſæ matrum conjugiis, aut filiarum inceſtis matrimoniis delectantur; nec mulieres Suſides licita ducunt adulteria: nec potuit ad crimina Geneſis compellere, quos religionis doctrina prohibebat.

* S. T. prohibuêre *Thomas apud Parthos.*

* R. abjiciunt

XXX. Ecce ex hoc ipſo conjice; & de his * de quibus ſumus locis, conjecturam cape; quo modo famâ tantùm perferente ad aures hominum, quòd Propheta in Judæa apparuit, qui ſignis & virtutibus doceret homines unum colere Deum; omnes paratis intentiſque animis exſpectabant, etiam ante adventum Domini mei Petri, ut ſibi aliquis quæ docuiſſet ille qui apparuit, nunciaret. Sed ne multa enumerare videamur, dicam quo debeant cuncta concludi: Cùm Deus juſtus ſit, & ipſe fecerit hominum naturam, quo modo poterat fieri, ut ipſe poneret Geneſim contrariam nobis, quæ nos cogeret ad peccatum, & rurſus ulciſceretur ipſe peccantes? Unde certum eſt, quòd non aliam ob cauſſam Deus ſive in præſenti, ſive in futuro ſæculo peccatorem punit, niſi quia ſcit eum potuiſſe vincere, ſed neglexiſſe victoriam: infert enim & in præſenti ſæculo vindictam in homines; ſicut in eos fecit, qui diluvio perierunt; qui utique omnes unâ die, imò unâ horâ exſtincti ſunt; cùm certum ſit non eos eſſe ſecundùm Geneſis ordinem, unâ horâ natos: abſurdiſſimum eſt autem dicere, quia ex natura nobis accidat pati mala, ſi non priùs peccata præceſſerint.

* S. T. R. alus in

XXXI. Et ideò ſi ſalutis curam gerimus, ante omnia ſcientiæ debemus operam dare; certi quòd ſi mens noſtra in ignorantia perſeveret, non ſolùm Geneſis mala, ſed & alia extrinſecùs quæcumque Dæmonibus viſa fuerint perferemus; niſi metus legum & futuri judicii, obſiſtat omnibus deſideriis, & impetum peccandi refrenet. Nam & humanus timor multa bona, multa etiam mala agit; quæ Geneſis neſcit; ſicut ſuprà oſtendimus. Triplici igitur modo mens noſtra erroribus ſubjacet; ex his quæ per malam conſuetudinem veniunt, vel ex his quæ corpus naturaliter ſuggerit deſideriis, vel ex his quæ contrariæ poteſtates perurgent: ſed his ſingulis obſiſtere & repugnare habet in natura ſua mens, cùm ei obſulſerit veritatis agnitio; per quam ſcientiam timor futuri judicii datur, qui ſit idoneus animæ gubernator, & qui eam poſſit à concupiſcentiarum præcipitiis revocare. Quia ergo ſint hæc in noſtra poteſtate, ſufficienter dictum eſt.

Tres errorum fontes.

XXXII. Nunc & tu Senex, ſi quid habes quod ad hæc reſpondeas, incipe. * Pleniſſimè, ait, oſtendiſti, fili: ſed ego, ſicut dixi ex initio, omni huic incomparabili adſertioni tuæ, à propria conſcientia prohibeor accommodare conſenſum. Novi enim & meam Geneſim, & conjugis meæ, & ſcio ea quæ unicuique noſtrum dictabat Geneſis accidiſſe; & ab his quæ rebus & operibus comperta ſunt mihi, nunc verbis transferri non poſſum. Denique quoniam te ad prime imbutum video in hujuſcemodi diſciplinis, audi conjugis meæ thema; & invenies ſchema, cujus exitus accidit: habuit enim Martem cum Venere ſuper centrum, Lunam verò in * occaſum * in domibus Martis, & finibus Saturni: quod

* P. S. T. R. Senex ad hæc: Pleniſſimè oſtendiſti. Cand. Carm. Senex ad hæc. pleniſſimè, ait, Clement. Hom. 14. c. 6. &c. Epit. c. 115. &c.

* Cand. P. S. T. R. occaſu in domo

* Carm. domibus & finibus.

96. *Nec igni utuntur*] Propter legem Dei Exod XXXV 3. *Non ſuccendetis ignem in omnibus habitaculis veſtris per diem Sabbathi.* Quo factum ſuſpicari quis poſſit, ut Rutilius Itinerarii lib. 1. verſu 389. Sabbatha Judæorum *frigida* appellaverit.

Cui Sabbata frigida cordi.

Atque hinc etiam fortè originem ſumpſit celebris Paganorum opinio de Sabbathico jejunio Judæorum. Facilè enim ſibi perſuadebant eos jejunare, apud quos focum igne lucentem cernere non erat. COT.

97. *Iter agere.*] Arbitror ſcriptum fuiſſe in Græco ex Bardeſane [illegible], quod perperam apud Euſebium per verbum demoliri interpretantur. Rem verbo ſignificatam illuſtrârunt multi, præſertimque ſacræ Scripturæ Interpretes ad Act. 1. 12. Sed neſcio an à quoquam expenſa fuerint iſta Suidæ: [illegible] Quæ videntur ex Theophylacto & Oecumenio hoc pacto concinnanda; [illegible] (ſic MS. Reg. 130.) [illegible] Hoc eſt; *Sabbati viam habens: via erat bis mille cubitorum. Tanto enim intervallo arca caſtra præcedebat: & à tanto ſpatio tentoria figebant: quod licebat, ad adorandum tabernaculum, in Sabbato ybire.* Conſuetudines autem huic & ſuperiori conſimiles irrepſiſſe aliquando inter Chriſtianos diſcimus ex Canone 28. Concilii Aurelianenſis 3. & 14. Vernenſi. Ibid.

98. *Denique apud Parthos, ſicut nobis Thomas, qui apud illos Evangelium prædicat, ſcripſit.* Antiqua traditio eſt apud Euſebium Hiſt. Eccl. lib 3. cap. 1. & opinio communis, Thomæ Parthiam in qua Chriſti fidem annunciaret ſortitò obtigiſſe. Addunt alii ab eodem Apoſtolo Evangelium prædicatum etiam Indis, Medis, Perſis, Hyrcanis, Bactris, Magis, Germanis ſeu potiùs Carmanis, & Æthiopibus, necnon incolis extremæ Orientis oræ ac ultimi Oceani inſulæque Taprobanes. Sed notari præcipuè debet verſus S. Paulini Natali XI.

Parthia Matthæum complectitur, India Thomam.

quia Thomæ Indiam peculiariter aſſignant quoque Gregorius Nazianzenus Oratione 25. Hieronymus Epiſtolâ 148. Metaphraſtes, & Abdias; Matthæum verò Parthos etiam prædicatione ſuâ illuſtrâſſe memoriæ traditum eſt. Obſervatu quoque dignus eſt locus Hippolyti, libello de duodecim Apoſtolis, prout jacet in MS. Regio 1789. [illegible] (ſic etiam ex Cod. Reg. 1026.) [illegible] in marg. eadem manu [illegible]) [illegible] (pro [illegible]) [illegible] Inde enim apparet cur in alio Codice & in Editione Combefiſiana exhibeatur, [illegible]. Scilicet [illegible] corruptum ex [illegible] in textum irrepſit, quod ad marginem deſignabat variam lectionem [illegible]. Significat autem [illegible] *laceratus eſt.* Ibid.

quod ſchema adulteras facit, & ſervos proprios amare, in * peregrinatione & in aquis deſungi; quod & ita factum eſt: incidit namque in amorem ſervi; & periculum ſimul atque opprobrium metuens, fugit cum ipſo; & peregre profecta, ubi amori ſuo ſatisfecit, periit in mari.

* Carm. P. S T. R. peregre

XXXIII. Et ego reſpondi; Unde ſcis quia peregre ſervo ſuo ſociata eſt, & in ejus conſortio poſita defungitur? Et Senex: Certiſſimè, inquit, ſcio, revera non quia nupſerit ſervo, quippe qui neque hoc quidem quòd eum amaret agnoveram: ſed poſtquam profecta eſt, frater meus mihi enarravit, dicens, quòd primò quidem ipſum adamâſſet; ſed ille qui erat honeſtus, utpote frater, noluit torum fratris, inceſti maculâ polluere. Sed illa me verens, & opprobrium non ferens infelix, (neque enim imputandum ei eſt, quod eam Geneſis facere compulit) finxit ſomnium, & ait ad me; Adſtitit mihi quidam per viſum, qui juſſit me cum duobus geminis meis ſine mora ex urbe proficiſci. Hæc ergo cùm audiſſem, pro ſalute ejus filiorumque ſollicitus, confeſtim ipſam & liberos exire feci; unum qui erat junior, mihi retinui: hoc enim eum qui reſponſa in ſomnis dederat, permiſiſſe dicebat.

XXXIV. Tum ego Clemens, intelligens quòd ipſe fortaſſis eſſet pater meus, lacrymis oppletus ſum: fratres quoque meos, volentes proſilire, & aperire rem, prohibuit Petrus, dicens; Quieſcite quoadnſque mihi placuerit. Reſpondens ergo Petrus, ait ad Senem; Quod nomen erat juniori filio tuo? At ille ait; Clemens. Et Petrus: Si tibi, inquit, hodie conjugem tuam caſtiſſimam conſignavero, cum tribus filiis tuis; credis quia poteſt pudica mens motus irrationabiles ſuperare, & quòd omnia quæ à nobis dicta ſunt, vera ſint, & Geneſis nihil ſit? Et Senex: Sicut impoſſibile eſt, inquit, te exhibere quod promiſiſti; ita impoſſibile eſt extra Geneſim fieri aliquid. Tum Petrus: Teſtes, inquit, habere volo omnes hos qui præſentes ſunt, me tibi hodie conjugem tuam, cum tribus veſtris liberis, viventem pudiciſſimè, traditurum: & jam nunc accipe fidem rerum, ex eo quod omnem cauſſam multo diligentius ſcio, quàm tu; cunctaque tibi per ordinem quæ geſta ſunt enarrabo, ut & tu cognoſcas, & qui præſentes ſunt diſcant.

XXXV. Et cùm hæc dixiſſet, converſus ad turbas, ita cœpit: Hic quem videtis, ô viri, in hac veſte paupertima, Romanæ urbis eſt civis, ex genere ipſius Cæſaris deſcendens; nomen ei Fauſtinianus; uxorem quoque nobiliſſimam Matthidiam nomine ſortitus eſt, ex qua tres filios ſuſcepit; quorum duo gemini, unus autem qui erat junior, cui nomen Clemens, hic eſt. Et cùm hoc dixiſſet, digito me oſtendit. Gemini autem filii ejus, ſunt iſti, Niceta & Aquila; quorum alius Fauſtinus vocabatur priùs, & alius Fauſtus. Simul autem ut nomina noſtra enunciavit Petrus; Senex reſolutis membris omnibus, quaſi interceptus, concidit. Nos autem filii irruentes ſuper eum, complectebamur & oſculabamur; verentes ſimul, ne ſpiritum revocare non poſſet. Et cùm hæc fierent, populus quidem admiratione ipſâ obſtupefactus eſt.

XXXVI. Petrus autem ſurgere nos à complexibus patris, ne eum necaremus jubet: & ipſe adprehenſâ manu ejus; quaſi de ſomno quodam profundo * elevans eum, & paululùm recreans; omnia quæ geſta fuerant, ſecundùm veritatem cœpit exponere: quo modo frater ejus in amorem inciderit Matthidiæ; & illa cum eſſet pudiciſſima, illicitum fratris amorem viro indicare noluerit; ne vel bellum fratribus, vel opprobrium generi indiceret; ſed ſapienter ſomnium finxerit, quo ex urbe juberetur excedere cum geminis filiis, juniore apud patrem relicto: utque navigantes, naufragium vi tempeſtatis incurrerint, & ad inſulam Antaradum nomine expulſi, Matthidia quidem ſupra ſaxum quoddam fluctu jactante projecta ſit, gemini verò liberi rapti à piratis & Cæſaream perducti, religioſæ cuidam feminæ venumdati ſint, quæ eos in filiorum loco habens, liberaliter * edocuerit & erudiri fecerit; eorumque nomina piratæ immutaverint, & Nicetam alium, alium Aquilam vocitaverint: utque poſt hæc ſtudiorum & conſuetudinis cauſsâ Simoni adhæſerint; atque ab eo, ubi magum & deceptorem viderunt, averſi acceſſerint ad Zachæum; & ut poſt hæc ſociati ſunt ſibi: ſed & Clemens quo modo ex urbe agnoſcendæ veritatis cauſsâ profectus, per Barnabæ notitiam Cæſaream venerit, ſibique innotuerit & adhæſerit; utque ab eo ſit de fide religionis edoctus: ſed & qualiter apud Antaradum mendicantem repererit & recognoverit matrem, utque omnis inſula in ejus recognitione gaviſa ſit; & de pudiciſſimæ hoſpitæ contubernio, atque ejus per ſemetipſum collatâ ſanitate; & de liberalitate Clementis in eos, qui erga matrem benefici exſtiterant: utque poſt hæc Niceta & Aquila requirentes quænam eſſet peregrina mulier, cùm audiſſent à Clemente omne negotium, ſe eſſe geminos ejus filios Fauſtinum exclamaverunt & Fauſtum, omnemque hiſtoriam quæ eos egerit patefecerint; utque poſt hæc matri cautiùs, ne ſubito gaudio interciperetur, ipſo inſinuante, oblati ſint, Petro.

* P. R. evigilans

* Carm. P. S. T. R. educaverit

XXXVII. Sed cùm hæc, in auditu Senis, narratione gratiſſimâ turbis exponeret Petrus; ita ut audientes geſtorum miraculis, & humanitatis miſeratione lacrymarent; neſcio unde audiens mater de recognitione patris, curſu concito irruit in medium noſtri, cum clamore dicens; Ubi eſt meus vir, meus Dominus Fauſtinianus, qui tam multis temporibus adfligitur, ambulans per urbes ſingulas, & me quærens? Hæc cùm illa quaſi amens clamaret, & circumſpiceret; Senex accurrens cum multis lacrymis, amplecti & conſtringere eam cœpit. Et cùm hæc gererentur, Petrus rogavit turbas, ut diſcederent, dicens inverecundum eſſe ultrà perſiſtere, ſed dandum eis locum familiariùs invicem ſe videndi: Craſtinò autem hic, inquit, ſi qui veſtrûm volunt, conveniant ad audiendum verbum.

XXXVIII. His à Petro dictis, receſſerunt turbæ: & cùm vellemus nos quoque ire ad hoſpitium, dominus domûs ait ad nos; Turpe eſt & impium tales ac tantos viros manere in ſtabulo, cùm ego omnem pæne domum vacantem habeam, lectoſque ſtratos quamplurimos, & quæ neceſſaria ſunt parata. Sed Petro contradicente, uxor patrisfamilias unà cum liberis ſuis proſtrabat ſe ante eum, & exorabat dicens; Obſecro te, * mane apud nos. Sed ne ſic quidem acquieſcebat Petrus, donec filia eorum qui rogabant, ab immundo ſpiritu temporibus multis vexata, & catenis vincta, quæ fuerat intra conclave clauſa, effugato à ſe Dæmone, & oſtiis patefactis, cum catenis ſuis veniens, procidit ad pedes Petri, dicens; Rectum eſt, mi Domine, ut agas ho-

Pſeudo-Abdias, lib. 1. poſt med.

* P. R. maneto

die hic [99] Salutaria mea, & non contriſtes neque me, neque parentes meos. Petro autem requirente catenarum ſermonumque ejus cauſſam, parentes præter ſpem læti effecti de filiæ ſanitate, & velut ſtupore quodam attoniti, ipſi quidem dicere nequeunt, adſtantes autem famuli aiunt; Hæc à ſeptimo ætatis anno Dæmone occupata, omnes qui accedere tentâſſent ad eam, ſcindere, dilaniare morſibus, etiam diſrumpere, & hoc per viginti annos uſque ad præſens facere numquam deſtitit; nec ab aliquo potuit curari, ſed ne accedere ad eam quiſquam * valebat: multos enim inutiles reddidit, alios & peremit; omnibus enim viris validior erat, ſine dubio viribus Dæmonis niſa. Nunc autem ut vides, ex præſentia tui Dæmon quidem fugit; oſtia verò quæ ſummo cum munimento clauſa fuerant, aperta ſunt; & ipſa ſana ſtat ante te, rogans ut diem Salutarium ſuorum lætum & ipſi & parentibus facias, & maneas apud eos. Hæc cùm ita unus ex famulis enarraſſet, & ipſæ catenæ de manibus ejus ac pedibus fuiſſent ſponte reſolutæ; Petrus certus quòd per ipſum * ſanitas hæc reddita ſit * puellæ, acquievit manere apud eos. Sed & illos qui remanſerant in hoſpitio, unà cum uxore ſuâ tranſire juſſit: & unuſquiſque acceptis ſeorſum cubiculis manſimus; atque ex more cibo ſumpto, redditiſque laudibus Deo, ſuis ſinguli requievimus locis.

* Cand. P. R. audebat

* Cand. P. R. ſanitati

* Cand. P. R. puellæ

Hieron. 1. in Jovin. 14.

RECOGNITIONUM S. CLEMENTIS

LIBER DECIMUS.

I. MANE autem exorto ſole, ego Clemens & Niceta atque Aquila unà cum Petro, venimus ad locum in quo pater ſimul cum matre requieſcebat; & cùm adhuc eos dormientes reperiſſemus, pro foribus conſedimus; ubi Petrus talibus apud nos ſermonibus utitur: Audite me * dilectiſſimi conſervi; ſcio quia grandem habetis affectum erga patrem veſtrum; vereor ergo ne ante tempus eum perurgeatis jugum religionis ſuſcipere, nondum ad id paratum; ad quod fortè pro veſtri gratia videatur acquieſcere; ſed hoc non eſt firmum: quod enim propter homines fit, probabile non eſt, & citò dilabitur. Ideoque videtur mihi, ut concedatis ei anno uno vivere pro arbitrio; in quo poteſt iter agens nobiſcum, dum nos alios docemus, etiam ipſe ſimpliciter audire; & audiens, ſi quidem agnoſcendæ veritatis rectum propoſitum gerit, ipſe rogabit ut ſuſcipiat religionis jugum; aut ſi non placet ei recipere, permaneat amicus. Hi enim qui non id ex corde ſuſcipiunt, cùm cœperint ferre non poſſe, non ſolum abjiciunt quod ſuſceperant, ſed quaſi pro excuſatione infirmitatis ſuæ, incipiunt viam religionis blaſphemare, & malè loqui de his quos nequaquam ſequi aut imitari potuerunt.

* Carm. dulciſſimi.

II. Ad hæc Niceta reſpondit; Non contradico, Domine mi Petre, rectis & bonis conſiliis tuis; ſed dicere aliquid volo, ut per hoc diſcam quod neſcio. Quid ſi intra annum hunc, quo differri eum jubes, moriatur pater noſter? deſcendet in Infernum vacuus, & cruciandus in æternum. Tum Petrus: Amplector, inquit, benignum erga patrem propoſitum tuum, & ignoſco tibi de his quæ ignoras. Quid enim cenſes, quia ſi quis putatur juſtè vixiſſe, iſte continuò ſalvabitur? Non putas eum diſcutiendum ab eo qui occulta hominum novit, quo modo juſtè vixerit; ne fortè [1] ritu gentilium, inſtitutis eorum & legibus parens, vel pro amicitiis hominum, aut pro ſola conſuetudine, aut qualibet alia ex cauſſa, vel neceſſitate, & non propter ipſam juſtitiam, neque propter Deum? Qui enim propter ſolum Deum, & juſtitiam ejus juſtè vixerint, ipſi ad æternam requiem venient, & perpetuitatem regni cœleſtis accipient. Salus enim non vi acquiritur, ſed libertate; nec per hominum gratiam, ſed per Dei fidem. Tum præterea cogitare * debes, quia Deus præſcius eſt, & novit ſi hic ſuus eſt: quòd ſi novit eum non eſſe, quid faciemus ad ea quæ ex initio ſtatuta ſunt ab eo? In quo autem poſſum, conſilium do; cùm evigilaverit, & ſederimus, vos quaſi aliquid diſcere volentes, proponite, ex his dumtaxat quæ illi expedit diſcere; & dum nos loquimur inter nos, ille inſtruetur. Sed tamen primò quieſcite, ut ſi fortè * ipſe videatur aliquid interrogare: quod ſi fecerit, aptior erit ſermonis occaſio: ſi verò ipſe nihil quærit; nos ab alterutro, ſicut dixi, diſcere aliquid volentes, rogemus viciſſim: mihi ita videtur, etiam vobis quid placeat dicite.

Prædeſtinatio.

* S. T. alii debes

* Carm. S. T. ipſi

III. Cúmque collaudaſſemus ejus rectum conſilium, ego Clemens aio; In omnibus rebus plurimâ ex parte ad initium reſpicit finis, ſimiliſque principiis rerum exitus datur: ſpero ergo etiam circa patrem noſtrum, quoniam per te Deus bona initia dedit, his congruum ſeque dignum largiatur & finem. Verumtamen etiam illud ſuggero, * ſi, ut dixiſti, * cœperimus præſente patre, quaſi inter nos aliquid tractandi, vel diſcendi gratiâ loqui; tu, mi Domine Petre, non debes eum locum agere, quaſi qui diſcere aliquid debeas; hoc enim ſi videat, fortaſſe magis offendetur; certus eſt enim, te omnia ſcire diligenter, ſicut & verè eſt: quale ergo erit, ſi te videat ignorantiam ſimulantem? hoc eum, ut dixi,

* Cand. P. R. ſicut

* Cand. P. R. cùm cœperimus

99. *Salutaria mea.*] *vel aurigas.* Res ſatis nota vel mediocriter eruditis. COT.

1. *Ritu gentilium.*] non *Gentilium.* ὁμοφύλων, non Ἑλλήνων. Ibid.

 2. *Eſt*

xi, magis lædere poterit, neſcientem conſilium tuum. Sed nos quidem fratres, inter nos habentes; ſi in aliquo dubitemus, à te quæſtioni noſtræ finis congruus detur: nam & ſi te cunctantem videat, aut dubitantem; tunc verè putabit, quòd apud nullum erit ſcientia veritatis.

IV. Et Petrus ad hæc reſpondit; Omittamus hæc: & ſi quidem dignum eſt, ut ingrediatur januam vitæ, Deus occaſionem competentem dabit; eritque initium ex Deo, & non ex homine. Et ideo ſicut priùs dixi, permittite eum iter agentem nobiſcum, audire nos * aliquid diſputantes: ſed quoniam feſtinantes vos vidi, idcirco dixi opportunitatem quærendam; quam cùm dederit Deus, vos quoque ad ea quæ dixero obtemperate mihi. Hæc nobis ſermocinantibus, venit puer dicens vigilare jam patrem: & cùm vellemus ingredi ad eum, ipſe venit ad nos; & oſculo nos ſalutans, cùm reſediſſemus, ait; Licetne percunctari, ſi quid volet quis; an ſecundùm Pythagoricos, tacendum ſemper eſt? Et Petrus: Nos nec ſilere ſemper, neque percunctari cogimus accedentes ad nos; ſed relinquimus ipſorum libertati, facere ut volunt; ſcientes quòd qui curam gerit ſalutis ſuæ, ſi in parte aliquâ ſentit animæ ſuæ dolorem, tacere non patitur. Qui verò negligit ſalutem ſuam, ſi interrogare cogatur, nihil ex hoc utilitati ejus confertur; niſi hoc ſolum, ut ſtudioſus eſſe videatur & diligens. Quamobrem tu ſi quid diſcere vis, require.

* Carm. P. S. T. R. cum aliis

De Bono & Malo.

l. Clement. Hom. 4. c. 10. &c.

V. Et Senex ait; [2] Eſt quidam ſermo apud Græcorum Philoſophos vehemens valde, qui dicit, in vita hominum reipſa neque bonum eſſe aliquid, neque malum; ſed quæ videntur hominibus, uſu & conſuetudine * præſentis * vitæ, hæc aut mala * dicunt, aut bona. Nam neque homicidium revera malum eſt, quia animam vinculis carnis abſolvit: denique, aiunt, & juſti quique judices, peccantes periment: quòd ſi homicidium ſcirent malum eſſe, non utique id juſti homines facerent. Neque adulterium malum eſſe dicunt: ſi enim ignoret vir, aut non curet; nihil, aiunt, mali eſt. Sed neque furtum malum eſſe: quod enim deeſt alicui, aufert ab alio qui habet; quod quidem oportebat liberè ſumi & publicè; ſed quia occultè fit, in hoc magis illius à quo clam aufertur inhumanitas redarguitur. Communis enim uſus omnium quæ ſunt in hoc mundo, omnibus eſſe hominibus debuit; ſed per iniquitatem alius hoc ſuum dicit eſſe, & * alius illud; & ſic inter mortales diviſio facta eſt. Denique [3] Græcorum quidam ſapientiſſimus hæc ita * ſciens eſſe, ait; Communia debere eſſe amicorum omnia: in omnibus autem ſunt ſine dubio & conjuges: & ſicut non poteſt, inquit, dividi aër, neque ſplendor ſolis; ita nec reliqua quæ communiter in hoc mundo data ſunt omnibus ad habendum, dividi debere, ſed habenda eſſe communia. Hæc autem * dicere volui; quoniam quidem cupio me inclinare ad bene agendum; & non poſſum bene agere, niſi priùs didicero quid ſit bonum: quod ſi intelligere potuero; ex ipſo etiam quid ſit malum, hoc eſt, huic contrarium, advertam.

* S. T. præventis. R. præſenti

* S. T. dicuntur. Cand. ducunt.

Pſeudo-Clemens Epiſt. 5.

* Carm. alius aliud.

* S. T. ſcribens

* S. T. diſcere

VI. Verùm ad hæc quæ dixi, unum è vobis reſpondere volo, non Petrum: non enim dignum eſt, ab illo verba & doctrinam cum quæſtionibus capere; ſed ille ſi quid pronunciaverit, hoc abſque aliqua retractatione teneatur. Et ideo ipſe nobis ſervetur quaſi arbiter; ut ſicubi diſputatio noſtra exitum non invenerit, ipſe quod ſibi viſum fuerit pronuncians, indubitatum finem rebus dubiis imponat. Et nunc ergo poſſem ſolâ ejus ſententiâ contentus credere, ſi quid ei videretur; quod & ad ultimum faciam: volo tamen priùs videre, ſi eſt poſſibile diſputando invenire quod quæritur. Placet ergo ut Clemens primus incipiat, & oſtendat ſi eſt aliquid in ſubſtantia & actibus bonum vel malum.

VII. Ad hæc ego reſpondi; Quoniam quidem à me vis diſcere, ſi eſt aliquid naturâ aut actu bonum vel malum, an potiùs uſu * prævenientis hominibus bona quædam & alia videntur mala; pro eo quòd diviſionem inter ſe rerum fecêre communium; quæ deberent, ut ais, ita eſſe communia, ut aër, & ſplendor ſolis; puto quòd non debeam tibi aliunde adſertiones adhibere, niſi ex his diſciplinis quibus ipſe uteris, & quas ipſe confirmes; ut indubitata tibi ſint quæ dicuntur. Omnium elementorum & ſtellarum certos ponitis fines: quaſque ſtellas dicitis in quibuſdam abſque noxia coire, ſicut in conjugiis; & in aliis vero noxiè miſceri, ſicut in adulteriis; & dicitis quædam generalia eſſe omnium; quædam verò non omnium, neque generalia. Sed ne prolixa diſputatio fiat, breviter & de re dicam. Terra quæ arida eſt, conjugio & admiſtione indiget aquæ, ut poſſit generare fructus, * qui ſine vita hominibus non eſt: eſt ergo hæc legitima conjunctio. E contra ſi aut pruinæ frigus, terræ miſceatur, aut calor aquis; hujuſmodi conjunctio corruptelam facit: & hoc in talibus adulterium eſt.

* Carm. R. præſenti

Conjugia & adulteria in Natura.

* S. quis. R. alii · ſine quibus

VIII. Et Pater reſpondit; Sed ſicut elementorum vel ſtellarum inconſonæ conjunctionis ſtatim proditur noxa; ita deberet & adulterium ſtatim oſtendi * quàm malum eſt. Et ego aio; Hoc mihi primò confirma; ſi, ut etiam ipſe confeſſus es, ex incongrua & inconſona admiſtione efficiuntur mala; & iſtud in conſequentibus requiretur. Et Pater ait; Ut ſe habet rei natura, ita ais fili. Tum ego reſpondi; Quia ergo diſcere cupis de his, vide quanta ſint quæ mala eſſe apud neminem dubitantur. Non tibi videtur malum eſſe, febris, incendium, ſeditio, ruina, cædes, vincula, ſupplicia, dolores, luctus, & his ſimilia? Et Pater: Verum eſt, inquit, fili, hæc mala eſſe, & valde mala: aut certè qui negat hæc eſſe mala, patiatur ea.

* S T. R. quia

IX. Et ego reſpondi; Quis ergo cum eo mihi ſermo eſt, qui in Aſtrologica diſciplina eruditus

---

2. *Eſt quidam ſermo apud Græcorum Philoſophos.*] Archelaum, Cyrenaicos, Theodorum ἄθεον, & Pyrrhonios: quorum inſaniam ſecuti ſunt poſtea Gnoſtici. Atque huc pertinebit elegans Apophthegma Hieroclis relatum in Agellii Noctibus lib. 9 cap 5. his verbis; *Taurus autem noſter quoties facta mentio Epicuri eſſet, in ore atque in lingua habebat verba hæc Hieroclis Stoici, viri ſancti & gravis:* ἡδονὴ τέλος· πόρνης δόγμα· οὐκ ἔστι πρόνοια· οὐδὲ πόρνης δόγμα. dummodo ex mea opinione ita legatur; ἡδονὴ τέλος· πόρνης δόγμα. οὐκ ἔστι πορνεία οὐδὲ πόρνης δόγμα. *Voluptas finis: meretricis dogma. Stuprum nihil eſt: meretricis dogma.* At viro magni ingenii magnæque doctrinæ Johanni Pearſono in Prolegomenis ad Hieroclem videtur corrigi debere; ἡδονὴ τέλος· πόρνης δόγμα. οὐκ ἔστι πρόνοια οὐδὲ πόρνης δόγμα. Ejuſque lectionem firmat Codex Tornæſianus. COT.

3. *Græcorum quidam ſapientiſſimus.*] Socrates apud Platonem in Opere de Republica. Quos ideo arguunt plurimi: defendere verò conantur alii, ut diſcere eſt ex lectione Clementis Alexandrini Strom. 3. p. 430. 431. Arriani in Epicteto lib. 2 cap. 4. Luciani in Fugitivis, Euſebii Præp. Evang. lib. 13. cap. 19 Theodoriti Sermone de legibus, ac Nicetæ Choniatæ lib. 4. Theſauri cap. 10. Ibid.

4. *He-*

tus eſt, ſecundùm ipſam tecum agam; ut de his quæ tibi in uſu ſunt, accipiens rationem, citiùs acquieſcas. Audi nunc ergo. Confeſſus es mala eſſe ea quæ ſuprà diximus, id eſt, febres, incendia, & his ſimilia: hæc ſecundùm vos à malitioſis ſtellis fieri dicuntur, id eſt, ab [4] humido Saturno, & calido Marte: horum verò contraria, à benignis fieri ſtellis, id eſt, à temperato Jove, & humida Venere: aut non ita eſt? Et Pater reſpondit; Ita eſt, fili, nec aliter fieri poteſt. Tum ego: Quia ergo à bonis ſtellis, Jove dico & Venere, bona fieri dicitis; videamus unaquæque malarum ſtellarum cùm admiſta fuerit bonis, quid eſt quod efficit: & illud eſſe intelligamus malum. Etenim nuptias facere Venerem ponitis: quæ ſi Jovem habet in ſchemate ſuo, pudicas efficiat: * Jove autem non reſpiciente, ſi adſuerit Mars, corrumpi nuptias per adulterium pronunciatis. Et Pater: Ita ſe, inquit, habet. Ego reſpondi; Ergo malum eſt adulterium, quandoquidem ex malarum ſtellarum admiſtione committitur: & ut compendioſiùs explicemus, omnia quæ dicitis ex malarum admiſtione ſtellarum bonas perpeti ſtellas, mala eſſe ſine dubio pronuncianda ſunt. Iſtæ ergo ſtellæ quarum admiſtione diximus febres, incendia, & cætera his ſimilia effici mala; ipſæ ſecundùm vos etiam homicidia, adulteria, & furta operantur, * propter vos etiam & ſtolidos ipſæ efficiunt.

* S. T. Jovem autem non reſpiciens. Carm. non reſpicientem.

* Carm protervos.

X. Et Pater: Verè, inquit, breviter & incomparabiliter oſtendiſti, quia ſint mala in actibus: ſed * hoc adhuc * velim, quo modo juſtè judicat Deus eos qui peccant, ſicut vos dicitis; ſi peccare eos * Geneſis cogit? Tum ego reſpondi; Vereor dicere tibi aliquid, pater; quia in omni te honore haberi à me decet; alioquin erat quod poſſim dicere, ſi deceret. Et Pater ait; Dic quod tibi occurrit, fili, etiamſi injurioſum videtur: non enim tu, ſed quæſtionis ratio injuriam facit; ſicut pudica mulier intemperanti viro, ſi pro ſalute indignetur & honeſtate. Et ego reſpondi; Si prima quæque inter nos confirmata & confeſſa, non bene retineamus, ſed ſemper quæ definita ſunt reſolvantur per oblivionem; videbimur telam texere Penelopes, ea quæ texuimus reſolventes: & ideo debemus aut non facilè acquieſcere, priùs quàm diligenter examinetur ſermo propoſitus; aut ſi jam acquievimus, & confirmata ſententia eſt, ſervare ſemper quod ſemel definitum eſt, ut poſſimus & de aliis quærere. Et pater ait; [5] Bene dicis, fili; & ſcio quam ob cauſſam dicis; quia heſterno die de naturalibus diſputans cauſſis, oſtendiſti quia Virtus quædam maligna, transformans ſe in ordinem ſtellarum humanas concupiſcentias exagitat; diverſis modis provocans ad peccatum, non tamen cogens aut efficiens peccatum. Cui ego reſpondi; Bene, quia & meminiſti; & cùm memineris, erràſti. Et Pater: Ignoſce, inquit, fili, nondum enim uſum multum in his habeo: nam & heſterni ſermones tui veritate ipſâ concluſerunt me, ut tibi acquieſcerem; in conſcientia tamen mea ſunt, quaſi quædam reliquiæ febrium, quæ paululum me à fide quaſi à ſanitate retrahunt; diſcrucior enim, quia ſcio multa mihi, imò pæne omnia accidiſſe ſecundùm Geneſim.

* Deeſt in R.
* T. R. alii: velim diſcere
* S. T. R. alii: neceſſitas Geneſis.

Adagium.

Citantur iſta ab Origene. Vide Teſt. Vet. & Notas.

XI. Et ego reſpondi; Audi ergo, pater, quæ ſit Matheſis natura, & facito ſecundùm ea quæ dico

In Mathematicos.

4. *Humido Saturno.*] Idem de Saturno, humidam ſtellam eſſe, ſentiunt Clemens Alexandrinus Strom. 5. p. 564. Nonnus *Διονυσιακῶν* lib. 18. p. 500. Servius ad Georgic. I. 10. 13. & Platonici quidam apud Macrobium lib. 1. in Somnium Scipionis cap. 11. Verùm Julio Firmico lib. 2. cap. 10. eſt *Saturnus naturâ quidem frigidus & ſiccus, ex accidenti verò quandoque humidus.* Eidemque Κρόνῳ tribuit ξηρὸν ψυκτικὸν Proclus lib. 1. in Tetrabiblum Ptolemæi cap. 4. Ibid.

5. *Et Pater.*] Tota [illegible], ex lib. 14. Periodorum laudata ab Origene tomo 3. Explanationum in Geneſim, ad Geneſeos I. 14 exſtat Philocaliæ cap. 22. Et quidem citantia verba protuli in Teſtimoniis Veterum: ubi rectè legebam, [illegible], quod reperi poſtea in duobus Regiis Codicibus. Nunc verò ut intelligatur faciliùs quid hoc loco uno uſquequaque Græco reſpondeat, utque Notis ſequentibus veluti fax præferatur, placet etiata ab Origene & Rufinianam verſionem noſtram ſub unum conſpectum dare.

Καὶ ὁ πατήρ· σύγγνωθί μοι, ὦ τέκνον· οἱ μὲν γὰρ χθιζινοὶ λόγοι ἀληθεῖς ὄντες [illegible]

Et Pater, Ignoſce, inquit, fili, nondum enim uſum multum in his habeo: nam & heſterni ſermones tui veritate ipſâ concluſerunt me, ut tibi acquieſcerem; in conſcientia tamen mea ſunt quaſi quædam reliquiæ febrium, quæ paululum me à fide quaſi à ſanitate retrahunt; diſcrucior enim quia ſcio multa mihi, imò pæne omnia accidiſſe ſecundùm Geneſim. Et ego reſpondi; Audi ergo pater, quæ ſit Matheſis natura, & facito ſecundùm ea quæ dico tibi. Vide Mathematicum, & dic ei primò, quæ talia quædam mihi acciderunt mala in illo tempore; unde ergo, aut quo modo, aut per quas mihi acciderint ſtellas, diſcere volo. Reſpondebit tibi ſine dubio, quia temporis tui malitioſus ſuſcepit Mars, aut Saturnus, aut aliquis eorum apocataſtaticus fuit; aut aliquis eorum tuum aſpexit ex diametro, aut conjunctus, aut in centro, vel alia his ſimilia reſpondebit, addens quia in his omnibus aliquis aut aſyndetus fuit cum malo, aut inviſibilis, aut in ſchemate, aut extra hæreſim, aut deficiens, aut non contingens, aut in obſcuris ſtellis; & multa alia his ſimilia, ſecundùm rationes proprias reſpondebit, & de ſingulis aſſignabit. Poſt hæc alium adito Mathematicum, & dicito contraria, quia illud mihi boni contigit in illo tempore; tempus autem hoc idem dicito; & require ex quibus partibus Geneſis hoc tibi evenerit boni, & tempora, ut dixi, eadem quæ de malis interrogaveras, cuſtodito: cumque te feſellerit de temporibus, vide quanta tibi inveniet ſchemata, per quæ oſtendat quid tibi in illis ipſis temporibus evenire debuerit bona: impoſſibile enim eſt hominum Geneſim tractantibus, non in omni quam dicunt regione ſtellarum ſemper invenire quaſdam bene poſitas ſtellas, & quaſdam malè: circulus enim eſt æqualiter ex omni parte collectus ſecundùm Matheſim, diverſas & varias accipiens cauſſas, ex quibus occaſionem capiant dicendi quod volunt. Sicut enim fieri ſolet ubi ſomnia obliqua viderint homines, & nihil certi intelligunt, cùm aliquis occurrerit exitus rerum, tunc ad ea quæ acciderunt aptant etiam ſomnii viſum; ita eſt & Matheſis: antequam aliquid fiat, certi nihil pronunciatur; poſtea verò quam aliquid acciderit, res jam geſta colligunt cauſſas. Denique frequenter cùm erraverint, & aliter res acciderit, ſemetipſos increpant, dicentes quia illa

[illegible]

dico tibi. [6] Vide Mathematicum, & dic ei primò, quia talia quædam mibi acciderunt mala in illo tempore; unde ergo, aot quo modo, sut per quas mihi acciderint ſtellas, diſcere volo. Reſpondebit tibi ſine dubio, quia tempora tus malitioſus ſuſcepit Mars, aut Saturnus; aut aliquis eorum * [7] spoſtaticus ſuit; aut aliquis annum tuum [8] aſpexit ex diametro, sut conjunctus, aut in centro; vel alia his ſimilia reſpondebit; addens, quia [9] in his omnibus aliquis aut * aſyndetus ſuit cum malo, aut inviſibilis, aut in ſchemate, aut extra bæreſim, [10] aut deficiens, sut non cootingens, aut in obſcuris ſtellis; & multa alia his ſimilia, ſecundùm rationes proprias reſpondebit, & de ſingulis sdſignabit. Poſt hunc alium adito Marhematicum, & dicito contraris; quia illod mihi boni contigit in illo tempore; tempus autem hoc idem dicito, & require ex quibus partibus Geneſis hoc tibi evenerit boni; & tempora, ut dixi, eadem quæ de malis interrogaveraa, cuſtodito. Cúmque tu ſeſelleris de temporibus, vide qoanta tibi inveniet ſchemata, per quæ oſtendat quòd tibi in illis ipſis temporibus evenire debuerinr bona: impoſſibile eoim eſt hominum Geneſim tractantibus, non [11] in omoi quam dicunt regione ſtellarum ſemper invenire quaſdam bene poſitas ſtellas, & quaſdam malè: circulus enim eſt æqualiter ex omoi parte collectus ſecuodùm Matheſim, diverſas & varias accipieos cauſſas, ex quibus occaſionem capiant dicendi quod voluot.

* Carm. S. apocataſticus. R. apoſtaſtaticus

* R. ſyndetos. S. T. ſyndetus fuerit

XII. Sicut enim fieri ſolet ubi ſomnis * aliqua viderint homines, & nihil certi intelligunt; cùm aliquis occurrerit exitus rerum, tunc ad ea quæ acciderint aptant etiam ſomoii viſum; ita eſt & Matheſis: antequam aliquid fiat, certi nibil prontunciatur; poſtea verò quàm aliquid acciderit, rei jam geſtæ colligunt cauſſas. Denique frequenter cùm * enarraverior, & aliter rei acciderit; ſemetipſos increpant, dicentes, quia illa fuit ſtella quæ impedivit, quæ occurrit; & non * videmos, ignorantes quia error eorum non ex artis * imprudentia, ſed ex totius cauſſæ inconvenientia deſcendit: ignorant enim quæ fiot, quæ facere qoidem concupiſcamus, noo tamen indulgeamus coocupiſceotiis. Nos autem qui myſterii bujus didicimus rationem, ſcimos & cauſſam: quia libertatem hsbentes arbitrii, interdum concupiſcentiis obſiſtimus, interdum cedimus: [12] & ideo homanorum geſtorum incertus eſt exitus; quia in libertate pendet arbitrii. Nam concupiſcentiam quidem, * qnam operatur maligna Virtus, poreſt indicare Mathematicus: ſed ſi concupiſcentiæ hujus actus vel exitus impleri poſſit, oec oe; quia in arbitrii libertate eſt, ſciri ante effectum rei à oullo poteſt: & hoc eſt quod ignorantes Aſtrologi inveneruot ſibi, [13] ot climacteras dicerent, rei ſcilicet incertæ perfugia, ſicut heſternò pleniſſimè oſtendimus.

* Carm. S. T. obliqua. R. alia

* S. T. R. alii: erraverint

* S. T. R. alii: vidimus

* Cand. P. imperitia

* Carm. quæ in nobis operatur maligna virtus.

XIII. Ad hæc ſi quid tibi dicendum videtur

λέγοντες ὅτι τόδε ἦν τὸ κωλῦσαν, καὶ οὐκ εἴδομεν [illegible] ... * αἴτια [illegible] ... καὶ ὁ [illegible]

* Al. αἰτίᾳ

* Al. καὶ ὁ [illegible]

fuit ſtella quæ impedivit quæ occurrit, & non vidimus; ignorantes quia error eorum non ex artis imprudentia, ſed ex totius cauſſæ inconvenientia deſcendit: ignorant enim quæ ſint, quæ facere quidem concupiſcamus, non tamen indulgeamus concupiſcentiis. Nos autem qui myſterii hujus didicimus rationem, ſcimus & cauſſam: quia libertatem habentes arbitrii, interdum concupiſcentiis obſiſtimus, interdum cedimus: & ideo humanorum geſtorum incertus eſt exitus, quia in libertate pendet arbitrii. Nam concupiſcentiam quidem, quam operatur maligna Virtus, poteſt indicare Mathematicus: ſed ſi concupiſcentiæ hujus actus vel exitus impleri poſſit, nec ne; quia in arbitrii libertate eſt, ſciri ante effectum rei à nullo poteſt: & hoc eſt quod ignorantes Aſtrologi invenerunt ſibi, ut climacteras dicerent, rei ſcilicet incertæ perfugia, ſicut heſternò pleniſſimè oſtendimus. Ad hæc ſi quid tibi dicendum videtur, dicito. Et pater; Nihil verius, inquit, fili, his quæ proſecutus es. COT.

6. *Vide Mathematicum*, &c.] Expreſſit iſta Scriptor Actorum S. Sebaſtiani, meâ quidem ſententiâ alius à S. Ambroſio. *Præcipe hodie, inquit, ad te Matheſis venire doctorem; cui dicas, illo tempore te aſperis caſibus laboràſſe; & inquire per quas ſtellas hoc tibi evenerit mali. Reſponſa ejus erunt proculdubio talia; quòd tempus tuum à malitioſo Marte ſuſceptum eſt, aut Saturnus * apocataſtaticus fuit, aut annus tuus ex diametro ſuſceptus eſt, aut climacterica tibi in centro fuit nata, aut ſyndetus fuit cum malo, aut inviſibilis, aut in ſchemate, aut immobilis circa te exſtitit curſus in ſtellis. Hæc & his ſimilia cùm dixerit, rationes tibi veriſimile aſſignare altius aliquid & probare. Age nunc, interroga alterum Mathematicum, cui ipſas horas, ipſumque tempus in bonis tibi exuberàſſe caſibus dicas: illicò videbis eum tibi rationabilia ſchemata infinita aſſerere, quibus approbet, quia in ipſis tibi temporibus evenire debuerint bona. Circulum etenim tenet ex omni parte collectum, in quo diverſas & varias cauſſas aſcripſit, ex quibus occaſionem capiat dicendi quod voluerit. Nam futura penitus prævidere non poſſunt, climactericas dicunt, id eſt, naturæ rei incertæ profugia.* Lege ſi lubet Notas ſequentes. Ibid.

* Al. apocataſticus & Apoſtaticus

7. *Aut aliquis eorum apocataſtaticus fuit.*] Sic enim legendum. Nec mirandum ſi aliter ignotam vocem ſcripſerint librarii, tum hîc, tum in Geſtis S. Sebaſtiani, tum apud Sidonium lib. 8. Epiſt. 11. tum denique loco Philocaliæ ſuperiùs allato; in quo e Regiis MSS. teſtatur ἀποκαταστατικὸς pro ἀποκαταστατικὸς vulgato. Sed Sidonii verba non debeo prætérire. *Illud ſanè non ſolùm culpabile in viro fuit, ſed peremptorium; quòd Mathematicos quondam de vita ſua ſim conſuluit, urbium cives Africanarum; quibus ut eſt regio, ſic animus ardentior: qui conſtellatione percunctantis inſpecta, pariter annum, menſem, diemque dixerunt, quos (ut verba Matheſeos utar) climactericos eſſet habiturus: utpote quibus themate oblato, quaſi ſanguinaria genitura ſchema patuiſſet quia videlicet amici naſcentis anno, quemcumque elementem planeticorum ſiderum globum in diaſtemate Zodiaco proſper ortus erexerat, hunc in occaſu cruentis ignibus rubeſcentes, ſeu ſuper diametro Mercurius aſyndetus, ſeu ſuper tetragono Saturnus retrogradus, ſeu ſuper centro Mars apocataſticus exacerbâſſent.* De ἀποκαταστάσει, hoc eſt reditu planetæ ad idem ſignum cœleſte, agunt Maximus in caput 8. libri de divinis nominibus, Columella lib. 3. cap. 6. & alii. Ibid.

8. *Aſpexit.*] Græcè ἐπιθεώρησε. Igitur in Actis Sebaſtiani, *ſuſceptus* corruptum eſt ex *ſuſpectus*. Ibid.

9. *In his omnibus aliquis aut aſyndetus fuit cum malo.*] Legebat, ἀσύνδετος, quod ſenſu idem eſt ac ἀσύνδετος. Qui autem hîc & in Geſtis Sebaſtiani *ſyndetus* ſcripſerunt, dum corrigere conantur, ob imperitiam lapſi ſunt. Neque verò omitti debuit à Rufino vox ἀχρημάτιστος. Ibid.

10. *Aut deficiens.*] ἢ ἐν ἐκλείψει. Manilius lib. 4. Aſtronomicon;

Percipe nunc etiam, quæ ſint Ecliptica Graio
Nomine, quæ certos quaſi delaſſata per annos
Nonnunquam ceſſant ſterili torpentia motu.

Atque hinc patet cur in Actis Sebaſtiani habeatur; *aut immobilis circa te exſtitit curſus in ſtellis.* Ibid.

11. *In omni quam dicunt regione ſtellarum.* χώρᾳ, non ὥρᾳ. Ibid.

12. *Et ideo humanorum geſtorum* &c.] Hîc Rufinus Rufinum agit, hoc eſt laxum malumque præſertim in obſcurioribus interpretem. Ibid.

13. *Ut climacteras dicerent, rei ſcilicet incerta perfugia.*] Hinc ſcribi fortè debeat in S. Sebaſtiani Actis; *climacteras dicunt, id eſt, naturæ rei incerta perfugia.* Aliud ſonant Græca; τὰς κλιμακτῆρας ἐπινόησαν, ὡς ἀδηλότερον καλύπτοντα τὸ ἀμφίβολον. nempe, *Climacteras commenti ſunt,* libe-

tur, dicito. Et pater: [14] Nihil verius, inquit, fili, his quæ proſecutus es. Cúmque hæc loqueremur inter nos, nunciavit quidam plurimum ſtare populum foris, qui audiendi gratiâ convenerint; & Petrus juſſit his ingrediendi copiam dari: erat enim locus opportunus & amplus. Cúmque ingreſſi fuiſſent, ait ad nos Petrus; Si quis vult veſtrûm, faciat ad populum ſermonem, & de Idololatria diſſerat. Cui ego Clemens reſpondi; Multa benignitas tua, & erga omnes lenitas, ac patientia indulget nobis, ut audeamus loqui coram te, & rogare quæ volumus: & ideo, ut dixi, morum tuorum manſuetudo invitat omnes, & adhortatur ſalutaris doctrinæ præcepta ſuſcipere: hoc ego uſque ad præſens apud nullum alium vidi, niſi apud te ſolum; apud quem invidia nulla eſt, neque indignatio: aut quid tibi videtur?

XIV. Et Petrus: Non ſolùm hæc ex invidia aut indignatione veniunt; ſed interdum ineſt * aliquibus * verecundia, ne fortè de his quæ proponuntur, plenè reſpondere non poſſint, & refugiunt imperitiæ notam. Sed non debet pro hoc quis verecundiam pati; quia nec eſt aliquis hominum, qui profiteri debeat omnia ſe ſcire: unus enim eſt qui ſcit omnia, ipſe qui & fecit omnia. Si enim Magiſter noſter diem & horam, cujus etiam ſigna prædixit, neſcire ſe profeſſus eſt; ut totum revocaret ad patrem: quo modo nos turpe ducemus, ſi aliqua nos ignorare fateamur? cùm Magiſtri in hoc habeamus exemplum. Hoc tamen unum profitemur * ſcire, quæ à vero Propheta didicimus: ea autem à vero Propheta nobis eſſe tradita, quæ ſufficere humanæ ſcientiæ judicavit.

* R. plerumque aliquid verecundiæ. P. aliquid verecundiæ.

Unus ſcit omnia, qui fecit omnia. Mat. 24. Marc. 13. Luc. 21.

* S. T. R. *alii*: ea nos ſcire

XV. Tum ego Clemens dicere ita cœpi: Apud Tripolim cùm contra Gentiles diſputares, Domine mi Petre, valde miratus ſum te, qui à patribus * Hebræo ritu, & obſervantiis propriæ legis imbutus, Græcæ eruditionis ſtudiis in nullo inquinatus es; quo modo tam magnificè, & tam incomparabiliter proſecutus ſis; ita ut etiam quædam de hiſtoriis Deorum, quæ in theatris decantari ſolent, contingeres: verùm quoniam ſenſi tibi ipſas fabulas, & blaſphemias eorum minùs eſſe notas; de his ſi placet, aliqua in auditu tuo repetens, ab ipſa origine diſſeram. Et Petrus: Dic, inquit; bene facis juvare prædicationem noſtram. Tum ego: Dicam igitur, quia jubes; non ut docens, ſed quàm ſtultas de Diis ſuis opiniones habeant Gentiles, in medium proferens.

* *Carm.* R. Hebræorum

XVI. Cúmque vellem dicere, Niceta labrum mordicus ſtringens, innuebat mihi ut tacerem: quem cùm vidiſſet Petrus, ait; Cur ingenium liberale, & generoſam lædere vis naturam; ut in honorem mei, qui nullus eſt, tacere eum velis? Aut neſcis quia ſi omnes gentes, poſtquam audierint à me prædicationem veritatis, & crediderint, velint ſe ad docendum conferre; mihi majorem pariunt gloriam, ſi quidem gloriæ me cupidum putas? Quid enim tam glorioſum, quàm Chriſto diſcipulos præparâſſe; non qui taceant, & ſoli ſalvi fiant, ſed qui loquantur quæ didicerunt, & multis proſint? Utinam quidem & tu Niceta, ſed & tu dulciſſime Aquila, juvaretis me ad prædicandum verbum Dei; eò magis quò ea in quibus errant Gentiles, bene vobis comperta ſunt: & non ſolùm vos, ſed & omnes qui audiunt me, opto, ut dixi, ita audire & diſcere, ut & docere poſſint: multis namque adjutoribus indiget mundus, quibus homines ab errore revocentur. Cúmque hæc dixiſſet, ait ad me; Tu ergo Clemens exſequere quæ cœpiſti.

XVII. Et ego continuò ſubjunxi: Quoniam, ut dixi, apud Tripolim diſputans, multa de Diis Gentium utiliter, & neceſſariò diſſeruiſti; cupio de origine eorum ridicula, te coram exponere; ut neque te lateat vanæ hujus ſuperſtitionis commentum, & * auditores qui adſiſtunt erroris ſui probra cognoſcant. Aiunt ergo qui ſapientiores ſunt inter Gentiles, primò omnium Chaos fuiſſe: hoc per multum tempus exteriores ſui ſolidans partes, * fines ſibi & * fundum quemdam feciſſe, tamquam in ovi immanis modum formamque collectum; intra quod multo nihilominus tempore, quaſi intra ovi teſtam, fotum vivificatumque eſſe animal quoddam; diſruptoque poſt hæc immani illo globo, proceſſiſſe ſpeciem quamdam hominis duplicis formæ, quam illi Maſculo-feminam vocant: hunc etiam * [15] Phanetam nominârunt, ab apparendo; quia cùm apparuiſſet, * inquiunt, tunc etiam lux effulſit; & * ex hoc dicunt progenitam eſſe Subſtantiam, * Prudentiam, * Motum, * Coitum: * ex his factum Cœlum & Terram: ex Cœlo ſex progenitos mares, quos & [16] Titanas appellant; ſimiliter & de Terra ſex feminas, quas Titanidas vocitârunt: & ſunt nomina, eorum quidem qui ex Cœlo orti ſunt, hæc, Oceanus, * Coeus, Crios, Hyperion, Iapetos, Cronos, qui apud nos Saturnus nominatur: ſimiliter & earum quæ è Terra ortæ ſunt nomina ſunt

Epit. c. 55.

* R. Gentiles

De origine Deorum. Clement. Hom. 6. c. 3. &c.

* Cand. P. R. finem

* R profundum

* P. R. Phaneta

* T. R. *alii*: inquit

* *Deeſt in R.* Cand. P. effulſit ex hoc

* R. prudenti admodum coitu. P. cogitata

* S. T. ex: hinc

Clement. Hom. 6. cap. 2.

* Cand. P. S. T R. Cocous

---

liberam hominis voluntatem in incerto ponentes, aut in rem incertam commutantes. COT.

14. *Nihil verius, inquit, fili, his quæ proſecutus es.*] Alicujus momenti eſt lectio Græca duorum Regiorum Codicum, [illegible]. ibid.

15. *Phanetam.*] Phanes [illegible] Orpheo in Hymnis, [illegible] apud Athenagoram Legatione pro Chriſtianis; quia maſculofemina, ideo (opinor) in Orphicis Carminibus inducebatur habens [illegible], teſte Elia Cretenſi ad Gregorii Nazianzeni Orat. 3. (ubi malè legunt ac interpretantur [illegible]) & 37. Nonno ad eamdem Orationem 3. & Suida in Lexico. Cùm autem nomen Φάνης deducatur à verbo φαίνω, diverſa à diverſis Etymologiæ ratio affertur. Orpheus initio Argonauticorum, [illegible]. Hymno [illegible],

[illegible]

In Clementinis; [illegible]. Lactantius lib. 1. cap. 5. *Quòd, cum adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit & extiterit.* Proclus in Timæum; [illegible]. Macrobius denique lib. 1. Saturnal. cap. 17. *Phanetа appellant* ἀπὸ τοῦ φαίνειν, *&* Φαναῖον, [illegible]. & cap. 18. *Phaneta* [illegible]. Hæc ad iſtius loci illuſtrationem. Ibid.

16. *Titanas.*] *Titanidas* Animadverſione dignus eſt locus Tertulliani lib. 2. ad Nationes cap. 2. *Æquè Aleſilaus trinam formam divinitatis ducit, Olympios, Aſtra, Titanios; de Cœlo & Terra: ex his, Saturno & Ope Neptunum, Jovem, & Orcum, & cæteram ſucceſſionem. Xenocrates Academicus biſariam facit, Olympios & Titanios, qui de cœlo & terra.* Etenim Gothofredus edidit, *Aleſilaus*, correxit autem in Notis, *Arceſilaus*. Adeòque emendatio placuit Rigaltio, ut eam in textum inſereret; pravo ſanè exemplo: cùm longè veriſimilior lectio ſit, *Acuſilaus*. Colligo id ex Etymologici magni verbis: [illegible]. Tradita hæc ab Acuſilao in celebri Opere [illegible]. Vide, ſi lubet, diligentiſſimum Voſſium de Hiſtoricis Græcis. Ibid.

* al. Thya. Cand. S. T. Thia. Carm. R. Thya. P. Tia

ſunt hæc, * Theia, Rhea, Themis, Mnemoſyne, [17] Thetys, [18] Hebe.

* S. T. alterum
* R. Et
* Deeſt in MSS.
* al. accepit Clemens. ibid.
* Cand. P. R. ea

XVIII. Ex his omnibus qui primus fuerat è Cœlo natus, primam Terræ filiam accepit uxorem; ſecundus, ſecundam, & cæteri ſimiliter per ordinem. Primus ergo qui primam duxerat, propter eam deductus eſt deorſum: ſecunda verò propter * cum cui nupſerat, aſcendit ſurſum: & ita ſinguli per ordinem ſacientes, manſerunt in his qui eis nuptiali ſorte obvenerant locis. * Ex iſtorum conjunctionibus, alios quoque innumeros adſerunt progenitos. Sed de illis ſex maribus, unus qui dicitur Saturnus, * qui in conjugium * acceperat Rheam; & cùm reſponſo quodam communitus eſſet, quòd qui ex * eo naſceretur, fortior ipſo futurus eſſet, regnoque eum depelleret, omnes qui ei naſcerentur filios devorare inſtituit. Huic ergo primus naſcitur filius, quem Aiden appellârunt, qui apud nos Orcus nominatur; quem pro cauſſis, quibus ſuprà diximus, adſumptum devorat pater. Poſt hunc ſecundum genuit, quem Neptunum dicunt, quemque ſimili modo devoravit. Noviſſimum genuit eum, quem Jovem appellant: ſed hunc mater miſerans Rhea, per artem * devoratori ſubtrahit patri; & primò quidem ne vagitus pueri innoteſceret, Corybantas quoſdam, cymbala fecit ac tympana percutere; ut obſtrepente ſonitu, vagitus non audiretur infantis.

* S T. devoraturo

Clementina ibidem.

* P. R. ipſum lapidem
* R. aliter
* P. R. primos
* Cand. P. R. detruditur
* R. magis

XIX. Sed cùm ex uteri imminutione intellexiſſet pater editum partum, expetebat ad devorandum: tunc Rhea lapidem ei offerens magnum; Hunc genui, inquit. At ille * accipiens abſorbuit; * & lapis devoratus, eos quos * primò abſorbuerat filios truſit, & coëgit exire. Primus ergo procedens deſcendit Orcus; & inferiora, hoc eſt, inferna occupat loca. Secundus, utpote illo ſuperior, ſuper aquas * detruditur; is quem Neptunum vocant. Tertius, qui arte * matris Rheæ ſuperfuit, ab ipſa capræ ſuperpoſitus, in cœlum emiſſus eſt.

In Deos.

Jovis flagitia.

Clement. Hom. 5. c. 12. &c. Hom. 6. c. 2.

XX. Hactenus anilis Gentilium fabula & genealogia proceſſerit: ſine fine enim eſt, ſi velim omnes generationes eorum quos Deos appellant, & impia geſta proferre. Sed exempli gratiâ, omiſſis cæteris, unius quem maximum & præcipuum habent, quemque Jovem nominant, flagitioſa geſta replicabo. Hunc enim cœlum dicunt tenere, tamquam cæteris meliorem: qui ſtatim ut adolevit, ſororem propriam, quam Junonem dicunt, duxit uxorem; in quo utique ſtatim fit ſimilis pecudi. Juno Vulcanum parit; ſed, ut tradunt, non ex Jove conceptum. Ex ipſo autem Jove * Medeam genuit: quam reſponſo accepto, quòd qui ex ea naſceretur fortior ipſo eſſet, & regno eum depelleret, aſſumens etiam ipſe devorat: & rurſum genuit, de cerebro quidem Minervam, de femore verò Liberum. Poſt hæc Thetidem cùm adamâſſet, aiunt Prometheum pronunciâſſe ei, quòd ſi concubuiſſet cum ea, qui ex ea naſceretur, fortior eſſet patre; & ob hoc veritus, Peleo cuidam dat eam in matrimonium: dehinc Perſephonæ, quæ ei ex Cerere fuerat ſuſcepta, miſcetur; ex qua Dionyſium genuit, qui à Titanis diſcerptus eſt. Sed recordatus, inquit, ne fortè pater ſuus Saturnus alium filium generaret, qui etiam ſe fortior naſceretur, regnoque depelleret; oppugnare adgreditur patrem unà cum fratribus ejus * Titanis: quibus * oppreſſis, ad ultimum etiam patrem in vincula conjecit; deſectaque ejus genitalia in mare * projicit: ſed cruor qui defluxit ex vulnere, ſuſceptus fluctibus & frequenti colliſione in ſpumam verſus, procreavit eam quam dicunt Aphroditen, quamque apud nos Venerem appellant: ex * cujus concubitu, quæ erat utique ſoror, hunc ipſum Jovem ferunt genuiſſe Cyprin; * ex qua aiunt & Cupidinem natum.

* Carm. S. T. Mediam
* P. R. uterinis
* P. R. repreſſis
* T. R. alii projecit
Ibid. Hom. 6. c. 2.
* T. R. alii hujus
* Carm. quem aiunt ex cupidine.

XXI. Hæc quidem de inceſtis ejus: [19] audi nunc & de adulteriis. Europam Oceani conjugem vitiat, ex qua naſcitur [20] Dodonæus: Helenam Pandionis, ex qua naſcitur Muſæus: Eurynomen Aſopi, ex qua naſcitur * Ogygias: [21] Hermionen Oceani, ex qua naſcuntur Charites, Thalia, Euphroſyne, Aglaia: Themin ſororem ſuam, ex qua naſcuntur Horæ, [22] Eurynomia, Dice, Irene: [23] Themiſto Inachi, ex qua naſcitur Arcas: Ideam Minois, ex qua naſcitur Aſterion: Phæniſſam Alphionis, ex qua naſcitur Endymion: Io Inachi, ex qua naſcitur Epaphus: Hippodamiam & Iſionen Danai filias; quarum unam Hippodamiam Olenus, Iſionen verò Orchomenus ſive Chryſes habuit: [24] Carineam Phœnicis, ex qua naſcitur Critomaris, quæ fuit ſodalis Dianæ: Calliſto Lycaonis, ex qua naſcitur Arcas: [25] Lybeen Munanti, ex qua naſcitur Belus: Latonam, ex qua naſcitur Apollo, & Diana: Leanidam Eurymedontis, ex qua naſcitur Coron: Lyſitheam Eueni: ex qua naſcitur Helenus: [26] Hippodamiam Bellorophontis, ex qua naſcitur Sarpedon: Megacliten Macarei, ex qua naſcitur Thebe, & Locrus: Nioben

* S. T. Ogygia

---

17. *Tethys.*] Ita ſcribendum. Græcè Τηθύς. Sed frequenter in hoc nomine labuntur operæ. Sic in Theophilo Antiocheno lib. 2. ediderunt Τηθύν, Θέτιν, *Thetym.* Tzetzes extremâ Chiliade 6.

Ὡς Ἀχιλλεὺς ὁ Θέτιδος καὶ τοῦ Πηλέως γόνος.
Οὐ τῆς θαλάττιος Θέτιδος ἄλλα ποῦ γυναικός.

Mare non eſt Thetis, ſed Tethys. Scripſit ergo aut ſcribere debuit, θαλάττιος Τηθύος. COT.

18. *Hebe.*] Legendum videretur mihi, *Phœbe*, ex Orpheo, Heſiodo, Diodoro Siculo, & Apollodoro; niſi ſcirem Dearum in genealogia nihil eſſe fixum ac ſtabile. Quocirca in Clementinis locum hujus feminæ occupat Ceres. Ibid.

19. *Audi nunc & de adulteriis.*] In Catalogo ſequenti præter vulgaria, multa ſunt nomina ignotiora: non pauca (quod etiam lectionum varietas indicat) depravata: quædam forſan quæ non exſtant alibi. Ego verò difficiliorum nonnullis illuſtratis & correctis, cætera doctioribus & minùs occupatis hominibus reliqui expendenda quærendaque. Ibid.

20. *Dodonæus.*] ἀπὸ Δωδώνης τῆς Διὸς καὶ Εὐρώπης. Stephanus de urbibus, in Δωδώνη. Ibid.

21. *Hermionen.*] Sine dubio ſcribi debet, *Eurynomen.* Ibid.

22. *Eurynomia.*] Codex Regius & Petiti Liber *Eunomia*: ex quo facio *Eunomia.* Ibid.

23. *Themiſto.*] Stephanus in Ἀρκάς. Ἴστρος δὲ φησι, Θεμιστοῦς καὶ Διὸς ὁ Ἀρκὰς ἐγένετο. Ibid.

24. *Carineam Phœnicis, ex qua naſcitur Critomaris, quæ fuit ſodalis Dianæ.* Emendo, *Carmen*, & *Britomartis.* Etenim Diodorus Siculus & Pauſanias Britomartin Dianæ ſociam, filiam faciunt Jovis è Carme Eubuli filia: Virgilii verò in Ciri verſus eſt;

Quam ſimul Ogygii Phœnicis filia Carme.

Sanè in Supplemento Theſauri Critici ſcriptum invenio à Jacobo Nicolao Loenſi lib. 8. cap. 26. *Clemens Romanus Britomartin Charmes & Jovis filiam fuiſſe dicit.* Et Critomartis pro *Britomartis* errorem eſſe librariorum idem Auctor obſervat. pejuſque apud Cœlium Rhodiginum lib. 18. cap. 26. *Cretomartin*, Χρητόμαρτιν legere eſt. Ibid.

25. *Lybeen.*] Malim, *Libyen.* Ibid.

26. *Hippodamiam*] Alii Laodamiam. Diodorus Siculus Λαοδάμειαν. Ibid.

27. *Olym-*

ben Phoronei, ex qua naſcitur Argus, & Pelaſgus: [27] Olympiadam Neoptolemi, ex qua naſcitur Alexander: [28] Pyrrham Promethei, ex qua naſcitur [29] Helmetheus: Protogeniam & Pandoram Deucalionis filias, ex quibus genuit [30] Aethelium, & Dorum, & Meleram, & Pandorum: Thaicruciam Protei, ex qua naſcitur Nympheus: [31] Salaminam Aſopi, ex qua naſcitur Saracon; Taygeten, Electram, Maiam, [32] Plutiden, Atlantis filias; ex quibus genuit, ex Taygete quidem Lacedæmonem, ex Electra Dardanum, ex Maia Mercurium, ex Pluide Tantalum: [33] Pthiam Phoronei, ex qua genuit Achæum: Chalceam Nympham, ex qua naſcitur Olympus: Charidiam Nympham, ex qua naſcitur Alchanus: [34] Chlorida, quæ fuit Ampegi, ex qua naſcitur Mopſus: * Cotoniam Lesbi, ex qua naſcitur * Polimedes: Hippodamiam Aniceti: Chryſogeniam Penei, ex qua naſcitur * Thiſſæus.

* Cand. P. P. Thoniam
* Carm. Polymedis. R. Polides.

XXII. Sed & alia ſunt plurima * ejus adulteria, ex quibus nec progeniem ſuſcepit, quæ enumerare ſatis longum eſt. Verùm ex his omnibus quas enumeravimus, nonnullas transformatus, * utpote * magus, vitiavit. Denique Antiopen Nyctri, verſus in Satyrum corrupit; ex qua naſcuntur Amphion & Zethus: Alcmenam, mutatus in virum ejus Amphitryonem; ex qua naſcitur Hercules: Æginam Aſopi, mutatus in aquilam; ex qua naſcitur Æacus. Sed & Ganymedem Dardani, mutatus nihilominus in aquilam, ſtuprat: Mantheam Phoci, mutatus in urſum; ex qua naſcitur Arctos: Danaën Acriſii, mutatus in aurum: ex qua naſcitur Perſeus: Europen Phœnicis, mutatus in taurum; ex qua naſcitur Minos, & Rhadamantus, Sarpedonque: [35] Eurymeduſam Achelai, mutatus in formicam; ex qua naſcitur Myrmidon: [36] Thaliam Ætnam Nympham, mutatus in vulturem; ex qua naſcuntur apud Siciliam Paliſci: [37] Imandram Geneam apud Rhodum, mutatus in imbrem: * [38] Caſſiepiam, ex qua naſcitur Anchinos: [39] Ledam Theſi, mutatus in cycnum; ex qua naſcitus Helena: & iterum eamdem, mutatus in ſtellam; ex qua naſcuntur Caſtor & Pollux: Lamiam, mutatus in * upupam: Mnemoſynen, mutatus in paſtorem; ex qua naſcuntur Muſæ novem: Nemeſin, mutatus in anſerem: Semelen Cadmiam, mutatus in ignem; ex qua naſcitur Dionyſius. Ex filia autem ſua Cerere, genuit Perſephonen; quam & ipſam corrupit, mutatus in draconem.

* Cand. S. T. Cryſeus. Carm. P. R. Criſeus.
* S. T. Juvia
* Deeſt in P. R.
* al. Caſſiepeiam
* Cand. Epopen. P. Epopam.

XXIII. Sed & Europam patrui ſui Oceani uxorem, & ſororem ejus Eurynomen adulterat; & patrem punit: & Pluten Atlantis filii ſui adulterat filiam; ex qua natum ſibi filium Tantalum damnat. Ex [40] Lariſſe etiam Orchomeni, genuit Tityonem, quem & ipſum * ſuppliciis tradidit: [41] Dianam Ixionis filii ſui diripiens uxorem, ipſum perennibus ſubjicit pœnis: & pæne omnes quos ex adulteriis genuit filios, violentæ mortis conditione damnavit: quorum & ſepulcra pæne omnium manifeſta ſunt. [42] Ipſius denique paricidæ, qui & patruos peremit, & uxores eorum vitiavit; ſororibus ſtuprum intulit, multiformis magi ſepulcrum evidens eſt apud Cretenſes: qui tamen ſcientes & confitentes infanda ejus atque inceſta opera, & omnibus enarrantes; ipſi eum confiteri Deum non erubeſcunt; unde mirum mihi, & valde mirum videtur, quo modo is qui ſuper omnes mortales ſcelere & flagitiis eminet; ſanctum, & quod eſt ſuper omne bonum, nomen acceperit, ut pater Deorum atque * hominum vocaretur: niſi fortè ille qui malis * hominum gaudet; eum quem ſceleribus eminere ſupra cæteros vidit, ſupra cæteros ei honorem conferre infelices animas ſuaſit; ut ad imitationem malorum, invitaret univerſos.

* S. T R. alii: ſuppliciis perpetuis
l. Clement. Hom. 5. c. 23. Hom. 6. c. 22.
* Cand. omnium creator vocaretur.
* Cand. hominibus.

XXIV. Sed & filiorum ejus, qui apud eos Dii putantur, ſepulcra ſingulis quibuſque in locis manifeſtiſſimè demonſtrantur: [43] Mercurii, apud Hermopolim; [44] Cypriæ Veneris, apud Cyprum; [45] Martis in Thracia; [46] Liberi, apud Thebas, ubi diſcerptus traditur; [47] Herculis, apud Tyrum, ubi igni cre-

Ibid.

27. *Olympiadam.*] Pro *Olympiadem*. Ὀλυμπιάδα. COTELERIUS.

28 *Pyrrham Promethei.*] Al. *Erimethei* pro *Epimethei*. Apollodorus lib. 1. Πύῤῥαν τὴν Ἐπιμηθέως καὶ Πανδώρας. Ibid.

29. *Helmethius.*] Conſule varias lectiones.] Videtur iſte eſſe Hellen, à quo Ἕλληνες dicti. Ibid.

30. *Aethelium.*] Optima ſcriptura, *Aethlium*, Ἀέθλιον. Ibid.

31. *Salaminam Aſopi.*] Σαλαμῖνα. Pauſanias in Atticis. Ibid.

32. *Plutiden.*] *Plutide*. Infrà capite 23. *Pluten*. Ταντάλου τε καὶ Πλουτοῦς. Pauſanias in Corinthiacis. Ibid.

33. *Pthiam.*] Mecum lege *Phthiam*. Ibid.

34. *Chloridam, quæ fuit Ampegi, ex qua naſcitur Mopſus.*] Reſcribo *Ampyci*. Ibid.

35. *Eurymeduſam Achelai.*] Ex Clementinis, *Achelai*. At Clementi Alexandrino, Κλίτορος: indeque Arnobio, Clitoris Ibid.

36. *Thaliam Ætnam.*] Palicorum, non Paliſcorum, matrem dictam fuiſſe ab aliis Thaliam, ab aliis Ætnam didicimus ex Stephano in Παλική, & Servio ad Æneid. IX. Quare videtur hoc loco alterutrum ſolummodo nomen ad textum pertinere, aliud verò eſſe gloſſema marginale. Certè Gallica Interpretatio ſolius Thaliæ mentionem facit. Ibid.

37. *Imandram Geneam.*] Codd. Sorb. & Th. *Mandam Gegneam*. Reg & Pet. *Imandam Geneam*. Candel. *Imandam Gegeneam*. Clementinorum V. 13. Εἴμαν τὴν γηγενῆ. Ex quibus ſuſpicor Rufinum audientem à lectore ſuo Εἴμαν τὴν γηγενῆ, vertiſſe *Imandam Gegeneam*, cùm debuiſſet, *Imam terrigenam*. Ibid.

38. *Caſſiopeiam.*] Addunt Codd. noſtri ſex; *mutatus in virum ejus Phœnicem*. rectè: ut patet ex Clementinis, ac ex Scholiaſte Apollonii ad Argonaut. lib. 2. verſ. 178. Ibid.

39. *Ledam Theſi*] Scrib. *Theſtii*. Ibid.

40. *Ex Lariſſe*] Tityonis, ſeu potius Tityi matrem alii Elaram vocant. Ibid.

41. *Dianam.*] Codd. Sorb. & Th. *Dinam*. Cand. *Didam*. Vera lectio, *Diam*. Ibid.

42 *Ipſius denique paricida &c.*] Cæſarii locus Dialogo 2. Reſponſ. ad Interrogat. 112. qui ea hoc formatus videtur, peſſimè acceptus fuit à librariis. ὁ Ζεὺς αὐτὸς αὐτοῖς ἀγνοεῖται. διὰ τὸ πατραλοίαν, καὶ τῶν οἰκείων τέκνων τοὺς γάμους φθείραντα, καὶ ἐν τάφῳ παρὰ Κρησὶ θαπτόμενον, ὅπερ οὐκ ἔστι θεοῦ. Adeo ne difficile erat videre, παρὰ Κρησί. *Non Deum ſed cinerem adorant, in parricida, eo qui liberorum ſuorum matrimonia corrupit, atque in ſepulcro apud Cretenſes computruit: id quod non eſt Dei.* Sed & forſan legendum Διὸς pro διά. Ibid.

43. *Mercurii, apud Hermopolim*] Hinc Cæſarius loco citato; ἐν μὲν τῇ Ἑρμουπόλει τὸν ἐπὶ τὸ χεῖρον αἰσχρουργοῦντα Ἑρμῆν αὐτοὶ διαλύονται. *Hermopoli quidem Mercurium, cujus exponi oratione flagitia nequeunt, reſolutum in pulverem*. Ibid.

44. *Cypriæ Veneris apud Cyprum.*] Cæſarius ibidem; ἐν δὲ Κύπρῳ τὴν Κύπριν. ὅπερ ἐν τάφῳ κεκήδευται. Martyrium S. Ignatii; Ἀφροδίτης ὁ τάφος ἐν Πάφῳ δείκνυται. Ibid

45. *Martis in Thracia.*] Pergit Cæſarius; ἐν δὲ Θρᾴκῃ Ἄρεα. τὸν τῆς ὀργῆς ἐπώνυμον. In Chronico Alexandrino p. 88. καὶ Ἄρην ἐν τῇ Θρᾴκῃ οὐκ πλάνητας ποιεῖς. Ibid.

46. *Liberi apud Thebas.*] Cæſarius; ἐν Θήβαις Διόνυσον. Vide Clementina Hom. 5. cap. 23. Ibid.

47. *Herculis, apud Tyrum, ubi igni crematus eſt.*] In Vita S. Ignatii apud Bollandum; *Hercules igne conſumptus eſt in Tyro*. Arnobius lib. 1. *Thebanus aut Tyrius Hercules; hic in finibus ſepultus Hiſpaniæ, flammis alter concrematus Oetæis*.

crematus eſt; [48] In Epidauro, Æſculapii: quique omnes, non ſolùm ut homines defuncti, ſed ut nequam homines puniti pro ſceleribus docentur: & tamen ab ſtultis hominibus ut Dii adorantur.

XXV. Quòd ſi argumentari volunt; & magis hæc loca ortûs eorum, quàm ſepulturæ vel mortis adfirmant; ex vicinis & adhuc recentibus geſtis, priora & vetera convincentur; cùm docuerimus adorari ab eis eos, quos etiam ipſi homines * & defunctos, * vel * potiùs punitos eſſe profitentur: verbi gratiâ, ut [49] Syri Adonem, Ægyptii Oſirin, [50] Ilienſes Hectorem, [51] apud * Leuconeſſum Achillem, [52] apud Pontum Patroclum, [53] apud Rhodum Alexandrum Macedonem: multoſque alios per diverſa loca, ſinguli ut Deos colunt & adorant, quos homines mortuos fuiſſe non dubitant. Unde conſequens eſt etiam priores ſimili errore prolapſos, mortuis hominibus, qui fortè vel potentiæ aliquid, vel artis * habuerunt, maximeque ſi phantaſiis * magicis in ſtuporem ſtolidos homines adduxerant, honorem contuliſſe divinum.

*S.T.R. alii: fuiſſe, & * R. & etiam. P. vel etiam. Clement. Hom. 6. cap 22. * Carm. Leucones.

* Cand. T. R. habuerant * P. R. maximis

XXVI. Jam hinc additum eſt, ut & Poëtæ elegantiâ verborum, commenta erroris ornarent; & ſuavitate dicendi, immortales effectos eſſe ex mortalibus perſuaderent: imò & ampliùs aliquid; ex hominibus aiunt ſtellas fieri, & arbores, & animalia, & flores, & aves, fonteſque, ac fluvios: & ni verboſitas videretur, omnes pæne ſtellas, quas ex hominibus effectas adſerunt, enumerare, vel arbores, vel fontes, ac fluvios poſſem: exempli tamen cauſâ, ſingula ſaltem ex ſingulis memorabo. Andromedam Cephei, in ſtellam dicunt eſſe converſam; [54] Dauaën Ladonis fluvii filiam, in arborem commutatam; Hyacynthum Apollonis dilectum, in florem; Calliſto, in ſidus quod Arcton vocant; [55] Prognen & Philomelam cum Tereo, in aves; Thiſben apud Ciliciam, in fontem, & Pyramum mihi in fluvium reſolutos: omneſque pæne, ut dixi, vel ſtellas, vel arbores, fonteſque, ac fluvios, floreſque, & animalia, vel aves, aliquando homines fuiſſe confirmant.

Metamorphoſes.

XXVII. At Petrus hæc audiens, ait; Ergo ſecundùm ipſos, antequam homines mutarentur in ſtellas, vel cætera quæ enumeras; & cœlum ſine ſtellis erat, & terra ſine arboribus & animalibus; nec fontes, nec flumina, nec aves erant: & quo modo ipſi homines vixerunt ſine his, qui in hæc poſtmodum mutati ſunt; cùm conſtet nec potuiſſe prorſus ſine his vitam ducere homines in terris? Et * ego reſpondi; Sed ne ipſum quidem cultum Deorum ſuorum obſervare conſequenter nôrunt: unuſquiſque enim eorum quos colunt, habet aliquid ſibi dicatum, à quo debent ſe continere cultores; utputa Minervæ olivam, Jovi capram ferunt dicatam; Cereri ſemina, Libero vinum, [56] Oſiri aquam, Hammoni arietem, Dianæ cervum, Syrorum Dæmoni piſcem & columbam, Vulcano ignem: & unicuique, ut dixi, eſt aliquid propriè dicatum; à quo oportebat abſtinere ſe cultores, ad honorem eorum quibus * dicati ſunt. Nunc autem ſinguli ab uno aliquo ſe obſervantes, pro unius honore cæteros omnes iratos habent: quos utique ſi placare velint, pro honore omnium abſtinere ſe ab omnibus oportebat; ut ante diem judicii juſtâ à ſemetipſis ſententiâ condemnati, morte miſerrimâ per inediam deperirent.

* Cand. P. R. ego Clemens

* S T R. *alii* dicata

XXVIII. * Verùm ad propoſitum revertamur. Quæ, malum! ratio eſt; imò quæ amentia mortalium poſſidet mentes; ut hominem quem impium, ſceleſtum, profanum, Jovem dico, inceſtum, patricidam, * paricidam, non ſolùm ſciunt eſſe, ſed & publicè in theatris cantant; hunc ut Deum colant & adorent? Aut ſi pro his geſtis Deus eſſe meruit; ergo & ſi quos audiunt homicidas, adulteros, paricidas, inceſtos, etiam nunc debent ut Deos adorare. Sed quod in aliis exſecrantur; ſcire omnino non poſſum, cur in illo venerentur. Et Petrus reſpondit; Quoniam te neſcire dicis, diſce à me cur in illo facinoroſa geſta venerentur: primò quidem, ut cùm ipſi ſimilia egerint, acceptos ſe ei futuros ſciant, utpote quem imitantur in flagitiis. Secundò, quòd hæc literis ſcitè recondita, & verſibus eleganter inſerta Veteres reliquerunt: & nunc puerilis eruditionis obtentu, cùm eorum notitia teneris & ſimplicibus adhæſerit mentibus, revelli ex eis atque abjici difficulter poteſt.

* C. C.P.R. Ut ad propoſitum.

* Carm P. T parricidam, adulterum. Cand. R. adulterum.

XXIX. Hæc cùm dixiſſet Petrus, Niceta reſpondit; Non putes, Domine mi Petre, non habere eruditos quoſque Gentilium veriſimilitudines quaſdam, quibus adſtruant hæc quæ culpabilia videntur & probroſa: quæ quidem ego non ut confirmans errores eorum dico; abſit enim à me, ut hoc vel ad cogitationem meam veniat; ſed tamen ſcio eſſe apud prudentiores ipſorum, defenſiones quaſdam, quibus adſtruere & colorare ſolent hæc quæ videntur abſurda. Et ſi tibi placet, ut aliqua ex his proferam, quæ ex parte aliquâ retineo; ut jubes faciam. Cúmque Petrus permiſiſſet, Niceta hoc modo cœpit.

XXX. Om-

Apud Cæſarium; ἐν Τύρῳ Ἡρακλῆς, [illegible] δὲ Ἡρακλῆς [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. qui locus, modò ſanus ſit, ita ex Etymologico magno intelligendus videtur, quòd Ἡρακλῆς potius ſit [illegible] ſeu [illegible], *in terra gloriatus*, quàm [illegible] ſeu [illegible], *terræ gloria*. COT.

48. *In Epidauro, Æſculapii.*] ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀσκληπιός. Cæſarius. Lege Pauſaniæ Corinthiaca. Ibid.

49. *Syri Adonem. Ægyptii Oſirin.*] Cæſario, καὶ Σύροι [illegible] [illegible]. [illegible] Ἄδωνιν [illegible] [illegible]. Αἰγύπτιοι δὲ [illegible] καὶ [illegible] Ὄσιριν. Ibid.

50. *Ilienſes Hectorem*] Id quoque tradit ab Athenagora in Legatione pro Chriſtianis; & à Cæſario. Sed apud hunc τὸν Νίκτορα pro τὸν Ἕκτορα perperam ediderunt. Ibid.

51. *Apud Leuconeſſum Achillem*] In Clementinis, Ἀχιλλέα ἐν Λευκῇ τῇ νήσῳ. Notiſſima eſt hæc Achillis inſula Leuce, ſeu Achillea, & Macaron, [illegible]. Non intelligo autem quid ſit [illegible] in his Cæſarii, οἱ ἐν Λευκῇ τῇ νήσῳ τὸν [illegible] Ἀχιλλέα. Subſtitui poſſet, [illegible]. Ibid.

52. *Apud Pontum Patroclum.*] Simili modo legebat Cæſarius. Πόντιοι, inquit, τὸν [illegible] Πάτροκλον [illegible]. Sed malim, *Opuntem* aut *Opuntem*, ex Clementinis, Πάτροκλον Ὀπούντιοι. Opuntius enim erat Patroclus. Ibid.

53. *Apud Rhodum Alexandrum Macedonem.*] Joculariter apud Cæſarium, Ῥόδιοι τὸν [illegible] Μακεδόνα, verterunt, *Rhodii Icemachum Macedonem.* Tolerò, *temeratum pugnatorem* intellige. Ibid.

54. *Dauaën.*] Propiùs ad veram lectionem accedit Codex Sorbonæ noſtræ, cum illo Petiti, qui habent, *Danen* & *Daven.* legendum enim omnino *Daphnen.* Ibid.

55. *Prognen & Philomelam cum Tereo.*] Legatur velim elegans Epiſtola Gregorii Nazianzeni, prima numero; noteturque eam Epiſtolam in Codice Vindobonenſi, Lambeciano 75. Theologicorum Græcorum, tribui Baſilio, perperam: MS. autem Regis 1474. titulum habere, [illegible] [illegible], [illegible] ἐν [illegible] (f. τῇ [illegible] ex Epiſt. 99.) [illegible]. Ibid.

56. *Oſiri aquam.*] Quia per Oſiridem aquam intelligebant. [illegible]. τὸ μὲν Ὄσιριν εἰς ὕδωρ. τὴν δὲ Ἶσιν εἰς γῆν. Origenes V. in Celſum p. 65. Seu τὸ ὑγρόν, in Salluſtio philoſopho de Diis & mundo cap 4. Seu Nilum, teſte Heliodoro lib. 9. poſt Ælianum lib. 10. de natura animalium cap. 46. Plutarchum de Iſide ac Oſiride, atque Eu-

Orpheus. Heſiodus. Fabularum litera & Allegoria.

XXX. Omnis ſermo apud Græcos, qui de antiquitatis origine conſcribitur, cùm alios multos, tum duos præcipuos auctores habet, Orpheum & Heſiodum. Horum ergo ſcripta in duas partes intelligentiæ dividuntur, id eſt ſecundùm literam, & ſecundùm allegoriam: & ad ea quidem quæ ſecundùm literam ſunt, ignobilis vulgi turba confluxit: ea verò quæ ſecundùm allegoriam conſtant, omnis Philoſophorum & eruditorum loquacitas admirata eſt. [57] Orpheus igitur eſt, qui dicit primò fuiſſe Chaos ſempiternum, immenſum, ingenitum, ex quo omnia facta ſunt: hoc ſanè ipſum Chaos non tenebras dixit eſſe, non lucem; non humidum, non aridum; non calidum, non frigidum; ſed omnia ſimul miſta, & * ſemper * unum fuiſſe informe; aliquando tamen quaſi ad ovi immanis modum, per immenſa tempora * effectum, peperiſſe, ac protuliſſe ex ſe duplicem quamdam ſpeciem, quam illi Maſculo-feminam vocant, ex contraria admiſtione hujuſmodi diverſitatis ſpeciem concretam: & hoc eſſe principium omnium, quod primum ex materia puriore proceſſerit, quodque procedens diſcretionem quatuor elementorum dederit; & ex duobus quæ prima ſunt elementis, fecerit cœlum, ex aliis autem terram; ex quibus jam omnia participatione ſui invicem naſci dicit & gigni. Hæc quidem Orpheus.

Clement. Hom. 6. c. 3. &c.

** Cand P. R. ſempiternum*

** R. alii: effectam*

XXXI. Subjungit autem his & Heſiodus; poſt * Chaos ſtatim Cœlum dicens factum eſſe, & Terram: ex quibus ait progenitos illos [58] undecim, quos interdum & duodecim dicit ex quibus ſex mares, quinque feminas ponit: nomina autem dat maribus, Oceanus, * Coeus, * Crius, Hyperion, Japetus, Cronus, qui & Saturnus: item feminas, * Thya, Rhea, Themis, Mnemoſyne, Thetys: quæ nomina per allegoriam hoc modo interpretantur: Numerum quidem undecim vel duodecim, ipſam dicunt primam naturam, quam & Rheam à fluendo dictam volunt; reliquos autem decem accidentia ejus dicunt, quas & qualitates appellant; duodecimum tamen addunt & Cronum, quem apud nos Saturnum dicunt; hunc pro tempore accipiunt. Saturnum ergo & Rheam, tempus ponunt & materiam; quæ ubi cum * humido, & arido, & calido, & frigido tempore fuerint admiſta, omnia * generat.

** Cand. P. R. hæc*

** S. T. Coeos. Cand P. R. Coeous*

** S. T. Crios*

** Carm. S. T. Thia.*

J. Clement. Hom. 4. c. 24.

** Cand. humido arido. T. humido, calido, & tepore fuerint*

** Carm T. generant*

XXXII. Hæc ergo, inquit, primò omnium, tempore multo concretam genuit quamdam quaſi * bullam; quæ ex ſpiritu qui in aquis erat, paulatim collecta intumuit; & aliquanto tempore circumacta per ſuperficiem materiæ, ex qua quaſi ex vulva proceſſerat; rigore frigoris obdurata & glacialibus augmentis ſemper increſcens, abrupta tandem demergitur in profundum; ac pondere ipſo pertracta, in infernum deſcendit: & quia inviſibilis facta eſt, * Aides appellata eſt; qui & Orcus, vel Pluto nominatur. Cúmque de ſuperioribus * mergeretur in inferna, locum confluendi humido præbuit elemento; & pars craſſior, quæ eſt terra, aquis cedentibus patefacta eſt. Hanc ergo aquarum libertatem, quæ priùs * bullâ obtegente premebatur; poſtquam illa inferni ſortita eſt locum, Neptunum eſſe * appellatum. Poſt hoc cùm elementum frigidum per concretionem glacialis * bullæ, ad inferiora fuiſſet abſorptum, & aridum fuiſſet humidumque diſcretum; nullo jam impediente, * elementum calidum ignis, utpote vigore & levitate ad ſuperiora convolavit aëris, ſpiritu & procellâ ſubvectum. Hanc ergo procellam, quæ καταιγὶς Græcè appellatur, ægam, id eſt, capram dixerunt; & ignem qui ad ſuperna conſcendit, Jovem: & ideo eum caprâ ſubvectum, conſcendiſſe Olympum dicunt.

** Carm. vulvam.*

** S. T. Adis*

** Carm. P. R. vergeretur*

** Carm. vulva*

** Carm. P. S T. R. appellatam*

** Carm. vulvæ.*

** S. T. elemento*

XXXIII. Ipſum vero Jovem, Græci quidem à vivendo, vel vitam dando; noſtri à juvando nominatum volunt. Hanc ergo eſſe viventem ſubſtantiam ferunt; quæ in ſuperioribus poſita, vi caloris velut cerebri ambitu, ad ſe trahens cuncta, & cujuſdam temperamenti moderatione componens; de capite dicitur genuiſſe ſapientiam, quam Minervam vocant; quæ à Græcis * [59] Ἀθήνη, propter immortalitatem nominata eſt: quæ quia pater omnium per ſapientiam ſuam cuncta condidit; & ex ipſo capite ejus, & principali * omnium genita dicitur loco; & temperatâ admiſtione elementorum, univerſum formâſſe mundum, & adornâſſe perhibetur. Igitur ſpecies quæ materiæ inditæ ſunt, ut fieret mundus; quia vi caloris conſtringuntur, Jovis viribus contineri dicuntur. Quæ quoniam ſufficienter ſe habent, nec ultrà addi ſibi indigent aliquid novi, ſed unumquodque ſeminis ſui poſteritate reparatur; vinctæ eſſe à Jove Saturni manus dicuntur; quia nihil novi jam, ut dixi, ex materia tempus producit; ſed calor ſeminum, ſecundùm ſui ſpeciem cuncta reſtituit: nec ultrà Rheæ partus, hoc eſt, propago materiæ fluentis aſcendit; & ideo ipſam primam elementorum diviſionem, abſciſionem Saturni nominant, quaſi qui ultra mundum generare non poſſit.

Ζεύς. Jupiter.

Minerva. Ἀθήνη.

** S. T. R. alii: Athena*

** Cand. hominum*

XXXIV. Nam de Venere hoc modo allegoriam tradunt: ubi, aiunt, ætheri ſubjectum eſt pelagus, cùm repercuſſus aquis ſplendor cœli gratior refulſiſſet; [60] venuſtas rerum, quæ ex aquis pulcrior apparuerat, Venus nominata eſt; quæ Ætheri tamquam fratri ſuo ſociata, quod concupiſcibile decus effecerit, Cupidinem genuiſſe memorata eſt. Hoc ergo modo per allegoriam Cronum quidem, qui eſt Saturnus, tempus eſſe, ut diximus, tradunt; Rheam, materiam; * Aiden, id eſt, Orcum, inferni profundum; Neptunum, aquam; Jovem, ætherem, id

Venus. Dis.

** S. T. Adis*

Euſebium Præpar. Evang. lib. 3. cap. 11. Videantur Clementina Hom. 6. n. 9. COT.

57. *Orpheus igitur.*] De Orphei doctrina inter alia lege Græcum fragmentum Timothei Chronographi in Euſebii Chronicis paullo poſt initium. atque ex eo corrige Cedrenum pag. 46. ubi pudendo ſcripturæ errato Orpheus dicitur ὁ Βρωντῆς, qui Ὀρφεὺς erat. Ibid.

58. *Illos undecim, quos interdum & duodecim dicit.*] Theogoniæ verſ. 133. &c. Ὠκεανὸν. Κοῖον. Κρεῖον. Ὑπερίονα, Ἰαπετόν, Θείαν. Ῥείαν. Θέμιν. Μνημοσύνην. Φοίβην, Τηθύν. Κρόνον. Suprà cap. 17. & Clementinorum Homil. 6. n. 2. duodecim ponuntur. Diodorus Siculus lib. 5. enumerat undecim, Κρόνον. Ὑπερίονα, Κοῖον. Ἰαπετόν, Κρεῖον. Ὠκεανὸν, Ῥέαν. Θέμιν. Μνημοσύνην, Φοίβην Τηθύν. Apollodorus lib. 1. tredecim, Ὠκεανόν, Κοῖον, Ὑπερίονα. Κρεῖον Ἰαπετόν, Κρόνον, Τηθύν, Ῥέαν. Θέμιν. Μνημοσύνην, Φοίβην, Διώνην, Θείαν. Orpheus denique quatuordecim, Θέμιν, Τηθύν, Μνημοσύνην, Θείαν. Διώνην. Φοίβην Ῥέαν. Κοῖον, Κρεῖον. Φόρκυν, Κρόνον Ὠκεανόν. Ὑπερίονα. Ἰαπετόν. Ibid.

59. *Ἀθήνη, propter immortalitatem.*] Fulgentius; *Minerva denique & Ἀθήνη Græcè dicitur, quaſi ἀθάνατος παρθένος id eſt, immortalis virgo.* Ibid.

60. *Venuſtas rerum, quæ ex aquis pulcrior apparuerat, Venus nominata eſt.*] Habes hîc quoque Rufinianæ Clementinis, Græca Latinis non inſcitè, audaci licèt in Interpretatione facinore permiſta. Ut enim Venus à venuſtate dicatur, quod etiam tradit Firmicus, refellit vero Cicero; Ἀφροδίτη alterius originis eſt, ab ἀφρῷ *ſpuma*, ut vulgò ſentiunt, utque colligitur ex cap. 20. hujus libri. Macrobius I. Saturnal. 8. *Venerem: quæ a ſpuma unde coaluit, Afrodite nomen accepit.* Vide Clementina Hom. 6. cap. 13. Ibid.

id eſt, caloris elementum; Venerem, venuſtatem rerum; Cupidinem, concupiſcentiam, quæ ineſt rebus omnibus, per quam poſteritas reparatur; vel etiam rerum ratio, quæ ſapienter inſpecta, delectat. Hera, id eſt Juno, aër iſte medius qui de cœlo uſque ad terram deſcendit, ponitur. * Diana, * quam * ipſam Proſerpinam dicunt, aërem * infernè tradunt. Apollinem, ipſum etiam ſolem dicunt, circumeuntem polum: Mercurium, verbum, quo ratio de ſingulis quibuſque reddatur; Martem, intemperatum ignem, qui cuncta conſumat. Sed ne ſingula enumerando immoremur; ad hanc allegoriæ ſpeciem; de unoquoque eorum quos colunt, * in quibus ſecretior de talibus ineſt peritia, honeſtas ſibi videntur & juſtas reddere rationes.

Hera. Juno. * Carm. Dianæ * T. R. alii: quia ipſam & * S. T. R. alii: inferni * S. T. R. alii: hi

XXXV. Hæc cùm Niceta dixiſſet, Aquila reſpondit; Valde mihi videtur, quiſquis ille eſt auctor & inventor horum, impius exſtitiſſe; ſi hæc quæ grata & honeſta videntur abſcondit, & ſuperſtitionis ſuæ ritum in dedecoroſis & turpibus obſervantiis collocavit; cùm ea quæ ſecundùm literam ſcripta ſunt, * manifeſta inhoneſta ſint & turpia; & tota religionis eorum obſervantia in ipſis conſtet, ut per hujuſmodi ſcelera & impietates Deos ſuos quos colunt * doceant imitari. Nam in iſtis allegoriis quæ eis utilitas erit? quæ quamvis * honeſta finguntur, nullus tamen ex eis aut uſus ad cultum pervenit, aut ad mores emendatio.

Contra allegorias Gentilium. l. Clement. Hom. 4. c. 25. Hom. 6. c. 17. &c. * S. T. R. alii: manifeſtè * S. T. R. alii: doceantur * P. R. honeſtæ

XXXVI. Unde magis conſtat, quòd prudentes viri, cùm viderent communem ſuperſtitionem tam probroſam eſſe, tam turpem; nec tamen corrigendi modum aliquem, vel ſcientiam didiciſſent; quibus potuerunt argumentis & interpretationibus conati ſunt res inhoneſtas honeſto ſermone velare; & non, ut dicunt, honeſtas rationes inhoneſtis ſabulis occultare; quod ſi eſſet, numquam utique ipſa eorum ſimulacra, atque ipſæ de eis picturæ, cum ſuis vitiis & criminibus formarentur: nec cycnus adulter Ledæ, nec taurus formaretur Europæ; & in mille monſtra eum, quem putant meliorem omnibus, verterent. Quod utique ſi magni & ſapientes, qui ſunt apud eos viri, fictum ſcirent eſſe, non verum; nonne impietatis arguerent & ſacrilegii eos, qui ad injuriam Deorum, hujuſmodi aut picturam ponerent, aut ſculperent ſimulacra? Denique regem temporis ſui, depingant in bovis forma, vel anſeris, vel formicæ, vel vulturis; & ſcribant ſuper, regis ſui nomen; atque hujuſmodi vel ſtatuam, vel imaginem collocent; & injuriam facti ſentient, & vindictæ magnitudinem.

XXXVII. Sed quoniam vera hæc magis ſunt, quæ publica turpitudo teſtatur; & ad excuſationem à viris prudentibus, ſermonibus * honeſtis quæſita ſunt & concinnata velamina; idcirco non ſolùm non prohibentur; ſed & * ipſis myſteriis, Saturni filios devorantis, & occultati pueri per Corybantum & cymbala & tympanorum ſonitus, exprimuntur imagines. De abſciſione verò Saturni, quæ major erit probatio veritatis, quàm ut in honorem Dei ſui, ſimili infelicitatis ſorte abſcindantur etiam cultores? Cùm ergo hæc manifeſtè cernantur, quis tam exigui ſenſus, imò tam ſtolidi invenietur, cui non palàm ſit, hæc magis vera eſſe de infelicibus Diis, quæ infeliciores cultores etiam corporum ſuorum vulneribus, & abſciſione teſtantur?

* R. honeſta. Cand. Carm. ſermonis honeſti. P. ſermonis honeſta * S. T. R. alii: in ipſis

XXXVIII. Quòd ſi, ut dicunt, hæc ita honeſtè & piè geſta, tam inhoneſto ritu miniſtrantur & impio; ſacrilegus profectò eſt, quiſquis ille, vel ex initio hæc tradidit, vel nunc malè tradita perſiſtit implere. Quid autem & de libris dicimus Poëtarum? Nonne oportuerat eos, ſi honeſta & pia Deorum geſta, turpibus ſabulis infamarunt, abjici protinus, atque in ignem dari; ne perſuaderent teneræ adhuc ætati puerorum, Jovem ipſum Deorum principem, parricidam erga parentes, inceſtum erga ſorores & filias, impurum etiam in pueros exſtitiſſe; Venerem cum Marte, adulteros; & omnia illa quæ jam ſuperiùs dicta ſunt? Aut quid tibi videtur, Domine mi Petre?

XXXIX. Tunc ille reſpondit; Certus eſto, * dulciſſime Aquila, quia omnia per bonam Dei providentiam geſta ſunt; ut non ſolùm infirma & * fragilis, verùm & turpis eſſet cauſſa, quæ futura erat contraria veritati. Si enim validior & veriſimilior fuiſſet erroris adſertio; haud facilè quiſquam qui in eo deceptus eſſet, ad iter veritatis rediret. Si enim nunc, cùm tam multa probra & dedecora de Diis Gentium proferuntur, vix aliquis turpem derelinquit errorem; quantò magis, ſi eſſet ibi aliquid honeſtum & veriſimile? Difficulter namque transfertur * anima ab his, in quibus à prima ætate præventus eſt: & ob hoc, ut dixi, divinâ providentiâ factum eſt, ut erroris ſubſtantia & infirma eſſet & turpis. Sed & cætera omnia ſimili modo, competenter & commodè diſpenſat divina providentia; licèt nobis ignorantibus rerum cauſſas, honæ & optimæ diſpenſationis divinæ non liqueat ratio.

* P. R. dulciſſime fili * S. T. gracilis * S. T. R. alii: animus

XL. Cùm hæc Petrus dixiſſet, ego Clemens Nicetam rogabam, ut aliqua de allegoriis Gentilium, quas diligenter adtigerat, agnoſcendi gratiâ exponeret: utile enim eſt, ut quando cum Gentilibus diſputamus, etiam iſta nos minimè lateant. Et Niceta: Si, inquit, permittit Dominus meus Petrus, poſſum dicere. Tum Petrus: Hodie, inquit, permiſi vobis dicere adversùm Gentiles, ut noſtis. Et Niceta ait; Dic ergo Clemens, de quibus audire velis. Cui ego aio; Quo modo tradunt de Deorum cœna Gentiles, quam in Pelei nuptiis habuerunt, & Thetidis, quem dicunt eſſe Paridem paſtorem; & quas ponunt * in Junone, Minerva, & Venere, quæ apud eum judicantur; quemve Mercurium; vel quod malum; & cætera quæ per ordinem conſequuntur, enarra nobis.

Clement. Hom. 6. c. 2. * S. T. R. alii: Junonem, Minervam, & Venerem

XLI. Tum Niceta: Cœnæ Deorum cauſſa hoc modo ſe habet. Convivium mundum tradunt: diſcombendi ordinem Deorum, ſtellarum poſitionem: quos Heſiodus cœli & terræ primos filios nominat, in quibus ſex mares, & ſex feminas; ad duodecim Signorum numerum referunt, quæ univerſum circumeunt mundum: dapes autem convivii, rationes eſſe & cauſſas rerum tradunt, dulces & concupiſcibiles; quæ, qualiter regatur & gubernetur hic mundus, ex Signorum poſitione & aſtrorum curſibus colliguntur. Ad libertatis tamen convivii modum, dicunt iſta conſtare; pro eo quòd poteſtatem habeat uniuſcujuſque ſenſus, ſi velit deguſtare aliquid ex hujuſmodi ſcientia, aut ſi nolit: & ſicut in convivio nemo cogitur, ſed veſcendi libertas penes unumquemque eſt; ita & philoſophandi ratio, pendet in voluntatis arbitrio. Diſcordiam, concupiſcentiam cænis dicunt; quæ inſurgit adverſùm propoſitum mentis, & philoſophandi impedit ſtudium: ideo denique & tempus illud eſſe aiunt, in quo de nuptiis agitur. Peleum verò & Thetidem nympham, aridum & humidum ponunt elementum, ex quorum admiſtione ſubſtantia corporum conſtat. Mercurium, verbum eſſe tradunt, per quod ſenſui doctrina con-

Ibid. &. c. 14. *Allegoria cœnæ Deorum in nuptiis Pelei.*

ſertor.

fertur. Junonem, pudicitiam; Minervam, fortitudinem; Venerem, libidinem dicunt; Paridem ſenſum. Si ergo, aiunt, accidat in homine barbarum eſſe & imperitum ſenſum, & rectum judicium neſcientem; ſpreta * pudicitiâ, & virtute, libidini palmam, quod eſt malum, dabit: per quod non ſolùm ſibi, ſed & civibus & univerſæ genti ſubverſio & pernicies aderit. Hæc ergo licet illis componere ex qualibet materia viſum ſit; tamen aptari ad omnem hominem poſſunt: quia ſi quis paſtoralem & ruſticum atque imperitum habeat ſenſum, nec velit erudiri; ubi corporis calor de libidinis ſuavitate ſuggeſſerit, continuò ſpretis ſtudiorum virtutibus, & ſcientiæ bonis, ad voluptates * corporum, animum confert: & hinc eſt, unde impacata bella conſurgunt, urbes ruunt, patriæ conciduntur: ſicut & Paris, raptâ Helenâ, ad mutuum Græcos & Barbaros armavit exitium.

* Cand. P. R. pudicitiæ virtute.

* S. T. R. alii: corporis

Pſeudo-Clement Epiſt. 5.

Scriptura quo modo tractanda.

XLII. Et Petrus, collaudans proſecutionem ejus, ait; Multas, ut video, ingenioſi homines, ex his quæ legunt, veriſimilitudines capiunt; & ideo diligenter obſervandum eſt, ut Lex Dei cùm legitur, non ſecundùm proprii ingenii intelligentiam legatur. Sunt enim multa verba in Scripturis divinis, quæ poſſunt trahi ad * ſuum ſenſum, quem ſibi unuſquiſque ſponte præſumpſit: quod fieri non oportet. Non enim ſenſum, quem extrinſecùs attuleris, alienum & extraneum debes quærere, * quem ex Scripturarum auctoritate confirmes; ſed ex ipſis Scripturis ſenſum capere veritatis: & ideo oportet ab eo intelligentiam diſcere Scripturarum, qui eam à majoribus, ſecundùm veritatem ſibi traditam ſervat; ut & ipſe poſſit ea quæ rectè ſuſcepit, competenter aſſerere. Cùm enim ex divinis Scripturis integram quis ſuſceperit, & firmam regulam veritatis; abſurdum non erit, ſi aliquid etiam ex eruditione communi ac de liberalibus ſtudiis, quæ fortè in pueritia attigit, ad adſertionem veri dogmatis conferat; ita tamen, ut ubi vera didicit, falſa & ſimulata declinet.

* S. T. R. alii: Pſeudo-Cl. eum

* Carm quomodo ex eo Scriptura rum auctoritates P. R. quomodo.

Eruditio ſæcularis.

XLIII. Et cùm hæc dixiſſet; ad patrem noſtrum reſpiciens, ait; Tu ergo Senex, ſi quidem ſaluti animæ tuæ conſulis; ut cùm corpore fuerit reſoluta, pro brevi hac converſione, requiem inveniat ſempiternam; require de quibus vis, & conſule, ut poſſis ſi quid in te eſt dubitationis abjicere: incertum enim eſt, etiam juvenibus vitæ tempus; ſenibus autem, jam nec incertum eſt: non enim dubitatur, quin quantumcumque eſt quod putatur ſupereſſe, breve ſit. Et ideo tam juvenes quàm ſenes oportet de converſione, & pœnitentia valde eſſe ſollicitos, & * ſatagere ut de reliquo ornent animam ſuam ornamentis digniſſimis, id eſt, dogmatibus veritatis, decore pudicitiæ, ſplendore juſtitiæ, candore pietatis, aliiſque omnibus, quibus comptam decet eſſe rationabilem mentem: tum præterea declinare à conſortiis inhoneſtis & infidelibus, & ſocietates habere fidelium; atque illos frequentare conventus, in quibus de pudicitia, de juſtitia, de pietate tractatur: orare ſemper Deum ex corde, & ab ipſo petere quæ decet à Deo poſci; ipſi gratias agere; veram pœnitudinem gerere præteritorum geſtorum: aliquantulum etiam, ſi poſſibile eſt, per miſericordias pauperum, juvare pœnitentiam; per hæc enim facilior venia dabitur, & indulgenti, citiùs indulgebitur.

Juvenes. Senes. Pſeudo Cl. ibid. & Epiſt. 2.

* T. R. alii: ſatis agere. *l. Pſeudo-Cl.*

XLIV. Quòd ſi provectioris ætatis ſit is, qui ad pœnitentiam venit; eò magis gratias agere debet Deo, quòd poſtquam fractus eſt omnis impetus concupiſcentiæ carnalis, ſcientiâ veritatis acceptâ, nulla ei imminet pugna certaminis, per quam inſurgentes adversùm animam reprimat corporis voluptates. Supereſt ergo in agnitione veritatis, & miſericordiæ operibus exerceri, ut adferat fructus dignos pœnitentiæ: nec putet quis in temporis longitudine documentum converſionis oſtenditur, & non in devotionis ac propoſiti firmitate: Deo enim manifeſtæ ſunt mentes, qui non temporum rationem colligit, ſed animorum: ipſe enim probat, ſi quis agnitâ veritatis prædicatione non diſtulit, neque tempus negligendo conſumpſit; ſed ſtatim, &, ſi dici poteſt, eodem momento, præterita perhorreſcens, futurorum deſiderium cœpit, & in amorem regni cœleſtis exarſit.

XLV. Propter quod nemo veſtrûm ultrà diſſimulet, nec retrò reſpiciat; ſed ad Evangelium regni * Dei * libenter accedat. Non dicat pauper; quia cùm dives factus fuero, tunc convertar: non requirit à te Deus pecuniam; ſed animum miſericordem, & piam mentem. Neque dives converſionem ſuam differat, pro ſollicitudine ſæculari; dum cogitat, quo modo diſpenſet abundantiam frugum: neque dicat intra ſemetipſum; *Quid faciam, ubi recondam fructus meos?* neque dicat animæ ſuæ; *Habes multa bona repoſita in annos multos, epulare, lætare:* nam dicetur ei; *Stulte, hac nocte auferetur abs te anima tua, & quæ præparâſti cujus erunt?* Itaque feſtinet ad pœnitentiam omnis ætas, omnis ſexus, omniſque conditio; ut vitam conſequatur æternam. Juvenes quidem in eo grati ſint; quòd in ipſo impetu deſideriorum, cervices ſuas jugo ſubjiciunt diſciplinæ. Senes & ipſi laudabiles; quia multi temporis conſuetudinem, in qua malè præventi ſunt, pro Dei * timore commutant.

Luc. 9. 62.

* P. R. diligenter

Luc. 12. 17.

* Carm. amore

XLVI. Nemo ergo differat, nemo cunctetur: quæ enim cauſſa cunctandi eſt ad bene agendum? Aut times, ne cùm bene feceris, ibi remunerationem non invenias, ut putâſti? Et quid ſenties detrimenti, ſi bene feceris gratis? Nonne etiam ſola in his ſufficeret conſcientia? Quòd ſi inveneris, ut præſumis; nonne pro parvis magna, & pro temporalibus æterna recipies? Verùm ego hæc propter incredulos dixi. Nos autem quæ prædicamus, ita ſe habent: quia nec aliter eſſe poſſunt, quæ Propheticâ voce promiſſa ſunt.

XLVII. Si quis verò cupit examuſſim veritatem noſtræ prædicationis agnoſcere; conveniat ad audiendum, & * quid ſit verus Propheta cognoſcat; & tunc demum omnis in eo ceſſabit ambiguitas: ſi tamen non obſtinatis animis reſiſtat his, quæ vera eſſe * compererit. Sunt enim quidam qui quolibet modo, ad hoc tantùm reſpiciunt, ut vincant; & laudem pro hoc magis quàm ſalutem quærant: quibus non eveniat vel dici aliquid; ne & ſermo nobilis patiatur injuriam, & injuriæ ſuæ reum æternâ morte condemnet. Quid enim eſt in quo adverſari prædicationi noſtræ quis debeat? aut in quo contra veri honeſtique fidem ſermo prædicationis noſtræ deprehenditur? qui dicit honorandum eſſe Deum, & Patrem, omnium conditorem; ejuſque Filium, qui ſolus eum & voluntatem ejus novit, cuique ſoli de omnibus credendum eſt, quæ præcepit: ſolus enim eſt lex, & legiſlator, & judex juſtus: cujus lex decernit, honorandum eſſe Deum Dominum omnium, per vitam ſobriam, caſtam, juſtam, miſericordem; & in ipſo ſolo omnem collocandam ſpem.

* Carm. quis R. qui.

* Cand. Carm. R. conceperit

l. Clement. Hom. 7. c. 8. Hom. 13. c. 4. Epit. c. 101.

Inter Philoſophorum & Chriſti præcepta quid interſit

XLVIII. Sed dicet aliquis, etiam à Philoſophis hujuſmodi præcepta dari. Nihil eſt ſimile; nam de juſtitia quidem ab eis, & ſobrie-

l. Clement. Hom. 15. c. 5.

tate

tate mandatur: ſed remuneratorem Deum, geſtorum bonorum malorumque non nôrunt: & eò leges & præcepta eorum, accuſatorem tantummodo publicum vitant; conſcientiam verò purificare non poſſunt. Quid enim timeat in occulto peccare, qui occultorum eſſe arbitrum & judicem neſcit? Addunt præterea Philoſophi in præceptis ſuis; etiam Deos, qui ſunt Dæmones, honorandos: quod ſolum; etiamſi in aliis probabiles viderentur; graviſſimæ eos poteſt impietatis arguere, & propriis condemnare ſententiis: qui unum quidem eſſe pronunciant Deum; pro adſentatione tamen erroris humani, plures mandent colendos. Aiunt autem & illud Philo-

De Dei ira. ſophi; Deum non iraſci; neſcientes quid dicant. Ira enim mala eſt, ubi mentem turbat, ut rectum conſilium perdat: illa verò quæ malos punit, perturbationem menti non infert: ſed unus, ut ita dixerim, idemque affectus eſt, qui & bonis præmia, & malis retribuit pœnam: nam ſi bonis & malis bona reſtituat, & ſimili remuneratione erga pios utatur & impios; injuſtus potiùs quàm bonus videbitur.

I. Clement. Hom. 18. cap. 2. *Malum unde.* * T. R. *alii:* fecit

XLIX. Sed ais; Nec Deus debuit facere malum. Verum dicis: neque * facit: ſed qui ab eo creati ſunt, dum judicandos ſe eſſe non credunt; indulgentes voluptatibus ſuis, à pietate & juſtitia devoluti ſunt. Sed dices; Si juſtum eſt punire malos, ſtatim ut malè agunt puniri debent. Tu quidem bene feſtinas: ſed ille qui æternus eſt, & quem nihil latet; quantò nullus

Patientia Dei. ei finis, tantò & prolixa patientia eſt; & non ad velocitatem vindictæ, ſed ad ſalutis reſpicit cauſſas: delectatur enim non tam morte, quàm con-

Ezech. 18. & 33. verſione peccantis. Ideo denique ſanctum Baptiſma largitus eſt hominibus; ad quod ſi quis venire feſtinet, & de reliquo maneat emendatus, delentur ex eo omnia peccata, quæ per ignorantiam commiſſa ſunt.

Contra Philoſophos. I. Clement. Hom. 4. c. 12. 13. Epit. c. 49.

L. Nam Philoſophi quid contulerunt vitæ mortalium, dicendo hominibus non iraſci Deum? nempe, ut docerent eos, nullum habere vindictæ alicujus, vel judicii metum; & per hoc tota peccantibus frena laxarent. Aut quid illi humanum genus juvârunt, qui dixerunt non eſſe Deum; ſed caſu omnia, & fortuitò agi? nonne ut hæc audientes homines, & arbitrantes nullum eſſe judicem, nullum proviſorem rerum; ad omne facinus, quod vel furor, vel avaritia, vel libido

* *Carn.* agerent. * *Idem:* non juverunt.

dictâſſet, neminem verendo præcipites * agerentur? Nam illi multùm revera * juverunt mortalium vitam, qui dixerunt nihil poſſe ſine Geneſi fieri: ſcilicet ut unuſquiſque peccati ſui cauſſam Geneſi adſcribens, ſemetipſum in ſceleribus ſuis pronunciaret innoxium; dum crimen ſuum non pœnitendo diluit, [61] ſed factum culpando congeminat. Nam de illis quid dicam Philoſophis, qui Deos colendos eſſe introduxerunt, & tales Deos, quales paulò antè audiſtis? Quid fuit aliud decernere; niſi ut vitia, niſi ut crimina, niſi ut flagitia colerentur? Pudet, miſeretque me veſtri, ſi creditis, quòd indigna hæc eſſe & impia atque execrabilia, aut non deprehendiſtis hactenus, aut deprehenſa & intellecta, mala pro bonis & optimis coluiſtis.

LI. Tum præterea & illud quale eſt, quod præſumpſerunt nonnulli Philoſophorum, vel de Deo loqui, cùm ſint mortales; & opinione ſolâ de inviſibilibus * dicere; vel de mundi origine, * *Carn.* ubi non aderant cùm fieret; vel de fine ejus, vel *Cand.* S. T. & incomprehenſibilibus dicere de animarum in infernis diſpenſatione & judicio? neſcientes quia præſentia quidem & viſibilia nôſſe, hominis eſt rationabilis; [62] præterea verò, & futura, & inviſibilia ſcire, ſolius Propheticæ præſcientiæ eſt. Non ergo hæc conjecturis & opinionibus colligenda ſunt; in quibus valde falluntur homines; ſed fide Propheticæ veritatis; ſicut ſe habet hæc noſtra doctrina. Nos enim nihil ex nobis loquimur, nec humanâ æſtimatione collecta adnunciamus; hoc enim decipere eſt auditores: ſed veri Prophetæ auctoritate nobis tradita, & manifeſtata prædicamus. De cujus præſcientia & virtute Prophetica, ſi quis, ut dixi, ad liquidum vult documenta ſuſcipere; ſollicitus conveniat, & impiger ſit ad audiendum; & evidentes dabimus probationes, quibus vim Propheticæ præſcientiæ, non ſolùm auribus audire, ſed & oculis etiam videre ac manu contrectare ſe credat. De quo cùm certam fidem conceperit; jugum juſtitiæ & pietatis abſque ullo *Mat. 11. 30.* labore ſuſcipiet; tantamque in eo ſentiet ſuavitatem, ut non ſolùm nihil ei laboris ineſſe cauſſetur, verùm & ampliùs aliquid addi ſibi deſideret & imponi.

LII. Cúmque hæc & alia his ſimilia dixiſſet, & nonnullos ex his qui aderant infirmos, & Dæmonibus obſeſſos curâſſet; gratulantes, & Deum collaudantes turbas dimiſit; præcipiens eis ut ad eumdem locum, etiam conſequentibus diebus audiendi gratiâ convenirent. Cúmque domi jam inter nos eſſemus, ac præpararemus ad edendum; ingreſſus quidam nunciat [63] * Appionem Pliſto- Epit. cap. 133. &c. nicenſem, cum Anubione nuper veniſſe ab An- * P. Apionem. tiochia, & hoſpitari cum Simone. Tum pater audiens, gaviſus eſt, & ait Petro; Si permittis, volo ire & ſalutare Appionem, & Anubionem; quia valde amici mihi ſunt: fortaſſis autem Anubionem etiam ſuadere potero diſputare cum Clemente de Geneſi. Et Petrus: Permitto, inquit; & laudo quòd amicos colis: verumtamen conſidera, quo modo per providentiam Dei, omnia tibi ex ſententia concurrunt: ecce enim non ſolùm affectio tibi propria, Deo præſtante, reparata eſt; ſed

61. *Sed factum culpando congeminat.*] Præclaram lectionem aſſerunt Codices duo, Regius, & P. Petri, *Sed fatum culpando congeminat.* COT.

62. *Præterea verò & futura.*] In Regis MS. *Præterita verò & futura.* Optimè. Ibid.

63. *Appionem Pliſtonicenſem*] Epitomes cap. 133. Ἀπίων ὁ Πλειστονίκης. Clementinorum IV. 6. Ἀππίωνα τὸν Πλειστονίκην. Inſigni tamen iſti Grammatico, qui à Tiberio cymbalum mundi dicebatur, proculdubio nomen fuit Ἀπίων, Apion: ut interdum exhibent Codices MSS. quibus uſi ſumus, utque ferè ſemper in Græcis libris ſcriptum invenies. Sed errârunt aliquando Græci etiam antiquarii. Unde in Tatiano rectè quidem p. 164. legitur Ἀπίων, at perperam p. 172. excuſum eſt Ἀππίων, cùm apud Euſebium Præpar. Evang. lib. 10. cap. 11. in eodem Tatiani loco Ἀπίων cernatur. Quod ad Latinos ſpectat, *Appion* poteſt eſſe Auctorum error, poteſt eſſe Librariorum. Certè in Plinio *Apion* ſcribitur. Item in Adonis Chronico, in Honorii Auguſtodunenſis Catalogo, & in quibuſdam MSS. ac Editionibus Hiſtoriæ Euſebianæ à Rufino tranſlatæ, lib. 3. cap. 38. Apud Senecam verò, Agellium, Tertullianum, Hieronymum, Joſephum Ruſini, Haymonem, alioſque, cum duplici p ediderunt. Hactenus de nomine. Nunc de cognomento. Πλειστονίκην non verterim *Pliſtonicenſem*, quaſi ex patria; ſed *Pliſtonicem*, ſecutus Plinium & Agellium. Sic autem Apionem cognominârunt, quod in certamine literario ſæpe victor extitiſſet; quæ eſt multorum ſententia: vel à patre Pliſtonice; juxta doctiſſimum Salmaſium ad Inſcriptionem Regillæ p. 90. & Præfationem in librum de Homonymis Hyles Iatricæ p. 40. ex his, opinor, Suidæ, Ἀπίων, ὁ Πλειστονίκου. Verùm cum Suida Salmaſium refellunt Juſtinus Martyr Cohortatione ad Græcos p. 9. & Africanus apud Euſebium cùm lib 10. Præparat. Evangel. cap 10. tum Χρονικῶν λόγῳ πρώτῳ p. 26 dum Apioni patrem dant Poſidonium. Ibid.

ſed & amicorum præſentia procuratur. Et pater: Verè, inquit, adverto ita eſſe ut dicis. Et cùm hæc dixiſſet, abiit ad Anubionem.

LIII. Nos autem cum Petro poſiti, per totam noctem interrogando de diverſis, & diſcendo ab eo; delectatione ipſâ doctrinæ, & ſuavitate verborum pervigiles manſimus. Et cùm jam * auroreſceret, Petrus intuens me ac fratres meos, ait; Miror quid viſum ſit patri veſtro. Cúmque hæc diceret, ſupervenit pater, & invenit Petrum nobis de ſe loquentem. Cúmque ſalutâſſet, ſatisfacere cœpit, & cauſſam exponere, ob quam foris manſiſſet. Nos autem reſpicientes ad eum expavimus, [64] vultum in eo Simonis videntes, vocem tamen patris noſtri audiebamus. Cúmque refugeremus eum & exſecraremur, ſtupebat pater quòd tam auſterè cum eo ageremus & barbarè. Solus tamen Petrus erat, qui vultum ejus naturalem videbat; qui & ait ad nos; Cur exſecramini patrem veſtrum? Cui nos unà cum matre reſpondimus; Hic nobis Simon videtur, vocem habens patris noſtri. Et Petrus: Vobis quidem vox ejus, quæ maleficiis mutata non eſt, ſola nota eſt; mihi autem etiam vultus ejus, qui aliis arte Simonis mutatus apparet, Fauſtiniani patris veſtri notus eſt: & intuens patrem ait; Cauſſa quæ conjugem tuam conturbat, ac filios, hæc eſt; ſpecies vultûs in te non videtur illa, quæ fuit; ſed facies exſecrandi Simonis in te apparet.

* Cand. aurora ſuccreſceret. P. aurora creſceret.

l. Hincmarum, & Cedrenum, in Teſt. Ver.

Transformatio Magica.

LIV. Et cùm hæc diceret, * ingreſſus quidam ex his qui Antiochiam præceſſerunt, dicebat ad Petrum; Scire te volo Domine mi Petre, quia Simon apud Antiochiam publicè multa faciens ſigna & prodigia, nihil aliud populo perſuaſit, niſi quæ ad tui odium pertinent; magum te nominans, maleficum, homicidam; & in tantum eos adversùm te odium concitavit, ut magnopere deſiderent, ſi te uſquam invenire queant, etiam carnes tuas devorare: & ob hoc nos qui præmiſſi ſumus, videntes valde commotam contra te civitatem, occultè in unum convenientes, conſiderabamus quid fieri oporteret.

* S. T. R. *alii*: regreſſus

LV. Cúmque nullum videremus exitum rei, ſupervenit Cornelius centurio, miſſus à Cæſare ad præſidem Cæſareæ, publici negotii gratiâ: hunc accerſimus ad nos ſolum, cauſſamque * ei qua mœſti eſſemus exponimus; ac ſi quid poſſet, ut juvaret, hortamur. Tum ille promptiſſimè repromiſit, ſe eum protinus fugaturum, ſi tamen conſilio ejus etiam nos adniteremur: cúmque nos polliceremur impigrè cuncta geſturos, ait; Cæſar in urbe Roma, & per provincias maleficos inquiri juſſit ac * perimi; ex quibus plurimi jam perempti ſunt. Ego igitur divulgabo per amicos; me, ut iſtum magum caperem, veniſſe; & ob hoc miſſum à Cæſare, quò etiam hic cum cæteris ſuis ſociis puniatur. Veſtri ergo qui cum ipſo ſunt occultè quaſi undecumque audierint, * dicent ei, quòd ego ad ipſum capiendum miſſus ſim: & certum eſt, quòd cùm audierit, fugiat: aut ſi vos aliquid melius videtis, dicite. Quid plura? ita factum eſt à noſtris, qui cum ipſo erant, explorandi gratiâ ſimulati. Ubi didicit Simon ventum eſſe ad ſe; tamquam ingens ſibi beneficium collatum ab eis accipiens, in fugam verſus eſt. Diſcedens igitur ex Antiochia, cum Athenodoro huc venit, ſicut audivimus.

De quo Act. 10.

* R. è

* Carm. puniri.

* S. T. R. *alii*: indicent

LVI. Hoc ergo viſum eſt nobis omnibus qui præceſſimus; ut interim * nunc aſcendas Antiochiam; uſquequo videamus, ſi illo diſcedente, odium quod de te populo ſeminavit, aliquâ ex parte vacuetur. Cùm hæc inſinuâſſet is qui de Antiochia venerat, Petrus reſpiciens ad patrem noſtrum, ait; * Fauſtiniane, à Simone mago transformatus eſt vultus tuus, ſicut apparet: putans enim quòd à Cæſare quæreretur ad pœnam, [65] tertius fugit; & ſuum vultum tibi impoſuit, ſi fortè tu pro ipſo capereris, & ad mortem duci poſſis; ut filiis tuis triſtitiam moveret. Pater verò ubi hæc audivit, cum lacrymis exclamans; Rectè, inquit, æſtimâſti Petre; nam & Anubion, quia mihi valde amicus erat, ſub myſterio quodam mihi indicare cœperat de inſidiis ejus; ſed infelix non credebam, quia nihil in eum commiſeram mali.

* S. T. non. R. *alii*: nunc non

* T. R. Audi Fauſtiniane

* S. T R. territus

LVII. Cúmque omnes unà cum * patre triſtitiâ & lacrymis * ageremur; interea & Anubion venit ad nos, indicans nobis Simonem fugiſſe per noctem, Judæam petentem. Videns autem * patrem noſtrum plangentem & lamentantem ſe, ac dicentem; Infelicem me, qui eum magum audiens non credebam: quid mihi miſero accidit, ut unâ die recognitus ab uxore & filiis, lætari non potuerim cum eis; ſed ad priores miſerias quas in errore pertuli, revolutus ſim? Mater autem multò gravius ſparſis & laceratis crinibus plangebat: nos quoque in permutatione vultûs patris ſtupentes, * nec quid rei eſſet intelligere poteramus. Sed & Anubion omnes nos ita videns adfligi, velut mutus ſtabat. Tunc Petrus nos intuens filios ejus, ait: Mihi credite, quòd hic ipſe eſt pater veſter: propter quod & moneo vos, ut quaſi patrem * ſervetis eum: dabit enim Deus occaſionem aliquam, quâ depoſito Simonis vultu, evidentem patris veſtri, id eſt ſuam recuperare poſſit effigiem.

* S. T. matre. Cand. Petro

* Carm. T. angeremur

* Cand. Petrus patrem.

* S. T. R. *alii*: quaſi attoniti eramus & amentes, nec

* Cand. Carm S. T. R. obſervetis

LVIII. Et ad patrem converſus ait; Ego tibi permiſeram ſalutare * Appionem, & Anubionem, quos tibi amicos à puero fuiſſe dixeras; non tamen ut cum Simone loquereris. Et Pater: Peccavi, inquit, fateor. Tum Anubion: Et ego, inquit, cum ipſo rogo & deprecor te, ut ignoſcas ſeni, viro bono & generoſo: ſeductus eſt infelix, & ludibrio factus à nominato mago: dicam enim quo modo res geſta eſt: Ubi venit ad ſalutandos nos, contigit ut in ipſa hora circumſtaremus Simonem, audientes eum dicentem, quòd fugere velit, in ipſa nocte; audiſſe enim ſe, quòd venerint quidam etiam ad hanc Laodiciæ civitatem, qui eum ex præcepto Imperatoris comprehenderent; velle autem ſe in hunc, qui nuper ingreſſus eſt, Fauſtinianum, omnem convertere furorem. Et ait ad nos: Tantùm, inquit, vos facite eum cœnare nobiſcum; & ego unguentum quoddam componam, quo cœnatus perungat faciem ſuam, ut ex eo meum vultum omnibus habere videatur; vos autem herbæ cujuſdam ſucco facies perungemini priùs, ut non * fallimini de immutatione vultûs ejus; ita ut exceptis vobis, aliis omnibus Simon eſſe videatur.

* R. Apionem

* S. T. R. *alii*: fallamini

LIX. Et cùm ille hæc diceret, aio ad eum; Et quid tibi ex hoc facto confertur lucri? Tum Simon: Primò, inquit, ut ipſum comprehendant qui me quærunt, & me deſinant quærere: ſi verò punitus fuerit à Cæſare, ut luctum maximum habeant filii ſui, qui me derelicto confugerunt

64. *Vultum in eo Simonis videntes*, &c.] Indiligens eſt in hujus loci & fabellæ commemoratione Hincmarus, relatus in Teſtimoniis Veterum. Lege etiam Cedrenum p. 173. & Anaſtaſium Quæſt. 20. p. 242. COT.

65. *Tertius fugit.*] Omnino cum vet. Codd. legi debet *territus*. φεύγει apud Cedrenum. Ibid.

runt ad Petrum, & ſunt modò adjutores ipſius. Ego autem confiteor tibi, Petre, quod verum eſt; timui tunc Fauſtiniano indicare hæc; ſed neqoe ſpatium nobis ipſe Simon dedit, ot poſſemus ſecretiùs loqui, & pleniùs ei conſilium Simonis aperire. Interea circa mediam noctem, Simon * in Judæam petens * aufugere; dedoxit antem eum Athenodorus & * Appion; ego autem ſimulavi inæqualitatem corporis, ut * dormire * manens, facerem hunc velociùs ad vos redire, ſi fortè poſſit aliqno modo occultari apud vos; ne ab his qui Simonem quærunt comprebenſus, ad Cæſarem perducatur, & pereat gratis; & nunc ſollicitus pro ipſo, veni videre eum, & redire antequam ſuperveniant illi qoi deduxerunt Simonem. Et converſus ad nos Anubion ait; Ego Anubion, patris veſtri verum vultum video revera; quia perunctus ſum priùs ab ipſo Simone, ſicut * narravit nobis, ut oculis meis vera Fauſtiniani facies appareret: unde ſatis ſtupeo & admiror artem Simonis magi, quòd vos ſtantes modò non agnoſcitis patrem veſtrum. Flentibus autem patre & matre, ac nobis omnibus pro his quæ acciderant, motus miſeratione etiam Anubion flebat.

* In al. deeſt.
* S. T. fugit. R. alii: aufugit
* Cand. P. R. Apion
* Carm. T. domi remaneus. Cand. P. R. domi remanerem, &
* Carm. P. S. T. R. narravi vobis

LX. Tum Petrus miſericordiâ permotus, reſtituturum ſe promittit faciem patris noſtri, dicens ad eum; Audi Fauſtiniane; Cùm nobis priùs utilitatis aliquid contulerit error iſte transformati vultûs tui, & miniſtraverit ad ea quæ volumus; tunc ego veram tibi vultûs tui imaginem reddam; ſi tamen priùs quæ à me tibi fuerint imperata, profligaveris. Cúmque pater meus impleturum ſe cuncta quæ juberet, * omni promitteret * pacto, tantùm ut propriam recuperaret effigiem; Petrus ita cœpit: Ipſe auribus tuis audîſti, * quod unus ex his qui præmiſſi fuerant, regreſſus ex Antiochia, nunciaverit, quo modo Simon ibi poſitus, turbas adversùm me concitaverit, atque in odium mei totam inflammaverit civitatem; magum me & homicidam, ac deceptorem confirmans; in tantùm ut deſiderent, ſi me videant, etiam carnes meas devorare. Fac ergo quod ego dico tibi; relinquens apud me Clementem, præcede nos Antiochiam cum conjnge tua, & Fauſto ac Fauſtino filiis tuis. Sed & alios mittam tecum, quos mihi videbitur, qui obtemperent his quæ præcepero.

* Carm. P. R. omnino
* Cand. S. T. niſu.
Deeſt in R, P. Carm.
* T. R. alii: quid

LXI. Cùm ergo unà cum ipſis Antiochiam veneris; quandoquidem Simon videris, publicè ſtans prædica pœnitentiam tuam, & dic; Ego Simon denuncio vobis & confiteor, me omnia feſelliſſe de Petro: ille enim neque ſeductor eſt, neque magus, neque homicida, neque horum aliquid quæcumque contra eum locutus ſum; ſed dixi illa omnia furore commotus. Obſecro ergo vos ipſe ego, qui dudum cauſſas odii vobis contra eum dederam, ut nihil tale de eo ſentiatis; ſed deponite odium, ceſſate ab indignatione; quia verè à Deo ad ſalutem mundi miſſus eſt, diſcipulus veri Prophetæ & Apoſtolus. Propter quod ſuadeo, hortor, & moneo, ut ipſum audiatis, ipſi credatis prædicanti vobis veritatem; ne fortè ſi ſpreveritis eum, ipſa etiam ſubitò civitas veſtra pereat. Quam verò ob cauſſam hæc nunc vobis confitear, indicabo. Hac nocte Angelus Dei corripuit me impiom, & cur inimicus eſſem veritatis præconi, [66] vehementiſſimè flagellavit. Deprecor ergo vos, ut etiam ſi ego ipſe, poſt hæc veniens ad vos, aliquid tentavero adversùm Petrum dicere; ne ſuſcipiatis, nec credatis. Confiteor enim vobis; ego magus, ego ſeductor, ego deceptor fui; ſed pœnitentiam ago; licet enim per pœnitentiam priora malè geſta delere.

LXII. Cùm hæc Petrus intimaret patri, ille reſpondit; Scio quid velis, ne labores ultrà; intellexi enim & novi, quid oporteat, cùm ad locum venero, proſequi. Et Petrus iterum ſuggerebat ei, dicens; Cùm ergo veneris ad locum, & videris populum ex ſermone tuo converti, & depoſitis odiis recipere deſiderium noſtri; mitte & manda mihi, & ſtatim veniam. Cùm autem venero, ſine mora alienum hunc à te vultum effugabo, & tuum proprium qoi tuis omnibus notos eſt reddam. Et his dictis fratres meos proficiſci cum ipſo jubet, ac Matthidiam matrem noſtram, & qooſdam ex familiaribus ſimul. Sed mater recuſabat proficiſci ſimul, & aiebat; Quaſi adultera mihi futura videor, ſi vultui Simonis conjuncta ſim: quòd etſi cogar ſimul ire, impoſſibile tamen eſt ut in eodem * lectulo cum ipſo jaceam; ſed neſcio * ſi proficiſci ſimul acquieſcam. Et cùm valde renueret, Anubion hortari eam cœpit, dicens; Crede mihi & Petro: ſed & ipſa vox non tibi Fauſtinianum eſſe perſuadet conjugem tuum? quem verè non minus ego diligo quàm tu. Denique etiam ego ipſe vobiſcum veniam. Et cùm hæc dixiſſet Anubion, promiſit mater ſimol ſe profecturam.

* Carm. hoſpitio cum ipſo maneam
* Cand. P. R. vel ſi. Carm. ſi vel;

LXIII. Tum * ego; Competenter, aio, Deus negotia noſtra componit: habemus enim nobiſcum & Anobionem Aſtrologum, cum quo, ſi Antiochiam venerimus, de Geneſi attentiùs diſputabimus. Cúmque poſt medium noctis pater noſter, cum his quos juſſerat Petrus, & Anubione profectus eſſet; * manè, priuſquam procederet ad diſputandum Petrus, regreſſi ſunt illi qui deduxerunt Simonem, id eſt, * Appion & Athenodorus, & venerunt ad nos, reqoirentes patrem meum. Petrus verò ubi cognovit, juſſit eos introire. Et cùm conſediſſent; Ubi eſt, aiunt, Fauſtinianus? Petrus reſpondit; Neſcimus: veſperè enim poſtquam ad vos venit; ultrà nulli ſuorum viſus eſt: heſterno tamen die manè Simon venit, quærens eum; & quia nihil illi reſpondimos, neſcio quid ei viſum ſit, Fauſtinianum ſe eſſe dicebat: quod còm ei nemo crederet, flens & dolens comminabatur peremprurum ſemetipſum; & poſt hæc abiit ad mare versùs.

* Cand. P. R. ego Clemens.
* S. T. R. alii: maturè
* P. R. Apion

LXIV. Hæc cùm audîſſet * Appion & qui com ipſo erant, ululatum dederunt grandem, dicentes; Quid hoc feciſtis, cur non recepiſtis eum? Et cùm vellet Athenodorus dicere mihi, quia ipſe erat Fauſtinianus pater tuus; * Appion præveniens eum: Comperimus, inquit, à quodam quia cum Simone profectus eſt, ipſo Fauſtiniano deprecante eum, pro eo quòd nollet filios ſuos videre, [67] quia Judæi erant. Nos ergo cùm audîſſemus hæc, venimus eum hîc requirere: ſed quia hîc non eſt, apparet qoia verè dixit, qui nunciavit eum cum

* Cand. P. R. Apion
* R. Apion

66. *Vehementiſſimè flagellavit.*] Conferri poteſt hæc flagellatio cum illa famoſa Hieronymi. COT.

67. *Quia Judæi erant*] Ut benignè exponi poteſt per ſatis cognitum errorem, quo Ethnici primis temporibus in nomine Judæorum Chriſtianos quoque comprehendebant: ita & ſuſpectum eſſe queat Ebioniticæ labis Apocryphis Clementinis inſperſæ. Confundebant enim Ebionæi Chriſtianiſmum cum Judaiſmo. Quocirca prudenter factum à Simeone Metaphraſte in Vita Clementis Romani, ſeu Clementinâ Epitome, cùm quatuor loca Homiliæ quartæ Clementinorum mutavit & correxit. Primus locus extſtat cap. 7. Ibi de Clemente dicitur, [illegible] Πέτρῳ. [illegible] Metaphraſtes verò poſuit Epitomes cap. 46. [illegible] Secundum locum habes cap. 13. [illegible] Ἰουδαίων λόγῳ. è quo vocem Ἰουδαίων Symeon abſtulit,

cum Simone profectum: hoc ergo nunciamus vobis. Ego autem Clemens * ubi intellexi conſilium Petri, quia * voluerit * eis ſuſpicionem dare, quòd ab ipſis quærendus eſſet ſenex, ut timerent & fugerent; cœpi juvare conſilium ejus, & aio ad Appionem; Audi cariſſime Appion, nos quod bonum credimus, etiam patri tradere * volumus: quòd ſi noluerit recipere, ſed magis, ut dicis, exhorreſcens nos fugit; aſperum ſit fortaſſe quod dico; nec nos de eo curamus. Et cùm hæc dixiſſem, quaſi exſecrantes crudelitatem meam diſcedunt; veſtigia Simonis, ut ſequenti die comperimus, inſequentes.

LXV. Interea cùm Petrus ex more quotidie populum doceret, & virtutes multas ac ſanitates efficeret; poſt dies decem venit quidam noſtrorum ab Antiochia, miſſus à patre, adnuncians nobis, quo modo publicè ſtaret pater, Simonem quidem qui in * vultu videbatur, accuſans, Petrum verò immenſis laudibus * præferens, & omni populo commendans, ac deſiderabilem faciens; ita ut omnes ex ejus ſermone mutati, deſiderarent eum videre; multos autem tantum in Petri amorem veniſſe, ut ſævirent in patrem, quaſi in Simonem, & manus ei velint injicere, velut qui tantùm mali commiſiſſet in Petrum: propter quod, aiebat, adpropera, ne fortè perimatur: in timore enim magno poſitus, velociter miſit me, ut ſine mora venias, quò viventem eum occupes, ſimul & creſcenti erga tui deſiderium civitati [68] opportunus appareas. Aiebat etiam, quo modo mox ut urbem Antiochiam pater ingreſſus eſſet, quaſi ad Simonem, omnis populus ad eum collectus eſt; & cœpit omnibus confiteri publicè ſecundùm ea quæ populi reſtauratio flagitabat: nam * quicumque omnes ſimul nobiles, * & diverſi ſimul divites ac pauperes conveniſſent, ſperantes aliqua ab eo more ſolito prodigia poſſe fieri, omnes hac voce alloquitur.

LXVI. Diu eſt quòd me Simonem infeliciſſimum hominum, patientia divina ſuſtinet: nam quidquid in me mirati eſtis, non veritatis * myſterio, ſed Dæmonum mendaciis & artibus geſtum eſt; ut veſtram fidem * everterem, & meam animam * condemnarem. Confiteor me omnia de Petro fuiſſe mentitum: ille enim neque magus, neque homicida umquam fuit; ſed à Deo ad ſalutem veſtram * omnium miſſus eſt: quem ſi ex hac hora contemnendum putaveritis, certum ſit apud vos, quòd poſſit ipſa civitas veſtra repentè deperire. Quæ autem cauſſa ſit, ut hæc vobis ultro confitear: ab Angelo Dei hac nocte vehementer correptus ſum; & cur ei inimicus exſtiterim, vehementiſſimè flagellatus. Deprecor ergo vos, ut ſi ego ipſe ex hac hora aperuero os meum contra eum; projiciatis me ab aſpectu veſtro: ille enim immundus Dæmon, ſaluti hominum inimicus, per os meum contra ipſum loquitur; ne per eum vos pertingatis ad vitam. Quid enim ars

* P. ſubintelleat.
* Id. voluimus.
* S. ei
* S. T. curavimus
* Cand. P. S. T. noluit
* T. R. *alii*: vultu ejus
* S. T R. *alii*: efferens
* Cand. Carm. S. T. R. cum. P. námque cum.
* S. T. R. & ignobiles, & divites ſimul ac
* S. T. R *alii*: miniſterio
* S. T. perverteret. R. *alii*: perverterem
* S. T. condemnaret
* Cand. P. S. T. R & omnium. Carm. veſtrûm omnium

magica per me vobis potuit virtutis oſtendere? Canes feci æreos latrare, & ſtatuas * movere, figuras * mutare hominum, & ſubitò ab aſpectibus hominum abſentari: & per hæc debuiſtis artem magicam exſecrari, * quæ ut vobis miraculum inane prætenderem, animas veſtras diabolicis laqueis * innodabat; ne crederetis Petro; qui & languentes, in nomine ejus à quo miſſus eſt curat, & Dæmonas fugat, ac cæcos illuminat, & paralyticis ſalutem reddit, & mortuos ſuſcitat.

LXVII. Hæc & his ſimilia multa * proſequente, exſecrari cœpit populus; & dabant fletum & gemitum, quòd peccâſſent in Petrum, credentes eum eſſe magum & impium. Eodem verò die ad veſperam reſtituta eſt in Fauſtiniano facies propria, & abſceſſit ab eo aſpectus Simonis * magi. Audiens autem Simon vultum ſuum in eo ad Petri gloriam proſeciſſe, feſtinus prævenit Petrum, & agere cupiens * arte ſuâ, ut * Fauſtiniano ejus ſimilitudo recederet, cùm jam hoc juxta verbum Apoſtoli ſui Chriſtus implêſſet. Videntes autem Niceta & Aquila, poſt prædicationem neceſſariam, paternam faciem reſtitutam; gratias agentes Deo, non eum permiſerunt ulteriùs alloqui populum.

LXVIII. Simon autem cœpit, licèt occultè, per amicos ſuos, & familiares ambulare, & ampliùs Petro derogare quàm antea. Tunc omnes exſpuentes in faciem ejus, expulerunt eum de civitate, dicentes; Tu eris reus mortis tuæ, ſi ulteriùs * locutus contra Petrum, huc tibi credideris eſſe veniendum. Quibus cognitis, Petrus poſterâ die convenire populos jubet; & uno ex his qui ſequebantur eum, ordinato eis Epiſcopo; aliis etiam, Presbyteris; baptizatis quoque plurimis; & omnibus qui erant vexati languoribus, vel Dæmonibus, ſanitati redditis; demoratus ibi aliud triduum, cunctis ritè compoſitis, valedicens eis, proficiſcitur à Laodicia, multùm * deſiderabilis Antiochenſium plebi: & cœpit per Nicetam & Aquilam tota civitas audire, quòd Petrus adventaret. Omnis autem populus Antiochiæ civitatis, * audiens Petrum venire, occurrerunt ei, * & pæne omnes majores natu, & nobiles, cinere aſperſi in capite, pœnitentiam agentes, quis contra prædicationem ejus, magum Simonem ſuſcepiſſent.

LXIX. Hæc & his ſimilia proſequentes, offerunt ei vexatos languoribus, & * Dæmoniis fatigatos, paralyticos quoque, & diverſa pericula patientes; & erat infinita multitudo ſimul languentium. Quos videns Petrus non ſolùm pœnitudinem agere, quòd de eo malè ſenſiſſent per Simonem, verùm etiam & jam integram fidem exhibere * jubebat Deo, ut etiam omnes, diverſas ægritudines patientes, crederent per eum poſſe ſalvari; expandit ad cœlum manus ſuas, & cum lacrymis orationem effundens, gratias referens Deo, dicebat; * Benedicte Pater prædicande, qui omne verbum

l. ſ. l. 3. c. 47.
* Cand. R. movera
* S. T. mutari
* R. quòd.
P. per quam vobis dum miraculum
* S. T. R innodabam. *Sic & Cand. & P.*
* R. proſequentem
* *Carm.* magi. Furebant eum omnes, credentes eum eſſe magum & impium.
* Cand. R. agit arte ſua. P. egit.
* R. *alii*: à Fauſt.
* P. S. T. R. locuturus
* *Carm.* P. R. factus deſiderabilis cunctæ.
* R. *alii*: audientes
* *Carm.* S. T. etiam
* *Carm.* vexatos à Dæmonibus, & languoribus fatigatos
* *Deeſt in MSS.*
* S. T. R. *alii*: benedico te

lit, cap. 50. Tertium cap. 13. quem ſimili modo circumcidit, cap. 51. In quarto denique loco cap. 24. Apion notat Clementem [illegible] [illegible]. at ex emendatione breviantis cap 55. Χρηματοῖς. Lege Homil. 11. cap. 16. & alibi. COT.

68. *Opportunus appareas. Aiebat etiam, &c.*] Hæc & ſequentia cap. 66. 67. 68. admodum perturbata ſunt, depravata & tranſpoſita in manu ſcriptis Codicibus. Sorbonicus & Thuaneus; *Opportunus appareas. Quibus cognitis* &c. p. 595. col. 2. C. 68. *à Laodicia multùm deſiderabilis. Proficiſcente autem Petro, eodem die occurrerunt qui miſſi fuerant cum Fauſtiniano hæc adnunciantes ei, quia hoc ordine quæ geſta ſunt enarravit. Statim, inquit, ut urbem Antiochiam ingreſſi ſumus, omnis populus ad eum collectus eſt; & cœpit omnibus confiteri publicè ſecundùm ea quæ populi quem Simon perverterat reſtauratio flagitabat. Nam cum omnes ſimul* &c. p. 523. col 2. B. 3. *credideris eſſe veniendum Interea dum hæc aguntur, Petrus faciens multas ſanitates, & cunctis ritè compoſitis, & Eccleſiam Chriſti conſtituens, valedicens à Laodicia proficiſcitur, deſiderabilis cunctæ Antiochenſium plebi. Et cœpit* &c. p. 595. col. 1. C. 65. Regius, & Petri Petiti; *Opportunus appareas. Quibus* &c. *deſiderabilis. Statim inquit* &c. ut in Sorb. & Th. Candeleetanus; *Opportunus appareas. Quibus* &c. juxta Reg Carmeliticus; *Opportunus appareas. Quibus* &c. *deſiderabilis. Proficiſcenti autem Petro, eâdem die occurrerunt qui miſſi fuerant cum Fauſtiniano hæc annunciantes ei. Statim, inquiunt, ut urbem* &c. quemadmodum Sorbon. Ibid.

 69. Theo-

verbum & promiſſum Filii tui adimplere dignaris, ut cognoſcat omnis creatura, quia tu ſolus Deus in cœlo & in terra.

LXX. Hæc & his ſimilia dicens, aſcendit in eminentiori loco, & juſſit ante ſe poni omnem multitudinem ægrotantium; quos omnes hac voce allocutus eſt: Similem vobis hominem me eſſe videntes, nolite putare quòd à me poſſitis recuperare ſalutem veſtram; ſed per eum qui de cœlo deſcendens, oſtendit credentibus ſibi, integram animæ & corporis medicinam: * unde vox veſtra teſtem * habeat hunc omnem populum, quia ex toto corde creditis in Domino Jeſu Chriſto; ut ſciant etiam ſeipſos ab ipſo poſſe ſalvari. Cúmque omnis multitudo infirmantium unâ voce clamaret, hunc eſſe verum Deum, quem Petrus adnunciat; ſubitò immenſum lumen gratiæ Dei in medio plebis apparuit: & cœperunt paralytici currere ad pedes Petri, ſani; cæci, recuperato viſu clamare; claudi, reſtaurato greſſu gratias agere; languentes, receptâ ſanitate gaudere: nonnulli etiam ſolo flatu viventes, jam ſine ſenſu & ſine voce, recuperati ſunt: omnes quoque lunatici, & pleni Dæmoniis, liberati ſunt.

Clement. Hom. 7. cap. 6.

* P. unde veſtra dilectio teſtem

* R. habeat conſcientia

LXXI. Tantam itaque Spiritus ſanctus in illa die gratiam ſuæ virtutis oſtendit; ut omnes à minimo uſque ad maximum, unâ voce confiterentur Dominum: & ne multis immorer; intra ſeptem dies, plùs quàm decem millia hominum credentes Deo, baptizati ſunt, & ſanctificatione conſecrati; ita ut omni * aviditatis deſiderio [69] Theophilus qui erat cunctis potentibus in civitate ſublimior, domûs ſuæ ingentem Baſilicam, Eccleſiæ nomine conſecraret; in qua * [70] Petro * Apoſtolo conſtituta eſt ab omni populo cathedra: & omnis multitudo quotidie ad audiendum verbum conveniens, credebat ſanæ doctrinæ, quam ſanitatum efficacitas adfirmabat.

* Cod. avidiate.

* Deeſt in R.

Cathedra Petri.

LXXII. Tum ego Clemens, cum fratribus meis & matre, patrem alloquimur, utrùm aliquæ infidelitatis in eo reliquiæ remanſiſſent. At ille: Venite, ait, & videbitis coram Petro, quantum in me fidei * creverit incrementum. Tunc accedens Fauſtinianus, procidit ad pedes Petri, dicens; Semina verbi tui, quæ ager meæ mentis accepit, jam nata ſunt; atque ita ad fœcundam maturitatem provecta ſunt; ut nihil deſit, niſi ut à paleis me * ſpiritali illâ tuâ deſeces falce, & reponas me in horreo Dominico, * faciens me menſæ * divinæ participem. Tum Petrus cum omni alacritate adprehendens manum ejus, tradidit eum mihi Clementi, & fratribus meis, dicens; Sicut tibi patri filios reſtituit Deus; ita * & patrem filii reſtituunt Deo. Indixit autem je junium omni plebi; & veniente die Dominicâ, baptizavit eum: atque in medio populo, ex converſione ejus materiam ſumens, omnes caſus ejus expoſuit; ita ut omnis civitas quaſi Angelum eum * ſuſciperet, & non minorem ei gratiam quàm Apoſtolo exhiberet.

* S. T. accesserit

* Carm. ſpirituali allatum deſeces.

* Cod. P. S. T. R. facias

* Cod. P. R. divinitatis

* S. T. te. R. & te

* al. ſuſpiceret. T. aſpiceret. C. C P. te aſpiceret.

---

69. *Theophilus.*] Qui magnâ temporum confuſione ſeptimus Antiochiæ Epiſcopus eſſe putatur à Guillelmo Tyrio lib. 4. Hiſtoriæ Belli ſacri cap. 9. & à Jacobo de Vitriaco cap. 32. Hiſtoriæ Hieroſolymitanæ. COT.

70. *Petro Apoſtolo conſtituta eſt ab omni populo cathedra.*] De hac Antiochena Petri cathedra, ejuſque feſto agunt Martyrologia ad 22 Februarii, Legenda Sanctorum cap. 44. Gemma animæ lib. 3. cap. 16. Ivo Carnotenſis, aliique. In Itinerario Willebrandi ab Oldenborg; *In hac Eccleſia* Antiochiæ *monſtratur Cathedra B. Petri.* Inveni quoque hunc titulum in Catalogo MSS. Eccleſiæ S. Petri Bellovacenſis; *Sermo S. Clementis Papæ in Petri Apoſtolorum principis ſeſſione quâ Cathedram inſtauravit Antiochiæ.* Eum autem Catalogum debeo viro natalibus ac virtutibus illuſtri Antonio Vioni Herovallio, cujus indefeſſum pro re litteraria promovenda & pro demerendis litteratis ſtudium omnes hodie prædicant, omnes mirantur, nulla ætas non celebrabit atque demirabitur. Ibid.

FINIS.

ΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΙΑ.
CLEMENTINA.

OPUS NUNC PRIMUM EDITUM
EX BIBLIOTHECA
CHRISTIANISSIMI REGIS.

ΤΑ ΚΛΗΜΕΝΤΙΑ.

CLEMENTINA.

Βίβλος ἔχουσα ὁμιλίας διαφόρους ἀπὸ φωνῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, συγγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος· ἡ λεγομένη Κλημέντια, τουτέστι Κλήμεντος συγγράμματα. περιέχει δὲ ἡ αὐτὴ βίβλος ταῦτα, προλόγους τρεῖς, ὁμιλίας εἴκοσι.

Liber continens multos diverſoſque ſermones, à Sancto Petro Apoſtolo prolatos, conſcriptus per Beatum Clementem, & Clementina appellatus, hoc eſt Clementis Scripta. Complectitur autem iſta, Prologos tres, atque Homilias viginti.

TESTI-

TESTIMONIA VETERUM
DE
CLEMENTINIS.

S. Athanaſius, ſive quis alius, in Synopſi ſacræ Scripturæ, ſub finem.

Τῆς νέας πάλιν διαθήκης ἀντιλεγόμενα ταῦτα· &c. Κλημέντια· ἐξ ὧν μετεφράσθησαν ἐκλεχθέντα τὰ ἀληθέστερα καὶ θεόπνευστα. ταῦτα τὰ ἀναγινωσκόμενα. &c.

Iterum volumina novi Teſtamenti quibus contradicitur, ſunt hæc; &c. Clementina. Ex quibus veriora & à Deo inſpirata, electa atque tranſlata ſunt. Hæc ſunt quæ leguntur. &c.

Chronicum quod Alexandrinum vocant, Editionis Raderi p. 64.

Λέγει δὲ περὶ τούτου Πέτρος ὁ ἀπόστολος ἐν τοῖς Κλημεντίοις, *& cætera, quæ poſuimus ſupra in teſtimoniis veterum de Recognitionibus; ubi etiam vide alium locum.*

Dicit autem de hoc (Nembrodo) Petrus Apoſtolus in Clementinis, &c.

Nicephorus Calliſti, Hiſtoria Eccleſiaſtica lib. 3. cap. 18.

Παραγράφεται δὲ ὁ Παμφίλου καὶ τὰ μικρὰ (l. μακρὰ) τούτου συγγράμματα, ἃ φησι Πέτρου καὶ Ἀπίωνος διάλογον εἶναι, ἃ μηδὲ σώζειν τὸν ἀκραιφνῆ τῆς ὀρθοδοξίας χαρακτῆρα φησίν. ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν τὰ νῦν παρ' ἡμῖν Κλημέντια ὀνομαζόμενα λέγει, οὐ πείθομαι. ταῦτα γὰρ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἀποδεκτέα· εἰ δ' ἕτερα εἰσὶ παρὰ ταῦτα, λέγειν οὐκ ἔχω.

Reprobat autem Euſebius Pamphili etiam longa hujus (Clementis) ſcripta, quæ Petri & Apionis ait eſſe Dialogum; quæ nec ſervare accuratum rectæ fidei characterem dicit. Ego verò, ſi quidem ea intelligit quæ nunc apud nos Clementina nominantur, non aſſentior: ea enim Eccleſiæ multùm accepta ſunt: ſi verò præter ea ſint aliqua alia, non habeo dicere.

Auctor Collectaneorum de dogmatibus fidei ex Scriptoribus Eccleſiaſticis, MS. in celeberrima Bibliotheca Claremontana, etiam memoratus à doctiſſimo viro Philippo Labbe, in conſpectu novæ Editionis S. Damaſceni; caput 1. περὶ τῆς ἐν τριάδι καὶ ἐν μονάδι θεολογίας *incheat per teſtimonium Clementinorum, hoc pacto;*

Τοῦ ἁγίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἐκ τῶν Κλημεντίων.

Sancti Petri principis Apoſtolorum; ex Clementinis.

Ἐπειδὴ δὲ φθάσας εἶπον χειραγωγίαν εἶναι τῶν νοητῶν, τὰ αἰσθητὰ, πρὸς τὸ οἷον ὁδῷ χρησαμένους ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν τὴν τῆς θεολογίας ἔκθεσιν ποιήσασθαι· φέρε διαβαίνοντες χρησώμεθα τῇ εἰκόνι πρὸς εὕρεσιν τοῦ ἀρχετύπου. ὁ λογικὸς ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα γεγονὼς Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν, φέρει ἐν ἑαυτῷ συμβολικῶς τοῦ ποιήσαντος τὴν μίμησιν. ἔχει γὰρ ἐν ἑαυτῷ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα. καὶ λέγω πῶς. ὁ μὲν νοῦς, πατρὸς λόγον ἐπέχει· υἱοῦ δὲ, ὁ ἐξ αὐτοῦ τικτόμενος λόγος· καὶ ἡ ἔνηχος φωνὴ τῆς προφορᾶς, τὸ πνεῦμα παρίστησι. καὶ ὥσπερ οὐ προϋπάρχει ποτὲ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου ὁ γεννήσας αὐτὸν νοῦς, οὕτως οὐδὲ τοῦ Θεοῦ λόγου ὁ γεννήσας αὐτὸν πατήρ. καὶ πάλιν ὥσπερ οὐ προϋπάρχει τῆς αἰσθη-

Quandoquidem verò jam dixi, ſenſibilia manuductionem eſſe ad intelligibilia, ut quaſi viâ uſi, tutam firmamque Theologiæ expoſitionem faciamus; age, obiter utamur imagine ad inveniendum Archetypum. Rationalis homo, factus ad imaginem & ſimilitudinem Dei, fert in ſeipſo ſymbolicè factoris ſui imitationem. Habet enim in ſe Patrem, & Filium, & Spiritum. Et aio quo modo. Mens quidem locum Patris obtinet; Filii verò, qui ex mente gignitur ſermo *interior*; at quæ auditur vox prolationis, Spiritum repræſentat. Et ſicut numquam exſiſtit ante ſermonem internum mens quæ illum gignit; ita nec ante Deum Verbum, qui genuit illud Pater. Et iterum, Sicut ſermo

mo ſenſibilis non exſiſtit ante ſenſibilem noſtrum ſpiritum; ita nec Deus Verbum, ante divinum ac vivificum Spiritum; ſicut & ſuperius exemplum demonſtravit. *Pauciſque interjectis:* Si enim, lux quidem, cùm ſit ſolis progenies; ſimiliterque ſplendor, oculi; aut fons, id quod fluvium producit; numquam tamen exſtitit, neque ſol ante lucem, neque oculus ante ſplendorem, neque ante fluvium fons; ſimul enim ac intellexeris ſolem, ſimul & cum illo intelliges ex eo progenitam lucem; & ſimul ac intelliges oculum, ſimul & cum eo intelliges ex ipſo procedentem ſplendorem; quemadmodum & fluvium unà cum fonte intelligimus: eodem quoque modo cogitandum eſt de Patre, Filio, & Spiritu ſancto.

τοῦ ἡμῶν πνεύματος ὁ αἰσθητὸς λόγος, οὕτως οὐδὲ τοῦ θείου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος ὁ Θεὸς λόγος· καθὼς καὶ τὸ πρότερον ἀπέδειξε παράδειγμα. Καὶ μετ' ὀλίγα· Εἰ γὰρ φῶς μὲν ἡλίου γέννημα, ὁμοίως καὶ ὀφθαλμοῦ αὐγή, ἡ πηγὴ ποταμοῦ πρόβλημα, οὐ προϋπῆρχεν δὲ ποτέ, οὔτε δὲ φωτὸς ἥλιος, οὔτε τῆς αὐγῆς ὀφθαλμός, οὔτε δὲ ποταμοῦ ἡ πηγή· ἅμα γὰρ ἐπινοήσεις ἥλιον, ἅμα συνεπινοήσεις αὐτῷ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τικτόμενον φῶς· καὶ ἅμα ἐπινοήσεις ὀφθαλμόν, ἅμα συνεπινοήσεις αὐτῷ καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ προϊοῦσαν αὐγήν· ὡς καὶ τῇ πηγῇ τὸν ποταμὸν συνεπινοοῦμεν· οὕτως νοητέον καὶ ἐπὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος.

Reliqua vide in Notis noſtris.

J. B. COTELERII JUDICIUM
D E
C L E M E N T I N I S.

INTER multa Apocrypha, quæ Clementi Romano Veteres tribuerunt, quorumque cauſâ eum videtur primum Hiſtoricorum Eccleſiaſticorum conſtituere Sozomenus lib. 1. cap. 1. non incelebre iſtud eſt: excerpitur enim à Joh. Damaſceno; nominatim verò memoratur in Synopſi Athanaſianâ, Chronico Alexandrino, Hiſtoriâ Eccleſiaſticâ Nicephori, Anaſtaſii Presbyteri vel alterius Collectaneis, & Niconis Pandectæ inferiùs citando ad Hom. 12. cap. 25. atque in Epitomen per Metaphraſtem redactum eſt. Conſpectum autem fuiſſe ab Epiphanio, Anaſtaſio Antiocheno, Maximo, & Cedreno colligetur ex eorum locis, Epiphanii Hæreſi 26. n. 16. Anaſtaſii Quæſtione 20. p. 242. Maximi Sermone 53. & 55. Cedreni Compendio Hiſtoriarum p. 170. 171. 172. 173. ſi cum Clementinis noſtris conferantur Homiliâ 4. n. 16. Hom. 2. n. 32. Hom. 4. n. 4. Hom. 15. n. 11. & 8. Hom. 3. n. 38. & ſeq. Quinetiam Clementina fortè nominaverat Nicephorus CP. in Stichometria ſeu Canone Scripturarum; & ubi nunc legitur, apud Scaligerum & Croium, Κλήμεντος λϛ'. in Criticis autem ſacris Tom. 8. Κλήμεντ. λϛ'. hoc eſt Anaſtaſio Bibliothecario interprete, *Clementis* [XXXII.] ibi primitus ſcriptum erat, Κλημέντια λϛ'. aut Κλημέντια κϛ'. Etenim Synopſis dicta, quam Nicephorus ſequitur, Κλημέντια habet. λϛ'. autem ſi retineas, vel dices variam olim fuiſſe hujus Operis, ut Recognitionum, diviſionem; fretus auctoritate Franciſci Turriani, qui illud nactus manu ſcriptum, in Epiſtola ad Hoſium Cardinalem præliminari Defenſionis, pro Canonibus Apoſtolorum & Epiſtolis Pontificum, citat ex libro 8. locum quem hîc leges Homil. 17. cap. 15. & Defenſionis lib. 5. cap. ult. è lib. 6. & 8. loca Homil. 11. cap. 22. Hom. 16. cap. 12. in Explanationibus verò ad Conſtitut. Apoſtol. lib. 2. cap. 36. laudat è libro 7. verba Homiliæ 12. cap. 29. & in iiſdem Explanat. ad lib. 6. cap. 10. è libro 8. locum Hom. 18. cap. 4. Vel dices, cum hocce Volumine conjunctum fuiſſe alium ſimilis farinæ Librum, verbi gratiâ illum qui Petri & Apionis diſputationes complectebatur. Quòd ſi malis corrigere κϛ'. intelligere poteris viginti Homilias, Epiſtolam Petri ad Jacobum, cum Conteſtatione, ac Epiſtolam Clementis ad eumdem Jacobum. Poteris etiam Epiſtolam Petri ſeparando à Conteſtatione, credere omiſſam fuiſſe Epiſtolam Clementis. Certè ex Epiphanio Hæreſi 30. n. 15. Rufino Præfatione ad libros Recognitionum, & libello de adulteratione librorum Origenis, Photio Cod. 112. 113. & Sylloge hac noſtrâ, conſtat Clementi adſcripta Apocrypha de peregrinationibus, ſermonibus, actibus, & diſputationibus Petri, deque recognitione Clementis ejuſque parentum ac fratrum, variè conſcripta fuiſſe, interpolata, corrupta, atque permiſta; & quibuſdam libris præfigi ſolitam Epiſtolam Petri ad Jacobum, aliis Clementis ad eumdem, aliis utramque, cùm tamen idem Opus ſequeretur, incipiens, ἐγὼ Κλήμης. Quo etiam fit, ut triginta duo Nicephoriani libri complexi forſan fuerint cum hiſce libros decem Recognitionum. Et verò quæ damus Clementina, licèt nugis, licèt erroribus ſcateant, à ſemichriſtiana Philoſophia, & Hæreſi, præcipuè Ebioniticâ, profectis; non ſine fructu tamen legentur, tum propter elegantiam ſermonis, tum multiplicis doctrinæ cauſâ, tum denique ad meliùs cognoſcenda primarum Hæreſeon dogmata. In multis autem ſimilia ſunt Clementina Recognitionibus: unde probabiliter exiſtimatum Turriano, ea eſſe aliam editionem ἀναγνώσεων, de qua Rufinus in Præfatione: quamquam auctor Synopſeos Periodos Petri à Clementinis diſtinguit. Sed & interpolationem factam eſſe in Homiliis iſtis, idque non ſemel, conjicio ex his. 1. è ſimili ſorte congenerum Apocryphorum. 2. quòd ea quæ in Chronico Alexandrino & à Maximo proferuntur, non parum diverſa ſint: necnon quæ à Damaſceno interdum. 3. ex corruptela hac Eunomianorum; ἐν ἀρχῇ ἔκτισεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἔκτισε καὶ τὸν υἱόν: quam Turrianus in præfatione Græca ad Conſtitutiones Apoſtolicas adducit ex Ammonio. 4. quia locus è MS. Bibliothecæ Claromontanæ relatus inter Teſtimonia Veterum, alium à noſtro Scriptorem, magiſque pium ſapit, eum fortè cujus fragmentum de Spiritu ſancto habes ſuprà ad I. 24. Recognitionum. 5. denique quia Nicephorus Eccleſ. Hiſt. lib. 3. cap. 18. Κλημέντια dicit eſſe τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποδεδεγμένα. id verò laudis nequaquam tribuiſſet Κλημεντίοις, niſi incidiſſet in ea repurgata. Idem judicium fero de Scholiaſte vetere, cujus mentio fit in Annotationibus V. Cl. Henrici Valeſii ad Euſeb. Hiſt. lib. 3. cap. 38. Sed fortaſſis Nicephorus & Scholiaſtes ille viderant tantùm Simeonis Metaphraſtæ Epitomen, aut aliam ei ſimilem. Cæterùm quòd in Synopſi Athanaſii, Clementina referantur cum libris novi Teſtamenti quibus contradicitur, apud Nicephorum verò CP. cum Apocryphis, ratio eſt, lacuna manifeſta Athanaſiani codicis. Eam tu & ex contextu facilè agnoſces, & per Nicephorum ac Anaſtaſium complebis.

Ὁμιλίαι idem ſunt atque κηρύγματα, & διαλέξεις, colloquia, ſermones, prædicationes, diſſertationes. Epiſt. ad Jacobum cap. 2. Epitom. num. 145. Clementinorum I. 20.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΤΡΟΥ
ΠΡΟΣ JAKΩBON.

[1] EPISTOLA PETRI
AD JACOBUM.

Ut ſcripta ejus nulli Ethnico det, propter adulteratores.

Petrus Jacobo, Domino, & ſancta Eccleſia Epiſcopo, ab omnium rerum Patre, per Jeſum Chriſtum, in pace perpetuò.

I. CUm ſciam te, frater mi, ad id quod communiter omnibus nobis conducibile eſt, alacriter feſtinare, rogo & precor, ut mearum Prædicationum quos ad te miſi libros, nulli ex Gentilibus tradas, neque etiam tribuli, ante experimentum: ſed ſi quis probatus, dignus repertus fuerit, tunc ipſi tradas; ſecundùm eum modum, juxta quem Moyſes Septuaginta viris cathedræ ſuæ ſucceſſoribus tradidit. Idcirco enim cautionis fructus in hunc uſque diem apparet. Eamdem quippe de unitate Dei & de vitæ inſtitutione normam obſervant omnes ubicumque ſint ejus nationis homines; nec ullo modo poſſunt per Scripturas, quæ multa innuunt, extra viam abripi, ut aliter ſentiant. Nam ſecundùm traditam ipſis regulam, Scripturarum diſſona nituntur reformare; ſi quis fortè ignarus traditionum, ad Prophetarum varia ſignificantes voces obtorpeſcit. Propter quod nemini docere permittunt, niſi priùs quo pacto Scripturis ſit utendum didicerit. Ideo apud illos eſt unus Deus, una lex, ſpes una.

II. Quò igitur ſimili modo apud nos fiat noſtris fratribus, ac illis Septuaginta; libros Prædicationum mearum pari cum ratione myſterii trade, ut inſtruant eos qui ſuſcipere munus Doctrinæ, atque inſtruere volunt. Quandoquidem ſi ita non fiat, veritatis ſermo noſter multas in opiniones dividetur. Porro illud non quaſi ſim Propheta ſcio; ſed quòd jam initium mali ipſius viderim. Siquidem nonnulli ex Gentibus, Legalem meam rejecerunt prædicationem; inimici hominis, Legi contrariam quamdam & nugacem doctrinam amplexi. Atque hæc ſuperſtite me tentaverunt aliqui; variis interpretationibus verba mea transformare, ad everſionem Legis; quaſi ego etiam ita quidem ſentiam, non audeam tamen prædicare: quod abſit. Id enim repugnare eſt Dei Legi, à Moſe prolatæ, & à Domino no-

Περὶ τοῦ μὴ ἐκδιδόναι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ τινὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν. διὰ τοὺς παραχαράκτας.

Πέτρος Ἰακώβῳ, τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπισκόπῳ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ὑπὸ τοῦ τῶν ὅλων πατρὸς, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν εἰρήνῃ πάντοτε.

ΕΙΔΩΣ σε, ἀδελφέ μου, εἰς τὸ κοινῇ πᾶσιν ἡμῖν συμφέρον σπεύδοντα προθύμως, ἀξιῶ καὶ δέομαι, τὰς τῶν ἐμῶν κηρυγμάτων ἃς ἔπεμψά σοι βίβλους, μηδενὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεταδοῦναι, μήτε ὁμοφύλῳ, πρὸ πείρας· ἀλλ' ἐάν τις δοκιμασθεὶς, ἄξιος εὑρεθῇ, τότε αὐτῷ κατὰ τὴν ἀγωγὴν παραδοῦναι, καθ' ἣν καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα ὁ Μωϋσῆς παρέδωκε, τοῖς τὴν καθέδραν αὐτοῦ παρειληφόσι. διὸ τοῦτο καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἀσφαλείας μέχρι τοῦ δεῦρο φαίνεται. τὸν γὰρ αὐτὸν οἱ πανταχῇ * ὁμοεθνεῖς τῆς μοναρχίας καὶ πολιτείας φυλάσσουσι κανόνα· κατὰ μηδένα τρόπον ἄλλως φρονεῖν, ὑπὸ τῶν πολλὰ νοουσῶν γραφῶν ἐξαχθῆναι δυνηθέντες. κατὰ γὰρ τὸν παραδοθέντα αὐτοῖς κανόνα, τὰ τῶν γραφῶν * σύμφωνα πειρῶνται μεταρρυθμίζειν, εἰ δή τις τυχὸν μὴ εἰδὼς τὰς παραδόσεις, ναρκᾷ πρὸς τὰς τῶν προφητῶν πολυσήμους φωνάς· οὗ ἕνεκεν οὐδενὶ διδάσκειν ἐπιτρέπουσιν, ἐὰν μὴ πρότερον μάθῃ, πῶς δεῖ ταῖς γραφαῖς χρῆσθαι. διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῖς εἷς Θεὸς, εἷς νόμος, μία ἐλπίς.

* Ἵνα τὸ ὅμοιον καὶ παρ' ἡμῖν γένηται τοῖς ἑβδομήκοντα, ἡμῶν ἀδελφοῖς, τὰς βίβλους μου τῶν κηρυγμάτων δὸς μετὰ τοῦ ὁμοίου τῆς ἀγωγῆς μυστηρίου, * καὶ τοὺς βουλομένους τὸ τῆς διδασκαλίας ἀναδέξασθαι μέρος, [2] ἐφοδιάζειν, ἐφοδιάζωσιν. ἐπεὶ ἐὰν μὴ οὕτως γένηται, εἰς πολλὰς γνώμας ὁ τῆς ἀληθείας ἡμῶν διαιρεθήσεται λόγος. τοῦτο δὲ οὐχ * ὡς ὁ προφήτης ὢν ἐπίσταμαι· ἀλλ' ἤδη αὐτοῦ τοῦ κακοῦ τὴν ἀρχὴν ὁρῶν. τινὲς γὰρ τῶν ἀπὸ ἐθνῶν, τὸ δι' ἐμοῦ [3] νόμιμον ἀπεδοκίμασαν κήρυγμα, τοῦ ἐχθροῦ ἀνθρώπου ἄνομόν τινα καὶ φλυαρώδη προσηκάμενοι διδασκαλίαν. καὶ ταῦτα ἔτι μου περιόντος ἐπεχείρησάν τινες, ποικίλαις τισὶν ἑρμηνείαις τοὺς ἐμοὺς λόγους μετασχηματίζειν, εἰς τὴν τοῦ νόμου κατάλυσιν· ὡς καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ οὕτω μὲν φρονοῦντος, μὴ ἐκ παρρησίας δὲ κηρύσσοντος· ὅπερ ἀπείη. τὸ γὰρ τοιοῦτο, ἀντιπράσσειν ἐστὶ τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ, τῷ διὰ Μωϋσέως ῥηθέντι, καὶ ὑπὸ

τοῦ

* al. ὁμοεθνεῖς
* f. ἀσύμφωνα
* al. ὅπως γοῦν
* al. ὅπως καὶ
* al. ὡς προφήτης

1. Epist. Petri ad Jacobum.] Rectè obſervat Photius Epiſtolam Petri ad Jacobum pertinere non poſſe ad Opus cujus initium ſit, ἐγὼ Κλήμης, ſive quod Clementis nomen præferat. Ego verò exiſtimo præſentem Epiſtolam aliam eſſe ab illa Photio memorata, quoniam illa erat de actibus Petri, à Petro ipſo & ſcriptis, & ad Jacobum poſtulantem miſſis: hæc verò ſuperiori poſterior eſt, nec de poſtulatione Jacobi mentionem facit, ſed per eam Jacobus monetur, ut Prædicationes Petri à Petro miſſas, cautè tradat. Varias lectiones appoſui ex Turriano Pro Epiſtolis Pontificum lib. 4. init. & lib 5. cap. 23. COT.

2. Ἐφοδιάζειν ἐφοδιάζωσιν.] Importunum illud ἐφοδιάζειν videtur in textum irrepſiſſe è margine, ubi notatum fuerat à non incurioſo lectore, tamquam inſigne verbum. Vide cap. 38. Hom. 2. Ibid.

3. Νόμιμον κήρυγμα, &c.] Cave tibi ab Ebioniſmo. Ibid.

4. Ἀνα-

τῆς κυρίας ἡμῶν μαρτυρηθέντος, περὶ τῆς ἀϊδίου αὐτοῦ διαμονῆς. ἐπεὶ οὕτως εἶπεν· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου. Τοῦτο δὲ εἴρηκεν, ἵνα τὰ πάντα γίνηται. οἱ δὲ οὐκ οἶδα πῶς τὸν ἐμὸν νοῦν ἐπαγγελλόμενοι, οὓς ἤκουσαν ἐξ ἐμοῦ λόγους, ἐμοῦ τοῦ εἰπόντος αὐτοὺς, φρονιμώτερον * ἐπιχειροῦσιν, λέγοντες τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν κατηχουμένοις, τοῦτο εἶναι τὸ ἐμὸν φρόνημα, ὃ ἐγὼ οὐδὲ ἐνεθυμήθην. εἰ δὲ ἐμοῦ ἔτι περιόντος, τοιαῦτα τολμῶσι καταψεύδεσθαι· πόσῳ γε μᾶλλον μετ᾽ ἐμὲ ποιεῖν, οἱ μετ᾽ ἐμὲ * ποιήσουσιν;

* al. ἑρμηνεύουσιν ἑρμηνεύειν

* al. τολμήσουσιν

Ἵνα οὖν μὴ τοιοῦτόν τι γένηται, τούτου ἕνεκα ἠξίωσα καὶ ἐδεήθην, τὰς τῶν ἐμῶν κηρυγμάτων ἃς ἔπεμψά σοι βίβλους, μηδενὶ μεταδοῦναι, μήτε ὁμοφύλῳ, μήτε ἀλλοφύλῳ, πρὸ πείρας. ἀλλ᾽ ἐάν τις δοκιμασθεὶς ἄξιος εὑρεθῇ, τότε αὐτῷ κατὰ τὴν Μωϋσέως ἀγωγὴν παραδοῦναι, καθ᾽ ἣν τοῖς ἑβδομήκοντα παρέδωκεν, τοῖς τὴν καθέδραν αὐτοῦ παρειληφόσιν· ἵνα οὕτως τὰς πίστεις φυλάξωσιν, καὶ πανταχῇ τὸν τῆς ἀληθείας κανόνα παραδῶσιν· ἑρμηνεύοντες τὰ πάντα πρὸς τὴν παράδοσιν ἡμῶν· καὶ μὴ αὐτοὶ ὑπὸ ἀμαθίας κατασυρόμενοι, ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν ψυχὴν στοχασμῶν εἰς πλάνην ἑλκόμενοι, ἄλλους εἰς τὸ ὅμοιον τῆς ἀπωλείας ἐνάγωσιν βόθυνον. καὶ τὰ μὲν ἐμοὶ δόξαντα, καλῶς ἐσήμανά σοι· τὸ δὲ σοὶ δοκοῦν, κύριέ μου, πρεπόντως ἐπιτέλει. ἔρρωσο.

ſtro teſtimonium habenti de perpetuâ ſuâ duratione: quoniam ſic dixit; *Cœlum & terra tranſibunt: Iota unum, aut unus apex non præteribit a Lege.* Marc. 13. 31. Mat. 5. 18. Illud autem dixit, ut omnia evenirent. At illi neſcio quo modo ſenſum meum repromittentes, quæ ex me audierunt verba, meliùs me qui ea locutus ſum, aggrediuntur interpretari; dicentes iis quos inſtituunt, id eſſe ſententiam meam, quod ego ne quidem cogitavi. Si autem me adhuc vivo, talia ementiri audent; quanto magis poſt me idem audebunt facere, qui poſt me erunt?

III. Ne igitur quid hujuſmodi contingat, eapropter oravi & deprecatus ſum, mearum Prædicationum quæ ad te miſi volumina nemini ante periculum factum tradas, neque tribuli, neque alienigenæ; verùm ſi quis poſt probationem dignus repertus fuerit, tunc ipſi ex inſtitutione Moyſis concedas, juxta quam Septuaginta viris qui cathedram illius exceperunt, dedit: ut ſic fidem ſervent, & ubique veritatis canonem tradant; cuncta interpretari ad traditionem noſtram; & ne ipſi ab imperitiâ pertracti, ab animi conjecturis in errorem inducti, alios in eamdem perditionis foveam adducant. Et quidem quæ mihi videbantur, pulcrè tibi ſignificavi: quod verò tibi placebit, Domine mi, decenter exſequere. Vale.

[4] ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ τοῦ βιβλίου λαμβανόντων.

Ἀναγνοὺς οὖν ὁ Ἰάκωβος τὴν ἐπιστολὴν, μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ αὐτοῖς ἀναγνοὺς ἔφη· ἀναγκαίως καὶ πρεπόντως περὶ τῆς ἀληθείας ἀσφαλίζεσθαι ὁ ἡμέτερος ὑπέμνησε Πέτρος, ὅπως τὰς τῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων διαπεμφθείσας ἡμῖν βίβλους, μηδενὶ μεταδώσωμεν ὡς ἔτυχεν, ἢ ἀγαθῷ τινὶ καὶ εὐλαβεῖ, τῷ καὶ διδάσκειν αἱρουμένῳ, [5] ἐμπεριτόμῳ τε ὄντι πιστῷ. καὶ ταῦτα μὴ πάντα ὁμοῦ, ἵνα ἐὰν ἐν τοῖς πρώτοις ἀγνώμων φανερωθῇ, τὰ δεύτερα μὴ πιστευθῇ. διὸ μὴ ἔλαττον ἔτεσιν ἓξ δοκιμαζέσθω· καὶ οὕτως, κατὰ τὴν Μωϋσέως ἀγωγὴν, [6] ἀγαγέτω αὐτὸν ἐπὶ ποταμὸν, ἢ πηγὴν, ὅπερ ἐστὶ ζῶν ὕδωρ, ἔνθα ἡ δικαίων γίνεται ἀναγέννησις, μὴ ὀμόσαι, ἐπεὶ μὴ ἔξεστιν, ἀλλὰ στῆναι αὐτῷ κελεύσει πρὸς τῷ ὕδατι, καὶ διαμαρτύρασθαι. ὡς καὶ αὐτοὶ ἀναγεννώμενοι κελευσθέντες ἐποιήσαμεν, τοῦ μὴ ἁμαρτεῖν χάριν.

Λεγέτω δέ· μάρτυρας ἔχοιμι, οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται, πρὸς τούτοις δὲ ἅπασιν καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἀέρα, οὗ ἄνευ οὐκ ἀναπνέω, ὡς ἀεὶ ὑπήκοος ἔσομαι τῷ τὰς βίβλους μου τῶν κηρυγμάτων διδόντι, καὶ αὐτάς μοι τὰς βίβλους, ἃς ἂν μοι δῷ, οὐ μὴ μεταδῶ τινὶ κατ᾽ οὐδένα τρόπον· οὐ γράψας, οὐ γεγραμμένον δοὺς, οὐ γράφοντι ἀναδιδοὺς, οὐκ αὐτὸς, οὐ δι᾽ ἄλλου, οὐ δι᾽ ἄλλης τινὸς ἀγωγῆς, ἢ δόλου, ἢ μηχα-

CONTESTATIO PRO IIS QUI *Librum accipiunt.*

I. ITaque Jacobus, lectâ Epiſtolâ, convocavit Presbyteros; cúmque illis legiſſet, ait; Neceſſariò & congruenter de veritate ſtabiliendâ noſter admonuit Petrus, ut Prædicationum ſuarum nobis miſſos libros nemini temere concedamus, tantùm viro bono & religioſo, quique docere voluerit, ac ſit fidelis circumciſus; eoſque non cunctos ſimul; quò, ſi in prioribus improbus inventus fuerit, poſteriores in fidem ſuam non accipiat. Quare non minùs annis ſex comprobetur: ſicque poſtea, ſecundùm Moyſis inſtitutionem, qui libros traditurus eſt adducat eum ad flumen, aut fontem; quod eſt aqua viva, ubi juſtorum fit regeneratio; & non quidem ad jusjurandum adigat, quoniam non licet; ſed jubeat ipſum adſtare juxta aquam; & conteſtari; ſicut & cum renaſceremur, juſſi fecimus, nos non peccaturos.

II. Dicat autem; Teſtes habeam, cœlum, terram, aquam, quibus omnia continentur; atque inſuper his omnibus, aërem quoque qui univerſa pervadit, ac ſine quo non reſpiro; quòd ſemper obediens ero illi qui hos meos Prædicationum libros largitur; quódque hos meos libros, quos mihi dederit, nemini ullo pacto tradam; non ſcribam, non ſcriptos dabo, non ſcripturo dedam; non ipſe, non per alium, nec per aliam quamdam rationem, vel fraudem, vel machinam; aut

4. Διαμαρτυρία.] Redolet meâ quidem ſententiâ, hujuſmodi Conteſtatio ἀγωγὴν primorum Hæreticorum, quam illi didicerant à Paganis, & à Judæis Eſſenis. Videſis præcipuè Irenæum lib. 1. cap. 21. Tertullianum initio Operis adverſùs Valentinianos, Porphyrium de abſtinentia lib. 4. cap. 13. & Vettium Valentem citatum à Seldeno ſuo in Marmoribus Arundellianis p. 151. tum de Diis Syris p. 35. itemque Julium Firmicum, in Præfat. Lib. VII. Matheſeos COT.

5. Ἐμπεριτόμῳ τε ὄντι πιστῷ.] Quaſi incircumciſus non poſſet eſſe fidelis & Chriſtianus: quem errorem Ebionitæ aliique Hæretici errabant. Ibid.

6. Ἀγαγέτω αὐτὸν ἐπὶ ποταμὸν ἢ πηγήν.] In Hæreſi Ebionæorum S. Epiphanius cap. 17. ὅταν γάρ τις ἐξ αὐτῶν ἐν νόσῳ περιπέσῃ, ἢ ὑπὸ ἑρπετοῦ δηχθείη, κάτεισιν εἰς τὸ ὕδωρ. καὶ ἐπικαλεῖται τὰς ἐπωνυμίας τὰς ἐν τῷ Ἠλξαὶ, τό τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τοῦ τε ἁλὸς καὶ τοῦ ὕδατος. τῶν τε ἀνέμων καὶ ἀγγέλων τῆς δικαιοσύνης φασί. καὶ τοῦ ἄρτου καὶ ἐλαίου· καὶ ἄρχεται λέγειν. βοηθεῖτέ μοι, καὶ ἀπαλλάξατε ἀπ᾽ ἐμοῦ τὸ ἄλγημα. *Quoties enim aliquis illorum in morbum incidit, aut à ſerpente morſus eſt, ad aquas deſcendit; & appellationes omnes quas Elxai complexus eſt, invocat, cœli videlicet ac terræ, ſalis & aquæ, ventorum, & Angelorum, ut vocant, juſtitiæ, panis item & olei: tuncque ita dicit; Adeſte mihi; ac dolorem à me depellite.* Qui & legendus Hæreſi 19. Oſſenorum, cap. 1. conferenduſque cum iis quæ hîc habentur num. 2. & 4. Ibid.

aut indiligenter cuſtodiam, aut aliquid addam, aut adulterabo; aut alio quocumque modo vel conſilio, ea ſcripta alteri concedam. Niſi ſi aliquem probavero dignum, quemadmodum ipſe judicatus ſum, vel adhuc magis exploravero, certè non minùs annis ſex: tunc pio & bono, docendi munus capeſſenti, ſicut accepi tribuam; idque ex Epiſcopi ſententiâ faciam.

III. Aliter neque ſi filius ſit, aut frater, aut amicus, aut alio quolibet modo ad genus meum pertinens, ſi indignus exſtiterit; eorum ergo non tradam, uti non decet. Nec verò inſidias formidabo; non muneribus deliniar. Sed & ſi aliquando, donata mihi Prædicationum volumina, non eſſe vera mihi videbuntur, neque ſic largiar, ſed reddam. Cùm autem peregrè profectus fuero, ipſa portabo mecum, quæcumque poſſedero. Quòd ſi noluerim ea mecum circumferre, in domo meâ eſſa non permittam; ſed Epiſcopo meo, eamdem fidem profitenti, & ab iiſdem proficiſcenti commendabo. Si verò contigerit me ægrotare, ac mortem vereri; ſi abſque liberis fuero, ſimiliter agam. Sed & ſi moriar, filium habens indignum, aut nondum capacem, pariter faciam. Scilicet committam meo Epiſcopo: ut ſi puer adultus, fide dignus fuerit, ille tamquam paternum depoſitum filio reddat, juxta modum Conteſtationis.

IV. Quòd autem ita facturus ſim, iterum ſecundò conteſtor, cœlum, terram, aquam, quæ omnia complectuntur; inſuperque his omnibus, cuncta pervagantem aërem, ſine quo non ſpiro; quòd perpetuò obtemperabo ei qui libros meos Prædicationum tribuit; & obſervabo ſecundùm univerſa quæ conteſtatus ſum, aut adhuc magis. Itaque mihi pacta ſervanti, pars erit cum ſanctis: agenti verò contra ea quæ pactus ſum, inimica mihi ſit rerum univerſitas, & cuncta peragrans æther, quique eſt ſuper omnia Deus, quo melior, quo major nullus. Si etiam in ſuſpicionem veniam alterius Dei, hunc quoque nunc juro, me aliter non acturum, ſive ille exſiſtat, ſive non exſiſtat. Ad hæc omnia, ſi fallam, ero exſecrandus, vivens & mortuus, atque æterno puniar ſupplicio. Et poſt hoc panem ac ſal cum largitore ſumat.

V. Hæc Jacobo dicente, Presbyteri timore impalluerunt. Conſpicatus ergo Jacobus quòd vehementer metuerent, ait; Audite me, fratres & conſervi. Si libros unicuique temere præbuerimus, illique à viris quibuſdam confidentibus corrumpantur, aut interpretationibus pervertantur, ſicut jam quoſdam feciſſe audiſtis, reſtabit ut qui planè veritatem quærunt, ſemper errent. Quocirca præſtat, ut libri apud nos maneant, tradamuſque eos cum omni ſupradictâ cautione, iis qui vivere alioſque ſalvos facere cupiunt. Ac ſi aliquis poſt hanc conteſtationem, aliter agat, meritò in æternum ſupplicium incidet. Quâ enim ratione qui aliorum perditionis cauſſa exſtitit, ipſe non peribit? Cùm ergo Presbyteri ſententiâ Jacobi delectati fuiſſent, atque dicerent; Benedictus ſit qui te, ut cunctorum præſcius, pulcrè nobis conſtituit Epiſcopum; hæc inquam cùm dixiſſent, ſurgentes precati ſumus univerſorum Patrem ac Deum; cui gloria in ſæcula. Amen.

νῆς, ἢ ἀμελῶς φυλάσσειν, ἢ τι θεῖναι, ἢ νοθεύειν, ἢ ἄλλῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ, ἢ ἐπινοίᾳ ἑτέρῳ αὐτὰ μεταδοῦναι. πλὴν εἰ δοκιμάσω τινὰ ἄξιον, ὡς αὐτὸς ἐκρίθην, ἢ καὶ πλεῖον δοκιμάσας, πλὴν οὐκ ἔλαττον ἔτεσιν ἕξ· ὅτι εὐλαβεῖ καὶ ἀγαθῷ, διδάσκειν ὑποτασσομένῳ, ὡς παρέλαβον παραδώσω· καὶ ταῦτα ἐπὶ τῇ τοῦ ἐπισκόπου γνώμῃ ποιούμενος.

Ἄλλως δὲ οὐδ' ἂν τέκνον, ἢ ἀδελφὸς, ἢ φίλος, ἢ ἄλλος πῶς κατὰ γένος μοι ἀνήκων, ἐάνπερ ἀνάξιος ᾖ, τοῦδε μὴ μεταδοῦναι χάριν, ὡς οὐ προσῆκεν. ὑπὸ ἐπιβουλῆς φοβηθήσομαι· οὐ δώροις κολακευθήσομαι. ἀλλ' εἰ καὶ δόξειέ μοί ποτε τὰ δεδομένα μοι τῶν κηρυγμάτων βιβλία μὴ ἀληθῆ εἶναι, οὐδ' οὕτως μεταδώσω, ἀλλ' ἀποδώσω. ἀποδημῶν δὲ, σὺν ἐμοὶ αὐτὰ κομίσω, ἅπερ ἂν τύχω κεκτημένος. εἰ δὲ μὴ βουληθῶ μεθ' ἑαυτοῦ αὐτὰ περιφέρειν, ἐπὶ τῆς οἰκίας μου εἶναι αὐτὰ οὐκ ἐάσω. ἀλλὰ τῷ ἐπισκόπῳ μου, τῷ τὴν αὐτὴν ἔχοντι πίστιν, καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ὁρμωμένῳ παρακαταθήσομαι. εἰ δὲ καὶ τύχοι με * νομίσαι, καὶ τὸν θάνατον ὑπο- *l. νοσῆσαι
πτεῦσαι, ἐὰν ἄτεκνος ὦ, ὁμοίως ποιήσω. ἀλλ' εἰ καὶ τελευτῶ, τέκνον ἔχων οὐκ ἄξιον, ἢ μηδέπω δυνάμενον, ὁμοίως ποιήσω. τῷ γὰρ ἐπισκόπῳ μου παρακαταθήσομαι· ἵνα εἰ μὲν τύχοι ἐφ' ἡλικίας γενόμενος, ἄξιος εἶναι τῆς πίστεως, ὡς πατρῴαν παρακαταθήκην, τῷ τέκνῳ ἀποδώσῃ, κατὰ τὸν τῆς διαμαρτυρίας λόγον.

Ὅτι δὲ οὕτως ποιήσω, πάλιν τὸ δεύτερον διαμαρτύρομαι οὐρανὸν, γῆν, ὕδωρ, ἐν οἷς τὰ πάντα περιέχεται· πρὸς τούτοις ἅπασιν καὶ τὸν διὰ πάντων διήκοντα ἀέρα, οὗ ἄνευ οὐκ ἀναπνέω· ὡς ἀεὶ ὑπήκοος ἔσομαι τῷ τὰς βίβλους μου τῶν κηρυγμάτων διδόντι, καὶ φυλάξω κατὰ πάντα ὅσα διεμαρτυράμην, εἰ καί τι πλεῖον. φυλάσσοντι μὲν οὖν μοι τὰς συνθήκας, μέρος ἔσται μετὰ τῶν ὁσίων· ποιοῦντι δὲ παρ' ἃ συνεθέμην, ἐχθρὸν εἴη μοι τὸ πᾶν, καὶ ὁ διὰ πάντων διήκων αἰθὴρ, καὶ ὁ ὑπὲρ τὰ ὅλα Θεὸς, οὗ κρείττων, οὗ μείζων οὐδ' εἷς. ἀλλ' εἰ καὶ εἰς ἑτέρου Θεοῦ ὑπόνοιαν γένωμαι, κἀκεῖνον νῦν ὄμνυμι, ὡς οὐκ ἄλλως ποιήσω, εἴτ' ἔστιν, εἴτ' οὐκ ἔστιν· πρὸς τούτοις δὲ ἅπασιν εἰ ψεύσομαι, κατάθεμα ἔσομαι ζῶν καὶ θανὼν, καὶ αἰωνίῳ κολασθήσομαι κολάσει. καὶ μετὰ τοῦτο ἄρτου καὶ ἅλατος μετὰ τοῦ παραδιδόντος μεταλαβέτω.

Ταῦτα δὲ Ἰακώβου εἰπόντος, ὠχρίασαν ἀγωνιάσαντες οἱ πρεσβύτεροι. συνιδὼν οὖν ὁ Ἰάκωβος, ὅτι λίαν πεφόβηνται, ἔφη· ἀκούσατέ μου, ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι. ἐὰν τὰς βίβλους πᾶσιν ὡς ἔτυχεν παράσχωμεν, καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τολμηρῶν ἀνδρῶν ποιῶς νοθευθῶσιν, ἢ ταῖς ἑρμηνείαις διαστραφῶσιν, ὡς ἤδη τινὰς ἠκούσατε πεποιηκότας, ἔσται λοιπὸν καὶ τοῖς ὄντως τὴν ἀλήθειαν ζητοῦσιν, ἀεὶ πλανᾶσθαι. διὸ ἄμεινον παρ' ἡμῖν αὐτὰς εἶναι, καὶ μεταδιδόναι μετὰ πάσης τῆς προειρημένης ἀσφαλείας τοῖς θέλουσι ζῆν καὶ ἄλλους σώζειν. εἰ δέ τις μετὰ τὸ οὕτως διαμαρτυρηθῆναι, ἄλλως ποιήσει, εὐλόγως αἰωνίῳ ὑποπεσεῖται κολάσει. τίνι γὰρ λόγῳ ἄλλων ἀπωλείας αἴτιος γενόμενος, αὐτὸς οὐκ ἀπολεῖται; τῶν οὖν πρεσβυτέρων ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰακώβου γνώμῃ ἡσθέντων, καὶ εἰπόντων· εὐλόγηται ὁ σὲ, ὡς πάντων προειδὼς, καλῶς ἡμῖν καταστήσας ἐπίσκοπον· καὶ ταῦτα εἰπόντων αὐτῶν, ἐγερθέντες προσηυξάμεθα τῷ τῶν ὅλων πατρὶ καὶ Θεῷ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

7 2 ΠΙ.

διὰ Ῥώμης.

[7] ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ πρὸς Ἰάκωβον.

• al. τοῦ κυρίου ἀδελφῷ
* Deeſt in al.
• al. εἰς

Κλήμης Ἰακώβῳ * τῷ κυρίῳ, καὶ [8] ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ, διέποντι δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἁγίαν * Ἑβραίων ἐκκλησίαν, καὶ τὰς πανταχῇ Θεοῦ προνοίᾳ ἱδρυθείσας καλῶς, σύν τε πρεσβυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη * εἴη πάντοτε.

• f. πέτρος vel ὁμαλός

ΓΝΩ'ΡΙΜΟΝ ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι Σίμων, [9] ὁ διὰ τὴν ἀληθῆ πίστιν, καὶ τὴν ἀσφαλεστάτην αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ὑπόθεσιν, τῆς ἐκκλησίας * [10] θεμέλιος εἶναι ὁρισθείς. καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ ἀψευδεῖ στόματι μετονομασθεὶς Πέτρος· ἡ ἀπαρχὴ τοῦ κυρίου ἡμῶν· ὁ τῶν ἀποστόλων πρῶτος, ᾧ πρώτῳ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν ἀπεκάλυψεν· ὃν ὁ Χριστὸς εὐλόγως ἐμακάρισεν· ὁ κλητὸς καὶ ἐκλεκτὸς, καὶ συνέστιος, καὶ συνοδοιπόρος· ὁ καλὸς καὶ δόκιμος μαθητής· ὁ τῆς δύσεως τὸ σκοτεινότερον τοῦ κόσμου μέρος, ὡς πάντων ἱκανώτερος, φωτίσαι κελευσθεὶς, καὶ κατορθῶσαι δυνηθείς. καὶ δὴ μέχρι τοῦ μηκύνειν τὸν λόγον, μὴ βουλόμενος σημᾶναι τὰ λυπηρὰ, ἃ ἐξ ἀνάγκης, κἂν βραδὺ, πάντως εἰπεῖν με δεῖ: οὗτος αὐτὸς, διὰ τὴν ἄμετρον πρὸς ἀνθρώπους στοργὴν, σαφῶς δημοσίᾳ, [11] ἐπὶ τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ, τὸν ἐσόμενον ἀγαθὸν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μηνύσας βασιλέα, μέχρις ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ γενόμενος, θεοβουλήτῳ διδασκαλίᾳ σώζων ἀνθρώπους· [12] αὐτὸς τοῦ νῦν βίου βιαίως τὸ ζῆν μετήλλαξεν.

Πρὸς αὐταῖς δὲ τῶν ἡμέραις αἷς ἤμελλεν τελευτᾶν, συνηθροισμένων τῶν ἀδελφῶν, αἰφνιδίως λαβόμενός μου τῆς χειρὸς, ἐγερθεὶς, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἔφη· ἀκούσατέ μου ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι· ἐπεὶ, ὡς ἐδιδάχθην ὑπὸ τοῦ με ἀποστείλαντος κυρίου τε καὶ διδασκάλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἱ τοῦ θανάτου μου ἠγγίκασιν ἡμέραι, Κλήμεντα τοῦτον ἐπίσκοπον ὑμῖν [13] χειροτονῶ, ᾧ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων πιστεύω καθέδραν, τῷ ἀπαρχῆς μοι μέχρι τοῦ τέλους συνοδεύσαντι, καὶ οὕτως πασῶν μου τῶν ὁμιλιῶν ἐπακούσαντι· συνελὼν

EPISTOLA CLEMENTIS ad Jacobum.

E Roma.

Clemens Jacobo Domino, & Epiſcoporum Epiſcopo, regenti autem Hieroſolymam, ſanctam Hebræorum Eccleſiam, omneſque quæ ubique Dei providentiâ pulcre fundatæ ſunt; cumque Presbyteris, ac Diaconis, & cæteris omnibus fratribus, pax ſit ſemper.

I. NOTUM tibi ſit, Domine mi; quòd Simon, qui propter veram fidem & firmiſſimam doctrinæ ſuæ baſim, Eccleſiæ fundamentum eſſe definitus eſt; atque ob id ab ipſo Jeſu ore non fallaci tranſnominatus eſt Petrus; primitiæ Domini noſtri; Apoſtolorum primus; cui primo Pater Filium revelavit; quem Chriſtus meritò beatum prædicavit; vocatus, & electus; & convictor, & comes; bonus ac probatus diſcipulus; qui Occidentis obſcuriorem mundi plagam, ut omnium magis idoneus, illuſtrare præceptus eſt, nec non inſtaurare potuit. Sed quouſque ſermonem protraho, nolens ſignificare quod triſte eſt; quod neceſſariò, licèt tardè, omnino dicere me oportet? Hic ipſe, ob immenſam erga homines caritatem, clarè palàm, repugnante licèt Malo, futurum bonum toti mundo indicans Regem; huc uſque Romam veniens, & Deo placitâ doctrinâ ſalvans homines: ipſe præſentem vitam per vim cum morte commutavit. I. Clement. Hom. 17. c. 19.

II. In ipſis autem diebus, quibus brevi moriturus erat, congregatis fratribus, ſubitò apprehenſâ manu meâ conſurgens, coram Eccleſia dixit: Audite me fratres & conſervi: Quoniam, ſicut edoctus ſum ab eo qui miſit me Domino & Magiſtro Jeſu Chriſto, dies mortis meæ appropinquat, Clementem hunc Epiſcopum vobis ordino; cui meam ſermonum Cathedram credo; qui mihi ab initio uſque ad finem comes extitit, ſicque omnes ſermones meos audivit: breviter di-

7. Duplex eſt circa hanc Epiſtolam opinio Veterum. Prima Rufini Præfatione ad Recognitiones, eam poſt Recognitionum libros fuiſſe ſcriptam: altera Photii Cod. 112. 113. eſſe dedicationem Operis quod actus Petri, & diſputationes cum Simone, necnon recognitionem Clementis ejuſque patris ac fratrum complectebatur. E quibus duabus ſententiis poſteriorem malim amplecti: partim ex auctoritate MS. hujuſce noſtri Clementinorum, & alterius Codicis de quo infrà: partim ob RR. PP. Carmelitarum excalceatorum Librum, in quo inter Rufini Præfationem & Recognitiones collocatur Epiſtola: tum denique quia declaratur ad finem Epiſtolæ, poſt eam ſequi librum de Clemente differentem, ejuſque peregrinationibus cum Petro, aliiſque uſque ad pueritiæ cogitationes, ac de ſermonibus atque actibus Petri, ut ſuſcriptum, Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή. Latinè Rufino, *Clementis Itinerarium prædicationis Petri*. idem autem hoc habent argumentum Recognitiones & Clementina, idemque titulus præfigitur, Græcus, Clementinorum Homiliis, Latinus, Recognitionibus Cod. Thuan. Sed objici poteſt pro Rufino: Epiſtolæ num. penult. præcipitur Clementi, ut Jacobo narret etiam mortem Petri, quâ de morte nihil dicitur in Recognitionibus. Reſpondeo, de Recognitionibus, nos habere Opus imperfectum, ſive eo modo relictum ab Auctore, ſeu potiùs injuriâ temporum amiſſum. Quod verò ad Clementina ſpectat, ſimiliter aio, abeſſe à MS. Regio finem Operis, ibique forſan actum fuiſſe de morte Apoſtoli Petri. Addi poteſt quod horum Apocryphorum Scriptor vel plura promiſerit, quàm peregerit, vel promiſſis ſatisfecerit alio libro, fortè Periodis Petri. COT.

8. Ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ] Conſule Savaronem ad Sidonii Epiſtolam 1. libri 6. in qua Lupus Epiſcopus Tricaſſinus appellatur Pater Patrum & Epiſcopus Epiſcoporum & alter ſæculi ſui Jacobus. Sed & Arnobio in Pſalmum 138. Petrus eſt Epiſcopus Epiſcoporum; Rufino Hiſtoriæ Euſebianæ lib. 2. cap. 1. Jacobus, Apoſtolorum Epiſcopus; Græcis Abbatibus & Monachis multis in Concilio Lateranenſi ſub Martino 1. Secretario 2. Martinus Papa, Sacerdos Sacerdotum & Pater Patrum; Auctori Quæſtionum ad Orthodoxos apud Juſtinum, cap. 119. Paulus, ποιμὴν ποιμένων, & Gregorius Nyſſenus Concilio Nicæno 2. Actione 6. & Clemens noſter Anaſtaſio Sinaitæ Quæſt. 96. p. 526. Denique à Maximo in Diſputatione cum Pyrrho, Clemens Alexandrinus, Philoſophus Philoſophorum dicitur. Ibid.

9. Ὁ τὴν ἀληθῆ πίστιν.] Supple ex Vita S. Clementis, prout habetur in Codice Regio 804. ὁ διὰ τὴν. Ex vita illo ex Codice ſæpius à nobis citabitur: continet autem tum Clementinam Epitomen, impreſſâ auctiorem, additis non paucis ex Opere Clementinorum, ſed innoxiis, tum plurima ex Epiſtola hac, tum Martyrium Clementis quod edendum curavimus. Ibid.

10. Θέμεθλος.] Legendum cum eodem MS ac ex Rufino, & Clementinorum Homil. 17. cap. 19. θεμέλιος. Ibid.

11. Ἐπὶ τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ.] Rectè Codex 804. addit αἰῶνος. quod & legit Rufinus, ſed perperam ad ſequentia retulit, non ad πονηροῦ. Verto; *in præſenti malo ſæculo*. Suſpicor etiam ſcribendum mox, ἐσομένου, *futuri ſæculi*, atque ita lectum à Rufino, dum interpretatur, *omnium ſæculorum*. Ibid.

12. *Αὐτὸς δὲ τοῦ νῦν βίου βιαίως τὸ ζῆν μετήλλαξεν.*] Secutus eſt Auctor Epiſtolæ errorem eorum qui Petro Jacobum ſuperfuiſſe arbitrabantur: quales extitiſſe conſtat ex Chronico Alexandrino, in quo Jacobi mors confertur ad annum primum Veſpaſiani. Ibid.

13. Χειροτονῶ] Epitom. 145. χειροτονῶ ὑμῖν. Verſio Rufini, *ordino*, ubi tamen qui dicitur Abdias *ordinabo* videtur legiſſe, χειροτονήσω in futuro 1. Ibid.

14. Πο-

dicam, qui in omnibus tentationibus meis particeps, in fide perſeverans inventus eſt: quem plus cæteris expertus ſum religioſum, humanum, caſtum, eruditum, temperantem, bonum, juſtum, patientem, & ſcientem fortiter ferre nonnullorum Catechumenorum ingratum animum. Quocirca ipſi trado ligandi & ſolvendi poteſtatem; ut quodcumque in terris ordinaverit, ſit decretum in cœlis. Ligabit enim quod ligari oportet, & ſolvet quod oportet ſolvi; tamquam qui Eccleſiæ regulam noverit. Ipſum ergo audite, ut ſcientes quòd qui contriſtaverit veritatis præſidem, peccat in Chriſtum, & univerſorum Patrem irritat: quapropter non vivet. Cæterùm ipſum præſidem oportet medici locum tenere, non autem feræ beſtiæ furorem habere.

Clementina, Hom. 3. c. 66.

III. Hæc illo dicente, ego procidens rogabam eum, Cathedræ honorem & poteſtatem deprecans. At ille reſpondit; Hac de re noli me orare: hoc enim fieri ſtatutum eſt; eóque magis quòd excuſas: quia hæc Cathedra non opus habet temerario ſedendi in ea cupido, ſed viro moribus ſancto & in Doctrina erudito. Porro da mihi præſtantiorem, qui plus te mecum peregrinatus fuerit, & ſermones meos audierit, ac Eccleſiæ adminiſtrationem didicerit; & non cogam te, nolentem bene agere. Sed non poteris nunc meliorem quàm tu es exhibere. Tu namque inter eos qui per me ex Gentibus ſervati ſunt, locum optimarum primitiarum obtines. Sed & aliud reputa; quòd ſi peccati periculum metuens, Eccleſiæ gubernationem non ſuſcipis; certus eſto te amplius peccare; qui cùm poſſis Dei cultoribus, velut navigantibus & periclitantibus, ſuccurrere, id facere recuſas; quod ſuum eſt dumtaxat conſiderans, & non quod in commune omnibus expedit. Quòd autem periculum omnino ſuſcipere te oporteat, me id rogare non ceſſante in cunctorum ſubſidium, optimè novi. Quantò ergo citiùs mihi aſſenſus fueris, tantò me triſtitiâ levabis.

Ibid. c. 65.

Ibid. c. 61.

IV. Novi autem etiam ipſe, ô Clemens, quòd tibi conciliem moleſtias, & mœrores, & pericula, & probra, ab ineruditâ plebe importanda; quæ fortiter poteris ferre, reſpiciens ad patientiæ magnam mercedem tibi à Deo reddendam. Sed & illud mecum juſtè conſidera; quando tuo auxilio opus eſt Chriſto, nunc cùm Malus adversùs ſponſam illius bellum ſuſcepit, an in ſequenti tempore, quando victoriâ partâ regnabit, nullo ampliùs ſubſidio indigens? Nonne etiam exigui ingenii viro claret, quòd in præſenti tempore? Omnibus ergo animi viribus, in hoc præſentis neceſſitatis tempore feſtina opem ferre bono Regi, magnas remunerationes poſt victoriam reddere ſolito. Læto igitur animo Epiſcopatum ſuſcipe, opportunè eò magis quòd Eccleſiæ diſpoſitionem à me didiciſti, ad fratrum qui ad nos confugerunt ſalutem.

Ibid. c. 64.

V. Verumtamen & breviter curam omnibus & propter omnes, quæ ad eam diſpoſitionem pertinent volo commemorare. Te quidem oportet irreprehenſibiliter vivere, & maximo ſtudio omnes vitæ occupationes abjicere; ut non ſis fidejuſſor,

Sermo Petri ad Clementem, & præcepta moriturus.

ἐμοῦ, ὃς ἐν πᾶσι πειρασμοῖς μου κοινωνήσας, τῇ πίστει προσκαρτερῶν εὑρέθη· ὃν πλείω πάντων πεπείραμαι θεοσεβῆ, φιλάνθρωπον, ἁγνόν, πολυμαθῆ, σώφρονα, ἀγαθόν, δίκαιον, μακρόθυμον, καὶ γενναίως εἰδότα φέρειν τὰς ἐνίων τῶν κατηχουμένων ἀχαριστίας. διὸ αὐτῷ μεταδίδωμι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεύειν καὶ λύειν, ἵνα περὶ παντὸς οὗ ἂν χειροτονήσῃ ἐπὶ γῆς, ἔσται δεδογματισμένον ἐν οὐρανοῖς. δήσει γὰρ ὃ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει ὃ δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς ἐκκλησίας εἰδὼς κανόνα. αὐτοῦ οὖν ἀκούετε, ὡς γνόντες ὅτι ὁ τὸν ἀληθείας προκαθεζόμενον λυπῶν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνει, καὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων παροργίζει· οὗ ἕνεκεν οὐ ζήσεται. καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τὸν προκαθεζόμενον, ἰατροῦ τόπον ἐπέχειν, οὐ θηρίου ἀλόγου θυμὸν ἔχειν.

Αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος, ἐγὼ προσπεσὼν ἐπεδεόμην αὐτοῦ, παραιτούμενος τὴν τῆς καθέδρας τιμήν τε καὶ ἐξουσίαν. ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· περὶ τούτου μή με ἀξίου· τοῦτο γὰρ γενέσθαι δέδοκταί μοι, καὶ ταύτῃ μᾶλλον εἰ παραιτῇ· ὅτι ἡ τοιαύτη καθέδρα οὐ φιλοκαθεδριῶντος τολμηροῦ χρείαν ἔχει, ἀλλ' εὐλαβοῦς τὸν τρόπον καὶ [14] πολυμαθοῦς τὸν λόγον· δὸς δὲ τὸν κρείττονα, ὃ ἐμοὶ σοῦ πλεῖον συναπεδήμησε, καὶ τῶν λόγων ἐπήκουσε, καὶ τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας ἐκμεμάθηκε, καὶ οὐκ ἀναγκάσω σε, καλῶς ποιεῖν οὐ θέλοντα. ἀλλ' οὐ δυνήσει νῦν τινὰ σοῦ κρείττονα παρασχεῖν· σὺ γὰρ δι' ἐμοῦ τῶν σωζομένων ἐθνῶν [15] ἡ κρείττων ἀπαρχή. πλὴν καὶ τὸ ἕτερον λόγισαι, ὅτι * τὸν κίνδυνον τῆς ἁμαρτίας φοβούμενος, οὐκ ἀναδέχῃ τῆς ἐκκλησίας τὴν διοίκησιν, σὺ ἴσθι εἰδώς, ὅτι πλεῖον ἁμαρτάνεις, ὅσοις τοῖς θεοσεβοῦσιν, ὥσπερ πλέουσι καὶ κινδυνεύουσι, βοηθεῖν δυνάμενος, οὐ θέλεις, διασκοπῶν μόνον τὸ ἴδιον, καὶ οὐ τὸ κοινῇ πᾶσι συμφέρον. ὅτι δὲ τὸν κίνδυνον πάντως ἀναδέξασθαί σε δεῖ, [16] ἐμοῦ τοῦτο ἀξιοῦν μὴ παυομένου εἰς τὴν τῶν πάντων βοήθειαν, ὀρθῶς ἐπίσταμαι. ὅσῳ οὖν μοι ταχύτερον συνθήσεις, τοσοῦτόν με τῆς ἀθυμίας κουφίσεις.

* Deest εἰ

Οἶδα δὲ καὶ αὐτός, ὦ Κλήμης, λύπας, καὶ ἀθυμίας, καὶ κινδύνους, καὶ ψόγους, τοὺς ἐξ ἀπαιδεύτων ὄχλων σοι δεησόμενος, ὡς δυνήσῃ γενναίως φέρειν, ἐνορῶν τὸν τῆς ὑπομονῆς τὸν ἐκ Θεοῦ σοι μέγαν ἀποδιδόμενον μισθόν. ἀλλὰ καὶ δικαίως συνενθυμήθητί μοι, πότε σου τῆς συμμαχίας χρείαν ἔχει ὁ Χριστός, νῦν ὅτε ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς αὐτοῦ νύμφης πόλεμον ἤρατο, ἢ εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον, ὅτε νικήσας βασιλεύσει, μηδεμίας τοῦ λοιποῦ χρείαν ἔχων βοηθείας; οὐχὶ καὶ τῷ βραχὺ νοῦν ἔχοντι δῆλον, ὅτι νῦν; πάσῃ οὖν προαιρέσει ἐν τῷ τῆς παρούσης ἀνάγκης χρόνῳ τάχυνον συμμαχῆσαι βασιλεῖ ἀγαθῷ, μισθοὺς μεγάλους μετὰ νίκην ἀποδιδόναι πεφυκότι. χαίρων οὖν ἐπισκόπευσον, εὐκαίρως ταύτῃ μᾶλλον ὡς διοίκησιν ἐκκλησίας παρ' ἐμοῦ μεμαθηκώς, εἰς τὴν τῶν ἡμῖν προσφυγόντων ἀδελφῶν σωτηρίαν.

Πλὴν καὶ * [17] βραχείας ἐπὶ πάντων διὰ πάντας, τὰ τῆς διοικήσεως ὑπομνῆσαι θέλω. σὲ μὲν χρὴ ἀνεπιλήπτως βιοῦντα, σπουδῇ μεγίστῃ πάσας τὰς βίου ἀσχολίας ἀποσείεσθαι, μήτε ἐγγυητὴν γινόμενον, μήτε συνήγορον, μηδὲ ἑτέραν τινὰ

διαλέξεις Forte σοὶ Κλήμεντα, καὶ αὐτολαλεῖ μάλλοντο πλάτει.

* f. βραχέα

14. Πολυμαθοῦς τὸν λόγον.] Eodem modo Turrianus Proœmio Latino ad Conſtitutiones Apoſtolicas. At in Prolegomenis Græcis in eaſdem, φιλομαθοῦς τὸν λόγον, quemadmodum Codex Regis. COT.

15. Εἰ κρείττων ἀπαρχή.] Lectio εἰ Turriani eſt, Pro Epiſtolis Pontificum lib. 2. cap. 14. Nam duo Regii Libri habent ἡ. Mox εἰ quod deeſt, oſtendit MS. 804. Ibid.

16. Ἐμοῦ τοῦτο ἀξιοῦν μὴ παυομένου εἰς τὴν τῶν πάντων βοήθειαν.] Clarum eſt hæc ad preces Sanctorum mortuorum non ſpectare: ſed Ruſinus obſcurius convertit. Ibid.

17. Βραχείας] MS. 804. βραχέα. bene. Et pòſt, ἀποσείεσθαι. ſed in Codice Clementinorum, qui eſt Regius 1648. ſemper cum ſimplici Jota ſcribitur: circa quod conſuli debet πολυμαθέστατος Salmaſius Notis ad Inſcriptionem Herodis p. 64. 65. Ibid.

18. Ἀυτ-

περὶ βιωτικῶν περιεσπασμένον πραγμάτων. οὐ γὰρ κριτὴν ἢ δικαστὴν χρημάτων ἢ ἀσχολημάτων καθεστάναι σε θέλει τῶν νῦν βιωτικῶν πραγμάτων ὁ Χριστός· ἵνα συνεχόμενος εἰς τὰς νῦν τῶν ἀνθρώπων φροντίδας, μὴ εὐσχολῇς χωρίζειν λόγῳ ἀληθείας, ἀνθρώπων τοὺς κρείττονας ἀπὸ τῶν χειρόνων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ μανθάνοντες ἀλλήλοις παρεχέτωσαν, καὶ ἀπὸ τῶν σώζειν δυναμένων λόγων μὴ [18] ἀποσχολήτωσαν. ὡς γάρ σοι ἀσεβές ἐστι, τὰς βιωτικὰς φροντίδας ἀναδέξασθαι, καταλείψαντα ποιεῖν ὃ ἐκελεύσθης· οὕτως ἑκάστῳ λαϊκῷ ἁμαρτία ἐστίν, ἐὰν μὴ ἀλλήλοις καὶ ἐν ταῖς βιωτικαῖς χρείαις παρίστωνται. καὶ σε δὲ περὶ ὧν χρὴ ἀμέριμνον εἶναι οἱ πάντες ποιεῖν ἐὰν μὴ νοῶσι, παρὰ τῶν διακόνων μανθανέτωσαν· ἵνα μόνης τῆς ἐκκλησίας τὴν φροντίδα ἔχῃς, πρός τε τὸ διοικεῖν αὐτὴν καλῶς, καὶ τὸ τοὺς τῆς ἀληθείας λόγους παρέχειν.

Εἰ γὰρ ἐὰν βιωτικαῖς μερίμναις ἀσχοληθῇς, καὶ σεαυτὸν καὶ τοὺς ἀκροατὰς ἐνεδρεύσεις· τὰ γὰρ συμφέροντα ἐφοδιάζειν, διὰ τὴν ἀσχολίαν οὐ δυνηθεὶς, καὶ σὺ ὡς μὴ διδάξας τὸ συμφέρον, κολασθήσῃ, οἱ δὲ μὴ μαθόντες, ἀγνοίας αἰτίᾳ ἀπολοῦνται. διὸ σὺ μὲν [19] αὐτοῖς * εὐσχολῶς προκαθέζου, πρὸς τὸ εὐκαίρως παρέχειν τοὺς σώζειν αὐτοὺς δυναμένους λόγους· καὶ οὕτως ἐπακουέτωσάν σου, εἰδότες ὅτι ὁ τῆς ἀληθείας πρεσβεύτης, ὃ ἂν δήσῃ ἐπὶ γῆς, δέδεται καὶ ἐν οὐρανῷ, ὃ δ' ἂν λύσῃ, λέλυται. [20] σὺ δὲ δήσεις ἃ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσεις ἃ δεῖ λυθῆναι, καὶ τὰ μὲν κατὰ σὲ τὸν προεστῶτα ταῦτά ἐστι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

*l. ἀσχολῶς

περὶ γάμου τῶν νέων.

Τὰ δὲ κατὰ τοὺς πρεσβυτέρους ἔστω τάδε. πρὸ πάντων [21] τοὺς νέους πρὸς γάμον ζευγνύτωσαν ἐν τάχει, προλαμβάνοντες τῆς νεαζούσης ἐπιθυμίας τὰ παγιδεύματα. ἀλλὰ μὴν δὲ τῶν ἤδη γερόντων, περὶ γάμου ἀμελείτωσαν· ἐνίοις γὰρ καὶ γηράσκουσιν, ἀλκαία ἔνεστιν ἐπιθυμία. ἵνα δὲ μὴ ἡ πορνεία τελείαν λαβοῦσα καθ' ὑμῶν, εἰς ὑμᾶς τὸν αὐτῆς ἐμβάλῃ λοιμόν, προασφαλίζεσθε, καὶ ἐρευνᾶτε, μή πως τὸ τῆς μοιχείας λανθανόντως ἐν ὑμῖν ἀναφθῇ πῦρ. πολὺ γὰρ δεινὸν ἡ μοιχεία, τοσοῦτον ὅσον τὰ δευτερεῖα ἔχειν αὐτὴν τῆς κολάσεως· ἐπεὶ τὰ πρωτεῖα τοῖς ἐν πλάνῃ οὖσιν ἀποδίδοται, κἂν σωφρονῶσιν. διὸ ὑμεῖς, ὡς ἐκκλησίας πρεσβύτεροι, ἐξασκήσατε τὴν Χριστοῦ νύμφην εἰς σωφροσύνην. νύμφην δὲ λέγω, τῆς ἐκκλησίας τὸ σύστημα. ἐὰν γὰρ σώφρων καταληφθῇ ὑπὸ νυμφίου βασιλέως, τιμῆς μεγίστης τεύξεται, καὶ ὑμεῖς μεγάλης εὐφροσύνης, ὡς κλητοὶ γάμου, ἀπολαύσετε. ἐὰν δὲ ἡμαρτηκυῖα φωραθῇ, αὐτὴ μὲν ἔκβλητος ἔσται, ὑμεῖς δὲ δίκην [22] δώσετε, μή πως παρὰ τὴν ὑμετέραν ἀμέλειαν γέγονεν ἡ ἁμαρτία.

Διὸ πρὸ πάντων περὶ σωφροσύνης φροντίζετε. λίαν γὰρ παρὰ τῷ Θεῷ χαλεπὸν ὥρισται ἡ πορνεία. πορνείας δὲ εἴδη πολλὰ, ὡς καὶ αὐτὸς Κλήμης ὑμῖν διηγήσεται. πλὴν πρώτη μοιχεία ἐστὶν, τὸ ἄνδρα μὴ ἰδίᾳ μόνῃ χρήσασθαι γυναι-

neque advocatus, neque ullo alio implicitus ſæculari negotio. Non enim judicem & cognitorem pecuniarum vel negotiorum rerumque ad hanc vitam pertinentium conſtituere te vult Chriſtus; ut præſentibus hominum curis detentus, tempus non habeas ad ſeparandos juxta veritatis modum homines bonos à malis. Verùm illa quidem ſibi invicem exhibeant qui diſcunt, & te à ſermonibus ſalvos facere valentibus non avocent. Quemadmodum enim tibi impium eſt, ſæculares curas ſuſcipere, relicto eo quod facere juſſus es: ita ſingulis Laicis peccatum eſt, ſi ſibi invicem etiam in mundanis neceſſitatibus præſtò non ſint. Equidem ſi cuncti non cogitent facere uti tu, in rebus in quibus id decet, ſecurè & tranquillè vivas; à Diaconis edoceantur; quò ſolius Eccleſiæ ſollicitudinem geras, tum ad ſcitè eam adminiſtrandam, tum ad tradendos ſermones veritatis.

Conſtitut. Apoſt. l. 2. c. 6. Can. Apoſt. 16.

VI. Nam ſi curis ſæcularibus occupatus fueris, & teipſum & auditores decipies. Conducibilia enim præbere, per occupationem non valens, & tu quaſi qui utilia non docueris punieris, & qui non edocti erunt, ignorantiæ ergo peribunt. Quocirca tu quidem fac ut abſque occupatione præſideas, quò tempeſtivè ſermones quibus illi ſalvari poſſint præbeas: ſicque te audiant, ſcientes, legatus veritatis quodcumque ligaverit ſuper terram, ligatum eſſe & in cœlo, & quodcumque ſolverit, ſolutum eſſe. Tu autem ligabis quæ ligari oportet, & ſolves quæ ſolvenda ſunt. Atque ad te quidem qui præes, quæ pertinent, iſta ſunt, & his ſimilia.

VII. Quæ verò ad Presbyteros ſpectant, iſta ſint. Ante omnia, juvenes nuptiis citò jungant, laqueos ferventis in juventâ cupiditatis præveniendo. Sed nec de conjugio jam ſenum, curam abjiciant: nam in nonnullis, etiam cùm ſenuerint, valida ineſt cupiditas. Ne igitur fornicatio, adversùm vos graſſandi occaſione acceptâ, peſtem in vos invehat, præcavete; & conquirite, ne fortè in vobis occultè adulterii ignis fuerit accenſus. Multùm quippe grave peccatum eſt, adulterium; in tantum ut ſecundum in pœnis obtineat locum; quandoquidem primus debetur iis qui in errore degunt, quamvis temperanter vivant. Quare vos, velut Eccleſiæ Presbyteri, Chriſti ſponſam ad caſtitatem exercete. Sponſam autem dico, Eccleſiæ corpus & congregationem. Si enim pudica inventa fuerit à ſponſo Rege, maximum honorem conſequetur; vuſque grandi lætitiâ, velut invitati ad nuptias, fruemini. Si verò in peccato deprehenſa fuerit, ipſa quidem ejicietur; vos autem pœnas dabitis, ne fortè per veſtram negligentiam peccatum commiſſum fuerit.

De ſenibus. Clement. Hom. 3. c. 68. Conſt. Apoſt l. 4. c. 11.

VIII. Quocirca ante omnia de pudicitia ſolliciti eſtote. Quippe apud Deum admodùm grave quid cenſetur fornicatio. Cæterùm ſpecies fornicationis multæ ſunt, ut & ipſe Clemens vobis enarrabit. Attamen primum adulterium eſt, virum

18. Ἀποσχολήτωσαν.] Liber 804. ἀσχολείτωσαν. Et paullò pòſt, προκαθέζου. COT.
19. Αὐτοῖς] Idem, αὐτοῦ. Ibid.
20. Σὺ δὲ δήσεις &c.] Citatur ex τῶν Κλημεντίων MS. Regio 940. Lege cap. 2. In Epiſtola Niconis Tom. 3. Bibliothecæ ſanctorum Patrum & apud Balſamonem; *Magnus quoque Petrus ad Clementem; Tu quidem ea ligabis quæ ligare oportet, & ſolves quæ ſolvenda ſunt.* Martyrium S. Dionyſii Areopagitæ; [illegible] Πέτρον [illegible] Κλήμεντα [illegible] Χριστοῦ [illegible] Ibid.

21. Τοὺς νέους πρὸς γάμον ζευγνύτωσαν ἐν τάχει.] Conſtitut. Apoſtol. IV. 11. Item B. Chryſoſtomus Homil. 59. in Geneſim his elegantibus & accommodatis verbis; [illegible] Verùm Ebionitarum, Hæreſeos Clementinis inſperſæ, mos fuit, adoleſcentulos ad nuptias ante ætatem cogere, teſte S. Epiphanio Panarii p. 142. quem morem a Judæis acceperant. Horum de παιδογαμίᾳ lege Georgium Syncellum Chronographiæ p. 84. Ibid.
22. Δώσετε.] In Vita Clementis MS. δώσει. Ibid.

23. Αὐτ-

rum non ſolâ ſuâ uti uxore, & uxorem non ſolo ſuo uti viro. Si quis caſtus exſtiterit, humanus etiam fieri poteſt; propter quod æternam conſequetur miſericordiam. Quemadmodum autem adulterium, magnum malum eſt; ita humanitas, maximum bonum. Idcirco diligite omnes fratres
I. Eccli. 4. 10. veſtros, ſanctis & miſericordibus oculis, orphanis quidem parentum, viduis autem virorum curam exhibentes, præbentes alimoniam cum omni liberalitate: ætate vigentibus conjugium providentes; atque inter illos iis qui artem neſciunt, commenti per vitæ inſtituta occaſiones ad vivendi neceſſitatem; artifici operam, debili miſericordiam.

IX. Scio autem vos hæc facturos, modò caritatem veſtrâ in mente ſtatueritis: ad quam introducendam unus eſt modus accommodatus, menſæ & ſalis in commune perceptio. Quare ſtudete, inter vos frequentiùs convivia agitare, quantùm poteſtis, ne caritatem amittatis: cauſſa enim eſt beneficentiæ, beneficentia verò ſalutis. Cuncti ergo cunctis in Deo fratribus communem veſtrûm præbete victum, ſcientes quòd temporalia dando,
Clement. Hom. 3. cap. 69. æterna conſequemini. Multò magis nutrite eſurientes, & ſitientibus potum date, nudis indumentum; ægrotos viſitate; iis qui in carcere ſunt afferendo, pro viribus ſuccurrite; peregrinos omni cum alacritate in domibus veſtris ſuſcipite. Verùm ne ſingulatim dicam, omne bonum ut faciatis docebit vos caritas erga homines; quemadmodum apud eos qui ſalvi eſſe nolunt, odium erga homines, malè agere ſuggerit.

X. Fratres qui lites habent, apud Poteſtates
Clement. Hom. 3. cap. 67. non judicentur, ſed ab Eccleſiæ Presbyteris concilientur quocumque modo, quibus promptè obediant. Ad hæc avaritiam ita fugite, ut quæ occaſione temporalis lucri, poteſt æternis bonis privare. Stateras, menſuras, pondera lancis inclinationem facientia, juſta ſedulò cuſtodite; in depoſitis bene vos gerite ac fideliter. Atque hæc & ſimilia, uſque ad finem facere ſuſtinebitis, ſi de futuro per Deum judicio memoriam perpetuam corde retineatis. Quis enim peccet, certò perſuaſus, quòd à Deo juſto, qui nunc ſolus patiens & bonus eſt, in conſummatione ſæculi judicium fore definitum eſt? ut boni, deinceps ineffabilibus bonis perpetuò fruantur; qui verò peccatores inventi
Lege ſuprà Epiſt. 1. Clem. ad Corinth. c. 23. fuerint, tamquam mali, inenarrabili ſupplicio afficiantur in ſempiternum. Et iſta quidem ita ſe habere, niſi veritatis Propheta futurum, jurejurando affirmâſſet, fortè par erat dubitare.

XI. Quocirca cùm ſitis veri Prophetæ diſcipuli, depoſitâ vacillatione animi, ex quâ mala opera oriuntur, alacriter bene agere recipite. Quòd ſi circa ea quæ futura diximus aliquis veſtrûm ambigit, non erubeſcat confiteri, ſi quidem curam habet animæ ſuæ, & à Præpoſito ſatisfiet ipſi: ſin verò rectè credidit, confidens vivat, quaſi qui magnum condemnationis ignem effugerit, & in perpetuum bonumque Dei regnum ſit ingreſſurus.

XII. Porro Eccleſiæ Diaconi; Epiſcopo ſint,
I. Conſt. Apoſt. l. 2. c. 44. Clement. Hom. 3. c. 67. ſcitè oberrando, oculi; ſingulorum Eccleſiæ hominum opera perſcrutantes, quis peccato proximus ſit, quò à Præſide admonitione præventus, peccatum fortè non perficiat. Eccleſiæ deſertores

καὶ, καὶ γυναῖκα μὴ ἰδίῳ μόνῳ χρήσασθαι ἀνδρί. ἐὰν σώφρων ᾖ τις, καὶ φιλάνθρωπος γενέσθαι δύναται, ὃ ἀσκῶν ἔλεους αἰωνίου τεύξεται. ὡς δὲ ἡ μοιχεία μέγα κακὸν, οὕτως ἡ φιλανθρωπία μέγιστον ἀγαθόν. διὸ ἀγαπᾶτε πάντας ὑμῶν τοὺς ἀδελφοὺς, σεμνοῖς καὶ ἐλεήμοσιν ὀφθαλμοῖς, τοῖς μὲν ὀρφανοῖς ποιοῦντες τὰ γονέων, ταῖς δὲ χήραις τὰ ἀνδρῶν, παρέχοντες μετὰ πάσης εὐφροσύνης τὰς τροφάς· τοῖς ἀκμαίοις τοὺς γάμους, καὶ τοῖς αὐτῶν [23] ἀτέχνοις, διὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐννοούμενοι τὰς προφάσεις τῆς ἀναγκαίας τροφῆς· τεχνίτῃ ἔργον, ἀδρανεῖ ἔλεον.

Οἶδα δὲ ταῦτα ποιήσειν ὑμᾶς, ἐὰν ἀγάπην εἰς τὸν ὑμέτερον ἱδρύσητε νοῦν. πρὸς δὲ τὴν αὐτῆς εἴσοδον, μία τίς ἐστιν ἱκανὴ πρόφασις, κοινὴ τῶν [24] * ἄλων μετάληψις. διὸ σπουδάζετε πυκνότερον * l. ἀλῶν συνεστιοι ἀλλήλων γίνεσθαι, ὡς δύνασθε, ὅπως αὐτὴν μὴ ἀποπλανήσητε· αἰτία γάρ ἐστιν τῆς εὐποιΐας, ἡ δὲ εὐποιΐα τῆς σωτηρίας. κοινοὺς οὖν πάντες πᾶσι τοῖς κατὰ Θεὸν ἀδελφοῖς τοὺς ἑαυτῶν παρέχετε βίους, εἰδότες ὅτι πρόσκαιρα δωρούμενοι, αἰώνια λήψεσθε. πολλῷ μᾶλλον πεινῶντας τρέφετε, καὶ διψῶσι παρέχετε ποτὸν, γυμνοῖς ἔνδυμα, τοὺς νοσοῦντας ἐπισκέπτεσθε, τοῖς ἐν φυλακαῖς [25] ἐπιφερόμενοι, ὡς δύνασθε βοηθεῖτε, τοὺς ξένους μετὰ πάσης προθυμίας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους λαμβάνετε. πλὴν ἵνα μὴ τὸ κατ᾽ εἶδος λέγω, πᾶν καλὸν ἡ φιλανθρωπία ὑμᾶς ποιεῖν διδάξει, ὥσπερ ἡ μισανθρωπία τοῖς μὴ βουλομένοις σώζεσθαι, τὴν κακοπραξίαν ὑποδείκνυσι.

Οἱ πράγματα ἔχοντες ἀδελφοὶ, ἐπὶ τῶν ἐξουσιῶν μὴ κρινέσθωσαν, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας πρεσβυτέρων συμβιβαζέσθωσαν παντὶ τρόπῳ, ἑτοίμως αὐτοῖς πειθόμενοι. πλὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν οὕτως φεύγετε, ὡς προφάσει προσκαίρου κέρδους, ἀπὸ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ζημιοῦν δυναμένην. ζυγὰ, μέτρα, σταθμία τὰ τῶν [26] ῥοπῶν, δίκαια ἐπιμελῶς φυλάσσετε· πρὸς τὰς παρακαταθήκας εὐγνωμονεῖτε. πλὴν ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, μέχρι τέλους ποιεῖν ὑπομενεῖτε, ἐὰν ἀχώριστον μνήμην περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ γενομένης κρίσεως ἐν ταῖς καρδίαις ἔχητε. τίς γὰρ ἂν ἁμαρτήσῃ, πεπληροφορημένος ὅτι ἐκ Θεοῦ δικαίου, τοῦ νῦν μόνου μακροθύμου καὶ ἀγαθοῦ, ἐπὶ τῇ τοῦ βίου συντελείᾳ γενέσθαι ὥρισθη κρίσις; ἵνα οἱ ἀγαθοὶ τοῦ λοιποῦ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἀϊδίως ἀπολαύσωσιν, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ εὑρεθέντες, ὡς κακοὶ, ἀπορρήτου κολάσεως τύχωσι τὸν αἰῶνα. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔχειν, εἰ μὴ ὁ τῆς ἀληθείας προφήτης ἐνόρκως εἰρήκει ἔσεσθαι, τάχα ἂν εὔλογον ἦν ἀμφιβάλλειν.

Διὸ προφήτου * ἀληθοῦς ὄντες μαθηταὶ, ἀποθέμενοι τὴν διχόνοιαν, ἐξ ἧς γίνεται ἡ κακοπραξία, προθύμως τὸ εὐποιεῖν ἀναδέξασθε. * Ruf. ἀληθῶς εἰ δὲ περὶ τῶν εἰρημένων ἔσεσθαι, ἀμφιβάλλει τις ὑμῶν, μὴ αἰδεσθεὶς ὁμολογείτω, εἴπερ τῆς αὐτοῦ φροντίζει ψυχῆς, καὶ ὑπὸ τοῦ προεστῶτος πληροφορηθήσεται· εἰ δ᾽ ὀρθῶς πεπίστευκε, θαρρῶν πολιτευέσθω, ὡς μέγα κατακρίσεως πῦρ φεύγων, καὶ εἰς ἀΐδιον ἀγαθὴν Θεοῦ βασιλείαν εἰσερχόμενος.

Οἱ μὲν οὖν τῆς ἐκκλησίας διάκονοι, τοῦ ἐπισκόπου συνετῶς ῥεμβόμενοι ἔστωσαν ὀφθαλμοὶ, ἑκάστου τῆς ἐκκλησίας πολυπραγμονοῦντες τὰς πράξεις, τίς μέλλει ἁμαρτάνειν, ἵνα νουθεσίᾳ καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ προκαθεζομένου, τάχα οὐ μὴ τελέσῃ τὸ ἁμάρτημα.

---

23. Ἀτέχνοις.] Idem MS. & Turriani Liber, τέκνοις. Sed ἀτέχνοις cum Rufino retinendum. COT.

24. Ἄλων] Certa lectio ἀλῶν eſt etiam Libri 804. Ibid.

25. Ἐπιφερόμενοι.] Ita tunc legebatur. ſed propius inſpecto MS. ſcriptum eſſe deprehendimus ἐπιφαινόμενοι pro ἐπιφαινόμενοι, quod exhibet Codex 804. utque legi debere patet ex Epiſtolæ cap. 12. & ex Homiliâ 11. cap. 4. Homil. 12. cap. 32. Verte igitur; iis qui carcere clauſi ſunt intervenientes ſuccurrite pro viribus. Ibid.

26. Ῥοπῶν.] Alter Codex, ut Rufini Interpretatio, τόπων rectè agnoſcit: atque ita noſter nunquam fuiſſet interpolatus. Ibid.

27. Ἐπεί.

μαι· τοὺς λειπόντας ἐπιστρεφέτωσαν, ἵνα μὴ ἐπιλείπωσι τοῦ συνερχομένους τῶν λόγων ἐπακούειν, ὅπως τὰς ἑκάστοτε τῇ καρδίᾳ προσπιπτούσας ἀθυμίας, ἔκ τε βιωτικῶν συμπτώσεων, καὶ ὁμιλιῶν κακῶν, λόγοι ἀληθείας καθαίρεσθαι δύνωνται· ἐπεὶ γὰρ ἂν χρόνῳ πολλῷ χερσωθῶσι, πυρὸς ἔργον γίνονται. τοὺς δὲ καὶ κατὰ σάρκα νοσοῦντας μανθανέτωσαν, καὶ τῷ ἀγνοοῦντι πλήθει προσαναβαλλέτωσαν, ἵνα ἐπιφαίνωνται, καὶ τὰ δέοντα, ἐπὶ τῇ τοῦ προκαθεζομένου γνώμῃ παρεχέτωσαν. τοῦτο δὲ κἂν λάθρᾳ αὐτοῦ ποιῶσιν, οὐχ ἁμαρτάνουσιν. ταῦτα μὲν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οἱ διάκονοι προνοείτωσαν.

Οἱ κατηχοῦντες, πρῶτον κατηχηθέντες κατηχείτωσαν· ὅτι περὶ ψυχῆς ἀνθρώπων τὸ ἔργον. πρὸς γὰρ τὰς πολλὰς τῶν μανθανόντων γνώμας συναρμόζεσθαι δεῖ τὸν τῶν λόγων ὑφηγητήν. πολυμαθῆ οὖν καὶ ἀνεπίληπτον πεπειρόντα καὶ δῆλον τὸν κατηχοῦντα εἶναι δεῖ, ὡς αὐτοὶ * εἴσεσθε Κλήμεντα μετ' ἐμὲ κατηχεῖν μέλλοντα. πολὺ γάρ ἐστιν ἐμὲ νῦν τὸ κατ' εἶδος λέγειν. πλὴν ἐὰν ὁμονοῆτε, δυνήσεσθε εἰς τὸν τῆς ἀναπαύσεως ἐνεχθῆναι λιμένα, ἔνθα μεγάλου βασιλέως ἐστὶν εἰρηνικὴ πόλις.

* Deest ἀ-καμάτην vel quid simile.

ἀφομοίωσις τῆς ἐκκλησίας ὡς ναΐ.

Ἔοικεν γὰρ ὅλον τὸ πρᾶγμα τῆς ἐκκλησίας νηῒ μεγάλῃ, διὰ σφοδροῦ χειμῶνος ἄνδρας φερούσῃ ἐκ πολλῶν τόπων ὄντας, καὶ μίαν τινὰ ἀγαθῆς βασιλείας πόλιν οἰκεῖν θέλοντας. ἔστω μὲν οὖν ὑμῖν ὁ ταύτης δεσπότης Θεός, καὶ παρεικάσθω, ὁ μὲν κυβερνήτης Χριστῷ. ὁ πρωρεὺς ἐπισκόπῳ, οἱ ναῦται πρεσβυτέροις, οἱ τοιχάρχοι διακόνοις, οἱ ναυστολόγοι τοῖς κατηχοῦσι, τοῖς ἐπιβάταις τὸ τῶν ἀδελφῶν πλῆθος, τῷ βυθῷ ὁ κόσμος, οἱ ἀντίπνοοι τοῖς πειρασμοῖς, οἱ δὲ διωγμοὶ καὶ οἱ κίνδυνοι καὶ παντοδαποὶ θλίψεις τῇ τρικυμίαις, τὰ δὲ * ἀπόγεια τῶν χειμάρρων καὶ τὰ φυσήματα αἱ τῶν πλάνων καὶ ψευδοπροφητῶν ὁμιλίαι, τὰ δὲ ἀκρωτήρια καὶ τὰ τραχέα τῶν τόπων τοῖς ἐν ὑπεροχαῖς δεινὰ ἀπειλοῦσι δικασταῖς, διθάλασσοι δὲ καὶ θηριώδεις τόποι τοῖς ἀλογίστοις καὶ ἐνδοιάζουσι περὶ τῶν τῆς ἀληθείας ἐπαγγελμάτων· οἱ ὑποκριταὶ τοῖς πειραταῖς παρεικασμένοι νοείσθωσαν· πλὴν ἰσχυρὸν ἴλιγγα, καὶ ταρταρίαν χάρυβδιν, καὶ φόνια προσρήγματα, καὶ θανατώδεις διαλύσεις, μόνας τὰς ἁμαρτίας εἶναι νομίζετε. ἵν' οὖν οὐρίῳ πλέοντες, εἰς τὸν λιμένα τῆς ἐλπιζομένης πόλεως ἀκινδυνότερον ἐνεχθῆτε, ἐπηκόως εὔχεσθε· εὐχαὶ δὲ ἐπήκοοι γίνονται ταῖς εὐπραγίαις.

* f. ἀπόγεια vel ἀπόγαια

Εὐσταθείτωσαν οὖν οἱ ἐπιβάται ἑδραῖοι ἐπὶ τῶν ἰδίων καθεζόμενοι τόπων, ἵνα μὴ τῇ ἀταξίᾳ σεισμὸν ἢ ὑπερκλινίαν παρέχωσιν. οἱ ναυστολόγοι τοὺς μισθοὺς ὑπομιμνησκέτωσαν. οἱ διάκονοι μηδὲν ἀμελείτωσαν ὧν ἐπιστεύθησαν. οἱ πρεσβύτεροι ὥσπερ ναῦται καταρτιζέτωσαν ἐπιμελῶς τὰ χρήζοντα ἑκάστῳ. ὁ ἐπίσκοπος ὡς πρωρεὺς ἐγρηγορὼς τοῦ κυβερνήτου μόνου τοὺς λόγους ἀντιβαλλέτω. ὁ Χριστός, ὁ σωτήρ, κυβερνήτης φιλείσθω, καὶ μόνος περὶ ὧν λέγει πιστευέσθω. οἱ δὲ πάντες τῷ Θεῷ περὶ τοῦ οὐρίου πλεῖν προσευχέσθωσαν. οἱ πλέοντες, πᾶσαν θλίψιν προσδοκάτωσαν, ὡς μέγα καὶ ταραχῶδες βυθὸν περιπλέοντες, τὸν κόσμον· ὅτι μὲν ἀθυμοῦντες, διωκόμενοι, σκορπιζόμενοι, πεινῶντες, διψῶντες, γυμνητεύοντες, στενοχωρούμενοι· καὶ πάλιν, ὅτι μὲν ἑνούμενοι, συναλιζόμενοι, ἡσυχάζοντες· ἀλλὰ καὶ ναυτιῶντες, ἰλιγγιῶντες, ἀπεμοῦντες, τουτέστιν ἐξομολογούμενοι τὰ παραπτώματα, ὥσπερ νοσώδεις χολάς, τὰς ἐκ πικρίας ἁμαρτίας λέγω, καὶ τὰ ἐξ ἐπιθυμιῶν ἀτάκτων σωρευθέντα κακά, ἅτινα τῷ ὁμολογῆσαι ὥσπερ ἀπεμέσαντες, κουφίζεσθε τῆς νόσου, * προσιέμενοι τὴν ἐκ τῆς ἐπιμελείας σωτήριον ὑγείαν.

* al. ποιούμενοι

Πλὴν γινώσκετε πάντες, πάντων ὑμῶν πλεῖον κάμνοντα τὸν ἐπίσκοπον· ὅτι ἕκαστος ὑμῶν τὴν αὐτοῦ θλίψιν πάσχει, αὐτὸς δὲ τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἑκάστου. διό, ὦ Κλήμης, ἑκάστῳ κατὰ τὸ δυνατὸν προκαθέσθητι βοηθός, τὰς πάντων φροντίδας

corrigant, ut non deliſtant congregati audire ſermones; quò animi moleſtias, quæ paſſim cordi ex mundanis caſibus & pravis colloquiis incidunt, eloquia veritatis poſſint purgare; ſi etenim multo tempore inculti maneant, ignis materia fiunt. Quinetiam Diaconi corpore ægros perquirant, & ignoranti plebi indicent, ut appareant atque viſitent; & neceſſaria ex Præſidis ſententiâ præbeant. Hoc verò quamvis clam eo fecerint, non peccabunt. Iſta equidem, & illis ſimilia, Diaconis curæ ſint.

XIII. Qui alios in Religione inſtituunt, ipſi priùs inſtructi alios inſtruant: quia de hominum animâ agitur. Oportet quippe ad multas diſcentium ſententias & voluntates aptari eum, qui verbum Dei ſubminiſtrat & docet. Sit ergo neceſſe eſt Catechiſta valde doctus, irreprehenſibilis, maturus, & perſpicuus; ſicut ipſi probabitis fore Clementem, poſt me Catechiſtæ officio functurum. Longum enim eſt nunc me ſingula recenſere. Verùm ſi concordiam tenueritis, poteritis portum quietis attingere, ubi Regis ſummi exſtat urbs pacifica.

XIV. Similis namque eſt totus Eccleſiæ ſtatus navi magnæ, quæ per validam tempeſtatem fert viros diverſorum locorum, unam boni regni civitatem incolendi cupidos. Sit ergo vobis navis dominus, Deus: & aſſimilentur; gubernator, quidem Chriſto, Proreta Epiſcopo, nautæ, Presbyteris, præfecti laterum Diaconis, Nauſtologi Catechiſtis, vectoribus oniverſa fratrum multitudo, mari mundus, venti adverſi tentarionibus, perſecutiones verò & pericula & omnigenæ afflictiones decumanis fluctibus, terrenis autem torrentium ſpiritibus & flatibus ſermones ſeductorum ac Pſeudoprophetarum, at promontoria & loca confragoſa judicibus dignitate eminentibus & crudelia minantibus, loca autem bimaria & fera iis hominibus qui ratione carent ac de promiſſionibus veritatis dubitant; hypocritæ piratis ſimiles habeantur: ſed & validum vorticem, & tartaream Charybdin, & cruenta fragmina, & mortiferas ſubverſiones, ſola eſſe peccata exiſtimate. Quò igitur vento ſecundo navigantes, in urbis ſperatæ portum abſque gravi periculo deferamini, orate precibus quæ exaudiri dignæ ſint: preces autem tales fiunt, bonis operibus.

Comparatio Eccleſiæ cum nave. l. Conſt. Apoſt. l. 2. c. 57.

XV. Itaque in quiete firmi maneant Epibatæ, in propriis locis ſedentes; ne perturbato ordine, concuſſum & ad alterum latus inclinationem excitent. Nauſtologi de mercede commoneant. Diaconi nihil eorum quæ ipſis credita ſunt negligant. Presbyteri velut nautæ, diligenter præparent unicuique neceſſaria. Epiſcopus tamquam Proreta, vigilanter ſolius gubernatoris doctrinam ſecum reputet. Chriſtus, Salvator, gubernator, diligatur, ſoluſque in iis quæ dicit credatur. Cuncti verò Deum de proſpera navigatione orent. Navigantes, omnem anguſtiam exſpectent, ut qui magnum ac turbidum pelagus transfretent, mundum ſcilicet: interdum quidem afflicti, perſecutionem patientes, diſſipati, eſurientes, ſitientes, nudi, coanguſtati; rurſus autem interdum adunati, congregati, quieti; ſed & nauſeantes, vertigine affecti, vomentes, hoc eſt confitentes delicta, tamquam morbidam bilem; peccata dico ex amaritudine profecta, & mala ex inordinatis cupiditatibus accumulata; quæ per confeſſionem veluti evomentes, à morbo allevamini, recipientes ſalutarem ex ſedulitate ſanitatem.

XVI. Cuncti tamen ſcitote, plùs vobis omnibus Epiſcopum laborare: quoniam unuſquiſque veſtrûm ſuam patitur moleſtiam; ille verò ſuam, & ſingulorum. Quocirca, ô Clemens, ita præſide, ut unicuique pro viribus ſis adjutor, qui om-

omnium ſollicitudinibus onuſtus es. Unde quòd hanc diſpenſationem ſuſcipis, ſcio me gratiam accipere, non dare: ſed confide, & fortem te præſta, tamquam qui ſcias quòd tibi Deus, in requietis portum appellenti, retribuet ſummum bonorum, mercedem ſtabilem; quandoquidem pro univerſorum ſalute majorem ſuſcepiſti laborem. Adeò ut ſi multi ex fratribus te ob ſupremam juſtitiam odio habuerint; eorum quidem odium nullatenus te lædet, juſti autem Dei amicitia multùm tibi conducet. Itaque nitere laudem injuſtitiâ partam depellere, per juſtam verò adminiſtrationem ſectari utilem laudem ex Chriſto provenientem.

XVII. Hæc & alia plura cùm protuliſſet, rurſus multitudinem intuens, dixit; Et verò vos, Clemens. Hom. 3. cap. 66. dilecti mei fratres & conſervi, præſidi veritatis, in omnibus obſecundate; illud ſcientes, quòd qui hunc contriſtaverit, Chriſtum, cujus cathedram tenet, non recepit; & cùm Chriſtum non receperit, quaſi qui Patrem rejecerit reputabitur; ideóque à bono regno ejicietur. Ibid. c. 69. Quâ de cauſsâ, ad omnes conventus venire ſatagite; ne velut deſertores, per imperatoris anxietatem, peccati probrum accipiatis. Idcirco ante omnia cuncti quæ pro ipſo ſciunt ſentire; id cognoſcentes, quòd propter unumquemque veſtrûm Diabolus ipſi ſoli magis inimicus bellum infert. Vos ergo contendite, in amore erga ipſum & in mutua benevolentia perſeverare, eique obedire; ut & ipſe ſubleventur, & vos poſſitis ſalutem conſequi.

XVIII. Quinetiam nonnulla ex vobis ipſis debetis intelligere; quòd ipſe manifeſtò dicere propter inſidias non poſſit: verbi gratiâ, ſi alicui ſit infenſus, ne exſpectetis ipſe dicat; illi verò nolite in contentione aſſiſtere; ſed prudenter hujus voluntatem ſequimini, odio habentes quos odio proſequitur, nec loquentes cum iis cum quibus non loquitur; ut quilibet dum contendit univerſorum amicitiam habere, reconciliatus ei, ſalvus fiat, ejus obediens ſermoni. Quòd ſi quis amicus ſit his quos ipſe odit, & loquatur cum his cum quibus ipſe non diſſerit, unus etiam ipſe eorum eſt qui Eccleſiam exterminare cupiunt: corpore enim vobiſcum manens, ſententiâ vobiſcum non exſiſtens, contra vos eſt; multò pejor iis qui extrà inimici apparent; quippe qui cum apparente amicitia eos qui intrà ſunt diſpergat.

Ordinatio S. Clementis Romani. XIX. Atque his dictis, in medio coram omnibus manus mihi imponens, in ſua cathedra ſedere me erubeſcentem compulit. Cùmque ſediſſem, hoc ſtatim mihi dixit; Rogo te coram omnibus adſtantibus fratribus meis, ut poſtquam ex hac, quemadmodum mihi neceſſe eſt, vitâ migravero, Jacobo fratri Domini mittas in Epitome, deſcribaſque etiam uſque ad cogitationes pueritiæ tuæ, & quo modo ab initio uſque nunc me comitatus es, ſermonibus à me per civitates prædicatis & actibus meis intendens: deinde in fine, mortis quoque meæ occaſionem, ſicut dixi, declarare non pigebit. Neque enim ea res valde ipſum contriſtabit, gnarum, me piè id perſolviſſe, quod omnino perpeti neceſſe erat: maximâ verò afficietur conſolatione, cùm didicerit quòd poſt me non ineruditus vir, nec vivificorum ignarus ſermonum, Eccleſiæque regulam neſciens, docentis acceperit Cathedram. Imperiti enim ac ſeductoris ſermo, audientis vulgi animas interimit.

XX. Unde ego, Domine mi Jacobe, his ab eo dictis, pollicitus, non tardavi, ſicut juſſus ſum,

φροντίδας. ὅθεν σὺ σε οἰκονομίαν ἀναδέξασθαι, χάριν οἶδα εἰληφώς, ἢ δεδωκώς· ἀλλὰ θάρρει, καὶ γενναίως φέρε, ὡς εἰδὼς ὅτι ἀποδώσει σοι ὁ Θεός, εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀναπαύσεως καταντήσαντι, τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, ἀναφαίρετον μισθόν, καθ' ὅτι ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων σωτηρίας τὸν μείζονα ἀναδέξω κάματον. ὥστε ἐάν σε πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν διὰ τὸ
27 * ἔπακρον δικαιοσύνης μισήσωσιν, τὸ αὐτῶν * f. ἐπ' ἄ.
μῖσος οὐδέν σε βλάψει, ἡ δὲ δικαίου Θεοῦ φιλία πολύ σε ὀνήσει. ὥστε πειρῶ τὸν ἐξ ἀδικίας γινόμενον ἔπαινον ἀποσείσασθαι, διὰ δὲ δικαίας διοικήσεως τὸν ἐκ Χριστοῦ ὠφέλιμον θηρᾶσθαι ἔπαινον.

Ταῦτα εἰπὼν καὶ τὰ τούτων πλείονα, πάλιν τὸ πλῆθος περιβλέψας, εἶπεν· καὶ ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοί μου ἀδελφοὶ καὶ σύνδουλοι, τῷ προκαθεζομένῳ ἀληθείας κατὰ πάντα ὑπακούσατε, τοῦτο εἰδότες, ὅτι ὁ τοῦτον λυπήσας, Χριστόν, οὗ τὴν καθέδραν πεπίστευται, οὐκ ἐδέξατο, καὶ ὁ Χριστὸν μὴ δεξάμενος, ὡς ἀθετήσας τὸν πατέρα λογισθήσεται. διὸ τῆς ἀγαθῆς βασιλείας ἀποβληθήσεται. οὗ εἵνεκεν πειρᾶσθε * καὶ πάσας συνόδους ἔρχεσθαι, ἵνα μὴ οἷα * f. εἰς
λειποτάκται, ὑπὸ τοῦ ταξιάρχου ἀθυμίας, ἁμαρτίας ἔγκλημα λάβητε. διὸ περὶ πάντων οἱ πάντες τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ φρονεῖτε, τοῦτο εἰδότες ὅτι δι' ἕκαστον ὑμῶν ὁ πονηρὸς αὐτῷ μόνῳ τὸ πλεῖον ἐχθρεύων προσπολεμεῖ. ὑμεῖς οὖν πειρᾶσθε, τῇ πρὸς αὐτὸν στοργῇ καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους εὐνοίᾳ διατελεῖν, καὶ αὐτῷ ὑπακούειν, ἵνα καὶ αὐτὸς κουφίζηται, καὶ ὑμεῖς σωθῆναι δυνηθῆτε.

Ἔνια δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν νοεῖν ὀφείλετε, διὰ τὸ αὐτὸν μὴ δύνασθαι ἐν φανερῷ λέγειν, διὰ τὰς ἐπιβουλάς. οἷον ἐὰν ἐχθρεύῃ τινί, μὴ ἀναμένετε αὐτὸν εἰπεῖν, τῷ δὲ μὴ προσομιλεῖτε, ἀλλὰ φρονίμως ἕπεσθε αὐτοῦ τῷ βουλήματι, ἐχθροὶ γινόμενοι οἷς ἐχθραίνει, καὶ μὴ ὁμιλοῦντες οἷς μὴ ὁμιλεῖ, ἵνα ἕκαστος, ἐπιδικαζόμενος τοῦ πάντας φίλους ἔχειν, αὐτῷ διαλλαγεὶς, σώζηται, τῶν αὐτοῦ ὑπακούων ὁμιλίας. εἰ δέ τις φίλος μένει οἷς αὐτὸς ἐχθραίνει, καὶ λαλεῖ οἷς αὐτὸς οὐχ ὁμιλεῖ, εἷς ἐστιν καὶ αὐτὸς τῶν ὀλοθρεύειν θελόντων τὴν ἐκκλησίαν· τῷ γὰρ σώματι σὺν ὑμῖν, τῇ γνώμῃ μὴ ὢν μεθ' ὑμῶν, καθ' ὑμῶν ἐστιν. πολὺ χείρων τῶν ἔξωθεν φαινομένων ἐχθρῶν, μετὰ δοκούσης φιλίας σκορπίζων τοὺς ἔσω.

Καὶ ταῦτα εἰπών, ἐν μέσῳ ἐπὶ πάντων μοι τὰς χειροτονία
χεῖρας ἐπιθείς, εἰς τὴν αὐτοῦ καθέδραν καθεσθῆ- τοῦ ἁγίου
ναί με ἐδυσώπησεν. καθεσθέντι δὲ τοῦτό μοι Κλήμεντος
ἔφη· ἀξιῶ σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμ- Ῥώμης.
παρόντων ἀδελφῶν, ὅπως ἐπειδὰν ἐνθένδε, ὡς ἐμοὶ ὀφείλεται, ἀπαλλάξω βίον, σὺ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ κυρίου διαπέμψῃς ἐν ἐπιτομῇ, ἀναγραψάμενος μέχρι καὶ τῶν 28 ἐκ παίδων σου λογισμῶν, καὶ ὡς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ νῦν συνώδευσάς μοι, ἐπακούων τῶν κατὰ πόλιν ὑπ' ἐμοῦ κηρυχθέντων λόγων τε καὶ πράξεων· ἔπειτα πρὸς τὰ τέλη καὶ τὴν τοῦ θανάτου μου πρόφασιν, ὡς προεῖπον, δηλῶσαι μὴ ὀκνήσεις. ἔτι γὰρ λίαν αὐτὸν λυπήσει τοῦτο, εἰδότα ὅτι ὃ πάντως ἔδει με παθεῖν, εὐσεβῶς ἀπεδόμην· μεγίστης δὲ παραμυθίας τεύξεται, μαθὼν ὅτι μετ' ἐμὲ οὐκ ἀμαθὴς ἀνήρ, καὶ ζωοποιοὺς λόγους ἀγνοῶν, καὶ ἐκκλησίας κανόνα οὐκ εἰδώς, τὴν τοῦ διδάσκοντος ἐπιβέβηκε καθέδραν. * πλά- * f. πλάνης
νος γὰρ ὁμιλία, τῶν ἀκουόντων ὄχλων ἀναιρεῖ τὰς ψυχάς.

Ὅθεν ἐγώ, κύριέ μου Ἰάκωβε, αὐτῷ ταῦτα αἰτήσαντος, ὑποσχόμενος, οὐκ ὤκνησα, ὡς ἐκελεύσθην,

27. Ἔπακρον, & ἀποσείσασθαι, & τὸ ἐκ Θεοῦ ἔπαινον.] In verò XVII. ἐν πάσαις σπουδαῖς συνεργεῖν. COT.

28. Ἐκ παίδων συ. poſtea περὶ τὰ τέλη.] In eodem MS. ἐκ παιδός συ. & περὶ τὰ τέλη. Item in ſequentibus ἐπιγράψαι, non ἐπιγεγράφασιν. Rectè. Ibid.

19. Καὶ

λεύσθην, τὸ πλῦ τῶν κατὰ πόλιν λόγων, τῶν ἤδη σοι προγεγραφότων, [29] καὶ ὑπ' αὐτῦ διαπεμφθέντων ἐν βίβλοις ἐπὶ κεφαλαίων τιθῆναι, ὥσπερ σημαίνειν, καὶ οὕτως διαπέμψαι σοι, ἐπιγράψαντι, Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή. πλὴν ἤδη ἐκτίθεσθαι ὡς ἐκελεύσθην ἄρξομαι.

magnam partem ſermonum per civitates habitorum, qui jam tibi deſcripti ſunt, ac per ipſum miſſi in libris breviter comprehendere, qoaſi indicandi gratiâ, ſicque ad te deſtinare, cum hac inſcriptione; Clementis Epitome prædicationum Petri in peregrinationibus. Cæterùm expooere ut juſſus ſum incipiam.

29. Καὶ ὑπ' αὐτῦ διαπεμφθέντων.] Quaſi Petrus ad Jacobum miſiſſet Sermones & Actus ſuos, hoc eſt, librum forſan Actuum & diſſertationum Petri, cum qui à Photio inveniri non potuit. Sed Rufinus ſolens more ſuo turbat. COT.

EADEM S. CLEMENTIS
AD B. JACOBUM EPISTOLA,
EX RUFINI INTERPRETATIONE.

* Vet. Edit. Domino & Epiſcopo. MS. Sorb. Domino Epiſcoporum. Thuan. Domino Epiſcopo. Reg. Domino & P. Clemens Urbis Romæ Epiſcopus Jacobo Jeroſolymorum Epiſcopo, cum.

*Clemens Jacobo * fratri Domini, & Epiſcopo Epiſcoporum, regenti Hebræorum ſanctam Eccleſiam in Hieroſolymis; ſed & * omnes Eccleſias, quæ ubique Dei providentiâ fundatæ ſunt; cum Preſbyteris & Diaconibus, & cæteris omnibus fratribus, pax * ſit ſemper.*

* S. T. omnes Eccleſias, quæ. R. & al. Ed. omnibus Eccleſiis

* Carm. P. S. R. tibi. T. Dei Petrus.

* Carm. P. S. T. R. electus &

* legebat nis

* P. ſermone refugium.

* Carm. refugiens.

I. Notum tibi facio, Domine, quia Simon Petrus, qui veræ fidei merito & integræ prædicationis obtentu, ſundamentum eſſe Eccleſiæ deſinitus eſt; quâ de cauſsâ, etiam Domini ore divino cognominatus eſt Petrus; qui fuit primitiæ electionis Domini; Apoſtolorum primus; cui & primo Deus Pater Filium revelavit; cui & Chriſtus competenter beatitudinem contulit; qui & vocatus eſt, * & electus, conviva Domini, & comes effectus; * tamquam bonus & probatiſſimus diſcipulus; qui Occidentis obſcuriorem mundi plagam, velut omoium potentior, illuminare præceptus eſt, quique & integrè potuit implere præceptum. Sed quouſque * ſermonem protraho, * ſugiens iodicare quod triſte eſt; quod quidem neceſſe eſt, licèt tardè, proſerre? Hic denique ipſe Petrus, qui pro immenſa caritate, quam erga omoes homines gerebat, palàm cum omni fiduciâ, adverſante etiam Tyranno, totius mundi bonum prædicare non deſtitit, & regem omnium ſæculorum per orbem terræ, & uſque ad ipſius Romanæ hujus orbis ootitiam, ut etiam ipſa ſalvaretur, iovexit: hic inquam, pro pietate * pati * volens præſentem vitam finivit.

* P. S. T. R. patiendo vitam. Vet. Ed. patiendo volens Carm. patiens.

II. In ipſis autem diebus, quibus vitæ finem ſibi immioere præſenſit, in conventu fratrum poſitus, adprehensâ manu meâ repentè conſurgens, in auribus totius Eccleſiæ, hæc protulit verba: Audite me fratres & conſervi mei: Quoniam ſicut edoctus ſum ab eo qui miſit me Domino & Magiſtro meo Jeſo Chriſto, dies mortis meæ inſtat, Clementem hunc Epiſcopum vobis ordino; cui ſoli meæ prædicationis & doctrinæ Cathedram credo; qui mihi ab initio uſque ad finem comes in omnibus fuit, & per hoc * veritatem totius meæ prædicationis agnovit; qui in omnibus tentationibus meis ſocius exſtitit, fideliter perſeverans; quem præ cæteris expertus ſum Deum colentem, homines diligentem, caſtum, diſcendi ſtudiis deditum, ſobrium, benignum, juſtum, patientem, & ſcientem ferre nonoullorum etiam ex his qui in verbo Dei inſtruuntur injurias. Propter quod ipſi trado à Domino mihi datam poteſtatem ligandi & ſolvendi, ut de omnibus quibuſcumque decreverit in terris, hoc decretum ſit & in cœlis. * Ligabit enim quod oportet ligari, & ſolvet quod expedit ſolvi, tamquam qui ad liquidum Eccleſiæ regulam noverit. Ipſum ergo audite, ſcientes quia quicumque contriſtaverit doctorem veritatis, peccat io Chriſtum, & Patrem omnium exſcerbat Deum, propter quod & vitâ carebit. * Ipſum * autem qui præeſt cæteris, oportet medici vicem agere, & noo * feræ beſtiæ furore commoveri.

Clemens.

* R. virtutem

l. Luc. 22. 28.

* Citant in Epiſt. Leodienſium adverſus Paſchalem II.

* Citant Leodienſes ibid.

* T. ergo

* Carm. ferarum beſtiarum.

Epiſcopi.

III. Hæc eo dicente, ego procidens ad pedes ejus, rogabam, excuſans me, & declinans honorem Cathedræ, vel poteſtatem. At ille reſpondens: Pro boc, inquit, ne me rogaveris: hoc enim fieri ſtatutum eſt mibi; & eò magis quòd excuſas: quia bæc Cathedra eum qui cupit eam & audacter expetit, non requirit, ſed ornatum moribus, & io verbo Dei eruditum. Quòd ſi eſſet alius melior, * qui mihi * adjutor tam ſedulus adſtitiſſet, ſi quis tam plenè doctrinæ meæ rationem cepiſſet, * ſed & Eccleſiaſticas diſpoſitiones à me tam plenè didiciſſet; habens alium talem, oon te cogerem bonum opus ſuſcipere nolentem. Superfluum ergo eſt alium qoærere; cùm primitias eorum qui ex Gentibus per me ſalvantur, & præcipoè hujus urbis, te primum obtulerim Deo. Sed & * illud intuere; quia ſi periculum peccati timens, ſuſcipere reſugis Eccleſiæ gubernacula; certus eſto qoia ampliùs peccas, qui populum Dei, velut in fluctibus poſitum & periclitantem, cùm poſſis juvare, ſubterfugis, tui tantummodo habens conſiderationem, & non quod in commune omnibus expedit providens. * Sed * certus eſto, quòd oeceſſe eſt te ſuſcipere omoe periculum, quia nec ego pro ſalute omnium, ab obſecrando ceſſabo. Quantò ergo

* Al. Ed. & Cod. Pet. aut ſi quis mihi alius. Carm. S. T. qui tam. R. ſi qui

* Carm P. R. auditor

* Deeſt in T. 1. Tim. 3. 1.

* Carm P. R. aliud

* T. Sed &

* immunem

ergo citiùs mihi acquieveris; tantò me citiùs * mœroris & triſtitiæ labore relevabis.

* Carm. P. al. Ed. laboris & triſtitiæ meæ mœrore

IV. Novi etiam hoc, ó Clemens, quòd tibi tædia & moleſtias, pericula etiam & opprobria ineruditi vulgi indocilisque conciliem; quæ tu tamen ſcio quòd fortiter & conſtanter feres, reſpiciens ad illam ſpem, quæ tibi apud Deum patientiæ præparat coronam. Sed & illud te cupio mecum juſtâ ratione perſpicere; quando maximè operâ tuâ indiget Chriſtus, nunc cùm Inimicus adversùm ſponſam ejus commovet bellum, an in futuro tempore, quando jam Chriſtus poſt victoriam triumphabit, nec ultrà ullius operâ indigebit? Quis non etiam parvi ſenſus intelligat, quòd iſtud eſt temporis, in quo operam tuam Chriſtus requirit? Totâ igitur mente in præſenti neceſſitate præbe operam tuam, & * auxilium in præliis exhibe Regi optimo, remunerationes magnificas poſt victoriam * redditurо. Libenter ergo ſuſcipe Epiſcopatûs officium, eò maximè quòd Eccleſiaſticas diſpenſationes à me probabiliter didiciſti; ut ſalus eorum, qui per nos confugerunt ad Deum, nequaquam vacillet.

* T. auxilium tuum
* al. recepturus. Et ita R.

V. Verumtamen & breviter te de ipſius diſpenſationis ordine coram omnibus commonere neceſſarium * duco. Te quidem oportet irreprehenſibiliter vivere; & ſummo ſtudio niti, ut omnes vitæ hujus occupationes abjicias; ne fidejuſſor exſiſtas, ne advocatus litium fias, neve in ullâ aliquâ * occupatione prorſus inveniaris mundialis negotii * occaſione perplexus. Neque enim judicem aut cognitorem ſæcularium negotiorum hodie te ordinare vult Chriſtus; uti ne præfocatus præſentibus hominum curis, non poſſis verbo Dei vacare, & ſecundùm veritatis regulam ſecernere bonos à malis. Iſta namque opera, quæ tibi minùs congruere ſuperiùs expoſuimus, exhibeant ſibi invicem Diſcentes, id eſt Laici, & te nemo occupet ab his ſtudiis, per quæ ſalus omnibus datur. Sicut enim tibi impietatis crimen eſt, neglectis verbi Dei ſtudiis, ſollicitudines ſuſcipere ſæculares; ita unicuique Laicorum peccatum eſt, niſi invicem ſibi etiam in his, quæ ad * communis vitæ uſum pertinent, operam fideliter dederint. Te verò ſecurum facere * ex his, quibus non debes vacare, omnes communiter elaborent. Quòd ſi fortè à ſemetipſis hoc Laici non intelligunt, per * Diaconos edocendi ſunt; ut tibi ſolius Eccleſiæ ſollicitudines derelinquant; quò ipſam, ut dignum eſt, diſpenſare ſufficias, & veritatis verbo * abundantiùs poſſis & ſtudioſiùs deſervire.

* al. duxi
* Deeſt in R. & T.
* In S. deeſt. T. occupatione
* Deeſt in al.
Laici.
Epiſcopus.
* R. commodum
* S. T. & in his quibus videns vacantem, omnes. R. Carm. & Vet. Ed & his, quibus debes, vacantem
* al. Diacones
Diacon.

VI. Si enim mundialibus curis fueris occupatus, & teipſum decipies, & eos qui te audiunt. Non enim poteris quæ ad ſalutem pertinent, pleniùs ſingulis quibuſque diſtinguere: & ex eo * fit, ut & tu, tamquam qui non docueris quæ ad ſalutem hominum pertinent, * deponaris, & diſcipuli per ignorantiam pereant. Idcirco ergo tu quidem ad hoc ſolum vacato, uti opportunè & ſine intermiſſione doceas eos verbum Dei, per quod ſalutem conſequi poſſint. Illi verò cum tantâ reverentiâ tua verba ſuſcipiant, tamquam qui ſciant legatum te & præconem eſſe veritatis,
Mat. 16. 19. & quodcumque ligaveris ſuper terram, eſſe ligatum & in cœlo, & quodcumque ſolveris, etiam ibi eſſe ſolvendum: quoniam quidem & tu, ut dixi, quæ oportet ligabis, & quæ expedit ſolves. * Ad te quidem qui præes iſta ſint monita, & his ſimilia.

* S. T. excolere. Si
* R. fieri
* S. T. R. puniaris
* Carm. P. T. Et ad
Presbyteri.

VII. Ad Presbyteros verò ſint iſta. Ante omnia ut pudicitiæ ſtudentes, adoleſcentes nuptiis jungant; quò calorem ferventis ætatis conjugali lege præveniant. Sed ne in provectioribus quidem curam habere hujuſmodi negligant; quia in multis, etiam cùm ſenuerit corpus, concupiſcentia viget. Ne fortè ergo fornicationis labes, occaſione acceptâ, tamquam venenum peſſimum ſerpat in vobis, cavere & antevenire neceſſarium eſt, ne quod in vobis adulterii occultum caleſcat incendium. Et quid in omnibus peccatis adulterio gravius? Secundum namque in pœnis obtinet locum; quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant à Deo, etiamſi ſobriè vixerint. Propter quod vos, ô Presbyteri, * Eccleſiam excolite, & adornate ſponſam Chriſti ad pudicitiam. Sponſam autem dico omnem Eccleſiæ congregationem: quæ ſi pudica fuerit inventa ab ſponſo ſuo, ingentibus * ab * eo donis & * muneribus * honorabitur, & vos velut miniſtri ſponſæ, & amici ſponſi, ingenti gaudio ac lætitiâ perfruemini: ſi verò ſponſa hæc reperta fuerit commaculata peccatis; ipſa quidem tamquam * indigna, trudetur à * regalibus toris; vos autem pœnas dabitis, ſi fortè per veſtram negligentiam vel deſidiam obrepſerit contagio ſæva peccati.

Nicol. 1. Epiſt. 49.
* S. T. Eccleſiæ
* Deeſt in T. & P.
* R. honoribus
* P. T. adornabitur
* S. T. digna trudetur regalibus. Vet. Ed. indigna non trudetur regalibus
* R. legalibus

VIII. Idcirco igitur ante omnia ſobrietatis & pudicitiæ ſollicitudinem gerite. Valde enim apud Deum grave crimen ducitur fornicatio: cujus ſpecies ſunt quidem plures, ſicut & ipſe vobis Clemens diligenter exponet. Verumtamen prima ſpecies adulterii eſt, virum propriâ ſolummodo uxore non eſſe contentum, & mulierem non proprio tantùm ſervare ſe viro. Si ergo caſtus fuerit quis, poteſt & humanus & miſericors fieri, per quod & ipſe æternam à Deo miſericordiam conſequatur. Sanè ſicut * adulterium venenum cunctis malis pernicioſius eſt, ita amor fraternus & caritas totius boni faſtigium tenet. Et ideo diligite omnes fratres veſtros, & cum religione ac miſericordia reſpicite ad omnes. Orphanis exhibete voſmetipſos parentes. Viduis, virorum curam impendite, cum omni * caſtitate, quæ neceſſaria ſunt præbentes. * Juniores tamen viduas nuptiis copulate. His qui ignorant artificia, exquirite honeſtas aliquas occaſiones, quibus victum neceſſarium quærant: artificibus verò operam providete, debilibus miſericordiam facite.

* T. R. adulterii
* [illegible]
* [illegible]

IX. Scio autem hæc omnia facturos vos, ſi caritatem præ cæteris * & * ante * omnia in veſtro corde * figatis: cujus caritatis & recipiendæ & habendæ maximum erit fomentum, ſi frequenter inter voſmetipſos communem cibum veſtrum menſamque faciatis. Et in quantum unuſquiſque prævalet, crebriùs panes ac ſales ſuos cum ſuis fratribus ſumat. Per hæc enim præcipuè caritas comparatur, & cauſſa totius boni in hujuſmodi communione conſiſtit. Ubi autem pax & bonitas, ibi & ſalus. Propter quod communes facite cibos veſtros, cum his qui ſecundùm Deum fratres ſunt; quia per hæc temporalia officia, * pacis & caritatis * fructibus, gaudia æterna * merebimini. Multò autem ſollicitiùs eſurientes reficite, & ſitientibus potum date, nudis veſtimentum; ægros viſitate; & eos qui in carcere ſunt, prout poſſibile eſt juvate; peregrinos ſatis promptè in domibus veſtris ſuſcipite. Et ne omnia nunc ſigillatim dicam, omne bonum, ipſa per ſe ſi in vobis fuerit caritas, facere vos docebit: ſicut è contrario eos qui à ſalute alieni ſunt, omne malum facere, odium docet.

* S. T. omnibus
* al. defigatis
Agapæ.
* S. T. ac pacis
* S. T. fructus
* Carm. S. T. R. mercamini

X. Si qui ex fratribus negotia habent inter ſe, apud cognitores ſæculi non judicentur, ſed apud Presbyteros Eccleſiæ, quidquid illud eſt dirimatur, & omni modo obediant ſtatutis eorum. Super omnia autem avaritiam fugite, quæ homines, occaſione præſentis lucri, ab æternis ſeparat bonis. Pondera, menſuras, ſtateras, pro * lo-

* [illegible]

cis

eis quibuſque æquiſſima cuſtodite; depoſita fideliter reſtituite. Quæ omnia, & ſi qua ſunt his ſimilia, ita demum ſollicitè & diligenter implebitis, ſi futurum Dei judicium ſine intermiſſione in veſtro corde volvatis. Quis enim peccare poterit, ſi ſemper ante oculos ſuos Dei judicium ponat? quod in fine mundi certum eſt agitandum, ut tandem qui in hac vita bene egêre, conſequantur repoſita bona; peccatores autem ut conſequantur præparatas & reconditas pœnas. De quibus ita * futurum dubitare omnino non poſſumus; ſiquidem hæc omnia ita eſſe ventura, verus nobis Propheta prædixerit.

S.T. futuris. Vet. Ed. fore in futurum

Chriſtus verus Propheta.

XI. Unde & vos, qui eſtis veri Prophetæ diſcipuli, abjicite à cordibus veſtris ante omnia, diſcordias & animorum diſſenſiones, ex quibus omne opus malum procedit, & benignitatem ac ſimplicitatem totâ mente ſervate. Quòd ſi fortè alicujus cor, vel livor, vel infidelitas, vel aliquod malum ex his quæ ſuperiùs memoravimus, latenter irrepſerit, non erubeſcat qui animæ ſuæ curam gerit, confiteri hæc huic qui præeſt, ut ab ipſo per verbum Dei, & conſilium ſalubre curetur; quò poſſit ſide integrâ, & operibus bonis, pœnas æterni ignis effugere, & ad perpetuæ vitæ præmia * pervenire.

Confeſſio.

T. convenire

Diaconi.

XII. Diaconi verò Eccleſiæ, tamquam oculi ſint Epiſcopi, oberrantes & circumluſtrantes * cum verecundia, actus totius Eccleſiæ, & perſcrutantes diligentiùs, ſi quem videant vicinum fieri præcipitio, & proximum eſſe peccato; ut referant hæc ad Epiſcopum, ut commoneri ab eo poſſit is qui in præcipitium lapſurus eſt, uti revocetur & non corruat in peccatum. Negligentiores * quoque, & eos qui rariùs ad audiendum verbum Dei accedunt, nec ſollicitè ad Epiſcopi Tractatum conveniunt, ipſi commoneant & hortentur. Si enim aſſidui ſint ad audiendum, non ſolùm vitæ æternæ ex ſalubri commonitione capient lucra, verùm & quæcumque illæ ſunt triſtitiæ vel mœrores, * qui ex præſentis vitæ neceſſitatibus, & cladibus temporum veniunt, * quæque malorum ſermonibus, in corde ſuo velut jacula defixa circumferunt, abjicientur omnia, prædicatione veritatis, & vitæ æternæ doctrinâ & eruditione * purgata. Alioquin ſi multo tempore * auditum ſubtrahant à verbo Dei, ut remaneant * in cultu vitiorum, ſine dubio ſpinis erunt ac ſentibus occupati: & quid aliud, niſi ad ignem, talis hæc terra præparabitur? De his ergo, ut diximus, * Diaconibus cura ſit. Sed & eos qui ſecundùm carnem ægrotant, ſollicitè perquirant, & plebi, ſi fortè * ignorat, indicent de his; ut & ipſi viſitent eos, & quæ neceſſaria ſunt præbeant eis, cum conſcientia ejus qui præeſt: quod tamen, etiam ſi clam fecerint, non peccabunt. Sed & de peregrinis ſimiliter Epiſcopo ſuggerant reſovendis; & cætera his ſimilia, quæ ad cultum Eccleſiæ, & diſciplinam ejus pertinent, Diaconis curæ ſint.

• ἐγγελετ ἐν αἰδοῖ

• R. quoſque

Conciones.

• al. quæ

• T. quas

• S. T. depulſa

• Carm. ſe ſubtrahant.

• S. T. inculti. Sic & P.

• al. Diaconis

• S. T. ignoranti. R. ignorante

Catechiſtæ.

XIII. Qui catechizant, hoc eſt, qui verbo inſtruunt incipientes, primò oportet ut ipſi inſtructi ſint: de anima enim agitur hominum: & oportet eum qui docet, & inſtruit animas rudes, eſſe talem, ut pro ingenio diſcentium ſemetipſum poſſit aptare, & verbi ordinem pro audientis capacitate dirigere. Debet ergo ipſe adprimè eſſe eruditus & doctus, irreprehenſibilis, maturus, * impavidus; ſicut ipſi probabitis fore Clementem hunc poſt me. Multum eſt autem, ſi ego nunc de ſingulis, quæ unuſquiſque habere debeat, proſequar. Verumtamen illud eſt quod præ cæteris ab omnibus vobis cupio in commune ſervari, ut concordiam teneatis; per quod ſolum poteſtis portum quietis intrare, & civitatem Regis ſummi, quæ pax nominatur, habitare.

• ἄδειλον

Hieruſalem.

XIV. Similis namque eſt omnis Eccleſiæ ſtatus navi magnæ, quæ per undoſum pelagus, diverſis è locis & regionibus viros portat, ad unam potentis * regis urbem properare cupientes. Sit ergo navis hujus dominus ipſe omnipotens Deus, gubernator verò ſit Chriſtus: tum deinde Proretæ officium Epiſcopus impleat; Presbyteri * nautarum, Diaconi * diſpenſatorum teneant locum: hi qui catechizant * Nautologis conferantur; Epibatis autem, totius fraternitatis multitudo ſit ſimilis: ipſum quoque mare hic mundus habeatur; ventorum verò varietates & turbinum, diverſis tentationibus conferantur; perſecutiones ac tribulationes & pericula, fluctibus exæquentur: terreni verò ſpiritus, qui vel de torrentibus, vel de convallibus ſpirant, Pſeudoprophetarum & ſeductorum * ſeu pravæ doctrinæ verba ducantur: promontoria verò & loca confragoſa, hi qui in poteſtatibus ſæculi ſunt judices, & pericula minantur ac mortes: * Bithalaſſa verò loca, quæ duplicibus undæ fallacis æſtibus verberantur, dubiis mente & de * promiſſionum veritate nutantibus conferantur, atque his qui * irrationabili fidem noſtram ratione diſcutiunt: Hypocritæ verò & doloſi, piratis ſimiles habeantur. Jam verò rapidus vortex & tartarea Charybdis, & ſaxis illiſa naufragia, ac mortiferæ ſubverſiones, quid aliud æſtimanda ſunt, quàm peccata? Reſtat igitur ut hæc navis curſu proſpero, tuta poſſit portum deſideratæ urbis intrare, ita Deo precem fundere * convenit navigantes ut mereantur audiri: audiri autem à Deo ita demum merebitur * quis, ſi orationes * ipſæ bonis moribus, & bonis operibus adjuventur.

Eccleſia ſimilis navi.

• R. regni

• S. T. diſpenſatorum

• S T. Nautarum

• P S. T. Nauſtologis. Et ant. Edit.

• S. T. in prava doctrina. R. improba doctrinæ In Carm. deeſt ſeu.

• al. humana

• al. repromiſſionum

• R. irrationabiles

• Deeſt in R. & P.

• Deeſt in R.

• S. ipſi. T. ipſius

XV. Sed ante * omnia, cum * quiete * & * ſilentio Epibatæ, id eſt, Laici, in ſuis unuſquiſque reſideant locis; ne fortè per inquietudinem & inconditos inutileſque diſcurſus, ſi paſſim vagari cœperint, vel ab officio ſuo nautas impediant, vel in alterum latus per inquietudinem eorum navis preſſa demergatur. * Nautologi de mercedibus commoneant: & nihil omnino quod ad diligentiam, vel diſciplinam pertinet, Diaconi negligant. Presbyteri velut * nautæ, aptent ſingula ad inſtructionem navis diligenter, & inſtruant quæ in ſuo tempore requirenda ſunt. Epiſcopus tamquam Proreta vigilanter & ſollicitè gubernatoris verba cuſtodiat * Chriſti. Salvator * Dominus, gubernator Eccleſiæ * ſuæ, diligatur ab omnibus, & ipſius ſolius præceptis ac juſſis credat & obediat omnis Eccleſia: Deo quoque indeſinenter ſupplicetur à cunctis de proſperitate ventorum; * ut navigantes omnem tribulationem, & omne periculum * ſuperent, tamquam * in * mare profundum mundi iſtius, & vitæ humanæ pelagus navigantes: in quo & eſuriendum ſit & ſitiendum, nuditatem quoque ferendam, morbos etiam corporis, & ægritudines tolerandas; inſuper & hominum inſidiis ac dolis ſæpe laborandum; quippe qui * & diſpergendos ſe nonnumquam noverint, ſed aliquando etiam congregandos; vomitus quoque & ſuggillationes ferendas, cùm ex * confuſione peccatorum, & rejectione criminum, velut malè congregati in viſceribus fellis, jactura facienda eſt, & abjicienda prorſus è corde omnis intrinſecùs latens amaritudo peccati, ſi qua fortè ex deſideriis iniquis, velut ex cibis noxiis congregata eſt; quam utique cùm evomuerit quis & abjecerit, ingentis ægritudinis liberabitur morbo, ſi tamen poſt vomitum quæ ad ſanitatem pertinent ſumat.

• R. hæc

• R. quieto ſpiritu

• P. S. T. Nautologi

• S. T. diſpenſatores

• S. T. R. Chriſtus

• S. T. noſter

• Deeſt in MSS.

• Deeſt in R. & T.

• R. ſperant. l. ſperent, ut eſt in Carm.

• S. T. R. immane. R. in mari profundo

• S. T. ut P. qui diſpergendos.

• Carm. S. T. R. confeſſione

XVI. Verumtamen ſcitote cuncti, quòd ſupra omnes vos laboret Epiſcopus: quia unuſquiſque veſtrûm ſuum proprium fert laborem; ille verò, & ſuum, & ſingulorum. Propter quòd, ô Clemens, tamquam qui omnibus præeſſe te noveris, ſingulos prout potueris juva, & ſingulos releva, qui & ſingulorum onus ac ſollicitudinem portas. Unde & ego nunc * hanc tibi injungens diſpenſationem, ſcio quia accipio gratiam magis quàm præſto: ſed eſto confidens, & fortiter ferens; certus quia laboris tui meritum recipies, cùm ad portum quietis incolumem hanc provexeris navem; ibi mercedes & præmia pro omnium ſalute ſuſcipies, ſi hîc pro omnium incolumitate vigilaveris. Itaque ſi te multi ex fratribus, propter rigorem juſtitiæ odio habuerint, ex hoc quidem non læderis, ſed ex hujuſcemodi odiis amor tibi conciliabitur Dei. Et ideo * ſatage, & refuge ne lauderis ab iniquis, & ne à peſſimè agentibus diligaris; ſed potiùs ut propter juſtam diſpenſationem & æquiſſimam * regulam diſciplinæ, à Chriſto collaudari merearis.

Epiſcopus. — ** Deeſt in R.* — ** T. ſatis age. Carm. R. ſatis age magis P. ſatage magis.* — ** S. T. regulæ diſciplinam*

XVII. Hæc cùm dixiſſet, & his ſimilia quamplurima, rurſum reſpiciens ad populum, dixit; Sed & vos cariſſimi fratres & conſervi mei, huic qui præſidet vobis ad veritatem docendam, in omnibus obedite; ſcientes quòd ſi quis hunc contriſtaverit, Chriſtum, qui ei docendi credidit Cathedram, non recipit; & tamquam qui Chriſtum non ſuſceperit, nec Deum Patrem ſuſcepiſſe judicabitur; & ideo nec ipſe ſuſcipietur in regno cœlorum. Propter quod * ſatagite, ad omnem collectam * & * congregationem ſemper convenire; uti non velut negligentes & deſides, à Chriſto judice condemnemini. Convenientes verò ſemper ad Clementem, omnes date operam pro ipſo ſentire, & ſummo ſtudio favorem veſtrum erga ipſum * dependere; ſcientes quòd propter ſingulos vos ipſum magis ſolum infeſtat Inimicus, & in ipſum majora ſuſcitat brlla. Oportet ergo vos ſummo ſtudio niti, ut * omnes erga illum vinculo amoris innexi, pleniſſimn erga eum inhæreatis affectu. Sed & vos quoque ipſi, unanimes in omni concordiâ perdurare; quò faciliùs etiam illi obedire omnes pariter in conſenſu & unanimitate poſſitis, per quod & vos ſalutem conſequi, & ille poſſit obtemperantibus ſibi promptiùs impoſiti oneris pondus evehere.

** Carm. P. T. R. ſatis agite* — ** Deeſt in R.* — ** al. oſtendere* — ** Carm. P. T. R. omni* — ** Hæc citantur in Concilio Vaſenſi I. can. 6. leg. Capitul. l. 7. c. 361.*

XVIII. * Quædam etiam ex vobiſipſis intelligere debetis, ſi qua ſint quæ ipſe propter inſidias hominum malorum, non poteſt evidentiùs & manifeſtiùs proloqui: verbi gratiâ, * ſi inimicus eſt alicui pro actibus ſuis; vos nnlite expectare ut ipſe vobis dicat; cum illo nolite amici eſſe; ſed prudenter * obſervare debetis, & voluntati ejus abſque commonitione obſecundare, & avertere vos ab eo, cui ipſum ſenſiſtis averſum; ſed nec loqui bis, quibus ipſe non loquitur; ut unuſquiſque qui in culpa eſt, dum cupit omnium veſtrûm amicitias * reparare, ſe ſtinet * citiùs reconciliari ei, qui omnibus præeſt, & per hoc redeat ad ſalutem, cum obedire cœperit monitis præſidentis. Si verò quis amicus fuerit his quibus ipſe amicus non eſt, & locutus fuerit cum his quibus ipſe non loquitur, unus eſt & ipſe ex illis qui exterminare Dei Eccleſiam volunt; & cùm corpore vobiſcum eſſe videatur, mente & animo contra vos eſt; & eſt multò nequior hoſtis hic, quàm illi qui foris * ſunt, * & evidenter inimici ſunt: bic enim per amicitiarum ſpeciem, quæ * inimici ſunt gerit, & Eccleſiam diſpergit ac vaſtat.

** Citant, Concilium Mereuſe ſub Stephano V. c. 12. Johannes VIII. Ep. 234. Gregorius VII. l. 8. Ep. 21.* — ** obtemperare* — ** R. recipere P. amicitias ferre* — ** Deeſt in R.* — ** S. T poſiti* — ** al. inimica*

XIX. Et cùm hæc dixiſſet, in medio coram omnibus manus mihi impoſuit, & in cathedra ſua, ingenti verecundiâ * fatigatum ſedere me compulit. Cúmque ſediſſem, hæc ad me rurſum locutus eſt; Deprecor te, Clemens, coram omnibus qui præſentes ſunt, ut poſteaquam, ſicut * naturale debitum eſt, vitæ præſentis finem fecero, Jacobo fratri Domini * deſcribas breviter, vel quæ ad initium fidei tuæ ſpectant, vel etiam quos ante fidem animos geſſeris; ſed & qualiter mihi ab initio uſque ad finem, comes itineris & actuum fueris; quæque per ſingulas civitates me diſputante ſollicitus auditor exceperis; quique in prædicationibus meis verborum fuerit ordo vel actuum; ſed & qui me finis in hac urbe repererit, ſicut dixi, omnia quàm potes breviſſimè comprehenſa, ad ipſum te deſtinare non pigeat. Nec verearis ne fortè multùm de meo exitu contriſtandus ſit, cùm me id pro pietate ſuſtinere non ambigat: erit autem ei grande ſolatium, ſi didicerit, quòd poſt me non imperitus vir aliquis, aut indoctus, atque ignorans divini verbi * myſterium, & Eccleſiaſtici ordinis diſciplinam, vel doctrinæ regulam neſciens, ſuſceperit Cathedram meam. Scit enim quia ſi * indoctus & inſcius, * officium doctoris accipiat, ſine dubio diſcipuli & auditores ignorantiæ tenebris obvoluti, in interitum demergentur.

** R. fractum Clemens.* — ** Carm. T. R. naturæ;* — ** al. deſcripta* — ** al miniſterium* — ** P. indoctus iſtud officium doctor accipiat.*

XX. Unde & ego, mi Domine Jacobe, cùm hæc ab eo præcepta ſuſceperim, neceſſe habui implere qund juſſerat, indicans tibi, & de his ipſis ſimul, & de illis breviter comprehendens, quæ per ſingulas quaſque urbes * digrediens, aut in prædicationis ſermone protulerit, aut in geſtorum virtute perfecerit; quamvis tibi, de his plurima jam, & pleniùs antè deſcripta, ipſo jubente tranſmiſerim; ſub eo titulo quem ipſe præcepit adfigi, id eſt, Clementis Itinerarium, * non prædicationis Petri. Sed & nunc jam expontre quæ præcepit incipiam.

** R. locum* — ** R. ingrediens* — ** Deeſt in P. S. T. R. & Vet. Edit.*

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙ-
δημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

περὶ λογισμῶν τῶν ἐξ νέου ὄντων Κλήμεντι ἐν τῇ νεότητι.

Ἐγὼ Κλήμης, Ῥωμαίων πολίτης ὤν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν σωφρόνως ζῆσαι δεδύνημαι, τῆς ἐννοίας μου ἐκ παιδὸς ἀνασχολούσης τὴν ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν εἰς τε ἀθυμίας καὶ πόνους. συνῆν γάρ μοι λογισμός, οὐκ οἶδα πόθεν τὴν ἀρχὴν λαβών, περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενος ὑπομνήσεις, ὅτι ἄρα θανὼν οὐκ εἰμί, καὶ οὐδὲ μνήμην τις ποιήσει μού ποτε, τοῦ ἀπείρου χρόνου πάντων τὰ πάντα εἰς λήθην φέροντος; ἔσομαι δὲ οὐκ ὤν, οὐκ ὄντας εἰδώς, οὐ γινώσκων, οὐ γινωσκόμενος, οὐ γεγονώς, οὐ γινόμενος; καὶ ἄρα ποτὲ γέγονεν ὁ κόσμος, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἄρα ἦν; εἰ γὰρ ἦν ἀεί, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονε, καὶ λυθήσεται· καὶ μετὰ λύσιν τί ἄρα ἔσται πάλιν, εἰ μὴ τάχα σιγὴ καὶ λήθη; καὶ τάχα ἔσται τι, ὃ νῦν νοῆσαι οὐ δυνατόν.

Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οὐκ οἶδα πόθεν ἀπαύστως ἐνθυμούμενος, ἐδυσηρέστουν ἄχρι λύπης, τοσοῦτον ὡς ὠχριακότα με τήκεσθαι· καὶ τὸ δεινότατον, εἴ ποτε ἀπώσασθαι τὴν φροντίδα ὡς ἀνωφελῆ ἐβουλευσάμην, ἀφορητότερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγίνετο· καὶ ἠχθόμην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδὼς σύνοικον καλὴν ἔχων ἔννοιαν, ἀθανασίας ἀγαθῆς αἰτίαν μοι γενομένην, ὡς ὕστερον τῇ πείρᾳ ἐπέγνων, καὶ Θεῷ τῷ πάντων δεσπότῃ ηὐχαρίστησα. ὑπὸ γὰρ τῆς κατ' ἀρχὰς θλιβούσης με ἐννοίας, εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ζήτησιν καὶ εὕρεσιν ἠναγκάσθην ἐλθεῖν· καὶ τότε ἐταλάνιζον οὓς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐκινδύνευσα.

Ἐκ παιδὸς οὖν ἡλικίας ὢν ἐν τούτοις λογισμοῖς, χάριν τοῦ μαθεῖν τι βέβαιον, εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτων διατριβάς· καὶ οὐδὲν ἕτερον ἑώρων, ἢ δογμάτων ἀνασκευὰς καὶ κατασκευάς, καὶ ἔρεις, καὶ φιλονεικίας, καὶ συλλογισμῶν τέχνας, καὶ λημμάτων ἐπινοίας. καὶ ὅτε μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή, ὅτε δὲ ὅτι θνητή. εἰ ποτε οὖν ἐπεκράτει λόγος ὅτι ἀθάνατος, ἔχαιρον· ὁπότε δὲ * ὅτι οὐδ' ὁπότερον εἰς τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν ἠδυνάμην· πλὴν συνενόουν ὅτι [1] αἱ δόξαι τῶν ὑποθέσεων, πρὸς τοὺς ἐκδικοῦντας, ψευδεῖς ἢ ἀληθεῖς ὑπολαμβάνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν ἀληθείας φαίνονται. ἐπιγνοὺς οὖν ἤδη ποτὲ ὅτι οὐ παρὰ τὰς ἐκδικουμένας ὑποθέσεις ἡ κατάληψις γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐκδικοῦντας αἱ δόξαι [2] ἀποφέρονται, ἔτι μᾶλλον ἰλιγγίων ἐν τοῖς πράγμασιν· διὸ ἐκ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον· οὔτε γάρ τι βεβαιῶσαι οἷός τε ἤμην, οὐδὲ τὴν τῶν τοιούτων φροντίδα ἀποσείσασθαι ἐδυνάμην, καί περ βουλόμενος, ὡς φθάσας εἶπον, ὅτι ἐμαυτῷ πυκνότερον ἡσυχάζειν ἐπιτάσσοντος, οὐκ οἶδά πως λανθανόντως μεθ' ἡδονῆς ὁ τῶν τοιούτων μοι εἰσήρχετο λογισμός.

** Suppl. ex Epit. ὅτι θνητὴ ἐνίκα, λυπούμην· πάλιν ἠθύμουν, ὅτι περὶ τῶν δογμάτων, καὶ τῶν ἐκδικούντων ταῦτα.*

περὶ διαλογισμῶν ὧν ἐσκόπει, καὶ ὧν ἐπεζήτει.

Καὶ πάλιν ἀπορούμενος ἔλεγον ἐμαυτῷ, τί ματαιοπονῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος; ὅτι εἰ μὲν θανὼν οὐκ εἰμί, νῦν ὄντα με λυπεῖ-

CLEMENTIS DE PRÆDICATIONIBUS
Petri inter peregrinandum, Epitome.

HOMILIA PRIMA.

I. EGo Clemens, civis Romanus, primam ætatem pudicè ac temperanter vivere valui, cùm à pueritia mens mea atque cogitatio inhærentem mihi cupiditatem avocaret ad mœrores & moleſtias. Inerat enim conſideratio, neſcio unde oborta, quæ crebrò mortis commonebat; quòd utique poſt mortem non ero, neque uſquam mei mentionem quiſquam facturus eſt, ſcilicet, immenſo tempore, cunctorum cuncta in oblivionem adducente? Ero autem non exſiſtens, eos qui ſunt non cognoſcens; nec cognoſcens, nec cognitus; quique aliquando non fuerim, & tunc non ſim? Et an factus ſit mundus; & antequam fieret, quidnam erat? Nam ſi ſemper exſtitit, ſemper erit: ſi autem factus eſt, etiam diſſolvetur: & poſt diſſolutionem, quid erit iterum, niſi fortè ſilentium & oblivio? Et forſan erit aliquid, quod nunc cogitare eſt impoſſibile.

De cogitationibus Clementis obortis in juventute. Epitom. c. 1. &c. Recogn. l. 1. c. 1. &c.

II. Hæc atque his ſimilia, neſcio unde, indeſinenter cogitans, acerbam adeò cepi triſtitiam, ut pallerem ac tabeſcerem: & quod moleſtiſſimum, ſi quando eam ſollicitudinem tamquam inutilem repellere cogitarem; vehementior multò me urgebat affectus: eamque rem ægrè ferebam, neſciens quòd contubernalem præclaram haberem eam cogitationem, quæ mihi bonæ immortalitatis exſtitit cauſſa, quemadmodum poſtea experientiâ agnovi, & Deo cunctorum Domino gratias egi. Cùm enim me ab initio illa conſideratio premeret, ad rerum inquiſitionem & inventionem venire coactus ſum: tuncque miſeros judicavi, quos principiò per ignorantiam beatos prædicare auſus fueram.

III. Igitur cùm à puerili ætate in hujuſmodi degerem cogitationibus; quò aliquid certi addiſcerem, ad Philoſophorum adventabam ſcholas; nihilque aliud cernebam, quàm dogmatum deſtructiones & adſtructiones, item lites & contentiones, & ſyllogiſmorum artificia, necnon ſumptionum excogitationes: & interdum quidem prævalebat, verbi gratiâ, animam eſſe immortalem, interdum autem mortalem eſſe. Si quando igitur ſermo de illius immortalitate, obtinebat, lætabar; cùm verò ſermo de mortalitate, triſtis eram: magis autem rurſus animum deſpondebam, quòd neutrum poſſem menti meæ infigere: verùm reputabam mecum, ſententias controverſiarum, pro viribus propugnatorum, veras aut falſas exiſtimari, non autem tales videri, quales revera ſunt. Jam igitur animadvertens, comprehenſionem non oriri ex rebus ad agitandum propoſitis, ſed pro ingenio diſputantium ſtatui dogmata; adhuc magis hiſce de rebus perplexus hærebam: quare ex animæ profundo gemebam; neque enim poteram firmi aliquid decernere, neque de iſtis ſollicitudinem valebam depellere; etſi, quemadmodum dixi antea, id vellem; quoniam cùm mihi frequenter quierem imperarem, neſcio quo modo latenter horum cum voluptate ſubibat me cogitatio.

De dogmatibus eorumque defenſoribus.

IV. Et iterum hæſitans dicebam apud me; Quid inaniter laboro, cùm manifeſta ſit res? Quòd ſi quidem poſt mortem non ero; nunc, quando ſum,

De cogitationibus quas volutavit, quaſque ſtatuit.

---

1. Αἱ δόξαι τῶν ὑποθέσεων.] Regiv Codice 1500.
Τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Πάπα Ῥώμης.
Αἱ γὰρ δόξαι τῶν ὑποθέσεων, παρὰ τὸν συλλογιζόμενον ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς ἀποφαίνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν αὐταὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀληθείας προσλαμβάνονται. COTELERIUS.

2. Ἀποφέρονται.] Hic quoque legendum eſt, ἀποφαίνονται, Ut Epitomes cap. 3. Suprà. Ibid.

3. Ὅτι

ſum, contriſtari me non oportet. Quocirca triſtitiam ad illam diem reſervabo, in qua, cùm futurus non ſim, non contriſtabor. Si autem ero, cur nunc mihi ſuperfluò ineſt triſtitia? Statimque poſtea, alia me ſubiit cogitatio. Dicebam quippe; An non illic pejus quidpiam eo quod me nunc cruciat, paſſurus ſum, ſi piè non vixero; ac ſecundùm quorumdam Philoſophorum ſermones, Pyriphlegethonti tradendus ſum & Tartaro, quemadmodum Siſyphus, vel Tityus, vel Ixion, vel Tantalus; atque in Inferno æternùm puniar? Iterumque replicabam, dicens; Sed iſta non ſunt. Rurſuſque aiebam; At ſi ſunt. Cùm igitur, inquiebam, incerta res ſit, multò magis extra periculum eſt, piè me vivere. Et quo pacto juſtitiæ gratiâ, ad incertam reſpiciens ſpem, potero corporis voluptates comprimere? Sed nec quidnam ſit juſtum Deoque acceptum, plenè certóque novi, nec utrùm anima immortalis ſit cognoſco, utrùm mortalis: neque ulla certa ratio invenitur; nec hos mentis motus ſedare poſſum.

Quæ delibe-ravit facere, ut de animæ ſtatu edoce-retur.

V. Quid igitur me facere oportet? niſi hoc: in Ægyptum proficiſcar, & adytorum Hierophantis ac Prophetis amicus efficiar; magoque quæſito & invento, multâ pecuniâ perſuadebo, ut animæ evocationem, quam Necromantiam vocant, faciat, tamquam videlicet ego de aliquo negotio ſciſciter: erit autem interrogatio, ut diſcam utrùm anima ſit immortalis. At reſponſio animæ de ſua immortalitate, non ex loquela ipſius, aut mea auditione erit mihi comperta, ſed ex ſola viſione; ut his ipſis oculis illam videns, ſufficientem ac idoneam habeam declarationem quòd exſiſtat, ex eo ſolo quòd apparuerit; nec ampliùs incerta auditûs verba, oculorum poterunt firmitatem evertere. Attamen hanc quoque deliberationem, cuidam Philoſopho, neceſſario meo ediſſerui; qui conſilium mihi dedit, id ne auderem, multas ob rationes. Sive enim, inquit, Mago non obtemperabit anima; tu, tamquam qui legibus iſta facere prohibentibus repugnaveris, malè tibi conſcius vives: ſin verò obedierit; præter quàm quòd malâ in conſcientiâ vives, non ampliùs tibi bene ceſſura exiſtimo ea quæ ad pietatem pertinent, cujus ergo iſta auſus es. Nam Deum aiunt odio eos proſequi, qui animas mortuorum à corporibus ſeparatas divexant. Ego autem his auditis, ſegnior quidem ad illud aggrediendum effectus ſum, à conſilio tamen quod initio ceperam non deſtiti, ſed velut ab impetu deſiderii retardatus dolebam.

De fama Evangelii.

VI. Ac ne iſta tibi longo ſermone explicem, cùm in talibus cogitationibus & negotiis ego verſarer; ſub imperio Tiberii Cæſaris, fama quædam ſenſim, à verna tempeſtate initio ſumpto paſſimque crevit, & revera bonus Dei nuncius mundum peragravit, Dei voluntatem ſilere ac tegere non valens. Ubique igitur amplior & major fiebat, referens, quòd quidam in Judæa, principio ſumpto à verno tempore, æterni Dei regnum Judæis annunciat, quo fruiturum eſſe ex illis dicit eum qui vitam rectam emendatamque ducet: quò autem credatur ipſum divinitatis plenum hæc loqui ac inſpirare, multa mirabilia, ſigna & prodigia edit ſolâ juſſione, quaſi qui à Deo acceperit poteſtatem: ſurdos enim facit audire, cæcos videre, pedibus debiles ambulare, claudos rectà incedere; omnem morbum depellit, omnem Dæmonem fugat: ſed & leproſi ſcabri, eo eminùs tantùm viſo, ſanati abeunt, mortui verò oblati ſuſcitantur, nihilque eſt quod facere nequeat. Atque quò plus temporis præteribat, eò major firmiorque per complures advenientes exſiſtebat, non ampliùs, inquam, fama, ſed rei veritas. Jam verò & cœtus per loca fiebant, conſultationis & deliberationis cauſſâ, quiſnam eſſet qui apparuiſſet, & quid vellet dicere.

De operibus mirabilibus Jeſu.
l. Rec. l. 5. n. 10. l. 1. n. 60.

οὐ προσήκει. διὸ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι εἰς τὴν τότε, ὅτε οὐκ ὢν οὐ λυπηθήσομαι. εἰ δ' ἄρα εἰμί, τί νῦν ἐκ περισσοῦ μοι προσέστιν τὸ λυπεῖσθαι; καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο ἕτερός με εἰσῄει λογισμός. ἔλεγον γάρ, εἰ μή τι γε τοῦ νῦν με λυποῦντος ἐκεῖ χεῖρον παθεῖν ἔχω, μὴ βεβιωκὼς εὐσεβῶς, καὶ παραδοθήσομαι κατ' ἐνίων φιλοσόφων λόγους Πυριφλεγέθοντι, καὶ Ταρτάρῳ, ὡς Σίσυφος, ἢ Τιτυός, ἢ Ἰξίων, ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι ἐν ᾅδου τὸν αἰῶνα κολαζόμενος; πάλιν τι ἀνθυπέφερον λέγων, ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα. καὶ πάλιν ἔλεγον, εἰ δὲ ἔστιν. οὐ δήλου οὖν ὄντος τοῦ πράγματος, ἔλεγον, ἀκινδυνότερόν ἐστι μᾶλλον εὐσεβῶς βιῶσαί με. καὶ πῶς δυνήσομαι τοῦ δικαίου χάριν, εἰς ἄδηλον ἐλπίδα ἀφορῶν, τὰς τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονάς; ἀλλ' οὐδὲ τί ποτε ἐστὶν δίκαιον, καὶ ἀρέσκον Θεῷ πεπληροφόρημαι, οὔτε εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ θνητὴ γινώσκω, οὔτε τις λόγος βέβαιος εὑρίσκεται, οὔτε τῶν τοιούτων λογισμῶν ἡσυχάζειν δύναμαι.

Τί οὖν χρὴ ποιεῖν; ἢ τοῦτο, ὡς Αἴγυπτον πορεύσομαι, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων ἱεροφάνταις καὶ προφήταις φιλιωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὑρών, χρήμασι πολλοῖς πείσω, ὅπως ψυχῆς ἀνάπεμψιν, τὴν λεγομένην νεκρομαντείαν ποιήσῃ, ἐμοῦ ὡς περὶ πράγματός τινος πυνθανομένου· ἡ δὲ πεῦσις ἔσται, περὶ τοῦ μαθεῖν εἰ ἀθάνατός ἡ ψυχή. ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ἀπόκρισις, ὅτι ἀθάνατός ἐστιν, οὐκ ἐκ τοῦ λαλῆσαι, ἢ καὶ ἀκοῦσαι ἔσται μοι γνῶναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀφθῆναι μόνον, ἵνα αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδὼν αὐτήν, αὐτάρκη καὶ ἱκανὴν ἀπόφασιν ἔχω, ἐκ τοῦ μόνον φανῆναι, ὅτι ἐστίν. καὶ οὐκ ἔτι δυνήσεται τὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἴδια τὰ τῆς ἀκοῆς ἀνατρέψαι ἄδηλα ῥήματα. ὅμως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν σκέψιν ἀνέβαλλόν τινι συνήθει φιλοσόφῳ, ὃς συνεβούλευσέν μοι, τοῦτο μὴ τολμᾶν, κατὰ πολλοὺς τρόπους. εἰ τι γὰρ οὐχ ὑπακούσεται, φησίν, ἡ ψυχὴ τῷ μάγῳ, σὺ τοῖς ταῦτα ποιεῖν ἀπαγορεύουσι νόμοις ὡς ἀντιπράξας, δυσσυνειδήτως βιώσεις· εἰ δὲ ὑπακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιοῦν, οἶμαι τὰ τῆς εὐσεβείας σοι μηκέτι προχωρεῖν, οὗ εἵνεκεν καὶ ἐτόλμησας. ἐχθραίνειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς τῇ λύσει θανόντων σωμάτων σκύλλουσι τὰς ψυχάς. ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ὀκνηρότερος μὲν πρὸς τὸ τοιοῦτον ἐγχειρῆσαι ἐγενόμην, τῆς δὲ ἀπ' ἀρχῆς μου οὐκ ἐπαυσάμην βουλῆς, ἀλλ' ὡς ἐμποδισθεὶς τὴν ὁρμήν, ἠθύμουν.

Ὅπως αὐτοῦ πεύσεται ὡς τὰ περὶ ψυχῆς μαθεῖν λόγια.

Καὶ ἵνα μή σοι τὰ τοιαῦτα μακρῷ διηγήσωμαι λόγῳ, ἐν τοσούτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν ὄντος μου, φήμη τις ἠρέμα, ἐπὶ τῆς Τιβερίου Καίσαρος βασιλείας, ἐξ ἐαρινῆς τροπῆς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσα, ηὔξανεν ἑκάστοτε, καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ Θεοῦ ἄγγελος διήρχετο τὸν κόσμον, τὸ τοῦ Θεοῦ βούλημα σιγᾶν, στέγειν, μὴ δυναμένη. ἑκάστοτε οὖν πλείων καὶ μείζων ἐγίνετο, λέγουσα, ὥς τις ποτε ἐν Ἰουδαίᾳ, ἐξ ἐαρινῆς τροπῆς λαβὼν τὴν ἀρχήν, Ἰουδαίοις τὴν τοῦ αἰδίου Θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἧς ἀπολαύειν λέγει ἐάν τις αὐτῶν προκατορθώσῃ τὴν πολιτείαν. τοῦ δὲ πιστευθῆναι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεότητος γέμων ταῦτα πνεῖ, πολλὰ θαυμάσια σημεῖά τε καὶ τέρατα διαπράττεται κελεύσει μόνῃ, ὡς παρὰ Θεοῦ εἰληφὼς τὴν ἐξουσίαν· κωφοὺς γὰρ ποιεῖ ἀκούειν, τυφλοὺς ἀναβλέπειν, κυλλοὺς ποιεῖ περιπατεῖν, χωλοὺς ἀνορθοῖ, πᾶσαν νόσον ἀπελαύνει, πάντα δαίμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λεπροὶ ψωροὶ ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ, ἰώμενοι ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ δὲ προσφερόμενοι ἐγείρονται, καὶ οὐδέν ἐστιν ὃ ἀδυνατεῖ ποιεῖν· καὶ ὅσῳ γε μᾶλλον ὁ χρόνος προέκοπτεν, πολὺ μείζων διὰ πλειόνων τῶν ἐπιδημούντων βεβαιοτέρα ἐγίνετο, οὐκ ἔτι φήμη λέγω, ἀλλὰ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια. ἤδη γάρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγίνετο, βουλῆς καὶ σκέψεως, τὸ τίς ἂν εἴη ὁ φανείς, καὶ τί βούλεται λέγειν.

Περὶ τῆς φήμης τοῦ εὐαγγελίου.

Περὶ τῶν θαυμασίων ἔργων τοῦ Ἰησοῦ.

Καὶ

Καὶ δή ποτέ τις πρὸς αὐτῷ τῷ ἔτει ἐν φθινοπωρινῇ τροπῇ δημοσίᾳ πῃ ἑστὼς λέγων· ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἀκούσατε· ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἐν Ἰουδαίᾳ πάρεστιν, ἐπαγγελλόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις, ζωὴν αἰώνιον, ἐὰν τὰ κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν πατρὸς βιώσωσι. διὸ μεταβάλλεσθε τὸν τρόπον, ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀπὸ τῶν προσκαίρων ἐπὶ τὰ αἰώνια· γνῶτε ἕνα Θεὸν εἶναι τὸν ἐπουράνιον, οὗ τὸν κόσμον ἀδίκως οἰκεῖτε ἔμπροσθεν τῶν αὐτοῦ δικαίων ὀφθαλμῶν· ἀλλ' ἐὰν μεταβάλλησθε, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν βιώσητε, εἰς ἕτερον αἰῶνα ἐνεχθέντες, καὶ ἀΐδιοι γενόμενοι, τῶν ἀποῤῥήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσητε· ἐὰν δὲ ἀπειθήσητε, αἱ ψυχαὶ ὑμῶν μετὰ τὴν τοῦ σώματος λύσιν, εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς βληθήσονται, ὅπου ἀϊδίως κολαζόμεναι ἀνωφέλητα μετανοήσουσιν. ὁ γὰρ τῆς μετανοίας καιρὸς, ἡ νῦν ἑκάστου ζωὴ τυγχάνει. ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἀκούων ἠχθόμην, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τοσούτου ὄχλου τηλικαύτην ἀγγελίαν ἀκούσας εἴρηκεν, εἰς Ἰουδαίαν πορεύσομαι, ἵνα ἴδω εἰ τοῦθ' οὗτος λέγων ἀληθεύει, ὡς ὅτι υἱὸς Θεοῦ ἐπιδεδήμηκεν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀγαθῆς καὶ αἰωνίας ἐλπίδος χάριν, τὴν τοῦ ἀποστείλαντος πατρὸς βούλησιν ἐκφαίνων· καὶ ὅπερ λέγουσιν αὐτὸν κηρύσσειν, οὐκ ἔστι μικρόν· ὧν μὲν γὰρ τὰς ψυχὰς διαβεβαιοῦται αἰωνίους οὔσας, αἰωνίων ἀπολαύσειν ἀγαθῶν· ὧν δὲ ἐν πυρὶ ἀσβέστῳ ῥιφθείσας, τὸν αἰῶνα κολασθήσεσθαι.

VII. Cæterùm eodem anno, autumni tempore, quidam publicè ſtans clamavit, dicens; Viri Romani, audite; Dei Filius in Judæa adeſt, cunctis volentibus promittens vitam æternam, ſi vitam duxerint ex voluntate Patris qui miſit illum. Quocirca mores mutate, à deterioribus ad meliora tranſite, à temporalibus ad æterna: agnoſcite unum eſſe Deum, qui in cœlis eſt, cujus mundum injuſtè habitatis ante juſtos illius oculos: verùm ſi convertamini, & juxta voluntatem ejus vivatis; in aliud ſæculum ſublati, æternique effecti, ineffabilibus ipſius bonis perfruemini; ſin verò morem non geſſeritis, animæ veſtræ poſt diſſolutionem à corpore, in ignis locum conjicientur, ubi æternùm punitæ, inutili ducentur pœnitentiâ. Nam tempus pœnitentiæ, præſens eſt iſta ſingulorum vita. Porrò his ego auditis, moleſtè ferebam, nullum ex tanta hominum multitudine, tam magno accepto nuncio, dixiſſe; In Judæam proficiſcar, ut cognoſcam utrùm iſte hæc proferens, vera loquatur; nempe Dei Filium in Judæam adveniſſe, propter bonam æternamque ſpem, qui voluntatem Patris à quo miſſus eſt manifeſtet: & certè quod eum aiunt prædicare, non eſt exiguum: quorumdam enim animas affirmat, utpore immortales, immortalibus bonis fruituras; aliorum verò, in ignem inexſtinctum projectas, æternùm puniendas eſſe.

Ταῦτα ἐγὼ λέγων περὶ ἄλλων, καὶ ἐμαυτῷ ὡμίλησα λέγων, τί ἄλλους μέμφομαι, ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀμελείας ὑπάρχων ἐγκλήματι; ἀλλ' εἰς Ἰουδαίαν ὁρμήσω, πρότερον τὸν ἐμὸν διαθεὶς βίον. καὶ δὴ οὕτως βουλευσαμένου μου, πολὺς ὁ τῆς ἀναβολῆς ἐγένετο χρόνος, τῶν βιωτικῶν πραγμάτων δυσεκλύτων ὄντων. πέρας γοῦν συνοήσας ὁ δή ποτε τὴν τοῦ βίου φύσιν, ὅτι ἐλπίδι ἐκπλέκων τοὺς σπεύδοντας ἐνεδρεύει, ὁ μὲν ἀλλὰ καὶ οὖν ποτε εἰσπλεόντων χρόνον ἐλπίσιν ἀπονοούμενος, καὶ ὅτι οὕτως ἀσχολούμενοι οἱ ἄνθρωποι ἀποθνήσκομεν, τὰ πάντα μου ὡς ἔτυχεν ἀφεὶς, εἰς πόντον ὥρμησα, καὶ εἰς τὸν λιμένα ἐλθών τε καὶ ἀναχθεὶς, ἀνέμων ἐχθραῖς ἀντὶ τοῦ εἰς Ἰουδαίαν, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐνηνέχθην· καὶ ἀνέμων ἀπειρίᾳ ἐπισχεθεὶς, ἐκεῖ συνεφοίτων τοῖς φιλοσόφοις, καὶ τὰ τῆς φήμης, μετὰ τοῦ ἐν Ῥώμῃ φανέντος ἔλεγον τοὺς λόγους. οἱ δὲ ἀπεκρίναντο, ὅτι μὲν ἐν Ῥώμῃ φανέντα οὐκ ἴσμεν, περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ γινομένου, καὶ υἱοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῆς φήμης λεγομένου, καὶ παρὰ πολλῶν τῶν κἀκεῖθεν ἐληλυθότων ἠκούσαμεν, καὶ περὶ πάντων ὧν λαλῶν ἐπιτελεῖ θαυμασίων ἐμάθομεν.

Πότε καὶ διὰ τί εἰς Ἰουδαίαν ἀπελθεῖν ὡρμημένος, ἐξεῤῥίφη εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

VIII. Hæc de aliis cùm dicerem, mecum etiam his verbis locutus ſum: Quare alios vitupero, qui in eodem crimine negligentiæ verſor? Verùm ad Judæam properabo, poſtquam res meas compoſuero. Ita verò cùm ſtatuiſſem, multum in dilatione tempus præteriit, hujuſce vitæ negotiis vix explicari valentibus. Tandem itaque conſideratâ vitæ ipsâ naturâ, quòd ſpe implicans feſtinantibus inſidietur; quin etiam quantum temporis abreptum fuerit mihi ſpebus jactato; quódque ſic occupati, homines morimur; cuncta mea, prout erant relinquens, ad mare properavi, & in portum veniens, atque in altum ſubvectus, ventis adverſantibus pro Judæa Alexandriam appuli; ubi ventorum importunitate detentus, ad Philoſophos ventitabam; atque eum rumorem, ſermoneſque illius qui Romæ viſus fuerat referebam. At illi reſponderunt; Eum quidem qui Romæ apparuit, neſcimus; de illo autem qui in Judæa degit, ac Filius Dei à fama dicitur, & audivimus à multis qui illinc veniunt, & de omnibus miraculis quæ loquendo facit accepimus.

Quando & quare in Judæam iter proponens, Alexandriam profectus eſt.

Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος, ἤθελόν τινι συντυχεῖν τῶν ἑωρακότων αὐτὸν, εὐθὺς ἦγόν με λέγοντες, ἔστι τις ἐνταῦθα, οὐ μόνον ἱστορήσας αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκεῖθεν γῆς ὑπάρχων, ἀνὴρ Ἑβραῖος, ὀνόματι Βαρνάβας, ὃς καὶ ἕνα τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἑαυτὸν εἶναι λέγει, καὶ ἐνταῦθά που καθεζόμενος, τῆς ἐκείνου ὑποσχέσεως τοὺς λόγους τοῖς βουλομένοις ἑτοίμως λέγει. καὶ δὴ συνῆλθον αὐτοῖς. καὶ ἐλθὼν, σὺν τῷ παρεστῶτι ὄχλῳ, ἔστην ἐπακούων τῶν λόγων, καὶ συνενόουν, τὰ ἀληθῆ οὐ διαλεκτικῇ τέχνῃ λέγοντος, ἀλλὰ ἀκάκως καὶ ἀπαρασκευάστως ἐκτιθεμένου ἅ τε ἤκουσεν καὶ ἑώρακεν, τοῦ τοῦ Θεοῦ φανέντος υἱοῦ πεποιηκέναι τε καὶ εἰρηκέναι. πολλοὺς δὲ μάρτυρας τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων θαυμασίων τε καὶ λόγων, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ παρεστῶτος ὄχλου παρεῖχεν.

Ὅπως συνέτυχεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Βαρνάβᾳ.

Περὶ τῆς πρὸς τοὺς ὄχλους ὁμιλίας Βαρνάβα, καὶ ὡς ἐχλεύαζον οἱ φιλόσοφοι διὰ τῶν ἐρωτήσεων.

IX. Cúmque dicerem; Cuperem incidere in aliquem qui eum vidiſſet; ſtatim duxerunt me, aientes; Eſt hîc quidam, qui non ſolùm vidit eum, ſed & eâ ex regione oriundus eſt, vir Hebræus, nomine Barnabas, qui ſe quoque ait unum eſſe ex illius diſcipulis; & hîc ſedens, rerum ab ipſo promiſſarum ſermones volentibus, ultrò refert. Et quidem cum iis progreſſus ſum. Ac veniens, cum adſtante multitudine ſteti ſermones audiens; atque intellexi, vera eum non Dialecticâ arte dicere, ſed ſine malitia & præparatione exponere, quæ audierat & viderat à Dei Filio, qui conſpectus fuerat, facta & dicta. Multos autem teſtes miraculorum ac ſermonum, ab ipſo editorum, ex ipſa etiam aſſiſtente plebe producebat.

Quo modo Alexandriæ occurrerit Barnabæ.

De ſermone Barnabæ ad plebem, utque Philoſophi per interrogationes irridebant.

Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰ ἀπανούργως λεγόμενα ἡδέως οἱ ὄχλοι διετίθεντο, οἱ ἐκ παιδείας κοσμικῆς ὁρμώμενοι φιλόσοφοι, γελᾶν αὐτὸν καὶ χλευάζειν ἐπεβάλλοντο, σκώπτοντες καὶ διασύροντες θράσει ἀμέτρῳ, ὡς μεγάλοις ὅπλοις κεχρημένοι τοῖς συλλογισμοῖς. ὁ δὲ ἀποσειόμενος αὐτῶν τὸν λῆρον, οὐ συνέτρεχεν αὐτῶν τῇ περιέργῳ πευθοῖ, ἀλλὰ ἀκαταπλήκτως ὃν ἔλεγεν οὐκ ἀφίστατο. καί ποτέ τις αὐτοῦ ἐπύθετο, διὰ τί κώνωψ ἐγένετο, καὶ βραχύτατον ὂν, ἓξ πόδας ἔχει, ἔτι καὶ πτερ-

X. Quandoquidem verò ad dicta minimè ſubdola populus libenter attendebat; ex eruditione ſæculari prodeuntes Philoſophi, ridere eum ac ſubſannare aggrediebantur, immodicâ audaciâ cavillantes atque probris inceſſentes, & quaſi armis validis utentes ſyllogiſmis. At ille ineptias eorum repellens, verſutæ ipſorum interrogationi non occurrebat; ſed intrepidè à ſermone ſuo non deſiſtebat. Et aliquando quidam rogabat eum, cur ita factus eſſet culex, ut cùm minimum quid ſit, & ſex pe-

des habeat, inſuper & alas gerat; elephas verò, animalium maximum, cùm careat alis, quatuor tantùm pedes habeat. Ille autem poſt interrogationem, abruptum reſumens ſermonem, quaſi ad percontationem reſpondiſſet, propoſitum ſibi ab initio ſermonem repetiit, hoc ſolo utens proœmio per ſingulas interpellationes; Nobis demandatum ſolummodò eſt, ut vobis ſermones, & mirabilia geſta illius qui miſit nos, referamus; ac pro Logicâ demonſtratione, teſtes vobis producimus eorum qui ex vobis hîc adſtant complures, quorum ego facies recordor, velut vivas imagines, idonea teſtimonia. Cæterùm in veſtra poteſtate ſitum eſt, obſequi, vel fidem non habere. Ego certè non ceſſabo vobis exponere quod utile eſt: quoniam mihi quidem damnum eſt, tacere; vobis verò, non credere, noxa. Sed & futilium veſtrarum quæſtionum demonſtrationes dare poteram, ſi veritatis ſtudio interrogaſſetis. Verùm cauſſam diverſæ creationis culicis & elephanti, nunc vobis aperire intempeſtivum eſſet, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente; quaſi ex communi conſenſu petulantem riſum emiſerunt, illum nitentes ad ſilentium & ad anguſtias redigere, tamquam barbarum quemdam inſanum. Quæ cùm ego intuerer, zelo neſcio quâ ratione correptus, per iram piam, ampliùs tacere non ſuſtinui; ſed cum fiducia clamavi, dicens; Jure Deus voluntatem ſuam incomprehenſibilem vobis eſſe voluit, indignos præſciens, ſicut ex præſentibus dat plenè intelligere iis qui mentis judicio utuntur. Quia enim nunc ejus voluntatis præcones miſſi ſunt, non Grammaticam profitentes artem, ſed ſimplicibus & ſinceris verbis conſilium ipſius demonſtrantes (adeo ut quilibet qui audierit, intelligat quæ dicuntur) neque cum affectu quodam invido, ſeipſum cunctis præbere nolente; adeſtis vos ad non intelligendum quod vobis expedit, utque damno veſtro veritatem rideatis, quæ apud barbaros ad veſtram condemnationem verſatur, quamque ad vos advenientem non vultis hoſpitio recipere propter libidines veſtras, & verborum illius vilitatem, ne arguamini, quòd nempe Philologi eſtis ſeu amatores ſermonum, non autem veritatis amatores Philoſophi. Quouſque ergo diſcitis loqui, qui loqui neſcitis? Multa quippe verba veſtra, unius verbi precio non ſunt æſtimanda. Quid autem dicet Græca veſtra multitudo, unanimis facta, ſi judicium futurum eſt, ut iſte ait? Quare, Deus, voluntatem tuam non prædicâſti nobis? Nullatenus audiemini; vel hujuſmodi reſponſionem accipietis; Ego cùm omnes futuras voluntates, ante conſtitutionem mundi cognoſcerem, unicuique pro merito ſuo latenter prævius occurri; quod autem id ipſum ita ſe habeat volens iis qui ad me confugerunt, plenè manifeſtare, cur ab initio, à primis generationibus voluntatem meam palàm non ſiverim prædicari; nunc circa ſæculi finem, præcones mei conſilii miſi, qui & irridentur, & contumeliis affecti deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari, quique meam amicitiam vehementer repudiarunt. O magnam injuriam! invidiæ etiam periculum ſubeunt prædicatores; idque per eos homines, qui ad ſalutem vocantur.

XII. Porrò illud injuſtè factum adverſùs præcones meos, à principio apud omnes futurum erat, ſi à principio ad ſalutem vocati fuiſſent qui indigni ſunt. Quod enim nunc ab iis injurioſè fit, in defenſionem fit juſtæ meæ providentiæ; quòd præclarè doctrinam honore dignam nolui inutiliter ab

Quænam ad Philoſophos Barnabam irridentes, zelo motus dixerit.

Clementis ad Philoſophos ſermones.

ἐλέφας δὲ, τὸ μέγιστον τῶν ζώων, ἄπτερος ὢν, τέσσαρας μόνους ἔχει πόδας. ὁ δὲ μετὰ τὴν πεῦσιν, τὸν ἐμποδισθέντα ἀναλαβὼν λόγον, ὡς πρὸς τὴν πεῦσιν ἀποκρινόμενος, τὸν αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς προκείμενον ἀνελάμβανε λόγον, τούτῳ μόνῳ προοιμίῳ χρώμενος καθ' ἑκάστην ἐγκοπήν· ἡμεῖς δὲ τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς τοὺς λόγους καὶ τὰς θαυμασίας πράξεις, εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν ἐντολὴν, καὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας παρέχομεν ὑμῖν τῶν ἐξ ὑμῶν περιεστώτων πολλοὺς, ὧν ἐγὼ τὰ εἴδη μνημονεύω, ὡς ἐμψύχους εἰκόνας, ἱκανὰς μαρτυρίας. λοιπὸν ὑμετέρας ἐστὶν ἐξουσίας, ὑπακοῦσαι ἢ ἀπειθεῖν. ἐγὼ δὲ λέγειν ὑμῖν τὸ συμφέρον οὐ παύσομαι, ὅτι ἐμοὶ μὲν ζημία τὸ σιωπᾶν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. ἀλλὰ καὶ τῶν εἰκαίων ὑμῶν προβλημάτων τὰς ἀποδείξεις ἀποδοῦναι ἐδυνάμην, εἰ φιλαλήθως ἐπυνθάνεσθε. κώνωπος δὲ καὶ ἐλέφαντος τὴν αἰτίαν τῆς διαφόρου δημιουργίας, νῦν ὑμῖν εἰπεῖν οὐκ ἔστιν εὔκαιρον τοῖς τὸν ὅλων ἀγνοοῦσι Θεόν.

Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ὡς ἐκ συμφωνίας ἄτακτον ἠφίεσαν γέλωτα, κατασιωπᾶν καὶ ἀπορεῖν αὐτὸν πειρώμενοι ὡς βάρβαρόν τινα δαιμονῶντα. ἐγὼ δὲ ταῦτα ὁρῶν, ζήλῳ οὐκ οἶδ' ὅπως ληφθεὶς, εὐσεβεῖ θυμῷ τὸ λοιπὸν σιγᾶν οὐκ ἐκαρτέρουν, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας ἐβόων, λέγων· Εὐλόγως ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίους προειδὼς, ὡς ἐξ ὧν νῦν τοὺς κρεῖττον νοῦν ἔχοντας πληροφορεῖν φαίνεται. ἐπεὶ γὰρ νῦν τῆς αὐτοῦ βουλήσεως κήρυκες ἐξαπεστάλησαν, οὐ γραμματικὴν ἐπαγγελλόμενοι τέχνην, ἀλλὰ ἁπλοῖς καὶ ἀπονήροις τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐκφαίνοντες, ὡς πάντα ὁντιναοῦν τὸν ἀκούοντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, καὶ οὐ μετὰ ἐξουσίας τινὸς φθονερᾶς, παρέχειν πᾶσιν ἑαυτὴν μὴ βουλομένης· πάρεστε ὑμεῖς πρὸς τὸ μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελᾶν τὴν εἰς τὴν ὑμετέραν καταδίκην ἐν βαρβάροις πολιτευομένην ἀλήθειαν, ἣν καὶ ὑμῖν ἐπιδημήσασαν ξενίσαι οὐ βούλεσθε, διὰ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν, καὶ τὸ λιτὸν τῶν λόγων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, [3] ὅτι οἱ καὶ φιλόλογοί ἐστε, καὶ οὐ φιλαληθεῖς φιλόσοφοι. μέχρι μὲν οὖν πότε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ λαλεῖν οὐκ ἔχοντες; πολλὰ γὰρ ὑμῶν ῥήματα, ἑνὸς οὐκ ἄξια λόγου. τί ἄρα ἐρεῖ ὑμῶν τὸ ἑλληνικὸν πλῆθος, μία ψυχὴ γενόμενον, εἴπερ ἔσται κρίσις, ὡς οὗτος λέγει; διὰ τί ὦ θεὲ τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἐκήρυξας ἡμῖν; οὐ πάντως ἀκούσεσθε, εἴπερ ἀπεράντως καταξιωθήσεσθε, τὸ διότι· ἐγὼ πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰδὼς προαιρέσεις, * εἰδὼς ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λανθανόντως προαπήντησα, τοῦτο δὲ αὐτὸ ὅτι οὕτως ἔχει, βουληθεὶς τοὺς προσπεφευγότας μοι πληροφορῆσαι, διὰ τί ἀπ' ἀρχῆς ἐκ προτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ εἴασα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου κήρυκας ἐμῆς βουλῆς ἀπέστειλα, οἳ καὶ γελῶνται, καὶ ὑβριζόμενοι χλευάζονται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὠφεληθῆναι θελόντων, καὶ ἐπιτεταμένως τὴν ἐμὴν φιλίαν ἀθετησαμένων. ὢ μεγάλης ἀδικίας, μέχρι φθόνου κινδυνεύουσι κήρυκες, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνδρῶν.

Τοῦτο δὲ τὸ ἀδίκως γενόμενον κατὰ τῶν ἐμῶν κηρύκων, ἀπ' ἀρχῆς ἂν εἰς πάντας ἐγένετο, εἴπερ ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐκαλοῦντο οἱ ἀνάξιοι. τὸ γὰρ νῦν γενόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀδίκως, εἰς ἀπολογίαν τῆς ἐμῆς δικαίας γίνεται προνοίας, ὅτι καλῶς τὸν τιμῆς ἄξιον λόγον, ἀπ' ἀρχῆς δημοσίᾳ εἰς ὕβριν

Τίνα πρὸς τοὺς διασύροντας φιλοσόφους τὸν Βαρνάβαν, ζήλῳ κινηθεὶς ἐφθέγξατο.

Κλήμεντος πρὸς φιλοσόφους λόγοι.

* l. τάχα.

3. Ὅτι οἱ καὶ φιλόλογοί ἐστε.] In Epit. cap. 11. ὅτι εἰκῇ φιλόλογοί ἐστε. Itaque hic legerim, εἰκαῖοι, *temerarii*, *futiles*. Paullo antea repone, εἰκαίων καὶ [illegible]: aut ſupple, vel ſaltem ſubintelligo, λόγων. COT.

ὑβρίζειν θεῖναι οὐκ ἐβουλήθην ἀνωφελῶς, ἀλλὰ σιγᾶσθαι αὐτὸν ὡς τίμιον ἐβουλευσάμην, οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἀξίων, οἷς καὶ μετέδωκα, ἀλλὰ ἀπὸ τούτων καὶ τῶν τοιούτων, ὡς ὁρᾶτε ἀναξίων, τῶν ἐμὲ μισούντων, καὶ ἑαυτοὺς φιλεῖν μὴ βουλομένων. καὶ νῦν γε παρέντες γελᾶν τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐμοῦ, πρὸς τὸ τούτου ἐπάγγελμα πιστωθήσεσθε, ἢ πυνθανομένων ὁ βουλόμενος ἀποκρινάσθω. καὶ ὡς ἀσελγεῖς κύνες ὑλακτεῖτε, ψόφῳ ἀτάκτῳ μύοντες τῶν σώζεσθαι θελόντων τὰς ἀκοάς, ἄδικοι καὶ θεοστυγεῖς, καὶ τὸν σώζοντα λογισμὸν εἰς ἀπιστίαν ἀπασχολοῦντες. πῶς συγγνώμης τυχεῖν δυνήσεσθε, τὸν τὴν θειότητα τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελλόμενον ὑμῖν εἰπεῖν, ὑβρίζοντες, καὶ ταῦτα ἄνθρωπον ὃν ἐχρῆν εἰ καὶ μηδὲν ἀληθεύοντα, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἀποδέξασθαι προαίρεσιν;

Κλήμεντος πρὸς Βαρνάβαν λόγοι περὶ τοῦ συνηγορῆσαι αὐτῷ εἰς τὸ εὐαγγέλιον.

Ταῦτά μου λέγοντος καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, πολὺς τῶν ὄχλων ἐγένετο θρύλλος. καὶ οἱ μὲν ὡς τὸν Βαρνάβαν ἐλεοῦντες συνήρεσκόν μοι· οἱ δὲ ἠλίθιοι ὄντες, δεινῶς κατ' ἐμοῦ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας. ἐπεὶ δὲ ἤδη ποτὲ ἑσπέρα κατειλήφει, τῆς χειρὸς λαβὼν τὸν Βαρνάβαν, μὴ θέλοντα, βίᾳ εἰς τὴν ἐμὴν ἦγον οἰκίαν, ἔνθα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μή τις αὐτῷ χεῖρας ἐπιβάλῃ. καὶ ἡμερῶν ὀλίγων διατρίψας, καὶ τοῦ ἀληθοῦς λόγου βραχέα κατηχήσας με ὀλίγον, [4] ὡς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀπεδίδου ἔλεγεν εἰς Ἰουδαίαν τῆς κατὰ τὴν θρησκείαν ἑορτῆς χάριν, καὶ τὸ λοιπὸν τοῖς ἑαυτοῦ ὁμοεθνέσιν συνεῖναι θέλων.

Φανερὸς δὲ ἦν μοι ἀποταξάμενος. ἐμοῦ γὰρ εἰπόντος· σύ μοι μόνον τοὺς τοῦ φανέντος ἀνδρὸς ὡς ἤκουσας ἔκθου λόγους, κἀγὼ τῷ ἐμῷ κοσμήσας λόγῳ, τοῦ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησιν, καὶ εἶθ' οὕτως ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συμπλεύσω σοι· λίαν γὰρ ποθῶ ἐπὶ τὴν τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι γῆν· τάχα δὲ καὶ συνοικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς βίον· ὁ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἀπεκρίνατο· σὺ εἰ μὲν ἱστορῆσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον θέλεις, ἐξ αὐτῆς μοι σύμπλευσον· ἐπεί γε τὰ σημεῖα τῆς οἰκήσεώς μου, [5] καὶ ὧν θέλεις ἐγώ σοι σήμερον ἐρῶ, ἵνα ὅτε βούλει ἐλθὼν ἐπιτύχῃς ἡμῶν. ἐγὼ γὰρ αὔριον πορεύσομαι ἐπὶ τὰ ἐμαυτοῦ. καὶ δὴ ἀδυσώπητον ἰδὼν, συνῆλθον αὐτῷ μέχρι τοῦ λιμένος· καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ἅπερ ἔλεγε σημεῖα τῆς οἰκήσεως, ἔφην αὐτῷ· εἰ μή τι αὔριόν τι ἀπαιτῶ ὀφειλόμενόν μοι, ἐξ αὐτῆς ἂν σοι συνέπλευσα· πλὴν ταχέως σε καταλήψομαι. καὶ ταῦτα εἰπὼν, καὶ παραθέμενος αὐτὸν τοῖς τοῦ πλοίου ἡγουμένοις, ὑπέστρεφον λυπούμενος, μεμνημένος τοῦ καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

Ἡμερῶν δὲ διατρίψας, καὶ τὸ χρέος οὐχ ὅλον λαβεῖν δυνηθεὶς, τάχους ἕνεκα ἀμελήσας τοῦ ὀφειληθέντος, ὡς ἐμποδὼν ὄντος, καὶ αὐτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ [6] * δεκαπέντε ἡμερῶν εἰς Καισάρειαν κατῆλθον τὴν Στράτωνος. ἐπιβάντος δέ μου τῆς γῆς, καὶ ξενίαν θηρωμένου, ἔμαθον ὅτι Πέτρος τις λεγόμενος, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ φανέντος ἀνδρὸς, τοῦ σημεῖα καὶ τέρατα πεποιηκότος, ὁ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητὴς, αὔριον Σίμωνι τῷ ἀπὸ Γιτθῶν Σαμαρεῖ ζητήσεις ποιήσασθαι λόγων. ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας ἐδεήθην τὴν τούτου μοι μηνυθῆναι μονήν. καὶ ὅμως ἔμαθον, καὶ τῷ πυλῶνι ἐπέστην. * ἀντιβαλλόντων τίς τε ὢν, καὶ πόθεν ἥκω. καὶ ἰδοὺ Βαρνάβας ἐκβὰς, ἅμα τῷ ἰδεῖν περιεπλάκη μοι, πολὺ χαίρων καὶ δακρύων· καὶ λαβόμενός μου τῆς χειρὸς, εἰσήφερεν ἔνθα ἦν ὁ Πέτρος, λέγων μοι, οὗτός ἐστιν Πέτρος, ὃν μέγιστον ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ

* f. deeſt διὰ

Ὅπως ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Καισάρειαν ἀπαντήσας ὁ Κλήμης περιέτυχε τῷ Βαρνάβᾳ.

* f. aliquid deeſt Vide Epitomen.

initio ad contumeliam publicè exponere; ſed eam ſtatuit, ut venerandam, ſilentio tegi; non quidem apud eos qui principiò digni erant, quibus & tradidi, ſed apud iſtos, & conſimiles, ut cernitis, indignos, odio me proſequentes, ſeque nolentes diligere. Et verò nunc omittentes hunc meum hominem irridere, ad ipſius repromiſſionem auſcultate, vel qui volet ex audientibus reſpondeat. At velut petulantes canes latratis, incompoſito ſtrepitu, aures ſalvari deſiderantium obſtruitis, injuſti ac Deo exoſi, & ſervatricem cogitationem avocantes ad incredulitatem. Quo pacto veniam conſequi poteritis; eum qui vobis naturam Dei referre promittit, contumeliâ afficientes; idque hominem, quem oportuerat, etſi nihil verè loquentem, & bonam ipſius erga vos voluntatem, gratè ſuſcipere?

l. Infrà, hom. 19. n. 8.

XIII. Quæ cùm dicerem, aliaque his conſentanea, multum in plebe ortum eſt murmur: atque alii quidem tamquam Barnabam miſerantes, mihi favebant: alii verò qui erant ſtolidi, graviter in me ſtridebant dentibus. Cúmque jam veſpera adveniſſet, Barnabæ manu apprehensâ, eum nolentem vi ad meam duxi domum; ubi & feci manere, ne quis ei manus injiceret. Paucoſque dies commoratus, nonnulla veræ religionis mihi tradidit rudimenta, quòd paucis pòſt diebus properare ſediceret ad Judæam propter feſtum, velletque deinceps cum ſuis popularibus degere.

Clementis ad Barnabam verba, quòd cum eo in Evangelio ſit operatus.

XIV. Videbatur autem mihi ampliùs ſuſtinere non poſſe. Cùm enim ego dicerem; Tu mihi tantùm hominis illius qui apparuit, quos audiiſti expone ſermones, & ego oratione meâ illos exornans, Dei conſilium prædicabo, ſicque poſtea unà navigabo intra paucos dies: admodum enim cupio ad Judææ regionem pervenire: ac fortè vobiſcum per totam vitam habitabo. At ille his auditis, reſpondit; Tu, ſi quidem videre noſtra, & quod expedit vis diſcere, mecum ſtatim navigato; alioquin ſigna domicilii mei, & quorum volueris tibi hodie dicam, ut quando volueris venire, nobis occurras: ego enim cras ad mea me recipiam. Videns itaque inexorabilem eſſe, comitatus ſum eum uſque ad portum; acceptiſque ab eo ſignis quæ dixerat domiciliorum, dixi illi; Niſi cras aliquid quod mihi debetur repetiturus eſſem, jamjam tecum navigarem; citò tamen te aſſequar. Et his dictis, commendatoque eo navis ductoribus, reverſus ſum triſtis, memor boni & concordis amici.

XV. Aliquot autem dies moratus, ac totum debitum recipere non valens; propter feſtinationem reliquo neglecto, quòd impedimento eſſet; ipſe quoque in Judæam enavigavi, & quintodecimo die Cæſaream Stratonis adveni. Cúmque terram tetigiſſem, & hoſpitium inveſtigarem; accepi, quemdam nomine Petrum, viri illius qui in Judæa conſpectus eſt, quique ſigna & prodigia fecit, probatiſſimum diſcipulum, craſtino die cum Simone ex Gitthis Samaritano eſſe diſputaturum. Quibus auditis, rogavi illius manſionem mihi indicari: & ſimul atque didici, præſto fui ad fores. At illi inter ſe conferebant, quiſnam eſſem, ac unde venirem. Et ecce Barnabas egreſſus, ſtatim ut vidit, complexus eſt me, multùm gaudens ac lacrymans; apprehenſaque manu meâ, introduxit in locum ubi erat Petrus, dixitque mihi; Hic eſt Petrus, quem maximum in Dei ſapientia tibi denun-

Quo pacto ab Alexandria Cæſaream veniens Clemens, Barnabam nactus eſt.

4. Ὡς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις.] Liber Regius 804. de quo ad p. 515. C. ὅσον ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. Hoc eſt, *quantum in paucis diebus licuit*. Et referri debuit ad præcedentia, non ad ſequentia, ut conſtat ex Recognitionibus ac Epitome. COT.

5. Καὶ ὧν θέλεις.] Meliùs verti Epitomes capite 15. Ibid.

6. Καὶ δεκαπέντε.] Etiam Cod. 804. καὶ διὰ δεκαπέντε. Deinde in C. ſupple ex eodem Exemplari, οἱ δὲ ἐν τῷ οἴκῳ ἀντέβαλλον. Ibid.

nuociabam, cui aſſiduò de te loquebar. Ultrò igitur ingredere; qooniam quæ in te bona ſunt, verè illi enarravi, ſimolque manifeſtum feci propoſitum tuum, ita ut ipſe etiam te videre aveat. Magnum ergo ei munus te manibus meis offero. Quod cùm dixiſſet, oblato me, ait; Hic eſt Clemens, Petre.

XVI. At bonus Petrus, ſimul ac nomen audivit, proſiluit & oſculatus eſt, ac ſedere me fecit, ſtatimqoe dixit; Rectè feciſti, præconem veritatis Barnabam hoſpitem excipiendo, magno animo, furorem imperitæ mulötudinis non veritus. Beatus eris. Quemadmodum enim tu veritatis legatum ita cum omoi honore excepiſti hoſpitio; ipſa quoque te veritas hoſpitem, ſuæ urbis civem conſtituet: tuncque magnopere lætaberis: quia enim ounc parvam fœneratus es gratiam; bonorum, dico, ſermonum voluntatem; bonorum æternorum, quæque auferri nequeunt, hæres efficieris. Nec verò laborem ſubeas refereodi mihi mores tuos: ſiquidem omnia tua nobis ediſſeruit qui mentiri oeſcit Barnabas, ferè qootidie bonam eorum mentionem faciens. Utque tibi, tamquam ſiocero amico, id qood res eſt, breviter dicam; niſi tibi aliquid impedimento eſt, iter nobiſcum habe, ac percipe ſermonem veritatis, quem per ſingulas civitates, ipſam uſque Romam, habiturus ſum. Tu porrò, ſi aliquid cupis, effare.

XVII. Ego quid ab initio propoſiti geſſerim expoſui, & quo modo in quæſtiones inexplicabiles exhauſtus fuerim, cæteraque quæ tibi principiò antea declaravi, oti ne eadem iterum ſcribam. Dixi autem; Paratus quidem ſum tecum proficiſci: hoc enim neſcio quo modo cupio lætus: verùm priùs volo certior de veritate fieri, ot ſciam utrùm anima mortalis ſit, an immortalis; & ſi ſempiterna ſit, an ob ea quæ hic geſſit, judicari debeat: item an & quid ſit juſtum, ac Deo gratum: præterea factuſne ſit mundus, & quare factus; & utrùm non diſſolvetur, vel diſſolvetur, & an melior futurus, an nec futurus omnino: ac ne ſingula proſequar, hæc atqoe conſequentia, dixi me velle edoceri. At ille ad ea reſpondit; Breviter tibi, ô Clemens, rerum ſcientiam exhibebo; & jam nunc audi.

Clementis ad Petrum interrogatio de anima, & de aliis rebus.

Petri ad Clementem doctrina, quo modo homines à voluntate Dei deflexerint.

XVIII. Dei voluntas multas ob rationes occulta fuit. Primùm quidem prava inſtitutio, convictus vitioſus, conſuetudo pernicioſa, mala colloquia, oon recta opinionum anticipatio, & eapropter error; dein contemptus, incredulitas, fornicatio, avaritia, inanis gloria, aliaque ſimilia innumera mala, velut ingens fumus, unam domom mundum incolentia, intus habitantium hominum viſum offuſcârunt, oec ſiverunt aſpicere, atqoe mondi creatorem Deum intelligere ex iis in qnibus ipſe ſe pinxit, neque cognoſcere quod ei placet. Quocirca oportet ut veritatis ſtudioſi intus ex pectore clament, auxiliumque advocent, ratione ſtudium veritatis decente; quò aliquis intra domum fumo plenam conſiſtens, accedat foreſque aperiat, ut lumen ſolis extrà poſitum in domom poſſit intromitti, ignis verò fumus, qui intrò eſt, ejici.

Quòd ante omnia, de Propheta ſit diſcendum.

XIX. Hunc igitur adjutorem hominem, verum Prophetam dico, qui ſolus animas hominom poteſt illuminare, qoò ipſis oculis viam æternæ ſalotis inſpicere poſſimus. Aliter enim fieri nequit, ut noſti, tuque paolo ante dicebas, quòd nempe omne argumentum deſtruitur & adſtruitur, atque

ἀπηγγελκότος σοι, ᾧ ἀπαντήσας σε ἀντέβαλον. [7] ὡς εἴσιθι ἐν τάχει· ὅτι τὰ κατὰ σὲ καλὰ ὄντα ἀψευδῶς ἀντέβαλον, ἅμα καὶ τὴν προαίρεσιν ἐξέφανον, ὡς αὐτὸν γλίχεσθαι καὶ ἰδεῖν σε. μέγα οὖν αὐτῷ δῶρόν σε διὰ τῶν ἐμῶν προσφέρω χειρῶν. καὶ τοῦτο εἰπὼν, προσενέγκας ἔφη, οὗτός ἐστι Κλήμης, Πέτρε.

[8] Ὁ δὲ ἀγαθὸς προσπηδήσας ἅμα τῷ ἀκοῦσαι τὸ ὄνομα, κατεφίλησεν, καὶ καθεσθῆναί με ποιήσας, ἐξ αὐτῆς ἔφη. καλῶς ἐποίησας τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ξενίσας Βαρνάβαν, ὡς τιμῶν τοῦ ὄντος Θεοῦ, μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδεσθεὶς, οὐ φοβηθεὶς τὸν τῶν ἀπαιδεύτων ὄχλων θυμόν. μακάριος ἔσῃ. ὡς γὰρ σὺ τὸν τῆς ἀληθείας πρεσβευτὴν οὕτω ἐξένισας πάσῃ τιμῇ, καὶ αὐτή σε ἡ ἀλήθεια ξένον ὄντα, τῆς ἰδίας πόλεως καταστήσει πολίτην· καὶ τότε χαρήσῃ μεγάλως, ὅτι βραχεῖαν νῦν ἐδάνεισας χάριν, προαιρέσει λέγων καλῶν * λόγων, αἰδίων καὶ ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν ἔσῃ κληρονόμος. καὶ μὴ κάμνε ἀντιβάλλειν μοι τὸ σὸν ἦθος. πάντα γὰρ τὰ κατὰ σὲ ὁ ἀψευδὴς ἡμῖν ἀντέβαλεν Βαρνάβας, σχεδὸν καθ' ἡμέραν τὴν ἀγαθήν σου ποιούμενος μνήμην. καὶ ἵνα σοι ἐν συντομῇ ὡς γνησίῳ φίλῳ τὸ προκείμενον ἐρῶ, εἰ μή σοί τι ἐμποδίζει, συνόδευσον ἡμῖν, μεταλαμβάνων τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ὃν κατὰ πόλιν ποιεῖσθαι μέλλω μέχρι Ῥώμης αὐτῆς. καὶ σὺ δὲ εἴ τι βούλει λέγε.

* l. λόγων

Ἐγὼ ἐξεθέμην τὴν ἐξ ἀρχῆς μου προαίρεσιν, καὶ ὡς εἰς ζητήσεις ἀπόρους ἐκενώθην, καὶ πάντα ὅσα σοι τὴν ἀρχὴν προεδήλωσα, ὡς ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν γράφω. ἔλεγον δέ· ἐγὼ μὲν ἑτοίμως ἔχω συνοδεύειν· τοῦτο γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως χαίρων θέλω. πλὴν περὶ ἀληθείας πρῶτον πληροφορηθῆναι θέλω, ἵνα γνῶ, εἰ ψυχὴ θνητὴ τυγχάνει, εἰ ἀθάνατός ἐστιν, καὶ αἰώνιος ὢν, περὶ ὧν ἔπραξεν ἐνταῦθα, ἔχει κριθῆναι· καὶ εἴ τί ἐστι δίκαιον ὃ ἀρέσκει Θεῷ· καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τί γέγονε· καὶ εἰ οὐ λυθήσεται, καὶ εἰ λυθήσεται, καὶ εἰ κρείττων ἔσται, ἢ οὐδὲ ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὰ καθ' ἓν λέγω, ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα μαθεῖν εἶπον θέλειν. ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· συντόμως σοι, ὦ Κλήμης, τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τὰ νῦν ἐξ αὐτῆς ἄκουσον.

Κλήμεντος πρὸς Πέτρον ἐρώτησις περὶ ψυχῆς καὶ ἄλλων.

Ἡ δὲ Θεοῦ βουλὴ ἐν ἀδήλῳ γέγονεν κατὰ πολλοὺς τρόπους. τὸ μὲν πρῶτον ἀγωγῇ κακῇ, συντροφίᾳ πονηρᾷ, συνηθείᾳ δεινῇ, ὁμιλίᾳ οὐ καλῇ, προλήψει οὐκ ὀρθῇ, διὰ ταῦτα πλάνῃ. εἶτα ἀφοβίᾳ, ἀπιστίᾳ, πορνείᾳ, φιλαργυρίᾳ, κενοδοξίᾳ, καὶ ἄλλοις τοιαύτοις μυρίοις κακοῖς, ὥσπερ καπνοῦ πλῆθος, ὡς ἵνα οἶκον οἰκοῦντα τὸν κόσμον, τῶν ἔνδοθεν οἰκούντων ἀνδρῶν * ἐπιθολώσαντα τὰς ὁράσεις, οὐκ εἴασαν ἀναβλέψαντας, ὅπως τὸν διαγεγραφότα τὸν δημιουργήσαντα νοῆσαι Θεόν, καὶ τὸ τούτῳ δοκοῦν γνωρίσαι· διὸ τοὺς φιλαληθεῖς ἔνδοθεν χρὴ ἐκ στέρνων βοήσαντας ἐπικουρίαν προσκαλέσασθαι, φιλαληθεῖ λογισμῷ, ἵνα τις ἔσω ὢν τοῦ οἴκου τοῦ πεπλησμένου καπνοῦ, προσιὼν ἀνοίξῃ θύραν, ὅπως δυνηθῇ τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσελθεῖν τῷ οἴκῳ, ὁ δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς ὢν ἐκβληθῆναι καπνός.

Οἷον πρὸς Κλήμεντα διδασκαλία ὅπως οἱ ἄνθρωποι ἐξετράπησαν τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ.

Τὸν μὲν οὖν βοηθὸν ἄνδρα, τὸν ἀληθῆ προφήτην λέγω, ὃς μόνος φωτίσαι ψυχὰς ἀνθρώπων δύναται, ὡς ἂν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς δυνηθῆναι ἡμᾶς ἐνιδεῖν τῆς αἰωνίου σωτηρίας τὴν ὁδόν. ἄλλως δὲ ἀδύνατον, ὡς οἶδας, καὶ σὺ μικρῷ πρότερον εἶπον, ὡς πᾶσα ὑπόθεσις ἀνασκευάζεται καὶ κατασκευάζεται.

Ὅτι πρὸ πάντων περὶ τοῦ προφήτου δεῖ μαθεῖν.

7. Ὡς εἴσιθι ἐν ταυτοματι.] In MS. Clementinorum ſcriptum habetur ὡς εἴσιν, è quo formari poteſt, ὡς εἴσιθι, *Ingredere igitur*, at vertit Rufinus: εἴσιθι pro εἰσελθὼν: vel ὡς εἴσῃ, *ut cognoſces per teipſum*. COT.

8. Ὁ δὲ ἀγαθὸς προσπηδήσας.] Omiſerunt operæ lemma marginis; λόγοι Πέτρου πρὸς Κλήμεντα προτρεπτικοί. *Verba Petri ad Clementem exhortatoria*. Ibid.

9. Τὸ-

κυβεύεται, καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἐκδικοῦντος δύναμιν ἡ αὐτὴ ἀληθὴς καὶ ψευδὴς νομίζεται, ὡς μηκέτι τὰς ὑποθέσεις φαίνεσθαι ὁποῖαι εἰσιν, ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἐκδικοῦντας φαντασίαν λαμβάνειν, τοῦ εἶναι ἢ μὴ εἶναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς. τούτου εἵνεκα προφήτου ἀληθοῦς ὅλον τὸ τῆς εὐσεβείας ἐδεήθη πρᾶγμα, ἵνα ἡμῖν ἐρῇ τὰ ὄντα ὡς ἔστιν, καὶ ὡς δεῖ περὶ πάντων πιστεύειν. ὥστε πρῶτον χρὴ τὸν προφήτην πάσῃ τῇ προφητικῇ ἐξετάσει δοκιμάσαντα καὶ ἐπιγνόντα ἀληθῆ, τοῦ λοιποῦ τὰ πάντα αὐτῷ πιστεύειν, καὶ μηκέτι τὸ καθ' ἓν ἕκαστον τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἀνακρίνειν, ἀλλὰ λαμβάνειν αὐτὰ βέβαια ὄντα, δοκούσῃ μὲν πίστει, ληφθέντα δὲ ἀσφαλεῖ κρίσει· ἀποδείξει γὰρ μιᾷ τῇ ἀπαρχῆς καὶ ἀκριβεῖ ἐξετάσει τῇ πανταχόθεν, τὰ ὅλα ὀρθῷ εἴληπται λογισμῷ. διὸ πρὸ πάντων τὸν ἀληθῆ προφήτην ζητεῖν δεῖ, ὅτι ἄνευ τούτου βέβαιόν τι περιγενέσθαι ἀνθρώποις ἀδύνατον.

Καὶ ὁμοῦ ἀνέπαυσέν με, ἐκθέμενός μοι τίς ἐστι, καὶ πῶς εὑρίσκεται, καὶ ἀληθῶς εὑρετόν μοι παρέσχεν αὐτὸν, τῶν περὶ ὀφθαλμοὺς ὁρωμένων ἐμφανέστερον, τῇ τοῦ προφήτου ὁμιλίᾳ, τοῖς ὠσὶ δείξας τὴν ἀλήθειαν. ὡς ἐκπλαγέντα με θαυμάζειν, πῶς τῶν πᾶσι ζητουμένων ἔμπροσθεν κειμένων, οὐδεὶς ὁρᾷ. πλὴν γράψας τὸν περὶ προφήτου λόγον, αὐτοῦ κελεύσαντος, ἀπὸ τῆς Καισαρείας Στράτωνος διαπεμφθῆναί σοι ἐποίησεν τὸν τόμον, περὶ σοῦ ἐντολὴν ἔχειν εἰπὼν, τὰς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὁμιλίας τε καὶ πράξεις γράψαντα διαπέμπειν σοι. ὅμως ἐν μιᾷ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἀρχὴν ἤδη μόνον ποιούμενος περὶ τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου, περὶ πάντων με ἐπληροφόρησεν· καὶ εἶθ' οὕτως ἔφη· ἐννόει τὸ λοιπὸν τὰς ἐξ ἐμοῦ πρὸς τοὺς ἐξ ἐναντίας γενομένας ζητήσεις· κἂν εἴ τι ἧττον ἀπενέγκωμαι, οὐ δέδια μή ποτε σὺ περὶ τῆς παραδοθείσης σοι ἀληθείας διακριθῇς, ἢ εἰδὼς ὅτι ἐγὼ ἡττᾶσθαι ἔδοξα. οὐχ' ἡ ὑπόθεσις ἡ διὰ τοῦ προφήτου παραδοθεῖσα ἡμῖν. πλὴν ἐλπίζω μή τι ἐν τῷ ἐξεταστικῷ λόγῳ τὸ ἧττον ἀπενέγκασθαι πρὸς τοὺς νοῦν ἔχοντας, φιλαλήθεις λέγω, οἵτινες δύνανται γνωρίζειν τῶν λόγων τίνες εἰσὶ πιθανοὶ, ἔντεχνοί τε καὶ ἐπιτερπεῖς, τίνες γε λιτοὶ καὶ ἁπλοῖ, μόνῃ τῇ δι' αὐτῶν ἀληθείᾳ πεποιθότες.

Κλήμης πρὸς Πέτρον περὶ τοῦ ἀμετακίνητον ἔσεσθαι αὐτόν, καὶ πάντα τὸν ἀκούσαντα περὶ προφήτου.

Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπεκρινάμην· ἤδη εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ. ὡς γὰρ ἐβουλόμην πληροφορηθῆναι, οὕτως μοι καὶ παρέσχεν. πλὴν τό γε περὶ ἐμοῦ τοῦ λοιποῦ ἀμέριμνος ἴσθι. ὅτι οὐ μήποτε ἐνδοιάσω, τοσοῦτον, ὅσον εἰ καὶ αὐτός σὺ βουληθείης ποτὲ τῆς προφητικῆς ὑποθέσεως ἐκστῆσαί με, ἀδύνατον ἐδυνήθης, τοσοῦτον οἶδα ὃ παρείληφα. καὶ μή τι νόμιζέ μοι σὺ μέγα ἐπαγγέλλεσθαι, τοῦτ' αὐτὸ τὸ μὴ ἐνδοιάσαι ποτέ· ἀλλ' οὔτ' αὐτὸς ἐγὼ, οὔτε τις ἀνθρώπων τὸν περὶ προφήτου λόγον ἀκούσας, ἐνδοιάσαι ποτὲ δυνήσεται περὶ τῆς ἀληθοῦς ὑποθέσεως, πρότερον ἀκούσας καὶ νοήσας, τίς ἐστιν προφητικῆς ἐπαγγελίας ἀλήθεια. διὸ θάῤῥει τῷ θεοβουλήτῳ δόγματι. πᾶσα γὰρ τέχνη κακίας νενίκηται. πρὸς γὰρ προφητείαν οὐδὲν δύνανται, οὔτε τέχναι λόγων, οὔτε σοφισμάτων ἐπίνοιαι, οὐ συλλογισμοὶ, οὐκ ἄλλη τις μηχανή· ἐάν γε ὁ ἀκούσας προφήτου ἀληθοῦς, ἀληθείας ὄντως ὀρέγεται, καὶ οὐ προφάσει ἀληθείας ἕτερόν τι περιβλέπεται. ὥστε κύριέ μου Πέτρε, μὴ ἀθύμει, ὡς ἀναισθήτῳ τὸ μέγιστον δωρησάμενος ἀγαθόν. αἰσθομένῳ γὰρ χάριτος ἐδωρήσω, καὶ μὴ δυναμένῳ ἀπατηθῆναι ἀπὸ τοῦ δοθέντος ἀληθοῦς. οἶδα γὰρ ὅτι ἕν ἐστιν ὧν βούλεταί τις καὶ ταχέως λαβεῖν, καὶ βραδέως μὴ τυχεῖν. οἶδα οὖν μὴ καταφρονεῖν τοῦ δοθέντος μοι, διὰ τὸ τάχος, ἀσυγκρίτου καὶ μόνου ἀσφαλοῦς.

Πέτρου ἔπαινος πρὸς Κλήμεντα ὅτι ἐπέγνω τίς ὁ προφήτης.

Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἔφη· χάριν ὁμολογῶ τῷ Θεῷ, καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας, καὶ περὶ ἐμῆς ἀπολαύσεως. ἀληθῶς γὰρ ἐδε-

idem juxta propugnatoris facultatem verum & ſalſum exiſtimatur; adeò ut ſententiæ, quales ſunt non jam appareant, ſed per diſputatores ſpeciem accipiant veritatis aut falſitatis. Quocirca totum pietatis negotium vero Prophetâ indiguit, ut nobis quæ ſunt quemadmodum ſunt diceret, ac quomodo de omnibus oporteat credere. Quare oportet primùm, comprobato per omnem Propheticam inquiſitionem Prophetâ, cùm cognitum erit verum eſſe, de cætero univerſa ipſi credere, nec ampliùs ſingulatim ejus dicta diſcutere, ſed ea firma certaque præſumere; per fidem quidem, ut videtur, per indubitatnm tamen judicium ſuſcepta: per unam enim ab initio demonſtrationem ac exactam diſquiſitionem, undique collectam, cuncta ratione rectâ aſſumpta ſunt. Qnare ante omnia verus Propheta quærendus eſt; quoniam ſine ipſo, firmi quid apud homines nequit conſiſtere.

XX. Simulque ſatisfecit mihi, exponens, quis ſit, & quo pacto inveniatur; veréque inventu facilem eum mihi præbnit; atque ſermonibus de Propheta, anribus meis veritatem, clariorem iis quæ per oculos cernuntur, reddidit; adeò ut obſtupefactus mirarer, quo modo ea quæ omnes quærunt, coram poſita nemo videt. Itaque juſſu ipſius, de vero Propheta conſcripſi librum, quem de Cæſarea Stratonis ad te mitti voluit, dicens ſe à te habere in mandatis, ſingulorum annorum allocutiones & actiones, deſcriptas ad te deſtinare. Cæterum uno ac primo die, ſolummodo jam incipiens de veritatis Propheta, in omnibus certum me reddidit: poſteaque ita infit; Conſidera deinceps quas contra adverſarios habiturus ſum diſputationes; & inferior ſi receſſero, non vereor ne fortè tu de tradita tibi veritate ambigas; ut qui ſcias, me quidem ſuperatum videri, non autem nobis à Propheta traditam doctrinam. Spero tamen neque in diſquiſitionum ſermonibus inferiora relaturum me, apud homines mente præditos, amatores, inquam, veritatis, qui diſcernere valeant quinam ſermonum perſuaſorii ſunt, artificioſi, & jucundi, quinam verò inculti, ſimpliceſque, in ſolâ quam proferunt veritate confidentes.

XXI. Poſtquam hæc dixiſſet, reſpondi; Jam gratias Deo ago; quia ſicut volui plenitudinem certitudinis accipere, ita & mihi tribuit. Cæterùm quòd ad me attinet, noli ampliùs eſſe ſollicitus; quoniam dubitabo numquam; in tantum, ut etiam ſi tu ipſe velis aliquando me à fide Prophetæ avertere, rem impoſſibilem perficere non poteris, adeò quod accepi, mente teneo. Neque verò exiſtimes, magnum à me promitti, hoc ipſum, quòd numquam ſim hæſitaturus: ſed neque ipſe ego, nec ullus hominum audito ſermone de Propheta, ambigere umquam de vera doctrina poterit, cùm prius audierit intellexeritque quænam ſit Propheticæ repromiſſionis veritas. Quare confide de Deo placitâ ſententiâ. Omnis quippe devicta eſt ars malitiæ. Nam adversùs Prophetiam nihil poſſunt, neque verborum artificia, neque ſophiſmatum excogitationes, non ſyllogiſmi, non alia quæpiam machinatio; ſi veri Prophetæ auditor, veritatem omnino appetit, non autem veritatis prætextu reſpicit aliud quidpiam. Itaque Domine mi Petre, anxius ne ſis, quaſi maximum donum homini ſenſu carenti tradideris. Sentienti enim gratiam dediſti, eique qui circa traditum verum non poterit decipi. Novi quippe id unum eſſe ex iis, quæ aliquis cupierit citò accipere, non autem tardè conſequi. Scio igitur non contemnendum eſſe ob celeritatem, quod datum mihi eſt, quodque eſt incomparabile, ac ſolum tutum.

Clemens ad Petrum, quod firmus & ſtabilis erit, omniſque qui de Propheta audierit.

Epit. n. 19. Recogn. l. 3. n. 18. &c.

XXII. Hæc poſtquam locutus ſum, Petrus dixit; Gratiam Deo habeo, & pro ſalute tua, & pro meo commodo atque oblectamento. Verè ſi-

Petri laudatio ad Clementem, eo quod quis eſſet Propheta cognoverit.

quidem gaudeo, ſciens te quænam ſit Prophetiæ magnitudo cognoviſſe. Quoniam ergo, ut dixiſti, neque ſi ipſe ego aliquando, quod abſit, voluerim te ad aliud dogma transferre, idoneus ad te perſuadendum futurus ſum; incipe deinceps ex craſtina die mihi in quæſtionibus contra adverſarios agitandis adeſſe. Craſtina autem eſt mihi adversùs Simonem magum. Atque his dictis, & ipſe cibum ſumpſit, meque privatim juſſit ſumere. Benedicto autem cibo, actiſque gratiis, poſtquam expletus fuit, illius quoque rei ratione mihi redditâ, ſubjunxit, dicens; Det tibi Deus, ut in omnibus mihi ſimilis efficiaris, utque baptizatus, ejuſdem mecum particeps fias menſæ. Quibus dictis, quieſcere me præcepit. Jam enim & ſomnum natura corporis expetebat.

HOMILIA SECUNDA.

De auditoribus ſermonum Petri, quot & quinam. Epitom. n. 21. &c. Rec l. 2. n. 1. &c.

I. SEquenti ergo die, ego Clemens, cùm adhuc nox eſſet, è ſomno excitatus, ubi intellexiſſem Petrum vigilare, & cum iis qui unà erant de cultu Dei diſſerere: (erant autem ſexdecim; quorum & nomina, qui ſingula ſequenti tempore didicerim, exponere eò conſtitui, ut quinam fuerint addiſcas; quorum primus Zacchæus, olim publicanus, & Sophonias frater ejus, Joſephus illiuſque ſodalis Michæas, præterea Thomas & Eliezerus gemini, ſed & Eneas Lazaruſque ſacerdotes, inſuperque adhuc Eliſæus, & Benjamin Saphræ filius, itidem Rubilus & Zacharias architecti, Ananias & Aggæus Jammeni, necnon Nicetas & Aquila ſocii:) etiam ingreſſus, cùm ſalutâſſem, eo jubente conſedi.

II. Ille autem inſtitutum ſermonem interrumpens, quaſi ſe purgando rationem reddidit, cur non expergefeciſſet me, quò verba ipſius audirem; cauſſam reddens, navigationis moleſtiam, quam à me concoqui dum vult, quieſcere permiſit. Siquidem quando anima circa id quod corpori deeſt occupatur, doctrinam oblatam non prout par eſt amplectitur. Quapropter ſermocinari nolo cum iis,

Apud quos reticendum ſit, & quibus annuncianda doctrina, & quando.

qui aut calamitatis cujuſpiam ergo contriſtantur admodum, aut immodicè iraſcuntur, aut in amoris rabiem vertunt ſe, aut à curis ſæcularibus vexantur, aut aliis turbantur affectibus; in quibus hominibus anima, quemadmodum dixi, concidens, & cum corpore ægrotante condolens, vacat ſuâ prudentiâ.

III. Neque dicat aliquis; Non igitur oportet conſolationes & admonitiones iis admovere, qui mali aliquid habent ac gerunt. Aio, quòd ſi quidem aliquis proficit, adhibeat; ſin minùs, tempori concedat. Scio etenim, cuncta habere ſuum

Eccl. 3. 1.

tempus. Quare oportet, ſermones qui animum roborant, hominibus ante vexationem tradere; ut ſi quid fortè pravi acciderit, mens priùs armata, rectâ ratione poſſit id quod illatum eſt perferre. Tunc quippe ei qui per bonum conſilium opitulatus eſt, mens in ipſo conflictationis articulo ſolet concurrere.

De bonis quæ à Propheta oriuntur.

IV. Cæterùm audivi, Clemens, Barnabam tibi Alexandriæ omnino expoſuiſſe doctrinam de Prophetia; an id verum non eſt? Et ego reſpondi; Ita eſt; admodùm præclarè id fecit. Et Petrus: Non igitur neceſſe eſt, ut hoc tempus in iis

μοι οὐδεὶς ὅτι ἐπέγνως τί ποτ' ἐστὶ προφητείας μέγεθος. ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφης, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ θελήσω ποτὲ, ὅπερ ἀπείη, εἰς ἕτερόν σε μεταθεῖναι δόγμα, οὐχ ἱκανὸς ἔσομαι πεῖσαί σε, ἄρξαι δὲ λοιπὸν ἀπὸ τῆς αὔριον παρεῖναί μοι ἐν ταῖς τῶν ἀντικειμένων ζητήσεσιν. ἔστι δέ μοι ἡ αὔριον πρὸς Σίμωνα μάγον. καὶ ταῦτα εἰπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν, ἰδίᾳ κἀμὲ μεταλαβεῖν ἐκέλευσεν. εὐλογήσας δὲ ἐπὶ τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστήσας, μετὰ τὸ κορεσθῆναι, καὶ αὐτοῦ τούτου τὸν λόγον μοι ἀποδοὺς, ἐπήγαγεν λέγων· δῴη σοι ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐξομοιωθῆναί μοι, καὶ βαπτισθέντα, τῆς αὐτῆς μοι μεταλαβεῖν τραπέζης. ταῦτα εἰπὼν, ἡσυχάζειν με προσέταξεν. ἤδη γάρ που καὶ τὸν ὕπνον ἀπῄτει ἡ τοῦ σώματος φύσις.

ΟΜΙΛΙΑ Β'.

Περὶ τῶν ἀκουόντων Πέτρου λόγων, πόσοι καὶ τίνες.

ΤΗ͂ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ, ἐγὼ Κλήμης, ἔτι τῆς νυκτὸς οὔσης, ἀφυπνισθεὶς, καὶ μαθὼν τὸν Πέτρον ἐγρηγορότα, καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοσεβείας διαλεγόμενον· οἳ ἦσαν δέκα ἕξ, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα, ὡς ἑκάστου ἑξῆς χρόνῳ μαθὼν, ἐκθεῖναι ἐβουλευσάμην, ὅπως ἐπιγνῷς καὶ τίνες ἦσαν· ὧν πρῶτος Ζακχαῖος ὁ ποτὲ τελώνης, καὶ Σοφονίας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ἰώσηφός τε καὶ ὁ τούτου συνέταιρος Μιχαίας, πρόσεστι δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλιέζερος οἱ δίδυμοι, ἀλλὰ καὶ Αἰνέας καὶ Λάζαρος οἱ ἱερεῖς, πρόσεστι μὴν τε καὶ Ἐλισαῖος, Βενιαμίν τε καὶ ὁ τοῦ Σαφρᾶ, ὁμοίως γε [9] Ῥούβιλος καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι, [10] Ἀνανίας τε καὶ Ἀγγαῖος οἱ Ἰαμμηνοί, ἔτι τε Νικήτης καὶ Ἀκύλας οἱ ἑταῖροι· πλὴν εἰσιὼν καὶ προσαγορεύσας ἐκαθέσθην, αὐτοῦ κελεύσαντος.

Ὁ δὲ τὸν προκείμενον ἐκκόψας λόγον, ὥσπερ ἀπολογούμενος, ἐπληροφόρει τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐξύπνισέν με, ὅπως τῶν λόγων ἐπακούσω, αἰτιώμενος τὴν ἐκ τοῦ πλοὸς ναυτίαν· ἐκεῖνον προσφέρεσθαί μοι θέλων, ἡσυχάζειν εἴασεν. ἐπεὶ δὲ ἡ ψυχὴ περὶ τὸ λεῖπον τῷ σώματι ἀσχολεῖται, τὰ προσφερόμενα μαθήματα οὐ κατ' ἀξίαν προσίεται. τούτου ἕνεκα διαλέγεσθαι οὐ βούλομαι,

Πρὸς τίνας δεῖ ἀποσιωπᾶν, καὶ τίσι προσομιλεῖν τὸν λόγον, καὶ πότε.

ὅτε πάνυ διά τινα συμφορὰν λυπουμένοις, ἢ ἀμέτρως ὀργιζομένοις, ἢ πρὸς λύσσαν ἔρωτος ἐκτετραμμένοις, ἢ ὑπὸ βιωτικῶν φροντίδων περιελκομένοις, ἢ ἄλλοις τισὶ πάθεσιν ὀχλουμένοις, οἷς ἡ ψυχὴ, ὡς ἔφην, συμπίπτουσα, καὶ τῷ σώματι πάσχοντι συναλγοῦσα, καὶ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ἀσχολεῖ.

Καὶ μὴ λεγέτω τις· οὐ χρὴ οὖν παραμυθίας καὶ νουθεσίας προσφέρειν τοῖς φαῦλόν τι πεπονθόσι. φημὶ, εἰ μὲν ὀνίνα τις, προσφερέτω· εἰ δὲ μή, τῷ καιρῷ εἰξάτω. ἐγὼ γὰρ οἶδα ὅτι πάντα καιρὸν ἴδιον ἔχει. διὸ χρὴ τοῖς ἀνθρώποις τοὺς τὴν ψυχὴν ῥωννῦντας λόγους πρὸ τῆς κακώσεως ἐπιδιδόναι, ἵνα εἴ ποτε ἐπέλθοι τι φαῦλον, ὁ νοῦς προωπλισμένος, ὀρθῷ τῷ λογισμῷ τὸ ἐπενεχθὲν ὑποστῆναι δυνηθῇ. τότε γὰρ καὶ τῷ διὰ γνώμης ἀγαθῆς βοηθήσαντι, πρὸς τὴν ἀκμὴν τοῦ πολέμου οἶδεν ὁ νοῦς συντρέχειν.

Περὶ τῶν ἐγνωσμένων ἀγαθῶν ἀπὸ τοῦ προφήτου.

Πλὴν ἔμαθον, ὦ Κλήμης, ὡς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ὁ Βαρνάβας τὸν περὶ προφητείας λόγον πλείως σοι ἐξέθετο· ἢ γὰρ οὔ; κἀγὼ ἀπεκρινάμην· ναὶ, καὶ πάνυ καλῶς. καὶ ὁ Πέτρος· οὐκοῦν οὐκ ἀναγκαῖον, τὸν νῦν χρόνον δαπανώμενον ἡμᾶς ἀπη-

9. Ῥούβηλος.] Nomen Ruben à Græcis variè exprimitur. Dicunt Ῥουβὶν, Ῥουβὴν, Ῥουβεὶν, Ῥουβίμ, Ῥουβήμ, Ῥουβείμ, Ῥούβηλος & Ῥουβῆλος. Unde lectio duplex Conſtitut. Apoſtol. lib. 6. cap. 3. Ῥουβίνιται & Ῥουβηλῖται, niſi ſi imperiti librarii mutaverint poſterius in prius, ut ſuſpicor factum. Sic etiam in Vita Eliſæi Ῥουβὴμ apud Epiphanium, Ῥουβεὶν Chronici Alexandrini p. 376. Ῥουβὴμ in membranis Regiis Cod. 1996. & in Dorothei Synopſi Ruben COT.

10. Ἀνανίας καὶ Ἀγγαῖος οἱ Ἰαμμηνοί.] Fortè ſcribendum Ἰαμνεῖνοι, à Jamnia; ut eidem ſint Jamneni, qui Jamnitæ II Machab. XII. 9. An lectio Epitomes, Ἀμμαῖνοι, exponi poteſt per civitatem nomine Amma, de qua Joſ. XIX. 30. Ibid.

ὑπερβολῇ εἰς ἑτέρους λόγους οὓς οὐκ ἐπίσταμαι, οἷς οὐκ ἐπίσταμαι παιδεῦσαι τὴν ἀσχολίαν. ἐγὼ ἔφην· ὀρθῶς ἔφης Πέτρε. ἐμοὶ δὲ τοῦτο χαρίζου πάντοτέ σοι συνεῖναι κρίναντι, τὸν περὶ προφήτου λόγον ἡδίως ἀκούοντι συνεχῶς ὑφηγεῖσθαι. ἄνευ γὰρ αὐτοῦ, ὡς ἔμαθον παρὰ Βαρνάβα, τὴν ἀλήθειαν μαθεῖν ἀδύνατον.

Ὁ δὲ Πέτρος ἐπὶ τούτῳ μεγάλως ἡσθεὶς, ἀπεκρίνατο· ἤδη μὲν ἡ πρός σε διόρθωσις τέλος εἴληφεν, ἐπεγνωκότι τὸ τῆς ἀπταίστου προφητείας τὸ μέγεθος, ἧς ἄνευ λαβεῖν τινὰ τὸ ἐν ὑπεροχῇ συμφέρον ἀδύνατον. πολλῶν γὰρ καὶ διαφόρων ἀγαθῶν ὄντων ἐν τοῖς οὖσι, ἢ ἔσεσθαι δυναμένων, τὸ πάντων μακαριώτατον, εἴτε ἀΐδιός ἐστι ζωὴ, ἢ παράμονος ὑγεία, ἢ τέλειος νοῦς, ἢ φῶς, ἢ χαρὰ, ἢ ἀφθαρσία, ἢ καὶ ἄλλο τι ὃ ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει ὑπερέχον ὑπάρχει καλὸν ἢ ὑπάρξαι δύναται· τοῦτο οὐκ ἄλλως ἐστὶν αὐτὸ κτήσασθαι, μὴ πρότερον γνόντα τὰ ὄντα ὡς ἔστιν· τὸ δὲ γνῶναι οὐκ ἄλλως τυχεῖν ἔστιν, ἐὰν μὴ πρότερόν τις τὸν τῆς ἀληθείας προφήτην ἐπιγνῷ.

Περὶ τοῦ προφήτου. ποῖος, καὶ τίνα τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Προφήτης δὲ ἀληθείας ἐστὶν ὁ πάντοτε πάντα εἰδὼς, τὰ μὲν γεγονότα ὡς ἐγένετο, τὰ δὲ γινόμενα ὡς γίνεται, τὰ δὲ ἐσόμενα ὡς ἔσται, ἀναμάρτητος, ἐλεήμων, μόνος τὴν ἀλήθειαν ὑφηγεῖσθαι πεπιστευμένος. ἀναγίνωσκε, καὶ εὑρήσεις τοὺς ἀπὸ ἑαυτῶν τὴν ἀλήθειαν εὑρεῖν νομίσαντας. τοῦτο γὰρ προφήτου ἴδιον, τὸ τὴν ἀλήθειαν μηνύειν, ὥσπερ ἡλίου ἴδιον τὸ τὴν ἡμέραν φέρειν. διὸ τοίνυν ὅσοι ποτὲ ἀλήθειαν γνῶναι ἐπεθύμησαν, παρὰ δὲ τούτου μαθεῖν αὐτὴν οὐκ ἐπέτυχον, μὴ εὑρόντες, ζητοῦντες ἐτελεύτησαν. ὁ γὰρ τὴν ἀλήθειαν ζητῶν παρὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀγνοίας λαβεῖν, πῶς ἂν δύναιτο; κἂν γὰρ εὕρῃ, οὐκ εἰδὼς αὐτὴν, ὡς οὐκ οὖσαν παρέρχεται. οὔτ' αὖ παρ' ἑτέρου, τοῦ ὁμοίως ὡς ἐξ ἀγνωσίας ἔχειν ἐπαγγελλομένου, ἀληθείας κρατεῖν δυνατὸς ἔσται. πλὴν πολιτείας μόνης, καὶ ταύτης ὁποίας τῆς διὰ τὸ εὔλογον γινώσκεσθαι δυναμένης, ἥτις ἑκάστῳ ἐκ τοῦ μὴ θέλειν ἀδικεῖσθαι, τοῦ μὴ δεῖν ἄλλον ἀδικεῖν, τὴν γνῶσιν παρέσχηκεν.

Περὶ τῶν ἀφ' ἑαυτῶν οἰομένων εὑρίσκειν τὴν ἀλήθειαν, τίνες, καὶ ποῖοι· καὶ πόθεν εὑρίσκεται ἡ ἀλήθεια.

Πάντες μὲν οὖν ὅσοι ποτὲ ἐζήτησαν τὸ ἀληθὲς, τὸ δύνασθαι εὑρεῖν ἑαυτοὺς [11] πιστεύσαντες, ἐνηδρεύθησαν. τοῦτο ὅπερ πεπόνθασιν καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλόσοφοι, καὶ Βαρβάρων οἱ σοφώτεροι. ἐκ στοχασμῶν γὰρ ἐπιβάλλοντες τοῖς ὁρατοῖς, περὶ τῶν ἀδήλων ἀπεφήναντο, τὸ ὅπως ποτὲ τι παραστὰν αὐτοῖς, τοῦτο ἀληθὲς εἶναι νομίσαντες. ὡς γὰρ εἰδότες ἀλήθειαν, οἱ ἀλήθειαν ἔτι ζητοῦντες, τῶν προσπιπτουσῶν αὐτοῖς ὑπολήψεων, ἃ μὲν ἀποδοκιμάζουσιν, ἃ δὲ κρατύνουσιν, ὥσπερ εἰδότες, μὴ εἰδότες ποῖα μέν ἐστιν ἀληθῆ, ποῖα δὲ ψευδῆ. καὶ δογματίζουσι περὶ ἀληθείας, οἱ ἀλήθειαν ἐπιζητοῦντες, οὐκ εἰδότες ὅτι ὁ ἀλήθειαν ζητῶν παρὰ τῆς αὐτοῦ πλάνης, μαθεῖν αὐτὴν οὐ δύναται. ὅτι γὰρ, ὡς ἔφην, παρεστηκυῖαν αὐτὴν ἐπιγνῶναι δύναται, ἣν ἀγνοεῖ.

Περὶ τῆς πλάνης τῶν ἀφ' ἑαυτῶν ζητούντων τὸ ἀληθές.

Ποιεῖ δὲ ἕκαστον ἀφ' ἑαυτοῦ ζητοῦντα μαθεῖν, οὐ πάντως τὸ ἀληθὲς, ἀλλὰ τὸ τέρπον. ἐπεὶ οὖν ἄλλον ἄλλο τέρπει, ἄλλο ἄλλῳ κρατεῖ ὡς ἀληθές. τὸ δὲ ἀληθές ἐστι τὸ δοκοῦν τῷ προφήτῃ, οὐ τὸ ἑκάστῳ ἡδύ. πολλὰ γὰρ ἂν ἦν τὸ ἓν, * τὸ τέρπον ἀληθὲς ἦν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. διὰ τοῦτο καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων φιλολόγοι, οὐ φιλόσοφοι, διὰ στοχασμῶν τοῖς πράγμασιν ἐπιβάντες, πολλὰ καὶ διάφορα ἐδογμάτισαν, τὴν οἰκείαν τῆς ὑποθέσεως ἀκολουθίαν ἀλήθειαν εἶναι νομίσαντες, οὐκ εἰδότες ὅτι αὐτῶν ψευδεῖς ἀρχὰς ἑαυτοῖς ὁρισαμένων, τῇ μὲν ἀρχῇ αὐτῶν τὸ τέλος συμφωνίαν εἴληφεν.

** f. deest, εἰ*

enarrandis quæ uôſti infumatur, cùm ad alios ſermones, quos ignoras uobis poſſit inſervire. Ego dixi; Rectè ais, Petre. Id tamen mihi pro munere concede, qui ſemper tecum manere conſtitui, ſermonem de Propheta explicare aſſiduò lubenter audienti. Abſque illo enim, ſicut à Barnaba accepi, veritas diſci non poteſt.

V. Petrus eo reſponſo valde delectatus; Jam, inquit, finem accepit quæ ad te pertinet emendatio, ut qui cognoſcas magnitudinem indubitatæ Prophetiæ, ſine quâ impoſſibile eſt cuiquam id conſequi quod ſummè juvat. Nam cùm in rebus multa & varia bona ſint, ac eſſe poſſint; quod omnia beatitudine ſuperat; vel vita æterna, vel perpetua ſanitas, vel perfecta mens, vel lumen, vel gaudium, vel immortalitas, vel ſi quid aliud eſt aut exſiſtere poteſt excellens in rerum naturâ; id non aliter poſſidere eſt, niſi priùs res quemadmodum exſtant cognoſcantur; ea verò ſcientia continget numquam, niſi agnito antea Prophetâ veritatis.

De Propheta, qualis ſit, & quænam opera illius.

VI. Propheta autem veritatis ille eſt, qui omnia nmnino ſcit, præterita ut fuerunt, præſentia ut ſunt, futura ut erunt; qui eſt impeccabilis, & miſericors; cuique ſoli ediſſerendæ veritatis provincia demandata eſt. Lege; & invenies eos qui à ſeipſis veritatem ſe nactos fuiſſe exiſtimârunt. Id quippe Prophetæ proprium eſt, veritatem indicare; quemadmodum Soli propriè competit, diem inducere. Quocirca quotquot veritatem deſiderârunt cognoſcere, & ab hoc eam diſcere non obtinuerunt; eâ non inventâ, in diſquiſitione obierunt diem. Nam qui veritatem à ſuâ ignorantiâ quærit accipere, quo modo poterit? Licèt enim repererit, cùm illam non cognoſcat, quaſi abſentem præteribit. Sed nec ab alio, ut pote ſimiliter ignaro quamvis ſcientiam repromittat, veritatem tenere poterit: niſi quòd ſolam diſcet vitæ converſationem; quæ ſcilicet propter conſenſum cum ratione, ſciri poteſt; quæque ſingulos, ex eo quòd nolunt injuriâ affici, docet non oportere alteri injuriam facere.

De iis qui exiſtimârunt ſe à ſeipſis poſſe invenire veritatem, qui & quanti, & quo modo ea reperitur.

VII. Quotquot igitur verum quæſierunt, ſe credentes illud per ipſoſmet inventuros, decepti ſunt. Idque Græcis philoſophis, & Barbarorum ſapientibus contigit. Nam conjecturis conſiderantes viſibilia, de rebus obſcuris pronunciârunt; quod ſibi quo quo modo videbatur, id verum eſſe arbitrati. Quaſi enim gnari veritatis, qui adhuc eam quærunt, opinionum quæ ſeſe offerunt alias abjiciunt, alias retinent, ac ſi cognoſcerent; ignari quæ vera ſint, quæ falſa: & de veritate decernunt, qui veritatem inquirunt, neſcientes quòd qui à ſuo errore veritatem quærit, non poteſt eam addiſcere. Neque enim, ut dixi, præſentem eam poteſt recognoſcere, quam ignorat.

VIII. Porrò eum qui à ſeipſo quærit diſcere, perſuadet non ſanè quod verum eſt, ſed quod delectat. Quando igitur alium aliud oblectat, alterum alteri pro vero tenetur. Verum autem id eſt, quod Prophetæ videtur, non verò quod unicuique placet. Nam ſi verum eſſet, quod delectat; multa eſſet, id quod unum eſt; quod fieri nequit. Propterea Græcorum Philologi, non Philoſophi; *amatores ſermonum, non ſapientiæ*; per conjecturas rea aggreſſi; multa & varia docuerunt; rati propriam hypotheſeon conſequentiam, eſſe veritatem; nec ſcientes quod cùm ſibi falſa principia definiviſſent, cum principio eorum finis concordavit.

IX. Un-

---

[11] 11. Πιστεύσαντες.] Additur in MS. 804. μὴ δεῖσθαι τῆς θείας διδαχῆς. Hoc eſt, *nec indigere divinâ doctrinâ.* COT.

12. Τὸ

De inventione Prophetæ, illiusque dijudicatione.

IX. Unde oportet, omnia prætereundo, ſoli veritatis Prophetæ ſeipſum credere; de quo omnes dijudicare poſſumus, an ſit Propheta, etſi valde ſimus imperiti, ac in ſophiſmis rudes, & ignari Geometriæ, atque in Muſica non initiati. Deus quippe, ut omnium curator, cunctis facillimam fecit illius inventionem: quò ad eum reperiendum neque Barbari eſſent invalidi, neque Græci impotentes. Itaque facilis eſt de ipſo inventio. Hæc autem eſt.

De iis qui credunt Prophetæ; & de iis qui aliis tribuunt, quæ ad Prophetam pertinent.

X. Si Propheta eſt, & poteſt ſcire quo modo factus ſit mundus, quæque in eo conſiſtunt, quæque aliquando erunt: ſi aliquid nobis prædixit, quod ſcimus eveniſſe, rectè ei ex iis quæ jam facta fuerunt, futura quoque credimus fore, tamquam non ſolùm ſcienti, verùm & præſcienti. Cui ergo, quamquam exiguum ingenium habenti, non apparet, de conſiliis Dei ei præ omnibus credendum, qui ſolus præ omnibus hominibus ea novit, licèt non didicerit? Quare tali, præcognitionem, inquam, habenti per divinitatem quæ in ipſo exſiſtit, ſi quis nolit veri cognitionem tribuere, & eam alteri cuipiam tradit; nonne mentis inops eſt, qui adſcribat non Prophetæ ſcientiam, quam noluit Prophetæ concedere?

De quærendo Propheta; de legibus illius; deque eo cuſtodiendo.

XI. Quare ante univerſa, omni judicio, oportet per propheticam promiſſionem Prophetam quærere; eoque cognito, reliquis doctrinæ ejus ſermonibus adhærere ſine ulla dubitatione; atque confidendo de bonis quæ ſperantur, juxta primum judicium vivere: ſciendo, videlicet, quod qui ea verba protulit, ita naturâ comparatus eſt, ut mentiri nequeat. Quamobrem ſi de cætero aliquid ab eo dictorum, nobis non rectè dictum videatur; ſcire oportet, non illud pravè dictum eſſe; ſed nos id quod benè dictum erat, non intellexiſſe. Neque enim ignorantia rectè cognitionem dijudicat: ſicuti nec ſcientia verè poteſt judicare præſcientiam; verùm præſcientia ignorantibus tribuit ſcientiam.

De Propheta, illiuſque prædicatione, de Deo, & animæ immortalitate, probationes.
Epit. num. 22. &c.
Recogn. l. 2. n. 36. l. 8. n. 6.

XII. Quocirca, amice Clemens, ſi quæ ad Deum pertinent cognoſcere cupias; ab iſto ſolo potes diſcere; quia ſolus novit veritatem. Aliorum enim ſi quis aliquid cognoſcit; ab eo, aut ab ejus diſcipulis traditum accepit. Eſt autem ejus ſententia, & vera prædicatio; Deum unum eſſe, cujus mundus opus eſt, quique juſtus cùm ſit, aliquando certè unicuique pro actionibus retribuet.

Deum eſſe juſtum, ſeu de juſtitia.
Recogn. l. 3. n. 40.

XIII. Neceſſe quippe omnino eſt, ut qui aſſerit Deum naturâ eſſe juſtum, etiam credat immortales eſſe hominum animas. Quoniam ubi erit juſtitia ejus? quando aliqui cùm piè vixiſſent, interdum malè habiti, per vim è medio ſublati ſunt; quidam verò, ubi omnino impii exſtitiſſent, atque vitæ luxui ac deliciis indulſiſſent, communi tamen hominum morte obierunt. Quandoquidem igitur, abſque ulla contradictione, Deus, bonus cùm ſit, juſtus etiam eſt; nec aliunde juſtus eſſe cognoſcetur, niſi anima poſt ſeparationem à corpore, ſit immortalis; ut malus quidem, in Inferno poſitus, tamquam qui hìc bona receperit, ibi pro iis quæ deliquit, puniatur; bonus autem, hìc pro delictis caſtigatus, illic quaſi in ſinu juſtorum, conſtituatur bonorum hæres. Quoniam igitur Deus juſtus eſt; conſtat inter nos, judicium quoque fore, & animas eſſe immortales.

Adverſùs Simonem.

XIV. Si quis verò, quemadmodum Simoni Samaritano placet, Deo juſtum eſſe nolit concedere; cui jam aliquis tribuere poteſt, ut juſtus ſit, vel eſſe poſſit? Nam ſi id cunctorum radix non habet; prorſus neceſſe eſt cogitare, illud quoque in hominum naturâ, tamquam in fructibus non poſſe reperiri. Si autem inveniatur in hominibus; quanto magis in Deo? Quòd ſi juſtitia nuſquam,

---

Ὅθεν δεῖ πάντα παρελόμενον, μόνῳ τῷ τῆς ἀληθείας πιστεύειν ἑαυτὸν προφήτῃ, ὃν πάντες κρίνειν δυνάμεθα, εἰ προφήτης ἐστὶν, κἂν πάνυ ἀμαθεῖς ὦμεν, καὶ σοφισμάτων ἰδιῶται, καὶ γεωμετρίας ἄπειροι, καὶ μουσικῆς ἀμύητοι. εὐκολωτέραν γὰρ τὴν περὶ αὐτοῦ εὕρεσιν ὁ Θεὸς πεποίηκεν πᾶσιν, ὡς πάντων κηδεμών· ἵνα μήτε βάρβαροι ἐξασθενῶσιν αὐτὸν, μήτε Ἕλληνες ἀδυνατῶσιν εὑρεῖν. ῥᾳδία μὲν οὖν ἡ περὶ * αὐτοὺς εὕρεσις ὑπάρχει. ἔστιν δὲ ἥδε.

περὶ εὑρέσεως τοῦ προφήτου. καὶ διαγνώσεως αὐτοῦ.
* l. αὐτοῦ

Εἰ προφήτης ἐστὶν, καὶ δύναται εἰδέναι ὡς ἐγένετο ὁ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γενόμενα, καὶ τὰ εἰς τέλος ἐσόμενα· ἐὰν ἡμῖν ἤ τι προειρηκὼς, ὃ εἰς τέλος ἐγνώκαμεν γεγενημένον, καλῶς αὐτῷ ἐκ τῶν ἤδη γεγενημένων, καὶ τὰ ἐσόμενα ἔσεσθαι πιστεύομεν, οὐ μόνον ὡς γινώσκοντι, ἀλλὰ καὶ προγινώσκοντι. τίνι οὖν, κἂν βραχὺ νοῦν ἔχοντι, οὐ φαίνεται, ὡς χρὴ τούτῳ περὶ πάντων πιστεύειν τὰ τοῦ Θεοῦ δόξαντα, ὃς μόνος παρὰ πάντας ἀνθρώπους καὶ μὴ μαθὼν ἐπίσταται; διὸ ἂν τῷ τοιούτῳ, λέγω δὲ τῷ πρόγνωσιν ἔχοντι διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος θειότητα, τὸ ἀληθὲς εἰδέναι μὴ διδόναι τις θέλοι, τῷ ἑτέρῳ δοὺς εἰδέναι, οὐκ ἐνδεὲς ὑπάρχει φρενῶν, ἀποδεδωκὼς τῷ μὴ προφήτῃ, ὃ προφήτῃ εἰδέναι δοῦναι οὐκ ἐβουλήθη;

περὶ τῶν τῷ προφήτῃ πιστευόντων. ἐπιδιδόντων δὲ ἄλλοις τὰ τοῦ προφήτου.

Ὅθεν πρὸ πάντων, πάσῃ κρίσει, διὰ τῆς προφητικῆς ἐπαγγελίας τὸν προφήτην ζητεῖν δεῖ, καὶ γνόντα, τοῖς λοιποῖς τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγοις ἀνενδοιάστως ἕπεσθαι, καὶ θαρροῦντα περὶ τῶν ἐλπιζομένων, πολιτεύεσθαι τῇ πρώτῃ κρίσει· γνόντα οὖν, * ὁ ταῦτα εἰπὼν, πρὸς τὸ ψεύσασθαι φύσιν οὐκ ἔχει. διὸ ἐάν τι τοῦ λοιποῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντων δοκῇ ἡμῖν * καλῶς εἰρῆσθαι· εἰδέναι χρὴ ὅτι οὐκ αὐτὸ εἴρηται κακῶς, ἀλλ' αὐτὸ ἡμεῖς καλῶς ἔχον οὐκ ἐνοήσαμεν. ἄγνοια γὰρ γνῶσιν οὐκ ὀρθῶς κρίνει, ὅτε δὴ οὔτε γνῶσις πρόγνωσιν ἀληθῶς κρίνειν πέφυκεν. ἀλλ' ἡ πρόγνωσις τοῖς ἀγνοοῦσιν παρέχει τὴν γνῶσιν.

περὶ ζητήσεως τοῦ προφήτου. καὶ τῶν νόμων αὐτοῦ. καὶ φυλακῆς αὐτοῦ.
* f. deest ὅτι
* μὴ καλῶς

Ὅθεν, ὦ φίλε Κλήμης, εἴγε τὰ τοῦ Θεοῦ διαφέροντα γνῶναι θέλῃς, παρὰ τούτου μόνου μαθεῖν ἔχεις, ὅτι μόνος οἶδεν τὴν ἀλήθειαν. τῶν γὰρ ἄλλων εἴ τις ἐπίσταταί τι, παρὰ τούτου ἢ τῶν τούτου μαθητῶν λαβὼν ἔχει. ἔστιν τε αὐτοῦ τό τε βούλημα καὶ ἀληθὲς κήρυγμα, ὅτι εἷς Θεὸς, οὗ κόσμος ἔργον, ὃς δίκαιος ὢν, πάντως ἑκάστῳ πρὸς τὰς πράξεις ἀποδώσει ποτέ.

περὶ προφήτου, καὶ κηρύγματος αὐτοῦ. περὶ Θεοῦ, καὶ ἀθανασίας ψυχῶν, ἀποδείξεις.

Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα, φύσει δίκαιον εἶναι λέγοντα τὸν Θεὸν, καὶ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ἀθανάτους εἶναι πιστεύειν. ἐπεὶ * ποῦ τὸ δίκαιον αὐτοῦ, ὅτε τινὲς εὐσεβῶς βιώσαντες, κακωθέντες ἔσθ' ὅτε βιαίως ἀνῃρέθησαν· ἔνιοι δὲ ἀσεβεῖς πάνυ γεγενημένοι, ἐν πολυτελείᾳ βίου τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν ἀνθρώπων θάνατον ἐτελεύτησαν. ἐπεὶ οὖν χωρὶς πάσης ἀντιλογίας ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ὢν, καὶ δίκαιός ἐστιν, οὐκ ἄλλως δὲ δίκαιος εἶναι γνωσθήσεται, ἐὰν μὴ ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ᾖ, ἵνα μὲν κακὸς ἐν ᾅδῃ γενόμενος, ὡς ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ ἀπολαβὼν, ἐκεῖ περὶ ὧν ἥμαρτεν κολασθῇ· ὁ δὲ ἀγαθὸς ἐνταῦθα περὶ ὧν ἥμαρτεν κολασθεὶς, ἐκεῖ ὡς ἐν κόλποις δικαίων, ἀγαθῶν κληρονόμος καταστῇ. ὅτι τοίνυν ὁ Θεὸς δίκαιος, πρόδηλον ἡμῖν ἐστὶν ὅτι καὶ κρίσις γίνεται, καὶ ψυχαὶ ἀθάνατοι τυγχάνουσιν.

περὶ τοῦ δίκαιον εἶναι τὸν Θεὸν, ἤτοι περὶ δικαιοσύνης.
* Epit. ποῦ τὸ

Εἰ δέ τις, ὡς τῷ Σαμαρεῖ Σίμωνι δοκεῖ, τὸ δίκαιον εἶναι Θεῷ μὴ θέλοι δοῦναι, τίνι ἔτι τοῦτό τις δοῦναι δύναται, ἢ καὶ τὸ γενέσθαι δύναται; τῆς γὰρ ῥίζης τῶν ὅλων τοῦτο οὐκ ἐχούσης, ἀνάγκη πᾶσα νοεῖν ὅτι τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει ὡς ἐν καρποῖς εὑρεῖν ἀδύνατον. εἰ δὲ ἐστὶν εὑρεῖν ἐν ἀνθρώποις, πόσῳ μᾶλλον ἐν Θεῷ; εἰ δὲ οὐδαμοῦ, οὔτε περὶ Θεῷ, οὔτε περὶ ἀνθρώποις

περὶ Σίμωνος.

ἐστὶν

ἐστὶν εὑρεῖν τὸ δίκαιον, πάντως οὐδὲ τὸ ἄδικον. ἀλλ' ἔστιν τὸ δίκαιον. δικαιοσύνης γὰρ οὔσης, [12] τὸ ἄδικον λέγεται· ὥσπερ παραβαλλομένης τῆς δικαιοσύνης αὐτῇ, καὶ ἐναντίως ἔχειν εὑρισκομένης ἀδικία λέγεται.

περὶ τῆς ἀρχῆς διαιρέσεως τῶν ὄντων, ὅπως ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν.

Ἔνθεν γοῦν ὁ Θεὸς διδασκαλῶν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν, εἷς ὢν αὐτός, διχῶς καὶ ἐναντίως διεῖλεν πάντα τὰ τῶν ἄκρων, ἀπ' ἀρχῆς αὐτὸς ὢν εἷς καὶ μόνος Θεός, ποιήσας οὐρανὸν καὶ γῆν, ἡμέραν καὶ νύκτα, φῶς καὶ πῦρ, ἥλιον καὶ σελήνην, ζωὴν καὶ θάνατον· μόνον δὲ ἐν τούτοις αὐτεξούσιον τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν, ἐπιτηδειότητα ἔχοντα δίκαιον ἢ ἄδικον γενέσθαι· ᾧ καὶ τὰς τῶν συζυγιῶν ἐνήλλαξεν εἰκόνας, μικρὰ τὰ πρῶτα προτιθέμενος αὐτῷ, μεγάλα δὲ τὰ δεύτερα, οἷον, κόσμον, αἰῶνα· ἀλλ' ὁ μὲν παρὼν κόσμος πρόσκαιρος, ὁ δὲ ἐσόμενος ἀΐδιος. πρώτη ἄγνοια, δευτέρα γνῶσις. οὕτως καὶ τοὺς τῆς προφητείας ἡγεμόνας διέταξεν. ἐπεὶ γὰρ ὁ παρὼν κόσμος θῆλυς ἐστίν, ὡς μήτηρ τέκνων τίκτων ψυχάς· ὁ ἐσόμενος αἰὼν ἄρρην ἐστίν, ὡς πατὴρ ἀποδεχόμενος τὰ αὐτοῦ τέκνα· διὸ τῷ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ προφῆται ἐπερχόμενοι, ὡς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ὄντες υἱοί, [13] ἀνθρώπων τὴν γνῶσιν ἔχοντες, ἐπέρχονται. τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον εἰ ἠπίσταντο οἱ ἐν θεοσεβείᾳ ἄνθρωποι, οὐκ ἄν ποτε ἐπλανήθησαν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἂν ἐγνώκεισαν ὅτι Σίμων ὁ νῦν πάντας θορυβῶν, πλάνης καὶ ἀπάτης ἐστὶ συνεργός. ὁ δὲ λόγος τοῦ προφητικοῦ κανόνος οὕτως ἔχει.

περὶ τῆς τάξεως τῆς κοσμοποιΐας. καὶ τῶν συζυγιῶν τῶν παρ' αὐτῷ καὶ τῶν παρ' ἀνθρώποις ὅτι ἀντίστροφοι.

Ὡς ἐν ἀρχῇ ὁ Θεὸς εἷς ὤν, ὥσπερ δεξιὰ καὶ ἀριστερά, πρῶτον ἐποίησε τὸν οὐρανόν, εἶτα τὴν γῆν, καὶ οὕτως κατὰ τὸ ἑξῆς πάσας τὰς συζυγίας συνεστήσατο. ἐπὶ μέντοι ἀνθρώπων οὐκ ἔτι οὕτως, ἀλλὰ πάσας ἐναλλάσσει τὰς συζυγίας. ὡς γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὰ πρῶτα κρείττονα, τὰ δεύτερα ἥττονα, ἐπ' ἀνθρώπων τὸ ἐναντίον εὑρίσκομεν, τὰ πρῶτα χείρονα, τὰ δεύτερα κρείττονα. αὐτίκα γοῦν ἀπὸ Ἀδὰμ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενομένου, ἐγένετο πρῶτος ἄδικος Καΐν, δεύτερος δίκαιος Ἄβελ. πάλιν δὲ ἀπὸ [14] τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Δευκαλίωνος, πνευμάτων εἰκόνες δύο ἀπεστάλησαν, ἀκαθάρτου λέγω καὶ καθαροῦ, ὅτι κόραξ ὁ μέλας, καὶ ἡ λευκὴ περιστερὰ δευτέρα. καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἀρχηγέτου τοῦ ἔθνους ἡμῶν Ἀβραὰμ δύο πρῶτοι γεγόνασι, πρῶτος Ἰσμαήλ, εἶτα Ἰσαὰκ ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογημένος. ἀπὸ δὲ αὐτοῦ Ἰσαὰκ ὁμοίως πάλιν δύο, Ἠσαῦ ὁ ἀσεβής, καὶ Ἰακὼβ ὁ εὐσεβής. * ὕτος τῇ τάξει πρῶτος, ὡς πρωτότοκος τῷ κόσμῳ ὁ [15] ἀρχιερεύς, εἶτα ὁ νομοθέτης.

* f. οὕτως

περὶ τῆς ἐν ἀνθρώποις συζυγίας. τῶν Σίμωνος καὶ Πέτρου.

Ὁμοίως ἡ γὰρ περὶ τὸν [16] Ἠλίαν συζυγία ὀφείλουσα ἐλθεῖν, ἑκοῦσα ἀπελείφθη ὡς ἕτερον καιρόν, ἄλλοτε εὐκαίρως αὐτὴν ἀπολαύειν βουλευσαμένη. διὸ καὶ ὁ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν πρῶτος ἦλθεν, εἶτα ὁ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων δεύτερος ἐπῆλθεν. ταύτῃ τῇ τάξει ἀκολουθοῦντα, δυνατὸν ἦν νοεῖν τίνος ἐστὶ Σίμων ὁ πρὸ ἐμοῦ εἰς τὰ ἔθνη πρῶτος ἐλθών, καὶ τίνος ὢν τυγχάνω, ὁ μετ' ἐκεῖνον ἐληλυθώς, καὶ ἐπελθὼν ὡς σκότῳ φῶς, ὡς ἀγνοίᾳ γνῶσις, ὡς νόσῳ ἴασις. οὕτως δή, ὡς ἀληθὴς ἡμῖν προφήτης εἴρηκεν, πρῶτον ψευδὲς δεῖ ἐλθεῖν εὐαγγέλιον ὑπὸ πλάνου τινός, καὶ εἶθ' οὕτως μετὰ καθαίρεσιν τοῦ ἁγίου τόπου, εὐαγγέλιον ἀληθὲς κρύφα διαπεμφθῆναι, εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἐσομένων αἱρέσεων· καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τῷ τέλει πάλιν πρῶτον Ἀντίχριστον ἐλθεῖν δεῖ, καὶ τότε τὸν ὄντως Χριστὸν ἡμῶν Ἰη-

neque apud Deum, neque apud homines reperitur; planè neque reperietur injuſtitia. At juſtitia exſiſtit. Quâ exſtante, injuſtitia quoque dicitur: quæ ita vocatur, quòd cum eâ juſtitia comparetur, eique inveniatur contraria.

XV. Inde igitur Deus homines rerum veritatem docens, qui ipſe unus eſt, biſariam & contrariè diviſit omnia extrema; cùm ipſe ab initio unus ſit ac ſolus Deus, qui fecit cœlum & terram, diem ac noctem, lucem & ignem, ſolem & lunam, vitam atque mortem: in his autem ſolum hominem liberum condidit, aptitudine præditum ut juſtus vel injuſtus fiat: cui & alternavit conjugationum imagines; primò illi apponens parva, deinde verò magna; ſicut mundum, ævum. Et quidem hic mundus, temporalis eſt; at futurus, æternus. Prima eſt, ignorantia; ſecunda, cognitio. Sic etiam Prophetiæ ductores ordinavit. Quia enim præſens mundus, femina eſt, quaſi mater liberorum procreans animas; futurum verò ævum, mas eſt, tamquam pater liberos ſuos excipiens: propterea in hunc mundum Prophetæ conſequenter veniunt, tamquam filii futuri ſæculi, notitiam habentes hominum. Porrò hoc myſterium ſi cognoviſſent homines pii, numquam aberrâſſent; ſed & nunc deprehendiſſent, Simonem qui omnes conturbat, erroris ac fraudis eſſe cooperarium. Sermo autem Propheticæ regulæ, ita habet.

De bipartita rerum diviſione, & quo modo Deus homines condiderit.

I. Recogn. l. 3. n. 55, 59, 61. De mundo hoc, & futuro.

XVI. Quòd in principio Deus, qui unus eſt, tamquam dextra & ſiniſtra, primò fecit cœlum, deinde terram; atque ita deinceps omnes conjugationes conſtituit. In hominibus autem, non ampliùs ſic; ſed cunctas alternat conjugationes. Ut enim ab eo, prima, meliora ſunt; ſecunda, deteriora; contrarium apud homines nanciſcimur, prima pejora, ſecunda præſtantiora. Itaque ſtatim, ab Adamo, qui ſecundùm Dei imaginem factus fuerat, primus ortus eſt iniquus Cain, ſecundus juſtus Abel. Iterum verò ab eo, quem Deucalionem vocatis, ſpirituum duæ imagines miſſæ ſunt, impuri, inquam, & puri, nempe niger corvus, & deinde columba alba. Item ex principe gentis noſtræ Abrahamo, duo primi nati ſunt; primus Iſmaël, poſtea Iſaac qui à Deo benedictus eſt. Ex ipſo ſimiliter Iſaaco duo adhuc exſtiterunt, impius Eſau, & pius Jacob. Ad hunc modum nativitate primus, ut mundo primogenitus, Pontifex, deinde Legiſlator.

De ordine creationis mundi & de conjugationibus cum apud Deum, tum apud homines, quod contraria ſint.

XVII. Ita etiam quæ ventura erat conjugatio circa Heliam, ſponte dimiſſa eſt ad aliud tempus, commenta ſe aliàs opportunè ſeipsâ fruituram. Quare primus venit, qui *Inter natos mulierum*; dein ſecundus advenit, qui *Inter filios hominum*. Hanc ſequendo ortûs rationem, fieri poterit, ut intelligatur ad quem pertineat Simon, qui ante me primus venit ad Gentes; & ad quem ego pertineo, qui veni poſt illum, & adveni velut lumen tenebris, velut ignorantiæ ſcientia, velut morbo ſanitas. Ita quippe, ut nobis dixit verus Propheta, primò venire oportet falſum Evangelium ab impoſtore quodam; & ſic deinde, poſt ſancti loci everſionem, verum Evangelium ad correctionem futurarum hæreſeon clam mitti. Et poſt hæc, circa finem, iterum primus veniet Antichriſtus, tuncque

De conjugatione in hominibus, & de Simone, ac Petro.

Matth. 11. 11.

12. Τὸ ἄδικον λέγε).] Codice 804. τὸ δίκαιον λέγεται. minùs commodè, ni fallor. Rectiùs autem totum locum ita reddidiſſem; *Quòd ſi juſtum nuſquam reperire eſt, neque apud Deum, neque apud homines; planè neque id quod injuſtum eſt. At juſtum exſiſtit. Juſtitia enim exſiſtente, injuſtum dicitur. ſicut ſi comparatio fiat cum juſtitia, injuſtitia vocatur, quæ ei contrario modo ſe habere reperitur.* COT.

13 Ἀνθρώπων.] MS. ἀνων. ut in eo ſolet per compendium ſcribi nomen ἄνθρωπος. Non temere tamen hoc loco aliquis leget aut corriget αἰώνων. Ibid.

14 Τοῦ καθ' ὑμᾶς λεγομένου Δευκαλίωνος.] Notus eſt Juſtus in nomine Deucalionis apud Theophilum Antiochenum lib. 3. ad Autolycum p. 129. quaſi Noe hominibus ſui temporis dixerit, δεῦτε, καλεῖ ὑμᾶς ὁ Θεὸς εἰς μετάνοιαν. Ibid.

15. Ὁ ἀρχιερεύς. εἶτα ὁ νομοθέτης.] Aaron, & poſtea Moyſes. Exod VI. 20. VII. 7. Num. XXVI. 59. & I. Paralip. VI. 3. XXIII. 13. Ibid.

16 Ἠλίαν.] De Johanne Baptiſta dicto Elia, Matt. XI. 14. XVII. 10. 13. Luc. I. 17. Ibid.

que verus Chriſtus noſter Jeſus apparebit; poſt quod ortu ſole æterno, cuncta tenebrarum evanida fient.

De Simone, quis exſiſtens qualis putatus ſit; & unde error circa illum.

XVIII. Cùm ergo, ſicut dixi, conjugationis canonem quidam neſciant, inde ignorant qualis exſiſtat Simon, qui ante me prodiit. Nam ſi cognoſceretur, non ei haberetur fides. Jam verò quia ignoratur, non rectè creditus eſt: & qui opera inimicorum facit, diligitur; & hoſtis, quaſi amicus receptus fuit; & qui eſt mors, velut ſalvator deſideratus eſt; & qui ignis, lumen exiſtimatus; quique ſeductor eſt, auditur quaſi vera prædicans. His auditis, ego Clemens; Quiſnam eſt, dixi, iſte tantus deceptor, ſcire vellem. Et Petrus reſpondit; Si cupis diſcere, licet tibi cognoſcere ab iis, à quibus & ego cuncta illius accuratè reſcivi.

Epit. num. 24.

De Juſta Chananitide, de qua in Evangelio. Matt. 15. 22. Marc. 7. 25.

XIX. Juſta quædam apud nos eſt, Syrophœniſſa, genere Chananitis, cujus filiola gravi morbo detinebatur; quæque ad Dominum noſtrum acceſſit, clamans & ſupplicans ut filiolæ ejus mederetur. At ille, etiam à nobis rogatus, dixit; Non licet ſanare Gentes, quæ canibus ideo ſimiles ſunt quòd diverſis utantur & cibis & operibus, cùm regni menſa filiis Iſraëlis tradita ſit. Illa verò poſtquam id audiſſet; & per illud quòd de ejuſdem menſæ micis cadentibus (velut canis) particeps facta fuit, mutâſſet quod erat, ut pote eodem ac filii regni uſa victu; filiæ ſanitatem quam petierat obtinuit. Neque enim Ethnicam, atque eodem in vitæ genere eodemque in Paganiſmo permanentem, ſanitate donâſſet, qui id initio non fecerat, quòd non liceret in Ethnica facere.

XX. Illa ergo vitam, quæ juxta Legem ducitur, amplexa; à ſuo viro contraria nobis ſentiente, cum ſanatâ filiâ è domo propriâ ejecta eſt. Diligens autem ea quæ pepigerat, & abundans opibus; ipſa quidem manſit vidua, filiam verò ſuam viro ad veram fidem propenſo, ac pauperi conjugem dedit. Cùmque propter filiam nuptiis privata eſſet, duos pueros emens ac educans, pro liberis habuit. Qui pueri unà cum Simone Mago à teneris annis educti, cuncta illius didicerunt. Tanta quippe inter eos erat amicitia, ut cum illo in omnibus concurrerent, in quibus vellet ſe illis adunire.

XXI. Hi Zacchæum ibi agentem nacti, ac veritatis ſermonem ab eo diſcentes, actâ de prioribus facinoribus pœnitentiâ, brevique Simonem damnantes, ut omnium illius ſibi conſcii; ſtatim ac ego eò profectus ſum, acceſſerunt ad me unà cum eorum educatrice, & à Zacchæo mihi ſunt commendati, atque ex eo tempore mecum ſemper commorantur, præceptorum veritatis participes. Hæc cùm dixiſſet Petrus; vocatis illis præcepit, ut mihi omnia ad Simonem pertinentia diligenter exponerent. At illi, Deum atteſtati, ſe nullatenus mentituros, enarrârunt.

Epit. num. 24. &c.

Narratio Aquilæ, de Simone.

XXII. Et prior Aquila cœpit ita dicere: Audi, cariſſime nobis frater, ut accuratè cognoſcas omnia viri illius; cujuſnam ſit, & quis, & unde; & quænam ſint quæ facit, & quo modo, quamque ob cauſſam. Hic Simon patre quidem Antonio, matre verò Rachele ortus eſt; natione Samaritanus, ex Gitthis, vico qui ſex ſchœnis ab urbe diſtat. Is Alexandriæ cùm multùm ſe exercuerit, & arte Magicâ polleat, mente elatus, ſe vult exiſtimari eſſe Virtutem ſupremam, ipſo quoque Deo mundi conditore ſuperiorem. Interdum verò ſe Chriſtum ſignificans, Stantem appellat. Eam autem appellationem uſurpavit, quaſi qui exſtiturus ſemper ſit, nec habeat corruptionis cauſſam, ut corpore concidat. Neque verò Deum mundi creatorem, ſupremum eſſe ait: nec mortuos excitatum iri credit. Hieroſolymam negat, montemque Ga-

Narratio Aquilæ de Simone, illiuſque geſtis et dogmatibus.

οὗ ἀναφανέντος, καὶ μετὰ τοῦτο αἰωνίου φωτὸς ἀνατείλαντος, πάντα τὰ τοῦ σκότους ἀφανῆ γενέσθαι.

περὶ Σίμωνος, τίς ὢν ἀγνοεῖται, καὶ πῶς πλανᾷ.

Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφην, τὸν κανόνα τῆς συζυγίας ἀγνοοῦσί τινες, ἔνθεν οὐκ ἐπίστανται τίς τυγχάνει ὁ ἡμῶν προοδεύσας Σίμων. εἰ γὰρ ἐγνώσθη, οὐκ ἂν ἐπιστεύετο. νυνὶ δὲ ἀγνοούμενος, οὐκ ὀρθῶς πιστεύεται· καὶ ὁ τὰ μισούντων ποιῶν, ἠγάπηται, καὶ ὁ ἐχθρὸς, ὡς φίλος ἀποδέδεκται, καὶ θάνατος ὢν, ὡς σώζων ποθεῖται, καὶ πῦρ ὢν, φῶς νενόμισται, καὶ πλάνος ὢν, ὡς ἀληθεύων ἀκούεται. ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ Κλήμης· τίς ἄρα τυγχάνει, ἔφην, οὗτος ὁ τοσοῦτος ὢν * ἀπατεώνιον μαθεῖν ἤθελον. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· εἰ θέλεις μαθεῖν, πάρεστί σοι τὸ γνῶναι, παρ' ὧν κἀγὼ τὰ κατ' αὐτὸν πάντα ἠκρίβωσα.

** f. ἀπατεών*

περὶ Γυναικὸς τῆς Χαναναίας τῆς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

Γυνή τις ἐν ἡμῖν ἐστὶ Συροφοινίκισσα, τὸ γένος Χαναναῖτις, ἧς τὸ θυγάτριον ὑπὸ χαλεπῆς νόσου συνείχετο· ἣ καὶ τῷ κυρίῳ ἡμῶν προσῆλθεν βοῶσα καὶ ἱκετεύουσα, ὅπως αὐτῆς τὸ θυγάτριον θεραπεύσῃ. ὁ δὲ, καὶ ὑφ' ἡμῶν ἀξιωθεὶς, εἶπεν· οὐκ ἔξεστιν ἰᾶσθαι τὰ ἔθνη, ἐοικότα κυσὶν, διὰ τὸ διαφόροις χρῆσθαι τροφαῖς καὶ πράξεσιν, ἀποδεδομένης τῆς κατὰ τὴν βασιλείαν τραπέζης τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ. ἡ δὲ τοῦτο ἀκούσασα, καὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης, ὡς κύων, ψιχίων ἀποπιπτόντων συμμεταλαμβάνειν, μεταθεμένη ὅπερ ἦν, * τὸ ὁμοίως διαιτᾶσθαι τοῖς τῆς βασιλείας υἱοῖς, τῆς εἰς τὴν θυγατέρα, ὡς ἠξίωσεν, ἔτυχεν ἰάσεως. οὐ γὰρ ἂν ἐθνικὴν οὖσαν, καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῇ πολιτείᾳ μένουσαν, ὁ τὴν ἀρχὴν διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι θεραπεύειν ὡς ἐθνικὴν, ἐθνικὴν μείνασαν ἐθεράπευσεν.

** f. τῷ*

Αὕτη οὖν τὴν νόμιμον ἀναδεξαμένη πολιτείαν, ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς ἐναντία φρονοῦντος ἡμῖν, μετὰ τῆς ἰαθείσης θυγατρὸς, ἰδίου οἴκου ἐκβέβληται· ἡ δὲ εὐγνωμονοῦσα πρὸς τὰς συνθήκας, καὶ ἐν πλουσίῳ βίῳ ὑπάρχουσα, αὐτὴ μὲν χήρα ἔμεινεν, τὸ δὲ θυγάτριον αὐτῆς ἀνδρί τινι εὐγνωμονοῦντι πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν, καὶ πένητι ὄντι συνῴκισεν· ἡ δὲ καὶ τῆς θυγατρὸς προφάσει, γάμου στερηθεῖσα, δύο παῖδας ὠνησαμένη, καὶ παιδεύσασα, εἰς υἱῶν ἔσχεν τάξιν. ἅτινα τῷ μάγῳ Σίμωνι ἐκ παίδων συμπαιδευθέντα, πάντα τὰ κατ' αὐτὸν ἐκμεμαθήκασιν· τοσαύτη γὰρ αὐτῶν ἦν φιλία, ὡς καὶ συμπνεῖν αὐτῷ ἐν πᾶσιν οἷς βούλοιτο αὐτοῖς ἑνοῦν.

περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ζακχαίου.

Οὗτοι τῷ ἐνταῦθα ἐπιδημήσαντι Ζακχαίῳ συντυχόντες, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας δι' αὐτοῦ μεταλαβόντες λόγον, ἐπὶ τοῖς πρώτοις πεπραγμένοις μεταμεληθέντες, ταχέως τὸν Σίμωνα καταγνόντες, πάντα αὐτοῦ συνειδότες, ἅμα τῷ ἐπιδημῆσαί με ἐνταῦθα, μετὰ τῆς ἀναθρεψαμένης αὐτοὺς, προσελθόντες μοι, ὑπ' αὐτοῦ συσταθέντες μοι, καὶ ἔκτοτε πάντοτε σύνεισίν μοι, τῶν τῆς ἀληθείας ἀπολαύοντες μαθημάτων. ταῦτα εἰπὼν ὁ Πέτρος, μεταπεμψάμενος, ἐκέλευσεν αὐτοὺς πάντα μοι τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα ἀκριβῶς ἐκθέσθαι. οἱ δὲ τὸν Θεὸν μαρτυρησάμενοι μηδὲν ψεύσασθαι, ἐξετίθεντο.

Ἀκύλα διήγησις περὶ Σίμωνος.

Ὡς πρῶτος ὁ Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὕτως· ἄκουσον, ὦ φίλτατε ἡμῶν ἀδελφὲ, ὅπως ἀκριβῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα εἰδῇς, τίνος τε ὢν, καὶ τίς, καὶ πόθεν· τίνα τέ ἐστιν ἃ πράττει, καὶ πῶς, καὶ διὰ τί. Σίμων οὗτος πατρὸς μέν ἐστιν Ἀντωνίου, μητρὸς δὲ Ῥαχήλ, Σαμαρεὺς τὸ γένος, ἀπὸ Γιτθῶν κώμης, τῆς πόλεως ἀπεχούσης σχοίνους ἕξ. οὗτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πάνυ ἐξασκήσας ἑαυτὸν, καὶ μαγείᾳ πολὺ δυνηθεὶς, καὶ φρενωθεὶς, * θέλει νομίζεσθαι ἀνωτάτη τις εἶναι δύναμις, καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος Θεοῦ· ἐνίοτε δὲ καὶ Χριστὸν ἑαυτὸν αἰνισσόμενος, Ἑστῶτα προσαγορεύει. ταύτῃ δὲ τῇ προσηγορίᾳ κέχρηται, ὡς δὴ στησόμενος ἀεὶ, καὶ αἰτίαν φθορᾶς, τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. καὶ οὔτε Θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον εἶναι λέγει, οὔτε νεκροὺς ἐγείρεσθαι πιστεύει. τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀρνεῖται, τὸ Γαριζεὶν ὄρος

περὶ Σίμωνος, Ἀκύλου, πράξεων αὐτοῦ καὶ δογμάτων.

** Epit. θέλει*

ὄρος ἀναφέρει· ἀντὶ δὲ ὄντως Χριστοῦ ἡμῶν, ἑαυτὸν ἀναγορεύει. τὸν δὲ νόμον ἰδίᾳ προλήψει ἀλληγορεῖ. καὶ κρίσιν ἔσεσθαι μὲν λέγει, οὐ προσδοκᾷ δέ. εἰ γὰρ ἂν ὑπὸ Θεοῦ κριθήσεσθαι πεπεισμένος, μέχρι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀσεβεῖν ἐτόλμα. ὅθεν ἔνιοι μὴ εἰδότες ὅτι προκαταλήμματι τῇ θεοσεβείᾳ κεχρημένος, ὑποσυλᾷ τὰ τῆς ἀληθείας, καὶ τὴν ὑπόστασιν ὑπ' αὐτοῦ ἐλπίδα καὶ κρίσιν λεγομένην ἔσεσθαι, ὡς πιστῶς πιστεύοντες, ἀπόλλυνται.

περὶ Ἰωάννου τοῦ ἡμεροβαπτιστοῦ, καὶ τῶν λ΄ μαθητῶν αὐτοῦ.

Τὸ δὲ παρεισελθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, γέγονεν οὕτως· Ἰωάννης τις ἐγένετο ἡμεροβαπτιστής, ὃς καὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ κατὰ τὸν τῆς συζυγίας λόγον ἐγένετο πρόοδος· καὶ ὥσπερ τῷ κυρίῳ γεγόνασιν δώδεκα ἀπόστολοι, τῶν τοῦ ἡλίου δώδεκα μηνῶν φέροντες τὸν ἀριθμόν, ὡσαύτως καὶ αὐτῷ ἔξαρχοι ἄνδρες γεγόνασι τριάκοντα, τὸν μηνιαῖον τῆς σελήνης ἀποπληροῦντες λόγον. ἐν ᾧ ἀριθμῷ μία τις ἦν γυνή, λεγομένη Ἑλένη, [17] ἵνα μηδὲ τοῦτο ἀνοικονόμητον ᾖ. ἥμισυ γὰρ ἀνδρὸς οὖσα γυνή, ἀτελῆ τὸν τῆς τριακοντάδος τέθεικεν ἀριθμόν, ὥσπερ καὶ τῆς σελήνης, ἧς ἡ πορεία, τοῦ μηνὸς οὐ τέλειον ποιεῖται τὸν δρόμον. τούτων δὲ τῶν τριάκοντα, τῷ Ἰωάννῃ πρῶτος καὶ δοκιμώτατος ἦν ὁ Σίμων· ὃς, καὶ τοῦ μὴ ἄρξαι αὐτὸν μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Ἰωάννου, αἰτίαν ἔσχεν τοιαύτην.

Ἀποδημοῦντος γὰρ αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τὴν τῆς μαγείας ἐπάσκησιν, τοῦ Ἰωάννου ἀναιρεθέντος, Δοσίθεός τις τῆς ἀρχῆς ὀρεγόμενος, θάνατον αὐτοῦ ψευδῆ καταγγείλας, διαδέχεται τὴν αἵρεσιν. ὁ δὲ Σίμων μετ' οὐ πολὺ ἐπανελθὼν, καὶ τοῦ τόπου ὡς ἰδίου μεγάλως ἀντεχόμενος, τῷ Δοσιθέῳ συντυχὼν, τὸν μὲν τόπον οὐκ ἀπῄτει, εἰδὼς ὅτι ὁ φθάσας τῆς ἀρχῆς παρὰ προαίρεσιν, οὐ καθαιρεῖται. διὸ μετὰ προσποιητοῦ φιλίας, ἐπ' ὀλίγον μὲν εἰς τὸν δεύτερον τοῦ Δοσιθέου τόπον ἐνδίδωσιν ἑαυτόν. ταχὺς δὲ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς τριάκοντα συμμαθηταῖς, ὑποδιαβάλλειν ἤρξατο τὸν Δοσίθεον, ὡς μὴ παραδιδόντα γνησίως τὰ μαθήματα. καὶ τοῦτο ποιεῖν ἔλεγεν αὐτὸν οὐχ ὡς φθονοῦντα, ἀλλὰ ἀγνοοῦντα. καί ποτε ὁ Δοσίθεος, ὑπαισθόμενος τὴν τοῦ Σίμωνος ἔντεχνον διαβολὴν, λύουσαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ὑπόνοιαν, τοῦ μὴ αὐτὸν εἶναι νομίζεσθαι τὸν ἑστῶτα, θυμῷ ἐπὶ τὴν συνήθη παραγενόμενος διατριβὴν, ῥάβδῳ παίει εὑρὼν τὸν Σίμωνα· ἡ δὲ ὥσπερ καπνοῦ, τοῦ Σίμωνος διελθεῖν ἔδοξε σῶμα· ἐπὶ τούτῳ καταπλαγεὶς ὁ Δοσίθεος, λέγει αὐτῷ· εἰ σὺ εἶ ὁ ἑστὼς, καὶ προσκυνῶ σε. τοῦ δὲ Σίμωνος εἰπόντος, ἐγώ εἰμι, ὁ Δοσίθεος ἑαυτὸν γνοὺς οὐκ ὄντα τὸν ἑστῶτα, πεσὼν προσεκύνησεν, καὶ τοῖς εἰκοσιεννέα ἐξάρχοις συγκαταβαλὼν ἑαυτὸν, εἰς τὸν ἑαυτοῦ τῆς ὑπονοίας τόπον ἵστησι τὸν Σίμωνα· καὶ οὕτως μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ὁ Δοσίθεος, ἐκείνου ἑστῶτος, αὐτὸς πεσὼν ἐτελεύτησεν.

Ὁ δὲ Σίμων τὴν Ἑλένην παραλαβὼν περιέρχεται, καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο, ὡς ὁρᾷς, ἀναστατοῖ τοὺς ὄχλους. αὐτὴν δὲ τὴν Ἑλένην ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων οὐρανῶν κατενηνοχέναι λέγει τῷ κόσμῳ, κυρίαν οὖσαν, ὡς παμμήτορα οὐσίαν καὶ σοφίαν· ἧς ἕνεκεν, φησὶν, Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι ἐμαχέσαντο, εἰκόνα φαντασθέντες ἀληθείας· ἡ γὰρ ὄντως οὖσα, τότε παρὰ τῷ πρωτίστῳ ὑπῆρχεν Θεῷ. πλὴν τοιαῦτά τινα Ἑλληνικοῖς μύθοις συμπεπλασμένα πιθανῶς ἀλληγορῶν, ἀπατᾷ πολλούς· ἐξαιρέτως πολλὰ τερατώδη θαυμάσια ποιῶν, ὡς εἰ μὴ ᾔδειμεν ὅτι

rizimum ſubſtituit. Pro verè Chriſto noſtro, ſeipſum prædicat. Legem propriâ præſumptione aliter interpretatur. Et judicium dicit quidem fore, verùm non exſpectat. Perſuaſum enim habens, Deum non eſſe judicaturum, uſque ad Deum ipſum impietatem ſuam auſus eſt extendere. Unde nonnulli, neſcientes quòd pietate erga Deum ex anticipatione abutendo, veritatem occultè deprædatur; quaſi qui fideliter credant eam, quæ quomodocumque ab eo dicitur futura, ſpem ac judicationem, pereunt.

De Johanne Hemerobaptiſta, & triginta ejus diſcipulis.
l. ſuprà, num. 15.
l. Recogn. l. 4. n. 35.

XXIII. Ut autem ipſe religionis opinionem invaderet, factum eſt ita. Johannes quidam extitit, qui ſingulis diebus baptizaret, quique Domini noſtri Jeſu ſecundùm Conjugationis rationem fuit præcurſor: & quemadmodum Dominus habuit duodecim Apoſtolos, duodecim menſium ſolis gerentes numerum; ſimiliter is triginta viros principes habuit, menſtruam lunæ rationem implentes. Quo in numero, una quædam erat mulier, dicta Helena; ut ne hoc quidem abſque myſterio eſſet. Cùm enim mulier dimidium ſit viri, imperfectum tricenarii conſtituit numerum; ſicut & in luna, cujus inceſſus non perfectum menſis curſum conficit. Porrò horum triginta, Johanni primus ac probatiſſimus erat Simon: qui quidem quò minus poſt mortem Johannis princeps declaratus ſit, hoc in cauſſa fuit.

Recogn. l. 2. n. 8. &c.

XXIV. Nam ipſo peregre in Ægyptum profecto, propter Magiæ exercitationem; Johanne occiſo, Doſitheus principatûs appetens, cùm ipſius Simonis mortem falsò annunciâſſet, factus eſt Sectæ ſucceſſor. At Simon paullò pòſt reverſus, & eum locum tamquam proprium affectans vehementer, nactus Doſitheum, locum quidem non repetiit: ſciens, hominem qui contra ipſius voluntatem occupaverat principatum, non depoſitum iri. Quare per ſimulatam amicitiam, brevi quidem in ſecundum à Doſitheo locum irrepſit. Non multos autem poſt dies, intra numerum triginta condiſcipulorum collocatus, cœpit Doſitheo derogare, tamquam qui non germanè doctrinam traderet. Idque eum aſſerebat non invidiâ facere, ſed inſcientiâ. Et aliquando Doſitheus, Simonis artificioſam ſentiens obtrectationem, eò tendentem ut aboleretur plurimorum opinio, neque ampliùs ipſe putaretur eſſe Stans; furore commotus, cùm ad ſcholam ſolitò conveniſſet, virgâ Simonem inventum verberat: at per corpus Simonis, quaſi per fumum, viſa eſt virga tranſire: ſuper quo obſtupefactus Doſitheus, ait ad eum; Dic mihi, ſi tu es Stans, ut adorem te. Cúmque Simon reſpondiſſet; Ego ſum; Doſitheus videns ſe non eſſe Stantem, cecidit & adoravit eum; atque in numerum viginti novem principum virorum ſe dejiciens, in eum locum qui ei opinione tributus fuerat conſtituit Simonem: ſicque non multò pòſt Doſitheus, illo ſtante, ipſe concidens, defunctus eſt.

Et Epit. num. 27.

XXV. Simon verò, acceptâ Helenâ, circuit; & uſque ad præſens, ut vides, turbas decipit ac commovet. Helenam verò dicit de ſupremis cœlis in mundum deductam fuiſſe; atque eſſe Dominam, quaſi cunctorum genitricem eſſentiam ac ſapientiam: pro qua, inquit, Græci & Barbari conflixerunt; imaginem formantes veritatis: quæ enim revera eſt, tunc apud illum primum omnium habitabat Deum. Et hæc atque alia his ſimilia, ex Græcis fabulis conficta, perſuaſibiliter interpretans, decipit multos: cùm præcipuè edat multa prodigioſa miracula; ita ut niſi cognoviſſemus, illa

17. *Ἵνα μηδὲ τοῦτο ἀνοικονόμητον ᾖ.*] Simili modo corona quæ Simonis Magi dicebatur, imperfectam referebat rotunditatem, ad modum Lunæ in cornua coeuntis: ut nemo ignorat. COT.

illa cum per Magiam efficere, ipſi qooque fuiſſemus decepri. Illius equidem adjutores priocipiò eramus, quando iſta faciens, religionis partes iojuriâ oon afficiebat. Jam verò, cùm veſanos cœpit imponere velle viris religioſis, ab eo receſſimos.

XXVI. Etenim cæde ſe inquinare cœperat; ſicut ipſe adhuc amicis velut amicos patefecit; quòd cùm pueri animam à proprio corpore ſeparâſſet, infandis adjuramentis ſuturam adjutricem, ad eorum quæ ipſe vellet repræſentatiooem; pueroque in imagine delineato, conſecratam haberet imaginem

Recogn. 2. 15. in æde interiori, ubi ipſe dormiret: dicens, ſe aliquando huoc ex aëre formâſſe, divinis converſionibus; & imagine ejus depictâ, rurſus aëri reddidiſſe. Rem verò ita factam interpretatur. Ait quòd primò hominis ſpiritus verſus in naturam calidi, circumſtantem aërem, ſicut cucorbitula facit, attractum, imbibit: quem deinde intra ſpiritûs formam poſitum, ipſe Simon io aquam vertit; cùmque aër in ſpiritu conſiſtens, ob ſpiritûs continuitatem effundi nequeat, eumdem convertit in ſanguinem: & ex ſanguioe concreto, carnem fecit; ſicque poſtea carne ſolidatâ, hominem oon è terra, ſed ex aëre protulit. Atque hunc in modum ſibi perſuadens, potuiſſe à ſe creari novum hominem; ait ſe eum, reſolutis converſionibus, rurſùm aëri reddidiſſe. Quæ cùm aliis diceret, credebatur; à nobis verò, qui adſueramus ejus myſteriis, piè non credebatur. Quapropter damnatâ impietate, abſceſſimus ab eo.

Epit. num. 28. &c. Nicetæ doctrina de Simone, illiuſque prodigiis, ac fraude.

XXVII. Hæc cùm Aquila dixiſſet, frater ejus Nicetas ait; Neceſſe eſt, frater noſter Clemens, ea me commemorare, quæ ab Aquila prætermiſſa ſuot. Primò eqoidem Deus teſtis eſt, nos io nullo opere impio eum adjuviſſe; ſed illo faciente, tantùm ſpectâſſe. Et quamdiu opera innoxia edebat, delectabamur ſanè: quando autem quæ per Magiam fiebant, per divinitatem ſe facere, ad pios homines decipiendos, dixit; non ampliùs eum paſſi ſumus, quamvis molta oobis promitteret: primùm quidem, fore ut ſtatuæ noſtræ in templis collocarentur; utque Dii exiſtimaremur, & à populis coleremur, & à regibus magnificaremur; atque donaremur publicis honoribus; nec non infinitâ vi pecuniæ diteſceremus.

XXVIII. Hæc, & alia quæ putantur majora, nobis pollicebatur, modò ut com eoviventes, pravum ejus molimen taceremus, quò fraus ei ſuccederet. Attamen aſſenſi non ſumos: quinimmo conſilium dedimus, ut ab iſtâ vecordiâ deſiſteret; dicentes ei; Nos, Simon, amicitiæ, quam tecum à pueritia contraximus, memores, teque amantes, utilia conſulimus; ceſſa ab hujuſmodi audaci facinore: Deus eſſe oon potes: time eum qui verè Deus eſt: cognoſce, te eſſe hominem, brevéque eſſe tempus vitæ tuæ. Quamquam admodùm locuples, vel etiam rex evadas; exiguo vitæ ſpatio paoca ſunt quibus fruéris: & quæ impiè parta ſunt, cùm citò fugerint, æternum ſuppliciom homini ſceleroſo comparant. Quare auctores tibi ſumus, Deum verearis, à quo judicari debet uniuſcujuſqoe anima, pro iis quæ hîc geſſit.

XXIX. Hæc ille audiens, riſit. Cúmque diceremus; Cur oos irrides, qui tibi utilia ſoademus? Rideo, inquit, ſtultam opinionem veſtram, quòd credatis immortalem eſſe animam hominis. Et ego reſpondi; Non miramur, ô Simon, ſi fallere oos cooaris; ſed obſtupeſcimus, quâ ratione etiam teipſum decipias. Effare mihi, Simon; Licèt aliorum nemo compertum haberet, animam eſſe immortalem; tu tamen & nos habemus: tu quidem,

μαγείᾳ ταῦτα ποιεῖ, ἠπατήθημεν ἂν καὶ αὐτοί. ἀλλ' ἐπειδὴ συνεργοὶ αὐτοῦ ἦμεν τὸ κατ' ἀρχάς, ἔτι τὰ τοιαῦτα ποιῶν, τὰ τῆς θεοσεβείας οὐκ ἠδίκει μέρος· νυνὶ δὲ ὅτε πολυμανεὶς, τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ ἀπατᾶν ἐπιχειρεῖν ἤρξατο, ἀπέστημεν αὐτοῦ.

Καὶ γὰρ μιαιφονεῖν ἤρξατο, ὡς αὐτὸς ἔτι ὡς φίλος φίλοις ἐξέφαινεν, ὅτι παιδὸς ψυχὴν τοῦ ἰδίου σώματος χωρίσας, ἀπορρήτοις ὅρκοις, συνεργὸν πρὸς τὴν αὐτῷ δοκοῦσαν φαντασίαν, καὶ τὸν παῖδα διαγράψας ἐπὶ εἰκόνος, ἐνδοτέρῳ οἴκῳ, ὅπου αὐτὸς ὑπνοῖ, ἀνατεθειμένην ἔχει φάσκων. ποτὲ τοῦτον ἐξ ἀέρος πλάσας θείαις τροπαῖς, καὶ τὸ εἶδος ἀναγράψας, ἀποδεδωκέναι λέγει πάλιν τῷ ἀέρι. τὴν δὲ πρᾶξιν ἑρμηνεύει οὕτως πεποιηκέναι. πρῶτον τὸ ἀνθρώπου πνεῦμα λέγει τραπὲν εἰς θερμοῦ φύσιν, τὸν περικείμενον αὐτῷ σικύας δίκην ἐπισπασάμενον * συνεπιὸν ἀέρα· οὕτω ἔνδοθεν τοῦ τοῦ πνεύματος εἴδους γινόμενον. αὐτὸν τρέψαι εἰς ὕδωρ· ὑπὸ δὲ συνοχῆς τοῦ πνεύματος χυθῆναι μὴ δυνάμενον, εἰς αἵματος φύσιν μετατρέπειν ἔφασκεν τὸν ἐν αὐτῷ ἀέρα· τὸ δὲ αἷμα * πῆξαν, τὰς σάρκας ποιῆσαι· οὕτως τῆς σαρκὸς παγείσης, ἄνθρωπον οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ' ἐξ ἀέρος ἀναδεῖξαι. καὶ οὕτως ἑαυτὸν πείσας καινὸν ἄνθρωπον δύνασθαι ποιῆσαι, τὰς τροπὰς ἀναλύσαντα πάλιν ἀποδεδωκέναι ἔλεγεν τῷ ἀέρι. καὶ ταῦτα μὲν ἄλλοις λέγων ἐπιστεύετο, ὑφ' ἡμῶν δὲ τῶν ἐπὶ τῇ τελετῇ συμπαρόντων, εὐσεβῶς ἠπιστεῖτο. διὸ ἀσεβείας καταγνόντες, ἀπέστημεν ἀπ' αὐτοῦ.

* f. συνεπιὸν

* f. πήξαντα

Ταῦτα δὲ Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης ἔφη· Ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀδελφὲ ἡμῶν Κλήμης, τὰ παραλειφθέντα τῷ Ἀκύλᾳ ὑπομνῆσαι. πρῶτον μὲν γὰρ μάρτυς ὁ Θεὸς, ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἡμεῖς συνειργασάμεθα ἀσεβὲς, ἀλλ' ὅτι αὐτοῦ πράσσοντος ἑωράκαμεν· καὶ μέχρις ὅτι ἀβλαβῆ ποιῶν ἐπεδείκνυτο, καὶ ἐτερπόμεθα· ὅτε δὲ τὰ μαγείᾳ γινόμενα, θεότητι ποιεῖν πρὸς ἀπάτην θεοσεβῶν ἔλεγεν, οὐκ ἔτι αὐτοῦ ἠνειχόμεθα, καίτοι πολλὰ ἐπαγγελλομένου ἡμῖν. πρῶτον μὲν ναῶν ἀνδριάντας ἡμῶν καταξιωθῆναι, καὶ θεοὺς νομισθῆναι, καὶ ὑπὸ ὄχλων προσκυνηθῆναι, καὶ ὑπὸ βασιλέων δοξασθῆναι, καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιωθῆναι, καὶ χρήμασιν ἀπεριορίστοις πλουτῆσαι.

Νικήτου περὶ Σίμωνος διδασκαλία. ἐκ τοῦ πρώτου αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀπατηλὸν αὐτοῦ.

Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτων * νομιζόμενα ἡμῖν ὑπέσχετο, μόνον ἵνα συνόντες αὐτῷ, τὸ τῆς ἐγχειρήσεως κακὸν σιωπῶμεν, ἵνα αὐτῷ τὰ τῆς ἀπάτης προκόπτῃ· καὶ ὅμως οὐ συνεθέμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύσασθαι συνεβουλεύσαμεν, λέγοντες αὐτῷ· ἡμεῖς, Σίμων, τῆς ἐκ παίδων φιλίας πρὸς σὲ μεμνημένοι, [18] στέργοντές τε, τὰ συμφέροντα συμβουλεύομεν· παῦσαι τῆς τοιαύτης τόλμης· Θεὸς εἶναι οὐ δύνασαι· φοβήθητι τὸν ὄντως Θεόν. γνῶθι ὅτι ἄνθρωπος εἶ, καὶ ὅτι σου μικρός ἐστιν ὁ τῆς ζωῆς χρόνος. κἂν μέγα πλουτῇς, εἰ καὶ βασιλεύσῃς, τῷ τῆς ζωῆς σου μικρῷ χρόνῳ ὀλίγα τυγχάνει πρὸς ἀπόλαυσιν, καὶ ἀσεβῶς πορισθέντα, ὠκέως φεύγοντα, αἰώνιον κόλασιν προξενήσει τῷ τετολμηκότι. διὸ φοβεῖσθαί σοι τὸν Θεὸν συμβουλεύομεν, ὑφ' οὗ κριθῆναι ἔχει ἡ ἑκάστου ψυχὴ περὶ ὧν ἐνταῦθα ἔπραξεν.

* Epit. add. μείζονα

Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασεν. ἡμῶν δὲ εἰπόντων, τί ἡμῶν τά σοι συμφέροντα συμβουλευόντων καταγελᾷς; ἔφη· γελῶ ὑμῶν τὴν μωρὰν ὑπόληψιν, ὅτι πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχήν. κἀγὼ ὑφῆν· οὐ θαυμάζομεν, ὦ Σίμων, εἰ ἀπατᾶν ἡμᾶς ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' ἐκπεπλήγμεθα τίνι λόγῳ καὶ ἑαυτὸν ἀπατᾷς. λέγε μοι, ὦ Σίμων, εἰ καὶ τῶν ἄλλων οὐδεὶς πεπληροφόρηται ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχήν, ἀλλ' οὖν γε σὺ καὶ ἡμεῖς· σὺ μὲν, ὡς ἀνθρωπείω

18. Στέργοντές τε.] MS. 804. στέργοντές σε. COTELERIUS.

τοῦ σώματος χωρίσας αὐτὴν, καὶ προσομιλήσας, καὶ ἐπιτάξας· ἡμᾶς δὲ, ὡς συμπαρόντας, καὶ τῆς ἐπιταγῆς ἀκούσαντας, καὶ τὸ κελευσθὲν ἐναργῶς ἑωρακότας. Σίμων ἔφη· ἐγὼ μὲν οἶδα τί λέγετε, ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε περὶ τίνων διαλέγεσθε. καὶ ὁ Νικήτης ἔφη· ἐπεὶ οἶδας λέγε· εἰ δὲ μὴ οἶδας, μὴ δόκει ἡμᾶς τῷ λέγειν σε μὲν εἰδέναι, ἡμᾶς δὲ μὴ, ἀπατηθῆναι δύνασθαι. οὐ γὰρ ἐσμὲν οὕτως νήπιοι, ἵνα πανοῦργος ἐνσπείρῃς ἐν ἡμῖν ὑποψίαν, ὃ νομίζειν σέ τι τῶν ἀπορρήτων εἰδέναι, καὶ οὕτως ἐπιθυμίᾳ κολαζομένους ἡμᾶς ὑποχειρίους λαβὼν ἔχῃς.

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· ὅτι μὲν ἐχώρισα ψυχὴν ἀνθρωπίνου σώματος, οἶδα ὑμᾶς εἰδότας· ὅτι δὲ οὐχ ἡ τοῦ τεθνεῶτος ψυχὴ ὑπουργεῖ, ἐπεὶ μὴ ὑπάρχει, ἀλλὰ δαίμων τις ὑποκρινόμενος αὐτὸς εἶναι ψυχὴ ἐνεργεῖ, οἶδα ὑμᾶς ἀγνοοῦντας. καὶ ὁ Νικήτης ἔφη· πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἠκούσαμεν ἄπιστα, τούτου δὲ τοῦ λόγου ἀνοητότερον οὐ προσεδοκήσαμεν ἀκοῦσαι. εἰ γὰρ δαίμων ὑποκρίνεται εἶναι τοῦ τεθνεῶτος ἡ ψυχὴ, τίς τῆς ψυχῆς χρεία γίνεται, ἵνα χωρισθῇ τοῦ σώματος; οὐκ αὐτοὶ δὲ παρόντες ἠκούσαμέν σου, τὸ ἐκλύειν τὴν ψυχὴν ὁρκίζοντος; πῶς δὲ καὶ ἄλλου ὁρκιζομένου, ἕτερος μὴ ὁρκισθεὶς, ὡς φοβηθεὶς ὑπακούει; οὐκ ἐξεταζόμενος δὲ καὶ σὺ ὑφ' ἡμῶν ποτε, διά τι ἐνίοτε καὶ παύονται [19] αἱ παρεδρεῖαι, ἔφης, ὅτι ψυχὴ πληρώσασα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον ὃν ἤμελλεν ἐν σώματι διαπλεῖν, εἰς ᾅδην πρόσεισι· προστιθεὶς δὲ λέγειν, ὅτι τῶν ἰδίῳ θανάτῳ τελευτησάντων αἱ ψυχαὶ, ἐπειδὴ αὐτόθι εἰς ᾅδην χωρήσασαι φρουροῦνται, [20] οὐκ εὐκόπως ἐλθεῖν ἀφίενται;

Ἀκύλα λόγοι πρὸς Σίμωνα.

Ταῦτα τοῦ Νικήτου εἰπόντος, Ἀκύλας αὐτὸς πάλιν ἔφη· ἐβουλόμην παρὰ σοῦ τοῦτο μόνον μαθεῖν Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμων ἐστὶν τὸ ὁρκιζόμενον, τί φοβούμενον οὐ παραιτεῖται τοὺς ὅρκους; καὶ ὁ Σίμων ἔφη· κόλασιν γὰρ παρακούσασα οἶδεν μέλλειν παθεῖν. καὶ ὁ Ἀκύλας ἔφη· οὐκοῦν εἰ ὁρκιζομένη ψυχὴ ἔρχεται, καὶ κρίσις γίνεται. εἰ οὖν αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι γίνονται, καὶ κρίσις πάντως γίνεται. ὡς ἂν καὶ τοὺς ἐπὶ κακὴν πρᾶξιν ὁρκισθέντας, καταδικασθήσεσθαι παρακούσαντας *, πῶς οὐ πεφόβησαι σὺ ἀναγκάζειν, τῶν ἀναγκαζομένων ἐπὶ παρακοῇ κολαζομένων; τὸ γὰρ ἤδη σε μὴ παθεῖν ἐφ' οἷς ἔδρασας, ἐπεὶ μήπω κρίσις ἐστὶν, ἵνα σὺ μὲν δίκην δῷς περὶ ὧν ἠνάγκασας, τὸ δὲ ἀναγκασθὲν ὑπὸ συγγνώμην γένηται, ὡς τοῦ κακὴν πρᾶξιν τὸν ὅρκον προτιμῆσαν· ὁ δὲ τούτων ἀκούσας ὠργίσθη, θάνατον ἡμῖν ἀπειλήσας, εἰ μὴ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένα σιωπῶμεν.

* Epit. add. φῇς

Ταῦτα δὲ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμης ἐπυθόμην, τίνα ἄρα ἐστὶν ἃ ποιεῖ θαυμάσια. οἱ δὲ ἔλεγόν μοι, ὅτι [21] ἀνδριάντας ποιεῖ περιπατεῖν, καὶ ἐπὶ πῦρ κυλιόμενος οὐ καίεται· ἐνίοτε δὲ καὶ πέταται· καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ποιεῖ· ὄφις γίνεται, εἰς αἶγα μεταμορφοῦται, διπρόσωπος γίνεται, εἰς χρυσὸν μεταβάλλεται· θύρας κεκλεισμένας ἀνοίγει, σίδηρον λύει, ἐν δείπνοις εἴδωλα παντοδαπῶν εἰδῶν παρίστησι· τὰ ἐν οἰκίᾳ σκεύη ὡς αὐτόματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν βλέπεσθαι ποιεῖ, τῶν φερόντων οὐ βλεπομένων. ταῦτα αὐτῶν λεγόντων, ἀκούων ἐθαύμαζον. ἐμαρτύρουν δὲ πολλοὶ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ παρόντες ἑωρακέναι.

περὶ τῶν τεραστίων ὧν ὁ Σίμων ἐποίει.

ut qui eam à corpore humano diremiſti; qui collocutus es, qui imperâſti: nos verò, ut qui adſuimus, & imperium audivimus, & quod juſſum eſt vidimus clarè. Simon dixit; Ego quidem ſcio quid dicatis; vos autem neſcitis de quibus loquamini. Et dixit Nicetas; Quandoquidem ſcis, ediſſere: quòd ſi neſcis, ne exiſtimes decipi nos poſſe, dum ais, te quidem ſcire, nos autem nequaquam. Adeò enim ſtolidi non ſumus, ut nobis vafram inſeras ſuſpicionem, quâ exiſtimemus aliquid ineffabilium cognoſci à te; atque ſic nos, cupiditate detentos, in tuam poteſtatem redactos teneas.

XXX. Reſpondit Simon; Quòd quidem disjunxerim animam ab humano corpore, novi vos ſcire: quòd verò non anima defuncti miniſtret, cùm non exſiſtat; ſed aliquis Dæmon, qui ſe ſimulat eſſe animam, operetur; novi vos ignorare. Et Nicetas excepit; In vitâ multa incredibilia audivimus: hoc tamen ſermone amentiorem nos audituros non ſperavimus. Nam ſi Dæmon fingit ſe eſſe animam mortui, quis fuit animæ uſus, ut à corpore ſepara, retur? Nonne ipſi præſentes audivimus te, cùm animam è corpore, adjurando evocares? Et quâ ratione, uno adjurato, alter non adjuratus, tamquam veritus obedit? Nonne etiam tu aliquando à nobis rogatus, cur interdum ceſſarent aſſeſſiones, reſpondiſti; Quia anima, completo ſuper terram tempore quod in corpore peractura erat, ad Inferos vadit: ac ſubjunxiſti, animas eorum qui propriâ morte obierunt, quoniam in Inferis hinc ſecedentes cuſtodiuntur, difficulter permitti venire?

XXXI. Hæc Nicetas cùm protuliſſet, ipſe Aquila iterum dixit; Cuperem à te id unum diſcere, Simon: ſive anima ſit, ſive Dæmon, id quod adjuratur; cujuſnam metu, adjurationes non contemnit? Et Simon reſpondit; Etenim pœnas perſoluturam ſe intelligit, ſi non obtemperet. Atque Aquila excepit; Itaque ſi anima adjurata venit, etiam judicium fit. Si ergo animæ ſunt immortales, omnino & judicium eſt. Quamobrem ſi eos quoque qui in malam actionem ſunt adjurati, tumque non obtemperârunt, condemnandos ais; quo modo tu non timuiſti cogere, cùm qui coguntur, propter contumaciam pœnas luant? Nam te jam non eſſe multatum pro iis quæ deſignâſti, eò evenit, quoniam judicium nondum eſt; ut tu quidem pœnas des eorum ad quæ coegiſti; quod autem coactum eſt, veniam accipiat, quia malo facinori adjuramentum prætulerit. Simon verò his auditis, irâ percitus, mortem niſi quæ geſſerat taceremus, minatus eſt.

Aquila verba ad Simonem.

XXXII. Poſtquam Aquila hæc dixit; ego Clemens interrogavi, quænam eſſent miracula quæ faceret. Illi verò reſponderunt mihi; Facit ut ſtatuæ ambulent: in igne volutans ſe, non uritur: interdum volat: ex lapidibus panes facit: ſerpens fit, in capram transformatur; duas facies oſtendit; in aurum convertitur: portas occluſas aperit: ferrum ſolvit: in conviviis ſimulacra formarum omnigenûm exhibet: facit ut in domo vaſa ſponte ferri ad miniſterium videantur, nec cernantur qui ferunt. Iſta memorantes audiens, mirabar. Teſtabantur autem multi talia ſe vidiſſe.

De portentis, quæ faciebat Simon. l. Recogn. l. 2. n. 9. Anaſtaſ. Cedren. Niceph.

XXXIII. His

19. *Αἱ παρεδρεῖαι.*] Inter ſpiritus paredros animæ mortuorum ponebantur. Præter Recognitiones lib. 2. cap. 13. & lib. 3. cap. 44. teſtem damus Juſtinum martyrem Apologiâ 2. p. 65. *νεκυομαντεῖαι μὲν γὰρ, καὶ αἱ ἀδιαφθόρων παίδων ἐποπτεύσεις, καὶ ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσεις, καὶ οἱ λεγόμενοι παρὰ τοῖς μάγοις ὀνειροπομποὶ καὶ πάρεδροι, καὶ τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν ταῦτα εἰδότων, πεισάτωσαν ὑμᾶς ὅτι καὶ μετὰ θάνατον ἐν αἰσθήσει εἰσὶν αἱ ψυχαί.* COT.

20. *Οὐκ εὐκόπως ἐλθεῖν ἀφίενται.*] Unde Tertullianus de anima cap. 57. *Publica jam litera eſt, quæ animas etiam juſtâ ætate ſopitas, etiam probâ morte disjunctas, etiam promptâ humatione diſpunctas, evocaturam ſe ab inferûm incolatu pollicetur.* Vide ſi lubet Porphyrium lib. 2. de Abſtinentia cap. 47. Servium ad Æneid. IV. 386. Ibid.

21. *Ἀνδριάντας* &c.] Anaſtaſius Quæſtione 20. p. 242. Cedrenus Synopſeos pag. 173. Nicephorus Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 27. Ibid.

Petri doctrina de conjugatione. l. ſuprà, num. 15.

XXXIII. His ita enarratis, præclarus Petrus & ipſe cœpit dicere; Conſiderare vos oportet, fratres, regulæ conjugationis veritatem, à qua regulâ qui non receſſerit, non poterit errare. Quoniam ſcilicet, ut diximus, omnia cernimus ſe ſe habere bipertitò ac contrariè: & quemadmodum prima eſt nox, deinde dies; & primùm ignorantia, poſtea cognitio; primò morbus, inde ſanitas; ita primùm error mundum occupat, ſicque pòſt veritas ſupervenit, inſtar medici morbo. Statim itaque ac Deo amica gens noſtra ab Ægyptiorum vexatione liberanda fuit; priùs per eam virgam, quæ in ſerpentem verſa fuerat, quæque tradita erat Aaroni, morbi f[illegible]nt; ſicque poſtea, precibus Moyſis, ſanit[illegible] inductæ. Et nunc quoque, cùm Gentes ab [illegible]orum cultu liberari deberent; iterum malitia, quaſi ipſa imperans, anticipavit, ſuumque velut ſerpentem miſit in adjutorium, videlicet quem cernitis Simonem, qui mira facit ad ſtuporem ac deceptionem, non tamen ſigna ſalutaria ad converſionem ac ſalutem. Quocirca vos oportet ex miraculis quæ fiunt, factores attendere, quis cujuſnam ſit operarius. Si inutilia miracula edit, malitiæ eſt miniſter; ſin verò utilia, boni eſt præſes.

Quis mali operarius. Quis boni præſes.

Recogn. l. 3. n. 59. &c. *Quòd Simonis ſigna inutilia, Domini autem utilia.*

XXXIV. Porrò inutilia miracula ſunt, quæ edidiſſe Simonem dixiſtis: quòd, inquam, ſtatuas faciat ambulare, quòd ſupra carbones ignitos volutet ſe; quòd draco fiat, in capram transformetur; quódque in aëre volet; ac ſimilia alia, quæ cùm ad ſanandos homines non fiant, ad multos fallendos naturâ comparata ſunt. Miracula verò miſericordis veritatis, humanitatis plena ſunt; qualia Dominum feciſſe audiiſtis, méque poſt illum prece edidiſſe; quibus multi adfuiſtis: alii multiplicibus morbis, aut Dæmone liberati; alii vel manibus, vel pedibus firmati; alii viſu vel auditu donati: & quæcumque alia edere poteſt vir ad Spiritum hominum amantem pertinens.

Recogn. l. 2. n. 20. &c.

XXXV. Quæ tùm dixiſſet Petrus; ſub auroram ad nos ingreſſus Zacchæus, ſalutans, Petro ait; Differt Simon diſputationem in diem craſtinum: nam hodiernus inter undecim dies ipſius Sabbatum eſt. Ad quem Petrus reſpondit: Dic Simoni; Quando demùm voles: & ſcias, nos paratos eſſe tibi, cùm volueris, divinâ providentiâ occurrere. Equidem Zacchæus bis auditis, reſponſum ut daret egreſſus eſt.

Petri ad Clementem, de diſputationis dilatione.

XXXVI. Petrus verò me videns triſtem, cauſſamque rogans; cùm à me audiſſet, non aliunde ortam quàm ex diſputationis dilatione, ita locutus eſt: Qui mundum optimâ Dei providentiâ gubernari exiſtimat, amice Clemens, is non ægrè fert quomodocumque occurrentia negotia; ſecum reputans, quòd per Numinis diſpenſationem res congruenter exitum ſortiuntur: unde ſciens Deum eſſe juſtum, & bene ſibi conſcius vivens, accidentem moleſtiam novit ab animo rectâ ratione objicere, quoniam ea in fine ad aliquod bonum ignotum perveniet. Et nunc igitur diſputationis cum Simone mago dilatio te non contriſtet. Fortaſſis enim à Dei providentia in tuam utilitatem contigit. Quocirca quantum peculiariter poſſibile erit, non pigebit diſſerere.

Πέτρου διδαχὴ περὶ συζυγίας.

Τούτων οὕτως ῥηθέντων, ὁ καλὸς Πέτρος καὶ αὐτὸς οὕτως λέγειν ἤρξατο· συνορᾶν ὑμᾶς δεῖ, ἀδελφοί, τὸν τῆς συζυγίας κανόνος τὴν ἀλήθειαν, οὗ μὴ ἀφιστάμενός τις, οὐκ ἔχει πλανηθῆναι. ἐπεὶ γὰρ, ὡς ἔφαμεν, δυϊκῶς καὶ ἐναντίως πάντα ἔχοντα ὁρῶμεν· καὶ ὡς πρώτη νὺξ, εἶτα ἡμέρα, καὶ πρῶτον ἄγνοια, εἶτα γνῶσις, πρῶτον νόσος, εἶτα ἴασις· οὕτως πρῶτα τὰ τῆς πλάνης τῷ βίῳ ἔρχεται, εἶθ' οὕτως τὸ ἀληθὲς ἐπέρχεται, ὡς τῇ νόσῳ ὁ ἰατρός. αὐτίκα γοῦν τὸ θεοφιλὲς ἡμῶν ἔθνος, ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων κακουχίας μέλλον λυτροῦσθαι, πρῶτον διὰ τῆς ὀφιωθείσης ῥάβδου, ἥ τις τῷ Ἀαρὼν ἐδόθη, αἱ νόσοι ἐγένοντο, καὶ εἶθ' οὕτως δι' εὐχῆς Μωυσέως αἱ ἰάσεις ἐπεφέροντο. καὶ νῦν δὲ τῶν ἐθνῶν μελλόντων ἀπὸ τῆς κατὰ τὰ εἴδωλα λυτροῦσθαι θρησκείας, ἡ κακία πάλιν ὡς αὐτὴ βασιλεύουσα, προλαβοῦσα πρῶτον τὸν ἑαυτῆς ὥσπερ ὄφιν ἔπεμψε σύμμαχον, ὃν ὁρᾶτε Σίμωνα, ποιοῦντα θαυμάσια πρὸς κατάπληξιν καὶ ἀπάτην, οὐ σημεῖα ἰατικὰ πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ σωτηρίαν. διὸ καὶ ὑμᾶς ἀπὸ τῶν γινομένων τεράτων τοὺς ποιοῦντας νοεῖν δεῖ, τίς τίνος ἐστὶν ἐργάτης. ἐὰν ἀνωφελῆ ποιῇ τέρατα, κακίας ἐστὶν ὑπουργός· ἐὰν δὲ ἐπωφελῆ πράττῃ, τοῦ ἀγαθοῦ ἐστιν ἡγεμών.

Τίς ὁ κακίας ἐργάτης. Τίς ὁ ἡγεμὼν ἀγαθοῦ.

Ὅτι τὰ Σίμωνος ἀνωφελῆ σημεῖα, τὰ δὲ τοῦ κυρίου ὠφέλιμα.

Τὰ μὲν οὖν ἀνωφελῆ ἐστι σημεῖα, ὅσα αὐτοὶ Σίμωνα εἰρήκατε πεποιηκέναι. λέγω δὲ τὸ ἀνδριάντας αὐτὸν ποιεῖν περιπατεῖν, καὶ τὸ ἐπ' ἀνθράκων αὐτὸν πεπυρωμένων κυλίεσθαι, καὶ δράκοντα γίνεσθαι, εἰς αἶγα μεταμορφοῦσθαι, εἰς ἀέρα πέτεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτά τινα, εἰς ἴασιν ἀνθρώπων μὴ γενόμενα, πρὸς ἀπάτην φύσιν ἔχει πολλούς. τὰ δὲ τοῦ οἰκτίρμονος ἀληθείας σημεῖά ἐστι φιλάνθρωπα, ἅ τινα ἠκούσατε τὸν κύριον πεποιηκότα, καὶ ἐμὲ μετ' ἐκεῖνον δι' εὐχῆς κατορθοῦντα· ὧν οἱ πλεῖστοι παρεστήκατε· οἱ μὲν νόσων παντοίων ἀπαλλαγέντες, οἱ δὲ δαιμόνων, οἱ δὲ ὀρθωθέντες χεῖρας, οἱ δὲ πόδας, οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπολαβόντες, οἱ δὲ τὰς ἀκοὰς, καὶ ἄλλα ὅσα ἄνθρωπος ποιεῖν δύναται, φιλανθρώπου πνεύματος ἴδιος γενόμενος.

Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰσιὼν ἡμῖν Ζακχαῖος, προσαγορεύσας ἔφη Πέτρῳ· ἀναπίθεται Σίμων τὴν ζήτησιν εἰς τὴν αὔριον ἡμέραν. 22 ἡ γὰρ σήμερον τῶν δι' ἕνδεκα ἡμερῶν αὐτοῦ τυγχάνει σάββατον· καὶ πρὸς τοῦτον ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· λέγε Σίμωνι· ὅτι πλείονας θέλεις, μετὰ τοῦ γινώσκειν, ὅτι σὺ ἡμᾶς ὅτε βούλει, θεοφιλεῖ προνοίᾳ ἀπαντᾶν ἑτοίμους ἔχομεν. καὶ ὁ μὲν Ζακχαῖος ταῦτα ἀκούσας, ἀνταποδοῦναι ἐξῆλθε τὴν ἀπόκρισιν.

Πέτρου πρὸς Κλήμεντα, περὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς ζητήσεως.

Ὁ δὲ ἰδών με ἀθυμοῦντα, καὶ τὴν αἰτίαν πυθόμενος, καὶ μαθὼν παρ' ἐμοῦ οὐκ ἄλλοθέν ποθεν οὖσαν, ἢ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ζήτησιν ἀναβολῆς, ἔφη· 23 ἀγαθῇ Θεοῦ προνοίᾳ, ὁ προειληφὼς διοικεῖσθαι τὸν κόσμον, ὦ φίλε Κλήμης, αὐτὸς οὐκ ἄχθεται ἐπὶ τοῖς ὁπωσοῦν ἀπαντῶσι πράγμασιν, ἀποδεδεγμένος ὅτι ὑπὸ τῆς τοῦ κρείττονος οἰκονομίας συμφερόντως τὰ πράγματα τὴν ἔκβασιν λαμβάνει· ὅθεν δίκαιον αὐτὸν εἶναι γνοὺς, καὶ ἀσυνειδήτως βιοὺς, τὸ προσπῖπτον λυπηρὸν οἶδεν ὀρθῷ τῷ λογισμῷ ἀποσείεσθαι τῆς ψυχῆς, ὅτι πρὸς ἀγαθοῦ τινος ἀγνώστου συντελούμενον ἐλθεῖν ἔχει. καὶ νῦν δὲ τοῦ μάγου Σίμωνος ἡ τῆς ζητήσεως ὑπέρθεσις μή σε λυπείτω. ἴσως γὰρ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας εἰς τὴν σὴν γέγονεν ὠφέλειαν. διὸ ὡς ἰδίως * οἷόν τι οὐκ ὀκνήσω λέγειν. *ο ſ. ἄν τι*

Τῶν

---

22. Ἡ γὰρ σήμερον τὸ δι' ἕνδεκα ἡμερῶν αὐτοῦ τυγχάνει σάββατον.] In Recognitionibus ſuis Rufinus vel aliter legit, vel pravè interpretatus eſt. *Differt*, inquit, *Simon certaminis diem in undecimam menſis præſentis, quæ eſt poſt ſeptem dies.* lib. 2. cap. 20. Loci porrò obſcuri ac difficilis hic queat eſſe ſenſus; *hodiernus enim dies Sabbatum ipſius* Simonis *eſt, quod ſingulis quibuſque undecim diebus recurrit.* Sed de iſto Sabbatho Simoniano legiſſe me memoriâ non teneo. COTELERIUS.

23. Ἀγαθῇ] E Clementinis loca multa excerpſit Johannes Damaſcenus, ut referret in ſacra ſua Electa. Hoc ego præſtantiſſimum Opus, Parallelis ejuſdem Patris nec omnino ſimile, nec prorſus diſſimile, tractavi quidem pro libito in Bibliotheca PP. Soc. Jeſu, editis ac ineditis libris inſtructiſſima; ſed quia maximi otii immenſique laboris erat cuncta inveſtigare cùm ad Clementem, tum ad Ignatium ſpectantia, pauca ſolummodo ſubnotavi, quæ primo conſpectu ſe ſe obtulerunt. Itaque à voce ἀγαθῇ uſque ad ἐλθεῖν ἔχει. mihi nactus ſum cap. περὶ προνοίας περὶ Θεοῦ. &c. ſub hoc titulo, Κλήμεντος Ῥώμης. Ibid.

24. Πολλὰ

Τῶν ἡμετέρων τινὲς ἑταῖροι τῷ Σίμωνι προσποιητῶς συνόντες, ὡς πεισθέντες τῇ ἀθεωτάτῃ αὐτοῦ πλάνῃ· ὅπως μανθάνοντες αὐτοῦ τὰς βουλὰς, ἐμφαίνωσιν ἡμῖν, πρὸς τὸ δύνασθαι δεινῷ ἀνδρὶ οἰκείως συναγωνίσασθαι, καὶ νῦν παρ' αὐτῶν ἔμαθον, ἐξ ὧν μέλλει ζητήσεως ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· καὶ γνοὺς ἐπὶ τούτῳ τῷ μὲν Θεῷ εὐχαρίστησα· σὲ δὲ ἐμακάρισα ἐπὶ τῇ τῆς ζητήσεως ὑπερθέσει· τῶν γὰρ μελλόντων λόγων ὑπ' αὐτοῦ πρὸς διαφθορὰν τῶν ἀγνοούντων λέγεσθαι, σὺ πρὸ τῆς ζητήσεως ἐφοδιασθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ἄπταιστος ἀκροατὴς γενέσθαι δυνήσῃ.

Πέτρε. περὶ τῶν γραφῶν. 24 Πολλὰ γὰρ ψευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ προσέλαβον αἱ γραφαὶ, λόγῳ τούτῳ· τοῦ προφήτου Μωυσέως γνώμῃ τοῦ Θεοῦ σὺν ἐκλεκτοῖς τισιν ἑβδομήκοντα τὸν νόμον σὺν ταῖς ἐπιλύσεσιν παραδεδωκότος, πρὸς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐφοδιάζειν τοῦ λαοῦ τοὺς βουλομένους, μετ' οὐ πολὺ γραφεὶς ὁ νόμος προσείληφέν τινα καὶ ψευδῆ κατὰ τοῦ νόμου Θεοῦ, τοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς δημιουργήσαντος. τοῦτο τοῦ πονηροῦ δικαίῳ τινὶ λόγῳ ἐνεργῆσαι τετολμηκότος. καὶ τοῦτο γέγονεν λόγῳ καὶ κρίσει, ὅπως ἐλεγχθῶσιν, τίνες τολμῶσιν τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ γραφέντα φιληκόως ἔχειν, τίνες τῇ στοργῇ τῇ πρὸς αὐτὸν τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα, μὴ μόνον ἀπιστεῖν, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀκούειν ἀνέχεσθαι, κἂν ἀληθῆ τυγχάνῃ, πολὺ κρίναντες ἀσφαλέστερον περὶ εὐφήμου πίστεως κινδυνεύειν, ἢ ἐπὶ βλασφήμοις λόγοις δυσσυνειδήτως βιοῦν.

Πέτρε διδασκαλία. περὶ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς ψευδῶν περικοπῶν προσκειμένων. Ὁ οὖν Σίμων τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς πειρασμοῦ χάριν προσκειμένας περικοπὰς, αὐτὰς, ὡς μανθάνω, βούλεται, ἐλθὼν εἰς μέσον, λέγειν· ὅπως τῆς πρὸς τὸν Θεὸν στοργῆς, ὅσους δύναται ταλαιπώρους, ἀποστῆσαι δυνηθῇ. δημοσίᾳ γὰρ αὐτὰς λέγειν παραιτούμεθα τὰς βίβλους ἐν βουλόμεθα * ἐπιταράσσοντες ἀμαθεῖς ὄχλους, αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ Σίμωνος τὸ θέλημα ποιοῦμεν. μή πως γὰρ τὸ διακριτικὸν ἔχοντες, φεύξονται ἡμᾶς ὡς ἀσεβοῦντας· ἢ ὡς οὐ μόνον τῶν βλασφήμων περικοπῶν ψευδῶν οὐσῶν· ἀλλ' ἀποστήσονται λόγου· διὸ ἀνάγκην ἔχομεν συγκατατιθέμενοι ταῖς ψευδέσι περικοπαῖς, περὶ αὐτῶν ἀντιπυνθανόμενοι, εἰς ἀπορίαν αὐτὸν μὲν φέρειν· τοῖς δὲ εὐγνωμονοῦσιν, τῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ ῥηθεισῶν περικοπῶν, μετὰ πεῖραν πίστεως ἰδίᾳ παρέχειν τὴν ἐπίλυσιν, ἥτις μίαν καὶ σύντομον ἔχει τὴν ὁδόν. ἔστιν δὲ ἥδε.

** f. ἐπιταράσσοντες.*

Πᾶν λεχθὲν ἢ γραφὲν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ψεῦδός ἐστιν. ὅτι δὲ ἀληθῶς τοῦτο, οὐ μόνον εὐφημίας ἕνεκεν λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀληθείας, μετὰ βραχὺ προϊόντος τοῦ λόγου πληροφορήσω. ὅθεν σὺ, φίλτατέ μοι Κλήμης, ἐπὶ τῷ τὸν Σίμωνα πρὸς τὴν ζήτησιν, μίαν τὴν ἐνεστῶσαν ὑπερθέσθαι ἡμέραν, οὐκ ὀφείλεις λυπεῖσθαι. σήμερον γὰρ πρὸ τῆς ζητήσεως προεφοδιαζόμενος περὶ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς προσκειμένων περικοπῶν, ἐπὶ τῆς ζητήσεως περὶ τοῦ μόνου καὶ ἀγαθοῦ, τοῦ καὶ τὸν κόσμον πεποιηκότος, διακριθῆναι οὐκ ὀφείλεις· ἀλλὰ καὶ θαυμάσεις ἐπὶ τῆς ζητήσεως, πῶς οἱ ἀσεβεῖς τὰ πλήθη τῶν ὑπὲρ Θεοῦ εἰρημένων ἐν ταῖς γραφαῖς παραλείποντες, τὰ κατ' αὐτοῦ εἰρημένα περιβλεπόμενοι, χαίροντες φέρουσιν· καὶ οὕτως οἱ ἀκροαταὶ, ἀγνοίας αἰτίᾳ, τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ πιστεύοντες, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀποβλητοὶ γίνονται. διὸ σὺ προφάσει ὑπερθέσεως, τὸ μυστήριον τῶν γραφῶν μαθὼν, κερδήσεις εἰς Θεὸν μὴ ἁμαρτάνειν, ἀπροσβλήτως χαρίσῃ.

XXXVII. Noſtri quidam ſodales, cum Simone verſantur ſimulatè, quaſi impiiſſimo illius errori adhæreant; quò illius conſiliis compertis, nobis ea declarent, ſicque cum viro callido aptè & congruenter poſſimus agere. Atque nunc ab illis accepi, quâ de re in diſputatione locuturus ſit: ob quam notitiam, Deo gratias egi: te verò beatum judico, quòd dilata fuerit diſputatio: nam ſermonum qui ab ipſo ad imperitorum deſtructionem proferentur, tu ante diſputationem à me inſtructus, poteris eſſe auditor firmus ac ſtabilis.

XXXVIII. Multa quippe mendacia contra Deum accepit Scriptura, hac ratione: Cùm Propheta Moyſes ex Dei conſilio, ſeptuaginta electis Legem cum explicationibus tradidiſſet, ut & ipſi eos qui vellent è populo inſtituerent; non multò poſt ſcripta Lex, recepit quædam falſa contra Legem Dei, creatoris cœli & terræ omniumque in iis contentorum; id auſo Diabolo facere, ob juſtam quamdam rationem. Atque hoc ratione & judicio accidit; ut deprehenderentur, qui auderent contra Deum ſcripta, lubenter audire; quive amoris cauſsâ erga Deum, adversùs ipſum dicta non modò non crederent, ſed neque omnino ſuſtinerent audire, etſi vera forent; multò tutius rati periclitari ob fidem boni ominis, quàm ob ſermones infauſtos ac blaſphemos vivere, cum prava conſcientia. *Petri, de Scripturis.*

XXXIX. Itaque Simon, capitula contra Deum in Scripturis tentandi gratiâ appoſita, vult, ut audio, in medium progreſſus, adducere; quò à caritate erga Deum, quotquot miſeros poterit, abigere valeat. Palàm enim dicere nolumus, in Bibliis ea capitula contineri. Nam conturbaremus imperitam plebem, & improbi hominis Simonis voluntatem faceremus. Nondum enim diſcernendi vi præditi, fugient nos velut impios; aut quaſi non ſolùm blaſphema capitula falſa ſint; verùm & à doctrina noſtra ſecedent. Quare neceſſe habemus; aſſentiri falſis capitulis, & de iiſdem viciſſim interrogando, ad anguſtias illum redigere; benevolis autem & candidis, poſt experimentum fidei, ſeorſum tradere ſolutionem capitulorum dictorum adversùs Deum; quæ quidem unam ac brevem viam & rationem habet. Iſta autem eſt. *Petri doctrina, de falſis capitulis in Scriptura appoſitis.*

XL. Omne dictum vel ſcriptum contra Deum, mendacium eſt. Quòd autem id verè, non verò ſolùm honoris gratiâ dicamus, ſed etiam veritatis; paullò pòſt procedente ſermone, certam rationem afferam. Unde tu, cariſſime Clemens, contriſtari non debes, quòd Simon ad diſputationem unum hunc diem intermiſerit. Hodie enim ante diſputationem inſtructus de capitulis Scripturæ appoſitis; inter diſputandum de uno, & bono, mundique creatore, hæſitare non debes: ſed & in diſceptatione miraberis, quo pacto impii, plurima in Scripturis pro Deo dicta relinquunt, & reſpicientes ad ea quæ contra ipſum ſcripta ſunt, hæc latè proferunt; ſicque auditores, ignorantiæ ergo, quæ contra Deum ſunt credentes, ab illius regno ejiciuntur. Quocirca tu, occaſione dilationis, Scripturarum myſterium diſcens, lucratus non peccare in Deum, ſummum beneficium gratè conſequêris.

XLI. Et

24. Πολλὰ γὰρ ψευδῆ κατὰ τοῦ Θεοῦ προσέλαβον αἱ γραφαί.] Falſa veris permiſta fuiſſe in ſacris Scripturis dicitur paſſim hoc in Apocrypho, impiè juxta ac ſtultè: ex veterum Hæreticorum deliramentis, qui teſte S. Irenæo lib. 3. cap. 2. cum ex Scripturis arguerentur, in accuſationem convertebantur ipſarum Scripturarum, quaſi non rectè haberent, neque eſſent ex auctoritate, & quia variè eſſent dictæ. Sic apud S. Epiphanium Ebionæi Moyſis Pentateuchum integram non admittunt, ſed quædam illius rejiciunt, majoremque Legis partem contumeliis inceſſunt; Abrahamum quidem cum Iſaaco, Jacobo, Moyſe, & Aarone, uſque ad Jeſum Navæ filium recipientes, ſed poſtea Samſonem, Samuelem, Davidem, Salomonem, Eliam, Eliſæum, Iſaiam, Jeremiam, Danielem, Ezechielem, alios, omneſque Prophetas deteſtati. Ptolemaitæ verò Pentateuchum cum legibus divinis humana mandata complecti affirmant. Et Appelletani à Chriſto volunt fuiſſe indicatum, quid in ſacris litteris ab ipſo dictum fuerit, quid à Demiurgo. Lege de Ebionæis Methodii Convivium Or. 8. p. 110. COT.

25. Mo-

XLI. Et ego Clemens eo audito, dixi; Revera gaudeo, & gratias habeo benefico prorſus Deo. Qui etiam ſcit, me aliud ſentire non poſſe, niſi cuncta pro eo. Quocirca ne credas, me, quaſi de Dei verbis, vel de iis quæ dicturus es dubitem, interrogare; ſed ut audiendo, ipſe quoque alium candidè audire deſiderantem, docere valeam. Idcirco expone mihi quænam ſint mendacia in Scriptoris exſtantia, & quo modo verè mendacia ſint. Ac Petrus reſpoodit; Licèt me non interrogâſſes, ego ordinem proſequens, ſermonum exhibuiſſem demonſtrationem, quam promiſeram. Igitur audi, quo pacto multa in Deum mentianrur Scripturæ; qoemadmodum eas legendo intelliges.

Petri doctrina, Quænam de Deo mendacia exſtent in Scripturis; ad Clementem, de iis quæ erat quæſiturus Clemens.

XLII. Exempli autem gratiâ, quæ diceotur ſufficient. Et vero, amice Clemens, oeſcio an quiſquam, qui vel exiguam erga Deum caritatem & benevolentiam conſervet, poterit recipere, vel etiam audire quæ contra eum dicuntur. Quâ enim ratione is idem, animam monarchicam habeat, & ſanctè vivat, præventus opiuione, multos eſſe Deos, non unum? Vel ſi unus eſt; eum in multis delectiuus inveniens, quis nitetur eſſe ſanctus, quando quidem ſperabit, omoium principium Deum, propter naturæ ſuæ vitia, non viodictam ſumpturum de aliorum delictis?

XLIII. Quare abſit, ut credatur, quod omniom rerum Dominus, qui cœlum ac terram omniaque illis contenta condidit, cum aliis imperet; aot quod mentiatur; nam ſi mentitur, quis verum dicit? aut quòd tentet quaſi ignorans; quis enim præcognoſcet? Si autem conſiderat, & pœnitentiâ ducitur; ecquis mente perfectus, atque conſilio ſtabilis? Si æmulatur, quis incomparabilis? Si indurat corda, quis erudit? Si cæcitatem & ſurditatem inducit, quis dedit viſum & auditum? Si fraudare ſuadet, quis juſtitiam adminiſtrat? Si illudit, quis eſt ſiocerus? Si invalidus eſt, quis eſt
Iſ. 45. 7. omnipotens? Si injuſtus eſt, quis juſtus? Si mala creat, quis bona faciet? Si mala facit, quis bona?

Pſ. 67. 17. XLIV. Si verò montem pinguem appetit; cujuſnam erunt cuncta? Si mentitur, quis verax eſt? Si in tabernaculo habitat, quis immenſus? Si deſiderat nidorem, ſacrificia, victimas, & libationes; & quis nullius indigens, quis ſanctus, quis purus, quis perfectus? Si luminibus ac lucernis de-
Pſ. 17. lectatur, quis lumioaria in cœlo conſtituit? Si in caligine, ac tenebris, & procella, atque fomo verſatur; quis, lumen cùm ſit, maximum ævum illuminat? Si cum rubis, & vociſerationibus, & jaculis, & ſagittis advenit; quis eſt omnium exſpectata tranquillitas? Si ipſe bella diligit, qois pacem vult? Si mala ipſe condit, quis facit bona? Si dorus ipſe, quis humanus? Si fidelis non eſt in promiſſis; cui credetur? Si malos amat, & adulteros, & homicidas; quis erit juſtus judex? Si eum pœnitet, quis eſt conſtans? Si denique malos eligit; quiſoam admittit bonos?

Petri doctrina, quid de Deo ſentiendum.

XLV. Quocirca, ô fili Clemens, inhibe te, ne aliud de Deo ſentias, quàm quòd ipſe ſolus ſit Deos, & dominus, & pater, bonus ac juſtus, creator, patieos, miſericors, notritor, beneficus, humanitatis legiſlator, caſtitatis conſiliarius, æternus, æternitatis auctor, incomparabilis, in bonorum animis habitans, imperceptus & perceptus, qui in infinito magnum ævom ramquam centrum fixit, qui cœlum expandit, & terram compegit, aquam recondidit, aſtra in cœlo diſpoſuit, terram fecit ſcatere ſontibus, fructus produxit, montes in altum ſuſtulit, mari terminos dedit, ventos ac fla-

Κἀγὼ ὁ Κλήμης ἀκούσας ἔφην· ἀληθῶς χαίρω καὶ χάριν ὁμολογῶ τῷ κατὰ πάντα εὐεργέτῃ Θεῷ· πλὴν αὐτὸς οἶδεν ὅτι ἄλλο τι φρονεῖν οὐ δυνήσομαι, ἢ τὰ πάντα ὑπὲρ Θεοῦ φρονεῖν. ὅθεν μή με ὑπολάβῃς ὡς ἀμφιβάλλοντα τοῖς ὑπὸ Θεοῦ ῥήμασιν, ἢ καὶ ῥηθησομένοις, πυνθάνεσθαι· ἀλλ' ἵνα μαθὼν καὶ αὐτὸς ἄλλον εὐγνωμόνως μαθεῖν θέλοντα διδάξαι δυνηθῶ. διὸ λέγε μοι τίνα ἐστὶ τὰ προσκείμενα ψευδῆ ταῖς γραφαῖς, καὶ πῶς, ὅτι ὄντως ψευδῆ τυγχάνει. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· καὶ εἰ μή με ἐπηρώτας, ἐγὼ τῇ τάξει ἑξῆς, τῶν λόγων παρεῖχον τὴν ἀπόδειξιν, ἣν ὑπεσχόμην. πλὴν ἄκουσον, πῶς αὐτοῦ πολλὰ καταψεύδονται αἱ γραφαὶ, ὡς ἄρτι ἐντυγχάνοντι αὐταῖς.

Πέτρου διδασκαλία, τίνα τὰ προσκείμενα ψευδῆ περὶ Θεοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς. πρὸς Κλήμεντα, περὶ ὧν ἐζήτει Κλήμης.

Παραδείγματος δὲ ἕνεκα τὰ ῥηθησόμενα αὐτάρκως ἕξει. οὐκ οἶμαι δὲ, ὦ φίλε Κλήμης, εἰ δυνήσεταί τις κἂν βραχεῖάν τινα πρὸς Θεὸν στοργὴν καὶ εὐγνωμοσύνην ἀποσώζων, παραδέξασθαι, ἢ κἂν ἀκοῦσαι τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα. πῶς δὲ ἔστιν αὐτόν τινα [25] μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν, καὶ ὁσίως ζῆσαι, προειληφότα, ὅτι πολλοί εἰσιν θεοὶ, καὶ οὐχ εἷς; εἰ δὲ καὶ εἷς, ἐν πολλοῖς ἁμαρτήμασι εὑρίσκων αὐτὸν, τίς ὅσιος σπουδάσει γενέσθαι, τὸν τῶν ὅλων ἀρχὴν διὰ τὰ ἴδια τῆς φύσεως ἁμαρτήματα ἐλπίσας μὴ ἐπέρχεσθαι τὰ ἄλλων ἀδικήματα;

Διὸ ἄπαγε πιστεύειν, ὅτι ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἑτέροις συνάρχει, ἢ ὅτι ψεύδεται. εἰ γὰρ ψεύδεται, καὶ τίς ἀληθεύει; ἢ ὅτι πειράζει ὡς ἀγνοῶν, καὶ τίς προγινώσκει; εἰ δὲ ἐνθυμεῖται, καὶ μεταμελεῖται, καὶ τίς τῷ τέλειος, καὶ γνώμῃ ἔμμονος; εἰ δὲ ζηλοῖ, καὶ τίς ἀσύγκριτος; εἰ δὲ σκληρύνει καρδίας, καὶ τίς σοφίζει; εἰ δὲ τυφλοῖ καὶ κωφοῖ, καὶ τίς δίδωσιν ὁρᾷν καὶ ἀκούειν; εἰ δὲ ἀποστερεῖν συμβουλεύει, καὶ τίς δικαιοσύνην νομοθετεῖ; εἰ δὲ ἐμπαίζει, καὶ τίς εἰλικρινής; εἰ δὲ ἀδυνατεῖ, καὶ τίς πάντα δύναται; εἰ δὲ ἀδικεῖ, καὶ τίς δίκαιος; εἰ δὲ κακὰ κτίζει, καὶ τίς ἀγαθὰ ποιήσει; εἰ δὲ κακὰ ποιεῖ, καὶ τίς ἀγαθά;

Εἰ δὲ τὸ πῖον ὄρος ἐπιθυμεῖ, καὶ τίνος τὰ πάντα; εἰ ψεύδεται, καὶ τίς ἀληθεύει; εἰ ἐν σκηνῇ οἰκεῖ, καὶ τίς ἀχώρητος; εἰ δὲ ὀρέγεται κνίσσης, καὶ θυσιῶν, καὶ θυμάτων, καὶ σπονδῶν· καὶ τίς ἀπροσδεής, καὶ τίς ἅγιος, καὶ τίς καθαρὸς, καὶ τίς τέλειος; εἰ λύχνοις καὶ λυχνίαις τέρπεται, καὶ τίς τοὺς φωστῆρας ἔπηξεν ἐν οὐρανῷ; εἰ ἐν γνόφῳ καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ καὶ καπνῷ σύνεστιν, καὶ τίς φῶς ὢν, φωτίζει τὸν μέγιστον αἰῶνα; εἰ διὰ σαλπίγγων καὶ ἀλαλαγμῶν καὶ βολίδων καὶ τοξευμάτων παραγίνεται, καὶ τίς ἡ τῶν ὅλων προσδοκώμενος γαλήνη; εἰ πολέμους αὐτὸς ἀγαπᾷ, καὶ τίς εἰρήνην θέλει; εἰ τὰ κακὰ αὐτὸς κτίζει, καὶ τίς ἀγαθὰ δημιουργεῖ; εἰ ἄστοργος αὐτὸς, καὶ τίς φιλάνθρωπος; εἰ αὐτὸς πιστὸς οὐκ ἔστιν περὶ ὧν ὑπισχνεῖται, καὶ τίς πιστευθήσεται; εἰ αὐτὸς πονηροὺς, καὶ μοιχοὺς, καὶ φονεῖς ἀγαπᾷ, καὶ τίς ἔσται δίκαιος κριτής; εἰ αὐτὸς μεταμελεῖται, καὶ τίς βέβαιος; εἰ αὐτὸς κακοὺς ἐκλέγεται, καὶ τίς ἀγαθοὺς προσίεται;

Πέτρου διδασκαλία, ὅτι περὶ Θεοῦ οἷα δεῖ φρονεῖν.

Διὸ, ὦ τέκνον Κλήμης, ἐπέχου, μὴ ἄλλο τι φρονήσῃς περὶ τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι αὐτὸς μόνος ἐστὶ Θεὸς, καὶ κύριος, καὶ πατὴρ, ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, δημιουργὸς, μακρόθυμος, ἐλεήμων, τροφεὺς, εὐεργέτης, φιλανθρωπίας νομοθέτης, ἁγνείας συμβουλεύων, αἰώνιος, αἰωνίους ποιῶν, ἀσύγκριτος, τὰς τῶν ἀγαθῶν ψυχὰς οἰκιζόμενος, ἀχώρητος καὶ χωρούμενος, ὁ ἐν ἀπείρῳ τὸν μέγαν αἰῶνα ὡς κέντρον πήξας, ὁ οὐρανὸν ἐφαπλώσας, καὶ γῆν πιλώσας, ὕδωρ ταμιεύσας, ἄστρα ἐν οὐρανῷ διαθεὶς, πηγὰς γῇ βρύσας, καρποὺς ἐκφύσας, ὄρη ὑψώσας, θάλασσαν περιορίσας, ἀνέμους

τε

25. *Μοναρχικὴν ψυχὴν ἔχειν.*] Monarchicum animum appellat, vel eum qui dominetur in corpus, vel qui Monarchiæ & unius principatui faveat. COT.

26. Πῶς

τε καὶ πιδήματα διαταξάμενος· ὁ τὸ περιέχον σῶμα ἐν ἀπείρῳ πελάγει τῷ δόγματι βουλῆς ἀσφαλῶς ἀσφαλισάμενος.

Οὗτος ἡμῶν δικαστής, εἰς ὃν ἀποβλέποντας χρὴ τὰς ἑαυτῶν κατορθοῦν ψυχάς, πάντα ὑπὲρ αὐτοῦ νοοῦντας, αὐτὸν εὐφημοῦντας, πεπεισμένους ὅτι τῇ αὐτοῦ μακροθυμίᾳ πάντων τὴν πονηρίαν εἰς φανερὸν ἄγων μόνος ἀγαθός ἐστιν. καὶ οὗτος ἐπὶ τέλει τοῦ παντὸς ἑκάστῳ τῶν πεπλημμεληκότων ἃ μὴ ἐχρῆν, δίκαιος προκαθεσθήσεται κριτής.

Ταῦτα ἐγὼ Κλήμης ἀκούσας, ἔφην· ἀληθῶς τοῦτο θεοσέβεια, τοῦτο ἀληθῶς εὐσέβεια. πάλιν τε ἔφην· ἤθελον μαθεῖν οὖν διὰ τί οὕτως ἐγράφησαν αἱ βίβλοι. μέμνημαι γὰρ, ὡς ἔφης, ὅτι εἰς ἔλεγχον τῶν μελλόντων τολμᾶν πιστεύειν τὰ λεγόμενα κατὰ τοῦ Θεοῦ. πλὴν ἐπεὶ χαρίζῃ ἡμῖν, πυνθάνεσθαι τολμῶμεν, σοῦ κελεύοντος· εἴ τις βουληθείη, φίλτατε Πέτρε, λέγειν ἡμῖν· ἀληθῆ ἐστιν τὰ γεγραμμένα, κἂν σοὶ ψευδῆ δοκῇ, τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ ῥηθέντα· πῶς ἀποκρινούμεθα αὐτῷ;

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· σὺ ἄπειρος πυθόμενος. εἰς γὰρ σὴν ἀσφάλειαν ἔσται. πλὴν ἄκουσον. ἐπειδὴ πολλά ἐστι τὰ ὑπὸ τῶν γραφῶν εἰρημένα κατὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ ἐπεῖγον τῆς ὥρας διὰ τὴν ἑσπέραν, ἓν ὃ ἂν θέλῃς λόγον πύθου, καὶ ἐπιλύσομαι, δείξας αὐτὸν ψευδῆ· οὐχ ὅτι μόνον κατὰ τοῦ Θεοῦ εἴρηται, ἀλλ᾽ ὅτι ὄντως ψευδής ἐστιν. κἀγὼ ἀπεκρινάμην· μαθεῖν θέλω [26] πῶς τῶν γραφῶν ἀγνοεῖν λεγουσῶν τὸν Θεόν, σὺ γινώσκοντα αὐτὸν ἀποδεῖξαι δύνασαι.

Πέτρου διδασκαλία, πῶς οὐδὲν ἀγνοεῖ Θεός, ἀλλὰ καὶ προγινώσκει.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· εὐκόπως ἐλεγχθῆναι δυνάμενον προέτεινας ἡμῖν. πλὴν ἄκουσον, πῶς οὐδὲν ἀγνοεῖ Θεός, ἀλλὰ καὶ προγινώσκει· ὃ δὲ πυνθάνομαί σου πρῶτον ἀπόκριναί μοι· ὁ τὰς βίβλους γράψας, καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, καὶ ὅτι οὐ προγινώσκει ὁ Θεός, ἄνθρωπος ἦν, ἢ οὔ; κἀγὼ ἔφην· ἄνθρωπος. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἀνθρώπῳ οὖν ὄντι, πόθεν δυνατὸν ἦν εἰδέναι ἀψευδῶς, πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς οὐ προγινώσκει;

Κἀγὼ αἰσθόμενος ἤδη τὴν ἐπίλυσιν, ὑπομειδιῶν ἔφην· ὅτι προφήτης ἦν. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· εἰ οὖν ὁ προφήτης, ἄνθρωπος ὤν, οὐδὲν ἠγνόει, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι τὴν πρόγνωσιν, πῶς οὖν αὐτὸς ὁ δεδωκὼς ἀνθρώπῳ τὸ προγινώσκειν, Θεὸς ὤν, ἠγνόει; κἀγὼ ἔφην· ὀρθῶς ἔφης. καὶ ὁ Πέτρος· ἔτι οὖν, ἔφη, εἰς αὐτὸ συνδιατήρησόν μοι. ὡμολογημένου ἡμῖν ὅτι ὁ Θεὸς πάντα προγινώσκει, ἀνάγκη πᾶσα τὰς λεγούσας αὐτὸν γραφὰς ἀγνοεῖν, ψεύδεσθαι· τὰς δὲ γινώσκειν αὐτὸν λεγούσας, ἀληθεύειν. κἀγὼ ἔφην· ἀνάγκη οὕτως ἔχειν.

Πέτρου παραίνεσις, τὰ μὲν τῶν γραφῶν ἀληθῆ, τὰ δὲ ψευδῆ.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη. εἰ οὖν τῶν γραφῶν, ἃ μέν ἐστιν ἀληθῆ, ἃ δὲ ψευδῆ, εὐλόγως ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ἔλεγεν· [27] γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι· ὡς τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς, τινῶν μὲν δοκίμων ὄντων λόγων, τινῶν δὲ κιβδήλων. καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ψευδῶν γραφῶν πλανωμένοις, οἰκείως τῆς πλάνης ἐξέφαινε τὴν αἰτίαν,

tus ordinavit; quique corpori ambienti, in immenſo pelago, per ſpiritum conſilii ſui, ipſe ſecurus ſecuritatem tribuit.

XLVI. Hic noſter judex eſt; in quem intuendo, oportet animas noſtras emendare, omnia pro eo cogitare, ipſi benedicere; atque pro certo habere, quòd ſuâ patientiâ improbitatem cunctorum in publicum adducens, ſolus exſiſtit bonus. Iſque in fine univerſi, unicuique, facinorum contra rationem admiſſorum, juſtus præſidebit judex.

XLVII. His ego Clemens auditis, dico; Verè illud religio eſt, verè illud pietas. Iterumque aio; Cuperem igitur ſcire, quapropter eo modo ſcripti ſunt libri ſacri. Memini quippe te dixiſſe, id factum, ad reprehenſionem eorum qui aliquid quod dictum ſit adverſus Deum, temerè credituri erant. Sed quoniam concedis nobis, interrogare audemus, te jubente. Si quis, cariſſime Petre, in animum induxerit dicere nobis; veritatem continent quæ in Deum dicta ac ſcripta ſunt, licèt tibi videantur falſa; quo modo illi reſpondebimus?

XLVIII. Excepit Petrus; Tu dum interrogas dixiſti. Verùm audi. Erit enim in tuam cautionem. Quandoquidem multa ſunt à Scripturis in Deum dicta; quia tempus urget ob veſperam, unum quod voles dictum ſciſcitare; & ſolvam, falſumque eſſe oſtendam; non ſolùm quod contra Deum prolatum ſit, ſed quòd revera ſit falſum. Et ego reſpondi; velim diſcere quo pacto cùm Scripturæ Deum dicant in ignorantia verſari, tu ipſum ſcientem eſſe poteris demonſtrare.

XLIX. Reſpondit Petrus; Dictum propoſuiſti refutatu facile. Attamen auſculta, quemadmodum nihil ignorat Deus, ſed & præſcit. Quod verò te rogo, primùm mihi reſponde: Qui libros ſacros ſcripſit, dixitque quâ ratione mundus fuerit conditus, & quòd Deus non præſciat; homo erat, nec ne? Et ego; Homo, inquam. Iterum Petrus; Ergo qui erat homo, unde certò ſcire poterat, quâ ratione mundus fuerit conditus, & quòd Deus non præſciat?

Petri doctrina, quo modo Deus nihil ignoret, ſed & præſciat.

L. Tum ego, qui jam ſolutionem intelligerem, ſubridens aio; Quoniam erat Propheta. Et Petrus dixit; Si ergo Propheta, licèt homo, nihil neſciebat, quia à Deo acceperat præſcientiam; quo pacto igitur, ipſe qui homini præſcire largitus eſt, Deus cùm ſit, in ignorantia verſetur? Et ego: Rectè pronunciaſti. Tum Petrus; Adhuc ergo, inquit, de hoc unà mecum require. Confeſſo à nobis, Deum omnia præcognoſcere; omnino neceſſe eſt, ut Scripturæ illum quidem ignorare affirmantes, mentiantur; aſſerentes verò cognoſcere, veræ ſint. Et ego dixi; Neceſſe eſt ita habere.

LI. Petrus addidit; Si ergo in Scripturis, alia vera ſunt, alia falſa; rectè Magiſter noſter dixit; *Eſtote probi Trapezitæ*; cùm nempe quædam in Scripturis dicta, proba ſint, quædam adulterina. Et hominibus qui ob falſas Scripturas errabant, propriè erroris indicavit cauſſam, dicens; *Ideo erratis*,

Petri probationes, quòd in Scripturis alia vera ſint, alia falſa.

l. Hom. 3. c. 50. & Hom. 18. c. 20.

l. Marc. 12. 24.

26. Πῶς τῶν γραφῶν.] In Eclogis Damaſceni, de quibus paullò ante dicebamus, cap. περὶ τοῦ ἀψευδοῦς εἶναι τὸ θεῖον καὶ ἀναμάρτητον &c. Ἐρώτησις Κλήμεντος πρὸς τὸν ἅγιον Πέτρον. Πῶς τῶν γραφῶν λεγουσῶν ἀγνοεῖν τὸν Θεόν, ὡς ὁ περὶ τὸν Ἀδὰμ ζήτησις ἐμφαίνει, σὺ λέγεις πάντα αὐτὸν γινώσκειν; Ἀπόκρισις. Ὁ τὰς βίβλους γράψας, καὶ εἰπὼν πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη, ἄνθρωπος ἦν, ἢ οὔ; Ἀπόκρισις Κλήμεντος. Ἄνθρωπος ἦν. Ἐρωτ. Πέτρου. Ἀνθρώπῳ οὖν ὄντι πόθεν δυνατὸν εἰδέναι ἀψευδῶς, πῶς ὁ κόσμος ἐκτίσθη; Ἀπόκρ. Ὅτι προφήτης ἦν. Πέτρος. Εἰ οὖν προφήτης ἄνθρωπος ὤν, διὰ τὸ ἀπὸ Θεοῦ εἰληφέναι πρόγνωσιν, οὐδὲν ἀγνοεῖ, πῶς αὐτὸς ὁ δεδωκὼς ἀνθρώπῳ τὸ προγινώσκειν, Θεὸς ὤν, ἠγνόει ἄρα (f. ἢ ἄρα) διδάξομεν; Κλήμης. Ὀρθῶς ἔφης. Πέτρ. Εἰ οὖν ὁ Θεὸς μόνος πάντα, ὡς ἀποδέδεικται, προγινώσκει, ἀνάγκη πάσας τὰς λεγούσας αὐτὸν γραφὰς ἀγνοεῖν τι, μὴ ἐκ Θεοῦ ψευδῆ εἶναι, τὰς δὲ περὶ Θεοῦ τοῦ διδασκάλου ἀληθεῖς γνῶναι. Qui locus admodum obſervari debet, ob manifeſtam in eo interpolationem. COT.

27. Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι.] Et Homil. 3. cap. 50. Homil. 18. cap. 20. Pari modo in Epiphanio Hæreſi 44. n. 2. Apelles ad eamdem interpretatem de ſecernendis veris ab adulterinis in ſacro contextu, traducit ea verba: de quibus egimus ad Conſtitut. Apoſtolic. II. 36. Ibid.

28. Μὴ

ratis, neſcientes vera Scripturarum; propter quod ignoratis & virtutem Dei. Et ego dixi: Omninò præclarè.

Petri, de mendacus Scriptura. LII. Reſpondit Petrus: Rectè itaque non credo adversùs Deum, nec adversùs juſtos in Lege memoratos; impiam præſumens opinionem. Ut enim mihi perſuadeo, neque Adamus tranſgreſſor fuit, quem Dei manus parturierunt: neque Noë ebrius, qui præ omni mundo juſtus inventus eſt: neque Abrahamus tres ſimul habuit uxores, qui propter caſtitatem donatus eſt liberorum multitudine: neque Jacobus quatuor duxit, quarum & duæ ſorores; qui duodecim tribuum pater exſtitit, & Magiſtri noſtri adventum futurum deſignavit.
Exod. 18. Moyſes non erat homicida, nec ab Idoli ſacerdote didicit judicare; qui omnibus ſæculis Legem Dei
Num. 12. 7. prophetavit, & ob rectam intelligentiam teſtimonium fidelis diſpenſatoris accepit.

LIII. Sed & horum ſimiliumque ſolutionem in tempore tibi exhibebo. De cætero, quoniam, ut vides, inſtat veſpera, quæ hodie dicta ſunt, ſufficiant. Attamen quoties voles, de quibus placebit, fidenter percontare: nos læti confeſtim explicabimus. Quibus dictis, ſurrexit. Sicque ſumpto cibo, in ſomnum verſi ſumus. Nox enim advenerat.

HOMILIA TERTIA.

I. POſt duos igitur dies, tertio autem illuceſcente, quo diſputandum erat cum Simone, ego Clemens expergefactus, & cæteri, ſub ſecundum gallorum cantum, invenimus lucernam adhuc lucentem, Petrum verò genibus flexis orantem. Completâ igitur prece, converſus, cernenſque nos ad audiendum paratos, dixit:

Petrus antè dicit quæ Simon in eum moturus eſſet. II. Scire vos volo, quòd qui ex noſtro conſilio manent cum Simone, ut incœpta illius addiſcentes nobis ſubjiciant, quò ad variam ejus malitiam aptare nos poſſimus; ipſi miſerunt, & nobis iſta declarârunt: Simon hodie, quemadmodum
Recogn. l. 2. c. 38. promiſit, paratus eſt, venire coram omnibus, ut oſtendat ex Scripturis; hunc qui cœlum & terram omniaque in iis exſtantia condidit, non eſſe Deum ſupremum; ſed alium exſiſtere quemdam incognitum & ſupremum, ut in ineffabilibus exſiſtentem Deum Deorum; qui duos miſerit Deos; ex quibus alter mundi creator, alter Legis dator. Atque hæc dicere molitur, ut rectam fidem eorum ſubvertat, qui unum ac ſolum Deum creatorem cœli & terræ adoraturi ſunt.

III. Hæc audiens, quo modo non moleſtè tuliſſem? Quocirca & vos mecum conſiſtentes fratres, ſcire volui, non mediocriter animo me dolere, dum video, Diabolum quidem ad homines tentandos vigilare, homines verò planè negligere
Petri, de Diaboli molimine contra Dei Monarchiam. ſalutem ſuam. Gentilibus enim, qui terrena ſimulacra credituri erant non eſſe Deos, machinatus eſt introducere opiniones de multis aliis Diis; ut ſi à terreſtri multorum Deorum ceſſarent inſaniâ, aliâ vel pejori fraude contra Dei monarchiam ac unitatem loqui compellerentur; ne doctrinam de uno principatu maximi facientes, umquam poſſent conſequi miſericordiam. Hoc ob audax facinus, Simon falſis Scripturarum Sectionibus armatus, venit ad nos oppugnandos. Quodque graviſſimum eſt, iſta adversùs Deum verum ex Prophetis, quibus tamen non credit, docere non veretur.

λέγων· Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, [28] μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν γραφῶν· οὗ εἵνεκεν ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. κἀγὼ ἔφην· πάνυ καλῶς.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· οὐκ ἂν εὐλόγως ἔτι *Πέτρου. περὶ τῶν ἐν τῇ γραφῇ ψευδῶν.* κατὰ τοῦ Θεοῦ πιστεύω, ἔτι κατὰ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀναγραφέντων δικαίων, ἀσεβῶς φρονεῖν προσλαμβάνων· ὡς γὰρ πέπεισμαι, οὔτε Ἀδὰμ παραβάτης ἦν, ὁ ὑπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ χειρῶν κυοφορηθείς· οὔτε Νῶε μέθυσος ἦν, ὁ ὑπὲρ πάντα τὸν κόσμον δίκαιος εὑρεθείς· οὔτε δὲ Ἀβραὰμ τρισὶν ἅμα συνῆν γυναιξὶν, ὁ διὰ σωφροσύνην πολυτεκνίας καταξιωθείς· οὔτε Ἰακὼβ τετράσιν ἐκοινώνει, ὧν δύο καὶ ἀδελφαὶ ἐτύγχανον, ὁ δεκαδύο φυλῶν ὑπάρξας πατὴρ, καὶ τὴν τοῦ διδασκάλου ἡμῶν παρουσίαν ἐσήμανεν ἐλθεῖν. οὐ Μωϋσῆς φονεὺς ἦν, καὶ παρὰ ἱερέως εἰδώλου κρίνειν ἐμάνθανεν, ὁ παντὶ τῷ αἰῶνι τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον προφητεύσας, καὶ διὰ ὀρθὴν φρόνησιν πιστὸς οἰκονόμος μαρτυρηθείς.

Πλὴν καὶ τούτων σοι τὴν ἐπίλυσιν μετὰ τῶν ὁμοίων ἐπὶ καιροῦ παρέξω. τὸ δὲ λοιπὸν ὡς ὁρᾷς ἐπειδὴ ἑσπέρα κατείληφεν, τὰ σήμερον ῥηθέντα αὐτάρκως ἐχέτω. ἀλλ᾽ ὅτι ἂν βούλῃ, περὶ ὧν θέλεις, θαῤῥῶν ἡμῖν πυνθάνου· καὶ ἡμεῖς χαίροντες ἀόκνως ἐπιλυσόμεθα. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξηγέρθη. καὶ οὕτως τροφῆς μεταλαβόντες, εἰς ὕπνον ἐτραπόμεθα. κατειλήφει γὰρ ἡ νύξ.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

ΔΥο μὲν οὖν διελθουσῶν ἡμερῶν, ἐπιφωσκούσης δὲ τρίτης, πρὸς τὸ διαλεχθῆναι τῷ Σίμωνι, ἐξυπνισθεὶς ἐγὼ Κλήμης, καὶ οἱ συνόντες ἕτεροι, ὑπὸ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρυόνων φωνὰς, εὕρομεν τὸν μὲν λύχνον ἔτι φαίνοντα· τὸν δὲ Πέτρον γονυκλινῆ προσευχόμενον. συντελέσας οὖν τὴν δέησιν, ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν ἡμᾶς πρὸς τὸ ἀκοῦσαι ἑτοίμως ἔχοντας, ἔφη·

Γινώσκειν ὑμᾶς θέλω, ὅτι οἱ καθ᾽ ἡμετέραν *Πέτρος προλέγει τίνα μέλλει ὁ Σίμων πρὸς αὐτὸν ποιεῖν.* προαίρεσιν συνόντες τῷ Σίμωνι, ὅπως τὰς βουλὰς αὐτοῦ μανθάνοντες ὑποβάλλωσιν ἡμῖν, ἵνα δυνώμεθα πρὸς τὴν τῆς κακίας αὐτοῦ ποικιλίαν ἁρμόσασθαι, αὐτοὶ πέμψαντες, ἐδήλωσαν ἡμῖν λέγοντες· Σίμων σήμερον καθὼς συνετάξατο, ἕτοιμός ἐστιν ἀπὸ τῶν γραφῶν ἐπὶ πάντων ἐλθὼν, ἀποδεικνύειν μὴ τοῦτον εἶναι Θεὸν ἀνώτατον, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ἀλλὰ ἄλλον τινὰ ἄγνωστον καὶ ἀνώτατον, ὡς ἐν ἀποῤῥήτοις ὄντα Θεὸν Θεῶν· ὃς δύο ἔπεμψε Θεούς· ἀφ᾽ ὧν, ὁ μὲν εἷς ἐστιν ὁ κόσμον κτίσας, ὁ δὲ ἕτερος, ὁ τὸν νόμον δούς. καὶ ταῦτα μηχανᾶται λέγειν, ὅπως τῶν τὸν ἕνα καὶ μόνον μελλόντων σέβειν Θεὸν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ γῆν, τὴν ὀρθὴν παραλύσῃ πίστιν.

Ταῦτα ἀκούσας, πῶς οὐκ ἂν ἠθύμησα; διὸ καὶ ὑμᾶς τοὺς συνόντας μοι ἀδελφοὺς, εἰδέναι ἠθέλησα, ὡς οὐ μετρίως τὴν ψυχὴν ἀλγῶ, ὁρῶν τὸν μὲν πονηρὸν πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἐγρηγορότα, τοὺς δὲ ἀνθρώπους τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας πάνυ ἀμελοῦντας. ἐμηχανήσατο γὰρ τοῖς ἀπὸ *Πέτρου. περὶ τῆς μηχανῆς τοῦ πονηροῦ κατὰ τῆς μοναρχίας.* ἐθνῶν μέλλουσιν περὶ τῶν ἐπιγείων ξοάνων πείθεσθαι ὅτι οὐκ εἰσὶν θεοί, ἑτέρων πολλῶν θεῶν δόξας εἰσενεγκεῖν· ὅπως ἐὰν παύσωνται τῆς κάτω πολυθεομανίας, ἑτέρως ἢ καὶ χεῖρον κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας λέγειν ἀναγκασθῶσιν· ἵνα μηδέποτε τὰ τῆς μοναρχίας προτιμήσαντες, ἐκτὸς ἐλέους τυχεῖν δυνηθῶσιν. ταύτης δὲ τῆς τόλμης ἕνεκα ὁ Σίμων ταῖς ψευδέσι τῶν γραφῶν περικοπαῖς ὡπλισμένος, πολεμεῖν ἡμῖν προσέρχεται. καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι ἀφ᾽ ὧν οὐ πιστεύει προφητῶν, τοιαῦτα δογματίζειν κατὰ τοῦ ὄντος Θεοῦ οὐ φοβεῖται.

Καὶ

28. Μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν γραφῶν &c.] Mirare hic quoque impudentiam Hæreticam, in pervertendis ſacræ Scripturæ teſtimoniis. Nam Marci XII. 24. habetur duntaxat; διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Matt. verò XXII. 29. πλανᾶσθε &c. Quòd autem Ebionæi Evangelium Matthæi, quo ſolo utebantur, mutilationibus, additionibus, mutationibus adulteraverint, locuples teſtis eſt B. Epiphanius. COT.

29. Διὰ

Καὶ ἡμῖν μὲν τοῖς ἐκ προγόνων παρειληφόσιν τὸ τὰ πάντα κτίσαντα σέβειν Θεὸν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀπατᾷν δυναμένων βίβλων τὸ μυστήριον, οὐδὲν δύνησεται· τοῖς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν τὴν πολυθέων ὑπόληψιν συντροφον ἔχουσι, καὶ τῶν γραφῶν τὰ ψευδῆ οὐκ εἰδόσι, πολὺ δύνησεται· οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλ' εἰ καὶ ἄλλος τις τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ κενόν τινα, ὅμοιον ὃν εἴπω, * πλουσίῳ κεκαλλωπισμένον ὑφηγεῖσθαι μῦθον, πεισθήσονται· τῷ ἐκ παίδων τὸν νοῦν αὐτῶν, τοὺς κατὰ τοῦ Θεοῦ λεγομένους ἐθιζόμενον * λαμβάνειν. σπάνιοι δὲ τινες οἱ μὲν αὐτῶν ἔσονται, ὡς ἐκ πλήθους ὀλίγοι, οἵτινες δι' εὐγνωμοσύνην οὐ θελήσουσι κατὰ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ κακὸν λόγον * αὐτὸ κἂν ἀκοῦσαι μόνον. οἷς μόνοις ἀπὸ ἐθνῶν ἔσται σωθῆναι γενήσεται. μὴ οὖν ὑμῶν τις τὸν Σίμωνα παντελῶς μεμφέσθω, ἢ καὶ ἄλλον τινά· οὐδὲν γὰρ ἀδίκως γίνεται. ὅπου καὶ τὰ τῶν γραφῶν ψευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἔχοντα τυγχάνει.

Πέτρου ἀπο-λογία περὶ τῶν ψευδῶν τῶν ἐν τῇ γραφῇ, διὰ τί κεῖται.

* f. πλουσίως

* l. λαμβάνον

* f. αὐτῷ vel αὐτοῦ

Κἀγὼ Κλήμης ἀκούσας ἔφην· πῶς λέγεις, κύριε, καὶ τὰ τῶν γραφῶν ψευδῆ εὐλόγως πρὸς δοκιμὴν ἀνθρώπων ἔχειν; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο. τὰ ψευδῆ τῶν γραφῶν αἰτήματι κακίας δικαίῳ τινὶ λόγῳ γραφῆναι συνεχωρήθη. εὐλόγως δὲ λέγω οὕτως. ἐν τῇ θεολογίᾳ ὁ πονηρὸς τοῦ ἀγαθοῦ τὸν Θεὸν οὐκ ἔλαττον ἀγαπῶν, ἑνὶ μόνῳ ἀπολείπεται τοῦ ἀγαθοῦ, ὅτι καὶ τῶν ἀγνοίας αἰτίᾳ ἀσεβούντων οὐ συγγινώσκων, στοργῇ τῇ πρὸς τὸ ἀσεβούμενον, τῶν ἀσεβούντων ἐπιθυμεῖ τὸν ὄλεθρον· ὁ δὲ τὴν ἴασιν αὐτοῖς προσφέρων. ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἰᾶσθαι πάντας θέλει ταῖς μεταμελείαις· σώζει δὲ μόνους τοὺς ἐγνωκότας τὸν Θεόν. τοὺς δὲ ἀγνοοῦντας οὐκ ἰᾶται, οὐχ ὅτι οὐ θέλει, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔξεστιν τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς υἱοῖς τῆς βασιλείας ἀγαθὰ, τοῖς διὰ τὸ ἀδιάκριτον ἀλόγοις ζώοις παρεικασθεῖσι παρασχεῖν.

Τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος, καὶ ἡμᾶς κτίσαντος, καὶ πάντα παρεσχηκότος, τοιαύτη πέφυκε φύσις, παντὸς οὑτινοσοῦν ἐντὸς ὅρου θεοσεβείας ὄντος, καὶ μὴ βλασφημοῦντος αὐτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα, στοργῇ τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς αὐτὸν φέρειν τὴν ψυχὴν, ὑπὸ αὐτοῦ εἰς αὐτὴν ἔρωτος ἰδίῳ. κἂν ἁμαρτωλὸς ᾖ, μετὰ τὸ κατ' ἀξίαν ὧν ἔπραξεν κολασθεῖσαν σώζεσθαι φύσιν ἔχει. εἰ δέ τις αὐτὸν ἀρνήσηται, ἢ ἑτέρως πῶς λόγῳ εἰς αὐτὸν ἀσεβήσῃ, ἔπειτα μετανοήσῃ, κολασθήσεται μὲν ἐφ' ὧν εἰς αὐτὸν ἥμαρτεν, σωθήσεται δὲ, ὅτι ἐπιστρέψας ἠγάπησεν. ἴσως δὲ ἡ τῆς εὐσεβείας ὑπερβολὴ, καὶ τῆς ἱκεσίας, εἰ καὶ τοῦ κολασθῆναι ἀπολυθήσεται· συγγνώμης τῆς ἁμαρτίας μετὰ τῆς μετανοίας δεδωκὼς τὴν ἄγνοιαν. οἱ δὲ μὴ μετανοήσαντες, 29 διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος ἕξουσι, κἂν ἐν τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ὁσιώτατοι ὦσιν· ἀλλ' ὡς ἔφην, μεμετρημένῳ αἰῶνι τῷ * αἰωνίῳ πυρὶ αἰωνίῳ κολασθέντες ἀποσβεσθήσονται. εἶναι γὰρ εἰς

Πέτρου περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ τῆς ἐφ' ἑκάστοις ἁμαρτάνουσιν ἢ μεταμελομένοις.

* f. αἰωνίῳ

IV. Et quidem adverſùm oos, qui à majoribus cultum omnium conditoris Dei accepimus, nec oon Scripturarum decipere valentium myſterium, nihil poterit: contra verò Gentiles, in multorum Deorum opinione nutritos, ignoranteſque Scripturæ mendacia, valebit plurimùm, oon modò ipſe; ſed & ſi quis alius, Ethoicis vanam aliquam in Deum fabulam, ſimilem ei quam dico, opuleoterque ornatam enarraverit, credetur; quòd à pueritia mens eorum ſolita ſit ſermones adverſùs Deum ſuſcipere. Rari autem inter eos erunt, ut è multirudine pauci; qoi ob æquum animum nolent malo io omnium conditorem Deum ſermoni vel aurem dumtaxat præbere. Qoibus ſolis Ethnicis, ſalvari continget. Nemo igitur veſtrùm, de Simone penitùs conquerarur, vel de quoquem alio. Nihil enim injuſtè accidit. Quandoquidem & Scripturarum mendacia, jure ad hominum probationem poſite ſunt.

V. Quo aodito, ego Clemens dixi; Quâ ratione ais, Domine, & Scripturorum mendacia meritò ad hominum probatiooem poſita fuiſſe? Ille verò reſpondit; Mendacia Scripturarum, ex malitiæ poſtulatione, juſtâ ratione permiſſa ſunt ſcribi. Meritò autem dico, ſic. In Theologia & Religione, malus non minùs diligens Deum quàm bonus, in uno tantùm à bono ſuperatur, quòd nolens parcere iis qui ex ignorantia impii ſuot, amore in illud quod non colirut, irreligioſorum deſiderat interitom; bonus verò ipſis offert ſanitatem. Vult enim cunctos pœnitentiâ ſanare: ſervat autem eos tantùm, qui Deum cognoſcunt; at eos qui eum ignorant non ſanat, non quòd nolit, ſed quia non licet bona filiis regni præparata, tribuere hominibus qui ob diſcretionis privationem aſſimilati ſuot brutis animantibus.

Petri defenſio, de mendaciis Scripturæ, quare poſita ſuerint.

VI. Unius ac ſolius Dei, qui mundum fecit, & nos creavit, & omnia præbuit, ea natura eſt; ut animam cujuſlibet intra pietatis limites poſiti, & ſanctum ejus Spiritum non blaſphemantis, ad ſe, caritate erga hominem eum, adducat, per reſpectum ſui io illam amoris. Licèt peccatrix ſit; ita comparata eſt, ot poſtquam condignè de actis punita fuerit, ſalutem conſequatur. Si quis verò Deum negaverit, aut aliâ quadam ratione in eum verbo extiterit impios, ac poſtea egerit pœnitentiam; caſtigabitur quidem pro iis quæ in eum deliquit, ſalvus autem erit, quia converſus dilexit. Fortaſſis etiam pietatis ac orationis magnitudo, vel & pœnas effugiet; cùm homo pro delicti veniâ ignorantiam & pœnitentiam tradiderit. Qui autem non ducuntur pœnitentiâ; per ignis ſupplicium finem quoque accipient, etſi in reliquis omnibus ſint ſanctiſſimi: verùm ut dixi, certo tempore plurimùm igne æterno vexati, extinguentur. Non enim ampliùs ſempiterni

Petri, de judicio Dei erga ſingulos, peccatores, vel pœnitentes.

29. Διὰ τῆς τοῦ πυρὸς κολάσεως καὶ τὸ τέλος ἕξουσι.] Ad explicationem erroris hoc loco contenti & infrà cap. 59. & Hom. VII. 7. XVI. 10. maximè facient, præter Juſtinum Dialogi p. 223. & 224. Irenæum lib. 2. cap. 64 Arnobium lib. 2. p. 66. & 109. Heraldinæ editionis; verba Origenis de Heracleone Hæretico Valentiniano, tom. 12. In Johannem pag. 255. ſi ut mihi videntur accipienda intelligantur. οὐκ οἶδα δὲ ὅπως, inquit, εἰς τὸ, ἤμελλεν ἀποθνήσκειν, κινηθεὶς οὗτος ἀνασκευάζεσθαι τὰ δόγματα τῶν ὑποτιθεμένων ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, ὡς τὸ αὐτὸ συμβαίνοντος ὑπολαμβάνειν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπόλλυσθαι ἐν γεέννῃ. οὐκ ἔστιν ἀθάνατόν γε εἶναι ὑγιαίνειν τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρὸς σωτηρίαν, αὐτὴν λέγων εἶναι τὸ ἐνδυόμενον ἀφθαρσίαν φθαρτὸν, καὶ ἀθανασίαν θνητὸν, ὅταν ὅτου (eſt duplex lectio, prava & recta; ideoque expungo ὅτου quod ſolum habet Liber Regis) [illegible] (lege cum eodem MS. [illegible]) ὁ θάνατος αὐτῆς εἰς νῖκος. (MS. νῖκον) Quæ vertunt; *Neſcio autem quo modo motus in ea verba*, Erat enim moriturus, *exiſtimet ſubverti eorum opinionem qui animam immortalem ponunt; eodem conjici exiſtimans tum animam, tum corpus, & interire in gehenna:* nec immortalem eſſe exiſtimat Heracleon animam, ſed aptè habentem ad ſalutem, ipſam dicens eſſe corruptibile illud, quod induit incorruptibilitatem, & mortale, quod induit immortalitatem, cùm mors ipſius animæ abſorpta fuerit in victoriam. Mea verò ſententia eſt, Heracleonem ut probaret animam eſſe mortalem, aſſumpſiſſe oraculum Chriſti, Matt. X. 28. φοβεῖσθε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. *Sed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.* quaſi eo ſignificaretur animam in igne Inferni funditus interire. Quocirca illud, ὡς τὸ αὐτὸ συμβαίνοντος ὑπολαμβάνειν καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα (ſeu ut rectiùs in Codice Regio, καὶ τὸ ψυχὴν καὶ σῶμα) ἀπόλλυσθαι ἐν γεέννῃ, qui mihi credet interpretabitur ſic; *ad idem conferre exiſtimans etiam illud, Animam & corpus perire.* Cæterùm aliis multis Clementinorum locis apertè docetur immortalitas animorum cum ſuppliciorum perennitate; potiſſimùm Homil. 2. cap. 13. & Hom. 11. cap. 11. adeo ut neceſſe ſit Pſeudo-Clementem iſtum vel pugnantia ſcripſiſſe, vel hic fuiſſe interpolatum. COT.

Joan. 4. 47.

1. Cor. 15. 53. 54.

piterni eſſe poſſunt, poſtquam impiè ſe geſſerunt erga æternum ac ſolum Deum.

De impietate in Deum qui ſolus eſt.

VII. Impietas autem in illum eſt; In ea circa Religionem opinione mori, quâ dicatur alium eſſe Deum, ſeu ut majorem, ſeu ut minorem, vel quomodocumque, præter eum qui verè eſt. Nam qui verè eſt, ille eſt, cujus formam humanum gerit corpus: propter quam rem cœlum & omnia aſtra, quamvis ſecundùm eſſentiam præſtantiora, ſervire ſuſtinuerunt ei qui ſecundùm eſſentiam minor eſt, propter Numinis formam. Tantùm Deus hominem præ omnibus beneficio affecit: ut intuitu plurimorum beneficiorum, illorum auctorem diligens, per dilectionem eam & in ſecundo ævo, ſalvus eſſe poſſit.

Petri, de eo qui verè eſt.

Petri, de mala ſemente Diaboli.

VIII. Sufficiens ergo eſt ad ſalutem, caritas hominum erga Deum. Videns autem Malus feſtinare nos, ut in eorum animis, qui ex Gentilibus credituri ſunt, inſeminemus immortalitatis operatricem caritatem in unum ac ſolum Deum; ipſe, inquam, Diabolus, contra imperitos ſufficienter ad necem armatus, nititur multorum Deorum, ſive unius tamquam præſtantioris, opinionem inſerere: quò homines tenendo ac credendo quæ non licet, moriantur quaſi in adulterii crimine, & à regno Dei ejiciantur.

IX. Itaque dignus eſt qui abjiciatur, quicumque contra Dei Monarchiam, vel tantùm quid ſimile audire voluerit. Si verò, quaſi Scripturis confidat, contra Deum vel audire aliquis audet: primò illud mecum conſideret; Si quis dogma aliquod ſibi probabile, pro voluntate confinxerit, & poſtea Scripturas fuerit intuitus, ex iis poterit multa teſtimonia pro fictitio ſuo dogmate proferre. Quo modo igitur in iis adversùs Deum confidere fas ſit, in quibus cunctorum placitum invenitur?

Prædictio Petri, de doctrina per Simonem proferendâ. Item de vero Propheta, & falſo.

X. Nunc ergo Simon, cras nobiſcum publicè diſceptaturus, contra Dei Monarchiam aggreditur, multaſque ex ipſis Scripturis voces afferre vult, de eo quòd multi Dii ſint, & unus quidam, non quidem creator mundi, ſed illo ſuperior. Simulque argumenta ex Scripturis exhibebit. Et nos quoque ex iis ipſis multa evidentia capitula oſtendere poſſumus, quòd unus ſit Deus hic qui orbem condidit, nec alius ſit præter eum. Sed & ſi quis alio quocumque modo dicere voluerit; habebit etiam is ex ipſis, prout volet & de quibus volet, probationes dare. Omnia quippe Scripturæ dicunt: ne ullus eorum qui ingratè quærunt, inveniat veritatem, ſed inveniat quod cupit; veritate gratis hominibus reſervatâ. Gratitudo autem eſt, ſervare caritatem erga eum qui exſiſtendi nobis auctor fuit.

XI. Unde ante omnia ſcire oportet, non aliunde inveniri veritatem, quàm à veritatis Propheta. Propheta autem verus is eſt, qui omnia omnino, atque etiam cunctorum cogitationes novit; eſtque impeccabilis, ut qui de Dei judicio ſit certiſſimus. Quocirca nos debemus, de ejus præſcientia non ſimpliciter judicare; ſed ſi abſque aliâ cauſsâ conſiſtere poteſt præſcientia ipſius. Quædam enim prædicunt medici; quia ſubjectam materiam habent, ægrotantis pulſum; item alii aves, alii victimas, alii alias multas & varias materias ſubjectas dum habent, prædicunt; nec ſunt Prophetæ.

XII. Quòd ſi quis dicere voluerit, præſcientiam harum prædictionum, ſimilem eſſe præſcientiæ veræ & nativæ, multùm fallitur. Illæ enim, præſentia tantùm indicant, idque ſi veraces fuerint. (Quin & mihi eæ proſunt: demonſtrant enim eſſe

ἀεὶ οὐκ ἔτι δυνάμενοι, εἰ εἰς τὸν ἀεὶ καὶ μόνον ἀσεβήσαντες Θεόν.

Περὶ ἀσεβείας τῆς εἰς τὸν μόνον Θεόν.

Ἡ δὲ εἰς αὐτὸν ἀσέβειά ἐστι· τὸ ἐν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ ὄντα τελευτᾷν, λέγοντα ἄλλον εἶναι Θεὸν, ἢ ὡς κρείττονα, ἢ ὡς ἥττονα, ἢ ὁπωσοῦν λέγοντα παρὰ τὸν ὄντως ὄντα. ὁ γὰρ ὄντως ὢν οὗτός ἐστιν, οὗ τὴν μορφὴν τὸ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα, οὗ ἕνεκεν ὁ οὐρανὸς καὶ πάντες οἱ ἀστέρες ὑπέμειναν δουλεύειν, καθ' οὐσίαν κρείττονες ὄντες, τῷ κατ' οὐσίαν χείρονι, διὰ τὴν τοῦ κρείττονος μορφήν. τοσοῦτον ὁ Θεὸς ὑπὲρ πάντας εὐεργέτησεν τὸν ἄνθρωπον· ἵνα εἰς τὸ πλῆθος τῶν εὐεργεσιῶν τὸν εὐεργέτην ἀγαπήσας, ὑπὸ αὐτῆς ἀγάπης καὶ εἰς δεύτερον αἰῶνα διασωθῆναι δυνηθῇ.

Περὶ ὄντως ὄντος. Πέτρου.

30 Αὐτάρκης οὖν εἰς σωτηρίαν ἡ εἰς Θεὸν ἀνθρώπων στοργή. εἰδὼς ὁ πονηρὸς, ἡμῶν σπευδόντων τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν πιστεύειν μέλλουσιν, ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ ἐν ψυχαῖς σπείρειν τὴν ἀθανατοποιὸν πρὸς αὐτὸν στοργὴν, αὐτὸς ὁ πονηρὸς κατὰ τῶν ἀγνοούντων ἱκανὸν ὅπλον ἔχων πρὸς ὄλεθρον, σπουδάζει πολλῶν θεῶν ἢ καὶ ἑνὸς ὡς κρείττονος σπεῖραι τὴν ὑπόληψιν· ἵνα συλλαβόντες καὶ συμπεισθέντες ἃ μὴ θέμις, ἀποθανόντες ὡς ἐπὶ μοιχείας ἐγκλήματι, τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀποβληθῶσι.

Πέτρου περὶ σπορᾶς πονηρᾶς τοῦ πονηροῦ.

Ἄξιος οὖν τῆς ἀποβολῆς πᾶς κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας αὐτὸ μόνον κἂν ἀκοῦσαί τι τοιοῦτον θελήσας. εἰ δὲ ὡς γραφαῖς τεθαρρηκὼς, κατὰ τοῦ Θεοῦ τολμᾷ τις κἂν ἀκούειν, πρῶτον ἐκεῖνό μοι συνενθυμηθήτω, ὅτι ἄν τις εὔλογον ἑαυτῷ δόγμα ὡς βούλεται ἀναπλάσῃ, ἔπειτα αὐταῖς ἐγκύψῃ, δυνατὸς ἔσται πολλὰς ὑπὲρ οὗ ἔπλασεν δόγματος ἀπ' αὐτῶν μαρτυρίας φέρειν. πῶς οὖν ἐπὶ ταύταις κατὰ τοῦ Θεοῦ θαρρεῖν ἐστιν, ἐν αἷς ἡ πάντων βουλὴ εὑρίσκεται;

Αὐτίκα γοῦν Σίμων αὔριον ἡμῖν συζητεῖν μέλλων δημοσίᾳ, κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας τολμᾷ, θέλων πολλὰς ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν φωνὰς ἐκθεῖναι, ὅτι πολλοί εἰσιν θεοὶ, ὧν δέ τις οὐχ ὁ τὸν κόσμον κτίσας, ἀλλὰ τούτου ἀνώτερος. καὶ ὅμως τὰς ἀποδείξεις ἐκ γραφῆς ἔχει παρέχειν. καὶ ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν πολλὰς περιφανεῖς δεῖξαι σαφῶς ἔχομεν, ὅτι εἷς ἐστιν θεὸς οὗτος ὁ τὸν κόσμον κτίσας, καὶ ἄλλος οὐκ ἔστι πλὴν αὐτοῦ. ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἄλλως πως εἰπεῖν θελήσει, ἕξει καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν ὡς βούλεται, περὶ ὧν βούλοιτο τὰς ἀποδείξεις παρέχειν. πάντα γὰρ αἱ γραφαὶ λέγουσιν· ἵνα μηδεὶς τῶν ἀγνωμόνως ζητούντων, τὸ ἀληθὲς εὕρῃ, ἀλλ' ὃ βούλεται, τὸ ἀληθὲς τοῖς εὐγνώμοσι τετηρημένον. εὐγνωμοσύνη δέ ἐστι τὸ πρὸς τὸν τοῦ εἶναι ἡμᾶς αἴτιον ἀποσώζειν στοργήν.

Προρρήσεις Πέτρου. περὶ τοῦ Σίμωνος μελλούσης λέγεσθαι διδασκαλίας. περὶ προφήτου ἀληθοῦς καὶ τοῦ ψευδοῦς.

Ὅθεν πρὸ πάντων εἰδέναι ὀφείλει ὅτι οὐδαμόθεν αὐτὴν εὑρήσει, εἰ μὴ ἂν ἀπὸ προφήτου ἀληθείας. προφήτης δὲ ἀληθής ἐστιν, ὁ πάντα πάντοτε εἰδὼς, ἔτι δὲ καὶ τὰς πάντων ἐννοίας, ἀναμάρτητος, ὡς περὶ Θεοῦ κρίσεως πεπληροφορημένος. διὸ ἡμεῖς ὀφείλομεν περὶ τῆς προγνώσεως αὐτοῦ μὴ ἁπλῶς διαλαμβάνειν· ἀλλ' εἰ δύναται ἄνευ ἑτέρας προφάσεως συνεστάναι αὐτοῦ ἡ πρόγνωσις. ἃ γὰρ οἱ ἰατροὶ προλέγουσιν, ὑποβεβλημένην ὕλην ἔχοντες τοῦ νοσοῦντος τὸν σφυγμὸν, καὶ οἱ μὲν πτηνὰ, οἱ δὲ θύματα, καὶ ἄλλοι ἄλλας ὕλας πολλὰς διαφόρους ὑποβεβλημένας ἔχοντες προλέγουσιν, καὶ προφῆται οὐκ εἰσίν.

Εἰ δὲ βουληθείη τις λέγειν, τὴν διὰ τῶν τοιούτων προρρήσεων τῇ ὄντως ἐμφύτῳ προγνώσει ὁμοίαν εἶναι, πολὺ ἠπάτηται. τὰ γὰρ τοιαῦτα παρόντα μηνύει μόνον, καὶ ταῦτα εἰ ἀληθεύει· ὅμως δέ μοι καὶ αὐτὰ δίχρηστα· προγνώσεως γὰρ εἶναι συνίστησιν. εἰ δὲ μόνου καὶ

---

30. Αὐτάρκης οὖν.] Eclogæ Damaſceni, ſæpenumero memoratæ, memorandæ, capite περὶ ἀγάπης καὶ φόβου περὶ Θεοῦ, &c. Τοῦ ἁγίου Κλήμεντος ἐπιστολὴ τῶν Γραφῶν. Αὐτάρκης εἰς σωτηρίαν ἡ εἰς Θεὸν ἀνθρώπων ἀγάπη. ἀγαπησάντων γὰρ ἡμῶν, τὸ αὐτὸς τὸν τοῦ εἶναι ὑμᾶς αἴτιον, ἀποσώζειν στοργήν. ὅπως καὶ εἰς δεύτερον τὸν ἀγάπῃ αἰῶνα διασωζόμεθα. Inf. cap. 10. COT.

καὶ ἀληθῶς προέγνωκε, οὐ μόνον τὰ παρόντα ἐπίσταται, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀπεριόριστον ἐκτείνει τὴν προφητείαν· καὶ οὐδενὸς δεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν, οὐ προφητεύων ἀμαυρὰ καὶ ἀμφίβολα, ἵνα ἄλλου προφήτου χρείαν ἔχῃ τὰ λεγόμενα πρὸς ἐπίγνωσιν, ἀλλ' ἄῤῥητα καὶ ἁπλᾶ. ὥσπερ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν καὶ προφήτης ὢν ἐμφύτῳ καὶ ἀεννάῳ πνεύματι πάντα πάντοτε ἠπίστατο.

Διὸ τεθαῤῥηκότως ἐξετίθετο περὶ τῶν μελλόντων ἱστορικῶς. λέγω δὲ, πάθη, τόπους, ὅρους. προφήτης γὰρ ὢν ἄπταιστος, ἀπείρῳ ψυχῆς ὀφθαλμῷ, πάντα κατοπτεύων ἐπίσταται * λανθάνοντα. εἰ δὲ προσδοξάσομεν καὶ ἡμεῖς, ὡς οἱ πολλοὶ, ὅτι καὶ ὁ ἀληθὴς προφήτης οὐ πάντοτε, ἀλλ' ἐνίοτε, ὅτε ἔχει τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο προγινώσκει, ὁπότε δὲ οὐκ ἔχει, ἀγνοεῖ· ἐὰν οὕτως ὑπολάβωμεν, καὶ ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν, καὶ ἄλλους ἐνεδρεύσομεν. τὸ γὰρ τοιοῦτο μανικῶς ἐνθουσιώντων ἐστὶν ὑπὸ πνεύματος ἀταξίας, τῶν περὶ βωμοὺς μεθυόντων, καὶ κνίσσης ἐμφορουμένων.

* ἴσ. λανθάνοντα

Τινὶ γὰρ προφητείαν ἐπαγγέλλεσθαι θέλοντι, ἐὰν συγχωρηθῇ πεπιστεῦσθαι ἐν οἷς ψεύστης φωρᾶται, ὅτι τότε τὸ τῆς προγνώσεως ἅγιον οὐκ εἶχεν πνεῦμα, οὐκ εὐέλεγκτος ἔσται ψευδὴς ὑπάρχων προφήτης· ἐν οἷς γὰρ ὡς πολλὰ λέγων ὀλίγα ἐπιτυγχάνει, τότε τὸ πνεῦμα ἔχειν πιστεύεται, ὅτι τε τὰ πρῶτα ἔσχατα λέγει, τὰ ἔσχατα πρῶτα, τὰ γενόμενα ὡς ἐσόμενα, τὰ ἐσόμενα ὡς ἤδη γεγονότα, ἀλλὰ καὶ ἀνακόλουθα, ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ὑφῃρημένα καὶ μεταμεμορφωμένα, ἃ δὲ μεμειωμένα, ἀνείδεα, ἀνόητα, ἀμφίβολα, ἄδοξα, ἄδηλα, πάσης κεκραγότα δυσσυνειδησίας.

Ὁ δὲ ἡμέτερος διδάσκαλος, οὐδέν τι τοιοῦτο προεφητεύσατο, ἀλλ' ὡς φθάσας εἶπον, προφήτης ὢν ἐμφύτῳ καὶ ἀεννάῳ πνεύματι πάντα πάντοτε ἐπιστάμενος, τεθαῤῥηκὼς ἐξετίθετο, ὡς προεῖπον, σαφῶς, πάθη, τόπους, ἐμπροθέσμους χρόνους, τρόπους, ὅρους. αὐτίκα γοῦν [91] περὶ τοῦ ἁγιάσματος προλέγων ἔφη· ὁρᾶτε τὰς οἰκοδομὰς ταύτας; ἀμὴν ὑμῖν λέγω, λίθος ἐπὶ λίθον οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε, ὃς οὐ μὴ καθαιρεθῇ· καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἡ καθαίρεσις ἀρχὴν λήψεται. ἐλεύσονται γὰρ καὶ καθιοῦσιν ἐνταῦθα, καὶ περιχαρακώσουσι, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἐνταῦθα κατασφάξουσιν. ὁμοίως καὶ τὰ ἑξῆς εἴρηκεν σαφεῖ φωνῇ, ἅπερ αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς εἴδομεν ἐχόμενα· ἵνα ἐφ' ὧν ὁ λόγος ἐῤῥέθη, καὶ τὸ ἔργον γένηται. πρὸς γὰρ πίστιν ἀκουόντων, τὸν λόγον τῆς ἀποδείξεως ὁ τῆς ἀληθείας ποιεῖται προφήτης.

Περὶ τοῦ ἀληθοῦς προφήτου ὁποῖος.

Πλὴν πολλοί εἰσιν τῆς πλάνης κήρυκες, ἵνα τὸν τῆς κακίας ἡγεμόνα ἔχοντες· ᾧ λόγῳ τῆς ἀληθείας ὡς ὢν καὶ αὐτὸς τῆς εὐσεβείας ἡγεμὼν, ἐν ἰδίοις καιροῖς τοὺς πάντας καθαροὺς εὑρεθέντας ἕξει προφήτας. ἡ δὲ πολλῶν τῶν πεπλανημένων αἰτία γέγονεν αὕτη· τὸ μὴ πρότερον νοῆσαι τὸν τῆς συζυγίας λόγον, ὃν ἰδίᾳ ὑμῖν ἑκάστοτε οὐ παύσομαι ἐκτιθέμενος κεφαλαιωδῶς. πολὺ γὰρ τὸ καθ' ἕκαστον λέγειν. ὑμεῖς οὖν τῶν λεγομένων γίνεσθέ μοι φιλαλήθεις κριταί.

Τοῦ δὲ λέγειν ἄρξομαι ἤδη. Θεοῦ δὲ τοῦ πάντα πεποιηκότος, τὸ μέγα καὶ ἅγιον τῆς προγνώσεως αὐτοῦ πνεῦμα, εἰ μὴ τῷ ὑπὸ χειρῶν αὐτοῦ κυοφορηθέντι ἀνθρώπῳ δώῃ τις ἐσχηκέναι, πῶς ἑτέρῳ τῷ ἐκ μυσαρᾶς σπορᾶς γεννηθέντι ὁ ἀποδίδωσιν, οὐ τὰ μέγιστα ἁμαρτάνει; καὶ οὐκ οἶμαι αὐτὸν συγγνώμης τυγχάνειν, κἂν ὑπὸ νόθου γραφῆς κατὰ τοῦ πάντων πατρὸς δεινὰ νοεῖν ἀπατηθείη. ὁ γὰρ εἰκόνα, καὶ ταύτην αἰωνίου βασιλέως ὑβρίσας, τὴν ἁμαρτίαν εἰς ἐκεῖνον ἀναφερομένην ἔχει, ὑπὲρ

Πέτρ. περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ χειρῶν κυοφορηθέντος ἀνθρώπου.

præſcientiam.) At illius qui ſolus & verus eſt, præſcientia, non ſolùm præſentia cognoſcit, ſed & ad futurum uſque ſæculum infinitam extendit Prophetiam: nec ullo indiget ut intelligatur; nec obſcura & dubia prædicit, ita ut verba alium Prophetam exigant interpretem; ſed arcana profert & ſimplicia. Quemadmodum doctor noſter, cùm eſſet Propheta, innato ac perpetuo ſpiritu omnia omnino noverat.

XIII. Ideo fidenter futura expoſuit; caſus dico, loca, terminos. Nam cùm ſit inculpatus Propheta, immenſo animæ oculo, omnia occulta ſpectat & novit. Si verò & nos, ut multi, admittamus; verum quoque Prophetam non ſemper, ſed interdum, quando habet ſpiritum, tunc ideo præſcire; cùm autem non habet, ignorare: ſi ita exiſtimemus; & decipiemus nos, & aliis inſidiabimur. Nam id ad eos pertinet, qui à ſpiritu inordinato furiosè concitantur, & ad aras bacchantur, atque ingurgitantur nidore.

XIV. Etenim Prophetiam oſtentare volenti, ſi concedatur, ut cùm mendax deprehenſus fuerit, tunc credatur ſpiritu Prophetiæ ſancto caruiſſe; non facilè arguetur falſus eſſe Propheta. Nam in paucis iis, in quibus, ut pote multa loquens, veritatem attigerit; credetur ſpiritum poſſidere; quòd prima ultima dicat, & ultima prima; præterita ut futura, futura ut præterita; item conſequentiam non habentia, vel ex aliis compilata & transformata; nec non quædam imminuta, informia, ſtulta, dubia, inopinata, obſcura, totam clamantia conſcientiæ pravitatem.

XV. At præceptor noſter nihil ſimile prophetavit; ſed, ut ſuprà retuli, Propheta qui erat, innato ac perpetuo ſpiritu omnia penitus cognoſcens, fidenter expoſuit, & evidenter prædixit, caſus, loca, præſtituta tempora, modos, terminos. Sic igitur de templo prædixit; *Videtis has ædificationes? Amen dico vobis, lapis ſuper lapidem non relinquetur hic, qui non deſtruatur: & non præteribit generatio hæc, quin deſtructio initium ſumat. Venient enim, & ſedebunt hic, & vallo circumdabunt, & filios veſtros jugulabunt hic.* Pariterque clarâ voce ſequentia pronunciavit; quæ ipſis oculis videmus: ut in quibus ſermo dictus fuit, & res eveniret. Nam veritatis Propheta ob auditorum fidem, ſermonem demonſtrationis facit.

De vero Propheta, qualis ſit.

Matt. 24. 1; 34.

Luc. 19. 43.

l. 5. Recogn. n. 39.

XVI. Verumtamen multi ſunt erroris præcones, ut habentes malitiæ ducem: quâ ratione qui unus veritatis juxta ac pietatis dux eſt, propriis temporibus omnes puros inventos, habebit Prophetas. Præcipua verò erroris multorum cauſſa hæc eſt; non prius conjugationis doctrinam intellexiſſe, quam vobis ſeorſum non ceſſabo frequenter & ſummatim exponere. Longum enim eſt ſingula dicere. Vos igitur dicendorum, mihi eſtote, veritatis amantes judices.

l. Recogn. l. 1. c. 24.

l. ſup. Hom. 2. n. 15.

XVII. Jam verò dicere incipiam. Si quis homini, à Dei omnium auctoris manibus formato, non conceſſerit, magnum & ſanctum præſcientiæ illius ſpiritum poſſidere; quo modo, ſi alteri ex impura ſtirpe nato id tribuerit, non plurimùm aberrabit? Nec illi puto veniam dandam, licèt ab adulterina Scriptura in fraudem inductus ſit, ut adversùs omnium patrem dura cogitaret. Qui enim imaginem, eamque æterni Regis, affecerit injuriâ; peccatô ſe implicabit, in eum referendô,

Petri, de homine per Dei manus formato.

Adamus.

l. Recogn. l. 1. n. 47. l. 4. n. 9.

l. Recogn. l. 5. n. 23.

ad

91. Περὶ τοῦ ἁγιάσματος &c.] Auctor Operis imperfecti in Matthæum, ad cap. 24. verſ. 15. *Fuit enim exercitus alienigenarum, & Romani Imperatoris ſtans circa Hieruſalem, quæ uſque tunc fuerat ſancta. Hoc & Petrus apud Clementem exponit.* L. Recognitionum lib. 1. cap. 39. 64. 65. *Sed & futura aperuit illis omnia;* verba ſunt Lactantii lib. 4. cap. 21. *quæ Petrus & Paulus Romæ prædicaverunt; & ea prædicatio in memoriam ſcripta permanſit; in qua cùm multa alia mira, tum etiam hoc futurum eſſe dixerunt, ut poſt breve tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Judæos, & civitates eorum ſolo adæquaret, ipſos autem fame ſitique confectos obſideret,* &c. COT.

ad cujus ſimilitudinem imago illa facta eſt. Sed, inquit, poſt peccatum reliquit illum divinus ſpiritus. Igitur cum illo peccavit: & quo pacto, qui hoc dicit, non periclitatur. Sed poſtquam peccavit, accepit Spiritum. Injuſtis ergo traditur: & ubi juſtitia? Sed juſtis ac injuſtis ſuppeditatur. Id omnium injuſtiſſimum eſt. Sic quodlibet mendacium, mille licèt adjuvetur excogitationibus, confutationem demum ſortietur.

Argumenta, quod Adamus omnia cognoverit, quódque falſa ſint, quæ de ipſo dicit Geneſis. XVIII. Ne decipiamini. Parens noſter nihil ignoravit. Quandoquidem & publicè poſita Lex, quæ illum ignorantiæ culpâ ob indignos cooperit, propter veritatis cupidos ad eumdem remittit, dicens; *Interroga patrem tuum, & dicet tibi; ſeniores tuos, & annunciabunt tibi.* Hunc oportebat pa- *Deut. 32. 7.* trem quærere. Sed non quæſiiſti cujuſnam ſit tempus regni; cujuſnam, Prophetiæ cathedra. Quam- *Matt. 23. 2.* vis ipſe ſeipſum declaret, dicendo; *Super cathedram Moyſis ſederunt Scribæ & Phariſæi: omnia quæcumque dixerint vobis, audite illos.* Illos autem *1. Rec. l. 1. n. 55.* dixit, velut eos, quibus credita erat clavis regni, hoc eſt, cognitio, quæ ſola poteſt aperire vitæ portam, per quam ſolam in vitam æternam datur *Luc. 11. 52.* ingredi. Sed ait; Sanè clavem quidem poſſident, at intrare volentibus non præbent.

De Chriſti operibus. XIX. Propter hoc, inquam, ipſe è cathedra ſurgens, velut pater pro filiis, quæ à ſæculo in occulto dignis ſunt tradita prædicans, miſericordiam uſque ad ipſas Gentes extendens, miſertuſque omnium animarum, proprium ſanguinem neglexit. *1. Recogn. l. 1. n. 24.* Futuri quippe ſæculi rex eſſe conſecutus; circa hoc ſæculum, quod lege accepit regnum, accuratus eſt in promiſſis. Quódque eum maximè contriſtat, hoc eſt, quoniam ab iis per ignorantiam oppugnatur, propter quos tamquam filios bellum ſuſcepit. Verumtamen etiam oſores dilexit, flevit incredulos, benedixit conviciantibus, & oravit pro inimi- *Matt. 5. 23.* cis. Neque ſolùm iſta, ut pater, fecit; ſed & diſcipulos ſuos, ſi adversùs fratres haberent, ſimilia facere docuit. Hoc pater; hoc Propheta; hoc rationi eſt conſentaneum, illum ſuis filiis imperare; ut per patris erga filios amorem, perque inſitum honorem filiorum erga patrem, oriri poſſit æterna pax. Cùm enim bonus imperat ſubjectis, verum gaudium ob imperatorem naſcitur.

Petri, de Adamo, tamquam de Propheta. XX. Verùm ad primum veritatis ſermonem mihi reſpice. Si illi homini qui Dei manibus productus fuit, nolit quis concedere ut ſanctum Chriſti ſpiritum habuerit; quo pacto, ſi alteri ex impura ſtirpe nato eumdem conceſſerit habere, non plurimùm impius eſt? Maximè vero pius fuerit, ſi alteri quidem eum ſpiritum non tribuerit, ſed ei ſoli aſſignârit qui ab initio ſæculi, formas unà cum nominibus mutans, percurrit ſæculum, donec nactus ſua tempora, propter labores, Dei miſericordiâ unctus, requiem in æternum poſſideat. Hic honore donatus eſt imperandi & dominandi omnibus quæ verſantur in aëre, terrâ, & aquis: ad hæc, ipſius à quo homo factus eſt flatum habuit, animæ ineffabile veſtimentum, quò immortalis eſſe poſſet.

XXI. Idem, qui ſolus verus Propheta eſt, unicuique animali, aptè ad naturam, ſicut ejus creator, propria impoſuit nomina. Quod enim nominavit, hoc & erat nomen rei creatæ, ex creatore. Itaque quo modo adhuc neceſſe habuit arborem attingere, ut ſciret quidnam ſit bonum vel malum? At mandatum accepit? Verùm hæc credunt

καθ' ὁμοίωσιν ἡ εἰκὼν ἐτύγχανεν οὖσα. [32] ἀλλά φησιν, ἁμαρτήσαντος κατέλιπεν τὸ θεῖον πνεῦμα. οὐκοῦν συνήμαρτεν· καὶ πῶς ὁ τοῦτο λέγων οὐ κινδυνεύει; ἀλλὰ μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι ἀνέλαβε τὸ πνεῦμα. ἀδίκοις ἄρα δίδοται· καὶ ποῦ τὸ δίκαιον; ἀλλὰ δικαίοις καὶ ἀδίκοις ἐπιχορηγεῖται. τοῦτο πάντων ἀδικώτατον· οὕτως πᾶν ψεῦσμα, κἂν μυρίαις ἐπινοίαις βοηθῆται, τὸν ἔλεγχον κἂν ἐν μακρῷ χρόνῳ λαβεῖν ἔχει.

Μὴ ἀπατᾶσθε. ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐδὲν ἠγνόει. ὁπότε καὶ ὁ δημοσίᾳ κείμενος νόμος, * ἀγνοίᾳ ἐπλημμέλει διὰ τοὺς ἀναξίους σκέπων αὐτόν, τοῖς ἀληθείας γλιχομένοις ἐπ' αὐτὸν ἀναπέμπει λέγων· ἐξέτασον τὸν πατέρα σου, καὶ ἐρεῖ σοι, τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἀναγγελοῦσίν σοι. τοῦτον ἐχρῆν τὸν πατέρα ζητῆσαι. ἀλλ' οὐκ ἐζήτησας τίνος ἐστὶν ὁ τῆς βασιλείας χρόνος, τίνος ἡ τῆς προφητείας καθέδρα. καίτοι αὐτοῦ ἑαυτὸν μηνύοντος τῷ λέγειν. ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωυσέως ἐκάθησαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα ὅσα λέγωσιν ὑμῖν, ἀκούετε αὐτῶν. αὐτῶν δὲ εἶπεν, ὡς τὴν κλεῖδα τῆς βασιλείας πεπιστευμένων, ἥτις ἐστὶ γνῶσις, ἣ μόνη τὴν πύλην τῆς ζωῆς ἀνοῖξαι δύναται. δι' ἧς μόνης εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰσελθεῖν ἐστιν. ἀλλὰ ναί, φησίν * κρατοῦμεν τὴν κλεῖν, τοῖς δὲ βουλομένοις εἰσελθεῖν οὐ παρέχουσιν.

Κατανόησον δὲ τὸν Ἀδάμ πάντα εἰδότα, καὶ ὡς ψευδῆ τὰ περὶ αὐτοῦ ἐν Γενέσει εἰρημένα.

* l. ἀγνοίας

* f. κρατοῦσι μὲν

Διὰ τοῦτό φημι, αὐτὸς τῆς καθέδρας ἐγερθείς, ὡς πατὴρ ὑπὲρ τέκνων, τὰ ἀπ' αἰῶνος ἐν κρυπτῷ ἀξίοις παραδεδομένα κηρύσσων, μέχρις αὐτῶν ἐθνῶν τὸν ἔλεον ἐκτείνων, καὶ ψυχὰς πάντων ἐλεῶν, ἰδίου αἵματος ἠμέλει. μέλλοντος γὰρ αἰῶνος βασιλεὺς εἶναι κατηξιωμένος, πρὸς τὸν νῦν ἐμπρόθεσμον παρειληφότα νόμῳ τὴν βασιλείαν. καὶ τὸ μέγιστον ὅπερ αὐτὸν λίαν ἐλύπει ἐστὶν τοῦτο, ὅτι ὑπὲρ ὧν ὡς τέκνων τὸν πόλεμον ἐποιεῖτο, ὑπ' αὐτῶν ἀγνοίας αἰτίᾳ ἐπολεμεῖτο. καὶ ὅμως ἠγάπα καὶ τοὺς μισοῦντας, καὶ ἔκλαιε τοὺς ἀπειθοῦντας, καὶ εὐλόγει τοὺς λοιδοροῦντας, ηὔχετο ὑπὲρ ἐχθραινόντων. καὶ οὐ μόνον ταῦτα ἐποίει ὡς πατήρ, ἀλλὰ καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὡς πρὸς ἀδελφοὺς ἔχοντας, τὰ ὅμοια ποιεῖν ἐδίδασκεν· τοῦτο πατήρ, τοῦτο προφήτης, τοῦτο εὔλογον τὸ αὐτὸν ἰδίων τέκνων βασιλεῦσαι· ἵνα τῇ ἐκ πατρὸς πρὸς τέκνα στοργῇ, καὶ τῇ τῶν τέκνων πρὸς τὸν πατέρα ἐνδιαθέτῳ τιμῇ, αἰώνια εἰρήνη φυλαχθῆναι δυνηθῇ. ὑπὸ γὰρ εὐλόγου βασιλεύοντος ἐπὶ τοὺς βασιλευομένους, ἀληθὴς χαρὰ περὶ τοῦ βασιλεύοντος γίνεται.

Περὶ Χριστοῦ ἔργων.

Πάλιν ἐπὶ τὸν πρῶτον τῆς ἀληθείας ἐπάγεμοι λόγον. ἐὰν τῷ ὑπὸ χειρῶν Θεοῦ κυοφορηθέντι ἀνθρώπῳ, τὸ ἅγιον Χριστοῦ μὴ δῷ τις ἔχειν πνεῦμα, πῶς ἑτέρῳ τινὶ ἐκ μυσαροῦ σπόρου γεγεννημένῳ διδοὺς ἔχειν, οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ; τὰ δὲ μέγιστα εὐσεβῇ, ἐὰν ἑτέρῳ μὲν μὴ δῷ ἔχειν, ἐκεῖνον δὲ μόνον ἔχειν λέγει ὃς [33] ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος ἅμα τοῖς ὀνόμασι μορφὰς ἀλλάσσων, τὸν αἰῶνα τρέχει, μέχρις ὅτε ἰδίων χρόνων τυχών, διὰ τοὺς καμάτους Θεοῦ ἐλέει χρισθείς, εἰς ἀεὶ ἕξει τὴν ἀνάπαυσιν. οὗτος ἄρχειν τε καὶ κυριεύειν πάντων τῶν ἐν ἀέρι καὶ γῇ * ὕδασιν τετίμηται. πρὸς τούτοις δὲ αὐτοῦ τοῦ πεποιηκότος τὸν ἄνθρωπον τὴν πνοὴν ἔχων, ψυχῆς ἄρρητον περιβολήν, ὅπως ἀθάνατος εἶναι δυνηθῇ.

Πέτρος, περὶ Ἀδάμ, ὡς περὶ προφήτου.

* καὶ ὕδασι

Οὗτος αὐτὸς [34] μόνος ἀληθὴς ὑπάρξας προφήτης, ἑκάστῳ ζώῳ κατ' ἀξίαν τῆς φύσεως, καθὼς ὁ πεποιηκὼς αὐτόν, οἰκείας τέθεικεν τὰ ὀνόματα. ὃ τι γὰρ ἐπωνόμασεν, τοῦτο ἦν καὶ ἐκ τοῦ πεποιηκότος ὄνομα τῷ γεγενημένῳ. εἰ δὲ οὖν πῶς ἔτι φυτοῦ χρείαν εἶχε προσλαβεῖν, ἵνα τί ποτε ἐστὶν ἴδῃ καλὸν ἢ κακόν; ἐνετέλλετο; ἀλλὰ ταῦτα πεισθῶσιν οἱ ἄκριτοι,

εἰ

32. Ἀλλά φησιν, &c.] Nota paſſim Ebioniticas nugas, Gnoſticas fabulas, Hæretica commenta. COT.

33. Ὃς ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος &c.] Hæc conferas velim cum Epiphanio Hæreſi 30. quæ eſt Ebionitarum, cap. 3. Ibid.

34. Μόνος ἀληθὴς ὑπάρξας προφήτης.] Inferiùs VIII. 10. Id quoque obſervatum in Ebionæis & Sampſæis ſeu Elceſæis ab Epiphanio, quòd Chriſtum in Adamo ponerent. Vide eum Vol. 1. p. 53. 127. 145. 461. 462. Periculosè Methodius Convivii Orat. 3. Ibid.

33. Ὃς

ἄλογον θηρίον, Θεοῦ τοῦ κτίσαντος αὐτούς τε καὶ τὰ πάντα ἐνεργητικώτερον γεγενῆσθαι οἰηθέντες.

Περὶ τῆς δευτέρας προφητείας, θηλείας οὔσης. Πάλιν τούτῳ σύζυγος συνεκτίσθη θήλεια φύσις, πολὺ ἀποδέουσα αὐτοῦ· [35] ὡς οὐσία μετουσίας, ὡς ἡλίου σελήνη, ὡς φωτὸς τὸ πῦρ. αὕτη δὲ νῦν κόσμου ὡς θήλεια ὁμοίου ἄρχουσα, πρώτη προφῆτις εἶναι πεπίστευται, μετὰ πάντων τῶν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφητείαν ἐπαγγελλομένη. ὁ δὲ ἕτερος, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἄρσην ὤν, κατὰ τὸ διαφέροντος ὡς ἄρσενι τῷ μέλλοντι αἰῶνι προηγεῖ.

Πέτρου περὶ τῶν δύο γενικῶν προφητειῶν. Δύο οὖν ἡμῖν γενικαί εἰσιν προφητεῖαι· ἡ μὲν ἀρσενική· καὶ διαγνωσθῶ, ὅτι ἡ μὲν πρώτη ἄρσην οὖσα, δευτέρα δὲ λοιπῷ τέτακται κατὰ τὸν τῆς προόδου λόγον· ἡ δὲ δευτέρα θῆλυς οὖσα, πρώτη ὡρίσθη ἔρχεσθαι ἐν τῇ τῶν συζυγιῶν περιλήψει. ἡ μὲν οὖν ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὖσα, ὡς θήλεια, τοῦ νῦν κόσμου ἐπαγγελλομένη, ἀρσενικὴ εἶναι πιστεύεσθαι θέλει. διὸ κλέπτουσα τὰ τοῦ ἄρσενος σπέρματα, καὶ τοῖς ἰδίοις τῆς σαρκὸς σπέρμασιν ἐπισκέπουσα, ὡς ὅλα ἴδια συνεκφέρει τὰ γεννήματα, τοῦτ' ἔστι τὰ ῥήματα. καὶ τὸν παρόντα ἐπίγειον πλοῦτον, ὡς προῖκα δώσειν ἐπαγγέλλεται, τῷ ταχεῖ τὸ * βραχύ, τῷ μείζονι * ὑπαλλάξαι θέλουσα.

• f. βραδὺ
• f. deest τὸ ἴσον

Πολλοὺς μὲν τοι θεοὺς λέγειν καὶ ἀκούειν οὐ μόνον τολμῶσα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ γενέσθαι πιστεύουσα. καὶ ἐλπίδι τοῦ γενέσθαι ὃ μὴ ἔχει φύσει, καὶ ὃ ἔχει προσαπώλεσε· καὶ ὡς θήλεια ἐν μηνίοις γενομένη, προφάσει θυσιῶν αἱμάσσεται, καὶ οὕτως τοὺς ψαύοντας αὐτῆς μολύνει. ἐπ' ἂν δὲ συλλαβοῦσα, τοὺς προσκαίρους τίκτει βασιλεῖς, τοὺς αἷμα πολὺ χέοντας ἐγείρει πολέμους. τοὺς δὲ παρ' αὐτῆς μαθεῖν ἀλήθειαν ὀρεγομένους, τῷ τὰ πάντα λέγειν τὰ ἐναντία, καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους παρέχειν ὑπουργίας, ζητοῦντας ἀεὶ καὶ μηδὲν εὑρίσκοντας, μέχρις αὐτοῦ θανάτου καθίστησιν. ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ἀνθρώποις τυφλοῖς, θανάτου κεῖται πρόφασις· πλανῶν γὰρ καὶ ἀμφίβολα καὶ λοξὰ προφητεύουσα, τοὺς πιστεύοντας ἀπατᾷ.

Περὶ τοῦ Καΐν. Διὸ τῷ πρωτοτόκῳ αὐτῆς ἀμφοτερίζον ἐπέθηκεν ὄνομα, καλέσασα Καΐν· ὃ διχῇ ἔχει τῆς ἑρμηνείας τὴν ἐκδοχήν. ἑρμηνεύεται γὰρ καὶ [36] κτίσις, καὶ ζῆλος. ὡς ζηλοῦν αὐτοῦ μέλλοντος ἐν τοῖς ἐσομένοις, ἢ γυναῖκα, ἢ κτήματα, [37] ἢ τὴν τῶν γονέων πρὸς αὐτὴν στοργήν. εἰ δὲ ἄρα μηδὲν τούτων γένηται, καὶ οὕτως τὸ κτῆμα λέγεσθαι καλῶς ἐπιτέτευκται. αὐτὸν γὰρ πρῶτον ἐκτήσατο, ὅπερ αὐτὴ καὶ ἐχρημάτισεν. φονεὺς γὰρ ἦν καὶ ψεύστης, καὶ μετὰ ἁμαρτιῶν ἡσυχάζειν μὴ δὲ ἐπὶ τῷ ἄρχειν θέλων.

Πέτρου εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ Καΐν θεωρία. εἰς τὸν Ἄβελ καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ θεωρία. ἔτι μὴν καὶ οἱ ἀπὸ τῆς τούτου διαδοχῆς προεληλυθότες, πρῶτοι μοιχοὶ ἐγένοντο· καὶ ψαλτήρια, καὶ κιθάραι, καὶ χαλκεῖς ὅπλων πολεμικῶν ἐγένοντο. διὸ καὶ ἡ τῶν ἐγγόνων προφητεία, μοιχῶν καὶ ψαλτηρίων γέμουσα, λανθανόντως διὰ τῶν ἡδυπαθειῶν εἰς τοὺς πολέμους ἐγείρει.

Ὁ δὲ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων προφητείαν ἔμφυτον ψυχῆς ἰδίαν ἔχων, ῥητῶς ὡς ἄρσην, τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὰς ἐλπίδας μηνύων, τὸν αὐτοῦ υἱὸν προσηγόρευσεν Ἄβελ, ὃ, ἄνευ πάσης ἀμφιβολίας, πένθος ἑρμηνεύεται. πενθεῖν γὰρ τοῖς αὐτοῦ υἱοῖς παρέχει τοὺς ἐξαπατωμένους ἀδελφοὺς αὐτῶν. [38] ἀψευδῶν αὐτοῖς

qui judicio carent, qui arbitrantur brutum animal potentius fuiſſe Deo ipſorum omniumque conditore. *ſerpens.*

XXII. Cæterùm cum eo conjux creata eſt natura feminea, multùm eo deterior; tamquam ſubſtantia participata participante ſubſtantiâ, tamquam ſole luna, tamquam luce ignis. Illa huic mundo velut femina ſimili imperans, prima Prophetiſſa eſſe meruit, & enm omnibus qui inter natos mulierum ſunt Prophetiam annunciat. Alter verò, quaſi filius hominis, mas eſt, & ratione præſtantiæ, futuro ſæculo velut maſculo præeſt. *De ſecunda Prophetia, quæ feminea eſt.*

XXIII. Duæ igitur nobis ſunt generales Prophetiæ: altera quidem maſcula: & certum ſit, quòd prima maſcula eſt, & ſecunda deinceps, ratione progreſsûs collocatur; ſecunda verò, quæ eſt femina, prima in conjugationum adventu venire definita eſt. Ea ergo, cùm inter natos mulierum ſit, ut femina, præſenti mundo annunciatrix, maſcula eſſe credi vult. Quare ſemina maſculi ſuppilans, ſuiſque carnis ſeminibus obtegens, tamquam omnia ſua comproducit germina, hoc eſt, verba; & terreſtres has divitias quaſi dotem daturam ſe pollicetur; tardum cum veloci, parvum cum magno vult commutare. *Petri, de duabus generalibus Prophetiis.* *l. ſuprà, Hom. 2. n. 15.*

XXIV. Et verò multos Deos non ſolùm dicere & audire ſuſtinuit, ſed & ipſa talem ſe futuram credidit: atque ſpe evadendi quod naturâ non poterat, etiam quod habebat perdidit. Et quaſi femina in menſtruis, ſacrificiorum occaſione cruentatur, ſicque tangentes eam inquinat. Cùm autem concepit, ac temporales reges genuit, bella ſuſcitat quæ multùm ſanguinis fundunt. Porrò cupidos diſcendæ ab ea veritatis; quòd contraria omnia dicat, multa & varia præbeat miniſteria; quærere ſemper nihilque invenire uſque ad mortem facit. Ab initio enim cæcis hominibus, poſita eſt mortis occaſio. Falſa ſiquidem, & dubia, & obliqua prædicit, ſicque credentes decipit. *Eva.*

XXV. Quocirca primogenito ſuo ambiguum impoſuit nomen, & Cainum vocavit. Quod nomen duplici interpretationis ſenſu accipitur. Exponitur enim, & poſſeſſio, & æmulatio; quòd in futuris æmulaturus eſſet vel mulierem, vel poſſeſſiones, vel amorem parentum erga illam. Quòd ſi nullum eorum ſit, etiam ſic rectè poſſeſſionis nomen ſortitus eſt. Nam enm primum poſſedit; quod & ipſa pronunciavit. Fuit autem homicida & mendax, & cum peccatis quieſcere neque à principatu voluit. Sed & qui ex illius ſucceſſione progreſſi ſunt, primi adulteri exſtitère. Hinc Pſalteria, & citharæ; nec non bellicorum armorum excuſores. Idcirco & poſterorum Prophetia, adulteris & Pſalteriis plena, clam per voluptates ad bella concitavit. *De Caino. Lege infrà, n. 42.* *Gen. IV. 1.* *Petri conſideratio de Caini poſteris: item de Abele, ejuſque progenie.*

XXVI. Qui verò inter filios hominum inſitam Prophetiam animæ propriam obtinebat; expreſsè, ut maſculus, futuri ſæculi ſpem indicans, filium ſuum vocavit *Abel*, quod abſque ulla ambiguitate vertitur *luctus*. Filiis enim ſuis tribuit flere fratres ſuos qui decepti fuerunt. Non mentitur, dum promittit *Gen. 4.* *l. infrà, n. 42.*

35. Ὡς οὐσία μετουσίας.] Sensus exigit, ὡς οὐσίας μετουσία. *tamquam ſubſtantia participata.* In fine Capitis, προφήτου legerim, vel διαφέροντος προφήτου. *egregio propheta.* COTELERIUS.

36. Κτίσις.] Leg. κτῆσις. Ratio Etymologiæ declaratur Gen. IV. 1. hincque apud multos Patres. Sed paullulum detorquet S. Ambroſius lib. 1. de Abele & Caino cap. 1. *Cain dictus eſt acquiſitio, quòd omnia ſibi acquireret.* poſt Philonem; cujus hæc ſunt initio libri de ſacrificiis Abelis & Caini; Κάϊν ἑρμηνευόμενος κτῆσις, παρὰ τὸ τὰ πάντα κεκτῆσθαι δοκεῖν. ut mittam alia ejuſdem libro Quòd deterius potiori inſidiari ſoleat p. 161. Notandum autem eſt, Evam hic & apud Chryſoſtomum ac Procopium, imponere nomen Caino, cap. verò 42. Adamum, ut & in Theodoreto, Eucherio, atque Iſidoro: juxta illud B. Auguſtini XV. de civitate Dei 17. *Cain autem interpretatur poſſeſſio: unde dictum eſt quando natus eſt, ſive à patre, ſive à matre ejus; Acquiſivi hominem per Deum.* Ibid.

37. Ἢ τὴν τῶν γονέων πρὸς αὐτὴν στοργήν.] Facile erat corrigere αὐτόν. Sed nos in iſtis Apocryphis ægrè quidquam mutemus. Quis enim ſcit an non alludatur ad aliquam fabulam de uxore Abelis, aut alia muliere? Ibid.

38. Ἀψευδῶν.] Suſpicor legendum ἀψευδῶς. Ibid.

39. Ἀψευ-

mittit illis conſolationem in futuro ſæculo. Ait unum ſolum Deum rogandum eſſe: Deos nec ipſe dicit, neque alteri dicenti credit. Bonum quod habet, ſervat, ampliúſque auget. Sacrificia, ſanguinem, libationes odit: caſtos, puros, ſanctos diligit. Exſtinguit ararum ignem; bella abolet, docet pacem, caſtitatem præcipit, peccata expiat, nuptias ſancit, continentiam concedit, omnes ad pudicitiam adducit; miſericordes facit, juſtitiam decernit, eorumque perfectos conſignat; & requieris ſermonem profert; certa prophetat, clara dicit, ignem ſupplicii æternum frequenter commemorat; regnum Dei aſſiduè annunciat, cœleſtes divitias oſtendit, gloriam perpetuam pollicetur, peccati indulgentiam opere demonſtrat.

De maſculo, & de eo qui ex maſculo & feminâ genitus eſt.

XXVII. Quid opus eſt verbis? Mas, totus veritas eſt; femina, tota ſeductio: qui autem ex maſculo & feminâ ortus eſt, partim mentitur, partim vera prædicat. Femina enim, proprium ſanguinem velut rubrum ignem albo maſculi cingens ſemine; alienis oſſium fulcimentis, imbecillitatem ſuam firmat: ac temporario carnis flore delectata, brevibuſque voluptatibus vim mentis deprædata plures in adulterium ducit. Sicque privat præclaro ſponſo, quem habituri erant. Nam quilibet homo ſponſa eſt; quando veri Prophetæ candido veritatis ſermone conſperſus, mente illuminatur.

Petri, quòd unus ſolus audiendus ſit Propheta, & de ſermone alieno, ſeu mœchiâ.

XXVIII. Quapropter unum ſolum veritatis Prophetam auſcultare oportet; ſciendumque eſt, quòd ab alio ſeminatus ſermo, adulterii ſumpto crimine, tamquam à ſponſo è regno ejus ejicitur. Iis autem qui myſterium cognoverunt, per animæ adulterium & mors contingit. Scilicet cùm anima ab aliis ſemen acceperit, tunc velut fornicata aut adulterium operata deſeritur à ſpiritu: atque ita, corpus animatum, ablato vivificatore ſpiritu, in terram diſſolvitur; & peccati condigna ſupplicia, tempore judicii, retribuuntur animæ poſt ſeparationem à corpore. Quemadmodum inter homines, quæ in adulterio deprehenſa eſt, primùm ædibus ejicitur, ac deinde condemnatione multatur.

Epit. n. 34. &c. Rec. l. 2. n. 19. &c.

XXIX. Cúmque Petrus hunc ipſum myſticum ſermonem perfectè nobis declaraturus eſſet; Zacchæus venit, dixitque; Jam nunc, Petre, tempus eſt, ut exeas ad diſſerendum. Multa enim turba in atrio congregata opperitur te; in cujus medio tamquam belli dux ab eadem protectus ac ſtipatus conſtitit Simon. Quo audito Petrus; orationis gratiâ ſecedere me juſſit, ut qui nondum accepiſſem ſalutis Baptiſma; & ad jam Baptiſmo perfectos dixit; Surgentes oremus, ut Deus pro ſuis perpetuis miſerationibus opituletur mihi, qui prodeo ob ſalutem hominum quos creavit. Utque hæc locutus eſt; oratione factâ, exiit in atrii locum ſubdialem & magnum; quò multi convenerant, ut diſputationem illius ſpectarent, quæ fecerat ut diligentiores feſtinarent ad audiendum.

Petri verba ad populum.

XXX. Stans ergo, cernenſque univerſum populum magno cum ſilentio oculos in ipſum conjicere, ac Simonem magum in medio ſtare; hunc in modum loqui cœpit: Pax ſit omnibus vobis, qui parati eſtis dexteras dare veritati Dei; quam, magnum, nempe, ac incomparabile ejus munus in hoc mundo, ut ſalutationis cauſâ vobis ante ſermones doctrinæ acclamemus, præcepit nobis qui miſit nos verus excellentis boni Propheta; quòd ſi aliquis inter vos ſit filius pacis, per doctrinam noſtram pax eum complectatur; ſi quis autem veſtrûm eam accipere nolit, tunc nos, excuſſo in teſtimonium pulvere pedum noſtrorum, quem collectum ex itinerum laboribus ſalutis veſtræ ergo attulimus, ad aliorum domos ac civitates abeamus.

Petri coram Simone exhortatio ad populum.
Matt. 10. 12. Marc. 6. 11. Luc. 10. 5.

XXXI. Ac verè dicimus vobis; Tolerabilius erit in die judicii, manere in terra Sodomorum & Gomorrhæ, quàm in loco incredulitatis: primò

ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὴν παράκλησιν * ὑπισχνεῖ. Θεὸν ἕνα μόνον αἰτεῖν λέγει, Θεοὺς οὔτε αὐτὸς λέγει, οὔτε ἄλλῳ λέγοντι πείθεται. καλὸν ὃ ἔχει τηρεῖ, καὶ ἐπὶ πλεῖον αὔξει. θυσίας, αἵματα, σπονδὰς μισεῖ· ἁγνοὺς, καθαροὺς, ὁσίους ἀγαπᾷ. πῦρ βωμῶν σβέννυσι, πολέμους καταργεῖ, εἰρήνην διδάσκει. σωφροσύνην ἐντέλλεται, τὰς ἁμαρτίας καθαίρει, γάμον νομοθετεῖ, ἐγκράτειαν συγχωρεῖ, εἰς ἁγνείαν πάντας ἄγει, ἐλεημονικοὺς ποιεῖ, δικαιοσύνην νομοθετεῖ, τοὺς τελείους αὐτῶν σφραγίζει, καὶ τὸν τῆς ἀναπαύσεως λόγον ἐκφαίνει, ῥητὰ προφητεύει, σαφῆ λέγει, πῦρ αἰώνιον κολάσεως πυκνῶς ὑπομιμνήσκει, βασιλείαν Θεοῦ συνεχῶς καταγγέλλει, πλοῦτον οὐράνιον μηνύει, δόξαν ἀναφαίρετον ὑπισχνεῖται, τῆς ἁμαρτίας τὴν ἄφεσιν ἔργῳ δείκνυσι.

* f. ὑπισχνούμενος.

Περὶ τοῦ ἄρσενος, καὶ τοῦ ἐξ ἄρσενος καὶ θηλείας γεννηθέντος.

Καὶ τί δεῖ λέγειν; ὁ ἄρσην ὅλος ἀλήθεια· ἡ θήλεια ὅλη πλάνη· ὁ δὲ ἐξ ἄρσενος καὶ θηλείας γεγονὼς, ἃ μὲν ψεύδεται, ἃ δὲ ἀληθεύει. ἡ γὰρ θήλεια ἰδίῳ αἵματι ὥσπερ ἐρυθρῷ πυρὶ περιβάλλουσα τὸ τοῦ ἄρσενος λευκὸν σπέρμα, ἀλλοτρίοις ἐρείσμασιν ὀστέων τὸ ἀσθενὲς αὐτῆς συνίστησι· καὶ τῷ τῆς σαρκὸς προσκαίρῳ ἄνθει τέρπουσα, καὶ βραχείαις ἡδοναῖς τοῦ λογισμοῦ τὴν ἰσχὺν ὑποσυλῶσα, τοὺς πλείονας εἰς μοιχείαν ἄγει. καὶ οὕτως τοῦ μέλλοντος καλοῦ περιίστησι νυμφίου. νύμφη γάρ ἐστιν ὁ πᾶς ἄνθρωπος, ὁπότ' ἂν τοῦ ἀληθοῦς προφήτου λευκῷ λόγῳ ἀληθείας σπειρόμενος, φωτίζηται τὸν νοῦν.

Πέτρου, περὶ τοῦ ἑνὸς μόνου δεῖν ἀκούειν προφήτου· περὶ σπόρου ἀλλοτριοῦντος μοιχείᾳ.

Δι' ὃ ἑνὸς μόνου τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου ἀκούειν δεῖ, εἰδότας ὅτι ὁ παρ' ἑτέρου σπαρεὶς λόγος, μοιχείας ἔγκλημα λαβὼν, ὡς ὑπὸ νυμφίου τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκβάλλεται. τοῖς δὲ τὸ μυστήριον εἰδόσιν, ὑπὸ ψυχικῆς μοιχείας καὶ θάνατος γίνεται· ὁπότ' ἂν ἡ ψυχὴ ὑφ' ἑτέρου σπαρῇ. τότε ὡς πορνεύσασα ἢ μοιχευσαμένη ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἔτι καταλείπεται· καὶ οὕτως τὸ ἔμψυχον σῶμα, τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος χωρισθέντος, εἰς γῆν ἀναλύεται, καὶ τοῦ ἁμαρτήματος ἡ κατ' ἀξίαν κόλασις ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ ἀποδίδοται τῇ ψυχῇ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀνάλυσιν· ὥσπερ ἐπ' ἀνθρώπων ἡ ἐπὶ μοιχείᾳ φωραθεῖσα, πρῶτον τοῦ οἴκου ἐκβάλλεται, εἶθ' ὕστερον ἐπὶ καταδίκῃ κρίνεται.

Τοῦ Πέτρου τοῦτον αὐτὸν μέλλοντος ἡμῖν πλείους ἐκφαίνειν τὸν μυστικὸν τοῦτον λόγον, Ζακχαῖος ἧκεν, λέγων· ἤδη λοιπὸν, ὦ Πέτρε, καιρὸς πρὸς τὸ ἐκβάντα διαλεχθῆναί σε. πολὺς γὰρ ἐπὶ τῆς αὐλῆς συναθροισθεὶς ἀναμένει σε ὄχλος, οὗ ἐν μέσῳ ὡς πολέμαρχος ὑπ' αὐτοῦ δορυφορούμενος ἕστηκε Σίμων. ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρῆσαί με κελεύσας, ὡς μήπω εἰληφότι τὸ πρὸς σωτηρίαν βάπτισμα, τοῖς ἤδη τελείοις ἔφη· ἐγερθέντες εὐξώμεθα, ἵνα ὁ Θεὸς τοῖς ἀνεκλείπτοις αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συνεργήσῃ μοι ὁρμῶντι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων ἀνθρώπων. καὶ ταῦτ' εἰπὼν, εὐξάμενος ἐξῄει εἰς τὸ ὕπαιθρον τῆς αὐλῆς τόπον, μέγαν ὄντα, ἔνθα συνεληλύθεισαν πολλοὶ, τοῦ ἐπιθυμεῖν χάριν τῆς διαλέξεως αὐτοῦ, ἐπὶ τὸ σπεύδειν τοῦ ἀκούειν σπουδαιοτέρους πεποιηκυίας.

Πέτρου πρὸς τὸν λαὸν λόγοι.

Σταθεὶς οὖν, καὶ ἰδὼν μετὰ πολλῆς ἡσυχίας τὸν πάντα λαὸν εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα, Σίμωνα δὲ τὸν μάγον εἰς μέσον ἑστῶτα, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· εἰρήνη εἴη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἑτοίμως ἔχουσιν δεξιὰς διδόναι τῇ τοῦ Θεοῦ ἀληθείᾳ· ἣν αὐτοῦ μεγάλην τε καὶ ἀσύγκριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρχουσαν δωρεὰν, ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς, τοῦ ἐν ὑπεροχῇ συμφέροντος ἀψευδὴς ὑπάρχων προφήτης, ταύτην ἡμῖν ἐνετείλατο, προφάσει προσηγορίας, πρὸ τῶν τῆς διδασκαλίας λόγων ὑμῖν ἐπιφθέγγεσθαι· ἵνα ἐὰν ᾖ τις ἐν ὑμῖν εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ αὐτὸν ἡ εἰρήνη· εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μὴ θέλοι, τότε ἡμᾶς ἀποτιναξάμενοι εἰς μαρτυρίαν τὸν τῶν ποδῶν ἡμῶν τὸν ἐκ τῶν ὁδῶν κονιορτὸν, ὃν διὰ τοὺς καμάτους βαστάζοντες ἤλθομεν πρὸς ὑμᾶς ὅπως σωθῆτε, εἰς ἑτέρων ἀπίωμεν οἰκίας καὶ πόλεις.

Πέτρου ἐπὶ Σίμωνος πρὸς τὸν λαὸν παραίνεσις.

Καὶ ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν· ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῷ τῆς ἀπειθείας τόπῳ ἐνδιατελεῖν. πρῶτον μὲν, ὅτι

τὸ εὔλογον ἀφ' ἑαυτῶν οὐκ ἐνοήσατε· δεύτερον, ὅτι ἀκούσαντες τὰ καθ' ἡμᾶς, οὐκ ἤλθετε πρὸς ἡμᾶς· τρίτον, ὅτι καὶ ἐλθοῦσιν ἡμῖν ἠπειθήσατε. δι' ὃ φειδόμενοι ὑμῶν, προῖκα εὐχόμεθα τὴν εἰρήνην ἡμῶν ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς. οἱ οὖν ταύτην ἔχειν θέλοντες, δεῖ ὑμᾶς προθύμως τὸ μὴ ἀδικεῖν ἀναδέξασθαι, καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι γενναίως φέρειν· ὅπερ ἀνθρώπου φύσις οὐκ ἂν ὑπομείνῃ, ἐὰν μὴ πρότερον τοῦ ἐν ὑπεροχῇ συμφέροντος τὴν γνῶσιν λάβῃ, ὅπερ ἐστὶν τὸ εἰδέναι τοῦ πάντα ὑπερέχοντος τὴν δικαίαν φύσιν, ὅτι ἀδικουμένους ἐκδικεῖν τιμωρεῖ, καὶ τοὺς εὐσεβοῦντας εἰς ἀεὶ εὐεργετεῖ.

Πέτρου περὶ Θεοῦ ὑμνολογία.

Ὑμεῖς οὖν ὡς Θεοῦ δοῦλοι εὐγνώμονες, ἀφ' ἑαυτῶν τὸ εὔλογον νοοῦντες, τὴν αὐτῷ ἀρέσκουσαν ἀναδέξασθε πολιτείαν, ἵνα οὕτως αὐτὸν φιλοῦντες, καὶ φιλούμενοι ὑπ' αὐτοῦ, εἰς ἀεὶ τὸ συμφέρον ἔχοιτε. αὐτῷ γὰρ μόνῳ τὸ παρέχειν δυνατώτατόν ἐστιν, τῷ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι συστησαμένῳ, οὐρανὸν δημιουργήσαντι, γῆν πλάσαντι, θάλασσαν περιορίσαντι, τὰ ἐν ᾅδῃ ταμιεύσαντι, καὶ τὰ πάντα ἀέρα πληρώσαντι.

Οὗτος μόνος τὴν μίαν καὶ πρώτην μονοειδῆ οὐσίαν τετραχῶς καὶ ἐναντίως ἔτρεψεν· εἶτα μίξας, μυρίας κράσεις ἐξ αὐτῶν ἐποίησεν· ἵνα εἰς ἐναντίας φύσεις τετραμμένα καὶ μεμιγμένα, τοῦ ζῆν ἡδονὴν ἐκ τῆς ἀντισυζυγίας ἐργάσωνται. ὁμοίως αὐτὸς μόνος δήμους ἀγγέλων καὶ πνευμάτων, βουλῆς νεύματι δημιουργήσας, ἔπλησε τοὺς οὐρανούς· ὡς καὶ τὸ φαινόμενον στερέωμα ἄστροις ἐκόσμησεν, οἷς καὶ τρίβους ἀφώρισεν καὶ δρόμους ἔταξεν· γῆν ἐθεμελίωσεν, εἰς καρπῶν αὔξησιν· θάλασσαν δὲ περιώρισεν, ἐν ἀνύδροις οἴκησιν ἀφορίσας· τὰ ἐν ᾅδῃ ταμιεύει, ψυχῶν χῶρον ὀνομάσας· τὰ δὲ πάντα ἔπλησεν ἀέρος, ἵνα πάντα τὰ ζῶα πρὸς τὸ ζῆν ἀδεῶς ἀναπνεῖν ἔχοι.

Πέτρου περὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ.

Ὦ τῆς μεγάλης Θεοῦ φρονίμου χειρός, τῆς ἐν πᾶσιν πάντα ποιούσης. μυρίος γὰρ ὄχλος πτηνῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγένηται, καὶ οὗτος ποικίλος, πρὸς τὸ ἕτερον κατὰ πάντα ἐξηλλαγμένος. λέγω δὲ τά τε χρώματα, ῥάμφη, ὄνυχας, βλέμματα, γνώμας, φθέγματα, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα. πόσαι δὲ καὶ φυτῶν διάφοροι ἰδέαι, χρώμασιν καὶ ποιότησιν καὶ ὀσμαῖς ἀπείροις διῃρημέναι; πόσα δὲ τὰ χέρσου ζῶα, καὶ τὰ ἐν ὕδασιν; ἃ ἀδύνατον εἰπεῖν σχήματα, μορφάς, θέσεις, χρώματα, βίους, γνώμας, φύσεις, ὄχλον· ἔτι τε ὀρέων πλήθη καὶ ὕψη, λίθων διαφοράς, μυχοὺς φοβερούς, πηγάς, ποταμούς, λίμνας, θαλάσσας, λιμένας, νήσους, ὕλας, οἰκουμένην τε πᾶσαν, καὶ ἀοικήτους τόπους.

Πόσα δὲ καὶ ἄλλα ἀγνοεῖται τυχόν, σκεπασμὸν ἀνθρώπων ἐκπεφευγότα; τῶν δὲ ἐν καταλήψει ὄντων, τίς ἀνθρώπων ἕνα ὅρον οἶδεν; λέγω δέ, πῶς οὐρανὸς εἱλεῖται, πῶς ἄστρα φέρεται, καὶ τίνας ἔχουσιν τὰς μορφάς, καὶ τὸ ζῆν τὴν οὐσίαν, τίνες τε αἱ τούτων ἀεροειδεῖς τρίβοι. πόθεν τε καὶ τὰ ἀνέμων πνεύματα προωθεῖται, καὶ διαφόρους ἔχει τὰς ἐνεργείας. πόθεν ἀδιαλείπτως βρύουσιν αἱ πηγαί, καὶ ἀέναοι ποταμοὶ γινόμενοι εἰς θάλασσαν καταρρέουσιν, καὶ οὔτε ὅθεν ἔρχονται κενοῦνται, οὔτε ὅπου ἀπέρχονται πληροῦσιν. μέχρι ποῦ τοῦ ἀπεράντου ταρτάρου τὸ ἄπειρον βάθος. ἐπὶ τίνι ἀέρι ἐπαιωρεῖται ὁ πάντα περιέχων οὐρανός. πῶς νέφη ἐξ ἀέρος βρύει, καὶ εἰς ἀέρα συμπίνεται. τίς φύσις βροντῶν καὶ ἀστραπῶν, χιόνων, χαλάζης, ὁμίχλης, κρυστάλλων, καταιγίδων, ὄμβρων, νεφῶν αἰωρουμένων. καὶ πῶς φυτὰ ζῶα πλάσσει· καὶ ταῦτα διαφοραῖς ἀναριθμήτοις πάσῃ ἀκριβείᾳ συνεχῶς [39] ἀποπληρουμένη.

quidem, quia quod rationi convenit, ex vobis non intellexiſtis: ſecundò, quoniam cùm de nobis audiiſſetis, non veniſtis ad nos: tertiò, quia etiam cùm veniſſemus, nobis non credidiſtis. Quare gratificantes vobis, ultro oramus, ut pax noſtra veniat ſuper vos. Si ergo eam habere vultis, oportet vos alacri animo ſuſcipere, ut injuriam non faciatis, & vobis factam feratis fortiter: quod hominis natura non ſuſtinebit, niſi priùs eminentis boni acceperit notitiam; id autem eſt, cognoſcere juſtam ejus qui cuncta exſuperat naturam, quòd punit, ut injuriâ affectos ulciſcatur; & pios beneficiis in ſempiternum afficit.

XXXII. Vos igitur, ut gratos Dei ſervos decet, ex vobis quod rationi conſentaneum eſt intelligentes, vitam ei placentem amplectimini; ut ſic, amantes eum, & ab eo amati, quod bonum eſt poſſideatis perpetuò. Illud enim ipſe ſolus, maximè poteſt præſtare, qui non exſiſtentia ad exſiſtentiam adduxit, cœlum creavit, terram compegit, mare concluſit, quæ in Inſeris ſunt recondidit, cunctaque replevit aëre.

Petri, commemoratio laudum Dei.

XXXIII. Hic ſolus, unam ac primam ſimplicemque ſubſtantiam, quadrupliciter & contrariè convertit: ac deinde commiſcens, mille inde produxit miſta; quò contrarias in naturas mutatæ ac permiſtæ res, vitæ voluptatem per oppoſitionem procurarent. Ipſe etiam ſolus populos Angelorum ac ſpirituum, nutu voluntatis condidit, eiſque implevit cœlos: ſicut & quod videmus firmamentum condecoravit ſtellis; quibus ſemitas definivit, curſumque ordinavit: terram, propter frugum incrementum, compegit; mare autem concluſit, habitationem in ſiccis locis ſecernendo: quæ apud Inferos ſunt recondidit, animarum locum nuncupans; cuncta verò replevit aëre, ut omnia animalia reſpirationem vitæ neceſſariam haberent liberam.

XXXIV. O magnam Dei ac prudentem manum, in omnibus omnia facientem! Infinita quippe volatilium multitudo per eum exſtitit, adeóque varia, reſpectu alterius omnino diverſa. Dico autem colores, roſtra, ungues, aſpectum, ſenſus, voces, cætteraque omnia. Quot autem etiam ſunt variæ plantarum ſpecies, coloribus, qualitatibus, odoribus innumeris diſtinctæ? Quot verò terræ & aquæ animalia? quorum impoſſibile eſt recenſere figuras, formas, ſitus, colorem, vivendi rationes, ſenſus ac inſtinctus, naturas, multitudinem: ut nec montium frequentiam & altitudines, lapidum diverſitates, antra terribilia, fontes, fluvios, paludes, maria, portus, inſulas, ſylvas, univerſumque orbem habitabilem, unà cum locis inhabitabilibus.

Petri, de Dei operibus.

XXXV. Quanta verò & alia ignorantur, humanique animi aciem fugiunt? Eorum autem quæ cognoſcuntur, quis hominum, vel unam novit definitionem? Quo modo, inquam, cœlum volvitur; quo modo aſtra decurrunt, & quas habent formas, undeque vivunt, ac quænam eorum aeriæ ſemitæ. Item unde ventorum flatus obtruduntur, variaſque habent vires. Cur indeſinenter fontes ſcatent: & fluvii perpetui ad mare deſcendunt; & nec unde veniunt vacuitas fit, nec quò abeunt plenitudo. Quouſque pervenit immenſi tartari infinitum profundum. Super quo ſuſpenditur cœlum, quod omnia continet. Quâ ratione nubes ex aëre diffluunt, & in aërem imbibuntur. Quæ natura tonitruum & fulgurum, nivium, grandinis, nebulæ, glaciei & cryſtallorum, procellarum, imbrium, nubiúmque ſuſpenſarum. Et quo pacto plantæ formentur & animalia: atque hæc, innumeris diverſitatibus, omnique diligentiâ continuè operante.

XXXVI. Ita-

39. Ἀποπληρουμένῃ] Seu potiùs ἀποπληρούμενα. COTELERIUS.

Petri, quanta a Deo data ſint homini. De imbribus.

XXXVI. Itaque qui univerſum accuratè conſideraverit, inveniet, hominis cauſsâ factum fuiſſe à Deo. Nam imbres propter fruges fiunt, ut homo ſumat, & beſtiæ nutriantur quò homini inſerviant. Sol apparet ac lucet, ut aërem in quatuor anni tempeſtates vertat, utque unaquæque tempeſtas quæ habet homini largiatur. Fontes ſcaturiunt, ut potus præbeatur hominibus. Adhæc, quiſnam, quantùm fieri poteſt, dominatur in creaturam? Nonne homo? qui induſtriam accepit colendi terram, navigandi mare, capiendi piſces, aves, feras; expendendi aſtrorum curſum, ſcrutandi terram, findendi mare, condendi urbes, deſignandi reges, ferendi leges, judicandi, Deum inviſibilem cognoſcendi, ſciendi nomina Angelorum, expellendi Dæmones, tentandi remediis morbos ſedare, inveniendi incantationes adversùm venenatos ſerpentes, animadvertendi rerum mutuò ſe abigentium repugnantiam.

XXXVII. Quòd ſi gratum te præſtas, homo, & intelligis tibi in omnibus beneficum Deum; etiam immortalis evades; reſque tuâ cauſsâ conditæ, ob gratitudinem perſeverare habebunt. Et verò nunc incorruptus fieri potes, ſi quem ignoràſti agnoſcas, ſi quem reliquiſti diligas, ſi ei uni ſupplices qui corpus tuum & animam ſupplicio afficere & ſervare poteſt. Quare ante omnia cogita, neminem cum illo imperare; neminem cum eo communem habere appellationem, id nempe quod vocatur Deus. Solus enim ipſe & dicitur & eſt: alium verò neque arbitrari neque dicere licet: & eum qui id auſus fuerit, perpetua manet animæ pœna.

Mat. 10. 28. Admonitio, de Monarchia.

XXXVIII. Quæ cùm Petrus dixiſſet, Simon extra turbam voce magnâ infit; Quid adſtantem tibi imperitam multitudinem vis mentiendo decipere; dum perſuades ei, Deos nec arbitrari licitum eſſe, nec dicere? cùm publici Judæorum libri multos eſſe Deos aſſeverent. Et verò nunc coram omnibus, ex iis libris tecum diſputare volo de eo, quòd Deos exſiſtere ſit exiſtimandum: & priùs de eo Deo quem protuliſti; oſtendo eum non eſſe ſupremam ac omnipotentem providentiam, quia improvidus futurorum eſt, imperfectus, indigens, non bonus, multis ac innumeris gravibuſque ſubjectus affectibus. Unde hac re demonſtratâ ex Scripturis; quemadmodum ego aſſero, reſtat ut ſit alius in Scriptura non commemoratus, præſcius futurorum, perfectus, non indigens, bonus, ab omnibus malis affectibus liber. Ille autem, quem loqueris, mundi opifex, contrariis oppoſitus eſt.

Simonis verba poſt Petri doctrinam, adſtruentia de Diis per Scripturas. Epit. n. 36. &c. l. I. Rec. 2. 37. Cedr.

XXXIX. Statim ergo, qui ad ejus ſimilitudinem factus eſt, Adamus, etiam cæcus creatur, & cognitionem boni vel mali non habuiſſe traditur, & tranſgreſſor invenitur. & ejicitur è Paradiſo, morteque multatur. Simili quoque modo, qui finxit illum, quandoquidem undique non videt, in Sodomorum exitio ait; *Venite, & deſcendentes videamus, an ſecundùm clamorem ipſorum, qui ad me venit, perficiant; ſin minùs, ut ſciam*; en, ignarum ſe oſtendit. Et cùm dicit de Adamo; *Ejiciamus eum, ne fortè extenſâ manu ſuâ attingat lignum vitæ, & comedat, & vivet in æternum*; dicendo,

Simonis argumenta ex Scripturis, Deum omnibus caſibus humanis ſubjectum eſſe. Gen. 18. 21. Gen. 3. 22.

Ὅμως ἐάν τις τὸ πᾶν ἀκριβῶς λογισμῷ συνειδῇ, εὑρήσει δι' ἄνθρωπον τὸν Θεὸν πεποιηκότα. οἱ γὰρ ὄμβροι καρπῶν ἕνεκα γίνονται, ἵνα ἄνθρωπος μεταλάβῃ, καὶ ζῶα τραφῇ, ὅπως ἀνθρώπῳ χρησιμεύῃ. καὶ ἥλιος φαίνει, ἵνα τὸν ἀέρα εἰς τέσσαρας τροπὰς τρέπῃ, καὶ ἵνα ἕκαστος καιρὸς τὰ ἴδια ἀνθρώπῳ παρέχῃ. καὶ πηγαὶ βρύουσιν, ἵνα πόμα ἀνθρώποις δοθῇ. ἀλλ' ἔτι μὴν καὶ τὸ δυνατὸν τίς ἐπὶ τῆς κτίσεως κυριεύει; οὐχὶ ἄνθρωπος; ὃς σοφίαν ἔληφεν, γῆν γεωργεῖν, θάλασσαν πλεῖν, νηκτὰ, πτηνὰ, θηρία ἀγρεύειν, ἄστρων δρόμον λογιστεύειν, γῆν μεταλλεύειν, θάλασσαν σχίζειν, πόλεις ἐγείρειν, βασιλεῖς ὁρίζειν, νόμους τιθέναι, δικάζειν, Θεὸν ἀόρατον νοεῖν, ἀγγέλων ὀνόματα γνωρίζειν, δαίμονας ἀπελαύνειν, νόσους φαρμακείαις πειρασθῆναι παύειν, καὶ δι' ἰοβόλων ἑρπετῶν ἐπαοιδὰς εὑρίσκειν, ἀντιπαθείας ἐπινοεῖν.

Πέτρου, ὅσα παρὰ Θεοῦ ἀνθρώπῳ δέδοται. Περὶ ὄμβρων.

Εἰ δὲ εὐγνωμονεῖς, ἄνθρωπε, νενοηκὼς τὸν ἐν πᾶσιν εὐεργετήσαντά σε Θεὸν, καὶ ἀθάνατος ἂν ἦς, τῶν διὰ σὲ κτισθέντων δι' εὐγνωμοσύνην τὸ διαμένειν ἐχόντων. καὶ νῦν δὲ γενέσθαι δύνασαι ἄφθαρτος, ἐὰν ἐπιγνῷς ὃν ἠγνόησας, ἐὰν ἀγαπήσῃς ὃν κατέλιπες, ἐὰν αὐτῷ μόνῳ προσεύχῃ, τῷ σῶμά σου καὶ ψυχὴν κολάσαι καὶ σῶσαι δυναμένῳ. διὸ πρὸ πάντων ἐννοοῦ, ὅτι οὐδεὶς αὐτῷ συνάρχει, οὐδεὶς τῆς αὐτοῦ κοινωνεῖ ὀνομασίας, τοῦτ' ὅπερ δὴ λέγεται Θεός. μόνος γὰρ αὐτὸς καὶ λέγεται καὶ ἔστιν· ἄλλον δὲ οὔτε νομίσαι οὔτε εἰπεῖν ἔξεστιν. εἰ δέ τις τολμήσειεν, αἰωνίως τὴν ψυχὴν κολασθῆναι ἔχει.

Παραίνεσις περὶ μοναρχίας.

Τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, [40] ὁ Σίμων ἔξω τοῦ ὄχλου βοῇ μεγάλῃ ἔφη· τί ψευδόμενος ἀπατᾶν θέλεις τὸν παρεστῶτά σοι ἰδιώτην ὄχλον, πείθων αὐτὸν, Θεοὺς μή τε νομίζειν, μή τε λέγειν ἐξὸν εἶναι; τῶν παρὰ Ἰουδαίοις δημοσίων βίβλων πολλοὺς Θεοὺς εἶναι λεγουσῶν. καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι τῶν βίβλων περὶ τοῦ δεῖν Θεοὺς νομίζειν, καὶ συζητῆσαι θέλω· πρότερον περὶ οὗ ἔφης Θεοῦ, δείξας μὴ αὐτὸν εἶναι τὸν ἀνωτάτω καὶ πάντα δυνάμενον, * καθ' ὃ ἀπρόγνωστός ἐστιν, ἀτελὴς, ἐνδεὴς, οὐκ ἀγαθὸς, καὶ πολλοῖς καὶ μυρίοις χαλεποῖς ὑποκείμενος πάθεσιν· ὅθεν τούτου δειχθέντος ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὡς ἐγὼ λέγω, ἕτερος ἀγράφως ὑπολείπεται εἶναι, προγνωστικὸς, τέλειος, ἀνενδεὴς, ἀγαθὸς, πάντων χαλεπῶν ἀπηλλαγμένος παθῶν. ὃν δὲ σὺ φὴς δημιουργὸν, τοῖς ἐναντίοις ἀντικείμενος τυγχάνει.

Σίμωνος λόγος μετὰ τὴν τοῦ Πέτρου διδασκαλίαν, κατασκευάζων περὶ τοῦ ἐκ τῶν γραφῶν περὶ Θεῶν.

** deeſt ἀπρόγνωστος. Epit.*

Αὐτίκα γοῦν ὁ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ γεγονὼς Ἀδὰμ, καὶ [41] τυφλὸς κτίζεται, καὶ γνῶσιν ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ οὐκ ἔχων παραδίδοται, καὶ παραβάτης εὑρίσκεται, καὶ τοῦ παραδείσου ἐκβάλλεται, καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. ὁμοίως τε καὶ ὁ πλάσας αὐτὸν, ἐπεὶ μὴ πανταχόθεν βλέπει, [42] ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ λέγει· δεῦτε, καὶ καταβάντες ἴδωμεν εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ· καὶ ἀγνοοῦντα αὐτὸν δείκνυσιν. τὸ δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδάμ· ἐκβάλωμεν αὐτὸν, μήπως ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἅψηται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ,

Σίμωνος ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν γραφῶν, τὸν Θεὸν πᾶσι τοῖς ἀνθρωπίνοις ὑποκεῖσθαι.

40. Ὁ Σίμων.] In Cedreno p. 170. 171. Sed & notabiliter Moſes Bar-Cepha Commentariorum de Paradiſo parte 3. cap. 2. *Objicit Simon Magus, inquiunt: Deus ille qui Adamum condidit, impotens erat atque imbecillis: neque enim efficere potuit, ut maneret Adamus, qualem eſſe volebat*, &c. per totum caput, quod concludit his verbis; *Porrò de Simone Mago illud ferre operæ pretium eſt, eſſe qui dicant, ipſum in ſpeciem quidem aſſenſiſſe Moſis legi, ſed plures interim Deos poſuiſſe, quorum unus ſit imbecillus atque impotens, is qui Adamum finxit fecitque; alter verò hoc ſuperior, major, potentior. Alios autem putare Simonis Magi ſententiam fuiſſe, Mundum à mala cauſſa ortum eſſe; atque ideo illum hujuſmodi abſurda turpiaque dicta collegiſſe, quibus apud eos qui in vera fide durarent, Mundi auctorem Deum ſuggillaret: propterea corporum quoque reſurrectionem perfidè illum negàſſe.* Tom. 1. Bibliothecæ Patrum. COT.

41. Τυφλὸς κτίζεται.] Meminit Philaſtrius Hæreticorum quorumdam qui Adamum & Evam dicebant cæcos fuiſſe antequam guſtàſſent de arbore; poſteaque aperuiſſe oculos, & vidiſſe nuditatem ſuam. Ibid.

42. Ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ.] Vide locum Glycæ in Nota poſt hanc quinta. Ibid.

43. Καὶ

φάγῃ, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ εἰπεῖν, μήπως, ἀγνοεῖ· τὸ δὲ ἐπιλέγειν, μή πως φαγὼν ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα, [43] καὶ φθονεῖ. καὶ τὸ γεγράφθαι, ὅτι ἐνεθυμήθη ὁ Θεός, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ μετανοεῖ καὶ ἀγνοεῖ. τὸ γὰρ ἐνεθυμήθη, σκέψις ἐστίν, ἥ τις δι᾽ ἀγνοίαν ὧν βούλεται, τὸ τέλος ἀκριβοῦσθαι θέλει· ἢ ἐπὶ τῷ μὴ κατὰ γνώμην ἀποβάντι μεταμελημένου· καὶ τὸ γεγράφθαι, καὶ ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας, ἐνδεοῦς ἐστι, καὶ τὸ ἐπὶ κνίσῃ σαρκῶν ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθοῦ. [44] τὸ δὲ πειράζειν, ὡς γέγραπται, καὶ ἐπείραζεν κύριος τὸν Ἀβραάμ, κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοοῦντος.

* Deest aliquid. Vide Epitom.

Ὅμως ὁ Σίμων πολλὰ ἀπὸ τῶν γραφῶν * ἐδόκει δεικνύειν, τὸν Θεὸν παντὶ πάθει ὑποκείμενον. καὶ ὁ Πέτρος πρὸς ταῦτα ἔφη· εἰ μηδὲν ἀγαπᾷ ὁ κακὸς καὶ πάνυ μοχθηρός, ἐφ᾽ οἷς ἁμαρτάνει ἑαυτὸν ἐλέγχειν, ἀπόκριναί μοι. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· οὐκ ἀγαπᾷ. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· πῶς οὖν κακὸς καὶ μοχθηρὸς εἶναι δύναται ὁ Θεός, εἴπερ αὐτοῦ * λήμματι τὰ κατ᾽ αὐτοῦ κακὰ δημοσίᾳ γραφέντα προστέθη. καὶ ὁ Σίμων· ἐνδέχεται * κατὰ προαίρεσιν αὐτοῦ ὑφ᾽ ἑτέρας δυνάμεως τὸν κατ᾽ αὐτοῦ γραφῆναι ἔλεγχον. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· πρῶτον οὖν τοῦτο ζητήσωμεν. εἰ μὲν ὑπὸ τῆς ἑαυτοῦ βουλῆς ἑαυτὸν ἤλεγξεν, ὡς φθάσας συνωμολόγησας, μοχθηρὸς οὐκ ἔστιν· εἰ δὲ ὑφ᾽ ἑτέρας δυνάμεως, ζητητέον καὶ παντὶ σθένει ἐξεταστέον, μή τις αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν ὄντα, πᾶσι τοῖς κακοῖς ὑπέβαλεν.

Πέτρου πρὸς Σίμωνα κατὰ ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν διάλεξις περὶ τῶν ἐμπαθῶν περὶ Θεοῦ εἰρημένων.

* ἐλλείμματι Epit.

* μὴ κατὰ Epit.

Καὶ ὁ Σίμων· πρόδηλος εἶ φεύγων, ἀπὸ τῶν γραφῶν τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ σου ἀκοῦσαι ἔλεγχον. καὶ ὁ Πέτρος· αὐτός μοι φαίνῃ τοῦτο ποιῶν. ὁ γὰρ τάξιν ζητήσεως φεύγων, ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ βούλεται. ὅθεν ἐγὼ τῇ τάξει χρώμενος, καὶ βουλόμενος πρῶτον τὸν συγγραφέα νοηθῆναι, πρόδηλός εἰμι τὴν εὐθεῖαν ἐλθεῖν θέλων. καὶ ὁ Σίμων· ὁμολόγησον πρῶτον, εἴ γε τὰ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ ἐστί, καὶ οὐκ ἔστιν τῶν ὅλων ἀνώτερος, κατὰ τὰς γραφὰς πάσῃ ὑποκείμενος μοχθηρίᾳ, καὶ ὕστερον ζητήσομεν τὸν συγγράψαντα. καὶ ὁ Πέτρος· ἵνα μὴ δόξω ἀντιλέγειν σου τῇ ἀταξίᾳ [45] μὴ θέλων, ζητεῖν, ἀποκρίνομαι· ἐγώ φημι ὅτι εἰ τὰ κατὰ τοῦ Θεοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ εἴη, οὔπω τὸν Θεὸν δείκνυσι μοχθηρόν. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· πῶς τοῦτο συστῆσαι δύνασαι;

Σίμωνος πρὸς Πέτρον διάλεξις, περὶ τῶν κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένων, καὶ τῶν ἐναντίων.

Καὶ ὁ Πέτρος· ὅτι τῶν αὐτὸν κακῶς λεγουσῶν φωναῖς τὰ ἐναντία γέγραπται οὗ εἵνεκεν οὐδ᾽ ἑκάτερον βεβαιωθῆναι δύναται. καὶ ὁ Σίμων· πῶς οὖν τῶν γραφῶν τῶν μὲν αὐτὸν κακὸν λεγουσῶν, τῶν δὲ ἀγαθόν, τὸ ἀληθὲς ἔστιν ἐπιγνῶναι; καὶ ὁ Πέτρος· ὅσαι τῶν γραφῶν φωναὶ συμφωνοῦσιν τῇ ὑπ᾽ αὐτοῦ γενομένῃ κτίσει, ἀληθεῖς εἰσίν· ὅσαι δὲ ἐναντίαι, ψευδεῖς τυγχάνουσιν. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· πῶς δύνασαι ἐναντιουμένας ἑαυταῖς δεῖξαι τὰς γραφάς; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· τὸν Ἀδὰμ τυφλὸν λέγεις γεγενῆσθαι, ὅπερ οὐκ ἦν. οὐ γὰρ ἂν τυφλῷ ἐντελλόμενος ἐδείκνυε λέγων, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν, μὴ γεύσησθε. καὶ ὁ Σίμων· τυφλὸν ἔλεγε τὸν νοῦν αὐτοῦ. καὶ ὁ Πέτρος· πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς εἶναι ἐδύνατο, ὁ πρὸ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ, συμφώνως τῷ κτίσαντι αὐτὸν οἰκεῖα πᾶσιν τοῖς ζώοις [46] ἐπιθεὶς ὀνόματα; καὶ ὁ Σίμων· εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ, διὰ τί οὐ προέγνω τὸν ὄφιν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπατᾶν ἔφη; καὶ ὁ Πέτρος· [47] εἰ πρόγνωσιν μὴ εἶχεν ὁ Ἀδάμ, πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς

Περὶ τοῦ μὴ εἶναι τυφλὸν τὸν Ἀδάμ, καὶ περὶ τοῦ πρόγνωσιν ἔχειν αὐτόν.

Ne forte, ignorat; addendo autem; *Ne forte comedens vivas in æternum*, invidet quoque. Cúmque ſcriptum eſt; *Secum reputavit Deus, quòd feciſſet hominem*; & pœnitentiâ ducitur, & ignorat: nam illud, *Secum reputavit*, conſideratio eſt, quâ aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem, finem diligenter explorare vult; aut convenit eam ob rem pœnitenti quæ non ſecundùm ſententiam contigit. Quod etiam ſcriptum eſt; *Et odoratus eſt Dominus odorem ſuavitatis*; indigentis eſt; & nidore carnium delectatum fuiſſe, non boni. Tentare autem; ſicut ſcriptum eſt; *Et tentavit Dominus Abrahamum*; mali eſt, ac ejus qui ignoret exitum patientiæ.

Gen. 6. 6.
Gen. 8. 21.
Gen. 22. 1.

XL. Sicque Simon multis ex Scriptura locis aſſumptis, videbatur probare Deum omni perpeſſioni eſſe obnoxium. Et Petrus ad hæc dixit; Ao quis malus ac planè improbus eſt, oullatenus velit ſe ipſe arguere in iis quæ peccat, reſponde mihi. Reſpondit Simon; Miuimè velit. Excepit Petrus; Quo modo igitur malus ac improbus eſſe poteſt Deus, cúm ipſius voluntate opprobria in illum conſcripta publicè appoſita ſint. Ac Simon; Fieri poteſt ut illius reprehenſio citra ipſius ſententiam ab alia Virtute ſit ſcripta. Dixit Petrus; Primum ergo hoc quæramus. Si ſuo quidem conſilio ſe reprehendit, ut tu priùs ultro confeſſus es; improbus non eſt: ſin verò aliâ Virtute; inquirendum eſt ac omnibus viribus examinandum, num quis eum qui ſolus bonus exſiſtat, omnibus malis ſubjecerit.

Petri cum Simone ſecundùm interrogationem & reſponſionem colloquium, circa perpeſſiones de Deo dictas.

XLI. Et Simon; Manifeſtum eſt te reprehenſionem Dei tui ex Scripturis nolle audire. Ac Petrus; Ipſe id facere mihi vidéris. Qui enim ordinem quæſtionis vitat, examen verum fieri non vult. Unde ego qui ordine utor, & volo primùm conſiderari ſcriptorem, manifeſtè cupio rectâ viâ incedere. Tum Simon; Primò fatere, an vera ſint quæ ſcripta ſunt in mundi opificem; nec ſit omnium ſupremus, cùm juxta Scripturas omni nequitiæ ſubjaceat; & poſtea ſcriptorem quæremus. Petrus autem; Ne videar, dum inquiro, nolle confuſioni tuæ contradicere, reſpondeo. Ego aio quòd etſi quæ adversùs Deum ſcripta ſunt, eſſent vera; non tamen etiam ſic, Deum oſtenderent eſſe improbum. Et Simon dixit; Quo modo potes hoc adſtruere?

Simonis & Petri diſceptatio, de iis quæ contra Creatorem ſcripta ſunt, & de contrariis.

XLII. At Petrus; Quoniam contraria ſcripta ſunt iis vocibus quæ Deo obloquuntur. Quapropter neutrum poteſt certum ac firmum reddi. Tum Simon; Quâ ergo ratione verum cognoſcere liceat, cùm ex Scripturis aliæ Deum malum dicant, aliæ bonum? Et Petrus; Quæcumque Scripturarum verba cum creatione ab ipſo factâ concordant, vera ſunt; quæcumque verò cum eâ pugnant, falſa. Excepit Simon; Quî oſtendere potes ſibi contrarias eſſe Scripturas? Reſpondit Petrus; Adamum dicis cæcum formatum fuiſſe; quod tamen ille non erat. Nou enim cæcu præcipiens oſtendiſſet, ac dixiſſet; *De ligno autem ſcientiæ boni & mali ne guſtetis.* Et Simoo; Cæcam dixit mentem ipſius. Ac Petrus; Quâ ratione mente cæcus eſſe poterat, qui antequam guſtâſſet fructum, convenienter Creatori ipſius, propria omnibus animalibus impoſuit nomina? Simon verò; Si Adamus prænotionem habuit, quare non prænovit ſerpentem uxorem ejus decepturum? Rurſum Petrus; Si prænotionem non habuit Adamus, quo modo filiis ſuis, ſimul ac nati ſunt,

Adamum non fuiſſe cæcum; cumque habuiſſe præſcientiam.
Gen. 2. 17.
Epit. n. 40. &c. l. Rec. l. 1. n. 47. l. 4. n. 9.

43. Καὶ φθονεῖ.] Moſes Bar-Cepha Capite ſuperiùs citato. COT.

44. Τὸ δὲ πειράζειν, &c.] Glycas ibidem.

45. Μὴ θέλων] Lege ex Epitomes MSS. μὴ θέλειν. ac verte; *Ne videar ideo quærere, quòd nolim confuſioni tuæ contradicere, reſpondeo.* Ibid.

46. Ἐπιθεὶς ὀνόματα.] Clementinianis ſua interſerit Cedrenus: in quo (id obiter moneo) p. 171. l. 51. perperam ſcriptum habetur, ὃ καὶ τοῦ γνῶναι ἀδιάφορον παρέχον. cùm rectè apud eundem p. 5. l. 40. ὃ καὶ τὸ γνῶναι ἀδιάφορον παρέχον. Ibid.

47. Εἰ προέγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ.] Hinc, vel ex Epitome,

f. ſuprà, n. 25. 26. ſunt, nomina impoſuit ſecundùm futuras actiones? & primum vocavit, *Cain*, quod exponitur *æmulatio*; qui etiam æmulatione ductus interfecit fratrem ſuum *Abel*, quod nomen vertitur *luctus*; ſuper eo ſiquidem primo hominum occiſo, parentes luxerunt.

Petri probationes, quòd Deus ſit præſcius. XLIII. Quòd ſi Adamus, qui Dei opus erat, prænotionem habuit; multò magis qui condidit eum Deus. Et falſum eſt quod fuit ſcriptum,
Gen. 6. 6. *Secum reputavit Deus*, quaſi uſus fuerit ratiocinatio-
Gen. 22. 1. ne propter ignorantiam: &, *Tentavit Dominus Abrahamum*, ut cognoſceret an is ſuſtineret: & illud;
Gen. 18. 21. *Deſcendentes videamus, an ſecundùm clamorem ipſorum, qui venit ad me, perficiant; ſin minùs, ut ſciam.* Ac ne ſermonem longiùs protraham, quotquot voces ei objiciunt ignorantiam, vel aliquod aliud malum; per alias voces contraria affirmantes evertuntur, ac falſæ probantur. Quòd autem re-
Gen. 15. 13. vera præſciat, ideo dicit Abrahamo; *Sciendo ſcies, quòd peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua; & in ſervitutem redigent illud, & affligent, & depriment eos quadringentis annis: gentem autem cui ſervient, ego judicabo: poſt hæc verò exibunt huc cum multo apparatu: tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus in ſenectute bonâ: quartâ verò generatione revertentur huc: necdum enim completa ſunt peccata Amorrhæorum uſque ad præſens tempus.*

In Deuteronomio. XLIV. Quid verò, nonne & Moyſes delicta populi prænunciat, & diſperſionem in Gentes prædicit? Si autem Deus Moyſi præſcire conceſſit, quo modo præſcientiam ipſe non habeat? Habet profectò. Quòd ſi habet, ut & oſtendimus; modum excedit quod ſcriptum eſt, *Secum reputavit, & pœnitentiâ ductus eſt*, & illud, *deſcendens videbo*, aliaque ejuſmodi; quæ priùs quàm accidiſſent, præcognita quemadmodum eventura erant, prudenti adminiſtratione non pœnitendum ſortita ſunt exitum.

Quòd Deus ſacrificia non expetat, nec potuerit in tenebris & caligine verſari, ac de Scripturis conſiderationes. XLV. Sacrificia autem ab eo non expeti, apparet ex eo quòd qui carnes deſideraverant, ſimul ac guſtârunt interfecti ſunt; iiſque in ſepulcro aggeſtis, locus appellatus eſt *tumulus concupiſcentiæ.* Qui ergo ab initio immolationem animalium ægrè tulit, quæ mactari nolebat; ſacrificia, quaſi appeteret, non præcepit, nec principiò exegit. Nam ſine animalium jugulatione, nec ſacrificia celebran-
Num. 11. tur, nec primitiæ offerri poſſunt. Quo modo autem poterat in tenebris & caligine & procellâ ver-
Pſ. 17. ſari? Hoc etenim ſcriptum eſt. Qui purum ſerenumque conſtituit cœlum, & ſolem ut omnibus lucem exhiberet creavit, atque ſtellis innumerabilibus curſuum irrevocabilem ordinem definivit. Ita, Simon, Dei Chirographum, cœlum inquam, puram & ſtabilem Opificis oſtendit ſententiam.

Petri argumenta, quòd quæ Moyſi tribuuntur, nec ab ipſo ſcripta ſint, nec ab ullo Propheta. XLVI. Sic voces erga conditorem cœli Deum calumnioſæ, per voces contrarias ſimiliter dictas infirmantur, & à creatione arguuntur. Neque enim ex manu Prophetica ſcriptæ ſunt. Quare omnium Creatoris manui contrariæ deprehenduntur. Et Simon dixit; Quo pacto id poteris oſtendere?

τὰς ἐσομένας πράξεις, ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὰ ὀνόματα * τὸν μὲν πρῶτον καλέσας Κάϊν, ὃ ἑρμηνεύεται ζῆλος, ὃς καὶ ζηλώσας ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἄβελ, ὃ ἑρμηνεύεται πένθος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ πρώτῳ φονευθέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς. ** deeſt ἐπέθηκε; l. Epit.*

Πέτρος ὅτι προγνώστης ὁ Θεὸς ἀποδείκνυσιν. Εἰ δὲ Ἀδάμ ἔργον Θεοῦ ὑπάρχων πρόγνωσιν εἶχεν, πολὺ μᾶλλον ὁ δημιουργήσας αὐτὸν Θεός. καὶ ψευδός ἐστι τὸ γεγράφθαι· ἐνεθυμήθη ὁ Θεός, ὡς λογισμῷ χρησαμένου διὰ τὴν ἄγνοιαν. καὶ * εἰ ἐπείραζεν κύριος τὸν Ἀβραάμ, ἵνα γνῷ εἰ ὑπομενεῖ. καὶ τὸ γεγραμμένον· καταβάντες ἴδωμεν εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ. καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, ὅσαι ποτὲ φωναὶ ἀγνοίας αὐτοῦ καταλέγουσιν, ἢ ἄλλο τι χαλεπόν, ὑφ' ἑτέρων φωνῶν τὰ ἐναντία λεγουσῶν ἀνασκευαζόμεναι, ψευδεῖς εἶναι ἐλέγχονται. ὅτι δὲ ὄντως προγινώσκει, λέγει τῷ Ἀβραάμ· γινώσκων γνώσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτό, καὶ κακώσουσιν, καὶ ταπεινώσουσιν αὐτοὺς τετρακόσια ἔτη. τὸ δὲ ἔθνος ᾧ ἂν δουλεύσωσιν κρινῶ ἐγώ. μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς· σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τραφεὶς ἐν γήρει καλῷ· τετάρτη δὲ γενεὰ ἀποστραφήσονται ὧδε· οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἁμαρτίαι τῶν Ἀμοῤῥαίων ἕως τοῦ νῦν. ** videtur vacare.*

Τί δὲ εἶχε καὶ Μωυσῆς τὰ ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ προειρηκέναι, καὶ τὴν διασπορὰν τὴν εἰς τὰ ἔθνη προδηλοῖ; εἰ δὲ Μωυσεῖ αὐτὸς δέδωκεν προγινώσκειν, πῶς αὐτὸς οὐκ εἶχεν; εἶχε δέ. εἰ δὲ εἶχεν, ὥσπερ καὶ ἐδείξαμεν, περισσόν ἐστι τὸ γεγραμμένον· ἐνεθυμήθη· καὶ μετεμελήθη· καὶ τό, καταβὰς ὄψομαι· καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἅ ποτε πρὸ τοῦ γενέσθαι, ὡς ἀποβαίνειν ἤμελλεν προεγνωσθέντα, οἰκονομίᾳ σοφῇ ἀμεταμέλητα λαμβάνει τὴν ἔκβασιν.

Ὅτι θυσιῶν οὐκ ὠρέχθη Θεὸς ὅτι σκότῳ καὶ γνόφῳ συνεῖναι ἐδύνατο καὶ περὶ τῶν γραφῶν ἔννοιαι. Τὸ δὲ θυσιῶν αὐτὸν μὴ ὀρεχθῆναι φαίνεται, ἐκ τοῦ τοὺς ἐπιθυμήσαντας κρεῶν, ἅμα τῷ γεύσασθαι ἀναιρεθῆναι, καὶ χωσθέντας ἐπὶ τῷ τάφῳ βουνὸν ἐπιθυμιῶν προσαγορευθῆναι. ὁ δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ θυσίᾳ ζώων χαλεπαίνων, θύεσθαι αὐτὰ μὴ θέλων, θυσίας ὡς ἐπιθυμῶν οὐ προσέταξεν, καὶ ἀπ' ἀρχῆς οὐκ ἀπῄτει. ἄνευ γὰρ θύσεως ζώων, οὔτε θυσίαι τελοῦνται, οὔτε αἱ ἀπαρχαὶ δοθῆναι δύνανται. πῶς δὲ σκότῳ καὶ γνόφῳ καὶ θυέλλῃ συνεῖναι ἐδύνατο; καὶ γὰρ τοῦτο γέγραπται. τῷ καθαρὸν συστήσαντι οὐρανόν, καὶ φῶς φαίνειν δημιουργήσαντι τὸν ἥλιον πᾶσι, τοῖς ἀναριθμήτοις ἄστροις ἀμετάπτωτον ὁρίσαντι τὸν δρόμον τῆς τάξεως, οὕτως, ὦ Σίμων, τὸ τοῦ Θεοῦ χειρόγραφον, λέγω δὲ τὸν οὐρανόν, καθαρὰν καὶ βεβαίαν τὴν τοῦ πεποιηκότος δείκνυσιν γνώμην.

Πέτρος κατασκευάζει ὅτι τὰ περὶ Μωυσέως μήτε ὑπὸ Μωυσέως γεγράφθαι, μήτε ὑπὸ προφήτου. Οὕτως αἱ κατὰ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος Θεοῦ διάβολοι φωναί, καὶ ὑπὸ τῶν σὺν αὐταῖς ἐναντίων φωνῶν ἀκυροῦνται, καὶ ὑπὸ τῆς κτίσεως ἐλέγχονται. οὐ γὰρ ὑπὸ χειρὸς προφητικῆς ἐγράφησαν. διὸ καὶ τοῦ τὰ πάντα κτίσαντος Θεοῦ κατὰ ἐναντία φαίνονται. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· πῶς τοῦτο ἀποδεῖξαι θέλεις;

Καὶ

Michael Glycas Annalium parte 3. p. 235. ὁ μέντοι Σίμων καὶ πολλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους περὶ τῆς γραφῆς διαλεγόμενος ἤλεγχεν· εἰ πρόγνωσιν εἶχεν ὁ Ἀδάμ, διατί οὐ προέγνω τὴν τοῦ ὄφεως ἀπάτην; ἔφη ὁ Πέτρος· εἰ πρόγνωσιν οὐκ εἶχε, πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐπέθηκεν ὀνόματα; τὸν μὲν γὰρ Κάϊν ὠνόμασεν, ὅ ἐστι ζῆλος· ζηλώσας γὰρ ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· τὸν δὲ, Ἄβελ ἐκάλεσεν, ὅ ἐστι πένθος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ φονευθέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς αὐτοῦ. εἰ δὲ τὸ πλάσμα προέγνωσε, πολλῷ μᾶλλον ὁ πλάστης αὐτοῦ. εἰ καὶ ὁ παρ' ἡμῶν εἰσαχθεὶς ἀπὸ τῆς γραφῆς λόγος, ὅτι ἐπείραζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἐν τοῖς Σοδόμοις ἐλεγχθῆναι ἄγνοιαν ἔχειν τὸν Θεόν. COT.

48. Καὶν ζῆλος. Ἄβελ, πένθος.] Et cap. 25. 26. parique modo apud Euſebium Præpar. Evang. lib. 11. cap. 6. aliosque. Additur à Hieronymo, Caini nomen ſignificare lamentationem; Abelis vero, vaporem, (perperam in Beda ediderunt pavorem) vanitatem, miſerabilem. Ambroſius lib. 1. de Abele & Caino cap. 1. *Abel, qui omnia refert ad Deum* ex Philone Judæo tractatu Quòd deterius potiori inſidiari ſoleat; Ἄβελ ἀναφέρων ἐπὶ Θεὸν πάντα. & de ſacrificiis Abelis & Caini; ὁ Ἄβελ ἀναφέρεται γὰρ ἐπὶ Θεόν. Legi quoque iſta in Interpretationibus nominum Hebræorum, Cod. Reg. 772. 935. 1004. Ἄβελ, ἀπὸ Θεοῦ. Κάϊν στάσις, ὁ ζηλοτυπία. Ἄβελ ἀτμίς, ὁ πένθος, ὁ ἀναφέρων, ὁ χαύνωσις. Ἄβελ ἀπὸ Θεοῦ. ὁ ἀναφέρων ἐπὶ Θεόν, ὁ ἀτμίς, ὁ πένθος. Κάϊν, ζηλοτυπία. Ibid.

49. O'

Καὶ ὁ Πέτρος· [49] ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος διὰ Μωυσέως ἑβδομήκοντα σοφοῖς ἀνδράσιν ἀγράφως ἐδόθη, παραδεδόσθαι, ἵνα τῇ διαδοχῇ πολιτεύεσθαι δύνηται. μετὰ δὲ τὴν Μωυσέως ἀνάληψιν, ἐγράφη ὑπό τινος, οὐ μὴν ὑπὸ Μωυσέως. ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ νόμῳ γέγραπται· καὶ ἀπέθανεν Μωυσῆς, καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐγγὺς οἴκου Φογώρ· καὶ οὐδεὶς οἶδεν τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς σήμερον. εἶτε τί ἦν ἀποθανόντα Μωυσῆν γράψαι, ἀπέθανεν Μωυσῆς; ἐπεὶ ἐν τῷ μετὰ Μωσέα χρόνῳ, ὥς γε ἔτη που πεντακόσια ἢ καὶ πρός, ἐν τῷ κτισθέντι ναῷ κείμενος εὑρίσκεται, καὶ μεθ' ἕτερα που πεντακόσια ἔτη φέρεται, καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ οὕτως ἐμπρησθεὶς ἀπόλλυται. καὶ ὅμως μετὰ Μωυσέα γραφείς, καὶ πολλάκις ἀπολωλώς, τὴν τοῦ Μωυσέως πρόγνωσιν, καὶ οὕτως ὡμολόγησεν· ὅτι τὸν ἀφανισμὸν αὐτοῦ προειδώς, οὐκ ἔγραψεν· οἱ δὲ γράψαντες τῷ τὸν ἀφανισμὸν μὴ προεγνωκέναι, ἐπ' ἀγνωσίας ἐλεγχθέντες, προφῆται οὐκ ἦσαν.

Ὅτι μετὰ πεντακόσια ἔτη ὁ νόμος ἐγράφη. καὶ πεντακόσια ἔτη ἐπιφέρεται. καὶ ὕστερον ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ ἐμπίπραται. καὶ πολλάκις ἀφανίζεται.

Καὶ ὁ Σίμων· ἐπειδὴ τὰ περὶ Θεοῦ, ὡς ἔφης, ἐκ τῆς πρὸς τὴν κτίσιν παραβολῆς ἐστιν νοῆσαι, πῶς τὰ λοιπὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἐκ παραδόσεως Μωυσέως ὄντα, καὶ ἀληθῆ τυγχάνοντα, καὶ τοῖς ψευδέσιν μεμιγμένα, ἐπιγνῶναί ἐστιν δυνατόν; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· περικοπή τις ἐν τῷ γραφέντι νόμῳ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ὠφελίμως ἐπιμνημονεύεται, ὡς ἂν σαφῶς δεῖξαι τῶν γεγραμμένων ποῖά ἐστιν ἀληθῆ, ποῖα δὲ ψευδῆ. καὶ ὁ Σίμων· τίς ἐστιν αὕτη μήνυσον ἡμῖν.

Πέτρου διὰ περικοπῆς διδασκαλία, ποῖα ἀληθῆ τῶν γραφῶν, ποῖα δὲ ψευδῆ.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· αὐτίκα ἐρῶ. γέγραπται ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ νόμου βιβλίῳ πρὸς τοῖς τελευταίοις· οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ οὗ ἐστίν· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. ἐάν τις οὖν τὸν μετὰ τὸ ἐξ Ἰούδα ἐκλεῖψαι ἄρχοντα καὶ ἡγούμενον, ἐληλυθότα, καὶ ὑπὸ ἐθνῶν προσδοκᾶσθαι μέλλοντα, νοῆσαι δυνηθῇ, [50] οὗτος τῇ περικοπῇ ἐκ τῶν ἀποτελεσθέντων ἀληθῆ τὸν ἐληλυθότα ἐπιγνώσεται· οὗ τῇ διδασκαλίᾳ πειθόμενος, γνώσεται ποῖα ἐστὶν τῶν γραφῶν τὰ ἀληθῆ, ποῖα δὲ τὰ ψευδῆ. καὶ ὁ Σίμων· συνίημι ὅτι τὸν Ἰησοῦν ὑμῶν λέγεις, ὡς αὐτὸν ὑπὸ τῆς γραφῆς προφητευθέντα· δεδόσθω τοίνυν οὕτως ἔχειν. λέγε τοίνυν πῶς ὑμᾶς διακρίνειν τὰς γραφὰς ἐδίδαξεν.

Καὶ ὁ Πέτρος· ὅτι μέμικται τὰ ἀληθῆ τοῖς ψευδέσιν, μέμνημαί που αὐτὸν αἰτιώμενον τοὺς Σαδδουκαίους εἰπεῖν· διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν γραφῶν, οὗ εἵνεκεν ἀγνοεῖτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. εἰ δὲ τὰ ἀληθῆ τῶν γραφῶν ἀγνοεῖν αὐτοὺς ὑπέβαλεν, δῆλον ὡς ὄντων ψευδῶν. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ φῆσαι· γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι, ὡς δοκίμων καὶ κιβδήλων λόγων ὄντων. καὶ τὸ εἰπεῖν· [51] διὰ τί οὐ νοεῖτε τὸ εὔλογον τῶν γραφῶν; βεβαιότερον τοῦ αὐθαιρέτως εὐγνωμονοῦντος τίθησιν τὸν νοῦν.

Πέτρου, ὅτι μέμικται τὰ ἀληθῆ τοῖς ψευδέσιν ἐν ταῖς γραφαῖς.

Τὸ δὲ καὶ τῶν γραφῶν προκειμένων, ἐπὶ γραμματεῖς καὶ διδασκάλους πέμπειν, ὡς τοῦ ὄντος νόμου εἰδότας τὰ ἀληθῆ δῆλόν ἐστιν. τὸ δὲ καὶ εἰπεῖν αὐτόν· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, καὶ φαίνεσθαι αὐτὸν καταλύοντα, σημαίνοντος ἦν, ὅτι ἃ κατέλυσεν, οὐκ ἦν τοῦ νόμου. τὸ δὲ καὶ εἰπεῖν· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου· τὰ πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς παρερχόμενα ἐσήμανεν μὴ ὄντα τοῦ ὄντως νόμου.

Ἐπεὶ οὖν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἔτι συνεστώτων παρῆλθον

Πέτρος ποῖα τοῦ νόμου

XLVII. Reſpondit Petrus; Dei Lex per Moyſem, ſeptuaginta viris ſapientibus abſque ſcripto data eſt, ut cæteris traderetur, utque per ſucceſſionem obſervari poſſet. Poſt Moyſis verò aſſumptionem, ſcripta & ab aliquo; non autem à Moſe. In ipſa enim Lege ſcriptum eſt; *Et mortuus eſt Moyſes; & ſepelierunt eum prope domum Phogor: & nemo cognovit ſepulcrum ejus uſque in præſentem diem.* Potuit-ne mortuus Moyſes ſcribere, *Mortuus eſt Moyſes?* Quandoquidem tempore poſt Moſem, quaſi quingentis annis, aut circiter, in extructo templo poſita Lex repetitur; & poſt alios ſimiliter quingentos annos, remanſit; ſicque ſub Nabuchodonoſore periit incendio. Et tamen poſt Moyſem ſcripta, & ſæpè deperdita, etiam Moyſis præſcientiam profeſſa eſt; quia ille ejus abolitionem prævidens, non compoſuit eam; qui autem compoſuerunt, quòd abolitionem non prævidèrent, in ignorantia ſunt deprehenſi, ideoque Prophetæ non erant.

Num. 11.
Deut. 34. 5.
I. Rec. l. 1. n. 57.
Quod poſt quingentos annos Lex ſcripta fuerit, & per quingentos annos permanſerit, ac penitus ſub Nabuchodonoſore exceſſa ſit; & ſæpè ſit deleta.

XLVIII. Tum Simon Quandoquidem quæ ad Deum pertinent, ut dixiſti intelligenda ſunt ex comparatione ad creationem; quo modo reliqua Legis, quæ ex Moyſis traditione, & vera ſunt, ſed falſis permiſta, dignoſci poſſunt? Ad hæc Petrus, Quoddam, inquit, capitulum in ſcriptâ Lege ſecundùm Dei providentiam ſalubriter commemoratum eſt; ut clarè appareret quænam è ſcriptis vera ſint, quænam falſa. Et Simon; Quodnam illud ſit nobis indica.

Petri doctrina ex Capitulo quodam, quænam Scripturarum vera, quænam falſa.

XLIX. Reſpondit Petrus; Jam dico. Scriptum eſt in primo Legis volumine, circa finem; *Non deficiet princeps de Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cujus eſt: & ipſe exſpectatio Gentium.* Si quis ergo eum, qui venit poſt defectum principis ac ducis de Juda, quique à Gentibus exſpectandus erat, poteſt cognoſcere; ille per Capitulum & per ea quæ evenerunt, agnoſcet verum eſſe illum qui venit; cujus doctrinæ acquieſcens, ſciet quænam in Scripturis vera ſint & quænam falſa. Ac Simon; Intelligo, quòd Jeſum veſtrum dicis quaſi à Scriptura prophetatum. Id ergo ita habere concedatur. Dic itaque, quo modo vos docuerit diſcernere Scripturas.

Gen. 49. 10.

L. Et Petrus; Quòd vera cum falſis mixta fuerint, memini ab eo cùm Sadducæos accuſaret dictum ita; *Ideo erratis, neſcientes vera Scripturarum; propter quod ignoratis virtutem Dei.* Si autem objecit, eos vera Scripturarum neſcire, falſa quoque Scripturarum eſſe apparet. Sed & dicendo, *Eſtote probi Trapezitæ*, oſtendit, in Scripturis & probos contineri ſermones, & adulterinos. Cùmque ait; *Quare non intelligitis quod in Scripturis rationi conſonum eſt?* firmiorem reddit animum hominis qui candidè intelligere vult.

Petri, quo modo in Scripturis vera cum falſis mixta fuerint.
Hom 2. n. 51 & Hom. 18. n. 20.
Marc. 12. 24.

LI. Quòd autem quamvis exſtarent Scripturæ, tamen ad Scribas & Doctores remittit; clarum eſt remittere tamquam ad eos qui veræ Legis vera cognoſcebant. Quòd etiam ipſe ait, *Non veni ſolvere Legem*, & tamen conſpicitur ſolvere; id ſignificantis eſt, ea quæ ſolvit non pertinuiſſe ad Legem. Sed & dicendo; *Cœlum & terra tranſibunt; Jota unum, aut unus apex non præteribit à Lege*; manifeſtavit, veræ Legis non eſſe illa quæ ante cœlum & terram tranſierunt.

Mat. 23. 2.
Mat. 5. 17.
Mat. 24. 35. & 5. 18.

LII. Quando igitur cœlo & terrâ adhuc ſtantibus,

Quænam Petrus dicat

49. Ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος.] Apud Epiphanium, Ptolemæus Hæreticus, Pentateuchi quædam tribuit Deo, alia Moſi, alia denique Senioribus populi. In eodem Nazaræi aſſerunt, Moyſem aliam accepiſſe ac ſcripſiſſe Legem ab ea quæ vulgo circumfertur. De loco autem Deut. XXXIV. 5. conſulendi ſunt Interpretes. COT.

50. Οὗτος τῇ περικοπῇ &c.] Locus mancus. Suppleri poteſt hoc modo; *δυνατὸς οὗτος διὰ τῆς περικοπῆς &c. poterit ille propter capitulum* ſeu potiùs *ſectionem, ex iis quæ contigerunt, agnoſcere verum eſſe illum qui venit.* Ibid.

51. Διὰ τί οὐ νοεῖτε τὸ εὔλογον τῶν γραφῶν] Verba cujuſdam Apocryphi. fortè Evangelii Ebionitarum. Ibid.

ad Legem non tibus, transierunt sacrificia, regna, Prophetiæ quæ
pertinere. inter natos mulierum, & ſimilia; quaſi quæ non
Mat.15.13. eſſent Dei mandata: inde ergo ait; *Omnis planta-
tio, quam non plantavit pater cæleſtis, eradicabitur.*
Joh.10.9. Propter hoc, ipſe, verus Propheta, dixit; *Ego ſum
porta vitæ: qui per me introit, introit in vitam;*
quia non eſt alia doctrina, quæ poſſit ſalvum face-
Mat.11.28. re. Quocirca clamabat, dicens; *Venite ad me om-
nes qui laboratis;* hoc eſt, qui quæritis veritatem,
Joh.10.27. nec invenitis eam. Et iterum; *Oves meæ vocem
Mat.7.7. meam audiunt.* Et aliàs; *Quærite, & invenietis;*
quòd veritas clarè non ſit poſita.

LIII. Sed & de cœlis teſtis vox audita eſt, di-
Mat.3.17. cens; *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi com-
Luc.9.35. placui: ipſum audite.* Et adhuc magis demonſtrare
volens ipſos Prophetas erràſſe, à quibus ſe didiciſſe
affirmabant; eos mortuos eſſe in deſiderio & non
in cognitione veritatis pronunciavit, his verbis;
Mat.13.17. *Multi Prophetæ & reges cupierunt videre quæ vos
Luc.10.24. videtis, & audire quæ vos auditis: & Amen dico
vobis, neque viderunt, neque audierunt.* Dixit præ-
Joh.5.46. terea; *Ego ſum de quo Moyſes prophetavit, dicens;
Deut.18.15. Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus noſter, ex
Act.3.22. fratribus veſtris, ſicut me; ipſum in omnibus audite.
Qui autem non audierit Prophetam illum, mo-
rietur.*

LIV. Quare impoſſibile eſt, ſine ipſius doctri-
nâ ſalutiferæ inſiſtere veritati; quamvis in æter-
numquis quærat ubi quod quæritur non conſiſtit;
conſtitit autem & conſiſtit in Jeſu noſtri ſermone.
Itaque, cùm ſciret vera Legis; Sadducæis interro-
gantibus, quâ ratione Moyſes matrimonium cum
Mat.22.25. ſeptem contrahere permiſiſſet, reſpondit; *Moyſes
Mat.19.8, 4. ad duritiam veſtram permiſit vobis. Ab initio enim
non fuit ſic. Qui enim ab initio creavit hominem,
maſculum & fœminam fecit eum.*

Petri, in teſtimonia Deum affectibus humanis obnoxium eſſe indicantia. LV. Iis verò qui arbitrantur, quemadmodum
docent Scripturæ, Deum jurare, dicit; *Sit ſermo
veſter, eſt, eſt; non, non: quod enim his abundantius
eſt, à malo eſt.* Et iis qui dicunt, Abrahamum,
Iſaacum, & Jacobum eſſe mortuos, ait; *Non eſt
Gen.22.16. & paſſim. Deus mortuorum, ſed viventium.* Iis autem qui
Deum putant eſſe tentatorem, ſicut aiunt Scriptu-
Mat.5.37. *Mat.22.32.* ræ; dicit, tentatorem eſſe Diabolum; qui & ten-
Gen.21.1.& ſæpè. tavit eum. Iis verò qui Deum ſuſpicantur non
præſcire, inſit; *Scit enim pater veſter cæleſtis, quia
Mat.4.3. his omnibus indigetis; antequam petatis eum.* Et iis
Mat.6.8, 32. qui juxta Scripturas, credunt eum non omnia in-
Mat.6.6. tueri, *Orate,* inquit, *in abſcondito, & pater veſter
qui videt abſcondita, reddet vobis.*

LVI. Exiſtimantibus porrò Deum non eſſe bo-
Luc.11.11. num, ut aiunt Scripturæ, ita locutus eſt; *A quo
ex vobis filius petet panem, numquid lapidem porri-
Mat.7.9. get ei? Aut & piſcem petet, numquid ſerpentem ei
porriget? Si ergo vos cùm ſitis mali, noſtis bona dona
dare filiis veſtris; quanto magis pater cæleſtis, dabit
bona petentibus ſe, & facientibus voluntatem ſuam?*
Aſſerentibus autem, eum in templo eſſe, dixit;
Mat.5.35. *Nolite jurare per cœlum, quia thronus Dei eſt; ne-
que per terram, quia ſcabellum eſt pedum ejus.* Et
præſumentibus, Deum ſacrificiis delectari, ait;
Mat.9.13. & 12.7. *Deus miſericordiam vult, & non ſacrificia; agnitio-
nem ſuam, & non holocauſta.*

Oſ.6.6. LVII. Ad eos autem qui ſecundùm Scriptu-
Mat.19.17. ras Deum eſſe malum credunt, ait; *Ne me dicatis
Luc.6.35. bonum; unus etenim bonus eſt.* Et rursùs; *Eſtote
Mat.5.45. boni & miſericordes, ſicut pater qui in cælis eſt, qui
ſolem oriri facit ſuper bonos & malos, & pluviam
demittit ſuper juſtos & injuſtos.* Ad eos verò, qui
in eam fraudem inducti ſunt, ut cum Scripturis
Marc.12.29. cenſeant multos eſſe Deos, ſic loquitur; *Audi
Iſraël; Dominus Deus veſter, Deus unus eſt.*

LVIII. Itaque Simon, intelligens quòd Pe-
trus eum cogeret, Scripturis uti quemadmodum
docuit Jeſus, inquiſitionem noluit verſari circa ſer-

θυσίαι, βασιλεῖαι, αἱ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προ- *λέγω μάλιστα*
φητεῖαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὡς οὐκ ὄντα Θεοῦ προστά-
γματα· ἔνθεν γοῦν λέγει· πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ
ἐφύτευσεν ὁ πατὴρ ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται. διὰ
τοῦτο αὐτὸς ἀληθὴς ὢν προφήτης ἔλεγεν· ἐγώ εἰμι ἡ
πύλη τῆς ζωῆς· ὁ δι' ἐμοῦ εἰσερχόμενος, εἰσέρχεται
εἰς τὴν ζωήν, ὡς οὐκ οὔσης ἑτέρας τῆς σώζειν δυναμένης διδασκαλίας. διὸ καὶ ἐβόα λέγων· δεῦτε πρός
με πάντες οἱ κοπιῶντες, τουτέστιν οἱ τὴν ἀλήθειαν ζητοῦντες, καὶ μὴ εὑρίσκοντες αὐτήν. καὶ πάλιν· τὰ ἐμὰ
πρόβατα ἀκούει τῆς ἐμῆς φωνῆς. καὶ ἄλλοτε· ζητεῖτε, καὶ
εὑρίσκετε, ὡς μὴ προδήλως κειμένης τῆς ἀληθείας.

Ἀλλὰ καὶ ἐξ οὐρανοῦ μάρτυς φωνὴ ἠκούσθη λέγουσα· οὗτός ἐστιν μου ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν εὐδόκησα, τούτου ἀκούετε. καὶ πρὸς τούτοις ἐπιπλεῖον αὐτοὺς πεπλανημένους ἐλέγξαι θέλων τοὺς προφήτας, παρ' ὧν δὴ μεμαθηκέναι ἐβεβαίουν, ἐπιθυμοῦντας ἀληθείας καὶ μὴ μεμαθηκότας τελευτήσαντας ἀπεφήνατο εἰπών· πολλοὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ὑμεῖς ἀκούετε. καὶ ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὔτε εἶδον, οὔτε ἤκουσαν. ἔτι μὴν ἔλεγεν· ἐγώ εἰμι περὶ οὗ Μωϋσῆς προεφήτευσεν, εἰπών, προφήτην ἐγερεῖ ὑμῖν κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὥσπερ καὶ ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούετε κατὰ πάντα. ὃς ἂν δὲ μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἀποθανεῖται.

Ὅθεν ἀδύνατόν ἐστιν ἄνευ τῆς τούτου διδασκαλίας, ἀληθείᾳ σωζούσῃ ἐπιτυχεῖν, κἂν τὸν αἰῶνά τις ζητῇ ἔνθα τὸ ζητούμενον οὐκ ἔστιν, ἦν δὲ καὶ ἔστιν ἐν τῷ Ἰησοῦ ἡμῶν λόγῳ. πλὴν τὰ ἀληθῆ τοῦ νόμου εἰδώς, Σαδδουκαίοις πυνθανομένοις, καθ' ὃν λόγον Μωϋσῆς ἑπτὰ συνεχώρησεν γαμεῖν, ἔφη· Μωϋσῆς κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν. ἀπ' ἀρχῆς γὰρ οὕτως οὐκ ἐγένετο. ὁ γὰρ κτίσας ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτόν.

Τοῖς δὲ νομίζουσιν, ὡς αἱ γραφαὶ διδάσκουσιν, ὅτι ὁ θεὸς ὀμνύει, ἔφη· ἔστω ὑμῶν τὸ ναί, ναί, τὸ οὔ, οὔ. τὸ γὰρ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν. καὶ τοῖς λέγουσιν ὅτι Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ * ἀπέθανον, ἔφη· οὐκ ἔστιν θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. τοῖς δὲ οἰομένοις ὅτι ὁ θεὸς πειράζει, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· ὁ πονηρός ἐστιν ὁ πειράζων, ὁ καὶ αὐτὸν πειράσας. τοῖς δὲ ὑπολαμβάνουσιν ὅτι ὁ θεὸς οὐ προγινώσκει, ἔφη· οἶδεν γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων, πρὶν αὐτὸν ἀξιώσητε. τοῖς δὲ πιστεύουσιν, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι μὴ πάντα βλέπει, ἐν τῷ κρυπτῷ εὔχεσθε εἰπών, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ βλέπων τὰ κρυπτὰ ἀποδώσει ὑμῖν.

τὰ μαρτυρία τὰ ὑπεμφαίνοντα ἀνθρωποπαθῆ τὸν Θεόν.
** f. ἀπέθανον*

Τοῖς δὲ οἰομένοις αὐτὸν μὴ ἀγαθὸν εἶναι, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· τίνα ὑμῶν αἰτήσει υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἰχθὺν αἰτήσει, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτουμένοις αὐτόν, καὶ τοῖς ποιοῦσιν τὸ θέλημα αὐτοῦ. τοῖς δὲ αὐτὸν διαβεβαιουμένοις ἐν ναῷ εἶναι, ἔφη· μὴ ὀμόσητε τὸν οὐρανόν, ὅτι θρόνος Θεοῦ ἐστιν· μήτε τὴν γῆν, ὅτι ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἐστιν. τοῖς δὲ προλαβοῦσιν ὅτι θυσιῶν ὀρέγεται ὁ θεός, ἔφη· ὁ θεὸς ἔλεος θέλει καὶ οὐ θυσίας, ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ οὐχ ὁλοκαυτώματα.

Τοῖς δὲ πειθομένοις κακὸν αὐτὸν εἶναι, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· μή με λέγετε ἀγαθόν· ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἷς ἐστιν. καὶ πάλιν· γίνεσθε ἀγαθοὶ καὶ οἰκτίρμονες, ὡς ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὃς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπ' ἀγαθοῖς καὶ πονηροῖς, καὶ φέρει τὸν ὑετὸν ἐπὶ δικαίοις καὶ ἀδίκοις. τοῖς δὲ ἠπατημένοις πολλοὺς θεοὺς ὑπονοεῖν, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν, ἔφη· ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν, κύριος εἷς ἐστιν.

Ὅμως ὁ Σίμων συνιδὼν ὅτι Πέτρος αὐτὸν συνάγει ταῖς γραφαῖς χρῆσθαι ὡς Ἰησοῦς ἐδίδαξεν, εἰς τὴν περὶ Θεοῦ λόγον ἐξέτασιν γίνεσθαι οὐκ ἠθέλη-
σεν,

σιν· καί τοι γε μετατεθειμένου τοῦ Πέτρου, ὡς αὐτὸς Σίμων ἠξίωσεν, πρὸς πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν γενέσθαι τὴν ἐξέτασιν. [52] πλεῖον ἡ ζήτησις τριῶν ἐπεκράτησεν ἡμερῶν. ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς τετάρτης νυκτὸς ὡς ἐπὶ Τύρον τῆς Φοινίκης ἐξώρμησεν. καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἦλθόν τινες τῶν προϊόντων, Πέτρῳ λέγοντες· Σίμων μεγάλα θαυμάσια ἐν Τύρῳ ποιῶν, πολλοὺς τῶν ἐκεῖ καταπεπλήξατο, καί σε πολλαῖς διαβολαῖς μισητὸν ἐποίησεν.

Πέτρου πρὸς τὸν ὄχλον συντυχία, περὶ τοῦ τάχιον δεῖν αὐτὸν καταλαβεῖν τὸν Σίμωνα εἰς Τύρον.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Πέτρος, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ τὸν τῶν ἀκροατῶν ὄχλον συνελθεῖν ἐποίησεν. ὁμοίως συνελθοῦσιν ἔφη· ὁρμῶντός μου εἰς τὰ ἔθνη τὰ πολλοὺς θεοὺς λέγοντα, κηρύξαι καὶ διδάξαι ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ θεὸς, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ὅπως ἀγαπήσαντες αὐτὸν σωθῆναι δυνηθῶσιν, προλαβοῦσα ἡ κακία αὐτῷ τῷ συζυγίας νόμῳ, προαπέστειλεν Σίμωνα, ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἐὰν τοὺς πολλοὺς θεοὺς λέγειν παύσωνται, καταγνόντες τῶν ἐπὶ γῆς λεγομένων, ἐν οὐρανῷ πολλοὺς θεοὺς εἶναι νομίσωσιν· ἵνα μηδέποτε τὸ τῆς μοναρχίας τιμήσαντες καλὸν, εἰς τὸ παντελὲς μετὰ κόλασιν ἀπόλωνται. καὶ τὸ δεινότατον, ἐπεὶ ὁ ἀληθὴς λόγος ἀπαράβλητον ἰσχὺν ἔχει, προλαμβάνων ταῖς διαβολαῖς πείθει αὐτοὺς αὐτὸ, μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀναδέξασθαί με· μή πως ὁ διαβάλλων αὐτοὺς τῷ ὄντι διάβολος ἐλεγχθῇ, καὶ ὁ ἀληθὴς λόγος ἀναδειχθεὶς πιστευθῆναι δυνηθῇ. χρὴ οὖν με τάχιον αὐτὸν ἐπικαταλαβεῖν, ἵνα μὴ ἡ διαβολὴ ἐγχρονίσασα παντελῶς πάντων ἐπικρατήσῃ.

Περὶ διαδοχῆς αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἀναπληροῦν τὸν τόπον αὐτοῦ ὁμιλία.

Ἐπεὶ οὖν δεῖ τινα ὁρίσαι ἀντ' ἐμοῦ τὸν ἐμὸν ἀναπληροῦντα τόπον, μιᾷ προαιρέσει τοῦ Θεοῦ δεηθῶμεν οἱ πάντες, ὅπως τὸν ὄντα ἐν ἡμῖν κρείττονα αὐτὸς πρόδηλον ποιήσῃ, ἵνα ἐπὶ τῆς Χριστοῦ καθέδρας καθεσθεὶς, τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν εὐσεβῶς οἰκονομῇ. τίς ἄρα ὁρισθήσεται; [53] Θεοῦ γὰρ βουλὴ ἀναδείκνυται. μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν συνδούλων αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὰς τροφὰς ἐν καιρῷ αὐτῶν, μὴ ἐννοούμενον καὶ λέγοντα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· χρονίζει ὁ κύριός μου ἐλθεῖν· καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους αὐτοῦ, ἐσθίων καὶ πίνων μετά τε πορνῶν καὶ μεθυόντων. καὶ ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ ἄπιστον αὐτοῦ μέρος μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει.

Περὶ τοῦ δυναμένου χρησιμεύειν ἐκκλησίᾳ, καὶ παραιτουμένου.

Εἰ δέ τις τῶν παρεστώτων, δυνάμενος τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀνθρώπων ὑποστέλλειν, τῆς αὐτοῦ ἀναπαύσεως φροντίζων μόνης, καὶ αὐτὸς προσδοκάτω ἀκοῦσαι· δοῦλε πονηρὲ καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σε τὸ ἀργύριόν μου προβαλεῖν ἐπὶ τῶν τραπεζιτῶν, καὶ ἐγὼ ἂν ἐλθὼν ἔπραξα τὸ ἐμόν· ἐκβάλετε τὸν ἀχρεῖον δοῦλον εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. καὶ εὐλόγως. σοῦ γάρ φησιν, ἄνθρωπε, τοὺς λόγους μου ὡς ἀργύριον ἐπὶ τραπεζιτῶν καὶ ὡς χρήματα δοκιμάσαι. τὸ οὖν πλῆθος τῶν πιστῶν δεῖ ἑνί τινι πείθεσθαι, ἵνα οὕτως ἐν ὁμονοίᾳ διατελεῖν δυνηθῇ. τὸ γὰρ εἰς ἀρχὴν μίαν λῆγον ἐξουσίας, μοναρχίας εἰκόνι, τοὺς ὑποκειμένους, αἰτίᾳ εὐταξίας, εἰρήνης ἀπολαύειν τίθησιν· τὸ δὲ πάντας φιλαρχοῦντας, ἑνὶ μόνῳ ὑπεῖξαι μὴ θέλειν, [54] καὶ αἰτίᾳ διαιρέσεως, πάντως καὶ πεσεῖν ἔχουσιν.

Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον πειθέτω τὰ παρ' ὀφθαλμοῖς γινόμενα· πῶς νῦν πολλῶν κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὄντων βασιλέων, συνεχῶς πόλεμοι γίνονται. ἔχει γὰρ ἕκαστος πρόφασιν εἰς πόλεμον, τὴν ἑτέρου ἀρχήν. ἐὰν δὲ εἷς ᾖ τοῦ παντὸς ἡγεμὼν, οὐ εἵνεκεν πολεμεῖ οὐκ ἔχων, ἀΐδιον τὴν εἰρήνην ἔχει. πέρας γοῦν ὁ Θεὸς τοῖς καταξιωμένοις αἰωνίου ζωῆς,

monem de Deo; licèt Petrus rogatu ipſius conſilium mutâſſet, inquiſitionemque conceſſiſſet per interrogationem ac reſponſionem fieri. Cæterùm diſputatio per tres dies duravit. Quartò autem illuceſcente, Simon nocte versùs Tyrum Phœniciæ profugit. Nec multis pòſt diebus venerunt quidam eorum qui præire ſolebant, & dixerunt Petro; Simon magnas præſtigias Tyri edendo, multos incolarum perculit; teque multis calumniis odioſum reddidit.

Epit. n. 42. &c.

LIX. Quæ poſtquàm audivit Petrus; inſequenti nocte, auditorum turbam fecit convenire, atque congregatis dixit; Cùm ego properarem ad Gentes quæ multos Deos aſſerunt, prædicaturus & docturus unum eſſe Deum, creatorem cœli & terræ omniumque quæ in iis continentur, quo dilecto poſſent ſalutem conſequi; præveniens malitia (ex ipſa Conjugationis lege) præmiſit Simonem; ut homines, ſi fortè multos Deos, damnatis iis qui in terra dicuntur, deſinerent affirmare, jam multos in cœlo exſiſtere putarent; quò dum Monarchiæ ſeu unitatis Dei bonum nullatenus in precio habent, in perpetuum poſt ſupplicia intereant. Quodque peſſimum eſt; quia verus ſermo incomparabilem habet vim, anticipans Simon calumniis perſuadet hominibus me nullo modo tecipere; ne fortè qui calumniatur, revera eſſe calumniator deprehendatur; & ne verus ſermo cùm fuerit patefactus, credi poſſit. Oportet ergo me citò hominem aſſequi, ut ne calumnia diutiùs immorata, omnes penitùs invadat.

Petri valedictio ad plebem; & quòd ipſe citò aſſequi deberet Simonem Tyri. Recogn. l. 3. n. 65. &c. l. ſuprà, Hom. 2. n. 25.

LX. Quoniam igitur neceſſe eſt aliquis conſtituatur qui meum ſuppleat locum, uno animo Deum cuncti oremus, ut eorum qui inter nos ſunt præſtantiſſimum manifeſtet; quò ſedens in Chriſti cathedra, ipſius Eccleſiam piè adminiſtret. Quis autem deſignabitur? Dei quippe oſtenditur conſilium. Beatus ille homo, quem conſtituet ejus dominus ſuper famulitium conſervorum ſuorum, ut det illis cibum in tempore; qui non cogitat ac dicit in corde ſuo; Moram facit dominus meus venire: ſi enim ſic cœperit percutere conſervos, manducans & bibens cum meretricibus ac ebrioſis; veniet dominus ſervi illius in hora quâ non ſperat, & in die quo neſcit, & dividet eum, partemque ejus infidelem ponet cum hypocritis.

Sermo Petri, de ſucceſſore ſuo, locum ſuum impleturo.

Mat. 24. 45. Luc. 12. 42.

LXI. Quòd ſi quis adſtantium, cùm poſſit hominum improbitatem regere; tamen detrectat, de ſua ſolùm quiete ſollicitus; & ipſe exſpectet audire; *Serve male & piger, oportuit te tradere pecuniam meam nummulariis, & ego veniens exegiſſem quod meum eſt. Ejicite inutilem ſervum in tenebras exteriores.* Et meritò. Tuum enim, inquit, eſt, ô homo, probare verba mea, tamquam apud nummularios argentum & pecuniam. Itaque fidelium multitudo uni debet credere; ut ita poſſit vivere concorditer. Quod enim in unius poteſtatis imperium deſinit, Monarchiæ repræſentatione, facit ut ſubjecti, per bonum ordinem, fruantur pace: qui verò omnes volunt imperare, nec uni ſoli cedere; ob diviſionem, penitùs concidant neceſſe eſt.

De eo qui poteſt Eccleſiæ prodeſſe, & recuſat

Clem. Ep. ad Jac. n. 3. Mat. 25. 26. Luc. 19. 22.

LXII. Sed & te perſuadeant quæ ante oculos obverſantur. Scilicet, nunc cùm multi per omnem terram ſint reges, aſſiduè bella oriuntur. Unuſquiſque enim occaſionem ad bellum ſumit ex alterius imperio. Si autem unus eſſet mundi imperator; ille deſinente bellandi cauſâ, æternam obtineret pacem. Denique iis qui vitam perpetuam con-

---

52. Ἡ ζήτησις τριῶν ἐπεκράτησεν ἡμερῶν.] Conſtit. Apoſtol. lib. 6. cap. 8. καὶ τρίτον ἐπ' αὐτῶν διαλεχθεὶς αὐτῷ. COTELERIUS

53. Θεοῦ γὰρ βουλὴ ἀναδείκνυται.] An imitatio ſententiæ Homericæ, Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή. ſumpto verbo ἀναδείκνυται ex Actor. I. 24. Ibid.

54. Καὶ αἰτίᾳ διαιρέσεως] Habet Turrianus lib. 5. pro Epiſtolis Pontificum cap. 9. αἰτίαν. minùs bene. Ibid.

55. Καὶ

1. ſuprà, n. 19. conſequentur; unum Deus in illo ſæculo conſtituit Univerſi regem, ut monarchiæ gratiâ, pax exoriatur ſtabilis. Debent itaque cuncti unum, tamquam viæ ducem ſequi, ſicque Dei imaginem honorare: is autem ductor ſcire debet viam, quâ intratur in ſanctam civitatem.

Zacchæi ordinatio. Luc. 19. LXIII. Quem verò alium ex adſtantibus eligam, quàm Zacchæum, apud quem & Dominus ingreſſus manſit, judicans dignum eſſe qui ſalvaretur? Quô dictô, manum præſenti Zacchæo injiciens, cogebat eum in ſuâ cathedrâ ſedere. At Zacchæus accidens ad pedes ejus, rogabat uti principatu ipſum liberaret: ſimulque pollicebatur ac dicebat; Quæcumque qui præeſt facere debet, faciam; tantùm mihi dona non habere hoc nomen: vereor enim principatûs nomen induere, quoniam acerbâ invidiâ & periculo abundat.

Petri admonitio, cum Zacchæus Epiſcopatum detrectaret. Mat 24. 45. Luc. 12. 42. LXIV. Dixit Petrus; Si hoc vereris, noli princeps vocari, ſed conſtitutus ſeu præfectus; eam quippe appellationem Dominus conceſſit per hæc verba; *Beatus ille homo, quem ejus dominus conſtituet ſuper famulitium conſervorum ſuorum.* Quòd ſi omninò refugis agnoſci pro eo qui habeat gubernandi poteſtatem; ignorare videris, profeſſam præſidentis poteſtatem multùm valere ad perſuadendam flectendamque plebem. Ei quippe tamquam poteſtatem adepto credunt ſinguli, conſcientiam pro magna neceſſitate habentes. Quid verò; nonne & certò ſcis, te non ut principes gentium imperare debere; ſed ut ſervum miniſtrare hominibus, ut patrem tueri injuriâ affectos, ut medicum viſitare, ut paſtorem cuſtodire; unô verbô, cunctas pro eorumdem ſalute ſuſcipere curas? An putas ignorare me, quales te compellam labores ſumere? dum te volo à plebe judicari, cui placere nemo ullo ſtudio poteſt; cùm maximè fieri queat, ut qui bene operatur, ſibi concilies Deum. Quocirca oro te, ut alacriter Epiſcopatum ſuſcipias, propter Deum, propter Chriſtum, pro fratrum ſalute, pro eorumdem gubernatione, & tuâ utilitate. (Clement. Epiſt. ad Jac. n. 4.)

LXV. Aliud etiam reputa; quòd ſicut labore & periculo non caret, gubernare Eccleſiam Chriſti, eò major eſt merces; ſed & major pœna, ei qui poteſt, recuſat tamen. Cupio igitur, qui te ſciam adſtantium eruditiſſimum, fœnori des pulcras ſententias, quæ tibi à Domino traditæ ſunt; *Mat. 25. 21.* ut audias; *Euge ſerve bone & fidelis*; & non, quemadmodum qui unum talentum abſcondit, opprobrium feras, & obnoxius ſupplicio declareris. Sin verò non vis bonus Eccleſiæ conſtitui cuſtos, alium pro te indica, qui te ſit doctior ac fidelior. Sed non dabis. Tu enim & cum Domino verſatus es, ac vidiſti mirabilia opera, & Eccleſiæ adminiſtrationem didiciſti. (Clem. Ep. ad Jac. n. 5.)

Ibid. n. 17. & 2. LXVI. Tuæ igitur partes ſunt, jubere ea, in quibus fratres & ſubjicere ſe debent, & non refragari. Subjicientes ergo ſe, ſalvi fient: refragantes verò, à Domino punientur. Quoniam qui præſidet, Chriſti locum accepit. Quare Præſidentis ſive honor, ſive contumelia, ad Chriſtum refertur, & à Chriſto ad Deum. Id autem prolocutus ſum, ut ipſi quoque fratres non ignorent, quanto in periculo verſabuntur qui tibi non obtemperabunt. Nam qui tibi jubenti non obtemperabit, Chriſto non obediet, & dum non obedit Chriſto, Deum ad iram incitat. (Recogn. l. 3. n. 66.)

Petri exhortatio ad populum de rectore, & ad rectorem de populo, & ad omnem Clerum. LXVII. Oportet ergo ut Eccleſia, velut civitas in excelſo ædificata, Deo dignum habeat ordinem præclaramque adminiſtrationem. Ante omnia,

ἵνα ἐν τῷ νῦν αἰῶνι βασιλέα τοῦ παντὸς καθίσηση, ἵνα αἰτίᾳ μοναρχίας ἄπλετος εἰρήνη γένηται. χρὴ οὖν ἑνί τινι ὡς ὁδηγῷ τοὺς πάντας ἕπεσθαι, ὡς εἰκόνα Θεοῦ προτιμῶντας· τὸν δὲ ὁδηγὸν εἶναι τὴν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἀπιούσης εἴσοδον ἐπιστάμενον.

Τίνα δὲ ἄλλον αἱρήσομαι τῶν παρόντων, ἢ Ζακχαῖον, πρὸς ὃν καὶ ὁ κύριος εἰσιὼν ἀνεπαύσατο, τοῦ σώζεσθαι κρίνας ἄξιον εἶναι; καὶ τοῦτο εἰπών, παρεστῶτι τῷ Ζακχαίῳ ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα, ἐβιάζετο ἐπὶ τῆς αὐτοῦ καθέδρας καθέζεσθαι· ὁ δὲ Ζακχαῖος προσπεσὼν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, ἐδεῖτο ὅπως τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἀπολύσῃ, μετὰ τοῦ ὑπισχνεῖσθαι καὶ λέγειν, ὅτι ὁποῖα ποιεῖν χρὴ τὸν ἄρχοντα ποιῶν, ποιήσω, μόνον μοι τὸ ὄνομα τοῦτο μὴ ἔχειν χάρισαι· εὐλαβοῦμαι γὰρ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐνδύσασθαι ὄνομα· πικροῦ γὰρ φθόνου καὶ κινδύνου γέμει. (Ζακχαίου χειροτονία.)

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· εἰ τοῦτο εὐλαβῇ, ἄρχων μὲν μὴ καλοῦ, ἀλλ' ὁ καθεστώς, τοῦτο τοῦ κυρίου δεδωκότος λέγεσθαι, τῷ εἰπεῖν· μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας τῶν συνδούλων αὐτοῦ. εἰ δὲ παντελῶς οὐ θέλεις γνωσθῆναι ὅτι ἐξουσίαν διοικήσεως ἔχεις, ἀγνοεῖν μοι δοκεῖς, ὅτι ἡ ὁμολογουμένη τοῦ προκαθεζομένου ἐξουσία, πολύ τι δύναται πρὸς δυσωπίαν τοῦ πλήθους. ὡς γὰρ ἀληθεῖ τῇ ἐξουσίᾳ ἕκαστος πείθεται, ὡς μεγάλην ἀνάγκην τὴν συνείδησιν ἔχων. τί δὲ οὐχὶ καὶ ἀσφαλῶς γινώσκεις, ὅτι οὐχ ὡς οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν, ἄρχειν ἔχεις, ἀλλ' ὡς δοῦλος, αὐτοῖς ὑπηρετεῖν· ὡς πατήρ, ἀδικουμένοις· ὡς ἰατρός, ἐπισκεπτόμενος· ὡς ποιμήν, φυλάσσων· συνελόντι δὲ εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας φροντίδα ἔχειν; ὅτι οὖν, ἀγνοεῖν με οἴει καμάτους ἀναδέξασθαί σε βιάζομαι; ὑπὸ ὄχλων κρίνεσθαί σε ἀξιῶν, οἷς ἀρέσαι τινὰ ἀμήχανον· Θεὸν δὲ εὖ πράττοντα πεῖσαι δυνατώτατον. διὸ δέομαι προθύμως ἀναδέξασθαι, διὰ Θεόν, διὰ Χριστόν, ὑπὲρ τῆς ἀδελφῶν σωτηρίας, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν οἰκονομίας, καὶ σῆς ὠφελείας. (Τίνα ὁ Πέτρος παραινεῖ τὸν Ζακχαῖον εἰς ἐπισκοπὴν παραιτ.)

Καὶ τὸ ἕτερον δὲ λόγισαι, ὅτι ὥσπερ κάματον καὶ κίνδυνον ἔχει τὸ τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν οἰκονομεῖν, τοσούτῳ μείζων ὁ μισθός· ἀλλ' ἔτι μὲν καὶ ἡ κόλασις μείζων τῷ δυναμένῳ, καὶ ἀπειθήσαντι. βούλομαι οὖν, πολυμαθέστερον εἰδώς σε τῶν παρόντων, δανείζειν καλὰς γνώμας, ἃς παρὰ τοῦ κυρίου πεπίστευσαι, ἵνα, εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ ἀκούσῃς, καὶ μὴ ὥσπερ ὁ τὸ ἓν ἀποκρύψας τάλαντον, ἔγκλημα λαβών, κολάσει ὑπόδικος ἀναφανῇς. εἰ δὲ μὴ βούλει ἀγαθὸς φύλαξ κατασταθῆναι τῆς ἐκκλησίας, ἕτερον ἀντὶ σοῦ μήνυσον, σοῦ πολυμαθέστερον καὶ πιστότερον. ἀλλ' οὐ δώσεις. σὺ γὰρ καὶ τῷ κυρίῳ συνῆς, καὶ τὰς θαυμασίας πράξεις ἑώρακας, καὶ διοίκησιν ἐκκλησίας μεμάθηκας.

[11] Καὶ σοῦ μὲν ἔργον ἐστὶν κελεύειν ἃ δεῖ, τῶν ἀδελφῶν ὑπείκειν καὶ μὴ ἀπειθεῖν. ὑπείξαντες μὲν οὖν σωθήσονται· ἀπειθήσαντες δέ, ὑπὸ τοῦ κυρίου κολασθήσονται. ὅτι ὁ προκαθεζόμενος Χριστοῦ τόπον πεπίστευται. διό ἤ τοι τιμὴ ἢ ὕβρις τοῦ προκαθεζομένου, εἰς Χριστὸν φέρεται, ἀπὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Θεὸν ἀναφέρεται. τοῦτο δὲ εἴρηκα, ἵνα καὶ αὐτοὶ οἱ ἀδελφοί, τὸν πρὸς σὲ ἀπειθείας τὸν κίνδυνον * αὐτῷ μὴ ἀγνοῶσιν· ὅτι ὃς ἂν σοῦ κελεύσαντι ἀπειθήσῃ, Χριστῷ ἀπειθεῖ, Χριστῷ δὲ ἀπειθήσας, Θεὸν παροργίζει. (* f. vacat. ἐκ αὐτῶ.)

Χρὴ οὖν τὴν ἐκκλησίαν ὡς πόλιν ἐν ὕψει οἰκοδομημένην, φιλόθεον ἔχειν τάξιν καὶ διοίκησιν καλήν· πρὸ πάντων ὁ ἐπίσκοπος ὡς ἄρχων ἀεὶ ὢν (Πέτρου παραινέσεις πρὸς λαὸν περὶ ἄρχοντος, καὶ πρὸς τὸν ἄρχοντα περὶ τοῦ λαοῦ, καὶ πρὸς πάντα τὸν κλῆρον.)

λέγε

55. Καὶ σοῦ μὲν ἔργον &c.] Fraudi mihi fuit dum verterem, ſermonis continuitas quam in MS. inveneram. Nec enim animadvertebam ponendam eſſe diſtinctionem poſt verbum δεῖ. *Clara ſententia. Tuæ igitur partes ſunt jubere quæ oportet: partes fratrum, ſubjicere ſe & non refragari.* COT.

56. No-

λέγῃ ἀκουέσθω. οἱ πρεσβύτεροι τὰ κελευόμενα γενέσθαι σπουδαζέτωσαν. οἱ διάκονοι ἐμπεριερχόμενοι τῶν ἀδελφῶν τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπισκοπείσθωσαν, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ ἀναφερέτωσαν. οἱ λοιποὶ πάντες ἀδελφοὶ τὸ ἀδικεῖσθαι ἀναδεχέσθωσαν. εἰ δὲ κρίνεσθαι θέλουσι περὶ ὧν ἀδικοῦνται, ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων συμβιβαζέσθωσαν· τὸν δὲ συμβιβασμὸν οἱ πρεσβύτεροι τῷ ἐπισκόπῳ προσαναφερέτωσαν.

Νέους δὲ μὴ μόνον κατεπειγέτωσαν τοὺς γάμους, ἀλλὰ καὶ τῶν προβεβηκότων, μή πως ζέουσα ἡ ὄρεξις προφάσει πορνείας ἢ μοιχείας, λοιμὸν προστρίψηται τῇ ἐκκλησίᾳ. ὑπὲρ πᾶσαν γὰρ ἁμαρτίαν ἡ τῆς μοιχείας ἀσέβεια Θεῷ ἐστύγηται· ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν τὸν ἁμαρτήσαντα ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνεστιωμένους, καὶ συναναμιγνυμένους· λύσσῃ γὰρ ἔοικεν, ὅτι τῆς ἰδίας μανίας μεταδιδόναι φύσιν ἔχει. σωφροσύνης οὖν χάριν σπευδέτωσαν τοὺς γάμους ἐπιτελεῖν, μὴ μόνον οἱ πρεσβύτεροι, ἀλλὰ καὶ οἱ πάντες. ἡ γὰρ τοῦ μοιχευσαμένου ἁμαρτία ἐπὶ τοὺς πάντας ἐλθεῖν βιάζεται. τὸ οὖν σπεύδειν σωφρονεῖν τοὺς ἀδελφούς, τοῦτο πρώτη ἐλεημοσύνη. ψυχῆς γάρ ἐστιν θεραπεία· ἡ γὰρ τροφὴ τοῦ σώματος ἀνάπαυσίς ἐστιν.

Ὅμως ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἀφαιρήσεσθε, ὧν δὲ ἔχετε μεταδώσετε. πεινῶντας γὰρ θρέψετε, διψῶσιν ποτὸν παρέξετε, γυμνοὺς ἐνδύσετε, νοσοῦντας ἐπισκέψεσθε, τοῖς ἐν εἱρκταῖς ὡς δυνατὸν βοηθήσετε, ξένους εἰς τὰ ἑαυτῶν σκηνώματα προθύμως ἀποδέξασθε, μηδένα μισήσετε. ὡς δὲ δεῖ εὐσεβεῖν, ἐγγυμναζομένους ὑμᾶς ὁ ὑμέτερος διδάξει νοῦς. πρὸ δὲ πάντων, εἰ καὶ δεῖ ὑμῖν λέγειν, συνεχέστερον συνέρχεσθε, εἴθε καθ' ὥραν, ἐπεί γε ἐν ταῖς νενομισμέναις τῆς συνόδου ἡμέραις. ἐὰν γὰρ τοῦτο ποιῆτε, ἐντὸς τειχῶν ἀσυλίας ἐστέ. ἀρχὴ γὰρ ἀπωλείας, ἀποταξία. μήτις οὖν προφάσει μικροψυχίας τῆς πρὸς ἀδελφὸν, ἀπολειπέσθω τις τοῦ συνεδρίου. ἐὰν γάρ τις ὑμῶν ἀπολειφθῇ τοῦ συνάγεσθαι, τῶν σκορπιζόντων τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν λογισθήσεται, μετὰ μοιχῶν ἀποβληθήσεται. ὡς γὰρ μοιχὸς ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος προφάσει τινὸς ἑαυτὸν ἀφώρισεν, καὶ τῷ πονηρῷ κατ' αὐτοῦ χώραν ἔδωκεν προβάτου ἁρπάσαι, ὡς μανδρῶν ἔξω εὑρεθέντος.

Πλὴν τοῦ ἐπισκόπου ὑμῶν ἀκούετε, καὶ τιμὴν πᾶσαν αὐτῷ ἀπονέμοντες μὴ κάμνετε, εἰδότες ὅτι προφάσει τῇ πρὸς αὐτὸν εἰς Χριστὸν * φέρετε, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ εἰς Θεὸν * ἀναφέρετε· καὶ τῷ προσενέγκαντι πολυπλασίως ἀνταποδίδοται. θρόνον οὖν Χριστοῦ τιμήσετε. ὅτι καὶ Μωϋσέως καθέδραν τιμᾶν ἐκελεύσθητε, κἂν οἱ προκαθεζόμενοι ἁμαρτωλοὶ [56] νομίζωνται. καὶ ταῦτα μὲν ὑμῖν αὐτάρκως εἴρηται· αὐτῷ δὲ πῶς ἀμέμπτως βιοῦν, περιττὸν ἡγοῦμαι λέγειν, ὅστις τοῦ κἀμὲ διδάξαντος δόκιμος ὑπάρχῃ μαθητής.

* f. φέρεσθε
** f. ἀναφέρεσθε

Πλὴν ἀδελφοί, ἔνια οὐ χρὴ ἀναμένειν ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὸ εὔλογον νοεῖν. Ζακχαῖος μόνος ὑμῖν ὅλος ἑαυτὸν ἀσχολεῖν ἀποδεδωκώς, κοιλίαν ἔχων, καὶ ἑαυτῷ μὴ ἀσχολῶν, πῶς δύναται τὴν ἀναγκαίαν πορίζειν τροφήν; οὐχὶ δὲ εὔλογόν ἐστιν πάντας ὑμᾶς τοῦ ζῆν αὐτοῦ πρόνοιαν ποιεῖν; οὐκ ἀναμένοντας αὐτὸν ὑμᾶς αἰτεῖν, τοῦτο γὰρ προσαιτοῦντός ἐστιν· μᾶλλον δὲ τεθνήξεται λιμῷ, ἢ τοῦτο ποιεῖν ὑποστῇ. πῶς δὲ καὶ ὑμεῖς οὐ δίκην ὑφέξετε, μὴ λογισάμενοι ὅτι ἄξιός ἐστιν ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ; καὶ μὴ λεγέτω τις· οὐκοῦν ὁ δωρεὰν παρασχεθεὶς λόγος πωλεῖται; μὴ γένοιτο. εἴ τις γὰρ ἔχων πόθεν ζῆν, λάβοι, οὗτος πωλεῖ τὸν λόγον· εἰ δὲ μὴ ἔχων, τοῦ ζῆν χάριν λαμβάνει τροφὴν, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἔλαβεν ἔν τε δείπνοις, καὶ φίλοις, οὐδὲν ἔχων, ὁ ὢν αὖθις πάντων

Epiſcopus, velut rector, in iis quæ dicit audiatur. *Mat.* 5. 15.
Presbyteri curent fieri quæ jubentur. Diaconi cir- I. Clement.
cumambulantes, conſiderent fratrum corpora & Epiſt. ad Jacobum, n.
animas, atque Epiſcopo denuncient. Reliqui om- 10.
nes fratres, affici injuriâ ſuſcipiant libenter. Quòd
ſi de iis in quibus injuriâ afficiuntur, cupiunt ju-
dicari, apud Presbyteros concilientur; & Presby- Clem. Ep.
teri conciliationem ad Epiſcopum referant. ad Jacobum,

LXVIII. Non modò autem juvenes ad matri n. 10.
monium compellant, ſed & natu provectos; ne Ib. n. 7.
ſervena cupidirss, per fornicationem vel adulre-
rium, peſtem in Eccleſiam inferat. Super omne enim peccarum, impietas adulterii odio à Deo habetur: quia non ſolum interficit ipſum peccatorem, ſed & convefcenres ac congreſſos. Rabiei quippe eſt ſimilis; quandoquidem à naturâ hsbet ut ſuam communicet inſaniam. Ergo proprer caſtitatem, feſtinent nuptias conciliare, non modò Presbyteri, verùm etiam omnes. Nam mœchi delictum, ad omnes neceſſariò venit. Prima ergo miſericordia eſt, fratres ad pudicitiam impellere: quoniam animæ eſt medela; at cibus, corporis eſt recreatio.

LXIX. Cæterùm ſi fratres veſtros diligatis, ni- Ib. ſect. 9.
hil eorum auferetis, immò veſtra communicabitis: eſurientes nutrietis, ſitientibus præbebitis potum, induetis nudos, viſitabitis ægrotantes, carcere incluſis ſuccurretis pro viribus, peregrinos in veſtra tecta ſuſcipieris lubenter, neminem odio proſequemini. Quo modo autem piè vivere oporteat,
vos attentos veſter docebit animus. Verùm ante Ib. n. 17.
omnia, ſi & vobis dicere neceſſe ſit, frequenter convenite, utinam ſingulis horis; alioqui, conventûs ſtatis diebus. Nam ſi hoc feceritis, intra muros eſtis Aſyli. Perditionis quippe initium eſt iſta deſertio. Ne igitur quis, prætextu quòd animo ergs fratrem puſillo ac iniquo ſit, deſiſtat convenire. Si enim aliquis veſtrûm à congregatione deſtiterit, cum iis reputabitur qui Chriſti diſſipsnt Eccleſiam, cum adulteris ejicietur. Quoniam ut adulter, per ſpiritum in ipſo exſiſtentem, prætextu quodam ſumpto, ſeipſum ſeparavit; & Malo locum contra ſe dedit, ut ovem raperet, nimirum extra caulas inventam.

LXX. Porrò Epiſcopum veſtrum audite, omnemque ei honorem tribuere ne ceſſetis: ſcitote quòd per illum adducimini ad Chriſtum, & à Chriſto ad Deum. Addocenti ergo multipliciter
retribuite. Honorate Chriſti thronum. Quando- *Mat.* 23. 2.
quidem & Moyſis cathedram honorare juſſi eſtis; quamvis in eâ præſidentes, peccatores habeantur. Atque hæc quidem vobis ſufficienter ſint dicta. Zacchæo autem quâ ratione inculpatè vivat, ſuperfluum puto dicere; cùm etiam illius qui me docuit probus ſit diſcipulus.

LXXI. Verùm, fratres, nonnulla, ut audiatis exſpectare non oportet, ſed ex vobis ipſis quod æquum eſt intelligere. Zacchæus ſolus, ſe totum quò vobis vacet tradens, cùm ventrem habeat, ſibique non provideat, quo modo poteſt cibum neceſſarium comparare? Nonne verò juſtum eſt, ut omnes vos victûs ejus curam geratis? neque exſpectetis ut petat à vobis; hoc etenim mendico convenit: potiùs autem peribit fame, quàm id facere ſuſtineat. Et quâ ratione vos pœnas non dabi-
tis, ſi non reputaveritis, dignum eſſe operarium *Luc.* 10. 7.
mercede ſuâ? Nec dicat aliquis; An ergo gratis datus ſermo, venditur? Abſit. Nam ſi quis qui habet unde vivat, accipit; hic vendit ſermonem: non peccat verò, ſi non habens, accipiat cibum ad victum; ſicut & Dominus in cœnis & apud amicos ac-

56. Νομίζωνται.] Turriano ubi ſuprà, νομίζονται. COTELERIUS.

accepit, qui nihil habebat, oous tamen omnia poſſidebat. Convenienter igitur honorate Presbyteros, Catechiſtas, Diaconos utiles, viduas rectè viventes, orphanos velut filios Eccleſiæ. Sed & cùm neceſſariò opus erit pecuniâ, omnes pariter conferte. Mutuò exercete pietatem, nec pigeat omnia pro ſalute veſtrâ ſuſtinere.

Impoſitio manus ſuper Zacchæum, cum prece. Epit. n. 43. &c.

LXXII. Quibus dictis, manum Zacchæo impoſuit, dicens; Here ac Domine omnium, Pater & Deus, tu paſtorem cum grege cuſtodi. Tu cauſſa; tu poteſtas. Nos, quod adjuvatur; tu, adjutor, medicus, ſervator, murus, vita, ſpes, refugium, gaudium, exſpectatio, requies: breviter dicam; tu nobis omnia es. Ad conſequendam ſalutem æternam opitulare; libera, cuſtodi. Cuncta potes. Tu enim es princeps principum, & dominus dominorum, herus regum. Tu Antiſtiti da poteſtatem ſolvendi quæ oportet ſolvere, & ligandi quæ ligare oportet. Tu doce. Tu per eum tamquam per inſtrumentum, Eccleſiam Chriſti tui, velut pulcram ſponſam tutare. Ad te enim pertinet æterna gloria, laus, Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, in omnia ſæcula. Amen.

LXXIII. Quæ cùm dixiſſet, poſtea infit; Quicumque baptizari vultis, ex craſtino die jejunare incipite, & ſingulis diebus manûs impoſitionem accipite, ac interrogate de quibus volueritis. Adhuc enim decem dies volo vobiſcum manere. Poſt tres autem dies, cùm baptizare cœpiſſet; vocavit me, & Aquilam, & Nicetam, & dixit; Tyrum profecturus poſt ſeptem dies, volo vos ſtatim abire, & apud Chananæam Berenicen Juſtæ filiam clàm hoſpitari, atque ex ea diligenter mihi perſcribere quæ ad Simonem pertinebunt. Multùm enim proderit mihi; ut ad id me præparem. Quapropter jamjam cum pace pergite. Igitur deſerentes eum baptizantem; quemadmodum juſſerat, in Tyrum Phœniciæ præceſſimus eum.

HOMILIA QUARTA.

Clementis, Aquilæ, & Nicetæ, Tyri apud Berenicen ſermo de Simone. Epit. n. 44. &c.

I. CÆſareâ ergo Stratonis egreſſus ego Clemens, ſimulque Nicetas, & Aquila, in Tyrum Phœniciæ intravimus, & juxta Petri mandatum qui miſerat nos, hoſpitati ſumus apud Berenicem Juſtæ Chananææ filiam; quæ lubentiſſimè nos ſuſcepit; præque multo erga me honore contendens, & præ dilectione erga Aquilam & Nicetam ut familiares gaudens ac confidens, magnâ humanitate proſecuta eſt; noſque ad corpus curandum comiter incitavit. Intuitus ergo, quòd hortaretur ut faceremus breves inducias; Rectè, inquam, agis, dum caritatis implere munia feſtinas. At ipſi præferri debet timor erga Deum noſtrum. Veremur enim, qui pro multis animabus contendimus, recreationem noſtram anteponere earum ſaluti.

II. Audimus enim, quòd Simon magus, in diſputatione quam cum Domino noſtro Petro Cæſareæ habuit, ſuperatus, ſtatimque aufugiens, hîc multa perpetrat mala. Apud omnes enim adverſarios Petrum falsò calumnians, multorum abripit animas. Nam cùm ipſe ſit magus, eum magum appellat; & cùm ſit impoſtor, impoſtorem eum proclamat; cùmque in diſputatione per omnia victus ceſſerit ac fugerit, viciſſe ſe profitetur; frequenterque præcipit Petrum non eſſe audiendum, quaſi videlicet ſollicitus ne à peſſimo illudantur mago.

ἔχων, οὐχ ἁμαρτάνει. ἀδιαλείπτως οὖν τιμᾶτε πρεσβυτέρους, κατηχητάς, διακόνους χρησίμους, χήρας τὰς βεβιωκυίας, ὀρφανοὺς ὡς ἐκκλησίας τέκνα, ἀλλὰ καὶ ἐάν τινι χρεία τινὸς πέρι πρὸς ἀναγκαῖον φανῇ, ἅμα οἱ πάντες συμβάλλεσθε. εἰς ἀλλήλους εὐσεβεῖτε, καὶ ὁμονοοῦντες πάντα ὅτι ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ὑπομένειν.

Χειροθεσία τῷ Ζακχαίῳ μετ' εὐχῆς.

Καὶ ταῦτα εἰπών, ἐπέθηκεν χεῖρα τῷ Ζακχαίῳ, λέγων· Δέσποτα καὶ κύριε τῶν ὅλων, ὁ πατὴρ καὶ Θεός, σὺ διαφύλαξον ποιμένα μετὰ ποίμνης. σὺ ἡ πρόφασις, σὺ ἡ δύναμις. ἡμεῖς τὸ βοηθούμενον, σὺ ὁ βοηθός, ὁ ἰατρός, ὁ σωτήρ, τὸ τεῖχος, ἡ ζωή, ἡ ἐλπίς, ἡ καταφυγή, ἡ χαρά, ἡ προσδοκία, ἡ ἀνάπαυσις· συνελὼν ἐρῶ, σὺ ἡμῖν τὰ πάντα. πρὸς αἰώνιον ὑπεροχὴν σωτηρίας συνέργησον· ῥῦσαι, φύλαξον. πάντα δύνασαι. σὺ γὰρ ἄρχων ἀρχόντων, καὶ κύριος κυρίων, δεσπότης βασιλέων. σὺ δίδου ἐξουσίαν τῷ προκαθεζομένῳ, λύειν ἃ δεῖ λύειν, καὶ δεσμεῖν ἃ δεῖ δεσμεῖν. σὺ σόφισον· σὺ ὡς δι' ὀργάνου δι' αὐτοῦ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σου, ὡς καλὴν νύμφην διαφύλαξον. σοῦ γάρ ἐστι δόξα αἰώνιος, ὕμνος, πατρί, καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. ἀμήν.

Καὶ ταῦτα εἰπών, μετὰ ταῦτα ἔφη· ὅσοι βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὔριον νηστεύειν ἄρξασθε, καὶ καθ' ἡμέραν χειροθετεῖσθε, καὶ περὶ ὧν θέλετε πυνθάνεσθε. ἔτι γὰρ ἡμερῶν δέκα ὑμῖν ἐπιμένειν θέλω. μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, ἐμὲ φωνήσας, καὶ Ἀκύλαν, καὶ Νικήτην, ἔφη· μέλλων ἐπὶ τὴν Τύρον ὁρμᾶν μεθ' ἡμέρας ἑπτά, βούλομαι ἐξ αὐτῆς ὑμᾶς ἀπελθόντας, παρὰ τῇ Χαναανίτιδι [57] Βερνίκῃ Ἰούστης θυγατρὶ λαθραιότερον ἐπιξενωθέντας, παρ' αὐτῆς τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα ἀκριβῶς γράψαι μοι. πολὺ γάρ μοι συμβάλλεται, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἁρμόσωμαι. διὸ ἐξ αὐτῆς προβαίνετε μετ' εἰρήνης. καὶ δὴ βαπτίζοντα αὐτὸν ἐάσαντες, καθὼς ἐκέλευσεν, εἰς Τύρον αὐτὸν προεξήειμεν τῆς Φοινίκης.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

Κλήμεντος καὶ Ἀκύλα καὶ Νικήτου πρὸς Βερνίκην ἐν Τύρῳ διάλεξις περὶ Σίμωνος.

ΚΑισαρείας δὲ τῆς Στράτωνος ἐξιὼν ἐγὼ Κλήμης, [58] ἅμα Νικήτῃ καὶ Ἀκύλᾳ, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης εἰσέβαλλον, καὶ κατ' ἐντολὴν Πέτρου τοῦ ἀποστείλαντος ἡμᾶς, ἐξενοδοχήθημεν παρὰ Βερνίκῃ θυγατρὶ τῆς Χαναανίτιδος Ἰούστης· ἥ τις ἀσμενέστατα ἡμᾶς ἀπεδέξατο, καὶ πολλῇ μὲν τῇ πρὸς ἐμὲ τιμῇ ἀγωνιῶσα, προσηγεῖ δὲ τῇ πρὸς Ἀκύλαν καὶ Νικήτην, ὅσα χαρᾷ ὡς συνήθης παρρησιαζομένη ἐφιλοφρονεῖτο, καὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἡμᾶς δεξιῶς κατήπειγεν. συνιδὼν οὖν ὅτι βραχεῖαν ἡμῖν ὑπέρθεσιν ποιεῖσθαι ἐπέτρεπεν· ὀρθῶς μέν, ἔφην, ποιεῖς, ἐπιδιδοῦσα τὰ τῆς ἀγάπης ἀποπληροῦν μέρη. προτιμητέος δὲ ταύτης ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος. δέδιμεν γὰρ ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, τὴν ἐκείνων σωτηρίας προτιμᾶν τῆς ἡμετέρας ἀναπαύσεως.

Πυνθανόμεθα γὰρ ὅτι Σίμων ὁ μάγος, ἐπὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἡττηθείς, παραχρῆμα ἀποδράς, ἐνταῦθα πολλὰ κακὰ διαπεπράχθαι. [59] πᾶσι γὰρ τοῖς ὑπεναντίοις παρὰ τὴν ἀλήθειαν λοιδορῶν τὸν Πέτρον, τὰς τῶν πολλῶν συναρπάζει ψυχάς. μάγος γὰρ αὐτὸς ὤν, μάγον ἐκεῖνον ἀποκαλεῖ· καὶ πλάνος αὐτὸς ὤν, πλάνον ἐκεῖνον ἀποκηρύσσει· καὶ ἐν τῇ ζητήσει ἐπὶ πάντων τὸ ἡττηθῆναι ἀποσκευασάμενος καὶ φυγών, αὐτὸς φάσκει νενικηκέναι, καὶ τοῦ Πέτρου μὴ δεῖν ἀκούειν, πυκνότερον ἐντέλλεται, ὡς δῆθεν κηδόμενος ἵνα μὴ ὑπὸ δεινοῦ καταγοητευθῶσι μάγου.

Ταῦ-

57. Βερνίκη.] Idem nomen Bernices ſeu Berenices, mulieri αἱμοῤῥοούσῃ quam ſanavit Chriſtus, tribuitur ab alio fabulatore Johanne Antiocheno Malala, apud Damaſcenum Orat. 3. pro ſacris imaginibus. COT.

58. Ἅμα Νικήτῃ καὶ Ἀκύλᾳ.] Codex Regius 804. ἅμα Νικήτῃ καὶ Ἀκύλᾳ εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐνεβαλόμεθα. Ibid.

59. Πᾶσι γὰρ τοῖς ὑπεναντίοις.] *In omnibus enim contrariis.* Ita malim. Ibid.

60. Α'

Ταῦτα οὖν μαθὼν ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος, προαπέστειλεν ἡμᾶς, ἐξεταστὰς τῶν λεχθέντων αὐτῷ ἐσομένους· ἵνα εἰ οὕτως ἔχοι, γραψάντων ἡμῶν αὐτὸς μάθῃ, καὶ ἐπελθὼν ἐξελέγξῃ αὐτὸν ἐκ τῶν ἄντικρυς ἐφ' ὧν αὐτὸν διέβαλλεν. ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ πολλῶν ψυχῶν ὁ κίνδυνος ἡμῖν πρόκειται, τούτου ἕνεκεν τῆς τοῦ σώματος ἡμῶν ἀναπαύσεως πρὸς βραχὺ ἀμελήσαντες, παρὰ σοῦ τῆς ἐνταῦθα διατριβούσης βουλόμεθα ἀψευδῶς μαθεῖν, εἰ ἅπερ ἠκούσαμεν ἀληθῆ τυγχάνει· καὶ λέγοις ἂν ἤδη ἡμῖν ἕκαστα.

Βερνίκης ἀφήγησις περὶ τῶν ὑπὸ Σίμωνος γενομένων. * f. ἔχει

Ἡ Βερνίκη δὲ ἀξιωθεῖσα, ταῦτα μὲν οὕτως ἔφη * ἔχειν ὡς ἠκούσατε· τὰ δὲ ἄλλα τὰ κατ' αὐτὸν τὸν Σίμωνα, ἅπερ ἴσως ἀγνοεῖτε, ἀκούσατε· φαντάσματί τε γὰρ καὶ ἰνδάλματα ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ φαίνεσθαι ποιῶν δι' ἡμέρας, πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν· καὶ προϊόντος αὐτοῦ ἀνδριάντες κινοῦνται, καὶ σκιαὶ πολλαὶ προηγοῦνται, [60] ἅσπερ αὐτὰς ψυχὰς τῶν τεθνηκότων εἶναι λέγει. πολλοὺς δὲ γόητα αὐτὸν ἐλέγχειν πειρωμένους, διαπλέξας πρὸς ἑαυτὸν εὐθύτερον προφάσει δεξιώσεως, βοῦν θύσας, καὶ ἑστιάσας αὐτούς, διαφόροις νόσοις περιέβαλεν, καὶ δαίμοσιν ὑπέβαλεν· καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω, πολλοὺς κακώσας, θεὸς εἶναι ὑποληφθεὶς, πρὸς τὸ φοβερὸν εἶναι καὶ προτετίμηται.

Ὅθεν οὐκ οἴομαι δυνήσεσθαί τινα τοσοῦτον ἀναφθὲν πῦρ σβέσαι. οὐ δὲ γὰρ ἐνδοιάζει τις περὶ ὧν ἐκεῖνος ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ τοῦθ' οὕτως ἔχειν διαβεβαιοῦται ἕκαστος. διὸ δὲ μὴ κινδυνεῦσαι ὑμᾶς χάριν, παρακαλῶ μηδὲν ἐγχειρῆσαι πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἂν Πέτρος ἔλθῃ, ὃς μόνος δυνήσεται πρὸς τοσαύτην δυναστείαν, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητὴς, ἀνταγωνίσασθαι. τοσοῦτον γὰρ πεφόβημαι τὸν ἄνδρα, ὡς εἰ μὴ καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸν κύριόν μου Πέτρον διαλεχθεὶς, τὸ ἧττον ἀπηνέγκατο, συνεβούλευσα ἂν ὑμῖν καὶ αὐτὸν πείθειν τὸν Πέτρον, μὴ πειρᾶσθαι ἀντεξετάζεσθαι τῷ Σίμωνι.

Κἀγὼ ἔφην· ὁ κύριος ἡμῶν Πέτρος εἰ ἠγνόει ὅτι αὐτὸς μόνος κατισχύει τῆς ἐκείνου δυναστείας, οὐκ ἂν ἡμᾶς προπέμπων ἐνετέλλετο, λανθανόντως τὰ κατὰ Σίμωνα διαμανθάνοντας αὐτῷ γράφειν. ὅμως ἐπεὶ ἑσπέρα κατειλήφει, ἄρτου μεταλαβόντες ὑπνώσαμεν. ἕωθεν δέ τις τῇ Βερνίκῃ συνήθης ἐλθὼν ἔφη, τὸν Σίμωνα εἰς τὴν Σιδῶνα ἐκπεπλευκέναι, τῶν δὲ αὐτοῦ μαθητῶν καταλελοιπέναι Ἀππίωνα τὸν Πλειστονίκην, ἄνδρα Ἀλεξανδρέα, γραμματικὸν τὴν ἐπιστήμην, * ὃν πρὸς πατρός μοι φίλον, ὃν ἐπέγνων, καὶ Ἀνουβίωνα τὸν [61] Διοσπολίτην τινὰ ἀστρολόγον, καὶ Ἀθηνόδωρον τὸν Ἀθηναῖον τῷ * Ἐπικούρου ἀρεσκόμενον λόγῳ. ἡμεῖς δὲ τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα μαθόντες, ἕωθεν πάντα γράψαντες, καὶ Πέτρῳ διαπέμψαντες, εἰς περίπατον ἀπετραπόμεθα.

* f. vacat. f. ὄντα

* f. Ἐπικουρείῳ vel Ἐπικούρῳ λόγῳ

Ἀππίωνος πρὸς Κλήμεντα ἐν Τύρῳ διάλεξις.

Καὶ Ἀππίων ἀπήντα ἡμῖν, οὐ μόνον μετὰ τῶν προειρημένων ἑταίρων τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἑτέρων ἀνδρῶν ὡς τριάκοντα. καὶ ἅμα τῷ ἰδεῖν με, προσαγορεύσας καὶ καταφιλήσας ἔφη· οὗτός ἐστιν Κλήμης, περὶ οὗ ὑμῖν τῆς τε εὐγενείας καὶ τῆς [62] ἐλευθεροτρεπείας πολλὴν ἐποιούμην λόγον· ὅτι ἀνὴρ πρὸς γένους Τιβερίου Καίσαρος ὤν, καὶ πάσης ἑλληνικῆς παιδείας ἐξησκημένος, ὑπὸ βαρβάρου τινὸς, τὴν προσηγορίαν Πέτρου, τὰ Ἰουδαίων ποιεῖν καὶ λέγειν ἠπάτηται. ὅθεν ἀξιῶ συναγωνίσασθαί μοι πρὸς τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ. καὶ ἐφ' ὑμῶν αὐτοῦ πυνθάνομαι. λεγέτω μοι, ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὐσεβεῖν ἑαυτὸν ἀποδεδωκέναι νομίζει, πῶς οὐχὶ τὸ μέγιστον ἀσεβεῖ, κα-

III. Hæc accipiens Dominus noſter Petrus, præmiſit nos, futuros verborum illius exploratores: ut ſi ita habeant, ipſe ſcribentibus nobis edoceatur; & adveniens arguat eumdem cominùs, de calumniis erga ſe. Quando igitur pro multorum animabus periculum nobis adjacet; ideò corporis noſtri refectione ad breve tempus neglectâ, à te quæ hîc degis certò ſcire volumus, an vera ſint quæ audivimus: jamque nobis ſingula ediſſere.

IV. Berenice verò rogata, Hæc quidem, inquit, eo modo ſe habent, quo audiviſtis: cætera verò ejuſdem Simonis, quæ fortè ignoratis, audite: phantaſmata enim, & ſpectra ac ſimulacra in medio foro quotidie oſtendens, totam obſtupefacit civitatem: & procedente eo ſtatuæ moventur, ac multæ umbræ præeunt, quas ipſas dicit eſſe animas defunctorum. Multos autem qui eum præſtigiatorem nitebantur oſtendere, cùm ſibi conciliâſſet citiſſimè prætextu convivii, mactato bove, ipſiſque in eſcam dato, variis implicuit morbis, Dæmonibuſque ſubjecit: ac ne plura proloquar, multos affligendo, Deus eſſe creditur, & formidabilis eſt, & colitur.

Berenices narratio de geſtis Simonis.

Anaſtaſius. Cedrenus. Nicephorus.

V. Quocirca non puto à quoquam ignem tantum accenſum poſſe extingui. Nemo enim in dubium vocat quæ ille pollicetur, ſed ſinguli confirmant rem ita habere. Quare, eâ gratiâ ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam tentetis adversùs eum, antè quàm Petrus venerit, qui cùm ſit Domini noſtri Jeſu Chriſti probatiſſimus diſcipulus, poterit ſolus contra tantam potentiam dimicare. Tantùm quippe metuo hominem, ut niſi aliàs cum Domino meo Petro diſceptans diſceſſiſſet inferior, conſilium dediſſem vobis, ipſum quoque Petrum perſuaderetis ne cum Simone diſputare niteretur.

VI. Et ego reſpondi; Si Dominus noſter Petrus ignoraret quòd ipſe ſolus adversùs ejus potentiam prævalet, non utique præmittendo nos mandâſſet, ut clàm Simonis geſta diſcentes ei ſcriberemus. Porrò cùm nox veniſſet, ſumpto cibo dormivimus. Manè verò aliquis Berenices familiaris veniens dixit, Simonem in Sidonem navigâſſe, ex ſuis autem diſcipulis reliquiſſe Appionem Pliſtonicem, virum Alexandrinum, arte Grammaticum, paternum meum amicum, mihi cognitum, & Anubionem quemdam Diopolitam, Aſtrologum, atque Athenodorum Athenienſem Epicureæ ſectæ addictum. Nos autem edocti res Simonis, manè cuncta cùm ſcripſiſſemus, & ad Petrum miſiſſemus, ad ambulationem convertimus gradum.

VII. Et occurrit nobis Appion, non ſolùm cum prædictis duobus ſociis, ſed & cum aliis viris triginta circiter. Ac ſimul atque me vidit; ſalutans & oſculatus, ait; Hic eſt Clemens, de quo multum ad vos ſermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quòd vir ex genere Tiberii Cæſaris, & in omni Græca diſciplina exercitatus, à Barbaro quodam qui vocatur Petrus, fraude compulſus eſſet ad peragendos ac prædicandos Judæorum ritus. Quare rogo, ut me in illo corrigendo adjuvetis. Et coram vobis eum interrogo. Reſpondeat mihi; quandoquidem arbitratur, quòd ſe, ut pietatem coleret, dediderit; quo modo non ma-

Appionis cum Clemente colloquium, Tyri.

60. Ἅσπερ αὐτὰς ψυχὰς τῶν τεθνηκότων εἶναι λέγει] Memoratus Codex, αὐτάς, ut in Epitome. Videndi qui citantur ad marginem, Anaſtaſius, Cedrenus, Nicephorus: primus Quæſt. 20. p. 242. ſecundus Compendii Hiſtorici p. 173. tertius Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 27. Ac fortè in loco Cedreni rectiùs ſcribetur; καὶ ἑστιάσας αὐτούς, διαφόροις καὶ δεινοῖς νόσοις καὶ δαίμοσιν ὑπέβαλε. COT.

61. Διοσπολίτην.] Non ſequi ſcripturam Codicis religioni habui. Ibid.

62. Ἐλευθεροτρεπείας.] In Membranis Regiis, ἐλευθεροπρεπείας. Ibid.

maximè impius ſit, qui patrios dereliquerit, declinaverit verò ad barbaros mores.

VIII. Ego reſpondi; Tuam quidem in me præclaram voluntatem habeo acceptam; at ignorationem amolior. Scilicet præclara quidem voluntas eſt, quòd in iis quæ tibi bona videntur, me verſari cupis: verùm cognitio non rectè habens, prætextu amicitiæ inſidiari nititur. Dixit Appion; Num ignoratio tibi videtur; patrios ritus ſervando, ſentire cum Græcis? Et ego reſpondi; Qui vitam piè agere ſtatuit, non omnimodis debet ſervare patria inſtituta; ſed ſervare quidem, ſi pia ſint; abjicere verò, ſi ſint impia. Uſu enim venire ſolet, ut aliquis patre impio natus, volens vivere piè, nolit patris mores ſequi. Excepit Appion; Quid ergo? patrem tuum ais malæ vitæ exſtitiſſe. Reſpondi ego; Non quidem erat malæ vitæ, ſed malæ opinionis. Et Appion; Quæ illius fuerit mala ſententia cupio audire. Et ego dixi; Quòd falſis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Atque Appion ſciſcitatus eſt; Quænam ſunt hæ Græcorum falſæ ac pravæ fabulæ? Reſpondi; Non recta de Diis opinatio; quam, ſi æquo animo fers, cum diſcendi cupidis audies.

IX. Quare ante diſſertationem, jam ſecedamus in quietiorem aliquem locum: ibi vobiſcum diſſeram. Quòd autem velim ſeorſum colloqui, cauſſa hæc eſt; quia non accedunt ſincerè plerique, neque etiam omnes Philoſophi, ad judicandum de rebus. Multos ſiquidem novimus, eorum quoque qui de ſe ob Philoſophiæ profeſſionem magnificè ſentiunt, inani gloriâ duci; aut lucri cupiditate, non autem virtutis amore indui pallio: qui ſi non invenerint id propter quod philoſophantur, vertunt ſe ad cachinnos. Ob iſtos ergo aptum aliquem locum eligamus, in quo ſoli ſimus.

X. Tum quidam ex illis, vir dives, qui agrum poſſidebat frondibus elegantiſſimè ornatum, dixit; Quandoquidem vehementer adurit æſtus, paullulùm à civitate ad hortos meos ſecedamus. Et progreſſi, conſederunt, ubi pura erant gelidorum laticum fluenta, & arborum omnigenûm tegmen viride. Ibi ego lubens ſedi, & reliqui circa me; qui ſilentes, pro voce quâ me rogaturi erant, per fixos in me oculos clarè videbantur quam promiſeram demonſtrationem poſcere. Itaque ſic loqui cœpi.

Clementis poſtquam ſeorſum fuerunt ſermo ad Appionem.

XI. Multa eſt, viri Græci, differentia inter veritatem atque conſuetudinem. Veritas enim ſincerè quæſita, invenitur: conſuetudo autem, quæcumque aſſumatur, ſeu vera, ſeu falſa, temere à ſeipſa confirmatur; neque cùm vera eſt, lætatur is qui aſſumit, neque cùm falſa, contriſtatur. Non enim judicio, ſed præſumptâ opinione is credidit, incertâ fretus fortunâ, majorum ſcilicet placito. Nec facile eſt exuere hæreditarium ſententiæ amictum, licèt ei penitus oſtendatur ſtultus ac ridiculus.

Quænam ſint Græca fabula ac impoſtura. I. Rec. l. 10. n. 30.

XII. Jam igitur ego univerſam Græcorum doctrinam dico eſſe pernicioſiſſimam mali Dæmonis diſciplinam. Alii enim illorum induxerunt multos Deos, eoſque malos, omnibuſque obnoxios perturbationibus: ut qui ſimilia patrare velit, non erubeſcat, quod eſt hominis proprium, dum pro exemplo habet fabuloſorum Deorum pravos & inhoneſtos mores. Ex eo autem quòd neque erubeſcit, pœnitentiæ is nec ſpem oſtendit. Alii vero fatum ſeu Geneſim invexerunt, præter quam nemo quidquam vel facere vel pati poſſit. Simi-

ἐγκαταλιπὼν μὲν τὰ πάτρια, ἀποκλίνας δὲ [63] εἰς ἔθη βάρβαρα.

Ἐγὼ ἀπεκρινάμην· τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σου ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι· τὴν δὲ ἄγνοιαν ἀποποιοῦμαι. ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις ἀγαθή, ὅτι ἐν οἷς δοκεῖς καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναί με θέλεις· ἡ δὲ γνῶσις οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα, φιλίας προφάσει ἐνεδρεύειν ἀγωνίζεται. καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· ἄγνοιά σοι εἶναι δοκεῖ, τὰ πάτρια ἔθη φυλάττοντα, τὰ Ἑλλήνων φρονεῖν; κἀγὼ ἀπεκρινάμην· τὸν εὐσεβεῖν προαιρούμενον, οὐ πάντως φυλάσσειν δεῖ τὰ πάτρια, ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν ἐὰν ᾖ εὐσεβῆ, ἀποποιεῖσθαι δὲ ἐὰν ἀσεβῆ τυγχάνῃ. ἐνδέχεται γάρ τινα πατρὸς ἀσεβοῦς ὄντα, εὐσεβεῖν βουλόμενον, μὴ θέλειν τῷ τοῦ πατρὸς ἀκολουθεῖν. καὶ ὁ μὲν Ἀππίων ἀπεκρίνατο· τί οὖν τὸν σὸν πατέρα ἔφης κακοῦ βίου γεγονέναι; κἀγὼ ἔφην· κακοῦ μὲν οὐκ ἦν βίου, κακῆς δὲ ὑπολήψεως. καὶ ὁ Ἀππίων· τίς ἦν ἡ κακὴ αὐτοῦ ὑπόνοια ἀκοῦσαι θέλω. κἀγὼ ἔφην· ὅτι τοῖς τῶν Ἑλλήνων ψευδέσιν καὶ κακοῖς ἐπίστευε μύθοις. καὶ ὁ Ἀππίων ἐπιζητῶν· τίνες εἰσὶν οὗτοι τῶν Ἑλλήνων οἱ ψευδεῖς καὶ κακοὶ μῦθοι; κἀγὼ ἔφην· ἡ περὶ θεῶν οὐκ ὀρθὴ δόκησις, ἣν ἐὰν μακροθυμῇς, ἀκούσῃ μετὰ τῶν φιλομαθῶν.

Διὸ πρὸ τοῦ διαλέγειν, ὥς τινα ἡσυχώτερον ὑποχωρήσωμεν ἤδη τόπον· ἐνταῦθα ὑμῖν διαλεχθήσομαι. τοῦ δὲ ἰδιολογεῖσθαί με βούλεσθαι αἰτία γέγονεν αὕτη, ἐπειδὴ οὐχ οἱ πολλοί, οὐδὲ οἱ φιλοσοφοῦντες αὐτοὶ ἅπαντες γνησίως προσέρχονται τῇ τῶν ὄντων κρίσει. ἴσμεν γὰρ πολλοὺς καὶ τῶν ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μεγαλοφρονούντων κενοδοξοῦντας, ἢ χρηματισμοῦ χάριν περιβεβλημένους τὸ τρίβωνα, καὶ οὐκ αὐτῆς ἀρετῆς ἕνεκεν, οἵτινες ἐὰν μὴ εὕρωσιν δι' ὃ φιλοσοφοῦσιν, ἐπὶ τὸ χλευάζειν τρέπονται. διὰ δὴ τοὺς τοιούτους ἐπιτήδειόν τινα πρὸς τὸ ἰδιάζειν τόπον ἐπιλεξώμεθα.

Καί τις ἐν αὐτοῖς πλούσιος ἀνήρ, καὶ διὰ παντὸς χῶρον τινὰ περὶ ἑαυτὸν κεκτημένος πεπυκασμένον φύλλων, ἔφη· ἐπειδὴ σφόδρα καῦμα ἐπιφλέγει, * βραχὺ τῆς πόλεως εἰς ἐμοὺς κήπους ὑποχωρήσωμεν. καὶ δὴ προϊόντες ἐκαθέζοντο ἔνθα ἦν καθαρῶν ψυχρῶν ναμάτων ἰδύματα, καὶ δένδρων παντοίων χλοερὰ σκέπη. ἔνθα ἐγὼ ἀσμένως ἐκαθεζόμην, καὶ οἱ λοιποὶ περὶ ἐμέ, καὶ ἡσυχάζοντες, ἀντὶ τοῦ μελλούσης ἀξιοῦν με φωνῆς, διὰ τοῦ ἀτενίζειν εἰς ἐμέ, δηλοὶ ἦσαν τὴν ὑπεσχημένην τὴν ἀπόδειξιν ἀπαιτοῦντες. καὶ δὴ οὕτως λέγειν ἠρξάμην.

* f. βραχὺ

Πολλή τις, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, [64] ἡ διαφορὰ τυγχάνει ἀληθείας τε καὶ συνηθείας. ἡ μὲν γὰρ ἀλήθεια γνησίως ζητουμένη εὑρίσκεται· τὸ δὲ ἔθος ὁποῖον ἂν παραληφθῇ, εἴτε ἀληθὲς, εἴτε ψευδές, ἀκρίτως ὑφ' ἑαυτοῦ κρατύνεται· καὶ οὔτε * ἀληθὲς ὄντι αὐτῷ ἥδεται ὁ παραλαβών, οὔτε ψευδεῖ ἄχθεται. οὐ γὰρ κρίσει, ἀλλὰ προλήψει ὁ τοιοῦτος πεπίστευκε, γνώμῃ τῇ περὶ αὐτοῦ ἐπ' ἀδήλῳ τύχῃ τὴν ἐπιδεδωκὼς ἐλπίδα. καὶ οὐκ ἔστι ῥᾳδίως ἀποδύσασθαι τὴν πάτριον περιβολήν, κἂν πάνυ αὐτῷ δεικνύηται μωρὰ καὶ καταγέλαστος οὖσα.

Κλήμεντος μετὰ τὸ ἰδίᾳ διάλεξις πρὸς Ἀππίωνα.

* f. ἀληθεῖ

Αὐτίκα γοῦν ἐγὼ τὴν πᾶσαν Ἑλλήνων παιδείαν, κακοῦ δαίμονος χαλεπωτάτην ὑπόθεσιν εἶναι λέγω. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν πολλοὺς θεοὺς εἰσηγήσαντο, καὶ τούτους κακοὺς καὶ παντοπαθεῖς· ἵνα ὁ τὰ ὅμοια πράττειν θέλων, μηδὲ αἰδῆται, ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπου ἴδιον, παράδειγμα ἔχων τῶν μυθολογουμένων θεῶν τοὺς κακοὺς καὶ ἀσέμνους βίους. τῷ δὲ μηδὲ αἰδεῖσθαι, οὐδὲ ἐλπίδα μετανοίας ὁ τοιοῦτος ἐμφαίνει. ἄλλοι δὲ εἱμαρμένην εἰσηγήσαντο, τὴν λεγομένην γένεσιν, παρ' ἣν μηδένα πάσχειν * τι, ἢ ποιεῖν δύνασθαι. ὁμοίως οὖν καὶ τοῦτο

Τίνες οἱ Ἑλλήνων μῦθοι τῆς πλάνης.

* τὶ Epit.

63. Εἰς ἔθη βάρβαρα.] Idem Codex Membraneus n. 804. ἤθη. COT.

64 In lemmate marginali, ἰδίᾳ] Reponendum puto ἰδιάσας. Ibid.

65. Διαφορὰ τυγχάνει.] Totum caput eodem modo habetur in Eclogis Damaſceni capite περὶ συνηθείας πονηρᾶς &c. niſi quod omittitur vox τύχῃ & παντοπαθεῖς ſcribitur, item rectius αἰδεῖσθαι. Ibid.

66. Πω

τοῦτο τῷ πρώτῳ ταὐτόν ἐστιν. νομίσας γάρ τις ὅτι παρὰ γένεσιν οὐδεὶς * οὔτε πάσχειν ἔχει, ῥᾳδίως ἐπὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἔρχεται, καὶ ἁμαρτὼν οὐ μεταμελεῖται ἐφ' οἷς ἠσέβηκεν, ἀπολογίαν φέρων ὅτι ὑπὸ γενέσεως αὐτὰ ποιεῖν ἐξηναγκάζετο· καὶ ὡς τὴν γένεσιν κατορθῶσαι μὴ δυνάμενος, ἐφ' οἷς ἐξαμαρτάνει, οὐδὲ τὸ αἰδεῖσθαι ἔχει.

* deest οὔτε ποιεῖν, Epit.

Ἄλλοι δὲ ἀπρονόητον φορὰν εἰσηγοῦνται, ὡς αὐτομάτως τῶν πάντων περιφερομένων, οὐδενὸς ἐφεστῶτος δεσπότου. τοῦτο δὲ οὕτω νομίζειν, ὡς εἰρήκαμεν, πασῶν δοξῶν τυγχάνει ἡ χαλεπωτάτη. ὡς γὰρ οὐκ ὄντος τοῦ ἐφεστῶτος καὶ προνοουμένου, καὶ ἑκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμοντος, [66] πᾶν ὅ, τι δύναται διὰ τὴν ἀφοβίαν ἀνέδην δρῶσιν. Ὅθεν οὐ ῥᾳδίως, ἢ τάχα οὐδὲ ὅλως, οἱ τὰ τοιαῦτα φρονοῦντες σωφρονίζονται. τὸν γὰρ ἐπιφερόμενον κίνδυνον οὐ προορῶνται. ὁ δὲ τῶν, [67] ὡς ὑμεῖς φατὲ, βαρβάρων Ἰουδαίων λόγος, εὐσεβέστατός ἐστιν, ἕνα πατέρα καὶ δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς εἰσηγούμενος, τῇ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελουμένοις χαριζόμενον τὰ ἁμαρτήματα· δίκαιον δὲ, ὡς [68] ἑκάστῳ μετὰ τὴν μετάνοιαν κατ' ἀξίαν τῶν πεπραγμένων * ἐπεξιόντα.

* f. ἐπεξιόντα

Περὶ τοῦ λόγου τῶν Χριστιανῶν ὁποῖος.

Οὗτος ὁ λόγος, εἰ καὶ μῦθος ὢν ἐτύγχανε, εὐσεβής γε ὢν, οὐκ ἀσύμφορος ἂν εἴη τῷ βίῳ. ἕκαστος γὰρ προσδοκίᾳ τοῦ κρίνεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπόπτου Θεοῦ, πρὸς τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν ὁρμὴν λαμβάνει. εἰ δὲ καὶ ἀληθὴς εἴη ὁ λόγος, ἀπήλλαξε μὲν τὸν σωφρόνως βεβιωκότα τῆς αἰωνίου κολάσεως, προσευεργέτηκεν δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀϊδίοις τε καὶ ἀπορρήτοις γενομένοις ἀγαθοῖς.

Πάλιν ἐπάνειμι ἐπὶ τὴν πρώτην τῶν Ἑλλήνων δόξαν, τὴν πολλοὺς καὶ παντοπαθεῖς Θεοὺς εἶναι μυθολογοῦσαν. καὶ ἵνα μὴ εἰς τὰ ἀσφαλῆ πλείω ἀναλίσκω χρόνον, ἑκάστου τῶν λεγομένων Θεῶν τὰς ἀσεβεῖς πράξεις εἰσηγούμενος, πάντως μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι αὐτῶν τοὺς ἔρωτας, τοῦ Διός τε καὶ Ποσειδῶνος, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, Διονύσου τε καὶ Ἡρακλέους, καὶ τῶν καθ' ἕνα ἕκαστον, οὓς οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὁρμώμενοι, οὓς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν Θεῶν, τὰ ὅμοια πράττητε.

Περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι Θεῶν νομιζομένων.

Ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἄρξομαι, οὗ ὁ μὲν πατὴρ Κρόνος τὰ ἴδια τέκνα, ὡς λέγετε, καταπιὼν, [69] τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἅρπῃ τοῦ πατρὸς Οὐρανοῦ τὰ μέρη θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τὰ τέκνα φιλίας, τοῖς τὰ μυστικὰ τῶν Θεῶν ζηλοῦσι, τὸ ὑπογραμμὸν ἔδειξεν. αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα δήσας, καθεῖρξεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ἄλλους κολάζει Θεούς. τοῖς δὲ ἀρρητουργεῖν θέλουσι, τὴν Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν· ἦν δὲ ἡ Μῆτις γονή· βρέφος γὰρ καταπιεῖν, ἀδύνατον. ὑπὲρ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν, Γανυμήδην ἁρπάζει. μοιχοῖς δὲ ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν, αὐτὸς πολλάκις μοιχὸς εὑρίσκεται. * ἀδελφοκοιτεῖν δὲ προτρέπει, ἀδελφαῖς συνελθὼν, Ἥρᾳ καὶ Δήμητρι, καὶ τῇ οὐρανίᾳ Ἀφροδίτῃ, ἣν τινες Διώνην λέγουσι. τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις, Περσεφόνῃ συνεληλυθὼς,

* ἀδελφογαμεῖν. Epit.

liter ergo & hoc idem eſt cum primo. Exiſtimans enim aliquis, neminem præter Geneſim quidquam vel facere vel pati poſſe, facilè ad peccandum accedit, & poſt peccatum non ducitur pœnitentiâ impiè geſtorum; affertque pro defenſione, quod à Geneſi ita facere coactus ſit: & quaſi qui nequeat corrigere Geneſim, neque verecundiam habet in peccatis.

XIII. Alii vero introducunt providentiæ expertem caſum; ac ſi omnia ſponte ſuâ circumferantur, Domino nullo præſidente. Hæc autem ita cenſere; ut diximus, omnium ſententiarum eſt pernicioſiſſima. Tamquam enim nullus ſit præſes, ac proviſor, ſingulisque pro merito diſtributor; omne quod fieri poteſt, facilè ob metûs vacuitatem perpetrant. Quare vix, ac ne vix quidem, qui iſta opinantur, honeſtam ducunt vitam: quia ingruens, quo converti poterant periculum non prævident. At verò doctrina eorum, quos Barbaros Judæos vocatis, maximè eſt pia; quæ unum Patrem, & Opificem totius hujus mundi inducit; naturâ bonum ac juſtum: bonum quidem, ut qui pœnitentibus veniam delictorum concedat; juſtum autem, ut qui unicuique poſt pœnitentiam pro factorum meritis irroget.

XIV. Hæc doctrina, quamvis fabula eſſet, cùm pia ſit, vitæ non eſſet inutilis. Singuli namque dum exſpectant futurum erga ſe Dei cuncta intuentis judicium, ad temperatè vivendum majorem impetum capiunt. Quòd ſi & vera ſit doctrina; æterno ſupplicio liberat eum qui vitam moderatam traduxit, ſimulque pro beneficio largitur futura à Deo bona æterna & ineffabilia.

De Chriſtianorum doctrina, qualis ſit.

XV. Sed ad primam revertor Græcorum ac Gentilium opinionem, quæ Deos fabulatur multos, & omnibus obnoxios perturbationibus. Ac ne in res certas multum inſumam temporis; dum uniuſcujuſque eorum qui apud vos Dii nominantur impios actus recenſeo, cunctos quidem non dicam illorum amores, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis, Bacchi, Herculis, ac ſingulorum; quos neque ipſi ignoratis, utpote in Græcorum litteris inſtituti; quas vitas edocti eſtis, ut tamquam Deorum æmulatores ſimilia peragatis.

XVI. Sed ab ipſo maximo rege Jove ordiar. Illius quidem pater Saturnus, liberis ſuis, ut ſoletis referre, devoratis, & adamantinâ falce demeſſis patri Cœlo genitalibus; pietatis erga parentes, & amoris in liberos, iis qui Deorum myſteria æmulantur oſtendit exemplum. Ipſe verò Jupiter patrem ſuum vinctum in Tartaro concluſit; & alios Deos punit. Pro iis autem qui nefandam patrare volunt obſcœnitatem, Metin cùm genuiſſet abſorpſit; porrò Metis erat ſemen; infantem enim abſorberi impoſſibile. In defenſionem verò eorum qui puerorum indulgent amoribus, rapit Ganymedem. Adulteris autem in adulterio opem ferens, ipſe ſæpè mœchus invenitur. Ad ſorores etiam ducendas invitat, congrediens cum ſororibus, Junone, Cerere; Venere cœleſti, quam nonnulli Dodonam vocant. Iis verò qui cum filiabus commiſceri cupiunt, cum Proſerpina congreſſus, exemplum im-

De iis qui apud Græcos ſeu Gentiles, Dii exiſtimantur.

Epiphan. Hær. 16. n. 16.

66. Πᾶν ὅ, τι δύναται.] Ex MS. δύνανται. COT.

67. Ὡς ὑμεῖς φατέ.] Non ſoli Gentiles appellabant Judæos & Chriſtianos, Barbaros; ſed & ipſi Judæi atque Chriſtiani eo ſe nomine donâſſe reperiuntur. Diſces ex Joſepho in prologo librorum de bello Judaico, Juſtino Martyre Apologiâ 2. Tatiano Oratione ad Græcos, Clemente Alex. multis in locis, & Origene in tomis contra Celſum. Ethnicorum verò Auctorum illuſtria ſunt teſtimonia duo: alterum Amelii Platonici, qui apud Euſebium Præpar. Evang. lib. 11. cap. 19. & Cyrillum lib. 8. contra Julianum pag. 283. per Barbarum intelligit Johannem Evangeliſtam. Aliud Porphyrii in Opere adverſus Chriſtianos; Ὠριγένης δὲ Ἕλλην ἐν Ἕλλησι παιδευθεὶς λόγοις, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξώκειλε τόλμημα. Hiſt. Eccl. Euſebii lib. 6. cap. 19. Ibid.

68. Ὡς ἑκάστῳ μετὰ τὴν μετάνοιαν &c.] Exemplar Regium, ὡς ἑκάστῳ μὴ μετανοοῦντι περὶ ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ἐπεξιόντα. Epitom. cap. 50. Ibid.

69. Τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἅρπῃ.] Præponitur in MS. ἅμα. Ibidem mox, τὸ ὑπογραμμόν. Ibid.

70. Ὡς

improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impiè geſſit; ut ab impiis hominibus propter exſuperantem intemperantiam fabuloſum dogma de illius divinitate perſuaſum fuerit.

XVII. Et verò æquum videatur, circa has opiniones paullulùm indignari imperitis. Iis autem qui in litteris inſtituti fuerunt, quidnam dicere oportet? qui Grammatici & Sophiſtæ eſſe geſtientes, has actiones Diis dignas eſſe affirmant. Cùm enim ipſi incontinentes ſint; fabularum accepto prætextu, quaſi Numinum imitatores, liberè perpetrant turpia.

XVIII. Quocirca multò minùs iis aberrant illi qui ruri degunt; non pravè inſtituti in iis, quibus imbuti ſunt qui iſta audent, quique à mala eruditione impietatem didicerunt. Nam qui à puero per has fabulas edocti ſunt litteras, cùm adhuc tener eſt animus; impias putatorum Deorum actiones menti ſuæ miſerunt: quare adultâ ætate, ea inſtar malorum ſeminum in animam dejectorum, fructum ferunt: & quod eſt omnium graviſſimum; facilè non exſcinduntur radicatæ impietates, quando illi viri facti eas graves noxiaſque eſſe intelligunt. In quibus enim unuſquiſque à teneris aſſueſcit, iis geſtit immorari: ſicque, quia conſuetudo non minùs multò valet quàm natura, ægrè convertuntur ad ea bona quæ principiò in ipſorum animos non fuerunt injecta.

Quo modo noxia ſit Græcorum diſciplina, quam omnino fugere oportet.

XIX. Quare oportet, ut pueri corruptricibus non acquieſcant diſciplinis; & qui in flore ætatis ſunt diligenter cohibeantur Græcorum audire fabulas. Multò enim inſcitiâ pejor eſt eorum ſcientia; quemadmodum ex ruſticis oſtendimus, qui quòd Græcam non acceperant eruditionem, peccant minùs. Fugere igitur oportet tales illorum fabulas, & theatra, & libros; & utinam fieri poſſet etiam civitates. Malarum enim inſtitutionum homines pleni & ſpirantes; congredientibus, tamquam rabiem proximis, quæ ipſi paſſi ſunt tradunt. Et quod eſt peſſimum; quicumque apud eos magis eſt inſtitutus, plùs ita ad ſentiendum contra naturam coactus perverſuſque fuit.

De iis qui non putant, ea quæ per leges prohibentur, peccata eſſe.
I. Rec. l. 10. n. 5 &c.

XX. Ex illis autem quidam, qui & Philoſophi eſſe gloriantur, iſta peccata faciunt indifferentia; eoſque qui talibus ſuccenſent actionibus, ſtultos dicunt. Non enim, inquiunt, hæc naturâ ſunt peccata, quæ per latas leges interdicta ſunt à primis ſapientibus; ſcilicet quibus exploratum erat, homines mobili facilè animo, circa talia vehementer offenſos, bellum in ſe mutuò ſuſcepturos: quapropter ſapientes, lege poſitâ, iſta velut delicta prohibuêre. Ita verò arbitrari eſt ridiculum. Quâ enim ratione peccata non ſunt, quæ tumultus producunt, & homicidia, omnemque conturbationem? Nonne enim ex adulterio oriuntur feſtinæ mortes, & alia multa mala?

XXI. Sed cur, inquit, vir ſi ignoret uxorem ſuam adulterare, Zelotypiâ non effertur, non iraſcitur, non tumultuat, non bella ciet? Itaque iſta non ſunt naturâ mala; verùm iniqua hominum opinio gravia ea facit. Ego autem aio, quòd quamvis illa non accidant incommoda; conſuetudine cum adultero fit, ut vel maritus deſeratur, vel & uxor inſidias ſtruat, vel labore viri parta mœcho præbeat; neque peregrè profecto conjuge, cùm illa ex adultero conceperit, metu reprehenſionis, uteri fœtum nitatur labefacere, fiatque infanticida,

παράδειγμα πονηρὸν ἐκ τῶν μύθων γίνεται. ἀλλά γε μυρία ἠσέβηκεν, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν, θεὸς εἶναι ὁ μῦθος δογματισθῇ.

Γελώτων ἔχοις περὶ τῶν τοιούτων ὑπολήψεων ἀγανακτεῖν μετρίως εὔλογον. τοῖς δὲ ἐκ παιδείας ὁρμωμένοις τί δεῖ καὶ λέγειν; * οἵ τινες [70] γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ ἀξιοῦντες εἶναι, τὰς τοιαύτας πράξεις Θεῶν ἀξίας εἶναι βεβαιοῦσιν. αὐτοὶ γὰρ ἀκρατεῖς ὄντες, ταύτης τῆς μυθικῆς προφάσεως λαβόμενοι, ὡς δὴ μιμηταὶ τῶν κρειττόνων, ἄσεμνα διαπραττόμενοι παρρησιάζονται.

* f. οὗ τινες

Διὰ τοῦτο αὐτῶν πολλῷ ἔλαττον οἱ κατ' ἀγρὸν βιοῦντες ἐξαμαρτάνουσιν, οὐκ εἰθισμένοι πονηρῶς δι' ἃ ἂν αἰσχύνοιντο οἱ ταῦτα τολμῶντες, ἐκ παιδείας κακῆς ἀσεβεῖν μεμαθηκότες. οἱ γὰρ ἐκ παιδὸς διὰ τῶν τοιούτων μύθων μανθάνοντες γράμματα, ἔτι ἁπαλῇ οὔσῃ τῇ ψυχῇ, τὰς τῶν λεγομένων Θεῶν ἀσεβεῖς πράξεις εἰς τὸν αὐτῶν συμφύουσι νοῦν· ὅθεν ἐπαυξηθείσης τῆς ἡλικίας, ὡς κακὰ σπέρματα καταβληθέντα τῇ ψυχῇ τελεσφοροῦσιν· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι οὔτε ἐκκοπτῆναι ῥᾴδιός ἐστι τὰ ἐνριζούμενα ἀσεβήματα, ἐπεὶ ἂν ἀνδρωθεῖσιν αὐτοῖς χαλεπὰ εἶναι νοεῖται. [71] ἐν οἷς γὰρ ἕκαστος ἐκ παιδῶν ἐθίζεται, τούτοις ἐμμένειν ἥδεται· καὶ οὕτως, τῆς συνηθείας οὐ πολὺ ἔλαττον πρὸς τὴν φύσιν δυναμένης, δυσμετάβλητοι γίνονται πρὸς τὰ μὴ ἀπ' ἀρχῆς αὐτοῖς καταβληθέντα τῇ ψυχῇ καλά.

Διὸ χρὴ καὶ τοὺς νέους μὴ τοῖς διαφθείρουσιν ἀρέσκεσθαι μαθήμασιν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀκμῆς ὄντας, ἐπιμελῶς ἀποστέλλεσθαι τῆς Ἑλλήνων ἐπακούειν μυθολογίας· πολὺ γὰρ ἀμαθίας χείρονά ἐστι τὰ παρ' αὐτοῖς μαθήματα, ὡς ἐκ τῶν κατ' ἀγρὸν οἰκούντων, διὰ τὸ μὴ παιδευθῆναι τὰ παρ' Ἕλλησιν ἔλαττον ἁμαρτανόντων, ἀπεδείξαμεν. Φευκτέον δὴ τοὺς τοιούτους μύθους αὐτῶν, καὶ τὰ θέατρα, καὶ τὰ βιβλία. εἴθε δυνατὸν ἦν καὶ τὰς πόλεις. κακῶν γὰρ μαθημάτων γέμοντες καὶ πνέοντες, τοῖς συναναστρεφομένοις ὥσπερ λύσσαν τοῖς πλησίον μεταδιδοῦσιν ὧν πεπόνθασιν αὐτοί. τὸ δὲ χαλεπώτατον, ὅστις παρ' αὐτοῖς πλεῖον πεπαίδευται, πολλῷ τῷ κατὰ φύσιν οὕτως φρονεῖν ἐκτέτραπται.

Ὅπως βλαπτικὴ ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, διὸ παντὶ χρὴ φεύγειν.

Τινὲς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς καὶ φιλόσοφοι εἶναι ἀξιοῦντες, τὰ τοιαῦτα ἁμαρτήματα ἀδιάφορα τίθενται, καὶ τοὺς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις πράξεσιν χαλεπαίνοντας, ἀνοήτους λέγουσιν. οὐ γάρ ἐστιν, φασί, τὰ τοιαῦτα τῇ φύσει ἁμαρτήματα, ὅσα θετοῖς ἀπαγορεύεται νόμοις, ὑπὸ τῶν κατ' ἀρχὰς γενομένων σοφῶν, διὰ τὸ εἰδέναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι εὐτρέπτῳ ψυχῇ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μεγάλως ἀχθόμενοι, πρὸς ἀλλήλους πόλεμον αἴρονται· οὗ ἕνεκα νόμον θέντες οἱ σοφοί, τὰ τοιαῦτα ὡς ἁμαρτήματα ἀπηγόρευσαν. γελοῖον δὲ οὕτως ὑπολαμβάνειν. πῶς γὰρ οὐχ ἁμαρτήματά ἐστι τὰ θορύβων καὶ φόνων καὶ πάσης ταραχῆς αἴτια; οὐ γὰρ οὖν ἐκ μοιχείας ἀνακύπτουσιν [72] βίων προσφαγαί, καὶ ἄλλα πλεῖστα κακά;

Περὶ τῶν οἰομένων τὰ ὑπὸ τῶν νόμων κωλυόμενα ἁμαρτήματα.

Ἀλλὰ διὰ τί, φησίν, ὁ ἀνὴρ ἐὰν ἀγνοῇ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μοιχευομένην, οὐ ζηλοῖ, οὐ θυμοῦται, οὐ θορυβεῖ, οὐ πολεμεῖ; οὕτως οὐκ ἔστιν τῇ φύσει τὰ τοιαῦτα κακά, ἀλλ' ἡ ἄλογος ἀνθρώπων δόκησις ταῦτα δεινοποιεῖ. ἐγὼ δέ φημι, ὅτι κἂν μὴ τὰ δεινὰ ταῦτα συμβαίνῃ, ἐνδέχεται συνηθείᾳ τῇ πρὸς τὸν μοιχὸν, ἢ τὸν ἄνδρα ἀπολιπεῖν, ἢ καὶ συνοικοῦσαν ἐπιβουλεῦσαι, ἢ τὰ τοῦ ἀνδρὸς κόπῳ πεπορισμένα τῷ μοιχῷ παρέχειν· καὶ [73] ἀποδημοῦντος τοῦ ἀνδρὸς συλλαβοῦσαν ἐκ τοῦ μοιχοῦ, διὰ τὸ αἰδεῖσθαι τὸν ἔλεγχον, τὸ τῆς γαστρὸς φθεῖραι θελῆσαι, καὶ γενέσθαι τεκνοκτόνον,

ἢ

70. Οἵ τινες γραμματικοὶ καὶ σοφισταὶ ἀξιοῦντες εἶναι] Legendum cum eodem MS. ὄν. Ibid.

71. Ἐν οἷς γὰρ &c. μυθολογίας.] Subjunguntur capiti 16. à S. Damaſceno, à quo citantur cum quibuſdam parvi momenti varietatibus, ſi demas hanc, omnino certè amplectendam, ἀπωσάσθαι exerceri, pro ἀφεῖσθαι. Ibid.

72. Βίων προσφαγαί.] Additur in MS. οἴκων καταλύσεις, μαγεῖαι, δόλοι, ἀπορίαι. Hoc eſt, domorum everſiones, præſtigiæ magicæ, fraudes, anguſtiæ. Ibid.

73. Ἀποδημοῦντος τοῦ ἀνδρός.] Vel ἀποδημοῦντος ἐκ τοῦ ἀνδρός. E xact. Cod. Ibid.

74. Ἐν τῇ

ἢ καὶ φθείρουσα συμφθαρείη. εἰ δὲ ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς ἐκ μοιχοῦ συλλαβοῦσα τέκοι, ἀνατραφεὶς ὁ παῖς τὸν μὲν πατέρα ἀγνοεῖ, τὸν δὲ οὐκ ὄντα νομίζει· καὶ οὕτως ὁ μὴ πατὴρ τελευτῶν, ἀλλοτρίῳ παιδὶ τὸν ἑαυτοῦ καταλείπει βίον. πόσα δὲ καὶ ἄλλα κακὰ ἐκ τῆς μοιχείας φυσικῶς ἀνακύπτειν φιλεῖ; καὶ οὐκ ἴσμεν τὰ κρύφια τῶν κακῶν. ὥσπερ γὰρ ὁ λυσσῶν κύων πάντας αἰμάσσει ὧνπερ ἂν ψαύσῃ, τῆς ἀφανεστάτης λύσσης μεταδιδούς· οὕτως καὶ τῆς μοιχείας τὸ κρύφιον κακὸν κἂν ἀγνοῆται, τῆς διαδοχῆς τὴν ἐκκοπὴν ἐξεργάζεται.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν νῦν ἡμῖν παραλελείφθω. ἐκεῖνο δὲ ἅπαντες ἴσμεν, ὡς ἐπίσης [74] ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἄνδρας ἀνυποστάτως δυσχεραίνοντας, πολέμους ἐπὶ τούτοις ἐγηγερμένους, καὶ οἴκων γινομένας ἀνατροπάς, καὶ πόλεων ἁλώσεις, καὶ ἄλλα μυρία. διὰ τοῦτο ἐγὼ τῷ ἁγίῳ τῶν Ἰουδαίων Θεῷ καὶ νόμῳ προσέφυγον, ἀποδεδωκὼς τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ τῇ κρίσει. ὅτι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμος ὥρισται, καὶ ἡ ψυχὴ πάντως τὰ κατ' ἀξίαν ὧν ἔπραξεν ὁπηνίκαποτε ἀπολαμβάνει.

Ταῦτά μου εἰπόντος ὁ Ἀππίων ἐπιλέγων τῷ λόγῳ· τί γάρ, οὐχὶ καὶ οἱ Ἑλλήνων, ἔφη, νόμοι τὰ φαῦλα ἀπαγορεύουσιν, καὶ τοὺς μοιχοὺς κολάζουσιν; κἀγὼ ἔφην· οὐκ ἄρ' οὖν οἱ Ἑλλήνων θεοὶ τὰ ἐναντία τοῖς νόμοις πράξαντες, κόλασιν ὀφείλουσιν. πῶς δὲ καὶ σωφρονίζειν ἐμαυτὸν δυνήσομαι, ὑπολαμβάνων ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ πρῶτοι ἅμα τῇ μοιχείᾳ, τὰ χαλεπὰ πάντα διεπράξαντο, καὶ δίκην οὐ δεδώκασι, ταύτην μᾶλλον ὀφείλοντες διδόναι, ὡς μὴ δουλεύοντες ἐπιθυμίᾳ. εἰ δὲ ὑπέκειντο, πῶς ἦσαν θεοί. καὶ ὁ Ἀππίων· ἔστωσαν ἡμῖν σκοποὶ μηκέτι θεοί, ἀλλ' οἱ δικασταί, εἰς οὓς ἀφορῶντες, φοβηθησόμεθα ἁμαρτάνειν. κἀγὼ ἔφην· οὐκ ἔθ' ὅμοιον ὦ Ἀππίων. ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἄνθρωπον ἔχων τὸν σκοπόν, ἐλπίδι τοῦ λαθεῖν τολμήσει ἁμαρτάνειν· ὁ δὲ Θεὸν παντεπόπτην τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ὁρισάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μὴ δυνάμενος, καὶ τὸ λάθρα ἁμαρτάνειν παραιτήσεται.

Ταῦτα ὁ Ἀππίων ἀκούσας, ἔφη· ᾔδειν ἐξ ὅτε ἤκουσα Ἰουδαίοις σε προσομιλοῦντα, ἠλλοιῶσθαι τὴν γνώμην. καλῶς γὰρ εἴρηταί τινι· φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. κἀγὼ ἔφην· οὐκοῦν ἐπανορθοῦσιν ἤθη αἰσχρὰ ὁμιλίαι καλαί. καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· σήμερον πεπληροφορημένον τὴν σὴν ἐπιγνῶναι ἔνστασιν. διό σοι πρώτῳ εἰπεῖν συνεχωρήσαμεν. αὔριον δὲ ἐνταῦθα, εἴ σοι φίλον ἐστίν, ἐπὶ τῶν αὐτῶν φίλων συνελθόντων ἀποδείξω, ὅτι οἱ θεοὶ ἡμῶν οὔτε μοιχοὶ ὄντες τυγχάνουσιν, οὔτε φονεῖς, οὔτε παίδων φθορεῖς, οὐκ ἀδελφαῖς ἢ θυγατράσιν πλησιάσαντες· ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι τὰ μυστήρια μόνους τοὺς φιλομαθεῖς εἰδέναι θέλοντες, μύθοις οἷς εἴρηκας αὐτὰ προσεκάλυψαν. Ζῆνα γὰρ τὴν ζέουσαν οὐσίαν εἶναι φυσιολογοῦσι, Κρόνον δὲ τὸν χρόνον, καὶ Ῥέαν τὴν ἀεὶ ῥέουσαν τοῦ ὕδατος φύσιν. πλὴν ὡς ὑπεσχόμην αὔριον τὰ καθ' ἕκαστον εἶδος ἕωθεν ὑμῖν συνελθοῦσιν ἀλληγορήσας, τὴν τῶν ὄντων ἀλήθειαν ἐκφανῶ. κἀγὼ πρὸς ταῦτα ἔφην· αὔριον ὡς ὑπέσχου, οὕτως ποίησον. ἤδη δὲ ἐντεῦθεν καὶ πρὸς αὐτὰ ἃ μέλλεις λέγειν ἄκουσον.

Κλήμεντος συλλογισμοὶ πρὸς Ἀππίωνα.

Ἀππίωνος ἐπαγγελία διαλέξεως ὑπὲρ τῶν θεῶν αὐτοῦ.

Αἱ τῶν Θεῶν πράξεις, εἰ μὲν ἀγαθαὶ οὖσαι κακοῖς μύθοις προσεκαλύφθησαν, πολλὴ ἡ τοῦ συγκαλύψαντος δείκνυται κακία, ὅτι τὰ σεμνὰ ἀπέκρυψε κακοῖς διηγήμασιν, ἵνα μή τις αὐτῶν ζηλωτὴς γένηται. εἰ δὲ ἀληθῶς ἀσεβῆ διεπράξαντο, ἔδει τοὐναντίον ἀγαθοῖς αὐτὰ ἐπικαλύπτειν, ἵνα μὴ οἱ ἄνθρωποι, ὡς εἰς κρείττονας ἀφορῶντες, ἁμαρτάνειν ἐπιχειρῶσιν ἐκείνοις παραπλήσια. ταῦτά μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἦσαν ἀρχὴν λαμβάνοντες τοῦ πρὸς τοὺς ὑπ'

vel dum perdit, ipſa ſimul pereat. Quòd ſi, cum ea manente viro, ex mœcho concipiens pariat; eductus puer patrem quidem neſcit, eum verò qui non eſt eſſe putat; ſicque moriens qui pater non eſt, alieno filio bona ſua derelinquit. Quanta autem & alia mala ex adulterii naturâ oriri ſolent? Neſcimus tamen malorum occulta. Quemadmodum enim rabioſus canis, quos tangit interimit, occultiſſimam rabiem communicans; ita & adulterii abſconditum malum, etſi ignoretur, poſteritatis procurat excîſionem.

XXII. Verùm hoc nunc relinquamus. Illud certè ſcimus omnes; plerumque eam ob cauſſam homines effrænatè iraſci, propterea bella exorta, factas domorum everſiones, ac urbium expugnationes, aliaque innumera. Quare ego ad ſanctum Judæorum Deum, ſanctamque eorumdem Legem Epitom. n. confugi; cùm fidem certo judicio habuiſſem, quòd 51. &c. ex Dei juſto judicio, & Lex fixa ſit ac definita, & anima omnino pro meritis eorum quæ geſſit aliquando recipiet.

XXIII. Hæc cùm dixiſſem, Appion orationi ſubjecit; Quid enim? Nonne, inquit, & Græcorum leges mala prohibent, & adulteros puniunt? Ego reſpondi; Igitur Græcorum Dii quòd con- *Clementis ratiocinationes ad Appionem.* traria legibus faciant, ſupplicium merentur. Quomodo autem & coercere me potero, dum exiſtimo Deos ipſos primos unà cum adulterio cuncta flagitia perfeciſſe, nec pœnas dediſſe; quas ideo magis dare debebant, quia non ſerviunt cupiditati; quòd ſi cupiditati obnoxii fuerunt, quo pacto Dii erant? Et Appion; Sint nobis pro ſcopo, non Dii, ſed judices; in quos reſpiciendo, peccare metuemus. At ego excepi; Non jam ſimile eſt, ô Appion. Qui enim ad hominem collimat; ſpe latendi, audebit peccare: qui verò Deum omnium inſpectorem metæ loco animæ ſuæ propoſuit, gnarus quòd eum latere non poſſit, clam quoque peccare ſuperſedebit.

XXIV. Quæ cùm audiſſet Appion, dixit; Intellexeram, ex quo accepit tibi cum Judæis eſſe conſuetudinem, te mutaviſſe ſententiam. Præclarè *A Menandro.* enim à quodam dictum eſt; *Mores bonos colloquia corrumpunt mala.* Excepi ego; Igitur mores ma- *I. Cor. 15. 33.* los colloquia bona corrigunt. Dixit Appion; Hodie abundè mihi ſit tuum certò agnoviſſe inſtitutum. Quare primus ut loquereris permiſimus. Cras verò hîc, ſi tibi videtur, iiſdem amicis con- *Appionis promiſſum diſſertationis pro Diis ſuis.* venientibus, oſtendam quòd Dii noſtri neque adulteri ſunt, neque interfectores, neque liberorum interemptores, neque ſororum vel filiarum vitiatores. At Veteres, dum myſteria à ſolis diſcendi cupidis volunt intelligi, ea fabulis quas dixiſti occuluerunt. Jovem enim ferventem eſſe ſubſtan- I. Rec. l. 10. tiam, Phyſicâ ratione aſſerunt; Saturnum autem, n. 31. 32. tempus; & Rheam, ſemper fluentem aquæ naturam. Verumtamen, ut pollicitus ſum, cras vobis manè convenientibus, ſingulas ſpecies allegoricè exponens, rerum manifeſtam faciam veritatem. Ad hæc ego dixi; Craſtinâ die, ut promiſiſti, ita facito. Jam verò hinc & adversùs ea quæ dicturus es audi.

XXV. Deorum geſta, ſi bona cùm eſſent, I. infrà; malis fabulis obtecta ſunt; magna ejus qui texit Hom. 6. oſtenditur malitia, quòd honeſta pravis occultârit n. 17. &c. narrationibus, ne quis eorum fieret imitator. Quòd ſi Dii verè geſſerant impia; contrà oportebat, illa bonis velare; ne homines, velut qui in Numina reſpicerent, illis conſimilia niterentur peccare. Hæc me dicente; qui aderant, non obſ- Epit. n. 53. curè videbantur incipere dictos à me ſermones amo-

re

74. Ἐπὶ τούτῳ.] Ibidem varia lectio, ἐπὶ τοῦτο. Et poſtea, τῷ ἀγαθῷ, pro τῷ ἁγίῳ. Epit. 51. cap. COT.

75. Εἰ

re proſequi. Etenim frequenter & ſtudioſè rogantes ut omnino poſtridiè venirem, digreſſi ſunt.

HOMILIA QUINTA.

I. SEquente igitur apud Tyrum die, quemadmodum pacti eramus, in quietum locum adveniens, cæteros quidem cum quibuſdam & aliis intuitus, cùm ſalutâſſem, Appionem verò non viderem, cauſſam cur ille non adeſſet rogavi. Et aliquis reſpondit, illum ex ipſa veſpera ægroto jacuiſſe corpuſculo. Cùmque ego dixiſſem, æquum eſſe ut ſtatim profecti eum viſitaremus; fere cuncti deprecati ſunt, priùs eis ediſſererem; ſic enim poſtea poſſe fieri ut illum inviſeremus. Quia ergo una erat omnium voluntas, loqui cœpi.

II. Heri hinc abiens, ô amici, multùm, fateor, ſollicitus de futura adversùs Appionem diſceptatione, ſomnum capere non potui. Vigilante autem me, occurrerunt quæ Romæ contra illum commentus ſui. Sunt autem hæc. A puero ego Clemens veritatis ſtudioſus, quærenſque animæ utilia, & in confutationes ac probationes tempus inſumens, nihilque valens veri invenire, in morbum ex mentis impotentia deveni. Cúmque decumberem, Romam advenit Appion, paternus amicus, & apud me hoſpitatur: audienſque in lecto me jacere, ad me ingreſſus eſt, tamquam medicæ artis non imperitus; atque rogat cauſſam decubitûs. Egò verò, hominem non ignorans ſummo Judæos proſequi odio, adeò ut & contra eos multos ſcripſerit libros. Nunc certe Simonem ipſum in amicitiam admiſit, non quidem ob diſcendi ſtudium ac eruditionem: ſed quia novit eum eſſe Samaritanum, & Judæorum hoſtem, adversùs quos etiam ſit progreſſus; ideo eum ſibi conciliavit, quò poſſit aliquid ab illo contra Judæos diſcere.

Narratio Clementis, de iis quæ Romæ in Appionem commentus fuerat.

III. Hæc ego ſciens de Appione, ſimul ac cauſſam morbi petiit, reſpondi ſimulatè, me juvenum more affectum dolere animo. Ad hæc ille dixit; Fili, tamquam patri confiſus narra, quinam ſit animi tui morbus. Cúmque iterum fictè vehement ducerem ſuſpirium, quaſi veritus fateri amorem; ſilendo & oculis in terram demiſſis, ſuſpicionem dedi ejus quod indicari volebam. At ille revera me mulierem deperire perſuaſus, dixit; Nihil in vita eſt, cui non poſſit adhiberi remedium. Ipſe enim ego, adhuc juvenis, cùm in amorem incidiſſem elegantiſſimæ mulieris, non modò impoſſibile judicabam illâ frui, verùm neque ſalutare umquam ſperabam: & tamen nactus aliquem Ægyptium, Magicis in artibus peritiſſimum, & contractâ cum eo amicitiâ, amorem meum declaro: ac non ſolùm ille ſe mihi ad cupita omnia tradidit; ſed largiſſimè mihi gratificans, etiam carminis per quod potitus ſui ſcientiam non invidit: atque per illius hominis occultam demonſtrationem perſuaſus; magiſtri munificentiâ, & ſimul potitus, amare ceſſavi.

IV. Unde ſi & tu tale quid, hominum more pateris; mihi confiſus, depone curas. Intra enim ſeptem dies, omnino te mulieris faciam compotem. His ego auditis, meum reſpiciens ad ſcopum, aio; Ignoſce mihi, non penitus credenti Magiam exſtare. Multos quippe jam expertus ſum, multa pollicitos ac mentitos. Attamen movet me ac in ſpem adducit promiſſio tua. Vereor autem, dum cogito, fortè Dæmones interdum Magis ad mandata non obedire.

V. Reſpondit Appion; Mihi concede, ut hæc pluſquam tu cognoſcam. Ne tamen nihil videaris ex me audiviſſe de eo quod dixiſti; diſce quâ ratione cogantur Dæmones obſequi mandatis Mago-

ἡμῶν λεχθέντας λόγους ἀγάπης. καὶ γὰρ συνεχῶς καὶ ἐσπουδασμένως ἀξιοῦντες πάντως με τῇ ὑστεραίᾳ ἐλθεῖν, ἀπηλλάγησαν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄.

ΤΗ μὲν οὖν ἐν Τύρῳ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ, καθὰ συνεταξάμεθα, εἰς τὸ ἡσύχιον τόπον ἐλθὼν, τοὺς μὲν ἑτέρους μετὰ ποσῶν καὶ ἄλλων ἰδὼν, καὶ προσαγορεύσας, Ἀππίωνα δὲ μὴ ἑωρακὼς, ἠρόμην τοῦ μὴ παρεῖναι ἐκεῖνον τὴν αἰτίαν. καί τις ἔφη, δυσκράτως αὐτὸν ἀπ' αὐτῆς ἑσπέρας ἐσχηκέναι τὸ σωμάτιον. ἐμοῦ δὲ φήσαντος, εὔλογον εἶναι παραχρῆμα ὁρμήσαντας ἐπισκέψασθαι αὐτὸν, σχεδὸν οἱ πάντες ἠξίουν πρότερον διαλεχθῆναί με αὐτοῖς, εἶθ' οὕτως κἀκεῖνον ἐπισκέψασθαι δύνασθαι αὐτόν. μιᾶς οὖν πάντων γνώμης γενομένης, λέγειν ἠρξάμην.

Ἐχθὲς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγεὶς, ὦ φίλοι, ὁμολογῶ ὅτι πάνυ φροντίζων ὑπὲρ τῆς πρὸς Ἀππίωνα μελλούσης ἔσεσθαι ζητήσεως, ὕπνου τυχεῖν οὐκ ἐδυνάμην. ἀγρυπνοῦντος δέ μου, εἰσέδραμε τὰ ἐν Ῥώμῃ πρὸς αὐτὸν μοι μεμηχανημένα. ἦν δὲ τοιαῦτα. ἐκ παιδὸς ἐγὼ Κλήμης ἀληθείας ἐρῶν, καὶ ζητῶν τὰ ψυχῇ διαφέροντα, καὶ εἰς ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς δαπανῶν τοὺς χρόνους, καὶ μηδὲν πλέον εὑρεῖν δυνάμενος, ὑπὸ τῆς ἀνοίας ἐξώκειλα εἰς νόσον. καὶ δὴ ἐμοῦ κατακειμένου, ὁ Ἀππίων ἐπιδημεῖ τῇ Ῥώμῃ, πατρικὸς ὤν μοι φίλος, καὶ ἐπιξενοῦται ἐμοί, καὶ κλινήρη μαθὼν, πρὸς ἐμὲ εἰσέρχεται, ὡς ἰατρικῆς οὐκ ἀμύητος, καὶ πυνθάνεται τῆς κατακλίσεως τὴν αἰτίαν. ἐγὼ δὲ τὸν ἄνδρα οὐκ ἀγνοῶν πάνυ Ἰουδαίους δι' ἀπεχθείας ἔχοντα, ὡς καὶ πολλὰ βιβλία κατ' αὐτῶν ἀναγεγραφέναι, καὶ αὐτὸν Σίμωνα νῦν οὐ διὰ φιλομαθίαν αὐτὸν εἰς φιλίαν προσιέμενον· ἀλλ' ἐπειδὴ Σαμαρέα αὐτὸν οἶδεν, μισοϊουδαῖόν τι ὄντα, καὶ κατὰ Ἰουδαίων προεληλυθότα, διὰ τοῦτο αὐτὸν προσῳκειώσατο, ἵνα δύνηται κατὰ Ἰουδαίων τι παρ' αὐτοῦ μανθάνειν.

Διήγησις Κλήμεντος, περὶ τῶν πρὸς Ἀππίωνα ἐν Ῥώμῃ μεμηχανημένων.

Ταῦτα ἐγὼ προειδὼς περὶ τοῦ Ἀππίωνος, ἅμα τῷ πυθέσθαι αὐτὸν τὴν αἰτίαν τῆς νόσου, προσποιητῶς ἀπεκρινάμην, ὅτι τὰ νέων πάσχω, καὶ ἀλγῶ τὴν ψυχήν. ὁ δὲ πρὸς ταῦτα ἔφη· τέκνον, ὡς πατρὶ θαρσήσας λέγε, τίς ἐστι τῆς ψυχῆς ἡ νόσος. ἐμοῦ δὲ προσποιητῶς πάλιν ἀναστενάξαντος, ὡς δὴ περὶ ἔρωτος εἰπεῖν αἰδουμένου· διά γε τοῦ σιωπῆς, καὶ τοῦ κάτω νεύειν, περὶ οὗ ἤθελον ἐνδείκνυσθαι, παρεῖχον τὴν ὑπόνοιαν. ὁ δὲ * ἐρᾶν με γυναικὸς ἀληθῶς ἀναπεισθεὶς, ἔφη· οὐδέν ἐστιν ἐν τῷ βίῳ, βοηθείας τυχεῖν μὴ δυνάμενον. καὶ γὰρ αὐτὸς ὅτι νέος ἤμην, ἐρασθεὶς γυναικὸς ἀξιολογωτάτης, οὐ μόνον αὐτῆς τυχεῖν ἡγούμην ἀδύνατον εἶναι, ἀλλ' οὐδὲ προσαγορεῦσαι ποτὲ ἤλπιζον· καὶ ὅμως περιτυχὼν τινι Αἰγυπτίῳ, πάνυ τὰ μάγων ἀκριβοῦντι, καὶ φιλωθεὶς, ἐκφαίνω μου τὸν ἔρωτα· καὶ οὐ μόνον ἑαυτόν μοι παρέσχεν πρὸς πᾶν ὃ ἐβουλόμην, ἀλλὰ δαψιλέστερον πρός με φιλοτιμούμενος, καὶ τὴν ἐπαοιδὴν, δι' ἧς ἔτυχον, διδάσκειν οὐκ ἐφθόνησεν· ἐκ δὲ τῆς ἐκείνου λαθραίας ὑποδείξεως πεισθεὶς, τῇ τοῦ διδάξαντος ἀφθονίᾳ, καὶ ἅπαξ ἐπιτυχὼν, ἐπαυσάμην τοῦ ἔρωτος.

* f. ἐρῶντα vel ἐρᾶν

Ὅθεν εἰ καὶ σὺ τοιοῦτόν τι πέπονθας ἀνθρωπίνως, θαρσήσας ἡμῖν πρὸς τὸ ἀμέριμνον. ἐντὸς γὰρ ἡμερῶν ἑπτὰ πάντως αὐτῆς ἐπιτυχεῖν σε ποιήσω. ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ, εἰς τὸν ἐμοῦ σκοπὸν ἀποβλέπων, ἔφην· σύγγνωθί μοι, μὴ πάνυ πιστεύοντι μαγείαν ὑφεστάναι. πολλῶν γὰρ πολλὰ ἐπαγγελλομένων, καὶ διαψευσαμένων, ἤδη πεπείραμαι. πλὴν δυσωπεῖ με, καὶ εἰς ἐλπίδας ἄγει ἡ σὴ ὑπόσχεσις. δέδοικα δὲ ἐνθυμούμενος, μὴ ἄρα οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ἐνίοτε πρὸς τὰ κελευόμενα οὐχ ὑπείκουσιν.

Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· ταῦτα ἐμοὶ σε μᾶλλον συγχώρει εἰδέναι. πλὴν ἵνα μὴ δοκῇς, πρὸς ὃ ἔφης, μηδὲν ἀκηκοέναι παρ' ἐμοῦ, μάθε πῶς ἀνάγκην ἔχουσιν οἱ δαίμονες τοῖς μάγοις ὑπείκειν περὶ ὧν πα-

κολάζον), ὡς γὰρ ἀδύνατόν ἐστιν στρατιώτην ἀντειπεῖν τῷ ἡγεμόνι, αὐτούς τε τοὺς ἡγεμόνας οὐχ οἷόν τε παρακοῦσαι βασιλέως· εἰ γάρ τις ἀντιπρᾶ τοῖς ἐφεστῶσι, πάντως τιμωρίας ἀξιοῦ)· οὕτως ἀδύνατόν ἐστι τοὺς δαίμονας μὴ ὑπακούειν τοῖς αὐτῶν ἡγουμένοις ἀγγέλοις, καθ' ὧν ὁρκιζόμενοι, φρίττοντες εἴκουσιν, ὡς εἰδότες ὅτι * ἀπαλλαγήσοντες πάντως κολάζον). ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι κατὰ τοῦ κρείττονος ὑπὸ μάγων ὁρκιζόμενοι, ὑπείκουσιν, μήπως ἀπειθείας κριθέντες ἀπόλων). εἰ γὰρ μὴ πάντα ἔμψυχα ὄντα καὶ λελογισμένα προεώρα τὴν ἐκ τοῦ κρείττονος δίκην, σύγχυσις ἂν ἐγεγόνει, τῶν πάντων στασιαζόντων πρὸς ἄλληλα.

Κἀγὼ ἔφην· οὐκοῦν ὀρθῶς ἔχει τὰ ὑπὸ ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λεγόμενα, ὡς ἐν ᾅδου αἱ ψυχαὶ τῶν ἀσεβῶν κρίνονται, ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησαν κολάζον); οἷον Ἰξίονος, καὶ Ταντάλου, Τιτυοῦ τε καὶ Σισύφου, καὶ τῶν Δαναοῦ θυγατέρων· καὶ ὅσοι ποτὲ ἄλλοι ἐνταῦθα ἠσέβησαν. καὶ πῶς, εἴγε ταῦθ' οὕτως μὴ ἔχῃ, δυνατὸν ἂν μαγείαν ὑφεστάναι; τοῦ δὲ εἰπόντος οὕτω τὰ ἐν ᾅδου ἔχειν· ἐγὼ ἐπυθόμην· διὰ τί δὴ καὶ αὐτοὶ μαγείαν οὐ προφοβούμεθα, ἐπὶ μοιχείας πεπεισμένοι τὴν ἐν ᾅδου δίκην; μοιχείᾳ γὰρ βιάσασθαι τὴν μὴ θέλουσαν, οὐ συντίθεμαι εἶναι δίκαιον. εἰ δέ τις αὐτὴν πείθειν ἐπαγγέλλε), πρὸς τοῦτο, εἰμὶ· οὗ καὶ χάριν ὁμολογεῖν, ἑτοίμως ἔχω.

Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· οὐ δοκεῖ σοι ταὐτὸ εἶναι, εἴτε μαγείᾳ αὐτῆς ἐπιτυχεῖν, εἴτε πειθοῖ λόγοις; κἀγὼ ἔφην· οὐ πάντως ὅμοιον. πολὺ γὰρ ἀφέστηκεν ἀλλήλων ἑκάτερον. ὁ μὲν γὰρ ἄκουσαν γυναῖκα τῇ τῆς μαγείας βίᾳ ἐπαναγκάσας, ὡς ἐπιβουλεύσας σώφρονι, χαλεπωτάτην ὑπέχει τὴν δίκην· ὁ δὲ λόγῳ πείσας, καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῆς ἐξουσίᾳ καὶ βουλῇ ποιησάμενος τὴν αἵρεσιν, οὐκ ἐβιάσατο. ἧττον δὲ οἶμαι κολασθήσεσθαι τὸν πεπεικότα τοῦ βιασαμένου. τοιγαροῦν εἰ μὲν πεῖσαι δύνασαι, χάριν ἕξω ἐπιτυχών· ἄλλως δὲ ἥδιόν μοι τεθνάναι μᾶλλον, ἢ τὴν μὴ βουλομένην, βιαίως ἐπαναγκάσαι.

Καὶ ὁ Ἀππίων ἀληθῶς διαπορῶν ἔφη· τί με χρὴ πρὸς σὲ λέγειν; ποτὲ μὲν γὰρ ὡς ὑπὸ ἔρωτος ἐνοχλούμενος, εὔχῃ ἐπιτυχεῖν· ποτὲ δὲ ὡς οὐκ ἐρῶν, τῆς ἐπιθυμίας προτιμᾷς τὸν φόβον· καὶ οἴει πείσας μὲν, ὡς ἀναμάρτητος, ἔσεσθαι ἀθῷος, βίᾳ δὲ τῇ τῆς μαγείας ἐπιτυχὼν, ὀφλήσειν δίκην. ἀλλ' ἀγνοεῖς ὡς τὸ τέλος παντὸς πράγματος κρίνε), ὅτι γέγονεν, οὐ τὸ πῶς γέγονεν δοκιμάζεται. καὶ σὺ δὲ ἐὰν μοιχεύσῃς, οὐδήπου μαγείᾳ μὲν δυνηθεὶς, ὡς ἀσεβήσας κριθήσῃ, πείσας δὲ, τῆς κατὰ τὴν μοιχείαν ἁμαρτίας ἀπολυθήσῃ; κἀγὼ ἔφην· διὰ τὸ ἐρᾶν, πάντως μοι προκειμένου τυχεῖν τῆς ἐρωμένης, ἀνάγκη μέν μοι ἐκλέξασθαι θάτερον· αἱρήσομαι δὲ οἷόν τε κολακεῦσαι μᾶλλον, ἢ μαγεῦσαι. ἀλλ' οὐδὲ κολακείᾳ πείθειν αὐτὴν ῥᾴδιον. πάνυ γάρ ἐστιν ἡ γυνὴ φιλόσοφος.

Καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· ταύτῃ μᾶλλον εὔελπίς εἰμι πείσειν αὐτὴν δυνήσεσθαι, ὡς αὐτὸς θέλεις, εἴπερ γε προσομιλῆσαι αὐτῇ δυνάμεθα. κἀγὼ ἀπεκρινάμην· ἀδύνατον. καὶ ὁ Ἀππίων ἐπύθετο, εἰ ἐπιστεῖλαι αὐτῇ δυνατόν ἐστι. κἀγὼ ἔφην· δυνατὸν τοῦτο. καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ συγγράψω βιβλίον, μοιχείας ἐγκώμιον, ὅπερ σὺ παρ' ἐμοῦ λαβὼν διαπέμψεις αὐτῇ, καὶ ἐλπίζω ὅτι πεισθεῖσα συνθήσε). καὶ συγγράψας ὁ Ἀππίων ἐκεῖνο τὸ βιβλίον, δέδωκεν ἐμοί· περὶ οὗ καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἐννοήσας, καὶ [75] εὔκαιρος ἔχων αὐτὸ ὑπεμνήσθην, σὺν ἄλλοις βιβλίοις, οἷς μεθ' ἑαυτοῦ ἐπιφέρομαι· διηγησάμενος δὲ ταῦτα, ἔδειξα τοῖς παροῦσι τὸ βιβλίον, καὶ βουλομένοις ἀκοῦσαι ἀνέγνων· καὶ δὴ ἀναγνοὺς ἔφην· αὕτη ἐστὶν, ἄνδρες, ἡ τῶν Ἑλλήνων παι-

rum. Nam ſicut fieri non poteſt, ut miles duci contradicat; & ſicut ipſi dnces non poſſunt Imperatori non obtemperare: (ſi quis enim præpoſitis reſiſtat, omnino pœnas ſolvet) ita fieri nequit, ut Dæmones Angelis ducibus ſuis non ſubſerviant; per quos adjurati, cedunt trementes; ut qui bene noverint ſe poſt diſceſſum omnino puniendos. Ipſi quoque Angeli, per Deum à Magis adjurati, obediunt, ne inobſequentiæ rei pereant. Niſi enim cuncta animâ & ratione prædita juſtitiam Numinis præviderent, oriretur confuſio; omnibus, nempe, mutuâ ſeditione laborantibus.

VI. Et ego dixi; Vera itaque ſunt quæ à Poëtis & Philoſophis narrantur; in Inferis animas impiorum judicari, & pro facinoribus puniri? Exempli gratiâ, animas Ixionis, Tantali, Tityi, Siſyphi, & Danai filiarum; nec non alios omnes quicumque hîc vixerunt impiè. Ac quo modo, ſi hæc non ita ſe habeant, poterit Magia ſubſiſtere? Cùmque ille reſpondiſſet, ita eſſe de Inferis; Ego interrogavi; Et cur ipſi Magiam non timemus, qui certi ſumus de pœnis adulterii apud Inferos? Stupro ſi quidem nolentem feminam comprimere, juſtum eſſe non aſſentior. Sed ſi quis perſuaſurum illam pollicetur; ad id ego ſum paratus, inſuperque habebo gratiam.

VII. Excepit Appion; Nonne tibi videtur idem eſſe, ſive per Magiam eâ potiaris, ſive per verborum ſuadelam? Reſpondi ego; Non omnino par eſt. Multùm quippe diſtat unum ab altero. Qui enim invitam mulierem per vim Magiæ cogit; tamquam inſidiator pudicæ, graviſſimas dabit pœnas: qui verò ſermone perſuaſit, atque in ejus arbitrio ac voluntate poſuit electionem; is non intulit vim. Minùs autem, opinor, punietur qui ſuaſit, quam qui coegit. Quocirca ſi quidem perſuadere potes, gratiam habebo compos factus: aliter verò, dulcius mihi mori, quàm nolentem, vi adigere.

VIII. Et Appion verè dubius animi, dixit; Quid me tibi effari oportet? Interdum enim quaſi amoris impatiens, frui deſideras; interdùm verò quaſi non ames, metum anteponis cupidini: & exiſtimas, quòd ſi perſuaſeris, impunè tamquam qui non peccaveris evades; ſin verò per Magicam vim compos voti fias, pœnas dabis. Sed ignoras, cujuſcumque negotii finem judicari; & factum, non facti modum expendi. Et verò tu ſi ſtuprum commiſeris; numquid, per Magiam compos, tamquam impius condemnaberis; per ſuaſionem verò, à ſtupri peccato abſolvêris? Et ego reſpondi; Cùm amem, omninoque mihi proponam frui amatâ; neceſſe quidem eſt ut alterum eligam: malim verò, ſi facultas eſt, adulatione uti, quàm Magiâ. Sed nec blanditiis facile erit mulierem ad conſenſum adducere: valde enim ſapientiæ ſtudioſa eſt.

IX. Et Appion; Eò magis, inquit, bona me ſpes habet, poſſe ei perſuaderi, quemadmodum cupis, ſi cum ea colloqui detur. Ego reſpondi; Fieri nequit. Appion autem ſciſcitatus eſt, num poſſet ad eam ſcribi. Et ego dixi, id quidem fieri poſſe. Tum Appion; Jam nocte hac conſcribam libellum, Mœchiæ Laudem; quem tu à me acceptum, ad eam mittes; & ſpero quòd flexa conſentiet. Atque Appion compoſitam eam Epiſtolam mihi dedit; de qua, nocte iſtâ cogitavi; quamque opportunè recordatus ſum me habere unà cum aliis libellis, quos mecum defero. Hæc cùm narrâſſem, adſtantibus oſtendi Epiſtolam, cupidiſque audire recitavi. Legens autem dixi; Hæc eſt, ô viri, Græcorum diſciplina, quæ largam præbet

* Ἀπαλλαγήσοντες] Non eſt vox Græca. Lege ἀπειθήσαντες, non obſequuti. Abſurdè deduxit Cotelerius ab ἀπείχομαι, quaſi in Aoriſto primo haberet ἀπειλήθην. CLERICUS.

75. Εὔκαιρος.] MS. εὐκαίρως. unde facio εὔκαιρος. COT.

præbet ad audacter peccandum occaſionem. Epiſtola verò ita habebat.

διὰ, γενναίαν ὑπόθεσιν ἔχουσα πρὸς τὸ ἀδεῶς ἐξαμαρτάνειν. τὸ δὲ βιβλίον ἦν οὕτως ἔχον.

AMATOR ADAMATÆ.

Abſque nominibus.

Ὁ ἘΡΩ͂Ν ΤΗ͂, ἘΡΩΜΈΝΗ,

ἀνωνύμως.

Appionis, Encomium Mœchiæ, propter Clementem.

X. Ego per Cupidinis mandata, antiquiſſimi omnium pueri gratiâ, cognovi te propter ſtultorum hominum leges animum ad ſtudium ſapientiæ applicare, & ob virtutem æmulari meliorum vitam. Quinam verò meliores ſint, quàm inter omnia Dii, & inter homines Philoſophi? Illi namque ſoli ſciunt quænam ex actionibus naturâ ſint malæ aut bonæ, & quænam per legum decreta tales, cùm non ſint, habeantur. Jam ergo actionem quæ dicitur mœchia, nonnulli malam eſſe crediderunt, licèt omnimodè bona ſit. Nam ad generis multiplicationem, juſſu Cupidinis exercetur. Eſt autem Cupido Deorum omnium antiquiſſimus. Abſque enim Cupidine, non elementorum, non Deorum, non hominum, non brutarum animantium, non cæterorum omnium congreſſus vel generatio fieri poteſt. Omnes etenim Amoris ſumus inſtrumenta. Ipſe eſt mens per nos opifex, ad cunctorum quæ gignuntur animas adveniens. Unde non quando ipſi volumus, ſed quando ab eo jubemur, illius voluntatem facere deſideramus. Quòd ſi, qui ejus voluntate cupimus; cupiditatem, propter id quòd vocatur pudicitia, niſi fuerimus comprimere; quo modo, dum omnium Deorum hominumque antiquiſſimo refragamur, non maximam impietatem admittemus.

Ἀππίων. ἐγκώμιον μοιχείας. πρὸς Κλήμεντα.

Διὰ τοὺς ἐκ τῶν ἀνοήτων ἀνθρώπων νόμους, ἐπιταγαῖς Ἔρωτος, τοῦ πάντων πρεσβυτάτου παιδὸς χάριν, ἔγνων σε * φιλοσοφίας προσανέχοντα, καὶ ἀρετῆς ἕνεκα τὸν τῶν κρειττόνων ζηλοῦντα βίον. τίνες δὲ ἂν εἶεν κρείττονες, ἢ θεοὶ μὲν ἁπάντων, ἀνθρώπων δὲ οἱ φιλόσοφοι; οὗτοι γὰρ μόνοι ἴσασιν τῶν ἔργων, ποῖα μέν ἐστι φύσει κακὰ, ἢ καλὰ, ποῖα δὲ τῇ τῶν νόμων θέσει οὐκ ὄντα νομίζεται. αὐτίκα γοῦν τὴν λεγομένην μοιχείαν πρᾶξιν τινὲς ὑπελήφασιν εἶναι κακὴν, καίτοι καλὴν κατὰ πάντα ὑπάρχουσαν. εἰς γὰρ τὴν τοῦ βίου πολυγονίαν, ἐπιταγαῖς Ἔρωτος γίνεται. Ἔρως δέ ἐστιν ὁ πάντων θεῶν πρεσβύτατος. ἄνευ γὰρ δὴ Ἔρωτος οὐ στοιχείων, οὐ θεῶν, οὐκ ἀνθρώπων, οὐ ζώων ἀλόγων, οὐ τῶν λοιπῶν ἁπάντων μίξις ἢ γένεσις γενέσθαι δύναται. πάντες γάρ τοι ὄργανά ἐσμεν τοῦ Ἔρωτος. αὐτὸς ὁ δι' ἡμῶν τεχνίτης, πάσαις τῶν γινομένων ψυχαῖς ἐπιδημῶν ἐστὶ νοῦς. ὅθεν οὐκ αὐτοὶ θέλοντες, ἀλλ' ὅταν ὑπ' αὐτοῦ κελευσθῶμεν, τὸ ἐκείνου βούλημα ποιεῖν ἐπιθυμοῦμεν. εἰ δ' ἐκείνου βουλῇ ἐπιθυμοῦντες, χάριν τῆς λεγομένης σωφροσύνης, κρατεῖν τῆς ἐπιθυμίας ἐπιχειρήσωμεν, πῶς τῷ πάντων πρεσβυτάτῳ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἀντιπεριϊστάντες, οὐ τὰ μέγιστα ἀσεβήσωμεν.

* f. φιλοσοφίᾳ

XI. Univerſa itaque ipſi aperta ſint oſtia; & omnes moleſtæ ac adſcititiæ ſolvantur leges, Zelotypis hominibus poſitæ, qui mente capti, nec volentes æquum intelligere, inſuperque & dictos adulteros ſuſpicati, à Jove ipſo per Minoem & Rhadamanthum juſtè illuduntur latis legibus. Nam Amorem animis accedentem, coercere non poſſumus. Neque enim voluntarius eſt amantium affectus. Ipſe itaque Jupiter, harum legum lator, innumeris concubuit cum mulieribus; & quidem propter quoſdam ſapientes viros beneficus in liberorum procreatione factus, nonnumquam congreſſum ſuum hominibus donavit; apud eos verò qui gratiam non intelligebant, clàm mutabat formam, ut nec illos contriſtaret, nec à ſe poſitis legibus videretur derogare. Quæ ergo Philoſophiæ incumbis, præclaræ vitæ gratiâ, imitari debes eos qui ex confeſſo Optimi ſunt; quorum infiniti exſtiterunt concubitus.

Ἀλλὰ πᾶσαι μὲν ἀνεῴχθησαν αὐτῷ θύραι· πάντες δὲ μοχθηροὶ καὶ θετοὶ λυέσθωσαν νόμοι, ζηλοτύποις ἀνθρώποις κείμενοι, οἵ τινες ὑπὸ ἀνοίας κρατούμενοι, καὶ τὸ εὔλογον νοεῖν μὴ βουλόμενοι, προσέτι δὲ καὶ τοὺς λεγομένους μοιχοὺς ὑφορώμενοι, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς διά γε τοῦ Μίνω καὶ τοῦ Ῥαδαμάνθυος εὐλόγως θετοῖς παίζονται νόμοις. Ἔρωτος γὰρ ἐπιδημήσαντος ψυχαῖς οὐκ ἔστιν ἐπισχεῖν. οὐ γάρ ἐστιν ἑκούσιον τὸ τῶν ἐρώντων πάθος. αὐτίκα γοῦν ὁ Ζεὺς αὐτὸς ὁ τούτων νομοθέτης, μυρίαις συνῆλθεν γυναιξὶν, καὶ ὑπ' ἐνίων μὲν σοφῶν ἀνδρῶν εὐεργέτης πρὸς τεκνοποιίαν, ἐνίοτε τὴν αὐτοῦ μίξιν ἀνθρώποις δωρούμενος· παρ' οἷς δὲ ἐπὶ τῇ χάριτι ἠπίστατο, ἀγνοούμενος μετεμορφοῦτο τὴν ἰδέαν, ἵνα μήτε αὐτοὺς λυπῇ, μήτε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ τεθεῖσι νόμοις ἀντιπεριΐστασθαι δοκῇ. δεῖ οὖν τῇ φιλοσοφίᾳ προσανέχουσαν, καλοῦ βίου χάριν, μιμεῖσθαι τοὺς ὁμολογουμένους κρείττονας· ὧν αἱ μίξεις μυρίαι γεγόνασιν.

XII. Et ne tempus fruſtra impendam in plures demonſtrationes; ab ipſo Jove, Deorum ac hominum parente, incipiam quorumdam indicare complexus: cunctos enim memorare, ob multitudinem impoſſibile eſt. Audi ergo magni ipſius Jovis, ob ſtolidorum hominum Zelotypiam, clancularios per transformationem coitus. In primis enim, mœchiæ peccatum dum ſapientibus ſolvere vult, quando uxorem ducturus fuit, & ut in primo concubitu juxta plures mœchos ſentiens; ibi cùm fuit, per creditum (ut dixi) peccatum contraxit inculpatum matrimonium. Nam Junonem ſororem ſuam in uxorem accepit, aſſimilatus avi cuculo; ex quâ natæ ſunt Hebe & Ilithyia. Metin namque abſque ulla penitus miſtione peperit, ſicut & Juno Vulcanum.

Epit. n. 51.

Rec. l. 10. n. 20.

Καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν χρόνον ἀναλίσκειν μάτην εἰς τὰς ἀποδείξεις τὰς πλείονας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς, τοῦ πατρὸς θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ἄρξομαι τὰς ἐνίων μηνύειν κοινωνίας· πασῶν γὰρ ὑπομνησθῆναι διὰ τὸ πλῆθος ἀδύνατον. ἄκουε τοίνυν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου Διὸς, διὰ τὴν τῶν ἀνοήτων ἀνδρῶν ζηλοτυπίαν, τὰς διὰ τῆς μεταμορφώσεως λανθανούσας κοινωνίας. ἐν πρώτοις γὰρ τὴν μοιχείας ἁμαρτίαν σοφοῖς λῦσαι θέλων, ὁπότε ἔμελλεν γαμεῖν, καὶ ὡς ἐπὶ πρώτῃ εὐνῇ κατὰ τοὺς πολλοὺς μοιχοὺς εἰδὼς, οὐ γενόμενος, διὰ τὴν δόκησιν, ὡς ἔφην, ἁμαρτίας τὸν ἀναμάρτητον γάμον ἐπερίανεν. ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ Ἥραν ἔσχεν γαμετὴν, ὁμοιωθεὶς * κόκκυγος πτερῷ, ἐξ ἧς [76] Ἥβη τε καὶ * Ἰλιθυῖα ἐγένετο. τῆς Μήτιδος γὰρ χωρὶς τῆς πρὸς τινὰ μίξεως ἀπεκύησε, ὡς καὶ Ἥρα τὸν Ἥφαιστον.

* l. κόκκυγι

* Pro Εἰλείθυια

77 Ἔτι

---

76. Ἐξ ἧς Ἥβη τε καὶ Ἰλιθυῖα.] Apollodorus lib. 1. Bibliothecæ; Ζεὺς γαμεῖ Ἥραν. καὶ τεκνοῖ Ἥβην, Εἰλείθυιαν, Ἄρην. Ilithyiæ autem nomen Græcè variis modis pingi ſolet, per Ι Ει. & Η. in prima ſyllaba, ει. υ. in ſecunda, η. ει. in tertia, & per accentum vel acutum in antepenultima, vel circumflexum in penultima, aut acutum. ſed uſitatior meliorque ſcriptura eſt Εἰλείθυια. Vide Etymologicum magnum. Addo, in Theopompi loco rectiùs apud Suidam Voce Κατωνάκη, legi Εἰλειθυίᾳ, quàm apud Harpocrationem eadem Voce, Ἐλιθύοις. Ibid.

77. Ἔτι

[77] Ἔτι δὲ μίγνυται ἀδελφῇ τῇ ἐξ Οὐρανοῦ καὶ Θαλάσσης αὐτῷ * γενομένης ἀπὸ τοῦ Κρόνου ἐκτομῆς * Ἔρως καὶ Κύπρις. ἣν καὶ [78] Δωδώνην λέγουσιν. μίγνυται δὲ καὶ Ἀντιόπῃ τῇ Νυκτέως, σατύρῳ παρεικασμένος, ἐξ ἧς Ἀμφίων καὶ Ζῆθος γεγόνασιν. Ἀλκμήνῃ τῇ Ἀμφιτρύωνος γυναικὶ συνέρχεται, ὁμοιωθεὶς τῷ Ἀμφιτρύωνι τῷ γεγαμηκότι, ἐξ ἧς Ἡρακλῆς ἐγένετο. καὶ Αἰγίνῃ τῇ * Ἀσκληπιοῦ πλησιάζει, γενόμενος ἀετὸς, ἐξ ἧς Αἰακὸς τίκτεται. * [79] Ἀμαλθηΐῃ δὲ τῇ Φώκου, ὁμοιωθεὶς ἄρκτῳ συνδυάζεται. καὶ Δανάῃ τῇ Ἀκρισίου χρυσὸς ἐπιῤῥύη, ἐξ ἧς Περσεὺς ἀνεῖται. Καλλιστοῖ τῇ Λυκάονος ἡγεμόθη λέων, καὶ ἄλλον τίκτει Ἀρκάδα. Εὐρώπῃ τῇ Φοίνικος διὰ ταύρου συνῆλθεν, ἐξ ἧς Μίνως, καὶ Ῥαδάμανθυς, καὶ Σαρπηδὼν ἐξέφυσαν· Εὐρυμεδούσῃ τῇ Ἀχελώου, μύρμηξ γενόμενος, ἐξ ἧς Μυρμιδών. [80] Ἐρσαίῃ νύμφῃ, γενόμενος γὺψ, ἐξ ἧς οἱ ἐν Σικελίᾳ πάλαι σοφοί. Εἵμᾳ τῇ γηγενεῖ ἐν Ῥόδῳ, διὰ ὄμβρου συνῆλθεν, ἐξ ἧς Παργαῖος, Κρόνιος, Κύτος. * καὶ * Ὀσσίαν ἐνύμφευσεν, ὁμοιωθεὶς τῷ γήμαντι Φοίνικι, ἐξ ἧς [81] Ἀγχίνοος αὐτῷ * ἐξέφυσαν· Νεμέσει τῇ Θεστίου, τῇ καὶ Λήδᾳ νομισθείσῃ, κύκνος, ἢ χὴν γενόμενος, Ἑλένην ἐτεκνώσατο· καὶ αὖθις ἀστὴρ γενόμενος, Κάστορα καὶ Πολυδεύκην ἐξέφυσεν. * Δαμίᾳ ἐπιμορφωθεὶς ἔποψ.

* f. γενομένης
* f. deeſt ὡς
* f. Ἀσωποῦ
* f. Ἀμαλθείᾳ
* f. Κασσιόπειαν vel Κασσιέπειαν
* l. ἐξέφυσε. Νεμέσει τῇ Θεστίου
* l. Λαμίᾳ

Μνημοσύνην αὐτὸς εἰκασθεὶς ποιμένι, Μουσῶν ἀποφαίνει μητέρα· Σεμέλην τὴν Κάδμου πυρσίαν γαμεῖ, ἐξ ἧς Διόνυσον πλάσει. Περσεφόνην αὐτὸς ἐκνυμφεύει τὴν θυγατέρα, αὐτὸς ὁμοιωθεὶς δράκοντι, [82] καὶ τῇ γυναικὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πλούτωνος εἶναι νομισθείσῃ. καὶ ἄλλαις πολλαῖς, καὶ δίχα μεταμορφώσεως μίγνυται, ζῆλον τῶν ἀνδρῶν οὐκ ἐχόντων ὡς ἐφ' ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' εὖ εἰδότων ὅτι ἀφθόνως ταῖς γυναιξὶν αὐτῶν κοινωνῶν γίνεται, χαριζόμενος αὐτοῖς Ἑρμᾶς, Ἀπόλλωνας, Διονύσους, Ἐνδυμίωνας, καὶ ὅσους ἄλλους εἰρήκαμεν, ἐκ μίξεως αὐτοῦ κάλλει διαπρεπεστάτους.

Καὶ ἵνα μὴ εἰς * ἄπειρον ἐξήγησιν τὸν χρόνον δαπανῶ, πάντων μετὰ Διὸς Θεῶν ἀφθόνους εὑρήσεις κοινωνίας. οἱ ἀνόητοι δὲ, μοιχείας λέγουσι τῶν Θεῶν, μὴ δὲ τῶν ἀῤῥένων τὰς μίξεις φυλαξαμένων ὡς αἰσχράς, ἀλλὰ ἐπιτηδευόντων καὶ ταῦτα ὡς εὐπρεπῆ. αὐτίκα γοῦν αὐτὸς ὁ Ζεὺς Γανυμήδους ἐρᾷ· Ποσειδῶν Πέλοπος· Ἀπόλλων Κινύρου, Ζακύνθου, Ὑακίνθου, Φόρβαντος, Ὕλα, Ἀδμήτου, Κυπαρίσσου, Ἀμύκλα, Τρωΐλου, [83] Βράγχου, Τυμναίου πάρου, Ποτνιαίως, Ὀρφέως· Διόνυσος δὲ Λαο-

* f. ἄπειρον

XIII. Adhuc verò cum ſorore miſcetur; progenitâ ex Cœlo & Mari, vel ex Saturni virilibus exſectis; à quâ Cupido & Cypris; quam & Dodonam vocant. Miſcetur etiam cum Antiope Nyctei filiâ, ſimilis factus Satyro; ex qua orti Amphion & Zethus. Congreditur cum Alcmena Amphitryonis uxore, ſpecie Amphitryonis mariti ſumptâ; unde genitus Hercules. Et cum Ægina filia Aſopi conſueſcit, mutatus in aquilam; ex qua naſcitur Æacus. Cum Amalthea verò Phoci concumbit, ſpeciem urſi referens. Et in Acriſii Danaèn, formâ auri influxit; ex qua exortus declaratuſque eſt Perſeus. Propter Calliſtonem Lycaonis filiam in ferum leonem verſus eſt, aliumque peperit Arcadem. Europam Phœnicis, per taurum inivit; ex qua procreati ſunt Minos, & Rhadamanthus, & Sarpedon: Eurymeduſam Acheloi, formica factus; ex qua Myrmidon: Ætnam nympham, mutatus in vulturem; ex qua veteres illi ſapientes qui in Sicilia. Imam terrigenam apud Rhodum, in imbrem transformatus vitiavit; è qua ſuſcepit Pargæum, Cronium, Cytum. Cum Caſſiepeia ſe junxit, aſſimilatus marito ejus Phœnici; de qua illi natus eſt Anchinous. Ex Nemeſi Theſtii filia, quæ & Leda putatur, in cycnum ſeu anſerem mutatus, genuit Helenam: & iterum in ſtellam converſus, Caſtorem & Pollucem produxit. Utque Lamiâ potiretur, transformatus eſt in Upupam. Rec. x. 22. 21.

XIV. Idem Mnemoſynem, paſtori ſimilis factus, matrem facit Muſarum. Semelen Cadmi filiam, mutatus in ignem, ducit; ex qua Bacchum procreat. Ipſe, formâ draconis acceptâ, Proſerpinam filiam comprimit, quæ & uxor fratris ſui Plutonis eſſe exiſtimatur. Et cum aliis pluribus, etiam non mutatâ formâ concumbit; hominibus qui zelotypiam quaſi de peccato non habent, ſed probè ſciunt quòd ſæpe ac honorificè cum mulieribus eorum miſtus generet; iis inquam hominibus donans Mercurios, Apollines, Bacchos, Endymiones, & alios, quorum mentionem fecimus; ex ejus concubitu formâ præſtantiſſimos.

XV. Sed ne tempus in narrationem infinitam & inexplicabilem impendam; omnium cum Jove Deorum multos munificoſque invenies concubitus. At ſtulti homines, adulteria Deorum vocant: quùm tamen Dii, ne quidem à conſuetudine cum maſculis tamquam turpi abſtinuerunt; ſed & illam ut honeſtam conſectati ſunt. Ipſe etenim Jupiter, Ganymedis amore ducitur; Neptunus, Pelopis; Apollo, Cinyræ, Zacyothi, Haycinthi, Phorbantis, Hylæ, Admeti, Cypariſſi, Amyclæ, Troili, Branchi, Tymnii, Parii, Potnienſis, Orphei; Vide Notas.

77. Ἔτι δὲ μίγνυται ἀδελφῇ τῇ ἐξ Οὐρανοῦ καὶ Θαλάσσης αὐτῷ γενομένης ἀπὸ τοῦ Κρόνου ἐκτομῆς Ἔρως καὶ Κύπρις, ἣν καὶ Δωδώνην λέγουσιν.] Non repugnabo, ſi quis legere voluerit, γενομένῃ ἀπὸ τοῦ Κρόνου ἐκτομῆς. & intelligere exſectionem, quam feciſſe, non quam paſſus eſſe dicitur Saturnus. Utramque enim tradunt fabulæ, Saturnum & genitalia patri Urano ſeu Cœlo abſcidiſſe, & genitalibus privatum fuiſſe per Jovem filium. Porphyrius de antro Nympharum; Κρόνος... ἐκτέμνει) ὡς ὁ Οὐρανός. Scholiaſtes Apollonii ad lib. 4. verſ. 985. 986. Τέμνει δὲ ἐν τῷ δρεπάνῳ, ᾧ ἐξέτεμε τοῦ Οὐρανοῦ τὰ αἰδοῖα ὁ Κρόνος, ἢ ὁ Ζεὺς τὰ τοῦ Κρόνου. Ariſtides Iſthmicâ in Neptunum; ὡς ἄρα ἐκπλαγῆναι ὑπερέχοντα τὸ ἔργον τὸ περὶ τὸν Κρόνον ὑπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. τὸ περὶ τὴν ἐκτομήν. Mitto alios: miror que Euſtathium à viro docto reprehenſum, quod ad Dionyſii Geographi verſum 32. ſcripſerit, Saturno virilia fuiſſe exciſa. Conferendus autem eſt totus iſte locus cum aliis hujus Voluminis, Recognit. lib. 10. cap. 20. 33. Clementin. Homil. 4. n. 16. Hom. 6. n. 2. ac Epitom. cap. 51. COT.

78. Δωδώνην.] Nemo umquam Venerem, aut Cypriu Dodonen vocavit, ſed multi Diones filiam dixerunt. Itaque legerim Διώνης, ſubintelligens θυγατέρα. CLERICUS.

79. Ἀμαλθηΐῃ] Conjectavi Ἀμαλθείᾳ. Amalthea. quæ Manthea dicitur Recognit. X. 22. COT.

80. Ἐρσαίῃ νύμφῃ.] Ætnam aſſumpſi ex Recognitionibus. Quamquam legi poſſet ἐρσαίᾳ νύμφῃ, quod ſignificat roſcidam Nympham; vel potiùs χερσαίᾳ, quod terreſtrem, a fabula vulgari Ætnæ ſeu Thaliæ humo infoſſæ. Suſpicabitur etiam fortè nonnullus ex Παλικοί aut Παλαιστοί non intellecto factum fuiſſe πάλαι σοφοί. Ibid.

81. Ἀγχίνοος.] Recognitiones, Archinoi. Qui Apollodoro, & Apollonii Scholiaſtæ, aliiſque, Atymnius. Reſtitui mox Nemeſis nomen. Eadem etiam Ἀδράστεια dicitur. Unde initio Athenagoræ ſcribere licet, τὴν Ἑλένην Ἀδραστείας, quo loci editum habetur, Ἑλένην Ἀδράστειαν. Helenam Adraſtea filiam, pro Helenam Adraſtiam. Ibid.

82. Καὶ τῇ γυναικὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.] Hinc incipienda periodus, niſi locus mancus ſit. Ibid.

83. Χρύγχου τυμναίου πάρου, ποτνιαίως.] Ita in MS. Unde confici queat, Βράγχου Τυμναίου, Πάρου Ποτνιέως. Branchi Tymnii, Pari Potnienſis. aut Βράγχου, Ἀτυμνίου, Πάρου. Ποτνιέως. aut quid ſimile. Erant enim Branchidæ in agro Mileſio, teſtibus Herodoto, Strabone, Pauſania; & Miletum ac Tymnum in Caria ponit Stephanus; quare Branchus Tymnius forſan dictus fuerit, quem multi Theſſalum faciunt. Atymnium autem amatum eſſe ab Apolline tradit Nonnus Dionyſiacorum lib. 19. & 29. Verùm in his corruptis atque ignorabilibus plura nihil neceſſe. Ibid.

 84. Ἡρα-

phei; Bacchus verò Laonidis, Ampeli, Hymenæi, Hermaphroditi, Achillis; Æſculapius autem, Hippolyti; Vulcanus, Pelei; Pan, Daphnidis; at Mercurius, Perſei, Chryſæ, Therſi, Odryſi; Hercules denique, Abderi, Dryopis, Jocaſti, Philoctetis, Hylæ, Polyphemi, Hæmonis, Choni, atque Euryſthei.

XVI. Omnium itaque illuſtriorum Deorum tibi amores ex parte propoſui, Cariſſima; ut agnoſceres apud ſolos homines ſtolidos, oriri eâ ex re zelotypiam. Quare & mortales ſunt, vitamque in triſtitia tranſigunt: quia quæ à Diis judicantur bona; ipſi zelo ſuo ducti, mala eſſe cenſent. Igitur deinceps eris beata, ſi Deos imiteris, non homines. Nam homines, intuiti te ſervare quam putant caſtitatem; propter affectum proprium laudant quidem, at non adjuvant: Dii verò, cùm te ſpectabunt ſibi ſimilem, ſimul laudabunt ac opem ferent.

XVII. Cogita enim mihi, quàm multas remunerati fuerint amicas: ex quibus alias quidem retulerunt in numerum ſtellarum; aliarum verò & liberos, & adjutores, beneficiis affecerunt. Jam ergo Jupiter Calliſtonem, ſtellam fecit, quæ vocatur urſa minor, quamque Cynoſuram appellant nonnulli. Neptunus in cœlo collocavit Delphinum, Amphitrites gratiâ: & Orionem ex Euryale Minois filiâ natum, propter matrem Euryalen, aſtris donavit. Bacchus coronam Ariadnæ. Jupiter aquilam, quâ in rapiendo Ganymede uſus fuerat: ipſumque Ganymedem in Aquarii honore conſtituit: ac taurum honoravit ob Europam. Quin & Caſtorem, Pollucem, ac Helenam, Ledæ gratificans, ſtellas fecit: & Perſeum, propter Danaën: & Arcadem, propter Calliſtonem: Virginem, quæ & Dice, ob Themin: Herculem, propter Alcmenam. Et ne adhuc magis producam ſermonem; (longum enim eſt ſingula referre;) in quot alios, multarum amicarum ergo, benefici extiterunt Dii, per humanos complexus; quos ſtulti ut mala opera prohibent, ignari voluptatem magnum eſſe inter homines commodum.

XVIII. Quid verò? Nonne & ſapientum celeberrimi, voluptatem maximi fecerunt, & cum quibus placuit mulieribus commiſti ſunt? Inter quos primus, ille Græciæ magiſter, de quo ipſe Apollo pronunciavit; *Omnium hominum Socrates ſapientiſſimus*; nonne in civitate optimis legibus gubernatâ, Lacedæmone, communes uxores propoſuit; & ſub pallio pulcrum occultat Alcibiadem? Et verò Socraticus Antiſthenes, de mœchiâ quæ dicitur non repellendâ ſcribit. Sed & hujus diſcipulus Diogenes, an non palàm ac liberè cum Laide concumbit; eâ mercede, ut illam ferret humeris? Nonne Epicurus effert voluptatem? Nonne Ariſtippus unguentis delibutus, totum ſe Veneri addicit? Nonne Zeno promiſcuum innuens coitum, dicit Deum eſſe in omnibus; ut intelligentibus exploratum ſit, cum quovis miſceatur aliquis, cum ipſo Numine miſceri, fruſtráque prohiberi vocata adulteria, vel concubitus cum matre, aut filia, aut ſorore, aut liberis? Chryſippus autem in amatoriis Epiſtolis, & Argivæ imaginis meminit, apponens ad Jovis pudenda os Junonis.

νιδος, Ἀμπέλου, * Ὑμαναίου, Ἑρμαφροδίτου * l. Ὑμεναίου
Ἀχιλλέως· ὁ δὲ Ἀσκληπιὸς Ἱππολύτου· καὶ Ἥφαιστος Πηλέως· Πὰν δὲ Δάφνιδος· ὁ δὲ Ἑρμῆς Περσέως, Χρύσης, Θέρσου, Ὀδρύσου· [84] Ἡρακλῆς δὲ Ἀβδήρου, Δρύοπος, Ἰοκάστου, Φιλοκτήτου, Ὕλα, Πολυφήμου, Αἵμονος, Χώνου, Εὐρυσθέως.

Πάντων δὲ σοι τῶν ἐπισημοτέρων θεῶν, ἐκ μέρους τοὺς ἔρωτας παρεθέμην, φιλτάτη, ἵνα εἰδῇς ὅτι μόνοις ἀνθρώποις τοῖς ἀσυνέτοις περὶ τούτου γίνεται ζηλοτυπία· διὸ καὶ θνητοὶ τυγχάνουσιν, καὶ λυπηρῶς τὸν βίον διαπλέουσιν, ὅτι τὰ δόξαντα τοῖς θεοῖς καλά, αὐτοὶ διὰ τὸν αὐτῶν ζῆλον κακὰ εἶναι ἀπεφήναντο. μακαρία οὖν ἔσῃ τοῦ λοιποῦ, μιμουμένη θεούς, καὶ οὐκ ἀνθρώπους. ἄνθρωποι γὰρ τὴν νομιζομένην σωφροσύνην ἰδόντες σε διαφυλάσσουσαν, διὰ τὸ ἴδιον πάθος, ἐπαινοῦσι μὲν, οὐκ ὠφελοῦσι δέ· * θεοὶ δὲ ἐξομοιουμένην σε ἑαυτοῖς ὁρῶντες, καὶ ἐπαινέσουσι, καὶ ὠφελήσουσιν. * l. θεοὶ

Λόγισαι γάρ μοι πόσας ἠμείψαντο ἐρωμένας, ὧν τὰς μὲν κατηστέρισαν, τινῶν δὲ καὶ τέκνα καὶ συνεργοὺς εὐηργέτησαν. αὐτίκα γοῦν Ζεὺς κατηστέρισεν [85] Καλλιστώ, τὴν λεγομένην ἄρκτον μικράν, ἣν καὶ κυνὸς οὐρὰν προσαγορεύουσί τινες. Ποσειδῶν Δελφῖνα διὰ τὴν Ἀμφιτρίτην ἐνέταξεν τῷ οὐρανῷ· καὶ Ὠρίωνα τὸν Εὐρυάλης τῆς Μίνω, διὰ Εὐρυάλην τὴν μητέρα, τῶν ἄστρων κατηξίωσεν. Διόνυσος τὸν Ἀριάδνης στέφανον. Ζεὺς τὸν αἰετόν, συνεργήσαντα ἐπὶ τῇ Γανυμήδους ἁρπαγῇ, καὶ αὐτὸν τὸν Γανυμήδην ἐν Ὑδροχόου τιμῇ ἔταξεν· καὶ ταῦρον δι' Εὐρώπην ἐτίμησεν. ἀλλὰ καὶ Κάστορα καὶ Πολυδεύκην καὶ Ἑλένην Λήδᾳ χαριζόμενος ἐποίησεν ἀστέρας· καὶ Περσέα διὰ Δανάην· καὶ * Κῆρα διὰ Καλλιστώ· [86] * l. Ἀρκάδα
Παρθένον * τὴν, καὶ Δίκην διὰ Θέμιν, Ἡρακλέα διὰ Ἀλκμήνην. καὶ οὐκέτι μηκυνῶ πλεῖον. * l. τὴν
μακρὸν δὲ τὸ κατ' εἶδος λέγειν· ὅσους ἄλλους διὰ τὰς ἐρωμένας εὐηργετήκασιν οἱ θεοί, ταῖς πρὸς ἀνθρώπους κοινωνίαις, ἃς οἱ ἀνόητοι ὡς κακὰς πράξεις ἀπαγορεύουσιν, οὐκ εἰδότες ὅτι ἡδονή ἐστιν ἡ μεγάλη ἐν ἀνθρώποις ἀπόλαυσις.

Τί δὲ καὶ τῶν σοφῶν οἱ προλαβόντες, οὐχ ἡδονὴν προκρίνουσιν, καὶ ὡς ἐβουλήθησαν ἐμίγησαν; ὧν πρῶτος ὁ τῆς Ἑλλάδος διδάσκαλος, περὶ οὗ αὐτὸς ὁ Φοῖβος ἔφη· ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος· οὐκ [87] ἐν τῇ εὐνομωτάτῃ πόλει τῇ Λακεδαίμονι κοινὰς προτίθησι τὰς γυναῖκας, καὶ [88] ὑπὸ τῷ τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει; καὶ ὁ Σωκρατικὸς δὲ Ἀντισθένης, περὶ τοῦ δεῖν τὴν λεγομένην μοιχείαν μὴ * ἀποσείεσθαι γράφει· ἀλλὰ καὶ ὁ τούτου μαθητὴς Διογένης Λαΐδι οὐκ ἐπί τι μισθῷ τὸ φέρειν αὐτὴν ἐπ' ὤμων δημοσίᾳ κοινωνεῖ μετὰ παρρησίας; οὐκ Ἐπίκουρος ἡδονὴν προκρίνει; οὐκ Ἀρίστιππος μυρισθεὶς, ὅλον αὐτὸν Ἀφροδίτῃ χαρίζεται; ὁ Ζήνων ἀδιαφορεῖν αἰνισσόμενος, διὰ πάντων τὸ θεῖον * εἶναι λέγει, ἵνα γνώριμον τοῖς συνετοῖς γένηται, ἵνα ᾧ ἄν τις μιγῇ, ὡς ἑαυτῷ μίγνυται. καὶ περισσὸν τὸ ἀπαγορεύειν τὰς λεγομένας μοιχείας, ἢ μίξεις μητρὸς, ἢ θυγατρὸς, ἢ ἀδελφῆς, ἢ παίδων; [89] Χρύσιππος δὲ ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ἐπιστολαῖς, καὶ τῆς ἐν Ἄργει εἰκόνος μέμνηται, πρὸς τῷ τοῦ Διὸς αἰδοίῳ φέρουσαν τῆς Ἥρας τὸ πρόσωπον.

* Pro ἀποσείεσθαι
* f. εἶναι

Οἶδα

84. Ἡρακλῆς δὲ Ἀβδήρου.] Apollodorus lib. 2. de Diis, Abderum appellat Ἡρακλέους ἐρώμενον *Herculis amaſium*. Ἡρακλέους φίλος Tzetzes Chiliade 2. In Stephano Byzantio, Ἄβδηρα, ἀπὸ Ἀβδήρου τοῦ Ἑρμαίου, Ἡρακλέους ἐρωμένου. COT.

85. Καλλιστώ, τὴν λεγομένην ἄρκτον μικράν, ἣν καὶ κυνὸς οὐρὰν προσαγορεύουσί τινες.] Apud alios Calliſto nomine ἄρκτου μεγάλης urſæ majoris gaudet; ad diſtinctionem urſæ minoris, ſeu Cynoſuræ. Ibid.

86. Παρθένον τὴν καὶ Δίκην.] Ita videtur legendum. Ibid.

87. Ἐν τῇ εὐνομωτάτῃ πόλει τῇ Λακεδαίμονι.] Obſervat Theodoritus Sermone de legibus, Platonem hac in parte ſuſpexiſſe Lycurgi leges. Ibid.

88. Καὶ ὑπὸ τῷ τρίβωνι τὸν καλὸν Ἀλκιβιάδην καλύπτει.] Videantur Luciani Amores. Ibid

89. Χρύσιππος.] Præter Diogenem Laertium, Theophilus Antiochenus lib. 3. ad Autolycum p. 122 Χρύσιππος δὲ ὁ πολλὰ φλυαρήσας πῶς οὐχὶ εὑρίσκεται, σημαίνων τὴν Ἥραν στο-

ματι

Οἶδα ὅτι ταῦτα τῆς ἀληθείας ἀμυήτοις φοβερὰ καὶ αἴσχιστα καταφαίνεται, ἀλλ' οὐ τοῖς Ἑλλήνων θεοῖς καὶ φιλοσόφοις, οὐ τοῖς Διονύσου καὶ Δημήτρας μυστηρίοις. ἀλλ' ἐφ' ἅπασι τούτοις, ἵνα μὴ πάντων θεῶν καὶ φιλοσόφων τοὺς βίους λέγων παραναλίσκω τοὺς χρόνους, δύο ἔστωσάν σοι μέγιστοι σκοποὶ, θεῶν μὲν Ζεὺς, ἀνθρώπων δὲ φιλοσόφων Σωκράτης. τὰ δὲ λοιπὰ, ἐξ ὧν σοι γράψας ὑπέμνησα συνιεῖσα, ἐπέχε. μήποτε ἐραστήν σε λυπήσῃς· ἐπεὶ ὡς θεοῖς καὶ ἔρωσιν τὰ ἐναντία πράξασα, ἀσεβὴς κριθεῖσα, τῆς προσηκούσης τεύξῃ τιμωρίας. ἐὰν δὲ παντὶ ἐραστῇ ἑαυτὴν παράσχῃς, ὡς θεοὺς μιμουμένη, τῆς παρ' αὐτῶν τεύξῃ εὐεργεσίας. τὰ δὲ λοιπὰ, φιλτάτη, μεμνημένη περὶ ὧν σοι ἐξήφησα μυστηρίων, διὰ γραμμάτων μοι τὴν σὴν δεῖξον προαίρεσιν. ἔρρωσό μοι.

Ἐγὼ τοίνυν λαβὼν τὸ βιβλίον τοῦτο παρὰ τοῦ Ἀππίωνος, ὡς ὄντως διαπέμψων αὐτὸ τῇ ἐρωμένῃ, ἐπλασάμην ὡς ἐκείνης πρὸς ταῦτα ἀντιγραψάσης, καὶ τῇ * ὑστερίᾳ ἐλθόντι αὐτῷ ἀπέδωκα τῷ Ἀππίωνι, ὡς δῆθεν τὴν παρ' ἐκείνης ἀντιγραφὴν, οὕτως ἔχουσαν.

* Pro ὑσ- τερα

ἈΝΤΙΓΡΑΦΟΝ ἘΠΙΣΤΟΛΗΣ,
πρὸς Ἀππίωνα ὡς παρὰ τῆς ἐρωμένης.

Θαυμάζω πῶς ἐπὶ σοφίᾳ με ἐπαινέσας, ὡς ἀνοήτῳ γράφεις. εἰς γὰρ τὸν πόθον τὸν σὸν με θελήσας, ἐκ τῶν περὶ τοὺς θεοὺς μυθολογημάτων ἐπιχέσαι τὰ παραδείγματα, ἔρωτα τὸν πάντων πρεσβύτατον, ὡς ἔφης, * ἐπὶ * τῶν πάντων θεῶν καὶ ἀνθρώπων, βλασφημῆσαι μὴ φοβηθεὶς, ὅπως τὴν ἐμὴν φθείρῃς ψυχὴν, καὶ τὸ ἐμὸν σῶμα περιυβρίσῃς. ἔρως γὰρ θεῶν οὐκ ἔστιν ἀρχηγέτης, ὁ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις. εἰ γὰρ ἑκὼν ἐπιθυμεῖ, αὐτὸς ἐστιν ἑαυτοῦ πάθος καὶ κόλασις, καὶ θεὸς οὐκ ἂν εἴη ὁ πάσχων ἑκών· εἰ δὲ ἄκων ἐρᾷ τῆς μίξεως, καὶ τὰς ἡμετέρας διερχόμενος ψυχὰς, ὥσπερ δι' ὀργάνων τῶν ἡμετέρων σωμάτων, εἰς τὰς τῶν νοητῶν φέρεται συνουσίας, ὁ τοῦτον ἐρᾷν ποιῶν καὶ φέρων, μείζων αὐτοῦ τυγχάνει· καὶ πάλιν αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ φέροντος ἑτέρῳ πάθει φερομένου, μείζων ἄλλος ὁ φέρων ἐκεῖνον εὑρίσκεται· καὶ ὡς ἀπέραντον ἐπαναφορὰ τῶν ἐρώντων γίνεται, ὃ ἐστιν ἀδύνατον. οὕτως οὐκ ἔστιν οὔτε ὁ φέρων, οὔτε ὁ φερόμενος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ ἐρῶντος τὸ ἐπιθυμητικόν ἐστι πάθος, ἐλπίδι αὐξόμενον, καὶ ἀπογνώσει μειούμενον.

* l. ἐπειδὴ

Οἱ δὲ κρατεῖν αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας μὴ βουλόμενοι, τῶν θεῶν καταψεύδονται, ἵνα περὶ ὧν πράττουσι, τοὺς θεοὺς ὡς προτέρους δράσαντας ὑποδεικνύντες, ἀπαλλάσσωνται τῆς μέμψεως. εἰ γὰρ παιδοποιίας ἕνεκεν, καὶ οὐκ ἀσελγείας, οἱ λεγόμενοι θεοὶ τὰς μοιχείας ἐπετέλουν, τί καὶ τοῖς ἄρρεσιν ἐμίγνυντο; ἀλλὰ χαριζόμενοι, φησὶ, ταῖς ἐρωμέναις, κατηστέριζον αὐτάς. οὐκοῦν πρὸ τούτου οὐκ ἦσαν ἀστέρες, μέχρις ὅτι ἀσελγείας προφάσει ὑπὸ μοιχῶν ὁ οὐρανὸς ἄστροις ἐκοσμήθη; πῶς δὲ καὶ οἱ τῶν κατηστερισμένων ἔγγονοι ἐν ᾅδῃ κολάζονται; ὅ, τε Ἄτλας βαρούμενος, καὶ ὁ Τάνταλος δίψῃ ἀναιρούμενος, καὶ ὁ Σίσυφος ἐρείδων πέτραν, Τιτυὸς τὰ σπλάγχνα διορυττόμενος, Ἰξίων περὶ τροχὸν ἀπαύστως κυλινδούμενος. πῶς δὲ καὶ οἱ ἐρασταὶ θεοὶ ὄντες, οὓς ἐμίαναν κατηστέριζον, ἑαυτοῖς τοῦτο μὴ χαρισάμενοι;

Οὐκ ἄρα ἦσαν θεοὶ, ἀλλὰ τυράννων αἰνίγματα. Κρόνου γὰρ [90] ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν οὐκ ἐν ἀγρ-

XIX. Scio, hæc veritatis ignaris terribilia & turpiſſima videri; at non Græcorum Diis, ac Philoſophis, non Bacchi & Cereris myſteriis. Verùm ſuper his omnibus; ne cunctorum Deorum & Philoſophorum vitis referendis tempus inſumam; duo tibi ſint maximi ſcopi, inter Deos quidem Jupiter, inter homines autem Philoſophos Socrates. Reliqua verò, ex iis quorum his litteris mentionem feci, intelligens, cave ne amatorem tuum contriſtes: quoniam ſicut quæ Diis & Amoribus feceris contraria, impietatis damnaberis, congruenſque feres ſupplicium. Si verò omni te præbueris amatori; tamquam Deos imitata, ab iis beneficium reportabis. Cæterùm, cariſſima, memor à me relatorum myſteriorum, mihi per litteras tuam indica voluntatem. Vale.

XX. Ego igitur hoc libello ab Appione accepto, quaſi verè miſſurus ad amatam; tamquam illa reſcripſiſſet confinxi; & poſtridie venienti tradidi Appioni, velut mulieris reſcriptum; quod ita habet.

RESCRIPTUM AD EPISTOLAM,
Appioni, tamquam ab adamata.

XXI. Miror quâ ratione, cùm me de ſapientia laudes, tamquam ſtultam compellas. Nam dum cupis me ad tuum adducere affectum, ex Deorum fabulis ſumpſiſti exempla; Amorem, (quem omnium antiquiſſimum dixiſti, quemque ſupra cunctos Deos & homines collocâſti) non veritus infamare; quò meum corrumperes animum, meumque contumeliâ afficeres corpus. Amor enim non eſt Deorum princeps ac ductor; qui in cupiditatibus verſatur. Nam ſi ſponte cupit; ipſe eſt ſui perpeſſio & ſupplicium; nec Deus eſt, qui voluntariè patitur: ſin verò invitus appetit concubitum, & noſtras pervadens animas, tamquam per corporum noſtrorum inſtrumenta fertur ad congreſſum eorum quæ ſub intelligentiam cadunt; qui eum inducit ad amandum, major eſt eo: iterumque cùm hic qui inducit, in alium inducatur amorem; major alius qui hunc inducit reperitur: & in infinitum amantium numerum fit progreſſus; quod fieri non poteſt. Igitur neque eſt qui inducit, neque qui inducitur; ſed eſt ipſius amantis affectus concupiſcens, qui ſpe augetur, & deſperatione minuitur.

XXII. Qui verò turpem nolunt cupiditatem coërcere, de Diis mendaciter fingunt; ut in iis quæ perpetrant, Deos primos eſſe auctores oſtendendo, culpâ liberentur. Si enim ſuſcipiendæ ſobolis gratiâ, & non libidinis ergo, qui Dii vocantur adulteria commiſerunt; cur cum maſculis quoque miſcebantur? Sed ut gratificarentur, inquit, mulieribus adamatis, illas in aſtra converterunt. Igitur antea aſtra non erant, uſque dum laſciviæ occaſione cœlum ſtellis exornaretur? Et quo modo in ſtellas relatarum liberi ac nepotes apud Inferos puniuntur? Atlas gravatus pondere; Tantalus enectus ſiti; Siſyphus petram retinens; Tityus pertuſus viſcera; Ixion circa rotam indeſinenter volutatus. Qui verò & amatores Dii, eos quos polluerant, inter aſtra retulerunt; ſibi autem id muneris non ſunt largiti?

XXIII. Non ergo erant Dii, ſed tyrannorum velamina. Saturni namque in Caucaſiis montibus, non

ματι μικρῷ συγχέεσθαι τῷ Διΐ; & p. 118. 119. è MS. Regio; τόν τε Ἥρας ἴδιον ἀδελφὸν μὴ ... τὸν Δία γαμεῖν. ἀλλὰ καὶ διὰ φίλαυλον ἀνάγων ἀρρενομανῶν ubi Editiones nullo ſenſu, ἀλλὰ ... αὐτοῦ μὲ ... τὸν διὰ χάριν. COT.

90. Ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι.] Et Hom. 6. cap. 21. Hinc Cæſarius Reſponſione ad Interrogationem 112. πρὸς δὲ τοῖς Καυσίοις (l. Καυκασίοις) ὄρεσι Κρόνος. μᾶλλον δὲ ... ἀντὶ τῆς ... ἀναπηδᾶν ... κατ' Ἑλλήνων. In

non in cœlo, ſed in terra, ſepulcrum oſtenditur, hominis ſeni, ac liberorum voratoris. Item laſcivi Jovis, fabuloſi, quique ſimiliter Metin filiam deglutivit, in Creta cernitur ſepulcrum; & in Acheruſia palude, Plutonis ac Neptuni: Solis verò, Atris; & Lunæ, Carris: Mercurii, apud Hermopolim; Martis in Thracia; Veneris apud Cyprum; Liberi, apud Thebas: aliorumque, aliis in locis. Itaque eorum, qui Dii vocantur, ſepulcra comparent. Homines enim erant; iique improbi & magi. Aliter ſiquidem non facti fuiſſent Monarchæ ac Domini; Jupiter, inquam, fabuloſus, & Bacchus; niſi per tranſformationem, quos & quas volebant ad id quod volebant compuliſſent.

Recogn. l. 10. n. 23. 24.

Lege Notas.

XXIV. Quòd ſi eorum æmulanda eſt vita; non modò illorum adulteria, ſed & menſas imitemur. Nam Saturnus liberos ſuos abſorpſit, pariterque Jupiter ſuam filiam. Et quid opus eſt verbis? Pelops, omnium Deorum epulum fuit. Unde & nos, ante nefarium conjugium, Deorum peragamus epulum ſimile. Sic enim dignum fuerit conjugio epulum. Verùm id nemo facere ſuſtinuerit; ut nec ego mœchari. Ad hæc verò mihi Amoris, velut potentis Dei minaris indignationem. Amor Deus non eſt, qualis videtur; ſed eſt cupiditas, quæ ex temperamento animalis, propter ſucceſſionem vitæ accidit per omnium Opificis providentiam; ne univerſum genus aliquando deficiat; ſed ut occaſione voluptatis, ex morituri hominis ſubſtantia, iterum alius naſcatur, legitimo productus matrimonio; quò patrem cognoſcat, quem in ſenectute nutriat: quod facere nequeunt qui ex adulterio geniti ſunt, cùm naturalem non habeant erga genitores benevolentiam.

XXV. Quandoquidem igitur propter legitimum progeniei incrementum, ſicut dixi, amoris oritur cupiditas; oportet ut parentes, de caſtitate ſolliciti, liberos ſuos antè quàm veniat cupiditas, erudiant in libris qui bonam mentem ingenerare valeant; eoſque probis præaſſuefaciant ſermonibus: quia conſuetudo, eſt altera natura: ad hæc autem frequenter in eorum memoriam revocent legum pœnas; quò metu, tamquam freno uſi, abſurdis non conſentiant voluptatibus. Convenit verò, ut antè quàm ferveat cupiditas, naturali ætatis affectui per connubium ſatisfiat; perſuadeamuſque illis priùs, ne formam alterius mulieris contemplentur.

XXVI. Etenim mens noſtra, cùm primùm ſibi repræſentârit cum voluptate adamatæ pulcritudinem, quaſi in ſpeculo ſemper formam intuens, per memoriam torquetur: & ſi quidem voto non fruitur, potiendi artes meditatur; ſin autem fruitur, creſcit cupiditas, ſicut ignis materiâ abundans; præſertimque quando in amatoris animo

νῷ, ἀλλ' ἐν γῇ τάφος τις δείκνυται, ἀνδρὸς ἀρχαίου καὶ τεκνοβόρου. ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀσελγοῦς Διὸς, τοῦ μυθικοῦ, τοῦ ὁμοίως τὴν θυγατέρα Μῆτιν καταπιόντος, ἐν Κρήτῃ θεωρεῖται τάφος· καὶ ἐν τῇ Ἀχερουσίᾳ τῇ λίμνῃ Πλούτωνος καὶ Ποσειδῶνος· [91] Ἡλίου δὲ ἐν Ἄτροις, καὶ [92] Σελήνης ἐν Κάρραις. Ἑρμοῦ δὲ ἐν Ἑρμοπόλει· Ἄρεος ἐν Θρᾴκῃ· Ἀφροδίτης ἐν Κύπρῳ· Διονύσου ἐν Θήβαις· καὶ τῶν ἄλλων ἐν ἄλλοις τόποις. πλεῖω φαίνονται αὐτῶν τῶν λεχθέντων θεῶν οἱ τάφοι. ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν, καὶ τούτω μοχθηροὶ, καὶ μάγοι. οὐδὲ γὰρ ἄλλως μονοκράτορες ἐγεγόνεισαν· Ζεὺς λέγω ὁ μυθικὸς, καὶ Διόνυσος· εἰ μὴ τῇ μεταμορφώσει ἂν ἤθελον ἀπηνάγκαζον εἰς ὅπερ αὐτοὶ ἤθελον.

Εἰ δὲ τούτων δεῖ ζηλοῦν τοὺς βίους, μὴ μόνον τὰς μοιχείας, ἀλλὰ καὶ τὰς τραπέζας αὐτῶν μιμεῖσθαι. ὁ γὰρ Κρόνος τὰ αὐτοῦ τέκνα κατέπιεν, καὶ Ζεὺς ὁμοίως τὴν αὐτοῦ θυγατέρα. καὶ τί δεῖ λέγειν; Πέλοψ πάντων Θεῶν δεῖπνον ἐγένετο. ὅθεν καὶ ἡμᾶς πρὸ τοῦ ἀθεμίτου γάμου, ὅμοιον δεῖπνον τοῖς θεοῖς ἐπιπλάσωμεν. οὕτω γὰρ ἂν εἴη τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου ἄξιον. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν ὑποσταίη τις, ὡς οὐδὲ ἐγὼ τὸ μοιχεῦσαι. πρὸς ταῦτα δέ μοι ἔρωτος ὡς δυνατοῦ Θεοῦ ἀπειλεῖς χόλον. ἔρως Θεὸς οὐκ ἔστιν, οἷος δοκεῖ, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ ζώου κράσεως πρὸς διαδοχὴν τοῦ βίου κατὰ πρόνοιαν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργήσαντος συμβαίνουσα ἐπιθυμία, ἵνα τὸ πᾶν γένος μηδέποτε ἐπιλείπῃ, ἀλλὰ προφάσει ἡδονῆς, ἐκ τῆς τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν οὐσίας, πάλιν ἄλλος γίνηται, νομίμῳ προσφυεῖ γάμῳ, ὅπως πρὸς τὸ * μὴ γηροτροφεῖν τὸν αὐτοῦ πατέρα γνώσῃ· ὅπερ ποιεῖν οἱ ἐκ μοιχείας γεγονότες, οὐκ ἂν ἐδύναντο, φύσιν στοργῆς πρὸς τοὺς γεννήσαντας οὐκ ἔχοντες. a vacat.

Ἐπεὶ οὖν διαδοχῆς ἕνεκεν γνησίας ἐπινενοημένης, ὡς ἔφην, ἡ ἐπιθυμία συμβαίνει ἡ ἐρωτικὴ, χρὴ τοὺς γονεῖς σωφροσύνης προνοουμένους, τοὺς αὐτῶν παῖδας πρὸ τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σωφρονιζόντων βιβλίων προπαιδεύειν, καὶ τοῖς κρείττοσιν αὐτοὺς προεθίζειν λόγοις· ὅτι δευτέρα φύσις ἡ συνήθεια· πρὸς τούτοις δὲ πυκνῶς αὐτοὺς τὰς κολάσεις ὑπομιμνήσκειν τὰς ἐκ τῶν νόμων, ἵνα ὥσπερ χαλινῷ τῷ φόβῳ χρώμενοι, ταῖς ἀτόποις μὴ συντρέχωσιν ἡδοναῖς. προφθάνειν δὲ χρὴ πρὸ τοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπακμάσαι, γάμῳ τὸ φυσικὸν τῆς ἡλικίας πληροφορεῖν πάθος, πρότερον πείσαντας εἰς εἶδος ἑτέρας γυναικὸς μὴ ἀτενίζειν.

Ὁ γὰρ νοῦς ἡμῶν ἐπειδὰν τὰ πρῶτα τῇ τέρψει τὸ εἶδος τῆς ἐρωμένης ἀπομάξηται, ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ ἐνορῶν ἀεὶ τὴν μορφὴν, διὰ τῆς μνήμης βασανίζεται· καὶ μὴ τυγχάνων μὲν τῆς ἐπιθυμίας, τῆς ἐπιτυχίας μελετᾷ τὰς ὁδούς· ἐπιτυχὼν δὲ, μᾶλλον αὔξεται, ὥσπερ τὸ πῦρ τῆς ὕλης εὐποροῦν· καὶ μάλισθ' ὅτ' ἂν τῇ ψυχῇ τοῦ ἐρῶντος πρὸ

τοῦ

Epiphanii Ancorato cap. 108. Ζεὺς Κρηνίδης, ὁ περιγράψας τὰ ἴδια αὐτοῦ πατέρα ἐν τῷ Καυκασίῳ ὄρει. Sed apud Clementem Alexandrinum Protreptici p. 12. 19. Saturnus in Sicilia ſepultus fuiſſe dicitur. COT.

91. Ἡλίου δὲ ἐν Ἄτροις.] Homiliâ 6. cap 21. ἐν Πάτραις. Et τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πάτραις memorat Pauſanias in Achaicis. *Alii Patrias, Apollineas volunt, à Patris Achaiæ civitate, in qua Patrius Apollo colitur.* verba Servii in Æneidos librum 3. Ad lectionem Ἄτροις propiùs accedit Ἄτροις. τὰ Ἄτρα autem ſeu αἱ Ἄτραι oppidum eſt inter Euphratem ac Tigrim. Legi quoque poſſet Πατάροις, ob Apollinem Patareum, Ἀπόλλωνα ἐν Πατάροις τῆς Λυκίας, Stephano, quæ in Lycia natum Apollinem opinio fuit Veterum. Sed Ἄτροις certa lectio eſt: quia cap. 21. Hom. 6. Sol jacere dicitus in Meſopotamia, hoc eſt inter duos memoratos fluvios. Ibid.

92. Σελήνης ἐν Κάρραις.] Ad oram Codicis noſtri poſita eſt manu recentiori emendatio, his verbis, ὡς οἶμαι Καρραίοις. Ego tamen legerim Κάρραις: ex Hom. 6. cap. 21. ubi habetur ἐν Κάρραις. Certè ad Carras Σελήνη, Deus Lunus colebatur, teſtantibus Herodiano & Spartiano in Antonino Caracalla. Luna Ammiano Lib. XXIII. paulò poſt initium. Κάρραι autem Stephano aliiſque, ſunt Theodorito Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 21. Κάραι. Item Sozomeno lib 6. cap. 33. Et ubi legimus in titulo Epiſtolæ 314. S. Baſilii, ἐπισκόπῳ Καρῶν, Codices MSS. ſcriptum habent Καρρῶν. Ex ſacra Scriptura apud Varios, Charan, Haran, Charra, Χαῤῥὰν & Κάῤῥαι. Hiſtorici, & Notitiæ, Κάῤῥαι, Κάῤῥα, Κάραι. Apud Cedrenum Edit. Baſil. p. 247. l. 31. ἐν δὲ Κάραις. τῇ παρὰ τοῦ Κάρου τοῦ βασιλέως κτισθείσῃ πόλει. In Concilio Chalcedonenſi, *Epiſcopus* Καῤῥῶν & Καρῶν. *Carrha. Carrhorum. Carrhenſis. Carrhena civitatis. Carrhenſium. civitatis Carrhenſium. Carrenſium. Carenſis.* Denique Theodorus Abucara Καρῶν Epiſcopus, Carrarum Eccleſiæ præerat, non Carum ſeu Cariæ: videturque dictus Ἀβουκαρα nomine Arabico, quod ſignificet Patrem, hoc eſt Epiſcopum urbis Caræ. Ibid.

ὁ πάθους προκαταπεπλησμένος μὴ προϋπάρξῃ φόβος. ὡς γὰρ ὕδωρ πῦρ κατασβέννυσιν· οὕτως καὶ φόβος τῆς ἀλόγου ἐπιθυμίας ἐστὶ σβεστήριος. ὅθεν ἐγὼ ἐκ τινὸς Ἰουδαίου τὰ Θεῷ πρέποντα νοεῖν καὶ ποιεῖν ἐκμαθὼν, ἀδιάλωτος πρὸς μοιχείαν ὑπὸ ψευδῶν μύθων οὐ γίνομαι. θέλοντι δέ σοι καὶ σπουδάζοντι σωφρονεῖν, φλεγμαινούσῃ ψυχῇ πρὸς ἔρωτα, βοηθείη Θεὸς, καὶ τὴν ἴασιν παράσχοι.

Ἐπακούσας δὲ ὁ Ἀππίων τῆς ὑποκριτῆς ἀντιγραφῆς, ἔφη· μή τι ἀλόγως Ἰουδαίους μισῶ; νῦν γοῦν ταύτην τις ποτε συντυχὼν Ἰουδαῖος, καὶ εἰς τὴν θρησκείαν μεταγαγὼν, ἀνέπεισε σωφρονεῖν, καὶ ἀδυνατόν ἐστι τοῦ λοιποῦ αὐτὴν εἰς κοινωνίαν ἑτέρῳ τινὸς συνελθεῖν. ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὸν Θεὸν ὡς παντεπόπτην τῶν πράξεων προθέμενοι, σφόδρα σωφροσύνην ἐγκαρτεροῦσιν, ὡς λαθεῖν μὴ δυνάμενοι.

Κλήμης ἀνακαλύπτει τῷ Ἀππίωνι τὴν πραγματείαν.

Ταῦτα ἀκούσας, ἔφην τῷ Ἀππίωνι· νῦν σοι τὰ ἀληθῆ ὁμολογήσω. ἐγὼ γυναικὸς οὐκ ἠράσθην, οὐδὲ ἄλλου τινὸς, πάνυ μου τῆς ψυχῆς δεδαπανημένης πρὸς ἄλλας ἐπιθυμίας, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῶν δογμάτων εὕρεσιν. καὶ μέχρι δὲ νῦν πολλὰς γνώμας φιλοσόφων διασκοπήσας, πρὸς οὐδενὰ αὐτῶν ἔνευσα, ἢ πρὸς τὸ Ἰουδαίων μόνον, ἐμπόρου τινὸς αὐτῶν ὀθόνας πιπράσκοντος ἐνταῦθα τῇ Ῥώμῃ ἐπιδεδημηκότος. καὶ ἐκ τινὸς συντυχίας ἀγαθῆς ἁπλούστερόν μοι τὸ μοναρχικὸν φρόνημα παραθεμένου.

Ἀκούσας δέ μου τῆς ἀληθείας ὁ Ἀππίων, ὁ ἀλόγως μισῶν τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τί ποτέ ἐστιν αὐτῶν τὸ πιστὸν ὅτι οὐδὲν ὅτι εἰδέναι θέλων, ἀκράτως ὀργισθεὶς τῇ σιωπῇ ἐξ αὐτῆς ἤδη τῆς Ῥώμης ἀπηλλάσσετο· καὶ ἔκτοτε νῦν πρῶτον αὐτῷ συντετυχηκὼς, τὸν ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου θυμὸν ὑποπτεύω εἰκότως. πλὴν ἐφ' ὑμῶν αὐτοῦ πεύσομαι, τί ἂν ἔχοι λέγειν περὶ τῶν λεγομένων θεῶν, ὧν οἱ βίοι παντοπαθεῖς εἶναι μυθολογούμενοι, πρὸς τὴν τοῦ ὁμοίου μίμησιν ἐπιτηδείως ᾄδονται δημοσίᾳ· ὧν πρὸς τοῖς ἀνθρωπίνοις πάθεσιν, ὡς ἔφην, καὶ οἱ κατὰ τόπον δείκνυνται τάφοι.

Ταῦτα οἱ ἕτεροι προακούσαντες ἐμοῦ, καὶ μαθεῖν τὰ ἑξῆς ποθοῦντες, συνῆλθόν μοι, ὡς ἐπισκεψόμενοι Ἀππίωνα. καὶ δὴ λελουμένον αὐτὸν ἤδη καταλαμβάνομεν ἐφ' ἑτοίμῳ τραπέζῃ. δι' ὅπερ ὀλίγα περιβολησάμεθα εἰς τὸν περὶ θεῶν λόγον. ὁ δὲ οἶμαι συνεὶς ἡμῶν τὴν προαίρεσιν, ὡς τὴν ἐπιοῦσαν ἔχοιτο τι εἰπεῖν ὑπέσχετο περὶ θεῶν, καὶ τὸν αὐτὸν προεδήλωσεν ἡμῖν τόπον, ὡς ἐκεῖ διαλεξόμενος. ἡμεῖς δὲ σὺν τῇ ὑποσχέσει χάριν ὁμολογήσαντες αὐτῷ, οἴκαδε ἕκαστος ἀπεχωρήσαμεν.

ΟΜΙΛΙΑ ϛ΄.

Τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ εἰς τὸ προωρισμένον τῆς Τύρου χωρίον σὺν τοῖς οἰκειοτάτοις ἐλθὼν ἐγώ γε, εὑρίσκω τὸν Ἀππίωνα, Ἀνουβίωνός τε καὶ Ἀθηνοδώρου καθεζόμενον μέσον, καὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων τῶν ἐκ παιδείας ἀνδρῶν ἡμᾶς ἀναμένοντα. καὶ ὅμως οὐδὲν καταπλαγεὶς, προσαγορεύσας ἀντικαθίζομαι τῷ Ἀππίωνι· ὃς μετ' οὐ πολὺ λέγειν ἤρξατο· βούλομαι πρῶτος ἀρξάμενος ἐντεῦθεν ἤδη ταχέως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ζητούμενον. πρὸ δὲ σε, τέκνον Κλήμης, ἡμῖν παρεῖναι, Ἀνουβίων * οὗτος καὶ Ἀθηνόδωρος, οἱ χθὲς ἅμα τοῖς ἄλλοις ἐπακούσαντές σου διαλεγομένου, ἀφηγήσαντό μοι, πῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ συνεχόμενός σοι ὡς ἐρῶντι, πολλὰ τῶν θεῶν κατεψευσάμην, εἰπὼν αὐτοὺς παιδεραστὰς, ἀσελγεῖς, μιγνυμένους μητράσιν, ἀδελφαῖς, θυγατράσιν, καὶ μυρίαις μοιχείαις ἐνεχομένους. ἀλλ' ἐχρῆν σε, ὦ τέκνον, εἰδέναι ὅτι μὴ τοιαῦτα περὶ θεῶν φρονῶν ἔγραφον, ἀλλὰ στοργῇ τῇ πρὸς σὲ τὰ ἀληθῆ λέγειν ἀποκρυπτόμενος. ἅπερ εἰ νῦν ἐθέλεις, παρ' ἐμοῦ ἄκουσον.

* f. ὄντος

timor ante affectum impreſſus non præexſtitit. Nam ſicut aqua exſtinguit ignem; ita etiam timor vim habet exſtinguendi pravam cupiditatem. Quocirca ego, ut quæ à quodam Judæo didicerim cogitare ac facere quæ Deum decent, per falſas fabulas in ſtuprum adduci non poſſum. Tibi verò, cupienti ac ſtudenti caſtè vivere, animæque ad amorem flagranti, Deus auxilium præbeat, atque tribuat medicinam.

XXVII. Audito autem ficticio reſcripto, Appion dixit; An ſine ratione Judæos odi? Nunc ergo hanc aliquis Judæus nactus, adductamque ad ſuum cultum, in caſtitate degere perſuaſit; & deinceps impoſſibile eſt ut ea in cujuſquam complexus veniat. Quia iſti, Deum tamquam omnium operum inſpectorem ſibi proponentes, pudicitiam admodum retinent, velut qui non poſſint latére.

Clemens Appioni commercium revelat.

XXVIII. Quæ cùm audiviſſem, dixi Appioni; Jam tibi verum fatebor. Ego mulierem non amavi, neque quid hujuſmodi: animus quippe meus in alia omnino conſumitur deſideria, ſcilicet in reperiendis veris dogmatibus. Et hucuſque animo ad varias Philoſophorum opiniones adjecto, ad nullum illorum inclinavi, niſi ad Judaicam religionem; cùm ex illis mercator aliquis linteorum hîc Romam adveniſſet, & bono quodam caſu mihi ſimpliciter ſententiam de uno Dei principatu commendâſſet.

XXIX. Appion verò, à me acceptâ veritate; qui Legem Judæorum iniquè oderat, nec quæ eſſet illorum fides ſciebat aut volebat ſcire; abſque judicio iratus, clam ſtatim Româ diſceſſit: & ex eo nunc primùm illum nactus, iram temporis illius meritò vereor. Attamen coram vobis interrogabo, quid dicere habeat de vulgaribus Diis, quorum vitæ, quas omnibus vitiis ſubjectas referunt fabulæ, palàm de induſtria ad imitationem canuntur; quorumque, præter humanos affectus, ut dixi, etiam ſepulcra per loca oſtenduntur.

XXX. Iſta cùm à me alii ante audiviſſent, & conſequentia deſiderarent diſcere, convenerunt me, ut Appionem inviſuri. Et verò eum jam lotum invenimus, menſâ paratâ. Quare pauca examinavimus circa doctrinam de Diis. Ille verò noſtram, opinor, intelligens voluntatem, craſtinâ die ſe aliquid de Diis dicturum promiſit; eumdemque nobis indicavit locum, in quo eſſet locuturus. Nos autem cum promiſſione, gratiis illi actis, ſinguli domum reverſi ſumus.

HOMILIA SEXTA.

I. TErtio autem die ad præfinitum Tyri agrum, cum familiariſſimis ego veniens, Appionem nanciſcor, in medio Annubionis & Athenodori ſedentem, unáque plures alios eruditos viros qui nos opperiebantur. Attamen nihil veritus, ſalutans conſedi ex adverſo Appionis: qui non multò pòſt loqui cœpit; Volo, primus incipiens hinc, jam citò venire ad quæſtionem. Antè quàm tu, fili Clemens, adeſſes nobis; Anubion hic, & Athenodorus, qui heri unà cum aliis audierunt te diſſerentem, narraverunt mihi, quo modo Romæ tibi ut amanti occurrens, multa contra Deos mentitus fuerim, illos prædicans pædicones, laſcivos, ſtupratores matrum, ſororum, filiarum, innumeriſque obnoxios adulteriis. Sed te oportuit, fili, ſcire me talia non ex animo ſcripſiſſe, at amore tui vera occultâſſe, quæ ſi nunc deſideras audi à me.

II. An-

Appionis de Græcorum Diis reſumptio.

Recogn. l. 10. n. 17.

II. Antiquorum hominum ſapientiſſimi, omnem veritatem per laborem edocti, indignos, divinarumque diſciplinarum non cupidos celârunt ſcientiæ traditionem. Neque enim ex Cœlo, illiuſque matre Terrâ progeniti ſunt duodecim liberi, quemadmodum fabula enumerat; mares quidem, Oceanus, Coeus, Crius, Hyperion, Japetus, Saturnus; feminæ verò Thea, Themis, Mnemoſyne, Ceres, Tethys, Rhea. Neque Saturnus adamantinâ falce exſecta patri Cœlo virilia, ut fertis, in mare projecit. Sed neque ex Cœli exſectione per fuſi ſanguinis guttas orta eſt Venus. Neque etiam Saturnus ex Rhea primò ſibi genitum Plutonem abſorbuit; propter Promethei oraculum veritus ne ex eo concubitu natus infans, fortior ipſo exſiſteret, privaretque ipſum regno. Non ſecundò genitum Neptunum, ſimiliter abſorpſit. Non poſt hos natum Jovem mater Rhea occultavit; nec expetenti Saturno ad devorandum, tradidit. Non is devoratus, priùs abſorptos truſit, & coegit exire; primum quidem, qui primus abſorptus fuerat Plutonem; poſtea Neptunum; tertium, Jovem. Neque, ut aiunt, matris conſilio ſervatus Jupiter, ac in cœlum aſcendens, patrem regno depulit. Nec patria fratres ſupplicio affecit. Non in amorem devenit mortalium feminarum. Non cum ſororibus vel filiabus, non cum fratrum uxoribus, non cum pueris, turpiter concubuit. Neque filiam ſuam Metin deglutivit; ut à cerebro quidem Minervam produceret, ex Metide; ex femore verò gigneret Bacchum, quem à Titanibus ferunt diſcerptum fuiſſe. Non cœnam in Thetidis & Pelei nuptiis celebravit. Non Diſcordiam expulit è nuptiis. Non Diſcordia probro affecta, pugnam & ſeditionem epulantibus commenta eſt. Non accepto ex hortis Heſperidum malo aureo inſcripſit; Donum pulcræ. Poſtea fabulantur quòd Juno, Minerva, & Venus malum invenerint, & contendentes venerint ad Jovem: quas ipſe quidem non judicaverit; per Mercurium verò miſerit ad paſtorem Paridem, de pulcritudine judicandas. Sed nec Deæ judicatæ fuerunt. Neque Paris Veneri pomum tradidit. Non Venus honorem conſecuta, Paridem Helenæ conjugio viciſſim honoravit. Neque enim Deæ honor, cauſſa fuit belli inter tot gentes; idque in perniciem ejus qui honore affectus fuerat, quique ad genus Veneris jure propinquitatis pertinebat. Verùm, ſicut dixi, ô fili; hæc rationem quamdam habent propriam & philoſophicam, quæ per allegoriam poteſt explicari; adeò ut tu, cùm audieris, admireris. Et ego dixi; Oro ne me morâ torqueas. Ille reſpondit; Nihil timeas. Non enim differam, ſed jam incipiam loqui.

Epitom. n. 51.

Rec. l. 10. n. 18. &c.

Ib n. 40, 41.

Appionis exacta doctrina, & non fabuloſa, de Diis, ſed ſecundùm allegoriam intellecta.

Recogn. l. 10. n. 17. 30. &c.

Iliad. 7. 99.

verſ. 116.

III. Exſtitit aliquando tempus, cùm nihil erat, præter Chaos, & elementorum confuſorum, adhuc aggeſtorum, miſturam promiſcuam. Id enim fatetur natura: atque ita habere, aſſerunt viri magni. Et inter ſapientiâ præſtantes, præſtantiſſimum Homerum tibi afferam, dicentem de prima confuſione;

Vos equidem cuncti tellus fiatis & unda;

tamquam hinc omnia ortum habeant; atque poſt ſubſtantiæ humidæ ac terrenæ diſſolutionem, in primam iterum reſtituantur naturam, hoc eſt, in Chaos. Heſiodus verò in Theogoniâ dicit;

Primò nempe Chaos factum fuit.

Per illud, *factum fuit*, clarum eſt quod ſignificet, ea ut genita ortum habuiſſe, non autem ut inge-

Τῶν πάλαι ἀνδρῶν οἱ σοφώτατοι, πᾶσαν ἀλήθειαν αὐτοὶ καμάτων μεμαθηκότες, τοὺς ἀναξίους καὶ μὴ ὀρεγομένους θείων μαθημάτων ἀπεκρύψαντο τὴν ἐπιστήμην λαβεῖν. οὔτε γὰρ ἀπ' Οὐρανοῦ, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Γῆς γεγόνασι παῖδες δώδεκα, ὡς ὁ μῦθος καταλέγει· ἄῤῥενες μὲν, Ὠκεανός, Κοῖος, Κρεῖος, Ὑπερίων, Ἰάπετος, Κρόνος· θήλειαι δὲ, * Θεία, Θέμις, Μνημοσύνη, Δημήτηρ, Τηθύς, Ῥέα. οὔτε τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἅρπῃ τὰ αἰδοῖα Κρόνος Οὐρανοῦ τοῦ πατρὸς ἐκτεμὼν, ὡς φατὲ, εἰς βυθὸν ἀπέῤῥιψεν. ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῆς ἀποτμήσεως τοῦ Οὐρανοῦ σταγόνων ῥυέντος αἵματος ἡ Ἀφροδίτη ἐγένετο. οὐδ' αὖ Κρόνος τῇ Ῥέᾳ μιγεὶς καὶ γεννήσας Πλούτωνα πρῶτον, κατέπιεν, διά τινα Προμηθέως θεσμὸν δεδιὼς μήποτε γεννηθὲν ἐξ αὐτοῦ βρέφος, γενναιότερον αὐτοῦ γενόμενον, ἀφέληται αὐτὸν τῆς βασιλείας. οὐ τὸν Ποσειδῶνα δεύτερον γεννήσας, ὁμοίως κατέπιεν. οὐ μετὰ τούτους τὸν Δία γεννηθέντα ἡ μήτηρ κατακρύψασα ἡ Ῥέα, ἀπαιτήσαντι τῷ Κρόνῳ καταπιεῖν ἀντέδωκεν. οὐ καταποθεὶς, τοὺς προκαταποθέντας θλίψας ἐξῶσεν, ὡς προσιλθεῖν, πρῶτον μὲν τὸν πρῶτον καταποθέντα Πλούτωνα, ἐπ' αὐτῷ Ποσειδῶνα, καὶ τρίτον τὸν Δία. οὐδέ γε, ὡς φασὶν, μητρὸς προνοίᾳ διασωθεὶς ὁ Ζεὺς, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναβὰς, τὸν πατέρα τῆς βασιλείας καθεῖλεν. οὐ πατρῴους ἀδελφοὺς ἐκόλασεν. οὐκ εἰς πόθον γυναικῶν θνητῶν κατῆλθεν. οὐκ ἀδελφαῖς ἢ θυγατράσιν, οὐκ ἀδελφῶν γυναιξὶν, οὐ παισὶν, αἰσχρῶς συνεγένετο. οὐδὲ Μῆτιν γεννήσας κατέπιεν, ἵνα ἀπ' ἐγκεφάλου μὲν τὴν Ἀθηνᾶν ἀναφύσῃ, ἐκ τῆς Μήτιδος, ἐκ δὲ τοῦ μηροῦ τὸν Διόνυσον τέκῃ, ὃν ὑπὸ Τιτάνων σπαραχθῆναι λέγουσιν. οὐ δεῖπνον ἐπὶ τῷ Θέτιδος καὶ Πηλέως γάμῳ συνετέλει. οὐ τὴν Ἔριν τοῦ γάμου ἀπεῖρξεν. οὐχ αὐτὴ ἡ Ἔρις ἀτιμασθεῖσα, μάχην καὶ στάσιν τοῖς ἑστιωμένοις ἐπινόησεν. οὐ μῆλον χρύσεον ἐκ τοῦ Ἑσπερίδων κήπου λαβοῦσα, ἐπέγραψεν, δῶρον τῇ καλῇ. ἔπειτα μυθολογοῦσιν ὡς Ἥρα τε καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἀφροδίτη εὑρίσκουσι τὸ μῆλον, καὶ φιλονεικοῦσαι ἔρχονται πρὸς τὸν Δία· ἃς αὐτὸς μὲν οὐκ ἔκρινεν, διὰ Ἑρμοῦ δὲ πρὸς τὸν ποιμένα Πάριν κριθησομένας περὶ κάλλους ἐξέπεμψεν. ἀλλ' οὔτε ἐκρίθησαν θεαί. οὔτε ὁ Πάρις τῇ Ἀφροδίτῃ τὸ μῆλον ἀπέδωκεν. οὐκ Ἀφροδίτη τιμηθεῖσα, τῷ τῆς Ἑλένης αὐτὸν ἀντετίμησεν γάμῳ. οὐ γὰρ ἂν ἡ τῆς θεᾶς τιμὴ πρόφασις ἐγίνετο παμφύλου πολέμου, καὶ ταῦτα ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ τὴν τιμὴν ἀπειληφότος, καὶ ἀγχιστεύοντος τῷ τῆς Ἀφροδίτης γένει. ἀλλὰ, ὡς ἔφην, ὦ τέκνον, ἔχει τινὰ λόγον τὰ τοιαῦτα οἰκεῖον καὶ φιλόσοφον, ἀλληγορίᾳ φρασθῆναι δυνάμενον. ὥστε σε ἀκούσαντα θαυμάσαι. κἀγὼ ἔφην· δέομαι μή με ἀναβαλλόμενος βασανίσῃς. καὶ ὃς ἔφη· μηδὲν φοβηθῇς, οὐ γὰρ ὑπερθήσομαι, ἀλλ' ἄρξομαι ἤδη λέγειν.

* f. Θεία

Ἀπίωνος ἀλήθεια περὶ Ἑλληνικῶν θεῶν ἀνακεφαλαίωσις.

Ἦν ποτὲ ὅτε οὐδὲν πλὴν χάος καὶ στοιχείων ἀτάκτων ἔτι συμπεφορημένων μίξις ἀδιάκριτος. τοῦτο καὶ τῆς φύσεως ὁμολογούσης, καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν οὕτως ἔχειν νενοηκότων. καὶ μάρτυρα τὸν μεγάλων ἐν σοφίᾳ, τὸν μέγαν Ὅμηρον, αὐτός σοι παρέξομαι, εἰπόντα περὶ τῆς ἀνέκαθεν συγχύσεως·

Ἀπίωνος ἀκριβὴς διδασκαλία περὶ θεῶν, ἀλλὰ κατ' ἀλληγορίαν νοηθεῖσα.

Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

ὡς ἐκεῖθεν ἁπάντων τὴν γένεσιν ἐσχηκότων, καὶ μετὰ ἀνάλυσιν τῆς ὑγρᾶς καὶ γεηρᾶς οὐσίας εἰς τὴν πρώτην πάλιν ἀποκαθισταμένων φύσιν, ὅ ἐστι χάος. Ἡσίοδος δὲ ἐν τῇ Θεογονίᾳ λέγει.

Ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετο.

91 τὸ δὲ ἐγένετο, δῆλον ὅτι γεγενῆσθαι ὡς γενητὰ σημαίνει, οὐ τὸ ἀεὶ εἶναι ὡς ἀγένητα. καὶ Ὀρφεὺς δὲ

91. Τὸ δὲ ἐγένετο.] Eodem modo Heſiodus intelligitur apud Philonem Judæum libro περὶ ἀφθαρσίας κόσμου p. 941. Verba Philonis digna ſunt quæ hic legantur; πατέρα δὲ τοῦ Πλατωνικοῦ δόγματος ἔνιοι νομίζουσι τὸν Ἡσίοδον, γενητὸν καὶ ἄφθαρτον οἴεσθαι τὸν κόσμον ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι· γενητὸν μὲν, ὅτι φησίν.

Ἤτοι

ἦν τὸ χάος ᾠῷ παρεικάζει, ἐν ᾧ τῶν πρώτων στοιχείων ἦν ἡ σύγχυσις. τοῦτο Ἡσίοδος χάος ὑποτίθεται, ὅπερ Ὀρφεὺς ᾠὸν λέγει γεννητὸν, ἐξ ἀπείρου τῆς ὕλης προβεβλημένον· γεγονὸς δὲ οὕτω.

Τῆς τετραγενοῦς ὕλης ἐμψύχου οὔσης, καὶ [94] ὅλου ἀπείρου τινὸς βυθοῦ ἀεὶ ῥέοντος, καὶ ἀκρίτως φερομένου, καὶ μυρίας ἀτελεῖς κράσεις εἰς ἄλλοτε ἄλλως ἐπιπροχέοντος, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὰς ἀναλύοντος τῇ ἀταξίᾳ, καὶ κεχηνότος ὡς εἰς γένεσιν ζώου δεθῆναι μὴ δυναμένου, συνέβη ποτὲ αὐτὸ τὸ ἄπειρον πέλαγος, ὑπὸ ἰδίας φύσεως περιελαυνόμενον κινήσει φυσικῇ, εὐτάκτως ῥυῆναι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ, ὥσπερ δίνην, καὶ μίξαι τὰς οὐσίας, καὶ οὕτως ἐξ ἑκάστου πάντων τὸ γονιμώτατον, ὅπερ πρὸς γένεσιν ζώου ἐπιτηδειότατον ἦν, ὥσπερ ἐν χοάνῃ κατὰ μέσου ῥυῆναι τοῦ παντὸς, καὶ ὑπὸ τῆς πάντα φερούσης δίνης χωρῆσαι εἰς βάθος, καὶ τὸ περικείμενον πνεῦμα ἐπισπάσασθαι, καὶ ὡς εἰς γονιμώτατον συλληφθὲν ποιεῖν κεχωρισμένην σύστασιν. ὥσπερ γὰρ ἐν ὑγρῷ φιλεῖ γίνεσθαι πομφόλυξ, οὕτως σφαιροειδὲς πανταχόθεν συνελήφθη * κύτος. ἔπειτα αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ κυηθὲν, ὑπὸ τοῦ περιειληφότος θειώδους πνεύματος ἀναφερόμενον, προέκυψεν εἰς φῶς μέγιστόν τι τοῦτο ἀποκύημα, ὡς ἂν ἐκ παντὸς τοῦ ἀπείρου βυθοῦ ἀποκεκυημένον ἔμψυχον δημιούργημα, καὶ τῇ περιφερείᾳ τοῦ ᾠοῦ προσεοικὸς, καὶ τῷ τάχει, τοῦ πτηνοῦ.

* ſ. αὐτό.

Ἐτυμολογία.

Κρόνον οὖν τὸν χρόνον μοι νόει· τὴν δὲ Ῥέαν τὸ ῥέον τῆς ὑγρᾶς οὐσίας· ὅτι χρόνῳ φερομένη ἡ ὕλη ἅπασα, ὥσπερ ᾠὸν τὸν πάντα περιέχοντα σφαιροειδῆ ἀπεκύησεν οὐρανόν· ὅπερ κατ' ἀρχὰς τοῦ γονίμου μυελοῦ πλῆρες ἦν, ὡς στοιχεῖα καὶ χρώματα παντοδαπὰ ἐκτεκεῖν δυνάμενον, καὶ ὅμως παντοδαπὴν ἐκ μιᾶς οὐσίας τε καὶ χρώματος ἑνὸς ἔφερε τὴν φαντασίαν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ τοῦ ταὼ γεννήματι, τὸ μὲν τοῦ ᾠοῦ χρῶμα δοκεῖ, δυνάμει δὲ μυρία ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοῦ μέλλοντος τελεσφορεῖσθαι χρώματα· οὕτως καὶ τὸ ἐξ ἀπείρου ὕλης ἀποκυηθὲν ἔμψυχον ᾠὸν, ἐκ τῆς ὑποκειμένης καὶ ἀεὶ ῥεούσης ὕλης κινούμενον, παντοδαπὰς ἐκφαίνει τροπάς. ἔνδοθεν γὰρ τῆς περιφερείας ζῶόν τι ἀρρενόθηλυ εἰδοποιεῖται προνοίᾳ τοῦ ἐνόντος ἐν αὐτῷ θείου πνεύματος, ὃν Φάνητα Ὀρφεὺς καλεῖ, ὅτι αὐτοῦ φανέντος τὸ πᾶν ἐξ αὐτοῦ ἔλαμψεν, τῷ φέγγει τοῦ διαπρεπεστάτου τῶν στοιχείων πυρὸς, ἐν τῷ ὑγρῷ τελεσφορουμένου. καὶ οὐκ ἄπιστον ὅτι καὶ ἐπὶ [95] λαμπυρίδων, δείγματος ἕνεκα, ἡ φύσις ἡμῖν ὁρᾷν ὑγρὸν φῶς ἐδωρήσατο.

Τὸ μὲν οὖν πρωτοπαγὲς ᾠὸν ὑποθερμανθὲν, ὑπὸ τοῦ ἔνδοθεν ζώου ῥήγνυται· ἔπειτα δὲ μορφωθὲν προέρχεται ὁποῖόν τι καὶ Ὀρφεὺς λέγει,

— * [illegible] χανόντος ** πολυχανδέος ᾠοῦ.

καὶ οὕτω μεγάλῃ δυνάμει αὐτοῦ τοῦ προεληλυθότος φανέντος, τὸ μὲν κύτος τὴν ἁρμονίαν λαμβάνει,

* ſ. [illegible] pro [illegible]

nita ſemper exſtitiſſe. Orpheus autem Chaos ovo comparat, in quo primorum elementorum erat confuſio. Hoc Heſiodus Chaos proponit, quod Orpheus ovum dicit, genitum, ex infinitâ materiâ productum; ſactumque ita:

IV. Cùm materia quatuor genera complectens, haberet animam; & totum immenſum quoddam profundum ſemper flueret, ac temere ferretur, & innumeras imperfectas miſtiones ſubinde profunderet, atque ideo illas ob confuſionem ſolveret, nec non hiaret quaſi ad generationem animalis quod non poterat compingi; aliquando contigit, ut illud infinitum pelagus, per propriam naturam concuſſum motu naturali, ordinatè ab eodem ad idem inſtar vorticis flueret, ſubſtantiaſque miſceret, ſicque mirum in modum, quod omnium optimum ac maturiſſimum erat, atque ad generationem animalis aptiſſimum, velut in fornace per mediam decurreret univerſitatem, & per cuncta ferentem vorticem iret ad profundum, circumfuſumque ſpiritum attraheret; nec non quaſi in maximam fœcunditatem conceptum, faceret diſcretam compoſitionem. Quemadmodum enim in humido fieri ſolet bulla; ita orbiculatum undique comprehenſum eſt corpus. Deinde ipſum in ſeipſo conceptum; à divino qui aſſumpſerat ſpiritu ſubvectum; in lucem prodiit maximum hoc germen ſeu fœtus, tamquam ex omni immenſo profundo progenitum opificium animatum, ſimile ovis per rotunditatem, & avibus per celeritatem.

V. Saturnum igitur mihi puta eſſe tempus: Rheam verò, illud humidæ ſubſtantiæ, quod fluit: quia per tempus verſata omnis materia; velut ovum, cœlum quod rotundum eſt quodque omnia complectitur, peperit. Quod ovum, principiò fœcundâ medullâ plenum, concuſſerunt elementa; & cùm poſſet omnigenas ſpecies procreare, attamen omnigenam ex una ſubſtantia, unaque ſpecie tulit imaginem. Sicut enim in pavonis fœtu, unus quidem ovi videtur color, poteſtate autem mille in ſe habet perficiendi animalis colores: ita & quod ex immenſa materia genitum eſt ovum animatum, ex ſubjecta ſemperque fluente materia commotum, omnimodas exerit mutationes. Intra enim circumferentiam aliquod animal, quod eſt maſculofemina, per inexſiſtentis divini ſpiritûs providentiam formatur, quod Phanetem Orpheus vocat, quia cùm apparuiſſet, univerſum ex ipſo fulſit, nimirum, ſplendore ignis elementorum excellentiſſimi in humiditate perfecto. Neque id incredibile; quandoquidem & in cicindelis, exempli gratiâ, natura nobis conceſſit humidum lumen contemplari.

Etymologia.

VI. Ovum igitur quod primò conſtitit; cùm calefactum eſſet, rumpitur ab intus poſito animali: poſtea verò formâ acceptâ prodit illud, ut & Orpheus ait;

— diſruptâ teſtâ ovi quod cuncta tenebat.

Sicque per magnam illius qui prodiit ac apparuit poteſtatem, moles quidem cohærentiam accipit, &

Ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετ'. αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.

ἀφῆκεν δὲ, ὑπὸ διάδοσιν τῆς φλογὸς ἢ φαινόμενον αὐτοῦ. COT.

94. Ἀπείρου τινὸς βυθοῦ ἀεὶ ῥέοντος.] Et quibuſdam interpoſitis, αὐτὸ τὸ ἄπειρον πέλαγος, &c. Pertinent huc loca Recognitionum lib. 10. cap. 17. & 31. &c. itemque verba Porphyrii libro de antro Nympharum, ſub finem; πόντος δὲ, καὶ θάλασσα, καὶ κλύδων, καὶ παρὰ Πλάτωνι ἡ ὑλικὴ σύστασις. *Cæterùm & apud Platonem materia congeries, pontus, mare, ac procellarum æſtus appellatur.* Nicephorus in Syneſium p. 385. βυθὸν δὲ φασὶ τὴν ὕλην. Atque hinc Bythus Valentinianorum. Vide in Chronographia Georgii Syncelli p. 29. Ibid.

95. Λαμπυρίδων.] *Lucentes veſpere per arva cicindelæ. Ita appellant ruſtici ſtellantes volatus, Græci verò lampyridas, incredibili benignitate naturæ.* Plinius lib. 18. cap. 26. Ibid.

96. Πολυχανδέος ᾠοῦ] Rufinus Recognit. X. 17. 30. *ovi immanis.* ὑπερμεγέθης ᾠόν: Athenagoras Legatione pro Chriſtianis p. 18. In Heſychio, & Theocriti Scholiaſte, πολυχανδέα· πολλὰ χωροῦντα. πολυχάνδεα. De ovo autem illo didicerat Orpheus ab Ægyptiis, qui ex ore Dei prodiiſſe dicebant ovum, hoc eſt Mundum, ut legere eſt apud Euſebium Præparat. Evang. lib 3. cap. 11. p 115. Sed & πρωτογόνου ᾠοῦ meminit Helladius Beſantinous Codice 279. Photianæ Bibliothecæ. Hic, πρωτογενὲς ᾠόν. Vide nos ſuperiùs ad Recognit. X. 17. Videnda quoque Phœnicum Theologia, Præparat. Evangel. lib. 1. cap. 10. pag 33. Ibid.

& ordinem digeſtionemque conſequitur: ipſe autem velut in vertice cœli præſidet, & in arcanis immenſum illuſtrat ſæculum. Molis verò intus fœcundam relictam materiam, dum per multum tempus uſque ad naturale ſubjectum calor ferveſacit, ab univerſi ſeparavit ſubſtantiâ. Infimum etenim illius, primò tamquam fæx, pondere ipſo in inferiora ceſſit: quod propter gravitatem, & pondus, & ſubjectæ ſubſtantiæ copiam, Plutonem appellaverunt, quem Inferorum mortuorumque regem pronunciârunt.

VII. Hanc itaque primam, multamque, ſordidam atque aſperam ſubſtantiam, à Saturno ſeu tempore fuiſſe devoratam aiunt; convenienter naturæ; ſcilicet ob illius ſubſtantiæ receſſum ad inferiora. Poſt primum verò ſedimentum, confluentem aquam & primæ fæci ſupernatantem, Neptuni nomine donârunt. Tertium autem reliquum, puriſſimum ac eminentiſſimum, quòd nempe eſſet ignis lucidus, nominaverunt Jovem, propter fervidam ipſius naturam. Cùm enim ignis in ſublime feratur, cum inferioribus quidem à tempore Saturno non eſt abſorptus; ſed quemadmodum dixi, ignea ſubſtantia, utpote vitalis & in altum tendens, in aërem evolavit: qui & prudentiſſimus eſt, propter puritatem. Suo igitur calore Jupiter, hoc eſt, ſubſtantia fervida, haurit quod relictum eſt in ſubjecto humido, ſcilicet tenniſſimum divinumque ſpiritum; cui Metis nomen dedére.

VIII. Ad ætheris autem verticem veniens, & ab eo imbibitum, velut humidum ſicco permiſtum; quando perpetuum iodidit palpitationis motum, gignit intelligentiam, quam & Palladem à palpitando cognominant, quæ eſt artificioſiſſima prudentia, quâ uſus æthereus artifex univerſum mundum fabricatus eſt. Ab ipſo autem penetrante Jove, ſeu fervidiſſimo æthere, aër ad hæc uſque loca pervenit, quem Junonem nuncupant. Atque ideo ex ætheris puriſſimâ ſubſtantiâ delapſa, tamquam femina ratione puritatis, comparatione præſtantioris, ſoror Jovis ritè exiſtimata eſt, ut quæ ex eadem ſubſtantiâ genita ſit; uxor verò, quòd velut mulier ſubjaceat.

IX. Aſſumitur autem; Juno quidem, pro aëris bona temperie, quare & fœcundiſſima eſt: Minerva verò, quam & Palladem vocant, cùm ob ſummum calorem nihil poſſit producere, credita eſt virgo. Similiterque interpretantur Dianam, quam pro infimo aëris receſſu accipiunt, quamque quia ob ſummum frigus ſterilis eſt, ſimiliter virginem appellavêre. Liberum verò, tamquam qui mentem turbet, nominant turbidam eam inebriantemque compagem, quæ à ſuperioribus inferioribuſque vaporibus oritur. At aquam terrâ inferiorem, cùm naturâ ſit una, & omnes terreſtres meatus trajiciat, atque in multa dividatur, quaſi conciſam, Oſirin nuncupârunt. Et verò ſumunt Adonin, pro pulcris anni temporibus: Venerem,

καὶ τὴν διακόσμησιν ἴσχει· αὐτὸς δὲ ὥσπερ ἐπ' ἀκρωρείας οὐρανοῦ προκαθέζεται, καὶ ἐν ἀπορρήτοις τὸν ἄπειρον περιλάμπων αἰῶνα. [97] ἡ δὲ τοῦ κύτους ἔνδοθεν γόνιμος ἀπολειφθεῖσα ὕλη, ὡς ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ ὑποκειμένης ἕως φυσικῆς ὑποζέσασα ἡ θερμότης τῆς πάντων διέκρινεν οὐσίας· τὸ μὲν γὰρ κατώτερον αὐτῆς πρῶτον ὥσπερ ὑποστάθμη ἀπὸ τοῦ βάρους εἰς τὰ κάτω ὑποκεχώρηκεν· ὃ διὰ τὴν ὁλκὴν καὶ διὰ τὸ ἐμβριθὲς [98] καὶ πολὺ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πλῆθος, Πλούτωνα προσηγόρευσαν, ᾅδην τε καὶ νεκρῶν βασιλέα εἶναι ἀποφηνάμενοι.

Ταύτην μὲν οὖν τὴν πρώτην καὶ πολλήν, ῥυπαρὰν καὶ τραχεῖαν οὐσίαν, ὑπὸ Κρόνου τοῦ χρόνου καταποθῆναι λέγουσι, φυσικῶς, διὰ τὴν κάτω ὑποχώρησιν αὐτῆς. μετὰ δὲ τὴν πρώτην ὑποστάθμην τὸ σύρρυτον ὕδωρ καὶ πρώτῃ ἐπιπλέον ὑποστάσει, Ποσειδῶνα προσηγόρευσαν. τὸ δὲ λοιπὸν τρίτον τὸ καθαρώτατον καὶ κορυφαιότατον, ἅτε διαυγὲς ὂν πῦρ, Ζῆνα ὠνόμασαν, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ζέουσαν φύσιν. ἀναφερὲς γὰρ ὂν τὸ πῦρ, πρὸς μὲν τὰ κάτω ὑπὸ χρόνου τοῦ Κρόνου οὐ κατεπόθη, ἀλλ' ὡς ἔφην, ἡ πυρώδης οὐσία ζωτική τε καὶ ἀναφερὴς οὖσα, εἰς αὐτὸν ἀνέπτη τὸν ἀέρα· ὃς καὶ φρονιμώτατός ἐστι, διὰ τὴν καθαρότητα. τῇ οὖν ἰδίᾳ θερμότητι ὁ Ζεύς, τουτέστιν ἡ ζέουσα οὐσία, τὸ καταλειφθὲν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ὑγρῷ, τὸ ἰσχνότατον καὶ θεῖον ὂν ἱμᾷ τι πνεῦμα, ὅπερ Μῆτιν ἐκάλεσαν.

Κατὰ κορυφῆς δὲ αὐτοῦ ἐλθὸν τοῦ αἰθέρος, καὶ συμπαθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ὥσπερ ὑγρὸν θερμῷ μιχθέν, τὸν ἀεικίνητον [99] παλμὸν ἐμποιῆσαν, γεννᾷ τὴν σύνεσιν, ἣν καὶ Παλλάδα ἐπονομάζουσι, διὰ τὸ πάλλεσθαι, τεχνικωτάτην οὖσαν φρόνησιν, ᾗ χρώμενος τὸν πάντα ἐτεχνήσατο κόσμον ὁ αἰθέριος τεχνίτης. ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ διήκοντος Διός, τοῦ θερμοτάτου αἰθέρος, ὁ ἀὴρ μέχρι τῶν ἐνταῦθα διικνεῖται τόπων, ἣν ἐπονομάζουσιν Ἥραν. καὶ διὰ δὴ τὸ τοῦ αἰθέρος καθαρωτάτης οὐσίας ὑποβεβηκέναι, ὡς θήλεια τὴν καθαρότητα, πρὸς σύγκρισιν τοῦ κρείττονος, ἀδελφὴ Διὸς κατὰ τὸ εἰκὸς ἐνομίσθη, ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας γεγενημένη· γαμετὴ δέ, διὰ τὸ ὡς γυναῖκα ὑποκεῖσθαι.

Παραλαμβάνεται δέ· ἡ μὲν Ἥρα πρὸς ἀέρος εὐκρασίαν, δι' ὃ καὶ γονιμωτάτη ἐστίν· ἡ δὲ Ἀθηνᾶ, ἣν καὶ Παλλάδα λέγουσι, διὰ τὸ ἄκρως θερμόν, γένεσιν τινὸς ποιῆσαι μὴ δυναμένη, παρθένος ἐνομίσθη. ὁμοίως δὲ καὶ Ἄρτεμις ἑρμηνευομένη, ἣν εἰς τὸν κατώτατον μυχὸν τοῦ ἀέρος παραλαμβάνουσι, καὶ δι' ἀκρότητα κρύους ἄγονον οὖσαν, ὁμοίως παρθένον ἐκάλεσαν. Διόνυσον δὲ ὡς φρενῶν θολωτικὸν ὀνομάζουσι, τὴν ἀπὸ τῶν ἄνω τε καὶ κάτω ἀτμῶν τὴν θολερὰν καὶ μεθύσκουσαν σύστασιν. τὸ δὲ κατωτέρω τῆς γῆς ὕδωρ, ἓν ὂν τῇ φύσει, καὶ διὰ πάντων τῶν χερσαίων πόρων διιὸν, καὶ εἰς πολλὰ διαιρούμενον, ὥσπερ συγκοπτόμενον, Ὄσιριν ἐκάλεσαν. λαμβάνουσι δὲ καὶ Ἄδωνιν εἰς ὡραίους καιρούς· Ἀφροδίτην εἰς μῖξιν

97. Ἡ δὲ τοῦ κύτους.] Periodus imperfecta vel corrupta. Quid ſi minimâ mutatione reponatur, τὰς πάντων διέκρινεν οὐσίας? Iſte ſenſus emerget: *Molis verò intus fœcunda relicta materia, ut & multo in tempore uſque ad naturale ſubjectum calor ſubfervefaciens, cunctorum ſubſtantias diſcrevit.* Vide cap. 12. COT.

98. Καὶ πολὺ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας πλῆθος. Πλούτωνα προσηγόρευσαν.] Nam Πλούτων deduci ſolet à πλοῦτος, & πλοῦτος à πολὺς. Cujus Etymologiæ Plutonis rationes varias habes in Etymologico magno, Platonis Cratylo, Ciceronis lib. 2. de natura Deorum, Euſebii Præparat. Evang. lib. 3. cap. 11. ejuſdem Oratione de laudibus Conſtantini; item apud Lucianum, Fulgentium, Cornutum, alioſque. Ibid.

99. Παλμόν, παλλάδα.] *Palpitationem, vibrationem. Palpitare, vibrare.* Vulgare Etymum. Pari modo Apollinem ἀπὸ τοῦ ἀεὶ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας dictum vult Plato, teſte Macrobio lib. 1. Saturnal. cap. 17. ἀπὸ τοῦ τὰς ἀκτῖνας πάλλειν. Porphyrius apud Euſebium Præparat. Evang. lib. 3. cap. 11. ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας τὰς ἰδίας. In Etymologico. Eſt enim Minerva virtus ſolis, Porphyrio in cap. eodem Macrobii. Alii per Minervam ſummum ætheris cacumen intelligunt, apud Macrob. lib. 1. cap. 4. idque convenit cum his noſtri Operis verbis, κατὰ κορυφῆς ἐλθὸν τοῦ αἰθέρος, & cum iis quæ Cornutus, Martianus, multique de Minerva ſcripsêre. *Minervam alii ætherium verticem, & ſummitatis ipſius eſſe ſummam dixerunt.* Arnobius lib. 3. *Ætheris partem ſuperiorem Minervam tenere dicunt.* Et, *Minervam ſummum æthera eſſe dixerunt.* Auguſtinus de civitate Dei lib. 4. cap. 10. lib 7. cap. 16. Poteſt etiam hic παλλάδα ſumi in ſenſu paſſivo, juxta illud Etymologici, Παλλάς· ἡ Ἀθηνᾶ· ὅτι παρὰ τὸ ἀναπεπάλθαι ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Ibid.

ε. Ἀπόλ-

* l. γῆν

μίξιν καὶ γένεσιν· Δήμητραν ὡς * τὴν, Κόρην ὡς σπέρματα· καὶ Διόνυσόν τινες ὡς ἄμπελον.

Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὁμοίως τοιαύτην τινὰ ἀλληγορίαν ἔχοντα νόει μοι. [1] Ἀπόλλωνα δὲ ἥλιον τὸν περιπολοῦντα εἶναι νόμιζε, γονὴν ὄντα τοῦ Διός, [2] ὃν καὶ Μίθραν ἐκάλεσαν, ἐνιαυτοῦ συμπληροῦντα περίοδον. αὐταὶ δὲ αἱ μεταμορφώσεις τοῦ πανταχῆ διήκοντος Διός, αἱ πολλαὶ νοείσθωσάν σοι τροπαί, τὰς δὲ μυρίας αὐτοῦ γυναῖκας, ἐνιαυτοὺς ἢ γενεὰς ἐπινόει. ἀπ' αὐτοῦ γὰρ τοῦ αἰθέρος ἡ διανεμομένη δι' ἀέρος δύναμις, ἑκάστῳ ἐνιαυτῷ καὶ γενεᾷ συνουσιάζεται. διαφόρως αὐτὸν τρέπει, καὶ οὕτως γεννᾷ ἢ φθείρει τὰ ὡραῖα. καὶ παῖδες μὲν λέγονται οἱ ὡραῖοι καρποί. [3] αἱ δὲ πρὸς τοὺς ἄφρονας δείξεις, αἱ κατ' ἐνίους καιροὺς ἀκαρπίαι.

Ταῦτα δὲ Ἀππίωνος ἀλληγοροῦντος, συννοῶν ἐγώ, ἔδοξα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις μὴ παρακολουθεῖν. ὁ δὲ τὸν λόγον ἐκκόψας ἔφη μοι· εἰ μὴ παρακολουθεῖς οἷς λέγω, τί καὶ τὴν ἀρχὴν διαλέγομαι; κἀγὼ ἀπεκρινάμην· μή με ὑπολάμβανε ἀναισθήτως ἔχειν τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων. πάνυ γὰρ αὐτὰ συνίημι, ἅτε δὴ οὐ πρῶτον αὐτῶν ἀκηκοώς. ἵνα δὲ γνῷς ὅτι οὐκ ἀγνοῶ τὰ ὑπὸ σοῦ λεγόμενα, τὰ μέν σοι ῥηθέντα ἐπιτεμοῦμαι· τὰ δὲ παραλειφθέντα σοι κατὰ ἀκολουθίαν, ὡς παρ' ἑτέρων ἤκουσα, ἀναπληρώσω τὰς ἀλληγορίας. καὶ ὁ Ἀππίων ἔφη· ποίησον οὕτως ὡς λέγεις.

Κλήμεντος λόγος μετὰ Ἀππίωνα.

Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· παρίημι νῦν ἐπ' ἀκριβὲς λέγειν τὸ ἐκ τῆς ἀπείρου ὕλης κατὰ ἐπιτυχίαν κράσεως ἀποκυηθὲν ἔμψυχον ᾠόν, οὗ ῥαγέντος κατά τινας, ἀρρενόθηλυ ἐξέθορεν Φάνης. καὶ πάντ' ἐκεῖνα ἐπιτέμνομαι, μέχρις οὗ τὸ ῥαγὲν κύτος τὴν ἁρμονίαν ἔλαβεν, ὑπολειφθείσης αὐτῷ μυελώδους ὕλης· καὶ τὸν λόγον τῶν ὑπ' αὐτῆς ἔνδοθεν γενομένων ἐπικεφαλαιῶν μετὰ τῆς ἀκολουθίας ἐπιτρέχω. ἐγεννήθη γάρ, ὡς λέγεις, ἐκ Κρόνου καὶ Ῥέας, ὑπό τε χρόνου καὶ ὕλης, τὸ μὲν πρῶτον Πλούτων, ὡς κάτω ὑποχωρήσασα ὑποστάθμη· δεύτερος δὲ Ποσειδῶν, ὃς ἤ τις ἐστὶν ὑγρὰ οὐσία ἐπιπλεύσασα τῇ κάτω ὁλκωτάτῃ φύσει. ἡ δὲ τρίτη ἀνωτάτη τε καὶ αἰθὴρ ὤν, ὥσπερ ἐστὶν Ζεύς, ὃ τις οὐ κατεπόθη, ἀλλὰ θέρμη οὖσα ἰσχύς, καὶ ἀνωφερῆ ἔχουσα τὴν φύσιν, ὥσπερ ὑπό τινος ῥιπῆς εἰς τὸν ἄνω ἡγεμονικώτατον ἀνέπτη αἰθέρα.

Δεσμὰ δὲ τὰ Κρόνου ἐστὶν ἡ σύμπηξις οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὡς καὶ ἄλλων ἀλληγορούντων ἀκήκοα. ἡ δὲ ἀποκοπὴ τῶν μορίων, ἡ τῶν στοιχείων χωρισμὸς καὶ διάκρισις· ὅτι πάντα ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως ἀπετμήθη, καὶ ἀφῃρέθη, καθ' ἑαυτὰ τετάχθαι ἕκα-

pro concubitu & generatione: Cererem *, pro terra: Proſerpinam, pro ſeminibus; & Bacchum quidam, pro vite.

X. Atque omnia hujuſmodi, pariter aliquam ejuſdem generis habere allegoriam exiſtimato. Apollinem verò puta eſſe circumeuntem ſolem; Jovis fœtum; quem & Mithram vocaverunt; qui anni ambitum complet. Ipſæ autem Jovis ubique pervadentis transformationes, multæ à te intelligantur temporum converſiones. Plurimas verò illius ſeminas, annos vel ætates reputa. Vis enim quæ ab ipſo æthere per aërem vadit, cum ſingulis annis ac ætatibus congreſſa, variè illum convertit, ſicque gignit aut corrumpit fruges. Et filii quidem dicuntur, fructus maturi: apparitiones autem ad ſtultos vocantur, quorumdam temporum ſterilitates.

XI. Quæ cùm Appion allegoricè exponeret; ego cogitabundus, viſus ſum dicta ab eo non aſſequi. Quocirca ſermonem interrumpens, dixit mihi; Si quæ loquor non aſſequeris; cur & omnino diſſero? Reſpondi ego; Noli ſuſpicari me non percipere ſenſum verborum tuorum. Planè enim ea intelligo, ut qui non nunc primùm audierim. Quò autem cognoſcas, quæ profers à me non ignorari; quæ quidem dixiſti, in compendium redigam; quas verò omiſiſti, ordine, ut ab aliis accepi, ſupplebo allegorias. Et Appion, Fac, inquit, ita ut dicis.

Clementis, post Appionem.

XII. Et ego ſubjeci; Prætereo nunc accuratè referre ovum animatum, ex infinita materia per adeptam temperationem progenitum, quo diſrupto juxta nonnullos, exſilut Phanes maſculo-ſemina. Et cuncta illa præcido, uſque dum rupta moles cohærentiam accepit, remanente illius medullosâ materiâ. Et ſermonem de iis quæ intus ab ea facta ſunt abbrevians cum conſequentibus percurro. Natus enim eſt, ut dicis, ex Saturno & Rheâ, id eſt, ex tempore & materiâ, primò quidem Pluto, velut fæx quæ infrà ſeceſſit: ſecundò autem Neptunus; qui eſt humida ſubſtantia, inferiori naturæ ponderoſiſſimæ ſupernatans. Tertia verò ſoboles, ſuprema eſt atque æther, ſcilicet Jupiter; quæ abſorpta non fuit; ſed cùm eſſet calida vis, haberetque naturam ſurſum vergentem, ſicut impetu quodam in ſuperiorem ac maximè principalem ætherem evolavit.

XIII. Saturni autem vincula ſunt cœli ac terræ compages, ut alios interpretantes audivi. Abſciſſio verò membrorum genitalium, eſt elementorum ſejunctio ac diſcretio: quoniam omnia à ſuâ naturâ abſciſſa fuerunt, & ſeparata, ut ſingula ſeorſum

1. Ἀπόλλωνα δὲ ἥλιον τὸν περιπολοῦντα εἶναι νόμιζε.] Alluſio ad aliud Apollinis veriloquium apud Platonem in Cratylo, Ἀπόλλων, quaſi ἀειπολῶν hinc eſt ὁμοπολῶν. aut ad hæc Macrobiana; *Cleanthes* ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου, *quòd ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum* ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, *id eſt, quia intra circuitum mundi, quem Græci* πόλον *appellant, impetu latus ad ortus refertur.* Quo loci nota connecti in verſione binas lectiones, ἀναπολάς & ἀνατολάς. ἀναπολεῖν & ἀνατολεῖν, cùm originis ratio poſteriorem excludat. Ibid.

2. Ὃν καὶ Μίθραν ἐκάλεσαν. ἐνιαυτοῦ συμπληροῦντα περίοδον.] Huc in rem ſingularis eſt locus Hieronymi ad caput 3. Amoſi Prophetæ. *Baſilides omnipotentem Deum portentoſo nomine appellat* Ἀβραξὰς, *& eundem ſecundum Græcas litteras, & annui curſûs numerum dicit in ſolis circulo contineri: quem Ethnici ſub eodem numero aliarum litterarum vocant* Μείθραν. ſeu potiùs Μείθρας, aut quod alii legunt Μίθραν: ut idem numerus conſtet, nimirum 365. qui in Ἀβραξὰς, & in Μείθρας ac Μίθρας invenitur. De Mithra alii multa ſubminiſtrabunt. Ego verò dumtaxat proponam doctis examinanda verba corrupta & obſcura Porphyrii lib. 4. de abſtinentia cap. 16. ubi ex Pallade Scriptore rationem reddens cur Mithræ myſteriis initiati nominibus animalium appellarentur, ait, τὴν κοινὴν φορὰν αἰνίττεσθαι. ὡς πρὸς τὸν τοῦ ζωδιακοῦ κύκλον ἀναφέρειν· τὴν δὲ ἀληθῆ ὑπόληψιν καὶ ἀκριβῆ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν αἰνίττεσθαι, ἃς παντοδαποῖς περιέχεσθαι σώμασι λέγουσι. καὶ γὰρ Λατίνων τινὰς τῇ σφῶν διαλέκτῳ κάπρους, καὶ σκόρπους. λαρτίορας τε καὶ μερίλλους καλεῖν. Quid, amabo, ſibi volunt voces, σκόρπους, λαρτίορας? Scribendumne eſt σκρώφας & λάρτας, quod conjectabam; ut primum ſit Scrophæ cognomen, proprium familiæ Romanæ Tremelliorum, in Varrone & Macrobio; poſterius verò, prænomen Lartis. Nam Lar Herminii Conſolis, Tolumnii Veientium regis, & Porſenæ regis Cluſinorum prænomen, Græcis eſt Λάρος, putaveruntque forſan Græcorum nonnulli non mediocri errore, deduci hoc vocis à laro ave. Hæc ſi vera non videbuntur, alia libenter accipiemus. Reſtat ut Latinam interpretationem ſubnectamus. *Vulgus exiſtimare, hoc ad Zodiaci circulum reſpicere: veram tamen opinionem & accuratam eſſe, quæ cenſet illud de animabus humanis aliquid ſubinnuere, quas omne genus corporibus circumdatas aiunt. Etenim Latinos* (f. Antinos) *aliquos ſuâ lingua Apras, & Scrofas, Laras* (pro *Lartes*) *atque Merulas appellare.* Ibid.

3. Αἱ δὲ πρὸς τοὺς ἄφρονας δείξεις αἱ κατ' ἐνίους καιροὺς ἀκαρπίαι.] Pulcrè mihi videor hunc locum integritati ſuæ reſtituere, ponendo, αἱ δὲ πρὸς τοὺς ἄφρονας μίξεις. cap. 18 ἀφρονομίξεις. Atque hinc apparet quàm corrupto utar Exemplar

plar

ſum collocarentur: nec ampliùs gignit tempus; ſed quæ per illud genita ſunt, naturali ordine faciunt ſucceſſiones. At quæ ex pelago emerſit Venus, eſt humidi fœcunda ſubſtantia, cum qua miſtus calidus ſpiritus, coitûs cupidinem indit, & mundi perficit venuſtatem.

Rec. x. 41. XIV. Convivium autem nuptiale, cùm Jupiter cœnam celebravit propter Thetidem Nereidem, & eximium Peleum, hanc habet allegoriam; ut ſcias, Appion, etiam ſine te iſta nos audiiſſe. Convivium itaque, mundus eſt: duodecim verò illi; regionum cœli fulcimenta ſunt, quæ ſigna vocant: Prometheus; providentia, per quam omnia facta ſunt: Peleus; limus, qui è terra ad hominis generationem excogitatus eſt, & cum Nereide, id eſt, aquâ commiſtus. Ex amborum verò miſtura, aquæ & terræ; primus, non genitus, ſed formatus eſt perfectus; & quòd uberibus labia non admoverit, Achilles nuncupatus fuit: eſt autem ille, robur; quod propter amorem cupiditatis, Polyxenæ, ut quæ à veritate aliena ſit ac peregrina, ſerpentis veneno interficitur, irrepente morte ex ſagitta per calcaneum & veſtigium.

XV. Juno igitur, Minerva, Venus, Diſcordia, malum, Mercurius, judicium, & paſtor, hanc habent ſignificationem. Juno, honeſtas; Minerva, fortitudo; Venus, voluptates; Mercurius, ſermo rerum interpres; paſtor Paris, impetus expers rationis & barbarus. Si ergo in flore ætatis, intellectus animæ paſtor, barbarus ſit, qui utilia deferens, fortitudinem repellens ac temperantiam, ſolas eligat voluptates, ſolique cupiditati tradat victoriam, ut qui ab ea viciſſim dulcia conſequatur; ad ſui ſuorumque perniciem, qui non rectè judicârit, oblectationem præferet. Diſcordia verò, eſt contentioſa malitia. Heſperidûm autem pomum aureum, divitiæ ſint, quæ interdum etiam temperantes, ut Junonem, ad ſocordiam impellant; & fortes, ut Minervam, ad ea quæ illos non decent contentioſiores reddunt; animique pulcritudinem, ſicut Venerem, prætextu deliciarum peſſumdant. Uno verbo dicam. Cunctos ad malam diſcordiam inſtigant divitiæ.

XVI. Porrò Hercules, qui divitiarum ducem & cuſtodem ſerpentem interimit, intellectus eſt ſincerus & philoſophicus, qui omnis ſceleris purus mundum circuit, ad animas adveniens, & obvios caſtigans: homines dico, leonibus audacibus ſimiles, vel timidis cervis, vel feris apris, vel hydris multiplicibus. Itemque cætera omnia quæ debellâſſe dicitur Hercules, innuunt vim animi. At nunc quæ dicta ſunt ſufficiant. Ad ſingula enim referenda omne non ſatis eſſet tempus.

Addubitatio Clementis ad Appionem, de Diis. l. Rec. l. 10. n. 35. &c. l. ſuprà, Hom. 4. n. 25. XVII. Cæterùm miror cur, cùm hæc clarè, piè, ac utiliter, apertâ rectâque viâ potuiſſent declarari, ii qui illa obliquis celaverunt ænigmatibus, atque turpibus occultârunt ſabulis, dicantur à te cordati ac ſapientes extitiſſe. Qui ſanè velut à malo producti Dæmone, omnes ferè homines ſeduxerunt. Aut enim hæc non ſunt ænigmata, ſed peccata Deorum vera; & non oportuit illos oſtendere, neque principiò ea hominibus proponere imi-

ται· καὶ οὐκ ἔτι φυτεύει χρόνος, ἀλλὰ τὰ γεννηθέντα δι' αὐτοῦ νόμῳ φύσεως ποιεῖται τὰς διαδοχάς. ἡ δὲ ἐκ τοῦ βυθοῦ ἀνακύψασα Ἀφροδίτη, ἡ ἐκ τοῦ ὑγροῦ γόνιμος οὐσία, ᾗ τὸ θερμὸν πνεῦμα μιχθὲν, τὸν τῆς μίξεως ποιεῖται ἔρωτα, καὶ πλεονεκτεῖ τοῦ κόσμου τὸ κάλλος.

Τὸ δὲ συμπόσιον τὸ γαμήλιον, ἔνθα τὸ δεῖπνον ἐπίλει Ζεὺς, ὑπέρ τε τῆς Νηρεΐδος Θέτιδος καὶ τοῦ καλοῦ Πηλέως, ἀλληγορίαν ἔχει τοιαύτην, ἵνα γνῷς ὅτι καὶ ἄνευ σοῦ, Ἀππίων, τὰ τοιαῦτα ἠκούσαμεν. τὸ μὲν δὴ συμπόσιον, ὁ κόσμος· οἱ δὲ δώδεκα, ἐρείσματα τῶν μοιρῶν περιεσφιγμένα, ἅ τινα ζῴδια καλοῦσιν· Προμηθεὺς, ἡ προμήθεια, ὑφ' ἧς τὰ πάντα ἐγένετο. Πηλεὺς, πηλὸς ὁ ἀπὸ γῆς εἰς ἀνθρώπου γένεσιν προνοηθεὶς, καὶ μιγεὶς τῇ Νηρεΐδι, τουτέστιν ὕδατι. ἐκ δὲ τῆς τῶν δύο μίξεως, ὕδατός τε καὶ γῆς, ὁ πρῶτος, οὐ γεννηθεὶς, ἀλλὰ πλασθεὶς τέλειος, καὶ [4] διὰ τὸ μαζοῖς χείλη μὴ προσενεγκεῖν, Ἀχιλλεὺς προσηγορεύθη· ἔστι δὲ αὐτὸς καὶ * ἀκμαῖος, ἤ τις * ἐὰν ἐπιθυμίαν Πολυξένην ὡς ἀληθείας ἀλλοτρίαν οὖσαν καὶ ξένην, ἰῷ ὄφεως ἀναιρεῖται, βέλει κατὰ πτέρναν καὶ κατ' ἴχνος ἐνερπετοῦ θανάτῳ. * l. ἀκμ… * l. ἰῷ

Ἥρα τοίνυν, καὶ Ἀθηνᾶ, καὶ Ἀφροδίτη, καὶ Ἔρις, καὶ μῆλον, καὶ Ἑρμῆς, καὶ κρίσις, καὶ ποιμὴν, τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑπαινίσσεται. Ἥρα, σεμνότης· Ἀθηνᾶ, ἡ ἀνδρεία· Ἀφροδίτη, αἱ ἡδοναί· Ἑρμῆς, ὁ ἑρμηνευτικὸς λόγος· ὁ ποιμὴν Πάρις, ἡ ἀλόγιστος ὁρμὴ καὶ βάρβαρος. ἐὰν οὖν κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας, ὁ τῆς ψυχῆς ποιμαίνων λογισμὸς, τύχῃ ὢν βάρβαρος, καὶ ἀποβαλὼν τὰ συμφέροντα, ἀνδρείαν τε καὶ σωφροσύνην παραιτησάμενος, μόνας ἕληται τὰς ἡδονὰς, καὶ μόνῃ τῇ ἐπιθυμίᾳ τὴν νίκην ἀποδῷ, ὡς παρ' αὐτῆς τὰ τερπνὰ ἀντιλαμβάνων, ἐπ' ὀλέθρῳ ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ, ὁ μὴ ὀρθῶς κρίνας, τὴν τέρψιν λήψεται. Ἔρις δέ ἐστιν ἡ φιλονεικοῦσα κακία. τὸ δὲ τῶν Ἑσπερίδων χρυσοῦν μῆλον, ὁ πλοῦτος ἂν εἴη, ὃς ἐνίοτε καὶ τοὺς σώφρονας, ὥσπερ τὴν Ἥραν, πρὸς ῥαθυμίαν ἐπισπᾶται· καὶ τοὺς ἀνδρείους, ὥσπερ τὴν Ἀθηνᾶν, εἰς τὰ μὴ αὐτοῖς πρέποντα φιλονεικοτέρους ἀπεργάζεται· καὶ ψυχῆς κάλλος, ὥσπερ Ἀφροδίτην, προφάσει τρυφῆς ἀπολλύει. συντόμως ἐρῶ. πάντας εἰς κακὴν ἔριν ἀνερεθίζει ὁ πλοῦτος.

Ὁ δὲ τὸν τοῦ πλούτου ἡγεμόνα καὶ φύλακα [5] ὄφιν ἀνελὼν Ἡρακλῆς, ὁ γνήσιος καὶ φιλόσοφός ἐστι νοῦς, ὁ πάσης κακίας γυμνὸς ὢν ἐκπεριλενοστεῖ τὸν κόσμον, ἐπιδημῶν ταῖς ψυχαῖς, καὶ σωφρονίζων τοὺς ἐντυχόντας· λέγω δὲ ἀνθρώπους ἐοικότας λέουσι τολμηροῖς, ἢ ἐλάφοις δειλοῖς, ἢ κάπροις ἀγρίοις, ἢ ὕδραις πολυτρόποις. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα ἀθλῆσαι λέγεται Ἡρακλῆς, ψυχῆς ἀρετῆς ἐστιν αἰνίγματα. αὐτάρκως δὲ νῦν ἔχέτω τὰ εἰρημένα. εἰς γὰρ ἕκαστον εἰπεῖν οὐδὲ ὁ σύμπας χρόνος ἀρκεῖ.

Ἐπαπόρησις τοῦ Κλήμεντος πρὸς τὸν Ἀππίωνα περὶ θεῶν. Πλὴν θαυμάζω πῶς ταῦτα σαφῶς καὶ εὐσεβῶς καὶ ὠφελίμως ἀνακαλύπτως τῇ ὁδῷ δηλοῦσθαι δυνάμενα, οἱ πλαγίοις ἀποκρύψαντες αἰνίγμασιν, καὶ μύθοις αὐτὰ περικαλύψαντες κακοῖς, ὑπὸ σοῦ ἔμφρονες καὶ σοφοὶ εἶναι λέγονται. εἴ τινες ὥσπερ ὑπὸ κακοῦ προαχθέντες δαίμονος, σχεδὸν τοὺς πάντας ἐνήδρευσαν ἀνθρώπους. ἢ γὰρ οὐκ ἔστιν ταῦτα αἰνίγματα, ἀλλ' ἀληθῆ τῶν θεῶν ἁμαρτήματα, καὶ ἐλέγχειν αὐτοὺς οὐκ ἔδει, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ τοῖς ἀνθρώποις

εἰς

plari: ut ſi interdum ceſpitem, veniam ab æquo lectore poſſim ſperare. COT.

4. *Διὰ τὸ μαζοῖς χείλη μὴ προσενεγκεῖν. Ἀχιλλεὺς προσηγορεύθη.*] Verba ex verbis Apollodori lib. 3 Bibliothecæ; *ὠνόμασεν Ἀχιλλέα, ὅτι τὰ χείλη μαστοῖς οὐ προσήνεγκε*. Latinè rem ſic expreſſit Tertullianus de pallio cap. 4 *quandoquidem labiis vacuerat ab uberum guſtu*. ubi conſulendæ Notæ magni illius Salmaſii: qui tamen in eo audiendus non eſt, quòd Etymologici verba ſollicitat, non animadvertens in iis duplicem conjungi originationem, hanc à *χείλη*, & alteram in Euſtathio quoque à *χιλὸς* ſeu *χιλή*. Sed hæc levia ſunt, nec digna quæ nos moreantur. Ibid.

5. *Ὄφιν ἀνελὼν Ἡρακλῆς, ὁ γνήσιος καὶ φιλόσοφός ἐστι νοῦς &c.*] Cornutus; *Ἡρακλῆς δέ ἐστιν ὁ ἐν τοῖς ὅλοις λόγος &c.* In Collectaneis Conſtantini Porphyrogenetæ, Excerptis ex Johanne Antiocheno Hiſtoria Chronica, ipſo initio; *ὅτι τὸν Ἡρακλέα τὸν τοῦ Ἀλκμήνης, φιλόσοφον ἱστοροῦσιν &c.* Tria loca integra conferre operæ pretium fuerit. Quorum ultimum feliciter emendavit ad oram libri ſui ὁ μακαρίτης Johannes Tarinus, vir ſummo ingenio, ſummâ eruditione, ſummâ virtute. Ubi enim legitur, *ἐννοιῶν τὸν ἰὸν τῆς φαύλης ἐπιθυμίας*, appoſuit, *ἰὸν*. ἰὸς autem, hoc eſt, venenum, optimè quadrat ad fabulam illic relatam Draconis ab Hercule occiſi. Ibid.

6. Παρ'

εἰς μίμησιν προτεθέντα· ἢ αἰνιγματωδῶς ἐλέχθη τὰ ὑπὸ τῶν θεῶν ψευδῶς πεπραγμένα, καὶ ἡμάρτηκαν, ὦ Ἀππίων, ὅτι οἱ ὑπό σου ὀνομαζόμενοι σοφοὶ, τὰ σεμνὰ ἀσέμνοις μύθοις καλύψαντες, ἁμαρτάνειν τοὺς ἀνθρώπους προετρέψαντο· καὶ ταῦτα ὑβρίσαντες οὓς καὶ θεοὺς εἶναι ἐνόμιζον.

Δι' ὅπερ μὴ σοφοὺς ἀλλὰ κακοὺς δαίμονας τοὺς τοιούτους νόμιζε· οἵ τινες κακὰς ὑποθέσεις ἔργων καλῶν προεβάλλοντο, ἵνα οἱ θέλοντες μιμηταὶ γενέσθαι τῶν κρειττόνων, τὰς τῶν λεγομένων θεῶν ζηλῶσιν πράξεις, ἃς διαλεγόμενος τῇ πρὸ ταύτης ἡμέρᾳ οὐκ ἀπεκρυψάμην. λέγω δὲ πατροφονίας, τεκνοκτονίας, μίξεις ἀσεβεῖς μητέρων, θυγατέρων, ἀδελφῶν, μοιχείας ἀπρεπεῖς, καὶ ἀρρενομιξίας, καὶ μιαρὰς ἀρρητουργίας, πρὸς ἄλλαις μυρίαις τοιαύταις ἀθεμίτοις μίξεσιν. ὧν ἀσεβέστεροι οἱ ταῦτα ἀληθῆ δοκεῖν εἶναι θέλοντες, ἵνα τὰ ὅμοια ποιοῦντες, μὴ αἰδοῦνται. οἵπερ ἄρα εὐσεβεῖν ἐβούλοντο, ἐχρῆν αὐτοὺς, ὅπερ ἀρτίως εἶπον, εἰ καὶ ὄντως οἱ θεοὶ τὰ περὶ αὐτῶν ᾀδόμενα διεπράξαντο κακὰ, τιμῇ τῇ πρὸς θεοὺς, εὐπρεπεστέροις τισὶ μύθοις τὰ μὴ σεμνὰ ἐπισκέπειν, καὶ μὴ τοὐναντίον, ὥς φατε, καλῶν αὐτοῖς πράξεων γεγενημένων, κακὰ καὶ ἄσεμνα περιβάλλειν ὀχήματα, ἅ ποτε ἀλληγορούμενα, καὶ διὰ καμάτων μόγις νοηθῆναι δύναται, καὶ ὅταν νοηθῇ ποτε, ἐκείνοις μὲν ἀντὶ τοῦ πολλοῦ μόχθου περιέχει τὸ μὴ πλανηθῆναι, ἐξὸν δὲ * μοχθῆσαι· τοὺς δὲ πλανηθέντας ἄρδην ἀπώλεσεν. πλὴν τοὺς εἰς τὸ σεμνότερον ἀλληγοροῦντας αὐτοὺς ἀποδέχομαι, ὥσπερ τοὺς ἐκ τῆς Διὸς κεφαλῆς αἰνιξαμένους ἀναπηδῆσαι τὴν φρόνησιν. ἴσως δὲ ἐκεῖνό μοι πιθανώτερον, ὅτι μοχθηρῶν ἀνδρῶν, δόξαν θεῶν ἀπενεγκαμένων, ἐκεῖναι ἐτόλμησαν αἱ ὕβρεις.

* f. deeſt μὴ

Ἁπάντων δὲ τῶν θεῶν τὴν ποιητικὴν ἀλληγορίαν οὐκ ἀκόλουθον εὑρίσκομεν. αὐτίκα γοῦν ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ὅλων, ποτὲ μὲν φύσιν λέγουσι ποιηταὶ, ποτὲ δὲ νοῦν ἀρχηγὸν γενέσθαι τῆς ὅλης δημιουργίας. ἐκ φύσεως μὲν γὰρ τῶν στοιχείων τὴν πρώτην κίνησιν καὶ σύμμιξιν γεγονέναι· ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ νοῦ προνοίας διακεκοσμῆσθαι. καὶ ἀποφηνάμενοι μὲν, οἱ μὲν φύσει δεδημιουργεῖσθαι τὸ πᾶν, μὴ δυνάμενοι μὲν ἀναπολογήτως τοῦτο ἀποδεικνύειν, διὰ τὸ τῆς δημιουργίας ἔντεχνον, συμπαραπλέκουσι καὶ τὴν τοῦ νοῦ πρόνοιαν, ὡς συναρπάσαι καὶ τοὺς πάνυ σοφοὺς δυνάμενοι. ἡμεῖς δὲ φαμὲν πρὸς αὐτούς· εἰ μὲν ἐξ αὐτομάτου φύσεως ὁ κόσμος γέγονεν, πῶς ἔτι ἀναλογίαν καὶ τάξιν εἴληφεν, ἅπερ ὑπὸ μόνης ὑπερβαλλούσης φρονήσεως γενέσθαι δυνατόν ἐστι, καὶ καταληφθῆναι ὑπὸ ἐπιστήμης τῆς μόνης, ταῦτα ἀκριβοῦν δυναμένης. εἰ δὲ φρονήσει τὰ πάντα τὴν σύγκρισιν καὶ διακόσμησιν εἴληφεν, ὅπερ ἀνάγκη μὴ ἄλλως ἔχειν, πῶς ἔτι ἐκ τοῦ αὐτομάτου συμβῆναι ταῦτα γενέσθαι δυνατὸν ἦν;

Πῶς ἐναντιοῦνται ἑαυτοῖς ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως.

Οἱ τοίνυν τὰ θεῖα ἐπὶ τὸ αἶσχρον ἀλληγορῆσαι θελήσαντες, οἷον τὴν Μῆτιν καταποθῆναι ὑπὸ Διὸς, εἰς ἀπορίαν ἐμπεπλέχασιν, οὐ συνιέντες, ὅτι οἱ πλαγίως φυσιολογήσαντες περὶ θεῶν, καὶ τὸ εἶναι θεοὺς αὐτοὺς ἀνῃρήκασιν, τὰ εἴδη αὐτῶν, διὰ τῆς ἀλληγορίας, εἰς τὰς τοῦ κόσμου οὐσίας διαλύσαντες. πιθανώτερον δὲ λέγειν, ὅτι οἱ ὑπ' αὐτῶν ᾀδόμενοι θεοὶ κακοί τινες γεγόνασιν μάγοι· οἵ τινες ἄνθρωποι ὄντες μοχθηροὶ, μαγείᾳ μεταμορφούμενοι, γάμους διέλυον, βίους διέφθειρον· τοῖς δὲ πάλαι οὐκ εἰδόσιν τί ποτέ ἐστι μαγεία, δι' ὧν ἔπραττον ἐδόκουν εἶναι θεοί. ὧν κατὰ πόλεις καὶ οἱ μόροι καὶ οἱ τάφοι φαίνονται.

Αὐτίκα γοῦν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν Κρόνου τινὸς * σχῆμα ἀνθρώπου δείκνυται, τυράννου ἀγρίου, καὶ τεκνοκτόνου. ὁ δὲ ἐκείνου υἱὸς, Ζεὺς τοὔνομα, χείρων γενόμενος, μαγείας δυνάμει, κοσμοκράτωρ ἀναφανεὶς, πολλὰς δια-

Περὶ τῶν τάφων τῶν θεῶν. * l. σῆμα

tanda: aut ænigmaticè oſtenſa ſunt, quæ à Diis verè facta non fuerant; & deliquerunt, Appion, quos vocas ſapientes, dum honeſta inhoneſtis fabulis velantes, ad peccandum homines incitârunt; idque cum contumelia eorum, quos & credebant Deos.

XVIII. Quocirca non ſapientes, ſed Dæmones pravos, iſtos exiſtima; qui mala operum bonorum argumenta prætenderunt; ut ii qui cuperent præſtantiorum fieri imitatores, vulgatorum Deorum æmularentur geſta, quæ pridie diſſerens non occului. Parricidia, inquam, liberorum cædes; impios cum matribus, filiabus, ſororibus, concubitus; indigna adulteria; maſculorum initus, & impuras nefandaſque libidines, cum innumeris aliis ejuſdemmodi illicitis commiſtionibus. Inter quos homines, magis impii ſunt, qui hæc facinora cupiunt videri vera, quò ſimilia facientes, non erubeſcant. At ſi piè agere voluiſſent; oportuit, ſicut modò dixi, ut, etſi Dii verè admiſiſſent de iis decantata flagitia, propter reverentiam erga Deos obtegerent res inhoneſtas fabulis quibuſdam decentioribus; & non è contrario, quemadmodum aitis, bonis eorum operibus mala & turpia admoverent vehicula & fulcimenta; quæ allegoricè explicata, multo cum labore vix poſſunt intelligi; & quando à nonnullis fuerunt intellecta, illis quidem pro magna moleſtia præbuerunt non errare, cùm licuiſſet moleſtia & labore non premi; eos verò qui aberrârunt, funditus perdiderunt. Laudo itaque illos qui fabulas ad honeſtiores trahunt allegorias; ut qui ex Jovis capite prudentiam proſiluiſſe innuunt. Certè illud mihi videtur probabilius, facta fuiſſe contumelioſa hæc ab improbis hominibus, qui honorem divinum reportârunt.

XIX. Porrò omnium Deorum non invenimus Poëticam allegoriam eſſe conſequentem. Statim ergo in mundi diſpoſitione, Poëtæ aliquando dicunt Naturam, aliquando Mentem, ducem exſtitiſſe totius opificii. Etenim ex Natura primam ortam eſſe elementorum motionem ac commixtionem: at per Mentis providentiam, diſpoſitam fuiſſe. Et quidem illi, affirmantes orbem à Natura conditum, cùm id nequeant certò demonſtrare, propter artificioſum mundi opus innectunt quoque Mentis providentiam, ut & eos qui omnino ſapiunt poſſint abripere. Nos autem ad illos dicimus; Si mundus à Naturâ fortuitò operante factus eſt; quo modo jam proportionem ac ordinem accepit? cùm id à ſola excellente prudentia fieri queat, atque comprehendi à ſola ſcientia hæc perноſcere ac perficere valente. Quòd ſi univerſa à prudentia acceperunt compagem & diſpoſitionem, quod neceſſariò aliter ſe habere non potuit; quo pacto adhuc poſſibile fuit, ut hæc caſu fieri contingeret?

Quo modo ſecum pugnent in rerum diſpoſitione.

XX. Qui ergo Deorum geſta turpioribus allegoriis voluerunt explicare; velut, Metin à Jove fuiſſe abſorptam; ii in anguſtias inciderunt; ignari quòd qui de Diis ex obliquo Phyſicas protulerunt interpretationes, Deorum quoque ipſorum exſiſtentiam ſuſtulerunt; eorum genera, per allegoriam, in mundi ſubſtantias diſſolvendo. Veriſimilius ergo eſt, dicere quòd ab iis decantati Dii, quidam fuerunt improbi magi, qui cùm eſſent homines nequam, per magiam transformati, matrimonia diremerunt, vitæ rationes vitiârunt: à veteribus autem, qui neſciebant quid eſſet magia, propter illa quæ faciebant Dii eſſe viſi ſunt: quorum interitus & ſepulcra per urbes cernuntur.

XXI. Jam ergo, ſicut aliàs retuli, in Caucaſiis montibus oſtenditur Saturni cujuſdam hominis tumulus, feri tyranni, ac liberorum interfectoris. Cujus filius, Jupiter nomine, patre pejor, per magiæ vim, mundi dominus declaratus, multa diſ-

De ſepulcris Deorum.

ſolvit matrimonia, patremque cum Diis ſupplicio *J. Rec. l. 10. n. 23. 24.* afficit; ſicque mortui buſtum Cretenſes oſtendunt. In Meſopotamia verò jacent; Sol quidam Atris; *Lege ſ. n. 23. Hom. 5.* & quædam Luna, Caris; Mercurius, in Ægypto aliquis homo; Mars, in Thracia; Venus, apud Cyprum; Æſculapius, Epidauri: & aliorum multorum ſimilium viſuntur ſepulcra.

Probatio, quòd homines tyranni poſt mortem velut Dii honorati ſunt.

XXII. Atque ita eos homines fuiſſe apertè coofitebuotur quotquot rectè judicaboot. Et qoidem qui eâdem cum ipſis vixerunt ætate, iotelligentes eos homines exſtitiſſe, indiligentiùs illis mortuis attenderunt. Longum verò tempus opinionem qoòd Dii eſſent illis adjecit. Neque mireris, ſi decepti fuerint qui vixerunt temporibus Æſculapii, & Herculis, aut Bacchi, aut alterius *Recogn. l. 10. n. 25.* cujuſvis tunc florentis; cùm & Hectorem in Ilio, & Achillem in Leuce ioſulâ, incolæ adorent; Patroclum, Opuntii; Alexandrum Macedonem Rhodii.

XXIII. Sed & apud Ægyptios, ouoc quoque homo ante mortem ut Deus colitur. Atque hæc quidem minor eſt impietas, quòd homini vivo divinos honores decernunt Ægyptii: verùm quod maximè eſt ridiculum, eorumdem cultus eſt erga aves, ſerpentes, cunctaque animalia. Nihil enim ex judicio cogitant vel faciunt hominum plerique. Rem verò omnium turpiſſimam, mihi vide; Eum qui juxta illos Deorum hominumque eſt pater, aiunt cum Leda fuiſſe neqoiter conjunctom; quem Jovem multi depiogentes, in tabula publicè cooſecrant. Ad cojus cootumeliæ vindictam, vellem, Regem ſuum temporalem, in torpi complexu pictum, (de illo facientes, quod de Jove facere audent) palàm proponerent; quò vel ab ira temporarii Imperatoris, idque hominis, diſcerent per ſuum ſupplicium, quemadmodum oporteat convenientem deferre honorem. Iſta autem tibi refero; ooo quaſi ipſe jam cognoſcam eum qui verè eſt Deus; ſed æquo animo profiteor, quòd licèt noo noverim quid ſit Deus, attamen Deum clarè mihi videor ſcire.

Quòd quatuor elementa non ſint Deus.

XXIV. Principiò itaque, quatuor prima elementa non poſſunt eſſe Deus; quæ ab alio fiont: oon miſtura; non temperies; noo generatio; noo omnis hæc quæ ambit viſibilis moles: neque qood ad Inferos confluxit ſedimentum; oon ſupernataos aqoa; noo fervida ſubſtantia; non aër qui ab ea huculque protenditur. Nam quatuor elementa; ſi ab invicem ſeparata fuerunt, non potuerunt abſque magno artifice ad animalis generationem miſceri, ſio verò ſemper mutuò fuerunt conjuncta, ſic quoque ab artifice Mente ad proprietatem membrorum & partiom animalis adaptantur; quò poſſint ſingulorum ad ſingula ſervare proportiooem, & habitudioem rectè cooſormatam obtineaot, utque interiora omnia coovenientem accipiant cohærentiam. Similiter & uniuſcujuſque propria loca cum omoi elegaotia Mcos artifex diſponit. Compendio dicam; & in omnibus aliis qoæ animal babere debet, oihil deeſt magno huic aoimali totius orbis.

XXV. Ita oeceſſariò intelligi debet quemdam eſſe ingenitum artificem, qui elementa, vel diſtantia conjuoxerit, vel præſentia mutuò ad animal producendum, affabrè miſcuerit; unumque perfecerit ex cunctis opus. Fieri enim oon poteſt, ut abſque majori quadam mente, ſapientiſſimum

λύσῃ γάμους, καὶ τὸν πατέρα σὺν τοῖς θεοῖς κολάζῃ· καὶ οὕτως τελευτήσαντος τὸν τάφον Κρῆτες ἐπιδείκνυσιν. ἐν δὲ τῇ Μεσοποταμίᾳ κεῖνται· Ἥλιος μέν τις, ἐν Πάτραις· Σελήνη δέ τις, ἐν Κάρραις· Ἑρμῆς ἐν Αἰγύπτῳ τις ἄνθρωπος· Ἄρης ἐν Θρᾴκῃ· Ἀφροδίτη ἐν Κύπρῳ· Ἀσκληπιὸς ἐν Ἐπιδαύρῳ· καὶ ἄλλων πολλῶν τοιούτων φαίνονται τάφοι.

Ἀπόδειξις ὅτι οἱ ἄνθρωποι μετὰ θάνατον ὡς θεοὶ ἐτιμήθησαν, τύραννοι ὄντες.

Οὕτως προφανῶς τοῖς ὀρθῶς νοοῦσιν ἄνθρωποι γεγενῆσθαι ὡμολόγηνται. καὶ οἱ μὲν συγχρονίσαντες αὐτοῖς, ἐπαισθόμενοι αὐτοὺς θνητοὺς γεγονέναι, ἀμελέστερον αὐτοῖς ἀποθανοῦσιν προσεῖχον. ὁ δὲ πολὺς χρόνος δόξαν θεῶν αὐτοῖς προσέθηκεν. καὶ μὴ θαύμαζε, εἰ οἱ κατὰ Ἀσκληπιὸν καὶ Ἡρακλέα γενόμενοι ἐξηπατήθησαν, ἢ κατὰ Διόνυσον, ἢ κατὰ ἄλλον τινὰ τῶν τότε, ὅπου καὶ Ἕκτορα ἐν Ἰλίῳ, καὶ Ἀχιλλέα ἐν Λεύκῃ τῇ νήσῳ οἱ ἐκεῖ προσκυνοῦσιν· Πάτροκλον, Ὀπούντιοι· τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρον, Ῥόδιοι.

Ἀλλὰ καὶ [6] παρ' Αἰγυπτίοις ἔτι καὶ νῦν ἄνθρωπος ὡς θεὸς πρὸ τοῦ θανάτου προσκυνεῖται. καὶ τοῦτο μὲν ἧττόν ἐστιν ἀσέβημα, ὅτι ζῶντος ἀνθρώπου θείας τιμὰς νομίζουσιν Αἰγύπτιοι· ἀλλὰ τὸ πάντων γελοιότατον, ὅτι καὶ πτηνὰ καὶ ἑρπετὰ καὶ ζῶα πάντα προσκυνοῦσιν. οὐδὲν γὰρ κρίσει νοοῦσιν ἢ ποιοῦσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων. τὸ δὲ πάντων αἴσχιστον ἄκουέ μοι, τὸν δὲ αὐτῶν ὄντα πατέρα θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, λέγουσιν [7] Λήδᾳ συνεσχηματισμένον, ὃν πολλοὶ Δία ἀναγράψαντες ἐν πίνακι δημοσίᾳ ἀνατιθέασιν. πρὸς δὲ τὴν ἐκδικίαν ταύτης τῆς ὕβρεως ἤθελον, εἰ τὸν τοῦ καιροῦ βασιλέα αὐτῶν γράψαντες ἐπὶ αἰσχρᾶς πλοκῆς, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Διὸς τετολμήκασι ποιῆσαι, οὕτω ποιήσαντες ἀνέθηκαν δημοσίᾳ· ἵνα κἂν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ προσκαίρου βασιλέως, καὶ ταῦτα ἀνθρώπου ὄντος, μάθωσι κολασθέντες, ὡς δεῖ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμειν τιμήν. ταῦτα δέ σοι λέγω, οὐχ ὡς αὐτὸς ἤδη ἐπιγνοὺς τὸν ὄντως Θεόν, ἀλλ' εὐγνωμονῶν ὁμολογῶ, εἰ καὶ τί Θεὸς οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὖν γε σαφῶς ὅτι Θεὸν νομίζω εἰδέναι.

Ὅτι οὐ θεὸς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα.

Αὐτίκα γοῦν τὰ πρῶτα τέσσαρα στοιχεῖα θεὸς εἶναι οὐ δύναται, τὰ ὑπὸ ἄλλου γενόμενα· οὐχ ἡ μίξις· οὐχ ἡ κρᾶσις· οὐχ ἡ γένεσις· οὐ τὸ πᾶν περιέχον ὁρατὸν κύτος· οὐδὲ ἡ ἐν τῷ ᾅδῃ συῤῥύεισα ὑπόσταθμη· οὐ τὸ ἐπιπολάζον ὕδωρ· οὐχ ἡ ζέουσα οὐσία. οὐχ ὁ ἐξ αὐτῆς μέχρι τοῦ ἐνταῦθα διήκων ἀήρ. ταῦτα γὰρ στοιχεῖα τέσσαρα, εἴτε ἀλλήλων διεστάλη, ἄνευ τινὸς μεγάλου τεχνίτου μιγῆναι πρὸς ζώου γένεσιν οὐκ ἐδύναντο· εἴτε ἀεὶ ἀλλήλοις συνῆπτο, καὶ οὕτως ὑπὸ τεχνίτου νοῦ πρὸς τὸ οἰκεῖον τῶν τοῦ ζώου μελῶν καὶ μερῶν συναρμόζεται, ἵνα τὴν ἑκάστου πρὸς ἕκαστον ἀναλογίαν ἀποσώζειν δυνήθῃ, καὶ τὴν ἕξιν διαπεριγεγραμμένην ἔχῃ, καὶ τὰ ἔνδοθεν πάντα τὴν προσήκουσαν ἁρμονίαν λαμβάνῃ. ὁμοίως τε καὶ τοὺς οἰκείους τόπους ἑκάστου μετὰ πάσης εὐμορφίας ὁ τεχνίτης νοῦς ἀφορίζει. συνελὼν ἐρῶ· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα περὶ ζῷον δεῖ ἔχειν, οὐδὲν ἐνέλιπε τῷ μεγάλῳ τούτῳ ζώῳ τῆς ὅλης περιφορᾶς.

Οὕτως ἀνάγκη τινὰ εἶναι νοεῖν ἀγέννητον τεχνίτην, ὃς τὰ στοιχεῖα ἢ διεστῶτα συνήγαγεν, ἢ συνόντα ἀλλήλοις πρὸς ζώου γένεσιν τεχνικῶς ἐκέρασεν, καὶ ἓν ἐκ πάντων ἔργον ἀπετέλεσεν. ἀδύνατον γὰρ ἄνευ τινὸς νοῦ μείζονος πάνυ σοφὸν ἔργον ἀποτελεσθῆναι. οὐδὲ μὴν ἔρως εἶναι δύναται

πάν-

---

6. Παρ' Αἰγυπτίοις ἔτι καὶ νῦν ἄνθρωπος ὡς θεὸς πρὸ τοῦ θανάτου προσκυνεῖται.] Et Hom. 11. c. 6. Eleganter, ut omnia, Minucius Felix; *Ægyptii ſanè hominem ſibi quem colant eligunt, illum unum propitiant, illum de omnibus conſulunt, illi victimas cædunt: & ille, qui cæteris Deus, ſibi certè homo eſt, velit nolit: nec enim conſcientiam ſuam decipit, ſi fallit alienam.* Idem traditur à Porphyrio περὶ τῆς τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς lib. 4. num. 9. citantque Porphyrium Euſebius lib. 3. Præparat. Evangel. cap. 4. 12. ac Theodoritus Sermone 3. contra Græcos. COT.

7. Λήδᾳ συνεσχηματισμένον.] An συνόντα ἐσχηματισμένον, Ibid.

8. Κα

πάντων ποιητής, οὐκ ἐπιθυμία, οὐκ ἰσχύς, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον· ἅ τινα ποιητὰ συμβαίνειν καὶ ἀποβαίνειν πέφυκεν. ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὑφ' ἑτέρου φερόμενον, ἐστὶν Θεός· οὐδέ γε τὸ ὑπὸ χρόνου ἢ φύσεως ἀλλοιούμενον, καὶ εἰς τὸ μηκέτι εἶναι ἀναλυόμενον.

Ταῦτά μου διαλεγομένου πρὸς τὸν Ἀππίωνα, ἀπὸ Καισαρείας ἐπέστη Πέτρος, καὶ συνδρομαὶ τῶν ὄχλων ἐγένοντο ἐν τῇ Τύρῳ, σπευδόντων ὑπαντᾷν αὐτῷ, καὶ χάριν τῇ ἐπιδημίᾳ ὁμολογεῖν. καὶ ὁ μὲν Ἀππίων ὑπεχώρει μετὰ Ἀνουβίωνος καὶ Ἀθηνοδώρου μόνον· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὡς ἀπαντησόμενοι τῷ Πέτρῳ ὡρμήσαμεν. πρῶτος δὲ ἐγὼ πρὸ τῶν πυλῶν ἀποδεξάμενος αὐτὸν, ἐπὶ τὴν ξενίαν ἦγον. ὡς δὲ ἐγενόμεθα, τοὺς μὲν ὄχλους ἀπελύσαμεν· αὐτῷ δὲ ἀξιώσαντί με τὰ πραχθέντα λέγειν, οὐδὲν ἀπεκρυψάμην, ἀλλ' ἐμήνυσα τάς τε τοῦ Σίμωνος διαβολὰς, καὶ τὰς τερατώδεις φαντασίας ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένας. καὶ ὅσας ἐπέμψεν νόσους μετὰ τὴν ἐκ τῆς βουθυσίας ἑστίασιν, καὶ ὅτι ἐκ τῶν νοσούντων οἱ μὲν αὐτόθι κατέμειναν ἐν τῇ Τύρῳ, οἱ δὲ τῷ Σίμωνι ἅμα τῷ ἐμὲ ἐλθεῖν συνεξεληλύθεισαν εἰς τὴν Σιδῶνα, ὡς ὑπ' αὐτοῦ θεραπευθησόμενοι, καὶ ὅτι ἐμάνθανον μηδένα αὐτῶν ἰάσεως ὑπ' αὐτοῦ τετυχηκέναι· καὶ τὴν πρὸς Ἀππίωνά μοι γεγενημένην διάλεξιν τῷ Πέτρῳ διηγησάμην. ὁ δὲ στοργῆς καὶ προτροπῆς χάριν, ἐπαινέσας με, καὶ εὐλογήσας, ἄλων μεταλαβὼν, διὰ τὸν κάματον τῆς ὁδοιπορίας, τῇ ἀναγκαιοτάτῃ ἡσυχίᾳ τοῦ ὕπνου ἑαυτὸν ἐπέτρεψεν.

opus abſolvatur. Sed nec Amor eſſe poteſt cunctorum opifex; non cupiditas; non vis; non quid aliod ejuſmodi: quæ omnia, caſui obnoxia, venire & abire ſolent. Neque etiam quod ab alio movetur, Deus eſt; neque quod à tempore aut naturâ mutatur, ac in nihilum reſolvitur.

XXVI. Quæ cùm ad Appionem proloquerer, è Cæſarea advenit Petrus; & concurſus multitudinis in Tyro facti ſunt, feſtinantis ipſi occurrere, gratiamque adventûs profiteri. Et Appion quidem receſſit, cum Anubione & Athenodoro dumtaxat; reliqui verò omnes, Petro obviam ituri prodîimus. Primus autem ego, ante portas eum excipiens, ad hoſpitium duxi. Ubi cùm fuimus, plebem quidem dimiſimus: ei verò roganti ut acta narrarem, nihil abſcóndi; ſed Simonis indicavi calumnias; & portentoſas præſtigias ab ipſo editas; quotque morbos immiſerit poſt illud ex immolato bove convivium; & quòd ex ægrotis alii quidem illic apud Tyrum permanſerint, alii verò ſimul ac ego veni egreſſi ſint cum Simone in Sidonem, tamquam ab eo ſanandi, quódque audierim nullum eorum ab ipſo ſanatum fuiſſe: ſed & meam adversùs Appionem diſputationem Petro retuli. At ille præ amore, & exhortandi gratiâ, in me laudem ac benedictionem contulit; & cibo ſumpto, ſe ſomni quieti, quæ ob itineris fatigationem maximè erat neceſſaria, tradidit.

ὉΜΙΛΊΑ Ζʹ. ΕΝ ΤΎΡῼ Δʹ.

ΤΕτάρτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῆς ἐν Τύρῳ ἡμῶν ἐπιδημίας, ὑπὸ τὸν ὄρθρον, προεληλυθότι τῷ Πέτρῳ ἀπήντων πλησιόχωροί τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ αὐτῆς Τύρου πάμπολλοι· καὶ ἐπεφώνουν λέγοντες· ὁ Θεὸς διὰ σοῦ ἡμᾶς ἐλεείτω, διὰ σοῦ θεραπευέτω. ὁ δὲ Πέτρος ἔστη ἐπὶ λίθου ποδὸς ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πᾶσιν ὁρᾶσθαι· καὶ προσαγορεύσας θεοσεβεῖ νόμῳ, οὕτως ἤρξατο.

Θεῷ τῷ κτίσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ σύμπαν, οὐ λείπει πρόφασις πρὸς σωτηρίαν τῶν σώζεσθαι θελόντων. ὅθεν μηδὲ ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν φαύλοις, ὑπὸ προπετείας τις αὐτὸν ὡς μὴ φιλάνθρωπον αἰτιάσθω. τῶν γὰρ συμβαινόντων * ἀνθρώποιν τὰ τέλη ἀνθρώποις μὲν ἄγνωστα, ὡς ἐπὶ κακῷ ὑποπτευόμενα. Θεῷ δὲ ὡς * ἀποσώμενα εὐτυχῶς γνώριμα. αὐτίκα γοῦν Σίμων ἀριστερὰ τοῦ Θεοῦ δύναμις ὢν, καὶ τῶν τὸν Θεὸν οὐκ εἰδότων ἐπὶ κακοποιΐᾳ τὴν ἐξουσίαν ἔχων, νόσοις ὑμᾶς περιβαλεῖν ἠδυνήθη· αἵ τινες διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθῆς προνοίας γενέσθαι συγχωρηθεῖσαι, ἠνάγκασαν ὑμᾶς τὸν ἰᾶσθαι δυνάμενον περιβλεψαμένους καὶ εὑρόντας, προφάσει τῆς τοῦ σώματος θεραπείας τὰ Θεῷ δοκοῦντα ἀναδεξαμένους πιστεῦσαι φρονεῖν· ἵνα οὕτως ἅμα τοῖς σώμασι σωθησομένοις, καὶ τὰς ψυχὰς σώας ἔχητε.

* f. ἀνθρώπων

* f. ἀποσώμενα vel ἀποσωζόμενα.

Μανθάνω οὖν, ὡς βουθυτήσας ἑστίασεν ὑμᾶς ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ· καὶ οὕτως ὑμεῖς οἴνῳ πολλῷ παρενεχθέντες, ἅμα τοῖς πονηροῖς δαίμοσιν τὸν ἄρχοντα αὐτῶν ἐφιλοφρονήσασθε· καὶ οὕτως ὑμῶν οἱ πλεῖστοι ὑπὸ τῶν παθῶν κατελήφθησαν, ἀγνοίας αἰτίᾳ καθ' ἑαυτῶν ἰδίαις χερσὶν ἐπισπασάμενοι τὸ τοῦ ὀλέθρου ξίφος. οὐ γὰρ ἂν τὴν καθ' ὑμῶν ἔσχον ἐξουσίαν οἱ δαίμονες, εἰ μὴ πρότερον τῷ ἄρχοντι αὐτῶν ὁμοδίαιτοι ἐγεγόνειτε. οὕτω γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ πάντων κτίσαντος Θεοῦ, δυσὶν ἑκάστῳ ἄρχουσι, δεξιῷ τε καὶ εὐωνύμῳ ὡρίσθη νόμος, * ἔχειν ἑκάτερον αὐτῶν ἐξουσίαν, ἐὰν μὴ πρότερόν τις ὁμοτράπεζος γένηται, ὃν εὐποιῆσαι ἢ κακῶσαι βούλεται. ὥσπερ οὖν τῶν δαίμοσιν ἀποδεδομένων θυμάτων μεταλαβόντες, τῷ τῆς κακίας ἡγεμόνι κατεδουλώθητε· οὕτως ἂν τούτων παυσάμενοι, τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δεξιοῦ ἡγεμόνος προσφύγητε, ἀθύτοις τιμαῖς ποιοῦντες ἃ βούλεται. εὖ ἴστε ὅτι σὺν τῷ τοῦ σώματος ἰάσει, καὶ τὰς

* f. præpon. μὴ

HOMILIA VII. TYRI IV.

I. QUarto verò die noſtri apud Tyrum adventûs, ſub diluculum egreſſo Petro proceſſerunt obviam non pauci finitimi, ac ex ipſa Tyro quamplurimi; & acclamabant, dicentes; Deus per te noſtri miſereatur, per te nos curet. Petrus verò ſtetit in excelſo lapide, ut ab omnibus poſſet conſpici; cúmque religioſo more ſalutâſſet, ita exorſus eſt. Epit. n. 53. &c.

II. Deo creatori cœli & mundi, non deeſt occaſio ad ſalutem eorum qui ſervari volunt. Quocirca neque in iis quæ videntur mala, aliquis per temeritatem illum velut hominum non amantem inſimulet. Eorum enim quæ mortalibus accidunt, fines quidem hominibus incogniti ſunt, ac de malitia ſuſpecti. Deo autem cogniti, ut ceſſuri feliter. Itaque Simon; qui ſiniſtra Dei virtus eſt, poteſtatemque habet ad maleficentiam in eos qui Deum neſciunt; vos potuit morbis implicare: qui morbi per bonam Dei providentiam evenire permiſſi, coegerunt vos, ut quæſito eo qui ſanare valeret, & invento, occaſione corporalis medelæ placita Deo ſuſciperetis atque crederetis; ut ſic unà cum ſervatis corporibus, & animas habeatis ſalvas.

III. Audio utique eum bove mactato convivium vobis in medio dediſſe foro: ſicque vos multo vino abrepti, unà cum pravis Dæmonibus principem eorum complexi eſtis: atque ita veſtrûm plurimi morbis capti ſunt; per ignorantiam in ſe propriis manibus attracto perniciei gladio. Neque enim adversùm vos Dæmones habuiſſent poteſtatem, niſi priùs cum eorum principe fuiſſetis epulati. Principiò ſiquidem illa per univerſorum conditorem Deum lex præfinita eſt, duobus utrinque ducibus, dextrorum & ſiniſtrorum; ut non habeat alter illorum poteſtatem, niſi priùs conviva cujuſpiam fuerit, quem beneficio vel injuriâ cupit afficere. Sicut ergo perceptis ſacrificiis quæ Dæmonibus fuerant oblata, veniſtis in ſervitutem illius qui malitiæ princeps eſt: ita ſi ab iis abſtinueritis, & ad Deum per bonum dextrúmque principem confugeritis, honoribus ſacrificii expertibus facientes quæ vult; probè ſcitote, quòd cum corporis ſanitate, l. ſuprà, Hom. 3. n. 19.

Deut. 32. 39. & 1. Reg. 2. 6. tate, animas quoque poſſidebitis ſanas. Ipſe namque ſolus per Siniſtram occidens, per Dextram poteſt vitam largiri; pariterque & percutere, ac jacentem erigere.

IV. Propterea primùm à præcurſore Simone decepti, ratione animæ mortui eſtis Deo, & corpore fuiſtis afflicti: poteſtis autem ſimiliter iterum per pœnitentiam, ut dixi, Deo placita amplexi, & corpore convaleſcere, & animam recuperare. Porrò Deo placita ſunt; eum precari; petere ab illo, tamquam ab eo qui cuncta æquâ lege tribuit; Dæmonum menſâ abſtinere; non guſtare carnem demortuam; ſanguinem non attingere; ab omni illuvie liberari. Reliqua autem uno verbo; quæcumque Judæi, ergs Deum religioſi homines, audierunt, & vos cuncti audite; in multis corpori-
Mat. 7. 12. bus unam mentem adepti. Quæ unuſquiſque ſibi
I. Recogn. deſiderat bona, eadem & de proximo ſtatuat. Sic
L. 8. n. 56. autem unuſquiſque veſtrûm bonum cogitaverit, ſi iſta apud ſe repetat; Non vis interfici, alterum non interficias: non vis uxorem tuam ab alio conſtuprari, alterius nuptam ne conſtupra: non vis quidpiam rerum tuarum furto auferri, nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipſis quod rationi conſentaneum eſt intelligentes, atque facientes, Deo cari effecti, conſequemini ſanitatem: alioquin, & in præſenti ſæculo corporibus torquemini; & in futuro, puniemini animabus.

Epit. n. 55. V. Hæc à Petro paucis diebus edocti, & ſanati, baptizati ſunt. Deinde inter cætera illius miracula, reliqui omnes in medio foro paſſim in cinere & ſacco ſedebant, agentes pœnitentiam de prioribus delictis. Et qui Sidonem incolebant, iſta audientes, ſimilia fecerunt, miſeruntque ad Petrum ſupplicaturos, quòd ipſi propter morbos non poſſent ad illum venire. Igitur Petrus cùm per paucos dies Tyri commoratus eſſet, cunctoſque illius civitatis homines inſtruxiſſet, & liberaviſſet omnigenis morbis, ac inſtituiſſet Eccleſiam, atque ex Presbyteris qui eum ſequebantur ipſis Epiſcopum conſtituiſſet, in Sidonem appulit. At Simon, audiens quòd adventaret Petrus, confeſtim ad Berytum aufugit cum Appione & ſociis.

VI. Cæterùm cùm Petrus Sidonem ingreſſus eſſet, multos in lectis allatos, coram ipſo poſue-
I. Recogn. runt. Ille autem dixit ad eos; Ne verò exiſtimetis,
L. 10. n. 70. me aliquid poſſe ad curationem veſtram, qui ſim ipſe quoque homo mortalis, & in multa poſſim incidere adverſa: docere autem vos modum quo ſalvi eſſe poſſitis, non gravabor; qui ipſe etiam à veritatis Propheta didici præfixos à Deo ante mundi conſtitutionem terminos. In qualibus, inquam, malis operibus diſpoſuit ut homines à malitiæ duce affligantur: & ſimiliter in qualibus bonis operibus decrevit ut qui in eum velut medicum crediderint, priùs corpore curentur, deinde & animâ inſtaurentur ad ſalutem.

De duabus viis. VII. Has ergo cognoſcens bonas & malas actiones, prænuncio vobis; quaſi duas oſtendens vias; per quam quidem gradientes, pereunt; per quam
Mat. 7. 13. verò incedentes, evadunt, ducti à Deo. Via igitur pereuntinm, lata eſt & planiſſima, perditque abſque labore: at via ſervatorum, anguſta eſt & aſpera, tamdemque iter facientes ſervat cum labore multo. Cæterùm bis dusbus viis præſident, incredulitas, & fides: proficiſcuntur autem; per incredulitatem quidem, qui voluptates prætulerunt, propter quas neque quod utile eſt curaverunt quærere. Itaque ignorant, Dei conſilia ſimilia non eſſe humanis. Primò etenim novit Deus cogitationes omnium; & non ob ſolam operationem, ſed & propter cogitationem unuſquiſque judicatur.

ψυχὰς ὑγιαινούσας ἕξετε. αὐτὸς γὰρ μόνος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἀναιρῶν, διὰ τῆς δεξιᾶς ζωοποιῆσαι δύναται· ὁμοίως δὲ καὶ πατάξαι, καὶ ἀναστῆσαι κείμενον.

Διὰ τοῦτο πρῶτον ὑπὸ τοῦ προδρόμου Σίμωνος προαπατηθέντες, Θεῷ τὰς ψυχὰς ἀπεθάνετε, καὶ τὰ σώματα ἐπετάχθητε· δύνασθε δὲ ὁμοίως τὸ δεύτερον, διὰ τῆς μετανοίας, ὡς ἔφην, τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα ἀναδεξάμενοι, καὶ τὰ σώματα ἀναρρῶσαι, καὶ τὰς ψυχὰς ἀναλαβεῖν. ἔστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ
Θεῷ, τὸ αὐτῷ προσεύχεσθαι· αὐτὸν * ἐστιν ὡς * f. αὐτῷ
πάντα νόμῳ κριτικῷ διδόντος· τραπέζης δαιμόνων ἀπέχεσθαι· νεκρᾶς μὴ γεύεσθαι σαρκός· μὴ ψαύειν αἵματος· [8] ἐκ παντὸς ἀπολύεσθαι λύματος· τὰ δὲ
λοιπὰ ἑνὶ λόγῳ, * ὅσα Θεὸν σέβοντες ἤκουσαν Ἰου- * f. ὅσα
δαῖοι, καὶ ὑμεῖς ἀκούσατε ἅπαντες· ἐν πολλοῖς σώμασιν μίαν γνώμην ἀναλαβόντες. ἅπερ ἕκαστος ἑαυτῷ βούλεται καλὰ, τὰ αὐτὰ βουλευέσθω καὶ τῷ πλησίον. οὕτω δ' ἂν ὑμῶν ἕκαστος νοήσειεν τὸ καλὸν, εἰ ἑαυτῷ διαλεχθείη τὰ τοιαῦτα· οὐ θέλεις φονευθῆναι, ἕτερον μὴ φονεύσῃς· οὐ θέλεις τὴν σὴν ὑφ' ἑτέρου μοιχευθῆναι γυναῖκα, τὴν ἑτέρου μὴ μοίχευε γαμετήν· οὐ θέλεις τι τῶν σῶν κλαπῆναι, ἑτέρου μὴ κλέπτε μηδέν. καὶ οὕτως ἀφ' ὑμῶν αὐτῶν τὸ εὔλογον συνιέντες καὶ ποιοῦντες, Θεῷ προσφιλεῖς γενόμενοι, ἐπιτεύξεσθε τῆς ἰάσεως· ἐπεὶ, καὶ ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι βασανισθήσεσθε τὰ σώματα, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι κολασθήσεσθε τὰς ψυχάς.

Τοιαῦτα ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις κατηχηθέντες, καὶ ἰαθέντες, ἐβαπτίσθησαν. ἔπειτα τοῖς λοιποῖς αὐτοῦ θαύμασιν, οἱ λοιποὶ πάντες ἐν μέσαις τῆς ἀγορᾶς πανδημεὶ ἐπὶ σποδοῦ καὶ σάκκου ἐκαθέζοντο, μετανοοῦντες ἐπὶ τοῖς πρότερον ἡμαρτημένοις. καὶ οἱ ἐν Σιδῶνι ταῦτα ἀκούσαντες, τὰ ὅμοια ἐποίησαν, καὶ ἱκέτας πρὸς τὸν Πέτρον ἀπέστελλον, ὡς αὐτοὶ διὰ τὰς νόσους πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν μὴ δυνάμενοι. ὁ Πέτρος δὲ ἡμερῶν οὐ πολλῶν ἐνδιατρίψας τῇ Τύρῳ, καὶ κατηχήσας τοὺς ἐν αὐτῇ ἅπαντας, καὶ παντοδαπῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξας παθῶν, ἐκκλησίαν τε συστησάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, ὥρμησεν εἰς Σιδῶνα. ὁ δὲ Σίμων μαθὼν ἥκοντα τὸν Πέτρον, εὐθὺς ἀπέδρα εἰς Βήρυτον μετὰ Ἀππίωνος καὶ τῶν αὐτοῦ ἑταίρων.

Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολλοὺς ἐν κλίναις φέροντες, πρὸ αὐτοῦ ἐτίθεσαν. ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· μὴ τί μου νομίσητε εἶναί τι δύνασθαι πρὸς ὑμετέραν ἴασιν, ἄνδρα θνητὸν καὶ αὐτὸν πολλοῖς πάθεσιν ὑποπεσεῖν δυνάμενον· ὑφηγεῖσθαι δὲ ὑμῖν τὸν τρόπον δι' οὗ σωθῆναι δυνήσεσθε οὐ φθονῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ τῆς ἀληθείας προφήτου μαθὼν τοὺς προωρισμένους ὑπὸ Θεοῦ πρὸ καταβολῆς κόσμου ὁρισμούς. λέγω δὲ ἐπὶ ποίαις κακαῖς πράξεσιν τοὺς ἀνθρώπους ἔταξεν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος κακοῦσθαι· ὁμοίως τε ἐπὶ ποίαις ἀγαθαῖς πράξεσιν ὥρισεν πρότερον τοὺς πιστεύσαντας αὐτῷ ἰωμένους, τὰ σώματα σώζεσθαι, ἔπειτα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπανορθοῦσθαι πρὸς τὸ ἀνώλεθρον.

Ταύτας πρῶτον τάς τε ἀγαθὰς καὶ κακὰς πράξεις Περὶ τῶν β.
εἰδὼς, προμηνύω ὑμῖν, ὡς ὁδοὺς δύο ὑποδεικνύων· ὁδῶν.
διὰ μιᾶς μὲν βαδίζοντες ἀπόλλυνται, μιᾷ δὲ ὁδεύοντες ἀποσώζονται, Θεῷ ὁδηγούμενοι. ἡ μὲν οὖν τῶν ἀπολλυμένων ὁδὸς, πλατεῖα μὲν καὶ ὁμαλωτάτη, ἀπολλύουσα δὲ ἄνευ τοῦ πόνου· ἡ δὲ τῶν σωζομένων, στενὴ μὲν καὶ τραχεῖα, σώζουσα δὲ πρὸς τῷ τέλει τοὺς διαπονηθέντας ἐπιπόνως. τούτων δὲ τῶν δύο ὁδῶν προκαθίζεται ἀπιστία καὶ πίστις· καὶ ὁδεύουσιν, διὰ μὲν ἀπιστίας, οἱ τὰς ἡδονὰς προκρίναντες, δι' ἃς οὐδὲ ζητεῖν τὸ συμφέρον οὐ διεφύλαξαν. ἀγνοοῦσιν μέντοι ὡς οὐκ ἀνθρωπίνοις ὅμοια τὰ Θεοῦ βουλήματα. πρῶτον μὲν γὰρ οἶδεν τὰ πάντων διανοήματα, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἐγχειρῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐννοῆσαι
ἕκαστος δικάζεται. * πολλῶν δὲ ἧττον ἀσεβοῦσιν οἱ * f. πολλῷ
ἐγ-

8. Ἐκ παντὸς ἀπολύεσθαι λύματος] Vox λύμα poſtulare videtur ἀπολούεσθαι. COT.

9. Καὶ

ἐγχειροῦντες καλὰ νοεῖν καὶ ἀποτυγχάνοντες, τῶν μηδὲ ὅλως ἐγχειρούντων τοῖς καλοῖς. ὅτι αὐτῷ τῷ Θεῷ ἔδοξεν τοὺς ἐγνωκότας τὸ καλὸν παραπεσόντας, κατὰ λόγον τῶν ἀνθρωπίνων παραπτωμάτων, μετρίως κολασθέντας σωθῆναι. οἱ δὲ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ γνῶναι τὸ κρεῖττον ἐξημεληκότες, κἂν μυρία ὅπερ πράξωσιν καλά, ἐν ᾗ δὲ αὐτοὺς ἔδει θρησκείᾳ μὴ γένωνται, ἀμελείας ἔγκλημα λαβόντες, τῇ μεγίστῃ ἀποσβεσθήσονται κολάσει παντελεῖ.

Θρησκεία ἡ ὑπὸ Θεοῦ ὁρισθεῖσα.

Ἡ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὁρισθεῖσα θρησκεία ἐστὶν αὕτη· τὸ μόνον αὐτὸν σέβειν, καὶ τῷ τῆς ἀληθείας μόνῳ πιστεύειν προφήτῃ· καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν βαπτισθῆναι, καὶ οὕτως διὰ τῆς ἁγνοτάτης βαφῆς ἀναγεννηθῆναι Θεῷ διὰ τοῦ σώζοντος ὕδατος· τραπέζης δαιμόνων μὴ μεταλαμβάνειν· λέγω δὲ εἰδωλοθύτων, νεκρῶν, πνικτῶν, θηριαλώτων, αἵματος· μὴ ἀκαθάρτως βιοῦν. ἀπὸ κοίτης γυναικὸς λούεσθαι· αὐτὰς μέντοι καὶ ἄφεδρον φυλάσσειν· πάντας δὲ σωφρονεῖν, εὐποιεῖν, μὴ ἀδικεῖν· παρὰ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ζωὴν αἰώνιον προσδοκᾷν, εὐχαῖς καὶ δεήσεσι συνεχέσιν αἰτουμένους αὐτὴν λαβεῖν. τοιαῦτα καὶ ἐν τῇ Σιδῶνι τοῦ Πέτρου παραινοῦντος, ἡμέραις ὀλίγαις πολλῶν καὶ μετανοησάντων, καὶ πιστευσάντων, καὶ θεραπευθέντων, ἐκκλησίαν συνίστησιν, καὶ τῶν συνεπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἕνα καταστήσας αὐτοῖς ἐπίσκοπον, ἐξῄει τῆς Σιδῶνος.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ ἐν Βηρυτῷ.

Ὡς δὲ εὐθὺς ἐπέβη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ ὄχλοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ, Βοήθει, ἔλεγον· πεφοβήμεθα γάρ, ἔφασαν, μὴ ἄρα ἄρδην πάντες ἀπολώμεθα. τότε ὁ Σίμων τολμήσας ἅμα τῷ Ἀππίωνι, καὶ Ἀννουβίωνι, καὶ Ἀθηνοδώρῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταίροις αὐτοῦ, δημοσίᾳ τοῖς ὄχλοις κατὰ τοῦ Πέτρου ἐβόα· Φεύγετε, ἄνδρες, τὸν ἄνδρα τοῦτον· μάγος ἐστί, πιστεύσατε, καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς ἐποίησεν ὑμῖν, καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν αὐτός, ἵνα ὑμᾶς [9] καταπλήξῃ τις ὡς αὐτὸς ὢν Θεός. καὶ ἄλλα τοιαῦτα * ὥσπερ δύναμιν ἀνθρωπίνην δυναμένου τοῦ Πέτρου κατεψεύδοντο οἱ περὶ τὸν Σίμωνα. ἡσυχίαν δὲ αὐτῶν παρεσχόντων τῶν ὄχλων, ὁ Πέτρος βραχὺ ὑπομειδιάσας, καταπληκτικῇ τῇ παρρησίᾳ, ἄνδρες, εἶπεν, ἅπερ οὗτοι λέγουσιν, Θεοῦ θέλοντος, ποιεῖν δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ· πρὸς δὲ τούτοις ἕτοιμός εἰμι ἐὰν μὴ πεισθῆτέ μοι περὶ ὧν λέγω, τὴν πᾶσαν ὑμῶν ἐκστρέψαι πόλιν.

Σίμωνος λόγοι δημόσιοι κατὰ τοῦ Πέτρου ἐν Βηρυτῷ.

* l. ὡς ὑπὲρ

Τῶν δὲ ὄχλων φοβηθέντων, καὶ ὑπέρως ποιήσειν ἐπαγγειλαμένων, ὅπερ ἂν ὑπ' αὐτοῦ κελεύοιντο· μηδεὶς ὑμῶν, ἔφη ὁ Πέτρος, μήτε ὁμιλείτω τούτοις τοῖς γόησιν, μήτε ἀναμιγνύσθω. οἱ δὲ ὄχλοι ἅμα τῷ ἀκοῦσαι τοῦ κελεύσματος [10] τοῦ συντόμου, ξύλα λαβόντες ἐδίωκον αὐτούς, ἕως αὐτοὺς παντελῶς τῆς πόλεως ἐξήλασαν. καὶ εἰσελθόντες οἱ νοσοῦντες αὐτῶν καὶ δαιμονῶντες, πρὸς ποσὶ τοῦ Πέτρου ἑαυτοὺς ἔρριπτον. ὁ δὲ ταῦτα βλέπων, καὶ τὴν κατάπληξιν αὐτῶν ἀναλῦσαι θέλων, πρὸς αὐτοὺς ἔφη.

Πέτρου πρὸς τοὺς ὄχλους ἀπολογία περὶ τῶν ἐγκλημάτων τῶν ὑπὸ Σίμωνος λεχθέντων.

* l. ἑταίρων

Ἐγὼ σεισμὸν καὶ πᾶν ὅ,τι βούλομαι ποιεῖν εἰ ἐδυνάμην, Σίμωνα οὐ λέγω ὅτι μετὰ τῶν αὐτοῦ * ἑτέρων ἐξωλόθρευον· οὐ γὰρ ἐπὶ φθορᾷ ἀνθρώπων ἀπέσταλμαι· ἀλλὰ φίλον ἐμαυτῷ αὐτὸν ἂν ἐπεποιήκειν, ἵνα μή μου τὸ ἀληθὲς διαβάλλων κήρυγμα, πολλοὺς ἐμποδίζῃ πρὸς σωτηρίαν. εἰ δέ μοι πιστεύετε, αὐτός ἐστιν μάγος, αὐτὸς διάβολος, αὐτὸς κακίας ὑπηρέτης κατὰ τῶν ἀγνοούντων τὸ ἀληθές. καὶ διὰ τοῦτο ἁμαρτητικὰς νόσους ἐνεργεῖν δύναται, συνεργοὺς ἔχων τοὺς ἁμαρτάνοντας τῆς κατ' αὐτῶν δυνάμεως. ἐγὼ δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάντα πεποιηκότος εἰμὶ δοῦλος, τοῦ δεξιοῦ αὐτοῦ προφήτου μαθητής. διὸ ἐκείνου ἀπόστολος ὤν, ἀληθεύω.

Multò autem minùs impii ſunt, qui nituntur bona intelligere, & aberrant; quàm qui nullatenus aggrediuntur bona. Quia Deo placuit, ut qui bona cognoſcunt, cùm lapſi fuerint, juxta rationem humanorum lapſuum modicè caſtigati, ſerventur. At qui omnino intelligere meliora neglexerunt, etſi operentur innumera alia præclara; quòd in religione à Deo definitâ non exſtiterint, indiligentiæ ſumpto crimine, per maximum penitus interibunt ſupplicium.

Religio à Deo definita. Rec. l. 10. n. 47.

VIII. Porrò ab eo definita religio, hæc eſt; Eum ſolum colere, ac ſoli credere Prophetæ veritatis: in remiſſionem peccatorum baptizari, ſicque per intinctionem puriſſimam renaſci Deo in aqua ſalutari: nihil ſumere de menſa Dæmonum; hoc eſt, de Idolothytis, mortuis, ſuffocatis, à beſtia captis, ſanguine: non impurè vivere; lavari poſt concubitum cum muliere: feminas verò cuſtodire etiam legem purgationis: cunctos autem, temperantes eſſe; benefacere, non afficere injuriâ: à Deo omnipotente exſpectare vitam æternam, petendo illius adeptionem orationibus & precibus continuis. Hæc & in Sidone Petro ſuadente, cùm paucis diebus multi ibi quoque pœnitentiam egiſſent, ac credidiſſent, atque ſanati eſſent, Eccleſiam inſtituit; & poſtquam aliquem ex Presbyteris qui eum conſectabantur conſtituiſſet illis Epiſcopum, Sidone egreſſus eſt.

Epit. n. 56. &c.

De terræ motu apud Berytum.

IX. Statim autem ac Berytum pervenit, terræ motus factus eſt: atque plebs accedens ad Petrum, Fer opem, inquiebat: timuimus enim, dixerunt, ne omnes omnino periremus. Tunc Simon, commento excogitato, unà cum Appione, Anubione, Athenodoro, cæteriſque ſodalibus, publicè multitudini adverſus Petrum clamabat; Fugite ô viri, hunc hominem; magus eſt, mihi credite, & terræ motum is vobis fecit, ipſe morbos excitavit, ut vos perterreat, quaſi ipſe ſit Deus. Atque alia ejuſmodi, pars Simonis contra Petrum finxit, velut eum qui humanas vires ſupergrederetur. Cùmque plebs ſe in ſilentio tenuiſſet, Petrus ſubridens; terrorem incutiente libertate dixit; Viri, Quæ ab iſtis dicuntur, fateor me poſſe, Deo volente, efficere: ad hæc paratus ſum, niſi mihi habueritis fidem in his quæ loquor, univerſam veſtram funditus evertere civitatem.

Simonis ſermones publicè contra Petrum, Beryti.

X. Cùmque turba timore eſſet commota, inſuperque promiſiſſet ſe quod ab ipſo imperaretur facturam; Nemo veſtrûm, inquit Petrus, neque commercium cum iſtis Magis habeat, neque cum iis jungatur. Vulgus autem ſimul ac breve mandatum audivit, fuſtibus acceptis, eos perſecuti ſunt; donec penitus urbe pepuliſſent. Et ingreſſi quicumque ex iis ægrotabant, & à Dæmonibus vexabantur, ſe ad pedes Petri projecerunt. Ille verò hæc cernens, eorumque ſtuporem volens ſolvere, ad eos infit:

XI. Ego, ſi terræ motus, & quidquid volo poſſem facere; non dico quòd Simonem cum ſociis ſuis exterminâſſem; non enim ad hominum internecionem miſſus fui; ſed eum mihi amicum reddidiſſem, ne veræ detrahens meæ prædicationi, multis impedimento eſſet ad ſalutem. Quòd ſi mihi creditur, ipſe eſt magus, ipſe calumniator, ipſe malitiæ miniſter in eos qui neſciunt veritatem. Atque ideo à peccato oriundas ægritudines poteſt efficere, qui peccatores adjutores habeat poteſtatis contra ipſos. Ego autem Dei omnium auctoris ſervus ſum, dextrique ejus Prophetæ diſcipulus. Quocirca qui ſum illius Apoſtolus, vera prædico.

Petri ad plebem Apologia, de criminibus à Simone objectis.

Bono

9. Καταπλήξῃ τινὰς αὐτὸς ὢν θεός.] Ita MS. at Cod. 804 τινὰς νομισθήσῃ θεός. Vide Epitom, cap. 57. Ibid.

10. Τοῦ συντόμου.] In eodem MS. συντόμως. Ibid.

11. Σωτ

Bonn enim miniſtrans, etiam morbos depello.
I. ſuprà, Hom. 2. n. 15. Nam ſecundus miſſus ſum: quandnquidem præcedit morbus, ſequitur verò ſanatio. Per illum ergo maleficum magum, Den increduli, ægrotâſtis: per me autem, modò in eum credatis, ſanabimini. Sic enim experimento facto illius qui potens eſt, ad benè faciendum converſi, etiam ſecundùm animas ſalvi eſſe poteritis.

Epit n. 58. &c. XII. Quæ cùm dixiſſet, cuncti ad genua accidentes jacebant ante pedes illius. At ille ſublatis in cœlum manibus, Deumque comprecatus, cunctos precatione ſolâ curavit. Non paucos autem dies apud Berytios commoratus, cùm multos religioni erga unum Deum conſuefeciſſet, necnon baptizâſſet; unn ex Presbyteris qui eum ſequebantur ipſis in Epiſcopum conſtituto, in Byblum abüt. Quò cùm perveniſſet, comperto quòd Simon ne uno quidem die illos exſpectâſſet, ſed ſtatim in Tripolim evaſiſſet, paucos dies apud eos moratus, curatiſque multis, ac in Scripturâ exercitis, ad Tripolim per veſtigia Simonis proceſſit; certus eum inſequi, non ſnbterfugere.

HOMILIA OCTAVA.

Tripolis. Epit. n. 59. &c Rec. l. 3 n. 1, &c. I. Cum autem Petrus Tripolim ingrederetur, qui diſcendi erant cupidiores, ex Tyro, Sidone, Beryto, ac Byblo, & multi ex finitimis, ſimul intrârunt. Maximi etiam ex ipſa civitate hominum concurſus fiebant, deſiderantium videre illum. Igitur obviam facti ſunt nobis in ſubui bis, qui ab ipſn ideo miſſi fuerant, ut profecti explorarent narrarentque tum urbis alias res, tum Simonis geſta. Et excipientes illum, in dnmum Maroonis duxerunt.

II. Is verò jam fores hoſpitii tenens; converſus, multiudini promiſit, ſe poſt diem craſtinum de cultu Dei illis verba facturum. Ingreſſn autem eo; qui præmiſſi fuerant, hnſpitia iis qni ſimul venerant ordinabant. Nec verò qui hoſpitio ſuſcipiebant alacritate erant inferiores iis qui hoſpitia poſtulabant. Quorum cùm nihil ſciret Petrus; rogatus à nobis, cibum ſumere; nequaquam ſe ſumpturum dixit, niſi priùs qui eum fuerant comitati interquieſcerent. Reſpondentibus autem nobis, quòd id jam ita factum eſſet; eis, propter amorem erga te, nmnes ipſos ſtudioſè ſuſcipientibus, adeò ut qui non habuerunt quos hoſpitio reciperent, ſupra modum fuerint contriſtati; Petrus andità re, delectatus promptâ bumanitate, benedictis iis, egreſſus eſt: cúmque laviſſet in mari; ingreſſus, poſtquam cibum cum præcurſoribus ſumpſiſſet; nocte adveniente, ſomno ſe dedit.

III. Sub ſecnndum verò gallorum cantum expergefactus, nos invenit vigilantes. Eramus autem omnes cum eo ſedecim; ipſe Petrus, & ego Clemens, Nicetas & Aquila, atque duodecim qui prægreſſi fuerant. Salutatis ergo nobis, dixit; Hodie quia aliis occupati non ſumus, nobis vacemus. Quocirca ego quidem vobis, quæ apud Tyrum poſt digreſſum veſtrum geſta ſunt, enarrabo: vos autem mihi quæ hîc à Simone perpetrata ſunt, diligentiùs exponite. Cùm igitur nns mutuò ſpecialibus narrationibus donâſſemus; ingreſſus eſt quidam è familiaribus, hunc nnncinm Petrn afferens; Simon, ubi didicit te adveniſſe, versùs Syriam profectus eſt: turbæ autem; quæ unam hanc noctem velnt annuum tempus opinantur, nec poſſunt præſtitutam à te diem exſpectare; pro foribus ſtant;

ἀγαθῷ γὰρ ὑπηρετῶν, καὶ νόσους ἀπελαύνω, ἐπέμφθην γὰρ δεύτερος· ἐπεὶ προηγεῖται μὲν νόσος, ἕπεται δὲ ἴασις. διὰ ἐκείνου μὲν οὖν τοῦ κακοποιοῦ μάγου, τῷ θεῷ ἀπιστήσαντες ἐνοσήσατε· δι' ἐμοῦ δὲ, ἐάν τι αὐτῷ πιστεύσητε, ἰαθήσεσθε. οὕτω γὰρ τοῦ δυνατοῦ τὴν πεῖραν λαβόντες, ἐπὶ τὸ εὐποιεῖν τραπόμενοι, καὶ τὰς ψυχὰς ἀνασωθῆναι δυνηθείητε.

Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, οἱ πάντες γονυπετοῦντες πρὸ τῶν αὐτοῦ ἔκειντο ποδῶν. ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν ἄρας τὰς χεῖρας, καὶ τῷ θεῷ προσευξάμενος, ἰάσατο τοὺς πάντας ἐκ μόνης εὐχῆς. οὐκ ὀλίγων δὲ ἡμερῶν παραμείνας τοῖς Βηρυτίοις, καὶ πολλοὺς τῇ μοναρχικῇ θρησκείᾳ [11] συνεθίσας, καὶ βαπτίσας, ἀπὸ τῶν ἑπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἕνα ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, [12] εἰς τὴν Βίβλον ἐξῄει. καὶ γενόμενος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας αὐτοὺς περιέμεινεν, ἀλλ' εὐθέως εἰς Τρίπολιν ὥρμησεν, ὀλίγων ἡμερῶν αὐτοῖς ἐπιμείνας, καὶ θεραπεύσας οὐκ ὀλίγους, καὶ ταῖς βίβλοις αὐτοὺς ἐνασκήσας, κατ' ἴχνος τοῦ Σίμωνος εἰς τὴν Τρίπολιν ἐπορεύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μᾶλλον, οὐχ ὑποφεύγειν προῃρημένος.

ΟΜΙΛΙΑ Η'.

Εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσιόντι τῷ Πέτρῳ, οἱ φιλομαθέστεροι ἔκ τε τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος, Βηρυτοῦ τε καὶ Βίβλου, καὶ ἐκ τῶν πλησιοχώρων πολλοὶ συνεισῄεσαν. οὐχ ἥκιστα δὲ τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ὄχλων συνδρομαὶ ἐγίνοντο, ἰδεῖν βουλομένων αὐτόν. συνετύγχανον οὖν ἡμῖν ἐν τοῖς προαστείοις οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντες ἀδελφοὶ, τά τε ἄλλα τὰ κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὰ πραττόμενα τῷ Σίμωνι ἐξακριβώσωσιν, ὅπως ἐλθόντες ὑφηγήσωνται. ὑποδεξάμενοι αὐτὸν, ἐπὶ τὴν Μαροῶνος ἦγον οἰκίαν. Tripolis.

Ὁ δὲ ἐπ' αὐτῷ τῷ τῆς ξενίας πυλῶνι ἤδη γενόμενος, ἐπιστραφεὶς, τοῖς ὄχλοις ὑπέσχετο, μετὰ τὴν ἐπιοῦσαν περὶ θεοσεβείας αὐτοῖς διαλεχθῆναι. εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ, οἱ πρόοδοι τοῖς συνεληλυθόσι ξενίας ηὐτρέπιζον. οὐκ ἀπελείποντο δὲ οὐδὲ οἱ ὑποδεχόμενοι καὶ ξενίζοντες τῆς τῶν ἀξιούντων προθυμίας. τούτων δὲ οὐδὲν εἰδὼς ὁ Πέτρος, ἀξιωθεὶς ὑφ' ἡμῶν, τροφῆς μεταλαβεῖν, ἔφη, μὴ μεταλήψεσθαι πρότερον αὐτὸς, πρὶν ἢ τοὺς συνεληλυθότας αὐτῷ διαναπαύσασθαι. ὑποκρινομένων δὲ ἡμῶν, ὅτι ἔφθη τοῦθ' οὕτως γεγενῆσθαι· προφάσει τῆς πρὸς σὲ στοργῆς σπουδῇ πάντας αὐτοὺς ὑποδεξαμένων, ὡς τοὺς μὴ ἐσχηκότας οὓς ξενίσωσιν, ὑπερβαλλόντως λελυπῆσθαι· ὁ Πέτρος ἀκούσας καὶ ἡσθεὶς τῆς ὀξείας φιλανθρωπίας, εὐλογήσας αὐτοὺς ἐξῆλθε, καὶ θαλάσσῃ λουσάμενος, εἰσελθὼν, καὶ σιτίων σὺν τοῖς προόδοις μεταλαβὼν, ἑσπέρας ἐπικαταλαβούσης, ὕπνωσεν.

Ὑπὸ δὲ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρυόνων φωνὰς ἀφυπνισθεὶς, εὗρεν ἡμᾶς ἐγρηγορότας. ἦμεν δὲ σὺν αὐτῷ οἱ πάντες ἓξ καὶ δέκα, αὐτὸς ὁ Πέτρος, κἀγὼ ὁ Κλήμης, Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας, καὶ οἱ προοδεύσαντες δώδεκα. προσαγορεύσας οὖν ἡμᾶς ἔφη· σήμερον τοῖς ἔξω μὴ σχολάζοντες, ἀλλήλοις ἐσμὲν εὔσχολοι. διὸ ἐγὼ μὲν ὑμῖν τὰ μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Τύρου ἔξοδον γεγενημένα διηγήσομαι· ὑμεῖς δὲ τὰ ἐμοὶ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Σίμωνος πεπραγμένα ἀκριβέστερον ἐξηγήσασθε. ἀμειψαμένων οὖν ἀλλήλους τῶν ἐν μέρει διηγήσεων, εἰσῆλθέ τις τῶν συνήθων ἀπαγγέλλων Πέτρῳ, ὅτι Σίμων μαθών σε ἐπιδημήσοντα, τὴν ἐπὶ Συρίαν ὥρμησεν ὁδόν· οἱ δὲ ὄχλοι τὴν μίαν ταύτην νύκτα ὡς ἐνιαυτοῦ χρόνον ἡγησάμενοι, καὶ ἀναμένειν τὴν ὁρισθεῖσαν ὑπὸ σοῦ προθεσμίαν μὴ δυνάμενοι, περὶ τῶν θυρῶν ἑστήκασιν,

κα

11. Συνεθίσας.] Alius præferet συνετίσας nec immeritò. COT.

12. Εἰς τὴν Βίβλον ἐξῄει.] Epitome, Βύβλον, rectiùs: quemquam Biblum quoque dici potuiſſe colligere licet ex Stephani Urbibus, atque ita in Concilio Chalcedonenſi. Ibid.

13. Vide

καὶ συστάσεις καὶ συλλόγους, ἀλλήλοις περὶ τὰς τοῦ Σίμωνος διαβολὰς διαλαλοῦντες, ὅτι μετεωρίσας αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ πολλοῖς κακοῖς σε ἐλέγξειν ἐλθόντα ὑπισχνούμενος, ἐπιδημήσαντός σου, νύκτωρ ἔφυγεν· πλεῖον ἐπιθυμοῦσιν αὐτοὶ ἀκοῦσαί σου. οὐκ οἶδα πόθεν φήμη τις ἐπέστη, ὡς μέλλοντός σου σήμερον αὐτοῖς διαλέγεσθαι. ἵνα οὖν μὴ ἐπὶ πολὺ καμόντες, ἀλόγως διαλύωνται, τί χρή σε ποιεῖν, αὐτὸς γινώσκεις.

Καὶ ὁ Πέτρος θαυμάσας τὸν ὄχλον τὴν σπουδὴν, ἀπεκρίνατο· Ὁρᾶτε, ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ κυρίου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς πληροῦνται. μέμνημαι γὰρ αὐτοῦ εἰπόντος· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ δυσμῶν, ἄρκτου τε καὶ μεσημβρίας, καὶ ἀνακλιθήσονται εἰς κόλπους Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. ἀλλὰ καὶ πολλοί, φησίν, κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. Τὸ μὲν οὖν ἐλθεῖν αὐτοὺς κληθέντας πεπλήρωται. ἐπειδὴ οὐκ αὐτῶν ἐστιν τὸ ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ καλέσαντος αὐτοὺς θεοῦ, καὶ ἐλθεῖν πεποιηκότος, ἐπὶ τούτῳ μόνῳ μισθὸν οὐκ ἔχουσιν, ὅτι μὴ αὐτῶν ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργήσαντος. ἐὰν δὲ μετὰ * τὸ κληθῆναι καλὰ πράξωσιν, ὅπερ ἐστὶν αὐτῶν ἴδιον, τότε ἐπὶ τούτῳ μισθὸν ἕξουσιν.

* τὸ Epit.

Οὐδὲ γὰρ Ἑβραῖοι Μωυσεῖ πιστεύοντες, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντα μὴ φυλάσσοντες, σώζονται, ἐὰν μὴ τὰ ῥηθέντα αὐτοῖς φυλάξωσιν. ὅτι καὶ τῷ Μωυσεῖ πιστεῦσαι αὐτοὺς, οὐχὶ τῆς αὐτῶν βουλῆς γέγονεν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τοῦ εἰρηκότος Μωυσεῖ· Ἰδοὺ παραγίνομαι ἐγὼ πρός σε ἐν στύλῳ νεφέλης, ἵνα ἀκούσῃ ὁ λαὸς λαλοῦντός μου πρὸς σέ, καί σοι πιστεύσωσιν εἰς τὸν αἰῶνα. ἐπεὶ οὖν Ἑβραίοις τε καὶ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν κεκλημένοις, τὸ διδασκάλοις ἀληθείας πιστεῦσαι, ἐκ θεοῦ γέγονεν, τὴν καλῶν πράξεων ἰδίᾳ κρίσει ἑκάστῳ ποιεῖν ἀπολελειμμένων, ὁ μισθὸς τοῖς εὖ πράσσουσιν δικαίως ἀποδίδοται. οὔτε γὰρ ἂν Μωυσέως, οὔτε τῆς τοῦ Ἰησοῦ παρουσίας χρεία ἦν, ὥσπερ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ εὔλογα νοεῖν ἐθέλοντα· οὐδὲ ἐν τῷ πιστεύειν διδασκάλοις, καὶ κυρίους αὐτοὺς λέγειν, ἡ σωτηρία γίνεται.

[23] Τούτου γὰρ ἕνεκεν ἀπὸ μὲν Ἑβραίων τὸν Μωυσῆν διδάσκαλον εἰληφότων, καλύπτεται ὁ Ἰησοῦς· ὑπὸ δὲ τῶν Ἰησοῦ πεπιστευκότων ὁ Μωυσῆς ἀποκρύπτεται. μιᾶς γὰρ δι' ἀμφοτέρων διδασκαλίας οὔσης, τὸν τούτων τινὶ πεπιστευκότα ὁ θεὸς ἀποδέχεται. ἀλλὰ τὸ πιστεύειν διδασκάλῳ, ἕνεκα τοῦ ποιεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ λεγόμενα γίνεται. ὅτι δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν λέγει· Ἐξομολογοῦμαί σοι πάτερ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἔκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν πρεσβυτέρων, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις θηλάζουσιν. Οὕτως αὐτὸς ὁ θεὸς τοῖς μὲν ἔκρυψεν διδάσκαλον, ὡς προεγνωκόσιν ἃ δεῖ πράττειν· τοῖς δὲ ἀπεκάλυψεν, ὡς ἀγνοοῦσιν ἃ χρὴ ποιεῖν.

Οὔτε οὖν Ἑβραῖοι περὶ ἀγνοίας Ἰησοῦ καταδικάζονται, διὰ τὸν κρύψαντα, ἐάν γε περιέποντες τὰ διὰ Μωυσέως, ὃν ἠγνόησαν μὴ μισήσωσιν· οὔτ' αὖ οἱ ἀπ' ἐθνῶν ἀγνοήσαντες τὸν Μωυσῆν, διὰ τὸν καλύψαντα καταδικάζονται, ἐάν περ καὶ οὗτοι πράσσοντες τὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ῥηθέντα, μὴ μισήσωσιν ὃν ἠγνόησαν. καὶ οὐκ ἐν τῷ τοὺς διδασκάλους κυρίους καλεῖν, τὰ δὲ δούλων μὴ ποιεῖν, ὠφελοῦνταί τινες. τούτου γὰρ ἕνεκεν ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν πρός τινα συνεχέστερον κύριον αὐτὸν λέγοντα, μηδὲν δὲ ποιοῦντα ὧν αὐτὸς προσέταττεν, ἔφη· Τί με λέγεις, κύριε, κύριε, καὶ οὐ ποιεῖς ἃ λέγω; Οὐ γὰρ ὠφελήσει τινὰ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ ποιεῖν. ἐκ παντὸς οὖν τρόπου καλῶν ἔργων χρεία. πλὴν εἴ τις κατηξιώθη τοὺς ἀμφοτέρους ἐπιγνῶναι, ὡς μιᾶς διδασκαλίας ὑπ' αὐτῶν κεκηρυγμένης, οὗτος ἀνὴρ ἐν Θεῷ πλούσιος κατηρίθμηται, τά τε ἀρχαῖα νέα τῷ χρόνῳ, καὶ τὰ καινὰ παλαιὰ ὄντα νενοηκώς.

& per cœtus ac circulos de Simonis calumniis inter ſe invicem colloquuntur; qui cùm eas in ſpem adduxiſſet, atque pollicitus eſſet quòd te multis de criminibus præſentem eſſet convicturus, cognito adventu tuo ſe noctu in fugam conjecerit: ſed & te audire deſiderant. Neſcio enim unde rumor incidit, quaſi hodie ſis ad illos locuturus. Ne igitur multùm fatigati, præter rationem dimittantur, quid tibi faciendum ſit, ipſe cognoſcis.

IV. Et Petrus, admiratus vulgi ſtudium, reſpondit; Videtis, fratres, quo pacto Domini noſtri verba manifeſtò impleantur. Memini enim eum dicere; *Multi venient ab Oriente & Occidente, à Septentrione & Meridie; & recumbent in ſinibus Abraha, Iſaaci, & Jacobi.* Mat. 8. 11. Luc. 13. 29. Sed & *Multi*, inquit, *vocati; pauci verò electi.* Mat. 20. 16. Quod ergo ipſi veniant, vocati, id adimpletum eſt. Quia verò hoc, non eſt eorum proprium, ſed eſt Dei qui eos vocavit ac fecit venire; in eo ſolo mercedem non conſequuntur; quoniam ipſorum proprium non eſt, ſed ejus qui permovit. Quòd ſi poſt vocationem bona opera faciant, quod eorum eſt proprium; tunc pro eo recipient mercedem.

V. Neque enim Hebræi, Moyſi credentes, & quæ ab eo dicta ſunt non cuſtodientes, ſalvantur, niſi ipſis dicta cuſtodiant. Nam quòd Moyſi crediderint, non ex illorum ortum eſt voluntate, ſed ex Dei, qui Moyſi dixit; Ecce ego accedo ad te Exod. 19. 9. in columna nubis; ut audiat populus quando loquor ad te, & tibi credant in æternum. Cùm ergo Hebræis, & iis qui ex Gentibus vocati ſunt, à Deo datum ſit credere veritatis doctoribus; relictumque ſit ſingulorum proprio judicio, bona opera exercere; merces bene operantibus, juſtè rependitur. Neque enim Moſe, neque Chriſti adventu opus fuiſſet, ſi à ſe ipſis quod rationi conſentaneum eſt voluiſſent intelligere: ſed nec, magiſtris credendo, eoſque Dominos vocando, ſalus acquiritur.

VI. Et ideo ab Hebræis quidem, qui Moyſem præceptorem acceperunt, abſconditur Jeſus: ab iis verò qui in Jeſum crediderunt, Moſes occultatur. Cùm enim una ſit per utrumque doctrina, eum qui alterutri credit recipit Deus. Verùm fides in magiſtrum, ideo eſt, ut quæ à Deo dicta ſunt peragantur. Quòd autem hoc ita habeat, ipſe Dominus noſter ait; *Confiteor tibi pater cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus ſenioribus, & revelaſti ea parvulis lactentibus.* Mat. 11. 25. Sic Deus ipſe illis quidem abſcondit doctorem, ut qui ſcirent quæ eſſent facienda; his verò revelavit, ut qui quæ agere oporteat ignorarent.

VII. Neque ergo Hebræi de ignorato Jeſu condemnantur; propter eum qui abſcondit; ſi facientes à Moyſe præſcripta; quem neſciunt, odio non habeant: neque rurſum qui ex Gentibus ſunt, de ignorato Moyſe condemnantur; propter eum qui occultavit; ſi & ipſi per Chriſtum dicta, facientes; quem ignorant, odio non proſequantur. Nihilque cuipiam proderit, magiſtris nomen Dominorum dare, non facere autem opera ſervorum. Nam idcirco Jeſus noſter ad quemdam qui eum frequenter Dominum vocabat, nihil tamen ab eo mandatorum faciebat, *Quid*, inquit, *mihi dicis, Domine, Domine, & non facis quæ dico?* l. Mat. 7. 21. Neminem quippe juvabit, dicere; ſed, facere. Omni itaque modo opus eſt bonis operibus. Cæterùm ſi cui donatum fuerit, & Jeſum & Moyſem cognoſcere, tamquam unâ doctrinâ ab utroque prædicatâ; hic vir in Deo dives cenſebitur; qui vetera, nova Mat. 13. 52. tempore; & nova, quæ vetera ſunt, intelligit.

VIII. Hæc

23. Vide ne nugatori Ebionæo fidem habeas. COTELERIUS.

Epit. n. 62. &c. Rec. l. 4. n. 7. &c.

VIII. Hæc Petro dicente, omnis multitudo, quaſi ab aliquo evocata, ingreſſa eſt ubi erat Petrus. Ut autem ille vidit turbas, velut amnis placidum fluentum, leniter commeantes, dixit Marooni; Ubi hîc tibi locus eſt, qui magis poſſit capere hanc multitudinem. Et Maroone deducente eum in ſubdialem horto excultum locum, ſecutæ ſunt turbæ. Petrus autem ſuper baſim ſtatuæ non admodum excelſam conſiſtens; ſimul atque populum more religioſo ſalutâſſet; videns multos adſtantis plebis, à Dæmonibus, & pluribus morbis jam diu moleſtatos; ac ſtridere cum ululatu, & procidere cum ſupplicatione; increpitis iis, ſilentiumque tenere juſſis, necnon pollicitus curationem poſt habitum ſermonem; ita loqui cœpit.

IX. Incipiens de vero Dei cultu facere ſermonem ad eos qui penitus ignorant omnia, quorumque mens per adverſarii noſtri Simonis calumnias fœdata eſt; neceſſarium duxi, primò ſermonem habere de eo, quòd non oporteat omnium creatorem Deum culpare: non aliunde incipiens, quàm ab iſta quæ providenter ab eo opportunè ſubjecta fuit occaſio; ut cognoſcatur quòd rectâ ratione complures à multis Dæmonibus obſeſſi ſunt, & à diverſis difficilibuſque morbis comprehenſi; ut per hoc quoque appareat juſtitia Dei. Et qui per ignorantiam illum accusârunt, nunc diſcentes quid ſentiendum ſit; per bonam prædicationem, & bona opera, à priori crimine revocabunt ſe; & cauſſam mali facinoris, ignorantiæ, ut veniam conſequantur adſcribent.

De providentia Dei, erga homines. l. Recogn. l. 1. n. 47. l. 4. n. 9.

X. Ita verò habet. Cùm Deus, qui ſolus bonus eſt, cuncta bene creâſſet, ac homini ad imaginem ſuam facto tradidiſſet; is homo, conditoris ſui ſpirans divinitatem, cùm eſſet verus Propheta, & univerſa cognoſceret; in honorem Patris qui omnia illi conceſſerat, & ob ſalutem ex ſe futurorum filiorum, tamquam germanus pater benevolentiam erga à ſe gignendos liberos conſervans, quos cuperet ad eorum utilitatem diligere Deum, & à Deo diligi; iter quod ad illius duceret amicitiam demonſtravit, docuitque quibuſnam hominum actionibus ſolus, omniumque Dominus Deus delectetur: & oſtenſis quæ illi placerent, legem æternam cunctis ſanxit, quæ nec bellis conſumi poſſet, nec ab ullo impio interpolanda eſſet; nec uno in loco abſconderetur, ſed à cunctis poſſet legi. Erant ergo illis, ex obedientia legis, cuncta affatim, fruges pulcerrimæ; anni completi, ſine triſtitia, ſine morbis, cum ſaluberrima aëris temperie tutò donati.

Quâ ratione homo ingratus erga bene de ſe meritum evaſerit, & quare.

XI. At illi, quia nondum mala experti fuerant, ad bonorum donum ſenſu deſtituti; per ciborum & deliciarum abundantiam, ad ingrati animi vitium declinaverunt; ut arbitrarentur, non exſiſtere Providentiam; quòd nullo præcedente juſtitiæ labore, bona ut mercedem recepiſſent; ut pote nullo ex ipſis in caſum aliquem, vel morbum, aut ullam neceſſitatem delapſo: adeò ut, quemadmodum ſolent homines à prava aberratione afflicti; Deum, qui eos poterat ſanare, deſpicerent. Verùm enim verò ſtatim poſt contemptum, ex metûs vacuitate & ſecurâ voluptate procedentem; velut ab harmonia quadam conſequenter adaptatâ, juſta eos invaſit punitio; quæ bona quidem ut noxia expulit, mala verò ut adjutura contrà induxit.

XII. Nam ex cœli incolis ſpiritibus, qui infimam regionem habitant Angeli, offenſi ingrato hominum erga Deum animo, poſtulant, in vitam hominum venire liceat; ut verè homines facti, per multam converſationem redargutis qui in Deum ingrati fuerant, confeſtim unumquemque merito afficerent ſupplicio. Quando igitur quod petierant acceperunt, in omnem ſe mutârunt naturam, ut

Ταῦτα δὲ Πέτρου λέγοντος, οἱ ὄχλοι ὥσπερ ὑπό τινος κληθέντες, εἰσῄεσαν ἔνθα ὁ Πέτρος ἦν. ὁ δὲ τὸν πολὺν ὄχλον ἰδὼν, ὥσπερ ποταμοῦ ἡσυχῇ ῥεῖθρα πρᾴως περιερχόμενον, ἔφη τῷ Μαρόωνι· ποῦ σοι τόπος ἐνταῦθα, μᾶλλον τοὺς ὄχλους χωρεῖν δυνάμενος. τοῦ δὲ Μαρόωνος εἰς * τὸν ὕπαιθρον κεκηπευμένον περιάγοντος αὐτὸν, εἵποντο οἱ ὄχλοι. ὁ δὲ Πέτρος ἐπί τινος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ ὑψηλῆς ἐπιστὰς, ἅμα τῷ τὸν ὄχλον θεοσεβεῖ ἔθει προσαγορεῦσαι, εἰδὼς πολλοὺς ἐκ τῶν παρεστώτων ὄχλων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ πολλῶν παθῶν ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνοχλουμένους, βρύχοντάς τε μετ' οἰμωγῆς, καὶ πίπτοντας μετὰ ἱκεσίας, ἐπιπλήξας αὐτοῖς, καὶ ἡσυχίαν ἔχειν προστάξας, καὶ τὴν ἴασιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι ὑποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως.

* τόπον Epit.

Ἀρχόμενος τὸν ὑπὲρ θεοσεβείας λόγον ποιεῖσθαι τοῖς παντελῶς ἀγνοοῦσι τὰ πάντα, καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ ἀντικειμένου ἡμῖν Σίμωνος διαβολῶν ἐμπεπλησμένοις τὸν νοῦν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην πρῶτον ὑπὲρ τοῦ μὴ δεῖν μέμφεσθαι τὸν τὰ πάντα πεποιηκότα * θεῷ τὸν λόγον ποιήσασθαι· οὐκ ἄλλοθεν ἀρχόμενος, ἢ ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ πρόνοιαν ὑπ' αὐτοῦ εὐκαίρως ὑποβληθείσης προφάσεως· ἵνα γνωσθῇ ὡς εὐλόγως οἱ πολλοὶ ὑπὸ πολλῶν δαιμόνων συνεσχέθησαν, καὶ ὑπὸ ἀλλοκότων παθῶν κατελήφθησαν· ὅπως καὶ ἐν τούτῳ τὸ τοῦ θεοῦ δίκαιον φανῇ. καὶ οἱ δι' ἄγνοιαν μεμφόμενοι αὐτὸν, καὶ νῦν μαθόντες ὡς δεῖ φρονεῖν, δι' εὐφημίας τε καὶ εὐποιΐας, τοῦ προτέρου ἐγκλήματος ἑαυτοὺς ἀνακαλέσονται, αἰτίαν δὲ κακοῦ πλημμελήματος τὴν ἄγνοιαν εἰς τὴν συγγνώμην προθέμενοι.

* l. θεὸν

Περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ τῆς εἰς ἀνθρώπους.

Ἔχει δὲ οὕτως. τοῦ μόνου ἀγαθοῦ θεοῦ τὰ πάντα καλῶς πεποιηκότος, καὶ παραδεδωκότος τῷ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ γενομένῳ ἀνθρώπῳ, ὁ γεγονὼς τὸ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν πνέων θειότητος, ἀληθὴς προφήτης ὢν, καὶ εἰδὼς τὰ ὅλα, εἰς τιμὴν τοῦ πάντα αὐτῷ δωρησαμένου πατρὸς, καὶ εἰς σωτηρίαν τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων υἱῶν, ὡς πατὴρ γνήσιος πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ γενομένους παῖδας ἀποσώζων τὸ εὔνουν, βουλόμενος αὐτοὺς πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῖς, φιλεῖν θεὸν, καὶ φιλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, τὴν πρὸς φιλίαν αὐτοῦ ἄγουσαν ἐξέφηνεν ὁδὸν, διδάξας ποίαις ἀνθρώπων πράξεσιν ὁ μόνος καὶ πάντων δεσπότης θεὸς εὐφραίνεται. καὶ τὰ ἐκείνῳ δοκοῦντα ἐμφήνας, νόμον αἰώνιον ὥρισεν ὅλοις, μήτε πολέμων ἐμπρησθῆναι δυνάμενον, μήθ' ὑπὸ ἀσεβοῦς τινος ὑπευθυνόμενον, μήτε ἐνὶ τόπῳ ἀποκεκρυμμένον, ἀλλὰ πᾶσιν ἀναγνωσθῆναι δυνάμενον. ἦν οὖν αὐτοῖς ἐκ τῆς πειθαρχίας τοῦ νόμου, πάντα ἄφθονα, τὰ τῶν καρπῶν κάλλιστα, τὰ τῶν ἐτῶν τέλεια, καὶ ἄλυπα, καὶ ἄνοσα, μετὰ πάσης τῆς τῶν ἀέρων εὐκρασίας ἀδεῶς δεδωρημένα.

Πῶς εἰς ἀχαριστίαν ὤκειλεν ὁ ἄνθρωπος τοῦ εὐεργέτου, καὶ διὰ τί.

Οἱ δὲ ἐπεὶ μὴ πεῖραν τῶν κακῶν ἐπεποίηντο, πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν δωρεὰν ἀναισθήτως ἔχοντες, ὑπὸ τῆς ἀφθόνου τροφῆς καὶ τρυφῆς εἰς ἀχαριστίαν ἐξετράποντο, ὡς νομίσαι αὐτοὺς, μηδ' εἶναι πρόνοιαν· ἐπεὶ μὴ πρότερον καμόντες ἐπὶ δικαιοσύνης, ὡς μισθὸν τὰ ἀγαθὰ εἰλήφεσαν· ἅτε μηδενὸς αὐτῶν ἢ πάθει τινὶ, ἢ νόσῳ, ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀνάγκῃ ὑποπεσόντος· ἵνα, ὡς ἄνθρωποι φιλεῖ ἐὰν ὑπὸ τῆς κακῆς διαμαρτίας κακωθῶσιν, ἑαυτοὺς τὸν ἰᾶσθαι δυνάμενον περιβλέψωνται θεόν. ἀλλὰ γὰρ εὐθέως μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἀφοβίας καὶ ἀδεοῦς τρυφῆς καταφρόνησιν, ὥσπερ ἐξ ἁρμονίας τινὸς ἀκολούθως ἐφηρμοσμένης, δικαία τις αὐτοῖς ἐπελήλυθε τιμωρία· τὰ μὲν γὰρ ἀγαθὰ ὡς βλάπτοντα ἀπωθοῦσα, τὰ δὲ κακὰ ὡς ὠφελήσοντα ἀντεισφέρουσα.

Τῶν γὰρ τὸν οὐρανὸν οἰκούντων πνευμάτων, οἱ τὴν κατωτάτω χώραν κατοικοῦντες ἄγγελοι, ἀχθεσθέντες ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων εἰς θεὸν ἀχαριστίᾳ, αἰτοῦνται εἰς τὸν ἀνθρώπων ἐλθεῖν βίον, ἵνα ὄντως ἄνθρωποι γενόμενοι, ἐπὶ πολιτείᾳ πλείονι, τοὺς εἰς αὐτὸν ἀχαριστήσαντας ἐλέγξαντες, αὐτόθι τῇ κατ' ἀξίαν ἕκαστον ὑποβάλωσι τιμωρίᾳ. ἐπεὶ οὖν αἰτήσαντες ἔλαβον, πρὸς πᾶσαν ἑαυτοὺς μετέβαλον φύ-

φύσιν, ἅτε θειοτέρας ὄντες οὐσίας, καὶ ῥᾳδίως πρὸς πάντα μετατρέπεσθαι δυνάμενοι. καὶ ἐγένοντο λίθος τίμιος, καὶ μαργαρίτης περίβλεπτος, καὶ πορφύρα τε ἡ τύχοι καλλίστη, καὶ χρυσὸς ἔνδοξος, καὶ πᾶσα πολυτίμος ὕλη. καὶ τῶν μὲν εἰς χεῖρας, τῶν δὲ εἰς κόλπον ἐνέπιπτον, καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν ἑκόντες ἐκλέπτοντο. μετέβαλλον δὲ καὶ εἰς τετράποδα, καὶ εἰς ἑρπετά, νηκτά τε καὶ πτηνά, καὶ εἰς πᾶν ὅπερ ἤθελον. ἅπερ καὶ οἱ παρ᾽ ὑμῖν ποιηταὶ ἀφοβίας αἰτίαν ὡς ἔτυχεν ᾄδουσιν, ἑνὶ πάντων τὰς πάντων πολλὰς καὶ διαφόρους πράξεις ἀπονέμοντες.

Πλὴν ἔτι ταῦτα γινόμενοι, τοὺς διαρπάζοντας αὐτοὺς πλεονέκτας ἤλεγξαν, καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπων φύσιν ἑαυτοὺς μετέβαλον, ἵνα ὁσίως πολιτευσάμενοι, καὶ τὸ δυνατὸν τοῦ πολιτεύσασθαι δείξαντες, τοὺς ἀχαρίστους ἐπιτιμίαις ὑποβάλωσιν· ἐπειδὴ ὄντως τὰ πάντα ἄνθρωποι ἐγένοντο, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον τὴν ἀνθρωπίνην· ὑπὸ ταύτης κρατούμενοι, εἰς γυναικῶν μίξιν ὤλισθον· αἷς συμπλακέντες, καὶ μιασμῷ πλησθέντες, καὶ τῆς πρώτης δυνάμεως παντελῶς κενωθέντες, τὰ ἐκ πυρὸς τραπέντα μέλη, εἰς τὸ πρῶτον αὐτῶν τῆς ἰδίας φύσεως ἀμίαντον μετασυστρέψαι οὐκ ἴσχυσαν. τῷ γὰρ βάρει τῷ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας εἰς σάρκα, πλαδαρωθέντος αὐτῶν πυρός, τὴν ἀσεβῆ ὥδευσαν ὁδὸν κάτω. σαρκὸς γὰρ αὐτοὶ δεσμοῖς πεπεδημένοι κατέχονται, καὶ ἰσχυρῶς δέδενται· οὗ ἕνεκεν εἰς οὐρανοὺς ἀνελθεῖν οὐκέτι ἐδυνήθησαν.

* l. ἃ Μετὰ γὰρ συνουσίαν, * ὃ τὸ πρῶτον ἐγένοντο ἀπαιτηθέντες, καὶ παρασχεῖν μηκέτι δυνηθέντες, διὰ τὸ ἄλλο τι μετὰ μιασμὸν αὐτοὺς ποιῆσαι μὴ δύνασθαι, ἀρέσκειν τε ταῖς ἐρωμέναις βουλόμενοι, ἀνθ᾽ ἑαυτῶν τοὺς τῆς γῆς μυελοὺς ὑπέδειξαν. λέγω δὲ τὰ ἐκ μετάλλων ἄνθη, χρυσόν, χαλκόν, ἄργυρον, σίδηρον, καὶ τὰ ὅμοια, σὺν τοῖς τιμιωτάτοις ἅπασιν λίθοις. σὺν τούτοις δὲ τοῖς μαγευθεῖσιν λίθοις καὶ τὰς τέχνας τῶν πρὸς ἕκαστα πραγμάτων παρέδωκαν, καὶ μαγείας ὑπέδειξαν, καὶ ἀστρονομίαν ἐδίδαξαν, δυνάμεις τε ῥιζῶν, καὶ ὅσα ποτὲ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἐννοίας εὑρεθῆναι ἀδύνατον· ἔτι δὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ τῶν ὁμοίων χύσιν, τάς τε τῶν ἐσθήτων ποικίλας βαφάς. καὶ πάνθ᾽ ἁπλῶς ὅσαπερ πρὸς κόσμον καὶ τέρψεώς ἐστι γυναικῶν, τῶν ἐν σαρκὶ δεθέντων δαιμόνων ἐστὶν εὑρήματα.

Ἐκ δὲ τῆς νόθου μίξεως αὐτῶν, ἄνθρωποι ἐγένοντο νόθοι, πολλῷ γε τῶν ἀνθρώπων κατὰ κορυφὴν μείζους, οὓς μετὰ ταῦτα γίγαντας ὠνόμασαν. οὐ δρακοντόποδες ὄντες, καὶ πρὸς Θεὸν πόλεμον ἀράμενοι, ὡς οἱ βλάσφημοι τῶν Ἑλλήνων ᾄδουσι μῦθοι· ἀλλὰ θηριώδεις τὸν τρόπον, καὶ μείζους μὲν ἀνθρώπων τὰ μεγέθη, ἐπείπερ ἐξ ἀγγέλων ἐγένοντο· ἀγγέλων δὲ ἐλάττους, ἐπείπερ ἐκ γυναικῶν γεγόνεισαν. ὁ οὖν Θεὸς εἰδὼς αὐτοὺς πρὸς τὸ θηριῶδες ἐξηγριωμένους, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν πλησμονὴν τὸν κόσμον [14] οὐκ ἔχοντες αὐτάρκη· πρὸς γὰρ ἀνθρώπων ἀναλογίαν ἐδημιουργήθη καὶ χρῆσιν ἀνθρωπίνην· ἵνα μὴ ἐν διαστροφῇ ἐπὶ τὴν παρὰ φύσιν τῶν ζώων βορὰν τρεπόμενοι, ἀναίτιοι δοκῶσιν εἶναι, ὡς δι᾽ ἀνάγκην τοῦτο τετολμηκότες, μάννα αὐτοῖς ὁ παντοδύναμος Θεὸς ἐπέμβρεξεν ἐκ ποικίλης ἐπιθυμίας, καὶ πάντως ὅπερ ἐβούλοντο ἀπέλαυον· οἱ δ᾽ ὑπὸ νόθου φύσεως, τῷ καθαρῷ τῆς τροφῆς οὐκ ἀρεσκόμενοι, μόνης τῆς τῶν αἱμάτων γεύσεως ἐγλίχοντο. διὸ καὶ πρῶτοι σαρκῶν ἐγεύσαντο.

Οἱ δὲ σὺν αὐτοῖς ἄνθρωποι τὰ ὅμοια τότε πρῶτον ποιεῖν ἐζήλωσαν. οὕτως εἴτε ἀγαθοὶ εἴτε κακοὶ οὐκ ἐγεννώμεθα, ἀλλὰ γινόμεθα· καὶ ἐθισθέντες δυσαποσπάστως ἐχόμεθα. τῶν δὲ ἀλόγων ζώων τότε ἐπιλειπόντων, οἱ νόθοι ἄνθρωποι καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν ἐγεύσαντο. οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς ἦν μακρὰν τὴν ἰδίαν διαφθεῖραι σάρκα, πρότερον ἐν ἑτέραις μορφαῖς αὐτῆς γευσαμένοις.

qui divinioris eſſent ſubſtantiæ, faciléque in omnia poſſent converti. Et facti ſunt lapis precioſus, & margarita conſpicua, & purpura ſi quæ pulcerrima, & aurum inſigne, ac omnis magnifica materis. Atque in aliorum quidem manus, in aliorum verò ſinum inciderunt, & ab iis ſponte rapiebantur. Sed & transformati ſunt in quadrupedes, & ſerpentes, piſces, & aves, ac in quodcumque volebant. Quæ veſtri etiam Poëtæ, quòd nihil timeant, pro libito canunt; uni nempe, omnium mulis & varia opera tribuentes.

XIII. Cæterùm quando hæc facti, raptores ſuos avaros oſtenderunt, & in hominum naturam muraverunt ſe; quò ſanctè viventes, & vitam ſanctam eſſe poſſibilem monſtrantes, ingratos pœnis ſubderent; quoniam verè omnino homines exſiſtebant, & habebant concupiſcentiam humanam; ab ea ſubjugati, in feminarum concubitum lapſi ſunt; quibus commiſti, & piaculo confixi, atque à prima virtute vacuati penitus; ex igne converſa membra, in primam naturæ ſuæ puritatem non valuerunt inſtaurare. Nam, per pondus ex carnali concupiſcentia ortum, deſinente illorum igne; per impiam viam infrà inceſſerunt. Siquidem carnis vinculis compediti, detenti ſunt ac fortiter ligati; propter quod non potuerunt ampliùs in cœlos aſcendere.

XIV. Etenim poſt concubitum, quod antè fuerant repetere juſſi, nec ampliùs valentes præſtare; quoniam aliud non poterant poſt inquinamentum facere, & adamatis mulieribus placere cupientes, pro ſeipſis viſcera terræ oſtenderunt. Decus, inquam, metallorum, aurum, æs, argentum, ferrum, & ſimilia, cum omnibus precioſis lapidibus. Cum his autem præſtigioſis gemmis, tradiderunt Rec. l. 4.
& artes ad ſingula pertinentes, & Magicas ſcientias n. 26.
monſtraverunt, & Aſtronomiam docuerunt, item ſtirpium vires, nec non quæcumque humana mens non potuiſſet invenire: adhuc & auri, argentique, ac ſimilium fuſionem; atque veſtium diverſas tincturas. Denique omnia prorſus quæ ad ornatum & oblectationem mulierum ſpectant, Dæmonum in carne ligatorum ſunt inventa.

XV. Ex adulterina autem illorum conjunctio- Rec. l. 1.
ne, nati ſunt homines ſpurii, multò hominibus n. 29.
ſtaturâ majores; quos poſtea Gigantes nominaverunt: non anguipedes, & adversùs Deum bellum adorti, ut impiæ Græcorum decantant fabulæ; ſed feri moribus; & hominibus quidem mole corporis majores, ut pote ex Angelis orti, Angelis verò minores, ut ex feminis geniti. Deus ergo, cernens illos ad feritatem exaſperatos, quibuſque ad ſatietatem mundus non ſufficeret; (Nam ad hominum proportionem, & ad uſus humanos conditus eſt orbis) ne in victu, ad naturæ repugnantem eſum animalium converſi, inſontes eſſe viderentur, quaſi id ex neceſſitate auderent; illis Deus omnipotens manna pluit: atque ex varia cupiditate, omni deſiderato fruiti ſunt. At illi ob ſpuriam naturam, puro cibo non delectati, ſolum ſanguinis guſtum appetebant. Quare & primi carnes deguſtârunt.

XVI. Qui verò cum illis degebant homines, tunc primùm idem æmulatione ducti fecerunt. Ita vel boni vel mali non naſcimur, ſed fimus; & aſſuefacti, vix retrahimur. Porrò cùm brutæ animantes tunc deficerent; nothi homines, etiam humanas ederunt carnes. Non enim jam longè aberant à violanda ſua carne, qui priùs in aliis ſpeciebus carnem guſtaverant.

XVII. Per

14. Οὐκ ἔχοντες] pro οὐκ ἔχοντας. vitium Calligraphi non Typographi. Ex more autem Ebioniticè diſſeritur de abſtinentia à carnibus; & annectuntur fabulæ cognitæ juxta ac incognitæ. COT.

Quare Diluvium acciderit.

XVII. Per multum verò ſanguinem fuſum, purus aer impuro fœdatus vapore, & inſalubris factus ipſum ſpirantes reddidit morbis obnoxios, ut deinceps homines immaturi morerentur. Terra autem ideo valde polluta, tunc primùm animalia venenata & nocentia fecit ebullire. Cunctis ergo ad deteriora propter feros Dæmones vergentibus, Deus illos tamquam malum fermentum tollere decrevit; ne à malo ſemine, per ſeriem unaquæque ætas præcedenti aſſimilata, pariterque impia, futurum ſalvandorum hominum ſæculum aboleret.

I. Recogn. l. 1. n. 29. l. 4. n. 12. l. 8. n. 50. item Hom. 9. n. 2. & Chron. Alex. p. 50.

Quapropter poſtquam uni viro juſto, cum tribus liberis, cúmque illorum uxoribus, reliquiſque rebus, ut in arca evaderent prænunciâſſet, aquam diluvii immiſit; ut omnibus conſumptis, mundus purgatus, ei qui in arca ſervatus fuerat, in ſecundum vitæ humanæ principium, purus redderetur. Atque ita evenit.

XVIII. Quia ergo mortuorum Gigantum animæ humanis animabus erant majores, ut quæ & ratione corporum excellerent; tamquam novum genus, novum nomen acceperunt. Quibus ſuperſtitibus in mundo, quo modo vivendum, à Deo per Angelum ſancita eſt lex. Cùm enim eſſent genere ſpurii; ex igne Angelorum, & mulierum ſanguine; & ideo proprium quoddam genus eſſent concupituri; juſtâ aliquâ lege præoccupati ſunt. Miſſus enim ad eos eſt à Deo quidam Angelus, illius voluntatem declarans, his verbis:

XIX. Hæc viſa ſunt omnium inſpectori Deo; vos in neminem hominum dominari, neque ulli moleſtiam inferre, niſi quis volens ſe vobis in ſervitutem ſubjecerit, adorans vos, & ſacrificans, & libans, & veſtræ cœnæ particeps, aut quidpiam aliud quod non deceat perficiens, vel fundens ſanguinem; vel guſtatis mortuis carnibus; vel feræ reliquiis, mortuo, ſuffocato, aut alio immundo repletus. Eos verò qui ad legem meam confugiunt, non modò non tangetis, ſed & honore donabitis, & coram fugietis. Quodcumque enim ipſis, ut pote juſtis, contra vos placuerit; id vos neceſſe erit pati. Quòd ſi nonnulli ex illis qui mihi adhærent aberrârint, vel adulterantes, vel Magiam exercentes, vel impurè viventes, vel aliquid aliud eorum quæ mihi diſplicent operati; tunc oportebit, ut ipſi ex juſſu meo aliquid patiantur aut à vobis, aut ab aliis. Quibus & pœnitentibus, pœnitentiam decernens, an ea veniam mereatur, nec ne, ſententiam pronunciabo. Hæc ergo reducere in memoriam, & facere debetis; probè gnari, quòd nec cogitationes veſtræ eum latére poterunt.

XX. Hæc poſtquam illis ſuaſiſſet Angelus, abiit. Vos autem adhuc illam ignoratis legem; quòd qui colit Dæmones, vel ſacrificat, vel cum illis menſâ communicat; ſub ſervitutem eorum redactus, tamquam à malis dominis, omnes ex illis feret pœnas. Et propter hanc ignorantiam, qui ad eorum aras pernicioſè acceſſiſtis, atque iis expleti eſtis, veniſtis ſub eorum poteſtatem: & cùm corpora veſtra omni modo fuerint contumeliæ objecta, neſcitis. Scire autem vos oportet, in nullum Dæmones habere poteſtatem, niſi quis priùs conviva eorum fuerit. Quandoquidem neque princeps illorum, aliquid poteſt facere contra legem à Deo in eos latam. Quare nullius habet poteſtatem, qui non ipſum adoraverit. Sed nec quis poteſt aliquid eorum quæ cupit, ab illis conſequi; neque etiam lædi ullatenus: ut iſthinc diſcere eſt:

Mat. 4. Luc. 4. Rec. l. 4. n. 34. &c. l. ſup. Hom. 3. n. 19.

XXI. Nam ad noſtrum pietatis Regem acceſſit aliquando temporalis Rex; non vi factâ; neque enim licebat; ſed hortans & ſuadens; quia perſuaderi, in uniuſcujuſque ſitum eſt arbitrio. Accedens ergo, ut rerum præſentium Rex, ad futurorum Regem dixit; Omnia præſentis mundi regna mihi ſubjacent: & præterea aurum, & argentum,

Διὰ τί ὁ κατακλυσμὸς ἐγένετο.

Ἐπὶ δὲ τῇ πολλῇ τῶν αἱμάτων ῥύσει, ὁ καθαρὸς ἀὴρ ἀκαθάρτῳ ἀναθυμιάσει μιανθεὶς, καὶ νοσώσας, τοὺς ἀναπνέοντας αὐτὸν νοσώδεις ἀπειργάζετο, ὡς τοὺς ἀνθρώπους λοιπὸν ἀώρως ἀποθνήσκειν. ἡ δὲ γῆ ἐκ τούτων σφόδρα μιανθεῖσα, πρῶτον τότε τὰ ἰοβόλα καὶ λυμαντικὰ ζῶα ἐξέβρασεν. τῶν οὖν πάντων πρὸς τὸ χεῖρον χωρησάντων διὰ τοὺς θηριώδεις δαίμονας, ὁ Θεὸς αὐτοὺς ὥσπερ κακὴν ζύμην ἐξολεῖν ἐβουλεύσατο· ἵνα μὴ ἀπὸ σπορᾶς κακῆς, καθ᾽ ἀκολουθίαν ἑκάστη γενεὰ τῇ πρὸ αὐτῆς ἐξομοιουμένη, ὁμοίως ἀσεβοῦσα, τὸν ἐσόμενον αἰῶνα σωζομένων ἀνδρῶν κενώσῃ. τούτου δὴ ἕνεκεν ἑνί τινι δικαίῳ, μετὰ τῶν ἐξ αὐτοῦ τριῶν υἱῶν καὶ τῶν αὐτῶν γυναιξὶν, ἅμα τοῖς λοιποῖς, ἐν λάρνακι διασώζεσθαι προαγγείλας, ὕδωρ εἰς κατακλυσμὸν ἐπέκλυσεν· ἵνα πάντων ἀναλωθέντων, ὁ κόσμος κατακαθαρθεὶς, αὐτῷ τῷ ἐν λάρνακι διασωθέντι, εἰς δευτέραν βίου ἀρχὴν, καθαρὸς ἀποδοθῇ. καὶ δὴ οὕτως ἐγένετο.

Ἐπεὶ οὖν αἱ τῶν τεθνεώτων γιγάντων ψυχαὶ, τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν μείζους ἦσαν, ἅτε δὴ καὶ τοῖς σώμασιν ὑπερέχουσαι, ὡς καινὸν γένος, καινῷ καὶ τῷ ὀνόματι προσηγορεύθησαν· οἷς ἐπιλοιποῖς τοῦ κόσμου ὡς δεῖ βιοῦν, ὑπὸ Θεοῦ δι᾽ ἀγγέλου νόμος ὡρίσθη. ὄντες γὰρ νόθοι τῷ γένει ἐκ πυρὸς ἀγγέλων καὶ αἵματος γυναικῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἰδίου τινὸς γένους ἐπιθυμεῖν μέλλοντες, δικαίῳ τινὶ προελήφθησαν νόμῳ. ἐξεπέμφθη γὰρ αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἄγγελός τις, τὴν αὐτοῦ βουλὴν μηνύων, καὶ λέγων·

Τάδε δοκεῖ τῷ παντεπόπτῃ Θεῷ, μηδενὸς ἀνθρώπων ὑμᾶς κυριεύειν, μηδὲ παρενοχλεῖν μηδενὶ, ἐὰν μή τις ἑκὼν ἑαυτὸν ὑμῖν καταδουλώσῃ, προσκυνῶν ὑμᾶς, καὶ θύων, καὶ σπένδων, καὶ τῆς ὑμετέρας μεταλαμβάνων τραπέζης, ἢ ἕτερόν τι ὧν οὐ χρὴ ἐκτελῶν, ἢ αἷμα χέων, ἢ σαρκῶν γευομένων, ἢ θηρὸς λειψάνου, ἢ θνητοῦ, ἢ πνικτοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς ἀκαθάρτου ἐμπιπλάμενος. τοὺς δὲ νόμῳ ἐμῷ προσφυγόντας, οὐ μόνον οὐ ψαύσετε, ἀλλὰ καὶ τιμὴν δώσετε, καὶ ἐκ προσώπου φεύξεσθε. ὅ, τι γὰρ ἂν αὐτοῖς δικαίοις οὖσι καθ᾽ ὑμῶν δοκῇ, τοῦθ᾽ ὑμᾶς δεήσει παθεῖν. ἐὰν δέ τινες τῶν ἐμοὶ προσκειμένων ἐξαμαρτῶσιν, ἢ μοιχευόμενοι, ἢ μαγεύσαντες, ἢ ἀκαθάρτως βιώσαντες, ἢ ἄλλο τι τῶν ἐμοὶ μὴ δοκούντων πράξαντες, τότε ἐξ ἐμῆς κελεύσεως παθεῖν τι αὐτοὺς ὑφ᾽ ὑμῶν ἢ ὑφ᾽ ἑτέρων δεήσει· οἷς καὶ μετανοήσασιν τὴν μετάνοιαν κρίνας, εἴτε ἀξία ἐστὶν συγγνώμης, εἴτε καὶ οὔ, τὴν ἀπόφασιν ποιήσομαι. ταῦτα οὖν μνημονεύειν καὶ ποιεῖν ὀφείλετε, εὖ εἰδότες, ὅτι οὐδὲ αἱ ἐνθυμήσεις ὑμῶν λαθεῖν αὐτὸν δυνήσονται.

Τοιαῦτα παρεγγυησάμενος αὐτοῖς ὁ ἄγγελος, ἀπηλλάγη. ὑμεῖς δὲ ἔτι τοῦτον ἀγνοεῖτε τὸν νόμον, ὅτι προσκυνῶν τις δαίμονας, ἢ θύων, ἢ τραπέζης αὐτοῖς κοινωνῶν, ὑπόδουλος αὐτοῖς γινόμενος, ὡς ὑπὸ κακῶν δεσποτῶν, πάσης τῆς ἐξ αὐτῶν μεθέξει τιμωρίας· καὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν ταύτην, τοῖς αὐτῶν βωμοῖς προσφθαρέντες, καὶ αὐτῶν ἐκπληρωθέντες, ὑπὸ τὴν αὐτῶν ἐξουσίαν γεγόνατε· καὶ παντὶ τρόπῳ ὑβριζόμενοι τὰ σώματα, ἀγνοεῖτε. εἰδέναι δὲ ὑμᾶς χρὴ ὅτι οὐδενὸς οἱ δαίμονες ἔχουσιν ἐξουσίαν, ἐὰν μὴ πρότερόν τις αὐτοῖς ὁμοδίαιτος γένηται. ἐπεὶ οὐδὲ ὁ αὐτῶν ἄρχων, παρὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατ᾽ αὐτῶν κείμενον νόμον ποιεῖν τι δύναται· δι᾽ ὃ ἐξουσίαν τινὸς οὐκ ἔχει μὴ προσκυνήσαντος αὐτόν. ἀλλ᾽ οὐδὲ λαβεῖν τις παρ᾽ αὐτῶν δύναταί τι ἂν θέλῃ· ἀλλ᾽ οὐδὲ βλαβῆναι οὐδέν· ὡς ἐκεῖθεν δύνασαι μαθεῖν.

Τῷ γὰρ τῆς εὐσεβείας ἡμῶν βασιλεῖ προσελθών ποτε ὁ πρόσκαιρος βασιλεὺς, οὐ βίαν ποιῶν, οὐ γὰρ ἐξῆν, ἀλλὰ προτρέπων καὶ ἀναπείθων· ὅτι τὸ πεισθῆναι ἐπὶ τῇ ἑκάστου κεῖται ἐξουσίᾳ. προσελθὼν οὖν, ὡς τῶν παρόντων ὢν βασιλεὺς, τῷ τῶν μελλόντων βασιλεῖ ἔφη· πᾶσαι αἱ τοῦ νῦν κόσμου βασιλεῖαι ὑπόκεινται ἐμοί, ἔτι τε ὁ χρυσὸς, καὶ ὁ ἄρ-

ἄρχοντος, καὶ πᾶσα ἡ τρυφὴ τοῦ κόσμου τούτου, ὑπὸ τὴν ἐμήν ἐστιν ἐξουσίαν· διὸ πεσὼν προσκύνησόν μοι, καὶ δώσω σοι πάντα ταῦτα. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, εἰδὼς ὅτι μετὰ τὸ προσκυνῆσαι, καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ ἔσχεν ἐξουσίαν, καὶ οὕτως τῆς μελλούσης δόξης καὶ βασιλείας ἑαυτὸν ἀφῄρει. καὶ πάντα εἰδὼς, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ προσεκύνησεν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λαβεῖν τι ἠθέλησεν. ἑαυτὸν γὰρ σὺν τοῖς ἑαυτοῦ κατηνεχύραζεν. ὅπερ ἐστὶν μὴ ἐξεῖναι τοῦ λοιποῦ τῶν αὐτῷ ἀποδοθέντων μηδὲ ψαῦσαί τι. ἀποκρινόμενος οὖν ἔφη· Γέγραπται· Κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ λατρεύσεις μόνον.

Πλὴν ὁ τῶν ἀσεβῶν βασιλεὺς, μετὰ πολὺ τὸν τῶν εὐσεβῶν βασιλέα πρὸς τὸ ἑαυτοῦ βούλημα περιάγειν πειρώμενος, καὶ μὴ δυνηθεὶς, ἐπαύσατο, πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς πολιτείας θηρεύειν αὐτὸν ἐπιχειρῶν. ὑμεῖς δὲ τὸν προορισθέντα νόμον ἀγνοοῦντες, διὰ τὰς κακὰς πράξεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἐγένεσθε. διὸ σῶμα καὶ ψυχὴν ἐμιάνθητε· καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπό τε παθῶν καὶ δαιμόνων ἐνυβρίζεσθε, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι τὰς ψυχὰς κολασθησομένας ἕξετε. τοῦτο δὲ οὐχ ὑμεῖς μόνοι ὑπὸ ἀγνοίας πεπόνθατε, ἀλλὰ καί τινες τοῦ ἡμετέρου ἔθνους· οἵ τινες ἐπὶ κακαῖς πράξεσιν ὑπὸ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος προληφθέντες. ἔπειτα ὥσπερ ἐπὶ δεῖπνον ὑπὸ πατρὸς υἱῷ τελοῦντος γάμους κληθέντες, ὑπήκουσαν· ἀντὶ δὲ τῶν ἀπειθησάντων διὰ τὴν πρόληψιν, ὁ τοὺς γάμους τῷ υἱῷ τελῶν πατὴρ, διὰ τοῦ προφήτου τῆς ἀληθείας ἐκέλευσεν ἡμᾶς εἰς τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν ἐλθεῖν, ὅ ἐστιν πρὸς ὑμᾶς, καθαρὸν ἔνδυμα γάμου περιβαλεῖν, ὅπερ ἐστὶ βάπτισμα, ὃ εἰς ἄφεσιν γίνεται τῶν πεπραγμένων ὑμῖν κακῶν. καὶ τοὺς ἀγαθοὺς εἰς τὸ θεοῦ δεῖπνον εἰσάγει ἐκ τῆς μεταμελείας, εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπελείφθησαν τῆς εὐωχίας.

Ἔνδυμα οὖν ἐβούλεσθε γενέσθαι θείου πνεύματος, σπουδάσατε πρῶτον ἐκδύσασθαι τὸ ῥυπαρὸν ὑμῶν περίλημμα, ὅπερ ἐστὶν ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ μιαρὸν περίβλημα. τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλως ἀποδύσασθαι δύνασθε, ἐὰν μὴ πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεσιν βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαροὶ σώματί τε καὶ ψυχῇ γενόμενοι, τῆς ἐσομένης ἀιδίου βασιλείας ἀπολαύσετε. μήτε οὖν εἰδώλοις πιστεύετε, μήτε τραπέζης αὐτοῖς κοινωνεῖτε μυσαρᾶς, μὴ φονεύετε, μὴ μοιχεύετε, μὴ μισεῖτε οὓς μὴ δίκαιον, μὴ κλέπτετε. μηδὲ κακαῖς ποτὲ ὅλως πράξεσιν ἐπιβαίνετε. ἐπεὶ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν στερηθέντες τῆς ἐλπίδος, ἐν μὲν τῷ παρόντι ὑπό τε κακῶν δαιμόνων καὶ χαλεπῶν παθημάτων συνελαθήσεσθε, ἐν δὲ τῷ ἐσομένῳ αἰῶνι, αἰδίῳ κολασθήσεσθε πυρί. τὰ μὲν οὖν σήμερον ὑμῖν ῥηθέντα, αὐτάρκως ἔχει. λοιπὸν δὲ, ὑμῶν ὑπὸ παθημάτων ὀχλούμενοι, πρὸς τὴν ἴασιν παραμεινάτωσαν. τῶν δὲ ἄλλων οἱ βουλόμενοι, μετ' εἰρήνης πορεύεσθε.

Ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, οἱ πάντες παρέμειναν· οἱ μὲν τοῦ θεραπευθῆναι χάριν, οἱ δὲ τοῦ ἱστορῆσαι τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυγχάνοντας. ὁ δὲ Πέτρος τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς μόνον, καὶ εὐξάμενος, ἰάσατο· ὡς τοὺς μὲν παραχρῆμα θεραπευθέντας, γενέσθαι περιχαρεῖς· τοὺς δὲ ἱστορήσαντας, ὑπερθαυμάσαι τε καὶ εὐφημήσαντας τὸν θεὸν, βεβαίως ἐλπίδος πιστεῦσαι, ἅμα τοῖς θεραπευθεῖσιν ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν ἀπιέναι, ἐντολὴν ἔχοντας πρωΐτερον τῇ ὑστεραίᾳ συνελθεῖν. ἀπελθόντων δὲ αὐτῶν, ἐκεῖ μείνας ὁ Πέτρος, μετὰ τῶν συνήθων, τροφῆς μεταλαβὼν, διανέπαυσεν ἑαυτὸν τῷ ὕπνῳ.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'.

ΤΗ͂, μὲν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ, ὁ Πέτρος ἅμα τοῖς * ἀτέροις ἐξιὼν, καὶ ἐπὶ τὸν πρὸ μιᾶς τόπον ἐλθὼν, καὶ ἐπιστὰς, ἤρξατο λέγειν. ὁ θεὸς τοὺς πάλαι ἀνθρώπους ἀσεβήσαντας, πάντας ὕδατι διαφθείρας, ὅτε πάντων ἕνα εὐσεβῆ εὗρεν, ἐν λάρνακι μετὰ τριῶν υἱῶν, καὶ γυναικῶν σωθῆναι ἐποίησεν. ὅθεν συνιδεῖν ἐστιν αὐτοῦ τὴν φύσιν, ὄχλον μὲν ἀσεβούντων μὴ φροντίζουσαν, ἑνὸς δὲ

* l. ἑταίροις Epit. Περὶ Νῶε.

omneſque iſtius mundi deliciæ ſub mea ſunt poteſtate: quare cadens adora me, & dabo tibi ea omnia. Hæc porrò dicebat, quia noverat, quòd poſt adorationem habuiſſet in illum poteſtatem, ſicque & futuro honore ac regno privâſſet. At qui omnia ſciebat, non modò illum non adoravit, ſed nec quidquam illius voluit accipere. Se enim cum ſuis oppigneravit. Quod eſt, non licere poſthac quidquam ab ipſo traditorum vel tangere. Reſpondit ergo; *Scriptum eſt; Dominum Deum tuum revereberis, & illi ſolùm ſervies.*

XXII. Cæterùm impiorum Rex, cùm Regem piorum ad ſuam adducere voluntatem plurimùm conatus eſſet, nec potuiſſet, finem fecit; & in reliquâ vitâ illum nitebatur captare. Vos verò præfinitam ignorantes legem, ob mala opera ſub illius eſtis poteſtate. Quocirca corpore & anima maculam geritis: & in præſenti quidem, à morbis & Dæmonibus illudimini; in futuro autem, animabus puniemini. Hoc verò non vos ſoli ab ignorantia paſſi eſtis; ſed & nonnulli ex noſtra gente; qui in malis operibus à malitiæ duce occupati, poſtea velut ad cœnam à patre filii nuptias celebrante invitati, obedierunt. In locum autem eorum qui propter occupationem denegaverant; qui filio nuptias celebrabat pater, per veritatis Prophetam juſſit nobis, ut progreſſi ad exitus viarum; id eſt, ad vos; induceremus purâ veſte nuptiali, quæ eſt Baptiſma, quod in remiſſionem fit peccatorum veſtrorum. Et bonos in Dei cœnam inducit ex pœnitentia, licèt initio ab epulis abeſſent. Matt. 22.

XXIII. Vultis itaque ut fiat veſtimentum divini Spiritûs; enitimini primò, exuere ſordidam præſumptionem veſtram; quæ eſt immundus ſpiritus; & impurum amictum. Non poteſtis autem aliâ ratione deponere, niſi priùs in bonis actionibus baptizemini: atque ita puri corpore & animâ effecti, futuro perpetuo regno fruemini. Igitur nec Idolis credite, nec menſæ eorum impurè participes eſtote: non necidite; non adulterate; non odio proſequimini quos non decet; non furtum facite; neque omnino capeſſite ulla prava facinora. Alioquin futurorum bonorum ſpe privati; in præſenti quidem ſæculo, à malis Dæmonibus, & à gravibus morbis vexabimini; in futuro autem, ignis æterni feretis ſupplicium. Quæ ergo hodie vobis dicta ſunt, ſufficiant. De cætero, qui veſtrûm morbis affictamini, ad recipiendam ſanitatem manete; ex aliis verò, qui vultis, cum pace abite. Epit. n. 64.

XXIV. Hæc cùm dixiſſet, omnes permanſerunt; alii ut curarentur; alii ut viderent eos qui ſanitatem reciperent. Petrus autem dumtaxat imponens illis manus, & precatus, ſanavit: adeò ut qui ſubitò curati fuerant, lætarentur; qui autem viderant, magnopere mirarentur, ſimulque laudarent Deum, ac firmâ ſpe crederent; atque unà cum iis qui ſanati fuerant, ad ſua abirent; mandato accepto, ut maturiùs poſtridie convenirent. Cúmque diſceſſiſſent, ibi manens Petrus unà cum familiaribus, cibo ſumpto, ſe ſomno refecit.

HOMILIA NONA.

I. SEquenti quidem die Petrus unà cum ſodalibus egreſſus, & ad locum præcedentis diei veniens, ac conſiſtens, cœpit dicere: Deus homines olim impios, cunctos cùm per aquam perdidiſſet, ac unum ex omnibus pium inveniſſet, in arca eum cum tribus filiis, & eorum uxoribus ſalvum fecit. Unde apparet divina natura, quæ impiorum quidem negligit multitudinem, unius verò

De Noë. l. ſuprà, Hom. 8. n. 17.

rò pii ſalutem non deſpicit. Cunctarum ergo maxima eſt impietas, ſolum omnium Dominum relinquere, & multos qui non ſunt quaſi ſint Deos venerari.

II. Si ergo, dum vobis enarro, ac oſtendo, id maximum eſſe peccatum, quod vos omnes poſſit perdere; in veſtram mentem veniat, vos non perituros, quia plurimi eſtis; ſeducimini. Habetis quippe mundi olim diluvio inundati exemplum. Et verò illorum peccatum, multò erat minus veſtro. Illi namque in pares impiè ſe geſſerunt, aut occidendo, aut adulterando; vos autem in omnium Deum eſtis impii; pro eo, vel cum eo, inanima colentes ſimulacra; ſacrumque ejus nomen projicientes ad omnem ſenſu carentem materiam. Primò itaque infeliciter vobis ceſſit, quòd differentiam inter unius ac multorum principatum ignoretis: quoniam unius principatus, concordiæ faciendæ vim habet; principatus verò multorum, effector bellorum eſt. Quod enim eſt unum, ſecum non pugnat, quæ verò ſunt multa, occaſionem habent ſe invicem aggrediendi certamine.

Gen. 9. 26. III. Statim itaque poſt diluvium, Noë annis trecentis & quinquaginta ſuperſtes, in concordia cum filiorum vixit multitudine; fuitque ſolius Dei ad imaginem rex. Poſt mortem verò illius, multi poſterorum, regnum appetierunt, & regnandi ſtudio, unuſquiſque modum excogitavit quo poſſet regnare. Ille quidem bello, alius dolo, alter ſuadâ, & alius aliter. E quibus unus exſtitit de gene- Recogn. l. 4. n. 27. &c. re Chami, patris Meſraimi; ex quo Meſraimo, Ægyptiorum, & Babyloniorum, & Perſarum gentes creverunt.

De Nembrodo. l. 1. Recogn. s. 30. IV. Ab hoc genere oritur aliquis, per ſucceſſionem in Magicis inſtitutus, nomine Nembrodus, qui ut gigas contraria Deo ſentire elegit: eum Græci Zoroaſtren appellaverunt. Hic poſt diluvium, regni cupidus, cùm magnus eſſet magus, regnantis nunc mali quæ mundum dirigit ſtellam, magicis artibus coegit ad ſibi dandum imperium. Illa verò, ut pote Princeps, & illius ad quod adigebatur habens poteſtatem, cum ira ignem regni effudit; ut & adjurationem admitteret, & eum qui primò coegerat puniret.

Cur Nembrodus Zoroaſtris nomen acceperit. V. Ex hoc igitur è cœlo in terram decidente fulgure, ſublatus è medio Nembrodus magus, propter rem quæ contigerat Zoroaſtres nominatus eſt; quòd in eum viva irruiſſet aſtri defluxio. Sed ſtulti homines illius temporis, putantes propter amicitiam erga Deum, fulmine acceſſitam fuiſſe animam illius; corporis reliquiis defoſſis, templo quidem ſepulcrum honorârunt apud Perſas, ubi acciderat ignis delapſio: ipſum verò tamquam Deum coluerunt. Hoc exemplo & reliqui ibi eos qui fulmine obierint, velut amicos Dei, ſepultos, templis honorant, eriguntque ſimulacra propriam mortuorum ſpeciem referentia. Inde æmulati ſunt idem, qui per loca imperium tenebant: quorum plerique, ſepulcra eorum quos amaverant, licèt fulmine non interiiſſent, honorantes templis & ſtatuis, araſque

εὐσεβοῦς σωτηρίας οὐκ ἀμελοῦσιν. πασῶν οὖν μείζων ἐστὶν ἀσέβεια, τὸ τὸν μόνον πάντων καταλείψαντα δεσπότην, πολλοὺς τοὺς οὐκ ὄντας ὡς ὄντας σέβειν θεούς.

Ἐὰν οὖν ἐμοῦ ὑμῖν ὑφηγουμένου, καὶ δεικνύντος, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ μέγιστον ἁμάρτημα, ὃ πάντας ὑμᾶς ἀπολέσαι δύναται, τὸ ὑμέτερον ἀποδέξηται νοῦν, ὅτι οὐκ ἀπόλλυσθε, πολλοὶ ὄντες ὄχλοι, ἠπατήσθε· ἔχετε γὰρ τοῦ πάλαι κατακλυσθέντος κόσμου τὸ ὑπόδειγμα. καίτοι ἐκείνων μὲν τὸ ἁμάρτημα πολὺ ἧττον ἦν τοῦ καθ' ὑμᾶς. ἐκεῖνοι γὰρ εἰς τοὺς ὁμοίους ἠσέβουν, ἢ φονεύοντες, ἢ μοιχεύοντες· ὑμεῖς δὲ εἰς τὸν τῶν ὅλων ἀσεβεῖτε Θεόν, ἀντ' αὐτοῦ, ἢ καὶ σὺν αὐτῷ, ἄψυχα ἀγάλματα σέβοντες, καὶ τὸ θεῖον αὐτοῦ ὄνομα πάσῃ ἀναισθήτῳ ὕλῃ ἐπιρρίψαντες. πρῶτον μὲν οὖν δεδυστυχήκατε, μὴ γνωρίσαντες τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ μοναρχίας καὶ πολυαρχίας· ὅτι [15] ἡ μὲν μοναρχία ὁμονοίας ἐστὶ ποιητική, ἡ δὲ πολυαρχία, πολέμων ἐξεργαστική. τὸ γὰρ ἕν, ἑαυτῷ οὐ μάχεται· τὰ δὲ πολλά, πρόφασιν ἔχει τὴν πρὸς ἕτερον μάχην ἐπιχειρεῖν.

Αὐτίκα γοῦν, εὐθὺ μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ὁ Νῶε [16] τρία καὶ ἐπιζήσας ἔτη, μετὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γενομένου ὄχλου, ἐν ὁμονοίᾳ διετέλει, τοῦ μόνου Θεοῦ κατ' εἰκόνα ὑπάρξας βασιλεύς. Τριακόσια καὶ πεντήκοντα ἔζησεν ἔτη Νῶε. μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτήν, πολλοὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ, βασιλείας ὀρεχθέντες, καὶ πρὸς τὸ βασιλεῦσαι σπεύδοντες, τὸ πῶς δυνηθείη ἕκαστος ἐπενόει. καὶ ὁ μὲν πολέμῳ, ἄλλος δόλῳ, ἕτερος πειθοῖ, καὶ ἄλλος ἄλλως· ὧν εἷς τις ἀπὸ γένους ὢν Χάμ, τοῦ ποιήσαντος Μεσραιμ, ἐξ οὗπερ τὰ Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Περσῶν ἐπλήθυνε φῦλα.

Ἐκ δὲ γένους τούτου γίνεταί τις κατὰ διαδοχὴν μαγικὰ παραληφθείς, ὀνόματι Νεβρώδ, ὥσπερ γίγας ἐναντία τῷ Θεῷ φρονεῖν ἑλόμενος· ὃν οἱ Ἕλληνες Ζωροάστρην προσηγόρευσαν. Περὶ Νεβρώδ. οὗτος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν βασιλείας ὀρεχθείς, καὶ μέγας ὢν μάγος, τοῦ νῦν βασιλεύοντος κακοῦ, τὸν ἐπισκοποῦντα κόσμον ἀστέρα, πρὸς τὴν ἐξ αὐτοῦ βασιλείας δόσιν μαγικαῖς ἐβιάζετο τέχναις. ὁ δὲ ἅτε δὴ ἄρχων ὤν, καὶ τοῦ βιαζομένου τὴν ἐξουσίαν ἔχων, μετ' ὀργῆς [17] τὸ τῆς βασιλείας προσέχεε πῦρ· ἵνα πρός τε τὸν ὁρκισμὸν εὐγνωμονήσῃ, καὶ τὸν πρώτως ἀναγκάσαντα τιμωρήσηται.

Ἐκ ταύτης οὖν τῆς ἐξ οὐρανοῦ χαμαὶ πεσούσης ἀστραπῆς, ὁ μάγος ἀναιρεθεὶς Νεβρώδ, ἐκ τοῦ συμβάντος πράγματος, Ζωροάστρης μετωνομάσθη, διὰ τὸ τὴν τοῦ ἀστέρος κατ' αὐτοῦ ζῶσαν ἐνεχθῆναι ῥοήν. Διὰ τί ὁ Νεβρὼδ Ζωροάστρης μετωνομάσθη. οἱ δὲ ἀνόητοι τῶν τότε ἀνθρώπων, ὡς διὰ τὴν εἰς Θεὸν φιλίαν, κεραυνῷ μεταπεμφθεῖσαν τὴν ψυχὴν νομίσαντες, τοῦ σώματος τὰ λείψανα κατορύξαντες, τὸν μὲν τάφον ναῷ ἐτίμησαν ἐν Πέρσαις, ἔνθα ἡ τοῦ πυρὸς καταφορὰ γέγονεν· αὐτὸν δὲ ὡς Θεὸν ἐθρήσκευσαν. τούτῳ τῷ ὑποδείγματι [18] καὶ οἱ λοιποὶ ἐκεῖσε τοὺς κεραυνῷ θνήσκοντας, ὡς θεοφιλεῖς θάπτοντες, ναοῖς τιμῶσι, καὶ τῶν τεθνεώτων ἰδίων μορφῶν ἱστῶσιν ἀγάλματα. ἐντεῦθεν ὁμοίως ἐζήλωσαν καὶ οἱ κατὰ τόπους οἱ δυναστεύοντες. ὧν οἱ πλεῖστοι, τοὺς αὐτοῖς ἠγαπημένους, καὶ μὴ κεραυνῷ θνήσκοντας τοὺς τάφους ναοῖς καὶ ξοάνοις τιμῶντες, καὶ βωμοὺς ἀνάπτοντες, ὡς θεοὺς

---

15. Ἡ μὲν μοναρχία &c.] Uſque ad finem capitis. In ſcripto Damaſceno exſtant Eclogâ περὶ μοναρχίας. (Parallelorum lib. 1. cap. 22.) vide ſuperius Homil. 5. cap. 62. COT.

16. Τρία καὶ ἐπιζήσας ἔτη.] Ex margine, ac ex Geneſeos IX. 28. patet ſcribendum eſſe, τριακόσια καὶ πεντήκοντα ἐπιζήσας ἔτη. Ibid.

17. Τὸ τῆς βασιλείας προσέχεε πῦρ.] Vide cap. 6. Ignem regni Zoroaſtreum commemorant poſt Chronici Alexandrini dicti Auctorem p. 88. Michael Glycas Annalium parte 2. p. 129. Georgius Cedrenus in Compendio Hiſtoriarum p. 15. & Suidas Voce Ζωροάστρης. Quinetiam rem ignotam non fuiſſe Ammiano Marcellino oſtendunt ea quæ de Magis dicit lib. 23. p. 253. *Feruntque ſi juſtum eſt credi, etiam ignem cælitus lapſum apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri; cujus portionem exiguam ut fauſtam præiſſe quondam Aſiaticis regibus dicunt.* Atque hinc videtur originem ſumpſiſſe mos ferendi ignem ante Perſarum reges; quos poſtea imitati ſunt Imperatores Romani. Ibid.

18. Καὶ οἱ λοιποὶ ἐκεῖσε τοὺς κεραυνῷ θνήσκοντας, ὡς θεοφιλεῖς θάπτοντες, ναοῖς τιμῶσιν.] Mos quippe erat, uſque teſtatiſſimus, ut κεραυνόβλητοι, ſacro fulminis igne icti, non cremarentur, ſed quo loco extincti fuerant eodem terrâ conderentur: locum autem ſacrum cenſebant, templum vocabant, & aris, ſacrificiis, cæteroque cultu dignabantur. Teſtimonia proferre non neceſſe habeo. Sed ad vocem θεοφιλεῖς, vide nos ſuprà in Recognit. IV. 28. Ibid.

19. Βαρ.

θεοὺς προσκυνεῖσθαι προσέταξαν. [19] πολλῷ δὲ ὕστερον διὰ τὸν πολὺν χρόνον, ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, ὄντως θεοὶ εἶναι ἐνομίσθησαν.

Ὅμως τῆς ἀπαρχῆς μιᾶς οὔσης βασιλείας, πολλαὶ διαιρέσεις τοῦτον ἐγένοντο τὸν τρόπον. Πέρσαι πρῶτοι τῆς ἐξ οὐρανοῦ πεσούσης ἀστραπῆς λαβόντες ἄνθρακας, τῇ οἰκείᾳ διεφύλαξαν τροφῇ, καὶ ὡς θεὸν οὐράνιον προτιμήσαντες τὸ πῦρ, ὡς πρῶτοι προσκυνήσαντες, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πυρὸς πρῶτοι βασιλείας τετίμηνται. μεθ' οὓς Βαβυλώνιοι ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πυρὸς ἄνθρακας κλέψαντες, καὶ διασώσαντες εἰς τὰ ἑαυτῶν, καὶ προσκυνήσαντες, καὶ αὐτοὶ ἀκολούθως ἐβασίλευσαν. Αἰγύπτιοι δὲ ὁμοίως πράξαντες, καὶ [20] τὸ πῦρ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Φθᾶ καλέσαντες, ὃ ἑρμηνεύεται Ἥφαιστος, οὗ τῷ ὀνόματι καὶ ὁ παρ' αὐτοῖς πρῶτος βασιλεύσας προσαγορεύεται. τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον χρησάμενοι καὶ οἱ κατὰ τόπους βασιλεύσαντες, καὶ ἵδρυμα ποιήσαντες, καὶ βωμοὺς εἰς τιμὴν τοῦ πυρὸς ἀνάψαντες, τῆς μὲν βασιλείας οἱ πλεῖστοι ἀπεσβέσθησαν.

Διὰ τί τὰ ξόανα ἐσεβάσθησαν οἱ ἄνθρωποι.

Τοῦ δὲ τὰ ξόανα σέβειν οὐκ ἐπαύσαντο, διὰ τὰς κακίας τῶν μάγων ἐπινοίας, εὑρόντων αὐτοῖς προφάσεις, κρατεῖν αὐτοὺς πρὸς τὴν ματαίαν λατρείαν δυναμένας· ἱδρύσαντες γὰρ αὐτὰ μαγικαῖς τελεταῖς, ἑορτὰς αὐτοῖς ὥρισαν, ἔκ τε θυμάτων, σπονδῶν, αὐλῶν τε καὶ κρότων· ὧν προφάσει οἱ ἀνόητοι ἀπατώμενοι, καί τοι τῆς βασιλείας αὐτῶν ἀφαιρεθέντες, αὐτοὶ τῆς συνακολουθούσης θρησκείας οὐκ ἀπολείπονται· ἐπὶ τοσοῦτον τῆς ἀληθείας διὰ τὴν ἡδυπάθειαν προτιμῶσι τὴν πλάνην· οἳ καὶ μετὰ μέθην προσεδρείας ἐπολολύζουσι, τῆς ψυχῆς ἐκ βάθους ὥσπερ δι' ὀνείρων αὐτοῖς τὴν μέλλουσαν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις αὐτῶν πράξεσι προαγγελλούσης τιμωρίαν.

Ποταπὴ ἡ τῶν ἀποστόλων θρησκεία ἤτοι ἐμπορεία.

Πολλῶν οὖν ἐν βίῳ παρεληλυθυιῶν θρησκειῶν, πάρεσμεν φέροντες ὑμῖν, οἱ ἀγαθοὶ ἔμποροι ἐκ προγόνων ἡμῖν παραδοθείσης καὶ φυλαχθείσης θρησκείας. ὡς σπέρματα φυτῶν δεικνύντες, καὶ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ κρίσει καὶ ἐξουσίᾳ τιθέντες· τὸ ὑμῖν δοκοῦν ἐπιλέξασθε. ἐὰν μὲν οὖν τὰ ἡμέτερα ἕλησθε, οὐ μόνους δαίμονας, καὶ τὰ ἐκ δαιμόνων πάθη φυγεῖν δυνήσεσθε, ἀλλὰ ταῦτα φυγαδεύοντες, καὶ ἱκετευόμενοι ὑπ' αὐτῶν, καὶ τῶν εἰσαεὶ ἐσομένων ἀγαθῶν ἀπολαύσετε.

Τίς ἡ τιμωρία καὶ ποταπὴ τῶν μὴ ἀκουόντων τῶν ἀποστολικῶν.

Ἐπεί γε τοὐναντίον, ἐν μὲν τῷ νῦν βίῳ ὑπὸ δαιμόνων ἀλλοκότοις πάθεσιν ἐνυβριζόμενοι, ἐπὶ τῇ ἐκ τοῦ σώματος ἀπαλλαγῇ, καὶ τὰς ψυχὰς εἰσαεὶ κολασθησομένας ἕξετε· τῷ ἀληθεῖ οὐ θεοῦ καταδικάζοντος, ἀλλ' αἱ κακῶν πράξεων τοιαύτην ἐχουσῶν κρίσιν. οἱ γὰρ δαίμονες, διὰ τῆς αὐτοῖς ἀποδοθείσης τροφῆς ἐξουσίαν ἔχοντες, ὑπὸ τῶν ὑμετέρων χειρῶν εἰς τὰ ὑμέτερα εἰσφέρονται σώματα. ἐνδομυχήσαντες

dedicando, præceperunt illos velut Deos adorari. Multò autem pòſt, propter longum tempus, à poſterioribus, verè Dii eſſe crediti ſunt.

VI. Cæterùm cùm initio unum eſſet regnum, multæ diviſiones ad hunc ſactæ ſunt modum. Primi Perſæ, delapſi è cœlo ignis prunâ ſumptâ, proprio conſervârunt alimento; atque ignem ut cœleſtem Deum colentes, tamquam qui primi adoráſſent, ab ipſo igne primi regno decorati ſunt. Poſt quos Babylonii, de igne ibi poſito prunas furati, cùm in patriam detuliſſent, atque adoráſſent, & ipſi conſequenter regnârunt. Item Ægyptii, poſtquam ſimiliter feciſſent, atque ignem linguâ ſuâ Phtaè appelláſſent, quod idem eſt ac Vulcanus; cujus nomine & primus apud illos rex appellatur. Pari igitur modo uſi & qui per loca regnaverunt, & ſtatuam ac delubrum facientes, atque aras in ignis honorem accendentes; à regno quidem plerique deciderunt.

VII. A cultu tamen ſimulacrorum non ceſſârunt, propter malas magorum excogitationes, illis cauſſas invenientium, quæ eos in vano cultu retinerent. Nam ſimulacra magicis cærimoniis erigentes, feſta inſtituerunt ex ſacrificiis, libationibus, tibiis, & plauſibus: quorum gratiâ decepti ſtulti homines, quamvis regno ſuo ſublato, à concorrentibus non deſiſtunt ſuperſtitionibus: in tantum veritati propter voluptatem errorem præferunt. Qui & poſt crapulam ad aras contractam, emittunt ululatus; nimirum animâ ex profundo, velut in ſomniis, ipſis prænunciante futuram de talibus operibus vindictam.

Quare ſtatuas coluerint homines.

Rec. l. 4. n. 13. &c.

VIII. Cùm ergo multæ in vita præterierint religiones; adſumus, boni negotiatores religionis à majoribus nobis traditæ & ſervatæ, eam vobis apportantes; quaſi ſemina ſtirpium oſtendentes, ac ſub veſtrâ ponentes cenſurâ & poteſtate. Quod vobis placebit, eligite. Si ergo noſtra delegeritis; non ſolos Dæmones, & morbos ab iis immiſſos poteritis effugere; ſed fugatis utriſque, & à Dæmonibus ſuppliciter rogati, etiam futuris bonis perpetuò fruemini.

Qualis ſit Apoſtolorum religio, ſeu negotiatio.

IX. Alioquin contrà, in hac quidem vita, per Dæmones atrocibus morbis illudemini; quando autem animæ veſtræ è corpore migrabunt, in æternum pœnas ſolvent; verè non quòd Deus condemnet, ſed quòd mala opera hoc mereantur judicium. Nam Dæmones, poteſtate per ipſis traditum cibum acceptâ, veſtris manibus in veſtra immittuntur corpora. Ubi enim latuerunt multo tem-

Quod & quale ſit ſupplicium eorum qui dicta Apoſtolica non audiunt.

19. Πολλῷ] πολ. COT.

20. Τὸ πῦρ ἰδίᾳ διαλέκτῳ Φθᾶ καλέσαντες, ὃ ἑρμηνεύεται Ἥφαιστος.] Leget qui voluerit Φθᾶς, ex Suida. Φθᾶς, inquit, ὁ Ἥφαιστος παρὰ Μεμφίταις. καὶ παροιμία, ὁ Φθᾶς σοι λελάληκεν· οἱ δὲ Ἀφθᾶς φασιν. ὡς σοφὸς ἀσοφὸς. ταχὺς ἀταχύς. At voce Ἀφθᾶς, Aphtham Bacchum interpretatus, memoriæ forſan erravit. Verba enim Euſebii ſunt Præpar. Evang. lib. 3. cap. 11. ex Porphyrio; τὸν δὲ θεὸν τοῦτον (Κνήφ, τὸν δημιουργόν) ἐκ τοῦ στόματος προΐεσθαί φασιν (Αἰγύπτιοι) ὠόν, ἐξ οὗ γεννᾶσθαι θεὸν, ὃν αὐτοὶ προσαγορεύουσι Φθᾶ, οἱ δὲ Ἕλληνες Ἥφαιστον. *Hunc porrò Deum* Cneph, Opificem, *ex ore ovum effudiſſe narrant Ægyptii, ex eoque natum eſſe Deum, qui ab iis* Phtha, Ἥφαιστος (*Vulcanus*) *a Græcis nominetur.* Addo præceptori diſcipulum, Porphyrio Jamblichum, qui libro de myſteriis, ubi de Ægyptiorum opinione circa Deum atque Deos, ita loquitur, ex verſione Ficini (non autem Scutellii ſegmento 8. cap. 3.) *Secundùm verò alium ordinem* (Mercurius) *præponit Deum Emeph Diis cœleſtibus, tamquam ducem, quem ait intellectum eſſe ſeipſum intelligentem, atque in ſe intelligentias convertentem. Huic unum impartibile anteponit, quod appellat primum exemplar, aut expreſſionem, aut effigiem, quod Icthon appellat: in quo eſt primum intelligens, & intelligibile primum, quod ſolo ſilentio colitur. Præter hos autem rerum apparentium opificio alii duces præſunt. Nam opifex intellectus, qui & veritatis eſt dominus, atque ſapientiæ, quatenus in generationem progrediens occultam latentium rationum potentiam traducit in lucem, Ammun Ægyptiacâ linguâ vocatur. Quatenus autem ſine mendacio peragit omnia, & artificiosè ſimul cum veritate, Phtha nuncupatur. Græci verò hunc Vulcanum nominant, artificioſum dumtaxat conſiderantes. Quatenus verò effector eſt bonorum appellatur Oſiris, aliaſque denominationes habet propter potentias actioneſque differentes.* Quorum en Græca ex Codicibus Regiis 1208. 2416. 2422. κατ' ἄλλην δὲ τάξιν προτιμᾷ (Ἑρμῆς) θεὸν τὸν Ἠμήφ. (f. Κνήφ) τῶν ἐπουρανίων θεῶν ἡγούμενον, ὅν φησι νοῦν εἶναι αὐτὸν ἑαυτὸν νοοῦντα, καὶ τὰς νοήσεις εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντα. τούτου δὲ τὸ ἓν ἀμερὲς, καὶ ὅ φησι πρῶτον μαίευμα προτάττει. ὃ καὶ Εἰκτὼν ἐπονομάζει. ἐν ᾧ δὴ τὸ πρῶτόν ἐστι νοοῦν, καὶ τὸ πρῶτον νοητόν. ὃ δὴ καὶ διὰ σιγῆς μόνης θεραπεύεται. ἐπὶ δὲ τούτοις τῆς ἐμφανοῦς δημιουργίας ἄλλοι προεστήκασιν ἡγεμόνες. ὁ γὰρ δημιουργικὸς νοῦς, καὶ τῆς ἀληθείας προστάτης, καὶ σοφίας ἐρχόμενος μὲν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τὴν ἀφανῆ τῶν κεκρυμμένων λόγων δύναμιν εἰς φῶς ἄγων, Ἀμοῦν κατὰ τὴν τῶν Αἰγυπτίων γλῶσσαν λέγεται. συντελῶν δὲ ἀψευδῶς ἕκαστα, καὶ τεχνικῶς μετ' ἀληθείας Φθὰς (l. Φθᾶ) Ἕλληνες δὲ εἰς Ἥφαιστον μεταλαμβάνουσι τὸν Φθᾶ, τῷ τεχνικῷ μόνον προσβάλλοντες. ἀγαθῶν δὲ ποιητικὸς ὢν, Ὄσιρις κέκληται. καὶ ἄλλας δι' ἄλλας δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας ἐπωνυμίας ἔχει. Denique nomen proprium Χομφθᾶ regis Thebæorum, exponitur κόσμος φιλήφαιστος, apud Georgium Syncellum Chronographiæ p. 109. Habent autem hic præclaram Etymologiam, Ἥφαιστος ὁ Φθᾶς, qui ha-

tempore, etiam cum anima commiſcentur. Et propter negligentiam eorum qui ſibi providere ant non cogitant, aut non volunt; eorumdem anima, cùm à corpore ſeparatur, Dæmoni unita, neceſſariò ab eo in loca quæ ipſe vult defertur. Quodque graviſſimum eſt; quando in omnium conſummatione, Dæmon primò in expiationis ignem traditus fuerit, neceſſe eſt, ut ei quidem permiſta anima infandum in modum vexetur, Dæmon verò gaudeat. Illa ſi quidem, quæ ex lumine eſt, extraneam ignis flammam non ferens, torquetur: hic autem, qui in generis ſui eſt ſubſtantiâ, valde lætatur, cùm animæ ab ipſo coagmentatæ vinculum factus ſit ruptu difficillimum.

Quare Dæmones in homines ingrediuntur.

X. Quòd autem Dæmones geſtiunt in corpora hominum intrare, hæc cauſſa eſt. Cùm ſint ſpiritus, & appetant cibos, & potus, ac libidinem, nec poſſint capere, quia ſpiritus ſunt; indigentiâ organorum ad uſum neceſſariorum, in hominum ingrediuntur corpora; ut tamquam miniſtrantia membra nacti, quæ cupiunt poſſint obtinere; ſive cibos, per dentes hominis; ſive libidinem, per genitalia illius. Unde ad fugandos Dæmonas, abſtinentia, & jejunium, & afflictatio aptiſſimum eſt auxilium. Si enim ad fruendum ingrediuntur in corpus hominis, patet illos fugari afflictione. Verùm quia quædam moleſtiora, ubi contenderint, quamvis fuerint caſtigata, tamen in caſtigato corpore permanent; ideo ad Deum oportet confugere precibus & orationibus, atque omni impurâ occaſione abſtinendo; ut Dei manus in illius ſanitatem poſſit accedere, tamquam puri ac fidelis.

XI. Oportet autem in precibus confiteri confugiſſe nos ad Deum, atque atteſtari Dæmonis non indolentiam, ſed tarditatem. Cuncta enim fideli fiunt, infideli verò nihil. Unde ipſi Dæmones, ſcientes eorum quos obtinent fidei quantitatem; ex proportione ſuam metiuntur manſionem. Quocirca in infidelibus perſeverant; io iis autem qui ægrè credunt immorantur; cum iis verò qui penitus crediderunt, & ſanctè vivunt, nec ad momentum temporis poſſunt conſiſtere. Anima quippe per fidem in Deum, quaſi in aquæ naturam converſa, Dæmonem velut ſcintillam ignis exſtinguit. Labor itaque eſt unicuique, ut intelligat Dæmonis ſui fugam. Siquidem cum animabus conjuncti; quò aliquis ſalutem ſuam negligat, cogitationes ad quæ vult in cujuſque mentem injiciunt.

XII. Quare multi, neſcientes unde inſpirentur; pravis Dæmonum ſuggeſtionibus, tamquam animæ ſuæ conſiderationi conſentiunt. Quapropter ad illos adeundos, qui ipſos ſervare poſſent, fiunt ſegniores; hoſque, ab inſidiantibus Dæmonibus capti, ignorant. Itaque per latentes in eorum animabus Dæmones datur illis intelligi, ſe non à Dæmone vexari, ſed à corporis morbo; exempli gratiâ vel ab acri materia, vel à bile, vel à pituita, vel à nimio ſanguine, vel ab inflammata cerebri membrana, vel ab alio quopiam. Quod etſi eſſet, neque ipſum deſineret eſſe Dæmonis ſpecies. Univerſalis enim ac terreſtris anima, propter omnes cibos penetrans, ex nimio alimento nimis adſumpta; ipſa quidem unitur ſpiritui tamquam affini, hoc eſt hominis animæ; quod autem in nutrimento craſſum eſt, cum corpore unitum, ſicut grave illi relinquitur venenum. Quocirca in omnibus bona eſt frugalitas.

De malitia Dæmonum.

XIII. Alii verò malitioſorum Dæmonum, inſidiantur aliter. Nullatenus enim manifeſtant ſe; ne

γὰρ πολλῷ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ ψυχῇ ἀνακίρνανται. καὶ διὰ τὴν ἀμέλειαν τῆς ἑαυτῶν βοηθείας μὴ νοούντων, ἢ καὶ μὴ βουλομένων, τούτων αὐτῶν ἐπὶ τῇ τοῦ σώματος λύσει ἡ ψυχὴ τῷ δαίμονι ἡνωμένη, ἀνάγκην ἔχει φέρεσθαι ὑπ' αὐτοῦ εἰς οὓς βούλεται τόπους. τὸ δὲ πάντων χαλεπώτατον, ἐπ' ἂν ἐν τῇ τῶν ὅλων συντελείᾳ ὁ δαίμων τὰ πρῶτα εἰς τὸ καθαῖρον πῦρ ἀποδοθῇ, ἡ συγκραθεῖσα αὐτῷ ψυχὴ, ἀνάγκην ἔχει αὐτὴ μὲν ἀπορρήτως κολάζεσθαι, ὁ δὲ δαίμων ἥδεσθαι. ἡ γὰρ ἐκ φωτὸς οὖσα, τὴν ἀλλόφυλον τοῦ πυρὸς φλόγα μὴ φέρουσα βασανίζεται· ὁ δὲ ἐν τῇ τοῦ γένους αὐτοῦ ὢν οὐσίᾳ, μεγάλως ἥδεται, δεσμὸς δύσρηκτος γενόμενος τῆς ὑπ' αὐτοῦ * συμπαθούσης ψυχῆς.

* f. συμπαγείσης

Διὰ τί εἰσέρχονται οἱ δαίμονες εἰς ἀνθρώπους.

Τὸ δὲ τοὺς δαίμονας γλίχεσθαι εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰσδύειν σώματα, αἰτία αὕτη. πνεύματα ὄντες, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἔχοντες εἰς βρωτὰ, καὶ ποτὰ, καὶ συνουσίαν, μεταλαμβάνειν δὲ μὴ δυνάμενοι διὰ τὸ πνεύματα εἶναι, δεῖσθαι ὀργάνων τῶν πρὸς τὴν χρῆσιν ἐπιτηδείων, εἰς τὰ ἀνθρώπων εἰσίασι σώματα· ἵνα ὥσπερ ὑπουργούντων ὀργάνων τυχόντες, ὧν θέλουσιν ἐπιτυχεῖν, δυνατοὶ ὦσιν· εἴτε βρωτῶν, διὰ τοὺς ἀνθρώπου ὀδόντας· εἴτε συνουσίας, διὰ τὰ ἐκείνου αἰδοῖα. ὅθεν πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων φυγὴν ἡ ἔνδεια, καὶ ἡ νηστεία, καὶ ἡ κακουχία, οἰκειότατόν ἐστι βοήθημα. εἰ γὰρ τοῦ μεταλαμβάνειν χάριν εἰσέρχονται εἰς ἀνθρώπου σῶμα, δῆλον ὅτι κακουχίᾳ φυγαδεύονται. ἀλλ' ἐπειδὴ ἔνια δυνατώτερα τυγχάνοντα παραφιλονεικήσαντα, καὶ τιμωρούμενα, τῷ τιμωρουμένῳ παραμένει σώματι· διὰ τοῦτο χρὴ προσφεύγειν θεῷ εὐχαῖς καὶ δεήσεσιν, ἀπεχομένους πάσης ἀκαθάρτου προφάσεως· ὅπως ἡ τοῦ θεοῦ χεὶρ εἰς ἴασιν αὐτοῦ ἐπιψαῦσαι δυνηθῇ, ὡς ἁγνοῦ καὶ πιστεύοντος.

Δεῖ δὲ καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς τῷ θεῷ προσπεφευγέναι ὁμολογεῖν, καὶ διαμαρτύρεσθαι τὴν τοῦ δαίμονος οὐκ ἀπάθειαν, ἀλλὰ βραδύτητα. πάντα γὰρ τῷ πιστεύοντι γίνεται· ἀπιστοῦντι δὲ οὐδέν. ὅθεν αὐτοὶ οἱ δαίμονες εἰδότες ὧν ἐπικρατοῦσι, τὸ πίστεως τὴν ποσότητα, ἀναλογοῦσαν ἐπιμετροῦσιν αὐτῶν τὴν ἐπιμονήν. διὸ τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐπιμένουσι· τοῖς δὲ δυσπίστοις ἐμβραδύνουσι· τοῖς δὲ παντελῶς πιστεύουσι καὶ διορθοῦσιν, οὐδὲ πρὸς ῥοπὴν ὥρας συνεῖναι δύνανται. ἡ γὰρ ψυχὴ τῇ πρὸς θεὸν πίστει ὡς εἰς ὕδατος φύσιν τραπεῖσα, τὸ δαιμόνιον ὡς σπινθῆρα πυρὸς ἀποσβέννυσιν. κάματος οὖν ἐστιν ἑκάστῳ ἐκνοηθῆναι τὴν τοῦ ἑαυτοῦ δαίμονος φυγήν. ἀνακιρνάμενοι γὰρ ταῖς ψυχαῖς, ὅπως τις τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἀμελήσῃ, ἐνθυμήσεις πρὸς ἃ βούλονται ὑποβάλλουσιν ὡς τῷ ἑκάστου νοΐ.

Ὅθεν πολλοὶ οὐκ εἰδότες πόθεν ἐνεργοῦνται, ταῖς τῶν δαιμόνων κακαῖς ὑποβαλλομέναις ἐπινοίαις, ὡς τῷ τῆς ψυχῆς αὐτῶν λογισμῷ συντίθενται. διὸ πρὸς τοὺς σώζειν αὐτοὺς δυναμένους ἐλθεῖν ὀκνηρότεροι γίνονται, [21] καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐνεδρευόντων δαιμόνων ἀναλισκόμενοι ἀγνοοῦσιν. ὑπὸ μὲν οὖν τῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐνδομυχούντων δαιμόνων ἐπιδίδοται αὐτοῖς ἐνθυμεῖσθαι, ὡς οὐ δαίμονος ἐνοχλοῦντος, ἀλλὰ σωματικῆς νόσου· οἷον ἢ ὕλης δριμείας, ἢ χολῆς, ἢ φλέγματος, ἢ αἵματος ἀμετρίας, ἢ μήνιγγος φλεγμονῆς, ἢ ἄλλου τινός. εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἦν, οὐδὲ αὐτὸ ἀπήλλακται δαίμονος εἶδος εἶναι. ἡ γὰρ καθόλου καὶ γεώδης ψυχὴ, αἰτία πάντων βρωτῶν διικνουμένη, ὑπὸ τῆς πλείονος τροφῆς ἐπὶ πλεῖον προσληφθεῖσα, αὐτὴ μὲν ὡς συγγενεῖ ἑνοῦται τῷ πνεύματι, ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπου ψυχή· τὸ δὲ τῆς τροφῆς ὑλῶδες τῷ σώματι ἑνωθὲν, ὡς δεινὸς αὐτῷ ὑπολείπεται ἰός. διὸ ἐπὶ πάντων καλὸν ἡ αὐτάρκεια.

Περὶ πανουργίας δαιμόνων.

Τινὲς δὲ τῶν κακούργων δαιμόνων ἄλλως ἐνεδρεύουσιν. τὴν ἀρχὴν οὐδὲ ὅ τι ἐμφαίνοντες, ὅπως ἡ

---

hujuſmodi deductionibus oblectantur. Nam ſi quiſquam eſt parum fidens ingenioſæ arti, eamque ſuſpectam magis habens, quàm certam, is ego ſum. COT.

21. Καὶ τοὺς.] Ita in MS. abſque accentu. Unde conjicio τὸ ab exſcriptore fuiſſe omiſſum, ut prima manus poſuerit καὶ τοὺς. Ibid.

22. Δεῖ.

κατ' αὐτῶν σπουδὴ μὴ γίνηται. εὐκαίρως δὲ ὀργῆς προφάσει, ἔρωτος, ἢ ἄλλης τινὸς, ἢ τῷ ξίφει, ἢ βρόχῳ, ἢ κρημνῷ ἢ ἑτέρῳ τινὶ τὸ σῶμα αἰφνιδίως ἐνυβρίζουσι, καὶ εἰς τέλος κολασθησομένας καθυπᾶσιν τῶν ἀνακεκρασμένων τὰς ἠπατημένας αὐτοῖς ψυχὰς, ὡς ἔφαμεν, εἰς τὸ καθάρσιον χωρήσαντες πῦρ. ἄλλοι δὲ ἄλλως ἐνεδρευόμενοι οὐ προσίασιν ἡμῖν, ὑπὸ τῶν κακεργῶν δαιμόνων ἐνθυμήσεσιν ἀπατώμενοι, ὡς ὑπὸ μὲν τῶν θεῶν αὐτῶν ταῦτα πάσχοντες διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀμέλειαν, θυσίαις δὲ αὐτοὺς διαλλάσσειν δυνάμενοι· καὶ ὅτι μὴ χρὴ αὐτοὺς ἡμῖν προσιέναι, ἀλλὰ τοὐναντίον φεύγειν καὶ μισεῖν· καὶ ὅμως μισοῦσι καὶ φεύγουσι τοὺς μᾶλλον ἐλεοῦντας, καὶ ἐπ' εὐεργεσίᾳ αὐτοὺς διώκοντας.

Μισοῦντες οὖν καὶ φεύγοντες ἡμᾶς ἐνεδρεύονται, οὐκ εἰδότες πόθεν αὐτοῖς τὰ ἐναντία τῇ αὐτῶν σωτηρίᾳ φρονεῖν γίνεται. οὔτε γὰρ ἡμεῖς αὐτοὺς μὴ βουλομένους πρὸς σωτηρίαν νεῦσαι, βιάσασθαι δυνάμεθα· ἐπεὶ μὴ τοσαύτην νῦν κατ' αὐτῶν ἔχομεν ἐξουσίαν, οὔτε αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὴν κακίαν τοῦ δαίμονος ἐνθύμησιν νοῆσαι δύνανται. οὐ γὰρ ἴσασιν πόθεν αὐτοῖς αἱ τῶν κακῶν ἐνθυμήσεις ὑποβάλλονται. εἰσὶν δὲ ὅτε οἱ δαίμονες καθ' ἃς βούλονται μορφὰς ἐπιφαινόμενοι φοβοῦσιν. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τοῖς νοσοῦσι θεραπείας συντάσσουσιν. καὶ οὕτως τοῖς προηπατημένοις, θεῶν δόξαν ἀποφέρονται. καὶ ὅτι [22] δαίμονός εἰσι τοὺς πολλοὺς λανθάνουσιν· ἀλλὰ οὐχ ἡμᾶς τοὺς εἰδότας αὐτῶν τὸ μυστήριον, τίνος ἕνεκα τοιαῦτα πράττουσιν. ἑαυτοὺς κατ' ὄναρ καθ' ὧν τὴν ἐξουσίαν ἔχουσιν μεταμορφοῦντες· καὶ οὓς μὲν φοβοῦσιν, οἷς δὲ χρηματίζουσιν, καὶ θυσίας ἀπαιτοῦσιν, καὶ συνεστιᾶσθαι κελεύουσιν, ἵνα αὐτῶν τὰς ψυχὰς συμπίνωσιν.

Ὡς γὰρ οἱ δεινοὶ ὄφεις, τοῖς αὐτῶν πνεύμασιν τοὺς στρουθοὺς ἐπισπῶνται· οὕτω καὶ αὐτοὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας τῆς αὐτῶν τραπέζης, διά γε τῶν βρωτῶν καὶ ποτῶν ἀνακερασθέντες αὐτῶν τῷ νῷ, εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἐπισπῶνται βούλημα· μεταμορφοῦντες ἑαυτοὺς καθ' ὄναρ κατὰ τὰς τῶν ξοάνων ἰδέας, ἵνα τὴν πλάνην αὐξήσωσιν. τὸ γὰρ ξόανον οὔτε ζῶόν ἐστιν, οὔτε θεῖον ἔχει πνεῦμα, ὁ δὲ ὀφθεὶς δαίμων τῇ μορφῇ ἀπεχρήσατο. * πόσοι κατ' ὄναρ ὁμοίως ἄλλοις ὤφθησαν, καὶ * ὑπερσυναντήσαντες ἀλλήλοις, πρὸς τὸ καθ' ὄναρ ἀντιβάλλοντες οὐ συνεφώνησαν; ὥστε οὐκ ἔτι ὄναρ ἐπιφάνεια ἐκεῖνό ἐστιν· ἀλλ' ἢ δαίμονός ἐστιν, ἢ ψυχῆς τὰ ἐπιγεννήματα τοῖς * παρεῖα φόβοις καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀποδιδούσης τὰς ἰδέας. ἡ γὰρ φόβῳ τὸν νοῦν πληγεῖσα, διὰ ὀνείρων τὰς ἰδέας ἀποκυήσει. εἰ δὲ τὰ ξόανα οἴεσθε ὡς ἔμπνοα ὑπάρχοντα, τὰ τοιαῦτα ἐνεργεῖν δύνασθαι· ἐπὶ ζυγοῦ ἐπιστήσαντες αὐτὰ, ἴσου ὄντος τοῦ κανόνος, τὸ ἀντίρροπον ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλάστιγγος θέντες, ἀξιώσατε αὐτὰ ἢ ὁλκότερα γενέσθαι ἢ κουφότερα· καὶ οὕτως ἐὰν γένηται, ἔμπνοά ἐστιν· ἀλλ' οὐ γίνεται. εἰ δὲ ἔσται, οὔπω τὸ τοιοῦτο Θεός ἐστιν. καὶ γὰρ δακτύλῳ δαίμονος τοῦτο γενέσθαι δύναται. καὶ σκώληκες κινοῦνται, καὶ θεοὶ οὐ λέγονται.

* f. πόσοι
* f. ὕπαρ συναντήσαντες
* f. παροῦσι

Πῶς καὶ ἐκ προλήψεως ἕκαστος ἰδέας δαιμόνων εἰκονίζει.

Ὅτι δὲ πρὸς τὰς προσλήψεις ἡ ἑκάστου ψυχὴ ἰδέας δαιμόνων ἀπεικονίζει, καὶ οὐχ οἱ λεγόμενοι θεοὶ ἐπιφαίνονται, σαφές ἐστιν ἐκ τοῦ Ἰουδαίοις μὴ ἐπιφαίνεσθαι. ἀλλ' ἐρεῖ τις· πῶς οὖν χρηματίζουσιν τὰ μέλλοντα προσημαίνοντες; καὶ τοῦτο ψεῦδός ἐστιν· δεδόσθω δὲ ἀλήθεια εἶναι, οὔπω τὸ τοιοῦτο Θεός ἐστι. οὐ γὰρ εἴ τι μαντεύεται, Θεός ἐστιν. ὅτι καὶ πύθωνες μαντεύονται, ἀλλ' ὑφ' ἡμῶν ὡς δαίμονες ἐκριζούμενοι φυγαδεύονται. ἀλλ' ἐρεῖ τις. ἐνίοις θεραπείας προσφέρουσιν. ψεῦδός ἐστιν· δεδόσθω δὲ οὕτως ἔχειν, οὔπω τὸ τοιοῦτο Θεός ἐστιν. καὶ γὰρ ἰατροὶ ἰῶνται πολλοὺς, καὶ θεοὶ οὐκ εἰσίν. ἀλλά φησιν, ἰατροὶ οὐ πάντας ἰῶνται ἐκείνους ὧν τὴν πρόνοιαν ποιοῦνται· οὗτοι δὲ καὶ χρηματίσαντες ἰῶνται. ἀλλ'

contra illos adhibeatur diligentia: opportunè autem, occaſione iræ, amoris, aut alterius cujuſpiam; repentè ſeu gladio, ſeu laqueo, ſeu præcipitio, ſeu alio quodam, contumeliam inferunt corpori; & in fine punitioni ſubjiciunt deceptas ab ipſis eorum animas, quibuſcum fuere permiſti, (ſicut diximus) abeundo in ignem expiatorium. Alii verò homines aliter inſidias paſſi, non accedunt ad nos, decepti malignorum Dæmonum inſpirationibus; tamquam à Diis quidem ſuis iſta propter negligentiam erga eos patiantur, poſſint verò per ſacrificia in gratiam cum iis redire; quódque non debeant nobis accedere, ſed contrà fugere ac odio proſequi. Sicque oderunt ac refugiunt eos, qui illorum potiùs miſerentur, quique illos ad beneficia inſequuntur. Recogn. l. 4. n. 19.

XIV. Dum igitur nos odio habent & fugiunt, inſidiis appetuntur; ignari unde ipſis contingat ut contraria ſaluti ſuæ ſentiant. Neque enim nos, ſi nolint ad ſalutem propendere, cogere poſſumus; quia tantam nunc non habemus in ipſos poteſtatem: neque ipſi à ſeipſis pravam Dæmonis inſpirationem poſſunt intelligere. Neſciunt enim unde ſibi malorum ſuggerantur cogitationes. Porrò timentibus apparent iſti Dæmones quâ volunt formâ. Interdum verò ægrotis remedia præſcribunt. Atque ita ab iis quos priùs deceperunt, Deorum honorem reportant. Et quòd Dæmonis ſint multos latet; non tamen nos, qui eorum ſcimus myſterium, quam ob cauſſam hæc faciant; ut in ſomnis ſe transforment, adversùs illos qui in eorum ſunt poteſtate: & alios quidem terrent, alios verò monent oraculis, & poſcunt ſacrificia, ac ſecum veſci jubent, quò illorum deglutiant animas.

XV. Quemadmodum enim tetri ſerpentes, ſuo halitu paſſeres attrahunt: ſic & Dæmones, eos qui menſæ illorum participes ſunt; per cibos & potus cum mente eorum temperati, ad ſuam trahunt voluntatem; transformantes ſe in ſomnis juxta formas ſimulacrorum, ut errorem augeant. Nam ſimulacrum, neque animal eſt, neque divinum habet ſpiritum; qui verò apparuit Dæmon, ſpecie abuſus eſt. Quot ſimiliter homines per ſomnium ab aliis viſi ſunt; & inter vigilandum obvii facti, factaque comparatione cum ſomni viſo, non conſonuerunt? Adeò ut inſomnium hoc, jam non ſit apparitio; ſed acceſſiones vel Dæmonis, vel animæ, quæ ex præſentibus timoribus & cupiditate formas ſeu ideas exprimit. Illa enim timore mentem perculſa, per quietem ideas parit. Si autem exiſtimatis ſtatuas, ut pote vivas & ſpirantes, iſta poſſe efficere; in æquilibri ſtaterâ imponite eas, & in altera lance par pondus collocate, tuncque rogate illas ut aut graviores fiant aut leviores; atque ſi ita evenerit, vivunt: ſed non eveniet: quod etſi fieret, nondum hujuſmodi res eſſet Numen. Etenim Dæmonis digito id effici poteſt. Et vermes moventur, nec tamen dicuntur Dii.

XVI. Quòd autem ex anticipatione anima uniuſcujuſque, ideas Dæmonum effingat, non verò qui dicuntur Dii appareant, clarum eſt ex eo quòd à Judæis non cernantur. Sed objiciet aliquis; Quo modo igitur reſponſa dant, futura prænunciantes? Et hoc falſum eſt: ſed verum eſſe concedatur, nondum id Deus eſt. Non enim ſi quid vaticinatur, Deus eſt. Quia & Pythones præſagiunt; verùm à nobis, ut Dæmones, eradicati fugantur. At dicet quiſpiam; Nonnullis remedia tribuunt. Falſum eſt: ſed ita habere concedatur, nondum id eſt Deus. Etenim medici multos curant, nec Dii ſunt. Sed, inquit, medici non omnes illos ſanant, quorum curam ſuſcipiunt: hi verò & per oracula ſanant.

Quo modo ex anticipatione unuſquiſque ideas Dæmonum effingat; Rec. l. 4. n. 20.

22. Δαίμονός εἰσι.] F. δαίμονες. COT.

Tom. I.

23. Καὶ

ſanant. At ſciunt Dæmones quæ verè ad unumquemque morbum apta ſunt remedia. Quare cùm ſint periti medici, mederi valentes; & morbi hi ab hominibus poſſint curari; cúmque vates ſint, ſciantque quando quiſque morbus ex ſeipſo curetur; tunc dant remedia, ut ſibi eventum attribuant.

XVII. Alioqui cur poſt multum temporis promittunt curationes? Cur verò, ſi cuncta poſſunt, abſque rei alicujus admotione, non reddunt ſanitatem? Quam etiam ob cauſſam nonnullis quidem precantibus, remedia imperant; quibuſdam verò, interdumque magis familiaribus, non dant reſponſa? Scilicet, quando ſanitas ultro recuperanda eſt, pollicentur, ut ſibi vendicent. Alii vero ægroti, poſt preces caſu receptâ ſanitate, iis quos invocaverant adſcripſerunt, & donaria appenderunt. Qui autem poſt votum, decepti exſpirârunt, infortunia non poſſunt dedicare. Niſi quidam ex mortuorum propinquis adverſos indagârint ſucceſſus. Certè plura inveneritis adverſa proſperis. Sed nullus, iis præoccupatus, eorum redargutionem vult eloqui, reveritus, aut metuens; immò contrà, explorata illorum crimina occultant.

XVIII. Quàm multi verò & oracula ementiuntur, curationeſque ex iiſdem factas, quas juramentis quoque confirmant? Quot autem mercede ipſos ſe tradiderunt; qui commentis quibuſdam nonnulla ſponte paſſi; atque ita prædicantes; cùm è morbo per remedium convaluerint, oraculo promiſſam fuiſſe ſanitatem aſſerunt, ut ſtolidum cultum ſtabiliant? Quàm multa porrò ex illis principiò per magicam artem peracta ſunt, ut per ſomnia & oracula prædicerentur? attamen longo tempore hæc quoque fraus deſiit. Quot autem iſta firmare cupientes, præſtigiis utuntur? Cæterùm quod vaticinatur vel curat, non id ſtatim Deus eſt.

Sententia de Deo. XIX. Nam Deus omnia poteſt. Is enim eſt
Epit. n. 66. bonus ac juſtus, nunc in cunctos patient; ut qui voluerint, pœnitentiâ de malis à ſe commiſſis actâ, & vitâ piè tranſactâ; in die quo univerſa judicabuntur, pro merito percipiant. Quapropter nunc
Epit. ibid. Rec. l. 4. n. 32. incipite, propter bonam cognitionem, perſuaſi à Deo, reſiſtere veſtris pravis cupiditatibus & cogitationibus; quò poſſitis primam, quæ humano generi tradita fuit, ſalutarem obſervantiam revocare. Sic enim vobis continuò orientur bona; quibus acceptis, ab experientia malorum deinceps ceſſabi-
l. ſ. Hom. 3. n. 19. tis. Sed ei qui dedit agite gratias; cum pacis Rege, perpetuò ineffabilium bonorum regnum habituri. In præſenti verò, perenni flumine, vel fonte, aut etiam mari loti in ter beatâ invocatione; non ſolùm latitantes in vobis ſpiritus poteritis expellere; ſed ipſi non ampliùs delinquendo, & Deo indubitatè credentes, aliorum malos ſpiritus ac truculentos Dæmones, graveſque morbos abigetis. Et interdum ubi ſolùm viderint vos, fugient. Agnoſcunt enim eos qui ſe tradiderint Deo. Quare
Rec. l. 4. n. 7. 32. &c. l. 5. n. 2. honorantes eos ac veriti fugiunt: ſicut heri vidiſtis, quo modo cùm ego diſtuliſſem poſt allocutionem orare pro iis qui morbis affictabantur; Dæmones propter honorem Religionis, exclamârunt, & ne parvo quidem tempore potuerunt ſuſtinere.

Quinam Dæmonas non timeant. XX. Nolite ergo arbitrari, nos alterius eſſe naturæ, ideoque Dæmonas non timere. Unius enim ejuſdemque vobiſcum ſumus naturæ, at non religionis. Quare vobis non multùm, ſed omnino meliores, vos quoque fieri ſimiles non invidemus, immò contrà conſilium damus; gnari quòd hæc

ἴσασιν οἱ δαίμονες τὰ ὄντα πρὸς ἕκαστον πάθος προσφορώτατα βοηθήματα. διὸ ἰατροὶ ἐπιστήμονες ἰᾶσθαι δυνάμενοι, καὶ πάθη τὰ ὑπὸ ἀνθρώπων ἰαθῆναι δυνάμενα· ἀλλὰ καὶ μαντικοὶ ὄντες, καὶ εἰδότες πότε ἕκαστον ἐξ αὐτομάτου θεραπευθήσεται, τότε συντάσσουσιν τὰς θεραπείας, ἵνα ἑαυτοῖς ἐπιγράψωσιν.

Ἐπεὶ διὰ τί μετὰ πολὺν χρόνον χρηματίζουσι τὰς ἰάσεις; διὰ τί δὲ, εἰ πάντα δύνανται, ἄνευ δὲ προσφέρειν τι τὴν ἴασιν οὐ ποιοῦνται; τίνος δὲ ἕνεκα τοῖς μὲν δεξαμένοις θεραπείας προστάσσουσιν, ἐνίοις δὲ ἐσθ' ὅτε καὶ οἰκειοτέροις οὖσιν οὐ χρηματίζουσι; ὅταν ὁπόταν ἐξ αὐτομάτου θεραπεία μέλλῃ γενέσθαι, ἐπαγγέλλονται, ἵνα ἑαυτοῖς ἐπιγράψωσιν. ἄλλοι δὲ νοσήσαντες, καὶ δεξάμενοι, ἐξ αὐτομάτου ὑγιάναντες, οὓς ἐπεκαλέσαντο ἐπιγράψαι, καὶ ἀναθήματα ἐποίησαν. οἱ μέντοι γε μετὰ εὐχὴν διαφωνήσαντες, τὰς ἀποτυχίας ἀναθεῖναι οὐ δύνανται. πλὴν εἰ οἱ συγγενεῖς τῶν τεθνεώτων ἐξ αὐτῶν πολὺ συνεζήτησαν τὰς ἀποτυχίας, πλείονας ἂν εὑρήκατε τὰς ἀποτυχίας τῶν ἐπιτευγμάτων. ἀλλ' οὐδεὶς προειλημμένος αὐτοῖς, τὸν κατ' αὐτῶν ἔλεγχον ἐκφαίνειν θέλει, αἰδούμενος ἢ φοβούμενος· ἀλλὰ τοὐναντίον, τὰ περὶ αὐτῶν ἁμαρτήματα συγκρύπτουσιν.

Πόσοι δὲ καὶ καταψεύδονται χρηματισμοὺς, καὶ θεραπείας ἐξ αὐτῶν ἀποπληρωθείσας, καὶ ταύτας βεβαιοῦνται μεθ' ὅρκων; πόσοι δὲ ἐπὶ μισθῷ ἑαυτοὺς ἐξέδοσαν, οἳ ἐνίων ἐπινοιῶν πάσχειν τινὰ ἀναδεξάμενοι, καὶ οὕτως κηρύξαντες, αὐτῶν τε πάθος ἀντιπαθείᾳ ἀποκατασταθέντες, κεχρηματίσθαι τὴν θεραπείαν λέγουσιν, ἵνα τὸ ἀναίσθητον ἐπιγράψωσι σέβασμα; πόσα δὲ αὐτῶν ἐν κατ' ἀρχῆς μαγικῇ τέχνῃ ἐπλάσθη, ἵνα ὀνειροπολῇ καὶ χρηματίζῃ; καὶ ὅμως μακρῷ χρόνῳ καὶ ταῦτα διεφάνησαν. πόσοι δὲ τὰ τοιαῦτα κρατύνειν θέλοντες, γοητεύουσιν; πλὴν οὐχί τι μαντικόν ἐστιν ἢ θεραπευτικόν, τοῦτο Θεός ἐστιν.

Ὁ γὰρ Θεὸς πάντα δύναται. ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, νῦν πᾶσιν μακροθυμῶν, ἵνα οἱ βουλόμενοι, ἐφ' οἷς ἔπραξαν κακοῖς μεταμεληθέντες, [23] καὶ πολιτευσάμενοι, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ τὰ πάντα κρίνεται κατ' ἀξίαν ἀπολαύσωσιν. διὸ νῦν ἄρξασθε, ἀγαθῆς γνώσεως αἰτίᾳ, Θεῷ πειθόμενοι, ἀντιλέγειν ὑμῶν ταῖς κακαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἐννοίαις· ἵνα δυνηθῆτε ἀνακαλέσασθαι τὴν πρώτην τῷ ἀνθρωπίνῳ παραδοθεῖσαν σωτήριον θρησκείαν. οὕτω γὰρ ὑμῖν ἐξαυτῆς ἀνατελεῖ τὰ ἀγαθά· ἅ τινα λαβόντες, πείρᾳ τῶν κακῶν τὸ λοιπὸν καταλείψετε. ἀλλὰ τῷ δεδωκότι εὐχαριστήσατε, μετὰ δὲ τοῦ εἰρήνης βασιλέως ἀεὶ τῶν ἀπορρήτων [24] βασιλεύσοντες ἀγαθῶν. ἐν δὲ τῷ παρόντι ἀενάῳ ποταμῷ, ἢ πηγῇ, ἔστι γε νῦν θαλάσσῃ ἀπολουσάμενοι ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἐπονομασίᾳ, οὐ μόνον τὰ ἐνδομυχοῦντα ὑμῖν πνεύματα ἀπελάσαι δυνήσεσθε, ἀλλὰ αὐτοὶ μηκέτι ἁμαρτάνοντες, καὶ Θεῷ ἀνενδοιάστως πιστεύοντες, τὰ ἄλλων κακὰ πνεύματα καὶ δαιμόνια χαλεπὰ σὺν τοῖς δεινοῖς πάθεσιν ἀπελάσετε. ἐνίοτε δὲ μόνον ἐνιδόντων ὑμῶν φεύξονται. ἴσασιν γὰρ τοὺς ἀποδεδωκότας ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. διὸ τιμῶντες αὐτοὺς πεφοβημένοι φεύγουσιν· ὥσπερ ἐχθὲς ἑωράκατε, πῶς ἐμοῦ ἀναθεμένου μετὰ τὴν προσομιλίαν εὔξασθαι ὑπὲρ τῶν πασχόντων αὐτὰ τὰ πάθη, τῇ πρὸς τὴν θρησκείαν τιμῇ ἀνέκραγον, βραχεῖαν ὥραν σχεῖν μὴ δυνηθέντα.

Μὴ οὖν νομίσητε ὅτι ἡμεῖς ἄλλης φύσεως ὄντες, διὰ τοῦτο δαίμονας οὐ φοβούμεθα. τῆς γὰρ αὐτῆς ὑμῖν ἐσμὲν φύσεως, ἀλλ' οὐ θρησκείας. διὸ ὑμῶν οὐ πολὺ, ἀλλὰ τὸ πᾶν κρείττονες ὄντες, καὶ ὑμᾶς τοιούτους γενέσθαι οὐ φθονοῦμεν, ἀλλὰ τοὐναντίον συμβουλεύομεν, εἰδότες ὅτι τοὺς Θεῷ προση-

κου-

Περὶ Θεοῦ γνώμη.

Τίνες οἱ μὴ φοβούμενοι δαίμονας.

23. Καὶ πολιτευσάμενοι.] Adde ex Regio MS. καλῶς. Mox idem Codex, τῶν περὶ αἰῶνα. Et paullò pòſt, [illegible]. COT.

24. Βασιλεύσοντες.] Liber MS. βασιλεύοντες pro βασιλεύσοντες, aut βασιλεύοντες. Epitome, ἀπολαύοντες. Ibid.

25. Περὶ

κεκαθικότες, ταῦτα πάντα ἀγνώστως προστιμᾷ καὶ φοβεῖται.

Πῶς ἄρχουσι δαιμόνων. Ὥσπερ γὰρ τρόπον, Καίσαρος χιλιάρχῳ οἱ ὑποκείμενοι στρατιῶται, διὰ τὸν τὴν δεδωκότα ἐξουσίαν τὸν εἰληφότα εἴδασιν τιμᾶν, τοσοῦτον ὥς' ἂν τοὺς ἐφεστῶτας λέγειν τούτῳ, ἐλθὲ, καὶ ἔρχεσθαι, καὶ ἄλλῳ, ὕπαγε, καὶ ὑπάγεσθαι· οὕτως καὶ ὁ Θεῷ ἑαυτὸν ἀποδοὺς, πιστὸς ὢν, δαίμοσί τε καὶ πάθεσιν μόνον λέγων, ἀκούεται, καὶ ὑποχωροῦσιν δαίμονες, πολὺ ἰσχυρότεροι ὄντες τῶν κελευόντων. ἀφράστῳ γὰρ δυνάμει τὸν ἑκάστου νοῦν ὁ Θεὸς ὑποτάσσει ᾧ βούλεται. ὡς γὰρ τὸν Καίσαρα πεφόβηνται ἄνθρωπον ὄντα πολλοὶ ἡγεμόνες μετὰ πασῶν τῶν παρεμβολῶν καὶ πόλεων, τῆς ἑκάστου καρδίας * τῶν ὅλων εἰκόνα προστιμᾶν σπευδούσης· Θεοῦ γὰρ βουλῇ τὰ πάντα δεδουλωμένα φόβῳ, τὴν αἰτίαν οὐκ οἶδεν· οὕτω καὶ τὸν Θεῷ προσφεύγοντα, καὶ τὴν δικαίαν πίστιν ὥσπερ εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ βαστάζοντα καρδίᾳ, πάντα τὰ παθοποιὰ πνεύματα τιμᾷ καὶ φεύγει, φυσικῇ τινὶ ὁδῷ πεφοβημένα.

* f. insere τὸ vel Θεοῦ

Ἀλλ' ὅμως * καὶ πάντες δαίμονες μετὰ πάντων τῶν παθῶν ὑμᾶς φεύγωσιν, οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ μόνῳ χαίρειν, ἀλλ' ἐν τῷ δι' εὐαρεστίαν τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐν οὐρανῷ ὡς ἀεὶ ζώντων ἀναγεγράφθαι. οὕτω τὸ θεῖον ἅγιον δαίμονας φυγαδεῦον, εἰς τὴν ἄλλου ἴασιν γίνεται. ταῦτα δὲ λέγομεν, οὐχ ὡς ἀποτρέπομενοι τὸ μὴ δεῖν ἄλλοις βοηθεῖν· ἀλλ' ὅτι μὴ χρὴ ἐπὶ τούτῳ τυφωθέντας, ἑαυτῶν ἀμελεῖν. ἐσθ' ὅτε δέ τινας ἀνόμους ἄνδρας δαίμονες φεύγουσιν δι' ὄνομα τίμιον· καὶ ἐνεδρεύονται ὅ, τε ἀπελάσας, καὶ ἱστορήσας. ὁ μὲν ἀπελάσας, ὡς διὰ δικαιοσύνην προτιμηθεὶς, οὐκ εἰδὼς τοῦ δαίμονος τὸ κακοῦργον· ἅμα τε γὰρ τὸ ὄνομα τετίμηκεν, καὶ τῇ φυγῇ τὸν ἀσεβῆ εἰς οἴησιν δικαιοσύνης περιβέβληκεν. τοῦ μὴ μετανοεῖν ὑπέπεισεν. ὁ δὲ ἱστορήσας, ὡς εὐσεβεῖ συγχρησάμενος τῷ ἀπελάσαντι, πρὸς τὴν ὁμοίαν πολιτείαν σπεύσας ἀπόλλυται. ἐνίοτε δὲ καὶ τοὺς μὴ Θεοῦ προσκειμένους ὅρκους φεύγειν ὑποκρίνονται, ἵνα ἀπατήσαντες αὐτοὺς, ὅτε θελήσωσιν ἀπολέσωσι.

* f. κἂν

Καὶ τοῦτο οὖν ὑμᾶς εἰδέναι βουλόμεθα. ὅτι ἐὰν μή τις ἑαυτὸν δαίμοσιν δοῦλον ἐκδῷ, ὡς πρώην εἶπον, ὁ δαίμων τὴν κατ' αὐτοῦ ἐξουσίαν οὐκ ἔχει. ἕνα οὖν Θεὸν σέβειν ἑλόμενοι, καὶ τραπέζης δαιμόνων ἀποσχόμενοι, καὶ σωφροσύνην μετὰ φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης ἀναδεξάμενοι, καὶ τρισμακαρίᾳ ἐπονομασίᾳ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν βαπτισάμενοι, τὸ ὅσον δύνασθε ἐπὶ τὸ τέλειον τῆς ἁγνείας ἑαυτοὺς ἐπιδιδόναι, δύνασθε κολάσεως αἰδίου ῥυσθέντες, αἰωνίων ἀγαθῶν κληρονόμοι καταστῆναι. ταῦτα εἰπὼν, τοὺς ὑπὸ παθῶν ὀχλουμένους προσιέναι ἐκέλευσεν, καὶ οὕτως πολλοὶ παρὰ τῶν ἐχθὲς θεραπευθέντων συνεληλυθότας προσιόντων. ὁ δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς, καὶ εὐξάμενος, ἐξ αὐτῆς ἰασάμενος, ἐντειλάμενος αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὀρθρώτερον συνεδρεύειν, αὐτὸς λουσάμενος, καὶ τροφῆς μεταλαβὼν, ὕπνωσεν.

Ὁ ΜΙΛΙΑ Ι.

Εἰς Τρίπολιν ἡμέρα γ'. Τῇ μὲν οὖν ἐν Τριπόλει τρίτῃ ἡμέρᾳ, ὀρθριώτερον ἐξ ὕπνου ἐγερθεὶς ὁ Πέτρος, εἰς τὸν κῆπον ᾔει, ἔνθα ἦν ὑδροχόιον μέγα, εἰς ὃ διηνεκῶς πλεῖστον ἔῤῥεεν ὕδωρ. ἐκεῖ λουσάμενος, εἶθ' οὕτως εὐξάμενος, ἐκαθέσθη· ἡμᾶς δὲ περικαθεζομένους, καὶ εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας, ὥσπερ ἀκοῦσαί τι βουλομένους, συνιδὼν, ἔφη.

Διαφορὰ ἀγνοούντων πρὸς τοὺς πεπλανημένους. Πολλή μοι δοκεῖ εἶναι διαφορὰ τῶν ἀγνοούντων, πρὸς τοὺς πεπλανημένους. ὁ γὰρ ἀγνοῶν ἐοικέναι μοι δοκεῖ ἀνδρὶ ἐπ' εὐδαιμονίαν πόλιν μὴ ὁρμᾶν * βουλομένῳ, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὰ ἐκεῖ καλά· ὁ δὲ πεπλανημένος, μαθόντι μὲν τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἀγαθὰ, ἐν δὲ τῷ ὁρμᾶν κατὰ τὴν ὁδὸν, τρίβον παραλλάξαντι, καὶ

* f. βουλομένου

omnia eos qui Deo conjuncti ſunt, ignotum mirumque in modum honorant ac metuunt.

XXI. Sicut enim Cæſaris tribuuu ſubjecti milites; propter eum qui poteſtatem dedit, ei qui poteſtatem accepit, honorem deferunt; in tantum, ut qui præpoſiti ſunt dicant huic, veni; & veniat; & alteri, vade, & vadat: ſic & qui ſe Deo tradiderit, eſtque fidelis, Dæmunibus ac morbis loquens dumtaxat, auditur; & recedunt Dæmones, qui multò fortiores ſunt jubentibus. Ineffabili quippe vi, Deus mentem ſingulorum ſubdit cui vult. Nam qoemadmodum Cæſarem, qui homo eſt, metuunt duces plurimi, cum omnibus caſtris & urbibus; ſingulorum corde imaginem Domini cunctorum venerari properante: Dei ſiquidem voluntate omnia timore iu ſervitutem redacta, cauſſam neſciunt: ita & eum qui ad Deum confugit, & fidem juſtam velut illius imaginem iu corde portat, cuncti murborum auctores ſpiritus hunorant & fugiunt, uaturali quadam ratione perterriti.

Qui modo imperent Dæmonibus.

Matt. 8. 9.

XXII. Attamen licèt cuncti Dæmones cum umnibus murbis vos fugiant, in eo ſolo uon eſt gaudendum; ſed in eo quòd propter beneplacitum nomina veſtra in cœlo, tamquam ſemper viventium, deſcripta ſunt. Sic & qoòd divinitus vir ſanctus Dæmonas ſugat, in alterius ſanitatem fit. Hæc verò dicimus, non quaſi uegemus aliis eſſe ſuccurrendum; ſed quia uun oportet ut eam ob rem elati, negligamus nos. Contingit autem aliquando ut Dæmones viros quoſdam impios fugiant, propter venerandum nomen: tuncque inſidiis appetuntur, & qui expellit, & qui cernit. Qui expellit; quaſi propter juſtitiam fuerit bonoratus, neſciens Dæmonis malitiam: ſimul euim ac nomen honore proſecutus eſt, & fugâ impium in opinionem juſtitiæ iujecit, ad pœnitentiam non agendam fraude induxit. Qui verò cernit; dum commercium babet cum expellente, tamquam cum homine pio, ad ſimilem vivendi rationem feſtinans, perit. Iuterdum verò & eos qui ad Deum non referunt adjurationes, fugere ſimulant; ut deceptos, cùm voluerint, intermant.

Luc. 10. 20.

XXIII. Et hoc igitur vos ſcire volumus, quòd niſi quis ſeipſum Dæmonibus ſervum tradat; quemadmodum dixi mox, Dæmon non habet poteſtatem in eum. Itaque unius Dei cultum amplexi, Dæmonum menſâ abſtinentes, temperantiam cum humanitate ac juſtitia conſectati, & ter beatâ invocatioue in remiſſionem peccatorum baptizati; vos pro viribus ad puritatis perfectionem tradendo; poteſtis ab æterna eripi damuatione, & bonorum æternorum conſtitui hæredes. Quæ poſtquam dixiſſet; eos qui ægritudinibua vexabantur juſſit accedere: & ita multi, propter eos quos heſterno die curatos viderant, convenieutes acceſſerunt. Ille verò impoſitis ſuper eos manibus, & precatus, confeſtim ſanavit; præcepitque cum iis, tum aliis, ut majori mane convenirent: atque lotus, ciboque ſumpto, ſumno ſe tradidit.

Epit. n. 66. &c.

HOMILIA DECIMA.

I. TErtio itaque apud Tripolim die, maturiùs è ſomno ſuſcitatus Petrus, ingreditur in hortum, ubi ingens erat aquæ receptaculum, in quod continuè plurima fluebat unda. Ibi lotus, ſicque poſtea precatus, conſedit: nos verò circumſedentes, ac in cum reſpicientes, quaſi qui aliquid deſideraremus audire, animadvertens, dixit:

Tertia dies apud Tripolim.

II. Multa mihi videtur eſſe differentia inter ignaros, & errantes. Qui enim ignorat, videtur mihi ſimilis eſſe homini ad præclaram civitatem pergere nolenti, inſcitiâ bouorum ibi poſitorum: qui verò errat, homini ſcienti quidem civitatis buna, ſed qui in itinere ſuſcepto ſemitam mutave-

rit, ideoque aberrârit. Ad eum igitur modum puto magnam eſſe differentiam inter Idolorum cultores, & eos qui in vera religione peccant. Nam Idolorum cultores, vitam æternam neſciunt, quam ideo nec appetunt: quod enim ignorant, non poſſunt diligere. Qui autem unum Deum colere ſibi propoſuerunt, & æternam vitam bonis datam edocti ſunt; ſi quid coutra voluntatem Dei aut crediderint aut fecerint, aſſimilantur iis qui ex ſupplicii civitate eruperunt, ut venirent ad urbem felicitatis, atque in itinere à rectâ viâ aberrârunt.

III. Hæc cùm nobis ediſſereret; ingreſſus eſt ad hujuſmodi referenda deſtinatus aliquis ex noſtris, ut nunciaret illi; Magna hominum multitudo, Domine mi Petre, pro foribus ſtat. Ejus ergo permiſſu intravit magna hominum frequentia. Ille verò ſurgens, & in baſi heſternâ poſitus, cùm
Rec. l. 5. n. 2. &c. religionis ritu ſalutâſſet, dixit; Dei, creatoris cœli & terræ omniumque iis contentorum, (ut verus nos docuit Propheta) ad imaginem & ad ſimilitudinem homo factus, conſtitutus eſt ut imperaret ac dominaretur. Dico autem in ea quæ ſunt in aëre, terrâ, & aquis, Quemadmodum ex ipſa re cernere eſt. Nam induſtriâ ſuâ, quæ in aëre verſantur dejicit, quæ in profundo degunt extollit, quæ terram incolunt venatur, quamvis robore multùm præſtantiora; elephantos, inquam, & leones, ac ſimilia.

IV. Quamdiu ergo juſtus exſtitit, omnibus malis ſuperior fuit, ac velut in corpore immortali experimentum doloris capere non poterat. Ubi autem peccavit, ſicut die heſterno & illum præcedente oſtendimus, tamquam factus ſervus peccati, cunctis perpeſſionibus ſubjacuit, & omnibus bonis juſto judicio privatus eſt. Haud enim æquum fuiſſet, ut relicto datore, data apud ingratos manerent. Unde per exſuperantem miſericordiam, quò unà cum prioribus futura quoque æterna perciperemus bona, ſuum miſit Prophetam. Qui Propheta nobis præcepit, ut diceremus vobis quæ ſentire & facere debeatis. Eligite ergo, & capeſſite.
Quænam ſentire oporteat. Id in veſtrâ ſitum eſt poteſtate. Equidem quæ ſentire debetis, iſta ſunt; Omnium auctorem Deum venerari: quem ſi mente receperitis, ab ipſo cum prioribus commodis futura quoque perpetua bona conſequemini.

Exhortatio. V. Voſmet igitur ad utilia poteritis perſuadere,
Recogn. l. 5. n. 13. &c. ſi ad latitantem in veſtro corde horridum ſerpentem, velut incantantes, dixeritis; *Dominum Deum*
Matt. 4. 10. *revereberis, & illi ſoli ſervies.* Ex tota ergo mente convenit eum ſolum vereri, non ut iniquum, ſed ut juſtum. Etenim iniquum quis veretur, ne iniquè de medio tollatur; juſtum verò, ne in peccato deprehenſus pœnas det. Poteſtis itaque per timorem erga illum, effugere multos noxios metus. Unum enim cunctorum Dominum & Creatorem niſi timeatis, omnium malorum ſervi magno veſtro incommodo eritis: Dæmonum, inquam, & morborum, omniſque rei quæ aliquo modo poteſt nocere.

VI. Cum fiducia ergo ad Deum accedite, qui principiò ad cunctis imperandum & dominandum facti eſtis. Qui ipſius fertis, in corpore imaginem, pariter feratis in mente, ſententiæ ſimilitudinem. Quoniam igitur animâ facientes ſimilia cum brutis animantibus, humanam animam perdidiſtis; inſtar porcorum effecti, Dæmonum facti fuiſtis petitio. Itaque ſi Dei legem receperitis, fietis homines. Neque enim brutis animantibus dici poteſt; Non occides, Non adulterabis, Non furaberis, & ſequentia. Quare ne vobis invideatis, ut ad primam revocati introeatis nobilitatem. Fieri enim id po-

διὰ τῶν πλανωμένων. οὕτως οὖν μοι δοκεῖ πολλὴν διαφορὰν εἶναι τῶν εἴδωλα σεβόντων πρὸς τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ ἁλισκομένους. οἱ μὲν γὰρ εἴδωλα σέβοντες, ἀγνοοῦσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἣν οὐκ εἰδότες οὐδὲ ὀρέγονται αὐτῆς· ὃ γὰρ μὴ ἴσασιν, ἀγαπᾶν οὐ δύνανται. οἱ δὲ τὸν ἕνα Θεὸν σέβειν ἑλόμενοι, καὶ αἰώνιον ζωὴν τοῖς ἀγαθοῖς διδομένην μεμαθηκότες, ἐάν τι παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, ἢ πιστεύσωσιν, ἢ ποιήσωσιν, ἐοίκασι τοῖς τὴν μὲν πόλιν τῆς τιμωρίας * ἐκβεβηκόσιν ἐλθεῖν εἰς τὴν εὐθηνουμένην, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς εὐθείας πλανηθεῖσιν. * f. ἐκδεδρακόσιν

Ταῦτα αὐτοῦ διαλεγομένου ἡμῖν, εἰσῆλθέ τις τῶν ἡμετέρων ἐπὶ τῷ ἀπαγγέλλειν αὐτῷ, ὁ τὰ τοιαῦτα καθεστηκὼς λέγων· πολλοὶ ὄχλοι, κύριέ μου Πέτρε, πρὸ τῶν θυρῶν ἑστήκασιν. Ἐπιτρέψαντος οὖν αὐτοῦ, πολὺς εἰσεισῆλθεν ὄχλος. ὁ δὲ ἐγερθεὶς, καὶ τῇ ἐχθὲς βάσει ἐπιστὰς, τῷ τῆς θεοσεβείας ἔθει προσαγορεύσας ἔφη· Θεοῦ δὲ τὸν οὐρανὸν κτίσαντος, καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς πεποιηκότος, ὡς ἀληθὴς εἴρηκεν ἡμῖν προφήτης, ὁ ἄνθρωπος κατ᾽ εἰκόνα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν γεγονὼς, ἄρχειν τε καὶ κυριεύειν κατεστάθη. λέγω δὲ τῶν ἐν ἀέρι, καὶ γῇ, καὶ ὕδασιν. ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματός ἐστι συνιδεῖν, ὅτι τῇ ἑαυτοῦ συνέσει, τὰ μὲν ἐν ἀέρι φέρει κάτω, τὰ ἐν βυθῷ ἀνάγει ἄνω, τὰ ἐν γῇ ἀγρεύει, καίτοι γε κατὰ ἀλκὴν αὐτοῦ πολλῷ μείζονα ὄντα· λέγω δὲ ἐλέφαντας καὶ λέοντας, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.

Ὅτι μὲν οὖν δίκαιος ὑπῆρχεν, καὶ πάντων παθημάτων ἀνώτερος ἦν, ὡς ἀθανάτῳ σώματι, τοῦ ἀλγεῖν πεῖραν λαβεῖν μὴ δυνάμενος. ὅτε δὲ ἥμαρτεν, ὡς ἐχθὲς καὶ τῇ πρὸ αὐτῆς ἐδείξαμεν, ὡς δοῦλος γενόμενος τῆς ἁμαρτίας, πᾶσιν ὑπέπεσεν τοῖς παθήμασιν, πάντων καλῶν δικαίᾳ κρίσει στερηθείς. οὐ γὰρ εὔλογον ἦν τοῦ δεδωκότος ἐγκαταλειφθέντος, τὰ δοθέντα παραμένειν τοῖς ἀγνώμοσιν. ὅθεν ἐξ ὑπερβαλλούσης αὐτοῦ φιλανθρωπίας, [25] πρὸς τῷ ἀπολαύειν ὑμᾶς, ἅμα τοῖς προτέροις καὶ τὰ ἐσόμενα αἰώνια ἀγαθὰ, τὸν αὐτοῦ ἔπεμψεν προφήτην. ὁ δὲ προφήτης ἡμᾶς πρὸς ὑμᾶς λέγειν ὑμῖν ἃ δεῖ φρονεῖν καὶ ποιεῖν ἐνετείλατο. ἕλεσθε οὖν, ὃ ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ κεῖται ἐξουσίᾳ. ἃ μὲν οὖν δεῖ φρονεῖν, ἐστὶ ταῦτα· τὸν πάντα πεποιηκότα σέβειν Θεόν· ὃν ἂν ἀπολάβητε τῷ νῷ, ὑπ᾽ αὐτοῦ ἀπολήψεσθε ἅμα τοῖς πρώτοις καλοῖς καὶ τὰ ἐσόμενα αἰώνια ἀγαθά. *Τίνα δεῖ φρονεῖν.*

Πείσαι οὖν ἑαυτοὺς πρὸς τὰ συμφέροντα δυνήσεσθε, ἐὰν περὶ τοῦ ἐμφωλεύοντι ἐν τῇ ὑμετέρᾳ καρδίᾳ δεινῷ ὄφει, ὥσπερ ἐπᾴδοντες λέγητε· Κύριον τὸν Θεὸν φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Ἐκ παντὸς οὖν λογισμοῦ συμφέρει τὸ αὐτὸν μόνον φοβεῖσθαι, οὐχ ὡς ἄδικον, ἀλλ᾽ ὡς δίκαιον. καὶ γὰρ ἄδικόν τις φοβεῖται, μὴ ἀδίκως ἀναιρεθῇ· καὶ τὸν δίκαιον, μὴ ἁμαρτίᾳ φωραθεὶς τιμωρηθῇ. δύνασθε οὖν ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ πολλῶν τῶν ἐπιβλαβῶν ἀπαλλαγῆναι φόβων. ἕνα γὰρ τὸν πάντων κύριον καὶ ποιητὴν ἐὰν μὴ φοβῆσθε, πάντων τῶν κακῶν δοῦλοι ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν βλάβῃ ἔσεσθε· λέγω δὲ δαιμόνων, καὶ παθημάτων, καὶ παντὸς ᾧ δή τινι τρόπῳ βλάπτειν δυναμένου. *Παραίνεσις.*

Θαρσήσαντες οὖν * προσίτε τῷ Θεῷ, οἱ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῷ πάντων ἄρχειν καὶ κυριεύειν γεγενημένοι. οἱ τοίνυν ἔχοντες αὐτοῦ ἐν μὲν τῷ σώματι τὴν εἰκόνα, ὁμοίως τε ἔχοντες ἐν τῷ νῷ τῆς γνώμης τὴν ὁμοιότητα. ἐπεὶ οὖν ἀλόγοις ζῴοις * ἐοικότα πράξαντες * τῆς * ψυχῆς, τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν ἀπολέσαντες, ὥσπερ χοῖροι γινόμενοι, δαιμόνων αἰτήματα ἐγένεσθε. ἐὰν οὖν τοῦ Θεοῦ νόμον ἀναδέξησθε, ἄνθρωποι γίνεσθε. οὐ γὰρ οἷον ἀλόγοις ζῴοις ἐστὶν εἰπεῖν· οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, καὶ τὰ ἑξῆς. διὸ μὴ φθονήσητε ἑαυτοῖς, ὡς τὴν πρώτην ἀνακαλούμενοι εἰσελθεῖν εὐγένειαν. δυνατὸν γάρ
* f. [illegible] * f. ἑαυτῷ * f. τῇ ψυχῇ

25. Περὶ τοῦ.] αὐτὸ τί, COT.

26. Ἐὰν

γάρ ἐστιν, [26] ἐὰν τῷ Θεῷ διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων ἐξομοιωθῆτε. καὶ διὰ τῆς ὁμοιότητος υἱοὶ ἐκείνου εἶναι λογισθέντες, πάντων δεσπόται ἀποκατασταθῆναι δυνήσεσθε.

Παραίνεσις. Ἄρξασθε οὖν ἀποδύεσθαι τῶν ματαίων εἰδώλων τοὺς ἐπιβλαβεῖς φόβους, ὅπως τὴν ἄδικον φύγητε δουλείαν· δεσπόται γὰρ γεγόνασιν ὑμῶν ἐκεῖνοι, οἳ καὶ εἰς δούλους ὑμῖν ἄχρηστοι τυγχάνουσιν. λέγω δὲ περὶ ὕλης τῶν ἀψύχων ἀγαλμάτων, τῶν μηδὲ πρὸς τὸ δουλεύειν ὑμῖν χρησιμευόντων. ὅτι γὰρ οὐκ ἀκούει, ὅτι βλέπει, ὅτι αἰσθάνεται, ἀλλ' οὐδὲ μὴν κινηθῆναι δύναται. εἰ γὰρ θέλοι τις ὑμῶν οὕτως ὁρᾶν ὡς ὁρᾷ, καὶ ἀκούειν ὡς ἀκούει, καὶ αἰσθάνεσθαι, καὶ κινεῖσθαι; ἀλλ' ἀπείη τοιαύτῃ λοιδορίᾳ λοιδορεῖν πάνθ' ὅτι οὖν ἄνθρωπον, εἰκόνα περιφέροντος Θεοῦ, εἰ καὶ τὴν ὁμοιότητα ἀπώλεσεν.

Περὶ τῆς θεῶν αὐτῶν ὕλης [illegible] Τοὺς γοῦν θεοὺς ὑμῶν τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυρέους, ἢ καὶ ἐξ ἄλλης τινὸς ὕλης γεγενημένους, εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν φύσιν ἀποκαταστήσατε. εἴς τε φιάλας λέγω, καὶ λεκάνας, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὅσα ὑμῖν πρὸς ὑπηρεσίαν χρήσιμα εἶναι δύναται. καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀπαρχῆς δοθέντα ἀγαθὰ ἀποκατασταθῆναι δυνήσεται. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖτε· οὐκ ἐῶσιν ἡμᾶς τοῦτο ποιῆσαι οἱ τῶν ὑφεστώτων νόμοι. καλῶς, ὅτι νόμοι, καὶ οὐκ αὐτῶν τῶν εἰκαίων σεβασμάτων ἡ μὴ οὖσα δύναμις. πῶς οὖν αὐτοὺς θεοὺς νενομίκατε, ὑπὸ ἀνθρωπίνων νόμων ἐκδικουμένους, ὑπὸ κυνῶν φρουρουμένους, ὑπὸ ὄχλων φυλασσομένους; καὶ ταῦτα ἐὰν χρύσεα, ἢ ἀργύρεα, ἢ χάλκεα. τὰ γὰρ λίθινα, ἢ ὀστράκινα, ὑπὸ τῆς ἀτιμίας φυλάσσεται, ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος λίθινον ἢ ὀστράκινον ὀρέγεται κλέψαι θεόν. ὥστε μεγάλῳ κινδύνῳ ὑπόκεινται οἱ ἐκ πολυτελεστέρας ὕλης γεγενημένοι ὑμῶν θεοί. [27] πῶς δὴ καὶ θεοί εἰσιν κλεπτόμενοι, χωνευόμενοι, σταθμιζόμενοι, φρουρούμενοι;

Ὦ τῆς ταλαιπώρου ἀνθρώπων φρενός, νεκρῶν νεκρότερα δεδιότων. οὐδὲ γὰρ νεκρὰ αὐτὰ λέγειν δύναμαι, τὰ μηδέποτε ζήσαντα. εἰ μὴ ἐκτὸς τάφοι ἀρχαίων ἀνθρώπων εἰσίν. ἐνίοτε γὰρ ἐπιβάς τις ἀγνῶτας τόπους, οὐκ οἶδεν ὡς ὁρᾷ ναούς, πότερόν ποτε νεκρῶν ἀνδρῶν μνήματά ἐστιν, ἢ τῶν λεγομένων θεῶν. πυθόμενος δέ, καὶ ἀκούσας ὅτι θεὸν προσκυνήσειεν, οὐκ * αἰδεσθείς, ὅτι εἰ μὴ ἐξετάσας μεμαθήκει, διὰ τὸ ἴσον τῆς ὁμοιότητος, ὡς νεκροῦ μνημεῖον ἂν παρεληλύθει. πλὴν οὐ χρή με πρὸς * τὴν τῆς τοσαύτης δεισιδαιμονίας πλείω πρόχειρον ἀπόδειξιν. ῥᾴδιον γάρ ἐστι τῷ θέλοντι νοῆσαι ὅτι οὐδέν ἐστιν, ἐκτὸς εἰ μή τις οὐ βλέπῃ. πλὴν χρὴ νῦν ἄκουσον, ὅτι οὐκ ἀκούει· καὶ νόησον, ὅτι οὐ νοεῖ. χεῖρες γὰρ αὐτὸ θνητοῦ ἀνθρώπου ἐποίησαν. εἰ δὲ ὁ ποιήσας ἀπολέλοιπε, πῶς τὸ ὑπ' αὐτοῦ γεγονὸς οὐ λυθήσεται; τί οὖν θνητοῦ ἔργον προσκυνεῖς, παντελῶς ἀναίσθητον ὄν; ὁπότε οἱ λογισμοὺς ἔχοντες, οὐδὲ τὰ ζῷα προσκυνοῦσιν, οὐδὲ στοιχεῖα τὰ ὑπὸ Θεοῦ γεγενημένα κολακεύουσιν. λέγω δὲ οὐρανόν, ἥλιον, σελήνην, * ἀστέρας, θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὀρθῶς κρίνοντες μὴ δεῖ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα προσκυνεῖν, ἀλλὰ τὸν τούτων δημιουργὸν καὶ χορηγὸν σέβειν Θεόν. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ αὐτὰ χαίρει, ὅτι τὴν τοῦ πεποιηκότος τιμὴν οὐδεὶς αὐτοῖς προσῆψεν.

* f. αἰδεῖται.

* Videtur vacare.

* f. ἄστρα, γῆν, ex Rec. 5. 16.

Ἴδιον ἀγεννήτου. Περὶ γενητοῦ παντός. Αὐτοῦ γὰρ μόνου ἐστὶν ἡ ἔντιμος δόξα τοῦ μόνου ἀγεννήτου. ὅτι τὰ λοιπὰ πάντα γενητὰ τυγχάνει. ὡς οὖν τοῦ ἀγεννήτου ἴδιον τὸ θεὸς εἶναι· οὕτως πᾶν

teſt, ſi Deo per bona opera ſimiles efficiamini. Et per ſimilitudinem, filii ejus eſſe reputati, in dominium cunctorum reſtitui poteritis.

VII. Incipite ergo deponere vanorum Idulorum noxios metus, ut iniquam effugiatis ſervitutem. Domini namque veſtri facti ſunt illi, qui & ad ſervitium vobis fuiſſent inutiles. Loquor autem de materiâ inanimorum ſimulacrorum, quæ ne ad ſerviendum quidem vobis uſui eſſe poſſunt. Nam neque audiunt, neque vident, neque ſentiunt, ſed nec poſſunt moveri. An enim vellet aliquis veſtrûm, ſic videre, ut vident; & audire, ut audiunt; & ſentire, & moveri? Sed abſit hac contumeliâ afficere hominem quemlibet; qui Dei circumfert imaginem, etiamſi ſimilitudinem perdidit. *Exhortatio.*

VIII. Deos igitur veſtros aureos & argenteos, vel ex alia factos materia, in primam ſuam naturam reſtituite. In pocula, dico, & pelves, & reliqua omnia quæ vobis ad miniſterium poſſunt eſſe utilia. Atque hæc, vobis initio data bona, reddi poterunt. Sed forſan dicetis; Non permittunt nobis id facere præpoſitorum leges. Bene, quia leges; & non ipſorum futilium Numinum, quæ non eſt, virtus. Quâ ergo ratione Deos exiſtimâſtis, qui humanis legibus defenduntur, à canibus ſervantur, à populis cuſtodiuntur? & hoc ſi Idola fuerint aurea, vel argentea, vel ænea. Nam lapidea, aut fictilia, ipſâ ſui vilitate muniuntur: quia nemo hominum lapideum vel fictilem furari avet Deum. Adeò ut magno ſubjiciantur periculo, qui ex pretioſiori materia conſtant Dii veſtri. Et quo modo Dii ſunt, qui furto auferuntur, qui conflantur, appenduntur, qui cuſtodiuntur? *Contra Deos argumenta.*

IX. O miſerorum mortalium mentes, qui mortuis magis mortua verentur! Neque enim poſſum ea mortua dicere, quæ numquam vixerunt. Niſi fortè ſepulcra ſunt antiquorum hominum. Interdum ſi quidem ingreſſus aliquis loca ignota, neſcit an quæ videt templa, ſint hominum mortuorum monumenta, aut vocatorum Deorum. Interrogans verò, & audiens à ſe Deum adoratum, non pudore afficitur, quòd niſi percontando didiciſſet, propter æquam ſimilitudinem velut mortui prætериiſſet ſepulcrum. Sed non oportet ut in hac ſuperſtitione multam afferam probationem. Facile enim eſt volenti, intelligere quòd nihil ſit; niſi quis fortè nullatenus videat. Attamen vel nunc audi, ſimulacrum non audire; ac intellige, non intelligere. Nam illud, mortalis hominis manus fecerunt. Si autem qui fecit, obiit; quo modo ab illo factum, non deſtruetur? Cur itaque adoras mortalis opus, omnino ſenſu deſtitutum? Cùm qui mentem habent, nec animalia quidem adorent; nec elementa à Deo condita colant atque adulentur. Cœlum dico, ſolem, lunam, aſtra, terram, mare, & cuncta iis contenta: rectè judicantes, nec ab ipſo creata coli debere; ſed eorum opificem & largitorem Deum, eſſe adorandum. In hoc quippe & ipſa gaudent, cùm honorem Creatoris nemo ipſis attribuit.

X. Ad ipſum enim ſolum pertinet eximia gloria, qui ſolus increatus eſt. Quoniam reliqua omnia, creaturæ ſunt. Sicut ergo increati proprium eſt, *Proprium increati. De omni creato.*

26. Ἐὰν τῷ Θεῷ.] Hoc caput cum 25. & Homil. ſequ. 4. ac Homil. XII. 26. delibat ſimul Damaſcenus cap. περὶ ἀγαθοεργίας καὶ ἀγαθοποιΐας. Ibid.

27. Πῶς δὴ καὶ θεοί εἰσιν, κλεπτόμενοι, χωνευόμενοι, σταθμιζόμενοι, φρουρούμενοι;] Recognitionum lib. 5. cap. 15. *Qui ergo furari poſſunt, qui ab hominibus cuſtodiri, qui conflari & appendi & malleis cudi, iſti hominibus ſenſum habentibus Dii debent videri?* quaſi Rufinus præter φρουρούμενοι legerit σφυρούμενοι. Urgentur autem eadem iſta argumenta à ſanctis Patribus, iis præſertim qui adverſus Gentes, & Apologias pro Chriſtianis ſcripſerunt. *Deus æreus vel argenteus, de immundo vaſculo, ut ſæpius factum Ægyptio regi, conflatur, tunditur malleis, & incudibus figuratur.* Quæ verba magni Oratoris Minucii Felicis eo protuli, ut monerem iis inferendam eſſe virgulam poſt *ſæpius.* neque enim ſæpius Amaſis rex ex immundo vaſculo Idolum fecit, ſed ſemel, referente Herodoto in Euterpe cap. 172. Senſus itaque eſt, & ſæpius id factum, & factum quoque ab Ægyptio rege. Ibid.

28. Ἐγ-

eſt, Deum eſſe: ita quidquid creatum eſt, Deus verè non eſt. Ante omnia ergo intelligere debetis malignum vos intus decipientis Dæmonis commentum; qui peritè ſeducit vos, promiſſione mentis melioris, ſerpitque è cerebro veſtro in dorſi medullam; & lucrum magnum computat deceptionem veſtram.

XI. Scit enim primam legem, quòd ſi vos in opinionem vulgatorum Deorum inducat, tantùm ut contra Monarchiæ bonum peccetis, lucrum ipſi
Gen. 3. 14. ſit veſtra ſubverſio. Hac verò ratione, quòd terram edere condemnatus fuerit, eum qui peccati cauſſâ in terram reſolutus eſt, terram factum, poteſtatem habet manducandi: animabus veſtris in igneum illius ventrem abeuntibus. Ut ergo iſta perpetiamini, omnem vobis contrariam, ſuggerit opinionem.

De inſidioſo Diaboli contra homines commento.

XII. Ab ipſo enim cunctæ, quæ contra Dei monarchiam ſunt ſententiæ fallaces, pernicioſè inſeruntur menti veſtræ. Primò quidem, ne pietatis verba audientes, malorum cauſſam ignorantiam expellatis, inſidias prætextu cognitionis ſtruit: ſuggerens primùm; & unâ in omnes utens præſumptione; quæ eſt, ut malo accepto conſilio putetur, quòd ſi quis non audierit veræ Religionis ſermonem, non eſt reus judicio. Quare ita decepti quidam, nolunt audire, ut ignorent: neſcientes ignorantiam ipſam per ſe eſſe validum venenum ac letale. Nam ſi quis mortiferum pharmacum per ignorantiam ſumat, non ideo non moritur. Sic peccata naturaliter interimunt peccatorem, licèt ex ignoratione faciat quæ non oportet.

XIII. Si autem de eo erit judicium, quòd non ſit obeditum Sermoni; multo magis Deus eos perdet, qui noluerint ejus Religionem ſuſcipere. Nam qui noluit diſcere, ne eſſet reus; jam ut peritus judicatur. Agnovit enim quod noluit audire. Adeò ut iſtud commentum, nullatenus ad excuſationem valeat apud cordis cognitorem Deum. Quocirca fugite vafram cogitationem, veſtræ menti à ſerpente ſuggeſtam. Ut verò aliquis verè ignarus, præſentem vitam finierit; culpâ non carebit, quòd in toto vitæ tempore non agnoverit beneficiorum ciborumque largitorem: & velut ſenſu carens multumque ingratus, indignus ſervus à regno Dei rejicietur.

XIV. Subjicit iterum vobis nequiſſimus ſerpens exiſtimationem, ut hoc cogitetis ac dicatis, hoc ipſum quod plerique veſtrùm dicunt; Scimus & nos, unum eſſe omnium Dominum. Sed & iſti, Dii ſunt. Sicut enim unus eſt Cæſar; habet autem ſub ſe adminiſtros; Conſulares, Præfectos, Tribunos, Centuriones, Decanos: eodem modo, cùm unus ſit magnus Deus, inſtar Cæſaris; & ipſi, ad ſimilitudinem minorum poteſtatum, Dii ſunt; ei quidem ſubjecti, noſtri tamen gubernatores. Audite igitur qui ex hac ſuſpicione, per eum velut gravi veneno eſtis infecti. Pravam intelligo allati exempli ſuſpicionem. Audite, ut ſciatis quid bonum, & quid malum. Nondum enim perſpexiſtis; quoniam nec quæ proponitis intuemini.

XV. Si enim dicitis, quòd ad ſimilitudinem Cæſaris, Deus in locum ſubjectarum poteſtatum habet quos putatis Deos; neque ſic veſtrum ſequimini exemplum. Nam ſi ſequeremini, id ſcire oportuit, quia ſicut non licet nomen Cæſaris dare

ὁ ποιεῖ γινόμενον, θεὸς τῷ ὄντι οὐκ ἔστιν. Πρὸ πάντων οὖν ἐννοηθῆναι ὀφείλετε τὴν τοῦ ἐν ὑμῖν ἀπατῶντος ὄφεως κακοῦργον ἐπίνοιαν· ὃς φρονίμους ὑμᾶς ἀπατᾷ, ὑποσχέσει κρείττονος λογισμοῦ, [28] ἕρπων ὑμῶν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὸν νωτιαῖον μυελόν, καὶ μέγα κέρδος ἡγούμενος τὴν ὑμετέραν ἀπάτην.

Εἰδὼς γὰρ τὸν ἀπαρχῆς νόμον, ὅτι ἐὰν ὑμᾶς εἰς ὑπόνοιαν ὧν δήποτε λεγομένων θεῶν ἐνάξῃ, μόνον ἵνα εἰς τὸ τῆς μοναρχίας ἀγαθὸν * ἁμάρτῃτε, κέρδος αὐτῷ γίνηται ἡ ὑμῶν καταστροφή. λόγῳ δὲ τούτῳ ὅτι γῆν ἐσθίειν κατεδικάσθη, τὸν δι' ἁμαρτίαν εἰς γῆν λυθέντα, γῆν γινόμενον ἐσθίειν ἔχει ἐξουσίαν. τῶν ψυχῶν ὑμῶν εἰς τὴν τοῦ πυρὸς αὐτοῦ γαστέρα χωρουσῶν. ἵνα οὖν ταῦτα πάθητε, πᾶσαν τὴν καθ' ὑμῶν ὑμῖν ὑποβάλλει οἴησιν. * f. ἁμάρτητε

[29] Αὐτοῦ γὰρ πᾶσαι αἱ κατὰ τῆς μοναρχίας ἀπατηλοὶ τῷ νῷ ὑμῶν ἐπὶ βλάβῃ ἐνσπείρονται ὑπολήψεις. πρῶτον μὲν ἵνα * τοὺς τῆς θεοσεβείας ἀκούσαντες λόγους, τὴν τῶν κακῶν αἰτίαν ἀπελάσητε ἄγνοιαν, προφάσει γνώσεως ἐνεδρεύει· δύο τὰ μὲν πρῶτα· μιᾷ τῇ κατὰ πάντων προλήψει χρώμενος· ἥ τίς ἐστι τὸ νομίζειν κακῶς βεβουλεῦσθαι, ὅτι ἐὰν μή τις ἀκούσῃ τοῦ τῆς θεοσεβείας λόγου, οὐκ ἔστιν ἔνοχος τῇ κρίσει. διὸ καὶ οὕτως ἀπατώμενοί τινες ἀκούειν οὐ θέλουσιν, ἵνα ἀγνοῶσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι ἡ ἄγνοια αὐτὴ καθ' αὑτὴν ἱκανὸν θανάσιμόν ἐστι φάρμακον. εἰ γὰρ εἴ τις προσλάβοι θανασίμου φαρμάκου ἀγνοῶν, οὐκ ἀποθνήσκει; οὕτως φυσικῶς αἱ ἁμαρτίαι ἀναιροῦσι τὸν ἁμαρτάνοντα, καὶ [30] ἀγνοῶν πράσσει ἃ μὴ δεῖ.

Περὶ τῆς ἐπιβουλευτικῆς κατὰ ἀνθρώπων τοῦ διαβόλου ἐπινοίας.

* Deest μὴ

Εἰ δὲ ἐπὶ παρακοῇ λόγου κρίσις γίνεται, πολλῷ μᾶλλον ὁ θεὸς ὀλοθρεύσει τοὺς μὴ θελήσαντας τὴν εἰς αὐτὸν θρησκείαν ἀναδέξασθαι. ὁ γὰρ μὴ θέλων μαθεῖν ἵνα μὴ ἔνοχος ᾖ, ἤδη ὡς εἰδὼς κρίνεται. ἔγνω γὰρ ὃ μὴ ἀκοῦσαι θέλει. ὥστε οὐδὲν δύναται πρὸς ἀπολογίαν ἐπίνοια πρὸς καρδιογνώστην θεόν. διὸ φεύγετε τοῦ ὄφεως τὴν πανοῦργον ὑποβαλλομένην ὑμῶν τῷ νῷ ἐνθύμησιν. ἵνα δὲ καὶ ὄντως ἀγνοήσας τις τὸν παρόντα βίον τελευτήσῃ, ἔγκλημα ἔξει, ὅτι βιώσας χρόνον, οὐκ ἔγνω τίς αὐτῷ τε καὶ τῶν αὐτῷ ἐπικουρηθεισῶν τροφῶν ὑπῆρξεν εὐεργέτης· καὶ ὅτι ὡς ἀναίσθητος, καὶ ἀχάριστος πολύ, ἀνάξιος δοῦλος τῆς τοῦ θεοῦ ἀποδοκιμάζεται βασιλείας.

Πάλιν τε ὑποβάλλει ὑμῖν ὁ δεινὸς ὄφις ὑπόληψιν τοῦτο νοεῖν καὶ λέγειν, τοῦτο * ὃ σχεδὸν οἱ πλεῖστοι ὑμῶν λέγουσιν· ἴσμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι εἷς ἐστιν ὁ πάντων κύριος. ἀλλὰ καὶ οὗτοι θεοί εἰσιν. ὅνπερ γὰρ τρόπον εἷς ἐστιν ὁ Καῖσαρ, ἔχει δὲ ὑπ' αὐτὸν τοὺς διοικητάς, ὑπάτους, ἐπάρχους, χιλιάρχους, ἑκατοντάρχους, δεκάρχους. τὸν αὐτὸν τρόπον, ἑνὸς ὄντος τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ὥσπερ Καίσαρος, καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ τῶν ὑποκειμένων ἐξουσιῶν λόγον θεοί εἰσιν, ὑποκείμενοι μὲν ἐκείνῳ, διοικοῦντες δὲ ἡμᾶς. ἀκούσατε οὖν οἱ ταύτην τὴν ὑπόνοιαν, ὡς δεινῷ ἀπαλειφθέντες ἰῷ ὑπ' αὐτοῦ. λέγω δὲ τοῦ παραδείγματος τὴν κακὴν ὑπόνοιαν· ὅπως εἰδῆτε τί καλόν, καὶ τί πονηρόν. οὔπω γὰρ ἀνεβλέψατε, ὅτι οὐδὲ τοῖς προβαλλομένοις ὑφ' ὑμῶν ἐνορᾶτε. * f. ὃ

Εἰ γάρ φατε, ὡς εἰς τὸν τοῦ Καίσαρος λόγον, τὸν Θεὸν ἔχειν τὰς ὑποκειμένας ἐξουσίας, τοὺς λεγομένους θεούς, οὐδὲ οὕτως τῷ ὑμῶν στοιχεῖτε παραδείγματι. εἰ γὰρ ἐστοιχεῖτε, ἐχρῆν τοῦτο εἰδέναι, ὅτι ὡς οὐκ ἔξεστιν τὸ Καίσαρος ὄνομα

ἑτέρῳ

28. *Ἕρπων ὑμῶν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὸν νωτιαῖον μυελόν.*] Rufinus ex ſenſu magis quàm ad verbum; *Serpit per ſenſus veſtros; atque ab ipſo vertice incipiens, per interiores dilabitur medullas.* Recognit. V. 17. Quid ſi alluſum ad id quod aiunt, ex humanorum cadaverum medulla corrupta ſerpentes naſci? qua de re Plutarchus in Cleomene extremo: ſeu potius ad id quod in Plinio legitur lib. 10. cap. 66. *anguem ex medulla hominis ſpina gignit* COT.

29. *Αὐτοῦ γάρ*] Scolus exigit, *ἀπ' αὐτοῦ.* Ibid.

30. *Καὶ ἀγνοῶν πράσσει.*] Leg. *κἂν ἀγνοῶν πράσσῃ.* Ex Damaſceno MS. cap. *περὶ μοναρχίας*: ubi hoc caput & ſequens excerpſit, paullulumque immutat. Ibid.

31. Ὀχ-

ἑτέρῳ δοῦναι· λέγω δὴ ἢ ὑπάτῳ, ἢ ἐπάρχῳ, ἢ χιλιάρχῳ, ἢ ἑτέρῳ τινί· ὅτι ὁ διδοὺς οὐ ζήσεται, καὶ ὁ λαμβάνων ἀναιρεθήσεται· οὕτως ἐκ τοῦ ὑμετέρου παραδείγματος, τὸ Θεοῦ ὄνομα ἑτέρῳ περιθεῖναι οὐκ ἔξεστιν. ἐπεὶ καὶ ὁ πειραθεὶς ἢ λαβεῖν, ἢ δοῦναι, ἀπόλλυται. εἰ δὲ ἡ * εἰς ἄνθρωπον ὕβρις, δίκην παρέχει· πολλῷ μᾶλλον οἱ ἑτέρους θεοὺς λέγοντες, ὡς Θεὸν ὑβρίσαντες, αἰωνίῳ ὑποκείσονται κολάσει; καὶ εὐλόγως· ὅτι τὸ εἰς τὴν αὐτοῦ μοναρχίαν παραδοθὲν ὑμῖν τιμᾶν ὄνομα, πάσῃ ᾗ ἠδυνήθητε ὑπεβάλετε ὕβρει. οὐ γὰρ τὸ ὄντως ἐστὶν αὐτοῦ ὄνομα, Θεός· ἀλλ' ὑμεῖς τὸ ὡς παραληφθέντες ὑβρίσατε ὃ ἐδόθη ὑμῖν, ἵνα ὡς ἂν αὐτῷ χρήσησθε, εἰς τὸ ὄντως αὐτοῦ ὄνομα λογισθῇ. ὑμεῖς δὲ αὐτὸ πάσῃ ὕβρει ὑπεβάλετε.

* f. ἐπὶ

Πῶς Αἰγύπτιοι τὸ σέβας ὑπέλαβον. l. ὑπέβαλον.

* f. αὐτοὺς

Αὐτίκα γοῦν τῶν Αἰγυπτίων ὑμῶν οἱ ἀρχηγέται, οἱ περὶ μετεωρολογίας αὐχοῦντες, καὶ τῶν ἄστρων τὰς φύσεις διακρίνειν ἐπαγγελλόμενοι, ὑπὸ κακῆς αὐτοῖς ἐνδομυχούσης ὑπονοίας, πάσῃ ἀτιμίᾳ ὅσον τὸ κατ' * αὐτοὺς ὑπέβαλον. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν παρέδωκαν βοῦν τὸν λεγόμενον Ἄπιν σέβειν· οἱ δὲ τράγον· οἱ δὲ αἴλουρον· οἱ δὲ ὄφιν· ἀλλὰ καὶ ἰχθύν, καὶ κρόμμυα, καὶ γαστρὸς πνεύματα, καὶ [31] ὀχετούς, καὶ ἀλόγων ζώων μέλη· καὶ ἄλλοις μυρίοις πάνυ ἐχθροῖς αἰσχήμασιν.

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ἐγέλασεν ὁ περιεστὼς ὄχλος. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη πρὸς τὸν γέλωτα· γελᾶτε ὑμεῖς τὰ ἐκείνων, οὐκ εἰδότες πολλῷ μᾶλλον ὑπ' ἐκείνων γελώμενοι. πλὴν τὰ ἀλλήλων γελᾶτε· τὰ γὰρ ἴδια, ὑπὸ συνηθείας κακῆς εἰς ἀπάτην ἀχθέντες, οὐ βλέπετε. ὅτι δὲ ὄντως ὀρθῶς καταγελᾶτε τῶν Αἰγυπτίων, σύμφημι· ἐπεὶ ἄλογα ζῷα, λογικοὶ ὄντες, προσκυνοῦσιν, τὰ πάντως θνήσκοντα. πῶς δὲ κἀκεῖνοι ὑμῶν καταγελῶντες λέγουσιν, ἀκούσατε. ἡμεῖς, φησίν, εἰ καὶ θνήσκοντα προσκυνοῦμεν, ἀλλά γε κἂν ζήσαντά ποτε· ὑμεῖς δὲ τὰ μηδέποτε ζήσαντα σέβεσθε. πρὸς τούτοις φασίν· τοῦ ἑνὸς θεοῦ τιμᾶν θέλοντες τὴν μορφήν, καὶ μὴ εὑρόντες ποία ἐστίν, πᾶσαν μορφὴν προστιμᾶν εἱλόμεθα· καὶ ὅμως τοιαῦτά τινα λέγοντες, ὀρθότερον ὑμῶν οἴονται φρονεῖν.

Διὸ καὶ ὑμεῖς ἀποκρίνασθε πρὸς αὐτούς· ψεύδεσθε· οὐ γὰρ τιμῇ τῇ πρὸς τὸν ὄντως θεὸν αὐτὰ σέβεσθε· πᾶσαν γὰρ ἂν μορφὴν προσεκυνεῖτε οἱ πάντες, οὐχ ὡς ἐποιεῖτε· οἱ μὲν γὰρ ὑμῶν κρόμμυον ὑπονοήσαντες εἶναι τὸ θεῖον, καὶ γαστρὸς πνεύματα σέβοντες, πολεμοῦσιν· καὶ οὕτως ὁμοίως οἱ πάντες ἕν τι προτιμήσαντες, τὰ ἄλλα ψέγετε. διαφόρῳ δὲ γνώμῃ τοῦ αὐτοῦ ζώου μελῶν, ὃς μὲν ἄλλο σέβει, ἕτερος δὲ τὸ ἕτερον. πλὴν αὐτῶν ἔτι τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ πνέοντες, αἰδούμενοι ἐπὶ τῷ προδήλῳ αἰσχρῷ, εἰς ἀλληγορίας * αὐτοὺς ἄγειν πειρῶνται· δι' ἑτέρας ἀπονοίας, τὸ τῆς ἀπάτης αὐτῶν θανάσιμον κρατῦναι βουλόμενοι. ὅμως καὶ τὰς ἀλληγορίας διηλέγξαμεν ἄν, εἴπερ ἐκεῖ ἦμεν, ὧν τὸ τοσοῦτο μωρὸν ἐπεκράτησεν πάθος μεγίστην τῇ διανοίᾳ ἐμποιῆσαι νόσον. οὐ γὰρ χρὴ τὸ ἔμπλαστρον προσφέρειν ἐπὶ τὸ ὑγιαινὸν μέρος τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πάσχον. ἐπεὶ οὖν ὑμεῖς διὰ τοῦ γελᾶσαι τὰ Αἰγυπτίων, ἐφάνητε μὴ πειθόμενοι τὰ ἐκείνων· περὶ ὃ * ὑμᾶς πεπόνθατε, εὔλογον ἦν παρόντα με ὑμῖν τὴν ἴασιν τοῦ ἐν ὑμῖν πάθους παρέχειν.

* f. αὐτὰ

* l. ὑμεῖς

[32] Ὁ θεὸν σέβειν αἱρούμενος, πρὸ πάντων εἰδέναι ὀφείλει τί μόνον τῆς Θεοῦ φύσεως ἴδιόν ἐστι, ὃ ἄλλῳ προσεῖναι οὐ δύναται, ἵνα εἰς τὸ ἰδίωμα αὐτοῦ ἀποβλέπων, καὶ παρ' ἑτέρῳ αὐτὸ μὴ εὑρίσκων, ἑτέρῳ

alteri: (dico autem vel Conſuli, vel Præfecto, vel Tribuno, vel alteri cuipiam: etenim qui dederit non vivet, & qui acceperit occidetur) ita ex veſtro exemplo, Dei uomen alteri neſas eſt imponi: alioquin & qui teutaverit vel accipere, vel tradere, interibit. Quòd ſi contumelia homini illata, pœnas dat: multo magis qui alios Deos dicunt, tamquam in Deum coutumelioſi, æterno ſubjicientur ſupplicio. Et meritò: quia nomeu, quod in monarchiam ejus vobis ad honorandum traditum eſt, omni quâ potuiſtis affeciſtis contumeliâ. Non enim verè nomen ejus eſt, Deus: at vos illud velut aſſumptum tractâſtis contumelioſè, quod vobis conceſſum fuit; ut quemadmodum eo uſi fueritis, id ad verum illius uomen referatur. Vos autem illud omni expoſuiſtis opprobrio.

l. infr. Hom. 16. c. 18.

XVI. Itaque veſtrorum Ægyptiorum primi, qui de rerum cœleſtium ſcientia gloriantur, & de aſtrorum natura ſe jactant judicare; illud oomen, per malam in ſe latentem opiuiooem, omni ignominiæ quantùm in ſe fuit ſubjecerunt. Nam alii eorum, bovem, qui dicitur Apis colendum tradidêre: alii hircum: alii felem: alii ſerpentem: ſed & piſcem; & cepas; & ventris crepitus; & cloacas & brutarum animantium membra. Et mille aliis ſubdiderunt odioſiſſimis turpitudinibus.

Quo modo Ægypti Numen exceperint.

XVII. Hæc dicente Petro, riſit quæ adſtabat multitudo. Et Petrus, ad riſum, dixit; Ridetis illorum ſententiam; neſcientes, multò magis vos ab illis irrideri. Attameo alii aliorum res deridetis: nam proprias, per malam conſuetudinem in fraudem inducti, nou cernitis. Quòd verò rectè Ægyptios irrideatis, fateor: quandoquidem animalia ratione carentia, ipſi ratione præditi adorant, eaque omnino mortalia. Quo modo autem & illi deridendo vos, loquantur, audite. Nos, inquiunt, etſi mortalia adoremus, tamen quæ aliquando vivunt: at vos quæ numquam vixerunt colitis. Ad hæc aiunt; Unius Dei honorare volentes formam, nec invenientes qualis ea ſit, omnem formam colendam cenſuimus. Porrò hujuſmodi quædam locuti, rectiùs vobis ſe putant ſentire.

XVIII. Quapropter & vos iis reſpondete; Falſum dicitis: non enim in honorem veri Dei colitis illa: quia omnes omnem adoraretis formam: & oon ut facitis. Nam qui veſtrûm cepe eſſe Numen exiſtimant, & qui coluut ventris crepitus, inter ſe bella geruut: ſimilique modo cuncti, unum quid maximi facientes, cæterorum cultum improbatis. Variâ quoque ſententiâ, ex membris ejuſdem animalis, unus uuum veneratur, alius aliud. Sed & inter illos, qui adhuc aliquid bonæ mentis retinent, erubeſcentes de maniſeſta turpitudine, nituntur cuncta ad allegorias trahere, & per aliam dementiam voluot erroris ſui confirmare mortiferum virus. Cæterùm confutaremus & allegorias, ſi illic eſſemus; quarum adeò invaluit ſtulta affectio, ut maximum animo creaverit morbum. Non enim oportet emplaſtrum inſerre in partem corporis ſanam, ſed in morbidam. Quandoquidem igitur vos, ridendo Ægyptiaca, declarâſtis iis non credere; circa id in quo ægrotatis, æquum eſt ut ego coram vobis remedium veſtri morbi præbeam.

XIX. Qui Deum colere vult, ante omnia ſcire debet, quid ſolum divinæ naturæ proprium ſit, quod alteri non poſſit ineſſe; ut in proprietatem ejus reſpiciens, eamque non reperiens apud alium, num-

Epit. n. 67. Rec. l. 5. n. 22.

31. Ὀχετούς.] Rufinus *cloacas.*] Verti etiam poteſt *canales, rivos, aquas decurrentes ac ſemper fluentes*: juxta illud Cæſarii Reſponſione ad Interrogationem 19. παρ' Ἕλλησι *κρήνας καὶ ποταμοὺς καὶ γαστρὸς πνεύματα μεγαλύνοντες ἐθεοποίουν*. Nam ab Heſychio *κρήνη* exponitur πηγή, ὕδωρ ἀνάβλυσμα. ὀχετὸς verò *αὐλών, ἀγωγός. ῥύαξ, ὕδωρ. ὑδραγωγεῖον. ὁ χείμαρρος. ὑγρῶν αὖλαξ. αἰεὶ ῥέων.* COT.

32. Ὁ θεὸν σέβειν αἱρούμενος] Omiſſum ad marginem, Πῶς δεῖ σέβειν θεόν. *Quo modo Deum colere oporteat.* Ibid.

numquam fraude inducatur ad tribuendam alteri
Quid proprium Dei. divinitatem. Eſt autem proprium Dei; Illum ſolum eſſe, ut omnium creatorem, ita & optimum. Equidem poteſtate efficiendi præſtat reliquis rebus, magnitudine, quod infinitum eſt, finitis: ſpecie, pulcerrimum; felicitate, beatiſſimum; mente, perfectiſſimum. Similiter autem & in aliis ipſe incomparabiliter eminet. Cùm ergo, ſicut dixi, Dei ſit proprium, cunctis eſſe meliorem; ab ipſo autem factus ſit qui omnia complectitur mundus; penitus neceſſariò dici debet, nullam rerum ab eo creatarum poſſe cum ipſo conferri & exæquari.

XX. Porrò mundus, qui non eſt incomparabilis & eximius, atque omni ex parte nullo indigens, Deus eſſe nequit, in quantum conditus fuit. Et quanto magis illius partes, non rectè Dei nomen accipient. Partes autem dico, quos vocatis Deos; nimirum ex auro, argento, ære, lapide, vel aliâ quacumque materiâ factos; inſuperque mortalis manûs opificia. Attamen videamus præterea, qualiter per os hominis, importunus ſerpens deceptos inductionibus inficiat.

XXI. Dicunt enim multi; In noſtris Numinibus, non aurum, neque argentum, nec lignum, aut lapidem adoramus: ſcimus namque & nos, iſta nihil eſſe, præter inanimam materiam, & mortalis hominis artificium. Sed ſpiritum qui in illis reſidet, Deum aſſerimus. Vide iſta proferentium malignitatem. Nam quia quod apparet, convinci facilè poteſt, quòd nihil ſit; ad id quod non videtur confugiunt, quaſi in re incertâ nequeant confutari. Nobiſcum tamen ex parte iſti confitentur, quòd dimidium ſimulacrorum ſuorum Deus non ſit, ſed ſenſu carens materia. Supereſt igitur, ut probent, quâ ratione credant in illis verſari divinum ſpiritum. Verùm id ita eſſe nobis nequeunt demonſtrare, quia non eſt. Et ipſis apparuiſſe non credimus. Nos illis, nihil divinitatis habere, argumenta proferemus; ut veritatis ſtudioſi, auditâ confutatione opinionis ea ſpiritu prædita affirmantis, à rabioſo errore ſe avertant.

XXII. Primò quidem ſi ea velut ſpiritum habentia colitis; etiam antiquorum hominum ſepulcra adoratis, quos in confeſſo eſt divinum non habuiſſe ſpiritum. Ita neque in hoc vera loquimini. Porrò ſi verè ſpirarent veſtra Numina; per ſe moverentur, vocem emitterent, araneas inſidentes ablegarent; inſidiatores ſuos, & ſures abigerent; donariorum prædones facilè comprehenderent. Jam verò nihil horum faciunt Dii: ſed inſtar reorum cuſtodiuntur, præſertimque qui ſunt precii majoris; quemadmodum principiò diximus. Quid enim; nonne Principes à vobis tributa & vectigalia pro iis exigunt, quòd multum inde emolumenti capiatis? Nonne ſæpe ab hoſtibus rapti ſunt; & poſt fracturam, diſtributi? Nonne, præter cultores; ipſi plerumque ſacerdotes, ſe de inutili cultu damnantes, ſubripiunt multa donaria?

XXIII. Ita eſt, dicet aliquis: ſed Deorum providentiâ iſti homines deprehenſi ſunt. Falſum eſt. Quot enim eorum non ſunt deprehenſi. Quòd ſi ex quorumdam comprehenſione, Deos poteſtatem habere concludunt; errant. Etenim ex ſepulcrorum effoſſoribus, nonnulli inveniuntur, & nonnulli latent; neutiquam tamen mortuorum poteſtatis eſt, quòd illi capiantur. Pari modo de furibus Deorum debemus cenſere. Sed dicetur; Curam non gerunt ſimulacrorum ſuorum, qui in eis reſident Dii. Cur ergo vos ea curatis, abſtergentes, lavantes, purgantes, coronantes, & ſacrificiis colentes? Quocirca inde reputate, vos rectâ ratione non agere. Quemadmodum enim mortuos defletis, ita & Diis veſtris ſacrificatis & libatis.

XXIV. Equidem non ampliùs illud convenit cum exemplo Cæſaris & poteſtatum ſub illo poſi-

τῷ θεῷ εἶναι μὴ ἀπατηθῇ δοῦναί ποτε ἑτέρῳ. ἴδιον δὲ *Τί ἴδιον θεοῦ.* θεοῦ, τοῦτον μόνον εἶναι, ὡς πάντων ποιητήν, οὕτως καὶ κρείττονα· κρείττων ἐστὶ μὲν δυνάμει τοῦ ποιεῖν τῶν λοιπῶν· πρὸς μέγεθος τὸ ἄπειρον τῶν πεπερασμένων· πρὸς εἶδος τὸ εὐμορφότατον· πρὸς εὐδαιμονίαν τὸ μακαριώτατον· πρὸς νοῦν τὸ πλουσιώτατον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοῖς ἀπαραβλήτως τὴν ὑπεροχὴν ἔχει. ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφην, ἴδιον θεοῦ τὸ αὐτὸν εἶναι τῶν ὅλων κρείττονα· ὑπ' αὐτοῦ δὲ ὁ πάντα περιέχων γέγονε κόσμος· ἀνάγκη πᾶσα λέγειν μηδὲν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων, αὐτῷ δυνάμει τὴν ἴσην ἔχειν σύγκρισιν.

Ὁ δὲ μὴ ἔχων τὸ ἀπαράβλητον, καὶ ἀνυπέρβλητον, καὶ πάντη πάντοθεν ἀνενδεής, θεὸς εἶναι οὐ δύναται, καθ' ὃ γεγένηται. πόσῳ γε μᾶλλον τὰ μόρια αὐτοῦ οὐκ ἂν εὐλόγως κληθείη θεός. μόρια δὲ λέγω τοὺς ὑφ' ὑμῶν λεγομένους θεούς, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, χαλκοῦ τε καὶ λίθου, ἢ καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης τινὸς ὄντας γεγονότας· καὶ ταῦτα ὑπὸ θνητῆς χειρὸς δεδημιουργημένα. ὅμως δὲ πρὸς ταῦτα ἴδωμεν οἷα διὰ ἀνθρώπου στόματος, ὁ δεινὸς ὄφις φαρμάσσει ταῖς ὑπονοίαις τοὺς ἐξαπατωμένους.

Λέγουσι γὰρ οἱ πολλοί· τῶν σεβασμάτων ὑμῶν σέβομεν, οὐ τὸν χρυσόν, οὐδὲ τὸν ἄργυρον, οὐδὲ ξύλον, ἢ λίθον· ἴσμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ὅτι ταῦτα οὐδέν ἐστιν, ἢ ἄψυχος ὕλη, καὶ ἀνθρώπου θνητοῦ τέχνη· ἀλλὰ τὸ κατοικοῦν ἐν αὐτοῖς πνεῦμα, τοῦτο θεὸν λέγομεν. ὅρα τῶν ταῦτα λεγόντων τὴν κακοήθειαν. ἐπεὶ γὰρ τὸ φαινόμενον εὐέλεγκτόν ἐστιν, ὅτι οὐδέν ἐστιν, καταφεύγουσιν ἐπὶ τὸ ἀόρατον, ὡς ἐπ' ἀδήλῳ τοῦ ἐλεγχθῆναι μὴ δυνάμενοι. πλὴν συνομολογοῦσιν ἡμῖν οἱ τοιοῦτοι ἐπὶ μέρους, ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν παρ' αὐτοῖς ἱδρυμάτων, θεὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ἀναίσθητος ὕλη. λοιπὸν δὲ ὑπολείπεται δεῖξαι αὐτοὺς πῶς πιστεύομεν ὅτι θεῖον ἔχει πνεῦμα. ἀλλ' ἐπιδεῖξαι ἡμῖν οὐ δύνανται ὅτι ἐστίν, ἐπεὶ μὴ ἔστιν. καὶ αὐτοῖς ἐμφανῆναι οὐ πιστεύομεν. ἡμεῖς αὐτοῖς ὅτι θεῖον οὐκ ἔχει τὰς ἀποδείξεις παρέξομεν, ὅπως τὸ δοκεῖν αὐτὰ ἔμπνοα εἶναι, οἱ φιλαληθεῖς τὸν ἔλεγχον ἀκούσαντες, τῆς λυσσώδους ὑπονοίας ἀποτραπῶσιν.

Τὸ μὲν δὴ πρῶτον εἰ ὡς ἔμπνοα ὄντα σέβεσθε αὐτά, καὶ * αἰωνίων ἀρχαίων τάφους προσκυνεῖτε, ** f. ἀνθρώπων* τῶν ὁμολογουμένων ὡς οὐδὲ πνεῦμα θεῖον ἐσχηκότων. οὕτως οὐδὲ ἐν τούτῳ ἀληθεύετε. πλὴν εἰ ὄντως ἔμπνοα ἦν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, ἀφ' ἑαυτῶν ἂν ἐκινεῖτο, φωνὴν ἂν εἶχεν, τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀράχνην ἀπεσείσατο· τοὺς αὐτοῖς ἐπιβουλεύειν θέλοντας, καὶ κλέπτοντας ἀπεσοβεῖτο ἄν· τοὺς τὰ ἀναθήματα ἀποσυλῶντας συνελάμβανεν ἂν ῥᾳδίως. οὐδὲ τούτων οὐδὲν ποιοῦσιν· ἀλλ' ὡς κατάδικοι, καὶ μάλιστα οἱ τιμιώτεροι αὐτῶν, φρουροῦνται, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν εἰρήκαμεν. τί δὲ οὐ φόρους καὶ τέλη ὑπὲρ αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν ὑμᾶς οἱ δυνάσται, ὡς πολλὰ καρπιζομένους τῶν ἐκεῖ; τί δὲ οὐ πολλάκις ὑπὸ * πολέμων διηρπάγησαν, καὶ συντριβέντες διενεμήθησαν; ** l. πολεμίων* οὐχὶ καὶ τῶν ἔξω θρησκευόντων αὐτοὶ πλεῖον οἱ ἱερεῖς, ἐπὶ τῇ ἀχρήστῳ θρησκείᾳ ἑαυτῶν κατεγνωκότες, τῶν ἀναθημάτων πολλὰ ὑφαιροῦνται;

Ναί, φησίν, ἀλλὰ προνοίᾳ αὐτῶν ἐφωράθησαν. ψεῦδός ἐστι. πόσοι γὰρ οὐκ ἐφωράθησαν αὐτῶν. εἰ δὲ διὰ τὸ ἐνίους συνειλῆφθαι, δύναμιν ἑαυτοὺς ἔχειν λέγουσι, πεπλάνηνται. καὶ γὰρ τῶν τυμβωρύχων τινὲς μὲν ἁλίσκονται, τινὲς δὲ λανθάνουσιν. καὶ οὐ δήπου γε τῇ τῶν νεκρῶν δυνάμει οἱ συλληφθέντες ἐφωράθησαν. τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τοὺς κλεπτομένους, καὶ συλωμένους θεούς ἐστιν ἡμῖν νοεῖν. ἀλλά φησιν, οὐ πεφροντίκασι τῶν ξοάνων αὐτῶν οἱ ἐν αὐτοῖς ὄντες θεοί. τί οὖν αὐτὰ ὑμεῖς τημελεῖτε σμήχοντες, καὶ πλύνοντες, καὶ καθαίροντες, στεφανοῦντες, ἐπιθύοντες; διόπερ ἐντεῦθεν συννοήσατε, μὴ τῷ ὀρθῷ λογισμῷ ποιοῦντες. ὡς γὰρ τοῖς νεκροῖς ἐπικλαίετε. οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς ὑμῶν ἐπιθύετε καὶ σπένδετε.

Οὐκέτι μέν τοι τοῦτο οὐδὲ τῷ τοῦ Καίσαρος καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐξουσιῶν συμφωνεῖ παραδείγματι, δυνα-

σταῖς

κητὰς αὐτοὺς λέγειν. ἐπεὶ ὑμεῖς αὐτῶν τὴν πᾶσαν ποιεῖσθε πρόνοιαν, ὡς προεῖπον, καὶ πάντα τημελοῦντες ὑμῶν τὰ ἱδρύματα. αὐτὰ γὰρ οὐδὲν δυνάμενα, οὐδὲν ποιεῖ. ἐπεὶ εἴπατε ἡμῖν τί διοικοῦσιν, τί ποιοῦσιν τοιοῦτον, ὁποῖόν τι οἱ κατὰ τόπον ἡγούμενοι; τί δὲ ἐνεργοῦσιν τοιοῦτον, ὁποῖον οἱ τοῦ Θεοῦ ἀστέρες; εἰ μή τι φαίνουσιν, ὡς ὁ ἥλιος, οἷς λύχνους ὑμεῖς ἅπτετε; μὴ, ὥσπερ τὰ νέφη ὑετοὺς φέρει, καὶ αὐτὰ φέρειν ὄμβρους δύνανται, οἱ μηδὲ ἑαυτοὺς κινεῖν δυνάμενοι, ἐὰν μὴ ἄνθρωποι ἐπιλάβωνται; ἢ καρποὺς παρέχονται; [33] τὴν αὐτὴν τῇ γῇ τοῖς πόνοις ὑμεῖς θυσίας χορηγεῖτε. οὕτως οὐδὲν δύνανται.

Εἰ δὲ καὶ ποιεῖν τι ἐδύναντο, οὐκ ἂν αὐτοὺς ὀρθῶς θεοὺς ἐλέγετε, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ στοιχεῖα ὀνομάζειν ἔξεστιν θεούς, δι' ὧν τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖται. ἀλλὰ τὸν μόνον τάξαντα αὐτὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν χρῆσιν, ἐκτελεῖν τὰ πάντα, καὶ κελεύσαντα ἀνθρώπῳ ὑπηρετεῖν, μόνον ὀρθῷ λόγῳ Θεὸν ὀνομάζομεν. τῆς εὐεργεσίας ὑμεῖς μὴ αἰσθανόμενοι, τὰ ὑμῖν δοῦλα ἀπονεμηθέντα στοιχεῖα καθ' αὐτῶν δεσπόζειν ἀνηγορεύσατε. καὶ τί περὶ στοιχείων δεῖ λέγειν; ὅπου καὶ ἄψυχα ἀγάλματα πεποιηκότες, οὐ μόνον προσκυνεῖτε, ἀλλὰ ὡς δοῦλοι καὶ πάντα αὐτοῖς ὑποτετάχθαι ἀξιοῦτε. διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς δι' ὧν περιεφρονήσατε, δαίμοσιν ὑποχείριοι γεγόνατε. πάλιν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἐπιγνώσεως, διὰ τῶν καλῶν πράξεων δύνασθε δεσπόται γενέσθαι πάλιν, καὶ δαίμοσιν ὡς δούλοις ἐπιτάξαι, καὶ ὡς υἱοὶ Θεοῦ αἰωνίου βασιλείας κληρονόμοι καταστῆναι.

Ταῦτα εἰπὼν, ἐκέλευσε τοὺς δαιμονῶντας καὶ νόσοις ἐξκατειλημμένους, αὐτῷ προσφέρεσθαι. προσενεχθεῖσι δὲ τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, καὶ προσευξάμενος, ἀπέλυσεν αὐτοὺς ὑγιαίνοντας, ὑπομνήσας αὐτοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς ὄχλους ἐνταῦθα προσεδρεύειν, ὅσας ἂν ἡμέρας ἐπιδημῶν διαλέγηται. τῶν οὖν ἄλλων ἀναχωρησάντων, ὁ Πέτρος ἐν τῷ ἐκεῖ ὑδροχοείῳ λουσάμενος σὺν τοῖς θέλουσι, χαμαὶ στρωθῆναι κελεύσας, ὑπό τινα πυκνὴν τῶν δένδρων κόμην, διὰ τὴν σκιὰν, κατ' ἀξίαν ἕκαστον κατακλιθῆναι ἐποίησε· καὶ οὕτως τροφῆς μετελάβομεν. εὐλογήσας οὖν, καὶ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ ἐπὶ τῷ εὐφρανθῆναι, κατὰ τὴν Ἑβραίων συνήθη πίστιν, ἔτι πολλῆς οὔσης ὥρας, πυνθάνεσθαι ἡμᾶς περὶ ὧν θέλομεν ἐπέτρεψεν. καὶ ὅμως ὄντων εἴκοσι ἡμῶν, ἐν μέρει ἑκάστῳ πυθομένῳ ἐπέλυσεν. ἤδη δὲ ἑσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς τὸν εὐρύτατον τῆς ξενίας οἶκον εἰσελθόντες ἅμα αὐτῷ, ἐκεῖ οἱ πάντες ὑπνώσαμεν.

tarum, Deos dicere adminiſtratores. Quandoquidem iis omnem curam impenditis, ſicut jam dixi, in omnibos veſtra fovenies ſimulacra. Ipſa enim cùm nihil poſſiot, oihil faciunt. Alioqoin, dicire nobis quidnam adminiſtrent; quid hujuſmodi agant, quale locorum præſides? Quid verò tale operentur, quale Dei aſtra? An lucent ſicut ſol; quibus lucernas accenditis? Poſſuot ne, ut nubes imbrem feruot, ita & ipſi pluviam dare; qui ne ipſos quidem ſe movere valent, niſi ab hominibus prehendantur? Num fructus præbent? Eodem modo terræ laboribus ſacrificia exhibete. Sic nihil poſſunt.

XXV. Sed etſi valerent aliquid facere, non rectè eos diceretis Deos. Quoniam oec licet elementa Deos appellare, per quæ ſuppeditantur bona. Sed eum ſolum tectâ ratione Deum nominamus, qui unns elementa ad noſtrum uſum diſpoſoit, nt cuncta perficerent; quique præcepit, inſervire homini. Vos beneficium noo ſentientes, quæ vobis ſerva tribota ſunt elementa, dominos veſtros renunciâſtis. Et quid de elementis loquor? Cùm inanima quoque ſigna, quæ fabricâſtis, non modò adoretis; ſed & velut ſervi, omnino illis ſubjici cupiatis. Ideo per quæ vos ipſos contempſiſtis, redacti eſtis in Dæmonum poteſtatem. Verùm per agnitionem Dei, & bona opera poreſtis iterum heri effici, & Dæmonibus velut ſervis imperare; ac ſicut filii Dei, cooſtitui æterni regni hæredes.

XXVI. His dictis, juſſit dæmoniacos, & morbis occupatos ad ſe adduci: quibus oblatis; manus imponens, ac precatus, incolumes eos dimiſit; admonens illos, reliquamque turbam, ut hoc in loco aſſidui eſſent, per dies quibus moratus diſſereret. Poſtquam ergo alii abſceſſère, Petrus ubi in aquis quæ ibi fluebant corpus diluiſſet, unà cum volentibus, humi ſterni juſſit ſub arborum denſâ fronde, propter umbram, & unumquemque ordine fecit recombere: atque ita cibum ſumpſimus. Cùm ergo juxta Hebræorum ſolitam fidem, benedixiſſet, & gratias egiſſet Deo, quòd hilares eſſemus; quia multùm adhuc diei ſupererat, percontari de quibus vellemus permiſit. Et verò noſtrûm qui vigioti eramus unicuique ſpeciatim interroganti dedit ſolutionem. Veſpere autem jam facto, in latiſſimam hoſpitii ædem ingreſſi cum ipſo, illic omnes dormivimus.

Epit. n. 67. Recogn. l. 3. n. 36.

ὉΜΙΛΊΑ ΙΑ΄.

ΤΗ͂ μὲν οὖν τετάρτῃ ἐν Τριπόλει ἡμέρᾳ, ὁ Πέτρος ἐγερθεὶς, καὶ ἐγρηγορότας ἡμᾶς εὑρὼν, προσαγορεύσας ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὑδροχόειον, ὅπως λουσάμενος εὔξηται. ὁμοίως τε καὶ ἡμεῖς ἀκολούθως ἐποιήσαμεν. συνευξάμενοις οὖν καὶ προκαθεσθεῖσιν, τὸν περὶ τοῦ δεῖν ἁγνεύειν ἐποιεῖτο λόγον. καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν ἡμέρα γέγονε, τοῖς ὄχλοις εἰσελθεῖν ἐπέτρεψεν. εἰσελθόντος δὲ τοῦ ὄχλου, πολλοὺς συνήθως προσαγορεύσας, λέγειν ἤρξατο.

Ἐπειδὴ πολλῇ τῇ καθ' ὑμῶν ὑφ' ὑμῶν γινομένῃ ἀμελείᾳ, ὁ νοῦς τὰς πολλὰς καὶ βλαβερὰς τῶν θρησκειῶν ὑπονοίας ἐξέφυσεν, καὶ γεγόνατε ὥσπερ γῆ ἀπορίᾳ γεωργοῦ χερσωθεῖσα, πολλοῦ πρὸς κάθαρσιν δεῖσθε χρόνου, ἵνα τὸν μεταδιδόμενον ὑμῖν λόγον ἀληθῆ, ὥσπερ καλὸν σπόρον ὁ νοῦς λαβὼν, μὴ κακαῖς φροντίσιν συμπνίξας, ἄκαρπον καταστήσει πρὸς τὰ σώζειν δυνάμενα ἔργα. διὸ χρὴ τοὺς πεφροντικότας τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, συνεχέστερον ἐπακούειν. ὅπως τὰ ἐκ μακροῦ χρόνου ἁμαρτήματα πληθυνθέντα, βραχεῖ τῷ ὑπολελειμμένῳ χρόνῳ, συνεχεῖ σπουδῇ πρὸς κάθαρσιν ἀναλογῆσαι δυνηθῇ. ἐπεὶ οὖν

HOMILIA UNDECIMA.

I. ITaque quarto apud Tripolim die; Petrus ſurgens, noſque inveniens vigilantes, ubi ſalutâſſet, abiit ad aquæ fluentis locum, ut lotus oraret. Idem qooque conſequenter fecimus. Poſt communes verò preces, cùm ſediſſemus, de caſtitare diſſeruit. Et poſtquam dies illuxit, plebi ingreſſum permiſit. Quâ ingreſſâ, atque pro more ſalutatâ, cœpit dicere: Rec. l. 6. n. 2. &c.

II. Qoandoquidem multâ adverſùm vos à vobis profectâ incuriâ, mens plurimas & noxias ſuperſtitionum opiniones germinavit, & facti eſtis velut terra defectu agricolæ ſylveſcens; multo ad purgationem iodigetis tempore; ut traditum vobis ſermonem verum, tamquam præclaram ſementem mens ſuſcipiens, pravis ſollicitudinibus non ſuffocet, nec ad ſalutifera opera reddat infructuoſum. Quare oportet ut qui ſalutis ſuæ curam ſuſcipiunt, frequentiſſimè audiant; quò inter peccata ex multo tempore aucta, & brevi quod reſtat tempore continuam diligentiam ad expiationem eſſe poſſit pro-

33. Τὴν αὐτὴν τῇ γῇ τοῖς πόνοις.] Verti τὴν αὐτὴν τρίτην τῆς γῆς τοῖς πόνοις. ut legi debere opinione auguratus ſum. COT.

proportio. Cùm ergo unicuique incertus ſit ſuæ vitæ terminus; feſtinate, multas è cordibus veſtris extrahere ſpinas: non verò paulatim; neque enim repurgari poteritis; quia pluſimùm eſtis inculti.

III. Non aliter verò multum ſtudium ſuſcipere ad purgationem veſtram ſuſtinebitis, niſi vobis irati, increpetis vos ob ea in quibus velut inutiles ſervi inſidiis petiti eſtis, & malis veſtris cupiditatibus conſenſiſtis; ut juſtam iracundiam in mentem veſtram, quaſi ignem in arvum ſilveſcens, poſſitis immittere. Si ergo non habetis juſtum ignem; iram dico adversùs cupiditates malas; animadvertite à qualibus bonis per inſidias abſtracti fueritis, ad quale ſupplicium præparati, & à qua re ſeducti. Atque ita mens veſtra intenta; &, inſtar ignis, à doctrinâ ejus qui miſit nos incenſa ad iracundiam; poterit cupiditatem conſumere. Mihi credite; modò velitis, poteritis emendare cuncta.

De imagine Dei; & quòd poſſibile ſit cuncta moralia exſequi. Rec. l. 5. c. 23. &c.

IV. Dei qui cerni nequit imago eſtis. Unde qui piè vivere cupiunt, ne dicant Idola eſſe Dei imaginem, ideoque coli ea oportere. Nam Dei imago homo eſt. Qui in Deum piè ſe gerere vult, homini benefacit; quia Dei imaginem portat hominis corpus: ſimilitudinem verò non omnes gerunt, ſed bonæ animæ pura mens. Attamen, quia nos ſcimus hominem factum fuiſſe ad imaginem & ad ſimilitudinem Dei, hortamur ſitis erga illum pii; ut in Deum, cujus eſt imago, gratia referatur. Honorem ergo imagini Dei, id eſt, homini, deferre oportet hunc in modum; præbendo eſurienti, cibum; ſitienti, potum; nudo, indumentum; ægro, providentiam; peregrino, tectum; in carcere poſito, viſitationem, ac pro viribus auxilium. Et ne ſingula recenſeam: quæcumque aliquis ſibi deſiderat bona, alteri indigenti pariter tribuat. Tuncque ipſi, in Dei imaginem pietatem exercenti, bona poteſt imputari merces: quâ ratione, ſi iſta facere recuſet; quaſi qui contempſerit imaginem, punietur.

V. An igitur dici poteſt, propter pietatem erga Deum, coli omnem formam; hominem veram Dei imaginem in omnibus contumeliâ afficiendo, occidendo, adulterando, furando, in multis aliis indignè accipiendo? Oportebat autem ne unum quidem malum committere, per quod homo contriſtetur. Nunc verò cuncta facitis, quibus homo angitur. Injuria enim, etiam anxietas fit. Ideo interficitis, & res illius aufertis; & quæcumque alia ſcitis, quæ non vultis pati. Vos autem, à maligno quodam ſerpente ad malitiam decepti; per ſuſpicionem ſententiæ multos Deos inducentis, in verâ quidem imagine, ſeu homine, impii eſtis; in rebus verò ſenſu deſtitutis pii vobis videmini.

Objectio errantium; & ſolutio.

VI. Nonnulli autem dicunt; Si noluiſſet Deus ea eſſe, utique non extitiſſent, ſed fuiſſent ſublata. Ego quoque fateor, id omnino futurum, quando ſuam erga Deum oſtenderint voluntatem; ſicque hujus mundi fore mutationem. Verumtamen etiam ſic, ſi vultis illum facere ut nihil eorum quæ adorantur ſuperſit; dicite nobis quid rerum non adorâſtis? Nonne alii ex vobis ſolem, alii lunam, alii aquam, terram alii, vel montes, vel arbores, vel ſemina; alii etiam hominem, ut in Ægypto, adorant? Oportuit ergo Deum nihil relinquere, ſed neque voſipſos; ut nihil eſſet quod coleretur, neque quod coleret. Verè hoc fieri optat qui intra vos latet peſſimus ſerpens, nec parcit vobis. Sed

ἕκαστος ἄδηλον ἔχει τοῦ ἰδίου χρόνου τὸ τέλος, σπεύσατε τὰς ἀκάνθας τῶν καρδιῶν ὑμῶν ἐξελεῖν ἀκαίρως· μὴ κατ' ὀλίγον· οὐ γὰρ δυνήσεσθε καθαρθῆναι· ἐπὶ πολὺ γὰρ ἐχερσώθητε.

Οὐκ ἄλλως δὲ τὸ πολὺ τῆς σπουδῆς πρὸς κάθαρσιν ὑμῶν ἀποδέξασθαι ὑπομένετε, ἐὰν μή γε αὐτοῖς ὀργισθέντες ἐπιπλήξητε περὶ ὧν ὡς ἀχρεῖοι ἐνεδρεύθητε, συνθέμενοι ταῖς κακαῖς ὑμῶν ἐπιθυμίαις· ἵνα [34] τὴν δικαίαν ὑμῶν τῷ νῷ ὡς πῦρ χερσευούσῃ ἀρούρῃ ἐμβαλεῖν δυνηθῆτε. εἰ μὲν οὖν οὐκ ἔχετε δίκαιον πῦρ· τὴν κατὰ τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν ὀργὴν λέγω· μάθετε ἀπὸ ποίων καλῶν ἐνεδρεύθητε, καὶ πρὸς ποίαν κόλασιν κατηρτίσθητε, καὶ ὑπὸ τίνος ἠπατήθητε. καὶ οὕτως ὑμῶν ὁ νοῦς νήψας, καὶ, ὥσπερ πῦρ, ὑπὸ τῆς τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς διδασκαλίας ἐξαφθεὶς, εἰς ὀργὴν, [35] τὰ κατὰ τῆς ἐπιθυμίας ἀναλῶσαι δυνηθῇ. πιστεύσατέ μοι ὅτι θελήσαντες, πάντα κατορθῶσαι δυνήσεσθε.

Περὶ εἰκόνος Θεοῦ. καὶ ὅτι δυνατὸν τὰ ἀγαθὰ πάντα κατορθῶσαι.

Θεοῦ δὲ ἀοράτου ἐστὲ εἰκών. ὅθεν οἱ εὐσεβεῖν βουλόμενοι, μὴ τὰ εἴδωλα λεγέτωσαν Θεοῦ εἰκόνας εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο δεῖν αὐτὰ σέβειν. εἰκὼν γὰρ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος. ὁ εἰς Θεὸν εὐσεβεῖν θέλων, ἄνθρωπον εὐεργετεῖ, ὅτι εἰκόνα Θεοῦ τὸ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα· τὴν δὲ ὁμοιότητα οὐκέτι πάντες, ἀλλ' ἀγαθῆς ψυχῆς ὁ καθαρὸς νοῦς. πλὴν ὡς ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν γεγονότα τοῦ Θεοῦ, εἰς τοῦτον ὑμᾶς εὐσεβεῖν λέγομεν, ἵνα εἰς Θεὸν, οὗπερ ἐστὶν εἰκὼν, ἡ χάρις λογισθῇ. τιμὴν οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ εἰκόνι, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος, προσφέρειν δεῖ οὕτως. πεινῶντι τροφὴν, διψῶντι ποτὸν, γυμνητεύοντι ἔνδυμα, νοσοῦντι πρόνοιαν, ξένῳ στέγην, καὶ τῷ ἐν εἱρκτῇ ὄντι ἐπιφαινόμενον, βοηθεῖν ὡς δυνατόν ἐστιν. καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ' εἶδος λέγω, πάντα ὅσα ἑαυτῷ τις θέλει καλὰ, ἀπαντῶσ ἄλλῳ χρῄζοντι παρεχέτω. καὶ τότε αὐτῷ, εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ εἰκόνα εὐσεβήσαντι, δύναται ἀγαθὸς λογισθῆναι μισθός· ἃ λέγω εἰ καὶ ταῦτα ποιεῖν μὴ ἀναδέξηται, ὡς ἀμελήσας τῆς εἰκόνος, κολασθήσεται.

Οἷον οὖν ἐστὶ λέγειν τινὰ, ὅτι εὐσεβείας τῆς εἰς Θεὸν χάριν, πᾶσαν μορφὴν σεβόμενοι, τὸν ἄνθρωπον τὴν ὄντως εἰκόνα Θεοῦ ὄντα, ἐν πᾶσιν ἐνυβρίζοντες, φονεύοντες, μοιχεύοντες, κλέπτοντες, καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα ἀτιμάζοντες; ἔδει δὲ μηδὲ ἓν κακὸν πράττειν, δι' ὃ ἄνθρωπος λυπεῖται. νῦν δὲ πάντα πράττετε, δι' ὃ ἄνθρωπος ἀθυμεῖ. ἀδικίᾳ γὰρ καὶ ἡ ἀθυμία γίνεται. διὰ τοῦτο φονεύετε, καὶ ἀφαιρεῖσθε τὰ αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἄλλα ἐστὶν, ἅπερ παθεῖν οὐ θέλετε. ὑμεῖς δὲ ἑρπετῷ τινὶ κακούργῳ πρὸς κακίαν ἀπατηθέντες, ὑπονοίᾳ πληθὺν γνώσεως, εἰς μὲν τὴν ὄντως εἰκόνα, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος, ἀσεβεῖτε· εἰς δὲ τὰ ἀναίσθητα εὐσεβεῖν δοκεῖτε.

Ἀντίθεσις τῶν ἁμαρτανόντων, καὶ λύσις.

Τινὲς δὲ λέγουσιν· εἰ μὴ ἤθελεν αὐτὰ εἶναι, οὐκ ἂν ἦν, ἀλλ' ἀνῃρεῖτο ἄν. φημὶ κἀγώ· τοῦτο πάντως ἔσται, ὅταν τὴν αὐτῶν πρὸς αὐτὸν δείξωσι προαίρεσιν, καὶ οὕτως ἀλλαγὴ τοῦ νῦν γενήσεται κόσμου. πλὴν εἰ καὶ οὕτως, οἱ θέλοντες αὐτὸν ποιῆσαι, ἵνα μηδὲν τῶν προσκυνουμένων ὑπάρχοι, εἴπατε ἡμῖν, τί τῶν ὄντων οὐκ ἐθρησκεύσατε; οὐχ οἱ μὲν ὑμῶν τὸν ἥλιον, οἱ δὲ σελήνην, οἱ δὲ ὕδωρ, οἱ δὲ γῆν, οἱ δὲ τὰ ὄρη, οἱ δὲ φυτὰ, οἱ δὲ τὰ σπέρματα, οἱ δὲ καὶ ἀνθρώπους, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, προσκυνοῦσιν; ἔδει οὖν τὸν Θεὸν μηδὲν ἐᾶσαι, ἀλλὰ μηδὲ ὑμᾶς, ἵνα μηδὲν ᾖ τὸ προσκυνούμενον, μήτε τὸ προσκυνοῦν. ἀληθῶς τοῦτο βούλεται γενέσθαι ὁ ἐν ὑμῖν δεινὸς [38] ἐνδομοιχῶν ὄφις, ὃς οὐ φείδεται ὑμῶν. ἀλλ' οὐχ

34. Τὴν δικαίαν.] Deeſt ὀργήν. COT.
35. Τὰ κατὰ τῆς ἐπιθυμίας.] Rectiùs leges, τὰ κακὰ τῆς ἐπιθυμίας. Ibid.
38. Ἐνδομοιχῶν] Pro ἐνδομυχῶν, quod poſt Rufinum interpretati ſumus; quamvis ἐνδομοιχῶν exponi poſſet de interiori animæ adultero. Sed diphthongus οι, & vocalis υ, ſolent converti, ut in φλοιωρία. φλουρία, ἐνδοιάζω, ἐνδυάζω, & ſimilibus. Sic in hoc MS. noſtro προίμιον, vulgò προοίμιον, & interdum ἐνδομυχῶν, interdum ἐνδομοιχῶν. Vide Epitom. cap. 88. S. Nilus Editionis Regiæ Epiſt. 182. Romanæ lib. 3. Epiſt. 031. τὸ ἐνδομυχοῦντα διὰ τοῦ τύφου ὄφιν. Ibid.

37. Ἀλλ'

οὐχ οὕτως ἔσται. οὐδὲν γὰρ ἁμαρτάνει τὸ προσκυνούμενον. βίαν γὰρ πάσχει ὑπὸ τοῦ προσκυνοῦντος αὐτὸ θέλοντος. εἰ γὰρ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἄδικος γίνεται κρίσις, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ θεοῦ. οὐ γὰρ δίκαιόν ἐστι τὴν αὐτὴν τιμωρίαν ἀναδέξασθαι τὸν πάσχοντα καὶ τὸν διατιθέμενον, ἐκτὸς εἰ μὴ αὐτὸς ἑκὼν ἀναδέξηται τὴν τοῦ μόνου τιμιωτάτου τιμήν.

Ἀλλά φησιν· ἔδει αὐτοὺς τοὺς προσκυνοῦντας ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ὄντως θεοῦ, ἵνα ἄλλος τοῦτο μὴ ποιῇ. ἀλλ' οὐκ εἶ σοφώτερος τοῦ θεοῦ, ἵνα αὐτῷ ὡς φρονιμώτερος γνώμην δῷς; οἶδεν ὃ ποιεῖ. πάντων γὰρ ἐν ἀσεβείᾳ ὄντων μακροθυμεῖ, ὡς ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος πατήρ, εἰδὼς ὅτι καὶ ἐξ ἀσεβῶν εὐσεβεῖς γίνονται. καὶ αὐτῶν τῶν σεβόντων τὰ αἰσχρὰ καὶ ἀναίσθητα, πολλοὶ νήψαντες, τὸ μὲν αὐτὰ σέβειν καὶ ἁμαρτάνειν ἐπαύσαντο· τῷ δὲ ὄντως θεῷ πρὸς τὰς εὐχὰς καὶ Ἕλληνες ἐσώθησαν.

[37] Ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν ἔδει ποιῆσαι ἡμᾶς μηδὲ ὅλως περὶ τούτων ἐνθυμεῖσθαι. ταῦτα λέγοντες ἀγνοεῖτε τί ἐστι τὸ αὐτεξούσιον, [38] καὶ πῶς δυνατόν ἐστιν ἀγαθὸς τῷ ὄντι εἶναι. ὅτι ὁ ἰδίᾳ προαιρέσει ὢν ἀγαθός, ὄντως ἀγαθός ἐστιν, ὁ δὲ ὑφ' ἑτέρου ἀνάγκης ἀγαθὸς γινόμενος, ὄντως οὐκ ἔστιν, ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστὶν ὅ ἐστιν. ἐπεὶ οὖν τὸ ἑκάστου ἐλεύθερον ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ δεικνύει τὸ ὄντως κακόν, ἐν ἑκάστῳ γίνεσθαι ἐχθρὸν ἢ φίλον διὰ τῶν ὑποθέσεων ὁ θεὸς ἐμηχανήσατο. οὔ, φησίν· ἀλλὰ πᾶν ὃ ἐνθυμούμεθα, αὐτὸς ἡμᾶς ποιεῖ νοεῖν. παύσασθε· τί πλέον βλασφημεῖτε οἱ τοῦτο λέγοντες; εἰ γὰρ πᾶν ὅ τι ἐνθυμούμεθα, ἀπ' αὐτοῦ ἐνεργούμεθα, αὐτὸν αἴτιον λέγετε πορνειῶν, ἀσελγειῶν, πλεονεξιῶν, καὶ πάσης βλασφημίας. παύσασθε δυσφημοῦντες, οἱ εὐφημεῖν καὶ πᾶσαν τιμὴν αὐτῷ ἀπονέμειν ὀφείλοντες. καὶ μὴ λέγετε· οὐκ ἐπιδικάζεται ὁ θεὸς τιμῆς. εἰ γὰρ αὐτὸς οὐδενὸς ἐπιδικάζεται, ἀλλ' οὖν γε ὑμᾶς ἔδει εἰς τὸ δίκαιον ἀφορῶντας, τὸν ἐν πᾶσιν ὑμᾶς εὐεργετήσαντα, εὐχαρίστῳ ἀμείψασθαι φωνῇ.

Ὅτι ὁ ἐν οἰκείᾳ προαιρέσει ἀγαθὸς, ἀγαθὸς ὄντως ἐστὶ, ὁ τοιοῦτος δὲ διανοητικὸς ἐστὶ λογικὸς ὁ λογικὸς, αὐτεξούσιόν τι ἔχων, εἰρήσθω ἀγαθὸς διὰ τοῦτο καὶ εἰκὼν Θεοῦ καὶ ὅμοιος αὐτῷ.

Ἀλλά φησιν, κρεῖττον ποιοῦμεν, ἅμα αὐτῷ καὶ πᾶσιν εὐχαριστοῦντες. ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οὐκ ἴστε τὴν καθ' ὑμῶν ἐπιβουλήν. ὡς γὰρ ὁπόταν ἕνα κάμνοντα πολλοὶ ἰατροὶ θεραπεύειν ἐπαγγέλλονται, μηδὲν δυνάμενοι, ὁ δέ τις ὄντως ἰᾶσθαι δυνάμενος, τὸ αὐτοῦ ἀντίδοτον μὴ προσφέρει, λογισάμενος ὅτι ἂν αὐτὸς θεραπεύσῃ, ἄλλοι ἐπιγράφονται· οὕτω καὶ ὁ θεὸς μετὰ πολλῶν ἀξιούμενος, τῶν μηδὲν δυναμένων, οὐκ εὐεργετεῖ. τί οὖν, φησίν, ὁ θεὸς ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτεῖ, ἐάν γε αὐτοῦ θεραπεύοντος, ἄλλος ἐπιγράφῃ; φημί, εἰ καὶ μὴ ἀγανακτεῖ, ἀλλ' οὖν γε οὐ θέλει τῆς ἀπάτης συνεργὸς γίνεσθαι. αὐτοῦ γὰρ εὐεργετήσαντος, καὶ τὸ μηδὲν ποιῆσαν εἴδωλον, ὡς δυνηθὲν πιστεύεται. ἀλλὰ κἀγώ φημί σοι, [39] εἰ μὴ φυσικῶς ἠδίκητο, πρὸς ἀναισθήτους ἰσούμενος, ἴσως ἂν καὶ τοῦτο ὑπομεμενήκει, δι' οὗ ἤψασθε ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τὰ εὔλογα νοεῖν. ὁ θεὸς γὰρ αὐτάρκης ὤν, αὐτὸς οὐδενὸς δεῖται, οὔτε βλάπτεται. ὑμῶν γάρ ἐστι τὸ ὠφελεῖσθαι ἢ βλάπτεσθαι. [40] ὥσπερ γὰρ τρόπον Καῖσαρ οὔτε βλασφημούμενος βλάπτε-

Ἀπάντησις πρὸς τοὺς πολλοὺς θεοὺς εἰσάγοντας.

non ita erit. Nihil enim peccat illud quod adoratur. Vim quippe patitur ab adoratore. Nam licèt ab omnibus hominibus injuſtum feratur judicium, at non à Deo. Siquidem æquum non eſt, ut idem ſupplicium recipiat qui patitur, & qui facit; præterquam ſi ille ultro admittat ſolius honore digniſſimi honorem.

VII. Sed inquit; Oportebat eos qui adorant, à vero Deo perimi, ne alius hoc faceret. Verùm an es Deo ſapientior, ut ei, tamquam prudentior, conſilium des? Novit quid faciat. Tolerat enim omnes impios, velut miſericors & benignus pater; ſciens, etiam ex impiis pios fieri. Et multi è cultoribus rerum impurarum ac ſenſu carentium, converſi, ea colere ceſſárunt, & delinquere: atque apud verum Deum per preces Græci quoque ſeu Gentiles ſalvati ſunt. *Rom. xi. 34.*

VIII. Sed principiò oportebat efficere, ut nullatenus de talibus cogitaremus. Hæc dicentes, ignoratis quid ſit libertas arbitrii, & quâ ratione ſit poſſibile verè bonos eſſe. Quia qui ſuo propoſito bonus eſt, verè eſt bonus: qui verò, ab alio coactus, fit bonus; verè non eſt; quoniam non propriâ electione eſt quod eſt. Cùm ergo uniuſcujuſque libertas perficiat verè bonum, & verè malum perpetret; in unoquoque fieri quod inimicum vel quod amicum eſt per rerum operumque occaſiones, molitus eſt Deus. Non, inquit; ſed quidquid cogitamus, ipſe nos facit cogitare. Deſiſtite. Cur ampliùs blaſphematis, qui hoc dicitis? Si enim omne quod cogitamus, ab ipſo menti noſtræ inſpiratur; ipſum dicitis cauſſam fornicationum, libidinum, avaritiæ, omniſque blaſphemiæ. Ceſſate maledicere, qui debetis benedicere, eique omnem impertiri honorem. Nec dicatis; Deus honore non indiget. Quamvis enim ille nullius indigeat; attamen debuiſtis, reſpiciendo æquitatem, eum qui omnibus vos cumulavit beneficiis, gratâ remunerari voce.

Quòd verè bonus ſit, qui propriâ voluntate eſt bonus. Quoniam talis, ex judicio rationalis eſt. Qui eſt rationalis, habetque libertatem, bonus dicatur. Ideoque & bonus Dei imago, ipſique ſimilis.

Citat Maximus, Locorum communium Serm. 53.

IX. Sed inquit; Meliùs facimus, qui ei omnibuſque ſimul gratias agimus. Verùm hæc dicendo, non intelligitis ſtructas vobis inſidias. Quemadmodum enim quando unum ægrum multi medici, qui nihil poſſunt, promittunt curare; unus verò qui revera poteſt mederi, remedium ſuum non porrigit, ſecum reputans, quòd etſi ipſe ſanaverit, attribuetur aliis: ita & Deus, unà cum multis qui nihil poſſunt rogatus, non præſtat beneficium. Quid ergo, inquit; Deus ideone indignatur, ſi cùm ipſe curet, adſcribatur alteri? Reſpondeo; Licèt non indignetur, attamen non vult eſſe erroris adjutor. Poſtquam enim ipſe benefecit; & Idolum quod nihil egit, tamquam efficax fidem accipit. Sed & ego tibi dico; Niſi propriâ & naturali injuriâ afficeretur, quando unà cum ſenſum non habentibus timetur ac adoratur, fortè hoc etiam ſuſtineret, per quem cœpiſtis rationi conſentanea pro ſalute veſtrâ intelligere. Deus enim ſibi ſufficiens, nullo indiget, neque læditur. Veſtrum quippe eſt, juvari, aut lædi. Nam ſicut Cæſar, neque

Objectio eorum qui plures Deos introducunt.

37. Ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν ἔδει ποιῆσαι ἡμᾶς μηδὲ ὅλως περὶ τούτων ἐνθυμεῖσθαι.] Aliter & enactius hæc videntur à Rufino accepta. *Sed debuimus omnino nec ad cogitationem iſtam venire, ut hæc faceremus.* COT.

38. Καὶ πῶς δυνατόν.] Iſta Clementis ſic apud Maximum proferuntur; *οὐ δυνατόν τινα ἀγαθὸν εἶναι βούλεσθαι, εἰ μὴ ἀπὸ προαιρέσεως οἰκείας. ὁ γὰρ ὑφ' ἑτέρου ἀνάγκῃ ἀγαθὸς γενόμενος, οὐκ ἀγαθός. ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστὶν, ὅ ἐστι. τὸ γὰρ ἑκάστου ἐλεύθερον ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ δεικνύει τὸ ὄντως κακόν· ὅθεν διὰ τῶν ὑποθέσεων τούτων, ἐμηχανήσατο ὁ θεὸς φανερῶσαι τὴν ἑκάστου διάθεσιν.* Fieri non poteſt ut quiſquam ſit conſtanter bonus, niſi ex animi ſui propoſito proprio. Qui enim ab altero ex neceſſitate factus eſt bonus, bonus non eſt: quia non ex inſtituto ſit, quod eſt. Libera enim cujuſque voluntas, quod revera bonum eſt efficit, & revera malum oſtendit: unde Deus per iſtas occaſiones voluit cujuſque affectionem patefacere. Quæ, inter Clementis Romani alia leguntur in Eclogis Joh. Damaſceni MSS. Collegii Claromontani cap. De homine & libertate. Ibid.

39. Εἰ μὴ φυσικῶς ἠδίκητο, πρὸς ἀναισθήτους ἰσούμενος.] Poſſet licet in ſenſu activo ſumere ἰσούμενος, ac vertere, *Niſi naturaliter injuriâ afficeretur qui ad ſenſu deſtituta attonitus ſtupet.* Ibid.

40. Ὥσπερ γὰρ τρόπον Καῖσαρ.] Sæpe dictæ Eclogæ cap. περὶ βλασφημούντων καὶ μεγαλορρημονούντων καὶ ἐπαιρόντων εἰς τὸν θεὸν ἀσεβῶς. Τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Ῥώμης. Ὃν τρόπον ὁ βασιλεὺς, οὔτε βλασφημούμενος βλάπτεται, οὔτε

neque maledictis læditur, neque gratiarum actionibus juvatur; ſed qui gratias agit, ſecuritatem habet, qui maledicit, interitum: ita qui Deum laudibus proſequuntur, ipſum nequaquam adjuvant, ſibi verò ipſis ſalutem afferunt; parique modo, qui conviciis appetunt, ei quidem non faciunt injuriam, ipſi verò pereunt.

X. Sed, inquit, non ſimiliter in homine, & Deo. Et ego fateor, quòd non ſimiliter. Majus enim ſupplicium, ut magis impio: minus autem, ei qui in minorem peccavit. Sicut ergo maximus omnium eſt Deus, ita maximas dabit pœnas, qui in eum impius exſtiterit, quoniam adversùs maximum deliquit. Neque Deus propriâ manu ulciſcetur; at omnis creatura in ea re indignabitur, & naturaliter vindicabit. Non enim blaſphemo dabit lucem ſol, non fructus terra, non aquam fontes; non tribuet animæ in Inferis requiem, qui ibi conſtitutus eſt princeps. Quando nunc quoque, adhuc ſubſiſtente præfinito mundi tempore, ægrè fert univerſa creatura. Ideoque nec *cælum* ſufficientem mittit imbrem; neque terra fructus dat. Unde plurimi pereunt. Ipſe etiam aër furore accenſus, ad peſtem producendam convertit ſe. In bonis tamen quibus fruimur, miſericordiâ ſuâ Deus ad benignitatem erga nos cogit creaturam. Ita vobis, qui cunctorum opificem inhoneſtatis, omnis creatura ſuccenſet.

I. Recogn. l. 5. n. 46.

XI. Nam etſi per ſolutionem à corpore effugiatis pœnam; quo modo animam veſtram, quæ immortalis eſt, per mortem poteritis fugere? Immortalis enim eſt etiam impiorum anima; quibus melius eſſet, non immortalem eam habere. Nam per ignem inexſtinctum cruciata perpetuo ſupplicio, neque moriens; in malo ſuo finem non habet accipere. Sed forſan dicet veſtrûm aliquis; Terres nos Petre. Docete igitur nos, quo pacto tacentes, proferemus vobis res quemadmodum ſunt. Aliter enim vobis eas non poſſumus indicare. Quòd ſi tacuerimus, decipiemini à malis per ignorantiam. Sin verò loquimur, ſuſpecti ſimus quaſi vos falſam ob cauſſam terreamus. Quo pacto igitur malum eum incantabimus, qui intra animam veſtram latet, callidéque vobis inimicas Deo ſubſerit opiniones, prætextu amicitiæ erga Deum? Reconciliemini vobiſcum: namque pro veſtra ſalute fit, ad eum cum bonis operibus perfugium.

Inimicitia ad Deum.

Inimicitia quædam ad Deum eſt, quæ in nobis cum ratione pugnat cupiditas: quia ſuſpicione prudentiæ corroborat inſcitiam.

Objectiones Græcorum.

Mat. 5. 45.

XII. Alii verò dicunt; Deus noſtri curam non gerit. Hoc quoque falſum eſt. Nam ſi verè curam non gereret; neque ſolem ſuum oriri faceret ſuper bonos & malos, neque pluviam ſuam demitteret ſuper juſtos & injuſtos. Dicunt alii; Magis pii ſumus, qui & ipſum & ſimulacra colimus. Non puto, ei qui ita loquitur, ſi diceret regi; Eumdem

ται. ὅτι εὐχαριστούμενος ὠφελεῖται· ἀλλὰ τοῦ εὐχαριστοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον, τοῦ δὲ βλασφημοῦντος ὄλεθρος· οὕτως οἱ θεὸν εὐφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐδὲν ὠφελοῦσιν, ἑαυτοὺς δὲ σώζουσιν· ὁμοίως καὶ οἱ βλασφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐκ ἀδικοῦσιν, αὐτοὶ δὲ ὀλοθρεύονται.

Ἀλλὰ φησὶν, οὐχ ὁμοίως ἐπ' ἀνθρώπου καὶ θεοῦ. σύμφημι κἀγὼ, ὅτι οὐχ ὁμοίως. μείζων γὰρ ἡ κόλασις εἰς μείζον ἀσεβήσαντι· ἥττων δὲ τῷ εἰς τὸν ἥττονα ἁμαρτήσαντι. ὡς οὖν πάντων μείζων ὁ θεὸς, οὕτως μείζονα ὑφέξει κόλασιν ὁ εἰς αὐτὸν ἀσεβήσας, ὡς εἰς μείζονα ἁμαρτήσας. οὐκ αὐτοῦ αὐτοχειρίᾳ ἀμυνομένου, ἀλλὰ πάσης τῆς κτίσεως ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτούσης, καὶ φυσικῶς ἐπεξερχομένης. οὐ γὰρ δώσει τῷ βλασφήμῳ, οὐχ ἥλιος τὸ φῶς, οὐ γῆ τοὺς καρποὺς, οὐ πηγὴ τὸ ὕδωρ, οὐκ ἐν ᾅδῃ τῇ ψυχῇ ὁ ἐκεῖ καθεστὼς ἄρχων τὴν ἀνάπαυσιν. ὁπότε καὶ νῦν * ἐπὶ τῇ τοῦ κόσμου προθεσμίας ὑφεστώσης προσαγανακτεῖ πᾶσα ἡ κτίσις. διὸ οὔτε * πλείους ὑετοὺς παρέχει. οὔτε γῆ * τοὺς καρπούς. διὸ οἱ πλεῖστοι λυμαίνονται. ἀλλὰ ἤδη καὶ αὐτὸς ἀὴρ θυμῷ ὑποκαιόμενος, πρὸς λοιμώδη πρᾶξιν μεταβάλλεται. πλὴν ὅσων ἀπολαυόμεν ἀγαθῶν, τῷ αὐτοῦ ἐλέῳ εἰς τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν βιάζεται τὴν κτίσιν. οὕτως ὑμῖν τοῖς ἀτιμάζουσιν τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν ἡ πᾶσα κτίσις χαλεπαίνει.

* f. ἐπὶ

* f. deeſt

Κἂν γὰρ τῇ τοῦ σώματος λύσει τὴν κόλασιν ἐκφύγητε, πῶς τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἄφθαρτον οὖσαν διὰ τῆς φθορᾶς φυγεῖν δυνήσεσθε; [41] ἀθάνατος γὰρ ἡ ψυχὴ καὶ τῶν ἀσεβῶν, οἷς ἄμεινον ἦν μὴ ἄφθαρτον αὐτὴν ἔχειν. κολαζομένη γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου πυρὸς, ἀπεράντῳ τιμωρίᾳ, καὶ μὴ θνήσκουσα, ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτῆς τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχει. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὑμῶν· φοβεῖς ἡμᾶς, Πέτρε. διδάξατε οὖν ἡμᾶς, πῶς σιγῶντες ἐροῦμεν τὰ ὄντα ὡς ἔστιν. ἄλλως γὰρ αὐτὰ ὑμῖν σημαίνειν οὐ δυνάμεθα. ἐὰν τι σιγήσωμεν, ἐνεδρεύεσθε ὑπὸ τῶν κακῶν διὰ τὴν ἄγνοιαν· ἐὰν τι λαλήσωμεν, ὡς ἐπὶ ψευδεῖ ὑποθέσει φοβοῦντες ὑμᾶς ὑποπτευόμεθα. [42] πῶς οὖν ἐπᾴσωμεν τῷ εἰς τὴν ὑμετέραν κακῷ ἐνδομυχοῦντι, καὶ πανούργως ὑποσπείροντι ὑμῖν τὰς θεῷ ἐχθραινούσας ὑπονοίας, προφάσει τῇ πρὸς θεὸν φιλίᾳ; διαλλάγητε ἑαυτοῖς· ὑπὲρ γὰρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας γίνεται ἡ μετ' εὐποιΐας πρὸς αὐτὸν καταφυγή. ἔχθρα τίς ἐστι θεοῦ ἐν ὑμῖν ἄλογος ἐπιθυμία· ὑπονοίᾳ γὰρ φρονήσεως τὴν ἄγνοιαν κρατύνει.

Ἔχθρα πρὸς Θεόν.

Ἄλλοι δὲ λέγουσιν· οὐ προνοεῖ ἡμῶν ὁ θεός. καὶ τοῦτο ψευδός ἐστι. εἰ γὰρ ὄντως οὐκ ἐφρόντιζεν, οὐκ ἂν οὐδὲ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνέτελλεν ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, οὔτε τὸν ὑετὸν αὐτοῦ ἔφερεν ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ἕτεροι δὲ λέγουσιν· εὐσεβέστεροί ἐσμεν, καὶ αὐτὸν καὶ τὰ ἀγάλματα σέβοντες. οὐκ οἶμαι εἰ τοῦτο λέγων ἐρεῖ βασιλεῖ· τὴν

Ἀντιθέσεις Ἐλλήνων.

ἰδίαν

εὐχαριστούμενος ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα μεγαλύνεται· ἀλλὰ τοῦ εὐχαριστοῦντος μὲν γίνεται τὸ ἀκίνδυνον. τοῦ δὲ βλασφημοῦντος ὁ ὄλεθρος. οὕτως οἱ θεὸν μὲν εὐφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐ μεγαλύνουσιν ὑπὲρ τὴν οἰκείαν δόξαν. ἑαυτοὺς δὲ σώζουσιν· οἱ δὲ βλασφημοῦντες, αὐτὸν μὲν οὐ βλάπτουσιν. ἑαυτοὺς δὲ ὀλοθρεύουσι. πλὴν μείζων ἡ κόλασις, ὅσῳ μείζων ὁ ἀσεβούμενος. ὡς οὖν πάντων κρείττων ὁ θεὸς, ὑπὲρ ὃ πάσης ἡ ποινὴ ἁμαρτανόντι. COT.

41. Ἀθάνατος γὰρ ἡ ψυχή] Ut Clementis ſententia citatur à Maximo Locorum communium Sermone 53. ut Clementis Romani, in Damaſceno MS. cap. περὶ ψυχῆς καὶ νοῦ. ad hunc modum; ἀθάνατοι πᾶσαι αἱ ψυχαί. καὶ τῶν ἀσεβῶν. αἷς ἄμεινον ἦν μὴ ἀφθάρτους εἶναι. κολαζόμεναι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου πυρὸς ἀπεράντῳ τιμωρίᾳ. καὶ μὴ θνήσκουσαι. ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχουσιν. *Immortales omnes animæ ſunt, etiam impiorum, quibus melius eſſet non eſſe corruptioni non obnoxias. Nam per ignem inextinctum cruciatæ perpetuo ſupplicio, nec morientes, ſuo ipſarum malo ſui finem accipere non poſſunt.* Recognitionum lib. 5. cap. 28. *Immortales namque ſunt etiam impiorum animæ, quas ipſi fortaſſe velint pariter cum corporibus ſuis finiri. ſed non ita eſt; perferent enim ignis æterni ſine fine ſupplicia, & ad perniciem ſui naturam non habent moriendi.* Cum Clementinis loquitur Juſtinus Martyr Apologiâ 2. p. 64. & Dialogo cum Tryphone p. 225. dicitque improbis luctum, ἔρημον, fore, animas mori, & finem habere in ſtatum ſenſûs vacuum, εἰς ἀναισθησίαν. Ad ſenſum verò Recognitionum Minucius Felix, quem eo loco citat. Ac ex Philoſophis Hierocles in Carmina Pythagorica ad verſ. 29. οὐ βούλεται ὁ φαῦλος ἀθάνατον εἶναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἵνα μὴ ὑπομείνῃ τιμωρούμενος. *Non enim vult qui malus eſt, eſſe ſibi animam immortalem; ne ſcelerum ultionem patiatur.* Ibid.

42. Πῶς οὖν ἐπᾴσωμεν τῷ εἰς τὴν ὑμετέραν κακῷ ἐνδομυχοῦντι] Videtur legiſſe Rufinus ἐπαρκέσωμεν, & ὑμετέραν διάνοιαν. Ait enim; *Et ſatiſfaciemus latenti intra vos, & obſidenti ſenſus veſtros ſerpenti.* Ibid.

43. Εἰς

Ἴσην σοι ἀπονέμω τιμὴν, οἵαν καὶ τῷ νεκρῷ καὶ τῇ ἐρριμμένῃ κοπρίᾳ· οὐκ οἴομαί σοι καλῶς ἀποβήσεσθαι. ἀλλ' ἐρεῖ τις· κοπρίαν λέγεις τὰ σεβάσματα ἡμῶν. ναὶ φημί. ἄχρηστα γὰρ ὑμῖν αὐτὰ ἐποιήσατε, εἰς τὸ σέβειν καταγραψάμενοι. τῆς ὕλης αὐτῶν ἴσως * ἄλλο τι, 43 εἰς χρῆσιν κόπρου ἐχρησίμευσε. νῦν δὲ οὐδὲ εἰς τοῦτο χρησιμεύει, ὅτε μετασχηματίσαντες προσκυνεῖτε. πῶς δὲ εὐσεβέστεροι εἶναί φατε, οἱ πάντων ἀσεβέστατοι, ταύτῃ αὐτῇ τῇ μιᾷ καὶ ἀσυγκρίτῳ ἁμαρτίᾳ ψυχῆς ὄλεθρον ὀφείλοντες τῷ ἀληθεῖ ἐὰν ἐπιμείνητε. ὡς γὰρ εἴ τις υἱὸς πολλὰ εὐεργετούμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἑτέρῳ τινὶ τῷ μὴ πατρὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ πατρὶ ἀποδῷ τιμὴν, πάντως ἀποκληρονόμος γίνεται. ἐπὰν δὲ κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς βιοὺς, εὐχαριστῇ ἐπὶ ταῖς εὐεργεσίαις, εὐλόγως κληρονόμος γίνεται.

* f. ἄλλοτε

Ἀντιθέσεις καὶ λύσεις.

Ἄλλοι δὲ λέγουσιν· ἀσεβεῖν μέλλομεν, ἐὰν τὰ παραδοθέντα ἡμῖν ἐκ πατέρων σεβάσματα λείψωμεν· ὅμοιον γάρ ἐστι τῷ παραθήκην φυλάξαι. οὐκοῦν τούτῳ τῷ λόγῳ κἂν λῃστοῦ τις ᾖ πατρὸς, ἢ αἰσχροβίου, οὐκ ὀφείλει ὁ υἱὸς νήψας τὸ κρεῖττον ἑλέσθαι, ἵνα μὴ ἀσεβήσῃ, καὶ μὴ τὰ ἴσα τοῖς γονεῦσι ποιῶν ἁμαρτάνῃ. πῶς δὴ ἀνόητοι οἱ λέγοντες· ταῦτα προσκυνοῦμεν, ἵνα μὴ αὐτῷ ὀχλῶμεν· ὡς ὀχλουμένου θεοῦ ἐφ' οἷς εὐφημεῖται, μὴ ὀχλουμένου δὲ ἐφ' οἷς ἀχαριστούμενος βλασφημεῖται. διὰ τί δὲ ὁπόταν ἐποχὴ ὑετοῦ γένηται, πρὸς οὐρανὸν τὰ πάντα ἀφορῶντες, εὐχὰς καὶ λιτὰς ἀπονέμετε. καὶ ὅταν ἐπιτύχητε, τάχιον ἐπιλανθάνεσθε. ἀμήσαντες γὰρ, ἢ τρυγήσαντες, εὐθέως τοῖς μηδὲν οὖσιν εἰδώλοις τὰς ἀπαρχὰς ἀπονέμετε, τάχιον ἐπιλανθανόμενοι τοῦ εὐεργετήσαντος θεοῦ· 44 καὶ οὕτως * ἄσμενοι καὶ εἰς τοὺς ναοὺς γενόμενοι, θυσίας ἐπιτελοῦντες εὐωχεῖσθε. διὰ τοῦτο οἱ μὲν ὑμῶν λέγουσι· παρηγορίας καὶ τῆς εὐωχίας χάριν καλῶς ταῦτα ἐπινενόηται.

* f. αἰωνί.

Ὦ ἀνόητοι· ὑμεῖς τοῦ λεγομένου γένεσθε δικαιοκριταί. εἴπερ γὰρ καὶ ἔχρῃν ἐνταῦθα εἰς εὐφρασίαν σώματος ἑαυτὸν δοῦναί τινα εὐωχίᾳ· ἄμεινον ἢ ἐν ποταμοῖς, καὶ ὕλαις, καὶ ἄλσεσιν, ἔνθα εἰλαπίναι, καὶ συμπόσια, καὶ κατάσκιοι τόποι, ἢ ὅπου ἀπόνοια δαιμόνων, καὶ χειρῶν τομαὶ, καὶ αἰδοίων ἀποκοπαὶ, καὶ οἶστροι, καὶ μανίαι, καὶ τριχῶν κόμαι, καὶ κόμποι, καὶ ἐνθουσιασμοὶ, καὶ ὀλολυγαὶ, καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ μεθ' ὑποκρίσεως εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων γενόμενα· ὅπως τὰς αὐτῷ ὀφειλομένας εὐχὰς καὶ εὐχαριστίας, καὶ τοῖς νεκρῶν νεκροτέροις προσενέγκητε.

Περὶ τῆς ὑπὸ δαιμόνων βλάβης ὅση ἐστὶ, καὶ οἵα εἰς τοὺς ἀνθρώπους χωρεῖ.

Καὶ διὰ τί χαίροντες ταῦτα ποιεῖτε; ἐπεὶ ὁ θέλξας ὑμᾶς ὁ ἐμφωλεύων αὐτοῖς ὄφις, ὃς ἐνέσπειρεν ὑμῖν τὴν ἄκαρπον ἐπιθυμίαν, λέγων ὑπομνήσω. ἔχει δὲ οὕτως· παρὰ τῇ τοῦ θεοῦ θρησκείᾳ κηρύσσεται νήφειν, σωφρονεῖν, ὀργῆς κρατεῖν, ἀλλότρια μὴ νοσφίζεσθαι, δικαίως βιοῦν, ἐπιεικῶς, εὐσταθῶς, πρᾴως, κολάζειν ἑαυτὸν μᾶλλον ἐν ταῖς ἐνδείαις, ἢ μὴ ἔχοντα ἑτέρου ἀδίκως ἀφελόμενον κορεσθῆναι. παρὰ δὲ τοῖς λεγομένοις θεοῖς τὰ ἐναντία γίνεται. καὶ ἕνια εἰς κατάπληξιν δικαιοσύνης παραγγέλλετε. ἅπερ εἰ καὶ πάντα ποιῆτε τὰ παραγγέλματα, μία ἡ πρὸς θεὸν ἄγνοια ἱκανὴ τυγχάνει πρὸς τὴν καθ' ὑμῶν τιμωρίαν. πλὴν συνερχόμενοι εἰς τοὺς ὑφ' ὑμῶν αὐτοῖς δοθέντας τόπους, ἡδέως μεθύσκεσθε, καὶ βωμοὺς ἀνάπτετε, ὧν ἡ κνίσα ῥεμβομένη, καὶ τὰ τυφλὰ καὶ κωφὰ πνεύματα, διὰ τῆς ἐξουσίας ἄγει εἰς τὸν τῆς ὀσφρήσεως αὐτῶν τόπον. καὶ οὕτως τῶν ἐκεῖ οἱ μὲν ἐνθουσιασμῷ, οἱ δὲ βρωτῶν ἀτοπωτάτων ἐμπίμπλανται, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ ἀσελγαίνειν τρέπονται, οἱ δὲ ἐπὶ κλοπὰς καὶ φόνους. ἡ γὰρ τοῦ ἐκεῖ αἵματος ἀναθυμίασις, καὶ ἡ τοῦ οἴνου σπονδὴ, καὶ αὐτὰ κορεῖ τὰ ἀκάθαρτα πνεύ-

tibi tribuo honorem, quem mortuis, & abjecto fimo; non puto, inquam, ei bene ceſſurum. Sed inquiet aliquis; Fimum vocas noſtra Numina. Ita aio. Inutilia enim vobis ea reddidiſtis, dum in Deos adſcribitis. Cùm forſan illorum materia ad aliquid aliud, in uſum fimi, fuiſſet utilis. Nunc verò neque ad hoc prodeſt, quando à vobis transfiguratam colitis. Quâ autem ratione, vos magis pios dicitis, qui omnium eſtis impiiſſimi; hoc ipſo uno & incomparabili peccato interitum animæ merentes reverà ſi perſeveretis. Sicut nempe ſi quis filius, plurima beneficia à patre conſecutus, alteri qui pater non ſit debitum patri honorem deſerat; planè exhæredabitur. Cùm verò ex ſententia patris vivens, gratias de beneficiis egerit; meritò hæres relinquetur.

XIII. Alii verò dicunt; Impii erimus, ſi nobis à patribus tradita Numina dereliquerimus; idem enim eſt ac depoſitum ſervare. Igitur hac ratione, ſi aliquis ortus ſit ex patre latrone, aut obſcœno; non debet filius frugi eſſe, melioremque vitam amplecti; ne impius evadat, peccetque eadem cum parentibus non agendo. Quàm ſtulti autem ſunt, qui dicunt; Hæc adoramus, ne Deo ſimus moleſti. Quaſi Deo moleſta ſint ea quibus laudatur; non moleſta verò, quibus ingratè accipitur, & infamatur. Cur ergo cùm imbris acciderit remora; in cœlum omnino intuiti, preces ac ſupplicationes aſſignatis, & quando obtinuiſtis, citò obliviſcimini. Factâ enim meſſe, aut vindemiâ, ſtatim ad Idola, quæ nihil ſunt, primitias deſertis; celeriter Dei immemores, beneficii auctoris; ſicque in perpetuum. Et in templis poſiti, ſacrificia celebratis, atque genio indulgetis. Quapropter nonnulli ex vobis, dicunt; Solatii & bonæ tractationis cauſſâ præclarè iſta excogitata ſunt.

Objectiones, & ſolutiones.

XIV. O Stolidi! Vos hujus dicti eſtote juſti judices. Si enim oportebat hîc ſe ad corporis voluptatem alicui tradere oblectationi; meliorne erat, quæ in fluviis, & ſylvis, & lucis, ubi compotationes & convivia, & loci umbroſi; vel ubi dæmoniaca amentia, & manuum ſectiones, abſciſſiones verendorum, rabidus furor, inſania, ſparſi crines, ſtrepitus ſtridoreſque, afflatus fanatici, ululatus, omniaque illa quæ cum ſimulatione ad terrorem amentium fiunt; ut à vobis debitas preces & gratiarum actiones iis offeratis, qui mortuis magis ſunt mortui.

XV. Et cur læti iſta facitis? Quoniam intus latens ſerpens vobis non vult edicere, qui infructuoſam inſeruit cupiditatem; dicam ego atque memorabo. Ita autem habet: Apud religionem Dei prædicatur agere ſobriè, ſibi temperare, iram tenere, non ſubripere aliena; juſtè vivere, cum bono jure, tranquillè, leniter; ſe in indigentiâ potiùs continere ac reprimere, quàm cùm non habeas, alterius bonis injuſtè ablatis expleri. Apud vocatos autem Deos, contraria peraguntur. Et nonnulla in admirationem juſtitiæ denunciatis: quæ licèt omnia præcepta exſequeremini, una Dei ignoratio ſufficit ad punitionem veſtram. Cæterùm convenientes ad loca quæ vobis aſſignâſtis, alacriter inebriamini; & aras accenditis, quarum nidor vagatus, cæcos ſurdoſque Spiritus, vi ſuâ ad odoratûs locum ducit. Sicque ibi alii fanatico furore, alii abſurdis cibis replentur; ad libidinem vertuntur alii, ad furta alii & adulteria. Nam fuſi illic ſanguinis vapor, & vini libatio, etiam ſatiat impuros ſpiritus; qui intra vos occultati, omnia hæc reddunt ſua-

De noxa à Dæmonibus invectâ, quanta ſit: & qualiter ad homines deveniat. Epiſt. num. 62. Recl. l. 5. n. 32. &c.

43. Εἰς χρῆσιν κόπρου.] In uſum fimi. inſtar fimi. COT.
44. Καὶ οὕτως ἄσμενοι, vel ut ad oram Codicis emendatur ἀεί.] Eſt forte varia lectio marginalis ad ἄσω quod præcedit. τοῖς μηδὲν οὖσιν εἰδώλοις, *ad Idola quæ nihil ſentiunt aut cognoſcunt.* In Rufino, *ad ſurda & muta ſimulacra.* Ibid.

45. Δεῖ

ſuavia ; atque per ſomnia vos falſis ſpectris irretiunt, innumeriſque perpeſſionibus puniunt. Nam occaſione ſacratum, ut vocant, hoſtiarum, repleti eſtis truculentis Dæmonibus; qui cautè vos inſcios perimunt, ut non ſentiatis factas inſidias. Prætextu ſiquidem cujuſpiam injuriæ, vel calamitatis, amoris, iræ, mœſtitiæ, aut laqueo aut aquâ ſuffocant, è loco præcipiti dejiciunt ; homicidio ſui, aut apoplexiâ, aut alio morbo, è vita cogunt migrare.

Quis pius ; & ut Dæmonibus imperet. I. Recogn. l. 20. c. 47. XVI. Ex nobis autem nullus tale quid poteſt pati. Sed à nobis Dæmones torquentur. Quandoquidem in aliquem ingreſſi, ut tardiùs egrediantur rogant nos. Sed dicet aliquis ; Io has perpeſſiones incidunt interdum etiam quidam Dei cultores. Aio id fieri non poſſe. Ille enim, de quo loquor, cultor Dei eſt, qui verè eſt Dei cultor, non qui dumtaxat dicitur. Qui autem verè eſt, traditæ ſibi legis perficit opera. Si quis impiè egerit, pius non eſt. Quemadmodum ſi alienigena Legem ſervet, Judæus eſt; qui verò non ſervat, eſt Gentilis. Judæus enim, Deo credens, Legem implet; per quam *Matt.17.20.* fidem, etiam alia mala montibus ſimilia & graviſſima transfert. Qui verò non exſequitur Legem; clatum eſt quòd non credendo in Deum, fit transfuga; ideoque peccator velut nequaquam Judæus, propter peccatum à calamitatibus ſubigitur quæ ad puniendos peccatores conſtitutæ ſunt. Nam conſilio Dei quod ab initio ſancitum fuit, illius cultores juſtè propter delicta pœna conſequitur. Quod fit, ut poſtquam pœna de peccato velut debito, per vexationem rationem repetierit, converſos homines in cunctorum judicio puros repræſentet. Sicut enim improbis præſentes deliciæ in damnum futurorum bonorum cedunt : ita ſupplicia lapſis in peccatum Judæis mittuntur ad exactionem ; ut receptâ hîc delicti pœnâ, à futura illic æterna damnatione liberentur.

XVII. Vos verò hæc dicere non poteſtis. Quia non creditis quæ illic ſunt eſſe quemadmodum dicimus. Dico autem, ubi cunctis fit retributio. Quocirca quod eſt utile ignorantes, à temporariis voluptatibus ne æterna accipiatis decipimini. Quare nos conamur, commodi vobis probationes afferre; ut plenè certi de pietatis promiſſionibus, per bona opera poſſitis nobiſcum ſæculi quod triſtitia vacat hæredes exſiſtere. Donec igitur cognoſcatis nos, ne nobis ſuccenſeatis, tamquam mentiamur circa bona quæ vobis cupimus. Quæ enim putavimus vera & bona, ea ad vos afferre non invidimus: ſed contrà feſtinavimus reddere vos bonorum, quæ novimus, cohæredes. Ita quippe ad infideles loquendum eſt. Quòd autem planè veros proferamus ſermones, non aliter poteritis ſcire, niſi priùs cum veritatis ſtudio audiatis.

XVIII. Quapropter nunc, licèt ſerpens, quem intus habetis latentem, mille vobis tendat inſidias, pravas ſubjiciendo cogitationes, & impedimenta; attamen eò magis obſiſtere ei debetis, & aſſiduò nos audire. Oportet enim obſeſſos vos, ac vehementer deceptos, cognoſcere quo modo ille incantandus ſit. Aliter verò fieri nequit. Incantare autem dico, mente repugnare pravis Dæmonum conſiliis.

De illo ; Veni mittere gladium. Recogn. l. 6 ſect. 4. &c. XIX. Unde veritatis Propheta, ſciens mundum erràſſe plurimùm, & malitiæ conſenſiſſe intuitus; non expetivit pacem cum illo, ut ex errore conſiſtentem; ſed tandem cunctis in malitia conſentientibus inducit, & reſipiſcentibus in locum erroris proponit; ac velut ignem immittit iram adver-

μάτων, ἃ ποιοῦσιν ἐνδομυχοῦντα εἰς ὑμᾶς, φιληδόνως ἔχειν τὰ ἐκεῖ ποιοῦσιν· καὶ δι' ὀνείρων ὑμᾶς φαντασίαις ψευδέσιν περιβάλλουσιν, καὶ μυρίοις παθήμασι τιμωροῦσιν. προφάσει γὰρ τῶν λεγομένων ἱεροθύτων, χαλεπῶν δαιμόνων ἐμπίπλασθε· οἱ καὶ φρονίμως ὑμᾶς λανθάνοντες ἀναιροῦσιν, ἵνα μὴ συνῆτε ὑμῶν τὴν ἐπιβουλήν. προφάσει γάρ τινος ἐπηρείας, ἢ συμφορᾶς, ἢ ἔρωτος, ἢ ὀργῆς, ἢ λύπης, ἢ αἰσχύνης, ἢ ὕδατι πνίξαντες, ἢ ἀπὸ κρημνοῦ ῥίψαντες, ἢ αὐτοχειρίᾳ, ἢ ἀποπληξίᾳ, ἢ ἑτέρᾳ τινὶ πάθει τοῦ ζῆν μεθιστῶσιν.

Ἡμῶν δὲ οὐδεὶς τοιοῦτόν τι παθεῖν δύναται. ἀλλ' αὐτοὶ ὑφ' ἡμῶν κολάζονται· ὁπόταν εἴς τινα εἰσιόντες, βραδέως ἐξιέναι ἡμᾶς παρακαλῶσιν. ἀλλ' ἐρεῖ τις· ἴσως τοιαύταις παθήσεσι καὶ θεοσεβεῖς τινὲς ὑποπίπτουσιν· φημὶ ὅτι τοῦτο ἀδύνατον. θεοσεβὴς γὰρ οὗτός ἐστιν ὃν ἐγὼ φημί, ὁ ὄντως θεοσεβής, οὐχ ὃς ἂν μόνον λέγηται· ὁ δὲ ὄντως ὤν, τοῦ δοθέντος αὐτῷ νόμου ἐκτελεῖ τὰς πράξεις. ἐάν τις ἀσεβήσῃ, εὐσεβὴς οὐκ ἔστιν. ὅνπερ τρόπον ἐὰν ὁ ἀλλόφυλος τὸν νόμον πράξῃ, Ἰουδαῖός ἐστιν· μὴ πράξας δέ, Ἕλλην. ὁ γὰρ Ἰουδαῖος, πιστεύων θεῷ, ποιεῖ τὸν νόμον· δι' ἧς πίστεως καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὄρεσιν ἐοικότα καὶ βαρύτατα μεθίστησιν πάθη. ὁ δὲ μὴ ποιῶν τὸν νόμον, δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ μὴ πιστεύειν θεῷ, λιποτακτεῖ· καὶ οὕτως ὡς οὐχὶ Ἰουδαῖος ἁμαρτωλός, διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐπικρατεῖται ὑπὸ τῶν εἰς τὸ τιμωρεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας καθεστώτων παθῶν. βουλῇ θεοῦ τῇ ἀπαρχῆς ὁρισθείσῃ, δικαίως τοῖς σέβουσιν αὐτόν, παραπτωμάτων χάριν ἡ τιμωρία ἕπεται. ὃ γίνεται, ἵνα ὡς ὀφείλημα διὰ τῆς βασάνου ἀποτίσαντες τῆς ἁμαρτίας, τοὺς ἐπιστρέψαντας καθαροὺς ἐν τῇ τῶν ὅλων παραστήσῃ κρίσει. ὡς γὰρ τοῖς κακοῖς ἡ ἐνταῦθα τρυφὴ εἰς ζημίαν αἰωνίων ἀγαθῶν γίνεται· οὕτως αἱ τιμωρίαι τοῖς παραπίπτουσιν Ἰουδαίοις πέμπονται εἰς ἐκπράξιν, ἵνα ἐνταῦθα ἀπολαβόντες τὸ παράπτωμα, τῆς ἐκεῖ ἀπαλλαγῶσιν αἰωνίας κολάσεως.

Ὑμεῖς δὲ ταῦτα εἰπεῖν οὐ δύνασθε· οὐ γὰρ πιστεύετε τὰ ἐκεῖ εἶναι ὡς ἡμεῖς λέγομεν· λέγω δὴ ὅπου πᾶσιν ἡ ἀνταπόδοσις γίνεται. οὗ ἕνεκεν ἀγνοοῦντες τὸ συμφέρον, ὑπὸ τῶν προσκαίρων ἡδονῶν μὴ λαβεῖν τὰ αἰώνια ἐνεδρεύεσθε. διὸ ἡμεῖς τοῦ συμφέροντος ὑμῖν τὰς ἀποδείξεις ποιεῖν πειρώμεθα· ἵνα πληροφορηθέντες περὶ τῶν τῆς θεοσεβείας ἐπαγγελμάτων, διὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων δυνηθῆτε σὺν ἡμῖν τὸν ἄλυπον αἰῶνα κληρονομῆσαι. μέχρι μὲν οὖν γνωρίζετε ἡμᾶς, μὴ χαλεπαίνετε ἡμῖν ὡς ψευδομένοις περὶ ὧν ὑμῖν θέλομεν καλῶν. τὰ γὰρ ἡμῖν νομισθέντα ἀληθῆ τε καὶ ἀγαθά, ταῦτα ὑμῖν φέρειν οὐκ ἐφθονήσαμεν· ἀλλὰ τοὐναντίον ἐσπεύσαμεν συγκληρονόμους ὑμᾶς ποιῆσαι ἀγαθῶν, ὧν ἡμεῖς νενοήκαμεν. οὕτω γὰρ χρὴ πρὸς τοὺς ἀπίστους λέγειν. ὅτι δὲ ἀληθεύομεν ὄντως, περὶ ὧν λέγομεν, οὐκ ἄλλως δυνήσεσθε εἰδέναι, ἐὰν μὴ πρότερον φιλαληθῶς ἀκούσητε.

Διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος, κἂν τὰ μυρία ὑμᾶς ὁ ἐν ὑμῖν * ἐνδομυχῶν ὄφις κακοὺς ὑποβάλλων λογισμοὺς καὶ ἀσχολίας ἐνεδρεύειν θέλῃ· ἀλλ' οὖν γε ὑμᾶς ἀντιστῆναι ὀφείλετε ταύτῃ μᾶλλον προσφιλονεικοῦντας αὐτῷ, συνεχῶς ἡμῶν ἀκούειν. [45] δεῖ γὰρ συνεδρεύοντας ὑμᾶς τοὺς σφόδρα ἠπατημένους, εἰδέναι πῶς χρὴ ἐπᾴδειν αὐτῷ. ἄλλως δὲ ἀδύνατον. ἐπᾴδειν δὲ λέγω, τῷ λογισμῷ ἀντιτάσσεσθαι ταῖς κακαῖς αὐτῶν συμβουλίαις.

Ὅθεν ὁ τῆς ἀληθείας προφήτης πολὺν τὸν κόσμον πεπλανημένον εἰδώς, καὶ τῇ κακίᾳ συντιθέμενον ἰδών, οὐκ ἠγάπησεν τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην, ὡς ἐν πλάνῃ συνοῦσιν· ὅτι ὡς τέλος ἐπιφέρει πᾶσιν τοῖς πρὸς κακίαν ὁμογνωμονοῦσιν, προθεὶς ἀντὶ πλάνης τοῖς νήψασιν, ὥσπερ πῦρ ἐμβαλὼν τὴν κατὰ τοῦ ἐνεδρεύοντος

(Margin: Τίς ὁ θεοσεβής. καὶ ὡς δαιμόνων ἄρχει. — * F. ἐνδομυχῶν. — Περὶ τοῦ, ἦλθον βαλεῖν μάχαιραν.)

45. Δεῖ γὰρ συνεδρεύοντας ὑμᾶς.] Neſcio quî verbum συνεδρεύειν tranſtulerim. Senſus clarus eſt : *Oportet eum ut vos qui valde decepti fuiſtis, in conſeſſum conveniendo cognoſcatis quo modo illum incantare oporteat.* COT.

46. Η'

τὸν ὀργίλον, μαχαίρᾳ ἐοικυῖαν· προτείνας λόγον, ἀναιρεῖ τὴν ἄγνοιαν τῇ γνώσει, ὥσπερ τέμνων καὶ χωρίζων ζῶντας ἀπὸ τῶν νεκρῶν. τῆς μὲν οὖν κακίας ὑπὸ τῆς νομίμου γνώσεως νικωμένης, πόλεμος συνεῖχε τὰ πάντα. σωτηρίας γὰρ χάριν υἱὸς ὑπείξας, ἀπειθοῦς ἐχωρίζετο πατρὸς, ἢ καὶ πατὴρ τέκνου, ἢ τεκοῦσα θυγατρὸς, ἢ θυγάτηρ μητρὸς, καὶ ἅπαξ οἱ συγγενεῖς συγγενῶν, καὶ φίλοι συνήθων.

Καὶ μή τις λεγέτω· πῶς τοῦτο δίκαιον, χωρίζεσθαι γονεῖς τέκνων, καὶ τέκνα γονέων. δίκαιον, καὶ πάνυ· εἰ γὰρ συνόντες, μετὰ τοῦ μηδὲν αὐτοὺς ὠφελεῖν, καὶ συναπόλλυνται αὐτοῖς, πῶς οὐ δίκαιον χωρισθῆναι τὸν σώζεσθαι θέλοντα ἀπὸ τοῦ μὴ θέλοντος, συναπολέσθαι δὲ βουλομένου. πρὸς τούτοις οὐδὲ αὐτοὶ οἱ τὸ κρεῖττον νενοηκότες χωρισθῆναι ἤθελον, ἀλλὰ συνεῖναι καὶ ὠφελεῖν αὐτοὺς τῇ τῶν κρειττόνων ὑφηγήσει. Ὅθεν οἱ ἀπειθεῖς ἀκούειν αὐτῶν μὴ θέλοντες, αὐτοὶ αὐτοὺς ἐπολέμουν, χωρίζοντες, διώκοντες, μισοῦντες. οἱ δὲ ταῦτα πάσχοντες, ἐλεοῦντες ἑαυτοὺς ὑπὸ ἀγνοίας ἐνεδρευομένους, διδασκαλίᾳ φρονήσεως ηὔχοντο ὑπὲρ τῶν κακῶς αὐτοὺς διατιθεμένων, τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἁμαρτήματος αἰτίαν εἶναι μεμαθηκότες. αὐτὸς γὰρ ὁ διδάσκαλος προσηλωθεὶς ηὔχετο τῷ πατρὶ, τοῖς αὐτὸν ἀναιροῦσιν ἀφεθῆναι τὸ ἁμάρτημα· εἰπών· πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. οὐ γὰρ οἴδασιν ἃ ποιοῦσι· μιμηταὶ οὖν γενόμενοι τοῦ διδασκάλου καὶ αὐτοὶ, ἐν οἷς ἔπασχον, ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων ηὔχοντο, ὡς ἐδιδάχθησαν. οὕτως οὐ γονεῖς μισοῦντες ἐχωρίζοντο, ὁπότε καὶ ὑπὲρ τῶν μὴ γονέων, μηδὲ συγγενῶν, ἐχθρῶν δὲ γινομένων ἐποιοῦν συνεχεῖς εὐχὰς, καὶ ἀγαπᾷν πειρῶνται ὡς ἐνετάλθησαν.

Εἴπατε δέ μοι ὑμεῖς, πῶς τοὺς γονεῖς ἀγαπᾶτε. εἰ μὲν ὡς τὸ δίκαιον ἀεὶ σκοποῦντες, συνεύχομαι· εἰ δὲ ὡς ἔτυχεν, οὐκέτι. δύνασθε γὰρ καὶ μικρᾷ προφάσει, τούτων γενέσθαι ἐχθροί. εἰ δὲ εἰδότες ἀγαπᾶτε, εἴπατε ἡμῖν, τί ἐστι γονεῖς. ἐρεῖτε γενέσεως ἀρχηγοί. διὰ τί οὖν τὸν τῶν ὅλων γένος οὐκ ἠγαπήσατε, εἴπερ δικαίῳ φρονήματι τοῦτο ποιεῖν ἐπενοήσατε; ἀλλ᾽ ἔτι καὶ νῦν ἐρεῖτε. οὐκ ἐπεγνώκαμεν αὐτόν. διὰ τί οὖν μὴ ζητήσαντες, τὰ ἀναίσθητα κολακεύετε; τί δέ. εἰ καὶ δύσκολον ἦν ὑμῖν γνῶναι τί Θεός· τό γε μέν τοι τί οὐ Θεὸς, μὴ εἰδέναι οὐκ ἐδύνασθε; ἵνα λογίσησθε ὅτι Θεός ἐστιν, οὐ ξύλον, οὐ λίθος, οὐ χαλκὸς, οὐκ ἄλλο τι ἐκ φθαρτῆς γεγονὸς ὕλης.

46 Ἢ γὰρ οὐχ ὑπὸ σιδήρου ἐπεξέσθησαν, καὶ ὁ περιξέσας σίδηρος ὑπὸ πυρὸς ἐμαλάχθη, καὶ τὸ πῦρ αὐτὸ σβέννυται ὑπὸ ὕδατος; τὸ δὲ ὕδωρ οὐχ ὑπὸ πνεύματος τὴν κίνησιν ἔχει, καὶ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τὰ ὅλα πεποιηκότος Θεοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως ἔχει; οὕτως γὰρ ὁ προφήτης εἴρηκε Μωσῆς· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος· καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. ὅπερ καὶ λέγοντος τοῦ Θεοῦ, τὸ πνεῦμα ὥσπερ χεὶρ αὐτοῦ, τὰ πάντα δημιουργεῖ, φῶς ἀπὸ σκότους χωρίζει, καὶ μετὰ τὸν ἀόρατον οὐρανὸν, τὸν φαινόμενον ἐφαπλοῖ· ἵνα τὰ ἄνω τοῖς τοῦ φωτὸς ἀγγέλοις οἰκηθῇ, τὰ δὲ κάτω ὑπὸ ἀνθρώπου ἅμα τοῖς δι᾽ αὐτὸν γινομένοις πᾶσι διοικηθῇ.

Διὰ γάρ σε τὸν ἄνθρωπον, ὁ Θεὸς ἐκέλευσε τὸ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς ὑποχωρῆσαι ὕδωρ, ἵνα καρποὺς ἡ γῆ σοι προσενεγκεῖν δυνηθῇ· καὶ τρήσεις ἐποίησεν, ἵνα σοι παρέχῃ πηγὰς, καὶ ποταμῶν ῥεῖθρα φανῇ,
* f. ἀναδοθῇ καὶ ζῶα * ἐκβαθῇ, συνελὼν ἐρῶ, ἵνα πάντα σοι προσενεχθῆναι δυνηθῇ. ἢ γὰρ οὐ διὰ σὲ ἄνεμοι πρὸς καρπῶν ἐπιγονὴν; καὶ ὑετοὶ φέρονται, καὶ τροπαὶ γίνονται. αὐτίκα γοῦν ἥλιος καὶ σελήνη ἅμα τοῖς

ſuis inſidiatorem, quæ gladio ſimilis eſt: objecto- *Mat.* 10. 34.
que ſermone, ignorantiam cognitione interimit, quaſi ſcindens ac ſeparans vivos à mortuis. Itaque malitiâ per legitimam cognitionem devictâ, bellum cuncta tenuit. Nam propter ſalutem filius cedens, à patre incredulo ſeparavit ſe, vel pater à filio, genitrix à filia, filia à matre; ſimulque propinqui à propinquis, & amici à familiaribus.

XX. Neque dicat aliquis; Quo modo id juſtum fuerit, ſeparari parentes à liberis, liberos à parentibus. Juſtum eſt, & valde. Nam ſi unà morati, præterquam quòd nihil eis proderunt, etiam cum illis peribunt, quo pacto æquum non eſt ſeparari eum qui ſalvari vult, ab eo qui non vult, ſed unà perire cupit. Ad hæc, non illi qui quod præſtat intelligunt, vellent ſeparari, immò ſimul manere, aliosque meliorum expoſitione juvare. Unde increduli, dum nolunt illos audire, ipſi contra eos pugnabant, per ſeparationem, perſecutionem, odium. Qui verò iſta ſuſtinebant, miſerati eos qui ipſis per ignorantiam inſidiabantur; doctrinâ prudentiæ orabant pro vexatoribus ſuis, ſcientes cauſſam delicti eſſe ignorantiam. Ipſe enim Magiſter, clavis confixus orabat Patrem, ut ejus interfectoribus dimitteret peccatum; dicens; *Pater, dimitte illis pec-* *Luc.* 23. 34.
cata ſua. Non enim ſciunt quæ faciunt. Imitantes ergo Magiſtrum & ipſi, in iis quæ patiebantur orabant pro afflictoribus, quemadmodum edocti fuerant. Sic non odio parentum, ſeparabantur; quandoquidem & pro iis, qui nec erant parentes, nec propinqui, ſed inimici, preces continuas fundebant, eosque prout juſſi erant nitebantur diligere.

XXI. Mihi autem dicite vos, quo modo parentes diligatis. Equidem ſi velut juſtitiam ſemper intuiti; bene eſt: ſin verò temere; non ampliùs bene. Poteſtis enim parvam ob cauſſam, eorum hoſtes fieri. Quòd ſi gnari diligitis; dicite nobis, quid ſint parentes. Reſpondebitis; Originis auctores. Cur ergo cunctarum rerum originem *Deum* non amatis, ſi juſto judicio hoc ſuſcepiſtis facere? Sed & jam dicetis; Illum non novimus. Quare igitur non percontati, colitis ſenſu deſtituta? Quid verò; etſi difficile erat vobis cognoſcere quid ſit Deus; at quid non ſit Deus, nonne potuiſtis ſcire? ut reputaretis neque lignum, neque lapidem, neque æs, neque aliud quid ex corruptibili conſtans materiâ, Deum eſſe.

XXII. Nonne enim ferro cælata ſunt ſimulacra; & ferrum quod ſculpſit, igne emollitum eſt; & ignis aquâ exſtinguitur? An non verò aqua per ſpiritum movetur; atque ſpiritus à Deo cunctorum opifice initium exſtantiæ habet? Sic enim dixit Moyſes Propheta; *In prin-* *Gen.* 1. 1.
cipio creavit Deus cœlum & terram: terra autem erat inviſibilis, & incompoſita; & tenebræ erant ſuper abyſſum; & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Qui ſpiritus, dicente Deo, velut manus ipſius, cuncta fecit, lucem ſeparavit à tenebris; & poſt cœlum inviſibile, viſibile expandit; ut ſuperiora ab Angelis lucis habitarentur; inferiora verò ab homine unà cum omnibus propter ipſum factis adminiſtrarentur.

XXIII. Nam propter te hominem, Deus aquam quæ ſupra faciem terræ erat juſſit ſecedere; ut tibi terra fructus poſſet producere: & fecit meatus; quò fontes tibi præberet, ac apparerent fluminum undæ, & animalia exirent; uno verbo, ut omnia ſe tibi poſſent offerre. Aut non propter te venti ſpirant, ad fructuum productionem? & imbres deferuntur; & anni tempeſtates fiunt. Jam verò

46. Ἢ γὰρ οὐχ ὑπὸ σιδήρου &c.] Proferuntur à Turriano Pro Epiſtolis Pontificum lib. 5. cap. ult. cum quibuſdam, ſed nullius momenti varietatibus. COT.

verò ſol & lona cum aliis ſtellis propter te oriuntur & occidunt; fluvii & ſtagna, cum maribus tibi ſubſerviunt. Unde tibi ſenſu carenti, quemadmodum major præſtitus eſt honor; iis ingrato major præparata eſt ignis pœna; quòd ſcire nolueris quem ante omnis oportuit cognoſcere.

XXIV. Sed vel nunc ex minoribus, agnoſce cunctorum cauſſam; conſiderans quòd omnia aqua producit; aqua verò à ſpiritu accipit motûs originem; ſpiritus autem ab univerſorum Deo initium habet. Atque ita oportet reputare; quò per rationem ad Deum poſſis pervenire. Ut agnoſcas tuum genus; & regeneratus aquâ primigeniâ, etiam hæres efficiaris parentum qui te ad incorruptionem genuerunt.

Epit. c. 17. &c. Rec. l. 6. c. 8. &c.

De Baptiſmo. XXV. Propter quod promptè, tamquam filius ad patrem, accede; ut Deus cauſſam peccatorum tuorum ponat Ignorantiam. Quòd ſi poſtquam vocatus es, non vis, aut cunctaris; juſto Dei judicio peribis; & quia noluiſti, nolet te Deus. Nec verò putes, quòd etſi omnium qui umquam fuerunt pii, piiſſimus ſis, non fueris autem baptizatus, ſpem adipiſci aliquando poteris. Eò enim msjores dabis pœnas, quòd bona opera non bene feceris. Præclara enim res eſt, bona operari, quando juxta mandatum Dei fit. Tu verò, ſi, ut illi placet, nolis baptizari; tuæ voluntati obſequens, illius conſilio repugnas.

Objectio ad mores pertinens. XXVI. Sed aliquis forſan dicet; Quid confert ad pietatem, aquâ baptizari? Primò quidem, quis id quod Deo placuit facis. Secundò verò, per aquam Deo renatus, timoris cauſsâ, primam nativitatem quam ex concupiſcentia traxiſti permutas; ſicque ſalutem conſequi potes: aliter autem impoſſibile eſt. Ita enim nobis juravit Propheta,
Joh. 3. 5. dicens; *Amen dico vobis; niſi renati fueritis aquâ vivâ, in nomine Patris, Filii, Spiritûs ſancti; non intrabitis in regnum cælorum.* Quocirca accedite. Ibi namque eſt aliquid ab initio miſericors, quod
Gen. 1. 2. fertur ſuper aquam, & eos qui in ter beata invocatione baptizati ſunt eripit de futuris ſuppliciis; & quæ poſt Baptiſmum facta ſunt à baptizatis bona opera, Deo offert quaſi donum. Quare confugite ad aquam: hæc enim ſola vim ignis poteſt exſtinguere. Ad quam qui nondum vult venire, adhuc rabidum gerit Spiritum, cujus gratiâ non vult pro ſua ſalute adire aquam vivam.

XXVII. Accede igitur, ſive juſtus ſis, ſive injuſtus. Nam tibi, ſi juſtus es, ſolum deerat baptizari in ſalutem & in remiſſionem eorum quæ in ignorantia perpetrâſti; ſi vero injuſtus, relinquitur ut baptiſmatis bona opereris juxta impietatis proportionem. Quapropter ſive juſtus es, ſive iniquus, feſtina naſci Deo; quia dilatio affert periculum; nam incertum eſt præſtitutum morti noſtræ tempus. Patri qui te ex aqua genuit, ſimilitudinem per bona opera oſtende. Tamquam veri ſtudioſus, verum Deum honora ut patrem. Honor autem ejus eſt, ut ita vivas, ſicut ipſe, qui juſtus eſt, deſiderat. Porrò juſti voluntas eſt, injuſtitiam non facias. Et eſt injuſtitia, occidere, adulterare, odiſſe, fraudare, cæteraque his ſimilia; quorum multæ ſunt ſpecies.

XXVIII. Verumtamen iſtis adjiciendum eſt aliquid, quod quidem cum reliquis hominibus non eſt commune, ſed propriè competit religioni Dei. Dico autem, in puritate degere; ad uxorem ſuam quando in purgatione eſt non accedere: hoc
Levit. 18. 19. quippe jubet Dei Lex. Quid verò; niſi puritas in

ἄλλοις διά σε τὰς ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἐκτελοῦσιν, καὶ ποταμοὶ καὶ λίμναι ἅμα * ταῖς * πηγαῖς ὑπηρετοῦσιν. ὅθεν σοι τῷ ἀναισθήτῳ ὥσπερ ἡ μείζων ἐδόθη τιμή, οὕτως ἀχαριστήσαντι ἡ μείζων διὰ πυρὸς κόλασις προητοίμασται, ὅτι γνῶναι οὐκ ἠθέλησας ὃν πρὸ πάντων ἔδει γνῶναι. * f. δουλεύουσιν. Rec. 6. 7.

Κἂν νῦν δὲ ἐκ τῶν ἡττόνων ἐπίγνωθι τὴν τῶν ὅλων αἰτίαν, λογισάμενος ὅτι τὰ πάντα τὸ ὕδωρ ποιεῖ, τὸ δὲ ὕδωρ ὑπὸ πνεύματος κινήσεως τὴν γένεσιν λαμβάνει, τὸ δὲ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχει. καὶ οὕτως ἔδει λογίσασθαι, ἵνα ἐπὶ λόγῳ εἰς Θεὸν καταντῆσαι δυνηθῇς. ὅπως ἐπιγνοὺς αὐτοῦ γένος, καὶ πρωτογόνῳ ἀναγεννηθεὶς ὕδατι, καὶ κληρονόμος καταστῇς τῶν πρὸς ἀφθαρσίαν γεννησάντων σε γονέων.

Διὸ ἑτοίμως πρόσελθε, ὡς υἱὸς πατρὶ, ἵνα τῶν ἁμαρτημάτων σου ὁ Θεὸς τὴν ἄγνοιαν αἰτίαν θῇ. εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ κληθῆναι, οὐ θέλεις, ἢ βραδύνεις, δικαίᾳ Θεοῦ ἀπολῇ κρίσει· τοῦ μὴ θελῆσαι, μὴ θεληθείς. καὶ μή τις νομίσῃς ὅτι ἐὰν πάντων τῶν πώποτε γενομένων εὐσεβῶν εὐσεβέστερος γένῃ, ἀβάπτιστος δὲ ἦς, ἐλπίδος τυχεῖν δυνήσῃ ποτέ. ταύτῃ γὰρ μᾶλλον πλείονα ὑφέξεις κόλασιν, ὅτι καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. καλὴ γὰρ εὐποιΐα, ὁπόταν ὡς Θεὸς ἐκέλευσεν γένηται. σὺ δὲ ἐὰν οὐ θέλῃς ὡς ἐκείνῳ ἔδοξεν βαπτισθῆναι, τῷ σῷ θελήματι ὑπηρετῶν, ἐχθραίνεις τῇ ἐκείνου βουλῇ. Περὶ βαπτίσματος.

Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· τί συμβάλλεται πρὸς εὐσέβειαν τὸ βαπτισθῆναι ὕδατι; πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ δόξαν Θεῷ πεποίηκας. δεύτερον δὲ, ἐξ ὕδατος ἀναγεννηθεὶς Θεῷ, [47] αἰτίᾳ φόβῳ, τὴν ἐξ ἐπιθυμίας πρώτην σου γενομένην καταλλάσσεις γένεσιν, καὶ οὕτως σωτηρίας τυχεῖν δύνῃ· ἄλλως δὲ ἀδύνατον. οὕτως γὰρ ἡμῖν ὤμοσεν ὁ προφήτης, εἰπών· ἀμὴν ὑμῖν λέγω, ἐὰν μὴ ἀναγεννηθῆτε ὕδατι ζῶντι, εἰς ὄνομα πατρὸς, υἱοῦ, ἁγίου πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. διὸ προσέλθετε. ἔστιν γάρ τι ἐκεῖ ἀπαρχῆς ἐλεῆμον, ἐπιφερόμενον τῷ ὕδατι, [48] τοὺς βαπτιζομένους ἐπὶ τῇ τρισμακαρίᾳ ἐπονομασίᾳ καὶ ῥύεται τῆς ἐσομένης κολάσεως, ὥσπερ δῶρα προσφέρει τῷ Θεῷ ὅσ' ἂν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν τῶν βαπτισθέντων τὰς εὐποιΐας. διὸ προσφύγετε τῷ ὕδατι. τοῦτο γὰρ μόνον τὴν τοῦ πυρὸς ὁρμὴν σβέσαι δύναται. τοῦτο ὁ μήπω προσελθεῖν θέλων, ἔτι τὸ τῆς λύσσης φέρει πνεῦμα, οὗ ἕνεκα ἐπὶ τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ ὕδατι ζῶντι προσελθεῖν οὐ θέλει. Ἀντίθεσις εἰς ἦθος συντείνουσα.

Πρόσελθε οὖν, κἂν δίκαιος ἦς, κἂν ἄδικος. δικαίῳ γὰρ ὄντι σοι, μόνον ἔλαττον τὸ πρὸς σωτηρίαν βαπτισθῆναι, εἰς ἄφεσιν τῶν ἐν ἀγνοίᾳ πεπραγμένων. * ὑπολείπεται κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἀσεβείας, ἡ ἐπὶ τὸ βάπτισμα εὐποιΐα. διὸ ἄν τε δίκαιος ᾖς, ἄν τε ἄδικος, σπεῦσον γεννηθῆναι Θεῷ· ὅτι ἡ ἀναβολὴ κίνδυνον φέρει, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι τοῦ θανάτου τὴν προθεσμίαν· τῷ ἐξ ὕδατος γεννήσαντί σε πατρὶ διὰ τῆς εὐποιΐας τὴν ὁμοιότητα δεῖξαι. ὡς φιλαλήθης τὸν ἀληθῆ θεὸν τιμήσον ὡς πατέρα. τιμὴ δὲ αὐτῷ, τὸ ζῆν σε ὡς αὐτὸς δίκαιος ὢν θέλει. δικαίου δὲ θέλημα τὸ μὴ ἀδικεῖν. ἀδικία δέ ἐστιν φονεύειν, μοιχεύειν, μισεῖν, πλεονεκτεῖν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· τούτων δὲ εἴδη πολλά. * f. deeſt, ἀδίκῳ δὲ.

Πλὴν τούτοις συνεισφέρειν δεῖ τί ποτε, ὃ κοινότητα πρὸς ἀνθρώπους μὲν οὐκ ἔχει, ἴδιον δὲ θρησκείας Θεοῦ τυγχάνει. λέγω δὴ τὸ καθαρεύειν. τὸ ἐν ἀφέδρῳ οὔσῃ τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ μὴ κοινωνεῖν· ὅτι τοῦτο ὁ Θεοῦ κελεύει νόμος. τί δὲ, εἰ μὴ καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ θρησκείᾳ τὸ καθαρεύειν ἀνήκοντο, ὑμεῖς
ὡς

47. Αἰτίᾳ φόβῳ.] Non erat in Codice Turriani: nec à Rufino agnoſcitur. Mox pro καταλλάσσεις, apud Turrianum λυτρώσῃ. Rufinus, *amputatur*. COT.

48. Τοὺς βαπτιζομένους.] Deeſt fortè verbum. *Et agnoſcit eos qui baptizantur.* Rufinus. Ibid.

49. N-

ὡς αἱ κάνθαροι [49] ἡδέως ἐγκυλίεσθε; ἀλλ' ὡς ἄνθρωποι ἔχοντές τι πλεῖον τῶν ἀλόγων ζώων, τὸ λογικὸν εἶναι· τὴν μὲν καρδίαν, τῶν κακῶν οὐρανίῳ καθάρατε λογισμῷ· λουτρῷ δὲ πλύνατε τὸ σῶμα. κατὰ γὰρ τὸ ἀληθὲς τὸ καθαρεύειν. οὐχ ὡς ὅτι προηγεῖται τῆς κατὰ τὴν καρδίαν καθάρσεως ἡ τοῦ σώματος ἁγνεία, ἀλλ' ὡς ὅτι ἕπεται τῷ ἀγαθῷ τὸ καθάριον. καὶ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ἐνίους τῶν ἐν ὑμῖν Φαρισαίων καὶ γραμματέων, οἵ εἰσιν [50] ἀφωρισμένοι, καὶ τὰ νόμιμα ὡς γραμματεῖς τῶν ἄλλων πλεῖον εἰδότες, ὅμως διήλεγχεν αὐτοὺς ὡς ὑποκριτάς, ὅτι μόνα τὰ ἀνθρώποις φαινόμενα ἁγνίζοντες, τὰ τῆς καρδίας καθαρὰ καὶ θεῷ μόνῳ ὁρώμενα παρελίμπανον.

Παραίνεσις περὶ ἁγνισμοῦ. Ῥητῇ οὖν ταύτῃ φωνῇ ἐχρήσατο, τὸ ἀληθὲς πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς αὐτῶν, οὐ πρὸς πάντας. ἐνίων γὰρ καὶ ὑπακούειν ἔλεγεν, ὅτι τὴν Μωυσέως ἐπιστεύθησαν καθέδραν. πλὴν πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς ἔλεγεν· Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἔξωθεν· ἔσωθεν δὲ γέμει ῥύπους. Φαρισαῖε τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος τὸ ἔσωθεν, ἵνα γένηται καὶ τὰ ἔξω αὐτῶν καθαρά. καὶ ἀληθῶς. φωτισθέντος γὰρ τοῦ νοῦ τῇ γνώσει, ὁ μαθὼν δύναται ἀγαθὸς εἶναι· ᾧ παρέπεται τὸ καθαρὸν γενέσθαι. ἐκ τῆς ἔσω γὰρ διανοίας, ἡ τοῦ ἔξω σώματος ἀγαθὴ γίνεται πρόνοια· ὡς ἀπό γε τῆς κατὰ τὸ σῶμα ἀναισθησίας, τῆς διανοίας πρόνοια γενέσθαι οὐ δύναται. οὕτως ὁ καθαρὸς καὶ τὰ ἔξω καὶ τὰ ἔσω καθάραι δύναται· ὁ δὲ τὰ ἔξω καθαίρων, πρὸς ἀνθρώπους τὸν ἔπαινον ἀφορῶν, τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἔπαινον τῶν ὁρώντων, παρὰ τῷ θεῷ οὐδὲν ἔχει.

Τίνι δὲ οὐ φαίνεται ὅτι κρεῖττόν ἐστι γυναικὶ ἐν γυναικείοις οὔσῃ μὴ συνελθεῖν, ἀλλὰ καθαρθείσῃ καὶ βαπτισθείσῃ; ἀλλὰ καὶ μετὰ κοινωνίαν βαπτίζεσθαι δεῖ. εἰ δὲ τοῦτο ποιεῖν ὀκνεῖτε, ἀναμνήσατε πῶς τὰ τῆς ἁγνείας μέρη μετεδιώκετε, ὅτε ἀναισθήτοις εἰδώλοις θρησκεύετε. αἰσχύνθητε ὅτι ἐνταῦθα ὅπου ἔχρῆν, οὐ τὸ πλεῖον λέγω, ἀλλὰ μόνον καὶ ὅλον τὸ τῆς ἁγνείας ἀναδέξασθαι, ὀκνηρότεροι γίνεσθε. νοήσατε οὖν τὸν ἐκεῖ ὑμᾶς πεποιηκότα, καὶ διαγνωσθήσεσθε τίς ἐστιν ὁ ἐνταῦθα ὄκνον πρὸς ἁγνείαν ὑμῖν ἐμβάλλων.

Ἀλλ' ἐρεῖ τις ὑμῶν· χρὴ οὖν ἡμᾶς ποιεῖν ὅσα ἐν εἰδώλοις ἐποιοῦμεν. φημί σοι, οὐχ ὅλα, ἀλλ' ὅσα καλῶς ἐποιεῖτε, καὶ ἐνταῦθα πλεῖον. ὅ τι γὰρ ἂν καλῶς γένηται ἐν τῇ πλάνῃ, ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἤρτηται, ὡς εἰ καί τι ἐν τῇ ἀληθείᾳ κακῶς γένοιτο, ἀπὸ τῆς πλάνης ἐστίν. ἀπολάβετε οὖν ὑμῶν πανταχόθεν τὰ ἴδια, μὴ τὰ ἀλλότρια· καὶ μὴ λέγετε· εἴ τι ποιοῦσιν οἱ πεπλανημένοι καλόν, ποιεῖν οὐκ ὀφείλομεν. τούτῳ γὰρ τῷ λόγῳ ἐὰν μὴ φονεύῃ τις εἴδωλα σέβων, φονεύειν ὀφείλομεν, ὅτι ὁ ἐν πλάνῃ ὢν οὐ φονεύει.

* f. οἱ ἐν [51] Οὐχὶ ἄλλο τὸ πλεῖον; ἵνα * οἱ ἐν πλάνῃ μὴ φονεύωσιν, ἡμεῖς * ὀργιζόμεθα· ἐὰν ὁ ἐν πλάνῃ
* deest μὴ vel μὴ δὲ
* deest μὴ
* f. ἴσα

* μοιχεύῃ, ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν μηδὲ * ἐνθυμηθῶμεν· ἐὰν ὁ ἐν πλάνῃ τὸν ἀγαπῶντα ἀγαπᾷ, ἡμεῖς καὶ τοὺς μισοῦντας· ἐὰν ὁ ἐν πλάνῃ δανείζῃ τοῖς ἔχουσιν, ἡμεῖς καὶ τοῖς μὴ ἔχουσιν. ἁπαξαπλῶς ὀφείλομεν οἱ τὸν ἄπειρον αἰῶνα ἐλπίζοντες κληρονομεῖν, τῶν τὸν παρόντα μόνον εἰδότων, τῶν ἐπ' αὐτῶν γινομένων καλῶν κρεῖττον ποιεῖν· εἰδότες, ὅτι ἐὰν αὐτῶν τὰ ἔργα τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἀνακριθέντα * ἴσα τῇ ἀξίᾳ εὑρεθῇ, καὶ ἡμεῖς ἐναισχυνθῆναι ἔχομεν, αὐτοὶ δὲ διὰ πλάνην τὰ καθ' αὐτῶν ποιήσαντες ἀπολέσθαι. τὸ δὲ αἰσχυνθῆναι τὸ

Ὅτι οἱ ἐν γνώσει πλέον τι ὀφείλουσιν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τῶν πεπλανημένων.

* l. ἴσα

religione Dei eſſet conſecrata, vos ut canthari in voluptate volveremini? Quare, tamquam homines, aliquid ampliùs brutis animantibus habentes, nimirum eſſe rationales; cor quidem à malis purgate per cœleſtem intellectum; lavacro autem corpus diluite. Nam inter verè bona eſt munditiès. Non quaſi cordis puritatem præcedat caſtitas corporis; ſed quia poſt bonum ſequitur quod mundum eſt. Etenim Magiſter noſter quoſdam veſtrorum Phariſæorum & Scribarum, qui ſunt ſeparati; & Legis inſtituta, ut Scribæ, plùs cæteris cognoſcunt; redarguebat tamen velut hypocritas; quòd ea ſola quæ ab hominibus videntur purificarent, cordis verò puritatem quam ſolus Deus aſpicit relinquerent.

Exhortatio ad caſtitatem.

XXIX. Hac ergo ipſa voce uſus eſt, revera ad eorum hypocritas, non verò ad omnes. Nam præcepit ut quibuſdam obediretur, quòd iis commiſſa fuiſſet Moyſis cathedra. Verùm ad hypocritas dixit; *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; quia mundatis calicis & paropſidis quod exterius eſt; intus autem ea plena ſunt ſordibus. Phariſæe cæce, munda priùs calicis & paropſidis interius, ut & illorum exteriora munda fiant.* Et verè. Nam mente per ſcientiam illuſtratâ, qui didicit poteſt eſſe bonus; quam rem conſequitur puritas. Quia ex interiori intellectu fit exterioris corporis bona proviſio; quemadmodum ex corporis neglectu, mentis proviſio fieri nequit. Ita qui purus eſt, & quod exterius eſt & quod interius poteſt purgare: qui verò exteriora purgat, ad hominum laudes aſpiciens, id agit; ac propter cernentium laudes, nihil à Deo recipit.

Matt. 23. 2.

Matt. 23. 25.
Epit. n. 68.
Recogn. l. 6. n. 11. &c.

XXX. Cui verò non apparet, melius eſſe ad mulierem menſtrua patientem non accedere, ſed ad purificatam & lotam? Oportet etiam poſt concubitum lavari. Quòd ſi hoc facere vos piget; animo repetite, quo pacto caſtimoniæ munia proſequebamini, quando ſenſûs expertia Idola colebatis. Erubeſcite, quòd hîc, ubi oportuit, non dico majorem, ſed ſingularem & integram amplecti caſtitatem, ſegniores eſtis. Cogitate igitur eum qui vos illic conſtituerat, & intelligetis quis hîc vobis ſegnitiem ad caſtimoniam immittat.

XXXI. Sed dicet aliquis veſtrûm; Oportet ergo nos facere quæcumque apud Idola egimus. Aio tibi; Non omnia; ſed quæcumque bene faciebatis, atque hîc majorem in modum. Quidquid enim bene fit in Errore, à Veritate pendet; ſicut & ſi quid malè fiat in Veritate, ex Errore venit. Recipite igitur quæ undique ad vos pertinent, non quæ ſunt aliena: & ne dicatis; Si quid boni faciunt qui errant, facere non debemus. Hac ſiquidem ratione, ſi non occidat Idolorum cultor, debemus occidere, quia qui in errore verſatur non occidit.

XXXII. Nonne aliud potiùs? Ut ſi illi qui errant, homicidium non faciunt; nos, ne iraſcamur quidem: ſi errans, non mœchatur; nos, primitus ne quidem concupiſcamus: ſi ille amantem amat; nos, etiam inimicos diligamus: ſi ille mutuum dat iis qui habent; nos, etiam non habentibus. Omnino ſanè debemus qui æterni ſæculi hæreditatem ſperamus, in bonis operibus ſuperare eos qui præſens tantùm ſæculum nôrunt: gnari quòd ſi opera illorum cum noſtris operibus in die judicii collata, paris meriti reperiantur; confuſio nobis erit, & illi per errorem ſua operati interibunt. Fore autem nobis confuſionem, in eo dixi, quòd non ampliùs fece-

Matt. 5. Luc. 6.

Quòd qui cognoſcunt veritatem, plùs debeant bonorum operum habere, quam ii qui ab ea aberrant.

49. Ἡδέως.] *in voluptate.* vel *cum voluptate.* Rufinus, *libenter.* COT.

50. Ἀφωρισμένοι] Id ſignificat nomen Φαρισαίων. Paullo ante puto legendum, τῶν ἐν ὑμῖν Φαρισαίων. Suſpecta autem Ebioniſmi & Judaiſmi ſunt quæ his capitibus dicuntur de lavatione. Ibid.

51. Οὐχὶ ἄλλο τὸ πλεῖον.] Aut cum Rufino, οὐχὶ ἀλλὰ τὸ πλεῖον. Ibid.

ſecerimus quàm illi, quibus ampliùs intelleximus. Quòd ſi confuſio erit, in operibus bonis nos illis æquales oſtendere, non ſuperiores; quanto magis, ſi in iiſdem operibus nos inferiores exhibuerimus?

XXXIII. Quòd autem verè in die judicii bonis operibus errantium æquentur actiones cognoſcentium veritatem, ipſe nos docuit qui neſcit mentiri; dicens: ad eos quidem qui negligebant venire & audire illum; *Regina Auſtri ſurget cum generatione iſta, & condemnabit eam; quia venit a finibus terræ audire ſapientiam Salomonis; & ecce pluſquam Salomon hic; & non creditis.* Ad eos verò è populo, qui nolebant ad illius prædicationem agere pœnitentiam, dixit; *Viri Ninevitæ ſurgent cum generatione hac, & condemnabunt illam; quia audientes egerunt pœnitentiam ad prædicationem Jonæ; & ecce plùs hic; & nemo credit.* Sicque ad omnem eorum impietatem opponens Ethnicorum bene operantes, in condemnationem eorum qui in vera religione ratione bonorum operum æqualia non faciebant errantibus; admonebat cordatos, ut non ſolùm bonitatem Gentilium æquarent operibus, ſed etiam vincerent. Mihi autem fluxit hic ſermo, occaſione acceptâ ex eo quòd oportet ſervare tempus purgationis, & poſt concubitum corpus abluere; nec inficiari hanc caſtimoniam, licèt qui à veritate aberrant, illam exſequantur: quandoquidem qui in errore bene agunt; & veræ religionis homines condemnant, & non ſalvantur: quia caſtitatem colunt propter errorem, non verò propter pietatem in verum patrem ac Deum cunctorum.

Matt. 12. 42.
Luc. 11. 32.

XXXIV. Quod cùm dixiſſet, turbas dimiſit; & ex more cum familiaribus cibo ſumpto, quievit. Ita ergo faciens, & quotidie diſſerens, oblationes firmas legi Dei offerebat; putatos Deos, cum credita Geneſi confutans, oſtendenſque temerarium rerum caſum nequaquam eſſe, ſed mundum ex providentia gubernari.

XXXV. Completis ergo tribus menſibus, cùm per dies juſſiſſet me jejunare; docens ad fontes maris vicinos, ut in perenni aqua baptizavit. Sic igitur fratribus noſtris feriatis ac lætis, pro mihi à Deo conceſſa ſecunda nativitate, Petrus paucis pòſt diebus converſus ad Presbyteros, coram omni Eccleſia præcepit, dicens; Qui miſit nos Dominus noſter & Propheta, narravit nobis, quemadmodum Diabolus quadraginta diebus cum eo collocutus, nihilque contra valens, promiſerit ſe ex ſuis ſectatoribus Apoſtolos ad fraudem faciendam miſſurum. Quare ante omnia memores eſtote illius Apoſtoli, vel magiſtri, vel Prophetæ, qui non priùs prædicationem ſuam doctrinamque contulerit cum Jacobo, dicto Domini mei fratre, cui creditum eſt Eccleſiæ Hebræorum Hieroſolymitanæ regimen; nec ad vos venerit cum teſtibus. Ne fortè Malitia, quæ priùs cum Domino per quadraginta dies diſceptavit, nec quidquam potuit; deinceps velut fulgur è cœlo in terras delapſa, contra vos mittat præconem; ſicut nobis immiſit Simonem, prætextu veritatis in nomine Domini noſtri prædicantem; ſubjiciatque inſitorem erroris. Qua de cauſſa qui miſit nos, dixit; *Multi venient adversùs me in veſtimento ovium, intrinſecus autem lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcite eos.*

Quo modo & quando baptizatus fuerit Clemens.
Epit. num. 65. Rec. l. 6. n. 15 & 14. n. 34. 35.
Marc. 1. 13.
Matt. 7. 15.

XXXVI. Atque his dictis; eos qui ad præcedendum fuerant ordinati, in Antiochiam Syriæ emiſit, jubens ut ibi tempus ſecuturum exſpectarent. Iis itaque profectis, Petrus ingenti hominum multitudine ad fidem adductâ; morbos, ægritudines, Dæmones expulit; in fontibus maris vicinis

τοῦτο εἴρηκα, ὅτι μὴ πλεῖον ἐποιήσαμεν αὐτῶν, οἱ καὶ πλεῖον ἐγνωκότες. εἰ δὲ αἰσχυνθῆναί ἐστι, τὴν εὐποιίαν αὐτοῖς ἴσην δείξαντες, καὶ οὐ πλεῖον. πῶς γε μᾶλλον, ἐὰν αὐτῶν τῇ εὐποιίᾳ τι ἧττον δείξωμεν;

Ὅτι δὲ ὄντως ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τῶν πεπλανημένων εὐποιΐαις αἱ τῶν ἀλήθειαν ἐγνωκότων [32] ἰσάζονται πράξεις, αὐτὸς ἡμᾶς ὁ ἀψευδὴς ἐδίδαξεν, εἰπών· πρὸς μὲν τοὺς ἀμελοῦντας ἐλθεῖν καὶ ἀκοῦσαι αὐτοῦ· βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινεῖ αὐτήν· ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶνος· καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶνος ὧδε, καὶ οὐ πιστεύετε. πρὸς δὲ τοὺς ἐν τῷ λαῷ μὴ θέλοντας μετανοῆσαι ἐπὶ τῷ κηρύγματι αὐτοῦ, εἶπεν· ἄνδρες Νινευῖται ἐγερθήσονται μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι ἀκούσαντες μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· καὶ ἰδοὺ πλεῖον ὧδε, καὶ οὐδεὶς πιστεύει. καὶ οὕτως πρὸς πᾶσαν ἀσέβειαν αὐτῶν ἀντιπαραθεὶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πεποιηκότας, εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ μηδὲ τὰ ἴσα καλὰ τοῖς πεπλανημένοις πεποιηκότων, τοὺς ἔχοντας λογισμὸν ἐνουθέτει, μὴ μόνον ὅσα τοῖς ἔθνεσι τὰ καλὰ ἴσως ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖον. ὁ δὲ λόγος μοι ἐῤῥέθη, πρόφασιν λαβὼν ἐκ τοῦ δεῖν φυλάσσειν τὴν ἄφεδρον, καὶ ἀπὸ κοινωνίας βαπτίζεσθαι· μὴ ἀρνεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἁγνείαν, κἂν οἱ πεπλανημένοι αὐτὴν περιέπωσιν, ὅτι εἰς κατάκρισιν τῶν ἐν θεοσεβείᾳ εἰσὶν οἱ ἐν πλάνῃ ποιοῦντες καλῶς μετὰ τοῦ μὴ σώζεσθαι· ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ἁγνείας αὐτῶν ἐστὶν διὰ τὴν πλάνην, καὶ οὐ διὰ θρησκείαν τοῦ ὄντως πατρὸς καὶ θεοῦ τῶν ὅλων.

Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους, καὶ συνήθως ἁλῶν σὺν τοῖς φιλτάτοις μεταλαβὼν, ἡσύχασεν. οὕτως οὖν ποιῶν, καὶ διαλεγόμενος ἑκάστοτε, προσευχὰς μετὰ τὸ βέβαιον προσέφερεν τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ, τοὺς νομιζομένους μετὰ τῆς νομιζομένης γενέσεως ἐλέγχων, καὶ ὅτι αὐτοματισμὸς μὲν οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κατὰ πρόνοιαν διοικεῖται ὁ κόσμος.

Τελῶν οὖν μηνῶν πληρωθέντων, νηστεύειν μοι κελεύσας ἡμερῶν, ἀγαγών με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ πλησίον ὕδατος πηγὰς, ὡς εἰς ἀέναον ἐβάπτισεν ὕδωρ. οὕτως οὖν εὐωχηθέντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ μου ἀναγεννήσει, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας τοῖς πρεσβυτέροις ἐπιστρέφων, ἐπὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας ἐνετείλατο, λέγων· ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς κύριος ἡμῶν καὶ προφήτης, ὑφηγήσατο ἡμῖν, ὡς ὁ πονηρὸς τεσσαράκοντα ἡμέρας διαλεχθεὶς αὐτῷ, καὶ μηδὲν δυνηθεὶς πρὸς αὐτὸν, ἐκ τῶν αὐτοῦ ὑπηκόων ἐπαγγέλλετο πρὸς ἀπάτην ἀποστόλους πέμψαι. διὸ πρὸ πάντων μέμνησθε ἀπόστολον ἢ διδάσκαλον ἢ προφήτην, μὴ πρότερον ἀντιβάλλοντα αὐτοῦ τὸ κήρυγμα Ἰακώβῳ τῷ λεχθέντι ἀδελφῷ τοῦ κυρίου μου, καὶ πεπιστευμένῳ ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν Ἑβραίων διέπειν ἐκκλησίαν, καὶ [33] μετὰ μαρτύρων προσεληλυθότι πρὸς ὑμᾶς. ἵνα μὴ ἡ κακία ἡ τῷ κυρίῳ προσδιαλεχθεῖσα ἡμέρας τεσσαράκοντα μηδὲν δυνηθεῖσα, ὕστερον ὡς ἀστραπὴ ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ γῆς πεσοῦσα, καθ' ὑμῶν ἀποστείλῃ κήρυκα· ὡς νῦν ἡμῖν τὸν Σίμωνα ὑπέβαλεν προφάσει ἀληθείας ἐπ' ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν κηρύσσοντα, πλάνην δὲ ἐνσπείροντα ὑποβάλῃ. οὗ χάριν ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς ἔφη· πολλοὶ ἐλεύσονται πρός με ἐν ἐνδύματι προβάτων, ἔσωθεν δὲ λύκοι ἅρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

Περὶ τοῦ πῶς καὶ πότε ἐβαπτίσθη ὁ Κλήμης.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, τοὺς μὲν προτεταγμένους ἐξέπεμψεν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἐκεῖ τὴν ἑπομένην ἐπιμένειν εἰπών. τῶν οὖν προελθόντων, ὁ Πέτρος πολλῶν πεπιστευμένων ὄχλων, νόσους, πάθη, δαίμονας ἀπελάσας, καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ πλησίον ὕδατος πηγὰς βαπτίσας, καὶ εὐχα-

32. Ἰσάζονται.] *Æquantur.* id eſt *comparantur.* COTELERIUS.

33. Μετὰ μαρτύρων προσεληλυθέναι.] Num μαρτυριῶν. & προσεληλυθότα. Ibid.

34. Nam

* l. κλάσας

εὐχαριστίαν * κλάσεις, Μαρόωνα τὸν ἀποδεξάμενον αὐτόν, ἤδη λοιπὸν τέλειον ὄντα, ἐπίσκοπον καταστήσας, καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα ὁρίσας, καὶ διακόνους δείξας, καὶ χηρικὰ συστησάμενος, ὑπέρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος τῆς ἐκκλησίας τὰ περὶ τάξιν προσομιλήσας, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Μαρόωνι πείθεσθαι συμβουλεύσας, ἤδη τριῶν μηνῶν πληρωθέντων, τοῖς ἐν Τριπόλει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμενος, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐποιεῖτο ὁδόν.

baptizavit; & Euchariſtiam ſregit: cúmque Maroonem hoſpitem ſuum, jam omnino perfectum, in Epiſcopum conſtituiſſet; duodecim Presbyteros deſignâſſet; feciſſet Diaconos; quæ ad ordinem viduarum pertinent ſtatuiſſet; pro communi bono ac utilitate Eccleſiæ de ordine eſſet collocutus; & conſilium dediſſet ut Epiſcopo Marooni obedirent; jam tribus menſibus completis, vale dixit Tripolitanis Phœniciæ, & iter versùs Antiochiam Syriæ ingreſſus eſt.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒʹ.

Ἐκβάντες οὖν τὴν Τρίπολιν τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐλθεῖν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὀρθωσίᾳ ἐμείναμεν ἐλθόντες. καὶ διὰ τὸ πλησίον εἶναι ἧς ἐξήλθομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προακηκοότων τοῦ κηρύγματος, μιᾶς ἡμέρας ἐκεῖ μείναντες, ἀπήειμεν εἰς Ἀντάραδον. πολλῶν δὲ τῶν συνοδοιπορούντων ἡμῖν ὄντων, ὁ Πέτρος Νικήτῃ καὶ Ἀκύλᾳ προσωμίλει λέγων· ἐπειδὴ πολὺς ὄχλος τῶν συνοδοιπορούντων, οὐ μικρὸν φθόνον ἡμῖν εἰσιοῦσιν κατὰ πόλιν ἐπισπᾶται. ἀναγκαίως ἐσκεψάμην φροντίσαι, πῶς μήτε οὗτοι λυπηθῶσιν κωλυθέντες συνεῖναι ἡμῖν, μήτε ἡμεῖς περίβλεπτοι γινόμενοι, φθόνῳ τῷ τῆς κακίας ὑποπέσωμεν. τούτου ἕνεκεν βούλομαί σε τὸν Νικήτην, καὶ Ἀκύλαν προοδεύειν μου κατὰ σύστημα δύο σποράδην, * μανθάνοντας τὰς τῶν ἐθνῶν εἰσέρχεσθαι πόλεις.

* f. λανθάνοντας οὐκ λανθάνοντας.

Οἶδα δὲ ὅτι ἀθυμεῖτε, τοῦτο ποιεῖν ἀκηκοότες, ἀπολειπόμενοί μου διάστημα οὐδ' ὅλων ἡμερῶν δύο. εἰδέναι οὖν ὑμᾶς θέλω ὅτι πολλαπλάσιον ἀγαπῶμεν ἡμεῖς οἱ πείσαντες ὑμᾶς τοὺς πεισθέντας, ἢ εἴπερ ὑμεῖς ἡμᾶς τοὺς πεπεικότας. ἀλλήλους οὖν στέργοντες, τὸ μὴ ἀλόγως ποιεῖν ἃ θέλομεν, τῆς ἀσφαλείας ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν φροντίζωμεν. πρὸς τούτοις δὲ οὐδεμιᾶς ἡμέρας διαλεγομένου μου ἀπολιμπάνεσθε. εἰς γὰρ τὰς ἐπισημοτέρας τῶν ἐπαρχιῶν πόλεις προῄρημαι, ὡς ἴστε καὶ ὑμεῖς, ἡμερῶν ἐπιμένειν, καὶ διαλέγεσθαι. καὶ τὸ νῦν εἰς τὴν ἐγγυτέραν ἡμῖν Λαοδίκειαν προάξατε· καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς, ὅσον ἐπὶ τῇ ἐμῇ προαιρέσει, καταλήψομαι ὑμᾶς. ἐπὶ δὲ τῶν πυλῶν ἐκδέξασθέ με ὑμεῖς μόνοι, διὰ τὸν θρύλον, ἵνα οὕτως ἀψοφητὶ συνεισελθόντες ἅμα ὑμῖν ὦμεν. κἀκεῖθεν ὁμοίως μετὰ τὸ ἐπιμεῖναι ἡμερῶν, ἄλλοι ἀνθ' ὑμῶν εἰς τὰ ἐπέκεινα κατὰ ἐφημερίας προάξουσιν, τὰς ξενίας ἑτοιμάζοντες.

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ἠναγκάσθησαν συνθέσθαι, λέγοντες· οὐ πάνυ ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τοῦτο πράττειν, διὰ τὸ ὑπὸ σοῦ κελεύεσθαι. πρῶτον μέν, ὅτι πάντα καλῶς [54] νοεῖν τε καὶ συμβουλεύειν ἄξιος ὤν, ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἐξελέγης. πρὸς τούτοις δέ, ἐπὶ τὸ πολὺ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο προάγειν ἀπολιμπανόμεθά σου· καὶ αὗται μὲν πολλαὶ πρὸς τὸ μή σε τὸν κύριον ἡμῶν ὁρᾶν Πέτρον· πλὴν λογιζόμεθα ὅτι πλεῖον λυπηθήσονται οἱ πολὺ μακρὰν προπεμπόμενοι, ὡς ἐπὶ πλεῖον ἀναμένειν σε κατὰ πόλιν κεκελευσμένοι, ἀνιώμενοι ἐν τῷ ἐπὶ πλεῖον ἐστερῆσθαι τὸ ὁρᾶν σου τὸ περιπόθητον πρόσωπον. καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔλαττον ἐκείνων ἀθυμοῦντες, ὡς κελεύεις διὰ τὸ συμφέρον ποιεῖν οὐκ ἀντιλέγομεν· ὅμως ταῦτα εἰπόντες, προῆξαν, ἐντολὴν ἔχοντες ἐν τῷ πρώτῳ πανδοχείῳ προσομιλῆσαι τῷ συνοδοιποροῦντι ὄχλῳ, ὅπως σποράδην ἀλλήλων γινόμενοι, εἰς τὰς πόλεις εἰσέρχωνται.

Προοδευθέντων οὖν αὐτῶν, ἐγὼ Κλήμης μεγάλως ἔχαιρον, ὅτι σὺν αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. καὶ ἀποκριθεὶς εἶπον· εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, ὅτι με οὐκ ἐξαπέσταλκας, ὡς τοὺς ἑτέρους. ἐπειδὴ ὀδυνώμενος ἂν διαπεφωνήκειν. ὁ δὲ ἔφη· τί δέ, εἰ καὶ χρεία

HOMILIA DUODECIMA.

I. EGreſſi ergo Tripolim Phœnices, ut Antiochiam Syriæ veniremus; eo die Orthoſiam profecti, ibi manſimus; & quia eſt prope urbem è qua egreſſi fueramus; cùm omnes ferè prædicationem Evangelicam priùs audiſſent; unum diem illic commorati, Antaradum abiimus. Quia verò multi erant nobiſcum iter facientes, Petrus Nicetam & Aquilam allocutus eſt, dicens; Quandoquidem magna comitantium multitudo, non parvam invidiam nobis per urbes intrantibus conflat; neceſſariò curandum eſſe judicavi, ut neque ipſi contriſtentur, dum prohibentur eſſe nobiſcum; neque nos, dum ſumus ſpectabiles, incidamus in Malitiæ invidiam. Quocirca volo te Nicetam, atque Aquilam, ante me iter habere, per duos globos, ſparſim, & clàm Gentium ingredi civitates. Epit. n. 70. & Rec. l. 7. n. 1. &c.

II. Vobis autem, ſcio, moleſtum eſt, quòd id faciendum audieritis, duorum non integrorum dierum ſpatio à me ſeparandi. Vos igitur cognoſcere volo, quòd nos qui perſuaſimus, vos qui credidiſtis multò ampliùs diligimus, quàm vos diligatis nos perſuaſores. Itaque mutuo amore flagrantes, caveamus pro viribus, ne citra rationem faciamus quæ cupimus. Ad hæc verò, nullâ die à me diſputante aberitis. Per ſingulas enim quaſque inſigniores provinciarum civitates propoſui, ſicut etiam vos ſcitis, per dies reſidere & diſceptare. Nunc ergo in Laodiceam nobis proximam, præcedite; & poſt biduum aut triduum, quantùm ad propoſitum meum ſpectat, attingam vos. Ad portas autem vos ſoli recipite me, metu murmuris; ut ſic abſque ſtrepitu etiam ingreſſi, unà vobiſcum ſimus. Et inde ſimiliter, cum dies ibi aliquot tranſegerimus, alii pro vobis ulterius per vices præcedent, & hoſpitia præparabunt.

III. Hæc dicente Petro, neceſſariò acquieverunt, dicentes; Non valde nos, Domine, contriſtat hoc agere; quoniam à te jubetur. Primò quidem, quia Dei providentiâ delectus es, dignus qui cuncta præclarè cogites atque conſulas. Ad hæc verò, ut plurimùm per biduum neceſſariò præcedendo à te aberimus: illud autem ſpatium quamvis longum ſit, dum te non videmus dominum noſtrum Petrum; attamen cogitamus, multo moleſtiùs laturos qui longiùs præmiſſi ſunt, utpote juſſos te diutiùs per urbes exſpectare, & anxios quòd aſpectu deſiderabilis vultûs tui per multum tempus ſint privati. Et nos non minùs illis triſtes; facere quemadmodum jubes propter utilitatem non moramur. Et his dictis, præceſsêre; accepto mandato, ut in primo hoſpitio alloquerentur multitudinem ſimul iter agentem, quò ſparſim & à ſe mutuò diviſi ingrederentur civitates.

IV. His igitur profectis, ego Clemens valde gaviſus ſum, quòd me ſecum eſſe voluiſſet. Atque hæc ad eum verba profero; Gratias ago Deo, quòd me non emiſeris, ut alios: nam præ dolore enectus fuiſſem. Ille verò, Quid autem, inquit, ſi quæ ne-

54. Νοεῖν] Codex Regius 204. ποιεῖν. quod etiam Latinum fecit Ruſinus. Paullo poſt in eodem MS. ἀνάγκη τὸ προάγειν τοῦτο. Fortè ἀνάγκη τὸ προάγειν. COT.

neceſſitas exegerit mitti te aliquò doctrinæ gratiâ; tu, quia aliquamdiu à me utiliter eris ſeparatus, ideo morieris? Nonne potiùs; tecum reputans, ferenda eſſe quæ propter neceſſitatem tibi impoſita ſunt; æquo animo ſuſtinebis? Aut ignoras, amicos unà eſſe recordatione, licèt corporibus ſeparentur? Sicut quidam nonnullis corpore præſentes; quòd eorum non recordentur, animo peregrinantur, & cum amicis ſunt.

V. Et ego reſpondi; Noli autem putare, Domine, quòd iſtum mœrorem inſipienter ſim perpeſſurus, quinimo admodum rectâ ratione. Quoniam enim te, Domine mi, pro omnibus habeo; pro patre, matre, fratribus, & cognatis; qui per Deum auctor mihi fuiſti agnoſcendæ ſervatricis veritatis; in locum omnium habens te, maximâ fruor conſolatione. Præterea veritus juventutis meæ naturalem concupiſcentiam, anxius eram ne fortè, qui homo juvenis ſum, disjunctus à te, (de quo nunc ita in animum induxi, ut abſque divina quadam ira non poſſim à te diſcedere) à cupiditate vincerer. Sed quia multo melius ac tutius eſt, me manere apud te, hominem quem animus meus meritò revereri inſtituit, idcirco omnino tecum eſſe opto. Ad hæc, memini te apud Cæſaream dixiſſe; Si quis vult me comitari, piè comitetur. *Piè* autem dicebas; neminem triſtitiâ ſecundùm Deum afficere; velut relinquendo parentes, uxorem unanimem, aut alios veræ religioni addictos. Unde ego prorſus tibi ſum aptus itineris comes; à quo ſi maximam velis inire gratiam, miniſteria ſervorum obire mihi concedes.

VI. Hoc audito, Petrus ſubridens ait; Quid ergo putas Clemens, quòd non ipsâ neceſſitate tu in ſervorum locum mihi redigeris? Nam quis elegantes ac multas ſindones, cum adjunctis annulis & calceis mihi cuſtodiet? Quis verò & ſuavia exquiſitaque opſonia præparabit? quæ cùm varia ſint, multos ac peritos poſtulant coquos: & omnia illa, quæ apud effeminatos homines, cupiditati, tamquam immani beſtiæ, per omnem quæſita luxum ac fraudem parantur. Sed forſan hoc te ſubiit propoſitum, quia non intellexeris, atque ignores vitæ meæ rationem; qui pane ſolo & olivis utor, raróque oleribus; quique veſtimentum ac pallium habeo, hoc ipſum quo amictus ſum, & alio opus non habeo, neque ullâ re. Nam in his etiam abundè mihi eſt. Mea quippe mens cernens illic omnia bona æterna, nihil eorum quæ hîc ſunt aſpicit. Attamen tuum egregium approbo inſtitutum; mirorque ac laudo, quo modo cùm ſis vir in vita ſumptuoſa educatus, facilè vivendi rationem immutâſti & ad ſola neceſſaria traduxiſti. Nos enim à puero, ego & Andreas, qui ejuſdem mecum ſanguinis eſt, meuſque ſecundùm Deum frater, non ſolùm in pupillatu educti, verùm etiam propter inopiam & ærumnas ad laborem aſſuefacti, expeditè nunc itinerum vexationes ferimus. Quare ſi crederes mihi, ſervorum officia me hominem operarium, tibi impendere concederes.

VII. At ego hæc audiens, contremui & collacrymavi; quòd talem habuiſſet orationem vir, quo cuncti hujus ætatis homines ratione ſcientiæ ac pietatis minores ſunt. Tum ille lacrymantem me videns, cauſſam lacrymarum percontabatur. Et ego reſpondi; Quid tantum peccavi, ut mihi hujuſmodi proferres ſermonem? Et Petrus excepit;

τις ἕνεκα πεμφθῆναί σε τῶν μαθημάτων χάριν, σὺ διὰ τὸ πρὸς ὀλίγον ἀπολιμπάνεσθαί μου συμφερόντως, διὰ τοῦτο τεθνήξῃ; οὐχὶ δὲ προσομιλήσας σεαυτῷ φέρειν τὰ δι' ἀνάγκην σοι [55] * προσ-αχθέντα, ἀθυμίας ἀπόσχῃς; ἢ οὐκ ᾔδεις ὅτι ἐννοίᾳ συνάπτουσιν οἱ φίλοι τῇ μνήμῃ, κἂν τοῖς σώμασιν ἀπολιμπάνωνται; ὡς * ἔνιοι συνόντες τοῖς σώμασιν, ἀμνημοσύνης αἰτίᾳ, τὰς ψυχὰς ἀποδημοῦσι τῶν φίλων.

* f. προσ-
* Imo Epit.

Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· μὴ τοίνυν νομίσῃς, κύριε, ὅτι τὰ λύπης πάσχειν ἤμελλον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ὀρθῷ τινὶ λογισμῷ. ἐπεὶ γάρ σε, κύριε μου, ἀντὶ πάντων ἔχω, πατρός τε καὶ μητρὸς, καὶ ἀδελφῶν, καὶ συγγενῶν, αἴτιόν μοι γενόμενον [56] διὰ τὸν Θεὸν τῆς σωζούσης ἀληθείας· ἀντὶ πάντων ἔχων σε, παραμυθίας τῆς μεγίστης τυγχάνω. πρὸς τούτοις δεδιὼς μου καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἐν φύσει ἐπιθυμίας, ἠγωνίων μή πως ἀπολειφθείς σου, ἄνθρωπος ὢν νεώτερος· ὅπερ νῦν οὕτως ἐνστάσεως ἔχω, κἂν * κατὰ τινὰ χόλον Θεοῦ * ἀποστῶ σου ἀδυνάτων εἶναι ἥττων ἐπιθυμίας ἔσομαι. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλῷ ἄμεινον καὶ ἀσφαλέστερον συνεῖναί με σοι, τούτῳ ᾧ ὁ νοῦς μου αἰδεῖσθαι εὐλόγως προείληφεν· διὸ πάντως σοι συνεῖναι εὔχομαι· πρὸς τούτοις δὲ μέμνημαί σου ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· εἴ τις βούλεταί μοι συνοδεῦσαι, εὐσεβῶς συνοδευέτω. εὐσεβῶς δὲ ἔφης, τὸ μηδένα * λυπεῖν κατὰ Θεόν. οἷον ἀπολιπόντα γονεῖς, γυναῖκα ὁμόφρονα, ἢ ἑτέρους τινὰς τῇ θεοσεβείᾳ προσκειμένους. ὅθεν ἐγὼ κατὰ πάντα ἐπιτήδειός εἰμί σοι συνοδοιπόρος, ᾧ εἰ καὶ τὰ μέγιστα χαρίζῃ, τὰς δούλων μοι ὑπηρεσίας συγχωρεῖς ποιεῖν.

* f. infer. μὴ
* ἀποτυχεῖν
Ex Epit.
* f. λυπεῖν.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας, γελοιάζων ἔφη· τί οὖν οἴει Κλήμης, μὴ ὑπ' αὐτῆς ἀνάγκης σε εἰς δούλων μοι ταγῆναι τόπον; ἐπεὶ τίς τὰς καλὰς καὶ πολλὰς σινδόνας μετὰ τῶν ἐγκειμένων μοι δακτυλίων καὶ ὑποδημάτων φυλάξει; τίς δὲ καὶ τὰ ἡδέα καὶ πολυτελῆ ὄψα προευτρεπίσει; ἃ ποικίλα ὄντα, πολλῶν καὶ τεχνιτῶν δεῖται μαγείρων· καὶ πάντα ἐκεῖνα ὅσα ἐκτεθηλυμμένων ἀνθρώπων, ὡς θηρίῳ μεγάλῳ τῇ ἐπιθυμίᾳ, ἐκ πάσης πλεονεξίας πορισθέντα ἑτοιμάζεται. πλὴν ἡ τοιαύτη σε προαίρεσις ὑπεισῆλθεν, ἴσως μὴ συνιέντα, καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοοῦντα βίον, ὅτι ἄρτῳ μόνῳ καὶ ἐλαίαις χρῶμαι, καὶ σπανίως λαχάνοις· καὶ ὅτι ἱμάτιόν μοι καὶ [57] τελβώνιον ὑπάρχει τοῦτο αὐτὸ ὃ περιβέβλημαι, καὶ ἑτέρου χρείαν οὐκ ἔχω, οὐδὲ ἄλλου τινός. ἐν γὰρ τούτοις καὶ περισσεύομαι. ὁ νοῦς γάρ μου τὰ ἐκεῖ πάντα ὁρῶν αἰώνια ἀγαθὰ, οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα περιβλέπεται. πλὴν σου μὲν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, καὶ θαυμάζων ἐπαινῶ, πῶς ἀνὴρ ἐκ πολυτελῶν ἐθῶν ὑπάρχων, ῥᾳδίως τοῖς ἀναγκαίοις τὸν σεαυτοῦ ὑπέπλεξας βίον. ἡμεῖς γὰρ ἐκ παίδων, ἐγώ τε καὶ Ἀνδρέας ὁ σύναιμος καὶ κατὰ Θεὸν ἀδελφὸς ὢν ἐμὸς, οὐ μόνον ἐν ὀρφανίᾳ ἀνατραφέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πενίας καὶ κακουχίας εἰς ἐργασίαν ἐθισθέντες, εὐμαρῶς νῦν τὰς τῶν ὁδῶν φέρομεν σκύλσεις. ὅθεν εἰ ἐπείθου μοι, ἐμοὶ ἂν συνεχώρησας ἀνδρὶ ἐργάτῃ, σοι τὰ δούλων ἀποπληροῦν μέρη.

Ἐγὼ δὲ ἀκούσας, σύντρομος ἐγενόμην, καὶ ἐπίδακρυς, οἷον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, οὗ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς ἄνθρωποι, τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας λόγῳ [58] ἥττω τυγχάνουσι. ὁ δὲ ἰδών με συνδακρύων, τῶν δακρύων ἐπύθετο τὴν αἰτίαν. κἀγὼ ἔφην· τί τοιοῦτον ἥμαρτον, ἵνα μοι τοιοῦτον εἴπῃς λόγον; καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· εἰ μὲν κακῶς εἴρηκα τὸ δυ-

55. Προσαχθέντα.] Lege cum eodem Codice προσαχθέντα. in quo poſt, ἀπόσχῃς. οἶδας ἔννοιᾳ. & τοῖς ψυχαῖς. COT.

56. Διὰ τὸν Θεὸν τῆς σωζούσης ἀληθείας. Ibidem, τὸ διὰ τὸν Θεὸν σωζούσης ἀληθείας. Infrà, λυπεῖν. Ibid.

57. Τελβώνιον.] Tribunarium dicitur non ſemel in Narratione de Apollonio Tyrio, Auguſtæ Vindelicorum editâ, pro tribonarium. *Ne deſpicias tribunarii paupertatem.* Eſt autem τριβώνιον ſeu τρίβων Grammaticorum ſcilicet τὸ παλαιὸν καὶ τετριμμένον ἱμάτιον· τὸ κατατετριμμένον ῥάκος παλαιόν. In Auſonio Epigrammat. 50. tribon. Paullo ante Liber Regius, πολλῶν οἱ τεχνιτῶν. Et ſub finem capitis, ἐργάτῃ. Ibid.

58. Ἥττω.] Idem Liber, ἥττονες. Ibid.

59. Περὶ

ὑπηρετῶ σοι, σὺ πρῶτος ἥμαρτες, τοῦτο ἐμοὶ ποιῆσαι ἀξιώσας. κἀγὼ ἔφην· οὐχ ὅμοιόν ἐστιν. ἐμοὶ μὲν γὰρ τοῦτο ποιεῖν πρέπει πάνυ, σοὶ δὲ τῷ τοῦ Θεοῦ κήρυκι τὰς ἡμετέρας σώζοντι ψυχὰς χαλεπὸν τοῦτο ποιεῖν ἐμοί. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· συνεθέμην ἄν σοι; ὅπου ὁ κύριος ἡμῶν ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ κόσμου ἐληλυθὼς, μόνος ὑπὲρ πάντας εὐγενὴς ὢν, δουλείαν ὑπέμεινεν, ἵνα ἡμᾶς πείσῃ μὴ αἰδεῖσθαι τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν τὰς δούλων ποιεῖν ὑπηρεσίας, κἂν πάνυ εὐγενεῖς τυγχάνωμεν. κἀγὼ ἔφην· εἰ μὲν νομίζω σε νικῆσαι λόγῳ, ἀνόητός εἰμι· πλὴν χάριν ἔχω τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ὅτι σε εἰς γονέων τόπον ἔχειν κατηξιώθην.

Κλήμεντος πρὸς τὸν Πέτρον περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ διήγησις. περὶ τῶν γονέων αὐτοῦ καὶ ἀδελφῶν.

Καὶ ὁ Πέτρος ἐπυνθάνετο· οὐδεὶς δέ σοι ἀληθῶς[59] πρὸς γένος ὑπάρχει; κἀγὼ ἀπεκρινάμην· εἰσὶν μὲν πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, Καίσαρος πρὸς γένος ὄντες· ὅθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ αὐτὸς Καῖσαρ[60] συγγενίδα συνηρμόσατο γυναῖκα· ἀφ' ἧς τρεῖς ἐγενόμεθα υἱοί· δύο μὲν πρὸ ἐμοῦ, οἳ καὶ δίδυμοι ὄντες πάνυ ὅμοιοι ἀλλήλοις ὑπῆρχον, ὡς αὐτὸς ὁ πατὴρ ἔλεγέν μοι. ἐγὼ γὰρ οὔτε αὐτοὺς, οὔτε τὴν τεκοῦσαν πάνυ ἐπίσταμαι, ἀλλ' ὥσπερ δι' ὀνείρων ἀμαυρὸν αὐτῶν τὸ εἶδος ἀναφέρω. ἡ μὲν οὖν μήτηρ μου[61] Ματθιδία ἐλέγετο, ὁ δὲ πατὴρ Φαῦστος, τῶν δὲ ἀδελφῶν καὶ αὐτῶν ὁ μὲν Φαυστῖνος ἐκαλεῖτο, ὁ δὲ Φαυστινιανὸς ἐλέγετο. ἐμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγεννηθέντος αὐτοῖς, ἡ μήτηρ ὄνειρον ἑωράκει, ὥσπερ ὁ πατήρ μου ὑφηγεῖτο, ὅτι ἐὰν μὴ τοὺς διδύμους υἱοὺς αὐτῆς ἐξ αὐτῆς παραλαβοῦσα, τῆς Ῥωμαίων πρὸς ἀποδημίαν ἐξέλθοι πόλεως ἐπ' ἔτη δέκα, πανωλεθρίῳ μόρῳ ἅμα αὐτοῖς ἀποθανεῖν ἔχει.

Ὁ μὲν οὖν πατὴρ φιλότεκνος ὢν, σύν τε δούλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἱκανῶς, καὶ εἰς πλοῖον ἐμβαλόμενος, εἰς τὰς Ἀθήνας ἅμα παιδευθησομένους ἐξέπεμψεν· ἐμὲ δὲ μόνον υἱὸν εἰς παραμυθίαν ἔσχεν μεθ' ἑαυτοῦ. καὶ[62] ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστῶ πολὺ, ὅτι κἀμὲ ὁ ὄνειρος μὴ κατέλαβεν ἅμα τῇ μητρὶ τῆς Ῥωμαίων ἐκβῆναι πόλεως. περιελθόντος οὖν ἐνιαυτοῦ, ὁ πατὴρ ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας χρήματα τοῖς αὐτοῦ, ἅμα τε καὶ μαθεῖν τὸ πῶς διάγουσιν. οἱ δὲ ἀπελθόντες, οὐχ ὑπέστρεψαν. τρίτῳ δὲ ἐνιαυτῷ ὁ πατὴρ ἀθυμῶν, ἑτέρους ἔπεμψεν ὁμοίως μετὰ ἐφοδίων· οἵτινες τετάρτῳ ἐνιαυτῷ ἦλθον ἀπαγγέλλοντες μήτε μου τὴν τεκοῦσαν ἢ τοὺς ἀδελφοὺς ἑωρακέναι, μήτε μὴν * αὐτοὺς Ἀθήνας ἐπιδεδημηκέναι, μηδὲ ἄλλου τινὸς τῶν σὺν αὐτοῖς ἀπεληλυθότων κἂν ἴχνος εὑρηκέναι.

* αὐτὰς Rec. 7. 9.

Ὁ μὲν οὖν πατὴρ ταῦτα ἀκούσας, καὶ ὑπὸ πολλῆς λύπης ἔκθαμβος γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδὼς ποῦ ὁρμήσας ἐπὶ ζήτησιν αὐτῶν γένηται, ἐμέ τε παραλαβὼν, καὶ εἰς πόρτον καταβὰς, πολλοὺς πυκνότερον ἐπυνθάνετο, ποῦ ἕκαστος αὐτῶν ἴδεν ἢ ἤκουσεν ἀπὸ τεσσάρων ἐτῶν γενόμενον[63] ναυφράγιον. καὶ ἄλλος ἀλλαχοῦ ἔλεγεν. ὁ δὲ ἀντεπυνθάνετο, εἰ ἑωράκασιν σῶμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκβεβρασμένον. τῶν οὖν πολλὰ λεγόντων ἑωρακέναι πτώματα κατὰ πολλοὺς[64] * τρόπους, ὁ πατὴρ ἀκούων ἐστέναζεν· πλὴν ὑπὸ σπλάγχνων θορυβούμενος, ἀλόγως ἐπυνθάνετο, ὅτι τοσοῦτο μέγεθος θαλάσσης ἐρευνᾶν ἐπειρᾶτο. πλὴν συγγνωστὸς ἦν, ὅτι τῇ πρὸς τοὺς ζητουμένους στοργῇ, ἐλπίσιν ἐβουκολεῖτο κεναῖς. καὶ δήποτε ὑπὸ φροντιστὰς ποιήσας με, καὶ εἰς Ῥώμην καταλείψας δωδεκαετῆ, αὐτὸς δακρύων εἰς πόρτον κατελθὼν, καὶ εἰς πλοῖον ἐμβὰς,

* f. τόπους

Si malum eſt quod dixi, ut ſerviam tibi; tu prior peccâſti, hoc mihi poſtulans facere. Et ego, Non eſt, inquam, ſimile: me enim hoc agere decet omnino; te autem qui es Dei præco, & noſtras ſervas animas, id mihi facere, grave eſt. Et Petrus reſpondit; An acquieſcerem tibi? cùm Dominus noſter, qui ad ſalutem totius mundi venit, unuſque omnium eſt nobiliſſimus, ſervitutem ſuſtinuerit, ut nos ſuaderet non erubeſcere fratribus noſtris ſervorum exhibere miniſteria, quamvis admodum nobiles ſimus. Tum ego dixi; Si putem, quòd te ſim ſuperaturus oratione, ſtultus ſim; verumtamen ago gratias providentiæ Dei, quia parentum loco habere te merui. Mat. 20. 28.

VIII. Et Petrus interrogavit; Nemone verè ex genere tibi ſupereſt? Reſpondi; Sunt quidem multi & potentes viri, atque ex proſapia Cæſaris. Nam patri meo, utpote unà educato, cognatam Cæſar ipſe junxit uxorem: de qua tres liberi orti ſumus; duo quidem ante me; qui cùm eſſent gemini, admodum ſibi invicem ſimiles erant; ut ipſe pater aiebat mihi: ego enim neque illos neque genitricem valde novi, ſed quaſi per ſomnium obſcuram eorum formam recolo. Mater ergo mea Matthidia dicebatur, pater autem Fauſtus; fratrum verò alter Fauſtinus vocabatur, alter dicebatur Fauſtinianus. Cùm igitur tertius ego poſt eos natus eſſem, mater (quemadmodum pater meus referebat) ſomnium vidit, quòd niſi confeſtim duobus filiis ſuis geminis aſſumptis, urbem Romam fuiſſet egreſſa, & abfuiſſet annis decem, ipſa cum iis leto peſſimo eſſet interitura.

Clementis ad Petrum, de genere ſuo narratio, de parentibus & fratribus ſuis.

IX. Pater igitur, qui liberorum amans erat; cum ſervis & ancillis, ac dato ſufficienti viatico, in navem conjectos, Athenas etiam erudiendos miſit: me verò ſolum filium ad conſolationem ſecum retinuit. Atque eam ob rem ingentes gratias ago, quòd me quoque ſomnium non juſſerit unà cum matre, urbe Româ excedere. Anno igitur completo, pater ad ſuos Athenas miſit pecuniam, ſimulque ſciſcitatum quo modo agerent. Qui verò abierunt non reverſi ſunt. Tertio autem anno, mœſtus pater alios ablegavit ſimiliter cum rebus ad victum neceſſariis; qui quarto anno regreſſi, nunciant neque meam matrem ſe, neque fratres vidiſſe; ſed neque ipſas Athenas eos perveniſſe; neque uſquam alicujus qui cum ipſis fuerant ſaltem veſtigium à ſe repertum.

X. Pater ergo hæc audiens, & multâ triſtitiâ obſtupefactus, neſcienſque quò tenderet ac illos quæreret; aſſumpto me, ac in portum deſcendens, multos frequentiùs percontabatur, ubi quiſque eorum vidiſſet vel audiiſſet à quatuor annis naufragium contigiſſe. Atque varii vario in loco accidiſſe referebant. Ille verò iterum rogabat, num vidiſſent corpus mulieris cum pueris à mari ejectum. Cúmque illi multa ſe multis modis cadavera vidiſſe dicerent, pater audiens ingemiſcebat. Verùm naturali affectu perturbatus, præter rationem ſciſcitabatur, qui tantam maris vaſtitatem ſcrutari conaretur. Attamen veniâ dignus erat, quòd caritate erga eos quos quærebat, ſpebus lactaretur inanibus. Denique me ſub magiſtris poſitum, annos natum duodecim, Romæ reliquit; & ipſe flens deſcendit ad portum, navique conſcenſâ ſubvectus, ad

59. Πρὸς γένος.] Ibidem, πρὸς γένους. Ibid.

60. Συγγενίδα.] Apud Rufinum; *nobilis adeoque familiæ*. quaſi legiſſet, εὐγενίδα. Ibid.

61. *Ματθιδία*] Sic quoque ſæpe dictus dicenduſque Codex. At in Recognitionibus & Epitome, impreſſis manuque exaratis, Ματθίδια, Matthidia, quo modo apud Nicephorum, & Græci in Menæo. Excipe tamen Membranas Recognitionum penes P. Petitum: exhibent enim *Mathidia*. Chronologus Altiſſiodorenſis Monachus Mathidiam vocat. Ultimâ capitis voce Codex, ἔχει. Ibid.

62. Ἐπὶ τούτῳ.] Alter ἐπὶ τοῦτο. Ibid.

63. Ναυφράγιον.] Et aliis in locis. Codex hîc & alibi habet vocem ναυάγιον: ut & Epitome. At Homil. 15. n. 3. ναυαγία. Ibid.

64. Τρόπους.] Etiam ex MS. τόπους. Ibid.

65. Τὸν

ad inquiſitionem profectus eſt. Atque ex eo tempore uſque in hodiernum diem neque litteras ejus accepi, neque ſi vivat aut deſunctus ſit certò novi. Sed magis ſuſpicor illum quoque obiiſſe, aut triſtitiâ victum, aut naufragio involutum. Cui rei argumento eſt, jam ab eo tempore vigeſimum annum eſſe, ex quo nihil de eo veri audiverim.

XI. Petrus verò hæc audiens, commiſerationis affecto lacrymas fudit: ſtatimque ad familiares qui aderant ait; Hæc ſi quis in Dei cultu poſitus pertuliſſet, quæ hujus pertulit pater; confeſtim religioni attribuiſſet cauſſam, & Diabolo adſcripſiſſet. Ita etiam miſeris Gentilibus contingit pati, & ignoramus qui pii erga Deum ſumus. Miſeros autem eos dixi meritò; quia & hîc vagantur in erroribus, & ab ſpe futurâ fraudantur. Dei enim cultores cùm incommoda patiuntur, ad expiationem delictorum perferunt.

XII. Iſta poſtquam dixiſſet Petrus; unus ex noſtris audaciâ ſumptâ pro omnibus rogavit eum, ut die craſtina maturiùs in Aradum oppoſitam inſulam, quæ triginta, opinor, nec totis ſtadiis diſtat, navigaremus, ad videndas ibi duas columnas viteas maximam molem habentes. Petrus ergo, ut erat clementiſſimus, conceſſit, dicens; Cùm è navi egreſſi fueritis, ne unà multi procedatis ad ſpectationem eorum quæ cupitis: nolo enim civium concurſus ad vos fieri. Atque ſic navigantes, momento horæ in inſulam delati ſumus. Et deſcendentes ex ſcapha, eò progreſſi ſumus ubi erant columnæ viteæ: ſimulque cum columnis, alius aliud ex Phidiæ operibus ſpectabat.

Quo modo Antaradum inſulam ingreſſi, matri Clementis inciderint.

XIII. Unos autem Petrus neceſſe non putavit quæ ibi erant inviſere: ſed attentiùs conſiderans mulierem quamdam, extrà pro foribus ſedentem & victûs gratiâ mendicantem, Mulier, inquit; quod tibi membrum deeſt, ut tantam contumeliam ſuſceperis; petendi, inquam, ſtipem: & non potiùs manibus tuis, quas à Deo accepiſti, operans, quotidianum cibum quæris? At illa ſuſpirans, reſpondit; Utinam mihi quidem eſſent manus, quæ poſſent laborare: nunc autem mihi ſolam manuum ſpeciem ſervant, cùm ſint emortuæ, morſibus meis vexatæ. Et Petrus interrogavit; Quæ verò fuit cauſſa, ut grave hoc malum ſuſtineres? Tum illa reſpondit; Animi imbecillitas, nec aliud quidquam. Si enim forti animo fuiſſem prædita; erat præcipitium, aut pelagus; quare me dejiciens, poteram malis dolorem mihi afferentibus finem imponere.

XIV. Tum Petrus inſit; Et quid: putaſne mulier, quòd qui ſemetipſos perimunt, omnino à ſuppliciis liberantur; an non potiùs animæ eorum qui ita moriuntur, majoribus puniuntur apud Inferos pœnis, propter ſui homicidium? At illa; Utinam, inquit, perſuaſum mihi eſſet, revera in Inferis animas vivas reperiri; utique contemptis pœnis, mori eligerem, ut horam ſaltem unam viderem mihi exoptatiſſimos. Et Petrus dixit; Quidnam ſit quod te excruciet, ſcire velim, mulier. Si enim me docueris; pro ea gratia, certam te faciam de animæ vita apud Inferos; & pro præcipitio vel profundo, medicamentum tradam, ut ſine cruciatu valeas vitam commutare.

Vide Notas.

Apud Aradum narratio ex matre Clementis ad Petrum, de rebus ad eam ſpectantibus.

XV. Tunc mulier, quæ ambiguum ſermonem non intelligeret, promiſſione grataruer acceptâ, cœpit dicere hunc in modum; Genus quidem & patriam ſi proferrem, non arbitror me poſſe alicui perſuadere. Sed & quid ad te attinet id cognoſce-

ἀναχθεὶς ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐξεδήμησε. καὶ ἔκτοτε εἰς τὴν σήμερον ἡμέραν, οὔτε γράμματος ἐδεξάμην παρ' αὐτοῦ, οὔτε εἰ ζῇ, ἢ τέθνηκεν σαφῶς ἐπίσταμαι. μᾶλλον δὲ ὑπονοῶ ὅτι καὶ αὐτὸς τέθνηκέν που, ἢ ὑπὸ λύπης νικηθεὶς, ἢ ναυαγίῳ περιπεσών. τούτου δὲ δεῖγμα, ὅτι ἤδη λοιπὸν ἔκτον εἰκοστὸν ἔτος ἐστίν, ἀφ' οὗ οὐδεμίαν τινὰ περὶ αὐτοῦ ἀλήθειαν ἤκουσα.

Ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας ταῦτα, ὑπὸ συμπαθείας ἐδάκρυσεν, καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσι γνησίοις ἔφη· ταῦτα εἴ τις πεπόνθει θεοσεβὴς, οἷα ὁ τούτου πέπονθε πατὴρ, εὐθέως τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ τὴν αἰτίαν προσῆπτεν ἐπιγράφων [65] τὸν πονηρόν· ὅτε καὶ τοῖς ταλαιπώροις ἔθνεσιν συμβαίνει πάσχειν, καὶ ἀγνοοῦμεν οἱ θεοσεβεῖς. ταλαιπώρους δὲ αὐτοὺς εὐλόγως εἴρηκα, ὅτι ἐνταῦθα ἀλῶνται, καὶ τῆς ἐκεῖ ἐλπίδος οὐ τυγχάνουσιν. οἱ γὰρ ἐν θεοσεβείᾳ πάσχοντες τὰ θλιβερὰ, εἰς ἔκπραξιν ἁμαρτημάτων πάσχουσιν.

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, εἷς τις τῶν ἐν ἡμῖν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτὸν, αὔριον ὀρθρότερον εἰς Ἄραδον τὴν κατέναντι νῆσον εἰσπλεῦσαι, τριάκοντα οἶμαι οὐδ' ὅλους ἀπέχουσαν σταδίους, ὡς ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἐκεῖ ἀμπελίνων δύο στύλων μέγιστα ἐχόντων πάχη. ὁ οὖν πειθήνιος Πέτρος συνεχώρησεν, εἰπών· ἐπὰν δὲ πλοίου ἐκβῆτε, μὴ ἅμα πολλοὶ ἀπέρχεσθε εἰς τὴν θεωρίαν ὧν ἐπιζητεῖτε. οὐ γὰρ βούλομαι συρρέματα γίνεσθαι εἰς ὑμᾶς τῶν πολιτῶν. καὶ οὕτως πλεύσαντες, ῥοπῇ ὥρας κατήχθημεν εἰς τὴν νῆσον. ἐκβάντες δὲ τῆς σκάφης εἰσῄειμεν ἔνθα οἱ ἀμπέλινοι στύλοι ἦσαν· ὁμοῦ ἅμα αὐτοῖς ἄλλος ἄλλο τι τῶν Φειδίου ἔργων ἐθεώρει.

Ὅπως εἰς Ἄραδον εἰσελθόντες τὴν νῆσον ἐγνωρίσθησαν τῇ μητρὶ Κλήμεντος.

Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἡγήσατο ἐπιστῆναι εἰς τὴν ἐκεῖ ἱστορίαν φιλιάδως· γυναικὶ δέ τινι ἔξω πρὸ τῶν θυρῶν καθεζομένῃ καὶ τροφῆς χάριν μεταιτούσῃ, πυκνὰ κατανοήσας ἔφη· γύναι, τί σοι τῶν μελῶν λείπει, ὅτι τοσαύτην ὕβριν ἀνεδέξω· λέγω δὴ τὸ προσαιτεῖν· καὶ μὴ μᾶλλον ταῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ σοι δεδωρημέναις χερσὶν ἐργαζομένη, τὰς ἐφημέρους πορίζεις τροφάς; ἡ δὲ στενάξασα ἀπεκρίνατο· εἴθε γὰρ ἦσάν μοι χεῖρες ὑπουργεῖν δυνάμεναι· νῦν δέ μοι σχῆμα μόνον χειρῶν φυλάσσουσιν, νεκραὶ τυγχάνουσαι, ὑπὸ δηγμάτων ἐμῶν βεβασανισμέναι. καὶ ὁ Πέτρος ἐπύθετο· τίς δὲ ἡ αἰτία δι' ἣν τὸ χαλεπὸν τοῦτο πέπονθας; ἡ δὲ ἀπεκρίνατο· ψυχῆς ἀσθένεια, καὶ πλέον οὐδέν. εἰ γὰρ ἀνδρῶν εἶχον φρόνημα, ἦν κρημνὸς ἢ βυθὸς, ὅθεν ἐμαυτὴν ῥίψασα, τῶν ὀδυνώντων με παύσασθαι ἠδυνάμην κακῶν.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· τί οὖν, οἴει γύναι, ὅτι πάντως οἱ ἀναιροῦντες ἑαυτοὺς κολάσεως ἀπαλλάσσονται, ἢ μὴ τῇ χείρονι κολάσει ἐν ᾅδῃ αἱ τῶν οὕτως θνησκόντων ψυχαὶ περὶ τῆς αὐτοκτονίας κολάζονται; ἡ δὲ ἔφη· εἴθε ἐπεπείσμην ὅτι ὄντως ἐν ᾅδῃ ψυχαὶ εὑρίσκονται ζῶσαι, καὶ ἠγάπων τῆς κολάσεως καταφρονήσασα, θανεῖν, ὅπως τοὺς ἐμοὺς περιποθήτους ἴδω κἂν μίαν ὥραν. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· τί ἄρα ἐστὶ τὸ λυποῦν σε μαθεῖν ἤθελον γύναι. ἐὰν γάρ με διδάξῃς, ἀντὶ ταύτης τῆς χάριτος πληροφορήσω σε ὅτι ἐν ᾅδῃ ζῶσιν αἱ ψυχαί. καὶ ἀντὶ κρημνοῦ ἢ βυθοῦ φάρμακόν σοι δῶ, ὅπως ἀβασανίστως [66] τὸ ζῆν τὸν βίον μεταλλάξαι δυνηθῇς.

Ἐν Ἀράδῳ τῆς μητρὸς Κλήμεντος διήγησις πρὸς Πέτρον περὶ τῶν κατ' αὐτήν.

Καὶ ἡ γυνὴ τὸ ἀμφιβόλως ῥηθὲν μὴ συνεῖσα, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἡσθεῖσα, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· γένος μὲν καὶ πατρίδα εἰπεῖν οὐκ οἴομαι πεῖσαί ποτε δυνηθῆναί τινα. πλὴν καὶ σοὶ τί διαφέρει τοῦτο μαθεῖν; ἢ μόνον τὴν αἰτίαν

65. Τὸν πονηρόν.] In eodem, τῷ πονηρῷ. Paginæ lineâ ult. οἷς ὑμῶν. Ibid.

66. Τὸ ζῆν τὸν βίον μεταλλάξαι δυνηθῇς.] Videtur τὸν βίον eſſe interpretatio τοῦ ζῆν. Eſt autem ἀμφίβολον, quia quod Petrus intelligebat de mutatione vitæ in melius, id Matthidia de commutatione vitæ cum morte interpretabatur. Lege cap. 18. Ibid.

αἰτίαν ἧς ἕνεκεν ὀδυνωμένη, δήγμασι τὰς ἐμὰς ἐνέκρωσα χεῖρας. πλὴν τὰ κατ' ἐμαυτὴν, ὡς δυνατὸν ἀκοῦσαί σε, διηγήσομαι. ἐγὼ πάνυ εὐγενὴς ὑπάρχουσα, δυνάστου τινὸς προστάγῃ, ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτῷ ὑπάρχοντι ἐγημάμην γυνή. καὶ μετὰ διδύμων τέκνων ἔσχον ἕτερον υἱόν. ὁ δὲ τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὸς μανεὶς οὐκ ἔλαττον, ἠράσθη μου τῆς ταλαιπώρου, σφόδρα σωφρονεῖν ἀγαπώσης, καὶ βουλομένης μὴ τῷ ἐραστῇ συνθέσθαι, μήτε τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ ἀναθέσθαι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρὸς ἐμὲ ἔρωτα. ἐλογισάμην ἵνα μήτε μοιχευσαμένη ἐμαυτὴν μιανῶ, μήτε τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς τὴν κοίτην ὑβρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν πολέμιον καταστήσω, μήτε ὅλον γένος μέγα ὂν εἰς ὀνειδισμὸν πᾶσιν ὑποβαλῶ· ὡς ἔφην ἐλογισάμην τὴν πόλιν μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων παίδων ἐκβῆναι ἐπὶ χρόνον τινὰ, ἕως ἂν καὶ ὁ μιαρὸς ἔρως παύσηται ὁ ἐπὶ τῇ ἐμῇ ὕβρει κολακεύοντός με. τὸν μέντοι ἕτερον υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ μένειν εἰς παραμυθίαν κατέλιπον.

Πλὴν ἵνα οὕτως ταῦτα γένηται, ἐπενόησα ὄνειρον πλάσασθαι, ὡς δή τινος νύκτωρ ἐπιστάντος μοι, καὶ εἰρηκότος· γυνὴ, ἐξαυτῆς ἅμα τοῖς διδύμοις σου τέκνοις ἐπὶ χρόνον τινὰ, μέχρις ὅτε μηνύσω ἐπανελθεῖν σε ἐνταῦθα, ἔκβηθι τῆς πόλεως· ἐπεὶ ἅμα ἀνδρὶ καὶ πᾶσίν σου τοῖς τέκνοις αἰφνιδίως κακῶς τελευτήσεις. ὅμως οὕτως ἐποίησα. ἅμα γὰρ τῷ τὸν ὄνειρον ψεύσασθαί με τῷ ἀνδρὶ, αὐτὸς περίφοβος γενόμενος, μετὰ τῶν ἐμῶν δύο υἱῶν, δούλων τε καὶ παιδισκῶν, καὶ χρημάτων ἱκανῶν μετὰ πλοίου εἰς Ἀθήνας με ἐξέπεμψεν, ἐκπαιδεῦσαι τοὺς υἱοὺς, μέχρις ἂν, ἔφη, τῷ χρηματίσαντι δόξῃ ἐπανελθεῖν σε πρὸς ἐμέ. ὅμως ἅμα τέκνοις ἡ τάλαινα πλέουσα, ὑπὸ ἀνέμων ἀταξίας εἰς τούτους ἀπορριφεῖσα τοὺς τόπους, νυκτὸς τῆς νηὸς διαλυθείσης, [67] ναυφραγίῳ περιέπεσα. πάντων δὲ θανόντων, ἡ δυστυχὴς ἐγὼ μόνη ὑπὸ σφοδροῦ

* Epit. ῥιπισθεῖσα

κύματος * ῥαπισθεῖσα, ἐπὶ πέτρας ἐρρίφην· ἐφ' ἧς καθισθεῖσα ἡ ἀθλία, ἐλπίδι δὲ τέκνα με ζῶντα εὑρεῖν, εἰς τὸν βυθὸν ἐμαυτὴν οὐκ ἔρριψα τότε, ὅτε τὴν ψυχὴν μεμεθυσμένην τοῖς κύμασιν ἔχουσα, τοῦτο ποιῆσαι ῥᾳδίως ἐδυνάμην.

Πλὴν ἐπειδὴ ὄρθρος ἐγένετο, μεγάλα βοῶσα, καὶ γοερὰ κωκύουσα περιβλεπομένη, ζητοῦσα τὰ τῶν ἐμῶν ταλαιπώρων βρεφῶν τὰ νεκρὰ σώματα. ἐλεήσαντες οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, γυμνὴν ἰδόντες, ἐνδύσαντές με τὸ πρῶτον, τὸν βυθὸν ἀνηρεύνων, τὰ ἐμὰ ζητοῦντες τέκνα. καὶ ἐπεὶ μηδὲν ηὕρισκον ὧν ἐζήτουν, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθοῦσαι, διηγοῦντο ἑκάστη τὰ ἑαυτῆς κακὰ, ἵνα τῆς ὁμοίας συμφορᾶς παραμυθίας τύχω· ὃ δὴ μᾶλλόν με ἐλύπει. οὐ γὰρ ἔφην οὕτω

* L. deest

κακὴ εἶναι, * τῶν ἄλλων συμφορᾶς παραμυθίας τυχεῖν. καὶ δὴ εἰς ξενίαν πολλῶν με ἄγειν ἀξιουσῶν, μία τις τῶν ἐνταῦθα πενιχρὰ, πολὺ βιασαμένη, ὡς τὰ ἑαυτῆς ἐλθεῖν ἠνάγκασε [68] συνοικῶμεν, εἰποῦσά μοι· θάρρει γύναι· καὶ γὰρ ὁ ἐμὸς ἀνὴρ ναύτης ὢν, κατὰ θάλασσαν τέθνηκεν, ἐν τῇ νεαζούσῃ τυγχάνων ἡλικίᾳ· καὶ ἔκτοτε πολλῶν με ἀξιούντων πρὸς γάμον, ἐγὼ χηρεύειν εἱλόμην, τῷ ἐμῷ πόθῳ ἀνδρός. ἔσται δὲ ἡμῖν κοινὰ ἃ διὰ χειρῶν ἀμφότεραι πορίζειν δυνάμεθα.

Καὶ ἵνα μή σοι μηκύνω τοὺς οὐκ ἀναγκαίους λόγους, συνῴκησα αὐτῇ διὰ τὴν φιλανδρείαν. καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐμοῦ τῆς ταλαιπώρου αἱ χεῖρες ὑπὸ τῶν δηγμάτων παρείθησαν, καὶ ἡ ὑποδεξαμένη με γυνὴ ὅλη ὑπὸ πάθους τινὸς συνδεθεῖσα, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔρριπται. ἐπεὶ οὖν ὁ τῶν πάλαι γυναικῶν ἔλεος παρήκμασεν, ἐγὼ δὲ καὶ ἡ κατ' οἶκον ἀμφότεραι ἀσθενεῖς τυγχάνομεν, ἐκ πολλῶν χρόνων ἐνταῦθα, ὡς ὁρᾷς, καθέζομαι προσαιτοῦσα, καὶ ὧν ἂν εὐπορήσω, καὶ τῇ συν-

re? niſi tantùm cauſſam, ob quam dolore affecta, morſibus manus meas mortuas reddidi. Tamen mea, quoad audire potes, referam. Ego admodum nobilis, principis cujuſdam viri imperio, nupſi viro qui erat illius propinquus: & poſt duos geminos liberos, alium ſuſcepi filium. Sed frater mariti mei, magnâ correptus inſaniâ, adamavit me miſeram, quæ caſtè vivere cupiebam admodum; quæque nec volebam amatori conſentire, nec viro meo amorem fratris ejus erga me exponere. Statui ergo; ut neque adulterans polluerem me, nec viri mei torum contumelia afficerem; neque fratrem fratri redderem inimicum; neque totam familiam quæ magna erat in opprobrium cunctis darem: ſtatui, inquam, urbe cum meis geminis pueris ad quoddam tempus diſcedere; donec & impurus amor illius qui mihi ad dedecus meum aſſentabatur, finem accepiſſet. At alterum filium, ut apud patrem in ſolatium maneret, reliqui.

XVI. Verùm quò hæc ita fierent, in animum induxi, ſomnium fingere; quaſi aliquis mihi noctu adſtitiſſet, ac dixiſſet; Mulier, confeſtim unà cum geminis tuis pueris urbe diſcede ad aliquod tempus, donec rurſus indicavero, ut redeas huc: alioqui, cum marito cunctiſque tuis liberis derepentè peribis malè. Atque ita feci. Statim enim ut ſomnium ementitum viro enarravi, extimuit, & me cum duobus meis filiis, cumque ſervis & ancillis atque multâ pecuniâ Athenas per navem miſit; ut natos erudirem: quoad, inquit, viſionis auctori placuerit te redire ad me. Cæterùm ego miſera unà cum liberis navigans, ventorum vi projicior in hæc loca, & nave noctu diſſolutâ in naufragium incidi. Cúmque omnes interiiſſent, una ego inſelix, magnis agitata fluctibus, in ſaxum ejecta ſum: ubi cùm inſortunata ſederem; ſpe reperiendi natos meos vivos, in profundum me non præcipitavi tunc, quando animum habens doloris fluctibus ebrium, hoc facere facilè poteram.

XVII. Verùm poſtquam dies exortus eſt, cum clamore magno & miſerabili ululatu circumſpiciebam, quærens infelicium natorum cadavera. Igitur miſeratione commoti incolæ, nudam intuiti, cùm primò me induiſſent, ſcrutati ſunt maris profundum, quærendo natos meos. Et quia nihil inveniebant eorum quæ indagabam; nonnullæ hoſpitales mulieres conſolandi mei gratiâ acceſſerunt, & ſuas ſingulæ enarrabant miſerias, ut ſimilium calamitate ſolatium caperem: quod me magis contriſtabat. Non enim, inquiebam, adeò mala ſum, ut ex aliorum calamitatibus conſolationem accipiam. Et cùm me multæ hoſpitio cuperent recipere, una quædam paupercula hîc habitans, extorſit mihi tugurio ejus ſuccedere: dicens; Confide mulier; etenim vir meus, homo nauta, in mari adhuc juvenis obiit: atque ex eo die, quamvis multi me ſollicitârint ad nuptias, ego deſiderio viri mei malui in viduitate agere. Erunt ergo nobis communia, quæcumque manibus quærere poterimus.

XVIII. Et ne longâ ac minùs utili narratione utar: habitavi cum ea, propter amorem ejus erga maritum. Sed non multò pòſt, mihi infelici, laceratæ morſibus reſolutæ ſunt manus; illa verò quæ me ſuſceperat, tota morbo quodam occupata & colligata, domi jacet. Quoniam ergo mulierum, quæ priùs miſerabantur, elanguit affectus; ac ego, & illa clauſa domi, ambæ debiles & calamitoſæ ſumus; ex multo tempore hîc, ut vides, ſedeo, ſtipem petens; & ſi quid fortè quæſiero,

etiam

67. Codex, ναυαγίῳ περιέπεσον. & ῥαπισθεῖσα. COTELERIUS.

68. Συνοικῶμεν.] Epitome, συνοικοῦμεν. MS. Liber, συνῶμεν. Ibid.

etiam ad illam pariter miſeram ad cibum defero. Atque hactenus meæ quidem res ſufficienter ſint dictæ. Tu nunc quid moraris implere quod promiſeras, te daturum medicamen? quò etiam illi obitum cupienti tradam; & ſic ego quoque poſſim, ut ais, vitam commutare.

XIX. Hæc dicente muliere, Petrus multâ cogitatione ſtare ſuſpenſus videbatur. Et ego ſuperveniens, Dudum, inquam, per omnia loca diſcurrens, quærebam te: & nunc, quid agimus? At Petrus præcepit mihi, ut ad naviculam præcederem, ibique illum opperirer. Et quia contradici ei imperanti non poterat, quod juſſit feci. Ipſe verò, ſicut mihi cuncta poſteriùs enarravit, ſuſpicione quadam exiguâ corde pulſatus, interrogabat mulierem, dicens; Refer mihi, femina, genus, & civitatem, ac filiorum nomina; & jam medicamentum tibi do. At illa vim ſuſtinens, neque volens referre, & medicamenti accipiendi cupida, finxit alia pro aliis; & ait, ſe quidem eſſe Epheſiam, virum autem Siculum; ſed & filiorum nomina ſimiliter immutavit. Tum Petrus, exiſtimans eam verum proferre, ait; Heu mulier, putabam grande aliquod gaudium hodiernam diem eſſe apportaturam: ſuſpicabar enim te eſſe quamdam mulierem, quam ſentiebam, cujuſque res audivi & probè novi. At illa adjurabat, dicens; Rogo mihi referas; ut ſciam, ſi eſt ulla inter mulieres me infelicior.

Petri narratio, de rebus ſibi dictis a Clemente, ad illius matrem.

XX. Tum Petrus, mentiri neſciens; præ miſeratione erga illam, verum cœpit dicere: Eſt ſanè quidam adoleſcens, ſectator meus, piorum religioſorumque ſermonum cupidus, & Romanus civis, qui mihi enarravit, quòd patrem habuerit, & duos geminos fratres; ex quibus nullus ei compareat. Nam mater, inquit; ſicut mihi ediſſeruit pater; ſomnio viſo, Romanâ urbe ad tempus exceſſit cum geminis ſuis natis, ne miſerâ morte interiret; atque cum illis egreſſa, non invenitur. Vir autem illius, hujus verò pater; & ipſe ad quærendam eam profectus, nequaquam reperitur.

XXI. Hæc cùm dixiſſet Petrus; mulier, quæ animum intenderat, ſtupore exanimata eſt. Tum Petrus accedens, eamque tenens, ad ſe rediret hortatus eſt, ſuaſitque ut fateretur quidnam eſſet quod ei contigerat. Illa verò, velut ex ebrietate toto corpore reſoluta; quò poſſet magnitudinem ſperati gaudii ſuſtinere, ſemetipſam reparavit: ſimulque adfricans vultum; Ubi eſt, inquit, ille adoleſcens? At Petrus jam intelligens rem totam; Dic, inquit, mihi tu prior; aliter enim eum non videbis. Tum illa, feſtinans ait; Ego ſum adoleſcentis mater. Et Petrus; Quod ei nomen eſt? Illa verò, Clemens, ait. Petrus; Ipſe eſt; & ipſe erat qui paullò antè mecum loquebatur, quem juſſi me in navi exſpectare. Tunc illa procidens ad pedes Petri, rogabat, ut ad navem feſtinè procederet. Petrus autem, Si mihi, inquit, ſervas fidem, hoc quoque agam. At illa reſpondit; Omnia faciam; tantùm mihi oſtende unicum meum natum. Putabo enim per ipſum geminos meos liberos, qui hîc mortui ſunt, videre. Ac Petrus dixit, Cùm videris eum, quieta mane, uſque quò egrediamur ab inſula. Illa excepit; Sic faciam.

XXII. Et acceptâ manu ejus Petrus, ducebat eam ad navem. Quem ego videns manu ducere mulierem, riſi: accedens tamen, honoris erga eum gratiâ, pro ipſo manu illam ducere cœpi. Simul autem ac manum ejus contigi; ut mater, ululatu ingenti reddito, in amplexus meos irruit, meque filium ſuum vehementer deoſculata eſt. At ego ignorans omne negotium, quaſi inſanientem repellebam: ſed & reveritus Petrum, exacerbabar tamen.

Recognitio Clementis ad matrem; &

XXIII. Tum Petrus dixit; Deſine, quid agis fili Clemens, repellis eam quæ verè mater tua eſt?

ταλαιπώρῳ ὡς τροφὰς κομίζω. καὶ τὰ μὲν ἐμὰ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτάρκως εἰρήσθω. λοιπὸν σὺ τί κωλύεις τὴν ὑπόσχεσιν πληρῶσαι τοῦ δοῦναι τὸ φάρμακον; ὅπως κἀκείνῃ ἐπιθυμούσῃ θανεῖν δῶ, καὶ οὕτως κἀγὼ τοῦ ζῆν, ὡς ἔφης, μεταλλάξαι δυνηθῶ.

Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ὑπὸ λογισμῶν πολλῶν ὁ Πέτρος μετέωρος ἐδόκει ἑστάναι. ἐγὼ δὲ ἐπελθὼν ἔφην· ἐκ πολλοῦ σε περιερχόμενος ζητῶ· καὶ τὰ νῦν τί ποιοῦμεν; ὁ δὲ Πέτρος προσέταξέν μοι προάξαντι μένειν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ σκάφους. καὶ ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ ἦν αὐτῷ κελεύσαντι, ἐποίησα τὸ προσταχθέν. ὁ δὲ Πέτρος μικρᾷ τινι ὑποψίᾳ, ὡς αὐτός μοι πάντα ὕστερον διηγήσατο, παλλόμενος τὴν καρδίαν, ἐπυνθάνετο τῆς γυναικὸς, λέγων· εἰπέ μοι γύναι, τὸ γένος, καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῶν τέκνων τὰ ὀνόματα, καὶ ἤδη δίδωμί σοι τὸ φάρμακον. ἡ δὲ βίαν πάσχουσα, καὶ εἰπεῖν οὐ θέλουσα, τὸ δὲ φάρμακον λαβεῖν ἐπιθυμοῦσα, ἐσοφίσατο ἄλλα ἀντὶ ἄλλων εἰπεῖν· καὶ ὅμως ἔφη, αὐτὴν μὲν Ἐφεσίαν εἶναι, τὸν δὲ ἄνδρα Σικελόν· ὁμοίως καὶ τῶν τριῶν τέκνων ἤλλαξεν τὰ ὀνόματα. καὶ ὁ Πέτρος νομίσας αὐτὴν ἀληθεύειν, ἔφη· οἴμοι γύναι, ἐνόμιζον μεγάλην τινὰ χαρὰν τὴν σήμερον ἄγειν ἡμέραν, ὑποπτεύσας σέ τινα εἶναι, ἣν ἐνόμιζον, ἧς τὰ πράγματα ἀκούσας ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. ἡ δὲ ἐξώρκιζεν λέγουσα· δέομαι εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἰ ἔστιν τις ἐν γυναιξὶν ἀθλιωτέρα ἐμοῦ.

Πέτρου διήγησις περὶ τῶν ὑπὸ Κλήμεντος αὐτῷ ῥηθέντων πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Καὶ ὁ Πέτρος ψεύδεσθαι οὐκ εἰδὼς, ὑπὸ ἐλέους τοῦ πρὸς αὐτὴν, τὸ ἀληθὲς λέγειν ἤρξατο· ἐμοί τις λοιπὸν ἤδη νεανίας ὢν παρέπεται, τῶν τῆς θεοσεβείας ὀρεγόμενος λόγων, Ῥωμαίων ὑπάρχων πολίτης, ὃς διηγεῖτό μοι, πῶς πατέρα ἔχων καὶ ἀδελφοὺς δύο διδύμους, οὐδένα τούτων ὁρᾷ. ἡ γὰρ μήτηρ, φησὶν, ὡς ὁ πατὴρ διηγεῖτό μοι, ὄνειρον ἰδοῦσα, τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐξῆλθεν μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων, ἵνα μὴ κακῷ μόρῳ τελευτήσῃ· καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκβᾶσα, οὐχ εὑρίσκεται. ὁ δὲ ταύτης μὲν ἀνὴρ, αὐτοῦ δὲ πατὴρ, καὶ αὐτὸς ὡς ἐπὶ ζήτησιν αὐτῆς ἐκβὰς, οὐχ εὑρίσκεται.

Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐπιστήσασα, ὡς ὑπὸ ἐκπλήξεως ἀπέψυξεν ἡ γυνή. ὁ δὲ Πέτρος προσελθὼν, καὶ ἐπισχὼν, νήφειν αὐτὴν παρεκάλεσέ τε, ὁμολογεῖν αὐτὴν πείθων τί ποτέ ἐστιν ὃ πάσχει. ἡ δὲ, ὥσπερ ἐκ μέθης τὸ λοιπὸν τοῦ σώματος παρεθεῖσα, ὑπέστρεψεν ἑαυτὴν ὑποστῆναι δυνηθεῖσα τὸ μέγεθος τῆς ἐλπιζομένης χαρᾶς· καὶ τρίψασα αὐτῆς τὸ πρόσωπον, ποῦ ἐστὶν, ἔφη, οὗτος ὁ νεανίας; ὁ δὲ ἤδη ὅλον συνιδὼν τὸ πρᾶγμα, ἔφη· εἰπέ μοι σὺ πρῶτον· ἄλλως γὰρ τοῦτον ἰδεῖν οὐκ ἔχεις. ἡ δὲ σπεύδουσα, ἐγὼ, φησὶν, εἰμὶ ἡ τοῦ νεανίσκου μήτηρ. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· τί τούτῳ ὄνομα; ἡ δέ φησι, Κλήμης. καὶ ὁ Πέτρος εἶπεν· αὐτός ἐστιν· καὶ αὐτὸς ἦν ὁ πρὸ μικροῦ μοι λαλήσας, ᾧ ἀναμένειν με ἐν τῷ πλοίῳ προσέταξα. ἡ δὲ προσπεσοῦσα τῷ Πέτρῳ, παρεκάλει σπεύδειν ἐπὶ τὸ πλοῖον ἐλθεῖν. καὶ ὁ Πέτρος· εἴ μοι τηρεῖς τὰς συνθήκας, καὶ τοῦτο ποιήσω. ἡ δὲ ἔφη· πάντα ποιῶ, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς δεῖξον. δόξω γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ δύο μου τὰ ἐνταῦθα τεθνηκότα ὁρᾶν τέκνα. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ὅταν αὐτὸν ἴδῃς, ἡσύχασον μέχρις ἂν τῆς νήσου ἐκβῶμεν. ἡ δὲ ἔφη· οὕτως ποιήσω.

Λαβόμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὁ Πέτρος, * ἤγαγεν ἐπὶ τὸ πλοῖον. ἐγὼ δὲ ἰδὼν αὐτὸν χειραγωγοῦντα γυναῖκα, ἐγέλασα· καὶ προσελθὼν, ὡς τιμῶν αὐτὸν, ἀντ' αὐτοῦ χειραγωγεῖν αὐτὴν ἐπειρώμην. καὶ ἅμα τῷ ἅψασθαί με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀλολύξασα ὡς μήτηρ μέγα, καὶ περιπλακεῖσα, σφόδρα κατεφίλει με τὸν αὐτῆς υἱόν. ἐγὼ δὲ ἀγνοῶν ὅλον τὸ πρᾶγμα, ὡς μαινομένην ἀπεσειόμην· αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, ἐπικρινόμην.

* Epit. ἦγε

Ἀναγνωρισμὸς Κλήμεντος πρὸς τὴν

Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη· ἔα. τί ποιεῖς τέκνον Κλήμης, ἀποσειόμενος τὴν σὴν ὄντως τεκοῦσαν; ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας

μητέρα, κἀκείνης περιδάκρυς γενόμενος, καὶ καταπεσὼν τῇ κειμένῃ προσπεσεῖν, κατεφίλουν. καὶ γὰρ ἅμα τῷ ῥηθῆναί μοι τοῦτο, * ἀμαυρῶς πως τὸ εἶδος ἀνεκαλούμην. πολλοὶ μὲν οὖν ὄχλοι συνέτρεχον ἱστορῆσαι τὴν προσαιτοῦσαν γυναῖκα, λέγοντες ἀλλήλοις, ὅτι αὐτὴν ἐπέγνω ὁ υἱὸς, ἀνὴρ ἀξιόλογος. βουλομένοις οὖν ἡμῖν ἐξαυτῆς σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐκβαίνειν, ἡ μήτηρ ἔφη· τέκνον μοι ποθεινὸν, εὔλογόν ἐστιν ἀποτάξασθαι τῇ ὑποδεξαμένῃ με γυναικὶ, ἥ τις πτωχὴ οὖσα, καὶ ὅλη παρειμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔρριπται. ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας, ἐθαύμαζεν, καὶ πάντες οἱ παρεστῶτες ὄχλοι, τῆς γυναικὸς τὸ ἀγαθὸν φρόνημα. καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν ὁ Πέτρος τινὰς ἀπελθεῖν, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ κλίνης κομίσαι. καὶ ὁμοῦ ἐνεχθείσης, καὶ τεθείσης τῆς κλίνης, πάντων τῶν ὄχλων ἀκουόντων ἔφη ὁ Πέτρος· εἰ ἀληθείας κῆρυξ ἐγὼ τυγχάνω, εἰς τὴν τῶν παρεστώτων πίστιν, ἵνα γνῶσιν ὅτι εἷς ἐστιν θεὸς, ὁ τὸν κόσμον ποιήσας, ἐξαυτῆς ἐγερθήτω ὑγιής. καὶ ἅμα τῷ εἰπεῖν Πέτρον ταῦτα, ἡ γυνὴ ἠγέρθη ὑγιασθεῖσα, καὶ τῷ Πέτρου προσέπεσεν, καὶ τὴν συνήθη φίλην καταφιλήσασα ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο. ἡ δὲ ὅλον αὐτῇ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ συντόμως διηγήσατο· καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλάγησαν. τότε καὶ ἡ μήτηρ τῆς ξενοδόχου θεραπευθείσης ἱστορήσασα, παρεκάλει καὶ αὐτὴ ἰάσεως τυχεῖν. ὁ δὲ ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας, καὶ αὐτὴν ἐθεράπευσεν.

Περὶ τῆς ἰάσεως ἧς ἐν Ἀράδῳ ὁ Πέτρος ἐποίησεν. * l. ἀμαυρῶς. al. l. ἀμυδρῶς

Καὶ οὐδ' οὕτως ὁ Πέτρος περὶ θεοῦ καὶ τῆς αὐτῷ διαφερούσης θρησκείας ὁμιλήσας, προσθεὶς ἐπὶ τέλει, ὅτι εἴ τις βούλεται ταῦτα ἀκριβῶς μαθεῖν, εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπου πλειόνων ἡμερῶν προσμένειν ἐκρίναμεν, ἐλθὼν, τὰ πρὸς τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν μανθανέτω. οἱ μὲν γὰρ δὴ ἐμπορίας ἕνεκα ἢ στρατείας πατρίδας καταλιμπάνειν εἰδότες, καὶ εἰς μακροὺς ἀπέρχεσθαι τόπους, διὰ δὲ αἰωνίου σωτηρίας μηδὲ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν προσελθεῖν θέλουσιν. μετὰ μὲν οὖν τὴν προσομιλίαν Πέτρου, ἐγὼ τῇ ὑγιασθείσῃ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ ὄχλου χιλίας δραχμὰς εἰς τροφὰς ἐδωρησάμην, παραθέμενος αὐτὴν ἀγαθῷ τινὶ ἀνδρὶ, πρώτῳ τῆς πόλεως ὄντι, φήσαντι μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν προῃρημένῳ. ἔτι δὲ καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀργύρια διανείμας, καὶ ταῖς ποτὲ τὴν μητέρα παραμυθησαμέναις εὐχαριστήσας, διέπλευσα εἰς Ἀντάραδον, ἅμα τῇ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς * ἑταίροις· καὶ οὕτως ὡς τὴν ξενίαν ὡρμήσαμεν.

* Epit. ἑταίροις

Γενομένων δὲ ἡμῶν, καὶ τροφῆς μεταλαβόντων, καὶ συνήθως εὐχαριστησάντων, ἔτι ὥρας οὔσης, ἔφην ἐγὼ τῷ Πέτρῳ· φιλανθρωπίας ἔργον, κύριέ μου Πέτρε, ἡ ἐμὴ ἐποίησεν μήτηρ, τῆς ξενοδόχου ὑπομνησθεῖσα γυναικός. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἄρα γε ὦ Κλήμης, ἀληθῶς νενόμικας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηκέναι τὴν σὴν τεκοῦσαν, καθ' ὃ τὴν ἀπὸ ναυαγίου αὐτὴν ὑποδεξαμένην ἠμείψατο· ἢ εἰς μητέρα μεγάλα χαριζόμενος, τοῦτο εἴρηκας τὸν λόγον; εἰ δὲ οὐχ ὡς χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων ἔφης, ἔοικάς μοι ἀγνοεῖν τί ποτέ ἐστι φιλανθρωπίας μέγεθος, ἥτις ἐστὶν ἡ ἄνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος ἡ πρὸς οἷον δή ποτε στοργὴ, καθ' ὃ ἄνθρωπός ἐστιν. ἀλλ' οὐδὲ τὴν ξενοδόχον τὴν ἀπὸ ναυαγίου ἀποδεξαμένην τὴν σὴν τεκοῦσαν, οὕτω φιλάνθρωπον εἰπεῖν τολμῶ. ὑπ' ἐλέου γὰρ κολακευθεῖσα ἐπέπειστο εὐεργέτις γενέσθαι γυναικὸς ναυαγίῳ περιπεσούσης, τέκνα πενθούσης, ξένης, γυμνῆς, μεμονωμένης, καὶ σφόδρα ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ὀλοφυρομένης. ἐν τοσαύταις οὖν αὐτῆς συμφοραῖς οὔσης, τίς καὶ ἀσεβῶν ἰδὼν οὐκ ἂν

Περὶ φιλανθρωπίας καὶ φιλίας.

Ego verò, ubi hoc audivi, lacrymis obortis,con cidi ſupra jacentem matrem, & oſculabar eam. Si mul enim ac id mihi dictum fuit, ſubobſcurè ge nitricis formam revocabam. Multitudo interim concurrebat plurima, ad videndam mendicam mulierem; dicebantque mutuò; Agnovit eam filius; vir eximius. Itaque cùm vellemus confeſtim cum matre ex inſula exire, mater ait; Fili mihi exoptate, æquum eſt ut vale dicam mulieri quæ me ſuſcepit; quæ egens, & tota Paralytica, domi jacet. His auditis Petrus, & omnes qui plurimi aderant, admirati ſunt bonum feminæ conſilium. Et continuò juſſit Petrus abire quoſdam, ac deferre mulierem in lectulo. Cùmque fuiſſet allata, poſituſque fuiſſet lectus; cunctâ plebe audienre, Petrus ait; Si veritatis ego ſum præco; ad fidem eorum qui adſiſtunt, ut ſciant unum eſſe Deum opificem mundi; ſurgat continuò ſana. Et ſtatim ut hæc dixiſſet Petrus; mulier ſurrexit ſanata, & procidit ad pedes Petri; atque amicam ſuam ac familiarem oſculata, percontabatur quid iſtud eſſet. At illa breviter omne ei recognitionis negotium expoſuit; & qui audierunt, obſtupefacti ſunt. Tuncque mater hoſpitem curatam videns, rogavit ut ipſa quoque ſanitatem acciperet. Ille autem, manu impoſitâ, ipſam etiam curavit.

De curationibus quas Petrus apud Aradum fecit.

XXIV. Sicque poſtea Petrus, de Deo ac de Dei religione ſermonem habuit, & in fine addidit; Si quis hæc vult diligenter cognoſcere, Antiochiam, ubi per multos dies reſidere ſtatui, veniens, quæ ad ſalutem ſuam pertinent diſcat. Non enim qui negotiandi aut militandi cauſsâ patriam relinquere ſoletis, & ad loca multùm diſſita abire; propter æternam ſalutem vel trium dierum iter ſuſcipere noletis. Itaque poſt Petri concionem, ego mulieri quæ ſanata fuerat, coram omni populo mille drachmas ad victum dedi; & commendavi eam cuidam bono viro, primario oppidi, qui ſponte id cum gaudio facere propoſuit. Sed & aliis multis pecuniam diſtribui; gratiaſque egi illis mulieribus, quæ matri quondam ſolatium præbuerant: & poſt hæc unà cum matre, Petro, cæteriſque ſodalibus Antaradum enavigavi: atque ita ad hoſpitium proceſſimus.

XXV. Ubi cùm eſſemus, & ſumpſiſſemus cibum, ac de more gratias egiſſemus, atque adhuc tempus ſupereſſet; ego dixi Petro; Humanitatis opus, Domine mi Petre, exercuit mea mater, quæ hoſpitæ mulieris recordata fuerit. Reſpondit Petrus; Itane, ô Clemens, verè exiſtimâſti, humanitatis opus factum à tua genitrice, quando ei quæ ipſam ex naufragio receperat gratiam retulit: an ut matri plurimùm gratificareris, hunc dixiſti ſermonem? Si enim non ut rem gratam faceres, ſed ut veritatem loquereris effatus es; videris mihi ignorare quænam ſit magnitudo humanitatis, quæ eſt amor in quemlibet, quatenus hominem, & abſque ullo naturali affectu. Sed nec hoſpitem, quæ matrem tuam è naufragio ſuſcepit, auſim hominum amantem appellare. Miſericordiâ enim commota, impulſa eſt ad bene faciendum mulieri naufragium paſſæ, natos lugenti, peregrinæ, nudæ, deſtitutæ, multúmque calamitates ſuas lamentanti. In tantis ergo adverſitatibus verſantem, quis videns, etiam ex impiis, non miſeratus fuiſſet? Quare nequa-

Epit. c. 93. &c.

De humanitate & amicitia.

65. Οὐ γὰρ δὴ ἐμπορίας ἕνεκα &c.] MS. εἰ γάρ. & θέλουσι pro θέλων. COT.

70. Ἔφην ἐγὼ τῷ Πέτρ.] Ab his verbis uſque ad iſta verba τὸ ἐπὶ ... pag. 687. C. profertur à Nicone Monacho Palæſtino in Pandectæ interpretationum divinorum mandatorum Serm. 24. & 39. cum hoc titulo, ἐκ τῶν Κλημέντος, & ἐκ τῶν Κλημεντίνων, hoc eſt, ex Opere dicto Clementina. Ornat Bibliothecam Regiam optimus Liber, qui collectus eſt ex divinis Scripturis, ſacris Canonibus, teſtimoniis ſanctorum Patrum, aliiſque monumentis Eccleſiaſticis, nec non legibus civilibus. Ibid.

quaquam humanitatis opus, nec mulier hoſpita videtur peregiſſe; ſed ad benefaciendum mota fuiſſe, miſericordiâ ex plurimis adverſis ortâ. Quanto magis parens tua, facultatibus abundans, & hoſpitam remunerata, non humanitatis opus effecit, verùm caritatis ſeu amicitiæ? Multa autem intercedit differentia inter caritatem & humanitatem: quia caritas quidem ex remuneratione eſt; humanitas verò abſque ulla naturali propenſione hominem omnem, quia homo eſt diligit, ac beneficiis afficit. Itaque ſi hoſpes quæ miſerta eſt; etiam hoſtes malè de ea meritos miſerata, beneficio afficeret, humana eſſet: ſin verò propter quid amica eſt vel inimica, & propter quid inimica vel amica; hæc, alicujus rei quæ cauſſa ſit amica eſt vel inimica, non autem hominis.

XXVI. Et ego reſpondi; Non ergo tibi videtur eſſe humana; ſaltem hoſpes, quæ in peregrinam quam non noverat beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem miſericordem appellare novi; hominum autem amantem non audeo dicere; quandoquidem nec matrem, amantem liberorum: quippe quæ à partûs doloribus & ab educatione ad diligendum compulſa ſit. Nam ſicut qui cupidine inflammatur, à conſuetudine mulcetur & concubitu; qui amore ſeu amicitia proſequitur, à remuneratione: ita & qui miſeretur, à calamitate. Attamen miſericors humano vicinus eſt; quoniam abſque muneris ullius captatione, ad præſtandum beneficium fertur. Nondum tamen humanus eſt. Et ego dixi; Ob quas igitur actiones humanus quis eſſe poteſt? Reſpondit Petrus; Quia video te cupidum audiendi, quodnam ſit humanitatis officium; non pigebit dicere. Humanus eſt, qui etiam inimicis bene facit. Quod autem ita habeat, audi. Humanitas eſt maſculo-femina; cujus feminea pars miſericordia dicitur: quod verò in illa eſt maſculum, dilectio erga proximum nominatur: proximus autem homini eſt quilibet homo, & non quia unus homo: homo enim eſt, etiam malus & bonus, hoſtis pariter ac amicus. Oportet ergo eum qui humanitatem colit, imitatorem Dei eſſe, & de juſtis atque injuſtis bene mereri; ſicut ipſe Deus cunctis in hoc mundo ſolem imbreſque ſuos præbet. Quòd ſi velis bonis quidem benefacere; non autem malis, vel hos punire; judicis munus implere niteris; non verò habere humanitatem conaris.

De miſericorde & humano.

Doctrina de humanitate.

Matt. 5.45.

XXVII. Et ego dixi; Igitur Deus, qui tum judicaturus eſt, ut nos doces, non eſt humanus? Ac Petrus; Pugnantia loqueris. Nam quia judicat, ideo humanus eſt. Diligens enim ac miſeratus injuriâ affectos, plectit eos qui injuriam intulerunt. Et ego, Itaque, inquam, ſi ipſe bonis benefacio, & injurioſos quia injurii erga homines fuerunt caſtigo, humanus ſum. Et Petrus reſpondit; Si unà cum prænotione haberes quoque judicandi poteſtatem; rectè id faceres: per acceptam quidem poteſtatem, condemnans eos quos Deus creavit; per prænotionem verò, inculpatè in judicando, tum alios tamquam juſtos abſolvens, tum alios tamquam injuſtos damnans. Et ego dixi; Rectè locutus es ac verè: fieri enim nequit, ut qui prænotione caret, rectè judicet. Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita clam perpetrant: nonnulli verò boni, hoſtium calumniâ mali eſſe creduntur. Sed & ſi quis poteſtate torquendi, & quæſtionem habendi præditus, judicet; neque ſic juſtè omnino habebit judicare. Quidam enim homicidæ, quæſtionis tormenta perferentes, dimiſſi ſunt velut innoxii: alii verò, qui erant innocentes, cùm tormenta ferre non potuiſſent, contra ſe mentiti, velut rei ſupplicio affecti ſunt.

XXVIII. Tum Petrus; Atque hæc, inquit,

ἠλέησεν· ὥστε οὔπω φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηκυῖα φαίνεται. οὐδὲ ἡ ξενοδόχος γυνή, ἀλλὰ ὑπὸ ἐλέου τῆς ἐπὶ μυρίαις συμφορῆς, πρὸς εὐεργεσίαν * κεκινημένη. πόσῳ γε μᾶλλον ἡ σὴ τεκοῦσα, βίου εὐπορήσασα, καὶ τὴν ξενοδόχον ἀμειψαμένη, φιλανθρωπίας ἔργον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ φιλίας; πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας καὶ φιλανθρωπίας· ὅτι ἡ μὲν φιλία ἐξ ἀμοιβῆς γίνεται, ἡ δὲ φιλανθρωπία ἄνευ τοῦ φυσικοῦ πείθοντος, πάντα ἄνθρωπον, καθὸ ἄνθρωπός ἐστι, φιλοῦσα εὐεργετεῖ. εἰ μὲν οὖν ἡ ἐλεήσασα ξενοδόχος, καὶ ἐχθροὺς ἀδικήσαντας ἐλεοῦσα εὐεργετεῖ, φιλάνθρωπος ἂν ἦν. εἰ δὲ διά τι φίλη ἢ ἐχθρά, καὶ διά τι ἐχθρὰ ἢ φίλη, τοιαύτη δὲ πρὸς αἰτίαν φίλη ἐστὶν ἢ ἐχθρά, οὐ δὲ ἀνθρώπου.

Κἀγὼ ἀποκρινάμενος· οὐ δοκεῖ σοι οὖν φιλάνθρωπος εἶναι κἂν ἡ ξενοδόχος, ξένην ἣν οὐκ ἠπίστατο εὐεργετήσασα; καὶ ὁ Πέτρος· ἐλεήμονα μὲν αὐτὴν εἰπεῖν ἐπίσταμαι, φιλάνθρωπον δὲ οὐ τολμῶ λέγειν, ὅτι δὴ οὔτε τὴν τεκοῦσαν φιλότεκνον· ὑπὸ ὠδίνων γὰρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν ἠνάγκασται. ὡς καὶ ὁ ἐρῶν ὑπὸ τῆς συνηθείας κολακεύεται καὶ ὄψεως, καὶ ὁ φίλος ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς· οὕτω καὶ ὁ ἐλεῶν, ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. πλὴν ἐγγὺς ὁ ἐλεήμων τῷ φιλανθρώπῳ, ὅτι ἄνευ τοῦ τι προσδοκᾶν λαβεῖν, εὐεργετεῖν πείθεται. πλὴν οὔπω φιλάνθρωπός ἐστιν. κἀγὼ ἔφην· ἐπὶ ποίαις οὖν πράξεσιν φιλάνθρωπος εἶναί τις δύναται; καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἐπεὶ ὁρῶ σε γλιχόμενον ἀκοῦσαι, τί ποτέ ἐστι φιλανθρωπίας ἔργον, οὐκ ὀκνήσω λέγειν. φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ καὶ ἐχθροὺς εὐεργετῶν. ὅτι δὲ οὕτως ἔχει ἄκουσον. φιλανθρωπία ἐστὶν ἀρρενόθηλυς, ἧς τὸ θῆλυ μέρος, ἐλεημοσύνη λέγεται· τὸ δὲ ἄρρεν αὐτῆς, ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ὀνόμασται· πλησίον δὲ ἀνθρώπῳ ἐστὶν ὁ πᾶς ἄνθρωπος, οὐχ ὅτι εἷς ἄνθρωπος· ἄνθρωπος γάρ ἐστι καὶ ὁ κακὸς καὶ ὁ ἀγαθὸς, καὶ ὁ ἐχθρὸς καὶ ὁ φίλος. χρὴ οὖν τὸν φιλανθρωπίαν ἀσκοῦντα μιμητὴν εἶναι τοῦ θεοῦ, εὐεργετοῦντα δικαίους καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς ὁ θεὸς πᾶσιν ἐν τῷ νῦν κόσμῳ τόν τε ἥλιον καὶ τοὺς ὑετοὺς αὐτοῦ παρέχων. εἰ δὲ θέλεις ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετεῖν, κακοὺς δὲ μηκέτι, ἢ καὶ κολάζειν, κριτοῦ τὸ ἔργον ἐπιχειρεῖς πράττειν, οὐ τὸ τῆς φιλανθρωπίας σπουδάζεις ἔχειν.

Κἀγὼ ἔφην. ἆρά γε καὶ ὁ θεὸς μέλλων ποτὲ κρίνειν, ὡς διδάσκεις ἡμᾶς, οὐ φιλάνθρωπός ἐστιν; καὶ ὁ Πέτρος· ὑπεναντίον λέγεις. ἐπεὶ γὰρ κρίνει, διὰ τοῦτο φιλάνθρωπός ἐστιν. φιλῶν γὰρ καὶ ἐλεῶν τοὺς ἠδικημένους, τιμωρεῖ τοὺς ἠδικηκότας. κἀγὼ ἔφην· οὐκ οὖν, εἰ κἀγὼ ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετῶ, τοὺς δὲ ἀδικοῦντας καθ' ὃ ἀνθρώπους ἠδίκησαν τιμωρῶ, φιλάνθρωπός εἰμι. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· εἰ μετὰ τοῦ πρόγνωσιν ἔχειν, εἶχες καὶ τὸ κρίνειν ἐξουσίαν, ὀρθῶς ἂν τοῦτο ἐποίεις. διὰ μὲν τὸ εἰληφέναι τὴν ἐξουσίαν, καταδικάζειν οὓς ὁ θεὸς ἐδημιούργησε· διὰ δὲ τὴν πρόγνωσιν, ἀπταίστως ἐν τῷ κρίνειν, οὓς μὲν ὡς δικαίους δικαιοῦν, οὓς δὲ ὡς ἀδίκους καταδικάζειν. κἀγὼ ἔφην· ὀρθῶς ἔφης ἀληθῶς· ἀδύνατον γάρ ποτε πρόγνωσιν οὐκ ἔχοντα, ὀρθῶς κρῖναι. ἔνιοι γὰρ φαίνονταί τινες ἀγαθοί, ἀθέμιτα κρύφα διαπραττόμενοι· ἔνιοι δὲ ἀγαθοί, ὑπὸ διαβολῆς ἐχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβανόμενοι. ἀλλ' εἰ καὶ τὸ βασανίζειν καὶ ἀνακρίνειν ἐξουσίαν τις ἔχων δικάζει, οὐδὲ οὕτως τὸ πάντως δικαίως αὐτῷ δικάσαι ἐγένετο. ἔνιοι γὰρ φονεῖς ὄντες, τὰς βασάνους ὑπομείναντες, ὡς ἀθῷοι ἀπελύθησαν· ἕτεροι δὲ ἀθῷοι ὄντες, τὰς βασάνους μὴ ὑπομείναντες, ἑαυτῶν καταψευσάμενοι, ὡς αἴτιοι ἐκολάσθησαν.

Καὶ ὁ Πέτρος, μετρίως, ἔφη, ἔχει καὶ ταῦτα

τὰ

* Epit. amo-?

Περὶ ἐλεήμονος καὶ φιλανθρώπου.

Φιλανθρωπίας διδασκαλία.

τὸ δὲ μεῖζον ἄκουσον. ἐνίων ἀνθρώπων ἁμαρτανόντων, ἢ εὐεργετούντων, ὧν [71] νῦν πάντων ἃ μὲν ἴδια αὐτῶν ἐστὶν, ἃ δὲ ἀλλότρια· δίκαιον δὲ ἕκαστον ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν τιμωρεῖσθαι, ἢ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κατορθώμασιν εὐεργετεῖσθαι. ἀδύνατον δέ τινι πλὴν προφήτῃ μόνῳ πρόγνωσιν ἔχοντι, τὰ ὑπό τινος γενόμενα εἰδέναι, ποῖά ἐστιν αὐτοῦ ἴδια, ποῖα δὲ οὐκ ἦν· πάντα γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα βλέπεται. κἀγὼ ἔφην· ἐβουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων ἢ κατορθωμάτων, ἃ μὲν ἴδια, ἃ δὲ ἀλλότρια.

Ποῖα τῶν ἁμαρτημάτων ἴδια ἢ ἀλλότρια.

[72] Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ὅτι ἀληθείας προφήτης ἔφη· Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. μακάριος δὲ, φησὶ, δι' οὗ ἔρχεται. ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ ἀνάγκη ἐλθεῖν· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται. Εἰ δὲ διὰ κακῶν κακὰ ἔρχεται, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ φέρεται, προσεῖναι δεῖ ἑκάστῳ τὸ ἴδιον τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἢ κακὸν, καὶ ἐξ ὧν προέπραξεν, διὰ τὸ ἐλθεῖν τὰ δεύτερα ἀγαθὰ ἢ κακὰ, ἅ τινα ἴδια αὐτοῦ τῆς αἱρέσεως ὄντα, ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας διαλαθεῖν οἰκονομεῖται. ἔστι δὲ κρίσις αὐτὴ θεοῦ, ὅπως ἐπ' ἀγῶνος τῆς διὰ πάσης κακουχίας διεληλυθότα, καὶ ἄμεμπτον εὑρεθέντα, ἐκεῖνον ζωῆς αἰωνίου καταξιοῦσθαι. οἱ γὰρ ἐν ἀγαθοῖς ἰδίᾳ βουλῇ προκόψαντες, ὑπὸ τῶν ἰδίᾳ βουλῇ ἐν [73] κακουχίᾳ παραμεινάντων πειράζονται, διωκόμενοι, μισούμενοι, λοιδορούμενοι, ἐπιβουλευόμενοι, τυπτόμενοι, πλεονεκτούμενοι, διαβαλλόμενοι, αἰχμαλωτιζόμενοι, ἐπηρεαζόμενοι, πάντα ἐκεῖνα πάσχοντες, δι' ἃ εὐλόγως δοκεῖ τὸ ὀργίζεσθαι γίνεσθαι, καὶ πρὸς ἄμυναν ὁρμᾶν.

Ὁ δὲ διδάσκαλος εἰδὼς ὅτι οἱ ταῦτα ἀδίκως ποιοῦντες, ἐκ προτέρων ἁμαρτημάτων κατάδικοί εἰσιν, καὶ ὅτι διὰ κατάδικον τὸ τῆς κακίας πνεῦμα ταῦτα ἐνεργεῖ, τοὺς μὲν ἀνθρώπους, καθὸ ἄνθρωποί εἰσιν, καὶ δι' ἁμαρτίας ὄργανα γενομένους κακίας, ἐλεεῖν συνεβούλευσεν, ὡς φιλανθρωπίας ἀσκηταῖς, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς ἐστὶ, [74] ἀδικουμένους καὶ ἀπολύειν τῆς καταδίκης τοὺς ἀδικοῦντας· ἵνα ὥσπερ οἱ νήφοντες τοῖς μεθύουσιν βοηθῶσιν, εὐχαῖς, νηστείαις, εὐλογίαις, μὴ ἀνθιστάμενοι, μὴ ἀμυνόμενοι, ἵνα μὴ ἐπὶ τὸ πλεῖον αὐτοὺς ἁμαρτεῖν ἀναγκάσωσιν. ὁ γὰρ παθεῖν πάντως κεκριμένος τινὶ, οὐκ εὔλογον ἀγανακτεῖν ἐκείνῳ δι' οὗ τὸ παθεῖν γίνεται. λογιζόμενον ὅτι εἰ καὶ ἐκεῖνος οὐκ ἐκακούχησεν αὐτὸν, διὰ τὸ πάντως κακουχηθῆναι μέλλειν, δι' ἑτέρου τὸ παθεῖν ἦν. τί οὖν ἀγανακτεῖ τῷ διαθεμένῳ, ἐμοῦ πάντως παθεῖν κεκριμένου; ἀλλ' ἔτι μὴν, εἰ τὰ αὐτὰ τοῖς κακοῖς προφάσει ἀμύνης ποιῶμεν, οὐδὲ οἱ πρῶτοι, δεύτεροι τὸ αὐτὸ τοῖς κακοῖς, οἱ ἀγαθοὶ πεφύκαμεν. καὶ ὡς ἔφην, οὐ χρὴ ἀγανακτεῖν, ὡς εἰδότα ὅτι θεοῦ προνοίᾳ οἱ κακοὶ τοὺς ἀγαθοὺς τιμωροῦσιν. οἱ οὖν τοῖς τιμωροῦσι χαλεπαίνοντες, ὡς τοὺς ἀποστόλους θεοῦ ὑβρίζοντες ἁμαρτάνουσιν· τιμῶντες δὲ καὶ τὰ ἐναντία τοῖς ἀδικεῖν νομιζομένοις διατιθέμενοι αὐτοὺς, εἰς τὸν θεὸν τὸν οὕτω βουλευσάμενον εὐσεβοῦσιν.

Κἀγὼ πρὸς ταῦτα ἀπεκρινάμην· οὐκοῦν οἱ ἀδικοῦντες οὐκ εἰσὶν αἴτιοι, ὅτι κρίσει θεοῦ ἀδικοῦσιν τοὺς δικαίους. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· καὶ πάνυ ἁμαρτάνουσιν· πρὸς γὰρ τὸ ἁμαρτάνειν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότας. ὅθεν εἰδὼς [75] ἁπάντων ἐκλέγεται τιμωρεῖν τοὺς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασι μεταμελη-

modica ſunt: audi verò majus. Cùm aliqui homines peccant, vel bene agunt; eorum quæ tum operantur, alia quidem ipſorum propria ſunt, alia verò aliena: æquum autem eſt unumquemque pro delictis propriis dare pœnas, aut pro meritis propriis mercedem ferre. Fieri autem nequit, ut quiſpiam, niſi ſolus Propheta, præſcientiam habens, ab aliquo geſta ſciat; quænam ejus propria ſint, & quænam non ſint. Videt enim cuncta quæ fecit. Et ego; Vellem, inquam, audire, quo modo ex criminibus aut bonis operibus, alia quidem ſunt propria, alia verò aliena.

XXIX. Reſpondit Petrus; Quia veritatis Propheta dixit; *Oportet ut veniant bona. Beatus autem,* inquit, *per quem veniunt. Similiter neceſſe eſt, ut etiam veniant mala: Væ autem illi per quem veniunt.* Porrò ſi per malos veniant mala, & per bonos bona inferuntur; proprium unicuique ineſſe debet, bonum eſſe vel malum, & ex iis quæ priùs operatus eſt; quòd veniant ſecunda bona vel mala; quæ, cùm à propria hominis ſint voluntate, ut exoriantur divina inſtituit providentia. Itaque hoc eſt Dei judicium; ut qui per omnem vexationem, velut in agone, tranſierit, & inventus fuerit inculpatus; is donetur vitâ æternâ. Nam qui in bonis propriâ voluntate profecerunt, ab iis qui ſuâ quoque voluntate in malâ tractatione perſeverant tentantur, exagitantur; odia, convicia, inſidias, verbera, fraudes, calumnias, vim patiuntur; afficiuntur contumeliis; cunctaque illa perferunt, per quæ juſta videtur eſſe ira & ultio.

Quænam ex criminibus, propria vel aliena.

Matt. 18. Luc. 17.

XXX. Magiſter verò ſciens, quòd qui hæc injuſtè faciunt, ex prioribus peccatis rei ſunt, quódque per ſontes, ſpiritus malitiæ iſta efficit; hominum, quatenus homines ſunt, etſi propter peccata facti fuerint Malitiæ inſtrumenta, miſereri ſuaſit ſuis, tamquam miſericordiæ cultoribus; utque quantum in ſe eſt, injuriâ affecti injuriam facientes à damnatione abſolvant; quò velut ſobrii ebriis ſuccurrant, per orationes, jejunia, benedictiones; non reſiſtendo, non vindicando, ne eos cogant ampliùs peccare. Cùm enim aliquis omnino ad patiendum condemnatus eſt, non eſt æquum ut illi iraſcatur per quem patitur; ſecum reputans, quòd etſi ille non afflixiſſet eum, tamen qui omnino affligi debet, per alium pati ſibi contingeret. Cur ergo indignor adversùs auctorem, qui planè ad perpeſſionem ſum deſtinatus? Sed & adhuc; ſi eadem cum improbis prætextus ultionis faciamus; præterquam quòd primi non ſumus; ſecundi, idem facimus ac mali, qui boni dicimur. Et quemadmodum aiebam, indignari non oportet, cùm ſcias à malis bonos per Dei providentiam caſtigari. Qui ergo ultores ægrè ferunt, tamquam qui à Deo miſſos contumeliâ afficiant, delinquunt: qui verò in precio habent, iiſque contraria faciunt ac injuriam inferre creditis; in Deum qui ita ſtatuit pii ſunt.

XXXI. Et ego ad hæc dixi; Itaque qui faciunt injuriam, rei non ſunt, quoniam Dei judicio injuriâ juſtos afficiunt. Reſpondit Petrus; Valde peccant; quippe qui ſe ad peccandum dedant. Unde ſciens Deus, ex omnibus eos punire deligit qui de prioribus peccatis juſtè agunt pœnitentiam ut

71. Νῦν] Abeſt à MS. Ubi in C. 3. οὐκ οἶδα. Deinde verte, *Cuncta enim quæ ſunt videntur ab eo.* COT.

72. Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο.] Apud Johannem Damaſcenum MS. Eclogarum capite περὶ ἀγαθοεργίας καὶ πονηρίας διαφορᾶς. quod eſt Parallelorum lib. 1. cap. 28. Κλήμεντος ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου Πέτρου. Ὁ κύριος ἔφη· ἀγαθὰ δεῖ ἐλθεῖν· μακάριος δὲ δι' οὗ ἔρχεται. ὁμοίως καὶ τὰ κακὰ δεῖ ἐλθεῖν· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται. εἰ δὲ διὰ κακῶν κακὰ ἔρχεται, καὶ δι' ἀγαθῶν ἀγαθὰ ἔρχεται, προσεῖναι δεῖ ἑκάστῳ τὸ ἴδιον, τὸ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, καὶ ἐξ ὧν προέπραξε διὰ τὸ ἐλθεῖν τὰ δεύτερα, ἀγαθὰ ἢ κακὰ, ἅ τινα ἴδια αὐτοῦ τῆς προαιρέσεως ὄντα, ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας προσαλλοιοῦνται φέρεσθαι.

73. παραμενόντων. MS. κακίᾳ rectiùs. Pòſt, δι' ἃ εὐλόγως δοκεῖ τὸ ὀργίζεσθαι γίνεσθαι] Ibid.

74. Ἀδικουμένους καὶ ἀπολύειν] Itidem, ἀδικουμένους. ἀπολύειν. B. 2. ποιεῖ. ubi ποιεῖ. C. 1. πεφύκαμεν. 2. εἰδότας. 7. κακουχηθῆναι. Ibid.

75. Ἀπ' αὐτῶν.] Ita uterque Codex, ſed obſcuriùs in primo Clementinorum. Poſtea ſecundus loco ὡς διὰ habet ἰδίως, & loco ἐν τιμωρίᾳ unâ voce ἐπιτιμωρίᾳ. Ibid.

 76. Πρὸς

ut joſtis quidem, per has pœnas dimittantur quæ ante pœnitentiam fecerunt mala. Impiis verò qui caſtigant & vexare cupiunt, nec pœnitentiam volunt agere, ad implenda delicta permit-
Luc. 12. 6. 7. titur juſtos caſtigare & affligere. Nam abſque Dei voluntate, neque paſſer in laqueum incidere poteſt. Sic juſtorum etiam capilli Deo uumerati ſunt.

XXXII. Ille autem juſtus eſt, qui propter rectam rationem pugnat cum natura. Verbi gratiâ,
Epit. c. 96. cunctis à oatura inſitum eſt, diligentes diligere; juſtus conatur etiam diligere iuimicos, & convicianribus benedicere; ac præterea orare pro hoſtibus, injuriam inferentes miſerari. Quocirca abſtinet à referenda injuria; item maledicentibus benedicit, verberantibus condonat, cedit perſequentibus, ſalutat eos qui non ſalutant, cum non habentibus communicat quæ habet, iraſcentem flectit, inimicum conciliat, contumacem hortatur, incredulum inſtituit, lugentem conſolatur; exagitatus ſuſtinet, ingratè acceptus non indignè fert; propenſus eſt ad diligendum proximum tamquam ſe: paupertatem non timet; verùm ſua non habentibus dividens, fit pauper. Sed nec peccantem ulciſcitur. Qui enim proximum velot ſe diligit; quemadmodum ipſe cùm peccavit, ſcit nolle in ſe animadverti, ita nec peccatores caſtigat: & ſicut vult demulceri, benedici, honorari, omniumque delictorum veniam accipere; hoc ipſe proximo facit, quem
Matt. 7. 12. velut ſe amat. Uno verbo, quod ſibi cupit, cupit & proximo. Hæc enim eſt Dei ac Prophetarum lex; hæc veritatis doctrina. Itaque caritas erga omnem hominem perfecta, pars eſt maſcula humanitatis. At miſericordia, pars eſt illius feminea. Quæ eſt, eſurientem alere, potum ſitienti dare, nudum veſtire, viſitare languentem, hoſpitem recipere; carcere concluſum, pro viribus inviſere & juvare; omnino denique, calamitoſi miſereri.

Epit. c. 97. XXXIII. Ego verò audito hoc, dixi; Hæc quidem facere poſſumus: at inimicis benefacere, omneſque eorum injurias tolerare, ut inſit in humana natura impoſſibile puto. Tum Petrus reſpondit; rectè locutus es. Cùm enim humanitas cauſſa ſit immortalitatis, multo conſtat. Dixi ego; Quo modo igitur mente poteſt concipi? Reſpondit Petrus; humanitas, dilecte Clemens, acquiri poteſt, ſi quis plenè ſibi perſuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, æterni ſupplicii liberationem illis producere: ſicque ii etiam ut benefici admodum diligentur. Porrò via humanitatem accipiendi, amice Clemens, unica eſt, nimirum timor Dei. Nam qui timet Deum, non quidem poteſt principiò diligere proximum tamquam ſe; ad hoc jubenti non accedit animæ: at timore erga Deum, amantium opera poteſt peragere; ſicque poſtea, ubi opera dilectionis fecerit, caritas velut ſponſa timori velot ſponſo adjungitur: atque ita humanitatis gignens cogitationes, immortalem reddit poſſeſſorem, velot imaginem Deo ſimilem, cujuſque natura nequeat à corruptione ludibrio haberi. Cæterùm poſtquam Humanitatis doctrinam nobis expoſuit, veſperâ ſuccedente, ad ſomnum nos contulimus.

θέντας δικαίως· ἵνα τοῖς μὲν δικαίοις διὰ τῆς τοιαύτης τιμωρίας, τὰ πρὸ τῆς μετανοίας πραχθέντα ἀφεθῇ κακά. τοῖς δὲ τιμωροῦσιν ἀσεβέσιν κακουχεῖν ἐπιθυμοῦσιν, καὶ μετανοεῖν μὴ θέλουσιν, εἰς ἀναπλήρωσιν τὸ διὰ κολάσεως δικαίους κακουχεῖν συνεχωρήθη· ἄνευ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς οὐδὲ στρουθὸς ἐν παγίδι ἐμπεσεῖν ἔχει. οὕτως δικαίων καὶ αἱ τρίχες τῷ Θεῷ ἐναρίθμιοί εἰσιν.

Δίκαιος δέ ἐστιν ἐκεῖνος, ὁ ὑπὲρ εὐλόγου ἕνεκα τῇ φύσει μαχόμενος. οἷον, πᾶσιν πρόσεστιν ἐκ φύσεως φιλοῦντας φιλεῖν, δίκαιος πειρᾶται καὶ ἐχθροὺς ἀγαπᾶν, καὶ λοιδοροῦντας εὐλογεῖν· ἔτι μὴν καὶ ὑπὲρ ἐχθρῶν εὔχεσθαι, ἀδικοῦντας ἐλεεῖν. διὸ καὶ [76] προσαδικεῖσθαι ἀνέχεται· καὶ ὅμως καταρωμένους εὐλογεῖ, τύπτουσι συγχωρεῖ, διώκουσιν ὑποχωρεῖ, μὴ ἀσπαζομένους ἀσπάζεται, τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὃν ἔχει κοινωνεῖ, ὀργιζόμενον πείθει, τὸν ἐχθρὸν διαλλάσσει, τὸν ἀπειθῆ παρακαλεῖ, τὸν ἄπιστον κατηχεῖ, τὸν πενθοῦντα παραμυθεῖται· ἐπηρεαζόμενος στέγει, ἀχαριστούμενος οὐκ ἀγανακτεῖ· εἰς δὲ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀποδεδεγμένος πενίαν οὐ πτοεῖται, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ μερίζων τοῖς οὐκ ἔχουσιν, πένης γίνεται. ἀλλ' οὐδὲ μὴν ἁμαρτάνοντα τιμωρεῖ. ὁ γὰρ τὸν πλησίον ἀγαπῶν ὡς ἑαυτόν, ὡς αὐτὸς ἁμαρτήσας οἶδεν τιμωρηθῆναι μὴ θέλων, οὕτως οὐδὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας τιμωρεῖ· καὶ ὡς θέλει κολακεύεσθαι καὶ εὐλογεῖσθαι καὶ τιμᾶσθαι καὶ πάντα ἁμαρτήματα αὐτῷ συγχωρεῖσθαι, τοῦτο αὐτὸς τῷ πλησίον ποιεῖ, ὡς ἑαυτὸν ἐκεῖνον ἀγαπῶν. ἑνὶ λόγῳ, ὃ θέλει ἑαυτῷ, θέλει καὶ τῷ πλησίον. οὗτος γάρ ἐστιν Θεοῦ νόμος καὶ προφητῶν· αὕτη τῆς ἀληθείας ἡ διδασκαλία. καὶ ταύτῃ μὲν ἀγάπη ἡ πρὸς πάντα ἄνθρωπον τελεία, τὸ ἄρρεν μέρος ἐστὶν ὄντα τῆς φιλανθρωπίας. τὸ δὲ ἐλεεῖν, τὸ θῆλυ μέρος ἐστὶν αὐτῆς· ὅπερ ἐστὶν πεινῶντα θρέψαι, καὶ πιεῖν διψῶντι παρασχεῖν, καὶ γυμνὸν ἐνδῦσαι, καὶ νοσοῦντα ἐπισκέψασθαι, καὶ ξένον δέξασθαι, τὸν ἐν εἱρκτῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐπιφαινόμενον βοηθεῖν, ἁπαξαπλῶς τὸν ἐν συμφοραῖς ἐλεῆσαι.

Ἐγὼ δὲ ἀκούσας ἔφην· ταῦτα μὲν δυνατὸν πράττειν· ἐχθροὺς δὲ εὐεργετεῖν, πᾶσαν αὐτῶν ὑποφέροντα ἐπήρειαν, οὐκ οἴομαι δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ προσεῖναι φύσει. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ὀρθῶς ἔφης. ἀθανασίας γὰρ αἰτία οὖσα ἡ φιλανθρωπία, πολλοῦ δέδοται. κἀγὼ ἔφην· πῶς * οὐ συνίοιεν ἐν νῷ λαβεῖν; καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ταύτην, ὦ φίλε Κλήμης, λαβεῖν ἐστίν, ἐὰν πληροφορηθῇ τις, ὅτι οἱ ἐχθροὶ πρὸς καιρὸν κακουχοῦντες οὓς μισοῦσιν, αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆς αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται· πρόσεστι δὲ αὐτοὺς ὡς εὐεργέτας σφόδρα ἀγαπήσουσιν. ἡ δὲ ὁδὸς τοῦ ταύτην λαβεῖν, ὦ φίλε Κλήμης, μία τίς ἐστιν, ἥπερ ἐστὶν φόβος Θεοῦ. ὁ γὰρ Θεὸν φοβούμενος, τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ἀγαπᾶν μὲν κατ' ἀρχὰς οὐ δύναται· ἐπεὶ τὸ τοῦτο κελεύοντι οὐ προσέρχεται τῇ ψυχῇ· τῷ μέν τοι πρὸς Θεὸν φόβῳ, τὰ ἀγαπώντων ποιεῖν δύναται· καὶ οὕτως πράξαντι τὰ ἀγάπης, τὸ ἀγαπᾶν ὡς νύμφη ὕστερον προσφέρεται ὡς νυμφίῳ τῷ φόβῳ. καὶ οὕτως τοὺς φιλανθρώπους τίκτουσα λογισμούς, ἀθάνατον τίθησιν τὸν κεκτημένον, ὡς εἰκόνα Θεοῦ ὁμοίαν, ὑπὸ φθορᾶς ὑβρισθῆναι μὴ δυναμένην τὴν αὐτοῦ φύσιν. ὅμως τὸν τῆς φιλανθρωπίας ἐκθεμένου ἡμῖν λόγον, ἑσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτράπημεν. * f. οὖν

HOMILIA DECIMATERTIA.

Epit. c. 98. &c. Rec. l. 7. c. 25. &c. I. EXorto autem mane, ingreſſos Petrus, ait; Clemeus cum matre ſua Matthidia, & mea uxore, ſimul in curru conſideant. Statimque ita

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ΄.

Ὄρθρου δὲ γενομένου, εἰσιὼν ὁ Πέτρος ἔφη· ὁ μὲν Κλήμης μετὰ τῆς αὐτοῦ μητρὸς Ματθιδίας, καὶ τῆς ἐμῆς γυναικὸς, ἅμα ἐπὶ τοῦ ὀχήματος καθεζέσθω

76. Πρὸς ἀδικεῖσθαι ἀνέχεται.] Sic legendum eſſe docuit me optimus Codex. *cum injuria afficitur, tolerat.* 2. eadem Membrana, ὀργιζόμενον πειθοῖ. 3. ἁμαρτάνοντας. COT.

78. Τὸν

συνεθέμεθα. καὶ ὅμως οὕτως ἐγένετο. ὁρμώντων δὲ ἡμῶν τὴν [77] ἐπὶ Βαλαναίας ὁδὸν, ἐπύθετό μου ἡ μήτηρ, πῶς ὁ πατὴρ διάγει. κἀγὼ ἔφην· ἐπὶ τὴν ζήτησίν σου καὶ τῶν διδύμων ἀδελφῶν μου Φαυστίνου τε καὶ Φαυστινιανοῦ ἐκβὰς, ἀνεύρετός ἐστιν. οἶμαι δὲ ἐκ τοῦ πλείστου τελευτῆσαι αὐτὸν, ἢ ναυαγίῳ περιπεσόντα, ἢ ἐν ὁδῷ * σφαλέντα, ἢ ὑπὸ λύπης μαρανθέντα. ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ ἐπίδακρυς γενομένη, ἐστέναξεν λυπηθεῖσα· τῇ δὲ περὶ ἐμὲ εὑρέσει χαίρουσα, τῆς ἐκ τῆς ὑπομνήσεως λύπης μετρίας ἀπήμβλυνεν. ὅμως οὖν κατηντήσαμεν εἰς Βαλαναίας. τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ εἰς Πάλτον ἤλθομεν, κἀκεῖθεν εἰς Γάβαλαν· τῇ δὲ ἑτέρᾳ κατηντήσαμεν εἰς Λαοδίκειαν καὶ ἰδοὺ πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἀπήντων ἡμῖν, καὶ καταφιλήσαντες ἦγον ἐπὶ τὴν ξενίαν. ὁ δὲ Πέτρος καλὴν καὶ μεγάλην πόλιν ἰδὼν, ἄξιον, ἔφη, ἐνταῦθα ἡμερῶν ἐπιμεῖναι. ὡς γὰρ ἐπίπαν τὸ πλῆθος δυνατώτερόν ἐστιν [78] * τίκτειν τοὺς ζητουμένους. ὁ μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπυνθάνοντό μου, τίς εἴη αὕτη ἡ ξένη γυνή. κἀγὼ ἔφην· ἐμὴ μήτηρ, ἣν ἐπιγνῶναί μοι ὁ θεὸς διὰ Πέτρου τοῦ κυρίου μου ἐδωρήσατο.

* An σφαγέντα

* L. εὑρεῖν

Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος πάντα αὐτοῖς * ἐπὶ κεφαλαίων ἐξέθετο· ὡς ἅμα αὐτοὺς παραδοξάσαι, ἐγὼ Κλήμης τὸ ἐμὸν γένος αὐτῷ ἐξεθέμην, καὶ τῆς μητρὸς τὴν ἐκ τοῦ ὀνείρου πλαστῆς καὶ προφάσεως μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων γενομένην ἀποδημίαν· ἔτι τε καὶ τοῦ πατρὸς τὴν ἐπὶ ζήτησιν αὐτῆς ἀποδημίαν. ἔπειτα καὶ ὡς αὐτὸς Πέτρος, μετὰ τὸ ἀκοῦσαι ταῦτα, εἰσελθὼν εἰς τὴν νῆσον, καὶ τῇ γυναικὶ συντυχὼν, καὶ προσαιτοῦσαν ἰδὼν, καὶ τοῦ προσαιτεῖν τὴν αἰτίαν πυθόμενος, ἔγνω αὐτῆς γένος, * ἀνατροφὴν, τὸ πλαστὸν ὄνειρον, καὶ τῶν τέκνων τὰ ὀνόματα, ἐμοῦ τε τοῦ καταλειφθέντος παρὰ τῷ πατρὶ, καὶ τῶν αὐτῇ συμπροσδεθέντων διδύμων τέκνων, [79] καὶ ὡς ἐν βυθῷ ὑπενοοῦντο τεθνηκέναι.

* f ἀναστροφήν

Ἀναγνωρισμὸς Φαυστίνου καὶ Φαυστινιανοῦ τῶν πάλαι ἀκουόντων Νικήτου καὶ Ἀκύλα, τῶν ἐν Λαοδικείᾳ.

Τούτων οὖν κεφαλαιωδῶς ῥηθέντων ὑπὸ Πέτρου, ὁ Νικήτης καὶ ὁ Ἀκύλας ἐκπλαγέντες ἔλεγον· ἆρά γε δέσποτα καὶ κύριε τῶν ἁπάντων, τοῦτο ἀληθὲς, ἢ ὄνειρός ἐστιν; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· [80] εἰ μὴ κοιμώμεθα, ἀληθὲς τυγχάνει. οἱ δὲ βραχὺ μείναντες, καὶ σύννοες γενόμενοι ἔφασαν· ἡμεῖς ἐσμὲν Φαυστῖνος καὶ Φαυστινιανὸς, καὶ ἀπ' ἀρχῆς σου διαλεγομένου, ἀλλήλοις ἐμβλέποντες, πολλὰ περὶ ἑαυτῶν κατεσχαζόμεθα, μὴ ἄρα εἰς ἡμᾶς διαφέρῃ τὰ λεγόμενα, λογιζόμενοι ὅτι πολλὰ παρόμοια γίνεται ἐν τῷ βίῳ· διὸ ἐσιωπῶμεν παλλόμενοι τὰς καρδίας. πρὸς δὲ τὸ τέλος τῶν λεγομένων ἀποβλέψαντες ὅτι ἡμῖν διαφέρει τὰ λεγόμενα, τότε αὐτοὺς ὡμολογήσαμεν. καὶ τοῦτο εἰπόντες, μετὰ δακρύων ἐπεισῆλθον τῇ μητρὶ, καὶ κοιμωμένην εὑρόντες, ἤδη περιπλέκεσθαι ἐβούλοντο. ὁ δὲ Πέτρος ἐκώλυεν αὐτοὺς, εἰπών· ἐάσατέ με, προσαγαγεῖν ὑμᾶς παραστῆσαι τῇ μητρί· μή πως ὑπὸ τῆς πολλῆς αἰφνιδίου χαρᾶς, εἰς ἔκστασιν ἔλθῃ φρενῶν, ἅτε δὴ κοιμωμένη, καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὕπνου ἀπησχολημένον ἔχουσα.

Ὅμως ἐπεὶ κόρον ἔσχεν ὕπνου, διεγερθείσῃ τῇ μητρὶ, ὁ Πέτρος ἤρξατο προσαγαγὼν λέγειν· γινώσκειν σε θέλω, γύναι, τῆς ἡμετέρας θρησκείας τὴν πολιτείαν. ἡμεῖς ἕνα θεὸν σέβομεν, τὸν πεποιηκότα ὃν ὁρᾷς κόσμον· καὶ τούτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα ἐν πρώτοις, αὐτὸν σέβειν μόνον, καὶ τὸ αὐτοῦ ἁγιάζειν ὄνομα, τιμᾶν τε γονεῖς, καὶ σωφρονεῖν, βιοῦν τε ὁσίως. πρὸς τούτοις δὲ [81] ἀδιαφόρως μὴ βιοῦντες, τραπέζης ἐθνῶν οὐκ ἀπολαύομεν, ἅτε δὴ οὐδὲ συνεστιᾶσθαι αὐτοῖς δυνάμενοι, διὰ τὸ ἀκαθάρτως

factum eſt. Cúmque per viam quæ Balanæas ducit pergeremus, interrogavit me mater, quo modo pater ageret. Reſpondi; Ad requirendum te ac geminos fratres meos Fauſtinum & Fauſtinianum profectus, non amplius comparuit: puto autem eum à longo tempore obiiſſe, vel incidentem in naufragium, vel in via circumventum, vel è dolore tabem paſſum. At illa audiens, lacrymis obortis ſuſpiravit præ triſtitia; verùm ob me inventum gaudens, de mœrore ex commemoratione orto paullulum remiſit. Itaque venimus Balanæas. Sequenti verò die Paltum profecti ſumus, & inde Gabalam; aliaque die Laodiceam devenimus. Et ecce ante portas occurrunt nobis Nicetas & Aquila; & oſculati, ducunt ad hoſpitium. Petrus autem videns pulcram magnamque civitatem; Æquum eſt, inquit, hîc aliquot dies commorari. Nam ferè ſemper multitudo efficacior eſt, ad producendos quos quærimus. Tum Nicetas & Aquila requirebant à me, quænam eſſet peregrina ignotaque ea mulier. Et ego reſpondi; Mater mea eſt, quam agnoſcere donavit mihi Deus, per dominum meum Petrum.

II. Hæc cùm ego dixiſſem, cuncta eis Petrus per ordinem expoſuit: Quòd poſtquam illi præceſſiſſent, ego Clemens genus meum ipſi enarraverim, & matris cum geminis ſuis filiis prætextu ficti ſomnii profectionem; præterea patris ad quærendam matrem iter; deinde quo modo ipſe Petrus, ubi hæc audiſſet, inſulam ingreſſus, mulierem invenerit, quam mendicare videns, & cauſſam mendicationis poſtulans, agnoverit illius genus, educationem, fictum ſomnium, liberorum nomina, meum ſcilicet qui relictus fueram apud patrem, & geminorum natorum qui cum ea iter ſuſceperant, denique ſuſpicionem de horum obitu in mari.

III. His ergo ſummatim à Petro relatis; Nicetas & Aquila ſtupefacti dixerunt; Here ac Domine omnium, verumne eſt hoc, an eſt ſomnium? Tum Petrus ait; Niſi dormimus, verum eſt. At illi paullulum remorati, & cogitabundi, dixerunt; Nos ſumus Fauſtinus & Fauſtinianus; & ab initio, cùm narrare cœpiſti, alter alterum inſpicientes, plurimum circa nos conſiderabamus, num ad nos pertinerent quæ dicebantur, reputantes multa ſimilia accidere in vita hominum: quocirca tacuimus, licèt cor noſtrum palpitaret. Intuiti autem in fine ſermonis, dicta pertinere ad nos; tunc nos declaravimus. Et poſtquam hoc dixiſſent, lacrymantes ad matrem accedebant; eamque dormientem nacti, protinus complecti volebant. Petrus verò prohibuit, dicens; Sinite me, adducam vos & exhibebo matri; ne fortè multo & ſubito gaudio, in animi ſtuporem incidat; ut pote quæ etiam dormiat, ſpiritumque ſomno habeat occupatum.

Recognitio Fauſtini & Fauſtiniani, qui pridem dicebantur Nicetas & Aquila, apud Laodiceam.

IV. Igitur ubi ſomnum ad ſatietatem cepit, ac experrecta eſt mater; Petrus adductis illis, cœpit ad eam dicere; Scire te volo, mulier, religionis noſtræ obſervantiam. Nos unum colimus Deum, quì fecit quem cernis mundum: illius & legem ſervamus, quæ in primis continet, ipſum ſolum colendum eſſe, ſanctificandum nomen ejus; parentes honorandos, colendam temperantiam, & vivendum bene. Ad hæc non vivimus indifferenter, nec è Gentilium menſa cibum ſumimus, neque cum iis poſſumus comedere, quòd impuram vitam agant. Ve-

I. Recogn. l. 10. n. 47.

77. Τὴν ἐπὶ Βαλαναίας ὁδὸν.] Sæpe dictæ Membranæ Regiæ, ἐπὶ τὴν Βαλαναίας ὁδόν. COT.
78. Τίκτειν] Ibid.
* Ἐπὶ κεφαλαίων.] Hoc eſt, *ſumma rerum omnium capita expoſuit*, non *per ordinem*, ut habet Cotelerius. Idem abſurdè κεφαλαιωδῶς verterat *capitulatim* initio §. 110. & alibi. Emendavimus *ſummatim*.
79. Καὶ ὡς. Al. καὶ ὅτι] Ibid.
80. Εἰ μὴ κοιμώμεθα.] Rufinus, *Niſi nos inſani ſimus*. μαινόμεθα Ibid.
81. Ἀδιαφόρως μὴ βιοῦντες] Membranæ, διαφόρως βιοῦντες. Inferiùs, ὡς ἄν.

82. Πε-

Verùm cùm eis perſuaſerimus ſentire ac facere ea quæ ad veritatem ſpectant, & baptizaverimus eos in ter beata quadam nominis invocatione, tunc unà cum eis veſcimur. Alioquin etiam ſi pater ſit, aut mater, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quivis alius naturali amore carus, nuſquam audemus ac poſſumus cum ipſo cibum ſumere. Hoc quippe religionis cauſsâ præcipuè facimus. Ne ergo tibi injurioſum videatur, ſi tecum filius cibum non capiat, uſque quò eadem cum illo ſentias & agas.

V. Quibus illa auditis; Et quid, inquit, vetat hodie me baptizari? quæ priùs quàm te viderem, illos quos vocant Deos averſata ſim, per hanc ratiocinationem, quia mihi multa ferè quotidie ipſis immolanti, in adverſis rebus non adfuerunt. De adulterio autem quid verbis opus eſt? cùm neque quando dives eram, deliciæ me in hoc deceperint; neque ſubſecuta paupertas, potuerit ad eò veniendum cogere; quòd pudicitiam velut maximum decus capeſſerem; cujus gratiâ in tantam calamitatem deveni. Sed nec te arbitror, Domine mi Petre, ignorare, majorem cupiditatem ex læta fortuna oriri. Unde ego quæ in ſecundis rebus temperatè vixi, in afflictione me voluptatibus non tradam. Neque verò nunc animum meum exiſtimes ægritudine eſſe liberum, qui nonnihil conſolationis per Clementis agnitionem nacta fuerit. Succedens namque triſtitia ex duorum liberorum interitu nata, hoc aliquantum gaudium obſcurat. Etenim circa eos dolemus, quòd in mari obierint; quódque præterea extra divinæ religionis caſtra mortui, perierint corpore & animâ. Pater autem eorum, meuſque vir, quemadmodum per Clementem comperi, ad quærendum me ac liberos progreſſus, tot annis non comparet: prorſus verò interiit. Etenim infelix, ob continentiam diligebat me, & erat amans liberorum. Quare cunctis nobis, à ſe ſuper omnia dilectis, orbatus ſenex, præ maximo dolore occubuit.

Recognitio Nicetæ & Aquilæ.

VI. Matrem verò hæc locutam liberi audientes, non ampliùs, ſecundùm Petri admonitionem, ſe continere potuerunt: ſed ſurgentes complexi ſunt eam, & cum multis lacrymis oſculati. At illa dixit; Quid hoc ſibi vult? Reſpondit Petrus; Advoca fortiter, ô femina, animum tuum, ut natis tuis fruaris. Iſti enim ſunt Fauſtinus & Fauſtinianus filii tui, quos in profundo periiſſe dicebas. Quo modo autem vivant, apud te in illa horribili nocte mortui, & quo modo nunc alius ipſorum Nicetas & alius Aquila nominetur, ipſi tibi exponere poterunt; & unà tecum etiam nos audiemus. Ubi hæc Petrus dixit; mater, vehementer gaviſa, deliquio propemodum exanimata eſt. Poſtquam verò illam reſocillavimus, ſedit, atque in ſemetipſam regreſſa ait: Obſecro vos, dulciſſimi filii, dicite nobis, quæ acciderint vobis poſt illam pernicioſam & crudelem noctem.

Narratio Nicetæ & Aquilæ, de naufragio, & quo pacto ſervati ſint.

VII. Tum Nicetas, qui & nunc Fauſtinus, cœpit dicere; In illa ipſa nocte, cùm navis, quemadmodum nôſti, fuiſſet reſoluta, viri quidam, qui in mari latrocinari non verentur, ceperunt nos, & naviculæ impoſuerunt; & remigando, aliquando ad terram deferebant, aliquando & cibos acceſſebant; ſicque Cæſaream Stratonis perduxerunt: ibique nos in lacrymas effuſos, fame, metu, verberibus affligentes; ne quid temere contra ſuam ſententiam loqueremur; immutatis etiam noſtris nominibus, vendiderunt. Porrò mulier quædam apud Judæos Proſelyta, honeſta admodum, Juſta nomine, cùm nos emiſſet, habuit loco filio-

αὐτοὺς βιοῦν. πλὴν ἐπὰν αὐτοὺς πείσωμεν τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ ποιεῖν, βαπτίσαντες αὐτοὺς τρισμακαρίᾳ τινὶ ἐπονομασίᾳ, τότε αὐτοῖς συναλιζόμεθα. ἐπεὶ * οὐδαμῶ, πατὴρ ἢ μήτηρ τυγχάνει, ἢ γυνή, ἢ τέκνον, ἢ ἀδελφός, ἢ ἄλλος τις ἐκ φύσεως στοργὴν ἔχων, συνεστιαθῆναι αὐτῷ τολμᾶν δυνάμεθα. θρησκείᾳ γὰρ διαφερόντως τοῦτο ποιοῦμεν. μὴ οὖν ὕβριν ἡγήσῃ, τὸ μὴ συνεστιαθῆναί σοι τὸν υἱόν, μέχρις ἂν τὰ * αὐτὰ φρονῇς καὶ ποιῇς. ** Epit. οὐδ᾽ ὅλως.* ** f. deest αὐτῷ.*

Ἡ δὲ ἀκούσασα ἔφη· τί οὖν κωλύει με σήμερον βαπτισθῆναι; ἥτις πρὸ τοῦ σε ἰδεῖν, τοὺς λεγομένους θεοὺς ἀπεστράφην, λογισμῷ τούτῳ, ὅτι πολλὰ σχεδὸν καθ᾽ ἡμέραν θυούσης αὐτοῖς, ἐν ταῖς ἀνάγκαις οὐ παρεστάθησάν μοι. περὶ δὲ μοιχείας τί δεῖ καὶ λέγειν; ὁπότε οὐδὲ ὅτε ἐπλούτουν, τρυφή με τοῦτο ἠπάτησεν· οὐδὲ ἡ μετὰ ταῦτα πενία, ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν ἀναγκάσαι δεδύνηται, * ἀντεχομένην μου τῆς σωφροσύνης, ὡς μεγίστου κάλλους, ἧς ἕνεκα εἰς τοσαύτην ἦλθον περίστασιν. ἀλλ᾽ οὐδὲ οἶμαί σε, κύριέ μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ πλείων ἐπιθυμία ἐξ εὐθυμιῶν γίνεται. ὅθεν ἐγὼ ἐν εὐθυμίᾳ σωφρονήσασα, ἐν δυσθυμίᾳ πρὸς ἡδονὰς ἐμαυτὴν οὐκ ἀποδίδωμι. ἀλλὰ μηδὲ νῦν μου κακουχίας ἀπηλλάχθαι νομίσῃς τὴν ψυχήν, τὴν πρὸς παραμυθίας τυχοῦσαν διὰ τὴν Κλήμεντος ἐπίγνωσιν. ἀντιπεριεχομένη γὰρ ἡ ἐκ τῶν δύο τέκνων μου * ἀπώλεια, καὶ τῆς πρὸς ἀμαυροῖ χαρᾶς. * aa προσγινώσκομεν γὰρ περὶ αὐτῶν ὅτι ἐν θαλάσσῃ διεφθάρησαν. ἀλλ᾽ ὅτι πρὸς τούτοις ἐκτὸς τυχόντες θρησκείας θεοῦ φθαρέντες, τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ἀπώλεσαν. ὁ δὲ τούτων πατήρ, ἐμὸς δὲ σύμβιος, ὡς παρὰ Κλήμεντος ἔμαθον, ἐπί τε τὴν ἐμὴν καὶ τὴν τῶν υἱῶν ζήτησιν ἐκβάς, τοσούτοις ἔτεσιν ἀφανής ἐστιν· πάντως δὲ ἐτελεύτησεν. καὶ γὰρ ὁ ταλαίπωρος ὑπὸ σωφροσύνης με ἀγαπῶν, φιλότεκνος ἦν. ὅθεν πάντων ἡμῶν ὑπὲρ πάντα αὐτῷ ἠγαπημένων στερηθεὶς ὁ γέρων, ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας διεφώνησεν. ** f. ἀντεχομένην Epit.* ** f. ἀπωλείας ἀθυμία* ** f. προσγινώσκομεν vel προσγινάζομεν*

Ἀναγνωρισμὸς Νικήτου καὶ Ἀκύλα.

Τῆς μητρὸς ταῦτα λεγούσης, κατὰ τὴν Πέτρου παραίνεσιν, ἀκούοντες οὐκέτι στέγειν ἐδύναντο οἱ παῖδες. ἀλλ᾽ ἐγερθέντες περιεπλέκοντο αὐτῇ, πολλὰ δακρύοντες καὶ καταφιλοῦντες. ἡ δὲ ἔφη· τί θέλει τοῦτο εἶναι; καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· περίστησον ὦ γύναι, γενναίως τὸν νοῦν σου, ὅπως τῶν σῶν ἀπολαύσῃς τέκνων. οὗτοι γάρ εἰσι Φαυστῖνος καὶ Φαυστινιανός, οἱ υἱοί σου, οὓς ἐν βυθῷ τεθνάναι ἔλεγες. πῶς δὲ ζῶσιν, ἐπὶ σοῦ θανόντες ἐν τῇ χαλεπωτάτῃ ἐκείνῃ νυκτί, καὶ πῶς νῦν ὁ μὲν αὐτῶν Νικήτης λέγεται, ὁ δὲ Ἀκύλας, αὐτοί σοι εἰπεῖν δυνήσονται· σὺν σοὶ γὰρ ἡμεῖς μαθεῖν ἔχομεν. ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ χαρεῖσα σφόδρα, ὑπὸ ἐκλύσεως ὀλίγου διεφώνει. ὅτε δὲ αὐτὴν ἀνεκτησάμεθα, ἐκαθέσθη, καὶ ἑαυτῆς γενομένη ἔφη· παρακαλῶ, τέκνα μου ποθεινά, εἴπατε ἡμῖν τὰ μετὰ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην νύκτα συμβάντα ὑμῖν.

Διήγησις Νικήτου καὶ Ἀκύλα περὶ ναυαγίου, καὶ ὅπως διεσώθησαν.

Καὶ ὁ Νικήτης, ὁ λεγόμενος Φαυστῖνος, ἤρξατο λέγειν· τῆς αὐτῆς ἐκείνης νυκτὸς τοῦ πλοίου, ὡς οἶσθα, διαλυομένου, ἡμᾶς ἄνδρες τινὲς ἐν τῷ βυθῷ λῃστεύειν μὴ φοβούμενοι ἀνείλαντο, καὶ ἐν σκάφῃ θέντες, καὶ κώπαις ἐλαύνοντες, ὅτε μὲν παρὰ γῆν ἔφερον, ὅτε δὲ καὶ τροφὰς μεταπεμπόμενοι, εἰς τὴν Στράτωνος ἦγον Καισάρειαν· κἀκεῖ δακρύοντας ἡμᾶς, * λιμῷ, φόβῳ τε καὶ πληγαῖς, ὅπως μή τι περισσὸν λαλήσωμεν τῶν αὐτοῖς μὴ δοκούντων, ἔτι δὲ καὶ τὰ ὀνόματα ἡμῶν ἀλλάξαντες, πωλῆσαι ἠδυνήθησαν. γυνὴ δέ τις Ἰουδαίοις προσήλυτος ἀξιόλογος πάνυ, ὀνόματι Ἰοῦστα, ὠνησαμένη ἡμᾶς, εἰς τέκνων ἐφύλαττεν τάξιν, καὶ πάσῃ ἑλληνικῇ παιδείᾳ ** Aliquid deest. Vide Recogn. & Epit.*

μετ

aa Προσγινώσκομεν γάρ.] Varia lectio, προσγινώσκομεν γὰρ ἐμαυτῇ. quæ ſi retineatur, poſt ἀλλὰ addiderim οὐχ. Alio qui ponendum videtur, οὐχ ὅτι ἐν θαλάσσῃ. Vide Epitomen. Mox τυχὼν pro τυχῶν idem Codex.

μετὰ σπουδῆς ἐξεπαίδευσεν. ἡμεῖς δὲ ἐφ' ἡλικίας ἔμφρονες γενόμενοι, καὶ τὴν θρησκείαν ἠγαπήσαμεν, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἐφιλοπονήσαμεν, ὅπως πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη διαλεγόμενοι, ἐλέγχειν αὐτὰ περὶ πλάνης δυνώμεθα. ἀλλὰ καὶ τὰ φιλοσόφων ἠκριβώσαμεν, ἐξαιρέτως δὲ τὰ ἀθεώτατα· λέγω δὲ τὰ Ἐπικούρου καὶ Πύῤῥωνος, ἵνα μᾶλλον ἀνασκευάζειν δυνώμεθα.

Σίμωνι δέ τινι μάγῳ σχεδὸν σύντροφοι γενόμενοι, φιλίας ὁδῷ ἀπατηθῆναι ἐκινδυνεύσαμεν. ἔστιν δέ τις περὶ ἀνθρώπου τινὸς λόγος, οὗ φανέντος, ἐν βασιλείᾳ τῆς θεοσεβησάντων * ὄχλου ἀθανάτως καὶ ἀλύπως βιῶσαι ἔχει. ὅμως ταῦτα μέν σοι, μῆτερ, ἐπὶ καιροῦ ἀκριβέστερον ἐκτεθήσεται. πλὴν μελλόντων ἡμῶν ἀπατᾶσθαι ὑπὸ τοῦ Σίμωνος, ἑταῖρός τις τοῦ κυρίου ἡμῶν Πέτρου Ζακχαῖος λεγόμενος, προσπελάσας ἐνουθέτησεν μὴ ἀπατηθῆναι τῷ μάγῳ. ἐπελθόντι δὲ τῷ Πέτρῳ προσήγαγεν, ὅπως ἡμᾶς πληροφορήσῃ τελείως περὶ τῶν τῇ θεοσεβείᾳ διαφερόντων. διὸ καὶ σε, μῆτερ, εὐχόμεθα, ἵνα ὧν ἡμεῖς κατηξιώθημεν ἀγαθῶν, τούτων καὶ σὺ μεταλάβῃς· ὅπως κοινῇ ἁλῶν καὶ τραπέζης μεταλαβεῖν δυνηθῶμεν. αὕτη οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία, τεκοῦσα, δι' ἣν ἐνόμιζες ἡμᾶς τεθνάναι, τῷ ἐκείνῃ τῇ χαλεπωτάτῃ νυκτὶ ὑπὸ πειρατῶν ἀρθῆναι ἐν πελάγει. σὺ δὲ νομίζεις ἡμᾶς ἀπολωλέναι.

Ταῦτα τοῦ Φαυστίνου εἰπόντος, ἡ μήτηρ ἡμῶν προσέπεσεν τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιοῦσα ὅπως αὐτήν τε καὶ τὴν ξενοδόχον αὐτῆς μεταπεμψάμενος ἐξαυτῆς βαπτίσῃ, ἵνα, φησί, μηδεμία τις ἡμέρα ἄμοιρος γένηται, ἀφ' ἧς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαβον τέκνα, [83] ἐν ᾗ μὴ συνεστιάσθην αὐτοῖς. ταῦτα οὖν καὶ ἡμῶν τῇ μητρὶ συμπαρακαλούντων, ὁ Πέτρος ἔφη· τί νομίζετε, ἐγὼ μόνος ἄσπλαγχνός εἰμι, ὅτι μὴ βούλομαι ὑμᾶς συνεστιαθῆναι τῇ μητρὶ, βαπτίσας αὐτὴν σήμερον; ἀλλὰ κἂν μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεῦσαι αὐτὴν δεῖ· καὶ ταῦτα, ἐπεὶ ἁπλῶς τινὰ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐφθέγξατο λόγον, ὃν ἐγὼ τῆς πίστεως αὐτῆς ἱκανὸν ἑρμηνέα συνεῖδον· ἐπεὶ πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἁγνευθῆναι ἔδει.

Κἀγὼ ἔφην· εἰπὲ ἡμῖν τίνα ἐφθέγξατο λόγον, ὃ τὴν πίστιν αὐτῆς ἐξέφανεν. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ἡ ἀξίωσις αὐτῆς τοῦ συμβαπτισθῆναι αὐτῇ τὴν ξενοδόχον εὐεργέτιν. οὐκ ἂν δὲ τοῦτο τῇ ὑπ' αὐτῆς ποθουμένῃ δοθῆναι παρεκάλει, εἰ μὴ πρότερον αὐτὴ ἠσθάνετο ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τῇ τοῦ βαπτίσματος δωρεᾷ. ὅθεν ἐγὼ πολλῶν καταγινώσκω, ὅτι, ἂν βαπτισθέντες καὶ πιστεύειν λέγοντες, μηδὲν ἄξιον πίστεως ποιῶσι, μηδὲ οὓς ἀγαπῶσιν, λέγω δὴ γυναῖκας αὐτῶν, ἢ υἱοὺς, ἢ φίλους, πρὸς τοῦτο προτρέπωνται. εἰ γὰρ πεπιστεύκασιν ζωὴν αἰώνιον σὺν ἔργοις καλοῖς δωρεῖσθαι τὸν θεὸν, ἀνυπερθέτως οὓς ἠγάπων προετρέποντο βαπτισθῆναι. ἀλλ' ἐρεῖ τις ὑμῶν· ἀγαπῶσιν αὐτοὺς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. τοῦτο εὔηθές ἐστιν. ἐπεὶ τί δή ποτε νοσοῦντας ὁρῶντες, ἢ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θανάτῳ, ἢ ἄλλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, ὀδύρονται καὶ ἐλεοῦσιν. οὕτως εἰ πεπιστεύκασιν αἰώνιον πῦρ [84] μένειν τοὺς τὸν θεὸν μὴ σέβοντας, οὐκ ἂν ἐπαύσαντο νουθετοῦντες· ἢ καὶ ἀπειθοῦντας ὁρῶντες, ὡς περὶ ἀπίστων ὀδυνώμενοι, τὴν κατ' αὐτῶν κόλασιν πεπληροφορημένοι. καὶ τὰ νῦν τὴν ξενοδόχον πέμψας ἀνακρινῶ εἰ τὸν νόμον τὸν δι' ἡμῶν ἀγαπῶν αἱρεῖται, καὶ οὕτως ἀκολούθως ὃ δεῖ πράξομεν.

Ἡ δὲ μήτηρ ὑμῶν ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, κἂν μίαν πρὸ τοῦ βαπτίσματος νηστευσάτω ἡμέραν. ἡ δὲ ὤμνυεν, δύο τῶν διελθουσῶν ἡμερῶν, τῇ γυναικὶ τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν

rum, atque omnibus Græcis diſciplinis ſtudioſè erudivit. Nos verò per ætatem prudentes facti; & religionem amavimus, & litteris gnaviter operam dedimus; ut cum reliquis gentibus diſputantes, eas de errore poſſemus arguere. Sed & perdidicimus Philoſophorum decreta, maximè quæ à pietate in Deum alieniſſima ſunt; Epicuri, inquam, & Pyrrhonis, quò magis poſſemus confutare.

VIII. Cæterùm unà cum Simone quodam mago educati; ratione amicitiæ, in fraudem ferè inducti fuimus. Fertur enim quædam de aliquo homine fama; qui ubi apparuerit, univerſa piorum multitudo in regno vivet perpetuò ac citra moleſtiam. Sed hæc tibi, mater, in tempore diligentiùs exponentur. Nos interim, cùm pænè jam deciperemur à Simone, quidam collega domini noſtri Petri, Zacchæus nomine, accedens monuit ne falleremur à Mago. Et Petro advenienti nos obtulit, ut ab ipſo perfectè quæ ſpectant ad cultum Dei doceremur. Quare etiam te oramus, mater; ut quæ nos conſecuti ſumus bona, illa & tu percipias; quò poſſimus cibum & menſam habere communem. Ea igitur cauſſa fuit, ô genitrix, propter quam exiſtimâſti nos obiiſſe; quòd in ea difficillima nocte, à piratis in pelago rapti ſumus; tuque nos periiſſe credidiſti.

IX. Poſtquam hæc dixiſſet Fauſtinus, mater noſtra procidit ad pedes Petri, rogans & obſecrans, ut & ipſam & hoſpitam ſuam evocatam ſine mora baptizaret; uti ne una, inquit, dies excludatur, ex quo natos meos recepi, in qua cum iis non ſumpſerim cibum. Cúmque nos eadem quæ mater comprecaremur, Petrus ait; Quid putatis, me immiſericordem eſſe ſolum, quòd nolim vos matris convivio ſociari, hodie illam baptizans? Sed neceſſe eſt eam vel unà die ante Baptiſmum jejunare: & hoc, quia omnino quemdam pro ſe locuta eſt ſermonem, quem ego idoneum fidei illius interpretem habeo: alioqui, multis ipſam diebus oportebat Paganiſmo exui.

X. Et ego, Dic nobis, inquam, qualem protulerit ſermonem, qui fidem illius patefecerit. Reſpondit Petrus; Ille ſermo eſt, quo rogavit ut & hoſpita benefica ſimul baptizaretur cum ipſa. Non autem rogaret, ut illi quam diligit præſtaretur hæc gratia, niſi priùs erga Baptiſmum tamquam erga magnum munus eſſet affecta. Unde ego reprehendo plurimos, qui cùm baptizati fuerint, & credere ſe dicant; nihil tamen dignum Fide agant, neque eos quos diligunt (uxores, inquam, vel filios, vel amicos) ad hoc hortentur. Nam ſi crederent, vitam æternam cum bonis operibus à Deo donari; abſque dilatione, quos diligerent, ad Baptiſmum ſuſcipiendum exhortarentur. Sed dicet veſtrûm quis; Diligunt eos, ac de iis ſunt ſolliciti. Id ſtultum eſt. Quando denique eos ægrotare vident, aut in mortis viam abduci, aut quædam alia moleſta ſuſtinere; gemunt atque miſerantur. Ita ſi credidiſſent, ignem æternum manere eos qui Deum non colunt: non ceſſarent monere; vel tamquam de infidelibus dolere, dum eos cernunt incredulos; certi futuræ illorum pœnæ. Nunc ergo, hoſpitam accerſitam interrogabo, num Legem noſtram velit amplecti; & prout conſequens fuerit agemus.

XI. At veſtra mater, quoniam ut decet fidelem, in Baptiſmum animata eſt, vel uno die ante Baptiſmum jejunet. Illa verò jurabat, dicens; Duobus ſuperioribus diebus, dum narro Mulieri Re-

Margin notes: * l. ὄχλου — Πέτρου περὶ τοῦ μὴ συνεσθίειν αὐτῷ τὴν μητέρα Κλήμεντος. — Περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς δι' αὐτὸ νηστείας. — l Recogn. l. 2 c. 7. — Petri, quòd mater Clementis non deberet ſtatim cum eo veſci. — De Baptiſmate, & jejunio illius.

83. Εἰ δὲ μὴ συνεστιάσθην αὐτοῖς.] Exemplar idem habet tantùm, μὴ συνεστιαθῆναι αὐτοῖς. COT.

84. Μένειν τοὺς.] Aut μένον ἐπὶ τούς. Poſtea, τὸν νόμον ἡμῶν. Ibid.

Recognitionis eventum, præ multo gaudio cibum capere nequivi; niſi quod heſternâ die paullum aquæ ſumpſi. Juramento autem teſtimonium præbuit uxor Petri, dicens; Verè nihil guſtavit. Et Aquila, magis verò deinceps Fauſtinus, ait; Nihil ergo obſtat, quin baptizetur. Tum Petrus ſubridens reſpondit; Sed non eſt hoc, jejunium Baptiſmi, quod non propter illum ſuſceptum eſt. Et Fauſtinus excepit; Sed fortè volens Deus matrem noſtram nec unâ die, agnitis nobis, ſeparari à conſortio menſæ noſtræ, præordinavit hoc jejunium. Sicut enim pudicitiam ſervavit in ignorantia, faciens quod veritatem decet: ita & nunc Deus forſan providit, eam ante unum diem, in ignorantia jejunare, pro vero Baptiſmo; ut à primo die agnitionis noſtræ, nobiſcum poſſet ſalem ſeu cibum capere.

XII. Tum Petrus; Non nos, inquit, vincat Malitia, prætextum nacta Providentiam, & matris affectum: ſed magis vos, & ego vobiſcum hodie in jejunio permaneamus; & cras baptizabitur. Neque enim hodiernæ diei hora ad Baptiſmum apta eſt. Itaque ſic fieri, omnes conſenſimus.

De pudicitia & pudica. Rec. l. 7. c. 38.

XIII. Hac ergo veſperâ, cuncti fruiti ſumus Petri doctrinâ, qui nobis oſtendit per occaſionem matris, quo modo pudicitiæ fines ſint boni; fines verò mœchiæ, exitiales, & ita naturâ comparati, ut toti generi perniciem inferant, etiamſi non ſtatim, tamen licèt tardè. In tantum autem, inquit, pudicitia Deo placet; ut etiam his qui in errore ſunt poſiti, nonnihil gratiæ pro illa in præſenti conferat vitâ. Nam futura beatitudo illis ſolum retribuitur, qui baptizati ſunt propter ſpem in eum, quique pudicitiam & juſtitiam ſervant. Quemadmodum vidiſtis quæ matri veſtræ contigerunt. Bona, inquam, quæ in fine obtinuit. Fortè enim ſi adulteràſſet, è medio ſuiſſet ſublata. Quocirca pudicam miſeratus Deus, necem ei imminentem avertit, & ablatos liberos reddidit.

XIV. Verùm fortaſſe dicet aliquis; Quanti ob pudicitiam periêre? Dico, Quia non ſenſerunt. Certè enim oportet ut quæ ſentit ſe ab aliquo amatore diligi, fugiat ſtatim commiſtionem cum eo, tamquam ignis flammam, vel canem rabidum. Quemadmodum fecit quæ vos peperit, revera pudicitiæ bonum diligens. Propter quod ſarvata, vobiſcum regni ſempiterni accepit cognitionem. Mulier quæ pudicè cupit vivere, ſcire debet, ſibi à Malitia invideri, multoſque ſe amoris cauſsâ habere inſidiatores. Uno autem pudicitiæ affectu caſta permanens, ſumptâ de omnibus victoriâ ſalutem conſequetur. Etenim licèt quis cunctas excoluerit virtutes, ob unicum adulterii peccatum dabit pœnas, inquit Propheta.

XV. Mulier pudica, Dei voluntatem faciens, primæ ſuæ creationis præclara eſt commemoratio: quia Deus qui unus eſt, homini unam creavit mulierem. Adhuc verò amplius manet pudica, ſi Creationis non obliviſcatur, futurum ſupplicium prævideat, nec ignoret æternorum bonorum amiſſionem. Pudica mulier, iis delectata qui volunt ſalvi fieri, eſt pium exemplum cultoribus Divinitatis: ut pote bonæ vitæ lex. Quæ cupit pudicè agere, occaſiones maledicti amputat: ſi verò non datâ occaſione, tamquam ab Inimico malè audit; à Deo benedicitur ac vindicatur. Pudica, Deum deſiderat, Deum diligit, Deum oblectat, Deo gloriam defert; hominibus occaſionem obloquendi non præbet. Mulier pudica, excellenti dignitate, replet Eccleſiam bono odore: & præterea magiſtrorum laus eſt, adjutrixque pudicitiam colentibus.

XVI. Pudica mulier, tamquam ſponſo, Filio

διηγουμένη, ὑπὸ τῆς πολλῆς χαρᾶς τροφῆς μεταλαβεῖν οὐκ ἠδυνήθην, ἢ χθὲς μόνον βραχέος ὕδατος. * μαρτυρήσε τε τῷ ὅρκῳ ἡ γυνὴ Πέτρου λέγουσα· ἀληθῶς οὐκ ἐγεύσατο. καὶ ὁ Ἀκύλας, μᾶλλον δὲ ὁ λοιπὸν Φαυστῖνος, ἔφη· οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει αὐτὴν βαπτισθῆναι. καὶ ὁ Πέτρος γελάσας ἀπεκρίνατο· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο νηστεία βαπτίσματος, ἡ μὴ δι' αὐτὸ γέγονεν. καὶ ὁ Φαυστῖνος ἀπεκρίνατο· ἴσως οὖν ὁ Θεὸς βουλόμενος ἡμῶν τὴν μητέρα μηδεμίαν ἡμέραν τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως χωρίσαι τῆς τραπέζης, προῳκονόμησεν τὴν νηστείαν. ὡς γὰρ ἐσωφρόνησεν ἐν ἀγνοίᾳ, τὸ πρέπον τῇ ἀληθείᾳ ποιήσασα· οὕτως καὶ νῦν ὁ Θεὸς ἴσως φιλοτιμήσατο πρὸ μιᾶς νηστεῦσαι αὐτὴν ἐν ἀγνοίᾳ, ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος, ἵνα ἀπὸ πρώτης ἡμέρας τῆς γνωρίσεως ἡμᾶς, σὺν ἡμῖν ἁλῶν μεταλαβεῖν δυνηθῇ.

* f. ἐμαρτύρησε

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· μὴ ἡμᾶς νικάτω ἡ κακία πρόφασιν εὑροῦσα τὴν πρόνοιαν, καὶ τεκούσης στοργήν· ἀλλὰ μᾶλλον ὑμεῖς, κἀγὼ σὺν ὑμῖν τὴν σήμερον διαμείνωμεν. * καὶ αὔριον βαπτισθήσεται. οὐδὲ γὰρ ἡ ὥρα τῆς σήμερον ἡμέρας ἐπιτηδεία ἐστιν εἰς βάπτισμα. καὶ ὅμως οὕτως γενέσθαι οἱ πάντες συνευδοκήσαμεν.

* f. deeſt, ἐν νηστείᾳ. Epit.

Περὶ σωφροσύνης ἤτοι σώφρονος.

Αὐτῆς οὖν ἑσπέρας, τῆς Πέτρου οἱ πάντες διδασκαλίας ἀπελαύσαμεν, δεικνύντος ἡμῖν ἐκ τῆς κατὰ τὴν μητέρα προφάσεως, πῶς λόγῳ τὰ τέλη τῆς σωφροσύνης καλά· τὰ δὲ τῆς μοιχείας χαλεπὰ ὄντα, ὅλῳ γένει ὄλεθρον ποιεῖν φύσιν ἔχει, κἂν μὴ ταχέως, ἀλλ' οὖν γε κἂν βραδέως. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ, φησὶν, τὸ τῆς σωφροσύνης ἀρέσκει τῷ Θεῷ, ὅτι καὶ τοῖς ἐν πλάνῃ οὖσιν βραχεῖάν τινα ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῷ νῦν βίῳ ἀποδίδωσι χάριν. ἡ γὰρ ἐκεῖ σωτηρία μόνοις τοῖς διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα βαπτισθεῖσιν, καὶ σωφρόνως δικαιοπραγοῦσιν ἀποδίδοται. ὥσπερ ἐγνώκατε ἐπὶ τῆς ὑμετέρας μητρὸς γενόμενα. λέγω δὴ τὰ ἐπὶ τέλει καλά. ἴσως δὲ εἰ ἐμοιχήσατο, ἀνῄρητο ἄν. διὸ σωφρονήσασαν ἐλεήσας ὁ Θεὸς, τὸν κατ' αὐτῆς ἀπέστρεψεν φόνον, καὶ τὰ ἀφαιρεθέντα τέκνα ἀπέδωκεν.

Ἀλλ' ἐρεῖ τις ἴσως· πόσοι διὰ σωφροσύνην ἀπώλοντο; φημὶ ἀνεπαισθησίας αἰτίᾳ. χρὴ γὰρ τὴν αἰσθανομένην ὅτι ἐρωμένη τινὸς ἐραστοῦ, παραυτὰ φυγεῖν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιμίξεως, ὡς πῦρ φλέγον ἢ λυσσῶντα κύνα. ὅνπερ τρόπον ἐποίησεν ἡ ὑμᾶς τεκοῦσα, τὸ τῆς σωφροσύνης ὄντως ἀγαπήσασα καλόν. δι' ὃ φυλαχθεῖσα, σὺν ὑμῖν αἰωνίου βασιλείας ἔλαβεν τὴν ἐπίγνωσιν. ἡ σωφρονεῖν βουλομένη γυνὴ, εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι φθονουμένη ὑπὸ κακίας, προφάσει ἔρωτος, πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐπιβούλους. μιᾷ δὲ τῇ πρὸς τὸ σωφρονεῖν ἐννοίᾳ σεμνὴ μείνασα, τὴν ἀπὸ πάντων νίκην λαβοῦσα, σωθῆναι ἔχει. καὶ γὰρ εἰ πάντα καλὰ διαπράξειέ τις, μιᾷ τῇ πρὸς τὸ μοιχήσασθαι ἁμαρτίᾳ κολασθῆναι * δεῖ ὁ προφήτης ἔφη.

* f. δὼ

Ἡ σώφρων γυνὴ, τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ποιοῦσα, τῆς αὐτοῦ πρώτης κτίσεως ἀγαθὴ ὑπόμνησις γίνεται. ὅτι ὡς εἷς ὢν ὁ Θεὸς, τῷ ἀνθρώπῳ μίαν ἔκτισε γυναῖκα. ἔτι δὲ μᾶλλον σώφρων μένει, ἐὰν τῆς κτίσεως μὴ λανθάνῃ, καὶ τὴν κόλασιν προβλέπῃ, καὶ τὴν αἰωνίων ἀγαθῶν τὴν ζημίαν μὴ ἀγνοῇ. ἡ σώφρων γυνὴ, ἐπὶ τοῖς σώζεσθαι θέλουσιν ἡδομένη, παράδειγμα εὐσεβὲς τοῖς θεοσεβοῦσιν τυγχάνει· ἀγαθοῦ γὰρ βίου νόμος ἐστίν. ἡ σωφρονεῖν θέλουσα, τὰς προφάσεις τῆς λοιδορίας ἐκκόπτει· ἐὰν δὲ μὴ παρέχουσα προφάσεις, λοιδορεῖται ὡς ὑπὸ ἐχθροῦ, ὑπὸ Θεοῦ εὐλογεῖται καὶ ἐκδικεῖται. ἡ σώφρων, τὸν Θεὸν ποθεῖ, τὸν Θεὸν φιλεῖ, τὸν Θεὸν τέρπει, τὸν Θεὸν δοξάζει· ἀνθρώποις πρόφασιν πρὸς λοιδορίαν οὐ παρέχει. ἡ σώφρων γυνὴ, τὴν ἐκκλησίαν ἀγαθῇ τιμῇ μυρίζει, καὶ ἐπὶ σεμνότητι δοξάζει· ἔτι δὲ καὶ διδασκάλων ἐπαινός ἐστι, καὶ συνεργὸς αὐτοῖς σωφρονοῦσι τυγχάνει.

Ἡ σώφρων γυνὴ, ὡς νυμφίῳ υἱῷ Θεοῦ κοσμεῖται,

ὡν.

ἐνδεδυμένη τὸ σεμνὸν φῶς. ἔστι δὲ αὐτῇ κάλλος ἐν τῇ ψυχῇ εὐνομία. μύρῳ δὲ πνεῖ τῆς ἀγαθῆς φήμης. καλὰ φορεῖ· ἠμφίεσται τὴν αἰδῶ· καὶ τιμίοις μαργαρίταις περίκειται, τοὺς σωφρονίζοντας λόγους. λευκὴ δὲ τυγχάνει, ὅτ' ἂν τὰς φρένας ᾖ λελαμπρυμένη. καλῷ ἐσόπτρῳ ὁρᾷ, εἰς τὸν Θεὸν ἐμβλέπουσα. καλῷ κόσμῳ χρῆται, τῷ πρὸς * φόβῳ τὴν ψυχὴν ῥυθμοῦσα. καλὴ ἡ γυνή, οὐχ ἡ χρυσῷ πεπεδημένη, ἀλλ' ἡ τῶν προσκαίρων ἐπιθυμιῶν λελυμένη. ἡ σώφρων γυνή, μεγάλῳ βασιλεῖ περιπόθητός ἐστιν, αὐτῷ μεμνήστευται, αὐτῷ τηρεῖται, ὑπὸ αὐτοῦ ἀγαπᾶται. ἡ σώφρων, εἰς τὸ θέλεσθαι προφάσεις οὐ παρέχει, ἢ τῷ αὐτῆς ἀνδρί. ἡ σώφρων, ὑπὸ ἑτέρου θελομένη λυπεῖται. ἡ σώφρων, τὸν ἄνδρα ἐνδιαθέτως φιλεῖ, καὶ καταφιλεῖ, καὶ κολακεύει, ἀρέσκει, δουλεύει· πρὸς πάντα αὐτῷ πείθεται, πλὴν ὅταν ᾖ ἀπειθεῖν Θεῷ. ἡ γὰρ πειθομένη Θεῷ, ἄνευ φυλάκων καὶ τὴν ψυχὴν σωφρονεῖ καὶ τὸ σῶμα καθαρεύει.

* f. deest Θεῷ

Ἀνόητος οὖν πᾶς ἀνήρ, ὁ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα χωρίζων φόβου Θεοῦ. ὅτι ἡ Θεὸν μὴ φοβουμένη, οὐδὲ τὸν ἄνδρα φοβεῖται. ἐὰν Θεὸν τὸν ἀόρατα βλέποντα μὴ φοβῆται, πῶς * τὸν * ἀόρατον * πρὸς αἱ σωφρονήσει; πῶς δὲ σωφρονήσει, ἡ μὴ συνερχομένη πρὸς τοὺς σωφρονίζοντας ἀκούειν λόγους; πῶς δὲ καὶ νουθεσίας τύχοι; πῶς δὲ σωφρονήσει ἄνευ φυλάκων, ἐὰν τὴν ἐσομένην κρίσιν τοῦ Θεοῦ μὴ διδαχθῇ, μηδὲ τὴν ἐπὶ μικρᾷ ἡδονῇ αἰώνιον ζημίαν πληροφορηθῇ; διὸ παντοίως ἄκουσαν αὐτὴν πρὸς τὸν σωφρονίζοντα ἀεὶ εἰσέρχεσθαι λόγον, ἀνάγκασον, κολάκευσον.

* f. τὸν ἀόρατον; * f. [illegible]

Περὶ σώφρονος ἀνδρός.

Πολὺ δὲ κρεῖττον, εἰ χειραγωγήσας ἥξεις· ἵνα καὶ αὐτὸς σώφρων γένῃ· θελήσεις γὰρ σώφρων γενέσθαι, ἵνα γνώσῃ σεμνοῦ γάμου τὸ τέλος· καὶ οὐκ ὀκνήσεις, εἰ ἀγαπᾷς, λέγω δὴ πατὴρ γενέσθαι, ἴδια τέκνα φιλεῖν, καὶ ὑπὸ ἰδίων φιλεῖσθαι τέκνων. ὁ σώφρονα γυναῖκα ἔχειν θέλων, καὶ αὐτὸς σωφρονεῖ, τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδίδωσιν, ταύτῃ συνεσθίει, ταύτῃ σύνεστι, σὺν αὐτῇ πρὸς τὸν σωφρονίζοντα ἔρχεται λόγον. οὐ λυπεῖ, οὐκ εἰκῇ μάχεται, ἑαυτὸν μισητὸν οὐ ποιεῖ, ἃ δύναται καλὰ παρέχει, ὅταν μὴ ἔχῃ τῇ κολακείᾳ τὸ λυπηρὸν ἀποπληροῖ. [85] ἡ σώφρων γυνή, κολακευθῆναι οὐκ ἀναμένει, κύριον τὸν ἄνδρα γνωρίζει, * πενομένῳ τὴν πενίαν φέρει, πεινῶντι συμπεινᾷ, ἀποδημοῦντι συναποδημεῖ, λυπούμενον παραμυθεῖται· κἂν προῖκα μείζονα ἔχῃ, ὡς μηδὲν ἔχουσα ὑπόκειται. ὁ δὲ ἀνὴρ κἂν πενιχρὰν ἔχῃ γυναῖκα, μεγάλην προῖκα ἡγείσθω αὐτῆς τὴν σωφροσύνην. ἡ σώφρων γυνή, αὐταρκείᾳ βρωμάτων καὶ ποτῶν χρῆται· ἵνα μὴ λιπανθέντος τοῦ σώματος τῷ βάρει πρὸς ἐπιθυμίας ἀνόμους καταστρέψῃ τὴν ψυχήν. ἀλλ' ἔτι μὴν σὺν νέοις οὐκ ἰδιάζει, καὶ τοὺς γέροντας ὑποστέλλει. γέλωτας ἀτάκτους ἀπωθεῖται. Θεῷ μόνῳ ἑαυτὴν ἀπονέμουσα οὐ σφάλλεται· σεμνοὺς λόγους ἀκούουσα ἥδεται, τοὺς δὲ μὴ ἐπὶ σωφροσύνης λεγομένους ἀπωθεῖται.

* apud Turrianum, πενομένῳ

Περὶ μοιχείας.

Μάρτυς Θεός· πολλοὶ φόνοι, μία [86] μοιχεία· καὶ τὸ δεινόν, ὅτι τῶν φόνων αὐτῆς τὸ φοβερὸν καὶ ἀσεβὲς οὐ βλέπεται. ὅτι αἵματος χυθέντος νεκρὸν κεῖται σῶμα, καὶ τὸ τῆς συμφορᾶς δεινὸν πάντας ἐκπλήττει. τῆς δὲ μοιχείας οἱ τῆς ψυχῆς φόνοι, φοβερώτεροι ὄντες, ἐπεὶ μὴ ἀνθρώποις βλέπονται, τοῖς τολμῶσιν ἄοκνον τὴν ὁρμὴν παρέχουσιν.

Dei ornatur, veſtita ſacro lumine. Ipſi autem decus in anima eſt, honeſta vita. Unguentum verò olet, bonam famam. Præclarè amicta eſt; pudorem induta; atque precioſis margaritis redimita, caſtificis ſermonibus. Candida autem eſt, ut animo illuſtrata. In optimum intuetur ſpeculum, quæ in Deum aſpiciat. Pulcro ornatu utitur; timore erga Deum animam inſtituens. Egregia mulier, non quæ auro irretita eſt, ſed quæ à temporariis cupiditatibus ſoluta. Pudica mulier, à magno Rege deſideratur, deſponſatur, cuſtoditur, diligitur. Pudica, non præbet occaſiones ut appetatur, niſi viro ſuo. Pudica, ab alio cupita, dolet. Pudica, marito defert ſincerum ac ſuavem amorem, blanditur, placet, ſervit; in omnibus ei obſequitur, niſi quando inobſequens foret Deo. Nam quæ Deo credit ac obtemperat; abſque cuſtodibus, & animo caſta & corpore pura eſt.

XVII. Amens ergo eſt omnis maritus, qui uxorem ſuam à timore Dei ſeparat. Quoniam quæ non timet Deum, nec maritum metuit. Si Deum inaſpectabilia cernentem nequaquam vereatur, quo modo illum qui ea non videt verebitur? An gratuitò caſtitatem colet? Quâ verò ratione caſta erit, quæ non convenit ad audiendos caſtificos ſermones? Et quo pacto inſtruetur? Quo modo etiam temperanter ſe geret abſque cuſtodibus, ſi futurum Dei judicium non edoceatur, neque ſibi plenè perſuadeat æternum ob exiguam voluptatem ſupplicium? Quare contrà invitam coge, ut ad doctrinam caſtitatis effectricem ſemper accedat, vel adulationibus vince.

XVIII. Multò autem melius erit, ſi manu eam ducens venias; quò ipſe etiam pudicus fias; deſiderabis enim fieri, ut cognoſcas finem honeſti ac venerandi matrimonii: neque pigebit, ſi cupis, eſſe inquam, pater, tuos liberos diligere, & ab iis diligi. Qui mulierem pudicam habere vult, & ipſe pudicè vivit, ac debitum perſolvit concubitum; cum ea veſcitur, moratur, ad caſtificam doctrinam venit; non contriſtat, non temere litigat, ſe non facit odioſum; quæ poteſt bona præſtat, quando verò non habet, aſſentatione triſtitiam ſupplet. Mulier pudica, adulationem non exſpectat; virum pro domino habet ac dominum vocat; eo paupere fert paupertatem, cum eſuriente eſurit, cum peregrinante peregrinatur; triſtem conſolatur: quamvis majorem habuerit dotem, tamquam nihil habens ſubjicitur. Maritus autem, licèt pauperem uxorem duxerit, magnam dotem putet pudicitiam ipſius. Mulier pudica, nimio non utitur cibo ac potu; ne pinguefactum corpus pondere animam trahat ad cupiditates illicitas. Præterea cum juvenibus nequaquam ſola manet, ac ſenes reveretur: incompoſitos riſus removet; ſe ſoli Deo tradens, non decipitur; honeſta verba audiens delectatur, ea verò quæ ad pudicitiam non tendunt repellit.

De viro pudico.

XIX. Teſtis eſt Deus; multa homicidia, unum adulterium: & quod grave eſt, homicidiorum illius horror ac impietas non cernitur. Nam fuſo ſanguine corpus mortuum jacet, & calamitatis magnitudine omnes ſtupent. At neces animarum per adulterium, cùm ſint magis horribiles, quia tamen ab hominibus non videntur, aggreſſoribus occaſionem

De adulterio.

85. Ἡ σώφρων γυνή] Adi ad Conſtitutiones Apoſtolicas Turriani Latinè tantùm impreſſas Antuerpiæ, p. 93. in margine. Ulpianus; *Quid enim tam humanum eſt, quam ut fortuitis caſibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem eſſe.* COT.

86. Μοιχεία] De adulterio emendes velim locum S. Methodii, in Opere de libero arbitrio, Combefiſianæ Editionis pag. 353. [illegible] (immò ἀγονέως vel μὴ γονέως) [illegible]. Hoc eſt; *Aderat alius, qui proximi uxori cupiebat illudere, alienum matrimonium prædatus, & incitans eam ut ad concubitum illicitum verteretur, è marito volens facere patrem non verum.* Ibid.

Gen. 2. 7. nem indeſidis impetûs præbent. Cognoſce homo, cujus ſpiritum habeas ad vivendum, & ne illum patiaris pollui. A ſolo adulterio polluitur Dei ſpiritus: atque ideo ille ad ignem trahit hominem qui polluit. Feſtinat enim contumelioſum tradere æterno ſupplicio.

XX. Hæc cùm diceret Petrus, videretque bonam pudicamque Matthidiam flere præ gaudio; arbitratus dolere eam de toleratis caſibus, ait; Confide mulier. Cùm multi multa mala pertulerint propter adulterium; tu propter pudicitiam paſſa
Recogn. l. 7. c. 38. es; ideoque non interiiſti. Sed & ſi obiiſſes, animæ ſalutem fuiſſes conſecuta. Patriam Romam pudicitiæ ergo reliquiſti: ſed hac occaſione, inveniſti veritatem, æterni regni diadema. In mari periclitata es; at non mortua; verùm licèt mortua
l. Recogn. 7. 36. fuiſſes, ipſum tibi pelagus propter pudicitiam fuiſſet morienti Baptiſmus, ad animæ ſalutem. Ad paucum tempus orbata es liberis, qui cùm è legitimo eſſent ſemine, inventi ſunt in meliori ſorte. Fame preſſa mendicâſti cibum: ſed ſtupro tuum corpus non fœdâſti. Corpus afflixiſti: at ſervâſti animam. Adulterum fugiſti, ne mariti cubile maculares: verùm qui fugam vidit Deus, propter pudicitiam locum viri ſopplebit. Ad triſtitiam & ſolitudinem redacta, privata es ad breve tempus tum marito, tum liberis: ſed hi omnes tibi relinquendi erant per mortis neceſſitatem: præſtat autem, quòd propter caſtitatem volens privata es; quàm ſi invita, poſtea periiſſes in peccatis.

XXI. Multò igitur melius eſt, priora moleſta eſſe ac dura. Etenim quando adſunt; ſpe quòd præteribunt, non admodum contriſtant, immò potiorum exſpectatione gaudium præbent. Ante omnia autem ſcire te volo, quantum pudicitia Deo placeat. Mulier pudica, eſt Dei electio, Dei be-
l. Rec. l. 7. c. 38. neplacitum, Dei gloria, Dei filia. Tot prærogativas habet pudicitia. Niſi quia lex eſt, ut ne juſtus quidem, abſque Baptiſmo ingrediatur in regnum Dei; fortè qui errant in Gentibus, propter ſolam pudicitiam poſſent ſalvari. Quocirca vehementer anxius ſum de iis qui in Errore vivunt pudicè; quòd ſine bona ſpe pudicitiam conſectari, ad Baptiſmum recipiendum ſe gerant ſegniter. Quare ſalvi non fiunt; quia Dei decretum poſitum eſt,
Rec. 7. 38. ne in ipſius regnum ingrediatur expers Baptiſmi. Quæ poſtquam protulit, & his plura, ad ſomnum converſi ſumus.

HOMILIA DECIMAQUARTA.

Epit. c. 109. &c. Rec. l. 7. c. 38. & l. 8. c. 1. &c. I. Multò autem maturiùs quàm quotidie ſolebat, Petrus experrectus, ad nos ingreſſus eſt, quos expergefecit, ac dixit; Fauſtinus & Fauſtinianus, unáque Clemens cum ſuis me ſequantur, ut venientes ad objectum maris locum, clam
Baptiſmus matris ſancti Clementis. poſſimus eam baptizare. Itaque ubi fuimus in litore; inter ſaxa quædam, quæ tranquillum & mundum locum præbebant, baptizavit illam. Nos autem fratres, mulierum gratiâ, unà cum fratre & aliis nonnullis ſeceſſimus, & lavimus; ac profecti, mulieres recepimus. Sicque in locum occultum progreſſi, illic precati ſumus. Poſtea Petrus mulieres ob multitudinem præmiſit, jubens ut per alteram viam irent ad hoſpitium; ſoliſque virorum nobis permiſit matrem ac mulieres comitari. Venientes ergo ad diverſorium, & præſtolantes adventum illius, colloquebamur invicem. Poſt mul-

γνῶθι ἄνθρωπε, τίνος πνοὴν ἔχεις πρὸς τὸ ζῆν, καὶ οὐ μὴ αὐτὴν μιανθῆναι θελήσῃς. ὑπὸ μοιχείας μόνης μιαίνεται ἡ θεοῦ πνοή· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴ τὸν μιάναντα εἰς πῦρ καταστρέφει· σπεύδει γὰρ τὸν ὑβριστὴν αἰωνίῳ παραδοῦναι κολάσει.

Ταῦτα λέγων ὁ Πέτρος, ἀγαθὴν καὶ σώφρονα Ματθιδίαν ὑπὸ χαρᾶς δακρύουσαν ἰδών, ὡς ἐπὶ ὑπομνήσει τῶν γεγονότων λυπηθεῖσαν νομίσας, ἔφη· Θάρσει γύναι· πολλῶν πολλὰ κακὰ παθόντων διὰ μοιχείαν, σὺ διὰ σωφροσύνην πέπονθας, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐτελεύτησας. [87] εἰ δὲ καὶ τεθνήκεις, σεσωσμένην ἂν εἶχες τὴν ψυχήν. πατρίδα Ῥώμην ἔλιπες διὰ σωφροσύνην· ἀλλὰ τῇ ταύτης προφάσει, ἀλήθειαν εὗρες, τὸ διάδημα τῆς ἀιδίου βασιλείας. ἐν βυθῷ κεκινδύνευκας· καὶ οὐκ ἐτελεύτησας· καὶ εἰ τετελευτήκεις, αὐτός σοι ὁ βυθὸς διὰ σωφροσύνην θνησκούσῃ βάπτισμα ἐγένετο πρὸς ψυχῆς σωτηρίαν. τέκνων ἀπελείφθης πρὸς ὀλίγον, ἅ που γνησίας ὄντα σπορᾶς ἐν τοῖς κρείττοσιν εὑρηθη. λιμώττουσα τροφὰς προσῄτησας· ἀλλὰ πορνείᾳ σῶμα σὸν οὐκ ἐμίανας. σῶμα σὸν ἐβασάνισας· ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἔσωσας. μοιχὸν ἔφυγες, ἵνα μὴ κοίτην ἀνδρὸς μιανῇς· ἀλλὰ διὰ τὴν σωφροσύνην ὁ τὴν φυγὴν εἰδὼς θεός, τὸν ἀνδρὸς ἀποπληρώσει τόπον. λυπηθεῖσα καὶ μονωθεῖσα πρὸς ὀλίγον ἀνδρὸς καὶ τέκνων ἀπελείφθης· ἀλλὰ τούτους πάντως ἀπολείπειν εἶχες προθεσμίᾳ θανάτου· κρεῖττον δὲ ὅτι διὰ σωφροσύνην ἑκοῦσα ἀπελείφθης, ἤπερ ἄκουσα μετὰ χρόνον ἐφ' ἁμαρτίαις αὐτοῖς ἀπώλου.

Πολλῷ οὖν ἄμεινον τὰ πρῶτα εἶναι θλιβερά. καὶ γὰρ ὅτι πάρεστιν, ἐλπίδι τοῦ παρελθεῖν οὐ πάνυ λυπεῖ· προσδοκίᾳ τε τοῦ κρείττονος καὶ χαίρειν παρέχει. πρὸ πάντων δὲ εἰδέναι σε θέλω, πόσον τὸ σωφρονεῖν ἀρέσκει θεῷ. ἡ σώφρων γυνή, θεοῦ ἐκλογή, θεοῦ εὐδοκία, θεοῦ δόξα, θεοῦ τέκνον. τούτων ἀγαθῶν [f. τοσούτων ἀγαθὸν] σωφροσύνη. εἰ μὴ ὅτι νόμος ἦν, μηδὲ δίκαιον ἀβάπτιστον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ ἀπελθεῖν, τάχα που τῶν ἐθνῶν οἱ πεπλανημένοι, διὰ σωφροσύνην μόνον σωθῆναι ἐδύναντο. διὰ τοῦτο λίαν ἀθυμῶ περὶ τῶν ἐν πλάνῃ σωφρονούντων, ὅτι ἄνευ ἐλπίδος ἀγαθῆς σωφρονεῖν ἑλόμενοι, πρὸς τὸ βαπτισθῆναι ὀκνηρῶς ἔχουσιν. διὸ οὐ σώζονται· ὅτι δόγμα θεοῦ κεῖται, ἀβάπτιστον εἰς τὴν αὐτοῦ βασιλείαν μὴ ἀπελθεῖν. ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, καὶ τούτων πλείονα, εἰς ὕπνον ἐτράπημεν.

ὉΜΙΛΙΑ ΙΔ'.

Ὄρθρου τοίνυν δὲ πολλῷ τοῦ καθ' ἡμέραν ὁ Πέτρος διυπνισθεὶς, εἰσῆλθε πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐξυπνίσας ἔφη· Φαυστῖνος καὶ Φαυστινιανὸς ἅμα Κλήμεντι μετὰ τῶν οἰκείων ἀκολουθησάτωσάν μοι, ὅπως ἐν σκεπεινῷ τῆς θαλάσσης τόπῳ ἐλθόντες, ἐν ἀκατασκόπῳ βαπτίσαι αὐτὴν δυνηθῶμεν. πλὴν ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν γενομένων ἡμῶν, μεταξὺ πετρῶν τινῶν γαληνοῦ * καθαροῦ τόπου διαπρεπόντων, ἐβάπτισεν αὐτήν. ἡμεῖς δὲ οἱ ἀδελφοί, τῶν γυναικῶν χάριν, ἅμα ἀδελφῷ καὶ ἄλλοις τισὶν ὑποχωρήσαντες, καὶ λουσάμενοι, ἐλθόντες, τὰς γυναῖκας παρελάβομεν. καὶ οὕτως ἐν κρυφαίῳ τόπῳ προελθόντες ηὐξάμεθα. ἔπειτα ὁ Πέτρος τὰς γυναῖκας διὰ τὸν ὄχλον προέπεμψεν, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐπὶ τὴν ξενίαν ἐλθεῖν κελεύσας, ἀνδράσι τε μόνοις ἡμῖν συνεῖναι τῇ μητρὶ καὶ ταῖς λοιπαῖς γυναιξὶν ἐπέτρεψεν. ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν ξενίαν, καὶ ἀναμένοντες αὐτὸν ἐλθεῖν, ἀλλήλοις διελεγόμεθα.

Βάπτισις τῆς μητρὸς τοῦ ἁγίου Κλήμεντος.

* καὶ καθαροῦ. Epit.

μετὰ

87. In Clementinorum MS. hic ad marginem recentiori manu ſcriptum cernitur; ὅτι οἱ καὶ ἔθνη ἀβάπτιστοι, διὰ τὴν σωφροσύνην σώζονται. Parique modo infrà. ἃ κολάζονται μὲν ἐξ ἔργων, ὅτι διὰ σωφροσύνην, οὐ δι' ἀσωφροσύνην. οἱ διὰ σωφροσύνην. οἱ τοίνυν μετεχόμενοι, βασιλείας δὲ Χριστοῦ μόνοι οἱ βαπτιζόμενοι εἰς αἰῶνα τεύξονται. Quæ omnia ad Pelagianam Hæreſim pertinere videntur; ut & nonnulla alia Clementis adſcriptis Operibus inſperſa. COT.

88. Ir

tas verò horas Petrus regreſſus, panem in Euchariſtiam fregit, & cibo poſito, matri primùm dedit, ac poſt eam nobis filiis ejus. Atque ita cum ea comedimus, Deumque laudibus proſecuti ſumus.

II. Tum deinde Petrus, ingreſſum populum videns; cùm ſediſſet, noſque juſſiſſet aſſidere; enarravit primò ac docuit, quâ ratione nobis poſt Baptiſmum præmiſſis, ipſe tardè rediiſſet. Cauſſam verò hanc dicebat: Simul atque vos, inquit, diſceſſiſtis; ſenex operarius advenit, curioſè occultans ſe; nobiſque priùs obſervatis, (ſicut ipſe poſtea faſſus eſt) ut videret quidnam, ingreſſi locum obtectum, ageremus; clam exiit, & ſecutus eſt: atque in opportuno loco conveniens me ſe ſalutans, ait; Jam diu te ſequens, & alloqui cupiens, verebar ne mihi tamquam curioſo iraſcereris: nunc autem quæ mihi videntur vera, ſi vis profero. Et ego reſpondi; Dic nobis quod tibi videtur eſſe bonum: & laudabimus te, licèt revera quod dixeris, bonum non fuerit; quoniam prudenti conſilio, id quod tibi viſum eſt bonum, volueris proloqui. *De ſene, qui Petrum mulieres baptizantem obſervaverat.*

III. Tum ſenex ita cœpit dicere; In mari vos laviſſe vidi, & poſt hoc ad ſecretum ſeceſſiſſe locum: accedens ergo, & obſervans de occulto, quid in ſecretum ingreſſi ageretis, cùm orantes inſpexiſſem, ſeceſſi: & vos miſeratus opperiri cœpi, uſquequò egreſſos alloquerer, ac docerem ne erretis. Quia neque Deus eſt, neque Providentia; ſed Geneſi omnia ſubjacent, ſicut ego ex iis quæ mihi acciderunt, manifeſtiſſimè comperi, in diſciplina Matheſeos jam pridem diligenter eruditus. Noli ergo errare, fili. Sive enim ores, ſive non; quæ Geneſis tua continet, hæc tibi accident neceſſariò. Nam ſi preces poſſent aliquid, vel bona opera; ipſe inter feliciores eſſem. Ac nunc, niſi te decipit hæc paupercula mea veſtis, dictis meis non diffidas. Qui olim in magna bonorum abundantia verſarer, multa tum Diis immolabam, tum egenis largiebar: attamen dum oro ac piè vivo, fatum non potui effugere. Et ego dixi; Quænam ſunt, quæ tibi contigerunt? Ille verò reſpondit; Non neceſſe eſt nunc dicere: fortè in fine audies, quiſnam ego cùm eſſem, & ex quibus ortus, in quales incurri vitæ calamitates. Sed nunc, omnia ſubjici Geniture, volo tibi eſſe perſuaſiſſimum.

IV. Ego dixi; Si Geneſi cuncta ſubſunt, hocque ita eſſe perſuaſum habes; tecum pugnantia cogitas & conſulis. Etenim ſi contra Natale ne ſentire quidem poſſumus; cur fruſtra laboras, id fieri conſulendo, quod eſſe nequit? Quinetiam ſi Nativitas ſubſiſtit; noli in eo navare operam, ut perſuadeas mihi, ne colam aſtrorum etiam Dominum; qui etſi velim non fieri aliquid, fieri non poteſt. Semper enim quod ſubeſt, ei quod præeſt ac ducit parcat neceſſe habet. Certè venerari eos qui Dii putantur, Geneſi dominante, ſuperfluum eſt. Neque enim præter id quod fato placet, quidquam fit; neque ipſi quidpiam facere poſſunt, qui univerſali Geneſi ſuæ ſint ſubjecti. Si Geneſis exſiſtit; repugnat id quod non eſt primum, imperare: ingenitum ſubjici non poteſt, utpote ingenitum, nihil habens ſe antiquius. *Petrus, de Geneſi.*

V. Hæc cùm inter nos loqueremur, ingens adſtitit hominum multitudo. Tuncque ad eos reſpiciens, dixi; Ego cum genere meo, accepi à majoribus cultum Dei, & præceptum habeo ne ortui adhæream, Aſtrologicæ inquam diſciplinæ: idcirco ad eam animum non applicui. Unde Aſtrologiæ quidem non ſum peritus: quorum autem *Petri, de Providentia.*

μεθ' ἱκανὰς δὲ ὥρας ὁ Πέτρος ἐλθὼν, τὸν ἄρτον ἐπ' εὐχαριστίᾳ κλάσας, καὶ ἐπιθεὶς ἅλας, τῇ μητρὶ πρῶτον ἐπέδωκεν, μεθ' αὐτὴν ἡμῖν τοῖς υἱοῖς αὐτῆς. καὶ οὕτως αὐτῇ συνεστιάθημεν, καὶ τὸν Θεὸν εὐλογήσαμεν.

Τότε λοιπὸν ὁ Πέτρος τὸν ὄχλον εἰσεληλυθότα ἰδὼν, καὶ καθεσθεὶς, καὶ παρακαθεσθῆναι ἡμᾶς κελεύσας, ὑφηγεῖται τὸ πρῶτον μὲν ἡμᾶς, τίνι λόγῳ προπέμψας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ αὐτὸς βραδύνας ἐπῆλθεν. τὴν δὲ αἰτίαν ἔλεγεν τοιαύτην· ἅμα τῷ ὑμᾶς, φησὶν, ἀποστῆναι, γέρων συνεργὸς ἐργάτης, * περιέργως κλέπτων ἑαυτὸν, προκατασκοπήσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὕστερον ὡμολόγει, πρὸς τὸ ἰδεῖν τί ἂν πράττοιμεν εἰς τὸν σκεπεινὸν τόπον εἰσελθόντες, λάθρα ἐκβὰς, ἠκολούθησεν· ἐν εὐκαίρῳ τόπῳ προσελθὼν καὶ προσαγορεύσας ἔφη· ἐκ πολλοῦ σοι ἀκολουθῶν, καὶ συντυχεῖν θέλων, ηὐλαβούμην μήπως ὡς περιέργῳ μοι χαλεπαίνῃς· νῦν δὲ τὰ ἐμοὶ δοκοῦντα ἀληθῆ, εἰ βούλει λέγω. κἀγὼ ἀπεκρινάμην· λέγε ἡμῖν ὅπερ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ ἀποδεξόμεθά σε, κἂν τῷ ὄντι μὴ καλὸν ᾖ τὸ λεγόμενον, ἐπείπερ ἀγαθῇ προαιρέσει τὸ δοκοῦν σοι καλὸν εἰπεῖν ἠθέλησας. *Τὰ περὶ τοῦ γέροντος τοῦ κατοπτεύσαντος τὸν Πέτρον βαπτίζοντα τὰς γυναῖκας.* * Epit. περιεργῶς

Καὶ ὁ γέρων τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· θαλάσσῃ ὑμᾶς λελουμένους εἰς τὸν ἀπόκρυφον τόπον ὑποχωρήσαντας ἰδὼν, προσελθὼν, λάθρα κατεσκόπουν τί ἂν ἐν κρυφαίῳ εἰσιόντες πράττοιτε· καὶ ἐπειδὴ εὐχομένους εἶδον, ὑπεχώρησα· ἐλεήσας δὲ ὑμᾶς ἀνέμεινα, ὅπως * ἐξιοῦσι προσομιλήσας πείσω μὴ ἀπατᾶσθαι. οὔτε γὰρ θεός ἐστιν, οὔτε πρόνοια, ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, ὡς ἐγὼ ἐφ' οἷς πέπονθα πεπληροφόρημαι, ἐκ πολλοῦ ἀκριβῶν τὸ μάθημα. μὴ οὖν ἀπατῶ, τέκνον. εἴτε γὰρ εὔχῃ, εἴτε μή, τὰ ἐκ τῆς γενέσεως πάσχειν ἀνάγκην ἔχεις. εἰ γὰρ εὐχαί τι δύνανται, ἢ τὸ εὖ ποιεῖν, αὐτὸς ἂν ἐν τοῖς κρείττοσιν ἤμην. καὶ νῦν εἰ μή σε ἀπατᾷ ἡ πενιχρά μου αὕτη ἐσθὴς, οὐκ ἀπιστήσεις οἷς λέγω. ἐν πολλῇ βίου ποτὲ ὢν περιουσίᾳ, πολλὰ καὶ θεοῖς ἔθυον, καὶ δεομένοις παρεῖχον· καὶ ὅμως εὐχόμενός τε καὶ εὐσεβῶν, τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν οὐκ ἠδυνήθην. κἀγὼ ἔφην· τίνα ἐστὶν ἃ πέπονθας; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· οὐκ ἀνάγκη λέγειν νῦν· ἴσως ἐπὶ τέλει αἰσθήσῃ, τίς τε ὢν ἐγὼ, καὶ τίνων, ἐν ποίαις βίου περιστάσεσι γέγονα. νῦν δὲ ὅτι γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, πληροφορηθῆναί σε θέλω. * l. ἐξιοῦσι

Κἀγὼ ἔφην· εἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, καὶ τοῦτο οὕτως ἔχειν πεπληροφόρησαι, σεαυτῷ ἐναντία νοεῖν συμβουλεύεις. εἰ μὲν γὰρ παρὰ γένεσιν οὐ δυνατὸν οὐδὲ τὸ φρονεῖν, τί ματαιοπονεῖς, συμβουλεύων γενέσθαι ὃ γενέσθαι ἀδύνατόν ἐστι; ἀλλ' ὅτι μὴν ἡ γένεσις ὑφέστηκεν, μὴ σπεῦδε πείθειν ἐμὲ μὴ σέβειν τὸν καὶ τῶν ἄστρων δεσπότην, ὃ θέλοντος καὶ μὴ γενέσθαι τι, γενέσθαι * δυνατόν. ἀεὶ γὰρ τὸ ὑποκείμενον τῷ ἡγουμένῳ πείθεσθαι ἀνάγκην ἔχει. τὸ μέν τοι τοὺς νομιζομένους θεοὺς σέβειν, γενέσεως ἐπικρατούσης, περιττόν ἐστιν. οὔτε γὰρ παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένῃ * γίνεται· οὔτε αὐτοί τι ποιεῖν δύνανται, τῇ καθόλου αὐτῶν ὑποκείμενοι γενέσει. εἰ γένεσίς ἐστιν, ἀντίκειται τὸ μὴ πρῶτον ἄρχειν· [88] ὑποταγῆναι οὐ δύναται * ὡς ἀγένητον, ἑαυτοῦ πρεσβύτερον μηδὲν ἔχον. *Πέτρος περὶ γενέσεως.* * l. ἀδύνατον * Epit. inſerit τι * Deeſt τὸ ἀγένητον

Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἡμῶν, πολὺς περιέστη ὄχλος. καὶ τότε ἐγὼ εἰς τὸν ὄχλον ἀποβλέψας, ἔφην· ἐγὼ καὶ τὸ ἐμὸν φῦλον, ἐκ προγόνων θεὸν σέβειν παρειληφὼς, καὶ παράγγελμα ἔχων γενέσει μὴ προσανέχειν· λέγω δὴ τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθήματι· διὰ τοῦτο οὐ προσέσχον. ὅθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἰμὶ ἔμπει- *Πέτρου περὶ προνοίας.*

88. Ἢ ὑποταγῆναι οὐ δύναται τὸ ἀγένητον ὡς ἀγένητον. COT.

89. Ἐπι-

tem peritiam habeo, illa exponam. Quia Geneſim, ex ipſa Geneſeos ſcientia confutare nequeo; volo aliâ ratione oſtendere, per Dei providentiam res adminiſtrari; & unumquemque ſecundùm ea quæ facit, præmium vel pœnas eſſe nacturum: ſive nunc, ſive poſthac, nihil mea intereſt: niſi quod omnino unuſquiſque fructum eorum quæ geſſerit percipiet. Demonſtratio autem, non eſſe Geneſim, hæc eſt; Ex adſtantibus ſi quis oculis ſit orbatus, aut mutilam habeat manum, vel pedem claudum, vel in corpore aliquid aliud, quod & redire ad integritatem non valeat, & ſit ſupra omnem medicam artem; quem neque Aſtrologi ſe profiteantur ſanaturos; quoniam ab omni ſæculo nihil tale contigit: ego verò Deum precatus, ſanitatem præbuero; quandoquidem id nullatenus potuit per Geneſim corrigi. Hoc ita facto, nonne errant qui in cunctorum opificem Deum maledicta & blaſphemias conjiciunt? Reſpondit ſenex; Scilicet, id eſt maledicta conſerre, dicere Genituræ ſubjici univerſa? Excepi ego; Omnino eſt. Nam ſi omnes hominum errores & impietates & impudicitiæ, ex ſtellis oriuntur; ſtellæ autem ad ea facienda à Deo conſtitutæ ſunt; quò cunctorum flagitiorum ſint effectrices; omnium peccata ad eum referuntur, qui in aſtris poſuerit Geneſim.

Confirmans Geneſim ſenex, narrat res Nicetæ, Aquilæ, & Clementis, matriſque eorum Mattidiæ, nec non ſuas.
Epit. c. 115. &c. Rec. 9. 32. &c.

VI. Et ſenex reſpondit; Admodum verè locutus es: ſed omni tuæ incomparabili probationi mea obſtat conſcientia. Ego enim, qui Aſtrologus ſum, & Romæ primùm habitavi; amicus factus cujuſdam qui erat ex genere Cæſaris, viri illius uxoriſque ejus Genituram notam habui; cúmque viderim, res, prout ferebat eorum Geneſis, revera eveniſſe; ſermone à te nequeo perſuaderi. Erat enim Ortûs mulieris thema, quod adulteras facit, & ſervos proprios amare, in peregrinatione & in aquis defungi: quod & ita factum eſt. Incidit namque in amorem ſervi ſui; & opprobrium non ferens, fugit cum ipſo; ac peregre profecta, illique commiſta, periit in mari.

VII. Et ego reſpondi; Unde ſcis, quòd illa fugiens, in alieno ſolo poſita, ſervo nupſerit, & poſt nuptias fuerit defuncta? Et ſenex; Certiſſimè, inquit, ſcio, revera non quòd nupſerit ſervo; quandoquidem neque quòd eum amaret, agnoveram: ſed poſtquam profecta eſt, frater viri ejus mihi enarravit omnem illius amorem; quòd ipſe, qui honeſtus erat, ut pote frater, noluerit torum maculare; & quo modo volens, ac ipſum atque opprobrium verita illa infelix (neque enim imputandum ei eſt, quia eam Geneſis facere illa & perpeti compulit) finxerit ſomnium; verum-ne an falſum, non habeo dicere. Aiebat ſiquidem ipſam dixiſſe; Adſtitit mihi quidam per viſum, qui juſſit me cum liberis ſine mora urbe Româ egredi. At vir pro ſalute ejus filiorumque ſollicitus, confeſtim eos erudiendos Athenas miſit cum matre & ſervis: habens verò tertium filium, qui erat junior, ſibi eum retinuit; is enim qui reſponſa in ſomnis dederat, cum eo manere illum permiſerat. Cæterùm multo elapſo tempore, ab ea literas non accepit; cúmque ſæpe Athenas miſiſſet, aſſumpto me qui ei omnium eſſem conjunctiſſimus ac fidiſſimus, ad quærendum profectus eſt. Multos equidem cum ipſo in peregrinatione labores alacriter tuli, memor quòd in priſca ſua felicitate me omnium habuiſſet ſocium, ac ſupra omnes amicos dilexiſſet. Itaque Româ ſolvimus, ſicque in has Syriæ partes devenimus; appulimus ad Seleuciam. Atque ita à navi egreſſis nobis, ille non multos poſt dies præ animi dolore obiit; ego autem huc veniens, & me

ρος ὢν δὴ εἰμι, ὑφηγήσομαι. 89 ἐπειδὴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπιστήμης ἀνασκευάζειν ἀδύναμαι, βούλομαι ἄλλῳ τρόπῳ ἀποδεῖξαι, ὅτι κατὰ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πράγματα, καὶ ἕκαστος πρὸς ὃ πράττει, τιμῆς ἢ κολάσεως τεύξεται· εἴτε νῦν, εἴτε αὖθις, οὐδέν μοι διαφέρει· πλὴν ὅτι πάντως ἀπολαύσει ἕκαστος ὧν ἔπραξεν. ἡ δὲ ἀπόδειξις τοῦ μὴ εἶναι γένεσιν, ἔστιν αὕτη. τῶν παρεστώτων εἴ τις ὀφθαλμῶν ἐστέρηται, ἢ κυλλὴν * τὴν χεῖρα, ἢ χωλὸν τὸν πόδα, ἢ ἕτερόν τι περὶ σῶμα, ὃ ἐπιστροφὴν πρὸς ἴασιν πάλιν οὐκ ἔχει, καὶ παντὸς ἰατρικοῦ ἐπιτηδεύματος ἐκτός ἐστιν· ὃν οὐδὲ ἀστρολόγοι ἰᾶσθαι ἐπαγγέλλονται· ὅτι μηδὲ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αἰῶνος τοιοῦτόν τι γέγονεν· ἐγὼ δὲ θεοῦ δεηθεὶς, τὴν ἴασιν παρέξω· ὅπερ ἐκ γενέσεως κατόρθωσιν τὸ τοιοῦτο οὐδέποτε λαβεῖν ἠδυνήθη. τούτου οὕτως γινομένου, οὐχ ἁμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργήσαντα θεὸν βλασφημοῦντες; καὶ ὁ γέρων ἀπεκρίνατο· βλασφημεῖν γάρ ἐστι, τὸ λέγειν γενέσει ὑποκεῖσθαι τὰ πάντα; κἀγὼ ἀπεκρινάμην· καὶ πάνυ. αἱ γὰρ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσέλγειαι, ἐξ ἀστέρων γίνονται· οἱ δὲ ἀστέρες ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ θεοῦ ἐτάχθησαν, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεστικοὶ γένωνται· αἱ πάντων ἁμαρτίαι εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται, τὸν τὴν γένεσιν θέντα ἐν τοῖς ἄστροις.

* Adde ἔχει ex Epit.

Καὶ ὁ γέρων ἀπεκρίνατο· ἀληθῶς μεγάλως ἔφης· ἀλλὰ πάσῃ σου τῇ ἀπαραβλήτῳ ἀποδείξει ἡ ἐμὴ ἐμποδίζει συνείδησις. ἐγὼ γὰρ ἀστρολόγος ὢν, καὶ Ῥώμην πρῶτον οἰκήσας, φιλωθείς τινι πρὸς γένους ὄντι Καίσαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβίου τὴν γένεσιν ἠπιστάμην, καὶ ἱστορήσας ἀκολούθως τῇ γενέσει αὐτῶν τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας ἔργῳ, οὐ λόγῳ πεισθῆναι δύναμαι. ἦν γὰρ τῆς γυναικὸς αὐτῆς τὸ διάθεμα, τὸ ποιοῦν μοιχάδας, ἰδίων δούλων ἐρώσας, καὶ ἐπὶ ξένης ἐν ὕδασι θνησκούσας· ὃ καὶ οὕτω γέγονεν. ἐρασθεῖσα γὰρ τοῦ ἰδίου δούλου, καὶ μὴ φέρουσα τὸν ψόγον, φυγοῦσα σὺν αὐτῷ, ἐν ἀλλοδαπῇ ὁρμήσασα, καὶ κοινωνήσασα αὐτῷ, θαλάσσῃ διεφθάρη.

Συνιστᾷ γένεσιν ὁ γέρων διηγούμενος τὰ περὶ Νικήτου τε καὶ Ἀκύλα καὶ Κλήμεντος. καὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν Ματτιδίας. καὶ περὶ ἑαυτοῦ.

Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· πῶς γινώσκεις ὅτι ἡ φυγοῦσα, ἐν ἀλλοδαπῇ γενομένη τὸν δοῦλον ἐγήματο, καὶ γήμασα ἐτελεύτησεν; καὶ ὁ γέρων· ἀσφαλῶς οἶδα, μάλιστα οὐκ ὅτι ἐγήματο, ὁπότε οὐδὲ ὅτι ἤρα ἐγίνωσκον· ἀλλὰ μετὰ τὴν αὐτῆς ἀπαλλαγὴν, ὁ ἀδελφὸς ὁ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐμοὶ διηγήσατο πάντα τὰ κατὰ τὸν αὐτῆς ἔρωτα· καὶ ὡς σεμνὸς ὢν, ὅτι δὴ ὁ ἀδελφὸς, οὐκ ἐβουλήθη μιᾶναι κοίτην· καὶ πῶς βουλομένη, καὶ αἰδουμένη αὐτὸν καὶ τὸν ψόγον ἡ τάλαινα· οὐκ ἔστιν γὰρ αὐτὴν μέμψασθαι, ὅτι ἐκ γενέσεως ταῦτα ποιεῖν καὶ πάσχειν ἠναγκάζετο· ὄνειρον εἴτε ἀληθῆ, εἴτε ψευδῆ ἐπλάσατο οὐκ ἔχω λέγειν· ἔλεγε γὰρ αὐτὴν εἰρηκέναι, ὡς ὅτι ἐν ὁράματι ἐπιστάς τις ἐκέλευσέν μοι ἅμα τέκνοις ἐξ αὐτῆς τῆς Ῥωμαίων ἐκβῆναι πόλεως· ὁ δὲ ἀνὴρ σώζεσθαι αὐτὴν σὺν τοῖς υἱοῖς ποθῶν, αὐτίκα αὐτοὺς παιδευθησομένους εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξέπεμψεν σὺν τῇ μητρὶ καὶ δούλοις· τρίτον δὲ νεώτερον υἱὸν ἔχων ἔσχεν παρ' αὐτῷ, ὡς δὴ τοῦ χρηματίσαντος κατ' ὄναρ, συνεῖναι αὐτὸν αὐτῷ ἐπιτρέψαντος. πολλοῦ δὲ χρόνου διελθόντος, οὐκ ἔλαβεν γράμματα παρ' αὐτῆς· αὐτὸς πολλάκις πέμψας εἰς Ἀθήνας, ἐμὲ παραλαβὼν ὡς πάντων αὐτῷ γνησιώτερον ὄντα, ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐπέβη. πολλὰ μὲν οὖν αὐτῷ καὶ κατὰ τὴν ἀποδημίαν συνέκαμον προθύμως, μεμνημένος ὅτι τῆς πάλαι αὐτοῦ εὐδαιμονίας κοινωνόν με πάντων εἶχεν. ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς φίλους * ἀγαπῶντα. καὶ δὴ ἀπεπλεύσαμεν αὐτῆς Ῥώμης, καὶ οὕτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας μέρη ἐγενόμεθα, εἰς Σελεύκειαν προσβαλόμεθα. καὶ οὕτως ἐκβάντων ἡμῶν τοῦ πλοίου, μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἀθυμῶν ἐτελεύτησεν· ἐγὼ δὲ ἐν-

* ἀγαπῶντα Ex Epit.

89. Κ[illegible].] Idem interſerit γάρ. Et in E. ἔχει. COT.

90. Ha.

ἐνταῦθα ἐλθὼν, ἐμαυτὸν ἀποδοὺς, τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἐκ τότε μέχρι τοῦ δεῦρο πορίζω τροφάς.

Ταῦτα δὲ γέροντος εἰπόντος, συνεῖδα ὅτι ὃν ἔλεγεν τεθνάναι γέροντα, αὐτὸς ἦν, ἐξ ὧν ἔλεγεν, ὁ ὑμέτερος πατήρ. οὐκ ἐβουλήθην οὖν τὰ καθ' ὑμᾶς αὐτῷ συγκαταβαλεῖν, μέχρις ἂν ὑμῖν προσανάθωμαι. πλὴν τὰ τῆς τοῦ ξενίαν αὐτοῦ καταμαθὼν, καὶ τὴν ἐμὴν μηνύσας, ἀκριβείας ἕνεκα, τοῦτο μόνον ἐπυθόμην, τί ὄνομα τῷ γέροντι· ὁ δὲ ἔφη, Φαῦστος· τί δὲ τοῖς διδύμοις υἱοῖς· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Φαυστῖνος καὶ Φαυστινιανός· τί δὲ τῷ τρίτῳ υἱῷ· ὁ δὲ εἶπεν, Κλήμης· τί δὲ τῇ τούτων μητρὶ ὄνομα· ὁ δὲ ἔφη, Ματτιδία. ὑπὸ συμπαθείας οὖν ἐγὼ σύνδακρυς γενόμενος, ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μετὰ τὴν ἁλῶν κοινωνίαν ταῦτα προσανάθωμαι ὑμῖν. πρὸ δὲ τοῦ ἁλῶν μεταλαβεῖν, εἰπεῖν ὑμῖν οὐκ ἐβουλήθην, μή πως ὑπὸ λύπης νικηθέντες, ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρᾳ πενθοῦντες διαπελέσητε, ὁπότε καὶ ἄγγελοι χαίρουσιν. ταῦτα δὲ Πέτρου λέγοντος, ἐδακρύομεν οἱ πάντες, μετὰ τῆς μητρός· ὁ δὲ δακρύοντας ἡμᾶς ἰδὼν, ἔφη· νῦν ἕκαστος ὑμῶν φόβῳ τῷ πρὸς τὸν θεὸν γενναίως φερέτω τὰ λεχθέντα. οὐ γὰρ δὴ σήμερον ὑμῖν ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὡς ὑμεῖς στοχαζόμενοι εἰρήκατε.

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα, βοῶσα ἔφη· * οἴμμοι ἄνερ, ἡμᾶς ἀγαπῶν, περὶ ἡμῶν ἐτελεύτησας, ἡμεῖς δὲ ζῶντες φῶς ὁρῶμεν, καὶ τροφῆς μεταλαμβάνομεν. ἔτι δὲ τῆς μιᾶς ταύτης ὀλολυγῆς πεπαυμένης, ἰδοὺ ὁ γέρων εἰσῄει· καὶ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν τῆς κραυγῆς τὴν αἰτίαν πυνθάνεσθαι, ὡς τὴν γυναῖκα ἐμβλέψας ἔφη· * οἴμμοι τί θέλει τοῦτο εἶναι; τίνα ὁρῶ; προσελθὼν δὲ καὶ ἀκριβέστερον ἐνιδὼν, καὶ ὀφθεὶς, περιεπλέκετο. οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς αἰφνιδίου διεφαίνοντο ἀμφότεροι, καὶ λαλεῖν ἀλλήλοις βουλόμενοι, ἀφασίᾳ συσχεθέντες, καὶ τῆς ἀπλήστου χαρᾶς οὐκ ἐδύναντο κρατεῖν. πλὴν μετ' οὐ πολὺ ἡ μὲν μήτηρ· ἔχω σε Φαῦστε, τὸν κατὰ πάντα μοι γλυκύτατον. πῶς ἄρα ζῇς, ὃν ὡς τεθνεῶτα μικρῷ τάχιον ἠκούσαμεν; πλὴν οὗτοί εἰσιν ἡμῶν υἱοί, Φαυστῖνος, Φαυστινιανὸς, καὶ Κλήμης, ταῦτα εἰπούσης, ἡμεῖς οἱ τρεῖς περιπεσόντες αὐτῷ, καὶ καταφιλοῦντες, ἀμαυρῶς πως τὴν μορφὴν αὐτοῦ ἀνεφερόμεθα.

Ταῦτα βλέπων ὁ Πέτρος ἔφη· σὺ εἶ Φαῦστος, ὁ ταύτης ἀνὴρ, καὶ τῶν αὐτῆς παίδων πατήρ; ὁ δὲ ἔφη· ἐγώ εἰμι. καὶ ὁ Πέτρος· πῶς οὖν μοι τὰ σεαυτοῦ, ὡς περὶ ἄλλου διηγούμενος, πόνους εἰπὼν καὶ λύπην καὶ τάφον; καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· πρὸς γένους ὑπάρχων Καίσαρος, καὶ περίφημος μὴ θέλων γνωσθῆναι, ὡς ἄλλου τινὸς τὴν ἐξήγησιν * ἀνατυπωσάμενος, ἵνα αὐτὸς ὅστις εἰμὶ μὴ νοηθῶ. ᾔδειν γὰρ ὅτι εἰ ἀναγνωρισμὸς γένωμαι, οἱ τοῦ τόπου ἡγούμενοι ἀκούσαντες, ἀνακαλέσαντες, Καίσαρι κεχαρισμένα ποιοῦντες, τὴν τοῦ βίου μοι εὐδαιμονίαν περιθήσουσιν· ὅπερ ἀπεταξάμην. οὐ γὰρ ἠδυνάμην περὶ τῶν ἐμοὶ ἠγαπημένων τὰ μέγιστα ὡς περὶ θανόντων κρίνας, πρὸς τὴν τοῦ βίου τρυφὴν ἑαυτὸν ἀποδιδόναι.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ταῦτα μὲν ἐποίησας ὡς ἐβουλεύσω. περὶ δὲ γενέσεως ἄρα ψευδόμενος διισχυρίζου, ἢ ὡς ἀληθεύων ἐβεβαίους; καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· οὐ ψεύσομαι πρὸς σέ· ἀληθῶς ὡς οὔσης γενέσεως ἐβεβαίουν. εἰμὶ γὰρ οὐκ ἀμύητος τοῦ θεωρήματος· πλὴν συνῆν μοί τις ἀστρολόγων ἄριστος ἀνὴρ Αἰγύπτιος, Ἀννουβίων ὀνόματι· ὅς τις ἐν ταῖς ἀποδημίαις κατ' ἀρχάς μοι φιλωθεὶς, τὸν τῆς ἐμῆς συμβίου μετὰ τῶν τέκνων θάνατον ἐδήλου. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· αὐτῷ ἔργῳ πέπεισαι, ὅτι * συνέστηκεν τὰ τῆς γενέσεως; καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· ἀνάγκη με πάντα τὰ ὑποπίπτοντά μου εἰς τὸν νοῦν, ἐκτίθεσθαί σοι· ἵνα πρὸς αὐτὰ ἀκούων, μανθάνειν ἔχω, * πῶς δὲ τούτου * ἔλεγχος. ἀλλὰ καὶ πολλὰ πταίοντας οἶδα τοὺς ἀστρολόγους, πολλὰ δὲ καὶ ἀληθεύοντας. ὑποπτεύω οὖν μήπως ἃ μὲν ἀπε-

* οἴμοι Epit.

Ἀναγνωρισμὸς τοῦ γέροντος, καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ τῶν τέκνων.

* οἴμοι Epit.

* ἀνετυπωσάμην. Epit.

* add. οὐ h. Epit.

Τοῦ γέροντος περὶ τῶν πλανωμάτων τῶν ἀστρολόγων.

* f. τοὺς δὲ ἐλέγχους.

locans, victum ab eo tempore ad hunc uſque diem manibus comparo.

VIII. His à ſene dictis; intellexi ex oratione ejus, ſenem quem obiiſſe dixerat, ipſum eſſe patrem veſtrum. Nolui ergo de veſtris rebus cum eo ſermonem conſerre, donec communicâſſem vobiſcum. Niſi quòd ubi hoſpitium ejus didiciſſem, meumque indicâſſem, explorandi cauſâ, hoc tantùm percontatus ſum, quod eſſet ſeni nomen; illa autem, *Fauſtus*, inquit; item quod nomen geminis filiis; ille verò reſpondit, *Fauſtinus & Fauſtinianus*; & quodnam tertio filio; at ille dixit, *Clemens*; denique quo uomine vocaretur eorum mater; & ait, *Matthidia*. Ego igitur ex miſeratione collacrymans, dimiſsâ turbâ, veni ad vos, ut poſt cibi communem perceptionem hæc vobiſcum communicarem. Porrò ante cibum ſumptum nolui narrare; ue fortè victi dolore, Baptiſmi diem in luctu duceretis, quando etiam Angeli efferuntur lætitiâ. Hæc Petrus cùm diceret, omnes unà cum matre lacrymis uos dedidimus. Quos ille lacrymantes videns, ait; Nunc unuſquiſque veſtrûm, pro timore erga Deum, fortiter quæ memorata ſunt ferat. Neque enim hodie vobis interiit pater, ſed jam olim, ſicut vos conjecturâ rectè factâ dixiſtis.

IX. Iſta Petro loquente, mater ferre non valens, clamavit & dixit; Hei mihi, ô vir; tu nos diligens, mori voluiſti; nos verò vivimus, & lucem aſpicimus, & capimus cibum. Nondum autem hoc uno ejulatu finito, ecce ſenex ingreditur; & ſimul atque clamoris cauſſam ſciſcitari vellet, reſpiciens ad oxorem, Hei, inquit; quidnam hoc eſt? Quam video? Accedens verò & diligentiùs aſpiciens, ac viſus, complexus eſt. Ambo autem præ gaudio repentino defecerunt exclamare niſi; & alter alteri loqui cupientes, vocem non potuerunt emittere, nec continere inexpletam lætitiam. Verùm non multò pòſt, mater quidem; Habeo te Faoſte, omni modo mihi ſuaviſſimum. Et quâ ratione vivis, de cujus morte, paullò antè audivimus? Cæterùm hi ſunt filii noſtri, Fauſtinus, Fauſtinianus, & Clemens. Quæ cùm dixiſſet, nos tres in ipſum incumbentes, eumque deoſculati, formam illius obſcurè recoluimus.

Recognitio ſenis, & uxoris, & liberorum.

X. Hæc videns Petrus, ait; Tu es Fauſtus, hujus vir, ejuſque liberorum pater? Ille verò, Ego ſum, inquit. Et Petrus: Quare ergo tua mihi, tamquam de alio enarrâſti, labores referens & dolorem & exſequias? Tum pater reſpondit; Cùm ſim ex genere Cæſaris, cúmque nollem deprehendi; de alio quodam narrationem effinxi, ut ipſe quis eſſem non intelligerer. Sciebam enim quòd ſi fuiſſem recognitus; loci præſides eo audito, ut Cæſari rem gratam facerent, me eſſent revocaturi, & vitæ felicitate circumdaturi; cui renunciaveram. Qui enim me ob mortem carorum creditam ad maxima damnaveram, non poteram vitæ deliciis indulgere.

XI. Et Petrus dixit; Hæc quidem feciſti, quemadmodum placuit. Sed de Genitura, mentienſne affirmabas, an veluti verum dicens aſſerebas? Reſpondit pater; Non mentiar apud te. Tamquam verè ſit Geneſis, confirmabam. Non enim rudis ſum in myſteriis hujus diſciplinæ: ſed & mecum verſatus eſt quidam Aſtrologus, vir præſtantiſſimus, Ægyptius, nomine Anubion; qui in peregrinationibus, ab initio mihi amicus effectus, uxoris meæ ac liberorum mortem indicavit. Dixit Petrus; Numquid re ipſa perſuaſum habes, Geneſim non conſiſtere? Pater reſpondit; Neceſſe eſt ut omnia quæ mentem meam ſubeunt, tibi exponam; quò ad ea audiens, poſſim diſcere, etiam iſtius rei argumenta. Sed enim animadverti errare in multis Aſtrologos, in multis etiam verè loqui. Suſpicor igitur eos fortè, in iis quæ ex-

Senis, de erroribus Aſtrologorum.

explorata habent, verè dicere; in iis autem in quibus errant, id ignorantiâ pati: quare conjecto, conſtare quidem Diſciplinam; illos autem per ſolam inſcitiam falſa prædicare, eò quòd non omnes poſſint de omnibus habere ſcientiam. Et Petrus dixit; Cave ne cùm verum proferunt, caſu aſſequantur, & non tamquam certò ſcientes dicant. Omnino enim neceſſe eſt, ex multis dictis evenire nonnulla. Tum ſenex ait; Quâ ergo ratione certitudo hac in re eſſe poteſt; an conſtet Geneſis, nec ne?

XII. Cùm igitur uterque taceret, ego dixi; Quia Mathematicas diſciplinas penitus novi; dominus autem & pater non item; lubens, ſi ipſe Anubion adeſſet, coram patre diſputationem haberem. Ita quippe res palàm venire poſſet, dum artis peritus adversùs ejuſdem artis hominem quæſtionem agitaret. Reſpondit pater; Ubi ergo poteſt cum Anubione congreſſus & colloquium haberi? Et Petrus ait; Antiochiæ: ibi enim audio eſſe Simonem magum; quem Anubion aſſectatus, non deſerit. Quando ergo illic fuerimus, ſi eos nanciſcamur, diſceptatio fieri poterit. Et poſtquam de multis diſſeruimus, propter recognitionem læti, & Deo gratias agentes; nocte ſuperveniente, ad ſomnum nos contulimus.

βῶσιν, ἀληθεύουσιν· ἃ δὲ πλανῶσιν, ἀμαθίᾳ πταίουσιν· ὡς ὑπονοῶ μοι, τὸ μὲν μάθημα συνεστάναι· αὐτοὺς δὲ δι' ἀμαθίαν ψεύδεσθαι μόνον, διὰ τὸ μὴ πάντας περὶ πάντων ἀκριβοῦν δύνασθαι. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἀπέχει, μή πως περὶ ὧν ἀληθεύουσιν, ἐπιτυγχάνουσιν, καὶ οὐχὶ ἀκριβοῦντες λέγουσιν. ἀνάγκη γὰρ πᾶσαν ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων ἀποβαίνειν τινά. καὶ ὁ γέρων ἔφη· πῶς οὖν ἐστὶν περὶ τούτου πληροφορηθῆναι, τὸ εἰ συνέστηκεν τὸ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ οὔ;

Ἀμφοτέρων οὖν σιωπώντων, ἔφην ἐγώ· ἐπειδὴ τὸ μάθημα ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, ὁ δὲ κύριος καὶ ὁ πατὴρ οὐχ οὕτως, ἤθελον εἰ αὐτὸς Ἀννούβιον παρεῖναι, ἐπὶ δὲ πατρὸς ἐπιχειρήσω λόγον. οὕτω γὰρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φανερὸν ἐλθεῖν ἠδύνατο, τεχνίτου πρὸς ὁμότεχνον τὴν ζήτησιν ἐσχηκότος. καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· ποῦ οὖν δυνατόν ἐστιν Ἀννουβίωνι συντυχεῖν; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ἐν Ἀντιοχείᾳ· ἐκεῖ γὰρ μανθάνω Σίμωνα τὸν μάγον ὄντα, ᾧ Ἀννούβιον παρεπόμενος, ἀχώριστός ἐστιν. εἰ ἂν οὖν ἐκεῖ γενώμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτούς, ἡ ζήτησις γενέσθαι δύναται. καὶ ὅμως πολλὰ διαλεχθέντες, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρέντες, καὶ θεῷ εὐχαριστήσαντες, ἑσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτράπημεν.

HOMILIA DECIMAQUINTA.

Epit. ſect. 122. &c.

I. EXorto autem mane, pater cum matre noſtra, tribuſque filiis ingreſſus in locum ubi erat Petrus, cùm ſalutâſſet, ſedit; deinde nos quoque, illo jubente. Ac Petrus patrem intuitus, ait; Percupio te idem ſentire quod uxor ac liberi: ut & hîc cum eis convivas; & illic, poſt animæ à corpore diſjunctionem, ſimul cum eiſdem ſis felix ac omni moleſtiâ liber. An non enim te atque illos maximè contriſtaret, ſi unà non eſſetis? Et pater; Omnino ſanè. Tum Petrus: Si ergo, hîc invicem ſeparatos eſſe, moleſtiâ afficit; quando poſt mortem erit omnino neceſſe vos non eſſe ſimul, nonne multò erit moleſtius? te quidem, qui vir ſapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi à tuis; illos verò multò magis dolere, quòd ſciant te alia ſentientem, æternum ſupplicium ob veri dogmatis negationem manere.

Exhortatio ad ſenem, ut idem ſentiat cum uxore ac liberis ſuis.

II. Et pater dixit; At non ita eſt, ô amice, ut apud Inferos puniantur animæ; quoniam anima ſimul atque à corpore diſceſſerit, in aerem diſſolvitur. Excepit Petrus; Itaque uſque dum hac de re tibi perſuadeamus, reſponde mihi: Nonne tibi videtur, te quidem qui futuras pœnas non credis, neqnaqnam dolere; illos verò qui credunt, de te neceſſariò angi? Tum pater: Rectè dicis. Petrus autem: Et quare maximo de te mœrore non eos liberabis? Religioni aſſentiens; non pudore, inquam, ſed æquitate; de iis quæ tibi à me dicuntur audiendo, & judicando utrùm ea ita habeant, nec ne. Ac ſi quidem ita eſt, ut dicimus; & hîc unà cum cariſſimis delectaberis, & illic cum eiſdem requiem conſequêris. Quòd ſi in ſermonum diſceptatione oſtenderis, quæ à nobis aſſeruntur falſam eſſe fabulam; etiam ſic præclarè facies, illos idem tecum ſentientes accipiens; efficieſque ut deſiſtant vanâ ſpe inniti, & liberabis falſis terroribus.

III. Et Pater: Multa mihi videris dicere rationi conſentanea. Tum Petrus, Effare ergo, inquit, quid te contineat, ne ad noſtram venias fidem? Ut circa illud incipiamus loqui. Multa quippe ſunt quæ retinent: fideles quidem, occupationes mer-

Ο'ΜΙΛΙ'Α ΙΕ'.

Ὄρθρου δὲ γενομένου, ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς ἡμῶν καὶ τῶν τριῶν υἱῶν εἰσελθὼν ἔνθα ὁ Πέτρος ἦν, προσαγορεύσας ἐκαθέσθη ἔπειτα καὶ ἡμᾶς, αὐτοῦ κελεύσαντος. καὶ ὁ Πέτρος τῷ πατρὶ προσεμβλέψας ἔφη· οἶδά σε ὁμόφρονα γενέσθαι γυναικὶ καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα ὁμοδίαιτος ᾖς, κἀκεῖ μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, συνεῖναι ἄλυπος ἔσεσθαι. ἢ γὰρ οὐ τὸ μέγα σε λυπεῖ καὶ αὐτούς, τὸ μὴ ἀλλήλοις συνεῖναι; καὶ ὁ πατήρ· καὶ πάνυ γε. καὶ ὁ Πέτρος· εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως ὀφειλόμενον ὑμῖν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσῳ γε μᾶλλον οὐ λυπήσει; σὲ μὲν ἄνδρα σοφὸν ὄντα, τῷ τῆς γνώμης λόγῳ σε τῶν σῶν κεχωρίσθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον ὀδυνᾶσθαι, τῷ εἰδέναι, ὅτι σε ἄλλα φρονοῦντα αἰώνιος μένει κόλασις, ῥητοῦ δόγματος ἀποφάσει.

Παραίνεσις πρὸς τὸν γέροντα ὁμόφρονα γενέσθαι τῇ γυναικὶ καὶ τέκνοις.

Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· ἀλλ' οὐκ ἔστιν, ὦ φίλτατε, τὸ ἐν ᾅδου ψυχὰς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἅμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος, εἰς ἀέρα λυομένης. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· μέχρις οὖν ἔτι ἂν περὶ τούτου πείσομαί σε, ἀπόκριναί μοι· οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μὴ λυπεῖσθαι, ἐκείνους δὲ πεπεισμένους ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνιᾶσθαι; καὶ ὁ πατήρ· ἀκολούθως λέγεις. καὶ ὁ Πέτρος· διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης; τῇ θρησκείᾳ συνθέμενος, οὐ δυσωπίᾳ λόγου, ἀλλ' εὐγνωμοσύνῃ, περὶ τῶν λεγομένων σοι ὑπ' ἐμοῦ ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἢ οὔ. καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ὧδε συναπολαύσεις τοῖς φιλτάτοις, κἀκεῖ συναναπαύσῃ· εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων σκέψει δείξῃς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα μῦθόν τινα ψευδῆ εἶναι, καὶ οὕτως καλῶς ποιήσεις, αὐτοὺς ὁμογνώμονάς σοι εἰληφώς, καὶ τὰς κενὰς ἐλπίδας ἐκπροΐεσθαι πείσεις, καὶ ψευδῶν φόβων ἀπαλλάξας.

[90] Καὶ ὁ πατήρ· πολλὰ φαίνῃ μοι εὔλογα λέγειν. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· τί οὖν ἐστὶ τὸ κρατοῦν σε * εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν ἐλθεῖν, * λέγε, ἵνα εἰς αὐτὸ λέγειν ἀρξώμεθα. πολλὰ γάρ ἐστι τὰ κρατοῦντα· τοὺς μὲν πεπεισμένους, ἀσχολίαι ἐμπορικαί

* Al. inſer. γνώ

* al. οὐδὲ γὰρ ἐν πολλαῖς ... μοῦ γνώ

90. Habes varias lectiones duorum MSS. Regiæ Bibliothecæ, 148. & 804. qui continent Vitam Clementis ſive Clementinam Epitomen, ſed editâ longiorem ex Clementinorum laciniis. Ibid

91. Ἐν-

μῶν, πραγμάτων, γεωργιῶν, φροντίδων, καὶ τῶν ὁμοίων· ἀπίστους δὲ, ἀφ' ὧν εἶ καὶ σὺ, ὑπολήψεις δὲ νομίζειν, ἢ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας εἶναι, * ἢ τὸ γενέσει τὰ πάντα ὑποκεῖσθαι, ἢ * αὐτοματισμῷ, ἢ τὰς ψυχὰς θνητὰς, ἢ καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον ψευδῆ, ὡς οὐκ οὔσης προνοίας.

Ἐγὼ δὲ προνοίᾳ θεοῦ τὰ πάντα διοικεῖσθαι ἐκ τῶν περὶ σὲ * λεγομένων εἶναι λέγω, ποιῶ ὅτι ἔπεσεν τοῦ διαχωρισθῆναί σου τὰ καὶ τῶν σῶν γενέσθαι. * ἐπεὶ γὰρ σοὶ καὶ * ὄντες, ἴσως ἂν τοῦ τῆς θεοσεβείας λόγου οὐκ ἂν ἐπιτυχόντες, * ᾠκονομήθη σὺν μητρὶ * ἡ ἀποδημία, καὶ * ναυαγία, καὶ θανάτου ὑπόνοια, * καὶ * ἀπεμπολία· ἔτι τε καὶ ἐκπαιδευθῆναι αὐτοὺς τὰ Ἑλλήνων * καὶ ἄθεα δόγματα, ἵνα μᾶλλον ὡς εἰδότες ταῦτα ἀνασκευάζειν δυνατοὶ ὦσιν· ἐπὶ τούτοις τὸ φιλῆσαι τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, καὶ ἐμοὶ ἑνωθῆναι * δυνηθῆναι, πρὸς τὸ * συλλαβέσθαι μοι τῷ κηρύγματι· * οὐκ ἔτι μὴν συνελθεῖν καὶ τὸν ἀδελφὸν Κλήμεντα, καὶ οὕτως τὴν μητέρα ἐπιγνωσθῆναι, καὶ ὑπὸ θεραπείας * τῆς * θεότητος πληροφορηθῆναι· καὶ μετ' οὐ πολὺ εὐθὺς τὰ δίδυμα τέκνα ἐπιγνωσθέντα καὶ ἐπιγνόντα καὶ * τῆς ἄλλης ἡμέρας σοι συντυχεῖν, καὶ τοὺς σοὺς ἀπολαβεῖν. τοσαύτην οὖν τυχοῦσαν ἁρμονίαν συντυχοῦσαν συνδεσμοῦσαν εἰς ἕνα γνώμης σκοπὸν, οὐκ οἶμαι ἀπρονόητον εἶναι.

Καὶ ὁ πατὴρ τῷ Πέτρῳ ἤρξατο λέγειν· μὴ νομίζε, φίλτατέ μοι Πέτρε, ἐν ἐννοίᾳ μὴ ἔχειν περὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ κηρυσσομένου λόγου. πέρυσι γοῦν ταύτης τῆς παρῳχηκυίας νυκτὸς πολλὰ τοῦ Κλήμεντος προτρεπομένου με τῇ ὑπὸ σοῦ κηρυσσομένῃ ἀληθείᾳ,* ἀπεκρινάμην· τί γὰρ καινότερον ἐντέλλεσθαι δύναταί τις παρ' ὃ οἱ ἀρχαῖοι παρῄνεσαν; ὁ δὲ ἠρέμα γελάσας, ἔφη· πολλὴ διαφορὰ, πάτερ, μεταξὺ * θεοσεβείας λόγου, καὶ τοῦ τῆς φιλοσοφίας. ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν ἔχει * ἐκ προφητείας· ὁ δὲ τῆς φιλοσοφίας, καλλιλογίας περιέχων, ἐκ στοχασμῶν δοκεῖ προσάγειν τὰς ἀποδείξεις. καὶ ὅμως ταῦτα εἰπὼν, δόγματος χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας μοι ἐξέθετο λόγον, ὅνπερ αὐτῷ ὑφηγήσω, ὃς ἀδικώτατός μοι μᾶλλον ἐφαίνετο. καὶ τὸ πῶς, ἐρῶ. δίκαιον ἔφασκεν εἶναι καὶ τῷ τύπτοντι αὐτοῦ τὴν σιαγόνα, παρατιθέναι καὶ τὴν ἑτέραν· καὶ τῷ αἴροντι αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον, προσδιδόναι καὶ τὸ μαφόριον· ἀγγαρεύοντι δὲ μίλιον, συναπέρχεσθαι δύο· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ἐνόμισας ἄδικον ὃ τι δικαιότατόν ἐστι. εἰ σοι φίλον ἐστὶν, ἄκουσον. καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· πάνυ μοι φίλον. καὶ ὁ Πέτρος· οὐ δοκεῖ σοι, δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων, καὶ διῃρημένας τὰς χώρας ἐχόντων, εἴ τις ἐκ τῶν τοῦ ἑνὸς ὑπηκόων ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρᾳ φωραθείη, καὶ διὰ τοῦτο θανάτου ὀφειλὸς, ἐὰν ῥαπίσματι καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῇ, εἰ φαίνεταί μοι ὁ ἀπολύσας φιλάνθρωπος εἶναι; καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· καὶ πάνυ. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· τί δὲ εἰ καὶ ἴδιόν τινος αὐτὸς οὗτος ἀφέληται, ἢ καὶ ἄλλο τι, ἐπὶ τούτῳ συλληφθεὶς, ἐὰν διπλάσιον δῷ, τετραπλάσιον ὀφειλὼς, καὶ τὸ θανεῖν, ὡς ἐν τοῖς τοῦ ἐναντίου ἁλοὺς ὅροις· οὐ δοκεῖ σοι ὅτι ὁ λαβὼν τὸ διπλάσιον, καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας, φιλάνθρωπος τυγχάνει; καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· φαίνεται. καὶ ὁ Πέτρος· τί δὲ οὐ χρὴ τὸν * ἑτέρου βασιλείᾳ ὄντα, καὶ ταύτην πονηροῦ τινὸς ἐχθροῦ, διὰ ζῆν χάριν πάντας κολακεύειν, καὶ ἀγγαρεύουσιν ἐπὶ πλεῖον ὑπείκειν, μὴ προσαγορεύοντας προσαγορεύειν, ἐχθροὺς διαλλάσσειν, ὀργιζομένοις μὴ φιλονεικεῖν, τὰ ἑαυτοῦ ἀδεῶς παντὶ αἰτοῦντι παρέχειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα; καὶ ὁ πατήρ· πάντα μᾶλλον εὐλόγως ὑποστῇ, ἅπερ τούτων τὸ ζῆν προκρίνει.

Καὶ ὁ Πέτρος· οὐκ οὖν οὓς ἀδικεῖσθαι ἔλεγες, αὐτοὶ παρορισταὶ τυγχάνουσιν, καθὸ ἐν ἑτέρου εἰσὶν βασιλείᾳ; καὶ τοσοῦτον πλεονέκται εἰσὶν, ὅσον κεκτημένοι εἰσὶν οἱ ἀδικεῖν νομιζόμενοι· τοσαῦτα ἑκάστῳ τῷ ἐξ ἐναντίας ὄντι χαρίζοντι, ὅσα ἂν αὐτοὶ ἔχων·

Margin notes (Greek column): * Al. ἀποπλάνησιν πιαάτων· ἀπίστοις, ὡς καὶ σὺ ὑπολαμβάνουσι. καὶ γὰρ ἢ θεοὺς — * Al. add. λόγων — * Al. αὐτοματισμῷ — Ἀπόδειξις τῆς προνοίας εἶναι ἐπὶ πάντων. — * Al. γεγονότων. καὶ προσόντος — * Al. εἰ — * Al. inser. ἐνέγκαντα — * Al. præponit διὰ τοῦτο — * Al. inser. τῇ — * l. ναυαγίου. Al. ναυάγιον — * Duæ hæ voces desunt in al. f. πρώτης vel προτέρᾳ — * Deest in al. — * Deest in al. — * Al. συλλαμβάνεσθαι — * Deest in al. — * Deest in al. — * Al. τῆς ἀληθείας ἐμφαίνει — * Al. add. συντίθεσθαι — * Al. τῆς τῆς — * Al. τοῦ εἰκότος ... Ποῖος ὁ τῆς φιλανθρωπίας λόγος, καὶ πῶς ἄδικος. — * Deest in — Πέτρου πῶς οἱ ἀδικούμενοι δικαίως ἀδικοῦσι, καὶ οἱ ἀδικοῦντες ἄδικοι ἀδικοῦνται.

caturæ, rerum gerendarum, agricolturæ, ſollicitudinum, & ſimilia; incredulos verò, ex quibus tu quoque es, creditæ opiniones; vel Deos, qui revera non ſunt, exſiſtere; vel cuncta Geneſi, aut caſui temerario ſubjacere; vel animas mortales eſſe; vel & doctrinam noſtram eſſe falſam, nullâ nimirum exſiſtente Providentiâ.

IV. Ego verò, cuncta per Dei providentiam gubernari affirmo ex iis quæ de te narrata ſunt, quòd tot annos tu ac tui fuiſtis ſeparati. Quia enim ſi tecum manſiſſent, fortè non audiiſſent ſermonem veræ religionis; proviſa eſt peregrinatio cum matre, item naufragium, & mortis ſuſpicio, & venditio; præterea illos erudiri in Græcis ac impiis dogmatibus, ut meliùs tamquam periti poſſent ea evertere: ad hæc dilexiſſe pietatis doctrinam, & mihi potuiſſe adunari, ad percipiendam prædicationem meam: ſed & adhuc convenire mecum fratrem Clementem; ſicque agnoſci matrem, & recuperatâ ſanitate plenè perſuaderi de cultu Divinitatis: nec multò pòſt ſtatim geminos filios, agnitos & agnoſcentes, ſequenti quoque die tibi occurrere; teque tuos recipere. Tantam igitur, adeóque celerem cohærentiam, undique concurrentem ad unam conſilii metam, non puto abſque Providentia contigiſſe.

Demonſtratio, Providentiam eſſe de omnibus.

V. Et pater cœpit dicere Petro; Ne arbitreris, cariſſime Petre, me prædicatam à te doctrinam in mente non habere. Denique hac præteritâ nocte, cùm Clemens multis hortaretur me ad amplectendam veritatem quam prædicas, reſpondi; Quid enim novi præcipere quis poteſt, præter id quod Antiqui monuerunt? At ille poſtquam leniter riſit, ait; Magnum diſcrimen eſt, Pater, inter Religionis ac Philoſophiæ ſermones. Nam ſermo veritatis, ex Prophetia demonſtratur; Philoſophiæ autem ſermo, elegantiam exhibens orationis, ex conjecturis videtur afferre demonſtrationes. Hiſque dictis, exempli gratiâ doctrinam de humanitate mihi expoſuit, * quam ei enarraveras; quæ mihi profectò maximè iniqua videbatur. Et quo modo, dicam. Æquum aiebat eſſe; & ei qui maxillam tuam percutit, alteram quoque apponere; & ei qui aufert tuum pallium, tradere & maforte; & cum eo qui ad unum milliare adigit, per duo proficiſci; atque alia ſimilia.

l. Recogn. l. 10. c. 48.

Qualis doctrina de humanitate, & quo modo iniqua.

* Hom. 12. c. 25 &c. *Luc. 6. 29. Matt. 5. 39.*

VI. Reſpondit Petrus; Atqui hoc exiſtimâſti iniquum, quod æquiſſimum eſt. Ac ſi lubet, audi. Et pater dixit; Prorſus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cùm duo reges inimici ſunt, & diviſas regiones tenent, ſi quiſpiam ex iis qui ſubjecti ſunt alteri, in alterius regione deprehendatur, ideoque mereatur mortem; at colapho, non autem capite punitus, pœnam evadat; num videtur humanus, qui veniam dedit? Et pater ait; Admodum. Dixit Petrus; Quid verò, ſi is ipſe etiam alicui proprium, vel aliud quid auferat; & in furto comprehenſus, ſi duplum det, cùm quadrupli ſit debitor; inſuperque mortis, qui nempe in adverſarii finibus captus ſit; nonne tibi videtur, humanum eſſe eum qui duplum accepit, & mortem illi remiſit? Et pater ait; Clarum eſt. Ac Petrus: Quid verò; nonne oportet, ut qui in alterius regno verſatur, idque peſſimi hoſtis; vitam conſervandi gratiâ, omnibus aduletur; & vi adigentibus, magis cedat; non ſalutantes ſalutet; inimicos, ſibi conciliet; cum iraſcentibus non contendat; ſua omni petenti præbeat audacter; & faciat quæcumque ſunt hujuſmodi? Tum pater: Cuncta potiùs meritò ſuſtinebit, ſi his vitam præfert.

VII. Et Petrus: Nonne igitur ii quos dicebas affici injuriâ, ipſi ſunt finium tranſgreſſores, in quantum verſantur in regno alterius? Et tantùm defraudatores ſunt, quantùm poſſident qui videntur facere injuriam; cùm ſinguli adverſarii tanta in-

Petri, quo modo juſti injuriâ affecti nocent, & injuſti injuriam facientes læduntur.

indulgeant, quanta eis permittunt habere. Hæc quippe ad eos pertinent, qui præſentia elegerunt. Et adeò humani ſunt, ut illis vitam donent. Atque exemplum ita quidem habet. Audi jam ipſam rem. Veritatis Propheta adveniens docuit nos, quòd omnium Creator ac Deus, duobus quibuſdam duo regna diſtribuit, bono & malo; dans malo quidem regnum hujus mundi cum lege, ita ut habeat poteſtatem injurioſos puniendi; bono autem largitus futurum perpetuum ſæculum. Unumquemque verò hominum liberum fecit, quique habeat poteſtatem ſe tradendi cui velit, aut præſenti malo, aut futuro bono. Ex quibus qui præſentia eligunt, poteſtatem habent ut divites ſint, in deliciis ac voluptatibus vitam agant, & ſimilia omnia pro viribus percipiant. Nam futurorum bonorum nullum poſſidebunt. Qui verò futurum regnum maluerunt accipere, iis non licet præſentes res, ut pote alieni regis, ſuas exiſtimare; ſi excipias dumtaxat aquam & panem; ita tamen ut cum ſudoribus ad vivendum comparentur; neque enim ultro licitum eſt mori; ſi etiam excipias unum veſtimentum; non enim permittitur nudum conſiſtere, propter cuncta perſpiciens cœlum.

I. ſuprà, Hom. 3. c. 19.

VIII. Si ergo accuratam hujus negotii rationem audire cupias; quos paullò antè dixiſti injuriâ affici, ipſi potiùs nocent. Quoniam illi quidem qui elegerunt futura, in præſentibus verſantur bonis, in multis æqualia cum aliis percipientes, nempe ipſam vitam, lucem, panem, aquam, indumentum, & alia quædam hujuſmodi. Qui verò à te putantur facere injuriam, in futuris bonis nullâ ex parte cum aliis viris degent. Et pater ad hæc reſpondit; Nunc quando perſuaſiſti mihi, eos qui injuriam faciunt, injuriam pati; eos autem qui injuriâ afficiuntur, potiùs injuriam facere; adhuc ampliùs tota res iniquiſſima mihi videtur; quoniam ii quidem qui videntur conferre injuriam, multa iis concedunt qui futura elegerunt; qui verò videntur injuriam ſuſtinere, ipſi eam inferunt; quia hominibus, qui hîc ipſis conceſſêre, non præbent illic eadem, quibus illi ipſos donârunt. Et Petrus: Neque hoc iniquum eſt; quandoquidem unuſquiſque poteſtate præditus eſt anteponendi vel præſentia, vel futura, ſive parva ſint, ſive magna. Qui proprio judicio & conſilio deligit, non afficitur injuriâ; neque, inquam, licèt parva præferat; quando & magna proſtabant. Nam ei propoſita etiam erant quæ exigua ſunt. Et pater ait; Rectè locutus es. Etenim dictum eſt à quodam inter Græcos ſapiente; *Culpa deligentium eſt, Deus culpâ caret.*

Epit. c. 126. &c.

Plato.

IX. Sed & adhuc hanc mihi enarra rationem. Memini Clementem mihi dicere, nos injurias & afflictiones ad peccatorum remiſſionem pati. Et Petrus: Rectè; ita habet. Nos enim qui futura maluimus; quæ plura poſſidemus, ſeu veſtes, ſeu cibos, ſeu potiones, ſeu alia quæpiam; peccata

Petri, quòd injurias & afflictiones ad remiſſionem peccatorum patiamur.

συγχωρῶσιν. αὐτῶν γάρ ἐστι ταῦτα τῶν τὰ παρόντα ἑλομένων. καὶ εἰς τοσοῦτο φιλάνθρωποί εἰσιν, ὡς τὸ ζῆν αὐτοῖς συγχωρεῖν. καὶ τὸ μὲν παράδειγμα οὕτως ἔχει. ἄκουε δὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. ὁ τῆς ἀληθείας προφήτης παρὼν ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς καὶ θεὸς, δυοῖν τισιν ἀπονειμάμενος βασιλείας δύο, ἀγαθῷ τε καὶ πονηρῷ, δοὺς τῷ μὲν κακῷ τοῦ παρόντος κόσμου μετὰ νόμου τὴν βασιλείαν, ὡς ἂν ἔχοι ἐξουσίαν κολάζειν τοὺς ἀδικοῦντας· τῷ δὲ ἀγαθῷ, τὸν ἐσόμενον ἀΐδιον αἰῶνα, ἕκαστον δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐλεύθερον ἐποίησεν ἔχειν τὴν ἐξουσίαν ἑαυτὸν ἀποτίμαιν ᾧ βούλεται, ἢ τῷ παρόντι κακῷ, ἢ τῷ μέλλοντι ἀγαθῷ. ὧν οἱ ἑλόμενοι τὰ παρόντα, ἐξουσίαν ἔχουσι πλουτεῖν, τρυφᾶν, ἥδεσθαι, καὶ πᾶν ὅ, τι ἂν δύνωνται. τῶν γὰρ ἐσομένων ἀγαθῶν οὐδὲν ἕξουσιν. οἱ δὲ τὰ τῆς μελλούσης βασιλείας κρίναντες λαβεῖν, τὰ ἐνταῦθα ὡς ἀλλοτρίου βασιλέως ἴδια ὄντα αὐτοῖς νομίζεσθαι οὐκ ἔξεστιν, ἢ ὕδατος μόνου καὶ ἄρτου, καὶ τούτων μετὰ ἱδρώτων πορίζομένων πρὸς τὸ ζῆν· ἐπειδὴ ἑκουσὶ ἀποθανεῖν οὐκ ἔξεστιν· ἔτι δὲ καὶ περιβολαίου ἑνός· γυμνὸν γὰρ ἑστάναι οὐκ ἐφίεται, [91] ἕνεκεν τοῦ παντὸς ὁρῶντος οὐρανοῦ.

Εἰ μὲν οὖν τὸν ἀκριβῆ τοῦ πράγματος λόγον ἀκοῦσαι θέλεις, * ὡς μικρῷ πρόσθεν ἔφησας ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ μᾶλλον ἀδικοῦσιν. ὅτι αὐτοὶ μὲν οἱ τὰ ἐσόμενα ἑλόμενοι, ἐν τοῖς παροῦσιν συνόντων τοῖς * καλοῖς, μετὰ πολλὰ τῶν ἴσων αὐτοῖς ἀπολαβόντες, αὐτοῦ τε τοῦ ζῆν, τοῦ φωτὸς, τοῦ ἄρτου, τοῦ ὕδατος, τοῦ ἱματίου, καὶ ἄλλων τοιούτων τινῶν. οἱ δὲ ἀδικεῖν ὑπὸ σοῦ νομισθέντες, τοῖς ἐσομένοις ἀγαθοῖς ἀνδράσιν οὐδὲν συμμετέχουσιν. καὶ ὁ πατὴρ πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· νῦν με ὅτι πέπεικας ὅτι οἱ ἀδικοῦντες αὐτοὶ ἀδικοῦνται· οἱ δὲ ἀδικούμενοι, μᾶλλον πλεονεκτοῦσιν· ἔτι μᾶλλον ἀδικώτατον ὅλον μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα· ὅτι οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν, πολλὰ τοῖς τὰ ἐσόμενα ἑλομένοις συγχωροῦσιν· οἱ δὲ δοκοῦντες ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ ἀδικοῦσιν, ὅτι τὰ ὅμοια οὐ παρέχουσιν ἐκεῖ τοῖς ἐνταῦθα αὐτοῖς συγκεχωρηκόσιν, ὧν αὐτοὶ αὐτοῖς συνεχώρησαν. καὶ ὁ Πέτρος· οὐδὲ τοῦτο ἄδικον, ἐπεὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχει ἕκαστος τὰ παρόντα αἱρεῖσθαι, ἢ τὰ μέλλοντα, εἴτε μικρὰ εἴη, εἴτε μεγάλα. ἰδίᾳ κρίσει καὶ βουλῇ ὁ ἑλόμενος, οὐκ ἀδικεῖται· λέγω δὲ οὐδ' ἂν τὰ μικρὰ ἕληται· ἐπεὶ προέκειτο τὰ μεγάλα. προέκειτο γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ μικρά. καὶ ὁ * πατὴρ ἔφη· ὀρθῶς ἔφης· [92] καὶ γὰρ εἴρηταί τινι Ἑλλήνων σοφῷ· Αἰτία ἑλομένων, θεὸς ἀναίτιος.

* l. ἐν
* l. πολλὰ
* Al. γέρων

Ἀλλ' ἔτι μίαν καὶ ταύτην μοι λῦσον τὸν λόγον. μέμνημαι τοῦ Κλήμεντος εἰπόντος μοι, ὅτι τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ πάθη εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν πάσχομεν. καὶ ὁ Πέτρος ὀρθῶς, ἔχει καὶ οὕτως. ἡμεῖς γὰρ οἱ ἑλόμενοι * τὰ * ἐσόμενα, [93] ὅσα κεκτήμεθα πλείονα, εἴτε ἐσθῆτα, εἴτε βρώματα, εἴτε ποτὰ, εἴτε

Πέτρος ὅτι τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ πάθη εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν πάσχομεν.

* Deeſt in al.

91. Ἕνεκεν τοῦ παντὸς ὁρῶντος οὐρανοῦ.] *Propter omnia atque omni ex parte perſpiciens cælum.* COT.

92. Καὶ γὰρ εἴρηταί τινι Ἑλλήνων σοφῷ· αἰτία ἑλομένων, θεὸς ἀναίτιος.] Pari modo apud Lucianum de mercede conductis, in fine; μέμνησο δὲ τοῦ σοφοῦ λέγοντος, ὡς θεὸς ἀναίτιος, αἰτία δὲ ἑλομένου. Et ut cujuſdam veterum profertur in Pſeudo-Origenis Commentario ad Job cap. 38 verſ 7. Scripſit Plato lib. 10. de Republica paullò ante finem; αἰτία ἑλομένου, θεὸς ἀναίτιος. ſicque citatur à Juſtino Martyre Apolog. 2. p. 81. Clemente Alexandrino Strom. 5. p. 615. ac Theodoreto de Evangelica veritate ex Græca ſeu Gentili Philoſophia Serm. 6. Suis verò cum verbis miſcet Clemens laudatus Pædagogi 1. cap. 8. necnon Euſebius Præparat. Evangel. lib. 6. cap. 250. & Adversùs Hieroclem p. 542. 544. Denique Gregorii Nazianzeni eò alludentis locus eſt Invectivâ primâ contra Julianum p. 68. ἀναίτιον γὰρ τοῦ κακοῦ γενέσθαι τὸ θεῖον, ἀγαθὸν τῇ φύσει ὑπάρχον καὶ τῆς προαιρέσεως τὴν αἰτίαν. Juſta itaque cenſura Ammonii Hermiæ Commentarius in librum Ariſtotelis de Interpretatione; καθάπερ ὁ ἀπολογούμενος παρ' Ὁμήρῳ λέγει

Ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι,
Ἀλλὰ Ζεὺς, καὶ Μοῖρα, καὶ ἠεροφοῖτις Ἐριννύς. Ibid.

93. Ἃ κεκτήμεθα πλείονα &c.] Duriuſculè ſunt hæc adverſus divitias dicta: unde à Metaphraſte molliuntur Epitomes cap. 127. Certè apud Epiphanium Hæreſi 30. cap. 17. Ebionæi gloriantur ſe eſſe ac vocari πτωχοί. Inveni autem uſurpatum comma verborum iſtorum in Vita Nili junioris, quam Romæ edendam curavit Matthæus Caryophilus, p. 142. hoc pacto; μάθετε ἀδελφοὶ τοῦτο, ὅτι ὅσα τῶν περισσῶν ἀπεκδέχονται παρὰ, ἁμαρτήματα ἑαυτῶν ἀφαιρεῖται. Ibid.

94. Τοῦ.

εἴτε ἄλλα τινά, ἁμαρτίας κεκτήμεθα, διὰ τὸ δεῖν μηδὲν ἔχειν, ὡς μικρῷ πρόσθεν ἐδήλου ὁ λόγος. πᾶσι τὰ κτήματα, ἁμαρτήματα. ἡ τούτων ὅπως ποτὲ στέρησις, ἁμαρτιῶν ἐστιν ἀφαίρεσις. καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· ἀκολούθως ἔχει, καθὼς δύο διεῖλας ὅρους τῶν δύο βασιλειῶν, τὰ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ὄντων αἱρεῖσθαι ὃ βούλεται. τὸ δὲ κατὰ πάντων ἆρα δικαίως πάσχομεν; καὶ ὁ Πέτρος· δικαιότατα. ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν σωζομένων ὅρος ἐστίν, ὡς ἔφην, τὸ μηδενὶ μηδὲν ὑπάρχειν· ὑπάρχει δὲ πολλὰ πολλοῖς κτήματα, καὶ τὰ ἄλλως ἁμαρτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγεται τὰ πάθη τοῖς μὴ εἰλικρινῶς πολιτευομένοις. ἵνα διὰ τὸ ποσῶς φιλόθεον, προσκαίροις τιμωρίαις, αἰωνίαν σωθῶσιν κολάσεων.

Περὶ τῶν ὅρων τῶν δύο βασιλειῶν, καὶ τῶν ἐφ' ἑκάτερον.

Καὶ ὁ πατήρ· τί δή, οὐ πολλοὺς ἀσεβεῖς ὁρῶμεν πένητας; ἆρα οὖν τοῦτο καὶ οὗτοι τῶν σωζομένων εἰσί; καὶ ὁ Πέτρος· οὐ πάντως· οὐ γὰρ ἀποδεκτὴ ἡ τοῦ πένητος πενία, ἐὰν * ὀρέγεται ὧν οὐ * χρή. ὥστε τινὲς τῇ προαιρέσει πλουτοῦσιν χρήμασιν, καὶ ὡς πλεονεκτῶν ἐπιθυμοῦντες τιμωροῦνται. ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ πένητα εἶναί τινα, πάντως δίκαιός ἐστιν. δύναται γὰρ πτωχὸς μὲν τοῖς χρήμασιν εἶναι, ἐπιθυμεῖν δέ, ἢ καὶ πράττειν ὃ προηγουμένως οὐ χρή. ἢ γὰρ εἴδωλα σέβει, ἢ βλασφημεῖ, ἢ πορνεύει, ἢ ἀδιαφόρως ζῇ, ἢ ἐπιορκεῖ, ἢ ψευδόμενος, ἢ ἄπιστος βιοῖ. πλὴν ὁ διδάσκαλος ἡμῶν πιστοὺς πένητας ἐμακάρισεν· καὶ αὐτοὺς οὐχ ὡς παρεσχηκότας τι· οὐδὲ γὰρ εἶχον· ἀλλ' ὅτι μηδὲν ἁμαρτάνοντες, ἐπὶ μόνῳ τῷ τὰ ἐλεημοσύνης μὴ ποιεῖν διὰ τὸ μὴ ἔχειν, κατακριθήσονται οὐκ ἔχοντες. καὶ ὁ πατήρ· ἀληθῶς πάνυ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ὀρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται· διὸ καὶ προῄρημαι ὡρμημένῳ τῇ τάξει παντὸς ἐπακοῦσαι τοῦ λόγου.

* Al. ὀρέγηται.
* Al. χρῆ· δεᾶ,

Καὶ ὁ Πέτρος· οἰκεῖον οὖν λοιπὸν σπεύδοντί σοι τὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν θρησκείαν μαθεῖν, ὀφείλω τῇ τάξει τὸν λόγον ἐκθεῖναι ἀπ' αὐτοῦ ἀρχόμενος τοῦ θεοῦ· καὶ δεικνὺς ὅτι αὐτὸν μόνον δεῖ λέγειν θεόν, ἑτέρους δὲ μήτε λέγειν, μήτε νομίζειν, καὶ ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν αἰωνίαν ἔχει κολασθῆναι, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων δεσπότην ἀσεβήσας τὰ μέγιστα. καὶ ταῦτα εἰπών, καὶ τοῖς ὑπὸ παθῶν ὀχλουμένοις, καὶ νοσοῦσι, καὶ δαιμονιῶσι τὰς χεῖρας ἐπιθείς, καὶ εὐξάμενος, καὶ ἰασάμενος, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους. καὶ εἴθ' οὕτως εἰσιών, τῆς συνηθεστέρας ἀλῶν μεταλαβὼν ὕπνωσεν.

ΟΜΙΛΙΑ ιϛ'.

Ὄρθρου δὲ ἐξιὼν ὁ Πέτρος, καὶ ἐπιστὰς ἐπὶ τὸν συνήθη τοῦ διαλέγεσθαι τόπον, ὄχλον πλεῖστον συνεστῶτα εἶδεν. καὶ ἅμα τῷ μέλλειν διαλέγεσθαι αὐτόν, εἰσῄει τις τῶν αὐτοῦ διακόνων λέγων· Σίμων ἀπὸ Ἀντιοχείας ἐληλυθὼς αὐτῆς ἑσπέρας, μαθὼν ὑπεσχημένον σε τὰ περὶ μοναρχίας ποιεῖσθαι λόγον, ἕτοιμός ἐστιν μετά γε Ἀθηνοδώρου τοῦ Ἐπικουρείου * διαλεγομένῳ σοι εἰσελθεῖν, πρὸς τὸ ἀντιλέγειν δημοσίᾳ πᾶσιν τοῖς ὑπὸ σοῦ ὁπωσοῦν ὑπὲρ μοναρχίας λεγομένοις λόγοις. ταῦτα δὲ διακόνου λέγοντος, ἰδοὺ αὐτὸς εἰσῄει Σίμων μετὰ Ἀθηνοδώρου καὶ ἄλλων τινῶν * τῶν * ἑταίρων. καὶ πρὸ τοῦ τι τὸν Πέτρον φθέγξασθαι, αὐτὸς προλαβὼν ἔφη.

* διαλεγομένῳ Epit.
* Al. ἑτέρων

Ἔμαθον ὡς ὑπέσχου * χθὲς τῷ Φαύστῳ, ὡς τὴν σήμερον δεῖξαι τῇ τάξει τὸν λόγον ποιούμενος· καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀρχόμενος τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου, ὅτι αὐτὸν μόνον δεῖ λέγειν, ἄλλους δὲ μήτε λέγειν, μήτε νομίζειν· ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰωνίως κολασθῆναι ἔχει. πρὸ πάντων δὲ ἀληθῶς καταπέπληγμαί σου τὴν σύνεσιν, ὅτι ἤλπισας εἰς τὴν σὴν βούλησιν μεταπεῖσαι ἄνδρα σοφόν, καὶ ταῦτα πρεσβύτην. ἀλλ' οὐκ ἐπιτάξῃ τῶν σῶν βουλ-

Σίμωνος πρὸς Πέτρον διάλεξις.
* Al. χθὲς

poſſidemus; quia nihil debemus habere, uti paullò antè ſermone declaravi. Omnibus, poſſeſſiones peccata ſunt. Earum qualitercumque privatio, ademptio eſt delictorum. Dixit pater; Rectè habet; quemadmodum diviſiſti duos fines duorum regum; ut quis quod vult eligat ex iis quæ in alterutrius ſita ſunt poteſtate. Quid verò, an in omnibus juſtè patimur? Et Petrus: Juſtiſſimè. Quandoquidem enim eorum qui ſalvantur terminus eſt, ſicut dixi, ut nemo aliquid habeat; multis autem multæ ſuppetunt poſſeſſiones, quæ aliter & peccata; ideo per eximiam Dei humanitatem afflictiones inducuntur iis qui non purè vivunt; ut propter aliquantam erga Deum caritatem, per temporaria ſupplicia æternis pœnis liberentur.

De finibus duorum regum, & iis quæ ſub utroque ſunt.

X. Tum pater: Quid enim, nonne multos impios videmus pauperes? An propterea & illi inter eos qui ſalutem conſequentur numerandi ſunt? Et Petrus: Nequaquam omnino. Non enim probanda eſt pauperis inopia, ſi quæ non oportet appetat. Itaque nonnulli voluntate divites opum ſunt, & tamquam facultatum cupidi puniuntur. Sed nec quòd aliquis ſit pauper, ſtatim juſtus eſt. Poteſt quippe pauper eſſe pecuniâ, at eam cupere, aut id facere quod præcipuè non oportebat. Nam vel Idola colis, vel blaſphemat, vel fornicatur, vel indifferenter vivit, perjurus, mendax, aut infidelis. Cæterùm Magiſter noſter fideles pauperes, beatos prædicavit; eoſque, non velut aliquid largientes; neque enim habebant; ſed quia, cùm nihil peccârint; ob id ſolum Eleemoſynæ, quòd eam inopiæ ergo non fecerint, condemnari non poſſunt. Tum pater: Verè prorſus ſecundùm propoſitam quæſtionem res videntur rectè habere: quare ſtatui totam ordine audire doctrinam. *Mat. 5. 3.*

XI. Et Petrus: Itaque deinceps ſtudenti tibi diſcere quæ ad noſtram religionem pertinent, debeo ordine exponere doctrinam, ab ipſo incipiens Deo; & oſtendens, ipſum ſolum dici debere Deum, alios verò nec dici nec exiſtimari; hominem autem qui ſecùs fecerit, perpetuo ſupplicio multandum, ut qui in ipſum univerſorum Dominum maximè impius extiterit. Atque his dictis, cúmque aliquâ perpeſſione infeſtatis, ægrotantibus, & Dæmoniacis impoſuiſſet manus, item precatus eſſet, ac eos curâſſet, dimiſit populum. Et poſtea ita ingreſſus, ſolito admodum cibo percepto, ſe ſomno dedit.

HOMILIA DECIMASEXTA.

I. MAnè verò egreſſus Petrus, cùm veniſſet ad locum in quo diſſerere ſolebat, ingentem hominum multitudinem conveniſſe vidit. Et ſimul ac ipſe jam eſſet locuturus, introivit quidam ex ejus Diaconis, dicens; Simon ab Antiochia ipſo veſpere profectus, audiens te promiſiſſe de Monarchia, ſeu principatu unius, verba eſſe facturum, paratus eſt unà cum Athenodoro Epicureo, tibi diſſerenti intervenire; ut palàm impugnet omnia quæcumque pro Monarchia à te quomodocumque proferentur verba. Hæc dicente Diacono, ecce ingreſſus eſt Simon cum Athenodoro aliiſque nonnullis ſodalibus: & antè quàm Petrus aliquid proferret, ipſe anticipans ait: *Epit. c. 139, &c.*

II. Comperi, te heri Fauſto pollicitum eſſe, quòd hodie habito ſermone, ordine eſſes oſtenſurus; & incipiendo ab ipſo univerſorum Domino; eum ſolum dicendum eſſe, alios verò neque dicendos, neque exiſtimandos; quoniam qui ſecùs fecerit, perpetuo ſupplicio mulctabitur. Ante omnia autem verè prudentiam tuam demiratus ſum, quòd ſperaveris te poſſe in tuam ſententiam adducere virum ſapientem, ad hæc ſenem. At quæ *Simonis ad Petrum oratio.*

vis non obtinebis; me potiſſimùm præſente, tuoſque redarguente falſos ſermones. Fortè enim abſente me deceptus fuiſſet ſapiens ſenex, cùm imperitus ſit librorum qui Judæis palàm ſunt traditi. Et nunc multis verbis ſuperſedebo, ut citiùs promiſſionem tuam confutem. Quocirca coram nobis Scripturarum peritis, quod pollicitus es incipe dicere. Sin autem reprehenſionem veritus, coram nobis vis promiſſum omittere; etiam ſic ſufficiens erit probatio, quòd fallas, quandoquidem coram hominibus Scripturas callentibus non auſus ſis loqui. Et verò jam cur exſpecto ut dicas, qui maximum habeo teſtem pollicitationis tuæ, adſtantem ſenem? Et poſt hæc verba, patrem intuitus, ait; Dic mihi, virorum præſtantiſſime; Nonne iſte homo tibi pollicitus eſt oſtenſurum ſe hodie, unum Deum eſſe, nec alium dicendum aut habendum Deum; illum autem qui ſecus fecerit, tamquam peccatorem maximum perpetuo ſupplicio multandum eſſe? An enim non reſpondes mihi?

Senis ad Simonem verba, de promiſſione Petri.

III. Reſpondit pater; Rectè à me teſtimonium poſtulares, Simon, ſi antea Petrus negaſſet. Nunc autem non verebor dicere quæ dicenda ſunt. Arbitror te irâ conſtrictum ac inflammatum velle diſputationem ſuſcipere: porrò neque convenit te hoc facere; neque nos tali præbere aurem; quoniam id pugnam videre eſt, & non ad veritatem juvari. Atque nunc, ex Græca eruditione, ſciens quo modo gerere ſe debeant diſceptantes, commonebo. Uterque veſtrûm, dogma ſuum exponat, & alternis verba fiant. Quòd ſi ſolus Petrus explicet ſuam ſententiam, tu verò tuam reticeas; fieri poteſt, ut aliquis à te prolatus ſermo, & tuam & illius opinionem premat; cùmque ambo per illum ſermonem ſuperemini, non videamini tamen ſuperari; nec appareat, eum qui ſuam opinionem expoſuit, & eum qui non expoſuit, pariter eſſe ſuperatos; immò ſuperaſſe exiſtimentur. Et Simon reſpondit; Faciam quemadmodum dicis: verùm valde timeo, ne jam ipſius verbis occupatus, non ſis judex veri ſtudioſus.

IV. Et Pater reſpondit; Ne me cogas temere ac indictâ cauſſâ tibi aſſentiri, ut judex videar veritatis amans. Quòd ſi vera audire cupis; tuâ potiùs ſententiâ præoccupatus ſum. Ac Simon: Quo modo es præoccupatus, qui neſcis quid ſentiam? At pater: Facile eſt illud cognoſcere: & quonam pacto, audi. Pollicitus es, à te falſi convictum iri Petrum, qui unum eſſe Deum aſſerat. Cæterùm qui promittit ſe falſi redarguturum aſſertorem unius Dei; is, ut vera loquens, non idem affirmat. Si enim idem diceret cum eo qui ementita loquitur, ipſe quoque eſſet mendax: ſi verò contraria dicere ſe oſtendit, tunc verus eſt. Non aliâ ergo ratione prædicatorem unius Dei eſſe mendacem pronuncias, niſi quia multos Deos eſſe cenſes. Atqui multos Deos eſſe ego quoque aio. Idem igitur quod tu, ante diſceptationem, dico: & pro te potiùs ſum occupatus. Quare non debes de me eſſe anxius, ſed Petrus; quia adhuc contrà atque ille ſentio. Qui tamen poſt diſputationem veſtram ſpero, quòd veri ſtudioſus judex, depoſitâ anticipatione, prævalenti conſenſurus ſim orationi. Hæc cùm pater dixiſſet, ſenſim clamor quidam laudationis à populo exortus eſt, quoniam ita pater eſſet locutus.

Petri expoſitio de Monarchia.

V. Porrò Petrus dixit; Ego, ſicut controverſiæ arbiter pronunciavit, agere ſum paratus: jamque abſque ulla mora meam de Deo ſententiam

μάτων· ταύτῃ μᾶλλον παρόντος ἐμοῦ, καὶ τοὺς ψευδεῖς σου διελέγχοντος λόγους. ἴσως γὰρ ἐμοῦ μὴ παρόντος, ἠπατήθη ἂν ὁ σοφὸς γέρων, ἰδιώτης ὢν τῶν παρὰ Ἰουδαίοις δημοσίᾳ πεπιστευμένων βίβλων. καὶ * τὸ νῦν τοὺς πολλοὺς ὑπερθήσομαι λόγους· ἵνα τῆς ὑποσχέσεώς σου τάχιον τὸν ἔλεγχον ποιήσωμαι. διὸ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τῶν τὰς γραφὰς εἰδότων, ὃ ὑπέσχου λέγειν ἄρξαι. εἰ δὲ τὸν ἔλεγχον αἰδούμενος, ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ὑπόσχεσιν παραλιπεῖν θέλοις, αὐτάρκης καὶ οὕτως ἡ ἀπόδειξις ὅτι * ψευδὴς, καθ' ὅτι ἐπὶ τῶν τὰς γραφὰς εἰδότων εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμησας. καὶ νῦν δὲ τί σου ἀναμένω λόγον, μέγιστον ἔχων μάρτυρα τῆς ὑποσχέσεώς σου, τὸν παρεστῶτα γέροντα; καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐμβλέψας τῷ πατρὶ, ἔφη· εἰπέ μοι, ἀνδρῶν πάντων τιμιώτατε, οὐχ οὗτος ὁ ἀνὴρ ὑπέσχετό σοι δεῖξαι σήμερον, ὅτι εἷς ἐστὶ θεὸς, καὶ ὁ χρὴ ἕτερόν τινα λέγειν ἢ νομίζειν θεόν· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ὡς τὰ μέγιστα ἁμαρτάνων, αἰωνίως κολασθῆναι ἔχει; ἢ γὰρ οὐκ ἀποκρίνῃ μοι;

Al. καὶ

f. ψευδής. *Al. ψευδὴς καὶ ὑποχρέα*

Τοῦ γέροντος πρὸς Σίμωνα διάλεξις περὶ τῆς συζητήσεως Πέτρου.

Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· καλῶς ἂν τὴν μαρτυρίαν παρ' ἐμοῦ αἰτήσεις, Σίμων, εἰ πρότερον ἠρνεῖτο ὁ Πέτρος· νῦν δὲ οὐκ αἰδεσθήσομαι λέγειν ἃ δεῖ λέγειν. οἶμαί σε ὀργῇ * πεπυρωμένον διαλεχθῆναι θέλειν· ὅπερ ἀνοίκειόν σοι τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἡμῖν 94 τοιούτων ὑπακούειν. ὅτι μάχην ἐστὶν ἱστορῆσαι, καὶ οὐ περὶ ἀλήθειαν ὠφεληθῆναι. καὶ νῦν ἐξ ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς χρὴ τοὺς ζητοῦντας ποιεῖν ὁδοὺς, ὑπομνήσω. ἑκάτερος ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα ἐκτιθέσθω, καὶ ὡς ἕτερον οἱ λόγοι γινέσθωσαν. ἐὰν δὲ Πέτρος μόνος ἐκθῆται τὸ ἑαυτοῦ φρόνημα, σὺ δὲ τὸ σὸν σιωπᾷς, ἐνδέχεταί τινα λόγον ὑπὸ σοῦ ῥηθέντα θλίβειν τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὸ σὸν φρόνημα, καὶ ἀμφοτέρους ὑμᾶς ὑπὸ ἑνὸς λόγου ἡττηθέντας, μὴ φαίνεσθαι ἡττημένους· ἀλλὰ τὸν ἐκθέμενον τὸ φρόνημα, τὸν δὲ μὴ ἐκθέμενον ὁμοίως ἡττημένον μὴ πρόδηλον εἶναι, ἀλλὰ καὶ νενικηκέναι νομίζεσθαι. καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· ποιήσω ὡς λέγεις· ἀθυμῶ δὲ, μήπως ἤδη προειλημμένος αὐτοῦ τοῖς λόγοις, οὐ φιλαλήθης ἔσῃ κριτής.

f. πεπυρωμένον

Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· μή με βιάζου ἀκρίτως συνθέσθαι σοι, ἵνα δόξω φιλαλήθης εἶναι κριτής. εἰ δὲ τἀληθῆ ἀκοῦσαι θέλεις, τῷ σῷ φρονήματι μᾶλλον προείλημμαι. καὶ ὁ Σίμων· πῶς προείληψαι, οὐκ εἰδὼς ὃ φρονῶ; καὶ ὁ πατήρ· τοῦτο ῥᾴδιόν ἐστιν εἰδέναι· καὶ πῶς, ἄκουσον. ἐλέγξειν ὑπέσχου Πέτρον ἕνα θεὸν λέγοντα εἶναι, ὅτι ψεύδεται. ὁ δὲ ἕνα λέγοντα ψεύσματος ἐλέγξαι ἐπαγγελλόμενος, ὡς ἀληθεύων, τὸ αὐτὸ οὐ λέγει. εἰ γὰρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸ λέγει, καὶ αὐτὸς ψεύδεται· εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδείκνυσι, τότε ἀληθεύει. οὐκ ἄλλως οὖν τὸν ἕνα θεὸν εἶναι λέγοντα ψεύστην λέγεις, εἰ μή τι ἂν ὅτι πολλοὺς δοξάζεις θεούς. θεοὺς δὲ πολλοὺς εἶναι κἀγὼ λέγω. 95 τὸ αὐτὸ ὂν σοι περὶ τῆς ζητήσεως λέγω. σοὶ μᾶλλον προείλημμαι. καὶ μετὰ τοῦτο ἀγωνιᾶν περὶ ἐμοῦ οὐκ ὀφείλεις, ἀλλὰ Πέτρος· ὅτι ἀκμὴν αὐτῷ τὰ ἐναντία φρονῶ. ὅπερ μετὰ τὴν ὑμετέραν ζήτησιν ἐλπίζω φιλαλήθης ὢν κριτὴς, προείληψιν ἀποδυσάμενος, τῷ ἐπικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. ταῦτα δὲ πατρὸς εἰπόντος, ἠρέμα βοή τις ἐπαίνου ἐκ τοῦ ὄχλου ἐγένετο, ἐπὶ τῷ οὕτως τὸν πατέρα διαλεχθῆναι.

Καὶ ὅμως ὁ Πέτρος ἔφη· ἐγὼ, ὡς ὁ τῶν λόγων μεσίτης εἴρηκεν, ποιεῖν ἕτοιμός εἰμι· καὶ ἤδη [illegible] περὶ πάσης ἀναβολῆς, τὸ ἐμὸν περὶ Θεοῦ

Πέτρου ἔκθεσις περὶ μοναρχίας.

δό-

94. Τοιούτων ὑπακούειν.] In Codice 804. τοιούτων ὑπακούειν. Et poſt, τὸ αὐτοῦ καὶ τὸ σὸν φρόνημα. COT.

95. Τὸ αὐτὸ οὖν σοι περὶ τῆς ζητήσεως λέγω. σοὶ μᾶλλον προείλημμαι.] An ſcripſit, λέγω, σοὶ μᾶλλον προσείλημμαι. Ibid.

96. Ἄρ-

ἐνθύμημα φρόνημα. κἀγὼ ἕνα θεὸν εἶναι λέγω, τὸν πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα. ἄλλον δέ τινα οὔτε λέγειν, οὔτε νομίζειν ἔξεστιν. καὶ ὁ Σίμων· ἐγὼ δὲ φημι τὰς πεπιστευμένας γραφὰς παρὰ Ἰουδαίοις, πολλοὺς λέγειν θεοὺς καὶ μὴ χαλεπαίνειν ἐπὶ τούτῳ τὸν θεόν, τῷ αὐτὸν διὰ τῶν γραφῶν αὐτοῦ πολλοὺς θεοὺς εἰρηκέναι.

Σίμωνος ἀντιλογίαι ἀπὸ τῶν γραφῶν πρὸς Πέτρον περὶ πολλῶν θεῶν.

Αὐτίκα γοῦν ἐν τῇ πρώτῃ φωνῇ τοῦ νόμου, φαίνεται καὶ ἑαυτῷ αὐτοὺς ὁμοίως λέγων. οὕτως γέγραπται, ὡς ὅτι τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ, ἐντολὴν ἔχοντι παρὰ τοῦ θεοῦ, ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ φαγεῖν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, μὴ φαγεῖν, ὁ ὄφις διὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ ὑποσχέσει τοῦ γενέσθαι αὐτοὺς θεοὺς, φαγεῖν αὐτοὺς πείσας, ἀναβλέψαι ἐποίησεν· καὶ αὐθ' οὕτως ὁ θεὸς ἀναβλέψασιν αὐτοῖς ἔφη· Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἡμῶν. Ὁ μὲν οὖν ὄφις εἰπών· Ἔσεσθε ὡς θεοὶ, ὡς ὄντων θεῶν εἰρηκὼς φαίνεται· ταύτῃ μᾶλλον ᾗ καὶ θεὸς ἐπεμαρτύρησεν, εἰπών· Ἰδοὺ γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἷς ἡμῶν. Οὕτως οὖν ὁ τοὺς πολλοὺς εἰπὼν ὄφις εἶναι θεοὺς, οὐκ ἐψεύσατο. πάλιν δὲ γεγράφθαι· Θεοὺς οὐ κακολογήσεις, καὶ ἄρχοντας τοῦ λαοῦ σου οὐ κακῶς ἐρεῖς, πολλοὺς σημαίνει θεοὺς, οὓς οὐδὲ κακολογεῖσθαι θέλει. ἀλλὰ καὶ ἄλλοθί που γέγραπται· Εἰ ἐτόλμησεν θεὸς ἕτερος εἰσελθεῖν, καὶ λαβεῖν ἑαυτῷ ἔθνος ἐκ μέσου ἔθνους, ὡς ἐγὼ κύριος ὁ θεός. Τὸ εἰπεῖν· Εἰ ἐτόλμησεν θεὸς ἕτερος, ὡς ὄντων ἑτέρων εἴρηκεν. καὶ ἀλλαχοῦ· Θεοὶ οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν * μὴ πεποιηκότων ἀπολλυθῆναι μελλόντων. καὶ ἄλλῃ που λέγει· Ἔπεχε σεαυτῷ, μὴ προσελθὼν λατρεύσῃς θεοῖς ἑτέροις, οὓς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες σου· ὡς ὄντων θεῶν ἑτέρων, οἷς καὶ μὴ ἐξακολουθεῖν αὐτοὺς λέγει. καὶ πάλιν· Ὀνόματα θεῶν ἑτέρων οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τῶν χειλέων σου· Καὶ ἐνταῦθα πολλοὺς θεοὺς λέγει, ὧν τὰ ὀνόματα ὀνομάζεσθαι οὐ θέλει. καὶ πάλιν γέγραπται· Κύριος ὁ θεός σου, οὗτος θεὸς τῶν θεῶν. Καὶ πάλιν· Τίς ὅμοιός σοι, κύριε, ἐν θεοῖς; Καὶ πάλιν· Θεὸς θεῶν κύριος. Καὶ πάλιν· Ὁ θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρίνει. Ὅθεν θαυμάζω πῶς τοσούτων φωνῶν ἐγγράφως μαρτυρουσῶν πολλοὺς εἶναι θεοὺς, σὺ διαβεβαιοῦσαι μὴ δεῖν μήτε λέγειν, μήτε εἶναι νομίζειν· λοιπὸν πρὸς τὰ σαφῶς ῥηθέντα εἴ τι ἔχεις εἰπεῖν, ἐπὶ πάντων λέγε.

* adde ex sequ. cap 8. οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· ὡς

Πέτρου λύσις περὶ τῶν λεγομένων θεῶν ὑπὸ τῆς γραφῆς.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· συντομώτερον ἄκουε πρὸς ἃ εἴρηκας· αὐτὸς ὁ νόμος ὁ πολλάκις εἰπὼν θεοὺς, αὐτὸς τῷ Ἰουδαίων ὄχλῳ λέγει· Ἰδοὺ κυρίου τοῦ θεοῦ σου ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶν ἐν αὐτοῖς· συμπεριλαβὼν ὅτι εἰ καί εἰσιν θεοὶ, ὑπ' αὐτόν εἰσιν· τουτέστιν ὑπὸ τὸν Ἰουδαίων θεόν. καὶ πάλιν· Ὅτι κύριος ὁ θεός σου, οὗτος θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἄλλῃ που λέγει ἡ γραφὴ τῷ Ἰουδαίων ὄχλῳ· Κύριος ὁ θεός σου, οὗτος θεὸς τῶν θεῶν· ὥσπερ ὅτι εἰ καί εἰσιν θεοὶ, ὑπὸ τὸν Ἰουδαίων θεόν εἰσιν. καὶ ἄλλῃ που περὶ αὐτοῦ λέγει ἡ γραφή· Ὁ θεὸς ὁ μέγας καὶ ἀληθινὸς, ὃς οὐ λαμβάνει εἰς πρόσωπον, οὐδὲ μὴ λάβῃ δῶρα, ποιῶν κρίσιν ὀρφανῷ καὶ χήρᾳ. Μέγαν δὲ, καὶ ἀληθινὸν, καὶ κρίσιν ποιοῦντα, τὸν Ἰουδαίων ἡ γραφὴ εἰποῦσα θεὸν, τοὺς ἄλλους μικροὺς καὶ οὐκ ἀληθινοὺς ἐσήμανεν. ἀλλὰ καὶ ἄλλῃ που λέγει ἡ γραφή· Ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος· οὐκ ἔστιν θεὸς ἕτερος πλὴν ἐμοῦ. ἐγὼ πρῶτος, ἐγὼ μετὰ ταῦτα· πλὴν ἐμοῦ θεὸς οὐκ ἔστιν. Καὶ πάλιν· Κύριον τὸν θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Καὶ πάλιν· Ἄκουε Ἰσραήλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, κύριος εἷς ἐστιν. Καὶ ὅμως πολλαὶ φωναὶ μεθ' ὅρκου ἐπισφραγίζουσιν, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ θεὸς, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν θεός. ὅθεν θαυμάζω, πῶς τοσούτων μαρτυρουσῶν φωνῶν ἕνα εἶναι θεὸν, σὺ πολλοὺς εἶναι λέγεις.

Σίμωνος καὶ Πέτρου ἀπὸ τῶν γραφῶν διάλεξις περὶ πολλῶν λεγομένων θεῶν ἀπὸ γραφῶν.

Καὶ ὁ Σίμων· ὁ λόγος τῆς ἀρχῆς ἦν μοι πρὸς σὲ, ἀπὸ γραφῶν ἐλέγξαι σε, ὅτι ψεύδῃ, λέγων μὴ αὐτοὺς δεῖν φθέγγεσθαι θεούς. ὅθεν πολλὰς ἐγγράφους ἔδειξα φωνὰς, ὅτι αὐταὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ

explicabo. Unum ego eſſe Deum aſſero, conditorem cœli & terræ omoiomqoe üs contentorum. At alium neque dicere, neque exiſtimare licet. Tum Simon: Ego autem aio; à Scripturis quæ apod Judæos creduntur, dici multos Deos; nec de eo ſuccenſere Deum, quoniam ipſe per Scripturas ſuas plures Deos prolocutus eſt.

Simonis ad Petrum objectiones ex Scripturis pro Deorum multitudine.

VI. Statim ergo in prima Legis voce, illos ſimiliter ac ſe prædicare dignoſcitur. Ita ſcriptom eſt: quòd cùm primo homini præceptum fuiſſet à Deo, ut de cunctis arboribus Paradiſi comederet, non comederet tamen de arbore cognoſcendi bonum & malum; ſerpens per mulierem, promittendo illis Divinitatem, comedere perſuaſos fecit aſpicere; ſicque poſtquam aſpexerunt, Deus illis dixit; *Ecce Adam factus eſt quaſi unus ex nobis.* Itaque ſerpens, quando dixit; *Eritis ſicut Dii;* quaſi Dii exſiſtant locutus apparet; eò magis quòd Deus ſuum addiderit teſtimonium, iis verbis; *Ecce Adam factus eſt quaſi unus ex nobis.* Ita qui multos eſſe Deos aſſeruit ſerpens, mentitus non eſt. Præterea per illud quod ſcriptum eſt; *Diis non detrahes, & principibus populi tui non maledices;* plures Deos ſignificat, quibus nec maledici vult. Sed & alibi ſcriptom eſt; *Si auſus eſt Deus alius ingredi, & accipere ſibi gentem de media gente, ſicut ego Dominus Deus.* Illud; *Si auſus eſt Deus alius;* tamquam ſint alii, dixit. Et aliàs; *Dii qui cœlum & terram non fecerunt, pereant:* velut non perituri ſint illi qoi fecerunt. Et alio loco ait; *Attende tibi, ne vadens ſervias Diis aliis, quos ignoraverunt patres tui:* tamquam alii Dii ſint, quos ſequi non debeant, loquitur. Et iterom; *Nomina Deorum aliorum non aſcendent in labia tua.* Hîc quoque multos Deos dicit, quorum non vult proferri nomina. Rurſumque ſcriptum eſt; *Dominus Deus tuus, ipſe eſt Deus Deorum.* Et adhuc; *Quis ſimilis tibi, Domine, in Diis?* Ac rurſos; *Deus Deorum Dominus.* Iterumque; *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum; in medio autem Deos dijudicat.* Unde miror, quâ ratione tot Scripturarum vocibus multos eſſe Deos teſtantibus, tu affirmaveris non oportere nec dicere, nec eſſe exiſtimare. De reliquo, ſi quid adverſùs clarè dicta habes effari, coram omnibus eloqoere.

Rec. l. 2. c. 39. &c. — *Gen. 3. 22.* — *verſ. 5.* — *Exod. 22. 28.* — *Deut. 4. 34.* — *Jer. 10. 11.* — *Deut. 13. 6.* — *Joſ. 23. 7. apud LXX.* — *Deut. 10. 17.* — *Pſ. 34. 10. & 85. 8.* — *Pſ. 49. 1.* — *Pſ. 81. 1.*

VII. Reſpondit Petrus; Breviter audi ad ea quæ objeciſti: Eadem Lex, quæ ſæpe Deos nominat, ipſa Judaico populo ait; *Ea, Domini Dei tui eſt cœlum cœli, & omnia quæ in eis ſunt:* dans comprehendere, quòd licèt Dii exſiſtant, ſub eo ſunt; id eſt, ſub Deo Jodæorum. Et iterum; *Quia Dominus Deus tuus, ipſe eſt Deus in cœlo ſurſum, & in terra deorſum; & non eſt alius præter eum.* Et alibi Scriptura dicit Judæorum populo; *Dominus Deus tuus, ipſe eſt Deus Deorum:* ita ut quamvis Dii exſiſtant, ſub Judæorum Deo ſint. Et aliis verbis de eo ait Scriptura; *Deus magnus & verus, qui non accipit perſonam, neque ſumet munera; facit judicium pupillo & viduæ.* Scriptura Deum Judæorum nuncupando magnum & verom & facientem judicium, alios puſillos nec veros denotavit. Sed & altero quodam in loco Scriptura dicit; *Vivo ego, dicit Dominus, Non eſt alius Deus præter me. Ego primus, ego noviſſimus: præter me non eſt Deus.* Ac rurſum; *Dominum Deum tuum timebis, & illi ſoli ſervies.* Et adhoc; *Audi Iſraël; Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt.* Sicque multa teſtimonia cum juramento conſignant, Deum unum eſſe, & præter illum non eſſe Deum. Unde miror, quâ ratione cùm tot loca teſtentur unum eſſe Deum, tu multos eſſe affirmas.

Petri ſolutio, de Diis à Scriptura dictis. — *Deut. 10. 14.* — *Deut. 4. 39.* — *Deut. 10. 17.* — *Ibid.* — *Deut. 4. 39.* — *Iſ. 44. 6.* — *Deut. 6. 13.* — *Deut. 6. 4.*

VIII. Et Simon: Principiò, ea mihi tecom fuit conditio, ut ex Scripturis convincerem te mendacii, dicentem nequaquam vocari debere Deos. Quocirca multis Scripturarum vocibus oſtendi, ab

Simonis, & Petri ex Scripturis diſputatio, de multis Diis vocatis a Scriptura.

ipſis Scripturis divinis plures pronunciari Deos. Tum Petrus: Ipſæ, quæ multos Deos pronunciant, Scripturæ, eædem adhortatæ nos ſunt his
Joſ. 23. 7. in LXX. verbis; *Nomina Deorum aliorum non aſcendent in labia tua.* Sic, præter id quod ſcriptum eſt non locutus ſum, Simon. Et Simon: Audi ad hoc, & tu Petre. Peccare mihi videris, qui Diis detrahis:
Ex. 22. 28. cùm Scriptura dicat; [*Diis*] *non detrahes, & principi populi non maledices.* Ac Petrus: Non pecco, Simon; conſequenter Scripturis perditionem eo-
Jer. 10. 11. rum prænotans: ita enim ſcriptum eſt; *Dii qui cælum & terram non fecerunt, pereant:* atque ſic ille locutus eſt; non quaſi quidam Dii fecerint ea, & non pereant, quemadmodum interpretatus es. Unus enim declaratur, creator, quòd initio ſcriptum
Gen. 1. 1. ſit; *In principio creavit Deus cælum & terram.* Nec
Pſ. 18. 2. dixit, *Dii.* Et alibi ait; *Et opera manuum ejus annunciat firmamentum.* Atque in alio loco ſcriptum
Pſ. 101. 27. 31. eſt; *Cæli, ipſi peribunt; tu autem permanebis in æternum.*

Difficultas à Simone propoſita, de contradictione Scripturæ. IX. Dixit Simon; Ad hoc quod ego multos eſſe Deos oſtendi ex Scripturis, quas manifeſtas exhibui; tu itidem, vel plura teſtimonia ex iiſdem Scripturis attuliſti, probans unum eſſe Deum, eumque Judæorum. Et ad id quod dixi; *Non oportet Diis maledicere*; ſubjunxiſti, ut declarares unum eſſe, Creatorem, Quòd *qui non creârunt, perire habent.* Cúmque dixerim, nominandos eſſe Deos, quoniam & Scripturæ eos nominant; etiam ad hæc demonſtrâſti, non oportere eorum nomina proferre, eo quòd eadem Scriptura dicat, Nomina Deorum aliorum non eſſe pronuncianda. Quandoquidem ergo eædem Scripturæ multos dicunt eſſe Deos; & aliàs, unum ſolum eſſe; & aliquando, iis non maledicendum, aliquando maledicendum: ex hoc quid concludere debemus, niſi quòd ipſæ nos decipiunt Scripturæ?

Petri ſolutio, de Scripturarum contrariis vocibus, & de multis ac variis typis in Scriptura. X. Petrus reſpondit; Non decipiunt, ſed redarguunt, ac in publicum proferunt malam erga Deum voluntatem in unoquoque inſtar ſerpentis latitantem. Multis enim ac variis typis ſimiles jacent. Unuſquiſque ergo ceræ conſimilem habens voluntatem ſuam, dum eas circumſpicit, cunctaque in illis nanciſcitur; qualem Deum eſſe vult, talem exprimit; immiſſâ voluntate, quæ (ut dixi) aſſimilatur ceræ. Quia ergo quidquid vult aliquis de Deo ſentire, in Scripturis offendit; eâ gratiâ ille quidem multorum Deorum imagines ex iis effingit; at nos Dei veri ſpeciem expreſſimus, ex noſtra forma verum agnoſcentes exemplar. Sed & nobis inſita anima, illius imaginem ad immortalitatem induta eſt. Ejus parentem ſi relinquo, juſto judicio ea quoque me relinquet, ipſo facinore indicans injuſtum; & tamquam à juſto juſtè me deſeret; ſicque animam, poſt punitionem perdam, deficiente auxilio ab ea orto. Si autem eſt alius Deus; primùm aliam ſpeciem induat, aliam formam: per corporis novam figuram, novum agnoſcam Deum. Sed & ſi figuram mutet, numquid & animæ ſubſtantiam? Quòd ſi eam quoque mutaverit, non ampliùs ego ſum, qui alius factus fui tum figurâ, tum ſubſtantia. A-
l. Recogn. l. 2. c. 50. 55. lios ergo creet, ſi alius eſt. Porrò non eſt. Si enim eſſet, creâſſet utique. Cùm ergo non creaverit; tamquam qui non exſiſtit, revera exſiſtentem relinquat. Nullus quippe eſt, niſi ſolâ Simonis opinione. Ego alium Deum non recipio, præter eum ſolum qui me condidit.

XI. Tum Simon; Quia video te frequentiùs ſermonem facere de Deo qui te creavit; diſceà me

πολλοὺς φθέγγονται θεούς. καὶ ὁ Πέτρος· αὐταὶ αἱ πολλοὺς φθεγγόμεναι θεοὺς γραφαί, αὐταὶ παρῄνεσαν ἡμῖν εἰποῦσαι· Ὀνόματα θεῶν ἑτέρων οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τῶν χειλέων σου. Οὕτως οὐ παρὰ τὸ γεγραμμένον ἔφην, ὦ Σίμων. καὶ ὁ Σίμων· ἄκουσον πρός, αὐτὸ καὶ σύ, ὦ Πέτρε. ἁμαρτάνειν μοι δοκεῖς, ὅτι αὐτῶν καταλέγεις· τῆς γραφῆς λεγούσης· Οὐ κακολογήσεις, καὶ [96] ἄρχοντα τοῦ λαοῦ οὐ κακῶς ἐρεῖς. Καὶ ὁ Πέτρος· οὐχ ἁμαρτάνω Σίμων, ἀκολούθως τῇ γραφῇ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν προσημαίνων· οὕτω γὰρ γέγραπται· Θεοὶ οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· καὶ τοῦτο εἰπών, οὐχ ὡς ἐνίων πεποιηκότων, καὶ μὴ ἀπολλυμένων, ὡς ἡρμήνευσας. δηλοῦται γὰρ εἷς, ὁ πεποιηκώς, τῷ ἀπαρχῆς γεγράφθαι· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ οὐκ εἶπεν· Οἱ θεοί. Καὶ ἄλλῃ πῃ λέγει· Ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. Καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ γέγραπται· Οἱ οὐρανοί, αὐτοὶ ἀπολοῦνται· σὺ δὲ διαμενεῖς εἰς τὸν αἰῶνα.

Σίμωνος ἀπορία ἐκ ἀντιλογίας τῆς γραφῆς. Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· πρὸς τὸ ἐμὲ δεῖξαι πολλοὺς εἶναι θεοὺς ἀπὸ τῶν γραφῶν, ἃς σαφῶς παρέστησα, σὺ δὲ τὰς αὐτὰς ἢ καὶ πλείονας φωνὰς ἀπὸ τῶν αὐτῶν γραφῶν ἐκλελόχας, δεικνύων ὅτι εἷς ἐστὶν θεός, καὶ οὗτος Ἰουδαίων. καὶ πρὸς τὸ εἰπεῖν με· Οὐ δεῖ κακολογεῖν θεούς, ἐπήγαγες, πρὸς τὸ δεῖξαι ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ πεποιηκώς, ὅτι οἱ μὴ πεποιηκότες ἀπολέσθαι ἔχουσιν. πρὸς δὲ τὸ εἰπεῖν με, ὅτι δεῖ θεοὺς λέγειν, καθ' ὃ καὶ αἱ γραφαὶ αὐτοὺς λέγουσιν, καὶ πρὸς τοῦτο ἔδειξας ὅτι μὴ * δεῖν * ἐπ' αὐτῶν ὀνόματα φθέγγεσθαι. τῷ τὴν αὐτὴν γραφὴν εἰπεῖν, ὀνόματα θεῶν ἑτέρων μὴ φθέγγεσθαι. ἐπεὶ οὖν αὐταὶ αἱ γραφαὶ πολλοὺς λέγουσιν εἶναι θεούς, καὶ ἄλλοτε ἕνα μόνον εἶναι· καὶ ὅτι μὲν μὴ κακολογεῖσθαι, ὅτι δὲ κακολογεῖσθαι· πρὸς τοῦτο τί δεῖ λογίσασθαι, ἢ ὅτι αὐταὶ ἡμᾶς αἱ γραφαὶ πλανῶσιν; *l. δεῖ.*

Πέτρου λύσις περὶ τῆς ἀντιφωνίας τῶν ἐν τῇ γραφῇ πολλῶν καὶ διαφόρων. Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· οὐ πλανῶσιν, ἀλλ' ἐλέγχουσιν, καὶ εἰς φανερὸν ἄγουσιν τὴν ἐν ἑκάστῳ κατὰ τοῦ θεοῦ ἐνδομυχοῦσαν, ὥσπερ ὄφεως κακὴν προαίρεσιν. πολλοῖς γὰρ καὶ διαφόροις τύποις ἐοικυῖαι πρόκεινται. ἕκαστος οὖν κηρῷ ἐοικυῖαν τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἔχων, περιβλεψάμενος αὐτάς, καὶ πάντα εὑρίσκων ἐν αὐταῖς, ὁποῖον θεὸν εἶναι θέλει, τὴν ὡς ἔφην κηρῷ ἐοικυῖαν προαίρεσιν ἐπιβαλών, ἀπομάσσεται. ἐπεὶ οὖν ὅ τι ἂν βούληταί τις περὶ θεοῦ φρονεῖν, ἐν αὐταῖς εὑρίσκει· τούτου χάριν ὁ μὲν πολλῶν θεῶν εἰδέας ἀπομάσσεται ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς τὴν τοῦ ὄντος ἀπεμαξάμεθα ἰδέαν, ἐκ τῆς ἡμετέρας μορφῆς τὸν ἀληθῆ ἐπιγνόντες τύπον. ἀλλὰ καὶ ἡ ἔνδοθεν ἡμῶν ψυχὴ τὴν αὐτοῦ εἰκόνα πρὸς ἀθανασίαν ἠμφίεσται. ταύτης τὸν γεννήτορα ἐὰν καταλείπω, δικαίᾳ κρίσει καὶ αὐτή με καταλιπεῖν ἔχει, αὐτῷ πλημμελήματι γνωρίσασα ἄδικον, καὶ ὡς ἀπὸ δικαίου δικαίως καταλείψει με· καὶ οὕτως [97] τὴν ψυχὴν μετὰ κόλασιν, τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀπολειφθείσης βοηθείας, φθαρήσομαι. εἰ δέ ἐστιν ἕτερος, πρῶτον ἐνδυσάσθω ἑτέραν ἰδέαν, ἑτέραν μορφήν· ἵνα τῇ τοῦ σώματος καινῆς μορφῆς, τὸν καινὸν ἐπιγνῶ θεόν. εἰ δὲ καὶ τὴν μορφὴν ἀλλάξῃ, μή τι καὶ τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν; εἰ δὲ καὶ ἀλλάξῃ, οὐκέτι ἐγώ εἰμι, ἄλλος γενόμενος καὶ μορφῇ καὶ οὐσίᾳ. ἄλλους οὖν πλαττέτω, εἰ ἄλλος ἐστίν. οὐκ ἔστιν δέ. εἰ δὲ ἦν, ἔπλασεν ἄν. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔπλασεν, ὡς οὐκ ὤν, τὸν ὄντα τῷ ὄντι καταλειπέτω. οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ἡ μόνη γνώμη Σίμωνος. ἐγὼ ἄλλον θεὸν οὐ παραδέχομαι, πλὴν τὸν κτίσαντά με μόνον.

Καὶ ὁ Σίμων· ἐπεὶ πυκνότερόν σε ὁρῶ τὸν λόγον ποιούμενον ὑπὲρ τοῦ πλάσαντός σε θεοῦ, μάθε παρ' ἐμοῦ,

96. Ἄρχοντα τοῦ λαοῦ.] Locum hunc cùm recognoſcerem ad MS. inveni ſcriptum eſſe ἄρχοντας, quemadmodum ſuperiùs cap 6. ſed eo lineatum interiectu, ut Sigma vix queat perſpici. COTELERIUS.

97. Τὴν ψυχὴν μετὰ κόλασιν, τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀπολειφθείσης βοηθείας, φθαρήσομαι.] Conjectavi, ἀπολειφθεὶς τῆς βοηθείας. Ibid.

ἐμοῦ, πῶς καὶ εἰς αὐτὸν ἀσεβεῖς. οἱ πλάσαντες δύο φαίνονται, ὡς ἡ γραφὴ λέγει· Καὶ εἶπεν ὁ θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν. τὸ, ποιήσωμεν, δύο σημαίνει, ἢ πλείονας, πλὴν οὐχ ἕνα.

Πέτρου κατασκευαὶ ὅτι μὴ εἶναι ἄλλον θεόν.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· εἷς ἐστιν, ὁ τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ εἰπών· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. [98] Ἡ δὲ σοφία ὥσπερ ἰδίῳ πνεύματι, αὐτὸς ἀεὶ συνέχαιρεν. ἥνωται μὲν ὡς ψυχὴ τῷ θεῷ· ἐκτείνεται δὲ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς χεὶρ δημιουργοῦσα τὸ πᾶν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἷς ἄνθρωπος ἐγένετο· ἀπ' αὐτοῦ δὲ προῆλθεν καὶ τὸ θῆλυ· καὶ μία οὖσα τῷ γένει, δυάς ἐστι· κατὰ γὰρ * ἔκτασιν καὶ συστολὴν ἡ μονὰς δυὰς εἶναι νομίζεται. ὥστε ἑνὶ θεῷ, ὡς γονεῦσιν, ὀρθῶς ποιῶ τὴν πᾶσαν προσαναφέρων τιμήν. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· τί δὲ, εἰ καὶ αἱ γραφαὶ ἑτέρους θεοὺς λέγουσιν, οὐ προσδέξῃ;

* 1. ἔκτασιν

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· εἴτε αἱ γραφαὶ, εἴτε προφῆται θεοὺς λέγουσιν, ὡς πειραζομένων τῶν ἀκουόντων λέγουσιν. οὕτω γὰρ γέγραπται· Ἐὰν ἀναστῇ ἐν σοὶ προφήτης, διδούς σοι σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ ἔλθῃ τότε σημεῖον ἐκεῖνο, καὶ τὸ τέρας· εἴπῃ δέ σοι πορευθέντες λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις, οὓς οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες σου· οὐκ ἀκούσεσθε τοῦ προφήτου ἐκείνου· ἐν πρώτοις ἔσονται αἱ χεῖρές σου λιθοβολῆσαι αὐτόν, ἐπείρασεν γάρ σε ἀποστῆναι ἀπὸ κυρίου τοῦ θεοῦ σου. ἐὰν δὲ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· πῶς ἐποίησεν τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἢ τὸ τέρας, γινώσκων γνώσῃ, ὅτι ὁ πειράζων ἐπείραζεν, εἰδέναι εἰ φοβῇ κύριον τὸν θεόν σου. Ὅτι δὲ ὁ πειράζων ἐπείραζεν εἴρηται· ἑτέρως δὲ [99] μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα μετοικεσίαν φαίνεται. οὐ γὰρ ἂν ὁ τὰ πάντα γινώσκων θεός, ὡς ἐκ πολλῶν ἐστὶν δεῖξαι, ἐπείραζεν, ἵνα γνῷ αὐτός, ὁ τὰ πάντα προγινώσκων. εἰ δὲ βούλῃ, περὶ τούτου λόγον ποιησώμεθα, καὶ δείξω προγινώσκοντα τὸν θεόν. τὸ δὲ ἀγνοεῖν αὐτὸν, ψεῦσμα ὂν, καὶ τοῦτο πρὸς πειρασμὸν γραφὲν ἀποδείκνυται. οὕτως ἡμεῖς, ὦ Σίμων, οὔτε ἀπὸ γραφῶν, οὔτε ὑφ' ἑτέρου τινὸς σκανδαλισθῆναι δυνάμεθα· οὔτε πολλοὺς θεοὺς ἀποδέξασθαι ἀπατώμεθα· οὐδὲ λόγῳ τινὶ κατὰ τοῦ θεοῦ λεγομένῳ συντιθέμεθα.

Περὶ τῶν ἀγγέλων τῶν θεῶν κληθέντων.

Ἴσμεν γὰρ καὶ αὐτοὶ, ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀγγέλους θεοὺς λεχθέντας. λέγω δὲ, ὡς ὁ ἐπὶ τῷ βάτῳ λαλήσας, καὶ τῷ Ἰακὼβ παλαίσας· ἀλλὰ καὶ [1] τὸν γεννώμενον Ἐμμανουήλ, καὶ τὸν λεγόμενον θεὸν ἰσχυρόν. ἀλλὰ μὴν καὶ Μωυσῆς, θεὸς Φαραὼ ἐγενήθη, τῷ δὲ ὄντι ἄνθρωπος ἦν. ἔτι δὲ καὶ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν. ἡμῖν δὲ εἷς θεός, εἷς ὁ τὰς κτίσεις πεποιηκὼς, καὶ διακοσμήσας τὰ πάντα· οὗ καὶ ὁ Χριστὸς υἱός· ᾧ πειθόμενοι, ἀπὸ τῶν γραφῶν τὰ ψευδῆ ἐπιγινώσκομεν. ἔτι δὲ καὶ ἐκ πατέρων ἐφοδιαζόμενοι τῶν γραφῶν τὰ ἀληθῆ, ἵνα μόνον εἰδῶμεν τὸν πεποιηκότα τούς τε οὐρανοὺς καὶ τὴν γῆν, θεὸν Ἰουδαίων καὶ πάντων τῶν σέβειν αὐτὸν αἱρουμένων. τοῦτον, καὶ φιλοθέῳ λογισμῷ, ἀληθὲς ὂν, δογματίσαντες οἱ πατέρες παρέδωκαν ἡμῖν· ἵνα εἰδῶμεν, ὅτι εἴ τι κατὰ τοῦ θεοῦ λέγεται, ψεῦδός ἐστιν. ἀλλὰ καὶ ὑπερβαλλόντως τι ἐρῶ· εἰ τοῦτο οὕτως ὡς ἔφην οὐκ ἔχει, ἐμοὶ γένοιτο καὶ τοῖς ἀληθὲς ἀγαπῶσιν, περὶ εὐφημίας τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς θεοῦ κινδυνεύειν.

Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· ἐπειδὴ καὶ τῷ τὰ σημεῖα καὶ τέρατα διδόντι προφήτῃ, ἄλλον δὲ θεὸν λέγοντι φὴς μὴ δεῖν πιστεύειν, μετὰ τοῦ εἰδέναι ὅτι καὶ θάνατον ὀφείλει. οὐκοῦν καὶ ὁ διδάσκαλός σου σημεῖα καὶ τέρατα δεδωκὼς, εὐλόγως ἀνῃρέθη. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ὁ κύριος ἡμῶν, οὔτε θεοὺς εἶναι

quemadmodum in ipſum etiam impius ſis. Apparet duos eſſe Creatores, ſicut ait Scriptura: *Et dixit Deus; Faciamus hominem ad imaginem & ad ſimilitudinem noſtram.* *Faciamus*, duos ſignificat, aut plures; certè non unum. Gen. 1. 26.

XII. Et Petrus reſpondit; Unus eſt, qui Sapientiæ ſuæ dixit; *Faciamus hominem.* Huic verò Sapientiæ, tamquam proprio ſpiritui, ipſe ſemper congaudebat. Unita quidem eſt Deo, ut anima; ab eo autem extenditur, velut manus univerſitatem producens: propter hoc verò & unus homo conditus eſt; ab eo autem etiam ſexus femineus proceſſit: cumque una ſit genere, dualitatem facit. Nam per extenſionem & contractionem unitas dualitas eſſe cenſetur. Itaque rectè facio, deferendo omnem honorem uni Deo, tamquam parentibus. Dixit Simon; Quid verò, & ſi Scripturæ alios Deos aiunt, non admittes?

Petri probationes, quod non ſit alius Deus. Prov. 8. 30.

XIII. Petrus reſpondit; Si Scripturæ, ſi Prophetæ, Deos dicunt, in tentationem audientium dicunt. Ita quippe ſcriptum eſt; *Si ſurrexerit apud te Propheta, dans tibi ſigna & prodigia; & evenerit ſignum illud ac prodigium; dixerit verò tibi; Eamus & colamus Deos alienos, quos neſcierunt patres tui: non audietis Prophetam illum; in primis ſint manus tuæ ad lapidandum eum. Tentavit enim, te avertere à Domino Deo tuo. Quòd ſi dixeris in corde tuo; Quo modo fecit ſignum hoc, vel prodigium; cognoſcens cognoſcas, quia tentator tentavit, ut ſciat an timeas Dominum Deum tuum.* Et verò *quia tentator tentavit*, dictum eſt; aliter autem id poſt tranſmigrationem in Babylonem apparet. Neque enim qui cuncta novit Deus; ſicut ex multis oſtendi licet; tentavit, ut ipſe ſciret, qui præſcit omnia. Si verò cupis, de ea re ſermonem faciamus; & demonſtrabo Deum præſcium eſſe. Illum autem, ignorare; cùm falſum ſit; id quoque ad tentationem ſcriptum oſtenditur. Ita nos, O Simon, neque ab Scripturis, neque ab ullo alio ſcandalum pati poſſumus; nec ad multos Deos admittendos fraude inducimur; nec ulli ſermoni aſſentimur contra Deum dicto. Deut. 13. 1.

XIV. Scimus enim ipſi quoque, Angelos à Scripturis vocatos eſſe Deos. Dico autem exempli gratiâ, eum qui in rubo locutus eſt, & qui cum Jacobo luctatus eſt: item eum qui natus eſt Emmanuel, quique dictus fuit Deus fortis. Sed & Moyſes, Deus Pharaonis exſtitit, revera tamen homo erat. Et præterea Idola Gentium. Nobis autem unus eſt Deus, unus creaturarum auctor, omniumque exornator; cujus Chriſtus filius eſt; cui credentes, ex Scripturis falſa agnoſcimus. Atque adhuc ex patribus inſtructi de iis quæ in Scripturis vera ſunt, unum ſolum novimus creatorem cœlorum & terræ, Deum Judæorum omniumque qui eum voluerint colere. Hunc piâ conſideratione, re verâ majores præſcripſerunt ac tradiderunt nobis; ut ſciamus, ſi quid contra Deum proferatur, mendacium eſſe. Sed & aliquid ſupra modum loquar: Si hoc non ſe habet quemadmodum dixi, mihi & veritatis amatoribus contingat, ut in Dei creatoris noſtri laudibus periculum ſubeamus.

De Angelis, quòd dicti ſint Dii. Exod. 3. Gen. 32. Iſ. 7. 14. Iſ. 9. 6. Exod. 7. 1.

XV. His auditis, Simon ait; Quandoquidem & ſigna ac prodigia danti Prophetæ, alium verò Deum prædicanti, dixiſti non oportere credi; immò notum habere, illum mereri mortem: igitur & Magiſter tuus, qui ſigna & prodigia dedit, meritò interfectus eſt. Et Petrus reſpondit; Dominus

98. Ἡ δὲ σοφία &c.] Redolere hæc Ebioniſmum fatebitur mecum qui ea contulerit cum Epiphanianis, dictæ Hæreſeos cap. 3. 16. 17. & 19. COT.

99. Μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα μετοικεσίαν.] Tunc enim fuerunt Pſeudoprophetæ in populo Judaico. Ibid.

1. Τὸν γεννώμενον Ἐμμανουήλ, καὶ τὸν λεγόμενον θεὸν ἰσχυρόν.] Natus Emmanuel, Deus fortis, Iſ. VII. & IX. verus Deus eſt. Ebionitica igitur ſunt hæc atque Ariana: ut & ſequentia multa. Ibid.

2. Τὸν

Ad hæc & ſequentia l. Recogn. l. 3. c. 3. &c.

ous noſter, oeque Deos eſſe præter cunctorum opificem, pronunciavit, oeque ſe Deum eſſe prædicavit; ſed eum qui ipſum dixerat Filium Dei conſtitutoris omniom, jure appellavit beatum. Reſpoodit Simon; Non ergo tibi videtur eom qui ex Deo eſt, Deum eſſe? Et Petrus dixit; Quâ ratione id eſſe poſſit, nobis effare. Hoc quippe nos tibi oon poſſumos dicere, quoniam ab illo oon aodivimus.

Petri, de genito & ingenito.

XVI. Ad hæc, Patris eſt, non fuiſſe genitum; Filii verò, geoitum eſſe. Genitum autem cum ingenito vel & per ſe genito non confertur. Dixit Simon: Nonoe ob generationem idem eſt? Excepit Petrus; Qui per omnia idem non eſt cum aliqoo, non poteſt eaſdem omnes cum eo habere appellationes. Et Simon: Hoc dicere eſt, non probare. Tum Petrus: Quare oon iotelligis, quòd ille quidem, per ſe genitus eſt, vel & ingenitus; Hic verò, quia eſt genitus, idem dici nequit, oeque ſi ejoſdem ſubſtantiæ genitus cum gigneote. Sed & boc diſce; Hominum corpora habent animas immortales, Dei ſpiritum indotas; quæque à Deo profectæ, ejuſdem quidem ſubſtantiæ ſunt, non ſunt tamen Dii. Sin verò Dii ſunt; Hac ratione, cunctorum hominum animæ, mortuorum, vivorum, gignendorum, Dii eront. Quòd ſi amore cootentionis erga me dixeris, eas quoque eſſe Deos. Et quid boc jam magni erit Chriſto, dici Deum? Id enim habebit, quod omnes habent.

XVII. Nos Deum dicimus, cui proprium ineſt, quod in alio eſſe nequit. Velut enim qoi infinitus eſt undique, propter boc dicitur immenſus; & omnino eſt neceſſe, eum immenſom ideo vocari, quia non poteſt alios ot ipſe eſſe infinitus. Sin autem aliquis hoc dixerit poſſibile; errat. Nec enim duo undique infinita ſimul exſiſtere poſſunt: terminaretur enim alterum ab altero. Itáqoe naturâ comparatum eſt, unum eſſe Ingenitum. Quòd ſi io figura eſt; ſic quoque ooum eſt incomparabile. Quare & Altiſſimus vocatur; qoia omniom ſupremus, cuncta ſibi ſubjecta habet.

XVIII. Et Simon: Numnam nomen illius ineffabile, eſt *Deus*, quod omnes appellant; quoniam adeò & de oomine cootendis, ne alii detur? Reſpondit Petrus; Scio, hoc non eſſe illi oomen ineffabile, ſed nomen quod ex convento hominom dicitur; quod ſi alteri dederis, etiam illud quod non effertur alteri tribuiſti, ratione voluntatis. Nomen quod dicitur, indicto prægreditur. Hoc modo coo:umelia, & in illud quod nondum prolatum eſt redundat; quemadmodum honor cogniti, in adbuc iocognitum refertor.

Rec. l. 5. c. 10. l. ſupr. Hom. 10. c. 15.

XIX. Et Simon dixit; Scire velim, Petre, ao verè credas hominis formam ad formam Dei eſſe effictam. Et Petrus: Verè, ô Simon, ita habere perſoaſum planè mihi eſt. Ac Simon: Quo modo poteſt mors corpos ſolvere, maximo ſigillo coo-

ἐφθέγξατο, παρὰ τὸν κτίσαντα τὰ πάντα· οὔτε αὐτὸν Θεὸν εἶναι ἀνηγόρευσεν· υἱὸν δὲ Θεοῦ, τοῦ τὰ πάντα διακοσμήσαντος, τὸν εἰπόντα αὐτὸν, εὐλόγως ἐμακάρισεν. καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· οὐ δοκεῖ σοι οὖν τὸν ἀπὸ Θεοῦ, Θεὸν εἶναι; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· πῶς τοῦτο εἶναι δύναται, φράσον ἡμῖν· τοῦτο γὰρ ἡμεῖς εἰπεῖν σοι οὐ δυνάμεθα, ὅτι μὴ ἠκούσαμεν παρ' αὐτοῦ.

Πέτρου περὶ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου.

Πρὸς τούτοις δὲ, τοῦ πατρὸς τὸ μὴ γεγεννῆσθαί ἐστιν, υἱοῦ δὲ τὸ γεγεννῆσθαι· γεννητὸν δὲ ἀγεννήτῳ, ἢ καὶ αὐτογεννήτῳ οὐ συγκρίνεται. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· εἰ καὶ τῇ γενέσει οὐ ταὐτόν ἐστιν; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ὁ μὴ κατὰ πάντα τὸ αὐτὸ ὤν τινι, τὰς αὐτὰς αὐτῷ πάσας ἔχειν προσωνυμίας οὐ δύναται. καὶ ὁ Σίμων· τοῦτο λέγειν ἐστὶν, οὐκ ἀποδεικνύειν. καὶ ὁ Πέτρος· διὰ τί οὐ νοεῖς, ὅτι τὸ μὲν αὐτογέννητον τυγχάνει, ἢ καὶ ἀγέννητον· τὸ δὲ γεννητὸν ὄντα αὐτὸν λέγεσθαι οὐ δύναται, οὐδ' ἂν τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ γεγεννημένος τῷ γεγεννηκότι. ἀλλὰ καὶ τοῦτο μάθε· τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα ψυχὰς ἔχει ἀθανάτους, [a] τὴν τοῦ Θεοῦ πνοὴν ἠμφιεσμένας· καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ προελθοῦσαι, τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας εἰσὶν, θεοὶ δὲ οὐκ εἰσίν. εἰ δὲ θεοί εἰσι, τούτῳ τῷ λόγῳ, πάντων ἀνθρώπων, τῶν τε ἀποθανόντων καὶ ζώντων καὶ γεννηθησομένων αἱ ψυχαὶ τυγχάνουσι. εἰ δὲ προφιλονεικῶν μου ἐρεῖς, καὶ αὐτὰς θεοὺς εἶναι· καὶ τί τοῦτο ἔτι μέγα καὶ Χριστῷ, τῷ Θεῷ λέγεσθαι; τοῦτο γὰρ ἔχει, ὃ καὶ πάντες ἔχουσιν.

Ἡμεῖς θεὸν λέγομεν, οὗ ἐστὶ τὸ ἴδιον ἄλλῳ προσεῖναι μὴ δυνάμενον. ὥσπερ γὰρ ἄπειρος ὢν πανταχόθεν, διὰ τοῦτο λέγεται ἀπερίγραπτος· καὶ ἀνάγκη πᾶσα, ἕτερον μὴ δυνάμενον ὡς αὐτὸς ἄπειρον εἶναι, τὸ καλεῖσθαι ἀπερίγραπτος. εἰ δέ τις λέγει δυνατὸν εἶναι, ψεύδεται. δύο γὰρ πανταχόθεν ἄπειρα συνυπάρχειν οὐ δύνανται. περατοῦται γὰρ τὸ ἕτερον ὑπὸ τοῦ ἑτέρου. οὕτως φύσις ἐστὶν, ἓν εἶναι τὸ ἀγέννητον. εἰ δὲ ἐν σχήματι ἐστὶ, καὶ οὕτως ἕν ἐστι τὸ ἀσύγκριτον. διὰ τοῦτο καὶ ὕψιστος λέγεται· ὅτι πάντων ἀνώτερος ὢν, τὰ πάντα αὐτῷ ὑποκείμενα ἔχει.

Καὶ ὁ Σίμων· μὴ γὰρ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ ἀπόρρητον ὄνομα τὸ Θεὸς, ὅπερ πάντες λέγουσιν· ὅτι τοσοῦτον καὶ περὶ ὀνόματος διισχυρίζῃ, ἵνα μὴ ἄλλῳ δοθῇ; καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ἐπίσταμαι ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν αὐτοῦ [a] τὸ ἀπόρρητον ὄνομα, ἀλλὰ τὸ κατὰ συνθήκην ἀνθρώπων λεγόμενον, ὅπερ εἰ ἑτέρῳ δώσεις, καὶ τὸ μὴ λεγόμενον ἑτέρῳ προσάψεις, τῷ τῆς προαιρέσεως λόγῳ. τὸ λεγόμενον ὄνομα τοῦ μὴ λεγομένου πρόοδός ἐστι. τούτῳ τῷ λόγῳ ἡ ὕβρις καὶ εἰς τὸ μήπω ῥηθὲν λογίζεται· ᾧ λόγῳ ἡ πρὸς τὸ ἐγνωσμένον τιμὴ, εἰς τὸ μήπω ἐγνωσμένον ἀναφέρεται.

[a] ἴ. τὸ

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· ἤθελον εἰδέναι Πέτρε, εἰ ἀληθῶς πιστεύεις ὅτι ἡ ἀνθρώπου μορφὴ πρὸς τὴν ἐκείνου μορφὴν διατετύπωται. καὶ ὁ Πέτρος· ἀληθῶς, ὦ Σίμων, οὕτως ἔχειν πεπληροφόρημαι. καὶ ὁ Σίμων· πῶς θάνατος τὸ σῶμα λύειν δύναται, σφραγῖδα

2. *Τὴν δὲ Θεοῦ πνοὴν ἠμφιεσμένας. & τῆς μὲν αὐτῆς οὐσίας εἰσὶν*] Ebionæis Gnoſtica permiſcet. Hi enim Hæretici, teſte S. Auguſtino, dicebant animarum ſubſtantiam Dei eſſe naturam; animaſque ex Dei procedere ſubſtantia. Præiverat Auguſtino Irenæus per Gnoſticorum verba; *Jam enim non habituram eum animas ſanctas, ut vorſas demittat eas in ſæculum, ſed tantùm eas quæ ſunt ex ſubſtantia ejus, id eſt, quæ ſunt ex inſufflatione.* lib. 1. cap. 24. Quibus omnibus lux ex Theodorito Hæret. Fabul. lib. 5. cap. 9. *ἀλλ' ἔδει τὸ ἐμφύσημα. οὐ μέρος τι τῆς θείας οὐσίας φαμὲν κατὰ τὴν Κέρδωνος καὶ Μαρκίωνος ἄνοιαν.* *Inſpirationem porrò illam, non divinæ ſubſtantiæ partem aliquam fuiſſe dicimus, juxta Cerdonis & Marcionis inſaniam.* Mitto illis recentiores Manichæos & Priſcillianiſtas. Sed concedi mihi velim, ut paucis digrediar in locum deploratæ valetudinis apud Origenem tomo 14. in Johannem, Editionis V. Cl. Petri Danielis Huetii p. 216. ubi τοῦ ζῆν memoratur. πνεῦμα ... φαίνεται καὶ περὶ τὸ πνεῦμα ὁ Θεός. ἐπεὶ γὰρ εἰς τὴν μέσην ... ζωὴν ... ἡμῶν πνεῦμα ... Θεόν ... [illegible] Nam participium ... Græcum non eſt. ... verò quod legiſſe videtur Periontus, ſenſu caret: itemque ... Ferrarii. Scripſerim ego ..., ac verterim ad hunc modum; *Tale quid mihi videtur & de illo*, Spiritus eſt Deus. *Nam quia cum ſpiritus noſter ſpectet ad mediam & vulgariùs appellatam vitam, quæ magis corporaliter vocatur flatus vitæ, vivificamur à ſpiritu; inde ſumptum fuiſſe arbitror, ut Deus qui nos ducit ad veram vitam, ſpiritus dicatur. Spiritus enim, ſecundùm Scripturam, dicitur vivificare: planè non vivificatione media, ſed eâ quæ divinior eſt.* COT. Joh. 4. 24.

3. Mag.

σφραγῖδα μεγίστην διατετυπωμένον; καὶ ὁ Πέτρος· Θεοῦ δικαίου ἐστὶν μορφή. ἐπὰν οὖν ἀδικεῖν ἄρξηται, ἡ ἐν αὐτῷ εἰδέα φεύγει, καὶ οὕτως τὸ σῶμα λύεται, ἵνα ἡ μορφὴ ἀφανὴς γένηται, ὅπως μὴ δικαίου Θεοῦ μορφὴν ἄδικον ἔχῃ σῶμα. ἡ μέντοι λύσις οὐ περὶ τὴν σφραγῖδα γίνεται, ἀλλὰ περὶ τὸ σφραγισθὲν σῶμα. ἄνευ δὲ τοῦ σφραγίσαντος, τὸ σφραγισθὲν οὐ λύεται. οὕτως ἄνευ κρίσεως, οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν ἔξεστιν. καὶ ὁ Σίμων· τίς οὖν ἀνάγκη ἦν, τὴν τοιαύτην μορφὴν τῷ ἀπὸ γῆς ἐγερθέντι δοῦναι ἀνθρώπῳ; καὶ ὁ Πέτρος· διὰ τὴν τοῦ κτίσαντος Θεοῦ φιλανθρωπίαν γέγονεν. ἐπεὶ γὰρ τῷ κατ' οὐσίαν λόγῳ, πάντα κρείττονα τυγχάνει τῆς ἀνθρώπου σαρκός· λέγω δὲ τὸν αἰθέρα, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, τὸν ἀέρα, τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ, ἑνὶ λόγῳ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἅπερ εἰς ὑπηρεσίαν ἀνθρώπου γενόμενα, καὶ κατ' οὐσίαν κρείττονα ὄντα, ἡδέως ὑπομένει δουλεύειν τῷ κατ' οὐσίαν χείρονι, διὰ τὴν τοῦ κρείττονος μορφήν. ὡς γὰρ οἱ πήλινον ἀνδριάντα βασιλέως τιμῶντες, τὴν τιμὴν ἀναφερομένην ἔχουσιν εἰς ἐκεῖνον, οὗπερ ὁ πηλὸς τὴν μορφὴν τυγχάνει ἔχων. οὕτως καὶ ἡ πᾶσα κτίσις τῷ ἀπὸ γῆς γενομένῳ ἀνθρώπῳ χαίρουσα δουλεύει, εἰς τὴν ἐκείνου ἀφορῶσα τιμήν.

Εἶδες οὖν Θεῷ Σίμων ἀχαρίστους ἡμᾶς πεῖσαι θέλεις. καὶ βαστάζει σε ἡ γῆ· ἴσως δὲ εἰδέναι βουλόμενος, τίς σοι τὰ ὅμοια φρονεῖν τολμήσει. πρῶτος γὰρ ἐτόλμησας, ὃ μηδεὶς ἐτόλμησεν· πρῶτος ἐφθέγξω, ἃ πρώτως ἠκούσαμεν. πρῶτοι καὶ μόνοι ἡμεῖς ἐπὶ τοιαύτῃ σου ἀσεβείᾳ, τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ἐγνωρίσαμεν, καὶ οὐκ ἄλλου τινὸς, ἢ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον, εἰς ὃν ἀσεβεῖν ἐτόλμησας. καὶ χάσματα γῆς οὐκ ἐγένετο, καὶ πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ οὐ κατεπέμφθη, καὶ εἰς ἐμπρησμὸν ἀνθρώπων οὐκ ἐπεξῆλθεν· καὶ ὑετὸς οὐκ ἐπεσχέθη· καὶ θηρῶν πλῆθος ἀπὸ δρυμῶν οὐκ ἐπέμφθη· καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἡμᾶς, διὰ ἕνα ἁμαρτάνοντα, ὡς ἐπὶ μοιχείας πνευματικῆς, τῆς σαρκικῆς * χείρονι ὑπαρχούσης, ἡ Θεοῦ ὀργὴ ὀλέθριος οὐκ ἤρξατο. οὐ γάρ ἐστιν ὁ τότε ἐπεξελθὼν τὰ ἁμαρτήματα, οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίστης Θεός; ἐπεὶ καὶ νῦν τὰ μέγιστα βλασφημούμενος, τὰ μέγιστα ἐπεξήρχετο. ἀλλὰ τοὐναντίον, μακροθυμεῖ, εἰς μετάνοιαν καλεῖ, συντελοῦντα βέλη πρὸς συντέλειαν τῶν ἀσεβῶν ἐν τοῖς θησαυροῖς ἀποκείμενα ἔχων, ἅ τινα ἐπαφήσει ὡς ζῶα ἔμψυχα * ἵνα, ἀνταποδοῦναι κρίσιν τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ προκαθεσθῇ. διὸ φοβηθῶμεν Θεὸν δίκαιον, οὗ τὴν μορφὴν πρὸς τιμὴν τὸ ἀνθρώπου βαστάζει σῶμα.

* f. χείρονος

* f. ὅταν vel ὅτε, ὅταν

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· ἐπειδὴ ὁρῶ σε σοφῶς αἰνισσόμενον ὅτι τὰ γεγραμμένα κατὰ τοῦ δημιουργοῦ ποτὲ ἐν βίβλοις οὐκ ἀληθῆ τυγχάνει, αὔριον ἀπὸ τῶν τοῦ διδασκάλου σου λόγων δείξω, τὸν δημιουργὸν μὴ ἀνώτατον λέγοντα εἶναι Θεόν. καὶ ὁ Σίμων ταῦτα εἰπὼν ἐξῆλθεν. ὁ δὲ Πέτρος τοῖς παρεστῶσιν ὄχλοις ἔφη· ὁ Σίμων κἂν μηδὲν ἕτερον περὶ Θεοῦ βλάψαι ἡμᾶς δυνηθῇ, ἀλλ' οὖν γε ἐμποδίζει ὑμῖν ἀκούειν τοὺς τὴν ψυχὴν δυναμένους καθαίρειν λόγους. ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, πολὺς ψιθυρισμὸς ἐγένετο τῶν ὄχλων λεγόντων· τίς δὲ ἀνάγκη ἐᾶν αὐτὸν ἐνταῦθα εἰσιόντα, τὰς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίας λέγειν; καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας ἔφη· γένοιτο μέχρι Σίμωνος ἀρκετὸν γενέσθαι τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς πειρασμὸν ἀνθρώπων λόγον. ἔσονται γὰρ, ὡς ὁ κύριος εἶπεν, ψευδαπόστολοι, ψευδεῖς προφῆται, αἱρέσεις, φιλαρχίαι τινες, ὡς στοχάζομαι, ἀπὸ τοῦ τὸν Θεὸν βλασφημοῦντος Σίμωνος τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι, εἰς τὰ αὐτὰ τῷ Σίμωνι κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγειν συνεργήσουσιν. καὶ ταῦτα εἰπὼν μετὰ δακρύων, τῇ χειρὶ προσεκαλεῖτο τοὺς ὄχλους· οἷς προσελθοῦσι, τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, καὶ εὐξάμενος, ἀπέλυσεν, λέγων, ὀρθρίτερον συνέρχεσθαι. ταῦτα εἰπὼν καὶ στενάζων, εἰσελθὼν, οὔτε τροφῆς μεταλαβὼν ὕπνωσεν.

formatum? Tum Petrus: Dei juſti eſt forma. Cùm ergo cœperit iniquè agere, inſita ſpecies fugit, ſicque corpus diſſolvitur, ut forma non ampliùs appareat, oe juſti Dei forma ab injuſto corpore habeatur. Atqui ſolutio non fit circa ſigillum, ſed circa ſigillatum corpus. Porrò abſque eo qui ſignavit, ſignatum non ſolvitur. Sic citra judicinm, neque licet mori. Et Simon: Quæ ergo fuit neceſſitas, talis formam homini è terra excitato tradere? Ac Petrus: Factum eſt, propter humaoitatem Dei Creatoris. Quandoquidem ratione ſubſtantiæ, cuncta præſtantiora ſunt humanâ carne: æther, inquam, ſol, luna, ſidera, aër, aqua, ignis, uno verbo cætera omnia; quæ ad miniſterium hominis facta, licèt ſubſtantiâ potiora, tamen lobenter ſuſtinent ei qui ſubſtantiâ deterior eſt ſervire, propter Numinis formam. Nam ſicut qui luteam Imperatoris ſtatuam honorant, hooorem relatnm habent in Imperatorem, cujus lutum figuram repræſentat. Sic univerſa creatura, homini de terra orto læta ioſervit, ad Dei honorem reſpiciens.

XX. Vide Simon, qoali Deo ut ſimus ingrati, perſuadere cupis: & terra portat te; fortaſſis ſcire volens, quis ſimilia ac tu ſentire audeat. Primus enim auſus es, quod nullus in animum induxit: primus locutus es ea, qoæ primùm audivimus. Primi ac ſoli nos, ſuper tanta ioa impietate, immenſam Dei patientiam cognovimus; nec alterius cujuſpiam, quàm illius qui mundom creavit, iu quem ſuſtinuiſti eſſe impius. Et terræ hiatus factus oon eſt; atque igois è cœlo nou eſt emiſſus, nec in hominom conflagrationem exiit; & imber oon eſt ſuſpenſus; ac multitudo ferarum non eſt è ſaltibus immiſſa; atque in nos ipſos, propter unum peccatorem, velut iu ſpiritali adulterio, quod carnali pejus eſt, non cœpit pernicioſa Dei ira. An enim non eſt qui tunc vindicabat peccata, cœli ac terræ cooditor Deus? alioquin & nunc maximis appetitus conviciis, maximè ulciſceretur. Sed contrà; patiens eſt, ad pœnitentiam vocat; qui conſummantia tela ad impiorum exterminationem habet in theſauris repoſita; quæ, tamquam viventia animalia, tunc demittet, cùm præſederit ad retribuendum hoſtibus ſuis judicium. Quocirca timeamus juſtum Deum, cujus formam in honorem hominis corpus gerit.

XXI. Quæ poſtquam Petrus dixit, reſpondit Simon; Quaodoquidem video te callidè ſignificare, ea quæ iu Libris adversùs Creatorem ſcripta ſunt, non eſſe vera; craſtino die, ex Magiſtri tui verbis oſtendam, ab eo dici, Creatorem uoo eſſe ſupremum Deum. Et Simon his dictis, abiit. At Petrus adſtanti plebi ait; Simon, quamvis in nullo alio circa Deum uos poſſet lædere, at certè vobis impedimento eſt ne audiatis ſermones qui valent purgare animam. Hæc Petro proferente ingens exortus eſt ſuſurrus multitudinis, dicentis; Quæ verò neceſſitas, ſinendi eum huc ingredientem, blaſphemias contra Deum loqui? Et Petrus audiens, dixit; Utinam non ultra Simonem protenderetur doctrina contra Deum, ad hominum tentatiooem illata. Erunt enim, ſicut prolocutus eſt Dominos, Pſeudoapoſtoli, falſi Prophetæ, Hæreſes, affectationes dominandi; qoæ, ſicut conjicio, à Simone Deum blaſphemante ſumentes exordium, ad eadem cum Simone contra Deum proferenda cooperabuutur. Atque hæc pronuncians cum lacrymis, manu advocavit multitudinem: quæ cùm acceſſiſſet, manus impoſuit, & precatus eſt; ſicque dimiſit, monena convenire maturiùs. Iſta inquiens, ac ſuſpirans, ingreſſus eſt; uec cibo ſumpto, ivit cubitum.

Matt. 24.

Epit. c. 135.

HOMILIA DECIMASEPTIMA.

I. SEquenti ergo die, Petrus cum Simone diſceptaturus, maturiùs experrectus, oravit. Simulque ac precem finivit, Zacchæus ingreſſus eſt, ac dixit; Simon extra ſedet, cum quibuſdam ſuis, circiter triginta, diſſerens. Et Petrus ait; Sinatur loqui, donec multitudo conveniat, tuncque incipiemus quæſtionem; ut ſic, auditis quæ ab eo dicta fuerint, ad ea aptantes nos, egreſſi diſputemus. Atque eo modo factnm eſt. Egreſſus igitur, nec multò pòſt reverſus Zacchæus, Petro retulit ſermones Simonis contra ipſum.

Quòd Simon Petrum magum & Idololatram diceret. II. Dixit autem; Accuſat te, Petre, quaſi malitiæ miniſtrum, & magiâ multùm valentem; ac hominum animas, deteriùs Idololatriâ, faſcinantem. Et quidem quòd magus ſis, hoc viſus eſt afferre argumentum, dicendo; Conſcius mihi ſum, me ne unius quidem verbi recordari, ex iis quæ cum eo diſputaturus apud me perpendi. Nempe, quando ipſe diſſerit, & ego mentem applico ut revocem in memoriam, quænam ſint quæ cogitavi, deſcendens ad colloquium cum eo; nec quidquam eorum quæ dicit, audio. Quando ergo nihil ejuſmodi cum ullo alio patior, quàm cum illo ſolo; quâ ratione non ſum ab eo incantatus? Illud verò, quòd quæ docet, pejora ſint Idololatriâ, clarum erit mentem habenti, poſtquam indicavero. Nulla enim alia utilitas eſt, quàm ut anima omnigenis Idolis libera reddatur. Nam ſpeciem imaginata, timore ligatur; & credens ſe aliquid boni pati, elanguet, & alienatur, ſeu à Dæmone inſanit; ac Dæmoniaco furore correpta, multis ſobria videtur.

III. Id vobis Petrus præſtat, pollicendo ſapientes facere. Prætextu ſiquidem unius Dei, videtur quidem liberare vos multis animâ carentibus Idolis, quæ non multùm nocent cultoribus; quòd ipſis oculis cernantur eſſe lapidea, vel ænea, vel aurea, vel ex alia quadam inanima materia. Quare cùm anima ſciat, id quod cernitur, nihil eſſe, non ſimili modo per aſpectabile, à timore poteſt imaginationibus deludi. At fallaci doctrinâ, terribilem Deum intuita, ab iis quæ naturâ habet excidit funditus. Atque hæc dico, non quòd Idola colere ſuadeam, ſed quia Petrus dum videtur animas veſtras eripere formidabilibus ſpeciebus, mentem uniuſcujuſque veſtrûm formidabiliori ideâ reddit fanaticam, Deum in forma introducens, eumque ſummè juſtum; quam rem ſequitur terror, & animæ cogitanti horror, valens etiam rectæ rationis vigorem ſolvere. In hac quippe procella animus conſtitutus, velut mare à vehementi ventu, ſplendore infuſcatur. Quocirca ſi ad utilitatem veſtram advenit; ne dum videtur timores veſtros ex inanimatis formis leniter ortos reſolvere, in locum eorum terribilem Dei formam inducat. An verò Deus habet formam? Quòd ſi habeat, in figura conſiſtit. In figura autem conſiſtens, quo modo non eſt circumſcriptus? Et circumſcriptus, in loco verſatur. Cæterùm in loco exſiſtens, minor eſt continente illum loco. Denique qui eſt aliquo minor, quo pacto major eſt omnibus, aut præſtantior, aut ſupremus? Atque hæc quidem ita.

IV. Quòd autem verè, neque quæ à Magiſtro ſuo dicta ſunt credat, manifeſtum eſt. Nam contraria ei prædicat. Scilicet ille, ſicut audio, cuidam

Mat. 19.17. dixit; *Ne me dicas bonum: bonus enim unus eſt.* Bonum verò aiens, non ampliùs illum, inquit, qui juſtus eſt, quemque Scripturæ prædicant; qui *oc-*

Deut. 32. 39. *cidit, & vivere facit.* occidit quidem peccatores, vivere autem facit eos qui ſecundùm ejus voluntatem agunt. Porrò quòd revera Opificem non dixerit bonum, ei qui poterit conſiderare clarum erit. Cùm enim Creator notus fuerit & Adamo qui ab

ὉΜΙΛΙ'Α ΙΖ'.

Τῆς μὲν οὖν ἄλλης ἡμέρας ὁ Πέτρος πρὸς Σίμωνα ζητεῖν μέλλων, ὀρθρίτερον ἐξυπνισθεὶς, ηὔξατο. καὶ ἅμα τῷ παύσασθαι, ὁ Ζακχαῖος εἰσῄει, λέγων· Σίμων ἔξω καθέζεται, μετὰ ἰδίων αὐτοῦ ποτῶν ὡς τριάκοντα διαλεγόμενος. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ἐάσθω λαλεῖν, μέχρις ὅτε πλῆθος γένηται, καὶ τότε ζητεῖν ἀρξόμεθα· ἵνα οὕτως ἡμεῖς τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα ἀκούσαντες, πρὸς αὐτὰ ἁρμοσάμενοι, ἐξελθόντες διαλεχθῶμεν. καὶ δὴ οὕτως ἐγένετο. ἐκβὰς οὖν, καὶ μετ' οὐ πολὺ πάλιν εἰσελθὼν ὁ Ζακχαῖος, ἀντέβαλλεν τῷ Πέτρῳ τοὺς ὑπὸ Σίμωνος * τῷ Πέτρῳ ῥηθέντας λόγους. * f. vacat.

Περὶ τ. μάγον ἢ εἰδωλολατρέω λέγει Σίμων Πέτρον. Ἔλεγεν δέ· αἰτιᾶταί σε Πέτρε, ὡς κακίας ὄντα ὑπηρέτην, καὶ μαγείᾳ πολὺ δυνάμενον, καὶ εἰδωλολατρείας χεῖρον τὰς τῶν ἀνθρώπων φαντασιοῦντα ψυχάς. εἰς τὸ μὲν οὖν μάγον εἶναί σε, ταύτην ἐδόκει τὴν φέρειν ἀπόδειξιν, λέγων· συνοῖδα ἐμαυτῷ, ὅτι ὧν κατ' ἐμαυτὸν σκέπτομαι, ἐλθὼν συζητεῖν αὐτῷ, οὐδὲ ἕνα μνημονεύω λόγον. αὐτοῦ γὰρ διαλεγομένου, καίπερ τῷ νοῒ ἀσχολουμένου εἰς τὸ ἀναπολῆσαι τίνα ἐστὶν ἃ ἐλογισάμην, ἐλθὼν λέγειν πρὸς αὐτόν. οὐδ' ὁποίου ὧν λέγει * ὑπακούω. ἐπεὶ οὖν ἐπ' ἄλλου τινὸς τοιοῦτό τι οὐ πάσχω, ἢ ἐπ' αὐτοῦ μόνου, πῶς οὐχὶ μαγευόμενος ὑπ' αὐτοῦ τυγχάνω; τὸ δὲ ὅτι * ἂν διδάσκῃ, εἰδωλολατρείας χείρονά ἐστιν, τῷ γε νοῦν ἔχοντι, ἐμοῦ μηνύσαντος σαφὲς ἔσται. οὐδὲν γὰρ ἕτερον ὠφεληθῆναί ἐστιν, ἢ τὸ τὴν ψυχὴν εἰδώλων παντοδαπῶν ἐλευθέραν γενέσθαι. φανταζομένη γὰρ εἶδος, δεσμεῖται φόβῳ· καὶ φρονοῦσα εὖ παθεῖν τι, μαραίνεται, καὶ ἀλλοιοῦται, ἢ δαιμονᾷ, καὶ δαιμονῶσα, τοῖς πολλοῖς σωφρονεῖν δοκεῖ. * f. ἐπακούω * f. ἃ vel ἅ

Τοῦτο ὑμῖν Πέτρος ὑπισχνεῖται τὸ σωφρονίζειν παρέχειν. προφάσει γὰρ ἑνὸς θεοῦ, δοκεῖ μὲν ὑμᾶς πολλῶν ἀψύχων ἀπαλλάσσειν εἰδώλων, ἃ οὐ πάνυ τοὺς σέβοντας ἀδικεῖ, τῷ αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶσθαι λίθινα ὄντα, ἢ χάλκεα, ἢ χρύσεα, ἢ καὶ ἐξ ἄλλης τινὸς ἀψύχου ὕλης. διὸ τὸ εἰδέναι ὅτι τὸ βλεπόμενον οὐδέν ἐστιν, οὐχ ὁμοίως τῷ ὁρατῷ ὑπὸ φόβου φαντασιοῦσθαι δύναται ἡ ψυχή. πλάνῳ δὲ διδασκαλίᾳ εἰς φοβερὸν θεὸν ἀποβλέπουσα, τῶν κατὰ φύσιν ἐκβαθρεύεται. καὶ ταῦτα ἐγὼ λέγω, οὐχ ὅτι ὑμᾶς εἴδωλα σέβειν προτρέπω· ἀλλ' ὅτι Πέτρος φοβερῶν εἰδῶν δοκῶν ἀπαλλάσσειν ὑμῶν τὰς ψυχὰς, φοβερωτέρῳ εἴδει τὸν ἑκάστου ὑμῶν ἐνθουσιᾷν ποιεῖ νοῦν, θεὸν ἐν μορφῇ εἰσηγούμενος, καὶ ταῦτα ἄκρως δίκαιον, ᾧ ἕπεται τὸ φοβερὸν, καὶ τῇ συννοούσῃ ψυχῇ τὸ φρικῶδες, δυνάμενα καὶ τῶν ὀρθῶν λογισμῶν ἐκλύειν τοὺς τόνους. ἐν γὰρ τοιούτῳ καθεστὼς χειμῶνι ὁ νοῦς, ὡς βυθὸς ὑπ' ἀνέμου σφοδροῦ θολοῦται τὸ λαμπρόν. διὸ εἰ ἐπ' ὠφελείᾳ ὑμῶν προσέρχεται, μὴ ὑμῶν τοὺς ἐξ ἀψύχων μορφῶν ἠπίως γενομένους * ἐκλύειν δοκῶν, φοβερὰν θεοῦ ἀντεισφερέτω μορφήν. μορφὴν δὲ ἔχει θεός; εἰ δὲ ἔχει, ἐν σχήματί ἐστιν. ἐν σχήματι δὲ ὤν, πῶς οὐ περιορατός ἐστιν; περιορατὸς δὲ ὤν, ἐν τόπῳ ἐστίν. ἐν τόπῳ δὲ ὤν, ἥττων ἐστὶ τοῦ περιέχοντος αὐτὸν τόπου. ἥττων δέ τινος ὤν, πῶς πάντων ἐστὶν ἢ μείζων, ἢ κρείττων, ἢ ἀνώτατος; καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. * f. add. φόβους

Ὅτι δὲ ἀληθῶς οὐδὲ τὰ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ῥηθέντα πιστεύει, φανερόν ἐστιν. τὰ γὰρ ἐναντία αὐτῷ κηρύσσει. ἐκεῖνος γὰρ εἰπόντος τινὸς, ὡς μανθάνω, μή με λέγε ἀγαθόν. ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἷς ἐστι. ἀγαθὸν δὲ εἰπὼν, οὐκ ἔτι ἐκεῖνον λέγει τὸν δίκαιον, ὃν αἱ γραφαὶ κηρύσσουσιν· ὃς ἀποκτείνει καὶ ζωοποιεῖ· ἀποκτείνει μὲν τοὺς ἁμαρτάνοντας, ζωοποιεῖ δὲ τοὺς κατὰ γνώμην αὐτοῦ βιοῦντας. ὅτι δὲ ὄντως οὐ τὸν δημιουργὸν ἔλεγεν ἀγαθὸν, τῷ διανοηθῆναι δυναμένῳ σαφές ἐστιν. τοῦ γὰρ δημιουργοῦ ἐγνωσμένου καὶ τῷ πλασθέντι Ἀδὰμ, καὶ τῷ εὐαρεστήσαντι αὐ-

αὐτῷ Ἐνὼχ, καὶ τῷ ὑπ' αὐτοῦ δικαίῳ ὀφθέντι Νῶε, ὁμοίως καὶ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἀλλὰ καὶ Μωυσῇ, καὶ λαῷ, καὶ ὅλῳ τῷ κόσμῳ· ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Πέτρου Ἰησοῦς ἐλθὼν ἔλεγεν· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· ὡς οὐδὲ τὸν υἱόν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ, καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. Εἰ οὖν αὐτὸς υἱὸς ἦν ὁ παρὼν, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας οἷς ἐβούλετο τὸν πᾶσιν ἄγνωστον ἀπεκάλυπτεν. καὶ οὕτως τοῖς πρὸ αὐτοῦ πᾶσιν ἄγνωστος ἦν ὁ πατήρ· οὐχ οὕτως ἂν ὁ πᾶσιν ἐγνωσμένος.

Καὶ τοῦτο εἰπὼν Ἰησοῦς, οὐδὲ αὐτὸς ἑαυτῷ συμφωνεῖ. ἐνίοτε γὰρ ἄλλαις φωναῖς τῶν ἀπὸ τῶν γραφῶν, φοβερὸν καὶ δίκαιον συνίστησι θεὸν, λέγων· Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τοῦ ἀποκτείνοντος τὸ σῶμα, τῇ δὲ ψυχῇ μὴ δυναμένου τι ποιῆσαι· φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς βαλεῖν. ναὶ λέγω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε. Ὅτι δὲ ὄντως τοῦτον φοβηθῆναι ἔλεγεν, ὡς δίκαιον θεὸν, πρὸς ὃν καὶ ἀδικουμένους βοᾶν λέγει, παραβολὴν εἰς τοῦτο εἰπὼν, ἐπάγει τὴν ἑρμηνείαν, λέγων. Εἰ οὖν ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας ἐποίησεν οὕτως, διὰ τὸ ἑκάστοτε ἀξιοῦσθαι, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν τῶν βοώντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός. ἢ διὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς, δοκεῖτε, ὅτι οὐ ποιήσει; * καὶ λέγω ὑμῖν, ποιήσει, καὶ ἐν τάχει. Ὁ δὲ ἐκδικοῦντα καὶ ἀμειβόμενον λέγων θεὸν, δίκαιον αὐτὸν τῇ φύσει συνίστησιν, καὶ οὐκ ἀγαθόν. ἔτι δὲ καὶ ἐξομολογεῖται τῷ κυρίῳ οὐρανοῦ καὶ γῆς. εἰ δὲ κύριος ἐστιν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁμολογεῖται δημιουργός. δημιουργὸς δὲ ὢν, δίκαιός ἐστιν. ποτὲ μὲν ἀγαθὸν λέγων, ποτὲ δὲ δίκαιον, οὐδὲ οὕτως συμφωνεῖ. τρίτον δὲ ὁ σοφὸς αὐτοῦ μαθητὴς ἐχθὲς διισχυρίζετο, ἐνέργειαν ὀπτασίας ἱκανωτέραν εἶναι· οὐκ εἰδὼς ὅτι ἡ ἐνέργεια ἀνθρωπίνη εἶναι δύναται, ἡ δὲ ὀπτασία, θεότητος εἶναι ὁμολογεῖται.

* f. καὶ

Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, Πέτρε, ὁ Σίμων πρὸς ὄχλοις, ἔξω ἑστὼς καὶ διαλεγόμενος, ταράσσειν μοι δοκεῖ τοὺς πλείστους. διὸ ἐξαυτῆς ἔξιθι, ἀληθείας δυνάμει τοὺς αὐτοῦ ψευδεῖς ἐκλύων λόγους. ταῦτα τοῦ Ζακχαίου εἰπόντος, ὁ Πέτρος συνήθως εὐξάμενος ἐξῄει, καὶ ὡς τῆς πρὸ μιᾶς τόποις, καὶ τῷ τῆς θεοσεβείας ἔθει προσαγορεύσας τοὺς ὄχλους, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· ἀληθὴς ὢν προφήτης ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὡς ἐπὶ καιροῦ καὶ περὶ τούτου πληροφορήσω, περὶ τῶν τῇ ἀληθείᾳ διαφερόντων συντόμους τὰς ἀποφάσεις ἐποιεῖτο, διὰ δύο ταῦτα, ὅτι πρὸς θεοσεβεῖς ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, εἰδότας τὰ ἀποφάσει ὑπ' αὐτοῦ ἐκφερόμενα πιστεύειν. οὐδὲ γὰρ ἦν ξένα τῆς αὐτῶν συνηθείας τὰ λεγόμενα. δεύτερον δὲ ὅτι προθεσμίαν ἔχων κηρύξαι, τῷ τῆς ἀποδείξεως οὐκ ἐχρῆτο λόγῳ· ἵνα μὴ εἰς λόγους τὸν πάντα τῆς προθεσμίας δαπανᾷ χρόνον· καὶ οὕτως αὐτῷ συμβαίνῃ ὡς ὀλίγων λόγων ἐπιλύσεις ἀσχολουμένῳ, τῶν ἀπὸ πόνου ψυχῆς νοεῖσθαι δυναμένων, τοὺς ἀληθείᾳ διαφέροντας μὴ ἐπὶ πλεῖον εἰσφέρειν λόγους. ἐπειδὴ οὖν περὶ ὧν ἤθελεν ἀπεφαίνετο, ὡς λαῷ νοεῖν δυναμένῳ· ἀφ' ὧν ἐσμὲν καὶ ἡμεῖς, οἳ ὁπότε σπάνιον οὐκ ἐνοήσαμεν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντων, ἰδίᾳ ἐπυνθανόμεθα, ἵνα * ἡμῖν τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντων ἀνόητον ᾖ.

* deest μὴ

Εἰδὼς οὖν ἡμᾶς εἰδότας πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ῥηθέντα, καὶ τὰς ἀποδείξεις παρέχειν δυναμένους, εἰς τὰ ἀμαθῆ ἔθνη ἀποστέλλων ἡμᾶς, βαπτίζειν αὐτοὺς εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἐνετείλατο ἡμῖν πρότερον διδάξαι αὐτούς· ἀφ' ὧν ἐντολῶν αὐτὴ πρώτη καὶ μεγάλη τυγχάνει, τὸ φοβηθῆναι κύριον τὸν θεὸν, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύειν. θεὸν δὲ φοβεῖσθαι ἐκεῖνον εἶπεν, οὗ οἱ ἄγγελοι οἱ τῶν ἐν ἡμῖν ἐλαχίστων πιστῶν, ἐν τῷ οὐρανῷ ἑστήκασιν θεωροῦντες τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς διαπαντός. [3] μορφὴν γὰρ ἔχει, διὰ πρῶ-

eo formatus eſt, & Enocho qui ei placuit, & Noæ qui ei juſtus eſſe apparuit; ſimiliter & Abrahamo, Iſaaco, Jacobo; ſed & Muſi, ac populo, totique mundo; magiſter ipſius Petri Jeſus, veniens dixit; *Nemo novit Patrem, niſi Filius; ſicut nec Filium quis novit, niſi Pater; & quibus vult Filius revelare.* Si ergo qui advenit, ipſe Filius erat; poſt ſuum adventum quibus voluit eum qui cunctis incognitus erat revelavit. Sicque omnibus ante eum ignotus erat Pater; proindeque non eſt ille omnibus cognitus. Recogn. l. 2. c. 47. leg. infr. Hom. 18 cap. 4, 13, 14. Matt. 11. 27.

V. Atque hoc dicens Jeſus, neque ipſe ſecum conſentit. Interdum enim aliis Scripturarum vocibus, timendum ac juſtum commendat Deum, aiens; *Nolite timere eum, qui occidit corpus, anima autem nihil poteſt facere: timete eum qui poteſt & corpus & animam in gehennam ignis mittere. Utique dico vobis, hunc timete.* Quòd autem verè hunc timendum eſſe dixerit, ut juſtum Deum, ad quem & injuriâ affectos ait clamare, Parabolam ad eam rem proferens, interpretationem ſubjungit, dicens; *Si ergo judex iniquitatis ita fecit, quod ſæpiſſimè rogaretur: quanto magis Pater faciet vindictam clamantium ad ſe die ac nocte? An quia patiens eſt erga illos, putatis quòd non faciet? Dico vobis; Faciet; & cito.* Cæterùm qui vindicantem & remunerantem dicit Deum, juſtum eum naturâ confirmat, & non bonum. Præterea confitetur Domino cœli & terræ. Quòd ſi Dominus eſt cœli & terræ, admittitur eſſe Conditor. Qui autem Conditor eſt, juſtus eſt. Aliquando bonum dicendo, aliquando juſtum; neque ſic conſonat. Tertium verò quid, ſapiens illius diſcipulus heri affirmabat, operationem viſione potiorem eſſe; ignarus, operationem poſſe eſſe humanam; certum verò eſſe apud omnes, viſionem ad Divinitatem pertinere. Matt. 10. 28. Luc. 18. 6. Matt. 11. 25.

VI. Hæc atque his paria, Petre, Simon extrà ſtans, dum multitudini ediſſeris, plures mihi videtur conturbare. Quocirca exi ſtatim, & vi veritatis falſos ejus diſſolve ſermones. Quibus à Zacchæo dictis, Petrus pro more precatus, egreſſus eſt: cúmque in eodem loco in quo ſuperiori die, conſtitiſſet, ac ex Religionis conſuetudine populum ſalutâſſet, ita cœpit loqui: Dominus noſter Jeſus, utpote verus Propheta, (quemadmodum in tempore ea quoque de re demonſtrationes afferam) circa ea quæ ad veritatem ſpectant, breves fecit ſententias; propter hæc duo: quia ad pios loquebatur, ſcientes ab eo per ſententiam prolata credere. Neque enim nova erant ad eorum conſuetudinem, quæ dicebantur. Secundò autem, quia habens præfinitum prædicationis tempus, probationibus non utebatur; ne in ſermones omne illud tempus inſumeret; ſicque ei contingeret, ut dum occupatur in interpretationibus paucorum verborum quæ cum labore animi poſſunt intelligi, doctrinam veritatis non multùm promoveret. Itaque de quibus volebat pronunciabat, ut populo valenti intelligere; ex quibus nos etiam ſumus, qui quando (id quod rarò accidit) ab eo dicta non percipiebamus, ſeorſum ſciſcitabamur, ne quid eorum quæ dicebat nobis eſſet obſcurum. l. Rec. l. 8. n. 61.

VII. Sciens ergo, nos cuncta ab eo prolata cognoſcere, ac poſſe demonſtrationes præbere; quando miſit nos ad imperitas gentes, ut eos baptizaremus in remiſſionem peccatorum; præcepit, ut priùs doceremus illos: ex quibus mandatis, hoc primum & magnum eſt, Timere Dominum Deum, & ipſi ſoli ſervire. Illum verò Deum timere juſſit, cujus Angeli, qui ſunt minimorum apud nos fidelium, in cœlo ſtant, ſemper contemplantes faciem Patris. Formam enim habet, propter primam & ſolam pulcri- Matt. 28. 19. Matt. 4. 10. & Deut. 6. 13. Matt. 18. 10.

3. Μορφὴν γὰρ ἔχει &c.] Hic forsè, & alibi locorum iſtius Apocryphi favetur Anthropomorphitarum errori: quem antiquiſſimum oſtendit Origenes cùm in fine libri primi in Epiſtolam ad Romanos, tum apud Theodoretum Quæſtione

ἐστι, τὴν ἀπ' αὐτοῦ μετουσίαν ἀπείρως ἐκτεταμένην

* l. ἔχων

* ἔχει;

Εἷς οὖν ἐστιν ὁ ὄντως θεός, ὃς ἐν κρείττονι μορφῇ προκαθέζεται, τὸ ἄνω τε καὶ κάτω * δύο ὑπερέχων καρδίαν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὥσπερ ἀπὸ κέντρου βρύουσαν τὴν ζωτικὴν καὶ ἀσώματον δύναμιν, τὰ πάντα σύν τε ἄστροις, καὶ * μόνοις οὐρανοῦ, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, πυρός, καὶ εἰ ἄλλο τί ἐστι, δείκνυται οὐσία ἄπειρος, εἰς ὕψος ἀπέραντος, εἰς βάθος ἀμέτρητος, εἰς πλάτος * τρεῖς ἐπ' ἄπειρον, τὴν ἀπ' αὐτοῦ ζωοποιὸν καὶ φρόνιμον ἐκτείνουσα φύσιν. τοῦτο οὖν τὸ ἐξ αὐτοῦ πανταχόθεν ἄπειρον, ἀνάγκη εἶναι καρδίαν, ἔχει τὸν ὄντως ὑπὲρ πάντα ἐν σχήματι· ὃς ὅπου ποτ' ἂν ᾖ, ὡς ἐν ἀπείρῳ μέσος ἐστὶν, τοῦ παντὸς ὑπάρχων ὅρος. ἀπ' αὐτοῦ οὖν ἀρχόμεναι αἱ * ἐκστάσεις ἐξ ἀπεράντων ἔχουσιν τὴν φύσιν. ὧν ἡ μὲν ἀπ' αὐτοῦ λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν δείκνυται εἰς ὕψος ἄνω. ἡ δὲ εἰς βάθος κάτω· ἡ δὲ ἐπὶ δεξιάν· ἡ δὲ ἐπὶ λαιάν· ἡ δὲ ἔμπροσθεν· ἡ δὲ ὄπισθεν· εἰς οὓς αὐτὸς ἀποβλέπων, ὡς εἰς ἀριθμὸν πανταχόθεν ἴσον χρώμενος ἐξ διαστήμασιν συντελεῖ τὸν κόσμον, αὐτὸς ἀνάπαυσις ὤν, καὶ τὸν ἐσόμενον ἄπειρον αἰῶνα εἰκόνα ἔχων· ἀρχὴ ὢν καὶ τελευτή. εἰς αὐτὸν γὰρ τὰ ἓξ ἄπειρα τελευτῷ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τὴν εἰς ἄπειρον * ἔκστασιν λαμβάνει.

* f. δὶς
* f. νόμοις
* f. τρὶς
* l. ἐκτάσεις
* l. ἔκτασιν

Τοῦτ' ἐστιν ἑβδομάδος μυστήριον. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ τῶν ὅλων ἀνάπαυσις· ὃς τοῖς ἐν μικρῷ μιμουμένοις αὐτοῦ τὸ μέγα, αὐτὸν χαρίζεται εἰς ἀνάπαυσιν. αὐτός ἐστι μόνος, πῆ μὲν καταληπτός, τὰς ἀπ' αὐτοῦ * ἐκστάσεις ἔχων εἰς ἄπειρον. οὗτος γὰρ καταληπτός ἐστι καὶ ἀκατάληπτος, ἐγγὺς καὶ μακρὰν, ὧδε ὢν κἀκεῖ. ὡς μόνος ὑπάρχων· καὶ τὸ πανταχόθεν ἀπείρου νοὸς τὴν μετουσίαν, ἣν πάντων ἀναπνέουσαι αἱ ψυχαί, τὸ ζῆν ἔχουσιν· κἂν χωρισθῶσι τοῦ σώματος, καὶ τὸν εἰς αὐτὸν ἀφιχθῶσι πόθον ἔχουσαι, εἰς τὸν αὐτοῦ κόλπον φέρονται· ὡς ἐν χειμῶνι ὄρεσι οἱ ἀτμοὶ τῶν ὀρῶν ὑπὸ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων ἑλκόμενοι φέρονται πρὸς αὐτὸν [5] ἀθάνατοι. οἵαν οὖν στοργὴν συλλαβεῖν δυνάμεθα, ἐὰν τὴν εὐμορφίαν αὐτοῦ τῷ νῷ κατοπτεύσωμεν; ἄλλως δὲ ἀμήχανον. ἀδύνατον γὰρ κάλλος ἄνευ μορφῆς εἶναι, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἔρωτα ἐπισπᾶσθαί τινα, ἢ καὶ δοκεῖν θεὸν ὁρᾶν εἶδος οὐκ ἔχοντα.

* l. ἐκτάσεις

Τινὲς δὲ τῆς ἀληθείας ἀλλότριοι ὄντες, καὶ τῇ κακίᾳ συμμαχοῦντες, προφάσει δοξολογίας, ἀσχημάτιστον αὐτὸν λέγουσιν, ἵνα ἄμορφος καὶ ἀνείδεος ὤν, μηδενὶ ὁρατὸς ᾖ, ὅπως μὴ ἐπιπόθητος γένηται. νοῦς γὰρ εἶδος οὐχ ὁρῶν θεοῦ, κενός ἐστιν αὐτοῦ. πῶς δὲ καὶ εὔχεταί τις, οὐκ ἔχων πρὸς τίνα καταφύγῃ; εἰς τίνα ἐρείσῃ; ἀντιτυπίαν γὰρ οὐκ ἔχων, εἰς κενὸν ἐκβαθρεύεται. ναί, φησίν, οὐ χρὴ θεὸν φοβεῖσθαι, ἀλλὰ ἀγαπᾶν. φημὶ κἀγώ. ἀλλὰ τοῦτο παρέξει ἑκάστης εὐποιίας εὐσυνειδησία. ἡ δὲ εὐποιία, ἐκ τοῦ φοβεῖσθαι γίνεται. ἀλλ' ὁ φόβος, φησίν, ἐκπλήσσει τὴν ψυχήν. ἀλλ' ἐγώ φημι ὅτι οὐκ ἐκπλήσσει, ἀλλ' ἐξυπνίζει καὶ ἐπιστρέφει. ἴσως δὲ ὀρθῶς ἐλέγετο μὴ δεῖν θεὸν φοβεῖσθαι, εἰ μὴ πολλὰ ἕτερα οἱ ἄνθρωποι ἐφοβούμεθα. λέγω δὲ τὰς ἐκ τῶν ὁμοίων ἐπιβουλάς, ἔτι δὲ θηρία, ἑρπετά, νόσους, πάθη, δαίμονας, καὶ ἄλλα μυρία. ὁ οὖν ἡμᾶς ἀξιῶν μὴ φοβεῖσθαι θεόν, τούτων ἡμᾶς ῥυσάσθω, ἵνα μηδὲ ταῦτα φοβώμεθα. εἰ δὲ οὐ δύναται, τί ἡμῖν φθονεῖ; ἑνὶ φόβῳ, τῷ πρὸς τὸ δίκαιον, μυρίων ἀπαλλαγῆναι φόβων, βραχείᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν πίστει, μυρία πάθη καὶ ἑαυτῶν καὶ ἄλλων μετατεθῆναι δυνατὸν γίνεται, πρὸς δὲ καὶ ἀμοιβὴν ἀγαθῶν προσδέχεσθαι, καὶ αὐτῷ φόβῳ τοῦ πάντα ὁρῶντος θεοῦ, μηδὲν κακὸν

exſiſtens, participatinnem ſui in infinitum extenſam habeat?

IX. Unus eſt ergo, Deus revera, qui in præſtantiſſima forma præſidet; biſque eſt ſuperiorum ac inferiorum cor, quod & à ſe velut à centro profundit vitalem & incorpoream virtutem; omnino & cum aſtris, ac regionibus cœli, aëris, aquæ, terræ, ignis, & ſi quid aliud eſt; oſtenditurque eſſe ſubſtantia infinita, altitudine interminata, profunditate immenſa, latitudine ter in infinitum vivificam & providam protendens divinam naturam. Hoc igitur ex illo undique infinitum, neceſſariò eſt cor, habetque in figura eum qui verè cuncta ſuperat; qui ubicumque fuerit, velut in infinito medius eſt, univerſique terminus. Ab eo igitur incipientes extenſiones, ex immenſis habent naturam. Quorum alter quidem, ab eo initium accipiens, oſtenditur in altitudinem ſuprà; alter verò, in profunditatem infrà; alter ad dextram, alter ad ſiniſtram; alius ante, alius retro: in quos ipſe reſpiciens, tamquam in numerum undique æqualem, ſex temporis ſpatiis mundum perficit; cùm ipſe ſit requies, futurumque immenſum ſæculum habeat imaginem: principium ſit, ac finis. In eum ſiquidem ſex infinita deſinunt, & ab eo infinitam capiunt extenſionem.

X. Hoc eſt hebdomadis myſterium. Ipſe enim, cunctorum requies; qui imitantibus in exiguo magnum ejus aliquid, ſe in requietem donat. Ipſe eſt ſolus; quodammodo quidem comprehenſibilis, extenſiones ſuas habens in infinitum. Eſt enim comprehenſibilis & incomprehenſibilis, propè & longè, hic atque illic exſiſtens; ut qui ſolus ſit. Et infinitæ undecumque mentis dat participationem; quam cunctorum animi reſpirantes, vivere habent: & ſi ſeparentur à corpore, atque in Deum amorem habere inveniantur, in illius feruntur ſinum; ſicut hyberno tempore vapores montium, à ſolis radiis tracti, ad eum feruntur perpetui. Quam ergo caritatem concipere poſſemus, ſi præclaram illius formam mente intueremur? Aliter autem fieri nequit. Impoſſibile enim eſt, ut ſit pulcritudo ſine forma; atque aliquem ad ſui dilectionem pertrahat; aut ut quis ſperet Deum videre carentem formâ.

XI. Quidam verò alieni à veritate, & malitiæ ſocii; prætextu laudationis, Deum figuræ expertem aiunt; ut formâ & ſpecie carens, nemini aſpectabilis ſit, ne exoptatus fiat. Mens quippe non intuita Dei ſpeciem, vacua illo eſt. Et quâ ratione precetur aliquis, non habens ad quem confugiat? in quem innitatur? Nam renixum non habens, in inani funditus corruit. Næ, inquit, non oportet Deum timere, ſed amare. Fateor. Verùm id præſtabit uniuſcujuſque boni operis bona conſcientia. At bene operari, oritur ex timore. Sed, ait, timor percellit animam. Contrà ego, non percellit, inquam, at expergefacit ac convertit. Fortè verò rectè diceretur non oportere Deum vereri, niſi nos homines multa alia metueremus: dico autem ſimilium inſidias; ad hæc, feras, ſerpentes, morbos, calamitates, Dæmones, aliaque infinita. Qui ergo à nobis poſtulat, ut non timeamus Deum; nos iis liberet, quò neque ea metuamus. Quòd ſi non poteſt; cur nobis invidet? cùm fieri queat, ut per unum erga juſtitiam timorem, mille eripiamur terroribus; per brevem erga Deum fidem, innumeras & noſtras & aliorum perpeſſiones transferamus; inſuperque accipiamus bonorum mercedem; atque propter timorem cuncta conſpicientis Dei, nihil mali

5. Ἀθάνατοι.] Fortè præponenda eſt diſtinctio, ut per ὑπερφέρονται referantur ad animas. Vel virgula ponenda poſt ἑλκόμενοι. COTELERIUS.

5. Τοῖς

mali agentes; etiam in hac vita degamus cum pace.

XII. Sic grata in verum Dominum ſervitus, reliquos omnes in libertate conſtituit. Si ergo poteſt quis, abſque timore Dei, non peccare; ne timeat. Licet enim caritate erga eum, quod ipſi diſpliceat, non facere. Etenim, ut timeatur ſcriptum eſt, & ut diligatur præceptum eſt; quò unuſquiſque pro temperie ſuâ convenienti utatur remedio. Timere ergo illum eſt, quia eſt juſtus. Sive igitur veriti, ſive diligentes, ne peccetis. Utinam autem timens aliquis, illicitis cupiditatibus dominetur, aliena non deſideret, humanitatem exerceat, temperans ſit, juſtè agat. Video enim nonnullos in timore ejus imperfectos, plurima peccare. Itaque metuamus Deum; nec tantùm quia juſtus eſt. Nam injuriâ affectorum miſertus, injuriam inferentes punit. Sicut igitur aqua exſtinguit ignem; ita & timor cupiditatem malorum evertit. Qui timoris vacuitatem docet, neque ipſe timet: qui verò non timet, neque judicium fore credit; cupiditates auget, magus eſt, alios in iis quæ ipſe facit criminatur.

XIII. His auditis, Simon interrumpens, ait; Scio ad quem iſta dicas: ſed ne ego eadem loquens, tempus redargutioni tuæ deſtinatum impendam in quæ nolim, ad nobis definita reſponde. Gloriatus es, ac dixiſti, te abunde intelligere Magiſtri tui res; quoniam præſens vidiſti ac audiiſti eum per efficaciam; nec poſſe quempiam alium, ſimile quid per ſpectrum aut viſionem habere. Quòd verò hoc falſum ſit, oſtendam. Qui clarè audit aliquem, non omni ex parte perſuadetur de dictis. Habet enim mens ejus cogitare, num ille mentiatur; ut pote homo, ſecundùm quod apparet. At viſio, ſimul ac contigit, fidem facit cernenti, quòd Divinitas ſit. Ad hoc mihi primùm reſponde.

XIV. Et Petrus ait; Aliud propoſuiſti dicere, & aliud locutus es. Propoſuiſti enim, quòd poſſit aliquis audiens, plus intelligere, per viſionem, quàm per efficaciam: aggreſſus autem, ſuadebas tutiorem eſſe eum qui in viſione audit, illo qui audit per efficientiam. Denique ideo te potentiùs dicebas res Jeſu cognoſcere, quàm ego; ut qui ipſius verba per viſionem audiiſſes. Verùm ego ad id quod primitus propoſitum eſt reſpondebo. Propheta, quia Propheta eſt; primò certitudinem dans de iis quæ clarè dicit, tutò creditur, præcognitus verus eſſe: ac quemadmodum qui docetur cupit, inquiſitus & interrogatus reſpondet. Qui verò viſioni credit, aut ſpectro & inſomnio, incertus eſt. Ignorat enim cui credat. Nam poteſt eſſe aut malus Dæmon, aut Spiritus fallax, qui in verbis ſimulet eſſe quod non eſt. Sin autem quis velit percontari, quiſnam ſit qui apparuit; poteſt ei pro libito dicere. Sicque tamquam malus, ubi coruſcavit, manſitque quantùm voluit, exſtinguitur, nec permanet cum ſciſcitante ad interrogationem, quantùm vellet. Per inſomnia verò qui videt, neque percunctari poteſt, de quibus lubet. Neque enim in propria poteſtate ſita eſt cogitatio dormientis. Inde igitur nos diſcendi avidi, multa in ſomnis de aliis quærimus; vel non requirentes, audimus res ad nos nequaquam pertinentes; & è ſomno excitati dolemus, nos de iis quæ ſcire avebamus neque audiiſſe neque exploraſſe.

XV. Ac Simon: Si dicas viſiones non omnino vera prædicare; attamen viſa & inſomnia quæ à Deo mittuntur, falſa non ſunt, in rebus quæ vult proloqui. Petrus ait; Rectè dixiſti, quòd non falſa proferant quæ à Deo mittuntur. Verùm incertum eſt, an qui vidit, ſomnium à Deo miſſum

πράσσοντες, καὶ ἐν τῷ παρόντι ἐν εἰρήνῃ διαπλεῖν.

Οὕτως ἡ πρὸς τὸν ὄντως δεσπότην εὐγνώμων δουλεία, ° τοὺς λοιποὺς πάντας ἐλευθέρους ποιεῖ. εἰ μὲν οὖν τινὶ δυνατόν ἐστιν, ἄνευ τοῦ φοβεῖσθαι τὸν θεόν, μὴ ἁμαρτάνειν, * φοβεῖσθαι. ἔξεστι γὰρ ἀγάπῃ τῇ πρὸς αὐτόν, ὃ αὐτῷ μὴ δοκῇ, μὴ πράττειν. καὶ γὰρ φοβηθῆναι γέγραπται, καὶ ἀγαπᾶν παρήγγελται· ἵνα πρὸς τὴν αὐτοῦ ἕκαστος κρᾶσιν, ἐπιτηδείῳ χρῆται φαρμάκῳ. φοβεῖσθαι οὖν αὐτόν ἐστιν, ὅτι δίκαιός ἐστιν. εἴτε οὖν φοβούμενοι, εἴτε ἀγαπῶντες, μὴ ἁμαρτάνετε. γένοιτο δὲ φοβούμενόν τινα, ἡδονῶν ἀνόμων κρατεῖν δύνασθαι, ἀλλότρια μὴ ἐπιθυμεῖν, φιλανθρωπίαν ἀσκεῖν, σωφρονεῖν, δικαιοπραγεῖν. ὁρῶ γάρ τινας ἀτελῶς τῷ πρὸς αὐτὸν φόβῳ, πλεῖστα ἁμαρτάνοντας. φοβηθῶμεν οὖν τὸν θεόν, μὴ μόνον ὅτι δίκαιός ἐστιν. ἐλεῶν γὰρ τοὺς ἠδικημένους τιμωρεῖ τοὺς ἠδικηκότας. ὡς οὖν ὕδωρ πῦρ σβέννυσιν, οὕτως καὶ φόβος τὴν τῶν κακῶν ἐπιθυμίαν ἀναιρεῖ. ὁ ἀφοβίαν διδάσκων, οὐδὲ αὐτὸς φοβεῖται· ὁ δὲ μὴ φοβούμενος, οὐδὲ κρίσιν ἔσεσθαι πιστεύει, τὰς ἐπιθυμίας αὔξει, μαγεύει, ἄλλους ἐφ' οἷς αὐτὸς πράσσει διαβάλλει.

* l. φοβείσθω

Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούων, ὑποκόψας ἔφη· οἶδα πρὸς τίνα ταῦτα λέγεις· ἀλλ' ἵνα μὴ αὐτὸς τὰ αὐτὰ λέγων, πρὸς τὸ ἐλέγχειν σε δαπανῶ τὸν χρόνον εἰς ἃ μὴ θέλω, πρὸς τὰ ὁρισθέντα ἡμῖν * ἀποκρίνασθαι. ἐπηγγείλω ἱκανῶς νενοηκέναι σε τὰ τοῦ διδασκάλου σου, λέγων, διὰ τὸ παρόντα ἐνεργείᾳ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν αὐτοῦ· καὶ ἑτέρῳ τινὶ μὴ δυνατὸν εἶναι ὁράματι, ἢ ὀπτασίᾳ ἔχειν τὸ ὅμοιον. ὅτι δὲ τοῦτο ψεῦδός ἐστιν, δείξω. ὁ ἐναργῶς ἀκούων τινός, οὐ πάνυ πληροφορεῖται ἐπὶ τοῖς λεγομένοις. ἔχει γὰρ ὁ νοῦς αὐτοῦ λογίσασθαι, μὴ ἄρα ψεύδεται, ἄνθρωπος ὢν τὸ φαινόμενον. ἡ δὲ ὀπτασία, ἅμα τῷ ὀφθῆναι πίστιν παρέχει τῷ ὁρῶντι, ὅτι θειότης ἐστί. πρὸς τοῦτό μοι πρῶτον ἀπόκριναι.

* l. ἀπόκριναι

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· εἰς ἄλλο προθέμενος εἰπεῖν, εἰς ἕτερον ἀπεκρίνω. προέθηκας γὰρ ὡς μᾶλλον δύνασθαί τινα πλεῖον νοεῖν παρ' ὀπτασίας ἀκούοντα, ἢ διὰ τῆς ἐνεργείας· ἐπιβαλὼν δὲ ἔπειθες ἡμᾶς ὅτι ἀσφαλέστερός ἐστιν ὁ ἀπὸ ὀπτασίας ἀκούων τοῦ παρ' αὐτῆς ἐνεργείας ἀκούοντος. πέρας γοῦν διὰ τοῦτο ἐμοῦ ἱκανώτερον ἔφασκες εἰδέναι τὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ἀπὸ ὀπτασίας αὐτοῦ ἀκηκοὼς τὸν λόγον. πλὴν ἐγὼ εἰς τὸ ἀπ' ἀρχῆς προτεθὲν ἀποκρινοῦμαι. ὁ προφήτης, ὅτι προφήτης ἐστίν, πληροφορήσας πρῶτον περὶ τῶν ἐναργῶς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων, ἀσφαλῶς πιστεύεται, ἀληθὴς εἶναι προεπιγνωσθείς· καὶ ὡς ὁ μανθάνειν θέλει, ἐξετασθεὶς καὶ ἀνακριθεὶς ἀποκρίνεται. ὁ δὲ ὀπτασίᾳ πιστεύων, ἢ ὁράματι καὶ ἐνυπνίῳ, ἐπισφαλής ἐστιν. ἀγνοεῖ γὰρ τίνι πιστεύει. ἐνδέχεται γὰρ αὐτὸν ἢ δαίμονα κακὸν εἶναι, ἢ πνεῦμα πλάνον, ἐν τοῖς λόγοις ὑποκρινόμενον εἶναι ὃ μή ἐστιν. εἰ ἄρα τις βουληθείη πυνθάνεσθαι, τίς ἂν ὁ φανείς, δύναται λέγειν ἑαυτῷ ὃ βούλεται. καὶ οὗτος ὡς πονηρὸς ἀστράψας, μείνας ὅσον θέλει, ἀποσβέννυται, μὴ παραμείνας τῷ πυνθανομένῳ εἰς ἀνάκρισιν ὅσον ἠθέλησεν. διὰ δὲ ἐνυπνίων ὁρῶν τις, οὐδὲ πυνθάνεσθαι δύναται περὶ ὧν βούλεται. ὁ γὰρ ἰδίας ἐξουσίας ἐστὶν ὁ λογισμὸς τοῦ κοιμωμένου. ἔνθεν γοῦν πολλὰ ἡμεῖς οἱ περιεπιθυμοῦντες μαθεῖν κατ' ὄναρ περὶ ἑτέρων πυνθανόμεθα, ἢ καὶ μὴ πυνθανόμενοι περὶ τῶν μὴ διαφερόντων ἡμῖν ἀκούομεν, καὶ ἀφυπνισθέντες ἀθυμοῦμεν, ὅτι περὶ ὧν ἐπεθυμοῦμεν μαθεῖν οὔτε ἠκούσαμεν, οὔτε ἐξητάσαμεν.

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· εἰ φῂς τὰς ὀπτασίας μὴ πάντως ἀληθεύειν. ἀλλ' οὖν γε τὰ ὁράματα καὶ τὰ ἐνύπνια θεόπεμπτα ὄντα οὐ ψεύδεται, περὶ ὧν ἂν εἰπεῖν θέλῃ. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ὀρθῶς ἔφης, ὅτι θεόπεμπτα ὄντα οὐ ψεύδεται. ἄδηλον δὲ εἰ ὁ ἰδὼν, θεόπεμπτον ἑώρακεν ὄνειρον. καὶ ὁ Σίμων· ἐὰν ᾖ ὁ ἑω-

ρακὼς

6. Τοὺς λοιποὺς] An τοῖς λοιποῖς. COT.

7. Περὶ

ἑωρακὼς δίκαιος, ἀληθὲς ἑώρακεν. καὶ ὁ Πέτρος· ὀρθῶς ἔφης. τίς δὲ δίκαιος, εἰ ὁράματος χρῄζει, ἵνα μάθῃ ἃ δεῖ μαθεῖν, καὶ * ποιεῖν ἃ δεῖ ποιεῖν; καὶ ὁ Σίμων· τοῦτό μοι δὸς, ὅτι μόνος ὁ δίκαιος ὅραμα ἀληθὲς ἰδεῖν δύναται, καὶ ἀποκρίνομαί σοι εἰς αὐτό. ἐμοὶ γὰρ κέκριται, ὅτι ἀσεβὴς ἀληθῆ ὄνειρον οὐχ ὁρᾷ. καὶ ὁ Πέτρος· τοῦτο ψεῦδός ἐστιν. καὶ περὶ τούτου ἀγράφως καὶ ἐγγράφως ἀποδεῖξαι δύναμαι, πεῖσαι δὲ οὐκ ἐπαγγέλλομαι. ὁ γὰρ πρὸς ἔρωτα μοχθηρᾶς νοσῶν γυναικὸς, εἰς ἑτέρας τῆς πάντα καλῆς [7] πρὸς συμβίωσιν νόμιμον τὸν ἑαυτοῦ οὐ μετατίθησιν νοῦν· ἐνίοτε καὶ ἑαυτοῖς συνειδότες τὴν κρείττονα, προειλημμένοι ἀγαπῶσιν τὴν χείρονα. τοιοῦτόν τι καὶ σὺ πάσχων ἀγνοεῖς. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· περιελόμενος ταῦτα, ἃ ἐπηγγείλω λέγε. ἐμοὶ γὰρ ἀδύνατον εἶναι δοκεῖ ἀσεβεῖς ἀνθρώπους ὑπὸ Θεοῦ ᾧ δήποτε ὀνειροπολεῖσθαι τρόπῳ.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· μέμνημαι ἐμαυτοῦ, ὡς ἐπηγγειλάμην δεῖξαι, καὶ ἀγράφως καὶ ἐγγράφως περὶ τούτου τὴν ἀπόδειξιν παρέχειν. καὶ νῦν λέγοντος ἄκουε. ἴσμεν πολλοὺς, εἴ γε εὐγνωμονεῖς, ἐπεί γε τοὺς παρεστῶτας κριτὰς ἔχω, εἴδωλα σέβοντας, καὶ μοιχεύοντας, καὶ τὰ πάντα ἁμαρτάνοντας, ὁράματα καὶ ἀληθεῖς ὀνείρους ὁρῶντας· ἐνίους δὲ καὶ δαιμόνων ὀπτασίας. τὴν [8] ἄσαρκον ἰδέαν οὐ λέγω δύναμιν πατρὸς ἢ υἱοῦ ἰδεῖν, διὰ τὸ μεγίστῳ φωτὶ καταυγάζεσθαι, τοὺς θνητῶν ὀφθαλμούς. ὅθεν τὸ μὴ ὁραθῆναι τῷ εἰς σάρκα τετραμμένῳ ἀνθρώπῳ, οὐ φθονοῦντός ἐστιν θεοῦ, ἀλλ' οἰκτείροντος. ὁ γὰρ ἰδὼν, ζῆν οὐ δύναται. ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ φωτὸς, τὴν τοῦ ὁρῶντος ἐκλύει σάρκα, ἐκτὸς εἰ μὴ θεοῦ ἀπορρήτῳ δυνάμει, ἡ σὰρξ εἰς φύσιν τραπῇ φωτὸς, ἵνα φῶς ἰδεῖν δυνηθῇ· ἢ ἡ τοῦ φωτὸς οὐσία εἰς σάρκα τραπῇ, ἵνα ὑπὸ σαρκὸς ὁραθῆναι δυνηθῇ. τὸ γὰρ ἀτρέπτως πατέρα ἰδεῖν, υἱοῦ μόνου ἐστίν. δίκαιοι δὲ οὐχ ὁμοίως. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν, ὅτ' ἂν τραπέντες εἰς φῶς τὰ σώματα, ἰσάγγελοι γένωνται, τότε ἰδεῖν δυνήσονται. πέρας γοῦν κἂν ἄγγελόν τις ἀνθρώπῳ ὀφθῆναι πεμφθῇ, τρέπεται εἰς σάρκα, ἵνα ὑπὸ σαρκὸς ὀφθῆναι δυνηθῇ. ἄσαρκον γὰρ δύναμιν, οὐ μόνον υἱοῦ, οὐδὲ ἀγγέλου τις δύναται; εἰ δὲ ἴδῃ τις ὀπτασίαν, κακοῦ δαίμονος ταύτην εἶναι νοείτω.

Πλὴν ὅτι καὶ ἀσεβεῖς ὁράματα καὶ ἐνύπνια ἀληθῆ βλέπουσιν, δῆλόν ἐστιν, καὶ ἐγγράφως ἀποδεῖξαι δύναμαι. πέρας γοῦν ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὡς ὁ Ἀβιμέλεχ, ἀσεβὴς ὢν, τὴν τοῦ δικαίου Ἀβραὰμ γυναῖκα ἐπὶ κοινωνίᾳ μιᾶναι θελήσας, ἤκουσεν παρὰ τοῦ θεοῦ καθ' ὕπνον, ὡς ἡ γραφὴ λέγει, μὴ θίγειν αὐτῆς, ὅτι ἀνδρὶ συνῳκηκυῖά ἐστιν. ἀλλὰ καὶ ὁ Φαραὼ, ἀσεβὴς ἀνὴρ, ἑώρακεν ὄνειρον, περί τε πυρῶν εὐφορίας καὶ ἀφορίας· ὃ ὁ Ἰωσὴφ ἐπιλύων, παρὰ θεοῦ ἔφη τὸ ὄνειρον γεγενῆσθαι. Ναβουχοδονόσορ δὲ, ὁ εἴδωλα σέβων, καὶ τοὺς θεὸν σέβοντας εἰς πῦρ κελεύσας βληθῆναι, ὄνειρον ὅλου μήκους αἰῶνος ὁρᾷ. καὶ μὴ λεγέτω τις· ἀλλ' ὁράματα ἐγρηγορὼς οὐδεὶς ἀσεβῶν θεωρεῖ. ψεῦδός ἐστιν. αὐτὸς γοῦν ὁ Ναβουχοδονόσορ, τρεῖς ἄνδρας κελεύσας βληθῆναι εἰς πῦρ, ἐνιδὼν τῇ καμίνῳ * τεταρτάτατον ἔφη· τὸν τέταρτον ὁρῶ, ὡς υἱὸν θεοῦ. καὶ ὅμως ὀπτασίας τε καὶ ὁράματα καὶ ἐνύπνια ὁρῶντες ἀληθῆ, ἀσεβεῖς ἦσαν. οὕτως οὐ πάντως ἐκ τοῦ ὁρᾷν τινὰ ὁράματα καὶ ἐνύπνια καὶ ὀπτασίας, πάντως εὐσεβής ἐστιν. τῷ γὰρ εὐσεβεῖ, ἐμφύτῳ καὶ καθαρῷ ἀναβλύζει τῷ νῷ τὸ ἀληθὲς,

* Al. ποιῇ

Διαφορὰ ὁραμάτων καὶ ἀποκαλύψεων.

* τέταρτον;

conſpexerit. Tum Simon : Si juſtus ſit ille qui vidit, verum intuitus eſt. Et Petrus : Probè locutus es. Quis verò juſtus; ſi viſo indigeat ad diſcenda quæ diſcere oportet, & facienda quæ fieri debent? Atque Simon : Hoc mihi concede, quòd ſolus juſtus verum viſum poſſit cernere, & ad illud tibi reſpondeo. Mihi enim exploratum eſt, verum ſomnium ab impio non videri. Tum Petrus : Hoc falſum eſt. Atque eâ de re, ſine Scripturis & per Scripturas poſſum afferre demonſtrationem; perſuadere autem non polliceor. Nam qui in amorem pravæ mulieris propendet, in alterius undique præclaræ dilectionem ad legitimum convictum non transfert animum. Et aliquando ſibi conſcii præſtantioris feminæ; occupati, deteriorem diligunt. Tale quid tu quoque pateris; ac ignoras. Dixit Simon; His ſublatis, loquere quæ promiſiſti. Mihi namque videtur impoſſibile, ut impii homines, à Deo ſomnia ullo modo cernant.

XVI. Et Petrus, Mei, inquit, ſum memor, quòd promiſerim oſtendere, & ea de re abſque Scripturis ac per Scripturas demonſtrationem exhibere. Et nunc, loquentem audi. Novimus multos (ſi quidem æquo animo accipis; alioquin adſtantes, judices habeo) Idolorum cultores, & adulteros, ac omnino peccatores, conſpexiſſe viſa atque vera ſomnia; nonnullos verò, Dæmonum viſiones. Non enim dico à mortalium oculis videri poſſe incorpoream Patris aut Filii ſpeciem; quia maximo lumine reſplendet. Unde ab homine in carnem converſo non cerni, non eſt invidentis Dei, ſed indulgentis. Nam qui viderit, vivere non poteſt. Luminis quippe exſuperantia, cernentis diſſolvit carnem; præterquam ſi Dei ineffabili virtute, caro vertatur in luminis naturam, quò poſſit lumen videre; aut luminis ſubſtantia in carnem mutetur, ut poſſit videri à carne. Nam Patrem intueri abſque converſione, ad ſolum Filium pertinet. Juſti autem, non ſimili modo. In reſurrectione enim mortuorum, quando corporibus mutati in lumen; erunt Angelis æquales, tunc poterunt cernere. Denique & ſi Angelorum aliquis, ut videatur ab homine, miſſus fuerit; mutatur in carnem, ut per carnem cerni poſſit. Incorpoream ſiquidem virtutem, non ſolùm Filii, ſed nec Angeli nemo poteſt cernere. Sin verò nonnullus viſionem conſpexerit, mali Dæmonis eam eſſe intelligat.

I. Recogn. l. 3. c. 30.

XVII. Cæterùm & ab impiis viſa & inſomnia vera conſpici, manifeſtum eſt, atque ex Scripturis poſſum demonſtrare. Denique in Lege ſcriptum eſt; quemadmodum impius Abimelechus, cùm juſti Abrahami uxorem vitiare cuperet, à Deo audierit in ſomno (ſicut ait Scriptura) ne illam tangeret, quòd cohabitaret cum viro. Sed & Pharao, homo impius, ſomnium vidit, de frumenti abundantia & ſterilitate; cui cùm Joſeph explicaret, à Deo aſſeruit veniſſe ſomnium. Nabuchodonoſor autem, Idolorum cultor, quique juſſit ut Dei cultores mitterentur in ignem; ſomnium vidit, quod omnium ſæculorum longitudinem complectebatur. Nec dicat aliquis; At nullus impius viſum per vigiliam cernit. Falſum eſt. Ipſe certè Nabuchodonoſor, qui juſſerat tres viros in ignem mitti, cùm in fornace quartum intueretur, ait; Quartum video, velut Filium Dei. Et tamen qui viſiones & ſpectacula & inſomnia conſpexerunt vera, impii erant. Sic non ſtatim ex eo quòd quis cernat viſa & inſomnia, omnino pius eſt. Nam pio, in mente innatâ & purâ ſcatet veritas; non quæ per ſomnum

Differentia viſorum, & revelationum.

Gen. 20.

Gen. 41.

Dan. 2.

Dan. 3.

7. Πρὸς συμβίωσιν] Non legitur αὐτοῦ in Tueriani Epiſtola liminari ad Hoſium, ubi locum citat. COT.

8. Ἄσαρκον.] Nota ἄσαρκον, non ἀσώματον. propter id quod ſcribebamus paullo ante, ad caput 7. hujus Homiliæ, Deo enim tribuerunt nonnulli corpus tenue, velut lumen, non autem corpus carneum. Ibid.

9. Ὅλου

num affectantur, ſed quod per intelligentiam bonis conceditur.

Matt.16.13. &c. XVIII. Sic enim & mihi à Patre revelatus eſt Filius. Quare novi quæ ſit revelationis vis, à meipſo edoctus. Nam ſimul ac Dominus interrogavit, quem eum dicerent, & ego alios aliud quid eſſe eum reſpondentes audivi; in cor meum aſcendit; nec verò ſcio quâ ratione dixerim; *Tu es Filius Dei vivi.* Ille autem beatum me prædicans, indicavit mihi, eum qui revelaverat, Patrem eſſe: atque ex eo tempore didici, revelationem eſſe, quando abſque præceptore & viſione ac ſomniis erudimur. Ac verè ita habet. Siquidem in corde quod in nobis poſuit Deus, univerſa inſtar ſeminis ineſt veritas: tegitur verò ac revelatur manu Dei operantis, ac ſingulorum meritum cognoſcentis. Extrinſecùs autem per viſiones & inſomnia aliquid declarari, apparet non eſſe revelationis, ſed iræ. Denique in Lege ſcriptum eſt; Deum iratum Aa-

Num. 12.6. roni & Mariæ, dixiſſe; *Si ſurrexerit Propheta ex vobis; per viſiones ac inſomnia ei apparebo; non autem ſic, quemadmodum Moyſi famulo meo: quoniam in ſpecie, non autem per inſomnia loquar ad hunc;*

Exod.33.11. *velut ſi quis loquatur ad amicum ſuum.* Cernis quo modo quæ ex ira, per viſa ſint & inſomnia: quæ verò ad amicum, os ad os, in ſpecie, & non per ænigmata, viſa, & inſomnia, ſicut ad inimicum.

XIX. Itaque ſi tibi etiam Jeſus noſter in viſo conſpectus apparuit ac locutus eſt; tamquam adverſario iratus, ideo per viſa & inſomnia, vel quoque per extrinſecas revelationes diſſeruit. An verò poteſt aliquis per viſionem inſtitui ad doctrinam? Quòd ſi dicas poſſe; quare per annum integrum cum vigilantibus permanens collocutus eſt Dominus? Et quo pacto tibi hoc credemus, planè quod tibi apparuerit? Et quo modo à te viſus eſt, cùm contraria illius doctrinæ ſentias? Sin verò ab illo per unam horam viſitatus ac edoctus, factus es Apoſtolus; voces illius prædica, illius ſcita interpretare, illius Apoſtolos ama, mihi qui cum eo ver-

Matt.16.18. I. Clement Epiſt. ad Jacobum c. 1. ſatus ſum ne bellum indicas. Nam contra me, firmam petram, & Eccleſiæ fundamentum, adverſarius reſtitiſti. Niſi eſſes adverſarius, profectò de me detrahens, prædicationem meam probris non inſectareris; ut, qui dico quæ ipſe adſtans à Domino audivi, non credar; quaſi ſcilicet condemnationem merear; quamvis laudari deberem. Aut ſi me reum dicis, Deum qui mihi Chriſtum revelavit accuſas, & in eum qui me propter revelationem beatum prædicavit inveheris. Sed ſi quidem verè cupis adminiculari veritati; primùm à nobis diſce, quæ nos ab eo didicimus; & factus veritatis diſcipulus, fias noſter adjutor.

XX. His auditis Simon dixit; Abſit ut ego vel illius, vel tuus ſim diſcipulus. Neque enim ignoro quæ cognoſcere oportet: ea verò tamquam diſciturus interrogabam, ut agnoſcerem an poſſes oſtendere viſionem operatione eſſe inefficaciorem. At tu quemadmodum voluiſti locutus es, nec demonſtrâſti. Et nunc, veniens cras ad ſermonem de Deo quem Creatorem affirmas, probabo illum non eſſe ſupremum ac bonum; tuum quoque Magiſtrum eadem mecum dixiſſe, te autem arguam non intellexiſſe. Atque poſt hæc dicta exiit, nolens audire ad ea quæ propoſuerat.

οὐκ ὀνάρῳ προσδαζόμεθα, ἀλλὰ συνέσει ἀγαθοῖς διδόμενον.

Οὕτως γὰρ κἀμοὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεκαλύφθη ὁ υἱός. διὸ οἶδα τίς δύναμις ἀποκαλύψεως, ἀφ' ἑαυτοῦ μαθών. ἅμα γὰρ τοῦ τὸν κύριον εἰπεῖν, τίνα αὐτὸν λέγουσιν, καὶ ἄλλους ἄλλο τι λέγοντας αὐτὸν, ἀκηκοότος ἐμοῦ, ἐπὶ τὴν καρδίαν ἀνέβη, οὐκ οἶδα δὲ πῶς εἶπον· σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ ζῶντος θεοῦ. ὁ δὲ μακαρίσαντά με, μηνύσας μοι, τὸν ἀποκαλύψαντα πατέρα εἶναι· ἐμοὶ δὲ ἔκτοτε μαθεῖν ὅτι τὸ ἀδιδάκτως, ἄνευ ὀπτασίας, καὶ ὀνείρων μαθεῖν, ἀποκάλυψίς ἐστιν. καὶ ἀληθῶς οὕτως ἔχει. ἐν γὰρ τῇ ἐν ἡμῖν ὑπὸ θεοῦ τεθείσῃ, σπερματικῶς πᾶσα ἔνεστιν ἡ ἀλήθεια· θεοῦ δὲ χειρὶ σκέπεται καὶ ἀποκαλύπτεται, τοῦ ἐνεργοῦντος τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστου εἰδότος. τὸ δὲ ἔξωθεν δι' ὀπτασιῶν καὶ ἐνυπνίων δηλωθῆναί τι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀποκαλύψεως, ἀλλὰ ὀργῆς φαίνεται. πέρας γοῦν γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι ὀργισθεὶς ὁ θεὸς Ἀαρὼν καὶ Μαριάμ, ἔφη· Ἐὰν ἀναστῇ προφήτης ἐξ ὑμῶν, δι' ὁραμάτων καὶ ἐνυπνίων αὐτῷ γνωρισθήσομαι, οὐχ οὕτως δὲ ὡς Μωυσῇ τῷ θεράποντί μου· ὅτι ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι' ἐνυπνίων λαλήσω πρὸς αὐτὸν, ὡς εἴ τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον. Ὁρᾷς πῶς τὰ τῆς ὀργῆς, δι' ὁραμάτων καὶ ἐνυπνίων· τὰ δὲ πρὸς φίλον, στόμα κατὰ στόμα, ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων καὶ ὁραμάτων καὶ ἐνυπνίων, ὡς πρὸς ἐχθρόν.

Ἡ μὲν οὖν καί σοι ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν δι' ὁράματος ὀφθεὶς ἐγνώσθη καὶ ὡμίλησεν, ὡς ἀντικειμένῳ ὀργιζόμενος, διὸ δι' ὁραμάτων καὶ ἐνυπνίων, ἢ καὶ δι' ἀποκαλύψεων ἔξωθεν οὐσῶν ἐλάλησεν. εἴ τις δὲ δι' ὀπτασίαν πρὸς διδασκαλίαν σοφισθῆναι δύναται; καὶ εἰ μὲν ἐρεῖς· δυνατόν ἐστιν· διὰ τί ὅλῳ ἐνιαυτῷ ἐγρηγορόσι παραμένων ὡμίλησεν ὁ διδάσκαλος; πῶς δέ σοι καὶ πιστεύσομεν αὐτό, κἂν ὅτι ὤφθη σοι; πῶς δέ σοι καὶ ὤφθη, ὁπότε αὐτοῦ τὰ ἐναντία τῇ διδασκαλίᾳ φρονεῖς; εἰ δὲ ὑπ' ἐκείνου μιᾶς ὥρας ὀφθεὶς καὶ μαθητευθείς, ἀπόστολος ἐγένου, τὰς ἐκείνου φωνὰς κήρυσσε, τὰ ἐκείνου ἑρμήνευε, τοὺς ἐκείνου ἀποστόλους φίλει, ἐμοὶ τῷ συγγενομένῳ αὐτῷ μὴ μάχου. πρὸς γὰρ στερεὰν πέτραν ὄντα με, θεμέλιον ἐκκλησίας, ἐναντίος ἀνθέστηκάς μοι. εἰ μὴ ἀντικείμενος ἦς, οὐκ ἄν με διέβαλλες, τὸ δὲ ἐμοῦ κήρυγμα ἐλοιδόρεις· ἵνα ἃ παρὰ τοῦ κυρίου αὐτὸς παρὼν ἀκήκοα λέγων, μὴ πιστεύωμαι· δῆλον ὅτι ὡς ἐμοῦ καταγνωσθέντος, καὶ ἐμοῦ εὐδοκιμοῦντος. ἢ εἰ κατεγνωσμένον με λέγεις, θεοῦ τοῦ ἀποκαλύψαντός μοι τὸν Χριστὸν κατηγορεῖς, καὶ τοῦ ἐπὶ ἀποκαλύψει μακαρίσαντός με καταφέρεις. ἀλλ' ἐπείπερ ἀληθῶς τῇ ἀληθείᾳ συνεργῆσαι θέλεις, μάθε πρῶτον παρ' ἡμῶν, ἃ ἡμεῖς παρ' ἐκείνου ἐμάθομεν, καὶ μαθητὴς ἀληθείας γενόμενος, γενοῦ ἡμῖν συνεργός.

Ταῦτα ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· ἀπείη μοι, εἴτε ἐκείνου, εἴτε σου γενέσθαι μαθητευόν. οὐδὲ γὰρ ἀγνοῶ ἃ δεῖ γινώσκειν· ἃ δὲ ὡς μανθάνων ὑπεθέμην, ἵνα εἰδῶ εἰ δύνασαι ὀπτασίαν ἐνεργείας * ἐναργεστέραν δεῖξαι. σὺ δὲ ὡς ἠθέλησας εἶπες, οὐκ ἔδειξας. καὶ ἥξω σοι αὔριον εἰς τὸν περὶ θεοῦ, ὃν διισχυρίζῃ δημιουργὸν ἐλθὼν καὶ διαλεχθείς, δείξω μὴ αὐτὸν εἶναι ἀνώτατον ἀγαθόν, καὶ τὸν σὸν δὲ διδάσκαλον τὰ αὐτά μοι εἰρηκέναι, σὲ δὲ μὴ νενοηκέναι ἐλέγξω. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐξῆλθεν, εἰς ἃ προέτεινεν οὐ θελήσας ἀκοῦσαι.

* f. ἀπο-

HOMILIA DECIMAOCTAVA.

I. MAnè autem, cùm Petrus ad diſputationem proceſſiſſet, Simon anticipans dixit; Heri diſcedens promiſi tibi, me hodie rediturum, diſce-

ὉΜΙΛΙΑ ΙΗ.

ὌΡθρου δέ, προελθόντος τοῦ Πέτρου εἰς τὸ διαλεχθῆναι, ὁ Σίμων προλαβὼν ἔφη· ἐχθὲς ἀπαλλασσόμενος, εἰς τὴν σήμερον ὑπεσχόμην σοι ἥκειν,

9. Ὅλῳ ἐνιαυτῷ.] Quaſi Chriſtus unum duntaxat annum prædicaverit, & cum Apoſtolis convixerit: juxta ſententiam minùs veram multorum ex Antiquis, Hæreticorum pariter & Catholicorum. Ibid.

59. Ὅτι

ἐπαγγειλάμενος καὶ συζητήσας, δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ τὸν κόσμον δημιουργήσας ἀνώτατος θεός, ἀλλ' ἕτερος, ὃς καὶ μόνος ἀγαθὸς ὤν, καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἄγνωστός ἐστιν. αὐτίκα γοῦν τὸν δημιουργὸν αὐτὸν καὶ νομοθέτην φὴς εἶναι, ἢ οὐχ; εἰ μὲν οὖν νομοθέτης ἐστίν, δίκαιος τυγχάνει· δίκαιος δὲ ὤν, ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν. εἰ δὲ οὐκ ἔστιν, ἕτερον ἐκήρυσσεν ὁ Ἰησοῦς, τῷ λέγειν· Μή με λέγε ἀγαθόν. ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἷς ἐστιν, ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐ συμφωνεῖ δὲ τῷ νομοθέτῃ δικαίῳ ὄντι καὶ ἀγαθῷ. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· πρῶτον ἡμῖν εἰπέ· ἐπὶ ποίαις πράξεσιν δοκεῖ σοι ὁ ἀγαθὸς ἀγαθὸς εἶναι· ἐπὶ ποίαις δὲ καὶ ὁ δίκαιος δίκαιος· ἵνα οὕτως κατὰ σκοποῦ τοὺς λόγους πέμπωμεν. καὶ ὁ Σίμων· σὺ πρῶτος εἰπέ, τί σοι δοκεῖ τὸ ἀγαθόν, ἢ καὶ τὸ δίκαιον.

Περὶ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ διάλεξις.

Καὶ ὁ Πέτρος· ἵνα μὴ ἐριστικώτερον διαλεγόμενος δαπανῶ τοὺς χρόνους, ἀπαιτῶν δικαίως τὰς ἐμὰς προτάσεις σε τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖσθαι· ὥς σοι δοκεῖ, αὐτὸς οὖν ἐπερωτώμενος ποιήσομαι τὰς ἀποκρίσεις. ἐγὼ φημὶ ἀγαθὸν εἶναι τὸν παρεκτικόν, οἷον ὡς αὐτὸν ὁρῶ ποιοῦντα τὸν δημιουργόν, παρέχοντα τὸν ἥλιον ἀγαθοῖς καὶ κακοῖς, καὶ τὸν ὑετὸν δικαίοις καὶ ἀδίκοις. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· τοῦτο ἀδικώτατον· ὅτι τὰ αὐτὰ δικαίοις καὶ ἀδίκοις παρέχει. καὶ ὁ Πέτρος· σὺ οὖν ἡμῖν τὸ λοιπὸν λέγε, πῶς ποιῶν ἀγαθὸς ἂν ἦν. καὶ ὁ Σίμων· σὲ δεῖ λέγειν. καὶ ὁ Πέτρος· ἐγὼ λέξω. εἰ μὲν τὰ αὐτὰ παρέχων ἀγαθοῖς καὶ δικαίοις, ἔτι τε κακοῖς καὶ ἀδίκοις, κατὰ σὲ οὐδὲ δίκαιός ἐστιν· καὶ εἰ ἀγαθοῖς ἀγαθὰ παρεῖχεν, κακοῖς τε κακά, δίκαιον ἂν αὐτὸν εὐλόγως ἔλεγες. ποίᾳ οὖν ἔτι πράξει χρώμενος ἀγαθὸς ἂν ἦν, εἰ μὴ ταύτῃ χρῆται τῇ ὁδῷ· κακοῖς μὲν παρέχων τὰ πρόσκαιρα, ἐὰν ἄρα μεταβάλωνται· ἀγαθοῖς δὲ αἰώνια, ἐάν γε ἐμμείνωσιν. καὶ οὕτως τῷ μὲν πᾶσιν παρέχειν, διαφόροις δὲ χαρίζεσθαι, τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγαθόν ἐστιν· καὶ μακροθυμεῖ ταύτῃ μᾶλλον, εἰ ἁμαρτωλοῖς μὲν μετανοοῦσιν χαρίζεται τὰ ἁμαρτήματα, εὖ πράξασιν δὲ καὶ ζωὴν αἰώνιον ἀπογράφει· κρίνων δὲ εἰς τέλος, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμων ἑκάστῳ, δίκαιός ἐστιν. εἰ μὲν οὖν ταῦτα ὀρθῶς οὕτως ἔχει, ὁμολόγησον.

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· ἅπαξ ἔφην· πᾶς νομοθέτης, εἰς τὸ δίκαιον ἀφορῶν, δίκαιός ἐστιν. καὶ ὁ Πέτρος· εἰ ἀγαθοῦ ἐστιν μὴ θεῖναι νόμον, δικαίου δὲ τὸ θεῖναι, καὶ οὕτως ὁ δημιουργὸς ἀγαθός ἐστι, καὶ δίκαιος· ἀγαθὸς μέν, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀδὰμ μέχρι Μωυσέως ἔγγραφος οὐ φαίνεται τεθεικὼς τὸν νόμον· ἀπὸ δὲ Μωυσέως εἰς τοὺς δεῦρο χρόνους, ὡς γέγραπται, καὶ δίκαιός ἐστιν. καὶ ὁ Σίμων· ἀπὸ τῶν τοῦ διδασκάλου σου φωνῶν δεῖξον, ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἐστιν, ἀγαθῷ εἶναι καὶ δικαίῳ. ἐμοὶ γὰρ ἀδύνατον φαίνεται, τὸν νομοθέτην ἀγαθὸν ὄντα, τὸν αὐτὸν καὶ δίκαιον εἶναι. καὶ ὁ Πέτρος· ὅτι τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ καὶ δίκαιόν ἐστιν ἐπάκουσον· αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἡμῶν τῷ εἰπόντι Φαρισαίῳ, Τί ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; πρῶτον ἔφη. Μή με λέγε ἀγαθόν. ὁ γὰρ ἀγαθὸς εἷς ἐστιν, ὁ πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· εὐθὺς ἐπεῖπεν λέγων· Εἰ δὲ θελήσεις εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, τήρησον τὰς ἐντολάς. Τοῦ δὲ εἰπόντος· Ποίας; * ἐπὶ τοὺς τοῦ νόμου ἔπεμψεν. οὐκ ἂν δὲ ἕτερόν τινα ἀγαθὸν σημαίνων, ἐπὶ τὰς δικαίου ἀνέπεμπεν ἐντολάς. ὅτι δὲ τὸ δίκαιον ἄλλο ἐστίν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἕτερον, καὶ αὐτὸς ὁμολογῶ· ἀλλ' ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν τὸ ἀγαθῷ εἶναι καὶ δικαίῳ ἀγνοεῖς. ἀγαθὸς γάρ ἐστιν, μετανοοῦσι νῦν μακροθυμῶν, καὶ ἀποδεχόμενος αὐτούς. δίκαιος δέ ἐστιν, ὅτ' ἂν κρίνων τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀπονεμῇ.

* l. ἐπὶ τὰς

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· πῶς οὖν ἐγνωσμένου τοῦ δημιουργοῦ, τοῦ καὶ τὸν Ἀδὰμ πλάσαντος, καὶ τοῖς κατὰ νόμον δικαίοις ἐγνωσμένου, προσέτι δὲ δικαίοις καὶ ἀδίκοις, καὶ ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ὁ διδάσκαλός σου μετὰ πάντας ἐκείνους ἐληλυθὼς λέγει· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός, ὡς οὐδὲ τὸν υἱόν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ πατήρ, καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. Ταῦτα δὲ οὐκ ἂν ἔλεγεν, εἰ μὴ πατέρα τινὰ ἐν ἀπορρήτοις ὄντα ᾐνίττετο, ὃν καὶ ὕψιστον ὁ νόμος λέγει· ἀφ' οὗ οὔτε ἀγαθὴ οὔτε κακὴ ἠκούσθη φωνή· ὡς ἐν τοῖς

pſaturum, ac oſtenſurum, quòd mundi opifex, non ſit ſupremus Deus; ſed hic, alius ſit, utpote ſolus bonus, & huc uſque incognitus. Statim ergo, Creatorem, eumdem & Legiſlatorem eſſe dicis, nec ne? Si igitur Legiſlator eſt; juſtus eſt: ſi juſtus; non eſt bonus: bonus ſi non eſt, alium prædicavit Jeſus, dicendo; *Ne me dicas bonum. Nam bonus, unus eſt, Pater qui in cælis habitat.* Porrò non eſt conſonum, ut Legiſlator juſtus ſit ac bonus. Ait Petrus; Primùm dic nobis; in quibus actionibus bonum putes eſſe bonum; & in quibus, juſtum eſſe juſtum; ut ſic ad ſcopum verba deſtinemus. Et Simon: Tu priùs effare, quid arbitreris bonum, quid juſtum.

De juſto & bono diſſertatio.

I. Recogn. l. 3. c. 38.

Matt. 19. 17.

II. Tum Petrus: Ne contentioſiùs diſputans, tempora inſumam, dum juſtè poſtulo ut meis reſpondeas propoſitionibus; quemadmodum tibi videtur, ipſe ad interrogata reſponſiones afferam. Ego aio bonum eſſe eum, qui largitor eſt; ſicut video à Creatore fieri, qui præbet ſolem bonis & malis, atque imbrem juſtis ac iniquis. Et Simon dixit; Hoc iniquiſſimum eſt; eadem juſtis atque injuſtis præbere. Ac Petrus: Tu ergo deinceps nobis ediſſere, quo modo agens, bonus eſſet. Simon: Te oportet dicere. Petrus: Ego dicam. Si nempe eadem præbens bonis ac juſtis, & præterea malis ac iniquis, ſecundùm te nec juſtus eſt; &, ſi bonis bona tribuiſſet, maliſque mala, eum juſtum meritò prædicares. Quali ergo adhuc actione utendum ei eſſet, ſi non uteretur hac viâ; malis quidem dans temporalia, ſi fortè convertantur; bonis verò ſempiterna, modò perſeverent. Sicque largiendo cunctis, præſtantioribus autem gratiam faciendo; juſtitia ejus bona eſt; & eò magis magnanima, ſi peccatoribus quidem pœnitentiam agentibus peccata condonat, bene operantibus autem etiam vitam æternam definit. Judicans verò in fine, & pro merito ſingulis retribuens, juſtus exſiſtit. An itaque hæc rectè eo modo habeant, profitere.

Matt. 5. 45.

I. Rec. l. 10. c. 48.

III. Reſpondit Simon; Semel dixi; Omnis legiſlator, ad juſtitiam reſpiciens, juſtus eſt. Et Petrus: Si boni ſit, non ferre legem; juſti verò ferre; ita etiam Creator bonus eſt, ac juſtus. Bonus quidem; quoniam à temporibus Adami uſque ad Moſem ſcripto legem tuliſſe non cernitur: juſtus verò; quoniam à Moſe uſque ad hanc ætatem, tulit, ſicut ſcripta eſt. Tum Simon: Ex tui Præceptoris vocibus oſtende, ejuſdem eſſe, bonum eſſe ac juſtum. Mihi quippe videtur impoſſibile, ut Legiſlator, qui bonus ſit, idem juſtus exſiſtat. Et Petrus: Quòd bonum, ipſum quoque juſtum ſit, audi: Doctor noſter quærenti Phariſæo; *Quid faciens, vitam æternam poſſidebo?* primùm reſpondit; *Ne me dicas bonum. Nam bonus, unus eſt, Pater qui eſt in cælis:* & ſtatim intulit hæc verba; *Si autem volueris vitam ingredi, ſerva mandata.* Illo autem aiente; *Quæ?* ad Legis mandata remiſit. Non certè alium quemdam bonum ſignificans, ad juſti remiſit præcepta. Aliud verò eſſe juſtum, & aliud bonum, etiam ipſe confiteor. Sed ignoras ad eumdem pertinere, bonum eſſe ac juſtum. Bonus enim eſt; pœnitentibus nunc æquanimus, eorumque ſuſceptor: juſtus autem eſt, quandoquidem judicans, pro merito ſingulis retribuet.

Luc. 18. 18.

Matt. 19. 17.

IV. Et Simon, Quo modo ergo, inquit, cùm cognoſcatur Creator, qui & Adamum formavit, & à juſtis ſub Lege viventibus agnitus eſt, ſicut etiam à juſtis & iniquis, & à toto mundo; Magiſter tuus poſt eos omnes profectus ait; *Nemo novit Patrem, niſi Filius; ſicut nec Filium quis novit, niſi Pater; & quibus voluerit Filius revelare.* Iſta autem non dixiſſet, ſi non annunciâſſet quemdam Patrem in arcanis exſiſtentem; quem & Altiſſimum Lex appellat: à quo neque bona neque mala audita

I. ſupr. Hom. 17. cap. 4.

Matt. 11. 27.

Cap. 3. verſ. 38. ta eſt vox; quemadmodum in Lamentationibus Jeremias teſtatur; qui juxta numerum filiorum Deut. 32. 8. Rec. l. 2, c. 42. Iſraël, quando ingreſſi ſunt in Ægyptum ſeptuaginta, & adhuc terminus gentium circumſcripſit ſeptuaginta linguis; & Filio ſuo qui & Dominus vocatur, & cœlum ac terram conſtituit, Hebræos partem dedit, eumque Deum Deorum eſſe definivit: Deorum autem dico, qui alias gentium acceperunt portiones. Leges igitur prodierunt ab omnibus dictis Diis ad ſuas portiones, quæ ſunt reliquæ aliæ gentes. Pari autem modo & à Filio cunctorum Domino, apud Hebræos poſita lex proceſſit. Hoc verò ita habere definitum eſt; ut ſi quis ad alicujus legem confugerit, ad illius partem pertineat, cujus recepit legem ſervare. Nemo cognovit Altiſſimum in arcanis poſitum Patrem; ſicut nec Filium ejus, quòd Filius ſit. Statim ergo tu, quæ propria ſunt ignoti Altiſſimi, tribuens Filio, ignoras quòd Filius ſit; qui eſt pater Jeſu, Chriſti apud vos dicti.

V. His à Simone prolatis, Petrus ait ad eum; Poteſne, quòd ita credas, ipſum illum conteſtari, non quem nunc in arcanis prædicas, ſed quem credis, nec confiteris? Alia enim pro aliis decernens, nugas agis. Quocirca ſi conteſteris à te credi quæ loqueris, tibi reſpondebo. Sin verò perſeveras diſceptare mecum de iis quæ non credis, per inane me cogis percutere. Et Simon dixit; A quodam ex diſcipulis tuis audivi. Excepit Petrus; Ne falſum teſteris. Reſpondit Simon; Ne mihi convicium facias, protervíſſime. Tum Petrus: Uſque quò protuleris eum qui dixit, mendax es. At Simon: Exiſtima me hæc finxiſſe, vel ab alio audiſſe: ad ea reſponde mihi. Nam ſi everti non potuerint, compererim eſſe veritatem. Et Petrus: Si eſt humanum figmentum, non reſpondeo ad illud: ſin autem hujuſce rei opinione tamquam veræ detineris; id ipſum mihi confitere; & habeo ego quoque aliquid quod de eo dicam. Simon: Prorſus arbitror hoc ita habere. Tu ſi quid ad illa habes dicere, reſponde.

VI. Et Petrus ait; Si hoc ita habet, maximè impius es. Nam ſi ad Filium, cœli & terræ conſtitutorem, ſpectat revelare cui vult ipſius Patrem in abſconditis poſitum; tu, ſicut dixi, maximè es impius, qui revelas quibus ille nequaquam revelavit. Ac Simon: Sed ille vult ut revelem. Atque Petrus: Non intelligis, Simon, quæ aio. Verùm audi, & intellige. Quando dicit; Quibus vult Filius revelabit; non ſignificat, illum hominem diſcere per doctrinam, ſed per ſolam revelationem. Eſt autem revelatio, cùm quod in omnibus hominum cordibus arcanè velatum poſitum eſt, abſque voce per illius voluntatem revelatur. Sicque cognoſcere accidit, non diſcendo, ſed intelligendo. Atqui intelligenti non licet, alteri hoc oſtendere, quandoquidem nec ipſe edoctus eſt; ſed nec poteſt revelare, quia ipſe non eſt Filius; niſi ſi ſe dicat eſſe Filium. Tu autem non es Stans Filius. Nam ſi Filius eſſes, omnino cognoſceres hac dignos revelatione. Tu verò

θρήνοις καὶ Ἱερεμίας μαρτυρεῖ· [10] ὅτι κατὰ ἀριθμὸν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, οἳ εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, οἵ εἰσιν ἑβδομήκοντα, καὶ πρός, τὰ ὅρια τῶν ἐθνῶν περιγράψας γλώσσαις ἑβδομήκοντα, τῷ αὐτοῦ υἱῷ τῷ καὶ κυρίῳ λεγομένῳ, καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν διακοσμήσαντι, τοὺς Ἑβραίους ἔδωκεν μερίδα, καὶ αὐτὸν θεὸν θεῶν εἶναι ὥρισεν· θεῶν δὲ λέγω, οἵ τινες τὰς ἄλλας τῶν ἐθνῶν εἰλήφασι μερίδας. νόμοι δὲ προῆλθον ἀπό τε πάντων τῶν λεχθέντων θεῶν τῶν αὐτῶν μερίσιν, ἅ τινά ἐστι τὰ λοιπὰ ἄλλα ἔθνη· ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ πάντων κυρίου, ὁ παρὰ Ἑβραίοις κείμενος προῆλθε νόμος. τοῦτο δὲ οὕτως ἔχειν ὡρίσθη, ἵνα εἴ τις νόμῳ τινὸς προσφύγῃ, ἀπὸ τῆς * ἐκείνων γένηται μερίδος, οὗ δὴ καὶ τὸν νόμον προείλετο ἀναδέξασθαι. οὐδεὶς ἔγνω τὸν ἐν ἀποῤῥήτοις ὕψιστον πατέρα δόξῃ, ὡς οὐδὲ τὸν τούτου υἱὸν, ὅτι υἱός ἐστι. αὐτίκα γοῦν σὺ τὰ τοῦ ἀποῤῥήτου ὑψίστου ἴδια διδοὺς τῷ υἱῷ, [11] οὐκ οἶδας ὅτι υἱός ἐστι, πατὴρ ὑπάρχων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ καθ᾽ ὑμᾶς λεγομένου Χριστοῦ. * f. ἐκείνου

Ταῦτα τοῦ Σίμωνος εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἔφη πρὸς αὐτόν· δύνασαι αὐτὸν ἐκεῖνον διαμαρτύρεσθαι, ὅτι οὕτως πιστεύεις, οὐχ ὃν νῦν ἐν ἀποῤῥήτοις λέγεις, ἀλλ᾽ ὃν σὺ πιστεύων οὐχ ὁμολογεῖς; ἄλλα γὰρ ἀντ᾽ ἄλλων ὁρίζων φλυαρεῖς. διὸ ἐὰν διαμαρτύρῃ ὅτι ἃ λαλεῖς ταῦτα πιστεύεις, ἀποκρίνομαί σοι. εἰ δὲ ἐπιμένεις συζητεῖν ἐμοὶ ἃ μὴ πιστεύεις, εἰς κενόν με παίειν ἀναγκάζεις. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· παρά τινος τῶν σῶν μαθητῶν ἀκήκοα. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· μὴ ψευδομαρτύρει. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· μή με λοιδόρει προπετέστατε. καὶ ὁ Πέτρος· μέχρις ἂν εἴπῃς τὸν εἰπόντα, ψεύστης εἶ. καὶ ὁ Σίμων· νόμιζε ἐμὲ ταῦτα πλάσαι, ἢ καὶ παρὰ ἄλλου ἀκηκοέναι· πρὸς ταῦτά μοι ἀπόκριναι. ἐὰν γὰρ ἀνατραπῆναι μὴ δυνηθῇ, ἔμαθον τοῦτο εἶναι τὴν ἀλήθειαν. καὶ ὁ Πέτρος· εἰ ἀνθρώπινόν ἐστι πλάσμα, οὐκ ἀποκρίνομαι· εἰ δὲ ὑπονοίᾳ αὐτοῦ κεκράτησαι ὡς ἀληθοῦς, τοῦτο αὐτό μοι ὁμολόγησον, καὶ ἔχω τι καὶ αὐτὸς περὶ τούτου λέγειν. καὶ ὁ Σίμων· ἅπαξ μοι δοκεῖ τοῦτο οὕτως ἔχειν. σὺ πρὸς ταῦτα ἔχεις τι λέγειν, ἀπόκριναι.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, σὺ μέγιστα ἀσεβεῖς. εἰ γὰρ υἱοῦ ἐστὶ τοῦ οὐρανὸν καὶ γῆν διακοσμήσαντος, τὸ ᾧ βούλεται ἀποκαλύπτειν τὸν ἐν ἀποῤῥήτοις αὐτοῦ πατέρα· σὺ μέγιστα, ὡς ἔφην, ἀσεβεῖς, ἀποκαλύπτων οὓς ἐκεῖνος οὐκ ἀπεκάλυψεν. καὶ ὁ Σίμων· ἀλλὰ αὐτός με βούλεται ἀποκαλύπτειν. καὶ ὁ Πέτρος· οὐ νοεῖς ἃ λέγω, Σίμων. πλὴν ἀκούσας σύνες· τὸ εἰπεῖν, οἷς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψει· οὐ διδασκαλίᾳ τινὰ πεῖσαι μαθεῖν λέγει, ἀλλὰ ἀποκαλύψει μόνον. ἀποκάλυψίς ἐστι, τὸ ἐν πάσαις καρδίαις ἀνθρώπων ἀποῤῥήτως κείμενον κεκαλυμμένον, ἄνευ φωνῆς, τῇ αὐτοῦ βουλῇ ἀποκαλυπτόμενον. καὶ οὕτως γίνεται γνῶναι, οὐ διδαχθέντα, ἀλλὰ συνιέντα. τῷ μέν τι συνιέντι, οὐκ ἔξεστιν ἄλλῳ τοῦτο ἀποδεῖξαι, ἐπεὶ μὴ δὲ αὐτὸς ἐδιδάχθη· οὔτε ἀποκαλύψαι δύναται, ἐπεὶ μὴ αὐτός ἐστιν ὁ υἱός· ἐκτὸς εἰ μὴ ἑαυτὸν λέγει εἶναι τὸν υἱόν. σὺ δὲ οὐκ εἶ ὁ ἑστὼς υἱός. εἰ γὰρ υἱὸς ἦς, πάντως ἂν ᾔδεις τοὺς τοιαύτης ἀποκαλύψεως ἀξίους.

10. Ὅτι κατὰ ἀριθμὸν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, οἳ εἰσῆλθον εἰς Αἴγυπτον, οἵ εἰσιν ἑβδομήκοντα, καὶ πρός, τὰ ὅρια τῶν ἐθνῶν περιγράψας γλώσσαις ἑβδομήκοντα] Abeſt a MS. virgula poſt πρός. Ea igitur deleatur, & vice γλώσσαις ponatur γλώσσας, eritque locus ſanus meo quidem judicio. Ad hunc ſenſum: *Qui cùm juxta numerum filiorum Iſrael, qui ingreſſi ſunt in Ægyptum numero ſeptuaginta, & ad terminos gentium deſcripſiſſet ſeptuaginta linguas, Filio ſuo* &c. Geneſ. XLVI. 2. &c. Deuteron. X. ult. & XXXII. 8. Pari autem modo Clemens Alexandrinus Strom. 1. p. 338. linguarum numerum refert ad numerum Iſraëlitarum qui unà cum Jacobo patre ſuo ingreſſi ſunt in Ægyptum: cùm is numerus ab aliis vulgò ſoleat adaptari ad eorum numerum qui turrim Babyloniam exſtruxerunt. At Procopius Gazæus in Deuteron. XXXII. 8. utraque conjungit, quemadmodum hîc. Vide Nilum lib. 3. Epiſt. 116. *LXX.* (al.) 72.] *viri ſeniores, ſuper quos cecidit ſpiritus Dei*, *LXX.* (al. 72.) *nationum linguas in hoc mundo diffuſas oſtendunt; ex quibus multi credentes, gratiam ſancti Spiritûs acceperunt.* Iſidori verba in Allegoriis ſacræ Scripturæ. Qui libellus titulum habet in Codice meo MS. *De ſignificationibus veteris & novi Teſtamenti.* COTELERIUS.

11. Οὐκ οἶδας ὅτι υἱός ἐστι, πατὴρ ὑπάρχων τοῦ Ἰησοῦ τοῦ καθ᾽ ὑμᾶς λεγομένου Χριστοῦ] Vult Simon Magus Deum creatorem eſſe filium ignoti Dei ſui, patrem verò Jeſu Chriſti noſtri. Hoc monui, quia aliter acceptum à viro docto Franciſco Turriano in Explanationibus ad Conſtitutiones Apoſtolicas. Ibid.

12. Οὐδ

ἀξίους. σὺ δὲ οὐκ οἶδας. εἰ γὰρ ἠπίστω, τὰ τῶν ἐπισταμένων ἂν ἐποίεις.

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· ὁμολογῶ, οὐ συνῆκα πῶς λέγεις, τὰ τῶν ἐπισταμένων ἂν ἐποίεις. καὶ ὁ Πέτρος· εἰ οὐ συνῆκας, οὐδὲ τὸν ἑκάστου νοῦν εἰδέναι δύνῃ· καὶ εἰ ἀγνοεῖς, οὐδὲ τοὺς ἀξίους τῆς ἀποκαλύψεως ἐπίστασαι· εἰ δὲ οὐκ ἐπίστασαι, οὐκ εἶ υἱός. ὁ δὲ υἱὸς οἶδεν· διὸ οἷς βούλεται ὡς ἀξίοις οὖσιν ἀποκαλύπτει. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· μὴ ἀπατῶ, οἶδα τοὺς ἀξίους, καὶ υἱὸς οὐκ εἰμί. τοῦτο μέντοι τί ποτ' ἐστιν, Οἷς βούλεται ἀποκαλύπτει, οὐ συνῆκα ὡς λέγεις· τὸ δὲ μὴ συνιέναι, οὐχ ὡς μὴ εἰδὼς εἶπον, ἀλλ' ὡς εἰδὼς ὅτι οἱ παρεστῶτες οὐ συνῆκαν, ἵνα αὐτὸ σαφέστερον εἴπῃς, ὅπως νοήσωσιν ὧν ἕνεκεν καὶ τὴν ζήτησιν ποιούμεθα. καὶ ὁ Πέτρος· ἐγὼ σαφέστερον αὐτὸ εἰπεῖν οὐ δύναμαι· σὺ αὐτὸς ὡς νοήσας φράσον. καὶ ὁ Σίμων· ἐγὼ τὰ σὰ οὐκ ἀνάγκην ἔχω λέγειν. καὶ ὁ Πέτρος· φαίνῃ μοι Σίμων, μὴ συνιεὶς αὐτό, καὶ ὁμολογεῖν μὴ θέλων, ἵνα μὴ ἐν ἀγνοίᾳ φωραθῇς, ἐλεγχθῇς μὴ ὢν σὺ ὁ ἑστὼς υἱός. τοῦτο γὰρ αἰνίσσῃ, κἂν σαφῶς αὐτὸ εἰπεῖν μὴ θέλῃς· ὥσπερ ἐγὼ μὲν τὰς σὰς βουλὰς ἐξ ὧν αἰνίσσῃ ἐπίσταμαι, προφήτου ἀληθοῦς μαθητὴς ὤν, οὐ προφήτης. σὺ δὲ καὶ τὰ σαφῶς λεγόμενα μὴ συνιών, υἱὸν ἑαυτὸν εἰπεῖν θέλεις, ἀνθεστὼς ἡμῖν. καὶ ὁ Σίμων· αἱρῶ σου πᾶσαν πρόφασιν· ὁμολογῶ, αὐτὸ οὐ συνῆκα, τί ποτ' ἐστιν, Καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύπτει· λέγε τοίνυν αὐτὸ σαφέστερον.

Καὶ ὁ Πέτρος· ἐπειδὴ κἂν σχήματι αὐτὸ ὡμολόγησας μὴ συνιέναι, πρὸς ὃ πυνθάνομαί σου, ἀποκρίναί μοι, καὶ μαθήσῃ. λέγε μοι· φῂς τὸν υἱὸν δίκαιον εἶναι, ὅστις ποτ' ἐστιν, ἢ οὔ; καὶ ὁ Σίμων ἔφη· δικαιότατον. καὶ ὁ Πέτρος· δίκαιος δὲ ὤν, διὰ τί μὴ πᾶσιν ἀποκαλύπτει, ἀλλ' οἷς βούλεται; καὶ ὁ Σίμων· ὅτι δίκαιος ὢν τοῖς ἀξίοις ἀποκαλύπτειν βούλεται. καὶ ὁ Πέτρος· οὐκ οὖν ἀνάγκη αὐτὸν εἰδέναι τὸν ἑκάστου νοῦν, ἵνα ἀξίοις ἀποκαλύπτῃ; καὶ ὁ Σίμων· ἀνάγκη πᾶσα οὕτως ἔχειν. καὶ ὁ Πέτρος· οὐκοῦν αὐτὸς μόνος εὐλόγως ἀποκαλύπτειν ὡρίσθη, μόνος τὸν ἑκάστου νοῦν εἰδώς, καὶ οὐ σύ, ὁ μηδὲ τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα δυνάμενος συνιέναι.

Τοῦτο δὲ Πέτρου εἰπόντος, ἀπὸ μὲν τῶν ὄχλων ἔπαινος ἠγέρθη· ὁ δὲ Σίμων κατάφωρος γεγονώς, αἰδεσθεὶς ἠρυθρίασεν· καὶ τὸ μέτωπον τρίψας ἔφη· ἀλλ' ἐμὲ μάγον λέγουσιν, ὑπὸ Πέτρου νικώμενον, ἀλλὰ καὶ συλλογιζόμενον. οὐχὶ τὶς δὲ συλλογισθείς, συναρπασθεὶς τὴν ἐν αὐτῷ ἀλήθειαν νενικημένην ἔχει. οὐ γὰρ ἡ ἀσθένεια τοῦ ἐκδικοῦντος, ἀλήθειά ἐστιν τοῦ νικωμένου. πλὴν φημί σοι, ὅτι ἐγὼ τοὺς παρεστῶτας πάντας ἀξίους ἔκρινα γνῶναι τὸν ἐν ἀπορρήτοις πατέρα. διὸ δημοσίᾳ μου αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντος, σὺ * αὐτοῖς διὰ φθόνον ἐμοὶ τῷ εὐεργετεῖν αὐτοὺς θέλοντι * χαλεπαίνειν.

* f. αὐτὸς
* f. χαλεπαίνεις

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ἐπειδὴ ἀρεσκόντως τοῖς παροῦσιν ὄχλοις οὕτως ἔφης, ἐγὼ ἐρῶ οὐκ ἀρεσκόντως, ἀλλ' ἀληθῶς· λέγε μοι, πῶς ἀξίους ἐπίστασαι τοὺς παρεστῶτας πάντας· ὅτι σοι ἐμφαίνοντι οὐδὲ εἷς συνέθετο; τὸ γὰρ ἐμοὶ παρ' αὐτῶν κατὰ σοῦ τὸν ἔπαινον, οὐκ ἔστιν συγκατατεθειμένων σοι, ἀλλ' ἐμοί, ᾧ καὶ τὸν ἔπαινον ὡς ὀρθῶς εἰρηκότι ἀπένειμαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ θεός, δίκαιος ὤν, βραβεύει τὸν ἑκάστου νοῦν, ὃ φῄς, ἀληθὲς εἶναι, οὐκ ἂν ἐβουλήθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς τοῖς δεξιοῖς τῶν ἀθλῆσαι. ᾧ λόγῳ ὁ παρὰ κλέπτου τι λαβών, καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνός ἐστι, ὥστε τούτου ἕνεκεν τὸ ὑπὸ σοῦ φερόμενον οὐκ ἠθέλησεν αὐτοὺς λαβεῖν· ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰς τὸ ἀποκαλύπτειν ὡρισμένου υἱοῦ. τίνι γὰρ εὔλογόν ἐστιν ἀποκαλύπτειν τὸν πατέρα, ἢ υἱῷ μόνῳ· διὰ τὸ εἰδέναι τὸν τοιαύτης ἀποκαλύψεως τὸν ἄξιον; οὕτως οὐκ ἔστι τοῦτο διδάξαι ἢ διδαχθῆναι, ἀλλ' ἀφράστῳ χειρὶ ἀποκαλυφθῆναι τῷ τοῦτο εἰδέναι ἀξίῳ.

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· πολὺ συμβάλλεται πρὸς νίκην τῷ πολεμοῦντι, τὸ ἰδίοις χρῆσθαι ὅπλοις· ὃ γάρ φιλεῖ τις, καὶ γνησίως ἐκδικεῖν δύναται· γνησίως δὲ ἐκδικούμενον, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἰσχὺν ἔχει.

ignoras. Si enim ſcires, faceres quæ faciunt qui ſciunt.

VII. Dixit Simon; Fateor, non intelligo quo modo dicas, Faceres quæ faciunt qui ſciunt. Et Petrus: Si non intellexiſti, nec potes uniuſcujuſque ſcire mentem: & ſi ignores, nec revelationis dignos cognoſcis: ac ſi non cognoſcis, non es Filius. Filius autem novit: quare quibus vult, tamquam qui digni ſint, revelat. Et Simon dixit; Ne decipiaris, novi dignos, nec Filius ſum. Porrò quid hoc ſit, *Quibus vult revelat*, non intellexi quemadmodum dicis: non intelligere autem dixi, non tamquam neſciens, ſed velut ſciens quòd adſtantes non intellexerint; ut illud clariùs efferas; quò percipiant, quibus de cauſſis controverſiam habeamus. Et Petrus: Ego clariùs hoc nequeo dicere: tu, quemadmodum percepiſti effare. Et Simon: Ego tua dicere neceſſe non habeo. Petrus: Videris mihi, Simon, illud non intelligere, nec velle confiteri, ne in ignorantia deprehendaris, & arguaris quòd non ſis Stans Filius. Id enim obſcurè ſignificas, cùm tamen apertè dicere nolis: ſicut ego quidem tua conſilia ex iis quæ innuis cognoſco; qui ſum veri Prophetæ diſcipulus, non Propheta. Tu verò clarè dicta non intelligens, te Filium dicere vis, reſiſtens nobis. Et Simon: Tollam omnem tuum prætextum: fateor, hoc non intellexi quidnam eſſet, *Et quibus vult Filius revelat.* Dic ergo illud evidentiùs.

VIII. Tum Petrus: Quandoquidem etſi fictè hoc faſſus es non intelligere; ad id quod te interrogo, mihi reſponde, ac diſces. Dic mihi: ais Filium quicumque ſit, juſtum eſſe, vel non? Reſpondit Simon; Juſtiſſimum. Et Petrus: Cùm autem juſtus ſit, cur non omnibus revelat, ſed quibus vult? Ac Simon: Quoniam qui juſtus eſt, juſtis revelare vult. Petrus: Nonne igitur neceſſe eſt ab eo cognoſci mentem ſingulorum, ut revelet dignis? Simon: Omnino neceſſarium eſt ita habere. Tum Petrus: Itaque ille ſolus meritò revelare definitus eſt, qui ſolus uniuſcujuſque mentem novit; & non tu, qui ne quidem quæ à nobis dicuntur potes intelligere.

IX. Id Petrum dicentem populus laudibus proſecutus eſt. At Simon in lapſu deprehenſus, præ pudore erubuit: atque fricatâ fronte dixit; Verùm me magum aiunt, à Petro victum, ſed & ratiocinationibus preſſum. Non autem licèt quis ratiocinationibus prematur, abreptus veritatem in ipſa victam habet. Neque enim infirmitas defendentis veritas eſt ſuperantis. Attamen aio tibi, me omnes adſtantes judicaviſſe dignos qui in arcanis Patrem cognoſcerent. Quare cùm palàm ipſis revelo, tu per invidiam mihi illos beneficio afficere cupienti ſuccenſes.

X. Dixit Petrus; Quoniam ut præſenti multitudini gratum faceres, ita locutus es; ego dicam non gratè, ſed verè. Dic mihi, quo modo dignos eſſe cognoſcis adſtantes univerſos; quandoquidem tibi indicanti, ne unus quidem præbuit aſſenſum? Nam quòd me contra te laudaverint; non eſt conſentientium tibi, ſed mihi, cui & laudem tamquam bene locuto tribuerunt. Verùm quia Deus, ut pote juſtus, ſingulorum mentem remunerat; quod dixiſti, quia verum eſt, id noluit per ſiniſtram dextris dari: quâ ratione qui aliquid à fure accipit; & ipſe reus eſt. Itaque eam ob cauſſam quod à te afferebatur, noluit eos accipere; ſed per Filium, qui ad revelandum præſtitutus eſt. Cui enim convenit Patrem revelare, præterquam ſoli Filio; quòd tali revelatione dignum cognoſcat? Sic non eſt hoc, docere aut doceri; ſed ineffabili manu ei revelari, qui illud ſcire dignus ſit.

XI. Et Simon, Multùm, inquit, conducit ad victoriam ei qui bellum gerit, propriis uti armis. Quod enim quis amat, etiam ſincerè poteſt defendere: ſincerè autem defenſum, non vulgarem vim habet.

habet. Ideo deinceps quod verè ſentio exponam. Aio quamdam io arcanis Virtutem eſſe, cunctis ignotam, ipſi quoque mundi opifici; ſicut & ipſe Jeſus dixit, neſciens quid loqueretur. Interdum enim ex multiloqoio, aliquis ſcopum veritatis attingit, ignorans qoid dicat. Intelligo autem & de
Matt.11.27. illo, quod prononciavit; *Nemo novit Patrem.* Et Petrus: Ne ampliùs profitearis, te illius doctrinam cognoſcere. Et Simoo: Ejus doctrinam non profiteor me credere: at de iis io quæ incidit ediſſero tibi, Tum Petrus: Ne dem tibi prætextum ad fugam, quæſtionem tecum habebo ſicut vis. Verumtameo omnes teſtor, quòd oeque illum, quem nunc dixiſti ſermonem credas. Novi namque tuam ſententiam. Et oe me arbitreris falſum dicere, ſignificabo tibi tua, ot ſcias te cum ſciente diſceptare.

διὸ τὸ λοιπὸν ὅπερ ὄντως φρονῶ ἐκθήσομαι. φημί τινα δύναμιν ἐν ἀποῤῥήτοις εἶναι ἀγνωστον πᾶσι, καὶ αὐτῷ τῷ δημιουργῷ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εἴρηκεν, οὐκ ἐπιστάμενος ὃ ἐφθέγξατο. ἐν πολυλαλιαῖς γὰρ ἐνίοτε εὐστοχεῖ τις πρὸς τὸ ἀληθὲς, οὐκ εἰδὼς ὃ λέγει. λέγω δὲ καὶ περὶ τούτου, οὗ εἴρηκεν· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα. Καὶ ὁ Πέτρος· σὺ τὸ ἐκείνου εἰδέναι μηκέτι ἐπαγγέλλου. καὶ ὁ Σίμων· τὸ ἐκείνου οὐκ ἐπαγγέλλομαι πιστεύειν· εἰς δὲ τὰ ἐπιτυχθέντα αὐτῷ διαλέγομαί σοι. καὶ ὁ Πέτρος· ἵνα μή σοι δῶ πρόφασιν εἰς φυγὴν, ζητήσω σοι ὡς θέλεις. πλὴν μαρτύρομαι πάντας ὅτι οὐδὲ ὃν νῦν ἔφης λόγον, ὁ πιστεύεις. οἶδα γὰρ ἃ φρονεῖς. καὶ ἵνα μή με δόξῃς ψεύδεσθαι, αἰνίξομαί σοι τὰ σὰ, ἵνα εἰδῇς ὅτι πρὸς εἰδότα διαλέγῃ.

XII. Nos, ô Simon, ex magna Virtute, qoæ & Domina vocetur, non dicimus miſſos fuiſſe duos Angelos; unum quidem ad creandum mundum, alium verò ad ferendam Legem: neque quòd oterque veniens, in iis qoæ fecit, ſe ſupremom auctorem prædicavit: oeque quòd ſit Stans, Staturus, Adverſarius. Aodi quo modo hac etiam in re iocredulus ſis. Virtus, quam in arcanis ais eſſe, ignorantiæ plena eſt. Nam ingratum animom ab ipſa miſſorum Angelorum non præſcivit. Ac Simon, Petro hæc dicente, vehementer iratus, loquentem interrupit, dixitque; Quid blateras, temerarie omniumque protervissime; coram populo ſtultè ac imperitè pateſacis arcana? Et Petrus: Cur invides adſtantibus auditoribus hoc beneficium? Simoo: Non igitur confiteris, hojoſmodi agnitionem beneficium eſſe? Petrus: Fateor. Nam mendacium cognitum, eo beneficio afficit, ut io illud per ignorantiam oon incidamus. Simon: Videris mihi, non poſſe reſpondere ad ea quæ tibi propoſoi. Aio aotem quòd & Magiſter tuus, quemdam dicit eſſe in arcanis Patrem.

Ἡμεῖς, ὦ Σίμων, ἐκ τῆς μεγάλης δυνάμεως, ἥτις καὶ τῆς κυρίας λεγομένης, οὐ λέγομεν δύο ἀπεστάλθαι ἀγγέλους, τὸν μὲν ἐπὶ τῷ κτίσαι κόσμον, τὸν δὲ ἐπὶ τῷ θέσθαι τὸν νόμον· οὐδὲ ὅτι ἑαυτὸν ἕκαστος ἐλθὼν, ἐφ' οἷς ἐποίησεν αὐτὸς, ὡς αὐθέντης αὐτὸς ἤγγειλεν· [12] οὐδὲ ὁ ἑστὼς, στησόμενος, ἀντικείμενος. μάθε πῶς ἀπιστῶς, καὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. ἣν φὴς δύναμιν ἐν ἀποῤῥήτοις εἶναι, ἀγνοίας γέμει. τὴν γὰρ ἀγνωμοσύνην τῶν ὑπ' αὐτῆς ἀποσταλέντων ἀγγέλων οὐ προεγνώκει. καὶ ὁ Σίμων, τοῦ Πέτρου ταῦτα λέγοντος, μεγάλως ὀργισθεὶς, ἐπέκοψεν λέγοντα. εἰπών· τί φλυαρεῖς, τολμηρὲ καὶ πάντων προπετέστατε, ἐπ' ὄχλων ἀμαθῶς ἐκφαίνων ἀπείρως τὰ ἀπόῤῥητα; καὶ ὁ Πέτρος· τί φθονεῖς εὐεργετεῖσθαι τοὺς παρόντας ἀκροατάς; καὶ ὁ Σίμων· οὐκ οὖν ὁμολογεῖς τὴν τοιαύτην ἐπίγνωσιν εὐεργεσίαν εἶναι; καὶ ὁ Πέτρος· ὁμολογῶ. τὸ γὰρ ψεῦδος γνωσθὲν εὐεργετεῖ, ἀγνοίας αἰτίᾳ μὴ περιπεσεῖν αὐτῷ. καὶ ὁ Σίμων· φαίνῃ μοι μὴ δυνάμενος εἰπεῖν εἰς ἃ προέτεινά σοι. λέγω δὲ ὅτι καὶ ὁ διδάσκαλός σου, ἐν ἀποῤῥήτοις τινὰ λέγει εἶναι πατέρα.

XIII. Et Petrus dixit; Reſpondebo ad id quod
Matt. 11.27. l. ſuprà, Hom. 17. c. 4. vis, de illo; *Nemo novit Patrem, niſi Filius; neque Filium quis novit, niſi Pater: & quibus voluerit, Filius revelabit.* Primò quidem miror quâ ratione, cùm hoc dictum innumeros habeat ſenſus, tu periculoſiorem elegeris partem; aiens prolatum fuiſſe propter ignorantiam Creatoris, omniumque ſub eo poſitorum. Enimverò primùm, poteſt Teſtimonium dictum eſſe ad omnes Jodæos; qui patrem Chriſti, putabant Davidem eſſe; quódque Chriſtum, qui erat Filius, Filium Dei non cognoverint. Quare aptè dictum eſt; *Nemo novit Patrem*; quia pro Deo, omnes Davidem aiebant: & quod ſubjungit; *Sicut nec Filium quis novit*; quia eum, Filium eſſe neſciverunt: & quod ait; *Quibus voluerit Filius revelare*; rectè habet: qui enim ab initio eſt Filius, ſolus deſtioatus eſt, ut quibus cupit revelet. Et ſic oon poteſt Adamus, primus creatus homo, illum ignoráſſe; neque Enoch, qui placuit, neſciiſſe; nec Noe, juſtus, non agnoviſſe; nec Abrahamus, amicus, non intellexiſſe; nec Iſaacus, oon percepiſſe; neque Jacobus, qui luctatus eſt, non crediſſe: deniqoe non poteſt fieri, quin cunctis in Populo dignis ille fuerit revelatus.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ἀποκρινοῦμαι εἰς ὃ θέλεις, περὶ τοῦ· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· οὐδὲ τὸν υἱόν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ οἷς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι. Πρῶτον μὲν θαυμάζω πῶς τοῦ λόγου μυρίας ἔχοντος ἐκδοχὰς, σὺ τὸ ἐπικινδυνώτερον ἐξελέξω μέρος, πρὸς ἀγνωσίαν τοῦ δημιουργοῦ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πάντων φήσας εἰρῆσθαι τὸν λόγον. πρῶτον μὲν γὰρ δύναται ὁ λόγος εἰρῆσθαι πρὸς πάντας Ἰουδαίους, τοὺς πατέρα νομίζοντας εἶναι Χριστοῦ * τὸν Δαβὶδ, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν υἱὸν ὄντα, καὶ υἱὸν Θεοῦ μὴ ἐγνωκέναι. διὸ καὶ οἰκείως εἴρηται· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα· ἐπεὶ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, τὸν Δαβὶδ πάντες ἔλεγον· τὸ δὲ ἐπιφέροντα εἰπεῖν, Ὡς οὐδὲ τὸν υἱόν τις οἶδεν· ἐπεὶ αὐτὸν υἱὸν ὄντα οὐκ ᾔδεισαν· καὶ τὸ εἰπεῖν· Οἷς ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι· ὀρθῶς εἴρηται· ὁ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ὢν υἱὸς μόνος ἐτάχθη, ἵνα οἷς βούλεται ἀποκαλύψῃ. καὶ οὕτως δύναται Ἀδὰμ ὁ πρωτόπλαστος αὐτὸν μὴ ἀγνοεῖν, οὐδὲ Ἐνὼχ ὁ εὐαρεστήσας μὴ εἰδέναι· οὔτε Νῶε ὁ δίκαιος μὴ ἐπίστασθαι, οὔτε Ἀβραὰμ ὁ φίλος μὴ συνιέναι, οὐκ Ἰσαὰκ μὴ νενοηκέναι, οὐκ Ἰακὼβ ὁ παλαίσας μὴ πεπιστευκέναι, καὶ πᾶσιν τοῖς ἐν τῷ λαῷ ἀξίοις μὴ ἀποκεκαλύφθαι. * τὸ l. τὸν

XIV. Sin verò, ſicut ais, nunc revelandos eſt cunctis per ſcientiam Jeſu, quo modo non iniquiſſimum dicis? illos quidem non cognoviſſe, qoi

[13] Εἰ δὲ, ὡς φὴς, ἔστιν διὰ τὸ εἰδέναι διὰ τοῦ Ἰησοῦ νῦν πᾶσιν ἀποκαλύπτεσθαι, πῶς οὐκ ἀδικώτατον λέγεις; ἐκείνους μὴ ἐγνωκέναι ἑπτὰ στύλους ὑπάρ-

12. *Οὐδὲ ὁ ἑστὼς στησόμενος ἀντικείμενος.*] Sic abſque diſtinctione in MS. id eſt, *Neque Stans alteri oppoſitus & adverſarius, ſtaturus eſt.* Quem ſenſum ut potui expiſcatus ſum, partim ex orationis ſerie, partim ex aliis horum Apocryphorum locis, Homil 2. cap. 22. 24. Hom. 3. cap. 2. Homil. hac 18. cap. 7. &c. Epitomes cap. 25. & Recognitionum lib. 2. cap. 7. lib. 3. cap. 47. De Stante ſuprà ad Recognit. l. 72. COT.

13. *Εἰ δὲ, ὡς φὴς, ἔστιν διὰ τὸ εἰδέναι διὰ τοῦ Ἰησοῦ νῦν πᾶσιν ἀποκαλύπτεσθαι.*] Ad verbum; *Si autem, quemadmodum dicis, erit in ad ſcientiam per Jeſum nunc omnibus revelatur.* Mox mentio fit ſeptem mundi colomnarum, cùm cap. præcedenti ſex tantùm recenſeantur, Adam, Henoch, Noe, Abraham, Iſaac, Jacob. Sed ſubjungendus eſt Moyſes ex Hom. 17. cap. 4. Ibid.

14. Τὸ

ὑπάρξαντας κόσμου, καὶ δικαιοτάτῳ θεῷ εὐαρεστῆσαι δυναμένους. καὶ τοσούτους δὲ νῦν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀσεβεῖς ὄντας καὶ πάντως γνῶναι. οὗτοι πάντων * κρείττονες γνῶναι οὐ κατηξιώθησαν; καὶ πῶς ἐστι τοῦτο ἀγαθόν, ὃ μὴ δίκαιόν ἐστι; ἐκτὸς εἰ μὴ ἀγαθὸν θέλῃς λέγειν, οὐ τὸν εὐεργετοῦντα τοὺς δικαιοπραγήσαντας, ἀλλὰ τὸν ἀγαπῶντα τοὺς ἀδίκους κἂν μὴ πιστεύωσιν, οἷς καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀποκαλύπτει, ἃ δικαίοις ἀποκαλύψαι οὐκ ἠθέλησεν. τὸ γὰρ τοιοῦτον οὔτε ἀγαθῷ οὔτε δικαίῳ προσοικεῖ, ἀλλὰ τῷ εὐσεβεῖς μεμισηκότι. μή τι σὺ εἶ, Σίμων, ὁ ἑστώς, ὁ ταῦτα οὕτως μή ποτε ῥηθέντα εἰπεῖν ἀποθρασυνόμενος;

* f. κρείττονες

Καὶ ὁ Σίμων ἐπὶ τούτῳ ἀγανακτήσας ἔφη· Τὸν σὸν διδάσκαλον αἰτιῶ εἰπόντα· Ἐξομολογοῦμαί σοι κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἅπερ ἦν κρυπτὰ σοφοῖς, ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις θηλάζουσιν. Καὶ ὁ Πέτρος, οὕτω μὲν, ἔφη, ὁ λόγος οὐκ ἐλέχθη· ἐρῶ δὲ πρῶτον ὡς οὕτως εἰρημένον ὥσπερ σοι ἔδοξεν· ὁ κύριος ἡμῶν, ὥσπερ καὶ εἴρηκεν, ἅ τινα ἦν κρυπτὰ σοφοῖς, ταῦτα νηπίοις ἀπεκάλυψεν ὁ πατὴρ, οὐδὲ οὕτως ἄλλον θεὸν καὶ πατέρα σημαίνειν ἐνομίζετο παρὰ τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον. ἐνδέχεται γὰρ αὐτοῦ εἶναι τοῦ δημιουργοῦ τὰ κρυπτὰ ἃ ἔλεγεν, τῷ καὶ [14] τὸν Ἠσαΐαν εἰπεῖν· * Ἀνοίξω τὸ στόμα μου ἐν παραβολαῖς, καὶ ἐξερεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Νῦν προφήτην ὁμολογεῖς, ὃς τὰ κεκρυμμένα οὐκ ἠγνόει, ἅ τινα ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ σοφῶν κεκρύφθαι λέγει, νηπίοις δὲ ἀποκεκαλύφθαι; πῶς δὲ ὁ δημιουργὸς ἠγνόει, τοῦ προφήτου αὐτοῦ μὴ ἀγνοοῦντος Ἠσαΐου; ὁ δὲ Ἰησοῦς ἡμῶν τῷ ὄντι οὐκ εἶπεν· Ἅ τινα * οὐκ ἦν κρυπτὰ, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν τραχύτερον εἴρηκεν· εἶπεν γάρ· * Ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις θηλάζουσι. Τὸ δὲ εἰπεῖν, ἀπέκρυψας, ὡς ποτὲ ἐγνωσμένον αὐτοῖς. παρ' αὐτοῖς γὰρ ἡ κλεὶς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπέκειτο, τουτέστιν ἡ γνῶσις τῶν ἀπορρήτων.

* l. ἀνοίξω

* vacat.

* f. add. ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν, καὶ

Καὶ μὴ λέγε, ἠσέβησεν εἰς τοὺς σοφοὺς, κρύψας αὐτὰ ἀπ' αὐτῶν. μὴ γένοιτο τοῦτο ὑπολαβεῖν. οὐ γὰρ ἠσέβησεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέκρυψαν τὴν γνῶσιν τῆς βασιλείας, καὶ οὔτε αὐτοὶ εἰσῆλθον, οὔτε τοῖς βουλομένοις εἰσελθεῖν παρέσχον· τούτου ἕνεκεν καὶ τὸ δίκαιον, ὡς ἀπέκρυψαν αὐτοὶ τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τῶν θελόντων, οὕτω καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀπεκρύβη τὰ ἀπόρρητα· ἵνα ὡς ἐποίησαν, ὁμοίως καὶ αὐτοῖς γένηται, καὶ ᾧ μέτρῳ ἐμέτρησαν, μετρηθῇ αὐτοῖς τῷ ἴσῳ· τῷ γὰρ ἀξίῳ τὸ γνῶναι, τὸ μὴ οἶδεν ὀφείλεται· τοῦ δὲ μὴ ἀξίου, κἂν δοκῇ ἔχειν, ἀφαιρεῖται, κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις ᾖ σοφὸς, καὶ δίδοται τοῖς ἀξίοις, κἂν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς μαθητείας ὦσιν νήπιοι.

Εἰ δέ τις ἐρεῖ· οὐδὲν ἦν ἀπόκρυφον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, [15] διὰ τὸ γεγράφθαι· Οὐδέν σε ἔλαθεν Ἰσραήλ. μὴ γὰρ εἴπῃς, Ἰακὼβ, ἀπεκρύβη ἡ ὁδὸς ἀπ' ἐμοῦ. Συνιέναι ὀφείλει τις ὅτι τὰ διαφέροντα τῇ βασιλείᾳ ἀποκέκρυπτο ἀπ' αὐτῶν· ἡ δὲ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσφέρουσα ὁδὸς, ἥ τις ἐστὶν πολιτεία, οὐκ ἀποκέκρυπτο. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ λέγει· Μὴ γὰρ εἴπῃς ὅτι ἀπεκρύβη ἀπ' ἐμοῦ ἡ ὁδός. ὁδὸς δὲ ἡ πολιτεία ἐστὶν, ὡς καὶ τὸν Μωυσῆν λέγειν· Ἰδοὺ τέθεικα πρὸ προσώπου σου τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. Καὶ ὁ διδάσκαλος συμφώνως εἶπεν· Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, δι' ἧς εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν ζωήν. Καὶ ἀλλαχοῦ τινι, ἐρωτήσαντός τινος· Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; τὰς τοῦ νόμου ἐντολὰς ὑπέδειξεν.

Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Ἠσαΐαν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν· οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἠσαΐας ἄλλον παρὰ τὸν

mundo fuerunt ſeptem columina, quique juſtiſſimo Deo accepti eſſe potuerunt; & verò nunc tot impios ex Gentibus, omnino cognoſcere. Illi, cunctis hominibus præſtantiores, digni habiti non ſunt qui cognoſcerent? Et quo modo id bonum eſt, quod non eſt juſtum? niſi ſi eum bonum appellare volueris; non qui juſtè operantes beneficiis afficit; ſed qui amat iniquos, quamvis non credant; quibus & abſcondita revelet, quæ juſtis noluerit revelare. Nam hujuſmodi res, nec bono, nec juſto competit, ſed piorum oſori. Num tu, Simon, es Stans, qui iſta ſic nondum dicta proferre audes?

XV. Et Simon ſuper eo indignatus, ait; Tuum Magiſtrum reprebende, dicentem; *Confiteor tibi, Domine cœli & terræ; quia quæ erant occulta ſapientibus, revelâſti ea parvulis lactentibus.* Matt. 11. 25. Ac Petrus, Sic quidem, inquit, non prolata ſunt ea verba. Dicam tamen prius, quaſi ita prolatum eſſet, ut tibi viſum fuit. Dominus noſter, tametſi dixiſſet; *Quæ erant occulta ſapientibus, ea parvulis revelavit Pater;* neque ſic alium Deum & Patrem præter mundi Creatorem crederetur ſignificare. Fit enim, ut ipſius Creatoris ſint, occulta, quæ ait; cùm Eſaias dicat; *Aperiam os meum in Parabolis, & eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.* Pſ. 77. 2. Matt. 13. 35. Jam Prophetam confiteris, qui occulta non ignorabat, quæ Jeſus à ſapientibus abſcondita eſſe affirmat, revelata verò parvulis? Quo pacto autem Creator ignoravit, cùm Propheta ipſius Eſaias non ignoraverit? Porrò Jeſus noſter, revera non dixit; *Quæ erant abſcondita;* ſed, ut videtur, aſperiùs locutus eſt: dixit enim; *Abſcondiſti hæc à ſapientibus, & revelâſti ea parvulis lactentibus.* Dicit, *Abſcondiſti;* quaſi aliquando ea cognita fuerint illis. Nam apud eos repoſita erat clavis regni cœlorum, hoc eſt, arcanorum notitia. I. Rec. l. 2. c. 55.

XVI. Neque objicias; impius exſtitit circa ſapientes, occultans ea ab illis. Abſit ſuſpicari hoc. Non enim impius exſtitit: ſed poſtquam abſconderunt cognitionem regni, & neque ipſi ingreſſi ſunt, neque volentibus intrare tradiderunt; eam ob cauſſam juſtè, quemadmodum ipſi vias abſconderunt à volentibus, ita & ab ipſis abſcondita ſunt arcana; ut quemadmodum fecerunt, ſimiliter & illis fieret; & quâ menſurâ menſi ſunt, æquali iis menſuraretur. Nam digno cognoſcendi, quod neſcit debetur: ab indigno autem, licèt videatur habere, aufertur, quamvis in aliis ſit ſapiens, & dignis datur, tametſi tempore quo diſcunt parvuli ſint. Luc. 11. 52. Matt. 7. 2. Luc. 8. 18.

XVII. Quòd ſi aliquis dicat; Nihil erat Iſraëlitis occultum; quia ſcriptum eſt; *Nihil te latuit Iſrael. Non enim dicas, Jacob; Abſcondita eſt via à me.* Iſ. 40. 26, 27. Intelligere debet quis, quæ ad regnum pertinent abſcondita fuiſſe ab illis; at viam quæ inducit in regnum, quæ eſt ratio bene vivendi, non fuiſſe abſconditam. Ideo etenim ait; *Non enim dicas; Abſcondita eſt à me via.* Via autem, bonæ vitæ ratio eſt; ut etiam ex his Moyſis verbis colligitur; *Ecce poſui ante faciem tuam, viam vitæ, & viam mortis.* Deut. 30. 15. Et Magiſter concordi voce dixit; *Intrate per anguſtam & arctam viam, per quam in vitam ingrediemini.* Matt. 7. 13. 14. Et alibi, interrogante quodam; *Quid faciens, vitam æternam poſſidebo?* Legis mandata oſtendit. Luc. 18. 18. Matt. 19. 17.

XVIII. Ex eo autem quod Eſaias in perſona Dei dicat; *Iſrael autem me non cognovit, & populus me non intellexit;* Iſ. 1. 3. non ideo Eſaias alium, præter co-

14. Τὸν Ἠσαΐαν] Locus meritò notandus; quia confirmat quod ex Hieronymo ad Matthæi caput 13. & ad Pſalmum 77. atque ex Anonymo ad eumdem Pſalmum, relato in Expoſitione Græcorum Patrum in Pſalmos, diſcimus, veteres Codices non paucos. Matthæi XIII. 35. inſigni mendo ſcriptum habuiſſe, Græcè διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, Latinè *per Eſaiam prophetam*, pro διὰ Ἀσὰφ τοῦ προφήτου, *per Aſaph prophetam*, vel pro διὰ τοῦ προφήτου, *per Prophetam*, quo modo nunc legimus. COT.

15. διὰ τὸ γεγράφθαι] Nota in Apocrypho Opere indiligentem, ſeu potiùs temerariam plerumque divinorum eloquiorum allegationem. Ibid.

 16. Ἀπο-

cognitum Creatorem, ſignificavit Deum; ſed cognitum, ignotum dixit aliâ occultâ ſignificatione; quia populus, juſtam cogniti Dei diſpoſitionem
J. Recogn. lib. 3. cap. 17. ignorans, peccaverat, nec ſe à bono Deo judicandum cenſuerat. Propterea poſtquàm dixit; *Iſraël autem me non cognovit, & populus me non intellexit;* ſubjungit; *Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis.* Nam ignoratione juſtitiæ divinæ, ut aiebam, non timentes, pleni facti ſunt peccatis; bonum dumtaxat, ut peccata eorum non vindicaturum, arbitrati eſſe.

XIX. Et nonnulli quidem ita peccaverunt; ex opinione, non fore judicium, propter bonitatem. Alii verò contrà. Nam Scripturarum adversùs Deum voces iniquas & falſas, rati veras eſſe; veram ipſius Divinitatem ac Virtutem neſcierunt. Quapropter, quaſi ipſe ignoret, & cædibus gaudeat, & ſacrificiorum donis pravos dimittat; præterea & decipiat, & mentiatur, cunctaque iniqua faciat; ipſi ut Deum imitati, peccando, piè agere crediderunt. Quare immutabiles ad melius extiterunt, & admoniti non converſi ſunt. Nihil enim verebantur; quaſi per hæc opera Deo eſſent ſimiles.

XX. Cæterùm ad eos qui Deum, talem putant,
Matt. 11. 27. meritò quis aſſerat dictum fuiſſe; *Nemo novit Patrem, niſi Filius; ſicut nec Filium quis novit, niſi Pater.* Et jure. Nam ſi cognoviſſent; numquam Libris, revera ad tentationem ſcriptis contra Deum,
Hom. 2. c. 51. Hom. 3. c. 50. Marc. 12. 24. credentes, peccaſſent. Sed & alio quodam in loco ait, volens apertiùs eis oſtendere cauſſam cur errarent; *Ideo erratis, neſcientes vera Scripturarum; propter quod ignoratis & virtutem Dei.* Quocirca oportet ut omnis homo, qui ſalvus eſſe deſiderat, fiat (quemadmodum dixit Magiſter) judex Librorum ad tentationem ſcriptorum. Ita enim locutus eſt; *Eſtote probi Trapezitæ.* Opus autem eſt Trapezitis, quia probis adulterina permiſta ſunt.

XXI. His à Petro dictis, Simon ſe perculſum ſermone de Scripturis, ſimulans, tamquam attonitus dixit; Abſit à me, & ab amicis meis, tuos audire ſermones. Et quamdiu quidem neſciebam te iſta de Scripturis ſentire, ſuſtinebam & colloquebar; nunc autem abſcedo. Oportuerat ſanè principiò me receſſiſſe, quoniam audivi te dicentem; Ego contra mundi Conditorem, nihil cuilibet loquenti credo, nec Angelis, nec Prophetis, non Scripturis, non ſacerdotibus, non doctoribus, non ulli alteri; quamvis ſigna quis edat & prodigia, quamvis in aëre inſigniter fulgeat, vel per viſa aut per inſomnia revelet. Quis ergo te poteſt à ſententia deducere, ut ſeu bene ſeu malè, aliud quid ſentias præter quæ viſa ſunt tibi, qui adeò enixè ac immotè in tuo judicio permanes.

XXII. Et Petrus ad Simonem hæc loquentem, ac egreſſurum, ait; Adhuc audi à me hoc, & vade quo cupis. Simone verò converſo, ac remanente, Petrus, Novi, inquit, quo modo tunc audiens perculſus ſis, quia dixi; Quicumque contra Deum mundi Creatorem quodlibet locutus fuerit, non credo. Nunc audi inſuper majus aliquid; Si revera qui mundum creavit Deus, eo animo eſſet quo Scripturæ denotant; & ſi alio ullo modo incomparabiliter eſſet malus, ut nec Scripturæ dicere valuerunt, neque alius quis vel cogitare poteſt; pari ego modo non deſiſterem eum ſolum colere; illiuſque
J. Recogn. l. 2. c. 18, 56, 58, 59. voluntatem ſervare. Scire enim te volo, ac perſuaſum habere, eum qui in Auctorem ſuum caritatem non habet, neque in alium poſſe umquam habere. Quòd ſi erga alium habuerit; contra naturam habens, ignorat ſe à Malo habere amorem qui ini-

ἐγνωσμένον δημιουργὸν ᾐνίσσετο θεόν· ἀλλὰ τὸν ἐγνωσμένον ἄγνωστον ἔλεγεν ἑτέρῳ αἰνίγματι, ὡς τὴν διάθεσιν τοῦ δικαίου τοῦ ἐγνωσμένου θεοῦ ὁ λαὸς ἀγνοῶν ἡμάρτανεν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ κεκρίσθαι οὐχ ὑπελάμβανεν. διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν· ἐπαγαγὼν λέγει· Οὐαὶ ἔθνος ἁμαρτωλὸν, λαὸς πλήρης ἁμαρτιῶν. Τῇ γὰρ πρὸς τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἀγνωσίᾳ, ὡς ἔφην, μὴ φοβούμενοι, πλήρεις ἐγένοντο ἁμαρτιῶν. μόνον ἀγαθὸν ὡς μὴ ἐπεξερχόμενον αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας εἶναι ὑπειληφότες.

Καὶ τινὲς μὲν οὕτως ἡμάρτανον ἐπὶ τῷ διὰ τὸ ἀγαθὸν ἀκρίτου ὑπολήψεως. ἕτεροι δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων. τὰς γὰρ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν γραφῶν φωνὰς, ἀδίκους οὔσας καὶ ψευδεῖς, ἀληθεῖς ὑπολαμβάνοντες, τὴν ὄντως αὐτοῦ θειότητα καὶ δύναμιν οὐκ ᾔδεισαν. διόπερ ὡς ἀγνοοῦντος αὐτοῦ, καὶ φόνοις χαίροντος, καὶ θυσιῶν δώροις τοὺς πονηροὺς ἀφιέντος, ἔτι δὲ καὶ ἀπατῶντος, καὶ ψευδομένου, καὶ πάντα ἄδικα ποιοῦντος, αὐτοὶ ὡς ὅμοια θεοῦ μιμήσοντες, ἁμαρτάνοντες, ἰσχυρίζοντο εὐσεβεῖν. διὸ καὶ [26] ἀμετάθετοι εἰς τὸ κρεῖττον ἦσαν, καὶ νουθετούμενοι οὐκ ἐπεστρέφοντο. οὐ γὰρ ἐφοβοῦντο, ὡς τῷ θεῷ διὰ τῶν τοιούτων προσέξειν ἐξομοιούμενοι.

Πρὸς δὲ τοὺς τοιοῦτον αὐτὸν νομίζοντας εἶναι, εὐλόγως ἄν τις λέγοι εἰρῆσθαι· Οὐδεὶς ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός· ὡς οὐδὲ τὸν υἱόν τις οἶδεν, εἰ μὴ ὁ πατήρ. Καὶ εἰκότως. εἰ γὰρ ᾔδεισαν, οὐκ ἂν τοῖς ὄντως πρὸς πειρασμὸν κατὰ τοῦ θεοῦ γραφείσαις βίβλοις πιστεύοντες ἡμάρτανον. ἀλλὰ καὶ ἀλλαχῇ που λέγει, θέλων σαφέστερον αὐτοῖς τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν ὑποδεῖξαι. Διὰ τοῦτο πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰ ἀληθῆ τῶν γραφῶν· οὗ εἵνεκεν ἀγνοεῖτε καὶ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. Διὸ δεῖ πάντα ἄνθρωπον σωθῆναι θέλοντα, γενέσθαι, ὡς ὁ διδάσκαλος εἶπεν, κριτὴν τῶν πρὸς πειρασμὸν γραφεισῶν βίβλων. οὕτως γὰρ εἶπεν· γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι. τραπεζιτῶν δὲ χρεία, ὅτι τοῖς δοκίμοις καὶ τὰ κίβδηλα ἀναμεμιγμένα.

Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ὁ Σίμων ἐπὶ τοῖς ῥηθεῖσιν περὶ τῶν γραφῶν προσποιησάμενος ἐκπεπλῆχθαι, ὡς ἐκπλαγεὶς ἔφη· ἀπείη μου καὶ τῶν ἐμῶν φίλων, τὸ σῶν ἐπακούσειν λόγων. καὶ μέχρι μὲν ὅτε οὐκ ᾔδειν σε ταῦτα περὶ τῶν γραφῶν φρονοῦντα, ἠνειχόμην καὶ διελεγόμην· νῦν δὲ ἀφίσταμαι. ἔδει μὲν τοι τὴν ἀρχὴν ὑποχωρῆσαί με, ὅτι ἤκουσά σε λέγοντος· ἐγὼ κατὰ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον, οὐδὲν οὐδενὶ πιστεύω λέγοντι, οὔτε ἀγγέλοις, οὔτε προφήταις, οὐ γραφαῖς, οὐχ ἱερεῦσιν, οὐ διδασκάλοις, οὐκ ἄλλῳ οὐδενὶ, κἂν σημεῖά τις καὶ τέρατα ποιῇ, κἂν ἀέρι ἐπιφανῶς ἀστράπτῃ, ἢ δι' ὁραμάτων, ἢ δι' ἐνυπνίων ἀποκαλύπτῃ. τίς οὖν σε μεταπεῖσαι δυνατὸς, εἴτε καλῶς, εἴτε κακῶς, ἕτερόν τι φρονεῖν παρὰ τὰ δόξαντά σοι, ἰσχυρῶς οὕτως καὶ ἀκινήτως τῇ σαυτοῦ γνώσει ἐνδιαμένοντα.

Καὶ ὁ Πέτρος ταῦτα εἰπόντι τῷ Σίμωνι, ἐκβαίνειν μέλλοντι ἔφη· ἔτι τοῦτό μου ἄκουσον, καὶ πορεύου ὅπῃ θέλεις. τοῦ δὲ Σίμωνος ἐπιστραφέντος, καὶ ἐπιμείναντος, ὁ Πέτρος ἔφη· οἶδα πῶς τότε ἀκούων καταπέπληξαι, ὅτι * οὐ εἶπον ὅστις ποτ' ἂν εἴη, κατὰ τοῦ τὸν * f. ἀεὶ
κόσμον κτίσαντος θεοῦ λέγων ὅ τι οὖν, οὐ πιστεύω. τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ μεῖζον νῦν ἄκουσον. ἐὰν τῷ ὄντι ὁ τὸν κόσμον κτίσας θεὸς, τὴν γνώμην τοιοῦτος ὢν τυγχάνῃ, ὁποῖον αἱ γραφαὶ καταλέγουσιν, καὶ εἰ ἄλλως πως ἀπαραβλήτως κακός ἐστιν, ὡς οὔτε αἱ γραφαὶ εἰπεῖν ἴσχυσαν, οὔτε ἄλλος τις κἂν ἐννοῆσαι δυνατός ἐστιν, ὁμοίως ἐγὼ οὐκ ἀποστήσομαι τὸν αὐτὸν μόνον σέβειν, καὶ τὸ αὐτοῦ βούλημα ποιεῖν. εἰδέναι γάρ σε θέλω, καὶ πεπεῖσθαι, ὅτι ὁ εἰς τὸν αὐτοῦ ποιητὴν οὐκ ἔχων στοργὴν, οὐδὲ εἰς ἕτερον ἔχειν ποτὲ δύναται. εἰ δὲ ἔχει πρὸς ἕτερον, παρὰ φύσιν ἔχων, ἐκ πονηροῦ τὸν τοῦ ἀδίκου ἔρωτα ἔχειν ἀγνοεῖ, ὡς μηδὲ ἐκεῖνον βεβαίως

26. Ἀμετάθετοι.] Ita MS. pro ἀμετάθετοι. COT.

βαίως φυλάξαι δυνάμενος. καὶ εἰ ἄρα ἐάν τις ἕτερος ὑπὲρ τὸν δημιουργὸν, ἀποδέξηταί με ὡς ἀγαθὸς, ταύτῃ μᾶλλον ὅτι τὸν ἐμὸν ἀγαπῶ πατέρα· σὺ δὲ οὐκ ἀποδέξεται, εἰδὼς ὅτι τὸν φύσει σε ποιητὴν, οὐ γὰρ λέγω πατέρα, κατέλιπες, ἐπ᾽ ἐλπίδι μείζονι, οὐ φροντίσας τοῦ δικαίου. οὕτως εἰ καὶ αὐτοῦ κρείττονα εὕρῃς, οἶδεν ὅτι καὶ αὐτὸν καταλείψεις ποτέ· καὶ μᾶλλον ὅτι μὴ γέγονέν σου πατήρ· ὁπότε καὶ τὸν ὄντως σου πατέρα κατέλιπες.

Ἀλλ᾽ ἐρεῖς· οἶδεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερος ὑπὲρ αὐτόν· καὶ διὰ τοῦτο καταλειφθῆναι οὐ δύναται. χάριν οὖν τῷ μὴ εἶναι· τὸ δὲ τῆς γνώμης οἶδεν ἕτοιμα πρὸς ἀγνωμοσύνην. εἰ δὲ εἰδὼς ἀγνώμονά σε ἀποδέχεται, ἐμὲ δὲ εὐγνώμονα ἐπιστάμενος, οὐ προσίεται, ἀλόγιστός ἐστι κατὰ τὸν σὸν λόγον, τῷ δικαίῳ λόγῳ μὴ κεχρημένος. οὕτω πονηρίας ὁ Σίμων ὑπουργὸς ὢν ἀγνοεῖς. καὶ ὁ Σίμων ἀπεκρίνατο· πόθεν οὖν τὸ πονηρὸν πέφυκεν, εἰπὲ ἡμῖν. καὶ ὁ Πέτρος, ἐπειδὴ σήμερον, ἔφη, ἐκβαίνειν ἔφθασας, καὶ ἔφης τὸ λοιπὸν ὡς βλασφήμου μὴ ἀκούειν ἐμοῦ, αὔριον, εἴγε θέλεις μαθεῖν, ἐλθόντι διηγήσομαι, καὶ ὡς θέλεις ἐξετασθῆναί με συγχωρήσω ἄνευ φιλονεικίας. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· ὡς ἄν μοι δόξῃ ποιήσω. καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐπορεύθη. τῶν δὲ συνεισελθόντων αὐτῷ οὐδεὶς συνεξῆλθεν· ἀλλὰ τοῖς ποσὶ προσπεσόντες Πέτρου, ἠξίουν, ἐπὶ τὸ συνηρπάσθαι τῷ Σίμωνι, συγγνώμης τυχόντες, καὶ ἀποδεχθῆναι μετανοοῦντες. ὁ δὲ Πέτρος προσιέμενος αὐτούς τε τοὺς μεταμελομένους, καὶ τοὺς ἄλλους ὄχλους, ἐπέθηκεν τὰς χεῖρας, εὐχόμενος, καὶ ἰώμενος αὐτῶν τοὺς πάσχοντας· καὶ οὕτως ἀπολύων παρήγγελλεν αὐτοῖς, περὶ τὸν ὄρθρον τυχῶσιν. καὶ τοῦτο εἰπὼν, καὶ εἰσελθὼν μετὰ τῶν συνήθων, τὰ εἰωθότα πρὸς τὴν ἐπείγουσαν ἡσυχίαν ἐποίησεν, καταλαβούσης ἑσπέρας.

quorum eſt: ſed nec poterit illum firmiter cuſtodire. Atque ſi eſt aliquis alius ſuper Creatorem; amplectetur me, ut bonus, eò magis quia meum diligo Patrem: te verò non recipiet, qui ſciat quòd naturalem tuum Auctorem; non enim dico Patrem; dereliqueris; per ſpem majorem non ſollicitus æqui & juris. Ita ſi & eo potiorem invenias, ſcit ſe quoque à te deſerendum; eò faciliùs quòd tuus non ſit Pater; quandoquidem & verum tuum Patrem dereliqueris.

XXIII. Sed dices; Novit non eſſe alium ſupra ſe, ideoque non poſſe deſeri. Gratia ergo quòd non ſit: certè novit te animum gerere paratum ad perfidiam. Sin verò gnarus te eſſe ingratum, recipit tamen; me autem gratum cognoſcens, non admittit; irrationabilis eſt ſecundùm tuam rationem, qui rectâ ratione non utatur. Sic non advertis, Simon, te eſſe malitiæ miniſtrum. Et Simon reſpondit; Unde ergo malum ortum ſit, nobis effare. Et Petrus, Quandoquidem, inquit, hodie prior egredi voluiſti, & dixiſti quòd deinceps me ut blaſphemum non ſis auditurus; cras, ſiquidem volueris diſcere, venienti enarrabo, ſinamque ut me pro libitu interroges, abſque contentione. Simon ait; Faciam ſicut mihi videbitur. Et hoc dicens, profectus eſt. Porrò eorum qui cum eo ingreſſi fuerant, nemo unà egreſſus eſt: ſed Petri pedibus accidentes, rogabant ut quia à Simone abrepti fuerant, veniam conſequerentur, ac pœnitentes reciperentur. Petrus verò & hos pœnitentiâ ductos, & reliquam populi multitudinem admittens, manus impoſuit, precatus; & ſanavit eorum ægros; ſicque dimittens denunciavit illis, ut ad manè feſtinarent. Quo dicto, cum familiaribus ingreſſus eſt, & ſolita ad inſtantem quietem fecit, veſperâ adveniente.

l. Recogn. l. 3. c. 15. &c. l. 8. c. 55. &c. l. 9. c. 4. &c.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ΄.

Τῆς δὲ ἄλλης ἡμέρας, ὀρθρίτερον προελθὼν ὁ Πέτρος, καὶ ἰδὼν τὸν Σίμωνα σὺν ἄλλοις πολλοῖς ἀναμένοντα αὐτὸν, προσαγορεύσας τὸ πλῆθος, ἤρξατο διαλέγεσθαι. ἅμα δὲ τῷ ἄρξασθαι, ὁ Σίμων ἐκκόψας, ἔφη· τὰ μακρά σου ταῦτα παρεὶς προοίμια, ὡς τὸ προκείμενον πυνθανομένῳ μοι ἀπόκριναι. ἐπειδὴ συνιῶ σε, ὡς ἀφ᾽ ὧν ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐπακηκοὼς ἐπίσταμαι, ὅτι μηδὲν ἕτερόν σοι πρόκειται, ἢ πάσῃ μηχανῇ τὸν δημιουργὸν αὐτὸν δεῖξαι μόνον ἄμεμπτον εἶναι θεόν· καὶ τοσαύτην προαίρεσιν πόθον ἔχοντα διισχυρίζεσθαι, ὡς καὶ ἐνίας τῶν γραφῶν περικοπὰς, σαφῶς καταλεγούσας αὐτοῦ, τολμᾷν ψευδεῖς λέγειν. οὗ ἕνεκεν προήρημαι σήμερον ἀποδεῖξαι, ὅτι ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸν πάντων δημιουργὸν ὄντα ἄμεμπτον εἶναι. τῆς δὲ ἀποδείξεως ἤδη ἄρξασθαι δύναμαι, ἐάν γε πρὸς ὃ πυνθάνομαί σε, ἀποκρίνῃ μοι.

Περὶ κακίας.

Φὴς τινὰ κακίας ἡγεμόνα εἶναι, ἢ οὔ; ἐὰν γὰρ εἴπῃς μὴ εἶναι, ἐκ πολλῶν καὶ τῶν τοῦ διδασκάλου σου ἀπόδειξιν ἔχω, ὅτι ἐστίν. εἰ δὲ εὐγνωμονῶν ὁμολογήσεις εἶναι τὸν πονηρὸν, ἀκολούθως ποιήσω τὸν λόγον. καὶ ὁ Πέτρος· ἀδύνατόν ἐστί μοι φωνὴν τοῦ ἐμοῦ ἀρνήσασθαι διδασκάλου· διὸ καὶ ὁμολογῶ εἶναι τὸν πονηρόν· ὅτι πολλάκις αὐτὸν ὑπάρχειν ὁ πάντα ἀληθεύσας εἴρηκεν διδάσκαλος. αὐτίκα γοῦν ὁμολογεῖ ἐπὶ τεσσεράκοντα ἡμέρας διαλεχθέντα πεπειρᾶσθαι αὐτόν. καὶ ἄλλῃ που οἶδα αὐτὸν εἰρηκότα· Εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλῃ, ἐφ᾽ ἑαυτὸν ἐμερίσθη, πῶς οὖν αὐτοῦ στήκῃ ἡ βασιλεία; Καὶ ὅτι ἑώρακεν τὸν πονηρὸν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐδήλωσεν. καὶ ἄλλοθι ἔφη· Ὁ δὲ τὸ κακὸν σπέρμα σπείρας, ἐστὶν ὁ διάβολος. Καὶ πάλιν· [17] Μὴ δότε πρό-

HOMILIA DECIMANONA.

I. SEquenti verò die, maturiùs procedens Petrus, ac videns Simonem cum aliis pluribus ipſum exſpectare; poſtquam ſalutâſſet populum, cœpit diſſerere. Simul verò ac incœpit, Simon interrumpens, ait; Omiſſis his tuis longis præfationibus, ad propoſitum interroganti mihi reſponde. Quoniam intelligo (ſicut ex iis quæ ab initio audivi habeo compertum) quòd nihil aliud tibi propoſitum ſit, quàm omni machinâ oſtendere, Creatorem ſolum eſſe inculpatum Deum; tantoque flagres deſiderio ſententiam confirmandi, ut & quædam Scripturarum capitula, quæ apertè illum accuſant, falſa dicere audeas. Eâ de cauſsâ inſtitui hodie probare, impoſſibile eſſe ut omnium Conditor ſit inculpatus. Probationem verò inchoare poſſum jam, ſiquidem ad id quod ſciſcitabor à te, mihi reſpondeas.

II. Ais aliquem malitiæ principem eſſe, nec ne? Nam ſi dixeris, non eſſe; ex multis, iiſque à Magiſtro tuo prolatis, habeo oſtendere, quòd ſit. Si verò æquo animo confeſſus fueris eſſe Malum, conſequenter ſermonem faciam. Et Petrus: Fieri nequit ut vocem Magiſtri mei denegem: quare fateor Malum eſſe; quia ſæpe illum exſiſtere teſtatus eſt qui cuncta verè prædicavit Magiſter. Jam ergo confitetur, per quadraginta dies collocutum tentaviſſe ſe. Et alibi novi eum dixiſſe; *Si Satanas Satanam ejiciat, adversùs ſe diviſus eſt; quomodo ergo ſteterit regnum?* Et quòd viderit Satanam, ſicut fulgur cadentem de cœlo, declaravit. Atque alibi ait; *Qui verò malum ſemen ſeminat, eſt Diabolus.* Et iterum: *Nolite dare occaſionem Malo.*

De malitia. Marc. 1. 13. Matt. 12. 26. Luc. 10. 18. Matt. 13. 39. Epheſ. 4. 27.

17. Μὴ δότε πρόφασιν τῷ πονηρῷ.] Teſtimonium forſan Ebionitici Evangelii: affine dicto Apoſtolico, μηδὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. Epheſ. IV. 17 Equidem obſervavi, nec in Clementinis, nec in Recognitionibus, quæ Apocrypha ſæ-

pe

Malo. Quin etiam conſilium dedit his verbis;
Matt. 5. 37. *Sit veſtrum, Eſt, Eſt, ac Non, Non: quod au-*
Jac. 5. 12. *tem his abundantius eſt, à Malo eſt.* Sed & in O-
Matt. 6. 13. ratione quam tradidit, dictum habemus; *Libera nos à Malo.* Et alio quodam in loco inſit; *De-*
Matt. 25. 30, 41. *nunciavit impiis; Diſcedite in tenebras exteriores, quas paravit Pater Diabolo & Angelis ejus.* Ac ne in longum producam orationem, ſæpius ſcio Magiſtrum meum docuiſſe eſſe Diabolum. Quocirca ego quoque fateor illum exſiſtere. De cætero, ſi quid habes conſequenter dicendum, ſicut promiſiſti, eloquere.

Simonis, de Malo, à quo factus ſit, & quare.

III. Et Simon: Quoniam igitur æquo animo confeſſus es Malum exſiſtere, ex Scripturis; Dic etiam quo modo factus ſit, ſi factus eſt; & à quo, & quare. Ac Petrus: Ignoſce mihi, Simon, non audeo dicere quod ſcriptum non eſt. Vel ſi tu ſcriptum affirmas, oſtende. Sin verò, quatenus non legitur, nec tu poſſis oſtendere; cur de rebus non ſcriptis pronunciandi ſubimus periculum? An enim non credimus judicium fore; aut fore dumtaxat de iis quæ operamur, non verò de iis quæ credentes loquimur; ac ideo audaciùs de Deo diſſerimus? At Simon, animadvertens adversùs veſaniam ſuam dixiſſe, ait; Me ſine periclitari; tu verò, quam ais blaſphemiam, prætextum ad ſeceſſum ne accipias. Intelligo enim, vis ſubtrahere te, quò effugias reprehenſionem coram populo. Interdum quidem, tamquam verearis audire blaſphemiam: interdum verò, quia non ſcriptum eſt, quo modo & à quo & quare factus ſit Malus; quoniam non oportet audere plus dicere, quàm Scripturæ; quocirca velut religioſus, dumtaxat aſſeris eum exſiſtere. Porrò hæc commentus, teipſum decipis, neſciens quia ſi blaſphemia eſt, de Malo diligenter inquirere, culpa circa me accuſatorem eſt, non circa te defenſorem Dei. Ac ſi ſcriptum non eſt quod quæritur, ideoque recuſas quærere; ſunt quædam idoneæ viæ, quæ poſſunt non minùs Scripturis, quæſita demonſtrare. Statim ergo, nonne neceſſe eſt, Malum, quem & tu fateris exſiſtere, aut factum eſſe aut infectum?

IV. Et Petrus reſpondit; Neceſſe eſt. Ac Simon: Igitur ſi factus eſt, ab ipſo cunctorum creatore factus eſt Deo; vel tamquam animal genitus; vel ſecundùm ſubſtantiam prolatus; vel extrà per temperationem evênit; vel ex ea ipſum erat materia animata aut inanima, unde factus eſt; vel per ipſum Deum, vel à ſeipſo, vel ex non exſtantibus contigit; vel eſt de numero relativorum; vel ſemper fuit. Omni ergo viâ, ut puto, hîc diviſâ ad illius inventionem; neceſſariò per unam quamdam earum progredientibus obvius erit. Singulas igitur oportet percurrere, quærendo ortum, & auctore invento, culpæ obnoxium eſſe eum intelligere. Alioqui, quo modo tibi videtur?

V. Et Petrus: Mihi videtur, quòd licèt à Deo factus appareat, non tamen ideo culpandus ſit Conditor; ne fortè utilitas illius, maximè omnium reperiatur neceſſaria: ſin verò infectus oſtendatur, velut ſemper exſiſtens; neque in hoc Creator accuſandus; qui omnium eſt optimus; quamvis poteſtati principium non habenti finem imponere nequeat, quia eam illa non habet naturam:

φασι τῷ πονηρῷ. Ἀλλὰ καὶ συμβουλεύων εἴρηκεν· Ἔστω ὑμῶν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὔ, οὔ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν ᾗ παρέδωκεν εὐχῇ, ἔχομεν εἰρημένον· Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Καὶ ἄλλῃ πού φησιν· Ὑπάγετε τῶν ἀσεβῶν· ὑπάγετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ ἡτοίμασεν ὁ πατὴρ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, πολλάκις οἶδα τὸν διδάσκαλόν μου εἰπόντα εἶναι τὸν πονηρόν. Διὸ κἀγὼ σύμφημι αὐτὸν ὑπάρχειν. Λοιπὸν εἴ τι ἔχεις ἑπομένως λέγειν, ὡς ὑπέσχου, λέγε.

Καὶ ὁ Σίμων· ἐπεὶ οὖν εὐγνωμονήσας ὡμολόγησας εἶναι τὸν πονηρὸν, ἀπὸ γραφῶν, καὶ λέγε τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν, καὶ ὑπὸ τίνος καὶ διὰ τί. Καὶ ὁ Πέτρος· σύγγνωθί μοι, Σίμων, μὴ τολμῶντι εἰπεῖν ὃ μὴ γέγραπται. Εἰ σὺ φὴς γεγράφθαι, δεῖξον. Εἰ δὲ καθὸ μὴ γέγραπται, οὐδὲ σὺ δεῖξαι δύνῃ, διὰ τί περὶ τῶν μὴ γραφέντων ἀποφαινόμενοι κινδυνεύομεν; ἢ γὰρ οὐ πεπιστεύκαμεν κριθήσεσθαι, ἢ μόνον περὶ ὧν πράττομεν, ἀλλὰ καὶ περὶ ὧν πιστεύοντες λαλοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο τολμηρότερον περὶ θεοῦ διαλογιζόμεθα; ὁ δὲ Σίμων, συνεὶς ὅτι πρὸς τὴν ἀπόνοιαν αὐτοῦ εἴρηκεν, ἔφη· ἐμὲ ἔα κινδυνεύειν· σὺ δὲ ἣν φὴς βλασφημίαν, πρόφασιν πρὸς ὑποχώρησιν μὴ λάμβανε. Συνιῶ γάρ σε βουλόμενον ὑπεξελθεῖν, ὅπως τὸν ἐπὶ τῶν ὄχλων ἔλεγχον ἐκφύγῃς· ὅτι μὲν ὡς δεδιὼς βλασφημίας ἀκοῦσαι· ὅτι δὲ ἐπεὶ μὴ γέγραπται πῶς καὶ ὑπὸ τίνος καὶ διὰ τί γέγονεν ὁ πονηρός· ὅτι μὴ χρὴ πλεῖον τῆς γραφῆς τολμᾶν λέγειν· διὸ καὶ ὡς εὐλαβὴς τοῦτο μόνον βεβαιοῖς, ὅτι ἐστίν. Ταῦτα δὲ μηχανώμενος, σεαυτὸν ἀπατᾷς, οὐκ εἰδὼς ὅτι * ἡ βλασφημία ἐστὶν περὶ πονηροῦ ἀκριβοῦν, ἡ αἰτία περὶ ἐμὲ τὸν κατήγορον τυγχάνει, οὐ περὶ σὲ τὸν συνηγοροῦντα τῷ θεῷ. Καὶ εἰ ἄγραφόν ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖν οὐ θέλεις· εἰσίν τινες ὁδοὶ ἱκαναὶ, δυνάμεναι οὐχ ἧττον γραφῶν, δεῖξαι τὰ ζητούμενα. Αὐτίκα γοῦν, οὐκ ἀνάγκη τὸν πονηρὸν, ὃν καὶ σὺ φὴς ὑπάρχειν, ἢ γενητὸν εἶναι ἢ ἀγένητον;

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· ἀνάγκη. Καὶ ὁ Σίμων· οὐκοῦν εἰ γενητός ἐστιν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ τὰ πάντα πεποιηκότος γέγονεν θεοῦ, ἢ ὡς ζῶον γεννηθεὶς, ἢ οὐσιωδῶς προβληθεὶς, ἢ ἔξω τῇ κράσει συμβεβηκὼς, [18] [ἢ] ἐκ τῆς ἦν αὐτοῦ ἡ ὕλη ἔμψυχος, ἢ ἄψυχος, ὅθεν γέγονεν, ἢ δι' αὐτοῦ θεοῦ, ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἢ καὶ ἐξ οὐκ ὄντων [συμ]βέβηκεν, ἢ τῶν πρός τι ἐστὶν, ἢ ἀεὶ ἦν. Πάσης οὖν ὁδοῦ, ὡς οἶμαι, ἐνταῦθα διῃρημένης πρὸς τὴν εὕρεσιν αὐτοῦ, ἀνάγκη μιᾷ τινι αὐτῶν ὁδεύοντα εὑρεῖν αὐτὸν εἶναι. Ἑκάστην οὖν ὁδεῦσαι δεῖ ζητοῦντα γένεσιν, καὶ εὑρόντα τὸν αἴτιον, ὑπὸ μέμψιν αὐτὸν εἶναι νοεῖν. Ἢ γὰρ πῶς δοκεῖ;

Καὶ ὁ Πέτρος· ἐμοὶ δοκεῖ, ἐὰν ὑπὸ τοῦ θεοῦ φανῇ γεγονὼς, μήπω δεῖν τὸν ποιήσαντα ὑπὸ μέμψιν εἶναι, μήποτε τὸ χρήσιμον αὐτοῦ, πάντων ἀναγκαιότερον εὑρεθείη· εἰ δὲ καὶ μὴ γενητὸς ἀποδειχθείη, ὡς αἰεὶ ὢν, οὐδὲ ἐν τούτῳ ὁ δημιουργὸς μεμπτός· [19] ἐπεὶ τῶν ὅλων ἐστὶ * κρείττων· εἰ καὶ ἀνάρχῳ ἀρχῇ τέλος [ἐπι]θεῖναι διὰ τὸ μὴ φύσιν ἔχειν, οὐ δεδύ[νητ]αι.

...ne diximus ab Ebionæis fuiſſe depravata, Paulum Apoſtolum citatum inveniri. Nam illi Hæretici obloquebantur Paulo, eum Apoſtatam ſeu tranſgreſſorem Legis appellabant, rejiciebant Paulinas Epiſtolas; ut videre eſt apud Irenæum lib. 1 cap. 26 Origenem tom, 5. contra Celſum in fine, Epiphanium Hæreſ. 30. n. 16. atque Hieronymum in Matth. XII. 2. COT.

18 [Ἢ] Superiores Regii Codicis oræ ad hunc finem laceræ ſunt uſque ad ſcripturam. Pauca ergo, quæ deerant ſupplevi, & uncis incluſi. Præſens autem locus videri queat mutilus, ſi conferatur cum ſimili in cap. 9. Ibid.

19. Ἐπὶ Fortè ἐστι. Ibid.

20. Εἶτα

ἢ δυνατὸς ὤν, οὐκ ἀναιρεῖ αὐ[τὸν,] ἄδικον κρίνας, ἀρχὴν μὴ εἰληφότι τέλος ἐπιθεῖναι, καὶ κακῷ φυσικῷ ὄντι συγγνῶναι, διὰ τὸ ἄλλο τι γενέσθαι μὴ δύνασθαι. κἂν εἰ τὸ γενέσθαι τὸ ἐπιθυμοῦν ἔχοι. εἰ δὲ ἀγαθὸν ποιῆσαι θέλων, μὴ δύναται, καὶ οὕτως ἀγαθός ἐστιν, ὅτι θέλει μὲν, οὐ δύναται δέ. καὶ ἐν ᾧ ἀδυνατεῖ, πάντων ἐστὶ δυνατώτατος· ὅτι μὴ ἑτέρῳ τὸ δυνατὸν καταλείπεται. εἰ δέ ἐστιν τις ἕτερος δυνατὸς, καὶ μὴ κατορθοῖ· ἐν ᾧ δυνατὸς ὢν μὴ κατορθοῖ, πονηρὸς ἂν ὁμολογεῖται, μὴ παύων αὐτὸν, ὡς τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γινομένοις ἡδόμενος. εἰ δὲ οὐδὲ αὐτὸς δύναται, * κρείττω ὁ πρὸς τὸ ἀδυνατεῖν, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμᾶς εὐεργετεῖν οὐκ ὀκνῶν. | * l. κρείττων

Καὶ ὁ Σίμων· ὅτ' ἂν εἰς ἕκαστον ἂν προείπω * διαλεχθείς σοι τὸν τῆς κακίας τὸν αἴτιον δείξω [20] τότε σοι καὶ πρὸς ἃ εἴρηκας ἀποκρινοῦμαι, καὶ ὃν φῂς θεὸν ἄμεμπτον, ὑπομεμπτὸν εἶναι ἀποδείξω. καὶ ὁ Πέτρος· ἐπειδὴ ἀφ' ὧν ἀπ' ἀρχῆς φθέγγῃ, συννοῶ σε μηδὲν ἕτερον σπουδάζοντα, ἢ ὡς κακίας ἡγεμόνα, τὸν θεὸν ὑποβάλλειν μέμψει, προήρημαι πάσαις αἷς βούλῃ ὁδοῖς συνοδεύων, δεῖξαι θεὸν πάσης μέμψεως ἐκτὸς ὄντα. καὶ ὁ Σίμων ἔφη· ταῦτα ὡς ἀγαπῶν θεὸν ὃν νενόμικας λέγεις, ἀλλ' οὐκ ἀληθεύεις. καὶ ὁ Πέτρος· σὺ δὲ ὡς κακὸς, μισῶν θεὸν ὃν ἠγνόησας, βλασφήμους [21] ἀφεῖς φωνάς. καὶ ὁ Σίμων· μνημόνευε ὅτι με κακίας * ἡγεμόνα παρείκασας. καὶ ὁ Πέτρος· ὁμολογῶ. ἐψευσάμην παρεικάσας σε τῷ πονηρῷ· ἠναγκάσθην γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ εὑρεῖν τὸν σὸν ἴσον, ἢ καὶ χείρονα. τούτου ἕνεκα τῷ πονηρῷ σε παρείκασα. [ἐπεὶ γ] ἄρ καὶ τοῦ τῆς κακίας ἡγεμόνος, πολλῷ πονηρότερος τυγχάνεις. τὸν γὰρ πονηρὸν οὐδεὶς καταιτιῶντα θεοῦ δεῖξαι δύναται· σὲ δὲ τολμηρῶς καταλέγοντα οἱ πάντες παρόντες ἑωρῶμεν. καὶ ὁ Σίμων· ὁ ἀλήθειαν ζητῶν, οὐδὲν οὐδενὶ ὀφείλει παρὰ τὸ ὂν χαρίζεσθαι. ἐπεὶ τί καὶ τὴν ἀρχὴν ζητεῖ; τί δὲ καὶ ἐγὼ οὐ δύναμαι, παρεὶς ἀκριβοῦν τὰ πράγματα, εἰς ἐγκώμιον, οὗ μὴ ἐπίσταμαι θεοῦ, τὸν πάντα μου δαπανᾶν χρόνον; | * f. διαλεχθῶ | * l. ἡγεμόνι

Καὶ ὁ Πέτρος· ἔτι * τοιοῦτος εἶ μακάριος αὐτὸν ὑμνεῖν, ὅτι μηδὲ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο ποιῆσαι δύνασαι· αὐτοῦ γὰρ πλήρης ἂν ἦς. οὕτω γὰρ ὁ ἀψευδὴς ἡμῶν ἔφη διδάσκαλος· Ἐκ περισσεύματος καρδίας στόμα λαλεῖ. Ὅθεν σὺ περισσευόμενος προαιρέσει κακῇ, ἀγνοίας αἰτίᾳ, καταβάλλεις τοῦ μόνου ἀγαθοῦ, θεοῦ καὶ μήπω κατ' ἀξίαν πάσχων ὧν ἐτόλμησας λέγειν. ἢ [κρί] σιν εἶναι μὴ ἔσεσθαι. τάχα δὲ μηδ' [ὃ καὶ] εἶναι θεὸν νομίζεις. ὅθεν τῆς τοσαύτης αὐτοῦ μακροθυμίας οὐκ ἀντιλαμβανόμενος, ἐπὶ πλεῖον πρὸς ἀπόνοιαν αὐτὸν ἐκτείνεις. καὶ ὁ Σίμων· μὴ ἔλπιζε φόβῳ δυσωπήσειν με, μὴ ζητεῖν σοι τῶν παραδειγμάτων τὸ ἀληθές· ἐγὼ γὰρ πόθῳ ἀληθείας ὀρέγομαι, ὡς αὐτῆς ἕνεκα μὴ ὀκνῆσαί με καὶ τὸ κινδυνεύειν ἀναδέχεσθαι. πλὴν πρὸς τὰ ἀπ' ἀρχῆς σοι ὑπ' ἐμοῦ προταθέντα, εἴγε εἰπεῖν ἔχεις, ἤδη λέγε. | * f. τοιοῦτον

Καὶ ὁ Πέτρος· ἐπειδὴ τολμᾶν ἡμᾶς ἀναγκάζεις, τὰς τοῦ θεοῦ τέχνας ἀκριβῶς ἐφευρόντας λέγειν, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους τοὺς μηδὲ τῶν ὁμοίων τὰς τέχνας ἀκριβῶσαι δυναμένους· διὰ γοῦν τοὺς παρεστῶτας, ἀντὶ τῆς εὐσεβεστάτης σιγῆς, περὶ ὧν θέλεις διαλεχθήσομαι. συνομολογῶ σοι εἶναί τινα κακίας ἡγεμόνα, [οὗ] τὴν γένεσιν γραφὴ οὔτε ἀληθὲς, οὔτε ψευδὲς εἰπεῖν ἐτόλμησεν· πλὴν συν-

aut ſi poteſt, nec eum perimit; quoniam iniquum judicat, initium non agnoſcenti, finem imponere, item ei qui naturâ malus eſt non parcere, quòd aliud eſſe non poſſit, quamquam eſſe cuperet. Si verò bonum eum volens facere, non potuerit; ſic quoque bonus eſt, quia vult, nec poteſt tamen: & in quo poteſtate caret, omnium eſt potentiſſimus; quoniam alteri poſſe non competit. Quòd ſi alius quis potentiam habet, & non emendat; in eo quòd potentiâ præditus non corrigit, malus eſſe intelligitur, non coërcens eum, quaſi ejus operibus delectetur. Sin autem nec ille poteſt; melior eſt, qui cùm ea poteſtate deſtitutus ſit, tamen pro viribus nos beneficiis afficere non negligit.

VI. Et Simon: Quando de ſingulis quæ propoſui locutus fueris, tibi malitiæ auctorem declarabo; tandem & ad quæ dixiſti reſpondebo tibi; quemque ais Deum inculpatum, culpæ ſubjacere oſtendam. Ac Petrus: Quoniam ex iis quæ ab initio loqueris, animadverto te nihil aliud conari, quàm uti Deum, tamquam malitiæ principem, culpæ ſubjicias; ſtatui, per omnes quas volueris vias te comitando, manifeſtare, Deum extra omnem culpam eſſe. Dixit Simon: Iſta profers, velut amans Deum quem arbitraris; ſed verax non es. Et Petrus: Tu verò, ſicut Malus, odio proſequens Deum quem ignoras, blaſphemas dimittis voces. Simon: Memor eſto, quòd me malitiæ principi comparaveris. Petrus: Fateor; falſus ſum, comparans te Malo. Coactus enim fui, quoniam non inveni tuum æqualem, aut pejorem te. Eam ob cauſſam te Malo comparavi. Quandoquidem etiam malitiæ principe multò pejor es. Nam Malum nemo oſtendere poteſt Deo obloqui: te verò confidenter detrahere cuncti, quotquot adſumus, vidimus. Ac Simon: Qui veritatem inquirit, nulli ullo modo debet gratificari præter id quod eſt. Alioqui cur & principiò inquirit? Quid verò, nonne ego quoque poſſum, omiſſo rerum diligenti examine, in laudes Dei quem ignoro, omne meum tempus impendere?

VII. Tum Petrus: Non adeò beatus es, ut eum laudibus ac hymnis efferas; ſed nec hoc bonum facere potes. Nam eo plenus eſſes. Sic enim qui mentiri neſcit noſter Doctor prædicavit; *Ex abundantia cordis, os loquitur.* Unde tu abundans malâ voluntate, propter ignorantiam, detrahis de ſolo bono Deo; necdum pro merito eorum quæ effutiſti pateris. Aut judicium fore non credis. Fortè & neque Deum putas exſiſtere. Unde tantam ejus non capeſſens patientiam, te magis ac magis ad vecordiam extendis. Et Simon: Ne ſperes quòd me timore dimoturus ſis, ne à te quæram exemplorum veritatem. Ego enim adeò veritatis ſum appetens, ut ipſius ergo non pigeat me etiam periculum ſuſcipere. Porrò ad ea quæ primitus à me tibi ſunt propoſita, ſiquidem habes dicere, jam dicito. | Matt. 12. 34.

VIII. Et Petrus: Quoniam nos cogis, ut audeamus divinas artes diligenter nacti, exponere; idque homines, qui nec ſimilium artes valemus exactè cognoſcere; adſtantium certè cauſſâ, pro maximè pio ſilentio, de quibus cupis diſſeram. Fateor tecum, quemdam eſſe malitiæ principem, cujus ortum Scriptura neque verè, neque falsò auſa eſt indicare. Cæterùm unà mul- | l. Recogn. l. 2. c. 23. & ſuprà Hom. 2. c. 12.

tis

20 Πότε. Vel τότε. Ibid.

[21. Ἀφεὶς] Lego ἀφεῖς, emiſiſti. Ibid.

ου. ἦ

tis quæramus modis, quo pacto factus ſit, ſi factus eſt; & eorum quæ videbuntur, quod honeſtius erit ac religioſius eligamus: quandoquidem jure hoc firmiter ſumitur; id quidem decere Deo tribuere quod laudabilius eſt; eò magis, cunctis ſuſpicionibus purgatis, & aliâ idoneâ minuſque periculoſâ admotâ opinione. Verùm jam tibi ante diſceptationem profiteor, quòd omnes inveſtigationis viæ, inculpatum eum ſolum poſſunt oſtendere Deum.

Quo modo factus Malus. IX. Itaque ut dixiſti, Malus, ſi factus eſt, aut ut animal genitus eſt; aut ſecundùm ſubſtantiam ab ipſo eſt prolatus; aut extrà temperatus fuit; aut temperationi contigit ipſius voluntas; aut ſine temperatione & Dei conſilio accidit fieri ex non exſtantibus; aut à Deo; aut nullo penitus modo factus eſt; aut extra Deum erat materia, animata vel inanima, unde ortum habet; aut ſeipſum creavit; aut à Deo factus eſt; aut de relativorum eſt numero; aut ſemper fuit: nam eum non eſſe, dicere non poſſumus; quia in eo quòd exſiſtat conſenſimus. Et Simon: Bene cunctas ejus vias diviſiſti, & ſummam ejus. Supereſt ut ego diviſionem perpendens, oſtendam tibi Creatorem culpæ affinem eſſe. Tuum verò eſt demonſtrare, ſicut profeſſus es, eum omni culpâ carere. Miror autem ſi poteris. Primùm equidem, Malus, ſi à Deo animal genitus eſt; conſequenter ejuſdem malitiæ eſt cum prolatore. Et Petrus: Non neceſſariò. Cernimus enim multos homines, qui etſi boni, malos tamen genuerunt; alios verò, qui mali ſunt, & bonos ſuſceperunt; alios autem, qui mali, bonos ſimul ac malos producunt; alios denique, qui cùm boni ſint, & malos & bonos procreârunt. Statim ergo primus creatus homo, genuit iniquum Cainum, & juſtum Abelem. Ad hæc dixit Simon; Stolidè facis, dum de Deo diſſerens, humana adhibes exempla. Et Petrus; Tu igitur nobis de Deo loquere, humanis nec utere exemplis; ita tamen ut quæ dices poſſint intelligi: ſed nequaquam poteris.

Quòd à Deo genitus ſit, quid ſequatur. X. Jam ergo, quid principiò dixiſti? Si ex Deo Malus genitus eſt; ejuſdem cum eo exſiſtens ſubſtantiæ, & malus eſt. Cúmque oſtenderim per illud quod ipſe tradidiſti exemplum, ex bonis malos oriri, atque ex malis bonos; non admiſiſti, humanum proloquutus exemplum eſſe. Unde & nunc neque ego Deum genitum eſſe recipio; quia gignere hominum eſt, non Dei. Sed nec bonus vel malus, juſtus vel injuſtus eſſe poteſt Deus, neque etiam prudens, aut animal, aut quæcumque alia poſſunt ineſſe hominibus; nam iſta hominum ſunt. Et ſi non oportet inter quærendum de Deo, dare ei quæ hominibus inſunt bona; nihil reſtat intelligere aut loqui; niſi ſolùm quærenda ipſius voluntas, quam ipſe nobis permiſit conſiderare; ut quando judicabimur, inexcuſabiles ſimus in iis quæ cognoſcentes non ſervavimus.

XI. Et Simon audiens, dixit; Non extorquebis à me, ut de ſubſtantia ejus ſilens, de ſola *Simonis, de ſubſtantia Dei* ejus inquiram voluntate. Datur enim & de illius ſubſtantia intelligere ac loqui: ex bonis, inquam, quæ hominibus inſunt. Exempli gratiâ, homini ineſt vivere ac mori: ſed Deo, non mori, at vivere, & vivere in perpetuum. Adhuc inſitum eſt hominibus, bonos eſſe & malos: Deo autem,

διατηρήσωμεν πολλαχῶς τὸ πῶς γέγονεν, εἴπερ γέγονεν· καὶ τῶν ἀκολουθούντων τὸ εὐφημότερον ἑλώμεθα· ἐπεὶ ἐκ τῶν εἰκότων λαμβάνεται τοῦτο βεβαίως· ὃ μὲν ὅτι θεῷ τὸ εὐφημότερον δοῦναι πρέπει· ταύτῃ μᾶλλον, πασῶν ὑπονοιῶν καθαρθεισῶν, καὶ ἄλλης ἱκανῆς καὶ ἀκινδυνοτέρας προσενεχθείσης ὑποψίας. πλὴν ἤδη σοι πρὸ τῆς ζητήσεως ὑπισχνοῦμαι, ὅτι πᾶσαι ὁδοὶ ζητήσεως ἄμεμπτον αὐτὸν μόνον δύνανται δεῖξαι τὸν θεόν.

Πλὴν, ὡς ἔφης, ὁ πονηρὸς εἰ γενητός ἐστιν, *Πῶς γενητὸς ὁ πονηρός.* ἢ ὡς ζῶον * γεγέννηται, ἢ κατ' οὐσίαν ὑπ' αὐτοῦ προβέβληται, ἢ ἔξω κέκραται, ἢ τῇ κράσει *l. γεγένηται* συμβέβηκεν αὐτοῦ ἡ προαίρεσις, ἢ ἄνευ κράσεως καὶ θεοῦ βουλῆς συνέβη γενέσθαι ἐξ οὐκ ὄντων, [22] ἢ ὑπὸ θεοῦ, [ἢ] μηδαμοῦ μηδαμῶς γέγονεν, ἢ ἐκτὸς ὢν θεοῦ ἡ ὕλη ἔμψυχος οὖσα, ἢ ἄψυχος, ὅθεν γέγονεν, ἢ ἑαυτὸν δημιουργήσας, ἢ ὑπὸ θεοῦ γεγονώς, ἢ τῶν πρός τι ἐστιν, ἢ ἀεὶ ἦν· οὐκ εἶναι γὰρ αὐτὸν μὴ εἶναι οὐ δυνάμεθα· συνωμολογήσαμεν γὰρ αὐτὸν ὑπάρχειν. καὶ ὁ Σίμων· καλῶς πάσας αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς διεῖλες, τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ. λοιπὸν ἐμόν ἐστι τὴν διαίρεσιν ἀνακρίναντα δεῖξαί σοι τὸν δημιουργὸν ὑπὸ μέμψιν ὄντα. σὸν δὲ ἔργον ἀποδεῖξαι αὐτὸν, ὡς ὑπέσχησαι, πάσης μέμψεως ἐκτὸς ὄντα. θαυμάζω δὲ εἰ δυνήσῃ. πρῶτον μὲν γὰρ ὁ πονηρὸς, εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ ζῶον * γεγέννηται, ἀκολούθως τῆς *l. γεγένηται* αὐτῆς τῷ προβαλόντι κακίας τυγχάνει. καὶ [ὁ Πέτ]ρος· οὐ πάντως. ὁρῶμεν γὰρ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὄντας, καὶ [κακ]οὺς γεννήσαντας· ἄλλους δὲ [κα]κοὺς ὑπάρχοντας, καὶ ἀγαθοὺς ἐσχηκότας· ἑτέρους δὲ κακοὺς ὄντας, καὶ ἀγαθοὺς * προβαλόντας· ἄλλους δὲ ἀγαθοὺς ὑπάρχοντας, *Add. τε καὶ κακούς* καὶ κακούς τε καὶ ἀγαθοὺς τεκόντας. αὐτίκα γοῦν ὁ πρῶτος δημιουργηθεὶς ἄνθρωπος, ἐγέννησεν τὸν ἄδικον Κάϊν, καὶ τὸν δίκαιον Ἄβελ. πρὸς ταῦτα ὁ Σίμων ἔφη· ἀνοήτως ποιεῖς περὶ θεοῦ διαλεγόμενος, ἀνθρωπίνοις χρώμενος παραδείγμασιν. καὶ ὁ Πέτρος· σὺ οὖν ἡμῖν λέγε περὶ θεοῦ, ἀνθρωπίνοις μὴ χρώμενος παραδείγμασιν. μετὰ δὲ μέν τοι νοηθῆναι δύνασθαι τὰ λεγόμενα· ἀλλ' οὐ δυνήσῃ.

Αὐτίκα γοῦν τί τὴν ἀρχὴν ἔλεγες; εἰ ἐκ θεοῦ ὁ *Ἀπὸ τοῦ γεγέννηται (l. γεγένηται) ἡ ἀκολουθία.* πονηρὸς * γεγέννηται, τῆς αὐτῆς αὐτῷ ὢν οὐσίας, καὶ πονηρός ἐστιν. ἐμοῦ δὲ δείξαντος ὃ [ἐξ οὗ] παρ' αὐτοῦ εἴληφας παραδείγματο[ς] ὅτι ἐξ ἀγαθῶν κακοὶ γίνονται, καὶ ἐκ κακῶν ἀγαθοί, οὐ προσεδέξω, *l. γεγένηται* ἀνθρώπινον φήσας εἶναι τὸ παράδειγμα. ὅθεν καὶ νῦν ἐγὼ οὐδὲ τὸ γεγεννῆσθαι θεὸν παραδέχομαι· ὅτι τὸ γεννᾶν ἀνθρώπων ἐστὶν, οὐ θεοῦ. ἀλλ' οὐδὲ ἀγαθὸς ἢ κακὸς, ἢ δίκαιος ἢ ἄδικος εἶναι δύναται ὁ θεὸς, οὔτε μὴν φρόνιμος, ἢ ζῶον, ἢ ὅσα ἄλλα ἀνθρώποις προσεῖναι δύναται· ἀνθρώπων γὰρ τὰ τοιαῦτα. καὶ εἰ μὴ χρὴ ζητοῦντας περὶ θεοῦ, διδόναι αὐτῷ τὰ ἀνθρώποις προσόντα καλὰ, οὐδέν ἐστιν δὲ λοιπὸν νοεῖν ἢ λέγειν, ἢ τοῦτο μόνον ζητεῖν τὸ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ, ἣν αὐτὸς συνεχώρησεν ἡμῖν νοεῖν, ὅπως κρινόμενοι, ἀναπολόγητοι ὦμεν περὶ ὧν γνόντες οὐκ ἐφυλάξαμεν.

Καὶ ὁ Σίμων ἀκούσας ἔφη· οὐ δυσωπήσεις με, περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ σιωπήσαντα, περὶ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ ζητεῖν μόνης. ἔστιν γὰρ περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν· λέγω δὲ, ἀπὸ τῶν ἀνθρώποις *Σίμωνος περὶ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ.* προσόντων καλῶν. οἷον πρόσεστιν ἀνθρώπῳ τὸ ζῆν καὶ τὸ τεθνάναι· ἀλλὰ τῷ θεῷ, οὐ τὸ τεθνάναι, ἀλλὰ τὸ ζῆν, καὶ τὸ ζῆν αἰωνίως. ἔτι μὴν πρόσεστιν ἀνθρώποις, τὸ κακοῖς εἶναι καὶ ἀγαθοῖς· τῷ δὲ

---

22. Ἢ ὑπὸ θεοῦ [ἢ] In MS. poſt θεοῦ apparet ἢ cum initio litteræ μ. Quocirca ſcribendum puto, ἢ ὑπὸ θεοῦ ἐκ μηδαμοῦ μηδαμῶς γέγονεν. aut à Deo ex nihilo factus eſt. COTELERIUS.

23. Ev:

* f. τὸ

τοῦ θεοῦ, * τῷ ἀσυγκρίτῳ ἀγαθῷ ὄντι. καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, τῶν προσόντων ἀνθρώποις, τὰ κρείττονα αἰωνίως πρόσεστιν τῷ θεῷ. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Λέγε μοι Σίμων· πρόσεστιν ἀνθρώποις γεννᾷν κακοὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ ποιεῖν κακὰ καὶ ἀγαθά; καὶ ὁ Σίμων ἔφη· Πρόσεστιν. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· Ἐπεὶ οὕτως ἔφης, τῶν ἀνθρώποις προσόντων τὰ κρείττονα ἀπονέμειν δεῖ τῷ θεῷ. ἀνθρώπων γεννώντων κακοὺς καὶ ἀγαθούς, ὁ θεὸς ἀγαθοὺς μόνους γεννῆσαι δύναται· ὅτι τε τῶν ἀνθρώπων [ποιούντων] κακὰ καὶ ἀγαθά, αὐτὸς μόνος ἀγαθὰ ποιῶν πέ- * f. ⊤ πτωται. οὕτως τε [ερ] ἢ οὐ δεῖ * τὰ ἀνθρώποις προσόντων καλ[ῶν] εὔλογόν ἐστιν ἀπονέμειν αὐτῷ τὰ κρείττονα; καὶ οὕτως πάντων καλῶν μόνος ἐστὶν αἴτιος.

Καὶ ὁ Σίμων. Οὐκοῦν εἰ ὁ θεὸς μόνων τῶν καλῶν αἴτιός ἐστιν, ὃ λοιπόν τί ἐστιν νοεῖν, ἢ ὅτι τὸ πονηρὸν ἑτέρα τις ἐγέννησεν ἀρχή, ἢ ἄρα ἀγέννητόν ἐστιν. καὶ ὁ Πέτρος· Οὔτε ἑτέρα τις δύναμις ἐγέννησεν τὸν πονηρόν, οὔτε ἀγέννητόν ἐστιν τὸ κακόν, ὡς ἐπὶ τέλει δείξω. νῦν γὰρ ἀποδεῖξαί μοι πρόκειται, ὡς ἀπ' ἀρχῆς ὑπεσχόμην, * f. deest ὅτι κατὰ * πάντα ὁ θεὸς ἀμώμητός ἐστιν. ὡμολογήκαμεν οὖν ὅτι ὁ θεὸς τῶν ἀνθρώποις προσόντων τὰ κρείττονα ἀσυγκρίτως ἔχει. διὸ καὶ ἐνδέχεται αὐτὸν προβολέα γίνεσθαι τῶν τεσσάρων οὐσιῶν, θερμοῦ τε καὶ ψυχροῦ, ὑγροῦ τε καὶ ξηροῦ. [ἵφ]ν μὲν ὡς πρῶται ἁπλαῖ καὶ ἀμιγῆ [ὦσι]ν * f. ἔχειν πρὸς οὐδ' ἕτερον * ἔχει τὴν ὄρ[ξι]ν, προβληθεῖσαι δὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ, [κ] αἱ ἔξω κραθεῖσαι, * l. ἔχον [23] γεννᾶσθαι ζῶον, προαίρεσιν * ἔχον ὀλοθρεῦσαι κακούς. καὶ οὕτως ἐξ αὐτοῦ πάντων γεγεννημένων, ὁ πονηρὸς, οὔτε ἀλλαχόθεν ἐστίν, οὔτε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάντα πεποιηκότος θεοῦ τὴν κακίαν εἴληφεν, παρ' ᾧ ὑπάρχειν ἀδύνατόν ἐστιν· ὅτι αἱ μὲν οὐσίαι οὐδ' ἕτεραι οὖσαι, ἀφωρισμέναι ἐξ αὐτοῦ προβέβληνται, καὶ ἔξω αὐταῖς κραθείσαις ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τέχνης βουλήσει συμβέβηκεν ἡ πρὸς τὸ τῶν κακῶν ὄλεθρον ἐπιθυμία· ἀγαθοὺς δὲ ἡ συμβεβηκυῖα κακία ὀλοθρεῦσαι οὐ δύναται, οὐδ' εἰ βουληθείη. οἶμαι γὰρ κατὰ τὸ ἁμαρτανόντων τὴν ἐξουσίαν, * f. ἀγνοούντων. * ἀγνοῶν * ὧν τὰ ἕκαστα τῶν τρόπων τὴν κατ' αὐτῶν λαμβά[νει ἐμ]πειρίαν, καὶ διελέγξας τιμωρ[εῖ. καὶ ὁ Σί]μων ἔφη· Δυνατὸς οὖν ὑπάρχ[ων συγ]κεράσαι τὰ στοιχεῖα, καὶ ποιεῖν κρά[σιν] πρὸς ἃς βούλεται γενέσθαι προ[αιρέ]σεις, διὰ τί μὴ ἀγαθῶν προαίρ[εσιν] ἐποίει τὴν ἑκάστου κρᾶσιν;

Καὶ ὁ Πέτρος· Νῦν ἡμῖν ὁ λόγος πρόκειται, πῶς ἐγένετο ὁ πονηρός, εἴπερ γέγονεν, καὶ ὑπὸ τίνος· τὸ δὲ εἰ ἀμέμπτως, ὁπόταν διεξίω τὸν νῦν ἡμῖν προκείμενον λόγον, τότε τὸ πῶς καὶ διὰ τί ἐγένετο δείξω, καὶ ὅτι ἄμεμπτος ὁ Περὶ τῶν τεσσάρων οὐσιῶν. ποιητικὸς πληροφορήσω. πλὴν ἔφαμεν ὑπὸ θεοῦ προβεβλῆσθαι τέσσαρας οὐσίας. καὶ οὕτως βουλῇ τοῦ συγκεράσαντος συμβέβηκεν ὡς ἠθέλησεν ἡ τῶν κακῶν προαίρεσις. εἰ γὰρ παρὰ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ, ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς οὐσίας, ἢ καὶ προφάσεως [συμβέ]βηκε, οὐκ ἂν τῷ θεῷ τὸ τῆς [κράσε]ως βέβαιον· μήποτε αὐτοῦ μὴ βουλομένου ἡγεμόνες αἰεὶ κακίας συμβῇ[σον]ται προσπολεμοῦντες αὐτοῦ τοῖς [βουλ]ήμασιν. ἀλλὰ ταῦτα οὕτως ἔχειν ἀδύνατον. οὐδὲν γὰρ ζῶον, καὶ ταῦτα ἡγεμονικόν, ἐκ συμβεβηκότος γενέσθαι δύναται. ἀνάγκη γὰρ πᾶν τὸ γενόμενον, ὑπό τινος γίνεσθαι.

eſſe incomparabile bonum. Et ne multùm ſermonem protraham; eorum quæ habent homines, præſtantiora æternùm poſſidet Deus. Ait Petrus; Dic mihi, Simon; Adeſt hominibus, gignere malos & bonos, ac facere mala & bona? Simon reſpondit; Adeſt. Excepit Petrus: Quoniam ita affirmâſti; Eorum quæ habent homines, præſtantiora oportet Deo tribuere; Cùm ab hominibus gignantur mali & boni, Deus ſolos bonos poteſt gignere: præterea cùm homines faciant mala & bona, ipſe ſolus bona facere oblectamento habet. Atque ita, an non ex iis quæ homines obtinent bonis, æquum eſt ei largiri potiora? Sicque omnium bonorum ſolus eſt auctor.

XII. Et Simon: Igitur ſi Deus ſolorum bonorum auctor eſt, quid deinde intelligere debemus, niſi quòd malum alia quædam genuerit Poteſtas, aut fortè ingenitum ſit. Et Petrus: Neque alia Virtus genuit Malum, neque malitia ingenita eſt, quemadmodum ad finem oſtendam. Nunc enim propoſitum eſt mihi, demonſtrare, ut initio promiſi, Deum omni modo eſſe inculpabilem. Conceſſimus ergo, Deum ex iis quæ inſunt hominibus, præſtantiora citra comparationem habere. Ex quo fit, ut productor ſit quatuor ſubſtantiarum, calidi & frigidi, humidi & ſicci. Ita autem comparatum eſt, ut ea, cùm ſint prima ſimplicia & miſturæ expertia, ad neutrum habeant appetentiam; prolata verò à Deo, atque extrà temperata, exſtiterint animal, voluntatem habens perdendi malos. Sicque, cunctis ex eo genitis, Malus, neque aliunde eſt, nec ab ipſo omnium creatore Deo malitiam deſumpſit, apud quem exſiſtere impoſſibile eſt. Quia ſubſtantiæ, neutræ exſiſtentes, exactè ac diſtinctè ab eo productæ ſunt; iiſque extrà temperatis ab ipſius arte, voluntariè contigit deſiderium interitûs improborum: bonos autem quæ accidit malitia, perdere non poteſt, neque ſi vellet. Nam legitimè contra peccatores ignorantes morum ſingula, accipit poteſtatem, facitque adverſùm illos experientiam, & convictos punit. Tum Simon dixit; Qui ergo poſſit commiſcere elementa, & temperationem facere ad quas vult eſſe voluntates; cur non bonorum voluntatem fecit, uniuſcujuſque temperiem?

XIII. Et Petrus: Nunc nobis ſermo propoſitus eſt, quo modo factus fuerit Malus, ſi quidem ortum habuit; & à quo: illud verò utrùm citra culpam, poſtquam finiero mihi nunc propoſitum ſermonem, tunc quo modo & cur factus ſit oſtendam, quodque inculpatus ſit Creator plenè certum dabo. Verùm diximus prolatas à Deo fuiſſe quatuor ſubſtantias. *De quatuor ſubſtantiis.* Atque ita conſilio coagmentantis contigit ut voluit, malorum electio. Si enim præter illius voluntatem, aut ex alia quapiam ſubſtantiâ vel & cauſsâ eveniſſet; non utique Deo, firmum fuiſſet miſtum; ne fortè eo nolente, principes ſemper malitiæ conveniſſent, adverſati ipſius conſiliis. Sed hæc ita habere nequeunt. Nullum quippe animal, & præterea principale, ex accidenti fieri poteſt. Neceſſe enim eſt, ut omne quod fit, ab aliquo fiat.

XIV. Ac

23. Γεννᾶσθαι ζῶον.] Hoc pertinet ad illud adulterii genus, quod Ἀναγνωρισμοῖς ſeu Recognitionibus inſertum fuiſſe dicit Rufinus in Opuſculo de adulteratione librorum Origenis, *Ut naturam Diaboli cæterorumque Dæmonum non propoſiti voluntatiſque malitia, ſed excepta ac ſeparata creatura produxerit qualitas.* Neque verò dubito quin per Rufinum novo adulterio vetus obductum fuerit. Eum vide Recognitionum lib. 8. cap. 55. 56. COT.

XIV. Ac Simon: Quid verò, ſi materia, ipſi tempore & poteſtate æqualis, profert ei, ut quæ ſit inimica, principes decretis illius obſiſtentes? Et Petrus: Si materia æterna eſt, neque ulli eſt inimica: quod enim ſemper exſiſtit, etiam perpeſſionis expers eſt; expers autem perpeſſionis, beatum eſt; beatum verò exſiſtens, inimicitiarum capax eſſe nequit: Propter æternam creationem non verita quoquam privari. Quo modo autem non potiùs diligit Creatorem materia? cùm * * * * * * * * * * * * * * *

Καὶ ὁ Σίμων· τί δὲ εἰ ὕλη αὐτῷ σύγχρονος οὖσα καὶ ἰσοδύναμος, ὡς ἐχθρὰ, προβάλλει αὐτῷ ἡγεμόνας, ἐμποδίζοντας αὐτοῦ τοῖς βουλήμασιν. Καὶ ὁ Πέτρος· * εἰ ἀΐδιός ἐστιν ἡ ὕλη, οὐδὲ ἐχθρά * I. ᾗ τινός ἐστιν· τὸ γὰρ αἰεὶ ὂν, καὶ ἀπαθές ἐστιν· ἀπαθὲς δὲ ὂν, μακάριόν ἐστιν· μακάριον δὲ ὂν, ἔχθρας δεκτικὸν γενέσθαι οὐ δύναται. [24] ἀΐδιον κτίσει στερηθῆναί ποτε μὴ προσδοκωμένη· πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον ἀγαπᾷ τὸν δημιουργὸν ἡ ὕλη; ὁπότε * * * * * * * * * * *

24. Ἀΐδιον κτίσει] Magis ad ſenſum κτίσιν. COT.

ΚΑΗ·

᾽ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ,

Περὶ τῶν πράξεων, a ἐπιδημιῶν τε, καὶ κηρυγμάτων τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἐπιτομὴ, b ἐν b ᾗ καὶ ὁ αὐτοῦ συμπεριείληπται βίος, πρὸς Ἰάκωβον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων.

CLEMENTIS
EPISCOPI ROMANI,

De actibus, peregrinationibus & prædicationibus ſancti Apoſtolorumque principis Petri, Epitome, in qua ejuſdem Clementis vita continetur; ad Jacobum Hieroſolymorum Epiſcopum.

a ΚΛΗ'ΜΗΣ ΙΑΚΩ'ΒΩι ΤΩι ΚΥΡΙ'Ωι, ΚΑΙ' ἐπισκόπῳ, καὶ ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ, c τῷ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἁγίαν τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν διέποντι, καὶ τὰς πανταχῆ θεοῦ προνοίᾳ d ἱδρυθείσας καλῶς Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίας. σύν τε πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν ἀδελφοῖς, εἰρήνη εἴη πάντοτε.

CLEMENS JACOBO DOMINO, & Epiſcopo, & Epiſcoporum Epiſcopo, regenti Hieroſolymam ſanctam Chriſtianorum Eccleſiam, atque Chriſti Dei noſtri Eccleſias, quæ ubique Dei providentiâ præclare fundatæ ſunt; una cum Presbyteris, & Diaconis, & ceteris omnibus fratribus; pax ſit ſemper.

ΓΝΩΡΙΜΟΝ ἔστω σοι, κύριέ μου, ὅτι ἐγὼ Κλήμης Ῥωμαίων πολίτης ὢν, καὶ τὴν πρώτην ἡλικίαν δυνηθεὶς ζῆσαι σωφρόνως, λογισμόν τε ἀνεξάμενος, οὐκ οἶδα πόθεν ἐπεισελθόντα μοι, καὶ περὶ θανάτου πυκνὰς ποιούμενος ὑπομνήσεις, πόνοις τὸ λοιπὸν καὶ ἀθυμίαις συνέζων. ἄρα γὰρ, ἐλογιζόμην, ὅτι θανὼν οὐκ εἰμὶ, καὶ οὐδεὶς ἔσται μου περὶ μνήμην ποιούμενος, τοῦ χρόνου πάντα τῇ λήθῃ παραδι-

I. NOTUM tibi ſit, Domine mi, quòd ego Clemens, qui civis Romanus ſum, & primam vitæ ætatem pudicè ac moderatè tranſigere valui, cùm animo percepiſſem cogitationem, quæ neſcio unde in me irrepſerat, crebraſque mihi de morte commentationes pariebat, cum laboribus & anxietatibus vivebam. Reputabam enim, num cùm mortuus fuero, non ero, nulluſque erit umquam qui mei mentionem faciat, tempore nimirum cuncta oblivioni tradente? cùm autem non fuero, an quo- Clementina, Hom. 1. c. 1 &c. Recogn l. 1. c. 1. &c.

1. Ex Homiliis Clementinorum, & Recognitionum libris, tum ex Epiſtola Clementis ad Jacobum, Clementis Martyrio, atque Narratione Ephræmi, compoſita fuit iſta Epitome, per eos homines qui doctrinæ ac pietatis ſuæ eſſe duxerunt, quidquid ſuperfluum, falſum, periculoſum vi debatur, id omne aut tollere, aut mutare & corrigere. Ter autem factam fuiſſe hujuſmodi compendiariam compagem invenio in MSS. Codicibus Regiæ Bibliothecæ. Prima compago eſt hæc, à me poſt Turnebum edita, poſt Perionium verſa, exſtans in Regiis Libris numero ſeptem. Secunda continetur Exemplari 148. eſtque ſuperiori paullò auctior, per additamenta ſcilicet à Clementinis petita, quæ ad oras poſuimus. Tertiam Codex 804 complectitur. Longè ea præcedentibus eſt auctior, ex aſſumentis iiſdem Clementinorum, necnon Epiſtolæ ad Jacobum, interdum cum Paraphraſi: & connexum habet Martyrium Clementis, ſubjunctum vero Ephræmi Opuſculum: cujus brevitatis Collectionis cunctas varietates & additiones cum nullæ margines capere poſſent, pleraſque omnes prætererire coacti ſumus. Porrò unius trium dictarum Editionum auctorem Symeonem Metaphraſtem oſtendit marginalis nota poſita in MS Photio quondam Maximi Margunii. teſtatur enim Hœſchelius eo in Codice ad Photianam capite 113 Myriobibli cenſuram de opere continente tum Petri acta & cum Simone Mago diſputationes, tum Clementis ad ſuos recognitionem, *μνήμην δὲ ποιησαμένου ὁ παραφραστὴς γινώσκ*, adſcriptum exſtare hoc, *ἀλλ᾽ ἐκλογάδην τοῦτο ὁ Μεταφραστής. τοῦτο καὶ ποιεῖται τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ ἁπλῶν* Cur verò ſuſpicer priorem potiùs Editionem quàm duas alias ad Metaphraſtem pertinere cauſſa eſt, quod in multo pluribus Græcorum Menologiis & Hagiologiis appareat.

Κλήμης ἐπίσκοπος Ῥώμης] Titulus hoc pacto conceptus exſtat in duobus ſcriptis Libris, Κλήμης ἐπισκόπου Ῥώμης Ἰακώβῳ ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων. περὶ τῶν πράξεων καὶ ἐπιδημιῶν τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, ἐν ᾗ καὶ ὁ αὐτοῦ βίος συμπεριείληπται. Additur in tertio, Κλήμης τοῦ Πέτρου ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων ἐπιτομή quod habet inſcriptio Clementinorum, quodque ſolum pro titulo exhibet unum Exemplar. Alio modo quartus Codex, *βίος τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος (τοῦ μάρτυρος) Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου.* COT.

a Al. καὶ περιόδων τῶν. Al. ἐπιδημιῶν κηρυγμάτων.

b Al. ἐν ᾗς.

1. Κλήμης Ἰακώβῳ] Superſcriptionem cum ſex primis vocabulis quæ eam ſequuntur ſumpſit Compactor ex Epiſtola ad Jacobum. COT.

c Al. διέποντι δὲ τὴν ἐν Ἱερ.

d Al. ἱδρυθεῖσαν.

e Deeſt

quodammodo futurus ſum, eos qui non ſunt cognoſcens; nec cognoſcens, nec cognitus; quique non fuerim, non ſim? Et aliquandone factus ſit mundus; & antè quàm fieret, quidnam erat? Nam ſi ſemper fuit, ſemper etiam erit: ſin verò ortum habet, omnino etiam diſſolvetur: & poſt diſſolutionem quidnam erit iterum? quod nunc impoſſibile mihi eſt mente concipere.

II. Hæc atque his ſimilia, neſcio unde, indeſinenter animo volutans, perpetuo ſemper mœrore afficiebar, in tantum ut pallerem ac tabeſcerem: & quod graviſſimum erat, ſi quando harum rerum ſollicitudinem abjicere tamquam vanam cogitarem, vehementiùs multò me premebat affectus: & eam rem moleſtè ferebam, neſciens quòd contubernalem haberem præclaram cogitationem, quæ immortalitatis mihi cauſſa exſtitit, ut poſtea ex rerum exitu agnovi; & Deo cunctorum effectori gratias egi. Cùm enim ab initio me illa cogitatio vexaret, ad rerum inquiſitionem venire coactus ſum: & quos principiò per ignorantiam beatos prædicabam, poſtea veluti miſeros non ceſſavi lugere.

III. Igitur cùm à puero in hujuſmodi verſarer conſiderationibus, ad Philoſophorum adventabam ſcholas, ut inde aliquid certi diſcerem: ſed & ſic, nihil aliud ab eis ſtudioſè coli videbam, quàm dogmatum deſtructiones & adſtructiones, contentioneſque, & ſyllogiſmorum artificia, itemque ſumptionum excogitationes: & aliquando quidem prævalebat, verbi gratiâ, quòd anima immortalis ſit; aliquando verò, quòd mortalis. Et quidem quando ea opinio, quæ animum facit immortalem, ſuperior erat, gaudebam: quando autem ea, quæ mortalem cenſet, mœrore afficiebar: rurſumque magis animum deſpondebam, quòd nec utriuſque partis quiſpiam mentem meam poterat confirmare: tantùm intelligebam, ſententias controverſiarum, pro viribus propugnatorum, vel falſas, vel veras judicari, non verò prout ipſæ ſe habent in ſeipſis revera, comprehendi: propter quod plus adhuc in negotio æſtuabam dubitatione, ac ex animæ profundo gemebam: neque enim de hujuſmodi curam rejicere poteram, licèt valde cuperem, ut jam ſuprà indicavi; neque firmum quid valebam retinere.

IV. Iterum ergo anguſtiis hæſitationis preſſus, dicebam apud me; Quid inaniter laboro, cùm manifeſta ſit res? Quòd, ſi quidem poſt mortem non ero; nunc, quando ſum, contriſtari non oportet: quocirca triſtitiam ad illud tempus reſervabo, quo, cùm futurus non ſim, non contriſtabor: ſi autem fortè ero, cur mihi nunc ſuperfluè meſt triſtitia? Statimque poſtea alia me ſubiit cogitatio. Dicebam quippe; ne fortè ibi pejora eo quod nunc me cruciat patiar, ſi non vixero piè; ac ſecundùm quorumdam Philoſophorum ſententias tradar Pyriphlegethonti & Tartaro, quemadmodum Siſyphus, vel Tityus, vel Ixion, vel Tantalos; atque in Inferno æternùm puniar? Rurſus autem excipiebam, dicens; in re quæ incerta eſt, tutius multò eſt me piè vivere, & voluptates corporis vincere; quamvis abſolutè & certò plenéque non ſciam, quidnam juſtum ſit ac Deo gratum, nec utrùm immortalis ſit anima, an mortalis.

V. His itaque cogitationibus animum meum verſantibus; in Ægyptum proficiſcar, dixi; & adytorum hierophantis, ac prophetis amicus efficiar; magoque quæſito ac invento, multâ pecuniâ ei perſuadebo, ut animæ evocationem, quam Ne-

δέντος; ἆρα ἢ μὴ ὤν, πῶς ἔσομαι, [e] τοὺς οὐκ ὄντας εἰδὼς, ὁ γινώσκων, ὁ γινωσκόμενος, ὁ γεγονὼς, ὁ γενόμενος. καὶ [f] ἆρά ποτε γέγονεν ὁ κόσμος. καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τί ἄρα καὶ ἦν; εἰ γὰρ ἦν ἀεὶ, καὶ ἔσται· εἰ δὲ γέγονε, καὶ λυθήσεται πάντως· καὶ μετὰ λύσιν ἄρα τί ἔσται πάλιν; ὃ νῦν ἀδύνατόν μοι νοῆσαι.

Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ὅμοια οὐκ οἶδα πόθεν ἀπαύστως ἐνθυμούμενος, ἄπαυστον εἶχον ἀεὶ τὴν λύπην, καὶ τοσοῦτον, ὡς ὠχριακότα με τήκεσθαι· καὶ τὸ δεινότατον, ὁπότε καὶ ἀπώσασθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, ὡς ματαίαν, ἐλογισάμην, ἐπιμονώτερόν μοι μᾶλλον τὸ πάθος ἐγένετο· καὶ ἠχθόμην ἐπὶ τούτῳ, οὐκ εἰδὼς σύνοικον καλὴν ἔχων ἔννοιαν, ἀθανασίας αἰτίαν μοι γενομένην, ὡς ὕστερον ἔγνων ἀπὸ τοῦ τέλους, καὶ Θεῷ τῷ πάντων χαρίσομαι ποιητῇ. ὑπὸ γὰρ τῆς κατ' ἀρχάς με πιεζούσης ἐννοίας, ἠναγκάσθην εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐλθεῖν ζήτησιν· καὶ οὓς τὴν ἀρχὴν δι' ἄγνοιαν μακαρίζειν ἐνενόμιζον, ὕστερον ταλανίζων οὐκ ἐπαυσάμην.

Ἐκ παιδὸς οὖν ἐν τοιούτοις ὢν λογισμοῖς, εἰς τὰς τῶν φιλοσόφων ἐφοίτων διατριβὰς, ἵνα τι βέβαιον ἐκεῖθεν μαθῶ. ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐδὲν ἕτερον παρ' αὐτοῖς [g] τὸ σπουδαζόμενον εὗρον, ἢ δογμάτων ἀνασκευὰς καὶ κατασκευὰς, [h] ἔριδάς τε καὶ συλλογισμῶν τέχνας, καὶ δὴ καὶ λημμάτων ἐπινοίας· καί ποτε μὲν ἐπεκράτει, φέρε λέγειν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή· ποτὲ δὲ, ὅτι θνητή. καὶ ὅτε μὲν λόγος ἐπεκράτει ὁ ὢν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, ἔχαιρον· ὅτε δὲ ὅτι θνητὴ, ἐλυπούμην· πλέον δὲ πάλιν ἠθύμουν, ὅτι οὐδ' [i] ὁπότερον τις τὸν ἐμὸν βεβαιῶσαι νοῦν ἠδυνήθη. πλὴν ἐνενόουν ὅτι αἱ δόξαι τῶν ὑποθέσεων, παρὰ τοὺς ἐκδικοῦντας, ἢ ψευδεῖς, ἢ ἀληθεῖς ἀποφαίνονται, καὶ οὐχ ὡς ἔχουσιν αὐταὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἀληθείας καταλαμβάνονται· [k] παρ' ὃ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς πράγμασιν ἰλιγγίων, καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ψυχῆς βάθους ἐστέναζον· οὔτε γὰρ οἷός τε ἦν ἀποβαλέσθαι τὴν περὶ τούτων φροντίδα, καίτοιγε σφόδρα βουλόμενος, ὡς ἤδη φθάσας ἐγνώρισα, οὔτε βέβαιόν τι καταλαβεῖν ἠδυνάμην.

Πάλιν γοῦν ἀπορούμενος ἔλεγον ἐμαυτῷ, τί ματαιοπονῶ, σαφοῦς ὄντος τοῦ πράγματος; ὅτι εἰ μὲν θανὼν οὐκ εἰμὶ, νῦν ὄντα με λυπεῖσθαι οὐ προσήκει. διὸ τηρήσω τὸ λυπεῖσθαι τηνικαῦτα, ὅτε οὐκ ὢν οὐ λυπηθήσομαι· εἰ δὲ ἄρα εἰμὶ, τί νῦν μοι ἐκ περισσοῦ πρόσεστι τὸ λυπεῖσθαι; καὶ εὐθέως μετὰ τοῦτο ἕτερος ἐπεισῆλθέ μοι λογισμός. ἔλεγον γὰρ, μή τί γε ἄρα τοῦ νῦν με λυποῦντος χείρονα ἐκεῖ πείσομαι, μὴ βεβιωκὼς εὐσεβῶς, καὶ παραδοθήσομαι κατ' ἐνίων φιλοσόφων λόγους, Πυριφλεγέθοντι καὶ Ταρτάρῳ, ὡς Σίσυφος, ἢ Τιτυὸς, ἢ Ἰξίων, ἢ Τάνταλος, καὶ ἔσομαι ἐν ᾅδῃ τὸν αἰῶνα κολαζόμενος; πάλιν δὲ ἀνθυπέφερον λέγων, ὡς ἀδήλου ὄντος τοῦ πράγματος, ἀκινδυνότερόν ἐστι μᾶλλον εὐσεβῶς βιῶναί με, καὶ τῶν τοῦ σώματος κρατεῖν ἡδονῶν, εἰ καὶ μὴ ἀκριβῶς, ὅτι ποτέ ἐστι δίκαιον καὶ ἀρεστὸν Θεῷ πεπληροφόρημαι, ὅτι εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ θνητή.

Τούτων οὖν τῶν λογισμῶν στρεφόντων μου τὴν ψυχὴν, εἰς Αἴγυπτον πορεύσομαι, εἶπον, καὶ τοῖς τῶν ἀδύτων ἱεροφάνταις καὶ προφήταις φιλιωθήσομαι, καὶ μάγον ζητήσας καὶ εὑρὼν, χρήμασι πείσω πολλοῖς, ψυχῆς ἀναπομπὴν τὴν λεγομένην [l] νε-

e Deeſt in uno MS.
f Al. ἆρα ποτε.
g Al. τὸ σπουδαζόμενον.
h Al. ἔριν.
i Al. ὁποτέρως.
k Al. παρ' ὃ.

l. Al;

[l] νεκρομαντείαν ἐργάσασθαι, ἐμοῦ δῆθεν ὡς περὶ πράγματός τινος πευθέσθαι βουλομένου· ἡ δὲ πεῦσις ἔσται, περὶ τοῦ μαθεῖν ἄρα εἰ ἀθάνατός ἡ ψυχή. τοῦτο δὲ πάντως οὐκ ἐκ τοῦ ἀποκρίνασθαι [m] ὅτι ἀθάνατός ἐστιν, [n] ὡς ἐστί μοι γνῶναι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὀφθῆναι μόνον ὅτι ἐστίν. ἰδὼν γὰρ αὐτὴν αὐτοῖς ὄμμασιν, ἱκανὴν ἕξω πληροφορίαν, καὶ οὐκέτι πρὸς ὀφθαλμῶν ὦτα ποιήσομαι. ὅμως φιλοσόφῳ τινὶ τῶν συνήθων, καὶ ταύτην ἐκοινωσάμην τὴν γνώμην. ὁ δὲ συνεβούλευσέ μοι μὴ λυσιτελὲς εἶναι τοῦτο τολμῆσαι δυοῖν ἕνεκα. εἰ τι γὰρ ἔφη, πάντως οὐχ ὑπακούσεται ἡ ψυχὴ τῷ μάγῳ, καὶ σὺ τοῖς ταῦτα ποιεῖν ἀπαγορεύουσι νόμοις ὡς ἀντιπράξας, δυσσυνειδήτως βιώσεις· εἰ δὲ καὶ εἰσακούσεται, μετὰ τοῦ δυσσυνειδήτως σε βιοῦν, οἶμαι καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας μηκέτι σοι προχωρεῖν, οὗ ἕνεκεν τὰ τοιαῦτα ἐτόλμησας. ἐχθραίνειν γὰρ τὸ θεῖον λέγουσιν ἐπὶ τοῖς σκύλλουσι τὰς ψυχὰς μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐκείνων διάλυσιν. ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ὀκνηρότερος μὲν ἐπὶ τὸ ἐγχείρημα ἐγενόμην· ἀλλὰ τῆς προτέρας ἐννοίας ἐκείνης παντάπασιν ἀποστῆναι οὐκ ἠδυνάμην.

Καὶ ἵνα μή σοι τὰ τοιαῦτα μακρὸν ἀποτείνω λόγον, ἐν τοιούτοις λογισμοῖς καὶ πράγμασιν ὄντος μου, φήμη τις ἠρέμα, Τιβερίου Καίσαρος τὰ Ῥωμαϊκὰ διέποντος σκῆπτρα, ἔαρος ἤδη ἀρχομένου, ηὔξανεν ἑκάσταις ἡμέραις, καὶ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὴ θεοῦ ἄγγελος διῄει τὸν κόσμον, τὸ τοῦ θεοῦ σιγῇ βούλημα στέγειν οὐ δυναμένη· μᾶλλον δὲ καὶ πλείων ἑκάστης ἡμέρας καὶ μείζων ἐγίνετο, λέγουσα, ὥς τις ποτὲ ἐν Ἰουδαίᾳ ἐξ ἐαρινῆς τροπῆς λαβὼν τὴν ἀρχὴν, [o] Ἰουδαίοις τὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ εὐαγγελίζεται βασιλείαν, ἧς ἀπολαύειν [p] μέλλει, ἐάν τις αὐτῷ ἀρέσασαν διὰ πάντων ἐπιδείξηται πολιτείαν. οὗ δὴ πιστεύεσθαι αὐτὸν χάριν, ὅτι θεότητος γέμων ταῦτα διδάσκει, πολλὰ θαυμάσια τέρατά τε καὶ σημεῖα ἐργάζεται, ῥήματι μόνῳ κωφοὺς ἀκούειν ποιῶν, τυφλοὺς ἀναβλέπειν, χωλοὺς περιπατεῖν, καὶ πᾶσαν νόσον ἀπελαύνει, καὶ πάντα δαίμονα φυγαδεύει· ἀλλὰ καὶ λεπροὶ ἐκ διαστήματος μόνον ἐνορῶντες αὐτῷ, ἰώμενοι ἀπαλλάσσονται, νεκροὶ προσφερόμενοι ἐξεγείρονται, καὶ οὐδὲν ἐστιν ὃ μὴ δυνατὸς εἴη ποιεῖν. καὶ ὅσῳ γε μᾶλλον ὁ χρόνος προέκοπτε, πολλῷ [q] μείζων διὰ πλειόνων τῶν ἐπιδημούντων καὶ βεβαιοτέρα καθίστατο, οὐκ ἔτι φήμη λέγω, ἀλλ' αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ ἀλήθεια. ἤδη γάρ ποτε καὶ συστήματα κατὰ τόπους ἐγίνετο, βουλῆς καὶ σκέψεως ἕνεκα, τὸ τίς ἂν ὁ φανεὶς εἴη, καὶ τί βούλεται λέγειν.

Ἄρτι δὲ τοῦ ἔτους πρὸς τὸ φθινοπωρινὸν ἀποκλίνοντος, ἀνήρ τις δημοσίᾳ στὰς, ἄνδρες, ἔφη, Ῥωμαῖοι ἀκούσατε· ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς ἐν Ἰουδαίᾳ [r] πάρεστιν, ἐπαγγελλόμενος πᾶσι τοῖς βουλομένοις ζωὴν αἰώνιον, ἐὰν τὰ κατὰ γνώμην τοῦ πέμψαντος αὐτὸν [s] πράξωσι. διὸ μεταβάλλεσθε ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀπὸ τῶν προσκαίρων ἐπὶ τὰ αἰώνια, καὶ γνῶτε τὸν [3] ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἕνα θεὸν, οὗ τὸν κόσμον ἀδίκως οἰκεῖτε ἔμπροσθεν τῶν αὐτοῦ δικαίων ὀφθαλμῶν. ἀλλ' ἐὰν [t] μεταβάλησθε, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βιώσητε βούλησιν, εἰς ἕτερον [u] ἀνεχθέντες αἰῶνα, καὶ ἀΐδιοι γενόμενοι, τῶν ἀπορρήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἀπολαύσετε· ἐὰν δὲ ἀπειθήσητε, μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποβίωσιν, εἰς τὸν τόπον τοῦ πυρὸς ἐμβληθήσεσθε, ὅπου ἀϊδίως κολαζόμενοι, ἀνόνητα μεταμεληθήσεσθε. ὁ γὰρ τῆς μετανοίας καιρὸς, ὁ νῦν ἑκάστου ζωῆς τυγχάνει. ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος ἔλεγεν. ἐγὼ δὲ ἀκούων ἤχθόμην, ὅτι μηδεὶς ἐν τοσούτῳ πλήθει τηλικαύτην ἀγγελίαν ἀκούσας, ὡς

cromantiam vocant, faciat, tamquam videlicet de negotio aliquo percontari velim: porrò erit percontatio, ut diſcam utrùm anima ſit immortalis. Id autem prorſus cognoſcam, non ex eo quòd reſpondebit ſe eſſe immortalem, ſed ex eo dumtaxat quòd illam exſiſtere videbo: nam oculis meis cernens eam, ſatis magnam habebo certitudinem, nec jam plus fidam auribus, quàm oculis. Verumtamen cum philoſopho quodam ex familiaribus meis hoc quoque conſilium communicavi: is verò monuit me, non expedire ut id auderem, duas ob cauſſas. Si enim, inquit, planè mago non obedierit anima; tu quoque, ut pote qui legibus hæc agere vetantibus adverſatus fueris, malè tibi conſcius vives: ſin autem paruerit; præterquàm quòd vives malè tibi conſcius, etiam quæ ad pium cultum pertinent, (cujus rei gratiâ talia aggreſſus fueris) non jam tibi bene ceſſura exiſtimo. Divinitatem enim aiunt infeſtam eſſe iis qui animas, poſtquam à corporibus ſuis diſſolutæ ſunt, vexant. Ego verò his auditis, ſegnior quidem ad propoſitum factus ſum, ſed illâ ſuperiore cogitatione omnino non poteram abſiſtere.

VI. Ac ne de his tibi longum ſermonem faciam; cùm in talibus conſiderationibus ac negotiis verſarer; Tiberio Cæſare Romana ſceptra tractante, poſt initium veris, fama quædam ſenſim diebus ſingulis percrebuit, & revera bonus Dei nuncius mundum pervaſit, Dei voluntatem ſilentio tegere non valens: ſed & per ſingulos dies amplior & major fiebat, ſic referens; Quidam in Judæa, initio ſumpto à verno tempore, æterni Dei regnum inibi prædicat, quod percepturus ſit, qui optimam per omnia vitam ipſi exhibebit: ut autem credatur, eum divinitatis plenum docere iſta, multa mirabilia, prodigia & ſigna edit, ſolo verbo faciens audire ſurdos, cæcos vidêre, claudos ambulare; & omnem morbum depellit, omnemque Dæmonem fugat: quinetiam leproſi eminùs tantùm intuentes eum, ſanati abeunt, mortui oblati ſuſcitantur, nihilque eſt quod facere nequeat. Atque quò plus temporis præteribat, eò major ac firmior per complures illinc advenientes exſiſtebat, non ampliùs, inquam, fama, ſed ipſa rei veritas. Jam verò & cœtus per loca fiebant, ut conſultaretur ac diſquireretur, quiſnam eſſet is, qui apparuiſſet, & quid vellet dicere.

l. Recogn. l. 5. c. 10.

VII. Cùm autem annus ad autumnum jam vergeret, homo quidam ſtans in loco publico, Viri, inquit, Romani, audite: Dei Filius in Judæa adeſt; cunctis volentibus promittens vitam æternam, ſi fecerint quæ jubet is qui miſit illum. Quapropter convertimini à deterioribus ad meliora, à temporariis ad æterna; & agnoſcite Deum, qui in tribus perſonis unus eſt, cujus mundum injuſtè incolitis ante juſtos ejus oculos. Verùm ſi convertamini, & ſecundùm voluntatem illius vivatis; in aliud ſæculum ſublati, æternique effecti, ineffabilibus ejus bonis perfruemini: ſin verò morem non geſſeritis; poſtquam ex hac vita migrabitis, in locum ignis conjiciemini, ubi æternùm puniti, fruſtrà ducemini pœnitentiâ: nam pœnitentiæ tempus in præſenti uniuſcujuſque vitâ conſiſtit. Hæc igitur ille dixit. Ego verò cùm audiſſem, ægrè ferebam, quòd nemo ex tanta multitudine, audita tam magna nunciatione, dixiſſet; In Judæam proficiſ-

l Al. νεκυομαντείαν.
m Al. αὐτὴν ὅτι.
n Al. ἔσται.
o Al. Ἰουδαίοις.
p Al. λογ.
q Al. μείζω.

r Al. inſer. τοῦ.
ſ Al. inſer. ταχέως.
3. Τὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἕνα θεὸν] Pia interpolatio, ſed parum neceſſaria. Similiter alibi. COT.
t Al. μεταβάλλησθε.
u Al. ἀναχθέντες.

x Al.

τῷ μόνῳ προοιμίῳ καθ' ἑκάστην δημηγορίαν χρώμενος· ἡμεῖς δὲ, τοῦ πέμψαντος ἡμᾶς τοὺς λόγους καὶ τὰς θαυμασίους πράξεις, εἰπεῖν ὑμῖν μόνον ἔχομεν ἐντολὴν, καὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς ἀποδείξεως μάρτυρας παρέχομεν ὑμῖν τῶν ἐνταῦθα παρεστώτων πολλούς. λοιπὸν τῆς ὑμετέρας ἐστὶν ἐξουσίας, ὑπακούειν ἢ ἀπειθεῖν· ἐγὼ δὲ λέγειν ὑμῖν τὸ συμφέρον, οὐ παύσομαι, ὅτι ἐμοὶ μὲν ζημία τὸ σιωπᾶν, ὑμῖν δὲ τὸ ἀπειθεῖν βλάβη. ἐδυνάμην μὲν ἂν καὶ εἰκαίων ὑμῶν προβλημάτων ἀποδοῦναι τὰς ἀποδείξεις, εἴγε φιλαλήθως ἑώρων ὑμᾶς περὶ τούτων πυνθανομένους· κώνωπος δὲ καὶ ἐλέφαντος τὴν αἰτίαν τῆς διαφόρου δημιουργίας, νῦν ὑμῖν οὐκ εὔκαιρον εἰπεῖν τοῖς z τὸν ὅλων ἀγνοοῦσι θεόν.

Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐκ συμφωνίας ἐκεῖνοι πολὺν καὶ ἄτακτον ὕβρισαν γέλωτα, εἰς ἀμηχανίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν πειρώμενοι, καθάπερ βάρβαρόν τινα καὶ μαινόμενον. ἐγὼ δὲ ταῦτα ὁρῶν, διαθερμαίνομαι τὴν ψυχὴν, καὶ ζήλῳ οὐκ οἶδ' ὅπως ληφθεὶς, σιγᾶν οὐχ ὑπέμεινα, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας, εὐλόγως, ἔφην, ὁ θεὸς ὑμῖν, ὦ ἄνοι, ἀκατάληπτον τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἔθετο, ἀναξίους ὑμᾶς προειδὼς, ἐξ ὧν νῦν τοῖς κρατηθεῖσι νοῦν ἔχουσι πληροφορῶν φαίνεται. ἐπεὶ γὰρ νῦν τῆς αὐτοῦ βουλήσεως κήρυκας ἐξαπέστειλεν, οὐ τέχνῃ τινὶ καὶ ῥητορείᾳ λόγων, ἀλλ' ἁπλῶς οὕτω καὶ a ἀπανουργεύτως τὴν αὐτοῦ βούλησιν παρασχόντες, ὡς πάντα ὁντινοῦν τὸν ἀκούοντα νοεῖν τὰ λεγόμενα, πάρεστε νῦν ὑμεῖς πρὸς τῷ μὴ νοεῖν τὸ ὑμῖν συμφέρον, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ βλάβῃ γελᾷν τὴν ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ καταδίκῃ πολιτευομένην ἐν βαρβάροις ἀλήθειαν, ἣν καὶ ὑμῖν ἐπιδημήσασαν ξενίσαι οὐ βούλεσθε, διὰ τὰς ἀσελγείας ὑμῶν, καὶ τὸ λιτὸν τῶν λόγων αὐτῆς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆτε, ὅτι αὐτοὶ φιλόλογοί ἐστε, καὶ οὐκ ἀληθεῖς φιλόσοφοι. μέχρι μὲν οὖν ποτε λαλεῖν μανθάνετε, οἱ τὸ καλῶς λαλεῖν οὐκ ἔχοντες; πολλὰ γὰρ παρ' ὑμῶν ῥήματα, ἑνὸς οὐκ ἄξια λόγου. τί δὲ ἄρα καὶ ἐρεῖ b ὑμῖν τὸ ἑλληνικὸν πλῆθος μία ψυχή ποτε γενόμενον, εἴπερ ἔσται κρίσις ὡς οὗτός φησι; διὰ τί ὦ θεὲ τὴν σὴν βούλησιν οὐκ ἐκήρυξας ἡμῖν; οὐ πάντως εἰκρούσεσθε, εἴπερ τοῖς ἄρα καὶ ἀποκρίσεως καταξιωθήσεσθε, ὡς, ἐγὼ πάσας τὰς ἐσομένας πρὸ καταβολῆς κόσμου προαιρέσεις εἰδὼς, ἑκάστῳ πρὸς τὸ αὐτοῦ ἄξιον λανθανόντως προαπήντησα· τοῦτο δὲ αὐτὸ ὅτι οὕτως ἔχει, βουληθεὶς τοὺς προσπεφευγότας μοι πληροφορῆσαι, διὰ τί ἀπαρχῆς ἐκ προτέρων γενεῶν τὴν ἐμὴν βούλησιν δημοσίᾳ οὐκ εἴασα κηρυχθῆναι, νῦν πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου κήρυκας ἐμῆς βουλῆς ἀπέσταλκα, οἳ καὶ γελῶνται, καὶ ὑβριζόμενοι χλευάζονται ὑπὸ τῶν μηδὲν ὠφεληθῆναι βουλομένων, καὶ ἐπιτεταμένως τὴν ἐμὴν φιλίαν παραιτησαμένων. ὢ μεγάλης ἀδικίας, ὅτι μέχρι c φθόνου κινδυνεύουσιν οἱ τοῦ θεοῦ κήρυκες, καὶ ταῦτα ὑπὸ τῶν εἰς σωτηρίαν καλουμένων ἀνθρώπων.

Ταῦτά μου λέγοντος καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα, πολὺς τοῦ ὄχλου ἐγίνετο θρύλλος· καὶ οἱ μὲν ὡς τὸν Βαρνάβαν ἐλεοῦντες συνῄρεσάν μοι· οἱ δὲ ἠλίθιοι ὄντες, θυμοῖς κατ' ἐμοῦ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας. ἐπεὶ δὲ ἤδη καὶ ἡ ἑσπέρα κατέλαβε, τῆς χειρὸς λαβὼν τὸν Βαρνάβαν, καὶ μὴ βουλόμενον βίᾳ εἰς τὴν ἐμὴν ἦγον οἰκίαν, ἔνθα καὶ μένειν αὐτὸν ἐποίησα, ἵνα μή τις αὐτῷ χεῖρας d ἐπιβάλῃ. καὶ ἡμέρας ὀλίγας σὺν ἐμοὶ διατρίψας, καὶ τὰ ἀληθοῦς λόγου βραχέα με e κατήχησε· σπεύδειν f γὰρ ἔλεγεν εἰς Ἰουδαίαν ἀφικέσθαι τῆς ἑορ-

resumpſit; hoc ſolo utens procemio in unaquaqoe interpellatione: Nobis demandatum ſolummodo eſt, ut vobis ſermones ac mirabilia facta illius qui miſit nos enarremus; ac pro demonſtratione Dialecticâ, teſtes vobis producimus eorum qui hîc adſtant moltos: cæterùm in veſtra poteſtate eſt, obſequi, vel fidem non habere. Ego certè non ceſſabo vobis exponere quod utile eſt: quoniam mihi quidem damnum eſt, tacere; vobis verò noxa, non credere. Equidem poſſem reddere tationes futilium veſtrarum quæſtinnum, ſi viderem, vos de iſtis veritatis ſtudio percontari: verùm cauſſam diverſæ creationis culicis & elephanti, nunc vobis aperire intempeſtivum eſſet, qui Deum omnium rerum ignoratis.

XI. Hæc eo dicente, illi communi conſenſu, multum ac petulantem riſum emiſerunt, ad ſtuporem ac conſilii inopiam nitentes eum redigere, veluti barbarum quemdam ac inſanum. Quæ cùm ego intuerer, animo cœpi incaleſcere, ac zelo neſcio quâ ratione correptus, tacere non potui, ſed cum fiducia dixi: Jure Deus, ô homines, voluntatem ſuam incomprehenſibilem vobis fecit, indignos vos præſciens, ſicut in præſentiarum dat plenè intelligere iis qui mentis judicio utuntur. Quandoquidem enim nunc ejus voluntatis præcones miſſi ſunt, qui non arte aliquâ & verborum Rhetorico ornatu, ſed ſimpliciter tantùm & abſque calliditate conſilium ejus repræſentant, adeò ut quilibet qui audierit, intelligat quæ dicuntur; adeſtis vos, ut non intelligatis quod vobis expedit, utque damno veſtro rideatis veritatem, quæ inter barbaros ad veſtram condemnationem verſatur, quamque ad vos advenientem non vultis hoſpitio recipere, propter libidines veſtras, & verborum illius vilitatem, ne arguamini, inconſultò philologi eſſe, amatores ſermonum, non autem veri philoſophi, ſapientiæ ſtudioſi. Quouſque ergo diſcitis loqui, qui bene loqui neſcitis? Multa enim verba quæ profertis, unius verbi precio non ſunt æſtimanda. Quid autem & dicet Græca veſtra multitudo, unanimis aliquando facta; ſi judicium futurum eſt, ut iſte ait? Quare, Deus, voluntatem tuam non prædicâſti nobis? Nullatenus audiemini: vel fortè & aliquam reſponſionem reportabitis, hujuſmodi; Ego cùm omnes futuras voluntates, ante conſtitutionem mundi cognoſcerem, unicuique pro merito ſuo latenter prævius occurri: quòd autem idipſum ita ſe habeat, volens iis qui ad me confugerunt, plenè manifeſtare, cur ab initio, à primis generationibus voluntatem meam palàm non ſiverim prædicari; nunc circa finem ſæculi, præcones mei conſilii miſi; illi verò & irridentur, & contumeliis affecti deluduntur ab iis qui nequaquam volunt adjuvari, meamque amicitiam vehementer repudiârunt. O magnam injuriam! invidiæ etiam periculum ſubeunt prædicatores Dei, idque per eos homines qui ad ſalutem vocantur.

XII. Quæ cùm dicerem, aliaque his conſentanea, multum in plebe ortum eſt murmur: atque alii quidem, tamquam Barnabam miſerantes, mihi favebant; alii verò, qui erant ſtolidi, graviter in me ſtridebant dentibus. Porrò cùm jam veſpera adveniſſet, Barnabæ manu apprehensâ, eum licèt nolentem, vi ad meam domum duxi, ubi & feci manere, ne quis ei manus injiceret. Pauco ſque dies mecum moratus, nonnulla veræ religionis rudimenta me docuit: aiebat enim, quòd properaret ve-

z Al. add. τ̃.
a Al. ἀπανούργως.
b l. ἐρεῖ ex MSS.
c Al. φόνου.

d Al. ἐπιβάλλῃ.
e Al. κατηχήσας.
f Deeſt in al.

venire ad Judæam propter feſtum, ut qui vellet in poſterum cum ſuis popularibus degere.

XIII. Ego verò cùm valde ab illius lingua penderem, ac vehementer inſtarem, nec deſiſterem, ſed reliquam doctrinam poſtularem, ac dicerem; Tu tantùm mihi expone Dei qui apparuit, quos audiſti ſermones; & ego oratione meâ eos ornans, voluntatem Dei prædicabo, ſicque poſtea intra paucos dies navigabo tecum: admodum enim cupio ad Judææ regionem venire: ac fortè vobiſcum toto vitæ meæ tempore habitabo. Ille his auditis, illicò reſpondit, ac dixit: Tu, ſi quidem videre noſtra, & quod expedit cupis diſcere; mecum ſtatim navigato: ſin verò non vis navigare, ego hodie ſigna domicilii mei, eorumque quos convenire deſideras indicabo; ut quando volueris venire, nos invenias: ego namque cras ad mea me conferam. Et verò cernens Barnabam adeò eſſe inexorabilem, comitatus ſum eum uſque ad portum; acceptiſque ab eo ſignis quæ dixerat domiciliorum, aio ad illum; Niſi cras repetendum mihi eſſet aliquid eorum quæ mihi debentur, profectò jamjam tecum navigarem; attamen citò te aſſequar. His dictis, commendatoque eo navis doctoribus, reverſus ſum cum triſtitia, memor boni ac concordis amici.

XIV. Aliquot autem dies moratus, & debitum, propter quod retentus fueram, non totum accipere valens; ut celeriter hominem attingerem, neglecto quod ſupererat, quia mihi eſſet impedimento; ipſe quoque in Judæam enavigavi, & quintodecimo die Cæſaream Stratonis advenio. Cúmque terram tetigiſſem, & hoſpitium quærerem; audio, quemdam nomine Petrum, Jeſu Chriſti Dei Filii, qui in Judæa apparuerat & ſigna atque prodigia ediderat, probatiſſimum diſcipulum, craſtino die cum Simone ex Gitthis Samaritano venturum ad diſputationem. Quæ ego audiens rogavi indicari mihi illius manſionem. Et ſtatim ac didici, præſto fui ad fores. Ianuitri autem qui in domo erant, inter ſe conferebant, quiſnam eſſem, ac unde proficiſcerer. Et ecce Barnabas egreſſus, ſtatim ut vidit complexus eſt, multùm gaudens ac lacrymans; apprehenſaque manu mea, in domum introduxit. Deinde Petrum oſtendens; hic eſt, inquit, Petrus, quem maximum in Dei ſapientia, tibi denunciabam, ô Clemens, cuique omnia quæ in te ſunt bona & propoſitum tuum ſemper narrabam, ut ex eo ipſe etiam cupiat videre te, euſmque congreſſionem expetat. Magnum igitur ei munus te manibus meis offero. Quod cùm dixiſſet; obtulit me, & dixit; Hic eſt Clemens, Petre.

XV. At Petrus, poſtquam nomen audivit, memoriâ repetens Barnabæ narrationes, confeſtim, eo habitu quo erat, proſilit, meque benignè ac germanè exoſculatus, atque aſſidere faciens, Rectè feciſti, inquit, qui veritatis præconem Barnabam hoſpitio exceperis in veri Dei honorem; admodum excelſo te geſſiſti animo, qui imperitorum furorem non fueris veritus. Revera enim beatus es tu, quòd veritatis legatum ita omni cum honore ſuſceperis hoſpitem: pro quibus factis, ipſa quoque veritas te qui hoſpes es, ſuæ urbis civem deſignabit, tuncque magnopere lætaberis; quia parvam gratiam nunc fœneratus, bonamque doctrinæ voluntatem, eris hæres commodorum æternorum, bonorumque quæ auferri non poſſunt. Nec verò laborem ſubeas referendi mihi mores tuos: omnia enim quæ ad te pertinent, amator iſte veritatis Barnabas indicavit, ferè quotidie bonam tui mentionem faciens. Et ut tibi, tamquam vero amico, breviter rem aperiam;

τῆς χώρας, ὡς καὶ τὸ λοιπὸν συνεῖναι τοῖς αὐτοῦ ὁμοεθνέσιν ἐθέλων.

Ἐμοῦ δὲ λίαν τῆς ἐκείνου γλώττης κρεμαμένου, καὶ σφοδρῶς ἐγκειμένου, καὶ οὐκ ἀνιέντος, ἀλλὰ τὴν λοιπὴν ἀπαιτοῦντος διδασκαλίαν, καὶ λέγοντος, σὺ μόνον οὓς ἤκουσας τοῦ φανέντος Θεοῦ ἔκθου μοι λόγους, κἀγὼ τῷ ἐμῷ λόγῳ κοσμήσας, τοῦ Θεοῦ κηρύξω τὴν βούλησιν. οὕτως καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συνεκπλεύσομαί σοι. λίαν γὰρ ποθῶ καὶ αὐτὸς τὰ τῆς Ἰουδαίας γενέσθαι τόπον· τάχα δὲ καὶ συνοικήσω ὑμῖν τὸν πάντα μου τῆς ζωῆς χρόνον. αὐτὸς τούτων ἀκούσας, εὐθὺς ἀπεκρίνατο, σὺ εἰ μὲν ἱστορῆσαι τὰ ἡμέτερα καὶ μαθεῖν τὸ συμφέρον ἐθέλεις, ἐξ αὐτῆς μοι, φησί, σύμπλευσον· εἰ δὲ μὴ βούλει, ἀλλὰ τὰ σημεῖα τῆς οἰκήσεώς μου, καὶ ὧν θέλεις ἐγώ σοι σήμερον γράφω, ἵνα ὅτε καὶ βούλει παραγενόμενος εὕρῃς ἡμᾶς. ἐγὼ γὰρ αὔριον ἐπὶ τὰ ἐμαυτοῦ πορεύσομαι. καὶ δὴ ἀδυσώπητον οὕτως ἰδὼν τὸν Βαρνάβαν, συνῆλθον αὐτῷ μέχρι καὶ τοῦ λιμένος. καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ ἅπερ ἔλεγε σημεῖα τῆς οἰκήσεως, φημὶ πρὸς αὐτόν, ὡς εἰ μὴ αὔριον ἔμελλον ἀπαιτῆσαί τι τῶν ὀφειλομένων μοι, ἐξ αὐτῆς ἂν καὶ συνέπλεόν σοι· πλὴν ἀλλὰ τάχιόν σε καταλήψομαι. ταῦτα εἰπὼν καὶ παραθέμενος αὐτὸν τοῖς τοῦ πλοίου ἡγεμόσιν, ὑπέστρεφον μετὰ λύπης, μεμνημένος τοῦ καλοῦ καὶ συνήθους φίλου.

Ἡμέρας δὲ διατρίψας, καὶ τὸ χρέος δι' ὃ καὶ ἐπεσχέθην οὐχ ὅλον λαβεῖν δυνηθείς, ἀμελήσας τοῦ ὑπολειπομένου διὰ τὸ ταχὺ τὸν ἄνδρα καταλαβεῖν, ὡς ἐμποδίου μοι γινομένου, καὶ αὐτὸς εἰς Ἰουδαίαν ἀπέπλευσα, καὶ διὰ πεντεκαίδεκα ἡμερῶν, τῇ Στράτωνος ἐπιδημῶ Καισαρείᾳ. ἐπιβάντος δέ μου τῆς γῆς, καὶ ξενίαν ἐπιζητοῦντος, μανθάνω Πέτρον τινὰ λεγόμενον, τοῦ ἐν Ἰουδαίᾳ φανέντος Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ σημεῖα καὶ τέρατα πεποιηκότος, τὸν δοκιμώτατον μαθητήν, αὔριον Σίμωνι τῷ ἀπὸ [g] Γιτθῶν Σαμαρεῖ, μέλλειν εἰς πρὸς διαλέξεις. ἐγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐδεήθην τὴν τούτου μοι μηνυθῆναι μονήν. καὶ ὅμως ἔμαθον, καὶ τῷ πυλῶνι ἐπέστην. θεασάμενοι δὲ οἱ ἐν τῷ οἴκῳ, ἀντιβάλλοντες ἦσαν, τίς τε εἴην, καὶ πόθεν ἥκω. καὶ ἰδοὺ Βαρνάβας ἐκβάς, ἅμα τῷ ἰδεῖν περιεπλάκη μοι, πολὺ χαίρων καὶ δακρύων. καὶ λαβόμενός μου τῆς χειρός, εἰσήγαγεν εἰς τὴν οἰκίαν. εἶτα καὶ τὸν Πέτρον ὑποδεικνύς, οὗτός ἐστιν, ἔλεγε, Πέτρος, ὃν μέγιστον ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ ἀπηγγελλόμην σοι, Κλήμη, ᾧ πάντα τε καὶ τὰ κατὰ σὲ καλὰ καὶ τὴν προαίρεσιν ἀεὶ διηγούμην, ὡς ἐσπουδακέναι γλίχεσθαι καὶ αὐτὸν ἰδεῖν σε, καὶ τὴν σὴν ἐπιποθεῖν συντυχίαν. μέγα οὖν αὐτῷ δῶρόν σε διὰ τῶν ἐμῶν προσφέρω χειρῶν. καὶ τοῦτο εἰπών, προσαγαγών, ἔφη· οὗτός ἐστι Κλήμης, Πέτρε.

Ὁ δὲ ἅμα τοῦ ὀνόματος ἤκουσεν, εἰς μνήμην ἐλθὼν τῶν Βαρνάβα διηγημάτων, ἐξήλατό τε ὡς εἶχεν εὐθύς, καὶ προσηνῶς με καὶ γνησίως καταφιλήσας, καὶ προσκαθεσάμενος, καλῶς ἐποίησας, ἔφη, τὸν τῆς ἀληθείας κήρυκα ξενίσας Βαρνάβαν εἰς τιμὴν τοῦ ὄντος Θεοῦ, καὶ λίαν μεγαλοφρόνως, οὐκ αἰδεσθεὶς [i] τὸν τῶν ἀπαιδεύτων θυμόν. μακάριος γὰρ ὡς ἀληθῶς σὺ τὸν τῆς ἀληθείας πρεσβευτὴν οὕτω ξενίσας πάσῃ τιμῇ· ἀνθ' ὧν αὐτή καί σε ἡ ἀλήθεια ξένον ὄντα, τῆς ἰδίας πόλεως καταστήσει πολίτην· καὶ τότε χαρήσῃ μεγάλως, ὅτι βραχεῖαν νῦν χάριν δανείσας καὶ ἀγαθὴν λόγων προαίρεσιν, καλῶν αἰδίων καὶ ἀναφαιρέτων ἀγαθῶν ἔσῃ κληρονόμος. καὶ μὴ κάμνε ἀντιβάλλων μοι τὸ σὸν ἦθος· πάντα γὰρ τὰ κατὰ σὲ ὁ φιλαλήθης οὗτος ἀνὴρ ὁ Βαρνάβας ἀπήγγειλε, καθ' ἡμέραν σχεδὸν τὴν ἀγαθήν σου μνήμην ποιούμενος. καὶ ἵνα σοι, ὡς γνησίῳ φίλῳ, δηλώσω κατ' ἐπιτομὴν τὸ προ-

g Al. Γετθῶν.
h Al. τὸ.

i Al. inser. ὁ φοβηθείς.

k Al.

περιερχόμενον, εἰ μή σοί τι ἐμποδίζει. συνόδευσον ἡμῖν, μεταλαμβάνων [k] τῶν τῆς ἀληθείας [l] λόγων, [l] οὓς κατὰ πόλιν ποιεῖσθαι μέλλω μέχρι Ῥώμης αὐτῆς.

Ἐγὼ δὲ πρὸς αὐτόν, σοὶ μὲν ἑτοίμως ἔχω συνοδεύειν, εἶπον· τοῦτο γὰρ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως χαίρων προῄρημαι· πλὴν περὶ ἀληθείας βούλομαι πρῶτον πληροφορηθῆναι, ἵνα γνῶ, εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, ἢ θνητή· καὶ εἰ ἀΐδιος ἐστι, περὶ ὧν ἔπραξεν ἐνταῦθα, ἔχει κριθῆναι· καὶ τί ποτέ ἐστι δίκαιον ἢ ἀρέσκον θεῷ· καὶ εἰ γέγονε κόσμος, καὶ διὰ τί γέγονε. καὶ εἰ λυθήσεται. καὶ εἰ οὐ λυθήσεται, [m] καὶ κρείττων ἔσται, ἢ οὐδὲ ἔσται· καὶ ἵνα μὴ τὸ κατ᾽ εἶδος λέγω, ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα μαθεῖν ἤθελον. [n] ὁ δὲ τί ποτε βούλεται τὰ ῥήματα τῷ θείῳ πνεύματι γνοὺς, ταχεῖαν τὴν ἀπόκρισιν ἐποιεῖτο, ἵνα καὶ ταχύ με πρὸς τὴν ἀλήθειαν [o] ἐπαναγάγηται. καὶ συντόμως ἐγώ σοι, ἔλεγεν, ὦ Κλήμη, τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν παρέξομαι· καὶ τανῦν ἐξ αὐτῆς ἄκουε.

Ἡ δὲ θεοῦ βουλὴ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐν ἀδήλῳ γέγονε τοῖς ἀνθρώποις· πρῶτον μὲν διὰ τὸ κρατηθῆναι αὐτοὺς εἰσαγωγῇ κακῇ, συντροφίᾳ πονηρᾷ, συνηθείᾳ δεινῇ, ὁμιλίᾳ [p] κακῇ, προλήψει οὐκ ὀρθῇ, καὶ διὰ ταῦτα πλάνῃ· ἔπειτα ἀφοβίᾳ, ἀπιστίᾳ, πορνείᾳ, φιλαργυρίᾳ, κενοδοξίᾳ, καὶ ἄλλοις τοιούτοις, ἃ δὴ καθάπερ καπνοῦ πλῆθος εἰς ἕνα οἶκον ἐπεισελθόντα τὸν κόσμον, καὶ τῶν ἔνδοθεν οἰκούντων ἀνθρώπων ἐπιθολώσαντα τὰς ὁράσεις, ἀναβλέψαι αὐτοὺς οὐκ ἐᾷ, καὶ τῇ διαγραφῇ τὸν δημιουργήσαντα κατανοῆσαι θεόν, καὶ τὸ τούτῳ ἀρεστὸν γνωρίσαι. διὸ χρὴ τοὺς φιλαληθεῖς ἔσωθεν ἐκ βάθους ψυχῆς ἐκκαλέσασθαι πρὸς ἐπικουρίαν ἀληθεῖ λογισμῷ τὸν μόνον θεόν, κύριον δὲ ἡμῶν καὶ σωτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ γνῶσιν λαβεῖν, ἵνα τις ἐντὸς ὢν ἐν τῷ οἴκῳ τῷ πεπλησμένῳ καπνοῦ, τῷ κόσμῳ τούτῳ φημί, προσιὼν ἀνοῖξαι δυνηθῇ θύρας, ὡς τὸ μὲν ἐκτὸς τοῦ ἡλίου φῶς εἰσελθεῖν τῷ οἴκῳ, τὸν δὲ ἐντὸς τοῦ πυρὸς ὄντα ἐκβληθῆναι καπνόν. ὅπως διαβλέψαντες οἱ ἄνθρωποι πιστεύσωσιν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως γεννηθέντα, καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀρρήτως ἐκπορευόμενον, ἕνα θεὸν γνωρίζοντες ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἄναρχον, ἀτελεύτητον, αἰώνιον, ἀΐδιον, ἄκτιστον, ἄτρεπτον, ἀναλλοίωτον, ἁπλοῦν, ἀσύνθετον, ἀσώματον, ἀόρατον, ἀναφῆ, ἀπερίγραπτον, [q] ἀπερίληπτον, ἄπειρον, ἀκατανόητον, ἀγαθόν, δίκαιον, παντοδύναμον, πάντων κτισμάτων δημιουργόν, παντοκράτορα, παντεπόπτην, πάντων προνοητήν, ἐξουσιαστήν, καὶ κριτήν· καὶ οὕτως ἀναγεννηθέντες δι᾽ ὕδατός τε καὶ πνεύματος, συγκληρονόμοι κατασταῖεν τῶν πρὸς ἀφθαρσίαν ἀναγεννηθέντων υἱῶν τοῦ θεοῦ.

Διὸ πρὸ παντὸς ζητήματος καὶ αὐτός, ὦ Κλήμη, ἑτοίμως ὡς υἱὸς πατρὶ πρόσελθε, ἵνα καὶ τῶν ὁρωμένων καὶ τῶν ἀοράτων ἀψευδῶς τὴν γνῶσιν θεὸς παράσχῃ σοι. εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ κληθῆναι οὐ θέλεις, ἢ βραδύνεις, δικαίᾳ θεοῦ κρίσει [r] ἀπόκληρος [r] ἔσῃ, τῷ μὴ θελῆσαι μὴ θεληθείς. καὶ μή τι νομίσῃς ὅτι κἂν πάντων τῶν ποτὲ γενομένων εὐσεβῶν [s] εὐσεβέστατος ᾖς, μὴ [t] φθάσῃς δὲ τελειωθῆναι διὰ βαπτίσματος, ἐλπίδος ἀγαθῆς τυχεῖν δυνήσῃ ποτέ. ταύτῃ γὰρ πλείονα μᾶλλον ὑφέξεις τὴν κόλασιν, [u] ὅτι καλοῖς ἔργοις οὐκ ἐχρήσω.

niſi tibi aliquid impedimento eſt, iter nobiſcum habe, ac percipe ſermonem veritatis, quem per ſingulas civitates habiturus ſum, Romam uſque ipſam.

XVI. Ego verò ad illum, Paratus quidem ſum proficiſci tecum, inquam: hoc namque neſcio quo modo conſtitui lætus: verùm cupio priùs certior de veritate fieri; ut ſciam, utrùm anima immortalis ſit, an mortalis; & ſi eſt ſempiterna, num ob ea quæ hîc geſſit, judicari debeat: item, quidnam ſit juſtum ac Deo gratum: præterea, factuſne ſit mundus, & quare factus; & an ſit diſſolvendus, necne, an melior futurus, an nec futurus omnino: ac ne ſingula proſequar, hæc atque his ſimilia vellem diſcere. Ille autem, divino ſpiritu cognoſcens quid ſibi vellent ea verba, citum reſponſum dedit, ut & citò me ad veritatem revocaret. Atque ego, inquit, breviter tibi, ô Clemens, rerum ſcientiam exhibebo: & jam nunc audi.

XVII. Dei voluntas multas ob rationes hominibus occulta fuit. Primò quidem quòd illi detinerentur pravâ inſtitutione, convictu vitioſo, conſuetudine pernicioſâ, malis colloquiis, non rectâ opinionum anticipatione, atque expropter errore; dein contemptu, incredulitate, fornicatione, avaritiâ, inani gloriâ, aliiſque ſimilibus; quæ cùm in mundum, tamquam plurimus fumus in unam domum, intraverint, intuſque habitantium hominum viſum offuſcârint, eos non ſinunt aſpicere, neque mundi creatorem Deum intelligere ex iis in quibus ipſe ſe pinxit, nec cognoſcere quod ei placet. Quocirca oportet veritatis ſtudioſi, intrinſecùs ex animæ profundo, ad auxilium verâ ratione vocent Deum ſolum, Dominum autem noſtrum ac Salvatorem Jeſum Chriſtum, & ab eo cognitionem accipiant; ut aliquis intus poſitus in domo fumi plena, in hoc, inquam, mundo, accedens poſſit aperire fores; quò lumen ſolis, quod extra eſt, intromittatur in domum; ignis verò fumus, qui intrò eſt, ejiciatur: ut homines, cùm perſpexerint, credant in unum Deum Patrem omnipotentem, & in unigenitum ejus Filium ex eo ante ſæcula inenarrabili modo genitum, & in Spiritum ſanctum ex eodem ineffabili ratione procedentem; atque unum Deum cognoſcant in tribus perſonis, principio carentem, finis expertem, æternum, perpetuum, increatum, immutabilem, variationi non obnoxium, ſimplicem, non compoſitum, incorporeum, inviſibilem, intactilem, incircumſcriptum, incomprehenſibilem, infinitum, non valentem perſpici, bonum, juſtum, potentem omnia, creaturarum omnium opificem, omnipotentem, inſpectorem cunctorum, proviſorem omnium, dominatorem, ac judicem; atque ita aquâ & ſpiritu renati, cohæredes conſtituantur filiorum Dei renatorum ad incorruptionem.

Recogn. 1. 69.

Clement. Hom. 11. c. 24. &c. Rec. l. 6. c. 8. &c.

XVIII. Quapropter ante omnem quæſtionem tu quoque, ô Clemens, promptè tamquam filius ad patrem accede, ut & viſibilium & inviſibilium cognitionem verè tibi præbeat Deus. Quod ſi poſtquam vocatus es, non vis, aut cunctaris; juſto Dei judicio exhæres eris; & quia noluiſti, nolet te Deus. Neque verò exiſtimes, quod etſi omnium qui umquam fuerunt pii, piiſſimus ſis, Baptiſmi autem conſummationem non fueris aſſecutus, bonam ſpem adipiſci aliquando poteris. Eò enim majores pœnas dabis, quòd bonis operibus non benè uſus

k Al. τῶν.
l Al. λόγων. ὧν.
m Al. καὶ εἰ.
n Al. ὁ δὲ Πέτρος πρὸς ταῦτα ἀπεκρίνατο· συντόμως σοι ὦ.
o Al. ἐπαναγάγηται.
p Al. ὁ κακῇ.

q Al. ἀνεπίληπτον. Al. ἀπερίληπτον. ἀνεπίληπτον.
r Al. ἀποκληρώσῃ.
s Al. εὐσεβέστερος γένῃ, εὐσεβέστερος διῇς, ἐλπίδος τυχεῖν.
t Al. φθάσῃς.
u Al. ὅτι καλὰ ἔργα οὐκ ἐποίησας καλῶς. καλὰ γὰρ ἐποίησας, οὐκ᾽ ὡς ὁ θεὸς ἐκέλευσε γίνεσθαι.

uſus ſis. Nam ut aiunt, Bonum, non bonum eſt, quando non bene agitur. Tu verò ſi, quemadmodum Deo placet, nolis baptizari, ac tuæ potiùs voluntati obſequeris; profectò illius conſilio repugnas. Sed fortè dices; Et quid ad pietatem conferet, ſi aquâ baptizer? Primò quidem, quia id quod Deo placuit facis. Secundò verò, quia per aquam & ſpiritum renaſceris Deo, atque primam nativitatem quam ex concupiſcentia traxiſti permutas; ſicque ſalutem conſequi poteris; aliter autem fieri nequit. Ita enim, qui propter ſalutem & immortalitatem generis noſtri incarnatus eſt Deus

Joh. 3. 5. Sermo, dixit nobis; *Amen dico vobis; niſi renati fueritis aquâ & ſpiritu, non introibitis in regnum cælorum.* Quocirca ad Baptiſmum accede: ſiquidem hic ſolus vim Ignis poteſt exſtinguere. Neque differ: quoniam dilatio ſolet afferre periculum, propterea quòd incertum ſit præſtitutum morti noſtræ tempus.

Clement. Hom. 9. c. 21. &c. Recogn. l. 1. c. 18. &c. XIX. Poſtquam hæc dixiſſet; Equidem, inquam, modò gratias ago Deo Patri, & unigenito ejus Filio, & ſancto ejuſdem Spiritui, quia ut certus fieri volui, ita & mihi tribuit. Cæterùm de me deinceps ſecurus eſto. Numquam enim dubitabo de ullo eorum quæ à te prolata ſunt. Igitur, domine mi Petre, ne animo anxio ſis, tamquam non ſentienti homini maxima bona donaveris. Scio quippe hoc tale & adeò magnum eſſe, ut quilibet illud & celeriter velit accipere. Sentio enim mihi velociter datum chariſma. Hæc poſtquam locutus ſum, Petrus dixit; Gratiam habeò Deo, & pro ſalute tua, & pro commudo meo. Itaque per trium menſium dies jejuna, [5]& Baptiſmum accipies. Incipe ergo à die craſtina. Erit autem mihi cras cum Simone mago diſputatio. Neque ambigas, mihi adeſſe in adverſantium controverſiis. His dictis, ipſe etiam cibum ſumpſit, meque juſſit privatim ſumere. Benedicto autem cibo, actiſque gratiis, ſubjunxit, dicens; Det tibi Deus, ut in omnibus mihi ſimilis efficiaris, utque baptizatus, ejuſdem mecum particeps fias menſæ. Eoque pronunciato, quieſcere me præcepit: jam enim & tempus ad ſomnum vocabat.

Clement. Hom. 2. c. 1. &c. Rec. l. 2. c. 1. &c. XX. Sequenti ergo die, ego Clemens, cùm adhuc nox eſſet, è ſomno excitatus, ubi intellexi Petrum vigilare, & cum iis qui unà erant de cultu Dei diſſerere: (erant autem numero ſexdecim; quorum hæc ſunt nomina: Zacchæus, qui olim publicanus, & Sophonias frater ejus; Joſephus, illiuſque ſodalis Michæas; præterea Thomas & Eliezerus gemini; Eneas ſacerdos; Lazarus ſacerdos, quem à mortuis excitavit quatriduanum Dominus noſter Jeſus Chriſtus; Eliſæus; Benjamin filius Saphræ; itidem Rubilus & Zacharias architecti, Ananias & Aggæas Ammæi; necnon Nicetas & Aquila ſocii:) ego quoque ingreſſus ſum; & poſtquam ſalutâſſem, jubente eo conſedi.

XXI. Ille autem inſtitutum ſermonem interrumpens, & quaſi ſe purgans, rationem reddidit; cur non expergefeciſſet me, quò verborum ipſius eſſem auditor: cujus rei cauſſam, navigationis moleſtiam aſſignabat: illam enim concoqui volens, me quieſcere permiſit. Siquidem quando anima,

καλῶς. οὐδὲ γὰρ καλὸν τὸ καλὸν, [4] ὥς φασιν, ὅταν μὴ καλῶς γίνηται. σὺ δὲ εἰ ὡς θέλεις ὡς τῷ Θεῷ δοκεῖ βαπτισθῆναι, τῷ σῷ μᾶλλον ὑπηρετῶν θελήματι, ἐχθραίνεις πάντως τῇ ἐκείνου βουλῇ. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖς, καὶ τί συμβάλλεται πρὸς εὐσέβειαν τὸ βαπτισθῆναί με ὕδατι; πρῶτον μὲν ὅτι τὸ δόξαν Θεῷ πεπλήρωκας. δεύτερον δὲ, ὅτι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννηθεὶς Θεῷ, καὶ τὴν ἐξ ἐπιθυμίας πρώτην σου γενομένην καταλλάσσεις γέννησιν· καὶ οὕτω σωτηρίας τυχεῖν δυνήσῃ, ἄλλως δὲ ἀδύνατον. οὕτω γὰρ ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ἀφθαρσίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν ἐνανθρωπήσας Θεὸς λόγος εἶπεν ἡμῖν· Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀναγεννηθῆτε δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὸ προσέλθε τῷ βαπτίσματι· τοῦτο γὰρ μόνον τὴν τοῦ πυρὸς ὁρμὴν σβέσαι δύναται. καὶ μὴ ἀναβάλλου. ὅτι ἡ ἀναβολὴ κίνδυνον οἶδε φέρειν, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι τοῦ θανάτου τὴν προθεσμίαν.

Ταῦτα ἐκείνου εἰπόντος, ἐγὼ μὲν, ἔφην, ἤδη εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ, καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἁγίῳ, ὅτι ὡς ἐβουλόμην πληροφορηθῆναι, οὕτω μοι καὶ παρέσχε. πλὴν περὶ ἐμοῦ τὸ λοιπὸν ἀμέριμνος ἴσθι. οὐδέποτε γὰρ [x] ἐνδοιάσω πρός τι τῶν ὑπὸ σοῦ λαληθέντων. ὥστε, κύριέ μου Πέτρε, μὴ ἀθύμει, ὡς ἀναισθήτῳ μέγιστα δωρούμενος ἀγαθά. οἶδα γὰρ ὅτι τοιοῦτόν ἐστι καὶ οὕτω μέγιστον, οἷον ἄν τις καὶ ταχέως λαβεῖν βούλοιτο. αἰσθάνομαι γὰρ τοῦ δοθέντος μοι διὰ τάχους χαρίσματος. ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος ἔφη· χάριν ὁμολογῶ τῷ Θεῷ, καὶ περὶ τῆς σῆς σωτηρίας, καὶ περὶ ἐμῆς ἀπολαύσεως. πλὴν νήστευσον τριῶν μηνῶν ἡμέρας, καὶ λαμβάνεις τὸ βάπτισμα. ἄρξαι τοίνυν ἀπὸ τῆς αὔριον. ἔστι δέ μοι ἡ αὔριον πρὸς Σίμωνα τὸν μάγον διάλεξις. καὶ μὴ ὀκνήσῃς παρεῖναί μοι ἐν τῇ τῶν ἀντικειμένων ζητήσει. ταῦτα εἰπὼν, καὶ τροφῆς αὐτὸς μεταλαβὼν, ἰδίᾳ κἀμὲ μεταλαβεῖν ἐκέλευσεν. εὐλογίας δὲ ἐπὶ τῆς τροφῆς καὶ εὐχαριστίας, ἐπήγαγε λέγων· δῴη σοι ὁ Θεὸς κατὰ πάντα ἐξομοιωθῆναί μοι καὶ [y] βαπτισθέντα τῆς αὐτῆς μοι κοινωνῆσαι τραπέζης. οὕτως εἰπὼν, ἡσυχάζειν μοι προσέταξεν· ἤδη γάρ που καὶ ὁ καιρὸς πρὸς ὕπνον ἐκάλει.

Τῇ μὲν οὖν ἐπιούσῃ ἐγὼ Κλήμης, ἔτι τῆς νυκτὸς ἰσχυούσης, ἀφυπνισθεὶς, καὶ μαθὼν τὸν Πέτρον ἐγρηγορότα, καὶ τοῖς συνοῦσι περὶ θεοσεβείας διαλεγόμενον, οἳ ἦσαν ἑκκαίδεκα τὸν ἀριθμὸν, ὧν καὶ τὰ ὀνόματά εἰσι ταῦτα, Ζακχαῖος ὁ ποτὲ τελώνης, καὶ [z] Σοφωνίας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ἰώσηφός τε, καὶ ὁ τούτου σύντροφος Μιχαίας. προσέτι δὲ Θωμᾶς καὶ Ἐλιέζερος οἱ δίδυμοι, καὶ Αἰνέας ὁ ἱερεὺς, καὶ Λάζαρος ὁ ἱερεὺς, ὃν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τεταρταῖον ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. καὶ Ἐλισσαῖος, καὶ Βενιαμὶν ὁ τοῦ Σαφρᾶ. ὁμοίως γε Ῥούβιλος καὶ Ζαχαρίας οἱ οἰκοδόμοι, Ἀνανίας τε καὶ [a] Ἀγγαῖος οἱ [b] ἀμμαῖοι· ἔτι τε Νικήτης καὶ Ἀκύλας οἱ ἑταῖροι· εἰσῆλθον κἀγώ· καὶ προσαγορεύσας ἐκαθέσθην, ἐκείνου κελεύσαντος.

Ὁ δὲ τὸν προκείμενον [c] ἐκκόψας λόγον, ὥσπερ ἀπολογούμενος, ἐπληροφόρει τίνος ἕνεκεν οὐκ ἀφύπνισέ με, ὅπως ἀκροατὴς τῶν αὐτοῦ γένωμαι λόγων· καὶ τούτου αἰτίαν τὸν ἐκ τοῦ πλοῦ σκυλμὸν ἐποιεῖτο. ἐκεῖνον γὰρ [d] πεφθῆναι θέλων, με ἡσυχάζειν ἀφῆκεν. [6] ἐπεὶ ἂν γὰρ ἡ ψυχὴ, φησὶ,

4. Ὅ φασιν.] Deuteron. XVI. 20. *Juſtè quod juſtum eſt perſequeris.* Sapient. VI. 11. οἱ φυλάξαντες ὁσίως τὰ ὅσια ὁσιωθήσονται. Ad verbum in Vita Lucæ junioris Tomo 2. Auctarii Combefiſiani pag. 983. τὸ γὰρ καλὸν, οὐ καλὸν, φασὶν, ὅταν μὴ καλῶς γένηται. & apud Gregorium Nazianzenum Orat. 33. p. 531. τὸ καλὸν οὐ καλὸν, εἰ μὴ καλῶς γίνεται. Parique modo Zonaras ad Canonem Gangrenſem 14. & Balſamon in Reſponſis ad Marci Interrogationes cap. 6. necnon Origenes in Catena Lucæ MS. ad cap. 1. verſ. 6. ubi tamen in edita à Corderio nomen Simeonis apponitur, neſcio an ob Σι quod ad marginem Codicis Regii apparet, eſtque σημείωσαι. COT.

x Al. ἐνδοιάσω.

y Al. βαπτισθέντα.

z Al. Σοφωνίας.

a Al. Ἀγγαῖος.

b Al. [illegible] & [illegible] & [illegible].

c Al. ἐκκόψας.

d Al. πεφθῆναί μου θέλων.

6. Ὁ [illegible]] Excerptam ſententiam hanc ex Κλήμεντος [illegible] cernere eſt in MS. Regio 2500. Ibid.

e Al.

φησί, περὶ τὰ λοιπὰ ἀσχολῆται τῷ σώματι, εἴτε καὶ συμφορᾷ συνέχηται, οὐ μετὰ πολλῆς εἴωθε προσέχειν ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις. τούτου δὲ ἕνεκεν οὐδὲ βούλομαι διαλέγεσθαι τοῖς ἢ λύπῃ κατεχομένοις, ἢ ἀμέτρως ὀργιζομένοις, ἢ τὸ σῶμα πεπονηκόσιν, ἢ βιωτικαῖς φροντίσιν, ἢ ἑτέρῳ πάθει τινὶ διοχλουμένοις.

Καὶ μὴ λεγέτω τις, ὅτι οὐ χρὴ παραμυθίας καὶ νουθεσίας λόγους προσάγειν τοῖς φαῦλόν τι πράττουσι. φημὶ γὰρ, ὡς εἰ μὲν ὀνίνησί τις, προσφερέτω· εἰ δὲ μὴ, τῷ καιρῷ τέως παραχωρείτω. καιρὸς γὰρ, ὡς Σολομῶντι δοκεῖ, παντὶ πράγματι. διὸ χρὴ τοὺς τὴν ψυχὴν ῥωννύντας λόγους, πρὸ τῆς κακώσεως τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγειν· ἵνα εἰ συμβαίη τι φαῦλον ἐπελθεῖν, προωπλισμένος ὁ νοῦς, ὀρθῷ τῷ λογισμῷ δυνηθείη τὸ ἐπενεχθὲν ὑπενεγκεῖν. ὅθεν, ὦ φίλε Κλήμη, εἴγε τὰ τῷ Θεῷ διαφέροντα γνῶναι θέλεις, παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ διδάσκοντος τὸ ἀνθρώπινον γένος γνῶσιν, παρὰ τούτου μόνου μαθεῖν ἔχεις, ὅτι μόνος οἶδεν ἀλήθειαν. τῶν γὰρ ἄλλων εἴ τις ἐπίσταταί τι, παρὰ τούτου ἢ μόνου, ἢ τῶν τούτου μαθητῶν λαβὼν ἔχει.

Ἔστι τε αὐτοῦ τὸ βούλημα, ὅτι εἷς Θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, οὗ ὁ κόσμος ἔργον ὁ πᾶς, ὃς δίκαιος ὢν, πάντως ἑκάστῳ περὶ τὰς πράξεις ἀποδώσει ποτέ. ἀνάγκη γὰρ πᾶσα, φύσει δίκαιον εἶναι λέγοντα τὸν Θεὸν, καὶ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς ἀθανάτους εἶναι πιστεύειν. ἐπεὶ ποῦ τὸ δίκαιον αὐτοῦ; ὅτι τινὲς εὐσεβῶς βιωτεύσαντες, καὶ κακωθέντες, βιαίως ἀνῃρέθησαν· ἔνιοι δὲ ἀσεβῶς πάνυ γεγυμνασμένοι, ἐν πολυτελείᾳ βίου τρυφήσαντες, τὸν κοινὸν ἀνθρώπων ὑπελθόντες θάνατον. ἐπεὶ οὖν χωρὶς ἁπάσης ἀντιλογίας ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ὢν, δίκαιός ἐστιν, οὐκ ἄλλως δὲ δίκαιος ἂν γνωσθήσεται, ἐὰν μὴ ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ σώματος ἀθάνατος ᾖ, ἵνα μετὰ τὸ ἀπολαβεῖν τὸ ἴδιον σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει, ὁ μὲν κακὸς, ὡς ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ ἀπολαβὼν, ἐκεῖ περὶ ὧν ἥμαρτε κολασθῇ· ὁ δὲ ἀγαθὸς, ἐνταῦθα περὶ ὧν ἥμαρτε κολασθεὶς, ἐκεῖ ὡς ἐν κόλποις δικαίων, κληρονόμος τῶν ἀγαθῶν κατασταθῇ· ἐπεὶ τοίνυν ὁ Θεὸς δίκαιος, πρόδηλον ἡμῖν ἐστιν, ὅτι καὶ κρίσις γίνεται, καὶ αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι τυγχάνουσιν. εἰ δέ τις, ὡς τῷ Σαμαρεῖ δοκεῖ Σίμωνι, καὶ οὐχ ὡς ὁ τῆς ἀληθείας βούλεται λόγος, τὸ δίκαιον εἶναι μὴ θέλοι δοῦναι Θεῷ, τίνι ἔτι τοῦτό τις δοῦναι δυνήσεται;

Ταῦτα ἀκούσας ἐγὼ Κλήμης, καὶ τίς ἄρα τοῦ χάριν, ἔφην, οὗτος ὃν λέγουσι Σίμωνα Σαμαρείτην, μαθεῖν ἤθελον. ὁ δὲ Πέτρος· εἰ θέλεις μαθεῖν, ἔφη, πάρεστί σοι γνῶναι παρ᾽ ὧν κἀγὼ πάντα τὰ κατ᾽ αὐτὸν ἐπεθόμην. καὶ μετακαλεσάμενος ἐκέλευσεν Ἀκύλαν τε καὶ Νικήτην πάντα μοι ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα διηγήσασθαι. οἱ δὲ τὸν Θεὸν μαρτυράμενοι μηδὲν παρεκκλῖναι τῆς ἀληθείας, οὕτω τὰ κατ᾽ αὐτὸν ἐξετίθεντο. καὶ πρῶτος Ἀκύλας ἤρξατο λέγειν οὕτως· ἄκουσον, ὦ φίλτατε ἀδελφὲ, ὅπως καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα εἰδῇς, τίνος τε ὢν, καὶ τίς, καὶ πόθεν, καὶ τίνα ἐστὶν ἃ πράττει, καὶ ὅπως, καὶ διὰ τί.

[h] Σίμων οὖν πατρὸς μέν ἐστιν Ἀντωνίου, μητρὸς δὲ Ῥαχὴλ, Σαμαρεὺς τὸ γένος, ἀπὸ [i] Γετθῶν τῆς κώμης, οὐ μεῖον ἢ σχοίνους ἓξ τῆς Σαμαρείων πόλεως ἀπεχούσης. οὗτος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ πρὸς Αἴγυπτον γεγονὼς, Ἑλληνικῇ τε παιδείᾳ πάνυ ἑαυτὸν ἐξασκήσας, καὶ τῇ μαγικῇ τέχνῃ πολλὰ δυνηθεὶς, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθεὶς, θέλει νομίζεσθαί τις εἶναι δύναμις ἡ [k] ἀνωτάτω, καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸν κόσμον πάντα

inquit, circa id quod corpori deeſt occupatur, vel aliquâ calamitate premitur, non multâ cum diligentiâ ſolet attendere iis quæ dicuntur. Et propter hoc nolo ſermocinari cum iis qui aut ægritudine detinentur, aut immoderatè irati ſunt, aut corpore ægrotant; aut ſecularibus curis, vel alio quopiam affectu obturbantur.

XXII. Neque dicat aliquis, non oportere conſolationis & admonitionis verba iis admovere, qui mali aliquid habent ac gerunt. Aio enim, quòd ſi quidem aliquis proficit, adhibeat; ſin minùs, interim tempori cedat. *Tempus* enim *eſt*, ut Salomoni videtur, *omni rei*. Quare oportet ſermones qui animam confirmant, hominibus ante vexationem inferre; ut ſi quid fortè pravi acciderit, mens priùs armata, rectâ ratione poſſit id quod illatum eſt perferre. Unde, amice Clemens, ſi cupis quæ ad Deum pertinent cognoſcere; à Domino & Deo & Salvatore noſtro Jeſu Chriſto, qui humanum genus docet ſcientiam; ab eo ſolo diſcere potes; quia ſolus novit veritatem. Aliorum enim ſi quis aliquid cognoſcit; ab eo uno, aut ab ejus diſcipulis traditum accepit. Clement. Hom. 2. c. 12. &c. Eccl. 3. 1.

XXIII. Eſt autem ejus ſententia; Deum unum eſſe in tribus perſonis, cujus totus mundus opus eſt, quique juſtus exſiſtens, aliquando certè unicuique pro actionibus retribuet. Neceſſe quippe omnino eſt, ut qui aſſerit Deum naturâ eſſe juſtum, etiam credat immortales eſſe hominum animas. Quoniam ubi erit juſtitia ejus? quando aliqui, cùm piè vixiſſent, tamen malè habiti, per vim è medio ſublati ſunt; quidam verò, poſtquam valde impii extitiſſent, atque vitæ luxui ac deliciis indulſiſſent, communi tamen hominum morte obierunt. Quandoquidem igitur abſque ulla contradictione Deus, bonus cùm ſit, juſtus etiam eſt; nec aliunde juſtus eſſe cognoſcetur, niſi anima poſt ſeparationem à corpore, ſit immortalis; ut quando in reſurrectione ſuum corpus recuperârit; malus quidem, tamquam qui hîc bona receperit, ibi pro iis quæ deliquit puniatur; bonus autem, hîc pro delictis caſtigatus, illic quaſi in ſinu juſtorum, hæres bonorum conſtituatur: quandoquidem igitur Deus juſtus eſt, conſtat inter nos, judicium quoque fore, & animas eſſe immortales. Si quis verò; quemadmodum Samaritano Simoni placet, & non ut veritatis doctrina vult; Deo concedere nolit, juſtum eſſe; cui jam aliquis id tribuere poteſt? I. Recogn. l. 8. c. 6.

XXIV. His auditis, ego Clemens; Et quiſnam eſt, dixi, iſte quem aiunt, Simon Samaritanus, ſcire vellem. Reſpondit autem Petrus; Si cupis diſcere, licet tibi ab iis cognoſcere, à quibus & ego cuncta illius intellexi. Vocatiſque Aquila & Nicetes, præcepit eis, ut mihi omnia ad Simonem pertinentia diligenter enarrarent. At illi, Deum atteſtati, ſe nullatenus à veritate declinaturos, hunc in modum res ejus expoſuerunt. Ac prior Aquila cœpit ita dicere: Audi, cariſſime frater, ut tu quoque accuratè cognoſcas omnia viri illius; cujuſnam ſit, & quis, & unde; & quænam ſint quæ facit, & quo modo, quámque ob cauſſam. Clement. Hom. 2. c. 18. 22. &c.

XXV. Simon igitur patre quidem Antonio, matre verò Rachele ortus eſt; natione Samaritanus, ex Gitthis, vico qui non minùs quàm ſex ſchœnis ab urbe Samaritanorum diſtat. Hic Alexandriæ Ægypti commoratus, ſe in Græca doctrina plurimùm exercitatus, & arte Magicâ pollens, atque inſolentiâ elatus, ſe vult exiſtimari eſſe virtutem ſupremam, ipſo quoque ſuperiorem Deo qui totum orbem

e Al. ...
f Deeſt in al.
g Deeſt in al.
h. Σίμων ὤν. Al. Σίμων ὢν, ut Clementin. II. 22. COT.

h Al. ἔθνος.
i Al. Γιτθῶν & Γιτθών.
k Al. ἀνωτάτω.

orbem produxit. Interdum verò ſe Chriſtum ſignificans, Stantem appellat. Eamque appellationem uſurpavit, quaſi qui ſemper conſtiturus ſit, nec habeat corruptionis cauſſam quâ corpore concidat. Nec verò Deum mundi conditorem, ſupremum eſſe ait: nec mortuos aliquando excitatum iri credit. Hieroſolymam negat, montem Garizimum ſubſtituit. Pro verè Chriſto Deo noſtro, ſeipſum prædicat. Legem, propriâ præſumptione aliter interpretatur. Et judicium fore quidem dicit, verùm non exſpectat.

XXVI. Ut autem ipſe religionis opinionem invaderet, factum eſt ita. Johannes quidam exſtitit qui ſingulis diebus baptizaret: & quemadmodum Domino fuerunt duodecim diſcipuli, duodecim menſium ſolis gerentes numerum; ſic ei quoque fuerunt triginta viri principes, menſtruam lunæ rationem implentes; inter quos & una quædam erat mulier, vocata Helena; ut ne hoc quidem abſque præmeditatione eſſet. Cùm enim mulier dimidium ſit viri, imperfectum tricenarii conſtituit numerum; ſicut & in luna, cujus inceſſus non perfectum menſis curſum conficit. Porrò horum triginta, Johanni primus ac probatiſſimus erat Simon.

Clement. Hom. 2. c. 25. Recogn. l. 2. c. 12. &c.

XXVII. Poſt mortem autem Johannis, Simon aſſumptâ Helenâ, oberrat, plebem conturbans, dicenſque eam Helenam de ſupremis cœlis in terras delatam eſſe: cujus gratiâ, inquit, Græci & Barbari bellum geſſerunt, imaginati ſpeciem veritatis: & edens multa prodigioſa miracula; ita ut niſi cognoviſſemus, eum illa per Magiam efficere, ipſi quoque fuiſſemus decepti. Nunc autem quando veſanus ille voluit etiam imponere hominibus religioſis, ab eo ſeceſſimus. Etenim cæde ſe inquinare cœperat; ſicut nobis adhuc amicis velut amicus patefecit; quòd cùm pueri animam à ſuo corpore ſeparâſſet, infandis quibuſdam adjuramentis futuram adjutricem ad eorum quæ ipſe vellet repræſentationem; puero in imagine delineato, conſecratam haberet imaginem in quadam interiori æde, in qua ipſe caperet ſomnum. Quapropter damnatâ ejus impietate, abſceſſimus ab eo.

Clement. Hom. 2. n. 27. &c.

XXVIII. Hæc cùm Aquila dixiſſet, frater ejus Nicetas; Neceſſe eſt, frater Clemens, inquit, ea me commemorare, quæ ab Aquila prætermiſſa ſunt. Primùm equidem Deus teſtis eſt, nos in nullo opere impio adjuviſſe eum; ſed illo faciente, tantùm ſpectâſſe. Et quamdiu opera innoxia edebat, delectabamur: quando autem quæ per Magiam fiebant, per Divinitatem ſe facere, ad pios homines decipiendos, dixit; non ampliùs eum paſſi ſumus, quamvis multa nobis promitteret: primùm quidem, fore ut templum & ſtatuæ nobis exſtruerentur, Diique exiſtimaremur; item à regibus magnificaremur; atque donaremur publicis honoribus; nec non infinitâ vi pecuniæ diteſceremus.

XXIX. Hæc, & alia quæ putantur majora, nobis pollicebatur, modò ut cum eo viventes, pravum ejus molimen taceremus, quò fraus ei ſuccederet. Attamen aſſenſi non ſumus: quinimmo conſilium dedimus, ut ab iſtâ vecordiâ deſiſteret; dicentes ei; Ceſſa ab hujuſmodi audaci facinore: Deus eſſe non potes: time eum qui verè Deus eſt: cognoſce, te eſſe hominem, brevéque eſſe tempus vitæ tuæ. Quamquam admodum locuples, vel

προσαγορεύοντος θεοῦ. ἐνίοτε δὲ καὶ [7] Χριστὸν ἑαυτὸν αἰνιττόμενος, [l] προσηγόρευσε. καὶ ταύτῃ δὴ τῇ προσηγορίᾳ κέχρηται, ὡς δὴ συστησόμενός τι ἀεὶ, καὶ φθορᾶς αἰτίαν, ὥστε τὸ σῶμα πεσεῖν, οὐκ ἔχων. καὶ ὅτι θεὸν τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον, ἀνώτατον λέγει εἶναι· ὅτι νεκροὺς μὴ ἐγερθήσεσθαι πιστεύει τινί. τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀρνεῖται, τὸ Γαριζὶν ὄρος ἀντιπαραφέρει. ἀντὶ δὲ ὄντως Χριστοῦ δὲ θεοῦ ἡμῶν, ἑαυτὸν ἀναγορεύει. τὰ δὲ τοῦ νόμου [m] ἴδια, [n] προσλήψει ἀλληγορεῖ. καὶ κρίσιν ἔσεσθαι μὲν λέγει, [o] προσδοκᾷ δέ.

Τὸ δὲ παρελθεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὸν τῆς θεοσεβείας λόγον, γέγονεν οὕτως. Ἰωάννης τις ἐγένετο ἡμεροβαπτιστής· καὶ ὥσπερ τῷ κυρίῳ γεγόνασι δώδεκα μαθηταὶ τὸν τῶν ἡλίου δωδεκαμήνων φέροντες ἀριθμὸν, οὕτω καὶ αὐτῷ ἔξαρχοι γεγόνασιν ἄνδρες τριάκοντα, τὸν μηνιαῖον τῆς σελήνης λόγον ἀποπληροῦντες, ἐν οἷς καὶ μία τις ἦν γυνὴ καλουμένη Ἑλένη, ἵνα μηδὲ τοῦτο ἀνοικονόμητον ᾖ. ἥμισυ γὰρ ἀνδρὸς οὖσα ἡ γυνὴ, ἀτελῆ τὸν τῆς τριακοντάδος τέθεικεν ἀριθμόν. ὥσπερ ἄρα καὶ τῆς σελήνης, ἧς ἡ πορεία, τοῦ μηνὸς οὐ τέλειον ποιεῖται τὸν δρόμον. τούτων δὲ τῶν τριάκοντα, τῷ Ἰωάννῃ πρῶτος καὶ δοκιμώτατος ἦν ὁ Σίμων.

Μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν Ἰωάννου, τὴν Ἑλένην ὁ Σίμων παραλαβὼν, περιέρχεται, τοὺς ὄχλους ἀναστατῶν, αὐτήν τε τὴν Ἑλένην λέγων ἀπὸ τῶν ἀνωτάτω οὐρανῶν κατενεχθεῖσαν τῷ κόσμῳ· ἧς ἕνεκα Ἕλληνές τε, φησὶ, καὶ βάρβαροι ἐμαχέσαντο, εἰκόνα φαντασθέντες ἀληθείας· καὶ πολλὰ τερατώδη θαυμάσια ποιῶν, ὡς εἰ μὴ ᾔδειμεν ὅτι μαγείᾳ ταῦτα ποιεῖ, ἠπατήθημεν ἂν καὶ αὐτοί. νῦν δὲ ὅτι [p] πολυμανὴς ἀπατᾶν ἤθελε καὶ τοὺς ἐν θεοσεβείᾳ, ἀπέστημεν ἀπ᾽ αὐτοῦ. καὶ γὰρ μιαιφονεῖν ἤρξατο, ὡς αὐτὸς ὅτι φίλος ὢν ἡμῖν οἷα φίλος ἐξέφηνεν, ὅτι παιδὸς ψυχὴν τοῦ ἰδίου σώματος χωρίσας, ἀπορρήτοις ὅρκοις τισὶ, συνεργὸν πρὸς τὴν τῶν αὐτῷ δοκούντων φαντασίαν, τὸν παῖδα διαχαράξας ἐπὶ εἰκόνος, ἐν τῷ ἐνδοτέρῳ οἴκῳ, καθ᾽ ὃν αὐτὸς ὑπνοῖ, ἀνατεθειμένην ἔχει. διὸ ἀσέβειαν αὐτοῦ καταγνόντες, ἀπέστημεν ἀπ᾽ αὐτοῦ.

Ταῦτα δὲ Ἀκύλα εἰπόντος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικήτης, ἀναγκαῖον, ἀδελφὲ Κλήμη, ἔφη, τὰ παραλειφθέντα τῷ Ἀκύλᾳ ἐμὲ ὑπομνῆσαι· πρῶτον μὲν γὰρ ὁ θεὸς μάρτυς, ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἡμεῖς συνηργησάμεθα ἀσεβὲς, ἀλλ᾽ ὅτι αὐτοῦ πράττοντος ἱστορήσαμεν. καὶ μέχρις ὅτι ἀβλαβῆ ποιῶν ἐπεδείκνυτο, ἐτερπόμεθα· ὅτι δὲ τὰ μαγείᾳ τοι γινόμενα, θεότητι ποιεῖν πρὸς ἀπάτην θεοσεβῶν ἔλεγεν, οὐκ ἔτι αὐτῷ ἠνειχόμεθα, καίτοι πολλὰ ἡμῖν ἐπαγγελλομένου· πρῶτον μὲν ναὸν καὶ ἀνδριάντας ἡμῶν κατασκευασθῆναι, καὶ θεοὺς νομισθῆναι, [q] καὶ ὑπὸ [8] βασιλέων δοξασθῆναι, καὶ δημοσίων τιμῶν καταξιωθῆναι, καὶ χρήμασιν ἀπεριορίστοις πλουτῆσαι.

Ταῦτά τε καὶ τὰ τούτοις μείζονα νομιζόμενα, ἡμῖν ὑπέσχετο, μόνον ἵνα σιωπῶντες αὐτῷ τι τῆς ἐγχειρήσεως κακὸν σιωπῶμεν, ὅπως αὐτῷ τὰ τῆς ἀπάτης προκόπτῃ. καὶ ὅμως οὐ συνεθέμεθα· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τῆς τοιαύτης ἀπονοίας παύσασθαι συνεβουλεύσαμεν, λέγοντες αὐτῷ· παῦσαι τῆς τοιαύτης τόλμης· θεὸς εἶναι οὐ δύνασαι· φοβήθητι τὸν ὄντως θεόν· γνῶθι ὅτι ἄνθρωπος εἶ, καὶ ὅτι σοι μικρός ἐστιν ὁ τῆς ζωῆς χρόνος. κἂν μέγα πλουτήσῃς, ἢ καὶ βασιλεύσῃς, τῷ μικρῷ σε

7. *Χριστὸν ἑαυτὸν αἰνιττόμενος προσηγόρευσε*] Mirum in nullo Exemplari ante *προσηγόρευσε* poni *ἑστῶτα*, quod & Clementina habent, & ſequentia poſtulant. An vocem non intellexit Metaphraſtes? Vide nos ſuperiùs ad Recognit. l. 72 COT.

l Al. Clement. inſer. *ἑστῶτα*.

m Al. *ἐναντίως*.

n Al. *ἰδίᾳ προσλήψει* ut Clement.

o Al. οὐ δὲ τό.

p Al. *πολὺ μανεὶς* & *πολυμανής*.

q Al. inſer. *καὶ ὑπὸ ὄχλων προσκυνηθῆναι*.

8. *Βασιλέων.* Al. *βασιλέως*] Paullo poſt, *μείζονα* abeſt à duobus MSS. Ibid.

r Al.

σε χρόνῳ τῆς ζωῆς ὀλίγα τεύξῃ πρὸς ἀπόλαυσιν· καὶ ἀσεβῶς ζήσαντα αἰωνία κόλασις περιμένει. διὸ [e] φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν συμβουλεύομεν, ὑφ' οὗ κριθῆναι ἔχει ἡ ἑκάστου ψυχὴ περὶ ὧν ἔπραξεν ἐνταῦθα.

Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἐγέλασεν. ἡμῶν δὲ εἰπόντων· τί [f] τῶν τά σοι συμφέροντα συμβουλευόντων καταγελᾷς; ἐκεῖνος, γελῶ ὑμῶν, ἔφη, τὴν μωρὰν ὑπόληψιν, ὅτι πιστεύετε ἀθάνατον εἶναι τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχήν. κἀγὼ ἔφην· οὐ θαυμάζομεν, ὦ Σίμων, εἰ ἀπατᾶν ἡμᾶς ἐπιχειρεῖς, ἀλλ' [i] ἐκπληττόμεθα τίνι λόγῳ καὶ σεαυτὸν ἀπατᾷς. λέγε οὖν ἡμῖν, ὦ Σίμων· εἰ καὶ τῶν ἄλλων οὐδεὶς πεπληροφόρηται ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχήν, ἀλλ' οὖν γε σὺ καὶ ἡμεῖς· σὺ μὲν, ὡς ἀνθρωπίνου σώματος χωρίσας αὐτὴν, καὶ προσομιλήσας καὶ ἐπιτάξας· ἡμεῖς δὲ, ὡς συμπαρόντες, καὶ τῆς ἐπιταγῆς ἀκούσαντες, καὶ τὸ [k] κελευσθὲν ἐναργῶς ἱστορήσαντες. καὶ ὁ Σίμων· ἐγὼ μὲν οἶδα τί λέγετε· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε περὶ [x] τίνος διαλέγεσθε. καὶ ἐγὼ Νικήτης ἔφην· ἐπεὶ οἶδας λέγε· εἰ δὲ μὴ οἶδας, μὴ δόκει ἡμᾶς τῷ λέγειν σε μὲν εἰδέναι, ἡμᾶς δὲ μὴ, ἀπατᾶσθαι δύνασθαι. οὐ γὰρ ἐσμὲν οὕτω νήπιοι, ἵνα πανοῦργον ἐνσπάρῃς ἡμῖν ὑποψίαν, [y] καὶ [y] τῷ νομίζειν σέ τι τῶν ἀπορρήτων εἰδέναι, [z] [10] ὑποχειρίους λάβῃς.

Καὶ ὁ Σίμων ἔφη· ὅτι μὲν ἐχώρισα ψυχὴν ἀνθρωπίνου σώματος, οἶδα ὑμᾶς εἰδότας· ὅτι δὲ οὐχ ἡ [a] τοῦ τεθνεῶτος ψυχὴ ὑπουργεῖ, ἀλλὰ δαίμων τις ὑποκρινόμενος [b] εἶναι ψυχὴ, [c] οἶδα ὑμᾶς ἀγνοοῦντας. καὶ ἐγὼ Νικήτης ἔφην· πολλὰ ἐν τῷ βίῳ ἠκούσαμεν ἄπιστα· τοῦ δὲ τοιούτου λόγου ἀνοητότερον οὐ προσεδοκήσαμεν ἀκοῦσαί ποτε. εἰ γὰρ δαίμων ὑποκρίνεται [d] τοῦ τεθνεῶτος εἶναι ψυχὴ, τίς ἄρα τῆς ψυχῆς χρεία, τοῦ χωρισθῆναι τοῦ σώματος; οὐκ αὐτοὶ δὲ παρόντες ἠκούσαμέν σε, τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν ἐξορκίζοντος; πῶς δὲ καὶ ἄλλου ὁρκιζομένου, ἕτερος ὁ μὴ ὁρκισθεὶς, ὡς φοβηθεὶς, ὑπακούει; οὐκ ἄρα δὲ καὶ αὐτὸς ἐξεταζόμενός ποτε πρὸς ἡμῶν, τίνος χάριν ἐνίοτε καὶ παύονται αἱ προσεδρεῖαι, εἴρηκας, ὅτι ψυχὴ πληρώσασα τὸν ὑπὲρ γῆς χρόνον ὃν ἤμελλεν ἐν σώματι διατελεῖν, εἰς ᾅδην πορεύεται· προσετίθεις δὲ λέγων, ὅτι τῷ ἰδίῳ θανάτῳ τελευτησάντων αἱ ψυχαὶ, ἐπειδὴ πρὸς ᾅδην αὐτόθι χωρήσασαι φρουροῦνται, [e] οὐκ εἰκότως ἐλθεῖν ἀφίενται;

Ταῦτα τοῦ Νικήτου εἰπόντος, Ἀκύλας αὖθις πάλιν ἔφη· ἐβουλόμην παρὰ σοῦ τοῦτο μόνον μαθεῖν, Σίμων, εἴτε ψυχὴ, εἴτε δαίμων ἐστὶ τὸ ὁρκιζόμενον, τί δὴ καὶ φοβούμενον οὐ περιφρονεῖ τοὺς ὅρκους; καὶ ὁ Σίμων, κόλασιν, φησὶ, παρακούσασαν οἶδα μέλλειν παθεῖν. καὶ ὁ Ἀκύλας· οὐκοῦν [f] εἰ ὁρκιζομένη ψυχὴ ἔρχεται, καὶ κρίσις ἄρα γίνεται. εἰ οὖν αἱ ψυχαὶ ἀθάνατοι, πάντως ἐστὶ καὶ κρίσις. ὅτι οἱ καὶ τοὺς ἐπὶ κακῇ πράξει ὁρκισθέντας, εἶτα καὶ παρακούσαντας κατακριθήσεσθαι φὴς, πῶς οὐ πεφόβησαι σὺ τούτους καταναγκάζων, τῶν ἀναγκαζομένων ἐπὶ παρακοῇ κολαζομένων; τὸ γὰρ ἤδη σε μὴ παθεῖν ἐφ' οἷς ἔδρασας, οὐ θαῦμα· ἐπεὶ μήπω κρίσις ἐστὶν, ἵνα σὺ μὲν δίκην δῷς περὶ ὧν ἠνάγκασας, τὸ δὲ ἀναγκασθὲν ὑπὸ συγγνώμην γένηται, ὡς τὸ κακῶς πράξαι τὸν ὅρκον προτιμῆσαν. ὁ δὲ τούτων ἀκούσας

etiam rex evaſeris; exiguo vitæ tuæ ſpatio pauca ſunt quibus fruéris: & viventem impiè, æterna pœna manet. Quare auctores ſumus, Deum verearis, à quo judicari debet uniuſcujuſque anima, pro iis quæ hîc geſſit.

XXX. Hæc ille audiens, riſit. Cùmque diceremus; Cur eos irrides, qui tibi utilia ſuadent? Ille; Rideo, inquit, ſtultam opinionem veſtram, quòd creditis immortalem eſſe hominis animam. Et ego reſpondi; Non miramur, ô Simon, ſi fallere nos conaris; ſed obſtupeſcimus, quâ ratione etiam te ipſe decipias. Effare igitur nobis, Simon; Licèt aliorum nemo compertum haberet, animam eſſe immortalem; tu tamen & nos habemus: tu quidem, ut qui eam à corpore humano diremiſti, qui collocutus es, qui imperâſti: nos verò, ut qui adfuimus, & imperium audivimus, & quod juſſum eſt vidimus clarè. Ad hæc Simon: Ego quidem ſcio quid dicatis; vos autem neſcitis quâ de re loquamini. Ac ego Nicetas dixi; Quandoquidem ſcis, ediſſere: quòd ſi neſcias, ne exiſtimes decipi nos poſſe, dum ais, te quidem ſcire, nos autem nequaquam. Adeò enim ſtolidi non ſumus, ut nobis vafram inſeras ſuſpicionem; redigaſque nos in tuam poteſtatem, exiſtimantes aliquid ineffabilium cognoſci à te.

XXXI. Reſpondit Simon; Quòd quidem disjunxerim animam ab humano corpore, novi vos ſcire: quòd verò non anima defuncti miniſtret, ſed aliquis Dæmon, qui ſe animam eſſe ſimulat, novi vos ignorare. Et ego Nicetas excepi; In vitâ multa incredibilia audivimus: hoc tamen ſermone amentiorem nos umquam audituros non ſperavimus. Nam ſi Dæmon fingit ſe animam mortui eſſe, quinam erat animæ uſus, ut à corpore ſepararetur? Nonne ipſi præſentes audivimus te, cùm animam è corpore, adjurando evocares? Et quâ ratione, uno adjurato, alter non adjuratus, tamquam veritus obedit? Nonne etiam tu aliquando à nobis rogatus, quam ob cauſſam interdum ceſſarent aſſeſſiones, reſpondiſti; Quia anima, completo ſuper terram tempore quod in corpore peractura erat, ad Inferos vadit: ac ſubjunxiſti, animas eorum, qui propriâ morte obierunt, quoniam in Inferis hinc ſecedentes cuſtodiuntur, non facilè permitti venire?

XXXII. Hæc Nicetas cùm protuliſſet, Aquila iterum dixit; Cuperem à te id unum diſcere, Simon; ſive anima ſit, ſive dæmon, id quod adjuratur; cujuſnam tandem metu, adjurationes non contemnit? Et Simon; Pœnas, inquit, perſoluturam ſe intelligit anima, ſi non obtemperet. Aquila verò; Itaque ſi anima adjurata venit, etiam Judicium fiet. Si ergo animæ ſunt immortales, omnino & Judicium erit. Quamobrem ſi eos quoque qui in malam actionem ſunt adjurati, tumque non obtemperârunt, condemnandos ais; quo modo tu non timuiſti, eos cogere; cùm qui coguntur, propter contumaciam puniantur? Nam te jam non eſſe multatum pro iis quæ deſignâſti, mirum non eſt: cùm Judicium nondum ſit, ut tu quidem pœnas des eorum ad quæ coegiſti; quod autem coactum eſt, veniam accipiat, quia malo facinori adjuramentum prætulerit. Simon autem his audi-

tis,

---

e Al. φοβεῖσθαί σοι & σε.
f Al. ἡμῶν.
i Al. ἐκπεπλήγμεθα.
k Al. κελευσθέν.
x Al. τίνων.
y Al. τό.
10. Καὶ τῷ. Al. ἐκ τοῦ.] COT.
q Al. præpon. καὶ ὅπως ἐπὶ ψευδορκίᾳ κολαζομένους ἐρεῖς.
31. Variæ lectiones marginis perturbatæ ſunt, ſed eas facilè reſtitues ex Clementin. II. 30. In fine etiam capitis, omiſerunt operæ var. lect. οὐκ ἀφίενται. & οὐκ ἐᾶσθαι ἐλθεῖν οὐκ ἀφίενται. COT.
a Al. λαβὼν ἔχεις.
b Al. inſer. ἐπεὶ μὴ ὑπάρχει. vel ἐπεὶ μὴ δὴ ὑπάρχει.
c Al. inſer. αὐτός. Al. add. ἐνεργεῖ.
d Al. ὁ μή.
e Al. οὐκ εἰκότως. Clement. οὐκ εἰκότως.
f Al. ὁ.

g Al.

tis, irâ percitus, mortem, niſi taceremus, nobis minatus eſt.

XXXIII. Poſtquam Aquila hæc dixit; ego Clemens interrogavi, quænam eſſent miracula quæ
l.ſ. Recogn. faceret. Illi verò reſponderunt; Facit ut ſtatuæ
2. 9. Anaſt. ambulent: in igne volutans ſe, non uritur: inter-
Cedren. dum volat: ex lapidibus panes facit: ſerpens fit; in
Niceph. capram transformatur; duas facies oſtendit; in aurum convertitur: portas occluſas aperit; ferrum ſolvit; in conviviis ſimulacra formarum omnigenûm exhibet: facit ut in domo vaſa ſponte ferri ad miniſterium videantur, nec cernantur qui ferunt. Iſta memorantes audiens, mirabar: teſtabantur autem ipſi talia ſe vidiſſe.

Clement. XXXIV. Hic ita enarratis, venit Zacchæus,
Hom. 3. c. & iſta Petro ſignificavit; Jam nunc, Petre, tempus
29. &c. Re- eſt, ut exeas ad diſſerendum cum iis qui convene-
cogn. l. 2. runt. Multa enim turba in atrio congregata te op-
c. 19. &c. peritur; in quorum medio tamquam aliquis belli dux ab iis protectus ac ſtipatus conſtitit Simon. Hoc audito Petrus; cùm orationis gratiâ ſecedere me juſſiſſet, qui nondum conſecutus fueram ſalutare Baptiſma; ad jam perfectos ac baptizatos, Surgentes, inquit, Oremus, ut Deus pro ſuis perpetuis miſerationibus opituletur mihi prodeunti ob ſalutem hominum ab ipſo creatorum. Utque hoc dixit; oratione factâ, exiit in atrii locum ſubdialem & magnum, quò multi convenerant, ut fierent auditores eorum quæ dicenda eſſent. Stans ergo, cernenſque univerſum populum ſummo cum ſilentio oculos in ipſum conjicere, ac Simonem Magum in medio ſtare, hunc in modum loqui cœpit.

XXXV. Pax ſit omnibus vobis, qui parati eſtis dexteras dare veritati Dei; quam, magnum nempe ac incomparabile ejus munus in hoc mun-
Recogn. l. 2. c. 30. do, ut in ſalutationem vobis ante ſermones doctri-
Mat. 10. 12. næ acclamemus præcepit nobis qui miſit nos Do-
Marc 6. 11. minus Jeſus Chriſtus, filius Dei vivi; quòd ſi ali-
Luc. 10. 5. quis inter vos ſit filius pacis, per doctrinam noſtram pax eum complectatur; ſi quis autem veſtrûm eam accipere nolit, tunc & nos excuſſo pedum noſtrorum pulvere in teſtimonium, ad aliorum domos ac civitates abeamus. Ac verè dicimus vobis; Tolerabilius erit in die Judicii, fuiſſe in terra Sodomorum & Gomorrhæ, quàm in loco incredulitatis: primò quidem, quia non potuiſtis ex vobis agnoſcere veritatem: ſecundò, quoniam de noſtris cùm audientis, non veniſtis uſque ad nos: tertiò, quia etiam nobis ad vos profectis non credidiſtis. Quare gratificantes vobis, ultro oramus, ut pax noſtra veniat ſuper vos. Si ergo eam habere vultis; oportet vos alacri animo ſuſcipere habitos de pietate ſermones, atque Deo placitam amplecti vitam; ut piâ juſtâque vitâ tranſactâ, æternorum bonorum hæredes ſitis.

Clement. XXXVI. Quæ cùm Petrus dixiſſet; ac de
Hom. 3. operibus Dei docuiſſet, quantaque bona à Deo
c. 38. &c. homini ſint donata; atque multa monuiſſet de
l.ſ. Rec. 2. 37. Cedren. Monarchia, id eſt, unius Dei principatu; Simon extra turbam voce magnâ infit; Quid adſtantem tibi imperitam multitudinem vis mentiendo decipere; dum perſuades eis, Deos nec nominare licitum eſſe, nec dicere? cùm publici Judæorum libri multos Deos aſſeverent. Et verò nunc coram omnibus, ex iis libris tecum diſputare volo de eo, quòd Deos exſiſtere ſit exiſtimandum: & priùs de eo Deo quem protuliſti; oſtendo eum non eſſe ſupremam ac omnipotentem providentiam; quia improvidus futurorum eſt, imperfectus, indigens,

ὀργισθεὶς, θάνατον, εἰ μὴ σιωπῶμεν, ἡμῖν ἀπειλήσας.

Ταῦτα δὲ Ἀκύλα εἰπόντος, ἐγὼ Κλήμης ἐπυθόμην· τί δ' ἄρα ἐστὶν ἃ ποιεῖ θαυμάσια. οἱ δὲ, ἀνδριάντας, ἔφασαν, ποιεῖ περιπατεῖν· καὶ κυλιόμενος ἐπὶ πῦρ οὐ καίεται· ἐνίοτε δὲ καὶ πέταται· καὶ ἐκ λίθων ἄρτους ποιεῖ· ὄφις γίνεται, εἰς αἶγα μεταμορφοῦται, διπρόσωπος γίνεται, εἰς χρυσὸν μεταβάλλεται· θύρας κεκλεισμένας ἀνοίγει, σίδηρον λύει, ἐν δείπνοις εἴδωλα παντοδαπῶν ἰδεῶν παρέχει· τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ σκεύη ὡς αὐτόματα φερόμενα πρὸς ὑπηρεσίαν ὁρᾶσθαι ποιεῖ, τῶν φερόντων οὐ βλεπομένων. ταῦτα λεγόντων [g], ἀκούων ἐθαύμαζον· ἐμαρτύρουν δὲ τὰ τοιαῦτα αὐτοὶ [h] ἑωρακέναι.

Τούτων οὖν ῥηθέντων, ἥκει Ζακχαῖος τοιαῦτα τῷ Πέτρῳ διαγγέλλων· ἤδη λοιπὸν, ὦ Πέτρε, καιρὸς, πρὸς τὸ ἐκβάντα σε διαλεχθῆναι τοῖς συνεληλυθόσι. πολὺς γὰρ ἐπὶ τῆς αὐλῆς συναθροισθεὶς ἀναμένει σε ὄχλος, οὗ ἐν μέσῳ καθάπερ τις ὁ [i] πολέμαρχος ὑπ' αὐτῶν δορυφορούμενος ἕστηκε Σίμων. ὁ δὲ Πέτρος ἀκούσας, εὐχῆς χάριν ὑποχωρῆσαί με κελεύσας [k] μήπω τὸ σωτήριον βάπτισμα δεξάμενον, τοῖς ἤδη τελείοις, ἀναστάντες, ἔφη, εὐξώμεθα, ἵνα θεὸς τοῖς ἀνεκλείπτοις αὐτοῦ οἰκτιρμοῖς συνεργήσῃ μοι ὁρμῶντι πρὸς σωτηρίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων ἀνθρώπων. καὶ τοῦτο εἰπὼν, εὐξάμενος ἐξῄει εἰς τὸ ὑπαίθριον τῆς αὐλῆς τόπον μέγαν ὄντα, ἔνθα συνεληλυθότες ἦσαν πολλοὶ, ἵν' ἀκουσταὶ γένωνται τῶν λεχθησομένων. ὡς οὖν καὶ ἰδὼν μετὰ πάσης ἡσυχίας τὸν πάντα λαὸν εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντα, Σίμωνα δὲ τὸν μάγον εἰς μέσον ἑστῶτα, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως.

Εἰρήνη εἴη πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἑτοίμοις ἔχουσι δεξιὰς διδόναι τῇ τοῦ θεοῦ ἀληθείᾳ, ἣν αὐτοῦ μεγάλην καὶ ἀσύγκριτον ἐν τῷ νῦν κόσμῳ ὑπάρχουσαν δωρεὰν, ὁ ἀποστείλας ἡμᾶς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ ζῶντος θεοῦ, ταύτην ἡμῖν ἐνετείλατο τὴν προσηγορίαν, πρὸ τῶν τῆς διδασκαλίας λόγων ὑμῖν ἐπιφθέγξασθαι· ἵνα ἐάν τις ᾖ ἐν ὑμῖν εἰρήνης τέκνον, διὰ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν καταλάβῃ αὐτὸν ἡ εἰρήνη· εἰ δὲ ταύτην λαβεῖν ὑμῶν τις μὴ θέλοι, τότε καὶ ἡμᾶς ἀποτιναξάμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ἡμῶν εἰς μαρτύριον, ὡς ἑτέρων [l] ἀπίωμεν οἰκίας καὶ πόλεις. καὶ ἀληθῶς ὑμῖν λέγομεν, ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῷ τῆς ἀπιστίας τόπῳ ἐνδιατρίβειν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀφ' ἑαυτῶν οὐχ οἷοί τε γεγόνατε τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνῶναι· δεύτερον, ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς ἀκούσαντες, οὐκ ἤλθετε μέχρις ἡμῶν· τρίτον, ὅτι καὶ ἐλθοῦσιν ἡμῖν ἠπιστήσατε. διὸ φειδόμενοι ὑμῶν, πρῶτοι δεχόμεθα τὴν εἰρήνην ἡμῶν ἐλθεῖν ἐφ' ὑμᾶς. εἰ οὖν ταύτην ἔχειν ἐθέλετε, δεῖ ὑμᾶς προθύμως τοὺς περὶ τῆς εὐσεβείας δέξασθαι λόγους, καὶ τὴν θεῷ ἀρέσκουσαν πολιτείαν ἐπανελέσθαι, ἵν' εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσαντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν γένησθε κληρονόμοι.

Καὶ τοῦ Πέτρου ταῦτα εἰπόντος, καὶ περὶ τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ διδάξαντος, καὶ πόσα παρὰ τοῦ θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἀγαθὰ ἐδωρήθη, καὶ παραινέσαντος πολλὰ περὶ μοναρχίας, ὁ Σίμων ἔξω τοῦ ὄχλου βοῇ μεγάλῃ ἔφη· τί ψευδόμενος ἀπατᾷν θέλεις τὸν παρεστῶτά σοι ἰδιωτῶν ὄχλον, πείθων αὐτοὺς, θεοὺς μήτε ὀνομάζειν, μήτε λέγειν ἐξὸν εἶναι; τῶν παρὰ Ἰουδαίοις δημοσίων βίβλων πολλοὺς θεοὺς λεγουσῶν; καὶ νῦν δὲ μετὰ πάντων ἀπ' αὐτῶν σοι τῶν βιβλίων περὶ τοῦ δεῖν θεοὺς νομίζειν, συζητῆσαι βούλομαι· πρότερον περὶ οὗ ἔφης θεοῦ, δείξας μὴ αὐτὸν εἶναι τὴν ἀνωτάτω καὶ πάντα δυναμένην πρόνοιαν, καθ' ὃ ἀπρόγνωστός ἐστιν, ἀτε-

g Al. add. αὐτῶν.
h Al. inſer. παρόντες.
i Al. πολυμάρχης. Al. ταξίαρχος.

k Al. inſer. μακράν.
l Al. ἀπίωμεν.

ἁπλῆς, ἐνδεὴς, καὶ ὅλως οὐκ ἀγαθὸς, ἀμέλει καὶ πάντα δειχθέντος ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὡς ἐγὼ λέγω, ἕτερος ἀγράφως ὑπολείπεται εἶναι θεὸς, προγνωστικὸς, τέλειος, ἀνενδεὴς, ἀγαθὸς, πάντων ἀπηλλαγμένος κακῶν· ὃν δὲ σὺ φῂς δημιουργὸν, τοῖς ἐναντίοις ὑποκείμενος τυγχάνει.

Αὐτίκα γοῦν ὁ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ γεγονὼς Ἀδὰμ, καὶ τυφλὸς κτίζεται [m], ἐφ' ᾧ καὶ παραβάτης εὑρίσκεται, καὶ τοῦ θεοῦ ἐκβάλλεται, καὶ θανάτῳ τιμωρεῖται. ὁμοίως τε καὶ ὁ πλάσας αὐτὸν, ἐπεὶ μὴ τὰ πάντα ὁρᾷ, ἐπὶ τῇ Σοδόμων καταστροφῇ, Δεῦτε, λέγει, καὶ καταβάντες ἴδωμεν εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ· καὶ ἀγνοοῦντα ἑαυτὸν δείκνυσι. τῷ δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ Ἀδὰμ, Ἐκβάλωμεν αὐτὸν, μή πως ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἅψηται τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ φάγῃ, καὶ [o] ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· [p] φθονεῖ. καὶ τῷ γεγράφθαι, ὅτι ἐνεθυμήθη ὁ θεὸς ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, καὶ μετανοεῖ, καὶ ἀγνοεῖ· τὸ γὰρ ἐνθυμηθῆναι, σκέψις ἐστὶ, ἥν τις δι' ἄγνοιαν ὧν βούλεται, τὸ τέλος ἀνερευνῆσαι θέλει, ἢ ἐπὶ τῷ [q] παρὰ γνώμην ἀποβάντι [r] μεταμεληθέντος. καὶ τὸ γεγράφθαι, [s] ὅτι ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας, ἐνδεοῦς ἐστι, καὶ τὸ ἐπὶ κνίσῃ σαρκῶν ἡσθῆναι, οὐκ ἀγαθοῦ. τὸ δὲ πειράζειν, ὡς γέγραπται, [t] ὅτι ἐπείραζε κύριος τὸν Ἀβραὰμ, κακοῦ, καὶ τὸ τέλος τῆς ὑπομονῆς ἀγνοοῦντος.

Ὅμως ὁ Σίμων πολλὰ τῆς γραφῆς κακῶς ἐκλαμβάνων, δεικνύειν ἐπειρᾶτο πᾶσι πάθεσι τοῖς ἀνθρώποις ὁμοίως τὸν θεὸν ὑποκείμενον. καὶ ὁ Πέτρος, ὁ μηδὲν ἀγαπᾷ, φησὶν, ὁ κακὸς καὶ πάνυ μοχθηρὸς, ὑφ' οἷς ἁμαρτάνει ἑαυτὸν ἐλέγχειν, ἀπόκριναί [u] μοι. καὶ ὁ Σίμων, οὐκ ἀγαπᾷ, ἔφη. καὶ ὁ Πέτρος· πῶς οὖν κακὸς καὶ μοχθηρὸς εἶναι δύναται ὁ θεὸς, εἴπερ αὐτοῦ θελήματι τὰ κατ' αὐτοῦ [x] δεινὰ δημοσίᾳ γραφέντα πρόκειται; καὶ ὁ Σίμων· ἐνδέχεται μὴ κατὰ προαίρεσιν αὐτοῦ ὑφ' ἑτέρας δυνάμεως τὸν κατ' αὐτοῦ γεγράφθαι ἔλεγχον. καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· πρῶτον οὖν τοῦτο ζητήσωμεν. εἰ μὲν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ βουλῆς ἑαυτὸν ἤλεγξεν, ὡς φθάσας σὺ πρότερον ὡμολόγησας, μοχθηρὸς οὐκ ἔστιν· εἰ δὲ καὶ ὑφ' ἑτέρας δυνάμεως, ζητητέον καὶ πάσῃ ἀθλήσει ἐξεταστέον, μὴ ἵνα αὐτὸν μόνον ἀγαθὸν ὄντα, ἐπὶ πᾶσι τοῖς κακοῖς [y] ὑπέβαλε.

Καὶ ὁ Σίμων· πρόδηλος εἶ φεύγων ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀκοῦσαι τὸν κατὰ τοῦ θεοῦ σου ἔλεγχον. καὶ ὁ Πέτρος· αὐτὸς μοι φαίνῃ τοῦτο ποιῶν· ὁ γὰρ τάξιν ζητήσεως φεύγων, ἐξέτασιν ἀληθῆ γενέσθαι οὐ βούλεται· ὅθεν ἐγὼ τῇ τάξει χρώμενος, καὶ βουλόμενος πρῶτον τὸν συγγραφέα νοηθῆναι, πρόδηλός εἰμι τὴν εὐθεῖαν ὁδεύειν θέλων. καὶ ὁ Σίμων· ὁμολόγησον πρῶτον, εἰ γε τὰ κατὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγραμμένα ἀληθῆ ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ τῶν ὅλων ἀνώτερος, κατὰ τὰς γραφὰς πάσῃ ὑποκείμενος μοχθηρίᾳ, καὶ ὕστερον [z] ζητήσομεν τὸν συγγράψαντα. καὶ ὁ Πέτρος· ἵνα μὴ δόξω [a] ἀποκρίνομαι. ἐγώ φημι ὅτι τὰ δοκοῦντά σοι ταῦτα κατὰ θεοῦ γεγράφθαι, ἀληθῆ μέν ἐστιν· ἀλλὰ καὶ οὕτως, οὐ τὸν θεὸν δείκνυσι μοχθηρόν. καὶ ὁ Σίμων, πῶς οὖν, ἔφη, τοῦτο συστῆσαι δύνασαι;

Καὶ ὁ Πέτρος· τὸν Ἀδὰμ τυφλὸν λέγεις γεγενῆσθαι, ὅπερ οὐκ ἦν. οὐ γὰρ ἂν τυφλῷ ἐντελλόμενος ἐδείκνυε λέγων· Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, μὴ γεύσησθε. Καὶ ὁ Σίμων μεταβα-

ac omnino non bonus. Quo nimirum demonſtrato ex Scripturis, quemadmodum ego aſſero, reſtat ut ſit alius Deus in Scriptura non commemoratus, præſcius futurorum, perfectus, non indigens, bonus, ab omnibus malis liber: ille autem quem loqueris, mundi opifex, contrariis oppoſitus eſt.

XXXVII. Statim ergo, qui ad ejus ſimilitudinem factus eſt, Adamus, etiam cæcus creatur, propter quod & tranſgreſſor invenitur, atque à Deo ejicitur, morteque multatur. Simili quoque modo, qui finxit illum, quandoquidem cuncta non videt, in Sodomorum exitio, *Venite*, inquit, Gen. 18. 21.
& deſcendentes videamus, an ſecundùm clamorem ipſorum, qui ad me venit, perficiant; ſin minùs, ut ſciam; & ignarum ſe oſtendit. Quando autem dicit de Adamo; *Ejiciamus eum, ne fortè extensâ* Gen. 3. 22.
manu ſuâ attingat lignum vitæ, & comedat, & vivat in æternum; invidet. Cúmque ſcriptum eſt; *Secum reputavit Deus, quòd feciſſet hominem*; & Gen. 6. 6.
pœnitentiâ ducitur, & ignorat: nam illud, *ſecum reputavit*, conſideratio eſt, quâ aliquis ob eorum quæ cupit ignorationem, finem diligenter explorare vult; aut eſt pœnitentis de re quæ præter ſententiam contigit. Quod etiam ſcriptum eſt; *Odo-* Gen. 8. 21.
ratus eſt Dominus odorem ſuavitatis; indigentis eſt; & nidore carnium delectatum fuiſſe, non boni. Tentare autem; ſicut ſcriptum eſt; *Tentavit Do-* Gen. 22. 1.
minus Abrahamum; mali eſt, ac ejus qui ignoret exitum patientiæ.

XXXVIII. Sicque Simon, multis Scripturæ dictis, malè aſſumptis probare nitebatur Deum perinde ac homines omni perpeſſioni obnoxium eſſe. Tum Petrus; An, inquit, qui malus ac planè improbus eſt, nullatenus velit ſe ipſe arguere in iis quæ peccat, reſponde mihi. Simon reſpondit; Minimè velit. Et Petrus; Quo modo igitur malus ac improbus eſſe poteſt Deus, cùm ipſius voluntate opprobria in illum, conſcripta publicè propoſita ſint? Ac Simon; Fieri poteſt, ut illius reprehenſio citra ipſius ſententiam ab aliâ Virtute ſit ſcripta. Dixit Petrus; Primum ergo hoc quæramus. Si ſuo quidem conſilio ſe reprehendit, ut tu priùs ultro confeſſus es; improbus non eſt: ſin verò aliâ Virtute; inquirendum eſt ac omnibus viribus examinandum, num quis eum qui ſolus bonus exſiſtat, omnibus malis ſubjecerit.

XXXIX. Et Simon; Manifeſtum eſt te nolle audire ex Scripturis reprehenſionem Dei tui. Ac Petrus; Ipſe id facere mihi vidéris. Qui enim ordinem quæſtionis vitat, examen verum fieri non vult. Unde ego qui ordine utor, & volo primùm ſcriptorem conſiderari; manifeſtè cupio rectâ viâ incedere. Tum Simon; Primò fatere, an vera ſint quæ ſcripta ſunt in mundi opificem; nec ſit omnium ſupremus, cùm juxta Scripturas omni nequitiæ ſit obnoxius; & poſtea ſcriptorem quæremus. Petrus autem; Ne id de me videatur, reſpondeo. Ego aio, iſta, quæ tibi cenſentur adversùs Deum ſcripta, vera quidem eſſe; verùm etiam ſic, non oſtendere Deum eſſe improbum. Qui ergo, inquit Simon, hoc potes adſtruere?

XL. At Petrus; Adamum dicis cæcum forma- Clement.
tum eſſe; quod tamen ille non erat. Non enim Hom. 3.
cæco præcipiens oſtendiſſet, ac dixiſſet; *De ligno* c. 42. &c. Gen. 2. 17.
autem ſcientiæ boni & mali ne guſtetis. Et Simon invertens

m Al. add. καὶ γνῶσιν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ μὴ ἔχων γνωρίζεται.
n Al. [illegible].
o Al. ζήσῃ.
p Al. καὶ φθονεῖ.
q Al. μὴ κατὰ. Al. κατὰ.
r Al. [illegible].

s Al. Καὶ.
t Al. Καὶ.
u Al. μοι.
x Al. χωρίς.
y ὑπέβαλε Clement.
z Al. ζητήσωμεν.
a Al. add. [illegible]

b Al.

vertens reſpondit; Cæcam dixit mentem ipſius. Ac Petrus; Quâ ratione mente cæcus eſſe poterat, qui antequam guſtâſſet fructum, convenienter creatori ipſius, propria omnibus animalibus impoſuit nomina? Simon verò; Si Adamus prænotionem habuit, quare non prænovit ſerpentem qui ejus uxorem decepit? Rurſum Petrus; Si prænotionem non habuit Adamus, quo modo filiis ſuis, ſimul ac nati ſunt, etiam nomina impoſuit ſecundùm futuras actiones? primum vocans, *Cain*, quod interpretatur *æmulatio*; qui etiam, æmulatione ductus interfecit fratrem ſuum *Abel*, quod interpretatur *luctus*; ſuper eo ſiquidem primo occiſo, parentes luxerunt. Quòd ſi Adamus, qui Dei opus erat, prænotione præditus fuit; multò magis qui condidit eum Deus. Tu autem, ô Simon, cùm malè intelligas divinas Scripturas, obturato ore tace.

Gen. 6. 6. XLI. Porrò quod ſcriptum eſt; *Secum reputavit Deus*, quaſi utatur ratiocinatione propter ignoGen. 22. 1. rantiam; & adhuc; *Tentavit Dominus Abrahamum*, ut cognoſceret an is ferret patienter; illud etiam;
Gen. 18. 21. *Deſcendentes videamus, an ſecundùm clamorem ipſorum, qui venit ad me, perficiant; ſin minùs, ut ſciam:* ac ne ſermonem longiùs protraham, clarum ſenſum ac intellectum habent ea teſtimonia, nec Deum de ignorantia arguunt; licèt id tuam fugiat intelligentiam. Quòd autem revera præſciat, ideo
Gen. 15. 13. dicit Abrahamo; *Sciendo ſcies, quod peregrinum erit ſemen tuum in terra non ſua; & in ſervitutem redigent illud, & affligent, & depriment eos quadringentis annis: gentem autem cui ſervient, ego judicabo: poſt hæc verò exibunt huc cum multo apparatu: tu autem abibis ad patres tuos cum pace, nutritus in ſenectute bona: quartâ verò generatione revertentur huc.* Et ſanè iſta quæ poſt multas generationes eventura erant, oſtendunt quòd prænoſcat, & manifeſtiſſimè ac certiſſimè ſciat.

Clement. Hom. 3. cap. 58. &c. XLII. Itaque de iſtis rebus inquiſitio ad tertium quoque diem producta eſt. Quarto autem illuceſcente, Simon in Tyrum fugâ ſe abripuit. Nec multis pòſt diebus quidam illinc venerunt, ita renunciantes Petro; Simon magnas præſtigias Tyri edendo, multos incolarum perculit; teque pluribus calumniis odioſum effecit. Quæ poſtquàm audivit Petrus; inſequenti nocte, omni populo con-
Rec. l. 3. c. 63. &c. gregato; Quandoquidem, inquit, cùm ego properarem ad Gentes, quæ multos Deos aſſerunt, ut prædicarem ac docerem unum eſſe Deum in tribus perſonis, creatorem cœli & terræ, omniumque quæ in iis continentur, quò homines dilecto eo poſſent ſalutem conſequi; præveniens Diabolus, Simonem præmiſit, ut perſuaderet hominibus cunctis, colere Deos qui non ſunt, utque recuſarent credere in unum Deum qui univerſa condidit, tum viſibilia, tum inviſibilia; idcirco oportet me citò aſſequi eum, ne doctrina Simonis diutiùs immorato, omnes penitus invadat.

XLIII. Quare neceſſe eſt aliquis pro me locum meum ſuppleat. Atque cuncti Deum intentè oreClement. Hom. 3. c. 72. &c. mus, ut eum qui dignus ſit, Deus deſignet. Quibus dictis; impoſuit manus Zacchæo, & ait: Here Domine, Pater Domini Deique ac Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti; per Spiritum tuum ſanctum ac adorabilem, tu hunc tuere, qui paſtor ſit populi tui, quem elegiſti. Hæc ubi dixiſſet, ad populum infit: Quicumque baptizari vultis, ex craſtino die jejunare incipite. Poſt tres autem dies, cùm baptizare cœpiſſet; vocavit me Clementem, Nicetam, & Aquilam; ac dixit:

XLIV. Tyrum profecturus poſt ſeptem dies; volo uti vos celeriter eò advenientes, & apud

λαόν· τυφλὸν ἔλεγε τὸν νοῦν αὐτοῦ. καὶ ὁ Πέτρος· πῶς καὶ τὸν νοῦν τυφλὸς ἠδύνατο εἶναι, ὁ πρὸ τοῦ γεύσασθαι τοῦ φυτοῦ, συμφώνως τῷ κτίσαντι αὐτὸν οἰκεῖα πᾶσιν ἐπιθεὶς τοῖς ζώοις ὀνόματα; καὶ ὁ Σίμων· εἰ πρόγνωσιν εἶχεν Ἀδὰμ, διά τι οὐ προέγνω τὸν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἀπατήσαντα ὄφιν; καὶ ὁ Πέτρος· εἰ πρόγνωσιν μὴ εἶχεν Ἀδὰμ, πῶς τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐσομένας πράξεις ἅμα τῷ γεννηθῆναι, καὶ τὰ ὀνόματα ἐπιτέθεικε; τὸν μὲν πρῶτον καλέσας Κάϊν, ὃ ἑρμηνεύεται ζῆλος, ὃς καὶ ζηλώσας ἀνεῖλε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἄβελ, ὃ ἑρμηνεύεται πένθος· ἐπ' αὐτῷ γὰρ πρώτῳ φονευθέντι ἐπένθησαν οἱ γονεῖς. εἰ δὲ Ἀδὰμ ἔργον θεοῦ ὑπάρχων πρόγνωσιν εἶχε, πολλῷ μᾶλλον ὁ δημιουργήσας αὐτὸν θεός. σὺ δὲ ὦ Σίμων κακῶς νοῶν τὰς θείας γραφὰς, φιμώθητι.

Τὸ δὲ γεγράφθαι, Ἐνεθυμήθη ὁ θεὸς, ὡς λογισμῷ κεχρημένου διὰ τὴν ἄγνοιαν· ἔτι μὴν καὶ, Ἐπείραζε κύριος τὸν Ἀβραὰμ, ἵνα γνῷ εἰ ὑπομείνῃ· καὶ τὸ, Καταβάντες ἴδωμεν εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρός με συντελοῦνται· εἰ δὲ μὴ ἵνα γνῶ· καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ μηκύνω τὸν λόγον, σαφῆ τὴν διάνοιαν καὶ διάγνωσιν αἱ ῥήσεις ἔχουσιν αὗται, μὴ καταγινώσκουσαι τοῦ θεοῦ ἄγνοιαν, κἂν τὴν σὴν τοῦτο διαφεύγῃ [b] ἡ διάνοια. ὅτι δὲ ὄντως προγινώσκει, λέγει τῷ Ἀβραάμ· Γινώσκων γνώσῃ ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ, καὶ κακώσουσι, καὶ ταπεινώσουσιν αὐτοὺς ἔτη τετρακόσια· τὸ δὲ ἔθνος ᾧ ἐὰν δουλεύσωσι κρινῶ ἐγώ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς. σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης, τραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ· τετάρτῃ δὲ γενεᾷ ἀποστραφήσονται ὧδε. ταῦτα δὲ πάντως [c] μετὰ πολλὰς ὕστερον συμβήσεσθαι μέλλοντα [d] γενεὰς, προγινώσκοντός ἐστι καὶ σαφέστατα εἰδότος.

Ἡ μὲν οὖν περὶ τούτων ζήτησις, καὶ εἰς τρίτην παρετείνετο τὴν ἡμέραν, ἐπιφωσκούσης δὲ τῆς τετάρτης, φυγὰς ὁ Σίμων εἰς Τύρον ᾤχετο. καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας ἀφίκοντό τινες ἐκεῖθεν ὁ [e] ἀπαγγέλλοντες τῷ Πέτρῳ, ὅτι Σίμων μεγάλα θαυμάσια ἐν Τύρῳ ποιῶν, πολλοὺς τῶν ἐκεῖ κατέπληξε, καί σε πολλαῖς διαβολαῖς μισητὸν ἐποίησε. ταῦτα ἀκούσας ὁ Πέτρος, τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ πάντα τὸν λαὸν συναθροίσας, ἐπειδὴ, φησὶν, ὁρμῶντός μου εἰς τὰ ἔθνη τὰ πολλοὺς θεοὺς λέγοντα, κηρύξαι καὶ διδάξαι ὅτι εἷς ἐστὶ θεὸς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ὅπως ἀγαπήσαντες αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι σωθῆναι δυνηθῶσι, προλαβὼν ὁ διάβολος, Σίμωνα προαπέστειλεν, ἵνα πείσῃ πάντας ἀνθρώπους λατρεύειν τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς, καὶ ἀρνήσωνται πιστεύειν εἰς ἕνα θεὸν τὸν ποιήσαντα πάντα, τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, χρή με ταχέως αὐτὸν καταλαβεῖν, ἵνα μὴ ἡ διδασκαλία τοῦ Σίμωνος ἐγχρονίσασα, παντελῶς πάντων ἐπικρατήσῃ.

Δεῖ οὖν ἀντ' ἐμοῦ τινὰ τὸν ἐμὸν ἀναπληρῶσαι τόπον. καὶ πάντες τοῦ θεοῦ ἐκτενῶς δεηθῶμεν, ὅπως τὸν ὄντα ἄξιον ὁ θεὸς ἀναδείξῃ. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπέθηκε χεῖρας τῷ Ζακχαίῳ, καί φησι· δέσποτα κύριε ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ πνεύματός σου τοῦ ἁγίου καὶ προσκυνητοῦ, σὺ διαφύλαξον τοῦτον, ποιμαίνειν τὸν λαόν σου, ὃν ἐξελέξω. καὶ ταῦτα εἰπὼν, πρὸς τὸν λαὸν ἔφη· ὅσοι βαπτισθῆναι θέλετε, ἀπὸ τῆς αὔριον νηστεύειν ἄρξασθε. μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, ἐμὲ Κλήμεντα φωνήσας καὶ Νικήτην καὶ Ἀκύλαν, ἔφη·

Μέλλοντί μοι πρὸς τὴν Τύρον ὁρμᾷν μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ, βούλομαι τὸ τάχος ὑμᾶς ἐκεῖ γενομένους, καὶ

πρὸς

b Al. ἀμφιβολίαν.
c Al. καὶ τὰ πολλάς.
d Al. γενεαῖς.
e Al. ἀπαγγέλλοντες.
f Al.

παρὰ τῇ f Χαναναίᾳ Βερνίκῃ Ἰούστης θυγατρὶ λανθανόντας ἐπιξενωθέντας, τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα πάντα διερευνησαμένους, ἀκριβῶς γράψαι μοι. διὸ ἐξ αὐτῆς προάγεσθαι μετ' εἰρήνης. καὶ δὴ βαπτίζοντα καταλιπόντες αὐτὸν, εἰς Τύρον τῆς Φοινίκης ἐπορευόμεθα· καὶ παρὰ τῇ προειρημένῃ g Χαναναίᾳ καταχθέντες, καὶ h δαψιλοῦς παρ' αὐτῇ ξενίας i καὶ φιλοτίμου τυχόντες, περὶ τοῦ Σίμωνος αὐτίκα διελεγόμεθα· Σίμων οὗτος ὁ μάγος, εἰπόντες, ἐπὶ τῇ ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τὸν κύριον ἡμῶν Πέτρον ζητήσεως ἡττηθεὶς, φυγὰς ἐνταῦθα ὡς εἶχεν εὐθὺς ἀπέδρα, καὶ λοιδορούμενος αὐτῷ, συναρπάζει τὰς τῶν ἁπλουστέρων ψυχάς· καὶ μάγος ὢν αὐτὸς, μάγον ἐκεῖνον ἀποκαλεῖ· καὶ πλάνος ὢν οὗτος, τὸν ἀπόστολον πλάνον k ἀποκηρύττει· καὶ διὰ πάντων αὐτὸς ἡττηθεὶς, καὶ φυγῇ αἰσχρῶς ἑαυτὸν ἐπιτρέψας, φάσκει νενικηκέναι.

Βερνίκη μὲν οὖν, οὕτω καὶ αὐτὴ ταῦτα ἔχειν εἶπε· καὶ τἄλλα δὲ παρ' ἑαυτῆς τὰ λειπόμενα προσετίθει. Φαντάσματα γὰρ, ἔφη, μετὰ τὸ τῇδε αὐτὸν ἐπιστῆναι, καὶ ἰνδάλματα καθ' ἑκάστην ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ ποιῶν, πᾶσαν ἐκπλήττει τὴν πόλιν· ὡς ἀνδριάντας μὲν αὐτοῦ διερχομένου κινεῖσθαι, καὶ σκιὰς δὲ l πολλάκις αὐτοῦ προηγεῖσθαι, ἃς καὶ τῶν τεθνηκότων ψυχὰς αὐτὸς ὀνομάζει. πολλοὺς δὲ αὐτὸν καὶ γόητα λέγοντας, ὕστερον εἰς εὐωχίαν δῆθεν καλέσας, βοῦν τε θύσας, καὶ αὐτοὺς ἑστιάσας, διαφόροις περιέβαλε νόσοις. καὶ δαίμονας δὲ αὐτοῖς ἐνῆκε· καὶ ὅλως πολλοὺς κακώσας, θεὸς εἶναι νενόμισται. ὅθεν οὐκ οἴομαι δυνήσεσθαί τινα, τοσοῦτο πῦρ ἀναφθὲν κατασβέσαι. διὸ δὲ μὴ κινδυνεύειν m ὑμᾶς χάριν παρακαλῶ, μηδὲν ἐγχειρήσητε πρὸς αὐτὸν, πρὶν ἂν ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἀφίκηται, ὃς τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοκιμώτατος ὑπάρχων μαθητὴς, δυνήσεται μόνος πρὸς τοσαύτην δυναστείαν ἀνταγωνίσασθαι.

Ταῦτα τῆς Βερνίκης εἰπούσης, ἡμεῖς ἕωθεν πάντα τὰ κατὰ τὸν Σίμωνα γεγράφοτες, εἰς περίπατον ἐτρεπόμεθα. καὶ δὴ καὶ Ἀππίων ὑπαντᾷ ἡμῖν μεθ' ἑτέρων τριάκοντα, Ἀππίων ἐκεῖνος, οὗ πρόσθεν ἐμνήσθημεν. καὶ ἅμα τῷ ἰδεῖν με, προσαγορεύσας τε καὶ καταφιλήσας, οὗτός ἐστι Κλήμης, ἔφη τοῖς μετ' αὐτοῦ. περὶ οὗ πολλοὺς ἐν εὐγενείᾳ τε καὶ τρόπων ἐλευθερίᾳ πρὸς ὑμᾶς ἐποιούμην λόγους· ὅτι ἀνὴρ γένος τι ὢν ἀπὸ Καίσαρος Τιβερίου, καὶ πᾶσαν ἑλληνικὴν παιδείαν ἐξησκημένος, ὑπὸ βαρβάρου τινὸς τὴν προσηγορίαν Πέτρου, τὰ Χριστιανῶν ποιεῖν καὶ λέγειν ἠπάτηται. ὅθεν ἀξιῶ, συναγωνίσασθέ μοι πρὸς τὴν τούτου διόρθωσιν. ἐφ' ὑμῶν γὰρ αὐτοῦ πυνθάνομαι, καὶ λεγέτω μοι· ἐπειδὴ πρὸς τὸ εὐσεβεῖν ἑαυτὸν ἀποδεδωκέναι νομίζει, πῶς οὐχὶ καὶ τὰ μέγιστα ἀσεβεῖ, τὰ πάτρια μὲν καταλιπὼν, ἀποκλίνας δὲ εἰς ἔθη βάρβαρα καὶ ἀλλόκοτα.

Κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, τὴν μὲν πρὸς ἐμέ σου, φημὶ, ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, τὴν δὲ ἀγνωσίαν ἀποστέργομαι. ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις ἀγαθὴ, ὅπερ ἐν οἷς δοκεῖς καλοῖς, ἐν τούτοις εἶναί με θέλεις· ἡ δὲ γνῶσις οὐκ ὀρθῶς ἔχουσα, προφάσει γὰρ φιλίας λανθάνεις πρὸς ἀπάτην ἡμᾶς ἐκκαλούμενος. καὶ ὁ Ἀππίων, οὐκοῦν ἀγνωσία σοι δοκεῖ τὰ πάτρια, n ἔφη, φυλάττοντα, τὰ ἑλλήνων φρονεῖν; κἀγὼ, τὸν εὐσεβεῖν προῃρημένον, ἀπεκρινάμην, οὐ πάντως φυλάσσειν τὰ πάτρια δεῖ· ἀλλὰ φυλάσσειν μὲν, ἐὰν ᾖ εὐσεβῆ, ἀποστῆναι δὲ, μὴ οὕτως ἔχοντα. ἐνδέχεται γάρ τινα o πατρὸς ἀσεβοῦς ὄντα, καὶ βουλόμενον εὐσεβεῖν, μὴ τὰ τοῦ πατρὸς ἐθέλειν μιμεῖσθαι, καὶ κατ'

Chananæam Berenicen, Juſtæ filiam clam hoſpitati, omnia quæ ad Simonem pertinent inveſtigetis, ac diligenter mihi perſcribatis. Quapropter jamjam eum pace pergite. Igitur relinquentes eum baptizantem, in Tyrum Phœniciæ profecti ſumus: & apud prædictam Chananæam diverſati, acceptique ab ea ſplendidè ac honorificè, ſtatim de Simone locuti ſumus, his verbis; Simon iſte Magus, in diſputatione quam cum domino noſtro Petro Cæſareæ habuit ſuperatus, ſtatim eo habitu quo erat, huc ſe profugus contulit; atque in eum maledicta conjiciens ſimpliciorum animas abripit: cúmque ipſe magus ſit, illum magum appellat; & cùm ſit impoſtor, Apoſtolum impoſtorem proclamat; quique in omnibus devictus fuit, ſeque in fugam turpiter conjecit, viciſſe ſe profitetur. Clement: Hom 4. c. 1. &c.

XLV. Berenice autem, ipſa quoque ita rem habere teſtata eſt; & reliqua alia per ſe addidit. Phantaſmata enim, inquit, poſtquàm is huc advenit, & ſpectra ac ſimulacra quotidie in medio foro faciens, totam obſtupefacit civitatem: nam ſtatuæ quidem moventur quando ipſe pertranſit; & verò ſæpè umbræ ei præeunt, quas & defunctorum animas nominat. Multos porrò qui eum præſtigiatorem dicebant; cùm poſtea ad convivium vocâſſet, & bovem mactâſſet, ipſiſque in eſcam dediſſet; variis morbis implicuit; atque Dæmones eis immiſit: in ſumma, multos affligendo, Deus eſſe exiſtimatus eſt. Quocirca non puto quemquam valiturum exſtinguere tantum ignem accenſum. Quare, eâ gratiâ ut vos in periculum non veniatis, hortor ne quidquam adversùs eum tentetis, antè quàm Apoſtolus Petrus venerit, qui Domini ac Dei noſtri Jeſu Chriſti probatiſſimus diſcipulus, poterit ſolus contra tantam potentiam dimicare. Anaſtaſius. Cedrenus. Nicephorus.

XLVI. His à Berenice dictis, nos manè cuncta de Simone cum ſcripſiſſemus, ad ambulationem convertimus gradum. Et continuò Appion cum aliis triginta occurrit nobis, Appion is cujus antè mentionem fecimus. Ac ſimul atque me vidit; ſalutans ac oſculatus, hic eſt, ait illis qui cum eo erant, Clemens, de quo multum ad vos ſermonem habui, de illius nobilitate ac moribus liberalibus; quòd vir, ex genere Tiberii Cæſaris, & in omni Græca diſciplina exercitatus, à Barbaro quodam qui vocatur Petrus, fraude compulſus eſſet ad peragendos ac prædicandos Chriſtianorum ritus. Quare rogo, adjuvate me in illo corrigendo. Nam coram vobis eum interrogo; ac reſpondeat mihi: quandoquidem arbitratur quòd ſe ut pietatem coleret, dediderit; quo modo non & maximè impius ſit, qui patrios dereliquerit, declinaverit verò ad barbaros atque alienos & monſtroſos mores.

XLVII. Et ego ad illum; Tuam quidem in me, inquam, præclaram voluntatem, acceptam habeo; at ignorationem amolior. Scilicet præclara quidem voluntas eſt, dum in iis quæ tibi bona videntur, me verſari cupis: verum cognitio non rectè habet; ignoras enim quòd prætextu amicitiæ, nos in fraudem voces. Et Appion; Num ergo ignoratio tibi videtur, inquit, patrios ritus ſervando, cum Græcis ſentire? Ad quæ ego reſpondi; Qui vitam piè agere ſtatuit, non omnimodis debet patria inſtituta ſervare; ſed ſervare quidem, ſi pia ſint, abjicere verò, ſi ita ſe non habeant. Uſu enim venire ſolet, ut aliquis patre impio natus, & volens vivere piè, nolit patris mores imitari, eoſque

f Al. Χαναναίᾳ.
g Al. Χαναναίᾳ.
h Al. δαψιλῶς.
i Deeſt in al.
k Al. ἀνακηρύττει.

l Al. πολλάς.
m Al. ὑμῶν.
n Al. ἔθη.
o Al. μὴ πατρὸς εὐσεβοῦς.

que ad veſtigium conſectari. Ad hæc Appion; Quid ergo? patrem tuum ais non bonâ vitâ fuiſſe. Reſpondi ego; Malâ quidem eum vitâ fuiſſe non dixerim; niſi quòd falſis ac pravis Græcorum fabulis habuit fidem. Et ille; Quænam, inquit, ſunt iſtæ fabulæ? Ego verò excipiens, dixi; Non recta de Deo opinio; quam, ſi æquo animo fers, cum aliis diſcendi cupidis audies.

XLVIII. Quare ante diſſertationem, ſecedamus in aliquem locum, qui majorem quietem præbeat. Et eò progreſſi, ubi pura erant gelidorum laticum fluenta, & viridium omnis generis arborum oblectatio, conſedimus. Cúmque omnes me fixis oculis intuerentur, hunc in modum alloqui eos cœpi.

I. Recogn. l. 10. c. 50. XLIX. Multa eſt, ô viri, differentia inter veritatem atque conſuetudinem. Ex Græcis enim alii multos Deos malos pluribuſque perturbationibus obnoxios induxerunt; ut qui ſimilia patrare velint, illos malitiæ patronos habeant. Alii verò fatum ſeu Geneſim & Natale invexerunt; ac præter illud, neque pati neque facere, quemquam poſſe aiunt; ut cùm exiſtimaverint, neminem præter Geneſim quidquam vel facere vel pati poſſe, facilè ad peccandum accedant, & poſt peccatum non ducantur pœnitentiâ impiè geſtorum. Alii autem præſentem rerum ſtatum providentiæ expertem eſſe decernunt; atque ſuâ ſponte univerſitatem hanc ferri cenſent, Domino nullo præſidente: quod ſanè omnium eſt duriſſimum; ita Deum blaſphemare, & ab omni univerſæ naturæ expellere providentiâ, ut & aſſeratur neminem eſſe qui præfectus ſit, ac provideat, & univerſis pro meritis attribuat. Quare qui iſta opinantur, non facilè honeſtam vitam ducunt: quia impendens periculum non prævident.

L. At verò doctrina eorum, quos Barbaros vocatis, maximè pia eſt; quæ unum Deum, & opificem totius hujus mundi introducit; naturâ bonum ac juſtum: bonum quidem, ut qui pœnitentibus delicta condonet: juſtum autem, ut qui unicuique non pœnitenti, pro factorum meritis retribuat. Singuli namque dum expectant futurum erga ipſos Dei cuncta intuentis judicium, ad temperatè vivendum majorem impetum capiunt: & qui vitam moderatam traduxit, æterno ſupplicio liberatur.

Rec. l. 10. c. 17. &c. LI. Porrò dum uniuſcujuſque eorum, qui apud vos Dii nominantur, impios actus redarguo, Jovis, Neptuni, Plutonis, Apollinis, Bacchi, Herculis, ac ſingulorum; quos neque ipſi ignoratis, utpote in Græcorum litteris inſtituti; quas vitas edocti eſtis, ut tamquam Deorum æmulatores ſimilia peragatis: & ab ipſo primùm, ſi videtur, maximo

Clement. Hom. 5. c. 12. &c. Hom. 6. c. 8. rege Jove ordiar. Illius quidem pater Saturnus, liberis ſuis, ut fertur, devoratis, & adamantinâ falce demeſſis patri genitalibus; pietatis erga parentes, & amoris in liberos, iis qui Deorum myſteria æmulantur ſpecimina ac exemplaria præbuit. Ipſe verò Jupiter patrem ſuum vinctum, in Tartarum

Epiphanius Hær. 26. n. 16. præcipitavit, & alios Deos punit. Pro iis autem qui nefandam patrant obſcenitatem, Metin cùm genuiſſet abſorpſit: porrò Metis erat ſemen; infantem enim abſorberi impoſſibile. In defenſionem verò eorum qui puerorum indulgent amoribus, Ganymedem rapit. Et adulteris in adulterio opem ferens, ipſe ſæpè mœchus invenitur. Ad ſorores etiam ducendas invitat, ipſe congrediens cum ſo-

ἴχνος αὐτοῖς ἕπεσθαι. Καὶ ὁ Ἀππίων· τί οὖν; τὸν σὸν πατέρα φὴς οὐκ ἀγαθὸν γεγονέναι βίον; κἀγὼ ἔφην, ὅτι κακὸν μὲν αὐτὸν οὐκ ἂν εἴποιμι, πλὴν ὅτι τοῖς ψευδέσι καὶ κακοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐπίστευε μύθοις. Καὶ ὃς, τίνες οἱ μῦθοι οὗτοι, φησίν; ἐγὼ δὲ ὑπολαβὼν, ἡ περὶ τὸν θεὸν, εἶπον, οὐκ ὀρθὴ δόξα, ἣν ἐὰν μακροθυμῇς, μετὰ τῶν ἄλλων ἀκούσῃ p φιλομαθῶν.

Διὸ πρὸ τῶν διαλόγων, εἰς τινὰ πλείονα παρεχόμενον ἡσυχίαν ὑποχωρήσωμεν τόπον. Καὶ δὴ προελθόντες ἔνθα ναμάτων ἦν ψυχρῶν καθαρὰ ῥεύματα, καὶ δένδρων παντοίων χλοερῶν q τέρψις, ἐκαθεζόμεθα. Ἐπεὶ δὲ πάντες ἦσαν ὁρῶντες ἀτενῶς εἰς ἐμὲ, οὕτω τῶν πρὸς αὐτοὺς ἀρχόμην λόγων.

Πολλή τις, ὦ ἄνδρες, διαφορὰ τυγχάνει ἀληθείας τε καὶ συνηθείας. Οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων πολλοὺς θεοὺς κακοὺς καὶ πολυπαθεῖς ἡγήσαντο, ἵνα οἱ τὰ ὅμοια πράττειν θέλοντες, ἐκείνους ἔχωσι τοῦ κακοῦ συνηγόρους. Ἄλλοι δὲ εἱμαρμένην εἰσηγήσαντο τὴν λεγομένην γένεσιν, καὶ παρ᾽ αὐτὴν ὅτι πάσχειν τινὰ ἀδύνατον εἶναί φασιν, ὅτι ποιεῖν· ἵνα νομίσαντες ὅτι παρὰ γένεσιν οὐδεὶς ὅτι ποιεῖν, ὅτι πάσχειν ἔχει, ῥᾳδίως ἐπὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἔρχωνται, καὶ ἁμαρτάνοντες, μὴ μεταμέλωνται ἐφ᾽ οἷς ἠσεβήκασιν. Ἄλλοι δὲ ἀπρονόητα δογματίζουσι τὰ παρόντα, καὶ αὐτομάτως φέρεσθαι τὸ πᾶν λέγουσι, μηδενὸς ἐφεστηκότος δεσπότου· ὅ γε δὴ καὶ πάντων ἐστὶ χαλεπώτατον, οὕτω τὸν θεὸν βλασφημεῖν, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐκβάλλειν προνοίας, ὥστε μηδὲ εἶναι λέγειν τὸν ἐφεστῶτα καὶ προνοούμενον, ſ καὶ ſ τὰ κατ᾽ ἀξίαν τῷ παντὶ ἀπονέμοντα. Ὅθεν οὐ ῥᾳδίως οἱ τὰ τοιαῦτα φρονοῦντες σωφρονίζονται· τὸν γὰρ ἐπερχόμενον κίνδυνον οὐ προορῶνται.

Ὁ δὲ τῶν, ὡς ὑμεῖς φατὲ, βαρβάρων λόγος, εὐσεβέστατός ἐστιν, ἕνα θεὸν δημιουργὸν τοῦδε τοῦ παντὸς εἰσηγούμενος, τῇ φύσει ἀγαθὸν καὶ δίκαιον· ἀγαθὸν μὲν, ὡς μεταμελομένοις συγχωροῦντα τὰ ἁμαρτήματα· δίκαιον δὲ, ὡς ἑκάστῳ μὴ μετανοοῦντι, κατ᾽ ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ἀποδιδόντα. Ἕκαστος γὰρ προσδοκίᾳ τοῦ κριθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ παντεπόπτου θεοῦ, πρὸς τὸ σωφρονεῖν μᾶλλον τὴν t ὁρμὴν λαμβάνει. Καὶ ὁ σωφρόνως βεβιωκὼς, τῆς αἰωνίου λυτροῦται κολάσεως.

Ἑκάστου δὲ τῶν παρ᾽ ὑμῖν λεγομένων θεῶν τὰς ἀσεβεῖς διελέγχων πράξεις, τοῦ Διός τε καὶ u Ποσειδῶνος, Πλούτωνός τε καὶ Ἀπόλλωνος, x Διονύσου τε καὶ Ἡρακλέους, καὶ τῶν καθ᾽ ἕνα ἕκαστον, ὧν οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, ἐκ παιδείας Ἑλληνικῆς ὁρμώμενοι, ὡς ἐπαιδεύθητε βίους, ἵνα ὡς ζηλωταὶ τῶν θεῶν, τὰ ὅμοια πράττητε· καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ γε πρότερον, εἰ δοκεῖ, τοῦ βασιλικωτάτου Διὸς ἄρξομαι. Οὗ ὁ μὲν πατὴρ Κρόνος τὰ ἴδια τέκνα, ὡς λέγεται, καταπιὼν, τῇ ἐξ ἀδάμαντος ἅρπῃ τοῦ πατρὸς τὰ μόρια θερίσας, τῆς πρὸς γονεῖς εὐσεβείας καὶ τῆς πρὸς τὰ τέκνα φιλίας, τοῖς τὰ μυστικὰ τῶν θεῶν ζηλοῦσιν, εἰκόνας καὶ τύπους παρέσχεν. Αὐτὸς δὲ ὁ Ζεὺς τὸν αὐτοῦ πατέρα y δήσας, κατέῤῥιξεν εἰς Τάρταρον, καὶ τοὺς ἄλλους κολάζει θεούς. Τοῖς δὲ ἀῤῥητουργεῖν θέλουσι, τὴν Μῆτιν γεννήσας καταπίνει· ἦν δὲ ἡ Μῆτις γονή· βρέφος γὰρ καταπιεῖν, ἀδύνατον. Ὑπὲρ δὲ ἀπολογίας παιδεραστῶν, Γανυμήδην ἁρπάζει. Καὶ μοιχοῖς ὑπὲρ μοιχείας βοηθῶν, αὐτὸς πολλάκις μοιχὸς εὑρίσκεται. z Ἀδελφογαμεῖν δὲ προτρέπεται, ἀδελφαῖς οὕτως συνα-

σιλ-

p Al. φιλομαθῶς.
q Al. πέριξ.
r Al. δι᾽ ὧν.
ſ Deeſt in al.
t Al. ἀφορμήν.

u Al. Ποσειδῶ.
x Al. Διονύσου.
y Al. δέσμιον.
z Al. ἀδελφοποιεῖν.

a Al.

σιλθὼν, Ἥρᾳ, καὶ Δήμητρι, καὶ Ἀφροδίτῃ τῇ οὐρανίᾳ, ἣν τινες Δωδώνην λέγουσι· τοῖς δὲ θυγατράσι μίγνυσθαι βουλομένοις, Περσεφόνῃ συνεληλυθὼς, παράδειγμα πονηρὸν ἐκ τῶν μύθων γίνεται. ἄλλα τε μυρία ἠσέβησε, ἵνα ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀκρασίαν, καὶ θεὸς εἶναι τοῖς ἰδιώταις ὁ μῦθος δογματισθῇ. τούτων οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐγὼ κατεγνωκὼς, τῷ μόνῳ ἀγαθῷ θεῷ προσέφυγον, ἀποδεδωκὼς τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ τῇ κρίσει, ὅτι ἐκ τοῦ δὲ θεοῦ δικαίας κρίσεως καὶ νόμος ὥρισται, καὶ ἡ ψυχὴ πάντως τὸ κατ' ἀξίαν ὧν ἔπραξεν ὅπου δή ποτε ἀπολαμβάνει.

Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ [a] Ἀππίων ὑπέβαλε τῷ λόγῳ· τί γὰρ, οὐχὶ καὶ Ἕλληνες καὶ Ἑλλήνων νόμοι ἀπαγορεύουσι τὰ τοιαῦτα, καὶ τοὺς μοιχούς τε καὶ ἄλλους τὰ ἐναντία πράττοντας τιμωρεῖσθαι νομοθετοῦσι; κἀγὼ ἔφην· οὐκοῦν οἱ Ἑλλήνων θεοὶ τὰ ἐναντία τοῖς νόμοις διαπραξάμενοι, κόλασιν οὐ τὴν τυχοῦσαν ὀφείλουσι. πῶς δὲ σωφρονίζειν ἐμαυτὸν δυνήσομαι, ὑπολαμβάνων ὅτι οἱ θεοὶ αὐτοὶ πρῶτοι ἅμα τῇ μοιχείᾳ τὰ χαλεπὰ πάντα διεπράξαντο, καὶ δίκην οὐ δεδώκασι, ταύτῃ μᾶλλον ὀφείλοντες δοῦναι, ὡς μὴ δουλεύοντες ἐπιθυμίᾳ· εἰ δὲ ὑπέκειντο, πῶς ἦσαν θεοί; καὶ ὁ Ἀππίων· ἔστωσαν ἡμῖν σκοποὶ [b] μηκέτι θεοὶ, [c] ἀλλὰ δικασταὶ, ὡς εἰς ἀφορῶντες, φοβηθησόμεθα ἁμαρτάνειν. κἀγὼ ἔφην· οὐκ ἔστιν ὅμοιον, ὦ Ἀππίων. ὁ μὲν γὰρ πρὸς ἄνθρωπον τὸν σκοπὸν ἔχων, ἐλπίδι τοῦ λαθεῖν, ἁμαρτάνειν πάντως τολμήσειεν· ὁ δὲ θεὸν παντεπόπτην τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ ὁρισάμενος, εἰδὼς αὐτὸν λαθεῖν μὴ δύνασθαι, καὶ τὸ λάθρα ἁμαρτάνειν παραιτεῖται.

Ταῦτα ὁ Ἀππίων ἀκούσας, ᾔδειν, ἔφη, ἐξ ὅτε ἤκουσα Χριστιανοῖς σε προσομιλοῦντα, [d] ἐξαλλοιωθῆναι τὴν γνώμην. καλῶς γὰρ εἴρηταί τινι· φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. κἀγὼ πρὸς αὐτόν· οὐκοῦν ἐπανορθοῦσιν ἤθη μὴ χρηστὰ ὁμιλίαι καλαί. ταῦτά μου εἰπόντος, οἱ παρόντες φανεροὶ ἦσαν ὥσπερ ἡδόμενοι τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις· ὅθεν καὶ τῇ ὑστεραίᾳ ἀξιώσαντες ἀφικέσθαι πάλιν, τό γε νῦν ἔχον [e] ὑπεχώρουν. τῇ δὲ ἐπαύριον προεληλυθότι τῷ Πέτρῳ [f] ἀπήντων πλησιόχωροί τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Τύρου πολλοί· καὶ ἐπεφώνουν λέγοντες· ὁ θεὸς διὰ σοῦ ἡμᾶς [g] ἐλεείτω. διὰ σοῦ [h] θεραπευέτω. ὡς οὖν ὁ Πέτρος ἐπὶ λίθου τινὸς ὑψηλοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι πᾶσι καταφανὴς εἶναι, καὶ προσαγορεύσας θεοσεβεῖ νόμῳ, οὕτως ἤρξατο.

Θεῷ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, οὐ λείπει προφάσεις πρὸς σωτηρίαν τῶν σώζεσθαι βουλομένων· δυνατὸς γάρ ἐστι καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰ σώματα σῶσαι. μανθάνω οὖν, ὡς βουθυτήσας Σίμων ὁ μάγος, εἱστίασεν ὑμᾶς ἐν μέσῃ τῇ ἀγορᾷ, καὶ οἴνῳ πολλῷ κορέσας, ὀλεθρίοις πάθεσι καὶ δαίμοσι παραδέδωκεν· ἀλλ' ὥσπερ ὑμεῖς τῶν δαίμοσιν ἀποδεδομένων θυμάτων μεταλαβόντες, τῷ τῆς κακίας ἡγεμόνι κατεδουλώθητε· οὕτως ἂν τούτων παυσάμενοι τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσέλθητε, [i] εὖ ἴστε, ὅτι σὺν τῇ τοῦ σώματος ἰάσει, καὶ τὰς ψυχὰς ὑγιαινούσας ἕξετε, τὰ θεῷ ἀρέσκοντα μετερχόμενοι. ἔστι δὲ τὰ ἀρέσκοντα τῷ θεῷ, τὸ αὐτῷ τε προσεύχεσθαι, καὶ τραπέζης δαιμονίων ἀπέχεσθαι, μὴ ψαύειν αἵματος, ἐκ παντὸς μιάσματος ἀσπίλους ἑαυτοὺς συντηρεῖν, ἐν πολλοῖς σώμασι μιᾷ γνώμῃ συγχωροῦντας, ὅπερ ἕκαστος ἑαυτῷ θέλει, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ πλησίον φρονεῖν· ὃ φησὶ δὲ γάρ· οὐ θέλεις φονευθῆναι, ἕτερον μὴ φονεύσῃς· οὐ θέλεις τὴν σὴν ὑφ' ἑτέρου μοιχευθῆναι

roribus, Junnne, & Cerere, & Venere cœleſti quam nonnulli Dodonam vocant. Iis verò qui cum filiabus commiſceri volunt; cum Proſerpina congreſſus, exemplum improbum ex fabulis efficitur. Alia quoque innumera impiè geſſit; ut ab impiis hominibus propter exſuperantem intemperantiam fabuloſum dogma de illius divinitate imperitis perſuaſum fuerit. His ego non temere condemnatis, ad Deum qui ſolus bonus eſt confugi; cùm fidem certo judicio baboiſſem, quòd ex Dei juſto judicio, & Lex fixa ſit ac definita, & anima omnino pro dignitate eorum quæ geſſit aliquando receptura ſit. Clement. Hom. 4. 10. &c.

LII. Hæc cùm dixiſſem, Apion orationi ſubjecit; Quid enim? nonne Græci etiam, Græcorumque leges iſta prohibent; & adulteros, eoſque qui alia repugnantia committunt puniri ſanciunt? Et ego reſpondi; Igitur Græcorum Dii contraria legibus facientes, non leve ſupplicium merentur. Quo modo autem me coërcere potero, dum exiſtimo Deos ipſos primos unà cum adulterio cuncta flagitia perfeciſſe, nec pœnas dediſſe, quas ideo magis dare debebant, quia non ſerviunt cupiditati: quòd ſi ei obnoxii fuerunt, quo pacto Dii erant? Et Appion; Sint nobis pro ſcopo, non Dii, ſed judices; in quos reſpiciendo, peccare metuemus. At ego excepi; Non eſt ſimile, ô Appion. Qui enim ad hominem collimat; ſpe latendi, delinquere omnino ſtudebit: qui verò Deum omnium inſpectorem meta loco animæ ſuæ propoſuit, gnarus quòd eum latére non poſſit, clam quoque peccare ſuperſedebit.

LIII. Quæ cùm audiſſet Appion; Intellexeram, inquit, ex quo audivi tibi cum Chriſtianis eſſe conſuetudinem, mutaviſſe te ſententiam. Præclarè enim à quodam dictum eſt; *Mores bonos colloquia corrumpunt mala.* Et ego ad illum; Ergo mores non bonos colloquia bona corrigunt. Hæc me dicente; qui aderant, non obſcurè videbantur delectari iis quæ à me dicebantur: unde & cùm rogâſſent, ut poſtridie iterum conveniretur, in præſentiarum diſceſſerunt. Poſtero autem die, Petro egreſſo proceſſerunt obviam non pauci finitimi, ac ex Tyro ipſâ complures; & acclamabant, dicentes; Deus per te noſtri miſereatur, per te nos curet. Stans ergo Petrus in excelſo lapide, ut omnibus poſſet eſſe conſpicuus; poſtquam religioſo more ſalutâſſet, ita exorſus eſt. Menandr. 1. Cor. 15. 33. Clement. Hom. 4. c. 25.

LIV. Deo, conditori cæli, terræ, ac maris, non deeſt occaſio ad ſalutem eorum qui ſervari cupiunt: poteſt enim & animas noſtras & corpora ſervare. Audio utique, Simonem magum bove mactato convivium vobis in medio foro dediſſe, ac vino multo expletos perniciosis morbis ac Dæmonibus tradidiſſe. At certè ſicut perceptis ſacrificiis quæ Dæmonibus oblata fuerant, malitiæ duci ſervire coacti eſtis: ita ſi iis relictis ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, acceſſeritis, profectò ſcitote, vos cum corporis ſanitate, etiam animas ſanas habituros eſſe; Deo placita ſectando. Cæterùm Deo placita ſunt; eum precari, Dæmoniorum menſâ abſtinere, ſanguinem non attingere ſeu guſtare, ab omni inquinamento immaculatos ſe conſervare; in multis corporibus unâ mente gradientes, quod unuſquiſque ſibi vult, id & de proximo cogitare ac cupere. Ait enim; Non vis interfici, alterum non interficias: non vis uxorem tuam ab alio conſtuprari, alterius nuptam ne conſtu- Mat. 7. 12. J. Recogn. l. 8. c. 56.

[a] Al. Ἀπίων.
[b] Al. μὴ ἔτι.
[c] Al. ἀλλὰ ὦ.
[d] Al. ἐλλοιοῦσθαι.
[e] Al. ἀνεχώρουν. Al. ὑπανεχώρουν.
[f] Al. ἀπήντων.
[g] Al. ἰλεέτω.
[h] Al. inſer. καί.
[i] Deeſt in al.

ſtupra: non vis quidpiam omnino rerum tuarum ſurto auferri, nihil alterius furare. Atque ita ex vobis ipſis quod rationi conſentaneum eſt intelligentes, ac conſectati; Deo cari eritis, & ſanitatem aſſequemini.

Clement. Hom. 7. c. 5. &c.

L V. Hæc à Petro paucis diebus edocti, deinde & curationem adepti, ad ſacrum Baptiſmum acceſſerunt. Quæ cùm Sidonii audiiſſent, ſupplicaturos ad Petrum miſerunt, & acciverunt eum ad ſe; quia nempe ipſi propter morbos ad illum venire non poterant. Igitur Petrus poſtquàm paucos dies Tyri commoratus eſſet, morbiſque omnigenis eos liberaviſſet, & inſtituiſſet Eccleſiam, atque ex Presbyteris qui eum ſequebantur Epiſcopum ipſis conſtituiſſet, Sidonem profectus eſt. Rurſuſque Simon magus, comperto jam adventare Petrum, ultro aufugit, & ad Berytum cum Appione ejuſque ſociis ſe contulit.

L VI. Cæterùm ubi Petrus Sidonem ingreſſus eſt, multos in lectis portaverunt, ac in conſpectu ejus poſuerunt. At Petrus ad eos; Ne exiſtimetis, inquit, me aliquid poſſe ad curationem veſtram, qui ſum ipſe quoque homo mortalis, ac multis perpeſſionibus obnoxius; docere autem vos modum quo ſalvi eſſe poteritis, non gravabor; utpote qui ipſe quoque à Chriſto edoctus ſim, & diſcipulus Boni illius exſtiterim. Hæc & in Sidone Petro ſuadente iis qui convenerant, cùm paucis diebus multi ibi quoque pœnitentia ducti fuiſſent, ac credidiſſent, dein & ſanitate donati eſſent, Eccleſiam inſtituit; & poſtquam aliquem ex Presbyteris qui eum conſectabantur conſtituiſſet Epiſcopum, Sidone egreditur.

Ibid. cap. 8 &c.

L VII. Statim autem ac Berytum pervenit, terræ motus factus eſt: atque plebs accedens ad Petrum, ut ferret opem rogabat. Timuimus enim, dicebant, ne funditus periremus. Tunc & Simon, audaciâ ſumptâ, & commento unà cum Appione, Annubione, Athenodoro, cæteriſque omnibus ſodalibus excogitato, publicè multitudini clamabat, Petrum oſtendens; Fugite hunc, ô viri, omni ſtudio ac feſtinatione, fugite: dicens, Magus eſt, mihi credite; & terræ motum is ipſe apud vos fecit, morboſque excitavit, ut vos perterreat, Deuſque apud vos palàm habeatur. Cúmque populus ſe intra ſilentium tenuiſſet, Petrus ſubridens; plurimâ cum libertate, Viri, inquit; Quæ ab iſtis dicuntur, me poſſe, Deo volente, efficere, fateor; ad hæc paratus ſum (fidem mihi habete in his quæ loquor) univerſam veſtram ab ipſis fundamentis evertere civitatem.

L VIII. Tum turba conſternata eſt; dein prompto animo promittit ſe ab ipſo imperata facturam: & Petrus, Nemo veſtrûm, inquit, poſthac cum Magis commercium habeat, neque uſquam in colloquium veniat. Vulgus autem poſtquam hæc audivit, confeſtim Simonem ſocioſque ejus adorti ſunt; cunctiſque brevi vulneratis, eos verberare non deſtiterunt, donec penitus urbe expuliſſent. Poſtea accedentes quicumque ex iis cum

Clement. Hom. 7. c. 12.

morbis ac Dæmonibus colluctabantur, ante pedes illius jacebant. Ille verò ſublatis in cœlum manibus, Deumque comprecatus, cunctos precatione ſolâ curavit. Non paucos autem dies apud Berytios commoratus, cùm multos fide in Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum conſummâſſet, necnon ba-

γυναῖκα, τῷ ἑτέρῳ μὴ μοιχὸς γαμετῇ· ὁ θέλεις τι ἐκ τῶν ὅλως κλαπῆναι, ἑτέρου μὴ κλέψῃς μηδέν. καὶ οὕτως ἀφ᾽ ὑμῶν αὐτῶν τὸ εὔλογον συνιοῦντές τε καὶ μετιόντες, θεῷ προσφιλεῖς ἔσεσθε, καὶ τῆς ἰάσεως ἐπιτεύξεσθε.

Τοιαῦτα ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐν ὀλίγαις ἡμέραις κατηχηθέντες, εἶτα καὶ θεραπείας ἀξιωθέντες, τῷ ἱερῷ προσῆλθον βαπτίσματι. ταῦτα καὶ Σιδώνιοι μαθόντες, ἱκέτας πρὸς τὸν Πέτρον [k] ἔστειλαν, μετάκλητον ποιοῦντες πρὸς αὐτούς, ἅτε δὴ διὰ τὰς νόσους ἀδυνάτως αὐτοὶ ἔχοντες πρὸς ἐκεῖνον φοιτᾷν. ὁ Πέτρος τοίνυν ἡμέρας ὀλίγας ἐνδιατρίψας τῇ Τύρῳ, καὶ παντοδαπῶν αὐτοὺς ἀπαλλάξας παθῶν, ἐκκλησίαν τε συστησάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἑπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, ὥρμησεν εἰς Σιδῶνα· Σίμων δὲ πάλιν ὁ μάγος ἥκοντα ἤδη τὸν Πέτρον μεμαθηκώς, φεύγειν ᾑρεῖτο, καὶ πρὸς Βηρυτὸν ἐχώρει μετὰ Ἀππίωνος καὶ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ.

Τοῦ δὲ Πέτρου εἰσιόντος εἰς τὴν Σιδῶνα, πολλοὺς ἐπὶ κλινῶν φέροντες εἰς ὄψιν ἐτίθεσαν. ὁ δὲ Πέτρος πρὸς αὐτούς, μή με νομίσητε, ἔφη, δύνασθαί τι πρὸς ὑμετέραν ἴασιν, ἄνθρωπον ὄντα θνητὸν καὶ αὐτόν, καὶ πολλοῖς πάθεσιν ὑποκείμενον· ὑφηγήσασθαι δὲ ὑμῖν τὸν τρόπον δι᾽ οὗ σωθῆναι δυνατοὶ ἔσεσθε, [l] οὐ φθονῶ, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ὑπὸ Χριστοῦ διδαχθείς, καὶ μαθητὴς ἐκείνου τοῦ ἀγαθοῦ γενόμενος. τοιαῦτα καὶ ἐν Σιδῶνι τοῦ Πέτρου προσομιλοῦντος τοῖς συνιοῦσιν, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις πολλῶν κἀκεῖ μετανοίᾳ χρησαμένων καὶ πιστευσάντων, εἶτα καὶ θεραπείας ἀξιωθέντων, ἐκκλησίαν συνέστησε, καὶ τῶν συνεπομένων αὐτῷ πρεσβυτέρων τινὰ καθιδρύσας [m] ἐπίσκοπον, ἔξεισι τῆς Σιδῶνος.

Ὡς δὲ εὐθὺς ἐπέβη τῆς Βηρυτοῦ, σεισμὸς ἐγένετο· καὶ οἱ ὄχλοι προσιόντες τῷ Πέτρῳ, βοηθεῖν ἐδέοντο· προφοβούμεθα γάρ, ἔλεγον, μὴ καὶ παντελῶς ἀπολώμεθα. τότε καὶ ὁ Σίμων τολμήσας Ἀππίωνι ἅμα καὶ [n] [11] Ἀννουβίωνι, Ἀθηνοδώρῳ τε, καὶ ὅσοι ἕτεροι ἦσαν αὐτῷ προσπεπεισμένοι, δημοσίᾳ τοῖς ὄχλοις ἐβόα, Πέτρον ὑποδεικνύς· φεύγετε τοῦτον, ὦ ἄνδρες, πάσῃ σπουδῇ, φεύγετε· μάγος ἐστὶ λέγων, πιστεύσατε· καὶ τὸν σεισμὸν αὐτὸς οὗτος ἐν ὑμῖν εἰργάσατο, καὶ τὰς νόσους ἐκίνησεν, ἵνα ὑμᾶς καταπλήξῃ, καὶ θεὸς ἄντικρυς παρ᾽ ὑμῶν νομισθῇ. ἡσυχίαν δὲ τοῦ λαοῦ παρασχόντος, ὁ Πέτρος βραχὺ ὑπομειδιάσας, μετὰ πολλῆς μάλα τῆς παρρησίας, ἄνδρες, ἔφη, ἅπερ οὗτοι λέγουσι, θεοῦ θέλοντος, ποιεῖν δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ· πρὸς δὲ τούτοις ἕτοιμός εἰμι· [o] πείθεσθέ μοι περὶ ὧν λέγω· τὴν πᾶσαν ὑμῶν ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀναστρέψαι πόλιν.

Τῶν δὲ ὄχλων ὑποπτηξάντων· εἶτα [p] προθύμως ἐπαγγελλομένων τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ κελευόμενα πράττειν· ὁ Πέτρος, μηδεὶς ὑμῶν, ἔφη, τὸ ἐξῆς [q] ὁμιλείτω μάγοις, [r] μηδ᾽ ὅλως εἰς λόγους ἐρχέσθω. οἱ δὲ ὄχλοι ἐπεὶ ταῦτα ἤκουσαν, τοῖς περὶ τὸν Σίμωνα εὐθὺς ἐπετίθεντο, καὶ πάντας ἐν ὀλίγῳ τραυματίας ποιήσαντες, οὐκ ἀνῆκαν αὐτοὺς παίοντες, ἕως παντελῶς τῆς πόλεως ἐξεδίωξαν. ἔπειτα προσιόντες ὅσοι νόσοις αὐτῶν καὶ δαίμοσι προσεπάλαιον, πρὸ τῶν αὐτοῦ ποδῶν ἔκειντο. ὁ δὲ εἰς οὐρανὸν ἄρας τὰς χεῖρας, καὶ τῷ θεῷ προσευξάμενος, ἰάσατο πάντας ἐκ μόνης εὐχῆς. οὐκ ὀλίγας δὲ τινὰς ἡμέρας παραμείνας τοῖς Βηρυτίοις, καὶ πολλοὺς τῇ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα πίστει κατηρτίσας τε καὶ βαπτίσας, ἀπὸ τῶν ἑπομένων αὐτῷ πρεσ-

k Al. ἐπέστειλαν. Al. ἀπέστειλαν.
l Al. οὐ φθονῶ.
m Al. inſer. αὐτοῖς.
n Al. Ἀνουβίωνι.
11. Ἀννουβίωνι, ſive potiùs Ἀνουβίωνι.] Tres ſcripti Codices Ἀνουβίῳ, pro Ἀνουβίωνι. Anubio enim & Anubion idem nomen, ab Anubi Ægyptiorum Deo deductum. Sub finem capitis unus ſcriptus, πιστεύετέ μοι. COT.
o Al. præpon. ἐάν μοι. Al. πείθεσθε.
p Al. præpon. καὶ.
q Al. ὁμιλείτω.
r Al. μηδ᾽.

ſ Al.

πρεσβυτέρων ἕνα ἐπίσκοπον αὐτοῖς καταστήσας, εἰς τὴν ſ Βύβλον ἐξῄει.

Καὶ γενόμενος ἐκεῖ, καὶ μαθὼν ὅτι Σίμων εἰς Τρίπολιν ὥρμηστο, αὐτὸς βραχὺ παραμείνας αὐτοῖς, καὶ θεραπεύσας τῶν ἐν t Βύβλῳ πολλούς, καὶ τὴν εὐσέβειαν a αὐτοὺς ἐκδιδάξας, κατ' ἴχνος τοῦ Σίμωνος εἰς Τρίπολιν ἐπορεύετο, μεταδιώκειν αὐτὸν μᾶλλον, οὐχ ὑποφεύγειν προῃρημένος. εἰς δὲ τὴν Τρίπολιν εἰσιόντι τῷ Πέτρῳ, τῶν φιλομαθεστέρων πολλοὶ συνῆλθον ἔκ τε τῆς Τύρου, καὶ Σιδῶνος, καὶ Βηρυτοῦ, καὶ x Βύβλου· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως ὄχλων πλεῖστοι συνέρρεον, ἱστορῆσαι Πέτρον βουλόμενοι. ἔνιοι δὲ τῶν ἀδελφῶν, οἳ καὶ ἦσαν ὑπ' ἐκείνου προεκπεμφθέντες, διηγοῦντο ἡμῖν τά τε κατὰ τὴν πόλιν, καὶ τὰ πραττόμενα περὶ Σίμωνος ἀκριβῶς· ἀποδεξάμενοί τε ἡμᾶς, ἐπὶ τὴν Μαροώνου ἦγον οἰκίαν.

Ὁ δὲ Πέτρος ἐπ' αὐτοῖς ἤδη τοῖς τῆς ξενίας πυλῶσι γεγονώς, ἐπιστραφείς, τοῖς ὄχλοις ὑπέσχετο αὔριον περὶ θεοσεβείας διαλεχθήσεσθαι. ἐπεὶ δὲ καὶ εἰσῆλθε, μὴ μεταλαβεῖν πρότερον ἔφη τροφῆς, πρὶν ἢ τοὺς συνεληλυθότας διαναπαύσει. ἀποκριναμένων δὲ ἡμῶν, ὅτι σπουδῇ πάντας αὐτοὺς [12] διαναπαύσομεν, ὁ Πέτρος ἀκούσας καὶ εὐλογήσας ἡμᾶς, ἐξῆλθε, καὶ λουσάμενος ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ εἰσελθών, εἶτα καὶ σιτίων μεταλαβών, ἑσπέρας καταλαβούσης ἀνεπαύσατο.

Ἄρτι δὲ περὶ τὰς δευτέρας τῶν ἀλεκτρυόνων ᾠδὰς ἀναστάς, καὶ εὑρὼν ἡμᾶς ἤδη ἐγρηγορότας, οἳ καὶ ἦμεν σὺν αὐτῷ πάντες ἑκκαίδεκα, αὐτός φημι Πέτρος, κἀγὼ Κλήμης, Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας, καὶ οἱ προοδεύσαντες δώδεκα, μετὰ τὸ προσαγορεῦσαι πάντας, εἰσιών τις τῶν συνήθων ἀπαγγέλλει αὐτῷ, ὅτι Σίμων ὁ μάγος μαθών σε τῇ Τριπόλει ἐπιδημήσαντα, τὴν ἐπὶ Συρίαν αὐτὸς ᾤχετο· τὰ δὲ πλήθη τὴν μίαν ταύτην νύκτα ἐνιαυτοῦ περίοδον ἡγησάμενοι, τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ σοῦ προθεσμίαν οὐ δυνάμενοι ἀναμένειν, περὶ τὰς θύρας ἑστήκασι, κατὰ συστάσεις καὶ συλλόγους, ἀλλήλοις περὶ τῆς τοῦ Σίμωνος μοχθηρίας ὁμιλοῦντες, y διὸ μεταπείσας αὐτούς, καὶ ὑπισχνούμενος ἐπὶ πολλοῖς σε κακοῖς ἐλθόντα ἐλέγξειν, ἐπιδημήσαντός σου, νύκτωρ διέφυγε· πλὴν ἐπιθυμοῦσιν αὐτοὶ ἀκοῦσαί σου.

Καὶ ὁ Πέτρος θαυμάσας τῶν ὄχλων τὴν σπουδήν, ἀπεκρίνατο· ὁρᾶτε ἀδελφοί, πῶς οἱ τοῦ κυρίου ἡμῶν λόγοι ἐμφανῶς τελειοῦνται. μέμνημαι γὰρ αὐτοῦ εἰρηκότος, ὅτι πολλοὶ ἐλεύσονται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, [13] καὶ θαλάσσης· καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. ἀλλὰ καὶ πολλοί, φησί, κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. Τὸ μὲν οὖν ἐλθεῖν οὐκ αὐτῶν ἐστιν ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ καλέσαντος θεοῦ· ἐὰν δὲ μετὰ τὸ κληθῆναι τὰ ἀγαθὰ πράξωσι, τοῦτο αὐτῶν ἴδιον, καὶ τῆς προσηκούσης τεύξονται μισθαποδοσίας. ταῦτα εἰπών, καὶ τὸν πολὺν ὄχλον ἰδὼν πρᾴως καθάπερ ἥσυχόν τι ῥεῦμα ποταμοῦ ἐπιρρέοντα, ἔφη τῷ Μαροώνῃ· ποῦ σοι τόπος ἐστὶν ἐνταῦθα, τοὺς ὄχλους χωρεῖν δυνάμενος; τοῦ δὲ Μαροώνου εἰς κεκηπευμένον τόπον καὶ ὑπαίθριον αὐτὸν ἄγοντος, εἵποντο καὶ οἱ ὄχλοι.

Καὶ ὁ Πέτρος ἐπί τινος βάσεως ἀνδριάντος οὐ πάνυ μετρίου στάς, ἅμα τῷ τὸν ὄχλον θεοσεβῶς ἤδη προσαγορεῦσαι, ἰδὼν πολλοὺς τῶν περιεστώτων ὑπὸ δαιμόνων τε καὶ z πολλῶν χρόνων ἐνοχλουμένους, βρύχοντάς τε μετ' οἰμωγῆς καὶ πίπτοντας μετὰ ἱκεσίας, ἐπιτιμήσας αὐτοῖς καὶ ἡσυχίαν ἔχειν ἐπιτάξας, καὶ τὴν ἴασιν μετὰ τὸ διαλεχθῆναι καθυποσχόμενος, τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως.

Ὁ μόνος ἀγαθὸς θεός, τὰ πάντα καλῶς ποιήσας ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἐξαπέστειλε

ptizâſſet; uno ex Presbyteris qui eum ſequebantur ipſis in Epiſcopum conſtituto, in Byblum abiit.

LIX. Quò poſtquam perveniſſet, comperto quòd Simon in Tripolim evaſerat, ipſe breve tempus apud eos commoratus, curatiſque multis Bybli incolis, ac doctrinâ pietatis eis traditâ, ad Tripolim per veſtigia Simonis proceſſit; certus eum inſequi, non ſubterfugere. Porrò cùm Petrus Tripolim ingrederetur, multi eorum qui diſcendi cupidiores erant, ex Tyro, Sidone, Beryto, ac Byblo concurrerunt: ex ipſa etiam maximè civitate plerique omnes confluxêre, deſiderio videndi Petrum. Quidam autem fratrum qui & ab eo præmiſſi fuerant, enarrabant nobis accuratè, tum ſtatum urbis, tum Simonis geſta: & excipientes nos, in domum Maroonis duxerunt. Clement. Hom. 7. cap. ult. & Hom. 8. c. 1. &c. Rec. l. 4. c. 1. &c.

LX. Petrus verò jam fores hoſpitii tenens; converſus, promiſit multitudini, cras ſe de Dei cultu verba facturum. Ac poſtquam introiit, non priùs ſe quidquam cibi eſſe percepturum affirmavit, quàm eos qui convenerant refeciſſet: nobis autem reſpondentibus, quòd eos omnes ſtudiosè eſſemus refecturi, Petrus auditâ re, & laudatis ac benedictis nobis, exivit; cùmque laviſſet in mari, ac ingreſſus eſſet, poſteaque cibum ſumpſiſſet; nocte adveniente, ſomno ſe dedit.

LXI. Jam verò ad ſecundum gallorum cantum ſurgens, invenienſque nos jam vigilantes; qui & eramus cum eo omnes ſedecim; ipſe, inquam, Petrus, & ego Clemens, Nicetas & Aquila, atque duodecim qui prægreſſi fuerant; poſtquam ſalutaviſſet omnes; ingreſſus eſt quidam ex familiaribus, hunc nuncium ei afferens; Simon magus, ubi didicit te Tripoli eſſe, in Syriam ipſe abiit: multitudo autem unam hanc noctem eſſe anni ambitum arbitrata, nec valens præſtitutum à te tempus exſpectare, pro foribus ſtat; per cœtus & circulos de Simonis improbitate mutuò colloquens; qui cùm eos in ſpem adduxiſſet, atque pollicitus eſſet quòd te præſentem multis de criminibus eſſet convicturus, cognito adventu tuo ſe de nocte in fugam dederit; ſed & eadem plebs te audire deſiderat.

LXII. Et Petrus, admiratus vulgi ſtudium, reſpondit; Videtis, fratres, quo pacto Domini noſtri verba manifeſtè compleantur. Memini enim eum dicere; *Multi venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & mari; ac recumbent cum Abrahamo, Iſaaco & Jacobo.* Sed & *Multi*, inquit, *vocati; pauci verò electi.* Itaque quòd veniant, non eſt eorum proprium, ſed eſt Dei qui vocavit: ſi verò poſt vocationem bona opera fecerint, hoc eorum erit proprium, & convenientem aſſequentur mercedis retributionem. Hæc dixit: cùmque ingentem turbam videret, leniter velut placidum fluentum amnis affluere, Marooni ait; Ubi hîc tibi locus eſt, qui hanc multitudinem capere poſſit? Et Maroone ducente eum in locum horto excultum ac ſubdialem, ſecutæ ſunt & turbæ. Matt. 8. 11. Luc. 13. 29. Mat. 20. 16. Clement. Hom. 8. c. 2 &c. Rec. l. 4. c. 7. &c.

LXIII. Petrus autem, ſuper baſim ſtatuæ non admodum excelſam ſtans; ſimul atque populum more religioſo ſalutâſſet; cernens multos adſtantium, à Dæmonibus jam diu moleſtatos; ac ſtridere cum ululatu, & procidere cum ſupplicatione; increpitis iis, ſilentiumque tenere juſſis, pollicitus curationem poſt habitum ſermonem; ita loqui cœpit.

LXIV. Deus, qui ſolus bonus eſt, cunctaque præclarè fecit, propter ſalutem generis humani, miſit

ſ Al. Βύβλον.
t Al. Βύβλῳ.
a Al. αὐτοῖς.
x Al. Βύβλου.
12. Διαναπαύσομεν.] Legi queat ex Clementinis & Recognitionibus, διαναπαύσομεν. COT.
y Al. ὤν.
13. Καὶ θαλάσσης.] Pro καὶ νότου. Luc. XIII. 29. ex Pſalm. CVI. 3. ubi videndi Interpretes. COT.
z Al. πολλῶν χρόνων οὐ πολλῶν.

a Al.

miſit unigenitum filium ſuum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui ei placita vulgaret, legemque daret æternam; ut illam perpetuò cuſtodientes, & baptizati in remiſſionem peccatorum, vitâ ſempiterna donemur. Enitimini autem primò, ut ſordidum indumentum veſtrum, ſcilicet, infidelitatis, exuatis; quod non aliâ ratione poteſtis deponere, niſi priùs in bonis actionibus baptizemini: atque ita puri corpore ac animâ effecti, futuro perpetuo regno fruemini. Itaque nec Idolis credite, nec menſæ eorum participes eſtote; non occidite; non adulterate; non flagrate odio mutuo; nec furtum facite; neque omnino aggredimini ulla prava facinora.

Clement. Hom. 8. cap. 23.

LXV. Hæc cùm dixiſſet, atque ex Scripturis monuiſſet multa, omnes permanſerunt; alii ut curarentur, alii ut viderent eos qui ſanitatem reciperent. Petrus autem dumtaxat imponens illis manus, & comprecatus, unicuique immunitatem à morbo præbuit: adeo ut qui ſubitò curati fuerant, ſummopere mirarentur, ſimulque gloriam Deo pro ea re offerrent. Cùm ergo firmiter crediſſent, unà cum iis qui ſanati fuerant; ad ſua abierunt; in mandatis accipientes, ut maturiùs convenirent.

LXVI. Sequenti ergo die Petrus unà cum ſodalibus qui cum eo erant egreſſus, rurſuſque ad eum locum veniens, dixit ad eos: Deus omnia poteſt. Is enim eſt bonus ac juſtus, nuncque in cunctos patiens; ut qui voluerint, pœnitentia de malis à ſe commiſſis actâ, & vitâ ſecundum id quod ei placet tranſacta, ſinguli in die quo univerſa judicabuntur, pro merito percipiant. Quapropter nunc incipite, bonâ cognitione, à Deo perſuaſi, veſtris reſiſtere abſurdis cupiditatibus; quò poſſitis primam, quæ humano generi tributa fuit, gratiam revocare. Sic enim vobis continuò orientur bona; & ei qui dedit agetis gratias perpetuò, ineffabilia bona poſſidentes; abluti priùs in beatâ Trinitatis invocatione, ſi quis nævus, ſi quæ macula in animabus veſtris exſtet. Ita namque[f], non ſolùm latitantes in vobis Spiritus expellere poteritis, ſed & Dæmonia alios infeſtantia perpeſſioneſque alias abigetis. Quæ poſtquam dixiſſet; eos qui aliquibus ægritudinibus vexabantur ad ſe juſſit accedere: impoſitiſque manibus ſuper eos, cùm illos confeſtim ſanaſſet, præcepit ut majori mane convenirent.

Clement. Hom. 9. cap. 19.

Rec. l. 4. c. 32.

Clement. Hom. 9. c. 23 &c. Rec. l. 5. c. 36.

LXVII. Tertio autem die, Petrus diluculo ſurrexit, factaque prece ſedit: & animadvertens nos circumſedere, oculiſque intentis eum aſpicere, quaſi aliquid audire cupientes, dixit; Ante omnia, ô amici, is qui Deum colere vult, ſcire debet, quòd ille in tribus perſonis cognoſcitur; proprium autem illius ac præcipuum eſt, omnium creaturarum eſſe opificem, omnia continere, omniaque terminare, ut qui ſuper omnia ſit, cunctaque effecerit. His dictis, multiſque de pietate erga Deum expoſitis; juſſit Dæmoniacos, & morbis occupatos ad ſe adduci; quibus oblatis; manus imponens, ac precatus, incolumes dimiſit.

Clement. Hom. 10. c. 19 Rec. l. 5. c. 28.

Clement. Hom. 10. c. 20. Rec. l. 5. c. 36.

LXVIII. Rurſum autem ſequenti die exſurgens, & comprecatus, cùm deinde nobiſcum ſediſſet, hunc in modum cœpit loqui; Qui ad Deum accedere deſiderat, ſobrius eſſe debet, debet ſibi temperare, iram tenere, aliena non ſurripere; juſtè vivere, cum bono jure, tranquillè, leniter; ſe in indigentia potiùs continere ac reprimere; quàm

Clement. Hom. 11. c. 15. Rec. l. 5. c. 32.

τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὰ ἐκείνῳ δοκοῦντα ἐκφᾶναι, καὶ νόμον αἰώνιον δοῦναι, ἵνα φυλάσσοντες αὐτὸν διὰ παντὸς, καὶ βαπτισθέντες εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τῆς αἰωνίου ζωῆς καταξιωθῶμεν. σπουδάσατε δὲ πρότερον ἐκδύσασθαι τὸ ῥυπαρὸν ὑμῶν ἔνδυμα τῆς ἀπιστίας, ὅπερ οὐκ ἄλλως ἀποδύσασθαι δυνήσεσθε, εἰ μὴ πρότερον ἐπὶ καλαῖς πράξεσι βαπτισθῆτε· καὶ οὕτω καθαροὶ σώματι καὶ ψυχῇ γινόμενοι, τῆς μελλούσης ἀϊδίου βασιλείας ἀπολαύσετε. μήτε οὖν εἰδώλοις πιστεύετε, μήτε τραπέζης αὐτῶν a κοινωνεῖτε· μὴ φονεύετε, μὴ μοιχεύετε, μὴ μισεῖτε ἀλλήλους, μηδὲ κλέπτετε, μηδὲ κακαῖς ταῖς πράξεσιν ὅλως ἐπιχειρεῖτε.

Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν πολλὰ παραινέσαντος, οἱ πάντες παρέμειναν, οἱ μὲν b θεραπευθῆναι χάριν, οἱ δὲ b ἱστορῆσαι τοὺς τῆς θεραπείας ἐπιτυχόντας. ὁ δὲ Πέτρος τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς μόνον, καὶ προσευξάμενος, τὴν ἀπαλλαγὴν ἑκάστῳ τοῦ πάθους παρεῖχεν· ὡς τοὺς μὲν παραχρῆμα θεραπευθέντας, b ὑπερθαυμάσαι τε καὶ δόξαν ὑπὲρ τούτου προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ. βεβαίως οὖν πιστεύσαντες ἅμα τοῖς θεραπευθεῖσιν, ἐπὶ τὰ ἑαυτῶν c ἀπῆλθον, τοῦτο λαβόντες ἐντολὴν, ὥστε πρωϊαίτερον συνελθεῖν.

Τῇ οὖν ἐπιούσῃ ὁ Πέτρος ἅμα τοῖς συνοῦσιν ἑταίροις ἐξιὼν, καὶ ἐπὶ τὸν τόπον πάλιν ἐλθὼν, ὁ Θεὸς, ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, πάντα δύναται. ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, καὶ νῦν ἐπὶ πᾶσι μακροθυμῶν, ἵνα οἱ βουλόμενοι ἐφ' οἷς ἔπραξαν κακοῖς μεταμεληθέντες, καὶ κατὰ τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ βιώσαντες, ἐν ἡμέρᾳ ᾗ τὰ πάντα κρίνεται, τῆς κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολαύσῃ. διὸ νῦν ἄρξασθε γνώσεως ἀγαθῆς, Θεῷ πειθόμενοι ἀντιλέγειν ταῖς ἑαυτῶν d ἀτόποις ἐπιθυμίαις, ἵνα δυνηθῆτε ἀνακαλέσασθαι τὴν πρώτην τῷ ἀνθρωπίνῳ νεμηθεῖσαν χάριν. οὕτω γὰρ ὑμῖν ἐξ αὐτῆς ἀνατελεῖ τὰ ἀγαθά· καὶ τῷ δεδωκότι e [14] εὐχαριστήσετε εἰς ἀεὶ τῶν ἀπορρήτων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν, ἀπολουσάμενοι τῇ μακαρίᾳ τῆς τριάδος ἐπικλήσει πρότερον, εἴ τις κηλὶς, εἴ τις σπίλος ταῖς ὑμετέραις ἐπιπολάζει ψυχαῖς. οὕτω γὰρ οὐ μόνον τὰ f ἐνδομυχοῦντα πνεύματα ὑμῖν ἀπελάσαι δυνήσεσθε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέροις ἐνοχλοῦντα δαιμόνια, σὺν τοῖς ἄλλοις πάθεσιν ἀπελάσετε. ταῦτα εἰπὼν, τοῖς ὑπό τινων παθῶν ὀχλουμένοις ἐκέλευσεν αὐτῷ προσιέναι· καὶ χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἰασάμενος, ἐνετείλατο g ὀρθριαίτερον συνελθεῖν.

Τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ περὶ ὄρθρον ἀναστὰς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, ἐκαθέσθη· ἡμᾶς δὲ περικαθεζομένους, καὶ εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντας, ὥσπερ ἀκοῦσαί τι βουλομένους, συνιδὼν, ἔφη· πρὸ πάντων, ὦ φίλοι, ὁ Θεὸν σέβειν αἱρούμενος, εἰδέναι ὀφείλει, ὅτι ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν h οὗτος γνωρίζεται. ἔστι δὲ ἴδιον αὐτοῦ καὶ ἐξαίρετον, τὸ πάντων κτισμάτων εἶναι i δημιουργὸς, πάντα περιέχων, πάντα τε περιορίζων, ὡς ὑπὲρ πάντα ὢν, καὶ πάντα δημιουργήσας. ταῦτα εἰπὼν, καὶ πολλὰ περὶ θεοσεβείας διδάξας, ἐκέλευσε τοὺς δαιμονῶντας, καὶ νόσοις τισὶ κατειλημμένους αὐτῷ προσφέρεσθαι· προσενεχθεῖσι δὲ τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, καὶ προσευξάμενος, ἀπέλυσεν ὑγιαίνοντας.

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ πάλιν ἡμέρᾳ διεγερθεὶς, καὶ προσευξάμενος, εἶτα καὶ σὺν ἡμῖν καθεσθεὶς, λέγειν ἤρξατο οὕτως· τὸν μέλλοντα προσιέναι τῷ Θεῷ χρὴ νήφειν, χρὴ σωφρονεῖν, ὀργῆς κρατεῖν, ἀλλότρια μὴ νοσφίζεσθαι, δικαίως βιοῦν, ἐπιεικῶς, εἰρηνικῶς, πράως· κολάζειν ἑαυτὸν k ἐν τῇ ἐνδείᾳ, τὸ μὴ ἔχοντα ἑτέρου ἀφελόμενον κορεσθῆναι·

καθαρὸν

a Al. inſer. μικρᾶς.
b Al. præpon. [illegible] τοῖς δὲ [illegible].
c Al. ἐπανῆλθον.
d Deeſt in al.
e Al. εὐχαριστεῖτε.
14. Εὐχαριστήσατε. Al. εὐχαριστήσετε. COT.

f Al. ἐνδομυχοῦντα.
g Al. inſer. πάλιν.
h Al. ὁ εἷς Θεός.
i Al. δημιουργεῖν.
k Al. inſ. μᾶλλον.

l Al.

καθαρὸν εἶναι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἁγνὸν τῷ σώματι, καὶ μὴ ὁμοιοῦσθαι τοῖς Φαρισαίοις, πρὸς οὓς ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔφησεν· Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι καθαρίζετε τὸ ποτήριον καὶ τὴν παροψίδα τὸ ἔξωθεν, ἔσωθεν δὲ γέμει ῥύπου. Φαρισαῖε τυφλὲ, καθάρισον πρῶτον τὸ ποτήριον καὶ τὴν παροψίδα τὸ ἔσωθεν, ἵνα γένηται καὶ τὰ ἔξω αὐτοῦ καθαρόν. Ἀληθῶς γὰρ ὁ καθάρας τὰ ἔσω, καὶ τὰ ἔξω καθᾶραι δυνήσεται· ὁ δὲ τὰ ἔξω καθαίρων, πρὸς ἀνθρώπων ἔπαινον ἀφορῶν, τοῦτο ποιεῖ, παρὰ δὲ τοῦ Θεοῦ μισθὸν οὐκ ἔχει.

Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἕτερα πλείονα περὶ ἁγνισμοῦ, τῶν τριῶν ἤδη μηνῶν πληρωθέντων, ὧν νηστεύειν με ἐκέλευσεν, ἀγαγών με εἰς τὰς ἐν τῇ θαλάσσῃ πλησίον οὔσας πηγὰς, ὡς εἰς ἀέναον ἐβάπτισεν ὕδωρ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ λαβὼν ἄρτον, [l] εὐλογήσας καὶ κλάσας, μετέδωκεν ἡμῖν τῶν ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων. καὶ οὕτως εὐφρανθέντες οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ μου ἀναγεννήσει, δόξαν καὶ εὐχαριστίαν [m] ἀποδεδώκαμεν τῷ Θεῷ. πολλοῦ τε ὄχλου συναθροισθέντος, νόσους, πάθη, δαίμονας ἀπελάσας ὁ Πέτρος, καὶ βαπτίσας πολλοὺς, Μαρωνίαν τὸν [n] ἀποδεξάμενον αὐτὸν, ἤδη λοιπὸν τέλειον ὄντα, ἐπίσκοπον καταστήσας, καὶ πρεσβυτέρους δώδεκα ὁρίσας, καὶ διακόνους δείξας, ὑπέρ τε τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος, καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τάξεώς τε καὶ ἁρμονίας συλλαλήσας τῷ ἐπισκόπῳ, τοῖς ἐν Τριπόλει τῆς Φοινίκης ἀποταξάμενος, τὴν ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ὁδὸν ἐπορεύετο.

Ἐκβάντες οὖν δὲ τῆς Τριπόλεως τῆς Φοινίκης, ὡς ἐπὶ Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐλθεῖν, αὐτῆς ἡμέρας ἐν Ὀρθωσίᾳ ἐμείναμεν· καὶ διὰ τὸ πλησίον εἶναι ἧς ἐξήλθομεν πόλεως, πάντων σχεδὸν προακηκοότων τὰ τοῦ κηρύγματος, μιᾶς ἡμέρας ἐκεῖ μείναντες, ἀπήρξαμεν εἰς Ἀντάραδον. πολλῶν δὲ τῶν συνοδοιπορούντων ἡμῖν ὄντων, ὁ Πέτρος Νικήτῃ καὶ Ἀκύλᾳ προσωμίλει λέγων· ἐπειδὴ ὁ πολὺς ὄχλος τῶν συνοδοιπορούντων οὐ μικρὸν φθόνον ἀνιοῦσι κατὰ πόλιν ἡμῖν ἐπισπᾶται, ἀναγκαίως ἐσκεψάμην φροντίσαι, ὅπως μήτε οὗτοι λυπηθῶσι κωλυθέντες συνεῖναι ἡμῖν, μήτε ἡμεῖς περίβλεπτοι γενόμενοι, φθόνου τοῖς ἄλλοις κατασταθῶμεν αἴτιοι. τούτου ἕνεκα βούλομαί σε τὸν Νικήτην ἅμα Ἀκύλᾳ, προοδεύειν μου κατὰ συστήματα δύο [illegible].

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ἀπεκρίναντο Νικήτης καὶ Ἀκύλας· οὐ πάνυ ἡμᾶς, κύριε, λυπεῖ τοῦτο ποιεῖν, διὰ τὸ ὑπὸ σοῦ προστετάχθαι. πρῶτον μὲν, ὅτι πάντα καλῶς νοεῖν τε καὶ συμβουλεύειν ἄξιος ὢν, ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐξελέγης· ἔπειτα δὲ, ὅτι ὡς ἐπιπολὺ ἡμερῶν δύο ἀνάγκη τοῦτο ποιεῖν ἡμᾶς ἀπολιμπανομένους σου. καὶ αὕτη δὲ πολλὴ πρὸς τὸ μή σε τὸν κύριον ἡμῶν καθορᾶν. πλὴν ὡς κελεύεις διὰ τὸ συμφέρον οὐκ ἀντιλεγόμεν. ταῦτα εἰπόντες, προῆγον.

Προελθόντων οὖν αὐτῶν, ἐγὼ Κλήμης ἔχαιρον, ὅτι σὺν αὐτῷ με ἐκέλευσεν εἶναι. ὡμίλει καὶ πρὸς αὐτὸν εἶπον· εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι με οὐκ ἐξαπέστειλας ὡς τοὺς [15] ἑταίρους, ἐπεὶ ὀδυνώμενος [o] ἂν [illegible]. ὁ δὲ ἔφη· τί δαί· εἰ καὶ χρεία τις ἔσται πεμφθῆναί σέ που, σὺ διὰ τὸ πρὸς ὀλίγον ἀπολιμπάνεσθαί μου συμφερόντως, διὰ τοῦτο τεθνήξῃ; οὐχὶ δὲ προσομιλήσεις σεαυτῷ, φέρων τὰ διὰ τὴν ἀνάγκην σοι προστιθέμενα, εὐθύμως ὑπείσεις; ἢ οὐκ οἶδας, ὅτι σύνεισιν οἱ φίλοι ταῖς μνήμαις, κἂν τοῖς σώμασιν ἐκεῖνοι ἀπολιμπάνωνται, ὡς

cùm non habeat, alterius bonis ablatis expleri; corde mundus eſſe, & purus corpore; nec aſſimilari Phariſæis, ad quos Dominus & Deus noſter Jeſus Chriſtus dixit; *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; quia mundatis calicis & paroſidis quod exterius eſt; intùs autem eo plena ſunt ſordibus. Phariſæe cæce, munda priùs calicis & paroſidis interius, ut & illius exterius mundum fiat.* Verè enim qui interiora purgaverit, exteriora quoque purgare poteſt: qui verò exteriora purgat; ad hominum laudes aſpiciens, id agit; ſed apud Deum mercedem non habet. Rec. l. 6. c. 10. &c. Clement. Hom. 11. cap. 29. &c. Matt. 23. 25.

LXIX. His dictis, & aliis pluribus de caſtimonia; cùm jam tres menſes, quibus jejunare me præceperat, completi eſſent; ducens me ad fontes maris vicinos, perenni aquâ baptizavit, in nomine Patris, & Filii, & Spiritûs ſancti: cúmque panem accepiſſet, benedixiſſet, ac fregiſſet; communicavit nos intemeratis ac vitalibus ſacramentis. Atque ita feriati ac læti fratres noſtri pro mihi à Deo conceſſa ſecunda nativitate, gloriam & gratiarum actionem Deo detulimus. Et multâ turbâ congregatâ; Petrus depulſis morbis, afflictionibus, ac Dæmonibus; nec non baptizatis compluribus, ubi Maroonem hoſpitem ſuum, jam omnibus numeris abſolutum, in Epiſcopum conſtituiſſet, duodecim Presbyteros deſignaſſet, Diaconos feciſſet; collocutus cum Epiſcopo de communi bono ac utilitate, deque Eccleſiaſtico ordine atque concentu; vale dixit Tripolitanis Phœnices, & iter versùs Antiochum Syriæ ingreſſus eſt. Clement. Hom. 11. c. 35. Rec. l. 6. c. 15.

LXX. Egreſſi verò Tripolim Phœniciæ, ut Antiochiam Syriæ veniremus; eo die Orthoſiæ manſimus: & quia eſt prope urbem è qua egreſſi fueramus; cùm omnes ferè prædicationis Evangelicæ ſermonem priùs audiviſſent; unum diem illic commorati, Antaradum abiimus. Cùm autem multi eſſent nobiſcum iter facientes, Petrus Nicetam & Aquilam allocutus eſt, dicens: Quandoquidem magna comitantium multitudo, non parvam invidiam nobis per urbes intrantibus attrahit; neceſſariò curandum eſſe judicavi, ut neque ipſi contriſtentur, dum prohibentur eſſe nobiſcum; neque nos, dum ſumus ſpectabiles, aliis efficiamur auctores invidiæ. Quocirca volo te Nicetam, unà cum Aquila, ante me iter habere, per duos globos, ſparſim. Clement. Hom. 12. c. 1. &c. Recogn. l. 7. c. 1. &c.

LXXI. Iſta Petro dicente reſponderunt Nicetas & Aquila: Non valde nos, Domine, contriſtat id agere; quoniam à te imperatum eſt. Primò quidem, quia Dei providentiâ delectus es, qui mereatis cuncta præclarè cogitare atque conſulere: deinde verò quòd ut plurimum biduo nos hoc facere neceſſe ſit, à te abſentes; illud autem ſpatium quamvis longum ſit, dum te dominum noſtrum non videmus, attamen ut jubes, quia utile eſt, non contradicimus. Hæc poſtquam dixerunt, antegreſſi ſunt.

LXXII. His igitur profectis, ego Clemens gaviſus ſum, eum me ſecum eſſe voluiſſe. Itaque ad eum dixi; Gratias ago Deo, quòd me non emiſeris, ut ſodales; nam præ dolore enectus fuiſſem. Ille verò, Quid autem, inquit, ſi quæ neceſſitas juſſerit ut aliquò mittaris; tu quia aliquamdiu à me utiliter eris ſeparatus, ideo morieris? Nonne potiùs, tecum reputans, ferenda eſſe quæ propter neceſſitatem juberis, æquo animo feres? Aut neſcis, amicos unà eſſe recordatione, licèt corporibus inter ſe disjungantur; ſicut nonnulli cor-

l Al. εὐχαριστήσας.
m Al. ἀποδίδομεν.
n Al. ὑποδεξάμενον.
Tom. I.

o Al. ὢν.
15. Ἐνεργης. Clementina & Recognitiones, ἐπιγενο-
COT.

p Al.

corporibus præſentes, animis procul ſunt diſſiti?

LXXIII. Et ego reſpondi; Verùm ne de me arbitreris, Domine, quòd iſtum mœrorem inſipienter ſim perpeſſurus, quinimo admodum rectè ſe habente ratione. Quoniam enim te pro omnibus accepi; pro patre, matre, fratribus, & cognatis; qui per Deum auctor mihi fuiſti, ut agnoverim ſervatricem veritatem: ſic & conſolatione, quam ab omnibus conſecuturus fuiſſem, per te unum fruor. Vereor quippe omnino, à te abeſſe; ne per ætatis fervorem, à cupiditate vincar. Et ideo ita in animum induxi, ut à te non poſſim diſcedere, niſi hoc divina quadam ira eveniat. Etenim memini te Cæſareæ dicere; Si quis vult mecum iter facere, piè quoque unà iter habeat; *Pie* autem dicebas eſſe, neminem triſtitiâ ſecundùm Deum afficere, veluti relinquendo parentes, uxorem, nec non alios piam vitam conſectantes. Unde ego prorſus tibi ſum aptus itineris comes; à quo & maximam inibis gratiam, ſi miniſteria ſervorum obire permiſeris.

LXXIV. Hoc audito Petrus, cum leni riſu dixit; Quid ergo putas, Clemens, quòd non te ipſa neceſſitas in ſervorum ordinem rediget? Nam quis mihi elegantes ac multas ſindones ſeu veſtes linteas, cum adjùnctis annulis & calceis cuſtodiet? Quis verò & ſuavia exquiſitaque opſonia præparabit? quæ cùm variæ ſint, multos ac ſolertes coquos poſtulant: & omnia illa, quæ tamquam immani beſtiæ, cupiditati apparantur. Sed forſan hæc te ſubiit ſententia, quòd non intellexeris, quódque ignores vitæ meæ rationem; qui ſolo pane & olivis utor, raróque oleribus; quique unum habeo veſtimentum, ac pallium, hoc ipſum quo amictus ſum, & alio opus non habeo, neque ulla re. Nam in his etiam abundè mihi eſt. Mea quippe mens cernens illic omnia bona æterna, nullius eorum quæ hîc ſunt curam ſuſcipit. Tuum tamen egregium inſtitutum approbo; miror que ac laudo, quo modo vir in vita ſumptuoſa educatus, facilè vivendi rationem immutaveris, & ad ſola neceſſaria traduxeris. Nos quippe à puero. Ego & Andreas frater, non ſolum in pupillari conditione educti, verùm etiam propter inopiam ad laborem aſſuefacti, expeditè nunc has longas ferimus peregrinationes. Quare ſi crederes mihi, ſervorum officia me tibi impendere concederes.

LXXV. Id ego audiens, contremui & collacrymavi; quia talem habuiſſet orationem vir, quo cuncti hujus ætatis homines ratione ſcientiæ ac pietatis ſunt inferiores. At ille cernens me illacrymantem, cauſſam rogabat. Ego autem ad illum, Et quidnam peccavi, inquam, ut hunc ſermonem audirem? Statimque Petrus; Si malè locutus ſum, cùm propoſui ſervire tibi; tu prior deliquiſti, qui prior in animo habuiſti hoc agere. Et ego reſpondi; Non eſt ſimilis ratio: ſiquidem me valde decet id facere; te verò nullatenus, qui es Dei præco, cuique animas hominum paſcere commiſſum eſt. Tum Petrus dixit: Dominus noſter, qui ad ſalutem totius mundi venit, quique unus ſupra cun-
Matt. 20. 28. ctos veram & ſolam nobilitatem obtinet, ſervire ac miniſtrare ſuſtinuit; ut doceret nos, ne indecorum putemus ſervilia miniſteria proximis exhibere; quamvis nobiles ſimus, quamvis plurimùm eos antecellamus. Ego excepi; Si exiſtimem quòd te oratione ſim ſuperaturus, amens ſim planè ac ſtul-

ἔνιοι συνόντες τοῖς σώμασι, μακρὰν ἀφεστήκασι ταῖς ψυχαῖς;

Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· ἀλλὰ μή με νομίσῃς κύριε, ὅτι τὰ λύπης πάσχειν ἔμελλον ἀνοήτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ὀρθῶς ἔχοντα λογισμῷ. ἐπεὶ γάρ σε ἀντὶ πάντων εἱλόμην, πατρὸς καὶ μητρὸς, ἀδελφῶν ἅμα καὶ συγγενῶν, αἴτιόν μοι γενόμενον διὰ τὸν θεὸν τῆς σωζούσης ἀληθείας· οὕτω καὶ ἧς ἔμελλον ἐκ πάντων ἀπολαύειν παραμυθίας, διὰ σοῦ μόνου καρποῦμαι. δέδοικα γὰρ ὅλως ἀπολειφθῆναί σου, μήποτε διὰ τὸ ἐκ τῆς ἡλικίας ἀκμαῖον, ἥττων ἐπιθυμίας γένωμαι. καὶ διὰ τοῦτο οὕτως ἐμαυτὸν ἔχω, ὡς ἀποστῆναί σου ἀδύνατον εἶναι, εἰ μὴ κατά τινα χόλον θεοῦ τοῦτο γένηται. καὶ γὰρ μέμνημαί σε ἐν Καισαρείᾳ εἰπόντος· εἴ τις μοι βούλεται συνοδεύειν, εὐσεβῶς καὶ συνοδευέτω· εὐσεβῶς δὲ ἔφης, τὸ μηδένα λυπῆσαι κατὰ θεὸν, οἷον, ἀπολιπόντα γονεῖς, γυναῖκα, πρὸς δὲ, καὶ ἑτέρους τινὰς τὸν εὐσεβῆ ἑλομένους. ὅθεν ἐγὼ κατὰ πάντα ἐπιτήδειός εἰμί σοι συνοδοιπόρος. ᾧ καὶ τὰ μέγιστα χαρίζῃ, [p] εἰ τὰς τῶν δούλων ὑπηρεσίας ἐπιτρέψειας ποιεῖν.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας, μετά τινος φησὶ μειδιάματος· τί οὖν οἴει, Κλήμη, μὴ ὑπ' αὐτῆς ἀνάγκης ὡς δοῦλόν σε τυγχάνειν τοῦτο; ἐπεὶ τίς τὰς καλάς μοι καὶ πολλὰς σινδόνας μετὰ τῶν ἐγκειμένων δακτυλίων καὶ τῶν ὑποδημάτων [q] φυλάξει; τίς δὲ καὶ τὰ ἡδέα καὶ πολυτελῆ ὄψα προετοιμάσει; ἃ ποικίλα ὄντα, πολλῶν δεῖται καὶ τεχνικῶν μαγείρων. καὶ πάντα ἐκεῖνα, ὅσα ὡς θηρίῳ μεγάλῳ τῇ ἐπιθυμίᾳ προευτρεπίζεται. πλὴν ἡ τοιαύτη σε προαίρεσις ὑπεισῆλθεν, ἴσως μὴ συνιέντα, καὶ τὸν ἐμὸν ἀγνοοῦντα βίον, ὅτι ἄρτῳ μόνῳ καὶ ἐλαίαις χρῶμαι, καὶ [r] σπανίως λαχάνοις· καὶ ὅτι ἱμάτιόν μοι καὶ τριβώνιον ἕν ἐστι [s] τοῦτο αὐτὸ, ὃ περιβέβλημαι, καὶ ἑτέρου χρείαν οὐκ ἔχω, οὐδὲ ἄλλου τινός. ἐν γὰρ τούτοις καὶ περισσεύομαι. ὁ νοῦς γάρ μου τὰ ἐκεῖ πάντα ὁρῶν αἰώνια ἀγαθὰ, τῶν ἐνταῦθα οὐδενὸς ἐπιστρέφεται. ὅμως σοῦ μὲν τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν ἀποδέχομαι, καὶ θαυμάζων ἐπαινῶ, πῶς ἀνὴρ ἐν πολυτελεῖ ἤθει ὑπάρχων, ῥᾳδίως τοῖς ἀναγκαίοις τὸν σεαυτοῦ ὑπήλλαξας βίον. ἡμεῖς γὰρ ἐκ παίδων, ἐγώ τε καὶ Ἀνδρέας ὁ σύναιμος, οὐ μόνον ἐν ὀρφανίᾳ τραφέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πενίας εἰς ἐργασίαν [t] ἐθισθέντες, εὐμαρῶς φέρομεν νῦν τὰς μακρὰς ταύτας ὁδοιπορίας· ὅθεν εἰ ἐπείθου μοι, ἐμοὶ ἂν συνεκεχωρήκεις τὰ δούλων ἀποπληροῦν σοι.

Ἐγὼ δὲ ἀκούσας, σύντρομος ἐγενόμην καὶ ἐπίδακρυς, οἷον λόγον εἶπεν ἀνὴρ, ᾧ πάντες οἱ τῆς νῦν γενεᾶς ἄνθρωποι, [u] τῷ τῆς γνώσεως καὶ εὐσεβείας [x] λόγῳ, ἥττους εἰσίν. ὁ δὲ ἰδών με συνδακρύοντα, ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν. κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, καὶ τί τοσοῦτον ἥμαρτον, φημὶ, ἵνα καὶ τοιοῦτον [y] ἀκούσω σου λέγειν; καὶ ὁ Πέτρος εὐθύς· εἰ κακῶς εἴρηκα δουλεῦσαί σοι προελόμενος, σὺ πρῶτος ἥμαρτες, πρῶτος τοῦτο καὶ ποιῆσαι προθυμηθείς. κἀγὼ ἔφην· οὐχ ὁμοίως ἔχει· ἐμοὶ μὲν γὰρ καὶ λίαν πρέπει τοῦτο ποιεῖν, σοὶ δὲ οὐδαμῶς, ὅτι θεοῦ κήρυξ ὤν, καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων ποιμαίνειν πιστευόμενος. καὶ ὁ Πέτρος, ὁ κύριος ἡμῶν, εἶπεν, ἐπὶ σωτηρίᾳ παντὸς τοῦ κόσμου ἐληλυθὼς, μόνος τε ὑπὲρ πάντας τὴν ἀληθῆ καὶ μόνην εὐγένειαν ἔχων, δουλεύειν ἠνέσχετο, ἵν' ἡμᾶς πείσῃ, μὴ δι' αἰσχύνης ποιεῖσθαι, τὸ δουλικὰς προσφέρειν τοῖς πλησίον ὑπηρεσίας, κἂν εὐγενεῖς ὦμεν, κἂν πλεῖστον αὐτῶν διαφέρωμεν. κἀγὼ ἔφην· εἰ λόγῳ σε νικήσειν οἴομαι, ἄφρων εἰμὶ κατὰ τὸ φανερὸν καὶ ἀνόητος· πλὴν ἀλλὰ χάριν οἶδα

p Al. εἴ μοι.
q Al. διαφυλάξει.
r Al. σπανίως.
ſ Al. τί.

t Al. ὁδοιπορήσας.
u Al. τῷ.
x Al. λόγων.
y Al. ἀκούσαιμι.

ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ προνοίᾳ, ὅτι περ εἰς γονέων μοῖραν ἔχειν σε κατηξίωμαι.

Καὶ ὁ Πέτρος, Εἶπε δέ μοι ἀληθῶς, ἔφη, πρὸς γένους ὑπάρχεις; κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Εἰσὶ μὲν πολλοὶ καὶ μεγάλοι ἄνδρες, Καίσαρι προσήκοντες τῷ γένει· ὅθεν τῷ ἐμῷ πατρὶ ὡς καὶ συντρόφῳ ὁ Καῖσαρ γυναῖκα συγγενῆ συνηρμόσατο· ἀφ' ἧς τρεῖς ἐγενόμεθα υἱοί· δύο μὲν πρὸ ἐμοῦ, οἳ καὶ δίδυμοι ὄντες, κομιδῇ ὅμοιοι ἀλλήλοις ἐτύγχανον, ὡς ὁ πατὴρ ἐξηγεῖτό μοι. ἐγὼ γὰρ οὔτε αὐτούς, οὔτε τὴν τεκοῦσαν πάνυ ἐπίσταμαι· ἀλλ' ὥσπερ δι' ὀνείρων ἀμυδρὸν αὐτῶν καὶ τὸ εἶδος ἀναφέρω. ἡ μὲν οὖν μήτηρ μου Ματθιδία ἐλέγετο· ὁ δὲ πατήρ, Φαῦστος· οἱ δὲ ἀδελφοί, ὁ μὲν Φαυστῖνος, ὁ δὲ Φαυστινιανὸς ἐκαλοῦντο. ἐμοῦ οὖν τρίτου ἐπιγεννηθέντος αὐτοῖς, ἡ μήτηρ ὄνειρον ἑωρακυῖα, ὡς ὁ πατὴρ ὑφηγεῖτο, ὅτι ἐὰν μὴ τοὺς διδύμους αὐτῆς υἱοὺς ἐξ αὐτῆς παραλαβοῦσα, τῆς Ῥωμαίων ἀποδημήσῃ πόλεως ἐπὶ ἔτη δέκα, πανωλεθρίᾳ σὺν αὐτοῖς ἀποθανεῖται θανάτῳ.

Ὁ μὲν οὖν πατὴρ φιλότεκνος ὤν, σύν τε δούλοις καὶ δούλαις ἐφοδιάσας ἱκανῶς, καὶ εἰς πλοῖον ἐνθέμενος, εἰς τὰς Ἀθήνας ἅμα παιδευθησομένους ἐξέπεμψεν· ἐμὲ δὲ μόνον, εἰς παραμυθίαν ἔσχε παρ' ἑαυτῷ. καὶ ἐπὶ τούτῳ εὐχαριστῶ πολλά, ὅτι κἀμὲ ὁ ὄνειρος μὴ κεκελεύκει ἅμα τῇ μητρὶ τὴν Ῥωμαίων ἐκβῆναι πόλιν. τοῦ ἐνιαυτοῦ τοίνυν ἐκείνου παρελθόντος, ὁ πατὴρ ἔπεμψεν εἰς Ἀθήνας χρήματα τοῖς ἑαυτοῦ, μαθεῖν ἅμα γλιχόμενος πῶς ἄρα διάγουσιν. οἱ δὲ ἀπελθόντες, οὐκ ἐπανῆλθον. τρίτῳ δὲ πάλιν ἐνιαυτῷ ὁ πατὴρ ἀθυμῶν, ἑτέρους ἔπεμψεν ὁμοίως σὺν ἐφοδίοις· οἵτινες τετάρτῳ ἐνιαυτῷ ἧκον ἀπαγγέλλοντες, μήτε μου τὴν τεκοῦσαν, ἢ τοὺς ἀδελφοὺς ὅλως ἑωρακέναι, [a] μηδὲ ἄλλον τινὰ τῶν σὺν αὐτοῖς ἀπεληλυθότων κἂν ἴχνος εὑρηκέναι.

Ὁ μὲν οὖν πατὴρ ταῦτα ἀκούσας, καὶ ὑπὸ πολλῆς λύπης ἔκθαμβος γενόμενος, καὶ οὐκ εἰδὼς ποῦ ὁρμήσας κατὰ ζήτησιν ἐκείνων ἐξέλθοι, ἐμὲ παραλαβών, καὶ εἰς πόρτον καταβάς, πυκνότερον ἐπυνθάνετο, ποῦ τις ἴδοι ἢ ἀκούσειεν ἐντὸς τεσσάρων ἐνιαυτῶν ἀπαντῆσαν ναυάγιον. καὶ ἄλλος ἀλλαχῆ ἔλεγεν. ὁ δὲ πάλιν ἀνεπυνθάνετο, εἰ ἑωράκασι σῶμα γυναικὸς μετὰ βρεφῶν ἐκβεβρασμένον τῇ γῇ. πολλῶν οὖν πολλὰ λεγόντων ἑωρακέναι σώματα κατὰ διαφόρους καιρούς, ὁ πατὴρ ἀκούων ἐστέναζε. πλὴν ὑπὸ τῶν σπλάγχνων [b] νενικημένος, ἀλόγως ἐπυνθάνετο, τοσοῦτον θαλάσσης βυθὸν πειρώμενος ἐρευνᾶν· ὅμως συγγνωστὸς ἦν, ὅτι διὰ τὴν πρὸς τοὺς ζητουμένους στοργήν, ἐλπίσιν ἐβουκολεῖτο κεναῖς. καὶ δή ποτε ὑπὸ φροντισταῖς καταλιπών με καὶ ἐπιτρόποις, δωδέκατον ἤδη γεγονότα ἔτος, αὐτὸς δακρύων εἰς πόρτον κατῆλθε· καὶ εἰς πλοῖον ἐμβάς, εἰς ἐπιζήτησιν ἐκείνων ἐξέπλευσε· καὶ ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ νῦν οὔτε γράμματα παρ' αὐτοῦ ἐδεξάμην, [c] οὔτε εἰ ζῶντα αὐτὸν εἶναι ἢ τεθνηκότα ὅλως ἐπίσταμαι· ῥοπὴ δέ μοι πλείων πρὸς τὸν τῆς ὑπονοίας, ὅτι τέθνηκέ που, ἢ ὑπὸ λύπης ἥττων γενόμενος, ἢ ναυαγίῳ περιπεσών. τούτου δὲ τεκμηρίῳ χρῶμαι, ὅτι ἐξ ἐκείνου ἤδη λοιπὸν εἰκοστὸν ἔτος ἐστίν, ἀφ' οὗ ἴχνος οὐδὲν ἀληθείας ἐμοὶ περὶ αὐτοῦ ἤκουσται.

Ταῦτα ἀκούων ὁ Πέτρος, ὑπὸ συμπαθείας ἐδάκρυε. καὶ εὐθέως τοῖς συνοῦσι γνησίοις εἶπεν· Εἴ τις πέπονθεν εὐσεβὴς ἀνήρ, οἷα ὁ τούτου πατήρ, εὐθέως ἂν τῷ τῆς θεοσεβείας λόγῳ, τῷ πονηρῷ ἐπέγραψε τὴν αἰτίαν. οὕτω καὶ τοῖς ταλαιπώροις ἔθνεσι συμβαίνει πάσχειν, καὶ ἀγνοοῦμεν οἱ θεοσεβεῖς. ταλαιπώρους δὲ αὐτοὺς εὐλόγως εἴρηκα, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πλανῶνται, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐλπίδος ἀποτυγχάνουσι· τοῖς γὰρ ἐν θεοσεβείᾳ

tus: verumtamen gratias divinæ providentiæ habeo, te loco parentum mihi donatum fuiſſe.

LXXVI. Tum Petrus, Verene, inquit, nullus tibi ſupereſt ex genere? Et ego reſpondi; Sunt quidem plures ac magni viri, ad Cæſarem genere attinentes. Nam patri meo, ut pote unà educato, Cæſar uxorem cognatam junxit: ex qua tres liberi orti ſumus; duo quidem ante me; qui & gemini cùm eſſent, admodum inter ſe ſimiles erant; ſicut mihi narrabat pater: ego quippe neque illos, neque genitricem valde novi, ſed quaſi per ſomnium obſcuram eorum formam mihi repræſento. Igitur mater quidem mea Matthidia dicebatur, pater autem Fauſtus; fratres verò, alter Fauſtinus, alter Fauſtinianus vocabantur. Cùm igitur tertius ego poſt eos natus eſſem, mater, quemadmodum pater referebat; ſomnium vidit, quòd niſi confeſtim aſſumptis duobus filiis ſuis geminis, Româ decennium abeſſet, ipſa cum iis morte peſſimâ eſſet interitura.

LXXVII. Pater igitur, qui liberorum amans erat; cum ſervis & ancillis, ac dato ſufficienti viatico, in navem impoſitos, Athenas etiam erudiendos miſit: me verò ſolum ad conſolationem ſecum retinuit. Atque eam ob rem ingentes gratias ago, quòd me quoque ſomnium non juſſerit unà cum matre, urbe Româ excedere. Itaque eo anno tranſacto, pater ſuis Athenas miſit pecuniam, ſimul cognoſcere geſtiens quo modo vitam agerent. Qui autem abierant, non redierunt. Tertio rurſus anno pater anxius alios ablegavit ſimiliter cum rebus ad victum neceſſariis: qui quarto anno redeunt ac nunciant ſe nec matrem meam, nec fratres uſquam vidiſſe, neque ullius eorum qui cum iis diſceſſerant vel veſtigium reperiſſe.

LXXVIII. Hæc ergo audiens pater, & præ multo dolore obſtupefactus, neſcienſque quò eorum quærendorum cauſſâ tenderet, aſſumpto me, ac in portum deſcendens, frequentiùs ſciſcitabatur, ubi quiſpiam vidiſſet vel audiiſſet intra quatuor annos naufragium contigiſſe. Atque varii vario in loco accidiſſe referebant. Ille autem iterum rogabat, num vidiſſent corpus mulieris cum pueris in terram à mari ejectum. Cúmque multi ſe multa diverſis temporibus cadavera ſpectâſſe dicerent, pater audiens ingemiſcebat. Verùm naturali affectu devictus, præter rationem percontabatur, qui tantum maris profundum ſcrutari conaretur: tamen veniâ dignus erat, quòd caritate eorum quos quærebat, ſpebus lactabatur inanibus. Denique me ſub magiſtris & procuratoribus relinquens, jam duodecim annos natum; ipſe in portum flens deſcendit; navique conſcensâ, ad illorum inquiſitionem enavigavit: atque ex eo tempore uſque adhuc nec litteras ab eo accepi, nec inter vivos, an inter mortuos ſit prorſus novi: eo tamen plus mens mea propendet ut exiſtimem eum obiiſſe, vel triſtitiâ ſuperatum, vel naufragio involutum: quâ in re hoc utor argumento, quòd jam ab eo tempore vigeſimus annus ſit, ex quo nullum veritatis veſtigium de eo accepi.

LXXIX. Cùm hæc audiſſet Petrus, commiſerationis affectu lacrymas fudit: ſtatimque ad familiares, qui aderant, dixit: Si quis piæ religioni deditus vir, ea pertuliſſet, quæ hujus pater; continuò religioni & Diabolo adſcripſiſſet cauſſam. Ita etiam miſeris Gentilibus pati contingit; & ignoramus, qui pii erga Deum ſumus. Eos autem miſeros, meritò appellavi; quia & hîc in errore verſantur, & ſpe futurâ excidunt. Quando enim viri reli-

z Al. inſer. αὐτοῦ.
a Al. inſert. μήτε μὴν αὐτοῖς Ἀθήναις ἐπιδεδημηκέναι.
b Al. [illegible].
c Al. οὔτ' εἰ.

religioſi afficiuntur incommodis, ea illis ad delictorum perſolutionem cedunt.

LXXX. Hunc in modum locuto Petro; unus ex noſtris, audaciâ ſumptâ, pro omnibus rogavit eum, ut poſtridie diluculo in Aradum oppoſitam inſulam (quæ triginta, opinor, nec totis, ſtadiis diſtabat) navigaremus, ad videndas ibi duas columnas viteas, maximam molem continentes. Petrus ergo, qui erat morigerus, annuit, ita dicens; Cùm ex navi egreſſi fueritis, ne unà omnes procedatis ad ſpectationem eorum quæ cupitis; neque enim volo ut civium oculos in vos convertatis. Atque ſic navigantes, horâ unâ in inſulam delati ſumus. Et deſcendentes ex ſcapha, eò progreſſi ſumus ubi columnæ viteæ erant; ſimulque cum columnis, alius quidem aliud quodpiam ex Phidiæ operibus ſpectabat.

LXXXI. Unus autem Petrus neceſſe non putavit quæ ibi erant inviſere; ſed animadvertens mulierem quamdam extrà pro foribus ſedentem, & victûs gratiâ mendicantem; Mulier, inquit, quonam membrorum tuorum cares, quòd tantam contumeliam ſuſcepiſti, mendicandi, inquam, ac non potiùs à Deo tibi conceſſis manibus laborans, quotidianum cibum comparas? Illa verò profundum ac vehementem gemitum trahens, reſpondit: Utinam quidem mihi eſſent manus, quæ certè poſſent operari: nunc autem mihi ſolam manuum figuram ſervant, ipſæque emortuæ ſunt. Ac Petrus interrogavit; Quæ verò cauſſa fuit, ut tam grave malum ſuſtineres? At illa ad eum: Animi imbecillitas, nihilque aliud. Si enim forti animo fuiſſem prædita, erat præcipitium aut pelagus; quare me dejiciens, poteram malis dolorem afferentibus finem imponere.

LXXXII. Tum Petrus infit; Quid enim; putaſne, mulier, omnes ſui interfectores, ſupplicio liberatum iri? an non potiùs animas eorum qui ita moriuntur, majori ſupplicio in Inferis propter ſui homicidium afficiendas? At illa; Utinam, inquit, perſuaſum mihi eſſet, revera in Inferis animas vivas reperiri; utique nihili reputans pœnas, mori eligerem, quò vel exiguo tempore intuerer mihi exoptatiſſimos. Ad hæc Petrus: Et quidnam eſt quod te excruciat? Scire enim valde aveo. Ac me ſi certiorem feceris, tibi firma tradam documenta, quòd animæ in Inferis vivant; & pro præcipitio vel profundo, tibi dabo medicamen, per quod à vita ſine dolore decedas.

LXXXIII. Et mulier, quæ ſermonem non intelligeret, eumque dumtaxat prout optabat arriperet, ita diſſerere cœpit: Genus quidem & patriam ſi tibi exponerem, non arbitror me umquam poſſe perſuadere: ſed & quid ad te attinet id cognoſcere? niſi tantùm cauſſam, ob quam dolore affecta, morſibus manus meas mortuas reddidi. Attamen mea, quoad audire potes, referam. Ego nobiliſſimis orta parentibus; potentis cujuſdam imperio, nupſi viro qui erat illius propinquus; & duos geminos liberos ſuſtuli, tertiumque inſuper edidi. Porrò cùm mariti mei frater formam meam deperiret, & amore meo ſummopere captus eſſet; atque miſera ego caſtè vivere admodum cuperem; & neque vellem amatori conſentire, neque etiam viro meo amorem fratris erga me exponere; cúmque mecum reputâſſem, ut nec viri torum contumeliâ afficerem, nec fratrem fratri rederem inimicum, & magnæ familiæ probrum inferrem; ſtatui, ab urbe cum geminis meis pueris ad quoddam tem-

τὰ λυπηρὰ πάσχουσιν, ἵνα πως αὐτοῖς γένηται τῶν παραπτωμάτων.

Οὕτως εἰπόντος τοῦ Πέτρου, εἷς τις τῶν ἐν ἡμῖν τολμήσας ἀντὶ πάντων παρεκάλεσεν αὐτόν, αὔριον ὀρθριαίτερον εἰς τὴν d Ἄραδον τὴν ἀντικρὺ νῆσον ἐκπλεῦσαι, τριάκοντα οἶμαι οὐδὲ ὅλους σταδίους ἀπέχουσαν, ἐπὶ ἱστορίᾳ τῶν ἐκεῖσε ἀμπελίνων δύο στύλων μέγιστα πάχη φερόντων. ὁ γοῦν συγκαταθετικὸς Πέτρος ἐπένευσεν, οὕτως εἰπών· ἐπὰν τοῦ πλοίου ἐκβῆτε, μὴ ἅμα πάντες εἰσέρχησθε εἰς τὴν θεωρίαν ὧν ἐπιθυμεῖτε· οὐ γὰρ βούλομαι ὑμᾶς τὰς τῶν πολιτῶν ὄψεις πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφειν. καὶ οὕτω πλεύσαντες, μιᾶς ὥρας κατήχθημεν εἰς τὴν νῆσον· ἐκβάντες δὲ τοῦ σκάφους εἰσῄειμεν ἔνθα οἱ ἀμπέλινοι στύλοι ἦσαν· ὁμοῦ καὶ μετὰ τῶν στύλων, ἄλλος μὲν ἄλλο τι τῶν Φειδίου ἔργων ἐθεώρει.

Πέτρος δὲ μόνος οὐκ ἀναγκαῖον ἡγήσατο ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκεῖ ἀφικέσθαι· γυναικὶ δέ τινι ἔξω πρὸ τῶν θυρῶν καθεζομένῃ, καὶ τροφῆς χάριν e μεταιτούσῃ, προσχὼν ἔφη· γύναι, τί σοι τῶν σωμάτων ἐλλιπὲς μελῶν, ὅτι τοιαύτην ὕβριν ἀνεδέξω, λέγω δὴ τὸ προσαιτεῖν, καὶ μὴ μᾶλλον τὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σοι δεδωρημένας χερσὶν ἐργαζομένη, τὰς ἐφημέρους πορίζῃ τροφάς; ἡ δὲ βύθιόν τι στενάξασα καὶ περιπαθές, ἀπεκρίνατο· εἴθε γὰρ ἦσάν μοι χεῖρες ἐνεργεῖν ὅλως δυνάμεναι· νῦν δέ μοι σχῆμα μόνον χειρῶν ἀποσώζουσι, νεκραὶ καὶ αὐταὶ τυγχάνουσαι. καὶ ὁ Πέτρος, τίς δὲ ἡ αἰτία, ἤρετο, τοῦτό σε τὸ χαλεπώτατον πεπονθέναι; ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν ψυχῆς ἀσθένεια, καὶ πλέον οὐδέν· εἰ γὰρ ἀνδρεῖον εἶχον φρόνημα, ἦν κρημνὸς, ἢ βυθὸς, ἔνθα ἐμαυτὴν ῥίψασα, τῶν ὀδυνώντων με παύσασθαι ἠδυνάμην κακῶν.

Καὶ ὁ Πέτρος ἔφη· τί οὖν, οἴει γύναι ὅτι πάντες οἱ ἀναιροῦντες ἑαυτοὺς κολάσεως ἀπαλλάσσονται, ἢ f μὴ τῇ χείρονι κολάσει ἐν ᾅδου αἱ τῶν οὕτως θνησκόντων ψυχαὶ τῆς αὐτοκτονίας χάριν κολάζονται; ἡ δὲ, εἴθε ἐπεπείσμην, ἔφη, ὅτι ὄντως ἐν g ᾅδου ψυχαὶ διερχόμεναι ζῶσαι· καὶ ἠγάπων ἂν παρ' h οὐδὲν θεμένη τὴν τιμωρίαν, ἀποθανεῖν, ὅπως τοὺς ἐμοὶ ποθητοὺς θεάσωμαι κἂν βραχύ. καὶ ὁ Πέτρος πρὸς ταῦτα· καὶ τί ἄρα ἐστὶ τὸ λυποῦν σε; ποθῶ i γὰρ μαθεῖν. καὶ εἴ με διδάξεις, πίστιν σοι παρέξω βεβαίαν, ὅτι ἐν ᾅδου ζῶσιν αἱ ψυχαὶ, καὶ ἀντὶ κρημνοῦ ἢ βυθοῦ, ὀρέξω σοι φάρμακον, δι' οὗ τοῦ ζῆν ἀνωδύνως ἀπαλλαγήσῃ.

Καὶ ἡ γυνὴ τὸ ῥηθὲν οὐ συνεῖσα, ἡδέως δὲ μόνον ἁρπάσασα τὸ λεχθὲν, λέγειν ἤρξατο οὕτως· γένος μὲν καὶ πατρίδα σοι διηγησαμένη, οὐκ οἶμαί ποτε πεῖσαι ἐμαυτὴν δεδυνῆσθαι· πλὴν ἀλλὰ καὶ σοὶ τί διαφέρει τοῦτο μαθεῖν; ἢ μόνον τὴν αἰτίαν ἧς ἕνεκεν ὀδυνωμένη, δήγμασι τὰς ἐμὰς ἐνέκρωσα χεῖρας. ὅμως τὰ κατ' ἐμαυτὴν ὡς δυνατὸν ἀκοῦσαί σε διηγήσομαι. ἐγὼ πάνυ ἐξ εὐγενῶν οὖσα, δυνατοῦ τινὸς προσμιγῆ, ἀνδρὶ πρὸς γένους αὐτῷ τυγχάνοντι ἐγενόμην γυνή· καὶ διδύμους υἱοὺς ἔσχον, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτοις υἱὸν ἔσχον. ὁ δὲ τοῦ ἐμοῦ ἀνδρὸς ἀδελφὸς ἐπιμανείς μοι τῇ ὄψει, καὶ τῷ ἐμῷ ἔρωτι κατ' ἄκρας ἁλοὺς, καί τοι σωφρονεῖν σφόδρα τῇ ταλαιπώρῳ φιλούσῃ, καὶ μήτε συνθέσθαι τῷ ἐραστῇ βουλομένῃ, μήτε δὲ τῷ ἐμῷ ἀνδρὶ πάλιν ἀναθέσθαι τὸν ἐπ' ἐμοὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἔρωτα, πεῖσαι εἶναι λογισαμένης, ὡς ἂν μήτε τὴν τοῦ ἀνδρὸς κοίτην ὑβρίσω, μήτε τῷ ἀδελφῷ τὸν ἀδελφὸν ἐκπολεμώσω, καὶ τῷ ἐκείνου γένει μεγάλην ὄντι ὀνειδισμὸν ἐπαγάγω, τὴν πόλιν ἀπολιπεῖν λογισαμένη μετὰ τῶν ἐμῶν διδύμων παίδων ἐπὶ χρόνον

τινὰ

d Al. Ἀντάραδον.
e Al. ἐπαιτούσῃ.
f Deeſt in al.

g Al. ᾅδῃ.
h Al. οὐδενός.
i Al. δέ.

k Al.

τινὰ καταλιπεῖν, ἕως ἂν ὁ μιαρὸς ἔρως [k] παύσηται ὁ πρὸς ὕβριν με [l] κολακεύοντος· τὸν μέντοι ἕτερον υἱὸν παρὰ τῷ πατρὶ μεῖναι εἰς παραμυθίαν ἔγνων καταλιπεῖν.

Πλὴν ἵνα ταῦτα οὕτω γένηται, ἐπινόησα καὶ ὄνειρον πλάσασθαι, ὡς δή τινος νύκτωρ ἐπιστάντος μοι καὶ εἰπόντος· Ἐξ αὐτῆς ἅμα τοῖς διδύμοις σου τέκνοις, ὦ γύναι, ἐπὶ χρόνον τινὰ μέχρις ὅτε μηνύσω σοι πάλιν ἐπανελθεῖν, ἔξελθε τῆς Ῥωμαίων· ἐπεὶ ἅμα ἀνδρὶ καὶ πᾶσί σου τοῖς τέκνοις, ὀλέθρῳ αἰφνιδίῳ κακῶς τελευτήσεις. ἅμα δὲ τῷ τὸ ὄνειρόν με τι ψεύσασθαι πρὸς τὸν ἄνδρα, αὐτὸς περίφοβος γενόμενος, τούς τε δύο υἱούς, δούλους τε καὶ παιδίσκας, καὶ χρήματα συχνὰ ἐν πλοίῳ ἐνθέμενος, εἰς Ἀθήνας ἐξέπεμψεν, ἐντειλάμενος τοὺς υἱοὺς ἐκπαιδεῦσαί με, μέχρις ἄν, φησί, τῷ χρηματίσαντι δόξῃ ἐπανελθεῖν σε. καὶ δὴ σὺν ἅμα τέκνοις ἡ τάλαινα πλέουσα, ὑπὸ ἀνέμων ἀταξίας εἰς τούτους ἀπορριφεῖσα τοὺς τόπους, νυκτὸς τῆς νηὸς διαλυθείσης, ναυαγίῳ περιεπέσομεν. πάντων δὲ θανόντων, ἡ ἀτυχὴς ἐγὼ μόνη ὑπὸ σφοδροῦ κύματος ῥιπισθεῖσα, ἐπὶ πέτρας ἐρρίφην· ἐφ' ἧς καθεσθεῖσα ἐλπίδι τοῦ τὰ τέκνα μου ζῶντα εὑρεῖν, εἰς τὸν βυθὸν ἐμαυτὴν οὐκ ἔρριψα τότε, ὅτε καὶ τὴν ψυχὴν εἶχον τοῖς τῆς λύπης κύμασιν ἤδη μεμεθυσμένην, καὶ πρᾶξαι τοῦτο ῥᾳδίως ἐδυνάμην.

Πλὴν ἐπειδὴ ὄρθρος ὑπέφαινε, μεγάλα βοῶσα, καὶ γοερὰ κωκύουσα περιεβλεπόμην, ζητοῦσα τῶν ἐμῶν ταλαιπώρων βρεφῶν τὰ νεκρὰ σώματα. ἐλεήσαντες οὖν με οἱ ἐπιχώριοι, καὶ γυμνὴν ἰδόντες, ἐνέδυσαν. εἶτα καὶ τὸν βυθὸν ἀνηρεύνων, τὰ ἐμὰ τέκνα ζητοῦντες. ἐπεὶ δὲ μὴ εὕρισκον, παραμυθίας χάριν τινὲς τῶν φιλοξένων γυναικῶν προσελθοῦσαι, διηγοῦντο ἑκάστη τὰ ἑαυτῆς κακά, ἵνα τῇ τῶν ὁμοίων συμφορᾷ, παραμυθίας μέρος ἐν τοῖς ἐμοῖς εὕροιμι· ὃ δή με καὶ μᾶλλον ἐλύπει, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ πλεῖον κατέτηκε, γυναικῶν καὶ ἄλλων ἀκούουσαν συμφοράς. καὶ δὴ καὶ εἰς ξενίαν πολλῶν με ἄγειν ἀξιουσῶν, μία τις τῶν ἐνταῦθα πτωχῶν, πολλὰ βιασαμένη, εἰς τὸ ἑαυτῆς ἐλθεῖν ἀνέπεισε καταγώγιον· Θάρσει, λέγουσα· καὶ γὰρ ὁ ἐμὸς ἀνήρ· ναύτης δὲ ὢν ἦν, ἐν θαλάσσῃ τέθνηκε πάνυ νεώτερος ὤν· καὶ ἐξ ἐκείνου πολλῶν με ἀξιούντων εἰς γάμον ἐλθεῖν, ἐγὼ χηρείαν εἱλόμην, τὸν ἐμὸν ἄνδρα ποθοῦσα· ἔσται δὲ κοινὰ ἡμῶν, ἃ διὰ χειρῶν ἀμφότεραι πορίζειν δυνάμεθα. καὶ ταῦτα μὲν ἐκείνη.

Ἐγὼ δέ, ἵνα μή σοι μηκύνω τοὺς ὑπὲρ τούτων λόγους, συνῴκησα ταύτῃ διὰ τὴν φιλανδρίαν. οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ αἱ ταλαίπωροι μὲν αἱ χεῖρες ἐμοῦ ὑπὸ τῶν δηγμάτων παρείθησαν, καὶ ἡ ὑποδεξαμένη με αὐτὴ γυνὴ ὑπὸ πάθους τινὸς ὅλη συνδεθεῖσα, χαμαὶ δὲ ἀκίνητος ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔρριπται. ἐπεὶ δὲ ὁ τῶν πάλαι γυναικῶν ἔλεος ἤδη παρήκμασεν, ἐγὼ δὲ καὶ ἡ κατ' οἶκον, ἀμφότεραι συμφοραῖς ἐπ' ἴσης κεχρήμεθα. καθέζομαι νῦν, ὡς ὁρᾷς, ἐνταῦθα προσαιτοῦσα, καὶ ὧν ἂν εὐπορήσω, κοινὰ ποιοῦμαι καὶ τῇ συνταλαιπώρῳ· καὶ τὰ μὲν ἐμὰ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον. λοιπὸν σὺ μὴ κωλύσῃς τὴν ὑπόσχεσιν πληρῶσαι τὸ δωρῆσαι τὸ φάρμακον, ὅπως καὶ τῇ συνοίκῳ θανεῖν ἐπιθυμούσῃ, τοῦ δοθέντος κοινωνήσω, αὐτή τι μεταλαβοῦσα, τῆς ζωῆς ταύτης θᾶττον ἀπαλλαγῶ.

Ταῦτα τῆς γυναικὸς εἰπούσης, ὁ Πέτρος ὑπὸ λογισμῶν ἵστασθαι μετέωρος ἐδόκει. ἐγὼ δὲ ἐπιστάς, καὶ τὸν διδάσκαλον τῇ γυναικὶ κοινολογούμενον οὕτω καταλαβών, ἐκ πολλοῦ σε περιερχόμενος, ἔφην, ἐζήτουν· καὶ τί νῦν, τί ποιητέον;

pus abeſſe, donec impurus amor illius qui mihi ad dedecus aſſentabatur finem acciperet: at alterum filium, ut apud patrem in ſolatium maneret, relinquendum cenſui.

LXXXIV. Verùm quò hæc ita fierent, in animum induxi, ſomnium fingere, quaſi aliquis mihi noctu adſtitiſſet, ac dixiſſet; Confeſtim unà cum geminis tuis pueris, ó mulier, Româ diſcede ad aliquod tempus, donec tibi rurſus indicavero ut redeas; alioqui cum viro cunctiſque tuis liberis derepente peribis malè. Simul autem ac ſomnium ementitum viro narravi, timore magno commotus, me & duos filios, ſervoſque & ancillas, atque multam pecuniam in navem imponens, Athenas miſit, juſſitque ut natorum eruditioni vacarem; quoad, inquit, viſionis auctori placuerit redire te. Itaque ego miſera, unà cum liberis navigo; & ventorum vi projicior in hæc loca; navique noctu diſſolutâ, in naufragium incidimus. Mortuis autem omnibus, una ego infelix, magnis jactata fluctibus, in ſaxum ejecta ſum: in quo ſedens; quia me natos vivos reperturam ſperabam, in pelagus me non dejeci tum, cùm & animum habebam doloris fluctibus jam ebrium, & hoc facere facilè poteram.

LXXXV. Verùm ubi illuxit, plurimùm clamans & miſerabiliter ejulans, circumſpiciebam, quærens infelicium liberorum meorum cadavera. Igitur miſericordiâ ducti regionis illius homines, & nudam intuiti, induerunt. Ac deinde maris profundum ſcrutati ſunt, quærentes natos meos. Et quia non inveniebant, nonnullæ hoſpitales mulieres conſolandi mei gratiâ acceſſerunt, & ſua ſingulæ mala enarrabant, ut ſimilium calamitate partem conſolationis in meis adverſitatibus nanciſcerer: quod certè me magis torquebat, animumque plùs lacerabat, dum aliarum mulierum calamitates audirem. Cæterùm cùm multæ me hoſpitio recipere cuperent; quædam ejus loci paupercula, multâ vi adhibitâ perſuaſit ut ad ſuum domicilium pergerem: Confide, dicens; etenim vir meus; erat autem nauta; in mari admodum juvenis obiit; atque ab eo tempore; licèt multi rogarint me, ut nuptias contraherem; ego viri mei deſiderio, agere in viduitate malui: erunt autem inter nos communia, quæcumque manibus ambæ poterimus comparare. Atque ipſa hactenus.

LXXXVI. Ego verò; ne tibi ſermonem de his in longum protraham; cum ea habitavi, propter amorem quo maritum proſequebatur. Nec multum tempus intermedium fuit, quando & meæ manus, infelicis mulieris, morſibus debilitatæ ſunt, & ea mulier quæ me ſuſceperat, morbo quodam tota occupata, ferè immobilis, domi jacuit. Quoniam ergo miſericordia mulierum, quæ olim commiſereſcebant, jam vigorem amiſit, ac ego, & illa clauſa domi, ambæ miſeriis ex æquo utimur; nunc, ut vides, hîc ſedeo ſtipem petens, & quæ mihi ſuppeditantur, communia facio cum illa pariter miſera. Ac meæ quidem res hoc modo ſe habent. Supereſt, ut te non inhibeas in complendo eo quod promiſiſti, daturum te pharmacum; quò & cum contubernali, mortem optante, quod dederis communicem, & ego ſumens, hac vitâ citiùs liberer.

LXXXVII. Hæc dicente muliere, Petrus cogitationibus ſtare ſuſpenſus videbatur. Ego verò superveniens, & magiſtrum cum muliere colloquentem ita nactus; Jam dudum, inquam, obertans quærebam te: & nunc quid faciendum eſt?

Pe-

k Al. παύσηται.
l Al. κολακεύοντος.

m Al. ἀναψεύσασθαι.
n Al. inſer. ὤν.

o Al.

Petrus autem imperavit, ut præcederem, ac in navi exſpectarem. Et quia non licebat contradicere ei qui ita præceperat, quod fuerat juſſum feci. At Petrus; ut ipſe mihi cuncta poſtea expoſuit; ſuſpicione exiguâ in pectore pulſatus, interrogabat mulierem, dicens; Refer mihi, femina, genus, & civitatem, atque etiam liberorum nomina, ſtatimque medicamentum tibi tradam. Illa verò, quæ cogeretur, ac nollet quidem dicere, & tamen pharmacum accipere cuperet, id commenta eſt, ut pro aliis diceret alia; ſimulque ſe Epheſiam eſſe pronunciavit, virum Siculum; ſimiliter quoque trium puerorum nomina commutavit. Tum Petrus, arbitratus eam verum dicere; Heu mulier, inquit; exiſtimabam me magnam lætitiam hodierno die allaturum; ſuſpicatus te quamdam eſſe, cujus res audivi, & probè novi. At illa adjuravit eum, dicens; Oro te, refer mihi; quò ſciam, utrùm inter mulieres ſit alia quæpiam me infelicior.

LXXXVIII. Et Petrus, mentiri neſciens, & alioqui miſericordiâ erga illam adductus, quod verum erat cœpit dicere. Eſt mihi quidam juvenis, ô mulier, ſermonum ad cultum Dei ſpectantium cupidus, & civis Romanus, qui mihi narravit, quo modo cùm haberet patrem, ac duos fratres geminos, neminem eorum videret: Nam mater, quemadmodum, inquit, mihi commemorabat pater; viſo inſomnio, ex urbe Româ ad quoddam tempus unà cum geminis ſuis natis exivit, ne miſerâ morte decederet; atque cum illis egreſſa, nunc non invenitur: ejus autem vir, pater verò meus, is quoque ad quærendam eam digreſſus, nec ipſe inveniri poteſt.

LXXXIX. Ita cùm Petrus dixiſſet; mulier, quæ ad ea animum applicuerat, ſtupore exanimata eſt. Petrus autem, ut expergiſceretur, ipſam hortatus, quidnam eſſet quod pateretur interrogavit. At illa, quaſi ex ebrietate ſe recolligens, cùm os fricuiſſet; Et ubi eſt, inquit, ubi memoratus juvenis? Intelligens autem rem Petrus; Tu mihi dic priùs, inquit: aliter enim eum videre non poteris. Illa verò, feſtinans ait; Ego ſum adoleſcentis mater, & nomen illi eſt Clemens. Quo Petrus audito; Is ipſe eſt, inquit, is ipſe eſt; atque is erat, qui paullò antè acceſſit, & mecum locutus eſt, quemque in navi exſpectare juſſi. Tum illa ad Petri genua procidens, rogabat ut ad navem properaret. Et Petrus; Si mihi, inquit, ſervas pacta, hoc quoque agam. Illa autem reſpondit; Omnia faciam; tantùm mihi filium unigenitum oſtende: per eum quippe videre mihi videbor & duos meos qui hîc mortui ſunt natos. Ac Petrus: Sed cùm videbis eum, quieta mane, donec ex inſula egreſſi fuerimus.

XC. Tenens ergo illius manum Petrus, eam ad navigium duxit. Quem ego videns manu deducere mulierem, riſi: & accedens, in honorem illius, pro ipſo manu ducere eam volui. Et ſimul atque tetigi manum ipſius, magno tamquam mater clamore edito, meque complexa, vehementer me filium ſuum deoſculata eſt. Ego autem, ignorans quidnam rei eſſet, tamquam inſanientem repellebam; ſimulque reveritus Petrum, plenus eram amaritudine.

XCI. Tum Petrus; Sine, inquit, ô Clemens. Quid enim agis, ita repellens eam quæ te peperit? Id cùm ego audiſſem; multùm lacrymans, & matri quæ ſe dejecerat accidens, oſculabar. Nam ſta-

ὁ δὲ Πέτρος προσέταξέ μοι προαγαγόντα μένειν ἐπὶ τοῦ πλοίου. καὶ ἐπειδὴ ἀντειπεῖν οὐκ ἦν οὕτω κελεύσαντι, τὸ προσταχθὲν ἐποίουν. ὁ δὲ Πέτρος μικρᾷ τινι ὑποψίᾳ, ὡς αὐτός μοι πάντα ὕστερον διηγήσατο, πληττόμενος τὴν καρδίαν, ἐπυνθάνετο τῆς γυναικὸς λέγων· εἰπέ μοι γύναι τὸ γένος καὶ τὴν πόλιν, καὶ τῶν τέκνων δὲ τὰ ὀνόματα, καὶ παραχρῆμα δίδωμί σοι τὸ φάρμακον. ἡ δὲ βιαζομένη μὲν, καὶ εἰπεῖν οὐκ ἐθέλουσα, τὸ φάρμακον δὲ ὅμως ἱεμένη λαβεῖν, ἐσοφίσατο ἀντὶ ἄλλων εἰπεῖν ἕτερα, καὶ ὅμως αὐτὴν μὲν Ἐφεσίαν εἶναι ἔφησε, τὸν ἄνδρα δὲ Σικελὸν, ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν τριῶν παίδων ἤμειψε τὰ ὀνόματα. καὶ ὁ Πέτρος οἰηθεὶς αὐτὴν ἀληθεύειν, οἴμοι γύναι, φησίν. ἐνόμιζον μεγάλην τινὰ χαρὰν τῇ σήμερον ἄγειν ἡμέρᾳ, ὑπολαβών σε τινὰ εἶναι, ἧς τὰ πράγματα ἀκούσας ἀκριβῶς ἐπίσταμαι. ἡ δὲ ἐξορκοῦσα λέγουσα· δέομαί σου, εἰπέ μοι, ἵνα εἰδῶ εἰ ἔστι τις ἐν γυναιξὶν ἄλλη ἀθλιωτέρα ἐμοῦ.

Καὶ ὁ Πέτρος ψεύδεσθαι οὐκ εἰδὼς, καὶ ἄλλως ὑπὸ ἐλέους τοῦ πρὸς αὐτὴν ἑλκόμενος, τὰ ἀληθῆ λέγειν ἤρξατο. ἐμοί τις ἐστὶ νεανίας, ὦ γύναι, [o] τῶν τῆς θεοσεβείας ὀρεγόμενος [p] λόγων, Ῥωμαίων ὑπάρχων πολίτης, ὅς μοι διηγεῖται. [q] πῶς πατέρα τε ἔχων καὶ ἀδελφοὺς δύο διδύμους, οὐδένα τούτων ὁρᾷ· ἥ τε γὰρ μήτηρ, ὡς ὁ πατὴρ, φησὶ, διηγεῖτό μοι, ὄνειρον ἰδοῦσα, τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐξῆλθε μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων, ἵνα μὴ κακῷ τελευτήσῃ θανάτῳ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκβᾶσα νῦν οὐχ εὑρίσκεται· ὁ δὲ ταύτης μὲν ἀνὴρ, αὐτοῦ δὲ πατὴρ, καὶ αὐτὸς εἰς ἐπιζήτησιν αὐτῆς ἐκβὰς, οὐδὲ [r] αὐτὸς εὑρίσκεται.

Ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος, ἐπιστήσασα τὸν νοῦν [s] αὐτῆς, ὑπὸ ἐκπλήξεως ἀπέψυξεν ἡ γυνή. ὁ δὲ Πέτρος νήφειν αὐτὴν παρακελευόμενος, τί ποτέ ἐστιν ὃ πάσχεις, διεπυνθάνετο. ἡ δὲ, ὥσπερ ἐκ μέθης ἀνανήψασα, καὶ τὸ πρόσωπον τρίψασα, καὶ ποῦ ἐστιν, ἔφη, [t] ποῦ ὁ θρυλλούμενος νεανίας; συνεὶς δὲ ὁ Πέτρος τὸ δρᾶμα, εἰπέ μοι σὺ πρῶτον, ἔφη· ἄλλως γὰρ ἰδεῖν τοῦτον οὐ δυνήσῃ. ἡ δὲ σπεύδουσα, ἐγὼ, φησὶν, ἡ τοῦ νεανίσκου μήτηρ εἰμὶ, καὶ Κλήμης αὐτῷ ὄνομα. καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας, αὐτός [u] ἐστιν, εἶπεν, αὐτός ἐστι· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ πρὸ μικροῦ προσελθὼν καὶ λαλήσας μοι, ὃν καὶ ἀναμένειν ἐν τῷ πλοίῳ προσέταξα. ἡ δὲ προσπεσοῦσα τῷ Πέτρῳ, ἠξίου σπεύδειν ἐπὶ τὸ πλοῖον. καὶ ὁ Πέτρος, εἴ μοι τηρεῖς, ἔφη, τὰς συνθήκας, καὶ τοῦτο ποιήσω. ἡ δὲ, πάντα ποιῶ, φησὶ, μόνον μοι τὸ τέκνον τὸ μονογενὲς γνώρισον. δόξω γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ τὰ δύο μου τὰ ἐνταῦθα τεθνηκότα τέκνα ὁρᾶν. καὶ ὁ Πέτρος· ἀλλ' ὅταν αὐτὸν ἴδῃς, ἡσύχασον, μέχρις ἂν τῆς νήσου ἐκβῶμεν.

Λαβόμενος οὖν τῆς χειρὸς αὐτῆς ὁ Πέτρος, ἦγεν ἐπὶ τὸ πλοῖον. ἐγὼ δὲ ἰδὼν χειραγωγοῦντα γυναῖκα, ἐγέλασα· καὶ προσελθὼν, ὡς τιμῶν αὐτὸν, ἀντ' αὐτοῦ χειραγωγεῖν αὐτὴν ἐπειρώμην. καὶ ἅμα τῷ ἅψασθαί με τῆς χειρὸς αὐτῆς, ὀλολύξασα ὡς μήτηρ μέγα, καὶ περιπλακεῖσα, σφόδρα κατεφίλει με τὸν αὐτῆς υἱόν. ἐγὼ δὲ τὸ πρᾶγμα ὅπερ ἦν ἀγνοῶν, ὡς μαινομένην ἀπεσειόμην· αἰδούμενος δὲ καὶ τὸν Πέτρον, πικρίας ἐπληρούμην.

Ὁ δὲ Πέτρος, ἔα, φησὶν, ὦ Κλήμη· τί γὰρ καὶ ποιεῖς, ὅτι τὴν σε τεκοῦσαν ἀποσειόμενος; ἐγὼ δὲ τοῦτο ἀκούσας, πολύδακρυς γενόμενος, καὶ καταπεσούσῃ τῇ τεκούσῃ προσπεσὼν, κατεφίλουν. καὶ γὰρ ἅμα

o Al. τόν.
p Al. λόγων.
q Al. ὡς.
r Al. ὅπως.

s Al. ἑαυτῆς & αὐτῆς.
t Al. ποῦ ἐστιν.
u Deeſt in al.

x Al.

ἅμα τῷ ῥηθῆναί μοι τοῦτο, ἀμυδρῶς πως τὸ εἶδος ἀνεκαλούμην· πολλοὶ μὲν οὖν ὄχλοι συνέτρεχον ἱστορῆσαι τὸ θαῦμα, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς διὰ στόματος ἦν, ὅπως ἀνὴρ οὕτως ἀξιόλογος, τὴν προσαιτοῦσαν γυναῖκα, μητέρα ἑαυτοῦ ἀνεγνώρισεν. Βουλομένοις οὖν ἡμῖν σὺν τῇ μητρὶ τῆς νήσου ἐκβαίνειν, ἡ μήτηρ, ὦ τέκνον μου ποθεινόν, εἶπεν, εὔλογόν ἐστι συντάξασθαι καὶ τῇ ὑποδεξαμένῃ y γυναικί. ἥτις πενιχρὰ οὖσα, καὶ ὅλη παρειμένη, ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔρριπται· καὶ ὁ Πέτρος ἀκούσας ἐθαύμασε, z καὶ πάντες οἱ a περιεστῶτες ὄχλοι τὸ τῆς γυναικὸς b φρόνημα. καὶ εὐθέως ἐκέλευσέ τισι προελθεῖν, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπὶ κλίνης κομίσαι. ἧς c ἐνεχθείσης, τεθῆναι μὲν ἐπέτρεψε τὴν κλίνην· αὐτὸς δὲ ὑπὸ τῶν πάντων ἀκοαῖς, εἰ ἀληθείας κήρυξ ἐγώ, ἔφη, ἐγερθήτω ἐξ αὐτῆς ὑγιής, εἰς τὴν τῶν παρεστώτων πίστιν, ἵνα γνῶσιν ὅτι εἷς ἐστὶ θεὸς ὁ τὸν κόσμον ποιήσας. ὁ μὲν οὖν ταῦτα εἶπε· καὶ ἡ γυνὴ εὐθὺς d ὑγιὴς ἀναστᾶσα τῆς κλίνης, τῷ Πέτρῳ προσέπεσεν· εἶτα καὶ τὴν συνήθη καὶ φίλην καταφιλήσασα, ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο. ἡ δὲ ὅλον αὐτῇ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἀναγνωρισμοῦ διηγήσατο, καὶ οἱ ἀκούσαντες κατεπλάγησαν. τότε ἡ μήτηρ τὴν ξενοδόχον ἰαθεῖσαν παραδόξως ἰδοῦσα, παρεκάλει καὶ αὐτὴ θεραπείας τυχεῖν. ὁ Πέτρος δὲ τὴν χεῖρα ἐπιθείς, καὶ αὐτὴν ἐθεράπευσεν.

Εἶθ' οὕτως περὶ εὐσεβείας διαλεχθείς, ἐπὶ τῷ πέρατι δὲ καὶ προσθείς, εἴ τίς βούλεται ταῦτα μαθεῖν ἀκριβῶς, εἰς Ἀντιόχειαν ἀφικόμενος, ὅπου πλείους ἡμέρας ἔκρινα e προσμένειν, ἐκεῖ ταῦτα καὶ μανθανέτω. εἰ γὰρ ἐμπορίας ἕνεκεν ἢ στρατείας, f οἰκίας καταλιμπάνειν εἰώθατε, καὶ εἰς μακρὰς ἀπιέναι g τινες, αἰωνίας δὲ χάριν ζωῆς, οὐδὲ τριῶν ἡμερῶν ὁδὸν οἴχεσθαι h προθυμήσεσθε; οὕτως εἰπών, τὸν λόγον κατέπαυσε. μετὰ δὲ ταῦτα ἐγὼ τῇ ὑγιασθείσῃ γυναικὶ ἐπὶ παντὸς τοῦ ὄχλου χιλίας δραχμὰς εἰς τροφὰς δωρησάμενος, ὅτι καὶ παραθέμενος αὐτὴν ἀγαθῷ τινὶ ἀνδρὶ πρώτῳ τῆς πόλεως ὄντι, φύσει μετὰ χαρᾶς i τοῦτο πράττειν προῃρημένῳ· ἔτι δὲ καὶ ἄλλαις πολλαῖς ἀργύρια διανείμας ταῖς ποτὲ τὴν μητέρα παραμυθησαμέναις· εὐχαριστήσας τῷ κυρίῳ, διέπλευσα εἰς Ἀντάραδον ἅμα τῇ μητρὶ καὶ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἑταίροις· καὶ οὕτως εἰς ξενίαν ἀπῄειμεν.

Γενομένων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ τροφῆς μεταλαβόντων, πινομένης ἔτι τῆς ὥρας, ἔφην ἐγὼ τῷ Πέτρῳ· φιλανθρωπίας ἔργον κύριέ μου Πέτρε, ἡ ἐμὴ πεποίηκε μήτηρ, τῆς ξενοδόχου ὑπομνησθεῖσα γυναικός. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἆρά γε, ὦ Κλήμη, ἀληθῶς νενόμικας φιλανθρωπίας ἔργον πεποιηκέναι τήν σε τεκοῦσαν, k καθ' ὃ τὴν ἀπὸ ναυαγίου αὐτὴν ὑποδεξαμένην ἠμείψατο· ἢ ὡς μητρὶ χαριζόμενος τοῦτο εἴρηκας; εἰ δὲ μὴ χαριζόμενος, ἀλλ' ὡς ἀληθεύων ἔφης, ἐοικάς μοι ἀγνοεῖν τί ποτέ ἐστι φιλανθρωπίας μέγεθος, ἥτις ἐστὶν ἄνευ τοῦ φυσικοῦ πείθοντος ἡ πρὸς οἷον δή ποτε στοργή, καθ' ὃ ἄνθρωπός ἐστιν. ἀλλ' οὐδὲ ἡ ξενοδόχος ἡ ἀπὸ ναυαγίου τὴν l τεκοῦσάν σε ὑποδεξαμένη, φιλάνθρωπος ἂν m 16 παρ' γε ἐμοὶ λέγοιτο. ὑπὸ γὰρ ἐλέους κελευσθεῖσα n ἐπείσθη χρείᾳ γυναικὸς εὐεργέτις, ναυαγίῳ περιπεσούσης, τέκνα πενθούσης, ξένης, γυμνῆς, μεμονωμένης, καὶ σφόδρα ἐπὶ τῇ συμφορᾷ ὀλοφυρομένης. ἐν τοσαύταις οὖν αὐτὴν συμφοραῖς οὖσαν τίς οὐκ ἂν ἰδὼν o ἠλέησε καὶ τῶν ἀσεβῶν; ὅθεν οὔπω

tim ac id mihi dictum fuit, ſubobſcurè formam genitricis recolebam. Magna ergo hominum multitudo concurrit ad videndum miraculum; iisque omnibus in ore erat, quo modo adeò memorabilis vir mulierem mendicam ſuam matrem recognoviſſet. Porrò cupientibus nobis ex inſula cum matre exire; dixit mater; Fili mi optatiſſime, æquum eſt, ut vale dicam mulieri quæ me ſuſcepit, quæque pauper & tota Paralytica, domi jacet. Quod audiens Petrus; cum ingenti quæ aderat multitudine, admiratus eſt mulieris prudentiam; ſtatimque nonnullis præcepit, ut irent, & mulierem in lectulo portarent. Quâ illatâ, juſſit quidem poni lectum: ipſe verò cunctis audientibus; Si, inquit, veritatis ſum præco, ſurgat continuò ſana; ad fidem eorum qui adſtant, ut cognoſcant unum eſſe Deum opificem mundi. Atque hæc quidem ille dixit: confeſtimque mulier ex lecto ſurrexit ſana, & procidit ad pedes Petri: ac poſtea familiarem & amicam deoſculata, ſciſcitabatur quidnam hoc eſſet. Illa verò totum ei negotium recognitionis expoſuit; & cuncti qui audierunt obſtupefacti ſunt. Tunc mater, hoſpitem mirabiliter ſanatam cernens; rogavit, ipſa quoque medelam acciperet. Petrus autem, manu impoſitâ, ipſam etiam curavit.

XCII. Ex poſtea de pietate diſſeruit, atque in fine addidit; Si quis hæc vult diligenter cognoſcere, Antiochiam veniat, ubi complures dies manere ſtatui, & ibi diſcat ea. Si enim negotiationis cauſâ, vel militiæ, relinquere domos ſoletis, & ad longos labores proficiſci; an non æternæ vitæ gratiâ, vel trium dierum iter aggredi in animum induceris? Ita locutus, ſermoni finem impoſuit. Deinde autem ego, poſtquam mulieri quæ curata fuerat, coram omni populo mille drachmas ad victum dedi; inſuperque bono cuidam viro, civitatis primario, qui ſponte id cum gaudio facere propoſuit, commendavi eam: & præterea aliis etiam multis, quæ matri quondam ſolatium præbuerant, pecuniam diſtribui: gratiis Deo actis; Antaradum, cum matre, Petro, cæteriſque ſodalibus enavigavi: atque ita ad hoſpitium proceſſimus.

XCIII. Cùm autem unà eſſemus, & ſumpſiſſemus cibum, reſtaretque adhuc aliquid temporis, ego dixi Petro; Humanitatis opus, domine mi Petre, exercuit mater mea, quæ hoſpitæ mulieris recordata fuerit. Reſpondit Petrus; Ita ne, ô Clemens, verè exiſtimas, humanitatis opus factum à genitrice tua, quando ei quæ ipſam ex naufragio receperat gratias retulit; an ut matri gratificareris, hoc dixiſti? Si enim non ut rem gratam faceres, ſed ut veritatem loquereris effatus es; videris mihi ignorare quænam ſit magnitudo humanitatis, quæ eſt amor in quemlibet, quatenus hominem, & abſque ullo naturali affectu. Sed nec hoſpes quæ matrem tuam ex naufragio ſuſcepit, humana à me dicetur. Miſericordiâ enim compreſſa, impulſa eſt ad benè faciendum mulieri naufragium paſſæ, natos lugenti, peregrinæ, nudæ, deſtitutæ, multúmque calamitates ſuas lamentanti. In tantis ergo adverſitatibus verſantem, quis videns, non, etiam ex impiis, miſeratus fuiſſet? Quare nequaquam hu-

Clement. Hom. 12. c. 25. &c. Quid ſit humanitas.

y Al. inſer. μοι.
z Al. αὐτὰ καί.
a Al. παρεστῶτες.
b Al. ἀγαθὸν φρόνημα.
c Al. εἰσαχθείσης.
d Deeſt in al.
e Al. προσμένειν.
f Al. πατρίδας.
g Al. τόπους.

h Al. προθυμηθήσεσθε & προθυμηθήσεσθαι.
i Al. τοῦτο.
k Al. πρὸς. Al. καθ' ὅτι δεῖ. Al. καθότι τὴν δεῖ.
l Al. inſer. σε.
m Deeſt in al.
16. Παρ' ἐμοί.] Unus Liber παρ' ἐμοῦ. qui etiam κελευσθεῖσαν exhibet, ubi κελευσθεῖσα. COT.
n Al. πίστεως.
o Al. ἄλλως.

p Al.

humanitatis opus, nec mulier hoſpita erga eam peregiſſe videtur; ſed ad beneficium mota fuiſſe miſericordiâ ex plurimis adverſis ortâ. Etenim parens tua, facultatibus abundans, & hoſpitam remunerata; non humanitatis, verùm amoris opus effecit. Multa autem intercedit differentia amorem inter & humanitatem: quia amor quidem ex remuneratione eſt; humanitas verò, abſque ulla naturali propenſione hominem omnem, quatenus homo eſt, diligit, ac beneficiis afficit. Itaque ſi ea hoſpes quæ miſerta eſt, etiam hoſtes malè de ea meritos miſerata, beneficio afficeret, humana eſſet, ſin verò propter quid amica eſt, vel inimica; hæc amica, alicujus rei quæ cauſſa ſit amica eſt vel inimica, non autem hominis.

XCIV. Et ego reſpondi; Non ergo tibi videtur eſſe humana, ſaltem hoſpes, quæ in peregrinam quam non noverat beneficium contulit? Tum Petrus: Eam quidem miſericordem appellare novi, humanam autem non audeo dicere; quandoquidem nec matrem, amantem liberorum: quippe quæ à partûs doloribus & ab educatione ad diligendum compulſa ſit. Quemadmodum enim qui cupidine inflammatur, à conſuetudine mulcetur; & quia amore proſequitur, à remuneratione: ita & qui miſeretur, à calamitate. Attamen miſericors humano vicinus eſt: quoniam abſque ullo quæſtu ac munere, ad præſtandum beneficium fertur: ſed nondum humanus eſt. Et ego dixi; Ob quas igitur actiones humanus quis eſſe poteſt? Reſpondit Petrus; Quia video te cupidum audiendi, quodnam ſit humanitatis officium, non pigebit dicere. Humanus ille eſt, qui etiam erga inimicos placidè ac munificè ſe gerit. Quòd autem ita habeat, manifeſtè audi. Mihi cogita, humanitatem ex duabus partibus conſtare: quarum una quidem, miſericordia ſit; altera verò, dilectio in proximum: proximus autem homini eſt, quilibet homo, & non quia unus homo: homo enim eſt, etiam malus, & bonus, hoſtis pariter ac amicus. Oportet ergo eum qui humanitatem colit, imitatorem Dei eſſe, & de juſtis atque injuſtis bene mereri; ſicut
Matt. 5. 45. ipſe Deus in hoc mundo ſolem imbreſque ſuos cunctis præbet. Quòd ſi vis, bonis quidem benefacere, malos verò punire, judicis munus implere niteris.

XCV. Et ego dixi; Igitur & Deus, qui tum judicaturus eſt, ut nos doces, non eſt humanus? Ac Petrus: Pugnantia loqueris. Nam quia judicat, humanus eſt: diligens enim ac miſeratus injuria affectos, injuriam inferentes plectit. Et ego, Itaque, inquam, ſi ipſe bonis benefacio, & injurioſos quia injurii erga homines fuerunt caſtigo, humanus ſum. Et Petrus reſpondit; Si unà cum prænotione concederetur tibi & judicandi poteſtas, rectè id faceres: per acceptam quidem poteſtatem, condemnans eos quos Deus creavit; per prænotionem verò inculpatè in judicando, tum alios tamquam juſtos abſolvens, tum alios tamquam injuſtos damnans. Et ego dixi; Rectè locutus es ac verè: fieri enim nequit, ut qui prænotione caret, judicet rectè. Interdum quippe nonnulli videntur boni, qui illicita clam perpetrant: nonnulli verò boni, hoſtium calumniâ mali eſſe creduntur. Sed & ſi quis poteſtate torquendi & quæſtionem habendi præditus judicet, neque ſic poterit omnino juſtè judicare: quidam enim, cùm homicidæ eſſent, poſtea quæſtionis tormenta ſuſtinentes, dimiſſi ſunt velut innoxii; & alii rurſus, qui innocentes erant, cùm tormenta ferre non potuiſſent,

φιλανθρωπίας ἔργον, οὐδὲ ἡ ξενοδόχος γυνὴ πεποιηκέναι πρὸς αὐτὴν φαίνεται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐκ πολλῶν συμφορῶν ἐλέου πρὸς εὐεργεσίαν κεκινημένη. καὶ γὰρ ἡ σὴ τεκοῦσα βίου εὐποροῦσα καὶ τὴν ξενοδόχον ἀμειψαμένη, οὐ φιλανθρωπίας, ἀλλὰ φιλίας ἐποίησεν ἔργον. πολλὴ δὲ διαφορὰ μεταξὺ φιλίας τε καὶ φιλανθρωπίας· ὅτι ἡ μὲν φιλία ἐξ ἀμοιβῆς γίνεται, ἡ φιλανθρωπία δὲ ἄνευ τοῦ φυσικῶς πείθοντος, πάντα ἄνθρωπον, καθὸ ἄνθρωπός ἐστι, φιλοῦσα εὐεργετεῖ. εἰ μὲν οὖν ἡ ἐλεήσασα ξενοδόχος αὐτὴν, καὶ ἀδικήσαντας ἐχθροὺς ἐλεοῦσα εὐεργετεῖ, φιλάνθρωπος ἂν εἴη· εἰ δὲ p διότι φίλη ἢ ἐχθρὸς, q ἡ φίλη τοιαύτη, τοῦ πρὸς αἰτίαν φίλη ἐστὶν ἢ ἐχθρὸς, οὐ τοῦ ἀνθρώπου.

Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· οὐ δοκεῖ σοι οὖν φιλάνθρωπος εἶναι κἂν ἡ ξενοδόχος, ξένην οὖσαν ἣν ἠπίστατο εὐεργετήσασα; καὶ ὁ Πέτρος· ἐλεήμονα μὲν αὐτὴν εἰπεῖν ἐπίσταμαι. φιλάνθρωπον δὲ οὐ τολμῶ λέγειν, ὅτι δὴ μηδὲ τὴν μητέρα φιλότεκνον· ὑπὸ ὠδίνων γὰρ καὶ ἀνατροφῆς στέργειν πέπεισται. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐρῶν ὑπὸ τῆς συνηθείας κολακεύεται, καὶ ὁ φίλος ὑπὸ τῆς ἀμοιβῆς· οὕτω καὶ ὁ ἐλεῶν, ὑπὸ τῆς συμφορᾶς. πλὴν ἐγγὺς ὁ ἐλεήμων τῷ φιλανθρώπῳ· ὅτι ἄνευ τοῦ τι δέξασθαι καὶ λαβεῖν, εὐεργετεῖν πείθεται· οὔπω δὲ καὶ φιλάνθρωπος. κἀγὼ ἀπεκρινάμην· ἐπὶ ποίαις οὖν πράξεσι φιλάνθρωπός τις εἶναι δύναται; καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἐπεὶ ὁρῶ σε γλιχόμενον ἀκοῦσαι, τί ποτέ ἐστι φιλανθρωπίας ἔργον, οὐκ ὀκνήσω εἰπεῖν· φιλάνθρωπος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ καὶ ἐχθροῖς ἡμέρως καὶ εὐεργετικῶς προσφερόμενος. ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, σαφῶς ἄκουε. τὴν φιλανθρωπίαν ἐκ δύο μοι νόει συγκεῖσθαι μερῶν· ὧν τὸ μὲν αὐτῆς ἐλεημοσύνη, τὸ δὲ ἀγάπη ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν πλησίον· πλησίον δὲ ἀνθρώπῳ ἐστὶν, ὁ πᾶς ἄνθρωπος, οὐχ ὅτι εἷς ἄνθρωπος· ἄνθρωπος γάρ ἐστι καὶ ὁ κακὸς καὶ ὁ ἀγαθὸς, καὶ ἐχθρὸς καὶ φίλος. χρὴ οὖν τὸν φιλανθρωπίαν ἀσκοῦντα, μιμητὴν εἶναι θεοῦ, εὐεργετοῦντα r δὲ δικαίους τε καὶ ἀδίκους, ὡς αὐτὸς ὁ θεὸς ἐν τῷ νῦν κόσμῳ τόν τε ἥλιον καὶ τοὺς ὑετοὺς αὐτοῦ πᾶσι s παρέχων. εἰ δὲ θέλεις ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετεῖν, κακοὺς δὲ κολάζειν, κριτοῦ ἔργον πράττειν ἐπιχειρεῖς.

Κἀγὼ ἔφην· ἄρά γε καὶ ὁ θεὸς τότε μέλλων κρίνειν, ὡς διδάσκεις ἡμᾶς, οὐ φιλάνθρωπός ἐστι; καὶ ὁ Πέτρος· ἐναντία λέγεις. ἐπειδὴ γὰρ κρίνει, φιλάνθρωπός ἐστι· φιλῶν γὰρ καὶ ἐλεῶν τοὺς ἠδικημένους, τιμωρεῖται τοὺς ἀδικήσαντας. κἀγὼ ἔφην· οὐκοῦν, εἰ κἀγὼ ἀγαθοὺς μὲν εὐεργετῶ, τοὺς δὲ ἀδικοῦντας καθ' ὃ ἀνθρώπους ἠδίκησαν τιμωροῦμαι, φιλάνθρωπός εἰμι. καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· εἰ μετὰ τοῦ πρόγνωσιν ἔχειν, ἐδόθη σοι καὶ ἡ τοῦ κρίνειν ἐξουσία, ὀρθῶς ἂν τοῦτο ἐποίεις· διὰ μὲν τοῦ εἰληφέναι τὴν ἐξουσίαν, καταδικάζων οὓς ὁ θεὸς ἐδημιούργησεν· διὰ δὲ τὴν πρόγνωσιν ἀπταίστως ἐν τῷ κρίνειν, οὓς μὲν ὡς δικαίους δικαιῶν, οὓς δὲ ὡς ἀδίκους καταδικάζων. κἀγὼ ἔφην· ὀρθῶς ἔφης καὶ ἀληθῶς· ἀδύνατον γάρ τινα πρόγνωσιν οὐκ ἔχοντα κρίνειν ὀρθῶς. ἐνίοτε γὰρ φαίνονταί τινες ἀγαθοὶ, ἀθέμιτα κρύφα διαπραττόμενοι· ἔνιοι δὲ ἀγαθοὶ, ὑπὸ διαβολῆς ἐχθρῶν κακοὶ ὑπολαμβανόμενοι. ἀλλ' εἰ καὶ τὸ βασανίζειν καὶ ἀνακρίνειν ἐξουσίαν τις ἔχων δικάζει, οὐδὲ οὕτως ἔξεστι πάντως τὸ δικαίως δικάζειν· ἔνιοι γὰρ φονεῖς ὄντες, ὅτι τὰς βασάνους ὑπομείναντες, ἀφείθησαν ὡς ἀθῷοι· ἕτεροι δὲ πάλιν ἀθῷοι τυγχάνοντες, τὰς βασάνους οὐχ ὑπομείναντες, καὶ

διὰ

p Al. δι' ὅτι. Al. διὰ τί.
q Al. καὶ διά τι ἐχθρὸς ἢ φίλη, ἢ τοιαύτη.
r Deeſt in al.
s Al. παρέχει.
t Al.

ἐπὶ τούτῳ καταψευσάμενοι ἑαυτῶν, ὡς αἴτιοι ἐκολάσθησαν.

Καὶ ὁ Πέτρος, Ἔτι μέτρια καὶ ταῦτα, ἔφη· τὸ δὲ μεῖζον ἄκουσον. ἐνίων ἀνθρώπων ἁμαρτανόντων ἢ εὖ πραττόντων, ἃ μὲν ὧν ποιοῦσιν ἴδιά ἐστιν αὐτῶν, ἃ δὲ καὶ ἀλλότρια· δίκαιον δὲ ἕκαστον ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασι τιμωρεῖσθαι, ἢ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἀμοιβῆς ἀξιοῦσθαι. ἀδύνατον δέ τινι πλὴν προφήτῃ μόνῳ πρόγνωσιν ἔχοντι, ὑπό τινος γινόμενα εἰδέναι σαφῶς, ποῖα μὲν αὐτοῦ ἐστιν ἴδια, ποῖα δὲ οὐκ ἔστι. κἀγὼ ἔφην· ἐβουλόμην μαθεῖν πῶς τῶν ἀδικημάτων [t], τὰ μὲν ἴδια, τὰ δὲ ἀλλότρια. καὶ ὁ Πέτρος μοι ἀπεκρίνατο· ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἔφη· Τὰ ἀγαθὰ ἐλθεῖν δεῖ. Μακάριος δὲ, φησὶν, δι' οὗ ἔρχεται. ὁμοίως ἀνάγκη καὶ τὰ κακὰ ἐλθεῖν· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται. Εἰ δὲ διὰ κακῶν ἔρχεται τὰ κακὰ, καὶ διὰ ἀγαθῶν ἀγαθὰ φέρεται, προσεῖναι δεῖ ἑκάστῳ [u], εἴτε ἀγαθὸν ἔπραξεν, εἴτε φαῦλον. ἵνα καὶ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, Ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀληθὲς ᾖ πάντως καὶ ἀναμφίλογον. πλὴν ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς ὅλως ἀντιποιούμενον, δεῖ τοι ὡς ὁ Χριστὸς εἴρηκε, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾷν· ἔτι μὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εὔχεσθαι, καὶ τοὺς λοιδοροῦντας εὐλογεῖν, καὶ τοῖς ἐπηρεάζουσι συγχωρεῖν. οὕτω γὰρ ἀκριβὴς ἔσται φύλαξ τῶν ἐντολῶν, καὶ τὰ ἁμαρτήματα πάντα διὰ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης συγχωρηθεὶς, ἀπαλλάξεται.

Τούτων ἀκούσας αὐτὸς, [x] πολλὰ μὲν πράττειν [y] δυνατὸν ἔφην· ἐχθροὺς δὲ εὐεργετεῖν, πάσας αὐτῶν ὑποφέροντα τὰς ἐπηρείας, οὐκ οἶμαι δυνατὸν ἀνθρωπίνῃ προσεῖναι φύσει. καὶ ὁ Πέτρος, ὀρθῶς ἔφης, ἀπεκρίνατο. ἀθανασίας γὰρ αἰτία οὖσα ἡ φιλανθρωπία, πολὺ δίδοται. ἐὰν γὰρ πληροφορηθῇ τις, ὅτι οἱ ἐχθροὶ πρὸς καιρὸν κακουχοῦντες οὓς μισοῦσιν, αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆς [z] αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται, ὡς εὐεργέτας αὐτοὺς ἀγαπήσειεν. ἄλλως δὲ ἀδύνατόν τινα τὴν τοιαύτην ἐντολὴν κατορθῶσαι, εἰ μὴ σφόδρα τὸν θεὸν ἀγαπῶν εἴη, τῷ τούτου φόβῳ παιδαγωγούμενος· φησὶ γάρ· ἀρχὴ σοφίας φόβος [a] θεοῦ. τῷ ὁποίου δὲ φόβῳ μιχθείς τις, εἰς ἀγάπην ἥξει πάντως, καὶ οὕτως ἕξει καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν. ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ἑσπέρας ἐπικαταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτράπημεν.

Ὄρθρου δὲ [b] γινομένου, εἰσιὼν ὁ Πέτρος ἔφη· ὁ μὲν Κλήμης μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς Ματθιδίας, καὶ τῆς ἐμῆς γυναικὸς, ἅμα ἐπὶ τοῦ ὀχήματος καθεζέσθωσαν. ὁρμώντων δὲ ἡμῶν τὴν ἐπὶ [c] Βαλανέας ὁδὸν, ἐπύθετό μου ἡ μήτηρ, πῶς ὁ πατὴρ διάγει. κἀγὼ ἔφην· ἐπὶ ζήτησίν σου καὶ τῶν διδύμων υἱῶν, Φαυστίνου τε καὶ Φαυστινιανοῦ ἐξελθὼν, ἀνεύρετος μένει· οἶμαι δὲ τάχα καὶ τελευτῆσαι αὐτὸν, ἢ ναυαγίῳ περιπεσόντα, ἢ ἐν ὁδῷ [d] σφαλέντα, ἢ τηκεδόνι λύπης μαρασμὸν [e] ὑπομείναντα. ἡ δὲ ἀκούσασα καὶ ἐπίδακρυς γινομένη, ἐστέναζε μὲν καὶ λυπηρῶς εἶχε· τῇ δ' ἐμῇ εὑρέσει τὸ πολὺ τῆς λύπης παρεμυθεῖτο. κατηντήσαμεν οὖν εἰς [f] Βαλανέας, καὶ τῇ ἐπιούσῃ εἰς [g] Πάλτον ἤλθομεν, κἀκεῖθεν εἰς Γάβαλα. τῇ δὲ ὑστέρᾳ κατηντήσαμεν εἰς Λαοδίκειαν, καὶ ἰδοὺ πρὸ τῶν θυρῶν Νικήτης τε καὶ Ἀκύλας ἀπήντων ἡμῖν, καὶ καταφιλήσαντες ἦγον ἐπὶ τὴν [h] ξενίαν. ὁ δὲ Πέτρος καλὴν καὶ μεγάλην πόλιν ἰδὼν, ἄξιον, ἔφη, ἐνταῦθα ἡμέρας

ideoque contra ſe mentiti fuiſſent, tamquam rei affecti ſunt ſupplicio.

XCVI. Tum Petrus; Atque hæc, inquit, modica ſunt; audi verò majus quidpiam. Quando aliqui homines peccant, vel bene agunt; eorum quæ operantur, alia ipſorum propria ſunt, alia etiam aliena: æquum verò eſt unumquemque pro delictis propriis dare pœnas, aut pro rectè factis præmio donari. Fieri autem non poteſt, ut quiſpiam, niſi ſolus Propheta qui prænotionem habet, ab aliquo geſta certò ſciat; quænam quidem ejus propria ſint, quænam verò non ſint. Et ego, Vellem, inquam, audire, quo modo ex criminibus alia quidem ſint propria, alia verò aliena. Et Petrus mihi reſpondit; Dominus noſter Jeſus Chriſtus filius Dei dixit; *Oportet ut veniant bona. Beatus autem*, inquit, *per quem veniunt. Similiter neceſſe eſt, ut etiam veniant mala: væ autem illi per quem veniunt.* Porrò ſi per malos veniunt mala, & per bonos bona inferuntur; ineſſe unicuique oportet, ſive bonum ſive malum geſſerit, ut & quod à Spiritu dictum fuit; *Qui reddet unicuique ſecundum opera ejus*; verum ſit prorſus ac indubium. Sed tamen qui virtutem omnino affectat, debet, quemadmodum dixit Chriſtus, inimicos quoque diligere; & prætereà pro illis orare, & convicіantibus benedicere, & calumniantibus condonare. Sic enim diligens erit mandatorum cuſtos; atque veniâ omnium peccatorum ob caritatem erga proximum acceptâ, è vita diſcedet. Matt. 18. Luc. 17. Rom. 2. 6. Clemens. Hom. 12. c. 32. Matt. 5. Luc. 6.

XCVII. His ego auditis, Multa, inquam, facere poſſumus: at inimicis benefacere, omnes eorum injurias tolerando; ut inſit in humana natura, impoſſibile puto. Tum Petrus reſpondit; Rectè locutus es. Cùm enim humanitas cauſſa ſit immortalitatis, multo conſtat. Nam ſi quis certò ſibi perſuadeat, inimicos, dum quos oderunt vexant ad tempus, liberationis ab æterno ſupplicio illis auctores eſſe, eos tamquam beneficos amore complectetur. Aliter autem nemo poteſt hoc mandatum perficere, niſi valde Deum diligat, & in illius timore ſit inſtitutus. Ait enim; *Initium ſapientiæ, timor Dei.* Qui autem timore Dei imbutus fuerit, ad caritatem omnino perveniet, eodemque loco habebit proximum quo ſeipſum. Iſta poſtquam Petrus dixit; veſperâ ſuccedente; ad ſomnum nos contulimus. Clement. Hom. 12. c. 33. Prov. 1. 7.

XCVIII. Exorto autem mane, ingreſſus Petrus, ait; Clemens cum matre ſua Matthidia, & mea uxore, ſimul in curru conſideant. Pergentibus autem nobis per viam quæ Balanæas ducit, interrogavit me mater, quo modo pater ageret. Dixi ego; Ad indagationem tui & geminorum liberorum Fauſtini & Fauſtiniani egreſſus, incompertus manet: puto autem eum mox obiiſſe; vel enim incidiſſe in naufragium, vel in via cecidiſſe vel dolore exedente tabem eſſe paſſum. Illa verò audiens, & in lacrymas effuſa, ingemuit quidem, ac ægrè habuit: verùm quòd me inveniſſet, multum de mœrore detrahebat. Pervenimus ergo Balanæas: & ſequenti die Paltum ivimus, & inde Gabala; aliaque die Laodiceam devenimus. Cùm ecce ante portas occurrunt nobis Nicetas & Aquila; & oſculati, ducunt ad hoſpitium. Petrus autem pulcram & magnam civitatem videns, Æquum eſt, inquit, nos hic aliquot dies commorari: fieri enim poteſt, ut Clement. Hom. 13. cap. 1. &c. Rec. l. 7. c. 25. &c.

t Al. add. ἢ κατορθωμάτων.
u Al. add. τὸ ἴδιον.
x Al. τ' ἄλλα.
y Al. præpon. οἶμαι.
z Al. αὐτοῖς.
a Al. κυρίου.
b Al. διαγενομένου.
Tom. I.

c Al. Βαλανέας.
d Quid ſi σφαγέντα.
e Al. ὑπομείναντα.
f Al. Βαλανεάς.
g Al. Πάλτον.
h Al. οἰκίαν.

ut in tanta multitudine quidam reperiantur Chriſti ſorte ac partibus digni. Cæterùm Nicetas & Aquila percontabantur me, quænam eſſet illa mulier extera. Et ego dixi; Mater mea eſt, quam ut agnoſcerem, Deus mihi per dominum meum Petrum conceſſit.

XCIX. Hæc poſtquam dixi; Petrus illis cuncta ſummatim expoſuit; eum quæ ex matre audiviſſet, tum quæ antea ex me comperiſſet; nimirum de ſomnio conficto, de naufragio unà cum liberis facto; & quemadmodum poſtea pater ad inveſtigationem uxoris atque geminorum ejus natorum profectus, uſqua adhuc manſerit ignotus, fortaſſis ipſe quoque in maris diſcrimen delapſus.

C. His ita capitulatim à Petro relatis, Nicetas & Aquila ſtupore percuſſi dixerunt; Here ac Domine omnium, verum ne eſt quod narratur, an ſomnium? Et Petrus, Niſi dormimus, inquit, res ita habet. At illi paullulùm morati, ac velut cogitabundi, Nos, inquierunt, ſumus Fauſtinus & Fauſtinianus: atque ab initio tuæ narrationis, alter alterum inſpicientes, plurimùm circa nos conſiderabamus, num quæ dicebantur ad nos pertinerent; reputantes, multa ſimilia in vita contingere: quocirca & ſiluimus, cùm cor noſtrum palpitaret. Nunc verò in fine ſermonis, videntes ac probè ſcientes, quæ à te dicta ſunt, ad nos pertinere, tunc nos declaravimus. Atque hoc dicto, cum lacrymis properabant ad matrem; eamque dormientem nacti, protinus complecti volebant. Sed Petrus prohibuit, dicens; Sinite me; ipſe vos ad matrem adducam; ne fortè multo gaudio repentè adveniente, in animi ſtuporem incidat; ut pote quæ etiam dormiat, ſpiritumque ſomno habeat occupatum.

CI. Cæterùm poſtquam ſomnum ad ſatietatem cepit, ac experrecta eſt mater; Petrus ad illam prima ſermonem habuit de cultu Dei, ac dixit; Scire te volo, mulier, noſtræ fidei diſciplinam. Unum
I. Rec. l. 10. c. 47. enim Deum colimus, effectorem cœli & terræ, & hujus quem vides mundi; ejuſque legem ſervamus, quæ in primis continet, Ipſum ſolum colendum eſſe, ſanctificandum nomen ejus, honorandos parentes, temperanter vivendum & inculpatè; nec menſam cum Gentilibus communem habendam, quòd impuram vitam degant. Cùm autem eis perſuaſerimus ſentire ac facere ea quæ ad veritatem ſpectant, ſacro Baptiſmo in ter beata quadam nominis invocatione eis donato, tum demum unà cum illis etiam veſcimur. Alioquin nec ſi pater ſit, aut mater, aut uxor, aut proles, aut frater, aut quivis alius naturali amore carus, cum ipſo cibum ſumere licitum eſt nobis. Hoc quippe præſertim ob fidem agimus. Ne igitur contumeliam exiſtimes, quòd nunc tecum filius cibum non capiat, uſquequo tu eadem nobiſcum ſentias & agas.

CII. His illa auditis, ait; Quid ergo impedit, hodie me baptizari? quæ & antè quàm viderem te, eos qui dicuntur eſſe Dii averſata ſum, per hanc ratiocinationem, quòd cùm multa ferè quotidie ipſis immolarem, mihi in adverſis rebus non affuerint. De ſtupro autem quid oportet me dicere? quandoquidem nec divitem deliciæ me ad hoc pellexerint; nec ſubſecuta paupertas eò venire me compulerit; ut quæ pudicitiam velut maximum bonum capeſſerem; cujus gratia & in tantam calamitatem deveni. Sed nec te arbitror, domine mi Petre, ignorare, majorem cupiditatem ex læta fortuna oriri: unde ego quæ in ſecundis rebus temperatè vixi, in afflictione me voluptatibus non dedo. Neque verò nunc animum meum exiſtimes

ἡμᾶς προσμεῖναι. δυνατὸν γὰρ ἐν τῷ πλήθει, καί τινας εὑρεθῆναι τῆς τοῦ Χριστοῦ μερίδος ἀξίους. ὁ μὲν οὖν Νικήτης καὶ Ἀκύλας ἐπυνθάνοντό μου, τίς ἂν εἴη ἡ ξένη αὕτη γυνή. κἀγὼ ἔφην· ἐμὴ μήτηρ, ἣν ἐπιγνῶναί μοι ὁ θεὸς διὰ Πέτρου τοῦ κυρίου μου ἐδωρήσατο.

Ταῦτά μου εἰπόντος, ὁ Πέτρος αὐτοῖς ἐν κεφαλαίῳ πάντα ἐξέθετο, ὅσα τε περὶ τῆς μητρὸς ἀκήκοεν, καὶ ὅσα πρότερον παρ' ἐμοῦ μάθοι, περί τε τοῦ πεπλασμένου ὀνείρου περί τε τῆς ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ καὶ τῶν υἱῶν ναυαγίας, καὶ ὅπως ὕστερον ὁ πατὴρ ὡς ἀναζητήσων τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς διδύμους αὐτῆς παῖδας ἐκβάς, ἄχρι τοῦ δεῦρο διέμεινεν ἄγνωστος, κινδύνῳ τυχὸν καὶ αὐτὸς θαλαττίῳ περιπεσών.

Τούτων οὕτω κεφαλαιωδῶς ῥηθέντων ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ὁ Νικήτης καὶ Ἀκύλας καταπλαγέντες, ἆρά γε δέσποτα καὶ κύριε τῶν ἁπάντων, εἶπον, ἀληθές, ἢ ὀνειρός ἐστι ταῦτα; καὶ ὁ Πέτρος, εἰ μὴ κοιμώμεθα, ἔφη, ἀληθὲς τυγχάνει. οἱ δὲ βραχὺ μείναντες, καὶ ὥσπερ ἐπὶ συννοίας γενόμενοι, ἡμεῖς ἐσμὲν Φαυστῖνος καὶ Φαυστινιανός, ἔφασαν· καὶ ἀπαρχῆς, σοῦ διαλεγομένου, ἀλλήλοις ἐμβλέποντες, πολλὰ περὶ αὐτῶν κατεσχαζόμεθα, μὴ ἄρα οὐχ ἡμῖν διαφέρῃ τὰ λεγόμενα. λογιζόμενοι ὅτι πολλὰ παρόμοια γίνεται ἐν τῷ βίῳ· διὸ καὶ ἐσιωπῶμεν παλλόμενοι τὰς καρδίας. πρὸς δὲ τὸ πέλος νῦν τῶν λεγομένων ἰδόντες, καὶ γνόντες ἀκριβῶς, ὅτι πρὸς ἡμᾶς διαφέρει τὰ εἰρημένα, τότε ἑαυτοὺς ἀνωμολογήσαμεν. καὶ τοῦτο εἰπόντες, μετὰ δακρύων εἰσεπήδησαν τῇ μητρί, καὶ κοιμωμένην εὑρόντες, περιπλακῆναι ἤδη ἐβούλοντο. ὁ δὲ Πέτρος ἐκώλυσεν αὐτούς. εἰπών· ἐάσατέ με, αὐτὸς ὑμᾶς τῇ μητρὶ προσαγάγω, μήπως ὑπὸ τῆς πολλῆς αἰφνιδίως χαρᾶς, καὶ εἰς ἔκστασιν ἔλθῃ φρενῶν. ὅτε δὴ καὶ κοιμωμένη, καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὕπνου ἀπησχολημένον ἔχουσα.

Ὅμως ἐπεὶ κόρον ἔσχε τοῦ ὕπνου, διεγερθείσῃ τῇ μητρί, ὁ Πέτρος περὶ θεοσεβείας αὐτῇ διαλεχθεὶς πρότερον καὶ εἰπών· γινώσκειν σε θέλω, γύναι, τῆς ἡμετέρας πίστεως τὴν ἀκρίβειαν. ἕνα γὰρ θεὸν σέβομεν τὸν πεποιηκότα οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ ὃν ὁρᾷς κόσμον· καὶ τούτου φυλάσσομεν τὸν νόμον, περιέχοντα ἐν πρώτοις αὐτὸν σέβειν μόνον. καὶ τὸ αὐτοῦ ἁγιάζειν ὄνομα, τιμᾶν τε γονεῖς καὶ σωφρονεῖν, βιοῦντας ἀνεπιλήπτως. καὶ τραπέζης ἐθνικῆς μὴ μετέχειν, διὰ τὸ ἀκαθάρτως αὐτοὺς πολιτεύεσθαι. ὅταν δὲ πείσωμεν αὐτοὺς τὰ τῆς ἀληθείας φρονεῖν τε καὶ ποιεῖν, τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος ἀξιώσαντες ἐν τρισμακαρίᾳ τινὶ ἐπονομασίᾳ, τότε δὴ αὐτοῖς καὶ [1] συναυλιζόμεθα. ἐπεὶ οὐδ' ἂν πατὴρ ἢ μήτηρ τυγχάνῃ, ἢ γυνή, ἢ τέκνον, ἢ ἀδελφός, ἢ ἄλλος τις ἐκ φύσεως τὴν στοργὴν ἔχων, συναριστῆσαι αὐτῷ θεμιτὸν ἡμῖν· πίστει γὰρ διαφέροντας τοῦτο ποιοῦμεν. μὴ οὖν ὕβριν ἡγήσῃ, τὸ μὴ νῦν συνεστιᾶσθαί σοι τὸν υἱόν, ἄχρις ἂν [k] τὰ αὐτὰ ἡμῖν φρονῇς καὶ ποιῇς.

Ἡ δὲ ἀκούσασα, ἔφη· τί οὖν κωλύει με σήμερον βαπτισθῆναι; ἥτις καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν σε, τοὺς λεγομένους θεοὺς ἀπεστράφην λογισμῷ τοιούτῳ, ὅτι πολλὰ σχεδὸν καθ' ἡμέραν θυούσῃ μου τούτοις, ἐν ταῖς ἀνάγκαις οὐ παρεστάθησάν μοι. περὶ δὲ μοιχείας τί δεῖ με καὶ λέγειν; ὅτι οὔτ' ἂν οὐδὲ πλουτοῦσαν τρυφή με πρὸς τοῦτο ὑπήγαγεν· οὐδὲ ἡ μετὰ ταῦτα πενία ἐπὶ τοῦτό γε ἐλθεῖν κατηνάγκασεν, ὅτι δὴ τὴν σωφροσύνην ὡς μέγιστον καλὸν ἀσπαζομένης μου, ἧς ἕνεκα. καὶ εἰς τοσαύτην ἦλθον περίστασιν· ἀλλ' οὐδέ σε οἶμαι, κύριέ μου Πέτρε, ἀγνοεῖν, ὅτι ἡ πλείων ἐπιθυμία ἐξ εὐθυμιῶν γίνεται· ὅθεν ἐγὼ ἐν εὐθυμίᾳ σωφρονήσασα, ἐν ἀθυμίᾳ πρὸς ἡδονὰς ἐμαυτὴν οὐκ ἐκδίδωμι. ἀλλὰ μηδὲ νῦν κακουχίας ἀπηλλάχθαι νομίσῃς μου τὴν ψυχήν, τῆς πε-

1 Al. συναλιζόμεθα.

k Al. præpon. μὴ.

l Al.

πολλῆς παραμυθίας τυχοῦσαν, διὰ τὴν Κλήμεντος ἀναγνώρισιν. ἀντιπαρερχομένη γὰρ ἡ ἐκ τῶν δύο μου τέκνων l ἀθυμία, καὶ τὴν πολλὴν ἀμαυροῖ χαράν. λυπεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐ τοσοῦτον τὸ ἐν τῇ θαλάσσῃ τούτους περιπεσεῖν, ὅσον τὸ καὶ χωρὶς τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας διαφθαρῆναι μετά γε τῆς ψυχῆς αὐτοὺς καὶ τὰ σώματα. ὁ δὲ τούτων πατήρ, ἐμὸς δὲ σύμβιος, ὡς παρὰ Κλήμεντος ἔμαθον, ἐπί τε τὴν ἐμὴν καὶ τὴν τούτων ζήτησιν ἐκβάς, τοσούτοις ἔτεσιν ἀφανής ἐστι· πάντως δὲ καὶ αὐτὸς ἐτελεύτησε. καὶ γὰρ ὁ ταλαίπωρος ὑπὸ σωφροσύνης με ἀγαπῶν, φιλότεκνος ἦν· ὅθεν πάντων ἡμῶν τῶν ὑπὲρ πάντα ἠγαπημένων αὐτῷ στερηθεὶς ὁ γέρων, ὑπὸ μεγίστης ἀθυμίας διαπεφώνηκε.

Τῆς δὲ μητρὸς ταῦτα λεγούσης ἀκούοντες οἱ παῖδες, οὐκέτι κατὰ τὴν τοῦ Πέτρου παραίνεσιν ἠδύναντο στέγειν· ἀλλ' ἀναστάντες περιεπλέκοντο τῇ αὐτῇ, καὶ μετὰ δακρύων κατεφίλουν. ἐφ' ᾧ δὴ καὶ ἡ μήτηρ καταπλαγεῖσα, τί θέλοι τοῦτο εἶναι, ὑπὸ ἐκπλήξεως ὥσπερ καὶ ἀγνοίας τῶν γενομένων, ἠρώτα. καὶ ὁ Πέτρος εὐθύς, παρέστησον, ὦ γύναι, ὄρμησε, γενναίως τὸν νοῦν σου, ὅπως τῶν σῶν ἡδέως ἀπολαύσῃς τέκνων· οὗτοι γάρ εἰσι Φαυστῖνος καὶ Φαυστινιανός, οὓς ἔλεγες ἐν βυθῷ τεθνάναι, καὶ ὧν τὸ πένθος, ἀβίωτον ἐποίει σοι τὴν ζωήν. πῶς δὲ αὐτοῦ ὁ μὲν Νικήτης, ὁ δὲ Ἀκύλας καλεῖται, αὐτοὶ καλῶς λεγέτωσάν τε καὶ διδασκέτωσαν. ταῦτα τοῦ Πέτρου εἰπόντος ἡ μήτηρ ἀμέτρου πλησθεῖσα χαρᾶς, μικροῦ ἂν ἀπολελοίπει καὶ τὴν πνοήν· ἀνενεγκοῦσα δὲ ὅμως, καὶ ὥσπερ p ἑαυτῆς γενομένη, τέκνα μου ποθεινά, ἔφη, τέκνα γλυκύτατα, τέκνα καρδίας καύσεις τῆς ἐμῆς, εἴπατέ μοι, τίνα δὴ τὰ q κατὰ τὴν χαλεπὴν ἐκείνην νύκτα συμβάντα ὑμῖν.

Καὶ ὁ Νικήτης αὐτίκα τὸν λόγον ἀναλαβών, οὕτως ἔφη· ἡμῶν, ὦ μῆτερ, ὡς οἶσθα, τοῦ πλοίου κατὰ τὴν νύκτα r διαρραγέντος, ἄνδρες τινὲς ἐν τῷ βυθῷ λῃστεύειν οὐ δεδοικότες, ἡμᾶς ἀνελόμενοι, καί τινι ἐνθέμενοι σκάφει, ἔπειτα δὲ κώπαις χρώμενοι, εἰς τὴν Στράτωνος ἦγον Καισάρειαν· καίτοι σφόδρα συνεχομένους ἡμᾶς τῷ λιμῷ, πρὸς δὲ καὶ δεδιότας ὄντας, μή τι καὶ προπετὲς καὶ τῶν αὐτοῖς οὐ δοκούντων φθεγξώμεθα. ἐκεῖνοι τὰ ὀνόματα ἡμῶν διαμείψαντες, ὡς δουλείαν ἀθλίαν ἀπέδοντο. γυνὴ δέ τις ἡμᾶς Ἰουδαίοις προσήλυτος ἀξιόλογος πάνυ, ὄνομα Ἰοῦστα ὠνησαμένη, ἐν τέκνων ἐφύλαττε μοίρᾳ, καὶ πάσῃ ἑλληνικῇ παιδείᾳ μετὰ σπουδῆς ἐξεπαίδευσεν. ἡμεῖς δὲ γενόμενοι ἐφ' ἡλικίας ἔμφρονες, καὶ τὴν θρησκείαν ἠγαπήσαμεν, καὶ τὰ τῆς παιδείας ἐφιλοπονήσαμεν, ὅπως πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη διαλεγόμενοι, ἐλέγχειν αὐτὰ περὶ πλάνης δυνατῶς ἔχωμεν· ἠκριβώσαμεν δὲ καὶ τὰ φιλοσόφων, ἐξαιρέτως τὰ ἀθεώτατα· λέγω δὴ τὰ Ἐπικούρου καὶ Πύρρωνος, ἵνα καὶ μᾶλλον ἀνασκευάζειν δυνώμεθα.

Σίμωνι δέ τινι μάγῳ σχεδὸν γενόμενοι σύντροφοι, φιλίας ὁδῷ ἀπατηθῆναι ἤδη ἐκινδυνεύομεν. ὅμως ταῦτα, μῆτερ, ἐπὶ καιροῦ σοι ἀκριβέστερον ἐκτεθήσεται. πλὴν μέλλουσιν ἡμῖν ἀπατᾶσθαι ὑπὸ τοῦ Σίμωνος, ἑταῖρός τις τοῦ κυρίου ἡμῶν Πέτρου Ζακχαῖος λεγόμενος, προσκαλεσάμενος ἐνουθέτησε μὴ συνθέσθαι τῷ μάγῳ· ἐπελθόντι δὲ τῷ Πέτρῳ προσήγαγεν, ὅπως ἡμᾶς πληροφορήσῃ πίστει περὶ τῶν τῇ θεοσεβείᾳ διαφερόντων. διὸ καί σε, μῆτερ, δεόμεθα, ὧν ἡμεῖς κατηξιώθημεν ἀγαθῶν, τούτων καὶ αὐτὴν μετασχεῖν, ὅπως κοινῶν ἁλῶν καὶ τραπέζης δυνηθῶμεν μεταλαβεῖν. αὕτη οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐνόμιζες ἡμᾶς ἐν τῇ θαλάσσῃ τεθνάναι s.

Ταῦτα τοῦ Φαυστίνου εἰπόντος, ἡ μήτηρ ἡμῶν προσ-

ægritudine eſſe liberum, qui aliquantum conſolationis nactus eſt per Clementis recognitionem. Succedens namque triſtitia ex duobus liberis meis nata, hoc qualecumque gaudium obſcurat. Non enim adeo nos contriſtat, eos in mari malè periiſſe, quàm ſine pietate erga Deum, unà cum animis interiiſſe eorum corpora. Pater autem eorum, meuſque maritus, quemadmodum per Clementem comperi, ad quærendum me ac liberos progreſſus, tot annis non comparet: prorſus verò & ipſe obiit. Etenim miſer, ob continentiam diligebat me, & erat amans liberorum: quare cunctis nobis, à ſe ſuper omnia dilectis, orbatus ſenex, præ maximo dolore occubuit.

CIII. Matrem verò hæc locutam audientes liberi, non ampliùs, ſecundùm Petri admonitionem, ſe continere potuerunt: ſed exſurgentes, tum complectebantur eam, & cum lacrymis deoſculabantur. Ob quod mater attonita; quid hoc ſibi vellet, præ ſtupore juxta atque ignoratione rerum, interrogabat. Statimque Petrus dixit; Advoca, ô mulier, fortiter mentem tuam, ut natis tuis fruaris jucundè. Hi enim ſunt Fauſtinus & Fauſtinianus, quos aiebas in pelago obiiſſe, quoſque dum luges, vitam tuam is luctus non vitalem efficiebat. Qui verò alter eorum Nicetas, alter Aquila vocetur, ipſi auſpicatò dicant & doceant. Hæc Petro dicente, mater gaudio immodico repleta, propemodum & ſpiritu defecit: attamen recolligens ſe, ac velut ſui compos facta, Filii mei optatiſſimi, inquit, filii dulciſſimi, filii ardores cordis mei, dicite mihi, quænam vobis in illa ſæva nocte contigerint.

CIV. Tum Nicetas confeſtim reſumpto ſermone, ita infit: Quando nobis, ô mater, quemadmodum ſcis, navigium noctu diſruptum eſt, homines quidam qui in mari prædas agere non verentur, ceperunt nos, & ſcaphæ impoſuerunt; poſteaque remis uſi, duxerunt Cæſaream Stratonis: atque ibi vehementer fame compreſſos, ut metu affecti nihil præceps, quodque iis diſpliceret loqueremur; illi, nominibus noſtris mutatis, in ſervitutem miſerè tradiderunt. Porrò mulier quædam apud Judæos Proſelyta, valde laudabilis, nomine Juſta, cùm nos emiſſet, habuit loco filiorum, omnibuſque Græcis diſciplinis ſtudioſè erudivit. Nos verò per ætatem facti prudentes, & religionem amavimus, & litteris gnaviter operam dedimus; ut cum reliquis gentibus diſputantes, eas poſſemus de errore arguere. Perdidicimus etiam Philoſophorum decreta, maximè quæ à pietate in Deum alieniſſima ſunt; Epicuri, utique, & Pyrrhonis; quò & magis poſſemus confutare. I. Rec. l. 8. c. 7.

CV. Cæterùm unà cum Simone quodam mago educati; ratione amicitiæ, in fraudem ferè inducti fuimus. Verùm iſta tibi, mater, in tempore diligentiùs exponentur. Sed cùm decipiendi eſſemus per Simonem, familiaris quidam domini noſtri Petri, Zacchæus dictus, accedens monuit ne Mago aſſentiremur; Petroque advenienti obtulit, ut nos plenè atque certò quæ ſpectant ad cultum Dei doceret. Quare etiam te oramus, mater; ut quæ nos conſecuti ſumus bona, illa & tu percipias; quò communi ſale ac menſa uti poſſimus. Ea igitur cauſſa eſt, propter quam nos in mari periiſſe exiſtimâſti.

CVI. Hæc cùm Fauſtinus prolocutus fuiſſet, mater

l Al. [illegible].
m Al. τί.
n Al. σὺν δάκρυσι.
o Al. σύ.
p Al. ἐφ' ἑαυτῆς. Al. ἐν ἑαυτῇ.
Tom. I.

q Al. μετά.
r Al. inſer. ἐκείνην vel σκοτεινήν.
ſ Al. add. τότε, ἐν ἐκείνῃ τῇ χαλεπωτάτῃ νυκτὶ ὑπὸ πειρατῶν αἰχμαλωτισθέντας ἐν τῷ πελάγει.

 t Al.

mater noſtra procidit coram Petro, rogans & obſecrans, uti ſe ſuamque hoſpitem accerſitam, baptizaret: ut inquit, ex quo natos meus recepi, nullus dies excludatur, in quo cum iis non ſumpſerim cibum. Cúmque nos eadem quæ mater comprecaremur, Petrus ait; Quid putatis; unos ego immiſericors ſum, quòd nolim vos cum matre veſtrâ veſci, hodie eam baptizans? Minimè verò. Sed oportet, ut ipſa, antè quàm baptizetur, ſaltem uno die jejunet: quandoquidem & nonnulla pro ſe locuta eſt mater: quod ſi non eſſet, multis diebus eam neceſſe fuiſſet expiari.

CVII. Interroganti ergo mihi; quidnam ea locuta, fidem ſuam indicâſſet; Petrus reſpondit; Sufficit dumtaxat illius poſtulatio de hoſpita & benefica, ut ſecum baptizaretur. Neque enim id dilectæ ſuæ tradi poſtulaſſet, niſi priùs erga Baptiſmum tamquam erga magnum donum fuiſſet affecta. Quare ego multos damnare non dubito; quòd cùm ipſi baptizati fuerint, & profiteantur ſe credere, nihil faciant dignum fide, neque eos quos diligunt (uxores, inquam, & filios, atque amicos) ad hoc exhortentur. Nam ſi crederent, vitam æternam cum bonis operibus in Baptiſmo à Deo donari; planè eos quos diligerent, ad illum ſuſcipiendum hortarentur. Quando denique eos vident ægrotare, aut in mortis viam abduci, aut alia moleſta ſuſtinere; gemunt, ac ducuntur commiſeratione. Ita ſi crederent, ignem perpetuum manere eos qui Deum non colunt; non ceſſarent monere, vel ſuper illis plorare & graviter dolere, dum eos cernunt non habere fidem. Atque nunc hoſpitam evocatam interrogabo, num legem noſtram velit amplecti: & ita conſequenter quæ oportet faciemus. Mater autem veſtra, quoniam prout decet fidelem, in Baptiſma animata eſt, ante Baptiſmum jejunet uno die.

CVIII. At illa jurabat, ſe duobus ſuperioribus diebus, dum narrat mulieri Recognitionis eventum, præ multo gaudio cibum non cepiſſe; niſi pridie dumtaxat paullum aquæ. Cui juramento & uxor Petri teſtimonium præbuit, dicens, verè eam nihil guſtâſſe. Et Aquila ait; Nihil ergo impedit, eam, domine mi, hodierno die baptizari. Tum Petrus: At hoc, non eſt Baptiſmi jejunium; quandoquidem nec propterea factum eſt. Et Fauſtinianus: Sed fortaſſe Deus volens matrem noſtram ne uno quidem poſt Recognitionem die à noſtra menſa ſeparari, hoc jejunium præſtruxit. Sicut enim in ignoratione ſervavit pudicitiam, id quod veritatem decet faciens: ita & nunc Deus fortè providit, eam ante unum diem, in ignorantia jejunare, pro vero Baptiſmo; ut à primo die quo nos agnovit; nobiſcum poſſet etiam ſalem ſeu cibum percipere.

CIX. Tum Petrus, Ne vos, inquit, vincat

προσπίπτει τῷ Πέτρῳ, δεομένη καὶ ἀξιοῦσα, ὅπως αὐτήν τε καὶ τὴν ξενοδόχον αὐτῆς μεταπεμψάμενος βαπτίσῃ· ἵνα, φησὶ, μηδεμία τις ἄμοιρος ἡμέρα γένηται, ἀφ' ἧς τὰ ἐμαυτῆς ἀπέλαβον τέκνα, καθ' ἣν ἂν οὐ συνεστιαθείην αὐτοῖς. καὶ ἡμῶν δὲ τὰ ὅμοια τῇ μητρὶ συνικετευόντων, ὁ Πέτρος ἔφη· τί οἴεσθε, μόνος ἐγὼ ἄσπλαγχνός εἰμι, ὅτι μὴ βούλομαι συνεστιαθῆναι ὑμᾶς τῇ μητρὶ, σήμερον βαπτίσας αὐτήν; οὐ μὲν οὖν. ἀλλὰ πρὸ μίας ἡμέρας πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι νηστεῦσαι αὐτὴν δεῖ· ἐπεὶ καί τινα ὑπὲρ ἑαυτῆς ἐφθέγξατο ἡ μήτηρ· τάχα γὰρ εἰ μὴ τοῦτο, πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἁγνισθῆναι ἔδει.

Ἐρομένου δέ μοι, τί ἄρα καὶ φθεγξαμένη τὴν πίστιν αὐτῆς ἐξέφηνεν, ὁ Πέτρος ἔφη· ἀποχρῇ καὶ μόνον αὐτῆς ἡ ἀξίωσις τοῦ συμβαπτισθῆναι αὐτῇ τὴν ξενοδόχον καὶ εὐεργέτιν. οὐκ ἂν δὲ τοῦτο τῇ ὑπ' αὐτῆς πολυμένῃ δοθῆναι ἠξίου, εἰ μὴ πρότερον αὐτὴ διετέθη ὡς ἐπὶ μεγάλῃ τῇ τοῦ βαπτίσματος δωρεᾷ. ὅθεν ἐγὼ πολλῶν καταγινώσκω, ὅτι ἂν αὐτοὶ βαπτισθέντες καὶ πιστεύειν ὁμολογοῦντες, μηδὲν ἄξιον πίστεως ποιῶσι, μηδὲ οὓς ἀγαπῶσι, λέγω δὴ γυναῖκας ἑαυτῶν καὶ υἱοὺς ἅμα καὶ φίλους, εἰς τοῦτο προτρέπονται. εἰ γὰρ πεπιστεύκασι ζωὴν αἰώνιον σὺν ἔργοις καλοῖς δωρεῖσθαι τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ τοῦ βαπτίσματι, πάντως ἂν καὶ οὓς ἠγάπων προετρέποντο βαπτισθῆναι. ἐπεὶ τοί γε ὅταν νοσοῦντας ὁρῶσιν, ἢ ἀπαγομένους τὴν ἐπὶ θάνατον, ἢ ἄλλα τινὰ χαλεπὰ πάσχοντας, ὀδύρονται καὶ κατελεοῦσιν. οὕτως εἰ ἐπεπιστεύκεσαν αἰώνιον πῦρ ἀπειλεῖσθαι τοῖς τὸν θεὸν μὴ σέβουσιν, οὐκ ἂν ἐπαύσαντο νουθετοῦντες, ἢ καὶ ἀπειθοῦντας ὁρῶντες, θρηνοῦντες ἐπ' αὐτοῖς καὶ χαλεπῶς ὀδυρόμενοι. καὶ τὰ νῦν τὴν ξενοδόχον μεταπεμψάμενος ἀνακρινῶ εἰ τὸν νόμον ἡμῶν ἀγαπῶσα αἱρεῖται· καὶ οὕτως ἀκολούθως ἃ δεῖ πράξομεν. ἡ δὲ μήτηρ ὑμῶν ἐπειδὴ πιστῶς διάκειται περὶ τοῦ βαπτίσματος, νηστευσάτω μίαν ἡμέραν πρὸ τοῦ βαπτίσματος.

Ἡ δὲ ὤμνυε δύο τῶν διελθουσῶν ἡμερῶν τῇ γυναικὶ διηγουμένη τὰ κατὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν, ὑπὸ πολλῆς χαρᾶς, τροφῆς μὴ μεταλαβεῖν, ἢ χθὲς μόνον βραχέος ὕδατος. μαρτυρήσει τε τῷ ὅρκῳ καὶ ἡ γυνὴ Πέτρου λέγουσα, ὡς ἀληθῶς οὐκ ἐγεύσατο. καὶ ὁ Ἀκύλας ἔφη· οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει αὐτὴν, ὦ κύριέ μου, τὴν σήμερον βαπτισθῆναι. καὶ ὁ Πέτρος· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο νηστεία βαπτίσματος, ἐπεὶ μηδὲ δι' αὐτὸ τοῦτο γέγονε. καὶ ὁ Φαυστινιανός· ἴσως ὁ θεὸς βουλόμενος ἡμῶν τὴν μητέρα, μηδεμίαν μετὰ τὸν ἀναγνωρισμὸν ἡμέραν τῆς ἡμετέρας χωρισθῆναι τραπέζης, προῳκονόμησε τὴν νηστείαν. ὡς γὰρ ἐσωφρόνησεν ἐν ἀγνοίᾳ, τὸ πρέπον τῇ ἀληθείᾳ ποιήσασα· οὕτω καὶ νῦν ὁ θεὸς ἴσως ᾠκονόμησεν αὐτὴν πρὸ μιᾶς ἐν ἀγνοίᾳ νηστεῦσαι, ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς βαπτίσματος, ἵν' ἀπὸ πρώτης ἡμέρας τοῦ γνωρίσαι ἡμᾶς, μεταλαβεῖν σὺν ἡμῖν καὶ ἁλῶν δυνηθείη.

Καὶ ὁ Πέτρος, μὴ ὑμᾶς, ἔφη, νικάτω ἡ κακία

---

v Al. μὴ συνεστιαθῆναι αὐτοῖς· πάντων δὲ καὶ ἡμῶν τῇ μητρὶ συμπαρακαλούντων, ὁ Πέτρος ἔφη· τί νομίζετε ἐμὲ μόνον.
w Deeſt in al.
x Al. ἁπλῶς.
y Al. ἐπεὶ πολλῶν ἡμερῶν αὐτὴν ἀφοσιωθῆναι ἔδει.
z Al. αἰτοῦντι οὖν εἰπεῖν ἐμοὶ, τίνα ἐφθέγξατο λόγον, ὁ Πέτ.
a Deeſt in al.
b Al. αὐτὴν τῇ ξενοδόχῳ καὶ εὐεργέτιδι.
c Al. παρέσχεν.
d Al. αὐτὴ τῇ τοῦ βαπτίσματος προσέχουσα δωρεᾷ.
Al. καταγινώσκω.
f Al. λέγοντας.
g Deeſt in al.
h Al. ἀναπειθόντες εἶ.
i Al. add. ἀλλ' ἐπεὶ τις ὑμῶν ἀγαπῶσιν αὐτοὺς καὶ φροντίζουσιν αὐτῶν. οὕτω ἀληθῶς ἔσται ἐπεὶ.
k Al. θανάτῳ.
l Al. ἐλεοῦσιν.
m Al. παυσαίμεσαν.
n Al. εἰ περὶ αὐτῶν ἐλυποῦντο· καὶ κατ' αὐτῶν κλαίοντες ὀλοφυρόμενοι καὶ τά
o Al. inſer. πρὸ μιᾶς.
p Al. inſer. Πέτρου καὶ τῇ ξενοδόχῳ.
q Al. add. ὕδατος.
r Al. ἐμαρτύρει
ſ Al. αὐτὴν βαπτισθῆναι.
t Al. τῇ
u Al. ὁ μὲν.
x Deeſt in al.
y Φαυστῖνος.
z Al. add. ἀπαγορεύσαι.
a Al. ἡμέραν τὴν ἡμῶν ἀπεγνώσθαι χωρίσαι τῆς τραπέζης
17. χωρίσαι Duo MSS. χωρίζειν. COT.
b Al. τῆς ἀληθείας.
c Al. ἡμῶν.

d Al.

κακία πρόφασιν εὑροῦσα τὴν πρόνοιαν καὶ [d] τὸν τῆς μητρὸς [e] ἔρωτα· ἀλλὰ μᾶλλον ὑμεῖς, κἀγὼ σὺν ὑμῖν διαμείνωμεν τὴν σήμερον [f] ἐν νηστείᾳ, καὶ αὔριον βαπτισθήσεται [g]. Οὕτως ἔφη Πέτρος, καὶ οἱ πάντες τῷ λόγῳ συνευδοκήσαμεν. Ὀρθριαίτερον δὲ παρὰ τὸ καθ' ἡμέραν ὁ Πέτρος διυπνισθεὶς, εἰσῆλθε πρὸς ἡμᾶς, καὶ [h] διεγείρας, Φαυστῖνε, εἶπε, καὶ Φαυστινιανὲ ἅμα Κλήμεντι μετὰ τῶν οἰκείων ἀκολουθησάτωσάν μοι, ὅπως ἐν σκεπεινῷ τῆς θαλάσσης τόπῳ [i] γενόμενοι, τὰ τοῦ βαπτίσματος χειρισώμεθα.

Malitia, prætextum nacte Providentiam, & matris amorem: ſed potiùs vos, & ego vobiſcum, hodie in jejunio permaneamus; & cras baptizabitur. Hunc in modum locutus eſt Petrus; cunctique orationi aſſenſi ſumus. Multò autem maturiùs quàm quotidie ſolebat, Petrus experrectus, ad nos ingreſſus eſt, quos ſomno excitavit, ac dixit; Fauſtinus & Fauſtinianus, unáque Clemens, cum ſuis me ſequantur, ut venientes ad obtectum maris locum, Baptiſmi ritus peragamus. Clement. Hom. 14. c. 1. &c. Rec. l. 7. c. 38 & l. 8. c. 1. &c.

Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν ἦν γενομένων ἡμῶν, [k] καὶ μεταξύ πετρῶν τινῶν γαληνοῦ καὶ καθαροῦ τόπου διατηρουμένου, ἐβάπτισεν αὐτὴν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἡμεῖς δὲ [l] καὶ σὺν ἡμῖν ὅσοι παρῆσαν, τῆς γυναικῶν χρείαν ὑποχωρήσαμεν. Ἔπειτα ὁ Πέτρος τὰς γυναῖκας διὰ τὸν ὄχλον προέπεμψε δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐπὶ τὴν ξενίαν ἐλθεῖν [m], μόνους ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἡμᾶς συνεῖναι τῇ μητρὶ καὶ ταύτης ἀκολουθεῖν κελευσάμενος. Ἐλθόντες οὖν [n] ἐπὶ τὴν ξενίαν, καὶ ἀναμένοντες αὐτὸν [o] ἀφικέσθαι, ἀλλήλοις [p] διελεγόμεθα. Μετὰ ἱκανὰς δὲ ὥρας ὁ Πέτρος ἐλθὼν, καὶ ἄρτον λαβὼν, εὐχαριστήσας, εὐλογήσας, ἁγιάσας, κλάσας, τῇ μητρὶ πρῶτον ἐπέδωκε, [q] καὶ μετὰ ταύτην, ἡμῖν τοῖς υἱοῖς [r]. Καὶ οὕτως αὐτῇ συνεστιάθημεν, [s] καὶ τὸν διδόντα τροφὴν θεὸν εὐλογήσαμεν.

CX. Cùm igitur fuimus in litore; inter ſaxa quædam, quæ tranquillum & mundum locum præbebant, baptizavit eam in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Nos autem, & quotquot nobiſcum aderant, mulierum gratiâ ſeceſſimus. Poſtea Petrus mulieres, ob multitudinem, præmiſit, ut per alteram viam irent ad hoſpitium; juſſitque nos ſolos ex viris matrem eaſque comitari. Venientes ergo ad diverſorium, & præſtolantes adventum illius, colloquebamur invicem. Poſt ſat multas verò horas Petrus regreſſus, accepit panem, gratias egit, benedixit, conſecravit, fregit, & matri primùm dedit, et poſt eam nobis ejus filiis. Atque ita cum ea comedimus, Deumque cibi largitorem laudibus proſecuti ſumus.

Τότε λοιπὸν ὁ Πέτρος τὸν ὄχλον εἰσεληλυθότα ἰδὼν, [t] καθίσας αὐτὸς, καὶ ἡμᾶς δὲ παρακαθεσθῆναι κελεύσας, ὑφηγεῖτο τίνι λόγῳ προπέμψας ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, αὐτὸς βραδέως ἐπῆλθε. Τὴν δὲ αἰτίαν ἔλεγεν [u] εἶναι τοιαύτην. Ἅμα τῷ ὑμᾶς, φησὶν, ἀποστῆναι [x] μου, γέρων [y] τις [y] συνήθης περίεργος, κλέπτων [z] ἑαυτὸν, καὶ βουλόμενος [a] ὁρᾷν, αὐτὸς μὴ ὁρᾶσθαι· καὶ προκατασκοπήσας ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς ὕστερον ὡμολόγησε, πρὸς τὸ ἰδεῖν τί ἂν καὶ πράττοιμεν εἰς τὸν σκοτεινὸν τόπον [b] γενόμενοι, λαθραίως ἐκβὰς, ἠκολούθησεν. [c] Εἶτα ἐν εὐκαίρῳ τόπῳ [d] μοι προσελθὼν καὶ προσαγορεύσας ἔφη· Ἐκ πολλοῦ σοι ἀκολουθῶν καὶ συντυχεῖν [e] ἐθέλων, ᾐδούμην, μήπως ὡς περιέργῳ μοι χαλεπήνῃς· νῦν δὲ τὰ δοκοῦντά μοι ἀληθῆ, λέγω εἰ βούλει. Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Λέγε ἡμῖν ὅπερ σοι δοκεῖ καλὸν εἶναι, καὶ ἀποδεξόμεθά σε, κἂν τῷ ὄντι μὴ καλὸν ᾖ τὸ λεγόμενον, ἐπείπερ εὐγνώμονι προαιρέσει τὸ δοκοῦν σοι καλὸν εἰπεῖν ἠθέλησας.

CXI. Tum deinceps Petrus, ingreſſum populum videns; cùm ipſe conſediſſet, noſque juſſiſſet aſſidere; docebat, quâ ratione nobis poſt Baptiſmum præmiſſis, ipſe tardè rediiſſet. Cauſſam verò hanc eſſe dicebat. Simul atque vos, inquit, à me diſceſſiſtis, ſenex quidam curioſus venit, occultans ſe, atque volens cernere nec ipſe cerni: cúmque nos priùs obſervâſſet; ſicut ipſe poſtea faſſus eſt; ut videret quidnam in obiecto loco poſiti ageremus, clam exiit, & ſecutus eſt. Poſtea in opportuno loco me conveniens, ac ſalutans, dixit; Jam diu te ſequens, & elloqui cupiens, verebar ne me tamquam curioſum ægrè ferres: nunc autem quæ mihi vera videntur, ſi vis profero. Et ego reſpondi; Eloquere nobis quod tibi videtur eſſe bonum; & laudabimus te, licèt revera quod dixeris, bonum non fuerit; quoniam prudenti conſilio, rem quæ tibi viſa eſt bona, volueris proloqui.

Καὶ ὁ γέρων τοῦ λέγειν ἤρξατο οὕτως· Θαλάσσῃ ὑμᾶς λελουμένους εἰς τὸν ἀπόκρυφον τόπον ὑποχωρήσαντας ἰδὼν, προσελθὼν, λάθρα κατεσκόπουν τὸ τί ἂν ἐν [f] κρυφῇ πράττοιτε. Καὶ ἐπειδὴ εὐχομένους εἶδον, ὑπεχώρησα, [g] καὶ [g] ἐλεήσας ὑμᾶς ἀνέμεινα, ὅπως [h] πείσω μὴ ἀπατᾶσθαι. Οὔτε γὰρ θεός ἐστιν, οὔτε πρόνοια· ἀλλὰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, ὡς ἐγὼ ἐφ' οἷς πέπονθα πεπληροφόρημαι, ἀκριβώσας ἐκ πολλοῦ τὸ μάθημα. Μὴ οὖν ἀπατῶ. Εἴτε γὰρ εὔχῃ, εἴτε [i] καὶ μὴ, τὰ ἐκ τῆς γενέσεως παθεῖν [k] σὺ ἔχεις. Εἰ γὰρ εὐχαὶ ἐδύναντό τι, ἢ τὸ εὖ ποιεῖν, αὐτὸς ἂν ἐν τοῖς κρείττοσιν ἤμην. Καὶ νῦν εἰ μή σε ἀπατᾷ ἡ

CXII. Tum Senex ita effari cœpit: Vidi vos, poſtquam in mari laviſſetis, ad occultum locum ſeceſſiſſe; adii, clam ſpeculatus ſum quidnam in abdito ageretis: cúmque vos orantes aſpexiſſem, ſeceſſi; & veſtri miſertus, exſpectavi, ut perſuaderem ne fallamini. Neque enim Deus eſt, neque Providentia: ſed Geneſi cuncta ſubjacent; quemadmodum ex iis quæ mihi acciderunt, plenè perſuaſus ſum; jam pridem Matheſim diligenter edoctus. Ne ergo fallaris: ſive enim preceris, ſive non; ea quæ Ortus portendit, neceſſariò accident tibi. Nam ſi preces poſſent aliquid, aut bona opera; ipſe inter primores eſſem. Ac nunc, niſi te decipit

hæc

d Al. ἐ.
e Al. περί.
f Al. νηστεύοντες.
g Al. add. [illegible] εἰς τὸ βάπτισμα. καὶ οὕτως εἰπόντος οἱ πάντες συνευδοκήσαμεν.
h Al. ἐξυπνίσας ἔφη.
i Al. ἐλθόντες, βαπτίσαι αὐτὴν [illegible]. [illegible]
k Deeſt in al.
l Al. οἱ ἀδελφοὶ τῶν γ. χ. καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπεχ.
m Al. κελεύσας ἀνδρῶν τε μόνους ἡμᾶς σὺν τ. μ. καὶ ταῖς αὐταῖς γυναιξὶν ἐλθ.
n Al. εἰς.
o Al. ἐλθεῖν.
p Al. διελεγόμεθα.
q Deeſt in al.
r Al. add. αὐτῆς.
s Hæc deſunt in al.
t Al. προκαθίσας καὶ.
u Deeſt in al.
x Deeſt in al.
y Al. συνεργὸς ἐργάτης.
z Al. ἑαυτὸν, [illegible].
a Al. βουλόμενος ὁρᾶν.
b Al. εἰσελθόντες ὄντες.
c Deeſt in al.
d Deeſt in al.
e Al. θέλων.
f Al. κρυφαίῳ [illegible].
g Al. ἐλεήσας δέ.
h Al. inſer. [illegible]
i Deeſt in al.
k Al. ἀνάγκην ἔχεις.

 l Al,

hæc paupercula mea veſtis, dictis meis non diffides. Cum olim in magna proſperitate vitæ verſarer, multa tum Diis immolabam, tum egenis largiebar: attamen dum oro, ac piè vivo, fatum non potui effugere. Atque ego ad illum: Et quænam ſunt, quæ tibi contigerunt? Ille vero reſpondit; Non neceſſe eſt ut nunc dicam: fortè autem in fine audies, quiſnam ego cùm ſim, & ex quibus natus, in quales incurrerim vitæ calamitates. Sed nunc quòd omnia ſubjiciantur Geniture, volo tibi proferre argumenta.

CXIII. Et ego dixi; Si Geneſi cuncta ſubſunt; hocque ita eſſe perſuaſum habes; tecum pugnantia cogitas & conſulis. Etenim ſi contra Natale ne ſentire quidem poſſumus; cur fruſtra laboras, id nobis conſulendo, quod fieri omnino nequit? Quinetiam ſi Nativitas ſubſiſtit; noli in eo navare operam, ut perſuadeas mihi, ne colam aſtrorum Dominum; qui etſi velim non fieri, fieri non poteſt. Semper enim quod ſubeſt, ei quod præeſt ac ducit pareat neceſſe habet. Certè venerari eos qui Dii putantur, Geneſi dominante, ſuperfluum eſt. Neque enim præter id quod fato placet, quidquam fit; neque ipſi quidpiam facere poſſunt, qui univerſali Geneſi ſuæ ſint ſubjecti.

CXIV. Hæc cùm inter nos loqueremur, ingens hominum multitudo ingreſſa eſt: ad quam Petrus reſpiciens, dixit: Ego & genus meum, accepimus à majoribus cultum Dei, & præceptum habemus ne Ortui confidamus, Aſtrologicæ inquam diſciplinæ: idcirco ad eam animum non applicui. Quare Aſtrologiæ non ſum peritus: quorum autem peritiam habeo, ea exponam. Aio quippe, per Dei providentiam adminiſtrari omnia; & unumquemque ſecundùm ea quæ facit, præmium vel ſupplicium eſſe nacturum. Sive autem nunc, ſive & poſthac, nihil mea intereſt: niſi quòd omnino unuſquiſque fructum eorum quæ geſſerit percipiet. Demonſtratio autem, non eſſe Geneſim, hæc eſt: Ex adſtantibus, ſi quis oculis ſit orbatus, aut manum habeat mutilatam, aut pedem claudum, aut in corpore aliquid aliud, quod à Medicis curari non poſſit, neque ab Aſtrologis; quoniam nec ab omni ſæculo tale quid contigit; ego, Deum precatus, remedium præſtabo. Eâ verò re, quemadmodum aio, factâ; nonne errant qui in cunctorum opificem Deum maledicta & blaſphemias conjiciunt? Reſpondit Senex; Scilicet, id eſt maledicta conferre, dicere Geniture ſubjici univerſa? Tum ego ad eum: Omnino eſt. Nam ſi omnes hominum errores, & impietates, & impudicitiæ, ex ſtellis, quemadmodum tu ais, oriuntur; ut autem ea faciant ſtellæ, à Deo conſtitutum

περιέχει μου αὐτὴ ἐσθὴς, οὐκ ἀπιστήσεις οἷς λέγω. ἐν πολλῇ βίου ποτὲ ὢν ˡ εὐθηνίᾳ, πολλὰ καὶ θεοῖς ἔθυον, καὶ δεομένοις παρεῖχον· καὶ ὅμως εὐχόμενός τι καὶ εὐσεβῶν, τὴν πεπρωμένην ἐκφυγεῖν ᵐ οὐκ ἠδυνήθην. κἀγὼ ⁿ πρὸς αὐτόν· καὶ τίνα ἐστὶν ἃ πέπονθας; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· οὐκ ἀνάγκη ᵒ μοι λέγειν νῦν· ἴσως δὲ, ἐπὶ τέλει ἀκούσῃ, τίς τε ὢν ἐγὼ, καὶ τίνων, ἐν ποίαις βίου περιστάσεσι γέγονα. νῦν δὲ ὅτι γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, ᵖ πίστιν σοι παρασχεῖν βούλομαι.

Κἀγὼ ἔφην· εἰ γενέσει τὰ πάντα ὑπόκειται, καὶ τοῦθ' οὕτως ᵍ ἔχειν πεπληροφόρησαι, σεαυτῷ ʳ τἀναντία νοῶν συμβουλεύεις. εἰ μὲν γὰρ παρὰ γένεσιν οὐ δυνατὸν οὐδὲ τὸ φρονεῖν, τί ματαιοπονεῖς συμβουλεύειν ˢ ἡμῖν, ὃ γενέσθαι ᵗ πάντως ἀδύνατον; ἀλλ' ἔτι μὴν εἰ γένεσις ὑφέστηκε, μὴ σπεῦδε πείθειν ἐμὲ μὴ σέβειν τὸν ᵘ τῶν ἄστρων δεσπότην, οὗ θέλοντος καὶ μὴ γενέσθαι ˣ, γενέσθαι ἀδύνατον. ἀεὶ γὰρ ʸ ὅτι τὸ ὑποκείμενον τῷ ἡγουμένῳ πείθεσθαι ἀνάγκην ἔχει. τὸ μέντοι τοὺς νομιζομένους θεοὺς σέβειν γενέσεως ἐπικρατούσης, περιττόν ἐστιν. οὔτε γὰρ παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ πεπρωμένῃ ᶻ τι γίνεται, οὔτε αὐτοί τι ποιεῖν δύνανται, τῇ καθόλου αὐτῶν [18] ὑποκείμενοι γενέσει.

Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λεγόντων ἡμῶν, πολὺς ᵃ ἐπεισῆλθεν ὄχλος. καὶ ᵇ ὁ Πέτρος εἰς αὐτὸν ἀποβλέψας ἔφη· ἐγὼ καὶ τὸ ἐμὸν φῦλον, ἐκ προγόνων θεὸν σέβειν ᶜ παρειληφότες, καὶ προστάγματα ᵈ ἔχοντες γενέσει μὴ προσανέχειν, ᵉ φημὶ δὴ τῷ τῆς ἀστρολογίας μαθήματι, διὰ τοῦτο καὶ οὐ προσέσχον. ὅθεν ἀστρολογίας μὲν οὐκ εἰμὶ ἔμπειρος· ὧν δὲ εἰμι, ὑφηγήσομαι. ᶠ φημὶ γὰρ ὅτι κατὰ θεοῦ πρόνοιαν διοικεῖται τὰ πάντα, καὶ ἕκαστος πρὸς ἃ πράττει, τιμῆς ἢ κολάσεως τεύξεται. εἴτε δὲ νῦν, εἴτε ᵍ καὶ αὖθις, οὐδέν μοι διαφέρει· πλὴν ὅτι πάντως ἀπολαύσει ἕκαστος ὧν ἔπραξεν. ἡ δὲ ἀπόδειξις τοῦ μὴ εἶναι γένεσιν, ἐστὶν αὕτη· τῶν παρεστώτων εἴ τις ʰ ὀφθαλμῶν ἐστέρηται, ἢ ⁱ πεπηρωμένην ᵏ ἔχει τὴν χεῖρα, ἢ χωλὸν ˡ ἔχει τὸν πόδα, ἢ ἕτερόν τι περὶ τὸ σῶμα ᵐ ἰατροῖς οὐ θεραπευθῆναι δυνάμενον οὐδὲ ἀστρολόγοις, ἐπεὶ μηδὲ ἀπὸ τοῦ μακροῦ αἰῶνος τοιοῦτόν τι γέγονεν, ἐγὼ δὲ θεοῦ δεηθεὶς παρέξω τὴν ⁿ θεραπείαν ᵒ. τούτου δὲ, ὡς ἐγὼ φημι, γενομένου, οὐχ ἁμαρτάνουσιν οἱ τὸν πάντα δημιουργήσαντα θεὸν βλασφημοῦντες; καὶ ὁ γέρων ἀπεκρίνατο· βλασφημεῖν γάρ ἐστι, τὸ λέγειν γενέσει ὑποκεῖσθαι τὰ πάντα; κἀγὼ ᵖ πρὸς ᵖ αὐτόν· καὶ πάνυ. εἰ γὰρ ᵍ καὶ πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαι καὶ ἀσέβειαι καὶ ἀσέλγειαι ἐξ ἀστέρων, ʳ ὡς ʳ σὺ ʳ φῂς, γίνονται· τὸ δὲ τοὺς ἀστέρας ταῦτα ποιεῖν ὑπὸ θεοῦ ˢ τέτακται, ἵνα πάντων χαλεπῶν ἀποτελεσταὶ γένωνται, αἱ πάν-

l Al. εὐθηνίᾳ.
m Al. οὐκ ἠδυνήθην.
n Al. ἔφην τινά.
o Deest in al.
p Al. πληροφορηθῆναί σε θέλω.
q Al. ἔχω.
r Al. ἐναντία.
ſ Al. γενέσθαι.
t Al. ἀδυνάτου ὄντος.
u Al. καὶ τῶν ἀστέρων.
x Al. add. τι.
y Deest in al.
z Deest in al.
18. Ὑποκείμενοι γενέσει.] Additur in Cod. 804. ex Clementinorum XIV. 4. εἰ γένεσίς ἐστι, ἀδύνατον τὸ μὴ πρῶτον ἄρχειν ἢ ὑποκεῖσθαι· οὐ δύναται τὸ αἰσθητὸν ὡς αἰσθητόν, ἑαυτοῦ προγενέστερον [illegible] ἔχειν. Liber verò 148 hic interpolatus fuit, ad hunc modum, οἱ γ. ε. α. καὶ τῷ πρώτῳ τὸ ἄρχειν. ἐπεὶ ὑπόκειται αὐτῷ. οὐ δύναται τὸ αἰσθητὸν ὡς αἰσθητὸν &c. ſcilicet in vocibus καὶ τῷ πρώτῳ τὸ & ἐπεὶ & αὐτῷ ὑ. COT.
a Al. ἐπεισῆλθεν. Al. παρῆν.
b Al. τότε ἐγὼ εἰς τὸν ὄχλον ἀποβλέψας, ἔφην ἐγώ.

c Al. παρειληφώς.
d Al. ἔχω.
e Al. λέγω.
f Al. ἐπειδὴ γένεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ γένεσιν ἐπιστήμης εἶναι [illegible] ἡ δύναμις, βέλτιον [illegible] ἀποδεῖξαι, ὅτι [illegible] τὸ περίεργον.
g Al. Deeſt in al.
h Al. ὀφθαλμῶν.
i Al. κυλλὴν τὴν χεῖρα ἔχει.
k Al. ἔχει.
l Deeſt in al.
m Al. ὃ [illegible] οὐκ ἔχει, καὶ [illegible] ὅτι μοι δεῖ δοῦναι.
n Al. ἴασιν.
o Al. [illegible]
p Al. ἀπεκρίνατο.
q Deeſt in al.
r Al. γίνονται· αἱ δὲ ἀστέρες ποιοῦσιν;
ſ Al. ἐπιγοντο.

ξ Al.

πάντων [o] ἁμαρτημάτων πάντως ἄρα καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρονται τὴν γένεσιν [n] ἐνθέντα τοῖς ἄστροις.

Καὶ ὁ γέρων [x] ἀληθῶς [y] ἔφης· ἀλλὰ πείθεσθαί σου τῇ ἀπαραβλήτῳ ἀποδείξει ἡ ἐμὴ ἐμποδίζει συνείδησις. ἐγὼ γὰρ ἀστρολόγος ὤν, καὶ Ῥώμην πρῶτον οἰκήσας, [z] ὕστερα φιλιωθείς τινι τοῦ γένους ὄντι Καίσαρος, αὐτοῦ τε καὶ τῆς συμβίου τὴν γένεσιν [a] ἀκριβῶς ἠπιστάμην, καὶ ἱστορήσας ἀποβάντας τὰς πράξεις ἀποτελεσθείσας [b] αὐτῶν τῇ γενέσει, λόγοις [c] μόνοις οὐκ ἔχω σοι πεισθῆναι. ἦν γὰρ τῆς γενέσεως [d] αὐτῆς τὸ διάθεμα, ποιοῦν μοιχάδας, ἰδίων δούλων ἐρώσας, καὶ ἐπὶ ξένης ἐν ὕδατι θνησκούσας. ὃ καὶ [e] οὕτω γέγονεν. ἐρασθεῖσα γὰρ τοῦ ἰδίου δούλου, καὶ τὸν ψόγον [f] φέρειν μὴ δυναμένη, φυγοῦσα ἐν ἀλλοδαπῇ [g], καὶ κοίτης αὐτῷ κοινωνήσασα, ἐν θαλάσσῃ διεφθάρη.

Κἀγὼ ὑπεκρινάμην· [h] καὶ πῶς [i] ἄρα γινώσκεις ὅτι ἡ φυγοῦσα, ἐπ᾽ ἀλλοδαπῆς γενομένη τὸν δοῦλον ἔγημε, καὶ γήμασα ἐτελεύτησε; καὶ ὁ γέρων· ἀσφαλῶς οἶδα τἀληθῆ, οὐχ ὅτι ἔγημεν, ὁπότε οὐδὲ ὅτι ἤρα ἐγίνωσκον· ἀλλὰ μετὰ τὴν [k] ἐκείνης ἀπαλλαγὴν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, πάντα μοι τὰ περὶ τὸν αὐτῆς ἔρωτα διηγήσατο. καὶ ὡς σεμνὸς ὤν, ἅτε δὴ καὶ ἀδελφός, οὐκ ἐβουλήθη μιᾶναι τὴν κοίτην. καὶ πῶς βουλομένη, καὶ αἰδουμένη [l] πάλιν αὐτόν τε καὶ τὸν ψόγον ἡ τάλαινα· οὐκ ἔστι γὰρ αὐτὴν μέμψασθαι, ὅτι ἐκ γενέσεως ταῦτα [m] καὶ ἔπαθεν καὶ ποιεῖν ἠναγκάζετο· ὄνειρον εἴτε ἀληθῆ, εἴτε ψευδῆ ἐπλάσατο οὐκ ἔχω λέγειν. ἔλεγε γὰρ αὐτὴν εἰρηκέναι, [n] ὅτι ὄναρ αὐτῇ τις ἐπιστὰς ἐκέλευσεν [o] ἐξ αὐτῆς ἅμα τέκνοις [p] τῆς Ῥωμαίων ἐκβῆναι [q] πόλεως· ὁ δὲ ἀνὴρ σώζεσθαι [r] ταύτην σὺν τοῖς υἱοῖς σπεύδων, αὐτίκα παιδευθησομένους αὐτοὺς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξέπεμψε σὺν μητρὶ καὶ δούλοις· τρίτον δὲ υἱὸν ἔχων [s] παρ᾽ ἑαυτῷ, ὡς δὴ [t] χρηματίσαντος [u] ἐν [u] ὀνείρῳ συνεῖναι [x] αὐτῷ ἐπιτρέψαντος. πολλοῦ [x] παρεληλυθότος χρόνου, ὡς οὐκ ἔλαβε γράμματα παρ᾽ αὐτῆς, αὐτοῦ πολλάκις πέμψαντος εἰς Ἀθήνας, ἐμὲ παραλαβὼν ὡς πάντων αὐτῷ γνησιώτατον ὄντα, ἐπὶ τὴν ζήτησιν αὐτῆς ἀπεδήμησε. πολλὰ μὲν οὖν αὐτῷ καὶ περὶ τὴν ἀποδημίαν [y] συνέκαμον προθύμως, μεμνημένος ὅτι τῆς πάλαι αὐτοῦ εὐδαιμονίας κοινωνόν με [z] πάντων εἶχεν, ὑπὲρ πάντας αὐτοῦ με τοὺς φίλους ἀγαπῶν. καὶ δὴ ἀναπλεύσαντες αὐτῆς Ῥώμης, καὶ οὕτως εἰς τὰ ἐνταῦθα τῆς Συρίας ἐγενόμεθα μέρη. καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας, [a] ἐκεῖνος [a] μὲν ἀθυμῶν ἐτελεύτησεν· ἐγὼ δὲ ἐνταῦθα ἐλθών, τὰς διὰ τῶν χειρῶν τροφὰς ἕως τῆς [b] καὶ εἰς δεῦρο πορίζομαι.

Ταῦτα δὲ γέροντος εἰπόντος, [c] συνιδὼν ὅτι ὃν ἔλεγε γέροντα, οὗτος αὐτὸς ἦν, ἐξ ὧν ἔλεγεν, ὁ πατὴρ ὁ ὑμέτερος, οὐκ ἐβουλήθην [d] αὐτῷ συνανατεθῆναι, μέχρις ἂν ὑμῖν προσανατεθῶμαι. πλὴν τὰ περὶ τὴν ξενίαν αὐτοῦ καταμαθών, καὶ τὴν ἐμὴν [e] δὲ μηνύσας, ἀκριβείας ἕνεκα, τοῦτο μόνον ἐπυθόμην, τί τῷ γέροντι ὄνομα· ὁ δὲ ἔφη, Φαῦστος· τί δὲ τοῖς διδύμοις υἱοῖς· ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, Φαυστῖνος καὶ Φαυ-

fuit, quòd cunctorum flagitiorum effectrices ſint; omnium certè delicta ad eum omnino referuntur, qui in aſtris poſuerit Geneſim.

CXV. Et Senex: Verum ais; ſed omni tuæ incomparabili demonſtrationi mea obſtat conſcientia. Ego enim, qui Aſtrologus ſum, & Romæ primùm habitavi; poſtea amicus factus cujuſdam qui erat ex genere Cæſaris, viri illius uxoriſque ejus Genituram probè callui; cúmque viderim, res prout ferebat eorum Geneſis, eveniſſe; ſolis verbis à te nequeo perſuaderi. Erat enim Ortûs mulieris poſitura, quæ efficeret adulteras, amore ſervorum ſuorum captas, & peregrè in aqua pereuntes: quod & ita contigit. Nam quæ ſervum ſuum deperiret, nec ferre poſſet opprobrium; ſolum fugâ vertens, & cum eo concumbens, in mari periit. Clement. Hom. 14. c. 6. &c. Recogn. lib. 9. c. 32. &c.

CXVI. Ego reſpondi; Et quonam modo ſcis, illam fugientem, & in alieno ſolo poſitam ſervo nupſiſſe, ac interiiſſe poſt nuptias? Atque Senex: Certò novi, revera non quòd nupſerit, cùm nec amore captam eſſe ſcirem: verùm poſtquam illa diſceſſit, frater viri ejus omnem mihi illius amorem enarravit; quòd ipſe, qui ſanctus & honeſtus erat, utpote etiam frater, noluerit torum maculare; & quo modo volens, ac rurſus ipſum atque dedecus verita, illa infelix, (non enim licitum eſt queri de ea, quoniam ex Natali hæc cùm facere tum perpeti cogebatur) ſomnium finxerit; verumne an falſum, non habeo dicere. Aiebat ſiquidem ipſam dixiſſe; quòd in ſomnis quidam ſibi adſtitit, qui eam juſſit cum liberis illico urbe Româ excedere: at vir illam cum filiis incolumem evadere ſatagens, confeſtim eos erudiendos Athenas miſit cum matre & ſervis; tertium verò filium retinuit apud ſe, quia qui per ſomnium ediderat oraculum, cum eo manere permiſerat. Multo autem elapſo tempore, ut ab ea litteras non accepit, cúmque ſæpè Athenas miſiſſet; aſſumpto me, qui ei omnium eſſem conjunctiſſimus ac fidiſſimus, ad quærendam illam profectus eſt. Multos equidem cum ipſo in peregrinatione labores alacriter tuli, memor quòd in priſca ſua felicitate me omnium habuiſſet ſocium, ac ſupra omnes amicos dilexiſſet. Itaque Româ continuò ſolvimus, ſicque in has Syriæ partes devenimus. Nec multos poſt dies, ille quidem præ animi dolore migravit è vita; ego verò huc veniens, victum ab eo tempore ad hunc uſque diem manibus comparo.

CXVII. His à Sene dictis, intelligens ex oratione ejus, ſenem quem dixerat, ipſum eſſe patrem veſtrum, nolui cum eo conferre ſermonem eâ de re, donec communicâſſem vobiſcum: niſi quòd cùm hoſpitium ejus didiciſſem, meumque indicâſſem, explorandi cauſâ, hoc tantùm percontatus ſum, quod eſſet ſeni nomen, ille autem, *Fauſtus*, inquit; item quod nomen geminis filiis; ille verò re-

o Al. ἁμαρτίαι οἰ.
n Al. ἐνθέντι ἐν.
x Al. add. ἀπεκρίνατο.
y Al. inſer. μοι.
z Deeſt in al.
a Deeſt in al.
b Al. inſer. ἔργῳ, οὐ λόγῳ πεισθῆναι δυνάμενος.
c Al. μόνον.
d Al. αὐτῆς.
e Deeſt in al.
f Al. μὴ φέρουσα, φυγοῦσα σὺν αὐτῷ, ἐν.
g Al. ἐρωμένου, καὶ κοινωνήσασα αὐτῷ, θαλάσσῃ διεφθάρη.
h Deeſt in al.
i Deeſt in al.
k Al. αὐτῆς.
l Deeſt in al.
m Al. ποιεῖν καὶ πάσχειν.

n Al. ὡς ὅτι ἐν ὀνείρατι ἐπιστάς τις.
o Al. præpon. μετ.
p Al. τῶν.
q Al. πόλιν.
r Al. αὐτὴν.
s Al. ἔχει παρ᾽ αὐτῷ.
t Al. κατ᾽ ὄναρ.
u Al. αὐτὸν αὐτῷ.
x Al. δὲ χρόνου διελθόντος.
y Al. συνεκακοπάθησα.
z Al. πάντως.
a Deeſt in al.
b Al. μέχρι τοῦ δεῦρο.
c Al. συνιδὼν μὲν ὅτι ὃν ἔλεγε τοιοῦτος γέγονεν, αὐτός.
d Al. δὲ τὰ κατ᾽ ἐμοῦ αὐτῷ.
e Deeſt in al.

f Al.

reſpondit, *Fauſtinus & Fauſtinianus*; & quodnam tertio filio; at ille, *Clemens*, dixit; denique quo nomine vocaretur eorum mater; & ait, *Matthidia*. Ego igitur ex miſeratione collacrymans, dimiſſâ turbâ, veni ad vos, ut poſt cibi communem perceptionem hæc vobiſcum communicarem. Porrò ante cibum narrare, opportunum non cenſui; ne fortè dolore victi, Baptiſmi diem in luctu doceretis, quando etiam Angeli efferuntur lætitiâ. Hæc Petrus cùm diceret, omnes unà cum matre lacrymis nos dedidimus. Quos ille lacrymantes videns, ait; Nunc unuſquiſque veſtrûm, pro timore erga Deum, fortiter quæ memorata ſunt ferat. Neque enim hodie vobis interiit pater, ſed jam olim, ſicut vos conjecturâ rectè factâ dixiſtis.

CXVIII. Iſta Petro loquente, mater ferre non valens, magno clamore edito, ait; Hei mihi, ô vir; quantùm nos diligens, ipſe quidem mori voluiſti; nos verò vivimus, & lucem aſpicimus, & adhuc capimus cibum. Nondum hoc uno ejulatu finito, ecce Senex ingreditur; & ſimul atque clamoris cauſſam ſciſcitari vellet, reſpiciens ad uxorem. hei, inquit; quidnam hoc eſt? Quam video? Accedens verò & diligentiùs aſpiciens, ac viſos, complexus eſt. Ambo autem præ gaudio repentino defecerunt exclamare niſi, & alter alteri loqui cupientes, vocem emittere non potuerunt, nec ob inexpletam lætitiam reprimere ſe. Multoque pòſt, mater ad eum; Habeo te, Fauſte, omni modo ſuaviſſimum. Et quâ ratione vivis, de cujus morte, paullò antè audivimus? Cæterùm hi ſunt filii, Fauſtinus & Fauſtinianus, ac exoptatus Clemens. Quæ cùm dixiſſet, nos tres in ipſum incumbentes, eumque deoſculari, formam illius obſcurè agnovimus.

CXIX. Hæc cùm videret Petrus, Tu es Fauſtus, inquit, hujus vir, ejuſque liberorum pater? Ille vero ait; Ego ſum. Et Petrus: Quare ergo tuos mihi labores, tamquam de alio enarrâſti, referens & dolorem & exſequias? Tum pater reſpondit; Cùm eſſem cognatus Cæſaris, & nollem deprehendi; de alio quodam narrationem effinxi, ut à vobis quis eſſem non agnoſcerer. Sciebam enim, quòd ſi recognitus eſſem; loci præſides, his compertis, ut rem gratam Cæſari facerent, me eſſent revocaturi, & priſtinâ felicitate circumdaturi; cui totâ intentione antea renunciavi, ſine cariſſimis mihi liberis in Republica verſari, aut vivere omnino non ſuſtinens.

CXX. Tum Petrus: Hæc quidem feciſti quemadmodum placuit. Sed de Genitura; fingenſne affirmabas; an veluti verum dicens aſſerebas? Et pater, Non mentiar, inquit, apud te: tamquam verè ſit Geneſis, confirmabam. Non enim rudis ſum in myſteriis hujus diſciplinæ: ſed & me-

ςινιανός· τί δὲ τῷ τρίτῳ υἱῷ· ὁ δὲ Κλήμης, εἶπε· τί δὲ τῇ τούτων μητρὶ ὄνομα· f Ματθιδία, f φησίν. ὑπὸ συμπαθείας οὖν ἐγὼ σύνδακρυς γενόμενος, ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μετὰ τὴν g ἄλλων κοινωνίαν ταῦτα προσαναθῶμαι ὑμῖν. πρὸ δὲ h τῶν h ἁλῶν εἰπεῖν ὑμῖν i οὐ i δέον i ἔκρινα, μή πως ὑπὸ λύπης νικηθέντες, ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἡμέρᾳ πενθοῦντες διατελέσητε, ὁπότε καὶ ἄγγελοι χαίρουσι. ταῦτα δὲ Πέτρου λέγοντος, ἐδακρύομεν οἱ πάντες μετὰ τῆς μητρός. ὁ δὲ δακρύοντας ἡμᾶς ἰδὼν, ἔφη· νῦν ἕκαστος ὑμῶν φόβῳ τῷ πρὸς τὸν θεὸν γενναίως φερέτω τὰ k εἰρημένα. οὐ γὰρ δὴ σήμερον ὑμῖν ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, ἀλλὰ καὶ ἔκπαλαι, ὡς ὑμεῖς εἰρήκατέ τι l στοχαζόμενοι.

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ἡ μήτηρ μὴ φέρουσα, m μέγα m ἀνέκραγεν· οἴμοι ἄνερ, n ὡς ἀγαπῶν ἡμᾶς, κρεῖττ o μὲν o αὐτὸς ἐτελεύτησας, ἡμεῖς δὲ ζῶντες τὸ φῶς ὁρῶμεν, καὶ τροφῆς p ἄρτι μεταλαμβάνομεν. οὔπω q τῆς μιᾶς ταύτης ὀλολυγῆς πεπαυμένης, ἰδοὺ καὶ ὁ γέρων εἰσῄει· καὶ ἅμα τῷ βούλεσθαι αὐτὸν τῆς κραυγῆς τὴν αἰτίαν πυθέσθαι, εἰς τὴν γυναῖκα ἐμβλέψας ἔφη· οἴμοι, τί r θέλει τοῦτο εἶναι; τίνα ὁρῶ; προσελθὼν δὲ καὶ ἀκριβέστερον s ἐνιδὼν, καὶ ἐρεισθεὶς περιεπλέκετο. οἱ δὲ ὑπὸ χαρᾶς αἰφνιδίου διεφώνουν ἀμφότεροι, καὶ λαλεῖν ἀλλήλοις βουλόμενοι, ἀφασίᾳ συγχυθέντες ἐκ τῆς ἀπλήστου χαρᾶς t ἐπίσχειν t ἑαυτοὺς οὐκ ἠδύναντο. καὶ u μετὰ πολὺ x πρὸς x αὐτὸν ἡ μήτηρ y· ἔχω σε Φαῦστε τὸν κατὰ πάντα z γλυκύτατον. πῶς ἄρα ζῇς, ὃν ὡς a τεθνεῶτα μικρῷ πρόσθεν ἠκούσαμεν; πλὴν οὗτοί εἰσιν b οἱ υἱοὶ, Φαυστῖνος καὶ Φαυστινιανὸς, καὶ c ὁ c ποθεινὸς Κλήμης. ταῦτα εἰπούσης, ἡμεῖς οἱ τρεῖς προσπεσόντες αὐτῷ, καὶ καταφιλοῦντες, τὴν ἐκείνου μορφὴν ἀμυδρῶς πως d κατεμανθάνομεν.

e Ἀλλὰ καὶ βλέπων ὁ Πέτρος, σὺ εἶ Φαῦστος, f εἶπεν, ὁ ταύτης ἀνὴρ καὶ τῶν αὐτῆς παίδων πατήρ; ὁ δὲ, ἐγώ εἰμι, ἔφη. καὶ ὁ Πέτρος· πῶς οὖν μοι τοὺς g σεαυτοῦ, ὡς περὶ ἄλλου διηγήσω πόνους, εἰπὼν καὶ λύπην καὶ τάφον; καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο. h συγγενὴς h ὢν Καίσαρος, καὶ ζητεῖσθαι i καταφωρος οὐκ ἐθέλων, ἐπ' ἄλλῳ τινὶ τὴν ἐξήγησιν ἀνεπλασάμην, ἵν' k αὐτοῖς ὅστις εἰμὶ μὴ ἐπιγνωσθῶ. ᾔδειν γὰρ ὅτι εἰ ἀναγνωρισθεὶς γένωμαι, οἱ κατὰ τὸν τόπον ἡγούμενοι l ταῦτα l μαθόντες, l ἀνακαλέσονται, Καίσαρι κεχαρισμένα ποιοῦντες, m καὶ τὴν n βίαν n πάλιν εὐδαιμονίαν μοι περιθήσοντες, o ὅπερ ὅλῃ προθέσει πρότερον ἀπεταξάμην, p ἄνευ τῶν ἐμοὶ φιλτάτων τέκνων πολιτεύεσθαι ἢ ζῆν ὅλως μὴ ἀνεχόμενος.

Καὶ ὁ Πέτρος q· ταῦτα μὲν ἐποίησας ὡς ἐβουλήθης. περὶ δὲ γενέσεως ἄρα ψευδόμενος διεχυρίζου, ἢ ὡς ἀληθινοῦ ἐβεβαίους; καὶ ὁ πατὴρ, οὐ ψεύσομαι, ἔφη, πρὸς σέ· r ὡς ἀληθῶς ἄρα οὔσης γενέσεως ἐβεβαίουν. s ἔχω s γὰρ s οὐκ s ἀμυήτως τοῦ θεωρήματος· πλὴν t ἀλλὰ t καὶ συνῆν μοί τις ἀστρο-

f Al. ὁ δὲ ἔφη Ματθ.
g Al. ἁλῶν
h Al. δὲ τῶν ἁλῶν μεταλαβεῖν.
i Al. οὐκ ἐβουλήθην.
k Al. λεχθέντα.
l Al. χολαζόμενοι.
m Al. βοῶσα ἔφη.
n Deeſt in al.
o Deeſt in al.
p Deeſt in al.
q Al. inſer. δέ.
r Al. θέλει.
ſ Al. ἰδών.
t Al. κρατεῖν.
u Al. μετ' οὐ.
x Deeſt in al.
y Al. add. ἔφη.
z Al. præpon. μου.
a Al. τεθνηκέναι μικρῷ πρόσθεν ἔφη.

b Al. inſer. ἡμῶν.
c Deeſt in al.
d Al. κατεμαθον.
e Al. ταῦτα β. ὁ Π. ἔφη· σὺ.
f Deeſt in al.
g Al. ἑαυτοῦ.
h Al. προσγενὴς ὑπάρχων.
i Al. καταφωρος. Al. περίφωρος μὴ θέλων, ὡς ἄλλου τινὸς τὸν.
k Al. αὐτοῖς
l Al. ἀνάγοντες. ἀνακαλέσονται.
m Deeſt in al.
n Deeſt in al.
o Al. ὅπερ ἄπαν.
p Al. ὁ γὰρ ἐδυνάμην περὶ τῶν ἐμοὶ ἀγαπημένων τὸ μέχρι νῦν περὶ θανόντων κρίνας, πρὸς τὸν δὲ βίον ἐμαυτὸν ἀποδοῦναι ἔδοξα.
q Al. add. ἔφη
r Al. ἀληθῶς ὡς οὔσης.
ſ Al. εἰμὶ γὰρ οὐκ ἀμύητος.
t Deeſt in al.

α Al.

ἀστρολόγῳ ἀνὴρ ἄριστος Αἰγύπτιος, Ἀννουβίων [u] ὄνομα, ὅστις ἐν τῇ ἀποδημίᾳ κατ' ἀρχάς μοι [x] φιλιωθεὶς, τὸν τῆς ἐμῆς συμβίου μετὰ τῶν τέκνων θάνατον ἐδήλου. καὶ ὁ Πέτρος [y] ἐκ τούτου ἔργῳ πέπεισαι [z] νῦν, ὅτι οὐ συνέστηκε τὰ κατὰ τὴν γένεσιν; καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· ἀνάγκη με πάντα τὰ [a] τὸν ἐμὸν ὑπερβαίνοντα νοῦν κατὰ μέρος ἐκθέσθαι σοι, ἵνα παρὰ σοῦ πάλιν τἀληθῆ μάθω καὶ βέβαια. πολλὰ πταίοντας οἶδα τοὺς ἀστρολόγους, [b] πολλὰ δὲ καὶ [c] τῆς ἀληθείας αὐτοὺς ἐφικνουμένους· ἀλλὰ μή πως ἃ μὲν ἀκριβοῦσιν, ἀληθεύουσιν· ἃ δὲ πταίουσιν, ἀμαθίᾳ πάσχουσιν· ὡς ὑπονοεῖν με, τὸ μὲν μάθημα συνεστάναι, τοὺς δὲ δι' ἀμαθίαν ψεύδεσθαι [d] μόνην, διὰ τὸ μὴ [e] πάντας περὶ πάντων ἀκριβοῦν δύνασθαι. καὶ ὁ Πέτρος, [f] ἄπεχε, ἔφη, μή πως περὶ ὧν ἀληθεύουσιν, ὡς [g] ἐπιτυγχάνοντες, καὶ οὐχὶ [h] ὡς ἀκριβοῦντες ἄρα προλέγουσιν· ἀνάγκη γὰρ πᾶσι ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων ἀποβαίνειν τινά. καὶ ὁ γέρων [i]· πῶς οὖν ἐστὶ περὶ τούτου [k] με πεισθῆναι, τί εἰ συνίσταται τὰ κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ οὔ;

Ἀμφοτέρων οὖν σιωπώντων, ἐγὼ [l] Κλήμης, ἐπειδὴ τὸ μάθημα, ἔφην, ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, ὁ δὲ κύριός [m] μου καὶ πατὴρ οὐχ οὕτως, ἤθελον εἰ αὐτὸς Ἀννουβίων παρῆν, ἐπὶ τοῦ πατρὸς [n] ποιήσασθαι λόγον. οὕτω γὰρ ἂν τὸ πρᾶγμα εἰς φανερὸν ἐλθεῖν ἠδύνατο, τεχνίτου πρὸς ὁμότεχνον τὴν ζήτησιν ἐσχηκότος. καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· ποῦ οὖν δυνατόν ἐστιν Ἀννουβίωνι συντυχεῖν; καὶ ὁ Πέτρος, ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔφη· ἐκεῖ γὰρ μανθάνω Σίμωνα τὸν μάγον [o] ἐπιδημεῖν, ᾧ [p] καὶ παρεπόμενος Ἀννουβίων, ἀχώριστός ἐστιν. [q] ὅταν οὖν ἐκεῖ γενώμεθα, ἐάν γε καταλάβωμεν αὐτοὺς, ἡ ζήτησις [r] ἐπ' ἐκείνοις γενήσεται. καὶ οὕτως πολλὰ διαλεχθέντες, καὶ ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ χαρᾶς [ſ] πληρωθέντες, καὶ θεῷ [t] πολλὴν χάριν [u] ὁμολογοῦντες, ἑσπέρας καταλαβούσης, εἰς ὕπνον ἐτραπόμεθα.

Ὄρθρου δὲ γενομένου, ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς [x] καὶ τῶν τριῶν υἱῶν εἰσελθὼν ἔνθα ὁ Πέτρος ἦν, [y] καὶ προσαγορεύσας, ἐκαθέσθη· ἔπειτα καὶ ἡμεῖς, αὐτοῦ κελεύσαντος. καὶ ὁ Πέτρος [z] τῷ πατρὶ προσβλέψας, συνίδω σε, ἔφη, ὁμόφρονα γενέσθαι γυναικὶ καὶ τέκνοις, ὅπως αὐτοῖς καὶ ἐνταῦθα ὁμοδίαιτος ἦς, κἀκεῖ μετὰ τὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς χωρισμὸν, [a] συνὼν ἐν εὐφροσύνῃ διάγῃς. ἢ γὰρ οὐ τὸ μέγιστόν σε λυπεῖ καὶ αὐτοὺς τὸ μὴ ἀλλήλοις συνεῖναι; καὶ ὁ πατὴρ [b] ἔφη· καὶ πάνυ γε. καὶ ὁ Πέτρος· εἰ οὖν ἐνταῦθα τὸ ἀλλήλων κεχωρίσθαι λυπεῖ, μετὰ θάνατον πάντως [c] γενόμενον, πόσῳ γε μᾶλλον [d] λυπήσει, σὲ μὲν ἄνδρα σοφὸν ὄντα, τῷ τῆς γνώμης σου λόγῳ τῶν σῶν κεχωρίσθαι, αὐτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον ὀδυνᾶσθαι, τῷ εἰδέναι, ὅτι σε ἄλλα φρονοῦντα αἰώνιος μένει κόλασις, ῥητοῦ δόγματος ἀποφάσει;

Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· ἀλλ' οὐκ ἔστιν, ὦ φίλτατε, τὸ ἐν ᾅδου [e] ψυχὰς κολάζεσθαι, αὐτῆς ἅμα τῷ ἀποστῆναι τοῦ σώματος, εἰς ἀέρα λυομένης. καὶ ὁ Πέτρος

cum verſatus eſt quidam Aſtrologus, vir præſtantiſſimus, Ægyptius, nomine Annubion, qui in peregrinationibus ab initio mihi amicus effectus, uxoris meæ ac liberorum mortem indicavit. Et Petrus: Numquid ergo nunc reipſa perſuaſum habes, Geneſim non conſiſtere? Pater reſpondit; Neceſſe eſt ut omnia quæ per mentem meam tranſeunt, tibi exponam ſingulatim, quò à re iterum vera diſcam & certa. Animadverti errare in multis Aſtrologos, in multis quoque eos veritatem attingere: verùm fortè in iis quæ comperta habent, verè dicunt; in iis autem in quibus errant, id ignorantiâ patiuntur: quare ſuſpicor, conſtare Diſciplinam; illos autem per ſolam inſcitiam falſa prædicare; eò quòd non omnes poſſint de omnibus habere ſcientiam. Et Petrus, Cave, inquit, ne cùm verum dicunt; veluti caſu aſſequentes, & non tamquam certò ſcientes, prædicant. Omnino enim neceſſe eſt, ex multis dictis evenire nonnulla. Tum Senex; Quâ ergo ratione certus hac in re eſſe poſſum; an conſtet, nec ne, id quod ad Geneſim pertinet?

CXXI. Cùm igitur uterque taceret; ego Clemens, Quia, inquam, Mathematicas diſciplinas penitus novi; dominus autem & pater non item; cuperem, ſi ipſe Annubion adeſſet, coram patre diſputationem habere. Ita quippe res palàm venire poſſet, dum artis peritus adversùs ejuſdem artis hominem quæſtionem agitaret. Reſpondit pater; Ubi ergo poteſt cum Annubione congreſſus & colloquium haberi? Et Petrus, Antiochiæ, inquit. Ibi enim audio Simonem magum eſſe; quem Annubion aſſectatus, non deſerit. Quando ergo illic erimus, ſi eos nanciſcamur, coram en diſceptatio fiet. Et poſtquam de multis diſſeruimus, propter Recognitionem gaudio repleti, Deoque magnam gratiam habentes; nocte ſuperveniente, ad ſomnum nos contulimus.

CXXII. Exorto autem mane, pater cum matre tribuſque filiis ingreſſus in locum ubi erat Petrus, cùm ſalutâſſet, ſedit; deinde nos quoque, illo jubente. Patremque intuitus Petrus, Percupio, inquit, te idem ſentire quod uxor ac liberi; ut & hîc cum eis convivas, & illic poſt animæ à corpore disjunctionem, unà cum eiſdem in lætitia degas. An non enim maximè te atque illos contriſtaret, ſi unà non eſſetis? Excepit pater; Omnino ſanè. Tum Petrus: Si ergo, hîc invicem ſeparatos eſſe, moleſtiâ afficit; hoc ubi poſt mortem planè fiet, quanto magis moleſtum erit; te quidem, qui vir ſapiens es, ratione tuæ opinionis disjungi à tuis; illos verò multò magis dolere, quòd ſciant te alia ſentientem, æternum ſupplicium ob veri dogmatis negationem manere? — Clemens. Hom. 15. c. 1. &c.

CXXIII. Et pater dixit; At non ita eſt, ô amice, ut apud Inferos animæ puniantur; quoniam anima ſimul atque à corpore diſcedit, in aërem

u Al. ὀνόματι.
x Al. φιλαθείς.
y Al. add. ἔφη.
z Deeſt in al.
a Al. ὑπερέχοντά μοι τὸν νοῦν ἐκθέσθαι σοι, ἵνα παρὰ σοῦ αὐτὰ αἰτίαν, μανθάνω ἔχω πολλά.
b Al. πολλάκις.
c Al. ἀληθεύοντας ὑποπτεύω ὧν μόνων.
d Deeſt in al.
e Al. πάντως.
f Al. ἄπεχε. Al. ἀπεκρίνατο· ἄπεχε, μή πως.
g Al. ἐπιτυγχάνοντες.
h Al. ἀκριβοῦντες λέγουσιν.
i Al. add. ἔφη.
k Al. πληροφορηθῆναι ὅτι.
l Deeſt in al.
m Al. καὶ ὁ.

n Al. ἐποιησάμην.
o Al. ὧδε.
p Deeſt in al.
q Al. ὡς.
r Al. γενέσθαι δυνήσεται.
ſ Al. πλησθέντες.
t Al. εὐχαριστήσαντες. ἑσπέρας.
u Al. ὁμολογήσαντες.
x Al. inſer. υἱῶν.
y Deeſt in al.
z Al. τῷ πατρί.
a Al. συνὼν ἄλλοτε ἔσεσθαι.
b Deeſt in al.
c Al. ἀφωρισμένων ὑμῶν μετ' ἀλλήλων μὴ εἶναι, πόσῳ.
d Al. inſer. σε.
e Al. ψυχήν.

rem diſſolvitur. Excepit Petrus; Itaque uſque dum hac de re tibi perſuadeamus, reſponde mihi: Nonne tibi videtur, te quidem qui futuras pœnas non credis, nequaquam dolere; illos verò, qui perſuaſum habent non parvam te manere calamitatem, plurimum angi? Tum pater: Rectè dicis. Petrus autem: Et quare maximo de te mœrore non eos liberabis? fidei aſſentiens; non pudore, inquam, ſed æquitate; de iis quæ tibi à me dicuntur audiendo, & judicando utrùm ea ita necne habeant. Ac ſi quidem ita eſt, ut dicimus; & hîc unà cum cariſſimis delectaberis, & illic cum eiſdem requiem conſequêris. Quòd ſi in verborum tuorum diſceptatione oſtenderis, quæ à nobis afferuntur falſam eſſe fabulam; etiam illos idem tecum ſentientes accipies, ſicque pulcrè facies. Ut enim vanâ ſpe inanii deſiſtant efficies; eoſque falſarum rerum metu liberabis.

CXXIV. Et Pater: Multa mihi vidêris dicere rationi conſentanea. Ac Petrus: Quid ergo impedit, noſtræ te fidei aſſentiri? Non enim negotiis mercaturæ, actionum publicarum, agriculturæ, ſollicitudinum; horum nullo retineris: potes autem intelligere, nihil eorum quæ ſunt, fortuitò, quaſi nequaquam exſiſtat providentia, evenire. Cujus quidem rei documentum manifeſtiſſimum, quæ tibi liberiſque tuis ac uxori acciderunt. Nam ſi apud te hucuſque manſiſſent; non ſuſcepiſſent verbum pietatis, veritatem non potuiſſent agnoſcere. Propter hoc, cum peregrinatione naufragium quoque proviſum eſt, ac mortis acerbæ ſuſpicio: præterea que eorum in Græcis diſciplinis exercitatio; ut qui illas priùs edocti, & poſtea ad veram religionem converſi fuiſſent, expeditè magnaque cum facilitate poſſent eaſdem confutare; & quas aliquando malè contrà religionem objecerant, his bene & tempore convenienti pro religione uterentur. Tu quoque ex hac poſt longum tempus Recognitione, & iis quæ interim apertè Providentia circa te conſtituit, manifeſtò intelliges, nihil eorum quæ fiunt, caſu ita & temere fieri; ſed Providentiam præeſſe, ac ſemper continere atque conſervare hanc Univerſitatem, licèt multa ſuperent mentem noſtram.

CXXV. Poſtquam hæc audivit pater; ſermonem reſumens, Ne arbitreris, inquit, domine mi Petre, omnino ex mente mea vim doctrinæ à te prædicatæ excidiſſe: ſed cùm Clemens filius multis per totam noctem mecum colloqueretur, ut à te dictis aſſentirem, omnique modo ad id impelleret; Quid verò, dixi ego ad ipſum; poteſt-ne
l. Rec. 2. 48. aliquis præcipere quidpiam novum, præter id quod antea Veteres monuerunt? At ille poſtquam leniter riſit, Magnum, inquit, diſcrimen eſt, pater, inter Religionis ſermones, ac Philoſophiæ. Sermo namque veritatis, ex Prophetia firmam obtinet demonſtrationem; Philoſophiæ verò, ex compoſitione verborum & conjecturarum videtur demonſtrationes afferre. Hiſque dictis; exempli gratiâ,
l num. 93. &c. doctrinam de humanitate mihi expoſuit, quam paullò antè ei enarraveras; quæ mihi profectò maximè iniqua videbatur. Et quo modo, dicam.
Luc. 6. 29. Æquum aiebat eſſe; & ei qui maxillam tuam per-
Matt. 5. 39. cutit, alteram quoque apponere; & ei qui aufert tuum pallium, tradere etiam tunicam; & cum eo

ἔφη· μέχρις οὖν ὅτε περὶ τούτου πείσωμέν σε, ἀπόκριναί μοι· οὐ δοκεῖ σοι, σὲ μὲν f τῇ κολάσει διαπιστοῦντα μὴ λυπεῖσθαι, g ἐκείνους δὲ περὶ σοῦ πεπεισμένους, ὡς ἄρα οὐ μικρὰν ἔχεις ἀνάγκην, ἐκ περιουσίας ἀνιᾶσθαι; καὶ ὁ πατήρ· ἀκολούθως λέγεις. καὶ ὁ Πέτρος· διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀπαλλάξεις μεγίστης περὶ σοῦ λύπης; τῇ πίστει συντιθέμενος, οὐ δυσωπίᾳ λέγω, ἀλλ' εὐγνωμοσύνῃ, περὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεγομένων σοι ἀκούων, καὶ κρίνων εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει ἢ οὔ. καὶ εἰ μὲν οὕτως ἔχει ὡς λέγομεν, καὶ ἐνθάδε συναπολαύσεις τοῖς φιλτάτοις, κἀκεῖ συναναπαύσῃ. εἰ δὲ ἐν τῇ τῶν λόγων h σου σκέψει δείξῃς τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα ψευδῆ τινὰ μῦθον εἶναι, καὶ i ὁμογνώμονάς σου λήψει αὐτούς, καὶ οὕτω καλῶς ποιήσεις. ὅ,τι γὰρ κεναῖς ἐλπίσιν ἐμπεποδισμένους παύσεις, καὶ k φόβου l αὐτοὺς ψευδῶν ἀπαλλάξεις.

Καὶ ὁ πατήρ· πολλά m φαίνῃ μοι εὔλογα λέγων. καὶ ὁ Πέτρος n· τί οὖν ἐστι τὸ κωλύον συντίθεσθαί σε τῇ ἡμετέρᾳ πίστει; οὔτε γὰρ ἀσχολίαις ἀγοραίων, οὔτε πράξεων, οὔτε γεωργιῶν, οὐ φροντίδων, οὐδενὶ τούτων κατέχῃ· δύνασαι δὲ νοεῖν ὡς οὐκ αὐτομάτως ἐγένετό τι τῶν ὄντων, οἷα προνοίας οὐκ οὔσης. καὶ τούτου δεῖγμα σαφέστατον, τὰ περὶ σὲ καὶ τὰ σὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα γεγενημένα. εἰ γὰρ παρὰ σοὶ ὄντες καὶ ὡς δεῦρο ἐτύγχανον, οὐκ ἂν τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον ἐδέξαντο, οὐκ ἂν ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν ἠδυνήθησαν. διὰ τοῦτο μετὰ τῆς ἀποδημίας, καὶ ναυάγιον ᾠκονομήθη, καὶ πικροῦ θανάτου ὑπόνοια· προσέτι δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ Ἑλληνικὰ τούτων ἄσκησις, ἵν' ὡς πρότερον αὐτὰ παιδευθέντες, εἶτα μεταβαλόντες πρὸς τὴν εὐσέβειαν, δυνατοὶ ὦσιν ἑτοίμως αὐτὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀνασκευάζειν τῆς εὐκολίας· καὶ ἃ κακῶς ἐλυμαίνοντο κατὰ τῆς εὐσεβείας προεβάλλοντο, τούτοις καλῶς ὑπὲρ αὐτῆς καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι χρήσωνται. οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς σαφῶς ἀπό γε τοῦ μακροῦ τούτου ἀναγνωρισμοῦ, καὶ ὧν μεταξὺ o σαφῶς ἡ πρόνοια περὶ σὲ ᾠκονόμησεν, ὡς ἄρα οὐδὲν τῶν γινομένων αὐτομάτως οὕτως καὶ εἰκῇ γίνεται· ἀλλ' ἐκείνη ἐστὶν ἡ ἐφεστῶσα καὶ τόδε τὸ πᾶν συγκροτοῦσα διηνεκῶς καὶ συνέχουσα, εἰ καὶ τὰ πολλὰ τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν.

Ἐπὶ τούτοις ἤκουσεν ὁ πατήρ, τὸν λόγον ἀναλαβὼν, μὴ νόμιζε, εἴρηκε, κύριέ μου Πέτρε, ὡς πάντη με διαπέφευγε τοῦ νοῦ ἡ περὶ τῶν ὑπὸ σοῦ κηρυττομένων λόγων δύναμις. ἀλλὰ καὶ ὁ παῖς ὁ Κλήμης πολλὰ δι' ὅλης νυκτὸς ὁμιλοῦντός p μοι, ἵνα συντεθῶ τοῖς ὑπὸ σοῦ λεγομένοις, καὶ παντὶ τρόπῳ εἰς τοῦτο ἐνάγοντος, τί δαί, πρὸς αὐτὸν ἔφην ἐγώ, δυνατόν τις ἐντείλασθαί τι καινότερον, παρ' ὃ πρότερον οἱ ἀρχαῖοι παρῄνεσαν; κἀκεῖνος ἠρέμα γελάσας, πολλὰ διαφέρει, πάτερ, εἶπε, μεταξὺ τῶν τῆς θεοσεβείας λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας. ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας λόγος q ἐκ προφητείας ἔχει βεβαίαν ἀπόδειξιν· ὁ δὲ τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ συνθέσεως λόγων καὶ στοχασμῶν δοκεῖ πορίζειν τὰς ἀποδείξεις. καὶ ὅμως ταῦτα εἰπὼν, δείγματος χάριν τὸν περὶ φιλανθρωπίας μοι λόγον ἐξέθετο, ὃν οὐ πολλῷ πρότερον αὐτῷ ὑφηγήσω, ὡς ἀδικώτατός μοι μᾶλλον ἐφαίνετο. καὶ τὸ πῶς, ἐρῶ. δίκαιον ἔφασκεν εἶναι, καὶ τῷ τύπτοντι αὐτοῦ τὴν σιαγόνα, παραστῆναι καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ αἴροντι αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον, r προσεπιδοῦναι r καὶ r τὸν r χιτῶνα. ἀλ-

f Al. ἀπιστοῦντα τὴν κόλασιν μέν.
g Al. αὐτοὺς δὲ πεπεισμένους, ἀνάγκην ἔχειν περὶ σοῦ ἀνιᾶσθαι.
h Deeſt in al.
i Al. ὅπως καλῶς ποιήσεις, αὐτοὺς ὁμογνώμονάς σοι λήψει, καὶ τὸ ποιεῖς.
k Al. φόβων.
l Deeſt in al.

m Al. φαίνει.
n Al. add. ἔφη.
o Al. σαφῶς.
p Al. μοι.
q Al. ὅπως αὐτῷ.
r Al. προσεπιδοῦναι καὶ τὸ ἀμφίεσμα.

ſ Al.

διέρχεσθαι [f] δὲ μίλιον ἓν, συναπέρχεσθαι δύο· καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ἐνόμισας ἄδικον· [t] καίτοι γε δικαιότατόν ἐστι. [u] καὶ εἴ σοι φίλον ἐστὶν, ἄκουσον. καὶ ὃς ἔφη· πάνυ μοι φίλον. καὶ ὁ Πέτρος· οὐ δοκεῖ σοι δύο ἐχθρῶν βασιλέων ὄντων καὶ διῃρημένας τὰς χώρας ἐχόντων, εἴ τις ἐκ τῶν τοῦ ἑνὸς ὑπηκόων ἐν τῇ τοῦ ἑτέρου χώρᾳ φωραθείη, καὶ διὰ τοῦτο θάνατον [x] ὀφείλει, ἐὰν ῥαπίσματι καὶ μὴ θανάτῳ τῆς τιμωρίας ἀπολυθῇ, οὐ φαίνεται ὁ ἀπολύσας φιλάνθρωπος εἶναι; καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· καὶ πάνυ. καὶ ὁ Πέτρος [y]· τί δαὶ, εἰ καὶ ἴδιόν τι πρὸς αὐτοῖς οὗτος ἀφέληταί [z] τινι ἢ ἀλλότριον, καὶ ἐπὶ [a] τούτῳ συλληφθεὶς [b] τὸ [b] ἢ διπλάσιον δῷ, [c] [19] τετραπλάσιον ὀφείλων, καὶ τὸ θανεῖν ὡς ἐν τοῖς τοῦ ἐναντίου ἁλοὺς ὅροις· οὐ δοκεῖ σοι ὅτι ὁ λαβὼν τὸ διπλάσιον καὶ θανάτου αὐτὸν ἀπολύσας, φιλάνθρωπος τυγχάνει; καὶ ὁ πατὴρ [d] ἀπεκρίνατο· νῦν με πέπεικας ὅτι οἱ ἀδικοῦντες αὐτοὶ ἀδικοῦνται· οἱ δὲ ἀδικούμενοι, μᾶλλον πλεονεκτοῦσι. [e] καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλεῖον ἀδικώτατόν μοι φαίνεται τὸ γενόμενον· ὅτι οἱ μὲν δοκοῦντες ἀδικεῖν, [f] ἑαυτοὺς ἔβλαψαν μᾶλλον, πλείω δὲ τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἐπορίσαντο τὴν ὠφέλειαν· οἱ δὲ δοκοῦντες ἀδικεῖσθαι, αὐτοὶ [g] μᾶλλον ἀδικοῦσιν· ὅτι καίτοι πλεῖστα παρ' ἐκείνων ὠφεληθέντες, τοῖς ὁμοίοις αὐτοὺς οὐκ ἀμείβονται. καὶ ὁ Πέτρος· ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν τῶν ἐπηρεαζόντων, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἐνοχλουμένων ταῦτα γίνεται γνώμην.

Καὶ ὁ πατὴρ ἐπαινέσας τὰ εἰρημένα, πρὸς τὸν Πέτρον φησίν· ἀλλ' ὦ κύριέ μου, καὶ τοῦτόν μοι τὸν λόγον σαφήνισον. μέμνημαι γὰρ εἰρηκότος μοι Κλήμεντος, ὅτι τὰ ἀδικήματα καὶ τὰ πάθη πρὸς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν πάσχομεν. καὶ ὁ Πέτρος· ὀρθῶς ἔχει, καὶ οὕτως ἐστίν. ἃ γὰρ ἄνθρωποι κτώμεθα, τοῦ πλείονος ἐφιέμενοι, εἴτε ἱμάτια, φημὶ, εἴτε βρώματα, εἴτε ποτὰ, εἴτε ἄλλα τινά. οὐ καλῶς πάντως ποιοῦντες κτώμεθα, διὰ τὸ δεῖν μηδὲν ἔχειν, ὡς μικρῷ πρόσθεν ὑμῖν εἴρηκα. εἰ γὰρ ἐν πᾶσι τὰ κτήματα προξενεῖν οἶδε τοῖς ἔχουσιν ἁμαρτήματα, ἡ τούτων [h] ὅπως ποτὲ στέρησις ἁμαρτιῶν ἐστὶν ἀφαίρεσις. καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· ἀκολούθως ἔχει. καὶ ὁ Πέτρος· καὶ δικαιότατα· ἐπεὶ γὰρ τῶν σωζομένων ἐστὶν, ὡς ἔφην, τὸ [i] μηδὲν [i] ἔχειν, ὑπάρχει δὲ πολλοῖς κτήματα, τούτου χάριν ἐξ ὑπερβαλλούσης θεοῦ φιλανθρωπίας ἐπάγονται παιδεῖαι τοῖς μὴ κατὰ [k] τὸ [k] βούλημα [k] θεοῦ πολιτευομένοις, ἵνα διὰ τὸ πρὸς φιλόθεον [l] προσκαίρους [l] ὑπομένοντες [l] τιμωρίας, αἰωνίων ἀπαλλαγῶσι κολάσεων. καὶ ὁ πατήρ· [m] τί [n] δαί· οὐ πολλοὺς ἀσεβεῖς ὁρῶμεν πένητας; [o] εἶτα διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τῆς τῶν σωζομένων εἶναι μερίδος φήσομεν; καὶ ὁ Πέτρος· οὐ πάντως. οὐ γὰρ ἀποδεκτὴ ἡ πενία, ἂν μὴ προσῆκεν ὀρεγομένη· [p] ἐπεὶ [p] καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ ζῶντος θεοῦ, [q] μακαρίζων [q] τοὺς [q] πτωχούς. μακάριοι οἱ πτωχοὶ, ἔφη, τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ ὁ πατήρ· ἀληθῶς πάνυ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ὀρθῶς ἔχειν τὰ πράγματα φαίνεται· διὸ

qui ad milliare unum adigit, per duo milliaria proficiſci; & alia ſimilia.

CXXVI. Reſpondit Petrus: Atqui hoc exiſtimaſti iniquum: quamquam æquiſſimum eſt. Ac ſi lubet, audi. Ille dixit; Prorſus lubet. Tum Petrus: Num tibi videtur, cùm duo reges hoſtes exſiſtant, & diviſas regiones teneant, ſi quiſpiam ex iis qui alteri ſubjecti ſunt, in alterius regione ſit deprehenſus, ideoque mortem mereatur; at colapho, non autem capite punitus pœnam evadat; num videtur humanus eſſe qui veniam dedit? Et pater ait; Admodum. Ad hæc Petrus: Quid verò, ſi is ipſe etiam aliquid proprium cuipiam vel alienum auferat; & in eo comprehenſus, ſimplum aut duplum det, cùm quadrupli ſit debitor; inſuperque mortis, qui nempe in adverſarii finibus captus ſit; nonne tibi videtur, humanum eſſe eum qui duplum accepit, & mortem remiſit? Et pater reſpondit; Nunc perſuaſiſti mihi, eos qui injuriam faciunt, injuriam pati; eos autem qui injuriâ afficiuntur, potiùs injuriam facere. Quocirca ampliùs, mihi iniquiſſimum apparet id ipſum quod fit: quoniam ii quidem qui videntur conferre injuriam, ſibi ipſis potiùs nocuerunt, & multam iis qui injuriâ affecti ſunt parârunt utilitatem: qui verò videntur injuriam ſuſtinere, ipſi eam potiùs inferunt; quia licèt plurimum ab illis commodi tulerint, eos pari gratiâ non remunerant. Et Petrus: Verùm hæc non contra infeſtantium, ſed contra infeſtatorum voluntatem contingunt. Clement. Hom. 15. c. 8. &c.

CXXVII. Tunc pater laudatâ eâ oratione, ait ad Petrum; Sed domine mi, hunc quoque ſermonem mihi declara. Memini enim Clementem mihi dicere; nos injurias & afflictiones, ad peccatorum remiſſionem pati. Et Petrus: Rectè habet, atque ita eſt. Quæ enim homines poſſidemus, plura appetentes; ſive veſtes, inquam, ſive eſcas, ſive potiones, ſive alia quæpiam; non rectè omnino facientes, poſſidemus; quia nihil habere debemus, uti paullò antè vobis dixi. Nam ſi in omnibus poſſeſſiones ſolent iis qui poſſident conciliare delicta; earum quocumque modo privatio, ademptio eſt delictorum. Dixit pater: Rectè habet. Petrus verò: Juſtiſſimè. Quandoquidem enim eorum qui ſalvantur eſt, ut dixi, nihil habere; multis autem multæ ſuppetunt poſſeſſiones; eâ cauſâ per eximiam Dei humanitatem caſtigationes inducuntur iis qui ſecundùm voluntatem Dei non vivunt; ut propter aliquantam erga Deum caritatem, temporaria ſupplicia perferentes, æternis pœnis eximantur. Tum pater: Quid enim; nonne multos impios videmus pauperes? An propterea & illos dicemus in parte eorum eſſe qui ſalutem conſequuntur? Et Petrus: Nequaquam omnino. Non enim probanda eſt inopia, quæ appetit ea quæ non decet: quia & Dominus noſter Jeſus Chriſtus, filius Dei vivi, beatos prædicans pauperes, *Beati*, inquit, *pauperes ſpiritu: quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*. Tum pater: Verè prorſus ſecundùm propoſitam quæſtionem res videntur rectè habere: qua- Matt. 5. 3.

pro-

f Al. π.
t Al. ἐστι.
u Deeſt in al.
x Al. ὀφείλων.
y Al. ἔφη· τί δαί.
z Al. ἢ τῷ.
a Al. τοῦτο.
b Al. δοῖ.
19 Τετραπλάσιον.] Pœna quadrupli in furto ſancitur legibus plurimis. COT.
c Deeſt in al.
d Al. inſer. αὖθις ἔφη.
e Al. ἔτι μᾶλλον ἀδικώτατον ὅλον μοι φαίνεται τὸ πρᾶγμα· ὅτι.
f Al. πολλοὶ δὲ ἀδικίας συγχωροῦσιν οἱ δέ.
g Deeſt in al.
h Al. inſer. δέ.
i Al. μηδὲν μηδὲ ὑπάρχειν.
k Al. οἰκονομῶν.
l Al. προσκαίρου τιμωρίαν.
m Deſunt in al.
n Al. δέ.
o Al. διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὅτου τῶν σωζομένων εἶναι; καὶ ὁ.
p Al. πάλαι.
q Deeſt in al.

propter in animo habeo totam ordine audire doctrinam.

CXXVIII. Et Petrus: Itaque deinceps ſtudenti tibi diſcere quæ ad noſtram fidem pertinent, hanc doctrinam explicabo; ab ipſo primùm incipiens Deo; & oſtendens, ipſum ſolum dicendum eſſe Deum, alios verò nec dicendos nec exiſtimandos; hominemque qui aliter fecerit, æterno ſupplicio puniendum, ut qui in ipſum univerſorum Deum impius exſtiterit. Atque hoc dicto; cúmque aliquâ perpeſſione infeſtatis, ægrotantibus, & Dæmoniacis impoſuiſſet manus, ac eos curâſſet prece; concionem dimiſit. Deinde ita ingreſſus, & ſolito cibo percepto, ſe ſomno dedit.

Clement. Hom. 16. c. 1. &c. CXXIX. Manè verò iterum egreſſus Petrus, cùm ſtetiſſet in loco in quo diſſerere ſolebat, ingenſque hominum multitudo concurriſſet; ſimul ac ipſe jam eſſet locuturus, introivit quidam ex ejus Diaconis, dicens; Simon ab Antiochia ipſo veſpere ingreſſus, audiens te promiſiſſe de Monarchia, ſeu principatu unius, verba eſſe facturum, paratus eſt unà cum Athenodoro Epicureo, tibi diſſerenti intervenire; ut cuncta quæ à te de Monarchia denunciabuntur, publicè ipſe præſens impugnet.

CXXX. Hæc dicente Diacono, ecce & Simon cum Athenodoro aliiſque nonnullis ſodalibus ingreditur: & antè quàm Petrus aliquid omnino loqueretur, ipſe anticipans, Comperi, inquit, te heri pollicitum eſſe Fauſto, quòd hodie habito ſermone, ordine eſſes oſtenſurus; primúmque incipiendo ab ipſo univerſorum Domino; eum ſolum dicendum eſſe Deum, alios verò neque dicendos neque exiſtimandos; quique contrà fecerit, æternas pœnas daturum. Ante omnia ergo verè inſaniam tuam demiratus ſum, quòd ſperâſti te poſſe in aliam ſententiam adducere virum adeo ſapientem, ad hæc ſenem. At ſpes ac voluntatem non obtinebis; ut pote præſente me, tuoſque falſos ſermones redarguente. Etenim fortè me abſente deceptus fuiſſet, cùm imperitus ſit librorum qui Judæis palàm ſunt traditi. Nunc autem multa verba præteribo, ut citiùs promiſſionem tuam infirmam eſſe convincam. Dic igitur quod pollicitus es. Sin autem reprehenſionem veritus, coram nobis velis promiſſum omittere; etiam ſic ſufficiens erit probatio, falſa eſſe quæ promiſiſti, quandoquidem coram hominibus Scripturas callentibus non auſus ſis dicere. Et verò jam cur exſpecto ut dicas, qui maximum habeo pollicitationis tuæ teſtem, hunc ſenem? Poſt hæc verba, cùm patrem aſpexiſſet, ait; Dic mihi, virorum præſtantiſſime; nonne iſte tibi pollicitus eſt oſtenſurum ſe hodie, unum Deum eſſe, nec alium dicendum aut habendum Deum; ab eo autem qui aliter fecerit, immortale ſupplicium exactum iri?

CXXXI. Reſpondit pater; Rectè à me teſtimonium poſtulares, ô Simon, ſi anteà Petrus negaviſſet; nunc autem non verebor dicere, quæ dicenda ſunt; arbitror te irâ repletum velle diſputationem ſuſcipere. Hoc porrò neque te facere decet; neque oportet ut nos ſic affectum audiamus; quoniam id pugnam videre eſt; & non ad veritatem juvari. Sed uterque veſtrûm dogma ſuum exponat; & ad alium judicem, verba habeantur; ſic-

καὶ προαιρέσεως ſ ἔχω τῇ τάξει πάντως ἀκοῦσαι τοῦ λόγου.

Καὶ ὁ Πέτρος· ἀκούσῃ τοῦ λοιποῦ περὶ ὧν θέλεις τὰ περὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως μαθεῖν, t περὶ οὗ ταύτης τὸν λόγον ἐκθήσομαι, ἀπ' αὐτοῦ u πρῶτον ἀρχόμενος τοῦ θεοῦ· καὶ δεικνὺς x αὐτὸν μόνον δεῖν λέγειν θεόν, ἑτέρους δὲ μήτε λέγειν μήτε νομίζειν, y καὶ ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰώνια κολασθήσεται, ὡς εἰς αὐτὸν τὸν ὅλων ἀσεβήσας θεόν. καὶ τοῦτο εἰπὼν, καὶ τοῖς ὑπὸ παθῶν ὀχλουμένοις, καὶ νοσοῦσι, καὶ δαιμονῶσι τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, z καὶ τούτους δι' εὐχῆς θεραπεύσας, τὴν ἐκκλησίαν διέλυσεν. εἶθ' οὕτως εἰσελθὼν καὶ τῶν συνήθων σιτῶν μεταλαβὼν, ὕπνωσεν.

Ὄρθρου δὲ a πάλιν ὁ Πέτρος ἐξιὼν, b καὶ ἐπὶ τὸν συνήθη τοῦ διαλέγεσθαι τόπον c στὰς, d ἔτι καὶ πολλῶν συνδεδραμηκότων ὄχλων, ἅμα τῷ μέλλειν διαλέγεσθαι αὐτὸν, εἰσῆλθέ τις τῶν αὐτοῦ διακόνων λέγων· Σίμων ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰσεληλυθὼς ἀπ' αὐτῆς ἑσπέρας, μαθὼν ὑπεσχημένον σε τὸν περὶ μοναρχίας ποιεῖσθαι λόγον, ἕτοιμός ἐστι μετὰ τοῦ Ἐπικουρείου Ἀθηνοδώρου διαλεγομένῳ σοι ἐπελθεῖν, e ὡς ἂν πάντα τὰ ὑπὸ σοῦ f περὶ μοναρχίας ὑπαγορευόμενα δημοσίᾳ παρὼν αὐτὸς ἀντιλέγει.

Ταῦτα τοῦ διακόνου λέγοντος, ἰδοὺ καὶ ὁ Σίμων σὺν Ἀθηνοδώρῳ καί τισιν ἄλλοις ἑταίροις εἰσῆλθε· καὶ πρὶν ἤ τι τὸν Πέτρον ὅλως εἰπεῖν, αὐτὸς προλαβὼν, ἔμαθον, φησὶν, ὅτι χθὲς ὑπέσχου τῷ Φαύστῳ περὶ τῆς σήμερον δεῖξαι τῇ τάξει τὸν λόγον ποιούμενος· καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρῶτον ἀρχόμενος τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου ὅτι αὐτὸν δεῖ μόνον λέγειν θεὸν, g ἄλλους δὲ μήτε λέγειν, μήτε νομίζειν· καὶ ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο ποιῶν, αἰωνίαν ὑφέξει τὴν τιμωρίαν· πρὸ πάντων οὖν ἀληθῶς καταπέπληγμαί σου τὴν ἀπόνοιαν, ὅτι ἐλπίζεις μεταπεῖσαι ἄνδρα σοφὸν οὕτω, καὶ ταῦτα πρεσβύτην. ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξῃ τῆς ἐλπίδος καὶ τοῦ θελήματος, ἅτε παρόντος ἐμοῦ, καὶ τοὺς ψευδεῖς σου διελέγχοντος λόγους. ἴσως γὰρ ἂν καὶ ἠπάτησε μὴ παρόντος ἐμοῦ, ἰδιώτης ὢν τῶν παρὰ Ἰουδαίοις δημοσίᾳ πεπιστευμένων βίβλων. τὰ νῦν δὲ τοὺς πολλοὺς ὑπερθήσομαι λόγους, ἵνα θᾶττόν σου τὴν ὑπόσχεσιν ἀσθενῶς ἔχουσαν διελέγξω. λέγε τοιγαροῦν ὃ ὑπέσχου. εἰ δὲ τὸν ἔλεγχον αἰδούμενος, ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν τὴν ὑπόσχεσιν ἐθέλεις παραλιπεῖν, αὐτάρκως καὶ οὕτως ἀποδείξεις ὅτι ψευδῆ τὰ ὑπεσχημένα, καθ' ὅτι ἐπὶ τῶν τὰς γραφὰς εἰδότων εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμησας. καὶ νῦν δὲ τί περιμένω σε λέγειν, μέγιστον ἔχων μάρτυρα τῆς ὑποσχέσεώς σου, τὸν γέροντα τουτονί; ταῦτα εἰπὼν, καὶ τῷ πατρὶ προσβλέψας, φησίν· εἰπέ μοι ἀνδρῶν ἁπάντων ὁ τιμιώτατος, οὐχὶ οὗτος ὑπέσχετό σοι δεῖξαι σήμερον, ὅτι εἷς ἐστι θεὸς, καὶ οὐ χρὴ ἕτερόν τινα λέγειν ἢ νομίζειν θεὸν, ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν ἀθάνατον ὑποσχεθήσεται τιμωρίαν;

Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· καλῶς ἂν τὴν μαρτυρίαν παρ' ἐμοῦ αἰτήσεις, ὦ Σίμων, εἰ πρότερον ἠρνεῖτο Πέτρος· νῦν δὲ οὐκ αἰδεσθήσομαι λέγειν, ἃ δεῖ λέγειν· οἶμαί σε ὀργῆς πεπλησμένον διαλεχθῆναι βούλεσθαι. τοῦτο δὲ οὔτε σοι πρέπει ποιεῖν, οὔθ' ἡμᾶς οὕτως ἔχοντα ὑπακούειν, ὅτι μάχην ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὠφελεῖσθαι. ἀλλ' ἑκάτερος ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ δόγμα ἐκθέσθω, καὶ ὑφ' ἑτέρῳ κρίνοντι τοὺς λόγους δοτέον· καὶ οὕτω πάντως ἀναμφιλο-

ſ Al. ἡτοίμασα.
t Al. ἐβούλετο, τῇ τάξει.
u Deeſt in al.
x Al. ὅτι αὐτὸν μ. δεῖ.
y Al. καὶ τοῦτο εἰπὼν,
z Al. καὶ διδάσκαλος, καὶ ἰατρὸς, ἀπέλυσε τοὺς ὄχλους· καὶ οὐδ' οὕτως εἰσελθὼν, τῶν σιτίων.

a Deeſt in al.
b Al. καὶ ἑστώς.
c Deeſt in al.
d Al. ὄχλων πολλῶν συνελθόντων εἶδε καὶ ἄρα.
e Al. δημοσίᾳ ποιῶν.
f Al. ὑπὲρ μοναρχίας λεγομένους λόγους ἴσως.
g Al. ἄλλους.

h Al.

φίλογον τἀληθὲς εὑρεθήσεται. ἤρεσε τῷ Σίμωνι τὸ λεχθὲν, καὶ ποιήσειν ὑπέσχετο κατὰ ταῦτα. πλὴν ἀλλὰ δέδοικα, τῷ Φαύστῳ ἔφη, μή πως ἤδη προκατειλημμένος τοῖς τοῦ Πέτρου λόγοις, οὐ φιλαλήθης γένῃ κριτής.

Καὶ ὁ πατὴρ ἀπεκρίνατο· μή με βιάζου ἀκρίτως συνθέσθαι σοι, ὡς ἂν δόξω φιλαλήθης εἶναι κριτής. εἰ γὰρ τἀληθῆ βούλει μαθεῖν, τῷ σῷ φρονήματι προείλημμαι μᾶλλον. καὶ ὁ Σίμων· πῶς προείληφας, οὐκ εἰδὼς ὃ φρονῶ; καὶ ὁ πατήρ· τοῦτο ῥᾴδιόν ἐστιν εἰδέναι. καὶ πῶς, ἄκουσον· ἐλέγξαι ὑπέσχου τὸν Πέτρον ἕνα θεὸν λέγοντα εἶναι, ὅτι ψεύδεται. ὁ δὲ τὸν ἕνα λέγοντα ἐλέγξαι ἐπαγγελλόμενος, πάντως δῆλον ὡς ἐκεῖνος ἀληθεύων, οὐ τὸ αὐτὸ λέγει· εἰ γὰρ τῷ καταψευδομένῳ τὸ αὐτὸ λέγει, καὶ αὐτὸς b ἄρα ψεύδεται· εἰ δὲ τὰ ἐναντία λέγων ἀποδείκνυσιν, ἄντικρυς ἀληθεύει. οὐκ ἄλλως οὖν τὸν ἕνα θεὸν εἶναι λέγοντα ψεύδεσθαι λέγεις, εἰ i μὴ ἂν ὅτι πολλοὺς αὐτὸς δογματίζεις θεούς. θεοὺς δὲ πολλοὺς εἶναι καὶ ἐγώ φημι· τῷ αὐτῷ οὖν σοι περὶ τῆς ζητήσεως λόγῳ κἀγὼ προκατείλημμαι· καὶ διὰ τοῦτο περὶ ἐμοῦ σε τὸ παράπαν οὐ δεδοικέναι χρὴ, ἀλλὰ Πέτρον μᾶλλον· τυγχάνω γὰρ αὐτῷ καὶ ἔτι τὰ ἐναντία φρονῶν. μετὰ δὲ τὴν ὑμετέραν ζήτησιν, ἐλπίζω φιλαλήθης ὢν κριτὴς, πᾶσαν ἀποδυσάμενος πρόληψιν, τῷ ἐπικρατοῦντι συνθέσθαι λόγῳ. ταῦτα δὲ τοῦ πατρὸς εἰπόντος, ἠρέμα βοή τις ἐπαίνου ἐκ τοῦ ὄχλου ἠγέρθη, ἐπὶ τῷ οὕτως τὸν πατέρα διαλεχθῆναι.

Καὶ ὅμως ὁ Πέτρος τὸ ἑαυτοῦ περὶ θεοῦ ἐξέθετο φρόνημα· καὶ πολλὰ περὶ μοναρχίας διαλεχθεὶς, μετὰ δακρύων τῇ χειρὶ προσκαλεῖται τοὺς ὄχλους· οἷς προσελθοῦσι, τὰς χεῖράς τε ἐπέθηκε, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ηὔχετο· καὶ ὁμοῦ πάντες εὐλογήσαμεν τὸν θεόν. ὑπεισελθὼν δέ τις λέγων πρὸς Σίμωνα· Ἀππίων ὁ Πλειστονίκης σὺν k Ἀννουβίωνι ἥκει ἀρτίως ἀπὸ Ἀντιοχείας. καὶ ταῦτα ἀκούσας ὁ Σίμων, ἐξῆλθεν εὐθέως l ὡς τοὺς εἰρημένους ὑποδεξόμενος. ὁ δὲ πατὴρ m προσελθὼν τῷ Πέτρῳ, εἴ μοι ἐπιτρέψεις, ἔφη, κύριέ μου, πορεύσομαι κἀγὼ σὺν αὐτῷ προσαγορεύσων Ἀππίωνά τε καὶ Ἀννουβίωνα, ἐκ πρώτης ἡλικίας φίλους n μοι γενομένους. τυχὸν γὰρ καὶ Ἀννουβίωνα πείσω Κλήμεντι διαλεχθῆναι περὶ γενέσεως. καὶ ὁ Πέτρος· ἐπιτρέπω, ἔφη, καὶ ἐπαινῶ τὰ φίλων σε πληροῦντα μέρη. πλὴν ἐννόει μοι πῶς κατὰ πρόνοιαν θεοῦ πανταχόθεν συντρέχει τὰ πρὸς τὴν σὴν πληροφορίαν, οἰκείαν ἀποτελοῦντα τὴν ἁρμονίαν. τοῦτο δὲ εἶπον διὰ τὴν Ἀννουβίωνος χρησίμως σοι γενομένην o ἐπιδημίαν. καὶ ὁ πατὴρ, ἀληθῶς, ἔφη, κἀγὼ συνορῶ τοῦτο οὕτως ἔχον.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπορεύθη πρὸς Σίμωνα. καὶ εὑρὼν Ἀππίωνά τε καὶ Ἀννουβίωνα, καὶ προσαγορεύσας αὐτοὺς, ἐκαθέσθη. ὁ δὲ Σίμων ἀκούσας ἐπιδημήσειν τινὰς ἐκ προσταγῆς βασιλικῆς ἐπιζητοῦντας αὐτὸν, καὶ φάσκοντας καθ' ὅτι Καῖσαρ πολλοὺς μάγους ἀνελὼν, ἔτι καὶ τὰ κατὰ Σίμωνα p πυθόμενος, τοὺς ἐπιζητήσοντας αὐτὸν πέμψειεν, ὅπως καὶ αὐτὸν q ὁμοίως κολάσῃ, πρὸς Ἀννουβίωνα καὶ Ἀππίωνα ἔφη· Φαῦστον πρὸς ἡμᾶς ἐλθόντα, μεταλαβεῖν ἁλῶν ποιήσατε σὺν ὑμῖν· ἐγὼ δὲ μύρον τι r κατασκευάσω, ἵνα δειπνήσας καὶ s ἀλειψάμενος, τὴν ἐμὴν πᾶσι δόξῃ ἔχειν μορφήν.

Καὶ τοῦ Σίμωνος ταῦτα εἰπόντος, Ἀππίων καὶ

que prorſus invenietur dubitationis expers veritas. Placuit Simoni oratio, ſeque ex ea facturum promiſit. Verumtamen, inquit, timeo Fauſto; ne jam Petri verbis occupatus, non ſit veri ſtudioſus judex.

CXXXII. Et pater reſpondit; Ne me cogas temere ac indictâ cauſâ tibi aſſentiri, ut judex veritatis amans videar. Nam ſi vera audire cupis; tuâ potiùs ſententiâ præoccupatus ſum. Ac Simon; Quo modo es præoccupatus, qui neſcis quid ſentiam? At pater: Facile eſt illud cognoſcere: & quonam pacto, audi. Pollicitus es, à te falſi convictum iri Petrum, qui unum eſſe Deum aſſerat: cæterùm qui promittit reprehenſionem aſſerentis unum Deum; planè manifeſtum eſt quòd is, vera loquens, non idem affirmet: ſi enim idem dicit cum eo qui ementita loquitur, & ipſe profectò eſt mendax; ſi verò contraria dicere ſe oſtendit, ex adverſo ſanè verus eſt. Non aliâ ergo ratione prædicatorem unius Dei eſſe mendacem pronuncias, niſi quia multos Deos eſſe cenſes. Atqui multos eſſe Deos ego quoque aio. Eâdem igitur tecum doctrinâ ante diſceptationem occupatus ſum: & propterea nullatenus oportet te metuere de me; ſed Petrum potiùs: etiamnum quippe contrà atque ille ſentio. Poſt veſtram autem diſputationem, ſpero fore ut veri ſtudioſus judex, omni depoſitâ anticipatione, prævalenti conſenſurus ſim orationi. Hæc cùm pater dixiſſet, ſenſim clamor quidam laudationis à populo exortus eſt, quoniam ita pater eſſet locutus.

CXXXIII. Porrò Petrus ſuam de Deo ſententiam expoſuit: pluraque de Monarchia prolocutus, cum lacrymis manu advocavit multitudinem; quâ accedente, tum manus impoſuit, tum pro iis precatus eſt: pariterque omnes Deo benediximus. Intrò autem irruit aliquis, Simoni dicens; Appion Pliſtonices cum Annubione modò venit Antiochiâ. Quibus auditis, Simon exit ſtatim, quaſi prædictos excepturus. Pater verò accedens ad Petrum, Si mihi, inquit, concedis, domine mi; & ego cum eo proficiſcar, ut ſalutem Appionem & Annubionem, meos à prima ætate amicos. Etenim fortè Annubioni perſuadebo ut cum Clemente diſputet de Geneſi. Et Petrus; Concedo, inquit; laudo etiam, quòd amicorum partes & officia impleas. Verumtamen mihi cogita, quo modo ſecundùm Dei providentiam undique concurrant quæ ad plenè faciendam tibi fidem pertinent, aptum perficientia concentum. Hoc autem dixi propter Annubionis adventum, tibi cùm uſus fuit obtingentem. Et pater, Verè, inquit, ego quoque conſpicio id ita habere. Clement. Hom. 16. c. 20.

CXXXIV. Atque poſt hæc dicta, profectus eſt ad Simonem. Inventis autem Appione & Annubione, ac ſalutatis, conſedit. Simon verò audiens, quoſdam juſſu regio adventuros, qui ipſum quærerent, quique dicerent, Cæſarem multis Magis interfectis, deinde & de Simone certiorem factum, ad inveſtigationem illius miſiſſe, ut in illum etiam animadvertat; ad Annubionem & Appionem inſit; Fauſtum, qui ad nos venit, facite cibum nobiſcum ſumere: ego autem unguentum quoddam conficiam; ut cœnatus & perungens ſe, cunctis habere formam meam videatur. Rec. l. 10. c. 52. &c.

CXXXV. Cúmque hæc Simon dixiſſet; Appion

b Deeſt in al.
i Al. μή τι.
k Al. Ἀνουβίωνι.
l Deeſt in al.
m Al. ἀκούσας καὶ χαρείς.
n Al. μοι.

o Al. ἐπιτυχίαν.
p Al. μαθών.
q Al. ὡς καὶ τοὺς περὶ αὐτοῦ μάγους.
r Al. σκευάσω.
ſ Al. ἀναλαβεῖν τὸ ἴδιον χρῶμα σπεύσων.

 a Al.

pion & Annubion aiunt ad illum : Et quodnam tibi lucrum ex hac machinatione adveniet? Reſpondit Simon; Primò quidem; comprehenſo illo, qui me quærunt deſiſtent ab indagatione contra me ſuſceptâ. Quòd ſi etiam à manu regia occiſus fuerit; maximum luctum habebunt ejus liberi, qui me derelicto ad Petrum ſe contulerunt. Appion verò & Annubion privatim omnia Fauſto aperiunt, inſidiaſque commemorant. Et Fauſtus vera non eſſe ea verba arbitratus; cœnatus cum Simone & cum ſodalibus Appione & Annubione, unguentum ſumit ex Simonis manu; ac ungens faciem ſuam, illico induit formam Simonis. At media nocte exſurgens Simon, in Judæam fuga ſe abripuit.

CXXXVI. Porrò nos, qui cum Petro eramus, per totam noctem mutuò colloquentes, præ voluptate ac lætitia ex iis quæ dicebantur orta, vigiles pernoctavimus. Jam verò ubi ſublucere cœpit, Petrus me & fratres intuens, ait; Neſcio quidnam patri veſtro contigerit. Dumque hæc diceret, ecce pater advenit, Petrum nobis de ipſo jam loquentem nactus: quem cùm videret anxium, atque ſalutâſſet; rationem & cauſſam reddidit, cur pernoctâſſet foras. Nos autem reſpicientes eum, obſtupuimus; qui Simonis ſpeciem videremus, at vocem patris noſtri Fauſti audiremus. Cúmque fugeremus eum, pater animo perculſus eſt. Cæterùm Petrus, qui unus naturalem ejus formam cernebat, ait ad nos; Quare patrem veſtrum repellitis & averſamini? Nos verò & mater, ad eum: Quoniam ille nobis videtur eſſe Simon, vocem habens patris noſtri. Tum Petrus; Nequaquam, inquit: vobis quidem vox illius, quæ Magiæ vim non ſenſit, nota eſt ſola; meis autem non faſcinatis oculis etiam effigies, qualem habet, conſpicitur: quandoquidem iſte, non eſt Simon; ſed Fauſtus, verè pater veſter. Tuncque ad patrem reſpiciens, ait; Germana ſpecies tua ipſis non apparet, verùm Simonis impiiſſimi ac nobis inimiciſſimi.

CXXXVII. Ita Petro loquente, ingreſſus eſt quidam ex iis qui præceſſerant, Antiochiâ veniens, dixitque; Hæc ſcire te volo, domine mi Petre: Simon cùm eſſet Antiochiæ, publicè multa portentoſa faciens, nihil aliud operam dabat, quàm ut te odioſum illis redderet, quem Magum nominabat, & præſtigiatorem, & cæde multâ pollutum: propter quod adeò illos adversùs te irritavit, ut omnes illius loci aveant ipſas carnes tuas ferino more deglutire. At nos, multùm contra te fremere civitatem intuiti, venimus ut nunciaremus tibi. Sed & quidam homo regius à Cæſare quærendi Simonis gratiâ ad provinciæ præſidem miſſus, audiens illum fugâ Judæam petiviſſe, ipſe quoque ad eum quærendum abiit, ut ex Cæſaris præcepto pœnas de eo capiat.

CXXXVIII. Quibus auditis, Petrus ad Fauſtum patrem ait: Ipſe auribus tuis audîſti ex iis qui cùm præceſſiſſent venerunt Antiochiâ, quemadmodum Simon illic poſitus multitudinem adversùs me vehementer concitârit; planum, & cæde pollutum, ad hæc magum ac præſtigiatorem, aliaque hujuſmodi nuncupans. Igitur nunc facito ſtatim, quod ego præcipio tibi: & relicto Clemente apud me, ipſe præcede ad Antiochenam urbem, unà cum uxore Matthidia, atque Fauſtino & Fauſtiniano liberis: erunt etiam tecum alii quidam, qui meam voluntatem poterunt exſequi: cum his

Ἀννουβίων φασὶ πρὸς αὐτόν· καὶ τί ἄρα σοι κέρδος ἀπὸ τῆς μηχανῆς ἔσται ταύτης; καὶ ὁ Σίμων ἔφη· πρῶτον μὲν συλλαβόντες αὐτὸν οἱ ἐμὲ ζητοῦντες, παύσονται τῆς κατ' ἐμοῦ ζητήσεως. εἰ δὲ καὶ ὑπὸ βασιλικῆς χειρὸς ἀναιρεθείη, μέγιστον πένθος ἕξουσιν οἱ τούτου παῖδες, οἱ πρὸς ἐμὲ καταλιπόντες, t Πέτρῳ u προσπεφοιτήκασιν. Ἀππίων δὲ καὶ Ἀννουβίων κατ' ἰδίαν πάντα τῷ Φαύστῳ διασαφοῦσι, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν φράζουσι. καὶ ὁ Φαῦστος οὐκ ἀληθεῖς εἶναι τοὺς λόγους νομίσας, συνδειπνήσας τῷ Σίμωνι μετά γε τῶν ἑταίρων Ἀππίωνός τε καὶ Ἀννουβίωνος, ἐκ χειρὸς τοῦ Σίμωνος λαμβάνει τὸ μύρον, καὶ τὸ ἴδιον ἀλειψάμενος πρόσωπον, τὴν τοῦ Σίμωνος εὐθὺς ὑπέδυ μορφήν. ἀλλ' ἐν μέσῃ γε τῇ νυκτὶ διαναστὰς ὁ Σίμων, τὴν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας φυγὴν ἐποιεῖτο.

Ἡμεῖς δέ γε οἱ τῷ Πέτρῳ συνόντες, δι' ὅλης νυκτὸς πρὸς ἀλλήλους x διομιλοῦντες, ὑπό τε ἡδονῆς καὶ χαρᾶς τῶν λεγομένων, νήφοντες διενυκτερεύσαμεν. ἤδη δέ πως τῆς νυκτὸς ὑπαυγαζομένης, ὁ Πέτρος ἐμβλέψας ἐμοὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἔφη· διαπορῶ τί ἄρα γε τῷ ὑμετέρῳ πατρὶ y γέγονε. καὶ λέγοντος ταῦτα, ἰδοὺ καὶ ὁ πατὴρ ἧκε, τὸν Πέτρον ἡμῖν περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενον ἤδη καταλαβών· ἀθυμοῦντά τε ἰδών, καὶ προσαγορεύσας, ἀπελογήσατο δι' ἣν αἰτίαν ἔξω κεκοίμηται. ἡμεῖς δὲ ἐμβλέποντες αὐτῷ ἐξεστήκειμεν, τὸ εἶδος Σίμωνος ὁρῶντες, φωνῆς δὲ τοῦ πατρὸς ἡμῶν ἀκούοντες Φαύστου. καὶ δὴ φευγόντων ἡμῶν αὐτόν, ὁ πατὴρ ἐξεπέπληκτο z. μόνος δὲ Πέτρος τὴν κατὰ φύσιν αὐτοῦ μορφὴν ἑωρῶν, πρὸς ἡμᾶς ἔφη· τίνος ἕνεκεν τὸν ὑμέτερον ἀπωθεῖσθε πατέρα καὶ ἀποστρέφεσθε; ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ μήτηρ· ὅτι Σίμων ἡμῖν οὗτος φαίνεται, φωνὴν ἔχων τοῦ ἡμετέρου πατρός. καὶ ὁ Πέτρος, οὔ, φησίν· ὑμῖν μὲν ἡ ἀμάγευτος αὐτοῦ φωνὴ γνώριμός ἐστι μόνη· ἐμοὶ δὲ τοῖς ἀμαγεύτοις ὀφθαλμοῖς, καὶ τὸ εἶδος ὁποῖόν ἐστι καθορᾶται· ἐπεὶ μὴ Σίμων ἐστὶν οὗτος, ἀλλὰ Φαῦστος ὁ ὑμέτερος ὄντως πατήρ. τότε δὴ προσεμβλέψας καὶ τῷ πατρὶ λέγει· τὸ γνήσιόν σου εἶδος αὐτοῖς οὐ φαίνεται, ἀλλὰ Σίμωνος τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ ἡμῖν ἐχθίστου.

Ταῦτα τοῦ Πέτρου διαλεγομένου, εἰσῆλθέ τις τῶν προόδων ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας ἐληλυθώς, λέγων· εἰδέναι σε θέλω, κύριέ μου Πέτρε, ὅτι Σίμων ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ ὅτε ὑπῆρχε, δημοσίᾳ πολλὰ τεράστια ποιῶν, οὐδὲν ἄλλο σπουδάζων ἦν, ἢ σὲ μισητὸν αὐτοῖς κατασκευάσαι, μάγον τε ὀνομάζων, καὶ γόητα, καὶ μιαιφόνον· ἐφ' ᾧ καὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ἠρέθισε κατὰ σοῦ, ὡς γλίχεσθαι τοὺς ἐκεῖ πάντας, τῶν σαρκῶν αὐτῶν θηριωδῶς ἀπογεύσασθαί σου. ἡμεῖς δὲ πολὺ κατὰ σοῦ βρύχουσαν τὴν πόλιν ἑωρακότες, ἤλθομεν ἀπαγγεῖλαί σοι. ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Καίσαρος πεμφθείς τις βασιλικὸς πρὸς τὸν τῆς ἐπαρχίας ἡγούμενον, εἰς ἀναζήτησιν Σίμωνος, μαθὼν ὅτι φυγὰς εἰς Ἰουδαίαν ᾤχετο, καὶ αὐτὸς κατὰ ζήτησιν αὐτοῦ ἀπῆλθεν, ἵνα κατὰ τὴν πρόσταξιν Καίσαρος τιμωρήσηται αὐτόν.

Ταῦτα ἀκούσας φησὶ πρὸς τὸν πατέρα Φαῦστον ὁ Πέτρος· αὐτὸς a ἰδίοις ὠσὶν ἀκήκοας τῶν προόδων ἀπὸ Ἀντιοχείας b εἰσεληλυθότων, ὡς ἐκεῖ γενόμενος ὁ Σίμων, ἰσχυρῶς τοὺς ὄχλους παρώξυνε κατ' ἐμοῦ, πλάνον τε καὶ μιαιφόνον, πρὸς δὲ καὶ μάγον καὶ γόητα, καὶ τὰ τοιαῦτα καλῶν. νῦν οὖν ἐξ αὐτῆς ποίησον ὃ ἐγώ σοι ἐντέλλομαι· καὶ καταλιπὼν Κλήμεντα παρ' ἐμοί, προλαβὼν αὐτὸς εἰς τὴν Ἀντιοχέων μετὰ c τῆς γυναικὸς Ματθιδίας, ἔτι δὲ Φαυστίνου καὶ Φαυστινιανοῦ τῶν υἱῶν· συνέσονται δέ σοι καὶ ἄλλοι τινές, οἳ πρὸς δυνατοὶ ἔσονται ὑπουργῆσαί d μου τῷ βουλήματι· μετὰ τούτων ἐν τῇ e Ἀντιοχείᾳ γενόμενος,

t Al. προσπεφοίτηκας τῷ Πέτρῳ συνεχθέντες.
u Deeſt in al.
x Al. ἐναλλήλοις συνδιαλεγόμενοι.
y Al. ἔδοξε.
z Al. add. ἐπὶ τὸ ὄντως ἀπίθανος καὶ ἐχθροῦ αὐτῷ χροιᾶς.

a Al. ἰδίοις.
b Al. ἐληλυθότων. Al. συνεληλυθότων.
c Al. inſer. καὶ.
d Al. μοι.
e Al. Ἀντιοχέων.

f Al.

ος, ἣν ἔσοι τὴν μορφὴν ἔτι Σίμωνος περιφέρεις, δημοσίᾳ κήρυξον τὴν σεαυτοῦ μετάνοιαν.

Ταῦτα δὲ Πέτρου εἰπόντος, ὀξὺς ὢν εἰς τὸ νοῆσαι Φαῦστος, οἶδα, ἔφη, κύριέ μου τί βούλεται τὰ ῥήματα ταῦτα. διὸ μὴ κάμνε· μελήσει γάρ μοι ὁπηνίκα f γένωμαι ἀποτελέσαι τὸ προστεταγμένον. καὶ g δὴ g τὰ ὑπὸ νύκτα ὁ πατὴρ μεθ' ὧν ἐκέλευσε Πέτρος τῆς πόλεως ἐξορμήσας, ἐπὶ τὴν πλησίον Ἀντιοχέων ἦλθε. καὶ στὰς ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς, εἴρηκε πρὸς τὸ πλῆθος· ἐγὼ Σίμων, ἐγὼ ταῦτα ὑμῖν κηρύσσω, καὶ ὁμολογῶ ἀδίκως καταψευσάμενος Πέτρου. οὐκ ἔστι πλάνος, οὐ μιαιφόνος, οὐ γόης, οὐδὲ ὅσα περὶ φαῦλα περὶ αὐτοῦ ἔλεγον. δέομαι ὑμῶν ἐγὼ αὐτὸς, ὁ δὲ πρὸς ὑμᾶς μίσους αἴτιος αὐτῷ γεγονὼς, h παύσασθε μισοῦντες αὐτόν. ὁ γὰρ πρὸς σωτηρίαν κόσμου ἐπιφανέντος υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἀψευδής ἐστιν οὗτος ἀπόστολος. διὸ καὶ αὐτὸς ἐγὼ σύμβουλος ὑμῶν τό γε πρὸς σωτηρίαν τὴν ὑμετέραν καθίσταμαι. καὶ παραινῶ πείθεσθαι τούτῳ, καὶ πιστεύειν τῷ ὑπ' αὐτοῦ κηρυττομένῳ θεῷ· ἐπεὶ πᾶσα ὑμῶν ἡ πόλις ἄρδην ἀπολεῖται, καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῇ. ὅτου δὲ χάριν εἴρηκα ταῦτα, καὶ τοῦτο ὑμᾶς εἰδέναι βούλομαι. ταύτῃ γὰρ τῇ νυκτὶ ἄγγελοί με i θεοῦ τὸν ἀσεβῆ, ὡς ἐχθρὸν ὄντα τῷ τῆς ἀληθείας κήρυκι, δεινῶς ἐμαστίγωσαν. παρακαλῶ οὖν μηδ' ἂν αὐτὸς ἐγὼ ἄλλοτε ἐλθὼν κατὰ Πέτρου ἐπιχειρῶ λέγειν, ἀποδέξησθέ με. ἐξομολογοῦμαι γὰρ ὑμῖν, ὡς ἐγὼ μάγος, ἐγὼ πλάνος, ἐγὼ γόης· ἀλλὰ μετανοῶ· ἔξεστι γὰρ ἴσως μετανοίᾳ μοι τὰ κακῶς πεπραγμένα k μοι συγχωρηθῆναι.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ πατὴρ δημοσίᾳ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Σίμωνος, καὶ Πέτρον ἐπαινέσας, τὴν πᾶσαν Ἀντιοχέων πόλιν εἰς τὸν ἐκείνου πόθον μετήνεγκε, καὶ πάντες ἐπιθυμεῖν αὐτοῦ δεινῶς ἔλεγον· ἔνιοι δὲ καὶ χαλεπαίνοντες αὐτῷ ὥσπερ δῆθεν, οἷά περ αὐτῷ ὁμοίῳ Σίμωνι ὄντι, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς περὶ τὸν Πέτρον στοργῆς· καὶ χεῖρας ἐπιβαλεῖν ἐπεχείρουν. καὶ ὃς μὴ παρ' αὐτῶν ἀναιρεθῇ δεδοικὼς, ἐξ αὐτῆς ἐλθεῖν πέμψας ἠξίου τὸν Πέτρον, ὅπως αὐτὸν ἐπικαταλάβῃ ζῶντα, καὶ ἀκμαζούσῃ τῷ πρὸς αὐτὸν πόθῳ τῇ πόλει εὐκαίρως ἐπιφανῇ. Πέτρος δὲ τούτων ἀκούσας, πρὸ τὸ ἐκκλησιάζειν πλείστους l συναγών, ἐπίσκοπόν τε καταστήσας, καὶ ἰασάμενος πολλοὺς καὶ βαπτίσας, ἡμέρας ἐπιμείνας τρεῖς τῇ Λαοδικείᾳ, ἐπὶ τὴν πλησίον ἐφιέμενος Ἀντιοχέων ἔσπευσε.

Καὶ δὴ τὴν πόλιν καταλαβόντα, τὸ πλῆθος συνδραμὸν ἅπαν μετὰ χαρᾶς ὑπεδέξατο, ὡς τῆς ἀληθείας κήρυκα καὶ ἀπόστολον. προσευξάμενος m δὲ καὶ χεῖρας αὐτοῖς ἐπιθεὶς, πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν, ἕνα τε θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι διαγγελλόμενος, καὶ πολλὰ διδάξας αὐτοὺς περὶ μοναρχίας. εἶτα πρὸς τὴν ξενίαν ἀνήχθημεν. γνοὺς δὲ ὁ γέρων ὅτι Πέτρος παρείη, προσδραμὼν, ἑαυτόν τε τῇ γῇ προσκαταβαλὼν, τῶν ποδῶν κατησπάζετο ἔχων, ἀξιῶν τῷ θείῳ τελειωθῆναι βαπτίσματι, ὥστε τὸ ἀρχαῖόν τε τῆς ψυχῆς κάλλος καὶ τὴν μορφὴν τοῦ σώματος ἀπολαβεῖν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ κοινωνὸς τῶν ἀχράντων γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. καὶ ὁ Πέτρος κατηχήσας αὐτὸν, εἰρηκώς τε πολλὰ περὶ σωτηρίας, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ τοῦτο εἰπὼν, ὡς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῖς μαθηταῖς ἐντελλόμενος, ὁ πιστεύσας, ἔφη, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται· καὶ, κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. ἐπείπερ ὁ καιρὸς πρὸς ἑσπέραν ἦν, τροφῆς n μεταλαβόντες, μετὰ τὴν συνήθη εὐχὴν, ὁ ὕπνος o ἐλάμβανε.

Antiochiæ conſiſtens, dum formam Simonis jam circumfers, palàm prædica tuam pœnitentiam.

CXXXIX. Iſta cùm Petrus dixiſſet; Fauſtus qui mentis acumine pollebat; Novi, inquit, domine mi, quid hæc ſibi velint verba: quare ne labora; mihi enim curæ erit, quando illic fuero, imperata perficere. Itaque noctu cum iis quos Petrus juſſerat, digreſſus ab urbe pater, Antiochiam, propinquam civitatem, venit. Stanſque in medio foro, dixit ad multitudinem: Ego Simon, ego hæc vobis prononcio, & fateor me iniquè mentitum eſſe adversùs Petrum. Non eſt impoſtor, non ſanguinarius, non præſtigiator, neque affinis olli eorum ſcelerum quæ aliquando de eo prædicavi. Deprecor vos ego ipſe, qui cauſſa odii erga illum veſtri extiti, deſinite odio illum proſequi. Nam Dei Filii qui propter mundi ſalutem venit, iſte eſt verus Apoſtolus. Quocirca & ipſe ego vobis conſiliarius in re quæ ad ſalutem veſtram pertinet efficior, moneoque ut ei fidem habeatis, Deoque quem annunciat credatis: alioqui tota veſtra civitas funditus peribit, ac vos cum illa. Cujus autem gratiâ hæc dixerim, etiam id vos ſcire volo. Hac enim nocte Angeli Dei me impium graviter flagellárunt quòd veritatis præconi eſſem inimicus. Hortor itaque, ne etiamſi ipſe alio tempore veniens tentavero contra Petrum loqui, recipiatis me ac audiatis. Vobis quippe confiteor, ego ſum magus, ego impoſtor, ego præſtigiator: ſed pœnitet me: & fortaſſis per pœnitentiam ea quæ improbè geſſi, mihi poſſunt condonari.

CXL. Hæc cùm pater publicè, quaſi ex perſona Simonis dixiſſet, & Petrum laudâſſet; univerſam Antiochienſium civitatem ad illius deſiderium traduxit, cunctique ſe eum vehementer exoptare aſſerebant: nonnulli verò etiam patri, tamquam is ipſe eſſet Simon, ſuccenſebant, propter nimietatem amoris erga Petrum; & manus injicere conabantur. At ille veritus ne ab ipſis interficeretur, per legatum poſtulavit à Petro, continuò ut veniret, quò ſe nanciſceretur vivum, & in urbem deſiderio illius flagrantem opportunè adventaret. Quibus auditis Petrus plurimos ad agendum conventum adduxit; & Epiſcopum conſtituit; multos curavit, atque baptizavit; triduóque Laodiceæ præterea commoratus, Antiochiam propinquam civitatem adire feſtinavit.

CXLI. Et quidem cùm ad urbem perveniſſet, univerſus populus accurrens, cum gaudio ipſum excepit, tamquam veritatis præconem & Apoſtolum. Precibus autem fuſis, & manibus ſuper eos poſitis, univerſis malè habentibus attulit medicinam: item unum Deum in tribus perſonis annunciavit, pluribuſque eos de unius Numinis principatu docuit. Deinde ad hoſpitium nos recepimus. Intelligens autem Senex Petrum adeſſe, accurrit, ſeque dejiciens in terram, illius pedes complectebatur, rogans ut divino Baptiſmate conſummaretur; quò antiquam animæ pulcritudinem, & formam corporis reciperet per Baptiſmum, fieretque particeps intemeratorum Chriſti myſteriorum. Et Petrus traditâ ei Chriſtianæ religionis doctrinâ, multiſque de ſalute prolatis; tandem hoc addidit, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum Filium Dei; in mandatis ad diſcipulos, dixiſſe; *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit*: &; *Secundùm fidem tuam fiat tibi ſicut vis.* Cúmque tempus ad veſperam inclinaret, cibum ſumpſimus; & poſt ſolitam precationem, ſomnus nos occupavit. *Marc.* 16. 16. *Matth.* 9. & 15.

CXLII. Se-

f Al. γενόμενος.
g Al. ὥστε.
h Al. παύσατε.
i Deeſt in al.
k Deeſt in al.

l Al. συναγαγών.
m Deeſt in al.
n Al. μεταλαβόντος.
o Al. inſer. ἡμᾶς.

p Al.

CXLII. Sequenti verò die Petrus iterum maturiùs ſurgens; poſtquam oravit, patrem & nos

Luc. 15. accerſivit; &, hodie, inquit, fratres, magnum gaudium orietur in cœlo, propter divinum munus renaſcentiæ boni ſenis Fauſti. Cúmque nos aſſumpſiſſet, egreſſi ſumus ad loca Orientalia civitatis, ubi multæ erant aquæ ac puræ; ſolumque patrem ſeorsùm ſumens, multiſque inſtituens, tradenſque illi doctrinam de Deo ejuſque in carne ad nos adventu; baptizavit eum in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: cúmque panem accepiſſet, gratias egiſſet, ac benedixiſſet; ſacra ipſi myſteria impertivit. Et eramus pariter cuncti, in Domino noctu ac interdiu exſultantes, tum de patris per divinum Spiritum inſtaurata nativitate, tum de auditione oraculorum Petri. Cùm igitur per aliquod tempus unà ageremus; omnibus patuerunt res noſtræ, & in omnium ore verſabamur; cunctique mirabantur de univerſis quæ contigerant nobis; Deique erga nos patrocinium, in noſtra Recognitione, celebrabant.

CXLIII. Fama igitur quoquoverſum pervagante; Antiochiæ præſes, cuncta quæ patri & matri acciderant reſciſcens, quódque ad Cæſarem cognatione attinerent; de his refert ad Tiberium. Quibus auditis Imperator, jubet eos quàm primùm Romam mitti: quod & factum eſt: illoſque magno cum honore ac ſatellitio Præſes ex Antiochiâ mittit ad Tiberium Cæſarem. Intuitus autem Cæſar patrem & matrem, agnitiſque eis, ſuper re obſtupuit; patriſque cervicem complexus, acriter flevit. Cohibito autem luctu, ad Senatum reſpiciens, ait; Gaudete mecum omnes; & commune feſtum agamus, inventionem Fauſti & Matthidiæ; quòd cùm mortui putarentur, revixerunt, cúmque periiſſent, reperti ſunt. Poſtea & cum iis epulatus, multaque pecunia tradita, inſuperque ipſos ad famulatum ſervis augens ac ancillis, plurimo comitatu & honore circumdedit. Qui etiam non exiguo tempore Romæ ætatem egerunt; piè quidem viventes, ſuaque erogantes pauperibus, & conſectati omnes alias virtutes; donec in ſenectute bona, eis quæ hîc ſunt relictis, Chriſti regnum conſecuti ſunt; exemplar vitæ ac ſpecimen ad virtutem accuratiſſimum, ſuam vitam Romanæ Reipublicæ largiti.

CXLIV. Cæterùm ego Clemens cum fratribus adhuc apud Petrum doctorem manſi, qui Evangelicæ prædicationi inſiſtebat, & complures variis morbis ac perpeſſionibus curabat. Deinde ille urbibus peragratis, Romam quoque pervenit; atque iis qui concurrebant, verbum pietatis annunciavit; multoſque per Baptiſmum adduxit ad Chriſti religionem, tam viros quàm mulieres; adeo ut & brevi tempore nobilium mulierum clariſſimis, quaſque ſolent *Matronas* nuncupare, propemodum univerſis perſuaſerit ad ſanctum Baptiſma confugere, ac Deo credere.

CXLV. Porrò cùm ipſi jam vita relinquenda fuit, & proficiſcendum ad magiſtrum Chriſtum,

2. Tim. 4. 7. Evangelii curſu conſummato; (id quippe notum illi erat, quódque ipſe etiam ad crucem, ut cum Magiſtro paſſionem & gloriam communem haberet, damnandus eſſet) unà congregatis cunctis fratribus, apprehenſa manu mea, ſtans in

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ὀρθρολαμπρον πάλιν ἀναστὰς ὁ Πέτρος, καὶ προσευξάμενος, μετακαλεῖται σὺν ἡμῖν τὸν πατέρα· καὶ σήμερον, ὦ ἀδελφοί, λέγει, μεγάλη χαρὰ γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐπὶ τῇ θεοδωρήτῳ ἀναγεννήσει τοῦ καλοῦ γέροντος Φαύστου. καὶ παραλαβὼν ἡμᾶς ἐξήειμεν κατὰ ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ἔνθα [p] ἦν ὕδατα πολλά τε καὶ καθαρά. καὶ μόνον τὸν πατέρα λαβὼν ἰδίᾳ, κατηχήσας τε πολλὰ καὶ διδάξας αὐτὸν τὰ περὶ Θεοῦ καὶ τῆς διὰ σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίας, ἐβάπτισεν αὐτὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· καὶ ἄρτον λαβὼν, εὐχαριστήσας τε καὶ εὐλογήσας, τῶν ἱερῶν αὐτῷ κοινωνεῖ μυστηρίων. καὶ ἦμεν ὁμοῦ πάντες ἀγαλλιώμενοι ἐν κυρίῳ νύκτα τε καὶ μεθ' ἡμέραν, ἐπί τε τῇ τοῦ πατρὸς [q] διὰ τοῦ θείου πνεύματος ἀναγεννήσει, καὶ τῇ ἀκροάσει τῶν Πέτρου λογίων. χρόνον οὖν τινὰ ἐπὶ τὸ αὐτὸ διαγαγόντων ἡμῶν, πᾶσι δῆλα κατέστη τὰ καθ' ἡμᾶς· καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων ἦμεν στόμασι, καὶ πάντες ἐθαύμαζον ἐπὶ πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσιν ἡμῖν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς βοήθειαν, ἐπὶ τῷ ἀναγνωρισμῷ ἡμῶν ἐμεγάλυνον.

Τῆς φήμης οὖν πανταχόσε διαθεούσης, ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἡγεμὼν πάντα τὰ συμβεβηκότα ἐπί τε τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ γνοὺς, καὶ ὅτι Καίσαρι κατὰ γένος προσήκουσιν, ἀναφέρει ταῦτα τῷ [20] Τιβερίῳ. καὶ ὁ βασιλεὺς ἀκούσας, κελεύει τὸ τάχος ἀναπεμφθῆναι αὐτοὺς εἰς Ῥώμην· ὃ καὶ γέγονε· καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ δορυφορίας ὁ ἡγεμὼν ἐξ Ἀντιοχείας πρὸς τὸν Καίσαρα Τιβέριον αὐτοὺς ἀποστέλλει. θεασάμενος δὲ ὁ Καῖσαρ τόν τε πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἐπιγνοὺς αὐτοὺς, ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ. καὶ περιφὺς αὐτοῦ τῷ τραχήλῳ, θερμῶς ἔκλαιεν. ἐπισχὼν δὲ τοῦ πένθους, πρὸς τὴν σύγκλητον ἀποβλέψας, συγχάρητέ μοι, ἔφη, πάντες, καὶ κοινὴν ἑορτὴν ποιησώμεθα, τὴν ἀνεύρεσιν Φαύστου καὶ Ματθιδίας, ὅτι νεκροὶ νομιζόμενοι ἀνέστησαν, καὶ ἀπολωλότες εὑρέθησαν. εἶτα καὶ εὐωχηθεὶς μετ' αὐτῶν καὶ χρήματα πολλὰ [r] χαρισάμενος, ἔτι δὲ καὶ παῖδας καὶ παιδίσκας εἰς ὑπηρεσίαν αὐτοῖς δεδωκὼς, θεραπείᾳ πλείστῃ καὶ τιμῇ περιέβαλεν. οἳ καὶ χρόνον οὔ τι βραχὺν ἐν Ῥώμῃ διῆγον, εὐσεβῶς μὲν βιοῦντες, καὶ πένησι τὰ ἑαυτῶν [ſ] χορηγοῦντες, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀρετὴν μετερχόμενοι, ἕως ἐν γήρει καλῷ τὰ ἐνταῦθα λιπόντες, τὴν Χριστοῦ βασιλείαν ἠλλάξαντο, ἀρχέτυπον βίου καὶ παράδειγμα πρὸς ἀρετὴν ἀκριβέστατον, τὸν ἑαυτῶν βίον τῇ Ῥωμαίων προσαγόμενοι πολιτείᾳ.

Ἐγὼ μέντοι Κλήμης μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἔτι παρὰ τῷ διδασκάλῳ Πέτρῳ μεμενηκὼς, ἐχομένῳ τε τοῦ κηρύγματος, καὶ πολλοὺς ἐκ ποικίλων νόσων καὶ παθῶν ἰωμένῳ. ἐπεὶ τὰς πόλεις ἐκεῖνος ἀμείβων ἔφθασε καὶ εἰς Ῥώμην, καὶ τοῖς συνιοῦσι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον [t] διήγγελλε, καὶ πολλοὺς τῷ μὲν Χριστῷ προσήγαγε διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς καὶ τῶν εὐγενῶν γυναικῶν τὰς περιφανεστέρας, [21] καὶ ἃς ὁ λόγος ματρώνας οἶδε καλεῖν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ μικροῦ δεῖν πάσας προσδραμεῖν πεῖσαι τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι, καὶ πιστεῦσαι Θεῷ.

Ἔμελλε δὲ καὶ αὐτὸς ἤδη τὸν βίον ἀπολιπεῖν, καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐκδημῆσαι Χριστὸν, τὸν τοῦ εὐαγγελίου δρόμον τετελεκώς· ἐπεί περ ἔγνωστο [u] αὐτῷ καὶ ὅτι σταυρῷ μέλλει καὶ οὗτος κατακριθῆναι, ἵνα τῷ διδασκάλῳ καὶ πάθους κοινωνήσῃ καὶ δόξης· μιᾶς συναθροισμένων τῶν ἀδελφῶν πάντων, τῆς χειρός μου λαβόμενος, στὰς ἐν μέσῳ

τῇ

p Deeſt in al.

q Al. ἐπί.

20. Τιβερίῳ.] Aliter Nicephorus Hiſt. Eccl. lib. 2. cap. 33. A cujus ſententia diſcedit Freculfus tom. 2. lib. 2. cap. 10. Eſt autem Nicephori ſententia, hæc ſub Nerone contigiſſe. COT.

r Al. χαρισάμενος.

ſ Al. ἐπιχορηγοῦντες.

t Al. διήγγειλε.

21. Καὶ ἃς ὁ λόγος ματρώνας οἶδε καλεῖν.] Legit Barthius lib. 32. Adverſariorum cap. 14. ἃς καὶ ματρώνας ὁ λόγος οἶδε καλεῖν. parvâ quidem tranſpoſitione, verùm minimè neceſſariâ. Per matronas intelliguntur honeſtæ feminæ, honeſto nobilique loco natæ; ut diſcere eſt ex Cedreno & Servio. ἑορτὴ τῶν Ματρωναλίων memoratur à Plutarcho in Romuli Vita. COT.

u Al. τῶν.

u Al.

τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀκούσατέ μου, ἔφη, τέκνα καὶ ἀδελφοί· ὁ μὲν ἐμοῦ δρόμος τὸ πέλας ἔρχεται· τοῦτο γὰρ καὶ ἤδη μοι ἔγνωσται. Κλήμεντα δὲ τοῦτον ἐπίσκοπον ὑμῖν χειροτονῶ σήμερον, ᾧ καὶ τὴν ἐμὴν τῶν λόγων y ἐπίστευσα καθέδραν, ὡς ἀπ' ἀρχῆς μοι καὶ μέχρι νῦν συνοδεύσαντι, καὶ οὕτω πασῶν μου τῶν ὁμιλιῶν ἐπακούσαντι, ὃς ἐν πᾶσί μοι τῶν πειρασμῶν κοινωνήσας, τῇ πίστει προσκαρτερῶν εὑρέθη· ὃν ἐγὼ ἀκριβέστατα πάντων οἶδα θεοσεβῆ καὶ φιλάνθρωπον, ἁγνόν τε καὶ σώφρονα, ἀγαθὸν, δίκαιον, μακρόθυμον, καὶ γενναίως εἰδότα φέρειν τὰς ἐνίων τῶν κατηχουμένων ἀχαριστίας. διὸ αὐτῷ μεταδίδωμι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύειν. δήσει γὰρ ὃ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει πάντως ὃ δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα καλῶς εἰδώς. αὐτοῦ δὲ ἀκούσατε, εἰδότες ὅτι ὁ τὸν τῆς ἀληθείας προκαθεζόμενον λυπῶν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνει, καὶ τὸν πατέρα τῶν ὅλων παροργίζει θεόν· οὗ εἵνεκεν οὐ ζήσεται. καὶ αὐτὸν οὖν δεῖ τὸν προκαθεζόμενον, ἰατροῦ τάξιν ἐπέχειν, οὐ θηρὸς ἀλόγου θυμόν.

Ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος, ἐγὼ Κλήμης πεσὼν ἐπὶ γῆς, πολὺς ἦν τοῦ διδασκάλου δεόμενος, καὶ τὸν θρόνον ὡς μάλιστα παραιτούμενος. ἀλλ' ὁ θεσπέσιος ἀπόστολος, περὶ τούτου με μὴ ἀξίου εἰπών. ὃ γὰρ ὁ θεὸς z βούλεται, τίς ἱκανὸς ἀνθρώπων διασκεδάσαι; ἔπειτα πρὸς τὸ πλῆθος ἰδὼν, καὶ ὑμεῖς, ἔφη, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τὴν ὀφειλομένην ὡς πατρὶ τιμὴν καὶ ὑπακοὴν διὰ παντὸς ἀποδιδόναι τῷ ὑμῶν πατρὶ μὴ a ἐλλείπητε· οὕτω γὰρ καὶ ὑμεῖς ποιμαίνεσθαι καλῶς ἕξετε, καὶ ποιμὴν οὗτος ἔσται, καὶ οὐ μισθωτὸς, τοῦ ποιμνίου ἐπιμελούμενος· ἴστε γὰρ εἰδότες ὡς ὁ τὸν ποιμένα τε καὶ διδάσκαλον ἐν τοῖς κατὰ θεὸν λυπῶν, τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα λυπεῖ, οὗ τὴν καθέδραν οὗτος καὶ τὸν τόπον ἐπέχει· καὶ ὁ τοὺς αὐτοῦ λόγους ἀθετῶν, Χριστὸν ἀθετεῖ, καὶ παραβάτης νόμου εὑρίσκεται. πρὸ πάντων δὲ τὰ τῆς πίστεως ὑμῶν ὑγιῶς ἐχέτωσαν καὶ βεβαίως, κινδύνῳ μηδενὶ σαλευόμενα· ἔπειτα καὶ ὁ βίος ὑμῶν καθαρὸς ἔστω, ἢ καθαιρέσθω· καὶ περιηγουμένως ὁ τοῦ σώματος ἁγνισμὸς σπουδαζέσθω, οὐδεὶς γὰρ τούτου χωρὶς, τὸν κύριον ὄψεται. τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἥμερον ἀλλήλοις παντὶ τρόπῳ b προσκεκτήσθω. εἰ δὲ καὶ συμβαίη ποτὲ ἀλλήλων μεταξὺ σκάνδαλον, μὴ ἐπιδυέτω ὑμῖν ὁ ἥλιος οὕτως ἔχουσι. c τοῦ κρίνειν τὸν πλησίον εὐλαβεῖσθε· φαρισαϊκὸν γὰρ τοῦτο, καὶ κρίσεως ἔνοχον. τῆς φιλοξενίας καὶ εὐποιίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοῦτο γὰρ ἐντολὴ τοῦ πρώτου διδασκάλου καὶ σωτῆρος d θεοῦ. τοῖς πταίουσι συγχωρεῖτε τὰ ἁμαρτήματα· οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ e ἀπαύστως ἐρεῖτε τό, Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. Ζυγὰ, μέτρα, καὶ σταθμία μηδὲ ἓν f ἔλαττον ἔστω. οὕτω γὰρ 10 εὐνομουμένη πόλις, ἡ τοῦ θεοῦ ἔσται καθολικὴ ἐκκλησία. οἱ πράγματά τινα μετ' ἀλλήλων ἔχοντες, ἐπὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας πρεσβυτέρων κρινέσθωσαν, καὶ τὸ καλὸν νοοῦντες συμβιβαζέσθωσαν· καὶ μὴ ἑλκέτε εἰς δικαστήρια τοὺς ἀδελφούς. ἀπίστων γὰρ τοῦτο, τοῖς ἔξω κρίνεσθαι. ἐπεὶ καὶ, ἀγγέλους κρινοῦμεν γέγραπται. ἐπὶ πᾶσι καὶ πρὸ πάντων, οὕτως ἐστὲ τὸν ποιμένα g ὁρῶντες, ὡς ἐμὲ Πέτρον, τὸν ὑπὸ θεοῦ προχειρισθέντα ὑμῖν εἰς διδάσκαλον.

Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἐπὶ πάντων μοι τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, εἰς τὴν αὐτοῦ με καθέδραν καθεσθῆναι

media concione & Eccleſia, Audite me, inquit, filii & fratres: curſûs quidem mei finis propè eſt: id enim & jam mihi eſt cognitum: Clementem autem hunc, Epiſcopum vobis hodie ordino; cui & meam ſermonum cathedram credo; qoonium ab initio hucuſque comes mihi fuit, ſicque omnes aodivit conciones meas; qui in omnibus particeps *Luc. 22. 28.* tentationum & periclitationum mearum factus, in fide perſeverare inventus eſt; quem ego omnium certiſſimè novi eſſe Dei cultorem, & hominum amantem, caſtum, ac temperantem, bonum, juſtum, patientem, & valentem fortiter ferre ingrata facinora nonnullorum qui Chriſtiana imbuuntur doctrina. Quare illi trado poteſtatem ligandi & *Matth. 16.* ſolvendi. Ligabit enim quod ligari oportet, & ſol- *& 18.* vet omnino quod ſolvi debet; ut qui Eccleſiæ canonem ac regulam probè cognoſcat. Ipſum ergo andite; ſcientes, eum qui veritatis præſidi moleſtiam exhibet, in Chriſtum peccare, & Deum univerſorum patrem incitare ad iram; quapropter non eſſe victurum. Ipſe itaque præſes debet medici locum obtinere, non beſtiæ ratione carentis furorem.

CXLVI. Hæc eo dicente, ego Clemens procidens in terram, multus eram in orando doctore, & in ſede quàm maximè deprecanda. Sed divinus Apoſtolus, Noli me, dixit, de hoc rogare: quæ enim Deus vult, quis hominum diſſipare poterit? Poſtea ad multitudinem reſpiciens, Et vos, inquit, fratres cariſſimi, debitum ut patri honorem & obſequium per omnia deferre Patri veſtro ne deſinites ita quippe & vobis rectè regi ſeu paſci continget; atque iſte erit paſtor, non mercenarius, curamque gregis ſuſcipiet. Nam ſcitote, eum qui paſtori ac magiſtro negotium in rebus quæ ad Deum pertinent faceſſit, Dei Spiritum, cujus hic ſedem & locum obtinet, contriſtare: eumque qui ſermones illius ſpernit; Chriſtum ſpernere, & legis tranſ- *Luc. 10. 16.* greſſorem inveniri. Ante omnia verò fides in vobis ſana ſit ac firma, nullo periculo fluctuans: deinde & vita veſtra pura aut ſit, aut efficiatur: præſertimque excolatur corporis ſanctimonia; nemo enim abſque ea Dominum videbit. Pax & quies inter vos omni modo teneatur. Quòd ſi fortè ſcandalum & offenſio inter vos acciderit, ſol ita affectis vobis non occidat. Judicare de proximo *Eph. 4. 26.* cavetote: id ſi quidem Phariſæorum eſt, & obnoxium judicio. Hoſpitalitatis & beneficentiæ ne *Matt. 5. 22.* obliviſcamini: boc eſt enim præceptio primi magiſtri ac Salvatoris Dei. Iis qui offendunt, peccata condonate: ſic namque & ipſi ſine fine dicetis illud; *Dimitte nobis debita noſtra.* Inter trutinas, *Matt. 6. 12.* menſuras, pondera, ne vel unum minùs æquum exſtet. Ad hanc quippe modum civitas præclaris legibus gubernata, erit Catholica Dei Eccleſia. Qui negotia quædam inter ſe habent; apud Eccleſiæ Presbyteros judicentur; & quod bonum eſt contemplati, reconcilientur: neve ad tribunalia fratres trahitote; judicari enim ab extraneis ac Ethnicis, id verò infidelium eſt; quandoquidem &, *Angelos judicabimus*, ſcriptum eſt. Super om- *1. Cor. 6. 3.* nia, & ante omnia Paſtorem ita intuemini, ut me Petrum; qui à Deo electus eſt vobis in magiſtrum.

CXLVII. Ita cùm peroràſſet, & coram omnibus manus mihi impoſuiſſet, in ſua cathedra ſedere

y Al. πιστεύω.
z Al. βεβούλευται.
a Al. ἐκλείπητε.
b Al. προσκεκτήσθω.
c Al. τὸ.
d Al. præpon. ἡμῶν.

e Al. ἀεννάως.
f Al. infer. ὑμῶν.
10. Εὐνομουμένη πόλις. παρ' ἀνθρώποις τοῖς ἀνοηταῖς] Irenæo lib. 4. cap. 72. pro quo Vetus Interpres Martyris legebat ἀνοήτοις. *Apud homines* inquit *ſenſatos*. COT.
g Al. infer. ὑμῶν

dere fecit: cúmque ſediſſem, hoc mihi ſtatim dixit; Oro te coram omnibus qui adſunt, meis fratribus, ut quando ex hac vita migravero; quemadmodum Dei cenſuit providentia; omnia domino Jacobo fratri Domini mei compendiariò deſcribas & mittas, etiam uſque ad pueritiæ tuæ conſilia, & quemadmodum ab initio ad hóc uſque tempus mecum iter feceris, audiens ſermones & actus à me prædicatos: deinde in fine, & mortis meæ cauſſam, ut antè dixi, indicare ne omittas. Non enim hoc ei moleſtiam creabit; ut qui certò ſciat, me quod omnino pati debebam, piè reddidiſſe. Maximum autem ſolatium habebit, quando diſcet; poſt me, non homini imperito ac vitalium verborum ignaro, ſed Eccleſiæ canonem omnium maximè ſcienti, Cathedram doctoris creditam fuiſſe. Quocirca ego, domine mi Jacobe, cùm magiſter Petrus hæc mihi præceperit; quod juſtum eſt, complere non veritus ſum, & quaſi in compendio tibi cuncta nota facere; ita inſcripto operis argumento; Clementis, Petri Peregrinationum & Prædicationum Epitome.

CXLVIII. Hæc itaque eſt plena cœleſtis gratiæ, Petri Apoſtolorum principis peregrinationum narratio; quæ ſimul & compendiariam ejus doctrinam continet; & magni admirandique Clementis vitam, velut in tabula oratione exprimit; quemadmodum ipſe ad Jacobum fratrem Domini ſcribens indicavit. Porrò ardentem Clementis erga Deum amorem, & magnum illum pro pietate zelum, declarare poſſunt ea quæ dicta ſunt; præſertim autem manifeſtabit omnium apertiſſimè ipſe per Martyrium finis vitæ.

CXLIX. Tertius enim poſt magnum Petrum in excelſo Romanæ Eccleſiæ throno ſedens, ipſumque virtutis certamen ſuſcipiens; magiſtri veſtigiis inſiſtebat, Apoſtolicamque doctrinam ipſe quoque præferebat, & ſimilibus moribus effulgebat: non Chriſtianis dumtaxat placens, verùm etiam Judæis

1. Cor. 9. ac ipſis Gentilibus; & omnibus omnia factus, ut & ſic omnes lucrifaceret, Chriſtoque præſentaret, ac veræ religioni connecteret. Ut autem iſta non videantur eſſe nuda tantùm ſuſpicio, etiam cauſſas dicemus. Ethnicis enim ideo venerationi erat, ac in eum mentem libenter illi intendebant; quoniam non eos conviciis inſectans, nec averſatus; ſed quaſi rationem reddens, & undique teſtimonia ex eorum libris ac ſcriptis adducens, clarè oſtendebat, unde & prodiiſſent qui ab illis putantur Dii, & ubi nati fuiſſent, quæ geſſiſſent, quem habuiſſent exitum, atque miſerè vitam amiſiſſent. Deinde non eis à Deo interclusam eſſe pœnitentiæ viam; nec omnimodis ſalute excidiſſe; ſed ſi vel ſolùm illos videret redire, & à priſtina perditione ac fraude recedere; veniam ipſis daturum humaniter; & benignè ſuſcepturum, ac paraturum regnum cœlorum, bonisque donaturum ineffabilibus.

CL. Judæis rurſum inde gratum facere videbatur, quòd patres eorum Dei amicos fuiſſe oſtenderet, quódque legem eorum ſacram eſſe doceret ac divinam; nec eam deſtituam, nec eorum populum

προσέταξε· καθεσθέντι δὲ, τοῦτό μοι εὐθέως ἔφη· ἀξιῶ σε ἐπὶ πάντων μου τῶν συμπαρόντων ἀδελφῶν, ὁπηνίκα δ' ἐντεῦθεν μεταστῶ βίου, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ κέκρικε πρόνοια, πάντα τῷ κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ κυρίου μου, ἐν ἐπιτομῇ ἀναγραψάμενον διαπέμψαι. μέχρι καὶ τῶν ἐκ παιδός σε λογισμῶν, καὶ ὡς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι νῦν μοι συνώδευσας, ἐπακούων τῶν κατὰ πόλιν ὑπ' ἐμοῦ κηρυχθέντων λόγων τε καὶ πράξεων· ἔπειτα πρὸς τῷ τέλει καὶ τὴν τοῦ θανάτου [h] μου πρόφασιν ὡς προεῖπον δηλῶσαι μὴ παραλίπῃς. οὐ γὰρ αὐτὸν λυπήσει τοῦτο, εἰδότα σαφῶς ὅτι ὃ πάντως ἔδει με παθεῖν, εὐσεβῶς ἀποδέδωκα. μεγίστης δὲ παραμυθίας τεύξεται μαθὼν, ὅτι μετ' ἐμὲ οὐκ ἀμαθὴς ἀνὴρ καὶ ζωτικοὺς ἀγνοῶν λόγους, ἐκκλησίας τε κανόνα εἰδὼς μάλιστα, τὴν τοῦ διδάσκοντος ἐπιστεύθη καθέδραν. ὅθεν ἐγὼ, κύριέ μου Ἰάκωβε, τοῦ διδασκάλου Πέτρου ταῦτά μοι ἐπισκήψαντος, οὐκ ὤκνησα τὸ κελευσθὲν ἐκπληρῶσαι, καὶ ὡς ἐν ἐπιτομῇ σοι πάντα γνώριμα καταστῆσαι, ἐπιγράψας τὴν ὑπόθεσιν οὕτω, Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν [k] καὶ κηρυγμάτων ἐπιτομή.

23 Αὕτη μὲν οὖν ἡ πλήρης τῆς ἄνωθεν χάριτος, τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἐπιδημιῶν διήγησις, ἐπίτομόν τε ὁμοῦ διδασκαλίαν αὐτοῦ ἔχουσα, καὶ τὸν τοῦ μεγάλου καὶ θαυμασίου Κλήμεντος βίον, καθάπερ ἐν πίνακι τῷ λόγῳ διατυποῦσα, ὡς αὐτὸς οὗτος Ἰακώβῳ τῷ ἀδελφοθέῳ γράφων, ἐμφαίνει. τὸν μέντοι διάπυρον αὐτοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτα, καὶ τὸν πολὺν ἐκεῖνον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλον, ἱκανὰ μὲν [l] τὰ ῥηθέντα δηλῶσαι, δηλώσει δὲ μάλιστα πάντων σαφέστατα καὶ αὐτὸ τὸ διὰ μαρτυρίου τέλος.

[m] 24 Τρίτος γὰρ μετὰ Πέτρον τὸν μέγαν ἐπὶ τὸν ὑψηλὸν τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας θρόνον καθίσας, καὶ ἀρετῆς ἆθλον αὐτὸν δεξάμενος, ἅπτετο καὶ ἴχνους τοῦ διδασκάλου, καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν καὶ αὐτὸς ἐνεδείκνυτο, καὶ τοῖς ὁμοίοις διέλαμπε τρόποις. οὐ Χριστιανοῖς μόνον ἀρεσκόμενος, ἀλλὰ δὴ καὶ Ἰουδαίοις καὶ αὐτοῖς Ἕλλησι, καὶ πᾶσι πάντα γενόμενος, ἵνα τοὺς πάντας καὶ τὸ οὕτω κερδάνῃ, καὶ τῷ Χριστῷ προσαγάγῃ, καὶ συνδήσῃ τῇ εὐσεβείᾳ. ὅπως δὲ μὴ ψιλὴ μόνον ὑπόληψις εἶναι δοκῇ τὸ προκείμενον, καὶ τὰς αἰτίας ἐροῦμεν. Ἕλλησι μὲν γὰρ διὰ τοῦτο τιμώμενος ἦν, καὶ ἡδέως αὐτῷ προσεῖχον ἐκεῖνοι, ὅτι μὴ λοιδορούμενος αὐτοῖς, μηδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλ' ὥσπερ ἀπολογούμενος, καὶ μαρτυρίας πανταχόθεν παράγων ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων τε καὶ γραφῶν, ἐδείκνυ σαφῶς, ὅθεν τε οἱ ὑπ' αὐτῶν νομιζόμενοι θεοὶ ὥρμηνται, καὶ ὅπη γεγόνασιν, ἅ τε πεπράχασι, καὶ οἷον ἔλαβον τέλος, καὶ ὅπως τὸν βίον ἀθλίως κατέστρεψαν. ὅτι καὶ ὡς οὐκ ἀποκλεῖσαι αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ τῆς μετανοίας ὁδὸς, οὐδὲ παντάπασι τῆς σωτηρίας ἐξέπεσον· ἀλλ' εἰ καὶ μόνον ἐπιστρέψαντας ἴδοι, καὶ τῆς προτέρας ἀπωλείας, καὶ τῆς ἀπάτης ἀποσχομένους, καὶ συγγνώσεσθαι αὐτοῖς φιλανθρώπως, καὶ προσηνῶς ὑποδέξεσθαι, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἑτοιμάσειν, καὶ ἀγαθῶν ἀξιώσειν τῶν ἀπορρήτων.

Ἰουδαίοις δὲ πάλιν ἐντεῦθεν ἐδόκει χαρίζεσθαι, ὅτι τε φίλους τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐκείνων πατέρας [o] ἀπέφαινε, καὶ ὅτι τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον ἱερόν τε παρίστη καὶ θεῖον, καὶ ὅτι αὐτὸν [illegible], ὅτι τὴν πολιτείαν

μετα-

h Deest in al.
i Al. infer. ὤν.
k Deest in MSS.
23. Αὕτη μὲν οὖν.] In uno veterum Codicum præponitur titulus, Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κλήμεντος. COT.
l Al. inſer. εἰ.
m Al. τέταρτος. Al. δεύτερος.
24 Τρίτος.] Infrà Latinè habes editam Paſſionem ſeu Vitam Clementis, poſt Pſeudo-Abdiam & apud Mombritium. Memoratur autem à Gregorio Turonenſi Miraculorum lib. 1. cap. 35. & excerpitur per Freculfum tom. 2. lib. 2. cap. 10. ac per Martyrologos. Johannem quoque Diaconum ſæculo nono ſcripſiſſe geſta Clementis Papæ legimus in Sigeberto de Scriptoribus Eccleſiaſticis cap. 107. eumque librum aiunt exſtare in Caſinenſi Bibliotheca. De Græco Martyrio, veniſſe in manus Nicephori Calliſti colligere eſt ex illius lib. 3. cap 18. Cæterùm hic notari debet triplex lectio, τρίτος, δεύτερος, τέταρτος, originem ducens à diverſis exſcriptorum ſententiis, quas retuli ad Conſtitut. Apoſtol. lib. 7. cap 46. COT.
n Al. [illegible].
o Al. ἀπέφαινε.

p Al.

μετατεθήσεσθαι, ἀλλὰ κλῆρον αὐτοῖς ἔσεσθαι τὴν Παλαιστίνην αἰώνιον, εἴ γε τὸν [p] τοιοῦτον καὶ αὐτοὶ νόμον τηρήσουσιν· ὥστε γενέσθαι αὐτὸν πατέρα τοσούτων ἐγγόνων, ὡς παρελθεῖν τὸ πλῆθος αὐτῶν τῷ πλήθει τῶν ἄστρων· καὶ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ κληροδοτηθῆναι πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ὃ πρὸς τὸν Δαβὶδ εἶπεν αὖθις· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου· καὶ διὰ Ἡσαΐου πάλιν, ὅτι ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. Εἰ ταῦτα μὴ ἀθετοῖεν, ἀλλὰ πίστει παραδέχοιντο ταῦτα, τῆς προτέρας αὐτοὺς τοῦ θεοῦ προνοίας μὴ ἐκπεσεῖν, ἀλλ' ἀναφαίρετον μένειν παρ' αὐτοῖς τὴν Παλαιστίνην διεβεβαίου. Ἕλληνας μὲν [q] οὕτω καὶ Ἰουδαίους δεξιῶς ἄγαν καὶ οἰκείως [20] ὑπήρχετο, χαριζόμενός τι αὐτοῖς ὁμοῦ, καὶ ἠρέμα πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἐπαγόμενος.

Χριστιανοὶ δὲ πολλὰ [r] καὶ ἄλλα τῆς τοῦ ἀνδρὸς περὶ αὐτοὺς κηδεμονίας δείγματα εἶχον. μάλιστα δὲ τὴν εὐποιΐαν οἷος ἐκεῖνος; πένησι θησαυρίζων ἀεὶ τὴν ἀσφαλέστερον ἀποθήκαις, καὶ τῶν ἐπιβουλευόντων ἰσχυροτέραις. τούς τε γὰρ ἐν ἑκάστῳ μέρει τῆς πόλεως ἐνδεεῖς ἀπογραψάμενος, τὴν ἀναγκαίαν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐποιεῖτο τὴν χορηγίαν· καὶ ὅσοι παρ' αὐτοῦ πάλιν τοῦ θείου κατηξιοῦντο βαπτίσματος, δημοσίων αὐτοὺς ἀπέλυε φόρων, καὶ παντελῆ παρεῖχεν ἀτέλειαν. παρῄνει δὲ καὶ τοῖς ἑκάστοτε διὰ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν διδασκαλίαν πρὸς αὐτὸν συνιοῦσι, καὶ μάλιστα ὅσους περιόντας ᾔδει τῷ πλούτῳ καὶ πρὸς τὸ διδόναι δυνατῶς ἔχοντας, μὴ τοὺς ἅπαξ τῷ βαπτίσματι τῷ ἁγίῳ καθαρθέντας, περιορᾶν δημοσίᾳ παρὰ τῶν Ἰουδαίων τρεφομένους δι' ἀπορίαν· καὶ τὴν λαμπρὰν στολὴν τοῦ χαρίσματος, διὰ τῆς ἐναγοῦς ἐκείνης κοινωνίας μολύνοντας. ἀφ' ὧν οὕτω προθύμους αὐτοὺς ἐποίει τοῖς βαπτιζομένοις τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἀποδιδόναι, ὡς τοῦτό γε μόνον κέρδος νομίζειν, ὅ τι ἂν εἰς αὐτοὺς ἀναλώσειαν.

Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἱερὸς Κλήμης εἶχεν, καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς κείμενος, καὶ οὐ Χριστιανοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους τῆς οἰκείας καὶ ψυχῆς πάλιν ἐκείνου καὶ γλώττης ἀνηρτημένος, τοῦ Σισιννίου ἐκείνου· φίλος δὲ οὗτος τοῦ βασιλέως Νερβᾶ καὶ τῶν ἐπιτηδείων· ἐμισεῖτο καὶ διεβάλλετο, ἐπειδὴ τὴν σύζυγον Θεοδώραν ὁ Σισίννιος ὑπησθάνετο ἔρωτι τῆς ἐκείνου διδασκαλίας ἁλισκομένην· καὶ οἴκου μὲν καὶ παίδων καὶ ἀνδρὸς ἀμελοῦσαν, ὅλην δὲ τῷ Κλήμεντι προσκειμένην, καὶ αὐτῷ συνεχῶς φοιτῶσαν, καὶ τοῦτον [s] πάλιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀεὶ πνευματικῶς περιφέρουσαν. ἀλλ' ἡ μὲν Θεοδώρα τῇ σειρῆνι τῆς τοῦ Κλήμεντος γλώττης καταθελχθεῖσα, καὶ τῷ Χριστῷ δι' ἐκείνου πιστεύσασα, θερμότερον ἀντεποιεῖτο τῆς εὐσεβείας, καὶ διηνεκῶς ἔψαλλε, καὶ οὐκ ἀπελιμπάνετο τῆς συνάξεως.

Ὁ Σισίννιος δὲ ὑπὸ τῆς ἀδίκου ζηλοτυπίας κεντούμενος, ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς γυναικὸς ἐμελέτα, καὶ ὑπὸ τοῦ πάθους καθ' ἑκάστην ὡπλίζετο τὴν ἡμέραν. καὶ δή ποτε τηρήσας αὐτὴν πρὸς τὴν σύναξιν ἀπιοῦσαν, λάθρα μετὰ τῶν οἰκετῶν καὶ αὐτὸς εἰς τὸν ναὸν παρεισῆλθεν, ὥστε περιεργάσασθαι καὶ καταμαθεῖν τὰ ἐν αὐτῷ πάντα πραττόμενα, καὶ ὧν χάριν ἡ Θεοδώρα συνεχῶς ἐκεῖ ἀφικνεῖται. τοῦ θαυμασίου δὲ Κλήμεντος τὴν συνήθη προσευχὴν μετὰ τῶν ἱερῶν ὕμνων ἄρτι προειπόντος, τυφλὸς ἅμα ὁ Σισίννιος ἐγένετο καὶ κωφός, ὡς μήτε ἀκούειν μήτε ὁρᾶν δύνασθαι· καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφείς, λάβετέ με, ἔφη, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν χειραγωγήσατε· ἀθρόον γάρ τι κατασκῆψαν εἰς ἐμὲ κακόν, οὔτε ἀκούειν, οὔτε βλέπειν ἀνίησι.

Χεῖρα μὲν οὖν εὐθὺς ὀρέγουσιν αὐτῷ οἱ οἰκέται, καὶ ἀπαίρουσιν ἄγειν πρὸς τὴν οἰκίαν. ἐξελθεῖν δὲ οὐκ εἶχον, καί τοι γε πάσης τοῦ ναοῦ πύλης ἀνεῳγμένης.

tranſlatum iri, ſed Palæſtinam fore illis perpetuam hereditatem, ſi talem legem ſervarent: eſſe Abrahamum patrem tot poſterorum, ut eorum multitudo ſtellarum multitudinem adæquet; & in ejus ſemine omnes gentes hereditatem accipere: ruſuſque quod ad Davidem dictum eſt; *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam*: & iterum quod per Eſaiam; *Virgo in utero concipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus, Emmanuel.* Si ergo hæc non rejicerent, ſed fide comprobarent; non eos priſtinâ Dei providentiâ carituros; verùm Palæſtinam apud illos ſtabilem manſuram affirmabat. Græcos quidem hoc modo, & Judæos valde ſolerter & accommodatè ſubjiciebat; eos ſimul & demerens, & ſenſim ad veram religionem adducens.

Gen. 15. & 22.
Pſ. 131. 11.
Iſ. 7. 14.

CLI. Chriſtiani verò multa & alia curæ viri illius erga ipſos documenta habebant. Præſertim verò in beneficentia quantus ille fuit? Qui pauperibus ſemper theſauros aſſervaret in tutis repoſitoriis quæque erant inſidiatoribus fortiora. Egenos enim ſingularum urbis partium in tabulas referens, quotidie illis ſuppeditabat quæ erant neceſſaria: iterumque quotquot ab eo fuerant divino Baptiſmate donati, eos à publicis liberabat tributis, & integram præbebat immunitatem. Sed & eos qui ſemper ad illum propter prædicationem atque doctrinam conveniebant, maximéque quos ſciebat divitiis abundare, & largiri poſſe, hortabatur ne ſemel ſancto Baptiſmo purgatos ſinerent publicè à Judæis inopiæ cauſſâ nutriri, ſplendidamque gratiæ veſtem impurâ illâ communione polluere. Per quæ illos ad explendam calamitoſorum neceſſitatem adeò alacres reddebat, ut id dumtaxat lucrum putarent, quod in eos impendiſſent.

CLII. Cùm ergo ita ageret ſanctus Clemens, & ita in omnium animis eſſet conſtitutus; atque adeò non tantùm Chriſtianos, ſed etiam ipſos Gentiles ac Judæos à ſua anima & lingua pendentes haberet; per Siſinnium illum (erat autem is amicus Nervæ & unus ex familiaribus) odio & calumniis petebatur; quando conjugem Theodoram Siſinnius ſenſit Clementis doctrinæ amore captam eſſe; & domum quidem, liberos ac virum negligere, totam verò Clementi adhærere, ad eum aſſiduò adventare, adeóque in animo ſuo ſemper illum ſpiritualiter ferre. At Theodora quæ ſuavitate linguæ ac verborum Clementis illecta erat, Chriſtoque per illum crediderat, ardentiùs pietatem capeſſebat, pſallebat continuè, nec ab ulla Synaxi ſeu Chriſtianorum congregatione aberat.

CLIII. Siſinnius verò iniquâ zelotypiâ ſtimulatus, inſidias adverſus uxorem meditabatur, ſingulíſque diebus armabatur ab eo affectu. Cúmque eam aliquando abeuntem ad Synaxim obſervâſſet, clàm cum famulis ipſe quoque in templum ingreſſus eſt, ut curioſè inquireret, & animadverteret cuncta quæ in eo gererentur, quaſque ob cauſſas Theodora eò aſſiduè proficiſceretur. Cæterùm admirabili Clemente ſolitam confeſtim ſacrorum hymnorum orationem præfato, Siſinnius cæcus ac ſurdus illico effectus eſt, ita ut nec audire nec videre poſſet. Converſuſque ad famulos, Prehendite me, inquit, & ad domum manu deducite: repentinum quippe malum aliquod in me irruens, neque audire neque cernere permittit.

CLIV. Itaque protinus manum ei porrigunt famuli, & abducunt ad domum. Exire autem non poterant, licèt tota templi janua aperta eſſet: ſed eum

p Al. περὶ Ἀβραάμ.
q Al. inſer. οὖν.
20. Ὑπήρχετο] Significat ὑπεισῆλθέ τινι, in alicujus mentem ſubire, eumque obſequio capere ac ſibi devincire. COT.
r Al. inſer. μὲν.
ſ Deeſt in al.

eum per totam Eccleſiam ducebant, inter multitudinem canentium. Præcluſerat enim eis exitum vis divina, prudentiorem reddere volens ſtultum illum. Circumeundo autem ubique per templum, uxori ejus precanti occurrunt. Et illa virum cum ſervis intuita, primò quidem oculos deflexit, verita ne & ipſe eam videret: nihil quippe adhuc eorum quæ geſta erant ſciebat Theodora: poſtea autem uno ex famulis accerſito, cauſſam rogabat, propter quam ita cum illis maritus per templum oberraret. Ac ille ei omnia enarrat diligenter; tum quemadmodum poſtquam illa domo exiiſſet, clam etiam ipſi ad Eccleſiam veniſſent; tum quo pacto cùm Patriarcha Orationem peregiſſet, dominus eorum ſtatim cæcus & ſurdus factus eſſet; tum quo modo illis imperâſſet quidem ut eum manu domum deducerent, nullus autem ab ipſis exitus reperiretur, quamvis multùm laborâſſent ac ubique per Eccleſiam obambulâſſent.

CLV. His illa auditis, intellexit ſtatim, unde illi aurium & oculorum defectus accidiſſet; eique verè auxiliatrix efficitur. Illico namque conferens ſe ad preces, lacrymaſque cum precatione acres fundens, orabat Deum, ut Siſinnio exitus concederetur, iſque domum rediret. Et ad famulos converſa, (noverat enim quòd nec virum deſpecturus eſſet omnino Deus, quem ipſa colebat) Agite, inquit; dominum veſtrum ad domum manu ducite; ipſa verò paulò pòſt advenio. Hæc dixit: confeſtimque facilis exitus exſtitit famulis. Et Siſinnius oculis adhuc & auribus captus domum manu ducebatur. Famuli autem venientes ad Theodoram, iterum nunciant dominum ſuum adhuc ſurdum eſſe ac cæcum. Rurſuſque ipſa contentioribus ad Deum precibus, lacrymiſque vehementioribus orabat, ut vir à morbo liberaretur. Cúmque jam Patriarcha ſacram perfeciſſet Liturgiam, procidit ad ejus pedes Theodora, & mariti debilitatem pronunciat, proluſiſque ad pedes lacrymis precatur ac obſecrat ut viri morbum curet, nec ita eum malè habentem deſpiciat.

CLVI. Quæ cùm audiiſſet beatus Clemens, ac ex animo mulieris calamitatem doleret; in lacrymas ipſe etiam manifeſtas prorumpit, eoſque qui aderant hortatur Deum in communi orare, ut à Siſinnio morbus depellatur. Quo facto, Patriarcha confidenter domum cum muliere abit: & apertos quidem nanciſcitur viri oculos, ad videndum verò non meliùs quàm cæcorum diſpoſitos. Sed & auribus obſurduerat, atque peſſimè corpore erat affectus. Ab iis ergo qui præſentes erant lamentatio orta eſt, domumque ejulatus occupavit. Verumtamen Siſinnius quæ facta fuerant non intelligebat, ſcilicet ut qui viſu & auditu privatus eſſet.

CLVII. Divinus autem Clemens cùm admodum mulieris ac domûs vicem doleret, Deo ſupplex fit, & cum lacrymis precabatur, affectúſque
Matt.16.19. plenas orationes fudit, dicens; Domine Jeſu Chriſte, qui claves cœlorum dediſti Apoſtolo tuo Petro, & dixiſti; Quæ aperueris, aperta erunt, & quæ clauſeris, clauſa erunt; ipſe & aperi cæcos viri hujus oculos ac aures ſurdas: quia hoc etiam di-
Matt.21.22. ctum tuum eſt; *Quæcumque petieritis, credentes, accipietis*: & hæc tua promiſſio permanet in æternum. Iſta poſtquam oravit Patriarcha, & qui aderant reſponderunt, Amen; illico oculorum aurium-

ἀλλὰ διὰ πάσης αὐτὸν περιῆγον τῆς ἐκκλησίας, εἴσω τῶν ᾀδόντων πλήθους. ἀπέκλεισε γὰρ τὴν ἔξοδον αὐτοῖς δύναμις θειοτέρα, σωφρονέστερον τὸν ἀνόητον ἐκεῖνον ἐργαζομένη. περιϊόντες τοίνυν πανταχοῦ τοῦ ναοῦ, ἐντυγχάνουσι προσευχομένῃ τῇ αὐτοῦ συζύγῳ. κἀκείνη τὸν ἄνδρα σὺν τοῖς οἰκέταις ἰδοῦσα, πρῶτα μὲν ἐκκλίνει τὴν θέαν, δεδοικυῖα μὴ καὶ οὗτος αὐτὴν ἴδοι· εἶδει γὰρ οὐδὲν τῶν πραχθέντων ἡ Θεοδώρα ἤδη. ἔπειτα δὲ τῶν οἰκετῶν ἕνα μετακαλεσαμένη, τὴν αἰτίαν ἠρώτα, δι᾽ ἣν οὕτω σὺν αὐτοῖς ὁ ἀνὴρ εἴσω τὸν ναὸν περιέρχοιτο. κἀκεῖνος αὐτῇ πάντα καθεξῆς σὺν ἀκριβείᾳ· ὅπως τε μετὰ τὴν ἐκ τοῦ οἴκου αὐτῆς ὑποχώρησιν, λάθρα τὴν ἐκκλησίαν καὶ αὐτοὶ καταλάβοιεν· καὶ ὅπως τὴν εὐχὴν τοῦ πατριάρχου διατελέσαντος, τυφλὸς εὐθὺς ὁ κύριος αὐτῶν γένοιτο καὶ κωφός· καὶ ὡς προσέταξε μὲν αὐτοῖς χειραγωγῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, οὐδεμία δὲ αὐτοῖς ἔξοδος, καίτοι πολλὰ καμοῦσι καὶ πανταχοῦ τῆς ἐκκλησίας περιελθοῦσιν, εὑρίσκετο.

Τούτων ἐκείνη ἀκούσασα, συνῆκεν εὐθέως, ὅθεν ἡ τῶν ὤτων αὐτῷ καὶ τῶν ὀφθαλμῶν πήρωσις ἦν· καὶ βοηθὸς t ἀληθῶς αὐτῷ γίνεται. τρέπεται γὰρ εἰς εὐχὴν αὐτίκα, καὶ δάκρυα μετὰ τῆς εὐχῆς θερμὰ u χέουσα, ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ, ὥστε τὴν ἔξοδον ἐπιτραπῆναι τῷ Σισιννίῳ, καὶ οἴκαδε x ὑποστρέψαι αὐτόν. καὶ πρὸς τοὺς οἰκέτας ἐπιστραφεῖσα· ᾔδει γὰρ ὡς οὐδὲ τὸν ἄνδρα περιόψεται πάντως ὁ ἐκείνης Θεός· ἄγετε, φησί, τὸν κύριον ὑμῶν y πρὸς τὸν οἶκον χειραγωγήσαντες· καταλαμβάνω δὲ μετὰ βραχὺ αὐτόν. ταῦτα ἔφη, καὶ ῥᾳδία ἡ ἔξοδος εὐθὺς τοῖς οἰκέταις ἐγένετο. καὶ ὁ Σισίννιος ὀφθαλμοὺς ἔτι καὶ ὦτα πεπηρωμένος, ἐχειραγωγεῖτο πρὸς τὴν οἰκίαν. οἱ οἰκέται τοίνυν ἐλθόντες πρὸς τὴν Θεοδώραν, καὶ αὖθις ἔτι κωφὸν εἶναι καὶ τυφλὸν τὸν ἑαυτῶν ἀπήγγελλον κύριον. καὶ αὐτὴ συντονωτέρᾳ πάλιν πρὸς τὸν Θεὸν τῇ δεήσει καὶ θερμοτέροις ɥ ἐχρῆτο τοῖς δάκρυσιν, ὥστε τὸν ἄνδρα τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆναι. ἤδη δὲ καὶ τοῦ πατριάρχου [26] τὴν ἱερὰν ἐκτελέσαντος λειτουργίαν, πίπτει πρὸς τοὺς αὐτοῦ πόδας ἡ Θεοδώρα, καὶ τὴν πήρωσιν τοῦ ἀνδρὸς ἀπαγγέλλει καὶ δεῖται καὶ ἱκετεύει, καὶ δάκρυα τῶν ποδῶν κατεχεῖ, θεραπεῦσαι τῷ ἀνδρὶ τὸ πάθος, καὶ μὴ οὕτω περιιδεῖν κακῶς ἔχοντα.

Τούτων ὁ μακάριος Κλήμης ἀκούσας, καὶ παθὼν ἐπὶ τῇ τῆς γυναικὸς συμφορᾷ τὴν ψυχήν, εἰς δάκρυα καὶ αὐτὸς φανερὰ κατάγεται, καὶ προτρέπεται τοὺς παρόντας κοινῇ τοῦ Θεοῦ δεηθῆναι, ὥστε λυθῆναι τῷ Σισιννίῳ τὴν πήρωσιν. τούτου δὲ γενομένου, θαῤῥούντως ἄπεισι μετὰ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν οἶκον ὁ πατριάρχης, καὶ ἀνεῳγμένους μὲν εὑρίσκει τῷ ἀνδρὶ τοὺς ὀφθαλμούς, εἰς δὲ τὸ βλέπειν, οὐδὲν τῶν πεπηρωμένων ἄμεινον ἔχοντας. a κεκώφωτο δὲ τὰ ὦτα, καὶ βαρυτάτῃ συμφορᾷ περὶ τὸ σῶμα ἐκέχρητο. ὀδυρμὸς οὖν ἐκ τῶν παρόντων ἐγένετο, καὶ κατεῖχεν οἰμωγὴ τὸν οἶκον. ἀλλ᾽ ὁ μὲν Σισίννιος οὐκ ᾐσθάνετο τῶν γενομένων. b πῶς, ὅς γε c οὐκ ἀκούειν οὔτε ὁρᾶν εἶχεν.

Ὑπεραλγήσας δὲ ὁ θεῖος Κλήμης τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ οἴκου, ἱκέτης γίνεται τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ δακρύων ἐδεῖτο, καὶ περιπαθῶς ἐξέτεινε τὰς δεήσεις· κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, λέγων, ὁ τὰς τῶν οὐρανῶν κλεῖς δεδωκὼς τῷ ἀποστόλῳ σου Πέτρῳ, καὶ ἅπερ ἀνοίξῃς ἀνέῳκται εἰπών, καὶ ἅπερ ἂν κλείσῃς κέκλεισται, αὐτὸς καὶ τοὺς πεπηρωμένους ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀνδρὸς τοῦδε, καὶ τὰ ὦτα διάνοιξον, ὅτι σὸν καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα, τό, d ἅπερ ἂν αἰτήσητε πιστεύοντες, λήψεσθε· καὶ αὕτη σου ἡ ἐπαγγελία διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα. ταῦτα τοῦ πατριάρχου προσευξαμένου, καὶ τῶν παρόντων τὸ ἀμὴν ἐπειπόντων, εὐθέως ἡ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ὤτων πήρω-

σις

---

o Al. inſer. οἱ.
u Al. χέουσα.
x Al. ἀποστρέψαι.
y Al. καὶ πρός.
ɥ Al. ἐχρῆτο.
26. Τὴν ἱερὰν ἐκτελέσαντος λειτουργίαν] Latina Verſio edita, *Poſt Myſteria facta*: ſcripta duorum Codicum, Joliani & Herovalliani, *facta & celebrata Miſſa*. In Paraphraſi verò Libri Regii 804. καὶ δὴ τὴν ἀπόλυσιν γενομένην. ea Martyrum. 7. COT.
a Al. κεκώφωτο.
b Al. πῶς γε.
c Al. ὅτι.
d Al. ᾧ.

σις ᵉ ἀπολέλυται. καὶ ὁ Σισίνιος καθάπερ ἐξ ὕπνου διεγερθεὶς, καὶ τὸν μακάριον Κλήμεντα μετὰ τῆς γυναικὸς ἑστῶτα ἰδὼν, κακὰς ὁ ἀνόητος τῷ ἁγίῳ χάριτας ἀπεδίδου· καὶ κατασχεῖν εὐθέως τὸν πατριάρχην τοῖς οἰκέταις παρεκελεύετο, ὡς δίκας ὑπόσχοι αὐτὸν τῆς πηρώσεως. ᾤετο γάρ τινα γοητείαν εἶναι, ὅτι καὶ πηρωθῆναι πρότερον αὐτὸν, καὶ ἀναβλέψαι, καὶ ἀκοῦσαι πάλιν ἐποίησεν.

Οἱ μὲν οὖν οἰκέται σπουδαίως τὰ προστεταγμένα ποιεῖν ᶠ αὐτὸν ἐπειρῶντο. ἐλάνθανον δὲ ἄρα τῶν παρακειμένων λίθων, καὶ ξύλων ἁπτόμενοι, καὶ σύροντες αὐτὰ, καὶ δεσμοῦντες, καὶ τῇδε κἀκεῖσε μανικῶς περιάγοντες. τοῦτο δὲ καὶ τῷ Σισινίῳ ἐδόκει, καὶ δεσμώτην ὑπὸ τῶν οἰκετῶν γεγενῆσθαι τὸν πατριάρχην καὶ αὐτὸς ᾤετο. ἐκεῖνος δὲ ἀπαθὴς ὑπὸ τῶν ἀδίκων ἐκείνων ἐτηρεῖτο χειρῶν, οὐδὲ μικρᾶς ἀφῆς ὑπομένων, οὐδὲ ἐν μέσοις τοῖς δεινοῖς θορυβούμενος. εἶτα καὶ πρὸς τὸν ἀνόητον ἐκεῖνον ἰδὼν, πεπώρωσαι τὴν καρδίαν, ἔφη. λίθους οὕτω καὶ ξύλα κινῶν, καὶ ὅλην κατ᾽ αὐτῶν ἀφιεὶς τὴν ὀργὴν, ἃ μικρῷ πρόσθεν ἐτίμας, καὶ ὡς θεοὺς ἐθεράπευες. ὁ δὲ, ἀλλ᾽ ἐγώ σε κακῶς ἀπολῶ, φησὶν, ὡς καὶ μεταβαλεῖν πολλοὺς τῶν γοήτων ἐντεῦθεν καὶ σωφρονῆσαι, ἀφ᾽ ὧν αὐτὸς τὰ ἔσχατα πάσχῃ, τὰ μεγάλα ἐκείνους κερδάναντας.

Ταῦτα ὁ μὲν φυσώμενος ὑπὸ τῶν παρόντων ἔλεγε, καὶ αὐχῶν, ὅτι καὶ δεσμοῖς ὑποβέβληκε τὸν πατριάρχην. ὁ δὲ, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπεστρέφετο, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου σύζυγον εὐλογήσας, καὶ εἰς τὰς εὐγνώμονας ἐκείνας καὶ κατηκόους ἀκοὰς, ὥσπερ εἰς βαθύγεών τινα καὶ λιπαρὰν ἄρουραν δαψιλῆ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβαλὼν, ᵍ ᾤχετο, μὴ ἀνεῖναι προσευχομένην πρότερον ἐντειλάμενος, ἕως καὶ τὸν ἄνδρα εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας χειραγωγήσειε. τῇ εὐχῇ τοίνυν θερμότερον προσκειμένῃ τῇ Θεοδώρᾳ, ἐπιφαίνεταί τις αὐτῇ πρὸς ἑσπέραν αἰδέσιμος ἀνὴρ καὶ πολιὸς τὴν τρίχα· ἐδόκει δὲ ἄρα ὁ πρῶτος τῶν μαθητῶν εἶναι Πέτρος, ὁ τοῦ διδασκάλου θερμὸς ἐραστής. καὶ φησι πρὸς αὐτήν· διὰ σὲ, ὦ γύναι, ὑγιὴς ἔσται Σισίνιος, ὅπως ἂν καὶ ἀνὴρ, κατὰ τὸν ἀδελφόν μου Παῦλον, ἁγιασθῇ διὰ τῆς γυναικός. ὁ μὲν οὖν ταῦτα εἰπὼν, ἀπῆλθεν.

Ὁ Σισίνιος δὲ αὐτίκα καὶ ὥσπερ ἐκ συνθήματος τὴν Θεοδώραν καλέσας· ἦν δὲ ἄρα τοῦτο πέρας τῆς φανείσης ʰ αὐτῇ ὄψεως· ὧν πάθοι τι αὐτὸν καὶ τῶν κοινῶν ἁλῶν, καὶ τῆς ἑστίας, καὶ τῆς λοιπῆς ἁπάσης κοινωνίας ἀναμιμνήσκει, καὶ πάντων αὐτῶν μίαν ἀπαιτεῖ χάριν, καὶ λιπαρεῖ τὴν γυναῖκα καὶ ἱκετεύει, ὅπως δεηθῇ τοῦ θεοῦ ἀφεῖναί τι τῶν ἡμαρτημένων, καὶ τὴν ὁδὸν αὐτῷ ὑποδεῖξαι τῆς σωτηρίας. εἶτα κατήγορος αὐτὸς ἑαυτοῦ γίνεται, καὶ πάντα ποιῆσαι δι᾽ αὐτὴν καὶ παθεῖν ἀπαγγέλλει.

Ἐγὼ γὰρ ἐζηλοτύπησα, φησὶν, ἐπὶ σοὶ, ὅτι τὸν σύζυγον ἐμὲ παρορῶσα, πρὸς τὸν ξένον τοῦτον ἐφοίτας, τὸ τοῦ πατριάρχου προσθεὶς ὄνομα· καὶ τοὺς τῆς φύσεως θορύβους, καὶ τὰς ἐκ ⁱ τῆς ⁱ ζάλης ταραχὰς οὐ φέρων, ἠναγκάσθην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἀπιοῦσαν ἐπιφυλάξαι σε, καὶ ἰδεῖν τὰ πραττόμενα. εἰσελθὼν τοίνυν καὶ αὐτὸς κατόπιν εἰς τὸν ναὸν, καὶ περιέργοις ὀφθαλμοῖς τὰ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου γινόμενα θεωρῶν, ὅλην τε αὐτῷ τὴν ἀκοὴν διεγείρας, καὶ ἀκροατὴς εἶναι τῶν λεγομένων ἐθέλων, τὰς ὄψεις τε ὁμοῦ καὶ τὰ ὦτα πεπήρωμαι. εἰ καὶ πάλιν ἐκεῖνος, ὅτι θεοῦ μιμητὴς ὢν, ἀναβλέψαι τε καὶ ἀκοῦσαι πεποίηκε· ἐγὼ δὲ ἀγαθοῦ τοσούτου ἀμνημονήσας, οὐ μόνον οὐκ ᵏ ἀπέδωκα χάριτας αὐτῷ τῆς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ προσέτι ὁ μάταιος τὸ θαῦμα εἰπὼν, τιμωρήσασθαί τι αὐτὸν ἐπεχείρουν, ὅση μοι δύναμις, καὶ κατασχεῖν, οἴμοι, καὶ δεσμοῖς περιβαλεῖν ἐκέλευον τοῖς οἰκέταις. ἐκείνοις δὲ κατέχειν τι αὐτὸν νομίζουσι καὶ ὡς δεσμοῖ

que vitium diſcuſſum eſt. Ac Siſinnius quaſi ex ſomno expergefactus, beatumque Clementem cum uxore ſtantem cernens, malam ſtultus Sancto remunerationem dedit; præcepitque famulis, ut ſtatim Patriarcham comprehenderent, quò pœnas læſionis daret. Arbitrabatur enim præſtigias quaſdam eſſe; quòd eum priùs oculorum auriumque uſu privari, poſteaque aſpicere & audire feciſſet.

CLVIII. Igitur ſervi ſtudiosè exſequi de illo quæ imperata fuerant nitebantur: non animadvertebant autem quòd adjacentia ſaxa & ligna tangerent, eaque traherent ac ligarent, atque hoc illucque inſanè circumducerent. Porrò id etiam Siſinnio videbatur, ac ipſe quoque exiſtimabat Patriarcham à famulis vinctum teneri. Is tamen nihil ab iniquis illis manibus patiebatur, nec levem tactionem perferens, nec mediis in malis agitatus. Poſtea que ad illum dementem reſpiciens, Corde, inquit, induratus es, ſic ſaxa & ligna movens, totamque in ea iram immittens, quæ paulò antè honorabas, & ut Deos colebas. Ille verò, Sed ego te, inquit, malè perdam; adeò ut multi præſtigiatores hinc mutent mentem ac reſipiſcant, iidemque plurimùm lucrentur per quæ tu patieris graviſſima.

CLIX. Hæc ille quidem, inflatus, apud eos qui aderant, proferebat, & glorians Patriarcham vinculis ſubjeciſſe. At iſte nec ſic eum averſatus eſt; ſed benedictâ conjuge illius, & in bonas illas obſequenteſque aures tamquam in agrum quemdam terræ profundæ ac pinguem demiſſis uberibus pietatis ſeminibus, abceſſit, ei præcipiens antea ne precari deſiſteret, quoad virum ad veritatis cognitionem adduxiſſet. Cùm ergo ferventiùs ad orationem incumberet Theodora; apparet illi ad veſperam quidam vir venerabilis, & capillis canis; videbatur autem eſſe primus diſcipulorum Petrus, Magiſtri calidus amator; & ait ad eam; Propter te, ò mulier, ſanus erit Siſinnius; ut & vir, ſecundùm fratrem meum Paulum, ſanctus efficiatur per mulierem. Quibus quidem dictis, ille abiit. 1. Cor. 7. 14.

CLX. Siſinnius verò ſtatim & quaſi ex compacto Theodorâ arceſſitâ; erat autem utique hic finis viſionis quæ ipſi apparuerat; apud eam amoris, cibi communis, convictûs, ac reliquæ omnis communionis facit mentionem, eorumque omnium unam gratiam poſcit; conjugemque rogat & obteſtatur, ut Deum oret, quò ipſi dimittantur quæ peccavit; ſalutiſque viam demonſtret. Poſtea ipſe ſui accuſator efficitur, cunctaque ſe propter illam feciſſe ac pertuliſſe commemorat.

CLXI. Ego enim, inquit, zelotypiâ tui ductus ſum, quòd me conjuge neglecto, ad hoſpitem hunc adventares: & addidit nomen Patriarchæ: naturæque perturbationes, ac ex fluctuatione ortos tumultus non ferens, coactus ſum te cùm ad Eccleſiam ires obſervare, atque videre quæ agebantur. Ingreſſus ergo & ipſe poſt te in templum, oculiſque curioſis quæ à Patriarcha gerebantur aſpiciens, eique totas aures arrigens, ac eorum quæ dicebantur cupiens eſſe auditor, oculis pariter atque auribus captus ſum. Et licèt ille iterum, ut pote Dei imitator, me cernere ac audire fecerit; ego tamen tanti beneficii immemor, non ſolùm grates ipſi ob beneficentiam non perſolvi; ſed & ſtolidus, cùm miraculum dicerem eſſe præſtigias, eum ſupplicio afficere, quantum potui, conatus ſum, juſſique famulis; hei mihi! ut eumdem retinerent ac vinculis onerarent: illis verò qui tenere illum

e Al. ἀπολέλυτο.
f Al. inſer. εἰς.
g Al. præpon. ἀπιών.

h Al. αὐτῷ.
i Al. τῆς ζάλης.
k Al. ἀπεδίδουν.

illum & in vincula ducere putabant, ligna domtaxat & lapides erant in manibus: id quod mihi etiam videbatur; & quaſi ab eis Patriarcha detineretur, minas graviſſimas ego jactabam. Quocirca precor, vir tuus, hancque ab uxore mea gratiam peto, ut primò quidem Deum mihi propitium efficias, deinde verò & me concilies Patriarchæ.

CLXII. His auditis Theodora ad Sanctum confeſtim venit, cunctaque quæ vidiſſet, & quæ à viro audiſſet, rursùm Patriachæ nunciat. Ille nihil cuctatus, citiſſimè ad Siſinnium proficiſcitur: & non ut antea eum invenit; ſed cum quanta ille ferocitate Patriarcham tunc adortus fuerat, cum majore honore nunc eum excipit. Adeò igitur ſubitam & magnam mutationem vir magnus cernens, ſermones de pietate admodum ſcitè ei ſuggerit, totumque ſibi comparat hominem. Cúmque ex animo Siſinnius Deo credidiſſet, tetigit beatos illos Patriarchæ pedes, hæcque cum lacrymis prolocutus eſt:

CLXIII. Gratias ago tibi vero ac ſoli Deo; qui ideo mihi oculos corporis excæcâſti; ut eos qui animæ ſunt aperires, meque faceres aſpicere ad veritatem; idcoque etiam aurium vim compreſſiſti, ut mente vigili nihilque penitus eorum quæ extra ſunt ſentiente, veræ religionis ſuſciperem prædicationem. Nunc verò myſteriis veritatis initiatus ſum, certóque agnovi Gentilium ſacra fraudem tantùm eſſe ac incredibilem vanitatem. Propter iſta hilaritas & lætitia domum occupavit, omneſque Chriſto crediderunt. Paſchate verò jam ineunte, baptizati ſunt cum Siſinnio omnes, patres ſimul & matres & liberi, ad tres & viginti ſupra quadringentos. Hoc attraxit multos ex illuſtrioribus; qui magnis honoribus præpollebant, quibuſque Imperator Nerva amicis maximè & conſiliariis utebatur; atque pio cultui omnes aſſenſi ſunt.

CLXIV. Quæ cùm videret peſſimus per illud tempus Comes Officiorum Publius Tarquitianus moleſtè tulit, & gravia exiſtimavit: conſideranſque quo modo pietatem ulteriùs progredientem comprimeret, ipſum primò Clementem tamquam eorum quæ fiebant maximè auctorem ſtatuit è medio tollere: & ſingularum urbis regionum præfectis convocatis, iiſque pecuniâ corruptis, ſeditionem adversùs Clementem uti moverent eis propoſuit, utque illius exiſtimationem impeterent hortatus eſt; cupiens amorem Urbis erga eum per hoc diſſolvere, hominemque reddere inſidiis facilem atque opportunum.

CLXV. Conſpirantes ergo adversùs eum improbiſſimi illi cives; mala ac fœda, ut ipſi arbitrabantur, de illo diffundunt, multaque objiciunt crimina; præſtigias ei attribuunt, & religionis eorum everſionem, aliaque plurima; atque dicunt ab ipſo affici contumeliis & lacerari patrios Deos: ut qui Jovem omnium Deorum maximum, neque Deum prorſus nominaret; Herculem verò Alcmenæ filium (quem illi ſuum conſervatorem aiunt) impurum quemdam Dæmonem & ſceleſtum vocaret; cariſſimam & ſuaviſſimam Venerem, meretricem induceret; atque optimam jaculatricem Dia-

φέρειν, ξύλα δὲ ἐν χερσὶ μόνον καὶ λίθον· τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ μοι ἐδόκει, καὶ οἷα ὑπ' αὐτῶν κατεχομένου τοῦ πατριάρχου, ἀπειλὰς ἐγὼ χαλεπωτέρας ἐπῆγον. διὰ τοῦτο δέομαι ὁ σὸς ἀνήρ, καὶ ταύτην παρὰ γυναικὸς ἐμῆς αἰτῶ χάριν [l], ὅπως πρῶτα μὲν εὐμενῆ γενέσθαι [m] τὸν Θεόν· ἔπειτα δὲ, καὶ αὐτὸν διαλλαγῆναι τῷ πατριάρχῃ.

Τοῦτον ἀκούσασα Θεοδώρα, πρὸς τὸν ὅσιον εὐθὺς ἀφικνεῖται, καὶ ὅσα τε ἴδοι, καὶ ὅσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀκούσειε, πάλιν ἀπαγγέλλει πάντα τῷ πατριάρχῃ. ὁ δὲ μὴ μελλήσας μηδὲν, αὐτίκα μάλα πρὸς τὸν Σισίννιον παραγίνεται· καὶ οὐχ ὡς τὸ πρότερον αὐτῷ ἐντυγχάνει, ἀλλὰ μεθ' ὅσης ἐκεῖνος τῷ πατριάρχῃ προσέβαλε τότε τῆς ἀγριότητος, μετὰ πλείονος αὐτὸν νῦν τῆς τιμῆς ὑποδέχεται. ἀθρόαν τοίνυν οὕτω καὶ πολλὴν τὴν μεταβολὴν ὁ μέγας ἰδὼν, λόγους τε περὶ τῆς εὐσεβείας δεξιῶς ἄγαν αὐτῷ ὑποτείνει, καὶ ὅλον ὑποποιεῖται τὸν ἄνδρα. καὶ πιστεύσας ἀπὸ ψυχῆς ὁ Σισίννιος τῷ Θεῷ, ἥψατο τῶν μακαρίων ἐκείνων τοῦ πατριάρχου ποδῶν, καὶ τοιαῦτα μετὰ δακρύων ἐφθέγγετο.

Εὐχαριστῶ σοι τῷ ἀληθεῖ καὶ μόνῳ Θεῷ, τῷ διὰ τοῦτό μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς πεπηρωκότι τοῦ σώματος, ὅπως τοὺς τῆς ψυχῆς διανοίξῃς, καὶ διαβλέψαι με παρασκευάσῃς πρὸς τὴν ἀλήθειαν. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῶν ὤτων τὴν ἐνέργειαν ἀπεσβέσαντι, ὅπως νηφούσῃ διανοίᾳ, καὶ μηδενὸς τῶν ἔξωθεν ὅλως αἰσθανομένῃ, τὸ τῆς εὐσεβείας ἀποδέξωμαι κήρυγμα. νυνὶ δὲ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἐμυήθην, καὶ ἀκριβῶς τὰ τῶν Ἑλλήνων ἔγνων, ἀπάτην ὄντα μόνον καὶ φλυαρίαν ἀπίθανον. ἐπὶ τούτοις φαιδρότης εἶχε καὶ ἡδονὴ τὸν οἶκον, καὶ τῷ Χριστῷ πάντες ἐπίστευον. τοῦ πάσχα δὲ ἤδη ἐνισταμένου, ἐβαπτίσαντο μετὰ τοῦ Σισιννίου πάντες πατέρες ὁμοῦ καὶ μητέρες καὶ παῖδες, εἰς εἴκοσι καὶ τρεῖς ἐπὶ τοῖς τετρακοσίοις ὄντες. τοῦτο πολλοὺς ἐπεσπάσατο τῶν ἐπιφανεστέρων, ὅσοι τε μακρῷ τῇ δόξῃ διέπρεπον, καὶ οἷς ὁ βασιλεὺς Νερούας φίλοις μάλιστα καὶ συμβούλοις ἐχρῆτο· καὶ τῇ εὐσεβείᾳ πάντες συνετίθεντο.

Ταῦτα ὁρῶν ὁ πονηρότατος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ [27] τῶν ὀφφικίων κόμης Πούπλιος [28] Τορκυτιανός, ἐδυσχέραινε, καὶ δεινὰ ἐποιεῖτο· καὶ σκοπῶν ὅπως ἂν ἐπίσχῃ περαιτέρω προβαίνουσαν τὴν εὐσέβειαν, αὐτὸν ἔγνω πρῶτον ἐκ μέσου ποιῆσαι [n] τὸν [o] Κλήμεντα, οἷα τῶν γινομένων αἰτιώτατον αὐτὸν ὄντα. καὶ τοὺς ἑκάστου μέρους τῆς πόλεως προεστῶτας συγκαλεσάμενος, καὶ χρήμασιν αὐτοὺς διαφθείρας, στάσιν τινὰ κινῆσαι κατὰ τοῦ Κλήμεντος αὐτοῖς ἐπέταξε, καὶ διαβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν προετρέψατο. ταύτῃ καταλῦσαι τὸ πρὸς αὐτὸν τῆς πόλεως φίλτρον βουλόμενος, καὶ πρὸς ἐπιβουλὴν εὐχείρωτον τὸν ἄνδρα παρασκευάσαι.

Συστάντες οὖν ἐπ' αὐτὸν οἱ πονηρότατοι τῶν πολιτῶν ἐκεῖνοι, ψόγους τε, ὡς αὐτοὶ ᾤοντο, κατεχέοντο αὐτοῦ πονηρούς, καὶ πολλὰς ἐπῆγον τὰς αἰτίας, γοητείαν αὐτῷ περιάπτοντες, καὶ τῆς ἐκείνων θρησκείας ἀνατροπήν, ἄλλα τε πολλά, ἐξυβρίζεσθαι αὐτὸν λέγοντες καὶ τοὺς πατρῴους διασύρειν θεούς· τὸν μὲν ἁπάντων [p] θεῶν μέγιστον Δία, μηδὲ θεὸν ἁπλῶς ὀνομάζοντα· Ἡρακλέα δὲ τὸν Ἀλκμήνης, τὸν ἐκείνων φασὶ [29] σωτῆρα, ἐναγῆ τινα δαίμονα καὶ μιαρὸν ἀποκαλοῦντα· τερπνήν τε τὴν φίλην Ἀφροδίτην εἰσάγοντα, καὶ τὴν ἰοχέαιραν Ἄρτεμιν, καὶ τὸν σοφὸν Ἑρμῆν τὸν τοῦ λόγου θεόν,

τὸν

---

l Al. add. τῶν ἐμαυτοῦ πεπραγμένων.
m Al. inſer. μοι

27. Τῶν ὀφφικίων κόμης.] Hiſtoria Latina, *Comes ſacrarum*, nempe largitionum, quæ eſt alia dignitas. Sic in Concilio Epheſino memoratur Johannes κόμης τῶν σακρῶν κόμης τῶν θείων λαργιτιόνων. Lex autem 2. C. Th. de metallis, eſt Juliani Auguſti ad Rufinum Comitem Officiorum. Sed tempore Nervæ Imperatoris nulli erant Comites hujuſmodi. COT.

28. Τορκυτιανός] Aliter Τορκυτιανός. & Τορκυτιανός. Latinè in Editione *Tarquinius* pro *Tarquitius*. in MS. V. C. Vionis Herovallii *Torquatus*. ut ſit vel Torquatianus, vel Tarquitianus. Ibid.

n Deeſt in al.
o Deeſt in al.
p Al. θεῶν.

29 Σωτῆρα.] Similiter apud Theodoritum, Sermone de Martyribus, Ἡρακλέα σωτῆρα καὶ ἀλεξίκακον προσαγορεύουσι. COT.

q Al

τὸν πολεμικόν τε Ἄρεα, καὶ τὸν Κρόνον αὐτόν, ἐπίσης βλασφημοῦντα πάντας καὶ διαβάλλοντα, καὶ τὰ τεμένη τούτων καὶ τοὺς βωμοὺς καταστρέφοντα. κεφάλαιον δὲ λόγου, ἢ θυσάτω τοῖς θεοῖς, ἔλεγον, ἢ τῆς ζωῆς τὸ τάχος ἀπαλλαγήτω. οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα κινοῦντες, ἔκδοτον ἠξίουν τὸν πατριάρχην ἐπὶ θανάτῳ λαβεῖν. ἐφ' οἷς ἠγανάκτουν πάντες ὅσοι μὴ χρημάτων ὤνιον τὴν συνείδησιν προὐτίθεσαν, καὶ λόγους πρὸς τὸν δῆμον ἐλευθέρους ἐποιοῦντο, τί τῷ πατριάρχῃ κακὸν εἴργασται, λέγοντες· μᾶλλον δὲ ποίων οὐχ ἡ πόλις παρ' αὐτοῦ χαρίτων ἀπέλαυσεν; εἶτα καὶ αὐτὰ ἕκαστα τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραδόξως γεγενημένων ἀπηριθμοῦντο, καὶ μάρτυρας αὐτοὺς ἐποιοῦντο τῶν λεγομένων.

Μαμερτῖνος δὲ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος, μὴ φέρων ἐπὶ πολὺ στασιάζουσαν οὕτω τὴν πόλιν ὁρᾷν, ἄλλως τε καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας ἐπιδόσει βασκαίνων, ἄγει τὸν μακάριον Κλήμεντα πρὸς ἑαυτόν, καὶ λόγοις τὴν γενναίαν οὕτω ψυχὴν κλέπτειν ἐπεχείρει. ἐξ εὐγενοῦς, λέγων, προελήλυθας ῥίζης· τοῦτο πᾶς ὁ τῶν Ῥωμαίων σοι μαρτυρεῖ δῆμος· ἀλλ' ἀνθρωπίνην καὶ αὐτὸς πλάνην ὑπέστης. καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ σιωπᾷν ἡ πόλις ἀνέχεται. φασὶ γάρ σε καινοτέραν εἰσάγειν θρησκείαν, καί τινα παρὰ τοὺς πατρῴους θεοὺς κηρύσσειν Χριστόν. ὅθεν ἀποθέσθαι σε χρὴ τὴν περιττὴν ταύτην δεισιδαιμονίαν, καὶ μόνους αἰδεῖσθαι καὶ τιμᾷν τοὺς συνήθεις τῇ πόλει θεούς. καὶ ὁ πατριάρχης, δέομαι τῆς σῆς σεμνότητος, ἔφη, μεταδοῦναί μοι λόγου, καὶ προσχεῖν μου ταῖς ἀποκρίσεσιν, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀλόγοις στάσεσι καὶ ματαίοις ἐπιθέσθαι θορύβοις. οὐδὲ γὰρ δεῖ στάσεως οὐδὲ θορύβου, ὅτε σκοπῆσαί τι περὶ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας τινί, καὶ περὶ Θεοῦ διαλεχθῆναι πρόκειται. ὁ ἔπαρχος τοίνυν τὸ τοῦ ἀνδρὸς γενναῖον καὶ πάγιμον ἐξ αὐτῶν εὐθὺς τῶν προοιμίων καταμαθών, καὶ εἰπεῖν τι αὐτὸς καὶ ἀκοῦσαι παρ' ἐκείνου πάλιν ὀκνήσας, καὶ ἀναβαλλόμενος τὴν διάλεξιν, Τραϊανῷ περὶ αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι ἀναφέρει. καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῷ οὕτως ἐπιλύει τὰ γεγραμμένα, ὡς ἢ θῦσαι τὸν Κλήμεντα τοῖς πατρῴοις θεοῖς, ἢ πέραν τοῦ Πόντου εἰς ἔρημόν τινα πόλιν τῶν τῇ Χερσῶνι παρακειμένων, ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀιδίᾳ φυγῇ ἐλαθῆναι.

Τῆς ἀποφάσεως οὖν ταύτης καταλαβούσης, ἐσκέπτετο Μαμερτῖνος, ὅπως ἂν μὴ ὁ Κλήμης ἕληται τὴν ὑπερορίαν, ἀλλ' αὐτῷ μᾶλλον καὶ τῷ βασιλεῖ πειθόμενος θύσειεν. οὐδὲ γὰρ ἔφερε τηλικαύτην ἀνδρὸς ἀρετὴν ζημιούμενος. τῷ δὲ τοσοῦτον ν ἐμέλησεν ἐκείνοις πεισθῆναι ʃ ἢ δυσχερᾶναι πρὸς τὴν ὑπερορίαν, ὥστε καὶ αὐτὸν ἐσπούδαζε πρὸς τὴν εὐσέβειαν τὸν ἔπαρχον ἐπισπάσασθαι. τοσαύτη γάρ τις ἄνωθεν τὸν Κλήμεντα περιέλαμπε χάρις, καὶ οὕτως ἡ ἐκείνου γλῶττα κηρίου παντὸς καὶ μέλιτος γλυκύτερον ἔσταζεν, ὡς καὶ αὐτὸν ἔρωτι θερμῷ τοῦ ἀνδρὸς ληφθέντα τὸν Μαμερτῖνον, πολλά τε τῇ ἀποδημίᾳ ἐπιστενάξαι, καὶ δάκρυα τῷ πατριάρχῃ ἐπιβαλεῖν. ὁ Θεός, εἰπόντα, ᾧ σὺ εἰλικρινῶς λατρεύεις, αὐτός σοι βοηθὸς ἐπὶ τῇ συμφορᾷ παρασταίη· καὶ αὐτίκα πλοῖον εὐτρεπίσαι διαρκῆ τε αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐνθέσθαι. καὶ δεξιώσασθαι αὐτόν, καὶ περιβαλεῖν, καὶ οὕτω μετὰ τῶν προσηκόντων ἀσπασμῶν ἀπολῦσαι. πολλοὶ δὲ αὐτῷ καὶ τῶν εὐλαβῶν ἠκολούθησαν· καὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν γενόμενοι καταλαμβάνουσιν ἐν τῇ τῶν μαρμάρων λατομίᾳ Χριστιανούς, περί τους ι χιλίους ἢ καὶ πλείονας, πολλῷ διὰ τὴν εὐσέβειαν ἐκεῖ χρόνον κατεχομένους. οἱ καὶ περὶ τοῦ πατριάρχου πρότερον ἀκούσαντες, καὶ ὅτι τῆς πόλεως ἀπελαθεὶς ὑπερόριος πρὸς ἐκείνους καὶ αὐτὸς ἄγεται, παραμυθίαν ἔσχον οὐ τὴν τυχοῦσαν τὴν ἐκείνου ἐπιδημίαν.

Ὅτι γοῦν πρὸς αὐτοὺς κατέλαμβανε, τοῦ τῶν χειρῶν ἔργου ἀφέμενοι, καὶ τούτῳ προσελθόντες μετὰ δακρύων, καὶ τῶν ἁγίων ἐκείνου ποδῶν ἁψάμενοι, καὶ τὰς καθαρὰς

nam, ſapientem Mercurium Deum ſermonis, bellicoſum Martem, Saturnumque ipſum, ex æquo omnes infamaret atque criminaretur, necnon horum ſana & aras everteret. Ad ſummam, aiebant, vel Diis ſacrificet, aut vitâ ſtatim privetur. Atque illi quidem, talia moventes, petebant ut ſibi ad mortem traderetur Patriarcha. Ob quæ indignabantur quicumque pecuniâ venalem conſcientiam non exhibuerant; loquebanturque ad populum liberè, dicentes; Quid mali à Patriarcha geſtum eſt: immo verò quæ beneficia per eum civitas non eſt conſecuta? Deindeque ſingula quæ mirabiliter ab eo facta fuerant recenſebant; & eorum quæ memorabant ipſos aſſumebant teſtes.

CLXVI. Mamertinus autem Urbi Præfectus, adeò ſeditione agitatam civitatem videre non ſuſtinens, ad hæc veræ religionis incremento invidens, ad ſe arceſſit beatum Clementem, verbiſque tam generoſum animum conatur fallere ac abducere; dicens; Ex nobili ſtirpe ortus es: hoc de te perhibet teſtimonium omnis populus Romanus: ſed & ipſe in humanum errorem incurriſti; atque ideo neque urbs tacere poteſt. Aiunt enim te novam inducere religionem, & contra Deos patrios prædicare quemdam Chriſtum. Quare oportet te abjicere ſuperfluam hanc ſuperſtitionem, Deoſque tantùm revereri & colere quos civitas ſolet. Ad hæc Patriarcha, Oro, inquit, tuam gravitatem & conſtantiam, ut mihi concedas verba facere, ac meis reſponſionibus attendas; non autem adeò ratione deſtitutam ſeditionem, tumultuſque vanos confeceris. Neque enim opus eſt ſeditione ac tumultibus, ubi cuipiam propoſitum eſt de ſalute ſuâ conſiderare atque de Deo diſſerere. Igitur Præfectus, compertâ ex ipſo ſtatim exordio conſtantiâ viri & fortitudine, verituſque tum ipſe dicere, tum & ab eo audire, atque collocutionem detrectans, ad Trajanum Imperatorem de illo refert. Et Imperator ad iſtum modum ei quæ ſcripta erant dirimit; ut Clemens aut Diis patriis ſacrificet, aut trans Pontum in deſertum aliquod oppidum eorum quæ Cherſoni adjacent Româ perpetuo exſilio ablegetur.

CLXVII. Hac itaque ſententia accepta, cogitabat Mamertinus quo modo Clemens non eligeret exſilium, ſed potiùs paréret ipſi ac Imperatori, atque immolaret. Non enim ſuſtinebat privari tantâ viri virtute. Porrò Clementi adeò curæ fuit obtemperare illis, aut moleſtè ferre relegationem, ut etiam ad pietatem Præfectum attrahere niteretur. Tanta quippe divinitus Clementem gratia circumdabat, ſicque illius lingua omni ſavo ac melle dulciùs ſtillabat, ut ipſe quoque viri fervido amore captus Mamertinus, plurimùm ex ejus diſceſſu ingemuerit, lacrymaſque dederit Patriarchæ; dicens; Deus, quem tu ſincerè colis, ipſe tibi auxiliator in calamitate aſſiſtat; ſtatimque navigium paraverit, impoſitis ei quæ ad uſum ſufficiebant; illumque dexterâ prehensârit, item complexus ſit, atque ita cum ſalutationibus congruis dimiſerit. Multi autem ex piis ſecuti ſunt eum: & pervenientes ad locum exſilii, reperiunt in marmoris lapidicinis Chriſtianos circiter mille, vel & plures; qui jam diu illic propter verum cultum detinebantur. Hi cùm de Patriarcha priùs audiiſſent, quòd & ipſe ab Urbe pulſus exſul ad eos duceretur; ſolatium non vulgare ceperunt ex ejus adventu.

CLXVIII. Itaque cùm ad illos venit, ab opere manuum ceſsârunt, & ad eum cum lacrymis acceſſerunt; tactiſque ſanctis ejus pedibus, & puras

ν Al. ἐμέλησεν.
ʃ Al. ὡς.

ι Al. ἀγλίων.

φ Al.

ras manus deoſculati, calamitates ipſos complexas defleruut, patriæ amiſſionem, inſuavem in alieno ſolo vitam, rerum neceſſariarum penuriam; quodque omnium erat graviſſimum, aquæ ipſius indigentiam. Si quis enim, aiebant, per totum diem opere manuum, & labore maceratus, aquæ guttam exiguam ſumere voluerit, quò miſeriam ex fatigatione ortam ſublevet; is non minùs quàm uſque ad ſtadia quinque & quadraginta profectus, aquam portaverit. Ob hæc Patriarcha particeps eorum doloris ac lacrymarum factus, dein & Deo gratiis actis, & ſufficienter animos illorum conſolatus, Non ita, inquit, temere & ſine cauſſa huc me Deus permiſit expelli; ſed ut & ſocius ſim veſtrarum perpeſſionum, & patientiæ maximè ac tolerationis documentum.

CLXIX. Poſtea verò ad preces convertitur, & cum eis orat Deum, ut ſuis Confeſſoribus fontem
Num. 20. aquæ aperiat: quique percuſſit petram in deſerto,
Pſ. 77. & fluxerunt aquæ; ipſe etiam eis copioſam aquam ſuppeditet. Jamque omnibus precationi inſiſtentibus, Patriarcha huc atque illuc reſpiciens, agnum videt qui dextrum pedem attollebat, eoque quaſi oſtendebat ſubjectum ſolum: à nullo enim alio agnus viſus eſt. Tum Patriarcha conjectis oculis, ad locum monſtratum cum iis qui aderant accedit, & ait; In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, hîc mihi, filii, fodite. Cúmque tum ipſum locum in quo agnus ſtabat, tum quidquid circùm erat fodiſſent; Patriarcha, ſumpto ſarculo, locum quem agnus oſtendebat, levi & ad ſuperficiem ictu pulſat: confeſtimque terra emittit limpidam aquam & ad bibendum ſuavem; atque ea cum impetu effuſa flumen repentinum efficit. Univerſis ergo, aquæ
Pſ. 45. 5. cauſsâ gaudentibus; Patriarcha dixit; *Fluminis impetus lætificans civitatem Dei.*

CLXX. Hinc tota ad eum confluebat civitas; & ſpiritalis illius doctrinæ dulcedine ad veram fidem cunctos impellebat; ut & multi quotidie baptizarentur, numeruſque ad quingentos perveneri, ac vera religio in dies caperet incrementum. Nondum profectò annus in exſilio erat emenſus ac præteritus, & ædificantur quidem, ab iis qui crediderant, Eccleſiæ numero quinque & ſeptuaginta, Idolorumque fana & templa evertuntur; uſque adſitos lucos, multùm terræ occupantes, ignis depaſcit; atque univerſa proſternitur Dæmonum inſania.

CLXXI. Tunc ergo invidioſus & gravis rumor ad Imperatoris aures pervenit, referens Chriſtianorum ſectam in majorem multitudinem creſcere, & ſingulis diebus augeri. Quam ob cauſſam ille ſtatim Aufidianum præſidem mittit, qui non ſolùm non ulteriùs progredi ſectam ſineret, verùm & jam captos reduceret, avocaretque à pietate. Hic itaque poſtquam Cherſonem venit, Chriſtianoſque complures tormentis multis ac variis affecit, quando omnes propoſito & intentione Martyres fuiſſe vidit, paratoſque eſſe ad mille mortes; quid facit? Abſtinet quidem à populo, veritus ne etiam ex primoribus multos faceret Martyres: ſolum verò auctorem reprimit, omnemque furorem immittit in beatum illud Clementis caput. Porrò cùm huic omnia eſſent levia, & nullius momenti; quin potiùs ex eis quæ ipſe patiebatur, cæteris præberet majorem fiduciam; brevem ei & celerem excogitat diſceſſum è vita; atque adducto Martyre in medium mare, anchoráque ferreâ ad collum ejus religatâ, in profundum demittit, Ne, inquit, illius vel reliquiæ remaneant Chriſtianis.

περιπλεξάμενοι χεῖρας, τὰς καταλαβούσας αὐτοὺς ἀνεκλαίοντο συμφοράς, τὴν τῆς πατρίδος ἔκπτωσιν, τὴν ἄχαριν ἐπὶ ξένης διαγωγήν, τὴν ἀναγκαίων τῶν ἀπορίαν, καὶ ὃ πάντων βαρύτατον ἦν, τὴν αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἔνδειαν. εἰ γάρ τις ὅλην τὴν ἡμέραν τῇ τῶν χειρῶν ἐργασίᾳ, καὶ τῷ καμάτῳ περιστατικῶς, ἔλεγον, ὕδατος βραχεῖαν τινὰ σταγόνα λαβεῖν ἐθελήσειεν, ὥστε τὴν ἐκ τοῦ κόπου ἀναψύξαι ταλαιπωρίαν, οὐκ ἔλαττον ὁ τοιοῦτος ἢ σταδίους πέντε καὶ τεσσαράκοντα προελθὼν ἄν, ὕδωρ κομίσειεν. πρὸς ταῦτα συναλγήσας τε αὐτοῖς ὁ πατριάρχης καὶ συνδακρύσας, εἶτα καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας, καὶ ἱκανῶς τὰς ἐκείνων ψυχὰς παραμυθησάμενος, οὐχ ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀλόγως, εἶπεν, ἐνταῦθά με ὁ Θεὸς συνεχώρησεν ἐκβληθῆναι, ἀλλ᾽ ὥστε καὶ κοινωνὸν ὑμῖν γενέσθαι τῶν παθημάτων, καὶ ὑπομονῆς μάλιστα καὶ καρτερίας ὑπόθεσιν.

Ἔπειτα μέντοι καὶ εἰς εὐχὴν τρέπεται, καὶ δεῖται σὺν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, ὥστε τοῖς αὐτοῦ ὁμολογηταῖς πηγὴν ὕδατος διανοῖξαι· καὶ ὁ πατάξας πέτραν ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐρρύησαν ὕδατα, αὐτοῖς ἄφθονον καὶ αὐτοῖς τοῦ ὕδατος παράσχῃ τὴν χορηγίαν. ἤδη γὰρ πάντων τῇ εὐχῇ προσκειμένων, ὁ πατριάρχης τῇδε κἀκεῖσε περιβλεψάμενος, ἀμνόν τινα ὁρᾷ, τὸν δεξιὸν μετεωρίζοντα πόδα, καὶ ὥσπερ ἐκεῖνο ὑποδεικνύντα τὸ ὑποκείμενον ἔδαφος· οὐδενὶ γὰρ ὁ ἀμνὸς τῶν ἄλλων ἐπεφαίνετο. καὶ συμβαλὼν τὴν ὄψιν ὁ πατριάρχης, τῷ ὑποδειχθέντι τόπῳ μετὰ τῶν παρόντων ἐφίσταται, καί φησιν· Ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐνταῦθά μοι τέκνα ὀρύξατε. καὶ ἐπειδὴ αὐτόν τε τὸν τόπον, εἰς ὃν ὁ ἀμνὸς ἵστατο, καὶ τὸ κύκλῳ πᾶν περιέσκαψαν, λαβὼν σκαφεῖον ὁ πατριάρχης, κρούει τὸν τόπον ἔνθα ὁ ἀμνὸς ὑπεδείκνυ, κοῦφά πως καὶ μετέωρα τῷ κρούματι· καὶ παραχρῆμα διαυγὲς ὕδωρ ἡ γῆ καὶ ἡδὺ πιεῖν ἀναδίδωσι. καὶ τοῦτο σὺν ὁρμῇ ἐκχυθέν, ποταμὸν ἀθρόον ποιεῖ. πάντων οὖν χαιρόντων ἐπὶ τῷ ὕδατι, ὁ πατριάρχης, τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, ἔλεγεν.

Ἐντεῦθεν ἡ πόλις περὶ αὐτὸν πᾶσα συνέρρεεν, καὶ τῇ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης διδασκαλίας γλυκύτητι, πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν πάντας ἐπῆγεν, ὡς καὶ πολλοὺς ὅσαι ἡμέραι βαπτίζεσθαι, εἰς πεντακοσίους τε τὸν ἀριθμὸν ἀναβῆναι, καὶ τὴν εὐσέβειαν καθ᾽ ἑκάστην ἐπιδιδόναι. οὔπω τοίνυν ἐνιαυτὸς τὴν ὑπερορίαν ἐμέτρει, καὶ οἰκοδομοῦνται μὲν ὑπὸ τῶν πιστευσάντων ἐκκλησίαι τὸν ἀριθμὸν πέντε καὶ ἑβδομήκοντα, τεμένη τε εἰδώλων καὶ ναοὶ καθαιροῦνται, καὶ τὰ περιπεφυκότα τούτοις ἄλση ἐπὶ πολὺ γῆς διηκνεμένα τὸ πῦρ κατανέμεται, καὶ πᾶσα τῶν δαιμόνων καταβάλλεται ἡ μανία.

Τηνικαῦτα δὲ ἐπίφθονός τε καὶ βαρεῖα φήμη τὰς τοῦ βασιλέως ἀκοὰς ὑποτρέχει, ἐπιδοῦναι τὰ Χριστιανῶν εἰς πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον. καὶ καθ᾽ ἑκάστην αὔξεσθαι τὴν ἡμέραν διδάσκουσα. ἐφ᾽ ᾧ δὴ καὶ Αὐφιδιανὸν αὐτίκα τὸν ἡγεμόνα ἐκεῖνος ἐκπέμπει, ὥστε μὴ μόνον μηδὲ περαιτέρω προελθεῖν αὐτὰ συγχωρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη χειρωθέντας ἐπαναγαγεῖν, καὶ ἀποστῆσαι τῆς εὐσεβείας. οὗτος τοίνυν τὴν Χερσῶνα καταλαβών, καὶ πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν πολλαῖς βασάνοις καὶ ποικίλαις ὑποβαλών, ἐπεὶ πάντας τῇ προθέσει μάρτυρας γεγενημένους εἶδεν, καὶ πρὸς μυρίους παρεσκευασμένους θανάτους, τί ποιεῖ; ἀπέχεται μὲν τοῦ πλήθους, δεδοικὼς μὴ καὶ [10] ἀπὸ τῶν τελῶν μάρτυρας πλείονας ἐργάσηται· τὸν αἴτιον δὲ μόνον κολάζει, καὶ πάντα θυμὸν κατὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης τοῦ Κλήμεντος ἀφίησι κεφαλῆς. ἐπειδὴ δὲ πάντα ἦν αὐτῷ κοῦφα, καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενα, καὶ ἀφ᾽ ὧν αὐτὸς ἔπασχε μᾶλλον πλείονα τοῖς ἄλλοις παρεῖχεν τὴν ἀσφάλειαν, σύντομον ἀπαλλαγὴν αὐτῷ τοῦ βίου καὶ ταχεῖαν ἐπινοεῖται, καὶ εἰς μέσην τὸν μάρτυρα τὴν θάλασσαν ἀγαγών, καὶ ἄγκυραν σιδηρᾶν τοῦ τραχήλου ἐκδήσας, καθίησι τῷ βυθῷ, ὅπως μηδὲ λείψανον ἐκείνου, φησίν, ὑπολειφθείη Χριστιανοῖς.

ἈΛ

x Al. inſer. *Hom.*
n Deeſt in al.

10. Ἀπὸ τῶν τελῶν.] *Ex primoribus*, vel cum Petionio, *cardem.* COT.

y Al,

Ἀλλ' ὁ μὲν ἐῤῥίπτο κατὰ τοῦ πελάγους· τὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν πλῆθος ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ ἑστὼς, ἐθρήνουν ἐλεεινῶς, ὠλοφύροντο, καὶ οἰκτροτάταις φωναῖς ἀνεκάλουν τὸν πατριάρχην. Κορνήλιος δὲ καὶ Φοῖβος οἱ μαθηταὶ οἵας τὸ πάθος ἀπῄτει φωνὰς καὶ αὐτοὶ βοῶντες, καὶ οὐκ ἔχοντες ὅ τι τῆς συμφορᾶς ποιήσωνται παραμύθιον, δεξώμεθα πάντες ὁμοθυμαδὸν, εἶπον, ὥστε καὶ ἀναδειχθῆναι ἡμῖν τὸ τοῦ μάρτυρος λείψανον. καὶ προσευχομένων αὐτῶν· ὢ τῶν μεγάλων σου, δέσποτα, τεραστίων, θαυματουργεῖταί τι κἀντεῦθεν Θεὸς τοῦ Μωσέως παραδοξότερον. ὑποφεύγει μὲν γὰρ ἡ θάλασσα προσωτέρω σταδίους σχεδὸν οὐκ ἐλάττους τῶν εἴκοσι. προσπελάζοντες δὲ τὸ πλῆθος διὰ ξηροῦ τοῦ ἐδάφους· τῆς θαυμαστῆς σου καὶ τοῦτο, Χριστὲ, δυνάμεως, εὑρίσκουσι λίθον ἐν εἴδει ναοῦ παρὰ τῆς σῆς ἀποῤῥήτου σοφίας πεποιημένον, καὶ τὸ μαρτυρικὸν σῶμα λαμπρῶς ἐν αὐτῷ κείμενον, καὶ τὴν βαρεῖαν ἐκείνην ἄγκυραν, ἐγγύς που τοῦ λίθου καὶ αὐτὴν κειμένην.

Ἀλλ' ἀπεκαλύφθη Κορνηλίῳ καὶ Φοίβῳ, ὥστε μὴ τὸ λείψανον ἐκεῖθεν μετακινῆσαι καλῶς ἐν τῷ βυθῷ κείμενον· καὶ ὅτι καθ' ἑκάστην ἐνιαυτοῦ περιτροπὴν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ μάρτυρος τελειώσεως, ὑποχωρήσει παρ' ὅλας ἑπτὰ ἡμέρας τοῖς προσιοῦσιν ἡ θάλασσα, πεζῇ καὶ βάδην αὐτοῖς μέχρι τοῦ λειψάνου τὴν πάροδον ἐπιτρέπουσα. ὅπερ ἐτησίως ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς δεῦρο τελεῖται, τὴν ἐπιδημίαν [31] τῆς αὐτοῦ μνήμης οἱονεί τινα ὅρον ἔχον καὶ προθεσμίαν. ἐντεῦθεν αἵρεσις παρ' αὐτοῖς πᾶσα, καὶ ἑλληνισμὸς καταλέλυται, τῶν ἐν τῇ τοῦ μάρτυρος μνήμῃ τελουμένων ἐκεῖ σημείων καὶ τῶν θαυμάτων εἰς ἐπίγνωσιν πάντας χειραγωγούντων, καὶ καθαρῶς ἐναγόντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν. οὐδενὶ γὰρ ὑπό τινος ἀνιάτου κακοῦ πιεζομένων, τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου μεταλήψεως καὶ τοῦ ῥαντισμοῦ πλέον ἐδέησε, πρὸς τὴν τοῦ κατέχοντος αὐτὸν πάθους ἀπαλλαγήν.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα· ἐκεῖνο δὲ καὶ λίαν πολλῷ μεῖζον, καὶ ἱκανὸν τὰ προλαβόντα πιστώσασθαι. ἐπειδὴ γὰρ, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν, εἰς πέλαγος ὁ μάρτυς ἠφίετο, καὶ εἰς ὑδάτων μυχοὺς ἐῤῥίπτετο, ἥ τε θάλασσα ὑπεβαίνετο πορρωτέρω, καθάπερ ὑπὸ πόδα χωροῦσα, μηνυτὴς τοῦ λειψάνου παράδοξος γενομένη, καὶ βυθὸν πεζεύειν τῷ βουλομένῳ παρέχουσα· ὁ πολὺ μέν τι πλῆθος τηνικαῦτα Χριστιανῶν πρὸς τὴν τοῦ λειψάνου θέαν ἠπείγοντο. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ ἡ μεγίστη ἑορτὴ τὸ θαῦμα ἦγεν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐποίει τὴν ἑορτὴν, οὐ γενόμενον ἅπαξ, εἶτα παυσάμενον, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἐνιαυτοῦ περίοδον ὁμοίως τελούμενον, καὶ τὰς εὐσεβεῖς ψυχὰς συγκαλοῦν εἰς ἑστίασιν. ἐπεὶ τοίνυν οὕτω ταῦτα, καὶ οἱ κατὰ Χερσῶνα πάντες Χριστιανοὶ πρὸς τὴν τοῦ θαύματος πανήγυριν ἐτησίως συνέτρεχον, θαυματουργεῖ τι κἀντεῦθεν Θεὸς, τῶν προγεγονότων παραδοξότερον.

Ἀνὴρ γάρ τις θεοσεβὴς ἅμα γυναικὶ καὶ ἄῤῥενι τέκνῳ, τοῦ θαύματος ἤδη τελουμένου, πρὸς τὸ μαρτυρικὸν ἐκεῖνο καὶ αὐτοὶ σῶμα μετὰ τοῦ συῤῥέοντος πλήθους ἐχώρουν. τὸ πέλαγος οὖν ἐκ ποδὸς διαβάντες, καὶ τὸν ἐν μυχῷ τούτου καταλαβόντες ναὸν, τῆς χειρὸς λαβόμενοι τοῦ παιδὸς οἱ πατέρες, ἐπεὶ τοῦ ναοῦ ἔνδον ἐγένοντο, καὶ τὴν ἁγίαν ἐκείνην περιέποντες σορὸν, τά τε ἄλλα ἐδέοντο τοῦ ἁγίου, καὶ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐλιπάρουν ὅσα πατέρας εἰκός. δεξάμενοι οὖν καὶ θερμῶς τῷ τάφῳ περιπτυξάμενοι, αὐτοὶ μὲν ἤδη τῆς πανηγύρεως τελεσθείσης, καὶ οἴκαδε πάντων

CLXXII. Atque ille quidem in pelagum projectus eſt: Chriſtianorum autem multitudo, in littore ſtans, lamentabatur, miſerè ejulabat, & miſerandis admodum vocibus inclamabat Patriarcham. Cornelius verò & Phœbus diſcipuli, quales voces id quod perferebatur poſtulabat, & ipſi per clamorem emittunt, nec habent quam infortunio afferant conſolationem, atque aiunt; Oremus cuncti uno animo, ut nobis oſtendatur Martyris corpus. Et cùm orarent; ô magna tua miracula, Domine! ibi Deus aliquid majore admiratione dignum edit, quàm quod Moſes. Etenim mare procul recedit viginti ferè ſtadia. Accedens autem plebs per ſiccum ſolum; hoc quoque mirabilis tuæ potentiæ, Chriſte; invenit lapidem, in forma templi ab ineffabili tua ſapientia effectum, & Martyris corpus magnificè in eo jacens, gravemque illam anchoram proximè ſaxum & ipſam poſitam. *Exod.* 14.

CLXXIII. Sed Cornelio & Phœbo revelatum eſt, ne illinc transferrent corpus, quod præclarè ſitum erat in profundo; ac fore ut per ſingulos annorum circuitus, tempore quo Martyr morte conſummatus eſt, mare adventuris cederet per ſeptem integros dies, permitteretque illis aditum pedibus & lento gradu uſque ad corpus. Quod annuatim ab illo tempore adhuc perficitur, habetque velut præfinitum terminum ac præſtitutum tempus adventum commemorationis Martyris. Hinc omnia apud eos Hæreſis, & Græca religio everſa eſt; cùm ſigna & miracula quæ ibi in Memoria Martyris eduntur, cunctos ad cognitionem adducant, & planè ad veritatem impellant. Nemini enim illorum qui inſanabili aliquo malo premerentur, aliâ re quàm aquæ illius perceptione & aſperſione opus fuit ad morbi eum occupantis depulſionem.

CLXXIV. Sed hæc quidem talia ſunt, & ita habent: illud verò longè majus, ſufficienſque ad confirmanda præcedentia. Nam cùm, ut ſuperior oratio declaravit, in pelagus Martyr immiſſus eſt, & in ſinus aquarum projectus, atque mare longiùs abſceſſit, dum quaſi ſub pedem dat locum, & index Corporis mirabiliter efficitur, ac volenti facit poteſtatem gradiendi per profundum; ingens certè Chriſtianorum multitudo tunc ad corporis ſpectaculum properabat. Poſtea verò & maximus dies feſtus miraculum induxit; aut potiùs hoc miraculum diem feſtum effecit; quod non ſemel editum, deinde deſiit, ſed per unumquodque anni curriculum perficiebatur eodem modo, piaſque animas convocabat ad epulum. Cùm equidem hæc ita eſſent, & omnes circa Cherſonem Chriſtiani ad miræ rei ſollemnem diem quotannis concurrerent; ibi etiam Deus miraculum, anterioribus magis inopinum & admirabile, operatur.

CLXXV. Nam vir quidam religioſus, unà cum uxore, & prole maſcula, miraculo jam edito, ad Martyris corpus, ipſi quoque cum populo confluente profecti ſunt. Igitur æquor è veſtigio trajiciunt, templumque in ſinu ejus poſitum attingunt, parentes manu puerum ducentes: cúmque intra templum fuerunt, & ſanctum illum tumulum ambierunt; tum alia Sanctum precati ſunt, tum pro nato rogârunt ea quæ parentes decebat. Precati ergo, ac ſepulcrum ferventer exoſculati & complexi; ipſi quidem, jam peracta celebritate, cun-

y Al. θαυμασίων.
z Deeſt in al.
a Al. inſer. τῆς.
31. Τῆς αὐτοῦ μνήμης] Infrà Martyrii num. 25. ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ. Acta, & Fecculfus *de paſſione ejus*. Gregorio Turonenſi; *in die ſolemnitatis ejus*. Græci ad 24. Novemb. ἐν τῇ τοῦ ἁγίου μνήμῃ. Malè ergo apud Nicephorum III. 18. iſta [illegible] verterunt ſic; *De quo ſupra opinionem præſentis memoria quiddam accidit.* Lego ego, αὐτοῦ. & explico; *Editur autem miraculum, quoties adventat dies quo illius memoria celebratur.* COT.
b Al. πολλῷ ἐπὶ θέαν ἠπείγετο. πλῆθ.
c Al. [illegible].

cunctiſque domum redeuntibus, retro iterum cum popolo qui concurrerat abſceſſerunt. Puer autem clam parentes neſcio quo modo ſolus apud ſepulcrum relictus eſt; omninò id incomprehenſibili Dei providentiá diſponente, ut magis honoraret eum qui animam & corpus pro ipſo libenter dederat. Et aqua quidem ad propris remeans, profundum obtexit, iterumque effectum eſt pelagus.

CLXXVI. At parentes paullùm à Corpore digreſſi, ut jam filium ſecum non viderunt, ad inveſtigationem ejus vertunt ſe: ac retro converſi ut invenirent puerum, cernunt mare rurſus eſſe eam viam quæ ad Corpus deinceps duceret: ſtatimque conſternantur, turbantur, commoventur, acriùs ad nati indagationem prorumpunt: is autem in tumulo relictus fuerat. Cùmque poſt multum laborem puerum non repererunt; ſed in maris fundo deſertus fuiſſe ipſis viſus eſt, uti revera erat; longum ac flebiliter vociſerabantor, filium appellantes, & pectora feriebant, atque deplorabant calamitatem quæ eos opprimebat. Tumque ad Sanctum ea dicebant, quæ animus dolore fractus pronunciaverit, mortem ſibi pro rebus præſentibus optantes: donec proximorum nonnulli, incidentes in eos lamentationibus jam confectos, multaſque propter caſum & ipſi lacrymas profundentes, conſolati ſunt eos, effeceruntque ut de magno diuturnoque mœrore remitterent. Verùm poſtquam illi domum reverterunt, iterum & major ægritudo orta eſt; atque viſa nati veſtis, ſive quædam quæ illi familiaria erant in parentum memoriam recurrentia, moleſtiorem ipſis reddebant jacturam.

CLXXVII. Cæterùm anno jam confecto, cùm ſplendidum illud feſtum iterum agitandum eſſet, ipſos multò magis pungebat & excruciabat dolor, vehementiùſque rurſum pueri memoriam revocabat. Itaque inter ſe aiunt; Eamus ad Sepulcrum: videamus num aliquæ filii reliquiæ ſuperſint, ſi quo pacto & illas aſportemus. Hæc & quæcumque mœſtitia ſuggerebat inter ſe collocuti, domo prodeunt, lugubri ornatu, oculiſque lacrymarum vi liquentibus; atque ad litus perveniunt. Et quidem ſtatim recedit mare, præſtitutus dies cùm adveniſſet. Sequuntur autem illi primi, atque è veſtigio alii denuò, mari tamquam itineris duce utentes. Ac templum illud ſuâ ſponte ædificatum, immò à tua, Domine, ſapientia conditum attingentes, cernunt puerum; ô miraculum! vivum & ſalientem in templo. Et primò quidem de iis quæ cernebantur ambigebant, reputantes num filius eſſet id quod appareret. Poſtquam verò indiciis & geſtibus puer omninò eis fidem fecit, huncque ipſum eſſe filium crediderunt; confeſtim amplexi eum, & oculis ac labris adhærentes, fleverunt diu, his dulcibus lacrymis præ gaudio effuſis, eumque vehementer quaſi nudo animo deoſculati ſunt.

CLXXVIII. Deinde cùm paullùm collegiſſent ſe, ſingula diligenter rogàrunt puerum, quo modo ita mirabiliter ſervatus fuiſſet, quo cuſtodiente, quo nutriente, quo fovente, quo vitam præſtante. At ille læva quidem manu loculum tenens, alterâ verò in eo jacentem oſtendens, Hic mihi, inquit, & vitæ largitor, & altor, & cuſtos

ἐπανιόντων, ὀπίσω πάλιν μετὰ τοῦ ᵈ συνδεδραμηκότος πλήθους ἐχώρουν. τὸ παιδίον δὲ τοὺς τεκόντας λαθὸν, οὐκ οἶδ' ὅπως, μόνον παρὰ τῇ σορῷ καταλέλειπται. πάντως τῆς ἀκαταλήπτου προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο οἰκονομησαμένης, ἵνα τιμήσῃ πλέον τὸν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα δι' αὐτὸν ἡδέως προέμενον. καὶ τὸ μὲν ὕδωρ ἐπαναστρέφον εἰς τὰ οἰκεῖα, ἐκάλυπτε τὸν βυθὸν, καὶ πέλαγος αὖθις ἐγίνετο.

Οἱ πατέρες δὲ μικρὸν ἀπὸ τοῦ λειψάνου προελθόντες, ὡς ἤδη τὸν παῖδα παρ' αὐτοῖς οὐχ ἑώρων, εἰς ἔρευναν αὐτοῦ τρέπονται· καὶ ὀπίσω στραφέντες, ὥστε τὸ παιδίον εὑρεῖν, πέλαγος ὁρῶσι πάλιν τὴν ἐπὶ τὸ λείψανον ὁδὸν φέρουσαν· καὶ αὐτίκα θορυβοῦνται, ταράττονται, κλονοῦνται, θερμότερον ὁρμῶσι πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς ζήτησιν· τὸ δὲ ἄρα ἦν ἐν τῇ σορῷ καταλελειμμένον. ἐπεὶ δὲ πολλὰ καμόντες, τὸ παιδίον οὐχ εὗρον, ἀλλ' ἐν τῷ βυθῷ καταλελεῖφθαι αὐτοῖς ἐνομίσθη, ὥσπερ ἄρα καὶ ἦν, μακρόν τι καὶ γοερὸν ἀνεβόων ἀνακαλούμενοι τὸν υἱὸν, καὶ τὰ στήθη ἔτυπτον, καὶ τὴν καταλαβοῦσαν αὐτοὺς ἀνωλοφύροντο συμφοράν. εἶτα καὶ πρὸς τὸν ἅγιον, οἷα περ ἂν ὀδυνωμένη ψυχὴ ᵉ φθέγξαιτο, ἔλεγον, θάνατον ἑαυτοῖς ἀντὶ τῶν παρόντων εὐχόμενοι· ἕως τῶν πλησίον τινὲς ᶠ προσπεσόντες αὐτοῖς ἐκλελυμένοις ὑπὸ τῶν θρήνων ἤδη, καὶ πολλὰ ἐπὶ τῷ πάθει καὶ αὐτοὶ ἐκχέαντες δάκρυα, παρεμυθήσαντό τι αὐτοὺς, καὶ ὑφεῖναι τῆς μακρᾶς λύπης ἐποίησαν. ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκίαν ἐκείνων ἐπανελθόντων, μεῖζον καὶ πάλιν τὸ πάθος ἐγένετο, καὶ ἱμάτιον ὀφθὲν τοῦ παιδὸς εἴτε τι τῶν ἐκείνῳ συνήθων εἰς μνήμην τοῖς πατράσιν ἐλθόντα, χαλεπωτέραν αὐτοῖς ἐποίει τὴν συμφοράν.

Τοῦ ἐνιαυτοῦ δὲ ἤδη περιελθόντος, καὶ τῆς λαμπρᾶς ἑορτῆς ἐκείνης ἄγεσθαι πάλιν μελλούσης, ἐκέντει τε αὐτοὺς ἐπὶ πλέον τὸ πάθος, καὶ σφοδρότερον πάλιν τοῦ παιδὸς ἀνεμίμνησκε. καὶ δὴ πρὸς ἀλλήλους, ἴωμεν, φασὶ, πρὸς τὸν τάφον, ἴδωμεν εἴ τι τοῦ παιδὸς ὑπολέλειπται λείψανον, εἴ πως κἂν αὐτὸ κομισώμεθα. ταῦτα καὶ ὅσα τὸ πάθος πρὸς ἑαυτοὺς κοινολογησάμενοι, προέρχονται τῆς οἰκίας πενθικῶς ἐσταλμένοι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπὸ τῶν δακρύων ἐκτετηκότες, καὶ πρὸς τὸν αἰγιαλὸν ἀφικνοῦνται. καὶ ὑποχωρεῖ μὲν εὐθέως ἡ θάλασσα, τῆς προθεσμίας καταλαβούσης. ἀκολουθοῦσι δὲ αὐτοὶ πρῶτοι, καὶ μετ' αὐτοὺς ἕτεροι πάλιν, τῇ θαλάσσῃ καθάπερ ὁδηγῷ χρώμενοι. καὶ τὸν αὐτομάτως οἰκοδομηθέντα ναὸν ἐκεῖνον, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῆς σῆς, δέσποτα, σοφίας δημιουργηθέντα καταλαβόντες, ὁρῶσι τὸ παιδίον, ὢ τοῦ θαύματος, ζῶν καὶ [12] ἀλλόμενον παρὰ τῷ ναῷ. καὶ ᵍ πρῶτον μὲν ἀμφιβόλως εἶχον πρὸς τὰ ὁρώμενα, λογιζόμενοι μὴ οὐχ ὁ παῖς ᾖ τὸ φαινόμενον. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς γνωρίσμασι καὶ τοῖς σχήμασι πάντοθεν εἰς πίστιν αὐτοὺς τὸ παιδίον ἤγαγε, καὶ τοῦτον ἐκεῖνον εἶναι τὸν υἱὸν ἐπίστευσαν, περιχυθέντες εὐθέως αὐτῷ, καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ χείλη προσφύντες, ἔκλαιόν τε μέχρι πολλοῦ, τὰ γλυκέα δὴ ταῦτα ὑφ' ἡδονῆς ʰ προχέοντες δάκρυα, καὶ θερμῶς αὐτὸν ὥσπερ γυμνῇ τῇ ψυχῇ κατεφίλουν.

Ἔπειτα μικρὸν ἑαυτοὺς ἀναλαβόντες, ἐρωτᾶν ἀκριβῶς ἕκαστα τὸ παιδίον, ὅπως οὕτω παραδόξως ⁱ διεσώθη, τίνος φυλάττοντος, τίνος τρέφοντος, τίνος θάλποντος, τίνος ζωογονοῦντος. τὸ δὲ, τῇ μὲν λαιᾷ χειρὶ τῆς σοροῦ κατέχον, θατέρᾳ δὲ τὸν ἐν αὐτῇ κείμενον ὑποδεικνύον, οὗτός μοι καὶ τοῦ ζῆν παρόχος, ἔλεγε, καὶ τροφεὺς, καὶ φύλαξ, παρ' ἑαυτῷ

d Al. συνδεδραμηκότος.
e Al. φθέγξαιτο.
f Al. προσπεσόντες.
12. ἀλλόμενον.] Ex Ephræmo. At Nicephorus, [illegible]. In MS. 2421. ἐν τῷ [illegible]. Gregorius, dormientem. *Aſpicit filium in eo loco, ubi eum dormientem reliquerat, in ipſo adhuc ſopore tenens. Æſtimans autem eum eſſe defunctum, acceſſit comminus, quaſi collectura cadaver exanime: ſed cùm eum dormire cognoviſſet, excitatum velociter, ſpectantibus populis, incolumem levavit in ulnis, interrogans inter oſcula, ubi per anni fuiſſet ſpatia. Neſcire ſe ait, ſi annus integer præteriiſſet: tantùm dormiſſe ſuavi ſopore in unius noctis ſpatio æſtimabat.* Sic vetus Codex. COT.
g Al. πρῶτα.
h Al. καταχέοντες.
i Al. [illegible].

k Al.

ἑαυτῷ γονείας ἀεί με τηρῶν καὶ καλῶς τιθηνούμενος. θαύματι οὖν οἱ τεκόντες ἀπορρήτῳ σὺν ἡδονῇ ληφθέντες, τοὺς προτέρους θρήνους καὶ τὰ σκυθρωπὰ τοῦ πάθους ἐκεῖνα ῥήματα, εἰς φαιδρότητα καὶ εὐχαριστίαν μετέβαλον, θαυμαστὸς, λέγοντες, ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἑξῆς προστιθέντες. ἐπανήρχοντο τοίνυν μακάριοι καὶ ζηλωτοὶ πρὸς τὴν οἰκίαν· ὃν ὡς νεκρὸν ἐπένθουν, καὶ τάφον αὐτοῦ θαλαττίου γαστέρα θηρὸς ἐπεφήμιζον, μᾶλλον δὲ οὗ μηδὲ λείψανον εὑρεῖν προσεδόκων, τοῦτον μεθ' ἑαυτῶν βαδίζοντα ἔχοντες, καὶ συλλαλοῦντα ὁρῶντες, ἄφατόν τι χρῆμα πατράσιν εἰς ἡδονὴν, καὶ ἀπόρρητον γλυκύτητα τοῖς ἐκείνων σπλάγχνοις [k] [33] ἐναποστάζον.

Οὕτω τιμᾷν οἶδεν ὁ κοινὸς ἁπάντων δεσπότης Χριστὸς τοὺς δι' αὐτὸν παθόντας τῶν οἰκετῶν, καὶ τοσοῦτον κίνδυνον ἀναδεξαμένους, τοιαύτῃ θαυμάτων ὑπερβολῇ, τοιαύταις λαμπρότησιν· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, [l] εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

fuit, apud ſe verè perpetuò me conſervans ac præclarè enutriens. Miraculo igitur inenarrabili parentes cum voluptate capti, lamenta priora, & triſtia illa doloris verba, in hilaritatem & gratiarum actionem mutaverunt, dicentes; *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis*; & conſequentia addentes. Itaque beati ac æmulatione digni redeunt domum: quem ut mortuum lugebant, & cui ſepulcrum eſſe ventrem belluæ marinæ prædicabant, immò verò cujus nihil reliqui ſe inventuros ſperabant; eum ſecum incedentem habentes, atque colloquentem ſpectantes, inexplicabilis voluptatis rem parentibus, & ineffabilem ſuavitatem ſuis ipſorum pectoribus inſtillabant. *Pſ. 67. 36.*

CLXXIX. Ita in honore habere ſolet communis omnium Dominus Chriſtus eos famulorum qui propter ipſum paſſi ſunt, tantumque periculum ſuſceperunt; tali miraculorum exſuperantiâ, talibus ſplendoribus: quorum etiam nos compotes fieri contingat, gratiâ & humanitate Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum quo Patri gloria, unà cum ſancto Spiritu, in ſæcula ſæculorum. Amen.

---

33. Ε'ναποστάζον.] Eſt participium. Perionius legebat ἐναπέσταζον, quod & cum eo vertimus. COT.

k Al. ἐναποστάζοντα.

l νῦν. καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. Al. νῦν καὶ ἀεὶ. καὶ εἰς.

Apud Symeonem Metaphraſtem die 24. Novembris.

[1] ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ

E MSS. Bibliothecæ Regiæ.

ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ.

MARTYRIUM S. CLEMENTIS

PAPÆ ROMANI.

I. TERTIUS Romanæ Eccleſiæ præfuit Clemens, qui diſciplinam Apoſtoli Petri ſecutus, ita morum ornamentis excelluit, ut & Judæis & Gentilibus & omni Chriſtianæ plebi gratus acceptuſque eſſet. Diligebant quidem eum Gentiles, quia non exſecrans, ſed rationem reddens, ex eorum libris, myſteriis & cærimoniis oſtendebat, ubi nati eſſent, undeque prudiiſſent ii quos Deos putarent & colerent: quænam etiam egiſſent, utque poſtea deſiiſſent, evidentiſſimis documentis adſtruebat: ipſoſque Gentiles veniam à Deo conſecutum iri docebat, ſi ab illorum cultu abſtinerent.

II. Apud Judæos, autem hoc modo ſibi gratiam comparabat: quandoquidem patres eorum demonſtrabat amicos Dei exſtitiſſe: declarabatque legem eorum ſanctam eſſe & ſacratiſſimam; ad hæc illos primum locum apud Deum accepturos, ſi legis ſuæ ſacramenta ſervarent, minimè negando factam Abrahæ promiſſionem completam fuiſſe in Chriſto: quòd in ſemine Abrahæ promiſiſſet Deus cunctas gentes hæreditate donare: completum quoque illud quod ad Davidem dixit; *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.* Iterumque per Eſaiam Prophetam, quòd *Virgo in utero concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Pſ. 131. 11.

Iſ. 7. 14.

III. A Chriſtianis verò ideo & magis diligebatur, quia ſingularum regionum pauperes nominatim habebat ſcriptos; & eos quos Baptiſmatis ſanctimoniâ illuſtraverat, non ſinebat publicam mendicitatem ſubire. Quotidianâ autem prædicatione mediocres ac divites admonebat ne paterentur Baptiſmo illuminatos pauperes, à Judæis aut

[2] ΤΡΙΤΟΝ τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας προέστη Κλήμης, ὃς τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἀκολουθήσας, οὕτω τοῖς τῶν τρόπων κόσμοις διέπρεπεν, ὥστε καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανῶν λαοῖς διαρεσεῖν. ἠγάπων [a] μὲν αὐτὸν οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ οὐ βδελυττόμενος, ἀλλὰ ἀπολογούμενος ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς βιβλίων τε καὶ τελετῶν ἀπεδείκνυε, ποῦ τε γεγόνασι, καὶ πόθεν ὥρμηντο οἱ παρ' αὐτοῖς νομιζόμενοι καὶ λατρευόμενοι θεοί· ἅ τε πεπράχασι, πῶς τε αὖθις κατέληξαν, φανερωτάταις ἀποδείξεσι παρίστη· αὐτούς τε τοὺς Ἕλληνας συγχωρήσεως παρὰ θεοῦ τυχεῖν, εἴπερ τῆς ἐκείνων λατρείας ἀπόσχοιντο, ἐδίδασκε.

Παρὰ δὲ Ἰουδαίοις τούτῳ τρόπῳ χάριν ἐπορίζετο· ἐπειδὴ τοὺς πατέρας αὐτῶν φίλους τοῦ θεοῦ ἀπεδείκνυε· τόν τε νόμον αὐτῶν ἅγιον καὶ ἱερώτατον ἀπέφαινε, καὶ πρῶτον τόπον ὁ τούτους παρὰ τῷ θεῷ κληρωθῆναι. εἴπερ τοῦ ἰδίου νόμου τὰ μυστήρια τηρήσοιεν, ἐν τῷ τὴν ἐπαγγελίαν πρὸς Ἀβραὰμ μὴ ἀρνεῖσθαι εἰς τὸν Χριστὸν πεπληρῶσθαι. διότι ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραὰμ κληροδοτῶν ὁ θεὸς καθυπέσχετο πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ὅπερ εἶπε πρὸς Δαβίδ· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου. Καὶ αὖθις διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· ὅτι ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται. καὶ τέξεται υἱόν, καὶ κληθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.

Παρὰ δὲ Χριστιανοῖς, διὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον ἠγαπᾶτο, ἐπειδὴ τοὺς [c] καθ' ἑκάστην ῥεγεῶνα πένητας κατ' ὄνομα εἶχε γεγραμμένους· καὶ οὓς τῷ τοῦ βαπτίσματος ἁγιασμῷ ἐφώτιζεν, οὐ συνεχώρει δημοσίαν ἀπαίτησιν ὑπελθεῖν. τῷ δὲ καθ' ἡμέραν κηρύγματι, τούς τε μετρίους καὶ πλουσίους ἐνουθέτει τοῦ μὴ ἀνέχεσθαι τοὺς πεφωτισμένους πένητας παρὰ Ἰουδαίων

ἢ

---

1. De Clementis martyrio non memini me legere in antiquioribus Eccleſiæ Magiſtris: primuſque quòd ſciam Rufinus, ſcribens de adulteratione librorum Origenis, Clementem nomine Martyris donavit. *Clemens*, inquit, *Apoſtolorum diſcipulus, qui Romana Eccleſia poſt Apoſtolos & Epiſcopus & Martyr præfuit.* COT.

2. Τρίτος] In MS. Reg. 804. τρίτος (Cod. 2421. δεύτερος) μετὰ Πέτρον τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας προεδρεύσας ἀρχιερεύς, τοῦ δὲ διδασκάλου ἀκριβῶς ἐπιστάμενος. καὶ τοῖς αὐτοῦ ἴχνεσιν ἀπαρεγκλίτως ἑπόμενος. πεπληρωμένος τε θείας σοφίας καὶ χάριτος. οὕτω τοῖς τρόποις ἐκοσμεῖτο καὶ διέλαμπεν. ὥστε πᾶσι πάντα γενόμενος τοῦ σῶσαι πάντας ὄντως, Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τοῖς Χριστιανῶν λαοῖς πᾶσιν ἀρεστὸς. ὑπὸ πάντων τε ἀγαπώμενος. πάντας εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ συνάγειν ἐσπούδαζεν. ἠγάπων &c. Hoc eſt; *Tertius cum poſt Petrum principem Apoſtolorum, Romana Eccleſia numeratus Antiſtes, Magiſtri diſciplinam accuratè obſervans, ejuſque veſtigiis indeflexè inſiſtens, repletuſque divina gratia & ſapientia, ſic moribus ornatus erat ac refulgebat, ut omnibus omnia factus quò cuncti ſalvi fierent, Judæis, Græcis, Chriſtianiſque populis omnibus placeret; atque ab univerſis amatus, conabatur cunctos caritate in Chriſtum colligare. Diligebant &c.* Fuit autem Codex 2421. non ita pridem è Græcia miſſus ad Chriſtianiſſimum Regem, continetque Clementis Martyrium eodem ferè modo quo Liber 804. ſed cum Prologo, & cum miraculi narratione vice Epilogi. Ibid.

a Al. ἀπὸ τῶν.

b Al. τῶν Παλαιῶν.

c Al. κατ' ὄνομα.

d Al.

ἢ Ἑλλήνων δημόσια βρώματα λαμβάνειν, καὶ βίον τῷ τοῦ βαπτίσματος καθαρισμῷ d κεκαθαρμένον, χαρίσμασιν Ἑλλήνων χραίνεσθαι.

Τούτοις, καὶ τούτων πλείοσιν ἀνδραγαθίας ἄνθεσι τῷ τε Θεῷ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐχέφροσιν ἤρεσε. τοῖς γὰρ ἀλογίστοις ἀρέσκειν ἀδυνατον, ὅπερ τῷ Θεῷ διαφερόντως σπουδάζουσι. τούτου δὲ ἕνεκεν οὐκ e ἐφοβήθησαν τὰς ὕβρεις τῶν ἀλογίστων ἀνθρώπων ἐκεῖνοι, οἷς ἡ γνώμη ἐπέσχετο· τοὺς f ἀπαρεσκοντας f πλείοσι μὴ δεδιέναι. ὅτι χάριν οὐδὲ τῷ μακαριωτάτῳ Κλήμεντι τῷ τοῦ θρόνου Ῥωμαίων ἐπισκόπῳ, Σισίννιον τὸν φίλον τοῦ βασιλέως Νερύα μὴ φοβεῖσθαι.

Ἐπειδὴ πάνυ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, ἡ γυνὴ τοῦ Σισιννίου Θεοδώρα, g ἐπιστραφεῖσα πρὸς Θεόν, σπουδαίαν ἐπλήρου τὴν λειτουργίαν, ταύτην ὁ ἀνὴρ ζηλοτυπίαις παγιδεῦσαι κατηγωνίζετο. πρὸς τὴν ἐκκλησίαν h προσιοῦσαν. καὶ δὴ i εἰσερχομένης, ἑταῖρος δι' ἑτέρας εἰσόδου κατεφθακὼς, ἤρξατο πολυπραγμονεῖν· καὶ ἡνίκα παρὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος εὐχὴ γέγονε, τοῦ λαοῦ εἰρηκότος τὸ Ἀμὴν, ὁ Σισίννιος ἐν τούτῳ τυφλός τε καὶ κωφὸς ἀπετελέσθη, τοῦ μήτε ὁρᾷν, μήτε ἀκούειν δύνασθαι. τότε οὖν λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ· λάβετέ με εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, καὶ ἐξαγάγετε ἔξω, ὅτι οἱ ὀφθαλμοί μου τυφλοὶ γεγόνασι, καὶ αἱ ἀκοαί μου εἰς τοσοῦτον ἐνεφράχθησαν, ὅτι οὐδὲ τὸ σύνολον ἀκούειν δύναμαι.

Τότε οἱ παῖδες αὐτοῦ k περιῆγον μετ' αὐτοῦ δι' ὅλης τῆς ἐκκλησίας ἐν μέσῳ τοῦ εὐχομένου λαοῦ, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. καὶ τὰς θύρας ὅθεν l εἰσέβησαν l καταλαβεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. ὅθεν ἐν τῷ περιέρχεσθαι αὐτοὺς m πλανηθέντας, καὶ πάλιν κυκλεύοντας, πρὸς Θεοδώραν τὴν κυρίαν αὐτῶν, ἔνθα τῷ Θεῷ προσηύχετο, σὺν τῷ δεσπότῃ αὐτῶν παραγίνονται. ἥτις ἑωρακυῖα τοὺς ἑαυτῆς παῖδας μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν n τυφλωθέντος περιαγαγόντας, πρῶτον μὲν ἐξέκλινε τὴν θέαν o αὐτῶν, νομίζουσα ὅτι περ ἀνεῳγμένοις ὄμμασιν θεάσηται αὐτήν. καὶ p παραφαίνεις ἕνα τῶν παίδων αὐτῆς πρὸς τὸ γνῶναι τί ἄρα θέλουσι μετὰ τοῦ κυρίου αὐτῶν περιερχόμενοι, q εἶπον· ὁ κύριος ἡμῶν θέλων ὁρᾷν r ὅπερ αὐτὸν οὐκ ἔξεστι, καὶ ἀκούειν ἀλλοτρίου μυστηρίου, ἀποτετύφλωται, καὶ κωφὸς ἀπειργάσθη· ἡμῖν τε ἐκέλευσεν, ἵνα τοῦτον ἐντεῦθεν ſ ὅπως ſ ἂν ἐξαγάγωμεν· καὶ οὐ t συγχωρεῖται ἡμῖν αὐτὸν ἐντεῦθεν ἀπαγαγεῖν u ἐκφέρειν.

Ἡνίκα δὲ ταῦτα x τὸ x διήγημα ἡ Θεοδώρα κατεδέξατο παρὰ τοῦ παιδὸς, y κατέρριψεν ἑαυτὴν εἰς εὐχὴν, καὶ μετὰ δακρύων z παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐδέετο, ἵνα ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐκεῖθεν δυνηθῇ ἐξελθεῖν. καὶ στραφεῖσα πρὸς τοὺς παῖδας τοὺς συνόντας αὐτῷ, ἄπιτε· ἀπέλθετε καὶ χειραγωγήσαντες τὸν κύριον ὑμῶν, ἀπαγάγετε εἰς τὸν οἶκον· ἐγὼ γὰρ τὴν εὐχὴν ἣν ἠρξάμην, οὐ μὴ καταλείψω, ἀλλὰ προσοίσω τὴν θυσίαν μου τῷ κυρίῳ, καὶ πληρωθέντων τῶν μυστηρίων, καταφθάνω ὑμᾶς. τότε τοίνυν ἀπῆλθον οἱ παῖδες χειραγωγοῦντες αὐτὸν, a καὶ a ἐξερχόμενοι, a ἀπήγαγον εἰς τὸν οἶκον· καὶ ὑποστρέψαντες πρὸς τὴν κυρίαν αὐτῶν, τυφλὸν ἀπήγγειλαν καὶ κωφὸν αὐτὸν εἰς ἔτι b διαμεμενηκέναι. ἡ δὲ Θεοδώρα ἐπὶ πλεῖον τῷ Θεῷ δεήσεις καὶ δάκρυα ἐξέχεεν, ὅπως τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἀντιλήψηται. καὶ δὴ τῆς ἀπολύσεως γενομένης προσίστατο τῷ μακαρίῳ Κλήμεντι ἡ Θεοδώρα, c λέγουσα, τὸν ἄνδρα αὐτῆς περιεργαζό-

Gentilibus poblicos cibos accipere, & vitam Baptiſmatis conſecratione mondatam, donis Gentilium inquinari.

IV. His, eorumque pluribus virtutum floribus cum Deo, tum cunctis mente præditis hominibus placebat: nam mente carentibus placere non poteſt id quod Deo placere probatur. Aque ideo hominum rationis expertium contumelias veriti non ſunt ii quibus animo ſedit nequaquam timere illos qui plerisque diſplicent. Quo factum eſt, ut Siſinnium Imperatoris Nervæ amicum non timuerit beatiſſimus Clemens ſedis Romanæ Epiſcopus.

V. Itaque cùm per ipſius doctrinam converſa ad Deum uxor Siſionii Theodora, ſedulum Deo exhiberet miniſterium, eam zelotypiâ ductus maritus laqueis involvere oitebatur, properautem ad Eccleſiam. Et quidem illâ ingrediente, ipſe per ahum introitum adveniens, cœpit curioſè inſpicere: & quando à ſancto Clemente facta fuit oratio, dixitque populus, Amen; eo tempore Siſinnius cæcus & ſurdus effectus eſt, ut neque videre neque audire poſſet. Tonc ergo dixit ſervis ſuis; Prehendite me in manus veſtras, & extra educite, quoniam oculi mei cæci facti ſunt, & aures meæ in tantum obſurduerunt, ut nihil penitus audire valeam.

VI. Tunc ſervi ejus circuibant cum illo per totam Eccleſiam, in medio orantis populi, virorum pariter & mulierum, nec portas per quas ingreſſi fuerant poterant contingere. Unde dum ipſi vagabundi oberrant, iterumque gyros agunt, ad Theodoram dominam ſoam, ubi Deo preces fundebat, pervenerunt cum domino ſuo. Quæ cùm vidiſſet ſervos ſuos unà cum domino eorum excæcato circumagentes, primò quidem declinavit aſpectum eorum, putans quòd apertis oculis ipſam aſpiceret. Dein miſit unum è ſervis ſuis, ut ſciret quid ſibi vellent, cum domino circumeontes. Illi dixerunt; Dominus noſter, dum vult videre quod ei licitum non eſt, & alienum myſterium audire, excæcatus eſt, & ſurdus effectus; nobis autem imperavit, ut illum hinc quomodocumque educeremus; ſed non licuit nobis eum hinc ullo pacto emittere.

VII. Poſtquam autem hanc narrationem Theodora à puero ſuſcepit, proſtravit ſe in orationem, & cum lacrymis à Deo rogabat, ut inde vir ejus poſſet exire. Converſaque ad ſervos qui cum eo erant, Abite, inquit, & manu ducentes dominum veſtrum, domum reducite: ego enim preces quas inchoavi non relinquam, ſed offeram Domino ſacrificium meum, completis verò myſteriis, vos aſſequar. Tunc igitur diſceſſerunt famuli manu deducentes eum, & egreſſi reduxerunt domum: reverſique ad dominam ſuam, illum nunciaverunt cæcum & ſurdum adhuc permanſiſſe. At Theodora magis magiſque Deo deprecationes & lacrymas effudit, ut ſuo viro miſericordia ejus ſubveniret. Atque factâ Dimiſſione, accidit beato Clementi Theodora, dicens, maritum ſuum dum abſcondi-

ea

d Al. συγκεκαθαρμένον.
e Al. ἐφοβήθησαν.
3. Τοὺς ἀπαρεσκοντας πλείοσι.] Concinnior mihi videtur lectio duorum MSS. τοὺς ἀπαρεσκομένους πλείοσιν ὄντας. *illos qui ægrè ferunt, ſuntque numero plures.* COT.
f Al. ἀπαρεσκομένους πλείονας ὄντας.
g Al. πιστεύσασα.
h Al. ἀπιοῦσαν.
i Al. εἰσελθούσης.
k Al. λαβόντες αὐτὸν περιῆγον δι'.
l Al. εἰσῆλθον εὑρεῖν.
m Al. πλανώμενοι καὶ κυκλοῦντες.
n Al. τυφλωθέντα αὐτόν.
o Al. αὐτοῦ.
p Al. μεταπεμψαμένη.
q Al. εἶπεν.
r Al. ὅπερ αὐτῷ οὐκ ἔξεστι.
ſ Deeſt in al.
t Al. συγχωρῶν.
u Deeſt in al.
x Al. ἤκουσεν.
y Al. ἔρριψεν.
z Deeſt in al.
a Deeſt in al.
b Al. διαμένειν.
c Al. λέγουσα πάντα τὰ συμβάντα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ κωφὸς τοῖς ὠσί. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μακάριος.

d Al.

ta myſteriorum Domini Jeſu Chriſti perſcrutatur, incidiſſe in orbitatem amborum oculorum, ſtatimque utriuſque auris vim audiendi amiſiſſe.

VIII. Tunc igitur beatus Clemens effuſis lacrymis, hortari cœpit eos qui aderant, ut à Domino unanimiter poſtularent, viro ejus auditum redderet ac viſum. Audacter itaque B. Clemens poſt Orationem perrexit cum muliere ad virum ejus; & invenit eum apertis oculis nihil videre, neque etiam ſermonem ollatenus, aut ullum ſonum audire: ubi & permiſti omnes ejulatibus perſtrepebant; nec Siſinnius ullo modo audiebat.

IX. Tunc igitur genibus flexis ad Deum, dixit
Matt. 16. beatus Clemens: Domine Jeſu Chriſte, qui claves regni cœlorum dediſti Apoſtolo tuo, magiſtro autem meo Petro, & dixiſti; Quæcumque aperueris, aperta ſunt, & quæcumque clauſeris, clauſa ſunt; tu præcipe ut aperiantur huic homini au-
Matt. 21. 22. res atque oculi; quoniam tu dixiſti; *Quæcumque petieritis credentes, accipietis.* & hæc tua promiſſio permanet in ſæculum ſæculi. Cúmque omnes reſponderunt, Amen, aperti ſunt oculi Siſinnii, itemque aures. Et videns ſanctum Clementem ſtantem cum conjuge ſua, mente excidit, repotans quidnam hoc eſſet; ac exiſtimans id ipſum præſtigioſis artibus & illuſionibus effectum fuiſſe, cœpit clamare ſervis ſuis; Tenete Clementem Epiſcopum: nam ut ingrederetur ad uxorem meam, magicâ ſuâ arte mihi cæcitatem induxit.

X. Illi verò quos juſſerat Clementem conſtringere ac trahere, ipſi columnas adjacentes ligabant & trahebant; aliquando quidem ex interioribus ad exteriora, aliquando verò ab exterioribus ad interiora: hoc autem ipſi etiam Siſinnio videbatur, quòd ſanctum Clementem ligatum tenerent ac traherent. Ad quem S. Clemens dixit; Duritia cordis tui in lapides converſa eſt: quis enim lapidea putas eſſe Deos, lapides trahere ſortitus es.

XI. Ille verò quaſi vincto inſultans, dicebat; Ego te faciam in exemplum omnium præſtigiatorum interimi. Tunc ſanctus Clemens cùm dediſſet orationem, & uxori ejus benedixiſſet, abiit; hoc eidem mandans, ne ab oratione ullo modo ceſſaret, donec viſitationem ſuam Dominus in virum ejus dignaretur oſtendere. Flenti igitur & oranti Theodoræ, ad veſperam apparuit quidam vir canicie venerandus, dixitque; Propter te ſanus erit
1. Cor. 7. 14. Siſinnius; ut impleatur quod dixit frater meus Paulus Apoſtolus; Sanctificabitur vir infidelis per mulierem fidelem. Hiſque dictis diſceſſit ab ejus aſpectu. Unde indubium & perſpicuum eſt, beatum Petrum Apoſtolum illic apparuiſſe.

XII. Et verò ſtatim Siſinnius vocavit ad ſe Theodoram, aitque illi; Obſecro te ut roges Deum tuum, ne iraſcatur mihi. Zelotypiâ enim tui ductus adveni & ingreſſus ſum poſt te in Eccleſiam; & quia volui videre quæ celebrabantur, auditorque eſſe eorum quæ dicebantur, viſum pariter & auditum amiſi. Nunc verò quandoquidem hæc me recuperare fecit Clementis adventus, ora eum ut veniat ad me, meque faciat veritatem agnoſcere. Etenim mihi ſerviſque meis pro certo

μένος τὰ ἀπόρρητα τῶν μυστηρίων τοῦ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τυφλωθεὶς περιέπεσε τῶν ἀμφοτέρων ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ ἑκατέρων ὤτων τὸ ἀκουστικὸν παραυτὰ ἀπώλεσεν.

Τηνικαῦτα οὖν ὁ μακάριος Κλήμης προχέας δάκρυα, ^d προτρέπειν ^d ἤρξατο τοὺς συμπαρόντας, ἵνα ὁμοθυμαδὸν παρὰ τοῦ κυρίου αἰτήσωνται, ὅπως τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς τήν τε ἀκοὴν χαρίσηται καὶ τὴν ὅρασιν. θαρσαλέως τοίνυν ὁ μακάριος Κλήμης μετὰ τὴν εὐχὴν, συνεπορεύθη τῇ γυναικὶ πρὸς τὸν ἐκείνης ἄνδρα, καὶ εὗρεν αὐτὸν ἀνεῳγμένων ^e τῶν ὀμμάτων, ^f μηδὲν ὁρῶντα, οὔτε μὴν λόγου τινὸς περιέποντα, οὔτε τινὸς ἤχους ἀκούοντα· ἔνθα καὶ ^g συμμιγεῖς ^g ὀλοφυρμῶν ἅπαντες περιήχουν, οὐ τινὸς ὁ Σισίννιος παντάπασιν οὐκ ἠκροᾶτο.

Τότε οὖν κλίνας τὰ γόνατα πρὸς τὸν Θεὸν, ἔφη ὁ μακάριος Κλήμης· κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν δεδωκὼς τῷ ἀποστόλῳ σου, διδασκάλῳ δὲ ἐμῷ Πέτρῳ, καὶ εἰπὼν, ἅπερ ἂν ἀνοίξῃς, ἠνοίχθαι, καὶ ἅπερ κλείσῃς, κέκλεισται, σὺ πρόσταξον, ἵνα διανοιχθῶσι ^h τοῦ ἀνθρώπου τούτου αἱ ἀκοαὶ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι σὺ εἶπας, ὅσα ἂν αἰτήσητε πιστεύοντες, λήψεσθε· καὶ αὕτη σοῦ ἡ ἐπαγγελία διαμένει εἰς αἰῶνας ^i αἰώνων. καὶ ἡνίκα πάντες ^k ἀπεκρίναντο, Ἀμὴν, διηνοίχθησαν ^l οἱ ὀφθαλμοὶ Σισιννίου καὶ αἱ ἀκοαί. καὶ ἰδὼν τὸν ἅγιον Κλήμεντα σὺν τῇ ἑαυτοῦ ἱσταμένην γυναικὶ, ἐξέστη τῇ διανοίᾳ, λογιζόμενος τί ἄρα εἴη τοῦτο, καὶ ὑπονοῶν τοῦτο αὐτὸ γοητικαῖς τέχναις ἐμπεπαῖχθαι, ἤρξατο ^m κράζειν τοῖς δούλοις ^n αὐτοῦ· κρατήσατε Κλήμεντα τὸν ἐπίσκοπον· διὰ γὰρ τὸ εἰσελθεῖν πρὸς τὴν γυναῖκά μου, τῇ μαγικῇ αὐτοῦ τέχνῃ, τὴν πήρωσίν μοι ἐπήγαγεν.

Ἐκεῖνοι δὲ, οὓς ἐκέλευσε τὸν Κλήμεντα ^o κατασφίγγειν τε καὶ σύρειν, αὐτοὶ τοὺς κειμένους στύλους δεσμοῦντες εἷλκον· ποτὲ μὲν, ἔνδοθεν εἰς τὰ ἔξω· ποτὲ δὲ, ἐκ τῶν ἔξω εἰς τὰ ἔσω· τοῦτο δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Σισιννίῳ ἐδόκει, ὅτι περ τὸν ἅγιον Κλήμεντα δεδεμένον ^p εἷλκόν τε καὶ κατεῖχον. πρὸς ὃν ὁ ἅγιος Κλήμης ^q ἔφη· ἡ σκληρότης τῆς καρδίας σου εἰς λίθους ἐτράπη· ἐπειδὴ γὰρ τοὺς λίθους δοξάζεις εἶναι θεοὺς, λίθους σύρειν κεκλήρωσαι.

Ἐκεῖνος δὲ, ὡς δῆθεν δεδεμένῳ ^r καταχαυχώμενος, ἔλεγεν· ἐγώ σε ποιῶ εἰς ὑπόδειγμα πάντων τῶν γοήτων ἀναιρεθῆναι. τηνικαῦτα ὁ ἅγιος Κλήμης δεδωκὼς εὐχὴν, καὶ εὐλογήσας τὴν ἐκείνου σύμβιον, ^s ἀπῴχετο, τοῦτο ἐντειλάμενος αὐτῇ, μὴ παύσασθαι τὸ παράπαν τῆς προσευχῆς, μέχρις ἂν τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπίσκεψιν ὁ κύριος εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῆς καταξιώσῃ ἀναδεῖξαι. κλαιούσῃ τοίνυν καὶ εὐχομένῃ τῇ Θεοδώρᾳ, πρὸς ἑσπέραν ἐφάνη τις ἀνὴρ τῇ πολιᾷ αἰδέσιμος, καὶ εἶπεν· διὰ σὲ ὑγιὴς ἔσται ὁ Σισίννιος, ὅπως πληρωθῇ ὅπερ ἔφη ὁ ἀδελφός μου Παῦλος ὁ ἀπόστολος· ἁγιασθήσεται ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος διὰ τὴν γυναῖκα τὴν πιστήν. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῆς ἀνεχώρησεν. ὅθεν ἀναμφίβολον ὑπάρχει καὶ κατάδηλον τὸν μακάριον ἐκεῖσε Πέτρον τὸν ἀπόστολον φανῆναι.

Καὶ δὴ ἐξαυτῆς ἐκάλεσε πρὸς ἑαυτὸν ὁ Σισίννιος τὴν Θεοδώραν, καὶ λέγει αὐτῇ· δέομαί σου ἵνα ἱκετεύσῃς τὸν Θεόν σου, τοῦ μὴ ὀργισθῆναί μοι. ἐν γὰρ ζηλοτυπίᾳ προαγόμενος καὶ ^ſ παρεισελθὼν κατόπιν σου εἰς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ διὰ τὸ θέλειν με ὁρᾶν τὰ ^t τελούμενα, καὶ ἀκροατὴν εἶναι τῶν λεγομένων, τήν τε ^u ἀκοὴν ἅμα καὶ τὴν ὅρασιν ἀπώλεσα. νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ ^x ἐκ τούτων με ἀνακτήσασθαι ἡ τοῦ Κλήμεντος ἀπειργάσατο παρουσία, δεήθητι αὐτοῦ, ὅπως ἔλθῃ πρός με, καὶ πείσῃ με τὴν ἀλήθειαν ^y γνῶναι. ἐπεὶ καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς παισί μου ἀσφα-

d Al. προετρέψατο.
e Al. αὐτοῦ.
f Al. μηδὲν.
g Al. συμμιγῆ ὀλοφυρμόν.
h Al. τοῦ ἀνθρώπου τούτου.
i Al. αἰῶνος.
k Al. εἶπον τό.
l Al. inser. ἀθρόως.
m Al. κελεύειν.
n Al. αὐτοῦ· καὶ λέγειν.
o Al. κρατεῖν.

p Al. κατέχοντα καὶ ἕλκοντα.
q Al. inser. ἰδών.
r Al. ὡς ἄξιον καυχώμενος.
4. Ἀπῴχετο.] Exemplar 2420. εἰς τὸ αὐτοῦ ἐπισκοπεῖον ἀπῆλθε. *Ad Episcopium suum abiit.* COT.
ſ Al. εἰσῆλθον.
t Al. τελούμενα μυστήρια.
u Al. ὄψιν καὶ ἀκοήν.
x Deest in al.
y Al. ἐπιγνῶναι.

ἀσφαλῶς ἐνομίζετο τὸν Κλήμεντα δεσμεύειν σὺν τοῖς αὐτοῦ κληρικοῖς, καὶ τοῦτον περισύρειν· ἀλλ' ὑπὸ λίθους τε καὶ [z] φιλάρεα δεσμοῦντες, ἕλκειν τε καὶ ἀνθέλκειν [a] κατεφαίνοντο.

Τηνικαῦτα ἡ Θεοδώρα προελθοῦσα, διηγήσατο πάντα ἅπερ εἶδε, καὶ ἅπερ [b] ὑπὸ τοῦ αὐτῆς συμβίου ἐλαλήθη, τῷ ἁγίῳ Κλήμεντι. Ἀπερχόμενος δὲ ὁ ἅγιος πρὸς τὸν Σισίννιον, μετὰ [c] τιμῆς ὑπεδέχθη. παρ' οὗ ἀκηκοὼς ὅσαπερ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς [d] ψυχῆς συνετείνοντο, ἐπίστευσε τῷ θεῷ, [e] καὶ ἐστερεώθη· καὶ ἤρξατο τοῖς [f] γόνασι τοῦ Κλήμεντος προσκυλινδεῖσθαι, καὶ βοᾷν.

Εὐχαριστῶ τῷ [g] ἀληθινῷ θεῷ καὶ παντοκράτορι, ὃς διὰ τοῦτό με ἐτύφλωσεν, ἵνα [h] ὄψωμαι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀκοὴν ἀφείλετο, ἵνα [i] ἐνωτίσωμαι τὴν ἀλήθειαν, ἧς ποτε δι' ἄγνοιαν κατεγέλων· καὶ τοῦτο μὲν ἐνόμιζον ψευδὲς ὑπάρχειν, ὅπερ ἦν ἀληθές, ἐδόκουν δὲ τὸ ἔμπαλιν ἀληθές, ὃ ψευδὲς ἐτύγχανε· τὸ σκότος ἐνόμιζον φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος ὑπελάμβανον. ἀλλ' ἐκαθαρίσθη ὁ νοῦς μου ἐκ τοῦ μολυσμοῦ τῆς εἰδωλομανίας. ἀληθῶς γὰρ [k] ἔγνων τοὺς δαίμονας [l] ἐξαπατήσαντας τοὺς ἀνθρώπους ὅπως τῶν μὴ πιστευόντων τὸν Χριστὸν εἶναι θεὸν κυριεύσωσι πέτραι καὶ λίθοι, κωφοὶ καὶ ἄλαλοι, ὥσπερ καὶ ἐμοῦ ἐπεκράτησαν μέχρι τοῦ δεῦρο. ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια [m] τοῦ Σισιννίου φάσκοντος, χαρὰ μεγάλη γέγονεν. ἐπίστευσε γὰρ σὺν πάσῃ τῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ· καὶ ἐπιδεδωκὼς τὸ οἰκεῖον ὄνομα, [n] προσεγγίζοντος τοῦ Πάσχα [o] ἐβαπτίσθη· ἠριθμήθησαν δὲ οἱ βαπτισθέντες ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἅμα πάντες ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες σὺν τοῖς νηπίοις, τετρακόσιοι εἴκοσι τρεῖς. διὰ τοῦτον δὲ τὸν Σισίννιον, πολλοὶ τῶν περιφανῶν, καὶ φίλων Νέρβα τοῦ βασιλέως [p] πρὸς τὸν θεὸν ἐπεστράφησαν.

[ʃ] Κατ' ἐκεῖνο δὲ τοῦ καιροῦ ὁ κόμης τῶν [q] θείων ὀφφικίων Πούβλιος Τορκυτιανὸς, ἑωρακὼς ἀναρίθμητον πλῆθος τῷ Χριστῷ πιστεῦσαν, προσεκαλέσατο τοὺς προστάτας τῶν ῥεγεώνων, [r] ἐπιδεδωκὼς αὐτοῖς χρήματα, [ʃ] περιέστησεν αὐτοὺς ἵνα κινήσωσι τάραχον τῷ [t] Χριστιανῷ ὀνόματι.

Διοικοῦντος τοίνυν Μαμερτίνου τοῦ [u] ἐπάρχου τοῦ πολιτικοῦ θρόνου, στάσις γέγονε τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κλήμεντος· καὶ πρὸς ἀλλήλους συγχυθέντες, [x] ἄλλοι μὲν ἔλεγον τί γὰρ κακὸν εἰργάξεν, ἢ τί τῶν καλῶν οὐ κατώρθωσεν; ὅστις γὰρ ἄρρωστος παρ' αὐτοῦ ἐπεσκέφθη, ἰάσεως ἔτυχεν· ὅστις πρὸς αὐτὸν [y] λελυπημένος ἀπῆλθε, χαίρων ἀνεχώρησεν· οὐδένα ποτὲ ἔβλαψε, πάντας δὲ ὠφέλησεν. ἄλλοι δὲ πνεύματι διαβολικῷ ἐκκαυθέντες, ἔκραζον· γοητικαῖς τέχναις ταῦτα ποιῶν, τῶν θεῶν ἡμῶν τὴν λατρείαν ἀνατρέπει· τὸν Δία λέγει θεὸν μὴ εἶναι. Ἡρακλέα δὲ τὸν ἡμέτερον φύλακα, ἀκάθαρτον εἶναι λέγει πνεῦμα· Ἀφροδίτην τὴν ὁσίαν [z] θεὰν, πόρνην γεγενῆσθαι ὑποτίθεται· Ἑστίαν δὲ τὴν μεγάλην θεὰν, πυρὶ κατηναλῶσθαι βλασφημεῖ. ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν [illegible] [a] θεὰν Ἀθηνᾶν, Ἄρτεμίν τε καὶ Ἑρμῆν, ἅμα τε καὶ τὸν Κρόνον, καὶ τὸν Ἄρεα διαβάλλει. πάντα τε τὰ ὀνόματα τῶν ἡμετέρων θεῶν, καὶ τοὺς ναοὺς

putabatur, quòd Clementem cum ejus Clericis ligarent, eumque diſtraherent: ſed illi lapides & columnas ligâſſe, & huc illucque traxiſſe noſcuntur.

XIII. Tunc Theodora profecta, narravit ſancto Clementi omnia quæ viderat, & quæ à marito ſuo dicta fuerant. Veniens itaque Sanctus ad Siſinnium, cum honore ſuſceptus eſt. A quo audivit quæcumque ad ædificationem animæ pertinebant: & credidit Deo, corroboratuſque eſt: & cœpit ad genua Clementis advolvi, & clamare:

XIV. Gratias ago vero Deo & omnipotenti, qui me ideo excæcavit ut videam, & ideo auditum abſtulit ut auribus percipiam veritatem, quam aliquando deridebam per ignorantiam: & hoc quidem putabam falſum eſſe, quod verum erat, exiſtimabam autem rurſus verum, quod falſum erat: tenebras putabam lucem, & lucem tenebras arbitrabar. Sed purgatus eſt animus meus à ſordibus inſani Idolorum cultûs. Verè ſiquidem agnovi decipi à Dæmonibus homines; ut in eos qui non credunt Chriſtum eſſe Deum, dominentur petræ ac lapides auditu carentes & voce, quemadmodum & mihi imperârunt uſque in hunc diem. Iſta ſimiliaque Siſinnio proferente, gaudium magnum ortum eſt. Credidit enim cum omni domo ſuâ; traditoque ſuo nomine, appropinquante Paſchate baptizatus eſt. Numerati autem ſunt qui baptizati fuerunt de domo ejus, omnes ſimul viri & mulieres cum infantibus, quadringenti viginti tres. Cæterùm propter hunc Siſinnium multi illuſtrium, & amicorum Nervæ Imperatoris ad Deum converſi ſunt.

XV. In illo autem tempore Comes ſacrorum Officiorum Publius Tarquitianus cùm innumeram multitudinem Chriſto videret credidiſſe, arceſſivit Præfectos regionum, & datâ eis pecuniâ perſuaſit ut tumultum commoverent adverſùs nomen Chriſtianum.

XVI. Adminiſtrante igitur Urbis Præfecturam Mamertino, ſeditio facta eſt populi Romani de nomine Clementis; atque inter ſe confuſi, alii quidem dicebant; Quid enim mali fecit, aut quid non bonæ rei geſſit? Quicumque enim ægrotus ab eo viſitatus eſt, ſanitatem eſt conſecutus: quicumque ad eum triſtitiâ affectus abiit, gaudens reverſus eſt: nullum umquam læſit; imò profuit omnibus. Alii autem Diabolico accenſi ſpiritu, clamabant; Magicis artibus iſta faciens, Deorum noſtrorum cultum evertit; Jovem negat eſſe Deum; Herculem verò cuſtodem noſtrum, dicit eſſe immundum ſpiritum: Venerem Deam ſanctam, meretricem fuiſſe docet: Veſtam autem magnam Deam, igne fuiſſe conſumptam calumniatur. Simili quoque modo ſanctiſſimam Deam Minervam, item Dianam, Mercurium, ſimulque Saturnum & Martem infamat. Atque omnia Deorum noſtrorum nomina, & templa contumeliis afficit.

z Al. πλακίας.
a Al. προεφαίνοντο.
b Al. ἐλαλήθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς.
c Al. πολλῆς τιμῆς.
d Al. ψυχῆς αὐτοῦ.
e Al. ἐξ ὅλης ψυχῆς.
f Al. ποσί.
g Al. θεῷ τῷ ἀληθινῷ.
h Al. ὄψωμαι αὐτόν.
i Al. ἐν ᾗ τὴν ἀλήθειαν ποτε δι' ἄγνοιαν κατεγέλων, ἐν αὐτῇ ἀκούσωμαι δέξωμαι καὶ τοῦτο.
k Al. ἔγνωκα.
l Al. ἐξαπατῶντας.
m Al. inſer. πάντα
n Al. προσεγγίσαντος.

o Al. ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. ἠρ. δὲ οἱ βαπτ. ἄνδρες.
p Al. ἐπέστρεψαν καὶ αὐτοί.
ʃ. Κατ' ἐκεῖνο δὲ τοῦ καιροῦ.] Hinc incipitur apud Surium; Novembris XXIII. COT.
q Deeſt in al.
r καὶ διδούς.
ʃ Al. ἔπεισεν· f. περιέστησεν.
t Al. Χριστιανικῷ.
u Al. ὑπάρχου τοῦ πολιτικοῦ θρόνου.
x Al. ἄλλοι ἄλλο περὶ αὐτοῦ ἔλεγον· τινὲς δὲ ἀντέλεγον ὅτι.
y Al. λυπούμενος.
z Deeſt in al.
a Deeſt in al.

b. Al.

ficit. Aut ſacrificabit Diis noſtris; aut ipſe deleatur.

XVII. Tunc Mamertinus Urbis Præfectus, non ferens populi ſeditionem, juſſit ad ſe adduci beatiſſimum Clementem: quem intuitus, cœpit dicere; E nobili quidem radice prodiiſti; quod nobis Romana plebs atteſtatur: ſed errorem ſubiiſti: & ideo non ferunt; quia neſcio quem Chriſtum colis, & contra Deos qui in templis honorantur ſuſcipis. Quocirca oportet ut deponas omnem ſuperfluam ſuperſtitionem, colaſque Deos eximios. Tunc beatus Clemens, Optarem, inquit, tuæ excellentiæ prudentiam ad meam defenſionem attendere; & non propter imperitorum ſeditionem, ſed propter meam doctrinam accuſâſſe me. Nam ſi canes multi allatraverint nos ac diſciderint, non poſſunt etiam auferre quòd homines rationales ſumus; ipſique remanent canes ſine ratione oblatrantes. Etenim ſeditio ſemper ab imperitis proficiſci oſtenditur, adeò ut nihil habeat tutum, nec etiam verum rectumque. Quamobrem quæratur ſilentii occaſio, in quo pro ſalute ſuâ homo rationis particeps, apud ſe conſultare ac diſſerere incipiat, quò verum Deum inveniat, cui fidem ſuam dignè commendet.

XVIII. Tunc Publius Tarquitianus, miſſâ relatione ad Trajanum Imperatorem, de nomine beati Clementis detulit, dicens; Hunc Clementem ſeditioſis clamoribus populus non ceſſat quærere; & fide digna probatio adversùs illius geſta inveniri non poteſt. Tunc Trajanus Imperator reſcripſit, oportere eum vel conſentire ſacrificando, aut ultra mare & Pontum in deſertum Cherſoni adjacens oppidum relegari.

XIX. Cúmque ex Trajani juſſu res confirmata fuit, cogitabat apud ſe Mamertinus, quonam modo Clemens voluntarium non peteret exſilium, ſed potiùs Diis libamina exhiberet. Verùm beatus Clemens contendebat ut ipſius quoque judicis animum ad fidem Chriſti adduceret; ipſeque oſtenderet, ſe eligere exſilium magis, quàm timere. Tantam itaque gratiam Dominus Clementi præbuit, ut Mamertinus Præfectus lugeret, ac diceret; Deus quem tu ſincerè colis, ipſe tibi opem feret in hoc exſilii judicio: & conſtituit navem, cunctiſque neceſſariis impoſitis, dimiſit. Onerata autem eſt navis. Quinetiam è populo homines religioſi & quidem multi ſecuti ſunt eum.

XX. Ubi autem pervenerunt ad exſilii locum, in opere cædendi marmoris, ultra duo millia Chriſtianos illic invenit, jam diu judicii ſententiâ condemnatos. Qui ſanctum & celebrem Epiſcopum Clementem intuiti, omnes concorditer cum gemitu ac fletu accedentes, dixerunt; Ora pro nobis, ſancte Pontifex, ut digni efficiamur promiſſione Chriſti. Quos cùm cognoviſſet S. Clemens propter Deum fuiſſe deportatos, ait; Non abs re Do-

καταδείξῃ. ἢ θύσει τοῖς θεοῖς ἡμῶν, ἢ αὐτὸς ἐξαλειφθείη.

Τότε Μαμερτῖνος ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος, μὴ φέρων δὲ δῆμον τὴν στάσιν, ἐκέλευσε πρὸς ἑαυτὸν [b] ἀναχθῆναι τὸν μακαριώτατον Κλήμεντα· ὅνπερ θεασάμενος, ἤρξατο λέγειν· ἐξ εὐγενοῦς μὲν ῥίζης προελήλυθας· ὅπερ ἡμῖν ἡ τῶν Ῥωμαίων πληθὺς [c] συμμαρτυρεῖ· ἀλλὰ πλάνῃ ὑπέπεσας· καὶ διὰ τοῦτο οὐ [d] φέρουσι· ἐπειδὴ οὐκ οἶδα τινα Χριστὸν σέβῃ, καὶ ἐναντίαν τῶν [e] ἐν [e] τοῖς ναοῖς [e] τῶν θεῶν ἀποδέχῃ. διὸ ἀποθέσθαι σε δεῖ πᾶσαν τὴν περιττὴν δεισιδαιμονίαν, καὶ τοῖς [f] ἐξαισίοις θεοῖς λατρεύειν. τότε ὁ μακάριος Κλήμης ἔφη· ηὐχόμην τὴν τῆς σῆς ὑπεροχῆς φρόνησιν προσανέχειν μου τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ μὴ διὰ τὴν στάσιν τῶν ἀπαιδεύτων, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐμὸν λόγον γράψασθαί με. ἐπεὶ ἐὰν κύνες ἡμᾶς πολλοὶ περιυλακτήσωσι καὶ καταρρήξωσι, μὴ δύνανται ἀφελέσθαι καὶ τὸ εἶναι ἡμᾶς μὲν λογικοὺς ἀνθρώπους, ἐκείνους δὲ κύνας [g] ἀλογίστως καθυλακτοῦντας. καὶ γὰρ ἡ στάσις ἀεὶ παρὰ ἀπαιδεύτων προερχομένη διαδείκνυται, ὥστε μηδὲν [6] ἀσφαλὲς ἔχειν, μήτε μὴν ἀληθές. ὅθεν σιγῆς ζητείσθω πρόφασις, ἐν ᾗ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, καὶ καθ' ἑαυτὸν βουλεύεσθαι καὶ διαλέγεσθαι ἄρξηται, ἵνα τὸν ἀληθῆ θεὸν εὕροι, ᾧ τὴν ἑαυτοῦ πίστιν συμπρεπῶς παράσχοι.

Τότε [h] Πούβλιος ὁ Ταρκυτιανὸς, ἀποστείλας ἀναφορὰν Τραϊανῷ τῷ αὐτοκράτορι, ἀνήγαγε περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ μακαρίου Κλήμεντος, φάσκων· τοῦτον τὸν Κλήμεντα στασιώδεσι κραυγαῖς ζητῶν ὁ δῆμος οὐ παύεται· καὶ ἀξιόπιστος ἀπόδειξις ὡς τὰ κατ' αὐτὸν εὑρεθῆναι οὐ δύναται. τηνικαῦτα Τραϊανὸς ὁ αὐτοκράτωρ ἀντέγραψε, δεῖν αὐτὸν ἢ [7] συναινέσαι θύοντα, ἢ πέραν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Πόντου ἐν ἐρήμῳ παρακειμένῃ τῇ Χερσῶνι [i] πόλει ἐξορισθῆναι.

Καὶ ὁπότε [k] τῷ τοῦ Τραϊανοῦ κελεύσματι ἐπεκυρώθη, συνεσκέπτετο ὁ Μαμερτῖνος, ὅπως ὁ Κλήμης ἑκούσιον ὑπερορίαν μὴ αἰτήσηται, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς θεοῖς σπονδὰς [l] ἐπιτελῇ. ἀλλ' ὁ μακάριος Κλήμης ἠγωνίζετο καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ τὸν λογισμὸν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ μεταγαγεῖν, καὶ ἑαυτὸν ἀποδεῖξαι προαιρεῖσθαι μᾶλλον τὴν ὑπερορίαν, ἢ δεδιέναι. τοσαύτην τοίνυν ὁ κύριος χάριν τῷ Κλήμεντι παρέσχετο, ὥστε καταδύρεσθαι Μαμερτῖνον τὸν [m] ἔπαρχον, καὶ λέγειν· ὁ θεὸς ᾧ σὺ εἰλικρινῶς λατρεύεις, αὐτός σοι βοηθήσει ἐν ταύτῃ τῇ χρείᾳ τῆς ὑπερορίας· καὶ ηὐτρέπισε ναῦν, καὶ πᾶσι τὰ [n] ἀναγκαῖα ἐπιβαλὼν, ἀπέλυσεν. [o] ἐφορτώθη [o] δὲ [o] ἡ [o] ναῦς. οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ εὐλαβεῖς ἄνδρες, [p] καὶ πολλοὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Ἡνίκα δὲ [q] κατέλαβε τὸν τόπον τῆς ὑπερορίας, ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τῆς τῶν μαρμάρων λατομίας, περαιτέρω δύο χιλιάδας Χριστιανοὺς [r] αὐτόθι [r] κατέλαβε, [8] μακροχρονίῳ χρόνῳ καταδικασθέντας. οἵτινες ἑωρακότες τὸν ἅγιον καὶ ἀοίδιμον Κλήμεντα [s] τὸν [s] ἐπίσκοπον, ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν [t] εἰς στεναγμὸν καὶ ὀδυρμὸν προσελθόντες ἔλεγον· εὖξαι ὑπὲρ ἡμῶν ὅσιε ἱεράρχα, ἵνα ἄξιοι ἀποδειχθῶμεν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελίας. ὡς [u] ἐγνωκὼς ὁ ἅγιος Κλήμης διὰ [x] τοῦ [x] θεοῦ ὑπερορισθέντας,

---

b Al. ἀχθῆναι.
c Al. μαρτυρεῖ.
d Al. φέρουσι σιωπᾶν.
e Deſunt in al.
f Al. ἐξ ἔθους ἱερῶν.
g Deeſt in al.
6. Ἀσφαλές.] MS. 2421. ἀφελές. COT.
h Al. Μαμερτῖνος ὁ ἔπαρχος.
7 Συναινέσαι θύοντα. ἢ πέραν τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Πόντου ἐν ἐρήμῳ παρακειμένῃ τῇ Χερσῶνι πόλει ἐξορισθῆναι] Ibidem, συνελθόντα, θύοντα, &c. ἐρήμῳ πόλει παρακειμένῃ τῇ Χερσῶνι. Itaque in Actis Latinis præferenda eſt lectio, ultra mare & Pontum, communiori, ultra mare Pontum, pro quo Freculfus, trans mare Ponticum. quamvis aliter videatur Baronio. Vocem autem πόλει (quæ abeſt ab altero MS. 2147.) jungunt cum voce ἐρήμῳ etiam Metaphraſtes, Nicephorus, & Menæa: cum voce Χερσῶνι Acta Latina, quique ea ſequuntur Beda, Ado, Freculfus. COT.

i Deeſt in al.
k Al. τὸ δὲ βασιλέως Τραϊανοῦ κέλευσμα ἐπεκυρώθη, ἐσκέπτετο ὁ Μαμερτῖνος.
l Al. προσάξῃ.
m Al. ὕπαρχον.
n Al. πρὸς τὴν χρείαν ἀναγκαῖα.
o Deſunt in al.
p Deeſt in al.
q Al. κατέλαβε.
r Al. πέραν αὐτόθι.
8. Μακροχρονίῳ χρόνῳ καταδικασθέντας. 2421. μακροχρονίοις χρόνοις ὑπερορίαν. & paullò poſt, προσελθόντες ἔλεγον, pro ... COT.
s Deeſt in al.
t Al. μετὰ στεναγμοῦ καὶ ὀδυρμοῦ.
u Al. ἐγνωκώς.
x Al. τὸν θεόν.

y Al.

τας, ἔφη· οὐκ ἀναξιοφόρως ὁ κύριός με ἐνταῦθα ἀποκατέστησεν, ἵνα συμμέτοχος γινόμενος τῶν παθημάτων ὑμῶν, ἔτι παρηγορίας ὑποτύπωσιν καὶ ὑπομονῆς ἐμπαρέξω.

Ἔμαθε δὲ παρ' αὐτῶν, ὅτι ἀπὸ ἓξ μιλίων τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων ἐκόμιζον. αὐτίκα οὖν ὁ ἅγιος Κλήμης προτρεψάμενος αὐτοὺς, λέγων, εὐξώμεθα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἵνα τοῖς ὁμολογηταῖς τῆς αὐτοῦ πίστεως, νομὴν ὕδατος διανοίξῃ· καὶ ὁ πατάξας τὴν πέτραν ἐν [a] τῇ ἐρήμῳ τοῦ Σινᾶ, καὶ ἐρρύησαν ὕδατα εἰς πλησμονὴν, αὐτὸς ἡμῖν τὸ ἄφθονον νᾶμα παράσχοι, ὅπως τῇ αὐτοῦ χορηγίᾳ εὐφρανθῶμεν. καὶ δὴ τῆς ἱκεσίας πληρωθείσης, ἔνθεν κἀκεῖθεν περιέβλεψε· καὶ [b] ἴδεν ἀμνὸν [c] ἱστάμενον, ὃς τὸν δεξιὸν πόδα ἐκούφισεν, οἷα τὸν τόπον τῷ ἁγίῳ Κλήμεντι ὑποδεικνύς. τότε ὁ ἅγιος Κλήμης [d] συννοήσας τὸν κύριον εἶναι· ὃν μόνος αὐτὸς [e] τεθέαται, καὶ ἕτερος παντελῶς οὐδείς· ἐπορεύθη πρὸς τὸν τόπον, καὶ εἶπεν· ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, κρούσατε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐν κύκλῳ ταῖς σκαπάναις ἔσκαψαν, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν τόπον ἐν ᾧ ὁ ἀμνὸς ἔστη, λαβὼν μικρὸν σκαλίδιον ὁ ἅγιος, ἐλαφρῷ κρούσματι τὸν τόπον τὸν ὑπὸ τὸν πόδα τοῦ ἀμνοῦ, [f] ἔπαισεν· ἔνθεν παραχρῆμα πηγὴ [g] ὑπερβλυζούσαις ταῖς φλεψὶν εὐπρεπεστάτη ἀνεφάνη· ἥτις σὺν ὁρμῇ ἐκχυθεῖσα, ποταμὸν ἀπετέλεσε. τηνικαῦτα ὁ ἅγιος πάντων ἀγαλλιωμένων, [h] ὑπακουστικὸν εἶπε· τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ.

Διὰ ταύτην οὖν τὴν φήμην, περιέδραμε πᾶσα ἡ ἐπαρχία· καὶ οἱ ἐληλυθότες ἅπαντες πρὸς τὴν διδαχὴν τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, [i] ἐπιστρέφοντες πρὸς τὸν κύριον ὅσοι καθ' ἡμέραν πεντακόσιοι καὶ περισσότεροι βαπτιζόμενοι ἀνεχώρουν. ἐντὸς δὲ ἑνὸς ἔτους, γεγόνασιν ἐκεῖσε παρὰ τῶν πιστῶν ἑβδομηκονταπέντε ἐκκλησίαι, καὶ πάντα τὰ εἴδωλα κατεθρύβησαν, πάντες οἱ ναοὶ τῆς περιχώρου καθῃρέθησαν, πάντα τὰ ἄλση ἐπὶ τριακόσια μίλια ὅλα ἐν κύκλῳ κατεκόπησαν καὶ κατεστράφησαν.

Τηνικαῦτα [k] ἐπίφθονον διήγημα διέδραμε πρὸς τὸν βασιλέα Τραϊανὸν, ὡς αὐτόθι πρὸς ἀναρίθμητον πλῆθος ὁ τῶν Χριστιανῶν ἐπηυξήθη λαός· καὶ ἀπεστάλη [l] Αὐφιδιανὸς ὁ ἡγεμών· ὅστις πλείστους τῶν Χριστιανῶν διαφόροις βασάνοις [m] ἀνελὼν, ὁρῶν [n] τε τοὺς πάντας τῷ μαρτυρίῳ μετὰ χαρᾶς προσερχομένους, παρεχώρησε τῷ πλήθει, μόνον τὸν ἅγιον Κλήμεντα [o] ἐπιθῦσαι βιαζόμενος. [q] βλέπων οὖν τοῦτον ἱδρυμένον ἐν κυρίῳ, καὶ [p] τὸ καθόλου μετατεθῆναι οὐχ οἷόν τε, [10] λέγει [r] τοῖς ἰδίοις· ἀπαχθήτω δὴ εἰς μέσον [s] τῆς θαλάσσης, καὶ δεσμεύσατε πρὸς τὸν αὐχένα αὐτοῦ ἄγκυραν, καὶ κατακρύψατε, ὅπως μὴ δυνηθῶσιν οἱ Χριστιανοὶ [t] ἀντὶ θεοῦ αὐτὸν σέβεσθαι.

Τότε οὖν γενομένου ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν ἐν τῷ αἰγιαλῷ παρῆσαν καὶ ὠδύροντο. καὶ ἐπὶ τούτοις εἶπον Κορνήλιος καὶ Φοῖβος οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· πάντες ὁμοθυμαδὸν εὐξώμεθα, ἵνα δείξῃ ἡμῖν ὁ κύριος τοῦ μάρτυρος αὐτοῦ τὰ λείψανα. εὐχομένου τοίνυν τοῦ λαοῦ, ὑπεχώρησεν ἡ θάλασσα εἰς τὸν ἴδιον κόλπον ἐπὶ τρία σχεδὸν μίλια· καὶ εἰσελθόντες διὰ ξηρᾶς οἱ λαοὶ, εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρέου οἴκημα παρὰ τοῦ θεοῦ

minus me huc perduxit; ut particeps factus perpeſſionum veſtrarum, etiam conſolationis & patientiæ exemplum præberem.

XXI. Didicit autem ab eis, quòd de ſexto milliario aquam ſuis humeris deportarent. Confeſtim ergo ſanctus Clemens cohortatus eſt illos, dicens; Oremus Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ut fidei ſuæ confeſſoribus venam aquæ aperiat; & qui percuſſit petram in deſerto Sinæ, & fluxerunt aquæ in abundantiam, ipſe nobis copioſum laticem præbeat, quò ipſius ſuppeditatione lætemur. Et verò completâ ſupplicatione, hinc illincque circumſpexit; & vidit agnum ſtantem, qui dexterum pedem levavit, tamquam ſancto Clementi locum oſtendens. Tunc S. Clemens reputans Dominum eſſe; quem ſolus ipſe conſpexit, & nullus omnino alius; ad locum profectus eſt, ac dixit; In nomine Patris & Filii & Spiritûs ſancti, pulſate in hoc loco. Cùmque omnes ligonibus in orbem fodiſſent, non autem locum ipſum in quo agnus ſteterat; Sanctus accepto parvo ſarculo, locum qui erat ſub pede agni percuſſit levi ictu: unde repentè fons venis redundantibus pulcerrimus emerſit; qui cum impetu effuſus effecit fluvium. Tunc Sanctus cunctis exſultantibus, Reſponſorium dixit; *Fluminis impetus lætificant civitatem Dei.* Exod. 17. Pſ. 45. 5.

XXII. Ob hanc igitur famam, concurrit tota provincia; quique veniebant ad S. Clementis doctrinam omnes convertebantur ad Dominum; adeò ut quotidie quingenti & ampliùs recederent baptizati. Intra unum autem annum, factæ ſunt illic à fidelibus ſeptuaginta quinque Eccleſiæ, & omnia Idola confracta ſunt, omnia templa circumjacentis regionis diruta ſunt, omnes luci uſque ad trecenta milliaria in circuitu conciſi ſunt & ſolo æquati.

XXIII. Tunc invidioſa narratio pervenit ad Imperatorem Trajanum, quòd illic ad innumerabilem multitudinem adauctus eſſet populus Chriſtianorum. Et miſſus eſt Aufidianus Præſes: qui multos Chriſtianos diverſis ſuppliciis cùm occidiſſet, videretque omnes ad Martyrium cum gaudio accedere, ceſſit multitudini, ſolum ſanctum Clementem cogens ad ſacrificandum. Et videns adeò ſtabilem in Domino, nec omnino poſſe à ſententia dimoveri, dixit ad ſuos; Abducatur in medium maris, & ligate ad collum ejus ancoram, & in profundum dejiciatur; ne poſſint Chriſtiani eum pro Deo colere.

XXIV. Hoc igitur peracto, univerſa Chriſtianorum multitudo ad littus adfuit, & lamentabatur. Atque ad hæc dixerunt Cornelius & Phœbus ejus diſcipuli: Omnes unanimi conſenſu precemur, ut nobis Dominus oſtendat Martyris ſui reliquias. Orante igitur populo, receſſit mare in ſinum ſuum ad tria ferè millia: & ingreſſi per aridam populi, repererunt in figura templi marmorei paratum à Deo habitaculum; atque ibi in tu-

---

y Al. ἀπ' ἐμ.
z Al. πρὸς τ.
a Al. γῇ.
b Al. ἴδε.
c Al. ἑστῶτα.
d Al. ἐννοήσας.
e Al. ἑώρακεν.
9. Κρούσατε] Idem, κρούσατε. COT.
f Al. ἔκρουσε.
g Al. ὑπερβλυζούσαις.
h Deeſt in al.
i Al. ἐπιστρέφοντο.
k Al. inſer. δὲ.
l Al. inſer. παρ' αὐτῶ.
m Al. ἀναιλῶν.
Tom. I.

n Al. δὲ.
o Al. ἐπιθύειν.
p Deeſt in al.
q Al. μὴ βουλόμενον.
10. Λέγει τοῖς ἰδίοις ἀπαχθήτω δὲ εἰς μέσον (F. μέσην) τῆς θαλάσσης, καὶ δεσμεύσατε πρὸς τὸν αὐχένα αὐτοῦ ἄγκυραν, καὶ κατακρύψατε.] Alii duo Codices; λέγει τοῖς δημίοις· λαβόντες ἀπαγάγετε αὐτὸν μέσον τῆς θαλάσσης, καὶ δήσατε πρὸς τὸν αὐχένα αὐτοῦ σιδηρᾶν ἄγκυραν, καὶ ῥίψατε αὐτὸν ἐν τῷ βυθῷ τοῦ πελάγους. At ſcriptoribus; *Accipientes abducite eum in medium maris, & ligate ad collum ejus ancoram ferream, atque dejicite illum in imum pelagi.* COT.
r Vide Notas.
ſ f. τῆς θαλάσσης.
t Al. ἀντὶ θεοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ. τὸ ἀντί.

u Al.

tumulo ſaxeo poſitum erat corpus ſancti Clementis diſcipuli Petri Apoſtoli; adeò ut ancora cum qua dejectus fuerat, juxta ipſum jaceret.

XXV. Revelatum ergo fuit diſcipulis ejus, ne illum tollerent: quibus & hoc oraculum redditum eſt; fore ut ſingulis annis die certaminis ejus receſſurum ſit mare per ſeptem dies, & venientibus ſiccam profectionem facturum. Quod quidem ad laudem nominis ſui Deo placuit fieri uſque in hodiernum diem. Hoc autem facto, omnes, quæ in ambitu ſunt, gentes crediderunt Chriſto. Ubi nullus Gentilis, nullus Judæus, nullus omnino invenitur Hæreticus. Ac illic multa conceduntur beneficia: cæci illuminantur in illius feſto, Dæmones expelluntur, curantur omnes ægroti: & permanet laus ejus in æternum, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum; per quem & cum quo, Deo ac Patri gloria, cum ſanctiſſimo, immaculato & vivifico ipſius Spiritu, nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

ἐυτρεπισμένον καὶ x αὐτόθι ἐν σορῷ λιθίνῳ ἐτέθη τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου Κλήμεντος μαθητοῦ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ὥστε τὴν ἄγκυραν μεθ' ἧς κατεβλήθη πλησίον αὐτοῦ κεῖσθαι.

Ἀπεκαλύφθη τοιγαροῦν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, τοῦ μὴ x λαβεῖν x αὐτόν· οἷς καὶ τοῦτο ἐχρηματίσθη, y ὅτι ἑκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀθλήσεως αὐτοῦ ὑποχωρήσει ἡ θάλασσα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, τοῖς ἐρχομένοις ξηρὰν πορείαν ποιουμένη· ὅπερ εἰς αἶνον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ εὐδόκησεν ὁ κύριος γίνεσθαι μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας. τούτου δὲ γενομένου, πάντα τὰ κύκλωθεν ἔθνη ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ. ἔνθα οὐδεὶς Ἕλλην, οὐδεὶς Ἑβραῖος, οὐδεὶς τὸ παράπαν εὑρίσκεται αἱρετικός. z καὶ z γίνονται ἐκεῖσε πλεῖσται εὐεργεσίαι· τυφλοὶ φωτίζονται ἐν τῇ ἑορτῇ αὐτοῦ, δαίμονες ἀπελαύνονται, [11] πάντες οἱ νοσοῦντες θεραπεύονται· καὶ διαμένει αὐτοῦ ὁ ἔπαινος εἰς αἰῶνα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ a θεῷ a καὶ πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ παναγίῳ, b ἀχράντῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

---

x Al. αὐτόθι κείμενον σῶμα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Κλ. καὶ τὸν ἄγκυραν μεθ' ἧς ἐῤῥίφη πλησίον αὐτοῦ κειμένην.

x Al. συνεῖλαν τὸ λείψανον ἐκ τοῦ τόπου.

y Al. ὡς ὅτι.

z Al. γίνονται δὲ

11. Πάντες οἱ νοσοῦντες θεραπεύονται· καὶ διαμένει αὐτοῦ ὁ ἔπαινος εἰς αἰῶνα] Longè plura ex aliis MSS. ῥιγῶντες ὑγιαίνουσι, οἱ τοὺς νεφροὺς ἐνοχλούμενοι καὶ λιθιῶντες, μόνῃ τῇ τοῦ λειψάνου αὐτοῦ προσψαύσει, καὶ ὕδατος ἡγιασμένου ῥαντισμοῦ καὶ πόσει, τοῦ νοσήματος ἀπαλλάττονται, ἀλγηδόσι τε ποικίλαις συνεχόμενοι, πρὸς τὴν τοῦ ἱερομάρτυρος καταφεύγοντες βοήθειαν, ἰάσεως ἀπολαύουσι· καὶ διαμένει ἡ δόξα αὐτοῦ καὶ ὁ ἔπαινος εἰς αἰῶνα. *Febrientes ſanantur; renibus & calculo laborantes, per ſolum corporis ipſius contactum, & ſanctificatæ aquæ aſperſionem ac potum, à morbo liberantur; tum qui qualicumque affliguntur languore, ad ſacri Martyris confugientes auxilium, conſequuntur medelam: atque permanet gloria ejus & laus in perpetuum.* COT.

a Deeſt in al.

b Deeſt in al.

ΤΟΥ

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ

E MS. Regio. # ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΕΦΡΑΙΜ Apud Metaphr. ibid.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΧΕΡΣΩΝΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΕΙΣ ΠΑΙΔΑ ΥΠΟ τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος.

SANCTI PATRIS NOSTRI EPHRAIM

ARCHIEPISCOPI CHERSONIS

DE MIRACULO QUOD IN PUERO FACTUM EST à S. Clemente ſacro Martyre.

[1] ΘΑΥΜΑΣΤΟΣ ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, εὔκαιρον μετὰ τοῦ προφήτου εἰπεῖν σήμερον· καί, ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου κύριε· καί, τίς θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; καί, σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος. καὶ τί γὰρ ἂν ἄλλο τι προοίμιον τῷ παρόντι λόγῳ προθήσομεν; ὑπὲρ γὰρ τεχνικῶν μεθόδων τὸ παρὸν ὑπερκείμενον θαῦμα, θαύματος πολλῶν ὑπερανεστηκότος θαυμάτων, καὶ προφητικῶν αὐτῶν θαυμάτων ὑπερεξέχοντος, ὡς ὁ λόγος δηλώσειεν.

Καὶ οἶδα ὅτι ποθεῖτε εἰδεῖν καὶ τίνος τὸ θαῦμα μαθεῖν, καὶ εἰπεῖν ἡμᾶς κατεπείγεσθε. τὸ δέ ἐστι πρῶτον μὲν Θεοῦ, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον· ἔπειτα δὲ Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίου, τοῦ μετὰ Πέτρον τῆς ἀληθείας κήρυκος, καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης θρόνου τούτου διαδόχου πιστοῦ· Κλήμεντος ἐκείνου, οὗ μέχρι καὶ νῦν ὁ σύμπας τὰς σωτηριώδεις διδαχὰς καὶ σιγῶσα βοᾷ [a] γεγονότα· Κλήμεντος τοῦ ἀληθοῦς κλήματος τῆς ἀμπέλου Χριστοῦ, δι' οὗ ἡμῖν ὁ τῆς διδασκαλίας βότρυς πεπανθεὶς, γλεῦκος εὐσεβείας καὶ σωτηρίας ἐστάλαξεν· Κλήμεντος, τῆς ἀληθοῦς κλίμακος, τῆς οὐ πρὸς γεώλοφόν τι ὕψος ἐπαναγαγούσης ἡμᾶς, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀναβάσεσιν, ὥσπερ τισὶ βαθμίσι, πρὸς οὐρανόν τε καὶ τὰ οὐράνια ἡμᾶς διαβιβαζούσης· κλίμακος, καὶ τῆς Ἰακὼβ ὀφθείσης οὐδὲν ἀποδεούσης, οὐκ ἀγγέλους δι' αὐτῆς ἀνιόντας καὶ κατιόντας ἡμῖν δεικνυούσης, ἀλλὰ ἀνθρώπων ψυχὰς ταῖς θειοτάταις παραινέσεσιν, ὡς ἐκ βαθμῶν εἰς βαθμοὺς διὰ τῶν ἀρετῶν τῷ Θεῷ συναναφερούσης.

I. MIRABILIS *Deus in ſanctis ſuis*, oppor- Pſ. 67. 36.
tunum eſt hodie dicere cum Propheta: &,
Quam admirabilia opera tua Domine! &, *Quis* Pſ. 92. 6.
Deus magnus, ſicut Deus noſter? &, *Tu es Deus qui* Pſ. 76. 15.
facis mirabilia ſolus. Quodnam etenim aliud proœmium præſenti orationi præponam? Artificioſas quippe methodos præſens miraculum exſuperat; miraculum multa excellens miracula, & Propheticа ipſa miracula ſupereminens; quemadmodum declaratura eſt oratio.

II. Ac ſcio cupere vos quodnam & cujus ſit miraculum cognoſcere; atque nos ut dicamus urgetis. Illud autem primò quidem eſt Dei, à quo *omne datum bonum & omne donum perfectum* profi- Jac. 1. 17.
ciſcitur: poſtea verò Clementis Romani; qui poſt Petrum præco fuit veritatis, ejuſque in Romana ſede ſucceſſor fidelis: Clementis illius cujus hucuſque univerſus orbis ſalutares fuiſſe doctrinas vel tacens clamat: Clementis, qui vitis Chriſti verus exſtitit palmes, per quem nobis doctrinæ uva matureſcens, pietatis & ſalutis moſtum ſtillavit: Clementis, veræ ſcalæ, quæ non ad collis alicujus altitudinem nos evehit, ſed virtutum aſcenſionibus, tamquam gradibus quibuſdam, ad cœlum & cœleſtia nos traducit: ſcalæ, quæ illâ à Jacobo visâ ne- Gen. 28. 12.
quaquam inferior eſt; nec oſtendit nobis Angelos per eam aſcendentes ac deſcendentes, ſed hominum animas divinis maximè admonitionibus, velut è gradibus in gradus per virtutes ad Deum inducit.

III. Cu-

1. Quam ex MS. Regio 804. damus Homiliam Ephraimi, vel Ephræmi, Ephræmii, Ephrem, & Ephremi, Cherſonis Archiepiſcopi, aiunt, aut Epiſcopi, atque Martyris, addit ut ab aliis, eaſtet quoque in Bibliotheca Auguſtana, & in Scorialenſi, necnon aliis proculdubio: atque Latine edita fuit ex Metaphraſte per Surium, ad Novembris diem 23. neque omittitur à Leone Allatio, in Diatriba de Simeonum ſcriptis. Monet præterea diligentiſſimus vir de ejuſdem Ephræmii Cherſonis tractatu περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, incipiente ſic; Ἐξελθόντος Φιλήμονος τοῦ ἀποστόλου τῆς Γαλατίας. Illum ego ſi potuiſſem reperire, præſentem, frater fratrem non deſeruiſſet. COT.

2. Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. εὔκαιρον μετὰ τοῦ προφήτου.] Ita unus Codex Allatianus: alter verò ad hunc modum; Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ εὔκαιρον μετὰ τοῦ προφήτου Δαυὶδ εἰπεῖν σήμερον. Principium Homiliæ Nectarii, de feſto S. Theodori; ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, κύριε, δίκαιον ἐμοὶ σήμερον μετὰ τοῦ Δαυὶδ μελῳδικῶς ἀποφθέγξασθαι. Eam Homiliam qui contulerit cum noſtra, non pauca ſimilia inveniet. ὡς ὁ λόγος δηλώσειεν. Vide hic n. 1. τὸ τούτου παραδεξόμεθα ἀρχαῖον ... &c. ... Hic n. 6. ... N. 18. ... Ibidem. Ad finem Homiliæ Nectarius; ... Noſter cap. 17. ... COT.

a f. γεγωνὸς vel γεγωνώς.

III. Cujus quidem miraculum cùm non didiceritis, ô pulcerrime & fideliſſime cœtus, quale ſit & quantum audire, tamquam pietatis amantes, contendite, & ad ſermonem exultate, ac aures inclinate, atque noſtram accuſate tarditatem: etenim de hoc gaudeo: tantùm, uſque ad finem mihi, quæſo, ſic attentum ſervate animum, nec ſinatis aliquam hujus vitæ rerum cogitationem ſubire mentem veſtram, & alacritatem emollire: verùm vigilanti intellectu ac ſenſu rem fideliter ſuſcipite. Ita autem habet.

IV. Poſtquam præclarus & beatiſſimus Clemens doctrinæ atque Apoſtolatûs curſum perfeciſſet, ac è rebus humanis per Martyrii conſummationem exceſſiſſet; ſicut & liber glorioſi ejus Martyrii declarat, quem à vobis non ignorari perſuaſum
1. Reg. 2. 30. habeo; nequaquam juſtum eſſe judicavit Dominus, qui glorificantes ipſum glorificat, non viciſſim glorificare illum qui pro amore erga eum ſic decertaverat; immò admodum glorificare & magnum facere, eumque ut in cœlo Angelis, ita hîc quoque hominibus clariſſimum reddere, per miraculorum demonſtrationem, & maximè venerandum: miraculorum, quorum quidem mens magnitudinem comprehendere non valet, nec oratio multitudinem dicere, nec manus exarare infinitatem. Ut ergo ex fimbria pannum, juxta proverbium, intra vos reputetis, id quod promiſi narrabo.

V. Cùm veneratione digniſſimum corpus ſanctiſſimi Martyris Clementis in profundum maris ab impiis illis Idololatris projectum fuiſſet, illudque excepiſſet templum in profundo à Deo ædificatum, hîc quoque maximum edit miraculum Deus admirabilium. Hoc enim facto, cùm diſcipuli ejus unà cum fidelibus qui illic erant lamentarentur, & ut ſanctiſſimas glorioſiſſimi Clementis reliquias eis oſtenderet; quod & factum eſt, Deum ſupplices rogarent; protinus immenſum illud pelagus deſiſtens ac recedens, effecit ut ipſum etiam profundum à piis adiri poſſet uſque ad tria milliaria. Itaque ingreſſi, invenerunt domum in figura templi marmorei; & illic in capſa lapidea repoſitum Martyris corpus ſanctiſſimum & glorioſum. Quod cùm è profundo vellent tollere, noctu illic ſe ſiſtens Sanctus, ita edixit; Corpus quidem nolite tollere: hanc autem vobis concedo gratiam, ut ſingulis annis die certaminis mei per ſeptem dies recedens mare, pedeſtre iter per aridam ad hunc uſque locum præparet. Et ſermo opere completus fuit. Ab eo ſiquidem tempore, uſque in hodiernum diem, ſingulis annis magnum hoc miraculum Deo operante perficitur.

VI. Quid iſtud miraculo Moſis inhonoratius eſt? Quid verò Eliſæi ignobilius & humilius?
Exod. 14. quinimo nobilius & altius. Ille ſiquidem virga, & vivus, & ſemel, mari ſciſſo, gurgitem iter ef-
4. Reg. 2. fecit: alter verò ſimiliter melote Jordanem ſecans, ſemel quoque ipſe hoc fecit miraculum: ambabus aquis poſt tranſitum redactis ad ſuam naturam, nec poſtea idem operatis. Hic autem quid? Poſt mortem; & non ſemel, ſed ab eo tempore uſque in hunc diem. O miraculum & gloriam Martyris! Quantam conſecutus eſt ſingulis annis die glorioſi ſui certaminis! Septem enim dies, ſicut antea diximus, ſecedens infinitum illud pelagus, piis præbet iter tranſitu facile.

VII. Hoc igitur ita facto, cuncti apud nos religioſi incolæ regionis & cives Cherſonis, auditâ re, ad videndum miraculum properârunt. Cum

Οὔ πω δὴ τὸ θαῦμα μὴ μαθόντες, ὦ κάλλιστον καὶ πιστότατον ἄθροισμα, καὶ οἷόν ἐστι καὶ ὅσον ἀκηκοέναι, ὡς φιλευσεβεῖς, ἀγωνίζεσθε, καὶ περιχαρεῖτε τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀκοὴν ὑποκλίνετε, καὶ τὸ βραδυτῆτος ἡμῶν καταμέμφεσθε· χαίρω δὲ ἐν τούτῳ ἴστε· μόνον, μέχρι τέλους μοι, παρακαλῶ, οὕτως κεκεντημένην τηρήσατε τὴν διάνοιαν. καὶ μή που βιωτικὸν λογισμὸν τῷ νῷ ὑμῶν ὑπεισελθεῖν, καὶ τὸ πρόθυμον χαυνῶσαι ἐάσητε· ἀλλ' ἐγρηγορότι λογισμῷ καὶ φρονήματι τοῦτο πιστῶς ὑποδέξασθε. Ἔστι δὲ οὕτως.

Τοῦ ἀοιδίμου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος τὸν τῆς διδασκαλίας καὶ ἀποστολῆς δρόμον ἐκπληρώσαντος, καὶ τῶν τῇδε διὰ τοῦ τῆς μαρτυρίας τελειώσεως μεταχωρήσαντος· ὡς καὶ ἡ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ μαρτυρίας βίβλος δεδήλωκεν, ἣν μὴ ἀγνοεῖν ὑμᾶς πέπεισμαι· οὐ δίκαιον ἔκρινεν ὁ δοξάζων τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν κύριος, μὴ ἀντιδοξάσαι τὸν οὕτως ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἀγωνισάμενον· ἀλλὰ καὶ ὑπερδοξάσαι καὶ μεγαλῦναι. καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ τοῖς ἀγγέλοις, οὕτω κἀνταῦθα τοῖς ἀνθρώποις λαμπρότατον αὐτὸν καταστῆσαι, διὰ τῆς τῶν θαυματουργιῶν ἐπιδείξεως, καὶ αἰδεσιμωτάτων θαυματουργιῶν, ὧν νοῦς μὲν τὸ μέγεθος ἐννοῆσαι ἀτονεῖ, λόγος δὲ τὸ πλῆθος εἰπεῖν, καὶ χεὶρ διαχαράξαι τὸ ἄπειρον. ἵνα οὖν [1] ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα κατὰ τὴν παροιμίαν γνοίητε ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ὑπεσχόμην διηγήσομαι.

Τοῦ πανσέπτου λειψάνου τοῦ πανοσίου ἱερομάρτυρος Κλήμεντος ἐν τῷ τῆς θαλάσσης ἀπορριφέντος βυθῷ παρὰ τῶν ἀθέων ἐκείνων εἰδωλολατρῶν, καὶ τοῦ ἐν βυθῷ θεοδμήτου ναοῦ τοῦτο ὑποδεξαμένου, θαυματουργεῖ τι μέγιστον κἀνταῦθα ὁ τῶν θαυμασίων θεός. τούτου γὰρ γεγονότος, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σὺν τοῖς ἐκεῖσε πιστοῖς ὀδυρομένων, δεῖξαί τε τούτοις τὸ πανίερον λείψανον τοῦ πανενδόξου Κλήμεντος, ὅ τι καὶ γέγονε, πρὸς θεὸν ἱκετευόντων, παραυτίκα τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο πέλαγος ὑποχωρῆσαν καὶ εἰς τοὐπίσω ἀναποδίσαν, εὔβατον καὶ αὐτὸν τὸν βυθὸν τοῖς εὐσεβέσι πεποίηκεν, ἄχρι μιλίων τριῶν. καὶ δὴ εἰσελθόντες εὗρον ἐν σχήματι ναοῦ μαρμαρίνου οἴκημα, καὶ αὐτόθι ἐν σορῷ λιθίνῃ τὸ πανάγιον καὶ ἔνδοξον ἀποτεθειμένον τοῦ μάρτυρος λείψανον. οἷς ἄρασθαι βουλομένοις τὸ πανάγιον ἐκ τοῦ βυθοῦ λείψανον, νύκτωρ ἐπιστὰς τούτοις ὁ ἅγιος, οὑτωσὶ διηγόρευσε· τὸ μὲν λείψανον ἆραι μὴ δόξητε· χαρίζομαι δὲ ὑμῖν ταύτην τὴν χάριν. ἵν' ἑκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἐμῆς ἀθλήσεως ἡμέρᾳ ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὑποχωρῶν ὁ βυθὸς, διὰ ξηρᾶς πεζεύειν, μέχρις ὧδε παρασκευασθήσεται. καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. ἔκτοτε γὰρ μέχρι τοῦ σήμερον ἑκάστῳ χρόνῳ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο πληροῦται θεουργικῶς μεγαλούργημα.

Τί τοῦτο τοῦ Μωσέως θαύματος ἀτιμότερον; τί δὲ τοῦ Ἐλισσαίου ἀδοξότερόν τι καὶ ταπεινότερον; πολὺ μὲν οὖν γε ἐνδοξότερόν τι καὶ ὑψηλότερον. ὁ μὲν γὰρ ῥάβδῳ καὶ ζῶν καὶ ἅπαξ τῆς θαλάσσης διαχισθείσης, τρίβον τὸν βυθὸν ἀπειργάσατο· ὁ δὲ ὡσαύτως τῇ μηλωτῇ τὸν Ἰορδάνην τεμὼν, ἅπαξ καὶ οὗτος τοῦτο τεθαυματούργηκεν· εἰς τὴν προτέραν ἀμφοτέρων τῶν ὑδάτων μετὰ τὴν διάβασιν φύσιν καταστάντων, καὶ μηκέτι τοῦτο πεπραχότων. οὗτος δὲ τί; μετὰ θάνατον, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλ' ἔκτοτε μέχρι σήμερον. ὢ τοῦ θαύματος καὶ τῆς δόξης τοῦ μάρτυρος· οἵας ἔτυχεν ἑκάστῳ χρόνῳ ἐν τῇ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ ἀθλήσεως ἡμέρᾳ. ἐπὶ ἑπτὰ γὰρ, ὡς προέφημεν, ἡμέρας ὑποχωρῶν τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο πέλαγος, τρίβον εὐεπίβατον τοῖς εὐσεβέσι παρέχεται.

Τούτου οὖν οὕτως γενομένου, πάντες τῶν ἐν ἡμῖν φιλευσεβῶν ἐγχωρίων καὶ πολιτῶν τῆς Χερσῶνος, τοῦτο ἀκηκοότες, πρὸς τὴν τοῦ θαύματος θέαν ἠπείγοντο.

μεθ'

---

1. ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα.] Oratione de Gregorio Thaumaturgo Gregorius Nyſſenus circa medium; ὡς ἄν, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὅλον ἡμῖν γένηται καταφανὲς ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὕφασμα. ὁ τοῖς ἀκούουσι τοιοῖς. COT.

μεθ' ὧν καί τις ἀνὴρ εὐσεβὴς σὺν εὐσεβεῖ γυναικὶ καὶ τέκνῳ ἄῤῥενι, τὴν ἐπὶ τὸν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος ναὸν διήνυον ὁδὸν προθυμότατα. καὶ δὴ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τὸ θαῦμα ἀεὶ τελούμενον θεασάμενοι, τῇ χειρὶ τὸν παῖδα λαβόμενοι, εἰς τὸν ἐν τῷ βυθῷ θεόδμητον ἐκεῖνον ναὸν εἰσῄεσαν· καὶ τῇ σορῷ προσπεσόντες, ἱκετικῶς τὸν ἅγιον ἐλιπάρουν, ἁμαρτημάτων συγχώρησιν δι' αὐτοῦ λαβεῖν ἐξαιτούμενοι, καὶ τῷ παιδὶ δοθῆναι δεόμενοι ζωὴν μακρὰν καὶ ἀπήμονα, βίον τε εὐμάρειαν, καὶ οἷα εἰκὸς γονεῖς ἐπὶ τέκνῳ αἰτεῖσθαι μονογενεῖ.

Ὡς οὖν τὴν εὐχὴν πεπλήκασι, καὶ τὰ τοῦ ἁγίου κατησπάσαντο λείψανα, εἰς τοὐπίσω πάλιν ἐξῄεσαν. ὧν ἐξελθόντων, τὸ ὕδωρ πάλιν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἐπιδέδραμεν. οἱ δὲ μεταστραφέντες, καὶ πέλαγος τὴν πρὶν θεασάμενοι τρίβον, τῇδε κἀκεῖσε περισκοποῦντες, τὴν τοῦ τέκνου ζήτησιν ἐπεχείρουν· τὸ δὲ ἦν ἐν τῇ τοῦ ἁγίου λάρνακι καταλειφθέν· καὶ τοῦτο οὐ τῇ τῶν γονέων λήθῃ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ ἐγεγόνει. ἵνα καὶ ἐνταῦθα μειζόνως θαυμασώσῃ τὸν μάρτυρα.

Ὡς δ' οὖν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον οὐχ εὕρισκον, καὶ ὅτι ἐν τῷ βυθῷ τοῦτον ἐπελήσθη ὁ παῖς ἐνενόησαν, τί δεῖ καὶ λέγειν, τούς τε τοῦ πατρὸς θρήνους, καὶ τὰς τῆς μητρὸς οἰμωγάς; πᾶσαν γὰρ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἑορτὴν, εἰς θρῆνον μετεποίησαν. τί γὰρ οὐκ ἔλεγον; τί δὲ οὐκ ἔπραττον; τῶν ὅσα εἰκὸς ἦν καὶ λίθον αὐτὸν κινῆσαι πρὸς δάκρυον. ἡ γὰρ τεκοῦσα τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ πελάγει ἐκτείνασα, καὶ τὰς χεῖρας πρὸς ὕψος ἄρασα, τοιάσδε τῷ ἁγίῳ ἠφίει φωνάς. αὗταί σου ἅγιε αἱ ἀμοιβαί; τοιαῦταί σου τῶν πόθῳ πρὸς σὲ προσερχομένων αἱ ἀνταμείψεις; οὕτω τὸν κόπον ἀντιμετρήσας ὃν ἀφ' ἧς παρεγενόμην ὑπέμεινα, τὴν ἀντιμισθίαν μοι δέδωκας; ποῦ μου ὁ παῖς; ποῖον δὲ τοῦ ἐμοῦ τέκνου τὰ σπλάγχνα θηρίον θαλάττης ἐσπάραξεν; ποῖον δὲ ῥόθιον κῦμα κατεπικλύσαν, ὡς τάφος, ζῶντα [c] τοῦτον ἐκάλυψεν; τίνα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἄρτι θεάσομαι; ὑπὲρ δὲ τίνος προσεύξομαι; τίς δέ μου τοῦ γήρως καὶ βακτηρία γενήσεται; ἵνα τί με ὦ [d] ἅγιε μὴ τῷ τοῦ τέκνου θανάτῳ κοινωνῆσαι πεποίηκας, ὡς ἂν ὥσπερ πρὸς σὲ τοῦτον τῇ χειρὶ κατέχουσα παραγέγονα, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἀγκαλῶν φέρουσα τοῦτον ἡ δύστηνος καταβέβηκα. ὦ θάλασσα καὶ βυθὲ, ποῦ σου κόλπῳ τὸν ἐμὸν κατέσχες υἱόν; πῶς δὲ καὶ θρέψεις αὐτόν; οἴμοι τέκνον ἐλεεινὸν, τέκνον πρὸ ὥρας ἀναρπασθέν. τέκνον πῶς ἔδυς τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν, [4] ποίοις ποσὶν ὑποστρέψω; τίνα δὲ ὡς ἄρνα ἐπισκιρτῶντα θεάσομαι;

Ὁ δέ γε πατὴρ τοιαῦτα πάλιν τῇ χειρὶ τὴν ὄψιν παίων, ὠδύρετο· ἵνα τί ὦ ἅγιε ἐξαίφνης ἄπαιδά με κατέστησας; ἵνα τί οὕτως οἰκτίστῳ θανάτῳ τὸ ἐμὸν τέκνον θανεῖν παρεχώρησας; ἵνα τί τὰ ἐναντία ὧν ἤλπιζον μοι συνέβησαν; ἐπὶ τοιαύταις πρὸς σὲ παραγεγόναμεν; τοιαῦται τῶν πόθῳ προσερχομένων τοῖς μάρτυσιν αἱ δωρεαί; ὄντως οὐ σὺ, ἀλλ' αἱ τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων θύελλαι τὸν παῖδα τῇ θαλάσσῃ παραδεδώκασιν. ὦ τέκνον ἐμὸν, τίς σου τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς θανόντος καλύψει; τίς δὲ ἐνταφιάσει; ποία δὲ σορὸς τὸ εὐειδὲς καὶ περιπόθητον κατακρύψει σου σκήνωμα; ἢ πάντως ἐκάλυψε μέν σου τοὺς ὀφθαλμοὺς θάλασσα· ἐνταφίασε δὲ βυθός· καὶ γαστὴρ ἰχθύων τάφος σοι ἐγένετο.

Οὕτω δ' οὖν κοπτομένων τῶν τοκέων τὸν θρῆνον, τῶν ἐκεῖσε συνελθόντων τινὲς, μόλις ποτὲ τοῦ θρηνεῖν ἀνεῖναι τούτους πεποίηκασι. καὶ δὴ τῆς οἰμωγῆς κατὰ πρὸς ὀλίγον παυσάμενοι, οἴκαδε ᾤχοντο. τοῦ οὖν χρόνου προϊόντος, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου μνήμης ἡμε-

quibus quidam quoque vir pius unà cum pia uxore & prole maſculâ, viam ad ſacroſancti Martyris templum ducentem ſummâ alacritate peregerunt. Et verò locum aſſecuti, & miraculum quod adhuc fiebat, intuiti, puerum manu prehendentes, ingreſſi ſunt illud in profundo divinitus ædificatum templum: atque ad loculum accedentes, ſuppliciter. Sanctum rogabant, petentes delictorum veniam per ipſum accipere, darique poſtulantes puero vitam longam & illæſam, cum facili rerum apparatu, & quæ conſentaneum eſt petere parentes pro filio unico.

VIII. Ut ergo preces finierunt, & Sancti reliquias exoſculati ſunt, retrorſum poſtea redierunt. Quibus egreſſis, aqua iterum ad ſuum locum recurrit. Illi autem converſi, & cernentes pelagus eſſe quod priùs iter erat, huc & illuc circumſpiciendo, filii inquiſitionem aggrediebantur: at ille in arca Sancti relictus fuerat: idque non oblivione parentum, ſed Dei voluntate factum eſt, ut hic quoque Martyrem magis redderet admirabilem.

IX. Cùm ergo parentes natum non invenirent, & cogitâſſent à ſe fuiſſe puerum in maris profundo oblivione mandatum, quid opus eſt dicere & patris lamentationes, & matris ululatus? Omne ſiquidem illud ſplendidum feſtum converterunt in lamentationem. Quid enim non dicebant? quid verò non faciebant? ex iis quæ par erat vel ipſum lapidem movere ad lacrymas. Genitrix enim oculis ad mare extenſis, & manibus in altum ſublatis, hujuſmodi voces Sancto emiſit; Hæ ſunt, ô Sancte, tuæ remunerationes? tales tuæ retributiones erga eos qui ad te ſtudioſè accurrunt? Sic laborem à me ex quo acceſſi ſumptum remetitus, mercedem mihi reddidiſti? Ubinam eſt filius meus? Quænam maris bellua viſcera nati mei laceravit? Quis verò vehemens fluctus inſurgens, eum vivum, tamquam ſepulcrum, operuit? Quem jam oculis adſpiciam? Pro quo autem orabo? Quis verò ſenectutis meæ efficietur baculus? Cur me Sancte non feciſti ſociam eſſe in morte filii mei; ut quemadmodum ad te acceſſi manu illum tenens, ita & ulnis eumdem ferens ad Inferos infelix deſcenderem. O mare & profundum, quonam tui ſinu meum detinebis filium? Quo modo autem & eum ales? Hei mihi, fili miſerande, fili ante tempus rapte: fili, quâ ratione à meis oculis receſſiſti? Quibus pedibus revertar? Quemnam autem inſtar agni exſilientem contemplabor?

X. Pater verò rurſus manibus os percutiens, lamentabatur his verbis; Quare ô Sancte, orbum me liberis repentè effeciſti? Cur ſic filium meum morte miſerrimâ mori permiſiſti? Qua de cauſſa iis quæ ſperaveram contraria mihi obtigerunt? Cum hac ſpe ad te acceſſimus? Taliane ſunt dona in eos qui ad Martyres cum deſiderio adveniunt? Revera non tu, ſed peccatorum meorum procellæ puerum mari tradiderunt. O fili mi, Quis tui mortui claudet oculos? Quis verò te ſepeliet? Quiſnam loculus elegantiſſimum, jucundiſſimumque tuum teget tabernaculum? Ah, prorſus clauſit quidem tuos oculos mare; ſepeliit verò te gurges; & venter piſcium tibi conditorium fuit.

XI. Hoc itaque lamento cùm parentes plangerent, quidam ex iis qui illuc convenerant, vix tandem perſuaſerunt illis ut deſiſterent lamentatione. Atque ab ejulatu parumper ceſſantes, domum abierunt. Tempore ergo procedente, & advenientibus

c Al. τοῦτο.

4. Ποίοις ποσὶν ὑποστρέψω.] Minùs commodè converſa ſunt hæc apud Surium. Sed nos non ſolemus in fidem Interpretum inquirere: enitimur meliùs interpretari. COT.

d Al. Σῶτερ.

busdiebus quibus Sancti memoria celebratur, hæc inter ſe dicebant, recordantes filii ſui; Agedum proficiſcamur ad Sanctum, ut ſi aliqoid reliquiarum filii noſtri, quod fieri nun poteſt, remanſerit, tollamus, & cum Sancto contendamus judicio; vel & fortè moriamur illic, mortis pueri participes. Hæc itaque dicentes, nondum finito ſermone, profectionem inchoârunt. Cúmque acceſſiſſent, & ad locum perveniſſent, atque retroceſſiſſet mare; Deo ſic etiam honorante Martyrem; primi in profundum inſilierunt, ſtimulante filii deſiderio: euſqoe ſequens multitudo pergebat.

XII. Et cùm ad omni cultu dignum Martyris templum perveniſſent: ô miraculum! vident filium ſuum viventem ac lætum atqoe exſilientem. Ut verò in miraculis miraculum offenderunt, obſtupeſcentes ſuper magno eximioque opere, primùm quidem Deo honorem dederunt; deinde verò Martyrem acclamationibus & gratiarum actionibus proſecuti ſunt. Poſtea adoleſcentem interrogârunt, quo pactu ſervatus fuiſſet, quonam vitam dante, quonam cuſtodiente, & quonam nutriente. Puer autem, unâ quidem mano tenens arcam, aliâ verò indicans digito eum qui intus jacebat, interrogantibus viciſſim reſpondit; Hic mihi poſt Deum & vita, & alimentum, & adversùs marinas belluas propugnaculum exſtitit: hic me quotidie ſplendidiſſimè nutricabat.

XIII. Parentes autem, admiratione ac lætitia
detenti, & in ſide Martyris magis confirmati, per
quem filium quem putaverant mortuum, viven-
tem receperant, priores luctus in gratiarum actio-
nem converterunt, taliaque acclamârunt Sancto;
Pſ. 67. 36. Quàm verè utique *mirabilis Deus in ſanctis ſuis*, &
Pſ. 94. 19. *voluntatem timentium ſe faciens, deprecationemque*
eorum exaudiens. Servâſti, Sancte, filium no-
ſtrum; reddidiſti nobis quem non ſperabamus. O
cœlum & terra, tuque gurges priùs à nobis exſe-
crate, obſtupeſce ſuper hoc naturam excedente
magno opere. Eſto autem tu quoque ô Sancte
propitius, in iis quæ contra te afflictione cuntriti
cùm fecimus, tum diximus: ne retribuas nobis con-
viciorum retributionem. Filium recuperavimus,
mortuum nunc per te ſuſcitatum accepimus, bacu-
lum ſenectutis tuo auxiliu iterum habemus. Quid
dicimus multa? non triduanom ſed annuum mor-
tuum, nec lapide ſed aquâ ubtectum, nec à ver-
mibus juxta corporis naturam conſumptum, ſed à
piſcibus ut arbitrati ſumus devoratum, ſalvum per
te recepimus. Euge gratiam; euge gloriam; euge
potentiam & beneficium tuum, ô ſancte. Hoc igi-
tur modo Sanctum cum lacrymis acclamationibus
proſecuti, puerum tollentes, revenêre domum,
cunctis miraculum enarrantes.

3. Reg. 17. XIV. Quid ergo cum his conferemos? Eliam
aiunt olim filium mortuum matri propriæ viven-
tem reddidiſſe; quod & magnum eſt & valde ad-
4. Reg. 13. mirabile. Sed & referunt, ad Eliſæi aliquando
ſepulcrum quemdam ab aliquibus homicidis inter-
fectum ac in eo projectum, ſtatim reſurrexiſſe ac
vixiſſe: quod priore majus eſt atque mirabilius. Et
verò inter eos qui ad nus pertinent, Petrus Apo-
ſtolorum vertex, illam pauperum altricem viduam
Tabitbam mortuam, eâdem horâ precibus ſuſcita-
vit ad vitam. Hæc equidem mirabilia ſunt & lon-
gè clariſſima. At præſens miraculum quantum ea
exſuperat?

XV. Et vide mihi atque conſidera miraculi excellentiam. Elias quidem, ut ante diximus, modò mortuum puerum, quique nondum refrixerat, ſed adbuc naturæ calorem conſervabat, ſuſcitavit. Eliſæi autem virtus duabus de cauſſis miraculum perfecit; unâ quidem, oſtendens Propbetam qui ignorabatur; aliâ verò, nun concedens cædem etiam poſt mortem. Petrus autem ſuâ virtute, &

ρῶν καταλαβουσῶν, τοιάδε πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἰδίου τέκνου γινόμενοι· δεῦρο δὴ καὶ πορευσώμεθα πρὸς τὸν ἅγιον, ὡς ἂν εἴ πού τι λείψανον ὅπερ ἀδύνατον ὑπολειφθῇ τοῦ τέκνου ἡμῶν λαβοίμεθα, καὶ τὸν ἅγιον δικασώμεθα, εἴ πως καὶ θανοῦμεν ἐκεῖσε, τοῦ θανάτου τοῦ παιδὸς κοινωνήσοντες. ταῦτ᾽ οὖν εἰπόντες, οὔπω τέλος τοῖς λεγομένοις τεθεικότες, καὶ τὴν πορείαν ἀπήρξαντο. καὶ δὴ προσεγγίσαντες, καὶ τὸν τόπον καταλαβόντες, καὶ τῆς θαλάσσης ὑποχωρησάσης, τιμῶντος τοῦ θεοῦ κἀνταῦθα τὸν μάρτυρα, τοῦ τέκνου πόθῳ δακνόμενοι, πρῶτοι τῷ βυθῷ εἰσεπήδησαν. ἑπόμενόν τε τούτοις τὸ πλῆθος ἐπείχετο.

Καὶ δὴ τὸν πάνσεπτον ναὸν καταλαβόντες τοῦ μάρτυρος· ὢ τοῦ θαύματος· ὁρῶσι τὸ ἴδιον τέκνον ζῶν καὶ φαιδρὸν καὶ ἁλλόμενον. ὡς δὲ ἐν θαύμασι θαῦμα περιτυχόντες, ἐκπλαγέντες τε τῷ ἐξαισίῳ μεγαλουργήματι, πρῶτα μὲν τὸ θεῖον ἐγέραιρον· ἔπειτα δὲ τὸν μάρτυρα εὐχαριστηρίοις φωναῖς ἐπευφήμιζον· εἶτα τὸν νέον ἐπύθοντο, πῶς σέσωσται, τίνος ζωογονοῦντος, τίνος φυλάσσοντος, καὶ τίνος τρέφοντος. ὁ δέ γε παῖς, τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ κατέχων τὴν λάρνακα, τῇ δὲ ἑτέρᾳ δακτυλοδεικτῶν τὸν ἔνδοθεν κείμενον, τοῖς ἐρωτῶσιν ἀντεπεκρίνατο· οὗτός μοι μετὰ θεὸν, καὶ ζωὴ καὶ τροφὴ, καὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ θηρίων ἀμυντήριον ἐγένετο· οὗτός με καθ᾽ ἑκάστην ἐνεθήνει λαμπρότατα.

Οἱ δ᾽ οὖν τεκόντες, θάμβει καὶ χαρᾷ συσχεθέντες, τῇ τε πίστει πλέον βεβαιωθέντες τοῦ μάρτυρος, δι᾽ οὗ τὸν νεκρὸν νομισθέντα υἱὸν ζῶντα ἀπειλήφασι, τοὺς προτέρους θρήνους εἰς εὐχαριστίαν ἐτρέψαντο, τοιάδε τῷ ἁγίῳ ἐπιβοώμενοι· ὡς ἀληθῶς ἄρα θαυμαστὸς ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων. ἔσωσας ἡμῖν, ἅγιε, τὸν υἱὸν, ἀπέδωκας ἡμῖν τὸν οὐκ ἐλπιζόμενον. ὦ οὐρανὲ καὶ γῆ, καὶ σὺ βυθὲ, ὁ πρὶν ὑφ᾽ ἡμῶν ἐπαρώμενος, ἔκστηθι τῷ ὑπὲρ φύσιν τούτῳ μεγαλουργήματι. ἵλεως δὲ καὶ αὐτὸς γενοῦ ἅγιε, ὧν πρὸς σὲ τῇ θλίψει τρυχόμενοι ἐπράξαμέν τε καὶ εἴπομεν· μὴ ἀνταποδώσεις ἡμῖν τὴν τῶν βλασφημιῶν ἀνταπόδοσιν. τὸν υἱὸν ἀπελάβομεν, τὸν νεκρὸν διὰ σοῦ νῦν ἀναστάντα ἐδεξάμεθα, τὴν τοῦ γήρως βακτηρίαν σῇ βοηθείᾳ πάλιν ἔχομεν. τί τὰ πολλὰ λέγομεν; τὸν οὐ τριήμερον ἀλλ᾽ ἐνιαύσιον νεκρὸν, καὶ οὐ λίθῳ ἀλλ᾽ ὕδατι καλυπτόμενον, καὶ οὐχ ὑπὸ σκωλήκων, ὡς τὸ τῶν σωμάτων ἐστὶ φύσεως ἴδιον, δαπανηθέντα, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ ἰχθύων ὡς ἐνομίσαμεν καταβρωθέντα, σῶον διὰ σοῦ ἀπελάβομεν. εὖγε τῆς χάριτος, εὖγε τῆς δόξης, εὖγε τῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐεργεσίας σου, ἅγιε. οὕτω τοίνυν τὸν ἅγιον μετὰ δακρύων ἐπευφημήσαντες, τὸν παῖδα ἀράμενοι, οἴκαδε παρεγένοντο, πᾶσι τὸ θαῦμα ἐκδιηγούμενοι.

Τί οὖν πρὸς ταῦτα καὶ προσοίσωμεν; τὸν Ἠλίαν φασί ποτε τὸν νεκρὸν ζῶντα υἱὸν τῇ ἰδίᾳ ἀποδοῦναι μητρί· ὃ μέγα τι ὑπάρχει καὶ ὑπερθαύμαστον. ἀλλὰ καὶ τῷ Ἐλισσαίου ποτὲ ὡς ἱερῷ τῷ μνήματι, ὑπό τινων ἀνδροφόνων φονευθέντα τινὰ, καὶ ἐν αὐτῷ ῥιφέντα, εὐθὺς ἀνεγερθῆναί τε καὶ ζῆσαι· ὃ μεῖζον τοῦ προτέρου καὶ ἐξαισιώτερον. καὶ Πέτρος δὲ ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς, ἡ τῶν ἀποστόλων κορυφὴ, τὴν πτωχοτρόφον ἐκείνην χήραν Ταβιθὰν θανοῦσαν αὐθωρὸν προσευχῇ ἐξανέστησε. ταῦτα μὲν οὖν θαυμαστὰ καὶ ὑπέρλαμπρα. τὸ δὲ παρὸν θαῦμα, ὅσον τούτων ὑπερανίσχει;

Καὶ ὅρα μοι περισκόπει τὸ ὑπέροχον τοῦ θαύματος. ὁ μὲν Ἠλίας, ὡς προέφημεν, ἄρτι θανόντα τὸν παῖδα καὶ οὔπω καταψυχέντα, ἀλλ᾽ ἔτι τὸ θερμὸν τῆς φύσεως διασώζοντα, ἐξανέστησεν. ἡ δὲ τοῦ Ἐλισσαίου δύναμις, δυοῖν ἕνεκα αἰτιῶν τὸ θαῦμα τετέλεκεν· ἑνὶ μὲν, ἀγνοούμενον προφήτην δεικνῦσα, ἑτέρᾳ δὲ, μὴ συγχωροῦσα φόνον καὶ μετὰ θάνατον. ὁ δέ γε Πέτρος

τῇ

τῇ ἰδίᾳ δυνάμει, καὶ τὴν τῶν εὐεργετουμένων παρὰ τῆς χήρας εὐχὴν συνεργὸν λαβόμενος, ἄρτι καὶ αὐτὴν ταύτην θανοῦσαν ἐξανέστησεν. ὁ δὲ γε ἱερομάρτυς Κλήμης, ὢ τοῦ θαύματος, οὐκ ἀρτιθανῆ, ἀλλ' ἐνιαυσιαῖον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν καθ' ἑκάστην στιγμὴν καὶ ταύτης τῆς λεπτοτάτης ἀποθνήσκοντα παῖδα διέσωζεν. καὶ ἴστε πάντες οἱ πεπειραμένοι τοῦ πράγματος, πόσον εἰκὸς ἦν παῖδα ἐν οὕτω ἀπλέτῳ βυθῷ διασώζεσθαι χρόνον.

Ἀλλά μοι ἀκριβῶς σκοποῦντι, οὐχ ἕνα νεκρὸν ἀλλ' ὅσην ὥραν ἴσμεν ἐν ὕδατι παῖδα πνίγεσθαι, τὸν χρόνον ἀναπεμπάζοντες, καὶ ταύτας ἀναμετροῦντες, τοσούτους νεκροὺς ἀνεστῆναι τὸν ἅγιον εὑρήσομεν. καὶ τὸ δὴ θαυμασιώτερον, ὅτι οὐ τὸν τῶν ὑδάτων μόνον πνιγμὸν, ἀλλὰ καὶ τὴν θηρίων βλάβην τὸν παῖδα διέσωζεν. ὢ χάριτος, ὢ δυνάμεως ἀμφότερα δεικνυμένης, καὶ τοῦ ὕδατι [e] πέδησις, καὶ τῶν θηρίων ἀμυντήριον. πρὸς ταῦτα τί φατε; οὐχ ὑπεραίρει τὸ θαῦμα τῶν ἄλλων; εἰ μή τις ἡμᾶς κακῶς κατηγορήσειεν, ὡς προφητικῶν τοῦτο θαυμάτων [f] ὑπεξαίροντας. οὐδεὶς ἡμᾶς μῶμος τούτου χάριν καθάψεται. καὶ οἴδατε γὰρ σαφῶς τὸν ἱερομάρτυρα, καὶ ὁσίων, καὶ μαρτύρων, καὶ ἀποστόλων, καὶ προφητῶν, καὶ ἀγγέλων αὐτῶν, ὁμόδοξον ὑπάρχειν αὐτοῖς καὶ σύσκηνον.

Ἀλλ', ὦ μαρτύρων ἀγλάϊσμα, ὁσίων τε ἐγκαλλώπισμα, ἱεραρχῶν ἀκροθίνιον, ἴδε τοῦτο καὶ τὸ νῦν τὸ ἱερὸν σύνταγμα, τὸ εὐσεβὲς καὶ φιλόθεον, καὶ καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῶν τοῦ βίου κλυδωνισμῶν καταποντιζόμενον· ταῖς σαῖς λιταῖς ἀβλαβὲς φρούρει τε καὶ περίσωζε· καὶ τοὺς δίκην θηρῶν ἀγρίων ἐπιπηδῶντας δαίμονας καὶ καταφαγεῖν τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενὲς ἀπειλοῦντας, τῷ τῶν σῶν πρεσβειῶν ἀκοντίῳ ἀποδίωκε, πανόσιε. ἀλλ' οὖν καὶ ὑμεῖς, ὦ πιστότατον ἄθροισμα, δεῦτέ μοι παρακαλῶ· δι' ἀγαθῶν ἔργων καὶ θεοφιλῶν ἀξίους ἑαυτοὺς τῶν τοῦ ἁγίου χαρίτων καὶ δωρεῶν ἐργασώμεθα. καὶ πρῶτα μὲν τὴν πρὸς θεὸν καὶ ἀλλήλους ἀγάπην, εἰλικρινῆ καὶ ἀθόλωτον φυλαξώμεθα. ἔπειτα πάσης λοιδορίας, καὶ παντὸς ψεύδους, καὶ πάσης ἐπιορκίας, ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν.

Πρὸ δὲ τούτων καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν ἐλεημοσύνην κατεργασώμεθα, ἣ καὶ μᾶλλον οἶδε τὸν θεὸν θεραπεύειν, ἵλεών τε ποιεῖν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν. τίς γὰρ ταύτης ἐπιλαθόμενος, βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσειεν; μηδεὶς ἡμῶν προβαλλέσθω πενίαν, μηδεὶς χηρείαν, μήτι παιδοτροφίαν, τὰς ψυχρὰς ταύτας προφάσεις καὶ ὀλεθρίους. οὐδεὶς ὑμῶν τῆς χήρας ἐκείνης πενέστερος, τῆς μηδὲν ἕτερον εἰ μὴ δράκα κεκτημένης ἀλεύρου, καὶ ταῦτα παιδοτροφούσης, καὶ μὴ προτιμησάσης τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἢ [g] τῇ τοῦ παιδὸς, ὑπὲρ τὸν ἔλεον. μὴ προφασιζώμεθα προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις. θεὸς οὐ μυκτηρίζεται. ἐμβλέψωμεν τῷ νῷ εἰς τὰ ταμιεῖα ἡμῶν· ἴδωμεν εἰ μηδὲν ἡμῖν τῆς ἐφημέρου τροφῆς περισσεύεται. μὴ μηνῶν κύκλους ἀναμετρήσωμεν, καὶ περιόδους ἐνιαυτῶν· ἄλλος ὁ τούτων προνοητὴς καὶ μεριμνητὴς, κἂν ἡμεῖς ἀγνοῶμεν. ἡμᾶς αὐτοὺς τῶν ἡμετέρων ἐξεταστὰς καταστήσωμεν· καὶ εἰ μὲν μηδὲν ἡμῖν, ὡς προέφημεν, τῆς ἐφημέρου τροφῆς περισσεύει, οἶδεν ὁ θεὸς συμπαθεῖν τῇ ἐνδείᾳ δεδουλωμένοις· εἰ δὲ μὴ μόνον βρωτῶν καὶ ποτῶν τὰ ταμιεῖα ἡμῶν βρίθοντα θεασώμεθα, ἀλλὰ καὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν ἄλλων ἃ τοῖς φιλοκτήμοσιν ἕπεται, ἄλλων πεινώντων καὶ ῥιγούντων, γνωσώμεθα ὡς τὸ αἰώνιον καὶ ἀπλάδιτον πῦρ ἑαυτοῖς θησαυρίζομεν. ἵν' οὖν τοῦτο ʒ ἐκφύγωμεν, ταῖς τοῦ θεοῦ ἐν-

precibus eorum qui à vidua beneficio fuerant affecti ſumptis in auxilium, ipſe quoqoe eam modò defunctam reſuſcitavit. At ſanctos Martyr Clemens; ô miraculum! non mortuum recentem, ſed annuum, vel ut meliùs dicam, eum qui in unoquoque momento ejuſque tenuiſſimâ parte moriebatur, puerum conſervavit. Et ſcitis omnes qui rei periculum feciſtis, quanto tempore veriſimile erat puerum in profundo tam vaſto conſervari.

XVI. Verùm mihi diligenter conſideranti, non unum mortuum: ſed quanto temporis ſpatio ſcimus puerum in aquos ſuffocari, id tempus repetentes, eaque intervalla remetientes, inveniemus tot mortuos à Sancto fuiſſe ſuſcitatos. Quodque eſt admirabilius, non ab aquarum duntaxat ſuffocatione, ſed & à beſtiarum læſione puerum tutatus eſt. O gratiam! ô virtutem quæ utraque oſtendit; & aquæ compedes, & belluarum propulſationem. Ad hæc quid dicitis? Nonne hoc miraculum alia ſuperat? Niſi quis nos malè accuſet, ut illud ſupes miracula Prophetica extollentes. Nulla eam ob rem nos macula attinget. Etenim apertè ſcitis ſacrum Martyrem in eadem gloria & in iiſdem tabernaculis eſſe cum Sanctis Martyribus, Apoſtolis, Prophetis, ipſiſque Angelis.

XVII. Sed, ô Martyrum ſplendor, & Sanctorum decus, primitiæ Hierarcharum; vide hunc & nunc præſentem cœtum, pium & Dei amantem, qui à vitæ fluctibus quotidie ſubmergitur; tuis precibus illæſum cuſtodi & ſerva incolumem; ac Dæmones qui inſtar ferarum immanium inſiliunt, animæque nobilitatem devoraturos ſe eſſe minantur, interceſſionum tuarum jaculo expellas, ô ſanctiſſime. At certè & vos, & fideliſſima congregatio, huc agite mihi, obſecro: per bona Deoque grata opera nos dignos Sancti gratiis, ac donis efficiamus. Et primò quidem caritatem erga Deum & inter noſipſos ſinceram ac imperturbatam ſervemus: deinde ab omni maledicto, omni mendacio, omni perjurio, nos repurgemus.

XVIII. Ante hæc verò & poſt hæc Eleemoſynam faciamus, quæ & magis ſcit Deum placare, ac propitium reddere peccatis noſtris. Quis enim ejus oblitus, regnum Dei poſſederit? Nemo noſtrûm prætexat paupertatem, nemo viduitatem, nec liberorum educationem; frigidas has perniciosaſque excuſationes. Nemo veſtrûm viduâ illâ pauperior eſt, quæ nihil aliud præter pugillum farinæ poſſidebat, ad hæc alebat liberos, quæ tamen ſuam aut filii vitam non prætulit miſericordiæ. Ne *excuſemus excuſationes in peccatis. Deus non irridetur.* Aſpiciamus mente ad noſtra cellaria: videamus an nihil nobis quotidiani alimenti redundet. Ne menſium orbes dimetiamur, & annorum ambitus: alius eſt eorum proviſor & curator, etiamſi nos ignoremus. Nos ipſos conſtituamus noſtrarum rerum inquiſitores: & ſi quidem nihil nobis, ut priùs diximus, quotidiani alimenti ſuperſit, novit Deus miſericordiâ affici erga eos qui inopiæ ſubjecti ſunt: ſin autem conclavia noſtra viderimus, non ſolum cibis & potibus onerata, ſed etiam auro & argento, cæteriſque quæ opum cupidos comitantur; cùm interim alii eſuriant & algeant, cognoſcamus, quòd æternum ac fine carentem ignem nobis in theſaurum recondimus. Ut

3. Reg. 17.
Pſ. 140. 4.
Gal. 6. 7.

---

e f. πέδην.
f f. ὑπεραίροντες.
g l. τήν.
ʒ. ἐκφύγωμεν, ταῖς] Interſerenda præpoſitio ἐν, quæ excidit ob ſimilem finem verbi præcedentis.

Atque hactenus in Clementina Opera: quæ utinam, omnia haberemus, cùm vera, cum adſcriptitia. Neſcio enim quo fato ſub uno Clementis nomine tot Apocrypha pullulaverint, veteribus, minúſque à noſtra memoria remotioribus temporibus. Periodi Petri, Recognitiones, Diſputatio Petri & Apionis, Clementina, Conſtitutiones Apoſtolicæ, Canones Apoſtolorum, Doctrina Clementis, Sermones de pro-

Ut ergo illum effugiamus, in Dei mandatis pro viribus ambulemus: ut & ſancti Martyris interceſſione fruamur, & ineffabilia æternaque Chriſti conſequamur bona: gratiâ & benignitate Domini noſtri Jeſu Chriſti; cui gloria & imperium, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

πλαῦς ὅση δυνάμεις πορευσόμεθα· ὡς ἂν τῆς τε τοῦ ἱερομάρτυρος πρεσβείας κατευμοιρήσωμεν, καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ αἰωνίων τοῦ Χριστοῦ ἀγαθῶν ἐπιτυχωμεν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

providentia & juſto judicio Dei, laudati ab Anaſtaſio Antiocheno Quæſtione 96. pag. 526. ὁ δὲ ἱερὸς inquit, καὶ ἀποστολικὸς διδάσκαλος Κλήμης, ἐν τῷ περὶ προνοίας καὶ δικαιοκρισίας Θεοῦ πρώτῳ λόγῳ τοῦτον τὸν λόγον [illegible] ἄνθρωπον (ſenſus poſtulat Θεὸν) πλάττειν ἀνθρώπους, [illegible] τοῦ Ἀδὰμ διέπλασεν, [illegible] διὰ τὸ ἅπαξ χαρίσασθαι τῷ ἀνθρώπῳ ἀνθρώπους γεννᾶν, εἰπὼν πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν, τὸ Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν [illegible] φησὶ, τῇ [illegible] καὶ [illegible] αὐτοῦ δυνάμει, [illegible] καὶ [illegible], φυσικῇ τινι ἀκολουθίᾳ καὶ τάξει, τῇ [illegible] μεταβολῇ γινομένων [illegible], πάλιν [illegible] αὐτοῦ [illegible] καὶ [illegible]. Ἤκουσας φωνῆς ἱερᾶς πατρὸς πατέρων &c. Hoc eſt, *Sanctus autem & Apoſtolicus doctor Clemens, in primo ſermone de providentia & juſto judicio Dei, ejuſmodi quid ait: Quemadmodum cùm fieri poſſit, ut & nunc Deus formet homines, juxta primam illam Adami formationem, non tamen ampliùs ita facit, eò quod ſemel homini generare homines conceſſerit, his verbis ad naturam noſtram prolatis,* Creſcite, & multiplicamini, & replete terram. *ſic, inquit, omnipotenti & provida ſua virtute, etiam corporum reſolutionem ac finem, naturali quadam conſequentia & ordinatione, per mutationem*

Gen. 1. 28.

elementorum fieri conſtituit, ſecundùm ſubſtantialem ſuam cognitionem divinam & comprehenſionem. Audiſti ſacram vocem Patris Patrum &c. Quibus Pſeudepigraphis jungendæ Decretales Epiſtolæ quinque; necnon Apocalypſis Petri, ſive *Revelationes B. Petri Apoſtoli, à diſcipulo ejus Clemente in uno volumine redactæ*, dictæ Epiſtolâ Jacobi de Vitriaco Epiſcopi Acconenſis ad Honorium III. Spicilegii Acheriani T. 8. p. 382. Ut taceam libros memoratos Recognit. I 17. III 74. 75. & V. ult. Jam verò citatur Noſter abſque certa voluminis indicatione, per Baſilium cap. 29. libri de Spiritu ſancto, Dionyſium de divinis nominibus cap. 5. n. 9. Anaſtaſium Ὁδηγῷ cap. 8. & Pſeudo-Athanaſium tractatu περὶ ὅρων T. 2. p 48. ac Diſputatione adverſùs Arium Tom. 1. p. 135. Denique fragmenta Clementi attributa protulimus in Teſtimoniis Veterum, & primâ Notâ in Conſtitut. Apoſtol. itemque ad Recognit. lib. 1. cap. 24. Nec dubium eſt quin Clementina multa Clementis Romani, permiſta cum Clementinis aliis Clementis Alexandrini, contineant libri Florilegiorum Theologicorum. Sed ea diſcriminare, non opis eſt noſtræ, non inſtituti, qui ad Ignatiana citò greſſu properamus.

PRIMI TOMI FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE